BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XX
E
10
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

CODICIS
DN. IVSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS
Imperatoris Augusti,

LIBRI IX. PRIORES,

CVM LECTIONVM VARIETATIBVS diligentius quàm antea in margine appositis.

POST ACCVRSII COMMENTARIOS,

DVARENI, CONTII, & ac aliorum Clarissimorum Iurisprudentum, maximè GOTHOFREDI, Additiones,

Nunc recèns IACOBI ANELLI *de* BOTTIS, *ac* AVGVSTINI CARAVITÆ *Regiorum in regno Neapolitano Consiliariorum, Adnotationibus illustrati:*

Additis quampluribus Legibus, preter alias iam editas, quarum catalogum versa pagina indicat:

Chronicis etiam Canonibus, factisq; Regiis Consularibus, ad discernenda Constitutionum tempora, & Romanæ historiæ cognitionem adiectis, qui ab ANTONIO CONTIO *ex authenticis tabulis, libris & monumentis collecti & digesti sunt.*

Tomus Quartus.

CVM PRIVILEGIIS.

Rom. prof. Neap. pro.

Catal. Ecip. B.

VENETIIS, MDCVI.

Apud Iuntas.

Digitized by Google

INDEX LEGVM IMPERIALIVM SVIS LOCIS ET TITVLIS nunc recens additarum.

L. docere, de sum. Trinit.
L. si quis donauerit, de sacrosan. eccl.
L. priuilegia magna eod. titulo.
L. Constantinopolitana. eod.
L. chartularij. eod.
L. quoniam eod.
L. qui in monasterijs, de Episco. & cleri.
L. Episcopis. eod.
L. vnaquaque ciuitas. eod.
L. qui vult. eod.
L. monasteria. eod.
L. omnem. eod.
L. omnem. semper eod.
L. sanctissimum. eod.
L. sacris canonibus. eod.
L. sancimus. eod.
L. sacris nostris. eod.
L. sancimus neminem. eod.
L. sancimus neminem omnino, eod.
L. præsens. eod.
L. neminem, de episcopali audientia.
L. priuatos. eod.
L. sancimus, vt nemo. eod.
L. sancimus in curationibus. eod.
L. differente. eod.
L. sacram fecimus. eod.
L. certissimè. eod.
L. electione. eod.
L. neque seruum. eod.
L. quæ de alea, de episcopa. audien.
L. de his. eod.
L. vbicunque de hæreticis.
L. Manichæi. eod.
L. hæretici. 1. eod.
L. Manichæo. eod.
L. hæretici. 2. eod.
L. Manichæi liberos eod.
L. ex Manichæo. eod.
L. sanctæ eod.
L. hæretici. 3. eod.
L. quæ de Samaritanis. eod.
L. Græcus, de paganis.
L. si quid, eod.
L. qui post. eod.
L. in festiuitatibus, de Iudæis & cœlicolis.
L. pateant, de iis qui ad Ecclesiam confug.
L. qui habet. eod.
L. qui Imperatore, eod.
L. sancimus, de mandatis Princip.
L. neque Comes, de offi. Com. rer. priuat.
L. nunquam de Assessori. & domesti.
L. nullus, de aduocat. diuers. iudiciorum.
L. ideo. eod.
L. qui semel, de in ius vocan.
L. constitutio prohibet, de procuratoribus.
L. si fideiussor. eod.
L. pateat. C. de iureiuran. propter calum. dan.
L. subtilitatem. C. de iudiciis.
L. omnes magistratus. eod.
L. qui sacra, de sportulis.
L. is cui. eod.
L. contra de testibus.
L. hanc legem. eod.
L. constitutio iubet. eod.
L. si conuentus. eod.
L. si postuletur, de fi. instrumen.
L. ex pignore, de pignorat. actio.
L. vsuræ de vsuris.
L. præsens constitutio. eod. tit. de incer. person.
L. præsens constitutio. l. mandati.
L. illorum. vectigal. no. mili. non pos.
L. hęc constitutio, de loca. & conduc.
L. vult constitutio de repudi.
L. vult constitutio. eod.
L. manifestum, de nuptijs.
L. sacram. eod.
L. si filii, de secun. nup.
L. constitutio præcipit, de fructib. & lit. expensis.
L. iam trigesima, de appella.
L. oportet. eod.
L. ex quo, de ædifi. priua.
L. neque monachus, de ope. publi.
L. si quis. de fideiusso.
L. sancimus, de infant. exposit.
L. qui habent de bon. proscrip.
L. constitutio de pęnis.
L. neminem oportet, de custo. reor.
L. constitutio iubet, de priua. carceri.
L. si miles, si re. vel accusa. mor. fue.
L. maiestatis rei, ad leg. Iul. maiesta.
L. qui confugientem, de crimi. sacrilegij.

IMPE-

Digitized by Google

IMPERATORVM NOMINA
QVORVM CONSTITVTIONES
Duodecim Libris Codicis sunt insertæ.

Hadrianus.
Antoninus Pius.
Diui fratres, siue M. Antoninus Verus.
M. Ælius Antoninus solus.
Seuerus & Antoninus Caracalla.
Ælius Pertinax.
Antoninus Caracalla solus.
Antoninus Heliogabalus.
Alexander.
Maximinus.
Gordianus.
Philippus.
Decius.
Gallus & Volusianus.
Valerianus & Galienus.
Galienus & Valerianus iunior.
Galienus solus.
Claudius.
Aurelianus.
Probus.
Carus, Carinus, & Numerianus.
Carinus & Numerianus.
Diocletianus.
Diocletianus & Maximianus Herculius.
Constantius & Maximianus Galerius.
Constantinus Magnus.
Constantinus iun. Constantius & Constans.
Constantius & Constans.
Constantius solus.
Iulianus.
Iouinianus.
Valentinianus & Valens.
Iidem, & Gratianus.
Valens, Gratianus, & Valentinianus II.
Gratianus & Valentinianus Secundus.
Iidem & Theodosius.
Valentinianus II. Theodos. & Arcadius.
Theodosius & Arcadius.
Iidem & Honorius.
Arcadius & Honorius.
Iidem & Theodosius iunior.
Honorius & Theodosius iunior.
Theodosius iunior solus.
Idem & Valentinianus III.
Valentinianus III. solus.
Idem & Martianus.
Martianus solus.
Leo.
Idem & Anthemius.
Leo iunior & Zeno.
Zeno.
Anastasius.
Iustinus.
Iustinus & Iustinianus.
Iustinianus solus.

a 3 DE

Digitized by Google

REX Romanorum secundum scribentes corona triplici coronatur. Prima est ferrea, quam recipit ab Archiepiscopo Coloniensi in Aquisgrano eiusdem diœcesis, & significat fortitudinem, qua vincere debet rebelles, & infideles conculcare. Secunda est argentea, quam ingressus Italiam recipit à Mediolanensi Archiepiscopo in villa Modicien. eiusdem diœcesis, & significat munditiam, & claritatem, quæ debet esse in ipso Imperatore. Tertia est aurea & de puro auro, qua coronatur per Papam in Ecclesia sancti Petri ad altare sancti Mauritii, & significat ipsum Imperatorem aliis Regibus & Principibus in potentatu & in iustitia excellentiorem esse debere, instar auri, quod metallis omnibus est excellentius. Pro hoc singularis glossa in cap. Romani. §. Porro. de iureiuran. in Clemen.

Imperator à Septem Principibus Germanis eligitur, tribus Ecclesiasticis, & quatuor Laicis.

ECclesiastici Electores sunt, Archiepiscopus Maguntinus, Coloniensis, Treuerensis.

Laici Electores sunt, Palatinus Comes Rheni, Dux Saxoniæ, Marchio Brandemburgensis, & Rex Bohœmiæ.

Et præfati Electores subiectis versibus comprehenduntur, quos ponit glossa in cap. Apostolicæ, circa finem, de re iudi. lib. 6.

Maguntinensis, Treuerensis, Coloniensis.
Quilibet Imperij sit Cancellarius horum:
Atque Palatinus dapifer, Dux portitorensis.
Marchio præpositus Cameræ, Pincerna Bohæmus,
Romanum Regem statuendi dant sibi legem.

Digitized by Google

CERTISSIMA DEMONSTRATIO PRIMÆ hominum ætatis & temporis quod fluxit à mundi initio vsque ad totius orbis terræ diluuium ex quinto cap. Geneseos, iuxta editionem LXX. & Hebraicam.

PRIMA ÆTAS.

ANNO mundi — Secũdum lxx interp. | Secũdum Heb edit.

ADAM protoplastus & primogenitus omnium hominum, cunctarum artiũ & literarũ & disciplinarum primus & summus inuentor, omnium animalium, arborum, herbarum & naturarum cuiusque primus index & nomenclator, & optimus nominum impositor, a cuius perfectione naturali & temperamento intellectu, & cæteris animi dotibus multum aberrauit omnis posteritas, primum temporis calculum & numerum ex annorum vitæ suæ computatione, velut quidam Monarcha & Cõsul edidit, nẽpe totis 230. annis, secundum 70. vel 130. secundum Hebr. quibus nõdum successorem ediderat, nam his annis completis edidit Seth successorem & filium, qui simul ac natus est, cœpit quasi fastis mox adscriptus ex persona sua temporis numerum continuare. 230 | 130

Seth igitur ab anno mundi 230. vel 130. quo in lucem editus est, vsque ad annum 205. vel 105. quo filium & successorem Enos sibi genuit, eosdem fastos occupauit, id est vsque ad annum mundi. 245 | 235

Enos similiter à die suæ natiuitatis vsque ad annum 190. vel 90. suæ ætatis fastos occupauit, id est vsque ad annum mundi. 625 | 325

Cainam etiam à prima sua natiuitate vsque ad annum suæ ætatis 170. vel 70. quo filium Malaeel successorem reliquit, fastos impleuit, id est vsque annum mundi. 705 | 394

Malaeel vsque ad annum ætatis suæ 165. vel 65. quo Iared filium successorem dedit, factos & tempora signauit, id est vsque ad annum mundi. 960 | 460

Iared vsque ad annum suæ ætatis 162. secundum vtramque editionem hic consentientem, quo anno filium Enoch successorem edidit, eadem tempora signauit, id est vsque ad annum mundi. 1122 | 622

Enoch à sua natiuitate vsque ad annum ætatis suæ 165. vel 65. quo Matusalam filium & successorem dedit, eadem tempora signauit, id est vsque ad annum mundi. 1287 | 687

Matusala à sua natiuitate vsque ad annum suæ ætatis 167. secundum 70. inter. (qui auctore August. lib. 15. de ciuita. Dei cap. 10. & 11. minus 20. ann. habent quam Hebræi) vel secundum Hebr. anno ætatis suæ 187. quo Lamech filium & successorem reliquit, eadem tempora signauit, id est vsque ad annum mundi. 1454 | 874

* Sed omnes hodie Græcę editiones septuaginta interpretum ab illo numero abberrant quem ijs adscribit Augustinus, & Aldina editio habet 187. quomodo & Hebraica, nec negat Augustinus sic debere emẽdari editionem septuaginta. Hieronymus vero disertè astruit mendosam esse hoc loco eorum editionem & pro 167. reponendum 187. vt est in Samaritanis & Hebræis libris, sicque legit Nicephorus in chronicis nuper typis excussis, & sic quoque Iosephus legit, cum in alijs sequatur editionem septuaginta interpretum, non Hebraicam, & sic uidetur emendandum, ut tollatur illa obiectio, qua videtur alio qui Matusala vixisse post diluuium xiiij. annis.

Secundum aditionem lxx. Ald. dã. & quã sic emendari debere Augusti. & Hiero aiunt. 1474

Lamech à sua natiuitate vsque ad annum suæ ætatis 188. secundum septuaginta interp. vel 182. secundũ Hebraicam editionem, quo filium Noe successorem reliquit, eadem tempora signauit. Sed eius quam diximus absurditatis tollendæ causa putant Augustinus & Hieronymus editionem septuaginta interpretũ emendandam secundum Hebraicam, vt pro 188. legatur apud eos 182. vt & in Hebr. 1642 | 1056 | 1656

Noe à sua natiuitate vsque ad annum ætatis suæ 500. secundum utramque editionem, quo genuit Iaphet & Chãm & Sem, eadem tempora signauit, id est ab annis mundi suprascriptis, usque ad annos mundi adcriptos. Sed uerisimile est Iaphet maiorem natu filiorum Noe illo anno ætatis Noe 500. natum fuisse, Cham vero anno sequente. 2142 | 1556 | 2156

Idem Noe à natiuitate primi filiorum (puta Iaphet) vsque ad natiuitatem vltimi filiorum, id est Sem, per biennium eadem tempora signauit, idest vsque ad annum mundi. 2144 | 1558

Id ex eo probaĩ, ꝙ Sem biẽnio demũ post diluuiũ dr̃ esse 100. anno. ergo natus est 98. an ante diluuium. 2258

Idem Noe à natiuitate filij sui Sem per alios 98. annos, id est usque ad diluuium cum filijs suis eadem tempora signauit, id est, vsque ad annum mundi. 2242 | 1656 | 2256

Diluuium, seu diluuio (vt ait Censorinus.) *Finis primæ hominum ætatis.*

SECVNDA ÆTAS.

Certissima demonstratio secundæ hominum ætatis & temporis quod fluxit à diluuio, usque ad natiuitatem Abrahæ, ex cap. decimo Geneseos, & tertio cap. Lucæ Euangelistæ.

NOe, Sem, Cham, Iaphet ijdem qui fuerant primæ ætatis terminatores, ijdem secundæ Principes & inchoatores fuerunt. Nam à diluuio biennium ad hæc tempora signauerunt, quo biennio post diluuium Sem genuit Arphaxat successorem, id est usque ad annum mundi. 2244 | 1658

Arphaxat à natiuitate sua usque ad annum ætatis suæ 35. vel secundum Hebr. 38. eadem tempora signauit usque annum mundi 2379. quo genuit Cainam secundum 70. & Lucam Euangelistam, uel quo genuit Sala, secundum Hebraicam editionem. 2379 | 1693

Cainam a natiuitate sua usque ad annum ætatis suæ 130. secundum septuaginta. (nam in Hebraica editione omittitur) quo anno genuit filium successorem Sala, eadem tempora signauit. 2509 | *

Secundũ editionẽ Orige. q obedit confodis hũan ex 70. Int. 2509

Sala a natiuitate sua usque ad annum ætatis suæ 130. secundum septuaginta interpretum, uel 30. secundum Hebraicam quo genuit Heber † filium & successorem, eadem tempora, id est usque ad annum mundi 2639. 2639 | 1723

† a quo Hebræos dictos putant Isidor. &c.

Heber a natiuitate sua usque ad annum ætatis suæ 134. secundum septuaginta, uel 34. secundum Hebr. quo genuit filium & successorem suum Phaleg, eadem tempora signauit, i. usque ad annum mundi. 2773 | 1757 | 2543

Suidas &c. dicunt turrim Babylonicam ædificatam esse 523. anno post diluuium, qui est annus ætatis Heber 128. sic & Isidorus ait sub hoc Heber ædificari captam turrim, sed ex sacris literis certo definiri non potest, quo anno cœperit ædificari.

Phaleg à natiuitate sua usque ad annum ætatis suæ 130. uel secundum Hebr. 30. quo anno genuit Ragau filium & successorem, eadem tempora signauit, i. usque ad annum orbis. 2903 | 1787 | 2673

Refert scriptura huius Phaleg tempore diuisam fuisse terram nec annum addit. certum est hanc diui-

Digitized by Google

Secũdum 70	Secũdum Heb	Secũdum Orig.

...ionẽ mox factam esse post singnarũ in Babylonis ædificatione confusionẽ, quia eadem scriptura refert eos priusquam ab inuicem discederent, id est terras partiretur, consilium cepisse turris ædificandæ.

† in vulgo editio impressa legitur 15 sed contra fidẽ manuscrip

Ragau a natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 132. vel secundum Hebr. 32. † quo anno genuit Seruch filium & eadem tempora signauit, id est vsque ad annum mundi. 3036 | 19 | 2095

Seruch a natiuitate sua vsque annum ætatis suæ 130. vel secundum Hebr. 30. quo anno genuit Nachor filium, & successorem, eadem tempora signauit, id est usque ad annum mundi. 3165 | 2849 | 3035

Suidas scribit sub hoc Seruch ortam idolorum insaniam vsque ad Tharam patrem Abrahæ defluxisse, cuius nomine ipse Thara à filio Abrahamo obiurgatus est.

Nachor a natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 79. secundum septuaginta interpr. vel an. 29. secundum Hebr. quo anno genuit filium & successorem, eadem tempora signat anno mundi. 3244 | 1878 | 3114

Thara terminator secundæ ætatis a natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 70. secundum vtramque editionem, quo anno genuit filium successorem Abrahamum, futurum tertiæ ętatis principem, eadem tempora signauit vsque ad annum mundi. 3184 | 1946 | 3184

quem sequitur Augusti Isidorus &c.

Finis secundæ ætatis quæ est 1072. annorum secundum meram editionem septuaginta interpretum, † & secundum editionem Origenis 942. annorum, secundum editionem Hebricam 292. annorum Beda hanc diuersitatem non satis apertè exprimit, ac multo minus conciliat.

Oros. lib. 1. cap. 1. sequitur hanc cõputationem vt & Eusebius et Epiphanius.

TERTIA ÆTAS.

Certissima demonstratio tertiæ hominum ætatis & temporis quod fluxit à natiuitate Abrahæ vsque ad annum primũ regni Dauidis, partim ex Genesi, Exodo, Numeris, Deuteronomio, partim ex libro Iesu Naue.

Semiramis eodẽ tempore regnat apud Assyrios quo Abraham apud Hebræos. Porphyrius eam facit Moyse posteriorẽ, qua Inachum præcessit annis 150. qui tamen videtur secutus esse Tertullianum apologet. ca. 19. vt est in manuscrip. nam impressi emendati sunt a Canone Eusebiano.

Rom. 4.

ABRAAM primus in Patriarchis, in quẽ santificatus est populus Israeliticus anteq̃ à Deo reijceretur, pater circuncisionis, & pater omniũ credentium per præputiũ, non ijs tantũ q̃ sunt ex circũcisione, sed & ijs qui sectãtur vestigia fidei q̃ est in eius præputio, qui & sacras literas inuenit, & linguã Hebraicã artificiose disposuit (auctore Suida) ex qua cæteræ manarunt: Princeps, & inchoator tertiæ ætatis à prima sua natiuitate vsque ad annũ ætatis suæ lxxv. ſm oẽs editiones Gẽ. cap. 12. quo anno Deus cũ Abrahã testamentũ † & repromissionẽ fecit, & verborũ sponsionem & repromissionẽ interposuit, forte vt in eo benedicerentur omnes cognationes terræ, prima tertiæ ætatis tempora signauit, vsque ad annum mundi. 3389 | 2031 | 325

† Sic vocat S. Paul Gal. 4.

VETVS TESTAMENTVM.

Hoc vetus testamentũ seu repromissio, magnam huius ætatis partẽ signat, nẽpe à primo huius repromissionis anno vsque ad quadringentesimũ tricesimũ ab hac repromissione annũ, quo anno Israel exiuit de Ægypto, & lata est lex in mõte Sina, vt dr̃ Exo. cap. 12. & apud Paulũ in epist. ad Galat. ca. 4. id est vsque ad ann. mundi 3819. ſm 70. vel 2453. secundũ Hebr. del 3689. ſm Origenis editionem. Verũ & ex alijs scripturæ locis totum hoc tempus minutius & specialibus dissecabimus, itatñ vt in eorum perfectam demonstrationem & hunc summũ calculum aduocemus.

Abraham natus circiter centum annos videt horrendum incendium Sodomorum &c. vrbiũ Genes. 19.

Idem igitur Abrahã ab anno ætatis suę 75. quo repromissionem accepit, vsque ad ann. ætatis suæ centesimũ, ſm oẽs editiones, quo anno filiũ & successorem Isaac genuit, eadem hæc tempora signauit per sequentes 25. annos, i. vsque ad an. mundi 3414 | 2048 | 3284

Isaac ab anno ætatis suæ primo, vsque ad annum ætatis suæ sexagesimum quo genuit Iacob filium & successorẽ, secundum omnes editiones Gene. xxv. eadem tempora signauit, id est vsque ad annum mundi. 3474 | 2108 | 3344

Iacob à natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ nonagesimum primum, quo genuit Ioseph filium & successorem, eadem tempora signauit, id est vsque ad annum mundi. 3565 | 2199 | 3435

Inachum his temporibus fuisse ait Eusebius in præfatione chronic.

* Quod 91. suæ ætatis anno genuerit Ioseph, id non disertè affirmatur in scriptura, sed per necessariam illationem, ac variarum locorũ cõparationem elicitur, hoc modo, Ioseph cum explicat somnium Pharaoni, est 30. annorum Gen. 41. Idem cũ patrem per fratres accessit, est annorum 39. Gen. 45. ex eo quod illic ait, tunc secũdũ sterilitatis annum agit. ergo 7. iam anni fertilitatis & duo sterilitatis fluxerant, ex quo anno erat triginta annorum. Porrò eodem anno pater eius deductus in Ægyptum dicit Pharaoni se agere annum ætatis centesimum tricesimum. Gen. 47. Subducatur igitur de eius ætate, ætas Ioseph, quæ erat 39. annorum, relinquentur 91. anni quibus Iosephum genitum ab eo necesse est.

Inachũ Argiuorũ Regem his tẽporibus regnasse tradũt Clemens, Tatianus. Iosephus & Africanus quos tamẽ non sequitur Eusebius. Itẽ Porphyrius facit Inachum Mosẽ posteriorem plus quam 190. annis, quem nec sequitur Eusebius. A tpe Mosis ætas hominis capit esse centum 20. annorũ totidem enim vixit. Ioseph lib. 1. cap. 14.

Ioseph à natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 110. quo mortuus est, secũdũ omnes editiones Gen. cap. vlt. eadem tempora signauit, i. vsque ad annum mundi 3675 | 2309 | 3549

Genes. 21.

Hebræorum seruitus à morte Ioseph, vsque ad exitum de Ægypto, annorũ centum quadraginta quatuor, eadem tempora signat, id est vsque ad annum mundi. 3819 | 2453 | 3689

Hoc autem tempus seruitutis Hebræorũ 144. annorum fuisse disertè scriptura non affirmat, sed cũ a testamẽto & repromissione ei cum Abrahamo, vsque ad mortem Ioseph compleantur anni 186. ut supra demonstratum est, populus autẽ exierit de Aegypto anno promissionis [430.] consequitur vt durarit hæc seruitus 144. ann. quæ annorum summa desideratur ad complendum numerum 430. annorum.

Primo anno exitus de Ægypto Lex Dei promulgatur in eremo in monte Sina.

Ab hoc loco vsque ad ædificationem templi sub Salomone tertius Regum liber numerat annos 480. quos seruare conabimur.

Moyses ab exitu Israel de Ægypto quẽ ipse eduxit, vixit & præfuit populo 40. ann. secundum omnes editiones. Nume. 14. Psal. 94. Pau. Hebræ. c. 3. quod etiam ex ætatis eius comparatione necessario colligitur. Exod. 7. & Deuter. vlt. Ideoque ab illo exitu, vsque ad mortem suam ea tempora signat, i. vsque ad annum mundi. 3859 | 2493 | 3729

Eusebius 1730. vsque ad Iesum Naue.

Hactenus ex pentateucho Mosis omnis annorum numerus, & summa necessario demonstrata est.

Anno 3. regni Dauidi Argiuorum regis ...moritur. Moses.

Particularis illorum 480. anno. numeratio & dissectio à morte Mosis non probatur ppetuo disertis scripturæ verbis, sed partim ex lib. Iudicũ, partim ex Iudæorũ vetera traditionibus colligit, quas Eusebius & Augustinus secuti sunt.

Iesus

ANNI MVNDI			
70 Int.	Heb.	Origen	Ios. iuxta sex lo sephe conti nētur an.

Iesus Naue à morte Mosis vsque in diem mortis suæ præfuit populo annis 27. septem scilicet annis diuisit terram, & alijs 20. annis bella gessit. Quod ad 7. annos diuisionis attinet, hi rectè probantur c. 14. Iesu Naue cæteri 20. anni non probātur disertis scripturæ verbis hanc tamen computationem sequuntur Clemens 1. Stromat Euseb. in chronic. August. lib. 18. de ciuita. Dei c. 11. Isidor. lib. 5. etymolog. & Hugo Parisiensis in chronol Iosephus lib. 5. antiquit. in Græco ait enim præfuisse 25. annis, sicut & Zonaras Græcus eum, vt probabile est, secutus, sed Latina Iosephi traslatio vulgo Rufini credita, 26. annos habet, vt & Beda lib. de natura rerum. sed puto & Latinam Iosephi traslationem & Bedam esse mendosum, cum idem postea dicat Eusebium duos annos dedisse Iesu Naue amplius, quàm Iosephus tribuerit, vt Flonis annos, quem ex auctoritate 70. interpretum expunxerat, alicunde sarciret, nos Eusebium hoc loco sequemur, vt præfuit Iesus vsque ad annus mundi. — 3886 | 2520 | 3756 | 3884

Mortuos est 110. annos natus, Ios. vlt.

Quod quidam tradunt à morte Mosis vsq. ad Samuelē esse 350. annos. & ex act. Apos. c. 13. (vbi tamē Græci Latinique libri hēnt 450. quā lectionē temere Lutherus & Funccius emēdandā putant) perperā illū locū intelligunt, cū ex Latina translatione legat eos 450. annos à natiuitate Isaac vsq. ad septimū annum Iosue esse computando: fiunt enim 447. anni idest ferè 450. anni, vt ibi dicitur &c.

Funccius vero ei 32. annos tribuit, nec cur id innouet, vllam rationem reddidit, nisi quod postea eos confundit cum 40. annis quibus in libro Iudicum quieuisse dicitur terra sub Othoniel, qui iudex fuit per 8. annos. itaque reliquos 32. annos tribuit Iosue, sed absque iudicio & ratione, vt post ostendam.

Post mortem Iesu Naue filij Israel subiecti fuere alienigenis, annis 8. & tunc dedit Deus eis iudicem Othoniel. Iudic. 3. Sub hoc Othoniel terra eorū quieuit 40. annis, ita fiunt 40. anni Sed Eusebius ex Hebreorum traditione ait illos 80. annos iungi debere 40. annis Othonielis, & eorum partem facere, vt illi 40. anni peruenerunt vsque ad annum mundi. — 926 | 2560 | 3796 | 3924

Clemens Alexand. in primo Stromat, & Nicephorus in chronicis, separatim ea tempora cōputant, sed nos Eusebium sequi maluimus.

Post mortem Othoniel Hebræi subiecti fuere alienigenis, ann. 18. & postea habuerunt iudicem Aoth qui iudicauit annis 80. Iudicum capit. 3. sed secundum Hebreorum traditiones quas sequitur Eusebius, illi 18. anni iunguntur his 80. annis, vt hi peruenerint vsque ad annum mundi. — 4006 | 2640 | 3876 | 4004

Post mortem Aoth alienigenæ vehementer opprimunt Israelitas per 20. annos. Iudic. 4. qui anni ex eadem Iudæorum traditione quos sequitur Eusebius, iunguntur annis Delboræ & Barha quos suscitauit Deus, qui dicuntur iudicasse 40. annis. Iudic. 5. capit. id est vsque ad annum mundi. — 4046 | 2680 | 3916 | 4044

Post mortem Delboræ, Hebræos tradidit Dominus in manu Madian septem annis Iudic. 6. post quos suscitauit eis iudicem Gedeonem sed illi 7. anni, 40. annis quibus Gedeon iudicasse dicitur Iudic. c. 8. iunguntur, eorumque partem faciunt ex eadem traditione, & perueniunt ad annum mundi. — 4086 | 2720 | 3956 | 4084

Post mortem Gedeonis regnat filius Abimelech 3. annis. Iudicum cap. 9. id est usque ad annum mundi. — 4089 | 2723 | 3959 | 4087

Post mortem Abimelech iudicauit Israelem Thola fratruelis Abimelech, annis 23. Iudic. cap. 10. id est vsque ad annum mundi. — 4112 | 2742 | 392[illegible] | 4110

Iair deinde iudicauit per 22. annos. Iudic. cap. 10. id est vsque ad annum mundi. — 4134 | 2768 | 4009 | 4132

Post mortem Iair Hebræos in ditionem redigunt Ammonitæ ann. 10. Iudic. cap. 10. qui tamen anni cum temporibus Iepte † & sequentium iudicum computantur, secundum traditionem supradictam. Nam post Iair, Iepte iudicauit annis sex Iudi. c. 12. id est. vsq. ad annum mundi. — 414 | 2774 | 4011 | 4138

† Iepte initio sui Pricipatus ait à Mose, quo tpe pugnare cœpit cum gētib. vsque ad sua tpa cōputari annos 330. Iudic. c. 11. ex quo confirmatur Iudæorū traditio, qui annos breuiant, & confutatur eorū computatio qui integros sigillatim cōputāt, Clemētis. Nicephori, &c.

Post Iepte, iudex fuit Esebon, 7. annis. Iudicum c. 12. id est vsq. ad annum mundi. — 4147 | 278 | 4017 | 4145

Post Ebeson iudex fuit Aelon, 10. annis. Iudicum cap. 12. secundum Hebraicam editionem sed Eusebius ait hunc non haberi apud septuaginta interpretes, hodie autē habetur in vulgata editione Græca, additus nempe ad Originem sub Asterisco, sed Iosephus eum computat. — † | † | † | [illegible]

Labdon deinde Iudex fuit annis 8. vt dicitur Iudicum cap. 12. id est vsq. ad annum mundi. — 4155 | 2785 | 4025 | 4163

Tertio anno Labdon iudicis Hebræorum Troia post decennale bellum capta est.

TROIA CAPTA.

BELLVM Troianum.

Colligitur omne tempus à natiuitate Abrahæ anno 1 qui erat annus Nini 43. Europis 2.	secundum Hebræos anni 835
	secundum Assyrios anni 835
	secundū Sicyonios anni 835

A quinto & tricesimo anno ætatis Moysi, qui fuit primus annus Cecropis primi Atheniensium Regis, vsque ad captiuitatem Troiæ, & 23. annum Mnesthei Atheniensium Regis cuius meminit Homerus, anni 375.

A captiuitate Troiæ vsque ad primam Olympiadem numerantur an. 406.

Latinus (qui post Romani dicti) tertio, vel vt alij volunt, 8 post Troiam captam anno Aeneas regnat annis tribus.

Post Labdon, Hebræos in ditionem redigunt alienigenæ annis 40. Iudi. 13. Sed hi 40. anni imputantur annis sequentium iudicum ex eadem traditione quam sequitur Eusebius, hoc est tam 20. annis quibus Sampson præfuit, quam annis illis quibus Heli iudex fuit. Iudic. ca. 15. Sampson igitur 20. annis iudicauit, id est vsque ad annum mundi. — 4175 | 2805 | 4045 | 4183

Hucusque ex libro Iudicum tempora demonstrantur. sequentia autem ex libris Regum.

Quidam dicunt Homerum fuisse 20. anno Sampson.

Post Sampson Heli sacerdos Iudex fuit annis 40. 1. Reg. cap. 4. secundum Hebraica editionem, vt ait Eusebius quam hic sequitur, non autem editionem 70. interpretum, quam ait habere duntaxat 20. annor, tamen Græca hodie impressa 40. annos habent. Ergo Heli præfuit vsque ad annum mundi. — 4215 | 384[illegible] | 4085 | 4223

Quidā aūt Homerum fuisse circa annū 8. Samuel Dissētientes de eius tempore opiniones colligit hic Eusebius.

Heli successit Samuel & Saul, qui præfuerunt vsque ad Dauid. ann. 40. vt dicitur Act. cap. 13. Beda tamen ait tempus eorum diserte non exprimi in scriptura, & ideo Iosephum sequendum, qui 32. annos duntaxat eis tribuit, & ideo tam in hunc annum eius computatio in concordiam reddit, id est vsque ad annum mundi. — 4255 | 2889 | 4125 | 4[illegible]5

FINIS TERTIÆ ÆTATIS, ad Dauid.

Quidam Homerū credunt sub Dauide vixisse. Euseb.

QVARTA ÆTAS.

Dauid primus ex Tribu Iuda regnauit apud Hebræos annis 40. secundū omnes editiones nempe 7. annis, & sex mensibus in Hebron, & 33. in Hierusalem 1 Paralipom. cap. 3. & 2. Reg. cap. 5. id est vsque ad annum mundi — 4295 | 2929 | 4165 |

Renouatur Dauidi promissio & testamētū factū Abrahæ.

Post mortem Dauid regnauit Salomon filius eius 4. annis, atque tum cœpit ædificare templum Domini, quod annis septem perfectum est. Reg. 3. Eusebius legit. 8. secundum omnes editiones 3. Reg. cap. 6. id est vsque ad annum mundi. — 429 | 2933 | 4169 |

Karnaion edita [illegible] hoc loco [illegible] sebius.

Ab exitu Israelis ex Ægypto vsque in hunc annum tertius regnorum liber cap. 6. colligit 480. annos, qui etiam ex particularibus annorum partitionibus à nobis positis ab illo anno vsque ad præsentem annum recte & exacte conficiuntur, hoc modo.

Moses post egressum de Aegypto, præfuit annis 43.

Iesus Naue annis	27.
Othoniel annis	49.
Aoth annis	80.
Delbora annis	40.
Gedeon annis	40.
Abimelech annis	3.
Thola annis,	23.
Iair annis	22
Iepte annis	6.
Esebon annis	7.
(Elon)	=
Labdon annos	8.
Sampson annis	20.
Heli annis	40.
Samuel & Saul	40
Dauid annis	40.
Salomon vsque ad inchoationem templi annis	4.

Omittitur in mera editione septuaginta interpretum, & ab Eusebio quoque in Chronicis canonibus anni eius prætermittuntur. Hebraica autem edito tradit cum præfuisse ann. decem.

Summa omnium anno. suprascriptorum, 440.

Admonendi sumus omnes particulares computationes suprascriptas disertis verbis librorum. Iudicum & regnorum comprobari, exceptis 27. annis Iesu Naue. verum cum cæteri numeri diserte probati sint, & ad complendam summam 480. annorum quos tertius regnorum liber exigit, totidem anni desiderentur, necessaria quoquo illatione fiet. vt totidem anni Iesu Naue tribui debeant, si puram ac meram editionem septuaginta interpretum, quam habuit Eusebius teste Hieronymo multis locis, sequi malimus cum Eusebio, cuius sané auctoritas & magna in discernendis editionibus cautio & eruditio me valde permouent. Si quis tamen ex Hebraica editione putauerit Elon suo loco ponendum, cum decem annis quibus præfuit, non repugnabo, sed eo casu septem decim duntaxat anni Iesu Naue relinquentur ad præfatam summam 440. annorum. Equidem Iosephi suprascriptam computationem secutus essem libens cum Beda viro accerrimi iudicij, nam & Elon cum suis decem annis ponit, & Iesu Naue 25. annos adscribit, sed quæ ratio Bedam impulit, ut eum sequeretur, ea me contra reuocauit. Nam Iosephus tribuit Saul & Samuel 22. annos duntaxat, ac idcirco eum sequendum dicit Beda, quia quot annis illi regnauerint, nusquam in scriptura sancta exprimitur, sed id falsum est. nam Paulus actorum cap. 13. tribuit Samueli & Sauli 40. annos quo loco forte permotus Eusebius totidem eis annos adscripsit, tametsi locum Pauli non citet.

Hac igitur certissima computatione demonstrata, quantum editionum patitur diuersitas, si cui vacauerit cæteros chronographos euoluere, mira occurrent eorum portenta, & audax nouandi frons, neglecta veterum lectione, nec vlla eorum mentione facta. Primum enim Ioãnes Funcius omnium qui nostro tempore chronologias scripserit, exactissimus, in hac tamen computatione multipliciter errasse deprehendetur. Falsò enim ait inter Iaij inter & Iepte fuisse interregnum 18. annorũ. quia id scriptura nusquam prodit. quin illi 18. anni perinde ad sequentium Iudicum tempora pertinet, ut anni 40. qui inter Elon & Sampson adsignãtur. ad sequentes. & Sampson puta, & Heli. In summa hoc mihi concedi postulo, vt aut illi anni quibus populus oppressus fuisse dicitur, semper adscribi debeant sequentium Iudicum annis, aut nunquam. Si nunquam adscribi debere dicetur, iam manifestus error consequetur, vt pro 448. annis, quos scriptura colligit, sexcenti feré anni colligantur, ut ait Eusebius in præfatione Chronicorum canonum. in quem tamen errorem delapsi videntur Clemens Alexandrinus 1, Stomat. & Nicephorus in Chronologia nuper formis excussa, si modo illi libri aut numeri mendosi non sunt. sed ita ab auctoribus scriptis. Nam tanta est omnium librorum ac præsertim Græcorum in hoc genere mendositas, ut nemo quamuis doctissimus ex hac computandorum temporum perplexitate casurus sit, nisi sibi certam aliquam normam, & demonstrationem atque viam constituerit, eamque ex certioribus & minus mendosis libris collegerit. Nam nec ab his mendis omnino puri sunt biblici libri præsertim impressi. ac maxime Græci. Cæterorum multo certiores esse libros Latinos omnis generis manuscriptos, omnib. Græcis, ipsa ratio atque experientia me docuit. Si vero semper adscribi debere dicent sequentium Iudicum annis, iam necessario nostræ computationi assentientur. Si uero interdum adscribent. interdum uero non adscribent, videant ne id sit pro arbitrio sacrosanctam scripturam fœdare & contaminare. Sed & quod idem Funccius octo duntaxat annos Othonieli adscribit, non vt nos 40. in eo deprehenditur disertis scripturæ verbis palam contradicere, quæ tradit in eius morte terram quieuisse 40. an. Denique falso asserit, eandẽ scripturam annos Othonielis, confundere cum annis Iesu Naue, quando quęcunque narrantur in libro Iudicum, sic narrantur, ut quæ post mortem Iesu Naue acciderint. Ex hoc tamen velut falso fundamento iacto, illud efficere molitur, Iesum Naue præfuisse annis 32. qui scilicet deductis octo Othonielis annis supersunt. Et de Funccio hactenus, quem tamen ob alia permulta acute & docte animaduersa, summis laudibus ornandum censeo. In Biblijs quibusdam lingua Francica impressis adnotatum reperi (sine nomine auctoris) Iosue 40. annis, & Othoniel 40. itidem annis præfuisse, & vt ea computatio congruat summæ 440. omittuntur illic 22. anni Iair, qui tamen ei diserte dantur Iudicum cap. 10. Quid facias huic licentiæ? omnia licebunt, & scripturam velut quandam normam Lesbiam ad contortas quaslibet opiniones trahere licebit, si hæc licebunt. Diutius quam vellem hic immoratus sum, vt hoc penitus hominum mentibus infigerem, non temere cuiquam assentiendum, præsertim in rebus maximi momenti. Nunc ad institutum opus ex hoc diuerticulo reuertamur.

Post inchoationem templi regnauit Salomon alijs 36. annis, ut impleatur numerus annorum 40. quibus regnasse dicitur 3. Reg. c. 11. id est vsque ad annum mundi.

Post Salomonem diuisum est regnum Hebræorum in Roboam regem Iuda, & Ieroboam Regem

ANN. MVNDI.

70. Int.	Hebr.	Ori.
4335	2069	420

	Anni mundi	Mũ. Heb	Cro. ge.
Regem Israel, i. Regem cæterarum tribuum, excepta tribu Iuda. Verum tempora computantur per annos Regni Iuda, & Regum Iuda ex quibus ortus est Christus. Regnauit igitur Roboam post patrem Salomonem annis 17. vt dicitur 3. Reg. c. 14 & 2. Paralip. c. 12. vsq. ad annum mundi.	4352	2986	4222
Post Roboam regnauit filius eius Abia 3. ann. 3. Reg. ca. 15. id est, vsque ad annum mundi.	4355	2989	4225
Post Abiam regnauit filius eius Asa Iustus, 41. annis. 3. Reg. c. 15. id est, vsque ad annum mundi.	4396	3030	4266
Post Asam regnauit filius eius Iosaphat Iustus ann. 25. 3. Reg. c. vlt. 2. Paralip. c. 19. id est, vsque ad annum mundi.	4421	3055	4292
Post Iosaphat regnauit filius eius 8. 4. Reg. c. 8. ✝	4429	3063	4299

* Sed ex his 8. annis Ioram, Funccius 4 tãtum eius Regno proprios relinquit, & ex eius persona quatuor duntaxat annos computationi temporum addit, cæteros 4. annos cum Regno patris eius Iosaphat confundit. Nos toto 8. annos quibus disertè dicitur regnasse, specialiter ei attribuimus sequuti Eusebium, Isidorum Bedam, & cæteros Græcos Latinosque chronographos. Funccium hominem vigilantissimum atque acutissimum mouit incredibilis scripturarum inter se contrarietas, quæ aliter conciliari posse non videbatur, quam si interpretaretur Ioram filium Achab cœpisse regnare sub Ioram Rege Iuda, non quidem solo, sed cũ patre regnante, contra vero Ioram Regem Iuda solum regnare cœpisse sub illo Ioram filio Achab. Siquidem liber tertius Regum c. vlti. tradit Ochoziam filium Achab regnare cœpisse in Israel anno 17. Iosaphati, & regnasse annis duobus. De in lib. 4. Reg. cap. 1. ait Ochozia mortuo fratrem eius Ioram eiusdem Achab filium pro eo regnasse, consequens igitur erat eum regnare cœpisse anno 18. desinente, aut 19. incipiente Regni Iosaphat, vt recte traditur 4. Reg. c. 3. Atqui lib. 4. Reg. c. 1. dicitur eum cępisse regnare anno secundo Ioram (filij scilicet Iosaphati) qui tamen non nisi post 23. annum Regni paterni regnare cœpisse videri posset, Præterea huic sententiæ repugnat alius locus, 4. Reg. c. 8. vbi scribitur Ioram filium Iosaphat regnare cępit anno 5. Ioram filij Achab, fieri nequit vt Ioram filius Achab regnare cęperit sub Ioram filio Iosaphat. Hæc Funccium (vt dixi) permouerunt, vt superiorem subtilitatem excogitaret, quæ tamen nec satisfacit omni omnino obiectioni. Equidem vt sit, in eam concessissem, nisi me septuaginta interpretes reuocassent, quorum Aldina & Germanica editio pro secundo anno Ioram, vicesimum primum annum Iosaphat habet 4. Reg. c. 1. quæ lectio totam ferè discordiam componit. Editionem Complutensem hic nihil moror, quia in illa Græca fuere emendata ad exemplum Hebraicorum è regione impressorum, dubitatio cur non 18. aut 19. anno Iosaphat dicatur Ioram filium Achab regnasse, sed anno demum 21. nam duobus annis tantum regnarat Ochozias, & regnare cęperat 17. Iosaphati anno, vt eadem habet editio. Verum & huic scrupulo ita satisfiet ex eadem editione. Græca enim editio nõ nominat Ioram, sed Ieroboam filiũ Achab & eum 21. anno Iosaphat cępisse regnare scribit. Ergo alius intelligi debet ille Ioram, siue vt septuaginta nominant, Ieroboam filius Achab, ab illo Ioram, quẽ vtraque editio scribit regnare cępisse anno 18. Iosaphat. li. 4. Reg. c. 3. & frater fortassis illius intelligi debet, & dicendũ tres fratres, & Achab filios sibi ordine successisse, & Ochoziam biennio, Ieroboam altero item biennio, ac tum denique Ioram tertiũ fratrem 12. ann. regnasse in Israel: Hæc proculdubio, si veræ sunt Græcæ editiones, optimè sibi constant, veras autem esse præcipuo hoc argumento vtor quod Eusebius Cæsariensis vir acutissimus, tantam discordiam non fuerit silentio prætermissurus, si exemplaria vnde talis discordia oriri potuisset, habuisset, sed vtebatur nimirum editione Græca, quæ vt præfatus sum, nullam huiusmodi discordiam inducit. Nos igitur illum & cæteros veteres sequuti, octo integros annos regno Ioram deputauimus, nec cum Funccio inter patrem & filium partiti sumus, vt omittam tutum non esse, ex Regni Israelitici computatione, velle Regni Iudaici calculum emendare, aut se formare, cum præcipua cura scripturę in posteriore fuerit, cum ex eo Regno venturus esset Christus, in Israelitico vero Regno, minore periculo aliquid omitti aut retineri potuerit, licet factum non sit.

Hos tres omittit Matthæus cap. 1.

	Anni mundi	Mũ. Heb	Cro. ge.
Post Ioram regnauit Ochozias anno vno 4. Reg. c. 8. j. vsque ad annum mundi	4430	3064	4300
Post Ochoziam regnauit Gotholia, ann. 7. 4. Reg. c. 1.	4437	2071	4307
Post Gotholiam regnauit Ioas ann. 40. 4. Reg. c. 12. i. vsque ad annum mundi.	4477	3111	4347
Post Ioas regnauit Amazias ann. 29. 4. Reg. 14. i. vsque annum mundi	4506	3084	4376
Post Amaziam regnauit Azarias (qui & Ozias apud Matthæum dicitur) annis 50. quo anno cępit prima Olympias Græcorum, vt ex Africano probat Eusebius & post eum omnes, i. vsque ad annum mundi.	4556	3190	0426
Post primam Olympiadem Azias [qui & Ozarias] duos alios regnat annos, i. vsque ad annum tertium primæ Olympiadis, i. vsque ad annum mundi.	4557	3191	4427
	4558	3192	4428

Ioatham succedit Oziæ, & regnat 16. ann. 4. Reg. c. 15. nos deinceps sigillatim singulos annos enumerabimus.

Remus & Romulus nati secundum Solinum & Plut, quia ann, natus 19. Romam condit.

Anno 1. primæ Olympiadis Remus & Romulus nati perhibentur ex Marte & Ilia.] A prima Olympiade Græca de tempo. historia vera creditur. Nam ante hoc tẽps. vt cuiusque visum est, diuersas sententias protulerunt. Euseb.

Olympiades		Ioatham	Anni mundi	Mũ. Heb	Cro. ge.
A	α	IOA-			
	β	VHAM			
	γ	1	4559	3193	4429
	δ	2	4560	3194	4430
B	α	3	4561	3195	4431
	β	4	4562	3196	4432
	γ	5	4563	3197	4433
	δ	6	4564	3198	4434
Γ	α	7	4565	3199	4435
	β	8	4566	3200	4436
	γ	9	4567	1	4437
	δ	10	4568	2	4438
Δ	α	11	4569	3	4439
	β	12	4570	4	4439
	γ	13	1	5	1
	δ	14	2	6	2

Achaz

Ab U.C.	Olympia.	R. Iu.	R. Ro.
	β	5	
	γ	6	
		Ach	
	δ	1	
	ς α	2	
	β	3	
	γ	4	
	δ	5	
An. ab Vr. co. 1	Z α	6	1
2	β	7	2
3	γ	8	3
4	δ	9	4
5	H α	10	5
6	β	11	6
7	γ	12	7
8	δ	13	8
9	Θ α	14	9
10	β	15	10
11	γ	16	11
12	δ	Ezechias	12
13	α	1	13
14	β	2	14
15	γ	3	15
16	δ	4	16
17	α	5	17
18	β	7	18
19	γ	8	19
20	δ	9	20
21	B α	10	21
22	β	11	22
23	γ	12	23
24	δ	13	24
25	Γ α	14	25
26	β	15	26
27	γ	16	27
28	δ	17	28
29	IΔ α	18	29
30	β	19	30
31	γ	20	31
32	δ	21	32
33	IE α	22	33
34	β	23	34
35	γ	24	35
36	δ	25	36
37	Iς α	26	37
38	β	27	38
39	γ	28	
			Interregnũ Senatorũ.
40	δ	29	
		Manasses.	Numa.
41	IZ α	1	1
42	β	2	2
43	γ	3	3

ROMA A ROMVLO CONDITA.

† c. 17. Censorinus putat Romam conditam anno tertio sextæ Olympiadis si modo liber non impressus mendosus non est.

Achaz regnare incipit, & regnat annis 16.

Anno primo septimæ Olympiadis qua vincit Damocles Messenius, regnãte Athenis Cecrope (decennali magistratu primũ hoc anno introducto, cum antea Principes toto vitæ tempore regnarent. Euseb.)† Roma condita est. Romulo Palilibus, qui est dies 11. kalen. Maij idemque dies Natalis vrbis Romæ. Hæc Eusebius meus manuscriptus verissime. Idem enim tradit Dionys. Halicarnas. secutus Eratosthenis tabulas, quas ait esse omniũ certissimas Diony. lib. 1. pag. 45 in Græc. Non inficior Eusebium typis excussum toto cęlo aberrare, quem tamen cum hactenus secuti sint omnes chronologi qui libris impressis vsi sunt aut mendosis, non mirum est, si nihil hodie, certi discere possumus ex huiusmodi chronographis. Eosdem mendosos codices secutus Onufrius vir alioqui diligentissimus, falsò asserit Eusebium scribere Romam conditam esse anno tertio sextæ † Olympiadis. Porrò cũ Eusebio manuscripto præter Dionysium, etiã Solinus lib. 2. conspirat. Orosius & alij minoris auctoritatis dissentiunt, quos hac in re nihil moror.

Romulus regnat annis 38. & postea fit interregnum anno vno.

P R I M A. captiuitas Israel, Decem tribus quæ vocabantur Israel, & erant in parte Samariæ, victæ à Sennacherib.) qui & Salmanassar) Rege Chaldæorum translatæ sunt inter montes Medorum: at tunc Sennacherib. ad custodiendam regionem Iudæam, accolas misit Assyrios, qui æmulatores Iudæę legis facti, Samaritæ nuncupati sunt quod Latina lingua exprimitur custodes.

Ezechias reg. ann. 29. 4. Reg. c. 18.

Romulus apud paludem capreæ nunquam comparuit, quo mortuo Senatores per quinos dies Rempubl. rexerunt, atque ita vnus annus expletus est. Quod tempus interregnum appellatũ est. Eusebius manuscriptus sic habet, cum scilicet 37. anis regnasse, & postea vnius anni interregnum fuisse: quia scilicet anno 38. inchoato mortuus est, quia 11. kalen. Maij regnare cęperat, & mortuus est Nonis Quintilibus regni 38. & residuo eiusdem anni cum anno sequente computato fuit interregnum. Itaque & hic fallitur Onufrius, dũ Eusebium excussum secutus, ait Eusebium dicere Romulum regnasse 37. annis tnam & libri manuscripti lectio inde etiam confirmatur, quod nisi 38. annos præter annum interregni Romulo tribueret Eusebius, non complerentur 240. anni quibus regnatum esse tradit, sed duntaxat 239. Sigonius 37. annos dumtaxat tribuit præter interregnum.

N V M A P O M P I L I V S anno vrbis conditæ 40. regnare incipit, regnat annis 40. secundum Eusebium, sed secundum Solinum, Dionysium, &c. 43 quos sequuntur Sigonius & Onufrius, & ego hic.

Apud Iudæos Manasses regnare incipit, & regnat annis 55. 4. Reg. c. 21.

Anni 70 ius.	M. Heb.	Orig. Euse.
3	7	3
4	8	4
5	9	5
6	3210	6
7	1	7
8	2	8
9	3	9
4580	3214	4450
1	15	1
2	6	2
3	7	3
4	8	4
5	6	
6	3220	5
7	1	6
8	2	7
9	3	8
		9
4590	4	
1	5	4460
2	6	1
3	7	2
4	8	3
5	9	4
6	3230	5
7	1	6
8	2	7
9	3	8
4600	3	9
1	5	4470
2	6	1
3	7	2
4	8	3
5	9	4
6	3240	5
7	1	6
8	2	7
9	3	8
4610	4	9
1	5	4480
2	6	1
3	7	2
4	8	3
5	9	4
6	3450	5
7	1	6
		7
8	2	
		8
9	3	
		9
4620	4	4490
1	5	1
2	6	2
3		3

Tul.

Digitized by Google

An. ab urb. cō.	Olympia.	R. Iu.	R. Ro.		Anni 70 int.	Mun. Hebr.	Orig. Euseb.
44	δ	4	5		4	8	4
45	H α	5	6		5	9	5
46	β	6	7		6	2260	6
47	γ	7	8		7	1	7
48	δ	8	9		8	2	8
49	Θ α	9	10		9	3	9
50	β	10	11		4630	4	4500
51	γ	11	12		1	5	1
52	δ	12	13		2	6	2
53	K α	13	14		3	7	3
54	β	14	15		4	8	4
55	γ	15	16		5	9	5
56	δ	16	17		6	2270	6
57	KA α	17	18		7	1	7
58	β	18	19		8	2	8
59	γ	19	20		9	3	9
60	δ	20	21		4540	4	4510
61	KB α	21	22		1	5	1
62	β	22	23		2	6	2
63	γ	23	24		3	7	3
64	δ	24	25		4	8	4
65	KΓ α	25	26		5	9	5
66	β	26	27		6	2280	6
67	γ	27	28		7	1	7
68	δ	28	29		8	2	8
69	KΔ α	29	30		9	3	9
70	β	30	31		4650	4	4520
71	γ	31	32		1	5	1
72	δ	32	33		2	6	2
73	KE α	33	34		3	7	3
74	β	34	35		4	8	4
75	γ	35	36		5	9	5
76	δ	36	37		6	2290	6
77	Kς α	37	38		7	1	7
78	β	38	39		8	2	8
79	γ	39	40		9	3	9
80	δ	40	41		4660	4	4530
81	KZ α	41	42		1	5	1
82	β	42	43		2	6	2
83	γ	43	1		3	7	3
84	δ	44	2	Tullus Hostilius Romæ regnat ann. 33. secundum omnes.	4	8	4
85	KH α	45	3		5	9	5
86	β	46	4		6	2300	6
87	γ	47	5		7	1	7
88	δ	48	6		8	2	8
89	KΘ α	49	7		9	3	9
90	β	50	8		4670	4	4540
91	γ	51	9		1	5	1
92	δ	52	10		2	6	2
93	Λ α	53	11		3	7	3
94	β	54	12		4	8	4
95	γ	55	13		5	9	5
		Amo		Amon Rex Iudæ regnat ann. 12. secundum septuaginta, at secundum Hebræam editionem regnat ann. 2. 4. Reg. c. 21.	6	2310	6
96	δ	1	14		7	3311	7
97	ΛA α	2	15		8		8
98	β	3	16		9	*	9
99	γ	4	17		4680	*	4550
100	δ	5	18		1	*	1
101	ΛB α	6	19		2	•	2
102	β	7	20		3	†	3
103	γ	8	21		4	†	4
104	δ	9	22		5	‡	5
105	ΛΓ α	10	23		6	†	6
106	β	11	24		7	†	7
107	γ	12	25				
108	δ	Io-sias.	26	Iosias apud Iudæos regnat an. 31. 4. Reg. c. 22. sed nos cum Eusebio 32. annos ei damus, ut in eis comprehendamus tres menses, quibus Ioacham regnauit post eum.	8	3312	8
109	ΛΔ α	1	27		9	3313	9
		2					
110	β	3	28		4690	4	4560
111	γ	4	29		1	5	1
112	δ	5	30		2	9	2

Ancus

An ab Vr. cō.	Olimpia.	R. Iu.	R. Ro.		Anni 70. II.	Mū. Hebr.	Orig. Eusib.
					3	7	3
					4	8	4
	α				5	9	5
113	β	6	32		6	3320	6
114	γ	7	31				
115		8		Ancus Martius quartus Romæ regnat ann. 23. secundum Eusebium &	7	1	7
			Ancus	Cassiodorum: quem numerum hic sequimur, non autem 24. vt censet	8	2	8
	δ			Sigonius, &c.	9	3	9
116	VS α	9	1		4700	4	4570
117	β	10	2		1	5	1
118	γ	11	3		2	6	2
119	δ	12	4		3	7	3
120	VZ α	13	5		4	8	4
122	β	14	6		5	9	5
123	γ	15	7		6	3330	6
124	δ	16	8		7	1	7
125	VH α	17	9		8	2	8
126	β	18	10		9	3	9
127	γ	19	11		4710	4	4510
128	δ	20	12		1	5	1
129	VΘ α	21	13		2	6	2
130	β	22	14		3	7	3
131	γ	23	15		4	8	4
132	δ	24	16		5	9	5
133	M α	25	17		6	3340	6
134	β	26	18		7	1	7
135	γ	27	19		8	2	8
136	δ	28	20		9	3	9
137	MA α	29	21				
138	β	30	22				
		31	23	Tarquinius Priscus quintus Romæ regnat annis 37. secundũ Eusebiũ			
				& Solinum, vel 38. secundum Liuium & Dionysium, sed nos Eusebium	4720	4	4590
139	γ			hic sequemur cum Sigonio, non cæteros cum Funccio.			
140	δ	32	1	Ioacham regnat apud Iudæos menses 3.	1	5	1
		Ioachim.	2	Eliachim, qui & Ioachim, regnat apud Iudæos annis 11. 4. Reg. c. 23.	2	6	2
141	MΓ α		3				
142	β	2	4				
		3	5	Anno 3. Eliachim Nabuchdonosor Rex Babyloniæ Iudæã capit, & in	3	7	3
				ditionem suam redactis plurimis Iudæorum, cum etiam partem vasorũ		8	
143	γ	4	6	templi inuasisset, tributario Eliachim facto, victor ad suos redit.	4		4
	δ			In Babylonis geruntur, quæ de Daniele & tribus pueris narrãtur apud	5	9	5
144				Danielem. Eusch.	6	3350	6
145	MΓ α	5	7		7	1	7
146	β	6	8		8	2	8
147	γ	7	9		9	3	9
148	δ	8	10		4730	4	4660
149	MΔ α	9	11				
150	β	10	12		1	5	1
		11	13	Filius superioris Ioachin. In principio Ezechielis alius est Ioachin ab			
	γ	Ioachim		isto Ioachim.			
151			14	Ioachim qui & Iechonias, apud Iudæos regnat menses tres. Hic an-	2	6	2
	δ	Sedechias.		nus per diuersos impletur. hunc Ioachim Rex Babyloniæ secundo veniẽs	3	7	3
				in Iudæam captum secum pertrahit.	4	8	4
152	MF α	1	15	Sedechias apud Iudæos regnat annis xj. in Hierusalẽ 4. Reg. 24. & 25.	5	9	5
153	β	2	16	Massilia condita.	6	3360	6
154	γ	3	17	Medorum Astyages regnat annis 38.	7	1	7
155	δ	4	18		8	2	8
155	Mς α	5	19		9	3	9
157	β	6	20		4740	4	4540
158	γ	7	21		1	5	1
159	δ	8	22		2	6	2
160	MZ α	9	23				
161	β	10	24				
162		11	25				
				QVINTA ÆTAS.	3	7	3
Quinta ætas.	γ	Captiuitas.	26	Captiuitas Hebræorum & excidium templi anni 70. vsque ad secũdum annum Darij.	4	8	4
163	δ	1		Nabuchdonosor Rex Chaldæorum Hierosolymis captis templum incendit, quod ab initio ædificationis suæ permanserat annis 442. Clemẽs	5	9	5
			27	ait captiuitatem hanc contigisse 47. Olimpiade. Clemens in 1. Stromat.	6	3370	6
164					7	1	7
165	MH α	2			8	2	8
166	β	3	28	Solis eclipsis seu defectio, quam futurã Thales longè ante prædixerat.	9	3	5
167	γ	4	29		4750	4	4620
168	δ	5	30		1	5	1
169	MΘ α	6	31				
170	β	7	32	Mortuo Nabuchdonosor Rege Babyloniorum suscepit Imperiũ Euil-			
171	γ	8	33	merodach, cui successit frater eius Balthasar, cui Daniel eam scripturã,			
			34	quæ in pariete apparuerat, interpretatus est significantem imperiũ Cal-	2	6	2
172	δ	9	35	deorum in Medos & Persas transferendum.		1	

Finis quartæ ætatis à David vsq; ad transmigrationem Babylonis. Incipit quinta ætas à transmigratione Babylonis, vsque ad Christũ.

Ser-

An. ab Vr. cō	Olympia.	R. Pe.	R. Ro.		Anni 70 hi.	Mu. Hebr.	Or's Eusib.
			36				
173	N α	11	37		3	7	3
174	β	12	1		4	8	4
175	γ	13		Servius TVLLVS ancillæ, sed nobilis captiuæ filius, sextus Rom. Rex regnat ann. 34. secundum Eusebium & Cassiodorum, aut 45. secundum Liuium & Dionysium, quæ tamen diuersitas in annis Tarquinij Superbi sequentis Regis conciliatur: nam ei 35. annos dant Eusebius & Cassiodorus, cum Liuius & Dionysius duntaxat 25.	5	9	5
176	δ	14	2		6	3300	6
177	NA α	15	3		7	1	7
178	β	16	4		8	2	8
179	γ	17	5		9	3	9
180	δ	8	5		4760	4	4630
181	NB α	19	7		1	5	
182	β	20	8		2	6	
183	γ	21	9		3	7	
184	δ	22	10		4	8	4
185	NΓ α	23	11		5	9	5
186	β	24	12		9	3390	6
187	γ	25	13		7	1	7
188	δ	26	14		8	2	8
189	NΓ α	27	15		9	3	9
190	β	28	16		4770	4	4640
191	γ	29	17	Daniel 7.	1	5	1
192	δ	30	18	SECVNDA ORBIS MONARCHIA. Cyri Persarum.	2	6	2
193	ME α	31		Cyrus, Medorum destruxit imperium subuerso Astyage Rege Medorum. Idem Cyrus Iudæorum captiuitate laxata, quinquaginta ferme hominum millia regredi facit in Iudæam, qui constructo altari, templi fundamenta iecerunt. Sed cum à vicinis gentibus ædificatio impediretur, imperfectum opus vsque ad Darium permansit, solo tantum altari consistente.	3	7	3
194	β	32	20		4	8	4
195	γ	33	21		5	9	5
196	δ	34	22		6	3400	6
197	Nϛ α	35	23		7	1	7
198	β	36	24		8	2	8
199	γ	37	25		9	3	9
200	δ	38	26		4780	4	4650
201	NZ α	39	27		1	5	1
202	β	40	28	Ea quæ de Cræso apud Herodotum narrantur, quomodo tentaret oracula, his fuere temporibus.	2	6	2
203	γ	41	29	Hoc tempore Iesus filius Iosedech, & Zorobabel filius Salathiel clarent, qui &	3	7	3
204	δ	42	30	Principes fuerunt eorum qui regressi sunt in Iudæam. Euseb. Theognis Poeta clarus habetur.	4	8	4
205	NH α	4	31		5	9	5
206	β	44	22		6	410	6
207	γ	45	23		7	1	7
208	δ	46	24		8	2	8
209	NO α	47	Tarq. Sup. 1	TARQVINIVS SVPERBVS, septimus Rom. Rex regnat annis 25. secundum Eusebium & Cassiodorum, vel 35. secundum Liuium & Dionysium, vt supra scriptum est; nos Eusebium sequimur.	9	3	9
210	β	48	2		4790	4	4660
211	γ	49	3		1	5	1
212	δ	50	4	Hoc anno 50. captiuitatis, quidam complent septuagesimum annum captiuitatis, ait ius nempe eius initium repetentes à 3. anno Eliachim vsque ad præsentem annum, qui erat Cyri Persarum Regis vicesimus. Sunt qui eandem à 13. Iosiæ anno inchoent, & in primo Cyri anno terminent, quo templum ædificari permisit laxata captiuitate: sed neutram sententiam sequitur Eusebius: Funccius sequitur vltimam sententiam, nos Eusebium.	2	6	2
213	Ξ α	51	5		3	7	3
214	β	52	6		4	8	4
215	γ	53	7		5	9	5
216	δ	54	8		6	3420	6
217	ΞA α	55	9		7	1	7
218	β	56	10		8	2	8
219	γ	57	11		5	3	9
220	δ	58	12		4800	4	4670
221	ΞB α	59	13		1	5	1
222	β	60	14	Tomyris Regina Massagetarum Cyrum interficit, cui successit Cambyses, quem aiunt secundum Nabuchodonosor vocari, sub quo Iudith historia conscribitur.	2	6	2
223	γ	61	15		3	7	3
224	δ	52	16		4	8	4
225	ΞΓ α	63	17		5	9	5
226	β	54	18		6	3430	6
227	γ	65	19		7		7
228	δ	66	20		8	2	8

Darij Persarũ Regis.	An ab vr. cõ	Olimpia.	R. Iu.	R. R.		Anni 70 Iu.	Nũ. Heb	Ol. Eus.
	229	ΞΔ α	67	21		9	3	2
	230	β	68	22		4180	4	1
1	231	γ	69	23	**Pythagoras Physicus Philosophus claret.**	1	5	
2	232	δ	70	24	Anno 69 captiuitatis Iudaicæ, Darius Cambisi **Regi Persarum succedit.** Hic est septuagesimus annus captiuitatis Iudaicæ, & secundus Darij Persarũ Regis, quo anno captiuitas finita est, & templum instaurari cœptum, consumaturque opus anno quarto : hoc testatur Zacharias Propheta, DOMINE OMNIPOTENS quousque non misereberis, &c. hic septuagesimus annus est, &c. Ab hoc tempore sacra scriptura incipit computare tempora per annos externorum Principum, Monarcharum scilicet, Cyri, Artaxerxis, Darij, & sequentium: vnde & nos similiter eosdem Principes deinceps adscribemus, & eorum imperia & tempora.	2	6	
3	233	ΞΕ α		25		3	7	3
4	234	β		26		4	8	4
5	235	γ		27		5	9	5
6	236	δ		28		6	3440	6
7	237	Ξϛ α		29		7	1	7
8	238	β		30		8	2	8
9	239	γ		31		9	3	9
10	240	δ		32		4820	4	4690
11	241	ΖΞ α		33		1	5	1
12	242	β		34		2	6	2
13	243			35		3	7	3

Consules. **L. Iunius Brutus.** **L. Tarquinius Collatinus.**

FASTI

FASTI CONSVLARES
A PRIMO VRBIS ROMAE
CONSVLE BRVTO,
Ad vltimum Basilium, & Iustiniani mortem.

Anno quarto Olympiadis sexagesimæ septimæ vterque Consul Patricius fuit.

Anno ab vrbe condita.		
224	L.Iunius Brutus.	L.Tarquinius Collatinus maritus Lucretiæ.
245	P.Valerius Poplicola ij.	T.Lucretius Tricipitinus.
245	P.Valerius Poplicola iij.	M.Horatius Puluillus ij.
247	Sp.Lartius Flauus.*	T.Herminius Aquilinus.
248	T.Valerius.	P.Postumius Tubertus ij.
249	P.Valerius Poplicola iiij.	T.Lucretius Tricipitinus ij.
250	P.Postumius Tubertus ij.	Agrippa Menenius Lanatus.
251	Opiter Virginius Tricostus.	Sp.Cassius Viscellinus.
252	Postumus Cominius Auruncus.	T.Lartius Flauus.†
253	Ser.Sulpicius Camerinus.	M.Tullius Longus.
254	T.Æbutius Helua.	P.Vetusius Geminus.
255	L.Lartius Flauus ij.	Qu.Clælius Siculu..
256	A.Sempronius Atratinus.	M Minucius Augurinus.†
257	A.Posthumius Albus Regillensis.	T.Virginius Tricostus.
258	M.* Claudius Sabinus.	P.Seruilius Priscus.
259	A.Virginius Cælimontanus.	T.Veturius Geminus.
260	Postumus Cominius Auruncus ij.	S Cassius Viscellinus ij.
261	T.Geganius Macerinus.	P.Minucius Augurinus.*
262	M.Minucius Augurinus ij.	A.Sempronius Atratinus. ij.
263	Q.Sulpicius Camerinus Cornutus	Sp.Lartius Flauus ij.
264	C.Iulius Iulus.	P.Pinarius Mamercinus.
265	Sp.Nautius Rutilus.	Sex.Furius Fusus.
266	C.Aquilius Tuscus.	T.Sicinius Sabinus.
267	Proculus Virginius Tricostus.	Sp.Cassius Viscellinus iij.†
268	Qu.Fabius Vibulanus.	Ser.Cornelius Maluginensis.
269	K.Fabius Vibulanus.	L.Aemilius Mamercus.
270	M.Fabius Vibulanus.	L.Valerius Potitus Volusus.
271	Qu.Fabius Vibulanus ij.	C.Iulius Iulus.
272	K.Fabius Vibulanus ij.	Sp.Furius Fusus.
273	M.Fabius Vibulanus ij.	Cn.Manlius Cincinnatus.
274	K.Fabius Vibulanus iij.	T.Virginius Tricostus Rutilus.
275	L.Æmilius Mamercus ij.	C.Seruilius Structus Ahala.
276	C.* Oratius Puluillus.	T.Menenius Lanatus.
277	A.Virginius Rutilus.	Sp.Seruilius Structus.
278	C.Nautius Rutilus.	P.Valerius Poplicola.
279	S.Furius Medulinus.	A.Manlius Vulso.
280	L.Æmilius Mamercus iij.	Vopiscus Iulius Iulus.
281	L.Pinarius Mamercinus.	P.Furius Fusus.
282	App.Claudius Sabinus.	T.Quinctius Capitolinus.
283	L.Valerius Potitus ij.	T.Æmilius Mamercinus.
284	T.Numicius Priscus.	A.Virgilius Cælimontanus.
285	T.Quinctius Capitolinus ij.	Qu.Seruilius Priscus.
286	T.Æmilius Mamercinus ij.	Qu.Fabius Vibulanus.
287	Qu.Seruilius Priscus.	Sp.Postumius Albus Regillẽ.
288	T.Quinctius Capitolinus iij.	Qu.Fabius Vibulanus ij.(sis.
289	A.Postumius Regillensis.	Sp.Furius Medullinus Fusus
290	P.Seruilius Priscus.	L.Aebutius Helua.
291	T.Lucretius Tricipitinus.	Sp.Veturius Crassus.
292	P.Volumnius Amintinus Gallus.	Ser.Sulpicius Camerinus.
293	P.Valerius Poplicola iij.	C.Claudius Sabinus.
294	Qu.Fabius Vibulanus iij.	L.Cornelius Maluginensis.
295	L.Minutius Augurinus.	C.Nautius Rutilus ij.
296	C.Oratius Puluillus ij.	Qu.Minutius Augurinus.
297	M.Valerius Maximus.	Sp.Virginius Cælimontanus
298	Tit.Romilius Vaticanus.	C.Veturius Cicurinus.
299	Sp.Tarpeius Capitolinus.	A.Aeterius Fontinalis.
300	P.Tergeminus Curiatus.	Sex.Quinctilius Varus.
301	T.* Menenius Lanatus.	P.Sextius Capitolinus.
302	App.Claudius Crassinus.	T.Genutius Augurinus.

DECEMVIRI Cõsulari potestate, sine prouocatione, App.Claudius.T.Genutius. P.Sextius.Sp.Veturius.C.Iulius.A.Manlius Ser.Sulpitius Camerinus. Sp. Postumius Alb.L.Oratius.* T.Romilius Vaticanus.

Pindus 1.cũ Paruit.

** al.Pusus.*

Poplicola adeò hoc anno pauper moritur, vt sumptu publico sepeliatur. Eusеb.

Bellum Latinum.

** al. Appius.*

Prima secessio plebis in Sacrum montem cœpit anno 259. vt ait Cicero pro Roscio per duell.reo anno. 16 post Reges exactos finita est autem anno 260. Tribunis plebs concessis.

** Oros. Gessionũ vocat.*

Latini anno 268. rebellant. Euseb.

Trecenti nobiles Fabia familia à Veientib.cæsi. Euseb.Oros.

† al.M.

Pompilia virgo Vestalis ob stuprum viua defossa. Euseb. Oros. ait id factum anno 275.

Sunia Vestalis ob stuprum viua defossa. Euseb.

Decem Tribuni plebis primu. Onufr.

Onufr.

** al.L.*

Trecentesimo secũdo anno ab vrbe condita, Decemuiri creati composuerunt leges in decem tabulis, & sequenti anno duas alias tabulas addiderũt atque ita leges 12.tabu appellata. Eas leges editas esse annos vrbis 304 scribit Euseb.

Cal.Iunij s inijt; hinc mensis Iunius ab eo dictus.

Hi duo vitio librariorum apud Liuiũ omissi sunt.

Nono anno post Reges exactos, Dictator T. Lartius, Magister Equitũ Sp Cassius. Euseb. Alij autem anno 12 factum aiũt. Idem Dictator.

M. Valerius Dictator. Tribunus Plebis.

L. Quinctius Cincinnatus Dictator. & L. Tarquitius Flaccus Magister Equitum. Sigo sed Eusebius multo ante etiam collocauit.

Hi abdicarunt, vt designarentur legum scribẽdarũ causa Decẽ viri Cõsulares, qui p duos annos ꝓfuerunt Reip.

Eusebius manuscriptus Chro Romanorũ Reges septem imperauerint annis 240. siue vt quibusdam placet, 244. & pulsis Regibus vix vsque ad quintumdecimum lapidem Romani imperium tenebant. Anno aũt ab vrbe cõdita 244. primo. Romæ consules creatos probat Sigonius ex Capitolinis tabulis, Messala Orosio, Ruso, Eutropio, Iornãde, Solino.

† al. Rufus frater Sp. Lartij, de quo sup.

† Meminit Cicero in Bruto, & ait cũ anno 10. post Reges exactos fuisse Consulem.

† Cęsa sunt 120.millia hominum. Euseb. manuscr.

† Pestilentia & fames. Oros.

† Lex Agraria prima. Onufr.

† Onuf. Vulsonem vocat.

Trecenti Fabij cæsi. Onufr.

Onufr.

** Pro Orarius, Onuf. edit Curiatius.*

Anni ab vrbe condita.

303 App.Claudius II. L.Minutius Augurinus. M.Cornelius Maluginensis. M.Sergius Qu.Fabius Vibulanus: Qui.Petilius T.Antonius Merenda Caeso Duillius. Sp.Oppius Cornicen. II. M.Rabuleius II. abdicarunt.

DVODECIM TABVLARVM LEGES.

Secunda secessio plebis in Auentinum, propter scelus Appij Decemuiri.

304 Ijdem, vt tamen iam a Claudio proximus sit Qu. Fabius Vibulanus, vt testatur antiquum
305 Kalendarium. K

DECEMVIRI abdicantur. Rursus ad Consules recidit Respubl. nondum finito anno, electique.

Abdicantur autem ob libidinem Appij Claudij, qui Virginij filiã voluit per vim abducere. Euseb.

† al. Caius.

	M.Oratius Barbatus.		L.Valerius Potitus.
	Lar.Herminius Exquilinus.		T.Virginius Caelimõtanus Tricostus.
306	M.Geganius Macerinus.		Claud. † Iulius Iulus.
307	Agrippa Furius Fusus.		C.Quinctius Capitolinus iij.
308	M.Genutius Augurinus.		C.Curtius Medullinus Fusus.

Iterum mutatur status Reip. & pro COSS. primi omnium Tribb. militum consulari potestate eliguntur numero tres.

			T.Claelius Siculus.
309	L.Atilius Longus.		A.Sempronius Atratinus TRI. MI.

Hi ante anni finem magistratũ deponentes, locũ denuo COSS. fecerunt, vt post quartũ fere mensem eligerentur sequentes Consules.

Sp. Malius regnum affectans, occisus.

† Pro Crassus Onufrius edit Crassinus.

† Ahala Onufr.

Stipendium ex publico primò datum.

	L.Papyrius Mugillanus.		L.Sempronius Atratinus.
310	M.Geganius Macerinus ij.		T.Quinctius Capitolinus v.
311	M.Fabius Vibulanus.		P.Aebutius Helua Cornicen.
312	C.Furius Pacillus.		M.Papyrius Crassus.
313	Proculus Geganius Macerinus.		L.Manentus Lanatus ij.
314	T.Quinctius Capitolinus vj.	*L.Quinctius Cincinnatus iterũ Dictator.*	Agrippa Menenius Lanatus.
			L.Quinctius Cincinnatus.
315	M.Aemilius Mamercinus.		L.Iulius Iulus TRI.MIL.
316	M.Geganius Macerinus iij.	*M.Aemilius Mamercinus Dictator.*	L.Sergius Fidenas in hoc honore appellatus.
317	M.Cornelius Maluginensis.		L.Papyrius Crassus.
318	C.Iulius Iulus ij.	*Q.Seruilius Priscus Dictator.*	L.Virginius Tricostus.
319	C.Iulius iij.		L.Virginius Tricostus ij.
		M.Aemilius II. Dictator.	M.Fossius Flaccinator.
320	M.Fabius Vibulanus.		L.Sergius Fidenas.TR.MIL.
			L.Furius Medullinus.
321	L.Pinarius Mamercinus.		Sp.Postumius Albus. TR.M.
322	L.Quinctius Pẽnus Cincinnatus.	*A.Postumius Tubertus Dictator.*	C.Iulius Mento.
323	F.Papyrius Crassus ij. †		L.Iulius Iulus.
324	L.Sergius Fidenas ij.		Hostus Lucretius Tricipitinus.
325	T.Quinctius Pennus Cincinnatus ij.		A.Cornelius Cossus.
326	C.Seruilius Axilla * Structus.		L.Papyrius Mugillanus ij.
327	A.Cornelius Cossus.	*M.Aemilius Mamercinus III. Dictator.*	T.Quinctius Pennus Cincinnatus.
	C.Furius Pacillus.		M.Postumius TR.MIL.
328	A.Sempronius Atratinus.		L.Furius Medullinus.
	L.Quinctius Cincinnatus ij.		L.Oratius Barbatus.TR.M.
329	Appius Claudius Crassus.		L.Sergius Fidenas.
	Sp.Nautius Rutilius.		Sex Iulius Iulus.TR.MI.
330	C.Sempronius Atratinus.		Qu.Fabius Vibulanus.
331	L.Manlius Capitolinus.		L.Papyrius Mugillanus.
	Qu.Antonius Merenda.		L.Seruilius Structus. TR.M.
332	N.Fabius Vibulanus.		T.Quinctius Capitolinus Barbatus.
333	T.Quinctius Cincinnatus ij.		L.Furius Medullinus iij.
	M.Manlius Capitolinus.		A.Sempronius Atratinus ij.T.M.
334	Agrippa Menenius Lanatus.		Sp.Nautius Rutilus ij.
	P.Lucretius Tricipitinus.		C.Seruilius Axilla.TR.M.
			C.Seruilius Axilla ij.
335	L.Sergius Fidenas ij.		M.Papyrius Mugillanus TR M.
336	L.Seruilius Structum ij.		P.Lucretius Tricipitinus ij.
	Agrippa Menenius Lanatus.	*Q.Seruilius Priscus Fidenas Dictator II.*	Sp.Veturius Crassus TR.M.
			M.Apyrius Mugillanus ij.
337	A.Sempronius Atratinus iij.		Sp.Nautius Rutilus ij. TR.M.
			T.Quinctius Cincinnatus.
338	P.Cornelius Cossus.		C.Martius Rutilus.
	C.Valerius Potitus.		N.Fabius Vibulaus TR.M.
339	Qu.Fabius Vibulanus ij.		L.Valerius Potitus.
	Cn.Cornelius Cossus.		P.Postumius Regillensis. TR.M.
340	L.Furius Medulinus.		M.Cornelius Cossus.
341	Qu.Fabius Ambustus.		C.Furius Pacillus.
342	M.Papyrius Mugillanus.		C.Nautius Rutilus.
343	M.Aemilius Mamertinus.		C.Valerius Potitus Volusus.
345	Cn.Cornelius Cossus.		L.Furius Medulinus ij.
346	C.Iulius Iulus	*P.Cornelius Rutilus Dictator.*	P.Cornelius Cossus.
	C.Valerius Potitus ij.		C.Seruilius Ahala.TR.M.
347	L.Furius Medullinus ij.		C.Seruilius Ahala ij.
	P.Cornelius Cossus.		N.Fabius Vibulanus ij.T.M.
	Cn.Cornelius Cossus.		L.Valerius Potitus ij.
348			N.Fabius Vmbustus.TR.M.
	C.Iulius Iulus ij.		M.Aemilius Mamercinus.
	T.Quinctius Capitolinus.		Qu.Quinctius Cincinnatus.
	A.Manlius Vulso.		L.Furius Medullinus ij. TR.M.

349 P.

Fasti Consulares.

Anno ab vrbe condita.

349 P. Cornelius Maluginensis.
M. Seruigius Fidenas.
M. Fabius Ambustus ij.

350 M. Æmilius Mamercinus.
L. Valerius Potitus iij.
M. Quinctius Varus.

351 C. Seruilius Ahala iij.
Qu. Seruilius Fidenas.
A. Manlius ij.

352 M. Furius Camillus ij.
L. Valerius Potitus iiij.
Cn. Cornelius Cossus ij.

353 L. Publilius Volscus.
L. Titinius.
Sp. Furius Medullinus.

354 M. Pomponius.
C. Duillius.
Volero Publilius Philo.

355 L. Valerius Potitus v.
M. Valerius Maximus.
Qu. Seruilius Fidenas ij.

356 L. Iulius Iulus ij.
L. Furius Medullinus iij.
P. Cornelius Maluginensis iij.

357 Cn. Genutius Augurinus.
L. Titinius ij.
P. Menius ij.

358 P. Cornelius Cossus.
P. Cornelius Scipio.
Cæso Fabius Ambustus iij.

359 M. Furius Camillus iij.
L. Furius Medullinus vj.
Sp. Postumius Albinus. *Consules.*

360 L. Lucretius Flauus.

361 L. Valerius Potitus.

362 L. Lucretius Flauus.
Ser. Sulpitius Camerinus.
Agrippa Furius Fusus.

363 Qu. Sulpitius Longus.
K. Fabius.
Qu. Seruilius Fidenas iiij.

364 M. Furius Camillus per annum Dictator, & solus.

365 L. Virginius Tricostus.
L. Valerius Poplicola ij.
A. Manlius Capitolinus.

366 T. Cincinatus.
Qu. Seruilius Fidenatus v.
Lucretius Tricipitinus ij.

367 L. Papyrius Cursor.
C. Sergius Fidenas.
L. Valerius Poplicola iiij.

368 Ser. Cornelius Maluginensis.
M. Furius Camillus iij.
L. Oratius Puluillus.

369 A. Manlius Capitolinus.
L. Quinctius Capitolinus.
P. Cornelius.

370 M. Furius Camillus v.
Ser. Cornelius Maluginensis iij.
C. Papyrius Crassus.

371 L. Valerius Poplicola iiij.
L. Æmilius Mamercinus iij.
Ser. Sulpitius Rufus iij.

372 Qu. Seruilius Fidenas.
L. Papyrius Crassus.
Ser. Sulpitius Praetextatus.

373 L. Lucretius Tricipitinus iij.
L. Furius Medullinus.
M. Fabius Ambustus TR. MIL.

374 L. Valerius Poplicola v.
C. Sergius Fidenas iij.
Sp. Papyrius Cursor.

375

P. Manlius Capitolinus.
C. Manlius Capitolinus.

376 L. Antistius.
Qu. Seruilius Fidenas.

Camillo Dictator. vide Symmachum in epistolis.

Camillus II. Dictator quo anno de Gallis triumphauit.

Anno 365. Camillus III. Dictator de Volscis triumphat.

Anno 369. A. Cornelius Cossus Dictator.

L. Valerius Potitus iij.
Cn. Cornelius Cossus ij.
Sp. Naurius Rutilus iij. TRI. MIL.

M. Furius Fusus.
App.* Claudius Crassinus.
L. Iulius Iulus TR. MI.

Qu. Sulpitius Cornutus.
L. Virginius Tricostus.
M. Sergius Fidenas ij. TR. MI.

L. Iulius Iulus.
M. Æmilius Mamercinus iij.
K. Fabius Ambustus ij. TRI. MIL.

P. Melius Capitolinus.
P. Mænius.
P. Licinius Caluus primus ex plebe. TRI. MIL.

L. Attilius Longus.
V. Veturius.
Cn. Genutius Augurinus. TR. M.

L. Furius Medullinus iij.
M. Furius Camillus ij.
Q. Sulpitius Camerinus iij. TR. M.

L. Sergius Fidenas.
A. Postumius Regillensis.
A. Manlius Capitolinus. TR. MIL.

P. Melius Capitolinus ij.
P. Licinius Caluus.
L. Attilius Longus ij. TR. MI.

L. Furius Medullinus v.
M. Valerius Maximus ij.
Q. Seruilius Fidenas iij. TR. MIL.

A. Valerius Poplicola.
C. Æmilius Mamercinus.
P. Cornelius Scipio ij. TR. MIL.

Ser. Sulpitius Camerinus.
M. Manlius Capitolinus.
M. Æmilius Mamercinus.
L. Furius Medullinus vij.
C. Æmilius Mamercinus TR. M.

Q. Fabius Ambustus.
C. Fabius.
Ser. Cornel. Maluginensis TR. M.

L. Postumius Albinus.
P. Cornelius.
L. Aemilius Mamercinus. TR. M.

L. Aquilius Coruus.
L. Iulius Iulus.
Ser. Sulpitius Rufus. TR. M.

L. Menenius Lanatus.
L. Æmilius Mamercinus ij.
C. Cornelius TR. MI.

T. Quinctius Cincinnatus.
Qu. Seruilius Fidenas vj.
P. Valerius Potitus Poplicola. TRIB. MIL.

T. Quinctius Capitolinus.
L. Papyrius Cursor ij.
C. Sergius Fidenas. TR. M.

Ser. Sulpitius Rufus ij.
P. Valerius Potitus ij.
T. Quinctius Cincinnatus ij. TRI. MIL.

M. Trebonius Flauus.
A. Manlius Capitolinus ij.
L. Lucretius Tricipitinus ij. TR. M.

Sp. Papyrius Crassus.
L. Æmilius Mamercinus iiij.
Ser. Cornel. Maluginensis. TR. M.

M. Furius Camillus vj.

A. & L. Postumij Regillenses.

P. Valerius Potitus iij.
L. Menenius Lanatus ij.
Ser. Cornelius Maluginensis v. TR. MIL.

Albinus.
L. Iulius Iulus.
P. C. Sextilius. TRI. MIL.
M. Cicelius Siculus.

Bellum Gallicum Senonicum.

** Onufr. P. Claudius Crassinus, edit.*

Vrbs à Gallis capta.

b Sp. Fu-

	Anno ab vrbe condita.				
		SP. Furius Medullinus. M. Oratius Puluillus.		C. Licinius Caluus. L. Geganius Macerinus TRI. MIL.	
	377	L. Æmilius Mamercinus v. C. Quinctius Cincinnatus. Ser. Sulpitius Prætextatus ij.		L. Quinctius Cincinnatus ij. P. Valerius Potitus iiij. C. Veturius Crassus Cicurinus. TRI. MIL.	
	378 379 380 381 382	Solitudo magistratuum per quinquennium fuit, Licinio Stolone, & L. Sextio Laterano TRI. PLEBIS, intercessione perpetua comitia interturbantibus, dum sedulo à patribus resistitur, ne legem de communicando cum plebe Consulatu, de agrorum modo, de fœnore minuendo perferrent. Itaque Caius Licinius Caluus, & L. Sextius Lateranus per totum hoc quinquennium Tribunatum plebis gesserunt.			
	383	L. Furius Medullinus ij. C. Valerius Potitus. A. Manlius Capitolinus.		P. Valerius Potitus Poplicola v. Ser. Cornelius Maluginensis vj. Ser. Sulpitius Prætextatus iij. TRI. MI.	
	384	Qu. Seruilius Fidenas iij. A. Cornelius Cossus. Qu. Quinctius Cincinnatus.		M. Cornelius Maluginensis. C. Veturius Crassus. M. Fabius Ambustus TR. MIL.	
	385	L. Quinctius Capitolinus. Ser. Cornelius Maluginensis vij. Sex. Sulpitius Prætextatus iiij.	*Anno 385. M. Furius Camillus iiii. Dictator.*	Sp. Seruilius Structus. L. Papyrius Crassus. L. Veturius Crassus Cicurinus. TRIB. MIL.	
	386	A. Cornelius Cossus iij. M. Cornelius Maluginensis ij. P. Manlius Capitolinus ij.	*Anno 386. Camillus v. Dictator.*	L. Veturius Crassus Cicurinus ij. P. Valerius Potitus Poplicola vj. M. Geganius Macerinus TR. MIL.	

CONSVLES E PLEBE PRIMVM CREARI COEPTI.

Hoc anno duo noui magistratus instituti sunt: Prætura, & Aedilitas. Liuius.	387	L. Æmilius Mamercinus.	*Mors Camilli.*	L. Sextius Lateranus primus è plebe COS.	
	388	L. Genutius Auentinensis.		Qu. Seruilius Ahala.	
	389	C. Sulpitius Peticus.		C. Licinius Caluus.	
	390	L. Æmilius Mamercinus.		Cn. Genutius Auentinensis.	
** Pythicus, corrupte legitur in Fabio Quintiliano lib. 1.*	391	Qu. Seruilius Ahala ij.		L. Genutius Auentinensis ij.	
	392	C. Sulpitius Peticus v.		C. Licinius Caluus ij.	
	393	M. Fabius Ambustus.		C. Pætilius Libo Visolus.	
	394	M. Popilius Lænas.		Cn. Mãlius Capitolinus Imperiosus.	
	395	C. Fabius Ambustus ij.		C. Plautius Proculus.	
	396	Cn. Manlius Capitolinus Imperiosus ij.		C. Martius Rutilus.	
	397	M. Fabius Ambustus ij.		M. Popilius Lænas ij.	
	398	C. Sulpitius Peticus iij.		M. Valerius Poplicola.	
	399	M. Fabius Ambustus iij.		T. Quinctius Barbatus *Capitolinus. Crispinus.	** Pro Barbatus, Onofr. habet pennus.*
	400	C. Sulpitius Peticus iiij.	*C. Iulius Iulus Dictator.*	M. Valerius Poplicola ij.	
	401	P. Valerius Poplicola.		C. Marcius Rutilus ij.	
	402	C. Sulpitius Peticus ij.		D. Quinctius Pennus Cincinnatus.	
	403	N. Popilius Lænas iij.		L. Cornelius Scipio.	
Fœdus 1 1. cum Pœnos.	404	L. Furius Camillus.		P. * Claudius Crassus.	*† Onufr. App. Claudius Crassinus Regil.*
	405	M. Popilius Lenas iiij.		M. Valerius Coruus.	
	406	T. Manlius Torquatus.		C. Plautius Venno Hypsæus.	
	407	M. Valerius Coruus ij.		D. Pætelius Balbus Libo Visolus ij.	
	408	M. Fabius Dorso.		Ser. Sulpitius Camerinus.	
	409	C. Marcius Rutilus iij.		T. Manlius Torquatus ij.	
Bellum Samniticũ.	410	M. Valerius Coruus iij.		A. Cornelius Cossus Aruina.	
	411	M. Marcius Rutilus iiij.		Qu. Seruilius Ahala ij.	
	412	C. Plautius Hypsæus.		L. Aemilius Mamercinus, Priuernas postea dictus.	
	413	T. Manlius Torquatus iij.		P. Decius Mus, qui se deuouit.	
	414	T. Æmilius Mamercinus.		Q. Publilius Philo. Idem post eodem anno Dictator.	
	415	L. Furius Camillus.		C. Mænius Nepos.	
	416	C. Sulpitius Longus.		P. Aelius Pætus.	
	417	L. Papyrius Crassus.		K. Duillius.	
	418	M. Valerius Coruus iiij.		M. Atilius Regulus.	
	419	T. Veturius Caluinus.		Sp. Posthumius Regillensis Albinus.	
al. Ti.	420		Annus sine COSS.		
	421	Cn. Domitius Caluinus.		A. Cornelius Cossus Arnina ij.	
† Onufr. C.	422	L. † Valerius Potitus Flaccus.		M. Claudius Marcellus.	
	423	L. Papyrius Crassus ij.		L. Plautius Venno.	
	424	L. Æmilius Mamercinus ij.		C. Plautius Decianus.	
	425	P. Plautius Proculus.		P. Cornelius Scipio Scapula.	
	426	L. Cornelius Lentulus.		Qu. Publilius Philo ii.	
	427	C. Pætilius Libo Visolus ij.		L. Papyrius Cursor primus Procos.	
	428	L. Furius Camillus ij.	*L. Papyrius Cursor Dictator.*	D. Iunius Brutus Scæua.	
	429		L. Papyrius Cursor dictator sine COS.		
Caudina pax.	430	C. Sulpitius Longus.		Qu. Aulius Cerretanus.	
	431	Qu. Fabius Maximus Rullianus.		L. Fuluius Curuus.	
	432	T. Veturius Caluinus ij.		Sp. Postumius Albinus ij.	
	433	L. Papyrius Cursor ij.		Qu. Publilius Philo iij.	

L. Pa-

Fasti Consulares.

Nota	*Anno ab vrbe condita.*	Consul	Consul	Nota
	434	L. Papyrius Cursor iii.	Qu. Aulius Cerretanus ij.	
	435	L. Plautius Venno.	M. Fosslius Flaccinator.	
	436	Qu. Æmilius Barbula.	C. Iun. Brutus Bubulcus.	
	437	Sp. Nautius Rutilus.	M. Popilius Lænas.	
	438	L. Papyrius Cursor iiij.	Qu. Publius Philo iij.	
	439	M. Pętilius Libo.	C. Sulpicius Longus.	
	440	M. Papyrius Cursor v.	C. Iun. Brutus Bubulcus ij.	
Bellum Etruscum & Samniticum.	441	M. Valerius Maximus.	P. Decius Mus.	
	442	C. Iun. Brutus Bubulcus iij.	Qu. Æmilius Barbula ij.	
	443	Qu. Fab. Max. Rullianus ij.	M. Martius Rutilus, Censorinus postea dictus.	*Anno 443. lata est lex Atil a ... dandis tutoribus.*
	444	Hoc anno DICTATOR Magister Equitum sine COSS. fuerunt.		
Fœdus III. cum Pœnis.	445	Qu. Fab. Max. Rullianus iij.	P. Decius Mus ij.	
	446	App. Claudius Cæcus.	L. Volumnius Flamma. Violẽs.	
	447	P. Cornelius Aruina.	Qu. Martius Tremulus.	
	448	L. Posthumius Megellus.	T. Minutius Augurinus.	
	449	P. Sempronius Sophus.	P. Sulpitius Sauerrio.	
	450	L. Genutius Auentinensis.	Ser. Cornelius Lentulus.	
	451	M. Liuius Denter.	M. Æmilius Paulus.	
	452	Qu. Fabius Maximus Dictator, M. Æmilius Paulus Mag. Equit. & M. Valerius Coruus & P. Sempronius Sophus Mag. Eq. *Hoc annus omissus erat.*		
	453	M. Valerius Coruus v.	Qu. Apuleius Pansa.	
	454	M. Fuluius Pętinus.	T. Manlius Torquatus.	
	455	L. Cornel. Scipio.	Cn. Fuluius Centumalus.	
	456	Qu. F. M. Rullianus iiij.	P. Decius Mus iij.	
	457	App. Claudius Cæcus ij.	L. Volumnius Flamma Violẽs.	
	458	Qu. Fab. Max. Rullianus v.	P. Decius Mus iiij. qui se deuouit.	
	459	L. Posthumius Megellus ij.	M. Atilius Regulus.	
	460	L. Papyrius Cursor.	Sp. Caruilius Maximus.	
	461	Qu. Fab. Max. Gurges.	D. Iun. Brutus Scæua.	
Tres viri capitales primi.	462	L. Posthumi[9] Megellus iij.	C. Iunius Brutus Bulbulcus.	
	463	M. Curius Dentatus.	P. Cornelius Rufinus.	
	464	M. Valerius Coruinus vj.	Qu. Cædicius Noctua.	
	465	Qu. Martius Tremulus ij.	P. Cornelius Aruina.	
	466	M. Claudius Marcellus.	C. Nautius Rutilus.	*Anno 467. Hortensius Dictator, successionis reducenda causa legẽ Hortensiam tulit, vt Plebiscita omnem populum Quiritium tenerent, & pro legibus obseruarentur. Epitome Liuii lib. 11.*
Tertia secessio plebis in Ianiculum.	467	M. Valerius Maximus.	C. Aelius Pætus.	
	468	C. Claudius Canina.	M. Aemilius Barbula.	
	469	C. Seruilius.	L. Cæcilius Metellus.	
	470	P. Cornel. Dolabella.	Cn. Comitius Caluinus.	
Bellum Tarẽtinum.	471	Q. Æmilius Papus.	C. Fabricius Luscinus.	
	472	L. Æmilius Barbula.	Q. Martius Philippus.	
	473	P. Valerius Læuinus.	Tiberius Coruncanius Nepos.	
	474	P. Sulpitius Sauerrio.	P. Decius Mus.	
Fœdus IIII. cum Pœnis.	475	Qu. Aemilius Papus ij.	C. Fabricius Luscinus ij.	
	476	Qu. Cornel. Rufinus ij.	C. Iunius Brutus Bubulcus ij.	
	477	Qu. Fabius Gurges ij.	C. Genutius Clepsina iij.	
	478	M. Curius Dentatus ij.	L. Cornelius Lentulus.	
	479	M. Curius Dentatus iij.	Ser. Cornelius Merenda.	
	480	C. Fabricius Luscinus.	C. Claudius Canina.	
	481	L. Papyrius Cursor.	Sp. Caruilius Maximus ij.	
	482	C. Quinctius Claudius.	L. Genutio Clepsina.	
	483	C. Genutius Clepsina ij.	Cn. Cornelius Blasio.	
* *Onufr. Q. Ogulnius Gallus.*	484	L. Quinctus * Gulo.	C. Cornelius Pictor.	
	485	P. Sempronius Sophus.	Appius Claudius Crassus.	*Hoc primum anno 484. quinque annis ante primum bellũ Punicum argentum Romæ signatum est. Plinius lib. 33. c. 3.*
	486	M. Atilius Regulus.	L. Iulius Libo.	
	487	D. Iunius Pera.	M. Fabius Pictor.	
	488	M. Valerius Maximus.	Q. Mamilius Vitulus.	
	489	App. Claudius Caudex.	M. Fuluius Flaccus.	
Bellum Punicum Primum.	490	M. Valerius Maximus ij.	M. Otacilius Crassus.	
	491	L. Posthumius Megellus.	Qu. Mamilius Vitulus ij.	
	492	L. Valerius Flaccus.	T. Otacilius Crassus.	
	493	Cn. Cornelius Cæpio Asina.	C. Duillius.	
	494	L. Cornelius Scipio.	C. Aquilius Florus.	
	495	A. Atilius Calatinus.	C. Sulpitius Paterculus.	
	496	C. Atilius Regulus.	Cornelius Vulso Longus.	
	497	Qu. Cæditius.	L. Manlius Vulso Longus.	
	498	Ser. Fuluius Nobilior.	M. Aemilius Paulus.	
	499	Cn. Cornelius Cępio Asina ij.	A. Atilius Calatinus ij.	
	500	Cn. Seruilius Cępio.	C. Sempronius Blæsus.	
	501	C. Aurelius Cotta.	P. Seruilius Geminus.	
	502	L. Cęcilius Metellus.	C. Furius Pacilius.	
	503	C. Atilius Regulus ij.	L. Manlius Vulso.	
	504	P. Claudius Pulcher.	L. Iunius Pullus.	
	505	C. Aurelius Cotta ij.	P. Seruilius Geminus ij.	
	506	L. Cæcilius Metellus ij.	M. Fabius Buteo.	
	507	M. Otacilius Crassus ij.	M. Fabius Licinus.	
	508	N. Fabius Buteo ij.	C. Atilius Bulbus.	

Fasti Consulares.

	Anno ab urbe condita			
	509	A. Manlius Atticus.	C. Sempronius Blæsus ij.	
	510	C. Fundanius Fundulus.	C. Sulpitius Gallus.	
Duo prætores primum creati.	511	C. Luctatius Catulus.	A. Posthumius Albinus.	
	512	Qu. Luctatius Cerco.	A. Manlius Atticus ij.	*Pax cũ Pœnis facta.*
	513	C. Claudius Centho.	M. Sempronius Tuditanus.	
	514	C. Manilius Turrinus.	Qu. Valerius Falto.	
	515	T. Sempronius Gracchus.	P. Cornelius Falto.	
	516	L. Cornelius Lentulus Caudinus.	Qu. Fuluius Flaccus.	*Bellum Ligusticũ.*
	517	P. Cornelius Lentulus Caudinus.	C. Licinius Varus.	
	518	C. Atilius Balbus ij.	T. Manlius Torquatus.	
Pace populo Romano terra marique parta, iterum Ianus clausus est.	519	L. Posthumius Albinus.	Sp. Caruilius Maximus.	
	520	Qu. Fabius Verrucosus.	M. Pomponius Matho.	
	521	M. Æmilius Lepidus.	M. Poblicius Malleolus.	
	522	M. Pomponius Matho ij.	C. Papyrius Maso.	
	523	M. Æmilius Barbula.	M. Iunius Pera.	*Bellum Illyricum.*
	524	L. Posthumius Albinus ij.	Cn. Fuluius Centumalus.	
Bellum Gallicum Cisalpinum.	525	Sp. Caruilius Maximus ij.	Qu. Fabius Verrucosus ij.	*Prætores IIII primum creatis.*
	526	P. Valerius Flaccus.	M. Atilius Regulus.	
	527	L. Apustius Fullo.	M. Valerius Messala.	
	528	L. Æmilius Papus.	C. Atilius Regulus.	
	529	Qu. Fuluius Flaccus ij.	T. Manlius Torquatus ij.	
	530	C. Flaminius Nepos.	P. Furius Philus.	
	531	M. Claudius Marcellus.	C. Cornelius Scipio Caluus.	
	532	P. Cornelius Asina.	M. Minutius Rufus.	
	533	L. Veturius Philo.	C. Luctatius.	
	534	L. Æmilius Paulus.	M. Liuius Salinator.	
Bellum Punicum secundum.	535	P. Cornelius Scipio.	T. Sempronius Longus.	
	536	C. Flaminius j.	Cn. Seruilius Geminus.	
	537	L. Æmilius Paulus ij.	C. Terentius Varro.	*Cannensis pugna.*
	538	T. Sempronius Gracchus ij.	L. Posthumius Albinus iij.	
	539	Q. Fab. Maximus Verrucosus iiij.	M. Claudius Marcellus iij.	
	540	Qu. Fabius Maximus.	T. Sempronius Gracchus.	
	541	App. Claudius Pulcher.	Qu. Fuluius Flaccus.	
	542	P. Sulpitius Galba Maximus.	Cn. Fuluius Centulus ij.	
	543	M. Claudius Marcellus iiij.	M. Valerius Leuinus ij.	
	544	Q. Fab. Maximus Verrucosus v.	Qu. Fuluius Flaccus.	
	545	M. Claudius Marcellus v.	T. Quintius Crispinus.	
	546	M. Liuius Salinator ij.	C. Claudius Nero.	
	547	Qu. Cæcilius Metellus.	L. Veturius Philo.	
	548	P. Cornelius Scipio Africanus.	P. Licinius Crassus Diues.	
	549	M. Cornelius Cethegus.	P. Sempronius Teditanus.	
	550	Cn. Seruilius Cæpio.	C. Seruilius Nepos.	
	551	Ti. Claudius Nero.	M. Seruilius Pulex Geminus.	
Pax iterum cum Pœnis.	552	Cn. Cornelius Lentulus.	P. Aelius Pætus.	
	553	P. Sulpitius Galba Maximus ij.	C. Aurelius Cotta.	
Bellum Philippicũ.	554	C. Cornelius Lentulus.	P. Vilius Tapulus.	
Sex prætores facti.	555	T. Quinctius Flaminius.	Sext. Aelius Pætus Catus.	
	556	C. Cornelius Cethegus.	Qu. Minutius Rufus.	
	557	L. Furius Purpureo.	M. Claudius Marcellus.	
	558	L. Valerius Flaccus.	M. Pontius Catus.	
	559	P. Cornelius Scipio Africanus ij.	T. Semponius Longus.	
	560	L. Cornelius Merula.	Qu. Minutius Thermus.	
Bellũ Antiochenũ.	561	L. Quinctius Flaminius.	Cn. Domitius Aenobarbus.	
	562	M. Atilius Glabrio.	M. Cornel. Scipio Nasica.	
	563	L. Cornelius Scipio Asiaticus.	C. Lelius Nepos.	
	564	Cn. Manlius Vulso.	M. Fuluius Nobilior.	
	565	C. Liuius Salinator.	M. Valerius Messala.	
	566	M. Æmilius Lepidus.	C. Flaminius Nepos.	
	567	Sp. Posthumius Albinus.	Qu. M. Philippus.	
	568	App. Claudius Pulcher.	M. Sempronius Tuditanus.	
	569	P. Claudius Pulcher.	L. Porcius Licinius.	
	570	Qu. Fabius Labeo.	M. Claudius.	
	571	L. Æmilius Paulus.	Cn. Bæbius Tamphilus.	
	572	P. Cornelius Cethegus.	C. Calphurnius Piso.	
	573	A. Posthumius Albinus.	L. Manlius Accidinus.	
	574	Qu. Fuluius Flaccus.	A. Manlius Vulso.	
	575	M. Iunius Brutus.	T. Sempronius Gracchus.	
	576	C. Claudius Pulcher.	Cn. Cornelius Læuinus.	
	577	Qu. Pætilius Spurinus.	M. Aemilius Lepidus.	
	578	Qu. Mucius Scæuola.	Qn. Mucius Scæuola.	
	579	Sp. Posthumius Paullulus.	M. Popilius Lænas.	
	580	L. Posthumius Albinus.	P. Aelius Ligus	
	581	C. Popilius Lænas.	C. Cassius Longinus.	
Bellum Persicum.	582	P. Licinius Crassus.	C. Atilius Serranus.	
	583	C. Hostilius Mancinus.	Qu. Seruilius Cæpio.	
	584	Qu. Martius Philippus ij.	C. Licinius Crassus.	
	585	L. Aemilius Paulus ij.	M. Iunius Pennus.	
	586	Qu. Aelius Pætus.	M. Claudius Marcellus.	
	587	C. Sulpitius Gallus.	Cn. Octauius.	
	588	T. Manlius Torquatus,		

A. Man-

	Anno ab vrbe condita.			
	589	A.Manlius Torquatus.	Qu.Cassius Longinus.	
	590	T.Sempronius Gracchus.	M.Iuuentius Thalna.	
	591	L.Scipio Nasica.	C.Martius Figulus.	
	592	M.Valerius Messala.	C.Fannius Strabo.	
	593	L.Anicius Gallus.	M.Cornelius Cethegus.	
	594	Cn.Cornelius Dolabella.	M.Fuluius Nobilior.	
	595	M.Æmilius Lepidus.	C.Popilius Lænas ij.	
	596	Sex.Iulius Cæsar.	L.Aurelius Orestes.	
	597	L.Cornelius Lentulus.	C.Martius Figulus ij.	
	598	P.Cornelius Nasica.	M.Claudius Marcellus ij.	Bellum Celtibericū.
	599	Qu.Opimius.	L.Posthumius Albinus.	
	600	Qu.Fuluius Nobilior.	T.Annius Luscus.	
	601	M.Claudius Marcellus iij.	L.Valerius Flaccus.	
	602	L.Licinius Lucullus.	A.Postumius Albinus.	
Bellum Punicū tertium.	603	T.Quinctius Flaminius.	M.Acilius Balbus.	
	604	L.Martius Censorinus.	M.Manlius.	
	605	Sp.Posthumius Magnus.	L.Calphurnius Piso Cæsonianus.	Bellum Viriatinum.
	606	P.Scipio Africanus Aemilianus.	C.Liuius Drusus. (tus est.	
	607	Cn.Cornelius Lentulus.	L.Mummius, qui post Achaicus di-	
	608	Qu.Fabius Maximus Aemilianus.	C.Hostilius Mancinus.	
	609	Ser.Sulpitius Galba.	L.Aurelius Cotta.	
	610	App.Claudius Pulcher.	Q.Cæcilius Metellus Macedonicus.	
	611	L.Metellus Caluus.	Qu.Fabius Maximus Seruilianus.	Bellum Numantinum.
	612	Cn.Seruilius Cæpio.	Qu.Pompeius.	
	613	C.Lælius Sapiens.	Qu.Seruilius Cæpio.	
	614	Cn.Calphurnius Piso.	M.Pompilius Lænas.	
	615	P.Scipio Nasica Serapio.	Decius Iunius Brutus.	
Bellum seruile primum.	616	M.Aemilianus Lepidus Por. ina.	R.Hostilius Mancinus.	
	617	P.Furius Philus.	Sex.Atilius Serranus.	
	618	Ser.Fuluius Flaccus.	C.Calphurnius Piso.	
	619	P.Scipio Africanus Aemilianus ij.	C.Fuluius Flaccus.	
Seditio Gracchana prior.	620	P.Mutius Scæuola.	L.Calphurnius Piso Frugi.	
	621	P.Popilius Lænas.	P.Rupilius.	Bellum Asiaticum.
	622	P.Licinius Crassus Mutianus.	L.Valerius Flaccus.	
	623	C.Claudius Pulcher.	M.Perpenna Nepos.	
	624	C.Sempronius Tuditanus.	M.Aquilius.	
	625	Cn.Octauius.	T.Annius Luscus.	
	626	Cassius Longinus.	L.Cornelius Cinna.	
	627	M.Aemilius Lepidus.	L.Orelius Orestes.	
	628	M.Plautius Hypseus.	M.Fuluius Flaccus.	
	629	C.Cassius Longinus.	Caius Sextius Caluinus.	
	630	Qu.Cæcilius Metell. Belearic. postea dictus.	T.Quintius Flaminius.	Bellum Balearicum
	631	Cn.Domitius Aenobarbus.	C.Faunius. (postea dictus.	
	632	L.Opimius.	Qu. Fabius Maximus Allobrogicus	
	633	P.Manlius.	C.Papyrius Balbus.	
	634	L.Cæcilius Metellus.	L.Aurelius Cotta.	
	635	M.Portius Cato Nepos.	Q.Martius Rex.	
	636	L.Cæcilius Metellus Dalmaticus.	Qu.Mutius Scæuola.	
	637	C.Licinius Geta.	Qu.Fabius Maximus.	Bellum Thracicū.
	638	M.Aemilius Scaurus.	M.Cæcilius Metellus.	
	639	M.Acilius Balbus.	C.Portius Cato.	
Bellum Cymbricū, & Theutonicum.	640	C.Cæcilius Metellus Capratius.	Cn.Papyrius Carbo.	
	641	M.Liuius Drusus.	L.Piso Cæsonianus.	
	642	P.Scipio Nasica.	L.Calphurnius Bestia.	
Bellum Iugurtinū.	643	M.Minucius Rufus.	S.Postumius Albinus.	
	644	Q.Cæcilius Metellus.	M.Iunius Silanus.	
	645	Ser.Sulpitius Galba.	C.Aemilius Scaurus Hortensius.	
	646	L.Cassius Longinus.	C.Marius.	
	647	C.Atilius Serranus.	Qu.Seruilius Cæpio.	
	648	P.Rutilius Rufus.	C.Manilius.	
	649	C.Marius ij.	C.Flauius Fimbria.	
	650	C.Marius iij.	L.Aurelius Orestes.	
	651	C.Marius iiij.	M.Aquilius.	Bellum seruile secundum.
Seditio Apuleiana.	652	C.Marius v.	Qu.Lutatius Catulus.	
	653	C.Marius vj.	L.Valerius Flaccus.	Fœdus primum cum Parthis ictum.
	654	M.Antonius.	A. Posthumius Albinus.	
	655	Qu.Cæcilius Metellus.	T.Didius Viuius.	
	656	C.Cornelius Lentulus Clodiano.	P.Licinius Crassus.	
	657	Cn.Domitius Aenobarbus.	C.Cassius Longinus.	
	658	L.Licinius Crassus.	Qu.Mutius Scæuola.	
	659	C.Cæcilius Caldus.	L.Domitius Aenobarbus.	
	660	C.Valerius Flaccus.	M.Herennius.	
	661	C.Claudius Pulcher.	M.Perpenna.	
Seditio Drusiana.	662	L.Mauritius philippus.	Sex.Iulius Cæsar.	
	663	L.Iulius Cæsar.	P.Rutilius Lupus.	Bellum Mithridaticum.
Bellum Marsicum.	664	Cn.Pompeius Strabo. (est.	L.Porcius Cato. (sus est.	
Bellum ciuile Marianum.	665	L.Cornelius Sylla, qui postea Felix appellatus	Qu.Pompeius Rufus in mag. occi-	
	666	Cn.Octauius.	L.Cornelius Cin.	
	667	C.Martius vij.	L.Cornelius Cinna ij.	
	668	L.Cornelius Cinna.	Cn.Papyrius Carbo.	

Fasti Consulares.

	Anni ab urbe condita.				
Decē Praetores facti.	669	L. Cornelius Cinna IIII.		Cn. Papyrius Carbo II.	
	670	L. Scipio Asiaticus.		C. Norbanus.	
	671	Cn. Papyrius Carbo III. occisus.		C. Marius iu. mag. occisus est.	
	672	M. Tullius Secula.		Cn. Cornelius Dolabella.	
Bellum Sertorianū.	673	L. Cornelius Sulla Felix II.		Q. Metellus Pius.	
	674	P. Seruilius Vacia Isauricus.		App. Claudius Pulcher.	
	675	M. Æmilius Lepidus.		Q. Luctatius Catulus.	
	676	M. Æmilius Mamercus.		D. Brutus.	
	677	Cn. Octauius.		C. Scribonius Curio.	
	678	C. Aurelius Cotta.		L. Octauius.	
	679	L. Licinius Lucullus.		L. Aurelius Cotta.	
	680	C. Cassius Longinus.		M. Terentius Varro Luculli.	
Bellum contra Spartacum seruile.	681	L. Gellius.		Cn. Cornelius Lentulus.	
	682	P. Cornelius Lentulus Sura.		Cn. Aufidius Orestes.	
	683	Cn. Pompeius Magnus.		M. Licinius Crassus.	
Bellum Creticum.	684	Q. Hortensius.		Q. Cæcilius Metellus.	
Ab hoc anno epitomē Xiphilini incipit ex Dione.	685	L. Cæcilius Metellus Creticus in:		Q. Martius Rex.	
	686	C. Calpurius Piso. (Mag. mortuus.		M. Acilius Glabrio.	
	687	L. Æmilius Lepidus.		L. Volcatius Tullus.	
	688	P. Cornelius Sulla.	*Hi cū postea quam designati sunt Ambitus damnati non essent: in eorum locum facti sunt L. Aurelius Cotta. L. Manlius Torquatus.*	P. Antonius Pætus.	
Bellum Pyraticum.	689	L. Iulius Cæsar.		C. Martius Figulus.	
	690	M. Tullius Cicero.		C. Antonius.	
	691	D. Iunius Silanus.		L. Licinius Murena.	
	692	M. Pupius Piso.		M. Valerius Messala.	
Bellum Gallicum C. Cæsar.	693	L. Afranius.		Q. Cæcilius Metellus Celer.	*Ad hunc annum pertinet lib. 2 Iul. Cæs. de bello Gallico.*
	694	C. Iulius Cæsar.		M. Calpurnius Bibulus.	
	695	L. Calpurnius Piso Cæsonianus.		A. Gabinius.	
	696	P. Cornelius Lentulus Spinther.		M. Cæcilius Metellus Nepos.	
Bellum Parthicum.	697	Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus.		L. Martius Philippus.	
	698	C. Pompeius Magnus II.		M. Licinius Crassus II.	
	699	L. Domitius Aenobarbus.		App. Claudius Pulcher.	
	700	Cn. Domitius Caluinus.		M. Valerius Messala.	
	701	Cn. Pompeius Magnus III. & solus.		Q. Cæcilius. 5. mensibus extremis.	
	702	Ser. Sulpicius Rufus.		M. Claudius, Marcellus.	
	703	L. Aemilius Paulus.		C. Claudius Marcellus.	
Bellum Ciuile, Cæsaris & Pompeij.	704	C. Claudius Marcellus.		Cn. Cornelius Lentulus.	

Eodem anno C. Iul. Cæsar. DICTATOR sine Magistro Equit.

Imperiū Cæsaris ab hoc anno incipit, & durat ann. 4. mens. 11. dies 15.	705	C. Iulius Cæsar. II.	*Idem Dictator.*	P. Seruilius Vacia Isauricus.	
	706	C. Fufius Calenus.	*Cæsar II. Dictator cum Antonio Magist. Equitum.*	P. Vatinius.	*Iulius (ut prohibent) Diuus triennio regnat.*
	707	C. Iulius Cæsar III.	*Cæsar III. Dictator.*	M. Æmilius Lepidus.	*Anno 708. duodecim Prætores facti.*
Ex Ennianis honorariis Consules creari cœpti.	708	C. Iulius Cæsar sine collega IIII. abdicauit, & sibi suffecit Q. Fabium Maximum, & C. Trebonium. Maximus extremo anni die moritur, cui Caninius Rebil sufficitur.			*Exigit pœna de Cæsare Caninmotlis.*
	709	C. Iulius Cæsar. V. COS.	*Dictator IIII. Dictatorem V. Iulium Cæsarem facit Dion. lib. 45.*	M. Antoninus COS. Magister Equitum, & pro eo M. Cimilius Lepidus II. Equi. & pro eo C. Octauius Mag. Equi. & pro eo Cn. Dionitius Caluinus Mag. Equit.	*Cum M. Antonio, et M. Lepido, quē cū fugientem in Gallia receptauerat, reconciliatus.*

Hinc incipit liber 45. Dionis.

In Iulij Cæsaris Idib. Martijs XXIII. vulneribus, in Curia Pompeij occisi, locum P. Cornelius Dolabella COS. suffectus est.

Bellū ciuile Mutinense Augustus post lustra decē suo prorogat ann.	710	A. Hirtius in prælio occisus.		C. Vibius Pansa.	*Anno 711. Imp. Octauiani Cæsaris Augusti imperiū initium sumit apud Eusebiū, qui Olympiadis 184 primum annum eo anno numerat.*

His COSS. ad Mutinam occisis occupato omni exercitu, ante legitimam ætatem, per vim adacto Senatu, C. Cæsar Octauianus se cum Q. Pedio, hærede Cæsaris ex quadrante, COS. & ad II. diem Kalendas Octobris constituit.

Hoc eodē anno Cæsar Lepidus, Antonius Triumuirati inciunt Reip. costitu. do. cā, et Kal. Decē. ... pridie Kal. Ianuar. Reip. ... anno abdicarunt.	711	M. Aemilius Lepidus II.	TRIVMVIRATVS.	L. Minatius Plancus.	*Hoc anno C. Falcidius Tribunus plebis legē Falcidiam tulit: Ne quis plus testamento legaret, quā ut quarta pars hæredibus superesset.*
	712	P. Seruilius Isauricus II.		L. Antonius Pietas.	
	713	Cn. Domitius Caluinus II.		C. Asinius Pollio.	
	714	L. Porcius* Censorinus.		C. Caluisius Sabinus.	
Triumuiri.	715	App. Claudius Pulcher.		C. Norbanus Flaccus.	
** Onufr. Martius.*	716	M. Vipsanius Agrippa.		L. Caninius Gallus.	
	717	L. Gellius Poplicola.		M. Cocceius Nerua.	
	718	L. Cornificius.		Sex. Pompeius.	
Sallustius diem obit.	719	L. Scribonius Libo.	*Varus Poeta ... Virgilius in Bacchi... ... in Cappadocia moritur.*	M. Antoninus, abdicatus: in eius locum, L. Sempronius Atratinus.	*722 ab hoc anno post victoriam hoc anno ad Actium Antonius ... quidam Augusti imperiū computāt an. 45.*
Bellum Illyricum.	720	C. Cæsar Octauianus II.		L. Volcatius Tullus.	
Bellum Marsicum.	721	Cn. Domitius Aenobarbus.		C. Sosius Nepos.	
Pace terra marique parta.	722	C. Cæsar Octauianus III.		M. Valerius Messala Coruinus.	
	723	C. Cæsar Octauianus IIII.		M. Licinius Crassus & ex Id. Sept. M. Tullius Cicero. M. Filius.	
Ianus tertio clausus.	724	C. Cæsar Octauianus V.		Sext. Apuleius.	

C. Cæsar.

Horum sex annorũ historiam narrat Dion,lib.53.

Hoc anno nouo dignitas & magistratus . ti. Præfectura vrbis creata, & Messala Coruinus prim⁹ Præfectus vrb , sexta die se abdicauit,I ciuilẽ ptãtem contestatus.

Bellum Pannonicũ. Horũ tredecim annorum historiam persequitur Dion,lib.54.

Quidam ab hoc anno primum annum Augusti Monarchiæ supputant, quo & Augustus ipse & mensis quoque Sextilis dicti sunt, quãuis hanc appellationẽ tum 7 Consulatu adeptum alij dicant.

723. Aurentius plurimas Romæ leges statuit Euseb.

Hunc suff. esse ait Onuf. ordinarium nõ adscribit A.Terentiũ Varronem Murenã.

Pax cum Parthis signis receptis.

Ludi secnlares Quincti ex senatusconsulto facti.

Anno ab vrbe condita.		
725	C.Cæsar Octauianus vi.	M.Vispanius Agrippa ii
726	C.Cæsar Octauianus vii.	M.Agrippa iii.
727	C.Cæsar Octauianus Aug.viii.	T.Statilius Taurus ii.
728	C.Cæsar Octauianus Aug.ix.	M.Iunius Silanus.
729	C.Cæsar Octauianus Aug.x.	C.Norbanus Flaccus.
730	C.Cęsar Octauianus August.xi.	Cn.Calphurnius Piso.
731	M.Claudius Marcellus.	L.Aruntius Nepos.
732	M.Lollius.	Qui Aelius Lepidus.
733	M.Appuleius.	P.Silius Nerua.
734	C.Sentius Saturninus.	Q.Lucreti⁹ Vispil.Vispalio,Diõ
735	Cn.Cornelius Lentulus.	P.Corneli⁹ Lẽtulus Marcellin⁹.
736	C.Furnius.	P.Iunius Silanus.Dion.
737	L.Domitius Aenobarbus.	P.Cornelius Scipio.
738	M.Iunius Drusus Libo.	L.Calphurnius Piso.
739	M.P.Licinius Crassus.	Cn.Cornelius Lentulus Augur.
740	Clau.Tiberius Nero.	P.Quintilius Varus.
741	P.M.Valerius Messala.ii.	P.Sulpicius Quirinus.
742	Qu.Aelius Tubero.	Paulus Fabius Maximus.
743	Iulius Antoninus.	Qu.Fabius Maximus.
744	Clau.Drusus Nero.	T.Quintius Crispinus.
745	C.Martius Censorinus.	C.Asinius Gallus.
746	Claud.Tiberius Nero ii.	Cn.Calphurnius Piso ii.
747	C.Lælius Balbus.	C.Antistius Vetus.
748	C.Cæsar Octauianus August.xii.	L.Cornelius Sulla.
749	C.Claudius Sabinus ii.	L.Passienus.
750	L.Cornelius Lentulus.	M.Valerius Messalinus.

His COSS.viii.Cal.Ianuar. Dei filius IESVS CHRISTVS nascitur. *Anno Christi.*

42.ann. August.Halo.751.nascitur Christus. Eusebius.

Ab his.l. Ælia Sentia hoc anno videtur lata ex Dione,li.55.

Moritur Augustus 14.Cal.Sept Auson. versus, Addidit Augustum Diuis matura senectus.

Olympiadis 198.anno primo. Euseb. Et ter septenis geminos Nero Claudius addit idest regnat.23. annis.

751	C.Cæsar Octauianus August.xiii.	M.Plautius Siluanus.	1
752	Cossus Corn.Lent.postea Mauricus.	L.Calphurnius Piso Augur.	2
753	P.Vinutius Nepos.	P.Alfinius Varus.	3
754	L.Ailius Lamia.	M.Seruilius Geminus.	4
755	Sex.Aelius Catus.	C.Sentius Saturninus.	5
756	Cn.Cornelius Cinna Magnus.	L.Valerius Messala Volusus.	6
757	M.Aemilius Lepidus.	L.Aruntius Nepos.	7
758	Q.Cęcilius Metellus Creticus Silanus.	A.Licinius Nerua Silanus.	8
759	M.Furius Camillus.	Sex.Nonius Quinctilianus.	9
760	Qu.Sulpitius Camerinus.	C.Poppæus Sabinus.	10
761	P.Cornelius Dolabella.	C.Iunius Syllanus.	11
762	M.Aemilius Lepidus.	T.Statilius Taurus ii.	12
763	T.Iulius Germanicus Cęsar.	C.Fonteius Capito.	13
764	L.Minatius Plancus ii.	C.Silius Nepos.	14
765	Sextus Pompeius Nepos.	Sextus Apuleius.	15

Hucusque historia Liuij ab vrbe condita: hinc annales Cornelij Taciti sumunt exordium.

⁎ al. Tiberius Iulius Cæsar Germanic. regnat annis 23.

† Lactentius lib.4.c.10.ait Christũ passũ anno quintodecimo Tiberij.i.duobus Geminis Coss. [illegible] ante diẽ septimũ Cal. Apriles, sed resistitur per Euãgeliũ Lucæ, vbi dicitur anno 15. Tiberij cœpisse prędicare.783. anno Tiberij 18. Xps secũdum prophetias ad passionem venit. Nã in Euangelio Ioannis scribitur post quintumdecimum annum Tiberij trib.annis Dominum prædicasse.Euseb.

Sua sponte Capreis Romæ Nero fata pegit.

766	Eodem anno. CLAVDIVS ⁎ TIBERIVS CAESAR.		
767	Drusus Cæsar.	C.Norbanus Flaccus.	16
768	Sisenna Statilius Taurus.	L.Scribonius Libo.	17
769	L.Pomponius Flaccus.	C.Cælius Rufus.	18
770	Claudius Tiberius Nero Cæs.iii.	Germanicus Cæsar ii.	19
771	M.Silanus.	L.Norbanus Balbus.	20
772	M.Valerius Messala.	M.Aurelius Cotta.	21
773	Claud.Tiberius Nero Cæsar.iiii.	Drusus Cæsar ii.	22
774	D.Haterius Agrippa.	C.Sulpitius Galba.	23
775	C.Asinius Pollio.	C.Antistius Vetus.	24
776	Sex.Cornelius Cethegus.	L.Vitellius Varro.	25
777	M.Asinius Agrippa.	Cossus Cornelius Lentulus.	26
778	Cn.Lentulus Getulicus.	L.Caluisius Sabinus.	27
779	M.Licinius Crassus.	L.Calphurnius Piso.	28
780	App.Iunius Syllanus.	P.Silius Nerua.	29
781	C.Rubellius Geminus.	C.Fusius Geminus.†	30
	IESVS CHRISTVS salutis viam cunctis mortalibus prædicare incipit.		
782	M.Vinutius Quartinus.	C.Cassius Longinus Iurisconsult.	31
783	Claud.Tiberius Cæsar v.& Solus,licet postmodum collegam adsumpserit L.Aemilius Seianum.		32
784	Fur.Camil.Arrũtius Scribonianus.	Cn.Domitius Aenobarbus.	33
785	Ser.Sulpicius Galba.	L.Cornelius Sulla.	34
786	L.Vitellius Nepos.	P.Fabius Persicus.	35
787	C.Cestius Gallus	M.Seruilius Rufus Nonianus	36
788	Sextus Papinius Gallienus.	Quinctius Plautius Plautianus.	37
789	Cn.Acceronius Proculus.	C.Pontius Nigrinus.	38
	xvii.Cal.Apri.mortuo Tiberio,C.CAESAR.CALIGVLA.		
790	C.Cæsar Caligula ii.	L.Aronius Cælianus.	39

Anno ab vrbe condita.		Anno Christi.
791	M. Aquilius Iulianus.	P. Nonius Asprenas Torquatus.	40
792	C. Cæsar Caligula iij. & solus.		41
793	C. Cæs. i. Caligula iiij.	Cn. Sentius Saturninus.	42

Tertia fuit licens g..llantia tpa Cai. Claudius l. eidem a.. di duplici traiectus Nero d.rus Tantum de n.. summa Consul sed defuit vnus.

Terdecies perit rapeito vultu... Cant.

TIB. CLAVDIVS CAESAR V. P. R. IMP.

794	Tiberius Claudius Cæsar ij.	C. Licinius Cęcinna Largus.	43
795	Vib. Claudius Cęsar iij.	L. Vitellius ij.	44
796	C. Quinctius Crispinus ij.	T. Statilius Taurus ij.	45
797	M. Vinutius Quartinus ij.	M. Statilius Corninus.	46
798	C. Valerius Asiaticus ij.	M. Valerius Messala.	47
799	Tib. Claudius Cæsar iiij.	L. Vitellius iij.	48
800	A. Vitellius Nepos.	L. Vipsanus Poplicola.	49
801	Qu. Verannius.	C. Pompeius Gallus.	50
802	C. Antistius Verus.	M. Suillius Rufus Seruilianus.	51
803	Tib. Claudius Cęsar v.	Ser. Cornel. Scipio Orphitus.	52
804	Sylla Faustus.	L. Saluius Otho.	53
805	D. Iunius Silanus.	Q. Haterius Antoninus.	54
806	Qu. Asinius Marcellus.	M. Acilius Auiola.	55

CL. DOMITIVS NERO CAESAR.

Claudi⁹ ambiguo est clusit fata veneno.

807	Claudius Nero Cæsar.	L. Antistius Verus.	56
808	Q. Volusius Saturninus.	P. Cornelius Scipio.	57
809	Claudius Nero Cæsar ij.	L. Calphurnius Piso.	58
810	Claudius Nero Cęsar iij.	M. Valerius Messala.	59
811	C. Vipsanius Apronianus.	L. Fonteius Capito.	60
812	Claud. Nero Cæsar iiij.	Cossus Cornelius Lentulus.	61
813	Cæsonius Petus.	Petronius Sabin⁹ Turpillian⁹.	62
814	P. Marius Celsus.	L. Asinius Gallus.	63
815	L. Memmius Regulus.	Paulus Virginius Rufus.	64
816	C. Lecanius Bassus.	M. Licinius Crassus Frugi.	65
817	Silius Nerua.	Atticus Vestinus.	66
818	C. Suetonius Paulinus.	L. Pontius Telesinus.	67
819	C. Fonteius Capito.	C. Iulius Rufus.	68
820	M. Gualterius Trachalus Turpillian⁹.	C. Silius Italicus Poeta.	69

Eodem anno L. Anneus Seneca, & Trebellius Maximus suffecti Consules, in quorum Consulatu Senatuscons. Trebellianum factum. In stit. de fid. her. 8. Cal. Septembris.

SER. SVLPICIVS GALBA CAES. Imperauit menses vij. dies vij. atque in medio vrbis Romanæ foro capite truncatus est.

Matriquecida Nero proprio se perculit ense.

821	Serg. Galba Augustus ij.	T. Iunius.	70

Nero senat. iterfecit.

Trucidato Galba, noue tempestates, & cædes in Repub. extiterunt, donec rerum poteretur Flauius Vespasianus pater, qui Reipubl. statum pristinum, & orbi pacem restituit: nam neque M. Syluius Otho vltra menses iij. dies v. neque A. Vitellius vltra menses viij. dies v. imperauit.

Galba senex periit seuo prostratus Othone. Mox Otho famosus, clara sed morte potitus. Prodiga succedunt perimendi sceptra Vitelli.

Galba senex, Otho lasciue, & formose Vitells. Tertia nos Latio regnantes nesciit aetas: Interitus dignos vita properante probrosa.

FLAVIVS VESPASIANVS.

822	Fl. Vespasianus Augustus ij.	T. Vespasianus Cæs.	71
823	Fl. Vespasianus Augustus iij.	Cocceius Nerua.	72
824	Fl. Vespasianus August. iiij.	T. Vespasianus filius Cæs. ij.	73
825	Fl. Domitianus v.	Valerius Messalinus.	74
826	Fl. Vespasianus Augustus v.	Tit. Vespasianus Cæs. iij.	75
827	Fl. Vespasianus Augustus vj.	Tit. Vespasianus Cæs. iiij.	76
828	Fl. Vespasianus Augustus vij.	Tit. Vespasianus Cæsar v.	77
829	Fl. Vespasianus Augustus viij.	Fl. Domitianus vj.	78
830	Commodus Verus.	C. Cornelius Priscus.	79
831	Fl. Vespasianus Augustus ix.	T. Vespasianus Cæsar vj.	80

Otho propria manu occubuit.

Vitellius à Vespasiani ducibus occisus, in Tiberim proiicitur.

Secundo anno Imperii Vespasiani Titus filius Vespas. Iud. Ierosolymamq; subuertit sexcentis millibus virorum interfectis.

Implet fatale decadi sibi Vespasianus.

TITVS VESPASIANVS FILIVS.

832	T. Vespasianus Augustus vij.	Flauius Domitianus vij.	81
833	Syluanus.	Verus Pollio.	82

Hic suffectus fuit: ordinarius autem Tit. Vespas. Cæs. VI.

Ex Bib. Sept. FL. DOMITIANVS Imperauit ann. xv. dies vj.

834	Fl. Domitianus Augustus viij.	T. Flauius Sabinus.	83
835	Fl. Domitianus Augustus ix.	T. Virginius Rufus ij.	84
836	Fl. Domitianus Augustus x.	Ap. Iunius Sabinus.	85
837	Fl. Domitianus Augustus xj.	T. Aurelius Fuluus.	86
838	Fl. Domitianus Augustus xij.	Ser. Cornelius Dolabella.	87
839	Fl. Domitianus Augustus xiij.	A. Volusius Saturninus.	88
840	Fl. Domitianus Augustus xiiij.	L. Minutius Rufus.	89
841	T. Aurelius Fuluus ij.	A. Sempronius Atratinus.	90
842	Fl. Domitianus Augustus xv.	Cocceius Nerua ij. qui postea Imperator.	91
843	M. Acilius Glabrio in mag. occisus.	M. Vlpianus Traianus Crinitus.	92
844	Fl. Domitianus Augustus xvj.	A. Volusius Saturninus ij.	93
845	Pompeius Conlega.	Cornelius Priscus.	94

Laudatum Imperii mors lenis Vespasiano. Ostensus terris Titus est breuitate bonus. At Titus orbis amor rapitur florentibus annis.

Sero graueni perimunt, sed iusta piacula fratrem.

Anno ab vrbe condita.			*Anni Christi.*
846	Nonius Apreinas.	M. Atricinius Clemen. & ex Kalend. Iulijs Sextilius Lateranus.	95
847	Fl. Domitianus Augustus xvij.	T. Flauius Clemens.	96
848	C. Antistius Verus.	C. Fuluius Valens.	97

Imp. C OC. NERVA imperat annum 1. mens. iiij. dies ix.

A Nerua sequentium temporum historiam exorsus erat Ammianus Marcellinus, vt ipse ait lib. 31.

849	Imp. Nerua Augustus iij.	T. Virginius Rufus ij. in magistratu mortuus est.	98
950	Imp. Nerua Augustus iiij.	Nerua Traianus ij.	99

TRAIANVS OPTIMVS A. imperat ann. xix. mens. vj. dies xv.

Nerua moritur 6. Kal. Febr.

851	A. Cornelius Palma.	C. Sosius Senecio ij.	100
852	Vlp. Traianus Augustus iij.	M. Cornelius Fronto iij.	101
853	Vlp. Trajanus A. iiij.	Sextus Articuleius Petus.	102
854	C. Sosius Senecio iij.	L. Licinius Sura ij.	103
855	Vlp. Traianus A. v.	Q. Maximus ij.	104
856	Surranus ij.	P. Neratius Marcellus ij.	105
857	C. Iulius Candidus ij.	T. Numidius Quadratus ij.	106
858	L. Ceionius Commodus Verus.	L. Lutius Cerealis.	107
859	C. Sosius Senecio iiij.	L. Licinius Sura iij.	108
860	App. Ann. Trebonius Gallus.	M. Atilius Metilius Bradua.	109
861	Palma ij.	C. Caluisius Tullus ij.	110
862	Claudius Crispinus.	Solenus Orfitus.	111
863	L. Calphurnius Piso.	Vettius Rusticus Bolanus.	112
864	Vlpianus Traianus. A. vj.	C. Iul. Africanus.	113
865	L. Publilius Celsus.	C. Clodius Crispinus.	114
866	P. Manilius Vopiscus,	Q. Hinnius Asta.	115
867	Valerius Messala.	C. Popilius Carus Pedo.	116
868	Æmilius Ælianus.	L. Antistius Verus.	117
689	Quinctius Niger.	T. Vispanius Apronianus.	118

Ex iij. Id. Aug. TRAIANVS HADRIANVS. imperat ann. xx. mens. x. dies xxix.

870	Imp. Hadrianus A. ij.	Salinator.	119
871	Imp. Hadrianus A. iij.	Q. Iunius Rusticus.	120
872	L. Catilius Seuerus ij.	T. Aurel. Fuluus, Antoninus Pius postea appellatus.	121
873	M. Annius Verus.	Augur.	122
874	M. Acilius Auiola.	C. Corellius Pansa.	123
875	Q. Articus Pætinus.	C. Ventidius Apronianus.	124
876	M. Acilius Glabrio.	C. Vellicius Torquatus.	125
877	P. Cornel. Scipio Asiaticus ij.	Qu. Vettius Aquilinus.	126
878	Vespronius Candidus Verus iij.	Ambiguus Bibulus.	127
879	Cælius Titianus.	Gallicanus.	128
880	Asprenas Torquatus.	M. Annius Libo.	129
881	Iuuentius Celsus ij.	Neratius Marcellus.	130
781	Q. Fabius Catulinus.	M. Flauius Aper.	131
883	Ser. Octauius Lænas Pontianus.	M. Antonius Rufinus.	132
884	Sentius Augurinus.	Arrius Seuerianus.	133
885	Hiberus.	Iulius Silanus Sisenna.	134
886	C. Iulius Seruilius Vrsus Seruianus, iij.	Verus.	135
887	Pompeianus Lupercus.	Atticus Acilianus.	136
888	L. Ceionius Commodus.	Sex. Vetulenus Ciuica Pompeianus, ij.	137
889	Ælius Cæsar ij.	P. Cælius Balbinus Vibullius Pius.	138
890	Niger.	Sulpicius Camerinus.	139

A* AVREL. ANTONINVS PIVS imperat ann. xxij. mens. vij. dies xxvj.

** Legendum Titus. Erat enim eius prænomen. quo à cæteris distinguitur. vt Capitolinus eodem docet.*

891	T. Antoninus Pius A. ij.	Bruttius Præsens.	140
892	T. Antoninus Pius A iij.	M. Ælius Aurelius Cæsar.	141
893	M. Peducæus Syloga Priscinus.	T. Hœnius Seuerus.	142
894	Rufinus.	L. Statius Quadratus.	143
895	Torquatus.	Ti. Claudius Atticus Herodes.	144
896	Tallianus Aulus.	C. Gauius Maximus.	145
897	T. Antoninus Pius A. iiij.	Ælius Aurelius Cæsar ij.	146
898	Clarus ij.	Cn. Claudius Seuerus.	147
899	Largus.	M. Valerius Messalinus.	148
900	Torquatus iij.	M. Saluius Iulianus.	149
901	Orfitus.	Q. Nonius Priscus.	150
902	Gallicanus.	Antistius Vetus.	151
903	Maximus.	Sex. Quinctilis Gordianus.	152
904	Glabrio.	C. Valerius Omollus Verianus.	153
905	Præsens ij.	Anto. Rufinus.	154
906	L. Aurelius Cæsar, qui postea Aug.	Sextilius Lateranus.	155
907	M. Rufinus Sabinianus.	C. Iulius Seuerus.	156
908	Siluanus.	Sentius Augurinus.	157
909	Barbarus.	Regulus.	158
910	Tertullus.	Licinius Sacerdos.	159

Anno ab vrbe condita.			*Anni Christi.*
911	Quintilius.	Statius Priscus.	159
912	T. Vibius Barus.	Ap. Annius Bradua.	161

Imperatores C. M. AVRELISV ANTONINVS PHILOSOPHVS, & L. ÆLIVS AVRELIVS VERVS ANTONINVS Diui fratres, duo AA. simul imperarunt ann. viij.

Anno 921. moritur Verus A. & solus imperat D. Marcus.

913	M. Antonius Philosophus A. ij.	L. Aurelius Verus A. ij.	162
914	M. Antonius A. iij.	L. Aurelius Verus A. iij.	163.
915	L. Aelianus.	Iunius Pastor.	164
916	Macrinus.	L. Cornelius Celsus.	195
917	Pudens.	L. Cornelius Scipio Orfitus.	166
918	Pudens ij.	M. Vitrasius Pollio.	167
919	Verus A. iij.	T. Numidius Quadratus.	168
920	Apronianus.	L. Vettius Paulus.	169
921	Priscus.	Apollinaris.	170
922	L. Iunius Clarus ij.	M. Aurelius Seuerus Cethegus.	171
923	L. Septimius Seuerus ij.	Merennianus.	172
924	Maximus.	Cor. Scipio Orfitus.	173
925	Cn. Claudius Seuerus ij.	M. Aurelius Claud. Pompeianus.	174
926	Ap. Annius Tribonius Gallus.	Placcus.	175
927	Calpurnius Piso.	M. Saluius Iulianus.	176
928	Pollio ij.	Aper ij.	177

M. AVRELIVS pater, & COMMODVS filius ANTONINI AA. imperarunt, ann. iij. dies viij.

929	L. Aurelius Commodus A.	Plautius Quintillus.	178
930	Orfitus.	Vettius Rufus.	179
931	Aurelius Commodus A. ij.	Vespronius Candidus Verus.	180.
932	Arius Præsens.	Ælius Gordianus.	181

Hoc anno moritur. M. Antoninus. et solus imperat Commodus.

COMMODVS. A. solus.

933	Antoninus Commodus A. iij.	Antistius Burrhus.	182
934	Petronius Maternus.	Rufus.	183
935	Aurelius Commodus A. iiij.	M. Aufidius Victorinus.	184
936	M. Marullus.	Papyrius Ælianus.	185
937	Maternus.	Bradua.	186.
938	Aurelius Commodus Antoninus A. v.	Sex. Aelius Glabrio.	187
939	Crispinus.	Papyrius Aelianus.	188.
940	Fuscianus.	Silanus.	189.
941	Iunius Silanus.	Seruilius Silanus.	190
942	Aurelius Commodus A. vj.	Petronius Septimianus.	191
943	Apronianus.	Bradua.	192
944	Antoninus Commodus vij.	P. Heluius Pertinax.	193

P. HELVIVS PERTINAX.

945	Q. Sosius Falco in mag. occisus.	C. Iulius Fructus Clarus.	194

Pertinace post alterum mensem, & dies xxv. quàm Imperator factus erat, v. Kalend. Apr. occiso, DIDIVS IVLIANVS cædis auctor, per menses duos & quinque dies tantummodo imperium tenuit. Hunc deinde secutus est PESCENNIVS NIGER, AVGVSTVS, qui imperauit annum, sed imperium eius non numeratur in Fastis, sed solum Seueri imperium.

Hoc anno Kal. Ianua. Commodus Imperator occisus, & eadem die Pertinax imperare cœpit.

Ex Idib. Maii L. SEPTIMIVS SEVERVS cum M. BASSIANO ANTONINO CARACALLA filio.

946	Septimius Seuerus A. ij.	D. Clodius Albinus, Cæsar ij.	195.
947	Tertullus.	Clemens.	196
948	C. Domitius Dexter.	L. Valerius Priscus.	197
949	Lateranus.	M. Marius Titius Rufinus.	198
950	T. Saturninus.	C. Gallus.	199
951	P. Cornelius Anulinus.	M. Aufidius Fronto.	200
952	T. Claudius Seuerus A. iij.	C. Aufidius Victorinus.	201
953	L. Annius Fabianus.	M. Nonius Mutianus.	202
954	L. Septimius Seuerus A. iiij.	Bassianus Antoninus A.	203
955	P. Septimius Geta.	L. Septimius Plautianus.	204
956	Fabius Cilo Septimius.	Libo.	205
957	Bassianus Antoninus A. ij.	Geta Cæsar ij.	206
958	Albinus.	Æmilianus.	207
959	Aper.	Maximus.	208
960	Bassianus Antoninus A. iij.	Geta Cæsar iij.	209
961	Pompeianus.	Lollianus Auitus.	210
962	Faustinus.	Macer Rufinianus.	211
963	Gentianus.	Bassus.	212

Hoc anno SEVERVS A. mortuus est prid. Non. Febr. & ex eo die Impp. Cæsares, D. SEVERI filij, M. ANTONINVS (CARACALLA.) & P. SEPTIMIVS GETA imperarunt vna ann. 1. dies xxij.

964	M. Pompeius Asper.	Asper.	213
965	Antoninus A. iiij.	Balbinus.	214
966	Messala.	Sabinus.	215
967	Lætus ij.	Cerealis.	216

Hoc anno Geta A. occisus est, & solus imperat Antoninus annos v. mens. I. dies 12.

Q. Aqui-

Anno ab urbe condita.			An. Chri.
968	Q. Aquilinus Sabinus ij.	Ser. Cornelius Anulinus.	217
969	Præsens.	Extricatus.	218

Hoc anno vi. Id. Apr. ANTONINVS A. occisus est deinde fuit interregnum dierū IIII. post quod M. OPILIVS MACRINVS imperat ann. I. mens. I. dies XXIX.

970	M. Opelius Diadumenianus Cæsar ij.	Aduentus. viij. Junij Macrinus victus est.	219

M. ANTONINVS ALAGABALVS Imperator ann. III. mens. I. dies IIII.

971	Antoninus A. ij.	Sacerdos.	220
972	Antoninus A. iij.	Comazon ij.	221
973	Gratus.	Seleucus.	222
974	Antoninus A. iiij.	Aurel. Alexander Seuerus. nob. Cæs.	223

Hoc anno vi. Id. Mart. Alagabalus occiditur.

M. AVRELIVS SEVERVS ALEXANDER Imperat ann. xiij. dies ix.

975	Maximus.	Aelianus.	224
976	Iulianus.	Crispinus.	225
977	Rufus.	Dexter.	226
978	Alexander A. ij.	Quinctilius Marcellus.	227
979	Balbinus ii. qui postea Augustus appellatus est.	M. Clodius Pupienus Maxim*.	228
980	Modestus.	Probus.	229
981	Alexander A. iij.	Dio ij.	230
982	Agricola.	Clementinus.	231
983	Pompeianus.	Felicianus. †	232
984	Lupus.	Maximus.	233
985	Maximus ij.	Paternus.	234
986	Maximus iij.	Vrbanus.	235
987	Seuerus.	M. Ragonius Vrinati* Quinctia.	236

** al. Peliguus.*

Rectè Oros. 987. Maximinum ponit lib. 7. cap. 19.

Hoc anno xv. kal. Apri. Alexander A. occiditur.

IVL. MAXIMVS cum filio MAXIMO imperant vna ann. II. mens. † dies. †

988	Maximus A.	Iulius Africanus.	237
989	Perpetuus.	Cornelianus.	238

Duo GORDIANI Imperant vnà vna mens. I. dies vi. post hos BALBINVS & PVPIENVS Imperant vna ann. I. eorum vitam scribit Capitolinus.

990	Vlpius.	Pantianus.	239

GORDIANVS IVNIOR Imperat ann. vij.

991	Gordianus A. puer annorum xvj.	Auiola.	240
992	Sabinus ij.	Venustus.	241
993	Gordianus A. ij.	Pompeianus. *	242
994	Atticus.	Prætextatus.	243
995	Arrianus. *	Papus. †	244
996	Peregrinus.	Aemilianus.	245

*Initur factio aduersus Gordianum. Bellum Gordiani in Persas. * Aprianus, Capitol. in Gord.*

** Capit. legitimian* † Pappus. Capitol.* Hoc anno *Philippus Arabs fit Pr. Prætorio in locū Misithei.*

M. IVL. PHILIPPVS occiso Gordiano declaratur Augustus. Oros. lib. 7. regnat ann. vii.

Primus Christianus Imperator. Oros.

997	Philippus A.	Titianus.	246
998	Præsens.	Albinus.	247
999	Philippus A. ij.	Philipp* Cæs. hoc ann. appellat.	248
1000	Philippus A. iij.	Philippus A. ij.	249
1001	Aemilianus.	Aquilinus.	250

Capitol. in Gordia. ait Philippum se & filio Consulibus celebrasse annum urbis 1000. Ludis sæcularibus, & muneribus & Circensibus & ferarum exhibitione.

DECIVS cum filijs Cæsaribus imperat ann. ij.

1002	Decius A. ij.	Annius Gratus.	251
1003	Decius A. iij.	Decius Cæsar.	252

GALLVS HOSTILIANVS & LICINIANVS AA. statim occisi: quibus successerunt TREBELLIANVS GALLVS & VOLVSIANVS filius AA.

1004	G. Vibius Trebonianus Gallus A. ij.	Volusianus A.	253
1005	Volusianus A. ij.	M. Valerius Maxim*.	254

LICINIVS VALERIANVS & GALIENVS imperarunt vna ann. vij.

1006	Valerianus A. ij.	Gallienus A.	255
1007	Valerianus A. iij.	Gallienus A. ij.	256
1008	Valer. Maximus ij.	Glabrio.	257
1009	Valerianus A. iiij.	Gallienus A. iij.	258
1010	Aurel. Fuscu. †	Pomponius Bassus.	259
1011	Aemilianus.	Bassus ij.	260
1012	Cornelius Secularis ij.	Iun. Donatus.	261

† al. Fuscus.

Hoc anno Valerianus A. prælio victus, à Persis captus est.

GALIENVS & VALER. Iun. imperant ann. viij.

1013	Gallienus A. iiij.	Petronius Volusianus.	262
1014	Gallienus A. vi.	Paustinus.	263

Imperatore Valeriano A. à Persis capto triginta tyranni Ro

Numius

Anno ab urbe condita. — *Anno Christi.*

manum invaserunt imperium, imperante Gallieno legitimo Principe.

1015 Numius Albinus. — Max. Dexter. 264
1016 Galienus A. vj. — Amulius Saturninus. 265
1017 Valerianus A. vij. — L. Cęsonius Macer Lucillus Rufinianus. 266 267
1018 Galienus A. vij. — Sabinillus. 268
1019 Paternus. — Arcesilaus. 269
1020 Paternus ij. — Maximianus.

Hoc anno xij. kal. Apr. GALIENVS & VALERIANVS. AA. occisi sunt. FL. CLAVDIVS imperat ann. i. mens. x. dies xv. 270

1021 Claudius j. — Pomponius Paternus. 271
1022 Fl. Antiochianus. — Furius Orficus.

Hoc anno x. kal. Mar. CLAVDIVS A. moritur. QVINCTILIVS A. imperat dies xvij. cui successit AVRELIANVS A.
VALER. AVRELIANVS imperat ann. iiij. mens. ij. dies vij. 272

1023 Valer. Aurelianus A. — Pomponius Bassus. 273
1024 Quietus. — Voldumianus. 274
1025 Tacitus, qui postea August. — Furius Placidus. 275
1026 Aurelianus A ij. — Capitolinus. 276
1027 Aurelianus A. iij. — T. Nonius Marcellinus.

Hoc anno iiij. kal. Febr. occiditur Aurelianus, est interregnum mens. vij. dierum xxix. deinde TACITVS vj. menses imperat dies xx. postea FLORIANVS imperat mens. ii. dies xx. cui tandem succedit PROBVS A. 277

1028 Ann. Tacitus ij. — Aemilianus.

AVRELIVS PROBVS. 278

1029 Aurelius Probus A. ij. — Furius Lupus. 279
1030 Aurel. Probus A. iij. — Ouinius Paternus ij. 280
1031 Iun. Messala. — Gratus. 281
1032 Aurel. Probus A. iiij. — C. Iun. Tiberianus. 282
1033 Aurel. Probus A. v. — Pompon. Victorinus.

CARVS, CARINVS, & NVMERIANVS imperat ann. i. mens. * diebur. * 283

1034 Carus A. — M. Aurelius Carinus Nob. Cęs.

CARINVS & NVMERIANVS imperant an. i. 284

1035 Carinus A. ij. — Numerianus A. occisus est.

C. AVRELIVS VALERIVS DIOCLETIANVS Imperant ann. xx. 285

1036 Diocletianus A. ij. — Aristobolus.

1037 Impp. Cæs. DIOCLET. & MAXIMIANVS HERCVLIVS Imperarunt vna xviij. ann.

1038 Iun. Maximus ij. — Aquilinus. 286
1039 Diocletianus A. iij. — Maximianus A. 287
1040 Maximianus A. ij. — Pomponius Ianuarius. 288
1041 Bassus ij. — Quintianus. 289
1042 Diocletianus A. iiij. — Maximianus A. iij. 290
1043 Iun. Tiberianus ij. — Cassius Dion. 291
1044 Afranius Annibalianus. — Asclepiodotus. 292
1045 Diocletianus A. v. — Maximianus A. iiij. 293
1046 Constantius nobiliss. Cæs. — Maximianus nobiliss. Cæs. 294
1047 Nhmius Tuscus. — Ann. Cornelius Anulinus. 295
1048 Diocletianus A. vij. — Constantius Cæs. ij. 296
1049 Maximianus A. v. — Maximianus Cæs. ij. 297
1050 Anicius Faustus ij. — Gallus. 298
1051 Diocletianus A. vij. — Maximianus A. vj. 299
1052 Constantius Cęs. iij. — Maximianus Cæs. iij. 300
1053 Postumius Titianus ij. — Nepotianus. 301
1054 Constantius Cæs. iiij. — Maximianus Cæs. iiij. 302
1055 Diocletianus A. viij. — Maximianus A. vij. 303
1056 Diocletianus A. ix. — Maximianus A. viij. 304

Hoc anno xi. kal. Maij DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. se imperio abdicarunt. in eorum locum Augusti facti sunt CONSTANTIVS, & MAXIMIANVS.

1057 Constantius A. v. — Maximianus Cæs. v. 305
1058 Constantius A. vj. — Maximianus Cæs. vj. 306

Impp. Cæs. MAXIMIANVS & FLA. VALERIVS CONSTANTINVS. D. CONSTANTIS filius, & MAXENTIVS. C. GALERIVS MAVMINVS & M. AVRELIVS SEVERVS nob. Cæs. imper. ann. i.

Hoc anno viij. Kal. Aug. Constantius Chlorus mortuus est. Hoc anno Seuerus Cæsar cum Augustus appellatus esset, occisus est.

Hoc anno initiū imperij Constātini, qui imperauit ann. xxx. mens. x. dies xxvij.

1059 Maximia. Herculeus ix. — M. Flauius Constantinus. 308 307
1060 Diocletianus x. — Maximianus A. vij. 309 308

MAXIMIAN. GALER. & CONSTANTINVS. Sec. Hal. Sec. Cas.

1061 Post Consulatum Diocletiani x. & Maximia. A. vij.
1062 Iterum post Consulatum Diocletiani x. & Maxim. A vij. 310 309
1063 Maximian. Gal. A. viij. & solus. postea Licinium collegam adsumpsit. quem Augustum creauerat. 311 310 312 311

CONSTANTINVS, MAXENTIVS, LICINIVS & MAXIMINVS.

Maximianus circa mēsem Sept. moritur.

1064 Constantinus A. ij. — Licinius A. iij. 313 310

IN-

Indict. Anno ab vrbe condita. — An. Chri. Secun. Euse. An Chri. Secun. Cass.

ΙΝΔΙΤΙΟΝΩΝ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΩΝ ΕΝΤΕΘΕΝ ΑΡΧΗ.

Sic Fasti Græci ad hunc annum adnotant.

Incipit autem Indictio ab viii. Kalen. Octob. ut scribit Beda lib. 1. de temporib. Moritur Diocletianus in priuata vita Salonis.

Hoc anno viij. kal. Octob. occisus est Maxentius apud pontē Miluium a Cōstātino, præeunte Labaro in crucis formam in somnis oblato.

1	1065	Constantinus A. iij.	*Maximinus moritur.*	Licinius A iij.	314	313
		CONSTANTINVS, ET LICINIVS.				
2	1066	Rufus Volusianus.	*Crispus & Constantinus A filius Cæsares designati.*	Annianus.	315	314
3	1067	Cōstantinus A. iiij.		Licinius A. iiij.	316	315
4	1068	Sabinus.		Arcadius Rufinus.	317	316
5	1069	Ouinius Gallicanus.		Septimius Bassus.	318	317
		CONSTANTIVS, ET LICINIVS.				
6	1070	Licinius A. v.		Crispus Cæsar.	319	318
7	1071	Constantinus A. v.		Licinius Cæsar.	320	319
8	1072	Constantinus A. vj.		Constantinus Cæsar.	321	320
9	1073	Crispus Cæsar ij.		Constantinus Cæsar ij.	321	321
10	1074	Patronus Probianus.		Anicius Iulianus.	323	322
11	1075	Acilius Seuerus.		Anicius Rufinus	324	323
12	1076	Crispus Cæsar iij.		Constantinus Cæsar. iij.	325	324
13	1077	Anicius Paulinus.		Ceionius Iulian⁹ Camenius.	326	325
		CONSTANTINVS solus.				
14	1078	Constantinus A. vij.		Constantiuus Cęsar. iiij.	327	325
15	1079	Constantinus Cæsar.		Valer. Max. Basilius.	328	327
1	1080	Ianuarius.		Iulius.	329	328
2	1081	Constantinus A. viij.		Constantius Cæsar vj.	330	329
3	1082	Gallicanus.		Symmachus.	331	330
4	1083	Bassus.		Abladius.	332	331
5	1084	Pacatianus.		Mechilus Hilarianus.	333	332
6	1085	Dalmatius Cæsar.		Zenophilus.	334	333
7	1086	Publius Optatius.		Anicius Paulinus iunior.	335	334
8	1087	Oonstantius Cæsar.		Rufinus Albinus.	336	335
9	1088	Nepotianus.		Facundus.	337	336
10	1089	Felicianus.		Titianus.	338	337
11	1090	Vrsus Lupulus.		Polemius.	339	338

Ab hoc anno incipit historia tripartita. Paulino, & Iuliano Consulibus, ante diē xiij. kal. Iul. inchoata est vniuersalis Synodus Nicæna, vt cōtinetur in Græca inscriptione eiusdem Synodi.

Inueni in quodam manuscripto libro cōsiliorum, quodsi Nicænam cœptam inde sumeretur. Fortè legendum illuc est decimatertia.

His COSS. Cōstātinus cognomēto Magnus in fata cōcessit, prius 3 filios fratrisq. filiū Dalmatium cōcordiæ cōseruādæ cā diuiso imperio, quod pleno ad ipsos iure ptinebat, & postea quoq. peruenit. Sed Dalmatio ptinus a Cōst. A morte a militib. in Thracia trucidato, simul regnāt.

		CONSTANTINVS, CONSTANTIVS, ET CONSTANS.				
		Constantius A ij. Orien.		Constans A. Occid.		
12	1091	Sept. Acyndinus.		Valer Proculus.	340	339
13	1092	Marcellinus.		Cęlius Probinus.	341	340
14	1093				342	341
		CONSTANTIVS, ET CONSTANS.				
		Constantius A. iiij.		Constans A. ij.		
15	1094	Placidus.		Romulus.	343	342
1	1095	Leontinus.		Salustius.	344	343
2	1096				345	344
	1097	Amantius.		Albinus.		
3	1098		Post Consulatum Amantij & Albini.		346	345
4	1099	Rufinus.		Eusebius.	347	346
5	1100	Philippus.		Salia	348	347
6	1101	Limenius.		Aco Catulinus Philoman⁹.	349	348
7	1102	Sergius.		Nigrinianus.	350	349
8	1103	CONSTANTIVS filius.			351	350
		Post Consulatum Sergij, & Nigriniani.			352	351
9	1104	Constantius A. v.		Constantius Gallus Cas.	353	352
10	1105	Constantius A. vj.		Constantius Gallus Cas. ij.	354	353
11	1106	Constantius A iij.		Constātius Gallus Cæs. iij.	355	354
12	1107				355	

Annum 346. solus Cassiodorus habet, quem vna cum suis Consulibus tollendū scribit Onufrius.

Ab hoc anno tandem extat Ammiani Marcellini historia, vsque ad mortem Valentis Imperatoris: numerandus est autem annus Christi 354. vt cū ratione indictionum conueniat, quemadmodum docui lib. 1. subsecivarum iuris lectionum.

Moritur Gallus.

Arbetia. Marcell.

		Arbitio.	Contius. *Iulianus à Constantio Cæsar declaratur.*	Lollianus.		355
13	1108	Constantius A. viij.		Cl. Iulianus Cæsar.	357	356
14	1109	Constantius A. ix.		Cl. Iulianus Cæsar. ij.	358	357
15	1100	Fab. Tatianus.		Neratius Cerealis.	359	358
1	1111	Eusebius.		Hypatius.	360	359
2	1112	Constantius A. x.		Cl. Iulianus Cæs. iij.	361	360
3	1113	Taurus.		Florentius.	362	361
4	1114	CLAVDIVS IVLIANVS.			363	
		Mamertinus A. x.		Neuita.		
5	1115	Iulianus A. iiij.		Sallustius.		
6	1115	IOVIANVS.			364	362
			Moritur Iouian. xiij. kal. Mar. interregnum fuit dierum octo.		365	263
		Fl. Iouianus A.			366	364
7	1117	Hoc anno Symmachus ille cuius elegantes extant epistolæ Præfectus vrbis Romæ fuit. Marcel.				
		FL. VALENTINIANVS fratres, & FL. VALENS.				
8	1118	Valentinianus A. qui propter Christum à Iuliano Valens. A. fuerat Tribunatu scutariorū priuatus, cōsensu militū creatus Aug. Oros.			367	365
9	1119	Gratianus N. P. Valentiniani filius.	*Ambo Consules, in vetere Roma.*	Dagalaiphus.	368	366
10	1120					

Hunc annum rectè sic numerari præterquā quod rō indictionum cogit, rō bissextilis cō probat. Scribūt enim auctores hunc annū fuisse bissextilē; idq. latius demonstrat Onuf. quamuis Hieron. ad Chronica Eusebii scribat annū 366. et sic deinceps.

Hunc annum contēdit Onufrius esse debere. 1116. vt conueniat rerum historys, qui bissextilē annū fuisse scribūt. Sex. Ruf. at annum esse. 1117. Oros. vero 1118.

Fasti Consulares.

Indict.	Anno ab urbe condita.				An. Chri. Secun. Euse.	An. Chris. Secun. Cat.
10	1120	Lupicinus Gratianus declaratur August.		Iouinus	396	377
		FL. VALENT. VALENS, & FL. GRATIANVS filius Valentiniani Ambianis 13. kal. Sept. Augustus Appellatus.				
11	1121	Valentinianus A. II.		Valens A. II.	370	368
		Hoc anno dicitur esse indictio vndecima: vnde dico cõsequenter annũ esse Christi 369. ex vulgari, & tamen verissima indictionum regula. vnde Haloandri supputatio tribus annis præuertit verum annorum numerum: vt i. Subsecivarum demonstraui.				
12	1122				371	369
13	1123	Valentinianus N. P.		Sex. Aurel. Victor.	372	370
14	1124	Valentinianus A. III.		Valens A. III.	373	371
15	1125	Gratianus A. II.		Sex. Petronius Probus.	374	372
1	1126	Modestus.		Arintheus	375	373
2	1127	Valentinianus A. IIII.		Valens A. IIII.	376	374
3	1128	Post Consulatum Gratiani A. III. & Equitij. V. C. Valentinianus apoplexia perit, Brigetione in Pannonia.			377	375
		FL. VALENS, FL. GRATIANVS, & FL. VALENTINIANVS II. filius Valentinia. primi.				
4	1129	Valens A. V.		Valentinianus A. II.	378	376
5	1130	Gratianus A. IIII.		Merobaudes.	379	377
6	1131	Valens A. VI.		Valentinianus A. III.	380	378
		GRATIANVS, ET VALENTI. II. imperant, mens. V. V. erque erat Valentiniani senioris filius.				
7	1132	Decius Auson. Magn. Gallus Præonius.	Valens igne necatur. sepultura caruit.	Hermogenianus Olybrius.	381	379
		GRATIANVS VALENT. II. fratres, & Occidentis Imp. & THEODOSIVS. Hic Theodosius a Gratiano apud Syrmiũ creatus. Imperator Orientalis, vir admodum religiosus.				
8	1133	Gratianus A. V. in Occ.		Theodosius A. in Oriente.	382	380
9	1134	Syagrius* in Oriente.		Eucherius † in Occidente.	383	381
10	1135	Antonius		Syagrius II.	384	382
11	1136	Merobaldus II. Occid.		Saturninus in Oriente.	385	383
12	1137	Richomer * Occident.		Clearchus Orien.	386	384
		Hoc anno apud Lugdunũ capto, & occiso Gratiano, Itẽ Valẽtiniano in trienniũ per scęleris simulationẽ à Maximo tyranno ditione Italię cęterisq; prouincijs eiecto, & ad Theodosium in Orientem profugo, THEODOSIVS solus regnat, Maximus vero Italiæ imperat ann. V.				
13	1138	Arcadius.		Bauto.	387	385
		THEODOSIVS, ET ARCADIVS.				
14	1139	Honorius Nob. B.		Euodius.	388	386
		VALENTIN. II. THEODOS. & ARCADIVS.				
15	1140	Valentinianus A. IIII.		Eutropius	389	387
1	1141	Theodosius A. II. Occ.		Cynegius Orient.	390	388
2	1142	Fl. Tinasius.		Val. Fl. promotus.	391	389
3	1143	Valentinianus A. V. †		Neoterius.	392	390
4	1144	Ti. Fabius Tirius.		Symmacal. us cuius epist. extãt.	393	391
5	1145	Arcadius A. II. Orien.		Rufinus Occid.	394	392
		Hoc anno Id. Maij Valẽtinian⁹ Viẽnę laqueo strãgulat per Arbogastẽ, EVGENIVS imperat Occidẽti an. II. mẽs. III. dies XII. Prosper, &c.				
		THEODOS. ARCAD. & HONORIVS.				
6	1146	Theodosius A. III.	Hoc anno Theodosius alterum filium Honorium Augustum Constantinopoli appellat.	Fl. Habundantius.	395	393
7	1147	Arcadius A. III.		Honorius A. II.	396	394
8	1148	Olybrius.		Probinus.	397	395
		ARCADIVS, & HONORIVS filij THEODOSII. quorum ille Orienti, & hic Occidenti præfuit.				
9	1149	Arcadius A. IIII.	Io. Chrysostomus Episcopus ordinatur.	Honorius A. III.	398	396
10	1150	Cæsarius Orient.	In magistratu occisus, & nomen eius fastis erasum Socrat. libro 6. c. 5.	Atticus Occid.	399	397
11	1151	Honorius A. IIII.		Eutychianus.	400	398
12	1152	Eutropius.		Theodorus.	401	399
13	1153	FL. Stilico.		Fl. Aurelius Orient.	402	400
14	1154	Vincentius.		Frauita Orient.	403	401
15	1155	Arcadius A. V.		Honorius A. V.	404	402
		ARCAD. HONOR. & THEODOSIVS.				
1	1156	Theodosius A.		Rumoridius.	405	403
2	1157	Honorius A. VI.		Aristænetus.	406	404
3	1158	Fl. Stilico II.		Anthemius.	407	405
4	1159	Arcadius A. VI.		Probus.	408	406
5	1160	Honorius A. VII.	Mortuus est hoc anno Arcadius.	Theodosius A. II.	409	407
6	1161	Bassus.		Philippus.	410	408
		HONORIVS, & THEODOSIVS iun. octo tunc annorum, Vir pius, sed parum in bellicis rebus versatus.				
7	1162	Honorius A. VIII.		Theodosius A. III.	411	409
8	1163	Fl. Varro. +		Tertullus.	412	410
		Secundum Sigebertũ hoc anno IX. kal. Sept. Roma primũ Capta à Gothis, Duce Alarico, qui tñ preda contentus victoria nimis insolenter visus non est. Prosper Orosius vero id ad sequentẽ annum refer.				
9	1164			Theodosius A. IIII. & solus.	413	411
10	1165	Honorius A. IX.		Theodosius A. V.	414	412

Indict. vndecima, vt dic. in C. Th. 11. a. idem ait Marcel. Fastis.

Hic est Poeta, cuius Poesis extat, & Panegyricus hoc anno factus.

† al. Euagrius.

Hic Præfect. Præto. Gal. sæpe nominatur in Cod. Theod.

* al. Richmer.

Hucusque Marcellin⁹, id est vsq; ad Mortẽ Valentis, & ab hic Coss. Auson. & Olybrio alius Marcellin⁹ Comes suũ Chronicũ auspicatus est, & hoc anno numerat indictionẽ septimam. Hic et finitur Chronicon sancti Hieronymi, & incipit Chronicũ Prosperi, & Sigeberti.

† al. Eucharius.

Theodosius Maximũ interficit, & Valentinianum imperio Occidentis restituit.

+ al. IIII. Onufr. Huius meminit Symmach in epist. & Ausonius in epist. ad Probum.

Hoc anno Eugenium superat Theodos. & is deinde 16. Kalen. Febr. moritur.

Toto orbe Romano antiquæ superstitionis tẽpla destructa. Prosper.

Hoc anno Rufinus a Stil. come interfectus est Prosper.

August. li. 18. de ciui. Dei. c. vlt. aut 366. post Pentecosten, qua Apostoli acceperunt Spiritũ sanctũ q si addas 32. X si videlicet ætatẽ, fient anni 398. Itaque cũ meã numerationẽ secutũ apparet. Sed si versus Christum XXXIII. anno passũ, fiet 400. vt in priore cõputatione Eusebij, quã sequuntur per omnia Augusti . . constat.

+ al. Varroni.

11 1166

Indict.	Anno ab vrbe condita.			An. Chri. secun. Hal.	An. Chri. etiam. Cont.
11	1166	Lucius † v.c.	Herodianus.	415	413
12	1167	Constans.	Constantius.	316	414
13	1168	Honorius A.x.	Theodosius A.vj.	417	415
14	1169	Theodosius A.vij.	Palladius.	418	416
15	1170	Honorius A.xj.	Constantius ij. †	419	417
1	1171	Honorius A.xij.	Theodosius A.viij.	420	418
2	1172	Maximus. †	Plinta.	421	419
3	1173	Theodosius A.ix.	Constantius iij.	422	420
4	1174	Eustachius.	Agricola.	423	421
5	1175	Honorius A.xiij.	Theodosius A.ix	424	422
6	1176	Asclepiodotus.	Marinianus.	425	423
		THEODOSIVS iun. solus.			
7	1177	Castinus.	Victor.	426	424
8	1178	Theodosius A.xj.	Valentinianus Cæs.	427	425
		THEODOS. IVN. ET VALENTINIAN. III.			
9	1179	Theodosius A.xij.	Valentinianus A.ij.	428	426
10	1180	Hierius.	Ardaturius.	429	427
11	1181	Felix.	Taurus.	430	428
12	1182	Florentius.	Dionysius.	431	429
13	1183	Theodosius A.xiij.	Valentinianus A.iij.	432	430
14	1184	Bassus.	Antiochus.	433	431
15	1185	Aetius.	Valerius.	434	432
1	1186	Theodosius A.xiiij.	Maximus.	435	433
2	1187	Ariouindus.	Asper.	436	434
3	1188	Theodosius A.xv.	Valentinianus A.iiij.	437	435
4	1189	Isodorus.	Senator.	438	436
5	1190	Aetius ij.	Sigisuulous. †	439	437
6	1191	Theodosius A. xvj.	Fastus.	440	438
7	1192	Theodosius A. xvij.	Festus.	441	439

Hoc anno Cartago à Vandalis Duce Gensericho capta, cũ iam per annos 585. in ditione Romani imperij fuisset, cuius mẽtio in C. de off. præf. Præt. Africæ l. 1. in prin.

Indict.	Anno ab vrbe condita.			An. Chri. secun. Hal.	An. Chri. etiam. Cont.
8	1193	Valentinianus A.v.	Anatolius.	442	440
9	1194	Cyrus v.C. & solus.		443	441
10	1195	Eudoxius.	Dioscorus.	444	442
11	1196	Maximus ij.	Paterius. †	445	443
12	1197	Theodosius A.xviij.	Albinus.	446	444
13	1198	Valentinianus A.vj.	Nonius.	447	445
14	1199	Aetius iij.	Q. Aurel. Symmachus.	448	446
15	1200	Callypius. †	Ardaburius.	449	447
1	1201	Ruffus Posthumianus.	Zeno.	450	448
2	1202	Protogenes.	Asterius.	451	449
3	1203	Valentinianus A.vij.	Auienus. Obijt Theod. iun.	452	450
		VALENTINIANVS III. ET MARTIANVS.			
4	1204	Martianus A.	Clo. Adelphius.	453	451
5	1205	Herculanus.	Asporatius.	454	452
6	1206	Opilio.	Vincomalus.	455	453
7	1207	Aetius.	Studius. †	456	454
8	1208	Valentinianus A.viij. Occid. in mag. occisus est insidijs Maximi 16. Kal. Apr.	Anthemius, Orient.	457	455

Iterum hoc anno caput imperij, & gentium domina Roma, in prædã & direptionẽ fuit exposita, sed Vandalis, qui præter [illegible] vrbẽ post homines natos potentissimam omnib. opibus spoliarunt, imperialia etiam ornamenta, & insignia Duce Gensericho secum in Africam transtulerunt scribente id Iustiniano C. de off. P.P. Africæ, vt iterũ tandem fit quod M. Varro lib. xviij. Antiquitatum apud Censorinum scriptum reliquit, Vettiũ se Romæ in augurio non ignobilem, & ingenio cuiuis Doctori in disceptando parem audiuisse dicentem, Quoniam CXX. annos incolumis prætereijsset popu. Romanus, ad M. & CC. peruenturum. Quid enim ab eo tempore vrbs Roma, vel imperij, vel maiestatis habuit, quæ (si vetera memoria repetimus) improbissimo cuique maxime semper patuit, tot incursiones barbararum gentium, oppressiones tyrannorum, tot calamitates perpessa, donec ad extremum misera in summis malis consenuit?

Indict.	Anno ab vrbe condita.			An. Chri. secun. Hal.	An. Chri. etiam. Cont.
		MARTIANVS solus.			
9	1209	Ioannes.	Varari.	458	456
10	1210	Constantius.	Rufus.	459	457
		LEO. ET MAIORIANVS.			
11	1211	Leo A.	Maiorianus A.	460	458
12	1212	Patricius.	Richimer.	461	459
13	1213	Magnus.	Apollonius.	462	460
14	1214	Seuerinus.	Dagalaiphus.	463	461
		LEO, & SEVERVS.			
15	1215	Leo A.ij.	Seuerus.	464	462
1	1216	Basilius.	Viuianus.	465	463
2	1217	Rusticius.	Olybrius.	466	464
3	1218	Fl. Basilius.	Herminerichus.	467	465
		LEO, & ANTHEMIVS.			
4	1219	Leo A.iij. & solus.		468	466
5	1220	Bullcus.	Ioannes.	469	467
6	1221		Anthemius A.ij & solus.	470	468
7	1222	Martianus.	Zeno iiij. Sauricus.	471	469
		LEO solus.			
8	1223	Iordanes.	Seuerus.	472	470

1224.

* al. Lucianus.

* al. Monaxius. vt C. Theod. 3. 2.

* al. Alypius.

Nouella Martiani ad Palladium PP. ait hos Cõsul. lib. quartum esse indictionem.

Synodus Chalcedonensis. Prosper.

Huius Herodiani memoria ob crimen perduellionis damnata fuit & in mag. stratu occisus est, & nomen eius è fastis erasum est, nec citatur in l. 6. C. de iurisdictione, quæ Lucium tantum habet.

L. 1. C. de sor. & impetrationibus actionũ sublatis.

Hoc anno 430. 9. Kalend. April. Venetiarum vrbes in Riuo alto condi cœpta.

Ann. Chri. 435. Codex Theo. editus si vera est Theodosii in eius præfatione subscriptio. Cont.

† In C. Sigisbuldus scribitur.

Prosper scribit: Theodosianus liber omniũ legum legitimorum Principum, in vnum collatarum hoc primum anno editus.

† al. Paternus.

Anno Chri. 447. editus est liber Nouellarum D. Theodosii, vt indicat præfatio Theodosii in eum librum.

Eucherius Episcopus Lugd. claret.

† al. Asterius.

Fasti Consulares.

Indict.	Anno ab vrbe condita.			An. Chri. secun. Hal.	An. Chri. secun. Pont.
9	1224	Leo A. iiij.	Probianus.	473	471
10	1225	Festus.	Martianus.	474	472
11	1226	Leo A. v. & solus.		475	473

LEO IVNIOR ET ZENO ISAVRICVS.

12	1227	Leo Iunior A. & solus.		476	474

ZENO ISAVRICVS solus.

13	1228	Post Consulatum Leonis iunioris A.		477	475
14	1229	Fl. Basilius ij.	Armatius.	478	476
15	1230	Post Consulatum Basilij ij. & Armatij.		479	477
1	1231	Ellus * v.c. & solus.		480	478
2	1232	Zeno A. ij. & solus.		481	479
3	1233	Basilius iunior v.c. & solus.		482	480
4	1234	Placidus v.c. & solus.		483	481
5	1235	Seuerinus v.c. & solus.		484	482
6	1236	Faustus v.c. & solus.		485	483
7	1237	Theodorichus Rex.	Venantius.	486	484
8	1238	Symmachus v.c. & solus.		487	485
9	1239	Decius.	Longinus.	488	486
10	1240	Fl. Boethius v.c. & solus.		489	487
11	1241	Dynamius.	Sifidius.	490	488
12	1242	Probinus.	Eusebius Cronio.	491	489
13	1243	Faustus iunior v.c. & solus.		492	490
14	1244	Olybrius iunior v.c. & solus.		493	491

*al. Illus. V.C.

ANASTASIVS.

15	1245	Anastasius A.	Rufinus.	494	492
1	1246	Albinus v.c. & solus.		495	493
2	1247	Alterius.	Præsidius.	496	494
3	1248	Viator.	Æmilius.	497	495
9	1249	Paulus v.c. & solus.		498	496
4	1250	Anastasius A. & solus.		499	497
5	1251	Ioannes.	Paulinus.	500	498
7	1252	Post Consulatum Ioannis & Paulini.		501	499
8	1253	Ioannes.	Asclepion.	502	500
9	1254	Patricius.	Hypatius.	503	501
10	1255	Fl. Auienus.	Pompeius.	504	502
11	1256	Auienus iunior.	Probus.	505	503
12	1257	Cetheus v.c. & solus.		506	504
13	1258	Sabinianus.	Mansius Theodorus.	507	505
14	1259	Ariouinius.	Messala.	508	506
15	1260	Anastasius A. iij.	Venantius.	509	507
1	1261	Anatolius.*	Agapitus.	510	508
2	1262	Venantius iunior.	Celer.	511	509
3	1263	Importunus v.c. & solus.		512	510
4	1264	Boethius.	Euthericus.	513	511
9	1265	Felix.	Secundinus.	514	512
6	1266	Paulus.	Muschianus.	515	513
7	1267	Clementinus.	Probus.	516	514
8	1268	Senator v.c. & solus.		517	515
9	1269	Aurel. Cassiodorus v.c. & solus.		518	516
10	1270	Florentinus.	Anthemius.	519	517
11	1271	Petrus v.c. & solus.		520	518

*al. Anastasius.

Anno Christi 511. Anastasij 20. Synodus 1. Aurelianensis. Segebert.

IVSTINVS.

12	1272	Iustinus A.	Eutharicus Cilicia Amalus v.c.	521	519
13	1273	Fl. Rusticus.	Fl. Vitalianus in imagi. occisus.	522	520
14	1274	Iustinianus, qui postea Augustus.	Fl. Valerius.	523	521
15	1275	Symmachus.	Seuerinus Boethius Amicius Manlius. ij.	524	522
1	1276	Maximus. v.c. & solus.		525	523
2	1277	Iustinus Augustus ij.	Fl. Opilio.	526	524
3	1278	Probus.	Philoxenus.	527	525
4	1279	Anicius Olybrius V.c. & solus.		528	526

Hoc anno AD. IV. Non. Sept. dominus Theodorichus Rex mortuus est Fl. Athalaricus Amasus Eutharici Ciliciæ filius 3. Italiæ Rex, regnat annis viij.

In hoc Consulatu largitionem infinitam solidorum, ludorum, ferarum, populo factam ait Marcel. Comes.

Terræmotus Antiochenus.

Ioannes Papa Roma egreditur, Constantinopolim venit, & die sanctum Resurrectionis in dextro ecclesiæ solio Romanis precibus celebrauit.

CHRONOLOGIA ANNORVM, ET CONSVLVM, ac Indictionum Imperij Iustiniani: in qua continetur quas, quibus annis, leges, & quos iuris libros promulgarit, aut composuerit: Antonio Contio iuris in Metropoli Biturigum Doctore, Auctore.

Anni Christi.	An. Impera. Iustinia.	Consules.	Indictiones.	Gesta.
527. Sigibert. Chron.	1	Mauortio. A. C. solo in Occidente.	5	Indictione quinta moritur Iustinus Imperator mense Augusto, cum iam ante quartum mensem, id est kalendis Aprilis Iustinianus declaratus esset Augustus ab eodem Iustino patre adoptiuo, & auunculo. Hęc ex Marcellino, Nicephoro li. Eccl. hist. 17 cap. 7. & nota quadam manuscripta, & Nouella VII. præponatur nomen Imperatoris documentis, excerpsi. Extremo hoc anno terrę motu concussam ciuitatem Antiochenam reparat Iustinianus, & Theopolim vocat, propter hanc inscriptionem, CHRISTIANVS NOBISCVM, STATE qua in singularum ædium eiusdem ciuitatis valuis affixa, sedatus est terræmotus Niceph. lib. 17. cap.
528	2	Iustiniano A. II. & solo.	6	Hoc anno Iustinianus cœpit componendo & emendando Iuri operam dare, & protem sui Codicem fieri mandauit. l. 1. de nouo Cod. fac. Idib. Februa.
529	3	Decio v. C. solo in Occidente.	7	Editur prima Codex Iust. April. l. 1. C. de Iustinia. Cod. confirm. vbi nominatur Codex ima in [illegible]
530	4	Lampadio & Oreste vv. CC. in Occidente.	8	Mense Decembri mandat Iustinianus Digesta componi. Hoc anno edita est l. 18. & 19. C. de Epis. aud. l. 11. C. de hæret. & aliæ numero x.
531	5	Post Consulatum Lampad. & Orest.	9	Digesta componuntur. Hoc anno lata est l. vlt. C. de epis. audien. l. pen. C. de hæret. & aliæ numerosæ.
532	6	Post Cosulatu Lapadij & Orestis anno secundo.	10	Digesta cōponūtur. Hoc anno lata est l. vlt. C. de hæret. l. vlt. C. de repu. hær. l. vlt. C. ad l. Iul. de adul. & aliæ multæ.
533	7	Iustiniano A. III. solo.	11	Mense Nouembri conscribuntur Institutiones, & sequenti mense Decembri eduntur Digesta. Hoc anno Marcellinus computat Indictionem vndecimam: nec cōtraria est l. tāta. C. de vet. iure enucleando, q̃ numerat duodecimam, illa enim scripta est mēse Dec. quo iā duodecima indictio currebant, quæ cęperat ab 8. kal. Octob.
534	8	Iustinian. A. iiij. & Decio Theodoro Paulino v. C. Coss. hic Paulinus fuit vltimus Consulū veteris Romę, nā post nunc nulli creati sunt, obstante scilicet bello Gothico.	12	Editur nouus Codex ad informationem Nouembri, priore abrogato, l. 1. C. de ea emēd. C. Iust. & secūda eius editione. Hoc anno composita est l. vlt. C. de iureiur. propter calumniam, & l. vnica. C. de cadu. tol. & l. vlt. C. de legit. hęred. &c.
535	9	[illegible] Tomo Conciliorum epist. Siluerij Papæ, sic subscripta est: Iustiniano v. & Belisa. v. C. Coss. Belis. v. C. Coss. & solo in Oriente.	13	Hoc anno varię Nouellæ leges constitutiones editæ, & statim kal. Ianua. emissa est Nouella 1. de hær. & Falcid. & deinde Martio mense Nouella secunda. & sequen. & dieb. & mensib. Nouel. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. & sequen. vsque ad 17. Epiphanius Episcopus Regiæ vrbis Constantinopol. moritur, cuius Episcopatū contra canones Antenius Trapezuntina ecclesia relicta inuadit. [illegible]
536	10	Post Consulatum Belisarij v. C.	14	Hoc anno editæ sunt Nouellæ 17. 18. 19. 20. & sequentes vsque ad Nouel. 38. Vitiges v. Italiæ Rex regnat an. [illegible]
537	11	Post Consulatum Belisarij v. C. anno secundo.	15	Hoc anno editæ sunt Nouellæ 38. 39. & seq. vsq. ad 54. Eodē anno Belisarius Romam expulsis Gothis, in Iustiniani ditionem reducit mense Decembri sine cęde, artificio Syluerij Papæ Procop. Niceph.
538	12	[illegible] v. C. Coss.	16	Eduntur Nouellæ [illegible] ad Nouel. 78
539	13	App[illegible] No[illegible] Ariāe Cos.	17	Eduntur Nouellæ 72. 73. & seq. vsque ad Nou. 98.
540	14	Fl. Iustino Iunior v. C. Cos. in Orien.	18	Eduntur Nouel. 98. & seq. vsque ad Nou. 107. Ildebaldus [illegible] Italiæ Gothorum que Rex. [illegible]
541	15	Fl. Basilio v. C. Cons. solo in Oriente.	19	Eduntur Nouel. 107. 108. & seq. vsque ad Nouel. 116. Alaricus Rogus VII. Italiæ Rex regnat mēses 3. cui succedit Totilas Badvilla.

Hoc anno edita l. 17. C. de ep. s. aud. & alia multa.

ri. C. de legib. & alia multa.

Mortuo Athalarico Theodatus cum Amalasuntha Italia, & Ostrogotis imperare cœpit. Sigebert.

Bellum Gotthicum Italicum.

Hoc anno Italiā fames vrget. Sigebert.

Eius meminit Iust. in edictis, de formula artificum, & de contractibus argentariorum.

Hic Basilius postremus fuit omnium Consulū ordinariorū, tā Orientalium, quàm Occidentalium.

Anni Christi.	An. Impera. Iustinia.	Consules.	Indictiones.	Gesta.
542	16	[illegible] Cos. Basil. [illegible]	5	[illegible] Nou. [illegible] 4. 6. & [illegible] 7.
543	17	P. Cons. Basil. anno 2.	6	[illegible] Nouel. 118. vt ex eius textu colligo. Totila vrbem Romam capit. Sigeb.
544	18	P. C. Basil. an. 3.	7	
545	19	P. [illegible] Basil. anno 4.	8	
546	20	P. C. Basilij anno 5.	9	[illegible] post quem extinctum Theias Ostrogoth. regnum resuscitare nititur.
			10	
547	21	P. C. Bas. anno 6.	11	
548	22	P. C. Basilij anno 7.	12	[illegible] Nouel. 127. [illegible] Theias Rex Ostrogot. [illegible] Narsete perimitur. Sigeb.
549	23	P. C. Basil. an. 8.	12	
550	24	P. [illegible] Basil. an. 9.	13	[illegible] Theobaldo [illegible].
551	25	P. C. Basilij anno 10.	14	Edictum de Vicario Bonitiæ. [illegible] synodus vniuersalis celebratur Sig.
552	26	P. [illegible] Basil. an. 11.	15	[illegible] memoria Iordanis Episcopi peruenit. Nou. 148.
553	27	P. C. Basil. an. [illegible]	1	
554	28	P. C. Basilij anno 13.	2	Narses Bucellinum, & Amingum Duces Francorũ perimit: Sig. & Marcellin.
555	29	P. C. Basil. [illegible]	3	
556	30	Post Consulatum Basil. anno 15.	4	Lotharius [illegible] rebellantes contra se Saxones, & eis auxiliantes Thuringos & filium Chrannum, fratremque Childebertum eidem Chranno coniurantem vincit. Sig. & Marcel.
557	31	Post Basil. an. 16.	5	
558	32	Post Consulatum Basil. anno 17.	6	Nou. 142. De luxuriantibus contra naturam [illegible] Gregorius filius Gordiani senatoris Romæ adolescit, qui sex monasterijs in Sicilia fundatis, & septimo Romę in domo sua, ex Pretore vrbano factus monachus, claret postea Papa Romanus.
559	33	Post Consulatum Basil. anno 18.	7	[illegible] Ægyptijs nostris vetustioribus, in Scrimgeriana editione Childeberto. Francor. Regi successit frater eius Lotharios, atq. ita duplex regnũ Francorum in vnam monarchiã coaluit. Idẽ scribit Marcellinus, & addit Hildebertum sepultum Parisijs in Basilica S. Vincentij a se constructa.
560	34	P. [illegible] Basil. an. 19.	8	
561	35	P. C. Basil. an. 20.	9	
562	36	Post Consulatum Basil. anno. 21.	10	Quidam Imperatorem extinguere conatus, quo nomine Belisarius accusatur ab Imperatore absolutus est Sigebert.
563	37	Post Consulatum Basil. anno 22.	11	Lotharius Francorum rex Chrannum filium suum diu contra se rebellantem, in Britanniam fugientẽ persecutus, primum quidẽ Chombrum Regẽ, vel (vt Sigebertus ait) Ducem Britannum, qui Chrãnum iuuabat, peremit, filium vero Chrannum captũ cum vxore & filiabus viuum comburi iussit, igne in vilem casam, qua eos includi iusserat vinctos, immisso.
564	38	Post Consulatum Basil. anno 23.	12	Iustinianus iam antea mente captus moritur, cum 30. annos, & octo menses regnasset Niceph lib. 17. c. 32. post quem Imperium tenuit Iustinus iunior filius sororis. Do. Iustinians, qui nihil dignius Imperatore egit, nisi quod Episcopos ob causam fidei Iustiniani iussu exules, restituit. Niceph. ibi. cap. 33. Post hæc cœptum est numerari tempus per annos Christi, deficientibus Consulib. in vr. præsertim Romæ.
565	39	P. C. Basil. an. 24.	13	

Theobaldus Rex Francorũ moritur.

Pelagius Episcopus Romanus eligitur. Hic insimulatus de morte Vigilij Papæ, tenens sancta euangelia, & crucẽ iureiurãdo publicè se purgauit Sig. & Mar. Eodẽ anno S. Medardus Nouiomensium & Tornacensium Episcopus obijt.

An. Do. 564. Lotha. Frã. Regi succedũt 4 filij, Chilpericus qui Suessione, Herebertus qui Parisijs, Guntranus qui Aurelian. Sigebertus qui Metis sedem regni constituerunt. Sigeber. In Sigeberto meo manuscripto fidelissimè scribitur, mortuo Iustiniano, successisse filium eius Iustinum iuniorem, anno Domini 565. quo anno, Chilpericus Franc. Rex regnare cœpit.

Hæc ex Sigiberto manuscripto, & Chronico Gallica lingua conscripto, manuscripto, & Marcellino Comite, qui tamen impressus vitiose Christianũ nominat, qui est Chrãnus & hæc ad ann. Christi 558. referre videtur.

Digitized by Google

LITERARVM NOTAE,

quæ per xij. libros Codicis,

VEL IN CONSTITVTIONVM INSCRIptionibus, vel temporum donationibus hic visuntur, ne cui fortè caliginem obijciant, ad hunc modum legi debent.

A.	Augustus.
AA.	Augusti.
A.& C.	Augustus & Cæsar.
AA.& CC.	Augsti & Cæsares.
Accept.	Accepta.
C.	Cæsar.
C.	Clarissimus.
CC.	Cæsares.
CC.	Clarissimi.
CC.vel cc.Consul.	Clarissimis Consulibus.
Cæs.	Cæsar.
Cæss.	Cæsaribus.
Ciuitat.	Ciuitatis.
Cl.Cæs.	Clarissimus Cæsar.
Com.	Comes.
Com.R.P.vel rer.priua.	Comes rerum priuatarum.
Com. S.L.vel Sacr.larg.	Comes sacrarum largitionũ
Cons.	Consule.
Cons.	Consulibus.
Coss.vel conss.	Consulibus.
Cons.	Consularis.
Const.uel C.P.vel.	Const.P. Vel.
Constantinop.	Constantinopo.
Correct.	Correctori.
D.)	Data:vel edicta.
Dat.	Data.
D.S.	Datasubscripta.
D.P.P.	Data Proposita.
D.N.	Domino vel domino nostro.
Dix.	Dixerunt.
Emis.	Emissa.
Fl.	Flauius.
G.	Gesta.
Gen.P.P.	Genadio Præfecto Prætorio.
Id.	Idus,vel Idibus.
Imp.	Imperator.
Impp.	Imperatores.
In fo.Tr.	In foro Traiani.
iv.	Quarto.
Cal.	Calendas,vel Calendis.
L.Iul.	Legem Iuliam.
Lect.	Lecta.s.apud acta.
Mag.	Magistro.
Nag.mil.	Magistro militum.
Magist.off.	Magistro officiorum.
N.	Nobilissimo,
N.Cæs.	Nobiliss.Cæsare.

NN.Cæss.	Nobilissimis Cæsaribus.
Non.	Nonas vel Nonis.
N.P.vel Nob.P.	Nobili vel. Nobilissimo puero.
Off.	Officiorum.
Quæst.	Quæstori.
R.P.	Rerum priuatarum.
R.P.Orien.	Rerum priuatarũ Orientis.
P.vel Pr.	Præsidi.
Præs.Prou.	Præsidi Prouinciæ.
P.P.	Proposita,vel pri patriæ,vel Præfecto prætorio.
P.F.	Præfecto.
P.P.G.	Proposita gesta.
P.V.	Præfecto urbi uel uigilum.
P.Vig.	Præfecto vigilum.
P.V.R.	Præfecto urbis Romæ.
P.vel P.Aug.	Præfecto Augustali.
P.P.Emiss.	Proposita emissa.
P.P.Gal.	Præfecto prætoriorum Gal-
Pleb.	Petita. (lianorum.
Pet.	Plebis.
Præf.ann.	Præfecto annonæ.
Præt.	Prætoribus.
Pr.vel Prid.	Pridie.
Prop.vel. Propos.	Proposita.
Procons.	Proconsuli.
Proconss.	Proconsules.
Publ.iudi.	Publicis iudicijs.
S.	Salutem, vel scripta vel Subscripta,uel supposita.
S.D.	Salutem dicit uel dicũt uel Subscripta data.
Subscr.	Subscripta.
S.L.	Sacrarum Largitionum, uel Sacrarum literarum.
Sacr.liter.	Sacrarum literarum.
S.P.	Subscripta petita.
S.p.	Supposita.
S.P.P.	Subscripta proposita.
Supp.uel suppo vel supposi.	Supposita.
S.Pet.	Subscripta petita.
Tit.	Titulo.
Trib.pl.	Tribunis plebis.
V.	Viro.
V.C.	Viro Clarissimo.
VV.CC.	Viris Clarissimis.
Vic.vel Vicar.	Vicario.

FINIS.

Digitized by Google

INDEX TITVLORVM IX. PRIORVM LIBRORVM CODICIS DN. IVSTINIANI,

ordine alphabetico dispositus.

A

ABigeis lib. 9. titu. 37. col. 2679. nu. 30
Abolitionibus lib. 9. tit. 42. col. 2692. nu. 30
Acceptilationib. lib. 8. tit. 44. col. 2449. nu. 50
Accusationibus. & inscriptionibus libro 9. titulo 1. columna 2554. numero 10
Acquirenda & retinenda possess. lib. 7. tit. 32. col. 2048. nu. 40
Actionib. empti lib. 4. tit. 49. col. 1110. num. 30
Actionibus hæreditarijs. lib. 4. titu. 16. col. 897. nu. 40
Actionibus & obliga. lib. 4. titu. 10. col. 876. nu. 10
Actore à tutore, seu curatore dando li. 4. ti. 61. col. 1493. nu. 20
Ad exhibendum li. 3. titu. 42. col. 816. nu. 40
Ad legem Corneliam de falsis, li. 9. ti. 22. col. 2641. nu. 20
Ad legem Corneliam de sicarijs lib. 9. tit. 16. col. 2612. nu. 40
Ad legem Flauiam de plagiarijs. lib. 9. ti. 20. col. 2634. nu. 30
Ad legem Falcidiam, li. 6. titu. 49. col. 1853. nu. 38
Ad legem Iuliam de adulterijs. li. 9. ti. 9. col. 2582. nu. 60
Ad legem Iuliam de ambitu. lib. 9. tit. 26. col. 2659. nu. 60
Ad legem Iuliam de vi publica. lib. 9. ti. 12. col. 2610. nu. 60
Ad legẽ Iuliam maiesta. li. 9. tit. 8. col. 2577. nu. 10
Ad legem Iuliam repetundarum. lib. 9. tit. 27. col. 2660. nu. 40
Ad legem Visselliam. lib. 9. tit. 31. col. 2639. nu. 50
Administratione tutorum. lib. 5. tit. 37. col. 1428. num. 30
Adoptionibus, lib. 8. titu. 48. col. 2471. num. 40
Ad Senatusconsultum Macedon. li. 4. tit. 24. col. 988. nu. 20
Ad Senatusconsultum Orficianum li. 6. tit. 56. col. 1901. nu. 40
Ad Senatusconsultum Tertull. lib. 6. tit. 55. col. 1895. nu. 40
Ad Senatuscõs. Trebell. li. 6. tit. 49. col. 1844. nu. 20
Ad Senatusconsul. Turpil. lib. 6. tit. 45. col. 2697. nu. 40
Ad Senatusconsul. Velleia. li. 4. tit. 29. col. 913. nu. 20
Adsertione tollenda, li. 7. tit. 17. colum. 218. nu. 20
Adsessoribus, & domesticis, & Cancellarijs iudicum. lib. 1. tit. 51. col. 302. num. 10
Aduocatis diuersorum iudicum. lib. 2. tit. 7. col. 389. nu. 70
Ædificijs priuatis, lib. 8. tit. 10. colum. 2294. nu. 40
Aleatoribus & alearum vsu. lib. 3. titu. 43. col. 820. nu. 50
Alendis liberis. lib. 5. titu. 25. col. 1382. num. 20.
Alienatione mutandi iudicij causa facta. li. 2. ti. 55. col. 557. nu. 10
Alimentis pupillo præstandis. li. 5. tit. 50. col. 1467. nu. 40
Alluuionibus & paludibus. li. 7. tit. 41. col. 2007. nu. 20
Annali exceptione. li. 7. ti. 40. col. 2100. num. 20
An seruus ex suo facto. lib. 4. ti. 14. col. 893. nu. 10
Apostatis. lib. 1. ti. 10. col. 262. nu. 40
Appellationibus lib. 7. titu. 62. colum. 2173. nu. 10
Arbitrium tutelæ. li. 5. tit. 51. col. 1468. nu. 60
Assertione tollenda li. 7. tit. 17. col. 2018 num. 20
Assessoribus. lib. 1. tit. 3. colum. 302. numero 10
Auctoritate præstanda. lib. 5. tit. 59. colum. 1489. nu. 50

B

BOnis aucto. iud. possidẽdis. li. 7. tit. 72. col. 2237. num. 70
Bonis eorum qui sibi mortem consciuerunt. li. 9. ti. 50. col. 2719. nu. 70
Bonis libertorum, lib. 6. tit. 4. col. 1571. nu. 40
Bonis maternis lib. 6. tit. 59. col. 1921. nu. 10
Bonis proscriptorum, lib. 9. tit. 60. col. 2712. nu. 70
Bonis quæ liberis. li. 6. ti. 60. col. 1926. nu. 30
Bonorum possessione secundum tabulas, li. 6. tit. 11. col. 1593. nu. 30
Bonorum possessione contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur. li. 6. ti. 12. col. 1595. nu. 20
Bonorum possessione contra tabulas liberti. li. 6. tit. 13. col. 1597. nu. 40

C

CAducis tollendis, lib. 6. tit. 50. col. 1866. nu. 30
Calumniatoribus, li. 9. tit. 46. col. 2700. nu. 10
Captiuis per postliminium reuersis li. 8. tit. 51. col. 2385. nu. 60
Carboniano edicto. li. 6. titu. 17. colum. 1605. nu. 10
Cessione bonorum, li. 7. tit. 71. col. 2230 num. 10
Collationibus, lib. 6. titu. 20. col. 1609. nu. 40
Collusione detegenda. li. 7. tit. 20. col. 2028. nu. 40
Commercijs & mercatoribus. lib. 4. tit. 63. col. 1169. nu. 70
Comminationes, epistolas, &c. li. 7. tit. 57. col. 2163. nu. 50
Commodato, lib. 4. tit. 23. col. 963. numero 10
Communi diuidundo, lib. 3. tit. 37. col. 1797. nu. 60
Communi seruo manumisso, li. 7. tit. 7. col. 1975. nu. 30.
Communia de lega. li. 6. tit. 43. colum. 1820. nu. 10
Communia de successionib. li. 6. tit. 58. col. 1916. nu. 10
Communia de manumissionib. li. 7. tit. 15. col. 1998. nu. 10
Communia de vsucapionibus. li. 7. tit. 30. col. 2044. nu. 30
Communia vtriusque iudi. li. 3. titu. 37 col. 801. nu. 50
Communium rerum alienatione, li. 4. ti. 52. col. 1139. nu. 20
Compensationibus. lib. 4. tit. 31. colum. 1026. nu. 40
Condictione ex lege. li. 4. tit. 9. col. 873. nu. 30
Condictione furtiua, li. 4. tit. 8. col. 870 num. 50
Condictione indebiti. lib. 4. titu. 5. col. 855. nu. 20
Condictione ob causam, li. 4. tit. 6. col. 851. nu. 39
Condictione ob turpem causam, lib. 4. tit. .. col. 860. nu. 10
Conditionibus insertis, li. 6. tit. 46. col. 1835 nu. 40
Confirmando tutore, li. 5. ti. 29. colum. 1404. nu. 10
Consortibus eiusdem litis, lib. 3. tit. 40. col. 812. nu. 10
Constituta pecunia, li. 4. ti. 18. col. 903 nu. 40
Contractibus iudicum, li. 1. titu. 53. col. 307. nu. 10
Contrahenda emptione, li. 4. ti. 39. col. 1083. nu. 10
Contrahenda, & committenda stipulatione, lib 8. tit. 38. colum. 2400. numero 10
Contrario iudicio tutelæ, lib. 5. titu. 58. col. 1487 nu. 70
creditorem euictionem pig. non debere, li. 8. tit. 46. col. 2466. nu. 40
Crimine peculatus, li. 9. ti. 28. col. 2664 nu. 40
Crimine sacrilegij, li 9. ti. 29. col. 2665 nu. 10
Crimine expilatæ hæreditatis, libro nono. titulo 32. columna 2659. numero 10
Crimine stellionatus, li. 6. ti. 34. colum. 2673. nu. 20
Curatore furiosi, li. 5. tit. 70. col. 1508. nu. 20
Custodia reorum, lib. 9. tit. 4. col. 2567. nu. 10

D

Debitorem venditionem pig. li. 8. tit. 29. col. 2374. nu. 50
Deditia libertate tollenda. li. 7. tit. 5. col. 1966. nu. 40
Defensoribus ciuitatum. lib. 1. titu. 56. col. 310 nu. 50
Depositi li. 4. tit. 34. col. 1054. nu. 50
Distractione pignorum. li. 8. tit. 8. col. 2367. in prin.
Diuersis rescriptis. lib. 1. tit. 26. colum. 269. nu. 10
Diuidenda tutela. li. 5. tit. 52. col. 1476. num. 20
Diuortio facto. lib. 5 titu. 24. col. 1381. num. 10
Donationibus. lib. 8. titu. 54. col. 1504. nu. 10
Donationibus ante nuptias, lib. 5. titu. 3. col. 1211. nu. 10
Donationibus inter virum & vxorem, lib 5 tit. 16. col. 1343. nu. 70
Donationibus causa mortis, li. 8. tit. 57 col. 2538 nu. 60
Donationibus quæ sub modo. lib. 8. ti. 55. col. 2530. nu 50
Dote cauta non numerata. li. 5. tit. 15. col. 1341. nu 20
Dotis promissione. li. 5. tit. 11. col. 1187 num. 30
Duobus reis stipulandi. li. 8. tit. 40 col. 2413. nu. 40

E

Edendo. lib. 2. tit. 1. colum. 314. nume. 60
Edicto diui Adriani tollendo. lib. 6. ti. 33. col. 1748. nu. 30
Emancipationibus liberorum. lib. 8. titu. 49. col. 2481. num. 60
Emendatione Iusti. Codicis. 11. nu. 10
Emendatione seruorum. li. 9. ti. 14. col. 2621. nu. 10
Emendatione propinquorum. lib. 9. ti. 15. col. eadem, nu. 60
Eo qui pro tutore, vel curatore negotia gessit. lib. 5. tit. 45. colum. 1462. nume. 60
Eo quod certo loco dari oportet. li. 3. ti. 18. col. 659. nu. 40
Episcopis & clericis. lib. 1. tit. 3. col. 75. num. 70
Episcopali audientia. li. 1. tit. 7. colum. 156. num. 10
Errore aduocatorum. lib. 2. tit. 10. col. 4[illegible] nu. 50
Errore calculi lib. 2. titu. 5. colum. [illegible] num. 10
Etiam ob chirographariam pecuniã pignus teneri posse, li. 8. tit. 27. col. 2365. num. 10
Etiam per procuratorem causam in integrum restitu. li. 2. tit. 39. col. 539. num. 10
Exceptionibus & præscriptionib. li. 8. tit. 36. col. 2387. nu 50
Excusationibus tutorum, & curatorũ. li 5. ti. 62. col. 1493. nu 50
Excusationibus veteranorum. lib. 5. ti. 65. col. [illegible] num. 30
Ex delictis defunctorum. li. 5. tit. [illegible] col. [illegible] num 10
Executione rei iudicatæ. lib. 7. titu. 53. col. 21[illegible] nu. 60
Exercitoria & institoria actione. libro 4. tit. 25. col. [illegible] nu 40
Exhibendis & transmittendis reis. lib. 9. tit. 3. col. 2565 nu. 20
Ex quibus causis infamia irrogetur. li. [illegible] nu 40

F

Falsa causa adiecta. lib. 6. tit. 44. col. 1830. nu. 30
Falsa moneta. lib. 9. tit. 24. colum. 2656. num. 40
Famil. erciscundæ. lib. 3. tit. 36. colum. 778. nu 30
Famosis libellis. lib. 9. tit. 36. col. 2678. num. 50
fideicommissis, lib. 6. titu. 42. col. 1798. num. 30
fideicommissarijs libertatibus li. 7. tit. 4. col. 1957. nu. 10
fideiussoribus minorum. lib. 2. titu. 24. col. 484. nu. 30
fideiussoribus & mandatoribus, lib. 8. tit. 41. col. 2417. nu. 60
fideiussoribus tutorum. li. 5. tit. 57. col. 1486. nu. 50
fide instrumentorum li. 4. titu. 21. col. 949. nu. 70
filiofamilias minore, li. 2. titu. 23. col. 483. nu. 10
finium regundorum. li. 3. titu. 39. col. 808. num. 40
formulis & impetrationibus. lib. 2. tit. 58. col. 569. nu. 20
fructibus & litium expensis. li. 7. ti. 51. col. 2145. nu. 20
Fundo dotali. lib. 5. tit. 23. col. 1380. numero 30
furtis, & seruo corrupto. li. 6. tit. 2. col. 1544. nu. 40

G

Generali abolitione. lib. 9. titu. 43. col. 269. nu. 40

H

Hæreditate, vel actione vẽdita. li. 4. tit. 39. col. 1090. nu. 20
Hæreditarijs actionibus. lib. 4. titu. 16. col. 857. nu. 40
Hæreditatibus Decurionum. lib. 6. tit. 61. col. 1945. nu. 70
Hæredibus tutorum. li. 5. ti. 54. colum. 1481. nu 40
Hæredibus instituẽdis. li. 6. tit. 24. col. 1672. nu. 40
Hæreticis, & Manichæis. li. 1. tit. 5. col. 185. nu. 30
His quæ pœnæ nomine in testamento vel codicillis relinquuntur. li. 6. tit. 41. col. 1797. nu. 30
His quæ sub modo legati. vel fideicõmissi relinquuntur. lib. 6. tit. 45. col. 1833. nu. 50
His quæ vi metusve causa fiunt. lib. 2. ti. 20. col. 463. in prin.
His qui accusare non possunt. li. 9. tit. 1. col. 2543. nu. 20
His qui ad ecclesiam confugiunt. li. 1. tit. 15. col. 214, nu. 50
His qui ad statuas confugiunt. li. 1. tit. 28. col. 275. nu. 40
His qui a nõ dominis manumissi sunt, li 7. tit. 10. col. 1984. nu. 10
His qui ante apertas tabulas hæreditatem transmittunt. li. 6. tit. 52. colum. 1882. nu. 50
His qui in ecclesijs manumittuntur. li. 1. tit. 13. col. 212. num. 20
His qui in priorum creditorum locum succedunt. lib. 8. tit. 19. col. 2351. num. 40
His qui latrones, vel alijs criminibus reos occultant. li. 9. tit. 39. col. 2680. num. 20
His qui non possunt ad libertatem peruenire. li. 7. tit. 12. col. 1989. nu. 70
His qui notantur infamia, lib. 2. titu. 12. col. 408. nu. 40
His qui parentes, vel liberos occiderunt, li. 6. tit. 17. col. 2625. nu. 50
His qui per metum iudicis non appellauerunt. li. 7. ti. 67. col. 2229. nu. 60
His qui peccatorum nomine. li. 2. tit. 15. col. 411. num. 40
His qui sibi adscri. li. 9. tit. 23. col. 2653. num. 20
His qui veniam ætatis impetrauerũt, li. 2. tit. 45. col. 5[illegible] nu. 10
His quibus, vt indignis, li. 6. ti. 35. col. 1755. nu. 10

I

Impuberum, & alijs substitutionib. li. 6. tit. 26. col. 1688. nu. 20
Incertis personis. li. 6. colum. 1843. in prin.
Indicta viduitate. li. 6. tit. 40. col. 1793. nu. 50
Infantibus expositis. li. 8. ti. 52. colum. 2497. nu. 50
Infirmandis pœnis cœlibatus, li. 8. tit. 58. col. 2541. nu. 50
Ingenuis manumissis, lib. 7. tit. 14. col. 1993. nu. 10
Ingratis liberis, li. 8. tit. 50. col. 2486. nu. 10
Integrum restitutione minorum XXV. annis li. 2. tit. 22. col. 477. nu. 10
In integrum restitutione postulata ne quid &c. li. 2. ti. 50. col. 534. nu. 40
In ius vocando. lib. 2. tit. 2. col. 323. nume. 10
In litem dãdo tutore. li. 5. titu. 44. col. 1460. nu. 20
In litem iurando. lib. 5. titu. 33. colum. 1478. nu. 50
Inofficioso testamento, li. 3. tit. 28. col. 680. nu. 70
Inofficiosis donationibus, li. 3. tit. 3. 29. col. 715. num. 10
Inofficiosis dotibus, lib. 3. tit. 30. colu. 723. nu. 10
In quibus casibus tutorem habenti, li. 5. tit. 36. col. 1426. nu. 10
In quibus causis in integrũ restitutio non est necessaria. li. 2. tit. 41. colum. 519. nu. 40
In quibus causis militantes, li. 3. tit. 25. col. 674. nu. 30
In quibus causis cesset longi temporis præscriptio, lib. 7. titu. 34. col. 2066. num. 30
In quibus causis pignus, vel hypotheca tacitè contrahatur, lib. 8. titu. 15. col. 2327. nu. 70
In quib. causis serui pro pręm. li. accip. li 7. tit. 13.
Institoria actione. lib. 4. tit. 25. col. 971. num. 40
Institutionibus & substitutionibus, li. 6. ti. 25. col. 1679. nu. 60
Inter alios actas, vel iudicatas res alijs non nocere. lib. 7. tit. 60. col. 21 60. num. 10
Interdicto matrimonio. li. 5. tit. 6. col. 1254 nu. 50
Inutilibus stipulationibus, li. 8. tit. 39. col. 2410. nu. 20
Iudæis & cœlicolis. li. 7. tit. 9. colum. 205. num. 10
Iuris formulis, vide formul. iur.
Iure aureorũ annulorum. li. 6. tit. 8. col. 1586. in prin.
Iure codicillorum, lib. 6. tit. 36. colum. 1765. nu. 60
Iure deliberandi. lib. 6. tit. 30. col. 71[illegible] nu. 10
Iure dominij impetrando, li. 8. tit. 34. col. 2382. in prin.

Iure.

Iure dotium lib.5.titu.12.col.1291.nume.40
Iure emphyteutico.li.4.tit.66.col.1198 nu.40
Iureiurando lib.4.tit.1.col.825.nume ro 70
Iureiurando propter calumniam.li.2.tit.59.col.570,nu.20
Iure liberorum.lib.8.tit.59.col. 2542.nu.50
Iuris & facti ignorantia.li.1.21.col.248 nu.10
Iurisdictione omnium iudicum.lib.3.ti.13.col.648.nu. 40

L

Latina libertate tollenda li.7.tit.6. col.1967.nu.10
Lege Aquilia lib.3.tit.35.colum. 776. nu.10
Lege cōmissoria in pignorib. rescindē da.li.8.tit.35.col.2385.nu.70
Lege Fusia Caninia tollenda.li.7.ti.3. col.1956.nu. 60
Lege Iulia miscella tollenda.li.6.tit.40 col.1793.nu.50
Legibus, & constitutionib. Principū. li.1.tit.17.col.223.nu.30
Legitima tutela.lib.5.tit.30.col. 1406. nu.10
Legitimis hæredib.li.6.tit.58.col.1904 nu.50
Libellis famosis.lib.9.tit.36.col.2678. nu.50
Liberali causa lib.7.titu. 16.col. 2006. nu.60
Liberis exhibendis.lib.8.ti.8.col.2291 nu.40
Liberis præteritis.li.6.ti.28.col.1704. nu.60
Libertis & eorum liberis.li.6.ti.7.col. 1582.nu.50
Litis contestatione.lib.3.ti.9.col.632. nu.30
Locato & conducto li.4.tit.65.col.1178 nu.30
Longi tempo. præscrip.li.7. tit.22.col. 2033.nu.20
Luitione pignoris.li.8.ti.31.col. 2375. nu.50

M

Magistratibus municipib.li.1.tit. 62.col.313.nu.30
Magistratibus conueniendis.li.5.ti.75 col.1533.nu.50
Maleficis & mathematicis.li.9.tit.18. col.2616.nu.40
Mandati.lib.4.titu.35.col.1062.nume ro 60
Mandatis Principium lib.1.tit.15.col. 234.nu. 10
Modo multarum.li.1.ti.55.colum.308. nu.30
Monopolijs.lib.4.titu.59.col.1161.nu me.40
Mortis causa donationib.lib.8.tit.57. col.2538.nu. 60
Mulieribus quę seruis proprijs se iunxerunt li.9.ti.11.col.2609.nu. 50
Mutatione nominis. lib.9.titu.25.col. 2659.nu.20

N

Naturalibus liberis.li.5.tit.27.col. 1383.nu.30
Nautico fœnore.lib.4.tit.33.col.1052. nu.60
Necessarijs seruis hæredibus instituē. li.6.ti.27.col.1698.nu.20
Ne Christianum mancipium,&c.li.1, ti.13.col.210.nu.40
Ne de statu defunctorum,li.7.titu.21. col.2029.nu.40
Ne ex delictis defunctorū hær. conueni. li.4.tit.17.col.902.nu.10
Ne fideiussores, vel mandatores dotiū dentur,lib.5.titu.20.colum.1377.nume.20
Ne filius pro patre.li.4.titu.13.col.888 nu.40
Ne fiscus vel Respublica.li.2.ti.18.col. 445.nu.50
Negotijs gestis,lib.2.titul.19.col.447. nu.10
Ne liceat potentiorib,lib. 2.tit.14.col. 439.nu. 30
ne liceat in vna eademque causa,li.7. ti.70.col.2231.nu.10
nemini licere signum Saluatoris, &c. li.1.tit.11.col.204.nu.60
ne pro dote mulieris bona quondā mariti addicantur.li.5.tit.22.col.1380. nu.10
ne quis in sua causa iudi.li.3.ti.5. col. 625.nu. 10
ne rei militaris Comitibus,li.1.tit.48. col.297.num.60
ne rei dominicę,vel templorum,lib.7. ti.38.col.2078.nu.50
ne sanctum baptisma iteretur.li.1.ti. 9. col.201.num.10
ne sine iussu Principis,lib.9.ti.48.col. 2712.nu.40
ne tutor vel curator vectigalia conducat,li.5.ti.41.col.1453.nu.10
ne vxor pro marito,li.4.ti.12.col.885. nu.60
nili aggeribus non rumpendis,li.9.ti. 38.col.1679.nu.50
non numerata pecunia,li.4.ti.30. col. 1020.nu.40
nouationibus, & delegationibus,lib.8. ti.42.col.2434.nu.10
noui operis nunciat,li.8.ti.11.col.2304 nu.70
noxalibus actionibus,li.3.ti.41.col.813 nu.10
nudo iure.lib.7.titu. 25. colum.2036. nu.40
nundinis,& mercationibus,lib.4.titu. 60.col.1163.nu.10

O

Obligationibus & actionibus,li.4. ti.10.col.876.nu.10
Obsequijs patrono præstandis,li.9.tit. 6.col.1579.nu.30
officio ciuilium iudicum,li.1.titu. 46. col.296.num.10
Officijs Comitis Orientis,lib.1.tit.40. col.290
officijs Comitis sacrarum largitionum li.1.ti.35.col.289.nu.10
officio Comitis sacri palatij.li.1.ti.37. col.290.nu. 40
officio Comitis sacri patrimonij,li.1. ti.39.col.290.nu.40
officio Comitis rerum priuatarum li. 1.ti.36.col.289,nu.30
officio diuersorum iudicum, lib.1. tit. 49.col.298.num.10
officio eius qui vicem alicuius iudicis obtinet,lib.1.tit.21.colum.301.nume.10
officio iuridici Alexandrię,li.1.tit.63. col.314.nu. 20
officio magistri militum,li.1.titu 29. col.285.num.30
officio magistri officiorum,li.1.tit.34. col.287.num.60
officio militarium iudicum,lib.1.titu. 47.col.296.nu.40
officio Præfecti Augustalis,li.1.ti.41. col.291.num.10
officio Præfecti vrbi.li.1.ti.28.col.284. nu.10
officio Præfecti vigilum.li.1.ti.45.col. 295.nu.70
officio Prætoris,lib.1.titu.43. col.293. nu.10
officio Præfecti prætorio Orientis, & Illyrici,li.1.ti.29.col.276.nu.10
officio Proconsulis,& Legati.li.1.titu. 38.col.290 nu.30
officio Quæstoris,lib.1.tit.30.col.285. nu.70
officio Rectoris Prouinciæ,li.1.tit.44. col 292.num.70
officio Vicarij,lib.1.tit.40.col.291.nu me.50
operis libertorum,li.6.tit.3.col.1563. nu.30
operis noui nuncia.li.8.ti.11.col.2304. nu.70
operibus publicis,li.8.tit.12.col.2306. nu.10
ordine cognitionum,lib.7. tit.19.col. 2024.nu.10
ordine iudiciorum,lib.3.ti.8.col. 628. nu.10

P

Pactis,lib.2.titu.3.colum.325. nume.4[illegible]
Pactis conuentis tam super dote,lib.5. tit.14.col.1332.nu.40
Pactis inter emptorem, & vēditorem, li.4.ti.54.col 1142.nu.10
Pactis pignorum lib.8.ti.35.col.2385. nu.60
Paganis & sacrificijs,& templis eorū, li.1.tit.14.col.214.nu. 10
Partu pignoris,& omni causa.li.8.tit. 25.col.2359.nu. 40
Patria potestate.lib.8.tit.47.col.2458. num.10
Patribus qui filios suos distraxerunt, li.4.tit.43.col.1099.nu.10
Peculio eius qui libertatem meruit.li. 7.tit.23.col.2034.nu.30
Pedaneis iudicibus,lib.3.tit.3.col.620 nu.30
Periculo & commodo rei venditæ.li.4. ti.48.col.1117.nu.10
Per quas personas nobis acquiritur,li. 4.ti.27.col.984.nu.30
Periculo tutorum,li.5.ti.38. col.1448. nu.30
Petitione hæreditatis,lib. 3.tit.31.col. 724.nu.10
Pignoratitia actione,li.4.ti.24.colum. 965.nu.10
Pignoribus & hypothecis,li.8.titu.14. col.2313.nu.60
Plus petitionibus,lib.3.tit.10.col.635. nu.10
Plus valere quod agitur,li.4.ti.21.col. 962.nu. 70
Pœna iudicis,qui malè iudicauit,li.7. tit.49.col.2741.nu.10
Pœnis,lib.9. titu.47. colum.2703.nume.30
Posthumis hęredibus instituēdis, li.6. tit.29.col.1713.nu.10
Postliminio reuersis.li.8.ti.51. colum. 2486.nu.60
Postulando,lib.2.tit.6.colum.383.nume.10
Prædijs,& alijs rebus minorum, li.5. ti.71.col.1517.nu.70
Præscriptione longi temporis,quę pro libertate,&c.lib.7.titu.22.col.2653. nu.10

Præscriptione longi temporis dece, vel xx. annorum. lib. 7. tit. 33. col. 2059. nu. 20
Præscriptione xxx. vel xl. annorum, li. 7. tit. 39. col. 2080. nu. 20
Præscriptis verbis, li. 4. tit. 64. col. 1172 nu. 60
Pratorio pignore li. 8. titu. 22. col. 2355. nu. 40
Precario & Saluiano interdicto. li. 8. ti 9. col. 2293. nu. 30
Precibus Imperatori offerendis, li. 1. ti. 22. col. 256. nu. 10
Priuatis carceribus, li. 9. tit. 5. col. 2572 nu. 30
Priuilegio dotis. lib. 7. titu. 74. col. 2250 nu. 40
Priuilegio fisci. lib. 7. titu. 73. col. 2247 nu. 30
Probationibus, lib. 4. tit. 19. colum. 907 nu. 50
Procuratoribus lib. 2. tit. 13. colum. 419 nu. 10
Pro donato. lib. 7. titul. 27. colum. 2041 nu. 40
Pro dote, eadem lib. & tit. sequen. col. 2041. nu. 30
Pro emptoribus, lib. 7. tit. 26. col. 2037 nu. 10
Pro hærede, lib. 7. titu. [illegible] colum. 2042 nu. 50
Prohibita sequestratione pecuniæ, li. 4. ti. 4. col. 854. nu. 10
Pro quibus cau. serui pro præ. lib. accã li. 7. ti. 13. col. 1991. nu. 40
Pro socio. lib. 4. titul. 37. colum. 1079. nu. 30

Q

QVadriennij præscriptione, li. 7. ti. 37. col. 2073. nu. 50
Quę res exportari non debeant, li. 4. ti. 41. col. 1097. num. 10
Quæ res pignori obligari possint, vel non. li. 8. ti. 17. col. 2334. nu. 20
Quæ res venali non possint, li. 4. tit. 40 col. 1095. nu. 40
Quæ sit longa consuetudo, li. 8. titu. 53. col. 2501. nu. 10
Quæstionibus, lib. 9. tit. 41. colum. 2684 nu. 10
Quando ciuilis actio criminali præiudicet, li. 9. tit. 31. col. 2667. nu. 20
Quando decreto opus non est, li 5. tit. 71. col. 1526. nu. 20
Quando dies legati, vel fideicommissi cedit, li. 6. tit. 52. col. 1883. nu. 60
Quando ex facto tutoris, li. 5. ti. 39. col. 1450. nu. 40
Quando fiscus, vel priuatus, li. 4. tit. 15. col. 855. nu. 20
Quando Imperator inter pupillos, & viduas, li. 3. tit. 14. col. 653. nu. 30
Quando libellus Principi datus faciat litis contestationẽ, li. 1. ti. 23. col. 261 nu. 50
Quando liceat ab emptione discedere, li. 4. tit. 45. col. 1110. nu. 30
Quando liceat vnicuique sine iudice se vindicare, lib. 3. titu. 27. col. 680 nu. 10
Quando mulier tutelæ officio fungat, li. 5. ti. 35. col. 1421. nu. 20
Quando non petentium partes, li. 6. ti. 10. col. 1592. nu. 30
Quando prouocare non est necesse, li. 7. tit. 64. col. 2214. nu. 70
Quando tutores, vel curatores esse desinant, li. 5. ti. 60. col. 1492. nu. 10
Quæ in fraudem creditorum, li. 7. ti. 75 col. 2251, nu. 10
Quemadmodum testamenta aperiantur, li. 6. ti. 32. col. 1746. nu. 50
Qui accusare non possunt, li. 9. ti. 1. col. 2543. nu. 20
Qui admitti ad bonorum pos. possunt, li. 6. ti. 9. col. 1587. nu. 30
Qui ætate se excusant, lib. 5. tit. 68. col. 1507. nu. 10
Qui bonis cedere possunt, lib. 7. tit. 71. col. 2231. nu. 10
Qui dare tutores, vel curatores possũt, li. 5. ti. 34. col. 1424. nu. 20
Qui & aduersus quos in integrũ restitui non possunt, lib. 2. tit. 42. col. 523 nu. 10
Qui legitimam personam habẽt standi in iudicio, vel non. li. 3. tit. 6. col. 625 nu. 30
Qui manumittere non possunt, li. 7. ti. 11. col. 1987. nu. 10
Qui morbo se excusant, li. 5. ti. 67. col. 1506. nu. 60
Qui non possunt ad libertatem peruenire, li. 7. ti. 12. col. 1981. nu. 70
Qui numero liberorum se excusant, li. 5. ti. 65. col. 1506. nu. 10
Qui numero tutelarum, li. 5. tit. 69. col. 1507. nu. 30
Qui petant tutores, vel curatores, li. 5. ti. 31. vol. 1408. nu. 60
Qui potiores in pignore habeantur, li. 8. ti. 18. col. 2338. nu. 70.
Qui pro sua iurisdictione iudices dare darive possunt, lib. 3. ti. 4. colum. 624 nu. 60
Qui testamenta facere possunt, li. 6. ti. 22. col. 1637. nu. 60
Quibus ad libertatẽ proclamare non licet, li. 7. ti. 18. col. 2021. nu. 40
Quibus causis in integ. restit. li. 2. ti. 40 col. 519. nu. 40.
Quibus causis pig. ta. con. lib. 8. tit. 15 col. 2327. nu. 70
Quibus ex causis maiores, lib. 2. tit. 54 col. 553. nu. 40
Quibus ex causis serui pro premio libertatem accipiũt, li. 7. ti. 13. col. 1991 nu. 40
Quibus non obijcitur longi temporis præscriptio, lib. 6. titu. 34. col. 2069. nu. 10
Quibus res iudicata non nocet, li. 7. ti. 56. col. 2162. nu. 10
Quibus vt indignis, li. 6. tit. 35. col. 1755 nu. 10
Quod cum eo, qui in aliena potestate, li. 4. tit. 26. col. 674. nu. 10
Quid iussu. ibid.
Quid metus causa, lib. 2. tit. 20. col. 263 in prin.
Quomodo & quando iudex, li. 7. tit. 43 col. 2110. nu. 40
Quorum appellationes non recipiuntur, li. 7. tit. 65. col. 2221. nu. 10
Quorum bonorum, li. 8. tit. 2. col. 2267 nu. 30
Quorum legatorũ, lib. 8. tit. 3. col. 2270 nu. 20

R

RApta virginum, sed viduarum, li. 9. tit. 13. col. 2617. nu. 40
Ratiocinijs operum publicorum, & patribus ciuitatum, li. 8. ti. 13. col. 2312 nu. 40
Rebus alienis non alienandis, li. 4. tit. 51. col. 1134. nu. 40
Rebus creditis, lib. 4. tit. 1. colum. 825. nu. 70
Receptis arbitris, lib. 2. tit. 56. col. 825 nu. 20
Rei vendicatione, lib. 3. tit. 32. col. 735 nu. 20
Rei vxoriæ actione, li. 5. tit. 13. col. 1318 nu. 10
Re iudicata, lib. 7. titu. 52. colum. 2150 nu. 10
Relationibus, lib. 7. tit. 61. col. 2171. in prin.
Religiosis & sumptibus funerum, li. 3. ti. 44. col. 820. nu. 50
Rem alienam gerentibus, li. 4. titu. 53. col. 1141. nu. 40
Remissionis pignoris, li. 8. titu. 26. col. 2360. nu. 20
Repudianda bonorum possessione, li. 6. ti. 19. col. 1609. nu. 10
Repudianda, vel abstinenda hæreditate, li. 6. tit. 31. col. 1742. nu. 40
Reputationibus, li. 2. tit. 48. colum. 538 nu. 10
Requirendis reis, lib. 9. tit. 40. col. 2651 nu. 40
Rerum amotarum, lib. 5. ti. 21. col. 1378 nu. 30
Rerum permutatione, li. 4. titu. 64. col. 1172. nu. 60.
Rescindenda venditione, li. 4. titu. 44 col. 1100. nu. 10.
Res inter alios actas, li. 7. ti. 60. col. 2169 nu. 10.
Restitutionibus in integrum, li. 2. tit. 5 col. 547. nu. 10
Restitutionibus militum, li. 2. ti. 51. col. 540. nu. 10
Reuocandis donationibus, li. 8. titu. 56 col. 2[illegible]. nu. 20 col. 2535
Reuocandis his quæ in fraudem creditorum alienata sunt, lib. 7. ti. 75. col. 2251. nu. 10

S

SAcrosanctis ecclesijs, lib. 1. tit. 5. col. 34. nu. 70
Satisdando, lib. 2. titul. 57. colum. 567 nu. 40.
Secundis nuptijs, lib. 5. titu. 9. col. 1260 nu. 60
Senatusconsultis, lib. 1. titu. 19. col. 234 nu. 60
Senatusconsulto Claudiano tollendo, lib. 7. tit. 24. col. 2055. nu. 10.
Sententia quæ sine certa quantitate prolata est, li. 7. tit. 46. col. 2124. n. 20
Sententijs Præfectorum prętorio, li. 7 ti. 42. col. 2109. nu. 40
Sententijs ex periculo recitandis, li. 7. ti. 44. col. 2110. nu. 30
Sententijs, & interlocutionibus omnium iudicum, lib. 7. tit. 45. col. 2115. nu. 50
Sententijs quæ pro eo quod interest, proferuntur, lib. 7. titu. 47. col. 2135 nu. 10.
Sententiam passis, & restitutis, li. 9. tit. 51. col. 2720. nu. 50
Sententiam rescindi non posse, li. 7. ti. 50. col. 2143. nu. 20
Separationibus, lib. 7. tit. 72. col. 2257. nu 70
Sepulchro violato, li. 9. tit. 19. col. 2630 nu. 10
Seruitutibus & aqua, li. 3. ti. 34. col. 767 nu. 10
Seruis fugitiuis. lib. 6. ti. 1. colum. 1537 nu. 20
Seruis Reipublicæ manumittendis, li. 7. tit. 9. col. 1982. nu. 40
Seruo pignori dato manumisso, lib. 7. tit. 8. col. 1980. nu. 20

aduersus creditorem.li.2.tit.38.col.
2072.nu.30
aduersus creditorem,li.7.ti.36.col.
315.nu.40
aduersus delictum,lib.2.tit.35.col.
10.nu.30
aduersus donationem,lib.2.tit.30.
col.503.nu.10
aduersus dotem,lib.2.ti.34.col.509
nu.30
aduersus fiscum.li.2.tit.37.col.513.
nu.10
aduersus libertatem.li.2.tit.31.col.
504.nu.50
aduersus rem iudicatam restitutio
postuletur.li.2.ti 27.col.494.nu.20
aduersus transactionem,li.2.tit.32.
col.507.nu.10
aduersus venditionem,lib.2.tit.29.
col.498.nu.30
aduersus venditionem pignorum,
li.2.tit.28.col.501.nu.20
aduersus vsucapionem.li.2.ti.36.co
lum.512.nu.20
aliena res pignori data sit.li.8.ti.16
col.2330 nu.50
a non competente iudice.li.7.ti.48.
col 2139.nu.10
antiquior creditor pignus vendide
rit.li.8.ti.20 col 2353.nu.60
certum petatur.lib.4.tit.2.col.841.
nu.10
communis res pignori data sit.li.
8.tit.21.col.2355.in prin.
contra ius,vel vtilitatem publicam,
li.1.tit.25.col.165.num.10
contra matris volantatem tutor da
tus sit.lib.5.titu.47.colum.465.nu-
me.20
de momentanea possessione fuerit
appellatum.lib.7.titu.69.col.2229.
nu.50
dos constante matrimonio.li.5.tit.
9.col.1378.nu.50
ex falsis instrumentis,li.7.ti.58.col.
2166.num.10
ex pluribus tutoribus,li.5.ti.40.col.
1452.nu.20.
in causa iudicati pignus captum sit,
lib.8.ti.23 col.2356.nu.50
in communi eademque cā in inte-
grum restitutio postuletur.li.2.tit.
46.col.493.nu.50
in fraudem patroni.lib.6.tit.5.col.
1578.nu.50
maior factus alienationem ratam ha
buerit,lib.5.titu.74.colum.1530.nu
me.10
maior factus ratum habuerit,lib.2.
tit.46.col.534 nu.40
mancipium ita fuerit alienatum,li.
4.ti.57.col.1152.nu.10
mancipium ita veneat,li.4.ti.56.col.
1149.nu.50
mater indemnitatem promisit,li.5.
tit.46.col.1463.num.40
minor ab hæreditate se abstineat,li.
2.ti.39.col.516.nu.40
minor se maiorem dixerit,uel ma-
ior probatus fuerit lib.2.tit.43.col.
525 nu.40
censu,uel reliquis fundum compa
rari non posse,lib.4.titu.47.colum.
1124.nu.30
nuptiæ ex rescripto petantur,li.5.ti.
8.col.1359.nu.20
omissa sit causa testamenti,li.6.tit.
39.col.1791.nu.50
pendente appell.mors interuenerit.
li.7.ti.66.col.2226.nu.30
si per vim,uel alio modo absentis pos-
sessio turbata sit,lib.8.tit.5.colum.
2285.nu.10
si pignus pignori datum sit,li.8.ti.24.
col.2368.nu.10
si pignoris conuentionem numeratio
pecuniæ secuta non sit,lib.8.tit.31.
col.2381 in prin.
si plures vna sententia condemnati
sunt,li.7 ti.55 col.2160.nu.50
si propter publicas pensitationes uen
ditio fuerit celebrata,lib.4.titu.46.
col.1118.nu.40
si quacunque prædictus potestate,li.5.
ti.7.col.1357.nu.60
si quis aliquem testari prohibuerit.li.
6.ti.34.col.1751.nu.40
si quis alteri,uel sibi.lib.4.titu.50.col.
1128 nu.40
si quis eam cuius tutor fuerit,corrupe
rit li.9.ti.10.col.2619.nu.10
si quis ignorans rem minoris esse,li.5.
ti.73.col.1527.nu.70.
si quis Imperatori maledixerit,li.9.ti.
7.col.2576.nu.30
si Rector prouinciæ,li.5.tit.2.col.1320
num.10
si reus,vel accusator mortuus fuerit,
li.9.ti.6.col.2573.num.60
si sæpius in integrum restitutio postu
letur.li.2.ti.44.col.529.nu.20
si secundo nupserit mulier,li.5.tit.10.
col.1386.nu.40
si seruus extero.lib.4.tit.36.col.1077.
num.70
si seruus exportandus veneat,li.4.titu.
55.col.1147.in prin.
si tutor contra uoluntatem matris da-
tus sit.li.5.tit.47.col.1465.nume.10
si tutor,uel curator non gesserit,lib.
5.ti.55.col.1483.nu.20
Si tutor,uel curator causa Reipu.ab-
fuerit.lib.5.ti.64.col.1504.nu.50
si tutor vel curator interuenit,lib.2.
tit.25.col.486.nu.20
si tutor uel curator falsis allegationi-
bus excusatus sit.lib.5.ti.63.colum.
1503.nu.40
si uendito pignore agatur,li.8.tit.30.
col.2375.nu.60
si unus ex pluribus appellauerit,lib.
7.ti.68.col.2230.nu.50
si unus ex pluribus hæredibus,li.8.tit.
32.col.2380.num.10
si quis omissam hæreditatem,li.2.tit.
40.col.518.nu.30
soluto matrimonio,li.5.tit.18.colum.
1373.in prin.
solutionibus,& liberationibus,lib.8.
ti.43.col.2438.nu.60
statuis & imaginibus,lib.1.ti.27 col.
273.num.70
successorio edicto,lib.6.tit.16.colum.
1603.nu.10
suffragio.lib.4.titu.3.colum.852.nu-
me.10
suis & legitimis liberis,lib.6.ti.54.col.
1890.nu.40
Summa Trinitate & fide cathol.li.1 ti.
4.col.15.nu.30
suspectis tutoribus,li.5.tit.43.colum.
1456.nume.70

T

TAbulis exhibendis li.8.titu.7.col.
2291.nu.20.
Temporibus & reparationibus,lib.17
tit.631.col.2202.nu.30
Testamentaria manumissione,li.7.tit.
2.1948.num.40
Testamentaria tutela,li.5.titu.28.col.
1400.num.20
Testamento militis,lib.6.titu.21.col.
1627.nu.30
Testamentis & quemadmodum testa-
menta ordinentur,l.6.tit.23.colum.
1635.nu.30
Testibus,li.4.tit.20.col.974.nu.10
Transactionibus,lib.2.titu.4 col 348.
num.20
Tutoribus,uel curatoribus illustrium,
li.5.ti.33 col 1412.nu.40
Tutore uel curatore,qui satis nō dedit
li.5.ti.42.col.1454.nu.30

V

VBI causa status agi debeat,li.3.ti.
22.col 665.nu.30
Vbi causæ fiscales,li.3.tit.26.col 675.
num.10
Vbi conueniatur,qui certo loco dare
promisit,lib.3.ti.18.colum.659.nu-
me.40
Vbi de criminibus agi oportet,li.3.ti.
tit.15.col.654.num.40
Vbi de hæreditate agatur,li.3.titu.20
col.663.nu.30
Vbi de possessione agi oportet,li.3.ti.
16.col.658.nu.30
Vbi de ratiociniis tam publicis,quā
priuatis agi oportet,lib.3.titu.21.
col.654 nu.20
Vbi & apud quem cognitio in integ.
restitutionis agitāda sit,lib.2.ti.47.
col.535.nu.20
Vbi fideicōmissum peti oporteat,lib.
3.ti.17.col.659.nu.10
Vbi in rem actio exerceri debeat,lib.
3.ti.19 col.660.nu.10
Vbi petantur tutores,uel curatores.li.
5.ti.2.col.1412.nu.10
Vbi pupilli educari debeant,li.5.ti.49
col.1466.nu.30
Vbi qui de curiali,aliave conditione
conueniatur,lib.3.ti.23.colum.668.
num.10
Vbi Senatores,vel clarissimi,li.3.ti.24
col.670.nu.20
Vectigalia noua institui non posse,li.
4.tit.62.col.1168.num.50
Vectigalib.& commissis,lib.4.tit.61.
col.1163.nu.60
Verborum & rerum significatione,li.
6.tit.38.col.1786 nu.70
Vetere iure enucleando,li 1.tit.20.col.
235.nu.10
Vi bonorum raptorum,li.9.tit.33.col.
2671.nu.60
Vindicta libertate,li.7.tit.1.col.1947.
nu.10.
Vnde legitimi,li.6 tit.15.colum.1599.
nu.10
Vnde liberi,lib.6.tit.14.colum.1593.in
prin.
Vnde vir & vxor,lib.6.tit.18.col.1609.
nu.20
Vnde vi.li.8.tit.4.col.2271.nu.10
Vsucapione pro emptore,li.7.titu.26.
col.2037.nu.30
Vsucapione pro donato,li.7.ti.27.col.
2040.nu.10
Vsucapione pro dote,lib.7.tit.28.col.
2042.nu.30
Vsucapione pro hærede,lib.7.titu.29.
col.2042.nu.50
Vsucapione transformanda,li.7.ti.31.
col.2045.nu.50
Vsufructu,& habitatione,&c.li.3.tit.
33.col 753.nu.40
Vsuris,lib.4.tit.32.col.1034.nu.10

Vsuris & fructibus legatorum.lib.6.ti tu.47.col.1841.nu.20
Vt actiones & ab heredibus, & contra hæredes incipiant. lib.4.tit.11.col. 884.nu.40
Vt causæ post pubertatem adsit tutor. li.5.ti.48.col.1465 nu.50
Vt intra certũ tempus criminalis quæstio terminetur.li.9.ti.44.col.2695. nu.40
Vt lite pendente.lib.1.titu.21.col.261. num.60
Vt nemo inuitus agere, vel accusare cogatur.li. 3.tit.7.col 627.nu. 20
Vt nemo priuatus titulos prædijs suis, &c.li.2.ti 16.col.443.nu. 30.
Vt nemini liceat sine iudicis auctoritate, li 2.tit.17.col.445.in prin.
Vti possidetis.lib.8.tit.6.col.2287.numero 30.
Vt in possessionem legatorum, lib.6. tit.53.col.1887.nu.20
Vt nulli patriæ suæ.lib.1.tit.41. colum. 190.nu.10
Vt omnes iudices tam ciuiles, quam militares.lib.1.tit.1.col.298.nu.60
Vt quæ desunt aduocatis. li.2.titu.11. col.408.num.10
Vxoris militum, lib.2.tit.52. col. 545. num.40

Finis Indicis Titulorum.

NOVELLARVM CONSTITVTIONVM,

Quas Authenticas vulgus appellat.

Ab Irnerio, Alberto, Bulgaro, et alijs, Iustinianeo Codici suis locis insertarum, Index ordine alphabetico collectus.

A

AD eos.de secũ. nup.li.5.col. 1284.nu. 50.
Ad hæc, ex his. de fide instru. li.4.col.956. num.10
Ad hæc, q fructus. de vsuris.li 4.col.1042. nu.30
Ad hæc quando muli. tute.off. fund. po.li.5.col.1424.nu.20
Ad hæc si de iud.lib 3.col.589. in pri.
Ad hoc qui suam.de lati.lib. col.lib.7. col.1973.nu.20
Adscriptitios. de Episco. & cle. lib.1. 122.nu.20
Aequalitas de pac.conuen. lib.5. col. 1338.num.40
Agricultores.quæ res pig.obli.poss.li. 8.co. 2337.nu 60
Antiqua.de infantib.ex po. lib. 8. col. 2500.nu.30
Apud eloquentissimum.de fide instru. lib.4.col 952.nu.10
At qui semel.de probationib. li.4.col. 919.nu.20
At si contractus de fide instru.li.4.col. 957.in prin.

B

BOna dãnatorum.de bon.proscri. lib.9.col.2719.nu.40

C

CAusa quæ fit.de Episco.& cle.li.1. col.124.nu.40
Cessante.de legit.hære. li.6.col. 1906. num.40
clericus quoque, de Episc.& cler. lib. 1. col.115.nu. 40.
contra qui propriam.de non num.pecu.lib.4.col.1024.nu.10.
contra eum rogatus, ad Senatuscons. Trebellia.lib.6.col.1850. nu.30
credentes præterea. de hæret. & Manich.lib.1.col 188.nu.30
cui relictum.de indic.vidui.tol. lib.6. col.1785.nu.50

D

DEcernitius nouum.de recep.arb. lib.2.col.563.nu.20
Defuncto, ad Senatusconsul. Tertul.li. 6.colum.1902.numero 10
Diaconissam. de Episcop. & cler.lib. 1.col.95.nu.40
Donationem.de iure dot.li.5.col.310. nu.40
Dos data, de donat.ante nup. li.5.col. 1225.nu.50

E

E Contra, de repu.lib.5.col.1365.nume.20
Ei qui appellat.de temp.& reparat.appel.lib.7.col.2206.nu.20
Eisdem pœnis de secun.nup.lib.5.col. 1262.nu.40.
Eo decursum, de dona.ante nup.lib.5. col.1226.nu.70
Episcopus nullum. de Episc. & cle.li. 1.col.94.nu.40
Episcopalis ordo.de Episco. cle.lib.1. col.123.nu.40
Et consequenter. de sent.& interlo.li. 7.col.2122.num.40
Et cum solis ad Senatuscon.Tertul.li. 6.col. 1900.nu.60
Et non obiectuato. de testam.lib.6.col. 1669. nu.60
Ei qui intrat.de bon.auct.iud.poss.lib. 7.col.1044.nu.10
Ex causa.de lib.præte.lib.6.col. 1712. num. 40
Excipitur.de bonis quæ libe. in pote. &c.li.6.col.1931.nu.50
Ex complexu.de incest.nup.lib.5.col. 1253.nu. 70
Ex testamento.de secun.nup.li.5.col. 1266.nu.70
Ex testamento.de col.lib.6.col. 1610. num.50

G

GAzaros.de hæret.& Mani.li.1.colum.198.nu.50
Generaliter autem.de Episc.& cle.li. 1.col.101.in prin.

H

HAnc esse querelam, de non num. pecu.li.4.col.1025.nu 10
Hac vsus.de sacrosan.eccle. lib.1. col. 72.nu.20
Hæres iacto.de secund.nup.lib.5.col. 1272.nu.20
Hoc amplius, de fideicomm. li.6.col. 1828.num.40
Hoc inter de testam. lib.6.col. 2653. num.30
Hoc ita, de pigno.& hypo.li.8.colum. 2321.num.10
Hoc ita.de duobus reis stipu.li.8.col. 2415.nu.10
Hoc ius porrectum.de sacrosan. eccl. li.1.col.54.nu.30
Hoc sacramentum.de iureiuran. propter calum.dan.lib.1.colum.572.nume.10
Hoc nisi.de solu. & liberat.lib. 8.col. 2445.nu.10
Hoc ius stabit.de procu.lib.2.col.437 num.20
Hoc si debitor.de pign. & hypo. li.8. col.2324.nu.60
Hoc locum.si secundo nupse.mul.lib. 5.col.1187.nu.20
Hodie autem, de appel.lib.7.col.2179. nu 60
Hodie iurant.de iudi.lib.3. col. 608. num.40
Hodie nouo.de custo.reo, li.9.colum. 2569.nu.60
Hodie quantiscunque, de repub.lib.5. col.1364.nu 50

I

IDẽ est in his, de bonis quæ lib.&c. li.6.col.1933.nu.20
Idem est de Nestorianis, de hæret.& Mani.lib.1.col.198.nu.30
Imò à debito.de oblig.& act.li.4.col. 883.nu.30
Incestas nuptias.de incest.nup.li.5.colum.1252.nu.30
In donatione.de secun.nup.lib.5.col. 1266.num.30
Ingressi.de sacrosan.eccl.lib.1.col.46. nu.10
In isto iuramento.de iureiur. propter calum.dan.lib.2.col.574.nume.30
In successione de suis & legi.libe. li.6. col.1895.nu.30
Interdicimus.de Episc.& cle.li.1.col. 91.nu.20
In testamento.ad Senatuscon. Tert.li. 6.col.1900 nu.70
Itaque mortuo, commu.de succes.li.6. col.1910.nu.60

Item

m & à priuatis,de donationib.li.8. col.2521.nu.40
m hæreditas,de bo.quæ libe.&c.li. col.1933.nu.20
m qui domum,de sepul.viola.li.9. lo.2633.nu.70
m sibi inuicem,de sacrosan.eccl. li. col.61.in prin.
m possessor,qui pot.in pigno.ha.li. col.2342.nu.40
m prædium,de sacrosan. eccl.lib.1. col.61.nu.20
m fine,de naturalib.lib.5. col.1398. nu.10
m priuilegium,de hæret.& Mani.li. col.185.nu.60
cemus,in tit.de iudic.lib.3.col.592. nu.20

L

Libellum verò,de lit.conte.li.3.col. 634.nu.20
beri furiosi,de episco.aud.lib.1.col. 176.nu.10
centiam habeat,de Episc.& cle.li.1. col.118.nu.50
cet patre,de naturalib.lib.lib.5.col. 1392.nu.30
cet testator,de Episc.& cle.li.1.col. 106.nu.10
tigiosa,in ti.de litigio.li.8.col.2396 nu.10
ctrum hoc,de secun.nup.lib. 5. col. 1266.nu.50

M

Malæ fidei possessore,de præscrip. longi temp.lib.7.colum. 2062. nu. 30
atri,& auiæ,quando mulier tute.of. fi.fun.po.li.5.col.1423.nu.10
aximis,de nupt.li.5.col.1241.nume ro 70
inoris debitor,qui dare tuto.vel cu- rato.poss.lib.5.col.1418.nu. 20
ulto magis,de sacrosan.eccl.li.1.col. 56.nu. 40
ulto magis,de Episc.& cle.lib.1.co lum.92. nu. 70

N

Nauigia,de furtis,lib.5. col. 1554. nu.30
isi rogati,ad Senatuscons. Trebel.li. 6.col.1849.nu.40
si tricennale,de bon.mater.li.6.col. 923.nu.10
si breues,de sent.ex peri.reci.lib. 7. col.2113.nu.30
on licet parenti,lib.præte.lib.6.col. 711.nu.10
ouissimè de admin.tut.li.5.col.1419. nu.10
ouissima,de inoffi testam. lib.3. col. 85.nu.10
oua alia,de naturalib.libe.lib.5.col. 1397.nu.30
uo iure.de pœna iud.qui,lib.7.col. 142.nu.10
uo iure,in ti.de relati.li.7.col.2172 nu.10
llus Episcopus,de Episc. & cle.li.1. col.96.nu.30
nc autem,de Episc.& cle. lib.1.col. 96.nu. 40
nc autem,de secund. nup.lib.5.col. 1281.nu.20
nc inhibetur, de dona. ante nupt. lib.5.col.1227.nu.20
Nunc si hæres. de litig. li. 8. col.2399. nu.40
Nunc soli,de naturalib.liber.lib.5.col. 1385.nu.40

O

Offeratur ei,de litis contest. lib. 3. col.633.num.20
Omnes peregrini, commu. de success. li.6.col.1919.nu.10

P

Perpetua,de sacrosan.eccl.lib 1.col. 59.nu.40
Permissa est,de dona. ante nup. lib. 5 col.1224.nu. 10
Post fratres,de legit.hære.li.9.col.1907 nu.10
Post fratres,ij.ibid.nu.30
Post iusiurandum,de iudi.li.3.col.610 nu.40
Præsentem tamen, de fideiussorib. & mand.li.8.col.2429.nu.10
Præsides,de episco.aud.lib.1.col.167. nu.20
Præterea de sacrosan.eccl.li.1.col.69. nu.10
Præterea si matrimonium,vnde uir.& vxo.lib.6.col.1628.nu.40
Præterea qui,de naturalib.libe.li.5.co lum.1397.nu.70
Presbyteri,seu Diaconi,de epis.& cle. lib.1.col. 84 nu.40
Presbyterum,de episc.& cler.li.1. col. 85.nu.30
Presbyteros,de episc.& cle.li. 1. colū. 119.nu.30
Presbyteros, Diaconos,de episc.& cle. li.1.col.144.nu.60
Principales,de iureiur.propter calum. dan.li.2.col.575.nu.30

Q

Quasactiones,de sacrosan.eccl.li. 1.col.72.nu.20
Qua in prouincia,ubi de cri.agi.opor. li.3.col.656.nu.40
Quæ tertiæ,de collationib.lib.6.colu. 1624.nu.40
Quę supplicio,de precib.Imp.off.li.1. col.259.nu.20
Quibuscunque modis, de sacrosanct. eccl.li.1.col.57.nu.20
Qui res,de sacrosan.eccle. li.1. col.57. nu.50
Qui rem,de sacrosan.eccl.lib.1.col.61 nu.60
Qui semel,quomodo & quan.li.7.col. 2108.nu.10
Quod eis permittitur,de nup.li.5. col. 1239.num. 70
Quod fieri non debet, de dilationib. lib.3.col.639.nu.40
Quod hodie,de repud.lib.5.col.1369. nu.60
Quod ius,de naturalib.libe.lib.5. col. 1397.nu.10
Quod locum, de colla.lib.6.col. 1613. nu.50
Quod locum,de dote cau.non num.li. 5.col.1341.num. 40
Quod mater,de reuocan.don.li.8.col. 2536.num. 40
Quod nunc generale,de cura.furio.li. 5.col.1514.nu.60
Quod obtinet,de pigno.& hypo.li. 8. col.2327.nu. 50
Quod obtinet,de proba.lib.4. colum. 910.nu. 50
Quod pro hac causa.de episc. & cler. lib.1.col.108.nu.40
Quod si quis,de præscr.longi temp.li. 7.col.2060.num.50
Quod sine,de testa.lib.6.colum. 1658. nu.50
Quo iure,qui pot.in pigno.hab.lib.8 col.2350.nu.50

R

Res quæ subiacent,commu.de leg. li 6.col.1819.nu.30
Rogati,de testibus,lib.4. colum. 935. nu.70

S

Sacramentum, quando mulier tute. offi.fun.pot.lib.5.colum. 1422. in princ.
Sed cum testator,ad leg. Falc.li.6.col. 1858.nu.30
Sed Episcopalis,de Episco.& cle. li.1. col.118.nu.10
Sed & in ea,ad leg. Falc.li.6.col.1359 nu.50
Sed & periculum, sine cen. vel reliq. fund.compa.non posse.li.4.colum. 1116.nu.20.
Sed & si quis,de test.lib.4.col.938.nu me.10
Sed & permutare,de sacrosan.eccl.lib. 6.col.60.nu. 30
Sed & lis.de temp.& repar.appel.li.7. col.2207.nu.40
Sed & si quis,de secun. nup. lib. 5.col. 1267.nu.30
Sed hodie,de done.inter vir.& uxo.li. 5.col 1357.num. 60
Sed hodie,qui manumitti non poss.li. 7.col.1988.num. 60
Sed hodie,de repu.lib.5.colum. 1370 nu.40
Sed hodie noua,de obliga.& act.li. 4. col.884 nu. 40
Sed hodie,ad leg. Iul.de adul.li.9.col. 2603.nu.10
Sed hodie,de Episc.& cler.li.1.col.99 nu.40
Sed hodie nouo,de off.diuer.iud.li.4. col.298.nu.30
Sed hodie,de iur.an.an,li.1.col. 1587. nu.20
Sed iam cautum,de pos.vel com.lib.4 col.1061.nu.30
Sed iam necesse,de dona.ante nup.li. 5.col.1221.num. 10
Sed iudex de epis.& cle. lib. 1. col.83. nu.10
Sed neque,de sepul.vio.li.9.col.2634. nu.20
Sed neque curialem,de Episc.& cle.li. 1.col.81.nu.20
Sed non iure,de Episc.& cle.li.1.col. 86.nu.60
Sed noua,de naturalib.lib.li.5.colum. 1397.nu.30
Sed nouo iure,ad leg. Iul.de adul.li.9 col.2598.nu.50
Sed nouo iure,in certum peca.li.4.col. 851.nu. 30
Sed nouo iure,de nup.lib.5.col.1233. nu.70
Sed nouo iure,de repud.li.5. column. 1366.nu.50
Sed nouo iure,de natura.libe.lib.5.co. 1384 nu 60
Sed nouo iure,de seruis fugi.li.6. col. 2539.nu.50
Sed omnino,ne uxor pro ma.li.4.col. 888.nu.30
Sed quamuis,de rei vxo.act.lib.5.col. 1330.nu.20

Sed quæ nihil, de pactis conuen. lib. 5. col. 1138. nu 60
Sed autẽ de secun. nup. lib. 5. col. 1277. nu 40
Sed si post, de inoffi. testa. li. 3. col. 693. nu. 20
Si appellatione, de tẽp. & repa. appel. lib. 7. col. 2207. nu. 50
Si captiui, de Episc. & cle. li. 1. col. 142. nu. 10
Similiter Falcidia, ad leg. Falc. li. 6. column. 1860. nu. 10
Si minor xxv. annis, de temp. in intecelt. li. 2. col. 552. nu. 10
Si modo subijciatur, famil. ercisc. lib. 3. col. 797 nu. 50
Sicut alienatio, de sacrosan. eccle. li. 1. col. 56. nu. 10
Sicut hereditas, de litig. tut. lib. 9. col. 2406. nu. 40
Si omnes creditores, si minor ab herede abiti li. 2. col. 517. nu. 40
Si pater, diuor. fac. apud quem, &c. li. 5. col. 1381. num. 50
Si qua mulier, de sacrosan. eccle. libro 1. colum. 46. numero 30.
Si qua mulier, ad Senatuscon. Velle. li. 4. col. 1005. nu. 70
Si quando quis, de consti. pecu. lib. 4. col 903 num. 40.
Si quas ruinas, de sacrosan. eccle. li. 1. col. 58. num. 50
Si quid ex reb. qui pot. in pig. ha li. 8. col. 2391. nu. 20
Si quis Episcopus, de Episc. & cle. li. 1. col. 89. num. 20
Si quis vult qui pot. in pig. hab. lib. 8. col. 2345. nu. 10
Si quid litigantium, de episco. aud. lib. 1. col. 162. nu 20.
Si quis liberos de naturalib. libe. li. 5. col. 1398. nu. 40
Si quis in aliquo, de eden. li. 2. col. 231. nu. 20.
Si quis Episcopus, de Epis. & cle. lib. 1. col. 89. num. 20
Si quis ci, ad leg. Iul. de adult. li. 9. col. 2604. nu. 60
Si seruus sciente, de Episc. & cler. li. 1. col. 122. nu 30.
Si tamen abstineat, de secun. nup. lib. 5. col. 1273. num. 30
Si tamen in medio, de temp. & repar. appel. lib 7. col. 2206. nu. 70
Si testis productus, de testib. lib. 4. col. 930. nu. 10
Siue à me, ad senatusc. Velle. lib. 4. col. 1004. nu. 50
Si verò contigerit, de iudic. lib. 3. col. 613. nu. 50
Si verò antequam, vt omnes iud. tam ciui. lib. 1. col. 300. nu. 70
Si verò Dominus, lib. 1. column. 188. numero 10
Si verò criminis, ad leg. Iul. de adult. li. 9. col. 2591. nu. 70
Statuimus, vt nullus, lib. 1. col. 116. numero 30

V

VErum & si legitimo, de Episc. & cle. li. 1. col. 123. num. 60
Vnde si parens, de inoffi. testa. lib. 3. col. 686. nu. 10
Vxore mortua, de secund. nup. li. 5. col. 1273. nu. 10.

Finis indicis Authenticarum.

INDEX LEGVM NOVEM PRIORVM LIBRORVM CODICIS

Domini Iustiniani, ordine literario digestus.

A

ABacti animalis, de abigeis, lib. 9 fo. 2679. n. 60
Ab administratione de legat. li. 6. 1775. n. 60
Ab Anastasio, māda. vel contra, lib. 4. 1075. nu. 40
Abdicatio, quæ Græco, de pat. potesta. li. 8. 2470. nu. 70
Adusti plagin. ad leg. Fab. de plag. lib. 9. 2637. nu. 60
Ab eo iudicato, quomo. & quan. iud. li. 7. 2112. nu. 30
Ab eo qui bona sua, de seruo, pig. dat. ma. li. 7. 1981. in prin.
Ab eo q neq;, de fideic. li. 6. 1802. n. 40
Ab executione, quor. appell. non reci. li. 7. 2214. nu. 10
Abhorret à sæculo, ne fiscus, vel Resp. li. 2. 446. nu. 40
Ab hostibus capti de postli. reuer. li. 8. 2495. nu. 60
Ab hostibus captis, de postli. reuer. li. 8. 2492. nu. 10
Ab hostib. captus quib. nō obijci. lon. temp. præscrip. li. 7. 2071. nu. 20
Ab hostib. redempti. de postli. reuer. li. 8. 2487. nu. 50
Ab incestis, de incest. nup. lib. 5. 1154. nu. 20
Abolitionem adulterij, ad leg. Iul. de adul. li. 9. 2592. nu. 60
Abolitio præsentibus, de abolit. lib. 9. 2693. in prin.
Absentem capitali, de accu. & inscrip. li. 9. 2557. nu. 20
Abstinendum prorsus, quor. appel. nō recip. li. 7. 2223. nu. 20
Ab vno hærede, de neg. gest. li. 2. 458. nu. 10
Ab vno, si ex plurib. tutor. lib. 5. 1452. nu. 40
A caligato milite, de nup. lib. 5. 1136. nu. 60
Acceptum mutuo, de vsur. lib. 4. 1044. nu. 30
Accusationem à qua de his qui accu. non poss. li. 9. 2147. nu. 40
Accusationis, de his quæ vi metusve cau. li. 2. 469. nu. 40
Accusationis ordinem, de accu. & inscri. li 6. 2564. nu. 10
A cohf. lib. ad leg. Falc. li 6. 1864. n. 50
Acta simulata, plus vale. quod agi. &c. li. 4. 961. nu. 20
Actio quidē personalis, si vnus ex plurib. li. 8. 2380. nu. 50
Actione administratæ, de transac. li. 2. 351. nu. 50
Actionem ei de procuratorib. li. 2. 422. num. 50
Actori delato. de reb. cred. lib. 4. 831. nu. 30
Actor quod adsueuerat, de proba. lib. 4. 922. nu. 30
Actor rei, vbi in rem act. exer. debeat. li. 3. 663. nu. 10
Actus omnes, de ferijs, li. 3. 646. nu. 70.
Ad agnatos, de legit. tute. libr. 5. 1406. nu. 70
Ad auunculos, de legitima tute. libr. 5. 1406. nu. 10
Ad barbaricum, quę res expor. nō poss. li. 4. 1097. nu. 80
Ad bonorum possessionem, si vt omiss. hæred. li. 2. 519. nu. 10
Ad commentariensem. de custo. reo. li. 9. 2570. nu. 40
Ad comparandas, manda. vel con. li. 4. 1070. nu. 20
Addictos supplicio, de episc. aud. li. 1. 159. nu. 40
Addictos supplicio, de appel. li. 7. 2190 nu. 70
Ad eos qui, de pet. tut. & cur. & libr. 5. 1449. nu. 10
Ad eum cui, ad Senatusc. Trebel. li. 6. 1844. nu. 60
Ad exactionem, de dot. promiss. lib. 5. 1290. nu. 10
Ad exhibendum actione, de exhi. ad li. 3. 318. nu. 20
Adfinitatis iure commu. de succes. li. 6. 1917. nu. 70
Ad fiscum pertinentes, ubi cau. fisc. ag. li. 3. 677. nu. 30
Ad fraudem, ne fisc. vel Respub. lib. 2. 446. nu. 60
Ad Præsidem de libe. exhib. li. 8. 2292 nu. 50
Ad instructiones, de sacrosan. eccl. li. 1. 39. num. 50
Ad intestati successionem, de legi. hæred. li. 6. 1908. in princ.
Ad inuidiam, de his quæ vi. metusve cau. li. 2. 467. nu. 50
Ad Præsidem, de ordin. iud. lib. 3. 629. nu. 10
Aditus competens, ne de statu defun. li. 7. 2029. nu. 60
Ad litem datus, de in lit. dan. tut. vel cura. li 5. 1462. nu. 10
Admone adolescentem, qui pet. tu. vel cu. li. 5. 1408. nu. 70
Admone eam, qui pet. tut. vel cura. lib. 5. 1410. nu. 30
Ad mutandum, de inge. ma. li. 7. 1997. nu. 40
Ad officiū, cōmu. diuid. li. 3. 799. nu. 60
Adolescentiæ tempus, in quib. cau. in integ. rest. li. 2. 520. nu. 10
Adoptio non tabulis, de adoptionib. li. 8. 2474. nu. 40
Adoptatum licet, de adoptionib. lib. 8. 2476. in princ.
Ad Palatinorum, de off. Com. sacri. pa. li. 1. 290. nu. 10
Ad portus, & aqueduct. de ope. publi. li. 8. 2107. nu. 70
Ad probationem, de lib. cau. li. 7. 2008 nu. 60
Ad probationem, de loca. & condu. li. 4. 1190. nu. 40
Ad probationem, 1. de probatio, li. 4. 921. nu. 10
Ad probationem, 2. de probationib. li. 4. 911. num. 50
Ad protegendum, de in lit. dan. tut. vel cura. li. 5. 1461. nu 40
Ad recognoscendos singulos, de inge. ma. li. 7. 1996. num 70
Ad rescindendam, de resc. in. ven. lib. 4. 1102. nu. 10
Adsueratio debitum, de non nu. pecu. li. 4. 1017. nu 60
Adsiduis aditionibus, qui pot. in pig. hab. li. 8. 2145. nu. 60
Ad similitudinem, de Episc. & cle. li. 1. 95. nu. 10
Ad similitudinem, de aduo. diuer. iud. li. 2. 396. nu. 50
Ad solutionem dilationum, de re. iud. li. 7. 2152. nu. 10
Ad tem[illegible] ex quib. cau. infa. irrog. li. 2. 412. nu. 20
Aduersus cohæredes, famil. ercisc. li. 3. 780. nu. 20
Aduersus creditorem, de vsuris, lib. 4. 1036. nu. 30
Aduersus curatorem, de admi. tut. li. 5. 1430. nu. 20
Aduersus debitorem, de oblig. & actio. li. 4. 882. nu. 20
Aduersus eos, de neg. ges. li. 2. 451. n. 40
Aduersus eos, de rei vin. li. 3. 741. nu. 20
Aduersus eos, de loca. & conduc. lib. 4. 1179. nu. 10
Aduersus eos, de vsur. & fructib. lib. 6. 1842. nu. 10
Aduersus eum, manda. vel con. libr. 4. 1063. nu. 10
Aduersus eum, de actioni. emp. & ven. lib. 4. 1120. nu. 50
Aduersus eum, de fur. & ser. cor. lib. 6. 1546. nu. 40
Aduersus fratrem, de excep. seu præsc. li. 8. 2389. nu. 40
Aduersus hæredes, de hæred. tuto. vel cur. li. 5. 1482. nu. 40
Aduersus hæredes, de in lit. iuran. li. 5. 1478. nu. 50
Aduersus nominatorem, de magistratib. conue. li. 5. 1535. nu. 10
Aduersus petitiones, de non num. pec. li. 4. 1015. in princ.
Aduersus sententiam, si aduer. rem iu. li. 2 496. nu. 20
Aduersus vxorem, de cri. expi. hær. lib. 9. 2670. num. 50.

Adulter

Adulter post quinquennium, ad legem Iul. de adul. li. 9. 2586. nu. 10
Adulteră, si postea, ad le. Iul. de adul. li. 9. 2599. nu. 30.
Adulterij accusatione ad leg. Iul. de ad. li. 9. 1606. nu. 40
Aduocati, qui dirimũt, de aduo. diuer. iud. li. 2. 395. nu. 60
Aduocationis causa, de condic. ob cau. li. 4. 868. nu. 50
Aduocatos amplissimæ tuæ, de aduo. diuer. iud. li. 2. 398. nu. 30
Aede quam, de loca. & códu li. 4. 1179. nu. 30
Aedificia, quæ vulgò, de oper. pub. li. 8. 2310. in prin.
Aeris alieni, de donatio. li. 8. 2510. nume. 40
Aes alienum, de hær. vend. lib. 4. 1050. nu. 50
Age cum Geminiano, de transa. lib. 2. 350. nu. 30
Agrum plurib. quando dies leg. ced. li. 6. 1884. nu. 50
A iudice, de iudi. li. 3. 588. nu. 10
Alearũ vsus, de relig. & sumptib. fun. li. 3. 815. nu. 50
A legatis, de vectig. & cõmis. li. 4. 1166. nu. 70
Alia causa, de his quib. vt indig. lib. 6. 1761. nu. 40
Alienam rectæ, ad leg. Iul. maie. lib. 9. 2577. nu. 50
Alienam suscipere, de procu. li. 2. 431. nu. 30
Alienum seruum, de fur. & ser. corr. li. 6. 1547. nu. 50
Alij desponsata, de spons. li. 5. 1204. in prin.
Alimenta quidem, de neg. gest. li. 2. 353. nu. 10
Alio iure, de in litem iuran. li. 5. 1480. nu. 40
Altius quidem, de serui. & aqua, lib. 3. 772. nu. 20
Alumnos tuos, quę res pig. ob. pos. li. 8. 2334. nu. 40
A marito, de don. inter vir. & vxo. li. 5. 1354. nu. 40
Ambiguitatem, de vsu & habit. lib. 3. 959. nu. 20
Ambiguitates, de testamen. li. 9. 1662. nu. 60
Ambiguitates, de indi. vidui. tol. lib. 6. 1794. nu. 40
Amita tutores, qui pet. tut. vel cur. li. 5. 1409. nu. 70
Amitę, cui, communia de succes. lib. 6. 1917. nu. 30
Ampliorem prouidentiam, de appell. li. 7. 220. nu. 40
Amplissimi ordinis, de excu. tut. lib. 5. 1495. nu. 10
Ancilla, quæ, si ser. ex por. vẽ. li. 4. 1148. nu. 30
Ancillæ dominus commu. de succes. li. 6. 1918. nu. 40
Ancillæ subtractæ, de fur. & ser. corru. li. 6. 1551. nu. 10
Ancillam, siue de fideicom. lib. 7. 1963. nu. 60
Anima fuerrimus, de his qui poten. no mi. li. 2. 442. nu. 20
An in totum ex ruina, de ædif. priua. li. 8. 2295. nu. 40
Ante diuisione m, de iure doc. li. 5. 1301. nu. 40
Ante oblationem, de condi. fur. lib. 4. 873. nu. 20
Antequam scriptus, com. de succes. lib. 6. 1918. numero 10
Ante sententię tempus, quor. appel. nõ reci. li. 7. 2225. nu. 50
An tibi partis, de in litem dan. tut. vel cur. li. 4. 1460. nu. 70
Antiqua lex, de infan. exp. lib. 8. 2400. nu. 30
Antiquę iurisdictionis, ad Senatu. Vel. li. 1100. nu. 10
Antiquæ subtilitatis, de nudo iu. Quir. li. 7. 2036. nu. 60
Antiquitas dubitabat, de vsuf. & habi. li. 3. 761. nu. 60
Antistitem, ne sanct. bap. ite. li. 1. 201. nu. 10
A nullo, de ferijs, li. 3. 644. nu. 50
A patre verbis, de collat. li. 6. 1637. n. 30
Apertissimi iuris est, de iud. lib. 3. 611. in prin.
A plerisque quan. ciui. act. crimin. li. 9. 2667. nu. 40
A possidentibus, de rei vind. li. 3. 750. nu. 50
Apostatarum, de aposta. li. 1. 203. n. 50
Apparitores per. de off. magist. mil. li. 1. 285. nu. 50
Appellatione interposita, de appel. li. 7. 2174. nu. 60
A procedente, de dilationib. li. 3. 640. nu. 40
A proconsulibus, de appella. li. 7. 2186. nu. 50
A procuratore, mã da. vel con. li. 4. 1059. nu. 10
Apud antiquos, de fur. & ser. cor. li. 6. 1557. in prin.
Apud concilium, de vindi. lib. 7. 1948. nu. 30
Apud eos, de fide instrumen. li. 4. 945. nu. 40
Apud hostes, de suis & legit. li. 6. 1892. nu. 60
Aquam, quæ, de serui. & aqua. li. 3. 770. nu. 30
Arbitri nulla de sent. ex peri. recit. li. 7. 2112. nu. 10
Arbitrorum ex compromiss. de recep. arb. li. 2559. nu. 50
Archigerontes, de Episc. aud. li. 1. 159. nu. 10
Arriani, & Macedoniani, de her. & Manich. li. 1. 188. nu. 70
Arrianus si mora, de lib. cau. li. 7. 2013. nu. 30
Arris sponsaliorum, de sponsalib. li. 5. 1206. nu. 20
Arrogationes eorum, de adoptio. li. 7. 2475. nu. 10
Artem Geometriæ de malef. & math. li. 6. 2616. nu. 60
Asseueratio debitam, de non nu. pecu. li. 4. 1017. nu. 60
Atrocem sine dubio, de iniu. li. 9. 2675. nu. 60
Assiduis aditionibus, qui pot. in pign. habi. li. 8. 2346. nu. 60
Auctore laudato, de euictio. li. 8. 2454. nu. 60
Auctoritatem vobis, vnde vi. li. 8. 2272. nu. 40
Auia tua, de in. do. li. 5. 1296. nu. 50
Aui paterni magistratu, de lib. cau. li. 7. 2012. nu. 60
Aureorum vsus, de iu. aureo. annu. lib. 6. 1586. nu. 40
Auunculo priori, com. de suc. li. 6. 1917. nu. 60

B

Basilicam inauratam, de ope. pub. li. 8. 2312. nu. 10
Bona à Zenone diuæ de quadrien. præscrip. li. 7. 2076. nu. 50
Binos, de aduoca. diuer. iud. lib. 2. 393. nu. 50
Blanditus tibi est, de fideiussorib. mãd. li. 8. 2423. nu. 50
Bona quæcunque famil. erc. lib. 3. 783. nu. 10
Bona quondam, de dona. inter vir. & vxo. li. 5. 1344. nu. 20
Bona mariti tui, de priui. fi. li. 7. 2247. nu. 50
Bonam fidẽ, de obli. & actio. li. 4. 878. nu. 20
Bonorum possessio, qui admit. ad bon. pos. li. 6. 1588. nu. 40
Bonorum quidem, de bono. pos. secũ. tab. li. 6. 1594. nu. 30
Bonorum quidem, qui admit. ad bon. pos. li. 6. 1590. nu. 50

C

Calumnia eo tempore, de calum. li. 9. 2700. nu. 20
Calumniæ pœna, de calum. li. 9. 2701. nu. 40
Captatorias, de testamẽ. mil. li. 6. 1634. nu. 40
Captum ad hostib. de postli. reuer. lib. 8. 2491. nu. 40
Carbonianum, de Carb. edic. li. 6. 1607. nu. 10
Cassa & irrita, de sac. san. eccl. lib. 1. 43. nu. 60
Castitati temporum, ad le. Iul. de adul. li. 9. 2588. nu. 40
Casus maioris, de testamen. lib. 6. 1648. nu. 60
Casus eius, de sen. pas. lib. 9. 2724. n. 70
Causa iureiurando, de reb. cred. & iureiu. li. 4. 827. nu. 50
Causam in integrum, etiam per procuratorem, cau. in integ. rest. agi. posse. li. 1. 539. nu. 30
Causas, vel lites, de transac. lib. 2. 360. nu. 50
Cautio ratihabitionis, de procu. li. 2. 420. nu. 10
Celebrandis, de nup. lib. 5. 1233. numero 50
Censemus vt, de litig. li. 8. 2398. numero 20
Censualis quidem, de dona. li. 8. 2561. nu. 30
Certa est forma, vt in pos. leg. & c. li. 6. 1889. nu. 50
Certa ratione, quando prouoc. non est necess. li. 7. 2215. nu. 60
Certi & indubitati, de hær. vend. li. 4. 1095. nu. 10.
Certi iuris est, de iudi. li. 3. 614. numero 40.
Certi iuris est, de loca. & conduc. li. 4. 1181. nu. 40
Certi iuris est, de testam. mil. li. 6. 1633. nu. 20
Certum est, de rei vin. lib. 3. 751. numero 10
Certum est, famil. ercis cun. lib. 3. 785. nu. 20
Certum est eos, si tutor, vel curator Reipub. cau. abierit. lib. 5. 1505. numero 20
Certum est, si tutor, vel cur. non gesse. li. 5. 1483. nu. 40
Certum est eius, in quib. cau. pign. li. 8. 2328. nu. 30
Certum ius est, qui manu. non pos. li. 7. 1987. nu. 40
Certum quidem, vnde legi. lib. 6. 1600. nu. 30

Certiss-

Cercissent. de Episcop. aud. lib. 1. 80. num. 60
Cessante omni. de commer. & mercat. li. 4. 1172. nu. 20
Cessante quoque. quomo. & quan. iud. li. 7. 2111. nu. 50
Cartularij. de sacrosan. eccle. lib. 1. 74. nu. 40
Christianis, qui de pag. & sacrifi. li. 1. 212. nu. 40
Christianos proximorũ de Episc. aud. li. 1. 163. nu. 60
Circa locationes. de loca. & condu. li. 4. 1187. nu. 50
Ciues & incolæ. de appella. lib. 7. 218a. nu. 50
Ciuile est. de fur. & ser. corru. li. 6. 1547. nu. 10
Ciuili disceptationi. si quis aliquem testa. prohi. li. 6. 1754. nu. 10
Ciuitas Rhodiorum. de off. rect. prouin. li. 1. 293. nu. 70
Clari & aperti. de fideicom. lib. 6. 1810. nu. 20
Clarum posteritati. de auct. præst. li. 5. 1490. nu. 50
Codicillos. seu quemad. test. aper. li. 6. 1748. nu. 20
Cœlicolarum nomen. de iud. & cœlico. li. 1. 208. nu. 30
Cogi possessorem. de pet. here. lib. 3. 732. nu. 40
Cognoscere volentes. de su. tri. li. 2. 30. nu. 40
Cognouimus. de heret. & Manich. lib. 1. 197. nu. 40
Cohæredibus. famil. ercis. li. 3. 788. nu. 10
Collegium. si de hæred. inst. li. 6. 1676. num. 30
Coloni. i. conductores. de exce. tu. lib. 5. 1497. nu. 20
commercio redempta. de postli. reuer. li. 8. 2494. nu. 10
commissoriæ uenditionis de pac. inter emp. & vend. cõpo. lib. 4. 1145. nu. 50
commissum antea. ad leg. Iul. de adul. li. 9. 2599. nu. 30
commune negotium. de consor. eius. litis. li. 3. 912. num. 50
communium rerum. de natura. liber. lib. 5. 2391. nu. 70
comparandi serui. quæ res vend. non pos. li. 4. 1096. nu. 10
comparante ab eo ad leg. Fab. de plag. libro 9. 2637. nu. 20
comparationes, de fide instr. li. 4. 954. nu. 30
compensationes, de compen. li. 4. 1032. nu. 70
compensationis, rer. amo. lib. 5. 1378. nu. 40
competit nostra. de præscrip. 30. vel 40. ann. li. 7. 2088. in prin.
competens iudex. ne tut. vel cur. vect. condu. li. 5. 1453. nu. 60
competẽs iudex. de alen. lib. li. 5. 1382. nu. 30
conditionis incertum, de pac. li. 2. 326 num. 20
conditioni, de institu. & substi. lib. 6. 1680. nu. 50
conductores alienarum, de loca. & cõdu. li. 4. 1196. nu. 30
confessores in iure, de confes. libro 7. 2168. num. 50
congruentius quidem, de pat. pot. li. 8. 2470. nu. 10
consanguinitatis, de legit. hære. lib. 6. 1905. num. 50
consentaneum iuri. quomo. & quando li. 7. 2106. nu. 30
cõsensu licita de rep. lib. 5. 1365. nu. 40
consiliarios iudicum. de assessorib. & dome. li. 1. 302. nu. 60
consobrinum. vnde lega. lib. 6. 1600. nu. 10
constante matrimonio. de dona. lib. 4. 2512. nu. 40
constantinopolitana, de sacros. eccle. li. 1. 73. nu. 40
constat virum, quorum bon. li. 8. 2269. nu. 70
constitutio iubet, de poen. lib. 9. 2711. nu. 60
constitutio iubet, de priua. car. lib. 9. 2571. nu. 40
constitutio iubet, de test. lib. 4. 932. numero 40
constitutio præcipit, de fruc. & lit. lib. 7. 2148. nu. 20
constitutio prohibet, de procur. lib. 2. 438. num. 10
constituit in quacunq; de pœna iud. qui male. li. 7. 2141. nu. 40
constitutio assignat, de sacr. san. eccl. lib. 1. 65. nu. 40
constitutione diuæ, de legit. tute. li. 5. 1407. nu. 10
constitutione, de iur. & fac. igno. lib. 1. 255. nu. 30
constitutionem, de admin. tuto. lib. 5. 1444. nu. 30
constitutionis nouæ, de bon. quæ lib. in potesta. &c. lib. 6. 1927. nu. 20
constitutionis, de vsur. lib. 4. 1046. numero 10
consuetudinis, quę sit longa consue. li. 9. 2502. nu. 30
consulta diualia, de testam. li. 6. 1661. nu. 70
contractus, de fide instrum. lib. 4. 948. nu. 70
contractus locationis, de loca. & condu. li. 4. 1191. nu. 20
contra eos, si aduers. vsucap. lib. 2. 512. nu. 40
contra eos, vt in pos. leg. &c. li. 6. 1890. nu. 30
contra impuberes, de nego. gest. lib. 2. 448. nu. 10
contra maiores, de inoff. test. li. 3. 691. nu. 50
contra negantem, ad leg. Aquil. lib. 3. 777. nu. 30
contra patronum. de obseq. patro. præstan. li. 6. 1590. nu. 10
contra scripturam. de testa. lib. 4. 924. num. 20
contra voluntatem. de testa. man. li. 7. 1931. nu. 10
conuenticula illicita. de Episc. & cler. li. 1. 86. nu. 40
cordi nobis, de emend. Cod. Iust. lib. 1. 12. nu. 30.
corruptionem. de vsufr. & habita. lib. 3. 764. nu. 30
credentes. de hære. & Manic. lib. 1. 188. nu. 30
creditor ad petitionem. de pigno. & hypo. li. 8. 2322. nu. 60
creditor debito. de dona. inter vir. & vxo. li. 5. 1353. nu. 30
creditor instrumentis, de vsuris, lib. 4. 1037. nu. 50
creditor. de pigno. actio. lib. 4. 365. numero 60
creditor hypothecas, de distrac. pign. li. 8. 2368. nu. 30
creditor si, de lega. lib. 6. 1779. numero 60
creditor qui fundo. de pign. act. lib. 4. 967. nu. 50
creditor qui hypothecę. de distra. pig. li. 8. 2367. nu. 40
creditor prohiberi, de duob. reis stip. li. 8. 2414. nu. 20
creditorem qui date tut. vel cura. pos. li. 5. 1407. nu. 20
creditores. de hæred. action. lib. 4. 501. nu. 30
creditore, qui non reddita, de pign. & hypo. li. 9. 2315. nu. 10
creditoris falso, de condict. indeb. li. 4. 859. nu. 20
creditoribus tuis, an ser. pro suo fa. li. 4. 893. nu. 40
creditori qui de fideiussorib. & mand. li. 8. 2418. nu. 50
creditori suo. de pactis. lib. 2. 319. numero 10
creditricem patrui, de remis. pig. li. 8. 2362. nu. 50
cretionum, de iure delib. li. 6. 1723. numero 30
crimen adulterij. ad leg. Iul. de adult. li. 9. 2698. nu. 10
crimen non dissimile. ad leg. Iul. de vi pub. li. 9. 2616. nu. 50
crimen lenocinij. ad leg. Iul. de adult. li. 9. 2583. nu. 50
criminales causas. vt intra cer. temp. cri. quæst termi. lib. 9. 2697. numero 10
criminis accusationem, de his qui acc. non poss. li. 9. 2551. nu. 20
cui relictum. de indicta viduit. libro 6. 1795. nu. 50
cuidam qui, de naturalibus libe. li. 6. 1399. nu. 10
culpa similis, de malefi. & mathe. li. 9. 2629. nu. 20
cum a matre, de rei vendica. li. 3. 746. nu. 40
cum matribus, qui pet. tut. uel cura. li. 5. 1410. nu. 60
cum à nobis, de dilationib. lib. 3. 641. nu. 50
cum à Præfecto, de postulan. li. 2. 383. nu. 30.
cum à socero, de iure dot. lib. 5. 1297. num. 30
cum absenti reo, de requiren. reis, li. 9. 2682. nu. 60
cum acutissimi, de fideicom. li. 6. 1814. nu. 40
cum ad ces, ad Senatusc. Velleia. lib. 4. 1003. nu. 70
cum adfirmes, de lib. cau. lib. 7. 2004. nu. 60
cum adsueueris te. de præscrip. 30. uel 40. ann. lib. 7. 2080. nu. 60
cum aduocatio. de aduo. diuer. iud. li. 2. 362. nu. 60
cum allegas, ne fiscus, vel Resp. lib. 2. 446. nu. 20
cum allegas, de vsuris, lib. 4. 1041. numero 50
cum alienam, de lega. lib. 6. 1777. numero 20
cum alijs, de cura. fur. uel prodig. li. 5. 1610. nu. 50
cum aliis sanctionibus, de secũ. nup. li. 5. 1269. nu. 10
cum aliquid colonus. vbi cau. fisc. agã. lib. 3. 678. nu. 40
cum aliquib. de iure delib. lib. 6. 1730. nu. 40.
cum alter ex fideiussorib. de fideius. & manda. li. 8. 2425. nu. 20

cum

Cum ancilla quod cū eo &c. li. 4. 982. num. 20
Cum ancillam. de condi. ob causam. li. 4. 846. nu. 20
Cum ancillis. de incest. nup. li. 5. 1248. nu. 20
Cum antea sancitum. de recep. arbi. li. 2. 594. nu. 60
Cū anterioribus. de tēp. & repa. appe. li. 7. 2210. nu. 50
Cum antiquis, de inoffi. test. lib. 3. 713. in prin.
Cum antiquitas. de vsufru. & habi. li. 3. 760. nu. 50
Cum antiquitas, de testam. lib. 6. 1665. nu. 60
Cum appellatio interposita, de appel. li. 7. 2188 nu. 40
Cum apertissime. de secund. nup. lib. 5. 1284. nu. 70
Cum apud omnes, de communi sermo manu. li. 7. 1979 nu. 20
Cum apud, de testib. li. 4. 938. nu. 60
Cum apud. qui & aduer. quos. lib. 2. 314 nu. 40
Cū apud veteres. de bo. auct. iud. pos. li. 7. 2244. nu 50
Cum Artemidorum. vt in pos. leg. &c. li. 6. 1888. nu. 50
Cum anum de insti. & subst. li. 6. 1680. nu. 20
Cum certum sit. ad leg. Falc. li. 6. 1866. nu. 10
Cum circa probandū. si minor se maior. dixer. li. 2. 428 nu. 50
Cum citra fidem. de iure dot. li. 5. 1301. nu. 20
Cum ciuili. de ordi. iud. lib. 3. 631. nume. 30
Cum clericis, de Episco. & cler. lib. 1. 97. nu. 50
Cum cognatos. de postlim. reuer. lib. 8. 2488. nu. 10
Cum cognatum, de ingenuis, li. 7. 1994. nu. 40
Cum cognitionaliter, de quæst. lib. 9. 2985. nume. 40
Cum conductorem. de loca. & cōduc. lib. 4. 1194. nu. 10
Cum constet pignus, quę res pig. obli. poss. li. 8. 2334. nu. 70
Cum constitutio diui. de testa. ma. lib. 7. 1653. nu. 40
Cum contra bonam, si vendi. pig. aga. li. 8. 2377. nu. 70
Cum conuenit. de peric. & commo. rei ven. li. 4. 1128. nu. 30
Cū creditor pignus. de litig. li. 8. 2395. nu. 30
cum de bonis tuis. de dona. li. 8. 2509. nu. 20
cum debitoris, de iud. li. 3. 590. nu. 20
cum debitum, de iure delib. li. 6. 1716. nu. 60
cum de nuptijs. de nup. lib. 5. 1227. numero 60
cum dedititij de Latina liber. tol. lib. 7. 1967. nu. 30
cum de inofficioso. de inoffi. testa. li. 3. 681. nu. 20
cum de mortis. de don. cau. mor. lib. 8. 2541. in prin.
cum de nouo. de legib. & consti. nunc incipit, Cum de suo li. 1. 232. nu. 30
cum de possessione. si de momen. poss. li. 7. 2230. nu. 40
cum dicas te. de nautico fœ. li. 4. 1053. nu. 30
Cum diuus. qui non poss. ad liber. li. 5. 1990. nu. 20
cum dominam, de pig. & hypoth. li. 8. 2320. nu. 20
cum donationibus, de transac. libro 2. 374. nu. 40
cum donationibus, de inoffi. don. li. 3. 710. nu. 40
cum dotem, de iure dot. lib. 5. 1299. nu. 10
cum dubitabatur, de iure emphy. li. 4. 1202. nu. 30
cum dubitabatur, de ędifi. priua. lib. 8. 2304 nu. 40
cum duobus. de inoffi. testa. lib. 3. 690. nu. 20
cum ea quæ. de transactio. lib. 2. 365. nume. 50
cum emancipatis. de præd. & alijs reb. mino. lib. 5. 1519 in prin.
cum eo tempore. de gener. abolit. li. 9. 2595. num. 10
cum eorum qui, de senten. & interloc. li. 7. 2116. nu. 20
cum et. de reb. cred. lib. 4. 829. num. 30
cum & filiusfamilias. qui bon. ced. poss. li. 7. 2235. nu. 50
cum & ipse. si aduer. cred. libro 2. 516. nu. 10
cum & ipse. de ordi. cogni. lib. 7. 2024. nu. 20
cum & iudices, de iureiur. propter calum. dan. li. 2. 572. nu. 40
cum & minores. si aduer. rem iud. lib. 2. 497. nu. 20
cum & postliminij. de postli. reuer. li. 8. 2489. nu. 70
cum & soluta, de condi. indebi. lib. 4. 857. nu. 10
cum eū. de commoda. lib. 4. 964. nu. 10
cum eum quem, de adop. lib. 8. 2474. nu. 10
cum ex causa, de inoffi. testa. lib. 3. 683. nu. 40
cum ex causa, manda. vel contra. lib. 4. 1063. num. 40
cum ex causa, de remis. pig. li. 8. 2363. nu. 40
cum falsa demonstratione, de iuris & fac. igno. li. 1. 250. nu. 30
cum fidem, de non nume. pecu. lib. 4. 1013. nu. 20.
cum filiusfa. quod cum eo &c. libro 4. 974. nu. 50
cum filium tuum, de inoffi. testa. lib. 3. 692. in prin.
cum fratrem tuum, de his quib. vt indig. l. 6. 1762 nu. 20
cum furiosus, de cura. furio. vel prod. li. 5. 1512. nu. 60
cum hæredes instituuntur, qui test. fa. poss. li. 6. 1640. nu. 40
cum hæredes. de impub. & alijs sub. sti. li. 6. 1688. nu. 40
cum hæreditas, depositi, vel con. lib. 4. 1058. nu. 70.
cum hæreditatis, de peti. hæred. lib. 3. 734. nu. 10
cum hi qui legatis, commu. de leg. lib. 6. li. 6. 1820. nu. 30
cum ignorantia, de iur. & fac. igno. li. 1. 248. nu. 50
cum in antiquioribus. de iure delib. li. 6. 1716. nu. 50.
cum in causa iudicati, si in cau. iudic. pig. cap. li. 8. 2357. nu. 30
cum in adoptiuis. de adopt. li. 8. 2476. nu. 60
cum indulgentia, de sentent. pas. lib. 9. 2724. nu. 50
cum in liberis, de hæredi. instituend. lib. 6. 1678. nu. 50
cum in longi temporis. de præscrip. temp. li. 7. 2064 nu. 60
cum in nostris. de Senatusc. Clau. li. 7. 2035. nu. 30
cum in rem. de alien. iud. mutan. caus. li. 2. 517. nu. 40
cum in societatis, pro socio, li. 3. 1081. nu. 30
cum inspeximus. de emancip. lib. li. 8. 2485. nu. 30
cum inter institutum. de edi. diui Hadria tol. li. 6. 1748. nu. 50
cum in integrum, si aduer. transa. li. 2. 507. nu. 30
cum instrumentis, de fide instru. lib. 4. 944. nu. 50
cum in te simplici, de dona. ante nup. li. 5. 1213. nu. 50
cum inter, de fideicom. lib. li. 7. 1963. nu. 10
cum inter, de peric. & commo. rei uen. li. 4. 1119. nu. 30
cum interdictæ arbit. tute. lib. 5. 1471. nu. 60
cum ipse tutor, de contrahen. emp. & ven. li. 4. 1087. nu. 30
cum iure qui pet. tut. uel cura. lib. 5. 1411. nu. 20
cum iure creditoris, credit. euict. pign. lib. 8. 2466. nu. 60
cum iudicem, de senten. quæ sine li. 7. 2124. nu. 50
cum iudex, de senten. & interloc. li. 7. 2119 nu. 50
cum lege Leonina de Episc. & cle. lib. 1. 142. nu. 50
cum libertatem, de fideicom. lib. li. 7. 1958. nu. 30
cum magistratus, quando prouoc. non est necess. li. 7. 2215. nu. 20
cum mandati, manda. vel con. libro 4. 1068. nu 30
cum maritum. de solu. & libera. lib. 8. 2443. nu. 50
cum mota inofficiosi, de transac. lib. 2. 353. nu. 30
cum multa priuilegia, de bo. quæ lib. in potest. li. 6. 1936. nu. 60
cum multæ, de dona. ante nupt. lib. 5. 1212. nu. 60
cum nec patronos, de iniur. li. 9. 2676. nu. 40
cum necessitatem, de fideicom. lib. 6. 1810. nu. 10
cum nemo causam, de acquir. & reti. poss. li. 7. 2052. nu. 30
cum nondum, de except. seu præscrip. li. 8. 2390. nu. 20
cum non eo die. quan. prouoc. non est neces. li. 7. 2216. nu. 30
cum non frumentum, de vsur. libro 4. 1042. num. 20
cum nostri animi, de usucap. transfor. li. 7. 2046 nu. 40
cum non solum, de bon. quæ lib. in potest. l. 6. 1937. nu. 30
cum non redemptum. de postli. reuer. li. 8. 2489 nu. 50
cum non voluntatis, quomo. & quan. li. 7. 2109 nu. 60
cum notissimi iuris. de præscri. 30. uel 40. ann. li. 7. 2089. nu. 10
cum ob augmentum, in quib. casibus tut. uel cur. hab. &c. li. 5. 1428. nu. 20.
cum omnia bona, de inoffi. dot. lib. 3. 723. nu. 30
cum oportet. de bon. quæ lib. in potestā. &c. lib. 6. 1931. nu. 20
cum Papinianus, de sent. & interlo. li. 7. 2121. nu. 40

Cum

Cum patre, de iure do.lib.5.1302. nu.70
Cum paterfamilias, de cond. infer. & c. li.6.1836.nu.50
Cum patrem tuum, de priuil. fisci li.7. 2220.nu.70
Cum patrem tuū, de sent. pas. li.9.2721 nu.20
Cum per absentiam tuam, qui non obijc. lon. temp. præs. li.7.2069.n.70
Cum per eos, si quis alteri vel sibi sub. al. & c. li.4.1133.nu.20
Cum per libertam, per quas person. n© acquir. li.4.985.nu.40
Cum per procuratorē, manda. vel con. lib.4.1066.nu.40
Cum pignoris, de partu pign. li.8.2359 nu.70
Cum posteaquā, de pac. li.2.331.n.40
Cum post omnes, de libe. prater. li.6. 1705.nu.10
Cum post moram, de præscrip. lon. tēp. li.7.2059.nu.50
Cum post sententiam, de appel. lib.7. 2189.nu.50
Cum præsentibus, quomodo & quando li.7.2110.nu.20
Cum precibus, de probationib. li.4.918 nu.10
Cum precibus, de rerum permut. lib.4. 1175.nu.30
Cum precum, de libera. cau. lib.7.2005 nu.20
Cum pro eo, quod, de sent. quæ pro eo quod. li.7.2136.nu.10
Cum profitearis, de reuocand. do. li.8. 2534.nu.70
Cum pro hærede, de vsucap. pro hærede. li.7.2043.nu.10
Cum pro patre, de his qui in pri. cred. li.8.2352.nu.40
Cum pro pecunia, de solut. & libe. li.8. 2449.nu.20
Cum propiorem, vnde legiti. li.6.1601 nu.10
Cum propitia, de officio magi. mil. li. 1.286.nu.40
Cum proponas, de transact. lib.2.361 nu.30
Cum proponas filios, de pac. lib.2.336 nu.10
Cum proponas, de dolo malo. li.2.473 nu.40
Cum proponas inter, de pac. li.2.339. nu.30
Cum proponas, de naut. fæn. li.4.1053 nu.60
Cum proponas, pro soc. lib.4. 1080. nu.40
Cum proponas seruū, de ædilitijs actionib. li.4.1159.nu.20
Cum proponas, de reb. credi lib.4.830 nu.10
Cum proponas, de interdic. matri. lib. 5.1255.nu.30
Cum proponas, si maior fac. aliena. factam & c. li.5.530.nu.30
Cum proponas, de hære. institue. li.6. 1673 nu.40
Cum proponas, de fideicō. libertatib. lib.7.5957.nu.30.
Cum proponas eum, de bon. auct. iud. poss. lib.7.2242.nu.30
Cum proponas fideic. de fideicom. libertatib. li.7.1960.nu.30
Cum proponas radicibus, de interdic. lib.8.2263.nu.40
Cū proponatis, de codicillis. lib.6. 1767.nu.20
Cum propria, si quis alteri vel sibi sub. al. & c. 1150.nu.40
Cum quidam, de adm. tut. lib.5.1442 nu.60
Cum querebatur, vnde vi lib.8.2283. in prin.
Cum quæritur, de inoffi. test. lib.3.684 nu.50
Cum quæstio, de leg. lib.6.1782.nu.20
cum quidam, de duob. re. stipulandi. lib.8.2416.nu.50
cum quidam, de fide instrumēto. li.4. 957.nu.60
cum quidam, de iure dot. lib.5.1314. nu.50
cum quidam, de necess. ser. hær. instit. lib.6.1699.nu.70
cum quidam, de verbo. & re. signi. li.6. 1789.nu.10
cum quidam, de impub. & alijs subst. lib.6.1696.nu.10
cum quidam de condit. infer. li.6.1840 in prin.
cum quidam, de instit. & subst. li.6.1687 nu.40
cum quidam, de lega. lib.6.1784. numero 30
cum quidā per leges, de fructib. & li. expen. li.7.2249.nu.20
cum quidam, de fideicom. lib.7.1965. nu.50
cum quidam rei, de duo. reis stip. li.8. 2426.nu.50
cum quis à muliere, de naturalib. libe. li.5.1395.nu.50
cum quis ius, de iuris & fac. igno. li.1. 254.nu.20
cum quis legatum, de rebus credi. li.4. 840.nu.30
cum rationibus iuris, de his qui accu. non poss. li.9.2552.nu.40
cum recta, de sum. tri. lib.1.26. numero 50
cum reis manifesta, de pœ. lib.9.2708 nu.40
cum rem pecuniariam, de proc. lib.2. 420.nu.30
cum remp. qui potio. in pig. hab. lib.8. 2340.nu.20
cum repudiante, de curat. fur. vel prodi. li.5.1509.nu.50
cum res tibi, de contrah. emp. & vēdi. li.4.1084.nu.50
cum res, de probationibus, lib.4.913. nu.20
cum res filio tuo, de dona. lib.8.2512. nu.60
cum res, si aliena res pig. da. li.8.2332. nu.30
cum responso, de leg. lib.6.1778. numero 10
cum salutatorem, de sum. trin. lib.1.28. nu.30
cum salutatus esset, de sent. pass. lib.9. 2720.nu.70
cum scimus, vbi & apud quem cog. in integ. rest. li.3.518.nu.30
cum secundum, de fideicom. li.6.1800. nu.10
cum sententiam, de sent. & interlo. li.7. 2116.nu.50
cum serui, de necess. ser. hære. instit. li. 7.1699.nu.20
cum seruum de seruis fug. lib.6.1543. nu.20
cum seruum matris, de coll. dete. lib.7. 2028.nu.60
cum Sillanianum, de his quib. vt indi. li.6.1763.nu.50
cum sit adiecta de magistratibus conuen. li.5.1536.nu.20
cum sit iniustum, de sepulc. viol. lib.9. 2633. in princ.
cum sit nobis, nem. li. signum fal. lib.1. 204.nu.70
cum sit probatum, de vsuc. pro emptore, li.7.2039.nu.50
cum solito more, qui bo. ced. poss. li.7. 2236.nu.50
cum solitum est, de sent. & interlocu. li.7.2123.nu.40
cum speciem, de peric. & commo. rei ven. li.4.1129.nu.50
cum specialis, de iud. lib.3.615.nu.40
cum status quæstionem de ord. cogni. li.7.2016.nu.50
cum stipulationes, vt actio. & ab hæredi & con. hær. inci. li.4.893.nu.10
cum successores, de euict. lib.8.2461. nu.60
cum super de rei vend. lib.3.744. numero 10
cum suppositi ad leg. Corn. de fal. li.9. 2645.nu.10
cum talis quæstio, de serui. & aqua. lib. 3.774.nu.50
cum te à debitore, de remiss. pign. li.8. 2351.nu.40
cum te domus, de his quæ vi metusve cau. li.468.nu.50
cum te fisci, de aduoc. fisci. lib.2.405 nu.30
cum te fundum, de pac. inter empt. & vend. compo. li.4.1145.nu.50
cum te ideo, ne vxor pro ma. lib.3.885 nu.50
cum te in Gallia, si cer. pet. lib.4.847. nu.20
cum te minorem, de probationib. li.4. 911.nu.60
cum te nō de his, quæ vi metusve cau. li.2.464.nu.10
cum te non ex Senatore, de nup. lib.5. 1232. in prin.
cum te pecuniam, de pignorib. & hypo. li.8.2315.nu.40
cum te pietatis, de inoffic. testam. li.3. 692.nu.30
cum te possessiones ne vxor pro marito. li.4.887.nu.10
cum te proponas, de transac. lib.2.349 nu.29
cum te propter, de condic. ob tur. cau. li.4.870.nu.10
cum te sponso, de don. ante nup. lib.5. 1215.nu.20
cum te transegisse, de transac. li.2.352. nu.30
cum testamento directam, de testamen. li.7.1949.nu.50
cum testamentum de iuris & facti ign. li.1.252.nu.30
cum testamentum, de quæst. lib.9.2688 nu.30
cum testator libertatem, de testa. ma. li.7.1951.nu.30
cum testatorem de cond. infer. tam lega. quam fideic. libro 6.1836. numero 10
cum tibi in ea. qui dare tut. vel curat. poss. li.5.1414.nu.40
cum tibi pro dote, qui potior. in pigno. hab. libro octauo. 2343. numero 60
cum tibi libertum, de euict. lib.8.2462. nu.20
cum tutelæ, arbit. tut. lib.5.1469. in prin.
cum tutores, de negoc. gest. lib.2.447. nu.20
cum vendente, vbi cau. fisca. agan. li.3. 677.nu.10

Cum vēditorem de actio.emp. & ven. li.4.1115.nu.30
Cum venerandæ.de bon.quæ lib.in potesta.&c.li.6.1926.nu.60
Cum veterum sententia de dona.ante nup.li.5.1213.nu.50
Cum vir nubit,ad leg.Iul.de adul.li.9.1605.nu.50
Cum virum,de fideicommis.li.6.1808 nu.30
Cum vitra de non num.pec.li.4.1017. nu.20
Cum vxori,quan.dies leg.ce.l.6.1885. nu.40
Cuncti hæretici,de hæret.& Mani.li.1. 186.nu.50
Cunctis molitionib.finium regun.li.3. 811.nu.40
Cunctos populos de sum.trini.li.1.15. nu.10
Curabit Præses de actio.emp.& vend. li.n13.nu.10
Curator adulti,si aliena res pig.da.l.8. 2331.nu.50
curator Reip.de modo mul.lib.1.308. nu.60
curator adult.de excu.tut.lib.5.1501. nu.40
curator adolescenti.qui dare tuto.vel cura.pos.li.5.1420.nu.60
curatoris etiam de nego.gest.li.2.456. nu.50
curatorem habenti,qui da.tut.vel cur. pos.li.5.1419 nu.60
curatorem tibi,de neg.gest.lib.2.450. nu.30
curatorem,de interd.matri.lib.5.1156 nu.10
curatores impleta.de cur.furio.vel prodi.li.5.508.nu.40
curatores quidē de suspect.tut.li.5.1457 nu.30
curatoris etiam,de nego.gest.li.2.456 nu.50
curæ tui perpetui culminis,de offi.magi offi li.1.288.nu.40
curiales omnium,de hære.& Manic.li.1.190.nu.50
curialis neq.de loca.& cōdu.li.4.1194 nu.20

D

Damnato portentose de hær.& Manich.li.1.190.nu.10
Damnum per iniuriā de l.Aq.li.3.776 nu.20
Damnum quod de loca.& condu.li.4. 1185.nu.40
Damus licentiam,ad leg.Cor.de fal.li. 6.2651.nu.40
Data certa,de oblig.& actio.lib.4.876 nu.40
Data iam pridem de donationib.li.8. 2515 nu.60
Datum legatū,de lega.li.6.1780.nu.20
Data opera,de his qui accu.non poss. li.9.2549.nu.50
De alimentis præteritis,de transa.li.2. 354.nu.50
De ancilla matre de lib.cau.li.7.2013 nu.30
Deberi etiam de fideicommis.lib.li.7. 1959.nu.40
Debitorem neque,de pig.& hypo.li.8. 2321.nu.20
Debitor qui.de pigno.& hypoth.li.8. 2314.nu.10
Debitores qui,ex quib.cau.infa.irro. li 2.414.nu.10
Debitores,de fide instrum.lib.4.940. nu.20
Debitores præsentes,de pigno.& hyp. li.8.2319.nu.20
Debitores quidē hæreditarij,de excep.seu præscr.li.8.2388.nu.20
Debitori tuo.de pac.lib.2.330.nu.10
Debitoris denunciatio debi.vend.pigno.impe.non poss.lib.8.2375.numer.30
Debitoribus pupillæ,de admi.tut.li.5. 1436.nu.10
Debitorē pactionibus,de pac.li.2.341 nu.40
Debitum cuius,de remis.pig.li.8.2362 nu.20
De bonis mater.de bon.proscrip.li.9. 2712.nu.50
Dicere arbitramur,de sum.tri.lib.1.17 nu.70
Decernimus vt posthac,de Epis.& cle. li.1.201.in prin.
Decernimus vt antiquitas,de sacrosan. eccl.li.163.nu.10
Decernimus vt quicunq; de episc.aud. li.1.164.nu.20
Decisione nostra,de necess.ser.hæ.inst. li.6.1704.nu.10
De constitutione de aduoc.diuer.iud. li.2.404.nu.70
De contractu de rescin.vend.li.4.1101 nu.20
De creationibus,de episc.aud.li.1.174 .nu.20
Decreto amplissimi,ex quib.cau.infa. irrog.li.2.415.nu.50
De crimine adulterij ad leg.Iul.de ad. li.9.2598.in prin.
De crimine quod.de his qui accu.non pos.li.9.2550.nu.10
Decuriones ad magistratum,de magi. munic.li.1.314.in prin.
Decuriones quidem,ex quib.ca.inf.ir. li.2.411.nu.40
Decuriones siue,de quæst.lib.9.2690. nu.10
Decurionem in opus,de pœ.li.9.2704. nu.10
Decurionum filij,de pœn.lib.9.2706. nu.40
Dedititia,de dedite,liber.tol.li.7.1966 nu.70
De dolo actio,de dolo malo.lib.2.472 nu.20
De emancipatis,de legit.hæred.lib.6. 1910.nu.30
De eo qui pretio.de pęna iud.qui ma. li.6.2143.nu.40
De fide testamenti,ad leg.Corn.de fal. li.9 2647.nu.40
De fideicommisso,de transac.li.2.356 nu.60
Defensores ciuitatum,de defen.ciuit. li.1.311.nu.10
Defensores ciuitatum,de defen.ciuit. li.1.310.num.70
Defensores nihil,de defen.ciui.li.1.311 nu.60
Defensores ita,de defen.ciui.lib.1.312 nu.30
Defensores siue,de excep.seu præscri. li.8.2393.nu.50
Defunctis reis,si reus,vel accu.mor.fuerit li.6.2575.nu.20
Defunctis suis,de legi.hære.lib.6.1908 nu.20
Defuncto quidem,si in frau.pat.a lib. alie.fa.sit,li.6.1579.nu.10
De hæreditate,de peti.hæred.li.3.728 nu.30
De his clericis,de Episc.& cler.li.1.79 nu.40
De his quę,de leg.Aquil.lib.3.778 nu.20
De his quæ,de admini.tuto.lib.5.1438 nu.10
De his quæ extra de dona.inter vir.& vxo.li.5.1354.nu.10
De his quæ,de iure dot.libro 5.1299 nu.30
De his quæ,de fur.& ser.corrup.lib.6. 1550.
De his quæ,vi bono.rapto.lib.9.2672 nu.60
De his,quæ,de episco.aud.lib.1.170. nu 40
De his quos tenet,de cust.reo.li.9.2578 in prin.
De inofficioso,de inoffi.testa.lib.3.687 nu.60
De instrumentis commu.vtriusq; iud. li.3.803.nu.40
Delata conditione,de reb.cred.lib.4. 832.nu.10
De latronum familia,quib.ad li.pro. non li.7.2022.nu.30
Delegatio debiti,de noua,& deleg.li.8 2434.nu.40
Denūciamus vobis,de his qui ad eccl. confu.li.1.217.nu.20
De operis noui nunciatio.de no.oper. nun.l.8.2305.nu.10
De ordinario de offi.Præfc.præt.Orië. & Illyr.li.1.276.nu.10
De pecoribus,de leg.Aquil.lib.3.778 nu.10
Deo auctore,de vete.iu.enuclean.li.1. 235.nu.10
Deo nobis,de Episc.& cler.lib.1.258 nu.10
Deportati,de bon.proscrip.lib.9.2713 nu.40
Deportatorum,de pœn.libro 9.2708 nu.30
De quæstione,de pac.li.2.346.nu.20
De rebus in sponsam,de dona.ante nup.li.5.1216.nu.60
De rebus quas,rer.amot.libro 5.1379 nu.40
De restituendis,de commod.lib.4.964 nu.40
Desiderium tuum,deposi.vel con.li.4. 1058.nu.10
De societate,pro soc.libro 4.1082.numero 30
De successione,de administr.tuto.li.5. 1435.nu.60
De tormentis,de quæstio.libro 9.2691 nu.70
De tutela,de in integ.restitu.lib.2.481 nu.30
De vsuris quarum,de vsur.lib.4.1051 nu.30
Dictam legē,de condi.ob cau.li.4.867 nu.10
Dictantibus testamēta.de test.li.6.1561 nu.20
Die sabbati.de Iud.& cœlico,lib.1.208 nu.40
Dies festos,de ferijs,lib.3.647.numero 50.
Diffamari,de ingenuis ma.lib.7.1995 in prin.
Differente domino,de epis.aud.li.1.176 nu 30
Digna vox de legib.& consti.li.1.226 nu.50
Directas libertates,de testam.ma.li.7. 1953.nu.20
Directis verbis,de testamen.ma.li.7. 1952.in prin.
Discretis surdo.qui testamen.facere poss.

poss. lib. 6.1643. nu. 40
par causa. quib. ad liber. pro. nō li. 7.2021. num. 60.
putare. de crimi. sacr. li. 9.2665. nume 50
sententiis, de repud. lib. 5.1362. nu e. 50.
solutæ. de condi. ex lege. lib. 4.874. nu. 30.
habēte marito, de reb. alie. nō alie. 4.1135. nu. 20
tractis à debitore. de pigno. & hyp. li. 8.2320. nu. 60
uersarum hominer. de postli. reuer. li. 8.2496. nu. 30
uersis tēporib. qui pot. in pign. hab. li. 8.2342. nu. 70
ui Constantini, de naturalib. lib. 5.388. nu. 30
ui Hadriani. de constitu. pecu. lib. 4.1007. nu. 30
uinam nostram. de hæret. & Manic. li. 1.200. nu. 60
uine admodum ne liceat poten. li. 2.310. nu. 40
uisionem prædiorum, cōmu. vtriusq. iud. lib. 3.802. nu. 10
uo Marco. qui manu. non poss. li. 7.1988. nu. 20
uo Marco. de quæstio. lib. 9.2688. nu me 60.
uortij causa, rerum amot. li. 5.1379. nu. 20.
utina possessio. de præscr. longi tē. li. 7.2061. num. 50
uturnum silentium, si aduer. credit. li. 7.2072. nu. 60.
oce ancillam. de rei uindi. lib. 3.745. nu. 50.
olo, vel metu, de inutilib. stipula. lib. 8.2412. nu. 50
lum ex iudicijs. de dolo malo. li. 2.175. nu. 10
lum auctoris, de peric. & cōmo. rei vend. li. 4.1119. nu. 10
lus emptoris, de rescin. vend. lib. 4.1105. nu. 60
mesticus iudicis. de Adsessoribus, & dome. 303. in princ.
ominicis colonis, vbi cau. fisc. agit. lib. 2.678. nu. 10
minij iure, de iure domi. impe. li. 8.2383. nu. 30
ominis seruorum, de calū. lib. 9.1702. nu. 70.
omines ita, quod cum eo, & c. lib. 4.983. nu. 30
ominum per seruum, qđ cum eo, & c. lib. 4.982. nu. 40
minium pro atroci. de iniur. lib. 9.2679. nu. 70.
minus horreorum. de loca. & con- du. li. 4.1178. nu. 50
minus litis, de appellatio. li. 7.2181. nu. 50.
num quam. de rei vindi. lib. 3.741. nu. 60.
nantem ancillam. de vsuca. pro do- na. li. 7.2041. nu. 50
natarum rerum, de acquir. & retin. poss. li. 7.2050. nu. 50.
natio mancipiorum. de dona. inter vir. & vxo. li. 5.1344. nu. 70
natio siue directa. de donatio. lib. 8.2514. nu. 40.
nationes quas. 1. de dona. inter vir. & vxor. li. 5.1358. nu. 30.
nationes quas. 2. de don. inter vir. & vxo. li. 5.1359. nume. 50.
nationes circa filium, de reuo. don.
li. 8.2537. nu. 30
Dos à patre. solu. matri. quemad. dos peta. li. 5.1374. nu. 50.
Dotem numeratio, de dote cau. nō nu. li. 5.1241. nu. 40
Dotis actione. solu. matri. quemad. dos peta. li. 5.1377. nu. 60
Dotis tuæ de iure doc. lib. 5.1298. nume. 30
Dotis quidem. de collatio. lib. 6.1611. nu. 50.
Dubium non est. quando libel. princ. dat. lib. 1.262. nu. 20.
Dubium non est. de repu. lib. 5.1361. nume 60.
Dubium non est, solu. matri. quemad. dos peta. li. 5.1373. nu. 30
Doces militum. de offi. milit. iud. li. 1.297. nu. 30
Dudum proximis. de contrahen. emp. & vend. li. 4.1090. nu. 20
E
EA conditione, de rescin. vend. li. 4.1107. nu. 50
Ea demum, de collat. li. 6.1614. nu. 30.
Ea lege. de re. permu. lib. 4.1178. numero 10.
Ea lege. de condi. ob causam, li. 4.864. nu. 10.
Ea quæ à patre. de testi. militum. lib. 2.544. nu. 40
Ea quæ à te. vbi cau. sta. agi. deb. lib. 3.665. nu. 50
Ea quæ aduocati. de erro. aduo. lib. 2.606. nu. 60
Ea quæ causa cognita. com. epist. lib. 7.2164. nu. 50.
Ea quæ, de temp. in inte. resti. li. 2.550. num. 10.
Ea quæ in nominibus famil. ercisc. li. 3.782. nu. 20.
Ea quæ pater, ex quib. cau. infa. irrog. li. 2.417. nu. 40
Ea quæ per. de condi. indeb. lib. 4.857. nu. 30.
Ea quæ per alluuionem, de alluio. li. 7.2108. nu. 50.
Ea quæ statuuntur, quomo. & quando. li. 7.2105. nu. 30
Ea quæ tibi. de dona. ante nupt. lib. 5.1313. nu. 20.
Ea quidem. de accusa. & inscrip. lib. 9.2558. nu. 10.
Ea quidem, de commodato, lib. 4.963. nu. 30
Ea quidem, si manci. ita fuit. alie. vt ma. nu. li. 4.1156. nu. 60.
Eam quæ in possessione, de libe. cau. li. 7.2010. nu. 20.
Eam quę ita. si emancip. ita veni. ne a- protu li. 4.1151. nu. 50.
Eam quam, de fideicom. li. 6.1805. nume. 10
Edicto diui Hadriā. de edic. Diui Hadriani col. li. 6.1750. nu. 20.
Edicto quidem, si aduer. fisc. lib. 2.515. nu. 10.
Edita actio. de edēn. lib. 2.317. num. 20.
educatio pupillorum. vbi pup. edu. de. li. 5.1466. nu. 50.
Ei quæ, de vxoribus milit. lib. 2.546. nu 40
Ei qui seruo. quod cum eo, & c. libro 4.978. nu. 30
Eius quantitatis, de solu. & libera. li. 8.2441. nu. 10.
Eius qui requirendus, si pendēn. app. li. 7.2227. nu. 20.
Eius qui per contumaciam, quor. app. non recip. li. 7.2221. nu. 30.
Eius quod, de compensa. lib. 4.1030. nu. 50
Eius quod, de vsur. pupil. libro 5.1485. nu. 10.
Eius quod, quemad. testam. aper. libro 6.1747. nu. 50
Eius quod, de patr. potest. lib. 8.2469. nu. 10
Eius rei quod cum eo & c. li. 4.975. nume. 30
Eligere debes, de fideiuss. tuto. vel cura. li. 5.1489. nu. 60.
Electione Episcopi, de episc. aud. lib. 1.166. nu. 20
Emancipata, qui admit. ad bon. poss. li. 6.1589. nu 40.
emancipatione facta, de fide instrum. li. 4.944. nu. 70
emancipatos liberos, de coll. lib. 6.1610 nu. 10.
emancipatus, de repudian. bono. poss. lib. 6.1609. nu. 20
empti fides, de contrahen. emp. & vē. li. 4.1087. nu. 20.
empti actio. de euictio. li. 8.2461. numero 50
emptionem & venditionem, de contrahend. empt. & ven. lib. 4.1083. numero 50.
emptionem rebus, de rer. permu. lib. 4.1177. nu. 30.
emptione pignoris, plus val. quod agi. libro 4.961. nu. 40
emptionum mancipiorum, de don. li. 8.2504. nu. 30
emptor fundi, de euictio. libro 8.2455. numero 30
emptor hæreditatis, de hær. ven. lib. 4.1092. nu. 50
emptor seruorum, de actio. emp. & uen. lib. 4.1127. nu. 20.
emptor bona fide, de præscr. lon. temp. lib. 7.2063. nu. 30
emptor hæreditatis, de euictio. libro 8.2451. nu. 30
emptorem quidem, de loca. & condu. li. 4.1184. nu. 10.
emptori etiam de euict. lib. 8.2465. nu. 10
eo casu quo, de appellatio. lib. 7.2195. nu. 70.
eo quod, si certum petatur, libro 4.848. nu. 10.
eo tempore, de in integ. restit. li. 2.477. nu. 50
eorum qui de uindi. lib. 7.1937. numero 40.
eorum demum, de bon. eor. qui mor. sibi consci. li. 9.2720. nu. 10.
eorum est scientia de malef. & mathe. li. 9.2727. nu. 40
eorū qui in reatu, de bon. eor. q mor. sibi consci. li. 9.2720. nu. 40
eos etiam, de appellationibus, li. 7.2185. nu. 10
eos qui ordinario. de modo mul. lib. 1.309. nu. 50
eos qui catholicarum, de aposta. libro 1.204. nu. 40.
eos qui ultra, de offi. magist. mili. lib. 1.285. nu. 70
eos qui ueniam, 1. de his qui ven. ęta. impe. li. 2.531. nu. 20
eos qui ueniam, 2. de his qui uen. ęta. impe. li. 2.533. nu. 30.
eos qui officia, si certum pet. lib. 4.848. nu. 40.
eos qui de usuris lib. 4.1048. nu. 50
eos qui ne, si quis aliquem testa. prohi. li. 6.1754. nu. 50.

Eos

Eos qui à seruo da fut. & sei. corru. li. 6. 1552. num. 20
Eos qui de appellationib. de appellationib. li. 7. 2176. nu. 50
Eos qui cōdemnati. de vsur. rei ind. li. 7. 2158. in prin.
Eos qui acceperūt, qui pot. in pig. hab. li. 8. 2353. nu. 30
Eos qui secum, de his qui lat. occul. li. 9. 2780. nu. 30
Eos qui terminos, de accu. & inscri. li. 9. 2554. nu. 30
Eos qui debitores, de exec. rei iud. li. 7. 2156 nu. 70
Eos testes. de testibus, li. 4. 926. nu. 10
Episcopis interdicimus, de Epis. & cle. li. 1. 106. nu. 70
Episcopale iudicium, de epis. aud. li. 1. 161. nu. 20
Errorem calculi. de erro. calc. li. 2. 2382 nu. 30
Errore scribentis. de testam. li. 6. 1648. nu. 30
Errores eorum, de erro. aduo. li. 2. 407. nu. 10
Error facti, de iur. & fac. ign. lib. 1. 251. nu. 30
Error facti, ad leg. Falci. lib. 6. 1860. nume. 60
Est in arbitrio, de oblig. & actio. li. 4. 884. nu. 10
Est iurisdictionis, de bon. auct. iud. pos. li. 7. 2238. nu. 70
Et ab antiquis, de testamen. li. 6. 1671. nu. 10
Et balneum, de ædif priua. lib. 8. 2194. nu. 50
Et in epistola, de fideic. lib. 6. 1811. nume. 40
Et in legatis, ad legem Falci. li. 6. 1855. nu. 30
Et in maiorib. de appellationib. lib. 7. 2187. nu. 30
Et in militibus, de testamen. mili. li. 6. 1635. nu. 20
Et in multis de appellationibus, lib. 7. 2189. nu. 20
Et in priuatorum, si à non compet. li. 7 2140. nu. 50
Et in prouinciali, de serui. & aqua. li. 3 769. nu. 30
Et nomen, de cadu. tollen. lib. 6. 1866. nu. 60
Et publicarum, quorum appel. non reci. li. 7. 2216. nu. 10
Et quæ à diuo, de edendo. lib. 2. 312. nume. 20
Et qui notitiæ, de peri. tut. & cur. lib. 5. 2418. nu. 80
Et qui non prouocauerūt, si ex fal. instru. lib 7. 2166. nu. 10
Et qui sub imagine, de distrac. pig. lib. 8. 2371. nu. 40.
Et Senatus, de compensationib. lib. 4. 1026. nu. 50
Et si seuerior, ex quib. cau. infa. irrog. li. 2. 410. num. 20
Et si ad te. ad leg. Cornel. de fal. lib. 9. 2648. nu. 60
Et à muliere, de instito. & exercito. li. 4. 973. nu. 10
Et si à patre, de testam. tut. lib. 5. 1401. nu. 10
Et si contra, de nup. lib. 5. 1229. numero 40
Et si crimine, ad leg. Iul. de adul. lib. 9. 2599. nu. 10
Et si de tua, de dona. inter vir. & vxor. li. 5. 1347. nu. 50
Et si dotis, de iu. dot. li. 5. 1294. nu. 50
Et si excepta, de malefi. & mathe. lib. 9 2528. nu. 60
Et si frater tuus, de pign. & hypo. li. 8. 2321. nu. 50
Et si inutiliter, de fideicom. li. 6. 1799. nu. 30.
Etsi is quem, de prædijs, & alijs rebus mi. li. 5. 1521. nu. 30
Etsi legibus, si contra ius. vel vtil. pub. li. 1. 268. nu. 10
Etsi libidine, ad leg. Iul. de adult. lib. 9 2598. nu. 10
Etsi Marcellus, si reus, vel accusator. li. 9. 2574 nu. 10
Etsi minor, si aduersus libertatem, li. 2. 505. nu. 40
Et si non adscripta, de fideicom. lib. 7. 2560. nu. 50
Etsi non, si contra ius, vel vti. l. 1. 267. nu. 30
Et sine interpositione, quando decreto opus non est, li. 5. 1527. nu. 60
Et sine scriptura, ad Senatus. Treb. li. 6 1846. nu. 30
Etsi perfectis, de reuocan. dona. lib. 8. 2533. nu. 40
Et si præses, de prædijs & alijs reb. mi. li. 5. 1519. nu. 60
Etsi seuerior, ex quib. cau. infa. li. 2. 410 nu. 20
Etsi scilles, de admi. tuto. lib. 5. 1432. nu. 50
Etsi tutores, quando ex fac. tut. uel cura. &c. li. 5. 151. nu. 10
Et virtutum, de stat. & imag. lib. 275. nu. 10
Etiam à pupillorum, de fideicom. li. 6. 1810. nu. 30
Etiam aduersus, si aduer. ven. pig. lib. 2. 501. nu. 40
Etiam constante, ad Senatusc. Velleia. li. 4. 999. nu. 50
Etiam ex alijs, ad legem Iul. maie. lib. 9. 2577 nu. 30
Etiam furti, de fur. & ser. corrup. lib. 6. 1548. nu. 40
Etiam id quod, si pignus pigno. da. sit li. 8. 2358. nu. 50
Etiam in his quæ, si tutor, vel cura. inter, li. 2. 492. nu. 10
Etiam liberis de obseq. patro. præstan. li 6. 1581. nu. 60
Etiam in opus, de pœnis, lib. 9. 2703. nu. 50
Etiam de iure. de testib. li. 4. 925. nu. 10
Etiam mulieres, de eo qui tuto. negogest. li. 5 1363. nu. 10
Etiam nomen, de excu. rei iud. libro 7. 2154. nu. 70
Etiam per alienum, de rei vin. li. 737. nu. 50
Etiam post mortem, si pen. appel. lib. 7. 2226. nu. 50
Etiam qui, de obseq. patro. præstan. li. 6. 1580. nu. 40
Etiam si contrariam, mand. vel con. li. 4. 1064. nu. 40
Etiā si. de compensa. lib. 4. 1028. nu. 50
Etiam si de iure, de fideiuss. & manda. li. 8. 2422. nu. 40
Etiam si is, commu. vtriusq; iud. lib. 3. 802. nu. 30
Etiam si nō, quod cum eo. &c. li. 4. 976. nu. 10
Etiam si nō, de iure dot. lib. 5. 1298. nume. 10
Etiam si tacitum, ad leg. Fal. li. 6. 1855 nu. 10
Etiam si vxoris, de dona. inter vir. & vxo. li. 5. 1346. nu. 20
etiam testamento, de suspec. tut. lib. 5. 1457. num. 70.
etiam tutoribus, si tutor, vel curator interue. li. 2. 493. nu. 10
etiam vectigale, de præd. & alijs rebus min. li. 5. 1523. nu. 40
cuidā re, de iure dot. li. 5. 1292. nu. 60.
cum ad quem, de vsufr. & habita. li. 3. 757. nu. 30
cum à quo, de solu. & libera. li. 8. 1445. nu. 40
cum cui, de oblig. & actio. li. 4. 883. nume. 50
cum quem, de suspec. tuto. lib. 5. 1459. nu. 20
cum q. aliena. vbi ratioci. agi opor. lib. 3. 654. nu. 40
cum qui probabilem, de Episc. & cler. li. 1. 92. nu. 20
cum qui res, de procuratorib. li. 2. 421. nu. 30
cum qui seruum, de aposta. lib. 1. 204. nu. 30
cum qui, de inoffi. testa. li. 3. 690. nu. 60
cum qui de condi. ob tur. cau. li. 4. 871. nu. 30
cum qui mutuam, si cer. pet. lib. 4. 849. nu. 20
cum qui à pupillo, de aucto. præst. li. 5. 1490. num. 30
cum qui bonis, arbi. tutel. lib. 5. 1470. nu. 30
cum qui cum, si omissa sit cau. testa. li. 6. 1792. nu. 50
cum qui, de his qui à non domi. lib. 7. 1984. nu. 30
cum qui à pupillo, de vsucap. pro emptore. li. 7. 2040. nu. 50
cum qui celauit. ad leg. Cor. de fal. li. 9 2646. num. 30
cum qui adseuerat. ad leg. Corn. de sic. li. 9. 2614. nu. 10
cum qui duas, ad leg. Iul. de adul. lib. 9 2594. nu. 10
cum qui mancipium, ad leg. Flau. de plа. li 9. 2637. nu. 20
cum qui ob. de condi. ob. tur. cau. li. 4. 872. nu. 30
cum tutorem, de tuto. uel cura. qui satis non ded. li. 5. 1455. nu. 20
eunuchus liceat, qui test. face. poss. li. 6. 1639. nu. 70
exactores tributorum de excusationib. tuto. li. 5. 1497. nu. 50
ex arrali pacto. de actionib. emp. & vē. li. 4. 1122. nu. 20
ex causa donationis, famil. ercisc. lib. 3. 795. nu. 10
ex causa, de compensatio. li. 4. 1027. nume. 10
ex causa transactionis, de usucap. pro empto. 7. li. 2040. nu. 40
excepta possessionis, per quas perso. no. acqui. li. 4. 984. nu. 70
exceptione doli, de euict. li. 8. 2457. nume. 20
exceptionem, de probationib. li. 4. 918. nu. 40
exceptis his, de vectig. & commiss. li. 4. 1168. nu. 30
Excepto tempore, de loca. & condu. li. 4. 1188. nu. 50
ex contractib. de institо. & exercit. act. li. 4. 972. nu. 30
ex contractu, de bon. auct. iu. poss. li. 7. 2239. nu. 30
ex contractu pecuniæ, de noua. & de lega. li. 8. 2434. nu. 60
ex conuentione, de pact. lib. 2. 332. nume. 40

Ex conuentione, sine qua non vel reliquia fundum compa.non posse.li.4.1114 nu.40
Excusationem nauicularijs,de excusa. tut.li.5.1503.nu.10
Excusationis quidem, de excusationibus tuto.li.5.1494.nu.50
Ex Diui Antonini,de loca.& condu.li. 4.1180.nu.30
Ex duobus captiuis, de postli. reuer. li.8.2487.nu.10
Executorem eum,de exe.rei iudi.li.7 2155.nu.30
Executores à quocunque,quæ res pig. oblig.li.8.1337.in princ.
Exemplo cæterorum,si aduersus solutionem,li.2.508.nu.40
Exemplo,de probationibus,lib.4.911 nume.20
Ex eo instrumento,de inutilib.stip.li. 8.2412.nu.30
Ex fideicommisso,de fideicommis.li. 6.1813.nu.60
Exhibitionis,ad exhiben.lib.3.819.numero 30
Ex his prædijs,de euictionibus,lib.8. 2454.nume.10
Ex his verbis,de his quæ sub modo le. vel fideicom.relinq.lib.6.1834.numero 50
Ex his verbis,de testamen.mili.lib.6. 1632.nu.20
Ex his verbis,quando dies leg.ced.libro 6.1889.nu.10
Ex imperfecto,de testamen.lib.6.1646 nu.60
Exigendi à filio,de procuratoribus,li. 2.437.nu.10
Ex illo tempore, de appellationibus li.7.2183.nu.50
ex initio falsi,ad leg.Corn.de fal.lib.9 2648.nu.40
Ex legato nominis,de lega.lib.6.1780 num.30
Ex libera conceptus,de suis & legi.liber.li.6.1892.nu.20
Ex libris Sabinianis,de acquiren.& retinen.poss.li.7.2055.nu.30
Ex libris de vsufruct.& habita.li.3.766 nu.20
Ex Manichæo,de hæret.lib.1.196.in princ.
Ex morte,de leg.Aquil.lib.3.777.numero 10
Ex morte cuiuscunque,de pactis conuen.li.5.1337.nu.20
Ex nominis,de hæred.ven.lib.4.1094. nume.40
Ex patroni,ne filius pro pa.lib.4.890 num.20
Ex pecunia,de iure dot.li.5.1299.n.60
Expeditam antea, de adser. tol.lib.7. 2020.nu.60
Ex persona,de temp.in integ.resti.li. 2.549.nu.30
Ex persona,de probationib.lib.4.908 num.60
Expilatæ quidem hæreditatis, de cri. expil.hæred.li.9.2659.nu.30
Expilatæ hæreditatis,de cri.expi.hæred.lib.9.2670.nu.10
Expilatæ hæreditatis,de cri.expi.hæred.li.9.2671.nu.50
Ex placito,de rer.permuta.lib.4.1174 num.50
Ex pluribus,de consortibus eiusdem lit.li. 3.814.nu.20
Ex præstatione de vectiga.& commis. li.4.1166.nu.50
Ex prædijs,de vsuris,li.4.1039.nu.50
Exprimere debueras,de duobus reis stip.lib.8.2416.nu.50
Expulsos vos, de actionibus emp.& ven.li.4.1128.nu.20
Ex pignore,de pig.act.905.nu.20
Ex præcepto li.5.col.6.num.40
Ex quo,de ædifi. priu.li.9.2298.nu.70
Ex repudiatione,de fideicom.li.6.1813 nu.20
Ex sententia arbitri,de receptis arb.li. 538.nu.40
ex stipulatione,de senten.& interloc. li.7.2127.nu.20
Ex stipulatione,de inutilibus stipu.li. 8.2410.nu.30
Ex testamento,de fideicom.li.6.1814. nu.10
Ex testamento,de testamen.mili.li.6. 1630.nu.20
Ex testamento,vnde liberi.lib.6.1598. nu.40
Ex testamento,defuncti, de testamen. ma.li.7.1949.nu.10
Extraneum etiam,§.de hæredib.instit. li.6.1676.nu.50
Extraneum etiam,§.eodem.1677.n.20
Ex tribus vncijs,de inoff.test.lib.3.696 num.30
Ex verbis quæ,de donat.inter uir.& vxor.li.5.1350.nu.60
Ex verbo,de fideicom.lib.7.1952. nu.20

F

Factum sponte,de accus.& inscrip. li.9.2561.nu.20
Falcidiæ rationem,ad legem Falc.li.6 1864.nu.30
Fallaciter,de abolit.li.9.2593.nu.50
Fallaciter incusantibus,de calum.lib. 2702.nu.70
Falsam quidem, si ex fal.instru. lib.9. 2667.nu.30
Falsa suasione, de excusationibus tut. li.5.1495.nu.60
Falsi quidem crimen,ad leg. Corn.li. 9.2642.nu.50
Falso adseueratur,de diuer.restip.li.2 270.nu.30
Falso tibi,de commu.rer.alien.lib.4. 1150.nu.50
falsus procurator,de fur.& ser.corrup. li.6.1555 num.10
Familiæ ercisc.commu.vtriusque iud. lib.6.825.nu.40
Felicissima,de his qui à non do.ma.li. 7.1984.nu.50
Fideicommissaria quidem,de fideicō. li.7.1951.nu.20
Fideicommissum, vbi fideicom. peti opor.li.3.659.nu.30
Fideicommissum,de condi.inde.lib. 4.858.nu.50
Fideicommissum eius,de fideicom li. 6.1813.nu.40
Fidem rumpens,ex quibus cau.infa.irrog.li.2.419.nu.10
Fideiussor seu mandator,de fideiussoribus & manda.li.8.2422.nu.60
Fideiussoris quidem,de fideiussori.& man.li.8.2429.nu.20
Fideli deuotaque,de his qui ad eccle. confu.li.1.214.nu.70
Filia in orbitate,de inoffic.testa.lib.3 693.nu.40
filia legatorum,de lega.li.6.1777.n.50
Filia tua non solum,de pat.potest.li.8 2470.nu.40
Filiæ cuius fam.ercisc.li.3.789.nu.10
Filiæ diuortium,de repudijs,li.5.1361 num.30
Filiæ pecuniam,soluto matrimonio dos per.li.5.1376.nu.40
filiæ licet,de collationibus,lib.6.1613 nu.30
filiæ dotem,de collationibus, libro 6. 1612.nu.20
filiam cum fratribus,de collationib.li. 6.1610.nu.10
filiam præteritam,de inoffi.test.a.lib.3 691.num.10
filiam testamento,de collationibus,li. 6.1614.nu.50
Filij patris,famil.ercisan.lib.3.789 nu.40
filijs matrem,de inoffi.testa.li.3.693. nu.40
filiosfamilias,de iure deliberan.li.6. 1718.num.20
filio delatam,de repudian.bo.pos.li.6. 1602.nu.40
filios creditoris,de reuocan.his quæ.li. 7.2253.num.20
filios & filias,de ingrat.libe.li.8.2486 nu.40
filium quem,famil.ercisun.li.3.794. nu.30
filium habere,de suis & legi.libe.lib.6 1892.nu.40
filius paciscendo,de pactis. lib.2.340 num.40
filiusfamilias,de filiofamilias mi li.2. 483.nu.30
filiusfamilias qui pro, de fideiussorib. & mandatorib.li.8.2422.nu.20
fisci aduocatus,de aduoc.fisci.libro 2. 406.nu.10
fœdissimæ mulieris,de postli.reuer.li. 8.2490.nu.30
fœdissimam earum,ad leg.Iul.de adul. lib.9.2593.num.50
Fœminæ quæ de secun.nup.li.5.1264. nu.20
fœminis,ad Senatuscon.Velleia.lib.4. 1001.nu.40
fori tui culminis,de aduo.diuer.iudic. li.2.391.nu.40
formam à Præfecto,de offic.Præfecti prœto.Orientis & Illyr.li.1.276 nu.10
frater tuus,cum diui.lib.3.798.nu.20
frater emancipatus,de legitima tute.libro 5.1407.nu.30
frater tuus,de excusationibus tuto.lib. 5.1497.nu.40
frater tuus,de testamen.mili.li.6.1627. nu.50
frater vellet,com.res pign.da.fic.li.8. 2355.nu.20
frater vellet,ad leg.Corn.de fic.lib.9. 2672.num.50
fratres vel sorores,de inoffi.test.lib.3 697.nu.10
fratris tui filijs,de transactionib.lib.2. 356.nu.10
fratris vel sororis,de inoffic.testa.lib.5 694.nu.10
fratris uxorem,de incest.nup.li.5.1250. nu.50
fructus prædiorum,de pact.conuen.li. 5.1333.20
fructus post, de actionibus empti & uend.li.4.1127.nu.10
frumenti,de vsuris li.4.1040.nu.30
frustra adhuc,de sen.pas.lib.9.2723. nume.40
frustra disputas,ne uxor pro ma.lib.4. 886.nu.10
frustra existimas,de dot.promiss.lib.5. 1288.nu.20
frustra opinatis,de non nume.pecu.li bro 4.1015.nu.40

Frustrà Senatusconsulti, ad Senatusc. Velle. li. 4. 994. num. 10
Frustra times, de admi. tut. lib. 5. 1429. num. 49
Frustra tutores de administra. tuto. li. 5. 1430. nu. 50
Frustra verimini, de probatio. li. 4. 911. nu. 40
Fucandæ, quæ res vendi non poss. lib. 4. 1095. nu. 60
Fundon sicut, de verbo. & rer. signi. lib. 1787. nu. 50
Fūdum pignori obligatū, de distract. pig. li. 8. 2367. nu. 20
Furiosum in suis, qui testa. fa. poss. li. 6. 1642. nu. 50
Furti actione, de fur. & ser. corrup. li. 6. 1552. nu. 40
Frustibus cæsum, ex quib. cau. infa. ir. ro. li. 2. 416. nu. 30

G

GEnerali definitione, ne fideius. vel manda. dot. den. li. 5. 1378. nu. 10
Generali lege, de sacrosan. eccle. lib. 1. 440. nu. 50
Generali lege, ne quis in sua causa iud. vel ius sibi dicat. li. 3. 625. nu. 20
Generali lege, de tuto. vel curat. illustrium perso. lib. 5. 1414. nu. 20
Generalis indulgentia, de sen. pas. lib. 9. 2723. nu. 20
Generaliter sancimus, de Episc. & cle. lib. 1. 143. nu. 60
Generaliter de omnibus, de reb. cred. li. 4. 835. in prin.
Generaliter sancimus, de nō numera. pecu. li. 4. 1019. nu. 10
Generaliter sancimus, ad Senatuscon. Velle. li. 4. 1009. nu. 5
Generaliter censemus, de secund. nup. lib. 5. 1270. nu. 5
Generaliter sancimus, de instit. & sub. stit. lib. 6. 1683. nu. 50
Generaliter sancimus, de reuoc. do. li. 8. 2537. nu. 70
Generaliter sancimus, de fideiussorib. & manda. lib. 8. 2433. nu. 20
Gesta quæ sunt. lib. 7. 2153. nu. 50
Gracchus, quem, ad l. Iul. de adul. li. 9. 2585. nu. 10
Græcus, ne Chris. mar. li. 1. 210. nu. 70

H

HAbeat vnusquisque, de sacrosan. eccle. li. 1. 35. nu. 20
Habita ne filius pro pa. lib. 4. 899. nu. me. 50
Habitatio morte, de vsufr. & habita. lib. 3. 758. nu. 50
Habitatoris precario, de preca. lib. 8. 2294. nu. 30
Habito scu el. de ædilitijs actionib. li. 4. 1161. nu. 20
Hanc legem, de test. lib. 4. 931. nu. 60
Hac edictali, de secun. nup. li. 5. 1274. in prin.
Hac consultissima, de testamen. lib. 6. 1656. nu. 70
Hac consultissima, qui testa. fa. poss. li. 6. 1640. nu. 70
Hac lege decernimus, de pact. conuen. lib. 5. 1336. num. 30
Hac lege perpetuo, de senten. ex periculo. recit. lib. 7. 2211. nu. 50
Hac lege sancimus, vbi cau. fisca. agā. li. 3. 679. nu. 60
Hac perpetua lege, vbi quis de curia. li. condi. conue. li. 3. 669. nu. 30
Hac valitura, de Iudæ. & Cælic. lib. 1. 210. in principio.
Hæc constitutio, de loc. & cond. lib. 4. 1196. in princ.
hæc quæ, de nouo cod. fa. li. 1. 1. nu. 40
hæc sententia, j. de senten. quæ sine. li. 7. 2126. nu. 10
hæc sententia, ij. de sententia. quæ sine. lib. 7. 2126. nu. 40
hæredem mariti, de hæredi. actio. lib. 4. 1898. nu. 50
hæredem fideiussoris, de euic. libro 8. 2465. nu. 30
hæredes eorum, de hæredib. tuto. vel cura. li. 5. 1453. nu. 60
hæredes tutorum, de hæredib. tut. vel cur. li. 5. 1481. nu. 60
hæredis quoque, ad Senatuscon. Velleia. li. 4. 1003. nu. 20
hæredes quos, de his quibus vt indig. li. 6. 1755. nu. 30
hæredi scripto, quorum legatorum, li. 8. 2270. nu. 40
hæreditatem quid, de impub. & alijs substit. lib. 6. 1688. nu. 70
hæreditatem quidem, de codicillis, li. 6. 1756. nu. 50
hæreditatem quidem, in quibus cau. cess. lon. temp. præscrip. lib. 7. 2068. nu. 30
hæreditatem eius, quorum bonorum, lib. 8. 2268. nu. 30
hæreditas extraneis, de pactis conuen. lib. 5. 1334. nu. 60
hæreditas in testamen. de his quib. vt indign. li. 6. 1758. num. 30
hæreditatis, de hæredib. instituen. li. 6. 1677. nu. 40
hæreditas matertere, de peti. hære. li. 3. 727. nu. 50
hæreditatis petitionem, de peti. hære. li. 3. 730. nu. 10
hæredum etiam, de fideicom. li. 6. 1815. nu. 40
hæres instituta, de impu. & alijs substi. li. 6. 1689. nu. 50
hæres qui post de reuocan. his quæ. li. 7. 2251. nu. 40
hanc legem, de test. li. 4. 931. nu. 60
hi quibus, de fideicom. lib. li. 7. 1960. nu. 10
hi qui ad ciuilis, de appella. li. 7. 2180. nu. 50
hi qui imposita, de rescin. uen. li. 4. 1109. nu. 50
hi qui in aliena. de adoptionibus li. 8. 2472. nu. 60
hi qui sanctam, de aposta. li. 1. 202. nu. me. 70
hi quos inundatio, de alluuionib. li. 7. 2108. num. 20
hisdem priuilegijs, de aduoca. diuer. iudi. li. 2. 393. nu. 40
his qui conficiendi, de pœnis, li. 9. 2711. nu. 40
his qui tempore, de his qui per metū iud. lib. 7. 2230. nu. 40
his solis matribus, de reuoc. do. lib. 8. 2739. num. 50
hoc fructuum nomine, de fructib. li. 7. 2145. nu. 50
hoc quod placet, de quæst. lib. 9. 2689. num. 50
hoc si debitor, de pign. & hypo. lib 8. 2324. nu. 50
honor veteranis, de pœnis, li. 9. 2704. nu. 50
honorati qui, de officiis ciuilium iudi. li. 2. 296. nu. 10
humanitatis intuitu, de naturalibus li be. lib. 5. 1395. nu. 40
humanitatis religio, de excusatio. tut. lib. 5. 1502. nu. 50
humanitatis, de impub. & alijs substit. li. 7. 1695. nu. 10
humanum esse, de legibus & constit. libro 1. 230. nu. 20
humilem vel abiectam, de incest. nup. lib. 1. 252. nu. 10
hypothecis vel, de distrac. pig. libro 8. 2367. nu. 60

I

IAm tibi, de accept. lib. 8. 2450. nu. 10
Iamdudum placuit, de his qui in eccl. manu. li. 1. 222. nu. 30
Iamdudum a nobis, vbi cau. stat. agi. deb. li. 3. 669. nu. 10
Iampridem quidē, communia de vsuc. lib. 7. 2045. nu. 10
Id quod pauperibus, de Episc. & cleri. lib. 1. 97. nu. 20
Ignorare non debes, de restitutionib. militu. lib. 2. 543. nu. 10
Ignorātia creditoris, de cri. stel. lib. 9. 2674. num. 50
Ignori iuris, de reuoc. his quæ, lib. 7. 2252. nu. 50
Ijsdem priuilegijs de aduoc. diuer. lib. 1. 392. nu. 40
Illam iniuriam, de iure liber. li. 2. 2543. nu. 10
Illam merito de collationibus, lib. 6. 2622. nu. 60
Illam subtilem, de donationibus, lib. 8. 2519. nu. 30
Illatæ dispensatori, de fide instru. lib. 4. 941. nu. 50
Illic vbi de hæred. agā. lib. 3. 663. n. 50
Illud æquitatis, commu. vtriusque iud. lib. 3. 506. nu. 70
Illud inspiciendum, de in integ. restit. lib. 2. 477. nu. 20
Illud quod de lega. lib. 6. 1786. num. 30
Illud quod ex veteribus, de sacrosan. eccle. li. 1. 66. nu. 20
Illud requirendum, quando decreto opus non est, li. 5. 1527. nu. 10
Illud fine, de collationibus, lib. 6. 1625. nu. 10
Illorum, qui vect. noua inst. nō pos. li. 4. 1164. nu. 60
Illustres viros, de modo mulcta. lib. 1. 108. num. 70
Illustribus Præfectus, de tuto. vel curatoribus illustrium, &c. 1413. in princ.
Imperialis beneuolentia, de nup. lib. 1237. nu. 30
Impetrata rescripta, senten. rescin. nō pos. lib. 7. 2245. nu. 10
Improba possessio, de acquiren. & reti. nen. poss. lib. 7. 2054. nu. 10
Improbos fœtus, ex quibus cau. infa. irroga. li. 2. 418. nu. 30
Improbum quidem, de cri. stel. lib. 9. 2675. nu. 50
Impuberem quem, de adoptionibus, libro 8. 2473. nu. 50
Impunitas delicti, de pœnis, li. 9. 2705. nu. 50
In actione etiam, de reb. cred. li. 4. 832. nu. 30
In adoptionem. j. de adoptionibus, lib. 8. 2473. nu. 30
In adoptionem, ij. de adopti. li. 8. ibid. nu. 50
In adulterij, ad leg. Iul. de adul. lib. 9. 2606. nu. 10
In annalibus, de lega. li. 6. 1778. nu. 60

In arenam, de inoff. test. li. 3. 688. nu. 60
In bonę fidei, de pactis, libro 2. 314. nu. 10
In bonę fidei, de reb. credi. lib. 3. 828. nu. 30
In bonæ fidei, de vsuris, libro 4. 1040. nu. 40
In bonis mortui, de bo. auct. iud. poss. lib. 7. 2238. nu. 30
In causa quę de offi. eius qui vicem. li. 1. 301. nu. 20
In causa iudicati si in cau. iu. pign. cap. li. 8. 2357. nu. 60
In causarum qui pro sua iurisdict. iud. da. pos. li. 3. 624. nu. 20
In causis, de repu. li. 5. 1370. nu. 20
In cautis criminalibus, de accus. & inscrip. li. 9. 2563. nu. 10
Incendium, si certum pet. lib. 4. 848. nu. 10
Incerti iuris famil. ercifcun. lib. 3. 789. nu. 40
Incerti iuris non est, de interdic. lib. 8. 2265. nu. 20
Incivile atque, de rei vendic. li. 3. 745. nu. 40
Inciuile est, quod, de bon. auct. iu. pos. li. 7. 2239 nu. 60
In ciuilē rē. de fur. & ser. cor. li. 6. 2545. nu. 30
In ciuilibus causis, de officio vicar. li. 1. 391. nu. 60
In coniunctione, de nuptijs, lib. 5. 1236 nu. 20
In communione, com. diui. lib. 3. 801. nu. 40
In communes seruos, de communi seruo manumisso. li. 7. 1976. nu. 10
In consiliarijs, de Adsessoribus, & dome. li. 1. 304. nu. 30
In consilio, qui & aduer. ques, li. 2. 523 nu. 40
In contractib. qui. quib. ex cau. ma. in integ. restit. lib. 2. 555. nu. 10
In contractibus, de non nume. pecu. li. 4. 1020. nu. 30
In contractibus, plus valere quod agi. &c. li. 4. 961. nu. 10
In copulandis, de nup. lib. 5. 1230. nume. 50
In corrigendis minoribus, de emenda. propin. li. 6. 2622. nu. 10
Incredibile est, de pœnis, libro 9. 2704 nu. 70
In criminali, de iurisd. om. iudi. lib. 3. 651. nu. 10
In criminibus quidem, si aduersus delictum, li. 2. 511. nu. 10
Indebitas vsuras, de vsuris, lib. 4. 1043 nu. 50
Indebito legato, si aduersus solutionē, lib. 2. 509. nu. 20
Indebitum solutum, de condi. indebi. li. 4. 859. nu. 40
Indecoram obseruationem, quando tuto. vel cura. esse desi. libro 5. 1492. nu. 70
In defensoribus, de de defen. ciui. li. 1. 311. nu. 20
Indicia certa, de rei vin. lib. 3. 750. numе. 10
In donationib. ad leg. Falc. lib. 6. 1862 nu. 20
In donationibus, de donationibus, li. 8. 2518. nu. 20
In dotib. quas, de dot. cau. non num. li. 5. 1342. nu. 40
Indubitati iuris est, de non nume. pecu. li. 4. 1026. nu. 10
In dubium, de tuto. vel cura. qui satis non de. lib. 5. 1455. nu. 60
Inductū id est, de solu. & libe. li. 8. 2448 nu. 30
Indulgentia patres, de generali abol. li. 9. 2665. nu. 20
In ea quæ, de cōpensationib. li. 4. 1027 nu. 30
In ecclesijs, de Episcop. & cleri. 87. numе. 10
In emancipationibus, de emancipa. li. 8. 2482. nu. 60
In emphyteuticarijs, de iu. emphyteu. li. 4. 1200. nu. 30
In eum qui, de ser. corrup. lib. 6. 1553. nu. 60
In executionibus, ad Senatusc. Turpil. li. 9. 2699. nu. 50
In exercendis, de fide instru. lib. 4. 947 in prin.
In extraneos, de donationib. li. 8. 2516 nu. 60
Infamiæ detrimentum, ex quib. cau. in fa. irrogatur. li. 2. 409. nu. 10
In familię ercisc. famil. ercis. lib. 3. 790. nu. 20
Infantis nomine, qui admit. ad bono poss. li. 6. 1589. nu. 10
In festiuitatibus, de Iudæ. lib. 1. 205. nu. 39
In fraudem creditorum, de testamen. ma. li. 7. 1950. nu. 30
In fuga seruum, ad leg. Fab. de pla. li. 9 2616. nu. 10
Ingenuam natam, de ingenuis ma. li. 7 1993. nu. 60
Ingenui nascūtur, de ingenuis ma. li. 7 1996. nu. 20
Ingenuum, de inge. ma. l. 7. 1997. nu. 60
Ingressi monasteria, de sacros. eccl. lib. 1. 46. nu. 10
In hac sacratissima, de donationib. li. 8. 2517. nu. 10
In hæredes, de magistratibus conue. li. 5. 1534. nu. 30
In his in quibus, de temp. in integ. restit. li. 2. 547. nu. 30
In integrum restitutione, si aduer. vendi. &c. lib. 2. 501. nu. 10
Initio venditionis, de pact. inter empt. & vendi. li. 3. 1124. nu. 20
In imponenda, ad legem Falcid. lib. 6. 1890. nu. 40
In insulam deportato, de sen. pas. li. 9. 2722. nu. 70
In ipsius mariti famil. ercis. lib. 3. 781. nu. 40
Iniquum & longè, de his qui accu. non pos. li. 9. 2351. nu. 60
In iudicio de liberali, si aduersus libertatem, li. 2. 506. nu. 60
In iudicio, de loca. & condu. li. 4. 1193. nu. 50
Iniuriarum actio, de iniurijs, li. 9. 2675 nu. 20
Iniuriarum causa, de iniur. lib. 9. 2606 nu. 50
Iniuriarum ex persona, ex qui. cau. infa. irrog. 2. 413. nu. 40
In legatis, de lega. li. 6. 1781. nu. 40
In legatis & fideicom. de vsur. & fructibus, li. 6. 842. nu. 60
In legatis quidem, de his quæ sub mo. leg. vel fidei. relinq. li. 6. 1834. nu. 20
In litib. vbi cau. sta. agi deb. lib. 3. 667. nu. 40
In locum tutoris, qui pet. tut. vel cura. li. 5. 1049. nu. 40
In magistratus, de magistratib. conue. li. 5. 1535. nu. 40
In metallum damnatus, de bono. poss. lib. 9. 1714. nu. 10
In minorum persona, in qui. cau. in integ. resti. li. 2. 510. nu. 50
In nomine, de offi. Præt. Præt. Africæ. li. 1. 279. nu. 60
In nostræ, de sta. & imag. libro 1. 274. nu. 70
In nullis locis, de seditiosis, lib. 9. 2666 nu. 70
In officiales, de offi. Recto. prouin. li. 1. 294. nu. 50
In offerendis prouocationib. de appellationibus, li. 7. 2198. nu. 60
In omnibus causis, de iureiur. propter calum. dan. li. 2. 570. nu. 50
In omni cessione, qui bonis ced. pos. li. 7. 2255. nu. 20
In pecuniarijs causis, de requi. reis li. 9. 2683. nu. 50
In pecuniarijs, de procuratorib. lib. 2. 437. nu. 40
In possessionem fundi, ad leg. Iul. de vi publ. li. 9. 2612. nu. 70
In possessionem rei, de bo. aucto. iud. pos. li. 7. 2241. nu. 40
In postulandis, de suspec. tuto. li. 5. 1458 nu. 10
In potestate eius, de solu. & libe. lib. 8. 2439. nu. 10
In quacunq; causa, de custo. reo. lib. 9. 2567. nu. 50
In quæstione testamenti, de sen. pass. li. 5. 2726. nu. 10
In quib. causis, de secun. nup. li. 5. 1278 nu. 70
Inquisitio veritatis, de solu. & lib. li. 8. 2446 nu. 60
In re mandata, manda. vel con. lib. 4. 1072. nu. 30
In reb. dotalibus, de iure doe. li. 5. 1311 nu. 30
In rebus, qui legit. perso. stan. in iudi. hab. li. 3. 626. nu. 20
In redhibitione, de ope. lib. li. 6. 1571. nu. 30
In rem actio, vbi in rem act. exer. debeat, li. 3. 660. nu. 50
In rem pupilli, si aduersus rem iudi. li. 2. 498. nu. 10
In restituenda, de petit. hære. li. 3. 728. nu. 10
In seruili conditione, que dare tut. vel cur. poss. li. 5. 1417. nu. 10
In seruorum, in quib. cau. cess. lon. tempo. præscri. li. 7. 2067. nu. 30
In solutū est, de quæst. li. 9. 2685. nu. 20
In solutum nomine, quando fiscus vel priua. lib. 4. 897. nu. 20
Institoria, de instito. & exercito. lib. 4. 972. nu. 60
Instrumenta ad ius, ad exhibē. li. 3. 818 nu. 50
Instrumenta domestica, de probationib. li. 4. 909. nu. 50
Instrumenta prædiorum, de fideicommis. li. 6. 1812. nu. 40
Instrumentis etiam, de fide instru. li. 4. 944. nu. 20
Instrumentorum, de precib. Impera. offe. li. 1. 261. nu. 30
In successione, j. de legiti. hęr. li. 6. 1904 nu. 70
In successione, ij. de legit. hęr. li. 6. 1908 nu. 70
In successione filij ad Senatuscon. Tertul. li. 6. 1896. nu. 30
In successione, de suis, & legi. lib. li. 6. 1895. nu. 30
In summa debiti, de pignorib. & hypot. li. 8. 1316. nu. 40

In synagogam, de Iud. & cœlico. lib. 1. nu. 70
Intelligere debes, de luit. pigno. lib. 8. 2379. nu. 20
Inter æquitatem, de legib. & constitutionibus, li. 1. 214. in prin.
Inter alios factam, res inter alios act. li. 7. 2170. nu. 10
Inter alios, res inter alios act. libro 7. 2169. nu. 10
Inter antiquam, de vsufruc. & habit. li. 3. 761. nu. 60
Inter claras, de summa trini. libro 1. 20 nu. 30
Interest, de vsufr. & habit. libro 3. 756 nu. 30
Inter filios famil. ercis. li. 3. 784. nu. 30
Interlocutio Præsidis, ex quibus cau. in fa. irro. 418. nu. 10
Interlocutio Præsidis, commina. epist. li. 7. 2164. nu. 70
Interest multum, de solu. & liberat. li. 8. 2448. in prin.
Inter omnes, famil. ercisc. libro 3. 797 nu. 10
Inter omnes, de prædijs & alijs reb. mi no. li. 5. 1525. nu. 50
Interpositas metus, de transac. li. 2. 358 nu. 30
Inter priuatos, de dilationib. li. 3. 642 nu. 10
Interrogati seruos, de quæst. li. 9. 2690 nu. 40
Interrogatam, de lib. cau. libro 7. 2011 nu. 40
Inter virum, de infirman. pœn. cœlib. lib. li. 8. 2542. num. 10
In testamento, j. de testamen. milit. li. 6. 1630. nu. 50
In testamento, ij. de testamen. milit. li. 6. 1634. num. 60
In testamento, ad legem Falc. li. 6. 1857 nu. 30
In testamentis, de testamen. li. 6. 1663 nu. 50
Intestata mortua, de don. cau. mor. li. 8 2539. nu. 60
Intestato quidem de suis, & legi. libe. li. 6. 1891. nu. 50
Intestatorum curialium, de hæreditatibus Decurio. li. 6 946. nu. 60
Intra vrbem Romam, de operib. publ. li. 8. 2307. nu. 10
Inuasor locorum, vnde vi. lib. 8. 2273 nu. 60
In vendentis, de contrahen. empt. & ven. l. 4. 1089. nu. 20
Inuicem debita, de compensa. li. 4. 1031 nu. 10
In vniuersis, qui date tut. vel cura. pos. li. 5. 1420. nu. 70
Inuito vel, de religio. & sumptibus fu. li. 3. 821. nu. 30
Inuito vel, de solut. & libe. lib. 8. 2444 nu. 10
Inuitos conductores, de loca. & cōdu. li. 4. 1185. nu. 20
Inuitum comparare, de contrahen. emptio. & ven. li. 4. 1088. nu. 10
Inuitus procurationem de procuratoribus, li. 2. 431. nu. 10
Inuitus agere, vt nemo inuit. age. col. lib. 3 627. nu. 30
In vna eademque, si sæpius in integ. restit. postu. li. 3. 530. nu. 40
Inusitatam rem, de excusa. mu. li. 5. 1501 nu. 90
Ipse dispice, de edendo, li. 2. 315. nu. 10
Ipse significas, ad leg. Corn. de fal. li. 9 2643. nu. 40
Ipsis rerum, vt in possess. lega. &c. lib. 6 1887. nu. 60
Irritam facere, de vsucap. pro donato. li. 7. 2042. nu. 10
Irritam quidem, ad leg. Falcid. 6. 1860 nu. 20
Is apud quem, de edendo libro 2. 316 nu. 10
Is demum, ad Senatusc. Tur. li. 9. 2697 nu. 50
Is penes quem, depon. vel con. lib. 4. 1057. nu. 50
Is qui aggressorem, ad leg. Corn. de sica. lib. 9. 2623. nu. 20
Is qui bona, de vin. rei iudi. li. 7. 2157. nu. 40
Is qui cum telo ad leg. Cor. de sica. li. 9. 2624. num. 60
Is quidem, qui non pos. ad lib. li. 7. 1990 nu. 70
Is qui soluendo, de necessa. ser. hær. instit. li. 6. 1698. nu. 20
Is qui liber. de postli. reuer. lib. 8. 2493 nu. 60
Is qui rationem, de in litem iuran. li. 5 2479. nu. 30
Ita demum, de procuratorib. li. 2. 428 nu. 20
Ita nobis cordi, ad leg. Iul. de adul. li. 9 2600. nu. 30
Item nulla, de Episco. & cleri. lib. 1. 79 nu. 10
Item quæcunque, de Epis. & cle. li. 1. 88 nu. 30
Iubemus adscriptitiorum, de Episc. & cler. li. 1. 120. nu. 70
Iubemus aduocationem, de aduoca. diuer. audi. li. 2. 397. in prin.
Iubemus apud, de offi. iuri. Alex. lib. 1. 314. nu. 30
Iubemus atque ad leg. Iul. repet. libro 9 2662. nu. 10
Iubemus cura, de defen. ciui. lib. 1. 312 nu. 50
Iubemus eos, de episc. audien. li. 1. 166 nu. 60
Iubemus eos, de natural. lib. li. 5. 1389 nu. 50
Iubemus eum, de offi. mag. off. li. 1. 188 nu. 50
Iubemus in omnib. de transac. li. 2. 381 nu. 30
Iubemus licere, ad Senatusc. Velleia. li. 4. 1003. nu. 40
Iubemus licere, de emancip. li. 8. 2484 in princip.
Iubemus nemini, de priua. car. libro 9 2572. nu. 60
Iubemus ne quis, de monopolijs, lib. 4. 1162. nu. 10
Iubemus nullam, de sacrosa. eccl. li. 1. 41 nu. 40
Iubemus nulli, de sacrosan. eccl. li. 1. 49 nu. 10
Iubemus omnes, de probatoribus, li. 4 923. nu. 10
Iubemus omnes, de lib. cau. lib. 7. 2017 nu. 10
Iubemus omnino, de testam. li. 6. 1668 nu. 20
Iubemus pro tempore, de aduoca. diuer. iudicum, li. 2. 398. nu. 50
Iubemus prouinciarum, de ratiocinijs operum, li. 8. 2312. nu. 60.
Iubemus quoties, ad Senatusc. Trebel. li. 6. 1847. nu. 30
Iubemus si qua, de appellationibus. li. 7. 2196. num. 90
Iubemus vt quicunque, de rep. libro 5 1. 2270. nu. 70
Iudæi communi, de Iud. & cœli. lib. 1. 207. in prin.
Iudæi & bonorum, de Iud. & cœli. li. 1. 209. num. 40
iudæi qui reatu, de his qui ad eccl. confu. li. 1. 114. nume. 60
iudæis & cœlicolis, de Iud. & cœlico. li. 1. 205. nu. 40
iudæorum primates, de Iud. & cœlico. li. 1. 209. nu. 50
Iudæus quidam, de Iud. & cœlico. li. 1. 208. nu. 10
iudæos seruum, ne Christia. man. lib. 1. 216. nu. 30
iudex ad certam rem, si a non comp. li. 7. 2139. nu. 20
iudex qui disceptationi, cōmina. epist. li. 7. 216. num. 10
Iudicati executio, si ex falsis instru. lib. 7 2168. nu. 10
iudices absoluti, si per vim. lib. 8. 2285 nu. 40
Iudices dominicis, de episc. audien. li. 1 162. nu. 40
iudices oportet, de iudi. li. 3. 591. nu. 40
iudices qui tempore, de cri. pecu. lib. 9 2664. nu. 60
iudices siue, de fide instrum. lib. 4. 955 nu. 10
iudices tam Latina, de senten. & interlo. li. 7. 2121. num. 20
iudicibus non solum, de appellationibus, li. 7. 2188. nu. 50
iudicio cœpto, de iudicijs, libro 3. 584 nu. 70
iudicium vxoris, si quis aliquem testamen prohi. lib. 6. 1754. num. 50
iuliana, cuius, quādo ex facto tutor vel curato. &c. li. 5. 1450. nu. 60
iure marit., ad leg. Iul. de adulte. lib. 9 2586. nu. 40
iure nostro, si fideiussorib. & mandatorib. li. 8. 2421. nu. 20
iuris formulæ, de formulis, & impetrationibus subla. lib. 2. 559. nume. ro 40
iuris ignorantiam, qui admitti ad bono. poss. li. 6. 1590. nu. 10
iuris manifestissimi, quib. res iudi. nō non no. li. 7. 2163. num. 20
iuris ordinem, de iurisd. om. iud. lib. 3 649 nu. 40
iurisiurandi, de reb. credit. libro 3. 827 nu. 30
iurisiurandi, de testibus, libro 4. 927. nu. 50
ius emphyteuticarium, de iure emphyteut. li. 4. 1198. nu. 70
ius familiarium, de religio. & sumptib. fu. li. 3. 813. nu. 50
ius postliminij, de postli. reuer. libro 8 2493. nu. 40
ius sepulchri, de religio. & sumpt. fun. li. 3. 825. in prin.
iussio, qua de iud. & cœli. libro 1. 206. nu. 10
iustissimos & vigilantiss. de off. rectoprouin. li. 1. 294. num. 20
iustum est, de edendo, lib. 2. 319. numero 40
iuxta edicti, de lib. cau. libro 7. 2016. nu. 40.
iuxta sanctionem, de Episco. & cleric. li. 1. 77. nu. 10

L

Latam sententiam, quando prouo. non est neces. libro 7. 2215. numero 10

Lata

Lex tenentia, de appellationibus, li. 7.2188.nu.20
Laudabile, de aduoca. diuer. iudicum, li.2.399.nu.70
Legatum non solum, de offi. Proconsulis & Leg.lib.1.280.nu.30
Legatorum seu, de vsur. & fructib. li.6 1841.nu.40
Legatum, à defuncto, de religiosis & sumptibus fune.lib.3.821.num.60
Legatum alij, de ind. vidui.tol. libro 6 1794.num.10
Legatum siue, de conditionibus inser. &c.li.6.1837.nu.50
Lege duodecim, de legi. hæredibus, li. 6.col.1912.in prin.
Lege Leonis diuæ, de pac.conuen.lib. 5.1339.nu.10
Legem Anastasij, de naturalibus libe. lib.5.1390.nu.30
Legem Iuliam, de indi. vidui. tol.lib. 6.1796.nu.30
Legem quam, de pactis, li.2.332.nu.20
Legem quam, de pactis conuen. lib.5. 1332.nu.60
Legem quam, de donationi.li.8.2508. num.20
Legem quidem, de loc. & condu. lib.4. 1187.nu.40
Leges & constitutiones, de legibus & constitut.lib.1.229.nu.40
Leges quoque, quæ sit lõga consue. li. 8.2503.nu.20
Leges sacratissimæ, de legib. & consti. lib.1.231.nu.40
Leges vt generales, de legib. & consti. tutionib.li.1.225.nu.50
Lege venditionis, si seruus expor.ven. li.4.1147.nu.50
Legis Aquiliæ alijs, si legis, lib.3.776. nu.40
Legis Iuliæ, qui bon.ced.poss.li.7.2134 nu.30
Lex quæ, de admini.tuto. li.5.1437.nu me.40
Lex Viscellia ad le. Viscelliã.li.9.2639. nu.60
Libellus Præfecto, de offic. Præfe.præ. to. Orientis & Illy. 275.nu.10
Libera concubinatus, de lib.cau.lib.7 214.nu.60
Libera quidem, de senten.& interlo.li. 7.2118.nu.10
Libera matrimonia, de inutili. stip.li. 8.2419.nu.70
Liberam resistendi, quando lice. vni. cui. sine iud. se vin.li.3.680.num.20
Liberari fideiussores, de solu.& libera. lib.8.2439.nu.40
liberi captus, de postli. reuer.li.8.2494 nu.40
Liber hoc ne, de peti.hæred.lib.3.731. nu.10
Liberi contra, de bono.posses.cõtra ta bu.quã Prætor.&c.li.6 1595.nu.40
Liberi de inofficioso, de inof.testa.li.3 697.nu.50
Liberos à parentibus, de patribus qui fil. suos distra.li.4.1099.nu.20
Liberos priuatis, de lib.cau.lib.7.2005 nu.50
Liberos qui, de collationib.li.6.1622. nu.10
Liberos velut, de lib.cau.li.7.2016.nu me.20
Liberta eademque, de incest.nup.li.5. 1247.nu.20
Libertæ tuę, de ope.liber.li.6.1568.nu me.50
Libertæ quæ, de obsequijs patro.præ. stan.li.6.1580.nu.30
Libertatem seruorum, ad leg.Iul. de adult.li.9.2608.nu.20
Libertas à debitore, de seruo pign. da. ma.li.7.1980.nu.60
Libertas testamento, de testam.n.ma. li.7.1949.nu.30
Libertati à maioribus, de pat.pote. li. 8.2472.nu.20
Liberti libertæque, de ope.liber.lib.6 6.1570.nu.10
Libertina matre, de ingenuis ma. nũc incipit, à libertina, lib.7.1995.nu.30
Libertinæ cõditionis, de liber. & eor. libe.li.7.1585.nu.40
Libertinæ conditionis, de collusione detegen.lib.6.2029.nu.40
Liberti concubinas, de nupt.li.5.1228 nu.60
Liberti nõ modo, de liber. & eo. liber. li.6.1583.nu.10
Libertini, de interdi.matri.lib.5.1255. nu.70
Liberorum, de testib.lib.4.930.nu.50
Libertos à tutela, de excusationib. tu. to.li.5.1495.nu.50
Libertos exemplo, de patr.potest.li.8. 2471.nu.30
Libertos siue de obseq. patro. præsti. li 6.1582.in prin.
Libertum tuum, de suspec.tuto.lib.5. 1437.in prin.
Libertum est filiæ, de repudijs, lib.5. 1361.nu.20
Libertum qui patronam, de nup.lib.5 1228.nu.30
Liberum fuit, de fideiussorib. & man. li.8.2425.in prin.
Liberum sciens, ad leg.Fab.de pla.li.9 2638.nu.60
Liceat omnibus, de Adsessorib.& do. me.li.1.304.nu.70
Licet accepta, de li.cau.li.7.2014.n.40
Licet adierit, ad leg. Fal.li.6.1863.n.30
Licet aduersus, de in litem iuran.li.5. 1481.nu.20
Licet ante, de condic.ex lege, li.5.873. nu.50
Licet antiquis, de testamen.milit.li.6 1637.nu.30
Licet certis, de loca.& condu.li.4.1183 nu.40
Licet dos, de iure doc.li.5.1307.nu.40
Licet dotale mãcipium, de seruo pig. dat.ma.li.7.1980.nu.40
Licet epistolæ, de contrahen stip.li.8. 2420.nu.30
Licet ex causa, de bon.poss.cõtra tab. liberti.li.6.1597.nu.30
Liber ex tabulis, ad leg. Cor.de fal.lib. 9.2641.nu.40
Licet ijdem pignorib.qui pot. in pig. hab.li.8.2341.nu.70
Licet incontinenti, de iure delib.lib.6 1720.nu.10
Licet in delictis, si aduersus delictum, li.2.511.nu.40
licet, inter priuatos, de pactis, li.2.337 nu.30
Licet in principio, de procuratorib.li bro 2.435.nu.50
Licet iudice, de iudicijs, li.3.585.n.20
Licet liberi, ad Senatuscon. Tertul.li. 6.1896.in prin.
Licet neque, diuortio. fac. apud quem liberi, &c.li.5.1381.nu.30
Licet orationis, de excusa. tute. lib.5. 1520.nu.50
Licet pacto, famil.ercicun. lib.3.792. num.40
Licet possessio, de acquiren. & retine. pos.li.7.2051.nu.30
Licet postquam, vt.lit.pen.li.1.263.nu mero 20
Licet quidẽ, de incest.nup.lib.5.1251. num.70
Licet repudij, de rep.li.5.1363.nu.40
Licet retro, de loca.& cond.li.4.1197. nu.10
Licet seruilis, de precib.Imp.offer.lib. 1.256.nu.40
Licet seruitutis, an ser. pro suo fa. li.4. 894.nu.20
Licet tutorẽ, in quibus casib. tutorem vel cura.habẽti.&c.li.5.427.nu.40
Licet tutorum, de diuiden. tute. lib.5. 1458.nu.40
Licet vnde vi, de excep. seu præscrip. li.8.2390.nu.40
Liquet igitur, de summa Trinit.li.1.24 nu.70
Litem te redemisse, de procuratorib. li.2.429.nu.50
Lite ordinata, de libe.cau.lib.7.2006. num 7
Lite pendente, de litig.li.8.2396.n.40
Lites super seruili, de adser. tol.lib.7. 2018.nu 50
Litigantibus in amplissimo, de sentẽ. Præfecto prætor.libro 7.2210.nume 1010
Litigatoribus copia, de appellat.lib.6. 2184.num.10
Litigator victus, de fructibus, libro 7. 2146.nu.10
Litigiosa res de litig.lib.8.2396.n.10
Locum quidẽ, de religio. & sumpt.fu. li.3.823.nu.70
Longe diuersum, de peculio.li.7.2034 nu.50
Longi temporis possessionem, de præ scriptio.longi tempo.li.7.2062.nu. me.50
longi temporis præscriptio, de præscri prio.longi tempo.lib.7.2061.nume ro 20
Luminibus captum, qui date tuto. vel cura.poss.li.5.1415.nu.20
Luminibus captus, qui morbo se excu. lib.5.1506.nu.70

M

MAcedoniani, ad Senatusc. Maced. lib.4.991.nu.10
Magisteræ potestatis, de iurisd.om.iu. lib.2.651.nu.50
Magistratus conficiendorum, de ma. gistra.muni.lib.1.314.nu.10
Migratus eius, vbi potan. tuto. vel cu. ra.li.5.1412.nu.20
Magnam legum, de contrahen.stipul. 2406.nu.30
Maiestatis rei. Ad l. Iul.maiesta.li.10. 2581.nu.40
Maior annis, de pig.& hypo. libro 8. 2323.num.60
Maioribus etiam, cum vtriusque iudi. lib.3.802.nu.60
Maiorem seueritatem, ad leg. Corn.de fal.li.9.2642.nu.20
Mala fide, de condictione ex lege, lib. 4.873.nu.60
Mala fide, de longi temp.præscri.li.7. 2033.nu.30
Male agitur, de præscriptio.trigin.vel quadraginta ann.libro 7.2081.nu. me.50
Mancipia diuersis, de seruis fugi.lib. 1542.nu.20

Mancipia patris,de reb.alie. non alie. lib 4.col.1136.nu.30
Mancipia quorum si quis alteri vel sibi sub al.&c.li.4.col.1129.num.50
Mancipia tua,de vsucap pro emp. lib. 7.col.2037.nu.10
Mandati actio.de fideiussoribus,& mādatorib.li 8.col.2424.nu.50.
Mandatum re,mand.vel con.lib.4.col. 1070.nu.10
Manichæo,de hær.lib.1.col.194.nu.40
Manichæi.de hære.li.1.col.194.nu.50. & 196.in prin.
Manichæos,de hæret.& Manich. li.1. col.18 .nu.10
Manifesti. & indubitati.si vnus ex pluribus,lib.8 col.2380.nu.20
Manifesti iuris est,de solu. & libera.li. 8.col.2446.nu.40
Manifestissimi,de fur.& ser.corrup.li. 6.col.1559.nu.20
Manumissionis causa,de ope.liber.lib. 6.col.1565.nu.10
Manifestum est,de nup.li. 5. col.1231. nu.10
maritus circa,de procuratorib.li.2.col. 413 nu.40
Maritus etsi.qui dare tut. vel cur. pos. lib.5.col.1415.nu 30
Maritus & vxor,vnde vir & vxor. li.6. col.16 7.nu.50
Maritus manumissionis, de dona. inter vir.& vxor.lib.5.col.1356. nu.20
Mariti qui,de fundo dot.li.5.col.1381. nu.10
Mater inter,de calum. lib. 9.col.2700. nu.50
Mater pupillæ,de interdict.matri.li.5. col.1255.nu.10
Mater quæ,ad Senatuscons. Tertul.li. 6.col.1858.nu.20.
Mater testamento,de testamen.tute.li. 5.col.1402.nu.10
mater tua,de rei vindi. lib.3.col. 740. nu 20
mater tua, de operis libertorum,lib.6. col.1567 nu.30.
mathematicos,de epis.audien.li.1. col. 163.nu.30.
matrem tuam,de probationib.libro 4. col.917.nu.30
matres naturalibus,qui pet.tut. vel cura.lib.5. col.1411.nu.60
matres quæ,ad Senatuscon.Tertul.lib. 6.col.1896.nu.50.
matres quæ quando mulier tute.offic. fungi potest. lib 5 col.1421. nu 70
mater vel legitimis,de naturalib. lib.5. col.1385.nu.10
matrimonium quidem, de repudijs & iudi.&c.lib.5.col.1360 nu.70
matri intestato,ad Senatuscon.Orfi.li. 6.col.1902.nu.50.
matri. Pietas,qui pet.tut.vel cura.lib. 5.col.1410.nu.10
maximum vitium,de libe.præt. lib.6. col 1708.nu.40
meminerint cuncti.vnde vi,lib. 8.col. 2275.nu.10
meminisse oportebit,ad leg. Iuliam.li. 9 col.2581 nu 70
meminimus ...,de legi. hære.lib 6. col 1914.nu.10
meniana,de ædif.priua.li 8.col. 2298. nu.4
mercalem,de condict.ob tur.cau.lib.4. col.871.nu.40
mercatores tam,de commer.& merca. li.4.col. 70.nu.20.
metalli supplicium,de penis,lib.9.col. 2766,nu.20
metum non iactationi, de his quæ vi metusve cau.lib.2.col.469.num.30
miles si castrensium,de testam.mili.li. 6.col.1728.nu.30
militem nec,de procuratorib.li. 2.col. 423.nu.30.
milites in expeditione, de testament. mili.li.6.col.1636.nu.10
milites neque,de quæst.lib.9.col.2687. num.30.
milites nostros,de loca.& condu.lib.4. col.1194.nu.60
milites,9.de epis.aud.li.1.col.166.n.30
militiæ armatæ,qui dare tut.vel cura. pos.lib.5.col.1415.nu.40
militis voluntatem,de religio. & sumptib.fun.li.3.col.822.nu.50
minæ & quæ. de episco.audien. lib.1. col.158.nu.50
minime fas est,de appellationib.lib.7. col.2182.nu.70
minor annis,de fideicom.lib.7.colum. 1959.nu.10
minorem pecuniam.de nō nume. pec. lib.4.col 1011.nu.30
minores viginti,si vt omis. hæred.lib. 2.col.518.nu.60.
minoribus ætate.de donationib. ante nup.lib.5.col.1219.nu.30
minoribus annis. si tutor vel curator inter.lib.2.col 491.nu.50
minoribus in integrum,de in integ.restit.lib.2.col.480.nu.10
minoribus in his de in integ. resti.li. 2.col.481.nu.20
minoribus vigintiquinq; in quib. cau. in integ.restit.lib.2.col.519.nu.40
minoribus vigintiquinq;.de his quib. vt indig.lib.6.col.1760.nu.10.
minorum possessionis, de prædijs & alijs reb.mi.li.5.col.1520.nu.20
minus ex tutelæ. si aduersus rem iudi. li.2.col.495.nu.10
minus instructus est,de acquir. & retinen.poss.lib.7.col.2049.nu.30
moderatores prouinciarum, de offic. Recto.prouin.li.1.col.294.nu.70
momentaneæ, qui legiti.perso.standi i iudi.hab.vel nō.li.3.col.626.nu.10
momentariæ possessionis,unde ui. li.8 col.2279.nu.10
monasteria,de Epis.& cle.li.1. colum na 224.nu.30
monumēta,de lega.li.6.col.1779.n.10
monumentorum,de religio.& sumptibus fu.li.3.col.823.in prin.
moræ litis,de rei vin.li.3.col.752.n.40
mortis casus,de peti.& com.mo. rei vē. lib.4.col.1120.nu.20
mortuorū reliquias de religio.& sumpti.fune.lib.3.col. 824. nu.30
moueor quod, si ser. expor.ven. lib.4. col.1148.nu 60.
mulierem contra,ad Senatuscon. Velleia.li.4.col.1001.nu.10
mulierem quam, si man. sta veni.ne prost lib 4.col.1151.nu.20.
mulierem quidem,de adoptionib. lib. 8 col.2474.nu.60
mulier licet,de distra.pig.li.8. colum. 2371.nu.60.
mulieribus quidem, ad Senatuscons. Velleia.li.4.col.963.nu.50
mulier in minori, de iure dot.li.5.col. 1307.nu.70
mulier iuris,de sponsalib.lib.5.colum. 1207.nu.50
multa damnum,de modo mult.li.1.co. 308.nu 30
multarum seuera, de modo mult.li.1. col.309.nu.10
multi magicis artibus de malef.& mathem.li.9.col.2528.nu.40
multum interest, de communium rer. alie.li.4.col.1140.nu.10
multis rationibus,de lib.cau.lib.7.col. 2008.nu 20
multum interest, si quis alteri vel sibi sub al.&c.li.4.col.1132.nu.10
multum interest,de donationibus ante nup.lib.5.col.1211.nu.30
multum interest, de bonis liber. lib.6. col.1571.nu.20
mutuæ pecuniæ si certum pet.li.4. col. 849 nu.50

N

Natales antiquos, de iure aureo. ann.li.6.col.1586.nu.20
Naturalibus liberis,de confirman.tut. li.5.col.1405.nu.50
Nauigia,de fur.& ser.corru.lib.6. col. 1554.nu.30.
Ne cui liceat. de loca. & condu. lib.4. col.1195.nu.40
Ne diu apparitorum,de pœn.li.9.col. 2709.nu.50
Ne frumentum quæ res ven. non poss. li.4.col.1096 nu.60
Ne ideo de aduoc.di.iu.lib.2.columna 396.nu 70
Ne in arbitris,de receptis arbi.li.2.col. 560.nu.50
Ne lucrum,de curator.fur.vel prodi.li. 5.col.1510.in prin.
Ne magistratuum,qui dare tut.vel curat.pos.li.5.col.1421.nu.10
Nec ambigi oportet, de donationibus. li.8.col.2507.nu. 17
Nec apud,de hæred.instit.li.6. col.590 in prin.
Nec auus neptem, de emancip. libro 8 col.2483.nu 40
Nec bona fide,de præscrip. lon.temp. li.7.col 2063.nu.50
Nec cæterorum, de postulan. libro 2. col.383.nu 50
Ne causas de appellationibus li. 7.col. 2184.nu.50
Ne codicillus, de codicillis,lib.6.col. 1768.nu. 20
Ne contra iuris,ne filius pro pa. lib.4. col.889.nu.40
Nec creditores,de pig.act.li 4.col.969. nu.50.
ne creditoribus,de nouat.& delega. li. 8.col.2137.nu.20
Nec damnosa,de precibus Imp. offer. li.1.col.257.nu.50
Nec de statu,de dilationibus lib.3.col. 642.nu.40.
Nec emancipati,de collationibus lib.6 col.1619.nu.60
Nec emere,de iure delibe.lib.6.colum. 1723.nu.10.
Nec exemplum ad leg. Corn.de fal.li.9 col.2649.nu.40
Nec ex vera venditione,de acquirē. & retinen.possess.lib.7.col.2055.nu.20
Ne fideicommissam, qui ma. non pos. li.7.col.1909.nu.30
Nec filius,de reb.creditis, li.4. colum. 831.nu.10.
Nec filium quidem,de nup. lib. 5.col. 1232.nu.40
Nec filium,de pat.potest,li.8.col.2478 nu.50.
Nec fratris,de donat.cau.mor.li 8.col. 25 0.nu.40
Nec honore, de Episcop.& cleri.lib.1. colum.

ilum.83.nu. 10

c imperiale, si per vim vel, li.8.2287 nu.20

c ignorãs, de donationib. li.8.2508 nu.50

intentio de transactionib. lib. 2. 66.nu.50

inter eas, de dona. inter vir. & vx. 5.1345.nu.40

in simili negocio. quib. res iudica non no. li 7.2163.nu.50

maritus solu. matri. quemadmo. os per. li.5.1377.nu. 20

mulierem, de vindic. lib. 7.1948. nu.10

nos praterijt, de postlim. reuer. i.8.2488.nu.60

omissa, de libe. cau. libro 7.2007. nu.20

c patronis, de ope. libe. lib.6. 1568 n prin.

petentem, de præscrip. longi tem. o. li.7.2062.nu.10

seruis quidem, de iniurijs, libro 6 673.nu.10

si maior, si in commu. eademque. cau. lib.2.493.nu.50

c si maior annis, si alie. res pign. da. ib.8.2331.nu.60

si mors, de quæstio. libro 6. 2685 nu.30

si volens, de lib. cau. libro 7. 2004 nu.20

vim stipulationis, commina. epist. lib.7.2164.nu.20

fandissimum scelus, si nuptiæ ex re. scrip. pet. lib.5.1260.nu.30

ganda est accusatis, de his qui accu. non poss. li.9.2552.nu.60

gantes debitores, de oblig. & actio. nib. li.4.881.nu. 60

gotiandi causa, de ædif. priua. lib.8 1295.nu.10

gotiatores, de episc. audien. li.1. 156 nu.50

gotiatores, si de commer. & merca. i.4.1170.nu.10

gotijs gestis, de nego. gest. lib.2.461 nu.40

gotium, de nego. gest. li.2.461.nu.20

minem ab angarijs, de sacrosan. ec. cle. li.1.42.nu.30

minem in iudicio, de exhiben. & trãs mit. lib.9 2566.nu.60

minem qui, de incest. nup. li.5.1147 nu.40

minem sequitur, ex quib. cau. infa. rro. lib.2.413.nu.20

minem volumus, de episc. aud. lib.1 69. in prin.

minem oportet, de cust. reo. lib. 9. 571.nu. 50

mini columnas, de ædif. priua. lib.8 col.1297. in princip.

mini iudicum, de operibu. pub. lib.8 312.nu.10

mini liceat, de nup. libro 5.1334.nu e.40

mini licentia, de concub. lib.5. 1583 u.20

mini licere, de episc. audien. li.1.170 u. 10

mini licere, de aduoca. diuer. iudi. li. 394. in prin.

no agentium, de offi. magist. offi. li. 1.288.nu.10

no alienigenis, quæ res expor. non os. li.4. 1097.nu. 20

no ambigit. de acquir. & retin. pos. 7.2056.nu.10

nemo Apostolorum, de sacrosan. ec. cle. li.1.36.nu.10

nemo arbitretur, de temp. & repara. app. li.7.2208.nu.30

nemo aruspicem, de malef. & mathe. ma. li.9.2228.nu.10

nemo clericus de summa trini. lib.1.19 nu.50

nemo de domesticis, de Adsessorib. & dome. lib.1.303.nu.40

nemo de his, de offi. nulli. iudi. li.1.297 in princ.

nemo deinceps, de episc. audien. lib.1. 157.nu.30

nemo ea quæ, de paga. & sacrifi. lib.1. 213.nu. 40

nemo excepta, de aduoc. diuer. iudi. li. 2.404.num. 50

nemo ex his de Adsessorib. & dome. li. 1.305.nu. 10

nemo ex lege, qui testa. face. poss. lib.6 2544.nu.60

nemo exterus, de Iudæ. & Cœlico. li.1 207.nu.40

nemo ex viris, vt omnes iud. tam ciui. li.1.299. nu. 10

nemo humanum, de religio. & sum. pub. fun. li.3.825.nu.10

nemo in prouincijs, de Adsessorib. & dome. li.1.303.nu. 20

nemo Iudæorum, de Iudæ. & Cœlico. li.1.206.nu.50

nemo iudex aliquem, de offic. diuer. iu di. li.1.298.nu. 10

nemo iudex vel arbiter, de senten. & interlo. li.7.2120.nu. 30

nemo iudicum, de operib. publi. lib.8 2309.nu.50

nemo martyres, de sacrosan. eccl. lib.1 36.num.20

nemo militet. de epis. aud. libro 1.168 nu.30

nemo neque frater, de legi. tute. libro 5.1408.nu.40

nemo ob id ex quib. cau. infa. irro. li.2 412.nu.40

nemo post de iurisdi. om. iudi. li.3.650 nu.30

nemo posthac, de in. libero. lib.7.2542 nu.70

nemo post, vbi de ratioci. agi opor. li.3 664. nu. 70

nemo prohibetur, de loca. & condu. li. 4.1182.num. 10

nemo res, de reb. alie. non alie. libro 4 col.1137.nu.30

nemo vel in foro. de episco. audien. li.1 165.nu.10

nemo vel in foro, de postulan. li.2.389 nu.20

nemo venerandi, de paga. & sacrifi. li.1 212.nu.60

ne passim liceat, de iu. & fac. igno. li.1 255.nu.50

nepotes ex diuersis, de suis, & legiti. li. ber. li.6.1891.nu.10

nepotibus aui, vnde legitimi. lib.6.160 nu.30

neptem defuncti, de inof. testa. libro 3 686.nu. 30

nepotibus fratris qui pet. tu. vel cura. lib.5.2411.nu.40

neque ab initio, de nupt. libro 5.1233 nu.20

neque æqua, si certum petatur, libro 4 741. nu.30

Neque à Præside, qui dare tut. vel cu. ra. pos. lib. 5.1416. nu.10

neque actiones, de aucto. præstan. li.5. 1490.nu.10

neque ad exhibendum, ad exhib. lib.3 810.nu.10

neque a tutela, de excusationib. tut. li.5 1496.nu.50

neque Comes, de offi. Com. re. pr. lib. 289.nu.50

neque commissum, de vectiga. & com missi. lib.4.1164.nu.40

neque ex eius, ne filius pro pa. li.4.889 in prin.

neque filia, qui nu. libero. se excu. lib.5 1506.nu. 40

neque fructuarium, de vsufruc. & ha. bita. li.3 757.nu. 40

neque furti, ex quib. cau. infa. irrog. li. 2.409.nu.30

neque libertis, de obseq. patr. præstan. lib.6.1582 nu.ne. 30

neque mater, de iure dot. libro 5.1309. nu 60

neque monachus, de ope. public. 2306. nu. 50

neque mutui, quib. non obl. longi tẽp. præscrip. li 7.2070.nu. 70

neque natales, de probationib. libro 4. 911.nu.30

neque pactio, de trãsactionib. li.2.348. nu. 40

neque patronæ, de obseq. patro. præ. stan. li.6.1582.nu. 50

neque per epistolam, de confirman. tu to. li.5.1404.nu.ne. 40

neque per sacras, de sac. eccl. lib.1. 57 nu. 20

neque per se, de hered. insti. lib.8.1677 in princ.

neque professio. de testa. libro 6. 1647 nu. 50

neque Reipub. de restitutionib. milit. li.2.543.num.30

neque seruum, de episco. aud. lib.1.164 nu. 60

neque fine, de nuptijs, li.5 1232.nu.70

neque scriptura, de compens. li.4. 1029 nu. 10

neque suam, senten. resc. in. non pos. li. 7.2143.nume. 50

neque tutores, de procuratorib. lib. 2. 425.nu.40

neque tutores, de auctori. præstan. li.5 1489.nu.70

neque tutoris, de contrahen. stipu. li 8 2404 nu.10

ne quidam putarent, de testamen. mi. lit. li 6.1637. nu. 10

ne quis ex corpore, de aduoc. diuer. iu. di. lib.2.351.nu.10

ne quis Christianam, de Iud. & Cœli. li.1.206.nu.40

ne quis iudicum, de off. Recto. prouin. li.1.294.num. 30

ne quis mortalium, de paganis, & sacri fi. li.1.211.nu.40

ne quis pro coercitione, de pœnis. li.9 col.2708.nu.70

ne quis fine, de crimine sacrilogij. li.9 2665.nu.70

ne quis vela, vt nemo priu. tit. li.2.444 nu.20

ne Senatorum, de excusa. tut. li.5. 1498 nu.60

ne splendidissimæ, de operib. pub. li.8 2308.nu.70

nexum non facit, si alie. res pign. da. li. 8.2333.nu.70

nihil arbitramur, de procuratorib. li.2 433.nu.10

nihil ciuitati, de Vindi. lib. lib.7. 1947. nu.60

nihil interest, de solutio. & liberatio,

libro 8. 2440. numero 40
Nihil pro herede de vsucap.pro haere de.lib.7.2041.nu.30
nihil prohibet, si quis alteri, vel sibi sub al li.4.1134.nu.20
nihil sibi deficiens, de quaest.li.9.2691 nu.30
nimia credulitate, de oblig.& actio.li.4.882.num.40
nimis graue, de testib.li.4.927.nu.10
nimis properè, de execu.rei iudi.lib.7 2153.nu.20
nisi eam pecuniam de admini.tuto.li.5.1431.nu.20
nobiliores natalib.de commer.& merca.li.4.1170.nu.60
nolumus ouuelli, de testamen.libro 6 1656.nu.20
nomen quoque, quae res pig.oblig.pos. li.8.2335.nu.50
nomina paternorũ, arbi.tute.li.5.1469 nu.20
nominationes, de appellationib.lib.7 2190.in princ.
nominatori pignoris de pignoribus,& hypoth.libro 8.colum.2319.numero 50
nominib.in dotem, de oblig.& actio. lib.4.877.nu.20
nominis venditio, de haered.ven.lib.4 col.1092.nu.10
non ab re.vnde vi.lib.8.2282.numero 20
Non abstulit tibi, de nouat.& delegat. lib.8.2436.nu.20
non aduersus, si certum pet.lib.4.849. nu.70
non animaduertimus, vbi cau.fisca.agan lib.3.675.nu.70
non codicillum, de testamen.lib.6.1651 nu.40
non conuenit, de inoffi.dona.li.3.722 nu.50
non damnatos, ex quib.cau.infa.irro. lib.2.417.nu.30
non defensae, vbi causae fisca.agan.li.3 675.nu.20
non dubitandum est, vt quae defent aduoca.libro 2.colum.408.numero 20
non dubitatur, de euictionib.li.8.2454 nu.40
non dubium, de testamen.libro 5.1625 nu.50
non dubium est, de legib.& constitu. li.1.227.nu.30
non eo minus, de procuratorib.lib.2. 429.nu.30
non epistolis, de probationib.li.4.914 nu.10
non est ambigui, de fideiussorib.tut. vel cura.li.5.1487.nu.40
non est ambiguum, famil.ercisc.li.3.783 nu.10
non est dubium, de iure deliber.lib.6. 1722.nu.90
non est dubium, de lega.libro 6.1774 nu.40
non est ignotum, de admini.tuto.lib.5 1432.nu.10
non est ignotum, de liber.& eor.libe. li.6.1562.nu.70
non est incerti, de satisdando.li.2.568 nu.20
non est incognitum, quib.non obij.lõgi temp.praes.ri.li.7.2070.nu.30
non est interdictum, rem alie.geren. non inter re.tua.alie.li.5.1440.numero 60
non est nouum, de edendo.libro 2.317
nu.30
non est probabilis, de rescin.vend.li.4 1103.nu.20
non est vobis, de praedijs & alijs reb. minor.li.5.1518.nu.50
non exceptionib.de excep.seu praescri. li.8.2393.nu.30
non ex eo quod, de euict.libro 8.2465. nu.80
non hoc, vnde legitimi.li.6.1602.n.10
non idcirco, si contra ius vel vtil.pub. li.1.265.nu.20
non idcirco, de iuris & fac.ignor.lib.1 253.nu.30
non idcirco, de contrahen.empt.& vẽ. li.4.1088.nu.50
non idcirco minus, de rescin.vend.li.4 1106.nu.60
non idcirco, de fide instru.lib.4.945 nu.20
non idcirco, de codicillis libro 6.1767 nu.50
non idcirco, de testamen.libro 6.1610 nu.10
non idcirco minus, j.de lib.cau.lib.7 2015.nu.10
non idcirco minus, ij.de lib.cau.lib.7 2016 nu.10
non ideo, familercisc.li.3.784.nu.50
non ideo minus, de haeredib.instituen. li.6.1675.nu.20
non ideo minus, de lib.cau.li.7.2003 nu.40
non ideo, de accus.& inscrip.li.9.2556 nu.40
non ignorabit, ad exhiben.libro 3.818 nu.10
non ignorat, de his qui accu.non pos. li.9.2549.in prin.
non ignoret is, de fructib.& lit.expen. li...2147.nu.50
non interest, de his, quae vi metusve ca. cau.li.2.467.nu.10
non iustam, ad Senatusc.Treb.libro 6 1845.nu.40
non minorem, de transactionib.libro 2 365.nu.10
non minus Adsessoribus, de Adsessorib.& dome.li.1.304.nu.40
non modus, de seruit.& aqua lib.3.773 nu.70
non moriturum, de contrahẽ.stipu.li. 8.2404.nu.30
non mutant serui, de lib.cau.li.7.2005 nu.60
non nudo consensu, de emancip.lib.8 2843.nu.10
non nudis, de probationib.lib.4.915. nu.10
non omni, de admini.tuto.lib.5.1435 nu.30
non omnimodo, qui pot.in pign.hab. li.8.2354.nu.60
non omnium, de tuto.vel cura.qui satis non de.li.5.1456.nu.10
non oportet, de his quib.vt indign.li. 6.1759.nu.10
non plures, de sacrosan.eccle.lib.1.38 nu.50
non possunt, de dolo malo.lib.2.472 nu.30
non prius, quando fiscus vel priua.li.4 896.nu.60
non prius quenquam, de calum.lib.6 1702.nu.10
non prohibentur, de his qui accu.non pos.li.9.2548.nu.30
non pro numero, ad Senatusc.Orfi.li.9 1892.nu.20
non quidem, de iurisdictione om.iud. lib.3.548.nu.70
non quidem, vectiga.no.insti.non pos. li.4.1168.nu.70
non recte, de fideiussorib.& mandatorib.li.8.2419.nu.10
non semper compelleris, quomodo & quando iu.li.7.2121.nu.20
non seruum, de rei vind.li.3.750.n.30
non sine, de bonis quae liberis in potesta.&c.li.6.1930.nu.30
non solent noua, vectiga.noua institi. non posse, li.4.1169.nu.20
non solum barbaris, de commer.& merca.li.4.1170.nu.40
non solum per, de praedijs & alijs reb. mi.li.5.1519.nu.30
non solum verba, ad leg.Iul.de adult. li.9.2584.nu.10
non tantum duorum, de lega.libro 6 1780.nu.60
non valet ad leg.Fab.de pla.li.9.2635 nu.40
non videtur, de in integ.resti.li.2.482 nu.40
non videtur nobis, de sent.& interlo. li.7.2114.nu.20
non vnde, si certum pet.lib.4.846.nume.10
non vtiliter, de eo qui pro tutore neg. gessit, li.5.1493.nu.30
Nos reddentes, de summa trini.lib.1. nu.20
nostram prouisionem, de testamen.li. 5.1670.nu.10
nostris & parentum, de calu.li.9.2072 nu.40
notum est à fisco, de quadrien.praescr. li.7.2074.nu.10
nouatione legitimè, de fideiussorib.& mandatorib.li.8.2420.nu.50
nouationum nocentia, de nouat.& delegat.li.8.2438.in prin.
nouerint iudices, vt intra cer.tem.crim. quaest.term.li.9.2696.nu.20
nouum quod postulas, de appellationib.li.7.2174.nu.20
nuda pollicitatione, de contrahen.stipu.li.8.2402.nu.60
nulla dubitatio, de procuratorib.lib.2. 435.nu.20
nulla lege, de iure dot.libro 5.1295.nume 40
nullam aestimationis, ex quib.cau.infa. irro.li.2.415.nu.20
nulla nisi, de Episc.& cleri.libro 1.85 nu.10
nulla res, quod cum eo, &c.lib.4.976 nu.50
nulla tibi, de solu.& libera.lib.8.2442 nu.30
Nulli defensorem, de defen.ciui.li.1.31 nu.10
Nulli haereticorum, ne san.baptis.ite. li.1.201.nu.60
nulli iudicum, de offi.rect.pro.li.1.295 nu.40
nulli iudicum, ne sine ius.Pri.cer.iu. lice.confis.li.9.2712.nu.60
nulli licere, de Episc.& cle.libro 1.104 nu.10
nulli officialium, quorum appell.non recipi.li.7.2222.nu.60
nulli prorsus, de formulis & impetra. act.sublatis.li.2.569.nu50
nulli prorsus, de iudi.li.3.593.nu.20
nulli qui, senten.& interlo.lib.7.2119 nu.20
nullo iusto, de rei vin.li.3.751.nu.50
nullo ex officio, vbi cau.fiscales agan. li.3.679.nu.30

nullum

ullum Palatinis, de offic. Rect. prouin.li.1.294.nu.60
ullum penitus, de testibus, lib.4.931 nu.20
llus aruspex de malef. & mathema. li.9.2527.in prin.
llus hereticis, de summa Trinit. li.1. 26.nu.40
llus in carcerem, de exhiben. & trāsmit.li.9.2566.nu.10
llus iudicum, de Adsessoribus & dome.li.1.303.nu.70
llus mulctæ, de aduo.diuer.iu. lib.2. 96.nu.60
llus omnino, ad leg. Iul. de amb.li.9 2650.nu.10
llus omnino, ad legem Iul. maiest. li.9.2578.nu.60
llus prouinciæ, de offic. Recto. prouin li.1.294.nu.50
lus tanquam, de Iud. & Cœlico.lib.1 08.nu.60
nquam, de Assess. & dom.lib.1. 305 in prin.
nquam omnino, de offi.milit.iud.li. 296.nu.50
per legem, de naturalib.libe. libro 5 396.nu.20
ritoribus, communia de success.li.6 918.nu.50

O

E æs alienum, de prædijs & alijs rebus mino.li.5.1523.nu.10
æs, de obliga. & actio.li.4.488.n.10
causam proprij de obliga.& actionibus, li.4.877.nu.50
commissa ad leg. Iul. de adul. lib.9 ol.2596.nu.10
debitum viri, ad leg. Iul. de vi pub. 9.2651.nu.10
gata pignoris iure, si antiquior red.pig.ven.li.8.2354.nu.50
gatis pignoris, de distrac. pig. li.8 373.nu.10
maritum, ne uxor pro ma.li.4. col. 86.nu.50
negotium alienum. de neg.gest.li.2 57.nu.30
noxios criminū, de religios. & sumptib. fu.li.2.824.nu.30
restituenda, de condic. ob tur. cau. 1.872.nu.10
ruare curabis, quorum appel.non cipi.li.7.2212.in princ.
gnatione, de solu. & libe.li.8.2443 .20
ntu expilatæ, de cri.expi.hær.li.9 71.nu.30
torem, si mater indemni.pro.li.5 4.nu.60
as, de plus petitionibus, lib.3.636 60
a & conditiones, de offic. Quæsto li.1.287.nu.40
ales rationales, de Episc. & cler. 8.nu.30
tur ei, de li.contest. libro 3. 635 20
nec minus, de neg.gest.li.2.405 10
m Hellespomi. de offic. Comit. i patri.lib.1.290.nu.50
uidem de vsuris, libro 4. 1047 50
quoq; pignoribus, de fideius. and.li.8.2426.nu.40
ambiguitatis, de bonis mater. ates.gene.lib.6.1926.in prin.

omnem honorem, quando prouoc. nō est necess.li.7.2218.nu.30
omnem inquietudinem, ne rei milit. li.1.297.nu.70
omnem matri. & Senatusconf. Tertul. lib.6.1898.nu.60
omnem adhibentes, de Episc. & cle.li. 1.125.in prin.
omnem semper, de Episc. & cler. lib.1 129.nu.50
omnes adolescētes, de his qui ven.ætat. impe.li.2.532.nu.10
omnes cognitores ad leg. Iul. rep.lib.9 2661.nu.40
omnes cuiuscunque, si contra ius vel vtil.pub.li.1.268.nu.40
omnes dies de ferijs, li. 3.645.nu. 50
omnes iudices, de ferijs, li.3.644.nu.20
omnes magistratus, de vid. lib.3. 593. nu. 50
omnes minoris, de offic. Quæstoris.lib.1 287.nu.10
omnes nocendi, de præscrip. 30.vel 40. an.li.7.2086.nu. 10
omnes omnino, qui testa.fac. poss.li.6 1645.nu.10
omnes omnino, in quibus cau.milit.so ti præscrip.vti non poss.libro 3.674 nu.50
omnes pro his, sine cen.vel reliq.fund. compa.non posse, lib.4.1116.nu.60
omnes prouinciarum, de offic. Recto. prouin.li.1.295.in prin.
omnes prouinciarum, de operib. publ. li.8.2209.in prin.
omnes quibus, de operib.publ.libro 8 2308.nu.20
omnes qui vbique, de Episc.& cler.li. 1.110.nu.20
omnes qui quascunque, de quadrien. præscrip.lib.7.2074.nu.60
omnes quos, de pœnis, libro 9. 2710 nu. 50
omnes stipulationes, de contrahendis stip.li.8.2405.nu.30
omnes tutores, arbi.tute.libro 5.1471 nu.20
omnes vetitæ, de hæreticis & Manich. lib.1.186.in prin.
omne verbum, commu.de lega.libro 6 1813.nu.20
omni innouatione de sacrosan. eccle. li.1.39.nu. 20
omni modo de inoffi.testa.libro 3.699 nu.50
omnia corporatorum, de offic. Præfec. vrbis, li.1.284. nu.70
omnia loca, de Paga.& sacrif.li.1.222 nu.20
omnia priuilegia, de Episc. & cler.li.1 119.nu.70
omnia tributa de offic. Præfec. Augu. li.1.291.nu.20
omnibus in re. de testibus, libro 4.928 nu.30
omnibus iudicibus, de sportulis, lib. 3 618.nu.30
omnibus militibus, de vectiga.& commis.lib.4.1164.nu.60
omnibus per ciuitates, ad leg. Iul. de vi pub.li 9.2617.in prin.
omnibus tam viri, de annonis & capit. lib.1.306.nu.60
omnis actor. de plus pet.lib. 3. 635. in prin.
omnis à clericis, de Episc. & cler.lib.1 77.nu.40
omnium rerum, de vectiga. & commi. li.4.1166.nu.50
omnium testamentorum, de testamen. lib.6.1654.nu.50
opinione falsa, de vsucap. pro here.li.7 2043.nu.50
oportet post, de appellat.lib.7.2198.in princ.
opprimendorum quando lice. vnicui. sine iud.se vin.lib.3.680.nu.60
optimam quæstionem, de contrahen. stipul.li.8.2407.nu.70
optimum duximus, de dolo malo.li. 2 476.nu.30
orationis Diui de cura.furiosi vel prodi.lib.5.1508.nu.50
ordinarij iuris, de rei vin. libro 3. 746 nu.20
ordo rei gestæ, de execu.rei iud.libro 7 2154.nu.20
orphanotrophos, de Episc.& cler. li.1 108.nu.70

P

PActa nouissima, de pactis, lib.2.333 nu.30
pacta quę contra, de pactis, libro 2.339 nu.30
pactum curatoris, de pactis, lib.2. 340 nu.10
pactum dotale, de pactis conuen. lib.5 1534.nu.20
pactum dotale, de collationib. libro 6 1671 nu.40
pactum quod bona. de pactis, li.2.336 nu.30
pactum quod dotali, de pactis, li.2.335 nu.30
pacto successorum, de pactis, lib.2.342 nu.20
pactum vulgare de pigno.act.li.4.966 nu.30
palatinis hæc cura. de offic. Comit. sacra.larg.lib.1.289.nu.10
parabolanus, de Episc. & cler.libro 1.91 nu.50
parētes & liberi de testi.li.4.926.n. 30
parentes natales, de liberali causa, li.7 2010.nu.60
parentibus arbitrum, de inoffi.testa. lib.3.687.nu.20
parentum necessitatibus, de alien. lib. lib.5.1382.nu.30
partum ancillæ, de rei vin.libro 3.742 numero 60
partus pignoratæ, de partu pignoris, 8.2359.nu.60
pater pro filia, de pactis conuen.lib.5 1535.nu.60
pater tuus, de hæredibus instituendis, lib.6.1673.nu.10
pater tuus, ad leg. Fab. de plag.libro 9 2634.nu.50
pater tuus, qui ætate se excusant, lib.5 1507.nu.10
pater vester. de hęredib.tuto.vel cura. lib.5.1482.nu.20
pareat omnibus, de iureiu.prop.cal.li 2.584.nu.10
pareant, de his, qui ad ecclesi.lib.1.215 nu.20
patrem qui, de nup.li.5.1234.nu.20
patroni tui, qui per tuto.vel cura.lib.5 1479.nu.20
patronus liberti. de bono.poss.contra tab.liberti, li.5.1597.nu.50
patris nomine, ne filius pro pat.lib.4. 890.in prin.
patruo ac. de legi.heredi.libro 6.1908 nu.30
pecunię indebitæ, de condict.indeb.lib. 4.855.nu.40

pecuniæ

Pecuniæ solutæ, de solut. & liber. li. 8. col. 2444. nu. 60
Pecuniam a te, de condic. ob cau. lib. 4 colum. 868. nu. 30
Pecuniam quam, de hæred. actio. lib. 4 col. 898. nu. 10
Pecuniam quam, de condi. ob cau. li. 4 col. 862. nu. 10
Pecunia quam, de priuil. fisci. libro 7 col. 2249. nu. 40
Pendente appellatione, de bono. poss. secun. tab. li. 6. col. 1593. nu. 30
Penes illum, de vectiga. & com. nis. li. 4. col. 1165. nu. 30
Per agrū, de seruit. & aqua. li. 3. col. 773 nu. 50
Per Aquilianā, de accept. li. 8. col. 2450 nu. 50
Per diuersas, manda. vel con. lib. 4. col. 1073. nu. 10
Peremptorias exceptiones, senten. rescin. non posse. lib. 7. col. 2144. nu. 30
Perfecta donatio, de donat. quæ sub modo. lib. 8. col. 2532. nu. 40
Perfectam emptionem, quando lice. ab empt. disce. li. 4. col. 1111. nu. 30
Pergit audacia de sepul. viol. lib. 9. col. 2632. nu. 20
Per hanc diuinam, de temporib. & reparationib. app. li. 7. col. 2209. nu. 40
Per hāc iubemus, de his qui ante aper. tab. hære. transmit. li. 6. col. 1882. n. 70
Per hanc legem, de aduoc. diuer. iudi. li. 2. col. 423. nu. 10
Per iniquum, de iurisdic. omn. iudi. li. 3 col. 652. nu. 30
Per liberam personam, de acquiren. & retin. poss. li. 7. col. 2048. nu. 60
Permutationem de rer. permuta. lib. 4 col. 1174. nu. 30
Per omnes regiones, de defen. ciui. li. 1 col. 311. nu. 70
Per procuratorem, de acquir. & retin. poss. li. 7. col. 2054. nu. 30
Per prouincias, ne ædifi. priua. li. 8. co. 2298. nu. 10
Per retentionē, de vsuris, li. 4. col. 1036 nu. 10
Persecutionem, de his quæ vi metusve cau. fi. li. 2. col. 463. nu. 20
Persecutione pignoris, de pign. hypo. li. 8. col. 2324. nu. 40
Per tutorem, quando ex fac. tut. vel cura. li. 5. col. 1452. nu. 10
Petendæ in integrum, de temp. in integ. resti. li. 2. col. 553. nu. 20
Petens ex stipulatione, de pactis. lib. 2 col. 343. nu. 10
Petitionem virorum, de aduoca. diuer. iudic. li. 2. col. 394. nu. 60
Petitiones virorum, de aduo. diuer. iudic. li. 2. col. 490. nu. 60
Pietatis funeris, de suspec. tutori. lib. 5 col. 1458. nu. 40
Pignoris causa de pig. act. li. 4. col 970 nu. 40
Pignoribus datis, de fideiuss. & mand. li. 8. col. 2429. nu. 50
Pignoribus quidem, de vsuris, li. 4. col. 1047. nu. 10
Pignoris vel hypothecę, de pign. & hypoth. li. 8. col. 2321. nu. 20
Pignorum gratia, quę res pig. obl. pos. li. 8. col. 2337. nu. 40
Pignus in bonis, de pign. act. li. 4. col. 968. nu. 60
Pignus inter dicit, etiā ob chirogr. pecu. li. 8. col. 1365. nu. 40
Placet nobis, de pedan. iudi. lib. 3. col. 620. nu. 70
placet nostræ, de Episc. & cler. li. 1. col. 90. nu. 40
placet rationibus de sacrosan. eccl. li. 1 col. 37. nu. 40
placet vt iudicibus, de pedan. iudi. li. 3 col. 622. nu. 10
placuit eos qui, de lib. cau. li. 7. col. 2017 nu. 50
placuit in omnib. de iudi. li. 3. col. 590 nu. 50
placuit omnibus, de paganis & sacrif. lib. 1. col. 211. nu. 20
placuit quoties, de pedan. iud. li. 3. col. 622. nu. 40
plagij criminis, §. ad leg. Fab. de pla. li. 9. col. 2638. nu. 20
plagij criminis, 2. ibid. nu. 40
plagiarij qui, ad leg. Fab. de pla. lib. 9 col. 2639. nu. 10
plures apochis, de fide instru. li. 4. col. 951 nu. 40
plurimis immunitates, de operib. pub. lib. 8. col. 2306. nu. 20
plus est hominem, de malef. & mathe. li. 9. col. 2625. nu. 50
pœnam suam dictam, de pœnis, li. 9. col. 2707. nu. 30
polla quidem, de his quib. vt indig. li. 6 col. 1756. nu. 40
pollicitatione, de donatio. ante nupt. lib. 5 col. 1212. nu. 30
portionem propriam, de donationib. lib. 8. col. 2509. nu. 50
portionem quidem, de comm. rer. alie. li. 4. col. 1141. in prin.
possessionem quam in vos de reuo. do. li. 8. col. 2534. nu. 40
possessiones quas de probationibus, li. 4. col. 908. nu. 20
possessiones tuę, si quis ignorans rem mino. &c. li. 5. col. 1529. nu. 10
possessionum diuisiones, com. vtriusq; iudi. li. 3. col. 806. nu. 10
post aditam, de impub. & alijs substit. li. 6. col. 1690. nu. 70
post certi temporis, de lib. cau. li. 7. co. 2015. nu. 20
post decisionem, de fur. & ser. corrup. li. 6. col. 1551. nu. 50
post diui Marci, ad legem Iul. maiest. li. 9. col. 2582. nu 40
post duos, de aduoc. diuer. iudic. lib. 2. col. 396. nu. 20
posthumo nato, de bono. poss. contra tab. quam Prætor &c. lib. 6. col. 1595 nu. 10
posthumo præterito, de collationibus, li. 6. col. 1617. nu. 50
post litis, si ex delic. defun. li. 4. co. 902 nu. 40
post mortē, de fideic. li. 6. co. 1803. n. 60
post perfectam, de actionib. emp. & ven. li. 4. col. 1128. nu. 10
post perfectam, de periu. & comm. rei ven. li. 4. col. 1117. nu. 40
postquam eos de hæred. ven. lib. 4. col. 1094. nu. 20
postquam in integrum, de fideius. mi. li. 2. col. 485. nu. 10
postquā litis, de pactis, li. 2. co. 328. n. 30
post sententiam quę, de senten. & interlo. li. 7. col. 2118. nu 60
post stipulationem, manda. vel cont. li. 4. col. 1071. nu. 10
post venditionem, de pactis, lib. 2. col. 327. nu. 20
postulaın in integrum restit. postu. ne quid noui fiat, li. 2. col. 539. nu. 70
potes auctoribus, de aduo. fisci. li. 2. co. 405. nu. 60
potest de falso, de offic. Rectoris prouin. li. 1. col. 292. nu. 70
potioris gradus, de offic. Rect. prouin. li. 1. col. 293. nu. 60
potuit pupillus, de iure delib. li. 6. col. 1718. nu. 50
potuit quidem, in quibus casib. tutorem vel cura. habenti, &c. lib. 5. col. 1426. nu. 60
præbemus licentiam, ad leg. Corn. de fal. li. 9. col. 2652. nu. 60
præcipimus ne, de offi. mi. iud. li. 1. co. 296. nu. 50
Præcipimus ex appellationibus, de appellationibus, li. 7. col. 2193. nu. 60
prædia obligata, de fideic. li. 6. col. 1801 nu. 30
prædia rustica, de prædijs & alijs reb. mino. li. 5. col. 1520. nu. 70
prædijs instructis, de verb. & rer. signi. li. 6. col. 1787 nu. 10.
prædiorum quæ, de prædijs & alijs re bus mino. li. 5. col. 1522. nu. 20
prædium rusticum, quando decreto opus non est. li. 5. col. 1527. nu. 30
præfecti vigilum de offi. Præfe. vig. li. 1. col. 296. in prin.
Præfectura vrbis, de offic. Præfe. vrbis, lib. 1. col. 284. nu. 60
præfectus prætorio, de offi. Præf. Aug. lib. 1. col. 291. nu. 40
præfectus vrbi, si man. ita vene. ne pro sti. li. 4. col. 1150. nu. 30
præposteri, de testamen. lib. 6. col. 1663 nu 20
præscriptione bona, quibus non obijcitur longi tēp. præscrip. lib. 7. col. 2071. nu 60
præscriptione mendaciorum, si contra ius vel vti. pub. li. 1. col. 166. nu. 20
præscriptionem quadraginta, de præscript. triginta vel quadraginta an. li. 7. col. 2087. nu. 30
præscriptionem peremptoriam de excep. seu præscrip. lib. 8. col. 2394. nu. 10
præscriptiones fori de except. seu præscrip. li. 8. col. 2393. nu. 50
præscriptio tēporis, de operibus pub. li. 8. col. 2307. nu. 40
Præsens lex. de Episc. & cler. li. 1. col. 154 nu. 10
præsens constitutio man. vel con. lib. 4. col. 1077. nu. 40
præsens cōstitutio de vsu. li. 4. col. 1052 nu. 50
præsenti lege, de his qui ad eccle. confu. li. 1. col. 218. nu. 30
præses prouinciæ, de transactionibus, li. 2. col. 357. nu. 30
præses prouinciæ, de serui. & aqua. li. 3 col. 771. nu. 20
præses prouincię, de condict. furtiua. li. 4. col. 872. num. 70
præses prouinciæ, de loca. & condu. li. 4. col. 1188. nu. 10
præses prouinciæ, de pig. & hyp. lib. 8. col. 2315. nu. 20
præses prouincię, de suspec. tuto. lib. 5 col. 1457. nu. 50
præses prouincię non, de senten. & interlo. li. 7. col. 2115. nu. 30
præses prouinciæ ad quem. de appel. li. 7. col. 2176. in prin.
præses prouinciæ probatis, quæ sit longa consue. li. 8. col. 2504. nu. 30
præses prouinciæ, de posst. reuer. li. 8 col. 2490. nu. 70
præses prouinciæ aditus, si vendi. pig. li. 8. col. 2376. nu. 30

Præses

Præses prouinciæ in eum. de interdic. lib. 8. col. 2264. nu. 30
Præses prouinciæ, ad leg. Fab. de plag. lib. 9. 2637 in princ.
Præses prouinciæ, de abolit. lib. 9. 2691 nu. 40
Præsides prouinciarum, de offic. Recto. prouin. lib. 1. 293. in prin.
Præsides non pet. de Assessoribus & do me. lib. 1. col. 302. nu. 30
præstar firmam. de lon. temp. præscrip. lib. 7. 2033 nu. 60
Prætextu debiti. de commodato. lib. 4. 964. nu. 60
Prætori defertur. de offic. Præto. lib. 1. 292. num. 20
Prætoria iudicum, de ope. pub. libro 8. 23 6. nu. 60
Precibus quidem, de inoffic. don. lib. 3. 718. nu. 20
Precibus tuis. de impu. & alijs substit. lib. 6. 1692. nu. 30
Pretij causa. de resc. in vend. lib. 4. 1105. nu. 40
pretij rerum man. vel con. lib. 4. 1071. nu. 30
presbyteri citra. de Episc. & cler. lib. 1. 83. nu. 50
presbyteros diaconos, de Episc. & cler. li. 1. 82. nu. 40
Pridè placuit. de quæst. li. 9. 2686. nu. 50
Primi[illegible]erius adiutor. de offic. Præfect. vrbis, lib. 1. 285. in prin.
Principaliter. 1. de lib. cau. lib. 7. 2006. nu. 50
Principaliter. 2. de lib. cau. lib. 7. 2009. nu. 20
Prior quidem, qui pot. in pig. hab. li. 8. 2341. ib. prin.
Priuatorum consensus, de iurisd. omn. iud. lib. 3. 650. nu. 10
Priuilegia quæ, de sacrosan. eccle. lib. 1. 43. nu. 10
priuilegia quę de hęreticis & Manich. lib. 1. 185. nu. 40
priuatos carceres, de episc. aud. lib. 1. 169. nu. 60
priuilegijs dudum. de offic. magistri off. lib. 1. 287. nu. 70
priuilegia magnæ. de sacrosan. eccles. lib. 1. 64. nu. 20
prius de possessione de appellationibus, lib. 1. 2173. nu. 50
prius est. de his qui accus. non poss. li. 9. 2544. nu. 30
pro auro de vsuris, lib. 4. 1048. num. 30
procurator ciuia. si aliena res pign. da. lib. 8. 2330. nu. 60
procurator meus, vbi cau. fisca. agan. libro 3. 676. nu. 40
procurator meus, de pœnis. lib. 9. 2703 nu. 70
procurator priuatæ, de edendo. lib. 2. 310. nu. 30
procuratorem. de procuratoribus, li. 2. 430. nu. 30
procuratorem non manda. vel con li. 4. 1067. nu. 50
procuratores meos, de modo mult. li. 1. 308. nu. 50
procuratores nostros, vbi cau. fisca. agi. deb. lib. 3. 666. nu. 10
procuratoris nostro de peda. iud. lib. 3. 620. nu. 30
procuratoribus institutis, de procurat. lib. 2. 433. nu. 30
pro debitoribus, de bon. auct. iu. poss. lib. 7. 2240. nu. 40
pro dubitate. de condict. indeb. lib. 4. 161. nu. 40
programmata. si quod', commina. epist. lib. 7. 2165. nu. 50
Pro hæreditarijs, de hæredi. actio. li. 4. 858. nu. 30
prolatum à Præside. de sent. & interlo. lib. 7. 2115. nu. 50
promissæ tibi. an seru. pro suo fa. lib. 4. col. 891. num. 60
promissis transactionis, de transactionibus li. 2. 376. nu. 30
pro officio, de admin. tuto. lib. 5. 1456. nu. 50
pro oneribus, de iure dot. li. 5. 1303. nume. 50
properandum, de iud. lib. 3. 594. nu. 50
pro portione tua. de excep. seu præscr. lib. 8. 2388. nu. 50
proprietatis, de probationibus, lib. 4. 909. nu. 20
proprias tuas, de legat. li. 6. 1778. nu. 40
propter æs alienum, quando fiscus vel priua. &c. lib. 4. 895. nu. 40
propter honorem, qui bon. ced. poss. li. 7. 2234. nu. 70
propter insidias, de his qui accus. non poss. lib. 9. 2550. nu. 50
propter instrumenta. depositi vel con. lib. 4. 1057. nu. 20
propter latè in quibus casibus tutorem vel cura. habenti. &c. lib. 5. 1427. numero 20
propter mutuam, de duobus reis stipu. lib. 8. 2416. num. 20
propter violatam, ad leg. Iul. de adul. lib. 9. 2587. nu. 40
prouidendum est. de postulan. libro 2. 388. nu. 20
prouinciarum Præsides, de ferijs, lib. 3. 647. nu. 10
puberem agnoscentem, de iure delibe. lib. 6. 1721. nu. 60.
publicas ac fiscales. de ferijs lib. 3. 645. nu. 10.
publicati semel. de testa. lib. 6. 1646. numero 30.
publico iudicio. ad legem Iul. de adult. lib. 9. 2582. nu. 70
puniri iubemus, si contra ius vel vtil. pub. lib. 1. 267. nu. 10
pupillorum repudiatio. de repu. vel ab sti. hære. li. 6. 1745. nu. 30
pupillorum, seu de admin. tuto. libro 5. 1437. in princ.
pupillus agere, de vsur. pupil. li. 5. 1486. nu. 20
pupillus si ei. de alimen. pupillo. præstan. li. 5. 1467. nu. 50

Q

QVadraginta diebus, de ferijs, lib. 3. 645. nu. 30
Quæ adulterium, ad legē Iul. de adult. lib. 9. 2601. nu. 10
Quæ de Samaritanis, de hære. libro 1. 196. nu. 50
Quæ ex relationibus, de legibus & cōstit. lib. 1. 224. nu. 40
Quæ fortuitis, de pignora. act. li. 4. 967. nu. 20
Quæ in testamento, de his qui sibi adscrib. in test. lib. 9. 2655. nu. 20
Quæ nuper. de inoffic. testa. lib. 3. 701. nu. 50.
Quæ operibus, de operibus publ. lib. 8. 2306. nu. 4[illegible]
Quæ prædium, si alie. res pig. da. lib. 8. 2332. nu. 60
Quæ specialiter, de distrac. pign. lib. 8. 2370. nu. 40
Quæcunque res, de bonis quæ liberis in potest. &c. lib. 6. 1918. nu. 70
Quædam pupillorum si mater indemni. pro. lib. 5. 1464. nu. 30
Quædā sunt. de peda. iud. lib. 3. nu. 623. nu. 30
Quæstionem, de fideicom. lib. 6. 1816. nu. 30
Quæstionē, de quæst. lib. 9. 2684. nu. 30
Quæstiones eorū, vbi de ori. agi opor. lib. 3. 654. nu. 60
Quamdiu non est, de distrac. pig. lib. 8. 2369. nu. 30
Quamdiu per, qui admit. ad bon. poss. lib. 6. 1589. nu. 60
Quando quis, de bon. proscript. lib. 9. 2718. nu. 40
Quanquam curatores', si sæpius in integ. resti. post lib. 2. 530. nu. 20
Quanquam in tutela. de excusat. tuto. li. 5. 1499. nu. 60
Quanquam ita. de his qui sibi adscrib. in test. lib. 9. 2653. nu. 50
Quanquam militum, de testa. mil. libro 6. 1619. nu. 10
Quanquam omnium, qui test. fac. poss. lib. 6. 1638. nu. 20
Quanquam pater, ad legem Falc. lib. 6 col. 1861. nu. 20
Quanquam pecuniæ, de sent. quæ sine. lib. 7. 2125. num. 30
Quamuis adulterij ad legem Iul. de adul. lib. 9. 2602. nu. 20
Quamuis ancilla. si penden. appel. li. 7. 2228. num. 40
Quamuis Bassa. de vsuris, lib. 4. 1038. nu. 20
Quamuis codicilli. de fideicom. liber. lib. 7. 1958 nu. 10
Quamuis constet. de pigno. & hyp. li. 8. 2314 nu. 30
Quamuis cum, de iuris & facti igno. li. 1. 248. nu. 30
Quamuis cum, an seruus pro suo fact. lib. 4. 893. nu. 20
Quamuis, de inoffic. testam. lib. 3. 682. nu. 20
Quamuis defunctus, ne de statu defun. lib. 7. 2030. nu. 40
Quamuis ea. de pign. & hypothec. lib. 8. 2321. nume 70
Quamuis etiam, de fur. & ser. corru. lib. 6. 1553. nu. 30
Quamuis cum, de transactio. lib. 2. 377. nu. 20
Quamuis cum, ad Senat. Turpillia. lib. 9. 2678. nu. 50.
Quamuis ex causa de priuil. fisci. li. 7. 2248. in prin.
Quāuis fluminis de alluuionibus, lib. 7 2107. num. 50
Quamuis fructus, in quibus cau. pig. ta. contr. lib. 8. 2328. nu. 50
Quamuis hæres, de legatis, lib. 6. 1773. nu. 10
Quamuis indubitati, ad legem Iul. de adul. lib. 9. 2593. nu. 10
Quamuis in lucro. de iur. & fac. ignor. lib. 1. 255. nu. 10
Quamuis instrumēto, si quis alteri vel sibi sub al. &c. lib. 4. 1130. in prin.
Quamuis mulier. ad Senatusc. Velleia. lib. 4. 998. nu. 50
Quamuis pater. de pactis conuen. lib. 5. 1333. nu. 50
Quamuis pecuniam, si certum petatur, lib. 4. 742. nu. 20
Quamuis perfectis, de pignoribus & hypo. li. 8. 2317. nu. 40
Quamuis placuerit, de impub. & alijs, sub. lib.

substit.lib.6.1590.nu.30
Quamuis quis. de edic. Diui Hadria. lib.6.1749.nu.20
Quamuis Senatusconsultum. de Senatuscons.lib.2.234.nu.70
Quamuis simpliciter. de fideicom.li.6. 1807.nu.30
Quamuis verbis, de legatis, lib.6.1771 nu.50
Quamuis vsuræ. de vsuris, lib.4.1035. nu.30
Quia gratias, de offic. Præfec. præto. Afri.lib.1.277.nu.20
Quem dicis tibi, de testamen.tute.li.5. 1400.nu.40
Querela falsi, ad leg. Corn. de fal.lib.9 col.2645.nu.60
Quia absente.de procuratori, li.2.422. nu 20
Qui accusare.de edendo.lib.2.318.numero 30
Qui à creditore, de distrac.pigno.lib.8 2373.nu.70
Qui ad statuas. de his qui ad sta.confug.lib.1.275.nu.60
Qui ad tutelam, qui nume. lib. libro 5. 1506.nu.30
Qui aliena pecunia, si quis alteri vel sibi sub.al.&c.li.4.1133.nu.60
Quia nonnunquam, quæ res ven. non pos.lib.4 1144.nu.20
Quia plurimæ. de operib. publ. lib. 8. 2311.nu.50
Qui bonis cesserit. qui bo.ced.poss.li.7 2232.num 40
Qui calumniatores, de calum. libro 6. 2701.nu.50
Qui causaria. de excusationibus veterа.lib.5.1505.nu.50
Qui certo. vbi conue. qui certo loco da re promi.lib.3.659.nu.50
Qui confugientem, de crim.sacr.lib.9. 2665.nu.30
Qui contra legum, de incest.nup.lib.5 1349.nu.40
Qui crimen publicum, de his qui accus.non poss.lib.9.2546.nu.10
Quicquid animi. de aduoc. diuer.iudicio, li.2.391.nu 60
Quicquid auus, de bonis mater.& mater.gen.lib.6.1933.nu.30
Quicquid contra, de vectiga. & commiss.li.4.1158.nu.10
Quicquid tutoris, arbi.tute.lib.5.1472 nu.40
Quicunque administrationem, de contractibus iudi.li.1.307.nu.20
Quicunque ex eo.de requir.reis, lib.9 2683 nu.20
Quicunque ex Iudæis, de Iudæ.& Cæl. li.1.207.nu.70
Quicunque fugitiuum, de seruis fugit. lib.6.1540.nu.50
Quicunque habent. de bo.proscr.lib.9 2719.nu.20
Quicunque in hac. de hæret.& Manic. lib.1.190.nu.70
Quicũque locus, de operib. pub.lib.8. 2310.num 60
Quicunque maleficiorum, de malef.& mathe.li.9.2629.nu.40
Quicunque non, vbi Senat. vel clariss. conue.lib.3.670.nu. 50
Quicunque prætorianæ. de procurat. li.2.436.nu.30
Quicũque rem.de litig.li.8.2397.nu.20
Quicunque res qui adimit. ad bono. posses.poss.lib 6.1591.nu.20
Quicunque residentibus, de Episco. & cler.lib.1.88.nu.50
Quidam ancillæ.ad Sena.Orfic.lib.6. col.1904.nu.20
Quidam cum testamentum, de necess. ser.hæredibus.insti.li.6.1700.nu.70
Quidam cum testamentum, de posthu. hæredibus instituen. lib. 6.1715.numero 30
Qui sacra.de spor.lib.3.617.nu.60
Qui semel.de in ius voc.lib.2.325.numero 10
Qui deportantur, de hæredib. instituen. lib 6.1672.nu.60
Qui depositum, depositi vel contra li. 4.1059 nu.20
Quidam elogio. de iure deliber. lib.6. 1728.nu.50
Quidam filium, de fideicommiss. lib.6. 1815.nu.30
Quidam testamento, ad Senatuscons. Trebel.li 6.1853.nu.20
Qui tutelam, qui numero libero. si excus.lib.5.1506.nu. 30
Quidam vetuisti si nuptiæ ex rescri.petan.lib.5.1259.nu.50
Qui de crimine. de accus.& inscri.li.9. 2558.nu 60
Qui diuinæ de cri.sacr.lib.9.2665. numero 20
Qui ea lege prædiũ, de pac.inter emp. & vend.compo.lib.4.1143.nu.30
Qui ex conducto. communia de vsucap.lib.7.2044.nu.40
Qui exercendorũ, de nundinis & mercationibus li.4.1165.nu.40
Qui explicandi. de accus.& inscr.li.9. 2559.nu.40
Qui exportandus, si ser.expor.ven.li.4 1349.nu.40
Qui falsas tabulas, ad leg. Corn. de fal. lib.9 2643.num.30
Qui fideicommissariam, de fideicom. lib.6.1802.nu.20
Qui filios vestros, quæ res pign. oblig. poss.lib.8.2336.nu.40
Qui habet, de his, qui ad eccl.lib.1.221 nu.60
Qui Imperatorem, ib.id.nu.70
Qui in potestate. de in ius voc. libro 2 324.nu.40
Qui in monasterijs, de Episc. & cler. lib.1.106 nu.40
qui iure veteri. de infirman. pœn. cœlib.lib.8.2341.nu.70
qui legati. vt in possess. lega. &c.lib.6. col 1889.nu.10
qui liberos, de iniur.lib.9.2677.numero 10
qui licitam, vt li. pen.li.1.264.nu.40
qui manumittuntur, de oper.liber.lib. 6.1571.nu.10
qui necessario de aduo.diuer. iudicio. lib.2.390.nu.60
qui nummis acceptis, de ope.liber. li. 6.1565.nu.20
qui nondum certus, de hæred. ven.lib. 4.1092.nu.30
qui non probasse.de calum. li.9.2701. nu.10
quinquaginta dies, de excusatio. tuto. lib.5.1496.nu.20
quinque pedum, finium regen. libro 3 811.nu.20
qui ordinariam, de offic. Recto. prouin.lib.1.294.nu.10
qui pactus est, de pact.pign.lib.8.2386 nu.20
qui pignus, qui potio.in pig.hab. li.8. 2339.nu.10
qui post testamentum, de lega. libro 6 1773.num.40
qui post vigesimum. si maior fac. rat. hab.lib.2.535.nu.10
Qui potentatus, de generali aboli.li.6 1694.nu.50
qui prædium obligatum, de distract. pign.lib.8.2372.nu.40
qui pro parte hæres, de luit.pig.lib.8. 2378.nu.70
qui pupillæ negotia.de neg. gest.lib.2 449.nu.40
qui religiosa mente. de his qui in eccle.manu.lib.1.222.nu.70
qui rem emit. de euictionibus, libro 8 2453.nu.20
qui rem propriam, de loca. & conduc. lib 4.1189.nu.20
qui restituitur, de reputationibus quæ fi.in iudi.lib.2.538.nu.30
Qui secutus, de instito.& exercito.act. lib.4.974.nu.10
qui se non immiscuerunt, si tutor vel cura.non gest.libro 4. 1484. numero 20
qui sententiam, de pœnis, lib.9.2707. nu.50
qui se patris. vnde liberi.libro 6.1598. nu 60
qui sepulchra.de sepul. viola. libro 9. 2831.nu.30
qui sine auctoritate, de operib. pub.li. 8.2311.nu.70
qui stipendia de procurator.lib.2. 424 nu.30
qui sub prætextu.de sacrosan.eccles.li. 1.40.nu.40
qui sua de Episc. & cler.lib.1.123. numero 70
qui semel.de in ius voc.lib.2. 325. numero 10
quisquis accusator. vt intra cert. temp. cri.quæst.termi.libro 9.2695.numero 50
quisquis censibus, de Episc.& cler.li.1. 90.nu.10
quisquis crimen de calum.lib.9. 2703. nu.20
quisquis cum militibus, ad legem Iul. ma.lib.9.2579.nu.10
quisquis emensis, de Episc.& cler.li.1. 150.nu.20
quisquis fuerit. de sportulis, lib.3.617. nu.40
quisquis iudici si cert.petat.lib.4.850. nu.20
quisquis maior, de rescin. vend. lib.4. 1108.nu.20
quisquis ne voluntas, quorum appell. non reci.lib 7.2225. nu.20
quisquis rem.de donationibus, lib.8. 516.nu.40
quisquis vult. de postulan.li.2.386.nume.40
qui tibi hæreditatem, de hæred.ven.li. 4.1093.nu.40
qui tibi hæreditatem, de his qui à non do.li.7.1985.nu.10
qui tutores, si tutor vel cura. Reipub. causa abesse.lib.5.1504.nu.70
qui veluti præsentem, ad leg. Corn.de fal.lib.9.2646 nu.30
quo minus creditor. si antiquior credi. pig.ven.lib.8.2354.nu.70
quo minus fructuum, de pigno. actio. lib 4.671.nu.20
quod adhibitus, de his qui sibi adscri. in testam.lib.9.2655.nu 50
quod certatum, de posthu. hæred. instit.lib.6.1714.nu.10
quod Cornelia. de Iud.& Cœlico.lib.1 205.nu.20

uod debitori.de solu.& liberat.li.8. 2445.nu.20
uod de suo,de dote cau.non nume.li. 5.1343.nu.10
uod dicis matrem,qui dare tut.vel cura.post li 5.1416.nu. 40
uod eis permittitur,de nup.li.4.1259 nu.70
uod est constitutum, ne de sta. defun. li.7.2231.nu.40
uod cultar da,de condic.ob tur.cau. li.4.870.nu.40
...ex liberta.de oper.libe.li.6.1570 nu.40
...ex operis,de pigno.act.li.4.965 nu.40
uod fauore,de leg.& consti.li.1.229 nu.20
uod in vxorem de neg.gest.li.2.454 nu.20
uod magno consilio.cõmina.epist. li.7.2165.nu.70
uod mater,de reuoc.don.lib.8.2536 nu.40
uod placuit,de excusationibus veterã li 5.1505.nu.70
uod plerumque.de alimon.pupillo prastan.li.5.1468.nu.10
uod promulgatis,de offic. Præf.vrb. li.1.284.num.40
uod quis,de procuratorib.lib.2.423 nu.60
uod res,de excusat.tuto.libro 5.1501 nu.70
uod filijs, de bonis quæ lib.in pote. &c.li 6.1928.nu.10
uod sponsæ de donationib. ante nup. li 5.1262.nu.60
...tempore militiæ,de restitutioni bus militum,li.2.542. nu.10
uoniam adseueras,de rerum permut. li.4.1176.num. 30
uoniam Alexandrum,ad leg. Iul. de adult.li.9.2958.nu.50
uonia aduersus,si quis ignorans rem domino,&c.li.5.1529.nu.40
uonia auus,de euictionib.lib.7.2452 nu.20
uoniam ciuili.de ordi.iudi.lib.3.651 nu.50
uoniam circunuentam,si aduersus dotem.li.2.510.nu.10
uoniam Consulis,de ferijs,lib.3.643 nu.10
uoniam desidria de naturali.li.li.5 1387.nu.50
uoniam ea. vbi & apud quem cogn. in integ.rest.li.2.535.nu. 60
uoniam indignum,de testa.li.6 1651 nu.60
uoniam in plerisque,de sacrosan.eccles.lib.1.75.nu.60
uoniam in prioribus,de inoffi.testa. li.3.702.nu.30
uoniam inter alias,de pact.pig.li.8. 287.nu.20
uoniam iudices ordinarij, de appellationibus,li.7.2187.nu.50
uoniam liberi,de testibus,lib.4.919 nu.10
uoniam liberum,de compensa.lib.4 951.nu.10
uoniam multa , ad legem Iul. de vi publ.li.8.2613.nu.20
uoniam multi,de hæret. & Manich. li.1.199.nu.60
uoniam nihil vt in posse.legato.&c. li 6.1887.nu.40
uoniam nonnulli.de appellationi.li. 7.2186.in princ.
Quoniam nonnulli.de falsa mo.lib. 9. 2656.nu.60
Quoniam nouella.de inoffi. testa.li.3. 698.nu.50
Quoniam plerumque,de dilationib.li. 3.637.nu.30
Quoniam præteritæ,de secun.nup. li. 5.1283.num.60
Quoniam religiosi quibus ex cau.serui pro.li 7.1951.nu. 50
Quoniam serues ad leg. Fab.de pla.li. 9.2636.num.40
Quoniam sororem,de iure delib.lib.6 1719.nu.50
Quoniam venerabilis,de Episc.& cle. li.1.96.nu 70
Quoniam vnũ,de custo.reo.lib.9.2599 nu.30
Quos retrahi, si aduersus libertatem, li.2.506.nu.10
Quoties ab omnibus,de fideicom. lib. 6.1803.nu.30
Quoties accipientis,de condic.ob tur cau.lib.4.871.nu .20
Quoties aliquis,de suis & legi. lib. &c. li 6.1894.nu.60
Quoties a tutoribus,si plures vna sent. li.7.2161.nu.60
Quoties certi.de hæredibus insti.li.7. 1678.nu.10
Quoties de ad Senatusconf. Orfic.lib. 6.1903.nu.10
Quoties de.de quæst.li.9.2689.nu.20
Quoties donatio,de dona.quę sub modo,li.8.2531.nu 60
Quoties duobus,de rei vin. lib.3.747 nu.20
Quoties ex quolibet.de prohib.seque. pecu.lib.4.854.nu.40
Quoties inter famil.ercisc.lib. 3. 783. nu. 40
Quoties pluribus , quando non petem partes petenti accrẽs.lib.6.1592 nu.60
Quoties principali.de fideicom. lib.6. 1804 nu.30
Quoties quæstio.de iudicijs,lib.3.586 nu 30
Quoties rescripto,de precib. Impe.offe.li.1.257.nu.30
Quoties res,de iure dot.libro 5. 1295. nu. 10
Quoties viro.vbi Senat.vel clariss.conueniant,lib.3.672.nu.10

R

Raptores virginum,de Epis.& cle. lib.1.149.in prin.
Raptores virginum,de rap.virgi.lib.9 2618.nu.10
Ratas manere,de rescin.ven.lib.4.1103 nu 50
Rationales priuatæ,de aduo.fisci. li.2. 406.nu.30
Rationes defuncti,de probationi.li.4. 900.nu.10
Rationes curæ,de admin.tut.li.5. 1434 nu 50
Ratio iuris,de hære. ven. libro 4.1091 nu. 30
Rebus certa,de rerum permutat.lib.4 1177.nu.10
Rebus quas,vt nemini liceat sine iud.li. 2.445.nu.40
Rebus quidem,de re indic.lib.7. 2150 nu.30
Receptitia,de constitu.pecu.lib.4.904 nu.50
Recta atque nunc incipit,Cum de summa Trin.li.1.26. nume.50
Recte possidenti.vnde vi.libro 8.2271. nu.30
Rectores prouinciarum,de pę.li.9.2711 nu.20
Reddentes honorem,nũc incipit,Nos de summa Trinitate.li.1.22.nu.70
Refert largiter,de fal.causadice.lega. li.6.1833.nu.40
Regiæ maiestatis,ut nemo priuatus titu.li 2.442.nu.50
Regionem,... regun. libro 3.808 nu 60
Rei annonariæ,sine cen.vel reliq.fundum compara.non possi.lib.4. 1115 nu.20
Rei creditor obligatæ.distrac.pign.li. 8.2373.num. 60
Res iudicatæ effectum,commina. epist.o.li.7.2164.nu.40
Reipublicæ iuribus,ne fiscus vel Resp. lib.2.446. in prin.
Relationes vicariorum,de offic.vicar. li.1.292.nu. 10
Rem maioris,de resc.in.ven.lib.4.1100 nu 60
Rem non nouam,de iudic.libro 3.606 nu.50
Rem in præsenti.de rei vxo.act. lib.5. 1319.nu.10
Rem quam,si aduers.vendi.pign.lib.2 502.nu.40
Rem quam,de iure dot. libro 5. 1304. nu.60
Rem quidẽ,de liberali causa.li.7.2002 nu.10
Renitẽte te.de iure deliberan.li.6.1728 nu. 20
Reus adulterij ad leg.Iul. de adul. li.9 2588.nu.10
Reos capitaliũ. de accusa. & inscript. lib.9 2555.nu.10
Reos principales , de fideiussoribus & man li.8.2428 num. 70
Repetita ... de Episc. & cler.li.1.124.nu. 70
Repetitio pecu...,ne de statu defun.li. 7.2037.nu 60
Reprehendenda.de insti. & substi.li.6 1687.nu.50
Re quidem,quando lice.ab emp.disce. li.4.1110.nu.60
Requirendi fugitiuos, de seruis fugit. li.6.1539.nu.20
Res alienas,de rei vind.libro 3.753.nume 20
Rescripta contra,de precibus Imp.offe.lib.1.260.nu.20
Res in iudicium,de litis contest.lib 3. 632.nu.40
Res inter alios quibus res iudi.nõ no. li.7.2162 nu.60
Res iudicatæ,de re iudica.lib. 7. 2151. nu 10
Res mobiles in dotem, de vsucap. pro dote.lib.7.2042. nu.20
Res ob cautiam,si in cau.iudi.pign.lib. 8.2353.nu.70
Res obligatas de pign & hypoth.lib.8 2373...
Res obligatas,vi bon.rapt lib.9. 2672 nu.30
Res pignoris,de remis.pign.li.8.2363 nu.70
Respublica minorum , quibus ex causis maio.in integ restit. libro 2. 555 nu 20
Res quæ, de bonis mater. & mater. generis libro 6. columna 1925. nume. 10 40

Res quas, de iure dot. lib. 5. 1301. nu. 60
Res religioni, de sepulchro viola. li. 9. 2630. nu. 20
Restituendæ sunt clarissimis. de aduo. diuer. iudi. li. 2. 402. nu. 10
Res vxoris, de donat. inter vir. & vxo. li. 5. 1356. nu. 70
Re tua apud, de rei vin. li. 3. 749. nu. 50
Reum criminis, de procuratorib. lib. 2 413. nu. 20
Romanæ gentis, de eunuch. lib. 4. 1098 nu. 40
Rupto quidem, de codicillis, li. 6. 1765. nu. 10

S

SAcramenta puberum, si aduersus venditio. li. 2. 500. nu. 10
Sacram fecimus, de nup. lib. 5. 1146. nu. 10
Sacram fecimus, de episc. aud. li. 1. 178. nu. 10
Sacri adfatus, de diuer. rescrip. li. 1. 272 nu. 40
Sacrilegij instar. de diuer. rescrip. li. 1. 271. in prin.
Sacris canonib. de Epis. & cler. li. 1. 132 nu. 50
Sacris nostris legibus, de Episc. & cle. li. 1. 137. nu. 60
Sacrosancta Thessalonicen. de sacrosan. eccle. lib. 1. 40. nu. 10
Sacrosanctæ, de episc. & cler. li. 1. 117. nu. 30
Sancti r de hære li. 1. 165. nu. 40
Sanctissimarum, de Episc. & cler. lib. 1. 130. nu. 60
Sæpenumero preceptum, ne rei domi nicæ, li. 7. 2078. nu. 70
Sæpe qui iam, de præscrip. triginta vel quadraginta an. li. 7. 2029. nu. 30.
Sæpe rescriptum, vt nemini liceat sine iud. li. 2. 445. nu. 20
Salarium incerta manda. vel con. li. 4. 1070 nu. 30
Saluatorem & dominum. Hunc incipit, Cum. de sum. Trin. lib. 1. 28. nume. 10
Sancimus cautionis, de verb. & rerum signific. li. 6. 1788. nu. 30
Sancimus creatione, de admi. tuto. li. 5 1441. nu. 50
Sancimus de inuectis, in quibus cau. pign. li. 8. 2330. nu. 30
Sancimus eiusmodi, ad leg. Iul. repet. li. 9. 2663. nu. 50
Sancimus fauore, in quib. cau. in integ. resti. li. 2. 522. nu. 20
Sancimus his solis, de restitutionibus militum. li. 2. 545. nu. 10
Sancimus his solis, quibus no obijci. longi temp. præscr. li. 7. 2027. nu. 10
Sancimus ibi, de pœnis, libro 9. 2709. nu. 70
Sancimus igitur, de summ. Trin. li. 1. 18 nu. 10
Sancimus licentiam, ad Senatuscons. Trebel. lib. 6. 2040. nu. 20
Sancimus mulieres, de receptis arbit. lib. 2. 567. nu. 10
Sancimus neminem, de Episco. & cler. lib. 1. 138. nu. 50
Sancimus neminem, de administ. tuto. lib. 5. 1444. nu. 70
Sancimus neminem omnino, de Episc. & cler. li. 1. 145. nu. 20
Sancimus neminem, de sacrosan. eccle. li. 1. 67. nu. 50
Sancimus nemini, de infan. expo. lib. 8. 2499. nume. 10
Sancimus, de man. Prin. li. 1. 234. nu. 30.
Sancimus nuptias, de nupt. lib. 5. 1145. in prin.
Sancimus omnem, de donationib. li. 8. 2510. nu. 70
Sancimus omnes, de iudi. libro 3. 609. nu. 70
Sancimus patronum, de aduoc. diuer. iudi. lib. 2. 394. nu. 40
Sancimus quemadmodum, communia de successi. li. 6. 1919. nu. 60
Sancimus res, de sacrosan. eccl. li. 1. 69. nu. 40
Sancimus si quis, de nuptijs. lib. 5. 1142 nu. 60
Sancimus si quis, de testamen. li. 6. 1664 nu. 10
Sancimus si communia, de manu. lib. 7. 1998. nu. 50
Sancimus si quis de vsur. rei iudi. lib. 7 2158. nu. 50
Sancimus si quis pro. de fideiussorib. & mand. lib. 8. 2430. nu. 30
Sancimus si quis moriens, de Episc. & cler. li. 1. 133. nu. 60
Sancimus siue, de reb. alie. no n alie. lib. 4. 1138. nu. 20
Sancimus veterum pro socio. li. 4. 1082. nu. 60
Sancimus vt aduocatis, de aduo. diuer. iudi. li. 2. 391. nu. 10
Sancimus vt authentica, de diuer. rescri. li. 1. 271. nu. 30
Sancimus vt si quando, de episc. aud. li. 1. 178. nu. 70
Sancimus vt nemo, de episc. aud. li. 1. 176 nu. 20
Sancimus vt quoscunq; de infan. expo. li. 8. 2500. nu. 50
Sanum mente, de transactionib. l. 2. 368 nu. 30
Satis apertè ad leg. Cor. de fal. li. 9. 2641 nu. 10
Satis notum est, in quib. caus. pig. li. 8. 2329. in prin.
Scholarium nostrorum, de offi. magis. off. li. 1. 288. nu. 20
Sciant cuncti, de probationib. li. 4. 923 nu. 30
Sciant iudices, ad le. Iul. repet. li. 9. 2661 nu. 30
Sciant qui, de legit. hæredib. li. 6. 1909. in princip.
Sciant Principes, de offi. diuers. iud. li. 1. 298 nume. 60
Sciens liberum, vbi de cri. agi. opor. li. 3 655. nu. 20
Sciens seruum, de vsucap. pro emptore. li 7 2040. nu. 10
Sciens conditionem, de ingenuis ma. li 7. 1975. nu. 40
Sci nus antea, de inoffi. te a. lib. 3. 729. nu. 5
Sci nus iam, de iure deliber. lib. 6. 1732 nu. 30
Scire debes, ad legem Falc. lib. 6. 1854. nu. 20
Scire debs, de priuileg. dot. lib. 7. 2250. nu. 70
Scire debetis, vt in possess. lega. & c. li. 6 1890. in princ.
Scire debuisti, communia de succes. li. 6. 1916. nume. 20
Scire debuisti, de contrahen. stip. li. 8. 2403. nu. 30
Scriniarios, de testamen. milit. li. 6. col. 1636. nu. 60
Scriptura testamenti, commu. vtriusq; iudi. li. 3. 805. nu. 50
Scripturæ diuersæ, de fide instru. lib. 4. 946. nu. 10
Scripturas quæ sæpe, qui pot. in pign. hab. li. 8. 2344. nu. 40
Scrupulosam veterum, de contrahen. stip. lib. 8. 2405. nu. 60
Secundum Diui Leonis, de donationibus, li. 8. 2518. nu. 60
Secundum placiti, de distrac. pig. lib. 8. 2274. nu. 40
Secundum rationem, sol. matri. quemadm. dos pet. lib. 5. 1373. nu. 50
Secundum responsum, de contrahen. stip. li. 8. 2402. nu. 10
Secundus creditor. de pig. & hypo. li. 8. 2323. nu. 30
Senatores, vbi Sena. vel claris. conue. li. 3. 671. nu. 30
Senatores seu. de naturalib. lib. 5. 1383. nu. 60
Senatusconsulti, de interdic. ma. lib. 5. 1154. nu. 70
Senatusconsulto & edicto, de his qui si bi adscri. in test. lib. 9. 2654. nu. 60
Senatusconsulto permissum, de his qui accus. non poss. lib. 9. 2547. nu. 20
Senatusconsultum, de peti. hær. li. 3. 724 nu. 30
Senatusconsultum, ad Senatuscon. Velle. lib. 4 995. in prin.
Senatus ad donationem, de donationibus, li. 8 2510. nu. 70
Senium quidem, qui testa. fac. poss. li. 6 1639. nu. 20
Sententia bonorum, de fideiussorib. & mand. li. 8. 2427. num. 50
Sententijs finita, de errore aduoc. li. 2. 407. nu. 30
Serui ob violatum, ad leg. Iul. de adul. li 9 2595. nu. 70
Serui qui monetarius, quibus ex caus. serui pro. li 7. 1992. nu. 20
Serui si dominorum, de Episc. & cler. li. 1. 123. nu. 10
Seruis testamento, de lega. lib. 6. 1774. nu. 10
Seruo ex sententia, de pœnis, li 9. 2706 nu. 60
Seruo qui fuerat, de pig. & hypo. li. 8. 2325. nu. 20
Seruo tuo, de testamen. ma. lib. 7. 1952. nu. 50
Seruorum capitis, de bo. proscript. lib. 9. 2713. nu. 10
Seruorum libertates, de leg. Fu. Cani. tol. li. 7. 1956. nu. 70
Seruos meos, qui manumit. non pos. li. 7. 1987. num. 70
Seruos non solum, de quæst. lib. 9. 2690 nu. 20
Seruos pro domino, de testi. lib. 4. 927 nu. 30
Seruos qui fecisse, ad le. Iul. de vi pub. lib 9. 2615. nu. 50
Seruos qui propr. de quæst. lib. 9. 2686 nu. 70
Seruos quos nullo, si vendito pig. li. 8. 2377. in prin.
Seruum communem, fam. ercisc. li. 3. 792 nu. 10
Seruum emptor. de rei vin. lib. 3. 753. nu. 10
Seruum fugitiuum, de seruis fugi. li. 6. 1538. nu. 20
Seruus creditoris, de pactis, lib. 2. 327. nu. 50
Seruus in iudicio, de iud. li. 3. 589. n. 40
Seruus sub pœna, de pœnis, lib. 9. 2706 in prin.
Seruus successores, communia de successio.

ssionibus,lib.6.1719.in prin.
Seruus tuus,de institu. & exercito, act.lib.4.971.nu.70
Seueriter Præses,de excusa.tuto.lib.5.1499.nu.20
Si ab Æliano,ad leg.Flau.de pla.lib.9.2634.nu.70
Si abducta mancipia,de fur.& ser.cor.lib.6.1594.nu.40
Si ab eo cuius,de lib.cau.li.7.2004.numero 40
Si ab eo qui,de nego.gest.li.2.451.in prin.
Si ab eo qui,de legiti.hæredibus,lib.6.1909.nu.30
Si ab hostibus, quibus excau. ma.in in integ.resti.li.2.556.nu.40
Si ab s ntis,si certum petatur,li.4.843.nu.10
Si absentibus,si tutor vel cura.falsis al leg.excu.fit.lib.5.1503.nu.60
Si accusatoribus,de accusationibus & inscrip.lib.9.2555.nu.40
Si à creditore,de obliga. & actio. lib.4.880.nu.20
Si à creditrice,credit.euict.pign.lib.8.2467.nu.40
Si actionem legati,de pactis.lib.2.341.nu.10
Si actor à curatore,de appellatio.li.7.2182.in prin.
Si actore seruo,de solut.& libera.lib.8.2447.nu.20
Si actu solemni,de reuocan.his quæ.li.7.2254.nu.50
Si ademptis bonis,de senten. pas.li.9.2722.nu.50
Si ad excludendam,de rebus credit.li.4.819.nu.10
Si ad instar.de lib.exhiben.lib.8.2293.num.10
Si ad resoluendam,de prædijs & alijs rebus mi.li.5.1520.nu.40
Si ad scribarum,de appellationi.lib.7.2175.nu.40
Si æstimata,de fundo.dotali.li.5.1380.nu.40
Si à fratre,de testam.mili.lib.6.1635.nu.50
Si à matre,de iure dot.li.5.1300.nu.30
Si à non dominis,de his qui à non do.lib.7.1986.nu.40
Si aduersarius,de fide instru.lib.4.941.nu.20
Si aduersarius,ad Senatuscõs. Velleia.li.4.959.nu.30
Si aduersus priuatos,si aduersus fiscũ.lib.2.514.nu.10
Si adulta,de hæredi.actio.li.4.900.numero 30
Si æstimata prædia, de fun.dot.lib.5.1380.nu.40
Si alienam reo,de fideiussori.& mandato.lib.8.2417.nu.30
Si aliquando,de operibus publ.lib.8.2310.nu.20
Si aliquid per epistolam, de donationi.lib.8.2509.nu.60
Si aliberius, si minor se maiorem dix.li.2.526.nu.60
Si ancillam,de contrahen.emp. & vẽ.lib.4.4016.nu.10
Si ancillam tibi,de actionibus emp.& ven.lib.4.125.nu.50
Si ancillam nummis,de donatio.inter vir.& vxo.lib.5.1344.nu.40
Si ante conceptus,de pœ.is,li.9.2704.nu.30
Si ante matrimonium, de donationibus ante nup.lib.5.1215.nu.10
Si à patre,de condict.indeb.lib.4.858.nu.10
Si à patre,de iure deliber.lib.6.1716.nu.40
Si appellationem,de appellationibus lib.7.2191.nu.50
Si apud priorem,de ædilitijs actionibus li.4.1160.nu.10
Si apud prouinciæ,de reuocando.li.8.2534.num.20
Si apud vtrumque,de appellationibus.lib.7.2185.num.30
Si aquam per,de serui.& aqua.li.3.768.num.40
Si arbiter datus,de senten.& interloc.lib.7.2115.in prin.
Si à sponso rebus. de donationibus ante nup.lib.5.1218.nu.50
Si à te comparauit,de pac. inter empt.& vend.compo.lib.4.1145.num.40
Si auia tua,de iure deliber.lib.6.1719.nu.20
Si auia vestra,de inutilibus stip.lib.8.2413.nu.20
Si auia vestra,de donationibus,lib.8.2511.nu.70
Si auiæ,de successorio edicto.li.6.1604.nu.10
Si auiam tuam,de ingenuis ma.lib.7.1994.nu.20
Si aui tui,de crim.expil. hæred. lib.6.1670.nu.30
Si auus tuus,unde liberi,lib.6.1558.numero 20
Si auus tuus,de libe.præ.lib.6.1705.numero 30
Si aut nullum,de legiti.hæredib.lib.6.1907.nu.60
Si Barbatoram,de fideiuss.& mandato.lib.8.2424.nu.30
Si bona debitoris,de bon.auct.iud.poss.li.7.2240.nu.20
Si bonam causam,de administr.tuto.li.5.1433.nu.50
Si bonorum, qui admit.ad bono.poss.li.6.1588.nu.40
Si captiui,de Episc.& cler.lib.1.142.in prin.
Si causa cognita,de transactionibus,li.2.372.nu.40
Si causam iudicati, de execu. rei iudic.li.7.2153.nu.60
Si cautiones,de his qui accus. non poss.li.9.2545.nu.20
Si certis annis,de pactis,li.2.343.nu.50
Si cessante solut. de distrac. pign. li.8.2369.nu.50
Si circunscripta,solu.matrimo.quemadm.dos peta.lib.5.1375.nume.40
Si citra,de condic.indeb.lib.4.856.numero 30
Si clericus,ante de episc.aud. lib.1.156.nu.60
Si codicillos,de testamẽ.ma.li.7.1948.nu.60
Si cogitatione famil.ercis.li.3.791.numero 10
Si cognati,de nego.gest. li.2.460. numero 30
Si compensandi,de hæredibus institu.li.6.1675.nu.40
Si competenti, de alen.libe.lib.5.1381.nu.40
Si competenti,quando dies leg.ced. li.6.1884.nu.10
Si conductionis,de loc.& condu.lib.4.1193.nu.30
Si confidis sponsam. ad leg. Iul. de vi pub.lib.9.2611.nu.70
Si cõstitutione matrt. de donatio. ante nup.lib.5.1217.nu.10
Si constante matrimonio, de donatio. ante nup.lib.5.1220.nu.20
Si constante matrimonio,de donat.inter uir.& uxo.li.5.1355.nu.10
Si constante, de repu.lib.5.1369.nu.30
Si constante matrimonio, solu.matrimo.quemad.dos peta.lib.5.1378.nu.40
Si constãte matrimonio, si dos constã.stan.matri solu.fue.lib.5.1378.nu.10
Si constat,de compensa.li.4.1028.numero 20
Si constiterit, finium regund. li.3.810.nu.40
Si constiterit, de fide instrum.li.4.944.nu.10
Si contra cõpromissum,de re. ep.arbit.lib.2.559.nu.30
Si contra matris,si contra mat. uolun.tut.da.fit.lib.5.1465.nu.30
Si contra amplissimi, si quis ignorans rem mi.& c.li.5.1528.nu.60
Si contra defuncti, de vsucap. pro emptore,lib.7.2038.nu.10
Si contra licitum, manda.uel con.li.4.1071.nu.60
Si contra maiorem,de appell.li.7.2181.nu.20
Si contra pupillos,quando impe.inter pup.& c.li.3.653.nu.70
Si contra te,de his qui per metum iud.li.7.2230.in prin.
Si controuersia,de euictionibus, lib.8.2446.nu.10
Si conuenit,de pactis conuen.li.5.1335.nu.30
Si creditor,si tut.uel cura. interue.lib.2.492.nu.40
Si creditor,de pig.actio.li.4.966.nu.50
Si creditor colludens, ad leg. Corn.de fal.lib.9.2647.nu.10
Si creditor conditioni de fideiusso. & mandatoribus,lib.8.2421.nu.60
Si creditor pignus,de iu domi.imp. li.8.2381.nu.60
Si creditor possessionem si pignus pignoris.lib.8.2379.nu.30
Si creditore pignus vendi.pign.aga.lib.8.2378.nu.40
Si creditores vestros de pact.lib.2.337.num.10
Si creditoribus,de seruo pign. da.ma.li.7.1981.nu.40
Si creditoris,de fideicomm.lib.6.1809.nu.20
Si creditrici de vsur.li.4.1037. num.30
Si crimen aliquod,de ordi.cog.ni.lib.7.2025.nu.20
Si crimen ad tuam, de his qui accusa.non poss.lib.9.2549.nu.30
Si criminis accusationem,ad leg.Iul.de ui pub.lib.9.2612.nu.30
Si criminis alicuius,ad exhiben. lib.8.2297.nu.30
Si cuiusdam,de accusat. & inscrip.lib.6.2553.nume.50
Si cuiusloci proprietas,de adif.priua.li.8.2297.nu.60
Si cui non num erat, de non numera.pecu.li.4.1025.nu.70
Si cuiuscunque, ne liceat poten.lib.2.441.nu.10
Si cum ante,de donatio.ante nup.lib.5.1214.nu.30
Si cum aui tui,si minor.ab hæred.se abst.lib.2.528.nu.10
Si cum,de dot.promiss.lib.5.1289.numero 10
Si cum esses,qui legit.perso.stã.in iud.hab.uel non.lic.3.625.nu.50

si cum exiguam de condict. ob cau. li. 2.865. nu. 20
si cum fratre tuo res inter alios actas. lib. 7.2170. nu. 30
si cum Hermes, de loca. & conduc. li. 4. 1182. nu. 30
si cum inter te, quando prouo. non est necess. lib. 2.216. in prin.
si cum is fecit Senatusconsul. Velleia. li. 4. 973. nu. 40
si cum militibus, de restitutionibus militum, li. 2.544. nu. 40
si cum minor, si minor se maio. dixe. libro 2.525. nu. 60
si cum pater, si aduer. rem iud. li. 2.495 nu. 30
si cum pater, ad Senatusconsul. Velleia. li. 4.966. nu. 20
si cum patruo, commu. vtriusq. iud. li. 3. 804. nu. 10
si cum patruus, de rerum permut. lib. 4. 1173. nu. 10
si cum pecuniam, de priuil. fisci. lib. 7. 2018. nu. 50
si cum pecuniam, de contrahen. stip. libro 8.2401. nu. 40
si cum quaestio, de euictionibus lib. 8. 2459. nu. 70
si cum tibi, de iudicijs, li. 3.583. nu. 40
si cum seruus, de solut. & liberat. lib. 8. 2440. nu. 10
si cum vel, de testamen. milit. libro 6. 1634. nu. 10
si curator arbi. tute. lib. 5.1450. nu. 50
si curatorem, de in integ. restitut. li. 2. 478. nu. 30
si curatores habes, de admin. tuto. lib. 5.1433. nu. 10
si curatores quando tut. cura. esse desi. lib. 5.1492. nu. 30
si curatores, de excusationibus tuto. li. 5.1494. nu. 20
si curatoris, de iure deliberā. li. 6.1720 num. 30
sicut bonis, de in ius voc. lib. 2.323. numero 20
sicut certi, de testamen. mil. lib. 6.1633 nu. 40
sicut cessat de donatio. inter vir. & vxorem lib. 5.1349. nu. 10
sicut datam, de libe. cau. lib. 7.2012. nu. 10
sicut eligendi, de fideius. & mandator. lib. 8.2428. in prin.
sicut falsi testamenti, ad leg. Corn. de fal. lib. 9.2638. nu. 10
sicut conuictis, de quaestio. lib. 9.2686 nu. 10
sicut in initio, de mutat. no. lib 9.2559 nu. 40
sicut initium, de fide instrum. li. 4.943 nu. 40
sicut initio, de obligat. & actionibus, lib. 4.878. nu. 30
sicut in rem speciales, de praescrip. triginta vel quadraginta anno. lib. 7. 2083. nu. 20
sicut instrumenta, de libe. cau. li. 7.2011 nu. 50
sicut liberis captis, de postli. reuer. lib. 2491. nu. 70
sicut maior, de repu. vel absti. haered. lib. 6.1744. nu. 60
sicut sacrificia de Paga. & sacrific. lib. 1.211. nu. 60
sicut semel, de libe. cau. lib. 7.2019. numero 60
sicut periculum, de actio. empti & vēd. lib. 4.1126. nu. 30
sicut vim maiorem, de pign. & hypot. lib. 8.2322. nu. 40
sicut vsumfructum, de seruitu. & aqua. lib. 3.774. nu. 10
si debitor cuius, de priui. fisci. libro 7. 2146. nu. 10
si debitor poenam, de sent. pass. lib. 9. 2711. nu. 50
si debitor, qui manu. non poss. lib. 7. 1989. nu. 60
si debitor rem de distrac. pign. lib. 8. 2372. nu. 20
si debitori haeres, aduersus cred. lib. 7. 2073. nu. 30
si debitum, quando fisc. vel priuat. li. 4 896. nu. 30
si de certa re, de transactio. lib. 2.372 in prin.
si decreto Praetoris, qui pot. in pign. hab. lib. 8.2339. nu. 40.
si decreto ordinis, de seruis Reipu. manumiss. lib. 7.1983. nu. 10
si defunctus arbi. tute. lib. 5.1473. nu. 50
si defunctus, de iur. & legit. libe. li. 5. 1893. nu. 20
si de fundo, de locato & conduc. lib. 4. 1187. nu. 20
si de haereditate, de ordi. cognitio. lib. 7.2074. nu. 60
si delegatio, de nouat. & delegat. lib. 7. 2435. nu. 30
si deportationis, de senten. pass. lib. 9. 2725. nu. 20
si deportatus suos, de bo. proscript. lib. 9.2726. nu. 10
si de possessione de probationib. lib. 4. 920. nu. 10
si de possessione, vnde vi. lib. 8.2273. nu. 20
si deposita, depositi vel con. li. 4.1056. num. 30
si depositi de posi. vel con. lib. 4 1056. nu. 10
si de proprietate, si à non competen. li. 7.2140. nu. 30
si deserta praedia, si propter public. pē si. ven. fue. cele. lib. 4.1112. nu. 50
si desertorem, qui ex cau. serui pro li. 7.1952. nu. 70
si diuersa pars, de transact. li. 2.39. nume. 30
si diuisa conductio de loca. & conduc. lib. 4.1185. nu. 20
si diuisio, de diuiden. tute. lib. 5.1477. nu. 20
si diuisionem, fam. ercisc. lib. 3.786. nume. 40
si diuisum, si ex pluribus tutoribus, li. 5.1453. nu. 10
si doceas vt adfirmas, de donatio. quae sub modo lib. 8.2530. num. 70
si docueris, ad leg. Cornel. de fal. lib. 9 2644. nu. 40
si dolo aduersarij, de resc. vend. vendi. li. 4.1102. num. 30
si domina, de vsus. & habi. lib. 3.758. nu. 40
si dominium, ad exhibend. lib. 3.816. nu. 50
si dominium, de pigno. & hypoth. li. 8 2318. nu. 30
si donatione, de dona. cau. mortis, lib. 8.2539. nu. 10
si donationem, de reuocan. donat. lib. 8.2535. in princ.
si donatione tibi, de collationibus, li. 6.1619. nu. 10
si donationis causa, de contrahend. emp. & vend. li. 4.1084. nu. 30
si donationis causa, de donationi. lib. 8.2511. nu. 50
si donationis, de accept. lib. 8.2450. numero 30
si donationis, de his quae vi metusve cau. lib. 2.468. nu. 20
si donatio per epistolam, de donatio. li. 8.2506. nu. 40
si donationum, de nup. li. 5.1235. nu. 70
si dotare filiam, ad Senatusconsul. Velleia. li. 4.1000. nu. 10
si dotem, con. de leg. lib. 6.1833. nu. 10
si dotem, de falsa cau. adiec. lega. lib. 6 col. 1833. nu. 10
si dotem mari. de iure dot. li. 5.1305 num. 50
si dum in tuo ad leg. Iul. de adult. lib. 9 2559. nu. 70
si duobus, commu. de lega. lib. 6.1825. nu. 10
si duo pluresve, de duobus reis stipul. li. 8.2413. nu. 50
si duo vel plures, per quas perso. nob. acquir. lib. 4 987. nu. 10
si ea conditione, de condi. inser. & c. li. 6.1837. nu. 30
si ea cuius, ad leg. Falc. lib. 6.1862. numero 50
si ea lege de pact. inter empt. & vend. compo. lib. 4.1142. nu. 30
si ea lege, si mancip. ita fue. alien. vt manu. lib. 4.1155. nu. 20
si ea lege de vsur. lib. 4.1043. nu. 10
si ea pactione, de vsuris, li. 4.1041. numero 10
si ea quae crimen. de his qui accu. non poss. li. 9.2548. nu. 10
si ea quae donaueras, de donat. lib. 8. 2513. nu. 30
si ea quae, si quis ignorans rem minoris & c. lib. 5.1528. nu. 20
si ea quaestio, de his quibus ut indig. libro 6.1757. nu. 40
si ea quae stupro, ad legem Iul. de adul. lib. 9.2596. nu. 40
si ea quae tibi, de fideiussoribus mi. li. 2. 485. nu. 40
si eius à quo ad leg. Iul. de adul. lib. 9. 2567. nu. 60
si eius quae, de legit. hered. lib. 6.1905. nu. 30
si emancipata, de iuris & fac. igno. lib. 1.249. nu. 10
si emancipati, de collation. lib. 6.1616 nu. 10
si emancipatus, si quis alteri, vel sibi sub al. & c. li. 4.1129. nu. 50
si eo tempore quo, de remiss. pign. lib. 2362. nu. 30
si ex alio, quod cum eo & c. lib. 4.980. nu. 50
si ex cautione de condict. ob turp. cau. lib. 4.869. nu. 20
si ex cautione, de non numer. pecun. lib. 4.1012. nu. 30
si ex contractu, quod cum eo & c. lib 4 975. nu. 40
si ex edicto, quorum bono. lib. 8.2265. nu. 20
si ex ea pecunia, de rei vend. lib. 3.742 nu. 30
si ex falsis instrumentis, de transact. lib. 2.380. nu. 20
si ex libertate, de lib. cau. lib. 7.2006. numero 20
si ex maiore de excep. seu praescrip. li. 8.2391. nu. 30
si ex multis causis, de anna. except. li. 7.2105. nu. 40
si ex persona minorum, si aduersus transact. lib. 2. columna 507. numero 30

Si ex possessione. vbi causa stat. agi deb. lib. 3. 666. nu. 50
Si ex precio. si cer. pet. lib. 4. 845. n. 10
Si ex quacunq; ad exhiben. lib. 3. 820 nu. 40
Si ex Senatusconsulto. ad Senatuscon. Treb. lib. 6. 1844. nu. 40
Si extat corpus. de nova. actio. lib. 3. 813. nu. 40
Si ex venditione. de compen. libro 4. 1029. nu. 50
Si ex voluntate. de donat. inter vir. & vxo. li. 5. 1346. nu. 60
Si falsos codicillos ad leg. Corn. de fal. li. 9. 2644. nu. 10
Si falsum instrumentum, plus ualere quod agi. &c. li. 4. 1961. nu. 40
Si familiæ, famil. ercifcun. li. 3. 786. nume. 20
Si fideicommissum. quã. dies leg. ced. li. 6. 1886. nu. 60
Si fideiussor. de dolo malo. lib. 2. 478. nu. 30
Si fideiussor. manda. vel con. li. 4. 1065. nu. 30
Si fideiussor nullam. de fideius. & manda. li. 8. 2432. nu. 20
Si fideiussor procuratoris, de procu. li. 2. 437. nu. 60
Si filiæ tuæ, de dona. ante nup. lib. 5. 1215. nu. 50
Si filiæ tuæ. de contrah. stip. li. 8. 2040. nu. 10
Si filiam tuam. de inoffi. test. lib. 3. 692 nu. 70
Si filijs debitoris, qui pet. tut. vel cur. li. 5. 1409. nu. 60
Si filij, de secun. nup. lib. 5. 1286. numero 20
Si filij tui, de dona. inter vir. & vxo. li. 5. 1353. nu. 30
Si filium tuum, de lib. cau. lib. 7. 2015. nu. 50
Si filium tuũ, de pat. potest. li. 8. 2468. num. 40
Si filius, de bonis proscrip. lib. 9. 2715. nu. 60
Si filiusfamilias, de peti. hæred. lib. 3. 732. nu. 30
Si filiusfamilias, famil. ercifcun. lib. 3. 781. nu. 10.
Si filiusfamilias. 1. ad Senatusc. Mace. li. 4. 988. nu. 50
Si filiusfamilias. 2. ad Senatusc. Mace. li. 4. 989. nu. 40
Si filiusfamilias. 3. ad Senatusc. Mace. li. 4. 992. nu. 30
Si filiusfamilias, ne filius pro patre. li. 4. 889. nu. 70
Si filius pro patre. de neg. gest. lib. 2. 451. nu. 40
Si filius tuus, de inoffi. dona. lib. 3. 719. nu. 20
Si filius tuus, de dona. li. 8. 2510. nu. 10
Si filius tuus, ad Senatusc. Maced. li. 4. 991. nu. 60
Si filius tuus in potestate. de pat. potest. li. 8. 2459. nu. 40
Si fines agri. de euictio. lib. 8. 2465. nume. 50
Si fœmina. ad Senatuscon. Turpil. li. 9. 2699. nu. 20
Si fœbris, ad Senatusc. Velle. lib. 4. 1008. nu. 40
Si morte mulier. ad leg. Cor. de sic. lib. 9. 2615. nu. 30
Si Fortunatum. de lega. lib. 6. 1775. nume. 10
Si frater de filiofamilias min. li. 2. 484. num. 10
Si frater patruelis, qui testa. face. poss. li. 6. 1639. nu. 40
Si frater tuus, de fideicom. lib. 6. 1801. nu. 10
Si fratrem tuum, ad leg. Fab. de pla. li. 9. 2635. nu. 60
Si fratres, commu. vtriusque iud. lib. 3. 804. nu. 40
Si fratres tui, ex quib. cau. infa. irrog. li. 2. 418. nu. 50
Si fratris tui, de iure delib. 6. 1717. nume. 30
Si fratri tuo. de suis & legi. libe. lib. 6. 1890. nu. 70
Si fraude & dolo, de præscri. lon. tēp. li. 7. 2062. nu. 30
Si fructus eorum, de dona. inter vir. & vxo. li. 5. 1347. nu. 20
Si fugitiui, de ser. fugi. li. 5. 1519. n. 40
Si functiones de donatio. lib. 8. 2506. nu. 10
Si fundi nomine. de pac. pi. lib. 8. 2386. nu. 60
Si fundum, de pac. inter emp. & vendi. compo. li. 4. 1142. nu. 50.
Si fundũ pignori, qui pot. in pig. hab. li. 8. 2340. nu. 50
Si fundum sciens, de euictio. li. 8. 2464. num. 40
Si fundum tuum. de reb. alie. non. alie. li. 4. 1137. nu. 10
Si fundum vestrum, de rei vindi. lib. 3. 749. nu. 10
Si furiosi parentis, de nup. lib. 5. 1243. nu. 20.
Si furti condemnati, ex quib. cau. infa. irro. li. 2. 413. nu. 10
Si Gaudentius, de contrah. emp. & vē. li. 4. 1085. nu. 50
Si generaliter, qui pot. in pig. hab. lib. 8. 2341. nu. 30
Si genero dotem. de iure dot. li. 5. 1307. nu. 10
Si hæredes iure, de testam. manu. lib. 7. 1952. nu. 50
Si hæreditas eius, de testa. manu. lib. 7. 1950. nu. 50
Si hæredum, de inoffic. testa. lib. 3. 688. num. 30
Si hi contra, de loca. & condu. li. 4. 1190 nu. 10
Si hi qui ante. quando ex fac. tuto. uel cura. li. 5. 1451. nu. 30
Si hi qui, de loca. & condu. lib. 4. 1186 num. 50
Si his de quorum. de legit. hæredi. lib. 6. 2000. nu. 10
Si hi quos, de libe. cau. lib. 7. 2002. nume. 30
Si homines certi, de vsu. & fructi. lib. 6. 1842. nu. 50.
Si hypothecas, de remiss. pig. li. 8. 2363 nu. 10
Si iam impuberes, si tutor uel cura. inter. l. 2. 491. nu. 10
Si idcirco. quib. ex cau. ma. in integ. resti. li. 2. 554. nu. 40
Si idē codicilli. de codicillis, li. 6. 1769. nu. 10
Si ideo. de his quib. ut indig. li. 6. 1761. nu. 10
Si ignorans solu. matri. quemad. dos peta. li. 5. 174. nu. 30
Si ignorante. de remiss. pig. lib. 8. 2361. nu. 20
Si Imperialis maiestas, de legib. & cōsti. lib. 1.
Si in ædibus, de serui. & aqua. li. 3. 772 num. 30
Si in area, de rei vind. lib. 3. 748. nu. 30
Si in causa quando fisc. vel priua. lib. 4. 896. nu. 10
Si in cursu depositi, vel com. li. 4. 1054. nu. 60
Si indebitum, de fideius. & mand. li. 8. 2425. nu. 10
Si infanti. de iure deliberan. li. 6. 1714. nu. 30
Si inferiorem, de rei vindica. lib. 3. 738 nu. 50
Si in fraudem, si in frau. pat. a libe. alie. fa. fit li. 9. 1578. nu. 70
Si in fraudem, de lega. li. 6. 1776. nu. 40
Si in fraudē legatorũ. si omis. fit cautela. li. 6. 1792. nu. 20
Si in fraudem, qui manu. non pos. lib. 7. 1979. nu. 10
Si ingenuum te. de ingen. lib. 7. 1993. nume. 30
Si in hoc quod, de distrac. pig. lib. 8. 2391. nu. 60.
Si in locum, in quib. casib. tut. vel cur. hab. &c. li. 5. 1426. nu. 30
Si in nomine. de testamen. lib. 7. 1649. nu. 30
Si in personam. de fideic. lib. 6. 1811. nu. 10
Si in possessione. ubi cau. stat. agi deb. li. 3. 666. nu. 40
Si in potestate de tabu. exhib. li. 8. 1291 nu. 20
Si in rem communem, si cert. pet. lib. 4. 848. nu. 50
Si in rem minoris, quando ex fac. tuto. uel cur. li. 5. 1451. nu. 30
Si in rem suam, si alie. res pig. da. lib. 8. 2333. nu. 40
Si in solutum, de obliga. & actio. lib. 4. 879. nu. 30
Si in te ac fratrem, si aduer. dona. lib. 1. 503. nu. 50
Si in te ius, de priui. fisc. li. 7. 2250. n. 10
Si inter minores, si maior fac. ra. hab. li. 2. 534. nu. 60
Si interrogatione, de vsur. lib. 4. 1058. nu. 30
Si inter virum, de iure dot. lib. 5. 1304. nu. 20
Si inter nos, commu. utriusque iu. lib. 3. 805. nu. 20
Si inter patrem, de solu. & li. li. 8. 2445. num. 50
Si intestato, ad Senatusc. Orfic. li. 6. 1908 num. 50
Si intra ætatem, de in integ. resti. lib. 2. 480. nu. 40
Si intra annos, de temp. in integ. resti. li. 2. 548. nu. 50
Si intra legibus, de non num. pec. lib. 4. 1016. num. 30
Si intra legitimam, de temp. in integ. resti. li. 2. 548. nu. 10
Si inuita detinetur. de nup. lib. 5. 1231. num. 30
Si inuito. uel ignorāte, de infan. expo. li. 9. 2497. nu. 70
Si in una eademque. si vnus ex plur. li. 7. 2219. nu. 30
Si is contra quem supplicat, de præscri. long. temp. li. 7. 2063. nu. 10
Si is contra quem, de ædific. priua. lib. 8. 2296. nu. 20
Si is cui. de fur. & ser. corru, lib. 6. 1548 num. 20
Si is cui colendum, in quib. cau. cess. lō. temp. præscri. li. 7. 2066 nu. 60
Si is de quo, ad Sen. cons. Turp. lib. 9. 2698. nu. 70
Si is quem, de libe. cau. lib. 7. 2002. nume. 70

Si is quem seruum. ne de statu. lib. 7. 2031. nu. 10
Si is quem homicidij si reus vel accu. mor. fue. li. 9. 2574. nu. 40
Si is qui minorem si maior se maio. di xe. li. 2. 526. nu. 30
Si is qui precium si manci. ita fue. alie. vt manumit. li. 4. 1156. nu. 10
Si is qui depositam deposi. vel cō. lib. 4. 1058. nu. 30
Si is qui accepit si penden. appel. li. 7. 2227. nu. 40
Si is qui puellam. de spon. lib. 5. 1103. nu. 60
Si is qui te. ne de sta. defun. lib. 7. 2030. nu. 20
Si is qui te. de postlim. reuer. li. 8. 2493. nu. 20
Si is qui te qui testam. fa. pos li. 6. 1638. nu. 50
Si ita vt lege. de ser. Reip. manumi. lib. 7. 1981. num. 60
Si iudici probatum. si vnus ex plur. li. 7. 2229. in prin.
Si iure. de vectigal. lib. & commis. lib. 4. 1164. nu. 10
Si iure non subsistit. de testa. man. li. 7. 1952. nu. 30
Si iusta si mancip. ita fue. alien. vt ma nu. li. 4. 1155. nu. 50
Si legata. de lega. li. 6. 1775. nu. 20
Si legatarius. de lega. li. 6. 1785. nu. 50
Si legibus prohibitę. de epis. aud. li. 1. 165. nu. 50
Si legis Aquilię. de lege Aquil. lib. 3. 776. nu. 40
Si lenones. de episco. audien. lib. 1. 164. in prin.
Si lex municipij. de emanci. li. 8. 2482. nu. 40
Si libellum de diuer. rescrip. lib. 1. 270. nu. 10
Si liber constitutus. de condi. ob cau. li. 4. 867. nu. 40
Si liber homo. de libera. cau. li. 7. 2002. nu. 50
Si liberam. quod cum eo, &c. li. 4. 98 nu. 30
Si liberis. de donationib. ante nup. li. 5. 1219. nu. 60
Si ex liberta. de lib. cau. li. 7. 2006. nu. 20
Si libertā quis de nup. li. 5. 1245. nu. 40
Si libertatem. de his qui sibi adscri. in test. li. 9. 2656. nu. 20
Si liberti. de admi. tut. lib. 5. 1433. numero 30
Si liberti. de bon. liber. lib. 6. 1573. numero 20
Si liberti accusatores. de his qui accu. non poss. li. 9. 2553. nu. 60
Si liberum captum. de postl. reuer. li. 8. 2491. nu. 30
Si liquat. de inoffic. dona. lib. 3. 721. num. 60
Si lis pecuniaria. ad leg. Corn. de fal. li. 9. 2645. nu. 30
Si literas eius. manda. vel con. libro 4. 1065. nu. 60
Si literarum. de solu. & libera. li. 8. 2448. nu. 60
Si longis aperitisq; de exec. rei iud. lib. 7. 2155. nu. 70
Si Lęsias. de fideiusso. & mandat. li. 8. 2418. num. 20
Si magistratus, de magistratib. conue. li. 5. 1553. nu. 50
Si magnum. de his qui accu. non poss. li. 9. 2550. nu. 40
Si maior annis. de transa. lib. 2. 375. numero 70
si maior annis. de rescin. vendi. lib. 4. 1107. nu. 20
si maior annis. de commu. rer. alie. lib. 4. 1141. nu. 20
si maior quinquagenaria. de legit. hę re. li. 6. 1909. nu. 70
si maior quinque. de dolo malo. lib. 2. 475. nu. 50
si maior quinque. commu. diui. lib. 3. 800. nu. 50
si maior transegisti. de transa. li. 2. 363. nu. 10
si ex maiori debiti. de excep. seu prę scrip. li. 8. 2390. nu. 30
si maiores. vigintiquinque de transa. li. 2. 367. nu. 50
si mala fide seruum. commu. de vsuca. li. 7. 2045. nu. 40
si mancipium, de rei vin li. 3. 751. nu. 30
si mandator quod cum eo, &c. lib. 4. 980. in prin.
si mandatum, de nego. gest. lib. 2. 455. nu. 10.
si manifestè. de serui & aqua. lib. 3. 771. num. 40
si manumissori. de obseq. patro. prest. li. 9. 1582. nu. 20
si manumissus. de libe. & eor. libe. li. 6. 1584. nu. 20
si maritus quondam. de dona. inter vi. & vxo. li. 5. 1348. nu. 40
si maritus quondam. de coll. li. 6. 1619. num. 40.
si maritus sororis. manda. vel con. li. 4. 1065. nu. 10.
si maritus tuus. de inoff. testa. li. 3. 694. num. 30
si maritus tuus. de donatio. inter vir. & vxo. li. 5. 1549. nu. 40
si maritus tuus. de distrac. pign. lib. 8. 2374. nu. 10
si maritus tuus. de pat. pot. li. 8. 2471. num. 10
ad mater. ad Senatusc. Velleia. lib. 4. 996. nu. 40
si mater filiis. de inoffi. test. lib. 3. 691. nu. 50
si mater legitimè. in quib. cau. pig. li. 8. 2319. nu. 70
si mater tua. ne vsur. li. 4. 1048. nu. 10
si mater tua. de contrah. emp. & vend. li. 3. 1087. nu. 50
si mater tua. de success. edic. li. 6. 1603. nu. 20
si mater tua. ne de statu defun. lib. 7. 2031. nu. 90
si mater tua. de inoffi. dona. lib. 3. 721. nu. 10
si mater vestra. de dona. ante nup. lib. 5. 1216. nu. 20
si mater vos. de insti. & substitu. lib. 6. 1682. nu. 20
si matre superstite. de suis & leg. lib. 6. 1894. nu. 40
si matrem eius. de vsucap. pro empto. li. 7. 2038. nu. 30
si matrem tuam. de pœn. lib. 9. 2705. numero 50
si miles. de exhib. & transmit. reis, lib. 9. 2565. nu. 20
si militaris iudex si à non compe. li. 7. 2139. nu. 50
si militem. de condi. ob cau. li. 4. 865. nu. 50
si ministerium de libe. cau. li. 7. 2007. nu. 50
si minor à venditore, de actio. emp. & ven. li. 4. 1125. nu. 10
si minor annis. si aduer. vendi. libro 2. 498. nu. 50
si minor annis qui manumit. nō poss. li. 7. 1928. nu. 40
si minor vigintiquinq; de pręd. & al. reb. mino. li. 5. 1524. nu. 30
si minorem te. de in integ. resti. lib. 2. 479. nu. 40
si minores. de pręd. & alijs reb. mino. li. 5. 1526. in prin.
si monumento. quę res pign. obli. poss. lib. 8. 2335. nu. 20
si mortis causa. ad leg. Fal. lib. 6. 1886. num. 10
si mulier alienam. ad Senatusc. Velle. li. 4. 1001. num. 60
si mulier dotem. de iure dot. li. 5. 1256. num. 30
si mulier marito. de pac conue. li. 5. 1340. nu. 10
si mulier repudij. ad leg. Iul. de adult. li. 9. 2627. nu. 70
si mulier perfectę. ad Senatusc. Velle. li. 4. 1005. nu. 20
si mutuam pecuniam, de instit. & exer ci. act. li. 4. 963. nu. 40
si necdum. de relig. & sumptibus fune. li. 3. 824. nu. 20
si negotium. de neg. gest li. 2. 456. nu. 10
sine motu legis. ad leg. Iul. de adul. lib. 9. 2559. nu. 30
si neque mandati. quib. res iud. non no. li. 6. 2162. nu. 30
singularum vrbium de ędifi. priu. li. 8. 2297. nu. 30
singuli quiq; de offic. diuer. iud. lib. 1. 298. nu. 50
singuli vniuersique. de accu. & inscrip. li. 9. 2562. nu. 10
si nominis persecutionem. de dona. li. 8. 2505. nu. 10
si non conuicij. de iniur. lib. 9. 2676. numero 10
si non designata. de fal. cau. adiec. leg. li. 6. 1832. nu. 20
si non donationis, de contrah. emp. & ven. li. 4. 1086. nu. 20
si nondum rem. de fur. & ser. cor. li. 6. 1546. nu. 10
si nondum vobis de tut. uel cur. qui sa tis non decl. li. 5. 1454. nu. 60
si non es nunciator. de iniu. li. 9. 2675. nu. 40
si non est. de condict. ex lege. li. 4. 875. nu. 30
si non ex proprio. de contra. iudi. tut. li. 5. 1488. nu. 60.
si non inducta. in quib. cau. pign. lib. 8. 2329. nu. 40
si non iniuria. de euictionib. li. 8. 2459. nu. 10
si nō oēm. famil. ercisc. li. 3. 779. nu. 10
si non proprietatem. de his qui à non domi. lib. 7. 1985. nu. 30
si non simpliciter. de ędil. actio. lib. 4. 1158. nu. 40
si non singuli. si certum peta. li. 4. 844. nu. 10
si non singuli, si plures vna sent. libro 7. 2161. nu. 30
si non speciali. de testamen. li. 6. 1649. nu. 40
si non subscripsisti. de admi. tut. lib. 5. 1435. nu. 10
si non suspectum. de suspect. tut. lib. 5. 1459. nu. 50
si non transactionis. de iu. & fac. ignor. li. 1. 251. nu. 10
si non uerum. de dona. inter vi. & vxo. li. 4. 1351. nu. 20
si nulla culpa. de pign. act. li. 4. 965. num. 20.

si nulla

Si nulla iusta est causa. de acquir. & re ti. poss. li. 7. 2053. nu. 20
Si nulla vsucapionis, de commu. rer. alie. li. 4. 1139. nu. 40
Si nuptijs pater. de nup. li. 5. 1228. nume. 10
Si ob causam, de euic. li. 8. 1458. nu. 20
Si obligata, de euic. li. 8. 1460. nu. 60
Si obligatum hominem, de solu. & li. li. 8. 2444. nu. 30
Si olei certo. de loca. & cōdu. li. 4. 1189. nu. 40
Si omnes creditores, si min. ab hære. li. 2. 517. nu. 40
Si operas certi. de solu. & liberat. li. 8. 2457. nu. 50
Si operis publici. de pœnis. li. 9. 1707. nu. 20
Si pacto quo pœnam, de pactis, li. 2. 334 nu. 40
Si pactum intercessit. de excep. seu præscrip. li. 8. 2391. nu. 10
Si parentes vestri. de euict. lib. 8. 2461. nu. 20
Si partem possessionis, de vsucap. pro emp. li. 7. 2039. nu. 20
Si partus subiecti. ad leg. Cor. de fal. li. 9. 2640. nu. 40
Si pascenda. de pac. li. 2. 331. nu. 10
Si paterna. 1. de repud. vel absti. hære. li. 6. 1742. nu. 70
Si paterna. 2. de repud. vel absti. hære. li. 6. 1743. nu. 30
Si paterna hæreditate, de reuocan. his quæ, li. 7. 2252. nu. 50
Si paternam obligationem, ad Sen. cō. Velle. li. 4. 997. nu. 60
Si paterno. de nego. gest. li. 2. 455. n. 30
Si pater. de vsufru. & habita. li. 3. 756. in prin.
Si pater dotem, de dotis promiss. lib. 5. 1290. nu. 50
Si pater filium. de insti. & substi. lib. 6 1682. in prin.
Si pater intestatus, de collat. li. 6. 1612 nu. 20
Si pater marito. de dotis promiss. lib. 5. 1289. nu. 60
Si pater omne. de inoffi. dona. li. 3. 717 nu. 10
Si pater pactum, de sponsa. lib. 5. 1106. nu. 60
Si pater puellæ. de inoffi. test. li. 3. 689. nu. 50
Si pater secundō, quan. mul. tute. offi. fun. po. li. 5. 1425 nu. 20
Si pater seruum. de his qui à non do. li. 7 1986. nu. 10
Si pater tuus, de inoffic. testa. lib. 3. 684 nu. 10
Si pater tuus, manda. vel con. li. 4. 1064 nu. 20
Si pater tuus, de rescin. vend. li. 4. 1100 nu. 20
Si pater tuus, de actio. emp. & ven. li. 4. 1124. nu. 30
Si pater tuus, de contra. iudi. tuer. li. 5. 1489. nu. 20
Si pater tuus, de cura. fur. vel prod. li. 5. 1509 nu. 20
Si pater tuus, commu. de success. lib. 6. 1916. nu. 50
Si pater tuus, de hære. inst. lib. 6. 1674. nu. 50
Si pater tuus, de statu defun. li. 7. 2031. nu. 30
Si pater tuus, quan. prouo. non est necesse li. 7. 2217. in prin.
Si pater tuus, si penden. appella. lib. 7. 2228. nu. 30
Si pater tuus, qui bon. cede poss. lib. 7. 2233. nu. 70
Si pater tuus pro Cornelio. de fideiu. & manda. li. 8. 2421. nu. 40
Si pater tuus cui de noua. & deleg. li. 8. 2436 nu. 60
Si pater tuus, de crimi. stel. lib. 9. 2673 nu. 60
Si pater vester. de sen. pass. lib. 6. 2724 nu. 10
Si pater vsumfructum, de vsufr. & hab. li. 3. 756. in prin.
Si patrem tuum, de alien. lib. li. 5. 1382. nu. 60
Si patris, de interdic. matri. lib. 5. 1256 nu. 40
Si patri tuo. de vsufr. & habi. lib. 3. 754 nu. 50
Si patri tuo. de dona. li. 8. 2503. nu. 60
Si Patroclus, si manci. ita fue. alie. vt manu. li. 4. 1152. nu. 40
Si patronum causæ. de aduoc. diuer. iu. li. 2. 390. nu. 20
Si patruus, commu. vtriusq; iud. lib. 3. 603. nu. 20
Si pecunia patris, si quis alteri, vel sibi sub al. & c. li. 4. 1128. nu. 60
Si pecunia tua. de fur. & ser. corru. li. 6. 2544. nu. 60
Si pecuniam, de nego. gest. lib. 2. 452. nu. 10
Si pecuniam, de non nume. pecu. lib. 4. 1010. nu. 50
Si pecuniam, de vsur. pupil. lib. 5. 1485 nu. 40
Si pecuniam quam, de reiud. li. 7. 2151 nu. 30
Si pecuniam tibi. si pigno. conue. nu. li. 8. 2381. nu. 40
Si per fideicommiss. ad Senatusconsul. Treb. li. 6 1845. nu. 20
Si per ignorantiam, de cond. inde. li. 4. 858. nu. 30
Si per possessionem, de his quæ vi metusve. l. 2. 470. nu. 20
Si permutationis, de euic. li. 8. 2465. nu me 30
Si per non stat. de vsur. lib. 4. 1038. nu. 30
Si per vim. de his quæ vi metusve. li. 2. 456. nu. 10
Si plures personæ. de condi. inser. li. 6. 1839. nu. 20
Si Pontionilla. quando dies leg. ced. li. 6 1885. nu. 20
Si Possidonium, ex quib. cau. infa. irro. li. 2 411. nu. 10
Si possessio inconcussa. qui. non obij. lon. temp. præscr. li. 7. 2070. nu. 60
Si postulatur, de fide instrumen. 959. nu. 50
si post decretum, si aduer. liber. lib. 3. 504. nu. 50
si post depositam, de Adsesso. & dome. li. 2. 304. nu. 20
si post diuisionem, de iur. & fac. igno. li. 1. 249. nu. 40
si post finitum, de diuid. tut. li. 5. 1476. nu. 40
si post motam. de pet. hæred. li. 3. 776. nu. 40
si post perfectam, de euict. lib. 8 2463. nu. 10
si postquam, vt in possess. leg. & c. lib. 6. 1883. nu. 20
si post sententiam, si sæpius in integ. resti. po. di. 2. 529. nu. 50
si post testamentum, de posthu. hære. insti. li. 6. 1713. nu. 20
si potiores creditores, de his qui in pri. cred. lib. 8. 2351. nume. 20
si prædiorum, ad leg. Fal. lib. 6. 1864. nu. 60
si prædium quis, de ædilitijs actio. li. 4. 1160. nu. 50
si prædium, de euic. li. 8. 2453. nu. 40
si prædium rusticum, de præd. & alijs reb. mi. no. li. 5. 1524. nu. 60
S prædium vxor. de iu. dot. lib. 5. 1305. nu. 20
si præsens quidem, de episc. aud. lib. 1. 168. nu. 20
si Præses prouinciæ, de dona. li. 8. 2507 nu. 60
si Præses quasi. quomo. & quan. lib. 7. 2193. nu. m 40
si Præsidi. de reb. alie. non alien. lib. 4. 1134. nu. 70
si Præsidi prouinciæ, de don. ante nup. li. 5. 1212. nu. 10
si pretorium pignus, de præto. pign. li. 8. 2355. nu. 60
si precium, de proc. li. 2. 431. nu. 10
si prior Respublica. de his qui in pri. cred. li. 8. 2353 nu. 40
si priusquam distraheretur, de distrac. pig. li. 8. 2370. in prin.
si pro alieno. de constitu. pec. li. 4. 913 nu. 10
si probare potes, quando decreto opus non est. li. 5. 1526. nu. 50
si probatum, commu. diuid. lib. 3. 799. nu. 10
si probaueris, de fideicom. lib. 6. 1798. nu. 50
si probaueris Præsidi. si alie. res pign. da. li. 8. 2331. nu. 20
si probaueris te. de remis. pig. li. 8. 2360 nu. 70
si probus, si aduersus fiscum. lib. 2. 513 nu. 20
si pro curatore, de contra. iud. tu. li. 5. 1488. nu. 10
si Proculiana si omiss. cau. testam, li. 6. 1793. nu. 40
si procurator. de procur. li. 2. 425. nu. 10
si pro dote. de dote promi. li. 5. 1288. nu. 30
si pro ea. manda. vel con. li. 4. 1067. nume. 10
si pro eo qui, ad Sen. con. Turpil. li. 9. 2698. nu. 10
si pro fundo quem. de transac. li. 2. 375 nu. 30
si pro mutua. si cer. peta. lib. 4. 486. nume. 40
si proprijs habitis, de dona. inter vir. & vxo. li. 5. 1353 nu. 70
si propter fructus, de compensa. lib. 4. 1030. nu. 30
si propter officium, quib. ex cau. maio. in integ. resti. li. 2. 504 nu. 10
si prouinciali. tum vec. [illegible] tusti. non pos. li. 4. 1169. nu. 40
si puellam et si man. ita fue. alie. vt ma. li. 4. 1157. nu. 40
si puerum non, in quib. cau. cess. lon. temp. præscr. li. 7. 2068. nu. 60
si pupillorum pater. de testa. tute. li. 5. 1421. nu. 40
si putas non iure. de pet. hæred. li. 3. 778. nu. 50
si qua beneficia. de diuer. rescrip. li. 1. 271. nu. 50
si quæstio tibi. de ordi. iudi. lib. 630. nu. 30
si qua ex fœminis, de secun. nup. lib. 5. 1263 nu. 30
si quæ res. si aduer. don. lib. 2. 503. nume. 10

Si qua cum feruo. de mul. quæ se pro. ser. im. li. 9. 2610. nu. 10.
Si qua fideicommissorum. famil. ercis. li. 3. 782. nu. 40
Si qua illustris, ad Sena. con. Orfi. li. 6. 1903. nu. 30
Si qua per calumniam. de Epis. & cler. li. 1. 95. nu. 50
Si qua inter. de Iud. & cœli. lib. 1. 209. nu. 20
Si qua mulier. de secun. nup. li. 5. 1260. nu. 70
Si qua mulier. ad Senatuscon. Tertu. li. 6. 1897. nu. 20
Si qua vnquam. ne rei dominicæ. li. 7. 2080. in prin.
Si quam tibi. de operis libe. lib. 6. 1566 nu. 30
Si quando concessa. de oper. pub. li. 8. 2308 nu. 40
Si quando duciano de appella. lib. 7. 2199
Si quando iniuriarum. de iniur. lib. 6. 1678. in prin.
Si quando inuitos. de testib. lib. 4. 936. nu. 40
Si quãdo negotium, de ord. cogn. li. 7. 2027. nu. 50
Si quando nostræ. de stat. & imag. li. 1. 274. nu. 50
Si quando quis, de dilat. lib. 3. 638. nume. 40
Si quando ratio. de relatio. lib. 7. 2172. nu. 60
Si quãdo si maior fac. alien. factũ, &c. li. 5. 2532. nu. 20
Si quando talis, de inoff. test. li. 3. 706. nu. 20
Si quãdo vis. vnde vi. li. 8. 2281. nu. 20
Si quando vsus. de operib. publi. lib. 8. 2310. nu. 40
Si quantitatem, qui bon. ced. poss. li. 7. 2233. nu. 30
Si quas actiones, de seruit. & aqua. li. 3. 768. nu. 10
Si quas petitiones, de in litem dan. li. 5. 1460. nu. 30
Si quasi, de non nume. pecu. li. 4. 1016. nu. 10
Si quonquam, de Epis. & cler. li. 1. 107. nu. 20
Si qui adulterij. ad leg. Iul. de adul. li. 9. 2607. nu. 20
Si qui aduocatorum, de postu. li. 2. 383 nu. 30
Si quis desideria. de suffrag. lib. 4. 852. nu. 40
Si qui ex consensu. de episco. aud. li. 1. 160. nu. 50
Si quis inclytas, de commer. & merca. li. 4. 2172. nu. 50
Si quis iudices, de operib. pub. lib. 8. 2308. nu. 60
Si quis latrones. de his qui latro. occu. lib. 9. 2680. nu. 60
Si qui orthodoxæ. de hære. & Manic. li. 1. 193. nu. 40
Si quis publicorum, de ser. fug. lib. 6. 1544. nu. 20
Si quid à procuratore. vbi & apud quẽ cog. in integ. restitu. lib. 2. 535. nume.
Si quid de bonis. de testi. milit. li. 2. 541 nu. 10
Si quid mater. de dona. quæ sub modo li. 8. 2522. nu. 70
Si quid negociorum, de offi. com. rer. pri. li. 1. 286. nu. 40
Si quid pars, de ser. & aqua. lib. 3. 770 nu. 50
Si quidem ante. de dona. inter vir. & vxo. li. 5. 1350. nu. 10
Si quidem auiam. de inis. lib. 9. 2677. nu. 30
Si quidem donationis, de oblig. & act. li. 4. 881. nu. 20
Si quidem ex causa. de transa. li. 2. 367 nu. 20
Si quidem intentionem, de excep. seu præscrip. li. 8. 2592. nu. 50
Si quidem fine, de præd. & alijs reb. mi no. li. 5. 1522. nu. 40
Si quidem uiuit. solu. matri. quemad. dos pet. li. 5. 1375. nu. 10
Si quidem Zenoni de contrahen. stip. li. 8. 2405. in prin.
Si quis ad declinandam, de Epis. & cle. li. 1. 139. nu. 40
Si quis ad se fundum, ad leg. Iul. de vi pub. li. 9. 2614. nu. 30
Si quis adierat de mand. prin. li. 1. 234. nu. 10
Si quis aduersus Præfectorum, de prec. Imp. offe. li. 1. 258. nu. 40
Si quis aduersus, vbi cau. fisca. agan. li. 3. 677. nu. 70
Si quis aduocatus, de excep. seu præscr. li. 8. 2394. nu. 20
Si qs agere, de codicil. li. 6. 1770. nu. 10
Si quis alicui. ad leg. Iul. maiest. lib. 9. 2578. nu. 20
Si quis aliquid. de his qui uen. æta. im pe. li. 2. 534. nu. 10
Si quis alterius, vbi re. act. exer. debeat. li. 3. 661. nu. 50
Si quis alumnam. de inp. lib. 5. 1244. nu. 30
Si quis argentum, de dona. lib. 8. 2524. nu. 70
Si quis cohortali. de hæredi. Decur. li. 1946. nu. 50
Si quis cohortalib. de off. recto. prouin. li. 1. 295. nu. 20
Si quis cõductionis, de loca. & condu. li. 4. 1192. nu. 10
Si quis contra, de seditio. lib. 9. 1666. nu. 40
Si quis cum capitali. si reus vel accu. mor. fue. li. 9. 2575. nu. 70
Si quis curialis, de Epis. & cler. li. 1. 87 nu. 40
Si quis Decurio. ad leg. Cor. de fal. li. 9. 2649. nu. 60
Si quis defunctum, de apost. lib. 1. 102. nu. 50
Si quis donauerit de sacr. eccl. li. 1. 62. nu. 40
Si quis duob. de impub. & alijs substi. li. 6. 1697. nu. 10
Si quis de tenuiorib. de defen. ciui. li. 1. 310. nu. 50
Si quis de rogatis, de iudic. diuer. iud. li. 2. 393. nu. 10
Si quis emptionis, de præscrip. 30. vel 40. an. li. 7. 2095. nu. 50
Si quis ex familiarib. de his qui accu. non poss. li. 9. 2553. nu. 20
Si quis fabricen. de hæredit. Decur. li. 6. 1946. nu. 70
Si quis famosum, de famo. libel. lib. 9. 2678. nu. 70
Si quis fideiusserit. de fideius. li. 8. 2434 in prin.
Si quis filium, de inoffic. test. li. 3. 704. nu. 60
Si quis filiũ. de lib. præt. 6. 1706. nu. 50
Si quis fundum, si propter pub. pensi. ven. fue. celeb. li. 4. 1113. nu. 50
Si quis gestum, plus vale. quod agi. li. 4. 763. nu. 10
Si quis heredem, de insti. & substi. li. 6. 1685. nu. 40
Si quis homicidij, de accusa. & inscrip. li. 9. 2560. nu. 30
Si quis Imperatorum, qui test. fa. poss. li. 6. 1640. nu. 20
si quis incesti. de incest. nup. li. 5. 1251. nu. 10
si quis in aliquo. de edendo. li. 1. ...
si quis in conscribendo. de Epis. & cle. li. 1. 143. nu. 20
si quis in conscribẽdo. de pac. li. 2. 344 nu. 30
si quis in cuiuscunq; quæ res pig. ob. pos. li. 8. 2526. nu. 30
si quis in ea culpa. de custo. reo. lib. 9. 2168. nu. 70
si quis in emancipatum. de dona. li. 8. 2515. nu. 30
si quis in huc. de Epis. & cler. lib. 1. 86. nu. 10
si quis in libertatem, quib. ad libe. pro uo. non lic. li. 7. 2022. nu. 70
si quis in metallum, de pœn. li. 9. 2708. nu. 10
si quis parentis, de his qui par. occi. li. 9. 2625. nu. 70
si quis in potestate. si rector prouin. vel ad eum perti. spon. dede. arras. li. 5. 1210. nu. 30
si quis in quacunque. ne lic. in vna ea. li. 7. 2231. nu. 30
si quis in suo, de inoff. testa. li. 3. 703. nu. 10
si quis in tantum. vnde vi. lib. 8. 2276. nu. 30
si quis in testamento. de fideicom. lib. li. 7. 1964. nu. 20
si quis intra prouinciam, de bon. proscri. li. 9. 2714. nu. 60
si quis ita. de pac. inter emp. & vend. compo. li. 4. 1146. nu. 30
si quis iudicum, de statu. & imag. lib. 1. 274. nu. 10
si quis iudicum, de offi. Com. sacr. pal. li. 1. 290. nu. 10
si quis iudicum dæerit. de rela. lib. 7. 2171. nu. 40
si quis iusiurandum, de reb. cred. lib. 4. 832. nu. 50
si quis lege. de aposta. li. 1. 102. nu. 30
si quis libellos, de appellatio. li. 7. 2190 nu. 30
si quis maior. de transactio. lib. 2. 379. nu. 10
si quis modestiæ. si quis Imper. male. li. 9. 2576. nu. 50
si quis naturalẽ. de naturalib. lib. li. 5. 1386. nu. 20
si quis nauicularius, de hæreditatib. Decur. li. 6. 194. nu. 20
si quis necandi. ad leg. Cor. de sica. li. 9. 2615. nu. 10
si quis nolente. de nego. gest. li. 2. 461. nu. 60
si quis non dicam. de Epis. & cler. li. 1. 82. nu. 10
si quis nummos, de fal. mon. li. 9. 2656. nu. 40
si quis ordinaria. si quacunq; præd. po test. &c. li. 5. 1258. nu. 20
si quis parentis, li. 9. 2625. nu. 70
si quis patronorum, de bon. liber. li. 6. 1573. nu. 40
si quis absentiam. de tempo. & repara tio ap. li. 7. 2202. nu. 50
si quis percussoré, ad leg. Cor. de sica. li. 9. 2623. nu. 40
si quis posthac. de Nili agger. non rump. li. 9. 2679. nu. 70

Si quis posthac, de off. Præfec. Præto. Orien. & Illyr. li. 1. 276. nu. 60
Si quis posthac. de bon. proscrip. li. 5. 2716. nu. 70
Si quis post hæc. de eunuch. li. 4. 1898. nu. 10
Si quis post hanc. de ædific. priua. lib. 8. 2296. nu. 60.
Si quis presbyter, de Epis. & cler. li. 1. 93. nu. 50
Si quis prioris, de fun. nup. lib. 5. 1279. nu. 50.
Si quis pro redemptione, de dona. li. 8. 2528. nu. 70
Si quis pro publicis, de off. ciui. iud. li. 1. 296. nu. 30
Si quis propter nimiam, de patrib. qui filios distra. li. 4. 1099. nu. 50
Si quis prouocatione, de appella. li. 7. 2191. num. 60
Si quis quadringentorum, ad leg. Fal. li. 6. 1865. nu. 40
Si quis quodlibet. de interdi. l. 8. 2267. nu. 10
Si quis baptizare. ne sanc. bapt. ite. li. 1. 301. nu. 40
Si quis sciens, de rei vindi. lib. 3. 744. nu. 60
Si quis se. de accus. & iscrip. li. 9. 2558. nu. 30.
Si quis sepulchrum, de sepul. vio. li. 9. 261. in prin.
Si quis seruo. de fur. & ser. cor. li. 6. 1555 nu. 30
Si quis seruo commu. de manu. lib. 7. 2000. nu. 50
Si quis seruos, de accus. inscript. lib. 9. 2561. nu. 50
Si quis seruum, de condi. indeb. lib. 4. 860. nu. 40.
Si quis seruum, de ser. fugit. li. 6. 1543. nu. 60
Si quis seruum fugitiuum, ad leg. Fab. de pla. li. 9. 2638. in prin.
Si quis seruus raptus, qui. ex can. serui pro li. 7. 1992. nu. 50.
Si quis sine de vectig. & commis. lib. 4. 1167. nu. 70
Si quis sine vxore. commu. de manu. li. 7. 2001. nu. 10.
Si quis spoponderit de contrahen. stip. lib. 8. 2409. nu. 30
Si quis suo, de in offi. test. lib. 3.
Si quis super finium regun. li. 3. 809. nu. 30
Si quis super cudendo. de fal. mone. li. 9. 2656. nu. 10.
Si quis suus, de repu. vel absti. hære. li. 6. 1745. nu. 50
Si quis te reum, ad leg. Cor. de sic. lib. 9. 2624. nu. 40
Si quis testibus, de testi. li. 4. 953. nu. 10
Si quis tibi seruum, de euict. li. 8. 2464. nu. 20
Si quis tutoris, de iterdi. ma. li. 5. 1257. nu. 40
Si quis, vel si qua. ad Senatusc. Tertul. li. 6. 1899. nu. 20.
Si quis uel curiæ. ubi quis de curia. cõue. li. 3. 658. nu. 40
Si quis vel pecunias. deposi. uel cõtra, li. 4. 1059. nu. 50
Si quondam uxor. ad leg. Iul. de adul. li. 6. 2591. nu. 30
Si quos debitorum, de rescin. uen. li. 4. 1108. nu. 50
Si quos forte. de postli. reuer. lib. 8. 2495. nu. 40
Si quos iudices, de off. Præfe. Præto. Orien. & Illy. li. 1. 276. nu. 40
Si reddita debita, de luit. pig. libro 8. 2375. nu. 40
Si repetendi. de cõdi. ob cau. li. 4. 866. nu. 40
Si rerum suarum, de donatio. quæ sub modo li. 8. 2531. nu. 30
Si res pupillares de peti. tut. & cur. li. 5. 1449. nu. 30
Si res mobiles, vi bon. rap. lib. 9. 2671. nu. 10
Si res tuas, ad exhib. lib. 3. 819. nu. 60
Si res tuas raptas. de ordi. cogni. lib. 7. 2026. nu. 70
Si residuum, de distrac. pig. lib. 8. 2368 nu. 60
Si Rufinus, de testam. mili. lib. 6. 1629. nu. 40
Si sciens creditor ad Senatuscon. Vell. li. 4. 997. nu. 30
Si scripti hæredes, de peti. hæred. lib. 3. 731. nu. 30
Si scriptum, de probatio, lib. 3. 912. numе. 60
Si secundum mandatum, manda. uel con. li. 4. 1069. nu. 30.
Si sepulchrum, de religio. & sumptib. fun. li. 3. 822. nu. 20
Si serui uestri. de noxali. actio. lib. 3. 814. nu. 20
Si seruus, de actionib. emp. & uen. lib. 4. 1123. nu. 50
Si seruum alienum, de neg. gest. lib. 2. 452. nu. 30
Si seruum uestrum, de fur. & ser. corru li 6. 1553. nu. 10
Si seruus cuiusquã, de his qui ad eccl. confu. li. 1. 216. nu. 60
Si seruus extero, si seruus exte. se emi. man. li. 4. 1078. nu. 60
Si seruus fuisti. de fideicom. liber. li. 7. 1961. nu. 50
Si seruus ignorante. de noxa. act. lib. 3. 815. nu. 40
Si seruus in demoliendis, de sepul. uio. li. 9. 2630. nu. 50
Si seruus tuus, quod cum eo &c. lib. 4. 577. nu. 30
Si sine decreto, si maior fac. alien. fac. ra. ha. &c. li. 5. 1531. nu. 20
Si sine uolũtate, ad Senatusc. Velleia. li. 4. 995. nu. 40
Si socero filiæ, solu. mat. quemad. dos pet. li. 5. 1378. nu. 10
Si societatis pro socio. li. 4. 1081. nu. 60
Si socrus tua de iure dot. li 5. 1302. numе. 20
Si solennibus, de fide instru. lib. 4. 943. nu. 40
Si soluere tibi. de noua. & deleg. lib. 8. 2437. nu. 40
Si soror tua. de collationib. lib. 6. 1615. nu. 10
Si sororem tuam, de his qui accu. non poss. li. 9. 2552. nu. 20
Si sororis, qui dare tut. vel cur. pos. li. 5. 1419. nu. 30
Si sorori. de iure delib. lib. 6. 1722. numе. 30
Si status controuersiã, de ord. cog. li. 7. 2025. nu. 50.
Si status tibi. de euict. li. 8. 2460. numero 20
Si stipulatio. de iure dot. li. 5. 1294. numе. 10
Si sub specie. de postu. li. 2. 384. numero 30
Si successione. de reuoc. his quæ, lib. 7. 2252. nu....
Si sui iuris, de actio. à tuto. seu cur. dã. lib. 5. 1493. nu. 40
Si sunt, qui debit. vendit pig. impe. nõ poss. li. 8. 2374. nu. 70
Si super possessione. de transac. lib. 2. 355. nu. 30
Si superstite. de dolo malo. lib. 2. 474. nu. 40
Si tabulas testamenti. si ex fal. instru. li. 7. 2165. nu. 60
Si te bonis, de iure delib. lib. 6. 1720. nume. 70
Si te donatam, de fideicom. li. 7. 1962. nu. 41
Si te & filios, de ingen. ma. lib. 7. 1996. nu 60
Si expilasse, ex quib. cau. infa. irro. lib. 2. 414. nu. 20
Si te in uacuam possess. de dona. inter virum & vxo. li. 5. 1356. nu. 40
Si te manumissum, de remis. pig. lib. 8. 2360. nu. 40
Si te non remisisse, de precario. lib. 8. 2293. nu. 60
Si te parens, suis & legit. libe. libro 6. 1891. nu. 70
Si tempore, de opes. liber. lib. 6. 1564. nu. 20
Si testamento, de impub. & aliis subst. li. 6. 1691. 40
Si testamentum, de testa. lib. 6. 1649. nu 60
Si testamentum, de insti. & substi. li. 6. 1686. nu. 40
Si testator codicillis, de his qui sibi ad scri in test. li. 9. 2954. nu. 30
Si testis productus, de test. lib. 4. 930. nu. 10
Si tibi controuersia, de testib. libro 4. 914. nu. 40
Si tibi. de Carbo edic. li. 6. 1605. nu. 30
Si tibi liberam, de euict. lib. 8. 2463. nu. 50
Si tibi notarium, de pig. & hypo. lib. 8. 2325. num. 40
Si tibi pater. de testam. tuto. li. 5. 1403. nu. 10
Si tibi per furtum, de noxa. actio. li. 3. 816. nu. 20
Si tibi pupillorum, mãa. uel con. lib. 4. 1055. nu. 20
Si tibi quæ, de loca. & condu. li. 4. 1193. nu. 30
Si tibi res proprias, de do. ante nup. lib. 5. 1216. in prin.
Si tibi seruitutem, de serui. & aqua. li. 3. 773. nu. 20
Si tibi seruitutis, de lib. cau. li. 7. 2013. nu. 70
Si tibi testamento de lib. cau. libro 7. 2011. nu. 10
Si totas, de inoffi. dona. li. 3. 719. nu. 60
Si tradita sunt, de his qui a non dom. li. 7. 1985. nu. 60
Si traditio, de actio. emp. & uen. lib. 4. 1122. num. 30
si transactionis, de non nu. pecu. lib. 4. 1088. nu. 30
si tres tutelæ, qui nume. tute. se excu. li. 5. 1507. nu. 50
si tu & collega. de magistratib. conue. li. 5. 1534. nu. 50
si tuis nũmis, de oper. lib. lib. 6. 5.. nu. 30
si tutor ancillam, de necess. ser. hær. in sti. li. 6 1699. nu. 50
si tutor nominatus, de excu. tut. lib. 5. 1501. nu. 20
si tutor petitus, de peri. tuto. & cur. li. 5. 1449. nu. 70
si tutor pupillam, si quis eam cu. tu. fu. co. li. 9. 2609. nu. 30

Si tutor tuus, de seruo pign. dat. ma. li. 7.1981. nu. 70
Si tutor tuus in quib. cau. in integ. rest. lib. 2. 531. nu. 20
Si tutor, vel curator, de interd. ma. li. 5. 1157. in princ.
Si tutores pupillis de cõpen. li. 4. 1031. nu. 50.
Si tutores testamento de test. tut. li. 5. 1401. nu. 30.
Si tutoris administra. tut. lib. 5. 1440. nu. 40.
Si Valerianus pe restitutionib. mil. li. 2. 540. nu. 50.
Si velut de compensationibus lib. 4. 1031. nu. 30.
Si vendidisset. si antiquior cred. pign. ven. li. 8. 2334. nu. 10.
Si venerabilis de Episc. & cler. lib. 1. 18. nu. 10.
Si veritas de fideic. li. 6. 1812. in prin.
Si vero dominus de haret. & Manich. li. 1. 18. nu. 10.
Si vestram, de inge. ma. li. 6. 1997. n. 20
Siue apud acta de transact. lib. 2. 369. nu. 10
Siue cum nupsisses de seruo pign. da. ma. li. 7. 1982. nu. 20.
Siue emancipatis de donationib. li. 8. 2511. nu. 10.
Si ex iure, ne fideiuss. vel manda. dot. dentur. li. 5. 1377. nu. 40.
Siue ex testamento de in lit. dan. tuto. vel cur. li. 5. 1462. nu. 30.
Siue fuerit de vsucap. pro donato li. 7. 2041. num. 30.
Siue initio de codicil. li. 6. 1768. nu. 40
Siue in libertatem, de euict. li. 8. 2457. nu. 50.
Siue negotiorum, vi bo. rap. li. 9. 2678. nu. 10.
Siue pars de dilat. li. 3. 640. nu. 10
Siue possessio de euic. li. 8. 2458. nu. 60
Siue possessionis de probatio. lib. 4. 916. nu. 30
Siue pro fratre, de neg. gest. lib. 2. 449. nu. 10.
Siue serui sint an seruus pro suo fa. li. 4. 894. nu. 60.
Siue seruum, de noxalibus actio. lib. 3. 814. nu. 60
Siue seruus, de noxalib. actio. li. 3. 815. nu. 10.
Si vero cõtigerit de iud. li. 3. 613. nu. 5.
Si vicinus, de nupt. lib. 5. 1231. nu. 50.
Si vi fluminis de religio. & sump. fun. li. 3. 821. in prin.
Si vindicari de poen. li. 9. 2709. nu. 30
Sin ex quas mater de præscr. lon. tẽp. li. 7. 2061. nu. 40.
Si virgis, de emend. ser. li. 9. 2615. n. 20
Si viua matre de bon. mater. & mater. ge. li. 6. 1924. nu. 20.
Si vi vel metu de his quæ vi metusve cau. li. 2. 465. nu. 10
Si vltra hoc. de fideiussorib. & mand. li. 8. 2418. nu. 30
Si vniuersæ de leg. li. 6. 1779. nu. 30
Si vnquam, de reuo. dona. lib. 8. 2537. in prin.
Si vnus ex his de dona. inter vir. & vx. lib. 5. 1360. nu. 10
Si vnus de septem, de testa. lib. 6. 1650. nu. 40
Si vnus ex litigatorib. si pen. app. li. 7. 2229. nu. 30
Si voluntate tua, de rescin. vend. lib. 4. 1104. nu. 30.
Si voluntate, de dot. promiss. li. 5. 1189. nu. 50.
Si voluntate de fideicommiss. liberta. lib. 7. 1958. nu. 10.
Si vos paternæ si minor ab hæreditate se absti. lib. 2. 516. nu. 60
Si vsumfructum si secun. nupt. mul. li. 5. 1285. nu. 60.
Si vsuras de vsur. li. 4. 1046. nu. 10.
Si vsusfructus de vsufr. & hab. li. 3. 733. numero 60.
Si (vt nunc adseueras) si pig. conuen. num. li. 8. 2381. nu. 70
Si allegas, si aduer. credit. lib. 2. 516. numero 20.
Si vt allegas, an seruus pro suo fa. lib. 4. 893. nu. 40
Si vt allegas, ad leg. Falcid. li. 6. 1861. nu. 60
Si vt allegas de excu. tuto. li. 5. 1506. nu. 20
Si vt allegatis de inoffi. dona. li. 3. 715. nu. 30.
Si allegas, latrocinantem ad leg. Cor. de sic. li. 9. 2623. nu. 60
Si vt manus, si ser. ex por. ven. li. 4. 1148. nu. 10
Si vt proponis de rei vindi. lib. 3. 743. nu. 20.
Si vt proponis de cõdic. ob cau. lib. 4. 862. nu. 50
Si vt proponis, de nup. li. 5. 1229. n. 20.
Si vt proponis, 2. de nup. li. 5. 1230. n. 20
Si vt proponis, de dona. inter vir. & vx. li. 5. 1345. nu. 50.
Si vt proponis, de confir. pro tut. li. 5. 1405. nu. 20
Si vt proponis, si tutor, vel cur. fal. al. leg. excus. sit li. 5. 1504. nu. 40
Si (vt proponis) de ser. pig. da. ma. li. 7. 1981. nu. 20.
Si (vt proponis) pars, quomo. & qua. li. 7. 2103. nu. 10
Si (vt proponis) Præses quomo. & qua. li. 7. ibid. nu. 50
Si (vt proponis) rerum, de exec. rei iu. li. 7. 2155. nu. 30
Si (vt proponis) suspensa, quando pro. uo. non est neces. li. 7. 2216. nu. 50
Si vt proponis cum, de lib. exhib. li. 8. 2292. nu. 10
Si vt proponis socius, de ædifi. priua. li. 8. 2295. nu. 70.
Si vt proponis fundum de fideiuss. & man. li. 8. 2426. nu. 60
Si vt proponis causa, si reus, vel accusa. mor. fu. li. 9. 2574. nu 60
Si vt proponis bona de bon. proscrip. li. 9. 2714. nu. 30
Si veteris instrumento de si. instru. li. 4. 942. nu. 60
Si vxor pro marito ad Senatusc. Vel. le. li. 4. 1001. nu. 30
Si vxor tua, de bono. auct. in poss. lib. 7. 2241. nu. 10.
Si vxor tua de pigno. & hypoth. lib. 8. 2316. nu. 70
Si vxor tua Præsidi si vendi. pig. aga. li. 8. 2377. nu. 30
Si vxorem de condi. inser. &c. lib. 6. 1838. nu. 30
Societatem pro socio li. 4. 1080. nu. 10
Sola temporis, de lõg. temp. præscrip. lib. 7. 2034. nu. 20
Solam testationẽ, de testib. lib. 4. 925. nu. 30
Solennibus, de rei vin. li. 3. 752. nu. 20
Solita prouidentia, de remiss. pig. li. 8. 2364. nu. 30.
Solo obsequij, de liber. cau. li. 7. 2013. nu. 40
Solutionem ad se factam de solu. & liberat. lib. 8. 2449. nu. 40
sororem fratris, de his quib. vt indig. li. 6. 1761. nu. 50.
spem eorum quæ res pig. oblig. pos. li. 8. 2336. nu. 20
spem futurę de donationib. li. 8. 2505. nu. 60
statuas sepulchro de relig. & sumptib. fun. li. 3. 823. nu. 30
statui ingenuæ, de ingen. manu. lib. 7. 1998. in prin.
statuimus hoc. de episc. aud. li. 1. 168. nu. 10
statuimus vt nullus. de Episc. & cler. li. 1. 116. nu. 30
statuliberis datam, de testa. manu. li. 7. 1953. nu. 10.
statum tuum de si. instrum. lib. 4. 943. nu. 20
statutis generalib. & sent. ex breui. recit. li. 7. 2112. nu. 50
stellionatus accusatio de cri. stel. li. 9. 2674. nu. 10.
stipendia retineri de exec. rei iud. lib. 7. 2154. nu. 50
studentibus nobis de offi. Præfec. vrb. li. 1. 284. nu. 20.
studiorum labor de Adsessorib. & do. mę. li. 1. 302. nu. 10.
Sub prætextu. 1. de transac. lib. 2. 363. nu 40
sub prætextu. 2. de transac. lib. 2. 370. num. 20.
sub prætextu de hæred. actio. li. 4. 899. nu. 10
subscriptio filij de lib. cau. lib. 7. 2014. nu. 20.
sub specie nouorum de re iud. lib. 7. 2151. nu. 50
subtilitatem legum, de iud. lib. 3. 593. nu. 40.
subtracto furto, de fur. & ser. cor. lib. 6. 1549. nu. 20
successores eius de solu. & liber. lib. 8. 2443. nu. 40.
successores legata ad le. Fal. li. 6. 1864. nu. 20.
successionum uarietas finium regund. li. 3. 809. nu. 20
suggerente magnificentia, de off. eius qui. li. 1. 301. nu. 40
suggestionem, de adno. diuer. iud. lib. 2. 397. nu. 70.
suggestioni de uerb. & rer. signi. lib. 6. 1750. nu. 70.
summa sententia, de in lit. iur. lib. 5. 1480. nu. 10
sumptus in pupillum, de admin. tut. li. 5. 1430. nu 40
suo potius, si mater indemni. pro. lib. 5. 1463. nu. 60.
super annali de anna. excep. li. 7. 2100. nu. 60
super chirographarijs, si cer. pet. li. 2. 1[illegible]0. nu. 50
super delictis, de relationib. li. 7. 2172. nu. 30
super empti. de euict. lib. 8. 2459. n. 40
super hypothecis, de pig. & hypo. lib. 8. 2326. nu. 20.
super longi temporis, de præscri. long. temp. lib. 7. 2064. in prin.
super rebus, de cõtrahen. emp. & ueni. li. 4. 1089. nu. 40.
super statu de quæst. li. 9. 2587. nu. 70
superuacuam, de temp. in integ. resti. li. 2. 554. nu. 30.
superuacuam obseruationem, de his quæ pœ. no. in test. relin. lib. 6. 1797. nu. 40.

Superua-

Supposita causa veterum depo. vel contra. lib. 4. 1062. nu. 10
Supplicare causa. vt li. pen. lib. 4. 263. nume. 50
Suspectos tutores de suspec. tuto. lib. 5. 1460. nu. 10
Suum hæredem. de iure deli. li. 6. 1722. nume. 10
Suus hæres de repu. vel absti. hær. li. 6. 1744. nu. 10

T

TAlis de antiquo de his quib. vt indig. li. 6. 1764. nu. 70
Tam dementis. de episc. aud. lib. 1. 175. numero 30
Tam trigesima. de app. lib. 7. 2197. n. 40
Tam diu societas. pro socio. li. 4. 1081. numero 20
Tam mandatori. de non nu. pecu. li. 4. 1018. nu. 40
Tanta circa nos. de vete. iu. enucl. li. 1. 238. nu. 60
Tempora fatalium dierum. de tempo. & repa. appel. li. 7. 2203. nu. 50.
Temporales actiones. quan. libel. prin. dat. li. 2. 262 nu. 30
Temporalibus. de castrib. milit. libr. 2. 545. nu. 60
Tempore côtractus de pac. inter emp. & ven. compo. li. 4. 1146. nu. 10
Temporis quod. de peri. tut. & cur. li. 5. 1450. nu. 10
Tempus expeditionis. quib. nô ob. lon. temp. præscr. li. 7. 2069. num. 40
Terminato. de fructib. & li. expen. li. 7. 2147. in princ.
Testamenta omnia. de testa. li. 6. 1653. nu. 50
Testamenti factione. de inof. testa. li. 3. 694. nu. 60
Testaméti tabulas. quemad. test. aper. li. 6. 1747. nu. 10
Testamento iure. de impub. & al. subst. li. 6. 1691. nu. 20.
Testamento matris. de confir. tut. li. 5. 1404. nu. 20
Testamento tutor. de exc. tu. li. 5. 1498. in princ.
Testamento militis. de inof. test. lib. 3. 695. nu. 10
Testamentum non. de testa. li. 6. 1653. nu. 20
Testandi causa de testa. li. 6. 1651. n. 10
Testes serui. de testa. li. 6. 1646. in prin.
Testium facilitatem. de testib. li. 4. 934. nu. 10
Titius si cum. de oper. liber. li. 6. 1569. nu. 40
Titulis non præcedentib. de ser. Reip. manu. li. 7. 1983. nume. 40
Titulos. de offi. Comit. Orien. li. 1. 290. nu. 70
Totius minoris. de off. Quæsto. li. 1. 286. nu. 70
Traditionibus. & vsucapionib. de pac. li. 2. 338. nu. 40
Traiectitiam. de nauti. fœno. li. 4. 1053. nu. 10
Traiectitię quidem. de naut. fœn. lib. 4. 1054. nu. 40
Transactio nulla. de transac. lib. 2. 376. nu. 60
Transactione finita. de transa. li. 2. 371. nu. 20
Transactione matris. de transa. lib. 2. 385. nu. 20.
Transactione qua. de transa. lib. 2. 375. nu. 10
Transactionis placitum. de transa. li. 2. 354. numero 20
Transigere, vel paciscí. de transa. li. 2. 362. nu. 40
Tres denuntiationes. quomo. & quan. li. 7. 2109. nu. 30
Tres tantummodo. de episc. aud. lib. 1. 158. nu. 20
Tres tantummodo. de offi. Præt. lib. 1. 293. nu. 50
Tunc conuenit. de accusa. & inscrip. li. 9. 2562. num. 50
Turres noui. de operib. pub. li. 8. 2511. nu. 10
Tutelæ actio. arbi. tute. li. 5. 1474. nu. 40
Tutelæ actione. de testa. tute. li. 5. 1403. nu. 40
Tutelam administrare. quan. muli. tut. off. fun. pos. li. 5. 1421. nu. 40
Tutelam pupillorum. de admi. tu. li. 5. 1432. nu. 30
Tutor filiorum. de sen. pat. lib. 9. 2722. nu. 20
Tutor licet. de admini. tute. lib. 5. 1436. nu. 30
Tutor post pubertem. arbit. tute. lib. 5. 1474. nu. 20
Tutor qui de tuto. vel cur. qui satis nô de. li. 5. 1456. nu. 40
Tutorem quondam. arbi. tut. li. 5. 1473. nu. 10
Tutorem, vel curatorem. de vsur. pupi. li. 5. 1484. nu. 50
Tutores debita. de admi. tut. li. 5. 1434. nu. 30
Tutores etiam Græcis. de testa. tut. li. 5. 1403. num. 50
Tutores nominatos. de excu. tut. lib. 5. 1500. nu. 70
Tutores qui necdum. vt cau. post pub. adsit tut. lib. 5. 1466. nu. 10
Tutores quos si tut. vel cura. fal. alleg. excusa. sit li. 5. 1504. nu. 20
Tutores tutelæ. arbit. tute. lib. 5. 1472. nu. 60
Tutores vel. de admi. tu. li. 5. 1440. n. 70
Tutorib. vel curatorib. de peric. tut. & cur. li. 5. 1449. nu. 50
Tutoris officium. quan. tut. vel cur. esse desi. li. 5. 1492. nu. 60
Tutoris tui. ad leg. Iul. de vi pub. lib. 9. 2611. nu. 40
Tutor, vel curator. de nego. gest. lib. 2. 458. nu. 40

V

VBi adhuc. de iure dot. li. 5. 1308. nu. 60
vbi aniarum. de suis & legi. libe. lib. 6. 1894. nu. 10
Vbi aut vis. vbi de poss. agi. opor. li. 3. 659. nu. 10
Vbi falsi examen. ad leg. Cor. de fal. li. 9. 2650. num. 60
Vbi pactum. de transac. li. 2. 378. nu. 10
Vbicunque. de hær. li. 1. 194 nu. 30
Vectigalia quęcunque. de vecti. & com mis. li. 4. 1167. nu. 40
Vectigalia noua. vectig. noua. inst. non posse. li. 4. 1169. nu. 10
Velamento absconsa. de postu. li. 2. 385 nu. 20
Velles necne. de reuo. dona. li. 8. 2535. nu. 20
Velut castrense peculium. de Adsessor. & dome. 303. nu. 60
Venales sententias. quan. prouo. nô est necess. li. 7. 2216. nu. 60
Venditi actio. de actionib. emp. & ven. li. 4. 1123. nu. 30
Venditi actionem. de actionib. emp. & ven. l. 4. 1121. nu. 20
Venditio quidem. de prædijs mino. libro 5. 1518. numero 10
Venditionem ob tributorum. si prop. pub. pen. nen. rue. cele. li. 4. 1112. n. 20
Venditiones. de his quæ vi metusue cau. li. 2. 470. num. 20
Venditiones etsi. de côtrahen. emp. & ven. li. 4. 1084. nu. 10
Venditioni ancillę. de vsuca. pro emp. li. 7. 2038. nu. 30
Venditor factum. de rescin. vend. li. 4. 1126. nu. 20
Venditrici. de reb. alien. non alie. li. 4. 1135. nu. 50
Venia edicti. de in ius voc. li. 2. 324. nu me. 10
Veterum ambiguitatem. ad Senatusc. Velle. li. 4. 1009. in prin.
Verba superflua. de donatio. li. 8. 2530. nu. 30
Verba testamenti. de testam. li. 6. 1648 nu. 10
Verba testamenti. de fal. cau. adiec. le. li. 6. 1831. nu. 20
Verbis testaméti. de vsufr. & hab. li. 3. 754. nu. 20
Verbum precib. ex quib. cau. infa. irro. li. 2. 417. num. 10
Verbum volo. de fideicom. lib. 6. 1803. nu. 10
Vestium auri. de rescin. ven. li. 4. 1130. nu. 20
Veteranis qui. quan. prouo. non est ne cess. li. 7. 2217. nu. 30
Veterem dubitationem. de auct. præst. li. 4. 1491. nu. 20
Veteres circuitus. de adoptio. li. 8. 2481 nu. 30
Veteris iuris. arbit. tute. lib. 5. 1475. in princ.
Veteris iuris dubitationem. de Præto. pign. li. 8. 2356. nu. 10
Veteris iuris. de contrahen. stipu. li. 8. 2406. nu. 70
Veterum ambiguitatê. ad Senat. Vell. li. 4. 1009. in princ
Vetustissimam obseruationem. de in. domi. impe. li. 8. 2383. nu. 40
Viam veritatis de loca. & condu. li. 4. 1185. nu. 10
Vi bonorum. vi bono. rapto. li. 9. 2672. nu. 70
Vice donatricis. de donatio. lib. 8. 2512 nu. 20
Viduæ intra. de nup. li. 5. 1235. in principio.
Vi pulsos. vnde vi. li. 8. 2272. nu. 20
Viri illustres. de offi. magist. militu. li. 1. 285. nu. 40
Viros clarissimos. de excu. tu. li. 5. 1503 nu. 30
Vis eius. de probationib. li. 4. 915. nume. 40
Vitia possessionum. de acquir. & retin. poss. li. 7. 256 nu. 40
Vitrico priuignus. comm. de success. li. 6. 1915. nu. 70
Vltra modum. de actio. emp. & vendi. li. 4. 1127. nu. 50
Vniuersa bona. in quib. cau. pign. li. 8. 2328. nu. 10
Vniuersa rescripta. de precib. Impe. of fe. li. 1. 258. nu. 20
Vniuersa rescripta. de diuer. rescri. li. 1. 273. nu. 20
Vniuersi fiduciam. vbi cau. fis. agan. li. 5. 678. nume. 70
Vniuersi prouinciales. de vectig. & cô mis. li. 4. 1165. nu. 70
Vniuersis simul. de precib. impe. offere. lib. 1. 260. num. 10

Vniuersis [illegible] legionibus. de hæredita. vel. Decurio. li. 6. 1946. nu. 30.
Vniuersas terras. ne rei domi. vel tēp. li. 7. 2079. nu. 40
Vnus ex multis. de distract. pign. li. 8. 2379. nu. 30
Vnus indiuiduū. in quib. cau. cess. lōgi temp. præser. li. 7. 2067. nu. 50
Vnaquæq; ciuitas, de Episc. & cler. li. 1. nu. 50
Vnusquisq; sobolem. de infan. exposi. li. 8. 2498. nu. 30
Vnusquisq; procurator. ad leg. Iul. repe. li. 9. 2662. nu. 70
Voluntariæ tutelę de excu. tuto. lib. 5. 1498. nu. 40
Voluntas patris de fideicom. li. 6. 1800 nu. 40
V[illegible] defuncti. de fideicom. li. 6. 1800. nu. [illegible]
Vsucapio non præcedente. de vsucap. pro hærede. li. 7. 2044. nu. 20.
Vsucapio. de pignorib. & hypo. lib. 8. 2184. nu. 20
Vsusfructus. de vsufr. & habita. li. 3. 755. nu. 10.
Vsufructu matri de vsufr. & habi. li. 3. 757. nu. 60
V[illegible] depositi, deposi. vel contr. li. 4. 1035. nu. 30
Vsuræ minutim, de vsu. lib. 4. 1053. numero 40
Vsuræ per tempora. de vsur. li. 4. 1039. nu. 30
Vsuras emptor. de vsur. li. 4. 1035. n. 16
Vsuras quæ. de solu. & libe. li. 8. 2441. nu. 50
Vsurpationem. de vectig. & commiss. lib. 4. 1167. nu. 10
Vt creditor. de probationib. lib. 4. 907. nu. 60
Vt debitum. de hæredi. actio. lib. 4. 900 in prin.
Vtere viri. de præd. & alijs reb. min. li. 5. 1523. nu. 60
Vtili ratione ne defen. ciui. li. 1. 311. in prin.
Vt in die. de fer. li. 3. 643. nu. 30
Vt inter absentes. de inutilib. stip. li. 8. 2411. nume. 30
Vt inter diuinum. de sacrosā. eccl. lib. 1. 70. nu. 60.
Vt intestato. de suis & legit. libe. li. 6. 1891. nu. 30
Vti possidetis. uti possidetis. li. 8. 2288. nu. 40
Vt legis Fabiæ. ad leg. Fab. de pla. li. 9. 2639. nu. 10
Vt liberis. de collationibus lib. 6. 1620. nu. 60
Vt nemini. de collationib. lib. 6. 1626. nu. 60
Vt nullo modo. de vsur. lib. 4. 1052. in princip.
Vt perfectius omnib. de annali except. li. 7. 2104. nu. 10
Vt profanos. de pagan. & sacrifi. lib. 1. 212. in princ.
Vt responsum congruens. de transac. li. 2. 360. nu. 20
Verum nepos. vbi pupil. educ. deb. lib. 5. 1467. nu. 20
Vt testamentum. quemad. testa. aper. li. 6. 1746. nu. 60
Vt verborum inanium. quis admit. ad bon. poss. lib. 6. 1592. nu. 10
Vt vnius pœna. ad leg. Iul. repe. lib. 9. 2660. nu. 70
Vt vxori pro dote. ne ꝓ dote mul. &c. lib. 5. 1380. nu. 10
Vulg constitutum. de rep. li. 5. 1372. nume. 40
Vxor patrui. de lega. lib. 6. 1781. nu. 10
Vxor quæ. de repu. li. 5. 1363. nu. 60
Vxor tua. famil. ercis. li. 3. 779. nu. 30.
Vxor tua, de his qui accu. non poss. lib. 9. 2547. nu. 10
Vxorem liberatam. de nup. lib. 5. 1213. nu. 40
Vxoris abortu de posthum. hæred. instit. lib. 6. 1713. numero 50

Z

Zenodorus ad Senatusc. Maced. li. 4. 989. nu. 10
Zenonis diuę. de plus pet. lib. 3. 635. numero 60

Indicis Legum finis.

INDEX PRÆCIPVARVM SENTENTIARVM

In marginibus gloss. contentarum.

A

Abas, an debeat de calūnia iurare, vel sūt dictus monasterij. fo. 521. n. 60
Abigei, qui sint 2679. nu. 40
Abolitio est licentia desistendi ab accusatione. 2592. nu. 70
Abolitio generalis, legitima, & priuata, quæ sit. 2694. num. 40
Abolitio habetur tribus modis, 2691. nu. 10
Abolitio quid sit ibid. nu. 40
Absens damnari potest 2682. nu. 10
Absentem defendere nemo cogitur inuitus. 657. nu. 70
Absentium causa Reip. bona, an vendi possint 543 nu. 10
Absolutus in ciuili potest conueniri in criminali. 2669. nu. 10
Absoluti semel, an possint condēnari. 2607. nu. 30
Absoluere quis potest, qui damnare nō potest. 673. nu. 0
Absoluit nemo qui condemnare nō potest. 126. nu. 10
Acceptilatio est imaginaria solutio. 2449. nu. 40
Acceptum ferens potest ex multis causis restitui. 2450. nu. 70
Accusarē simul quod malefactores possint ab eodem. 2573. nu. 70
Accusare volens duos adulterij, quo ordine vti debet. 2588. nu. 60
Accusator an teneat se semper inscribere ad penā talionis. 2545. nu. 10
Accusator & accusatus, qualiter citari debeant. 2555. nu. 70
Accusatio est multis interdicta. 2543. nu. 10
Accusatio vnius an permittatur pluribus 2555. nu. 60
Accusationis desertæ pena est quinq; libratum auri. 676. nu 60
Accusationem deserens sine abolitione, an incidat in Turpilianum. 2698 nu. 50
Accusationem deserēs ratione promissionis sibi factæ ad illam non redit etiam promissione nō seruata. ibid.
Accusationes criminum, quanto tempore tollantur. 2645. nu. 70
Accusationes duas, an possit quis instituere. 2152. num. 40
Accusatus ab vno super vno crimine, an possit ab alio super eodem accusari. 2559 nu. 60
Accusatus citatus non veniens, quomodo puniatur. 2556. nu. 10
Accusatus transigens an possit datum repetere 470. nu. 10
Acephali qui dicantur. 197. nu. 10
Acrimonia vnde dicatur. 98. nu. 70
Acta quę dicantur. 538. nu. 30
Actore non probante quandoque cogitur reus se defendere. 959. num. 10
Actio ad exhibendū non competit, nisi interfit pecuniariter. 817. nu. 10
Actio ad exhibendum vtilis, an aliqua sit. 818. num. 60
Actio ad exhibendum arbitraria, quæ 819. nu. 40
Actio aliter dicitur incipere in stipulatione post mortem, & aliter in legato. 885. nu. 50
Actio bonę fidei, & actio stricti iuris differunt 819. nu. 70
Actio ciuilis an præiudicet criminali. 2667. num. 20
Actio de constituta pecunia in quibus sit priuilegiata. 906. nu. 10
Actio de dolo aliquas actiones secum admittit 272. nu. 50
Actio de peculio datur in quantum est locupletatum, & non in in plus in certis casib. 988. nu. 30
Actio ex stipulatu pro dote quinque specialia habet. 1321. nu. 20
Actio famosa an possit in patrem dari. 475. nu. 10
Actio finium regundorum quando, & vnde nascatur. 811. nu. 60
Actio funeraria cōtra quos competat. 899. nu. 10
Actio hypothecaria est realis. 2374. nume. 30
Actio hypothecaria quanto tempore duret. 888. nu. 60
Actio in factum ex edicto de alie. mutan. iud. &c. vt locū habeat tria sunt necessaria. 558. nu. 20
Actio in factum ad exhibendum datur in quinque casib. 1160. nu. 60
Actio in factum in multis habet locū. 876. nu. 10
Actio locati non habet locum in aduocato, nec in mensore. 853. nu. 30
Actio nego. gest. vnde nascatur. 452. nu. 50
Actio per alterum nō quæritur regulariter. 1132. nu. 50
Actio per litis contestationem diuisa non redintegratur. 1426. nu. 30
Actio personalis scripta in rē præscribitur longo tempore 465. nu. 70
Actio personalis pro vsufructu competens quanto tempore tollatur. 764. nu. 20
Actio personalis x. vel xx. annis aliquādo tollitur. 765. nu. 10
Actio personalis ex testamento quāto tempore tollatur 764. nu. 20
Actio pignoratitia est personalis. 969. nu. 50
Actio pignoratitia quando nascatur. & ex quo tēpore currit. præscr. 1102 nu. 30
Actio potest hodie dari ex contractu dudum inito. 2175. nu. 10
Actio præscriptis verbis vbi habeat locum 1175. nu. 60
Actio prima non nouatur per sententiam. 2159. nu. 50
Actio pro socio, quādo incipiat competere. 1101. nu. 70
Actio pro socio, qñ nascatur. 1082. n. 10
Actio pro tute. contra quem detur. 450 nu. 10
Actio qualiter sumatur. 34. nu. 10
Actio quandoque datur in quintuplū. 1986. nu. 50
Actio quandoque ipso iure per factū tollitur. 34. nu. 10
Actio quandoque nascitur ex cōtractu dudum inito. 1430. nu. 40
Actio quāto minoris, & ex empto, differunt. 1125. nu. 20
Actio quod metus causa, qualis est, & contra quem detur. 455. nu. 60
Actio rerum amotarum, est pœnalis, 1379. nu. 20
Actio rerum amotarum, quādo detur. 1378. nu. 60
Actio transit ipso iure de vno fideicōmissario in alium. 1853. nu. 10
Actio vi bonorum raptorum, in hæredem non datur etiam in eo quod ad eum peruenit. 2672. nu. 30
Actio vtilis datur in sex casib. sine cessione 1780. nu. 50
Actio vtilis & directa differunt. 1780. nu. 30
Actio vtilis in aliquib. casib. ab initio datur sine cessione. 876. nu. 50
Actionis cessio ex trib. præsumitur simulata 441. nu. 30
Actionis cuiuslibet, an possit fieri cessio. 1095. nu. 50
Actionis directæ & vtilis, an sit eadem substantia 877. nu. 70
Actionis nomen officium iudicis continet. 1195. nu. 20
Actionis hypothecariæ quanto tempore præscribatur ab emptore. 2973. in prin.
Actionem cedere & mandare differūt. 876. nu. 70
Actionem directam habens si concurrat cum habente vtilem ad agendū, vter præferatur. 2435. nu. 70
Actionem mouens intra bimestre litē contestari debet. 2432. nu. 30
Actione legis Aquiliæ conuentus si mēdacio conuinctus, in duplum puniatur. 778. nu. 10
Actiones protutelæ tenet qui nec est, nec esse potest tutor. 1463. num. 10
Actione vtili qui teneatur, an sit obligatus. 877. nu. 40
Actiones aliquæ non tolluntur tempore. 1101. nu. 10
Actiones an & quando dentur hæredibus, & in hæredes. 902. nu. 40
Actiones contrariæ quandoquodantur ad idem. 2531. nu. 50
Actiones ex contractu transeunt ad hęredes. 295. nu. 70
Actiones in rem vniuersales sunt quatuor. 1603. nu. 50
Actiones multæ quanto tempore durent. 2667. nu. 50

Actiones

Actiones olim erant perpetuæ.1084.in prin.
Actiones loco immobilium computantur.522.num.70
Actiones personales priuilegiatæ.2343 nu.40
Actiones personales 30.annis durant. 905.nu.70
Actiones quædam personales tolluntur breui tempore.2171.nu.10
Actiones reales facilius quæruntur per alterum, quam personales.986.in prin.
Actiones reales sunt decem.1083.n.50
Actiones sunt in multiplici differentia. 71.nu.10.
Actiones reuocatoriæ sunt quatuor. 1579.nu.50
Actionum diuidendarum beneficium quib. detur.245.nu.70
Ademptio est duplex.1758.nu.70
Adire & immittere differunt.116. nume.70
Adire hæreditatẽ videtur,qui domum patris post mortem inhabitat 517. nu.10
Administrator negligẽs punitur.1543 nu.10
Adoptio pōt fieri de aliquo in fratrẽ 1676.nu.10
Adultera si non accusetur intra tẽpus certum,potest se præscriptione tueri.1586.nu.60
Adulterium an committatur cum meretrice.1596.nu.60
Adulterium non fit sine dolo.1363.nu me.70
Adulterium,stuprum,& incestus,quid significent.1581.nu.70
Adulterij accusator per multas exceptiones repellitur.2600.nu.20
Adulterij accusari potest vxor, etiam constante matrimonio.2598.nu.70
Aduocatus an debeat pro vno salario præstare patrocinium in causa appel. 854.nu.40
Aduocatus an teneatur appellationis causam sine nouo salario agere.854. nu.30
Aduocatus cum cliente contrahere nō potest.387.nu.20
Aduocato quando sit salarium præstãdum.853.nu.40
Aduocati salarium qua actione potest peti.854.nu.10
Aduocatus stare, iudex sedere debet. 385.nu.10
Aduocati actores vocantur.440.nume ro 30.
Aduocati fisci quę salaria olim habebant 401.nu.10
Aduocati salarium ad heredem transmittitur.396.nu.10
Aequalitas summenda est 508.nu.20
Aequipollentium quid fiat, nihil refert.1688.nu.40
Aestimatio in dubio facit emptionẽ. 1304.nu.50
Aetates mundi sex 23.nu.10
Affectus sine effectu punitur.1556.nume.70
Affectus sine effectu quandoque punitur.279.nu.10.
Afflictio non est afflicto danda. 1554. nu.50.
Agere quandoque quis compellitur. 628.nu.40
Agrum per alienum transire an liceat. 773.nu.20
Alienare res si obligetur, an teneat ob ligatio.2332.numero 60
Alienare generale verbũ est 1943.n.70
Alienans rem prohibitam alienari,an transferat dominium.864.nu.30
Alienam rem possum vendere,sed nō seruum alienum manumittere.1157. nu.30
Alienatio à principio inualida, quandoque validatur.2512.nu.40
Alimenta an sint præstanda per eum, qui negat aliquem filium.2471.nume.60
Alimenta sunt ingratis denegãda.1383 nu.10
Alimenta sunt parentib. & patronis præstanda.975.nu.70
Alimentorum petitio aliqua habet singularia.1467.nu.70
Allodij sui esse rem primo asserens,an possit postea dicere se in feudum habere.1997.nu.60
Altera de tribus quando que dicitur, 191.nu.20
Amor descendit.698.nu.30
Amore vehementius, nihil est. 2036. nu.10
Ancilla ab hostibus liberata an sit domino restituenda.2491.nu.20
Ancilla si detur in dotem soluto matrimonio cuius erit partus.1373.numero 20
Ancilla sub conditione libera, si ante cōditiomem pariat,an sint filij eius serui,vel liberi.1958.nu.60
Angariæ quæ.43.nu.70
Annona & capitatio sunt tributa.186. nu.20
Annotatio quid sit.273.nu.50
Annotati bona quid sit.2682.numero 20
Annotatus si postea compareat,super quo audietur.2683.nu.60
Annua ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum.2390.nu.70
Annui debiti obligatio,an sit vnica,& possit per vnam præscriptionem tolli.1093.nu.60
Annus emboliimus quid sit.44.numero 70
Antichristus regnabit per tres annos cum dimidio.1639.nu.30
Antifena quid est, & vnde dicatur, 2213.nu.70
Appellans, an causam appellationis exprimere debeat.1760
Appellans quid probare teneatur.519 nu.10
Appellans qui intra biẽnium appellationem prosequi non potuit,an tertium habebit.520.nu.10
Appellare non potest,qui est cōuictus, & confessus 2221.nu.10
Appellari a quo n debet a subdelegato.625.num.10
Appellari a multorum sententijs non licet.2186.nume.50
Appellari an possit a consultatione. 2173.nu.10
Appellari non licet à sententia Principis 2184.nu.70
Appellandi decendium currit à tempore sententiæ, & scientiæ.2179.nu mero 50
Appellantis temere pœna.2179.numero 10
Appellanti sufficit dicere, appello ad iudicem competentem.1242 nu.60
Appellantes male puniuntur 2224.nume.70
Appellatio à quocunque iudice recipi debet.2191.numero 50
Appellatio interdicta intra quod tempus debeat inchoari.2199.nu.10
Appellatio intra quod tempus debeat exerceri.2111.nu.60
Appellatio intra quod tempus debeat interponi.ibid.
Appellatio non potest interponi ab interlocutoria, nisi in certis casibus. 2225.nu.30.
Appellatio potest interponi ratione contumeliæ per iudicem parti factæ.2191.nu.50
Appellatio quandoq; potest interponi viua voce 2019.n.30.& 2184.n.10
Appellatio quandoque tantum semel conceditur.2019.nu.30
Appellatio quomodo debeat fieri.2179 nu.20
Appellatio secunda quandoque est interdicta 162.nu.20
Appellatio si a iudice spectabili interponatur ad Imperatorem, quis de ea cognoscet.2195.nu.40
Appellatio si emittatur à sententia ipso iure nulla, qualiter sententiabit iudex ad quem.2215.nu.60
Appellatio si interponitur, cui incumbat onus probandi 2180 nu.70
Appellatio vbi est interdicta,an etiam restitutio in integrum ibi denegetur.2230.nu.10
Appellationis causa, an possit tẽpore feriatum exerceri 443.num.60
Appellationis exercẽda tempus à quo tempore currit.2213.nu.30
Appellationis tempus currit à tempore scientiæ 2003.num.10
Appellatione pendente non debet res sequestrari.2224.nu.20
Appellatione remota soli Principi licet delegare 2182.nu.60
Appellatur ab executore ante tempus exequente.2192.nume.10
Appellatur à delegato ad delegantẽ. 2194.nu.40
Apocha quid in mar.982.n.70.& 953. nu.30
Apolides dicitur ille, qui est sine ciuitate.1361.nu.10
Apollinariani.188.in princ.
Apostata quis.22.nu.30
Apostatatus accusatio quanto tẽpore duret.1646.nu.10
Apoli quomodo fiant.1361.in prin. & 2175.num.70
Apostrophe quid.374.nu 10
Arbiter quomodo cognoscatur. 161. nu.50
Arbitri sententia non parit actionem. 155.nu.20
Arbitrium boni viri quandoque requiritur,& a persona receditur. 1489. nu 30
Arbitrium per appellationem non rescinditur.539.nu.40
Arcere quid,& vnde dicatur.1721.in prin.
Archimandrita vnde dicatur. 13. in prin.
Argumentum à contrario sensu, non semper valet.89.nume.10
Argumentum a maiori,est ualidum. 1701.nu.50
Argumentum non est trahendum ex legib.abrogatis.9.in princ.
Arrhas pendens ad nullum aliud interesse tenetur.950.nu.50
Arrharum contractus an sit cōtractus per se.949.nu.10

Arriani

Arriani qui.187.num.70
Ascripititius al annis fit liber.1087.numero.10
Auarissimum genus mulierum.1218.num.70.
Assertor libertatis quis dicatur.2018.nu.40.
Asse toto distributo, an sit necesse ad dipondium transire.1783. in prin.
Audacia qualiter sumatur.891. i prin.
Augustalis quis dicatur.2193.num.50.
Aurum polluitur ab ære.824.nu.70.
Authentica, qua in prouincia, multa inducit noua.658.nu.60.
Aut pro, &, quandoque ponitur.1790.nu.20
Auus & auia si sint, quis præfertur in tutela 1423.nu.10.
Auxilium multiplex quandoq; simul conceditur.813.nu.70.

B.

BEneficium debet esse perpetuum.520.nu.10.
Brephotrophium quid 46.nu.10
Bibliopola quis dicatur.1161.num.60
Bonæ fidei possessor in petitione hæreditatis, quid restituere teneatur.724.nu.50.
Bonæ fidei possessor tenetur noxali.1557.nu.50.
Bona fides quare exigatur in cōtractibus.878.nu.50.
Bona fides quo tempore in contractibus exigatur. 2039. in prin.
Bona hæredum mariti non sunt obligata pro dote.1349.nu.30.
Bona quæ habet filiusfamilias, vnde presumantur quæsita.1932.num.30.
Bona vacantia an vsucapiantur.2041.num.50.
Bonorum defuncti separato à bonis cohæredum qualiter, & quando petitur, 992.nu.50.
Bonorum possessio cōtra tabulas, quibus detur, 1596.nu. 60
Bonorum possessio est duplex, 1574.in princ.
Bonorum possessio, & possessio bonorum, differunt 2242.nu.40.
Bonorum possessio nō petita ad hæredem non transmittitur.541.in prin.
Bonorum possessio quædam est facti, quædam iuris 698.nu.50.
Bonorum possessio septima, quibus detur, 1722.nu.30.
Bonorum possessiones sunt septem, 1602.in prin.
Bonorū possessiones, an sint hodie sublatæ, 1602.nu.40.
Bononia est nutrix legum, 1671.nu.20.
Buccellarij qui sint, 1617.nu.10.

C.

CAlumnia in ciuili causa commissa punitur criminaliter, 2018.in prin.
Calculus qualiter accipiatur, 606.numero 70.
Calculus quid.383.nu 60.
Calendarium quid signet, 1027.nu.70.
Castigatus quis dicatur.2236.nu.10
Calix fractus, non remanet sacer.69.num.20
Calumnia præsumitur eo ipso, quod quis non probet quod intēdit.2551.num.10.
Calumnia in crimine extraordinario qualiter puniatur, 2564. numero 60.
Calumniari videtur qui non probat.2700.nu.60
Calumniator quis dicatur, 2699. numero 70.
Cancellare & inducere differūt.2048.num.10
Canonica vnde dicatur, 38.nu.60.
Canon quid, 38.nu.60.
Capitatio quid sit.1012.nu.10.
Carcer est ad custodiam.2568.numero 10.
Carcerem habere non est prohibitum 2573.in prin.
Carcerum custodes negligentes, qua pœna puniantur, 2570.nu.30
Castaldio quis dicatur, 983.nu. 40
Castratus si cōtrahat, an matrimoniū teneat, 1370.nu.60.
Casus fortuiti periculū, quomodo q̄s in se suscipiat 461.nu.60
casus liberat speciei debitorem, 1120.num.30.
causa cessante cessat effectus. 865. numero 50.
causa cessante cessat priuilegium.545.num.30.
causa & lis differunt. 36.nu.90.
Causa & res differunt, 861.nu.50.
causa impulsiua datum, an possit repeti causa non secuta. 867. in prin.
causa quandoque per inficiationē crescit, 857.nu.60
causæ continentia non est diuidenda.1471.nu.10.
causæ criminales & ciuiles, quanto tēpore durare debeant 130.nu.30
causarum genera quatuor sunt, in quibus tantum præses, vel maior eo iudicat.553.nu.40.
causarum tria erant genera. 621. in prin.
causidicus quis dicatur.186.num.60.
cautela abundans non nocet.2465.numero.50.
cautio dicitur nuda promissio.419.numero.60.
cautio Mutiana, quando habeat locū, 1794.nu.60.
cautio non ualet, si nulla causa exprimatur.1018.nu.50.
cautio quid sit, & quotuplex sit, 419.numero 60.
cautiones quædam remitti possunt, & quædam non, 751.nu.10
cęlebs quis dicatur.1213, numero.40. & 2541.nu.50.
celeritas nimia quandoque punitur, 1265.nu.60.
cœlestis quis dicatur, 35. num.60.
cœlum quid dicatur.25.in prin.
census & reliqua differunt.1002.numero 10.
centuriones qui dicantur, 1635. numero 30.
certamen qualiter accipiatur.2307.numero 30.
cessio actionis ex quibus præsumatur simulata.1075.nu.10
cessio aliquando pro iusta præstatione est.849.nu.50.
cessio bonorū ad multa prodest.2233.num.20.
cessio & delegatio differunt.2434.numero.50.
cessio quando simulata dicatur, 1074.num.70.
cessus quid.1251.
charitas ordinata incipit à se.570.numero 20.
chirographum si habeat debitor, an præsumatur ob id liberatus, 2245.num.60
citatio per edicta, non per quemlibet iudicem fieri potest.1117.num.60
citans scholarem ad iudicem vetitum, an perdat causam suam, 891.numero 30
cimeliarchium quid sit.2146.numero 10.
ciues & incolæ, quomodo differant, 2182.num.30
ciuilis quæstio præfertur criminali.2598.nu.70
ciuilis quæstio quandoque criminalis &c.591.nu 10.
ciuiliter aliquid fieri non sufficit, nisi & naturaliter etiam fiat.582.numero 70.
ciuiliter agi de crimine an possit adhuc eo q̄ illud commisisse dicitur, viuente.958.nu.60.
ciuiliter & criminaliter in multis casibus agi potest, 1668.nu.60
ciuitas vna dicitur res publica, 2340.num.30.
ciuitatis administratores an transigere possint.357.nu.60.
ciuitatum muri nō sunt publici. 2297.nu.40.
ciuitatum res non vsucapiuntur, 2045.num.70.
chirographarius unde dicatur, 850.numero 60.
clericus quandoque a iudice seculari punitur, 116.nu.20.
clerici non dant fideiussores iudicio sisti, uel iudicatum solui 98. num. 30
clerici priuilegio fori renunciare non possunt.344.num.70.
clericum intonsum percutiens, an ligetur excommunicatione, 56. numero 30.
codicilli qualiter dicantur pertinere ad testamentum, 1765.nu. 70
codicilli sine scriptis possunt fieri.1765.nu.40
codicilli si uideantur contrarij, quid iuris.1767.num.10.
cogitatio an sit punienda 100. nu.50.
cogitatio quando puniatur, 83. numero 10.
cognatus rapinam patiens potest à cognato defendi.2 68.num.50.
cognati an hodie admittantur ad tutelam, 1406.nu.20.
cognati & agnati hodie succedunt vsque ad decimum gradum, 1895. numero 60
cognati iure nouo uocantur ad tutelā.1860.nu.10
collationem facere duplici iure quis compellitur, 1618.nu.10
collectarius quis dicatur, 850. nu.10.
colles qui dicantur, 25.nu. 10
colona dicitur terra ad colendum destinata, 1968.nu.20.
colonus an possit conueniri pro debito locatoris.878.nu. 30.
colonus de sterilitate, non de exiguitate queri potest.1188.nu.30
colonus interuertendo possessionem, si uendat, an possit emptor vsucapere.2057.nu.40
colonus nihil soluens, an præscribere possit 1082.nu.60
colono an succurratur cōtra terminū per aliquod interdictum 1187.nu.10
commentarienses qui dicantur, 1501.numero 60.

Com-

Commendo quādoque depono, significat.1962.nu.50
Commentariensis quis sit,2570.nu.10
Commissarij iurare debent, non autē cauere.2529.nu.20
Committere in legem,227.nu.40
Commodatarius ad maiorem diligentiam tenetur,quam creditor. 1562. num.60
Commodatarius qua actione recuperet rem sibi commodatam à fure. 1561.nu.30
Commodatario minus fauetur, quam fulloni.1570.nu.50.
Commonouolo, commodaulomolo, regindalia,reypusacta quid significent.856.nu.30
Comparatio qualiter fiat hodie. 957. num.40
Comparatio sola, an plenè probet. 957.num.10
Comparationes ex quibus generibus scripturarum fiant.956.num.50
Comparatiuus pro positiuo quādoq; ponitur,1131.nu.60
Compensatio, an & quemadmodum fisco opponatur.1027.nu.60
Compensatio an fiat ipso iure.525.nume.40
Compensatio cessat in multis casibus, 1034.nu.20
Compēsatio in quib.debitis fiat, & in quibus non,1033.num.10
Compensare aliquando quis pōt,quod sibi non debetur,1031.nu.10.
Concilia quatuor ab ecclesia recepta. 2670.nu.70.& 23.nu. 30
Concubinæ cum omnibus possunt cōtrahere.1384.nu.30
Cōdemnari an debeat procurator, vel an dominus.433.in prin. & numero sequen.
Condictio furtiua vnde sit, 901.nume 10.70
Conditio ob cām non habet locum in contractibus nominatis, 1687. in princ.
Conditio & modus in quo conueniāt, & in quo differant.2577.nu.30
Conditio non nubendi,an sit reprobata.838.nu.70
Conditio potest fieri dupliciter, 1710. num.20
Conditio quando debeat impleri.1685 num.70
Conditionem habens ad rem,rem videtur habere.2058.nu. 40
Conditione sub imposita datum,an possit repeti.867.nu.30
Conductor vectigalium inuitus quandoque detineri potest. 1282. numero 40
Confessus de proprio crimine, quādoque super aliorum conscientia interrogatur 2565.nu.10
Confessio an statim præiudicet.2345. num.10
Confessio de indebito confitenti præiudicat.637.nu.20
Confessio de recepto statim præiudicat in quinque casib.1033.in princ. & nu.seq.
Confessio extraiudicialis nō infamat. 1357.nu.50
Confessio extra iudicium an valeat. 935.nu.60
Cōfessio facta in tormētis,an noceat, 2222.nu.50
Confessio facta in tormentis,an faciat plenam probationem,2692.num.10
Confessio per errorem facta, an possit reuocari.252.nu. 50
Confessio quando dicatur facta in iure.2168.nu.70
confessus habetur pro conuicto, an sit verum indistinctè.2168.nu.60
confessum an & quando debeat sequi sententia.2169.nu.40.
confitens se donasse,sed sub conditione,an teneatur hoc probare, quod sub conditione donauit.1200.numero 60
confitetur crimen qui paciscitur. 417. num.70
coniectura quid est.1557.nu.10
coniūcti nominatim loco vnius sunt. 1870.nu.30
consanguinitas suspitionem quandoque inducit, quandoque remouet. 1502.num.70
consensus erroneus non nocet. 2570. num.60
consentit quis fideiubēdo.2457.nu.30
consentit qui tacet.2363.nu. 20
consiliarij qui dicantur.1600.nu. 60
Constantinus fuit primus Imperator Christianus.1387.nu. 50
constitutio quid,1105.nu.30
cōsuetudo alia si sit in foro actoris, & alia in foro rei, vera seruanda sit. 2502.nu.20
consuetudo altera natura est, 902.numero 10
cōsuetudo an æquiparetur pacto.2503. nu.50
consuetudo an vincat legem, vel illā possit abrogare.2503.nu. 40
consuetudo dat iurisdictionem, 567. nu.50.& 2485.nu. 40
consuetudo generalis, quam Princeps scit,& tolerat,legem tollit generaliter,2504 nu.10
consuetudo qualiter possit interrumpi 2504.nu.40
consuetudo quādo dicatur lōga.2501. nu.20
consuetudo tres habet virtutes. 2504. num.50
consularis quis,3.nu.50
consul.quis,ibid.
contestatio non iure facta nō prodest, vt fiat interruptio.2032.nu.70
contractus an rescindatur per pœnitētiam alterius contrahentium, 879. num.10
contractus coram quot testibus, & cū qua solēnitate celebrari debeat 851. nu.60
contractus Imperialis est lex. 1360. in princ.
contractus in fraudem legis factus nō valet.888.nu.60
contractus ponitur propriè,& impropriè.948.nu.70
contractus quādo dicantur in scriptis celebrari 851.nu.40
contractus quando dicatur in scriptis celebrari.934 nu.10
contrarietas nulla est in legibus,4. numero 30
contubernium quid sit, 1248. numero 40.
contumacia præsumpta, & expressa, quæ sit,2106.nu.20.
corpus iuris quid sit.1319.nu. 60
contumax an audiatur appellans,602. num.30.
cōtumax an possit appellare,2221.nume.40
creditor an possit pro modica pecunia rem maximā sibi obligatam distrahere.2369.nu.40
creditor, ex cuius pecunia militia est empta, præfertur omnibus, 2317.numero 40
creditor non habens ius uendendi pignus, si uendat, an statim teneatur ad pretium,2377. nu.40
creditor pignus persequens, an debeat probare debitorem esse dominum, 2317.nu.60
creditor pignus, vel hypothecam inuadens propria authoritate, qua actione teneatur,970.nu.70
creditor primus suum ius non perdit, licet se patiente pignus alij obligatum fuerit,2361.nu. 30
creditor posterior quandoque potior est priore.2383.nu.10.
credi. priori soluens, an in eius locum succedat 2351.nu.70
creditor quemadmodum agat contra furē,qui pignus sibi surripuit.2325. num.70
creditori quomodo succursum sit, si debitor pignus vendiderit.2320.numero 30
creditor quo ordine debeat conuenire debitorem,fideiussorē,aut pignoris possess.2325.nu. 30
creditor relegatus, qui filiumfamilias in pignore accepit.2339.nu.50
creditor secundus quandoque contra primum audiatur, 2356.num.10
creditor si solutionem recipiat,& non exprimatur ob quam causam, de qua intelligatur.2439.nu.70.
creditor vendens pignus, an teneatur de euictione.2366.nu.70
creditor vendens rem sibi obligatam quatuor præstare debet.2468.nu.10
creditore inuito non potest aliud pro alio solui.2445.num.40.& 2325.nume.70
creditores hæreditarij contra quos possint agere 735.num.30
creditum & res,verba sunt generalia, 825.nu.70
credulus quis esse non debet.2564.nume.30
crimen concussionis quid sit. 871. nume.10
crimen dicitur capitale tripliciter.362 num.20
crimen læsæ maiestatis post mortem obijci potest in duob. casibus 2581. num.10
crimine duplici quandoque quis tenetur,2559.nu.10
crimina aliqua non extinguūtur morte.949.nu.10
crimina multa sunt, quæ morte non extinguuntur.2573.nu.30
culeus quid sit,2626.nu. 20
culpæ nomine nullus tenetur in fisis, 959.nu.10
curator an possit cogi rationem reddere officio durante,1455.nu.10
curator curatorem habenti dari potest.1243.nu.50
curator qualiter detur adulto. 1429. num.10
curator quandoque bonis captiui datur.2488.nu.50
curialis an possit esse clericus.95.numeu 20.
curiales erant serui.1087.nu.40
curatores a quibus dari possint. 1494. num.30

Damna-

D

Damnatio in metallum est pœna cæteris grauior. 418. nu. 60
Damnatus in pluribus criminibus, si in vno appellat, quid iuris. 2224. nume. 60
Damnati bona an sint cõfiscanda. 2719 nu. 30
Damnat qui absoluit. 672. nu. 30
Damnum an veniat in actione iniuriarum. 2677. nu. 10
Damnum datur multipliciter. 778. nume. 50
Debitor, an & quando liberetur perempta re debita. 848, nu 30
Debitor an possideat pignus, quod creditori tradidit. 1090. nu. 20
Debitor aud[illegible] quandoq; vẽdito pignore. 1354. nu. 70
Debitor si offerat, & creditor nolit accipere, si res oblata pereat, an liberetur debitor. 1840. nu. 50
Debitor pupilli plenam, pleniorẽ, & plenissimam consequitur quandoq; securitatem. 509. nu. 10
Debitor qui accepit quinquẽnale, post nõ auditur bonis cedere volẽs. 2237 nu. 50
Debitorem debitoris conuenire possumus. 896. nu. 20
Debitumẽ[illegible] indiuiduæ, an extinguatur totum, creditore debitori in partem succedente. 898. nu. 10
Debitum remittens donare videtur. 2441. nu. 50
Deceptus vltra dimidiam iusti pretij agit vsque ad xxx. annos. 555. nu. 60
Deceptus vltra dimidiam iusti pretij, potest restitui, qualiter intelligatur dimidia. 1102. nu. 20
Deceptis subueniendum est. 2002. nume. 50
Decisio quid. 12. nu. 10
Decretum primum, & secundum, quanto tempore distare debeat. 2262. nume. 50
Dedititij quales erant. 1966. nu. 40
Defensores ciuitatum ita indiciemus ordinari. 912. nu. 50
Defensor veniens post litem contestatam, an sit condemnandus. 417. nume. 70
Defuncti status etiam ante quinquennium quæri non debet. 2019. nu. 60
Defuncti volũtas in ambiguo benignè est interpretanda. 1682. nu. 40
Defuncti volũtas est ambulatoria. 792 nu. 60
Delator quis dicatur. 106. nu. 20
Defunctorum voluntates dispositiuæ sunt seruandæ, sed non enunciatiuæ. 1648. nu. 30
Delegatio in quibusdam fieri non potest. 301. nu. 50
Delegatio nõ est sine nouatione, 2435. nu. 40
Delegatus an possit causam exequi. 617 nu. 70
Delegatus quando possit delegare. 537 nu. 20
Delegati quidam sunt ad vniuersitatẽ causarum, 618. nu. 40
Deliberandi tempus petens, an tacitè videatur adire. 1740. nu. 20
Deliberandi tempus quantum esse debet. 1742. nu. 10
Delictum æquale pœnam æqualẽ exigit. 108. nu. 20
Delictum & crimen differunt. 911. nu. 50. & 60
Delictum occultum quandoque plus punitur, quam manifestum, 80. nume. 70
Delictorum æqualitas æqualem pœnã patitur. 2616. nu. 60
Delinquens melioris conditionis esse non debet. 1347. nu. 10
Delinquendi occasio nemini dãda est. 1973. nu. 70
Denunciatio illius, cuius non interest, non nocet. 1107. nu. 30
Denunciatio ne quis emat rem talem, an faciat emptorem possessorẽ malę fidei. 749. nu. 10
Deponenti, vel commodanti, an possit referri quæstio dominij. 1098. nu. 10
Deportare possunt tantum quatuor iudices, 2705. nu. 40
Deportatio aliquando adimit libertatem. 444. nu. 60
Deportatio tollit ea, quæ sunt iuris ciuilis, 2726. nu. 10
Deportati quid perdunt. 1544. nu. 70
Deportato relictum quis capiet. 1672. nu. 70
Depositarius an propter impensas habeat retentionem. 106. nu. 10
Depositarius aliquando tenetur vltra dolum, & culpam. 1055. nu. 40
Depositarius vtens re deposita, an furtum faciat. 1056. nu. 10
Deum iurans, Deum habet vltorem. 2577. nu. 50
Deuoti qui dicantur, 1190. nu. 10.
Dictum generale generaliter est intelligendum 762. nu. 70
Dies à planetis nomina sumpserũt. 644 nu. 40
Dies instrumenti an debeat edi. 2409. nu. 10
Dilatio an detur in causa adulterij. 1606. nu. 30
Dilatio an sit danda propter emptorũ absentiam 638. nu. 10
Dilatio data à lege, an possit minorari per iudicem. 634. nu. 10
Dilatio est quandoque triũ mensium. 503. nu. 60
Dilationes sunt adaptandæ. 638. nu. 50
Digesta, Institutiones, & Codex quo ordine sint facta. 13. nu. 10
Discordia fit ex communione. 2385. nu. 10
Disiunctiua ponitur quandoq; pro copulatiua. 1580. nu. 60
Diues & pauper qui dicantur. 396. nu. 10. & 1808. nu. 50
Diuisio an præsumatur facta ex longa rei possessione pro diuiso. 800. nume. 60
Diuisio permutatio quædam est. 786. nu. 20
Diuisionem quidã petere non possunt 1380. nu. 60
Diuisione facta à patre, non agunt filij de euictio. 792. nu. 20
Doctorum filij in quo sunt priuilegiati. 399. nu. 30
Dolus authoris successori nocere non debet 2314. nu. 40
Dolus non infertur scienti. 1106. nume. 40
Dolus præponderat culpæ. 1208. nume ro 10
Dolus. quandoque dat causam contractus, quandoque incidit in contractum 485. nu. 70
Dolus quomodo probetur in venditione interuenisse 1106. nu. 50
Dolus tutoris, an vitiet emptionem. 486. numero 10
Domicilium vbi dicatur quis habere. 2065. nu. 40
Dominium aliquando transfertur sine traditione. 753 nu 10
Dominium an possit sine possessione quæri. 2372. nu 40
Domino an statim quæratur per procuratorem. 1984. nu. 60
Dominium an transf[illegible]ratur ex inutili contractu. 949. nu. 70
Dominium an transferat dominus tradẽs rem suam prætextu falsi instrumenti. 2649. nu. 50
Dominium an transferatur, si res contra prohibitionem alienatur. 1137. nu. 60
Dominij translatio an requirat vacuæ poss. tradit. 1124. nu. 50
Dominus qua actione teneatur ratione contractus cum seruo celebrati. 974. nu. 10
Domo instructa legata an contineatur vinum. 1787. nu. 10
Donatarius an teneatur ad æs alienũ pro re filij donata. 2510. nu. 30
Donatio aliquando ob solam negligẽtiam reuocatur. 2533 nu. 70
Donatio an debeat esse inofficiosa euentu & consilio, antequam possit reuocari. 722. nu. 20
Donatio an valeat, duo sunt inspicienda. 1215. nu. 70
Donatio an valeat sine stipulatione. 2507. nu. 20
Donatio causa mortis, an possit fieri absenti. 2539. nu. 40
Donatio dubia an præsumatur causa mortis, vel inter viuos. 2540. nu. 10
Donatio est cõtractus nominatus. 863. nu. 30
Donatio est triplex. 1357. nu. 60
Donatio est contractus 1295. nu. 60
Donatio facta filio in potestate a patre non valet. 503. nu. 70
Donatio facta ecclesię vltra quingẽtos aureos sine scriptura, an valeat. 66. nu. 60
Donatio facta in filiũ, an valeat. 2509. nu. 10
Donatio hodie valet vsque ad quingẽtos aureos sine insinuatione. 2520 nu. 60
Donatio in pias causas an sine insinuatione possit in immẽsum fieri. 2520. nu. 10
Donatio inter virum. & vxorẽ, si non interuenit traditio, non cõfirmatur morte. 1241. nu. 20
Donatione inter viuos facta constante matrimonio, an possit viuca. 2043. nu. 10
Donatio morte confirmata, quemadmodum retrotrahatur. 718. nume ro 20.
Donatio non fit inuito. 2508. nume ro 70
Donatio aliquando ob solam negligẽtiam reuocatur. 2533. nu. 70
Donatio patris facta, filio in potestate posito, an validetur per vsucapionẽ 2042. num. 10
Donatio patris in filium quandoq; statim transfert dominium. 717. nu. 60
Donatio potest fieri pro sua, & aliena morte. 2540. nu 60
Donatio propter nuptias est in dominio vxoris. 1004. nu. 30
Donatio propter nuptias facta per alienum, an possit testificari. 503. n. 50

Dona-

Donationis inofficiosæ querela in quã cum revocat. 916. nu. 10
Donatio propter nuptias olim tria habebat vitia. 1212. nu. 70
Donatio propter nuptias quare detur vxori. 1825 nu 70
Donatio propter supervenientes, liberos revocatur. 2536. nu. 60
Donatio quare est inter coniuges prohibita. 1224 nu. 10
Donatio simplex duobus casibus confertur. 1626. nu. 40
Donatio simplex an valeat inter absentes. 2539 nu. 70
Donationis insinuatio in quibusdam casib. necessaria non est 2529 n. 40
Donationis insinuatio pōt fieri apud acta sine testibus, 2517. nu. 70
Donationi perfectæ an possit apponi conditio in traditione. 2532. nu. 50
Donationes inter vivos collatæ in vxorem, an infirmentur vno damnato ex l. iul. lusa maiestatis, 2580. numero 50
Donator an teneatur de euictione. 1293. nu. 10
Donator, cui alimenta ex pacto à donatario nō præstantur, tres contra eum habebat actiones, 2591. nu. 10
Donator si fiat inops, an donatarius eum alere teneatur. 538 nu. 10
Dos ad mulierē redit soluto matrimonio. 1319. nu. 40
Dos aliquido retinetur pro debito filiæ. 285. nu. 60
Dos à marito potest repeti si sua substantia male cœpit vti. 1309. nu. 10
Dos imminuitur propter impensam. 1214. nu. 60
Dos an possit per curatores constitui adultæ vltra vires, 1433. nu. 10
Dos à quo possideatur, 2374. nu. 50
Dos data confertur in quatuor casibus constante matrimonio 1613. numero 20
Dos data ob matrimonium, quod de iure non potuit sequi, an possit repeti. 830. nu 50
Dos etiam constante matrimonio quãdoque reddenda est. 1378. nu. 30
Dos & donatio an possit constitui inæqualiter. 1224. nu. 10
Dos & donatio propter nuptias æquis passibus ambulant, 1225. nu. 50
Dos filiæ data, an possit per creditores reuocari 2252. nu 60
Dos habet multa privilegia. 1009. nu. 10 & 20
Dos habet tria consideranda. 1318. numero 40
Dos inofficiosa per quos possit reuocari. 723. nu. 40
Dos in quibus casib. exigatur matrimonio constante 1309. nu. 40
Dos non est titulus lucratiuus, 2255. numero 60
Dos per quas actiones repeti possit. 1311. nu. 50
Dos potest constitui per pollicitationem 300. nu. 50
Dos profectitia redire debet ad patrē, etiam liberis existentibus, 1376. in prin.
Dos quādo redditur, si matrimonium per consanguinitatem soluitur. 1315 nu. 10
Dos si per extraneum promittatur, de cuius patrimonio promissa præsumatur. 1291. nu. 10
Dotis & æquationis propter nuptias debet esse æqualitas. 1337. numero 10
Dotis fructus cuius sint. 1319. nu. 10
Dotis non numeratæ exceptio currit etiam minoribus, & habet multa specialia. 552. nu. 50
Dotis retentio olim propter quinque competebat. 1321. nu. 10
Dotem accipiēte minore, an sua bona tacitè obligentur, 1477. nu. 70
Dotem dans est teneatur de euictione. 1293 nu 60
Dotem maritus recipiens, an pro illius conseruatione debeat fideiussorē dare 1377. nu. 50
Dotem potest maritus vxori legare. 1832. nu. 10.
Dotem promittens simpliciter extraneus, an possit tradendo pacisci eam sibi restitui. 1318. nu. 50
Dotalis non est res ex pecunia dotali empta. 1300. nu. 10
Dotalis rei dominus est maritus, 744. nu. 10
Dubia fit res per negationem, 1013. numero 10
Dubitans pro ignorante habetur. [illegible] nu. 10
Duumuir ex Decurionibus eligitur, 2216. nu. 70
Duumuiri qui dicantur, 615. nu. 60
Dubitationem quis decidere debeat. 231. nu. 70

E

Ecclesia an debeat damnū pati per factum Prælati. 40. nu. 50
Ecclesia est loco pupillæ. 1495. numero 70
Ecclesia in sex casibus nullo modo alienare potest. 54. nu. 30
Ecclesia, minor, maritus ad diuisionē non prouocantur, sed prouocantur, 811. nu. 50
Ecclesia remuneranda an possit alienare. 41. nu. 50
Ecclesia res in sex casibus possunt alienari 55. nu 60
Editio nō debet fieri sine causæ cognitione. 108. nu. 40
Edictum de testib. est prohibitorium, 200. nu. 30
Edictum diui Traiani quid sit. 1974. nu 60
Edictum successorium quid sit. 1603. nu. 30
Electio propter moram transfertur, 2522. nu. 40
Electione facta, an statim habeat iurisdictionem electus. 650. nu. 50
Elogium quid sit, 2565. nu. 50
Emancipatio an debeat fieri interueniēte scriptura. 2484. nu. 50
Emancipatio an valeat sine scriptura. 945. nu. 10
Emancipatio hodie videtur semper cō tracta fiducia fieri. 1910. nu. 70
Emancipatio non datur inuito. 1955. nu. 70
Emancipati à suis adhuc in aliquibus differunt. 2600. nu. 20
Emancipatus manumittēs nō videtur gerere. 1716. nu. 50
Emens rem a fure, an præsumatur particeps fraudis, 1505 nu. 10
Emere rem meam non possum. 1743 nu. 70
Emptio & diuisio differunt. 800. numero 10
Emptio & permutatio in quibus conueniant, & in quibus differūt. [illegible] num. 20
Emptio & vēditio qualiter resoluatur. 1110. nu. 70
Emptio suę rei quare non valeat. [illegible] nu. 70
Emphyteuta emphyteusim si velit vendere, cuius requiritur consensus. 1014. nu. 10
Emphyteusis quid significet. 1090. numero 60
Emphyteusis quid dicatur, 1103. numero 10
Empta res de pecunia mea, an sit mea. 1129. nu. 10
Emptor quandoque pretium amittit, nec illud venditor lucrifacit. 1079. nu. 50
Emptor quemadmodum possit agere contra venditorem re euicta. 2464. nu. 50
Emptor qui emit bona fide liberū patientem se vendi, duas habet actiones, 2021. nu 60
Emptor si inquietetur super re empta, sciente venditore, an teneatur ei denunciare. 1455. nu. 20
Epiphania vnde dicatur. 646. nu. 10
Episcopi ab Imperatore electi detrudi debent 1665. nu. 70.
Episcopi decretum quandoque est in transactione necessarium, 381. numero 10
Episcopi & monachi tutores esse non possunt. 117 nu. 70
Episcopi excommunicare possunt scitè res furtiuas, nisi indicauerint. 1547. nu 40
Epithalamium quid notet. 2077. nu. 10
Epistolæ præsentibus mitti non solēt. 1010. nu. 60
Equestres milites qui dicantur, 1236. nu. 30
Eremitilitus & schema idem sunt, 658. nu. 10
Error aduocati vsque quo possit corrigi. 409. nu. 70
Error an excuset à pœna. 1454. nu. 70
Error nominū, uel finium an vitiet legatum 1766. nu. 60
Ervo qui dicantur, 1217. nu. 70
Euictionis actio an xxx. annis tollatur, 1461. nu. 90
Euictionis nomine quando agatur re vendita mea, 2453. nu. 10
Euictionē perdit, qui sine iudicis sententia rem restituit. 2459. nu. 70
Exactio tacita quę sit, 1574. nu. 40
Exceptio diui Hadriani est anomala. 1424. nu. 10
Exceptio non cōpetentis iudicis, quando debeat opponi, 1395. nu. 10
Exceptio non numeratę pecuniæ limitata tempore, an habeat locum contractu celebrato non in scriptis, 846 num. 10. & seq.
Exceptio non numeratæ pecuniæ contra quam scripturā obijciatur, 902 nu. 10
Exceptio non numeratæ pecuniæ, an possit post biennium opponi. 904 nu 60
Exceptio Velleiani realis est, 1093. numero 30
Exceptionem non numeratæ pecuniæ, an possit qui ei renunciat opponere. 2012. nu. 40
Exceptiones nouas an liceat opponere in causa appellationis, 1109. numero 40

Exce-

Exceptiones rem [illegible] an ab pe tant fideiussoribus.1018.nu.70
Exceptiones tres duntaxat secundum aliquos sunt in adulterij crimine admittendæ.2597.nu.60
Excipiens, an videatur confiteri.2394. num.10
Excipiens nõ semper compellitur probare.1012.nu.70
Excommunicatio an suspendatur per appellationẽ sequentem 2140.nu.50
Excommunicatus iterum excommunicatur.2696.nu.60
Exconsul quis,3.nu.50
Executio quo ordine fiet in bonis.2154 nu.70
Executor multis modis potest excedere, & tũc ab eo licet appellare.2223 num.70
Exemplis iudicatur, quando ex eis cõsuetudo est introducta.2501. numero 30
Exercitoria locum habet tribus concurrentibus 972.nu.30
Exhæredatus non habet contra tabulas.691.nu.30
Exilium est triplex.2710. nume.50.& sequen.
Exilium proprii quando dicatur.265. nu.60
Expensæ tribus modis repetitur.742. nu.10
Expensarum reseruatio qualiter fiat.2147.nu.50
Expensas habeat ab ecclesia subditus agens contra prælatum 2028.numero 10
Expilatæ hæreditatis crimen, quando locum habeat.2670.nu.10
Expilatæ hæreditatis reus infamatur.414.nu.70
Expræfectus quis.3 nu.40
Exquæstor quis ibid.

F

Faber & instrumentum faciens damnum.2054.60
Fabricenses qui dicantur.1946.nu.20
Facere contra legem.227.nu.10
Facere fraudem legi.ibid.nu.30
Facere pro se quis potest aliqua, quæ non pro alio.94.nu.70
Factum alienum promitti nõ potest. 2160.nu.10
Factum proprium quandoque licet infringere.719.nu.70
Factum vnius alteri prodest & nocet 2417.nu.20
Falcidia cessat in multis casibus.1857. nu.60
Falcidia detrahitur de donatione causa mortis.2640.nu.30
Falcidia inducitur, quandoque de primo relictis occasione vltimorum relictorum.716.nu.60
Falcidia in testamento, & in intestato locum habet.791.nu.70
Falcidia in vna re retineri non potest. 1854.nu.70
Falcidia, quæ non detrahitur de legato pio, non aggrauat alia legata. 1860.nu.10
Falsificans non tantum testamentum, sed etiam aliud instrumentũ, potest publice accusari.2647.nu.10
Falsitas potest ciuiliter, & criminaliter tractari.2652.num.10
Falsum potest discuti quatuor modis, 2655.nu.40
falsum sine dolo non committitur 2649.nu.60
fama quandoque confirmatur quãdoque minuitur.387.nu.10
fama quid est.409.nu.40
familiaris inimicus est peior omni peste.2516.nu.20
familiæ erciscundæ, & communi diuidundo vnde intentantur, & quib. cõpetant.2401.nu.50
fastigium quid.3.nu.30
fatale constatum quid dicitur esse 2203.nu.70
fatalia causarum per quem possunt separari.2202.nu.10
fœmina minus audet, quàm masculus 1580.nu.20
fœmina non potest esse argentaria. 198.nu.10
fœnus nauticum multa habet specialia.1043.nu.70
feriæ sunt duplices.642.nu.70
ferijs an possit à partibus renunciari. 646.nu.60
feudum an auferatur filijs iam natis propter delictum patris.1584.n.10
fideicommissarius reputatur pro instituto.741.nu.60
fideicommissum ab eo relinqui nõ potest, cui nõ est relicta pecunia.1569. nu.50
fideiussor an possit agere ante quam soluat.1067.num.40
fideiussor ciuili obligationi tãtum, an accedat.1026.nu.10.
fideiussor & mandator differũt.2417. nu.60
fideiussor minoris, an & quando possit in integrum restitui. 486.nu.60
fideiussor per solam solutionem non acquirit sibi hypothecariam.2425. nu.20
fideiussor quam actionẽ habeat.2425. num.10
fideiussor simpliciter intercedens, an videatur etiam pro vsuris intercedere.2422.nu.50
fideiussor si omisit exceptionem, an sit ei imputandum.1068.nu.10
fideiussor soluendo pro reo ipsum nõ liberat ipso iure.2423.nu.70
fideiussores duo qualiter possint conueniri.2419.nu.70
fideiussores plures vnius rei, quo teneantur.1535.nu.10
fideiusso res bona presumitur.2465.numero 70
fides quid sit.14.nu.60
fidicula quid significet.2690.nu. 70
filius acquirẽs, an acquirat patri,1473 nu.50
filius an possit sub cõditione institui. 1682.num.70
filius an possit hæreditatem adire iussu patris non præcedente.732.nu.10
filius apud hostes receptus an habeat postliminium.2487.nu.50
filius deportati est verè suus hæres.1726. num.60
filius difficilius reuocatur in potestatem, quàm libertus.2486.nu.30
filius in debito bonorum subsidio institutus, an sit hæres, vel legatarius 947.nu.40
filius in quo sequatur paternam conditionem,1983.nu.70
filius non portabit iniquitatem patris 703.nu.60
filius patris curator esse potest,1243. num.40
filius pro patre, & pater pro filio fideiubere potest 970.nu.60
filius quo remedio peti possit.1291.numero 60
filius sibi adscribens in testamẽto patris, an incidat in pœnam.2653.n.50
filius sub conditione institutus, si decedat ante conditionem, an hæreditatem trãsmittat ad suam posteritatẽ, 1881.nu.70
filius succedens patri, an possit reuocare rem ab ipso alienatam.747. in prin.
filiusfa. & seruus differunt in multis. 977.nu.10
filiusfam. minor si fideiubeat, an sit restituendus.483.nu.50
filiusfam. in quo possit testari.1901. nu.10
filiusfa. in sex casibus, in quantũ facere potest, condemnatur.975.nu.50
filiusfam. pro patre potest fideiubere, 2421.nu 70
filiusfam. si donat causa mortis cõsentiente patre, an vtriusque mors exigatur 2540.nu.60
filiusfam. testãdo duo priuilegia olim habebat 714.nu.30
filij parentes castigare non debent 1974.nu.50
filij duorum fratrum, an succedant in stirpes, vel capita.1906.nu.20
filii in potestate constituti patris administrationem nõ debent perscrutari.1283.nu.10
filij nati ex matrimonio vetito an sint legitimi.1250 nu.10
filio data patris contemplatione, uidetur ex patris substantia processisse. 1931.num.70
filio in patris potestate constituto nõ datur tutor, vel curator.1540.numero 50
filio alius antecedere non potest.1716. nu.70
filium in adoptionem datum tenetur pater instituere, vel exhæredare. 2481.nu.20
filium vendere, & pignorare potest pater aliquando.1159.nu.40
filiis bona potius, quam ecclesiæ sunt relinquenda.139 nu.50
filiis prioris thori, quibus nihil relinquitur, querela non datur,1284.numero 30
filia patri ab intestato succedens non soluit legata a filio relicta.1876.numero 10
fiscus dupliciter rem alienam vendit 514.nu.60
fiscus & priuatus, si litigent, quis erit iudex.535.nu.70
fiscus regulariter post uxorem succedit decedentibus ab intestato, fallit in certis casibus.1945.nu.40
fiscus repetit datum ab aliquo ob turpem causam 870.nu.10
fiscus ubique præsens est.2074. numero 10
fisci res, vel publicæ, an usucapiantur. 2060.nu.20
fisco aliquando tollitur rei uendicatio quinquennio.1164.nu.50
fisco vendente rem alienam, an statim sit emptor securus.1081. numero 30
formari pactum quando dicatur.1591. num.10
forum impinguat uterum.1163 numero 40

frater

Prater fratrem, an tenebatur alere. 1582. num. 50
Fratres consanguinei, qui dicantur. 697. nu. 10
Fratres consanguinei tantum, & vterini tantum qualiter succedūt. 1907. nu. 80
Fraus, quando presumatur. 17. num. 10
Fraudem probet, qui eā allegat. 2331. num. 50
Fructus compensantur cum vsuris, & sumptibus. 748. nu. 50
Fructus percipiendi in quatuor casib. debent restitui etiam ab habente titulum. 749. nu. 50
Fructus percepti à rogato restituere, an sint in quartam computādi. 1852. nu. 60
Fructus quandoque deponūtur appellatione pendente. 2175. nu. 20
Fucus quid sit. 1096. nu. 50
Fundum instructū, fundum cum instrumento, fundum & instrumentū legare, differunt. 787. nu. 70
Fundo simpliciter vendito an veniāt instrumenta. 1788. nu. 10
Fur expensas retinere nō potest. 1497. nu. 60
Fur triplex est. 415. nu. 10
Furem an liceat occidere. 2613. numero 70
Furem indicare nemo tenetur. 1547. num. 20
Furem si quis dixerit in diuināndo, injuriarum non tenetur. 2527. numero 60
Furiosi curator adiens hæreditatē nomine ipsius furiosi, an faciat eū hæredem. 1515. nu. 50
Furiosi curator an possit bonorū possessionem repudiare. 1513. nu. 10
Furtum an sit casus fortuitus. 1055. numero 20
Furti actio an & vnde cōpetat successori eius cui factum est. 1549. nu. 70
Furti actio cui competat. 1559. nu. 20
Fustigatio an infamet. 415. num. 60

G

GAllus gallinaceus quis dicatur, 2626. nu. 10
Genecium, vel genetheū quid sit. 1521. nu. 60
Generalitas non porrigitur ad specialiter cauta. 2080. nu. 40
Generalitas trahitur ad ea tantum, de quibus est cogitatum. 1003. nu. 60
Generaliter dici tantum valet, quantum si singula numerentur. 1086. numero 40
Generis debitum perire non potest. 781. nu. 20
Genus perire non potest. 2204. nu. 60
Gerontocomium quid. 66. nu. 10
Gesta quæ dicantur. 1781. nu. 20
Gestor an teneatur à seipso exigere debita. 460. nu. 30
Gestor de quo teneatur. 460. nu. 10
Gestor quandoque de casu fortuito tenetur. 461. nu. 70
Glo. quæ dicatur. 355. nu. 20
Gnauiter quid sit. 2076. nu. 40

H

HAbeo per aliū, quod nō per me. 553. nu. 60
Habere multipliciter dicitur. 668. numero 10
Habitatio differt ab vsu, & vsufructu. 760. nu. 60
Haruspex quis sit. 2527. nu. 10
Hæreditas est cognatis debita. 1771. num. 70
Hæreditas nondum adita ad superiores, an transmittatur. 1646. nu. 30
Hæreditas non adita vt trāsmittatur, duo sunt necessaria. 1883. nu. 10
Hæreditas per procuratorem adiri nō potest. 1065. num. 20
Hæreditas solo verbo restitui potest, 1843. nu. 40
Hæreditas vel legatum sub cōditione relictum, an debeatur si conditioni non pareatur. 1357. nu. 20
Hæreditatis emptor, quam actionē habet facta sibi cessione per venditorem. 1093. nu. 10
Hæreditatis expilatæ accusatio cum multis actionibus concurrit. 2671. nu. 50
Hæreditatis expilatę crimen, an possit concurrere cum rei vendicatione, & alijs 780. nu. 10
Hæreditatis petitio quædam est directa, quædam vtilis. 731. num. 60
Hæreditatē clausis tabulis quilibet adire potest. 1719. nu. 60
Hæreditatem ex testamento, & fideicommissum ex codicillis quis petere non potest. 1769. nu. 70
Hæreditatem habere ab instituto, quādoque vtilius est, quàm à substituto. 1845. nu. 50
Hæreditatem petens petitione hęreditatis si succumbit, potest postea illā ab intestato petere. 1770. num. 50
Hæreditatem pupillarem an possit repudiare, qui paternam acceptauerit. 1729. nu. 10
Hęreditatem rogatus restituere retenta quantitate vel prædio, quid retinebit. 106. nu. 30
Hæremodicium an possit contrahi in causa liberali. 2003. nu. 20
Hæredes an teneantur sibi inuicem de euictione. 786. nu. 30
Hæres cubās cum vxore testatoris, est indignus hæreditate eius, 1763. in princ.
Hæres curatoris, an teneatur de leui culpa. 457. nu. 60
Hæres esto secundum conditiones infrascriptas, si non scribat, an testamentum valeat. 2086. nu. 30
Hæres est successor vitiorum, & culpę defuncti. 2043. nu. 60
Hæres hæredis est hæres testatoris. 1737. nu. 70
Hæredes non semper tenētur pro portionibus hæreditarijs. 898. num. 60
Hæres qualiter vlcisci debeat mortem defuncti. 1755. nu. 30
Hæres quandoque factum defuncti reuocat. 1579. nu. 50
Hæres suus an præsumatur statim adire. 517. nu. 10
Hæres suus & necessarius nō præscribit titulo pro hærede, nec titulo pro suo 2043. nu. 30
Hæres tenetur ex dolo, & lata culpa defuncti. 1482. nu. 60
Hæres vti debet iure defuncti. 501. numero 50
Hæredis loco, an reputetur qui ex certare fungitur. 1678. nu. 10
Hæredem instituens alienare videtur. 1280. nu. 70
Hæresium diuersitatē, & multiplicationem earum habes vtilis. quæst. 3. quidam autem, vsque ad finem q. 147. nu. 60
hæreticus quis dicatur. 191. nu. 10
hæretici an possint testificari. 200. numero 50
hæretici sunt omnes infames. 10. numero 20
hispanorum cautela 495. nu. 60
histeron proteron est ordo conuersus, 1108. nu. 70
hypotheca, & pignus differunt. 968. num. 10
hypothecaria actio habet quatuor tēpora. 1089. nu. 20
hypothecaria qualiter possit durare sublata personali obligatione. 2379. nu. 10
hypothecariæ potest præscribi longo tempore. 2460. nu. 70
homicidium punibile committit agressus occidēs, qui sine homicidio se defendere potuisset. 1008. nu. 50
homicidij crimen à pastoribus ortum habuit. 2561. nu. 10
homo liber quandoque vendi potest. 68. nu. 30
hominis prouisio tollit legis prouisionem nascituram, sed non natam. 1340. nu. 30
hominem per lasciuiam occidēs in aliquo punitur. 2613. nu. 10
honor maior debetur electo à maiori. 403. nu. 10
honores non sunt continuandi. 301. numero 50
hospitationis iure, quis nō potest sibi successionē vendicare. 1918. nu. 70

I

IAcente hæreditate furtum fieri non potest, nisi in tribus casibus. 1550. nu. 30
Ignorantia non nocet in damno vitādo. 255. nu. 70
Ignorantia præsumitur, nisi scientia probetur. 166. nu. 10
Ignorantia qualibet excusat à dolo, 1638. nu. 30
Ignorare & nescire differūt. 987. n. 70
Illustres fiunt quandoque sola administratione. 1593. nu. 10
Illustres sub Præside non conueniuntur. 440. nu. 60
Immunitas a tutela datur tantum in sacris constitutis. 224. nu. 50
Imperatur solus an sufficiat in eodem eo testamento. 1352. nu. 40
Imperium merum habens dicitur esse potens 2104. nu. 10
impubes si agat petitione hęreditatis, an possit agi de statu suo. 60. nu. 40
Impuberi non potest moueri quæstio status, 2026. nu. 60
Impossibile quādoque pro difficili ponitur. 1510. nu. 70
Incendiarij varijs pœnis afficiuntur. 2549. nu. 40
Incestus quid. 1251. nu. 50
Incorporalia non possidentur. 769. numero 70
Indebitum per errorem solutū an possit repeti. 254. nu. 10
Indebitum solutum à minore, quemadmodum repetatur. 509. nu. 50
Indefensus, sumitur dupliciter. 10. numero 10
Infamia, detrimentum est famæ. 409. num. 10

Infamia

Infamia quid est. 409. nu. 20
Infamia tribus modis infertur. 419. numero. 20
Infamia, turpitudo & macula differũt. 697. nu. 10
Infamiæ facti effectus. 415. nu. 40
Infamiam non incurrit qui ex officio iudicis damnatur. 1459. nu. 70
Infamis an possit accusare. 2552. nu. 10
Infamis est qui super certis criminib. paciscitur. 417. nu. 70
Infantes an possint esse testes. 16. numero. 20
Infames ferre testimonium non possunt. 207. nu. 50
Infans quis dicatur. 2050. nu. 60
Infirmus pro sanitate paratus esset omnia dare. 387. nu. 20
Ingenium acutius est in primis horis diei. 10. nu. 20
Ingenuus post moram nascitur ex ancilla. 1904. in prin.
In integrum restitutionis pretiorum litis contestatione perpetuetur. 553. nu. 50
Iniuria parua toleratur. 2483. nu. 50
Iniuria vni facta quandoque redũdat in tres. 2675. nu. 20
Iniuriarum actio quanto tẽpore finiatur 2676. nu. 10
Inquilinus in quatuor casibus expelli potest. 100. nu. 30
Inquilino an teneatur stare emptor domus. 1284. nu. 30
Institutio inutilis non firmatur per vtilem. 1320. nu. 10
Institutio quando dicitur captatoria. 1634. nu. 10
Institutionis iure debet filijs quarta relinqui. 1328. nu. 30
Institutiones & exhæredationes tantum fiunt in testamento. 1100. numero 60
Instrumentum an debeat continere diem locum. 2408. nu. 40
Instrumenta forensia quæ & vnde dicantur. 955. nu. 50
Instrumenta manumissionis debent manumissis dari a patronis. 2012. in prin.
Instrumenta repugnãtia an probent. 956. nu. 60
Instrumentorum & testium eadem est authoritas 1818. nu. 10
Instrumentorum subtractorum accusatio cuius iuris sit. 825. nu. 50
Instrumentorum traditio includit tacitum mandatum de agendo. 1340. in prin.
Intellectus subauditus si est prauus, non est obseruandus. 1857. nu. 50
Interdictum de tabulis exhibendis, edictum quemadmodum testamenta aperiantur, & actio ad exhibẽdum differunt. 2291. nu. 60
Interdictum quorum bonorum, & petitio hæreditatis conueniunt & differunt. 2267. nu. 60
Interdictum Saluianum & actio Seruiana differunt 2294. in princ.
Intra gentes qui dicantur. 3. numero 60.
Iteratum non dicitur quod factum esse ignoratur. 155. nu. 10
Interesse singulare qualiter probetur. 2217. nu. 70
Interpretatio est multiplex, & nõ omni standum est. 224. nu. 20
Interrogatus an teneatur ad omnia respondere. 578. nu. 40
Interrogatus non semper cogitur dicere credo, vel non credo. 2393. numero. 70
Interruptio est duplex. 2061. nu. 40
Interruptio præscriptionis quæ fit per executores per missionem, differt ab ea, quæ fit per lites contestationem 1089. nu. 50
Inuentarium an possit fieri cum vnico tabellione 1441. nu. 40
Inuentarium faciens tutor, an debeat uocare creditores pupilli. 1441. numero 70
Inuentarij tempus. 1858. nu. 70
Inuidus sibi pari inuidet. 462. numero 60
Isauri qui sunt. 2507. in princ.
Italia est prouinciarum domina. 656. nu. 70. 1116. nu. 50.
Italica prædia non debent dare tributa 1116. in prin.
Iudex absoluens reum & non condẽnans accusatorem de calumnia, videtur eum absoluere à culpa. 2014. nu. 20.
Iudex à lege datus dicitur ordinarius. 266. nu. 60
Iudex an possit pœnam augere vel minuere. 410. nu. 60
Iudex de facto potest supplere. 2205. nu. 20
Iudex de iure supplet, sed non de facto 408. nu. 60
Iudex in ciuilibus causis accipiens pecuniam, an teneatur lege Iulia repetundarum. 2661. nu. 70
Iudex interdum iudicat secundum cõscientiam. 1439. nu. 20
Iudex minor propter præsentiam maioris suam iurisdictionem non perdit 2317. nu. 20.
Iudex neque ad dexteram, neque ad sinistram declinare debet. 2651. in prin.
Iudex ordinarius an possit recusari. 650. nu. 60
Iudex pedanius dicitur delegatus. 613 nu. 10
Iudex potest iudicare secundum id, quod est ei notum ut notorium. 523 nu. 70
Iudex potest terminum præfigere ad agendum. 1995. nu. 20
Iudex qui condemnationem expensarum omisit, tenetur parti. 2218. numero 20
Iudex qui corruptus sententiam dicit, qua actione teneatur. 2143. numero 30
Iudicis præceptum an sit sententia. 1919. nu. 50
Iudicem corrumpens qua pœna puniatur. 2560. num. 30
Iudices aliqui possunt sententiã suam interpretari. 2155. in prin.
Iudicare periculosum est. 60. numero 70
Iudiciorum ordo quis sit. 2039. numero 60
Iudicium detur secundum statuta loci vbi agitur. 2482. nu. 20
Iudicium est duplex. 616. numero 70
Iudicium reguletur secundum Deum 606. nu. 60
Iudicium validatur quandoque ratione incertitudinis. 729. nu. 50
Iudicij vnius acta faciunt fidem in alio. 567. in prin.
Iuramentum actoris quam actionem pariat 851. nu. 70
Iuramentum calumniæ præstatur bis quandoque. 955. nu. 70
Iuramentum defuncti an patet securitatẽ extraneo debitori. 911. in prin.
Iuramentum in litem contra tutorem & eius hæredem ex quibus præstetur. 1479. nu. 60
Iuramentum in litem præstatur in hypothecaria & in petitione hæreditatis. 1741. nu. 10
Iuramentum iudiciale an possit recusari. 134. nu. 40
Iuramentum quandoque ex delatione, quandoque ex spontanea voluntate præstatur. 804. nu. 50
Iuramento quandoque inest tacita conditio. 1026. nu. 20
Iuramentum quandoque nullo modo refertur. 791. nu. 20
Iuramentum quandoque testibus remittitur 918. in prin.
Iuramentum reo defertur in multis casibus. 818. nu. 60
Iuramentum tria continere debet. 1240. nu. 10
Iurantes an debeant sacra tangere. 623. nu. 70
Ius accrescendi locum non habet in contractibus stricti iuris, secus in contractibus bonæ fidei. 2413. numero 30
Ius deliberandi an possit pluries dari. 1740. in prin.
Ius idem sit vbi est eadem æquitas. 1500. nu. 60
Ius offerendi an per præscriptionem possit tolli 1091. nu. 30
Ius omne per triginta annos tollitur. 2284 nu. 70
Ius patronatus in certis casibus amittitur. 1571. nu. 70
Ius versutum quod est. 2600. nu. 70
Iuris naturalis ignorantia mulieres non excusat. 1411. nu. 60
Iuri offerẽdi an possit præscribi. 1086. nu. 60
Iura duplicia habentes præferuntur vnum tantum habentibus. 1922. numero 40
Iurisdictio contentiosa apud quem dicatur esse. 2473. nu. 10
Iurisdictio quandoque causa dubitationis alicui competit. 265. nu. 50.
Iustinus fuit pater Iustiniani. 1389. numero 10

L

Labor est in militia. 544. in princ.
Laterculus quid sit. 286. nu. 10. & 287. in prin.
Latina verba legitima dicũtur. 1403. nu. 50
Latini qui sint. 1957. in prin.
Latrocinium est casus fortuitus. 1054. num. 70
Latronum pœna qualis est 2680. numero. 40
Laticlauius qualiter accipiatur. 1630. in princ.
Legare fundum instructum, fundum cum instrumento, & fundum & instrumentum, differunt. 230. nu. 50
Legari quandoque potest alicui res sua. 1778. nu. 70
Legari sibi an possit quis à seipso. 1979 nu. 50
Legato varia adijciuntur. 1830. numero 60

Legatum an valeat si dicatur, lego tibi cum morieris.1868.nu.30
Legatū an valeat, si testator dixi, lego tibi decem quæ debeo.2020.nu.60
Legatum an vitietur propter conditionem impossibilem ei appositā.1798.num.30
Legatum an videatur adimere testator alienando rem legatam.1773.num.70
Legatum certo tempore finiri potest.1586.nu.30
Legatum cum onere impossibili legatario relictum, an peti possit.1871.nu.70
Legatum & quasi legatum repetitur.789.nu.40
Legatum ipso iure minuitur Falcidia.1854.nu.30
Legatum non reuocatur ex leui culpa legatarij.1585.num.50
Legatum qualiter adimatur.1780.in princ.
Legatum rei alienæ, an valeat de iure canonico.1777.nu.70
Legatum relictum tutori quandoque debetur eidem, licet tutelam nō gerat.1785.nu.70
Legatum tertio propeio factum sine libertate, an valeat.1703.nu.10
Legatum virgini relictum ne nubat, an valeat.1756.nu.10
Legatum vnum soluens in minus solemni relictum volūtate, an in alijs sibi præiudicet.1652.nu.60
Legati dominium recta via quæritur: non autem hæreditatis.1516.numero 40
Legata ab instituto relicta, an videantur repetita à substituto.1791.numero 70
Legata nutu relinqui possunt.1811.nu.58
Legata olim fiebant tripliciter.1810.nu.70
Legata soluūtur post solutionem æris alieni.1735.in prin.
Legatarius tria habet auxilia.1774.numero 20
Legatarij an sint creditores hæreditarij.501.nu.30
Legatarij non cum defuncto, sed cum hærede eius uidentur contrahere.659.nu.60
Legatarij portio licet videatur esse pro non scripta, non tamen accrescit collegatario in certis casibus.1870.nu.40
Legatarij, quibus nomen est prælegatum, vtilem actionem habent ad solidum.2388.nu.50
Lex Aquilia habet tria capita.778.numero 60
Lex Falcidia ad quæ sit inducta.1856.numero 40
Lex Flauia de plagio, vbi locum habeat.815.in prin.
Lex humana legem Dei distinguere potest.269.nu.30
Lex Longobarda quæ.2022.nu.50
Lex Papia duo continebat.1867.nu.60
Lex quandoque mitius punit, quam minister legis 2696.nu.10.
Lex rebus & nō verbis imponi debet.1042.nu.10
Lex Velleia quid statuebat.725.nu.10
Legis auxilio careat, qui in illam peccat.1739.nu.40
Legis Corneliæ de falsis pœna quæ sit.940.nu 60
Legis Corneliæ de sicarijs quæ sit pœna.2624.nu.10
Legis Iuliæ de ambitu quæ sit pęna.2659.nu.60
Legis Iuliæ de vi priuata. item de vi publica quæ sit pęna 2611.nu.40
Legis verba an possint offendi mente seruata.228.nu.20
Legem superioris inferior tollere non potest.1043.nu.50
Leges armis egent, & econtra.7.in prin.
Leges diuinitus factæ sunt.2061.numero 20
Leges non debent esse ludibrio.1945.in prin.
Leges quo ordine sint firmandæ.5.in princ.
Legibus sustentatur Respublica.3.numero 20
Lenocinium quid.871.nu.40
Lenis quis dicatur.355.nu.20
Libelli accusatorij forma.2563.nu.50
Libellus appellatorius quid debeat cōtinere.2170.nu.20
Libellus criminalis quid cōtinere debeat.2563.nu.30
Libellus est coram arbitro dādus.566.nu.70
Libellus incertus non debet admitti.1106.nu.30
Libellus vsquequo emendari possit.317.nu.30
Libellum famosum faciens, qua pęna puniatur.2678.num.60
Libellum porrigens si quid dicat contra sententiam dicto suo.2005.nu.40
Liberalis causa quę dicatur.2014.n.70
Liberalis nemo est inuitus, aut in necessitate positus.197.nu.40
Liberorum appellatione continentur nepotes.1836.nu.50
Liberos quos pater emit filio, an debeat filius habere præcipuos.789.num.20
Libertas an competat ex testamēto falso.1953.nu.60
Libertas directa data seruo hæredis, an trahatur ad fideicommissariam.1951.nu.60
Libertas directa & fideicommissaria, quandoque differunt, quandoque non.1963.nu.50
Libertas directa fauorabilior est, quā fideicommissaria.1984.nu.40
Libertas est res inęstimabilis.1840.numero 10
Libertas ex falsa causa data, an retractetur.1949.nu.30
Libertas furto præstari nequit.866.nu.50
Libertas per falsam scripturam data, an valeat.737.in prin.
Libertas quanto tempore præscribatur.665.nu.50
Libertas quanto tempore præscribatur.2034.in princ.
Libertas relicta seruo, quem testator credit viuū, indistincte debetur ei.1777.nu.60
Libertas sicut difficile reuocatur, sic difficile tribuitur.864.in prin.
Libertas si seruo alieno relinquatur, quid iuris.1955.nu.60
Libertas valet, licet legatum non valeat.1632.nu.60
Libertatis conditio est deterior, quam alterius rei.1973.nu.70
Libertatis ex matre fit probatio.2008.num.40
Libertates in fraudem creditorum cōcessæ, an sint reuocandæ.1987.nu.10
Libertatis ornandæ causa, quomodo fiat cautio.1567.nu.30
Libertatis species est esse fugitiuum.1158.nu.60
Libertatis species est fugisse.2636.numero 10
Libertus an possit conueniri ex contractu in seruitute facto, peculio sibi legato.893.nu.50
Libertus an possit in seruitutem redigi ratione obsequij patrono non præstiti.2013.nu.40
Libertus an propter leuem offensam reuocetur an seruitutem.1583.numero 40
Libertus ex quibus causis in seruitutem reuocetur.1584.nu.70
Libertus non petens tutorem filijs patroni, qualiter puniatur.1409.numero 30
Libertus vocans patronum in ius sine venia, ciuiliter & criminaliter potest conueniri.2668.nu 10
Liberti filij qui ingenui sunt, an propter suam ingratitudinem in seruitutem redigantur.1585.nu.60
Liberti libertorum tutores erunt.1494.num.70
Limenarcha quis dicatur.2016.numero 30
Lis & causa quomodo sumantur.891.num.30
Litis contestatione an perpetuetur actio.476.nu.60
Litis contestatione an quis efficiatur malæ fidei possessor quo ad omnia.2146.nu 10
Litem contestatus in actione ad exhibendum non videtur contestari in rei vendicatione.2015.nu.70
Lite etiam contestata non semper trāsit actio ad hæredes.2329.nu.60
Litigator victus qui rem nō restituit, qualiter cōueniatur, & ad quid teneatur.2145.nu.60
Litigiosa re legata, cuius sumptib. hæres pro illa litigabit.2400. in princ.
Litigiosa res an possit pignori dari.798.nu.70
Litigiosa res legari potest.2399.numero 20
Litigiosi vitium rem non afficit.2059.nu.50
Locatio non potest esse sine mercede in pecunia 1189.nu.60
Locator non tenetur de leuissima culpa 1194.nu.10
locupletior ex alieno quis efficitur trībus modis.2041.in prin.
Locans operas suas quando possit mercedem petere.1179.nu.50
Locus quid sit.809.nu.70
Logista quid sit & vnde dicatur.308.nu.20
Luo varias significationes habet.1183 num.40
Lupus ex vento viuit.1468.nu. 60
Luxuria plus habet, quam castitas.2596.nu.70

M

Macedonianū S.C. quid.187.n.70
Macedoniano renunciari nō potest, sed bene Velleiano.993.i prin.
Magistratus non omnes tenentur de mala administratione tutorū.1535.nu.60

Magi-

Magistratus sunt quadruplices .2193. nu.10
Magistratum si duo gerant, an vnus alteri authoritatem præstare poterit. 307.nu.30
Maleficia puniri expedit.1138.nu.10
Maleficia sunt punienda.2679. numero 10
Mancipes qui dicantur.2047.nu.70
Mancipia non sunt prostituenda.1150 in prin.
Mandatarius transgrediens mandatū, an possit repetere quod plus dedit. 463.in prin.
Mandatum cum finiatur re integra, quando dicitur res integra.1070. in prin.
Mandatum generale an præiudicet domino,983.nu.70
Mandatum & iussus differunt.976.nume 10
Mandatum mandantis morte finitur, 881.in prin.
Mandatum Principum, & constitutio differunt.1228.nu.50
Mandati actio non datur, vbi nullum fuit mandatum.2402.nu.10
Manichæi qui.187 in prin.
Manumissio an possit per alium fieri, 473.nu.60
Manumittere coactus operas imponere non potest.2572.nu.20
Manumissus si decem dederit, ex peculio ea soluere potest.1079.nu.40
Manumissus tenetur rationem reddere.737.nu.50
Maritus accedens ad solutam adulterium non committit.2583.nu.60
Maritus accusans de adulterio non tenetur se inscribere.2585.in princ.
Maritus est rei dotalis dominus.1295. in prin.
Maritus est vxoris suæ procurator.410 nu.70
Maritus quandoque iure extranei accusat vxorem de adulterio.2586.nume.70
Maritus quare non possit esse curator vxoris suæ.1415.nu.50
Maritus quid præstare debeat in reb. dotalib.1311.nu.40
Mariti hæredes an teneantur vxorem alere.1325.nu.30
Martinus fuit par Apostolis.646.nume.30
Masculus & fœmina in impetranda venia ætatis tripliciter differunt.532. nu.70
Mathematicus vnde dicatur.163.in prin.
Mater filij successionem perdit, si tutorem suspectum remoueri non faciat. 447.nu.50
Mater an possit repetere alimenta filio facta.453.nu.10
Mater non cogitur accusare tutorem, vt suspectum.1446.nu.60
Mater non cogitur suscipere tutelam filiorum suorum.1423.nu.50
Mater potest esse tutrix & curatrix filiorum.1423.nu.40
Mater quandoque filij successionem non perdit, licet illi tutorem nō quæsierit.1896.nu.60
Mater q̄d habeat in bonis filij, nubat ante mortem eius vel post.1897.nume.70
Mater tutrix filij, si transit ad secunda vota, an desinat esse tutrix.1899.nume.20
Matrimonium an dirimi possit.1358. nu.10
Matrimonium an possit contrahi per senes.1345.nu.10
Matrimonium an possit esse sine dote 1238.nu.70
Matrimonium an possit esse sine traditione.1214.nu.40
Matrimonium debet esse ab obseruatione pœnæ liberum.1215.nu.60
Matrimoniū fit per solum consensum. 1089.nu.40
matrimonium non est cum festinatione contrahendum.563.nu.60
matrimonium per supplicium non dissoluitur.2719.nu.50
matrimonium sicut non est violandum, sic nec spes matrimonij.2587. nu.70
matrimonium tātum est inter liberos. 1473.nu.20
matrimonium veritum per errorem cōtractum, an excuset ignorantes.1150 in prin.
matrimonij onera sunt.1303.nu.70
matrimonia augent Rempublicā.1795 nu.10
mea res quandoque mihi debetur.764. nu.70
membranæ vnde dicantur.272.nume.70
mendacium facit quem puniri.1342. nu.60
mercandis rebus an possit modus institui.156.nu.60
merces propter casum remittitur.1194 nu.10.& 20
meretrici promissum an teneat.1213. nu.60
metari vnde dicantur.119.nu.60
metus multipliciter punitur.470.nume.60
metus vt sufficienter probetur, probatur iactatione minantis.469.numero 40
miles damnatus de crimine, an possit testamentum facere.1635.nu.60
miles si deliquit, quis erit eius iudex. 652.in prin.
miles vnde dicatur.2491.nu.70
militis testamentum quot testib. probari debeat.1636.nu.30
miles si plures hæredes instituit, an sit locus iuri accrescendi inter eos.1628 in prin.
milites sunt duplices.652.nu.70
militia non liberat a patria potestate. 2471.in prin.
militia quædam est inermis.668.nume.60
milito militiam.vado viam.2326.nume.70
minister qui non est, ministerium commendare non potest.186.numero 10
minor aliquando sine curatore in iudicio esse potest.626.nu.60
minor an possit & extra iudicium & in iudicio obligari.2430.numero 60
minor an possit rem suam immobilem dare in dotem vel donationem propter nuptias.1438.nu.20
minor an sit deterioris conditionis, quam maior in præscriptione.1528. in prin.
minor petens restitutionem probet se minorem & læsum.1522.numero 30
minor potest esse Senator.533.in principio.
minor prouocatur, non tamen prouocat.508.nu.60
minor qui se ab hæreditate paterna abstinuit, an à creditoribus hæreditarijs conueniri possit.1000.numero 20
minor viginti annis manumittere nequit.1948.nu.70
minoris rem si quis vendat vt suam, an habeat locum præscriptio.1532. nu.40
minoris res immobilis quandoque sine decreto alienatur.1447.nu.10
minoris substantia pro iudicio sisti potest obligari 1438.nu.20
minori læso in contractu datur restitutio, sed non maior.553.numero 20.
minorum bona multis in casibus sine decreto alienari possunt.1526. nu.30
minorum res aliquando licitè alienantur.219.nu.10
minoribus in delictis non datur venia. 418.nu.70
missio in possessionem fit contra pupillum.497.nu.50
missio in possessionē quando fieri possit.1590.nu.10.& 20
missio potest fieri in omnia bona.2243 nu.70
mobilia an veniant in interdicto vnde vi.1950.nu.30
modus, cōditio, & causa, & per quæ verba fiant.2834.in princ.
molendinum habens in flumine, an possit impedire ne aliud ibi fiat.778 nu.70
monumentum quid sit.1945.numero 40
monachus an agnatis vel cognatis succedere possit.152.nu.50
monachus si conueniatur quis respondere debeat.114.in prin.
monachus vnde dicatur.102.numero 60
monachi possunt testificari.930.nume.60
monasterium pro filio reputatur.47. nu.50
monasterium vel ecclesia habetur loco filij.1849.nu.60
monasterio dans se & sua, quid det.45. nu.70
monetam cudere an possint ciuitates. 2658.nu.10
monopolium quid dicatur esse.2161. nu.60
montes qui dicantur.25.nu.10
monumentum quid dicatur esse.809. nu.30
mora pœnalis stipulationis, an possit purgari.2406.nu.40
mortis causa capio per Falcidiam diminuitur.1856.num.50.1855.numero 20
mortis causa capio quid est.1590.numero 20
mortuus ciuiliter censetur in metallū damnatus.1357.in prin.
mortuus potest accusari de crimine propter bona.2608.nu.60
mortui vestem auferens qua pœna puniatur.2612.nu.50
mortuum esse aliquem, quomodo probetur.1375.nu.60
Mulier an possit omnia bona sua dare in dotem.510.nu.70
mulieres præferuntur habentibus ex-

pressam hypothecam.2348.num.20
Mulier an sibi praeiudicet, si marito alienanti fundum dotalem cōsentiat.1331.nu.20
Mulier an sine inscriptione accuset in casibus ei accusare permissis.2550.nu.10
Mulier binuba si ex vtroque matrimonio lucretur, qualiter illud inter filios diuidetur.1282.nu.20
Mulier Catilinae coniurationem detexit.2350 in prin.
Mulier domina & vsuraria, vel vsufructuaria relicta, quid habere debeat.1287.nu 50
Mulier fideiubens, ipso iure tuta est per Velleianam.538.nu.60
Mulier non omnibus creditoribus an tefertur in dotis repetitione.2347.nu.30
Mulier nubens intra annum luctus, an sit infamis.1261.nu.10
Mulier nubens intra tempus luctus, an patiatur pœnas legales.4.6.nu.50
Mulier plus de dolo & auaritia participat, quam masculus.532.nu.30
Mulier potest res suas etiam post praescriptionem quandoque vendicare.546.nu.30
Mulier quare non possit agere pro filio, sicut facit pro patre.432.nu.50
Mulier secundo nubens filijs iniuriam facit.1269.nu.30
Mulier transiens ad secunda vota, si dat totum quod habet secundo viro, an filij primi reuocare possint.1275.nu.10
Mulieris bona quandoque pro debito mariti obligantur.2717.nu.70
Mulieris consilium est fragile.1404.in prin.
Mulieres quandoque vt decipiant, vestes viriles assumunt.993.nu.70
Mulieres remotae sunt ab officijs publicis.267.nu.60
Mulierum artificia quae sint.555.nume.70
Mulierum genus est auarissimum.994.nu.20.1218 nu.70
Mulierum malarum conuersatione animus occiditur.1383.nu.60
Mulieribus multae leges subueniunt.255 nu.50
Mundum quid sit.949.nu.50
Munus & donum, quomodo differant.1597.nu.70
Munus militiae euitare delictum est.469.nu.40
Munus personale quid sit.2217.nu.50
Murorum reparatio omnes adstringit.2107.nu.30
Mutuum non potest sola pactione vel scriptura constitui 843.nu.70

N

NAturales non instituit à matre an possint contra testamentum agere.1903.nu.40
Nauicularij quae sint.1945.nu.70
Necessitudo pro affinitate quandoq; ponitur.2015.nu.60
Negatiua qualiter probetur.2622.nu.50
Negligentia laedit omnia.2715.numero 30
Negligentia nocens alicui in vno, nocet ei in alio.1986.nu.60
Negligentibus non subuenitur.541.nume.40
Negotium quatuor modis ad aliquē dici tur pertinere.451.in princ.
Negotiorum gestor an teneatur de gerendis.459.nu.10
Nepos an possit sub conditione institui vel exhaeredari.1682.in prin.
Nepotes ex fœmina & ex masculo descendentes, an admittantur eodem modo.1613.nu.10
Nisi, capitur dupliciter.934.nu.20
Nobilibus conceditur quod alijs denegatur.673.in prin.
nobilitati fauetur.2678.in prin.
nocte custodia malefactorum est gemi nanda.2568.nu.20
nolle dicor quod non possum.1384.nu.10
nomen vendi potest ignorante debitore & etiam inuito, non autem delegari.1092.nu.20
nomina haereditaria per hominem diuidi non possunt.782.nu.20
nosocomium quid.66.in princ.
notarius non debet scribere in instrumento spem partium.875.nu.30
notarij simplicitas non nocet contrahentib.2433.nu.60
notorium & manifestum differūt.2182.nu.50
nouatio an tollat obligationem priorem.2438.nu.30
numerus singularis pro plurali ponitur.2074.nu.70
nummos tingentes vel radentes, qualiter puniendi sint.2658.nu.60
nundinae quomodo amittantur.1163.nu.10
nuptiæ nefariæ & incestæ quae sint.1247 in prin.
nuptiæ secundae quae dicantur.1260.nume.40
nuptiae sunt varijs & causis vetitae.1252.nu.10

O

OBlatio sola an & quādo impediat cursum vsurarum.1038.nu.70
Oblatio sola debiti an inducat pigneratitiam actionem.1045.nu.60
Oblatio sola debiti quid operetur.1046 nu.30
Obligans res suas, tam praesentes, quam futuras obligare videtur, secus in donante vel simili.2337.nu.60
obligata mihi non est res ex mea pecunia empta.2341.nu 60
obligatio iuris est possessio facti 1131.nu.70
obligatio naturalis quandoque parit actionem.2403.nu.40
obligatio quandoque simul oritur & extinguitur.1356 in prin.
obligatio saepe nascitur extra id quod agitur.1558.nu.50
obligatio sola an sufficiat ad inhibendam pignoris venditionem.2360.nume.20
occupare & inuadere quomodo capiatur.741.nu.70
octauarij qui dicantur.1166.numero 20
oeconomus an debeat esse clericus.89.nu.30
officialis in officio delinquens in quo punietur.2661.nu.10
officiali soli an credatur.2557.numero 70
officiali soli non creditur.2557.nu.70.2565.nu.40
officiales an & quando possint citari.103.nume.10
officium iudicis est triplex.1056.nume.70
officium obsequium, & pietas differunt.450.nu.50
officium suum nemini debet esse damnosum.1443.nu.70
omnes tangens ab omnibus approbetur.1491.nu.60
opera est diurnum officium.1563.nume.70
operae obsequiales sunt duplices.1570.in prin.
operae sunt duplices.1564.in principio.
operarum futurarum an possit peti pretium.1564.nu 20
operarum obligatio quandoque soluitur.1568.nu.50
operarum pretium an liceat exigere.1566.nu.50
operas imponit, qui ex voluntate manumittit.1566.nu.40
oportet, pro decet aliquando accipitur.1931.nu.70
opus nouum si nuncietur alicui, an sit permittendus aedificare si velit satisdare.2305.nu.20
oratio Diui Marci in quinque deficit.1763.nu.70
oraculum quid.25.nu.20
orcini qui sint.1952.nu.20
ordinarius de iure recusari non potest.654.nu.10
orphanotrophus quid.108.numero 70
orphanotrophi an hodie rationem reddere teneatur.109.nu.60
orphanotrophium quid.15.numero 20
orthodoxus vnde dicatur.1952.numero 10
orthodoxus vnde dicatur.18.numero 20
osculum gratia cuius interuenit.1218.nu.60

P

PAcisci alteri nemo potest.2512.numero 60
Pactum legis commissoriae quale sit.2386.in prin.
Pactum nudum non semper parit exceptionem.1112.in prin.
Pactum nudum quandoque parit actionem.1290.nu.30
Pactum nullum reducitur ad aliquod.1339.nu.20
Pactum quando dicatur esse contra legem.3.6.nu.50
Pactum, quod creditor possit debitorem capere & retinere pro debito, non valet.883 nu.20
Pactum, quod maritus teneatur ad dotem restituendam in solidum, non valet.1324.nu.10
Pactum turpe dicitur multis modis.336.nu.10
Pactum vestitur iureiurando.1563.nume.70
Palatinus quis dicatur.1109.numero 70
Palatini qui dicantur.189.in princip.1109.nu.70
Palmyrena quid.1991.nu.60
Papa confirmādo. vetus, nihil nouum dat.1351.nu.70
Parabolani qui dicantur.90.numero 60

Paraphernа vnde dicantur.1332. numero 20
paraphernalium rerū accessiones extrinsecas vir partim lucratur, non autem intrinsecas.1340.nu.10
par in parem non habet imperium. 127.in prin.
partis appellatione continetur dimidium 385.nu.60
partem quis quandoque facit, qui non admittitur ad parte.1880. in prin.
partus subiecti crimen, an sit differendum propter filij impubertatem. 2640.nu.60
partus suppositi accusatio cui competat.2645.in prin.
partus uentrem sequitur. 912. numero 40
pater agens in aduenticijs, an satisdare debeat indicatum solui vel de rato.1941.nu 70
pater aliquando cauet filio.1848. numero 60
pater auum maternum excludit in successione filij 1901.nu.50.
pater dans dotem pro filia sua, quare non possit actionem sibi appropriare simplici pacto, sicut extraneus. 1297.nu.30.
pater & filius eadem persona reputantur.1938. in princ.
pater ex filij cōtractu sæpe tenetur in solidum.980.nu.60
pater filium occidens vel eum male tractans, qualiter puniatur.2525. nu.70
pater filijs bona diuidens videtur eos instituere 783.nu.70
pater pro mutuo filij quandoque in solidum tenetur.991.nu.60
pater quandoque cogitur emancipare,163.nu.50.
pater quemadmodum teneatur pro filio suo tutore,975.in prin.
pater si exposuit filium, an perdat ius quod habet in eum. 2500. numero 10.
pater succedit filio fratribus etiam extantibus,1920.nu.20.
pater uere probari non potest. 1231. num.20
pater ut tutor rationem reddere tenetur.2727.nu.40.
patris bona non sunt filio obligata pro mala administratione.1934. nume.20
patris consensus in quibus casibus sit filiofa. agenti necessarius.1938.numero 60.
patris delictum filijs nocet quandoque.2579.nu.70
patris quælibet voluntas est inter liberos seruanda 788.nu.10
patre agente vel conuento nomine filij in cuius persona concipitur libellus 1912.nu.40
patres conscripti qui dicantur.11.numero 60
patria originis non facile mutatur. 2475.nu.40
patricius quis est.672. in prin.
patronatus iura sunt sex. 1574.nu.60
patronus aliquando sine uenia in ius vocari potest a liberto 1574.nu.40
patronus an reuocet per libertum alienata.1577.nu.40
patronus in successione liberti præfertur filio alterius patroni.1579.nu.40
patronus quod ius habeat in bonis liberti. 1597.nu.40.
patrono an præferatur frater liberti ī successione,2579. in prin. & nu.10
paupertas prodest.140.nu.60.
peccati seruus est qui peccatum facit. 2729.nu.10
peculatus ubi proprie dicatur.409.numero 70
peculium est quadruplex.454.in prin.
peculium profectitium filij non cedit fisco uendicanti bona patris.2236. in prin.
peculium si minus sit, quam debitum serui, quid iuris,2174.nu.70
pecunia nautica quę dicatur.1052.numero 40
pecunia potest dari dupliciter, 1156. num.40
pecunia potest solui illi, cui debetur aurum & argentum.2525. nu.40
pecuniæ nomen multis modis ponitur.906 nu. 70
pedagia soluere an teneantur scholares.891.in prin.
pedaneos iudex quis dicatur. 346.in princ.
pedestres milites qui dicantur. 1236. nu.30
pœna an possit excedere quadruplū. 1544.in prin.
pœna & mulcta differunt.1215.numero 60
pœna maior maioribus debetur. 603. nu.60
pœna per inficiationem crescit. 1014. nu.50
pęna ex publicis criminibus in quibus casibus trāseat cōtra hæredes. 903. nu.60
pęnæ legales vel conuentionales vsque ad quam summam poterunt peti. 2126. nu.60
pęnam mitigare ex quibus caussis possit index.410.nu.20
pęnitentia in quibusdam casibus admittitur.2643.nu.70
pęnitentia non liberat a pœna mūdi. 203.nu.20
pensationes publicæ quæ dicantur. 1112.nu.20
perangariæ quæ.42. nu.70
peregrini in bonam & in malam partem accipiuntur.1919.in prin.
peræquator dicitur quandoque fisci procurator. 1116.nu.60
perire volens non auditur. 2169. numero 30
permutatio quare non dicatur contractus nominatus.1171. nu.60
perpetuum qualiter accipiatur. 358. nume.50
persona libera qua actione sit petenda.668.nu.70
persona loquentis generali sermone non continetur.2446. nu.60
personæ sunt rebus præferendæ. 1523. nu.10
personam liberam quādoque possumus propria authoritate capere. 668.nu.30
petitio hæreditatis an detur contra emptorem hæreditatis.726. numero 20
petitio hæreditatis & rei vendicatio an simul intentari possint.729. numero 10
petitio hæreditatis in quinque casibus datur contra titulo possidētem. 2068.nu.20
petitio hæreditatis quare non detur cōtra titulo possidentem regulariter.730.nu.50
petitorium & interdictum de recuperanda uel adipiscenda simul intentari possunt.591.nu 60
Petrum propter Christum omnia dimisit 2236.nu.10.
Petri Baylardi instantia.811.num. 20 & 30
phana quæ dicantur. 20. in prin.
piaculum quid sit.2611.nu.60.
pietas nos Deo parificat. 1238.nu.10
pignus a debitore de cōsensu creditoris uēditum, & postea ab eodem recuperatum, an reincidat in obligationem 2364.nu. 90
pignus an possit creditor propria authoritate occupare. 2551. in prin. & nu.10
pignus bene tollitur præscriptione, sed non vsucapione.2317.nu. 10
pignus cōtra fideiussoris voluntatem nō potest retineri ob chirographariam pecuniam.2419 in prin.
pignus datum ob pecuniam numerādam numeratione non secuta qua actione repetatur.2010.numero 40. & seq.
pignus datum ob turpem causam an possit vēdicari vel repiti actio.1873. nu.30
pignus iudiciale qui fit.2339.nu.40
pignus manet in bonis debitoris.1138. nu 60
pignus possidens, si offerat debitum, absoluitur.2367.in prin.
pignus prætorium iudiciale dici potest 2356.nu.40
pignus prætorium qualiter constituitur.1888.nu.10
pignus prætorium quando dicatur cōtrahi.2245.nu.10
pignus quandoque potest a creditore alienari sine denunciatione. 2368. nu.50
pignus si vendatur a creditore mala fide, qua actione teneatur ipse uendens 2376 in prin.
pignus inbetractum an possit vsucapi. 2039.nu.70.
pignus suum vendicanti an possit dici, non es dominus.960. in prin.
pignoris amissio per creditorem probari debet.965.nu.40
pignoris ius non tollitur alienatione legati, nec alienatione hominis. 2317.nu.20
pignoris venditiones & adiudicationes, sunt seruandæ secundum statuta & consuetudines locorum. 2394. nu.30
pignore minoris vēdito, an sit ei tribuenda restitutio,502.nu 10
pignore reddito nō videtur remitti debitum 2313.nu.40.2362.nu. 50
pignore vēdito nō tollitur personalis actio.2565.nu.30
pilatus male fecit qui ad populi clamorem Christū cōdemnauit.2706. nu.60.& 70
pileati serui qui dicantur.1971.numero 20
plagium quis committat.1549. numero 60
plagium quid signet. 2634. numero 20
plebeiorum pęnæ quæ sint. 2687. numero 20
pleonasmos qualis figura est.1955.in prin.
plurale pro singulari quādoque ponitur

nitur 2313.num.40.
Pollicitatio quid ſit.1288.in prin.
pocumatomachi.187.nu.70.
pomerio prohibito, videtur prohibita ciuitas.1149.nu.50.
pondo & libra idem ſunt. 2631. in princ.
populator quis ſit.680.nu.10.
poſſeſſio an perdatur, ſi colonus animo ipſam deſerendi fundum egreditur 2044.nu.70.
poſſeſſio an poſſit quæri infanti.2050.num.60
poſſeſſionis cauſa ſex modis mutatur.2054 nu.50.
poſſeſſio ciuilis qualiter amittitur 2058.nu.50.
poſſeſſio eſt duplex.2051.nu.60.
poſſeſſio eſt triplex.2049.nu.20.
poſſeſſio multis modis reperitur.617.num.10.
poſſeſſio naturalis quæ dicitur. 2051.nu.50
poſſeſſio non tollitur tempore. 2052.num.40.
poſſeſſio nulla eſt apud colonū.2044.num.60.
poſſeſſio quando dicitur vacans, aut vacua.2183.nu.40.
poſſeſſio quare dicitur momentanea, & an poſſit appellari a ſententia ſuper eam lata.2230.in prin.
poſſeſſio quæritur per alium, nobis etiam ignorantibus.2048. num.40.& 40.
poſſeſſionis traditio vnum de duobus operatur.984.nu.70.
poſſeſſioni alienæ inſcribentis pœna 281.num.30.
poſſeſſor malæ fidei qua actione conuenitur pro fructibus conſumptis. 875.nu.10.
poſſeſſor nō reſtituens quatuor remedijs compellitur 751.in prin.
poſſeſſor poſt litem motam videtur non poſſeſſor. 2056.nu.10.
poſſeſſor rei mobilis, an poſſit domino denuntiare.662. nu.10.
poſſeſſorium eſt triplex 627.in princ.
poſſeſſorium & petitorium an ſimul poſſint intentari.746.nu.40.
poſſidet ne miſſus in poſſeſſionem ex primo decreto iudicis.1098.numero 40.
poſthumus dicitur quinque modis. 713.nu.60.
poſthumus habetur pro nato, cū quæritur de eius cōmodo.1963.nu.70.
poſthumi non poſſunt exhæredari. 1711.in princ.
poſtliminium & lex Cornelia diuerſi mode fingunt.2491.nu.30.
poſtliminium transfugæ non datur. 2496.nu.10.
poſtulare prohibitus in vno loco an poſſit in alio poſtulare.383.nu.70.
poteſtatem maiorem quis conſequitur ratione maioris patris.2522.numero 10.
pragmatica quid.658.nu. 60.409. nu.70.273.nu.50.
præbenda non uacans conferri nō poteſt.347.nu 40.
precaria poſſeſſio largè quandoque capitur 108. nu.70.
precarium a cōmodato differt. 2194.nu 40.
precium ex pignore redactum poteſt in naturale debitum eligi.2439.numero 60
precium in ceſſione quando dicitur modicum.1075.nu.10
prædium quodlibet præſumitur liberum.772. nu.40
prædia minoris an poſſit in dotem dari.510.nu.50
prælatus negligens punitur. 2573. in princ.
prælatus repelli poteſt, ſi eius electio aliqualiter vitiari poſſit. 1453. numero 70.
præfectus prætorio habet aliqua ſpecialia.2109.nu.40
præfectus quandoq; ponitur pro Procuratore Cæſaris. 677. numero 50.& 60
præſcribens bona fide longiſſimo tempore, an contra dominum habeant rei vendicationem.1096.nu. 60.
præſcribentis bona fides quomodo probetur.2054.nu.20.
præſcriptio an currat contra hæredē, hæreditate nondum adita. 1096.numе.60
præſcriptio an currat contra minorē. 1098.nu.10
præſcriptio an currat cōtra minores. 512.nu.20
præſcriptio an interrumpatur per litis conteſtationem 661.nu.50
præſcriptio impeditur per iuris errorem.2528.nu.20
præſcriptio interrumpitur etiam coram non ordinario.1106.nume.20.& 30.
præſcriptio interrumpitur in perſonali & hypothecaria ſimul interdum. 1092.nu.40
præſcriptio longi temporis agenti nō currit.752.nu.60
præſcriptio non inchoatur contra hæredem ante aditam hæreditatem. 551.nu.30
præſcriptio nulla currit contra minorem.512.nu.60
præſcriptio quandoque currit contra pupillos 2032.nu.10
præſcriptio triginta annorum contra multos non currit 1185.nu.60
præſcriptionis interruptio ciuilis à naturali interruptione differt. 2055.num.70
præſcriptionis interruptio eſt duplex, 2030.in prin.
præſcriptionis ingenuitatis tria dant cauſam.2030.nu.50
præſcriptione an quæratur dominium directum.1912. nu.79.
præſcriptiones an currant contra minores.1529.nu 60
præſcriptor malæ fidei quandoq; vendicat.1097.nu.60
præſens, vel abſens qualiter dicitur quis eſſe 2065.nu.50
præſidis nomen eſt generale.496.numero 40
præſtigia quæ dicuntur.1600. numero 60
præſumitur quilibet ſanæ mētis.1768.nu.20
præſumptio an & quando admittat probationem in contrarium. 851. in princ.
præſumptio iuris, & de iure non admittit probationem in contrarium. 2007.nu.50.
præſumptio non ſemper ſumitur de præterito ad præſens 479.nume.70
præſumptio ſumitur quandoq; ex præſenti ad præteritum.2607.num. 10
præſumptio violenta eſt contra tutorem qui inuentarium neglexit facere.1475.nu.60
prætoris iuriſdictio annua erat, 541. nu 70
prætores duo erant 2227.nu. 30
prætorium quid ſit.110. nu.70
præuaricator quis dicatur.389.numero 40
primiſcrinius quis dicatur. 617. numero 30
principis eſt aliquem ſublimare. 672. num. 30
principis ſunt omnia qualiter intelligatur 1089.in prin.
principi maledicitur tribus modis. 2576.nu.30
priuilegiatus contra priuilegiatū admittitur.514.in prin.
priuilegiatus ſi concurrat cum nō priuilegiato vel etiā priuilegiato, quis præfertur 2051.in prin.
priuilegiatus ſuccedens non priuilegiato, non habet priuilegiū. 1017. in prin.
priuilegium alicui conceſſum videtur conceſſum ſecundum qualitatem ſuæ perſonæ.706.nu.60
priuilegium inferioris ad ſuperiorem porrigitur.2585. in prin.
priuilegium ſuper ſportulis non ſoluendis conceſſum quale eſt. 2149.num.10
priuilegium vnde dicatur.230.nu.40.
probatio ab vtroque exigitur in crimine falſi.2642.nu.70
probatio fit quandoque eo ipſo quod contrarium non probatur.869. numero 30.
probatio fit viua uoce & non mortua 939.nu.60
probatio multipliciter fieri poteſt. 816.nu.70
probatio quādoque reum onerat.878. in prin.
probatio quandoque transfertur de vno in alium.869.nu.50
probationes factæ in ciuili non faciunt plenam fidem in criminali. 2615.nu.50
procurator authoris duas præſtat cautiones.434.in prin.
procurator quandoq; ſine ſpeciali mādato diſtrahit.430.nu.10.& 20
procurator an poſſit dari ad litis conteſtationem.579. in prin.
procurator an teneatur de leuiſſima culpa.1068. in princ.
procurator Cæſaris an poſſit cognoſcere de cauſa ſtatus.666.nume.30.& 40.
procurator Cæſaris cognoſcit inter fiſcum & priuatum. 2440. numero 50
procurator Cæſaris quandoq; obtinet vicem Præſidis.2635.nu.30
procurator & curator Reipublicæ differunt,2125. nu.60
procurator & nuncius differūt. 1131.nu.70
procurator falſus accipiens debitum, an liberat ſoluentem, & qua actione conueniri poſſit. 1555. numero 60.
procurator fiſci non poteſt ſideiuſſorem habere de pretio 677.in princ.
procurator in criminalibus non interuenit.2562.nu 70
procurator non ſemper conſtitui poteſt.1520.nu.30.

procu-

Procurator paciscens de quota litis an possit petere, quæ utiliter expendit. 1671. nu. 70
Procurator quãdo possit rem domini obligare. 1330. nu. 70
Procurator succumbens, an possit sumptus repetere. 1765. nu. 70
Procurator transigendi, quando præiudicet domino 354. nu. 50
Procuratorem priorem remouet, qui posteriorem dat. 1401. nu. 50
Prodigus & adultus differunt. 479. in prin.
Prodigus post interdictionem bonorum antequam sibi detur curator, an possit contrahere. 1508. nu. 20
Professio qualiter accipiatur. 1117. nume. 10
Programma quid est. 215. n. 70 & 2165. nu. 60
Programma quid notat. 2362. num. 20
Promittere potest vnus sub cõditione altero puré promittente 2415. nume. 40
Pronurus. 1327. nu. 50
Profana vnde dicantur. 20. in princ.
Propria causa quæ dicatur. 424. nu. 60
Proprietas & possessio aliquando separari non possunt 2054. num. 50
Proxenetica, quæ dicantur. 1205. nume. 20
Protector, quis dicatur. 1236. num. 30
Prouinciæ, continẽtes, quę dicantur. 618. nu. 20
Proximus quis dicatur. 1901. num. 70
Prochotrophium quid. 66. nu. 10
Publicatio testamenti qualiter fieri debeat. 1655. nu. 50
Publicatio testamenti quomodo fiat. 1646. nu. 30
Publicanus furti non tenetur. 409. nume. 70
Publicanus quis dicatur. 1182. nu. 30
Puer quis dicatur. 2499. nu. 20
Punitio quandoque sine accusatore infertur. 2546. nu. 40
Punitur quis in id in quo delinquit. 1909. nu. 20
Pupillares vsuræ quæ dicantur. 1484. nu. 50
Pupillus an se possit obligare. 210. in princ.
Pupillus est magis priuilegiatus, quã mulier & fiscus. 1962. nume. 20
Pupillus potest ciuiliter & naturaliter obligari. 538. nu. 70
Pupillus sine tutore non potest procuratorem ordinare. 426. num. 50
Pupillus vendens rem aliquam sine tutore, an prętter vsucapiendi cõditionem. 1490. n. 10
Pupilli fauore an differatur quęstio status. 622. num. 40
Pupilli res an possit vsucapi. 512. nume. 60
Pupillo an sint tacitè obligata bona eius, qui gerit pro tutore. 1437. in prin.
Pupillorum res non possunt vsucapi. 2038. nume. 20

Q

Quantitas capitur generaliter. 101. num. 70
Quantitas quandoque sumitur largè. 703. nu. 20
Quantitatis appellatione etiam continetur species. 876. nu. 30
Querela inofficiosæ donatio an irritetur in totum. 721. nu. 50
Querela inofficiosi medium tenet inter actionem & accusationem. 689. nume. 40
Querela repudiari non potest ante aditam hæreditatem. 715. num. 70
Querela inofficiosi testamenti quomodo tacitè renuntiatur. 477. num. 10
Quarta datur sponte adeuntibus. 1845. nume 40.
Quarta iure institutiõis debita, an possit dari cum onere. 1737. nu. 70
Quartæ duę an possint a filio detrahi si de restituendo grauetur. 1861. nume. 40.
Quartam detrahere possunt hi qui ab intestato succedunt. 1887. in princ.
Quartam iure naturę debitam nõ potest testator impedire. 1862. num. 10
Quęstio & querimonia differunt. 810. nu. 30
Quęstio non indistinctè est habenda etiam de seruis. 2686. 10
Quęstio per tormenta potest haberi, si est quæstio de dominio serui. 2010. nu. 40
Quæstor est cancellarius. 174. in prin.
Quęstus turpis suspicio est vitanda. 1346. nume. 40
Quinimo quomodo ponatur. 2629. numero 40

R

Raptus non committitur in meretrice. 2618. nu. 10
Ratihabitio an comparetur mandato. 860. in princip.
Ratihabitio in multis casibus mandato non assimilatur 992. nu. 70
Ratihabitio quid sit. 419. num. 60
Ratio sumptuum & fructuum haberi debet 801. in princ.
Rationes duæ uincunt vnam. 2478. in princ.
Ratum habere an possum quod meo nomine non est gestum. 740 nu. 10
Reconuentus an possit adhuc reconuenire. 2122. nu. 20
Recusatio debet proponi ante litẽ cõtestatam. 157 in prin.
Recusatio iudicis intra quãtum tempus fieri debeat 615. nu. 70
Redhibitoriæ & quanto minoris tempus quandoque breuiatur. 1159. numero 50
Refutatorię literę quid contineãt. 2185. num. 70
Regis filius an dicatur, qui natus est antequam pater eius Rex esset. 240. nu. 10
Regula, si vinco vincentem te &c. fallit in aliquib. casib. 1902. nu. 10
Res inter alios acta alijs quandoque præiudicat. 2162. num. 50
Res inter alios acta, quandoque prodest alijs. 1398. nu. 50
Res quando dicitur integra. 1110. numero 30
Res sic debet accipi ut nõ pereat. 2386 nu. 10.
Rei debendi ab videantur pro se inuicem fideiubere. 2414. in princ.
Rei debendi qui dicuntur. 2416. nume. 60
Rei singularis sub conditione legatæ alienatio medio tempore facta an teneat. 1827. num. 70.
Rei stipulandi qui dicuntur 2413. nume 60
Rei vendicatio aliquo respectu potest dici personalis 2515. nu. 60.
Rei vendicatio an pro se facta possit tentari. 68. nu. 30
Rei vendicatio contra quem detur 737. nu 60
Rei vendicatio nõ competit, nisi duo concurrant 558. in prin.
Rei vẽdicatione conuentus tenetur dicere possideat, necne. 733. in prin.
Rem meam si obligo pro alio, quæ actio mihi competat. 964 nu. 40
Rem mihi obligatam si aufero, quid perdo. 888. nu. 10
Rem tuam te pręsente obligare possum, sed non vendere. 996. in prin.
Relatio an permittatur. 2171. num. 40
Relatio quid sit. 224. nu. 60
Relatio simplex qualiter cognoscatur. 449 nu. 50
Relator omnis delator est. 838. nu. 10
Relegatus & ab ordine motus an differant. 97. nu. 20. & 411. nu. 50
Relictum incertis personis quando valeat. 97. num. 20
Relicta in minus solenni voluntate an debeantur. 1866. num 40
Religio nõ patitur defectum in genere 21. nu. 10
Religio quid sit. 15. num. 50
Renunciatio tacita aliquãdo valet vbi expressa non valeret. 1037. nu. 10.
Renũciatur facilius iuri speciali quam communi. 1007. nu. 50
Reprobare nõ possumus quos approbauimus 933. in prin.
Rerum amotarum an possit dari cõstante matrimonio. 1563. in princ.
Rescriptum contra ius an valeat. 269. num. 30
Rescriptum cõtra legem nõ valet, nisi dicatur non obstante tali lege. 269. nu. 50
Rescriptum per mendacium impetratum, an valeat. 266. nu 70
Rescriptum super matrimonio cõtra [illegible] valeat. 1260. num. 30
Respublica est sub administratoribus. 536 nu. 40
Respublica potest hæres institui. 1845. in princ.
Restitutio in integrum, an competat iure magistratus. 537. nume. 60
Restitutio in integrum, an detur minori habenti aliud auxilium. 493. nume. 20
Restitutionis in integrum petẽdæ tẽpus, an sit omnino continuum, 505. nu 40
Restitutionem an faciat cessare decretum iudicis. 1522. num. 70
Restitutio ad totam causam est aliud, quam restitui ad appellationẽ. 519. nu. 70
Restitutus an recuperet omnia iura. 2723. in prin.
Restitutio minore, an aduersarius eius restituatur ipso iure 517. nu. 70
Reus an possit actorem cogere litigare sub certo iudice. 651. nume. 30
Reus est fauorabilior, quam actor. 553. nu. 50
Reus si dicat se promisisse sub conditione, an debeat conditionem probare, vel actor puritatem. 2392. nume. 30
Reum exhibere promittens quãto tempore teneatur. 2431. nu. 70
Roma est duplex 6. num. 60
Romani per quid omnibus sunt dominati. 7. nume. 10
Rubrica prohibitoris optimum indu-

cie argumentum. 1378. numē.30

S

SAcramentum ex certis causis defertur 1239.nu.50
Sacrilegus quis dicatur.158.in princ.
Sacrilegiorum quoddam est verum,& quoddam quasi sacrilegium. 2619.num.70
Sacrilegorum pęna.2632.nu. 30
Salarium procuratoris,an possit excedere centum aureos.1063. num.60
Saltus qualiter accipiatur.914.nu.50
Sanguineum suum redimere cuilibet permittitur.570.nu. 70
Satisdatio etiam datur pro hæreditate.1888.nu.60
Satyra qualiter accipiatur.1967.nu.70
Scheda quid sit.949.nu.40.
Scenicæ quæ sint.1238.nu.30
Scholaris in scholis an habeat domicilium.655.nu.50
Scholares an possint habere rectores.652.nu.60
Scientia inflat.2052.nu.40
Scriptura in multis casib. prævalet veritati.961.nu.10
Scriptura pręsumitur solenniter facta.1204.nu.40
Scriptura quandoque præfertur testibus.2408.nu.40
Seculo renunciatur dupliciter.36.nume.50.
Seditio vnde dicatur.2666.nu.20
Seditiosi qualiter sint puniendi.2666.num.30
Senatores an possit cum fœminis humiliorib.contrahere.1253.nu. 40
Senatores dicuntur centumuiri. 1709.num.30
Senatusc.Argianum quid.1974. nu.60
Senatuscōsulta quatuor seruis auxiliātur pro libertate consequenda.1961.num.10
Seniores debent iuniores corrigere. 3710.in prin.
Sententia absolutoria quando noceat iterum agenti ad candē rem,& quādo non 817.nu.60
Sententia an debeat semper esse certa.3125.nu. 10
Sententia an detur in cōfessum.2156.num.30
Sententia an sit super incidenti pronuncianda.629.nu.50
Sententia continens errorem non valet.420.nu.60
Sententia cōtra ius minoris lata ei nō præiudicat.1504.nu. 40
Sententia contra leges lata,an & quādo valeat.2216.nu.50
Sententia contra tutores vel curatores lata contra quos mandabitur executioni.498.nu.20
sententia cum procuratore reuocata lata an teneat.568.nu. 40
sententia definitiua an possit ferri ante litem contestatam.230.nu.10
sententia errorem continens est nulla.413.nu.40
sententia falso prolata semper retractari potest.2167.nu.60
sententia ferri non potest reo absente non per contumaciam.601. nu.70
sententia ingenuitatis præiudicat inter omnes.1994.nu.10
sententia in pupillum lata sine tutoris authoritate non valet.1490.nu.70
sententia in quib.casib.rescindi possit.2126.in prin.
sententia interlocutoria quæ sit. 98.numero 10
sententia intra quod tēpus potest executioni mandari,& an per iudicem possit tempus abbreuiari, uel prorogari.2156.nu.60
sententia iudicis appellationis quam formam debet habere.2177.nu. 30
sententia lata contra adultum non habentem curatorem,an valeat. 497.in prin.
sententia lata contra matrem de partu supposito,an noceat partui.2641.in prin.
sententia lata contra ordinem iudiciorum an ualeat.2174. in prin.
sententia lata in personali actione nō parit actionem in rem.562. nu.10
sententia lata per gratiam tenet.2216.num.30
sententia lata pro vno in causa appellationis,an prosit alijs.2209.nu.60
sententia lata super possessorio est definitiua.2230.nu.60
sententia potest ferri super equum vel in curru.2106.nu.60
sententia potest mandari executioni contra fideiussores reo condemnato.2190.nu.50
sententia quando profertur. 372. nume.60
sententia secunda etiam de patriū consensu non valet.359.nume. 70
sententia secunda lata contra primam quare non valeat.2215.nu.40
sententia secunda si concordat cum prima,quæ istarum ualeat.2215. in prin.
sententia super alimentis lata,an præiudicet in filiatione 2025.nu.10
sentētia venalis nō tenet.1504.nu.70
sententiæ diuersæ si ferantur à plurib. quid iuris.2215.nu.10
sententię duę feruntur in lite quod metus causa.465.nu.70
separatio bonorum quibus cōcedi possit.2238.nu.70.
separatio bonorum ut peti possit multa requiruntur.2239.num. 10.
separatorum separata debet esse ratio.1348.nu.70
sepulchrum & monumentum differunt.821.nu.60
sepulchrum familiare, quod dicatur. 823.nu.70
sepulchra violans qua actione, & ad quid conuenitur.2630.in prin.
sequester quid est 854.nu.60
sequestratio quæ est.854.nu.60
seruitus quęlibet est indiuidua, excepto vsufructu.494. num.50
seruitus seruitutis esse non potest.761.nu.10
seruitutis altius non tollendi quando incipiat quis habere possessionem.767.nu.10
seruitutis pars assignari nō potest.798.nu.40
seruitutem aquęductus habens an possit eam alij concedere.770.num.50
seruitutes quanto tempore amittantur.2066.nu.30
seruus à domino abiectus cuius sit. 1970.nu.40
seruus an possit dominum possessione suæ rei priuare.977.nu.70
seruus an torqueri possit,si est quæstio de ipsius domino 744.nu. 50
seruus communis stipulatus omnibus dominis & Titio specialiter, an illi plus acquirat.178.in prin.
seruus delinquens, vel contrahens an liber factus teneatur.895. nu. 20
seruus duorum stipulando, cui acquirit.987.num.70
seruus etiā si excoriaretur a domino, potest nolle adire.1674.nu.10
seruus & filius in potestatem sibi adscribentes iussu defuncti,non puniūtur 2654.nu.20
seruus ex datione tutelæ liber fit.1701.in prin.
seruus in multis casibus successorem habet. 1917.in princ.
seruus non potest esse notarius. 1828.nu.70
seruus pēdēte lite de statu,quò ad multa pro libero habetur.2007. in pri.
seruus si mandet domino suo de se emendo,nihil valet.1077.nu.10
seruus stuprator dominæ manumitti non potest.2616.num.30
seruus sub cōditione legatus nō potest iterum ab hærede manumitti.1827.nu.60
seruus sub conditione legatus non potest manumitti.1126.in prin.
seruus tutor esse non potest,nisi testamentarius 1421.n. 30
serui an cē seantur caput habere. 2713.in princip.
serui an possint in dominum torqueri in causa pecuniaria.2684.nume. 70
serui an possint in dominos torqueri. 2684.nu. 50
serui an possint relegari.2630.num.50
serui an sint pro adulterio detegendo torquendi.2584.num.70
serui corrupti actione quid continetur.1546.nu.70
serui grauius puniuntur,quam liberi.28.num.26
serui inuiti libertatem consequuntur, nisi in certis casib.1855. nu. 30
serui olim erant triplices.2036.nu. 60
serui quandoque etiam in causa ciuili possunt in iudicio stare.679.nu.40
serui quandoque possunt agere.1025.nu.70
seruo pœnæ legari non potest.2734.in prin.
seruo si iniuria fiat,an possit dominus agere.2677.nume.20
seruum exportādum nō seruata lege vēdicauit fiscus,demum sub tali pacto vendit,non exportatur:cui dabitur manus iniectio. 1147.num. 20
seruum manumittēs,peculium donare videtur.1935.nu. 20
seruum quem possideo se liberum contendentem si accipio, ius meum nō perdo.2270.nu.50
seruis ad libertatem cōsequendam multæ constitutiones auxiliantur. 1150 nu.60
sica quid est.2622.nume. 20
sycophāta vnde dicatur.417.in princ.
silentiarij qui sint.695.nume. 10
siliqua quid sit.99.num.70
siliqua quid notet.2313.num. 40
similitudo fit quandoque per contrarium.2009.n.50
simplicitas legi placet.159.nu.20
synoditæ qui dicantur.159.nu.10
socius qui pecuniam solus contulit,an debeat eam habere saluam in diuisione societatis.1080.num.60
socium criminis me accusantem quibus verbis repellam.2015.nume.70
sociorum si vnus velit ædificare, an alij compellantur.2297.nu. 10

socrus

Socius suarum & contenta donare potest. 1345. nu. 50
Solicitatio est actiua & passiua. 2637. nu. 60
Solutionem particularem quandoque tenetur quis recipere 1064. nu. 70
Soluens manumisso an liberetur. 2440 num. 60
Soluere promittens in vno loco, an cõpelli possit promittere in alio loco. 2442. nu. 10
Solutum per metum interueniente iuramento, an repeti possit. 464. nu. 50
Sophistica quid. 1723. num. 20
Sorte an & quando sit discordia litigantium dirimenda. 1826. nu. 30
Speciale ad consequentiam non trahitur. 2371. nu. 60
Specilia duo circa idem concurrere non possunt. 1105. nu. 60
Species potest affirmatiuè genus inferre. 482. nu. 60
Sponsalibus si dicta sunt sophismata. 2485. nu. 10.
Sponsalitia quæ sunt 1004. nu. 60
Sportulæ a quibus & quibus sint dandæ. 633. nu. 70
Sportulæ & xenia possunt dari iudicibus. 575. nu. 60
Stationarij qui dicantur. 2558. nu. 50
Statura & imago differunt. 273. nu. 70
Statuliber est seruus. 893. in prin.
Statuliber quandoque tenetur ex antegesto. ibid.
Statuta negotiatorum an sint seruanda 907. nu. 20
Sterilitas quando dicatur. 1181. nu. 50
Stipendia vnde dicta. 424. nu. 40
Stipulatio an sit semper stricti iuris. 2412. nu. 70
Stipulatio Aquiliana quas obligationes nouet. 2450. num. 50
Stipulatio est contractus impropriè. 1115. in prin.
Stipulatio non committitur, si ad interrogata non rñdetur. 2393. nu. 50
Stipulatio pœnalis in matrimonio nõ valet. 1233. nu. 20
Stipulatio pœnalis quando committatur. 2403. nu. 70
Stipulatio si contra venero, vel amplius petiero, quando committatur. 346. nu. 60
Stipulatio vna aliam corroborat. 1079 in princ.
Stipulans animal esse & viuere, quid stipuletur 1114. nu. 70
Stipulor quãdoque significat promittere. 2046. nu. 10
Strepitus sit in iudicio. 651. nu. 60
Substitutio tacita an admittatur contra matrem. 1631. nu. 70. & 1687. numero 70.
Substitutio quæ fit in donatione causa mortis, an requirat stipulationem. 1866. nu. 40
Substitutioni pupillari tria sunt necessaria. 163. nu. 40
Substitutionem non transmittit cohæres substitutus, licet iure institutionis adierit. 1878. nu. 10.
Substitutio an excludatur per naturalem sobolem. 1685. nu. 10
Successoris mala fides an impediat vsucapionem. 2047. nu. 40
Suffragium quid. 812. nu. 60
Suggestio quid sit. 224. nu. 60
Sui etiam ignorantes transmittunt hæreditatem. 1527. nu. 30
Suorum iniuriam quis dicatur prosequi. 1699. num. 10
Supellex quid sit. 1418. nu. 70
Suppletio de iure qualiter fiat per indicem. 408. nu. 60
Supplicatio admittitur vbi appellatio reijcitur. 1110. nu. 10
Supplicare in quib. casib. liceat lite pẽdente. 264. nu. 30
Suspicione sola an possit quis damnari. 2608. nu. 40

T

Tabellio an computetur in nu. testiũ in testamẽto. 164. in prin.
Tabellioni an credatur sine testibus. 2518. num. 10
Tabularij qui sint. 109. nu. 10
Taciturnitas æquipollet consensui. 1229. nu. 10
Thermæ quæ dicantur. 2308. num. 10
Thesaurus in fundo dotali inuentus cuius sit. 1312. nu. 70
Telum quid significet. 1598. nu. 70
Temetum quid sit. 2576. nu. 40
Tempus excusationis datum tutorib. quando incipiat currere. 1496. nu. 30
Tempus pro tempore quandoq; ponitur. 411. nu. 40
Tempus restitutionis quando currit minori. 550. nu. 70
Temporis distinctio scripturam concordat. 2554. in prin.
Temulentus quis dicatur. 1576. nu. 40
Terminos effodiens qua pœna puniatur. 2534. in prin.
Terrę duos pedes concedã, vt ibi proijcias aquã, quid cõceditur. 1306. n. 40
Testamentum aliquod dicitur nuncupatiuum. 1641. in prin.
Testamentum an possit dici inofficiosum, si pater extraneũ instituit filio dicente nolo esse hæres. 708. nu. 30
Testamentum an rumpatur per ingressum monastarij. 47. in prin.
Testamentum an vitietur per præposterationem. 1663. nu. 70
Testamentum debet habere septem testes rogatos. 1772. nu. 20
Testamentum etiam solenniter factum non est publica scriptura. 1747. n. 60
Testamentum & pactum multipliciter differunt. 1334. nu. 70
Testamentum facere per alium prohibitum est. 1669. nu. 30
Testamentum filij cuius pater fuit deportatus, & postea restitutus est, an valeat. 2726. nu. 50
Testamentum imperfectum inter liberos an requirat subscriptionem. 797 nu. 70
Testamentum imperfectum valet inter liberos. 1659. in prin.
Testamentum multipliciter expugnari potest. 699. nu. 50
Testamentum nuda voluntate nõ constituitur, nec tollitur. 1670. in prin.
Testamentum secundum an ipso iure tollat primum. 1664. nu. 10
Testamentum si incidatur per testatorem, quibus applicetur hęreditas. 1670. nu. 10
Testamẽtum si infirmetur, præiudiciũ legatarijs generatur. 94. nu. 40
Testamentum solenne in multis casib. tollitur per secundum non solenne. 1650. nu. 30
Testamento in scriptis perdito an deficiat probatio. 944. nu. 60
Testamento rupto per agnationem posthumi, an debeantur legata. 1714. in prin.
Testatoris voluntas est lex. 2627. nu. 60
Testatur pro parte & pro parte nõ testatus quis esse non põt. 1261. nu 50
Testimonium de auditu alieno quandoque valet. 934. nu. 10
Testis depositio sine redditione causę, an sufficiat. 913. nu. 10
Testis dictum secreto recipi debet. 937 nu. 40
Testis secundo productus an iterum teneatur iurare 939. in prin.
Testis semel reprobatus in vna causa, an possit per aliũ in alia causa produci. 941. nu. 60
Testis vnicus semiplenè probat. 524. nu. 30
Testis vnus an pro alio scribere possit in testamento. 1658. nu. 10
Testis vnus semiplenè probat. 2578. nu nu. 10
Testes an cognoscere debeant contrahentes. 1734. nu. 70
Testes an possint produci in causa appellationis. 2210. nu. 60
Testes deponentes de reuocatione testamenti, an debeant deponere corã notario, vel an coram iudice. 1661. in prin.
Testes diuersa vel contraria dicentes an probent. 947. in prin.
Testes & instrumenta ęquiparantur. 947. nu. 10
Testes inimici coguntur. 936. nu. 20
Testes quinque an certis casib. requiruntur. 934. nu. 60
Testes singulares non probant. 1507. nu. 60
Testibus publicatis alij non sunt producendi. 1210. nu. 10
Titulus ne liceat po. quomodo differat a tit. de alie. iudi. mu. &c. 439. n. 70
Titulus, vario modo sumitur. 783. n. 40
Traditio sicut se habet in reb. corporalibus, ita cessio in actionibus. 897. nu. 50
Transactio an possit fieri super crimine falsi. 363. nu. 50
Transactio & sententia finem imponunt litibus. 382. nu 70
Transactio facta a minore an valeat. 507. nu. 60
Transactio facta cum curatore libera tutum etiam à male gestis per dolum. 352. nu. 50
Transactio facta per dolum non est nulla ipso iure. 364. nu. 50
Transactio generalis an noceat in omnibus. 372. nu. 10
Transactio iurata, an possit infringi. 492. nu. 40
Transactio dolosè inita super dolo an valeat. 637. in prin.
Transactio non potest fieri, nisi cognitis verbis testamenti. 840. nu. 60
Transactio super alimẽtis an fieri possit. 354. nu 70
Transactio vnius ex tutorib. an prosit alijs. 348. nu. 60
Transactio vt quis remaneat seruus, an valeat. 381. in prin.
Transactionis causa datum non repetitur. 367. nu. 10
Transactionem an vitiet calumnia. 350. nu 20
Transigere an liceat super raptu. 1991. nu. 30
Trebellianum Senatusconsultum habet quinque remedia. 1857. nu. 50
Turpia de iure dicuntur impossibilia. 373. in prin.

Turpi-

Turpillianum locum non habet in criminib. priuatis. 2696. nu. 60
Turpilliani pœna qualis ſit. 2547. n. 70
Turpitudo eſt vis & metus. 464. nu. 30
Turpitudinem ſuam allegare non licet. 2001. nu. 50
Turpitudinem ſui authoris allegans nõ auditur. 2253. in prin.
Tutela eſt munus publicum authoritate, ſed priuatum vtilitate. 2178. n. 60
Tutela eſt triplex. 1400. nu. 70
Tutelæ actio & accuſatio non ſe compatiuntur. 1457. in prin.
Tutelam ſumpta etiam adminiſtratione quandoque deſerere licet. 1504. nu. 10
Tutor à iudice ſub conditione dari nõ poteſt, benè tamen à teſtatore. 1399. nu. 40
Tutor aliquando datur habenti tutorem. 1427. nu. 10
Tutor aliquando de dolo, & lata culpa ſolum tenetur. 1469. nu. 40
Tutor an adminiſtrare poſſit, inuentario nondum confecto. 1441. nu. 10
Tutor an poſſit à pupillo conueniri durante officio. 1430. nu. 30
Tutor an poſſit dari certæ rei. 1405. nume. 60
Tutor an poſſit remittere. 340. nu. 50
Tutor an quærat pupillo per ſtipulationem. 1451. nu. 10
Tutor à ſe vt ab alijs debet exigere. 1482. nu. 60
Tutor aut curator, an debeat ſe intromittere de maritanda puella. 1206. nu. 70
Tutor confirmatus eſt datiuus, & non teſtamentarius 1424. nu. 50
Tutor contra contutores triplex habet auxilium. 2423. nu. 60
Tutor datur illi, qui eſt ſui iuris. 729. nu. 40
Tutor datur inuitus & inuito. 459. in princ.
Tutor datus alicui pupillo quando teneatur & quando non. 1484. nu. 20
Tutor de leuiſſima culpa non tenetur. 1471. nu. 10
Tutor de reb. pupilli aliquãdo dare poteſt. 1435. nu. 70
Tutor dominus eſt, cum benè adminiſtrat. 1435. nu. 50
Tutor finita tutela debet admonere pupillum de petendo curatore. 1446. nu. 40
Tutor habens excuſationem à tutela, ſi vnam ſponte recipit, non propter hoc cogitur aliam accipere. 1418. nume. 20
Tutor in teſtamento inualidè datus, à iudice tamen confirmatus, an dicatur teſtamentarius. 1404. nu. 30
Tutor legitimus ſuperat datiuum. 1419. nu. 50
Tutor minoris eſſe non poteſt, qui eſt eius creditor, vel debitor. 1417. numero 60
Tutor non gerens, an poſſit ſuſpectus poſtulari. 1457. nu. 60
Tutor ob latam culpam remotus, an ſit infamis. 1459. nu. 5[illegible]
Tutor pecuniam pupillarem in ſuos vſus conuertens, ad quas vſuras teneatur. 1484. nu. 70
Tutori periculoſum eſt contrahere officio depoſito, antequã rationem reddiderit. 1141. nu. 70
Tutor principaliter perſonę datur. 1501. in princ.
Tutor pro curatore ponitur quãdoq;. 1462. nu. 50
Tutor propter paupertatem ſolam nõ remouetur à tutela. 1455. nu. 20
Tutor pupillam dotare tenetur. 1207. nu. 70
Tutor pupillo tenetur, qui facit, quod ei actio non quæratur. 1437. nu. 20
Tutor quando, incipit teneri pupillo. 1431. nu. 60
Tutori quare dari non poteſt tutorem habenti. 1427. nu. 50
Tutor qui dicit ſe ignoraſſe, quòd fuerit datus, an probare debeat. 1449. nu. 60
Tutor ſi calumnioſam accuſationẽ inſtituat, an pupillo noceat. 1757. nume. 40
Tutor ſi fecit ſibi relinqui, quod pupillo volebat aliquis relinquere, an teneatur. 1472. nu. 40
Tutor ſuſpectus quandoque ſine accuſatore remouetur. 1483. nu. 70
Tutor tenetur in connexis perſeuerare. 1474. nu. 20
Tutor vectigal conducendo ſe magno ſupponit periculo. 1453. nu. 70
Tutor vel curator an poſſit eſſe habẽs rem communem cum pupillo, ſeu adulto. 1051. nu. 60
Tutoris contractus quando obliget pupillum. 492. nu. 60
Tutoris datio an poſſit delegari. 1416. nu. 60
Tutoris datio facta in minus ſolenni teſtamento, an valeat. 1399. nu. 70
Tutorem an poſſit dare iudex originis, ſi pupillus ibi nõ habeat facultates. 1412. nu. 30
Tutorem quandoque habet qui in patris poteſtate eſt. 2727. nu. 20
Tutores aliqui ſatiſdare non tenentur. 1455. nu. 20
Tutores an poſſint accuſare nomine pupilli. 2545. nu. 20
Tutores & magiſtratus quo ordine ſint conueniendi à pupillis. 1534. nu. 10
Tutores multis ex cauſis remoueri poſſunt. 1445. nu. 60
Tutores pupillo obligati quo ordine conueniantur. 1477. in prin.

V

VAgabundus vbilibet poteſt conueniri. 655. nu. 40
Varietas reprobatur. 235. nu. 60
Vaſallus amicitias copulans cum inimico domini, an amittat feudũ. 698. in prin.
Vaſallus an poſſit per alium ſeruire. 89. nu. 79
Vbertas quando dicatur. 1183. nu. 50
Vectigal non ſolutum, & multa alia faciunt res cadere in commiſſum. 1164. nu. 70
Vectigal vnde dicatur. 1163. num. 60. & 2248. nu. 60
Vectigali non ſoluto, an tota res incidat in commiſſum. 1164. in prin.
Vectigalia quib. ſint applicanda. 1167. nu. 40
Vectigalia ſunt Principibus vtilia. 1165 nu. 60
Velleianum an hodie locum habeat. 1005. nu. 30
Velleianum ceſſit in multis caſib. 1009 nu. 30
Velleianum perdit mulier per ſolam confeſſionem. 499. nu. 50
vendendi ius habent aliqui non domini. 2037. nu. 30
vendens fraudulenter rem vitioſam multum differt ab ignoranter vendente. 1158. nu. 50
Vendicans non tenetur ad pretiũ. 2459 nu. 10
Venditio an valeat, ſi in alterius arbitrium pretium conferatur. 1089. nume. 10
Venditio an valeat ſine pretio. 1105. nu. 30
venditio bonorum alicuius propter publicum debitum vt valeat, quæ requiruntur. 476. nu. 20
venditio facta per dolum non valet. 352. nu. 50
venditio nõ impeditur per verbum volo. 1059. nu. 70
venditio prædiorum propter tributa non ſoluta vt valeat, quinque requiruntur. 2080. nu. 70
venditionem per metũ factam ſi quis velit reſcindere, an debeat pretium offerre. 1100. nu. 50
venditæ rei multiplex vtilitas accedere poteſt. 1113. nu. 70
venditor an poſſit uendicare rem uenditam & traditam propter pretium non ſolutum. 745. nu. 50
venditor an teneatur præcisè ad rem tradendam. 1122. nu. 60
venditor an teneatur dare fideiuſſores pro euictione. 2463. nu. 10
Venditor an teneatur emptori ad ſumptus factos in lite. 2458. numero 40
venditor præſumitur ſemper rem liberam vendere. 2454. nu. 10
venditoris mala fides, an noceat emptori. 2060. in princip. & 1119. nume. 50
venditori decepto qualiter ſubueniat. 555. nu. 50
ventorum obſeruatio. 847. in prin.
ventura ſunt conſideranda. 1827. nume. 70
verbum idem poteſt propriè & impropriè poni. 1544. nu. 40
verba directa & indirecta quæ dicantur. 1823. nu. 40
veritatis ſectatores Deo placent. 267. nu. 40
vernæ, quæ dicantur. 744. nu. 30
veſtibulum & porticus quid ſignificẽt. 2560. nu. 30
verſutum veſtimentum quid ſit. 2600. nu. 70
vitia an ſequantur ſucceſſores. 2057. in prin.
vitia ſunt triplicia. 2055. nu. 60
vidua quę dicatur. 44. nu. 50
viduam ducens non nouam rem aggreditur. 2067. nu. 70
vtilitas prodeſt. 140. nu. 70
vim facere quandoque licet. 2614. nume. 50. & 60
vinum obliuionem parit. 522. nu. 60
vini venditi cuius eſt periculum. 1116. nu. 20
violentia eſt multiplex. 453. nu. 40
vir & vxor ad imparia iudicari non debent. 1372. in prin.
vir & vxor non ſunt affines. 1918. nume 10
vir in accuſatione adulterij præfertur cæteris. 1602. nu. 40
vir ſi calumnietur accuſando vxorem de adulterio, qua pœna puniatur. 2603. nu. 70

:cedit vxori in aliquo.1924.nu. o 60
:em post ruinam Deus suscitare nat.2618.nu.40
:es sunt feliciores continentib. .nu.20
as an possit esse tutor priuigni. .nu.70
is est quasi pater.1670 60
s potest esse tutor priuigni sui. nu.20
ualiter accipiatur in iure.68u. .10
is cum aliquo actu spectatur in ficijs,non exitus.218.nu.70
tas inspicitur.2624.nu 60
tas fine effectu an sit punienda. nu.70
taces enunciatiuæ non sunt ser- dæ.2469.nu.10.
a nec reddenda.2527.nu.70
ere non desinit,qui vi deiectus ntinenti possessionem recupe- .615.in prin.
pio an interrumpatur per litis testationem.1104.nu.50
pio an interrumpatur,si scietia lienę superueniat.1150.num.60
pio completur quandoque in- upta possessione.2061.nu.30
pio non habet locum in rebus tuis & vi possessis.466.nu.10
pio non quæritur ignorāti.2049 rin.
pio quandoque procedit fine essione.1090.nu.60
pionem impedit duplex vitium. 9.nu.70
pi potest aliquando quod non est alienari.532.nu.10
uactuarius non semper est satis- ione onerandus.755.nu.50
Vsufructuarius quandoque releuatur satisdatione 1942.nu.50
Vsufructuarius quare non possit præ- scribere.758.in princ.
Vsufructuarius si non potest satisda- re, quid erit.755 nu.60
Vsusfructus aduētitiorum filij in mul tis casibus patri non quæritur.1933. nu.70
Vsusfructus alternato tēpore relictus, si perditur pro vno anno, non per- ditur pro alio.775.in prin.
Vsusfructus an perdatur per monaste rij ingressum,1933.nu.60
Vsusfructus quem habet pater in ad- uentitijs filij, an finiatur morte fi- lij.755.in in prin.
Vsus fructus quid est.753.nu.70
Vsusfructus seruo relictus quandoque dicitur definiri.756. nu.10
Vsufructu legitimę an possit filius frau dari.688.nu.20
Vsura aliquando debetur ex nudo pa ćto.1040.nu.40
Vsura aliquando est licita etiam de iu re canonico.135.nu.30
Vsura centesima est in multis casibus præstanda.735.nu.70
Vsuræ an debeantur ex pacto inconti- nenti apposito.1035.nu.70
Vsuræ an possint peti secundum ius ciuile.15.nu.50
Vsuræ an tollantur principali obliga- tione sublata.1049.nu.30
Vsuræ debentur iure bono,meliori,& optimo,1034.nu.70
Vsuræ de iure ciuili sunt conditæ & sublatæ.1043.nu.70
vsuræ quando sint præstandæ.458.nu me.10
vsuræ quando sint soluendæ.199.in prin.
vsuræ quæ cęperunt currere,non tol- luntur sola oblatione.1045.nu.50
vsuræ specierum cognitio.149.nu.70
vsuræ sunt odiosæ, nec debentur sine stipulatione.2366.nu.50
vsurarum taxatio qualis esse debeat. 1049.nu.70
vsuras minores accipiēs sibi præiudi cat.1037.in prin.
vsuras præsumimus ex quantitate pœ- næ.1001.nu.70
vsuras quatenus stipulari liceat.1043. nu.20
vxor an possit maritum de adulterio accusare.2583.nu.40
vxor debet esse in viri seruitio.1569. num.10
vxor etiam matrimonij tempore est in potestate patris.1838.nu 60
vxor habens virum inutilem dicitur vidua.2239.in prin.
vxor an militis an possit restitui con- tra alienationem se abiente de re sua factam.546.nu.70
vxor non est affinis,1676.nu.30
vxor præfertur fisco in successione. 1344.in prin.
vxor res mariti tribus temporibus sur ripit.1550.nu.60
vxor viro succedit alijs deficientibus, 1608.in prin.
vxores duas simul habens efficitur in famis,2594.nu.30.
vxores multæ gaudent de morte ma- riti.1315.nu.70

X

Xenodochium quid.66.in princi- pio.
Xenones qui dicantur.69.nume- 1070

Finis Indicis Sententiarum in marginibus glo.contentarum.

Digitized by Google

IN nomine Domini.] Iustinianus [illegible] director, in præsenti [illegible] tionem etia facit: quia primò [illegible] mini, innocationem [illegible] tur. Secundò ponit proprium, & appellatiuam [illegible] Secundum [illegible] per quam præsens opus nominatur. Tertio ponit intitulationem, per quam præsens opus proœmialiter inchoatur. Secunda ibi, Codicis domini, &c. Tertia ibi, Repetitę prælectionis, vsq; in finem rubricæ. hoc dicit secundum Bal. Vel aliter. Dividitur ista rubrica in tres partes. Prima est generalissima ad omne opus inchoandum: vsque ibi, Codicis. Secunda generalis ad totum illud volumen dumtaxat: vsque ibi; De nouo Codice faciendo. Tertia specialis ad istam primam constitutionem. hoc dicit secundum Paulum de Cast.

IN NOMINE[a] DOMINI

Nostri Iesu Christi Codicis Domini Iustiniani[b] sacratissimi[c] Principis, perpetui[d] Augusti[e] iuris enucleati ex omni vetere iure collecti[*] repetitę[f] prælectionis incipit Constitutio prima. 1 †

TITVLVS I.

De[g] nouo Codice faciendo.

Retro visa communiter vtilia, iniunq; decisa, audacter sunt attentata, superfluitate resecanda. h. d. secundum Salyc. Vel sic: Ista fuit quędam epistola Iustiniani Imper. quam direxit Senatorib. vrbis Constantinopolitanæ, vt patet in fine eius. h. d. secundum Pau. de Cast.

Imper. Iustin. August. ad Senatum vrbis Constantinopolitanæ.

LEX PRIMA.

HÆc[h] quæ necessario corrigenda esse multis retro princip. visa sunt interea tamen nullus eorum ad effectũ ducere ausus est; in præsenti[i] rebus donare communibus,[k] auxilio Dei omnipotentis censuimus,[l] & prolixitatem[*] litium[m] amputare:[n] multitudinẽ[o] quidem cõstitutionum, quæ tribus Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano, atque Theodosiano continebãtur, illarũ[p] etiam, quę post eosdẽ Codices à Theodosio diuinę recordationis, aliisque post eum[q] retro Principibus,[r] & à nostra etiam clementia positę[s] sunt, resecãda:[t] vno autem Codice sub fœlici nostri numinis[†] vocabulo componendo, in quẽ colligi tam memoratorum

b *Iustiniani.*] quia Iustinianus fuit, vt inst. de donat. §. est & aliud. & dicitur hoc ad differẽtiam triũ Codicum, de quibus fit mentio in constit. 2. Accurs.

c *Sacratissimi.*] q. a in iustus, vel q. a sacras leges nobis tradidit.

d *Perpetui.*] id est generalis, Inst. de satis[illegible] tut. & cur. 2. respon. sic, ff. de eden. l. edita. vnde illud, Exijt edictum, &c. & in epistola, Omnis anima, &c. ponitur & aliter, vt dixistis ff. pro socio, l. 1.

e *Augusti.*] ab augeo, quò ad propositum, vt & matrimonium dicitur res indiuidua, licet quandoque diuidatur, vt Inst. de pa. pot. in prin. & C. de repu. l. consensu. Vel dicitur ab Octauio Augusto, dicto ab auguror, quod est diuinare. ADDITIO. Hic solet quæri, an donatio facta per Constantinum Papæ Syluestro, quia per eam diminutum est Imperium, valeat. Vide Ang. Are. in super[illegible] ip. instit. & cons. ad quos ipse remittit, quibus adde Aiub. cons. 24. vers. sed in casu nostro. & gl. in verbo Constantinum, in clem. 1. §. porro præter, vers. ipsaq; omnia, de iureiurando.

f *Repetitę.*] iussit enim fieri primo Codicem ex tribus, & iterum iussit dissolui, vt ibi apponeret quasdam [illegible] tiones, quas postea fecerat: & sic iterum iussit litigari, & ideo dicit repetitę, vt inf. de emend. Iustinia. Cod. per totum. §. in antiquis enim, &c. Item quod dicit prælectionis, i. lectionis, & est figura prothesis. * sic ponitur, ff. de dot. præleg. per tot. tit.

[illegible] dicunt, scilicet circa arma & leges: circa arma scimus vos benè [illegible] qualiter fecistis circa leges? Respondet Imperator, [illegible] necessario corrigenda esse multis retro Principibus visa sunt, tamen nullus eorum ad effectum [illegible] præsenti proponimus donare communibus [illegible] amputandum [illegible] constitutionum resecando, & vnum Codicem nostro [illegible] componendo, in quẽ colligatur omni [illegible] veterum Codicum, & nouellarũ Constitutionum. hoc dicit vsque ad vers. ideoque. Sed [illegible] quærens. Domine, quos sapientes elegistis ad hoc opus faciendum? Respõ. Imperator [illegible] constantis, scilicet operis [illegible] & operis vtilitatem, [illegible] quod ipse elegi, de [illegible] tam famosos & claros, & [illegible] præclaros, & [illegible]. Hoc dicit vsq; ad §. quibus.

* Concor. [illegible] ope cũ hac tex. [illegible] clemen. de [illegible] prodest [illegible] de iudi. & [illegible] cap. dissen[illegible] ex [illegible] per. p. b 6.

¶ Viso casu literali, ex tex. [illegible] notandum [illegible] Primò, illi [illegible] secundum Bald. & Pau. de Cast. quod Iustinianus se commendat, & prædecessoribus suis detrahit. Secundo nota, quod onerata audacia est à Deo. Tertio, quod intentio Principis in generali est bonum publicum, non bonum priuatum, vel proprium. Quarto, quod tria sunt, quæ præcipua sunt, quæ pertinent ad publicam vtilitatem, scilicet prolixitatem litium amputare, multitudinem constitutionum inutilem resecare, & leges in vnum componere, & congruè situare. Vltimo nota in versic. ideoque, quod quidam sunt, qui habent plura officia cum dignitate, & esse Magistrum legum est dignitas, secundum Bald. hic.

† Al. nominis.

h *Hæc*] scilicet tam correcta, vel melius, id est corrigenda secundum vos iudices. Et dic, quod hæc constitutio diuiditur in quatuor partes. Prima vsque illuc ideoque, &c. Secunda vsque illud, quibus specialiter, &c. Tertia vsque illuc, hæc igitur. Quarta, & vltima ab inde vsque ad finem. Dic ergo hæc, quæ corrigenda sunt.

i *In præsenti.*] Hoc verbum in præsenti determinat verbum donare, non verbum censuimus: quia contrarium aliquid [illegible] per præteritum censuimus, Azo.

k *Communibus.*] id est communi vtilitati, quæ prouenit ex constitutionibus.

l *Censuimus.*] id est ordinauimus in corde, vel toti Reipublicæ, vel Imperio: alia tamen forma, quam olim.

m *Litium.*] Quæ habent immortales, etiam repete multitudine. Accurs.

n *Amputare.*] reddit attentũ. & facit ff. si cer. pet. l. quidam.

o *Multitudinem.*] alias multitudine, & tunc est, iusta resecanda, & melius.

p *Illarum.*] scilicet constitutionum.

q *Eum.*] scilicet Theodosium.

r *Retro principibus.*] quo ad nos, id est ante nos.

s *Posita.*] vt extrauagantes constitutiones.

t *Resecanda.*] alias resecando, & tunc habeas multitudinem alias resecanda, & tunc multitudine.

DE NOVO CODICE FACIENDO.

Superior rubrica est communis ad totum librum, sed quod sequitur, scilicet de nouo Codice confirmando, ad constitutionem istam tantum. Azo.

HÆc quæ.] Hanc constitutionem diuide in quatuor partes, vt in gl. 1.

¶ Casus in terminis nõ potest commodè poni: sed loco casus figura talem quæstionem secundum Bal. Senatores quæruntur ab Imperatore [illegible] Domine, scimus, quod officium vestrũ debet esse circa

b Multiplices [illegible] [illegible] gl. in ver. [illegible]

a *Nouellas.*] Non omnes, sed vtiles.
b *Post eos.*] Tres Codices.
c *Positas.*] i. est factas.
d *Ideoque.*] Quia iam nos diximus, quid volebamus illos tres Codices, & extrauagantes Constitutiones in vnum Codicem redigere, ideoque.
e *Maximum.*] Si habes maximum, plana est: si habes maximè, sic expone: nam non solùm istos decē viros elegimus, ad hoc opus, sed etiam ad alios libros faciēdos: sed maximè ad hoc.
f *Reipublicæ.*] id est Imperij.
g *Sustentationem.*] quia per leges sustentatur respublica: sicut & per arma.
h *Respiciens.*] Ecce plana, alias respicientes, & tunc sic construe: ideoque elegimus viros ad hoc maximum opus efficiendum: opus dico respiciens ad sustentationem ipsius reipublicæ, id est Imperij.
i *Elegimus.*] scilicet homines, qui ita ponuntur.
k *Fastigio.*] i. altitudini, vel magnitudini, & terribe per g, nō per d. Accurs.
l *Sufficientes.*] viros infrascriptos.
m *Exquęstorē.* nomen est dignitatis, sicut dico in exprefecto, & exconsule, secundū Io. vt]. de adsumen. iud. l. petitiones, §. egredientem, sicut exquæstor, vt habe [illegible].
n *Consularem.* consularis est, quæ magna consilium [illegible] Principis cōsequitur, sed consules sunt in [illegible] gerendi: vt]. de consulib. l. 3. & 4. lib. 12.
o *Patritiū.* expone vt Inst. qui. mo. ius pat. pot. sol. §. filiusf.
p *Pretorio.* natum, vel vocatum.
q *Inter agentes.* Inter agentes dicuntur, qui sunt inter eos, qui res imperiales administrant, vel qui agunt, id est morantur circa latus [illegible], vnde habes]. tit. de principalibus agentium in rebus. lib. 12.
r *Largitionum.* i. donationum, quæ fiebant in aula regia.
s *Inter agentes.* quidam habent inter gentes, sed male. Dic ergo inter agentes, & id expone vt s. Accurs.
t *Vrbe.* scilicet Constantinopolitana.
u *Quibus specialiter, &c.* sunt ergo decem, & sic decem fuerunt in [illegible], vt ff. de origi. iur. l. 2. §. exactis. Tres vero in Institutis [illegible] in compilatione Digestorum, vt Inst. in proœmio, §. Cumque hoc Deo. & §. quas ex omnibus, &]. de vet. iur. enucl. l. 2. §. igitur omnia. Item quinque in compilatione noui Codicis, vt]. tit. 2. sed cum in nella.
x *Permisimus.* s. præcipiendo. Et nota præcepta [illegible] præcepta.
y *Quantum.* quasi dicat, solidæ, id est integræ leges remaneant, resecatis superfluis.
z *Legum.*] ecce primum præceptum.
a *Soliditatem.*] quia medulla legis benè est solida, sine superuacuis præfationibus.
b *Præfationibus.*] Non superuacuis alias]. ff. de orig. iur. l. 2.
c *Quam.*] ecce secundum.
d *Similibus.*] ad hoc est]. ff. de distra. pig. l. 4. & l. 5. sed fuit vitium scriptoris. Itē alias in multis locis sunt similia, quæ omnia sublata, vt infra de vet. iur. enucl. l. 2. §. si quid.
e *Contrarijs.*] Ecce tertium.
f *Præterquam.*] Similiter dico, scilicet [illegible] i. plenitute indagine, vt]. tit. 2. §. sed cū sit, &]. de vet. iur. enucl. l. 2. §. si quid. Itē probatur ex duobus, vt]. de iuris, & fact. ig. l. si post diuisionem, ff. similiter [illegible] putarem, non autem refertur ad i. l. quod dixerat de]rijs: quia nullum contrariū inuenitur, vt inf. de vete. iur. enucl. l. 2. §. sed. Vel etiam ad contrariū potest referri, & tunc patet exemplum in legibus supradictis, l. si post diuisionem, & l. cum putarem.
g *Diuisione.*] id est additione.
h *Adiuuentur.*] illa [illegible] similia.
i *Illis.*] s. resecatis.
k *Quæ.*] ecce quartū.
l *In desuetudinem.* glo. Iulian proœmio, §. igitur post, in fi. &]. de vet. iur. enucl. l. 2. §. sed et si [illegible] colum.
m *Certas.*] in scriptione, vñ in fi. huius legis vocat indubitatas, & fallit vbicunque est dissensio Doctorum, ut sæpe fallit in Scæ.
n *Breui.*] hoc fallit in legibus Iustiniani quandoque.
o *Nouellis.* quæ sunt extrauagantes.

1 † Ad hoc maximè opus efficiēdum, & ad ipsius reipublicę sustentationem respicientes, eleg. Dic gl. in proœmio lib. 6 decr. sup. per veri. Doctoré, q hi viri erant gloriosi, non solùm scientia legū sed etiam experientia rerum.
2 † Exquæstorem.
3 † Subtilissimum.
4 † Exprefectum.
5 † Ex consulatem. * Extimat Alex. lib. [illegible] has dictiones, exconsul, exquæstor exprefectus, & similes non [illegible] [illegible] fimplices cōsul, quæstor, præfectus.
7 † Palatij.

trium Codicum, quā nouellas [a] post eos [b] positas [c] constitutiones oportet.

Pro magnitudine rei gerendæ sunt artifices eligendi. h.d. secundum Salyc.

¶ Ideoq; [d] ad hoc maximū, [e] [1] † & ad ipsius reipublicę [f] sustentationem [g] respiciens [h] opus efficiēdum elegimus, [i] tanto fastigio [k] laborum, tantæque felicitati sufficientes, [l] Ioannem [*] virum excellentissimū, exquęstorē [m] [2] † nostri sacri palatij, consularem, [n] atque patritiū: [o] Leontium virū sublimissimū, [3] † magistrū militum, ex præfecto [4] † pretorio, [p] consularē, atque patritium: Phocam virum eminentissimum magistrum militū, consularem, atque patritiū. Basilidē virū excellentissimū, ex præfecto [5] † prætorio Orientis, atque patritium, Thomā virū gloriosissimum, quæstorē sacri nostri palatij, & ex cōsulé, [6] Iustinianū virū magnificū, magisteria dignitate inter agētes [q] decoratū: Constantinum virū illustrē, comitem sacrarū largitionū [r] inter agentes, [s] & magistratū scrinij libellorū, sacrarumq; cognitionū. Theophilum virū clarissimū, comitē sacri nostri consistorij, [7] † & iuris in hac alma vrbe [t] Doctorem: Dioscorū, & Præsentinum, disertissimos togatos fori amplissimi prætoriani.

Imperator electis viris tradit formam veram, vt inutiles præfationes, & similia, ex quibus nō augetur effectus, & contraria resecarent, & similiter ea, quæ erant abolita rationabili consuetudine, & claras, & apertas leges ex tribus Codicib. & nouellis traderent, ipsisq; adderent, & detraherent, & earum sensum clariorem efficerent, vbi opus foret, & in vnum Codicem componerent. h.d. secundum Bald.

¶ Quibus [u] specialiter pmisimus [x] (resecatis tā supuacuis quantū [y] ad legū [z] soliditatem [a] pertinet, pfationibus, [b] quam [c] similibus, [d] & cōtrarijs, [e] præterquam, [f] si iuris alia [g] † diuisione [h] adiuuētur, [h] illis [i] etiam, quæ [k] in desuetudinem [l] abierunt) certas, [m] & breui [n] sermone cōscriptas ex ijsdem tribus Codicibus, & nouellis [o] constitutionibus leges [p] componere, & congruis [q] titulis subdere, [r] adijcientes [s] quidem, & detrahentes, [t] immo & [u] mutantes [x] verba earū, vbi hoc rei cōmoditas exigeret: colligentes [y] verò in vnam [z] sanctionem, quæ

8 † Aliquando.

p *Leges.*] sic reddit dociles. nam dociles facit, qui summam rei breuiter comprehendit. Accurs.
q *Congruis.*] ecce quintum.
r *Subdere.*] subaudi eos permisimus. Accurs.
s *Adijcientes.*] ecce sextum. Accurs.
t *Detrahentes.*] ecce septimum.
u *Immo.*] ponit pro &: Et secundum quosdam sic exponitur,]. de sacrosanct. eccl. l. iubemus, §. œconomus, non correctiue. vt & alias, ff. de hære. instit. l. si ita scriptum, in princ.
ADDITIO. De ista dictione immo, quando ponatur copulatiuè, & quando correctiuè, vide Bart. hic, & eundem in l. si ita scriptum, in glo. alleg.
x *Mutantes.*] ecce octauum.
y *Colligentes.*] ecce nonum, & beneuolum reddit: quia dicit ex pluribus vnum facturos, vt]. de iure delib. l. fin. in prin. & §. si. Item nota, quod sanctio dicitur multis modis, vt no. in proœmio ff. in princ.
z *In vnam.*] id est legem super. vel id est hunc Codicem, ita sequitur 10. præceptum.

Dicimus.

a *Diebus*. Si dies & consules erant adiecti.
ADDITIO. An leges valeant sine die & consule, vide Bar. hic, & latius per gl. ciuit. m an extraneus qui sint rebelles. versi. data. Item an statutum debeat edi cum die & consule, & an requirat scripturam vide Alex. de limo. in sub. d. de no. ope. nunc.
b *Compositione* i. compilatione primo loco, vt primo lex sit vnius imperatoris, & sequens eiusdem tituli sit sequentis Imperatoris post illum, & sic deinceps. Non autem intelligas imo ad totum volumen. nam inuenies legem Iustiniani, et circa principiu voluminis, & tu inuenies postea in alijs titulis aliorum Imperatorum. postea iterum & eiusdem Iustiniani legem inuenies primo factam poni postea, & factam postea prius positam, vt patet inf. de iudicijs l. properandum. & §. vt intra certum tps l. fi. Item no. hic de ordine, vt no. in auth. de hær. & fal. §. inordinatis. col. 1.
c *Ponendis*.] s. sine die & consule, & valet, vt subijcit. Sed contra inf. de diuersis resc. l. si qua. So. hic de ijs, q in iuris corpore clauduntur, l. sicut.
d *Robore*. q sint sine die, & consule. A.
e *Ad certas*. ex motu Principis.
f *Personas*. ad hæc verba concordat infra in constitutione proxima sequenti. §. hunc igitur. ibi, nullaque dubitatione. Accur.
g *Rescriptæ*. huic est contra infra de legi. & consti. l. x. & insti. de iu. natur. §. sed & quod Principi. in fi. Sol. hic de ijs, quæ in iuris corpore clauduntur. Vel hic rescripsit in aliqua quæstione respondendo quid iuris: sed ibi priuilegij. Item intellige hoc, quod hic dicit, nisi dicatur in L expressim contrarium, vt patet. ff. de cen. l. 1. & infra de decur. l. neque Dorotheum. libro 12. & infra de ijs qui ad eccle. confu. l. fi. in princ.
h *Pragmaticam*. quæ fit consilio Procerum.
ADDITIO. Vide glos. in verbo, pragmaticam. in pragma. sanc. in tit. de conclu. eccl. Gal. post princ.
i *Insertæ*. alias indultæ.
K *Fuerunt*. futuri temporis. nec enim est factus, sed fieri mandatur per hanc constitutionem.
l *Notitiam* ad Senatores loquitur.
m *Et indubitatas*. & ponitur pro id est.
n *Ad citiores*. propria potest intentio Iustiniani hic notari, sed & beneuolentia. Accur.
o *Decisiones*. alias diuisiones.
p *Fiat*. ecce propria Iustiniani intentio.

varijs constitutionib. dispersa sunt, & sensum earum clariorem efficientes: ita tamé, vt ordo temporum earu constitutionum non solum ex adiectis dieb. [a] Consulibusque, sed etiam ex ipsa compositione [b] earum clarescat primis quidem in primo loco, posterioribus vero, in secundo ponendis, [c] & si q earum sine die, & consule in tribus veteribus Codicibus, vel in quibus nouellæ constitutiones receptæ sunt inueniantur, ita ijs ponédis, nullaque dubitate super generali eorum robore [d] ex hoc oriúda, sicut & illas vim generalis constitutionis obtinere palam est, quæ ad certas [e] personas [f] rescriptæ, [g] vel per pragmaticam [h] sanctionem ab initio datæ, eidem nouo Codici propter vtilitatem sanctionis insertæ [i] fuerunt. [k]

Imperator superius posuit suam intentionem, & operis commissionem in generali: nunc vero ponit formam in speciali & ad hoc infra titu. 1. dum dicit, sub certis finibus magnum laborem commisimus, hoc dicit, secundum Bal.

¶ Hæc igitur ad vestram notitiam [l] ferre properauimus, vt sciatis, quanta nos diuturna super rerum communi vtilitate cura solicitet studentes certas, & indubitatas, [m] & in vnum Codicé collectas esse de cætero constitutiones, vt ex eo tantum modo, sub fœlici nostro nomine nuncupando Codice, recitatio constitutionum in omnibus ad citiores [n] litium decisiones [o] fiat [p] iud cijs.

TITVLVS II.

De Iustinianeo [r] † Codice confirmando. ¶

Ista fuit epistola directa ad præfectum prætorio, postquam viri, de quibus in præcedenti dictum est, opus eis commissum expleuerunt: per quam Imperator confirmat Codicem noniter factum per illos, & mandat ipsum publicari, & seruari, hoc dicit, secundú Pau. de Cast.

Imperator Iustinian[r], pius, fœlix, inclytus, [r] victor, ac triumphator, semper Augustus, Mennæ [t] Præfecto prætorio.

LEX VNICA.

EX præcepto [t] [2] † huius almæ vrbis [u] Constantini consulis, ac patritij summa [x] reipublicæ tuitio, de stirpe duarum rerum, armorum, scilicet atque legú veniens, vimque suam exinde muniés, fœlix Romanorum genus omnibus anteponi nationib. oíbusque gétib. dñari, tá pteritis efficit tpb. q Deo propitio in æternú efficiet.

q DE IVSTINIANEO CODICE Confirmando.

Superior cóstitu. in qua facta nondú facto Codice, hæc cóstitutio edita facta, vt in ea codi. s. collendis. ibi, ijsdé prudentibus.
r *Inclytus*. i. bene augustus totum ex por e vt in proœmio in princ.
s *Mennæ*. Supple missa fuit ex præcepto. &c. Accur.
t EX *præcepto*. Prohemius constitutio est casus positione diuide eam secundum Vinitia si quatuor partes. Prima pars cóiungit leges, & arma, & vnú dicit egere auxilio alterius, & statum armorum se bene expediri, & qualiter expediuit. Secúda dicit qualiter expediuit se de legibus per x. viros, & sic recipit sempetuo in corpore. Tertia mandat hunc Codicem seruandú alijs conicibus, præmissis qualescunque sint leges: ex quo constat in hoc vol. Quarta comendat hunc codicem, eu extendens inter subiectos. Secunda ibi, Sed cum. Tertia ibi, Hunc igitur. Quarta ibi, Illustri. ¶ Ex præcepto primo in prin. q d fuit q fecit antiquitas Romanos præcellere, & dñari cunctis nationibus. No. secundo in vers. hunc igitur, q imperator prohibet allegari veteres CC. Tertio no. ibi, Ediverimus, q allegans leges abrogatas incidit in crimen falsi, q quando sit verum, dic, vt no. in cap. nouit. extra de iudi. in §. qui antiquas & per Bart. in l. i. ff. de fals. Vltimo no. in §. fi. † vero, & ad hoc semper allegatur, q per nouam legem, vel statutum non censentur reuocata priuilegia concessa singularibus personis, & non comprehensa in corporis, vel statuto, secundum Pau. hic. ¶ Ex præcepto, alias ex præfecto almæ vrbis conditoris Constantini &c.
u *Vrbis*. sub audi conditoris. Et sic patet, q de noua Roma, cum eam fecerit Constantinus: non de veteri, cum eam fecerit Romulus. Et dic, q Constantinus præcepit hic duo scilicet, q arma. & leges essent ad tuitionem reipublicæ, & hoc, si habes Constantini, sed alias est Constantino, & patritio tunc dic ex præcepto, scilicet diuino summa tuitio veniens Constantino, &c. & sic sunt datiui casus, & semper incipit constructio, summa &c. facit institu. in proœmio in prin. Imperatoriam &c.
x *Summa*. alias summa tuitio, & alias summa reipublicæ tuitio, & not. p Pynus hic, Summa &c. incipit legem: sed alibi sic. ex præcepto huius almæ vrbis Constantini, atque Patritij, & quod dicit vrbis, subaudi conditoris.

r † vl. Iustini.

2 † Mennæ præfecto p̄to. Ex præfecto huius almæ vrbis & patritio.

ficiet. iſtorũ etenim alterum alteri[a] auxilio ſp eguit: & tã militaris res legib. in tuo collocata eſt. q̃ ipſe leges armorũ pſidio[b] ſeruatę[c] sũt. ¶ Meritò[d] igit[e] ad primã[f] cõium[g] rerũ ſuſtẽtionẽ noſtrã m̃ẽtem, & mẽtẽ laboreq; nr̃os referẽtes militaria q̃ẽ agmina[h] multiplicib. & oẽm prouidentiã cõtinẽtib. modis correximus: & tam veteribus[i] 1 † ad meliorẽ ſtatũ breui tpe reductis, q̃ nouis non ſolũ exqſitis,[k] eẽ ẽt rectadi ſpõne nr̃i nois 2 † ſine nouis expenſis publicis cõſtitutis, primò ſeruãdo poſita,[l] deinde noua ponẽdo, firmiſſima[m] ſubiectis effecimus.

¶ Sed cũ[n] ſit neceſſariũ multitudinẽ conſtitutionũ tam in trib. veterib. Codicib. relatarũ, q̃ poſt earũ cõfectionẽ poſterioribus tpib. adiectarũ, ad breuitatẽ reducendo, caliginem earum rectis iudicũ definitionib. inſidiantẽ[o] penitus extirpare, ad hoc cõe pſtandũ beneficiũ, Deo præſule, prono aĩo nos dedimus:[p] & electis viris glorioſiſſimis, tã doctrina[q] legũ, q̃ experiẽtia[r] rerũ, ſtudioq; reipublicæ indefeſſo,[ſ] & laudabili propoſito pollẽtib. ſub certis finib. magnũ laborẽ cõmiſimus: p que tã trium veterũ Gregoriani, Hermogeniani, atq; Theodoſiani Codicũ conſtitutiões, q̃ plurimas alias poſt eoſdẽ Codices à Theodoſio diuinæ memorię cæteriſq; poſt eũ retro principib. à noſtra ẽt clementia poſitas, in vnũ Codicẽ fœlici noſtro vocabulo nuncupandũ colligi præcepimus. ¶ Tollendis quidem tam prę fationib. nullũ ſuffragiũ ſanctionib. cõferentib.[t] q̃ cõtrarijs cõſtitutionib. q̃ poſteriore promulgatione vacuatæ ſunt: ſimilibus[u] ẽt, pter eas, q̃ eadẽ penè ſanciẽdo, diuiſionẽ 3 † iuris aliq̃ facere noſcuntur: ex qua[x] diuidendo vetera, nouum aliquid naſci tur: multis inſuper alijs[y] ad rectam huius Codicis compoſitionem pertinẽtib.[z] ijſdem prudẽtiſſimis viris à noſtro numine mandatis[a] & nr̃o ſtudio pro republica inſtituto, ſuũ præſidium Deus omnipotens annuit.[b]

¶ Ad tãtũ laborem, & tanti operis confirmationem electi,[c] vir excellentiſſimus ex quæſtore 4 † noſtri palatij, conſularis, atque patritius Ioannes: & vir ſubtiliſſimus ex præfecto prætorio conſularis, atq; patritius Leõtius: vir quoq; eminẽtiſſimus magiſter militum, cõſularis atque patritius Phocas: ẽt vir excellẽtiſſimus ex præfecto prætorio 5 † per Orientẽ & patritius, & nunc præfectus ptorio p Illyricũ Baſilides: & vir glorioſiſſimus q̃ſtor ſacri nr̃i palatij, & ex conſule Thomas: Imò & vir magnificus magiſteria dignitate inter agẽtes decoratus Tribonianus: & vir illuſtris Comes ſacrarum largitionum inter agentes & magiſter ſcrinij, libellorũ, & ſacrarũ cognitionũ Cõſtantinus: & vir illuſtris 6 † ex magiſtro, & iuris doctore in hac alma vrbe Theophilus: viri ẽt diſertiſſimi togati ampliſſimi fori tuæ ſublimitatis Dioſcorus, atq; Præſentinus, eis, q̃ eis mandauimus ſedula,[d] & puigili induſtria,[e] moderataque digeſtione,[f] cũ Dei auxilio, ad proſperum tulerũt terminũ, & eundẽ nouũ Iuſtinianeũ Codicẽ nobis obtulerũt ita cõpoſitum, vt & reb. profuturus eſſet cõib.[g] & nr̃o cõueniſſet 7 Imperio.

¶ Hunc igit[h] in æternũ[i] valiturũ iudicio tui culminis[k] intimare[l] pſpeximus: vt ſciãt oẽs tã litigatores, q̃ diſertiſſimi aduocati, nullatenus eis licere de cętero cõſtiões ex veterib. trib. Codicib. quorũ iã mẽtio facta eſt, vel ex ijs, q̃ nouellæ conſtiões ad pñs tps vocabãt, i cognoĩtib. re

1 † Legib.

2 † Nominis.

3 † al. diſſi[illegible] [illegible] diſſimilitudinem.

4 † al. exa[illegible] v. ff. de quæſtor.

5 † Orientis.

6 † [illegible]iſtero.

7 † al. conueniret.

a [illegible]] Nam & leges indigẽt armis: vt ff. de rei vend. [illegible] reſtituere. Itẽ ad puniendos rebelles, vt infra de epiſ. & cler. [illegible] in hoc & arma legibus, vt ff. de re milita. [illegible] miles [illegible]

b [illegible]] auxilio

c *Seruatæ*] alias ſeruandæ.

d *Merito.*] hic dicit Imperator, qualiter ſ. habet ad arma.

e *Igitur.*] cum [illegible] dicta duo, ſ. arma, & leges [illegible] [illegible] populũ [illegible] [illegible] & ſint duo brachia mũdi: [illegible] Imperator [illegible] ſi habuit curam circa ea: & quare habuerit dico & primo circa arma tanq̃ digniora A.

ADDITIO. An arma ſint digniora legib. & ſic miles præferendus ſit doctori vide Bal. in [illegible] ff. [illegible] [illegible] & An. Are. [illegible]

f *Primam.*] ſ. maximam [illegible] hoc vt tollas [illegible] infra l. prox. in [illegible] dicit, quòd [illegible] ad leges.

g *Communium.*] armorum.

h *Agmina.*] milites in agminibus.

i *Veteribus.*] ſ. agminibus.

k *Exquiſitis.*] [illegible]

l *Poſita.*] ſ. agmina, iuxta illud Ouid. Nõ minor eſt virtus, quã quærere, parta tueri.

m *Firmiſſima.*] ſcilicet agmina.

n *Sed cum.*] Hic dicit [illegible]

o *Inſidiantem.*] Nam qui legem non intelligit, ſic inſidiatur.

p *Dedimus.*] deputauimus, vel edidimus. [illegible] ad hoc dedimus noſ [illegible]

q *Doctrina.*] quo ad cognitionem.

r *Experientia.*] quo ad operationem.

ſ *Indefeſſo.*] [illegible] [illegible] [illegible] quia tollendo [illegible] non ſtudiant non eſſe bene [illegible] [illegible] [illegible] vt & alias. Vel melius [illegible] [illegible] deſtituto iſtud opus: & [illegible] ponitur in, pro valde, & [illegible]

etiam ponitur increſcit aqua. i. valde creſcit, vt ff. de acq. [illegible] & indifficili. i. valde difficili. ff. de [illegible] & poſſib. l. Gallus. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] donec [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] melius [illegible] nam in primis [illegible] dici, vel poſt [illegible] [illegible] [illegible] verbo [illegible]

t *Conferentibus.*] [illegible] que enim conferunt, vt [illegible] inf. de [illegible] in prin. & de rei vxo. act. l. in princ. [illegible] [illegible] vt diximus in ſuperiori cõſtitutione.

u *Similibus.*] ſcilicet tollendis.

x *Ex qua.*] ſ. diuiſione.

y *Alijs.*] tollendis repetẽ, quæ olim erãt ſcripta.

z *Pertinentibus.*] ſcilicet [illegible]

a *Mandatis.*] [illegible]

b [illegible]] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] voluntatem [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

c *Electi.*] [illegible] [illegible] [illegible] ad proſperum tulerunt &c.

d *Sedula.*] i. continua.

e *Induſtria.*] i. valde exorti [illegible] [illegible] de hac compoſitione de [illegible] [illegible] Azo vel dic, quod determinat ſequentia.

f *Digeſtione.*] id eſt deliberatione.

g *Communibus.*] i. p [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] ſemper [illegible] erãt omnia communicã [illegible] [illegible]

h *Hunc igitur.*] tertia pars.

i *In æternum.*] [illegible] perpetuum.

k *Culminis.*] [illegible] [illegible] [illegible] præſidio.

l *Intimare.*] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

citare certaminibus,[a] sed solum eidē nr̄o Codici insertis constitutionib. necesse[b] esse vti: falsi crimini[c] subdēdis ijs, qui cōtra hoc facere ausi fuerint: tūc sufficiat earūdē constitutionum nostri Codicis recitatio,[d] adiectis ēt veterū iuris interpretatorū laborib. * ad oēs dirimēdas lites: nullaq; dubitatione emergēda, vel eo, ꝙ sine die, & cōsule quædā composita[e] sunt, vel ꝙ ad certas p̄sonas rescriptæ sunt: cū oēs generalium constitutionum vim obtinere proculdubio[f] est, sed & si quæ earundem cōstitutionum detractis, vel additis, vel p̄mutatis certis verbis (qđ & ipsum p̄fatis excellētissimis viris specialiter p̄misimus) compositæ sunt, nullis cōcedimus ex libris veterū[g] iuris interpretatorū aliter eas habētes[i] † recitare, sed solā iuris interpretatorum sn̄iam commendare,[h] vt tunc[i] teneat, cum minimè aduersetur[k] eiusdē nr̄i Codicis constitutionib. ¶ Si q̄[l] verò pragmaticę[m] sanctiones, quæ minimè in eodē nr̄o Codice recepię[s] † sunt, ciuitatib. fortè, vel corporib. vel scholis, vel scrinijs,[n] vel officijs, vel alicui personæ impertitæ[o] sunt, eas (siquidem aliquod priuilegium[p] speciali beneficio indulgent) oīmodo ratas[q] manere: si vero pro certis capitulis[r] factæ sunt, tunc tenere cū nulli nostri Codicis, aduersantur cōstitutioni, p̄cipimus. Sed si qua[s] † re gestat[t] i tui culminis iudicio, vel i alijs iudicijs ciuilibus vel militaribus,[u] vel apud principia numerorū, pro publicis expensis,[x] vel q̄buscunq; titulis ad publicū p̄tinentib. posita[y] sunt, ea ēt (prout cōis rei commoditas exigit) firma esse censemus.[z] ¶ Illustris[a] igitur, & magnifica auctoritas tua[b] pro innato[c] sibi circa rempublicā, nostrasq; dispositiones explēdas studio, ad oīum populorū notitiā eundem Codicē, edictis ex more propositis,[d] peruenire faciat: ipso etiā textu Codicis in singulas prouincias nostro subiectas imperio, cū nostra diuina subnotatione[e] mittendo: vt eo modo, ad omnium notitiam eiusdem nostri Codicis constitutiones valeant peruenire:[f] & vt extantibus[g] * festis diebus,[h] id est ex die sextodecimo Calēdarū Maij præsentis septimę[i]

a *Certaminibus.*] id est in iudicijs.
b *Necesse.*] Nisi Imperatores post nos aliquas correxerint: sicut & nos facimus de legib. aliorum. Nam nouæ derogāt antiquis, vt ĩ. de vet. iu. enuc. l. tanta. in prin. & ff. de legib. & seq. con. l. non est nouum. Et no. hic non esse trahendum argūm ex legib. abrogatis, vt ĩ. de la. lib. tol. l. 1. circa princ.
c *Crimini.*] i. accusationi criminis. n. non ex, vel Imperator, sed ipsi se subijciunt, & facit. ff. ad legem Corn. de fal. l. fin.
d *Recitatio.*] scilicet in iudicijs.
e *Composita.*] alias componitæ.
f *Proculdubio.*] Super hoc, & superiori dicto potes dicere contraria, quæ diximus. ſ. tit. 1. in fi. Accur.
g *Veterum.*] scilicet trium Codicum.
h *Commendare.*] non allegare.
i *Tunc.*] Quod est in tribus Codicibus.
k *Aduersetur.*] i. cōcordat: tūc enim allegatur nō tanquam antiqua, sed tāquam noua: nisi velit subdi crimini falsi.
l *Si qua.*] Quarta ps.
m *Pragmatica.*] Dictum est. ſ. de constitutionibus clausis in corpore iuris: hic de ijs quæ sunt ext. sanctiones, vt sunt rescripta.
n *Scrinijs.*] His, scilicet q præerant scrinijs, i. officijs, quorū acta reponunt in scrinijs.
o *Impertitia sunt.*] à nobis, aut ab alijs post nos, vel añ nos.
p *Priuilegium.*] Faciendi quid, vel non faciendi.
q *Ratas.*] siue aduersetur, siue nou constitutioni Codicis, & sic est ɔ ĩ. de pec. impera. offer. l. rescripta. & de sacros. eccl. l. priuilegia. 2. resp. Sol. hic nullius impetratione fuit concessum, ibi sic. Vel hic non lædebat alium: ibi sic.
r *Capitulis.*] Non pro priuilegio, sed iure communi.
s *Si qua.*] ante huius Codicis compositionem. Accur.
t *Regesta.*] id est causa actitata.
u *Militaribus.*] quia magister militum dat sententias. ĩ. de numerarijs lib. 12. per totum. Azo.
x *Expensis.*] s. publicarum personarum, puta iudicum, & aduocatorum, & executorum, & militum.
y *Posita.*] id est statuta.
z *Censemus.*] Non, vt vicem legum teneant, sm̄ H. sed tm̄ ɔ. eos: nisi fortè ex Principis permissu de iure rñderunt.
a *Illustris.*] Quinta pars, & vltima.
b *Tua*] o præfecte. Accur.
c *Pro innato.*] quia ante natiuitatem, & post natiuitatem fuit studiosus.
d *Propositis.*] id est publicè positis.
e *Subnotatione.*] i. subscriptione. Accur.
f *Peruenire.*] Quidam nou habent hic plus.
g *Extantibus.*] id est, cum festum erit celebre, legetur de eo quantum poterit.
h *Diebus.*] s. festiuis paschalib. extantibus, i. aduenientib.
i *Septima indictionis.*] Imò vł 12. vt ĩ. de vet. iur. iur. enuc. l. 2. §. leges. quę est ɔ. Sol. verbum indictionis, dissimiliter hic & ibi accipitur. nam olim 15. anni erant constituti, & in primo quinquennio Imperatori pro tributo offerebatur aurum, in secundo quinquennio argentum: in tertio es, & primi quindecim anni dicebantur prima indictio: secundi secunda, & sic de singulis, & sic erat 7. indictio hic, i. reuolutis septem vicib. quindecim annis: quæ reuelutio inducebat septimam indictionē, & quod ibi dr̄ 12. i. duodecim annis septimæ indictionis, q̄ fiebat in septima reuolutione quintidecimi anni, & sic est idem tp̄s hic, & ibi. Sed hoc placet: nam nec idem consulatus, nec eædem Calendæ assignant hic, & ibi, & ita non est idem tēpus. Dic ergo, ꝙ hic assignatur indictio, i qua fuit factus Codex, & publicatus: ibi vero assignat indictio, in qua fuerunt digesta correcta, & institutiones factę & publicatę: vt ibi apertè dr̄. Sed ɔ hoc esse vr̄, qđ in eadem lege dr̄. §. omni igitur. nā dr̄ ibi in tribus annis post compositionem Codicis fuisse correcta digesta, & institutiones factas, & in septima indictione fuit Codex publicatus, vt hic dicit: ergo ibi deberet dici decima indictione. Ad hoc rñdetur, ꝙ duo anni fuerunt interpositi post compositionem Codicis ante inceptionem digest. & in tertio correcta. Vel dic, ꝙ statim post compositionem Codicis fuerunt inchoata: licet post continuationem steterit per duos annos, ante quā publicarentur, & tertio fuerit publicata. Vel dic melius, ꝙ de indictione loquitur hic, quæ currebat tempore, quo factus est primus Codex: in quo non erant extrauagantes constitutiones: qui fuit postea dissolutus, & non de Codice nouo, qui non fuit postea mutatus. Item nota, quòd tabelliones cum dicunt indictione prima, vel secunda, in instrumentis, intelligitur primus annus indictionis: & sic de singulis. Item si vis inuenire indictionem cuiuslibet instrumenti publici, quando factum fuerit, vel quæ indictio sit, currat, vel currebat quolibet anno, accipe annos domini illius instrumenti, vel eius anni de quo quæris. & diuide per quindecim, & adde tres annos: quia tot erant tempore natiuitatis Christi, & reijce quindenarium numerum, donec habeas eum completum, & quòd remanet tota erit indictio: vel si nihil, tunc prima.

ADDITIO. Nota, ꝙ dr̄ indictio ab indicendo, quia in singulis quindecim annis indicebatur tributa à Romanis. Nam in primis quinque annis dabatur Romanis tributum in ferro pro armis, in secundis in argēto pro stipendiarijs, in tertijs in auro seruando pro Republica, vt per gl. in ver-

† al. si qua gesta.

* Extantibus, sic in omnib. videtur tamē legendū in stan. lib. 1. proximus. Cont.

...to, indictionis. in authent. vt præpo. nomen Imperato. in princip. colla. 5. & glo. super rub. de indict. lib. 10. Simile notatur de triplici corona Imperatoris: de quo per glo. in verbo, vestigijs. in clemen. Romani. de iureiurando. De hac materia vide etiam pulchram glo. super verbo, indictionis, in c. inter dilectos. ext. de fi. instr.

a *Recitationes.*] in publicis. & sic inter plures vices, cum non posset totus legi vna die.

DE EMENDAtione Cod. &c.

b *Imperator Cæsar*] Hæc verba expone, vt in proœmio digestorum: in princip.

Cordi] hanc constitutionem loco casus diuide in quatuor partes. Primo dicit, qualiter curat componere leges ad negotia dirimenda, quod patet, quia iam fecit Codicem & constituit eundem. Secundo dicit, quod post prædictum Codicem factum, fecit ipse multas constitutiones, corrigens, & immutans aliquas leges de ijs quæ erant in Codice, quæ constitutiones cum non essent in corpore Codicis, mandauit quibusdam sapientibus, vt primum Codicem dissoluant, & iterum interserant, & alias immutent, vt eis videbitur, & sic no[...] [illegible] Tertio dicit hoc esse factum, & ideo mandat eum seruari, & nullam aliam Imperatoris [illegible], nisi [illegible] quæ [illegible] [illegible] Quarto [illegible]

c *Patres conscripti.*] [illegible] patres, vt in [illegible] Patres conscripti, ideo quia [illegible]

d *Omnibus rebus*] omnibus [illegible] quibus sunt facienda leges, & ceptum. de legib.

3† institutionibus.

1† Omnib.

2† Nostro.

indictionis Cōsulatu Decij viri clarissimi recitationes [a] cōstitutionum ex eodem nostro Codice fiant. Dat. 6. Id. April. Decio V. Cos.

TITVLO III.

De emēdatione Codicis domini nostri Iustiniani, & secunda eius editione.

Imperator [b] Cæsar, Flauius Iustinianus, Alemanicus, Gothicus, Fräcicus, Germanicus, Atticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, fœlix, inclytus, victor, ac triumphator, semper Augustus, Senatui vrbis Constantinopolitanæ S.

Cordi nobis est, patres conscripti, [c] semper nostri animi curas rebus cōibus [d] 1 † auidissimè impendere, vt nihil à nobis inceptum, imperfectum [e] relinquať. Igitur in primordio [f] nostri 2 † imperij sacratissimas constitutiones, quæ in diuersa volumnia fuerant dispersæ, & quam plurima similitudine, necnon diuersitate vaccillabāt, [g] in vnū corpus colligere, oiq; vitio purgare ꝑposuimus, & hoc iam ꝑ viros excelsos & facundissimos perfectū est, & à nobis postea confirmatū, quod geminæ cōstitutiones nostræ, q̄ ante positæ sunt, ostendunt. ¶ Postea verò, cū [h] vetus ius considerandum recepimus, tam quinquaginta decisiones [i] fecimus, [k] quā alias ad cōmodum propositi operis pertinentes plurimas cōstitutiones promulgauimus, q̄bus maximus antiquarū legū [l] articulus emendatus, & coarctus est, omneq; ius antiquū, superuacua prolixitate liberum, atq; enucleatum in nostris constitutionibus, & 3 † Digestis edidimus. ¶ Sed cum nouellæ nostræ tam decisiones, quā cōstitutiones, quæ post nostri Codicis confectionem latę sunt, extra corp[9] eiusdē Codicis diuagabant, & nřam prouidentiā, nřum; consiliū exigere videbātur (quippe cū earū q̄dā [m] ex emersis postea factis, aliq̄ meliore consilio ꝑmutationē, vel emendationē desiderabant) necessariū nobis visum est, [n] per Tribonianū virū excelsum magistrū ex q̄store, & ex consule 4 † legitimū operis [o] nři ministrū: necnō virū magnificum q̄store & Beritiensiū legum doctore Dorotheū: Mennā insuper, & Cōstantinum, & Ioānē viros eloquētissimos togatos fori amplissimæ sedis, easdē cōstitutiones nřas decerpere, [p] 5 † & in singula discretas capitula, ad perfectarum constitutionum soliditatē competentib. supponere [q] tit. priorib. constitutionib. eas aggregare. ¶ Supradictis itaq; magnificis, & prudētissimis viris ꝑmisimus hæc oia facere, & si qua emendatione opus foret, hāc facerēt nō titubante aīo, sed nostra auctoritate freti. [r] cōstitutiones vero superfluas, vel ex posteriorib. sanctionib. nřis iā vacuatas, vel si q̄ similes, vel cōtrariæ inuenirentur, circūducere, & à proprijs Codicis cōgregatione separare, & tam imperfectas repellere, quā noctis obscuritatis obductas [s] noua climationis [t] 6 † luce detegere, vt vndiq; nō solū Institutionū, & Digestorū via dilucida & aperta pateat, sed ēt constitutionū nostri Codicis plenum iubar [u] omnibus clareat, nulla [x] penitus, nec simili, nec diuersa, nec inusitata relicta (constitutione:) 7 † quum nemini venit in dubium, quod repe-

e *Imperfectum.*] nihil videtur esse actum, &c. vt ī. de ijs quibus vt in dignis. l. eum Syllanianum. in fi.

f *Primordio*] imò primo. s. quam ad leges, ad agmina militum videtur se retulisse, vt s. tit. 1. in princ. sed expone vt ibi, prima, i. maximam. Vel dic, quod non dici. hic primus.

g *Vacillabant.*] quia multa erant ibi contraria.

h *Cum vetus.*] quod erat positum in voluminibus dispersis iuris veteris.

i *Decisiones.*] decisio est lex Imperatoris, quam componit ad dirimendam aliquorum dissensionem, & sic ponitur s. de contrahen. & commit. stip. l. veteris. Sed cōstitutio dicitur quælibet lex a Principe facta. Accur.

ADDITIO. Differunt inter legem, & constitutionem ponit [illegible] super rub. [illegible] de leg. Nam lex est, quæ ꝑfertur a populo, alter rogante vel alio interrogāte ꝑ populo, qui populo [illegible]. Constitutio est Principum edictum, & licet alias contra ponātur propie ꝑ edictis [illegible] [illegible] dicitur ꝑ omni lege, quæ est, [illegible] vocatur [illegible] quia in ea ponitur hæc editalis, vel hoc edicto. [illegible]

k *Fecimus.*] i. dictimus sententias decidendo lites.

l *Legū*] i. Digestorū.

m *Earum quædam*] quæ in Codice primo facto de tribus erant recepta.

n *Per.*] id est sicut.

o *Operis*] Digestorum, & institutionum constitutiones, quæ in Codice erant. Vel melius, loquitur de quinquaginta decisionibus, & de alijs constitutionibus quæ post Codicem componerat [illegible]

p *Decerpere*] [illegible] ex alijs [illegible] & meliores [illegible] colligere.

q *Supponere*] [illegible] [illegible] illos sapientes.

r *Freti.*] [illegible]

s *Obductas.*] [illegible] [illegible] [illegible]

t *Climationis*] [illegible] Con[illegible]

u *Iubar.*] [illegible]

x *Nulla.*] [illegible]

4† Et consulem.

5† Et digerere.

6† al. illuminationis.

7† Rest in omnibus.

Repe-

le- a *Repetita prælectio.*] Istud præ, nil operatur, sicut dicitur, ff. de dote præle. Azo. Et dic ordinem seruandum: quia prius hunc Codicem fecit, & confirmauit, vt in princ. huius l. postea digesta, deinde institutiones ad vltimum vt paulo ante in §. postea, hunc Codicẽ relegit, & emẽdauit, & hic est ille, q̃ patet ex eo, quod j. de vet. iur. enuc. l. 2. §. sed cũ omnia. & §. nomenq; & §. omni igitur. & §. leges, facit mentionem de compositione Digestorum, & Institutionum.

b *Solum quantum.*] Alia. n. diuales constitutiones non proferuntur: quantũ ideo dicit, quia nũc nõ diuales quedã proferunt, vt leges feorum. Azo.

c *Constitutiones.*] q. d. non vero allegari leges Institutionum, & Digestorũ, sed leges Imperatorũ, s. diuales constitutiones.

d *Quarto Calendarũ.*] j. de vet. iur. enuc. l. 2. §. leges, vbi dicit tertio Calen. Ianuar. sed illud intellige post digesta correcta Institutiones factas, & Codicem factum, nõ tamen adhuc dissolutum, & recmendatum, sed hoc intellige post hoc totum factum. ADDITIO. Vñ dicãtur Calendæ, & quomodo mensis diuidat, habes per Glo. in l. cum [illegible] ff. de verb. signif. & gl. super datam, de reg. iur.

e *Congregationem.*] [illegible] sume arg. q̃ Iustinianus fecit librũ authenticorũ, quasi [illegible] tunc venerat in [illegible] cum q̃uq; [illegible] sm Ioan. [illegible] §. & [illegible] in [illegible] quare t. liber iste authenticorum sit reuellendus. Nam non nominat sicut hic est, sed authenticorũ, itẽ eius stylus cum cæteris Iustiniani cõstitutionibus nullo modo concordat, sed omnino inter se discrepant. itẽ eius libri principiũ nullũ est: nec stylus nec ordo. Itẽ nouellæ istæ constõnes, de q̃b. hic loquitur, non [illegible] mittuntur, ni-

tita prælectio [a] [1] † probauit, hoc satis validũ, satisq; esse formosũ, in antiquis etenim libris non solum primas editiones, sed etiam secundas (quas repetitas [2] † prælectiones veteres nominabãt) subsecutas esse inuenim⁹: qđ ex libris Vlpiani viri prudẽtissimi ad Sabinũ scriptis prõptũ erat q̃rentibus reperire. ¶ His igitur omnibus ex nostra confectis sentẽtia, commemoratus Iustinianeus Codex à p̃dictis gloriosissimis, & facundissimis viris purgatus, & candidus factus, omnibus ex nostra iussione, & circunductis, & additis, & repletis, necnon transformatis, nobis oblatus est, & iussimus (in) [3] † secundo eum ex integro cõscribi, nõ ex priore cõpositione, sed ex repetita prælectione, [4] † & eum nostri nominis [5] † auctoritate nitentem in oibus iudicijs solum [b] (quantum ad diuales constõnes [c] pertinet) frequentari ex die quarto [d] Kalẽdarum Ianuarij quarti nostri fœlicissimi consulatus, & Paulini viri clarissimi: nulla alia extra corpus eiusdẽ Codicis constõne legenda, nisi postea varia rerum natura aliquid nouum creauerit, q̃ nr̃a sanctione indigeat. Hoc etenim nemini dubium est, quin [6] † si in posterũ melius inueniatur, & ad constõnem necessario sit redigendum, hoc à nobis & constituatur, & in aliam cõgregationem [e] referat, q̃ nouellarũ [f] nomine cõstitutionũ significetur. ¶ Repetita itaq; iussione nemini in posterũ cõcedimus, vel ex decisionibus [g] nostris, vel ex alijs cõstitutionibus, quas antea fecimus, vel ex prima Iustinianei Codicis editione aliq̃d recitare, sed q̃ in p̃nti purgato, & renouato Codice nostro scriptũ inueniatur, hoc tantũmodo in oibus rebus, & iudicijs, & obtineat, & recitetur: cu-

ius [h] scripturam ad similitudinem [i] nostrarũ Institutionum, & Digestorum [k] sine vlla signorum dubietate conscribi iussimus: vt omne, q̃ à nobis compositum [7] † est, hoc, [8] † & in scriptura, & in ipsa sanctione purum, atque dilucidũ clareat: licet ex hac cã in ampliorẽ numerum [l] summa huius Codicis redacta est. ¶ Vt igit̃ sanctissimi, & florentissimi patres, nr̃i labores vobis manifesti fiant, & per oẽ tp̃s obtineãt, hanc p̃ntem legẽ ad frequentissimũ ordinẽ vestrum fluximus destinandã. Data 16. Kal. Decẽb. Dño Iustiniano PP. A. IIII. & Paulino V. C. Coss.

LIBER PRIMVS IVSTINIANI CODICIS. 9 †

TITVLVS IV.

De Summa [m] Trinitate, & fide [n] Catholica, [o] & vt nemo de ea publicè contendere [p] audeat.

Fides Catholica circa Trinitatem est seruanda secundum Apostolicam doctrinã, & Euangelicã disciplinam, & eam seruantes vocantur Christiani; nõ seruantes vocantur hæretici, & vt dementes, & infames habentur, & à Deo, & à Principe puniuntur. hoc d. secundum Bal. & Bar. Vel sic: Subditi Rom. Imperio debent seruare eandem Christianam, vt credant Deum esse trinum, & vnum, scilicet trinum in personis, vnum in substantia, sub pari maiestate, et q hoc faciũt vocantur Christiani, & serui denominantur ab ipso domino: qui autem faciunt cõtrarium, vocantur hæretici, & sunt infames, & puniuntur non solum à Deo in alio sæculo, sed etiam ab homine, idest à Magistratu Imperiali in hoc sæculo, & pœna tẽporali. hoc dicit in effectu secundum Paulum de Castro.

si de nouis nego ijs. Item ad hoc est arg. j. de legib. & constit. l. humanam, in fine, vel i notatur.

f *Nouellarum.*] Vñ loqui de authenticis.

g *De cisionibus.*] cũtere decisio a cõstõne.

h *Cuius.*] s. Codicis præsentis.

i *Similitudinẽ.*] Nam ibi pcipit nõ fieri signa, vt j. de vet. iur. enuc. l. 2. §. ne autem.

k *Et digestorum.*] vt j. de vet. iur. enuc. l. 2. in §. eandem autem.

l *Ampliorem numerum.*] i. tractatum.

m DE SVMMA Trinitate, &c.

De iustitia tractaturus, de eius parte præcipua quidẽ tractat. i. de religione. Religionis autem principium est fides, & hæc mittit. Vel sic põt cõtinuari. Cum oĩa ab ipsa Trinitate procedant, vt dicitur in E-uangel. Ioã. In principio erat verbũ, &c. & j. de vet. iur. enu. l. 1. circa princ. merito Trin. & fide Cathol. rubr. præponatur, & hæc cõpetit prætitulatio tangit [illegible] Constitu. Vel sic continuatur. & tangit secũda pars [illegible] Cum omne, q̃ nõ est ex fide sit peccatũ, vt ex. de præscr. c. [illegible] ex his ita [illegible] & nostra reparati de fide sum [illegible] nihil [illegible] vbi [illegible] damentum, vt [illegible] Paul. [illegible] Imperator [illegible] nus [illegible] funiculo [illegible]

n *Fide.*] [illegible] randarum rerum credulitas, non tã cuiuslibet rei, sed circa Trinitatem, & argũtum non apparentium. ADDITIO. Quid sit fides, & quot sint spẽs fidei, & quot articuli, & q̃ pręmia credentiũ, & q̃ sit pœna nõ credentiũ, vide glo. [illegible] rub. [illegible]

o *Catholica.*] i. vniuersali. & [illegible] porrecta, vnde dr̃ [illegible] nem terram [illegible]

p *Contendere.*] al. est tractare, i. disputare.

7 † *Lis posi-tum.*

8 † *Hoc.*

9 † *Aliàs: In nomine domini Iesu Christi, incipit liber de Iustiniani repetitæ prælectionis tit. onum.*

Fides q̃d sit.

*Cunctos.] Hæc lex diuiditur in tres partes. In prima parte Imperator præcipit fidem seruari, quam Sancti Patres tradiderunt, & ostendit qualis sit. Secundo afficit præmio seruantes. Tertiò afficit pœna triplici non seruantes. Viuia. ¶ Ex hoc tex.no. quem puniri ex eodem delicto pluribus pœnis, & hoc quando imponuntur per eandem l. copulatiue. si autem alternatiue, sufficit vna, quā index elegerit, vt ꝟ. de fer. fug. l. si fugitiui, cum l. seq. secundum Pau. de Cast.

b Quos.] arg. q si Bononientis conuenia[tur] ... non debet iudicari secundum statuta Mutinæ, quibus non subest, cum dicat, quos nostræ clementiæ regit Imperium. Videtur hic tex. supponere, quod non omnes populos regit Imperator, q an sit verum, vide hic pulchre per Ioā. Fabri in suo Breuiario & vnde processit Imperium, & an Papa etiam iurisdictionem temporalem habeat.

c Clementiæ.] Clementia est pars modestiæ, modestia enim conuenit superioribus, & inferioribus. sed proprium est superiorum erga inferiores exercere clementiam, vt ꝟ. famil. ercisc. l. in ipsius.

ADDITIO. Multa notatu digna de clementia vide hic p Io. Fa. in Breuiario suo.

d Religione.] i. fide.

e Quam.] i. qualem. ... dic, q religio est ... diuinam superio[ris] naturæ, quæ cultum, cæremoniasq; nobis affert. Inf. ex eo, q dicit volumus, ergo est lex: vt Inst. de iu. na. §. sed & quod Principi placuit.

f Petrum Apostolum.] Ex hoc, q hic legitur, sume argu. q vsuræ homini peti non possunt secundum ius ciuile; nam dicit Imperator quod vult, q subditi sibi sequantur fidem, siue religionem, quam Petrus Apostolus tradidit Romanis, sed iure diuino prohibitæ sunt vsuræ: ergo peti non possunt vsuræ. Item iura ciuilia non dedignantur sacros canones imitari, vt in Auth. de eccles. tit. in prin. col. 9. vnde Do. Azo. in Summa de vsuris concessit, quod non possent peti. Veruntamen ad istam legem posset rñderi, q dicit sequi quantum ad fidem. Ad hoc rñdent quidam ita, q sacræ leges non dicunt, quod sint prohibitæ, ne capiantur vsuræ in quatuor conciliis, sed quidam decretistæ dicunt, q sunt prohibitæ. Sed distingue, aut petit quis, vt lucrum, & non potest. aut quia absit sibi, quia passus est damnum, & tunc non vt vsuræ, sed vt interesse petuntur, arg. ff. pro soc. l. fo[rte] ... cium, in verb. de feudo, in c. conquestus, ext. de vsu. & Glos. 14. q. 3. in Summa, quæ enumerat casus, in quibus licet aliquid vltra sortem accipere.

g Religio.] circa fidem.

h Vsque adhuc.] id est hodiernum diem.

i Ab ipso.] scilicet Petro. Accurs.

k Insinuata.] id est docta.

l Damasum.] scilicet Papam.

m Apostolicæ.] Non dicit ideo, quia fuerit Apostolus. nam tantum vnum Petrum legimus Apostolum fuisse, sed & hic Apostolorum vitam egit.

Ex ii. 16. 2 tit. 1. l. 7 b.
1 † Hæreticorum ... stragit sententes ... antecedis ... quippe, ... de fa. lo. ... nat de iure Bizantino, aut Romano Imperio vniuersis orbis catholicis pellate potuit. l. 17 ... ff. de capti. ... semper quidā liberi populi liberos gentilitates. itaq. interpretes Imperatores iurisdictione controuersia ... posse negant extra territorium. vnde ... Vide l. ... Adde l. 5. ibi in Romanum locum. ꝟ. de hær. Gotho.
Vide latè hic p Bar. ...
2 † al. diui...
3 † Quæ ... ab ipsis ... luce traditam ... fide ... Tertul. ... de praescr. ... Goth. f.
4 † Adde l. ... inf. de re ... in æterna ... fratres ... Vide ... cas. ... Apost.
5 † Bene ... magistratum ... Goth. 5. sen...

Imperator. Gratiani, Valentiniani, & Theodosij AAA. Edictum ad populum vrbis Constantinopolitanæ.

LEX PRIMA.

Cunctos [a] [a] populos, [1] † quos [b] clementiæ [c] nostræ regis Imperium, in tali volumus religione [d] versus, quam [e] Diuum [2] † Petrum Apostolum [f] tradidisse Romanis, religio [g] vsq; adhuc [h] ab ipso [i] insinuata [k] declarat quamq; Pontificem Damasum [l] sequi claret, & Petrum Alexandriæ Episcopum virum Apostolicæ [m] sanctitatis: hoc est, vt secundum [3] † Apostolicam [n] disciplinam, Euangelicamq; [o] doctrinā, Patris, & Filij, & Spiritussancti, vnam Deitatem sub pari maiestate, [p] & sub pia Trinitate credamus. Hanc legem sequentes, Christianorū [q] catholicorum nomē iubemus amplecti: reliquos [r] verò dementes, [s] vesanosq; [t] iudicantes, hæretici dogmatis infamiam [u] sustinere, [x] diuina [y] [4] † primam vindicta, [z] post etiam motus [a] [5] † animi nostri, quem ex cœlesti arbitrio sumpserimus, [b] vltione plectēdos. Data 3. Cal. Mar. Thessalonicę Gratian. A. V. & Theod. A. I. Coss. 380.

Prohibet Imperator locū congregationis hæreticorū: & tradidit fide seruandam: & punit cōtra facientes, & repetit prohibitionē, vt pœnā addat. h d. secundū Bal. Vel sic: Hæc lex à quodam Græco fuit compilata: ideo Spiritum sanctum à summo rerū Patre dicit procedere: nos autem, quod nedum à Patre, sed etiam à Filio, vt hic in gl. & in hoc discrepamus ab eis in articulis fidei: idcò signa glo. & glos. quartam super verbo, per fraudem. & plenè super verbo orthodoxis. h. d. secundum Salyc.

Ijdem AAA. Eutropio. Præ. præt.

LEX II.

Nullus [c] hæreticis [6] † ministeriorum [d] [7] † locus nulla ad exercendam animi obstinatioris [e] dementiam pateat occasio. Sciant omnes, et si quid [f] speciali quolibet

n Secundum Apostolicam.] quia Apostoli ita pdicauerunt.

o Euangelicamque.] id est, vt continetur in Euangelio.

p Maiestate.] id est potentia.

q Christianorum.] ecce maximum præmium, quod seruus vocatur nomine domini.

r Reliquos.] Vltione plectendos.

s Dementes.] idest sine mente.

t Vesanosque.] A ve, q est sine, & sanos: quasi sine sanitate. Accursius.

u Infamiam.] Ecce vna pœna, & collige hic arg. q pluries puniendus sit. licet ꝟ. de re. cre. & iureiur. l. 2. dicat q non dēat puniri corporaliter, punitur tū alias, vt hic. leges. n. q pluries puniunt, &c. vt ꝟ. de indicta vidui. l. pen.

x Sustinere.] iubemus.

y Diuina.] sc. ecclesiastica: q separantur à cōione fidelium, & q dīt eos infames, ergo nō pñt ferre testimoniū, vt ff. de testi. l. 3. §. lege Iulia de vi. q lex inter eos i ... & in testis etiā inter alios cōcedit, vt ꝟ. de hære. l. qm, in princ. & in fi. Sol. hic loq. de infamia facti, q nō repellit a testimonio de qua etiā loquitur ff. de obseq. l. 2. Vel aliter hic loq. de infamia iuris: sed loquitur de his hæreticis, qui nunq testificari pñt, l. 3. inf. de qui & in illa lege alij ... Vel tertiò repellit eorū testimoniū inter orthodoxos ... inter se non: sed excepti ... hæreticis ... repellantur, vt ... in illa lege qm. Vel dic eos infames non ipso iure, sed per sententiam, & cœlesti arbitrio p ferēdam: qa cor Regis in manu Dei est, vt ꝟ. eo. l. inter claras. hodie verò oēs sunt ipso iure infames, vnde repellunt, vt ꝟ. de hær. authen. gazaros, &c.

tent. in hæret. 6 H. 3 in fi. inf. de hære. Nomine ... 1 4 2. vel testificari ... idest, pu... Acci... vt l. 3. in fi. C. ... de Cathol. Dio. Goth. 7 † ministeriorum.

z Vindicta.] ecce alia pœna.

z Vindicta ecclesiastica.] vel propriè, quam Deus dabit in die iudicij.

a Motus.] ecce tertia pœna.

b Sumpserimus.] Sic ergo videtur, q extraordinaria sit: sed hodie est ordinaria, quia certa, vt ꝟ. de hæred. l. 2. & l. quicunque, §. scientibus, & §. vniuersis. & §. nulli insuper. Item contra inf. de hæred. l. 2. Sol. vt il. i.

c Nullus.] CASVS. Imperator quatuor facit in hac lege. Primò præcipit, q nullus locus cōcedatur hæreticis ad conueniendū, vt ibi tractent super errore firmando. Secundo, q nullū priuilegium super hoc, vel alio ab eis impetratū valeat. Tertiò vnū Deū credi, & eius fidē seruari vult. & dicit qualis sit. Quartò imponit pœnā tam facientib. q sedem, quā conuenientibus in aliquem locum cum hæreticis. ¶ No. ex hac l. q congregationes suspectæ dñt prohiberi, & q dēt obuiari malis futuris, antequam eueniant. Paul. hic.

d Ministeriorum.] vt doceant, vel doceantur.

e Obstinatioris.] i. durioris futuri ob hoc, si eis licet conuenire, & facit inf. ea. l. si. & inf. de hæret. l. 3. & in Auth. de interdictis, col. hær. §. 1. col. 9. Sed ꝯ inf. de Iudæis. l. in synagoga. Sed aliud est in Iudæis, quam alijs hæreticis: quia & ipsi legem acceperunt a domino: sed hæretici non.

f Si quid.] puta, vt liceat eis facere istas congregationes.

Vel

Vel dic, si q d aliquid, nam tales personę nihil impetrare, nec impetratum tenere. a *Per fraudem.* quod impetratur tempalias nihil esset, q eos speciale, cum & ab aliis de sic impetrata non valeant. vt. inf. eo. l. pub. sic & alias presumitur quo ampla vt inf. § nup. ex relat. ... fin. & de rescin. ... l. de cōtractu. & ... de ser. fugi. ... & de epis. & cl. ... & l. quisquis. \ Soc. b *Impetratum sit.*] vt ... & Liceat in aliquo loco Epi conuenire. ... c *Nicæna.*] id in illo concilio tradit. d *Obseruantia* i. statum ... tutam in illo Concilio. Hac ēt Niceno. e *Teneat.* i. valeat. f *Qui spiritum.* Si cōmuniter, q. s. catholicam fidem, negādo ... Spiritūsanctum. q. d. non negat, & ideo nō violat. † Huius ... si aūt diceret spiritū negando nō violaret, falsum esset. g *Quem.*] s. Spiritū sanctum. Et no. q loquitur secundū Græcos, q dicūt Spiritum sanctū esse à patre, vñ in euangelio. Spiritus sanctus qui à patre procedit & c. vñ dic q Græcus fecit istam legem in fine decreto ... nos dicimus Spiritum sanctū procedere tam à patre, q à filio, vt dr̄ in credo in vnum Deum, quod in missa cantatur, ibi, qui ex patre filioque procedit. & in symbolo Athan. Quicunq; vult. h *Speramus.*] per hoc dem. Accip. i *Accipimus*] p gram. k *Negando.*] Quod non negat. l *Apud quem.* scilicet rem catholicæ fidei. m *Incorrupta.* Repete ... n ὁ μοούσιος al. Vsia. id est consubstantialis ... o *Hæc statuta in Cōcilio Niceno.* p *Inseruiunt.* i. statutis in dicto concilio. q *Dolis.* i. cum effectu ... r *Nomen.*] s. christianitatis, quia non habēt hoc priuilegium ... christiani.

rescripto [e] per fraudem [a] elicito ab huiusmodi hominū genere impetratum sit, [b] nō valere. Arceantur cunctorum hæreticorum ab illicitis congregationibus turbæ: vnius, & Summi Dei nomen vbique celebretur. Nicęnę [c] fidei dudum à maiorib. traditę, & diuinæ religionis testimonio, atq; assertione firmatæ, obseruantia [d] semper mansura teneat. [e] 06

09 ¶ Is autem Nicænę assertor fidei, & catholicæ religionis verus cultor accipiendus est, qui omnipotentem Deum, & Christum filium Dei vno nomine confitetur, Deum de Deo, [†] lumen de lumine: [†] qui [f] Spiritumsanctum (quem [g] ex summo rerū parente [a] & speramus, [h] & accipimus) [i] negando [k] nō violat: apud [l] quem intemeratę fidei sensus viget, & incorruptæ [m] Trinitas indiuisa substantia, quæ Græco verbo ὁμοούσιος, rectè credentibus dicitur. Hæc [o] profectò nobis magis probanda, hæc veneranda sunt. Qui verò nō iisdem inseruiunt, [p] desinât affectatis dolis [q] alienum veræ religionis nomen [r] assumere, & suis apertis criminibus denotentur, [s] atque ab omni sum moti ecclesiarum limine penitus arceantur: [t] cum [u] omnes hæreticos illicitas agere intra oppida [x] congregationes vetemus, at si quid eruptio [y] factiosa [z] tentauerit, ab ipsis ēt vrbium mœnibus exterminato [a] furore [b] propelli iubemus, vt cunctis orthodoxis [c] episcopis, qui Nicænam fidem tenent, catholicę [d] ecclesiæ toto orbe reddantur. Dat. 3. Id. Ian. C P. N. & Fl. Syagrio. CC. 381. 01

Impp. Theodosius, & Valētinianus AA. Hormisdæ PP.

Decere [e] arbitramur nostrum Imperium, subditos nostros de religione commonefacere, ita enim & pleniorem adquiri Dei ac saluatoris nostri, Iesu Christi benignitatē possibile esse existimamus si quādo & nos pro viribus ipsi placere studuerimus, & nostros subditos ad eā rem instituerimus.

Sancimus igitur, vt omnia, quæcunque Porphyrius; [f] sua pulsus insania, aut quiuis alius contra religiosum Christianorum cultum conscripsit, apud quemcunque inuenta fuerint, igni [g] mancipentur. Omnia enim prouocantia Deum ad iracundiam scripta, & pias mentes offendentia, ne ad aures quidem hominum venire volumus.

¶ Præterea sancimus, vt qui adfectant impiam Nestorij [h] opinionē, vel nefariam eius doctrinam [l] sectantur: si episcopi aut clerici sint, ab ecclesiis eijciantur: si laici, anathematizentur, secundū ea, quę iam à nr̄a diuinitate sunt constituta, licentiam habituris orthodoxis, quicunq; voluerint, secundū nr̄am legislationē, absq; metu & dāno ipsos propalare & accusare.

¶ Quoniam verò peruenit ad pias nr̄as aures, quòd quidam doctrinas quasdam cōscripserunt & ediderunt ambiguas, & non per omnia ac præcisè congruentes expositæ orthodoxæ fidei à sancta synodo eorū sanctorum patrū, qui Nicęnę [k] & Ephesi [i] cōuenerunt, & à Cyrillo pię memoriæ, qui fuerat magnæ Alexandrię ciuitatis episcopus: iubemus, facta huiusmodi scripta siue antea, siue nunc, potissimum autem, ea quę Nestorij sunt, comburi, [m] & perfectissimo interitui mancipari, ita vt in nullius cognitionē venire possint. his, qui talia scripta aut tales libros habere aut legere sustinuerint, vltimum [n] supplicium experturis. de cętero nulli petente licētia, pręter expositā fidē (vt diximus)

t *Demētentur* i. exclusi de Affonsentur, vt in Authen. sum de Cade interdic. col. 1. § ... aduersus ... Vel dic, ... nomen ... genus hæreticorum hæresi ... & inf statim subiicit de excōicatione. Acc. t *Arceantur*] Quia hæretici vocabuntur. u *Cum tēdit ad prim.* x *Oppida.* s. maximè pa nec extra oppida licet eis facere congregationes. Azo. &c. y *Eruptio.* i. operatio in malum, id est conspiratio. z *Factiosa.* q faciant locum, vbi exerceant sua ministeria, vel factiosa. i. facinorosa. a *Exterminato* ad est immoderatio. b *Furore* qa ... vt furiosi. c *Orthodoxis* Ab orthos, qd est rectū, & doxa quod est gloria, quasi rectè gloriantes. d *Catholicæ* Nominatiui casus. e Magistratuū ... episcoporū ... diuinas cōstitutiones ... f Græcus Philosophus author isagoges quæ Porphyriana dr̄, de quo vid. Epiph. ... Socrat. ... g Socrates ... Constantini Epistola ... Conc. ... h De Nestorio, & Nes. ... inf. de hæreticis. Nou. 115. ... i Quānam fuerit, dicetur suo loco. k Aduersus Arrianos ... Euseb. ... Cōstātini ... l Ephesinū Cōcilium intellige, coactum aduersus Nestoriuū, an. Chr. 430. vide acta ... Ephesini ... Socr. ... m Vide supra eo.

Idem

Id est mortem. *Vide l. 28. l. 29. ff de pœnis.* a *De quo vide Euagrium, 1. cap. Nicephorum, 14. c. 47.* b Nestorij sc. Eutychianum tamen fuisse reperio apud Euagrium, *d. loco.*
c *Vide c. 26 canonem* ⁀ *post.*
d NEmo.] Quatuor facit Imperator in hac lege. Primò prohibet ne clerici disputent publicè de fide catholica. Secundo reddit rationẽ huius prohibitionis, ibi, Nam & iniuriam &c. Tertio imponit pęnam generaliter cõtrafacientib. Nam in contemptores. Quarto, imponit pęnas specificando s. quæ imponantur clericis, & q̃ militib. & quæ liberis hominib. & quę seruis, ibi, Igitur.
Not. ex hac l. quod maior est dignitas cuiuslibet clerici etiã in minorib. constituti, quam sit dignitas militaris. Paul. de Cast.
e *Cuiuslibet.* vt scholaris.
f *Publicè.* Quid si in priuato? videtur plus puniri, arg. ff. de ritu nup. l. fi. Sed dic contra, quia ibi est causa maioris erroris, quã hic, & facit ff. vi bon. rap. l. 2. §. antepenul.
g *Ex hoc.* i. ex tali disputatione.
h *Perfidiæ.* Nam qui essent hæretici, magis fierent perfidi.
i *Requirens.*] Quod qui iam sententiæ præsumitur, ... hæc causa ad ... l. hostis, nã de singulis dubitare non est inutile, secundũ Aristotelem, vel causa conuincendi aliquem hæreticũ, vt infra titu. 2. l. quoniam.
k *Reuoluere.* i. in dubium reuocare, sic & infra de ... 2. Sed arg. contra ... de app. & con. ... non potest appellari, cum sit ... de iure nat. §. pen. Accur.
l *Sacerdotibus.*] id est Episcopis.
m *Apostolicas.* i. secũdum ... apostolicas doctrinas.
n *Centum.* sc. ... veritate ...
o *Quinquaginta.* Re... & ... Ro... de ... ponta ... succe... ...
p ... *in contemptores.* ... quia ... & est locus ab effectu.

Dubitare de singulis non est inutile.

1 † *Extat hæc constitutio in actis Concilij Chalcedonensis. Actio 3.*
2 † *Et merito ... Q ... cum ... veritate re... pertum est ... quid ... Concilio Chalcedonensi. ibid.*

q *Profanant.* i. deturpare videntur, fana enim sunt sacra, inde profana quasi procul à sacris.
r *Igitur.* quia pęna non deerit, igitur audi hoc.
s *Remouebitur.* id est priuilegio clericorum non vtatur.
t *Cæteri.* pręter clericos, & milites.
u *Supplicijs.* quia verberabuntur.
x *Seuerissimis.*] i. vltimo supplicio, quod mortẽ interpretamur vt ff de pœnis, l. vltimum, & est hoc speciale vt plus serui, q̃ liberi puniantur, vt hic, & ff de pœ. l. in seruorũ in princ. & de incen. rui. l. Pedius. Sed oppo. ex eo quod est infra, de epis. & cle. l. puberi vbi in dignitate positi plus puniuntur quã minores. Sed hic dupliciter hi minores delinquunt, & quia disputant, & quia immiscent se rei non pertinenti ad se, sicut ad maiores, vt ff. de reg. iuris. l. culpa. 1. Sed quid de statu liberi? Respõ. vt liberi puniantur, vt ff. de pęnis, l. mors, in fi. Sed arg. contra. ff. de sta. lib. l. statuliberi à cęteris. Sed hic, vt ibi.
y *Gloriosissimo & clementissimo.* No. quod Papa præmittit Imperatorem in epistola, quod hodie non faceret. Item not. q. primũ miserat epistolam Papæ, quam habes in fra eod. l. nos reddentes, &c vsque illud, liquet igitur &c. & isto, quę hic est, remissiua in qua interseritur illam, & totam ei remittit. Et hæc probantur infr. proxi. ibi pietatis vestræ reuerendissimi &c. ibi, text. autem, &c. Accur.
z INter claras. Plana est vsque ibi, nos reddentes
a *Ad eius.* i. Romanæ sedis.
b *Primum.*] scilicet Petrum.
c *Oues.* i. est fideles.
d *Quam.* i. Romanã sedem.
e *Caput.* Nam Constantinopolitana ecclesia minor est Romana, & eam sequi debet, vt in Au. ... de eccl. titu. §. 1. col. 9. & quòd dicit patrum scilicet Augustini, & cæterorum, vt circa principia decretorum in multis locis.
f *Patrum.* s. Augustini, & cęterorum.
g *Affatus.* i. epistola, quam nobis misistis.

3 † Hic locus ostendit Synodos antiquitus coactas Imperatorum decreto, idq; confirmãt acta Concilij Chalcedonensis act. 1. & pręcipue illa verba apud Euagrium, 2. hist. 10. cum placuerit diuinissimo & sanctissimo nostro Imperatori. Dony. Gothof.
4 † Cui Iustinia. prima deferebat in ecclesia. Ideoq; Ioannis epistolã suæ fidei professionẽ adiunxit. Vide Cuiac. 2. obser. 16. Hic Ep̃s Romanus nomẽ ... ... imperatoris, vide Alciat. ...
† Hęc epistola ... aliquibus nõ ... & ... non glossata. Azo.
† Ioan. 21.
† Prou. 8.

tàm Nicææ quàm Ephesi, aliud quid vel dicere vel docere, transgressorib. nimirũ huius nostri diuini præcepti, ei pęnæ, quæ continetur lata aduersus impiam Nestorij fidem, lege subijciendis.

¶ Vt autem omnes re ipsa discant, quantũ nostra diuinitas auerset eos, qui impiam Nestorij fidem adsectãtur: præcipimus, Irenæum[a] dudũ ob hanc[b] cãm nostrę indignationi suppositum, & postea (nescimus quomodo) post binas[c] nuptias (vt dicimus) præter apostolicos canones Tyriorum ciuitatis episcopũ factũ, ex Tyriorum quidẽ ecclesia deijci, in sua autem dũtaxat patria degere quiescentẽ eiusmodo, & schemate atq; noĩe sacerdotis exutũ.

¶ Hæc igitur tua magnificẽtia, sequens nostræ religionis scopum conseruare & effectui dare studebit. Dat. 13. Cal. Mart. 459.

Non est licitum de fide catholica publicè disputare, propter duas rõnes hic positas, & ex veritate, sm̃ conditione personarũ, variæ imponuntur pęnæ. h. d. secundum Bald. concordat. Salic.

Imperator Martianus A. Palladio Præfecto prætorio.

LEX IIII.

NEmo[d] [1] † clericus, vel militaris, vel alterius cuiuslibet[e] conditionis de fide Christiana publicè,[f] turbis coadunatis, & audientibus tractare conetur in posterũ, ex hoc[g] tumultus & perfidiæ[h] occasionẽ requirens.[i] Nam & iniuriam[2] facit iudicio reuerentissimæ synodi, si quis semel iudicata, ac rectè disposita reuoluere,[k] & publicè disputare contenderit: cũ ea quæ nunc de Christiana fide a sacerdotib.[l] qui Chalcedone conuenerũnt, per nostra [3] præcepta statuta sunt, iuxta apostolicas[m] expositiones, & instituta sanctorũ patrũ trecentorũ decem & octo in Nicæna, & cẽtũ[n] quinquaginta[o] in hac regia vrbe definita esse noscãtur. Nam[p] in contẽptores huius legis pęna non deerit, quia non solum cõtra fidem verè expositam veniunt, sed etiam Iudæis, & paganis, ex huiusmodi certamine profanant[q] veneranda mysteria.

¶ Igitur[r] si clericus erit, qui publicè tractare de religione ausus fuerit, a consortio clericorũ remouebitur.[s] si vero militia prędictus sit, cingulo spoliabitur. cæteri[t] aũt huius criminis rei, si quidẽ liberi sint, de hac sacratissima vrbe repellantur, pro vigore iudiciario etiã competentib. suppliciis[u] subiugandi si vero serui, seuerissimis[x] animaduersionibus plectentur. Da. 8. Febru. Constan Patritio consu. & Richime. 459.

Gloriosissimo,[y] † & Clementissimo filio Iustiniano A. Ioannes Episcopus vrbis Romæ salutem dicit. [4] †

LEX V.

INter[z] claras sapiẽtię, † ac mansuetudinis vestrę laudes, christianissime principum, puriore luce tanquam aliquod sydus irradiat, q̃ amore fidei, & charitatis studio edocti ecclesiasticis disciplinis Romanę sedis reuerẽtiã cõseruatis, & ei cũcta subijcitis, & ad eius[a] deducitis vnitatẽ, ad cuius auctorem, hoc est, apostolorũ primũ,[b] Domino loquente præceptũ est, Pasce oues[c] meas.† Quã[d] esse omniũ vere ecclesiarum caput,[e] & patrum[f] regulæ, & principum statuta declarant, et pietatis vestræ reuerendissimi testatur affatus.[g] Pat. igitur in vobis imple-

tum fore, quod scripturæ loquuntur, [a] per me reges regnant,& potentes scribunt iustitiam. * Nihil est enim, qđ lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe: nihil est quod ita nequeat occasui subiacere, [l] † quam vera religio. [b] Nā cū auctorem [c] vitę, vel luminis vtraque [d] respiciant, rectè & tenebras respuunt,& nesciunt subiacere defectui.

¶ Quàobrē gloriosissime prīcipū, votis oībus exorabitur [e] diuina potentia, vt pietatem vestrā in hoc ardore fidei, in hac deuotione mentis, in hoc integrę religionis studio, sine defectu sui in longiora tempora conseruet: hoc enim & sanctis credimus ecclesijs expedire. Scriptum est enim, Labijs [f] regit rex:* & iterum. Cor regis in manu Dei est, & vbi voluerit inclinabit illud. hoc est, n. qđ vestrū firmat imperiū, hoc, q̄ vestra regna cōseruat; Nā pax ecclesię religionis vnitas, auctorē ſſ facti i sublime ꝑuectū, grata sibi trāqllitate custodit. [h] Nec. n. parua ei [i] vicissitudo à potentia diuina tribuitur, per quē [k] nullis rugis [l] ecclesia diuisa sceernitur, nullis inser tis maculis variat. Scriptū est enim. Quia cum iustus sederit supra sedē, nō aduersabitur sibi quicquam malignum.

¶ Proinde serenitatis vestræ, apices, [m] per Hypacium, atque Demetrium sanctissimos viros, fratres, & coepiscopos meos, reuerētia cōsueta suscepimus, quorū ēt relatione cōperimus. q̄ fidelibus populis proposuistis edictum amore fidei, pro submouenda hæreticorū intentione secundum apostolicam doctrinam, fratrum, & coepiscoporum nostrorum interueniente consēsu, q̄ [n] quia apostolicæ doctrinę conuenit, nostra auctoritate confirmauimus.

Clarissima est lex, in quo Dominus Imperator rescribit Papæ de fide, quàm nunc tenet, quam vide per te,& per istam l. etiam apparet, quomodo prohibitę sunt vsurę, super istā epistola dicit Odo. quod ratione peccati Papa potest cognoscere de quocumque delicto, sed tu dic vt no. per Bar. extra de pur. can. c. nos inter alios. B.

Textus autem epistolæ Imperatoris talis est.

Victor [o] Iustinianus, pius, fęlix inclytus, triumphator, semper Augustus, Ioāni sanctiss. Archiepiscopo [p] almæ vrbis Romæ, & Patriarchæ S.

LEX VI.

Nos reddentes [q] honorē apostolicæ sedi, & vestræ sanctitati (quòd semper nobis in voto & fuit, & est) & vt decet patrem, honorantes vestram beatitudinem omnia quæ ad ecclesiarū statum pertineat, festinauimus ad notitiam deferre vestrę sanctitatis, quoniā semper nobis fuit magnum studium vnitatem vestræ apostolicæ sedis, & statū sanctarum Dei ecclesiarum custodire, qui hactenus obtinet, & incommotè permanet, nulla intercedente contrarietate.

¶ Ideoque omnes sacerdotes vniuersi Orientalis tractus,& subijcere, [s] † & vnire sedi vestrę sanctitatis properauimus. In præsenti ergo q̄ commota [r] sunt (quamuis manifesta, & indubitata [t] sint, & sēm apostolicæ vestræ sedis doctrinā, ab omnibus semper sacerdotibus firmè custodita,& prædicata) necessarium duximus, vt ad notitiam vestræ sanctitatis perueniant. Nec enim patimur quicquam quod ad ecclesiarum statū pertinet, qm̄ manifestū,& indubitatū sit, quod mouetur, vt non etiam vestrę innotescat sanctitati, quæ [u] caput est omnium sanctarum ecclesiarum. Per omnia enim (vt dictum est) properamus honorem, & auctoritatem crescere vestræ sedis. [u] Manifestum igitur facimus vestræ sanctitati, quòd pauci quidam infideles & alieni sanctæ Dei catholicæ, atq; apostolicæ eccl. siæ contradicere iudæice, atq; apostatice [x] ausi sunt aduersus ea quæ ab omnibus sacerdotibus ſm vestram doctrinā rectè tenentur,& glorificantur, atq; prædicantur denegantes [y] dominum [z] † nostrū Iesum Christum, vnigenitum filium [z] Dei, Deū,& Dominum nostrum, incarnatū de sancto Spiritu, ex sancta, atque gloriosissima sēper virgine Dei genetrice Maria hominē factum, atque crucifixū, vnum [a] esse sanctæ,& consubstantialis Trinitatis,& coadorandū,& conglorificandum

---

is, vt inf. eod. vi. &c.
Loquuntur. i. loquuntur per scripturam, in libro sapientiæ
Vera religio. Religio vera non patitur defectum in genere accepta, sed religio ... de dictū ... Sepe res in die ... Petrus apostolus ... sicut & dicitur in iure naturali inst. de iure natu. gentiu.
Auctorem vitæ. id est Deum.
Vtraque s. fides, & religio. Accur.
Exorabitur. Passiue, scilicet a nobis.
Labijs. i. sentētijs.
Auctorem. i. in principem, si hoc faciat.
Custodit s. Deus.
Ei. s. Imperatori.
Quem. Imperatorem.
Rugis. i. schismaticis.
m *Apices.* i. literas.
n *Quod* s. vt expellantur hæretici.
o *Victor.* præmittit nomen suū Imperator in epistola textu.
p *Archiepiscopo.* id est Papæ.
q *Nos reddentes.* scribit Imperator Papæ, Primo, reddens honorē domino Papæ. Secundo significat ei de quibusdam, qui erant infideles in certis capitulis fidei referens q̄ sit fides catholica, quam sancti patres, & ipse Imperator tenebant. Tertio petit, q̄ Papa cum commēdare, & alios Episcopos, vt bene credant de fide Catholica, deb... petit orat pro se & hoc ... textus ... Postea, ibi inter claras ... supra rescribit ei Papa. Primo commendans eum de honore, q̄ ēxhibet ecclesię sedem, & hoc ... auctoritatibus ... adprobande. Secundo specialiter Papa recepit nuncium Imperatoris prædictam ... portantem. Tertio cōmēdās eū de fide, q̄ ... hortās eum multis rationibus, & varijs ad eandē retinendā. Quarto refert, ... ipse Papa de q...

bul... hæreticis noualiter inuentis, qui non petit eis, ... deponere, & de hoc rogat ... refert voluerint ... procu... & committat legatos ibi missos a principe.
r *Commota sunt.* Per quod mouent malos monachos, de quo dicitur infra.
s *Indubitata.* De sede Accur.
t *Quæ.* Romanæ ecclesia ... præcipuè ...
u *Sedis* vt & habuisti in superiori epistola.
x *Apostatice.* Apostata ... qui fidem, quam susceperat, ... relinquit ... apost...
y *Denegantes* ... illud, in quo erat ...
z *Filium Dei* ... dicunt non esse filium Dei.
a *Vnum.* scilicet denegantes.

s † Plus est subijcere, quam vnire, & hoc, Imperator ... tribuitur, Ado Vienēsis in Cronico, 6. suo in Cronico, Platina in Pontif. 3. & M cha ... Palæologo, cuius constitutio ... in Dhony. Go thof.

z † Deum & Dominum.

a *Archimandrita*. ab archos, quod est princeps, & mandros quod est ouis. inde archimandrita. i. abbas, qui præest ouibus, idest monachis, qui sunt quãque lupi rapaces. Vel monachus græcè, latinè dr auriga, & sic p similitudinẽ.
b *Diebus*. post quos non mutabit & ideo dr in vltimis Et nota sex sunt ætates mūdi. Prima est, ab Adã vsque ad Noe. Secunda, vsque ad Abrahã. Tertia, vsq; ad Moysen. Quarta vsque ad Dauid. Quinta, vsq; ad aduentum Domini. Sexta vsque ad finem sæculi, vt in Hugutione in verbo, sum, es, est.
c *Homousion*. i. indiuisa substantia. aliàs est in tex. græcè.
d *Sumpserit*. quia & ante fuit.
e *Congregati*. Ecce vnum.
f *Regia*. Constantinopoli.
g *Vrbe*. Vbi Nestorius fuit condemnatus.
h *Conuenerunt*. ecce secundum.
i *Congregati*. Ecce tertium. Primo congregati hoc ideo dicit, quia fuerant ibi duo concilia, extremum quoru fuit maledictū, & decretum fuit, vt non teneret, nisi primū. Et nota concilia, quæ recipiũtur, esse quatuor: Nicœnū, Constãtinop. Ephesinū, & Chalcedonēse, sic & inf. de hær. & mã. l. quicūq;.
k *Conuenerunt*. Ecce quartum.
l *Fratrem*. Hic eum pacificat.
m *Sedem sequi*. Minor itaque est.
n *Conseruet*. Aliàs te seruet.
o *Liquet igitur*. Finita epistola imperatoris, quã interposuit textui adiuã dominus Papa.

*Archimãdritæ Abbates quõdam dicti, qui olim monachi hæremos incolentes, & grece μάνδρας i. in speluncis & cauis montium habitarēt.

candum Patri, & Spiritui sancto, consubstantialē patri secundū diuinitatem, & consubstantialē nobis eundē ipsum sm humanitatē passibilē carne, eundemq; ipsum impassibilē Deitate. Recusantes. n. Dominum nostrum Iesum Christum vnigenitum filium Dei, & Dominum nostrum fateri vnū esse sanctæ, & consubstantialis Trinitatis videntur Nestorij malam sequi doctrinã, secundū gratiam dicentis. vnum filiū Dei & alium dicentis Dei verbū, & alium Christum.

¶ Oēs verò sacerdotes sanctæ Catholicę, atque Apostolicæ Ecclesiæ, & reuerendissimi * Archimandritæ [a] sanctorum monasteriorum, sequentes sanctitatem vestrã, & custodiens statum, & vnitatē sanctarum Dei ecclesiarum, q̃ habēt ab Apostolica vestræ sanctitatis sede, nihil penitus immutantes de ecclesiastico statu qui hactenus obtinuit, atque obtinet, vno cōsensu confitentur, & glorificant prædicantes Dominum nostrum Iesum Christum vnigenitū filium, & verbū Dei, & Dnm nostrum ante sæcula, & sine tēpore de patre natum, in vltimis diebus [b] descendisse de cęlis, & incarnatū de Spiritusancto, & ex sancta, atque gloriosa virgine, & Dei genitricē Maria natum, & hominem factum & crucifixum, vnum esse sanctæ, & consubstantialis Trinitatis, & coadorandum, & cōglorificandum Patri, & sanctospiritui. nec enim alium Dei verbum, & alium Christum cognoscimus, sed vnū, atque eundem ipsum consubstantialem patri, secūdum diuinitatem, & consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem, passibilem carne, eundem ipsum impassibilem Deitate. Vt n. est in diuinitate perfectus, ita idē ipse & in humanitate perfectus est, in vna. n. substantia Deitatē suscipim⁹, & cōfitemur qd dñt Greci ὁμοούσιον. [c] Et qm vnigenitus filius, & verbū Dei ante sęcula, & sine tpe de patre natus, idē ipse, & in vltimis diebus descendens de cęlis; incarnatus de Spiritusancto, & ex sancta atq; gloriosa semper virgine, & Dei genetrice Maria homo factus, dñs noster Iesus Christus, propriè, [1] † & vere Deus est, ideo & sanctã, atq; gloriosam virginē Mariã, propriè, & vere Dei matrē esse dicimus, nō quia Deus verbū principiū ex ipsa [2] † sūpserit, [d] sed quia in vltimis dieb. descēdit de cęlis, & ex ipsa incarnatus, & homo factus, & natus est, quē confitemur, & credimus (sicut dictū est) cōsubstãtialē esse patri secundū Deitatē, & consubstãtialē nobis eūdē, ipsum, sm humanitatē, eiusdem miracula, & passiones, quas spōte in carne sustinuit agnoscētes. Suscipimus aūt sancta [3] † quatuor concilia, i. trecentorum decem & octo sanctorum patrum, qui in Nycæna vrbe congregati [e] sunt, & centum quinquaginta sanctorum patrum, qui in hac regia [f] vrbe [g] conuenerunt, [h] & sanctorū patrum, qui in Epheso primo [4] † congregati [i] sunt, & sanctorū patrū, qui in Chalcedone conuenerunt, [k] sicut vestra Apostolica sedes docet, atque prędicat.

¶ Oēs ergo sacerdotes sequētes doctrinã apostolicæ sedis vestræ, ita credunt, & confitentur, & prædicant. Vnde properauimus hoc ad notitiã deferre vestræ sanctitatis per Hypatiū, & Demetrium, beatissimos episcopos, vt nec vestram sãctitatē lateãt, quæ quibusdã paucis monachis male, & iudaice sm Nestorij pfidiã denegata sūt.

¶ Petimus ergo vestrū paternū affectū vt vestris ad nos destinatis literis, & ad sanctissimū episcopū huius almæ vrbis, & patriarchã vrm fratrē, [l] quoniã & ipse per eosdē scripsit ad vestrã sanctitatē, festinans in omnibus sedem [m] sequi apostolicã beatitudinis vestræ, manifestum nobis faciatis, q omnes, qui prædicta recte confitētur, suscipit vestra sanctitas, & eorū, qui iudaice ausi sunt rectã denegare fidē, condemnat perfidiam. Plus n. ita, & circa vos omnium amor, & vestræ sedis crescet auctoritas, & q̃ ad vos est vnitas sanctarū ecclesiarum, inturbata seruabitur, quando per [5] † vos didicerint omnes beatissimi episcopi eorum, quæ ad vos relata sunt synceram vestræ sanctitatis doctrinã. Petimus autem vestram beatitudinē orare pro nobis, & Dei nobis acquirere prouidentiam.

Item subscriptio talis fuit.

Deitas te conseruet [n] per multos annos sancte, [6] † ac religiosissime pater.

Sequitur residuum epistolæ Papæ.

Liquet [o] igitur Imperator gloriosissime (vt lectionis tenor, & legatorum vestrorum relatio patefecit) vos apostolicis eruditionibus studere, cum de religione catholicæ fidei ea sapitis, ea scripsistis, ea protulistis, ea populis fidelibus publicastis, quæ (sicut diximus) & sedis apostolicæ doctrina, & sanctorum patrū veneranda de-

1 † Quid dimidias mē datio Christū? totus veritas fuit Tertul. lib. de carne Christi.
2 † in⁹ substãtia. Christus. n. quatenus ex patre genitus, matrē non habet quatenus, ex matre, patre caret Dion. Gothof.
3 † Nouel. 131. ca. 1. l. 13. de episc. & cle.
4 † Hoc addit, vt excluderet ꝓphetinū, secundum conciliabulum verus q̃ cōciliū. Dion. Gothof.
5 † Per nos Halo.
6 † al. sanctissime.

bundet.] Alias *riget.*
Cælum] i. cœlestis mundo imperator cælum significat hic, quasi iuxta virginitate quietos fœderentur.
montes.] idest hi qui ... vitæ sunt.
colles. Hi qui inferiores sunt.
iunditatem] Hoc ... 28. c.
Apud hoc ait Iob.

c. No. q̃d quis ... condemnat. ... confess. l. ... *rum.* Proprium ... Az9.
concedi. Intelligitur.
... hucusq. ...] contra ... posita. l. 3. So...
Receptis. Præstito ... sacramento, vt 23. cap. pessimam.
vnitate.] Dicit ... Imperatori. ... Interpretatio. Cõ...
Vide Tertul. lib. de ... scrip. vide Vincent. ... adversus ... nouationes.
... Christus dicit ... χαριν της ὑπο... ... πατρος.
... versi 5.
... tot defecerunt ad ... teros, vt & ... Nysseno, Constantinopolitano, Ephesino, Chalcedonensi & Romano, & omnibus symbolis.
a Sculca.

decreuit auctoritas, & nos confirmauimus [1] † oībus Opportunum est ergo voce exclamare prophetica,* Iucundetur tibi, & abundet [a] cœlum [b] desuper, & effundant montes [c] iucunditatē, & colles [d] lætitia lætabuntur. Hæc igitur tabulis cordis fideliter scribere, hæc vt pupillas oculorum conuenit obseruare. Neq; enim quisquam est, in quo Christi charitas seruet, qui tam rectæ, tam veræ confessionis vestræ fidei refragator existat: cū euidenter impietatem Nestorij, Eutychetisq; & oīum hæreticorum dānantes, vnam veram catholicam fidem Dñi, & Dei nostri saluatoris Iesu Christi magisterio institutā, & propheticis, apostolicisque prædicationib. vbique diffusam, & Sanctorū per totum orbē cōfessionib. roboratam, patrū, atque doctorum sententijs adunatam, & nostræ doctrinæ consentaneam, inconcussè, atq; inuiolabiliter deuota Deo, & pia mente seruatis. Soli etenim professionib. vestris [2] † reuerlantur, de quib diuina scriptura loquitur dicens, Posuerunt mendacium [e] spē suam, & mendacio operiri sperauerunt.* & iterum, qui secundum prophetā dicunt domino, Recede [f] a nobis, vias tuas scire nolumus.* propter quòd Salomon dicit, Persemitas propriæ culturæ errauerunt, colligunt autem manib. infructuosa. Hæc est igitur vera vestra fides, hæc certa religio, hoc beatæ recordationis (vt diximus) patres oēs, præsulesque Romanæ ecclesiæ, quos in omnib. sequimur, hoc sedes apostolica prædicauit hactenus, & incōcussè custodiuit. huic cōfessioni, huic fidei quisquis cōtradictor extiterit, alienum se ipse [g] à sancta cōione, alienū ab ecclesia iudicabit esse catholica. Nos n. Cyrū [h] cū sequacibus suis in Romana inuenimus ciuitate, qui de Acumiensi [3] † monasterio fuit: quos apostolicis persuasionib. ad rectam fidē, & veluti oues, quę perierant errantes, ad ouile contendimus reuocare, ut inimicū, aut agnoscāt fm prophetā linguę balbutientes, loqui quæ ad pacē sunt. At nō credentes aut,* per nos primus apostolorū Esaię prophetæ * verbum dicit,[4] Ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis, [5] † quas succendistis. [i] Sed obduratū est cor eorū (vt scriptū est (vt nō intelligerēt, & pastoris [k] vocē oues, quæ meæ nō erāt, audire minime voluerūt, in qb. obseruātes ea, q̃ ab ipsorū sunt statuta Pōtifice, eos minime in nr̃a cōione recipimus, & ab oī ecclesia catholica esse iussimus alienos: nisi errore dānato, doctrinā nr̃am quanto ocyus sequi habita regulari professione signauerint. Aequū quippe est, vt q nr̃is minime obediētiā accōmodāt statutis, ab ecclesijs habeantur extorres. Sed quia gremiū [l] suū, nunquam redeuntib. claudit [6] † ecclesia,[7] † obsecro clementiā vestrā, vt si proprio deposito errore, & praua intētione depulsa, ad vnitatē ecclesiæ reuerti voluerint, in vr̃am cōionē receptis [m] indignationis vestrę remoueatis aculeos, & nobis intercedētib. benignai animi grām cōdonetis. ¶ Deum aūt, & Saluatorem nostrū Iesum Christū exoramus, quatenus lōgæuis, & pacificis vos dignetē custodire tēporib. in hac vera religione, & vnitate,[n] & veneratione apostolicę sedis: cuius principatū, vt Christianissimi,[8] † & pij conseruatis in oīb. Præterea, serenissime Principū, laudamus legatorum vestrorū personas Hypatij, & Demetrij fratrū, & coepiscoporum nostrorum: quos clementię vestrę gratos fore ipsa manifestauit electio. Nam tantæ causæ pondus, nō nisi perfectis in Christo potuisset iniungi; tantæ vero pietatis, tantæ reuerentiæ plenos affatus nisi per amantes minimè dignaremini destinare. ¶ Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei patris, & communicatio sancti spiritus, sit semper vobiscum piissime fili. Amen.

Item subscriptio.

Omnipotens Deus regnum vestrum, & salutem vestram perpetua protectione custodiat gloriosissime, & clementissime fili [9] † Imperator Auguste. Da Romæ 8. Cal. April. D. N. Iustiniano PP. A. 4. & Paulino V. C. Coss. 534.

[o] *Imperator Iustinianus Augus.*

CVm recta atque irreprehēsibilis fides, quā prędicat sancta Dei catholica & Apostolica ecclesia, nullo mō innouationem [p] recipiat: nos sequentes sanctorū Apostolorum, & eorum qui post eos in sanctis Dei ecclesijs conuersati sunt, dogmata, iustum fore existimauimus, cunctis manifestū facere, qualiter de fide, quæ in nobis est, sentiamus, insistētes & adhærētes traditioni & confessioni sanctæ Dei ecclesiæ cathol. ¶ Credētes. n. in patrē & filiū, & sanctū spiritū, vnā essentiā in trib. hypostasib.[1] seu subsistētib. personis, adoramus vnā deitatē, vnā ptātē, trinitate cōsubstantialē. In vltimis aūt dieb. confitemur vnigenitū Dei filiū, Deū de Deo, filiū ex Deo, ante sęcula & sine tpe ex patre natum, coęternū patri, ex quo oīa & per quem oīa, descēdisse de cœlis, incarnatū esse ex Spiritu sancto & sancta gloriosa & sēp virgine Maria, hominē factū esse, crucē ptulisse, sepultū [r] fuisse, & resurrexisse, tertia

7 † Cōtrini cordis hoc locauitum nō patitur repulsam Cyprianus de Cana Domini. In vltimis Dei pēnitentia non excludit, nec vlla hora sera est vel cōpunctio dum... Idē de passione. Adde ex decreto ei... Gothof.
8 † Hoc epitheton diebus ... reges Galliæ Goth.

9 † Resti... facietum antistites solent ita oues appellare. P. 1. Corint. 4. ver. 14. ad Philemo versu 10.

tertia die; vnius & eiusdem miracula & passiones, quas sponte in carne sustinuit, & agnoscentes. Neq; .n. alium Deum verbum nouimus, alium Christum, sed vnum & eundem consubstãtialem patri secundũ diuinitatẽ, & cõsubstantialẽ nobis secũdũ humanitatẽ. Mansit namq. trinitas ẽt post incarnatum vnum ex trinitate Dei verbũ. Neque .n. quartę [a] personę adiectionẽ recipit sancta Trinitas.

¶ Hæc igitur cum ita se habeãt: anathematizamus oẽm hæresim, præsertim verò Nestorium Anthropolatram, [b] diuidentem vnum dominum nřm Iesum Christum filium Dei & Deum nřm: nec disertè & secundũ veritatẽ confitentẽ sanctã gloriosam semper virginẽ Mariam theotocon esse, hoc est Deiparã. sed aliũ esse dicentẽ Deũ ex Deo patre, aliũ qui ex sancta semper virgine Maria natus est, hunc autẽ gratia & proximitate, quam habuit cum Deo verbo, Deũ factum esse. Neque verò Nestorium solum sed & Eutychen [c] mentecaptũ, phantasiam inducentem negantem aũt veram ex sancta semper virgine & Deipara Maria incarnationẽ, hoc est nostram salutẽ, neq; confitentem per oĩa consubstantialem patri secundũ diuinitatem, & consubstantialem nobis secundũ humanitatẽ. Simili mõ & Appollinarem animi[...]ã seu psychophthoron, [d] dicentem, Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei & Deum nostrum inanimem esse, & confusionẽ seu perturbationẽ superducentem inhumanationi vnigeniti filij Dei. Sed & oẽs qui idẽ cũ eis sentiunt. Si n. aliqui post hanc nostram prę monitionẽ, certò & liquido id cognoscentib. & competentibus locorum episcopis Deo amantissimis, inuenti fuerint posthac in contraria his opinione esse: hi nullius [e] indulgentiæ expectent, veniã. iubemus enim tales, tam quàm confessos hæreticos, competenti animaduersioni subiugari. Dat. 528.

[f] Idem Imp. Constantinopolitanis.

CVm saluatorem & dominum omniũ Iesum Christum verũ Deũ nostrũ colamus per oĩa, studemus ẽt (quatenus datũ est humanę mẽti assequi) imitari eius condescensionem [g] seu demissionem. Etenim cũ quosdam inuenerimus morbo [h] atq. insania detentos impiorum Nestorij, & Eutychetis, Dei & sanctæ catholicæ & apostolicæ ecclesię hostium, nẽpe qui detrectabant sanctam gloriosam semper virginem Mariã theotocon siue deiparam appellare propriè [i] & secundũ veritatẽ illos festinauimus, q̃ sit recta Christianorum fides, edocere. Nã hi incurabiles cũ sint, celantes errorem suum passim circumeũt, (sicut didicimus) & simpliciorum animos exturbant, & scandalizant, ea astruentes, quę sunt sanctę catholicæ ecclesiæ contraria. Necessariũ igitur esse putauimus, tam hæreticorum vaniloquia & mendacia dissipare, quàm oĩbus insinuare, quomodo aut sentiat sancta Dei catholica & apostolica ecclesia, aut prædicent sanctissimi eius sacerdotes, quos et nos sequuti manifesta constituimus ea, quæ fidei nostrę sunt non quidem innouantes [k] fidem, (quod absit) sed coarguentes eorum insaniam, qui eadem cũ impijs hæreticis sentiunt. Quod quidem & nos in nostri imperij primordijs pridem satagentes cunctis fecimus manifestum.

¶ Credimus itaque in vnum Deum omnipotentem, & in vnum dominum Iesum Christum filium Dei, & in Spiritumsanctum, vnã essentiam in tribus [l] hypostasibus siue subsistentibus personis, adorantes vnã deitatem, vnam potestatem, trinitatem consubstantialem. In vltimis autem diebus confitemur dominum nostrum Iesum Christum vnigenitum Dei filium ex [m] Deo vero Deum verum, ante [n] secula & [o] sine tempore ex patre [p] natum, & coæternum [q] patri, ex quo omnia, & per quem omnia, qui descendit de cęlis, incarnatus de Spiritu sancto

a Sensus est, Trinitati per incarnationẽ verbi non accessisse quartam personam, q Marcion. & Photinus voluere. [...] Mario Victorino aduersus Arriũ l. [...] fol. 9[...]. non est quaternio in trinitate. Vide Rustic. Diacon. aduersus acephalos fol. 745. 758. nullus vnq Christianorũ dixit q a quaternionẽ colimus, aut quationẽ, vel seniorem, Rusticus, ibi fol. 746. τριάδα ὁμοούσιον προσκυνοῦντες, τέταρτον τῷ ἀριθμῷ οὐκ ἐπιφέρομεν, Procl. in epi ad Arm.

b Vide l. 6. § 2. inf. eo.

c Hic differentiã naturarum, ille vnitionem earum abiurat. Rust. eo dicto loco.

d Is est negantẽ animã in Christo fuisse Fulgentius l. ad Trasimundum [...] Vincentius a[...] profanas nationes. De appollinari [...] Tertull. [...] de [...] leg. 5. l. 2. § 6. § 2. & 3. & sequens inf. de hæreticis, Epiph. [...] tom. 2. hæresi. 76. Ruffinũ li. 2. c. 20. Sozomenũ 6. hist. 26. & 27. Theodoretum 5. c. 3.

e Pennẽte p[...], ad mitti vol[...], sed tñ detrudi p[...] carceres, [...] non patet, ne quidẽ pœnitenti [...] sententia [...] hære[...] versi. sed qu[...] ra.

f Constitutio nanc[...] stionem Latinã [...].

g συγκατάβασιν.

h Hæresis, morbus atque insania.

i Nestoriani Christotocon fatebant[...] D[...] de Maria nasci non potuisset in [...] [...] Anastasi[...] Dei genitricẽ ac [...] humanę natu[...] post [...] Christi [...] sol. 6[...] [...] ter [...] quib[...] ẽ. peperit. Vincent. [...] Lirinensis. fol. 632.

k [...] nihil innouando.

l Trinitas ex scripturis ita probatur, [...] no ẽ [...], Io. 5. vers. 16. [...] ter [...] patet, ibi. vers. 37. Illi duo [...].

[...] lo vers. 7. Marc. [...] ab vtroq; spiritus ἄλλος, i. alius Io. 14. vers. 16. Hi τρεῖς, i. tres esse dicũtur. 1. Io. 5. vers. 7. & tñ vnũ. Augustin. de vera innocentia, quã ait, vnum Arriũ pcellit, quũ ait, sumus, Sabelliũ strauit. Idẽ 5. de hæresib. 7. quom dico vnũ audiat Arrius, q dico sumus audiat Sabellius sumus, Vigilius: dicẽdo ego & pater, discernit q Sabellius male confundit, addendo vnum, vnit quòd male Arrius discernit.

m Vide l. 2. §. 1. sup. eo.

n ἐν ἀρχῇ, Io. 1. vers. 1. πρὸ πάντων, Col. 1. vers. 17. πρὸ καταβολῆς κόσμου, 1 Ephes. 1. vers. 4. 2. Pet. [...] vers. 20. σήμερον. i. hodie, & semp. Ps. 2. Act. 13. vers. 33. Heb. 1. vers. 5. χθὲς καὶ σήμερον Heb. 1. vers. 10. no fuit tpe quando non fuit.

o Fuit n ante tẽpora & ab eo cõditæ res omnes creatæ Ioa. 1. vers. 3. Col. 1. vers. 16. Heb. 1. vers. 10.

p Eo respectu ἀμήτωρ, vt incarnationis intuitu ἀπάτωρ. Lactantius 4. c. 13. Aug. 5. de hæresib. vnus sine coniuge pater alius sine matre filius.

q Nunquam pater sine filio, quia nunq̃ sine verbo, nunq̃ sine virtute, nunq̃ sine sapien-

sancto & sancta gloriosa & semper [a] virgine Maria, & inhumanatus, siue homo factus est, & passus crucẽ pro nobis sub Pontio [b] Pilato, sepultus est, & resurrexit tertia die. Vnius ac eiusdẽ passiones & miracula, quæ sponte ptulit in carne, agnoscentes, Non.n. aliũ Deum verbum, & alium Christum nouimus, sed vnũ & eundẽ, cõsubstantialem patri ẽm deitatem, & consubstantialem nobis ẽm humitatẽ Vt enim est in diuinitate pfectus, ita idẽ ipse & pfect' ẽ i humanitate. Nã eius ẽm hypostasin seu ẽm personam vnitatem suscipimus & confitemur. Mãsit enim trinitas & post incarnatiõnẽ vnũ ex trinitate Dei verbũ. Neq; enim quartæ [c] personę adiectionem admittit sancta trinitatis.

¶ His ita se habentibus, anathematizamus omnem hæresim, præcipuè verò Nestoriũ anthropolatram, [d] & qui eadem cũ ipso sentiunt vel senserunt, qui diuidunt [e] vnum dominũ nostrũ Iesum Christũ filium Dei & Deum nostrum, & qui non confitentur propriè [f] & ẽm veritatẽ sanctam gloriosam & semper [g] virginẽ Mariam theotocon seu deiparam, idest Dei matrem, sed qui duos [g] filios dicunt, vnum ex Deo patre Deum verbum, alterũ ex sancta semper virgine Deipara Maria, gratia & habitudine & propinquitate, quam Deo verbo hẽt, natũ esse, & qui negant nec confitentur dominum nostrum Iesum Christũ filium Dei & Deũ nostrũ incarnatum, & hominẽ factũ, & crucifixum vnum esse ex sancta & consubstantiali trinitate. Ipse enim solus est coadorandus & conglorificandus patri & sancto spiritui.

¶ Anathematizamus & insuper & Eutychetem mente captum, & qui cũ eo sentiunt, aut senserunt, qui phantasiã introducunt, negantq; verã natiuitatem seu generationẽ domini & saluatoris nostri Iesu Christi ex [i] sancta virgine & Deipara, hoc est nostram salutem, & qui [k] nõ cõfitentur ipsum consubstantialem [l] patri, ẽm deitatẽ, & cõsubstantialem nobis secundum humanitatem.

¶ Similiter aũt anathematizamus & Apollinariũ psychophthoron [n] siue animicidam, & qui cum eo sentiunt, vel senserunt, qui dñt inanimem, hoc est animę humanę expertẽ, esse dñm nostrũ Iesum Christum filium Dei & Deũ nostrũ, & qui confusionem aut conturbationem introducunt & inuehunt in vnigeniti Dei filij inhumanationem siue humanitatẽ, & oẽs postremo, qui eadem cũ ipso senserunt, aut sentiunt. Dat. Id. Martij, Cõstatinop. D.N. Iustiano PP. A. III. Coss. 533.

Scriptum est superius edictum eodem exẽplo Ephesijs, item Cæsariensibus, item Cyzicenis, Amidenis, Trapezõtijs, Hierosolymitanis, Apameis, Iustinianopolitanis, Theopolitanis [m], Augustanis, Tharsensibus, Ancyrenis.

Idem Imperator Epiphanio sanctissimo, ac beatissimo Archiepiscopo regiæ huius vrbis & œcumenico Patriarchæ.

COgnoscere volentes tuam sanctitatem ea omnia, quæ ad Ecclesiasticum spectãt statum, necessarium duximus hisce ad eam vti diuinis compendijs, ac per ea manifesta eidem facere, quæ iam moueri cępta sunt, quanquam & illa eandem cognoscere sumus persuasi. Cũ itaque comperissemus quosdam alienos à Sancta Catholica & Apostolica Ecclesia, impiorũ Nestorij & Eutychetis sequutos deceptionem, diuinũ ante hac promulgauimus edictum, (qđ & tua nouit sanctitas) per quod hæreticorũ furores reprehendimus, ita vt in nullo quouis omnino immutauerimus, immutemus, aut prætergressi simul (eum qui nunc vsque coadiuuante Deo seruatus est) Ecclesiasticum statum (quemadmodum & tua nouit sanctitas) sed in omnib. seruato statu vnitatis sanctissimarum ecclesiarũ cum ipso [q] sanctissimo Papa [r] veteris Romæ, ad quem similia hisce præscripsimus. Nec [s] enim petimus, vt quidquam eorum quæ ad Ecclesiasticum spectant statum, non etiam ad eiusdem referatur beatitudinem, quum ea sit caput omnium sanctissimorum Dei sacerdotum, vel eo maximè quòd quoties in his locis hæretici pullu-

lula-

...entis esse potuit ... Nec ... Deus ... hodie ... & pater, sed ... Deus ... pater ... est ... , *Agnellus* ...

a ἀεὶ παρθένου.
b Procuratore Cæsaris in Syria *Tacitus* ... 15 ... Noricum ... Mercatore l. *Notata*.
c Aut quintam, aut ... *Rust.* ...
d Ideoque non tanquã hominẽ cũ verbo coadoramus, ne ... speciem ... Cyrillus *apud Vigilium* 5 non coadorandus ... ait ... alte... & vnus. *Rustic.*
e Naturam ... diuidebat ... differentia ... negabat *Rust.* ...
f De eo d... huius ... initio.
g ἀεὶ παρθένος.
h Nota dogma Nestorij.
i Sed ex cœlo, vt Valens, & Marcion ... *Tertull. aduersus Marcionem, & aduersus Valentinianos Vigilium libro 3.*
k Nota dogma Eutychetis.
l Negant consubstantialem, qui per vnitionem, potestate diuina, confusionem naturæ introductã existimant.
m V. l. 3 § 2. sup eo. ... Deiciea ... appellatur quod ipsum Deum ... sed ... Rust. ... N ... 42 c. 1.
n Antioch ... ciuitas euersa instaurata à Iustiniano Theopolis nomẽ assumpsit ... centum anno imperij ... vide Cuiac. ... & ad Nouellam 7 in fine.
Latina interpretatio Græca cõsonans.

θείας συλλαβαῖς ... συλλαβαῖς ... compendijs. Est ... hac lex quasi compendium edicti ... à Iustiniano ... Sacrapices ... dicam alibi ... intelligit

...Cyrilli ... Cypriano ... presb. ... & diaconi Romanæ ... *Cypr.* ... 7. ... Athanasius ... *Apolog.* ... Papa ... *apud* ...
q Hinc illud Ammiani libro 15 ... (Constantium intelligit) Athanasio ... licet ... impleret ... Athanasium ... detectũ a b Arrianis) tamen authoritate, qua potiores vrbis æternæ episcopi ... batur ardenti.

συλ-

Iulianist, & sententia, & recto iudicio illius venerabilis sedis coerciti sunt. Ideoque ex præsentibus, diuinis nostris breuiculis, [a] sciet tua sanctitas quæ a nobis proposita sūt quā & q̄b. studio est pessimè interpretari quæ à nobis statuta sunt, comprehendetur.

¶ Pauci quidam infideles & alieni à sancta Dei Catholica & Apostolica Ecclesia cōtradicere Iudaicè ausi sunt aduersus ea, quæ ab omnibus sacerdotibus rectè obseruanē probantur, & annuncianē, negātes Dn̄m nr̄m Iesum Christū vnigenitū filium Dei, & Deū nostrū incarnatū ex Spiritusācto, & sancta gloriosa, semp virgine, & Deipara, & hominem factū & crucifixū, vnū esse sanctæ, & consubstātialis trinitatis, coadorādum & conglorificandum [c] patri, & sanctospiritui, consubstantialē patri s̄m Deitatē [d] consubstantialē nobis eundē s̄m humanitatē, passibilē carne, eundem impassibilē Deitate. Recusantes Dn̄m nostrū Iesum Christū vnigenitū filiū Dei, & Deū nostrum fateri, vnum esse sanctæ, & consubstantialis trinitatis, manifestè deprehenduntur impij Nestorij sequi prauam doctrinā secundum gratiā [e] dicentes filium Dei, & alium Deū verbum, & alium [f] Christum dicentes, quos anathemate dānamus, eorum etiam dogmata, eos etiam, qui eadem cum ipsis senserunt, aut sentiunt, vt alienos à sancta Dei Catholica, & Apostolica Ecclesia.

¶ Et reuerendissimi sacrorū monasteriorū archimandritæ [g] sequentes sanctorum patrum traditionē (ea scilicet fide vt nihil omninò ante hac immutauerint, aut hodie immutent, ab eo qui nunc vsque sicuti dictum fuit, obtinuit ecclesiastico statu) vnanimiter fatentur, & cum gloria annunciant Dominum nostrum Iesum Christum vnigenitum filium [h] esse, & sine tempore [i] ex patre genitum [k] & in nouissimis [l] diebus descendisse [m] ex cœlis, & incarnatum ex Spiritusācto & sancta gloriosa semper virgine, & Deipara Maria, & hominem factum, & crucifixum, vnum esse sanctę, & consubstantialis trinitatis. Consubstantialem .n. ipsum scimus patri secūdū Deitatē, & consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem, passibilem carne, eūdem impassibilem Deitate; quemadmodū .n. est in Deitate perfectus, sic idem in humanitate perfectus. Ideoque eam quę est secundum hypostasim [n] vnionem [o] amplectimur, & confitemur, quemadmodum etiam vnigenitus filius verbum Dei ante sæcula & sine tēpore ex patre genitus: Idē quoque in nouissimis diebus descendit è cœlis & carnē assumpsit [p] ex Spiritusancto, & sancta, gloriosa & Deipara Maria, & homo factus idest Dominus noster Iesus Christus propriè & secundum veritatē Deus est ita & sanctam, semper virginem Mariam propriè & secundū veritatem matrem Dei dicimus non [q] quòd Dei verbum principium ex ipsa sumpsit sed quia in nouissimis diebus descendit ex cœlis, & ex ipsa incarnatus, & natus, & homo factus est, quem confitemur, quemadmodum dictum est consubstantialem patri secundum diuinitatem, & consubstantialem eundem nobis secundum humanitatem, eiusdem miracula, & passiones, quas vltro sustinuit in carne, confitentes.

¶ Hęc igitur sunt in quibus per diuinum nostrum edictum hæreticos coarguimus, cui diuino edicto, vel omnes reperti hic verissimi Episcopi, & reuerendissimi Archimandritæ cū tua sanctitate subscripserunt.

¶ Sequentes in omnibus sancta quatuor concilia & quæ ab vnoquoque eorū constituta [r]. Nicœnum [r] 318. patrum, & huius regiæ [s] 150. & Ephesinum prius, & Chalcedonense manifestè omnibus (qui vna nobiscum sentiunt) fidelibus sāctæ, Catholicę, & Apostolicę Ecclesiæ traditam

a συλλαβῶν.
b μονογενή, vt c. inf. e. [illegible] Ioan. in Euang. 1. ver. 14. dicitur etiā πρωτότοκος. Lucæ 2. ver. 7. Heb. 1. ver. 6. [illegible] primogenitus, nō q̄ post eū alios [illegible] sed quia [illegible] nullum Maria peperit. Sicut [illegible] [illegible] seu primus dicitur [illegible] [illegible] l. [illegible] de verb. [illegible] l. 92. ff. de verb. sign. & [illegible] l. [illegible] l. 155. ff. de verb. sign.
c [illegible] καὶ συνδοξαζόμενον. Hinc igitur negant Pneumatomachi, Spiritumsanctū patri & filio conglorificandū, vt Basilius libro de Spiritusancto c. 27. 28. [illegible] legimus Nestorium docuisse hominem verbo coadorādum, tanquam alterum alteri, non sicut vnū Russicus citra [illegible].
d [illegible] lud, [illegible] habitat, πλήρωμα τῆς θεότητος. Coloss. 2. ver. 9. dicitur [illegible] Dei [illegible]; Pau. Rom. 1. vers. 20.
e Verbū nō [illegible] filius [illegible] nos. Nos adoptione filij [illegible] natura, [illegible] [illegible] est Christus, sed secundū carnē [illegible] adu. Arria.
f Et sic d. ix.
g Tyrannis primos Christianos coegit ἐν ταῖς [illegible] i. speluncis [illegible]. Eorum primi archimandritæ [illegible].
h Male Arrius de verbo, [illegible] tempus, quando non fuit.
i [illegible] exinente male A[illegible] [illegible].
k N[illegible] [illegible] ingenita.
l Heb. 1. ver. 1. ex [illegible] voce videntur hausisse errorē suum qui Pauli ætate docebant diē Christi instare. 2. Thess. 2. ver. [illegible] inf. nouiss. [illegible] intelligitur [illegible] τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου. Gal. 4. vers. 4. [illegible] Ep[illegible] ad Ephes. 1. ver. 8. & 9. [illegible] tamen [illegible] loci.

n ὑπόστασις persona Heb. 1. vers. 3. hinc vnio hypostatica: verbū propriè est plena caro [illegible] personā ei non adiicit, sed ei vnitur.
o ἕνωσις aliud vnitio aliud vnitas ἑνότης. vnio, seu vnitio [illegible] vnitas in Christo est, vnitio, nō vnitas naturarum. Hæc, n[illegible] [illegible] non præsupponit. Illa p̄supponit p Matth. 1. ver. [illegible] ff. & hic & illic particula [illegible] virtutem Spiritus sancti significat, non substantiam. Et scholastici notāt particulā de, hic significare causam efficiētem, respectu Mariæ, materialem.
q Hoc velle videtur Maria [illegible] Θεοτόκος, non q̄d Deū ab æterno genuit, nō q̄d hominem nudū peperit, qui postea Deus, sed q̄d sacrosanctū mysterium vnitione naturarū indiuisibili facta, hominem ita parere non potuit, quin & Deus quoque ex [illegible] nasceretur.
r Nycæna synodus Arrium sub Constātino: Constantinopolitana Macedoniū sub Theodosio seniore, Ephesina Nestoriū sub Theodosio iuniore, Chalcedonensis Eutych. Dioscorū & [illegible] Nestorianos [illegible] Marciano, hæreticos dānauit. Hæc quatuor concil. a præcipuis [illegible] [illegible] [illegible] Chalcedonensis pr.
s Constantinopolitani [illegible].

intelligit.
a Vincentius Lyrinensis. Nullus ne in Ecclesia Christi profectus habebitur religionis? habeat plane, & maximus: sed ita ut veram sit profectus fidei non permutatio. crescat in scientia, sed in suo dumtaxat genere, eodem dogmate, eodem sensu, eadem sententia. *Et post.* Quid unquam aliud conciliorum decretis enisa est, nisi ut quod antea simpliciter, lentius, & securius credebatur, hoc idem postea diligentius, instantius, & solicitius crederetur? &c. quæ ibi vide.
b ἀειπαρθένον, ante partum, & in partu (scriptum est enim Virgo pariet: sed & illud, Virum non cognosco: sed & illud, Priusquam ipsi conuenirent inuenta vterum ferre. *Matth.* 1. *ver.* 18.) adde, & post partum. nec ferendi sunt, qui abutuntur illis locis non cognouit eam, donec peperit primogenitum, Ecce mater tua: ecce fratres tui foris stāt. Et quod Iacobus frater Domini dicitur: Placent qui Ezechielis caput 44. hic accommodant: Porta hæc clausa erit, & nō aperietur, & vir non transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam: vt merito eos qui id negent ignorantia scriptorum labi, Epiphanius scripserit *lib.* 3. *tom.* 1. *hæres.* 72.
c διὰ τῆς σχέσεως. Hæc verba non reperio in epistola Procli ad Armenios. Porro is sensus: Filius est vnus ex Trinitate, non quatenus substantia aut Deus, sed quatenus Filius. vox Filij relatiua ad Patrem: vox Deus idem cum Patre, Tertullian. aduersus Praxeam: Tres non statu, sed gradu: non substātia, sed forma: non potestate, sed specie. Hinc illæ enunciationes falsæ apud scholasticos, Essentia essentiam, Essentia personam, Persona essentiā generat, sed illa vera est, persona personam.
d δίπτυχον, legitur dyptichis, in l. 1. *Cod. Theodos. de expens. ludor. lib.* 15. actione 14. concilij Chalcedonensis, & actione 4. quintæ Synodi: & antiqu. interpretes Horatij. qui tabellas interpretatur, epistolas diptychas. *vi. Suidam in verbo* δίπτυχα. De polyticis dicam *ad l.* 2. *infra de discuss. lib.* 10. *tit.* 30. *pers. Cuiac.* 4. *obseruat.* 27.

tam regulā fidei, hoc est, sanctam formulā, seu symbolū tenem⁹, & custodimus à 318. sanctis Patribus expositā, & illud quod in hac regia vrbe 150. sancti Patres apertius exposuerunt; Non [a] q̄ defectuosum esset prius, sed q̄m veritatis hostes partim subuertere cœperāt, sancti Spiritus Deitatē, partim ex sancta sēper virgine Maria, Deipara, verā incarnationē Dei verbi negauerūt. Propterea scripturæ testimonijs idem symbolū supradicti 150. sancti Patres apertius exposuerunt, idq; & aliæ oēs sanctæ synod⁹, 1. Ephesina prior, & Chalcedonēsis eandem fidē sequētes susceperunt, & custodiuerunt, sanctā, gloriosam semper virginem [b] Mariam Deiparā publicarunt, & non confitentes eam Deiparam anathemāte ꝓcelluerūt, similiter anathematizarunt eos, qui aliud symbolū, aliamve sanctam formulam traderent, præter eam quæ à 318. sanctis patrib⁹ exposita esset, & explicata, & corroborata à 150. sanctis patrib. in hac regia vrbe congregatis. Et quidē Ephesinū prius impium Nestorium, & eius dogma sustulit, & anathematizauit. Adhæc eos qui cum eo senserunt, & sentiunt, & qui consenserunt, & consentiunt. Chalcedonense verò sanctū concilium dānauit & eiecit è sanctis Dei ecclesijs, & anathematizauit impium Eutychem, eiusq; dogmata, & qui eadem cum illo senserunt, & sentiunt, & qui consenserunt eidem, & consentiunt, & omnes hæreticos, eorumq; dogmata, & qui cum illis senserūt, & sentiūt anathematizauit: pariter anathematizauit Nestorium, s. eiusque dogmata, & eos qui cum eo senserunt, & sentiūt, eosq; qui cum eo consenserunt, & consentiunt. Chalcedonense verò sanctum Concilium, Magni Procli ad Armenios conscriptā Epistolā, (q̄ oporteat Dñm nrm̄ Iesum Christū filium Dei, & Deum nrm̄ vnū sanctæ Trinitatis per propriam [c] relationem, suscepit, & confirmauit. Quæ supradicta quatuor sancta cōcilia, si negligimus, aut ea q̄ his cōstituta, damus licentiā damnatis ab ijs hæreticis, eorumque dogmatibus suam pestē rursus in sanctis Dei Ecclesijs ostēdere. Optādum itaque, vt q̄d nondum contigit fieri, hoc aliq̄n contingat. Idque eò magis q̄ supradicta quatuor sancta concilia, speciali cōfessione hęreticos, eorūq; dogmata dānarūt. Ideoq; si qs ab vno supradictorū sanctorū conciliorū dissentiāt, palam est, eum amplecti dogmata à sāctis illis patribus damnata, & anathematizata. ¶ Nullus itaque frustra nos tui bet spe vana innixus, qua si nos contrarium à supradictis quatuor concilijs fecerimus, aut faciamus, aut fieri à quibusdā permittamus, aut abolendū tandem sanctorū quatuor conciliorū p̄ā memoriā ex dictis Ecclesiæ diptychis [d] sustineamus. Oēs enim q̄ ab ijs dānati, & anathematizati sunt, & damnatorum dogmata, eosque, qui eadem ac ipsi senserunt, aut sentiunt, anathematizamus. ¶ Itaq; bene precef nobis, & nostro imperio beatitas tua, oēs de nr̄a intētione, & nr̄o erga irreprehensibilē fidem studio, docens, & certiores faciens. Dat. 7. Cal. April. CP. D. N. Iustinianus. P.P. A. III. Coss. 533.

TITVLVS V.

De sacrosanctis ecclesijs, [1]† & de rebus, & priuilegijs earum.

Quilibet in sua vltima volūtate, libere pōt de bonis suis catholico collegio relinquere, prolibito volūtatis, B. Codicis,

DE SACROsanctis ecclesijs, & de rebus, & priuilegijs earum.

Dictum est sup. de sum. Trin. & fide Cathol. sed quia mater fidei, & religionis est ecclesia, vt j. eo. l. iubemus 2. §. verum, in fi. §. ideò supponit, de sacros. eccl. Et quia res sunt necessariæ ijs, q. in ecclesijs obsecundant diuinis ministerijs. Siquidē q altari seruit, de altari debet viuere. c. cum secundum, ext. de præben. in prin. Ideò subiungit de rebus, in quibus quoniā ecclesiæ multis gaudent priuilegijs, adijcit de priuilegijs earū. Azo. Vel sic secundum Accur. Ecclesia Thessalonicensis excusatur a tributis, vt tamen res aliarum nō dicat suas, vt sic fraudet fiscum, & hoc est, q̄ dicit, sacros. &c. Vel sic. Cum fides, de qua dictū est sup. & religio sit Deo dedita, & ecclesia sit mater fidei, & religionis, vt j. eod. tit. l. iubemus 2. §. verum, in fi. §. cui ecclesiæ opus est rebus tam diuino cultui, quam personarum ibidē seruientiū vsui suppeditātibus, & cum aliæ quoque domus religionis dicātur, i. dedicantur necnon & sine loco, vt quādo relinquitur captiuis, pia actio est, ex quibus scilicet rebus opus est, vt necessitatem habentib. exhibeātur, quibus omnibus in rebus suis, & rerum acquisitione ius impertit singulare: ideò de his dicit.

[1] † 16 *Cod. Theodos.* 2. *adde* j. *De cre.* 48. *No-uel* 37. *sunt aedes Deo consecratæ, quas etiā Dominica appellarūt. Gothofr.*

HAbeat vnusquisque.] CASVS. Titius reliquit collegio B. Nicolai quoquo titulo, quæritur an valeat? vr̃ quod non: quia collegijs non potest relinqui. sed hoc de illicitis intelligitur. licitis verò potest: reddit ratio nihil enim, &c. ¶ No. ex hoc tex. q̄ collegio vnusquisque potest relinquere in vltima voluntate, secundum Bald.

k Vel martyrum.] vel Confessorum, vt inf. l. proxim.
l Sedem.] id est sepulturam.
l Sedem.] Sedes Apostolorum est Ecclesia, quia reliquiæ eorum sunt in ecclesia.
m Concessam.] id est ipsam ecclesiam ad sepeliendum. Vel dic ad morandū laicis in choro cum clericis, dum faciūt officium, vt extra de vi. & honest. cler. cap. 1. Vel habitare in his prohibet, vel contractum in his habere. & inf. proxi.

Vel sic. Collegium catholicū iuridicum potest institui, & ei relinqui, & vltimis voluntatibus defunctorum est fauendum. hoc d. secundum Saly. Vel sic. Collegia ecclesiastica sunt appellata licita, & potest eis in testamento relinqui, & valet relictum, si aliquis defectus non subest. Paul. de Cast.

Imp. Constantin. ad populū.

LEX PRIMA.

HAbeat[a] vnusquisque[a] licentiam, sanctissimo catholico, venerabiliq; concilio[b] decedens bonorum, quod optauerit, relinquere: & non sint cassa[c] iudicia eius. Nihil[d] enim est quod magis hominibus debeatur, quā vt supremę voluntatis, postquā[e] iam aliud velle nō possunt,[f] liber sit stylus,[g] & licitum, quod iterum non redit arbitrium.[h] PP. V. Non. Id. Romæ. Crispo II. & Constanti. II. Cæs. Conss. 321.

Contractus non debet fieri in ecclesia. h. d. secundum veriorem lectu. Baldus. Vel sic. Humana corpora non debent sepeliri cum corporibus Sanctorum Martyrum. Vel sic. Humana corpora non debent sepeliri in ecclesiis. Vel sic. Laici non debent sedere cum clericis in choro. h. d. secundum Salyc.

Imp. Gratia. Valentinianus, & Theodosius AAA. Pancratio Præfec. vrbi.

LEX II.

NEmo[i] Apostolorum, vel martyrū[k] sedem,[l] humanis corporibus existimet esse concessam.[m] P. III. Cal. Aug. Hera. Euchario, & Syagrio Coss. 381.

Martyrum corpora, & ecclesiæ nō sunt in commercio hominū. h. d. secundum Bal.

Impp. Hono. & Theod. AA. præf. vrbi al. PP.

LEX III.

NEmo Martyres[n] distrahat,[o] nemo mercetur.[p] Dat. III. Cal. Mar. C. P. Honor. MP. & Euodio Cons. 386.

Numerus taxatus in ecclesiis præsumitur taxatus secundū facultates ecclesiæ: ideò non excedendus. vnde recepti supra numerum non habent iura, nec priuilegia aliorum canonicorum. hoc d. secundum Bal. Vel sic: In ecclesia non debet esse maior numerus, quā patiantur facultates ipsius. Et si sint aliqui vltra numerum, debet expectari, q̄ moriantur: & in loco eorum debent substitui. Itē recepti vltra numerum, etiam per suffragia potentium, non gaudent priuilegiis eorum, qui sunt intra numerum, quę priuilegia videntur in fauorē ecclesiæ cōcessa. h. d. secundū Pau. de C.

Iidem AA. Nycæ. PP.

LEX IIII.

NOn plures, quàm nongenti[q] quinquaginta decani[r] sacrosanctæ huius amplissimæ[s] vrbis deputentur ecclesiæ:[t] nullique his[u] addendi, vel mutandi, vel in defuncti[x]

a Habeat vnusquisque.] habilis ad testandū.

a Aduerte, q̄ non omnes inhabiles ad testādum de iure cōmuni, de quib. per Glo. in l. si queramus ff. de test. sunt inhabiles in casu istius legis, vide Bar. hic in repetitione ver. de psona relinquētis, Abbatem super rub. ex. de test. versic. sed nunc quęritur.

b Concilio] siue monachorum, siue clericorum. & idem cuicumque corpori licito tamē, vt ff. ad Trebel. l. omnibus. & de l. 1. l. si hæres, §. vicis. & inf. ad Trebel. l. 3. ADDITIO. Quid si relinquat vni de collegio? quid si prælato? quid si ecclesiæ? vide hic per Ioā. Fabrum in Breuiario.

c Non sint cassa] Ob hoc ipsum, q̄ relictū est ecclesię, vel simili collegio, si modo alia rōe b sit vallatū testamētum, vt ĵ. eod. l. generali. & ĵ. tit. 1. l. si qs presbyter. & in Auth. de san. episc. §. si qua mulier, collat. 9. & ĵ. de inoff. test. l. si qn. in prin. aliàs verò si alia ratione deficit, non valet, vt ff. de lega. 1. l. nemo potest. & de admin. tut. l. quidam decedens, in princ. & de condi. Insti. l. quidā in suo, in princ. & inf. vt in pos. lega. l. scire, in fi. & ff. ad Trebell. l. sed sciendum. & ff. de inoff. testam. l. Titia.

a Ex libro 29. tit. 2 l. 1. 2. C. T. & hanc legē repetijt And. Lessetus, q de vario eius intellectu differit.

b Puta solemnitate legali: quā lato. post Bart. non requirit in hoc casu, pōderans dictionem liber.

d Nihil enim.] fauemus relicto gratia eius, cui quid relinquitur, vt dictum est: qui & testantis gratia fauorabile est relictū: vt sequitur.

e Post quam.] scilicet voluntatem.

f Non possunt.] morte superueniente.

g Stylus.] id est dispositio in scriptis.

h Arbitrium.] sine scriptis. Sed cōtra est huic legi, ĵ. de Iudęis l. 1. & de hære. instit. l. collegium. Sed illud in illicitis, quibus non potest relinqui, licet possit cuilibet singulariter de collegio, quando nō est prohibitum ratione sectæ, vel quia non est à lege, vel à Senatu, vel à Principe approbatum, vt ff. de reb. dub. l. cum senatus, ff. de colle. illi. l. illicitum arbitrium. Alia ratio firmi potest. inf. de Iudæis, l. nemo 2. Accurs.

NEmo.] Plana est. Vel pone casum tribus modis, vt no. in glos. seq.

i Nemo Apostolorum.] vel aliorum sanctorum ecclesias, vel reliquias. Quid ergo si ĵ factum fuerit? Respon. extra ordinem punietur, vt ff. de pœnis. l. sanctio legum. Item nihil valet quod agitur, infra de leg. & consti. l. non dubium.

NEmo.] pone casum duob. modis, vt no. in glos.

n Martyres.] id est ecclesias Martyrum. Vel dic id est reliquias.

o Distrahat.] id est vendat, vel aliorum sanctorum ecclesias. vel reliquias. quid ergo, si cōtra factū fuerit? Respon. extra ordinem punietur. vt ff. eo pen. l. sanctio legum. Item nihil valet. quod agitur, vt inf. de leg. & constit. l. non dubium.

c An ordinatus in ecclesia fieri possit, & tenere ant, item quid de iudicijs: vide c. decet in ver. processus, ext. de immunit. eccles. lib. 6.

p Mercetur.] i. emat.

NOn plures.] Pro casu huius l. diuide eam in tres partes. Primò dicit certum numerum esse in ecclesia constituendum. Secundo, quod nulli addantur, eligantur, aut substituantur, donec redeant ad dictum numerum, cum plures sint. Tertiò dicit, q̄ illi, qui sunt vltra numerum, non habeant priuilegium, quod habent intra numerum constituti.

d Dicit Bal. hanc gl. singularē, quod quādo lex vel statutum prohibet aliquid, non adijciēdo pœnam in contueniens, possit puniri arbitrio iudicis.

¶ Ex hac l. nota, q̄ priuilegia cōcessa clericis, censentur concessa, vel fauore ordinis clericalis, vel fauore ecclesiæ, ideò non pñt eis renunciare sm̃ Paulum.

q Nongenti.] cū fortè ibi esset maior numerus, & vltra facultates ecclesiæ.

r Decani.] Decanus dictus à decē, q a decē pest, sed tracta appellatione significat eos, q. dr̃ canonici.

s Amplissima.] s. Cōstantinopolitanæ.

* Decani erant mercatores & corpo ati, qui destinati erant faciēdis sumptib. vt apparet ex nouell. 43. & 59. Licet aliter sentiat Alcia lib. para 1. cap. vlt.

t Ecclesiæ.] scilicet Constantinopolitane. & sic est hæc lex localis, sed idem est hodie, & in alijs ecclesijs, vt pro facultatibus ecclesiæ constituantur, vt ĵ. tit. 1. l. in ecclesijs. & in Auth. de mensura ord. cle. colum. 3. & in Auth. quomodo opor. episco. §. ideo neque, col. 1. & extra de vita, & honesta. clericor. c. quoniam, vt ait scriptura. & in Auth. vt deter. sit num. cler. colum. 1. in princip.

u His.] nongentis quinquaginta. Accurs.

x Defuncti.] qui erant vltra numerum, debent venire ad numerum.

Valeat

a *Pateat copia*. Donec perueniatur ad hunc numerum. sic & sup. de aduo diuer. iudicum, l. petitiones.

b *Nulli alij* quasi dicat, qui vltra prædictum numerum in ecclesia fuerint incorporati id est in eo corpore assignati, non habeant immunitatem, idest, priuilegium.

bus casibus vno ad necessitatem, altero, si ad publi. vtilitatem, vt l. ad instructiones, s. iubemus nullam, & l. neminem inf. eo. Rerum vero ordinariarum subit præter superindictum, quod est ordinarium, vt inf. de ind. l. 1. lib. 10 & de excu. tu. l. vlt. & de mu. pa. l. professio & l. enam, lib. 10. Secus si extraordinarium, vt hic, nisi vt modo dixi, in alijs hoc in prouincialibus dixi, vbi alij scilicet laici regulariter omnia subeunt, à personalibus autem facilè quis excusatur, vt per toti. de vaca. mu. & de iur. immu. inter quos notanti differentiam, vt in rubri. de iur. immunit. Sed primum non euitant, vt ff. de vac. mu. l. sunt munera. cum concordant. nisi speciali beneficio Principis, vt ibi, & inf. de ijs, qui à principe va. l. 1. 10. vel vete is iure scripta, vt inf. titu. 1. l. 1. & ff. de mu. & ho. l. munerũ, nec l. a. patrimoniorum, & est abuti nomine in d. l. sunt munera.

c *Per patrocinia*. id est auxilia aliquorũ. quæ priuilegia habẽt alij intra numerum constituti. Vel dic, si quis fuit in incorporatus per patrocinia alicuius, non gaudet immunitate, qua gaudent alij intra numerum cõstituti. & patrocinia, vel præcedentia, vel sequentia determinat. Et dic per patrocinia, id est adiutoria aliorum.

d *Immunitate*. idest priuilegio.

e *Nouationis*. quidam habent nouationis, scilicet introducẽdo nouitatem aliã, quã hæc lex dicat, ad vendicanda similia, & alij habent nouationi, id est eis, qui de nouo admittũtur vltra prædictum numerum.

f *Similia*. s. priuilegia.

g *Iis*. scilicet priuilegiis. Accur.

h *Indulta sunt*. sic ergo priuilegiũ clerico concessum præsumitur ecclesiæ concessum, quod & ad alias acquisitiones trahi potest, vt inf. ti. 1. auth. licentia.

locum substituendi pateat[a] copia, nulli alij[b] corporatorum præter dictum numerũ per patrocinia[c] immunitate[d] concessa, negataque omni nouationis[e] facultate similia[f] vindicandi ijs,[g] quæ in honorem, vel necessaria obsequia sacrosanctæ ecclesiç indulta[h] sunt. Dat. 8. Calend. Septem. Eudoxius, Honor. A. viij. & Theodos. Ian. conss. 409.

A sordidis muneribus, & superindictis, & etiam ab extraordinariis ecclesię sunt immunes, pœna excommunicationis, & perpetui ex illis cõtrafacientibus imminente, hoc dicit secundum Sal. Vel sic. Ecclesia nullum onus agnoscit, nisi ordinarium, & propter subitum aduentum Principis, hoc dicit, Iac. Bu.

Ijdem AA. Melitio PP.

LEX V.

Placet[x] rationabilis consilij tenore perpenso[i] districta moderatione præscribere,[k] à quibus specialiter necessitatibus[l] singularum vrbium[m] ecclesiæ habeantur immunes. prima[n] quippe illius vsurpationis[o] contumelia depellenda est, ne prædia[p] vsibus cœlestium secretorum dedicata[q] sordidorum[r] munerum[s] fœce vexentur, nihil extraordinarium[t] ab hinc,[u] superindictum vel[x] flagitetur, nulla[1] † translationum[y] solicitudo signetur.[z] Postremo, nihil præter canonicam[2] †[a] illationem,[b] & quam[c] aduentitię necessitatis[d] sarcina repentina poposcerit, eius functionibus[e] adscribatur: Si quis contrauenerint,[f] post debitæ vltionis acrimoniã,[g] quæ erga sacrilegos[3] † iure promenda est, exilio deportationis perpetuo subdatur.

Interpretatio canonis, vel statuti, de cuius mente dubitatur, pertinet ad conditio-

1 † *al. trãslatione.*

2 † *Alias, Ecclesia teneatur ad ordinarias praestationes, nec ...cet abuti nomine ecclesia extra... nonam cã. Nouel. 37. Gub.*

3 † *Sacrilegium committit, qui immunitatem Ecclesiæ violat. Dionys. Lib... thoff.*

t *Extraordinarium*. idest extra legitimũ canonẽ, vt puta princeps filio sibi nato, vel vxore ducta præcipit subditis, vt sibi conferant aliquid puta aurum, vel argentum, vel forte vnum bouem, quia facit magnum festum & magna conuiuia pro filio sibi nato, vel vxore ducta.

u *Ab hinc*. ab hoc tempore in antea. Et dic extraordinariũ. i. extra legitimum canonem, vt quia principi sit natus filius, vnde collectam facit.

x *Superindictum* i. super impositum ab Imperatore tempore necessitatis, sed cuiusmodi est ecclesiæ priuilegium, cum à nullo sit exigendum, vt inf. lib. 10. de superindictis, l. 1. Respon. à nullo exigitur sine authoritate Principis, ab ecclesia autem & cum Principis authoritate non licet exigere, & est ordinarium, vt in l. 2. de ind. li. 10. dicitur. Accur.

y *Translationem* i. non timeat ecclesia, nec sit solicita, quod transferatur in fiscum prędium ob cessationem tributorum et debitorum. Sed contra infra tit. 1. l. de his, Sol. ibi de prædijs clericorum hic ecclesiæ Alij dicũt, quòd de iis prędijs dicit, ex quibus peruenit corpus Christi.

z *Signetur*. idest depetetur.

a *Canonicam*. canon, i. regula. inde canonica, i. regulari, ut quando nascitur filius Principi, uel facit aliũ militẽ vel facit nuptias. Etiam dicitur canonica, quæ uel pro capitibus animalium, uel seruorum, uel pro rebus suis præstat collectam. Sed nõne hospitis recipiendi est canonica, & patrimonialis, & sic contra inf. l. 1. l. 1. Sol. ut ibi. Item hęc corrigitur, ut in consti. Fride. item nulla communitas inf. tit. 1.

b *Illationem*. idest ordinarium tributum.

c *Quam aduentitia*. Repe & preter. similis lectio est ff. de adop. l. si arrogator, §. 1. Si autem illud quam, refertur ad canonicam illationem, falsum esset, quia quod hæc sarcina poscit, non est canonicum, sed extraordinarium.

d *Necessitatis*. i. nisi Imperatorem ad eas partes uenire contigerit, & ei aliquid necessarium fuerit, vt inf. eo. l. neminem

e *Functionibus*. i. prestationibus, uel solutionibus. ut ff. si cert. pet. l. 2. §. 1.

f *Contrauenerint*. qui exegerit quod non debuit.

g *Acrimoniam*. i. excommunicationẽ, quę sic dicta est quia à gremio matris ecclesię eiciantur excommunicati.

Placet Hæc lex septem dicit. Primo pollicetur quæ munera subeat ecclesia, vel non. Secundo excusat eam à sordidis. Tertio ab extraordinarijs. Quarto à superindictis. Quinto à translatione prædij in fiscum. Sexto generaliter à quolibet, præter duo. Vltimo ponit.

Ex hac l. no. quod oia dẽt facere Princeps cum consilio suorum Baronũ & sapientũ, facit l. non dubiũ inf. de legi. l. au.

i *Perpenso*. vt neque respublica nimis oneretur, & quod honor ecclesijs exhibeatur. Ir.

k *Præscribere*. idest perfectè scribere.

l *Necessitatibus* personarum, vel rerum.

m *Vrbium*. extra Italiam, nam in Italia omnes sunt priuilegiatæ, vt inf. ut. de his.

n *Prima*. à sordidis, ab extraordinari. s. à superindictis, à trãslatione est ecclesia immunis. Et dic vsurpationis, quo ad ecclesiam, non quo ad alios.

o *Vsurpationis*. idest iuste exactionis, vt infra titulo 1. l. 2. in princip.

p *Prædia*. scilicet ecclesiarum.

q *Dedicata*. id est ex quorum fructibus fit eucharistia. si autem ad hoc non sint designata, aliud est, vt infra de exac. trib. l. finali, lib. 10. quæ est contra. Vel dic, quod ibi erant diuina prædia, id est patrimoniũ Domini Imperatoris, non autem ecclesiæ. illa quidem possunt fieri fiscalia, vel ibi non de sordidis.

r *Sordidorum*. calcis coquendę, vel arenæ fodiendæ, custodia aquæductus, calefacta balnei, vt ff. de mu. & hon. l. munerum 2. §. inter personalia.

s *Munerum*. Quasi sit munus. dic vt ff. de verborum significat. l. munus, 1. & 2. Munerum alia angaria, alia parangaria, alia rerum, vt ff. de muner. & ho. l. munerum. Prima duo non subit ecclesia, vel ecclesiastici, vt infra titulo primo, lege secunda. §. ad parangariam, & l. presbyteros, & nęc possunt dici sordida quo ad ecclesiam, vt hic, nisi in duo

vel acrimoniam sic dictam, quia eos arcet.

Deportationis. i. lib. 1. l. si ecclesiæ. Solut. ut hi. Et potest hic distingui, ut in summa. Azo

OMni innouatione. CASVS. Hæc lex dicit, quod cessante omni innouatione, seruentur antiqui canones facti pro ecclesiis, sed si quid dubitationis emerserit circa dictos canones, terminetur consilio Antistitis, Constantinopol.

a *Omni innouatione*. quæ fortè erat facta ab aliquo tyranno nouatio, quæ canones deserebat esse in usu.

b *Vetustatem*. id est priuilegia.

c *Canones*. qui desierunt esse in usu, & innouati sunt per priuilegium.

d *Emerserit*. super his antiquis canonib.

e *Non absque*. inter positio est.

f *Antistitis*. id est Patriarchæ.

g *Quæ*. vrbis.

h *Prerogatiua*. ergo contra sup titu. l. 1. l. victores, c. Athas, nos reddentes, in me. a. col. vbi dicit in omnib. seq. tepp. beatitudinis vestræ. Sed ibi in ecclesia, quod subsit, hic in ciuitate quod non subsit. Et facit ad hanc legem infra de leg. & consti. l. humanum. ff. de fideicom. libe. l. itaq; & ff. de præto. stip. l. 1. prætoris, & ff. de ap. ab executio. ne, i. pro. & inf. de pri. vrb. con. l. 1. l. xj.

i. *Sacerdotali*. Episcoporum.

k *Iudicio*. interpretatio non absq; &c.

l *Reseruari*. In prima parte huius l. confirmat canones datos ecclesijs orientalib. qui erant ante decretum. Secunda plana est.

AD instructiones. Hæc lex plana est, ideo pono casum per templum.

m *Ad instructiones itinerum*. pro quolibet itinere faciendo, lib. non, sed pro illo, scilicet publico, quod publicè transitur.

n *Pontiumque*. de nouo faciendo, vel reficiendo eum.

o *Diuinas*. nostras similiter, & hic præter ea, & facit inf. de priuileg. dom. Aug. l. ab instrumentis. & c.

p *Titulo*. ar. eo nimus ciuitati, l. Resp. inf. de quib. mune. ne l. 1. excusa. l. 1. lib. 10. †

q. *Ad sordida munera*. de anno. & tri. l. 1. lib. 10.

Quomodo leg. & stellig... beat hæc l. vide l. can. ij ne... necessarios non alias, no. ... ad Sal. a † Et decit in C. Th.

rem, & canones sunt in seculari foro seruandi, hoc dicit secundum Bal. Vel sic. Innouata contra canones hic inualidantur, & eius est interpretari cuius est condere, vel conditæ rei auctoritatem impertiri, hoc dicit. Ibi, antistitis, qui prædictos canones fecerat una cum Imperatore, vel de eius licentia, secundum Iacob. Butrium.

b Idem AA. Philippo. PP. Illyrici. LEX VI.

OMni* innouatione[a] cessare, vetustatem,[b] & canones[c] pristinos ecclesiasticos, qui vsque nunc tenuerunt etiam[k] † per omnes Illyrici prouincias seruari præcipimus, vt si quid dubitatis emerserit,[d] id oporteat (non absq;[e] scientia viri reuerendiss. sacrosanctæ legis antistitis[f] ecclesiæ vrbis Constantinopolitanæ, quæ[g] Romæ veteris prærogatiua[h] lætatur) conuentui sacerdotali,[i] sanctoque iudicio[k] reseruari.[l] Dat. pri. Id. Eust. & Agn. Cons. 421.

Ecclesiæ tenentur conferre & contribuere ad refectionem pontium, & viarum, hoc dicit secundum Bald.

Iidem AA. Asclepindo. L. VII.

AD instructiones[m] [n] itinerum, pontiumque[n] etiam diuinas[o] domos, & venerabiles ecclesias tam, laudabili titulo[p] libenter adscribimus,[q] quia non est inter sordida munera numeratum. Dat. 15 Cal. Mart. C.P. Asclepia. & Marc. Cons. 423.

Munus capitationis Thessalonicensis ecclesia non cognoscit, sub prætextu tamen sui priuilegii non debet committere fraudem, hoc dicit secundum Bal. Vel sic. Ecclesia sub prætextu priuilegii sibi concessi non debet priuatos à muneribus defensare, hoc dicit secundum Sal.

Imp. Carus[a] † Isid. PP. L. I.

SAcrosancta[r] Thessalonicensis ciuitatis ecclesia aperte sciat, propriè[s] tantummodo capitationis[t] modum beneficio nostri numinis subleuandum:[u] nec extraneorum[x] grauamine[y] tributorum[z] rempublicam ecclesiastici nominis ausione[a] lædendam. D. Victo. Oct. C. D. Victore. V. consul. 224.

Implens diuinum officium solo nomine non debet gaudere priuilegio clericis concesso imò alius debet subrogari loco eius de voluntate tamen Primatis illius, h. d. Sal. Vel sic. Qui non seruit ecclesiæ, vel fingit se esse clericum, cum non sit, non debet priuilegio clericorum gaudere, si deius loco est alius subrogandus, h. d. secundum Iac.

Impp. Theod. & Valentinia. AA. Cyro. P. vrb. L. IX.

QVi sub[a] † prætextu[b] decanorum, seu collegiatorum, cum id munus non impleant alius se muneribus conantur subtrahere,[c] eorum fraudibus credimus esse obuiandum,[d] ne quis sub specie muneris,[e] quod minus[f] exequitur, alterius muneris oneribus releuetur, ne argentariorum, vel nummulariorum munera declinentur ab ijs, qui dici tantummodo[g] collegiati, vel decani[h] festinant. Ideoque, si quis eorum, sub nudæ appellationis velamine collegiatum, seu decanum se appellat, sciat pro se aliud subrogandum, qui prædicto muneri[i] sufficiens approbetur, subrogatione[k] videlicet loco memoratorum, uel

SAcrosancta. CASVS. Dicit hic Imperator, quod ecclesia Thessalonicensis excusatur à tributis, & hoc beneficio speciali, ita tamen, vt res aliorum non dicat suas, ne sic fraudet fiscum.

r *Sacrosancta*. hæc lex localis est.

s *Propriè*. tantummodo, ergo in ea speciale est, quod non præstat tributa in aliis contra, vt infra, de exac. tri. l. 6. lib. 10. & sup. eo. l. placet. a † Aliàs facit inf. de anno. & tribu. lege finali, libro 10.

Imp. The. A. Isidoro I. P. Illyri. C. Th.

t *Capitationis*. omnium, vel animalium, quia fiebat pro quolibet capite animalis, vel hominis soluebatur aliquid.

u *Subleuandum*. ab ea.

x *Extraneorum*. id est aliorum.

y *Grauamine*. quia grauamen esset Reipu. si non haberetur ab alijs, extraneis.

z *Tributorum*. quæ extra ordinem debent impendere.

a *Ausione*. quia diceret ecclesia, hæc, prædia mea sunt, cum non sint.

QVi sub prætextu. CASVS. Laicus quidam fecit se eligi in canonicum S. Petri, vt euitaret munera laicorum, an euitet? R. Imperator, quod non, imò alius canonicus eligatur, qui videatur idoneus Episcopo, & Primatibus ecclesiæ illius.

b *Qui sub prætextu*. i. velamine, cum id, quod ad decanos spectat, non impleant, cum nesciant officium.

c *Subtrahere*. quod faciunt laici.

d *Obuiandum*. non enim prætexto licito debet venire ad illicitum, vt hic, & ff. de vsu. pu. t. lege prima §. si quis, & de offic. præf. in lege illicitas, & in auth. vt iud. sine quoque suf. § quod autem penitus collatio. 2.

† Hac lex non pertinet ad eum, qui se fingit clericum non enim se decanum mentien, alius subrogari pôt, cum nun sic decan. Sensus est Non sufficientè Ecclesiæ priuilegio ti ... loco aliû subrogan. Dionysi. Goth.

e *Muneris*. vt munera laicorum.

f *Minus*. id est non.

g *Tantummodo*. & non sunt.

h *Decani*. & non sunt, quia illud officium non faciunt.

i *Muneri*. quod ad decanos, uel ad collegatos spectant.

k *Subrogatione*. scilicet facienda, in locum memoratorum.

Qualiter hæc lex sit intelligenda ... ad ... munera ... in ... tributo ... ec. de ... nis eccle.

An clerici tenerantur ad custodiam ... vide ... c. ... ibi no. per ... de ... mma ... sit.

Fa-

eorũ [a] qui moriũtur, primatũ [b] eius, qui subrogat, admissa [c] iudicio: [d] ab hac dispositione [e] nemine se excusante, [1] † sacrosãctarũ ecclesiarũ reuerentia. Dat. 10. Cal. April. Theo. 18. & Festo Coss. 439.

Negligẽtia Prelati nocet ecclesiæ: & rescriptum contra publicam vtilitatem impetratũ est ipso iure nullum. h.d. secundum Bald. Vel sic: Nauis ecclesiæ non excusatur ab onere ferendarum rerum, vel personarum ex Repub. Et illa, quæ subtrahitur publicatur. hoc d. secundum Bar. Vel sic: Nauis ecclesię nõ excusatur ab onere ferendarum rerum, vel person.arum pro Republica, & illa quæ subtrahitur, publicatur. h.d. secundum Pau de Cast.

Ijdem AA. Florentino. P.P.

LEX X.

IVbemus [a] nullam nauem vltra [f] duorũ milliũ modiorum capacẽ ante [g] fœlicem embolá, [h] vel publicarũ specierũ [i] transuectionẽ, aut priuilegio dignitatis, [k] aut religionis [l] intuitu, aut prærogatiua [2] † personę [m] publici [3] † vtilitatibus subtractã [n] excusari posse, nec si cœleste [o] contra [p] proferatur oraculum, [q] siue annotatio [r] sit, siue diuina pragmatica sanctio, prouidentissimæ legis regulas excusare [s] debebit. Quod et [4] in oĩbus causis cupimus [5] † obseruari, vt generaliter, si quid huiusmodi [t] contra ius, vel vtilitatẽ publicã in quolibet negotio proferatur, non valeat. [u] Quicquid enim in fraudẽ istius legis quolibet modo fuerit attentatũ: id nauigij, quod excusatur, publicatione corrigimus. [x] Dat. Theodos. A. 17. & Festo Cons. 439.

Ante fœlicem embolam nullus ab angariis, & parangariis, etiam si sit ecclesia, excusatur. h.d. secundum Bal. Vel sic: A muneribus incumbentibus propter Principis expeditionem res ecclesiæ non sunt immunes. h.d. secundum Pau. de Castro.

Ijdem AA. ad Taurum. PP.

LEX XI.

NEminem ab angarijs, [y] vel parangarijs, [z] vel plaustris, vel quolibet munere excusari præcipimus, cum ad fœlicissimam expeditionẽ nostri numinis omnium prouincialium per loca, qua iter arripimus, debeant solita nobis ministeria exhiberi, licet ad sacrosanctas ecclesias [6] † possessiones pertineant. Dat. 13. Cal. Martij. C.P. Valen. A. V. & Anato. Coss. 440.

Priuilegia concessa clericis confirmantur. Leges contra ipsos tolluntur. Eleemosynæ debentur. h.d. Vel sic: Priuilegia ecclesiarum confirmantur: inducta in contrarium tolluntur: & eleemosynæ cõsuetæ dari iubentur. h.d. secundũ Pau. de Ca.

6 † *Ecclesia ab oneribus expeditionis nõ excusãtur.* 5. *Feloz. 1. cap. 7. l. 9. ĩf. de quibus mu. l. 3 infra de ver. publ.*

Eorum.] repete in loco.
Primatum.] genitiui casus pluralis numeri.
Admissa.] si enim monachum Sancti Proculi, monachi sancti Fœlicis volunt eligere, vel in monachũ, vel in decanum, debebit iudicium abbatis Sancti Proculi interuenire, & consensus eius, qui est primus subrogandi. Si verò districtiorem habitũ vellet eligere, posset etiã sine cõsensu Primatis. Itẽ no. q per legem istã excluditur à professione quicunq; munus refugit occasione religionis. & facit ad hãc l. in auth. de sanctis. episc. §. si monachus, col. 9. & inf. de collegiatis, l. vnsa. li. 1. & inf. de anno. & .fin. lib. 10.
d *Iudicio.*] id est habita licentia.
e *Dispositione.*] i. lege.
[I]*ubemus.*] CASVS. Hæc lex tria dicit. Primò, q in aduentu fœlicis embolæ, i. cũ milites Romani, qui pp superabundantiã militũ mittebãtur in exercitũ, nullus poterat nauem suã capacem vltra duorũ milliũ modiorũ excusare pro rebus specieb. aut armis portandis, siue reportãdis ad expeditionẽ exercitus, & hoc quocunque priuilegio, aut dignitatis, seu pietatis fauore. Secũdò dicit, q si quis impetrauerit à Principe rescriptum, cũ annotationẽ, aut pragmaticã sanctionẽ, vt nauẽ suã possit excusare, q nõ valet, quia tale rescriptũ p fraudẽ psumit impetratũ. Tertio dicit, q si quis suam nauẽ in aduentu fœlicis embolæ excusauerit, illa nauis dẽt publicari in fiscum, & ita id nauigij, qđ excusat, publicatione corripit. No. ex hac l. in ver. nec si cœleste, quod rescripta impetrata cõ publ. vtilitatem non valent: nec est eis obediendum, q intellige, et si contineant clausulam, non obstante aliqua lege, vel statuto. Paulus hic.
f *Vltra.*] scilicet quantitatem.
g *Ante.*] id est contra.
h *Embolam.*] id est militum superabundantiam. * nam tot nascebantur in vrbe Romana, quod propter nimietatem oportebat aliquos alibi transmitti. sic & dicitur annus embolismus, scilicet annus superexcrescens.
i *Specierum.*] vt annona, vel arma.
k *Dignitatis.*] quia sit episcopi.
l *Religionis.*] quia sit Ecclesiæ. Accurs.
m *Personæ.*] quia sit Marchionis.
n *Subtractam.*] de facto, & non de iure.
o *Cœleste.*] id est Principis, qui est quasi Deus; Cœlestis enim Deus in cœlis est: ita Princeps in terris.
p *Contra.*] id est in contrarium.
q *Oraculum.*] id est rescriptum.
r *Annotatio.*] rescripta oĩa põt dici oracula. aliàs annotatio, vt q̃ fit paucis adhibitis. alias pragmatica, vt quę aduocatis patricijs, & palatinis in modũ causæ facta examinatione conceditur. & hęc oĩa põt dici oracula.
s *Excusare.*] aliàs expurgare. i. excludere.
t *Huiusmodi.*] s. annotationib. vel pragmaticis sanctionibus.
u *Non valeat.*] vt ĩ. si cõ ius, vel vtilitatem pub. l. fi. & ĩ. de prec. Imperat. offerẽ. l. nec damnosa. Accurs.
x *Corrigimus.*] illud delictũ corrigimus. No. ecclesiam in hoc casu pati damnum p factũ prelati. sicut & aliàs, vt in Auth. vt cũm de ap. cog. §. si quis de pdictis, col. 8. & in Auth. de san. epis. §. si quis rapuerit, col. 9. Vel dic, q administratores ab ecclesia conueniẽt: quia delictũ est psonæ, nec dẽt redundare in damnum ecclesię. 16. q. 6. c. si episcopum. & arg. ĩ. eo. l. iubemus. 2. œconomus. sic & in tutore, vt ĩ. de iud. l. properãdũ, §. si verò causæ, & ĩ. vnde vi. l. meminerint. & ff. de eo p quẽ fa. erit. l. fi. 2. resp. Vel dic tertio, qđ delinquẽdo põt ecclesia conditionem suã facere deteriorẽ, nõ habendo super alienationibus immobilium, vel quasi mobiliũ, vt in minore 25. ann. patet. Sed nõ damnificat ecclesiam vnius clerici pactum, vel delictũ, vt dictum est in tutore. sed omniũ delictum. & sic loquit hæc lex.
N*eminẽ.*] CASVS. Imperator facit transitum p aliquam prouinciam, vel aliqua loca, & mandat, q omnes coloni prędiorum reficiant viã, vel quod exhibeant plaustra sua. nunquid ab istis muneribus, angarijs, & parangarijs excusabuntur coloni ecclesiarum? Certe non: cum pertineant ad publicam vtilitatem. Viuianus.
y *Angarijs.*] quæ sunt in operis personarum. Irn.
z *Parangarijs.*] in quibus vtrumque vertitur, scilicet operæ personarum, & rerum impendia. sed contra infra titu. 1. l. 2. sed ibi solue. Item excipe ab hac l. milites, & veteranos, vt ff. de mun. & hon. l. fin. & penult. & facit inf. de curiosis. l. nullus 2. lib. 12. & infra de quibus mu. vel præs. nc. l. 1. lib. 10. an ergo quod accepit gualdam. i. exercitus Imperatoris, iuste alienetur ab ea? quod videtur, vt hic, arg. ff. de l. Rho. de iac. l. 2. §. 2. in fi. vbi dicit communicandum tempore necessitatis. Item quod filij Israel accipiebant spicas alte-

alienas.6.q.3.c.scripsit, de consec. dist.5. c. discipulos. Item & omnia sunt principis, in authen. quomodo opor. episco. §. illud quidem, col.1. & j. de quadri. præ. l. fin. & ff. de iudi. l. nō alias, §. fi. & ff. de verb. obl. l. si stipulatus fuero per te. a Sed cōtra dicas, quia nō valet alienatio, quia debent illi de exercitu se præmunire. & si quid deest, a communitatib. terrarum debent exigere. nec enim inde iniuriarum, &c. vt inf. l. meminerint.

¶ Tlaniters.] in reb. tantum, siue pe. suis, sed impendio success.

a Istæ tres leges alle. in glos. sic inducūtur sm Barto. hic, quod licet dño, & eius familiæ, vt l. nō alias. & l. si stipulatus, al leg. gl. sed imperator potest lici të accipere: qñ omnia princi pi esse intelligunt, vt l. fi. in glo. alleg. ergo licet eius famil.

1 † Canones, vbi agitur de re ecclesiastica, iure ciuili præferenda. Gothof.

2 † Eleemosynæ consuetæ præstādæ sūt, & ex consuetudine, q. & quantę sint, apparet l.14. §. 1. ff. de alimen. Dionysius Gothof.

PRiuilegia.] CASVS. Hæc lex tria facit. Primo confirmat priuilegia concessa ecclesijs. Secundo reuocat, quæ ambitiosè contra sacros canones sunt statuta. Tertio salaria ecclesijs de publico consueta præstari confirmat. Secunda ibi, Omnes. Tertia ibi, Quia, &c.

¶ No. ex hac l. q vbi lex est contraria canoni, debet seruari canon, & non ius ciuile. circa quod dic, vt per Bald. hic.

a Priuilegia.] consti tutionibus nostris, & aliorum posita.

b Retro.] ante nos.

c Principes.] catholici

d Custodiri.] priuilegia ecclesijs concessa confirmat, vt j. ti. 2. omnia. & 1. de legib. & constit. Accur.

e Pragmaticas.] factas à quocunq infido, vel tyranno principe.

f Ambitionis.] vt quia princeps ambit aliquid reuerentiæ, vel honoris.

f Ambitionis.] quod est præsumendum, vt in authen. hic posita. Succumbit ergo lex canoni, vbi est ei cōtraria, vt hic, & in auth. vt cle. apud pro. epis. §. si. col. 5. & in auth. vt determ. sic. nu. cle. §. fi. col. 1. & in auth. hic posita, quæ sic incipit, cassa & irrita &c. quæ eadē confirmat, & pœnas imponit.

Imper. Valentin. & Martianus A A. Palladio PP.

LEX XII.

PRiuilegia, [a] quæ generalibus constitutionibus vniuersis sacrosanctis ecclesijs orthodoxę religionis retrò [b] principes [c] præstiterunt, firma, & illibata in perpetuū decernimus custodiri. [d]

¶ Omnes sanè Pragmaticas [e] sanctiones, quæ contra canones [1] † ecclesiasticos interuentu gratiæ, vel ambitionis [f] elicitæ sunt, robore suo, & firmitate vacuatas cessare præcipimus.

¶ Et quia humanitatis nostræ est egenis prospicere, ac dare operā, vt pauperib. alimenta non desint, salaria [2] † etiam, quæ sacrosanctis ecclesijs in diuersis speciebus [g] de publico hactenus ministrata sunt, iubemus nunc quoque inconcussa, & à nullo prorsus imminuta præstari: [h] liberalitatiq; huic promptissimę [i] perpetuam tribuimus firmitatem. D. Aetio, & Gaudio cons. 454.

[l] Statuta contra libertatem ecclesiæ, vel ecclesiasticarum personarum, ipso iure sunt nulla, & debent abradi de volumine Statutorum, & puniuntur contra facientes. hoc dicit & ista auth. non ponit ius nouum, nisi in additione pœnarum. Bartolus.

CAssa, & irrita esse denūciari per totam Italiam [k] præcipimus omnia statuta, & consuetudines contra libertatem Ecclesiæ, eiusque personas inductas aduersus canonicas, & [3] † Imperiales sanctiones, & ea de capitularibus [l] penitus aboleri mandat noua constitutio: [m] & de cætero similia attentata, ipso iure nulla esse decernit. Si quid contra fiat, pœnæ, quæ statutæ [n] sunt, imminebūt: Sed si per annum [o] huius nouellæ constitutionis, aliqui inuenti fuerint contemptores bona eorum per totum nostrum Imperium impunè ab omnibus occupentur.

Iure isto qualibet persona quantumcunq; dedicata de bonis suis poterat in vltima voluntate disponere. h. d. secundum Sal. vel sic: Omnes personæ etiam Deo dedicatæ possunt testari, & relinquere tam clericis, quàm quibuscunque personis. h. d. secundum Iacob. Butr.

Ijdem A A. Palladio PP.

LEX XIII.

GEnerali [p] lege sancimus, siue vidua, [q] siue diaconissa, [r] vel virgo Deo dicata, [s] vel sanctimonialis mulier, siue quocumq; alio nomine religiosi [t] honoris, vel dignitatis [u] fœmina nūcupata, vel testamento, vel codicillo [x] suo (quod [y] tamen aliàs [z] omni iuris ratione munitum [a] sit) ecclesiæ, [b]

statuta contra ecclesias, & si fiant, nullius sint momenti. Tertio ponit pœnam contra facientibus, & dicit, quod, si qui reperiantur per annum huius constitutionis contemptores, bona eorum publicabuntur.

¶ No. ex hac l. in princip. quod in ijs, quæ sunt nulla ipso iure, cadit cassatio, & irritatio, quod exponitur, id est cassa, & irrita fiant, vt in c. accedentes, ext. vt lit. non contest. P.

k Per Italiam.] vbi maximè fiebant. Si tamen & alibi in Romano Imperio hæc fiāt, eadem est æquitas: ergo idem ius, vt ff. de verb. obli. l. Titia, in fi. & ff. ad leg. Aquil. l. illud.

3 † Feudo

l Capitularibus.] id est libris statutorum.

m Constitutio.] scilicet hæc.

n Statuta.] in corpore: vnde sumitur illud parum.

o Annum.] ex quo fuit facta hęc constitutio.

GEnerali.] CASVS. Sanctimonialis, vel Deo dedicata mulier relinquere potest ecclesię, vel cuicunque voluerit iure institutionis, vel legati, vel fideicommissi in sua voluntate vltima solenni. Vivian.

¶ Not. ex hac l. quod qualibet vltima voluntas, et sine scriptura valet, sm Bal. hic.

p Generali.] dicitur lex generalis, q vbique est seruanda, vt inf. de temp. in integ. restitu. l. vlt. Vel dic eam generalem, vt dicit inf. de legat. & constit. l. 3.

q Vidua.] quia virū amisit. ff. de verb. sig. l. malum, §. viduam. & dic quod Deo se dedicauit.

r Diaconissa.] quę ministrabat olim sacerdoti. sed hodie nō est in Ecclesia Rom.

s Deo dicata.] vt puella, quæ nondum velum suscepit.

t Religiosi.] vt conuersa.

g Diuersis speciebus.] vt pane, vino, & similibus.

h Præstari.] licet certam quantitatem non adijciat Imperator in concedendo, tamen valet, sicut in annuo legato, ff. de an. leg. l. si cui annuum, & in legato ad viam reficiendam, vt ff. de lega. 2. l. quidam in testamento ita scripsit. Sed aliter in alio legato, & in alijs contractibus interviuos factis, vt ff. de verb. oblig. l. stipulatus, in princ. & de iur. do. l. cum post, §. gener. licet quidem idem.

i Promptissimę.] id est, quam sponte dedit.

CAssa, & irrita.] CASVS. Hæc constitutio tria dicit. Primò dicit, & præcipit omnia statuta cōtra libertatē ecclesiasticam esse cassa & irrita, eaq; deleri de libris statutorum mandat. Secundò præcipit, q de cætero non fiant

u Dignitatis.] vt abbatissa.

x Vel codicillo.] qui & sine scriptura fit, vt inf. de bo. lib. l. vlt. in princ. & in fi. huius legis ibi, siue non scripta, &c. No. hic in singulari numero codicillus, frequenter tamen in plurali profertur, vt ff. de verbor. significatio. l. non est sine liberis.

y Quod.] scilicet testamentum.

z Aliàs.] quasi dicat de hoc non curo, an fiat monacha.

a Munitum.] testium, & aliarum solennitatum, vt sup. eod. l. prima.

b Ecclesiæ.] generale nomen est, quæ verò sequuntur, specialia sunt. Sic contra, ff. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum, §. rupisse alios inquit lex.

Man-

Martyrio. i. ecclesiæ, vbi sunt reliquiæ martyrum. *Clero*. vbi est multitudo clericorum. *Monachis*. vbi est multitudo monachorum. *Pauperibus*. simul habitantibus, vel non. *Ex integro*. Rei. id est exceptis his facultatibus, quæ dicuntur a fra titulo 1. si quis presby. *Re*. id est quantitate, nam rei nomen generale est, vt ff. de reb. credit. & si cert. petat. l. 1. in fine. *Crediderit vel modis omnibus*: id est voluerit modis omnibus etiam extraneo relinquat, scilicet vtilitati eccle. Accur. *Fideicommisso*. vt quando est de tota. *Fidei*. restituendi. *Speciali*. scilicet si fideicommisso. *In posterum*. id est post hanc legem. *Submota*. permittit igitur hæc lex testari talibus personis, sed constitutio ingressi &c. prohibet in monachis. sed illa authen. si qua, distinguit & ideo sic per ordinem lege, ingressi &c. quia prior est ordine auth.

Ingressi. CASVS. Hæc authen. ... dicit. Primo, quod ingressi monasterium eo animo, vt ibi perpetuo maneant, se, & deo dedicant, & sic desinunt esse domini rerum suarum. Secundo dicit, quod qui per ingressum monasterij desierunt esse domini rerum suarum, amplius de illis testari non possunt.

Nota ex hac lit. in princip. quod in ijs, quæ fiunt nulla ipso iure, cadit cassatio, & irritatio, quod exponitur id est cassa & irrita fiant, vt in cap. accedens extra vt lit. non contesta. Paul. de Castr.

In Ingressi monasteria. vt sæculo renuncient tacitè, vel expresse, tacitè, vt si dedicent se, sed expressè si renuncient ibi que remaneant. quod est eo ipso quod fit monachus, non causa orandi tantum, vel amicum visitandi, vt in cor. authent. de monach. §. illud quoque colum. 1. ergo idem si quamlibet ecclesiam etiam sæcularem. si sæculo renuncient tacitè, vel expresse, & sic generaliter appellant vtramontani. secus si non renunciant sæculo ingredientes capellam, vel ecclesiam sæcularem, quia habent propria, vt in authen. de san. epis. presbyteros, colum. 9. & inf. titu. 1. l. sacrosancta.

Dedicant. idest transferunt, propriè enim quo ad se, vt infra taulo primo, l. quisquis mensis. sed impropriè quoad bona, vt ff. de pol. l. secunda in princip. sic & alias, ff. de offic proconsul. & le. l. secunda. Item quid si ex pacto aliquo retinuerint? Respondetur non valet pactum, & ingressus non vitiatur, vt ff. de hær. institut. leg. finali. si quis hæres institutus, & in authen. eodem, §. illud quoque. ibi, & non erit dominus &c. & quia cum est alterius iuris, non potest ipse aliquid habere, vt ff. de acqui. here. do. l. homo liber. sui sine & de se iudic. l. qui in seruitute, & facit l. præmissa arg. ff. de vsur. l. placuit. vt de cum concessus etiam ecclesiæ seculari se dedicat, non potest habere bona ratione prædicta. Idem si dedi me, & mea, nonne superfluo dicitur mea, cum enim dedicatione mea bona sint monasterij facta, non plus fieri eius possunt, vt ff. se acquirend. possess. l. §. ex pluribus. Respond. distinguitur quid præcedit, vt si me præcedit, superflue dicatur mea, si mea, ecclesia habebit bona expressa concessione, non tacita, vt arg. infra de pæc. cum tam superiori. Vel dic, quod etiam præcedat me, hi tamen statim sequatur mea, habet ecclesia bona ex concessione expressa, vt argu. ff. de no. l. cum enim. Item quid si ingressus non tenet, & in alijs contractibus inter viuos factis Respon. nec obligatio bonorum tenet, quia vbi expressum non valet, nec tacitum, vt ff. de ser. rustic. præ dicat. l. item. in fine. Item si tenebatur ex contractu, vel delicto ingressus, an pro eo monasterium teneatur? Respond. sic ad instar capite minuti, vt ff. de cap. diminutione, l. secunda in prin. & l. tutelas, §. si liberare. Item quid, si ingressus habebat precariam, vel liuellum (precaria dicitur quando quis emit ab eo, qui habebat in emphyteusim. Liuellos quando quis emit ab eo, qui habet precariam, sed tamen isti omnes tales habent vnum intellectum quamuis omnia talia sunt vulgata, vel liuellum vel vsumfructum in rebus alienis) an durent, & post ingressum tollentur in vita illius? Resp. sic arg. ff. de lega. 2. l. peto. §. r. & de don. inter vi. & vxo. l. sed in ora. respond. in §. Item est argu. contra in auth. vt nulli iud. §. si vero quando, colum. 9. vbi bona ingredientis monasterium non sunt.

* Vide de hoc in c. ad te. I. gl. super verbo, redire, extra de cle. coniu. & ibi vide omnino Ab.

* de practica huius auth. & seq. vide extra de prob. c. in præsentia, & Bar. hic in sua repetitione.

† Hæc autem non seruatur in Gallia monasterium non succedit religioso, sed ex minore ab intestato. Quinte ligioli non succedunt proximis, nec monasterium eius loco. Nec pot sæcularis factas successionem reuocare, sed nec religiosus liberos patres tenentur hodie hæredes instituere, aut legitimam eis relinquere. Vide Rebuf. in proœm. n. constit. gl. 5. nu. 20. 21. & seq. Dio. y. Goth.

* Defensis & antelatis in cta huius auth. vide Marti. Rotam l. secundum, nu. 214. de legat. 2.

vel martyrio,[a] vel clero,[b] vel monacho,[c] vel pauperibus[d] aliquid, vel ex integro,[e] vel ex parte in quacunque re,[f] vel spem crediderit[g] relinquendum, id modis omnibus ratum, firmumque consistat, siue hoc institutione siue substitutione, seu legato, aut fideicommisso,[h] per vniuersitatem, seu speciali,[i] siue scripta, siue non scripta voluntate fuit derelictum, omni in posterum[k] in huiuiusce modi negotijs[l] † ambiguitate submota.[m] Dat. 10. Cal. Maij. P. Anthemio Cons. & Valen. 8. 455.

IN AVTH. de monachis §. illud quoque, col. 1. constitu. 5.

Dedicatiuus ingressus monasterij aufert dedicanti potestatem de bonis suis disponendi, hoc dicit, secundum Salic. & est canonicata 19. q. 3. ca. quia ingredientibus. Pau. de Castro.

Ingressi[m] * monasteria, ipso ingressu se, suaque[l] † dedicant[n] Deo: Nec ergo de his testentur, vtpote[o] nec domini rerum.

IN AVTH. de sanc. episco. §. si qua collat. 9. constit. 15.

Dedicatiuus ingressus monasterij non aufert potestatem disponendi liberos, habenti, quibus legitima non potest minuere, plus autem potest eis dare, virili sibi retenta. & eo non disponente, lex prouidet, vt legitima detur cuilibet liberorum, h. d. secundum Salic. & est canonizata 19. q. vlt. c. si qua mulier.

Si quam mulier,* aut vir, liberis non extantibus, monasticam vitam elegerit, & monasterium intrauerit, P

omnia statim dedicata. Sed dic, quod ibi mutuus fuit ingressus, hic spontaneus.

ADDITIO. Vasallus, vel emphyteuta si intret religionem an gaudeb. privilegio, quamdiu vixent. vide hic in breuiario Ioan. Fabri.

o Vtpote nec. hæc est probabilis ratio, non necessaria, non est dns, ergo non testatur. nam & non dns testatur quandoque de reb. alienis, vt no. in auth. seq. sed hoc regulare, vt ff. de iure cond. l. conficiuntur, §. 5. post in fi. §. & ideo dicit, si quis.

Si qua mulier. hæc authentica diuiditur principaliter in duas partes. Quia prima in liberos non habente. Secunda in liberos habente, ibi. Sed si persona. Hæc secunda subdiuiditur in tres, quia in prima ingressus vult relinquere filijs, quantum minus potest. In secunda quantum plus potest. In tertia prouidet, vbi nihil eis relinquitur. Secunda ibi. Sed si omnem. Tertia ib, sed si post.

Casus in terminis talis est. Quæritur, vtrum hodie debeat seruari authen. ingressi; Respondeo quod sic, quando ingressus non habet liberos primo. Sed quid si habet liberos nunquid potest disponere inter ipsos, & qualiter? Resp. potest hac forma, quia aut vult relinquere liberis quantum minimum potest, & debet eis relinquere legitimam, & residuum est monasterij. Aut relinquere quantum plurimum potest, & debet personam suam connumerare cum filijs, & sibi retinere virilem, quæ virilis erit monasterij & totum residuum erit filiorum, hoc secundum. Sed quid, si ille ingressus decessit, & nil de bonis suis disposuit. Resp. dicetur quod mona. habebit totum excepta legitima quæ filijs applicetur, hoc dicit.

Not. primo ex hac auth. quod ille qui non habet liberos post ingressum monasterij non potest testari, nec disponere bonis quondam suis.

Secundo not. quod legitimam filiorum pater non potest eis auferre, licet vellet eam dare Deo, uel ad pias causas.

Tertio not. quod si pater nihil disponit, præsumitur fauorabilius pro monasterio quam pro filijs, ut patet in fin. huius auth. Bald.

p Intrauerit. animo ibi manendi, non causa orandi, ut dixi in auth. ingressi.

a *Competere* saluo pacto dotis, & donationis propter nuptias, sicut in morte naturali, vt iñf. tit. i. l. deo nobis. §. 1. & in auth. de m ona. §. si autem vxorem, col. 1. Item quid si ante ingressum instituat extraneum? Dic idem indistincte, vt omnia competant monasterio. Sed dic, quòd si aliquid dimiserit monasterio iure institutionis, qđ modo ingreditur, non rumpitur testamentum, alioquin sic: cum ecclesia exequutur aliò noster tutor, ut à aut. de san. ep. sup. §. sed & hoc praesenti, col. 9. & facit, ff. de iniusto sup. testam. l. si quis. post princ. ibi: nam agnoscendo &c & l. antepenul. & de libe. & posthum. l. filio, §. fin. Praeterea cum habens filios, omnia eis donare non potest, multo minus extraneis, vt hic dicitur. Item alia ratione nil remanet extraneo heredi, nam dominium rerum, quod remansit penes testantem, in ecclesiam est collatũ, vnde iam nihil habet tempore mortis. Item propter capitis diminutionẽ testatoris, qui decessit, cum non sit sui iuris, vnde est irritum, vt insti. quibus mod. testa. infir. §. non tamen, & ff. de iniusto sup. testamen. l. si quis sibi exhaeredato, § irritum. Et contra videtur tenere testamentum, quia pro mortuo habetur, ergo testam. hic sicut morte confirmatur, sed non est verum, quod habeatur pro mortuo quo ad omnia, ego sto primae opinioni. Item quid, si inter filios testatus est ante ingressum, & nihil relinquat monasterio? Videtur hoc, vbi dicit, ante quam de rebus suis inter eos disponat, à contrario sensu, quod non rumpatur. Item an iure haereditario, vel ex donatione competunt haec bona ecclesiae? quod prodest propter actiones, quae dabuntur contra ingressum. Respon. iure successorio quasi sit mortuus arg. insti. per quas personas nobis acquiritur, §. final. & infra ad l. Iuliam, de vi l. 2.

monasterio, qđ intrauerit, res eius cõpetere[a] iubemus.[b]

¶ Sed si[c] persona liberos habens, antequam de rebus suis inter eos disponat, monasterium intret, liceat ei postea[d] inter eos diuidere,[e] legitima nulli[1] † deminuta,[f] & quòd eis non dederit, monasterio competere.

¶ Sed si omnem[g] substantiã inter filios diuidere voluerit, sua persona filijs connumerata,[h] partem sibi retineat quę monasterio competere debet.

¶ Sed si post ingressum monasterij moriat̃,[i] antequam inter eos diuidat, filij legitimã percipient,[k] reliqua substantia monasterio competente.

b *Iubemus*. & sic idem dicit, quod auth. ingressi.

c *Liberos*. quid si parentes, q. d. non filios habeat tantum? Respon. & hi secundum Py. habent legitimam, vt in auth. ad §. presbyteros, & inf. tit. i. si quis presbyter, & argu. ff. de inoffi. test. l. nam & si parentibus, in prin. & in auth. vt nul. iud. §. adulteram, col. 9 secundum Azo. contra, cum monasterium reputetur pro filio, vt in d. auth. de san. epis. § sed & hoc praesenti, col. 9. & hoc, vbi quis saeculo renunciat. secus si clericus saecularis fiat, vt d. §. presbyteros & d. l. si quis presbyter. Itẽ in d. auth. vt nul. iud. inuita intrauit. Vel hic corrigitur. Vel expone ibi monachã id est monasticã vitã gerentem, non quod pro veritate sit monacha.

d *Postea*. & in hoc casu corrigitur authentica ingressi.

e *Diuidere*. nunquid est haec diuisio testamenti, hoc enim potest prodesse, si de actione quaeratur, vel de numero testium, per Io. G. H. Respon. non, quia arbiter, & iudex diuidit, non tamen testatur, quia non est dominus, vt in auth. ingressi. & ff. de iure codi. l. confirmantur. §. si post. sed quidquid dicatur, numerus duorũ sufficit, vt in filijs dicitur inf. fa. ercis. l. fina. sed Azo. dicit esse testamentum, & sic non dominus testatur, vt aliàs inf. de secun. nup. l. foeminae, §. si & insti. de pupil. sub. §. non solum, & ff. de do. inter vi. & vx. l. cum hic status, & si miles vxori. & de inofficio testa. l. si quis filio exhaeredato, & sed & si quis, & potuit etiam secus haec lex concedere testandi licentiam. Si velis primam tenere, quod non sit testamentum, dic quod in l. foeminae, domina erat mater, licet haberet necessitatem filio relinquere. Item illa de pupil. sub. permittit, quia ibi filij non poterant testari sibi propter aetatem. Item videmus, quod nec etiam diuidere possit pater post ingressum, vt infra titulo 1. authen. nunc autem, super l. si quis pubere. quae est contra Sol. vt ibi. Item non obstat, vt apparet sup. auth. ingressi.

f *Deminuta*. ergo volebat dare minus, quam poterat.

g *Omnem*. ecce, vbi vult dare aliquid plus, quam potest.

Res ecclesiae Constantinopolitanae immobiles, vel quae censentur immobiles, vt adscriptitii, vel annonae ciuiles, nullo titulo alienari, debent tamen coli, & pro posse augumentari, & conseruari. Baldus, Vel sic Praelatus cũ toto capitulo, non potest immobilia ecclesiae alienare, hoc dicit Bartolus. Vel sic. Res immobiles ecclesiae Constantinopolitanae nullo titulo possunt alienari, etiam sub colore officii colorati, diuidi tamen possunt, coli, & augeri, vt patrimonium ecclesiae matris fidei seruetur illaesum, hoc dicit, secundum Salicetum, vsque ad §. sane.

h *Connumerata*. vt tantum sibi retineat quantum necesse habet dare, aliàs vnicuique filiorum secundum Io. & nos. Alij sic, vt quantum dat alicui filiorum, cui plus confertur. arg. inf. de sec. nup. l hac edictali. circa princ. & hoc quando sunt partes inaequales. Si autem sunt aequales partes, reseruat sibi virilem. & ad hoc in auth. e. §. diaconissa, col. 9. & ff. de col. bo. l. 1. § portiones.

i *Moriatur*. Innuit hanc portionẽ, scilicet legitimã demum post mortem naturalem debere praestari. secundum Alb. vt ar gu. in auth. vt li. ma. & au. §. quia vero, & ex consensu. col. 8. & inf. de don. int. vi. & vxo. l. cẽs. Sed pôt dici quantũm ad alimẽta saltem debere ante agi, arg. ff. de an. le. l. seruus, & vt in poss. leg. l. pen. & de lib. ag. l. si quis à liberis. vel si velis dicere, quod statim post ingressum petatur haec portio, habes argu. in auth. vt nul. iud. §. adulteram, alias est versic. sub. §. si vero quando, Accur.

ADDITIO. Istam q. tangit Abbas in c. Rainutius, in fin. extra de testam. & plenius in c. cum scimus. vbi videtur casus de xep. plenissime in c. in praesentia, in 16. col. de probationibus, vbi vide.

k *Percipient*. haec dispositio est legis, non testatoris.

IVbemus. CASVS. Imperator in hac l. primo prohibet alienationem fieri rerum ecclesiae Constantinopolis, de voluntatum ad eam quoquo titulo. Secundo poenas imponit. Tertio excipit casum, vt si quis ab ecclesia petat fundũ sibi dari, poterit hoc modo habere, vt usumfr. habeat ab ipsa ecclesia tempore vitae suae, vel etiam certo tempore, & ipse de suo de iure dominii similem rem incontinenti ecclesiae & finito praedicto tempore vtraque res redeat ad ecclesiã, verumtamẽ vtriusque rei habeat ecclesia usumfru. aliàs non tenet contractus, & sicut prima pars huius legis, iubemus, prohibitoria est, sic in prima eius parte signantur authenticae, quae prohibent auth. hoc ius multo sicut. quibuscunque. In secunda parte legis, poenas imponit in res recipientem, in oeconomum, in scribentem contractum alienationis, & in iudices, signatur auth. quae poenas imponit scilicet qui res. In tertia parte legis permittit contractum emphyteuticum, & signatur authen. si quas ruinas, cuius casus est talis. Ecclesia, vel locus religiosus, habet domos ruinosas, vult eas dare in emphyteusim, quia ipsa non potest eas reaedificare, quaeritur, primo, an possit. secundo quaeritur, si potest, sub qua pensione. Et dicitur ad primum, quod potest, ita, quod emphyteuta lignis, & lapidibus illarum domorum in reaedificando reparet. Ad secundum respon. distinguendo, quia aut statim tempore contractus antequam aedificet, velit soluere pensionem, & tunc minuatur antiqua pẽsio usque ad tertiam, quam tertiam praestabit, non plus aut vult aedificare, & postea incipere soluere, & tunc aestimabitur, quãtum plus valeat solito, & medietas aestimationis detur ecclesiae, puta si ante ruinam solita pensio fuit 12. post ruinam non debitur, nisi tertia solitae pensionis. s. quatuor. si ergo per aedificationem melioratur in 12. quòd pensio valet 16. ergo emphyteuta tenetur ad medietatem, puta 6. additorum vltra solitas pensiones per reaedificationem, ergo tenetur ad 6. Vel dic secundum Azo. vt in summa.

Non fecit mentionem haeredis, quia haec aeterno non habet locum in monasterio nisi mentione vel confessione, quia post professionem factam de rebus mundanis nihil potest disponere. c. auth. de ver sig. clero

1 Non

Tu tene primã opinione gl. & solue argumentum Azonis, vt per Bal.

Ex

Ex hac l. no. primò, quod ille dicitur œconomus, qui administrabat bona ecclesiastica: & debet esse clericus, & non laicus, ut inf. de episc. au. l. decernimus, in tex. & gl. No. secundo in ver. annonas ciuiles, cum glo. quod reditus annui computantur inter immobilia. No. 3. ibi, sed ea prædia, quod quis non potest alienare, potest tamen diuidere, secundù Pau. Cast. hic.

a *Posthac.*] id est post hanc leg. etiam alias post hac, id est deinceps.

b *Archiepiscopo.* id est Patriarchę.

c *Vrbe.*] s. Constantinopolitana, & sic est hac lex localis, sed hodie est ius generale, ut in Auth. hoc ius porrectum infra, eodem.

d *Cui.* definitio œconomi.

e *Gubernanda.* ab episcopo.

f *Mandatur.*] quasi procuratori ad agendù foris & defendendum. Et no. q hęc est definitio œconomi ali quo addito, ut inf. tit. 1. l. omnes, §. hoc nihilominus, qui & alias catena, et dicitur cimiliarchus ex cellario quasi custos sacrorù dñi pręstāt vasorum, & aliarum rerum ecclesiæ, ut infra de bo. auth. iud. pos. l. fi. in fi.

g *Fundos.* Nomē fundi generale est ad loquentia, & propriè vniuersitatē fundorù significat, ut ff. de ver bo. signi. l. quæstio est & de re. du. l. 1.

h *Postrem.* ut breuiter dicam.

i *Colonos.* s. constitutos.

k *Mancipia.* quę inter immobilia sunt, ut hic, & ff. de diuer. & tem. pręs. l. 3.

l *Annonas.* id est prębendas de publico, ut sup. eo. priuilegia. Vel de cuiuscunq; priuato patrimonio soluendas, ut statum subiungit, quæ inter immobilia computantur, ut in Auth. de non alie. §. hęc ergo. collat. 2.

m *Diuidere.* ut vna pars seminet vno anno, al. alio anno diuisione facta per sepes, & fossata, & sulcos, ut ff. de l. 2. Caius Seuola & Titius. secundum Io. Alii dicunt diuidere potest, si prouocetur, nō si prouocet illū quo communionem habet, sicut minor, ut inf. de fun. do. l. 2. & de prædi. mi. l. inter omnes, & ff. de re. co. qui sub tu. vel cu. l. si pupillorum. Tertii, ut P. quòd aliam ecclesiam potest prouocare, non priuatum, sicut & cum ea permutat, ut in auth. item sibi inuicem, inf. eo. Quarti, ut P. & Al. quod etiam priuatum prouocat cum sibi expedit, sicut alienat inutili prædium propter fiscalium onus, ut in Auth. item prædium, inf. eod. & arg. ff. de tor. do. l. 5. Vel diuidit secundum H. ut accipiendo partem, quò ad usum, & non quo ad proprietatem locando, cum socius nolit suam partē locare.

n *Augere.* id est quoad quantitatem.

o *Et ampliare.* quo ad pretium, quod fit diligenti cultura, ut ff. de in. fil. l. non intelligitur, §. diui fratres.

o *Ampliare.* impinguendo.

p *Vlli.* patriarchę, vel œconomo.

q *Cedere.* i. concedere, s. seruitutem aliquam, nam qui alienare prohibetur, seruitutē constituere nō potest, ut inf. de re. alie. l. fi. & ff. de re. com. l. 3. §. fi. vel dic, q. vtiliter debent resistere, ne quis possessionē aliam prædiorum intuer, ut in Auth. de non alie. §. nemo autem col. 1.

r *Verum.* istud idem dicit, quod supra verum tamen plura.

s *Conseruentur.* œconomi, siue clerici.

t *Beneficij.* ut quia dicunt aliquē seruiuisse ecclesiæ, qui non seruiuit.

u *Referendæ.* ut quia dicatur extitisse gratiosus ecclesiæ.

x *Permissam.* an ergo benemerentē pōt bene remunerare? Dic q sic, nā si coloratè beneficii remuneratio impeditur, ergo vera permittitur, etiam de immobilibus, ut videtur hic innui. argumentum contra, inf. ead. l. § fin.

y *Consentiant.* & renunciet, & sic est speciale, quòd non potest renunciare, quia ecclesiæ est, non eorum fauor: sicut sunt & alia multa, quæ notantur infra, de pac. §. pen.

ADDITIO.

Sed hoc, ne res alienētur, nō est inductum in fauorē eorum, sed in fauorem ecclesiæ, ut inf. subiicit, ut sicut ipsa &c.

z *Fidei.*] sequuntur Authē. quę similiter prohibēt, scilicet hoc ius porrectum, & sequentes.

a *Mater.* ut supra titu. 1. l. victor. §. & in præsenti, inf. eod. de ternimus.

b *Illæsum.* ut nec ęps possit alienare, ut in decr. 12. q. 2.

SANE. Si alienatio fuerit facta cōtra hanc legē, punitur accipiens, & cōcedens, & notarius scribens. Sic. Vel sic. Emēs rem ecclesiasticā cōtra legē rem cū fructib. restituit, & pretium non repetit. h. d. secundum Sa. usque ad §. sanè ne omnis.

c *Nostra.* id est nos, qui sumus perennes in seruanda huiusmodi voluntate.

d *Sacrilega.* i. quasi, ut enim impropriè dicitur dedicatio rei, cum consecratur ecclesiæ, ita si clericus alienet, desecratio quædam, ut ita dixerim, & ita dicitur quasi sacrilegium.

e *Statuimus.* in vltimo §.

Imp. Leo, & Anthemius. AA. Præfecto præto.

LEX XIIII.

IVbemus,[a] nulli post hac[a] archiepiscopo [b] in hac vrbe [c] regia sacrosanctæ orthodoxæ ecclesiæ præsidenti, nullo œconomo,[1] † cui [d] res ecclesiastica gubernanda [e] mādatur, [f] esse facultatē fundos,[g] vel prædia siue vrbana, siue rustica, res postremo [h] immobiles, aut in his prędijs colonos, [i] vel mancipia [k] constituta, aut annonas [l] ciuiles [2] † cuiuscūque suprema, vel superstitis voluntate ad religiosas [3] † ecclesias deuolutas, sub cuiuscunque,[4] † alienationis specie, ad quamcunque transferre personam: sed ea etiam prædia diuidere [m] quidem, colere, augere,[n] & ampliare, [o] nec vlli [p] ijdem prædijs audere cedere.[q]

¶ Verum, [r] sine testamento quocunq; iure facto, seu codicillo, vel sola nūcupatione, legato, siue fideicōmisso aut mortis causa donatione, aut alio quocunq; vltimo arbitrio, aut certè inter viuentes habita largitate, siue contractu vēditionis, siue donationis, aut alio quocunq; titulo, quisquàm ad pręfatam venerabilem ecclesiam patrimonium suum partemve certā patrimonij in fundis, prędijs, siue domib. vel annonis mancipijs,[5] † colonis, eorūque peculijs voluerit pertinere: inconcussa ea omnia sine vlla penitus immutatione [6] † conseruentur.[s]

¶ Scientes nulla sibi occasione vel tpe, ad vicissitudinem beneficij [t] collocati,[7] † aut gratiæ referendę,[u] donandi, vel certè volentib. emere, alienandi aliquàm facultatem permissam, [x] nec si oēs cum religioso episcopo, & œconomo clerici in earū possessionū alienationē cōsentiant.[y] Ea enim quæ ad beatissimę ecclesiæ iura pertinent, vel posthac fortè peruenerint, tā quam ipsam sacrosanctam, & religiosam ecclesiam, intacta cōuenit venerabiliter custodiri: ut sicut ipsa religionis, & fidei[z] mater[a] perpetua est, ita eius patrimonium iugiter seruetur illęsum.[b]

Punitur emptor amissione pretij: & titulus non excusat eum à percipiendis. Puniendus est œconomus priuatione officii, & resartione damni, ad quod etiam heres tenetur. Punitur tabellio pęna exilii. Puniuntur iudices & tabelliones, qui subscribunt acta, & insinuationes istius donationis prohibitæ, priuatione dignitatis, et amissione bonorū. h. d. secundum Bald.

¶ Sanè si hæc nostræ perennitatis, [c] statuta audaci spiritu, & mente sacrilega, [d] quisquam œconomorum, vel hominum temerāda crediderit: ipse quidem, qui pro teruo ausu ecclesiastica prædia donationis, vel emptionis, seu commutationis titulo, vel cuiuscunque contractus alterius nomine, nisi eo mō, quo nūc statuimus,[e] [8] †

Margin notes:

* Cōcor. c. nulli, liceat. ext. de reb. eccle. ali. vel nō.

1 † Iconomy.

2 † L. in feudis. feu dū de Camera est, & cū ea arca dūi certū stipēdium solui ius & catena, cū dicitur ex cellario. Cu iac. 1. Feudo. 1 prin.

3 † Religiosam ecclesiam.

4 † Interès et tā non sit piglarā posse ecclesię pręiudicare in acquirendis non in adquisitis, ut de Rot. à Val. cōsil. 15. nu. 23.

5 † Rusticis. l. argu. l. 6. §. 1. in l. de secun. nup. l. 4. §. 5. ff. de offi. vide Cuia. Nouel. 7.

6 † Al. immutatiōe.

7 † Colocati, ita legit Bal. ad de Coloc. Nouell. 7. Color hoc plerūq; donationi finitur, ut donati dicatur remunerandi gratia. Dion. Gothof.

8 † Inclusa desunt in quibusdā.

a *Fructum*. id est commodum.
b *Temeritatis*. i. huius contractus fuit per temeritatem.
c *Pretia*. quando emit.
d *Munera*. quando dona accipiet.
e *Acquirantur*. sic ergo ecclesia locupletatur cum aliena iactura, vnde contra eum est, quod redditur, vt ff. de cōdi. indeb. l. nā hoc natura, & infra de his quæ vi metusve cā. l. si vi, vel metu, nō dico, quod actione aliqua cōpellatur ecclesia ci[illegible] vtili, sed an si non fuerit solutum, pretium posset peti? Resp. nō secundū Pet. quia q. iā honeste accipiuntur, nō tā honeste petuntur, vt ff. de var. & extraord. con. l. 1. § 1. secus in emphyteuta, vt in Auth. qui res sanc. in fi. inf. eo. Alii cōtra dicūt odio emptoris posse peti, & non sed ei si est solutū. & hoc fauore eccleſiæ per dictā Auth. qui res, & ff. de dam. infect. l. si. & hic, etiam si bonæ fidei emptor fuit. licet tūc habebat actionem contra œconomum, vt inf. §. proxi.
f *Constituta*. Vt mancipia, & instrumenta fundi.
g *Oeconomis*.] Et pertinas primo loco vēdi cātur, sed in subsidiū cuilibet primus, quasi publicū factum, vt parochianis, vel patronis, ut in cutiasi, qui retrahitur per quos libet, vt in. de decurio. libro 10. l. si quis 4. lib. 10. Sed nunquid idē, qui vendidit, quærit, & est sabbatinus, & vbi quidem, vt inf. de bo. l. 1. l. 1. & ff. de bo. lib. l. si filius circa prin. & in decre. 12. q. 2. non liceat. Et cōtra, quia nō idem, vt ff. de accus. l. si cui. § idē. & in decre. 12. q. 2. l. monemus, vt ff. de adopt. post mortem, & ibi de hoc inuenies solutionem.
h *Vel accessionibus*. f. naturalib. sed non ciuilibus, quia sic esset vsuta.
i *Teneantur*. id est habeantur.
k *Habenda sunt*. inf. de legi. & consti. l. nō dubium. & hoc quo ad ecclesiam, nō quo ad œconomum, qui tenetur emptori, & ecclesiæ.
l *Fecerit*. id est alienauerit.
m *Imò*. pro vel. Et nota, ut ages & coſen-

1 † *Cuia d[...] ... cōpellatur ecclesia ci[...] vtili ... sed an si non fuerit ... vendita*.

† *Contra-nulli de rebus eccl. nō alien.*

a † *al. quā.*

* Vid. optimum tex. ex. de reb. eccle. non alien. c. si quis pres. byterorū.

* Qualiter hæc dictio imò accipiatur, & ponitur vide gl. l. ff. cōt. 3. col. ver. oppono hic dī, &c.

acquirere, (vel habere) computari, omnem huiusmodi fructum[a] propriæ temeritatis[b] amittat, & pretia[c] quidem, & † munera,[d] quæ eius rei gratia data fuerint œconomo, siue aliis quibuscumque personis, ecclesiæ lucris, & cōmodis acquirantur;[e] prædia autem, & in his oīa constituta[f] ab ipsis clericis, & téporalib. œconomis,[g] cum fructib. seu pensionib. vel accessionib.[h] totius medij temporis vindicentur, vt tanquā penitus à nullo empta, vel vendita teneantur,[i] quia ea, quæ contra leges fiunt, pro infectis habenda sunt.[k]

Oeconomus vendens rem ecclesiasticam contra legem, priuari debet officio, & nihilominus omne damnum illatum ecclesiæ, tenetur restituere tam inter se, quam eius heres. h.d. Salic.

¶ Oeconomus[*] autem, qui hoc fecerit,[l] imò[m] fieri passus[n] fuerit, vel in quacunque prorsus huiusmodi venditione, seu donatione, vel commutatione, nisi ea, † præsenti[o] lege concedimus, postremo in quacunq; alienatione consenserit, commissa sibi œconomatus administratione priuetur:[p] deq; eius bonis, quodcunq; exinde incommodum ecclesiæ contigerit, reformetur: heredesq; eius & successores,[q] ac posteri[q] super hoc facto sine consensu competenti actione[r] pulsentur.[s]

Tabelliones instrumenta conficientes de cōtractib. vetitis, debēt relegari. h.d. Sal.

¶ Iis tabellionibus, qui huiusmodi contractuum vetitorum ausi fuerint instrumenta conscribere, irreuo-

tiens pari tenentur pœna, quia pariter delinquūt, vt hic. & ff. de his qui no. infa. liberorum, in fi. & de iure pa. l. adigere, in prin. & inf. tit. a. si quenquam, in fi. & ibi etiam de hoc habes multas concordantias.
n *Passus*. per quendam de subditis.

cabilis exilij animaduersionibus plectendis.

Iudices contractibus illicitis auctorantes puniuntur bonorum publicatione, & dignitatis amissione. h.d. Sal.

¶ Iis quoque iudicibus,[t] vel ius[u] gestorum habentibus, qui huiusmodi donationū, vel contractuū † gesta cōfecerint,[x] dignitatis pro parte, & bonorum[y] omnium spoliatione damnandis.[z]

Hic incipit tertia pars principalis legis, & h.d. Vsusfructus rei ecclesiasticæ ad certū tempus, vel ad uitam recipiētis potest concedi, hoc acto, quod vsufructu finito reddatur res, vel tantundem reddatur. h.d. secundum Bart. Vel sic. Res immobilis ecclesiæ potest in alium transferri quò ad usumfructum, dum tamē per pactum sit conuentum, quod ipsam rem restituet tempore conuento finito, et aliam tanti valoris, et fructus ecclesiæ relinquet: & de his conficienda est scriptura, aliâs non valet. h.d. Salic.

¶ Sanè,[*] ne omnis religiosis œconomis commoda prouisionis via, & occasio venerandis ecclesiis profutura videatur exclusa, id quod vtile plerumque[a] iudicatur, sub cautelæ obseruatione, necessario procedere concedimus.[b] Si quando[c] igitur vir religiosus œconomus huius regiæ vrbis ecclesiæ † perspexerit expedire, vt desideranti cuiquam certarum possessionum, atque prædiorum, (vrbanorum scilicet, siue rusticorum) ad ius ecclesiasticum pertinentium, temporalis vsusfructus possessio pro ipsius petitione[d] præstetur: tunc eius temporis, quod inter vtrosque[e] con-

o *Præsenti*.] in vltimo. §.
p *Priuetur*. quod solum, nō ipso iure, alioquin non habet locum, quia ipse per se vindicaret. Itē dicit priuetur, & non priuatus sit, sed vt alia pœna imponi nō, hac, vt inf. tit. §. ecclesiæ, quæ est cōtra, solutio, vt ibi. Accur.
q *Ac posteri*. i. successores in successiones.
r *Actione*. mandati, vel neg. gest. vel cōd. vel ne. gest. vel cond. ex lege.
s *Pulsentur*. id est cōueniuntur.
t *Iudicibus*.] qui sūnt tantum iudices.
u *Ius gestorum*. id est scripturatū nā iudicent iudices, & notarii. Vel dicit de officialibus curiæ, qui scribunt acta.
x *Confecerint*. i. consilio mandauerint, vt ff. de iis q. notātur in fa. l. furti. & mādati, vel quæ nō hēnt ius gestorū, sed quod ad iudices, tūc vero pro parte.
y *Bonorum omnium*. Sed cui applicabuntur? Rn. ecclesiæ fortè, quia lex ecclesiæ voluit, vt sup. l. §. 1. Tu dic fisco, vt inf. de mō mulct. l. multarū, & ff. de in officio. testā. l. Papinianus. §. meminisse.
z *Damnandis*. Sc. qui tur auth. qui rēsā dictas, quia sīm interponit.
a *Plerumque*. vt in § tractu, qui sequitur.
b *Concedimus*. Nota hic inst. de auth. tuto §. neque:
c *Si quando*. desideranti quidam ecclesia temporalem vsum fructū, alicuius prædii vrbani, vel rustici vsq; ad quinq; vel decem annos, vel dieb. vitæ suæ, & finito tpe dicti le redditur hoc prædiū & aliud quod tantū fructuosum, quāto, œconomus hoc facere possit & dī quia sic, & facit hæc cōscribi.
d *Petitione*. Ex hoc sumpta est forma formulario tabellionum cōtract. b. em. phy. causis dicūt m. hic emphyteuticariis, 1. pensionibus, &c.
e *Vtrosq;*.] i. œconomū & eū cū quo contrahit. Ill aut. 16. Vtrus.]

† *Al. cum tractū re ... iterum.*

† *Illeg. ... contra...*

4 † *In alienatione rei ecclesiasticæ r. qr. tur vt subsistat ... vel vtilitatis, ideoque transactio superflua restituta, reddetur.* Vide Rol. a cent.

a *Vitæ.* accipientis ad plum
b *Conscribat.* sic ergo scriptura exigitur : alias non valet, vt infra dicam.
ADDITIO. Multos alios casus, in quibus scriptura sequitur, vide per glo. in verbo, in scriptis. capitu. §. postquam, extra de censi. lib. 6.

non debent aliquid recipere pro sportulis, & labore cum ius contrarium seruatur, & male secundū Pau. de Cast. hic.
Hoc ius. Imperator ideo rebus Constantinopolitanæ ecclesiæ prouiderat per legem illam iubemus, sed per hanc authenticam extenditur prouisio. & priuilegium ad omnem locu venerabilē. Sic ergo dic, hoc ius porrectū, & sumitur hæc pars vsq; illuc, & perpetuo, &c. ex auth. de nō alien. §. nos igitur colla. 2.

uenerit, siue in diem vitæ[a] suę ab eo, q desiderat postuletur, pacta cum eo, qui hoc elegerit ineat œconom[9], atq; conscribat:[b] per quæ[c] & tempus, intra quod hoc præstari placuerit, statuatur, & manifestum[d] fit, quod quisq; acceperit[e] abinuicem huiusmodi beneficij gratia,[f] præstando[g] quidem ecclesiastici prædij pro tempore vsumfructum: post statutum autē tempus, & placitum ipsorū redituum ꝓprietate[h] ad dominium, & ius ecclesiasticū recurrente firmiter: ita scilicet, vt siue completo spatio quod fuerit inter eos constitutum, siue mortis suæ tempore (si hoc quoque conuenerit) is, qui possessionem ecclesiasticam, & certorum redituum vsumfructū habēdi gratia interueniēte pacto susceperit, nō minus quam alterius tantæ quātitatis, quātæ acceperit, reditus, cum ipsorum prædiorum[i] dūo, & rebus immobilibus, eorūq; colonis, & mancipijs ecclesiæ derelinquat,[k] nisi enim hac conditione pacta inita fuerint, ea quoque decernimus non valere; sed possessionem ecclesiasticam, tamquam nullo iure trāscriptā, in iure ipsius, atq; dominio permanere, & ab ecclesiasticis œconomis decernimus vendicari.

IN AVTHEN.

¶ De non alienandis aut permutādis. §. nos igitur, col. 2. const. 3. & in auth. de aliena. & emphiteu. §. hoc etiam super ipsis,, & §. hoc vero iubemus. coll. 9. constitu. 3.

Res immobiles cuiuscūq; ecclesiæ, ab Imperatore prouentæ non alienātur, vel pignorantur indistinctè. Aliunde verò quæsitæ pignorantur, vel alienantur debito vrgēte, cum solemnitate tamē hic subiecta. hoc dicit Salic.

HOc ius[l] porrectū[m] est ad omnem venerabilem locum, omneq; collegium, quod actio[n] pia constituit: vt nec res eorū[o] pignorentur.[p] Et hoc perpetuo[p] seruetur in ijs rebus immobilibus, quæ ab imperiali domo pòrrectis locis applicantur. In cæteris[q] eatenus[r] excipitur,[s] si debitum vrget, quòd si ex mobilibus solui non possit,[t] primo res immobiles specialiter[t] dentur pignori : quarum fructus, creditor sibi reputet[u] tam in sortem, quàm in vsuras,[x] vsque ad quartam centesimæ.[y] Quod si

c *Per quæ*. s. pacta.
d *Manifestum*. scilicet per pacta.
e *Acceperit*. ab œconomo.
f *Beneficij gratia*. qd confert in ecclesia de suo.
g *Præstando*. desideranti. Accur.
h *Proprietate*. i. possessione eius prædij, cuius vsusfructus conferetur frequenter ecclesiæ. nam ꝓprietas nūquā ab ecclesia separat. sic ff. de verbo. sig. interdum, & de iud. l. si de vi. & ff. de rei ven. l. quoties, & ff. de probat. l. 2. alij ponūt proprietatem, possessionis, quā in ecclesiam conferunt.
i *Prædiorum*. sic s. de nouo dandorum.
k *Derelinquat*. in vltima voluntate. vt in auit verbū relinquatur vt ff. de tab. exhib. l. 3. §. si. sed hodie ab intestato, & mox vers aut. non alie. §. si quis aut voluerit, col. 2. Lege sic lectam, sequuntur auth. Et primo l. ꝓhibentes. Secundo puniuntes. Tertio permittentes: vt in hac l. in textu facit Leo. sic ergo lege primo. Hoc ius porrectum, & sicut alienatio, & multo magis, & quibuscunque modis. Secundo, qui res iam dictas. Tertio, si quas ruinas, & perpetua quoque. &, ibi & permutare. &, item tibi inuicē. &, itē pdium. &, q rē hmōi. &. hac vius ꝓstatio. Sed alij ponūt illā, quā rē. interpunientes, sed non est in hoc vis.

Concor. l. in c. cū ecclesiis et per vers, attende de concedē. & c. fi. de except. q. 1.

m. *Porrectum*. i. productum.
n *Actio pia*. i. pius actus, & sic ponit. ff. de dona. inter vir. & vxor. l. 3. §. fi. alias nō factum, vt hic, sed ius designat vt instit. de act. §. 1.

Actio quandoque aliter sumitur.

o *Pignorentur*. scilicet res ecclesiasticæ specialiter, sed generaliter, & hoc ꝑ auth. de non alienan. §. si autem creditor. in si. §. & §. sed neque dationem pignoris. col. 2 sed per aliā de alie. & emphy. §. hoc autem, cuilibet ꝑmittitur, si debitū vrgeat, vt hic dicit.
p *Perpetuo*. i. incommutabiliter sine exceptione. Nota ergo sex casus, vbi ecclesia nullo modo alienat. Primus, vt hic, qū res immobilis à principe datur, qꝫ sumitur ex authen. de alie. & emphy. §. ea vero, colum. 9. Secundus, qū ipsam ecclesiam alienares, vt in auth. multo magis. infra eo. Tertius, quando ipse met emeret, vel cognato venderet, vt authent. In aliena quibuscunq; modis, j. eo. Quartum, qū est data res ecclesiæ sub hac conditione, ne alienaret: vt in auth. de alienat. & emph. §. san uat. D. dā. collat. 9. Quintus est, quod hæretico non alienet, vt in ꝓhem. in auth. de eccle. tit. §. iubemus. coll. 9. Sextus in annuo reditu de propinquo præstando, vt in authen. de ecclesiast. tit. §. 5. nu. 15. si autem annale, colla. 9.

* Concor. 10. q. 2. §. hoc i[a]. v. l habes hic auth. canonizatā de verbo ad verbū cum omnibus alijs sequentib. exceptis his quæ sumuntur thé. multo magis, & authen. quibuscūque. * Nec etiā alteri ecclesiæ. vide Nouell. 120. c. 7. * In alienationibus rerum ecclesiasticarū hodie dic alia solemnitas servāda. dā. Rota. dec. 135. Rebuf. constit. gl. ꝓhem. nu. 15. Et in compēdio alienat. rerum ecclesiast. nu. 10.

q *Cæteris*. Rebus præterquam donatis ab Imperatore.
r *Excipitur*. a supradicto.
s *Non possit*. s. cōmode, vt ff. de verb. sign. l. nepos Proculo.
t *Specialiter dentur*. hoc est auth. de alien. & emphy. §. hoc autem super colla. 9. nam per authen. de non alien. §. si autem creditor. colla. 2. non permittebatur specialis hypotheca, sed generalis.
u *Reputet*. quod est commune ius in omni creditore, nisi sit pactus, vt fructus vice vsurarum cedant, vt inf. de pign. act. l. 1. & 2. & de vsuris si ea pactione.
x *In vsuras*. Primo in vsuras. Secundo in sortem: vt inf. de usuris, et solu. l. 1. nec obstat hic ordo scripturæ: vt ff. de solu. nec per contenim, & de leg. 2. l. cum pater, §. fidei tuæ, & ead. l. cum pater. §. pen. hic speciale est fauore ecclesiæ, vt primo in sortem
y *Centesimæ*. hoc est, vt in fine anni tantum habeat pro vsuris, quantum est quarta pars sortis sors enim centesima dicitur, id est quoddam principale, vel perfectum, arg. contra

* Quartæ centesimæ quadrans vsuræ, leuissima, vt si soluat annuatim, tredio. Goth. 1 Alias est fide. hæredū. vers.

10\. HOc ius. Diuiditur in septem partes. Nam primo legem Codicis extendit. Secundo prohibet alienationem in quodam casu simpliciter. Tertio permittit pignorationem in casu necessitatis. Quartò permittit venditionem, si creditor non recipiat pignorationem. Quintò permittit dationem in solutum, si emptor non reperiatur. Sexto declarat quæ res debeāt vendi. Septimo dicit, quis intelligatur creditor. Secunda ibi, Et perpetuò. Tertia ibi, In cæteris. Quarta ibi, Quod si necesse fit. Quinta ibi, emptore. Sexta ibi, Si tamen. Septima ibi, Et hæc. Bar. & Bald.

CASVS. Dic breuiter, qꝫ hæc auth. extendit prohibitionem ad omnem ecclesiam, & seruatur perpetuo in rebus ab Imperatore datis. in alijs dat formam alienandi, Ex tex. nota primo, qꝫ non sunt vocandi absentes, dummodo duæ partes sint præsentes, & maior pars illarū duarum partium consentiat. not. gl. sing. in c. præsentium. de testibus lib. 6. Secundo no. ibi cum dicit, habitis absque dispendio, &c. q. quando venditur res alicuius ecclesiæ, episcopus, qui interponit authoritatem, & et notarij eius sua,

nolit [a] creditor ita accipere, túc ordinator [b] domus apud eum, [c] à quo ordinatur, [d] habitis absque dispendio gestis, [e] iuret [f] (maiore parte ibidem seruientem consentiente [h]) & debitum existere, [i] nec ex bonis mobilib. [1]† solui [k] posse: [l] quo subsecuto, per viginti dies rem ecclesiæ venalem esse publicè notatum [2]† sit: vt plus offeréti [3]† detur, precio modis omnibus pro debito [m] dando: aliter.n. [n] res emptori [4]† nõ conceditur, & hoc inscribatur, [o] nihil esse factum in ea re ad damnũ diuinæ dom[us]. Emptore verò non inuẽto, res æstimata directè [5]† creditori detur in solutũ, addita in precio vniuersæ ęstimationis [p] decima [q] parte, & accedente cõsensu ordinatoris, [r] & maioris [s] partis ibidé seruientium. Sit tamen ea res mediocris [t] inter cęteras, inspecta ipsi[us] qualitate, & q̃titate, & onere. [u] Et is creditor hic intelligatur, qui, qđ credidit, ꝓbat [x] in vtilitaté diuinæ domus [6]† processisse.

IN AVTHEN.

¶ De non alienandis, aut permutandis. §. sicut autem. collat. 2. constit. 1.

Alienare, vel acquirere dannosa ecclesiæ, pariter sunt prohibita. h. d. Salic.

SIcut alienatio rerum ecclesiæ interdicitur, ita prohibetur, ne qua sterilis [y] ei detur possessio, aut alioq̃ onerosa, veluti fiscalium [z] nomine, vel onere.

IN AVTHENT.

¶ De non alienandis. §. quia verò cognouimus, collat. 2. const. 3. & in authen. de alie. & emphyt. §. & quoniam, collat. 9. const. 3.

Propter quod vnũquodq; tale, & illud magis. Vel sic: Potentior est prohibitio in causa, quam in causato. h. d. secundum Iaco. But.

MVlto magis [a] prohibetur ipsi[us] monasterij [b]

quia centesimus numerus est perfectus, vt ponatur. in vim substantiui. Centesima est ergo pars, quæ æquiparatur fere in anno: vt patet inf. de vsu. l. cos. §. 1.

a *Nolit.* scilicet creditor.

b *Ordinator.* idest abbas.

c *Eum.* s. episcopũ.

d *Ordinatur.* vt apud episcopum, & episcopus apud archiepiscopum: sed cum archiepiscopus vendit, duo episcopi debét interesse, vt in aut. vt nullus fab. or. do. §. fin. colum. 5.

e *Gestis.* quia pro scriptura nil dabitur tabellioni, sic infr. de episco. audien. l. sam de mentis.

f *Iuret.* contra inf. tit. 1. cum clericis, §. quod si lis. So[lutio] hic speciale super alienatione.

g *Maiore.* quæ attenditur in numero, secundo in dignitate: vt ff. de pact. l. maiorem. non connumeratis seruientibus, sed ordinatis in ecclesia. Si vero quidã absint, oportet duas partes ordinatorũ esse præsentes, sed sufficit maiorem partem duarũ partium consentire, vt ff. de decr. ab ord. fac. l. 2. & 3. & ff. qđ cuiusq; vniuersitatis. l. nulli. & l. plane. & l. de pręd. curia. l. 2. & de decu. l. nominatio num. lib. 10.

q *Consentiente.* s. iuramento, vt super suã animam iuret, vt auth. perpetua. inf. eo.

i *Existere.* i. solutum non esse: non autem iurari debet cum effectu: hoc autem creditor probabit, vt in fi. huius auth. & hoc etiam ita demum si scit: alias non cogitur periurare, sed iurabunt alij, qui sciunt, vt in auth. perpetua.

i *Existere.* ecce vnum.

k *Solui.* ecce secundum.

l *Posse.* scilicet commodè.

m *Pro debito.* emptor enim soluet creditori: vt in authen. de eccle. re. imo. alie. §. ementibus quidem in fi. cum. col. 5. sic & ff. de in rem ver. l. 3. §. penult. & ff. de rebus eorum. l. magis, §. ne tamen.

n *Aliter enim.* idest nisi prædicta solemnitas seruetur vel nisi pretium cedat in vtilitatem ecclesiæ. Accur.

o *Inscribatur.* in iuramento: sic ergo debet fieri scriptura: alias non valet contractus, & in l. iubemus, §. fin. potest ergo prædicto casu alienari res ecclesiæ, cum debitum vrget. Item secundo in perpetua emphyteusi: vt in authen. perpetua. Tertio cum alia ecclesia permutando: vt in auth. item sibi. Quarto cum princip. in auth. sed & permutare. Quinto, vt in redemptione captiuorum: vt in authen. de alie. & emphy. §. sanctissimas. collat. 9. Item sexto, vt superflua vasa: vt in auth. præterea.

p *Æstimationis.* s. rei datæ in solutum.

q *Decima:* vt si res valeat nouem, detur pro decem: sed certè tunc non adderetur decima, sed nona. Alij, vt si res valeat decem, accipiat pro vndecim, secundum Azo. & secundum hoc ecclesiæ fit additio. Alij, vt si res valeat 11. accipiat per decem, * & quod dicit addita, scilicet emptori, vt quia grauatur in vno, quod scilicet inuitus accipit aliud pro alio, reuelatur in hoc: vt ff. de iureiur. l. cum qui. in prin. Item est hic speciale, quod aliud pro alio recipiat inuitus: vt inf. de sol. auth. hoc nisi debitor, sed regulariter contra: vt ff. de re cre. & si cer. pet. l. 2. §. 1.

r *Ordinatoris.* idest abbatis.

s *Maioris partis ibidem seruientium.* Sed videtur, q̃ non valeat, nisi omnes consentiant: vt ff. de ser. rusti. præ. l. per fundum. Respond. aut aliquid pertinet ad plures, vt ad vniuersos, & tunc sufficit maioris partis consensus, vt hic, & ff. ad munici. l. qđ maior pars. aut pertinet ad plus, vt ad singulos, & tunc non sufficit maior pars, sed oẽs consentient, vt ff. de ser. rust. præ. l. per fundum, & communia prędio. l. receptũ, & ff. communi diuid. l. Sabinus. Fallit. in duobus casibus. Primus: vt cũ multi creditores habẽt eundẽ debitorẽ, vt ff. de pac. l. maiorem, & C. qui bonis ce. pos. l. vlt. Itẽ in alio casu, vt ff. de rerum diui. l. in tantum, §. penult. & hoc fauore religionis.

t *Mediocris.* supra in authen. de fideiuss. §. quod autem, collatione prima, contra, vbi quam meliorem habet debitor, dare debet in solutum. Solu. hic speciale fauore ecclesiæ, hoc placet, vel ibi pretiosius metallum habebat: vt aurũ, & ideo pretiosior res solui debet quam debitor habeat. Acc.

u *Onere.* scilicet debiti pro quo venditur, vt res magni pretij p̃ debito paruo non vẽdatur: vt ff. de rebus eorum, l. magis, §. idem prætor, vel dic onere tributorum, vt in auth. sicut. inf. proxi.

x *Probat in vtilitatem.* speciale est: sic & infra si aduer. cred. l. prima, & ff. si cert. pet. l. ciuitas. regulariter contra: vt infra si cert. pet. l. incendium. probauit ergo forte per præsumptionem: vt quia prælatus est diligens, & ecclesia tunc indigebat: non autem, vbi quilibet nummus sit datus: vt ff. de exer. l. si. 1. respon. Vel quia omnibus de ecclesia simul dedit, per quos potest deterior ecclesiæ fieri conditio, vt supra eodem l. iubemus. §. [illegible] quando alias est ver. sub §. sine ne omnis. Quod si consuetudo in contrarium sit? secundum Azo. valet: vt inst. de iure na. gen. & ciui. §. ex non scripto.

SIcut. CASVS. Sicut alienatio rei ecclesiasticæ prohibetur: sic ne sterilis, aut alias onerosa ecclesiæ dentur. hoc dicit hęc auth. Ex qua nota damnum contingere interdum in acquirendo, sicut in alienando, & dicit Bald. per istam authen. quod si ecclesia adiuit hæreditatem sine beneficio inuentarj, secundum quosdam, non valeat aditio, ne consequatur damnum, vt hic: secundum alios valet, sed non tenetur vltra vires hæreditarias, & hoc magis placet, secundum Pau. de Cast. hic.

y *Sterilis.* i. non fructuosa, vel senex, vt in cor. vnde hoc sumitur, de non alien. §. pen. col. 2.

z *Fiscalium.* sed quomodo potest esse onus tributorum fiscalium, cum secundum qualitatem fructuum dentur: vt inf. de allu. & pa. l. 2. & 3. Respon. pro præteritis antequam ad ecclesiam deueniret fundus, vt ff. de pub. & vect. l. imperatoris. 1. resp. Item potest esse onus tributorum, & in hoc maiorem partem fructuum oporteret dari pro tributis.

a MVlto magis. scilicet quàm aliarum rerum, & est verborum sr. non legis.

b *Monasterij.* idest ecclesiæ, vel loci consecrati.

1† quo nomine intelliguntur actiones, & nomina ex ré mobili nõ immobili prouenientia. Bal. hic.

2† al. notificatum.

3† Subhastatiões negat. Rebu. d. loco req. ri de iure canonico.

4† emptor rei ecclesiasticę curiosus esse debet, quo p̃retium vertatur. facit l. 3. §. 9. in fi. ff. de in rẽ vers. l. 15. §. 13. ff. de reb. cred. Goth.

5† al. districtè.

h Vel aliter clerici non debẽt iurarẽ iudicio sisti, vel iudicatum solui. vt ibi, in contractibus vero, bene iurãt vt hic.

6† Quod si dubiũ fuerit ex cõfessione episcopi & capitali alias q̃ emit ab ecclesia, q̃ eidẽ credit numerationem factã, & conuersionẽ pecuniæ i vtilitatẽ ecclesię tenetur probare. Bal. hic.

* Glos. dicit, q̃ si res valet ro. habeat pro nouẽ, & sic decima sibi remittatur.

Quo.

a *Quæ.*] s. alienatione, & hoc est in cor. de alie. & emphy. §. quoniam, col. 9. & in Auth. de non alie. §. quia vero cognouimus. collat. 2.

Q[f] *Vibuscunque*] Ista aut plana est. Et no. bene est, quia semper allegatur contra prælatos, qui concedunt suis consanguineis res ecclesiæ. No. et si fuerit iusta causa alienandi & si adhibeat ol. forma, non tenet rône personæ in q̃ fit, quod est intelligendum, et si palam hoc fiat, & bona fide, & est speciale secus in aliis administratoribus, vt in ſ̃a de co. tra. hē. emo. l. si cum ipse hoc tñ qualiter intelligatur, & limitetur, vide bonam glo. in c. decente. 89 d. & in cap. nō satis. 86. dist. Paul. de Cast.

b *Permittitur.* Quod est in septem casib. vt diximus in Auth. hoc ius porrectum, in gl. i. per verbo inscribat.

c *Cognatis.* vel affinibus: et in corpore vnde hæc sumitur. i. in Aut. de alie. & emphy. §. œconomi. collat. 2.

ò é ò, q. a ex officio, q̃ d administrat, non licet emere per se, vel per alium, vt ff. de ꝯ. hen. emp. l. non licet, & l. qui offic. in prin. Et sic no. gñale, quod nō admittatur aliquis quilibet, vt inf. de dolo. l. 1. vbi de hoc di xi. Sed contra in Authen. de san. epi. §. si autē ecclesiis, col. 9. vbi dispensatori permittitur accipere. So. * ibi permittit cōducere, vel temporalem emphyteusim accipere, hic autem prohibet perpetuam alienationē. Item hic œconomo prohibet ibi dispensatori permittit a prælato non administranti, & specialiter hic excipitur œconomus in fin. illius §. si autem, vbi expresse œconomo rem prohibetur.

alienatio, qua[a] redeat in antiquum statum, & sæcularem vsum.

IN AVTHENT.

¶ De alienatione & emphyteusi. §. si verò non fit, ver. œconomis, coll. 9. constit. 3.

Alienatio rei ecclesiasticæ permissa, incommutabiliter prohibetur in œconomum, & sibi coniunctum, h. d. Sal.

QVibuscunq; modis hoc ius aliis permittitur,[b] interdicitur certis personis res hmōi accipe, vt œconomo eiusq;[F] † cognatis:[c] alioquin bona eorum, & œconomorum, & ordinatorum, quibus coniuncti sunt post mortem eorum perueniont ad ecclesiam, de qua rem accipiūt.

IN AVTHENT.

¶ De non alie. aut permutā. §. quia vero Leonis. collat. 2. const.[1] & colla 9. const 3. de alie. & emphy. §. si verò præter hæc.

Accipiens rem ecclesiasticam titulo non lucratiuo præter legis formam, rem cū incremento restituit: et quòd dedit perdit. Accipiens verò titulo lucratiuo, reddit quod et tantundem de suo. h. d. Sa.

QVi res iam dictas[d] non gratuito[e] alienationis titulo citra formam legis[f] accepit, rē quidem cum omni incremento medii temporis restituat, eius autem quod dedit nullam actionem contra venerabilem locum, sed aduersus * eum,[g] qui alienauit, habet. Donatarius autē, & rem cum omni[h] causa. & fructus restituat, & aliud tātundem. Creditor[i] quoque restituta re pignorata, crediti actionem contra solum pignoris datorem[k] habeat. Emphyteusis acceptor, & ab ea cadat.[l] nec quod dedit, repetat: imò statim soluet, quod soluturus esset in vnoquoque anno, si iure contraxisse,[m] sed melius[n] dicitur omnimodo denegandas[o] esse actiones huiusmodi acceptori.

IN AVTHENT.

¶ De alie. & emphy. § si verò quædam sunt. coll. 9. constitu. 3.

Res ecclesiæ ruinosa, pensione inchoanda in initio cōtractus, dari potest in emphyteusim reficienda, pro tertia parte pensionis, quę colligebatur ante dirutionem, pensione verò inchoanda æde demū refecta, dari potest pro dimidia pensionis, quæ pro ea refecta potest habere. h. d. secundum Salic.

SI quas[p] ruinas habent memoratę diuinæ domus, quas reædificare non valent,[q] & hę in emphyteusim

soluendo, vel nil debet cum sit vnus de monachis? Respon. tenetur ecclesia, si locupletior est, per conditionem sine causa, vt ff. de cond. ob tur. cau. l. perpetuo, secundum quosdā, & de eo per quem fac. l. si in prin.

h *Cum omni causa.*] Qualiter intelligatur, habes ff. de rei vend. l. præterea.

i *Creditor.* Qui accepit rem pignori, & in cōn. non concessam.

k *Datorem.* Non autem contra ecclesiam.

l *Cedat.*] iure exceptioni

m *Contraxisset.* & sic esset soluturus temporis, non solum præteriti, & hoc ideo, q. a deliquit in cōtrahēdo. si autē deliquit ... nō soluendo canonē postea non sol. it pro futuro tpe, vt in Auth. qui rem, inf. eo. Et est ratio, quia hic ab initio caruit titulo, & iusto initio: cum fieret cōtractus emphyteuticus contra legē, vñ magis deliquit, cum contrax. t lege prohibente. Sed ibi ab initio valuit contractus emphyteuticus, sed cessauit soluere canonem debitū per triennium, & sic minus deliquit, & ideo præteriti tēporis, non futuri.

n *Sed melius.*] Hæc verba referuntur ad id, quod dicit, cadat, nā videbatur cadere iure exceptionis, sed melius est, vt cadat ipso iure. Vel melius hęc verba sunt si nec multū important vtilitatis: possunt ita cōtinuari. Ex prędictis videbatur emphyteuta repellendus exceptione, sed melius est vt ipso iure actio denegetur. & est sic. ff. de arb. l. si. cū dies. §. si quis ex Azo. & sumitur hæc tota ex cor. in Auth. de non alie. §. quia vero Leonis, col. 2. & ex sequē tib. & idem in Auth. de alie. & emphyt. §. si vero præter hæc, & sequentib. §§. col. 9.

* Limita hæc versi. cum gl. ff. si emptor sit in dolo præmpto, & est eo ipso, q cōtra legem mercatur, c. qui cōtra iura. & reg. iur. lib. 6. secus, si fuerit in vero dolo, de quo gl. si ... ad audiē. extr. de reb. eccles. alien. & hic verte & vide gl.

Q*Vi res.* Ista Auth. respicit secundam partem, l. iubemus. §. sancimus. eod. vbi puniuntur contrafacientes. Pau. No. primo secundum Bal. quod illicitè contrahens super reb. ecclesiæ punitur pęna expressa in Auth. Secundo no. quod illud, quod dedit tali contrahens, perdit quo ad ecclesiam, sed non perdit quantum ad administratorem, cum quo contraxit, quia repetit ab eo. Bal.

d *Iam dictas.* s. locorum venerabilium.

e *Non gratuito.* Vt emptione, permutatione, & similib.

f *Legis.* Vel quia non erat de casibus permissis, & secundum hoc expone citra pro contra. Vel si erat, non fiebat cum solemnitate, qua debebat, vt in Auth. hoc ius diximus, & tunc citra id est præter, quia alienauit, licet non valeat contractus in præiudicium ecclesiæ.

g *Eum.*] s. œconomum. Item præponderat solum œconomum, propter officium dolo emptoris. Quid, si non est

o *Denegandas.* Subaudi ipso iure.

S[I] *quas* CASVS. Imperator Leo concessit, quòd nō possit alienari res ecclesiastica, nisi quo ad vsumfructum, vt in l. iubemus, postea in casu necessitatis permissum est alienari etiam proprietatem, vt in Auth. hoc ius porrectum, nunc vero loquimur non in casu necessitatis, sed vtilitatis, ne domus ruat, ex qua ecclesia nullam post-a habebit vtilitatem, vnde dicit Imperator hoc casu volo, quod talis res ecclesiasticæ detur in emphyteusin, vt omnino non alienetur nam emphyteuta habet vtile dominium, & ecclesia directum. & dicit, quòd licet tunc ipsi emphyteutæ vti materia domus ruinosæ ad reparationem. Pau. No. quod domus ruinosa ecclesiæ potest concedi ad perpetuam emphyteusim sub canone hic oratiuo, secundum Bal. hic.

p *Si quas ruinas.* id est ruinosæ domus

q. *Non valent.* s. commode, vt ff. de verb. sig. l. nepos.

Denturq;

a *Dentur.*] i. dari possunt respondet enim, & quod dicit perpetuam: dic in infinitum, quàmdiu pensio soluitur, insti. loca. §. adeo, & secundum hoc debet fieri reuocatio, vt quis non dicat se præscripsisse secundum consuetudinem: alii vsque ad 30. ann. vt insti. de perpe. & temp. act. in princ. alii vsque ad tertiam generationē, vt in Authen. de nō alie. §. emphyteusim, coll. 2. † & secundū hos nō fit reuocatio in tertia, sed in quarta, prima verior. s. donec soluatur pensio, & corrigatur illa de non alie. §. alienationis, quæ nō permittebat ꝑpetuā.

b *Deposita.* id est diruta.

c *Vt pensio.* antiqua.

d *Diminuatur.*] ad plus.

e *Tertiam partem.* id ē tertia minuatur, & duæ præstentur, alii vt R. & B. P. vt duæ remutātur, & tertia præstetur, & hæc est verior, vt in corpore ꝓbatur. Sed ꝗ cōd dicatur, est cōtra illā auth. ꝑpetua, inf. c. vbi dicit diminuendā pēsionem in sextā: sed illud in nō ruinosis. Sed adhuc aliud in ꝗ in ea Auth. perpetua dum dicit, si ob cladē diminuta sit pensio: tunc cōstāte nunc pēsione i emphyteusim datur. Sed dic determinari per istam, vtrum soluat statim, & præsens ꝑtium minuatur in tertiam partē, an non: & tunc tm̄ ꝑstet, quantum potest nunc habet: dum tā detur medietas pensionū adiectarū per ędificationem. Et dic constante tūc pēsione diminuta tm̄ in tertiam partem ab ea, ꝗ antequam clades inpuenerat, colligebatur, nam in auth. est post illam in cor. Authen. cum hæc sit de ali. & emph. §. si vero quidam, & illa de nō al. §. quia vero Leonis. Nec dicas hīc habere locū tm̄ in ecclesia Constantinopo. (vt qdā dicūt) imo in oībus, vt in Auth. de ali. & emphy. §. quæcunq. vero. col. 9.

f *Partem.* s. soluendam.

g *Readificante.* i. ædificare volente, antequam aliquid nomine pensionis soluat.

h *Et adiectis.* i. ex pensionib. quæ nunc ædificio reædificato, vltra solitas pensiones accipi possunt, medietas detur, & postea similiter detur pensio, quæ primo ex ruinosis stantibus ædificiis colligebatur.

i *Per æstimationem.* id est reædificationem, nam per eam maior æstimatio pensionis præstatur.

k *Emphyteusis.* s. contractus.

P*Erpetua.*] CASVS. Ista Authent. tres habet partes. Prima pars loquitur in non ruinosis, quæ multum dant redditum. Vltima pars loquitur in ruinosis, quæ parum dant redditum. Media vero pars in ruinosis, quæ nullum dant reditum. Vin. No. ex hoc tex. quòd vbi pariter priuilegiorum est, vtrumque redigetur ad ius commune facit l. sed & milites, §. 1. de excusa. tuto. Bad.

l *Perpetua.* hoc verbum est ex Auth. de alie. & emphy. nam in illa de non alie. non erat hoc verbum, & expone illud, vt modo dixi in illa Auth. si quas ruinas, sup. proxim.

m *In his.* i. ecclesiasticis nō ruinosis.

n *Lege.*] vt in Auth. hoc ius porrectum, supra eod.

o *Iurantibus.*] i. clericis.

p *Dedicaretur.* i. esset applicata.

q *Sextam partem.* s. ad plus, alias magis retineret ecclesia, ꝗ vendat. Sed noīe ecclesia est deterioris cōditionis, ꝗ alius? R. nō, quia diminutio fit ꝑ sterilitates, quæ qñ eriunt, priuatus remitteret totū, vt ff. locat. & conduct. l. si duo. §. 1. Vel dic, ꝙ hic erat res deterior, ꝗ tunc, qñ fuit ecclesiæ data, prima verior, & hoc cū non est ruinosa, alias secus, vt in Authen. si quas sup. eo. ꝗ est contra. Itē vr̄ nihilū diminui, vt in Auth. de ali. & emph. §. 1. sed ibi spāle in pascuis, & in agris proximatum villarū maioris ecclesiæ Cōstantinopolitanæ.

r *Aut si ob cladem.*] Non loquitur eo casu, quo Authē. si quas ruinas.

s *Diminuta fuerit.* vel eius fructus, aut vilis facta.

t *Constante.*] nunc. i. vt. n. præstent, quantū percipi posset nunc, si nunc est locata, & addent medietatem ꝑ pensionum adiectarū per ędificationē rei ruinosæ, & de re facta soluatur pēsio. Vel si ante refectionē sit solutum, sit diminutio in tertiā partē. Vel si statim, dic, ut ibi, & addatur tertia illius, quę poterat percipi constante ædificio, ut in Authen. si quas ruinas, quæ est contra. Vel hic, quando aliquos habet redditus, ibi nullos. Vel hic est ruinosa clade, ibi vetustate, prima verior, vt hic dixi: quia hæc determinatur per illam.

u *Pretiosa.* vt turris aliqua.

x *Iusta.* s. det talis pēsio, ꝗ collecta in 20. annis contineat rei æstimationē, vt in auth. de non ali. §. si uero alicuius ecclesiastici, sed si est Hierosolymitanæ, & oporteat uēdi: tūc in quinquaginta annis, ut i aut. de ali. & emp. §. sāctissimas. co. 9.

y S*Ed & permutare princip.*] id est cum principe.

z *Licet.*] s. ecclesiæ.

a *Maiori.* danda à principe.

b *Si respublica.* id est Cæsar.

c *Hoc exposcit.* Bene dico maiori: si res &c.

d *Pragmatica.*] id est consilio procerum, & sumitur hoc Auth. de non alie. §. si minus, coll. 2.

† Ym dic secūdū Bal. hic, quod hoc ē speciale, i domo ruinosa, propter vtilitatē, ꝗ ex refectione cōsequitur ecclesia, aliàs uero per illam auth. non erat ꝑmissum, nisi in tertiam generationem, sed per illam Authē. de alie. & emphy. permittitur i perpetuū, ut ibi not. † Prim.

dentur [a] perpetuam: emphyteuta vsuro materia depositę [b] domus, vel habitationis vt pēsio [c] diminuatur [d] in tertiam [e] partem, [f] ab ea, quæ stātibus adhuc ædificiis, colligebatur: aut * primitus, eo reędificante, [g] ex adiectis [h] illi per æstimationem [i] pēsionib. medietas detur religiosæ domui, tam priore casu, ab initio emphyteusis [k] præstanda est pensio.

IN AVTHENT.

¶ De non alienand. §. quia verò Leonis coll. 2. const. 2. & in auth. de alien. & emphy. §. 39 & hoc quidem, versic. licentiam. coll. 9 consti. 3.

Res immobilis ecclesiæ, cuius pensio non est diminuta potest in emphyteusim dari, diminuta ad plus illius pensionis 6. par. vbi verò pēsio respectu eius, quod percipiebat quādo ad ecclesiam peruenit, sit diminuta, dari potest in emphyteusim pro pensione nunc stante: at res pretiosa modici tamen fructus, dari potest pro pensione iusta per architectos ęstimanda. h. d. secundum. Salic.

PErpetua [l] quoq; emphyteusis in his [m] permittitur rebus, si res in eorum geratur præsentia quib. hoc assignatur lege: [n] iurantibus [o] iis, quorum interest, ex eo contractu nihil ad lęsionē diuinæ domus effici, solito reditu ipsius rei, qui fuit, cum diuino iuri dedicaretur, [p] nō minuēdo, nisi in sextam partem: [q] aut si ob cladem [r] diminuta [s] fuerit, tunc pro constante [t] pensione in emphyteusim detur. Quòd si res pretiosa [u] quidem est, parum tamen, aut nihil præstat pensionum: res subtiliter ęstimanda est, vt ex hac pensio iusta [x] constituatur: ea tamen sola dentur in emphyteusim, quę ad hoc † congrua videntur ęconomo, & aliis gubernatoribus.

IN AVTHENT.

¶ De non alie. aut permut. §. sinimus igitur. coll. 2. const. 1.

Cum Principe, vel alia ecclesia permutatio est permissa. Salic.

SEd & [y] permutare principi [y] licet, [z] pro re maiori, [a] meliori, vel ęquali, si respublica [b] hoc exposcit, [c] & pragmatica [d] forma super hoc præcedente.

IN AVTHENT.

¶ Cōstitutio quę adscriptio. §. quia igitur. coll. 5. const. 7.

Permutare potest vna ecclesia cum alia, dum alia permutatio fiat cum vtilitate vtriusque ecclesiæ: alioquin vna contra aliam. restituetur. h. d. Vinia.

r † *Hæc.* Istam solum appro bat B.

† In illis tribus authent. sequ. alienatur, res ecclesiastica etiā quo ad directū dominiū, & posito ꝙ nulla subsit necessitas, nec utilitas, dū modo nō subsit dānum, & ex ipsis Auth. nota illos casus, quos ponunt Canonistę g. gl. 12. q. 3. in per rubr. secundum Pau. hic.

Item

Item sibi inuicem.] vna sic ecclesia cum altera: vt in auth. vt de cætero commu. colla. 5. in fin.
Indemnitate.] alioquin vna contra aliam restitueretur, c ff. ex quibus cau. ma. l. fin.
Referuntur.] vt in auth. hoc ius porrectum, & hæc est in auth. constitutio. quę ex adscript. & lib. na. §. si vero. collat. 5.
na. in fin. colla. 3. Quid, si vna ecclesia hēt ab alia, & non soluit? Respon. idem: vt arg. inf. de fru. & lit. expen. l. fi.
l *Temporis.*] præsentis, & præteriti, non futuri: vt dixi in auth. qui res.
m *Meliorationis.*] Locupletatur igitur ecclesia cū aliena iactura? Rñd. hoc fieri culpa huius, qui damnum sentit: quare sibi imputet, vt ff. de re iur. l. qđ quis. Et sumit hæc auth. ex illa de nō alie. §. scire autē. & ex illa de alie. & emphyt. §. si vero qs locator. colla. 9.

Item [a] sibi inuicem rectè permutant cum vtriusque indemnitate, [b] eorum scilicet consensu interueniente qui supra referuntur. [c]

IN AVTHENT.

¶ De ali. & emp. § si vero qs de p̄dictis, colla. 9. consti. 3.

Inutile prædium propter onus fiscaliū potest ecclesia alienare, seruata debita solemnitate. h. d. Salic.

Item prædiū pp onus fiscale [d] inutile alienaẽ gestis, vt supra [e] cōficiēdis, eodē iuramēto p̄stito, i. q̄ alia de causa non alienetur, nisi vt immunitas [f] eiusdem venerandæ domus seruetur.

IN AVTHENT.

¶ De alie. & emphyt. §. si verò quis aut locator. colla. 9. const. 3. & de non alie. §. scire. colla. 2. const. 1.

Non soluens ecclesiæ canonem per biennium, vel rē deteriorem efficiens repelli potest ab emphyteutico iure h. d. secundum Bald. Vel sic. Emphyteuta deteriorans, vel non soluens canonē per bienniū, quatuor pœnis hic contentis punitur: quia potest expelli, & sic perdit vtile dominium. Item nihilominus soluit quod soluere debebat pro tempore præterito. Item damnum, seu interesse refundit. Item meliora menta non repetit. h. d. Pau. de Cast.

Qui rem hmōi [g] concessam, vel in emphyteusim acceptā fecerit deteriorē, [h] aut emphyteuticum canonem per bienniū [i] nō soluerit, [*] † hac lege repelli [k] potest: vt tñ soluat totius tēporis [l] pensionem: & id, in quo rē læsit, resarciat, nō repetiturus, si quid impendit nomine meliorationis. [m]

IN AVTHENT.

¶ De alie. & emphy. §. si verò aliquis voluerit. colla. 9. const. 3.

Alienatio permissa ecclesiæ Constantinopolitanæ supra eo. titu. l. iubemus. § fin. extēditur ad omnem locum pium h. d. Salic.

Hæc vsus præstatio [n] locum habet in omni domo religiosa: quo finito, res vtraq; pleno iure perueniat in domum iam dictam: nec tributis quidē grauata maioribus sit ea res, q̄ datur inuicē, & eiusdem reditus sit.

Si quis donauerit aliquā rem mobilem vel immobilē, vel se mouentē aut ius [aliquod] personæ martyris aut prophetæ aut Angeli, tā quā ipsi postea oratoriū ædificaturus, & donationē insinuauerit, [q] apud quos necesse est: cogiẽ opus, q̄uis [r] nōdū inchoatū fuerat, pficere p se, vel p hędes, & perfecto operi dare ea, q̄ donatione cōtinenẽ. Idē & in Xenodochijs, & Nosocomijs & Ptochijs obtinet, licentia danda ep̄is, & œconomis cōuenire ipsos. His vero adimpletis, administratio s̄m ea, quę his qui liberalitatem exercuerunt, visa fuerunt, & secundum præscriptos fines fiat.

d *Item prædiū. Onus fiscale.*] hoc expone vt s. in auth. illa, sicut alienatio.
e *Supra.*] in authen. hoc ius porrectum, & est hæc de alie. & emphy. §. si vero quis de prædictis. colla. 9.
f *Immunitas.*] id est indemnitas.

Qui rem.] Diuide istā authent. in quatuor partes principales sm̄ quatuor imponuntur pœnæ emphyteutæ, vel cōductori rei ecclesiasticę deteriorātib. rē, vel nō soluentibus cēsum intra biennium. Secunda ibi, vt tñ soluat. Tertia ibi. Et id in quo rē læsit. Quarta & vltima ibi. Nō repetiturus. h. d. s̄m Ias. de Mayno, secūdum quem no. ibi deteriorem &c. quòd emphyteuta, vel colonus ecclesiæ pp deteriorationem rei pōt expelli à iure quod habet, & dic idē esse in colono priuati l. quæro, §. inter locatorem. in ver. & vt oportet, ff. loca.
g *Qui rem hmōi.*] i. talem, q̄ permittitur in emphyteusi dari, vt in auth. perpetua.
h *Deteriorem*] potest enim quilibet conductor repelli, si rē deteriorem faciat, vt ff. loca. l. 3. in fi.
i *Per biennium.*] Et emphyteuta priuati triennium, vt inf. de iu. emphy. l. 2. in colono simplici bienniū seruatur, vt §. loca. quæro §. inter.
k *Repelli potest.*] ecclesia dedit in emphyteusim pro quinquaginta, cum valeat parum plus, statuta pensione vnius nummi. An habebat locū pœna huius auth. Vr̄ q̄ sic, * cum non sit mutatum, vt inf. de test. l. sancimus. Item omne pactum factū in eo contractu valet: & sic d. forma, vt instit. loc. §. adeo. in fi. Et contra, q̄ non, tum quia ille contractus est contra legem istā: & ita eius forma non seruanda est: vt in auth. de non ali. §. lex itaque col. 2. tum quia graue esset nimis pp cessationem vnius nummi, totum pretium, & rem perdere: vbi autem contrahitur s̄m authen. si quas. & s̄m illam perpetua non est graue damnum vltra modum. Item non est verisimile imponi pœnam in casu, quo non pōt cōtingere, arg. in auth. de fil. ante dota. instr.

* Hanc & sequentes oēs duc. per isti auth. q̄ generaliter loquit & fiat quod not. ff. de contrahen da empti. l. si res locata hæc secūdum Bal. & Pau. de Cast.

Hæc vsus.] CASVS. Hæc auth. dicit duo. Primo q̄ contractus iste cōcessus in maiori ecclesia Constātinopolitana, vt possit alienare in certū vsum, cōcediẽ in qualibet ecclesia. Secundo dicit, q̄ si ecclesia cōcedit rē in vsum, finito tpe illo debet ea res pleno iure ad ecclesiā redire aut alia eque bona inspecto reditu: nec illa res quæ datur, debet esse magis onerosa tributis, quam fuit illa res ecclesiæ.
¶ Nota ex hoc tex. in ver. pleno iure. q̄ per istā auth. & p l. Iul. a. in fin. ff. de rei vin. tenet Part. in materia substitutionis cōpendiosæ, q̄ vbi ponitur hoc verbū pleno iure in substitutio sit directa: quia exponit pleno iure. i. directa: vt hic. & d. l. Iulianus.
n *Præstatio.*] Quam facit ecclesia alicui priuato: vt in fi. l. iubemus, & sumitur in auth. de alie. & emphyt. §. si vero quis voluerit. coll. 9.
o Contij interpretatio. Hāc aūt legē edidit Antonius Aug. Aliā editionē hēt Cuiacius 12. *obseruat.* 28. sumptam. ex 3. *Eclog.* 3. *fol.* 35
p Nota hæc rerū gñā [Greek, partly illegible], quibus addi cupio quod scripsi *l.* 93. *ff. de uerb sign adde l.* 30. *ff de vsurpat.*
q Instrumentum insinuatæ donationis Græci [Greek], vt [Greek], instrumentum emptionis v. *Cuiac d. loco.*
r Res ita habet Olim donatione re perficiebatur hodie cōsensu l. 10. *ff. de donationibus.* sine acceptione non est l. 8. §. 3. *ff. de bon. libert.* & in illo loco Terentij. Dos Pamphile est, decem talenta. Pamph. Accipio. Nec dixisset, *Accipio*, dos non esset, inquit Donatus. Debet igitur donatarius scire rē sibi donatam. Et hoc est, quod Græci dicunt donationem [Greek] factam non ualere, excepto tamen casu huius legis, quo donatio facta [illegible]

r † quid si læserit? Bal. præsēti vsu nō pmittuo priuari posse putat. d. l. 3. § inter loca. Lesionē intellige nō modicā circa pprietatem dolo uel lata culpa datā Goth.

Cassatis omnibus factis tẽpore tyrannidis, priuilegia ecclesiarum in omnibus in suo robore perseuerent. h.d. secundum Bal. Vel sic: Omnia quæ facta sunt tempore tirannidis, superueniente iusto domino, debent rescindi h. d. Pau. de Castr.

Iidem. AA. Sebastiano PP.

LEX XVI.

DEcernim[o],[a] vt antiquatis,[b] ac[c] infirmatis funditus[d] ijs, quæ[e] cõtra ipsum ortodoxæ ligionis[1] † Deum quodammodo facta sunt, in integrum restituãtur vniuersa, & ad suum ordinem reuocentur quæ ante professionẽ nostræ mansuetudinis, de orthodoxæ religionis fide, & sanctissimarũ ecclesiarum, & martyriorũ[2] † statu firmiter obtinebant: Ijs, quæ contra hæc tpe tyrãnidis[3] † innouata sunt, tam contra venerabiles ecclesias, quarũ[f] sacerdotiũ[g] gerit beatissimus, ac[h] religiosissimus episcopus patriarcha nostræ pietatis, pater Acacius, q̃ contra cæteras,[i] q̃ p diuersas prouincias collocatæ sunt, necnon & reuerẽdissimos earũ antistites, seu de iure sacerdotalium creationũ,[k] seu de expulsione cuiusquã episcopi, à quo libet his tpibus facta, seu de prærogatiua in episcoporum cõcilio, vel extra cõciliũ ante alios residendi,[l] vel de priuilegio metropolitano, vel patriarchico[4] † sub ijdẽ impijs tpibus penitus antiquãdis, vt cassatis,[5] † & rescissis, quæ per huiusmodi sceleratas iussiones, aut pragmaticas sanctiones, aut cõstitutiones impias, siue formas subsecuta sunt, q̃ à diuæ recordationis retro principib. ante nostrum imperium, & deinceps à nr̃a mansuetudine indulta, vel cõstituta sunt, super sanctis ecclesijs & martirijs, & religiosis tpis, & clericis, aut monachis, inuiolata seruentur.

¶ Sacrosanctã quoque huius religiosissimæ ciuitatis ecclesiam, matrem[m] nostræ pietatis, & Christianorum orthodoxæ religionis omnium, & eiusdem regiæ vrbis sanctissimam sedem, priuilegia, & honores omnes super episcoporum creationibus, & iure ante alios residendi, & cætera omnia, quæ ante nostrum Imperium, vel nobis imperãtibus, habuisse dignoscitur, habere in perpetuum firmiter regiæ vrbis intuitu iudicamus, & sancimus.

[n] *Imperator Anastasius.*

PRiuilegia magnæ ecclesiæ Constantinopoleos,[o] & sub ipsa administratarum, & sustentatarum venerabilium domorum custodiuntur.

¶ Aliæ autem ecclesiæ & monasteria & ptochia & xenodochia, & orphanotrophia eiusdem ciuitatis, & confiniorum eius, & quæ sub ordinatione episcopi eiusdẽ sunt, quinq; ab eo ordinãtur metropolitanæ, aut qui ab illis, immobile quid aut ciuiles P panes ne alienanto, nisi vtilis fit venditio, aut hypotheca aut permutatio, aut perpetua emphyteusis, hoc est, qñ pretiũ eius, quod venditur,[q] aut mutuũ, quod sub hypotheca sumitur, profuturum est ad liberationem debiti successione contracti, aut ad vsus alios necessarios loco venerabili impendentes, aut ad aliam magis necessariam rem redimendã,[r] aut ad imminẽtẽ venerabilis domus restaurationẽ, & si permutationem[f] faciant, eam faciant cum[t] re magis necessaria, & reditum non minorẽ eo, quod dat, habẽte, & emphyteusim[u] quoq; [faciant.] absq; reditus diminutione, aut de re seu possessione minus idonea [seu lęnea.][x] nã q̃ ob sterilitatẽ dãnosa sunt, donari[y] & cõcedi pñt.

¶ Id verò, quod gestum erit, non aliter valeat, nisi vna ex supradictis causis, in actis manifestetur, Bizantij quidem apud Magistrum[z] census in prouincijs autem apud defensores[a] [ciuitatum] propositis sanctis scripturis, &[b] pro ecclesijs quidem, præsentibus œconomis,[c] & qui in his morantur clericis, pro monasterij autẽ præsentia requiritur Abbatum, & cęterorum monachorum, pro prochijs, verò administratoris, & ministrorum, & pauperũ, pro xenonibus autem administratoris, & omnium, qui inueniũtur, ministrorum gubernationis, & similiter in orphanotrophijs obseruator: ita vt obtineat, qđ pluribus placuerit, consentiente etiam episcopo locorum, in quibus consuetum est fieri. Non valẽte Magistro census aut defensore se excusare, quo minus suscipiant ac comprehendant venerabilem domum, in qua talis confiscitur actio indemniter, & defendant ipsam: subijciantur

etiam.

κατὰ μετωμερίαν vi. Catac d. ono.

DEcernimus.] Pone casum, vt in gl. 1. Et no. primo ex tex. ibi, Deum, q̄ qui facit ꝯ ecclesiã, facit ꝯ Deum. Bal. & Paul. ¶ No. secũdo ibi, ꝓsidendi, q̄ honor est alios præcedere. Odof. & Bal.

a *Decernimus.*] Imperator Leo versus Oriẽtẽ profectus erat: & ideo quidã tyrannus ecclesias inuaserat. s. Odoacer: * & multas leges, & statuta cõtra ecclesias, & earũ priuilegia statuerat, quę omnia cassat per hãc l. & ad pristinam formam reducit. Acc.

b *Antiquatis.*] i. vt frequẽtari ñ debeãt.

c *Ac.*] pro idest.

d *Funditus.*] ipso iure

e *Quæ.*] subaudi his. Accursius.

f *Quarum.*] scilicet ecclesiarum.

g *Sacerdotium.*] i. patriarcharum.

h *Ac.*] ponitur p. i.

i *Cæteras.*] i. ecclesias.

K *Creationum.*] q. & à quo ordinetur episcopus.

l *Residendi.*] quis à dexteris, & quis à sinistris Patriarchæ debeat sedere, vt fuit cõtentio inter Archiepiscopum Rauennatẽ, & Mediolanen.

m *Matrem.*] s. secundam post Rom. sedẽ, vt s. co. l. iubemus 2. §. scientes, & in auth. de eccles. tit. §. 1. coll. 9. & sup. de sum. trin. l. victor. Accur.

n Interpretatio Cõtij.

o *Vide l. 14. sup. eod. Nouel. 7. in princ.*

p πολιτικὰς σιτήσεις.

q Res ecclesiastica vẽdi aut pignorari iustis de causis potest.

r Puta captiuos. *Nouel. 120. c. 2.*

s Res ecclesiæ permutari potest, si id ecclesiæ vtile est.

t Qui, rẽ magis necessaria, aut reditus non minoris adquirit, nõ læditur.

u Res ecclesiastica in emphyteusim dari potest. *Nouel. 7. c. 3.*

x τὰ [illegible] ὄντα. hinc sana posessio. περιπλέως [illegible] *Nouel. 7. c. 12.*

y Res ecclesiasticæ interdũ dari possunt, vel saltẽ nõ admitti. *Nouel. 7. cap. 12.*

z *De quo v. Nou. Leo 44.*

a *V. infra de defensoribus ciuitatum.*

b De hac cõsuetudine alibi dicam.

c Nota de œconomo Abbate, & administratoribus ptochij, Xenonij, & Orphanotrophij.

1 † Dominum.

2 † Martyrum.

3 † l. 6. sup. cod. Leo intelligit Basiliscũ, qui fere biennio Orientis Imperiũ tenuit, & in eo Chalcidunẽse Cõciliũ, ac Leonis tomum damnauit, missis ad vniuersos episcopos literis. Acacio Pathemata multas subditas prouincias ademit patrumque abfuit, qn illũ expelleret. Armatij Basilisco expulso, Zeno imperiũ recepit. Et hãc legem constituit, qua infirmant asia Basilici. vide Ludo. his adde Bartol. tract. de tyrannia, & Bal. hic vide Cuiac. 3 obser. 19.

4 † Prærogatiuã vocat lex. 6. sup. co. Ed adsidendi, & procedendi ante alios fuit. Constantinopolitanus, cedebat vni Rom. No. 131. c. 2. vide Cuiac. hic.

5 † Hinc Bald. hic. omnia facta tẽpore tyrãnidis, iusto domino adueniẽte, cessant [illegible]

tyrannũ p̃ scribi posse. Rolan. à Val. 1 cõsi. 4. num. 14. 15. Eodem mõ intrusi nũquam p̃scribũt beneficiũ, 10 q. 2. c. alienatiõis. idẽ i dignitate & officio l. 55. ff. de decuri. l. 11. inf. de liberali. vide Bald. hic.

a ἀντιγραφεύς.
b Creditor, δανειστής.
c *Adde l.2. §.4.ff.de administr.tut.*
d Nota de emphyteusi accepta, *ὑπὲρ τὴν ἰδίαν ζωήν.*
e *Vide leg.7 inf de legibus.*
f Si res ecclesiasticas vendi necesse est, inchoandum à mobilibus, exceptis vasis sacris, aut sacra supellectile. nec igitur sacra vasa poterunt pignorari. Imò possūt apud Gallos, et à monacho ignorante, & inuito Abbate *v. Paponē t. Arrest. 1. Arrest. 1. 10.*
g Ciuilium scilicet. *vt in princ. sup. eod.*
h Interpretatio Cōtij.
i Exequię sine sumptu & gratis fieri debent. *v. Nouell. 59. capit. 13. quaest. secunda. capit. quaesita. capitulo postquam, & sequent. vide Tertull capit. 13. Apologetici.*
k *De quibus vid. leg. 4. infra de operibus publicis.*
l Nouum palatium Constantinopolitanum. vnde Blachernēsis portus. Blachernense templum. *Cedrenus in Michaele Balbo.* Blachernense suburbium. *Nouell. 159* malè est apud Vuillelmū Tyriū 2. *de bello sacro* 7. Blasquema.
m Is locus hodie Pera appellatur. *vide Nouell. 59 cap. 5.*

t *Intacta.*] vt debeant insinuari, si sunt vltra 200. solid. & inf. de dona. l. sancimus. in princ.
u *Si quis.*] in quibuscunque mobilib. vel immobilibus.
x *Fecerit.*] id est facere voluerit.
y *Xenodochium.*] in quo peregrini aluntur.

enim, ob prætergressionem, pœnæ auri librarum viginti. Et post hæc fiant instrumenta mentionem facientia causarum, & monumentorū cōfectionis, & appellationis [a] eorum, qui adfuerunt, & apud quem confecta sunt.

¶ Si quid autem supradictorū prætermissum fuerit, tam fœnerator, [b] quam emptor excidat ipsa re, & credito, & pretio: qui verò in permutationem accepit, & [c] id, quod dedit, & id, quod cepit, amittat: qui verò in emphyteusim super [d] propriam vitam accepit, vel donationem, vel concessionem prohibitam, reddit, quod accepit, & quantitatem alteram, quanti est id, quod datum est.

¶ Locum autem habent prædicta, & in futuris ecclesiasticis rebus, & in præteritis, [e] aut præsentibus.

¶ Existentibus autē rebus mobilibus extra [f] sacra vasa, & sufficientibus ad dictas causas, cesset necessariarum immobilium rerū, & panum [g] tam alienatio, q̃ hypotheca.

[h] *Imper. Anastasius.*

MAgna, &c. Constitutio adsignat magnæ ecclesiæ Cōstantinopoleos, septuaginta librarum auri reditum, eam ob causam, vt scilicet exequiæ [i] sine sumptu, & gratis fiant in vrbe Constantinopolitana, & vsq; ad nouos [k] muros, & Blachernas. [l] Nam Sycę [seu Sycorum [m] transitus] pars sunt ciuitatis. Statuit contra delinquentes, pœnā quīquaginta auri librarū.

Valet donatio facta pijs locis, & pauperibus vsq; ad quingentos aureos, vel solidos, sine aliqua insinuatione. h. d. Bald. Vel sic: Donatio priuato collata non valet vltra 200. solidos, nisi insinuata. In ecclesiam vero collata, valet vsque ad quingentos etiam non insinuata. Principis tamen est priuilegium, vt ab eo valeat sine insinuatione donatum. h. d. Salic.

Imper. Iustinia. A. Mennæ. P.P.

LEX XVII.

ILlud, [n] quod ex veteribus legibus licet obscurè positis, à quibusdam attētabatur, vt donationes super pijs causis factæ, licet minus [o] in actis [p] intimatæ [q] essent, tamē valerent, certo, & dilucido iure taxamus, vt in alijs [r] quidem casibus iura vetera super intimandis [s] donationibus intacta [t] maneant: si quis [u] verò donationes vsq; ad quingentos solidos, in quibuscūque rebus fecerit, [x] vel in sanctam ecclesiam, vel in xenodochium, [y] vel in nosocomium, [z] vel in orphanotrophium, [a] vel in ptochotrophium, [b] vel in gerontocomiū, vel in curotrophiū, [c] vel in brephotrophiū, [d] vel in ipsos pauperes, vel in quācunque ciuitatem: [e] istæ donationes etiam citra actorū [f] cōfectiones conualescant.

¶ Si verò amplioris quantitatis [g] donatio fit (excepta s. imperiali donatione [h]) non aliter valeat, [i] nisi actis intimata [k] fuerit, nulli danda licentia quacunque alia causa, [l] quasi pietatis iure

ILlud quod.] plana est hæc lex. ¶ Et no. 1 ex ea in verbo, in actis, & vers. actorum, quòd scripturę factæ coram iudice, vel Magistratu, etiā per modum voluntariæ iurisdictionis, dicuntur acta: & sic debet omnibus fieri copia ipsarū, vt sunt emancipationes, & adoptiones, & creationes tutorum, vel curatorum, in quibus requiritur authoritas Magistrat⁹. de quo vide qđ not. Innoc in c. 1. extra de proba. ¶ Not secūdò quæ dicant donationes factæ ad pias causas. Bal. & Paul.

z *Nosocomium.*] locus, in quo ęgroti curantur.
a *Orphanotrophium.*] in quo pueri orbati parentibus aluntur.
b *Ptocotrophium.*] in quo pauperes aluntur.
c *Gerontocomium.*] in quo pauperes ꝓpter senectutem, & propter infirmitatē curantur.
d *Brephotrophium*] in quo infantes, & imbeciles aluntur: vt probantur hæ expositiones in nouell. super illa constit. de ali. & emphy.
e *Ciuitatem.*] sic ergo in hoc, & aliàs parificatur ciuitas cum ecclesia, vt & inf. eo. l. vt inter diuinum.
f *Actorum.*] id est, scripturarum factarum coram iudice.
g *Quātitatis.*] quàm quingentorum solidorum.
h *Donatione.*] imperiali: nam Imperator potest plus dare pijs locis vltra quingentos solidos sine actis: vt in authent. de non ali. §. finimus. coll 2.
i *Valeat.*] l. donatio in eo, quod excedit: vt inf de don l si qs argentū. §. sin autem donator. vers. sed in omnibus. Accur.
k *Intimata.*] i. scripta in actis.
l *Alia causa.*] absimili prædictis. nam in locis similib. prædictis idem iuris est: sed ibi est secus, vbi quis vellet dicere: donaui amico meo, vel consanguineo, & cā pietatis: tūc. n. non posset, nisi ſm vetera iura, vt hic dr, vsq; ad 200. solidos: vt inf. de don. l. sancimus. in princ. & pro hoc. ff. de leg. & senatuscons. l quod verò contra rōnem. hodie verò est cōe ius omniū donationū, vt vsq; ad quingentos solidos valeāt sine scriptura, vt inf de do. l. pen. in fi. Vn̄ dicūt qdā hodie valere in ecclesia Romana vsq; ad octingentos sine scriptura: vt sicut olim in trecentis vltra donationes alias fiebat, sic hodie: qđ satis dici pōt, sed ſm auth vr̄ in immensum, vt in auth. de non ali. §. finimus. col 2 sed certè ibi dicit de Imperatore donante. Illud autem constat siue Imperator priuato, siue priuatus ei donet, non est necessaria scriptura: vt in auth. vt non fiant pig §. fi. col 5 Sed qd, si dicā, dono talem rem pauperib. corā qbusdā? vi, q valeat

n *Illud quod ex veteribus legibus.*] Dicebatur, quòd donatio facta in priuatum valeat vsque ad 200. solidos: sed si in ecclesia fieret, in plus: sed non determinatur per eas, vnde dicit, illud &c.
o *Minus.*] id est non.
p *Actis.*] id est chartis.
q *Intimatæ.*] id est recitatæ.
r *In alijs.*] i. cum donatio confertur in alium.
s *Intimandis.*] i. in scriptis deducendis.

valeat,vt ff de le.ij.l.cū pater.§.donationis. & infra titu. j.l.si quis ad declinandam.§ vbi autē. Sed dico aliud in legato,vbi non exigitur legatarij persona.& aliud in huiusmodi contractibus vbi exigitur per se,vel p alium.& sic intellige in pauperes præsentes per se,vel per alium.

a *Præter eas.*] scilicet causas.
b *Veterum.*] scilicet legum.
c *Scita.*]i statuta.

Sancimus.] Hæc lex tria facit. Primo prohibet. Secundo punit. Tertio excipit. litera plana est. ¶ No hanc l contra illos, qui recipiunt pignori calices,vel cruces ecclesiarum, vt perdant pecun.ā, & illa restituant: quia postquā semel sunt dedicata diuino vsui,non debent redire ad humanum. quod intelligit Inno. etiam ex pacto apposito in cōtractu, vt ipse no in c. vetum. de foro compet.Paul.

1† *Iura specialia non debent extēdi nisi ad similia in quibus, aut par, aut maior est ratio. l.10 §. 6. ff de excus. tut.(fallit hoc in adio sit l.2.inf. de patrib.) tunc.n.non fit prop.ie extēsio.sed illa casus de iure in esse dicitur Dion. Gothof.*

d *Sancimus.*]Sicut l. iubemus. prohibet. punit, & permittit: ita hæc: [sed] illa in mobilibus, hæc in immobilibus. & sic ista imitatur illam, licet cæteræ leges huius tit. dicant de iis, quæ sunt vsui Deo ministrātium; hic tamen de rebus diuino cultui consecratis dicit.
e *Donaria.*]vt thuribula, & similia,ista enim quodammodo donata sūt Deo.
f *Sanxerint.*,vt infra de reli.l locum & ff. de contrah.emp.l & liberi. & l. sed Celsus l ptin.& de vsuc. l.vsucapionem.& de re di l. intantum §. sacræ.
g *Episcopos.*] cùm forte res erant episcopalis ecclesiæ, imò certè & si alicuius capellæ. vel monasterii sibi subditi, ut in auth de aliena.& emphy.§. & quoniam cognouimus. col. ix.

subnixa, præter eas, [a] quas specialiter[1†] exposuimus, introducenda, veterum [b] scita[c] super intimandis donationibus permutare. D.528.

NEc ex sacra forma, vel archiepiscopi iussu annona militaris ad oratoria, vel clericos, vel monasteria transferatur, quasi reficientibus numero corporibus.

Imper. Iustiniani.

NEq; per sacras formas, neque per iussionē magistratuū licet transferre militares annonas ad pias domos,aut clericos.

Vasa sacra, & vestes sacra non possunt pignorari, vel alienari, præterquam in redemptionem captiuorum: aliàs à recipiente vendicantur omni exceptione remota.h.d.Bal.Vel sic: Res mobiles, etiam sacra, non possunt alienari,vel pignorari, nisi in redemptionem captiuorum: vel si debitū vrget, quod aliunde solui nō valet: & alteri ecclesia tantum: aliàs vēdicantur extantes, & cōsumptarum æstimatio condicitur.h.d.secūdū Sali.

Idem A.Demostheni.P.P.

LEX XIX.

SAncimus,[d] nemini licere sacratissima, atque arcana vasa, vel vestes, cæteraq; donaria, [e] quæ ad diuinā religionem necessaria sunt,(cū etiam veteres leges ea, q̄ iuris diuini sunt,humanis nexibus non illigari sanxerint [f]) vel ad venditionem, vel hypothecā, vel pignus trahere: sed ab ijs, qui hæc suscipere ausi fuerint,modis oībus vēdicari, tā per religiosissimos episcopos, [g] quam œconomos, [h] necnon & sacrorum vasorum custodes:nulla eis [i] actione relinquenda, [k] vel super recipiendo pretio,[l] vel fœnore [m] exigendo, p quo res pignoratæ sunt:sed oībus hmōi actionib. respuēdis,ad restitutionem eorum, [n] omnibus modis coarctari. Sin autem,vel conflata [o] sunt,[p] vel fuerint, [q] vel alio modo immutata, vel dispersa: nihilominus vel ad ipsa corpora, [r] vel ad[2†] pretia [f] eorū actionem [3†] cōpetere, siue per in rem,[t] siue per cōdictionē,[u] siue per in factū [x] actionem, cuius [y] tenor in multis,& variis iuris articulis [z] sæpè est admissus: excepta [4†] videlicet causa captiuitatis, & famis in locis ijs, in qbus hoc (qđ abominamur) cōtigerit. Nam si necessitas fuerit in redemptione captiuorū, [a] tūc & venditionē præfatarū [b] rerū diuinarū,& hypothecam, & pignorationes fieri cōcedimus:qm nō absurdū est animas [c] hominum quibuscunque vasis,vel vestimentis preferri: hoc obtinente non solū in futuris negotijs, sed et in iudicijs pendentibus. [d]

IN AVTHENT.

¶ De alienat. & emphyt. §. penult. in fi. collat. 9. constit. 3.

t *Per in rem.*] s.si extant in eadem forma.
u *Siue per condictionem.*]i.ex lege ista,vel sine causa,quando mutata sunt,vel non extant.
x *Per in factum.*]cum consumpta sunt,& non extant, vel i.cum extant,vel non extant.
y *Cuius.*] scilicet actionis infactum.
z *Articulis.*] Nam loco cuiuslibet edicti, & interdicti datur:vt insti.de interdi. in fin. & in subsidium legis Aquiliæ, vt insti. ad l. Aquil.in fi.& in contractibus innominatis tribus,do vt des, facio vt facias,do vt facias in quarto. s. facio ut des, datur de dolo actio: vt ff. de præscript. ver. l. naturalis. & in aliis multis casibus in subsidium, vt hic,& ff.de præscri. verb.l. quoties. & de hac actione dic, vt no.ff. de præscri. verb super rubr. Sed ad id, quod dixi, dari rei uen. est contra ff de rei vend in rem. §. loca. Sol.q ibi dixit rem sacram rei ven. peti non posse, verum est à priuato,& laico, sed ab ecclesiasticis potest. Vel dic adiecta causa ecclesiæ,quia vendicat tanquam ecclesiæ, non tāquam suam, sicut & arg. ff.de rei vend l j.§.1 Vel hæc corrigit. Vel hæc est disiunctiua, cuius altera pars est vera,in rem scilicet, vel in factum dari, quia in factum datur. Vel ponitur, uel pro &, siue correctiue, prima verior.

2† *Ipsa.*
3† *Exactionem.*
4† *Adde 12.q. 2.c. Augustino. c Apostolicos & q.3.c.aurū ecclesia habet non vt seruet &c. c. gloria episcopi est. pauperum opib.prouidere &c. vid Cuia. ad Nou. 7.*

a *Captiuorum.*]scilicet vendi talia vasa.
b *Præfatarum.*] scilicet mobilium. hodie,& immobilium nisi hac conditione, vt non alienētur,ad ecclesiam venerint, ut in auth. de ali. & emph. §. sanctissimas.coll.ix quam q̄dam hic habeāt,quę incipit,res mobiles.

h *Oeconomos.*] quando alius obligauit, non œconomus.
i *Eis.* scilicet temporibus.
k *Relinquenda.*]s.contra ecclesiam sed contra œconomū sic,vt in auth.de ali & emphy. § si verò præter hæc,coll. ix.& in auth.de non ali.§. si autem creditor in pignore.
l *Pretio.* quando emi.
m *Fœnore.*]id est,fœnerata pecunia, quando scilicet mutuauit
n *Eorum.*]scilicet vasorum.
o *Conflata.*]id est confracta, & in massam redacta.
p *Sunt.* s vasa à tempore huius legis.
q *Vel fuerint.*]s.deinceps.Acc.
r *Corpora.* si extant.
f *Ad ipsa pretia.*]i.æstimationē.s. si corpora non extant.

c *Animas hominum.*]i. aīata corpora. vt & arg. ff.de pœne.l.in seruorū § ff & instit de eo cui li.cā bona add.§. nis hmōi.& ff.de ven.in pos mit l.j.§.& generaliter.& illud. Et mihi res,non me rebus submittere conor. hac et ratione dicas,pro alimētis pauperū fieri alienationē. qa aīæ hoīum,&c. & qa simili mō sine insinuatione in vera que cā donatur,vt s.eo illud.& inf de don.si quis pro redemptione. in pai & pro hoc in decre.xij.q.ij.c.aurū hēt ecclesia.licet auth.de nō alie §.iisdem.coll.ij & de ali.& emph §.sacratissimas coll.ix. de his non dicant.
d *Pendentibus.*] dummodo non pēdeant ex appellationis causa,vt in auth.vt cum de appel. cog.in princ,coll viij.
¶ Sequitur auth.præterea.vt si hactenus fuerint factæ tales venditiones,modo reuocentur.

Præterea.]

PRaeterea.] CASVS. Vasa superflua, si debitum vrget, quod aliunde non possit solui, possunt vendi, ne q d aliud immobile alienetur: & possunt vendi integra alteri ecclesiae, laico autem non, nisi conflata. & si praeter istã formam emantur, vel vendantur ista uasa, reuocantur, & eędem pœnæ imponuntur accipienti, q̃ imponerentur, si acciperet rem immobilem ecclesiæ.

a *Praeterea.*] Lex C. in casu permiserat alienari, hic in alio praeterea, &c.

b *Ea.*] s. vasa.

c *Venerabilibus.*] subaudi, sicut sunt, scilicet integra.

d *Conflata*] i. confracta, & liquidata: sed tñ & adhuc videntur sacra. argu. Insti. de re. diui. §. sacrae res. & ff. de rerũ diuis. l. intantum. §. semel. licet decretistae distinguant. Sed bene potest rñderi, ꝙ calix fractus non fit sacer, cum nil calicitatis remansit eo fracto, sed domo diruta remanet area, quæ est ei⁹ maxima pars. Item quomodo vendentur, cum æstimari nõ possint, vt ff. de re. di. l. sacra. §. fi. & de cõtrahen. empt. sed Celsus. in prin. Respon. fiet vt poterit æstimatio, vt & in libero homine, cuius venditio quandoque valet, vt inf. de pa. qui fil. dis. l. 2. & ff. de iis qui deiecerũt, vel effu. l. fi.

SAncimus.] CASVS. Lex erat, ꝙ si curialis alicui daret in vita, vel in vltima volũtate, quarta dabatur curiæ, fallit si daret ecclesiæ: litera plana est. No. ex hac l. in fi. argum. quando contra te allegatur aliqua lex, quæ loquatur in ecclesia: si nõ occurrit, alia cõgruarñsio, potes dicere, speciale est in ecclesia. ppter rationem, quæ hic ponitur in tex. secundum Pau. hic.

e *Sancimus.*] Consuetudo, siue lex erat, quæ dicebat, quòd si quis decurionum, vel curialiũ vellet suam substantiam totam dare quoquo modo alicui, siue in vltima voluntate, siue inter viuos: certa pars puta quarta dabatur curiæ: hodie vero excipiuntur per hanc legem omnia loca uenerabilia, ut eis decuriones bona omnia dare possint, & curia nil detrahat, & in alijs omnib. remaneat dicta consuetudo, ut hic, & inf. quando, & quibus quarta pars. l. j. & 2 & inf. de impo. lu. de. l. 1. lib. 10. sed si curialis fit clericus, tunc tres partes suæ substantiæ remanent apud curiam, ut infra e. t. 2. auth. sed neque, quæ est contra: secus si aliter donet ipso in curia existẽte, ut hic.

f *Xenones.*] ubi peregrini aluntur: & omnia quæ sequuntur, sunt nomina uenerabilium locorum: quæ expone, ut supra eo. illud.

g *Curiali.*] id est alicuius curialis. nam ex bonis curialium tantum dabatur quarta ipsi curiæ.

h *Viuos.*] scilicet donationis.

i *Inscriptionibus.*] Inscriptio erat 4. portio eius rei. quam aliquis dabat uenerabili loco: ut inf. quando & quibus quarta pars de. l. 2 & inf. de impo. lu. descri. l. 1. lib. 10.

Ista authen. addit alium casum, in quo vasa sacra possunt alienari Bald.

PRaeterea, [a] si habeat ecclesia superflua uasa, cum debitrix sit, nec aliunde soluere possit, ne quid immobile alienetur, uel distrahatur, integra ea [b] (gestis habitis coram eo, cuius est loci ordinatio) uel alijs locis uenerabilibus [c] oblata dentur, vel conflata [d] cuilibet alij uendãtur, quo magis debitũ psoluatur. ¶ Qui autem hæc acceperit contra hanc obseruationem, eisdẽ pœnis subiaceat, quæ in rebus immobilibus sunt proditæ.

Ecclesiam lucratiuam descriptionẽ non soluunt Bal. Vel sic: Ecclesia habet immunitatem à lucratiuorum inscriptione. h. d. Bart. Vel sic: fauore ecclesiæ permittitur adscripto curiæ totam suam substantiam in ecclesiam, vel locum pium transferre, nulla fienda diminutione. Salic.

Idem A. Demostheni. P. P.

L e x x X.

SAncimus [e] res ad venerabiles ecclesias vel xenones, [f] vel monasteria, vel orphanotrophia, vel gerontocomia, vel ptochotrophia, vel nosocomia, vel brephotrophia, vel denique ad aliud tale consortiũ descendentes ex qualicunque curiali g [1] † liberalitate, siue inter viuos. [h] siue mortis causa, siue in vltimis voluntatibus habita, à lucratiuorum inscriptionib. liberas immunesque esse: lege, s. quæ super hmõi inscriptionib [i] posita est, in alijs [k] quidem personis, suũ robur obtinente: in parte autem ecclesiastica, vel aliarum domuum, quæ huiusmodi pijs consortijs deputatæ sunt, vigorem suum pietatis intuitu mitigante. Cur. n. non faciemus discrimen inter res diuinas, & humanas? [l] & quare non competens prærogatiua cœlesti fauori conseruetur? [m] quam oportet non solum in casibus quos futurum tẽpus creauerit, sed etiam in adhuc pendentibus, & iudiciali termino & amicabili compositione nec dum sopitis obtinere. [2] †

Ecclesia & ciuitas in rebus relictis iure hereditario, legatis, donationib. & venditionib. habet priuilegia circa præscriptionẽ centum annorum, & circa dominij acquisitionẽ, sine traditione possessionis: et habet personalem, hypothecariam & etiam in rem actionem. h. d. secundum Bar. Ista lex est valde no. præmisso proœmio huius lec. triplex subdit statutum, vt patet ex summario.

Idem A. Iuliano. P. P.

L e x x x I.

VT inter diuinũ, [n] * publicũq; [o] [3] † r⁹, & priuata [p]

k *In alijs quidẽ personis.*] scilicet priuatis.

l *Humanas.*] q. d. bene debemus facere discrimen.

m *Conseruetur*] quasi dicat bene debet cõseruari.

VT inter diuinum.] CASVS. Facit hæc l. differentiã inter priuatos ex una parte, & ecclesias & ciuitates ex alia circa præscriptionẽ, in quatuor casib. s. hæreditate, in legato, uel fideicom. in donatione, in uenditione, ut si ecclesiæ, uel ciuitati ex prædictis causis debeatur, non currat pscriptio nisi centum an. Secundo dicit de captiuis ecclesiæ, uel ciuitatis, si quid eis debeatur ex prædictis causis. Tertio, ꝙ si ecclesiæ, ciuitati, & captiuis aliquid debeatur, personalis, & realis actio, & hypothecaria ex causis præmissis eis competit. Vlt. ꝙ in præsentibus, & futuris locũ habeat negotijs. ¶ Not. ex hac l. in prin. secundum Ias. hic ꝙ ecclesia, & ciuitas æquiparant, & ad hoc quotidie alle. iste tex & intellige uerũ, quantum ad 3. casus positos hic in tex. aliàs æquiparatio non pcedit. ¶ No 2. ibi, aliquam reliquerit secundum Albe. Bald. Salic. Fulg. Pau. & Ias. hic. quòd verbũ relinquendi, trahitur ad institutionẽ hæredis. Et hoc iõ ga adiectũ vniuersitati secũdũ eosdem.

n *Vt inter diuinum.*] duobus modis dr̃ ius diuinum, & à Deo constitutum, vt euangelia, & ipsi Deo constitutũ, vt sup rebus ecclesiasticis factũ, & hoc secundo modo accipit hic. Item & publicũ duobus modis dr̃, vt à qualibet ciuitate factũ, q̃d dr̃ ius ciuile, vt insti. de iu. nat. §. ius autẽ ciuile, & ciuitati factũ. s. super rebus ciuitatis, & sic hic accipitur. Accur.

o *Publicumque*] ex vna parte, & priuatum ex alia parte.

p *Priuata commoda.*] dic. i. iura super commodis priuatorum facta. inter duo prima. s. ius diuinum, & publicũ, ex vna parte, & hoc tertium ex alia, est dr̃a: vt hic. & supra l. proxi. in fi. Et sic no. ꝙ idem ius datur rebus ciuitatum, quod rebus ecclesiarum. vt hic, & su. eo. l. illud. & arg. in auth. de non ali. §. finimus. 2. Sed arg. contra. ff. de verb. sig. l. eum qui uectigal. in fi. Item no. hic, ꝙ ius publicum ciuitatũ aliarũ appellatur. præter Romanorum, sm quosdam, vt inf. de ser. fu. l. mãcipia. alibi pro Romanorum, & aliarum ciuitatum, vt ff. de publica. l. sed & hi.

1 † aliàs curialis.

2 † aliàs additur. Recitata septimo mẽ litorio huius inclytæ ciuitatis I nouo consistorio palatij Iustiniani, vide Cuia. 20. obseru. 3.

* Glo. in c. 9. sup uer. ecclesia fungatur &c. dicit p hãc l. ꝙ ecclesia fungitur iure reipublicæ.

3 † Vide Cuia. 15. obser. 38.

§.præterea alibi pro Romanorum tātum: vt d.l.eum qui vectigal.& inf.de offi.eius qui vicem alterius gerit. l.prima. Accurs.

a *Competens.*] id est idonea.

b *Discretio*] id est differentia.

c *Hæreditatem*] instituendo ecclesiam, vel ciuitatem.

d *Dederit.*] i. dare consueuerit.

e *Vendiderit.*] quatuor not. secundum lo in quib hæc l. locum habet in hæreditate, in legato, in donato, in vendito.

f *Xenonibus*] locus, in quo peregrini suscipiuntur, & expone huiusmodi venerabilia loca: vt sup. eo.l.illud.Accur.

g *Relictorum*] hoc refertur ad hæreditatem & legatum

h *Coarctanda.*] scilicet exactione.

i *Relictæ.*] idem in hǣditate relicta eis, idem & in emptione facta nomine captiuorum.

k *Longissimam.*] i. centum annorum.

l *In infinitum.*] No. infinitatem vitari: 1 vt ff de leg.3.l.fideicommissa. §. si quis 10.de dam. infec.l.q. bona.l si.& in auth. vt determi.sit nu. cler. in prin col.1.arg cōtra in auth. de non alie. §.finimus.& ff. de in litē iu.l.videamus. §. iurare. & ff. de fideius.l si ita stipulatus à Seio

m *Hanc.*] Exactionem.

1 Concor. c.licet.di- lectus. cū glo.2. ver. Infinitas. ext.de te- stam.

1† al.actio nem.

2† al.elegi mus.

cōmoda, competens a discretio b sit, sancimus, si quis aliquam reliquerit hęreditatē, c vel legatum, vel fideicommissum, vel donationis titulo aliquid dederit, d vel vendiderit e siue sacrosanctis ecclesijs, siue venerabilibus xenonibus, f vel ptochotrophijs, vel monasterijs masculorū, vel virginum, uel orphanotrophijs, uel brephotrophijs, uel gerontocomijs, necnon iuri ciuitatū, uel donatorū, uel uenditorum, uel relictorum, g eis sit lōgęua exactio, nulla temporū solita pręscriptione coarctanda. h ¶ Sed & si in redemptionem captiuorum quædā pecuniæ, uel res relictæ, i uel legitimo modo donatæ sunt: & earū exactio nē longissimā k esse censemus. ¶ Et nobis quidē cordi erat, nullis temporum metis hmōi actiones 1† circūcludi: sed ne uideamur in infinitū l hanc m extendere, longissimum vitæ hominū tēpus eligimus: 2 † & non aliter eam actionem finiri concedimus, nisi centum annorū n curricula excesserint: tunc o enī tantummodo huiusmodi exactionem euanescere sinimus. Siue itaque p memoratis religiosissimis locis, uel ciuitatib. hæreditas, uel legatū, uel fideicommissum fuerit relictum, 3† uel donatio, uel uenditio processerit in quibuscunq; rebus, mobilibus, uel immobilibus, uel se mouentibus, siue pro redemptione captiuorū q quædam fuerint derelicta, uel donata, r sit eorum s penè perpetua uendicatio, & ad annos centū (sm quod iam dictum est) extendatur: nulla alia exceptione tpis inhibenda, t siue contra primas u personas, siue contra hæredes, uel successores eorum moueatur. x In his autem omnib. casibus non solum 4† personales y actiones damus, sed etiam in rem, z & hypothecariā, sm nostræ constitutionis tenorem, quæ legatarijs, & fideicommissarijs hypothecariā a donauit: & supradictis omnib. unum tm̄modo terminum humanę uitæ 5† imponimus.i.cētū 6† metas annorum: hæc autem omnia obseruari sancim a, 7†

o *Tunc.*] scilicet elapso illo tempore, nulla petitione, vel exactione facta. Accurs.

p *Siue itaque.*] Repetit vt addat: quia iam dedimus priuilegium circa præscriptionem: innuit itaque & aliud demus, vt ei competat in rem, etiam si non tradiderit, & repetit tamen prius, quod dixerat.

q *Captiuorum.*] Vel simili causa, vt pauperibus, vt infra titu.primo. l.nulli. & l.si quis ad & episco po his casibus datur vendicatio per leges illas.

r *Donata.*] ita quòd non tradita.

s *Eorum.*] scilicet relictorum, vel donatorum.

t *Inhibenda.*] scilicet actione. Accursius.

u *Primas personas.*] Relinquentium, scilicet hæredes primos, vel contrahentium. Hoc quòd dico, relinquētium, referas ad hęredes, & successores: hoc qđ dico, contrahētium, referas ad primas p̄sonas, & hæredes, & successores. contra primas enim personas relinquentium non posset moueri actio, cum non sint.

x *Moueatur.*] actio, scilicet. sic ergo, si contra alios aga t. po test repelli minori præscriptione, quod in petitione hæreditatis pōt adaptari, & in rei vendicatione, & non in alijs.

y *Personales actiones.*] ex empto, vel condictione ex lege, vel ex testamento actione, vel hæreditatis petitione.

3† al.derelictum.

4† i. quia rectè, sine traditione dominium rerum emptarum, donatarū, legatarum, transit in ecclesiam: dummodo tamen acquisitioni approbat. Potest.n. ecclesia ab Hinere, & renunciare beneficio huius legis Dion. Gothof.

5† Sua.

6† hinc colligunt nōnulli quilibet præsumi viuere centum annis. vide Alcia. de præsump.1. 44.

7† Vide Cuia.5.obseru. 5. & ad Nouel. 111.

n *Centū annorum.*] hæc.n.est longissima hominis vita: vt hic, & ff de vsufr. l.an vsusfructus. & tanto tp̄e durant actiones ecclesijs, & ciuitatibus, & captiuis: vt hic. Sed vr contrarium in iure ciuitatum. secundum M. nam vr. qđ 30.tm̄ an.duret: vt ff de di.& temp.præscri.l. in omnibus. quæ est contra. Sol. ibi specialiter in rebus fiscalibus Romanorum loquitur, 3 quæ multis alijs priuilegijs gaudent: quare mirari non debes, si hic grauentur: cum & idem in libertate sit, scilicet quod quandoque est deterioris conditionis, quam res aliæ: quia & alia multa habet priuilegia: vt ff de libe. causa. l.liberis. § si duo & l. duobus & de ma test.l.cum ex pluribus Vel dic secūdum P. quod ista corrigitur per l j. de præscrip. 30. ann. l omnes.& infra de fund.pa l si.li.11. quæ sunt similiter huic contra nam statuerunt 40 ann. & illæ duæ corriguntur per istam, & ista per auth. quas actiones. infra eod. Vel dic, illæ tres loquuntur de retinendis: hæc loquitur de acquirendis: sed hoc non placet: quia maior præscriptio deberet statui in amittendo, quàm in acquirendo. siue recuperando. Vel dic secundum Ioan quòd hæc in quatuor tantum casibus loquitur, illæ in alijs, hæc placet. Vel dic, quòd omnes illæ actiones, quæ prolixius durabant, astant: hæc autem econtra, quæ minus durabant, prorogat. Item contra infra de fun. rei priua.l.eum qui. lib.11.vbi 30. ann præscribitur seruus publicus: sed ibi de seruo principis dicit. præterea est ibi fauor curiæ præscribentis, qui facit: etiam naturales filios legitimos: vt in auth quibus mo. na. effi sui. §.quod verò non est.col. lat.7.& inf.i. de nup in fi.Item contra infra de ope.pub. l.præscriptio.sed ibi speciale, vt nulla præscriptio currat in locis publicis.ff.de via pub.l.viam.

2 Concor. c. audientiam.ante fi extr. de præscript. & c.cū nobis.

3 Solue aliter secūdum Bal. hic & dic. qđ hic loq tur i quatuor casibus fauorabilib' : ib. l alijs casib. non fauorabilibus, sed odiosis.

z *In rem.*] scilicet vtilem. 4 Sed, quid, si pretium non fuit solutum, idem forte, vt ff.de publ. l de pretio. nam & hic de vtili dicit: vt ibi. Sed tu dic, quòd in eodem casu vendicat sine traditione, quo & priuatus facta traditione, scilicet soluto pretio, 5 vel aliàs satisfacto: vt inst.de re.di.§ venditę. Item nunquid possessio sine traditione transfertur? Respon. non, quia plurimum facti habet possessio, vt ff.ex quibus cau.ma.l denique.& ff.de acquir. poss. l.cum hæredes. in princ Item quid, si vni ecclesiæ prius vendidit, & solutum fuit pretium: non tamen tradidit: deinde alij ecclesię vendidit, & tradidit, quæ erit potior? Respon. 1. prælata utili actione directæ: 6 vt ff.de procur. l.in causę.in fi.licet sit.arg.contra. inf. de rei ven l.quoties sed illa in priuato loquitur, & extraordinaria est.

a *Hypothecariam.*] Hoc refertur secundum Azo. & H. ad sola legata, & fideicommissa, & in alijs bonis relinquentis, & non est speciale in hypotheca: quia & per aliam legem competit, vt subijcit, secundum l. quam habes. infra communia de leg.l prima. Alij etiam ad donata trahunt, & empta, & uendita: ut & ibi competat tacita hypotheca, sicut in alijs bonis uendentis, uel donantis, & secundum eos tria priuilegia concedit hæc lex circa præscriptionem, quę alijs similis non reperitur, nisi vt in d.l.de usufru.l.an usufructus & infra ne rei do. uel temp.l.1 & 2.& 3.& in rei uendicatione, quæ datur non tradita possessione: quod non est aliàs, ut ff.de rei uen l si ager. & inf.de pac l.traditionibus. quæ sunt contra. Item in tacita hypotheca, vt dixi.

4 Imò potest dici directam.

5 Ista est vera Pau. & Ias.

6 Ista rō est falsa. Pau. de Cast. & Ias.

a *Deducti.*

Deducti sunt.] id est existunt, & nondum defuncti.

Quas actiones] Hæc auth. in parte corrigit l. in parte adiuuat. dicit lex Codicis, quod ecclesiæ gaudent præscriptione centum ann. hæc autem dicit, quod contra omnes ecclesias præscribitur præscriptione 40 annorum, excepta Romana Ecclesia, cõtra quã non præscribitur, nisi spatio centum annorum. Vivianus.

Quas actiones.] si competant priuato.

Excluduntur.] hoc allis in duob. casib. in quibus priuatus audiretur vsq; ad 30 an. & alias tricennalis est præscriptio, & sic ecclesiæ est annalis, vt in hæreditate hæretici, in Auth. vt cũ de app. co §. si vero libe..., coll. 8. & in bonis ... monachã, vt in auth. de sanct. episc. §. si quis rapuerit, coll. 9. Sed quid, si ...centenaria cõtra ecclesiã se vellet tueri? Rñ. 30. ann. tueri potest, ... ff. ex q. ca. ma. l. si. licet quidã dicit 10. ann. Itẽ quid, si ecclesia cõtra priuatũ vellet se tueri nũquid priuatus poterit vti eadẽ exceptione? Rñ. eodẽ mõ, quo & alij, quos priuatus cõtra aliũ priuatũ, nec ob. ff. quod quis, sur. l. 1. quia hoc priuilegiũ ex liberalitate Principis fuit indultum nullo petente. ibi ad al. terius petitione, vt ff. ... l. 3. in prin. Itẽ an idẽ in ciuitate, quia in ecclesia cui præscriptio 100. an. fuit largita? Rñ. non idẽ sm Pi. & Io. quia ... ea nõ inuenit corre... vt inf. de app. l. præcipimus in §. & de te... sta. l. sancimus sed Pla. dicit idẽ, quia ea... dẽ est rõ, vel maior, ergo idẽ ius, vt ff. ad l. Aquil. l. illud, & infra de di. relic. l. 1. Itẽ nũquid potest hodie concedi, vt tm centũ ann. s cõtra aliq. ecclesiã pic... ibat? Rñ. sic, vt fuit Nouatula nã ecclesiæ ... tũ quia sunt odiosæ præscriptiones, sicque arctandæ, tum quia antiquæ formæ redduntur, vt ar. ff. de pac. l. si vnus, §. quod & in spe... cie, & inf. de sponsal. l. ... Item an hoc poterit concedi, vt nulla præscriptio obiiciatur? Resp. non, vt ar. ff. si quis cau. l. ... & ti §. quæsitũ. Item nunquid contra has præscriptiones, vel minores quæ currunt, vt statim dices, poterit restitui in integrum ecclesia, vel ciuitas? Quidam vt Pi. sic, vsque ad quadriennium à tpe læsionis sic completæ præscriptionis, vt inf. de iur. reipub. rempublicam, lib. 11. & inf. quib. ex cau. ma. l. Respublica. nã hic parificat Rempublicam ecclesiæ, sed Respublica restituitur, ergo & ecclesia, & hoc dicunt fere omnes. Alij, quod non, & æquiparatio fit minori in contractibus, non autem in præscriptionibus. Item quid, si præscriptio ... vel 20. ... 30 annis cœperat currere contra eum, cui ecclesia successit. Dicunt quidam secundum Pi. & Ia. fieri

& in his casib. qui vel postea fuerint nati, vel iam in iudicium deducti [a] sunt.

IN AVTHENT.

¶ De eccl. ti. §. pro tẽporalib. autem, coll. 11. const. 6.

Hodie, vbi contra priuatum haberet locum præscriptio 10. 20. vel 30. annorum, gaudet ecclesia spatio 40 annorũ sublato cẽtũ annorũ spatio, qđ soli Ecclesiæ Romanæ reseruatur in priuilegiũ, h. d.

QVas actiones [b] * alias decẽnalis, aliàs vicẽnalis, aliàs tricennalis præscriptio excludit, eæ, si loco religioso competant, 40 annis [l] ex cluduntur, [c] vsucapione [d] triẽnij, vel quadriennij præscriptione [e] in suo robore durantibus, [f] sola Romana Ecclesia [g] gaudente centum annorum spatio, vel priuilegio.

h *Imp. Iustinianus.*

COnstantinopolitana [i] [1] Ecclesia omnium aliarum est caput.

¶ Iure colonario [k] facta concessio, irrita est in ecclesiasticis, vtpote neq; iure cognita.

¶ Si in actu magistratus Constãtinopoleos, per se, vel mediã personã à magna ecclesia imobile accepit: id, quod gestũ erit, irritũ erit: & dabit ecclesiæ æstimationẽ rei. Similiter & œconomus. Si verò per alium modũ persuaserit, aut coegerit peruenire ad se ecclesiasticam rem, & id, quod gestum fuerit, infirmum sit, & pro illo datum in personã ecclesiæ restituitur, si, & prætereà subijcitur pœnæ viginti auri librarum ipse, & ille, qui rem dedit, & qui accepit, ob eam rem, quòd curauit fieri contractũ: datum ipsi reddit duplum, & omnia adquiruntur ecclesiæ.

¶ Vltra [l] 20. annos res immobilis ecclesiæ ne locator.

¶ Solis locupletibus licet, & oportet ecclesiasticas res in emphyteusim dare propter restitutionẽ aspectus. Excedi aũt nõ oportet vitã emphyteusim capiẽte, & [m] duorum deinceps eius hæredum, neque releuari amplius sexta parte seruati canonis in tẽpore traditionis. Si aũt læditur res instante tẽpore, expellitur, & damnum sarcit. Si vero negligenter versatus fuerit œconomus, aut minus idoneis in emphyteusim dederit, ipse agnoscet damnum.

LEX XXV.

CHartularij [o] ecclesiæ magnæ, neq; per intermediã personã possunt accipere rem immobilem ipsius per cõductionẽ aut emphyteusim, aut alium modum.

¶ Fiunt chartularij, p̃eũte libello, & ferente subscriptionẽ tã Patriarchæ, q̃ œconomo.

¶ Et si quis ipsorũ apparuerit surripuisse, aut transtulisse, aut aliàs inutilis effectus, licet Patriarchæ, & œconomis eum expellere de catalogo.

quadraginta annis, vt ff. de vsu. l. cum quidam, §. fiscus, & § si debitores. ... dicunt eam debere vti iure priuati, vt ff. de iure fisc. ... & ti fun dot l. si fundum. 3

d *Vsucapione.* scilicet triennij. Accursius.

e *Præscriptione.* vt si alicus re ecclesiæ venderet tanquã sua, vt inf. de quad. pre. l. ... omnium.

f *Durantibus.* vt curant cõtra ecclesiam cum ... & eadem in qualibet præscriptione minore d... cẽnio, vt in tã distributionã. vel quanto minore ... 10. 20. & tricennali nõ innouat hæc constitutio, vt in corp. auth. vñ hæc sumatur. Hæc constitutio innouat constitutionẽ priorem, & in Auth. de eccl. ti. § pro tẽporibus, collat. 9. secus in minore. contra quæ ipso iure non currit, vt inf. in quibus cau. in integ. rest. nõ est necessaria, l. fin.

g *Sola Romana ecclesia.*] Hæc clausula sapia est ab Irnerio ex illo titulo, vt Ecclesia Romana &c. col. 3. q. dicebat aliã constitutionẽ, scilicet hæc constitutio, &c. col. 8 loquitur in alijs ecclesijs tñ. Sed tu dic sm H. quod in omnibus dicit, & sic corrigit illã, vt ecclesia Romana cum et specialiter de ea mentionem faciat in subijcit dicens hæc cõstitutio innouat &c. est ergo hic adiectio falsa iure legũ, sed in re canonũ valet, quod dicit l. in 16. q. 3. c. si & c. ad audientiam, & c. cum nobis & c. ... extra de præscr.

h Epitome interprete Contio.

i Immo, nõ Constantinopolitana sed Romana l. 8 ibi. *Reddentes honorem sedi* supra de *summa Trinitate*.

k Γεωργικῷ δικαίῳ. Ius πατρικ..., de quo hic Nouell. 7 Nou. Leo 13. est libellaria, al. a ab emphyteusi. Libellaria venditio est scriptura interueniente, certo precio, & hoc amplius, certa pẽsione constituta, in annos singulos, & hæc, lex ... lege, vt stato conditoque tempore, contractus renouetur nomine ratos certo precio, vel arbitrario Emphyteusis non solet renouari, non mutato possessore eadem emphyteusis sub lege meliorandi prædij datur. Libellaria non item. Libellaria in perpetuum, emphyteusis ad tempus. In libellaria aliqui interpretes volunt commissio locum esse post biennium, si cut in locatione, in emphyteusi post triennium, vi. Curac. 1. Feud. 2 fol 480.

l Imo, vltra permittitur, *authentica perpetua 14. sup eod.*

m *Vt. Nouel 7 c 3.*

n Epito ue interprete Contio.

o De quibus dicam infra, *tit. de numerar. actuar. & chartul.*

1 ... Dd. contra ... Doct. per textus ... in auth. ... in quinquennalis, inf. a de præscr. 10 vel 20. an. secundum Ias.

¶ Fiunt autem ad scrinium Orientis, chartularij 15. ad Asianæ 16. ad Ponti. 15. ad[a] domesticorum, 15. ad Thraciæ, 8. ad Antiochiæ, 6. ad Calepodij, vt ad expensarum, 10 ad legatorum 9.

¶ Et accipiunt ratione cõsuetudinũ, pro emphyteuticis q̃dem instrumẽtis, quinquagesimas,[b] pro conductionalibus vero, & cæteris contractibus, centesimam.

¶ Si vero supra[c] præfatum numorum chartularius fiat, eijcitur & dat ecclesiæ 15. libras, & qui fecit illum 20.

¶ Cum inquisitione diligenti œconomi discutiuntur, sententia Patriarchæ, facta impensam ab emphyteutis, & cõductorib. & administratoribus, vno quoque ex œconomis inquirente in sibi commissa administratione, reliquarũ verò rationem inquirent ex iussione scripta Patriarchæ, qui rationibus subscribet hoc, Religi.[d] & quod extra hanc obseruationem discussũ fuerit, de domo sua œconomi præstabunt.

¶ Imputaræ aũt seu acceptolatæ impẽsæ, & illatarũ pecuniarũ accipiũt œconomi centesimas,[e] qui aũt plus accipit & ministerij chartularij & sacra dignitate excidit.

¶ Incontinenti oportet œconomos singulis mensibus, aut ad summum binis, rationes reddere apud arcarios.[f] sin minus, periclitabuntur.

Imperator Iustinianus A. Iuliano P. P.

QVoniã in plerisq; nuper testamentis inuenimus eiusmodi institutiones, quibus ex asse q̃s scripserat Dñm nr̃m[g] Iesum Christum hr̃dẽ non[h] adijciens oratoriũ, aut tẽplũ vllũ, aut ipsum Dominũ Iesum Christũ ex semisse, vel alijs inæqualib. partibus, aliũ verò quẽpiam ex dimidia, vel alia portione, tã. n. in cõplura hmõi testamenta incidimus: cũ videremus multã exinde incertitudinem secundũ veteres leges exoriri, Nos hoc ẽt emendantes sancimus, si quidem Dominũ nostrũ Iesum Christum scripsit quis hæredẽ, vel ex asse, vel pro parte manifestè videri ipsius[i] ciuitatis, vel castelli, vl agri in quo constitutus erat defunctus, ecclesiam sanctissimam institutam esse hæredẽ, & hæreditatem peti debere per[k] Deo amantissimos eius œconomos ex asse, vel pro parte, ex qua heres institutus est, eodem obtinente, & si legatum, vel fideicommissum sit, vt ipsa competant sanctissimis ecclesiis ad hoc, quidem, vt ad pauperũ[l] alimoniã cõferãt.

¶ Si vero vnius ex archangelis meminerit, venerandorũ martyrũ, nulla facta ædis mentione (quod quidẽ ẽt nouimus à quodam factũ, qui ex illustrib. erat, & in omni verborũ & legũ doctrina spectatissimus) si[m] quidẽ aliquis sit in illa ciuitate, vel vicinia eius, venerabilis locus in honorem illius reuerendissimi archangeli vel martyris constructus, videri ipsum scriptum esse hæredẽ: si vero nullus talis locus est in illa ciuitate viciniave eius, tunc venerabilia loca, quę in metropoli eius sunt, videri instituta, & si quidẽ in ipsa metropoli inuentus fuerit talis aliq̃s loc⁹ illi p̃culdubio videri relictã, vel hr̃ditatẽ, vel legatũ, vel fideicõmissum, si verò illic nullus talis locus apparet, denuò ecclesias, quæ in illo loco sunt, capere id debere sanctissimis[n] ecclesijs oẽs aliæ domus cedunt, nisi constet defunctũ aliud nomẽ sensisse & voluisse adijcere, & aliud dixisse, nã tale quid accidisse, & nos scimus in cuiusdã Pontici testõ, & tunc ẽt constitutum fuisse, vt contra[o] scriptũ veritas obtineret.

¶ Si aũt testator certũ locum non apposuerit, multa[p] aũt templa eiusdẽ tituli aut nominis in illa ciuitate inuẽta fuerint, vel eius vicina, si quidẽ in aliquo illorũ defunctus frequẽter[q] versabatur, & maiorem erga illud habebat affectionẽ,[r] illi templo videri legatũ relictum, si verò nihil tale inuenietur, maximè ei templo ex multis eiusdẽ nominis videatur relictũ legatũ vel hæreditas, quod[s] est cæteris indigentius, & magis opis & eleemosynæ egens. Da. 13. Calend. Nou. C.P. Lampa. & orest. VV. CC. Coss. 530.

TITVLVS VI.

De episcopis, & clericis,[t] orphanotropijs,* & xenodochijs, & brephotrophijs, ptochotrophijs, & ascetcrijs, & monachis, & priuilegijs eorum, & castrensi peculio, & de redimendis captiuis, & de nuptijs clericorum vetitis, seu permissis.

a Εἰς τὰ ἰνδίκτων. Sed Cuiacius legit, εἰς τὰ αἰγύπτου, 12 obser 28.
b Et alio casu centesim. l infra eodem, & § 1 inf eod.
c Cartularij sup numerarij esse nõ dẽnt.
d Αἴσιμον. non absim les subscriptio Imperatoris, de qua vide quæ notaui ad const. Iust de fi vi libe rorum in Africa.
e De quib. adde §. 4 sup eo.
f De quibus dicam nõ inuitum te susceptoribus, præpositis & arcarijs inf.
g Sic apud Gentiles Dij hæredes institui poterant. l 1 § 5 ff. ad leg. Falc nec quidem omnes, sed certi vide vlp 22 § de 6.
h Hinc ratio dubitãdi sumitur. Videtur enim incerta institutio, ideoq; nulla: certum enim esse debet consilium testantis. vide l lp. 22. § 4
i si quid testator iussit fieri in rẽ piam, non adscripto loco, in ea ciuitate domicilium habuerit. l 49. § 2 inf de episco. Nouell 131 c 9 l 19 in fi. ff de cõd & demonst.
i an ecclesia, vt vocãt parochiali.
k Oeconomis competit actio ad petenda legata ecclesiæ facta: œconomis respõdeant matricularij, Gall. marguilliers.
l Res enim ecclesiæ ad pauperes non ad diuites pertinent 16. q 1 c vlt.
m Ex hoc loco & sequent b nota, l. gatũ D puta Paulo debe ri hoc ordine, Primũ parochiali, dein vrbano post p̃ximo, aut vicinali, tum Metropolitano. Hi deficientibus ecclesijs vrbanis alterius cognominis, & ita defectu eius templi nunq. ã deficit tale legatum, adde l 20 inf de epis.
n No a sententiam.
o Vide l 4 infra de testamentis.
p Ambiguitas tollenda quã. un fieri pot, vt actus [illegible] l 12 ff de reb. dub.
q Cum iure q̃ ant consuetudinis & animi considerari oport.

tet. l 31. §. 20. ff. de adil edic. l 50 in pr. ff. de le 1.
r Ex frequenti conuersatione maior affectio colligitur l. 4. inf de castr. pecul.
s In dubio fauendum pauperiori. Nouell 131 c 9 inf l. 49. §. 1. infra ti prox.
t DE EPISCOPIS & clericis, &c. De rebu. ecclesiarũ dixit, nunc de ministris.
IVxta sanctionem] CASVS Eximit clericos, & eorum familiam, vt non soluant munera extraordinaria, nec hospi tent.

* Restituo orphanotrophis, xenodochis, ptochis, & asceterijs. nec n. hic agitur de rebus, de quibus dictum est superiore titulo, sed personis. Qui sint orphanotrophi, &c vide l 32 l. 33 inf eod. l. 19 l. 22. inf ti prox. vide Cuiacio hic.

Cli-

rent armigeros ¶ No. ex hoc tex. de dictione, iuxta. nā q̄ que ponitur relatiuè, qñq; locatiuè, & designatiuè Primo mod. loquitur hic. Secundo modo loquitur tex. & gl. ff. de teru. ib. pd l. quidā hybetus. & l. si statuas. ff. de iniu. bald.
a *Iuxta sanctionem*, id est legem.
b *Meruistis*.] ō epi, & clerici, & facit mentioné de l. placet. sup. tit. prox. & loquitur hic Constantinus q. fuit Imperator primꝰ Christianus infra de sat. lib. l. diui. Constā tini. & l. illā, placet fecit, vel ipse, vel alius eius antecessor.
c *Mancipia* id est, familia vestra.
d *Nullus*. f. exactor.
e *Collationibus*. i. sordidorum munerū, vel extraordinariorum.
f *Vacatione* i. sordidorum munerū. vel extraordinariorum.
g *Hospites*. hospites hic intellige milites armatos, quorū hospitalitas eis, quasi munus, incumbebat: hospites aūt. pauperes suscipere debent. Vnde Pau hospitalitate inuicem prouenientes, ut infr. l. prox. Sed opponitur, hospitis receptio est primo male munus, vt inf. de mu. pa. l. 3. & l. et. lib. 10. & ff. de mu. & ho. l. fi. § si aūt & l. & qui origine. § munus hospitis ergo clerici debent subire, vt inf. eo. l. de his. quæ est cōtrar. Ras. subeunt clerici munera patrimonialia, sed nō oia: quia tributorum sūt. Vel aliter hospitis susceptio: alia rei proprie cohærentialis nō: sed quam ex inopina ro suscipitur. primo casu clerici non excusantur: quia nec milites, nec mulieres, nec impuberes, nec veterani, imo nec ipsi principes, vt inf. de mu. pa. per totum lib. 10. & vt ne lice. in emp. ipsa dedecat. l. 10. & ff. de va. mu. l. sunt munera. In secundo, & clerici, & milites excusantur, vt hic & ff. de var. mu. l. nis. § angarias Vel melius, licet patrimoniale sit munus suscipere hospites tamen propter beneficiū speciale huius legis se excusant illi n. soli se excusant, qui de hoc habent speciale priuilegium, vt ff. de va. mu. l. sunt munera. vt philosophi, & artium professores, & milites, & veterani, vt ff. de mu. & ho. l. n. § pen. & fi.

Clerici extraordinaria munera non subeūt, et hospitē recipere non tenentur h. d. Bal.

Imperator Constantinus A. clericis salutem dicit.

LEX PRIMA.

IVxta sanctionem,[a] quā dudū meruistis,[b] & vos, & mancipia vestra nullus[d] nouis collationib.[e] obligabit: sed vacatione[f] gaudebitis: præterea neq; hospites[g] suscipietis. Da. 6. Cal. Octo. Placido, & Romu. Coss. 343.

Clerici non vocantur ad munera sordida: quia conuenientius est, quod bona eorū inter pauperes distribuantur, quam in sordidis munerib. vel aliàs illicitè consumantur; & hoc priuilegium datur clericis, & eorum seruitorib. & vxoribus, & filiis. h. d. secundum Iac. Butr.

Imp. Constantinum A. & Iulianus Felici Episcopo.

LEX II.

OMnis[h] † e clericis † indebitæ[i] cōuentionis[k] iniuria, & iniq̄ exactionis[l] repellatur improbitas, nulla que[m] conuētione fit cōtra[3] † eos munerū sordidorū:[n] & cū negotiatores[o] ad aliquā præstationē[p] cōpetentē vocantur, ab his vniuersis[q] istiusmodi strepitus[r] cōquiescat. Sed quid. n. vel parsimonia,[s] vel prouisione,[t] vel mercatura honestati[2] † tñ conscia,[u] cōgesserint,[x] id vsum pauperū, atque egentiū ministrari oportet.[y 3] † At[4] † id, quod ex eorūdē ergasterijs,[z] vel tabernis[a] cōquiri potuerit, & colligi, collectū id religionis[b] existimēt lucrū.

¶ Verum et[c] hominib.[d] eorundē,[e] qui operā in mercimonijs[f] habēt, diui principis genitoris mei statuta multimoda obseruatione cauerunt,[g] vt ijdē clerici priuilegijs plurib. redūdarent.[h] itaque extraordinariorū munerū, a prædictis necessitas, atq; oīs molestia conquiescat.[i] Ad parangariam quoq; præstationem non vocentur, nec eorundem facultates, atque substantiæ. Omnib. clericis[k] hmōi prerogatiua succurat, vt & coniugia[l] clericorum ac liberi[m] eorum quoque ministeria,[n] i. mares pariter ac fœminæ, eorumq; etiam filii,[o] (& filiæ,[5] † immunes semper[6] † ab hmōi[p] munerib. perseuerēt. Dat. 9. Id. Decemb. Med. Lecta[5]. Cal. Ian. apud acta. Cōstantio A. 9. & Iuliano Cæs. 11. Coss. 357.

Nullus laicus potest imponere collectam, vel onera clericis, ecclesiis, vel piis locis, nec inuadere bona ecclesiarum, vel clericorum, & si requisiti negligunt emendare, subiacent banno Imperiali, de quo non eximantur, nisi debiti satisfactione præmissa h. d. Bald.

h OMnis. Tria dñr in ista lege, 1 q̄ clerici excusantur ab extraordinariis muneribus 2. quod si quid honestè quæsierint, quod erogetur in vsus pauperum. 3. hoc cōceditur tam clericis, q̄ suis familiarib. Ex hac l. no. quod clerici ex bonis præbendarum suarum, quas vendunt, vel vendi faciūt, non tenentur soluere gabellas, nec etiam ad portam soluūt, etiam si sint clerici coniugati. No. 4. quod priuilegium clericorum datur eorum vxoribus, & alius Bald.
i *Indebitæ*. quo ad eos. & si exigantur, iniuria est eis, sed si exigatur à laicis, non est iniuria, ut statim dicet. Et dic q̄ extraordinariis exactionib. dicit. nec ob inf. l. proxima.
k *Conuentionis*. f. extraordinariæ collectæ.
l *Exactionis*. f. sordidorum munerum.
m *Nullaque*. id est dicit melius declarando.
n *Sordidorum*. id est opetum.
o *Negotiatores*. scilicet clerici.
p *Præstationem competentem*. vt collectā extraordinariam.
q *Vniuersis*. i. clericis non habita relatione ad singulos clericos. i. ad singula generū q. s. nō ad vagabūdos vt inf. eo. l. generaliter. sed ad singulos gradus i. ad genera singulorum.
r *Strepitus*. vocatio.
s *Parsimonia*. parcè viuendo quæsiuit.
t *Prouisione*. i. scientia, vel scriptura simile ve bum d. de pec. l. peculium.
u *Conscia*. i. tex. scriptura.
x *Congesserint*, i. congregauerint. Accur.
y *Oportet* i. opportunū est, vel decens est, sic ff. de iust. & iu. l. j. in prin. nec. n. est necesse, vt inf. eo. l. sacro sancta, q̄ est cōtra Vel hic in q̄ntū de rebus ecclesiæ: ibi de suo patrimonio.
z *Ergasterijs*. ab ergo, q̄ est opera, & sterio, q̄ est statio: inde ergasterium. i. operarū statio.
a *Tabernis*. pro eodē accipe. i. stationibus vel propè. 2 Sed hoc quo, cū etiam tabernas intrare nō debeant. 44. dist. cap. nul. R. spond. loca bunt, vt ff. de pet. hæred. l. ancillarum.
b *Religionis*. f. paupetum.
c *Verumetiam*. Non solum clericis datur hoc priuilegium, verum etiam &c.
d *Hominibus*. f. familiaribus.
e *Eorundē*. clericorū.
f *In mercimoniis*. f. vendendis.
g *Cauerunt*. id est, prouiderunt.
h *Redundarent*. i. abundarent, tam in se, quam in suis.
i *Conquiescat*. nisi sint, ea quæ ad expeditionem nostri numinis accipiuntur, vt sup. tit. j. neminem. quæ est contra.
k *Clericis* id est, hominibus clericorum.
l *Coniugia*. licita tamen, quia antequam essent clerici.
m *Liberi*. Habiti ante sacros ordines.
n *Ministeria*. id est, ministri.
o *Filij*. ante conceptum aut post sacros ordines essent in ęq̄ffi. Item si sint in seruitio parentum, & viuunt patres clerici non bas & facit sup. tit. 1. l. placet
p *Ab huiusmodi*. non extraordinariis.
I *Tem nulla* hæc constitutio coadiuuat, & auget l. C. & dicit duo. Primo præcepit, quod nulla cōitas, vel persona publica, vel priuata, debet cogere clericos ad exactiones

3 † *al. oporteat.*
4 † *al. aut.*
5 † *Deest in omnib. et C. Th.*
6 † *Au. st. post mortē patris. nec. Est hic Ēal.*
2 Quid aut tem sit taberna, & vā creatur vide glos. in verbo, taberna, rsorum, in Cle. 1. extra de vit. & ho. cle.

collectarum, siue ad extraordinaria munera. Secundo dicit, quod si aliquis contrafecerit, tenetur reddere acceptum in triplum, & banno imperiali subijciatur: à quo non liberabitur, nisi satisfecerit. Ex hac constitutione no. primo, quod communitas nullam habent potestatem in ecclesia, vel ecclesiasticas personas: nec possunt imponere collectas. No. secundo de iudici pœna quæ alibi non reperitur in nostro iure in immobilis secundum Bald. hic.

a *Item nulla* Constitutio Friderici.

b *Angarias.* hoc expone, vt dixi sup. tit. j. neminem.

c *Præsumant.* Ex prædicta causa, qui non sol. exigunt collectas, vel etiam ex alia: vt hic, tamen non fauor extenderetur, vt ff. de lib. & posth. l. cum quidam.

d *Quod si fecerint* Ja lio qui officiales.

e *Ab ecclesia* ratione ergo deliquerit laicus in facto ecclesiæ, quod est notandum, sicut fit de loco publico per auth. quia in prouinciam. vi. decim. agi opor.

f *Triplum.* sicinsti. de act. quib. §. tripli.

D *Eijs.* Plana est. ¶ Et no. ex hoc text. quod quæ proponit Gul. de Cun. hic, vtrum ratione tributorum clericus possit trahi ad forum sæculare & dicit ipse quod pro censibus & tributis ipsi possunt conueniri, & trahi coram iudice sæculari, & item repertum dicit hic Bald.

g *Auctoritas.* loquitur Præfecto prætorio.

h *Excusare.* quod quæ quæ faciebat, vt sup. de sacrosan. eccl. & l. seq.

i *Ad pensitanda.*] id est soluenda.

K *Fiscalia.*] scilicet tributa.

l *Namque* bene dico P.rf. qui prætorio possit constringere clericos vt soluant tributa pro prædijs à quæ soluunt, alias amittent prædia, & hæc vera sunt in prouincialibus prædijs tantum.

¶ Noua constitutio Friderici Imperatoris de statu. & consuetu. contra liber. eccle. col lat. 10. §. item nulla.

ITem nulla [a] cõitas, [1] † vel persona publica, vel priuata collectas, vel exactiones, angarias, [b] vel parangarias, ecclesiis, vel alijs pijs locis, aut ecclesiasticis personis imponere, aut inuadere, ecclesiastica bona præsumant [c] quod si fecerint, [d] & requisitis ab ecclesia, [e] vel Imperio emendare cõtẽpserint, triplũ [f] refundãt, & nihilominus bona bãno [2] † Imperiali subiaceant, quod absq; satis factione debita nullatenus remittatur.

Clerici pro prædijs propriis tenentur ad fiscalia, aliàs patiuntur translationẽ. h. d. Sa.

Idem A. & Cæsar. ad Taurum P.P.

LEX III.

DE ijs † clericis, qui prædia possident, sublimis auctoritas [g] tua non solum eo, [3] † aliena iuga nequaquã statuet excusare, [h] sed ẽt pro ijs prædijs, quæ ab ipsis possidentur, eosdẽ ad pẽsitãda [i] fiscalia [k] perurgere. † Vniuersos namq; [l] clericos, possessores duntaxat [m] prouinciales pensitationes fiscalium [n] translationesq; [o] faciendas recognoscere iubemus. Da. Epist. prid. Cal. Iu. Med. Cõstãtio A. 10. & Iul. 3. Coss. 360.

Officiales non redditis publicæ administrationis rationib. non possunt clericari, sed redditis possunt. Et si clam fecerunt se ad ordines promoueri, puniuntur pœna hic statuta. Bald. Vel sic officiales publici ad ratiocinia obligati nõ possent se iugo clericali adstringere: secus si non sint obligati, quia possunt palã. i. consentientibus is, qui præsunt publicis ratiocinijs. & sine pœna, non clã, alioquin patiũtur translationem duarũ partiũ bonorum, secundum formam hic traditam. h. d. Sal.

4 † Idem A. ad Taurum P.P.

LEX IIII.

OFficiales [p], rõnales, [q] si exhibitione cursus, [r] seu primipili [s] necessitate [t] neglecta, interuersa [u] ẽt rõne fiscali, ad clericatus honorem putauerint transeũdũ, [x] ad priorem conditionem retrahantur. [y] Si vero obnoxij ratiocinijs, vel necessitatib. non sint, sub notione [z] iudicum [a] officiis [b] consentientibus [c] (si id probabilis vitæ studium postulauerit) transferantur, [d] nec cessionem [e] [n] † metuant facultatum. Quòd si clandestinis [f] artib. putauerint irrepẽdum, [g] duas partes suarum rerum concedat liberis: aut proles defuerit, propinquis: ex propria substantia portionem tertiam sibimet retenturi. Si vero propinquorum necessitudo defuerit, geminæ portiones officijs in quib. militant, [h] relinquantur, portione tãtummodo tertia sibi retenta. Dat. 4. Calend. Sept. Tauro & Plo. Coss. 361.

ius omnium prædiorum in vsucapione, non in tributis.

n *Fiscalium.* id est tributorum solutiones.

o *Translationem*] Si enim non soluant, eis auferetur fundus & in alios transferetur. Sed contra. sup. tit. j. l. placet, in vllo ver. nulla &c. Sol. vt ibi, sed hodie videtur contra ista l. per authen. item nulla, quam proxime legimus.

O *fficiales.*] hæc l. tractat de certis personis, quæ non possunt clericari. Et ponit tres casus, quos vide in tex. No. ex hac l. quod clericatus est dignitas, & honor: vt patet ibi in tex. ad clericatus honorem. & c. s. d. ecclef. consu. g. l. b. 6. Pau. de Cas.

p *Officiales.* i. iudices bus generale nomen est.

q *Rationales.* quia ratiocinia gerunt. Accursius.

r *Cursus.* tractus, tel ũta tione, vel cursu, id est officij sibi impositi, vt infra de curs. pub. libro 11. Accursius.

s *Primipili.* hoc expone intra eodẽ l. quisquis emẽsis. vel primi pilarij, i. prima; & maximæ administratio nis, quam gerebant.

t *Necessitate.* id est finito tempore, vel reddita ratione.

u *Interuersa.* quia obnoxij sunt, & r õ non reddunt rationem.

x *Transeundum.*] id est transitum. Accursius.

y *Retrahantur.* sic q; personaliter plectuntur, & in facultatibus puniuntur, vt in fi. huius legis.

z *Sub notione.* i. examinatione.

a *Iudicum.*] scilicet eorum qui curialibus præsunt.

b *Officijs.* id est officialibus.

c *Consentientibus.*] sc. officialibus.

d *Transferantur.* in clerum, scilicet p. iam excep. s primip. lariis. vt inf. eod. titu. l. quisquis emensis. quæ est contra. sic ergo ad alios se hæreteat. Vel sol. vt ibi.

m *Duntaxat.*] Hæc dictio duntaxat, respicit prouinciales, quod sequitur. nam ad proximiorem scripturam referenda est, vt ff. de post. ibi. l. in § denique & §. sequen. quædam tamen prouinciæ hodie euaserunt, vt ff. de cen. l. pen. & fi. Sol. vt. . . . etiam italicorum prædia esse grauanda tributis, vt ... sine cen. l. omnes, quæ est contra. Sol. vt ibi. Item similiter contra instit. de re. di. §. per traditio. em. Sol. nulla est differentia quoad translationem dominij, sed quo ad tributa ue. Item eodem modo est contra, vt. infra de vluca. transfor. l. 2. sed & ibi æquatum est

e *Nec cessionem* propter quam tenebat olim. nam olim si clericus fiebat curialis, reddere debebat bona curiæ.

f *Clandestinis.*] Non plus puniri clandestinum delictum, quàm publicum: sic ff. de admi tu. l. non existimo & reten. to casu, quando non sunt obnoxij: patet ergo per hanc l. quod potest curialis effici clericus sed hodie per auth. sed neque, &c. non potest, nisi secundum formam sibi datam. & hoc dicit auth. sed neque curialem. quam hic lege.

g *Irrepẽdum.* id est eundem ad ordinem clericatus, vel id est intrandum.

h *Militant.* id est, militauerunt vsque hoc.

1 † *potestas*

2 † *Banni ti bona confiscari. vt supra* ...

4 *Ex li. 16. tit. 2. l. 15. C. Th.*

3 † *Ratione census, & tributorum possunt ecclesiastici coram iudice sæcularem conueniri, apud iudicem sæcularem. Vide l. 10. inf. de annon. l. 12 inf. de pa. lati. sacra larg. tollit.*

* *Quia res trãsit cum suo onere: vt hic. & c. 1. in glo. post princ. ext. de immun.*

1 *Dicit B. hic & in l. placet in prin. sup. tit. proximo, quod hæc l. non est correcta, sed loquitur in pijs tributarijs, & sic in oneribus quæ ecclesia et bo. ... bit. 11. q. 1. c. si. tributũ. sed auth. ... nulla loquitur in muneribus personalibus.*

4 † *al. Imper. Cõstã. & Costan.*

† *Coc. c. 1. cum gl. super verbo rõcinia, circa medium ext. de obli. ad rõ. ne ... pos. prin. gl. vbi si vero administrationem deposuerit.*

5 † *al. cessionem.*

Sed

Sed neque.] Hæc Auth. corrigit l. C. nam prohibet officia-lem durante officio fieri clericum: quod l. permittebat.
Clero.] Vnde scilicet abstrahitur.
Constituantur.] de facto.
Monasticam.] non tamen fiet monachus, cum propriam statuat non habere ... non possit, vt ... auth. ingressi ... quod tamen sta... dicet. Sed quo... modo hoc, cum inf. ... idē est in alijs monachis. ergo idē ... illis? Resp. nō po... tur ibi respectiuè, in auth. vt defun... fu. in prin. col. 5. ... ergo vxorem ducere non potest? Resp. quia habitum ... & quia fatis ... clericari curialem
Quarta.] hæc par... ula est in § curialē ... tota alia est in §. ... neque curialem in auth. de sanct. ... co col. 9.
Clericatus.] refer... ad id, quod dixi ... Tales enim, &c.
Fortunæ.] i. curiæ.
Ecclesiastico gradu.] vsque ad duos gra... us.
Non prohibetur.] vt ... minoribus ordini... bus, quod est genera... in quolibet mo... nacho, vt in auth. de ... mona. § antepe. col. ... & hic subijcit, & ge... eraliter, &c. Accur.
Idem est.] vt trada... curiæ.
Licet.] q. d. licet ... non essent officiales
Fortunæ.] seruus ve... o domino debet red... , vt inf. eo. auth. si ... quæ est contra... e contra. inf. de de... nequis, lib. 10. ... dicitur hic redi... in postremam cōdi... onē, quātū ad onus ... tinendū, non quā... ad honores, vt ... de interdi. & re. l. ... legatorum. § fin.
Quecunque.] scili... t curialis.
Redierit.] habēdo ... orē, vel cōcubinā.
Curiali.] immo in ... od monasteriū vt auth. de sanct. episco. § si monachus, col. 9. Sed dic, quod ... is fugerat, secus si semel, vt ibi distinguitur.
Reddatur.] al. ā est in tex. tradatur.

IN AVTHENT.

¶ De sanc. episc. §. sed neq; curialem. coll. 9. const. fi.

Officialis publicus vel curiæ adscriptus non potest clericari, nisi forma hic subiecta. Et clericus postea repertus vxorem ducere, vel concubinam, à clero debet expelli, & curiali fortunæ subijci, hoc dicit Sal.

SEd neq; curialē, aut officialē clericum fieri permittimus: ne ex hoc venerabili clero fiat iniuria. [x] Si verò tales personæ in clero [a] cōstituātur, [b] tanquā nec ad ordinationē perductæ, propriæ fortunæ restituantur: nisi monasticā [c] forsitan vitā aliquis eorū nō minus 15. an impleuerit. tales. n. ordinari præcipimus, quarta [d] propriæ substātiæ sibi retēta, reliquis partib. curiæ, & fisco vindicandis si in clero cōstituti monasticā, & decentē vitā impleuerint, sed si post clericatus [e] honorē aliquis eorū vxorem aut cōcubinā acceperit, propriæ fortunæ [f] reddatur, licet tali ecclesiastico [g] gradu tenebatur, in quo quis cōstitutus vxorē ducere nō prohibetur. [h] Idē [i] est & in oib. alijs monachis, licet [k] nulli fortunæ [l] prius subiecti fuerint, & gñaliter quicūq; [m] in quolibet ecclesiastico gradu cōstitutus ad sæcularē vitā redierit [n] honore nudatus [*] curiali [o] fortunæ ꝓpriæ ciuitatis reddaē. P

In attrocissimis delictis punitur delictū attentatū, ēt si nō sit secutus effectus. Bal. Vel sic. Punitur affectus, licet nō sequatur effectus. b. d. & in Ba.

Imperator Iouianus A. Secūdo P. P. LEX V.

SI [*] quis [q] non dicam rapere [r] sed attentare [s] tantum modo [t] † iungendi cā mrīmonij [t] sacratissimas virgines ausus fuerit, capitali [u] pęna ferieē. Da. xj. Cal. Mar. Antioc. Iouianus, & A. Varro. Coss.

Clerici constituti in minoribus ordinib. sunt immunes à tutelis, & muneribus personalibus. Et est multū notādū ꝙ habentes minores ordines non suscipiunt tutelas, ne aliquod officium seculare, seu onus personale. Bal.

Imp. Valen. Valēs & Gratia. AAA. ad Cataphronium.

LEX VI.

PResbyteros, [*] diaconos [2] † subdiaconos, atq; exorcistas, & lectores, ostiarios, [3] † & acolytos [4] † ēt, personaliū [x] numerū expertes esse ꝑcipimus. Dat. 4. no. Maij. Grat. A. 5. & Merob. Coss.

Episcopus non compellitur testimonium dicere, nec admittitur: hoc dicit Bald. Vel sic. Episcopi non sunt citandi, vt testimonium ferant, nec venientes, & decet in ciuili foro recipere, sed iudex vel minister ad eorum domum debet accedere, & propositis, non tactis sanctis Euangelijs debent deponere, hoc dicit cum auth. seq. Sal.

Si quis.] CASVS. Si quis mulierem Deo dedicatam causa matrimonij, vel concubinatus corrumpere ausus fuerit poena capitali punietur, etiam si eam non rapuerit. Vi. Not. ex hac l. ꝙ vbi punitur attentatum, multo fortius consumatum, & sic in delictis, & pœnis delictorum habet ... um, & ad hoc semper allegatur iste text. secundum Pau. Bal.

Si quis.] ita lege. Si quis fuerit ausus, non dicam rapere ... causa sed attentaret tantum, si quis pudicitiam accipiet, ff. de iniur. l. au... , Vel ita, Si quis ausus fuerit, non dicam rapere, sed attentare tantum matrimonij coniungendi causa & secundum hoc est contra, ff. de pœn. l. cogitationis, & ff. ad l. Cor. de fals. qui falsam. Ad quorum contrarium solutionem sic distingue, aut quis cogitauit tantum delinquere. & ad actum non processit. & tunc non punitur: ita loquitur, ff. de pœ. l. cogitationis, nam pœnitentia non sunt in potestate nostra, aut ad actum processit, & tunc aut per luxuriā effectū, & indubitanter punitur, siue vitatur, siue non vt ff. quod quisque iur. l. 1. in princ. aut non perduxit, & tūc aut quia noluit, & hoc casu ei parcitur, & sic loquitur, ff. ad l. Cor. de fal. l. q. falsam, & ff. ad Turp. l. quæsitum aut quia non potuit, & tunc aut erant atrociora & hoc casu punitur, ac si ad effectum perduxisset, vt hic, & infra si quacunq. præpo. l. 1. in prin. & ff. de extraor. crim. l. 1. aut non erant atrociora, & hoc casu nō punitur, vt ff. quod quisque iur. l. 3. § fin. & hoc casu, aut non desiderant iuris effectum, aut desiderant, & hoc casu ꝗs non punitur. infra si manci. ita fue. ali. l. ea quidem.

Rapere.] quod maius est.

Sed attentare.] s. si cogitatione quod est minus, & hoc si ad aliquem actum processerit, alias nullam patitur pœnam. vt ff. de pœ. l. cogitationis. Item nota puniri delictum, licet nō sequatur effectus, vt hic inf. de fur. l. si qs serūo. & inf. ad l. Iul. maie. l. quisquis, & ff. de extraor. cri. l. 1. & inf. si quacunque ꝑ. po. l. vnica. & hæc sunt specialia, regulariter contra, vt ff. quod quisque iuris. l. 1. in fi. & ad l. Cornel. de fal. l. qui falsam. & de hoc dic, vt no. ff. de fal. qui ea mente, ff. de pœ. l. cogitationis.

Matrimonij.] & nedum itapri, multo magis ergo, si vt concubinam eam habuerit, vel habere attentauerit. Accursius.

Capitali.] vel capite punitur, vel vt ciuitatem amittat, & facit inf. de rap. virg. l. 1.

PResbyteros.] Hæc lex cum se plana est.

Personalium.] vt tutelæ, vel curiæ, vt ff. de mu. & hon. l. 1. & l. numerum § primo, & infra eodem l. generaliter, 2. & in auth. ibi posita.

N*ec honore.*] i. iure prætorio q. d. aliquis honor est ei, si veritatem aperiat. Vel dic honore scilicet iudicis vocantis, qui reputat sibi honorem.

* Ex lib. 9. ti. 25. l. 2. C. Th. Hæc lex est coniugata de pœ. l. 3. si quis pro ... inf. l ... vide late Cynum hic.

1 † Vide Bellonianū ... c. 15 ... & l. 25. l. 1. ff. de extra ordin.

* Ex li. 16. tit. 2. l. 24. C. Th. De istis ordinib. vide 25. d. per lo... Bar.

2 † Vide Duarenum ... de sacris Eccl. minis 12.

3 † al. desit presbyteros

4 † Qui & iuuenes dicūtur l. 10. C. T. ... ga hic ... gūtur clericis, equeis numero non sunt. l. 24. Tho. ibi etiam ... & funalia desentes.

Ingi-

a *Legibus.*] idest est iure ciuili, quasi ciuile cogat homines ad testimonium prohibendum, vt infra de testibus. l. si quando.
b *Flagitetur.*] idest vocetur inuitus scilicet sed nec volens est admitten[dus] secundum Hug vt subijcit hic Accur.
c *Item dixit.*] ...
d ... T ... coram ...
e *Admitti.*] sponte ... testi ...
f *Oneratur.*] ... no ... honoris ... est, in hoc & in alijs, si vero habes honoratur, plana est.
g *Sacerdotis.*] id est epi op.
h *Exempta.*] id est priuilegiata à talio nere.
i *Confunditur.*] scilicet si adducatur, vel confunditur cum alijs clericis, licet ... non esset ... contra inter episcopos, ... alios clericos.

S Ed iudex.] Hæc au[then.] ... corrigit legem C.
k *Ministris.*] si ipse iudex impediatur, alias ipsemet debet ire, ... vt in au[th.] ... illud col. 5. & hoc est speciale, ... ad dominum ... sic & si de iure ... ad personas.
l *Propositis.*] & ... dum ... à quis ... quia sacrosancta ... ante eum, & non tan... ...
m *Sacerdotes.*] hic mutat personas. nā ... dicit sacerdotes, & dicā, quæ nouerint. Accur.
n *Qui nouerint.*] Et hoc ... alias non coguntur, ... §. priuilegium. sic ergo pro vtraque parte, vt hic, & ... l. proxi presbyteri, & in auth. de testi bus, § & quoniam, col. 7 & est hæc generalis constitutio.

o *Quæstionis.*] id est, tormentationis, vel ita vt non sit eis postea quæstio, postquam dixerint testimonium, verum bone, vel male dixerint.
p *Simulent.*] id est, dicant, quia de falso accusantur, vt infra ... sed non torquebuntur.
q *Sequuntur.*] non tamen habent.
r *Leges.*] de laicis.
s *Præcipiunt.*] vt possint subijci quæstionibus dicat cæteri liberi homines si in testimonio vacillent & dicant, se inter fuisse facto, vt ff. de quæstio. l. ex libero. in prin. & l. vnius, §. testes, & inf. de aboli. fallaciter, §. quod si ingenuorum.
t *Salua.*] nunc redit ad primum casum.
u *Actio.*] accusatio sic ponitur, vt in auth. eo. §. si quis aut ... pro pecuniaria. & ff. de iud. l. ... prætor. r §. i. Item & actio pecuniaria potest dari in falsarium, vt infra. ad l. cor. de fal. l. qui nomine, non tamen torquetur, vt hic dicit.
x *Suo nomine.*] hic dicunt quidam speciale i sacerdotib. quod possint inde propria testificari, sed est falsum, vt inf. de testi. l. omnibus. Tu expone suo nomine idest propter suum nomē quia obtinet locum superiorem.
y *Superioris.*] scilicet clericali nomine, nam sacerdotes sunt in superiori gradu inter cæteros.
z *Precepti.*] id est, accusati.
a *Metuant.*] de tormentis.
b *Suppresserint.*] idest occultauerint.
c *Honoris.* ab eo, cui plura committuntur, plura exigantur, vt hic, & ff. de pœnis l. quædam, & in auth. vt defunct. seu fu. §. ... coll. 5. Sed an contra. ff. de incen. rui. nau. Pedius & inf. vt nemo priua. l. nequis, & ff. de pœnis l. capitalium, §. si. & sup. de sum. trin. nemo, §. fi. & ... no. committere falsum, quia dicet verum vt ... inf. si contractus, vel vtil. pub. l. 2 & ff. ad l. Cor. de fal. l. §. 1.

Imper. Theodosius dixit.

LEX VII.

Nec* honore, nec legibus[a] episcopus ad testimonium dicendum flagitetur.[b] Ité dixit[c] episcopū ad testimonium dicendum[d] * admitti[e] † non decet. nam & psona oneratur,[f 2] † & dignitas[3] † sacerdotis[g] exempta[4] †[h] confunditur.[i]

IN AVTHENT.

De sanct. episco. § nulli vero iudicum, col. 9. consti. fi.

Sed iudex mittat ad eos[5] † quosdam de suis ministris,[k] vt propositis.[l] sacrosanctis euangelijs, sm quod decet sacerdotes,[m] dicant ea, quæ nouerint,[n] nō tamē iurent. *

Presbyteri ita sunt priuilegiati, vt occasione testimonii non torqueantur, sed in alijs clericis seruatur ius commune, si tamen falsum dixerint, puniuntur. h. d. Bald. Vel sic; Presbyteri, licet vacillent in testimonio, non sunt torquendi, quod alijs clericis non conceditur de falso tamen presbyteri non prohibentur accusari hoc dicit Sal.

j Presbyteri citra iniuriam quæstionis[o] testimonium dicant, ita tamen, vt falsa non simulent.[p]

¶ Cæteri vero clerici, qui eorum[5] † deinde gradum, vel ordinem sequuntur,[q] si ad testimonium dicendum petiti fuerint, prout leges[r] præcipiunt,[s] audiantur, vt salua[t] tamen sit litigatorib. falsi actio,[u] si fortè presbyteri, qui suo[x 6] † nomine superioris[y] loci[7] † testimoniū dicere, citra aliquam corporalē iniuriā sunt præcepti,[z] hoc ipso, quod nihil metuant,[a] vera suppresserit.[b] multo magis enim pena digni sunt, quibus quamplurimum honoris[c] per nostram iussionem delatum est, si in occulto inueniatur crimine. Dat. Calend. Aug. Arcad. A. & Rautone. consil. 385.

IN AVTHENT.

De sanc. epis. §. reuerendissimis, col. 9. consti. fi.

Presbyteri pro falso testimonio in causa ciuili lato per triennium suspenduntur ab officio, pro lato in causa criminali, puniūtur pœna falsi, qua in quacunque causa punirentur cæteri clerici. h. d. Sal.

ij Presbyteri,[d] seu diaconi, si falsum testimonium perhibuisse conuincantur, si quidem in causa pecuniaria, à diuino ministerio[e] duntaxat per tres annos separati monasterijs pro tormentis tradantur. Sed si in criminali, clericatus honore ...

Presbyteri. CASVS. Hæc lex tria dicit. Primo, quod presbyteri ferentes testimonium, si vacillent in dictis suis, nō debent subijci quæstionibus, licet alij testes torqueantur, dum tamen verum dicant, & falsum non simulent. Secundo dicit, quod cæteri clerici, qui sunt in ferior i gradus, si in testimonio ferendo vacillent, possunt subijci quæstionibus. Tertio dicit, quod si presbyteri inuenientur falsum testimoniū dixisse, puniendi sunt maiori pœnam, quam laici quia cum eis plurimum honoris committitur, multo magis pœna digni sunt. Viuia.

Nota primo ex hoc tex. regulam, quòd omnes in testimonio vacillantes, possunt, & debent torqueri pro veritate eruenda.

Nota secundo, quod non solum est falsus testis ille, qui falsum deponit, sed etiam ille qui verum supprimit, id est, tacet veritatem, & illud est valde notandum secundum ...

Presbyteri seu diaconi.] CASVS. Hæc auth. dicit, quod si presbyteri, vel diaconi, in causa pecuniaria falsum testimonium deposuerint, a ministerio sacerdotali repelluntur, & in monasteriū per tres annos detruduntur. Si aut in cā criminali, nudati honore clericatus, legitimis pœnis subiciātur. Cæteri vero clerici sint puniendi legitimis pœnis, sine distinctione personarū. No primo ex hoc tex. quod p.p crimē falsi clericus debet priuari beneficio suo, ex quo enim tollitur officium, tollitur & beneficium secundum Doct.

No secundo de pœnis degradationis, sed an erit realis, vel verbalis? Resp. vt per Bal. hic.

d *Presbyter seu diaconi.*] Dixerunt falsum, quod si etiam tacent verum, vt in l. presbyteri sup.

e *Ministerio.*] idest, officio, & beneficio.

*Ex li. 11. tit. 19. l. 7. C. Th.
* Quarit ... an egregia persona possit renunciare priuilegio ...
2 † al. addit ei. altius ad dici.
2 † De honoratur C. T. ...
3 † ... episcopum facer...
4 † Exempta C. Th.
* Hoc falso ad titu. ...
5 † al. eum.
*Ex li. 11. tit. 19. l. 9. C. T.
6 † Sub. C. Th.
7 † Hinc collige presbyteros superiorem inter clericos locum obtinere ...

mundati, legitimis [a] pœnis afficiendi sunt.

¶ Cæteri [b] verò clerici cõi iure ab officio ecclesiastico depulsi, sine delectu [c] causę verberibus [d] coerceantur. Impp. Valentinus, & Theodosius AA. Tatiano P.P.

LEX IX.

NVlla, [e] * nisi emensis quinquaginta, vel sexaginta annis sin præceptum Apostoli, ad diaconissarum consortium transferatur. Dat. xi. kal. Iun. Mediol. Valentin. A. iv. & Neoth. Coss. 390.

IN AVTHENT.

De sanc. epis. §. presbyterũ, coll. 9. constit. fin.

Clerici in maioribus ordinibus constituti debent esse ætatis hic scriptæ h. d. cum authen. seq. hodie seruatur Clem. fin. de æta. & qual. Sal.

PResbyterum [f] minorum 35. [1] † annis fieri non permittimus, sed neque diaconum, vel subdiaconum minorem 25. ann. neque lectorem minorem 18. Item Episcopum minorem annis 25. ordinari prohibemus.

IN AVTHENT.

De san. episc. §. diaconissam verò, coll. 9. consti. fin.

Diaconissam * in sancta ecclesia, non ordinari præcipimus, quæ minor sit an quadraginta, aut si ad secundas peruenerit nuptias.

Irruens in ecclesiam, & ministros, debet capitaliter puniri, at per inquisitionem, & vbicunq; sit, debet capi. & si sit in arce, vel loco, ex quo non possit faciliter extrahi, cõuocari, & indici bellum, h. d. Bald. Vel sic. Iniuriã sacerdotibus, vel ministris illatam intra ecclesiam tempore cultus diuini, anteà, vel postea, debet Præses vindicare, capitali pœna in conuictum, siue confessum inferenda. Et qualibet ad accusandum, vel denunciandum admittitur. Et ubi præsidis potestas nõ sufficit, auxiliũ militare dẽt implorari. h. d. Sal.

Impp. Archadius & Honor. AA. Theodoro P.P.

LEX X.

SI quis [g] * in hoc * genus [b] sacrilegijs proruperit, [i] vt in ecclesia catholica irruẽs, sacerdotib. & ministris, vel ipsi cultui, [k] locoq; [l] aliquid importet iniurię: qđ [m] geritur, à prouinciæ rectoribus * animaduertatur: [n] atque ita prouinciæ moderator sacerdotum, & catholicæ ecclesię ministrorum, loci quoque ipsius, & diuini cultus [o] iniuriã capitali in conuictos, [p] siue cõfessos reos snĩa nouerit [q] vindicanda: nec [r] expectet, vt eps iniuriæ propriæ vltionem deposcat, cui sanctitas [s] ignoscendi * gloriam dereliquit.

¶ Sitq; cunctis [2] † laudabile [t] factas atroces sacerdotib. aut ministris iniurias, veluti crimen publicum persequi, ac de talibus reis [u] vltionem mereri.

¶ Quod [x] si multitudo [y] violenta à ciuilis apparitoris [z] [3] † executione, & adminiculo ordinum, [a] possessorum ve non potuerit flagitari, [b] [4] † quod [c] se armis, aut locorum difficultate tueatur, præsides prouinciarum, etiam militari auxilio appetito, [d] competentem vindictam tali excessui imponere non morentur. Dat. 7. Kalend. Maij, Mediolan. Honorio III. & Eutychia. Coss. 398.

IN AVTHENT.

De sanc. episc. §. si quis cum sacra. coll. 9. constit. fin.

SEd non iure pro tali iniuria verberatur, aut [e] in exilium mittitur. [f]

¶ Sed si sacra ministeria [g] turbauerit, vel celebrari prohibuerit capite puniatur.

¶ Idem est & in litanijs. nam pro iniuria [h] verberatus [i] exilio tradatur. si eas [k] concusserit, capite plectatur.

¶ Laicis facere litanias interdicimus sine clericis, [l] quę sine orõnib. & cruce fieri non debent.

a Legitimis] i. secũdum quantum est ad legem Corn. de fal. l. j. in fi.

b Cœteri] A presbytero vel diacono.

c Sine delectu] Sine distinctione illa, vtrũ fuerit pecuniaria causa, an criminalis, vt supra eal. lect. hic aliter, & minus punitur in pecuniaria, q̃ criminali.

d Verberibus.] id est in meritis.

e NVlla.] Trãsfertatur, vt in Aut. quo oport. epis. § quã ta, coll j. sed Paul. ad Timoth. e duxit de sexaginta auth. hic posita diaconissam, &c. corrigit hanc legẽ, & dicit de 60. sicq; te minus tempus putaui sufficere Imperator, quam Apostolis, vel Imperator antiquus.

PResbyterum Diaconum & vel subdiaconum, vt in corp. auth. vnde hæc sumitur, de sanc episco. §. presbyterum, coll. 9.

g SI quis in hoc.] Tria spãliter notantur hac lege. Prima, q crimẽ iniuriarũ est publicum crimen. Secundo, q ex eo infligitur pęna capitalis. Tertio, q quis sine accusatore punitur. Vel dic, q nullum sit hic spãle: q a nõ loquitur de crimine iniuriarũ, sed de crimine sacrilegii, q̃ est publicum, & pęna capitalis imponitur, vt ff. ad leg. Iul. pecul. l. sacrileg.

h Hoc genus] i. ã hoc est vnum ex ceteris.

i Prorupe it] id est, in ciderit.

k Ipsi cultus. quando dicit ... officium.

l Locoque quando nõ dicitur.

m Quod geritur. idest quod factum est.

n Animaduertatur. id est, puniatur.

o Cultus.] ac si dicas cuilibet ... existenti.

p Conuictos] i. comprobatos per testes.

q Nouerit] sic ergo post confessionẽ datur sententia, vt diximus ff. ad le. Aquil. proinde. ...

r Nec expe...] ... moderatque.

s Sanctitas] alias sancta.

t Laudabile sine accusatore punitur ergo, vt dixi in ff. de testib. l. nullum.

u Reis.] id est, delinquentibus.

x Quod.] pro, &c.

y Multitudo.] s. delinquentium.

z Apparitoris.] id est nuncij communis.

a Ordinum id est militum iustitiæ illius ... stri, vel loci.

b Flagitari] i. iudici præsentari.

c Quod] i. quia.

d Appetito sic & inf. de his qui latro. l. 2. ante medium.

SEd non CASVS. i. ea superior dicebat, si quis turbauit diuina ministeria, siue aliàs iniuriam tulit, conuictus capite puniebat (. hęc auth. hoc corrigit, & dicit q non iure pro tali pœna verberatur, & in exilium mittitur: sed si aliquis turbauit, aut prohibuit sacra ministeria celebrari, capite puniatur. Eadẽ distinctio est in litanijs. nam si qs facit iniuriã eunti ad litanias, verberatur, & traditur in exilium. Si autem eas concussit, capite punitur. Itẽ laicis est prohibitum facere litanias sine clericis, quia litaniæ non debent fieri sine orationibus & cruce. Vitianus.

e Aut. pro &, vt patet ex eo, quod dicitur de litanijs. sic & ff. de verbo. sign. l. sæpe.

f Mittitur. qñ officium non celebratur.

g Minister a. tempore, quo celebratur ministerium.

h Pro iniuria.] illata clericis ita tamen, vt non turbetur officiũ litaniæ, vt patet ex eo, quod dicit de litanijs. & ff. de verb. sign. l. sæpe.

i Verberatus. hic qñ sunt factæ, alias punitur aliter, vt sequitur.

k Eas. Ita, quod sacra nõ fuerit facta sic.

l Clericis. ita tñ, vt non turbetur officiũ.

* Mal ... doct. ... sequitur ... hodie ... in diacono ... ea ... Sexti ... & Clem. Nam abbatissa potest esse in 40 ann. vt in c. ... diuersis ... de elec. lib. 6.

6 In presbytero sufficiunt 25. In diacono & subdiaconum sufficiunt 18. vt in Clem. si de ætate & qualitate in ep. ... ... vt ... cum in ... de elec. ...

† Hodie id non obseruatur ... Trid. ... 23 de ref. c. 12 Concord. ...

* Ex l. ... C. Th.

† Hæc lex ... si quis ... dẽte, circa medium.

* Concor ... sic generale, in ... glosam per verbo. malefactores. in medio extra. de foro comp.

† Concor. e. sedes Apostolica. in prim. cum gl. extra. de rescrip.

2 † Liberũ C. Th.

3 † Apparitoris. C. Th.

4 † Traseo tari. C. Th.

Ad ecclesiam sunt promouendi illi, qui sunt de illa ciuitate, vel oppido. h.d. Bal. & numerus iudicio episcopi debet taxari. Sal.

Iidem AA. Eutychiano P.P.

LEX XI.

IN ecclesiis, † quæ in possessionibus (vt fieri assolet) diuersorũ, vicis [a] etiã, vel quibuslibet locis sunt cõstitutę, clerici non ex alia possessione, [1] † vel vico, [b] sed ex eo, vbi ecclesiam esse constiterit, ordinentur, vt propriæ [c] capitationis [d] onus, ac sarcinam [e] recognoscant, [f] ita, vt pro magnitudine, vel celebritate vniuscuiusq; vici, ecclesijs certus iudicio [g] episcopi clericorum numerus ordinetur. [2] Dat. Cal. Aug. Mnlio Hono. A. IIII. & Eutychiano Coss. 398.

Prohibitus clericari debet reuocari ad pristinum statum per manus iniectionem: & non prodest ei cedere bonis. Salic.

Iidem AA. Eutychiano P.P.

LEX XII.

SI quis curialis [h] clericus fuerit ordinatus, nec statim, conuentione [i] præmissa, pristinæ conditioni reddatur, [k] is vigore, & solertia [l] iudicantium [m] ad pristinam sortem, veluti [n] manu [o] iniecta, [p] mox reuocetur. [q] clericis .n. vlterius legem [r] prodesse non patimur, quæ cessione patrimonii subsecuta, decuriones clericos esse non vetabat. D. 6. Aug. 398.

Violans priuilegia ecclesiæ punitur in quinque lib. auri, & loquitur hæc l. in priuilegiis, quę conceduntur singularibus ecclesiis. h.d. Bal. & Sal. & est canoniz. 25. q. 2. versic. ecclesiæ. Paul. de Cast.

Iidem AA. Fidiano vicario.

LEX XIII.

SI venerabilis † ecclesiæ [s] priuilegia cuiusquam fuerint, vel temeritate violata, vel dissimulatione neglecta, commissum hoc quinque librarum auri condemnatione [t] plectetur. Dat. 7. Cal. Iul. Brixiæ Theodo. V.C. Coss. 399.

Hęc auth. venit augmentatiuè ad l. Codicis nam auget pœnam violatoribus priuilegiorum ecclesiæ. Sal.

Noua constitutio Friderici de statut. & consuet. contra lib. eccle. §. item quæcunque, col. I.

ITem quæcunque cõitas, vel persona per annũ in excõicatione pp libertatem ecclesiæ factam, & violatam perseuerauerit, ipso iure imperiali banno subiaceant, à quo nullatenus extrahatur, nisi prius ab ecclesia beneficio absolutionis obtento.

Repulsus ab episcopatu propter delictum commissum in rempublicam, non est reuocandus ad episcopatum. Sal.

QVicunque residentib. [u] sacerdotibus [x] fuerit episcopali loco, & nomine detrusus, [y] si [z] aliquid contra custodiam, vel quietẽ publicã moliri fuerit deprehensus, rursusque [a] petere sacerdotiũ, [b] à quo vr [c] expulsus: procul ab ea vrbe, quã cõturbauerit, [2] † centũ millib. [d] vitam agat: nec nostra adeat secreta, nec impetrato rescri-

IN ecclesiis [Lex ista plana est.

a Vicis. non accipias hic vicum, nisi de adscriptitiis tantum alterius possessionis, nam ex eadem possessione clerici ordinantur volente demum domino: constitutione noua, & præter voluntatem.

b Vel vico idonei sint ibi, alias secus, quia de aliis terris, vt aug. si te[...] & [...] [...], § & si le ge. & quod cuiusque vnde [...] § pen. Irn. [...] dicit hanc legẽ loqui in adscriptitiis tñ, & pro eod. inf. eo l. quisquis. a. vn. & inuito domino, vt in Auth. cod. § a[...]. sed & in aliis loqui potest, qui ratione possessionum ad aliqua tenentur præstanda, vt & a [...] in de offic. [...] lit. [...].

c Vt propria. idest, tri b[...] pro tenebantur præstare.

d Capitationis i. pen sitationis, vel tributi [...].

e Sarcinam. quantum [...] corporis.

f Recognoscant. quantum ad patrimonium, [...] in eo vico.

g Iudicio. consentiente patrono, vt in auth. C. si quis oratorium do[...], vel ibi ad col[...]tionem vacantium, hic ad certum numerum clericorum. & [...] cat sup. tit. [...] l. non plures & in de[...]. 61. di. c. nullus.

SI quis curialis. CASVS. Hęc lex prohibet, ne aliquis curialis addictus curiæ suæ sine consensu [...] superioris possit clericari, & si fuerit factus clericus, [...] incontinenti facta [...] renunciatione redeat ad curiam, [...] sua auctoritate debet eum reddere primæ conditioni, cessante l. quæ dicebat, quod curialis [...] suo superiore clericari, relictis omnibus bonis suis curiæ. [...].

h Si quis curialis i. ob [...] curiæ.

i Conuentione. id est citatione.

k Reddatur a [...].

l Et solert. id est, [...].

m Iudicantium. fortè ab his, quibus tenebatur, [...] de sit copia, vt inf. de decur. l. generali, lib. decimo.

n [...]. exemplum [...] est.

o Manu. militaris id est [...] & tunc dic.

p Iniecta id est missa, vel propria dic, quod manus iniiciatur in eum capiendo ipsum.

q Reuocetur. sed an clericus esse desinat? Rñ. non, sed priuilegiis clericorum non vtitur. quia nec decurio, qui quæstioni mancipatur, i. datur, decurio esse desinit, vt inf. ad leg. Corn. de fal. l. si quis. Sed arg. contra, in Auth. quomodo opor. epis. §. neq; autem, coll. 1. & facit ad hanc legẽ. de agric. & cens. l. [...] lib. 11. & in Authen. vt iudi. sine quo. suff. §. necessitatẽ, coll. 2. & in Decr. dist. 51. c. 2. & 3. & 34. dist. c. præcipimus, & inf. eo. l. quisquis. 2 & posse hic legi auth. sed neque. quæ est supra eod. l. officiales.

r Legem, quam non habemus, quæ dicebat hoc, quod sequitur. erat enim lex, quę patiebatur fieri decuriones clericos, si vellent cedere bonis, & dare curiæ.

s SI ecclesiæ. Commissum, i. peccatum, siue delictum.

t Condemnatione. sed contra, sup. titu. i. placet sed [...] imponitur pœna ciuiliter, ibi criminaliter. Vel ibi de priuilegiis circa tributa, de quib. dicit ibi: hic de aliis. Vel hic de priuilegiis specialiter alicui quo ad pecuniam indultis, ibi de generalibus. Vel vindicta, hic mulcta. Item contra, sup. titu. [...] l. iubemus nulli, §. sanè. Sol. ibi vindicta, hic mulcta. Vel ibi, quando circa alienationem violantur priuilegia. Itẽ contra, inf. de leg. constit l. 3. sed ibi solutas. Vel intelligas legem istã loqui de eo, qui volebat priuilegium ecclesiæ impugnare. priuilegia tñ in [...] non inclusa in corpore iuris. Itẽ est hic auth. noua. Item quęcunque &c. nam violauerat priuilegia ecclesię concessa, &c.

u QVicunque residentibus.] in concilio.

x Sacerdotibus. i. epis.

y Detrusus. i. [...] sus per electionem. & quod dicit inf. expulsus, i. ipso iure per talia commissa. Vel verius dic, detrusus, i. depositus, & expulsus & propriè ponitur, & probatur hęc expositio in Auth. eo. §. si quis autẽ episcopus. quam authenticã habent hic quidam.

z Si. pro quia.

a Rursusque. id est iterum.

b Sacerdotium. id est episcopatum petere vedit.

c Videtur. & etiam &c.

d Millibus. id est milliaribus.

k Concord. [...] & de ele. pete[...] nobis.

1 † Hinc Galli colligunt, extraneos beneficiorum (eorũ præsertim qb animarum cura subest) in Galliam [...] capaces [...] de [...] III in e bene[...] & intelligi crimina [...] quoniam in plerisq; de off. ord. & cap. vlt. de cler. peregr. ibi catholicã præsentẽ [...] conformẽ Dionys. Gothof.

† Concor. c. quando, de consi. & ea in noua. 21. d. & gl. inc. penult. [...] verbo. dem[...] de consi[...] et c. [...] parte. in fi. extra de [...] pregen.

a Ex li. 16. vt. ad. 34.

2 † Infec. C. Th.

a *Impetratis.*] rescriptis Accursius.
b *Defensoribus*] qui vellent eos defendere.
c *Eorum.*] expulsorum.
d *Indignationem.*] scilicet nostram.

t *Immunitate.*] quæ fit cum domini voluntate.
u *Indulta* ; scilicet huic clerico Accur.
x *Capitationis.*] s. extraordinariæ, sed ordinariā præstat, vt sup. eo. de his. Vel hic, qđ dicit de prædijs ecclesiæ. Acc.
y *Venerandis.*] s. alijs clericis occasione venerandarum ecclesiarum.

pta speret, sed etiam impetratis [a] careat, defensoribus [b] etiam eorum [c] nostram indignationem [d] subituris. Dat. prid. Idib. Non. Februa. Rauen. 400.

IN AVTHEN.

De san. episcop. §. si quis autem episcopus. collat. 9. constitu. nn.

SI quis episcopus sacerdotio pulsus præsumpserit ingredi ciuitatem, ex qua pulsus est, relinquens locum, in quo degere iussus est; iubemus hunc monasterio in aliæ regione constituto tradi, vt quæ in sacerdotio deliquit, in monasterio degens corrigat.

Verbum non respiciens finalem causam non inducit argumentum à cõtrario sensu. h. d. hut. Verum est, quod dicit hic glo. sed non tex nisi iunctus cum glo. Bal. Vel sic, conuenticulum illicitum est prohibitum: & domus, in qua celebratur, est publicanda. Sal.

Ijdem AA. Studio. Præfe. vrbi.

LEX XV.

COnuenticula [1]† illicita [2]† [e] etiam extra ecclesiam [f] in priuatis ædibus celebrari ꝓhibemus: proscriptionis [g] domus periculo imminente, si dominus eius in ea clericos [h] noua, ac tumultuosa [i] conuenticula extra ecclesiam celebrantes, susceperit. Dat. 4. Calend. Septem. 404.

Rusticus adscriptitius alicuius domini promotus ad clericatum, potest deseruire in ruralib. obsequijs per substitutum, per cuius seruitium repræsentatur eadem vtilitas, & effectus. Bald.

Impera. Honorius, & Theodo. AA. Anthemio. P. P.

LEX XVI.

QVisquis [k] censibus fuerit [l] adnotatus, [m] inuito agri domino, tẽperet ab omni clericatu, adeò vt etiã si in eo vico, in quo noscitur mãsitare, clericatus fuerit, [n] sub [o] hac lege, religiosum assumat sacerdotium, vt & capitationis [p] sarcinam per ipsum dominum agnoscere cõpellatur: [q] & in ruralib. obsequijs, [r] quo maluerit subrogato [s] vtatur, ea scilicet immunitate [t] indulta, [u] quæ certæ capitationis [x] venerandis [y] ecclesijs relaxatur, nullo contra hanc legem vnquã ualituro rescripto. D. . . 409.

Clerici non possunt esse aduocati. vel procuratores in causis secularibus, nisi in causis proprijs, aut pro collegio suo. h. d. Bal.

Ijdem AA. Maximo. [3]† P. P.

LEX XVII.

PLacet [z] nostræ * clementiæ, ut nihil cõmune clerici cum publicis [a] actionibus [b] uel [c] ad curiam pertinentibus cuius corpori non sunt annexi, [d] habeant. [e]

¶ Præterea ijs, qui parabolani [f] * uocantur, neq; ad quodlibet [4]† publicum spectaculum, [g] neque ad curiæ locũ, neque ad iudicium accedendi licentiam permittimus: nisi fortè singuli ob caussas proprias, & necessitates iudicem adierint, aliquem pulsantes, aut ab alio ipsi pulsati: uel in communes totius corporis caussas syndico [h] ordinato: sub ea [i] definitione, ut si quis eorum hæc uiolauerit, & bre

e C *Onuenticula illicita.*] vt aliquorum hæreticorum.

f *Extra ecclesiam.*] id est extra ecclesiasticam religionem, & sic expone in fi. huius l. alij habent ibi, etiam. & sic est plana lex. Vel dic tertiò, quòd licet extra ecclesiam prohibeat, nõ ideo in ecclesia permittit: non enim semper valet argumentum à contrario sensu, vt inf. de iur. om. iud. l. nemo.

g *Proscriptionis.*] id est publicationis. sic & inf. de fal. mon. l. 1. §. domus.

h *Clericos.*] scilicet hæreticos.

i *Tumultuosam.*] Sic & inf. de ijs qui ad eccle. confug. l. denunciamus. & inf. de hære. l. 3. & inf. de prag. san. & tem. l. 1.

k Q *Visquis.*] Hec lex plana ẽ.

¶ Et not. quod ad hoc principaliter allegatur secundum Pau. quod ille, qui tenetur aliquid facere personaliter, potest illud facere per substitutum. & hoc est verum, quando ipse est impeditus. & ita erat hic propter clericatum: quia amodo non habebat vacare operi rurali, sed diuino officio, aliàs secus, quòd dic, vt per Cy. hic.

l *Fuerit.*] id est, esse voluerit.

m *Annotatus.*] id est glebæ seruus effectus, vt de ea censũ solueret annuũ, & dic annotatus id est allegatus.

n *Fuerit.*] id est esse voluerit.

o *Sub hac lege.*] id est domino permittente: sed hodie etiam inuito vt in authen. adscriptitios. quæ est inf. eadem l. iubemus.

p *Capitationis.*] id est, tributi.

q *Compellatur.*] s. talis clericus, vt sup. eo. in ecclesijs.

r *Obsequijs.*] scilicet colendi fundum.

s *Subrogato*] i. huiusmodi loco dato. Ar. ꝙ vasallus posset seruire feudo per substitutum. Item ar. ꝙ hæres aduocati non iurisperitus possit seruire per alium, & retinere feudum, vt inf. eod. l. ad similitudinem. & l. iubemus. 2 Sed ar contra ff. pro soc. de illo. & inf. de procu. l. fi. & est hic ar. pro nobis ad quæstionem quam not. inf. de vsufru. l. antiquitas. in glo. illa, ar. ꝙ liber homo. &c.

z P *Lacet.*] Lex ista bona est, & fuit prodita ad honestatem clericorum conseruandam. Et diuiditur in tres partes. secunda ibi. præterea. tertia ibi. sub ea. Viuianus.

¶ Et not. ex hac l. ꝙ clerici non possunt esse aduocati, nec ꝓcuratores in caussis secularibus. & est glo. in l. 1. § sexum. ff de postul. Bal.

z *Placet nostræ clementiæ.*] id est, nobis, qui sumus clementes. sic habes sup de sum. tri. l. 1.

a *Publicis.*] i. cum publicis muneribus.

b *Actionibus.*] publicæ ideo dicũtur, quia iure publico, id est, ciuili inductæ sunt, vt & ff de ori. iur. l. 2. §. deinde ex his. aliàs dic actionibus, id est. muneribus. vt sic index. Ac.

c *Vel.*] s. actibus siue officijs pertinentib ad singulos de populo, vt inf. eod. l. repetita similis expositio est in auth. hoc ius porrectum. in prin sup. titu proxim. Accur

d *Annexi.*] ergo in curia episcopi, quia eius curiæ corpori sunt annexi, habere possunt aliquid cõmune Accur.

e *Habeant.*] Sed quã pœnam habebunt, si immisceant se de facto? Rñ. extra ordinem arbitrio iudicis puniuntur vt ff. de pœnis. l. sanctio. Vel dic ꝙ illam pœnam patientur, quæ est inf. eod. repetita. in fin. l.

f *Parabolani*] i. medici. sic dicti, quia multas habent parabolas, qui & circuitores vocantur, vt ff de excu. tut. lege. si duas. § 1.

g *Spectaculum.*] id est, ludum.

h *Syndico.*] id est defensore ipsius corporis medicorum, qui sexcenti erant, vt inf. eo. proxi & eorum nomina scripta erant in breui in quaterno quodam, vt hic subijcit. Et no. ꝙ aliqua potest facere quis pro se, vel pro suo corpore, quæ pro alio non potest, vt inf. de procu. l. qui stipẽdia & ff de procur. l. qui filiusfa §. milites.

i *Sub ea definitione.*] Hoc est iubeo prædicta sub certa pœna definita siue statuta contra eum, qui venit contra.

3† Monaxo.

** Caueat, cum princ. huius l. contra ne cle. vel mo. c. 1 & c. sed nec.*

** Parabolani, vt paret ex hoc loco, & l. 42. & 43 C Theod. eo. ti. dicuntur qui ad curanda debilium corpora deputantur. dicti à voce Græca παράβολος qua denotatur homo proiecta audacia, & ad pericula adeunda praceps & temerarius.*

4† Lactan. in Epit. c. 6. Gladiatorum spectatoribus nõ minus cruore perfunditur qui spectat, ꝙ ille, qui facit, &c.

a Breui-

a *Breuibus.*] id est, scriptis, vel quaternis &c.

b *Competenti.*] scilicet quod videtur in dict. l. de pœnis. l. sanctio legum.

INterdicimus.] Hæc auth. prorogat l. C nã interdicit sanctissimis episcopis, & presbyteris, & diaconis, & subdiaconis, & cantorib. & cæteris clericis, ne ludant ad tabulas, vel ne cum alijs ludentibus participes sint, vel ludẽtes inspiciant. Item interdicit eis, quòd non accedãt ad spectacula aliqua. & si aliqui ex prædictis contrà fecerint, in monasterium detru dãtur, per trienniũ sacro ministerio eis interdicto. Sed si medio tempore se ostẽderint pœnitentes, reuocantur per suũ episcopum Vivia.

c *Sanctissimis episcopis.*] quales omnes esse debent.

d *Collegij.*] id est in conuersis. Vel collegiũ genus est conuersorum.

e *Schematis*] id est, ordine, vel figura.

f *Ad tabulas.*] Etiã gratis, argumẽto e jus, quod dicit de spectaculo. quod fit gratis. Sed quid si ad scacos? Respond. fortè secus, quia in ingenio naturali cõsistit, nec committitur viribus fortunæ. & est hæc auth. de san. epis. §. interdicimus 2. collat. 9. vbi est similis glo.

g *Redigi.*] Sed quis hoc faciet? Respon. episcopus, si clericus sibi subditus sit delinquẽs, vt in auth. de san. episc. §. interdicimus. 2. in fin. §. vel si episcopus deliquerit, tunc archiepiscopus, vt in auth. vt nul. fa ora. do §. si. collat. 5. Sed quid si episcopus, vel archiepis. non vult imponere istã pœnã? Respond. à Deo pœnam expectent, vt in auth de sanctis. episco. in fine. §. prædicti.

h *Minuere*] scilicet triennium.

PArabolani.] Hæc lex plana est & habet locum solum

1† Parabolanos. Vide Abb. in c. clerici. verbo, & ex his. ver. circa primũ dico. vbi etiã tractat, an possint rapti ludo perdita, extra de vi. & ho cle. vbi tenet idẽ quod ista glo. Inno. in c. later. de ho. et Arc. 35. dist. episcopus, in prin.

2† Qui & parabolani Iulio Firmico, paraboli Socrate, parabolani 16 cod. Theod. t. l. 42. 43. ita dicti, quod se coniũxerint in magna pericula propter frequentẽ ægrorum contractũ. Vi. Cuiac. ad Nou. 3. sunt enim Gratis, ea tabula, sũmus periculis obiecta. conan. 1. c. 10 nu 5. Turneb. 23 aduers. 23. Alciat. 4 dispunc. 9. Tiraquel. de nobilitate.

* Concor. gloss super ver. impedimento. in c. sciscitatus. extra de rescrip.

uib.[a] parabolanis eximat, & cõpetẽti[b] supplicio subiugetur, nec vnquam ad eandem solicitudinẽ reuertatur. Dat. 3. Calen. Octob. 416.

IN AVTHEN.

De san. epis. §. interdicimus. 2. colla. 9. constit. fin.

Clerici per se vel per aliũ non possunt ludere ad ludũ subiectum fortunæ quinimò nec inspicere, sub pœna hic subiecta. h. d. Sal.

INterdicimus sanctissimis episcopis,[c] & presbyteris, diaconis, & subdiaconis, & lectoribus & omnib. alijs cuiuslibet ordinis venerabilis collegij,[d] aut schematis[e] constitutis, ad tabulas[f] ludere, aut alijs ludentibus participes esse, aut inspectores fieri, aut ad quodlibet spectaculum, spectandi gratia venire. Si quis autem ex his in hoc deliquerit, iubemus hũc tribus annis à venerabili ministerio prohiberi, & in monasterium redigi:[g] sed in medio tempore, si se pœnitentem ostenderit, liceat sacerdoti, sub quo constitutus est, tempus minuere,[h] & hunc priori rursus, vel proprio ministerio reddere.

Hac lex est localis: & breuiter dicit, quòd sexcenti medici in Alexandrina ciuitate debent iudicio antistitis statui. h. d. Sal.

Ijdem AA Maximo. P.P.

LEX XVIII.

PArabolani,[i] 1† qui ad curanda 2† debiliũ ægra corpora deputantur, sexcentos constitui præcipimus: ita vt per arbitrium[k] viri reuerendissimi antistitis Alexandrinæ vrbis, de ijs, qui antea fuerant,[l] & qui pro consuetudine curãdi, gerunt experientia,* sexcenti parabolani ad huiusmodi solicitudinem eligantur: exceptis, videlicet honoratis,[m] & curialibus.

¶Si quis autem ex his[n] naturali sorte fuerit assumptus, alter in eius locum pro volumtate eiusdẽ sacerdotis[o] (exceptis[p] honoratis, & curialibus) subrogetur: ita vt hi sexcenti viri reuerendissimi sacerdotis præceptis, ac dispositionibus obsecundẽt & sub eius cura cõsistant: reliquis,[q] quæ dudum latæ legis[r] forma[f] complectitur, super ijs parabolanis, vel de spectaculis, vel de iudicijs, cæterisq; (sicut iam statutum est) custodiendis. Dat. 3. Non. Februa. 418.

Cum clericis non debent habitare mulieres, eorum castitatem infamantes. hoc dicit Salicetus.

Ijdem AA. Palladio. P.V.

LEX XIX.

EVm,[t] qui* probabilem seculo disciplinam agit,[u] decolorari[x] consortio sororiæ[y] appellationis non decet. quicunque igitur cuiuscunque gradus sacerdotio fulciuntur, vel clericatus honore censentur, extranearum sibi mulierum interdicta cõsortia cognoscant:[z] hac tantum eis facultate concessa, vt matres, filias,[a] atq; germanas, 3† intra domorũ suarũ septa[b] contineant. in his. n. nihil sæui criminis 4† existimari fœdus[c]* naturale permittit. Illas etiã non relinqui[d] castitatis 5† hortatur affectio, quæ ante sacerdotium maritorum legitimũ meruere cõiugium:[e] neque enim clericis incompetenter adiũctæ sunt, 6† quę dignos sacerdotio viros sua conuersatione[f] fecerunt. Dat. Idib. Maij 420.

IN AVTHEN.

De nup. §. sed & si quis inter. collat. 4. constitu. 1.

Illud, quod non permittitur ad tempus, multò minus permittitur in perpetuum: quia fortior ratio prohibitionis est in perpetuo, quam in temporali. h. d. Bal. Vel sic. Ad noua coniugia non possunt clerici aspirare. Solis enim cantoribus & lectoribus permittitur: dum tamen tertias non contrahant nuptias h. d. cũ glo. Sal.

MVltò magis[g] ergo cel-

In Alexandrina ciuitate. Viuianus.

¶ No. ex hac lege specialiter, quod collegium medicorum debet ordinari per episcopum loci. & hæc lex posita fuit in hoc titulo propter officiũ pietatis, quod exercent in curãdis infirmis secundum Paulum de Cast.

i *Parabolani.*] i. medici. & regitur a verbo, præc primus. quod est inf. etiam sic indeclinabile.

k *Arbitrium.*] i. voluntatem.

l *Fuerant*] scilicet ante electionem faciẽdam de tanto numero.

m *Honoratis.*] i. officialibus, qui eligi non possunt, nec debent. sicut nec subrogari, vt subijcit statim.

n *Ex his.*] scilicet medicis.

o *Sacerdotis.*] id est episcopi.

p *Exceptis*] quia non debet quis eligi de illis.

q *Reliquis.*] s. præceptis.

r *Legis.*] scilicet superioris.

f *Forma.*] vt sup. l. proxi.

t EVm.] vt episcopum vel clericum.

u *Agit.*] id est, agere dẽt castè viuẽdo.

x *Decolorari.*] id est diffamari.

y *Sororia*] vt retineat aliquam, quã dicat sororem.

z *Cognoscant.*] sic ff de viu & hab. l non aliter.

a *Filias.*] quas habuerunt ante clericatum.

b *Septa*] i. clausa.

c *Fœdus*] id est vinculum, vel proximitas cõsanguinitatis.

d *Relinqui.*] id est bene poterit retinere secum.

e *Coniugium.*] scilicet maritorum.

f *Conuersatione.*] Fuit enim talis conuersationis hæc vxor, quòd voult secum castitatem. Vel sic suasit ei, vt esset sacerdos.

g MVlto magis.] id est cũ prohibeantur clerici ne retineant aliquam extraneam in cõcubinã, multò magis.

a Con-

* Ex libr. 16 titu. 2. l. 44. C. T.

3† In Niceno Concilio additur, & quælibet huiusmodi necessitudinis cõiuncta mulier. vt procul absit ab ea omnis suspicio. ad l. 7. ff de vsu & habita. Dyon. Gothof.

4† Nõ præsumitur fornicatio incestus, aut crimẽ inter consãguineos. Vi. Alcia. i. præsump. 34. l. 67. §. 1. ff. de rit. nup.

* Simile habetur in ca. cum interuentum. extra de præsump. et in c. 1. cũ glo. 2. & ca. à nobis. de coha. cler. & mule.

5† al charitatis.

6† Videtur alludere ad versic. 14 16. epist. 1. ad Corint.

a *Coniugia.*] quæ de nouo facie. eni, vt statim subijcit, & sic non corrigitur l. 2. sup. eod.
b *Peruenerint.*] cantores, & lectores
c *Ascendant.*] scilicet cantores, & lectores. tertias nullo modo contrahũt, vt in cor. auth. & hæc est de mona. §. si qs autem. colla. 1. & de nup. §. sed & si qs. & quomodo opor. episc §. neque aute. coll 1.
d *Episcopo.*] hoc est in auth. quomodo opor. epis. §. neque autem. coll. j. & in authen. eo. §. presbyteris. coll 9.
e *Nullam.*] idem in monacho, vt i auth. quomodo opor epi sco. §. non egrediũtur. presbyteri verò & inferiores possũt habere secum illas, quæ omnẽ effugiũt suspicionem, vt in auth. eo. § presbyteris. coll. 9

SI quis presbyter.] Hæc l. plana est. ¶ Not. primò hic sex personas præferri ecclesiæ in successione clerici intestati, scilicet persona liberorum, persona agnatorum, & cognatorum, vir, & vxor, & curia, & dominus, & patronus.
¶ No. secundò, quòd ecclesia præfertur fisco. Bal. & Pau.
f *Loci*] i. gradus.
g *Monachus*] secundum hæc tempora monachi habebant propria.
h *Solitariæ vitæ*] id est solæ, vt fit in vna cella.
i *Censibus.*] adscripti vt serui glebæ.
k *Subiecti.*] id est liberti facti clerici.
l *Bona.*] libertorũ.
m *Peculia.*] adscriptitiorum, quæ impropriè dicũtur peculia, cum sint liberi: sed quæ à tempore harum legum nõ erant nisi castrẽsia, vel quasi, vt inf. de inoffi test. l. fi. vnde pro pusillo patrimonio ponitur, vt ff. ad Trebel. lege, cogi. in princ.
n *Legibus.*] olim alia quia quarta, & hodie tertia, vt in fiti. de sui. lib. §. sed nostra.

* P.T.P. & patri.
* Ex li. 5. titu. 5. l. 1. C.Th.

sant eorum coniugia. [a] soli enim cantores, lectoresque nuptias contrahere permittuntur, alijs autem omnibus penitus interdicimus. veruntamen, si & ipsi ad secundas peruenerint [b] nuptias, nequaquam ad sacerdotij culmen ascendant. [c]

IN AVTHENT.

Quomodo opor. epi. §. hæc autem. ver. neque autem. coll. j. consti. fi.

Cum episcopo vel monacho nulla fœmina etiam non suspecta potest habitare. h. d. cum gl. Sal.

EPiscopo [d] nullam [e] mulierem secum habere permittitur: sed si habere probetur, ab epatu deiciatur, quo se fecit indignum.

Bona clericorum & religiosorum ab intestato decedentium post liberos, & coniunctos, et uxorem ad ecclesiam deferuntur: saluo semper iure curiæ, si erat curialis; & iure patronatus, si erat libertus: & iure domini, si erat adscriptitius. Item hæres cuiuscunque administratoris rerum ecclesiarum tenetur reddere rationem. Bald.

Impp. Theod. & Valentinianus AA. ad Taurum. P.P.

LEX XX.

SI quis * presbyter, aut diaconus, aut diaconissa, seu subdiaconus, vel cuiuslibet alterius loci [f] clericus, aut monachus, [g] aut mulier, quæ solitariæ [h] vitæ dedita est, nullo condito testamento decesserit, nec ei parentes vtriusque sexus, vel liberi, uel qui agnationis, cognationisve iure iunguntur, vel nec uxor extiterit; bona, quæ ad eum, vel ad eam pertinuerunt, sacrosanctæ ecclesiæ, vel monasterio, cui fortè fuerat destinatus, aut destinata, omnifariam socientur: exceptis iis facultatibus quas fortè censibus [i] adscripti, vel iuri patronatus subiecti [k] vel curiali conditioni obnoxij clerici, vel monachi, cuiuscunque sint sexus, relinquunt. Neque enim iustum est, bona, [l] seu peculia, [m] quæ aut patrono legibus [n] debentur, aut domino possessionis, cui [o] quis eorum [p] fuerat adscriptus, aut ad curias pro tenore dudum latæ constitutionis, [q] sub certa forma [r] pertinere noscuntur, ab ecclesijs, aut monasterijs detineri: actionibus videlicet competentibus [s] sacrosanctis ecclesijs, vel monasterijs reseruatis, [t] si quis fortè prædictis [u] conditionibus obnoxius, [x] aut ex gestis [y] negotijs, aut ex quibuslibet alijs ecclesiasticis actionibus [z] obligatus obierit. D. xiiij. Kal. Ian 434.

IN AVTHENT.

De monachis. §. illud quoq; col. j. consti. v.

Hæc auth. venit ad l. C. correctiuè, in eo quod permittebat monachis habere proprium, & in eis solum corrigit. sed auth. ingressi. sup. tit. 1. generalius locuta est in quolibet ingrediente monasterium. In presbyteris autem hæc authentica nihil innouat. Salicetus.

NVnc autem, cum monachus factus est, hoc ipso suas res omnes obtulisse monasterio videtur, si prius testatus non sit: & exinde, iudicio eius cessante, [a] lege disponitur, vt si liberos habeat, in quos aut nihil, aut minus legitima portione quoquo donandi titulo contulerit, eatenus [b] substantiæ monasterio destinatæ detrahatur, [c] ne quid contingat circa liberos iniquum: saluo tamen iure vxoris, & aliorum creditorum.

Dignitas superueniens facit, quòd quis potest seruire per substitutum. hoc dicit Bald. Vel sic: Curialis legitimè clericus, vel Episcopus factus, seu illustrem dignitatem adeptus, potest curiæ per substitutum seruire. hoc dicit. Sal.

o *Cui.*] scilicet domino.
p *Eorum.*] scilicet clericorum.
q *Constitutionis*] vt inf. de hær. decur. l. 4. & ar. sup. eo. l. officiales.
r *Forma.*] ita. & sine hærede decedant.
s *Competentibus.*] aduersus dominũ, vel patrem.
t *Reseruatis.*] cõtra eorum bona, vel patronũ, vel dominũ, vel curiam.
u *Prædictis.*] censibus, vel patrono.
x *Obnoxius.*] id est obligatus.
y *Gestis.*] ab eis scilicet negotijs ecclesiæ.
z *Actionibus.*] id est obligat. ex quibus pueniunt actiones. vel id est actibus.

NVnc autem. Ista auth. plana est. Et no ex ea quod tacita obligatio bonorum nõ intelligitur facta de rebus, de quib. monachus est ante ingressum testatus: alias si intelligeretur facta, tunc intelligeretur facta saluo testamẽto, vel dispositione præcedente, quod est notandũ secundũ Bal.
a *Cessante.*] scilicet testamentario. diuisorium autem non cessat, vt sup titu. 1. auth. si qua. quæ est contra. vel secundũ Io. i si cessauerit. potest enim testari per illam, & hoc placet. vel hæc per illã corrigitur, cum hæc sit in auth. de mona. §. illud quoque. illa de san. episco. §. si qua col. 9. Vel dic hæc verba esse Irn. non legis.
b *Eatenus.*] id est vsque ad supplemẽtum quartæ.
c *Detrahatur.*] etiã in vita patris, vt inf. eod. l. Deo nobis. in fi. & in authẽ vt nulli iu. §. si vero præter. Sed arg. contra. inf. de do. inter vir. & vx l. res. §. fi. Vide glo. fi. & quæ ibi no. in auth. si qua mulier. sup. tit. proxi

AD similitudinẽ.] CASVS Curialis quidã factus est Consul, vel aliàs illustris seruiet quidem curiæ per substitutum, sicut si curialis

rialis fieret Episcopus, vel clericus & hoc periculo suarum rerum &c.

¶ No. ex hac l. quod Episcopi æquiparantur illustribus, tamen non sunt illustres: quia nullum simile est idem: sed Cardinales sunt illustres sine dubio. Bald.

a *Ad similitudinẽ.*] nam si curialis fiat episcopus, vel presbyter, potest clam seruire curiæ ꝑ substitutum.

b *Honorario.*] vt qui prius erat curialis, vel decurio, & ex eodem tit. electus est ad illustrem dignitatem: seruiet, quidem per substitutũ. secus si dictus decurio, vel curialis esset in episcopũ, vel presbyterum, vel diaconũ electus. Sed hoc vr̃ falsum: quia curialis vendicatur à curia, si fiat cleric⁹, vt sup. eod. l. si quis curialis clericus. q̃ est contrà Solu hæc in alijs curiæ alligatis: illa i decurionib. vel curialib. secundum quosdam. hoc non placet alias illa de clericis, qui sunt infra diaconũ: hæc de illis, q. sunt. sup in eo qđ dicit de clerico hodie tamen hæc corrigunt per authen. sup. eo. sed neque curialẽ, vel ibi clanchic palam, & nõ erat obnoxius, vt patet sup. eo. l. officiales.

c *Illustrem*] i. vt haberent eum honorem, quem habent illustres, sed tamen sine administratiõe.

d *Per substitutos.*] dic vt sup. eo. l. quis quis. & subaudi idoneos

e *Suarum.*] vt substitutus male administret.

f *Si qua per calumniam.*] verè cognitam secundum quosdã. Tu dic præsumptã calumniã, vel quia non probauit, quia destitit, & est similis præsumpta calũnia. inf. eo. l. omnes qui vbicunque. r. rñ. in fin. & ff. de offic. præfec præto. l. 1. § his cunabulis. & ff. de transac. l. cum his §. in persona.

g *Postulatio.*] i. accusatio.

h *Exhibitionis.*] id est vt exhibeatur. i. præsentet apud iudicem. vt respõdeat accusationi.

* Ex li. 12. titu. 1. l. 187. C. Th.

1 † Not. argu. ab episcopis ad illustres personas. Episcopi similes illustrib. non sunt tamẽ illustres, aliud in Cardinalibus. Bald.

Ijdem AA. Thomæ. P.P.

LEX XXI.

AD similitudinem a tã * episcoporum 1† orthodoxæ fidei, quam presbyterorum, & diaconorum, ij qui honorario b titulo illustrẽ c dignitatem consequuti sunt, per substitutos d periculo suarum e facultatum curiæ munerib. satisfacere nõ vtentur. Dat. 4. Non. Apri. 436.

Trahens in criminali causa episcopum ad iudicem per calumniam, punitur pœna 300. pondo auri. Item omnia priuilegia clericorũ sunt firma. Item clerici peregrini non habentur pro clericis, nisi habeant literas testimoniales suorum diœcesanorũ. h. d. Vel sic. Accusans episcopũ calumniosè de aliquo crimine vltra pœnã calumniæ patitur pœnam pecuniariam pro temeraria vocatione, de qua hic. hoc primo. Et priuilegia concessa ecclesijs, quantum ad hoc, vt confugientes ad eas sint securi, firma permanent. hoc secundo. Et clerici peregrini non habentur pro clericis, nisi habeant literas testimoniales suorum episcoporum. h. d. Pau. de Cast.

Ijdem AA. Florentio. P.P.

LEX XXII.

SI qua per calumniam f postulatio g super criminalibus causis apud cõpetentem iudicem deposita exhibitionis h causa fuerit sacrosanctæ religionis antistiti, triginta pondo auri i condemnatione publicis calculis k inferenda, vt percellatur, l præcipimus.

¶ Quin etiam m omnia priuilegia, quæ sacrosanctis ecclesijs, confugarum, n aut clericorum decanorũ, o aut aliorum ecclesiasticorũ causa, legibus sunt præstita, p intacta, q atque illibata r seruari. s Præterea iubemus, vt omnes clerici, atque monachi, qui de suis ciuitatibus 2† ad hanc almam vrbem, ecclesiastici negotij, vel religionis causa proficiscuntur, literis episcopi, cui vnusquisque eorum iter faciens obsequitur, muniti adueniant: t scituri, quòd si citra hanc fiduciam accesserint, sibimet imputabũt, quòd non clerici, vel monachi esse putabuntur. u D. . 459.

IN AVTHEN.

De sanc. epi. §. sed neque pro qualibet. colla. 9. const. fin.

Episcopus nõ trahitur inuitus ad iudicium seculare, pœna imminẽte iudici mandanti, & executori exequenti. Salycetus.

NVllus episcopus inuitus ad ciuilem, vel militarem iudicem in qualibet causa producatur, vel exhibeatur: nisi princeps iubeat. iudex autem, qui duci, vel exhiberi imperauerit, post cingu li priuationem viginti libras auri ecclesiæ illi, cuius episcopus est, persoluat: executore post cinguli priuationem verberibus subdendo, & in exilium deportando.

In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala nõ timebit. h. d. & ad hoc allegatur. Vel sic: Memoria iusti debet extolli: memoria iniusti aboleri. Salic.

Imper. Valent. & Martianus AA. Palladio. P.P.

LEX XXIII.

QVoniam venerabilis recordationis 3† Fabian⁹ huius almæ vrbis episcopus cum venerabilis synodi innumerabilium penè sacerdotum, qui Chalcedone conuenerunt, tanto, & tali decoratus est testimonio, vt Eutyches, q cõtra senserat, x cum sceleratis dictis suis,

i *Auri.*] hoc si ciuiliter agatur. si criminaliter, tunc similitudine supplicij, vel extraordinariè. arg. ff ad turpil. & in priuatis. & l. si quis. §. fi. & inf. de accus. l. fi.

k *Calculis.*] id est rationibus fisci.

l *Percellatur.*] i. vt puniatur ille, qui per calumniã postulauit eũ exhiberi.

m *Quin etiam.*] scilicet præcipimus.

n *Confugarum.*] vt confugientes ad eã securi sint. vt inf. de his qui ad eccle. cõfu. l. præsenti.

o *Decanorum.*] vt sup. ti. 1. decernim⁹.

p *Præstita sunt.*] vt sup. tit. j. priuilegia.

q *Intacta.*] in totũ.

r *Illibata.*] in partẽ.

s *Seruari.*] scilicet præcipimus.

t *Adueniant.*] forte nec discedant de Roma, antequam insinuatio iudici desiderio discedendi licentiam consequanť à domino Papa: alioquin indignationẽ competentem sortientur, vt inf. de decu. l. si quis decurio. lib. decimo.

u *Putabuntur.*] & si qua fuerit eis iniuria facta, non vindicabit, vt clericorũ. Et sic est ar. ꝙ si qs verberauerit clericum intonsum, non incidit in canonẽ 1 & sic ar. ff. de iniu. l. itẽ apud. §. si qs virginem. & ff. locat. l. si ignorãs & ad hoc ꝙ hic de literis dicit, est simile. inf. de ijs qui latro. l. 2. §. tribuni. & inf. de mand. prin. l. 1 & in authen de san. epis. §. interdicimus. 1. coll. 9. & quomodo opor. episc. §. nõ autem aliter. col. 1. & vt dif. iud. § nec autẽ & inf. de offi. rec. prouin. l. nullus &c.

QVoniam.] Pro intellectu huius l. dic ꝙ iste Eutyches hæreticus, q. fuit dãnatus ĩ Cõci Calcedonen. dicebat in Chro tãtũ vnã fuisse naturam s. humanã. & ibi fuit determinatũ, ꝙ erat dupla natura. s. diuina & humana. nam si humana tãtũ, resurgere nõ potuisset. & si diuina tãtũ, nõ potuisset mori de hoc hr̃. 15. dis c. canones. & in isto cõcilio interfuerunt septingẽti 30. epi: nec in aliquo alio vnquã tot fuerunt, sm Paul

x *Senserat.*] circa fidem

2 † Clerici peregrini sine literis testimonia lib. diœcesani non habentur pro clericis. ad Nouel. 86. & Cuiac. ibi. de huiusmodi literis. vide Rebuf. tome 1. tract. de liter. requisit. nu. 7.

1 De hoc vide text. in c. si verò 2. extra de sentẽ. excom.

3 † Flauianus Episcopus Constantinopolitanus, de quo vide Euagrium 1. hist. 4. tom. 2. Cõcil. vid. acta Conci. Chalcedonen.

a *Ab omnibus.*] scilicet episcopis.
b *Vno ore.*] crucifige, crucifige. patet ergo, quòd de fide catholica licet publicè disputare, ad reprobandam prauam opinionem hæreticorũ: vt hic, & no. de sup. de summa trin. & fide cathol l. 2.
c *Damnaretur.*] vt inf. de hæret. l. quicumque. Accur.
d *Releuetur.*] id est memoriæ habeatur.

n *Actoribus.*] subaudi patear.
o *Archiepiscopi.*] quem vocauit episcopum.
p *Examen.*] loquitur pr. æfecto prætorio.
q *Suis.*] scilicet œconomi & aliorum clericorum.
r *Nouerit.*] scilicet actor.

ab omnibus [a] vno ore [b] damnaretur, [c] aboleatur quidem Eutychetis damnosa memoria, Fabiani [x] † autem laudabilis recordatio releuetur. [d]

Relictum pauperibus in genere valet, non obstante quòd nulla persona sit specificata. Bald.

Ijdem AA. Palladio P. P.

LEX XXIIII.

ID, quod pauperibus [e] testamento, vel codicillis relinquitur, non vt incertis personis [z] † relictum euanescat, [f] sed omnibus modis ratum, [g] firmumque [h] consistat. [i]

Clerici Constantinopolitani debent cõuenire coram Patriarcha Constantinopolitano vel Præfecto, & nullus alius iudex põt cognoscere de causis ipsorum h. d. primò. Secundò dicit, quòd isti clerici satisdant, & q̃ eorũ fideiussor est œconomus vsque ad quinquaginta libras auri, abindè sup. non satisdant, nec iurant. Itẽ œconomus non satisdat pro se. Item dicit, quod pro executoribus isti clerico non debent dare, nisi duos solidos: & cum clericis mitius, quam laicis est agendum.

Imp. Martianus A. Constantino P. F. P. LEX XXV.

CVm clericis [k] in iudiciũ vocatis pateat episcopalis [l] audientia: volentibus [m] men actoribus [n] si actor disceptationem sanctissimi Archiepiscopi [o] noluerit experiri, eminentissimę tuę sedis examen [p] contra catholicos sub viro reuerendissimo archiepiscopo huius vrbis clericos constitutos, vel contra reuerendissimum œconomũ, tam de suis, [q] quam de ecclesiasticis negotijs, sibimet nouerit [r] expetendum: [s] qui [t] in nullo [3] † alio foro, vel apud quenquam alterum iudicẽ, [u] eosdem clericos litibus irretire, & ciuilibus vel criminalibus negotijs tenet ĩnectere. [x] ¶ Memorati autem reuerendissimi clerici orthodoxarum [y] ecclesiarum, quæ sub viro [z] religiosissimo antistite huius inclytæ vrbis sunt, in causa, in qua vel ipsi, vel pro curatores, quos pro se dederint, sententiarum [a] tuarum auctoritate pulsantur, [b] executoribus, [c] per quos cœperint conueniri, fideiussorẽ [d] sacratissimæ huius vrbis ecclesiæ œconomum, vel defensorem [e] præbeant, qui vsque ad quinquaginta libras auri fideiussor existat. Ipse verò reuerendissimus œconom us almæ huius vrbis ecclesiæ lite pulsatus, fideiussorem pro se non præbeat, vt pote, qui [f] aliorum clericorum fideiussor [g] futurus est, sed fidei suę committatur. Quod si lis diuersorum (excepto reuerendissimo œconomo) clericorum, quæ agitanda sit, memoratam [h] summam videatur excedere, clericus lite pulsatus, det executori pro residua quantite cautionem [i] suam: cui nullum tamen insertum [k] erit iusiurandum: [*] quia ecclesiasticis regulis, & canone à beatissimis episcopis antiquitus instituto [4] † clerici iurare prohibentur. [l]

e *Id quod pauperib.*] littera plana est. Et ex hoc tex. no in certitudinem non vitiare, secundum Bal.
e *Id quod pauperib.*] omnib. generaliter.
f *Euanescat.*] ab his deficiat.
g *Ratum.*] de iure.
h *Firmũq.*] de facto.
i *Consistat.*] fauore pietatis, vt inf. eod. l. si quis ad declinandũ. & l. nulli. & ĩ. tit. 1. l. 1. & l. generali. alias autẽ in laicis in certis personis relictum nõ valet, vt in ff. de leg. § incertis. & ff. de vsufru. leg. l. qui plures, sed incerto de certis f. hominibus valet, vt ff. de te. dub. l. quidam, & d. § incertis, nisi in libertate, vt ff. de manumiss. l. cum ex pluribus.

x † *Flauiani.*

z † *Pauperes sunt in stat collegij, quod vicem personæ repræsentat. Bald. apud quem vide bis tracta. de executoribus testamentariis.*

k *Cum clericis.*] iste lex sex dicit. Primo, q̃ si volo conuenire clericum Constantinopolis ciuitatis, agam coram Patriarcha vel Præfecto prætorio, & non alibi. Secundo, q̃ clericus dabit fideiussorem iudicio sisti œconomo maioris ecclesiæ vsq; ad 50 auri lib. Tertio, q̃ ipse œconomus, vel defensor vrbis Constã. non dabit fideiussorem iudicio sisti, & est ideo, quia aliorũ defensor esse debet. Quarto, si quantitas est vltra 50. lib. auri, mandatur fideiu. pro residuo, sed cauetur sine iuramẽto. Quinto, q̃ duos solidos debet sportulis. Sexto, q̃ etiam alij clerici dabunt minores sportulas, quam laici. Viuian.

s *Expetendum.*] idest agendum.
t *Qui.*] scilicet actor.
u *Iudicem.*] nisi apud archiepiscopum, vel præfectum vt dictum est.
x *Innectere.*] id est experiri.
y *Orthodoxarum.*] i. catholicarum.
z *Viro.*] quẽ sup. vocauit episcopum, & archiepiscopum.
a *Sententiarum.*] scilicet conuentionalium, seu citationũ. Est. n. sñia interlocutoria, cum præcipit iudex, vel eius executor, cum peruenire ad causam.
b *Pulsantur.*] id est citantur.
c *Executoribus.*] id est notarijs.
d *Fideiussorem.*] i. iudicio sisti, vel iudicatum solui, q̃d continet tria, vt ff. iu. so. l. iudicatũ. 1. Et no. quòd hic dr̃, dupliciter corrigitur, tum quia clerici non dãt fideiussorem iudicio sisti, vt in auth. eod. §. si quis autem pro pecuniaria, coll 9. tũ quia œconomus, vel defensor non debet fideiubere, vt in auth. eo. §. alium. Itẽ quia nemo suo no mine conuentus hodie satisdat iudicatum solui, vt insti. de satisda. §. sed hodie. præterea ẽm his ll est cõtra inf. eo. omnes §. in hac. s. Solu. vt ibi item notant quidam alium hic esse œconomum, & alium defensorem, l. iyndicum, vt ff. de mu. & ho. l. munerum, a § defensores.
e *Defensorem.*] iudica. sol. vel iudicio sisti.
f *Vt pote.*] quo. q̃ qui alios informat, vel instruit, non debet ab alio instrui, & in auth. eo § 1. vbi dicit quod qui debet alios docere, non debet ab aliis doceri, vt & ff. de eden. l. si quis ex §. prætor ait. vers. prohibetur.

3 † *Vbicumque iudices delegati nullus alius cognoscere potest. Goth.*

* *Contra est in prin. extra de iur. calum. vbi est tex. legibus itaque semper mos cautum, vt nullus clericus iurare præsumat.*

4 † *Clerici non præstãt iuratoriam cautionem. At forte de calumnia iurare tenentur? Cuiac. negat. Nou. 49 in fi. ne. vbi notat illas formulas iurã dictas fuisse. Si Deus, et Iulianus, si Valens, ex Gregorio Turonensi Occonomus tamen iurare cogitur Auth. ibi. hoc ius porrectum sup. ti. pxi. Dyon. Got.*

No. ex hoc tex. ibi, volentibus, quando reus plures habet iudices, seu plura fora, defertur communi electio est actoris, vt hic, & l. fi. inf. vbi in rem act. &c Bal.
k *Cum clericis.*] vel causatiuè, vel pro quamuis, lege cum. & est hæc lex localis Constantinopolitanæ ciuitatis.
l *Episcopalis.*] id est archiepiscopalis, vt statim innuit nam omnis archiepiscopus est episcopus.
m *Volentibus.*] non inuitis, vt hic, & in f ti. s. l. decernimus. sed hodie etiam inuitis actoribus, vt inf. eo. authen. clericus quoque. & aut h. causa quæ fit.

g *Fideiussor.*] idoneus multo magis pro se.
h *Memoratam.*] s. 50. lib auri. & nomine summæ, tu etiam species comprehendas, vt ff. de leg. 3. l. qui quis in fi. tit.
i *Cautionem.*] s. nudã pmissionẽ, vt inf. de vect. ig. l. iancimus.
k *Insertum.*] idest nulli præstabitur iusiurandum.
l *Prohibentur.*] id est iudicio sisti, & iudicatum solui, sed de calumnia sic, & sic non obst. infra de iureiur. propter calum. l. 2. vbi dicitur quemlibet iurare debere, vt extra.

de iureiur.c.pen.& fin. Item vt famam suam purget, vt inf. de iis qui ad eccl.conf.l.præsenti,§.sicubi item pro testimonio, vt inf.de test.l.iusiurandi.item in alienatione rei ecclesiasticæ, vt ... auth hoc ius porrectũ,& auth. sed iudex.

a *Executoribus*] qui deculerunt sententias conuentionales, vt ... nam olim soluebat litigator nũ... pro tota causa.

b *Oeconomus.*] conuentus.

c *Beatissimo.*] scilicet existente.

d *Sententiarum*] scilicet conuentionalium seu citationum.

e *Dent.*] illis executoribus & accipe solidum pro aureo, vt & ff. de in ius voc l pe. & instit. de pe te li. §. sin. Sed ... minus vt inf eod. l omnes qui §. executoribus.

f *Pro commonitione.*] al. in conuentione, & citatione, scilicet ad iudicium.

g *Pro institutione*] scilicet faciendo instrumento procurationis.

h *Procuratoris.*] id est pro instituto procuratore in iudicio, hoc est dicere, siue per se agant, siue per procuratorem.

i *Eum.*] scilicet procuratorem.

k *Circa alios quoque.* qui reos citare... in iudicio vel ... Accursius.

l *Consuetudine*] retine ... & ...

m *Officio.*] i. procuratoribus.

n *Clericorum*] fortè reorum.

o *Humaniores.* ... apparitorib. à clericis...

1 Adde quod 62. aurei ... solidi ... librarum auri ... libram auri. Item hic de Constantinopolitanis clericis... hodie seruatur auth sed hodie nulla, &c. quam hic legas primo, & postea lege aliam, generaliter autem &c.

† *Hinc colligunt ... ... agi ... laico ... reclamet l. 8 in fi sup.*

2 † *Siliqua ... est ... de annuis ... vicesima quarta pars ... solidi de siliquarum ... de ... monopoli, ... obseruat. Vi. ... 23.*

* Nonnulla ... quo ... nostri temporis vsum de moneta Romana, vide ... publica Romana.

Statuimus autem, vt executoribus [d] idem reuerendissimus œconomus, [b] vel alij diuersi clerici, sub beatissimo [c] archiepiscopo huius splendidissimæ ciuitatis, sententiarum [d] tuarum auctoritate cõmoniti duos solidos tantũmodo dent [e] pro [f] commonitione sua, & pro institutione [g] procuratoris, [h] si per eum [i] voluerint litigare. Quod circa [k] alios quoque diuersos apparitores eminentiæ tuæ iussis, quæ ex cõsuetudine [l] præbentur officio, [m] obseruari in causis prædictorum clericorum [n] iubemus, vt litis sumptus, vel expensæ à clericis pauciores, [o] humanioresque [1] † præstentur. Dat. 8. April. 459.

IN AVTHENT.

De sanct. episcop. § sportularum, colla. 9 const fin.

Hodie clerici soluunt sportulas, secundum modum hic taxatum, hoc dicit Sal.

SEd hodie nulla persona in ecclesiastico officio cõstituta, in qualibet causa criminali, vel pecuniari cuiuscũque quantitatis, vel diaconissa, vel monachus, vel ascetería, vel monacha, amplius quattuor [2] † siliquis [p] permittantur, dare, nisi cum ex iussione principis ad alias prouincias vocantur: vbi nõ vltra [q] vnum solidum accipiet executor.

¶ Episcopus pro reb. ecclesiæ suæ nihil præstet [3] † noĩe sportularũ: actiones contra ecclesias propositas œconomis [r] suscipientibus: vel illis qui in eã causam [4] † sunt ordinati.

¶ Qui cõtra hoc exegerit, in duplum, [s] quod exactũ est, reddet nudandus cingulo, similis est: si clericus, à consortio clericorum remouendus.*

IN AVTHENT.

De litigiosis. §. ad excludendas, coll. 8. consti. 8.

Non auditur actor volens offerre libellum reo, nisi caueat de lite prosequenda vsque ad finem, & de expensa litis restituenda, si appareat eum iniuste mouisse litem. Iudicibus, & officialibus contrafacientibus imponit pœnam. Excipit tamen vnũ casum, quãdo consensu partium omissa cautione proceditur, secundũ vnum intellectum, vel quando ex compromisso proceditur, secundum alium intellectum hoc dicit Bal. Vel sic: Iudex ad citationem rei non debet procedere, nisi actor prius satisdet, de prosequendo, & de expensis reficiendis hoc dicit Sal. Ista auth. nõ est hodie in vsu: quia actores non præstant istam satisdationẽ, de qua hic, nec illam, de qua in auth. sed libellum, infra de lit. contest. vt no glos. insti. de satisda. §. sed hodie hæc. Pau. de Castr.

S*ed hodie*] Hæc auth. plana est. Et no. ex ea secundũ Bal. & Pau. dum dicit, quòd non permittuntur dare vltra quattuor siliquas &c. quòd si ita taxatur certa summa notariis pro eorum scripturis per statuta, non licet eis recipere plus etiam à sponte soluentibus, nam si isti prohiberentur accipere, ergo & illi dare, per istum tex. & vide tex. cum glo. in c. ... de reiud. lib. 6.

p *Siliquis*] ... quæ est quarta pars vnciæ, vt ff. de an. lega. ... scilicet ... non liber auri, vt quidam ... quia hic etiam excederent statutum modum. Sed quattuor habẽt vt M. ... siliquum, & non si ... genus est monetæ ... quæ ... medalea sancta ... ... de vsur. auth ad hæc.

q *Vltra vnum solidum*] quod est plus, quia iudex modo vocatur ad diuersam prouinciam. Vel sic, quia executor plus laborat, cum vocat personam ecclesiasticam ad diuersam prouinciam, vt in corpore auth. vnde hæc sumitur, scilicet in auth. eo § sportularum.

r *Oeconomis.*] quia si cõtra epm actio proponatur noĩe rei epalis, cum illa ecclesia non sit œconomus? Rñdeo actorem ordinet eum auctoritate episcopi, & arg. inst. de cur §. fin. non syndicum vel œconomum. 2 quia non est vniuersũ seu vniuersitas. sed Alfa. dicit ipsum episcopum debere conueniri, & de calumnia iurare dicebat.

s *In duplum*] scilicet eius quod iniuste est exactum, non quod iurauit, est, vt inf. de don l. perfecimus, §. si quis autem, & Item est cõtra in auth. vt l. ius. §. ex hoc quoque coll. 9. vbi simplum damnum passo, & triplũ fisco datur. Solu. Et hic dicit dari triplum fisco, & damnũ passo, hic duplũ fauore ecclesiæ: licet ibi in al. is præstetur simplum & quia de sportulis clericorum est dictum, generaliter si bricit de omnibus sportulis, in authen. generaliter autem &c. Vel potest legi super §. memorati, quia ibi tractatur de satisdatione rei: nunc generaliter dicit de satisdatione actoris.

G*eneraliter*] hæc authen. est valde vtilis, & dicit tria. Primo, quod si quis cõuenit aliquem siue clericum siue laicũ, apud competentem iudicem, conuentus non cogitur accipere libellum, vel sportulas præstare, nisi primo actor satisdet apud competentem iudicẽ, vel eius officialem, siue litiget per se, siue per procuratorem, & si per procuratorem, procurator eius satisdet de lite illa perducenda ad finem, & decimam partem quantitatis, pecuniæ petitæ in libello no ie expensarum, restituet, si actor fuerit conuictus iniuste mouisse litem. Secundo dicit, quod si actor hanc satisdationem se non posse præstare dixerit, iuratoriæ cautioni committitur. Tertio dicit, quod iudices formam huius authen non obseruantes pœna decem librarum auri puniuntur. Executor autem iudicis damnatur in exilium, & bona eius publicantur. Quod autem actor prædictam satisdationem præstet, hoc verum est, si apud iudicem quæstio moueatur, sed si coram arbitro, non tenetur. Viuianus.

¶ Nota in ver. aut si fideiussorem, quod ille qui tenetur satisdare cum fideiussoribus iurat se non reperire, releuatur ab eis dandis, & sufficit, quod promittat cum iuramento & quod obliget bona sua, vt inf. eo. omnes §. in hac autem &

& quòd etiam promittat pęnam, secundum Paul. hic.

a *Generaliter autem.*] hæc auth. loquitur de satisdatione actoris. sed l. C. de satisdatione rei clerici. sed quia alibi cómodius poni non poterat, ponitur hic. Sed nunquid clerico agenti remittitur hodie, sicut fugienti, vt in auth. cod. §. si quis autem pro pecu niaria. col. 9. Respon. non, vt inf. de appel. l. præcipimus in fin. Item non ob hac auth. est superflua per illã, quæ est sup. de lit. cont. auth. libellum, &c. Respon. non. illa enim ante libellum datum iudic. & de in choanda lite præstatur: hæc post datum iudici libellum, & de finienda causa datur: sic q; illa prius quàm ista præstatur.

b *Per se.*] si sciat scribere.

c *Per tabularios*] cũ nescit.

d *Conscribat* id est cõ scribi faciat. Nunquid ex hac scriptura oritur actio? vel ad quid fit? Respond. vt iudicis officium in exigenda decima intercedat: licet postulatio non fuerit subiecta. Vel dic, ꝙ condictio ex l. oritur ex hac scriptura, vt ff. de cond. ex lege, l. vnica.

e *Et actis.*] i. scriptura inde facta actore iudice.

f *Officii.*] i. Officialium & est periculum in hoc, quod si non recipiunt fideiussoré, vel minus idoneum, fit eorum periculo, qui ad hoc deputati sunt, & præstatur hęc cautio conuento, vel executoribus ex quorum pacto habet reus vtilem actionem, vt ff. rem pup. sal. fore. l. non quasi in princ. & est forma cautionis, quæ sequitur, quòd vsque, &c. Sed contra insti. de appel. l. eos in fin. vbi non satisdatur de finienda lite. Sol. spirituale est in causa appellationis. vel hic corrigit illam.

4 Inst. 3. a 1 § libel li interueni pęnas verba he ius auth 1 † Constit bat.

1 † Hodie auditur a ctor prose quens litẽ, licet vt ea veat de ea prose quen la vsq; ad finẽ, aut sol uend. exp ... V. Re sp. in pro m consti ... n. 37 ol. à Val. cons. 71. 9 Me o autem latæ est necessi fatij ... da. alio n egeni ... iudi unquã pera vt po ... dario Dyon. f.

GEneraliter[a] autem[b] iudex prouideat libellũ pulsato non porrigi, sportulasve ab eo non exigi, nisi prius & in libello actor per[b] se, aut per tabularios[c] subscribat,[d] 1 † & actis[e] interuenientibus fideiussorem idoneum periculo competentis officij,[f] præstet: quòd vsq; ad finem litis[2] † permaneat, eamque, vel per se, vel per procuratorem exerceat.

¶ Et si conuictus[g] fuerit iniuste[h] mouisse litem expensarum,[i] sumptuumq; nomine decimam partem[k] quantitatis in libello comprehensæ pulsato[l] restituat.

¶ Aut si fideiussorem dare non valeat, super[m] ijsdem iuratoriam exponat cautionem & tactis sacrosanctis euangelijs affirmet, sed fideiussorem dare non posse, pęna iudici, & eius officio imminente, si aliter versati fuerint, iu[n] denis libris auri.

¶ Executoris autem bona publicabuntur, & damnabitur in exilium nisi causa[o] moueatur ex consensu vtriusque[p] partis.

Reliquiæ sanctorum iudicio episcopi debent in ecclesiis collocari: nec debẽt à clericis in locis publicis, voluptatibus deputatis apportari. Et vnusquisque debet, id quòd est consequens nomini dignitatis suæ exercere, h. d. Sal.

g *Si conuictus.* ecce secundum punctum cautionis.

h *Iniustè.* quod semper præsumitur, quando perdit, vt infr. de iudi. l. properandum, § sin autem reus secundum quosdam. Tu dic cum iusta ignorantia excusari, vt in auth. de iu dic. § oportet. col. 6. Vel dic, vt ibi.

i *Expensarum*] factarum à reo.

k *Partem.*] etiam amplius si reus plus expendit? quam sit decima pars litis: ne sit contraria alijs ll. quæ dicunt omne damnum resarciendum, vt de lit. contest. authen. libellum, & inf. de dilat. authent. quod fieri. & inf. de fructibus & li. expens. l. terminato. & in authen. de litig. §. omnem. col. 8. Item quod subijcit quantitatis, etiam pro qualibet specie. vel reponas, vt ff. de leg. 3. l. quisquis. in fina. titul. & titu. de verbo. sig. l. cum stipulamur. & l. prope. & l. pecuniæ j. & l. seq.

in ... pẽ ... on ... sũ ... ię. ... lt. ... & ... ta ... n ... e ... :.

l *Pulsato.* ad decimam soluendam, si succumbat. & alias pulsatur.

m *Super ijsdem*] scilicet de his scilicet quod permaneat vsque ad terminum litis. & quòd soluet decimam partem, si succumbat. Item & quòd non potest fideiussorem dare, vt ...

Imper. Leo. A. Iuliano. P. P.

LEX XXVI.

DEcernim[o], vt post hac[q] neq; monachi, neq; quicunq; alij cuiuscunq; status atq; fortunæ in ędes publicas, vel in quęcunq; loca populi voluptatibus, fabricata venerabilem crucem, & sanctorum martyrum reliquias illicitè inferre conetur; vel occupare audeant ea, quę vel ad publicas cãs, vel ad populi oblectamenta † [3] constructa sunt. Cum[r] religiosę ædes nó desint,[s] pñt[t] ibi, cõsulis prius (vt oportet) religiosissimis epis, reliquias sanctorũ martyrũ, nõ quorũdã vsurpatione, sed arbitrio reuerendissimorũ antistitũ collocare.

¶ Ideo patientiam, & modestiam suam, quam leges nostræ, & publica disciplina, & ipsorum monachorum [4] † nomen[t] exposcit, studiosè vnusquisque tam monachus, quã cuiuslibet alterius professionis retineat, & perpetuò obseruare procuret.

Officiales finito officio, possunt clericari, etiam si ex administratione sint obnoxii: nisi sint primipilares. Salic.

Idem A. Eutychio P. P.

LEX XXVII.

QVisquis[u] emensis militiæ suæ stipendijs,[x] explicitisq; officijs,[y] sine muneribus, quæ cuicunque conditione,[z] aut consuetudine,

... iubi ... q ... intelli ... commod ... ff. de verbo. sign. l. ne ... P... & est simile ad hoc. infra de ... tol. l. ... § omnes. & ff. qui sat. sta... cogan. l. de ... §.

n *Indenis.* alias in decem.

o *Causa*] facienda si ne fuit ... fore.

p *Vtriusque*] id est apud actorem, apud quem dicta cautio nõ præstatur. Sed contra puto, quia iudicium ordinarium imitatur. vt ff. de iudic. l. 1. & inf. de iudi. l. rem non nouam, post princip. dic ergo, nisi &c. id est nisi remittatur præstita cautio consensu partium, vt argum. ff. de fei. ... re. spon.

DEcernimus.] CASVS. Monachi Beati Stephani volunt facere ecclesiam in curia, & inferre reliquias alicuius Sancti. quęritur, an liceat hoc facere? Respon. quod non, vt in tex.

¶ Not. primo ex hac l. ꝙ reliquiæ sanctorum, & etiam signũ crucis, non debent stare in locis profanis, sed dũtaxat in ecclesiis & locis ... Not. vltimo circa fi. textũ moralem de patientia & modestia, quæ debet esse in clericis, qui in regentib. Rempublicam. Pa.

q *Post hac.* id est post hanc legem.

r *Non desint.*] cum multæ sint.

s *Possunt.* scil. monachi.

t *Nomen.* Dicitur enim monachus à mono, quod est vnus, & acus quod est tristis: quia solus, & tristis stare debet, non in tumultu sic est arg. ex vi nominis. a vtriusq; de ... ff. vrb. l. studentib. in fin. & ff. ad l. aquil. ita volneratus in prin. & tristis de dona. § ... & aliud ff. de verbo. sign. l. tugurij. Sed arg. contra in ... titu. l. tabernæ. & dicit canon: Si cupis esse quod diceris, quid facis in vrbe?

3 † Huc re fer d. Hom Alexandri ... ex ... Lamon ... in ... locis ... ... poss... ... possint ... tra popu ... ri die ... sibi eũ de beri, rescri psit, Me lius esse vt quando ... qui illic Deus cole retur, quã populari ... dederetur. Dyo Goth. 4 † De cu ius etymo. & officio & diligen ... placuit omnibus ... placuit ... mani.

QVisquis] ista lex diuiditur in tres partes. Secunda ibi, his attonibus. Tertia ibi, Exceptis. Et procemus de la tione vide l. officiales lugstit. i. 1. au.

u *Quisquis emensis*] id est euacuatis, siue finitis.

x *Stipendijs*] vt miles.

y *Officijs.*] i. id est officialibus, vel curialibus.

z *Conditione*] hominum.

¶ *Congregauit.*] id est dedit. sic supra titulo primo. in authen. ingressi.

¶ *Ad quæ.*] scilicet ministeriis.

a Not. ꝙ à nomine est arguendum. de hoc plene per Abbatem in c. ver. vlt. ꝓ iuuenib. extra de iudi.

a *Responsurus.* ergo officialis rationibus subiectus fit clericus, & sic est contra. sup. eo. l. officiales. in princip. Sol. hic, quando tempus suæ militiæ, siue officij est finitum: ibi non vt patet ex princ. huius l. & in his ita distingue, vt officiales cæteri finito officio clericari possint, teneantur vel non vt hic: sed non dum finito officio possunt publicè clericari, si non tenetur, sed clandestinè si transeant, puniuntur. Si verò teneatur pro ratiocinijs, non possunt pendente officio, vt ibi; primipilarij vero) sit vel non sit finitum officium) non possunt clericari, si teneantur, vt hic subijci: alioquin sic, vt ibi.

b *Primipilaribus.*] q. sic teneantur, nō possunt clericari. etiam finito officio: aliàs vero possunt, vt modo diximus per l. supr. eod. officiales. Alij dicunt, quod hic dicit de iis, qui primum in bello gerunt pilum, ibi de his, qui primi sunt administratores, & rationales principis. Sed B. econtra, vt l. hic in primis administrantibus vel castaldis: ibi de iis, qui ferunt primum pilum. Accursius.

NVlli licere.] hæc lex diuiditur in septem partes. Secunda ibi. Et si quidem. Quarta ibi. Cum autem Quinta ibi, Post vnius, Sexta ibi, Qd si testator. Septima ibi, Et nepium &c.

Not. primo ex tex. quod improbus est ille, qui nititur infringere pia iudicia defunctorum Secundo not. in uer. & si quidē in versic. specialiter. quod executor specialiter est designandus & nominandus in testamento. Bald.

1 † *al. inopportunis.*

aut lege debebantur, ad consortium contulerit clericorū, & inter ministros veræ orthodoxę fidei maluerit, & elegerit numerari, nullus prorsus sententiæ acerbitate reuocetur, nec à Dei templis, quibus se consecrauit, importunis [1] † intentionib. abstrahatur: sed in ijsdem beatissimis ministeriis securus permaneat, & quietus: ad quæ post longi laboris lassitudinē ob reliquię vitæ requiem cōsilio meliore protractus est: ij s actionib. (si quę contra eum eiusq; patrimoniū legitima intentione competūt) pro iuris ordine responsurus, [a] exceptis primipilarib. [b] (quos pcepit tui culminis) celsitudo & publicis vtilib. in perpetuū esse subiectos, sacratissimę cōstitutionis statuta sanxerunt.

Legatum relictum in redemptionem captiuorum valet, non obstante incertitudine personarum. hoc primò. Eius distributio pertinet ad commissarium per testatorū electum. hoc secundò. Sed vbi non est executor testamentarius, distribuit episcopus. hoc tertia. Et debet facere inuentarium, & intra annum debet fieri, executio: & vbi non constat de origine, vel domicilio testatoris ille Episcopus exequitur, vbi testator moritur: h. d. hæc lex in partibus magis substantialibus. Bald.

Ijdem, & Authemius, AA. Nicostrato P. P.

LEX XXVIII.

NVlli licere decernim[a], siue testamento hæres institutus, [c] siue ab intestato [d] succedat, [e] siue fideicommissarius, [f] vel legatarius inueniatur, dispositiones pij testatoris infringere, vel improba mente violare, asserendo incertum [g] esse legatum, vel fidei commissum, quòd redemptioni captiuorum relinquitur: sed modis oib. exactum [h] pro voluntate testatoris pię rei negotio [2] † pficere. ¶ Et si quidem testator designauerit, [3] † per quem [i] desiderat redemptionem fieri captiuorum, is qui specialiter designatus [k] est, legati, vel fideicommissi habet exigendi [l] licentiam, [m] & pro sua conscientia [n] votum adimpleat testatoris. ¶ Sin autem persona non designata, testator absolutè tantummodo summam legati, vel fideicommissi taxauerit, quæ debeat memoratę causæ proficere, vir reuerendissimus episcopus [4] † illius ciuitatis, ex qua testator

c *Institutus.* qui grauatus est dare tale legatum in redemptionem captiuorum.

d *Ab intestato.*] codicillos tamen fecit.

e *Succedat.*] qui in codicillis grauatus est dare tale legatum.

f *Fideicommissarius.* à quibus sit tale legatum relictum: nam & ab illis potest relinqui.

g *Incertum.*] per quod videbatur non valere, vt instit. de legat. §. incertis Sed contra est, vt hic, & inf. eod. si quis ad declinandam. & sup. eo. l. id quod.

h *Exactum.*] s. legatum.

i *Per quem.*] id est aliquem.

k *Designatus est.*] s. executor.

l *Exigendi.*] ab hærede, vel legatario.

m *Licentiam.*] ad argu. ff. de religio. l. si quis se. §. funus autem. Quid autem si non faciat? Resp. cogi potest causatiuè, vt in auth. de eccle. tit. §. si autem qui hoc facere. col. 9. Item qua actione aget designata persona, vel Episcopus? Respon. condictione ex hac l. si est certus ille cuius dereliċtum, aliàs quilibet de populo. arg. inf. in si illius l. vt inf. proxi. §. Vel officio iudicis, & idem auxilium habet ille, cui est relictum, vt xenodochium contra episcopum, vel designatam personam, & facit ad hoc ff de lega. 2 si quis Titio & quod ibi notatur. ff. ad Trebel. l. Lucius. §. Mæuia. j. & ff de ali. leg. l alio hærede. & de legat. si à pluribus. in princ. ff. de lega 3. l. si legatarius. in princip. & l. quidam §. si scriptus de lega 1. Sed argum contra ff. ad Trebel. l. Lucius. §. Mæuia. 1. sed hic speciale.

m *Licentiam.*] sed cōtra ff. ad Treb. l. Lucius. §. Mæuia vbi cōmissarii non habent potestatem exigendi, ad quod commissarii sunt constituti. Sol. cum committitur commissariis aliquius relicti distributio: aut eius, quod relictū est ad pias cās & tunc commissarii possunt petere, & exigere, etiam si lucrum non percipiant, & sic loquitur hic & concordat ff. de relig. & sup. fu. l. si quis sepulchrū §. funus. Aut eius q relictum est ad alias causas nō pias, & tūc aut fideicommiss. lucrum habet, aut non si habet lucrum: tunc actionem habet vt ff. de leg. 2. l. si quis Titio decem &c. & de leg. 3. l. si legatarius. in princip. sed si non habet lucrum. & sit simplex minister: tūc non habet actionē, vt ff. ad Trebel. l. Lucius. §. Mæuia. 1. & de adimē. leg. l. filio. § matri suæ sed solutum sibi potest erogare. Sed fallit, si ad pias causas relictum est, vt in casu nostræ leg. & de lega. 3. l. pater §. Tascula nus & nisi in causa alimentorum, vt ff. de adim. leg. l. alio hærede. Item fallit, si specialiter dixit testator, vt illud legatum petat, & exigat, vt ff. de leg. 1. l. si à; lib. secundum istam dist. intelliguntur decreta dicentes, quod fideicommissarii, vt executores possunt ab inuitis hæred. b. exigere. Sed nunquid isti commissarii, qui debent expendere ad pias causas, debent cauere hæredib. de expendenda pecunia? R. nō, vt inst. de satisda. tut. in princ. & arg. ad hoc ff. ad l. fal. l. du. vel potest dici, quod debeant cauere, vt & ff de cond. & de l. quib. dieb. § si. Vel distingue aut persona est suspecta vita & morib. & quia non possidet immobilia, & tunc tenentur satisdare aut non est suspecta, & non teneatur. ar. ff. de pet. h. l. cum idem eadem in 9. & ff. qui sati cog. l. si fideiussor § si. Sed an de expensis credatur sacro commissario? videtur quod sic, vt inf. eod. l. si quis pro redemptione. in princ. Vel potest dici contra vt hac l. cum autem. Vel verius, aut est modica, & statur assertioni suæ: si magna, testibus vel instrumentis debeat probare expensam. facit ad ff. de p. g. act. l. si quis in pignore, § si. & ff. de ventre inspi. l. i. in fi.

n *Pro sua conscientia.* i. sicut scit testatorem voluisse. Acc.

2 † *Executorib. testamētorū vid. Bal. tracta. in l. 24. sup. eo Bar in l. 9. in princ. nu 5. ff de alimen Ferrarien. in forma libel. li reddenda rōnis tutela 35. in ver. ac executores.*

3 † *De hoc text. facit mentionē c. 3. ibi & gl. super verbo. leges. & gl. 2 in c. relatum 1. & ca. tua nobis cum gl. 1. extra de testam.*

4 † *al. significauerit.*

† De hoc text. facit mētionē c. 3. ibi & gl. super verbo. leges. & gl. 2. in c. relatū 1. & cap. tua nobis. cū gl. 1. extra de testam.

a Ori-

oritur, [a] habeat facultatem exigendi, quod huius rei gratia fuerit derelictum, pium defuncti propositum, sine vlla cunctatione [b] (vt côuenit [c]) impleturus. [d]

¶ Cũ aũt vir religiosissimus episcopus hmôi pecunias pio relictas arbitrio fuerit consecutus, statim gestis [e] interuenientibus [f] earum quantitatem, & tempus, quo eas suscepit apud rectorem prouinciæ publicare debebit. [g]

¶ Post vnius [h] vero anni [i] spatium, & numerum captiuorũ, [k] & data pro his pretia, cũ manifestatione præcipimus, vt per om ita impleãtur tam piæ [1] † defunctorũ volũtates: ita tñ, vt religiosissimi antistites gratis, [2] † & sine vllo dispendio [l] prædicta gesta conficiant. [m] ne humanitatis [n] obtentu relictæ pecuniæ iudiciorum dispendijs cogẽtur.

¶ Quod si testator, qui hmôi legatũ, vel fideicommissum non designata persona, reliquit, barbaræ [o] sit nationis, & de eius patria [p] aliqua emerserit ambiguitas, vir reuerendissimus episcopus ciuitatis eius, in qua idẽ testator defunctus est, eiusdẽ hẽat legati seu fideicommissi petitionẽ, defuncti propositum modis omnibus impleturus. [q] Quod [r] si in vnico, vel territorio testator mortẽ obierit, illius ciuitatis vir reuerendissimus episcopus exactionẽ habebit sub qua [s] vicus, vel [t] territorium esse dignoscitur.

¶ Et ne piũ defuncti propositum improba fraudatorum [u] calliditate celetur, quicquid pro huiusmodi causa, à testatore relictum fuerit, vniuersi qui id quocũque modo cognouerint, vel in viri clarissimi rectoris prouinciæ, vel in vrbis episcopi notitiã deferẽdi liberam habeãt facultatem. Nec [x] delatoris nomen, suspitionẽque formidẽt, cum fides atque industria eorum tã laude, quam honestate, ac pariter pietate non careat, cum veritatem in publicas [y] aures, lucemque deduxerunt. [z]

IN AVTHENT.

De eccle. tit. §. si quis aũt pro redemptione, coll. 9. const. 6.

Etiã testatore inuito episcopus se intromittit pro eius voluntate exequenda & negligentes monit. priuantur commodo à defuncto percepto & ad Episcopum deuoluitur executio hoc dicit. Sal.

Licet testator, vel donator interdixerit ei aliquod ad hoc participiũ in ea re habere, idẽ est in œconomo. Sed si ij, qui facere iussi sunt, neglexerit, semel, vel bis [3] ab episcopo, vel œconomo admoniti per publicas personas, amittant lucrum, quod eis côtingebat ex volũtate defuncti, & episcopus habeat licentiã vindicare illud lucrũ, & illud, quod distribui debet, distribuere, quod si non fecerit, rõnem reddere debet.

[a] Impp. Leo & Anthemius AA. Zenoni Stratego.

LEX XXIX.

QVi in monasterijs degunt, potestatem inde excundi ne habento, vel in Antiochẽsi ciuitate seu alijs quibuscumque ciuitatibus [b] conuersandi, exceptis duntaxat apocrisiarijs, quib. licẽtiã damus volẽtib. vt apocrisseon solarũ cã exire possint. Caueant aũt hi, qui ita exibũt, ne de religione vel doctrina disputent, [c] vel conciliabulis [d] præsint, vel turba concitata simpliciorũ animos seducant, scituri, q si nostræ pietatis statuta neglexerint, legum austeritati subijcientur. Dat. Cal. Iun. CP. Leone & Probiano Coss. 466.

[e] LEX XXX.

EPiscopis interdicimus nequẽ a sacrosancta ecclesia vel côione segregẽt, nisi [f] iusta cã probata sit. Qui verò citra probationẽ hanc segregant, à sacra côione quodam ad tempus arceantur.

a *Oritur.*] id est ortus est, & sic tps pro tpe ponitur, vt ff. de neg. gest. l. 3. §. hæc verba. & ff. de regul. iur. l. nec ex prætorio. Alibi ponitur præsens pro futuro, vt ff. de vsufru. l. qui fur sibi, qui summittitur &c. Item quid si in vna est ortus, & in alia habet domicilium? Rñ. Episcopus vtriusque ciuitatis agere põt, vt ff. ad mun. l. ciues, §. Celsus, & l. assumptio, § filius, & inst. de adopt. l. in adoptiuo mein quidem § ñ. ar contra ff. ... l. puer ... contra ... §. ... episcopi ... illius ciuitatis in qua fuit defunctus. Sol. vbi q̃si erat barbaræ, & dubiæ nationis, sic q̃si sciebatur. Vel potest dici ortus ... moritur ... incipit esse in alio mundo, & in natiuitate dicitur sancto rum in calendario. [s]
b *Cunctatione.* i. sine vlla dubitatione. vel dic id est sine vl. a. mora.
c *Conuenit.* id est cõueniens est.
d *Impleturus.* alio q̃n succedit archiepiscopus in eo faciendo vt in auth. de eccl. tit. §. si autem qui hoc facere. coll. 9. & in auth. licet testator &c. & vt lege hic authẽ licet testator &c. quæ est de eccl. tit. §. si quis autem, & quod dicit idem est in œconomo, cum episcopus deest, & tunc archiepiscopus cũ eo statim & non ex interuallo.
e *Gestis.* i. scriptis.
f *Interuenientibus.*] apud principem
g *Debebit.* quasi faciendo inuẽtarium.
h *Post vnius* i. post redemptionem captiuorũ, & est hoc quasi reddere rationẽ.
i *Anni spatium.* s. a tempore acceptæ pecuniæ numerandũ.
k *Captiuorum.* s. redemptorum
l *Dispendio* vt inf. ti. 2. l. ... ad eme ... t s. Acc.
m *Conficiant.* i. confici faciant.
n *Humanitatis.* scilicet ... praæ ... captiuorum.
o *Barbaræ.* id est ignotæ.
p *Patria.* quia nescit vnde fuit ortus, vel vbi habuit domicilium:
q *Impleturus.* s. eps
r *Quod si in vico.* facit ff. ad munic. l. qui ex vico.
s *Sub qua.* scilicet ciuitate.
t *Vel territorium.* Quid sit territorium habemus ff. de verb. sign. l. pupillus, §. territorium.
u *Fraudatorum.* i. fraudantium, para. narẽ dum vel grauatorũ, aliàs legatariorum.
x *Nec delatoris.* delator dr, quia al cui bona deferit fisco, & non probat, & infamatur, vt ff. de iure fisci l. 2. in prin. sed hic non erat delator, vt in auth. de non alie. §. si. col. 2. & sup. eo. l. si quis in hoc.
y *Publicas.* s. episcopi, & præsidis.
z *Deduxerunt.* i. deducere voluerint.

Sequitur auth. Licet testator quæ non habet glo.

a Interpretatio Cõtij.
b Hinc illud, Sic enim pis esse, q̃d diceris, quid facis in vrbe? 16. q. 1. c. sic vnpis: *ad de l. 53 § 3. inf. eo.*
c *Adde l. 4. supra de sum. trin. t.*
d *L. 13. inf. sup. eo.*
e Interpretatio L. ... ex *Epitome Basilicon Michaelis Proconsulis Atheniensis.*
f Idem nos. secus. de causis 11. q. 3. cap. *nullus sacerdotũ, &c. certa est pro his tribus criminibus*

SI *unquam* Hæc lex est multũ elegans, & notandi. cuius singula ve ba sunt ponderanda. Diuisa ... in ... glo.

Et no primo ex ea, q lymbus e est publicum crimẽ, ... quæ committitur in promotione epoũ quia ... & offendit diuina maiestas, sic æquiparatur criminẽ læsæ maiestatis. Secundo no q eps ordinandus non debet ... officiis ... sed ... modo ... pro ... Bal.

1 † *An impie inuo ... an superstitiosa, vt l. 14. §. 5. ff. de relig. l. 5. § 9. ff. de admini tu. l. 1. ff. vbi pup.*
2 † *Hinc illud, gratis accepistis gratis date.*
3 † concor. gl. in uer. natalib. in § ... do igenuis & ... gio. in ver. natalis in l. cũ qui dam, ff. de ann. l. ga.
3 † *Interminatio per publicam personam facta constitut debitorem in mora. Gothof.*

a *Si quenquam.*] Duo dicit lex ista. Primo q episcopus non el gatur per pecuniam. Secundo punit dantem, & accipientem pœna infamię, si contra factum fuerit & hoc est in eius correct... est expeditum, vt in auth. statuimus. i quam statim leges post alias.

z *Tantum*] id est tantum. vel adeò.

a *Cogendus.*] i. vt velit, vt ff de tute. l. qui habet. §. si pupil. ... lus ... non potest esse, nisi velit, vt in auth. quō opor. epis. § sed et sic consti tu &c. col. 1. & in de... cre. d. 74 c 2. Item ... gl. sup ver nonne q epatu ... vt 8. q 1 c. q episcopa... tum, &c. duplicat. q. de elect. o. 4. sed ibi, vt prosit, non vt psit. Accur.

1 Et de hoc ... in c per inquisitionem, cum ... bo solicitie, extra ...

b *Necessitas.*] id est sola necessitas excuset eum.

c *Intuitus.*] sed vel ... nam suspectus est, q operas ingerit in inuitum, vt in authen. vt h... qui obl. se ha. perh. §. quoniā, coll. 6 & ff. ad l. Cornel. de fals. l. vxori § 1 & de procu. l. qui omnia, § 1.

d *Par facinus*] Nota equale delictum equalem exigere pœnā, vt hic, & in auth. vt inf. fi § fi coll. 9. & ff ad l. Aqu l. 1. illud. & in auth de man. prin. § titulos, coll. 3. & inf. de hær. l. quicumque, in h. & ff. ad l. Iul. de adulter. l. si adulterium cum ... cestu. in princ.

* Concor. cum P. Manconela in glo 1. extra de accus. Delictū æquale pœnā æqualē exigit.

3 † al. ... perpetua quoque infamia.

b *Nuda*] à muneribus.

c *Conscientia.*] vt il... qui eligunt, sciant quis & q alis sit qui eligitur.

d *Proferatur*] id est el gatur.

e *Gradum.*] vel quēlibet ecclesiasticam administrationem, vt in auth. col. § sed neque clericum, & § sed neque acnodochium col. 9.

f *Pretii.*] a quocunque dati, vt ff de calumnia. l. & generaliter in prin.

g *Quantum.*] hoc eligendus cuius sit meriti, cuius sit honestatis.

h *Mercatur.*] ratione scientię, & honestatis.

* Conc cum hac l. c per nostras ... illa gl. in extra de iure patron.

i *Locus.*] i. in ordinibus & honoribus.

k *Excusata.*] i. quæ non poterat excusari firma manens.

l *Templa*] id est episcopatus.

m *Expugnentur.* id est euincatur.

n *Quem murum*] id est quam defensionē aliàs hominem.

o *Sacra*] insatiabilis fames, quia vt famelicus panem, sic ipsi aurum desiderant.

p *Fames*] i. cupiditas auri.

q *Penetralia.*] i. secreta veneranda, q sacra sunt penetrabilia.

r *Proserpat*] i. latenter subintret, vel inuadat.

s *Sanctitas*] i. illi, qui debent esse sancti, alioquin contra s. de sum. trin. & fide catho. l. inter claras, ibi nihil est enim.

t *Piaculare.*] i. purgabile, vel ... rebus inc...bens. Vel dic delictum sanguine ... piandum ad instar læsæ maiestatis, vt in ... fi. l.

u *Flagitium.*] scilicet sanguine ...

x *Pretio.*] dando à se vel ab alio

1 † al. ita castus.

y *Precibus.*] à se, vt ... nō a se porrectis, vt eligatur, vt ... & ad hęc facit inf. ad l. Iul. ... & in auth. quō opor. episcop. & cler § & hanc. col. 1. & in auth. de in prin. ... coll. 9. & hodie

2 † Non episcopus à loco, sed locus episcopi vita ... sanctus est.

Ad episcopatū nemo promouendus est per symoniam: & si est promotus, debet à gradu sacerdotii remoueri, & agentes, & consentientes pari pœna puniuntur. Bal. Vel sic: Episcopus debet eligi effugiēs & non apparens, & propriis meritis, & virtutibus, non pecunia interuenientibus: aliàs non solum electus, sed etiā eligens à sacerdotio repelluntur, & infamia notantur. Sal.

Ijdem AA. Armasio P.P.
LEX XXXI.

SI [a] quenquam, * vel in hac regia vrbe, vel in cœteris prouincijs, quæ toto terrarum orbe diffusæ sunt ad episcopatus gradum prouehi Deo auctore contigerit, puris hominum mentibus nuda [b] electionis consciētia, [c] syncero omnium iudicio proferatur. [d] Nemo gradum [e] sacerdotij pretij [f] venalitate mercetur: quantū [g] quisque mereatur, [h] non quantum dare sufficiat, ęstimetur. Profecto enim quis locus [i] tuus, & quæ causa esse poterit excusata, [k] si veneranda Dei templa [l] pecunijs expugnentur? [m] Quem murum [n] integritatis, aut vallum fidei prouidebimus, si auri sacra [o] fames [p] in penetralia [q] veneranda proserpat? [r] Quid denique cautum esse poterit, aut securum si sanctitas [s] incorrupta corrumpatur? cesset altaribus imminere prosanus ardor auaritiæ: & a sacris adytis repellatur piaculare [t] flagitium. [u] Itaque castus, [1] † & humilis nostris temporibus eligatur episcopus, vt quocunque locorum peruenerit, omnia vitæ propriæ integritate purificet: [2] † nec pretio, [x] sed precibus [y] ordinetur antistes. Tantum [z] ab ambitu debet esse sepositus: vt quæratur cogendus, [a] rogatus recedat, inuitatus effugiat: sola illi suffragetur necessitas [b] excusandi. Profectò enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus intuitus: [c] cum sanè, si quis hanc sanctā & venerandam antistitis sedem pecunię interuentu subijsse, aut si quis, vt alterum ordinatet, vel eligeret, aliqd accepisse detegitur, ad instar publici criminis, & læsę maiestatis * accusatione proposita à gradu sacerdotij retrahatur. Nec hoc solum deinceps honore priuari, sed perpetuæ quoque nota infamiæ [3] damnari decernimus, vt eos, quos par [d] facinus coinquinat, & æquat, vtrosque similis pœna comitetur. Dat. 8 Id. Mart. Constantinopolitan. Martiano, & Zenone Coss. 469.

IN AVTHENT.

De san. epis. §. præ omnibus. coll. 9. consti. fin.

QVod pro hac causa datum est, & pretiū, quòd expensum est, restituatur ecclesiæ, cuius sacerdotium voluit comparare.

Hospitalarii ęquiparantur tutoribus, & curatoribus & debent inuentorium facere, & administrationem auctoritate superioris recipient, & bona hospitalis, nisi ex causa vrgenti, non debent, nec possunt alienare, & tanquam patres pauperum illius loci non tenentur pauperibus illius loci administrationis rationem reddere. Bal.

Ijdem AA. Dioscoro P.P.
LEX XXX.

ORphanotrophos [e] huius inclytæ [f] vrbis (nulla subtilitate iuris obsistēte) qui quide pupillorum sunt quasi tutores, adolescentium verò quasi curatores, sine

ORphanotrophos.] Dicit primo hęc l. q hospitalarij administrēt Romæ, & in prouincia, & agāt, & defendāt sine aliqua satisdatione rem ratam haberi. Secundo dici, q administratio committitur dictis personis gestis interuenientibus Romæ apud Magistrum census, in prouincia apud præsides. vel locorum defensores. Tertiò, q administrāda poterūt alienare ex causa, & pretium seruent. Quartò q non tenentur reddere rōnem administrationis, & reddit rationem quare non.

¶ No. ex hoc tex. q hospitalarij hāt ad instar tutorum, & curatorum et hoc apparet, q hospitale ipsū hr̄ ad instar minorū & sic si lædatur, pōt noīe hospitalis peti in integrū restitutio quod est notā. secundum Bal. & Pau. de Castr. hic.

e *Orphanotrophos*] id est administratores hospitalium.

f *Inclita*] i. Constantinopolitanę. sed hodie

vllo fideiussionis [a] grauamine in emergentib. causis tam in iudicio, quàm extra iudicium (vt opus exegerit) ad similitudinem tutoris, & curatoris, personas, & negotia eorum (si qua possint habere) defendere, ac vindicare iubemus: ita videlicet, vt præsentibus publicis [1] † personis, id est tabularijs, [c] aut interuenientibus gestis in hac quidem inclyta vrbe, apud virũ perfectissimum magistrũ census, in prouinciis, verò apud moderatores earum, vel defensores locorum res eorum eis tradantur, a quibus sunt custodiendæ, vt si quas earundem rerum propter fœnus forsitan, vel aliam vrgentem causam, [d] vel eò quòd seruari non possunt, alienandas esse perspexerint, prius habita [e] æstimatione liceat eis alienationis inire contractum, [f] vt pretia eorum, quæ ex inde colliguntur, ab eisdem personis custodiantur. Huiusmodi aũt pium atque religiosũ officium, pro tempore orphanotrophos ita peragere conuenit, vt minimè ratiocinijs tutelaribus, seu curationibus obnoxij [g] sint. * Graue enim atque iniquum est, callidis quorundam (si ita contigerit) machinationibus eos vexari, qui propter timorẽ Dei parentibus, atque substantiis destitutos minores sustentare, ac velut paterna affectione educare festinat.

Extra suã prouinciã clerici non debent in ius vocari. h.d. Sal. Vel sic: Hęc lex determinat vbi clerici dẽnt cõueniri, et qualiter, & quãdo debẽt satisdare, & de sportulis soluendis ab eis: & prohibet eis iniuriã fieri, & conseruat eorum priuilegia, & punit trahentes eos ac iudicem per calumniam, uel temeritatem. h.d. Bal.

Ijdem AA. Eutropio P.P.

LEX XXXI.

Omnes, [h] qui vbiq; sũt, vel post hac fuerint orthodoxæ fidei sacerdotes, & clerici, cuiuscunque gradus sint. [2] † monachi quoque in causis ciuilib. ex nullius penitus maioris, minorisve iniã [i] iudis cõmonitoria + ad extranea iudicia pertrahãt, aut prouinciã, vel locũ, vel regionẽ, quã habitãt, exire cogãtur. [k] ¶ Nullus eorũ ecclesias, vel monasteria propria, q̃ religionis intuitu habitãt, relinquere miserabili necessitate iubeãt: sed apud [l] suos iudices ordinarios id est prouinciarũ rectores, in quibus locis degunt, ecclesiarum ministeriis obsecundẽt, omniũq; contra se agentiũ excipiãt [m] [3] † actiones, vt ijs horis saltem, atq; temporib. quib. religiosos viros, à turbulenta obseruatione prętorij [n] vacare contigerit, cumq; eos ad tempus peti

hodie idem per totum orbem, vt in aut. de ec. ti. §. si col. 9. sed per. l. illam videtur generaliter, ibi, in prouincijs vero &c.

a *Fideiussionis.*] Item ea ha. quæ nec tutori incumbit: nec in dicio sit, quæ tutori incumbit, vt inf. de adm. tu. l. fin. §. defensionem. & §. se & tutores debita.

b *A similitudinem.* quasi ipsis in hoc similes eẽ nõ debent.

c *Tabularijs.*] al. à tabulario. alterum illorum sufficit secundum Irn. C. vel tabularijs, vel cor iudice, Vel pone aut pro &, vt sic vtrumque exigatur. Et dic tabellio. sic infr. de iud. de lib. l. fin. §. 2. & in auth. de hær. & fal. §. si vero absunt. col. 1. & dic, φ erant hi tabularii publicę personæ aliæ quam notarij, qui quondam officium habebant in publico. & hoc modo potest intelligi infr. de admi tuto l. tutores. 2. Vel verius dic, quod notarij erant, & sic dictam l. tutores intelligas.

d *Causam.* quia non potest seruari, vt infr. de admi. tut. lex quæ tut. vel quia sterilis, vt ff. de iure dotium. l. fin.

e *Prius h bita &c.*] cum & similitudinẽ habent, vt sup. in principio.

f *Contractum.* etiam sine decreto, vt dicunt, sed Pyl. dicit debere cum decreto fieri, vt hic dicit.

g *Obnoxij.*] Nunquid ergo ipsi vexabunt orphanos pro expensis de suo factis? Respon. non quia pietatis cã faciunt, vt inf. de nego. gest. l. 1. & de nup. l. si vt proponis. & quia claudicaret, si ipsi non tenerentur eis, quòd esse non debet vt ff. de atb. l. si cum dies. § penult. in fin. Hodie * verò omnes huiusmodi administratores rõnem reddere tenentur: vnde corrigitur, quod hic dr̃ & quod dicitur in auth. de eccl. tit. de. § fin. col. 9. vbi idem dicitur, φ hic: & hoc per aut. de san. ep. §. œconomus autem. Sed p̃etiam hodie non reddit rationem filio de administratione aduentitiorum, ne stultdar, vt inf. de bo. quæ li. l. cum oportet §. non autem. & l. ii. §. hoc proculdubio. & in auth. de nupt. §. sed quod sancitum. col. 4.

h Omnes.] Ista lex duodecim ponit casus. Primus, φ clerici existentes in prouinciis conueniuntur apud p̃sidẽ suę prouincię, & nõ alibi. Scđo, φ Cõstantinopoli existentes cõueniũtur apud Præfect. pro. Tertio redit ad primũ dicens, φ in prouincia clerici cõuenti dent fideiussorum iudicio sisti œconomum suæ ecclesiæ. Quarto redit ad secundũ, φ Constantinopoli cõuenti nullũ dent fideiussorẽ, sed vel iuratoriæ fidei iubeãt, vel nuda cautione, permittãt. Quinto de vtroque, quòd si volo ecclesiam conuenire, faciam libellum contra œconomum, & pro eo si iubebit defensor ecclesiæ. Sexto de præstan lo nomine sportularum semisse, & dimidio aureo in prouincia. Septimo, si prouinciales cites prouincialẽ de prouincia, duo solidi dentur. Idem dic, si cõmunitat causam alicui in prouincia. Octauo, si dictus Præfectus conueniat in ciuitate Constantinop. prouincialem clericum, detur aureus pro sportulis. Nono, quod nulla in faciat clericus iniuriam factis, vel verbis, & pœna imponitur facienti; Decimo confirmat priuilegium ecclesiæ concessum, decimas dare clericis dans immunitatẽ. nam & alij quidam habent. Vltimo dicit, quod actor, qui convenit clericum, vbicũque sine causa faciat, reddet expensas ei, vt sic temperẽt à modo eos vexare.

¶ Not. primo ex hoc text. quod clerici, vel monachi non sunt à suis ecclesiis, vel monasteriis extrahendi, sed debent ibi facere residentiam: & ideo non debent trahi ad extranea iudicia.

¶ Secũdo not. in §. in hac autẽ regia, φ clericis quanq̃ litigantibus debetur reuerentia, & honor.

¶ Tertio no. φ aduocati dñt oratores.

Quarto notum veterem, ibi, approbentur φ clerici hæretici, vel schismatici non habent priuilegia clericorum. Bal. hic.

i *Sententia commonitoria.*] Azo, nisi in casu, vt inf. eo. §. verum si appautor. sed non est extraneum.

k *Cogantur.* sed non necesse est in quolibet alio laico. p. l. nul. de susiom. iud. l. in criminali? Sed dic, φ specialiter de clericis dicit, ne videatur neglegere, vt ff. de inmo. l. tem apud, §. hoc cal sũ. & si cõtra fecerit, actor amittit cãm iure canonũ. vt 11. q. 1. c. nullus. & iure legũ, vt inf. de iure omnũ. l. fin. criminal. 2. ff. Sed contra inf. eo. §. vbi conueniuntur in ciuitate Constant. Sed dic, φ ibi erant pro alijs factis suis, vt patet in prędicto § prope fin. contigerit reperiri &c. & in alio § in hac in princi. Sed huic obstare infr eo §. verum si apparitor, sed ibi non vocauit prima vice de prouincia. Accur.

l *Apud suos.* vel per se ipsos, vel per datos iudices cognoscentes, vt inf. eo. l. iubemus § si quæ est contra, in eo, φ dicit litigatorẽ venire ad domũ iudicis hic ecõtra. vel ibi in criminalib. hic in ciuilib. vt ibi dicit. Vel dic tertio, vt locis in quib. degũt, recipiãt actiones apud rectores. Scđ illorũ locorũ scilicet ciuitatis, in quib. sunt ecclesiæ suæ, vt sic ipsi adeant iudicẽ nõ iudex eos. m *Excipiant.*] id est recipiant.

n *Prætorij.*] locus est vbi causæ ventilantur. al. àtr dicitur locus,

Tabularij.

1 † *Hic satis est corã sub lo notario, & testib. ĩ nõtariũ facere, φ n aliorũ inuẽtario ni i vi. Contr. Nouel 1.*

+ *Orphanotrophium teneatur adrõnes orphanes reddendas vt hic. sed eõ No uel. 1. 23 ca. ps. 24. imo non tenẽtur reddere rationes. Nouel. 131. ca. 15. Solue, dicta Nouel 131. in eis mod loquitur. ideoq; potest ita intelligi, ut orphanotrophi teneantur reddere rationes non ipsis orphanis, arg. l. vit. § 4. C. de bo. quæ lib. sed episcopo Goth.*

Orphanotrophi an rationem reddere teneantur.

+ *Illã tenet et gl. i d. § œconomus. gl. ve ro l. d. §. §. allegato alter dicit Pe. & Bel Per.* vt Bar. ibi refert, sic distinguit. Aut quærimus, vtrũ teneatur reddere rõ nẽ ipsi hospitali: & dic φ sic. ita loquitur d. § œconomos. Aut alien & dic q̃ nõ. & loquitur d. §. ana. & hac lex.

2 † *al add. tur, & oratoribus.*

+ *Cõmonitorio desse i omnib & vrepsit e gl. na vete res gl. hic ĩterpret nẽ pretera tur suam commentionalem. Cõ.*

3 † *Suscipiant prętorio qd sit.*

locus, vbi patet fami lias moratur in die, vt ff. de vl. & ha. l. plenum in prin.
a *Intentio*] illius, q. agit contra ecclesias sticos viros q. est calū niosa presumptiuè & prima facie.
1 † *al. soli cita.*
b *Constituti*. al. às desti tuti. l. clerici. alias cō stituti. l. altarib quæ ista præsumptio nō facit ad eius condemnationem, qui fugit eoque casu dicitur cō trarium. inf. eo. l. iubemus. § omnes.
c *In hac*. Ecce secundus casus generalis. Superius ergo dixit de prouincialibus clericis in prouinciis conueniendis coram quo quo iudice: nunc de extraneis, qui sunt in vrbe Constantinopolitana conueniendi, & coram.
d *Intra*.] subaudi ò Præfecte, vel et Epe vel Archiepe, vt sup. eo. l. q. clericis. Sed hodie coram Epo tantum monachis, vt in auth. ca. inf. eo. & idē est de aliis clericis, vt in authent. clericus quoq. quas lege hic.
2 † *Malue rit.*
e *Eis*. .i. clericis.
f *Oratorum* .i. aduocatorum.
g *Præterea*. redit ad primam.
h *Sententia*. cōmonitoria.
i *Fideiussores*. .i. hoc hodie corrigitur propter duo, & quia non dantur, & quia tales fideiubere nō dent, vt in aut. eo. § si quis autem pro pecuniaria. & §. alium.
k *Flagitat*. id est postulat.
l *Innoxiæ*. præsumptiuè, & ad hoc ff. de ædi. ed. l. quòd si no lit. § si quis exegerit. & ff. ad Treb. l. cogi. § inde. vet. sed iulia.
m *In hac*. redit ad secundam.
n *Amplitudinis*.] loquitur Præfecto p[er] gra.
o *Quod* .i. iudicium.
3 † *al. ama ra.*
p *Eis* .i. clericis.
q *Solum*. ad ad excludendos iudices ciuiles.
r *Fideiussores*. imo cōtra, vt sup. eo. l. et clericis. § memoratos. Sed ibi de clericis Cōstantinopolitanis, hic de prouincialib. q. sunt in ciuitate Ro. Azo. hodie tamē nemo dat, vt in auth. eo. § si

torum intentio [a] calumniosa laxauerit, ad sua se monasteria, & venerabiles ecclesias conferentes, sapienti animo, precatione solita, [1] † faciliusque de proximo sacrosanctis altarib obsecundēt, in suis laribus, domiciliisq; constituti.

Clerici extranei, non prouinciales in ciuitate Constantinopo. reperti, ibi possunt cōueniri, & solum coram Præfecto h.d. Sal.

¶ In hac [c] autem regia vrbe, si quando cuiuscunque rei cā episcopos vel presbyteros, cæterosque clericos, qui sacrosanctis ecclesiis obsequūtur, siue monachos ex aliis quibuscunque prouinciis cōtigerit reperiri, quos tamen in litem quisquam vocare voluerit, [2] † in nullo alio sit licitū memoratos cuiquàm pulsare iudicio, nisi in tuę [d] sublimitatis duntaxat examine, vbi eis [e] & beatitudinis honor debitus reseruetur, & oratorum [f] affluens, in defensionib. copia largè prestetur.

Clerici citati non compelluntur dare alium fideiussorem de iudicio sisti, quàm œconomum ecclesiæ. Sal.

¶ Præterea [g] cum in prouinciis ex eius, qui regit prouinciam, fuerint sententia, [h] vel interlocutione conuenti, siue illi sacerdotes, siue cuiuscunq; gradus clerici, siue monachi habeantur (dummodo approbentur orthodoxi, qui in propriis causis, contractibusve pulsantur) non alios, q̄ ecclesiæ propriç defensores, seu quos œconomos, appellant, fideiussores [i] prębeāt: nedū executoris pertinax, & auara [3] † præter vitas extraneos & idoneos fideiussores flagitat, [k] multiplex innoxiæ [l] pauperati infligatur incōmodū.

Clerici extranei in vrbe Constantinop. non tenentur pręstare fideiussionis, nisi viciss. studinarias, aut per proprias promissiones cum obligatione bonorum. h.d. Salic.

¶ In hac aūt inclyta vrbe inuenti ex quacūq; prouincia venientes, cū in tuæ amplitudinis [n] [4] † iudicio (quod [o] eis [p] solum [q] delegauimus) lite pulsati fuerint, reuerendissimi orthodoxę fidei sacerdotes, seu certè ęconomi, aut ecclesię defensores, seu clerici in causis ciuilib. suis, siue ecclesiasticis nulla præbendi fideiussores [r] molestentur iniuria: sed aut vicarii fideiussionib. contra dātur, [5] † quas tamen stipulationum solennis cautela vallauerit; aut cautioni, & professioni [s] proprię aut facultatum suarum obligationibus [t] committantur.

Oeconomus ordinatus in causa ecclesię est conueniendus. h.d. Salic.

¶ Hoc [u] nihilominus [x] obseruando, vt in causis ecclesiastici cis nullū aliū conueniri fas sit, nisi eū, quē dispensatorem pauperū, i. ęconomū ecclesię epi tractatus elegerit. Nūc. n. sine dubio à sacerdote [x] conuenit ordinari: quē [y] tñ conuentū defensoris [z] ecclesię [a] fidei cōmitti [b] pręcipimus. [c]

Sportulæ sunt soluendæ secundum taxationem hic subiectam. h. d. Sal.

¶ Executorib. [d] in minorib. qdē iudiciis [e] oīb. in ipsa cōuentione sacerdotum, seu clericorum non amplius, quam vnū semissem [f] aut sperantib. aut etiam audentibus [g] accipere. Verum, [h] si apparitor tuæ magnitudinis ex sententia tuæ sedis amplissimæ in prouincia [6] † degentes eos [i] cōmouerit, [7] † [k] iubemus nō amplius eum, [l] quā duos solidos sportularum nomine accipere. In hac [m] verò vrbe magnifica idē apparitor tuæ magnitudinis, vno aureo sportularum gr̄a, à prouincialib. clericis cōtentus sit, quantęlibet summæ, [n] qui conuentus fuerit exponatur obnoxius.

Contumeliæ reales, verba-

gas. si pro pecuniaria.
s *Professioni*.] .i. iurat. in iu. secūdum Azo. quod est falsum, vt sup. eo. ti. l. cum clericis. § penul.
t *Obligationib*. i. sub hypotheca rerū suarum vt inst. de sat. d. § sed hæc hod. e. A.
u *Hoc nihilominus*.] Nunc de vtroq;. V. l. dic verius de i. ne iit contra sup § prox. ad id quod in ii. medici tur fideiussor.
x *A sacerdote*. i. Epo & idem actore. vt in sup. de cura. § si sed & qñq; alius, q̄ ęconomus cōuenit, vt dixi sup. e. auth. sed hodie.
y *Quem* .i. ęconomū.
z *Defensoris*. alias est ergo defensor, vt patronus forte, & alius ęconomus.
a *Ecclesiæ fidei*. Sed cōtra. sup. eo. l. cū clericis. § ipse vero vbi dicit, q. ęconomus si cōueniatur, nō dēt dare fideiussorē, & hic dicit q. ue. Sol. ib. loquitur de clericis Cōst. hic de prouincialib.
b *Committi*. hodie tenemur dat, vt sup. proa. §. dixi.
c *Præcipimus*. si in prouincia cōuenitur, vel nullū dat, vt sup. pa. §. & sup. eo. l. cum clericis qua. sunt cōtra.
d *Executoribus*. nūc redit ad primum.
e *Iudiciis*. qualia sūt prouincialia iudicia.
f *Semissem*. .i. medium bizāti, siue aureum.
g *Audentibus*. Non ergo pōt clericus hoc priuilegio renunciare. Et sic ē ar. cōtra. ff. e l. si q. s i cōlocabeo. sed ibi sui priuilegio renunciabat, q̄ pōt, vt ibi. at hic priuilegio huius § si pr.
h *Verum*. Nunc redit ad secundum.
i *Eos*. i. clericos prouinciales per delegatū illuc missum cognoscentē: ne fit contra sup. eo. in princ.
k *Commouerit*. cōtra sup. ea. l. in prin. Sol. hic nō trahitur extra prouinciā, sed corā præfect. vel eius vicario in prouincia misso, sed inde trahebatur ibi sic.
l *Eum* i. executorē.
m *In hac*. & hic de fed. o. & his duob. casib. cōtra sup. e. l. si clericis. i. si sol. ut ibi.
n *Summæ*. i. speciem etiam intellige, vt ff. de

4 † *Hæc in iis delegatio non est proprie delegatio, sed ordinaria ptās. Bal.*
5 † *al. credantur.*
* *Concor. gl. e. i. e. edo tus in ma. extra de rescrip. ubi glo. ampla in materia huius § id constituitur ii. secundum ius canonicum œconomus ad rō seruandam fructus beneficii vacantis quā de ciuiiis non pōt praeeedere illi beneficio de persona idonea, vt in ca. cum nostrum glo. super verbo, œconomus. extra de officio ordi.*
6 † *Hanc col legunt Bal. & Mitsen gerus i. ob ser. 6 c. 9 ei tatione verbale in alio nato territorio fieri posse.*
Aliud tamen foret si territoria diuersa rum fuerint principiū, vel si corporalis fiat & benefic. ad. de l. 3 inf. de off. præf. P. i Bald. hic.
7 † *al. cōmouerit.*

de legat. tertio, l. quisquis.
a *Praeterea.*] Nunc de vtroque.
b *Post amissionem.*] videatur in dignitate mori.
c *Priuilegiis.*] de vtroque.
d *Eas.*] scilicet ecclesias.
e *Remittimus.*] vt inf. qui aetate, per totum li. 10. inf. de de excu. mu. l. maximarū. & l. fi. li. 10. & inf. de prof. & me. l. medicos li. 10. & infra, de sua. rijs, & suscep l. i. li. 11.
f *Lucratiua.*] à pęna tū excusantur quandoque, vt ff. ad legē Iul. ma. l. famosi, & infra, de abol. l. 3.
g *Eis.*] s. clericis supradictis.
h *Cogātur.*] Speciale est in clericis: q. a tpe huius legis latae nondum fuit de sumptibus litis statutum, q. est hodie, vt inf. de iud. l. properandum, §. sin autem alterutra, secundū Ir. Alij dicunt, q. clericis redduntur damna, quae ēt extra iudicia passi sunt. Alij Bal. quòd ēt si plus quā dēnt expendāt, totum eis redditur, q. non est. Salijs, media placet.
i *Reuocati.*] isti calūniatores, al. ā. ceteris.
k *Acquiescant.*] s. nobis praecipientib. eis retinere seipsos ab improba petitione.
l *Magistra.*] Nos. n. magistri sumus imponēdo necessitatē.
m *Continere.*] s. retinendo se dolose.

1 † *Al. ptochotrophiis, aut xenodochiis.*

Causa. Ista Auth. corrigit legē Codicis in monachis, in quantum illa vult in pria. q. possint conueniri coram praesidibus prouinciarū. Ista vult, q. non, nisi corā epo, & per oeconomum defendi, & si iudex saecularis aliter processerit, priuatur officio suo, damnaturq; in 10 lib. auri applicandas fisco, similiter & sui officiales. Executor aut, q. contra fecerit, in locū decanicū debet detrudi, nec de caetero aliquā executioni faciet Vi. & Paul.

* *Concord. gl. sup. verbo, expensas post me. in versi. do minus pla. circa finem, ext. de dol. & contum. Adde ibi Abb.*

No. ex hoc tex. ibi, sm l. q. episcopus in foro suo debet seruare ll. Imperiales, & secundum illas ferre sntas, qd intellige, nisi canones contradicant, quod dic, vt sup. e. l. l. prīu legio, per Bar. secundum Bal. & Paul.
n *Causa quae fit cum monacho.*] Fortè erat obligatus ante monasterij ingressum, nam si postea cō. traheret mecū, vel damnum daret mihi, non teneretur ecclesia, vt infra vnde vi. l. meminerit, & de ser. fug. l. quicumque, ibi in minorum quoque persona &c. & infra de sal. mone. l. 1. circa fi.

les, vel personales non debent per executores inferri citatis, hoc dicit Salic.

¶ Praeterea [a] nullus executor vexare cōtumelijs clericos, vllos, nullis impulsionib. molestare, nullis exprobare conuitijs aut corporalib. iniurijs fatigare conet: ijs, qui hmōi aliquid aggressi fuerit, post amissionem [b] cinguli, & patrimonij, vltima protinus animaduersione plectendis.

Priuilegia circa munera ecclesiis, & clericis concessa, per hanc legem confirmantur hoc dicit. Salic.

¶ Priuilegijs [c] sanè singulis quibuscūq; sacrosanctis ecclesijs orthodoxae fidei xenodochijs, siue ptochotrophijs tā generaliter, quā specialiter attributis, perpetuo obseruandis. Nullis eas, [d] earumq; sacerdotes, aut clericos, cuiuscumque gradus sint, aut monachus ptochotrophijs, aut xenodochijs [1] † orthodoxae fidei deputatos extraordinarijs muneribus praecipimus praegrauari. Eas. n. sarcinas oneris, quas plerisq; personis diuersa ratione remittimus, [e] imponi beatissimis viris, nostro saeculo inconueniens esse iudicamus.

Hi, qui succumbunt in iudiciis cum ecclesiasticis personis, rationes praesumpte calumniae, & nimiae temeritatis debet condemnari in expēsis, & damnis, hoc dicit Bal. Idem videtur dicere Sal.

¶ Praeterea, * ne cui temeritas sua lucratiua [f] concedatur, & vt impudens calumniantium refrenetur audacia, iubemus quoties, ij, qui sacerdotes, seu clericos, ac monachos, caeterosq; superius designatos, vel in tuae magnitudinis examine, vel in prouinciali iudicio, proposita actione, conuenerunt, si causa cognita conuicti fuerint, sine iusta eos causa, & legitima petitione pulsasse: omnes eis [g] legitimas expensas sumptusque, quos ab exordio coeptae controuersiae ipsorum vitio tolerasse eos constiterit, reddere cogantur, [h] vt hac saltem censurae iustissimae formidine reuocati, [i] qui improbis assiduè conflictationib. occupantur, acqescāt. [k] itaq; sopitis clamorib. iurgiorum, magistra [l] deinceps necessitate, continere [m] se assuescant.

IN AVTHENT.

¶ Apud quos oportet causas dicere monachos, §. 1. col. 6. const. 7.

Monachi ad iudiciū seculare non sunt trahendi, poena iudici, notariis, & executoriis contra facientibus imminente, hoc dicit Salic.

Causa, quae fit cū monacho, [n] vel cum muliere qualibet in monasterio consistente, nō apud iudicē ciuilē ventiletur, sed apud episcopum, [o] qui de personae praesentia, quod conuenit, statuet siue per abbatē vel antistitem vel per alios hoc fieri debeat [p] qui sm legē rem disponat, & sacras regulas, salua debita personę reuerentia. Si verò contra fiat, poenae, quae statutae [q] sunt, imminebunt. Iudex [r] enim, qui de his sententiā proferre praesumpserit

o *Apud episcopum.*] quid si est exemptus à iurisdictione episcop? Respon. fortè coram superiore respondebit.
p *Debeat.*] s. praesentatio ex parte monachi, nam ipse Abbas, si sponte velit, potest, vt hic. Sed Al. dicit etiam inuitū respondere Abbatem, cum melius veritatem nouit. Sic ergo nota hic, quod si causa sit cū monacho, & libellus de eo si conueniatur concipitur, rñdet abbas, vel syndicus ecclesiae, monachus nō debeat. quia vt mortuus est, vt inf. eo. l. Deo nobis, § 1. & quia vt ser- uus, vt ff. si quis cau. l. quoties. sic & concipiam libellum nomine filij. & respondebit pater, vt inf. de bo. ma. l. 1. In aduentitia tñ haereditate filiosa. delata. tamen bus fit distinctio, qñ aut pater, & filius cōsentiūt, aut tantum filius, aut tm pater, vt infra de bo. quae lib. l. fi. per totam l. in ijs qui sunt sub tutela, vel cura alicuius aetas distinguitur, vt maior infante possit, vel ipse conueniri auctoritate tutoris vel curatoris, nisi sit absens, vel ipse tutor, vel curator. Qñ vero minor. s. infante, tm tutor: vt ff. de admi. tut. l. 1. §. 1. Sed & si contra colleg. si noie talis monachi actio proponatur, non reprobo, vt supra eod. Auth. sed hodie, §. actiones. Ideoq; puto seruari, si monachus agere velit, vt Abbas vel syndicus agat. Itē nunquid monachus de veritate dicenda iurabit, si agatur de eo, quod per eum factum est: sicut dixi mutui in nore 25. ar. norum in R. n. iuuet ar. infra de q. l. interrogari, nam ad iudicē spectat inquirere veritatem, vt satis de eden. l. is apud, & infra de mo. l. in actee.
q *Statuta.*] s. statim.
r *Iudex.*] s. ciuilis, sed nunquid condemnabitur monachus, an ecclesia? Resp. non monachus, sed syndicus, vel ecclesia, vt infra de scot. & inter. om. iud. l. 1. Itē quis iurabit de calumnia, an syndicus, an monachus. Resp. syndicus, cum ipse sit legitimus administrator, vt inf. de iur. calu. l. 3. § q. obseruari, & Auth. principale, in fi. Item contra quem mandabitur sententia executioni, Quidam sūt contra monachum exēplo minoris, vt arg. inf quando ex fa. tu. vel cu. l. 1. & ff. de re iud. l. si se non obtulit, § 1. & ff. de adm tut. l. 2. Sed potest dici, quod mandetur executioni contra ecclesiam, secundum formam dictam inst. de acqu. per arro. §. fin.

Cum

a *Cum officio.*] i. index in 5. & officiales in alijs 5. vt arg. ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. § cum, & l. cum qui ita, in princ. secus si dixisset indemn.: vt ff. de leg. 1. l. si quis testamento, in princ. Et hoc, si episcopus facit ius, aliàs additur ciuilis iudex, vt in Auth. de san. epis. § si quis autem pro pecu. & est hæc Authē. ex Authen. apud quos oportet causam d. cere. mo. coll. 6.

rit, ab administratione depulsus, tanquam diuinitati contumeliam faciens, pœna 10. librarum auri vna cū officio[d] suo mulctabitur, sacratissimo nostro ærario inferenda: executoribus autem, qui admonitionē facere præsumpserint, ab ipsis sanctissimis episcopis in locis decanicis detrudendis, de cætero nullam exactionem facere permittendis.

IN AVTHENT.

¶ Vt cle. apud pro. episco. cōue. in princi. versic. vt quis habet. coll. 6. const. 11.

Clericus in causa ciuili debet conueniri apud episcopū, nisi natura causæ non patiatur, sed in criminali, si crimen est ciuile, conuenitur coram iudice sæculari: non tamen fit executio antequam degradetur: sed in crimine ecclesiastico est conueniendus coram episcopo. h. d. Sed hodie per Authen. Statuimus, infra eod. nec ciuiliter potest conueniri, nisi sub episcopo. Bald. & Paul. de Castro.

CLericus quoque in lite pulsatus pecuniaria[b] cā prius[c] apud episcopum conueniatur, per quem sine damno[d] causa decidatur.

¶ Quod si natura causæ,[e] vel alia[f] rō faciat, vt negotium apud eum decidi non possit, per ciuilem procedat iudex, obseruatis clericorum priuilegijs: nec mora[g] circa talia fiat.

¶ Sed in ciuili crimine,[h] ciuilis præsit iudex, vt lis vltra duos nō egrediatur menses:[i] nec tamen prius puniatur, etiam si reus sit[k] inuentus, quam per episcopum[l] sacerdotio spolietur. Si vero[m] crimen sit ecclesiasticum, episcopalis[n] erit examinatio, & castigatio.

¶ Nona constitutio Friderici Imperatoris, de statu & consue. con. li. eccle. §. item statuimus vt nullus, collat. 10. constit. fin.

Hodie clericus non potest corā iudice sæculari in quauis causa trahi: nec ei iustitia denegari, sub pœna hic statuta. hoc dicit Salic.

STatuimus,[o] vt nullus ecclesiasticam personam in criminali[p] quæstione, vel ciuili[q] trahere ad iudicium sæculare præsumat, contra constitutiones imperiales, & canonicas sanctiones. Quod si actor fecerit, suo iure cedat iudicatum non teneat, & iudex ex tunc potestate iudicandi priuetur.

¶ Sancimus etiam, vt si quis clericis, vel ecclesiasticis personis iustitiā denegare præsumpserit, tertiò, requisitus[r] iurisdictionē suam amittat.

C *Lericus quoque.*] Ista Auth. ē. corrigit legem C. in clericis sæcularibus, & ciuilibus tātum causis. In criminalib. autē distinguit inter criminalia, ciuilia, & ecclesiastica. Paul.

b *Pecuniaria.*] Largè accipe ad differentiā criminalis, vt ff. de verb. sign. l. pecuniæ 1. & 2.

c *Prius.*] Nam eo deficiēte venit ad Præsidem, vt in Authen. de san. epis. §. si quis autem pro pecuniatis, coll. 9.

d *Damno.*] gestorum sportulæ nō debent p̄stari à clericis: vt sup. eo. Auth. sed hodie, quæ est contra.

e *Quod si natura causa.*] Vt quia est liberalis, vt inf. de pe. iu. l. placet. 1. in fi. vel actio iniuriarū, quę à cognato episcopi coram eo non mouetur, vt ff. de iniur. l. lex Cornelia in § nunc. 1

f *Alia ratio.*] Vt quia sit infirmus episcopus vt ff. de iud. l. lōgius, 1. respon. vel fuerat iam illius causæ aduocatus. vt ff. de iud. omni iud. l. præ. tor. & inf. de assessor. l. fi. Vel quia eps erat suspectus eo, q̄ erat causa coniunctorum vel l. qui iurisdictioni. ff. de iurisd. om. iu. & de iniur. l. lex Cornelia. Vel quia clericus suo priuilegio renunciauit, 2 vt infra de pact. l. si quis in conscribendo, licet sit contra: vt extra de foro compe. c. si diligenti.

g *Mora.*] Fortè vltra duos menses, vt statim subijcit in criminalibus: in corpore tamen non aperit, sicut ecc hic.

h *Sed in ciuili crimine.*] puta de homicidio. de falso. & de adulterio, & de similibus. Sed ecclesiasticum crimen est de articulis fidei, & de simonia. 3 Sed certè in imo quodlibet publicum crimen canonicum est ciuile, si agatur ad pœnam legalem imponendam. Si vero ad pœnam ecclesiasticam, vt excommunicetur, vel deponatur, etiam ciuile dicatur canonicum: hoc tamen hodie corrigitur, vt inf. prox. Auth. statuimus.

i *Menses.*] A tempore contestationis computandos, vt in contrarius Auth. & est speciale. aliàs durant vsque ad 2. annos, vt inf. et intra cert. temp. l. fi.

k *Etiam si reus sit.*] Innuit, quod absoluere potest absoluendum, sed non damnare damnandum, sic & in fi. ubi se. vel cla. l. quoties, § sedendi. Est propter hoc notanda reg. nemo qui condemnare non potest absoluere potest, vt ff. de reg. iur. l. nemo qui. Sed non in eundem, vt sicut qui potest legare seruo, & domino, & econuerso: non tamē in eandem rem, vt seruitutem, vt ff. de leg. secundo, l. debitor in fi. & de ser. le. l. & maximè. Idem qui præstat opē furto, tenetur furti, non tñ qui p̄stat opē furto manifesto, tenetur furti manifesti, sed nō manifesti furti tm̄, vt ff. de fur. l. is qui opem.

l *Per episcopum.*] Iste sū acta corā Præside competentem, an se ātē processerit, & an probetur reus, vt in cor. Authen. de sanc. epis. §. si vero pro col. 9 & tunc spoliat, aut deponit eo, vt nō puniat in dignitate existēs, vt s. eo. l. nos q̄ vbicūque §. præterea, 1.

m *Si vero crimen sit ecclesiasticum.*] Expone vt sup. ead. l.

n *Episcopalis.*] Hoc si clerico inferat. Si verò laico, cognoscet p̄ses cum episcopo, vt in Auth. de mand. princip. §. si verò canonicum, col. 3. & est hæc Auth. ex tit. vt cle. apud p̄priū, epis. post princ. colla. 6. sunt de san. epis. §. si quis contra aliquem & § sed, col. 9. Clericus ergo simplex (vt dictum est) sub episcopo cōuenitur, sed eps sub archiepō, archiepiscopus sub Patriarcha, Patriarcha, sub Papa, vt in Auth. de sanc. epis. § si quis vero sanctissimorum collat. 9. & duob. §§. seq. Sed si à sniā episcopi appellatur, itur ad Præsidē, vel defensorem ciuitatis, vt in Auth. eo. ti. §. si qui sūt litigantes, licet à snia Archiepi ad Patriarchā appellet, vt d. § si quis vero sanctissimorum, & § si aūt.

o STatuimus.] Ista Auth. corrigit generaliter in omnibus personis ecclesiasticis, quæ possit esse, licet nō sint monachi, vel clerici, tamen Deo deuoti, vt in se iuatis, & heremitis, & etiam corrigit Auth. clericus, vt indistinctè in criminalibus siue sint ecclesiastica, siue ciuilia, non trahantur nisi coram ecclesiastico iudice. P. & est nouissima Auth. quæ sumit ex Auth. de sta. & consu. § item statuimus, col. 10.

p *In criminali.*] corrigit ergo Auth. clericus, quæ coram præside prius permittebat in ciuili crimine.

q *Vel ciuili.*] per hoc corrigitur lex ista, omnes, quæ permittebat in causa ciuili coram Præside conueniri.

r *Tertio.*] ad malitiam superandam, vt inf. de iud. Authen. iubemus. Et nota hic quòd priuilegiū meretur amittere, &c. vt & inf. de iud. l. Iudæos.

f *Requisitus.*] à clerico.

1 Istæ tres rōnes p̄cedētes non valent. sm Bal. hic.

2 Ista rō est vera de iure antiquo secus iure nouo & iure canonum, vt Auth. statuimus, infra eo & c. si diligenti, alleg. in glos.

3 Vide plenè p Abb. in c. cū sit generale, ex. de fo. cōp. vbi discutit, quæ crimina, generaliter dicātur ecclesiastica, & quæ sæcularia.

Absoluit nemo, qui cōdemnare non potest.

4 Istā glo. sequitur, Bar. hic, & est nota, secundum eundem.

Sacro-

Clerici filiifamilias possunt de eorum peculio testari, tanquam de quasi Castrensi, & testamentum eorum nō subiacet rescissioni. Bald. & Pau. de Cast. Vel sic: clerici, etiam in parentum potestate constituti, lucra occasione clericatus prouenientia sibi quærunt: & pro libito de eis disponunt in vltima voluntate, vel inter viuos. h.d. Sal.

Iidem AA. Eutrophio. P.P.

LEX XXXII.

SAcrosanctæ ortodoxæ fidei epi, atq; presbyteri diaconi,[a 1] † quoq; q semel probatis moribus integritate castissima ad hunc gradū meruerunt peruenire, ea quę cunque in eodem clericatus gradu, locoq; viuentes acquirere, & habere potuerint, et si in patris, auique aut proaui potestate constituti [b] sint, & adhuc superstites habeātur, tanquam bona [c] propria vindicent: [d] de his (si quando eis [l] ibitum fuerit) testandi, vel donādi vel quolibet alio titulo alienandi libera [e] facultate [2] † concessa, vt ea bono quoquo [f] tpe, [nunquam ad diuisionem veniant,] [*] nunquam fratribus, vel sororibus, aut ex his genitis conferantur, [g] sed ad eorum filios posteros, [h] & quoscūq; extraneos [3] † hæredes perueniant: nec à patrib. auis, aut proauis, sed ab ipsorum liberis, tanquam præcipua vindicentur; & certè [4] † iis lucro cedant, quibus ipsi id peculium, vel inter viuos alienatione habita, vel mortis tempore, vltima, & iure [5] † cognita voluntate concesserint, Dat. 5. Kal. Apri.

IN AVTHEN.

¶ Constitutio, quæ de digni tate. §. palam. coll. 6. const. 9.

Episcopalis dignitas, & cæteræ hic nominatæ liberāt à patria potestate, ad proficuū, non ad dānum. h.d. Sali.

SEd episcopalis [i] dignitas soluit ius patriæ potestatis, sicut & consularis, [k] & præfectura sacrorum prætoriorum, & vrbicaria, & magisterium militare: [l] & omnis dignitas valens liberare [m] a curia, [n] liberat à patria potestate: cum hoc [o] quodcunq; cingulum suæ potestatis præmium honoratis [p] præstet: q̄ ita tn̄, vt filii eorū [r] post mortē auorum recidant in potestatē, [s] ac si contigisset eos [t] morte parentū, & non ex præsenti lege suæ potestatis fieri.

IN AVTHENT.

¶ De eccle. titu. §. interdicimus. coll. 9. const. 6.

Episcopi, & cæteri administratores ecclesiarū, de bonis quæsitis antequā habuerint administrationē, possunt facere testamentū: sed de post acquæsitis non possunt, nisi præsumantur quæsita intuitu ecclesiæ. sed personę, puta ex testamēto coniunctorū, vsq; ad quartum gradū: in pias tamē causas possunt expendere. B.

LIcentiam [u *] habeat eps quęcūq; ante episcopatū probatus [x] fuerit habuisse, [y] quæcūq; post episcopatū iure cognationi [z] vsq; ad quartū gradū ad eū [a] peruenerūt ad quos voluerit vltima voluntate trāsmittere [b] ¶ Cæteris reb alio mō [c] acquisitis ab eo, dn̄o ecclesiæ reseruatis.

SAcrosancta.] Libera plana est.

a Diaconi.] idem in aliis clericis, vt flatim habes in auth. presbyteros.

b [constituti sunt.] hoc quoad episcopum hodie corrigitur quia non est in potestate. & de lege h̄c prius auth. sed episcopalis dignitas, &c. quę est consti, quæ de digni §. palam. col lat. 6 1.

c Bona.] tanquam Castrense peculium.

d Vindicent.] episcopi, &c. Sed nunquid hic filius sacerdos, si agat ea vend. pro re sua pater debet contendere? Respondetur sic, vt inf. de bo quæ lib. l. fi. § 1.

e Libera facultate.] quantum ad hoc distinguuntur administratores ab aliis clericis: ideo prius lege auth. licentiam, &c. & est in auth. de eccl. tit. §. interdicimus, secundo auth. presbyteros, quæ est de san. epis. § presbyt. col. 9.

f Quoquo tempore nunquam. nec in d. mentione veniant.

g Conferantur.] s. ex accessionibus.

h Posteros.] non ergo patri conceditur occupare ab intestato: & sic est hic speciale. aliàs contra in Castr. vel quasi, vt ff. de Castren. pecu. l. 2. Item contra hanc leg. sup. eo. l. 2. circa prin. Sol. vt ibi.

SEd episcopalis dignitas. Ista auth. corrigit l. C. quæ innuit episcopum esse sub patria potestate. Vt.

i Episcopalis dignitas. educens à potestate [illegible]

k Consularis.] filius familias, sit consul, vt præfect. p̄ o vel præfectus vrbis vel magister militū, vt subiicit. sit sui iuris, & hoc legitur in auth. constitutio, quæ de dign. §. col. 6.

l Militare.] soluit ius patr. pote.

m Liberare.] soluit ius patr. pote.

n A curia.] à curiali conditione, à qua liberatur quis, per 12. dignitates, quæ numerantur inf. de decu. l. o. lib. 10.

o Cum hoc.] præmii suæ potestatis, &c.

p Honoratis.] sūt, cū si à suo gon [illegible] a institutione episcoporum, quod in duab. aliis est admissum. in consul. &c. in præfecto, vt in eo. honus auth. & inst. quib. modis ius [illegible] po [illegible] § fi. nisi cetera liberant demum, quando officiū militant, vt in d. l. de decur. l. fin.

q Præstet.] s. dignitas episcopalis.

r Eorum.] s. epil. eorum.

s In potestatem.] s. episcopi.

t Eos.] s. eps. & est speciale hic: regulariter contra, vt ff. de adop. l. si pater filium & inst. quib. mo. ius pat po sol § 1.

LIcentiam.] istam auth. similiter corrigit l. C. quæ dicit, episcopos, & alios clericos testari posse, & relinquere extraneis, qd dic verū de bonis acquisitis añ adeptū epatū. Pau. Bt non φ hæc auth. loquitur de sæcularib. non aūt de religiosis, q illi non habēt appropriatē, sed vsū nec testantur, vt sup tit 1 auth. ingressi, & hoc ier tit glo. 1. ibi explisè. & dicit lo. in c. 1 ext. de test. Bal.

u Licentia.] Hæc loquitur in prælatis, sequens in aliis clericis.

x Probatus.] Ergo pręsum pro est pro ecclesia, nisi contra fuerit probatum sic inf. de don inter vir & vxo. l. & & ff. de do inter vir & vx. l. quintus. & de an. le. l. annua § fi. Sed arg. contra infra arbitrio tut. l. si defunctus. Sed tenēt Azo. & lo. hoc ipso φ habetur, quod non probatur contra sic & inf. qui test. fac pos. l. a.

y Habuisse.] s. eps.

z Iure cognationis.] Non exigitur, φ successerit cognatis, sed φ potuerit succedere vnde & si eps al quis cognatorum donauit inter viuos, idē puto. De quarto aūt gradu ið ponunt, quia vsq; ad gra. sī illam verisimile ē, φ habuit iure dilectionis naturalis φ rōne cognationis naturalis contingat. Nā à remotiorib. potius occatione recti ecclesiæ, quam sanguinis hēe vr: cū nemo iactare sua pfumatur, c. 1. vnde ff. de proba. l. cum. Sed verbo. lo. & Azo. sicut idē, etiam si non cognati det gratia beneficii dati sibi collati olim de loco beneficii collati, vi sic fiat ecclesiæ, vt. s. de petit hær. l. 1 & fi. consuluit, & hoc nisi ipsi gberet cōtra ecclesiā, nam & in contrario. secūda placet. pote nō est cognationis mētio, sed fi.

a Ad eum.] s. episcopum.

b Transmittere.] vel inter viuos, vt arg. inst. de le. fa. ca. toll.

c Alio modo.] sub præterquam sicdictum.

1 Alii aūt clerici per clericatū non eximuntur à patria potestate sed vt ε in auth. si ennū. in fi. demū dic. lib. 6. vbi dicitur φ in spōsa lib. filius nō est sub ptāte patria: secus ergo in tēporalibus, hoc tenēt cōiter doct. in decreti, li cet glo. 1. ibi in fin. dicat contrari. de mt. & qua lit. & Abbas super rubri. de pec. cleri co.

3 † al diaconus.

2 † seruabitur ... legitima parētib. auth. presbyteros. inf. eo. Nou. 125 c. 19.

4 † inclusa desunt in omnib & transl. super scripta se quentibus verbis, ut de gl. Con.

3 † Iudic non, nisi in certis, bo nis auth. li centiā inf. eo. No. 131. c. 17. versi culo [illegible]

5 † inf. eo

4 † al. aut certè

5 † Vere.

† Concep. c. 1. iunctis glos super verbo. extra de tes & quentū vsq; ad quartū gradū, vide simile in gl. super verbo. requisiti pro sequentibus

Presby.

¶ N. si in vtilitatem ecclesiæ, vel opera pietatis contumpta sint.

¶ Eadem distinctione habita in administratorib. cuiuscunq; loci religiosi. Item, si quis episcopus, aut minister ecclesiæ moriat sine testamento, & successore legitimo, vel legitima, successio cōperit ecclesię, in qua cō stituti sunt.*

IN AVTHENT.

¶ De sanct. epis. §. presbyteros. coll. 9. const. fin.

De quasi castrensi peculio possunt clerici (licet in potestate sint) tam inter viuos quàm in vltima voluntate disponere: liberis, & parentibus legitima portione reseruata. h. d. Sal.

PResbyteros, [a] & diaconos, & subdiaconos, cantores, & lectores (quos omnes clericos [b] appellamus) res quolibet mō ad dominiū eorum venientes, habere in sua potestate præcipimus, ad similitudinem [c] castrensiū peculiorum: & donare cui volunt secundū leges, & de his testari, licet sub parentum potestate sint: sic tamen, vt horum filij, aut his non extantib. parentes eorum legitimā ferant [d] partem. [1] †

Ad similitudinem hospitalis Jotici, cętera hospitalia priuilegiantur. Bal. & Pau. de Castr. Vel sic: Priuilegia hospitalia retrò concessa, hic confirmantur, & noua conceduntur, vt res hospitalium gaudeant priuilegiis concessis, & con. edendis rebus maioris ecclesiæ. h. d. & notabiliter secundum. Salic.

Ijdem AA. Dioscoro P.P.

LEX XXXIII.

OMnia priuilegia, quæ a retro princ. pib. aut a nostra serenitate, vel iudiciarijs [2] † dispositionib. [e] aut liberalitatib. [f] pro singulis quibuscunq; [g] temporibus [h] vel consuetudine, vel constōne, siue circa ius metatorum, [i] siue in alijs quibuslibet reb. præstita sunt orphanotrophijs, siue asceterijs, vel ecclesijs, aut ptochotrophijs, [3] † seu xenodoxiis, [4] † vel monasteriis, [k] atque cæteris omnibus, [5] † [l] ac etiam reb. iuris eorum [m] ad curam œconomi [6] † iuri religiosissimi presbyteri, & orphanotrophi, uel ad eos, [n] qui post eum [o] loco eius [p] successerint, pertinentibus, ad similitudinē [q] Jotici beatissimæ memoriæ, qui [r] primus huiusmodi pietatis officium inuenisse dicitur: [s] per hanc pragmaticam sanctionem firma, illibataq; in ppetuum custodiri decernimus. ¶ Valde [t] etenim hoc videtur esse necessarium, cū exinde [u] sustentatio, [x] vel educatio orphanis, atque egenis, & vsibus ecclesiasticis, [y] ac ptochotrophiis, vel asceteriis comparetur: domus ēt, aliasq; res superius nominatas, ac curam memorati viri [z] pertinentes, vel postmodum quolibet modo ad eius solicitudinem, vel eorum, qui post eum [a] ad eiusdem orphanotrophij curam vocati fuerint, peruenturas, ad instar maioris venerabilis ecclesiæ huius in. lię vrbis, omnib. priuilegiis, quę eadem sancta ecclesia, vel nunc adipiscitur, [b] vel postea merebitur perpetuò potiri pietatis intuitu decernimus. D. Non. Ian. C. P. Martiano A. Cons. & Zeno.

LEX XXXIV. [7] †

VNaquęque ciuitas proprium episcopum habeto. Et si quis vel per diuinum rescriptum ciuitatem aliquam, aut suo episcopo, aut territorio, aut alio quopiā iure priuare audeat: exuitur bonis & infamis redditur. Excipitur autem Tomensium Scythiæ ciuitas, illius enim episcopus reliquarum etiam ciuitatū curā gerit: tum etiam Leontopolis Isauriæ subest episcopo Isauropolitano.

Adscriptitii, & censiti non possunt sine expressa voluntate dominorum clericari, vel solitariam eligere vitam. h. d. prin. l. Sal.

Idem AA. [8] † Sebastiano P.P.

LEX XXXV.

IVbemus adscriptitiorum creationes, [c] secundum veterem constitutionem (nisi dominorū possessionum, vnde oriundi sunt, euidenter consensu-

a PResbyteros.] Hanc auth. legunt quidam inf. eo. super l. cum leg.

b Clericos. Clericos dicit: forsā quia sorte debent eligi: vt electus est Mathias diuina electione, non alia notitia. Acc.

c Ad similitudinem. non per omnia, vt subiicit. Sic tamen, &c.

d Ferant. j. l. per quecumq. in inoff. testam. et in auth. et cum de app. cog. §. & hæc qui pem de parentib. col. 8. Tu dic cond. ex hac l. & sic non erunt cōtra ℐ. q si testam. fac. pos. l. fin. & infra de inoffic. test. l. fin. & inf. eod. cum leg. quæ dicunt in tali peculio cessare querelam. r.

OMnia.] CASVS. Joticus fuit primus hospitalarius, & eius loco successit Y...no, qui omnium hospitaliorum curā gessit, & multa priuilegia concessa sunt à principe, & aliis reb. pertinentibus ad eius curam, quæ per hanc l. confirmat, & redditur ratio ibi, valdè, &c. Secundo dicit, q prædicta hospitalia, & res eorum omnia habent priuilegia, quę habet, vel habebat maior ecclesia Constantinopolitana.

e Dispositionibus. vt sit vbi sua sponte ...

f Liberalitatibus.] S... ...

g Quibuscunque. in præteritum, & futurum.

h Temporibus i. præteritum, & futurum.

i Metatorum. id est militum, non. s. milites in domo religiosa debent hospitari, vt sup. eod. l. ij. & obtinuatur metatu à metior metiris, quia in certas metas castrametiebant, & fossis circundabant.

k Monasteriis. id est locis, in quibus sunt solæ ecclesiæ.

l Omnibus. qui sunt de iure ecclesiarū, vt ne præstent tributa.

m Eorum. s. monasteriorum, rebus ... pertinentibus ad curam ecclesiæ.

n Vel ad eos. & pertinentib. ad eos, ad curam eorum.

o Eum.] s. œconomum.

p Eius s. œconomi.

q Ad simili. udinem. pertinet à co ad curam œconomi. s. ad similitudinem.

r Qui s. Joticus.

s Dicitur. Fuit ergo prius hospitalarius omnia quidem prædicta priuilegia p hāc, &c. Et hoc, quod datur hospitali Jotici, datur & cuidam alii. s. S. Mariæ de Ransson quæ est in Constantin. vt in auth. de eccl. tit. § fin. col. 9 & sic ad similitudinē Jotici datur aliis, & non habebit locum.

t Valde necessarium. vtilia priuilegia confirmat, quæ iure ...bus sunt, quæ sunt recepta.

u Exinde i. ex rebus prædictis.

x Sustentatio. s. comperetur, quod est inf.

y Ecclesiasticis. ecclesiasticorum virorum.

z Viri s. œconomi.

a Eum sic l. œconomum.

b Adipiscitur. i. adepta est ... orbis ... ius verb. sanctius.

c IVbemus Creationes ... incletum.

a Fa-

Margin notes:

† Concor. ca. iūcta gl. ff. de in. ab imp. ff. et 12. q. 6 cap. penult. & fi.

1 Bar. in auth. ex ... ver. scdo casu quā q. ... inf. de lib. p qre. tenet, q hodie est locus querelæ in casu isto. Idē tenet ipse in corpore istius auth. & sequūtur cōiter docto. & glo. in l. fi. inf. d. in off. testam. & vide c. in decenā gl. autem ... extr. de ... etas et quæ ... sit vbi ... Bar. glo. an ... sacerdotiū liberet a patria potestate.

2 † Potestatem.

2 † Iudicialibus.

3 † Orphanotrophiis.

4 † Ptochiis.

5 † Domibus.

6 † Niconis leg. Cuiac. ex manuscriptis lib. 1 obse. tur. c. 12 & est nomē eius, qui Constantinopolitano præpositus fuit post Joticum.

7 † Interpretatio Cuiac.

8 † Imper. Leo A. ... Marciano P.Po.

curreret consensus) nullius penitus esse momenti, sed eisdem fundorum dominis, qui faciendæ creationi non (sicut dictum est) euidenter consenserint, ius proprium ad similitudinem cæterorum colonorũ in suos adscriptitios exercendi, tanquam si nulla creatio intercessisset, tribuit facultatem.[a]

¶ Idemque [b] super illis quoque agricolis decernimus obseruari, qui cũ essent adscriptitiæ conditionis nexib. adstricti, solitariã vitam videlicet appetentes, quibuslibet sese monasterijs contra voluntatem dominorum fundorũ duxerunt offerendos.

Seruus non potest in clericũ ordinari, nisi libertas clericatum præcedat. h.d. Bal.

¶ Seruos sane sociari clericorum consortijs, volentibus, atque consentientibus dominis, modis omnibus prohibemus;[c] cum liceat eorum dominis, data prius seruis libertate, licitum eis ad suscipiendos honores clericorum iter (si hoc voluerint) aperire.

Litigator debet coram iudice comparere, non iudex coram litigatore, quia esset opprobrium, & iniustum. Bal.

¶ Omnes [d] præterea virorum clarissimorum prouincias moderantium sententijs [e] absque vlla priuilegij differentia (qui tamen præsidiali iurisdictioni subiecti sunt) siue episcopi, vel quilibet clerici, aut monachi, aut cuiuslibet conditionis sint, pariter [f] respondere decernimus: nulla in posterum viris clarissimis prouinciarum rectoribus ad loca, in quibus incusatæ personæ consistunt, perueniendi necessitate penitus imponenda, cum non solum legibus, verum etiam naturali [g] quoque iuri conueniat, quos res exegerit, iudicialibus ad iudicium vocari [h] sententijs, non ipsos iudices (quod dictum etiam iniustum est) ad subiectos deduci, sed per [i] datos ab his iudices ad causæ examinationem in locis vbi incusati degunt, procedere.[k]

IN AVTHENT.

¶ De sang. epis. §. adscriptitios coll. 9 const. fi.

Adscriptitii possunt hodie clericari, per substitutum tamen debent seruire. hoc dicit, Bal. & Salic.

ADscriptitios * in ipsis possessionibus, quibus sunt adscriptitij, [l] clericos et præter voluntatem dominorum fieri permittimus, ita tamen, vt clerici facti, impositam sibi agriculturam adimpleant,[m] subrogato aliquo, quem maluerint.

IN AVTHENT.

¶ De sanc. episc. §. si seruus. colla. 9. const. fi.

Authẽ. hæc corrigit §. seruos, in l. iubemus, & loquitur quando seruus clericatur, lex sequens cum auth. verum loquitur, quando monachatur. Salic.

SI seruus, sciente [n] domino, & non contradicente, in clericum ordinatus fuerit ab episcopo, ex hoc ipso, quod constitutus est, liber, & ingenuus erit.

¶ Si vero ignorante [o] domino ordinatus fuerit, liceat [p] domino intra anni vnius spatium, & seruilem fortunam probare [q] & seruum suum accipere.

¶ Si vero seruus, sciente, vel nesciente domino (sicut diximus) ideo quòd in clero constitutus liber est factus, ministerium ecclesiasticum reliquerit, & ad sæcularem vitam transierit, suo domino ad seruiendum tradatur.[r] [t] †

No. quòd consensus per aliquem prælitus contemplatione certæ causæ finalis tãdiu

a *Facultatem* Repete iubemus.
b *Idemque* q.d. qđ dixi in clericis, hic in monachis. Alij dicunt primum casũ de adscriptitijs, ẽm de agricolis, sed nõ est differentia.
c *Prohibemus*. Sed adscriptitius, dño volẽte poterat. Seruus nõ et dño volente nõ poterat, ergo adscriptitius nõ est seruus
d *Omnes*. sclericos.
e *Sententijs* i. commonitorijs.
f *Pariter*. alias patiẽt
g *Naturali* i diuino. s. quo dr, omnis anima subdita sit regi, quasi p̃cellenti, & duc ob. tanq̃ ab eo missis. Itẽ & illud, q maior est vestrum, fiat tanq̃ minor, vnde licet magni sint clerici, tamẽ et iure ciui li cõueniri pñt, vt ff. qs ordo i bo. pos sec. l. 2 § si plës, & at. in Auth eo. §. vt autem
h *Vocari*. s. re & verbis, nisi in casib. vbi fit verbo tantũ vocatio, vt ff. de in ius vo. l. sed & si is.
i *Per datos*. scilicet delegatos.
k *Procedere*. Sic ergo venire dẽnt vocati inuitati, sed causæ examinatio fit in locis, vbi degunt, iudice alij delegãte cãm & sic soluit cõtra, s. eo. l. oẽs qui in prin. vbi dicebat eos non debere vocari ex p̃uinciẽ suã, vel hic in magnis iudicib. ibi in paruis. vel hic corrigitur, vel hic in criminali, ibi in ciuili. Vel verius ibi prohibet eos vocari extra suũ p̃sidatum hic illi suo permittit. Sed hæc hodie sunt correcta p Auth. cũ. & per Auth. clericos & Auth. statuim⁹. quas habes sup. eo. l. oẽs.
l ADscriptios Adscripti. Non ergo in alijs locis, qđ est notandum, & ad lit hic Auth. illi le s. e. l. q̃ squis, r. q ibi volente dño tm fiebat.
m *Adimpleant*. Per se vel per aliũ, vt su. eo. l. quisquis, 2. & l. ad similitudinẽ. Itẽ præter voluntatẽ potest, vt hic. Sed an cõtra volũtatẽ dñi possit fieri clericus? Quidam (vt Ira. q non,

vt arg. ff. de pe. l. Põponius, in fi. Sed dic arg contra, vt in nouellis, eo. § ii adscriptius clericus, &c.
SI seruus. Plana est & diuide eam in tres partes. Scđa ibi, Si vero ignorãte. Tertia ibi, Si vero seru⁹.
n *Sciente*. Nota patiẽtiã cõsensui cõparari libertatis fauore, sic ff. ad mun. l. quoties. & ff. ad Vell. l. si sine. §. q̃ si patiẽtiã, & ff. de do. inter vi. & vx. l. si seruus cõis. & ff. loca. l. itẽ q̃ris, §. fi. Itẽ contra, ff. de fis. ho l. homo liber. in fi. solut ibi. Nõ est ibi sol. sed dicas ibi odiũ eius qui se vendidit ad pciũ participandum, hic fauor ordinis.
o *Ignorante* s. qđ p̃sumitur, vt ff de proba. l. verius, & inf. q mili non pos. l. super seruis, lib 12.
p *Liceat*. i. licitum est Accursius.
q *Probare* s. q possederit eũ, vt seruũ ante ordinationem, nã ille dẽt probare se nõ esse seruum, cũ nõ sit diu i libertate moratus, & bona fide, ff. de seq po. l. 3 §. si seruus. & hoc, si secularis sit clericus, & sic hic loquit. Si aũt monachus sit, puta, q monasteriũ possideat eum, & ego debeo p̃bare seruilẽ cõdõne. i. cũ meũ esse seruũ, vt in auth de monachis § his. caũt col 1. Sed qd, si est factus sacerdos, vt in casu illius auth si ñ detur, remanet sacerdos, sed peculiũ reddit dño diaconus se reddat dño, vel aliũ seruũ pro se equẽ bonũ, vt i dec 54. d. c. si seru⁹ absente. Si aũt eps sciuit, tunc in duplũ dño emendat, at ea d. c. si seruus Loquitur ergo hic n clericis usque ad subdiaconatũ i. inclusiuẽ.
t *Tradatur*. curialis vero redditur curiæ suæ, liber uero clericus factus relinquẽs monasteriũ, tradatur curiæ, vt sup eod. Authen. sed neq; q̃ est contra, & est hæc, & superior in Auth. de san. epis. in §. si seruus & illa in §. [illegible] scri ptius. col. 9.

* Concorda cum tribus auth sequẽ. 54. d. c. si seruus sciente, in fin.

r Vide distinctionẽ, gl. si. inc. 2. extra de seru. non ordi.
t Reddatur.

a Ser-

intelligitur durare, quamdiu durat cā in esse. h. d. Bal. Vel sic: Serui possunt cum licētia domini monachari sed vitā, monasticā deserentes ad prioris domini seruitutem restituantur, hoc dicit Sal.

Ijdem AA. Sebastiano PP.

LEX XXXVI.

Serui, si dominorum fuerint voluntate muniti, solitariam vitam [a] participandi licentia non denegetur: dū tamen eorum domini non ignorent.

¶ Quod si seruis suis ad monasteriorum cultū migrandi tribuerint facultatem, eorundem seruorum dominio,* donec ijdem serui in eodem monachorum habitu durauerint, spoliandos esse cēsemus. Alioqui, si relicta, forte vita solitaria, ad aliam qualibet se se cōditionem transtulerint, certū est, eos ad seruitutis iugum, quàm [b] monasticæ professionis cultu euaserant, reuersuros. Dat. 9 Febr.

IN AUTHENT.

¶ De san. epis. §. sed hæc quidem coll. 9. consti. 6.

Non potest breuius summari Salic.

Episcopalis [c] ordo liberat à fortuna seruili, vel adscriptitia, sed non à curiali, [d] siue officiali: nam & post ordinationem durat, ita, vt per subiectam, vel interpositam personam, officium adimpleatur, nisi curiæ, vel officio restituatur.

IN AUTHENT.

¶ De monachis. §. hinc autem coll. 1. consti. 5.

Seruus legitimè monachatus liberatur à iugo seruitutis hoc dicit Sal.

Verum [e] & si legitimo probatus experimento monachus efficiatur, euadet iugum seruitutis. Debent. n. per triennium, antequam monachi efficiantur, in [f] monasterijs permanere: postea verò si monachi facti fuerint, liberi erunt.

LEX XXXVII.

Qui sua monasteria relinquunt, non recipiūt, quas attulerunt ad ea, res mobiles, cuiuscumque quantitatis sint; etiam si non sint confecta monumentorum gesta super ipsis. In donationibus autem immobilium, oportet iura seruari, quando non adimitur ei, qui donauit, euictio [g] ʒ earum ʒ

¶ Nō oportet, episcopos aut clericos cogere [h] quosquā ad fructus offerendos, aut angarias dandas, aut alio mō vexare, aut excōicare, aut anathematizare, aut denegare cōionem, aut idcirco non baptizare, quamuis vsus ita obtinuerit. Transgressor cadit ab ecclesia, & administratione ipsius, & dat decem libras. Hęc verò obtinēt in sola imperatrice ʒ ciuitate, ʒ & territorio eius, & locis ad eos, qui à Patriarcha ordinantur, pertinentibus, aut ad ordinatos ab his episcopos.

j LEX XXXVIII.

Monasteria [k] degunt ʒ seu censentur ʒ sub episcopis territoriorū suorum, & Abbatum [l] quidem curam gerunt episcopi, monachorum [m] vero Abbates.

¶ Non sit verò Abbas duorum monasteriorum

Clerici non debent se intromittere de iurisdictione ad eos non pertinente, nec de insinuatione publicatio testamentorum, Bal Vel sic, Insinuatio. sine publicatio testamentorum debet fieri in vrbe, coram Magistro Census, non corā aliis iudicibus, nec ecclesiarum defensoribus, hoc dicit Salic.

Imperator Iustinianus A. Archelao P. P.

LEX XXXIX.

Repetita [n] promulgatione, non solum iudices quorumlibet tribunalium, verum etiā defensores ecclesiarū huius almæ vrbis, quos [o] turpissimum insinuandi vltimas deficientium voluntates genus irrepserat, [1] † præmouendos esse censemus, ne rem attingat, quam nemini prorsus omnium [2] † secundum cōstitutionum præcepta, præterquā magistro census competit. [p] Absurdum [q] etenim clericis est, immo etiā opprobriosum, si peritos [r] se velint ostendere disceptationum [s] esse forensium.*

¶ Temeratoribus huius sanctionis pœna quinquaginta librarum auri [t] feriendis Dat. 13. Kalen. Decemb. 524.

Imp.

---

a Serui vitā.] s. monachorum, non ita si alias fiebat clericus vt s. l. par. § seruos, sed & alibi corrigitur per A. hic. l. seruus.

b Quam] i. seruitutē alias, quod sugerim in eod. tit. §. sed hæc quidem.

c Episcopalis.] liberat. Scilicet omnino seruum.

d A curiali.] Nisi per 15. ann. prius excessent vitam, vt s. eod. Auth. sed neque.

e Verum.] etsi efficiat seruus.

f Permanere.] hoc si dubia est eius conditio, alioquin prout abbati videbitur, statim cucullam poterit ponere & facere monachū, vt i Auth. eo. § si quis aūt ad, & hæc est de monachis §. hinc autem. col. 1. vel secunda de euictionibus.

* Causa cō mensurato tempore, cō mensurat sibi effectum secundum illud tempus Bal.

g Nec enim ab alijs coguntur ipsi, l. 2. supra eod.

i Ex nouo, canone 1. cap. 20

k Interpretatio Contij.

l Abbates in episcoporum potestate cōsistunt, & si quid extra legē fecerint ab ipsis corrigantur i c. Abbates c. monasteria & sequentibus 18 d 2.

m Monachi Abbatibus omni obedientia, & deuotione subiacere debent, d c 2. Abbates.

n Repetita Nota bene istam, l. & ad hoc semper allegatur, quod quando iurisdictiones sunt distinctæ & limitatæ, non habet locū prorogatio. & pone exemplū, vt per Pau. de Castr. hic.

n Repetita] Nam & alibi hoc est dictum, vt infra de test. l. consulta.

o Quos] scilicet defensores. Accursius.

p Competit.] hodie & defensori ciuitatis, vt in Auth. de defen. ciui. §. interim col. 3. Imo etiam veteri iure defensori ciuitatis cōpetebat, vt inf. de testa. l. omniū, & infra de don. l. in hac. & fit hæc publicatio sic, quia hæres institutus in testamento scripto à testatore, vel alio priuato, vel sine scriptura, adit magistrum census, vt illam scripturam, cū testes sua sigillare cognoscat, vel dicta testiū in publicā scripturā redigat, & erit plena amodo securitas, licet testes pereant, vel prima scriptura, vt hic, & inf. de test. l. secunda. Sed quidam nuncupatiuū tm̄ testamentum dicunt publicādū, quia ergo modicum lucri pro his dabatur, clerici cupidi hoc sibi vsurpabant.

q Absurdum.] quod hæc lex remouet.

r Si peritos,] vt prohibitā non faciant, permissa autem à lege faciunt, ut supra eodē, l. placet, & ideo scire leges debent, vt inf. de legibus, & cōsti. l. leges 3.

s Disceptationum.] i. eorum, quæ disceptabantur in foro.

t Auri] & etiam sacrilegium committūt, vt infra de crim. sacrileg. l. 3

Si quis

1 † Remouendos.

2 † Al. hominum.

* volunt tamen Canones sacerdotem peritū esse secularium negotiorum. vi. d. 39.

a Imperatio Cōstit. b ἀγχρέντ.
c Græci ἀνεπιλήπτους hic: & 1. ad Timoth. 3. vers. 2. sic Paulus ad Titum 1. vers. 7. δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι ὡς θεοῦ οἰκονόμον.
d Nota munus episcopi: & ita Petrus Act. 6. vers. 4. ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν. adde l. 34. inf. de episc. audien. Nou. 132. c. 5.
e Hinc illud nulla rō fuit, vt inter epōs habeantur, q nec à clericis sunt electi, nec à plebib. expetiti, nec à prouincialib. epis, si modo sine cū metropolitani iudicio consecrati. v. 62. d. st. c. nul. la ratio d. 63. & Apostoli in eligendis diaconis aduocata multitudine discipulorū, Dispicite, inquiunt, ex vobis viros septē quos præficiamus, & placuit hæc oratio ■ ti pñsenti multitudini. Act. 6. ver. 2. 3. 4. 5.
f Nouell. 123. c. 1. Cur non duabus. vt Act. 1. ver. 23.
g 1. ad Timot. 3. ver. 7.
h Sic, inter cætera, Paulus ait, non oportere episcopum esse αἰσχροκερδῆ, sed ἀφιλάργυρον. 1. ad Timot. 3. ver. 3.
i l. 48. inf. eo. Immo q bus liberi fint: 1. ad Timoth. 4. & ad Tit. 1. vers. 6. adde Nouell. Leonis 3.
k Quæ μεριμνας Græci, Paulus μέριμνας 1. Corinth. 7. vers. 16. & pr. ver. 32. volo vos esse ἀμερίμνους, hinc vers. ver. 33. 34.
l Quos tamen possumus ἔχειν ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος 1. ad Timoth. 3. ver. 4. possunt etiā eum esse fideles. ad Tit. 1. ver. 6.
m v. Leon. Nouel. 2. 3.
n Episcopi possunt de propriis bonis testari.
o Acquisita ab epo, eo mortuo, deferuntur ad ecclesiam: nec in his testari potest.
p Nota rōnem decidēdi, personæ extraneæ, si quid donat, aut legant epō, cuius sacerdo-

* Imp. Iustinianus A. Atarbio præfecto prætorio.

LEX XL.

Omnem adhibentes prouidentiam circa sanctissimas ecclesias in honorem, & gloriam sanctæ & incorruptæ [b] homousię Trinitatis per quam & nos & communem rempublicam saluos fore credidimus, insistentes ēt doctrinæ sanctorū Apostolorū, de creādis irreprehēsibilibus [c] sacerdotib. q quidē, ob id potissimum ordinanē, vt [d] suis precib. benignitatem humanissimi Dei reb. acquirāt communib. præsenti lege sancimus, vt quoties in qualicūque ciuitate sacerdotalē sedē vacare contigerit, decretum fiat ab his, [e] qui eā ciuitatē incolunt, super trib. [f] personis rectę fidei, & honestæ vitæ, aliorumq; bonorū, & virtutū testimoniū [g] habentib. vt ex ipsis idoneior ad episcopatū promoueatur: si. n. sancti & gloriosi Apostoli sacerdotium à Dño Christo Deo cōsecuti, & qui bonis omnibus terram repleuerunt, & eius doctrinam omnib. impartiti sunt, neq; ipsi vitæ suę, quam in hoc mundo degebant, salutis nostræ cā pepercerunt: qūo ęquum nō fuerit, vt qui subingrediuntur eorū ordinē: & instituuntur sanctissimarum ecclesiarū sacerdotes purum habeant propositum, & pecunias [h] cōtemnant, omnemq; vitam suam ad clementissimū applicent Deum? ¶ Conuenit igitur hmōi eligi & ordinari sacerdotes, quibus nec [i] liberi sint, nec nepotes. etenim fieri vix potest, vt vacans huius quotidianæ vitæ curis, [k] quas liberi creāt parentibus maximas, omne studium omnemq; cogitationem circa diuinam liturgiā, & res ecclesiasticas consumat. Nam cum quidam, summa in Deum spe, & vt animæ eorum saluæ fiant, ad sanctissimas accurrant ecclesias, & eis oēs suas facultates adferant & derelinquāt vt in pauperes & egentes & alios pios vsus consumanē, indecens est, episcopos in suū illas auferre lucrum, aut in propriā sobolē & cognatos impendere. Oportet eīm episcopū minimè impeditū affectionibus carnalium [l] liberorum, omnium fidelium spiritualem esse patrem. Has igitur ob causas [m] prohibemus habentem natos aut nepotes, ordinari episcopum.

¶ De his verò episcopis, qui nunc sunt, vel futuri sunt sancimus, nullo mō habere eos facultatē testandi, vel donandi, vel per aliam quamcunq; excogitationē alienandi quid de reb. suis, quas, postquā facti fuerint episcopi, possederint, & acquisierint, vel ex testamentis, vel donationibus, vel ex alia quacunq; causa: exceptis [n] duntaxat his, quas ante episcopatum habuerūt ex quacunq; causa, vel quas post episcopatum à parentibus, & theiis, hoc est patruis, vel auunculis, & à fratrib. ad ipsos peruenerunt, peruenturæque sunt: quæcunq; .n. post ordinationem ex quacūque causa extra [o] præfatas personas ad ipsos peruenerunt, ea iubemus ad sanctissimam ecclesiā, cuius episcopatum tenuerint, pertinere, & ab ea vindicari & euinci: nulla alia persona potestatem habente, ex eo propriū quid auferre lucrū: quis .n. dubitauerit eos, qui ipsis proprias res relinquunt, aut transtulerunt, non [p] potius ipsum sacerdotium contemplantes, quam eius personam, & cogitantes, quia non solum ab ipsis relicta piè insument, sed & suas ipsorum res adiicient, id fecisse?

¶ Ab hac autem generali nostra lege excipimus ea sola, quæcunq; & qualiacūque in hunc vsq; diem fuerint Epiphanii archiepi felicis huius ciuitatis & sanctissimi Patriarchę. Nā super eis, quæ ab hoc tempore ei adquirentur, ea quę a nobis constituta sunt, obtinere, & ipsa ad sanctissimam maiorem ecclesiam pertinere iubemus.

¶ Post mortē verò Deo amantissimorum episcoporum, iubemus, vt pro tempore illarum ecclesiarum œconomi rationes [q] reddant earum, quæ ab illis relictæ sunt, rerum: idque sanctissimis ecclesiis proficere, quod ex hac nostra lege eis debetur.

¶ Et ipsos quidē œconomos cum iudicio, & diligenti discussione creari præcipimus: scientibus ipsis: q singulis annis rationem referent sanctissimo [r] episcopo suæ administrationis: & quacunque in re videbūtur res ecclesiasticas minuisse vel læsisse, vel proprium quæstum quęsisse, hoc ecclesiasticis reb. restituent. Itaque si quidē superstites huiusmodi rationes subierint, fiāt, quę supra dicta sunt, si verò, non redditis rationib. defuncti fuerint: tunc ipsorum hæredes [s] subij-

tū potius, spectante quam personam.
q Oeconomi rōnib. reddēdis sunt obnoxii.
r Oeconomus epo rōnes reddere tenetur.
s Obnoxius rōn. hæred. dēdis, si eas nō reddiderit, onus earū reddēdarū ad hæredes trāsmittit. vi. l. 12. inf. & ibi tale. a Præ-

subijciantur tali discussioni, & conueniantur pro restitutione omnium quę ex ea causa debere illos constiterit.

¶ Necessarium quoq; esse credidimus, etiam super his aliquid definire, qui curam susceperunt suscepturive sũt venerabiliũ xenonũ, & nosocomiorum, & ptochiorum & orphanotrophiorum, & brephotrophiorũ nã & ipsis oẽm licentiam auferimus de acquisitis reb. post susceptas huiusmodi curationes vel p testamentum, vel per alium quemlibet modum, vel machinationẽ quicquã in alias [a] transferendi personas: exceptis, quæ prius habuerant, vel postea à parentibus, vel theis, vel fratrib ad ipsos peruenerunt Omnia.n. quęcunque ad sancta pertinent loca vel quæ ad ipsorum præpositos post susceptã huiusmodi curã peruenerunt, vel peruentura sunt, ad [b] ipsa venerabilia pertinebunt loca, ea que piè in eos distribui & erogari volumus, qui in illis locis sunt, vel curantur. Manifestũ.n.est, ꝙ quisquis derelinquit, vel donat, siue inscriptis, siue sine scriptis xenodocho, vel nosocomo, vel ptochotropho, vel orphanotropho, idcirco dat, vt piè per ipsum dispensetur, vt qui multam de eorũ pietate præsumptionẽ, & occasionẽ habeat, qs iis locis pfectis sũt: neque verò iustũ est, ipsum ea, quæ sub prætextu [c] eorũ, qui sub eius cura sunt, accipit, non in ipsos, vel pro ipsis impendere, sed in propriã personã auferre, & proprio [d] lucro applicare, timore Dei contempto: quis.n. tali curæ præpositũ nõ existimet idcirco eam suscepisse, vt non solũ quę extrinsecus ad eũ peruenit, sed et oĩa, quę hr̃e cũ contigerit, in eã rem impendat? ¶ Amplius id quoq; iubemus, ut quæcunq; post necessariam erogationẽ in eos, qui eorũ curę commissam, & debitã [e] curatione rerũ, & ędificiorũ superesse contigerit, ea ad redituũ cõparationẽ proficiãt vndiq; .n. noster scopus nostraq; intẽtio est, ad amplificationẽ & augmẽtũ adducere res ad pios vsus segregatas sic n. quisqs pro sua aĩa quidquã facere volet prõptius erogauit, si [f] crediderit, ea, q̃ ab ipso data fuerint, piè administranda esse.

¶ Si aũt contigerit aliquẽ ab administratione sua cessare, quam acceperat, sancimus eũ qui in eius loco constitutus est, cum timore Domini rõnũ redditioni subiici gestæ sub eo administrationis, sicut et diuina nostra lege continetur: sciente & eo, qui post ipsum constitutus est, quòd Domino Deo pro his rationem reddet.

¶ Præterea sancimus, (quẽadmodum & diuinis [g] canonibus definitum est) ne quis episcopus, aut chorepiscopus, [h] aut visitator [i] siue circuitor, aut presbyter, aut alius cuiuscũq; dignitatis clericus per largitionem ordinetur. Sed nec ęconomus, nec ecclesiecdicus, [k] nec xenodochus, nec nosocomus, nec ptochotrophus, nec orphanotrophus, nec brephotrophus, nec qsquis prochio [l] præficiendus est, per talem fiat largitionem, sed per iudicium, & probationem eorum qui in illis locis sunt Deo amantissimorũ episcoporum. Si verò quis inuentus fuerit occasione prædictarum ordinationum & administrationum aliquid dedisse, vel accepisse, siue episcopus sit, siue clericus: & eum, qui præbuit, & [m] eum, qui accepit, extra sacerdotium & clerum fieri iubemus: vt post hæc Domini Dei subiaceant condemnationi. Si autem quis propter præfecturam dedisse quid compertus fuerit: eũ, qui ita pręfectus factus fuerit, extra clerum esse iubemus: si verò ęconomus, vel ecclesiecdicus [n] seu defensor, vel chorepiscopus, id est, vel periodeuta [o] visitator, vel xenodochus, vel nosocomus, vel ptochotrophus, id est, vel orphanotrophus, vel prochio prępositus, comperietur prębuisse quid, vt sibi cura illa committeretur, & hunc remoueri ab huiusmodi cura, iubemus.

¶ Præterea sancimus, vt oẽs clerici per singulas ecclesias constituti, per seipsos psallant nocturna, & matutina, & vespertina, ne ex sola ecclesiasticarum rerum consumptione clerici appareant, nomen [p] quidem habentes clericorum, rem autem non implentes clerici circa liturgiã Domini Dei: turpe enim est, pro ipsis scriptos

necessitate

a Præpositi locorum religiosorum, de acquisitis testari non possunt.
b Loca religiosa, in acquisitis, succedunt præposito.
c Quod prætextu alicuius accipitur, i eius vtilitatẽ verti debet
d Qui dispensandi facultatem habet, seipsum eligere non põt *arg. l. 4 ff. de tutorib. & curatorib. v. Bar. in ia leg. 43 num. 33. ff. de vulgari.*
e Redituus ecclesiastici in alimenta, dein de ædificia, post hæc in emptionem prædiorum conuertũtur. *adde l. 3. inf. de vsur. pupillarib.*
f Eo licentius committitur alicui dispensatio, quo fides eius notior.
g *Canone 28. Apost.*
h Damasus in epistola *Laodicenis. 57* Zonaras χωρεπίσκοποι οἱ ἐν κώμαις ἄρχοντες. *adde §. 10 inf. eo.* ruris aut suburbii epi scopi, subditione episcopi aut metropolitani: defensores ecclesiæ ἀρχόντες: idem qui & arch. diaconi, vel archipresbyteri ferè, vt Leo ait, & vt est in Synodo Neocęsariana ὡς συλλειτουργοὶ εἰς τύπον τῶν ο. Sigebertus, archidiaconi, qui dicuntur chorepiscopi In antiquis monumentis. Abbas d. Ireneį & Iusti apud Lugdunẽses ita appellatur, *v. Cuiac hic.* Datur chorepiscopus certo vico, vel pago ab episcopo vrbis *v. cap. 10 Synodi Antioch & c. 14 Synodi Neocæsariensis, & c. 13 Ancirana.* Papias regionarios vocat, *v. Cuiac. ad l. 6 ff. de excus. tut.* dicti quasi χωριακοί, … *v. Duar. 1. de benef. 9* Video chorepiscopos cõ fecti 72 discipulis. *68. dist. c. quamuis.* vt merito possis dicere, à chorepiscopis Cardinales suam dignitatem mutuatos.
i περιοδευτής. de qua dicam *inf. eo.*
K *vt inf. eo.*
l ὁ τοῖς ἐπὶ τῆς πτωχείας. is erat generalis mendicorum curator diuersus à ptochotropho & œconomo.
m Dantem pariter, & accipientẽ dãnatio Simonis inuoluit. *ca. quas constiteris. 1. q. 1.*
n *vt sup. eo* ἐκκλησιέκδικος defensor ecclesiæ.
o *v. sup. eo.* περιοδευτάς. dicũtur ἐκ τοῦ περιέρχεσθαι καὶ καταρτίζειν τοὺς πιστούς, vt Zonaras ait, visitatores *c. non debere dist. 80.* In locũ remotorũ epõrum substituis soles, Ioãnes in epistola ad epos Galliæ de cõtumelioso epo. Ne eius ecclesia destituta videatur, in eius locũ visitatorẽ dari decernimus, *v. Cuia hic* Idẽ defensor & adiutor epi a Papia, nulli certo loco deputãs: sed vbiq; implens absentis epi vicem. De periodeutis adde q̃ scripsi *ad le. 6 § 1. ff. de excus. tut. vbi vide Cuiac.*
p Eo nomine indigni priuilegio clericorum.

eorum l 9 sup de sacrosan eccles l. 5. ff de iure immunitat. 1. De pseudo clericis. Vide Duar. 1. de sacris 17.
a Id est chorepiscopo, de quo dixi §. 9. sup. eod.
b Vt sit actio quasi popularis l 1 ff de popularibus.
c Vide l 2 inf. de rebus cred.
d Interp̃tatio Cõtij.
e De q̃b. alibi dicã.
f Nouell 6 c. 2 3 Nouell. 67 cap. 3. Nouel. 123 cap. 9.
g Huc refert illud Synesij χαίρειν τούτοις ὅσοι τὰς οἰκείας ἐκκλησίας ἀπέπαυσαν, πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀπεπαῦσθαι.
h Est iniquum, alterius peccato pœnam alteri infligi.
i Cõtij interpretatio.
k Nouel 123 c. 30 & l. 19 sup. eod.
l Adde Nouel. 133. cap 3.
Vide

necessitate ipsis inducta psallere. Si enim multi laicorũ, vt suæ animæ consulant, ad sanctissimas ecclesias cõfluẽtes studiosi circa psalmodiã ostendunt, qũo indecens non fuerit clericos ad id ordinatos nõ implere suum munus? quapropter omnimodo clericos psallere iubemus & ipsos inquiri à Deo amantissimis pro tẽpore episcopis, & duobus presbyteris in singulis ecclesijs, & ab eo, qui vocatur archos, vel exarchos, [a] & ab ecdico siue defensore cuiusq; sanctissimæ ecclesiæ, & eos, qui inuenti nõ fuerint inculpatè in liturgijs perseuerantes, extra clerum constitui. Nam qui constituerunt, vel fundarũt sanctissimas ecclesias pro sua salute & communis reipublicæ, reliquerunt illis substantias, vt per eas debeat sacræ liturgiæ fieri, & vt in illis à ministrantibus pijs clericis Deus colatur. Licentiam autem cõcedimus omni [b] personæ, quæ qui horũ prætermissum esse cognouerit, ea denunciare, & publicare.

¶ Ea vero, quæ à nobis sancita sunt, fieri & tradi & ad effectũ perduci, cum Dei benignitate iubemus: eos verò qui in suspitionem venerint, aliquid horum ausu temerario prætermisisse, primum[c] quidẽ ex Dñi Dei iudicio periculum, ac deinde positas in hac lege pęnas sustinere. Da. Calẽ. Mart. CP. DN. Iusti. PP. A. II. Coss. 528.

Idem [d] A. Epiphanio archiepiscopo Constantinopolitano & Patriarchæ.

LEX XLI.

n Omnem semper adhibentes prouidentiã circa sanctissimas ecclesias: per quas & nostrum imperium sustineri, & communes res clementissimi Dei gratia muniri credidimus, necnõ & nostras & cęterorũ omnium animas studẽtes saluari, & eam ob rem solliciti assiduè, ne cõmoda sanctissimarum ecclesiarum, in quacunq; ciuitate sint constitutę, aliqua ratione minuant: neve, quæ in ipsis fiũt, diuinæ liturgiæ [e] ex Deo amantissimorum sacerdotum absentia impediatur, aut non conuenienter, curentur, ac nec etiam sanctissimarũ ecclesiarũ consumantur res, tã ꝓpter itinerum, q̃ ẽt commeantiũ huc sacerdotũ, & comitantiũ clericorũ impẽsas: vnde sæpe & sub fęnore accipiẽdi necessitas emergit, & ex ea re onus ad ipsas sanctissimas ecclesias venit: simul ẽt ne ecclsasticarũ rerũ nõ conueniẽter procedat administratio de absentiæ Deo amantissimorũ episcoporum tẽpus: his ad tuã beatitudinẽ diuinis apicib. vti oportere existimauimus.

¶ Per quos ipsi iubemus, fieri omnibus manifestum, per singulas metropoles vniuscuiusque prouinciæ ipsis subiectis sanctissimis sacerdotibus, quoniam non decet aliquem ipsorum, aut eorũ, qui in alijs prouinciarum ciuitatibus sub metropolitano ordinati sunt, episcoporum, secundum propriam voluntatẽ absq; diuina nostra speciali iussione,[f] relinquere [g] quidẽ gubernatã à se sanctissimã ecclesiã: in hanc verò fœlicem cõmeare ciuitatẽ, qualiscũque emergat res sed mittere oportere huc vnũ, aut duos ex sibi subiecto pio clero: & facere manifesta nostræ pietati ea, quibus opus habent, aut per seipsos, aut per intermediã tuã beatitudinẽ, sicque perfrui iusta, & compendiaria nostra ope: si enim quippiam eorum, quæ ad nos relata fuerunt, tale nobis visum fuerit, vt indigeat ipsorum Deo amãtissimorũ sacerdotum præsentia, confestim tum proficisci iubebimus ipsos; absque verò tali diuina iussione, neminem proficisci concedimus.

¶ Sciente horum transgressore, & rectè, ac piè introductum à nobis pro sanctissimarum ecclesiarum honore obseruantiam prætereũte, quòd non paruam indignationem experietur: sed & sub excommunicatione fiet, si quidem metropolites sit, à tua beatitudine, si verò ciuitatis sit episcopus, quæ metropolitæ subiecta sit, ab ipso metropolita, pecuniariam namque pœnam definire contra contemnentes diuinam nostram dispositionem non necessariã esse putauimus, ne [h] inde ad sanctissimas ecclesias, quod inde euenerit damni, redundet: quarum res ab omni deminutione liberas manere cupimus.

¶ Hæc igitur ad singulorũ notitiam sub ipsa ordinatorum Deo amantissimorum Metropolitanorum ẽporum perferre tua sanctitas studeat, & ab vnoquoq; missas responsiones tã per Metropolitas, quàm per ipsarum reliquarum prouinciæ ciuitatum Deo amantissimos episcopos de his, quæ hac de re didicerint, ad nostram religionem referre. Dat. X. Cal. Mart. CP. C. N Iustiniano PP. A. II. Coss.

Idem [i] A. Menæ PP. LEX XLII.

x SAnctissimarum ecclesiarum, & pijssimorum monasteriorum decori consulentes, interdicimus oĩbus habitantibus monasteria cõuersari cũ [k] mulieribus monasterijs, aut occasionẽ aliq̃ excogitare, qua cõicationẽ aliquã cum ipsis habeant, (hoc. n. nullam suspitionem introducit, assiduè, aut cũ voluerint, cum ipsis congrediendi) sed ita segregatos esse, vt nullam [l] participationẽ ad inuicẽ ob quamcunque cãm habeãt ipsi, neq, excogitari aliquã occasionem, vel illis, vel his mutuę inter se cõmorationis, sed soli per se homines in quolibet monasterio degant, à vicinis sibi ꝑ quãcũq; causam monasterija segrega-

ti: solæ item per se mulieres non commissę viris, vt omnis suspitio indecoræ [a] conuersationis penitus tollatur. [b] Sed si viri fuerint plures: oportet prouidentia singularũ ciuitatum episcoporũ, fœminas in alium cõuenientem locũ transferri, & dari monasteriũ ipsis, ĩ quo oporteat ipsis in posterũ apud se ipsas honestè conuersari. sin plures inueniantur fœminæ, aut etiam pari numero, viros quidem transferri, fœminas autem in monasterio manere, ita vt res ipsius monasterij mobiles, & immobiles, & se mouentes, hi qui exeunt, cũ his, qui manẽt pro rata diuidãt. Necessarijs aũt rñsis apud se degentiũ separatim mulierũ, vnũ senẽ [c] à Deo amantissimo epõ ciuitatis segregari, ad diuinas vero peragendas liturgias & sãctã [d] cõionẽ participandas vnum presbyterum, & vnum diaconum honestæ vitę dari, qui hæc sola supradicta agere debeant, non ẽt cõuesci, & conuersari, aut cohabitare cũ ipsis, felix vita erit, qui solitariã vitã elegerint, & communis nostræ reipublicæ res paratiorẽ cõsequẽtur à Deo clementissimo opem. Quæ igitur super cõibus rebus, & nunc rectè habere existimauimus, huiusmodi sunt, sed & credidimus non paruam hinc visum iri additam esse his ex diuina nostra constitutione vtilitatem.

¶ Sed & obseruatione & cautela diligenti opus est, ne vllo modo prætereantur hæc, quod non aliter continget, quã si Deo amantissimi cuiusque ciuitatis episcopi [e] inspiciant diligenter monachorũ degentium in monasterijs sub sua cura ordinatis, conuersationes: &, si quid senserint huiusmodi lapsus, omnibus modis compescant tale ipsorum inceptum, & pęnis subijciãt eos, qui post nostram prohibitionem adhuc talia perpetrant, & cogant, vt eorum conuersatio nes sit puræ, & separatæ ab omni commercio muliebri. Nam & ipsis Deo amantissimis episcopis, si hoc rectè æstimare voluerint, perspicuum est, quòd ex obseruatione honestæ huius deuotissimorum monachorum conuersationis, & si eis contigerit nihil indecens aut inhonestũ accidere, clemens Deus propitius res communes nostræ reipublicæ secundabit.

¶ Sed ne vel ipsi Deo amantissimi episcopi superuacuũ ducant hoc nostrũ præceptum, nosse, ipsos volumus, ꝙ si quis ipsorũ manifestus sit, non cum omni diligentia, [f] hæc inuestigare, aut manifestum lapsum non secundũ prædictos modos emendare, obnoxius quidem erit iudicio Dñi Dei & nunc in ipsum veniet imperij nostri indignatio, & circa ipsum periclitabitur sacerdotiũ, neq; alia maiore opus erit indignatione.

¶ Tua igitur excellentia diuinam nostram hãc legis positionem manifestam faciat cuiuscunq; metropoleos Deo amantissimis episcopis, & clarissimis præsidibus prouinciarũ, addens & hoc, ꝙ & ipsi, si opus sit, omne ferant [g] auxiliũ pijssimis ciuitatum epis ad huiusmodi { lapsus } coercenda, quæ tolli iussimus: &, si qua negligentia eos vsos esse inuenerint, manifestam eam nobis proprio facient iudicio, vti vtique omnes cognoscant, & quædam ab ipsis seruari debeant, & ex negligentia [h] definitam [i] pœnam. Curent autem & Deo amantissimi metropolitæ, ẽt alijs reuerendissimis ciuitatum episcopis eiusdem ꝓuincię facere manifestam diuinam hanc nostrã legem, & denunciare omnibus, vt vigili studio hæc custodiant verentes definitam pœnam.

¶ Ac ne protrahatur plena obseruatio diuinæ nostræ huius legis, atque etiam ne ipsi reuerendissimi monachi, qui in præsentia conuersantur cum monasterijs, paruum putent tẽpus sibi dari ad debitã & iniunctã ipsis separationẽ faciẽdã: annale [k] ipsis definimus decretũ ab eo { die } quo manifesta diuina nostra lex hęc facta fuerit vt post anni curiculũ, si appareãt ea, ꝙ ad conuictũ attinent in eodem manere schemate, locus fit omnimodo insertis diuinę huic nostræ legi pœnis. Dat. 15. Cal. Febr. C P. Dec. V. C. Coss. 529.

Idem [l] A. Iuliano præfecto prætorio.

LEX XLIII.

SAcris canonibus [m] neque Deo amantissimis presbyteris neq; reuerendissimis diaconis, aũt subdiaconis nuptias contrahere [n] post huiusmodi ordinationem permittentibus, sed solis reuerendissimis psaltis, & lectoribus id concedentibus: animaduertimus quosdam despiciẽtes quidem sacros canones, pueros autem generantes ex quibusdam mulieribus, quib coniungi secundum sacerdotalem censuram non possunt, quoniã igitur pœna facinoris huius in sola sacerdotij erat amissione: sacros autem canones non [o] minus, quàm leges, valere, etiam nostræ volunt leges, sancimus obtinere in illis, & quæ sacris visa sunt canonibus, perinde ac si ciuilibus inscriptũ esset legibus, & omnes istiusmodi homines tam [p] sacerdotio, quàm diuino ministerio, atque etiam dignitate ipsa, quam habent, nudari, quemadmodum enim sacris canonibus

a Vide l. 19 sup eod.
b Q[illegible] cos. adoptauerint sib fratrum, cognatorũ, aut dilectorum loco.
c Minus enim suspitionis est in sene quã in iuuene. idque eo magis si nedum senex, sed eunuchus, quod suadet Nouell. 133 c 5.
d sancta communio liturg. à aff[illegible] solet.
e Nouel 133 c 4
f Episcopo indigna est regi gẽtia. v 48. dist. c.
g Secularimanu episcopi sunt iuuandi. Sic alibi, Iudices manu militari iuuantur in exequendis sententijs l 68. ff de iud. cnc.
h Pœna negligentis episcopi.
i §. 2 sup eod.
k Alias tempus tacitè inesset huic impe rio l 2. § 6 ff de eo qd certo loco l in fi ff de cond & demonst l 24. ff de oper. libert
l Interpretatio Cõtij.
m De quibus v c Nicena Synodus dist 31. 1 ad Tim 3. ver. 2 & 4 & c 4 vers. 1. 2. 3. ad Tit... ver 6 & canonem 50 Apostolorũ 1. Corint 7. vers 7 & c 9 vers 5.
n Adde Nouell Leonis 3. At forte permissu episcopi id fieri poterit, vt Ancyrana voluit. c 10 Nouella Iustin ani 123. id vetat. Rationẽ vide apud Cuiacium. Nouel. 22. fol. 383.
o Hac de re vide dist n . 10
p Nouel 13 c 1.

Cuia

nonibus

nonibus prohibita sunt talia: sic & secundum nostras leges rem ipsam prohiberi, & praeter supradictam excidendo ministerio poenam, ne legitimos quidem & proprios esse eos, qui ex huiusmodi inordinata constupratione nascuntur, aut nati sunt: sed eã, quae ex talibus seminibus oritur, participari turpitudinem: tales.n. eos esse disponimus, quales quos leges ex incestis, aut nefarijs notos nuptijs definiunt: ita vt neque naturales, aut nothi seu spurij intelligantur, sed prorsus & vndique prohibiti, & successionis genitorum indigni ac nec donationem [d] ab illis capere possint, neque hi, neque horum matres, ne per interpositas quidem personas, sed omnibus in hos collatis à patrib. beneficijs ad sanctam ecclesiam, ex qua sunt, qui talia deliquerunt, reuertentibus: quod enim sacri canones prohibent, id [d] etiam, & nos per nostras abolemus leges. [c] Si verò simulata quaedam obligatio sub specie mutui, vel alterius contractus instrumenti fiat, obligatum facias eum, quiquę huiusmodi constuprationis particeps factus est: hunc etiam infirmam esse volumus, & talium rerum dationẽ, non ad eam personam, in quam concepta, sunt scripta, sed ad sanctissimam ecclesiam pertinere. Dat. 15. Kal. Nouem. CP. Lãp. & Oreste VV. CC. Cos.

Idem [d] A. Iuliano P. P.

LEX XLIIII.

SAncimus: si quis moriẽs quampiã fecerit dispõnẽ vel per institutionis modum vel per legatũ, aut fideicommissum, aut mortis cã donationem, vel alium quẽcunq; [modum] legitimũ: siue iniunxerit pro tpe epo curam agere vt impleátur, quae ipse voluit, siue & hoc reticuerit, siue ẽt in contrariũ prohibuerit: necessitatem [e] habere hęredes, id, quòd ordinatum est facere & adimplere omnimodo: quòd si id sponte non fecerint; confestim loci Deo amabiles episcopos, curiosos esse circa hęc, & postulare, vt illi omnia impleant secundum voluntatem defuncti. Sed si quidem ecclesiae aedificationem iniunxerit testator intra triennium, instare eos, vt perficiatur. si vero xenonis ędificationem, intra vnum [f] annum duntaxat id fieri cogere, tanquam sufficiente tempore hoc constituto ad perficienda, quae placuerunt testatoribus: cum sit possibile, & domum cõducere, & infirmos illic in lectis sternere, donec opus aedificationis xenonis seu hospitalis compleatur. si verò quaedam dari simul, & vna praestatione in pias cãs damnati fuerit: confestim cogere eos facere, hoc est, post testamenti insinuationẽ, & post apprehensam [g] haereditatẽ, vel legatum ab his, qui honorati sunt.

¶ Si autem transierit praedictum tempus, ac neque ecclesia, neq; hospitale aedificatum fuerit: neq; hospitalis aliquis sit, qui hoc ordinet: mox ipsos Deo amabiles episcopos [h] exigere ea, quę pro eo ordinata sunt, & in id conuenienter quęsita: & facere aedificationes sanctissimarum ecclesiarum, & hospitalium, & gerontocomiorum, aut orphanotrophiorum pręparationẽ, aut ptochotrophiorum, aut nosocomiorum constructionem, aut captiuorum [i] redemptionem, aut aliam quamlibet actionem piam, à testatore ordinatam: designare etiam seu praeficere, qui hęc administrent, xenodochos, vel orphanotrophos vel brephotrophos, gerontocomos, vel simpliciter piarum [k] actionum dioecetas, & curatores, non amplius valentibus post dicti temporis lapsum, & dictam indeuotionem his, qui illa non fecerint, immiscere se pędictarum rerum administrationi, aut Deo amabiles episcopos impedire ab illarum rerũ administratione.

¶ Clarissimis pręsidibus prouinciarum necessitatem imponentibus haeredibus omnimodo ea perficere. namque & veteribus [l] praedicatum est legibus, necessitatem imponi implere deficientium voluntates eis, qui habere permittuntur, quae illi reliquerunt.

¶ Sed Deo amabiles epi: si quidem aliquos dissertè hi, qui defecerũt, praeposuerint rebus: velut xenodochos, ptochotrophos, aut nosocomos, aut brephotrophos aut orphanotrophos, aut gerõtocomos, aut paramonarios, [m] aut ęconomos, aut simpliciter dicẽdo, piarũ actionũ administratores) illos quidẽ pmittant hęre administrationẽ: ipsi verò nõ administrent quidẽ sed administrationẽ illorũ inspiciãt aut obseruent: & rectè quidẽ habentem laudent: in quibusdam aũt aliquid praetergredientẽ corrigant: pessima aũt & alios instituant, qui cogitent & animo administratione facta ẽt eos expellant, concipiãt magni Dei timorẽ, & terribilẽ magni & nũquã

a Cuiacius. consil. 2. hinc colligit, Legatum à presbytero filiae suę factum, pro non scripto haberi, quasi incapaci relictũ. Idq; verum est, si eam ex vxore alterius susceperit. Ita sentit Hotomanus. consil. 16 Res ita est, Nouo iure hoc est, Nouella 117 spurios ex dãnato cõcubitu susceptos vsq; adeo à progenitorũ fortunis arceri, vt ẽt parentes eos alere prohibeantur. De iure tamen canonico, naturali pietate inspecta, pr̃ tenetur eos alere: & ipsis relinquere potest alimẽta, aut ad ea vsque, non vlterius cap. non hiberet 5. extra de eo qui duxit in matrim. quã pol. per adult. Itaque communem esse opinionem refert Rolandus à Valle 1. cons. nu 39. & seqq. Idem refert Michael Graf. suo lib. senten. § legatum q. 6.

b Leges non dedignantur sacros canones imitari. Nouel. 123. cap 1.

c Cur ita? Collige ex e. cõstitutiones dist 10

d Interpretatio Contij.

e Nouel prima, c. 1.

f Nouel 1. c quarto

g Haereditas, nisi adita, non transmittitur l vn § 5. inf. de caducis.

h Quorum oneri incumbit, personis ad id specialiter deputatis deficientib. eo nomine agere l. 25. § 1 sup eo.

i Captiuorum redẽptio, inter pias causas numeratur. vt hic.

k Nota de piarum actionum dioecetis, & curatoribus adde § 3 inf eo.

l Adde Nouell 1. capit 1.

m παραμονάριοι. Ij erant villici, siue actores possessionũ, ex eorũ genere, qui res ecclesiasticas administrant quamuis aliàs n. videantur appellari, Satellites ad fecia, buccellarij. Est enim Nicetę παραμονὴ, πελταφόρος, ὑπερασπιστής. vide Cuiac. hic.

a Si non amore, terrore saltem ac metu pœnæ homines à vitio abstinere debent. Bre uid ifferentia legis & euangelij, amor & timor.
b Hinc casus est specialis. Nouell. 131. c 11. Aliud enim in aliis tū. legat l 23 ff de leg 1.
c Et merito: sunt n. fideicommissa legatis exæquata l. 1. ff. de lega. 1.
d De metropolitano & archiepiscopo vi dist 21 c. cleros.
e l. 1. & seq ff de popularib. actionib.
f Cur ex lege condictitia? colligo ex l. vnic ff. de cond. ex lege.
g Piorum legatorū actio nedum ex inficiatione duplicatur, sed ex mora.
h § 19. & 23. in fi. insti de act.
i Nec enim iustè agi pōt ante conditionis euentum. l. 5. § 2 ff. quando dies legati
k Ceu annua, vt ti ff. de annuis legatis adde l. vlt inf eo.
l Collegio prohibito legari non potest Quę sint prohibita vide l. prima ff quod cuiusq.
m Non licet monasterio de annuo legato transigere.
n Emptor rei vetitę alienatę, rem emptam restituere cogitur: nec dari datum pretium repetit, quasi indebitum. vt hic. § vlt. Inst de oblig quæ quasi ex contractu.
o Χρημάτων,
p διηνεκῶς. hoc verbum intelligendū est pro substantia quæstione. v leg 1 ff pro socio. Cur perpetuo? collige ex lege 20. ff. de annuis.
q Quarum rerum actio singulis annis nascitur, earum perpetua petitio est, nulla præscriptio.
a § 4.

finiēdi iudicij diem, ad quā [a] illos respicientes cōuenit omnia facere cum ad Deum coordinata mente. Si verò neminem disertè hi, qui moriuntur, præfecerint administrationi, sed in hæredum potestate totum posuerint: hi autem rem neglexerint. continuò ipsi Deo amabiles episcopi & administrent, & præficiant suprascriptas personas, (vt ptochotrophos, aut nosochomos, & cæteros deinceps, qui etiam magni Dei honorem mente præferant) vt omnimodo, & via & artificio ad effectum perducantur, quæ ordinata sunt.

¶ Super autem omne tempus quo distulerint facere disposita scripti hęredes: eos cogi soluere & fructus & reditus, & omnem legitimam accessionē à tēpore eius, qui disposuit, mortis, sancimus: non [b] inspecta mora à litis contestatiōne, aut conuentione, sed ipso iure intellecta (q̄ dr̄ vulgò) mora ꝓcessisse, & locū habente, fructuū & aliarum rerum accessione.

¶ Hoc eodem obtinente: & si non ab hærede, sed à fideicōmissario [c] aut legatario relictum fuerit hmōi pium legatum, & illud acceperitis, qui legato honoratus est, & mox quidē licentiā esse Deo amabilib. episcopis poscere tales personas quibusdā reb. honoratas facere disposita.

¶ Si verò negligentes fuerint locorum Deo amabiles episcopi id agere, fortè gratia corrupti à scriptis hr̄dib. vel legatarijs, vel fideicōmissarijs: licentia erit, aut metropolitano prouincię, [d] aut archi episcopo illius diœceseos, hęc cognoscenti, inquirere, & cogere, pium opus, aut piā liberalitatem omnimò impleri, & cuicunq; ciuium idē facere licentia erit. cum sit. n. cōis pietatis ratio cōmunes & populares [e] decet etiam affectiones constitui harū rerum executionis: habituro quoq; licentiam ex nostra hac lege mouere [f] l. ge condictitiam, & postulare relicta adimpleri, sciente, qui hæc neglexerit, Deo amabili episcopo: quod & ipse, præter imminentes è cęlo pęnas, etiam imperialem in motum super huiusmodi contemptum experietur.

¶ Vt autem adhuc maiore metu terreantur hęredes morieñtium, vel harū rerū procurandarū, & faciendarū onere grauari, quominus harū rerū effectū differāt, & hoc sancimus: vt, si impediti à Deo amabilib. episcopis, qui his reb. honorati sunt, postea cessauerint, seu distulerint, ita vt præsidum exactione opus fuerit: confestim non solum ipsi simplum (q̄ dr̄) exigantur, sed omnino duplū: [g] si n. apud veteres erāt quędam themata in quibus ex inficiatione, [h] dupla condemnationis inducebantur: quō vtiq; non ēt hic eos, qui non solū ne spontè fecerint, sed tēpus præterea ꝓtraxerint, & postremo impediti à Deo amabilib. episcopis, ac deinde neq; ipsis statim parētes, opus habuerīt ēt pręsidali exactione: dupli exactione non conuenit castigari?

¶ Si verò morientes suos hæredes voluerint, q̄si morituri essent ipsi hæredes, actionem aliquam implere piam, non autem in ipsorum vita: & hoc custodiri, & non [i] in medio hæredes cogi facere quid eorum, quæ testator post ipsorū mortem voluerit fieri: cum verò morientur ipsi, necessitatem habeāt oīmodo ista implere: dilatiōne autem aliqua ab ipsorum hæredib. facta, tunc necesse est, illa fieri, quę ante disposuimus.

¶ Si verò aliqua eorū, quę vocātur annalia [k] legata, relicta fuerint, aut donata clero fortè, aut monasterio, aut ascetrijs, aut diaconissis, aut ptochijs, aut xenonib. aut nosocomijs, aut brephotrophijs, aut sanctissimarū ecclesiarū pauperib. aut simpliciter cętib. quibusdam pijs, aut omnino non prohibitis [l] ex plebe collegijs: velint autem ṡm aliquod tempus hi, qui tunc reperiuntur, auro accepto super tale actione transigere, [m] non liceat id agere: neq; quod factum fuerit ratum esto: immo & [n] priuationē rerum [o] qui hęc redemit, vel transēgit, sustineat: quandoquidem necesse erit, his quidem, qui aliqua parte tēporis fuerint, esse pecuniarum copiam: his autem, qui futuri sunt, omnimodam relictorum priuationē sed nec ipsum Annaliorum nomen, neque perpetua defuncti memoria, ob quam & annum hoc reliquit, conseruabitur, sed statim extinguetur vna cū ipsa relictorū interiens alienatione. Manere igitur ꝑpetuo [p] ipsos obnoxios hmōi dationib. sancimus: adeo vt, si qua fiat alienatio, & ipsa irrita fit: & hi, qui q̄nq; præerunt pijs locis, licentiā habeāt ꝑsequi, & exigere ipsa, nulla tēporis prescriptione opponenda ipsis, cū [q] per vnumquemq; annum talis nascatur actio. Quinimò hypothecę subiectę sint eius, qui reliquit bona, hmōi legatorum causa: ita vt licentiam habeant ex ipsis reb satis pijs operib. facere, nō solū pro relictis, sed & pro fructib. ipsorū, & reditibus, & omni legitima accessione temporali

a § 4 supra eod.
b Atqui ecclesiæ cõcessa est tantum permutatio, vel cum alia ecclesia. Nouel. 54. c. 2. vel cum principe. Nouell. 7. c. 2.
c Addel. 8 in fi. ff de transactionibus.
a Forma iuris omissa actum vitiat.
e Interpretatio Contij.
f Huius legis fit mẽtio in Nouellis.
g Nõ pro ætate, sed merito Abbatiæ conferendæ sunt. Sic nõ ætas, sed vita seniorẽ facit. Hinc illud. Laqueus iuuenum omnes vos, & rursus, Maledictus puer centum annorum.
a q. 7. cap. Paulus dicit, Seniorem non increpaueris.
h Nota formam eligendi Abbatis.
i Dignitas aut nomen non facit episcopum, sed vita. nõ eps nomen, sed vita reuerentiam meretur c. plerumque, in fi cap. non omnes c. no omnis. 1. q. 7.
k Hinc illa puerorũ nænia: Rex eris, aiũt Si recte facies.
l Atqui sorte Matthias electᵘ est. Act. 1. versic. vltimo? Certè, quædam sortibus sũt, de quib. al. biditã nec inde tamẽ sortilegi artem suam ita tuere, debent 26. quæstione secũda c. non statim & sequentibus.
m Vide l. 31. sup. eo.
n Interpretatio Cõtij 41 42 § 1 sup. eo. vide Nouel. Leon. 2. 3. 1. Timoth. 3.
o Hinc illud Pauli, Non vt confundam vos, hæc scribo, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ.
1 Cor. 4. versic. 14.

(vt dictum [a] est) nulla retinẽtibus præscriptione conueniri queunt, quantumcunque quis numerauerit tempus. Nisi inter hunc [b] annali legato oneratum, & eum qui secundum sacros canones, & nostras leges præsul constitutus est, huiusmodi exactionis factum fuerit pactum, quo placuerit, vt reditus pro annuo legato daretur à grauata persona semper vigens ac perpetuus, & non multis publicis oneribus obnoxius, sed & accessionem habens, oĩno quidem non [c] minorem quarta parte puri reditus, aut amplius, quantum scilicet inter eos placuerit. si enim tale qd-dam in scriptis fiat pactum, & datus fuerit talis reditus, & receptus inscriptis, pactionibus & transactionibus, & id manifestum per gesta monumentorum cõstitutum fuerit, cessare exactionem annui legati contra eum, qui eo oneratus est, sancimus, cum verò reditum pro legato constituit perpetuo ad id deputatum, & qui alienari à nemine quocũque alienationis modo, possit nullo [d] autem horum subsecuto, subiacere perpetuo (vt ante à nobis dictum est) dationi annuorum legatorũ eos, qui his grauati sunt, sancimus, vt & nomen & memoria defuncti, & vt annui reditus in ipsis operib. perpetuo conseruentur. Dat. 15. Calen. Non. Constantinop. Lamp. Coss. & Oreste. 530.

Idem [e] A. Iuliano P.P.
LEX XLV.

Sacris [f] nostris legib. existimauimus oportere, & hanc addi, quæ ex virtute non [g] autem ex temporibus, religiosos abbatias [h] seu præfecturas tribuit. ita videlicet, vt in pijs monasterijs, aut asceterijs, non omnimodo mortuo abbate, vel abbatissa, is vel ea, qui vel quæ tẽpore antiquior est, aut secundus secundave deinceps eligatur. consentimus enim naturæ, neque omnes similiter bonos, neque omnes in æquo factẽ ti malos, sed quem vtrique & vita [i] optima, & mores honesti, & circa pium exercitium constantia, & commune reliquorum monachorum complementum, aut maxima eorum pars, idoneũ ad hoc putauerit, & sacris euangelijs propositis elegerit, ad præfecturam vocari ita vt, si quidem primus post defunctum vtilis sit, & monachis præesse dignus, ille alijs præferatur: si verò qui post illum est, similiter in ipsum feratur futuri præfecti calculus, si vero nullus horum dignus videatur, confestim is, [k] qui ex omnib. idoneus erit, cuiuscumque gradus sit, præordinetur abbas, qui sit videlicet, & vitæ honestæ, & honestæ conuersationis, & qui seruare creditos sibi possit, cum sit conueniens, omnem principatum, & omnem hominum præfecturam, nõ ex temporibus, neque [l] ex sortibus, neq; ex fortuitis circunstantijs, sed ex electione, & ex eo, quod præstantius est, fieri: & bonum apud omnes testimonium & probationem esse, fieri ordinationi ordinem.

¶ Manifesta aũt hæc fieri Deo amabili ẽpo, vt cum is didicerit eum qui est electus, & hoc se recte habere approbauerit, consentientem electorib. calculũ ferat, & promoueat ipsum ad hmõi abbatis ordinẽ. Approbare verò oportet hanc ipsam electionẽ, & pro tpe Patriarcham, & qui in his locis sunt, Deo amabiles epos, habentes & ipsos iudicium Dei, & futuram condemnationem metuentes, si non per electionem, sed ad aliquam passionem [m] seu affectionem respiciẽtes humanam, promotionem fecerint, habituris ipsis & si in hac vita, & in futura à Deo immissam pœnam, videlicet ipsorum negligentiæ animabus plurimus peccatorum causas præbente.

¶ His oĩbus & in reuerẽdissimis fœminis, aut virginib. q̃ pijs monasterijs præsunt obtinẽtib.

¶ Reliquo oĩ sacro ordine, sacro ministerio secundum suos gradus præsidente, & nulla in re præsentem nostram innouato legem. Dat. 15. Calend. Dec. CP. Lamp. & Oreste Coss. 530.

Idem [n] A. Ioanni P.P. LEX XLVI.

Sancimus, neminem ad episcopatum ordinari, nisi & in alijs rebus vtilis, & optimus sit, & neque mulieri cohabitet, neque [†] liberorum existat pater, sed loco vxoris, adhæreat quidem & continens sit circa sanctissimam ecclesiam, loco [o] verò liberorum, omnem Christianum & orthodoxum habeat populum, cognoscens, sic ab initio ea, quæ de successione Deo amabiliũ episcoporũ sunt, nos disposuisse, & cum eiusmodi cogitatione processisse nostram legem, & eos qui præter hæc quid faciunt, aut fecerunt, omni episcopatu indignos esse, qui n. post hanc nostrã constitutionem, facere aliquos episcopos præter eius vim, aut si ri ausi fuerint neque in epis numerabuntur, neque manebunt in sacris, sed expulsi ab his, alijs dabunt locum ordinationis, cum in primis diligentissimæ, tum etiam Deo per omnia placentis. Dat. 4. Calẽ. Sept. CP. post Consulat. Lamp. & Orest. 531.

SI quis ad declinandam.] ad euidentiam huius l. vide c. si pater. de testa. lib. 6. & not. quod directus titulus institutionis non subiacet Falcidiæ ideo dicitur hic, quod ad declinandam legem Falc. testator vtebatur via directæ institutionis captiuorum vel pauperum. Et idem in substitutione directa secundum Bald. quem de hac materia vide plenius hic.

a *Ad declinandam.*] i. ad euitandam.

b *Legem Falcidiam.*] l. dolo bono, & est similis dolus, vt in auth. vt hæc ma & auth. in prin. coll. 7.

c *Reliquisse.*] in testo, quod faciunt, postquam redierint. Nam instantes non possent testari, vt ff. de testa. l. eius in prin.

d *Valere*] sed nonne superfluit hæc per illam in co. l. nulli. R. non: quia hæc in institutione, illa in singularib. relictis.

e *Simili modo*] & hoc videtur superfluum per l. in cod. id quod pauperibus, sed & illud de singularibus relictis. Sed licet euitetur hoc modo Falcidia iure institutionis an euitetur Falcidia iure naturæ, vt possit exhæredari filius, vel præteriri? Respon. non, nam qui vult Deum instituere, & filium exhæredare, alium pro consilio, quærat, & recipiat, non Augustinum. 17. q. 4. c. si.

f *Degere.*] vbi de late. dubitabatur, sic & in co. l. nulli. §. fin autem persona & §. quid si testator, & arg. ff. de condi. & demon. l. quæ conditio §. cum ita.

g *Sed mouentium.*] quid de immobilib. certe idem eadem ratione.

h *Minui.*] sic & Deus potest hæres institui. vt in auth. de eccl. tit. §. si quis in nomine, coll. 9. & ei legari, vt ff. ad legem Falcidiam. l. 1. §. ad municipium. Idem de aliquo sanctorum, vt in auth. de eccle. tit. §. si quis autem vnum sanctorum, &

1 † al. scripserit al. ad scripserit.

2 † Ptochium

Si captiui instituantur, heredes, vel pauperes, valet institutio, & venit distribuenda sine quartæ deminutione. h.d. secundum Iac. But. Vel sic. Valet institutio facta de captiuis, vel pauperibus, in genere, nec vitiatur propter incertitudinem. Et in primo casu capit episcopus hæreditatem, & distribuit. In secundo vero casu, si in hoc loco sit aliquod hospitale pauperum, pertinet ad illud, & si sint plura pertinet ad pauperes. Si vero nullum, idem quod in primo casu, ut episcopus capiat tanquam hæres & distribuat alienando mobilia reseruando. Et si nominata esset certa persona, uel locus, ad illum pertinet, nec episcopus aliquid agere debet, nec debet aliquam utilitatem sibi appropriare de talibus relictis. Paulo de Castr.

Imperator Iustinianus A. Ioanni P.P.

L E X XLVII.

SI quis ad declinandam [a] legem Falcidiam, [b] cum desiderat totam suam substantiam, pro redemptione captiuorum relinquere, eos ipsos captiuos subscripserit [1] † hæredes, ne videatur, quasi incertis personis hæredibus institutis, iudicium suum oppugnandum reliquisse: [c] sancimus eiusmodi, & talem institutionem pietatis, intuitu valere, [d] & non esse respuendam.

Sed & si pauperes quidem scripserit hæredes, & non inueniatur certum ptochotrophium, [2] † vel certæ ecclesiæ pauperes, de quibus testator cogitauerit, sed sub incerto vocabulo pauperes fuerint hæredes instituti, simili modo [e] & huiusmodi institutionem valere decernimus.

Et si quidem captiuos scripserit hæredes ciuitatis, in qua testator larem fouere, ac degere [f] noscitur, episcopus, & œconomus hæreditatem suscipiant, & omnimodo in redemptionem captiuorum, procedat hæreditas, siue per annuos reditus, siue per venditionem mobilium, siue se mouentium [g] rerum fit, nullo penitus ex hoc lucro, vel œconomo, vel episcopo, vel sacrosanctæ ecclesiæ relinquendo. Si n. propter hoc à speciali hærede recessum est vt non Falcidiæ ratio inducatur, quomodo ferendum est hoc, quod in sacrum * venerit, per Falcidiam, vel aliam occasionem minui? [h]

¶ Vbi autem * indistincte [i] Pauperes scripti sunt hæredes, ibi xenonem [k] eius ciuitatis omnino hæreditatem nansisci censemus, & per xenodochum, in ægrotantes fieri patrimonij distributionem, secundum, quod in captiuis constituimus vel per redituum annalium erogationem, vel per venditionem rerum mobilium, vel sese mouentium, vt ex his res immobiles comparantur, [l] & annuus victus, ægrotantibus accedat. Quis enim pauperior est hominibus, qui & inopia tenti sunt & in xenone repositi, & suis corporibus laborantes, necessarium victum sibi non possent afferre? Licentia [m] omnino danda & in priores [n] & in secunda [o] specie, & actionem mouere, & debita exigere, [p] vt in captiuos, vel in ægrotantes consumantur. Si enim hæredum eis, [q] & ius, & nomen dedimus, sine [r] Falcidiæ tamen legis emolumento, ne cesse est eos debita exigere, & creditoribus respondere. Sin autem [s] ampliores in ciuitate xenones, vel ptochotrophia sint, ne incerta videatur pecuniarum datio, [t] tunc ei xenoni, vel ptochotrophio, qui pauperior [u] esse dignoscitur, easdem res, vel pecunias assignari sancimus, [3] † hoc videlicet discutiendo à viro reuerendissimo

in his omnib. casib. videtur cessare Falcidia, cum ad pias causas sint relicta, vt in auth. de eccle. ti. §. si autem hæres, & sic corrigitur lilla ff. ad legem Falcid. l. 1. § ad municipium quæ permittebat detrahi Falcidiam de legato relicto Deo. Vel aliud quando Deo, aliud quando relinquitur ad piam causam. Alij vt Al. & R. dicunt, quod tunc demum cessat Falcidia in legato ad pias causas relicto, quando hæres fuit contumax in soluendo, & sic intelligunt dictam auth. de eccl. tit. §. si autem hæres coll. 9.

i *Indistincte.*] alias indiscrete.

k *Xenonem.*] quasi hæredem & hoc quando est vnus xenon, & alius non dicat spectare ad se hæreditatem

l *Comparentur.*] hoc est plus in pauperib. quam in captiuis, quod ibi non emuntur aliæ possessiones.

m *Licentia.*] omnino danda. s. episcopo vel xenoni, quos quasi hæredes dicimus.

n *Et in priore*] Vbi captiui sunt hæredes scripti.

o *Et in secunda*] vbi pauperes.

p *Exigere.*] scilicet episcopum.

q *His.* s. episcopis, & œconomis.

r *Sine Falcidiæ.*] Est ergo hæres nomine, sed non re, vt not. ff. de fideicom. hære. §. restituta, & ff. de for. l. pen. Hodie etiam si certa persona instituatur, cessat Falcidia in relicto ad pias causas, vt inf. dicitur.

s *Sin autem ampliores.*] idest plures.

t *Datio.*] idest relictum a testatore, vt detur.

u *Pauperior.*] Et prodest paupertas, vt hic & ff. de trans. l. cum hi. §. in persona. & §. si in annos, & inf. de oper. lib. l. 1. & ff. man. l. si procuratorem, §. si ignorantes, & in auth. de eccl. ti. §. si quis autem vnum sanctorum, coll. 9. & vilitas prodest, vt ff. qui, & à q. l. si quis habens arg. contra in auth. de testamen. §. sancimus. col. 7.

* Quod receptum, aut inuenit re... ... relinquitur.

La rò est ch quanti limiti relicta non minuantur per legem Falcidiam, vetatur n re... sacrarum diminutio. Goth.

† Dic quod iste ver. & vers. seq. videntur hodie correcti per text in § si quis autem pro redemptione, in auth. de eccle. ti. vbi dicitur indistincte quod est in arbitrio episcopi quod velit tale relictum distribuere, quod seruant epi de consuetudine, vt dicit Bart. hic.

3 † al. consumus.

col. 7. & fere in omnibus delictis, vbi grauius ex vno delicto punitur ignobilis, si ue vilis, quam nobilis, vt ff. de inc. ru. nau. l. Pedius. & de pe. l. capitalium § si. & ad l. Corn. de fal. l. 1. in fi. & inf. ad leg. Fla. de pla. l. fi. & inf. vt nemo t priu. ntu. l. 2. circa princ. Ac. Go.

† Vide plenè p An. Aret. § 1. inst. qui & ex q. cau. & ibi etiã Christoph. Porc. & Ias. in suis additioni. & Bart. in l. illicitas § 6. ff de off. præsi.

a *Antistite.*] i. episcopo.

b *Sanctionem.* sup. eo. in princ.

c *Consenserint.*] Nota ali poenã puniri, quia consensit malo, vel quia non corrigit malum, ac si ipse faceret. ü inf. de comet. & mer. l. 2. & in decret. 2. q. 7. c. negligere.

d S*I captiui.*] Hec est in auth vt cũ de app. cog. § si vnũ de prædictis. coll 8.

e *Seu cognati.*] alicuius captiui redemptionem &c.

f *Et si.*] i. quamuis.

g *Capitalis.* Nota ergo quinq; specialia hic. Primum, quòd valeant legata, licet nõ valeat testamentum, regulariter contra: vt infra de fid. l. cam quã. Secũdũ, q̃d q̃ aufertur indigno, applicatur ecclesiæ, sed regulariter cõtra: vt j. de ijs qui vt ind. l. hæreditas. Tertium, q̃ qui non est cãs, tẽ captiui alienat, legis authoritate permittente, regulariter contra: vt ff. de ac re. do. l. traditio. Quartũ, quia min. 18. an. non pateat huius l. poenam cum alias regulariter etiam impuberes doli capaces ea de lict s teneantur, vt ff. de obl. quę ex delic. § pe. Quintum, quia maior. 18. ann. in minor. 25 an. non restituitur regulariter contra. vt ff. de mino. l. 1.

h *Expendenda.*] Chæred. ... .

i *Redimere.*] super sedeant. loquitur forte de his, qui veniunt ad successionem: nec enim defertur successio cuilibet redimenti, vt in furiosi lib. vt inf. in auth. liberi.

k *Accipiuntur.* Sicq; concordat cum iure

locorum antistite,[a] & sub eo constitutis.

¶ Sin aũt nullus xenon in ciuitate inueniat, tunc scd̃m de captiuis sanctionem[b] pro tẽpe oeconomus sacrosanctæ ecclesiæ, vel episcopus hæreditatem accipiat, & sine falcidiæ ratione pauperib. qui in ciuitate sunt, vel penitus mendicãtibus, vel alia sustẽtatione egentibus eædem pecuniæ distribuantur.

¶ Hæc tñ oĩa locũ hr̃e sancimus, qñ non certi xenonis, vel certi ptochotrophij, vel certæ ecclesiæ nominatio, à testatore subsecuta est, sed incertus est eius sensus.

¶ Sin autem in personam certam, vel in certam venerabilem domũ respexerit, ei tantummodo hæreditatem, vel legatũ cõpetere sancimus, nulla Falcidia nec in hac parte intercedente. In omnibus autem huiusmodi casib. coelestes iracundias sacrosanctarum rerum administratores expectant, si qualecunq; lucrũ ex huiusmodi gubernationib. sibimet acquisierint, vel in hoc committi ab alio consenserint,[c] & non grauissima poena, & interminatione, quòd perperam factũ est, studeant corrigere.

IN AVTHENT.

¶ Vt cum de app. cog § si vnum de prædictis. collat. 8. constit. 11.

Negligens redimere testatorem, vel cognatum à carcere, eius successionem sperare non debet: quia applicatur ecclesiæ, expendenda in redemptionem captiuorum solũ *mis alijs capitulis testamenti, parcitur tamẽ minori 17. ann. & qui propriam non habet pecuniam, potest uendere res captiui pro ipsius redemptione, qui cogitur habere ratum. h. d. Bal. vel sic. Sperans hæreditatem alicuius ex testãtõ, vel ab intestato, si non redimat eũ de carceribus, cum põt, & ibi ille moriatur, priuatur eius successione, & deuolutur ad ecclesiam distribuendam in redemptionem captiuorum. Pau. de Cast.*

S I* captiui[d] alicuius liberi, seu cognati[e] redemptionẽ eius neglexerint; non solum exhæredari possunt, sed etiam lege denegabatur eis successio: & si[f] fuerint scripti hr̃des,[g] † tantum valeat testamẽtũ in alijs capitulis.

¶ Hæc ergo successio defertur ecclesiæ ciuitatis eius, expendenda[h] scilicet in captiuorũ redẽptionẽ. Multò magis, si extraneos instituerit, qui redimere[i] supersedeant: Excipitur minor 18. annis.

¶ Qui aũt redimere studẽt, si proprias non habeat pecunias, super quibuslibet rebus ipsius, in eam cãm rectè contrahunt, etiam si minores 25. annis sint, maiores tamen 18. qui tamen pro maiorib. 25. hic accipiuntur.[k] Et captiui si reuersi fuerint, coguntur habere[l] ratum contractum. eadem pœna est parentum, si redemptionem neglexerint liberorum.

* *Testamenta facta super peculio quasi castrensi clericorum, non subiacent querelæ inofficiosi. h. d. subiacent tamen conditioni ex lege, vsq; ad legitimam debitam filiis, & parentibus vt sup. eo. auth. presbyteros. quam quidam hoc legunt. Bald.*

Longobardorum.

l *Habere ratum.*] Nã quod legitimè est factum, rescindi non debet: vt inf. de admi. tut. l. lancimus. 1.

m C*Vm lege Leonina.*] quã habes sup. e. ti. l. sacrosãctæ.

n *Addito.*] l. eadem l. in fin.

o *Debeant.*] i. possint.

p *Exorta.*] Et similẽ habes solutionem, vt non possint expugnari per querelam: vt inf. de inof. testa. l. si. § in his itaq; & inf. qui test. fac. pos. l. fi.

q *Secundum leges.*] i. fm legum sollenitates, vt sup. ti. j. l. gñali.

r *Elogia.*] id est testamenta.

s *Super his.*] s. peculijs.

t *Subiacere.*] hodie huiusmodi peculia, idest testamenta super his peculijs facta videtur subiacere querelæ, vt in auth. vt cũ de ap. cog. § & hæc q. dẽ de parentũ. coll. 8. & sup e. aut. presbyteros: quam quidam hic

*De intel. huius auth. vi Lud. Bologni in l. 4. § Cato. nu 115 et 124 de uer bo obli.

† *Captiuus de iure testari põt & postea liberatus moritur intestatus, an succedet mõ eccl'a sed p ximus, quia redemptionẽ captiui neglexerit, quia ipse ingratitud nõ ni determinisse si non est in vita cõquestus. l. vt inf. de re a donat. quod si in captiuitate moritur in test vel bo na eius pote applica vi Ilor pa. tat Resus. in procem. const gl 5. n. 38 D. Gotho f.*

Idem A. Ioanni P.P. LEX XLVIII.

C Vm lege Leonina[m] viris reuerendissimis episcopis, & presbyteris, & diaconis peculium habere quasi castrense concessum est, eo addito,[n] vt in ipso testari possint: dubitabatur, si hmõi testamẽta debeãt[o] de inofficioso querela expugnari, cũ de oib. personis quę hmõi peculium meruerunt, eadem fuerat qõ exorata.[p]

¶ Sancimus itaq; viris reuerendissimis epis, & & presbyteris, & diaconis, q̃ tale peculiũ id est quasi castrẽse possidẽt, super ijs tantummõ reb. q̃ quasi castrensis peculij sunt; non solũ vltima condere fm leges[q] elogia[r] licere (quod ex Leonina constõne descendit) sed ẽt eorum vltimas volũtates sup his[s] tantũmõ habitas, de inofficioso q̃relę minimè subiacere.[t] D. No. Feb. 532.

Clerici confessione, vel pacto possunt renunciare priuilegio fori, ne decipiant contrahentes, & valet renunciatio, nisi contra eam sit lata

hic legunt. Vel dic vt ibi diximus, vt in auth. presbyteros. Item in episcopo aliter ratione corrigitur hæc lex, quia cum hodie sui iuris sit, vt sup. eo. auth. sed episcopalis, non potest habere peculium: vt inf. de inof. testa. l. fi. Nec tamen testari potest, nisi de his rebus, quæ dicuntur sup. eod. authen. licentiam. Accursius.

Si quis.] Casus in terminis talis est. Mutuauit pecuniam cuidam sacerdoti, & conuenit quod renunciaret priuilegio suo, seu foro: ut nimirum coram alio iudice responderet, seu solueret: quæritur, nunquid sibi præiudicet? Et videtur, quod sic. h. d. primo. sed instatur quærendo de ratione. Respo. Imperator, quod duplex est ratio. Prima: quia clericus nõ debet decipere contrahentes secum. Secunda, quia regula iuris est, quod vnusquisque potest renunciare iuri introducto pro se. Sed vlterius instatur, nunquid habeat locum in prætextu confessionibus, seu renunciationibus? Respondetur quod sic nisi in contrarium lata sit sententia, vel amicabiliter sit compositum. Bald.

a Si quis.] scilicet clericus, vel alias priuilegiatus.

b Licere ve. ire.] imo videtur licere, vt ff. de tuce. om. iu. l. si conuenerit, quæ est contra. Sed hic fuit pactum in scriptura redactum, ibi non. vel non valet vt infra de pa. l. hoc pactum, quod bona fide, &c. vel illa in actione, hæc in reo. Et hoc non valet, vt ff. de re. iu. l. non dẽt actori. Tu distingue, an velit per pactum iurisdictionem prorogare, quod non potest, nisi sit conte. vt ibi: an euitare, quod potest, vt hic. Est autem hæc regula in multis casibus quos dic, vt infra de pacl. si quis in conscriben-

*Hæc lex non procedat hodie in clericis: qui non possunt priuilegio fori renunciare. c. si diligenti. extr. de fo. comp.

*Quilibet foro suo renunciare potest, modo sit non litigator à sua re est...

*Hæc ex est canonizata 36 q. 1 generaliter. et ad eã pertinet scribit Cyr. in epist. 9. ne quis frater excusetur ad tutelã vel curã clericos...

lata pronunciatio, vel facta transactio hoc dicit. Bal. Vel sic: Licitum est cuique renunciare iuri suo. hoc dicit secundum Bartolum.

Iidem A. Ioanni PP.

LEX XLIX.

SI quis[a] in conscribendo* instrumento sese confessus fuerit non vsurum fori præscriptione propter sacerdotij prærogatiuam: sancimus non licere ei aduersus sua pacta venire,[b] & contrahentes decipere: cum de regula sit iuris antiqui, omnes licentiam habere ijs, quę pro se indulta sunt renunciare.* Quam generalem legem in omnibus casib. obtinere sancimus, qui[c] nec dum per iudicia'em sententiam, vel amicabilem cõuentionem sopiti sunt. D. Kal. Sept. 532.

Personæ hic enumeratæ habent immunitatem a tutelis, & curis, vt vacare ant diuinis ministeriis: qua causa cessante, cessat effectus. Vel sic clerici in sacris ordinibus constituti, & etiam: monachi (licet non sint clerici,) sunt immunes ab onere tutelæ, uel curæ, vt inuiti non cogantur suscipere, dummodo clericaliter viuant, & ecclesiæ deseruiãt propter quod datur eis hoc priuilegium, ideo, cessante causa cessat effectus, & ad hoc simeter allegat ... Pau. de Castr.

Idẽ A. Ioanni P P. LEX L.

GEneraliter* sancimus, omnes viros reuerẽdissimos episcopos, necnon presbyteros, diaconos, & subdiaconos, & præcipuè monachos (licet non sint clerici[d]) immunitatem ipso[e] iure omnes habere tutelæ siue testamentariæ, siue legitimæ, siue datiuæ:[f] & non solum tutelæ eos esse expertes sed etiam curę; non solum pupillorum & adultorum, sed & furiosi, & muti, & surdi, & aliarum personarum, quibus tutores, vel curatores à veteribus legibus dantur.[g]

¶ Eos tamen clericos, & monachos huiusmodi hře beneficium sancimus, qui apud sacrosanctas ecclesias, vel monasteria pmanent, nõ diuagãtes,* neq; circa diuina ministeria desides: cũ pp hoc ipsũ bñficiũ eis indulgemus, vt alijs oib. derelictis,[h] Dei oĩpotẽtis ministeriis ĩhęreãt.

¶ Et hoc non solũ in vetere Roma vel in hac regia ciuitate, sed & in omni terra, vbicunq; Christianorum nomẽ colitur, obtinente sancimus.

IN AVTHEN.

¶ De san. epis. §. Deo autem amabiles. coll. 9. constit. fin.

Illi, qui non coguntur ad tutelam, sed sponte recipiuntur ad ipsam, debent voluntatem suam intra quatuor menses declarare inscriptis, h. d. Bald. Vel sic: Ad legitimam tutelam volens admittitur clericus, nisi sit episcopus, vel monachus. Salic.

PResbyteros, diaconos aut subdiaconos[i] iure cognationis, ad tutelam, vel[k] curam vocatos, suscipere permittimus; * si tamẽ intra qua-

quòd non. Sed nunquid est verum de curis non solum adultorum, sed furiosorum, prodigorum, & cæterorum? respon. quòd sic. Sed instat quærens, pone quòd quidam sunt clerici vagantes per mundum: nunquid illi gaudent priuilegio? Respon. Imperator, quod non. Quarto instat quærens nunquid prædicta habeant locum in ciuitate Romana, & Constantinopolitana? Respond. Imperat. quod sic in omni loco, vbi Christus colitur. Bal.

d Non sint clerici.] quia sunt hoĩes, vt in auth. de mon. §. 1. & §. si autem exorem. col. secundum quosdam. sed tu si pqui ... cos non esse hoĩes ex authen. præallegata, reperies. Tu dic, non sunt clerici: ... non.

e Ipso iure.] nam & si intra cõstituta spa quinquaginta dieru non se excusent, tñ non pręiudicant sibi ... vt institu. de excu. tu. §. qui autem ex causa. & vt infra de appel. ciues & incolę, secundũ ... tem non possent esse, nisi legitime ... & monachis qui nec legitimi esse possunt, vt in authen. ea §. Deo amabiles autem. col. 9. vnde lege h. c. auth. presbyteros.

f Datiuæ.] quæ datur à iudice.

g Dantur.] vt prodigo, & illis, qui suis rebus superesse non possunt, vt in auth. eod. §. Deo autem. & in ... in auth. lege, q̃ incipit, presbyteros.

h Derelictis.] Sic et ... cessante causa cessat & effectus, sic & infra de haere. l. 1. & ff. de mi. l. 1. & de mi. ... & sup. eod. authen. ... & authen. si seruus ... & infra ... de excusa ... & ff. de excusa. ... pen. argum. contra ... de postu. l. prima. §. sextum. sed ibi ad ...

*Hyeron. ad Rusticum ... esse quod dicere ... monachus ... facit in ver bib 16. q. 1. si cupis. Sicut piscis sine aqua caret vita ita sine monasterio monachus. 16. q. 1. c. placuit. Duplex e opus monachi, aut diuinis vacare seu ... aut opera manuaria ... No. ... 34 ...

+ Vide Cuiac Nouell. 123.

imo usq; ad hæc est finalis causa:

i Presbyteros Subdiaconos. Hic no. q his solis, qui sunt in sacris ordinib. cõstituti, datur imm. ... ergo inferiorib. denegatur: cõpelluntur ergo ... exorcista, & alij esse tutores? Se ... possunt ... non testamentaria, vel dat ... vel monachus, nullo modo, vt inf. eo. auth. in fi. & in auth. vñ hec sumitur. § Deo amabiles. coll 9.

k Vel curam.] loquitur de cura furio. ... vel pro ... per l. xij tab. vocantur agnati vt infra de cura. furiosi.

per verba, ad verbum, & quæ hic desunt, ib. suppl. b. s.

Qui.] scilicet casus.

GEneraliter.] Diuiditur in tres partes. Primò, ponit dictum suum, sed statutum. secundo decla. ... Tertio pro... Secundo ibi, eos tamen. Tertio ibi, & hoc non so... Bald. ¶ Casus in terminis talis est. Quæritur ab Imperatore, an qui clerici sunt diaconi, & alij subdiaconi, vel cæteri clerici, nunquid compelluntur subire tutelas, vel curas eis delatas? Respond. Imperator,

a Si

tuor menses, ex quo vocari sunt, apud iudicem competentem in scriptis declarauerint talem administrationem propria se voluntate suscepisse.

¶ Si quis autem sic fecerit,[a] nullum, ex hoc præiudiciũ circa alienam tutelam, vel curam patiatur.

¶ Episcopos autẽ, vel monachos tutelã alicuius personæ subire non permittimus.

Idem AA. Ioanni P.P.

LEX LI.

SAncimus,[b] neminẽ omnino, neq; curialem,[c] neque taxeotam, episcopum aut presbyterũ de cętero fieri: nihil attinente aut attingẽte hac lege eos, qui ante eam huiusmodi sacerdotio digni habiti sunt: de cætero verò neminẽ omnino, q supradictæ sit fortunæ, ad prædictas cõsecrationes ascendere: & maximè si & iã antea ministrauerat, aut taxeotis seruierat iussionib. cum. n. qui enutritus est in executionib. vehemẽtibus (seu asperis,) & his, quæ ex ea re accidunt, peccatis, non vtiq; æquum fuerit, modo[d] quidem & illico esse taxeotam, & buleutam, & facere omnium acerbissima, mox autem sacerdotem ordinari, de humanitate innocentia exponentẽ dogmata. præterquam si[e] ab infantia, & nondum quidem ephebia excedente ætate, ei contigit inter reuerendissimos monachos connumerari, & morari in eo ipso schemate.[f] tunc enim permittimus ipsi, & presbyterum fieri, & ad episcopatum venire, cum sit manifestum, si multaq; tale qd euenerit, & dignus sacerdotio apparuerit, q confestim licentiam habebit manere in episcopatu, & ministrare, dummodo quartã[g] partem suæ substantiæ vniuersæ præbeat decurionib. & fisco (secũdum nuper[h] de quarta parte positã à nobis legem) aut soli fisco, si quidẽ taxeoticæ fortunæ ei esse contigerit. Si vero & in reuerendissimis archimãdritis cęleat & manserit inter ipsos, & hoc ẽt mõ damus fortunæ liberationẽ, quartã & tunc partẽ suę substãtię (vt prædiximus) præbituro. aliter autẽ neq; illi ordinari concedimus, neq; ordinato tale qd agere permittimus. Sciente tua excellentia, quia hęc obseruari dẽnt ab oĩb. Deo amabilib. episcopis, pęnam expectaturis circa ipsum sacerdotium, si quid tale fecerint: pręter id, q etiam nec ipse ordinatus sacerdotio fruetur, licet fuerit antea in aliquo gradu sacerdotij ordinatus, sed inter priuatos redigetur, & ministeria[i] exequet, quib. subiacebat prius. Quę oĩa obtinere in futurum volumus tẽpus: quoniã nunc primũ à nobis inuenta sunt, non pertinente vllo mõ hac lege (vt diximus) ad eos, qui semel hac dignitate sacerdotali decorati sunt: sed licentia habẽtib. ipsis per substitutos ministrare iuxta Theodosij, & Valẽtiniani piæ memoriæ cõstõnẽ,[k] quę ad Thomã rescripta est.

Ad hæc & illud iustum esse, & obtinere, & in vsu esse sancimus, q positũ ab initio, & vsu obseruatũ, nescimus, quomodo mõ in dissuetudinem abijt. Meminimus. n. nos in Arcadij & Honorij piæ memoriæ constõnem[l] incidisse, volentem, clericos, si neglexerint suũ ordinẽ, & in qualem cũque armatã militiã transierint, vel depositi à Deo amabilib. episcopis, militare ausi fuerint, in eã quidẽ ipsos militia adepta, tradi vero ciuitatũ curijs ministraturos in posterũ publico, qũ & Dñi Dei seruitio, quãdiu militarunt, se abdicauerunt. Quæ oĩa obtinere ex hac nostra sancimus lege, iubentes, ipsos statim & confestim ciuitatis illius, ex qua sunt fieri curiales: nisi vehementer curialib. abundet ciuitas: quo casu vicinæ,[m] vel vlterioris ẽt vsq; ad vnã prouinciã alterã, vbi maximè curialiũ constituta est penuria. Si vero latitãtes[n] (vt probabile est) fiant, licentiã damus curialib. statim ingredi res eorũ, eorũ bona detinere, & satis sibi secundũ legẽ inde facere. Hæc igitur super reuerẽdissimis clericis cuiuscũq; gradus obtinere in perpetuũ sancimus, & in his, q̃ iã perpetrata sunt obtinere legẽ eã volentes, q̃ & prius erat. Qm aũt & quandã constõnẽ[o] inuenimus de monachis dissentientem & volentẽ ipsos non relinquere propria monasteria, neq; turbare ciuitates, q̃ & ad quoddã sancitam esse tempus quidã suspicantur: oportet, existimauimus occasionẽ inde accipientes, perfectionẽ & in oẽ tempus ẽt hoc reformare: ita vt nemini de cętero reuerendissimorũ monachorũ licentia sit, tale quid agere, & relinquere quidã monachicũ habitũ,[p] circumcingere aũt qualem cũque militiam aut cingulũ, aut dignitatẽ eorũ, qui in iudicijs versantur, sequi vitam, & Dei seruitio humanas occupationes preferre, aut cognoscere, illo, qui tale qd fecerit, dãdo cu-

tiæ

a *Si quis autem sic fecerit* id est si declarauerit hoc intra quatuor menses, ergo si non fecerit, hoc præiudicat in alios secundum Pau. sed Py. Ir. & Azo. & nõ contra & dicit, si q's aũt sic fecerit, i. si ita tutelam suscepe it solẽniter, nec. n. ea aliter suscipere debet, nullam ex hoc &c. vt inf. de excu tu. l. voluntariæ & inf. de ijs qui spon. pub. mu. sub. l. 2. & 3 lib. 10. sus nunquid susce tio vnius excusat ab alijs, vt alias tres tutelę excusant, vt in fin. de exc. tu. §. item tria. & iũ. sic, sed m P. Sed. tu dic suum priui legium excusare eũ, nõ susceptionem huius. sed per hanc susceptionem renunciatũ non videtur priui legio, vt dictum est.

b Interpretatio Contij.

c *Distin. 51. 53. Nouel.* 123 c. 15.

d Hinc illud Hieronymi *ad Oceanum*, Heri cathecumenus, hodie pontifex: heri in amphiteatro, hodie in ecclesia: vespere in circo, mane in altario: dudũ fautor histrionum, nunc virginũ consecrator. *ad de qua notant ad Nou.* 123 c. 1. *inf. & l.* 3. §. 2 *ff. de muneribus*, Heri, seruus, hodie liber tus.

e *Nou.* 6 *col.*

f Id est habitu Plautus *in Amphitr.* Nunc hoc ... nos ... Quod ego huc processi sic ... ma.

g Nota de quarta bonorum decurionis applicanda fisco.

h Id est anno 538 *l. vlt. inf. quando & quib. quarta pars, ad de Nouell 6 c. 1.*

i Id quib. l vlt. *inf. de decurionibus*.

k *L.* 21 *sup. eod.*

l *L.* 12 *sup. eod.*

m *Add. l.* 16 §. 1 *sup. de sacrosanct.*

n Nota pęnam latitantis curialis.

o Forte *l.* 29 *l.* 53 §. 2 *sup. eod.*

p μοναχικὸν σχῆμα. *Nouell. 5 cap. 6.* Ex Nouella Leonis huiusmodi desertor nõ datur Curiæ, sed ae

riç ciuitatis illius, aut illius, ex qua est, aut etiam alterius, vt prædictum est, & si quidem locuples sit etiā pecuniaria subiturus munera: sin minus, corporalia munera, & hic licentiā danda curijs, (vt prædiximus) si inuisibiles [a] fiant, occupare bona, & sibi ex his satisfacere ſm legem. In omnibus autem casibus, in quibus accipere ex his curias iubemus causis, volumus mediam quidem horum partem curiales suscipere non in auro, sed immobili possessione, vel quæ sub sit, vel quæ sit comparanda scd'm prius à nobis emissam legē: aliam verò dimidiam generali mensæ tuç excellentiç inferri, vt tuus etiam thronus prouideat vigilanter, ne quid tale (commissum) lateat: sed, simulatque quid factum fuerit, conueniens super hoc fiat medela præterquam si [b] nunc ipsi vltrò & sponte militiam reliquerint, vel simpliciter quòd habent schema, & ad monachicam rursum seriò & verè reuertantur vitam, & inter reuerēdissimos clericos connumerari festinent. Si enim hoc fecerint intra annum vnum ab hac lege lata remittimus eis pęnam, sufficere ipsis ex exercitio putantes emendationem. Hæc autem obtinere in sequens volumus tempus, neque illos extra dictā relinquentes pœnam, quotquot à nostro principatu monachi facti, tale quid fecerunt. id enim, quod præcessit, [c] simul quidem ob humanitatem, simul etiam tempus verentes, dimittimus, quando nihil diserte statutum monasterium prius erat.

¶ Item illud statuimus, siuè pater, siue mater, siue alius quis ex defectu liberorum institutione aut sub [illegible]onem [d] induxerit quibusdam siue masculis siue feminis, hi aūt ad nuptias venire ꝓpter conuersationis nō elegerint modum: rescindi ea [illegible]nes aut substitutiones, & habere ipsos potestatem, in quem voluerint modum, pium tamen, quę inde proficiscuntur, consecrare, & aut consumere superstites, aut relinquere morientes, sicut & si, sub conditione liberorū susceptionis, [e] ipsis quid relictum fuerit: oportet & hoc ipsum habere eos, liberos suscipere minimè coactos. Eadem quoq; legis positionē & in mulierib. virginitatem [f] professis, & vxores ducere omnimodo prohibitis reuerendissimis clericis extendimus & reponimus, & hanc gratiam Deo pro nostris temporibus dignam referimus.

Ad hæc sancimus siue vir ad solitariam vitā venire voluerit, siue mulier, viro derelicto, ad exercitationem monachicam venerit: ne hoc dāni causam præbeat: sed vt sua omnimodo recipiat: ita vt liceat vxori, & dotem recipere suā, [g] & propter nuptias donationem ei, qui cum ea habitauerat, & quod inde venit lucrum, non secundum eam, quæ per repudium fit, disiunctionem vindicare, aut manere apud eum, qui non diuertit, sed secundum quod in casum [h] mortis factum est pactum, quasi videatur is, qui diuertit à communi alterius cōuictu, mortuus esse in alteri ius contubernio, cum cohabitanti sit omnino inutilis. [i] quicquid autem in dotalibus instrumentis receptum fuerit ex pactis in casum mortis, id debitum intelligatur, non audente muliere ante anni lapsum in aliud respicere matrimonium, propter [k] generationis (aut seminis) incertitudinem, sed si quid tale futurum sit, statum mitti diuortium, quod idcirco bona [l] gratia vocatur, ab ea, quæ conuersionem non eligit, persona, atque ita agat, quod voluerit lucris (vt antè dictum est) ad ipsam pertinentibus sanè eo, quod lucrandum esset ex tali causa, omnimodo, si & in prioribus nuptijs vel vir vel mulier mansissent, communibus liberis ex eo matrimonio natis si qui fuerint, conseruando. D. 15. Cal. Decemb. C P. post Coss. Lampad. & Orest. anno 11. 452.

Raptores mulierum hic descriptarum puniuntur pęna capitis, & omnium bonorum amissionis, et deprehensi in crimine possunt ab iis quorū interest, occidi: &, si aufugerint, debent capi, & remitti ad locum delicti, post probationes legitimas puniendi. Eadem pœna puniuntur, qui eis tempore rapturæ auxilium præstiterunt, sed conscijs, & ministris licet capite puniantur, bona non adimuntur. Bal. Vel sic: Mulierum Deo dedicatarum raptores capite puniuntur, etiam si mulieres fuerint volentes: bonaq; eorum, quo ad proprietatē monasterio, uel ecclesiæ ipsarum applicātur, usufructus autem ipsis mulierib. debetur, & in flagranti crimine reperti à personis hic nominatis possunt occidi impunè, sociantesque ipsos, conscii, & ministri pœna hic scripta sunt puniendi. d. Salicet.

Idem

---

vocatur ad monachismum. *Nouel. Leonis.* 9. 8.

a εἰ ἀφανεῖς γίνονται. id est si lateant. *l. 7. ff. quib. ex c. m. in poss. e.* Alio certè sensu illud Luce 24. ver. 31. ἄφαντος ἐγένετο, accipiuntur.

b Mora purgata nō nocet *l. 7. ff. de in integ. l. 135. ff. de verb. obli. l. 105. ff. de solutionib.*

c *V. l. 9. inf. de legib.*

d Substitutio precaria facta sub conditione. Si sine liberis hęres institutus decesserit, hærede transeunte in clerum aut monasterium fit irrita.

e Demus filio aliquid relictum à patre sub ea conditione *Si liberos susceperit.* Demus filium clericum fieri & ita spem implēdę conditionis amittere an debebitur legatū? vtique. Remittitur enim clericis conditio suscipiendorum liberorum. Quando legati petitio erit? Statim ab ingressu monasterii *adde Nouel.* 123 *c.* 37 *in fi.*

f Quod ius est in conditionibus liberis masculis religionem aliquā profitentibus appositum, idem extenditur ad fęminas.

g Sensus est Viro monasterium ingrediente, dos vxori & lucrū ex donatione propter nuptias (de quo conuenit, in casum mortis non diuortii) redditur, nisi ipsa solitariam vitam profiteatur.

h Professio monachismi seu monachatus morti magis comparatur quam diuortio. *l. 56 inf. eo Nouel.* 22. *c.* 5. Ideoque quod pacti sunt coniuges in casum mortis, locum habet in casu monachismi.

i Etiam ratione habitationis quod non est in clericis *l. 19 sup. eo.*

k *L. 11. ff. de his qui notant.*

l *Nouell.* 22 *c.* 4.

a Ra

Idem A. Hermogeni Magistro officiorum.

LEX LII.

RAptores virginum [1]† * vel viduarum, vel diaconissarum, [a] quæ Deo fuerint dedicatæ, pessima criminum peccãtes, capitis supplicio plectendos esse decernimus: quod non solum ad iniuriam hominum, sed ad ipsius omnipotentis Dei irreuerentiam [b] committitur.

¶ Qui itaque huiusmodi crimen commiserint, & qui eis auxilium tẽpore inuasionis, præbuerint, vbi inuenti fuerint in ipsa rapina, & adhuc flagrante crimine deprehẽsi à parentib. sanctimonialium, virginum, vel viduarum, vel diaconissarum, aut earũ consanguineis, vel tutoribus, seu curatoribus [c] conuicti [d] interficiantur.

¶ Si autem post commissum tam detestabile crimen, aut potentatu raptor se defendere, aut fuga euadere potuerit: in hac quidẽ regia vrbe tã viri [2] † excelsi P.P. quã gloriosissimus præfectus vrbis: in prouincijs autem, tã viri eminentissimi præfecti prætorio per illyricum, & Aphricam, quam magistri militum, per diuersas nostri orbis regiones, necnon vir spectabilis [e] præfectus Ægypti, & vicarij, & proconsules, & nihilo minus viri spectabiles duces & viri clarissimi rectores prouinciarum, necnon alij cuiuslibet ordinis iudices, qui in locis illis inuenti fuerint, simile studium cum magna solicitudine adhibeant, vt eos possint comprehẽdere, & cõprehẽsos in tali crimine, post legitimas & iuri cognitas probationes, sine fori præscriptione, [f] durissimis pœnis afficiant, & mortis condemnẽt supplicio.

¶ Bona aũt eorũ, si hoc commissum fuerit in sãctimonialẽ virginẽ, quæ vel in asceterio, vel monasterio degit, siue eadẽ virgo diaconissa [g] constituta sit, siue nõ, eidẽ monasterio, vel asceterio, vbi consecrata est, addicantur: [h] vt ex his rebus ipsa solatium habeat dũ viuit sufficiẽs: & res oẽs sacrosãctũ asceteriũ, seu monasteriũ, pleno hẽat dñio.

¶ Si aũt diaconissa cuiuscunque ecclesię sit, in nullo tamẽ monasterio, vel asceterio cõstituta, sed per se degit, raptoris eius substãtia ecclesiæ, cuius diaconissa est, assignetur: vt ex his facultatibus ipsa quidẽ vsumfructũ, dũ superest, ab eodẽ ecclesia consequatur, ecclesia verò oẽm proprietatẽ, & plenã possessionẽ [i] earundem rerum nostro habeat bñficio: nemine, [3]† vel iudice, vel quacunquẽ alia persona hęc audente contemnere.

¶ Pœnas aũt, [4] † quas prædiximus, i. mortis, & bonorum amissionis, cõstituimus nõ tm̃ aduersus raptores, sed ẽt contra eos, qui hos comitati in ipsa inuasione, & rapina fuerint. Cœteros [k] aũt oẽs, qui conscij, & ministri hmõi criminis reperti, & cõuicti fuerint, vel eo susceperint, vel quãcunque opẽ eis tulerint, siue masculi, siue fœminæ sint, cuiuscunq; condõnis, vel gradus, vel dignitatis, pęnæ capitali [l] tantummodo subijcimus, vt huic pœnæ oẽs subiaceant, siue volentibus, * siue nolentibus sanctimonialibus virginibus, siue alijs supradictis mulieribus tale facinus fuerit perpetratum. Dat 5. Calẽ. Decẽ. 533.

Sponsus, & sponsa, sine arrha possunt monasterium ingredi. Item vir, & vxor, saluo pacto dotis & donationis propter nuptias. hoc primò. Pater non potest abstrahere filium, vel filiam de monasterio, nec hac occasione eum exhæredare, sed debet filius, vel filia habere legitimã, & est habilis ab intestato succedere. hoc secundo. Non licet Iudęo habere mãcipium Christianum, nec eum impedire, qui vult fieri Christianus. Bal. Vel sic. Potest alter ex sponsis altero inuito religionem ingredi: & soluuntur sponsalia, nec per hoc aliquam pœnam arrharum patitur, quia non videntur dissoluta eius culpa, sed ex iusta, & legitima causa. Similiter alter ex coniugibus potest altero inuito religionem ingredi, & dissoluitur matrimonium, nec per hoc pœnam aliquam patitur circa dotem, vel donationem propter nuptias, quasi eius culpa matrimonium sit solutum, habetur tamen ingrediens pro mortuo, vel mortua, & sic ve-

a RAptores.] Diaconissarum. Idem in qualibet muliere Azo.

b Irreuerentiam.] id est contra Dei reuerentiam. sic & inf. de hæret. l. manicheos, & hoc, si est in i contra alia ad.

c Curatoribus.] quõdam.

d Conuicti.] s. per deprehensionem, vt negare non possint sic & infra, vt liceat, vnicuique si. iu. l. 2. Sed contra. i. de iuda. l. nullus Sol. illud regulare est: istud speciale. Accur.

e Spectabilis.] No. q. sunt clarissimi qui spectabiles. Accur.

f Præscriptione.] om nem. s. honorẽ, &c. vt inf. vbi se. vel cla. l. prima.

g Diaconissa constituta.] & ita consecrata.

h Addicantur.] Si petantur intra annum postea autẽ habet fiscus, vt in auth. cod. §. si quis rapuerit. t.

i Plenam possessionẽ.] s. ciuilem, non naturalem, vt ff. de acqu. poss. l. naturaliter. in prin. Azo. Alij dicũt eam nõ esse fructuariã, sed habere vsum fructũ, vt ff. de vsuf. l. defuncta, §. fi. Tertij dicunt, per hanc l. q vsufructuarius nullam habet possessionẽ prima verior est.

k Cæteros.] Præter seruos, qui concremãtur, vt in s. de rap. virg. circa fin. & quæ hic desunt, ibi supplẽtur in mul. s. Accur.

l Capitali.] Non em̃ spoliantur dictis bonis, immo habebunt bona sui hæredes.

DEnobis.] CASVS. Imperator dicit, q fecit multas leges pro statu ecclesiarũ, & adhuc paratus est facere, vt in casu præsenti. vt ecce sponsus, qui dederat arrhas, vult venire ad religionem, olim dans amittebat, recipiẽs reddebat in duplum. vtrũq; hoc remouet, nã sponsus recuperat; item illa nõ reddit, nisi simplum secundo dicit, si vir, vel vxor venit ad religionem, q qui intrat, habet pro mortuo, & sic mulier, vel eius hæres dotem re- habent: vir, vel hæres eius donationẽ p. nuptias: nisi essent aliter pacta de casu isto altero permanente quæ nunc habent locum, ac si religiosus esset mortuus.

Hoc etiam.] CASVS. Pater dẽ filiũ monachũ instituere, sicut non monachũ. Secundo q sic instituere dũ ab intestato, sicut non monachus. Tertio si post exeat de ecclesia, res remaneant apud ecclesiam.

Hiis ita.] CASVS. Tria dicit. Primo pcipit, q nullus iudęus vel paganus habeat seruũ Christianum, & si habeat, ille seruus catholicus sit liber. Secũdo, q si dominus postea fecit conuersus, nihilominus seruus quondam remanet liber. Vltimo, q faciant iudices hæc seruari sub pœna. Vinia.

Pre-

* Immunitas à tutela naturali tũ infectis cõstitis.

3 † Quid similiter ve rum ratas Trayano quidẽ fatetur id cuenire item tamen statuẽdum esse putas de re tract. § 10. glos. 3 nu 4. Bal. hic.

1. Vide hodie c. si ex. de præscriptio. li. 6.

2 † Excellentissimi.

* Iste textus est singularis, & non reperitur in libris secũdũ Barb.

3 † Minimè.

4 † Etiam.

* Etiam volenti facta iniuria puniri põt, si id publicè expediat. Goth.

subjiciantur tali discussioni, & conueniantur pro restitutione omnium quę ex ea causa debere illos constiterit.

¶ Necessarium quoq; esse credidimus, etiam super his aliquid definire, qui curam susceperunt suscepturive sũt venerabiliũ xenonũ, & nosocomiorum, & ptochiorum & orphanotrophiorum, & brephotrophiorũ nã & ipsis oẽm licentiam auferimus de acquisitis reb. post susceptas huiusmodi curationes vel p testamentum, vel per alium quemlibet modum, vel machinationẽ quicquã in alias[a] transferendi personas: exceptis, quæ prius habuerant, vel postea à parentibus, vel theiis, vel fratrib ad ipsos peruenerunt Omnia.n. quęcunque ad sancta pertinent loca vel quæ ad ipsorum præpositos post susceptã huiusmodi curã peruenerunt, vel per uentura sunt, ad[b] ipsa venerabilia pertinebunt loca, ea que piè in eos distribui & erogari volumus, qui in illis locis sunt, vel curantur. Manifestũ.n.est, ꝙ quisquis derelinquit, vel donat, siue inscriptis, siue sine scriptis xenodocho, vel nosocomo, vel ptochotropho, vel orphanotropho, idcirco dat, vt piè peripsum dispensetur, vt qui multam de eorũ pietate præsumptionẽ, & occasionẽ habeat, qs iis locis pfectis sũt: neque verò iustũ est, ipsum ea, quæ sub prætextu[c] eorũ, qui sub eius cura sunt, accipit, non in ipsos, vel pro ipsis impendere, sed in propriã personã auferre, & proprio[d] lucro applicare, timore Dei contempto: quis.n. tali curæ præpositũ nõ existimet ideirco eam suscepisse, vt non solũ quę extrinsecus ad eũ perueniẽt, sed & oĩa, quę hẽt cũ contigerit, in eã rem impendat? ¶ Amplius id quoq; iubemus, ut quæcunq; post necessariam erogationẽ in eos, qui eorũ curę commissam, & debitã[e] curatione rerũ, & ędificiorũ superesse contigerit, ea ad redituũ cõparationẽ proficiãt vndiq; .n. noster scopus nostraq; intẽtio est, ad amplificationẽ & augmẽtũ adducere res ad pios vsus segregatas sic n. quisqs pro sua aĩa quidquã facere volet prõptius erogauit, si[f] crediderit, ea, q̃ ab ipso data fuerint, piè administranda esse. ¶ Si aũt contigerit aliquẽ ab administratione sua cessare, quam acceperat, sancimus eũ qui in eius loco constitutus est, cum timore Domini rõnũ redditioni subiici gestæ sub eo administrationis, sicut ut diuina nostra lege continetur: sciente & eo, qui post ipsum constitutus est, quòd Domino Deo pro his rationem reddet.

¶ Præterea sancimus, (quẽadmodum & diuinis[g] canonibus definitum est) ne quis episcopus, aut chorepiscopus,[h] aut visitator[i] siue circuitor, aut presbyter, aut alius cuiuscũq; dignitatis clericus per largitionem ordinetur. Sed nec ęconomus, nec ecclesiecdicus,[k] nec xenodochus, nec nosocomus, nec ptochotrophus, nec orphanotrophus, nec brephotrophus, nec qs quis ptochio[l] præficiendus est, per talem fiat largitionem, sed per iudicium, & probationem eorum qui in illis locis sunt Deo amantissimorũ episcoporum. Si verò quis inuentus fuerit occasione prædictarum ordinationum & administrationum aliquid dedisse, vel accepisse, siue episcopus sit, siue clericus: & eum, qui præbuit, &[m] eum, qui accepit, extra sacerdotium & clerum fieri iubemus: vt post hæc Domini Dei subiaceant condemnationi. Si autem quis propter præfecturam dedisse quid compertus fuerit: eũ, qui ita pręfectus factus fuerit, extra clerum esse iubemus: si verò ęconomus, vel ecclesiecdicus[n] seu defensor, vel chorepiscopus, id est, vel periodeuta[o] visitator, vel xenodochus, vel nosocomus, vel ptochotrophus, id est, vel orphanotrophus, vel prochio prępositus, comperietur prębuisse quid, vt sibi cura illa committeretur, & hunc remoueri ab huiusmodi cura, iubemus.

¶ Præterea sancimus, vt oẽs clerici per singulas ecclesias constituti, per seipsos psallant nocturna, & matutina, & vespertina, ne ex sola ecclesiasticarum rerum consumptione clerici appareant, nomen[p] quidem habentes clericorum, rem autem non implentes clerici circa liturgiã Domini Dei: turpe enim est, pro ipsis scriptos

accessitate

a Præpositi locorum religiosorum, de acquisitis testari non possunt.
b Loca religiosa, in acquisitis, succedunt præposito.
c Quod prætextu alicuius accipitur, in eius vtilitatẽ verti debet
d Qui dispensandi facultatem habet, seipsum eligere non põt argu l 4 ff de tutorib. & curatorib. v Bar in in leg. 43 num. 33. ff. de vulgari.
e Reditus ecclesiastici in alimenta, dein de ædificia, post hæc in emptionem prædiorum conuertũtur. adde l 3. inf. de vsur. pupillarib.
f Eo licentius committitur alicui dispensatio, quo fides eius notior.
g Canone 28. Apost.
h Damasus in epistola Laodicenis c. 57 Zonaras χωρεπίσκοποι ὀιρανῶ λεγόμενοι ἔπαρχοι. adde §. 10 inf. eo. rutis aut suburbii epi scopi, subditione episcopi aut metropolitani: defensores ecclesiæ ἐκδικοῦντες: idem qui & archidiaconi, vel archipresbyteri serè, vt Leo ait, & vt est in Synodo Neocęsariana ὡς συλλειτουργοὶ εἰς τύπον τῶν ό. Sigebertus, archidiaconi, qui dicuntur chorepiscopi In antiquis monumentis. Abbas d. Irenæi & Iusti apud Lugdunẽses ita appellatur, v. Cuiac. hic. Datur chorepiscopus certo vico, vel pago ab episcopo vrbis v cap 10 Synodi Antioch & c. 14 Synodi Neocæsariensis, & c. 13 Anciirana Papias regionarios vocat, v. Cuiac ad l 5 ff de excus. tut. dicti quasi χωρικοί, [illegible] v. Duar. 1 de [illegible] 9 Vi deo chorepiscopos cõ secti [illegible] discipulis. 68. dist c. quamuis. vt merito possis dicere, à chorepiscopis Cardinales suam dignitatem mutuatos.
i περιοδεύτας, de quo dicam inf. eo.
K vt inf. eo.
l d τῶν ἐπὶ τῆς πτωχίας. is erat generalis mendicorum curator diuersus à prochotro pho & œconomo.
m Dantem pariter, & accipientẽ dãnatio Simonis inuoluit. ca. quos constiterit. 1. q. 1.
n vt sup. eo. ἐκκλησιέκδικος defensor ecclesiæ.
o v sup. eo. περιοδεύτας. dicũtur ἐκ τοῦ περιέρχεσθαι καὶ καταρτίζειν τοὺς πιστούς, vt Zonaras ait, visitatores c. non debere dist. 80. In locũ remotorũ eporum substituis soles, Ioãnes in epistola ad epos Galliæ de cõtumelioso epo. Ne eius ecclesia destituta videatur, in eius locũ visitatorẽ dari decernimus, v. Cuia hic Idẽ defensor & adiutor epi a Papia, nulli certo loco deputãs: sed vbiq; implens absentis epi vicem. De periodeutis adde q̃ scripsi ad le 6 § 1. ff. de excus. tut. vbi vide Cuiac.
p Eo nomine indigni priuileg o clericorum.

eorum. l. 9 sup. de sacrosan. eccles. l. 5. ff. de iure immunitatis. De pseudo clericis. Vide Duar. 1. de sacris 17.
a Id est chorepiscopo, de quo dixi § 9. sup. eod.
b Vt sit actio quasi popularis l. 1 ff. de popularibus.
c Vide l. 2 inf. de rebus cred.
d Interpretatio Cõtij.
e De qb. alibi dicã.
f Nouell. 6 c. 2 3 Nouell. 67 cap. 3. Nouel. 123 cap. 9.
g Huc refert illud Synesij χρόνον τινὸς ὅσου τὰς οἰκείας ἐκκλησίας ἀπέπταντο, πάσαν ἐκκλησίαν ἀπεπτάσθαι.
h Est iniquum, alterius peccato pœnam alteri infligi.
i Cõtij interpretatio.
k Nouel. 123 c. 30 & l. 19 sup. eod.
l Adde Nouel. 133. cap. 3.

Vide

necessitate ipsis inducta psallere. Si enim multi laicorũ, vt suæ animæ consulant, ad sanctissimas ecclesias cõfluẽtes studiosi circa psalmodiã ostendunt, quõo indecens non fuerit clericos ad id ordinatos nõ implere suum munus? quapropter omnimodo clericos psallere iubemus & ipsos inquiri à Deo amantissimis pro tẽpore episcopis, & duobus presbyteris in singulis ecclesijs, & ab eo, qui vocatur archos, vel exarchos,[a] & ab ecdico siue defensore cuiusq; sanctissimæ ecclesiæ, & eos, qui inuenti nõ fuerint inculpatè in liturgijs perseuerantes, extra clerum constitui. Nam qui constituerunt, vel fundarũt sanctissimas ecclesias pro sua salute & communis reipublicæ, reliquerunt illis substantias, vt per eas debeat sacræ liturgiæ fieri, & vt in illis à ministrantibus pijs clericis Deus colatur. Licentiam autem cõcedimus omni[b] personæ, quæ qui horũ prætermissum esse cognouerit, ea denunciare, & publicare.

¶ Ea vero, quæ à nobis sancita sunt, fieri & tradi & ad effectũ perduci, cum Dei benignitate iubemus: eos verò qui in suspitionem venerint, aliquid horum ausu temerario prætermisisse, primum[c] quidẽ ex Dñi Dei iudicio periculum, ac deinde positas in hac lege pęnas substinere. Da. Calẽ. Mart. CP. DN. Iusti. PP. A. II. Coss. 528.

Idem[d] A. Epiphanio archiepiscopo Constantinopolitano & Patriarchæ.

LEX XLI.

OMnem semper adhibentes prouidentiã circa sanctissimas ecclesias: per quas & nostrum imperium sustineri, & communes res clementissimi Dei gratia muniri credidimus, necnõ & nostras & cęterorũ omnium animas studẽtes saluari, & eam ob rem solliciti assiduè, ne cõmoda sanctissimarum ecclesiarum, in quacunq; ciuitate sint constitutę, aliqua ratione minuant: nève, quæ in ipsis fiũt, diuinæ liturgiæ[e] ex Deo amantissimorum sacerdotum absentia impediantur, aut non conuenienter, curentur, ac ne etiam sanctissimarũ ecclesiarũ consumantur res, tã ꝓpter itinerum, q̃ ẽt commeantiũ huc sacerdotũ, & comitantiũ clericorũ impẽsas: vnde sæpe & sub fęnore accipiẽdi necessitas emergit, & ex ea re onus ad ipsas sanctissimas ecclesias venit: simul ẽt ne eccl'asticarũ rerũ nõ conueniẽter procedat administratio de absentiæ Deo amantissimorũ episcoporum tẽpus: his ad tuã beatitudinẽ diuinis apicib. vti oportere existimauimus.

¶ Per quos ipsi iubemus, fieri omnibus manifestum, per singulas metropoles vniuscuiusque prouinciæ ipsis subiectis sanctissimis sacerdotibus, quoniam non decet aliquem ipsorum, aut eorũ, qui in alijs prouinciarum ciuitatibus sub metropolitano ordinati sunt, episcoporum, secundum propriam voluntatẽ absq; diuina nostra speciali iussione,[f] relinquere[g] quidẽ gubernatã à se sanctissimã ecclesiã: in hanc verò fœlicem cõmeare ciuitatẽ, qualiscũque emergat res sed mittere oportere huc vnũ, aut duos ex sibi subiecto pio clero: & facere manifesta nostræ pietati ea, quibus opus habent, aut per seipsos, aut per intermediã tuã beatitudinẽ, sicque perfrui iusta, & compendiaria nostra ope: si enim quippiam eorum, quæ ad nos relata fuerunt, tale nobis visum fuerit, vt indigeat ipsorum Deo amãtissimorũ sacerdotum præsentia, confestim tum proficisci iubebimus ipsos; absque verò tali diuina iussione, neminem proficisci concedimus.

¶ Sciente horum transgressore, & rectè, ac piè introductum à nobis pro sanctissimarum ecclesiarum honore obseruantiam prætereũte, quòd non paruam indignationem experietur: sed & sub excommunicatione fiet, si quidem metropolites sit, à tua beatitudine, si verò ciuitatis sit episcopus, quæ metropolitæ subiecta sit, ab ipso metropolita, pecuniariam namque pœnam definire contra contemnentes diuinam nostram dispositionem non necessariã esse putauimus, ne[h] inde ad sanctissimas ecclesias, quod inde euenerit damni, redundet: quarum res ab omni deminutione liberas manere cupimus.

¶ Hæc igitur ad singulorũ notitiam sub ipsa ordinatorum Deo amantissimorum Metropolitanorum eporum perferre tua sanctitas studeat, & ab vnoquoq; missas responsiones tã per Metropolitas, quàm per ipsarum reliquarum prouinciæ ciuitatum Deo amantissimos episcopos de his, quæ hac de re didicerint, ad nostram religionem referre. Dat. X. Cal. Mart. CP. C. N Iustiniano. PP. A. II. Coss.

Idem[i] A. Menæ PP. LEX XLII.

SAnctissimarum ecclesiarum, & pijssimorum monasteriorum decori consulentes, interdicimus oĩbus habitantibus monasteria cõuersari cũ[k] mulieribus monasterijs, aut occasionẽ aliq̃ excogitare, qua cõicationẽ aliquã cum ipsis habeant, (hoc. n. iustam suspitionem introducit, assidue, aut cũ voluerint, cum ipsis congrediendi) sed ita segregatos esse, vt nullam[l] participationẽ ad inuicẽ ob quamcunque cãm habeãt ipsi, neq, excogitari aliquã occasionem, vel illis, vel his mutuę inter se cõmorationis, sed soli per se homines in quolibet monasterio degant, à vicinis sibi ꝑ quãcũq; causam monasterija segrega-

ti: solæ item per se mulieres non commissę viris, vt omnis suspitio indecoræ [a] conuersationis penitus tollatur. [b] Sed si viri fuerint plures: oportet prouidentia singularū ciuitatum episcoporū, fœminas in alium conuenientem locū transferri, & dari monasteriū ipsis, i quo oporteat ipsis in posterū apud se ipsas honestè conuersari. sin plures inueniantur fœminæ, aut etiam pari numero, viros quidem transferri, fœminas autem in monasterio manere, ita vt res ipsius monasterij mobiles, & immobiles, & se mouentes, hi qui exeunt, cū his, qui manēt pro rata diuidāt. Necessarijs aūt rōnis apud se degentiū separatim mulierū, vnū senē [c] à Deo amantissimo epo ciuitatis segregari, ad diuinas vero peragendas liturgias & sāctā [d] cōionē participandas vnum presbyterum, & vnum diaconum honestæ vitę dari, qui hæc sola supradicta agere debeant, non ēt cōuesci, & conuersari, aut cohabitare cū ipsis, felix vita erit, qui solitariā vitā elegerint, & communis nostræ reipublicæ res paratiorē cōsequētur à Deo clementissimo opem. Quæ igitur super cōibus rebus, & nunc rectè habere existimauimus, huiusmodi sunt, sed & credidimus non paruam hinc visum iri additam esse his ex diuina nostra constitutione vtilitatem.

¶ Sed & obseruatione & cautela diligenti opus est, ne vllo modo prætereantur hæc, quod non aliter continget, quā si Deo amantissimi cuiusque ciuitatis episcopi [e] inspiciant diligenter monachorū degentium in monasterijs sub sua cura ordinatis, conuersationes: &, si quid senserint huiusmodi lapsus, omnibus modis compescant tale ipsorum inceptum, & pęnis subijciāt eos, qui post nostram prohibitionem adhuc talia perpetrant, & cogant, vt eorum conuersationes sit puræ, & separatæ ab omni commercio muliebri. Nam & ipsis Deo amantissimis episcopis, si hoc rectè æstimare voluerint, perspicuum est, quòd ex obseruatione honestæ huius deuotissimorum monachorum conuersationis, & si eis contigerit nihil indecens aut inhonestū accidere, clemens Deus propitius res communes nostræ reipublicæ secundabit.

¶ Sed ne vel ipsi Deo amantissimi episcopi superuacuū ducant hoc nostrū præceptum, nosse, ipsos volumus, ꝙ si quis ipsorū manifestus sit, non cum omni diligentia, [f] hæc inuestigare, aut manifestum lapsum non secundū prædictos modos emendare, obnoxius quidem erit iudicio Dñi Dei & nunc in ipsum veniet imperij nostri indignatio, & circa ipsum periclitabitur sacerdotiū, neq; alia maiore opus erit indignatione.

¶ Tua igitur excellentia diuinam nostram hāc legis positionem manifestam faciat cuiuscunq; metropoleos Deo amantissimis episcopis, & clarissimis præsidibus prouinciarū, addens & hoc, ꝙ & ipsi, si opus sit, omne ferant [g] auxiliū pijssimis ciuitatum epis ad huiusmodi {lapsus} coercenda, quæ tolli iussimus: &, si qua negligentia eos vsos esse inuenerint, manifestam eam nobis proprio facient iudicio, vti vtique omnes cognoscant, & quædam ab ipsis seruari debeant, & ex negligentia [h] definitam [i] pœnam. Curent autem & Deo amantissimi metropolitæ, ēt alijs reuerendissimis ciuitatum episcopis eiusdem ꝓuincię facere manifestam diuinam hanc nostrā legem, & denunciare omnibus, vt vigili studio hæc custodiant verentes definitam pœnam.

¶ Ac ne protrahatur plena obseruatio diuinæ nostræ huius legis, atque etiam ne ipsi reuerendissimi monachi, qui in præsentia conuersantur cum monasterijs, paruum putent tēpus sibi dari ad debitā & iniunctā ipsis separationē faciēdā: annale [k] ipsis definimus decretū ab eo {die} quo manifesta diuina nostra lex hęc facta fuerit ta vt post anni curiculū, si appareāt ea, q̄ ad conuictū attinent in eodem manere schemate, locus sit omnimodo insertis diuinęhuic nostræ legi pœnis. Dat. 15. Cal. Febr. CP. Dec. V. C. Coss. 529.

Idem [l] A. Iuliano præfecto prætorio.

LEX XLIII.

SAcris canonibus [m] neque Deo amantissimis presbyteris neq; reuerendissimis diaconis, aūt subdiaconis nuptias contrahere [n] post huiusmodi ordinationem permittentibus, sed solis reuerendissimis psaltis, & lectoribus id concedentibus: animaduertimus quosdam despiciētes quidem sacros canones, pueros autem generantes ex quibusdam mulieribus, quib coniungi secundum sacerdotalem censuram non possunt, quoniā igitur pœna facinoris huius in sola sacerdotij erat amissione: sacros autem canones non [o] minus, quàm leges, valere, etiam nostræ volunt leges, sancimus obtinere in illis, & quæ sacris visa sunt canonibus, perinde ac si ciuilibus inscriptū esset legibus, & omnes istiusmodi homines tam [p] sacerdotio, quàm diuino ministerio, atque etiam dignitate ipsa, quam habent, nudari, quemadmodum enim sacris canonibus

a Vide l 19 sup eod.
b Quæ autem vt eos cohabitauerint sub stratrum, cognatorū, aut dilectorum loco.
c Minus enim suspitionis est in sene quā in iuuene. idque eo magis si ne dum senex, sed eunuchus, quod suadet Nouell. 133 c 5.
d sancta communio liturg à alijs q soler.
e Nouel. 133 c 4
f Episcopo indignatio est negligentia. v 48. distinct.
g Secolari manu episcopi sunt iuuandi. Sic alibi, Iudices manu militari vtuntur in exequendis sententijs l 68 ff de rei vend.
h Pœna negligentis episcopi.
i §. 2 sup eod.
k Alias tempus tacitè inesset huic imperio l 2. § 6 ff de eo qd certo loco l in si ff de cond & demonst l 24. ff de oper. libert
l Interpretatio Cōtij.
m De quibus v c Nicena Synodus dist 31. 1 ad Tim 3. vers 2 & 4 & c 4 vers. 1. 2. 3. ad Tit... ver 6. & canonem 50 Apostolorū 1. Corint 7 vers 7. & c 9 vers 5.
n Adde Nouell Leonis 3. At forte permissu episcopi id fieri poterit, vt Ancyrana voluit. c 10 Nouella Iustin ani 123. id vetat. Rationē vide apud Curcium. Nouel. 22. fol. 383.
o Hac de re vide di§ n. 10
p Nouel 13 c 1.

Cuia

nonibus

nonibus prohibita sunt talia: sic & secundum nostras leges rem ipsam prohiberi, & præter supradictam excidendo ministerio pœnam, ne legitimos quidem & proprios esse eos, qui ex huiusmodi inordinata constupratione nascuntur, aut nati sunt: sed eã, quæ ex talibus seminibus oritur, participari turpitudinem: tales.n. eos esse disponimus, quales quos leges ex incestis, aut nefarijs notos nuptijs definiunt: ita vt neque naturales, aut nothi seu spurij intelligantur, sed prorsus & vndique prohibiti, & successionis genitorum indigni ac nec donationem [a] ab illis capere possint, neque hi, neque horum matres, ne per interpositas quidem personas, sed omnibus in hos collatis à patrib. beneficijs ad sanctam ecclesiam, ex qua sunt, qui talia deliquerunt, reuertentibus: quod enim sacri canones prohibent, id [d] etiam, & nos per nostras abolemus leges. [c] Si verò simulata quædam obligatio sub specie mutui, vel alterius contractus instrumenti fiat, obligatum facias eum, quique huiusmodi constuprationis particeps factus est: hunc etiam infirmam esse volumus, & talium rerum dationẽ, non ad eam personam, in quam concepta, sunt scripta, sed ad sanctissimam ecclesiam pertinere. Dat. 15. Kal. Nouem. CP. Lap. & Oreste VV.CC. Cos.

Idem [d] A. Iuliano P.P.

LEX XLIIII.

SAncimus: si quis moriẽs quampiã fecerit dispõnẽ vel per institutionis modum vel per legatũ, aut fideicommissum, aut mortis cã donationem, vel alium quẽcunq; [modum] legitimũ: siue iniunxerit pro ipse epo curam agere vt impleatur, quæ ipse voluit, siue & hoc reticuerit, siue ẽt in contrariũ prohibuerit: necessitatem [e] habere heredes, id, quòd ordinatum est facere & adimplere omnimodo: q̃ si id sponte non fecerint; confestim loci Deo amabiles episcopos, curiosos esse circa hęc, & postulare, vt illi omnia impleant secundum voluntatem defuncti. Sed si quidem ecclesiæ ædificationem iniunxerit testator intra triennium, instare eos, vt perficiatur. si vero xenonis ędificationem, intra vnum [f] annum duntaxat id fieri cogere, tanquam sufficiente tempore hoc constituto ad perficienda, quæ placuerunt testatoribus: cum sit possibile, & domum cõducere, & infirmos illic in lectis sternere, donec opus ædificationis xenonis seu hospitalis compleatur. si verò quædam dari simul, & vna præstatione in pias cãs damnati fuerit: confestim cogere eos facere, hoc est, post testamenti insinuationẽ, & post apprehensam [g] hæreditatẽ, vel legatum ab his, qui honorati sunt.

¶ Si autem transierit prædictum tempus, ac neque ecclesia, neq; hospitale ædificatum fuerit: neq; hospitalis aliquis sit, qui hoc ordinet: mox ipsos Deo amabiles episcopos [h] exigere ea, quę pro eo ordinata sunt, & in id conuenienter quęsita: & facere ædificationes sanctissimarum ecclesiarum, & hospitalium, & gerontocomiorum, aut orphanotrophiorum pręparationẽ, aut ptochotrophiorum, aut nosocomiorum constructionem, aut captiuorum [i] redemptionem, aut aliam quamlibet actionem piam, à testatore ordinatam: designare etiam seu præficere, qui hęc administrent, xenodochos, vel orphanotrophos vel brephotrophos, gerontocomos, vel simpliciter piarum [k] actionum dioecetas, & curatores, non amplius valentibus post dicti temporis lapsum, & dictam indeuotionem his, qui illa non fecerint, immiscere se pędictarum rerum administrationi, aut Deo amabiles episcopos impedire ab illarum rerũ administratione.

¶ Clarissimis pręsidibus prouinciarum necessitatem imponentibus hæredibus omnimodo ea perficere. namque & veteribus [l] prædicatum est legibus, necessitatem imponi implere deficientium voluntates eis, qui habere permittuntur, quæ illi reliquerunt.

¶ Sed Deo amabiles epi: si quidem aliquos disertè hi, qui defecerũt, præposuerint rebus: (veluti xenodochos, prochotrophos, aut nosocomos, aut brephotrophos aut orphanotrophos, aut gerõtocomos, aut paramonarios, [m] aut œconomos, aut simpliciter dicẽdo, piarũ actionũ administratores) illos quidẽ pmittant hẽre administrationẽ: ipsi verò nõ administrent quidẽ sed administrationẽ illorũ inspiciãt aut obseruent: & rectè quidẽ habentem laudent: in quibusdam aũt aliquid prætergredientẽ corrigant: pessima aũt & alios instituant, qui cogitent & animo administratione facta ẽt eos expellant, & percipiãt magni Dei timorẽ, & terribilẽ magni & nũquã

a Cuiacius. consil. 1. hinc colligit, Legatum a presbytero filiæ suę factum, pro non scripto haberi, quasi incapaci relictũ. Idq; verum est, si eam ex vxore alterius susceperit. Id ita sentit Hotomanus. consil. 16 Rectè est, Nouo iure hoc est, Nouella 117 spurios ex dãnato cocubitu susceptos vsq; adeo à progenitorũ fortunis arceri, vt ẽt parentes eos alere prohibeantur. De iure tamen canonico, naturali pietate inspecta, pr̃ tenetur eos alere: & ipsis relinquere potest alimẽta, aut ad ea vsque, non vlterius cap. cum haberet 5. extra de eo qui duxit in matrim. quã pol. per adult. Eamque communem esse opinionem refert Rolandus à Valle 1. consi. nu 39. & sequ. Idem refert Michael Graf sus lib. senten. § legatum 76.

b Leges non dedignantur sacros canones imitari. Nouel. 83. cap 1.

c Cuiita Collige ex c. cõstitutiones dist. 10

d Interpretatio Contij.

e Nouel prima, c. 1.

f Nouel 1. c quarto

g Hæreditas, nisi adita, non transmittitur l vn § 5. inf. de caducis.

h Quorum oneri incumbit, personis ad id specialiter deputatis deficientib. eo nomine agere l. 25. § 1 sup eo

i Captiuorum redẽptio, inter pias causas numeratur. vt hic.

k Nota de piarum actionum dioecetis, & curatoribus adde § 3 inf eo.

l Adde Nouell 1. capit 1.

m παραμοναρίους. Ij erant villici, siue actores possessionũ, ex eorũ genere, qui res ecclesiasticas administrant quamuis aliàs hi videantur appellari, Satellites adseclæ, buccellarij. Est enim Nicetę.

παραμονή, πληρο-φόρησις ἐκβοηθεῖν. vide Cuiac. hic.

finiẽdi iudicij diem,ad quā [a] illos respicientes cõueniat omnia facere cum ad Deum coordinata mente. Si verò neminem disertè hi, qui moriuntur, præfecerint administrationi, sed in hæredum potestate totum posuerint:hi autem rem neglexerint. continuò ipsi Deo amabiles episcopi & administrent,& præficiant suprascriptas personas, (vt ptochotrophos, aut nosochomos, & cæteros deinceps,qui etiam magni Dei honorem mente præferant)vt omnimodo, & via & artificio ad effectum perducantur, quæ ordinata sunt.

¶ Super autem omne tempus quo distulerint facere disposita scripti hæredes: eos cogi soluere & fructus & reditus, & omnem legitimam accessionẽ à tẽpore eius, qui disposuit,mortis, sancimus: non [b] inspecta mora à litis contestatiòne, aut conuentione,sed ipso iure intellecta (q̃ dr̃ vulgò) mora pcessisse, & locū habente, fructuū & aliarum rerum accessione.

¶ Hoc eodem obtinente: & si non ab hærede, sed à fideicõmissario [c] aut legatario relictum fuerit hmõi pium legatum, & illud acceperitis, qui legato honoratus est, & mox quidẽ licentiā esse Deo amabilib. episcopis poscere tales personas quibusdā reb. honoratas facere disposita.

¶ Si verò negligentes fuerint locorum Deo amabiles episcopi id agere,fortè gratia corrupti à scriptis hrdib. vel legatarijs,vel fideicõmissarijs:licentia erit,aut metropolitano prouinciæ,[d] aut archiepiscopo illius diœceseos, hęc cognoscenti, inquirere,& cogere,pium opus, aut piā liberalitatem omnimò impleri,& cuicunq; ciuium idẽ etiam facere licentia erit. cum sit.n.cõis pietatis ratio cõmunes & populares [e] decet etiam affectiones constitui harū rerum executionis:habituro vnoquoq; licentiam ex nostra hac lege mouere ex [f] l. ge condictitiam, & postulare relicta adimpleri.sciente, qui hæc neglexerit,Deo amabili episcopo: quod & ipse, præter imminentes è cęlo pęnas,etiam imperialem in motum super huiusmodi contemptum experietur.

¶ Vt autem adhuc maiore metu terreantur hęredes morientium,vel harū rerū procurandarū, & faciendarū onere grauari,quominus harū rerū effectū differāt,& hoc sancimus: vt, si impediti à Deo amabilib. episcopis, qui his reb. honorati sunt, postea cessauerint, seu distulerint, ita vt præsidum exactione opus fuerit: confestim non solum ipsi simplum (q̃ dr̃) exigantur, sed omnino duplū: [g] si n.apud veteres erāt quędam themata in quibus ex inficiatione, [h] dupla condemnationis inducebantur: quō vtiq; non ēt hic eos, qui non solū ne spontè fecerint,sed tẽpus præterea ,ptraxerint, & postremo impediti à Deo amabilib. episcopis, ac deinde neq; ipsis statim parẽtes,opus habuerīt ēt pręsidali exactione:dupli exactione non conuenit castigari?

¶ Si verò morientes suos hæredes voluerint,qñ morituri essent ipsi hæredes,actionem aliquam implere piam, non autem in ipsorum vita: & hoc custodiri,& non [i] in medio hæredes cogi facere quid eorum,quæ testator post ipsorū mortem voluerit fieri: cum verò moriantur ipsi,necessitatem habeāt oĩmodo ista implere: dilatiõne autem aliqua ab ipsorum hæredib.facta,tunc necesse est, illa fieri, quę ante disposuimus.

¶ Si verò aliqua eorū,quę vocātur annalia [k] legata,relicta fuerint,aut donata clero fortè, aut monasterio,aut ascetrijs,aut diaconissis,aut ptochijs,aut xenonib.aut nosocomijs, aut brephotrophijs,aut sanctissimarū ecclesiarū pauperib. aut simpliciter cętib.quibusdam pijs,aut omnino non prohibitis [l] ex plebe collegijs:velint autem ſm aliquod tempus hi, qui tunc reperiuntur,auro accepto super tale actione transigere,[m] non liceat id agere: neq;,quod factum fuerit ratum esto: immo & [n] priuationẽ rerum [o] qui hęc redemit,vel transegit,sustineat: quandoquidem necesse erit,his quidem,qui aliqua parte tẽporis fuerint, esse pecuniarum copiam:his autem,qui futuri sunt,omnimodam relictorum priuationẽ sed nec ipsum Annaliorum nomen,neque perpetua defuncti memoria, ob quam & annum hoc reliquit,conseruabitur, sed statim extinguetur vna cū ipsa relictorū interiens alienatione. Manere igitur ppetuo [p] ipsos obnoxios hmõi dationib.sancimus:adeo vt,si qua fiat alienatio, & ipsa irrita sit: & hi, qui qñq; præerunt pijs locis,licentiā habeāt psequi,& exigere ipsa,nulla tẽporis prescriptione opponenda ipsis,cū [q] per vnumquemq; annum talis nascatur actio. Quinimò hypothecę subiectę sint eius, qui reliquit bona,hmõi legatorum causa:ita vt licentiam habeant ex ipsis reb satis pijs operib.facere,nõ solū pro relictis, sed & pro fructib. ipsorū, & reditibus, & omni legitima accessione temporali

vs

a Si non amore, terrore saltem ac metu pęnæ homines à vino abstinere debent. Breuis differentia legis & euangelij, amor & timor.

b Hic casus est specialis. Nou. 131.c.11. Aliud enim in aliis rebus. leg. 1. l 23 ff de leg 1.

c Et merito: sunt n. fideicommissa legatis exæquata l.1. ff. de lega.1.

d De metropolitano & archiepiscopo vi. dist. 21 c. cleros.

e l.1. & seq ff de popularib. actionib.

f Cur ex lege condictitia? collige ex l. vnic ff. de cond. ex lege.

g Piorum legatorū actio.nedum ex inficiatione duplicatur, sed ex mora.

h § 19. & 23. in fi. inst. de act.

i Nec enim iustè agi pōt ante conditionis euentum. l.5. §.2 ff. quando dies legati

k Ceu annua, vt ti ff. de annis legatis adde l. vlt inf eo.

l Collegio prohibito legari non potest Quę sint prohibita vide l. prima ff quod cuiusq;.

m Non licet monasterio de annuo legato transigere.

n Emptor rei vetitę alienari,rem emptam restituere cogitur: nec dati datum pretium repetit, quasi indebitum, vt Inst. § vlt. Inst de oblig quæ quasi ex contractu.

o Χερμάτων,

p διηνεκῶς. hoc verbum intelligendū est pro sublata quæstione. v leg 1 ff pro socio. Cur perpetuo? collige ex lege 20.ff. de annuis.

q Quarum rerum actio singulis annis nascitur, earum perpetua petitio est, nulla præscriptio.

a § 4.

(vt dictum [a] eſt) nulla retinẽtibus pręſcriptione conuenire queunt, quantumcunque quis numerauerit tempus. Niſi inter hunc [b] annali legato oneratum, & eum qui ſecundum ſacros canones, & noſtras leges præſul conſtitutus eſt, huiuſmodi exactionis factum fuerit pactum, quo placuerit, vt reditus pro annuo legato daretur à grauata perſona ſemper vigens ac perpetuus, & non multis publicis oneribus obnoxius, ſed & acceſſionem habens, omnino quidem non [c] minorem quarta partẽ puri reditus, aut amplius, quantum ſcilicet inter eos placuerit. ſi enim tale quidam in ſcriptis fiat pactum, & datus fuerit talis reditus, & receptus in ſcriptis, pactionibus & tranſactionibus, & id manifeſtum per geſta monumentorum cõſtitutum fuerit, ceſſare exactionem annui legati contra eum, qui eo oneratus eſt, ſancimus, eum verò reditum pro legato conſtitui perpetuo ad id deputatum, & qui alienari à nemine quocũque alienationis modo, poſſit nullo [d] autem horum ſubſecuto, ſubiacere perpetuo (vt ante à nobis dictum eſt) dationi annuorum legatorũ eos, qui his grauati ſunt, ſancimus, vt & nomen & memoria defuncti, & vt annui reditus in ipſis opeſib. perpetuo conſeruentur. Dat. 15. Calen. Nou. Conſtantinop. Lamp. Coſſ. & Oreſte. 530.

Idem [e] A. Iuliano P.P.
LEX XLV.

SAcris [f] noſtris legib. exiſtimauimus oportere, & hanc addi, quæ ex virtute non [g] autem ex temporibus, religioſos abbatias [h] ſeu præfecturas tribuit. ita videlicet, vt in pijs monaſterijs, aut alceterijs, non omnimodo mortuo abbate, vel abbatiſſa, is vel ea, qui vel quæ tẽpore antiquior eſt, aut ſecundus ſecundave deinceps eligatur. conſentimus enim naturæ, neque omnes ſimiliter bonos, neque omnes in æquo facrẽ ti malos, ſed quem vtique & vita [i] optima, & mores honeſti, & circa pium exercitium conſtantia, & commune reliquorum monachorum complementum, aut maxima eorum pars, idoneũ ad hoc putauerit, & ſacris euangelijs propoſitis elegerit, ad præfecturam vocari ita vt, ſi quidem primus poſt defunctum vtilis ſit, & monachis præeſſe dignus, ille alijs præferatur: ſi verò qui poſt illum eſt, ſimiliter in ipſum feratur futuri præfecti calculus, ſi verò nullus horum dignus videatur, confeſtim is, [k] qui ex omnib. idoneus erit, cuiuſcumque gradus ſit, præordinetur abbas, qui ſit videlicet, & vitæ honeſtæ, & honeſtæ conuerſationis, & qui ſeruare creditos ſibi poſſit, cum ſit conueniens, omnem principatum, & omnem hominum pręfecturam, nõ ex temporibus, neque [l] ex ſortibus, neq; ex fortuitis circunſtantijs, ſed ex electione, & ex eo, quod præſtantius eſt, fieri: & bonum apud omnes teſtimonium & probationem eſſe, fieri ordinationi ordinem.

¶ Manifeſta aũt hæc fieri Deo amabili epõ, vt cum is didicerit eum qui eſt electus, & hoc ſe recte habere approbauerit, conſentientem electorib. calculũ ferat, & promoueat ipſum ad hmõi abbatis ordinẽ. Approbare verò oportet hanc ipſam electionẽ, & pro tpe Patriarcham, & qui in his locis ſunt, Deo amabiles epõs, habentes & ipſos iudicium Dei, & futuram condemnationem metuentes, ſi non per electionem, ſed ad aliquam paſſionem [m] ſeu affectionem reſpiciẽtes humanam, promotionem fecerint. habituris ipſis & ſi in hac vita, & in futura à Deo immiſſam pœnam, videlicet ipſorum negligentiæ animabus plurimus peccatorum cauſas præbente.

¶ His oĩbus & in reuerẽdiſſimis fœminis, aut virginib. q̃ pijs monaſterijs præſunt obtinẽtib.

¶ Reliquo oĩ ſacro ordine, ſacro miniſterio ſecundum ſuos gradus præſidente, & nulla in re præſentem noſtram innouato legem. Dat. 15. Calend. Dec. CP. Lamp. & Oreſte Coſſ. 530.

Idem [n] A. Ioanni P.P. LEX XLVI.

SAncimus, neminem ad epiſcopatum ordinari, niſi & in alijs rebus vtilis, & optimus ſit, & neque mulieri cohabitet, neque liberorum exiſtat pater, ſed loco vxoris, adhæreat quidem & continens ſit circa ſanctiſſimam eccleſiam, loco [o] verò liberorum, omnem Chriſtianum & orthodoxum habeat populum, cognoſcens, ſic ab initio ea, quæ de ſucceſſione Deo amabiliũ epiſcoporũ ſunt, nos diſpoſuiſſe, & cum eiuſmodi cogitatione proceſſiſſe noſtram legem, & eos qui pręter hæc quid faciunt, aut fecerunt, omni epiſcopatu indignos eſſe, qui n. poſt hanc noſtrã conſtitutionem, facere aliquos epiſcopos præter eius vim, aut fieri auſi fuerint, neque in epis numerabuntur, neque manebunt in ſacris, ſed expulſi ab his, alijs dabunt locum ordinationis, cum in primis diligentiſſimæ, tum etiam Deo per omnia placentis. Dat. 4. Calẽ. Sept. CP. poſt Conſulat. Lamp. & Oreſt. 531.

a § 4 ſupra eod.
b Atqui eccleſiæ cõceſſa eſt tantum permutatio, vel cum alia eccleſia. Nouel. 54. c. 2. vel cum principe. Nouell. 7. c. 2.
c Addit. 8 in ſi ff de tranſactionibus.
d Forma iuris omiſſa actum vitiat.
e Interpretatio Contij.
f Huius legis ſit mẽtio in Nouellis.
g Nõ pro ætate, ſed merito Abbatiæ conferendę ſunt. Sic nõ ætas, ſed vita ſeniorẽ facit. Hinc illud. Laqueus iuuenum omnes vos, & rurſus, Maledictus puer centum annorum. 2. q. 7. cap. Paulus dicit, Seniorem non increpaueris.
h Nota formam eligendi Abbatis.
i Dignitas aut nomen non facit epiſcopum, ſed vita. nõ epi nomen, ſed vita reuerentiam meretur c plerumque, in ſi cap. non omnes c. no omnis. 2. q. 7.
k Hinc illa puerorũ nęnia: Rex eris, aiũt Si recte facies.
l Atqui ſorte Matthias electꝰ eſt. Act. 1. verſic. vltimo? Certè, quædam ſortibus ſiunt, de quib. alibi dicã nec inde tamẽ ſortilegi attere ſuam ſtatuere, debent 26. quæſtione ſecũda c. non ſtatim & ſequentibus.
m Videl. 31. ſup. eo.
n Interpretatio Cõtij 42. 42 § 1 ſup. eo vide Nouel. Leon. 2. 2. 1. Timoth. 3.
o Hinc illud Pauli, Non vt confundam vos, hæc ſcribo, ἀλλ᾽ ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ. 1 Cor. 4. verſic. 54.

SI *quis ad declinandam.*] ad euidentiam huius l. vide c. si pater. de testa. lib. 6. & not. quod directus titulus institutionis non subiacet Falcidiæ ideo dicit hic, quod ad declinandam legem Falc. testator videbatur via directæ institutionis captiuorum vel pauperum. Et idem in substitutione directa secundum Bald. quem de hac materia vide plenius hic.

a *Ad declinandam.*] i. ad euitandam.

b *Legem Falcidiam.*] l. dolo bono, & est similis dolus, vt in authé. vt hæc. ma. & aut. in prin. coll. 7.

c *Reliquisse.*] in testamento, quod faciunt, postquam redierint. Nam instantes non possent testari, vt ff. de testa. l. eius in prin.

d *Valere*] sed nonne superfluum hæc post illam in eo. l. nulli. Rn. non: quia hæc in institutione, illa in singularib. relictis.

e *Simili modo*] & hoc videtur superfluum post l. in eod. id quod pauperibus, sed & illud de singularibus relictis. Sed licet euitetur hoc modo Falcidia iure institutionis an euitetur Falcidia iure naturæ, vt possit exhæredari filius, vel præteriri? Respon. non, nam qui vult Deum instituere, & filium exhæredare, alium pro consilio quærat, & recipiat, non Augustinum. 17. q. 4. c. si.

f *Degere.*] vbi de lare dubitabatur, sic & in eo. l. nulli. §. sin autem persona & §. quid si testator, & argu. ff. de condi. & demon. l. quæ conditio §. cum ita.

g *Sed mouentium.*] quid de immobilib. certe idem eadem ratione.

h *Minui.*] sic & Deus potest hæres institui, vt in auth. de eccl. tit. §. si quis in nomine, coll. 9. & ei legari, vt ff. ad legem Falcidiam l. 1. §. ad municipium. Idem de aliquo sanctorum, vt in auth. de eccle. tit. §. si quis autem vnum sanctorum, &

Si captiui instituantur, hæredes, vel pauperes, valet institutio, & venit distribuenda sine quartæ deminutione. h. d. secundum Iac. But. Vel sic. Valet institutio facta de captiuis, vel pauperibus, in genere, nec vitiatur propter incertitudinem. Et in primo casu capit episcopus hæreditatem, & distribuit. In secundo vero casu, si in hoc loco sit aliquod hospitale pauperum, pertinet ad illud, & si sint plura pertinet ad pauperes. Si uero nullum, idem quod in primo casu, ut episcopus capiat tanquam hæres & distribuat alienando mobilia reseruando. Et si nominata esset certa persona, vel locus, ad illum pertinet, nec episcopus aliquid agere debet, nec debet aliquam utilitatem sibi appropriare de talibus relictis. Paulo de Castr.

Imperator Iustinianus A. Ioanni P. P.

LEX XLVII.

SI quis ad declinandam [a] legem Falcidiam, [b] cum desiderat totam suam substantiam, pro redemptione captiuorum relinquere, eos ipsos captiuos subscripserit [1] † hæredes, ne videatur, quasi incertis personis hæredibus institutis, iudicium suum oppugnandum reliquisse: [c] sancimus eiusmodi, & talem institutionem pietatis, intuitu valere, [d] & non esse respuendam.

Sed & si pauperes quidem scripserit hæredes, & non inueniatur certum ptochotropium, [2] † vel certæ ecclesiæ pauperes, de quibus testator cogitauerit, sed sub incerto vocabulo pauperes fuerint hæredes instituti, simili modo [e] & huiusmodi institutionem valere decernimus.

Et si quidem captiuos scripserit hæredes ciuitatis, in qua testator larem fouere, ac degere [f] noscitur, episcopus, & œconomus hæreditatem suscipiant, & omnimodo in redemptionem captiuorum, procedat hæreditas, siue per annuos reditus, siue per venditionem mobilium, siue se mouentium [g] rerum fit, nullo penitus ex hoc lucro, vel œconomo, vel episcopo, vel sacrosanctæ ecclesiæ relinquendo. Sin. n. propter hoc à speciali hærede recessum est vt non Falcidiæ ratio inducatur, quomodo ferendum est hoc, quod in sacrum * venerit, per Falcidiam, vel aliam occasionem minui? [h]

¶ Vbi autem * indistincte [i] Pauperes scripti sunt hæredes, ibi xenonem [k] eius ciuitatis omnino hæreditatem nanscisci censemus, & per xenodochum, in ægrotantes fieri patrimonij distributionem, secundum, quod in captiuis constituimus vel per redituum annalium erogationem, vel per venditionem rerum mobilium, vel sese mouentium, vt ex his res immobiles comparantur, [l] & annuus victus, ægrotantibus accedat. Quis enim pauperior est hominibus, qui & inopia tenti sunt & in xenone repositi, & suis corporibus laborantes, necessarium victum sibi non possent afferre? Licentia [m] omnino danda & in priores [n] & in secunda [o] specie, & actionem mouere, & debita exigere, [p] vt in captiuos, vel in ægrotantes consumantur. Si enim hæredum eis, [q] & ius, & nomen dedimus, sine [r] Falcidię tamen legis emolumento, ne cesse est eos debita exigere, & creditoribus respondere. Sin autem [s] ampliores in ciuitate xenones, vel ptochotrophia sint, ne incerta videatur pecuniarum datio, [t] tunc ei xenoni, vel ptochotrophio, qui pauperior [u] esse dignoscitur, easdem res, vel pecunias assignari sancimus, [3] † hoc videlicet discutiendo à viro reuerendissimo

in his omnib. casib. videtur cessare Falcidia, cum ad pias causas sunt relicta, vt in auth. de eccle. ti. §. si autem hæres, & ne corrigitur illa ff. ad legem Falcid. l. 1. § ad municipium quæ permittebat detrahi Falcidiam de legato relicto Deo. Vel aliud quam Deo, aliud quando relinquitur ad piam causam. Alij vt Al. & R. dicunt, quod tunc demum cessat Falcidia in legato ad pias causas relicto, quando hæres fuit contumax in soluendo, & ne intelligunt dictam auth. de eccl. tit §. si autem hæres coll. 9.

i *Indistincte.*] aliàs indiscrete.

k *Xenonem.*] quasi hæredem & hoc quando est vnus xenon, & aliàs non dicat specta re ad se hæreditatem

l *Comparentur.*] hoc est plus in pauperib. quam in captiuis, quod ibi comemuntur aliæ possessiones.

m *Licentia.*] omnino danda s. epo vel xenoni, quos quasi hæredes dicimus.

n *Et in priore*] Vbi captiui sunt hæredes scripti.

o *Et in secunda*] vbi pauperes.

p *Exigere.*] scilicet episcopum.

q *his.* s. episcopis, & œconomis.

r *Sine Falcidia.*] Est ergo hæres nomine, sed non re, vt not. ff. de fideicom. hære. §. restituta, & ff. de fer. l. pen. Hodie si certa persona instituatur, cessat Falcidia in relicto ad pias causas, vt inf. dicitur.

s *Sin autem ampliores.*] idest plures.

t *Datio.*] idest relictum a testatore, vt detur.

u *Pauperior.* Et prodest paupertas, vt hic & ff. de trans. l. cum his. §. in persona. & §. si in annos, & inf. de oper. lib. l. 1. & ff. man. l. si procuratorem, §. si ignorantes, & in auth. de eccl. ti. §. si quis autem vnum sanctorum, coll. 9. & vilitas prodest, vt ff. qui, & à q. l. si quis habens arg. contra in auth de testamen. §. sancimus, col. 7.

1 † *al. scripserit al. ad scripserit.*

2 † *Ptochiū*

* *Quod cum primus, cum semper in re linquitur facere corpori vel nomini inteligitur. Lato est ab quam homini relicta non minuuntur per legem Falcidiam, vetatur in re rum sacrarum diminutione. Goth.*

* *Dic quod iste ver. & vers. seq. videntur hodie correcti per text. in §. si quis autē prouedem. ptione, in auth de eccle. ti. vbi dic. tu indistincte quod est in arbitrio in episcopi qui velit tale relictum distribuere, quod seruant epi de consuetudine, vt dicit Bart. hic.*

3 † *al. censemus.*

locorum antistite,[a] & sub eo constitutis.

¶ Sin aũt nullus xenon in ciuitate inueniaẽ, tunc sc̃dm de captiuis sanctionem[b] pro tpe œconomus sacrosanctæ ecclesiæ, vel episcopus hæreditatem accipiat, & sine falcidiæ ratione pauperib. qui in ciuitate sunt, vel penitus mendicãtibus, vel alia sustẽtatione egentibus eædem pecuniẹ distribuantur.

¶ Hæc tñ oĩa locũ hr̃e sancimus, qñ non certi xenonis, vel certi ptochotrophij, vel certæ ecclesiæ nominatio, à testatore subsecuta est, sed incertus est eius sensus.

¶ Sin autem in personam certam, vel in certam venerabilem domũ respexerit, ei tantummodo hæreditatem, vel legatũ cõpetere sancimus, nulla Falcidia nec in hac parte intercedente. In omnibus autem huiusmodi casib. cœlestes iracundias sacrosanctarum rerum administratores expectant, si qualecunq; lucrũ ex huiusmodi gubernationib. sibimet acquisierint, vel in hoc committi ab alio consenserint,[c] & non grauissima pœna, & interminatione, quòd perperam factũ est, studeant corrigere.

IN AVTHENT.

¶ Vt cum de app. cog §. si vnum de prædictis. collat. 8. constit. 11.

Negligens redimere testatorem, vel cognatum à carcere, eius successionem sperare non debet: quia applicatur ecclesiæ, expendenda in redemptionem captiuorum solus aliis capitulis testamenti, parcitur tamẽ minori 17. ann. & qui propriam non habet pecuniam, potest uendere res captiui pro ipsius redemptione, qui cogitur habere ratum. h. d. Bal. vel sic. Sperans hæreditatem alicuius ex testõ, vel ab intestato, si non redimat eũ de carceribus, cum põt, & ibi ille moriatur, priuatur eius successione, & deuoluitur ad ecclesiam distribuendam in redemptionem captiuorum. Pau. de Cast.

SI* captiui[d] alicuius liberi, seu cognati[e] redemptionẽ eius neglexerint; non solum exhæredari possunt, sed etiam lege denegabatur eis successio: & si[f] fuerint scripti hr̃des,[1] † tantum valeat testamẽtũ in alijs capitulis.[g]

¶ Hæc ergo successio defertur ecclesiæ ciuitatis eius, expendenda[h] scilicet in captiuorũ redẽptionẽ. Multò magis, si extraneos instituerit, qui redimere[i] supersedeant: Excipitur minor 18. annis.

¶ Qui aũt redimere studẽt, si proprias non habeat pecunias, super quibuslibet rebus ipsius, in eam cãm rectè contrahunt, etiam si minores 25. annis sint, maiores tamen 18. qui tamen pro maiorib. 25. hic accipiuntur.[k] Et captiui si reuersi fuerint, coguntur habere[l] ratum contractum. eadem pẹna est parentum, si redemptionem neglexerint liberorum.

* *Testamenta facta super peculio quasi castrensi clericorum, non subiacent querelæ inofficiosi. h. d. subiacent tamen condictioni ex lege, vsq; ad legitimam debitam filiis, & parentibus vt sup. eo. auth. presbyteros. quam quidam hoc legunt. Bald.*

Idem A. Ioanni P.P. LEX XLVIII.

CVm lege Leonina[m] viris reuerendissimis episcopis, & presbyteris, & diaconis peculium habere quasi castrense concessum est, eo addito,[n] vt in ipso testari possint: dubitabatur, si hmõi testamẽta debeãt[o] de inofficioso querela expugnari, cũ de oĩb. personis quẹ hmõi peculium meruerunt, eadem fuerat qõ exorata.[p]

¶ Sancimus itaq; viris reuerendissimis epis, & & presbyteris, & diaconis, q tale peculiũ id est quasi castrẽse possidẽt, super ijs tantummó reb. q̃ quasi castrensis peculij sunt; non solũ vltima condere s̃m leges[q] elogia[r] licere (quod ex Leonina constõne descendit) sed ẽt eorum vltimas volũtates sup his[s] tantũmó habitas, de inofficioso q̃relẹ minimè subiacere.[t] D. No. Feb. 532.

Clerici confessione, vel pacto possunt renunciare priuilegio fori, ne decipiant contrahentes, & valet renunciatio, nisi contra eam sit

col. 7. & fere in omnibus delictis, vbi grauius ex vno delicto punitur ignobilis, siue vilis, quam nobilis, vt ff. de inc. ruinau. l. Pedius & de pœ. l. capitalium § fi. & ad l. Corn. de fal. l. 1. in fi. & inf. ad leg. Fla. de pla. l. fi. & inf. vt nemo priu. utu. l. 2. circa princ. Accur.

a *Antistite.*] i. episcopo.

b *Sanctionem.* sup. eo. in princ.

c *Consenserint.*] Nota aliquem puniri, quia consentit malo, vel quia non corrigit malum, ac si ipse faceret ut inf. de cõmer. & mer. l. 2. & in decret. 2. q. 7. c. negligere.

d *SI captiui.*] Hęc est in auth. vt cũ de app. cog. §. si vnũ. de prædictis. coll. 8.

e *Seu cognati.*] alicuius captiui redemptionem &c.

f *Et si.*] i. quamuis.

g *Capitulis.* Nota ergo quinq; specialia hic. Primum, quod valeant legata, licet nõ valeat testamentum. regulariter contra: vt infra de fid. l. eam quã. Secũdũ, q id q aufertur indigno, applicatur ecclesiæ, sed regulariter cõtra: vt ĩ de ijs qui vt ind. l. hæreditas. Tertium, q qui non est dñs, id captiui alienat, legis authoritate permittente. regulariter contra: vt ff. de ac. re. do. l. traditio. Quartũ, quia min. 18. an. non patitur huius l. pœnam cum alias regulariter etiam impuberes doli capaces ex delictis teneantur, vt inst. de obl. quę ex delic. § pe. Quintum, quia maior. 18. ann. minor 25 an. non restituitur regulariter contra. vt ff. de mino. l. 1.

h *Expendenda*] Charitas.

i *Redimere.*] super sedeant. loquitur forte de ijs, qui veniunt ad successionem: nec enim defertur successio cuilibet redimenti, vt in furiosi liberis, vt inf. ut. auth. liberi.

K *Accipiuntur.* Sicq; concordat cum iure Longebardorum.

l *Habere ratum.*] Nã quod legitimè est factum, rescindi non debet: vt inf. de admi. tut. l. sancimus. 1.

m *CVm lege Leonina.*] quã habes sup. e. ti. l. sacrosãcta.

n *Addito.*] i. eadem l. in fin.

o *Debeant.*] i. possint.

p *Exorata.*] Et similẽ habes solutionem, vt non possint expugnari per querelam: vt inf. de inof. testa. l. fi. § in his itaq; & inf. qui test. fac. pos. l. fi.

q *Secundum leges.*] i. s̃m legum solennitates, vt sup. ti. j. l. gñali.

r *Elogia.*] id est testamenta.

s *Super his.*] s. peculiis.

t *Subiacere.*] hodie huiusmodi peculia, idest testamenta super his peculiis facta videtur subiacere querelæ, vt in auth. vt cũ de ap. cog. §. & hæc q̃dẽ de parentũ. coll. 8. & sup. e. aut. presbyteros: quam quidam hic

Vide plenè p An. Aret. § 1. inst. qui & ex q. cau. & ibi etiã Chroph. Porc. & Ias. in suis additioni. & Bart. in l. illicitas §. fi. ff de off. præsi.

* De intel. huius auth. vt Lud. Bologni in l. 4. §. Cato. nu 125 et 124 de uerbo obli.

1 † Captiuus desinit testari põt si postea liberatus moritur intestatus, ei succedet nõ eccl. sed proximus, quãuis redemptionẽ captiui neglexerit, quia ipse ingratitud. nõ uidetur remisisse si nõ est in vita cõquestus. l. vl. inf. de re. o. dona. quid si i captiuitate moritur intest. vel bona eius parte applicari fisco putat Rouf. in proœm. consi. gl. 5. n. 38 Dio. Gothof.

hæc legunt. Vel dic vt ibi diximus, vt in auth. presbyteros. secundum epis. ratione corrigitur hæc lex, quia cum hodie sit iuris, vt sup. eo. auth. sed episcopalis, non potest habere peculium: vt inf. de inoff. testa. l. si. Nec tamen testari potest, nisi de his rebus, quæ dicuntur sup. eod. authen licentiam. Accursius.

SI quis.] Casus in textu talis est. Mutuauit pecuniam coram sacerdote, & consensit, quod renunciaret priuilegio suo, seu foro: ut nisi coram alio iudice responderet, seu solueret: quæritur, nunquid sibi præiudicet? Et videtur, quod sic. h. d. primo, sed instatur quærendo de ratione. Respo. Imperator, quod duplex est ratio. Prima: quia clericus nō debet decipere contrahentes secum. Secunda, quia regula iuris est, quod vnusquisque potest renunciare iuri introducto pro se. Sed vlterius instatur, nunquid habeat locum in prætextus confessionibus, seu renunciationibus? Respond. sic quod nisi in contractum lata sit sententia, vel amicabiliter sit compositum. Bald.

a Si quis.] scilicet clericus, vel alias priuilegiatus.

b Licere ve. tre.] imo videtur licere, vt si de iure communi ... conuenerit, quæ est contra. Sed hic fuit pactum in scriptura redactum, ibi non. Sed non valet vt infra de pa. l. hoc pactum, quod bona fide, &c. vel illa in actore, hæc in reo. Et hoc non valet, vt ... de re iu. l. non dēt actori. Tu distingue, an velit per pactum iurisdictionem prorogare, quod non potest, nisi sit contra ... vt ... potest, vt hic. Facta autem hac regula in ... quos dic, vt infra de pac. l. si quis in conscribenti, ... vel est hæc lex de ... verbo ad verbum, & quæ hic desunt, ibi supplebis.

c Qui.] scilicet casus.

Hæc lex non procedit hodie in clericis: qui non possunt priuilegio fori renunciare. c. si diligenti. extra de fo. comp.

Quilibet foro suo renunciare potest ... Bald.

Hæc est canonizata 36 q. 1 generaliter. et ad eā pertinet ... scribit ... ad tutelā vel curā clericus ... ut ... cujusque ... ferente ... dummodo ... liberetur.

lata pronunciatio, vel facta transactio hoc dicit. Bal. Vel sic: Licitum est cuique renunciare iuri suo. hoc dicit secundum Bartolum.

Iidem A. Ioanni PP.

LEX XLIX.

SI quis[a] in conscribendo* instrumento sese confessus fuerit non vsurum fori præscriptione propter sacerdotij prærogatiuam: sancimus non licere ei aduersus sua pacta venire,[b] & contrahentes decipere: cum de regula sit iuris antiqui, omnes licentiam habere ijs, quę pro se indulta sunt renunciare.* Quam generalem legem in omnibus casib. obtinere sancimus, qui[c] nec dum per iudicialem sententiam, vel amicabilem cōuentionem sopiti sunt. D. Kal. Sept. 532.

Personę hic enumeratæ habent immunitatem a tutelis, & curis, vt inhæreant diuinis ministeriis: qua causa cessante, cessat effectus. Vel sic clerici in sacris ordinibus constituti, & etiam monachi (licet non sint clerici) sunt immunes ab onere tutelæ, uel curæ, vt inuiti non cogantur suscipere, dummodo clericaliter uiuant, & ecclesiæ deseruiāt propter quod datur eis hoc priuilegium, ideo, cessante causa cessat effectus, & ad hoc semper allegatur ista l. Pau. de Cast.

Idē A. Ioanni P.P. LEX L.

GEneraliter* sancimus, omnes viros reuerēdissimos episcopos, necnon presbyteros, diaconos, & subdiaconos, & præcipuè monachos (licet non sint clerici[d]) immunitatem ipso[e] iure omnes habere tutelæ siue testamentariæ, siue legitimæ, siue datiuæ:[f] & non solum tutelę eos esse expertes sed etiam curę; non solum pupillorum & adultorum, sed & furiosi, & muti, & surdi, & aliarum personarum, quibus tutores, vel curatores à veteribus legibus dantur.[g]

¶ Eos tamen clericos, & monachos huiusmodi hr̄e beneficium sancimus, qui apud sacrosanctas ecclesias, vel monasteria pmanent, nō diuagātes,+ neq; circa diuina ministeria desides: cū pp hoc ipsū bn̄ficiū eis indulgemus, vt alijs oīb. derelictis,[h] Dei oīpotētis ministeriis īhęreāt.

¶ Et hoc non solū in vetere Roma vel in hac regia ciuitate, sed & in omni terra, vbicunq; Christianorum nomē colitur, obtinente sancimus.

IN AVTHEN.

¶ De san. epis. §. Deo autem amabiles. coll. 9. constit. fin.

Illi, qui non coguntur ad tutelam, sed sponte recipiuntur ad ipsam, debent voluntatem suam intra quatuor menses declarare inscriptis, h. d. Bald. Vel sic: Ad legitimam tutelam volens admittitur clericus, nisi sit episcopus, vel monachus. Salic.

PResbyteros, diaconos aut subdiaconos[i] iure cognationis, ad tutelam, vel[k] curam vocatos, suscipere permittimus;* si tamē intra quadrimestria: hoc est finalis causa:

quòd non. Sed nunquid est verum de curis non solum adultorum, sed furiosorum, prodigorum, & cæterorum? resp. quòd sic. Sed instat quærens, pone quòd quidam sunt clerici vagantes per mundum, nunquid illi gaudent priuilegio? Respon. Imperator, quod non. Quarto instat quærens nunquid prædicta habeant locum in ciuitate Romana, & Constantinopolitana. Respond. Imper. quod sic in omni loco, vbi Christus colitur. Bal.

d Non sint clerici.] quia nec homines ... vt in auth. de mon. ... & § si autem exorem ... secundum ... si quis ... esse hoīes ex authen. præallegata, reperies. Tu dic, non sint clerici ... non.

e Ipso iure.] nam & si intra ... quinquaginta dierū non se excusent, ... non ... ubi ... in alio non contingit, vt infra de excu. tu. ... qui autem ex ... & vt infra de appellationes & incolę, secundū ... autem non ... legitimæ, excepto ... episcopis, & monachis qui nec legitime esse possunt, vt in authen. ea §. Deo amabiles autem. col. 9. vnde lege hic auth. presbyteros.

f Datiuæ.] quæ datur à iudice.

g Dantur.] vt prod... & illis, qui suis rebus superesse non possunt, vt in auth. eod. §. Deo autem. & in ... de cu ... in auth. lege, ... ut ... presbyteros.

h Derelictis.] Sic cessante causa cessat & effectus, sic & infra de hære. l. 1. & ff. de mi. l. 1. & de mi... in ... & sup. eod. authen. sed neque ... & authen. si seruus ... & ... item si alicuius. & in ... de excusa. § item ... & ff. de excusa. ... duas ... pen. argu. contra ... de postu. l. pen. ... §. ... sed ibi id est

+ Hyero. ad Paulinū, dicentis esse quod di ceret, i. monachum sine ... nil ... facit in vetr. 16. q. 1. si cupis. Sicut piscis sine aqua caret vita sine monasterio monachus. 16. q. 1. c. placuit. Duplex ē opus monachi, aut diuini ... vacare seruitiis, aut opera manuaria meditar. Nota ... 134 c. 6.

+ Vide Cuiac. Nouella 123.

GEneraliter.] Diuiditur in tres partes. Primò, ponit dictum suum, seu statutum. Secundo declarat ... prorogat. Secunda ibi, eos tamen. Tertia ... in ... Bald. ¶ Casus in ... ab Imperatore, aliqui clerici ... vel cæteri clerici, nunquid compelluntur ... tutelas, vel curas eis datas? Respond. Imperator,

i Presbyteros.] ... Hic non ... his ... qui sunt in sacris ordinib. cōstituti, ... denegantur ... compellentur ... Sed illi ... volentes ... non testamentaria, vel dat ... vel monachus nullo modo, vt inf. eo. authen ... & in auth. ... §. Deo amabiles, coll 9.

k Vel curam.] loquitur de cura furioso ... vel prodigo ... per l. 12. tab. vocantur ag ... vt infra de cura. § furiosi.

a Si

a *Si quis autem sic fecerit.*] i. est si declarauerit hoc intra quatuor menses, ergo si non fecerit, hoc praeiudicat in alios secundum Pau. sed Py. Ir. & Azo. & nõ contra & dic, si q's aũt sic fecerit, i. si ita tutelam suscepe(rit) solẽniter, nec. n. ea aliter suscipere debet, nullam ex hoc &c vt inf. de excu tu l. voluntarię & inf. de ijs qui spon. pub. mu. sub l. 2. & 3 li. 10. Ius nonquid sufic(it) ratio vnius excusat ab alijs, vt alias tres tutelę excusant, vt in fi. de exc tu. §. item tria ist. in fic, sed m P. Sed t a dic suum priuilegium excusare eũ, nõ susceptionem huius. sed per hanc susceptionem renunciatũ non videtur priuilegio, vt dictum est.
b Interpretatio Contij.
c *Distin. 51. 53. Nouel. 123 c. 15.*
d Hinc illud Hieronymi *ad Oceanum*, Heri cathecumenus, hodie pontifex: heri in amphiteatro, hodie in ecclesia: vespere in circo, mane in altario: dudũ fautor histrionum, nunc virginũ consecrator. *adde quae notaui ad Nou. 123 c. 1 inf. & l. 3. §. 2 ff de muner.* ibi, Heri, seruus, hodie libertus.
e *Nou 6 c. 1.*
f Id est habitu Plautus *in Amphitr.* [illegible] Quod ego hac procel si sic eam te [illegible] ma.
g Nota de quarta bonorum decurionis applicanda fisco.
h Id est anno 5; & *l. vlt. inf. quando & quib. quarta pars, adde Nouell 6 c. 1.*
i *l. 1 quib. l. vlt inf. de decurionibus.*
k *L. 21 sup eod.*
l *L. 12 sup eod.*
m *Adde l. 16 §. 1 sup. de sacros. eccle.*
n Nota pœnam latitantis curialis.
o Forte *l. 29 l. 53 §. 2 sup eod.*
p μοναχικὸν σχῆμα. *Nouell 5 cap 6.* Ex Nouella Leonis huiusmodi desertor nõ datur Curiae, sed

tuor menses, ex quo vocati sunt, apud iudicem competentem in scriptis declarauerint talem administrationem propria se voluntate suscepisse.

¶ Si quis autem sic fecerit,[a] nullum, ex hoc praeiudiciũ circa alienam tutelam, vel curam patiatur.

¶ Episcopos autẽ, vel monachos tutelã alicuius personae subire non permittimus.

Idem AA. Ioanni P.P.

LEX LI.

Sancimus,[b] neminẽ omnino, neq; curialem,[c] neque taxeotam, episcopum aut presbyterũ de cętero fieri: nihil attinente aut attingẽte hac lege eos, qui ante eam huiusmodi sacerdotio digni habiti sunt: de caetero verò neminẽ omnino, q supradictae sit fortunae, ad praedictas cõsecrationes ascendere: & maximè si & iã antea ministrauerat, aut taxeotis seruierat iussionib. cum. n. qui enutritus est in executionib. vehemẽtibus (seu asperis,) & his, quae ex ea re accidunt, peccatis, non vtiq; aequum fuerit, modo[d] quidem & illico esse taxeotam, & buleutam, & facere omnium acerbissima, mox autem sacerdotem ordinari, de humanitate innocentia exponentẽ dogmata. praeterquam si[e] ab infantia, & nondum quidem ephebia excedente aetate, ei contigit inter reuerendissimos monachos connumerari, & morari in eo ipso schemate.[f] tunc enim permittimus ipsi, & presbyterum fieri, & ad episcopatum venire, cum sit manifestum, si multaq; tale qd euenerit, & dignus sacerdotio apparuerit, q confestim licentiam habebit manere in episcopatu, & ministrare, dummodo quartã[g] partem suae substantiae vniuersae praebeat decuriomb. & fisco (secũdum nuper[h] de quarta parte positã à nobis legem) aut soli fisco, si quidẽ taxeoticae fortunae ei esse contigerit. Si vero & in reuerendissimis archimãdritis cẽseat & manserit inter ipsos, & hoc ẽt mõ damus fortunae liberationẽ, quartã & tunc partẽ suę substãtię (vt p. diximus) praebituro. aliter autẽ neq; illi ordinari concedimus, neq; ordinato tale q'd agere permittimus. Sciente tua excellentia, quia hęc obseruari dẽnt ab oib. Deo amabilib. episcopis, pęnam expectaturis circa ipsum sacerdotium, si quid tale fecerint: pręter id, q etiam nec ipse ordinatus sacerdotio fruetur, licet fuerit antea in aliquo gradu sacerdotij ordinatus, sed inter priuatos redigetur, & ministeria[i] exequeť, quib. subiacebat prius. Quę oia obtinere in futurum volumus tẽpus: quoniã nunc primũ à nobis inuenta sunt, non pertinente vllo mõ hac lege (vt diximus) ad eos, qui semel hac dignitate sacerdotali decorati sunt: sed licentia habẽtib. ipsis per substitutos ministrare iuxta Theodosij, & Valẽtiniani piae memorię cõstõnẽ,[k] quę ad Thomã rescripta est.

Ad haec & illud iustum esse, & obtinere, & in vsu esse sancimus, q positũ ab initio, & vsu obseruatũ, nescimus, quoniã mõ in dissuetudinem abijt. Meminimus. n. nos in Arcadij & Honorij piae memoriae constõnem[l] incidisse, volentem, clericos, si neglexerint suũ ordinẽ, & in qualemcũque armatã militiã transierint, vel depositi à Deo amabilib. episcopis, militare ausi fuerint, m[illegible] quidẽ ipsos militia adepta, tradi vero ciuitatũ curijs ministraturos in posterũ publico, qũ & Dñi Dei seruitio, quãdiu militarunt, se abdicauerunt. Quae oia obtinere ex hac nostra sancimus lege, iubentes, ipsos statim & confestim ciuitatis illius, ex qua sunt fieri curiales: nisi vehementer curialib. abundet ciuitas: quo casu vicinae,[m] vel vlterioris ẽt vsq; ad vnã prouinciã alterã, vbi maximè curialiũ constituta est penuria. Si vero latitãtes[n] (vt probabile est) fiant, licentiã damus curialib. statim ingredi res eorũ, eorũ bona detinere, & satis sibi secundũ legẽ inde facere. Haec igit super reuerẽdissimis clericis cuiuscũq; gradus obtinere in perpetuũ sancimus, & in his, q iã perpetrata sunt obtinere legẽ eã volentes, q & prius erat. Qm aũt & quandã constõnẽ[o] inuenimus de monachis differentem & volentẽ ipsos non relinquere propria monasteria, neq; turbare ciuitates, q & ad quoddã sancitam esse tempus quidã suspicantur: oportet, existimauimus occasionẽ inde accipientes, perfectionẽ & in oẽ tempus ẽt hoc reformare: ita vt nemini de cętero reuerendissimorũ monachorũ licentia sit, tale quid agere, & relinquere quidã monachicũ habitũ,[p] circuncingere aũt qualemcũque militiam aut cingulũ, aut dignitatem aut eorũ, qui in iudicijs versantur, sequi vitam, & Dei seruitio humanas occupationes preferre, aut cognoscere, illo, qui tale qd fecerit, dãdo cu

riae

Idem A. Hermogeni Magistro officiorum.

LEX LII.

RAptores virginum [1]† * vel viduarum, vel diaconissarum, [a] quæ Deo fuerint dedicatæ, pessima criminum peccãtes, capitis supplicio plectendos esse decernimus: quod non solum ad iniuriam hominum, sed ad ipsius omnipotentis Dei irreuerentiam [b] committitur.

¶ Qui itaque huiusmodi crimen commiserint, & qui eis auxilium tẽpore inuasionis, præbuerint, vbi inuenti fuerint in ipsa rapina, & adhuc flagrante crimine deprehẽsi à parentib. sanctimonialium, virginum, vel viduarum, vel diaconissarum, aut earũ consanguineis, vel tutoribus, seu curatoribus [c] conuicti [d] interficiantur.

¶ Si autem post commissum tam detestabile crimen, aut potentatu raptor se defendere, aut fuga euadere potuerit: in hac quidẽ regia vrbe tã viri [2] † excelsi P.P. quã gloriosissimus præfectus vrbis: in prouincijs autem, tã viri eminentissimi præfecti prætorio per illyricum, & Aphricam, quam magistri militum, per diuersas nostri orbis regiones, necnon vir spectabilis [e] præfectus Ægypti, & vicarij, & proconsules, & nihilo minus viri spectabiles duces & viri clarissimi rectores prouinciarum, necnon alij cuiuslibet ordinis iudices, qui in locis illis inuenti fuerint, simile studium cum magna sollicitudine adhibeant, vt eos possint comprehẽdere, & cõprehẽsos in tali crimine, post legitimas & iuri cognitas probationes, sine fori præscriptione, [f] durissimis pœnis afficiant, & mortis condemnẽt supplicio.

¶ Bona aũt eorũ, si hoc commissum fuerit in sãctimonialẽ virginẽ, quæ vel in asceterio, vel monasterio degit, siue eadẽ virgo diaconissa [g] constituta sit, siue nõ, eidẽ monasterio, vel asceterio, vbi consecrata est, addicantur: [h] vt ex his rebus ipsi solatium habeat dũ viuit sufficiẽs: & res oẽs sacrosãctũ asceteriũ, seu monasteriũ, pleno hẽat dñio.

¶ Si aũt diaconissa cuiuscunque ecclesię sit, in nullo tamẽ monasterio, vel asceterio cõstituta, sed per se degit, raptoris eius substãtia ecclesiæ, cuius diaconissa est, assignetur: vt ex his facultatibus ipsa quidẽ vsumfructũ, dũ superest, ab eadẽ ecclesia consequatur, ecclesia verò oẽm proprietatẽ, & plenã possessionẽ [i] earundem rerum nostro habeat bñficio: nemine, [3]† vel iudice, vel quacunque alia persona hęc audente contemnere.

¶ Pœnas aũt, [4]† quas prædiximus, i. mortis, & bonorum amissionis, cõstituimus nõ tñ aduersus raptores, sed ẽt contra eos, qui hos comitati in ipsa inuasione, & rapina fuerint. Cœteros [k] aũt oẽs, qui conscij, & ministri hmõi criminis reperti, & cõuicti fuerint, vel eo susceperint, vel quãcunque opẽ eis tulerint, siue masculi, siue fœminæ sint, cuiuscunq; condõnis, vel gradus, vel dignitatis, pęnæ capitali [l] tantummodo subijcimus, vt huic pœnæ oẽs subiaceant, siue volentibus, * siue nolentibus sanctimonialibus virginibus, siue alijs supradictis mulieribus tale facinus fuerit perpetratum. Dat. 5. Calẽ. Decẽ. 533.

Sponsus, & sponsa, sine arrha possunt monasterium ingredi. Item vir, & vxor, saluo pacto dotis & donationis propter nuptias. hoc primò. Pater non potest abstrahere filium, vel filiam de monasterio, nec hac occasione eum exhæredare, sed debet filius, vel filia habere legitimã, & est habilis ab intestato succedere. hoc secundo. Non licet Iudęo habere mãcipium Christianum, nec eum impedire, qui vult fieri Christianus. Bal. Vel sic. Potest alter ex sponsis altero inuito religionem ingredi: & soluuntur sponsalia, nec per hoc aliquam pœnam arrharum patitur, quia non videntur dissoluta eius culpa, sed ex iusta, & legitima causa. Similiter alter ex coniugibus potest altero inuito religionem ingredi, & dissoluitur matrimonium, nec per hoc pœnam aliquam patitur circa dotem, vel donationem propter nuptias, quasi eius culpa matrimonium sit solutum, habetur tamen ingrediens pro mortuo, vel mortua, & sic ven-

---

a R*Aptores.*] Diaconissarum. Idem in qualibet muliere Azo.

b *Irreuerentiam.*] id est contra Dei reuerentiam. sic & inf. de hæret. l. manichæos, & hoc, sicut in. i con tra aliàs ad.

c *Curatoribus.*] quõdam.

d *Conuicti.*] s. per deprehensionem, vt negare non possint sic & infra, vt liceat, vnicuique s. in. l. 2. Sed contra. 1 de iud. l. nullus Sol. illud regulare est: istud speciale. Accur.

e *Spectabilis.*] Non q sunt clarissimi qui spectabiles. Accur.

f *Præscriptione.*] om nem. n. honorẽ, &c. vt inf. vbi se. vel cla. l. prima.

g *Diaconissa constituta.*] & ita consecrata.

h *Addicantur.*] Si petantur intra annum postea autẽ habet si fcus, vt in auth. cod. §. si quis rapuerit. 2.

i *Plenam possessionẽ.*] s. ciuilem, non naturalem, vt ff. de acqu. poss. l. naturaliter in prin. Azo. Alij dicũt eam nõ esse fructuariã, sed habere vsumfructũ, vt ff. de vsuf. l. defuncta, §. fi. Tertij dicunt, per hanc l. q vsufructuarius nullam habet possessionẽ prima verior est.

k *Cæteros.*] Præter seruos, qui concremãtur, vt in f. de rap. virg. circa fin. & quæ hic deiunt, ibi supplẽ tertia mul. s Accur.

l *Capitali.*] Non enim spoliantur dictis bonis, immo habebunt bona sui hæredes.

DE*nobis.*] CASVS. Imperator dicit, q fecit multas leges pro statu ecclesiarũ, & adhuc paratus est facere, vt in casu præsenti. vt ecce sponsus, qui dederat arrhas, vult venire ad religionem, olim dans amittebat, recipiẽs reddebat in duplum. vtrũq; hoc remouet, nã sponsus recuperat; item illa nõ reddit, nisi simplum secundo dicit, si vir, vel vxor venit ad religionem, q qui intrat, habeẽ pro mortuo, & sic mulier, vel eius hæres dotem recipit, & vir, vel hęres eius donationẽ p nuptias: nisi erant pacta facta de re . . . ido altero præmoriente quæ nunc habent locum, ac si vel grotius esset mortuus.

Hoc etiam.] CASVS. Pater dẽ filiũ monachũ instituere, sicut non monachũ. Secundo q sic succedit ab intestato, sicut non monachus Tertio si post exeat de ecclesia, res remaneant apud ecclesiam.

His ita.] CASVS. Tria dicit. Primo pcipit, q nullus iudæus vel paganus habeat seruũ Christianum, & si habeat, ille seruus catholicus sit liber. Secũdo, q si dominus postea fuerit conuersus nihilominus seruus quondam remanet liber. Vltimo, q faciant iudices hæc seruari sub pœna. Vitiua.

* Immunitas à tutela naturali datur in sacris cõstitis.

1 † Quid similiter viderum ratas. Tertio quidẽ satetur id e . . . re item tamen statuẽdum esse putat de raptu § 10. glos. 1. nu. 4. Bal. hic.

1. Vide hodie c. 6. ex. de præscriptio. li. 6.

2 † Excellentissimi.

* Hic tex. est singularis, & non reperitur à libi secundũ Bar. h. c.

3 † Minimè.

4 † Etiam.

* Etiam volenti facta iniuria puniri põt, si id publicè expediat. Goth.

Præ-

a *Præparamus.*] ai io.
b *Vir quidem.*] sanctimonialem eligēs vitam. Azo.
c *Sponsa vero.*] sęculo renuncians.
d *Duplum.*] idest duplicatum.
e *Accepisse.*] idē est, si qualibet alia legitima cã dirimat sponsalia, vt inf. de spon. l. si §. his illud quoq;
f *Et maritis.*] In ipso, & sponsa aliqua sunt innouata [illegible] maritis autem [illegible] Nam pro quia.
g *Lege.*] .s. græca. nõ ēt dicit de illa, quæ est in auth eo §. sponsalibus, & § si vero cõstante, col 9 quæ hoc idē [illegible] quia il lam post [illegible] potuit.
h *Legitimè.*] [illegible]

vendicat sibi locum pactum, vel statutum de certa parte dotis lucranda in causa mortis hoc dicit, vsque ad §. hoc etiam cognitum. Paul. de Castr.

Idem A. Ioanni. P.P.

LEX LIIII.

Deo nobis auxilium præbente omnia, quæ pro honore sanctæ ecclesiæ catholicæ, ad Dei placitum præparamus [a] legibus constituere, & operibus adimplere desideramus.

¶ Et iam quidem multa cum eius auxilio statuimus, quæ ecclesiasticæ doctrinæ, atque statui conueniunt: in præsenti verò hoc pia deliberatione duximus corrigendum, quod hactenus contra Dei timorem fiebat.

¶ Cognitũ etenim nobis est, quòd si quis sponsus, vel spõsa post datas, vel acceptas arrhas, voluisset se diuino deputare seruitio, & à sęculari cõuersatione recedere, ac sanctimonialem vitam viuere, atq; in Dei timore permanere, compellebatur vir quidem [b] ea, quæ arrhatum nomine dederat, amittere: sponsa vero [c] in duplum [d] id, quod acceperat, reddere, quod nostræ mansuetudini religioni contrarium esse visum est.

¶ Vnde per præsentem legẽ in perpetuum valituram iubemus, vt si quis sponsus, vel sponsa desiderauerit sœculi illius vitam contemnens in sanctimoniali conuersatione viuere, sponsus quidem omnia, quæ arrharum nomine futuri causa coniugij dedit, sine vlla diminutione recipiat: sponsa autem non duplum, secut hactenus, sed hoc tantummodo spõso restituat, quod arrharum nomine acceperat, & nihil amplius reddere compellatur, nisi quod probata fuerit accepisse. [e] Nam & maritis, [f] & vxoribus, qui sęculo renunciant iam anteriore lege [g] à nobis prouisum est, vt siue maritus, siue vxor religionis causa, à coniugio recesserit, & solitariam vitam elegerit, vnusquisque eorum res suas recipiat, quas pro dote, vel ante nuptias donatione præstiterat, & hoc tãtummodò lucri nomine consequatur ab eo, qui solitariã vitam elegerit, quod debuit legitimè, [h] vel ex pacto per casum mortis exigere.

Filiusfamiliàs, inuito patre, potest clericari & monachari, & retinet ius succedendi ex testamento, vel ab intestato: nec ob hoc potest reputari ingratus. h. d. Salic.

¶ Hoc * etiam cognitum nobis correctione nostra dignũ esse iudicamus, vt si quis in parentũ potestate constitutus vel constituta, vel forsan huiusmodi iure absolutus, [i] vel absoluta, elegerit, se monasterio, vel clero sociare, & reliquum vitæ suæ tempus sanctimonialiter degere, voluerit, non liceat parentibus eosdem, vel easdem, quocunque modo abstrahere, vel propter hanc tantummodo causam, quasi ingratum, [k] vel ingratam a sua hæreditate, vel successione repellere: sed necesse sit eis omnimodo, cum vltimam voluntatem suam, siue per scripturam, siue alio legitimo modo perficiant, quartam [l] quidem portionem secundum leges nostras eis relinquere. Sin autem, & amplius voluerint eis largiri, hoc eorum voluntati concedimus. Sin verò vltimã voluntatem parentes neque testamento, neque alio vltimo elogio declarasse monstrari fuerint, omnem parentum [m] substantiam hæredes, [n] quibus ab intestato competit secundum leges nostras, sibi defendant: nullo eis impedimento ex sanctimoniali conuersatione generando, siue

parte. §. in insulã. Sẽ no quod hoc est verum si alter, vult, quòd alius intereat. as cõtra vt in auth quæ est in fra de repu. l. si constante. & auth hodie & in decr. nõ n. põt, si volunt diuertere ex consensu, nisi castitatis concupiscentia, vt in authē. vt l. ma. & au. § q[illegible] verò & ex cõsensu.
i *Absolutus.*] per emancipationē puta.
K *Quasi ingratum.*] ob hoc ipsum, quod intrauit monasterium exhæredari non dēt. vt hic & in auth. eo. § nullã. & [illegible] [illegible]

1 Adde, quod iure canonico matrimonio nõ dum consummato. põt alter coniugum altero inuito, religionem ingredi, & licitũ est in seculo manere, [illegible] consulate. c. & c. ex publi. ex. de conuer. coniu.

* De intel. huius text. an monachus retineat iustitiam vide. Fortun Garc. l. Gallus. §. & quid si tantum [illegible] de lib. & posthu.

2 Hoc est expressum in c. non dicat. 19. q. Quia [illegible] [illegible]

[illegible]
n *Hæredes.*] filij.

Pep-

a *Pertinere.*] vt in Auth de san. epis. §. si monach⁹, & hoc si tenuit ingressus aliàs si expressum non valet, nec valet tacitũ idest, rerũ translatio, vt ff. de serui rust. p̃. l. item sic. §. qui habet haustum, in fi. §

b *His.*] versus est iste.

c *Tenerem.*] Graeca rum legum, vt inf. ne Christianũ man. l 1.

d *Eripiantur.*] vt inf. de hær. l. manicheos. § fi. Sed videtur hoc cont. Petrum qui dixi. Serui subditi esto te dñis vestris, non tm̃ bonis, & modestis, sed et discolis. Sed illud intelligendũ serui sunt nõ aut prohibet eos fieri liberos per l. istam, & sic postea non essent serui.

1. P. Pet. 2.

e *Reducere*] Arg. cõtra aut. vt nulli iu. §. adulteriam. col. 9 vbi vir recuperat vxorẽ.

f *Aeterni as.*] i. nos qui sumus æterni.

g *Gnauiter.*] i. sapiẽter. Ignaniter, i. stultè

h Interpretatio Contij.

i *L. 8. infra, de iudicii. l. 90 l.*

K *183. ff de reg. iur. Adde l. 9 ff. de variis & extraord. l. 16 § 4. ff pœnis.*

l *L. 45. §. vlt sup eod.*

m *L 46 § 9 sup eod.*

n Transactio improbatur, quę fit ideo vt repręsentata pecunia consumatur. *l. 8 § 6. ff de transactionibus.*

o περιεχομένων, idest, de quibus dixerimus. *l. 54 sup eodem.*

p An xci, qui ipsa transegit, id videtur, *ar. legis penultimæ, & vltimæ, ff de postul.*

q Et quasi cursores vitæ lampada tradunt *Lucret.* 2.

Concor. cũ hoc §. & se. c. 1. & 2. & c. Iudæi extra de Iudæis.

1 * *Omnes.*

2 † *Fidei.*

soli, siue cum alijs ad successionem vocentur.

Bona monasterio quæsita per ingressum, non reuocantur, licet ingressi ad sæcularem remeauerint vitam, Sal.

¶ Huius autem perpetuæ nostræ legis beneficia eos volumus obtinere, qui in monasterio, vel clericatu per seuerauerint. Nam si qui eorum, de quibus præsentem legem posuimus sanctimonialẽ vitam elegerint, ad sæcularem aũt cõuersationẽ postea remeauerint, iubemus omnes eorum res ad iura eiusdem ecclesię, vel monasterij, à quo recesserint, pertinere.[a]

Iudæis, paganis vel hereticis non licet seruos Christianos habere, quinimò statim liberi efficiũtur. Et nõ Christianus ad catholicam fidem conuersus liber efficitur, nec dominus aduersus eum restituitur, hoc dicit Salic.

¶ His[b] ita* dispositis, repetita lege iubemus, vt nullus Iudæus, vel paganus, vel hæreticus, seruos Christianos habeat, ꝙ si inueniti in tali reatu fuerint, sancimus,[1] † seruos omnibus modis liberos esse, ſm anteriorem nostrarum legum tenorem.[c] In præsenti aũt hoc amplius decernimus, vt si quis ex prædictis Iudęis, vel paganis, vel hæreticis habuerit seruos, nõdum catholicæ fidei sanctissimis mysterijs imbutos & prędicti serui desiderauerint ad orthodoxam fidem venire, postquam catholicæ ecclesiæ [2] † sociati fuerint, in libertatem modis omnibus ex præsenti lege eripiantur,[d] & eos tam iudices prouinciarum quam sacrosanctæ ecclesiæ defensores necnon beatissimi episcopi defendant, nihil pro eorum pretijs penitus accipientibus dominis.

¶ Quòd si fortè post hac etiam ipsi domini eorũ ad orthodoxam fidem conuersi fuerint, non liceat eis ad seruitutem reducere[e] illos, qui eos ad fidem orthodoxam præcesserunt. Sed si quis talia vsurpauerit, pœnis grauissimis subiacebit.

¶ Hęc igitur omnia, quæ pietatis intuitu nostra sanxit æternitas,[f] oẽs iudices, & religiosissimi antistites, siue Africanæ diœceseos (in qua maximè hmõi vitia frequentari cognouimus) siue aliarum prouinciarũ gnauiter,[g] & studiosissimè obseruari ꝓcurẽt. Nã cõteptores nõ solũ pecuniaria mulcta, sed et capitis supplicio ferietur.

57.[h] Idem A. Ioanni. P.P.

PRæsens lex in alterius legis *scriptæ à nobis refertur mentionem, quam proculdubio, & denuo confirmare cum quadam meliore putauimus oportere adiectione, maiorem pœnam contra delinquentes proferendo, non[i] quia augmentis delectemur pœnarum, (nihil enim nobis tam gratum est, quàm humanitas) sed vt metu pœnæ eos, qui ad peccandum procliues[k] sunt, à peccando arceamus. Scimus igitur nos scripsisse legem[l] dicentem, nullam esse licentiã sanctissimarum ecclesiarum ęconomis, aut antistitibus xenonum, aut nosocomiorum, aut prochiorum, aut monasteriorum siue virorum, siue mulierum, aut aliorum talium corporum, quorum pręfata constitutio meminit, ea, quæ in perpetuum illis relicta sunt, quæ *Amalia*.[m] vocant leges, secundum aliquod pactum aut auro distrahere certo, aut alienare aliter per quẽcũque modum, & posteris adimere id, quod eis obuenirer exinde solatium, & conuenientes legi adiecimus rationes: vt quia non amplius, propter tale commentum, nec appellatio quidẽ annui conseruetur, nisi per singulos annos contingat præstari, sed semel repræsentatum,[n] postea perfectè pereat. Hanc iterum cum aliqua adiectione renouantes legem, sancimus, si quis aut reuerendissimorum œconomorum, aut xenodochorum, aut nosocomorum, aut prochotrophorum, aut gerontocomorum, aut brephetrophorum, aut orphanotrophorum, aut archimandritarum, aut aliorum contẽtorum[o] priore nostra diuina constitutione personarum, id, quod in ꝑpetuum relictum est venerabilibus domibus, q̃bus præsunt, siue in auro siue in alijs rebus, tentauerit transmutare, ne videatur esse perpetuum sed transactionibus, aut venditionibus, aut quibusdam alijs machinationibus, vt quod perpetuum manere debebat, terminetur, tentauerit, præter vim à nobis nuper profectæ in huiusmodi rebus diuinę legis, nullam habere vllo modo licentiam hoc facere, sed & si fecerit, irritum esse, quod factum fuerit, & licentiam esse ei P, qui post ipsum eandem suscipiet curam, vel etiã eo negligente (vt fieri potest) cęteros deinceps omnes statim reuocare id, quod fuerit factum, & ita infirmum declarare, atque si ab initio non processisset, vt & fructus medij temporis, & vsuras, & omnem vtilitatem ad pium pertinere omnimodo locum, omnibus, quæ medio tempore attentata sunt, quiescentibus. Homini etenim cuique cursus,[q] vnus est vitæ, ab opifice

a πέρας τῆ βίκ... θάνατος. Nouel. 6. c. inf. παντὰ δὲ ἵνα λύωε ... τος. Nouel. 22. De morte vide Sebastianum Medicem in tractatu, Mors omnia soluit.

b Vo o saltem: nam iniet ... l. 73. ff. de contrahen. empt.

c Perpetua, perpetuam causam habent.

d Nouell. 7. c. 6. Galli, Ledrap & l'argēt.

e Nouel. 6. c. 6.

f L. 15. sup. tit.

DE EPISCOPALI audientia.

Supra de priuilegiis, & officiis clericorum, nunc de iurisdictione, Episcopi, quam habet in audientia causarū, & similib. ponit, &c. Azo.

g *De episcopali audiētia.*] Ac si diceret, de iurisdictione Episcopi.

h *Curamque.*] idest reuerēdam sollicitudinem episcopi.

N*Egotiatores*] i. mercatores, subaudi, et si qui &c. & dic nostram l. principis. Solebant enim negotiatores quidam Christianos captos ab hostib. redimere, & exigebant vltra id quod dabant. Sed hodie nihil præter pretium vel operam quinquē nale debent exigere, vt inf. de postlim. re. l. vn. & hoc vt fiat, Christiani epi prouideant quib. verus cultus, &c. & supple. itē prouidentes adiuuare, &c. Vel lege sine supletione, sic ergo statuitur modus in mercando, & sic est cōtra inf. de iud. l. nemo exterus, & ff. ad l. Iul. de annona l. ñ. Sol. speciale est in mercatura hominum. Vel ibi noleoat vendere, hic sic, & ſm hoc potes hic casū in quacunque mercatura tene. quibus homines indigēt ad viuendum, et sunt venales, vt ar. ff. de offi. præfe. vib. i. e. § cura. & ff. de mu. & hono. ñ. § nē episcopi.

i *Christiani.*] i. episcopi. Al. habet christianos, & iā non nunc episcopos, & tunc plena est litera.

k *Quibus.*] i. episcopis, secundum virumque modum.

opifice datus, cuius finis est omnino mors:[a] venerabilib. verò domibus, & earum cœtibus, indefinenter à Deo custoditis, non est neque secundum earū possessiones inducere aliquam metam: sed quo vtique permanserint venerabiles domus, (manent aūt[b] in perpetuum, & vsque ad huius sæculi consummationem quousque Christianorum nomen apud homines erit & coletur) æquum itidē[c] est manere & in perpetuum relictas, erogationes aut redditus immortales semper piis actionibus nunquam cessaturis seruituros. Eū igitur, qui tale quid deliquerit, & transferre rem auro accepto aut per aliam occasionem præsumpserit, dānum quidem nullum induci (secundum ea, quæ prædicta sunt) his, contra quas talia perpetrarunt, domibus, sed illas quidem domos & aurū, &[d] rem lucrari, quam acceperūt: & nihilominus relictū exigere absque vlla quacumque diminutione, tam ab ipso, qui hoc egit, quam ab eius hæredibus & successoribus: & illius res & bona obligari ipsi, qui cum eo contraxit, & ea ipse vendicet tam contra illius personam, quam bona ipsius, vsque ad plenam & cōpetentem ipsi indemnitatem ne scilicet contra venerabilē domum quam cōtra fas fraudauit, vllam speret datorum recuperationem, aut eius quod factum est, instaurationem, quod autem ad ipsum, quocum contraxit, attinet, omnē habeat a legibus licentiam[e] regredi contra ipsum, & hæredes eius, & eius res, & quod datum est, si possit exigere, vt si minus ob Dei metum, metu saltem propriæ ipsorum, substantiæ & suorum hęredū tardiores fiant ad huiusmodi pactiones, quas in confesso est eos nullius boni causa celebrare sed vel pecuniam corruptos, vel affectionibus quibusdam superatos. Quæ omnia per hanc diuinam legem prohibentes, & ipsam sacris nostris inscribi legib. sancimus, & offerimus ipsi Domino vniuersorum Deo, & Saluatori nostro Iesu Christo, pulchrum quodam & conueniens sacrificium & ipsam ad ducentes. Dat. prid. Id. Septē. CP. DM. Iusti. PP. AA. IIII. & Paulino V.C. Coss. 534.

TITVLVS V.

De episcopali[f] audientia,[g] & diuersis capitulis, quæ ad ius, curamque,[h] & reuerentiam pertinent pontificalem.

Prohibētur hominū mercatura, & quæstus ex ea. h. d. secundum vnam lect. secūdum aliam h. d. In qualibet mercatura dēt seruari modus in pretio, & hoc debet per Episcopum taxari, Bal. Vel sic, ad curam episcoporum pertinet, ne redimentes captiuos ab hostibus plus ab eis exigāt, quā pro eis soluerint. h. d. secundū vnam lecturam. Et secundum aliam lect. h. d. quod ad curā episcoporum pertinet, quòd tēpore caristiæ victualia vendātur pro iusto foro ne pauperes fame pereant. hoc dicit Paul. de Castro.

Imp. Valen. & Valens AA. ad Iul. Comitem Orientis.

LEX PRIMA.

NEgotiatores, si[i] † qui ad domum nostram pertinent, ne commodum[a] [2] † mercandi videantur excedere, Christiani,[3] †[i] quibus[k] verus Deus[4] † cultus est, adiuuare pauperes, & positos in necessitate, prouideant episcopi. Dat. xv. Calen. Mar. Constantinop. Valentiniano, & Valente. AA. Coss.

Clericus ante definitiuam sniām frustratoriē appellans punitur in quinquaginta libris argenti, quæ pœna non applicatur fisco, sed dēt pauperibus erogari. h. d. Bal. Salic. & Paul. de Cast.

Iidem AA. ad Claud. P. P.

LEX II.

SI Clericus[l] ante diffinitiuam sententiā frustratoriæ dilationis causa,[m] ad appellationis auxilium conuolauerit,[5] † mulctam[n] quinqua-

l SI *clericus.* Quæritur, quare hoc sit dictum in clerico, & an idem sit in laico? Voluerunt quidam dicere, quod non est idē in laicis, quod in clericis: quia ab eis maior exigit honestas: quia cui plus committit, ab eo plus exigitur, vt no. inf. tit. primo, lege presbyteri. Tu dic contra, nam ideo punitur in clericis, quia in eis magis dubitabatur nam crederet forte aliquis quod occasione priuilegiorū quæ concessa sunt clericis forte istud esset concessum, quod remouet hęc l. sed videtur hūc clericum nō debere puniri, cū appellatio non teneat, vt inf. quo. ap. nō re. l. ante sententiæ, & ff. de ser. exp. l. si venditor, & inf. si manc. ita fuit alie. l. ea quidem sed certè licet non teneat appellatio, pęna tamen non debetur, & per hoc ff. ad l. Cor. de fal. lege, si quis.

m *Causa.*] quod præsumitur semper, secundum lo. & ideo appellatio non valet, vt inf. quorum ap. nō rec. l. ab interdum, & inf. ad l. Cor. de f. l. l. satis, & sic no. nō appellari ſm l. ante sniam definitiuam, vt hic, & infra quorū ap. l. ante, nisi in casibus, vt ff. de app. l. rec. l. 2. Sed aliud ſm canonē, vt 2. q. 6. quicumque, & ext. de app. l. cum sit Romana. a. Accur.

n *Mulcta.*] in quo pūie ponitur, vt ff. de ver. sign. l. si qua pœna l. aliud, §. 1.

1 † L. 23. sup. tit. præ. 16 et Theo do 2. l. vlt. nō ē iurisdictio vt vult Acc non est dioecesis, vt vult Haloā der. quia vt foro ita apparitione, & executione carent episcopi Audientia iudici est, & ... nollo, qua ēpo in clericos & monachos compe tit Got.

a *San.*

2 † Hi

3 † Modū.

4 † Christiani Recusatio dēt proponi ante litem contestatam.

5 † Dei, aliàs deest, verbum: Deus.

quaginta librarum argenti, quam contra huiusmodi appellatores sanctio [a] generalis imponit, cogatur, expendere. [b] Hanc [c] autem non fisco nostro volumus accedere, sed pauperibus fideliter erogari. [d] Dat. vj. Idus Iul. Valentiniano N.P. & Victore [1] † Coss. 369.

In diebus paschalibus non debent captiui in carcere detineri. nisi detineantur pro crimine enormi, vel nisi sint delinquere assueti. Bald. & Paulus de Cast.

Imppp. Valen. Theod. & Arcad. AAA. Neotherio. P.P.

LEX III.

NEmo [*] deinceps [e] tardiores fortassis affatus [f] nostrę perennitatis expectet, [2] † exequatur iudices ꝙ indulgere consueuimus. [g] vbi primus [3] † dies Paschalis [h] extiterit, nullum teneat carcer inclusum, omnium vincula dissoluantur.

¶ Sed ab his [i] secernimus [k] eos, à quibus contaminari potius gaudia, lætitiamque communem, si dimittantur, animaduertimus. Quis enim sacrilego, [l] dieb. sanctis indulgeat? quis adultero, vel stupri, [m] incestiue reo tempore castitatis ignoscat? quis non raptorem virginis, in summa quiete, & gaudio communi persequatur instātius? Nullam accipiat vinculorum requiem, qui quiescere sepultos quadam sceleris immanitate non finit.

¶ Patiatur tormenta veneficus, maleficus, adulter, [n] violatorq; monetæ, homicida, parricidaq;, [o] quod fecit, semper expectet: reus etiā maiestatis de domino, [p] aduersus quem talia molitus est, veniam sperare non debet. [q]

¶ His ergo sub tali adstrictione damnatis, indultū nostræ Serenitatis eo præcepti fine concludimus, [r] vt remissionem venię crimina, [s] nisi [*] semel commissa, [t] non habeant: nec in eos liberalitatis augustæ referatur humanitas, qui impunitatem veteris admissi non emendationi potius, quàm consuetudini [u] deputauerint. Dat. Cal. Maij, Arcadio. A. & Bauton. V. C. Coss. 395.

Imperator.

LEX IIII.

TRes [*] tātummodo prętores [s] electę opinionis in hac vrbe per singulos annos iudicio senatus præcipimus ordinari: qui competētes causas, & debitos actus integrè disceptare, atque retractare debeant.

Mimæ, & meretrices, non debent induere habitum mulierum Deo dicatarū: Sal. & not. secundum Bal. super hac l. inter habitum meretricalem, & matronalem esse distinctionem, & ideo cogi possunt meretrices portare aliquem habitum distinctum, vel aliquod signū. Bal.

Imppp. Theod. Arca. & Hono. AAA. Rufino P.P.

LEX V.

MImæ, [x] [*] & quæ ludibrio corporis sui quęstum faciunt, publicè habitu [y] earum virginum, quæ Deo [z] dicatæ sunt, non vtantur.

Ad condemnatos dēt mitti presbyter, ad audiendum pœnitentialem eorum confessionem: Bald. Vel sic: Seniores presbyteri ad confessiones audiendas debent deputari. hoc dicit. Salyc. Adde, quòd confessio ista in pęnitentia non probaret in iudicio: tanquā homini: vt ext. de offic. or. c. si sacerdos. Bal.

---

a *Sanctio.*] quę est ꝗ. quo appel. non reci. l. ab executione. in fi.
b *Expendere.*] i. soluere, vt infra.
c *Hanc*] s. pœnam.
d *Erogari.*] speciale est hic aliàs fisco, vt inf. de modo mul. l. mulctarū. Et no. circa hanc l. secundum B. ꝙ ante lit. contest. locus est recusationi vt inf. de iu. l. apertissimi. In medio nō est locus remedio secundū leges. vt inf. de sententia. & inter. om. iud. l. fi. & in pręalle. l. ag tissimi. & hic in fi. locus est appellationi, vt inf. de app. l. eos Et dic erogari ab episcopo & sic facit a l. tit.

NEmo.] CASVS. Diebus paschalibus consueuit Imperator permittere incarceratos stare extra quod mandat alijs iudicibus. faciendum per l. istam, etiam sine alio speciali mandato. Secundò excipit quosdam in maximis criminib. constitutos, qui stabunt semp intra carceres. Tertiò dicit, ꝙ etiam illi, qui debent stare extra carceres, ita demum stent, si illa crimina non commiserint nisi semel.
e *Deinceps*] s. iudex.
f *Affatus*] i. responsiones, vel rescripta, quæ tardè damus qñ quę cum sumus al[illegible] atten[illegible], vt in auth de app § 1 col 4.
g *Consueuimus.*] Non [illegible] personæ, vel speciali [illegible] gatiua: quia [illegible] egre ditur psonam: vt in. stit. de iur. nat. § sed & ꝙ princip. Inspicitur ergo consuetudo, vt ff de pign. acc. l. vel vniuersorum. & de [illegible] l. pręsides, & inf. de fer l. prouinciarum, & ff quod cū eo. l. fin. & de lega. 1. l. si seruus plurium. §. fi. Sed arg. contra ff de reb. co. l. [illegible] §. si defunctus.
h *Paschalis.*] Qui. s. dies dicitur per septē dies antè, & per septem post, vt inf. de ferijs l. omnes. [illegible]
i *Sed ab his.*] quæ dicta sunt super proxi. respon
k *Secernimus.*] idest excipimus.
l *Sacrilego.*] facile ęst ille, qui sacrū surripuit, siue de loco sacro, siue non, vt ff ad legem Iul. peculatus, & de sacrilegi.
m *Stupri*] quæ differentia sit inter hæc tria, habes ff de adul. l. stuprum. per totam l. si adulterium.
n *Adulter violatorque.*] pro eodem ponuntur hæc duo, sup. dixit de adultero.
o *Parricidaque*] qui occidit patrem, vel aliquem de parētib. suis, ex linea ascendenti, vel descendēti.
p *De domino.*] idest, à domino.
q *Non debet.*] nam frustra inuocat aliquē qui in eum commisit, vt hic. & ff. de min. l. auxiliū, in fi. ff. de ritu. nuptia. l. si libo §. si ignominiosam. & in auth. vt hic ma & aui. § quia vero ita competiuntur. col. 8.
r *Concludimus.*] scil. alijs, quibus permisimus.
s *Crimina.*] scilicet minora.
t *Commissa*] idest, delicti commissi.
u *Consuetudini* no. ꝙ duę vices faciunt consuetudinē. Sed cōtra ext. de causa pos. & p pri l. cum ecclesia Tutrina. ibi, nec ex eo, ꝙ clerici añ dicti &c. Sol. hic in criminalibus. [illegible] aliâs non inducunt consuetudinem, nisi præscriptio incideret, vt ibi. Et no. delicta iterata plus puniri. si: & ff de iure pat. l. 1. & de pę. l. aut damnum, § quisquis, & infra ad l. Iul. de vi. l. seruos, § fi. & inf. de ser. fug. l. quicunque, & ar. inf. ad vell. l. si mulier. 2 & de bo. quæ li be. l. fi. §. vbi autem pueritiis & ff. de leg 1. l. fideicommissa. §. si quis decem. & in auth de defen. ci. §. fin. coll. 3. & ff de vat. mu. l. 1. §. 1.

quādā peccand. cōsue ve deatur. Et tamen hinc non colligitur consuetudinem ex bino actu [illegible] agitur enim non de consuetudine iuris. sed [illegible] Bald. hic loquitur ergo hyperbolice, nec [illegible] habitus ex vno aut altero actu [illegible] Vin. Cu iac. 20 obseruat.
r Hæc l. in scriptis exempl. non habetur neq. ad hunc titulum pertinet.
r Cōcor. 25. q. 2 ca. ita nos in princ. de pęn. d. 3. c. sicut trib. facit c. venerabilē. in gl. super ver. ex iue cessione de ele. vbi p̄r. ꝙ bin[us] actus inducit cōsuetudinē nō distinguēdo inter criminalia & ciuilia.
† Concordat c. cum decorem. in glo. 1 circa me. extra de vi. & ho. cler. vbi dicit gl. ꝙ prohibitū est vti veste monachali ea li[bere] et adducit hanc l. in argumentum.

x MIma.] i. ioculatrices fęminæ, & mimi mares.
y *Habitu.*] i. non. portent vestes monialiū. Accursius.
z *Deo dicatæ sunt*] & hoc ad cursum corpori pertinent & est generalior hodie hæc prohibitio, in auth. eo. § fina. col. 9

1 † Valen te 2.
** Ex lib 9. tit. [illegible] l. 8. C. Th.*
2 † Sed.
3 † Primū C. Th.
** Qui iterū deliquit post veniā semel impetratam cōsuetudinē*

Impp. Arca. & Hono. AA. Gennadio P.P. Augustal.

LEX VI.

ARchigerontes,* [a] diæceteq; [b] ergasiotanorũ [c] non nisi Christiani dirigantur:† [d] quod [e] officiũ tuũ solicitis [f] obseruet excubiis. [g]

Damnatos ad supplicium nemo põt eximere: sed si tempore suffragantur, appellandi arbitrium non denegatur. Bal. Vel sic: Damnatos ad mortem nemo potest eximere de manibus familię: aliàs puniuntur, etiam si sint clerici, qui hoc faciãt, non solum per iudicem, cuius iurisdictio est offensa, sed etiam per episcopum eorum. potest tamen quilibet appellare pro talibus, & hoc modo impedire executionem fieri h. d. secundum Pa. de Cast.

Ijdem AA. Rufino P.P.

LEX VII.

ADdictos [h] supplicio, & pro criminũ immanitate damnatos, nulli clericorum, vel monachorum eorum [i] etiam; quos synoditas* vocant, per vim,* atq; vsurpationem vindicare [k] liceat, ac tenere, sed & reos ad locum pęne, sub [l] persecutione pergentes, [m] nullus teneat, aut defendat: sed sciat se cognitor triginta librarũ auri mulcta, & primates [n] officij capitali esse sententia feriendos: nisi vsurpatio ista [a] † vindicetur: [o] at si tãta clericorũ, aut monachorũ audacia est, vt bellũ potius, quam iudiciũ futurum esse existimetur, ad clementiam nostram [p] commissa referantur, vt arbitrio nostro mox seuerior vltio procedat.*

¶ Ad episcoporum sanè culpam (vt cætera [q]) adundabit, [r] si quid [s] fortè in ea parte regionis, in qua ipsi [t] populos Christianæ religionis doctrinæ insinuatione moderantur, ex ijs, quę fieri hac l. prohibuimus à monachis pꝑpetratum esse cognouerint, nec vindicauerint.

¶ Quibus [u] in causa criminali humanitatis consideratione, si [x] tempora suffragantur, interponendæ prouocationis copiam non negamus. Dat. 6. Calend. Aug. Mediolaui. 398.

Prorogantes iurisdictionem episcopi, tenentur eius in dicto stare. dum tamẽ eũ sponte elegerint. h. d. secundũ aliã dicit: Compromissum factũ in episcopum est ratum, dum tamen sit sponte factum. Bal. Vel sic: In episcopum possunt non subditi compromittere, tanquam in arbitrum, et eius snia (si lata est partib. præsentibus) debet seruari, secus si lata esset altera parte absente, etiam citata. h. d. secundum. Pau. de Cast.

Ijdem AA. Eutychiano P.P.

LEX VIII.

SI qui [y] † ex consensu apud sacræ legis [z] antistitem [a] ‡ † litigare voluerint, non vetabuntur: [b] sed experientur illius in [c] ciuili duntaxat negotio more arbitri sponte [d] residentes iudicium. Quod his obesse nõ poterit, nec debebit, quos ad prędicti cognitoris examen

a ARchigerontes.] idest archipresbyteri ab archos, quod est princeps, & geron senex, quasi maiores, & seniores sacerdotes, qui sunt archipresbyteri. Alij dicunt, idest, archiepiscopi. Vel dic. i. maiores. Accur.

b Diæcetæ.] idest diacones, secundum quosdam, vel dic. i. episcopi, sic dicti à diœcesi, vel dic. i. alij sacerdotes.

c Ergasiotanorum.] i. opera tinotanorum. i. metallis. hoc est eorum qui damnati erant in metalla: qui Christiani erant.

d Dirigantur.] vt eis confiteantur peccata & istis illis pœnitentiam indulgeant.

e Quod officium tuũ.] tu præfecte prętorio, cui missa fuit hęc lex.

f Solicitis nam debes mittere omnibus episcopis, qui sunt sub tua diœcesi, vt hæc obseruent.

g Excubiis.] i. vigiliis.

ADdictos.] CASVS. Quidã religiosi per vim auferebant dãnatos, dum ducebãtur ad furcas: quod hic prohibetur. Secundo, quia iudex ciuilis punitur, nisi ipse puniti dictos religiosos: quod si non põt, referat ad principem. Tertio ꝙ episcopi debent corrigere suos clericos, ne talia faciant: aliàs eorum est periculum. Quartò ꝙ tam damnati, quam alij pro eis possunt appellare intra tempus legitimum: olim biduum, vel triduum: hodie decem dierum.

h Addictos.] i. dediditos, vel deputatos, vel cõdemnatos, vel iudicatos, vt damnentur ad mortem.

i Eorum.] repete nullis & dic synoditas i. qui præsunt synodis, vel congregationib. vt prælati.

k Vindicare.] s. authoritate sua.

l Sub persecutione.] ideo dic persecutione, quia cum tales ducũtur ad supplicium nulli sequuntur eos maxime praui.

m Pergentes. Et ideo quia cum pergunt, quilibet debet eos verberare.

n Primates.] id est maiores officiales curię. Accur.

o Vindicetur.] no. clericum puniri à iudice ciuili cessante priuilegio fori, propter summis enormitatem, vt & infra, vbi se. vel c. a. l. i & hoc cum punitur in patrimonio suo. In persona autem non punitur, nisi prius ab episcopo spolietur, vt sup. tit. i. auth. clericus, & est lex ista de verbo ad verbum inf. de ap. l. addictos.

p Nostram. scilicet Imperatoris.

q Vt cætera. quę eis commissa sunt.

r Redundabit. scilicet hoc.

s Si quid. i. aliquid.

t Ipsi. i. episcopi.

u Quibus s. dam natis, vel dic etiam clericis, vt appellent pro damnatis, etiam eis inuitis, vt ff. de app. l. non tantum. Nec obstat, quod clerici non debent interesse causa sanguinis secundũ canones: quia non intersunt, vt imponatur pœna, sed vt non imponatur. c. sententiã. extra ne cler. uel mo. Item solum appellãt, non exercent. Accur.

x Si tempora suffragantur. Olim biduũ vel triduũ: hodie decem dierum, vt in authen. de app. in princ. col. 4.

y SI qui. s. non subditi eius iurisdictioni: alias in eum compromittere non possunt, vt ff. de arb. l. sed si in seruum. §. i. Item ponunt quidam, ꝙ sunt laici nã clerici non possunt declinare iurisdictionẽ sui episcopi. ut ar. in auth. de san. episc. § œconomos autem. in fi. § coll. 9. Et hoc dicũt etiam quidam decretistæ: sed non potest probari per legem, vel canonẽ aliquem: quia ille §. œconomos loquitur in speciali casu reddendæ rationis, sed secundum Lo th. & secundum hęc iura episcopus nullam habebat iurisdictionẽ, vt sup. tit. i. l. cum clericis & l. omnes qui. & l. iubemus § fi. i. Et sic secundum eum nõ est necesse prędicta sic exponi, sed non videtur bene dix sse: quia etiam secundum iura ciuilia habebat iurisdictionem, inf. eo. l. episcopale.

z Legis. idest religionis.

a Antistitem i. compromissarium iudicẽ.

b Non vetabuntur.] Sicut nec apud extraordinarium iudicẽ. Et dic, nõ vetabũtur, imo permittitur eis: quia qđ non prohibetur, permittitur: vt ff. quibus ex causis maio. l. nec non §. quod eis.

c In ciuili.] Nam in criminali non sic tenetur, vt ff. de arb. l non enim guernus. § Iul.

d Sponte. imo postquam consentiunt, ex necessitate iam com-

* Ex lib. 13. tit. 26. l. 1. & vide Alc. lib. 3. disp. ca 18 qui hoc nomine intellegit dispensatores publicæ annonæ Ego puto Ergo sitomarũ, idest præfectos torũ, q frumentũ Alexandriacũ parãt. vl. ff. de mun. l. 17. inf. eo.

1 † Dirigantur.

* Lib 11. Io Theo ti. 30 l. 67. ca nositas Sacra 4. histo ri. synodita sunt, qui bus vna ea dẽ domus, & vita sunt cõia. Vide Cuiac. ad Nouel. 5.

* Eam licẽ tiam fortè vsurparũt clerici exẽplo Pontificũ quorum recursus se pe seruabat ductos ad supplicium Idq. etiam Vestalib cõ cessum. Vi. Alexand. ab Alex. 5. genia. 12. Et hodie ex cõ opinione Cardinalibus Clar. §. sentent. §. ult. q. 98 et eorundẽ domib. & palatijs, ius asyli tribuitur.

2 † Aut prohinus vindicetur aut fi.

Clericus quandoq; a iudice sæculari punitur.

† Pœna arbitraria punitur is, qui cõdemnatũ eripuit quę ñ capitalis esse põt vi. Bal. hic, & Bossium tit. de capta. 3. num. 16 & sequen.

† Ex lib. 3. tit. 1. l. 10. § fi. C. Th.

3 † Antistites.

1 Aduerte, ꝙ clerici in non suũ iudicẽ nõ põt cõsentire: nisi et clericus sit, & diœcesani consensus accedat. c. significasti extra de iud.

compelluntur. Sed dixerunt quidam contra, quod episcopus residet sponte inter eos, qui eum elegerunt, & non cogitur sententiam dicere, licet cæteri arbitri cogantur, vt ff. de arbi. l. 3. §. 1. Vel dic inspecto initio: quia non cogitur recipere inuitus, per allegatam l.

Quod.] s. iudicium.

conuentos [r] † potius absuisse,[a] quam sponte venisse cōstiterit. Dat. 6. Calen. Augu. Mediolani, Honorio A. 4. & Eutychiano Coss. 398.

A sententia lata per episcopum ex prorogatione iurisdictionis, nō appellatur, quæ sententia debet executioni, mandari per iudicem secularem h. d. Bal. & P. de C.

Theodoro. P.P. L. E. X IX.

EPiscopale iudiciū ratum sit omnibus, qui se audiri [b] à sacerdotib. elegerint: eamque illorum iudicationi adhibendā esse reuerentiam iubemus, quā vestris [c] [2] † deferri necesse est potestatibus, à quibus nō licet prouocare. ¶ Per iudicū quoq; officia, ne sit cassa epalis cognitio, definitioni executio tribuatur.[d] Dat. Idib. Decemb. Basso, & Pihilippo Coss 408.

IN AVTHEN.

De sanct. episc. §. si quis autē litigantium, col. 9. consti. si.

Ab episcopo cognoscente ex prorogatione potest appellari semel tantum, si feratur sententia confirmatoria, quæ est executioni mandanda per confirmatorem, sed si feratur snia infirmatoria, potest appellari ab ista secunda sententia. Item quando episcopus cognoscit, vt delegatus principis, vel alterius appellatur ad delegantē. Bal. & P. de Cast. Vel sic; A snia episcopi lata extraordinaria, vel delegata iurisdictione appellatur: quæ si confirmata fuerit amplius appellari non poterit. Salic. & est canonizata 11. quæstion.

prima, de persona.

SI quis [e] litigantium intra decē dies cōtradicat [f] ijs quæ iudicata sunt, tunc locorum iudex [g] examinet cām: & si inuenerit iudicium rectè factū, et per sniam suam propriā hoc confirmet, & executioni [3] † propriè tradat, q̄ iudicata sunt: & non liceat iterum in tali cā appellare. ¶ Si verò snia iudicis contraria, fuerit,[h] tūc liceat a snia iudicis appellare.[i] ¶ Si tamen ex imperiali iussione aut iudiciali præcepto, episcopus iudicat inter quascunque personas, appellatio aut ad Principem,[k] aut eum, qui transmisit negotium, transferatur.

Iudex debet prouidere, ne carcerum custos inhumaniter se habeat erga carceratos pœna sibi & eius officio imminente, & cura ad episcopū spectante. h. d. Salic.

Impp. Gonor. & Theo. AA. Cœciliano P P. L E X X.

IVdices [4] † dominicis diebus productos [l] reos de custodia carcerali videant, & interrogent: ne ijs humanitas clausis per corruptos carcerū custodes negetur.[m] Victualē substantiā nō habentibus faciāt ministrari, libellis duobus,[5] † aut trib. diurnis, vel quot existimauerint commētariēses,[n] decretis,[o] quorum sumptibus proficiatur alimoniæ [p] pauperū: quos [q] ad lauacrū [r] sub fida custodia duci oportet: mulcta iudicibus viginti librarum auri, & officijs eorum eiusdem ponderis constituta, ordinibus, [s]

a *Absuisse.*] si habes affuisse, subaudi coacte & est sic ff. de iu. l. 2 in prin. & de authen. & con. tu l. 1. §. fi. Vel si habes absuisse, tūc dic. i. nunquā in eos cōsensisse, vel etiam si consense runt, tempore sentētiæ est vna pars absens Nā non valet sententia altera parte absente prolata: nisi compromisso esset dictum. §. de arb. l. dié. §. si quis litigatorum. aliàs est: si qs litigatorum. Itē no. quod vsque ad hanc legem tractauit de cura episcopi, nunc incipit de audientia hac l.

EPiscopale.) CASVS.] Duo extranei consentiunt, in episcopū Bononien. vt iudicē: valet sententia, & non potest appellari, sicut neq; à præfecto. Secundo dicit, quod iudex ciuilis producet in executionem sententiam episcopi. Viuianus.

b *Audiri.*] Hæc l. loquitur, cum duo non subditi consenserunt in episcopū, vt in extraordinarium iudicem, & prorogant iurisdict. eius superior tamen lex, vt in arbitrum, aut qñ inter subditos ordinarie iudicauit: & ita non corrigit l. istā in eo quod hic dicit non appellari, sed secundum alios corrigit, vt inf. statim dicetur. Item in dubio præsumitur in eum, vt in iudicem consensum potius quam in arbitrium, vt sic snia valeat, & actionem pariat, vt ff. de reb. dub. l. quoties 4. nisi pœna, vel simile sit appositum, qd declarat esse arbitriū vt ff. de leg. pr. mo. l. seruus plurium, § fin.

c *Vestris.*] præfectis prætorijs loquitur, a quorum sentētijs non appellatur sicut nec ab epo, vt hic & ff. de offi. præto. prætor. l. 1 § fi. & de mi. l. præfecti licet supplicari possit, vt inf. de sent. præfecti prætor. l. 1.

d *Tribuatur.*] No. sententiam per epm latam, e potestate exequendam: sic ergo & a magistrato latam, uel doctore. Et no. arg. pro sententia doctorum.

e SI quis litigantium.] Hæc est in auth. eo § si quis autē litigantium, coll 9.

f *Contradicat.*] appellando à sententia episcopi.

g *Iudex.*] Hæc auth. corrigit dupliciter l. episcopalē, secūdum quosdam. Primo quia ibi æquatur episcopus præfect. prætor. hic autem minor reputatur etiam magistratu municipali, cū demū ad maiorē appellatur à minore vt in auth. de appel. §. pe. & § fi. col. 4. Secundo, quia per illa l. non appellat à snia ep: quod hic sic. Tu dic non corrigi, quia hic cognouit vt ordinarius inter suos subditos, vt ex corpore patet. in § præc. illa qñ inter nō subditos, sed plene dic vt in cor. Scđo no hic speciale, quia scđo non appellatur ab eodē litigatore sic & in authen. de app. § illud. coll. 4 & inf. de asser. tol. l. 1. § 1. & de preci imp. offer. l. si quis & in authen. de san. epis. §. si quis vero, coll. 9. regulariter cōtra, ut inf. ne lic. in vna eademque causa, l. 1.

h *Fuerit.*] s. snia epi.

i *Appellare.*] & secū dum ordinem legū appellationi deferri, vt in corpore.

k *Principem.*] distinctione habita, quæ sit. inf. de ap. l. præcipimus, in fi. & in authen. de ap. § illud in fi. colla. 4 Vel intellige illud fieri ad ipsum, & illos cognoscere ex eius delegatione. Vel loquitur auth. illa cū est delegata vniuersitas causarum, hæc cū aliqua cā specialis. Item scđm Az qñ que hoc fallit in delegato a causam spāle, si ipse delegauerit alij, nā appellatur ad eum, non ad principem, vt infra qui pro sua iurisdictione. l. 1. in fi. & est contra regulā gñalē. ff. qui & a quibus. l. 1. § 1. Sed ibi in delegato ab alio, & non a principe, & ad vniuersitatē causarum.

l IVdices.] Productos, id est, pcul ductus.

m *Negetur.*] & ad hoc l. † secure l. 1. & l. fi.

n *Commentarienses.*] i. carcerum custodes vt in. ha. de cust. reo l. ad commentariensem Accur.

o *Decretis.*] id est, assignatis.

p *Almonia.*] idest quæ pauperibus sunt relictæ, cum nulli sint pauperiores illis, vt sup. ti. 1. si quis ad declinandam l. vbi autem.

q *Quos.*] scilicet incarceratos.

r *Lauacrum.*] vt stupham.

s *Ordinibus.*] id est loci vel ciuitatis.

2 † *Confessos potius ad fuisse.*

a † *Nostris refertur.*

3 † *Si quæras cuius iudicis sit executio, sic habendum est. In criminalibus vt supius remittere reū ad locum delicti, in ciuilibus absolutoriā trahere secum executionem correctoriam, executionē mandari à secundo iudice, quia ex ea; inuritur, confirmata sentētia in iudicio secundo secundi iudicis est executio. Confirmata spē sen desertione appellationis præuaricatione vide Bal. in l. 4*

4 † *Ex l. b. 9. tit. 3. l. 7. C. Th.*

Appellatio secunda quandoq; est interdicta.

5 † *Ministrare libellis duabus, in fœminino genere c. stissimo argumentis & rationibus Alc. libro 1. Parerg. c. 7. lege vers. de libellæ ponderæ accipiēdum.*

Mathematici ma vũ di catur.

a *Nec deerit.*] I. non debebit esse.

b *Mathematicos*] sic dicti à mathesi penultima producta, quod est diuinare, non à mathesi penultima correpta. nam ferè facit mathesis, sed diuina ut mathesis.

c *Sub oculis.*] in præsentia, & sic ponitur sub pio, cor. ut inf. de re. cre. l. generaliter. in fin. princ. ibi, sub ipso iudice &c.

d *Depelli.* i. expelli. sed certè imo magis uniri, ut inf. de male. & mathe. l. & sic ita excepta contra. Sed dic quod habebant tantum libros, non ab operabantur in malũ, ut in l. cõtraria. Accur.

e *Christianos.*] i. episcopos. & hoc habes J. de post. re. l. ii. & ar. sup. eo. l. prima.

f *Aut damnis.*] id est iniurijs.

g *Si lenones.*] Absolut. Emancipentur filiæ, manumittantur ancillæ secundũ omnes, & idõ non mutetur hæc interpretatio, ut ff. de legi. & senatusc. minime. & expresse habes inf. de spectaculis, lib. xi. l. ii. Sed cõtra. ff. quod sũt sui vel ali. iu. l. si dominus. vbi dicitur, quod cõpellitur vendere. Sol. hic corrigit, vel hic passim prostituit: ibi cũ uno, vel altero tantũ copulauit. Itẽ nota speciale ut cõpellatur pater emancipare, sic & ff. de cõdi. & demon. l. si cui. 2. & si quis à pa. ma. fuc. l. si. & ff de ado. l. & si pubes. regulariter contra, ut inst. quibus mod. ius. pa. pote. so. § fi.

* Ex lib. 9. tit. 6. l. 12. C. Th.

1 † *Notionem.*

2 † *Mathematici sũt impostores qui mathematicorũ liberali nõie adumbrantes ineptias suas profitentur se scire cuiusque mõsis, & naturales fyderũ obseruationes quibus similes arioli, aruspices, augures, vaticinatores, somniorum interpretes. Vide inf. de malefi. mat.*

3 † *Præteritum.* Pater quoque cogitur emancipare.

Decernimus.] CASUS. Quicũque vult conuenire œconomũ maioris ecclesiæ Constantinopolis agat corã patriarcha, si uoluerit & coram præfecto prætorio potest agere secũda pars ibi: & sacerdotis. idem dicit, quod leg. sup. si quiex cõsensu.

h *Quicunque.*] s. actor.

i *Qua.*] scilicet ecclesiæ.

k *Et ad.*] &, pro id est.

quoque trium librarũ auri, multa proposita, si saluberrima statuta cõtẽpserint. Nec deerit [a] antistitum Christianæ religionis cura laudabilis quæ ad obseruationẽ constitutai iudicis hanc ingerat monitionẽ. [1] † Dat. 7. Calẽ Feb. Rauennæ, Honorio 7 & Th. 6. A A. Coss. 409.

Libri improbatæ fidei debent, vidente episcopo, comburi, & artem mathematicam exercens (nisi errore amisso) debet expelli de sacro imperio intra quod postea repertus, est deportandus. Sali.

Ijdem A A. Cæciliano Præfecto præto.

LEX XI.

MAthematicos, [b] * nisi parati sint, [2] † codicib. erroris proprijs sub [c] oculis epõrum incẽdio cõcrematis catholicæ religionis cultui fidẽ tradere, nunquã ad errorẽ primũ [3] † rediturũ: nõ solum vrbe Roma, sed etiã omnib. ciuitatibus depelli [d] decernimus. Quòd si hoc non fecerint, & contra clementiæ nostræ salubræ constitutum in ciuitatibus fuerint cõprehẽsi, vel secreta erroris sui, & professionis insinuauerint deportationis pœnam excipiãt. Dat. Calen. Febr. Rauennæ, Honorio 8. & Theod. 3. A A. Coss. 409.

Ad curam episcoporum spectat, vt redeuntes a captiuitate nemo iniurijs afficiat. Salic.

Ijdem A A. Theod PP.

LEX XII.

CHristianos [e] proximorum locorũ volumus sollicitudinem gerere, vt Romanos captiuos, qui reuersi fuerint nemo teneat, nemo iniurijs, aut [f] dãmnis afficiat. Da. 3. Idus Decemb. Honor, 8. & Theo. 3. A A. Coss. 409.

Pater, vel dominus, qui necessitatem peccandi imposuit filiabus, vel ancillis, earum potestate priuatur. hoc dicit Salic.

Impp. Theo. & Valen. A A. Florentio PP.

LEX XIII.

SI lenones patres * & domini suis filiab. vel ancillis, peccandi necessitatẽ imposuerint, liceat filiab. & ancillis, episcoporum implorato suffragio, omni inferiarum necessitate absolui. [g] Dat. xi. Cal. Maij, Fœlice & Tauro Coss. 428.

In vrbe Constantinopolitana iudex clericorum erat archiepiscopus, vel præfectus, vt actor eligeret. hoc. d. Salic.

Imp. Martianus A. Constantinop. PP.

LEX XIIII.

DEcernimus, [4] † vt quicũque [h] catholicarum ecclesiarum, quæ [i] sub viro religioso archiepiscopo huius almæ vrbis sunt reuerendissimum œconomũ (siue de ecclesiasticis, siue de proprijs, & ad [k] ipsum solũ pertinentib. causis) vel quicunque alterum earũdem ecclesiarum clericum aliqua voluerit lite pulsare, apud memoratũ beatissimum archiepiscopum causam dicat, in negotijs audiendis, fidẽ, ac sinceritatem [5] † geminã præbiturũ, [l] & sacerdotis, & [m] iudicis, volentibus tamẽ actorib. pateat episcopale [n] iudiciũ: ac nullus, qui huiuscemodi intendit in sacrosanctas ecclesias, vel in prædictos clericos actionem ad religiosissimum antistitem [o] † ducatur [p] inuitus. [q] Dat. 8. April. Varari & Ioanne Coss. 456.

LEX XV.

NEque seruum neque liberum corpus, sit, qui audeat in meretriciam vitam producere, aut prostrare, siue thymelicus fuerit, siue alio pacto scenica persona ac si mancipium sit, quod prostrat, in libertatem vindicetur à quocunque siue ullis sumptibus apud eius oppidi magistratum aut episcopum. Quibus curæ erit, nec etiam inuitam mulierẽ liberam aut ancillã coniungi patiantur mimis aut choris, aut aliud spectaculum in theatro agere inuitam.

Non potest esse aduocatus, qui non est verus Christianus, et iudex scienter hoc passus, et eius officium punitur & ipse ab officio aduocationis depositus deportatur. Salic.

l *Præbiturum.*] alias presbyterum.

m *Et iudicis.*] nam & in se sinceritatem habere debet, & quia Eps, & quia iudex. & non ex hac l. œconomum dẽre esse clericum, aliòquin qua re diceret Archiepiscopum in eũ habere iurisdictionem? & ad idẽ ff. quod cuiusq; vni. no. l. planè. sed ibi, dic, potest non dicit, debet.

n *Episcopale.*] i. archiepiscopale & facit § Oeconomus. sup. eo. l. cum clericis, hodie minus, vt sup. tit. auth. clericis.

o *Antistitem.*] id est episcopum.

p *Ducatur.*] nam & præfectum potest eligere actor, vt sup. tit. l. cum clericis, & l. omnes qui § 1.

q *Inuitus.*] quia præfectum potest eligere, inuitus ergo hic, quod aliàs inuitus agat, & sic est contra infra. vt nemo inuitus agere vel ac co. l. 1. Sol. hic est inuitus, quia alias non potest consequi quod debetur, vt ff de separa. l. si & sic propter dominium inuitus qũ duos habet iudices inuitus, quia habet præfectũ protio.

* Ex li. 15. tit. 8. l. 2. C. Th.

Maritus it dẽt esse an ... [illegible]

4 † *Post hac.*

Impp. Leo & Anthemius AA. Nicostrato P.P.

LEX XVI.

ij NEmo*[a] vel in foro magnitudinis tuæ, vel in prouinciali iudicio, vel apud quemquam iudicē accedat ad togatorum[b] consortium, nisi sacrosanctis catholicę religionis fuerit imbutus mysterijs.[c]

¶ Sin aūt aliquid quoquō mō, vel quadā ēt machinatione factū, vel attētatū[d] fuerit, officiū[e] quidē sublimitatis[f] tuæ centū librarū auri iactură pro condemnatione sustineat: idē verò,[g] quicūq; ausus fuerit cōtra prouidū nr̄ę serenitatis decretū, officiū aduocationis per surreptionē arripere, & prohibitū patrociniū præstiterit,[h] ab aduocationis officio remotus, stylū proscriptionis,[i] ac perpetui exilij spāliter sustinebit: sciturus ēt prouinciarū rectorib. qđ is, sub cuius administratione aliquid hmōi[k] fuerit attentatum,[l] partis bonorum dimidię[m] proscriptionem, & pęnā exilij per quinquennium sustinebit. Dat. prid. Cal. Aug. Constantino. Antemio A. ij. Cos. 468.

Impedimentum stans à principio imputatur scienti, & non ignoranti. Salic.

Ijdem AA. Erythrio P.P.

LEX XVII.

SI legibus prohibitæ non sint speratæ nuptiæ, & post arrhas[n] sponsalitias, sponsa[o] coniugium sponsi propter religionis diuersitatem[p] recusauerit, si quidē probatū[q] fuerit ante datas easdem sponsalitias arrhas, hoc[r] idem mulierem, vel parentes eius cognouisse, sibi debeant imputare.

¶ Si verò horū ignari[t] spōsalitias arrhas susceperint, vel post datas arrhas talis cā pœnitentiæ intercesserit,[u] ijsdē tantummō redditis, super alterius simpli pęna liberi[x] custodientur.[1] † Quod[y] simili modo ēt de[z] sponsis super recipiendis, necnon arrhis pręstitis custodiri censemus.[2] † Dat. Iul. Martiano & Zenone Coss. 409.

LEX XVIII.[3] †

ELectione episcopi & primorum ciuium Sitonę fiant ex militaribus ordinib. aut ex veteranis, aut ex tyronibus siue militaturis, qui si id transgressus fuerit, triginta libris mulctetur.

LEX XVIII.

MIlites, qui præsunt, & in custodia consistunt insuis, vt vocāt,[4] † sedetis, siue stationib. species ad se pertinentes ex ciuitatib. aut ex eius regionis agricolis ad suas annonas arbitratuiri episcopi, aut magistratus, aut defensoris, si desit, magistratus, accipiant, neq; cogāt collator numeratā pecuniā pstare.

Ciuitatum defensores non possunt eligi, nisi orthodoxi: & quod ita sint, debent iurare electi. h. d. Sali.

Imp. Anast. A. Austach. P.P.

LEX XIX.

IVbemus[a] eius tantummodo ad defensorū[5] curam peragendam ordinari, qui sacrosanctis orthodoxæ religionis imbuti[b] mysterijs, hæc in primis[c] sub gestorū[d] testificatione, psite quoque religiosissimo fidei orthodoxæ antistite, per[e] de-

a NEmo.] O præfecte.

b Togatorum.] id est aduocatorum.

c Mysterijs.] Non est necesse quod sit theologus, vel audierit theologiam: sed quòd sit baptizatus, & in se habeat alia sacra mysteria Christianitatis, & non sit hæreticus.

d Attentatum.] punitur affectus, etsi non sequatur effectus, vt diximus inf. de furt. l. si quis. & sup. tit. e. l. si quis non dicam. & de hoc dic, vt ibi.

* H. e. l. verum eisdē verbum reperitur in l. nemo. inf. de poē.

e Officium.] i. officiales, e. sup. titu. e. l. si qs non dicam. & de hoc dic vt ibi.

f Sublimitatis.] id est præfecturæ prætorianæ. Acc.

g Idem verò. scilicet aduocatus.

h Præstiterit. sic. n. demū secuto effectu punit aduocatus, licet in officialibus aliud sit, vt modo dixi & est ratio, quia grauius punitur, vt hic dicit.

i Proscriptionis. id est amissionis bonorum; vel alio modo punitur, vt not. sup. de sacrosan. eccles. l. 3.

k Huiusmodi. s. aliquis non imbutus sacrosanctis mysterijs aduocauerit.

l Attentatum. etiā scientib. & non contradicentib. alioquin, si ignorauerant eum hæreticum, non tenentur.

m Dimidię.] nunquid ergo ad tēpus relegatis bona auferuntur? Rñ nō vt ff. de interd. & releg. l. relegatorū, §. ad tēpus. q cū cōtra. Sed hoc est speciale in relegato propter huiusmodi crimē, ita qđ intra quinquennium bona adimantur. Vel non auferūtur per iudicem, sed per legem scriptam sic, vt hic. Item exilium impropriè dicitur hic: propriè, quando in perpetuū fit dicitur exiliū, vt ff. de pub. iudi. l. 2. est hæc l. de verbo ad verbum inf. de postu. l. nemo.

Exiliū propriè quando dicatur.

SI legibus. CASVS. Titius desponsauit Bertam per verba de futuro, & dedit arrhas & ipsa Berta, vel pater eius sciuerunt Titium paganum, vel propter religionem non iacere in lecto. vnde vult eum dimittere. certè reddat arrhas in duplum aliud si ignorauerit.] Secundo dicit idem, si sponsa dedit sponso.

n Post arrhas. mulieri datas.

o Sponsa. per verba de futuro.

p Diuersitatem.] vel sectæ, vel aliam iustam causam, vt habes de verbo ad verbum infra, de sponsal. l. si §. his hoc quoque.

q Probatum fuerit. nam præsumitur ignorantia, nisi probetur sciens. sic inf. qui mi. non pos. l. super secutis. lib. 12. & ff. de probat. l. verius sed arg. contra, de prob. l. cum de indebito. sed illud in odium illius, qui negauit sibi solutum quod erat solutum. Item ei, qđ dicit, scientiam parentum filiabus nocere, est contra. ff. de iur. & fac. igno. l. iniquissimum. Sol. non obest, quia parētes sciūt. sed quia præsumitur eam scire, & quod pater certiorauit eam, vt inf. de integ. rest. min. l. de tutela. & ff. vnde cogn. l. octaui, resp. 2. & inf. de lib. cau. l. si filium. Vel dic parentes imputent sibi suam scientiam: filiam suam, quia si parentes sciuerunt, & acceperunt arrhas, tenentur in duplum.

Ignorantia præsumitur, nisi scientia probetur.

r Hoc. pp quod sponsa sponsum recusauit.

s Imputare. & arrhas in duplum reddant, nam non debet certiorari, qui non ignorauit &c. vt ff. de act. emp. l. prima, in fine.

Certiorari non debet is, qui non ignorauit.

t Ignari. Mulier, vel parentes eius.

u Intercesserit. quia postea incipit esse in tali religione, vel causa. & est sic ff. vt in poss. leg. l. planè. ea enim quæ de nouo emergūt, nouo auxilio indigent, vt ff. de interrog. act. l. de ætate, §. ex causa, cum cōcord. ibi notatis.

x Liberi. id est in libertate stant.

y Quod simili modo.] id est sub simili distinctione, l. quam proxi. respon.

z De sponsis. i. quod dixi, quando sponsa receperit, vel eius parens: idem dico econtra si sponsus recepit, vel eius pater. Vel dic, quod dixi, quando vir est alterius sectæ: idem quando vir, & mulier velit petere arrhas.

1 † al. custodiantur.

2 † Præcipimus.

3 † Interpretatio Ant. Augusti.

4 † Sedetæ erāt stationes teste Suida.

5 † Vadē con stitu. l. ciuitatu. ff. de defen. l. certi scripti. coner. varum.

a IVbemus.] Defensorū ciuitatis.

b Imbuti. non est necesse, quod sit Theologus, sed q sit Christianus, & quòd mysteria Christianitatis habeat in se.

c In primis. scilicet quòd sic sint imbuti cum sacramenti religione.

d Sub gestorum. aliàs subiectorum, aliàs subditorum.

e Per dispositiones, id est scripturas à tabellione confectas, in quibus continetur, quod sic iurauit. sic ponitur inf. a, de testa.

de testa.l.hac consultissima,§.si quis.

a *Patefecerint.*] hodie,hæc,& alia iura, vt in Auth.iusius.qd præsta.coll.2.

b *Constituantur.*] de hac electione plenè dicit Auth.de defen. ciuit.§.interim, collat.3. quam quidam habent hic.

S*I præsens.*] CASVS. Confessus sum me accepisse centum mutuo a quodã milite sub spe futuræ numerõnis: qui postea cœperit esse potestas meus: nunc volo opponere excep.non num.pecu.quæritur, corã quo opponatur? dicitur corã alio iudice. Secundò si non sit alius: tunc corã episcopo. Tertio dicit idem in exceptione non numeratę dotis.

c *Si præsens* i.præsentialiter aderit. Quid autem si abest causa alicuius potestatis: an interim possum eum hic.cõuenire? Respõ. sic, vt hic innuit. Nã loquitur quãdo corã eorum deberet agi.& habes ff.ex quib cau sis maio.l. itẽ ait prætor,§.fi. & l. ergo. & arg.inf.eod.l.fin.

1 † al. constituta.

d *Alias res.* quæ consistunt pondere, numero, vel mensura & in mutuo tantum, alioquin non posset sic venire contra scripturam propriam, nisi per argumenta scriptis inserta,vt inf. de non num.pecun. l.generaliter.

e *Objicit.*i.hæc.

f *Falsam.* id est propositam.

g *Interrumpere* facit inf.eo.l.fi.& de ann. excep.l.vt perfectius.

h *In exceptione.* i.opponenda extraneo,q dicitur numerasse dotẽ pro vxore. Nã mulieres remotę sunt ab officijs ciuilibus, vel publicis,vt ff.de reg. iur.l.2. Et facit inf de non nu.pec l. in contractibus.§.fin. vbi ẽ hæc l.de verbo ad verbum,& auth ibi posita. Idẽ quod in his except. dicunt quidã in alijs omnib. exceptionibus.quod non placet, cum licet diu non opponantur, tẽpora non currant,vt ff.de do. excep l. pu rè,§.fin.

Mulieres remotę sũt ab officiis publicis.

positiones cũ sacramenti religione celebrandas patefecerint.[a] Ita enim eos præcipimus ordinari: vt reuerendissimorum episcoporum, necnon clericorum, & honoratorum, ac possessorum, & curialium decreto constituantur.[b] Dat. 14. Calend. Maij,Sabiniano & Theodo. Coss.505.

IN AVTHEN.

De defen.ciu §.interim,collat.3.const.2.

Hęc auth. declarat, qui dẽat eligi ciuitatũ defensores,& quales, & per quos:et pœnam imponit electo declinanti,& eius officium,& iurisdictionem annectit. Salic.

PRęsides gentium per vnamquamque ciuitatem præparent homines non vilissimos,sed nobiliores ciuitatum habitatores,quib. aliqua ratio est bonæ opinionis,constitutos[1] † nominari defensores per circulum, vt eo expleto, rursus ad eandẽ solicitudinem reuertantur: decreto facto cũ iureiurando omnium possessorũ in ea ciuitate cõsistentium,electione facienda à Deo amabili episcopo, & venerabili clero,& alijs in ciuitate bonæ opinioni studentibus.

¶ Et nulli liceat defensoris ordinationẽ declinare: alioquinquinque librarum auri pęna coercebitur, q̃ in opera ciuitatis impendetur, & post pęnæ solutionẽ nihilominus defensoris officium suscipere cogeť,& iurabit oĩa secundũ leges, & ius agere.

¶ Et confirmabitur ex pręcepto gloriosissimorum præfectorum nostrorũ, & in biennio solo administrabit,& iudex potius q̃ defensor esse videbitur, vt ẽt testamenta, & donationes apud hũc insinuentur, & acta apud eum cõponantur, & habeat vnũ exceptorẽ, & duos officiales ex prouinciali officio,& iudicet in causis pecuniarijs vsque ad 300.aureos.

¶ Præterea habeat defensor publicam habitationem,in qua monumenta recondat, & vnum hominem,qui acta conseruet.

¶ Noua constõ Friderici Imperator de statu.& consue.com.li.8.constituimus ẽt,coll.9.cõst.fi.

Præsides, vel ciuitatum rectores, debent iurare,quòd damnatos de heresi per ecclesiam omnibus viribus exterminabunt; aliàs non ualent eorum sententiæ.h.d. Bald.

STatuimus † hoc edicto perpetuo valituro, vt potestates,consules,siue rectores, quibuscumque fungantur officiis, pro defensione fidei pręstent publicè iuramentũ, qđ de terris suæ iurisdõni subiectis, vniuersos hæreticos ab Ecclesia denotatos,bona fide pro virib.suis exterminare studebunt,ita vt amodo qñcũq; quis fuerit in potestatẽ seu perpetuã, seu temporalẽ assumptus, hoc teneatur capitulũ firmare iuramento.Alioquin neq; pro potestatib.neq; pro consulib. neque pro rectoribus habeantur: eorumque sententias ex tunc irritas iudicamus, & inanes.

† Hanc auth. non approbat consuetudo ut dicit Bar to.hic, sed statuta circa hoc inducũt alteram formã iuramenti,quã seruandam duit.

LEX XX.

NEmo militet,qui non apud acta testificatus cũ trib.sit,propositis sacrosanctis euãgelijs,se esse Christianum Orthodoxum. fiatq; acta apud eũ magistratum,sub quo militaturus est,& duo tantum aurei pro ea re prębeantur. si verò id neglectum sit, dabit libras 50. is magistratus,eiusq; officium viginti:qui verò militauit,decem,& a militia eijciatur:testes,qui peierauerint,in corpus punientur. Illæ verò mulctę Comitis periculo rebus priuatis inferentur.

Vbi is,contra quem debet proponi querela nõ numeratæ pecuniæ,sit in administratione maiori positus,põt aduersarius ad præscriptionẽ eius interrũpendã, adhibere aliũ administratorẽ,per quẽ ei notificetur querela sibi delata, vel loci episcopũ,per quem similis denunciatio fiat.h.d.S.

Imp.Iustinianus A.Mennę P.P. LEX XXI.

SI † præsens[c] quidem sit,qui pecuniam numerasse,vel alias res[d] dedisse scriptus est, aliquam,verò administrationem,in prouinciis gerat,vt difficile esse uideatur denũciationem eidem non numeratæ pecuniæ mittere, licentiam damus ei, qui memorata exceptione vti velit, alios iudices[2] † adire,& per eos ei manifestare, quia exceptionẽ huiusmodi objicit,[e] factam[f] à se super nõ numerata pecunia querelam esse. Quòd si non sit alius administrator ciuilis, vel militaris,vel per aliquam causam ei sit difficile qui memoratam querelam[3] † opponit,eum adire,& ea quæ dicta sunt facere; licentiam damus etiam per virum reuerendissimum episcopum eandem suam exceptionem creditori manifestare, & ita tempus statutum interrumpere.[g]

¶ Quod ẽt in exceptione,[h] nõ[4] † numeratæ do-

1 † Pars legis in cõtra Bib.4 vlt. inf de non num. pec.

2 † Ordinariũ vel episcopu. Bar. Ordinariũ inquã indicã, vbi partes sortiuntur forum. Bald.

3 † Hinc colligit adire posse episcopum, vbi contra statuĩ inferarius, Gelb.

4 † Nomarata enim vatur inter pias et fauorabiles cãs. Geb.

Lo.   tis

tis locũ [a] habere receptũ [1] † est. Dat. Calen Iul. Constantino. D.N. Iustiniano. A. ij. Cons. 528.

[b] Imper. Iustinianus A. Mennæ P.P. LEX XXII.

NEminem volumus in custodiã conijci absq; [c] iussu gloriosissimorum vel illustrium vel clarissimorum magistratuum huius felicissimæ vrbis, vel prouinciarum aut defensorum ciuitatum. ¶ De his aũt, quicunq; coniecti aut conijciendi sunt, Deo amabiles locorũ epos iubemus per vnã cuiusq; hebdomadę diẽ, i. feria, quarta, [e] aut sexta, q̃ & Parasceue [f] appellatur, eos, qui in custodia habentur, visitare, [g] & diligenter inquirere causam, ob quã detinentur: & siue serui sint, siue liberi, siue pro pecunijs, siue pro alijs criminationib. siue pro homicidijs coniecti, illustrissimos & spectabiles & clarissimos magistratus admonere, tã eos qui sunt in hac felicissima vrbe, quã q sunt in prouincijs, vt ea exequantur circa ipsos, quæ diualis nr̃ę cõstõnis ad illustres præfectos ea de re emissa præcipit, licẽtia data Deo charissimis pro tẽpore epis, si q̃ negligẽtiã admissam cognouerint ab illustrissimis & magnificentissimis atq; clarissimis pro tpe magistratib. vel ijs, q̃ illis parẽt, officijs, talẽ ipsorũ negligentiã indicandi, vt cõueniens aduersus negligentes animi nostri motus insurgat. Dat. 15. Calend. Febr. CP. Decio Coss. 529.

[h] Idem A. Mennæ PP. LEX XXIII.

PRiuatos [i] carceres modis omnib. in vrbib. atque in vicis cõstitui vetamus: [k] ipsis qui custodiũtur, Dei amicissimorũ loci episcoporum, prouidentia à detentione remiss. Dat. 12. Calend. Febr. CP. Decio Coss. 529.

Recolligentes pueros expositos non efficiuntur eorum domini, sed sunt illi liberi sui iuris, & ingenui, et si ex seruili conditione sint nati: & sibi quærunt, & quæsita etiam ad extraneos hæredes transmittunt. h. d. Salic.

Idem A. Demostheni P.P. LEX XXIIII.

NEmini [l] licere volum' siue ab ingenuis genitorib. puer paruulus procreatus, siue à libertina progenie, siue seruili condõne [m] maculatus, expositus sit, eũ puerũ in suũ dominiũ vindicare, siue noie dñij, siue adscriptitiæ, [2] † siue colonariæ [n] conditionis. ¶ Sed neq; ijs, qui eos nutriendos sustulerint, licentiã cõcedimus [3] † penitus cũ quadã distinctione [o] eos tollere. Sed nullo discrimine [p] habito ij, qui ab hmõi hoibus educati, vel nutriti, vel aucti [q] sunt, liberi, & ingenui appareant, & sibi acquirant, & in posteritatem suam, vel extraneos hæredes, oia, quæ habuerint, qũo voluerint, transmittãt; hæc obseruantibus non solum præsidibus prouinciarũ sed ẽt viris religiosissimis epis. Dat. Calc. 8. Cal. Iul. Lãpadio & Oreste VV. CC. Co. 130.

[r] Idem A. Iuliano P.P. LEX XXV.

DE his, quæ singulis annis ad ciuitates pertinẽt, (siue ciuiles reditus sint, siue fructus, ex publicis, aut priuatis pecunijs, quæ ab aliquibus eis aut relinquuntur, aut donantur, aut alio pacto excogitantur, aut instituuntur siue ad opera, [s] siue ad rem frumentariã, siue ad publicos aquæ ductus, siue ad balneorum calefactionem, siue ad portus, siue ad murorũ aut turriũ ædificationem, siue ad pontium atque viarum refectionem, siue ad publicas denique causas pertineant,) tã ex publicis, q̃ ex priuatis, vt dictũ est, causis sancimus, vt in vnum conueniant religiosissimus episcopus, [t] ac tres bonæ existimationis, & qui cęteris præstant in ea ciuitate, ac singulis annis inspiciant opera facta, & curent, vt & metiantur, & rõnem conficiant, qui ea administrant, aut qui administrauerunt, & in monumentorum gestione ostendant impletionem operum, aut administrationem siconicarum, & balneariarum pecuniarum, siue quæ in vijs muniẽdis, aut aquæ ductibus aut alijs rebus consumuntur. Quæ oia nunquam oino minui volumus. In monumentorũ vero gestione appareat, sit nõ solutus, an obligatus, qui ea administrauit, & an, qd debuit, soluerit, atq; ita erit cautũ ei, qui eã curã suscepit. Mittemus enim nos, cũ placuerit, quẽ commodum erit, vt inspiciat [u] rationes ab eo factas, & cum recte factas esse

---

1 † *Certũ.* a *Locum.*] opponendo patri, vel extraneo.

b Interpretatio Cõtij.

c *L. 6. inf. de cust. reor.*

d ἐκκλησία, editio Parisiensis · ἐκκλησίας, ita legit Cuiacius c. 3. *de præscriptionibus.*

e Quam τετράδα vocant Græci hoc loco 60. *Eclog. 35 c. 21.* quartus epimanæ, dies est Mercurij, Pe. Alexãdrinus *cap. 15.* τετράδα δ' ἡμέραν καὶ παρασκευὴν νηστεύειν, τὴν μὲν διὰ τοῦ Χριστοῦ τὰς προδοσίας συμβουλίων, τὴν δ' ἐν παρασκευῇ διὰ τὸ σταυρώσαι πάθος. *Vide Cuiacium ibid.*

f Id est, die Mercurij, vt superius dixi: idq; ob memoriam Christi passionis.

g Munus est episcopi, custodias visitare & eorum miserię causas diligenter inquirere.

h Interpretatio Antonij Augustini.

i *V. l. vn. inf. de priu. carcerib. adde 60. Eclob. 35. ex lib. 35 c. 1.*

k Excipe certos casus de quib. vide quę notam *ad l. 25. ff. de adulterijs.*

l NEmini] Ioẽs alios cõprehẽdit, non tantũ colligentẽ. de quo hic subijcit: & sic ẽt dominũ primum comprehendit.

m *Conditione.*] vt qui seruus, vel adscriptitius. Nam de vtroque subijcit. & hoc, qñ dño volẽte fuit expositus: secus si eo ignorãte, vt inf. de infan. expo. l. 2. & inf. de bon. l. 1. 3 & facit ff. de li. agn. l. necare

n *Colonaria.* Est ergo alius vnus, & alius alter.

o *Distinctione.*] sontẽ an receperit eos sub conditione, vt sui fierẽt, vel nõ, & ad hoc inf. cõmunia de s. l. nutritorib. & inf. de infan. exp. l. si ra pri vbi est hæc lex quasi de verbo ad verbum

p *Discrimine.* ...

q *Aucti.* id est augmentati.

r Interpretatio Antonij Augustini.

s *V. 3. Eclog. 2.* περὶ κοινωνῶν ἡ τῶν κτι-σμάτων.

t *L. 13. sup. de episcop. Nouell. 113. c. 11. Nouell. Leon. 87.*

u Episcopi munus in aleatores inquirere, eosque castigare. Interpretatio Antonij augustini.

Cura frumentaria, & ædificiorũ, puta aquæ ductuũ, balneorum portuũ, murorũ, turrũ pontium, viarũ, & similium ẽt ad epm pertinet.

Id ẽt curæ esse debet præsidibus *l. 7. ff. de off præsidis.*

Iterata ẽt rationũ redditio fieri potest.

2 † *Tertia competit.*

3 † *Vt. Cuia. 1. de agric. coloni si pro deo rustico seruiunt coloni proprie dicuntur: si vrbane, inquilini.*

reperit, calculũ feret, quo ipsis hęredibusq; & successoribus consuleretur: neq; aliarũ rationum, aut controuersiarũ occasio relinquetur. Oĩa vero, propositis sancti Euangelijs diligẽter fiãt, nã inquisitionẽ nos cũ libuerit fieri iubebimus. Oportet itaque studere religiosissimũ epm, & q cũ eo rõnes cõficiunt, vt opera in ingẽtes sumptus pręscripta, singulis annis diligenter fiant ex publicis fructib. atq; reditib. reparanda. Si aũt noluerit rõnibus subesse, qui ea administrat, neq; ferat sãctissimum eius loci epm, & illos possessores, qui ad eã rẽ cõstituũtur, & qui ad rationes reddendas eum vocãt: cogatur [a] id agere per clarissimum prouinciæ præsidem, & cohortẽ, quæ ei parere solet: ac sine vllo dãno compellatur, vt modis omnibus rationes submittat religiosissimo episcopo, & primis illis ciuitatis: quodq; appareant ab eo deberi, ciuitati reddatur.

Omnem vero libertatem tollimus nostris præsidib. mittendi in agros discussores, [b] aut ratiocinatores, aut exæquatores ad publicarum rationum executionem. Sed si quid huiusmodi nobis ignorantibus fiet, si quidem sacra forma ad aliquos per subreptionẽ [c] emanauerit, liceat religiosissimo episcopo eius ciuitatis suscipere quidem sacrã formã, renunciare tamen nobis, vt nos cognoscamus, an ex nostra ad illũ præsidẽ iussione, an per obreptionẽ facta esse videatur, quod factum sit, inutile fiat, & periculum subeat qui eã quęsiuit. Si verò ab aliquo è nostris præfectis emissum decretum, aut commonitorium sit, aut præceptum aliquod, aut rõnum scriptura, & de aliquo ex prædictis capite permittatur, volumus, vt modis omnibus non eius vrbis episcopus & primi ciuitatum illis rebus præficiantur: sed liceat prouinciæ præsidi, & ipsis possessoribus, ac ciuibus iussiones reijcere, ac ne obulum quidem ea de causa præstare. Si verò in ea re sanctissimus episcopus negligens fuerit, habebit & Dominũ Deũ nostrũ infensum, & Imperialem vindictam expectabit, si ea seruili [d] silẽtio, sacerdotaliq; licentiæ indigno, præterierit.

Si quis autẽ in prouincia renunciauerit magistratuum aut Consulum processiones, [e] siue generales formas gloriosissimorum præfectorũ, aut alicuius alterius è nostris magistratibus, siue constitutionẽ, siue sacrũ commonitorium, [f] siue generales literas, siue erectionem Imperialiũ statuarum [g] indicauerit: nõ liceat amplius sex [h] nummis aureis in singulas nunciationes, aut in singulas formas, aut cõstitutiones, aut sacra commonitoria, aut generales litteras, aut statuarum erectiones accipere in singulis prouincijs, ad quas litteras accipit: ac, licet multæ sint in ea prouincia vrbes, nihil amplius præstetur, q̃ illi [i] sex nũmi. Si quid vero amplius acceperit, eius quadruplũ restituet, liceatq; eius vrbis episcopo hoc prohibere. Eadẽ tamen pœna decẽ librarum auri & prouinciæ pręsidi, & ei subdito officio, & epo [k] imponitur si illis permittãt plus petere, neq; id modis oĩbus prohibuerint.

Nemini [l] enim oĩno permittimus nostrorum magistratum hmõi normas circa prouincias emittere de riuorum, aut de cloacarum purgatione, aut de amolitione ædificiorũ a muris, aut stationum à porticib aut eorũ, quę produlia [m] appellantur, aut de ruderum ac dimidiatarum colũnarum euersione aut de imaginib. aut si quid alio pacto sit excogitatum aut ẽt de ciuilib. quibuscunq; controuersijs. Sed liceat episcopo, & ijs, qui primi sunt eius vrbis, & pręsidibus prouinciarũ, & possessoribus, ac ciuib. insinuata aliqua forma, ei quidem non deferre, sed prohibere ac coercere oẽm exactionem, oẽmq; vim, quæ ex eo eueniat. Eademq; pœna afficiat sanctissimos episcopos, nisi id prohibuerint.

Sed oportet episcopum, ac patrem ciuitatis, & cęteros bonę opinionis possessores prouidere, ne locus aliquis ciuilis, aut publicus iuxta [n] muros vrbis, aut in publicis porticib. aut in plateis, aut in quocunque alio loco ab aliquo indebitè possideatur, nevè publicus locus alicui sine nostra sacra forma tradatur.

Item inquirant de aquarum distributione, quæ sacra aliqua forma cuique pertineat: vt ne hic plus, ille minus habeat, quam ei competit.

Neque vero fideiussionis cã aut supra mandati formã nostros subiectos affici pateremur, sed si quidẽ immobiles [o] res habeant idoneas, iusiurandũ tm̃ præstent, & conscribatur, si aũt non habeant, vsq; ad quantitatis æstimationem, fideiussionẽ sine vllo dãno præbeant. Si vero dubitauerint [p] exactores de fideiussorũ fide, facultatib. aut cautione, in eundem locum religiosissimus eps, & patres ciuitatis, ac defensor conueniant, & decernant, an idoneus esse fideiussor videatur vsq; ad quantitatẽ, de qua agitur, & necesse habeat exactor suscipere eum in fideiussorem qui nihil pro fideiussione, aut sacramẽto præstabit, præter quã si priuata nostra aut cuiusquã magistrat⁹ maioris iussione psonã ducen-

a Episcoporũ sentẽtia, secularis iudex exequi solet.
b *Nouel. 17. c. 4.*
c Augustinus *in sesue.* iuris est forẽsis, vt qui in precib. mentitus fuerit, non illi prosit q imperrauerit *vt l 19. ff de falsis.*
d ad eorundem παῤῥησίαν referri po est et 33. § secundo inf
e De quibus. *Vide Nouel 105 c. 1.*
f κομμονιτώριον. editio Parisiensis, συμβόλαιον. *Basil. apud Cuiac 11. obs. 22.*
g Harum in ciuitate ponendarum beneficium à principe tribuebatur. Cuius rei cupiditate summa tenebãtur ciuitates. *Vide Cuiac ẽ de statuis.*
h Et sic non immodico precio *l. vni inf. publica lætitię adde Cuiac 12 obser. 22.*
i De quib. superius dictum est.
k Epi multa pecuniaria coerceri possunt.
l *L Vl l inf de operib. publ.*
m τοῦ τῶν καλουμένων προδουλείων.
n *L Vlt § pen. inf. de discussorib l. 9. §. pen. ff de rer. diuis.*
o *L 15 ff q satisdare.*
p Exactor & apparitor, causæ cognitionem non habet.

Id

ducendam esse, fideiussori non esse credendum decernatur. Tūc enim licebit exactori fideiussorem non accipere, id verò agere sine [a] vllo detrimento. Cæterū eadē mulcta aduersus religiosissimum episcopū, & clarissimum prouinciæ præsidem imponitur, si quid eorum transgredi passi fuerint: aut si cum transgressum erit, nō id statum renunciauerint.

Neque etiam patiantur, vt plus definita parte à nostra constitutione pro sportulis accipiatur: ne ve descriptio ob aliquam causam in ciuitatibus fiat: nisi ob illas tantum, quas supra enumerauimus, renūciationes processuum, [b] constitutionum, sacri & generalis commonitorij, aut formæ, aut litterarum, & huiusmodi omnium rerum, de quibus antea [c] sanximus: item quæ propter suā conseruationem, atque salutem ciues facere voluerint, ad opera fortè publica, vel ad sitoniā, vel ad aliam quamuis causam, quæ omnibus placeat propter vrbis honorem [d] fieri, ex quo respub. adiuuetur. Contra eos verò qui hæc transgredi tentauerint, & si ad nos religiosissimi episcopi non retulerint, ea seruentur, quæ antea à nobis commonita sunt.

Atque oportet singularum verbum Dei Amantiss. episcopos, cum omnia cognouerint, quæ à nobis de his rebus disposita sunt, & de metatorum [e] exactione, & de rapinarū prohibitione, ac de cæteris reb. quæ nostra sacra cōstitutione continentur, quæ de omnib. edita est, finem cōpetentem imponant. Dat. 8. Calen. Iulias Chalcedone, Lampad. Coss. 530.

Curator in testamento furioso datus est confirmandus, & cæteris præferendus. nullo verò dato ad legitimum peruenitur: quo vel cessante vel idoneo non existente, iudex de vno habet prouidere, & administrationem ei habet decernere, & forma & solemnitate hic descripta seruata. h. d. Sal.

Idem Augustus Iuliano Præfecto Prætorio.

LEX XXVII.

De creationibus [f] curatorum, qui furiosis vtriusq; sexus dantur, necessarium nobis visum est constituere, quemadmodum eas celebrari oporteat. [g]

¶ Et si quidē pater curatorem furioso, vel furiosæ in vltimo elogio hæredib. institutis, vel exhæredatis dederit, [h] vbi & fideiussionem cessare necesse est, paterno [i] testimonio pro eius satisdatione [1] † sufficiente, ipse qui datus est, ad curationem [k] perueniat: ita tamen, vt in prouincijs apud præsides earū præsente eis tam viro religiosissimo locorum antistite quàm tribus primatibus, [l] actis interuenientibus, tactis sacrosanctis scripturis, depromat [m] omnia se rectè, & cum vtilitate furiosi gerere: neque prætermittere, quæ vtilia esse furioso putauerit: neque admittere [n] ea, quę non vtilia furioso esse existimauerit; Et inuentario [o] cum omni subtilitate [2] † publicè conscripto, [p] res [q] suscipiat, & secundum sui opinionem disponat, [r] sub hypotheca [s] rerum ad eum pertinentium, ad similitudinem tutorum, & curatorum adulti.

¶ Sin autem testamentum quidem parens non confecerit, lex [t] autem curatorem (vtpote ignatum) vocauerit: vel eo cessante, aut non idoneo fortitan existente, ex iudiciali electione curatorem ei dare necesse fuerit, tunc scilicet & in prouincijs apud præsides cuiuscunque prouinciæ, & virum religiosissimum episcopum ciuitatis, necnon tres primates [u] creatio procedat: ita, vt si quidem curator substantiam idoneam possidet, & sufficientem [x] ad fidem gubernationis, sine aliqua satisdatione creatio procedat. Sin autem talis census eius inueniatur, tunc & fideiussio (in quantum possibile est) ab eo exploretur, [y] creatione omnino sacrosanctis scripturis propositis [z] in omni causa celebranda.

a Id est impunè, si ne fraude.
b De quibus. §. 2. sup. eod Nouel. 105 §. primo.
c *Id est d §. 2.*
d Aedificia ad honorem & decus vrbium pertinent l. 20 §. 10 *inf. ff. de ope. no. nun. l. 2. §. 17. l. vlt. ff. ne quid in loco publico.*
e Metatores sunt, q. bus præparandi hospitij procuratio incubit. Optatus lib 3. Cum ante venturos milites metatores, vt fieri solet, mitterentur, metata sunt hospitia, quæ militibus prouinciales præbēt. *vide l. de metatis.*

f *De creationibus.* id est electionibus.
g *Oporteat.* & dicuntur hęc de verbo ad verbum, inf de cura. fur. l. fin §. sed cum antiquitas.
h *Dederit.*] pōt ergo & exhæredatis dare curatorē, vt hic nec miteris. nā & substituere eis pōt, qđ maius est, vt ff de testa. tut l. pater. & Inst de pup. sub. §. non solū.
i *Paterno testimonio.* vt & Insti. de satisda. tut. 1. respon. & econtra facit grande præiudicium contra alios pro filio, vt ff. de agn. liber. l. 1. §. Iulianus. alias incipit, quod se maiuscons.
k *Ad curationem*] per cōfirmationem: non enim tenet datio, vt Inst. de curat. fur. l. pen. & ff. de cōfirm. tuto. l. 2. & 3. & l. vtilitatem.
l *Primatibus.*] fortè ecclesiasticis, s. archipresbytero, archidiacono, & decano, vt exponitur in Authen. de sanc. episco. § 1. coll. 9.
m *Depromat.*] s. curator. & media producitur, id est iuret. & hoc est primum.
n *Admittere.*] id est facere.
o *Inuentario.*] hoc est secundum.
p *Conscripto.*] scilicet mox, vt infra, de adminis tut l tutores, 2. & ff. de admin. tuto. l. tutor qui repertorium, in princ & est hodie hoc cōmune, vt in Auth. viij, qui obl §. si. coll. 6. sed an curator ad litē facit inuentarium? Resp. non, cū non possit ei solui ad instar procuratoris in litē, vt arg. ff. de solut. l. hoc iure. arg cōtra, sup. de epis. ecclc. l. nulli, §. cū aūt.
q *Res.*] s. furiosi.
r *Disponat.* tertium.
s *Sub hypotheca.* taciti, per id quod dicit, ad similitudinē &c. vt inf. de admin. tuto. pro officio.
t *Lex.*] s duodecim tab. & t no ꝙ hoc casu & in prodigo datur a lege curator, vt hic, & instit. de cura. §. furiosi. aliàs semper est datiuus, cum multis alijs personis detur, vt Insti. de cura. § 3. & ff. de postulan. l. 2. 3. 4 & 5.
u *Primates.* expone, vt supra.
x *Sufficientem.* Dixit m. à satisdatione excusant. Sed arg cōtra, ff. de procu l. minor, §. si. & l. seq Sol. hic specialè, pꝑter necessitatem officij, vt Insti. de excus. tut. in prin. ergo in hoc releuatur, vt ar. ff. de in retul. l. cū qui in prin. illic defensor exittebat ex voluntate.
y *Exploretur.*] aliàs cōtra satisdatio pauperi remittitur, & à diuite exigitur, vt ff. si cui plus quàm per legem Falc. l. cum nō facile.
z *Propositis*] præsidi &

1 † *Satisfactione.*
2 † *Quod ita verum est, vt presumatur dolo se versari, si inuentarium facere neglexerit. l. si ff de admi tutor. vi de Rolan. l. cl 10 cōs. 49 num 55. Curator ad litē ad iā nō tenetur cogitur tamē ad sat sfationē pupilli saluā fore. Aliud est in curatore, gl. in l. 1. in verbo, venter ff de curat. bon. dand. Gothof.*
3 † *Solemnitate.*

& episcopis, & primatibus, vt & aliâs, inf. de iudic. l. rē non nouam. & subaudi & tutis.

¶ *In omni causa.*] siue detur fideiussor, siue non.

a *Præfatum.* hoc est primum.

b *Inuentarium.*] hoc est secundum.

c *Hypotheca* hoc est tertium.

d *Adhibenda.*] ergo tria faciunt remedia: sacramentum, inuent. & hypotheca.

¶ *Tam dementis.*]

e *Contrahere.*] dū tamen sint legitimæ ætatis in masculo 14. in fœmina 12. vt Inst. de nupt. in prin.

f *Præstanda.*] pro facultatib. & dignitatibus, vt hic subijcit, vt ff. de iu. dot. l. quæro, & ff. de admi. tut. l. cum plures, §. fin.

g *Aestimatione.* arbitrio. Accur.

h *Tam opinione.* Dic opinione personæ, & moderatione ante nuptias &c. vt infra de nupt. furiosi.

i *Statuenda.*] scilicet dote & dona. propter nuptias.

k *Eorum.*] filiorum.

l *Nobiliores.*] non hoc exigitur: sed sic est consuetudo.

m *Prægrauetur.* nam nihil dabit tabellioni, vt in Decre. 12. q. 2. c. charitaté. & sic no. q. od nō debet addi afflictio afflicto, vt 7. q. 1. c. cum percussio. & de offi. præf. d. l. diu. sed arg. contra, ff. de tut. & cur. da ab his, l. Romanus.

Concord. c. 1. iuncta gl. fi. ext. de adult.

n ¶ *Liberi furiosi.*] id est patris.

o *Eius.*] filias ei, scilicet patri furioso.

p *Digni sunt.* si non resipiscant.

q *Pœnis.*] quas subijcit, nam si quis &c.

r *Legitimis* siue testamento, siue non.

s *Attestatione &c.*] no. de sufficientiate denunciationis, & alia quæ diximus supra, auth. si captiui. Acc.

t *Testatus.*] ante furorem.

u *Capitulis* Sed quid si nemo procurauit? Dico, filios esse hæredes, sed esse auferendam hæreditatem, vt ab indignis, & fisco applicandam, vt ff de his quæ vt indi. l. 3. &

¶ Ipso autem curatore cuiuscunque substantiæ, vel dignitatis sit, præfatum sacramentum à pro vtiliter reb. gerendis præstante, & inuentarium[b] publicè conscribente, & hypotheca rerum curatoris modis omnib. adhibenda,[d] quatenus res possint furiosi vndique vtiliter gubernari. Dat. Cal. Septemb. Constantinop. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530

Liberi dementis, vel furiosi, licet in potestate, possunt contrahere nuptias, dote, & donatione constituenda de bonis parentum, sine dispendio aliarum expensarum. h. d. Salic.

Idem A. Iuliano P. P.

LEX XXVIII.

Tam dementis, quàm furiosi liberi cuiuscúque sexus, possunt legitimas cótrahere[e] nuptias, tam dote, quam ante nuptias donatione à curatore eorū præstanda:[f] æstimatione[g] tñ, in hac quidem regia vrbe excellentissimi præfecti vrbis: in prouincijs aūt virorū clarissimorū earum presidū, vel locorum antistitum, tam opinione[h] personę, quā dotis moderatione, & ante nuptias donationis statuenda,[i] præsentib. tam curatorib. dementis, quàm furiosi, necnon ijs, qui ex genere eorum[k] nobiliores[l] sunt: ita tñ, vt nulla ex hac causa oriatur, vel in hac regia vrbe, vel in prouinciis iactura substantiæ furiosi, vel dementis, vel mente capti: sed gratis oīa procedant, ne tale hominū infortunium etiā expensarum detrimento prægrauetur.[m]

IN AVTHEN.

Vt cum de app. cog. §. si quis de prędictis parentibus furiosus, coll. 8. const. 12.

Filii furiosorum negligentes eorum curā, à successione eorum priuantur, licet hæredes sint scripti: deferenda ei, qui furiosum in domum suam suscepit. h. d. Salic.

Liberi furiosi,[n] qui curā eius[o] negligūt præbere, tam exhæredatione digni sunt,[p] quā alijs pęnis[q] legitimis.[r] Nam si quis attestatione[s] ad eos missa, cum adhuc negligant, in domum suam susceperit, & procurauerit: ex hoc erit eius successor legitimus, licet testatus[t] esset, & in liberos fortè: manēt b. tñ alijs testamēti capitulis.[u]

¶ Eadem pęna parentib. imponenda, si quidem de liberis in furore constitutis curare neglexerint.[x]

[y] Idem A. Iuliano P. P.

LEX XXIX.

Sancimus, vt nemo venerabilis clericus ab aliquo siue clerico siue laico ab initio apud beatissimū prouinciæ Patriarcham accusetur: sed prius[z] iuxta sacra instituta apud episcopum ciuitatis, in qua clericus versatur: tum, si is suspectus est, apud metropolitanū episcopum reum agat. sed si fortè ne ei quidem accusatio placuerit, ad sacram eius regionis synodum accusatum deducat: & cum Metropolitano tribus conuenientib. religiosissimis episcopis, qui cęteris propter ordinationem præferuntur, de causa coram tota synodo cognoscatur. & siquidem ei, quæ iudicata erunt, placuerint, ab accusando discedat. si verò se lædi existimauerit, prouocet illius prouinciæ beatissimum Patriarcham, atque ijs, quę ipse iudicauerit, omnino pareat, perinde ac si eū ab initio iudicem esset consecutus. nam[a] contra horum antistitum sententias non esse locum appellationi, à maioribus nostris constitutum est. Hoc idem seruandum est, si episcopus ab aliquo laico, siue ab aliquo clerico, siue ab altero religiosis. episcopo accusatus fit. Nam vt statim accusatio ad sanctissimos Patriarchas deferatur, & vt accusati in aliā prouinciā mittātur, omnino prohibemus:[b] præterquam si accusationem quis ob eam rem intulerit, quòd cā illius regionis religiosis. episcopo cōmissa fuerit. quo casu liceat ad ipsos quoque sanctiss. Patriarchas deferre accusationem. Literę tamen conficiantur ad aliquem ex episcopis eorū locorū, vt is causam audiat, vt antea à nobis dictū est.

¶ Non verò ei liceat facere, vt descēdant in prouincias venerabiles clerici, & immo dicas sportulas

est hoc in Auth. vt cū de appel. cog. §. si vero de prædictis. coll. 8.

ADDITIO. Et vide ibi glo. quę est in verbo neglexerint. & duplicater intel. ad quantū istius gl. & secundā opin. tenet ibi Iaco. de Bel. cū qua eorum transit ibi Bar.

x *Neglexerint.*] scilicet tam furiosum, & dic emancipatum, vel non. sed tunc non propriè dicitur curator, vt inf. de curat. furio. l. fi. in princ.

y Interpretatio Antonii Augustini.

z Notent clerici antiquos & sacros gradus suos. Ecclesiastici. Apud eplm prima accusatio instituenda, ab eo ad metropolitanum prouocatur, ab eo ad synodū, ab ea ad Patriarcham, à Patriarcha ad nullum, quod notatu dignum est. arg. de §. 2. inf. eod. Nouel 6 c. 8.

a A Patriarcha ad nullum appellatur.

b Potest tamen quis etiā apud Patriarchā primā accusationem instituere, ac petere, per literas eius, dari sibi iudicem à locorum episcopo, Eclo ga 1 c. 3. & inf. eod. Nota

a Nota quantitatem sportularum iudicia lium à clericis præstandarum.
b Sportulis modus adhibêdus, l. 33 § 5. sup. de episc. & toto tit. inf. de sportulis.
c Imo, cum triplo, §. 24 inf. de act. Imo quadruplo, l. 2 inf. de sportulis.
d Inter volentes cuiusuis iudicis, consensus est l. 2 ff de iud.
e In inuitos tamen iudicium redditur, sed à suis iudicibus.
f τῶν ὑπὸ τὴν μητρόπολιν ἐπισκόπων, vt sit sensus, Metropolitanus is ē, qui potestatem habet in minorum ciuitatum episcopos. Cui denominationi conuenit & cleros, §. ordo, vers. metropolitani. 21. dist. Metropolis. l. 4. §. 5 inf. de off. procons. matercribium ab Ammiano dicitur: mater & caput prouinciæ, l. 7 ff de off. procons. metrocomia mater vicorū. vide Cuiac. ad l. 8. inf. de exactorib. metropolis geminū, l 6. § 2 inf ff de excus. tuto. vbi minorū maiorū, & maxima ū vrbiū fit mētio. De metropoli Tyro vide inf. de metropoli Beryto.
g Interpretatio Cōtij.
h Qui sol. di etiam di cuntur. §. 5 Instit. de Atiliano tutor.
i Pro directarū pro mactatum idiomate, ita iudices appellabantur ἐνδικοι γεγ... iuridici.
k De quo vi inf. eod. & ff de off. iuridici
l l 4. inf l 5. 6. 7 ff de fideiussor b. tutor. & tit. Inst. de satisd. tut.
m Nummismata, aurei solidi.
n De archio dixi ad l. 9. § 6 ff de pœnis. De archeotis vide l. 18. §. 10 ff. de muneribus. De ecclesię archiuiis ad de Nouell. 74 c. 2.

S *Ancimus.*] CASVS. Si possidētem, & præscribentem rem meam, vel ius meū non possū conuenire, vel quia absens, vel infans, vel furiosus, vel quia est in magno magistratu, certè præsidi porrigamus libelli,

tulas, dum accusantur, inferantur, qua in re hucusq; peccatū esse cognouimus. Neq; enim in singulas reorum personas[a] sexta plus aurei nūmi parte pro sportulis dari concedimus ijs, q a sanctiss. Patriarchis ac Metropolitanis mittūtur: aut, si episcopus missus est, sex tantū aurei ex quacūq; quantitate ac causa, neq; amplius præbeatur. Hoc in Metropolitanis etiā teneat, cū ad eos accusatio contra episcopū, qui sub eo sit, aut eius prouinciæ clericū defertur. Nā si in ciuilib. iudicijs moderari sportularum[b] & sumptuū modū curauimus, eaq; ex lege pręstari voluimus: multo magis in ecclesiasticis accusationibus modum seruari sancimus.

¶ Enimuerò si, remissa causa ad sanctiss. Patriarchā, aut ad aliquē ex religiosiss. metropolitanis, aut ad aliū Dei amantiss. episcopū, sn̄ia lata sit, q̄ alicui parti displiceat, ac prouocet: ad archiepiscopalē hanc sedē referatur appellatio, in qua (vt adhuc seruatum est) lis cognoscatur.

¶ Si verò quis ausus fuerit aduersus hæc quicquàm tentare: is quidem oē, quod accepit, cū altero[c] tāto, ei, q ne gotiū passus est, pręstabit: fiet que ecclesiasticæ mulctæ subiectus apud sanctiss. Patriarchā, aut religiosiss. metropolitanū, q̄ sub eo erit ecclesiasticorum numero eijciendus.

¶ Has aūt actiones, si quidē ad ecclesiastica negotia pertinent, necesse fore iubemus, vt a solis religiosiss. episcopis, aut metropolitanis, aut à sacris synodis, aut à sanctiss. Patriarchis cognoscanē: si vero ciuiliū rerum controuersia, sit volentes[d] qonem apud antistites instituere, patiemur, inuitos[e] tn̄ non cogemus, cum iudicia ciuilia sint, si ea adire malint, apud quæ licet etiam de criminibus cognoscere.

sanctiss. Patriarchæ, q in prouincijs, in quib. existunt, metropolitanorū officiū gerūt: alii per totā diœcesim episcoporū metropolitanorū, atq; aliorū qui sub eis sunt, ordinationes faciunt: eadem cā illud obseruari sancimus, qđ de metropolitanis antea dispofuimus. is. n. iure metropolitanus vocaē, in episcopos minores[f] ex sacris regulis eā potestatē hēt. Dat. 15. Cal. Noueb. CP. Lamp. Coss. 530.

quòd si non potero præsidis habere copiam, tunc episcopo porrigam. Vul. Pro

Idem[g] A. Ioanni P.P. LEX XXX.

SAncimus in curationib. iuniorum, siue primę, siue secundæ sint ętatis, aut alii quidam, quib. lex dat curatores. si quidē vsq; ad quingētos[h] aureos, & solùmodo facultates sint iuniorū, non præsidū prouinciarū expectare creationē, neq; impensis maximis subiici, præsidib. fortè neq; morantib. in vrbib. illis, in quib. prospici curationi cōtingit, sed apud ciuitatis illius Ecclesiasticum[i] [defensorē,] aut strategū [magistratum municipalē,] vel in Alexandrina ciuitate apud eius iuridicū,[k] vna cum religiosissimo eius episcopo, aut aliis ēt publicis personis, si harum copiā habeat ciuitas, fieri creationes curatorū seu tutorum, fideiussore secundū mensuram facultatū dato secundum, dictarum personarum iudicium, & alijs oib. procedentib. quęcunq; super tutorum vel curatorum fideiussione,[l] & secundū modū facultatū consueta sunt: sola personarū trāsmutatione, per quas hęc fiāt p p minorum vtilitatem à præsenti sanctione introducta: oib. videlicet his sub sola duorū nūmismatum[m] [id est solidorum] datione cōficiēdis, præsertim cum hac maximè de cā hæc posita est constitō: pœna imminente, si quis plus accipere ausus fuerit, aut distulerit constituere tutelam, seu curationem spe maioris lucri, & eo non solum triplum reddituro omne, quidquid acceperit, sed etiam a b ipsa sollicitud ne & administratione remouendo. Cum autem factæ fuerint tutorum, aut curatorum creationes, præsente etiam religiosissimo ciuitatis episcopo: in ipsis sanctissimæ ecclesiæ archijs[n] deponi gesta sancimus: vt si perpetua rei memoria, & non intercidat casib. fortuitis curationis exinde quæsita cautela. His quæ in magna hac ciuitate fiūt, tutelis aut curationibus apud solum clarissimū prætorem faciendis, vt iam sancitum est. Dat. 5. Calend. Aug. CP. post consulatum Lampad.

Vbi aduersarius est absens, infans, vel furiosus, vel in maxima potestate constitutus, per solam libelli porrectionem factam coram præside, vel episcopo, interrumpitur præscriptio. hoc dicit Salicetus.

Idem A. Ioanni P.P. LEX XXXI.

SAncimus, vt sit quādo absfueritis, q res alienas, vel creditori ob noxias detinet, & de fide

xi de-

ret dn̄s rei; vel creditor suā intentionem proponere:[a] & nō ei licentia sit, absente aduersario suo, qui rē detinet, vel infantia vel furore laborante, & neminem tutorem, vel curatorem habente, vel in summa potestate constituto,[b] (eandem[c] rem auctoritate sua vsurpare,) licentia ei detur adire pręsidem prouinciæ, libellumq; ei porrigere, & hęc in quærimoniam deducere, & intra constituta tēpora interruptionem[d] facere. Sin autē nullo poterit modo pręsidem adire, saltem ad episcopum locorū eat, & suā manifestare voluntatem in scriptis deproperet. Dat. Constant. Cal. Octobr. post consulatum Lampadij, & Orestis VV CC. Coss. 531.

Idem A.[e] LEX XXXII.

Differente dn̄o recipere emphyteuta, licentiam hēt emphyteuta cōsignare[f] ipsum; & Constantinopoli quidē in fine triennij contestari id ipsum apud hyparchos [seu præfectos prætorio,] aut apud præfectum vrbis, aut competētem recusantis magistratū, aut patriarchā si dn̄s homo sit potens: in prouincijs autem apud præsidem, aut, eo non morante ibi, apud defensorē, aūt episcopū ciuitatis, in qua est is, qui recusat, & vnius ipsorū assumere testationem, ac nisi aut sic acceperit canonē, canon soluitur, & lucratur canonē emphyteuta ēt sequentis tēporis, & eousque quo dn̄s mittat per testationem petitū: exinde etenim, non autē ex præterito tempore accipiet, & post triennium[g] post attestationem eiusmodi in deuotum emphyteutam expellere poterit.

Idem[h] A. vbique terrarum constitutis episcopis.

LEX XXXIII.

Sacram fecimus constitutionem,[i] nemini permittentes neque inuitā mulierem ancillam, aut liberam in scenam, aut orchestram pertrahere, neq; conuerti volentem, prohibere eā eius fideiussores, quasi super hoc ipso certū auri modum promissum repetēdo: sed si quid tale factū fuerit, prohiberi hæc & à clariss. prouinciarum pręsidib. & à ciuitatū religiosiss. episcopis vna cū clariss. prouinciæ præside, ēt inuitos[k] trahere ad se eos, qui cōpulerint, aut mutari seu conuerti ab ea actione prohibuerint, & publicam quidem fieri eorū substantiā, ipsos verò ciuitate expelli. Si vero qui prouinciā regit, ipse sit, qui eas compulerit, aut à prædicta actione conuersionē seu resipiscētiā prohibuerit; damus licentiā, & solos religiosiss. episcopos adire eā, quæ talia patitur, aut eius fideiussorē: hunc verò [episcopū] aduersari[l] magistratū habenti, & non permittere iniustè agere: aut, si minus fuerint ad id exequendū potentes, indicare id nr̄o imperio, vt à nobis cōpetens exerceatur pęna, fideiussionibus simul liberandis, & fideiussorib. indemnib. conseruandis, licentiam dantes conuersis[m] huiusmodi mulierib. liberis, & ingenuis existentib. ad matrimonium transire legitimū, ēt si contigerint honestissimis dignitatib. qui illas duxerint, decorari, non amplius indigentib. Imperialib. rescriptis, sed sua potestate nuptias celebrantib. nuptialib. nimirū instrumētis oī mō inter ipsos factis: eadēq; & de filiab. scenicarū cōstituētes. ¶ Hanc aūt dictam constitutionem, & in quinto[n] lib. omniū constitutionum, huius s. nr̄æ pietatis cognominis libri, ad ciuiles magistratus rescriptam, posuimus. Quoniam. n. oportebat per præsentē sanctionē, & vobis vbiq; terrarū positis religiosiss. episcopis hæc facere manifesta, ꝑpea congregantes, quæ ad ipsam pertinent, expositione latiore sancita ēt eandem diuinā constitōnem fecimus ēt ad vos, vt sacerdotalem conseruantes reuerentiam, & continentiæ studiosi hæc custodiatis, tam magni Dei metum, quàm Imperialem indignationem, si quid horum prætermiseris, considerantes. Dat. Calen. Nouemb. CP. DN. Iustin. IIII. & Paulino Coss. 534.

Idem[o] A. Epiphanio sanctissimo archiepiscopo huius fęlicissimę vrbis, & vniuersali Patriarchę.

LEX XXXIIII.

Certissimè credimus, quia sacerdotū puritas[p] & decus, & ad Dn̄m Deū & Saluatorē nostrū Iesum Christū feruor, & ab ipsis missæ ꝑpetuæ pręces,[q] multū fauorē nr̄æ reipublicæ, & incrementū præbent, per quas datū nobis, & barbaros subiugare, & in dominiū redigere illos, quos antea non obtinuimus: & quanto plus reb. illorū accedit honestatis, & decoris, tanto[r] magis & nostram remp. augeri credimus. Si. n. hi prætulerint vitā honestam, & vndiq; irreprehensibilē,[s] & reliquū populū instruxerint, vt is ad illorū honestatē respiciēs, multis peccatis abstineat: planum est, quòd inde & animæ omnib.

me-

a *Propetere.*] rei vē di. vel hypo. propter interrumpēdam pręscriptionem, & facit sup cod. l. præsens. & 7. de non num. pecu. l. in contractibus, §. fin. & dixi plenè inf. de ann. except. l. vt perfectius.

a *Proponere.*] si est hic (&) inferior versus abundat. Si non est (&) non abundat Accursius.

b *Constituto.* Repete suam intentionē proponere. & hoc si habes, sup. le. si non habes, nih l sup. hic.

c *Eandem.*] Iste versus vsq; ad illud verb m, licentia ei: aliàs deest.

d *Interruptionem.*] tēporis facere, & sufficere hoc ad plenissimā interruptionem.

e Interpretatio Antonij Augustini.

f *Adde l. 7 in fi. inf. de pact. inter emp l. 2 in fi inf. de iure emphyt.*

g *l. 2 ī. de iure emphy.* biennij in casu legis 56. *in fi ff locati.*

h Interpretatio Antonij Augustini.

i *l. 14 sup. eo l vlt. infra de nuptijs.*

k De seruili silentio episcoporum, *vide l. 26 § 1. sup cod.*

l Theatri scenę & spectaculorū vitiis, episcopos mederi oportet.

m Mimæ, aut scenicæ mulieres ab huiusmodi vita possunt discedere, eoque facto impunè nubere honestis viris. *Nouel. 78 c 3. Nouel 117 c. 6.* & ita abrogati videtur lex 7. *in fi. inf de incestis.*

n *l vlt. inf. de nuptijs.*

o Interpretatio Cuntij.

p Puritas animi in episcopis requiritur.

q Munus episcopi precari. *l. 42. sup de epis.* Pręces episcopi reipublicæ vtiles.

r *Nouel. 133 c. 5 ī fine.*

s ἀνέγκλητον, *vt hic, & 1. Timoth. 3 vers. 2.* ἀνεπίληπτον, *ad Tit. 1. vers. 6. 7.*

Omne

meliores erunt, & facile nobis tribuetur à maximo Deo et saluatore nostro Iesu Christo clementia conueniens.

¶ Hæc igitur nobis speculātibus nunciatum est, præter communem rerum fidē, quosdam ex reuerendissimis diaconis itemque presbyteris (nam eo amplius etiam dicere erubescimus,[a] Deo amantissimos nempe episcopos) quosdam inquam, ex his non verentur, alij quidem per seipsos cubos [b] seu tesseras cōtrectare, & adeo pudendum atq; ipsis etiā idiotis à nobis frequenter interdictū spectaculum [c] participare: alij verò talē ludum non accusant, sed vel communicant facientib. aut sedēt spectatores actus indecori, & spectant quidē cū auiditate omnimoda res omnium rerū importunissimas: sermones vero audiunt blasphemos, [d] quos in talib. necesse est fieri: polluunt etiam suas manus,[e] & oculos, & aures, sic dānatis & prohibitis ludis, alij vero neque obscure, aut latenter aut equorum [f] certaminib. se immiscent, aut ēt inuitāt aliquos super equorū profligatione, aut victoria vel per seipsos, vel per alios quosdā, vt quia nō decēter talia nudāt, aut scenicorū, vel thimelitarū [g] spectatores fiūt ludorū, aut earū, quę in theatris certaminū ferarum [h] pugnæ fiunt: neq; cogitāt quēadmodū ipsi, vel his, qui mō & recēs initiati sūt [i] & adorādis mysterijs dignati, ipsi prędicūt, vt abrenūciēt aduersarij dęmonis [i] cultui, & oībus pōpis, eius, quarū non minima pars talia spectacula fiunt.

¶ Sępe quidē ipsis talia custodire debere prædicauimus. videntes autem de his factam nobis relationem, in necessitatē incidimus ad præsentem veniendi legem, tum propter nostrum super religione studium, tum etiam propter sacerdotij ipsius simul & communis reipublicæ vtilitatem.

¶ Et sancimus, neminem, neque diaconū, neq; presbyterū, & multo magis neque episcopum, (quod quidem & incredibile forte videri possit vt quorū in [k] ordinationibus preces [l] ad Dominū mittuntur Christū Deū nostrū, & inuocatio sancti, & adorādi fit spiritus. & eorū capitibus, [m] aut manib. imponuntur sanctissi na [n] eorū quæ apud nos sunt mysteriorū, ut. s. ipsis sensoria [o] oīa instrumenta puta fiant, & consecrentur Deo (ne minē igitur horū andere de cętero & post diuinā nostram legē, aut cubicare P [p] i. desi tesseris seu aleis ludere) quocunque aleæ genere aut ludo, aut ita ludentib. cōicare, aut conuersari, aut vna recreari, aut vna cū eis agere, aut eis testimoniū phibere, aut interesse, plebeis hmōi spectaculis quę prius diximus, aut quid eorū quæ in his prohibentur facere, sed oī ad illa participio in posterū abstinere. Quod. n. præcessit iā, tametsi [q] ēt inquirere oportuerat, nec participare indecenter oportebat, ne tamen pp humanitatē [r] indulgemus, præsentis legis obseruationē eō ībus in posterum iniungentes tēpus. Decet. n ipsos ieiunijs, & vigilijs [s] & meditationibus seu exercitationib in diuinis oraculis, & p oīum salute fundendis, vacare precib. At [t] eos, qui talia non reliquerint, nec cessauerint oino pollutè, & prohibita contrectare, idem. n. ēt sancimus, & reliquos clericos, subdiaconos nēpe, & lectores, qn̄ & ipsi [u] sacræ [x] mēsæ, & oīs circa sanctiss. ecclesias ornatus cōstituti sunt ministri, & operarij, & sacra cōtrectantes eloquia, dum sacras nobis ex sacris nostris Biblijs illi [y] quidē legūt scripturas, hi vero, hymnos & odas canūt.

¶ Si vero quis de cætero tale quid faciens deprehēsus fuerit, & delatus fuerit is, vel in hac fęlici ciuitate tuæ sanctitati, vel in prouincijs sub ipsa positis, Deo amantiss. metropolitis, & cœteris episcopis, quorum ordinationem tuæ beatitudinis facit thronus, & talis quædā superuenerit accusatio, aut diacono, aut p̄sbytero, & multo magis episcoporum Deo amabilium cuidā: tuam hic beatitudinem, & in prouincijs positos sub te Deo amantiss. metropolitas, &, qui sub ipsis sunt, episcopos, hæc cum diligentia omni secundū ordinationis ordinem quærere & perscrutari, neque defunctoriam facere inquisitionē, sed & tęstes fide dignos audire, & per oēm etiam

a Omne enimi vitiū tanto conspectius in se, quanto maior qui peccat, habetur.
b Cubi, tesseræ, & alea clericis & ep̄s interdicuntur: l. 17 sup. de epis l 25 sup eo Nouel 123 c. 10 inf. Nouell Leonis 85. 87. & canon apost Idem τὰ ζάρια i. tabulis, ludere prohibentur. 3 Eclog 1 c. 19 περὶ τὰ ζάρια παίζοντας ἐκκλησιαστικῶν προσώπων τὰς λαβὰς &c. aleatorum susceptor v. Cuiacium ad Nouel. 123.
c Ecclesiasticis personis nedum alea licet ludere, sec ludentes spectare.
d Blasphemiæ aleā consequi solent.
e Ludus nefarius, in quo & manus, & oculi, & aures hominum polluuntur.
f De quib. v l. 3 inf. de spectaculis.
g [illegible] alibi dixi.
h Multo magis eorū in quibus hoies interficiuntur. Ea omnia nō modo ad beatam vitam nihil cōferunt, sed ēt nocent plurimum. v. Lactantium 6 c 20 & Tert li. de spectaculis Lipsiū, libro de gladiatorib.
i Spectacula gentilium dœmonum cultus, & pompæ, quo nomine detestanda. Tertullianus Ex Dei vide dilecto concilia impiorum, viam peccatorū, & cathedram pestium appellationis satisfaciens, qui negabit nullibi in scriptura reperiri, Nō in circum ibis, non in theatrum, agonū munus non spectabis: adde d. 23 c his.
k Episcopi præcunte ora ine eligendi. Act. 1 vers 24.
l Fiunt etiam ieiunia d 75.
m Adde d. 23 episcopus.
n ἁγιώτατα τῶν παρ' ἡμῖν μυστηρίων, oleum intelligit, & vnctionem.
o αἰσθητήρια sensus.
p κυβεύειν.
q Præteritis delictis facilius indulgetur, quam futuris, sed & [illegible] delicti pactio admittitur, futuri non æque. l 27 §. 4. ff. de pactis.
r Nouell 7 c 8.
s Adde Nouel 133. capitu. 6. alij legunt ἀγρυπνίαις.
t Ita venere debuit at non hæc relinquētes.
u Id est subdiaconi, nota subdiaconi officiū. 21. d c cleros ver. hypodiacones, adde 1 ner 1. de feriis 14.
x ἱερᾶς τραπέζης. huc refert visionem Antonij magni, qua ἱερὰν τράπεζαν. à mulis subuerti vidisse scrib t, teste Sozomeno. 6. H ß. 5 in fi.
y Lectio est corrupta. Loquitur autem περὶ ἀναγνωστῶν.
d electorib. itaq; innuit Lectoris officiū in ecclesijs fuisse, & ex Biblijs scripturas legere, & hymnos, & odas canere. Ego munere Iulianus cognomento Apostata,

ſtata, quodam ſūnctus eſt *Theodores, 3. c. 2.* Et lectoris quidē videtur generalis appellatio, propriè ſumpta, pronunciatorē ſignificat, alias modulatorē, q cātor: ab eo pcēiores, ſuccētores, concentores 21. *di c. cleros verſ. lectores, & ſeq.*

a *Vide l. 1 titul. infr. de calumniatoribus ad de & 2. q 8.*

b Aleæ particeps cēſetur, qui nedū lud it ſed cū aleatoribus ſeder, qui paciſcat, qui ſponſiones facit.

c Clericus aleator poteſt deponi, vel à Patriarcha, vel à metropolitano, vel ab epiſcopo.

d Priuatio liturgiæ, pœna eccleſiaſtica.

e Clericus exauctoratus, iuſta de cauſa reſtitui poteſt.

f Clerici in perpetuum clericatu priuari poſſunt.

† id videtur abrogari. *Nouel. leon 7 & 8*

g Mutari militia eccleſiaſtica ſeu ſacra in ciuilem poteſt.

h Nota de epiſcoporum eccleſiaſticus *adde l. 42. §. 9 ſup. de epiſcopis.*

i *1. q. 3. c ſaluator.*

k *Vide inf. de of præfect. Præt. Orientis et Illyr & ti de of præfect. Præt. Afr.*

† *§. 4. in fi ſup eo. & Nouell. Leon 8 in fin.*

l Solēt imperatores ēpis cœleſtes pœnas primū, deinde humanas ꝓponere.

DE

ēt viā procedere ad eruendā veritatē. ſicut. n. ipſis talia interdicimus, ita & calūniā [a] peti à quibuſdā vetamus, & ſit vndiq; diſcuſſione diuinis propoſitis eloquijs facta, vexatio apparuerit, & cōuictus, fuerit diaconus, aut presbyter, vel aleator eſſe, vel aleatorum particeps, aut talibus adſidens vanitatibus vel prædictis intereſſe, ſpectaculis aut aut etiam forte aliquis Deo amabilium epiſcoporum, (ꝙ quidem neque euēturum eſſe confidimus) prorſus talis cuiuſdam particeps [b] eſſe ſpectaculi, aut cū aleatorib. vna ſedere, & diſponere, ac paciſci, aut ſponſiones facere, de cętero auſus fuerit: eū mox à tua beatitudine, aut [c] à metropolita, aut Deo amantiſſ. epiſcopo, ſub quo ordinatus eſt, ſi quidē aliquis prædictorū ſit clericorū, à ſacra ſeparari [d] liturgia: imponi aūt ipſi canonicā pœnam, & definiri tēpus, intra ꝙ conueniat ipſum ieiunijs & ſupplicationib. vtē tē, magnū propitiari Deū ſuper tali trāgreſſione: & ſi per definitū tēpus, qui talē pœnam ſuſcepit, maneat lachrymis, & pęnitentia, & ieiunio, & ad Dominū Deum orōne, remiſſionē delicti exorās: cōfeſtim eum, cui ſubiectus eſt, hoc diligenter cognito, & ſollicite requiſito, cōem quidē pro ipſo orationē fieri curabit, & cum omni diligentia iniunget ipſi vt poſtea tali ſacerdotij decoratione abſtineat: & ſi putauerit ipſum ſufficienter ad pœnitentiam veniſſe, tunc ſacerdotali eum reſtituere [e] dignetur clementiæ. ſi vero & poſt excommunicationem inuentus fuerit neque vera pnīa vſus, & alias etiā aſpernatus eā rē, & manifeſte ab aduerſario (diabolo) mēte infeſcatus, ipſum quidē ſacerdos, ſub quo degit, ſacris eximat catalogis, oīno eum deponens: ille aūt non amplius vllo [f] mō licentiam hēat ad ſacerdotalem venire gradum: ſed ſi quidem habeat facultates, ciuitatis illius curiā, in qua conſecratus eſt primum, aut, ſi non hēt curiā ea ciuitas, alia curia prouincię, quæ maximè indiget curiali, accipiet illum in poſterū curiæ † cum ſuis facultatib. ſeruiturum. ſi vero facultates nō hēt, officialis in poſterum fiat prouincialis officij, pro [g] eo, quod ante fuit ſacratus: & eam ob rem quod Dei officium dereliquit, erit officialis prouincialis, hanc ſibi turpitudinem, pro priſtino honore imponens. Hæc igitur, omnia ſancimus in hac quidem fœlici ciuitate tuam cuſtodire ſanctitatem, & ſingularum eccleſiarum defenſores, & ęconomos, quib. curæ erit hæc inquirere, & denunciare, & conuictos priuare datæ eis à ſanctis eccleſijs annonę erogatione: in prouincijs aūt, qui ſub tua ordinati beatitudine, Deo amantiſſ. metropolitæ: ad hęc ēt, qui illis ſubſunt, religioſiſs. epiſcopi, & eorū eccleſiecdici, [h] & œconomi: [i] & ipſi ad eundē modū qui prædictus eſt, reuerentes, & ſacrā venerationem vndique irreprehenſibilem, & inculpabilē cuſtodientes, conſeruabunt quidem iſta, vt & glorioſiſsimi ſacrorum noſtrorum prętoriorū præfecti (dicimus [k] aūt oriētis cū ſubditis gentib. eorum iuriſdictioni, itē Illyrici, atque ēt Afrorum præeminens diœceſi) & parentia, eis officia, & clariſſimi prouinciarum prę́ſides, & ciuitatum defenſores, ipſi quidē, qui maximos magiſtratus gerunt, indignationē noſtram ſubuerētes, officia aūt non obſecundantiæ ipſis, decē auri librarum expertura pęnā: præſides vero prouinciales maiores pariter & minores, & obtēperantia ipſis officia, & inſuper ciuitatum defenſores, quinq; auri librarum pęnam metuētes, ſi hæc cognoſcētes, nō adnunciauerint, & ipſi ſacerdotib. (.i. aut Deo amabil. epis, aut sāctiſſ. metropolitis, aut vniuſcuiuſq; diœceſeos ſanctiſſ. patriarchis, ſēm ſuā cuiq; regionē, vt ipſi hęc intelligentes, ſēm ꝙ antea definitū eſt oib. ſe opponāt, & reſiſtant) & poſtquam ab eis, qui harum rerum conuictus fuerit, depoſitus fuerit, non curiæ † ciuitatis aut officio eū tradi curauerit, & glorioſiſsimus præfectus huius fœlicis ciuitatis cuſtodiet, ſi quidē in hac peccetur regia noſtra ciuitate, vna cū obediente ipſi officio, ipſe quidem idignationem noſtrā ſubueritus, ipſius aūt officium decem librarū auri metuens pœnā. Verū iſta quidem nos legiſlationis mō confecimus, illud vero in confeſſo eſt, quia nobis quidē conſecrata ſunt Deo pro ſacerdotum ipſius honeſtate. Si vero ipſi trangreſſi fuerint ea, quæ ſunt ordinata, & diſsimulent, & nō vindicent, ſed quadam videlicet humanitate non laudabili capti fuerint, præter cœleſtes [l] pęnas, habebūt & illinc condēnationē, quæ illis in ipſo Dei repræſentabitur tribunali, quæ indecentē diſſimulationē arguet, & vindicabit. Si vero & aliquis ciuilium magiſtratuum maiorum, aut minorum, officialium, aut defenſorum, aut cum hæc didicerit, non iudicauerit, aut, cū vindicare licet, neglexerit, aut rem mercede prodiderit, ſciat, quod præter interminatas à nobis, pœnas, habebit & à maximo Deo noſtro pęnā ſequētem, & obnoxios erit execrationib. omnibus,

DE HAERETICIS, & Manich. &c.

De ministris catholicæ fidei et eorum priuilegijs dixit, nunc de eorum aduersarijs, & eorum pœnis, & de hæreticis, & specialiter de Manichæis. Vel sic Dictum est supra de ministris catholicæ fidei. Nunc audiamus de aduersarijs eius, i. hæreticis in genere, & specialiter de Manichæis, et Samaritanis qui perfidiores hæretici sunt, et maiori, & speciali pœna sunt digni, vt ibi dicemus, & similiter punitur rubr. de ser. & aqua. Sępe n. posito genere, supponitur species, & præmissa specie, supponitur genus, vt ff. ad l. Aquil. si seruus seruum. § inquit lex.

a Priuilegia. Indulta sunt.] vt clericis, vt sup. de episc. & cler. l. cum clericis, & de sacrosan. eccle. l. placet.

b Oportet. Pone, quędã mulier, ea existente nupta, facta est hæretica existente ea in hæresi, maritus quasdã res dotales vendidit. Deinde mulier reuersa est ad fidẽ num q̃d mulier poterit reuocare bona. Et videtur, q̃ nõ. arg. sup. de epis. & cler. l. Deo nobis. §. pen. Sed contra, inf. eod. auth. idẽ est, Nestorianis.

c Hæreticos. Licet clericos, presbyteros, vel Papas, vel sacerdotes eorum, quos sic appellant.

d Et subijci. sic ergo qui est puniendus, nõ debet habere pręmiũ vt inf. eo. l. cassa.

ITem priuilegium. Anteponitur.] vt habes int. qui potio. pig. hab. l. assiduis in § Tacitis.] vt inf. de rei vxo. act. § j.

g Alia omnia.] vt in quarum facere possit damnetur, v. ff. de re iud. l. non tantũ, in fi. Item tacite stipulatã dotem sibi reddi intelligitur, vt inf. de rei vxo. act. l. j. in princ.

h Clauduntur.] i. denegantur.

i OMnes. Vel discere. nã culpa similis est tam prohibita discere, quàm docere, vt inf. de mathe. l. culpa.

‡ Samaritani legunt schismaticis.

...cord. ... am... a ex... ... in ... ver... ... cta ... ctr.

bus, quę sacris continentur libris. Sicut aũt hæc nobis ob nihil aliud, q̃ ob Dñi sancita sunt cultum, sic & hoc addimus, vt inquisitiones cũ maxima diligentia fiant, & ne quis calũniator insurgat in aliquos, aut falso accusaturus, aut falsum testimoniũ laturus his de rebus. Sicut. n. sacerdotibus, si quid tale egerint, tales imposuimus pęna, ita & his, qui calumniari ipsos tentarint ex cælo, & legib. nostris pęnas imminere volumus, si accusatione cępta, seu annunciatione, aut p̃sequi noluerint, aut perseuerare in huiusmodi accusationib. non quieuerint. Dat. No. Nouemb. 534.

TITVLVS VIII. De hęreticis, Manichæis, & Samaritis. ‡ †

Qui in legem committit, priuilegium legis amittit. h. d. cum auth. seq. Salic.

Imppp. Constantinus, Constantius, & Constans, ad Gracilianum P. V.

LEX PRIMA.

PRiuilegia, quę contemplatione religionis indulta sunt, [a] catholicæ tamen legis obseruatorib. prodesse oportet. [b] Hæreticos [c] non solum ab his priuilegijs alienos esse volumus, sed aduersis muneribus constringi & subijci: [d] Dat. Prid. Cal. Septemb. Gerasti Constãtio 2. & Constante Coss. 326.

IN AVTHEN.

¶ De priuil. do. hę. mu. §. qa n. dedimus, coll. 8. const. 5

ITem priuilegium [e] dotis, quo mulier creditorib. tẽpore priorib. anteponitur, [e] necnon de tacitis [f] hypothecis, & alia [g] omnia mulieribus à lege data, claudũtur [h] ijs, quæ catholicam non participant communionem.

Mandatur, vt heretici conquiescant. Et hæreticus declaratur, qui à minimo fidei deuiat articulo. h. d. Sal.

Imppp. Grat. Valentin. & Theod. AAA. ad Hesperidum P. P.

LEX II.

OMnes vetitæ legib. diuinis, & imperialibus constõnib. hæreses perpetuo quiescant nemo vlterius conet, quæ repererit, profana præcepta, vel docere, vel discere: [i] nec antistites eorũdem [k] audeant fidẽ insinuare, quã non habent, [l] & ministros creare, qui non suut. [m]

¶ Nec per conuiuentiã [n] iudicantium, omniumque, quibus per constitutiones paternas super hoc cura mandata est, eiusmodi audacia negligatur, [o] & crescat.

¶ Hæreticorum autẽ vocabulo continẽtur, & latis aduersus eos sanctionib. succũbere † debent, qui vel [p] leui argumento [q] à iudicio catholicę religionis, & tramite detecti fuerint deuiare. [r] Dat. 3. No. Sept. Med. Ausonio, & Olybrio Coss. 379.

Hæretici non debent hẽre loca, in quib. conueniant, nec missas, nec litanias dicere, pęna iudicibus non uindicantibus imminente. Salic.

Impp. Arcad. & Hon. AA. Clearco præfecto vrbi.

LEX III.

CVncti hæretici proculdubio nouerint omnia sibi loca adimenda [s] esse, siue sub ecclesiarum nomine teneãtur siue diaconica [*] appellentur, vel etiam decanica, siue in priuatis ædibus, vel locis huiusmodi cętibus copiam præbere videantur, his ędibus, vel locis priuatis ecclesiæ catholicæ vendicandis.

¶ Ad hæc, interdicatur his omnibus ad litanias faciendas nocte, vel die profanis coire conuentibus, statuta videlicet condemnatione centum librarũ auri contra officium sublimitatis [t] tuæ vel præsidale quinquaginta, si quid huiusmodi fieri, vel in publicis, vel in priuatis ædibus concedatur. Dat. 5. No. Mart. Archadio IIII. & Honorio III. AA. Coss. 396.

De crimine hæresis publicè, potest à quolibet accusatio institui: reo dãnato, publicantur bona, & memoria defuncti potest damnari: nec ei succe

k Eorundem.] hæreticorum.

l Habent.] Falsus denarius non est denarius.

m Qui non sunt.] aliàs quod non sunt, Qui. n. non est minister, ministerium commendare nõ potest, vt ff. de neg. g. l. si alicna', § quinquam.

n Conniuentiam.] i. contemptum, vel negligentiam.

o Negligatur.] id est neglecta crescat.

p Vel) pro saltem.

q Leui argumento] i. id est leui articulo. q̃ manifestè debet sciri, quia pertinaciter illud asserit non autẽ si illud dicat causa disputãdi, & ad hoc q̃ pro delicto in leui re cõmisso, magna sequatur pęna. Nã ad hoc, quod dico, q̃ leue sit delictum, facit inf. de lib. & eo lib. l. 2 & de primice li. §. 1. l. 1. vel dr̃ hęticus, qui non est membrũ sanctæ ecclesię, vel qui sunt diuersarũ hæresium, vt in Auth. de priuil. do. coll. 8. Vel q̃ non credunt quatuor cõcilia, vt inf. eo. quicũq; in prin. & in Auth. vt cũ de appel. cog. § generalẽ, coll. 8. & alijs multis modis põt dici hæreticus vt no. ext. de hær. c. 3.

r Deuiare.] Pertinaci animo sciẽte.

s CVnsti.] Adimenda: causa coeundi, vt & sup. de sum. Tri. & fi. ca. l. 2. & de epis. & cle. l. con uenticula. & inf. de ijs, quę ad eccle. confu. l. 4. & in Auth. de inter. col. hereticorũ, col 9.

t Sublimitatis tuę.] Loquitur præfecto prætorio.

r Et sic ex leui cã probatur quis hęreticus. hoc et dicit gl. super verbo, vehementẽ, in c. literas ext. de præsum. pt. & I c. 1. ext. de hęre iũcta gl. 1. vbi dr̃ q̃ dubius in fide est hæreticus. Hęretici q̃ dicantur.

† Aliam diffinitionẽ vide in Nouel. 109 in prin. ver. hæreticus. 24 q. 3 c. hęresis, & seq. Certè à pertinace spiritu, & opinione singulari hęretici dicuntur vide Tert. lib. de pro uis. His effines schismatici, inter vtrosq. tamẽ aliquid interest, dis stin. 3. c. inter hæresim Gothos.

** In Decanicis habẽtur conuentus, et in carcere conijci solẽt res pecio sa vide Cu ia ad Nouel 79.*

Ma-

a Manichæos.] Qui Christũ dicunt non esse verũ hominem: sicut econtra Arriani purum hominem esse dicunt.
b Cæteris.] de quo statim ponet exẽplum.
c Crimen.] vt quilibet de populo possit accusare. Acc.
d Quod in religionem.] i. contra religionem. sic & sup. titu. 2 l. itaque ptores, in princ.
e Subire.] Est ergo simile crimen hereseos crimini lesæ maiestatis: vt vtrũque possit post mortẽ accusari, vt hic, & inf. ad l. Iul. maiest. l. fi. in fi. sic & in apostatis, vt inf. de apost. l. hi qui. & hoc vsq; ad quinquenniũ. f. sic in omnibus prædictis, vt inf. de apost. l. si quis defunctum.
f Pœnitentibus.] sic & sup. de sum. Trin. & fide cath. l. fi. in fi. nisi in casu, vt J. de apost. l. hi qui sanctam.
g Aculei] id est vigores.
h Extra noxam.] i. liberi erunt. Acc.
i Seruitio fideliore.] vt & sup. de epis. & cler. l. fi. § 1. & inf. de Christi. man. l. c.
k Si vero dominus temporalis. non spiritualis. vtputa aliquis Comes habet in feudum vnam terram à quodam Rege, in qua sunt multi hæretici.
l Qui.] s. catholici.
m Principalis.] i. Regis, qui dedit Comiti in feud.
n Opponat.] qui orthodoxi possunt ciuitatem mutare, & hæreticos repellere.
o Principales.] scilicet si ipse Rex possidet ciuitatem, & non legitur in scholis.
p Credentes.] Notatus, scilicet hereticus.
q Arriani.] Hi sunt qui in Trinitate substantiam, & patri filium coæternum non agnoscunt. Ioan.
r Et Macedoniani.] Hi negant Spiritum sanctum Deum esse.
s Pneumatomachi.] pneuma, i. spiritus & tocos, i. ... vnde Pneumatomachi, qui Spiritũsanctum ex metipsa processisset dicebant de filio Dei.
t Appollinariani.] Hi Christum corpus sine anima assumpsisse dicunt.

+ 15. Cod. Theod. t. c. 40. Manichæi à mundo velut nimia & inopinata pdigia in hunc mũdum de gentre Persico prodierũt De Manichæ. vide Aug. to. 6. + Concord. c. vrgentis, iñ. & a gl. super verbo, grauis, ext. eod. tit.
+ Sed nõ cadunt fisco, sed primis vsq; ad secũdũ gradũ. 36 Co Theo. c. 40. Idem quoque extare in Basilicis refert Cuiac. 12. obser. 20. Soler liberos postea excipi aiadnerti, in l. 15 infra eod.
1 † Tendatur.
+ Et ita forte est intelligẽda lex 16. inf. eo. Solet. in pœnitenti ignosci, inf. eod. 14 q. 3. c. si libẽs l. 28. ff. de appel. Gr. inf.
4 Simile in c. peccati ue nia, ext. de reg. iur. lib. 6 & in c. ex ... et ... & a gl. super verbo, correcto, & damnato ext. q ele vel non. in qua glo. h. c. uerba recitantur.
2 † Petentibus.

succedunt filii, nisi sint catholici. h. d. Salic. Sed hoc vltimũ hodie, inquit Iac. Butr. correctum est per auth. Gazaros, inf. eod.

Iidem, & Theodosius A A. ad Senatorem præfec. vrb. al. P. P.

Manichæos,[a] seu Manichæas,* vel Donatistas meritissima seueritate persequimur. Huic itaque hominum generi, nihil ex moribus, nihil ex legibus commune sit cum cæteris.[b]

¶ Ac primũ quidẽ volumus esse publicũ crimẽ:[c] quia quod in religionẽ[d] diuinã cõmittitur: in oĩum fertur iniuriã.* Quos* bonorum et oĩum publicatione persequimur. Ipsos quoq; volumus amoueri ab oĩ liberalitate, & successione quolibet titulo veniẽtes.

¶ Præterea non donãdi, non emendi, non vendendi, non postremo contrahendi cuiquàm conuicto relinquimus facultatẽ. In mortẽ quoque inquisitio extẽdatur.¹ † Nam si in criminib. maiestatis licet memoriam accusare defuncti, non immeritò, & hic debet subire[e] tale iudicium. Ergo & suprema illius scriptura irrita sit, siue testã, siue codicillo, siue epistola, siue quolibet alio gñe reliquerit volũtatem, qui Manichæus fuisse cõuincitur. Sed nec filios hæredes eis existere, aut adire pmittimus, nisi à* pr̃ina prauitate discesserint. Delicti enim veniam⁴ pœnitentibus[f] ² † damus. In eos etiam auctoritatis nostræ aculei[g] dirigantur, qui eos domibus suis damnanda prouisione defendunt.

¶ Seruos insuper extra noxam[h] esse volumus, si dominum sacrilegum euitãtes ad ecclesiam catholicam seruitio fideliore[i] transierint. Dat. 8. Calend. Mart. Romæ Honorio 7. & Theodosio 2. A A. Coss. 417.

Noua constitutio Friderici Imperatoris de statut. & consuet. §. si verò dominus, coll. 10. const. fin.

Si temporales domini ab ecclesia moniti neglexerint hereticos extirpare, catholicis conceditur terram eorum occupare. h. d. Salic.

Si verò dominus temporalis[k] requisitus, & admonitus ab ecclesia, terram suam purgare neglexerit ab hæretica prauitate: post annum à tempore monitionis elapsum, terram ipsius exponimus catholicis, occupandam: qui[l] eam, exterminatis hęreticis, absque vlla contradictione possideat, & in fidei puritate conseruent: saluo iure domini principalis,[m] dummodo super hoc nullum præstet obstaculum, nec aliquod impedimentum opponat.[n]

¶ Eadem nihilominus lege obseruata contra eos, qui non habent domos principales.[o]

Noua constitutio Friderici Imp. de statu. & consuet. §. credentes, collat. 10. const. fin.

Hic seriatim ponuntur pęnæ hæreticorum, & receptantium, & defensorum, & fautorum ipsorum. Salic.

Credentes præterea, receptatores, & defensores, & fautores hęreticorũ damnamus, firmiter statuentes, vt si postquam quilibet talium fuerit excommunicatione notatus,[p] satisfacere contempserit intra annum: ex tunc ipso iure fit infamis, nec ad publica officia, seu consilia, vel ad eligendum aliquos adhibeatur, neq; ad testimonium admittatur.

¶ Sit etiam intestabilis, vt nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hæreditatis successionem accedat.

¶ Nullus præterea ei super quocunq; negotio, sed ipse aliis respondere cogatur.

¶ Quòd si fortè iudex extiterit, eius sententia nullam obtineat firmitatem, nec causæ aliquæ ad eius audientiam perferantur.

¶ Si verò fuerit aduocatus, eius patrocinium nullatenus admittatur.

¶ Si tabellio, instrumenta per ipsum confecta nullius penitus momenti censeantur.

Tria notat. Primò, quod hæretici in Romano solo non habent facultatem commorandi. Secundò, quod lex semper est in viridi obseruantia: & sic quotidie loquitur, & disponit, & suas vires emittit quantumcunque pœnatis, & hoc cum lex disponit in futurum, & non in præteritum. Tertiò, quò factum procuratoris, vel doli conductoris non nocet domino ignoranti, sed scient sic Salic.

Imperator Theod. A. & Valentinianus Cæs. Florentio P. P.

Arriani,[q] * & Macedoniani,[r] Pneumatomachi,[s] & Appollinariani,[t] Nouatiani, seu

+ Hæresum diuersitatẽ ... 24 q. 3. quidã aũt, vsque ad fi. quæstionis.

Seba-

Sebatiani, * Eunomiani, Tessarescæ, Decaditæ, Valenti. Pauliani, Papianistæ, [1]† Montanistæ, seu Priscillianistæ, vel Phryges, vel Pepuzitæ, Marcionistæ, Borboritæ, Messaliani, Euchitæ, siue Entusiastæ, Donatistę, Haudiani, Hydroparastatæ, Tascodrogitæ, [2]† Batrachitę, Hermogeniani, Photiniani, Pauliniani, Marcelliani, Ophitæ, Encratitæ, Capocratitæ, Sacophori, & qui ad imã vsq; scelerum nequitiã peruenerunt Manichæi, nusquã in Romanũ [a] locũ cõueniendi morãdiq; habeant facultatem.

¶ Manichæis ẽt de ciuitatibus [b] pellẽdis, & vltimò supplicio tradẽdis, quĩ his nihil relinquẽdũ loci est, in quo ipsis ẽt elemẽtis fiat iniuria. [c]

¶ Cunctis quoq; legib. quæ contra eos, cęterosq; qui nostræ fidei refragantur, olim, diuersisq; tẽporib. latæ sunt, semper viridi obseruantia valituris, siue de donationibus in hæreticorum conuenticula (quæ ipsis audacter ecclesias nuncupare conantur) factis, siue ex vltima voluntate rebus qualitercũque relictis, siue de priuatis ædificijs, in quæ dño permittẽte, vel conniuente conuenerint, venerãdæ nobis catholicæ ecclesiæ [d] vẽdicandis, [e] siue de procuratore, qui hoc nesciẽte domino fecerit, 10. librarum auri mulcta, vel exilium, sit ingenuus, subituro, metallum vero post verbera, si seruilis conditionis sit, ita, vt nec in publicum cõuenire locũ, nec ædificare sibi quasi ecclesias, nec ad circunscriptionem legum quicquã meditari valeãt, oĩ ciuili, & militari, curiarum ẽt, & defensorum, & iudicum sub viginti librarũ auri interminatione prohibẽdo auxilio, illis ẽt omnibus in sua manentib. firmitate, q de militia, pœnisq; varijs. d q; diuersis sũt hæreticis promulgata, vt nec speciale quidẽ beneficiũ aduersus leges valeat impetratum. Dat. 3. Cal. Iun. Constãtinop. Fœlice, & Tauro Coss. 428.

Ijdem AA. ad Leõtium P.V.

LEX VI.

Damnato [f] * portẽtosæ [g] superstitionis authore, Nestorio, nota congrui [h] nominis eius inuratur [i] gregalibus, [k] nec Christianorũ appellatione abutantur, sed quẽadmodũ Arriani, ab * Arrio lege diuæ memoriæ Constãtini ob similitudinem impietatis, Porphiriani a Porphirio nuncupantur, sic vbique particeps nefariæ sectæ Nestorij Nestoriani vocentur, vt cuius scelus sunt in deserẽdo Deum imitati, eius vocabulũ iure esse videant sortiti. [l]

¶ Nec vero ipsos libros nefandi & sacrilegi Nestorij aduersus venerabilẽ orthodoxorũ sectã, decretaque sanctissimi cętus antistitum Ephesi habiti scriptos, habere, aut legere, aut describere quisquã audeat, quos diligenti studio requiri ac publicè comburi decernimus: ita, vt nemo in religionis disputatione aliquã supradicti nominis faciat mentionem, aut quibusdã eorum habendi concilij gratia in ædibus, aut villa, aut suburbano suo, aut quolibet alio loco conuenticulum clã aut apertè prębeat. Quos omnis cœtus celebrandi licẽtia priuari statuimus, [m] scientibus vniuersis violatorẽ huius legis publicatione bonorum esse coercendum. Dat. 3. Calẽ. Aug. Cõstant. Theo. 5. & Valẽ. 4. AA. Cos. 435.

Non summatur, sed dicit Salic quod hæc lex concor. cum l. 1. sup. eo. & quæ ibi dicit, possunt hic repeti.

Ijdem AA. Florentio P.P.

LEX VII.

Curiales [n] oĩum ciuitatũ onerosis quin ẽt militiæ, seu diuersis officijs facultatũ, [o] & personalium munerũ obligatos, suis ordinib. cuiuscunq; sectæ sint, inhęrere cẽsemus, ne videamur hoĩb. execrandis cõtumelioso [p] ambitu immunitatis bñficiũ ptitisse, quos volumus huius constõnis auctoritate [q] damnari. Dat pridie Calẽ. Febr. Theodo. A. 16. & Faosto Coss. 439.

Non sumatur, sed nota tex. in verb. idcirco, in princ. pro testibus concordantibus in sententia, licet non in verbis, & discrepantibus in nomine, sed concordantibus in corpore, vt valeat testimonium, de identitate tamẽ corporis debet constare, h. d. Salic.

Impp. Valent. & Martian. AA. Palladio P.P.

LEX VIII.

* Qvicunque [r] in hac sacra vrbe, vel Alexãdrina, vel in oĩ Ægyptiaca diœcesi, diuer-

a In Romanum.] Nota vt in auth. de ecclesi. tit. §. iubemus. coll 5.
b Ciuitatibus.] Alias f. castaribus.
c Iniuria.] i. e contra sup ep. & cler. l. si quemquam.
d Ecclesię] inf. eodẽ l. si qui contra, & nõ legi. nt hæc in scol. s.
e Vendicandis.] i. e. auth. Manichæis.
f Damnato.] CASVS. Nestor fuit author cuiusdã hæresis, & sui sequaces Nestoriani dicũtur. ita Arriani & Nestoriani à suis authoribus dicuntur. Secũdo præcipit, q libri Nestoriani cõcremẽtur. Vltimo punit facientes contra hanc legem, & hæretici nõ excusantur ab oneribus, siue muneribus cum de hoc debeãt puniri. hoc d. cum l. seq 6.
g Portẽtosa superstitionis.] i. miraculosæ hæresis.
h Congrui nominis.] i. nomen.
i Inuratur.] i. imponatur.
k Gregalibus] i. Nestorio, & iis, qui eum sequuntur.
l Sortiti] sic supra de epis. & cler. decernimus.
m Statuimus.] vt & sup eo. cuncti. & sup. de epis. & cler. l. conuenticula. & supra, de summa Tri. l. 2.
n Curiales] hæreticos, vt quia in patrimonio, vel in persona debent ser uire curiæ, Acc.
o Facultatum] s. nomine
p Contumelioso] in contumeliosam eorum petitionem in eo, qd ambiebãt: petebant immunitatẽ, & erant hæretici.
q Auctoritate.] no. pœna non tribuit immunitatem, vt ff. de interdi. & releg. l. relegatorum, in fi. & ff. eodem l. prima. & ff. sol. matr. l. si ab hostibus. §. t.
r Quicunque.] CASVS. Apollinaris fuit author cuiusdã hæresis: Eutyches & Dioscorus sunt eũ secuti, vnde eorũ sequaces vocãtur Apollinaristæ, & succubuerunt legib. istis contra hæreticos. Secundo, q nõ habeãt loca ad conueniẽdũ & ponit pœnam domino loci vsq. § nullũ. Tertio remouet eos à militia. Quartò prohibet eos stare certis locis. Quinto prohibet conuenire, & disputare, vel docere & discentibus pœnam imponit. Vltimo punit prohibentes tertiarum si hoc neglexerint.
s Quicunque.] hic no. quattuor concilia, vt statim inf. notatur, & nõ legitur in scholis hęc lex.
t Eu-

* Vi Epiphan. l. 3 to. 1 hære 75. Eusebi. 4 hist. Ruffin. hist.
[1]† Tetraditæ, cen.
[2]† Ascodrogitę.
* Ex l. 16 tit. 4 l. 57. C. Th.
* Hæretici à suis sectæ authorib. denominantur, quod merito fit, cum multum nefarium sit errorum, quod sit repertum Christianæ religioni aduersari, vt non effectum sit, atq; ambineret, Christi nomine glorientur. Aug. to. 4 l. de hæres. Gothi.
* Hæc Nouella Theodosii extat integra in volumine, primo conciliorum, & sacri concilii Chalcedonensis.

diuersisque alijs prouincijs Eutychetis [a] profanam puer sitatẽ sequuntur, [b] & ita non credunt, vt trecenti decẽ, & octo sancti patres tradiderũt catholicã fidẽ in Nicoena ciuitate fundantes, cẽtum quoque & quinquaginta alij venerabiles episcopi, qui in alma vrbe Constantinopolitana postea conuenerunt, & sicut Athanasius, & Theophilus, & Cirillus sanctæ recordationis episcopi Alexandrinæ ciuitatis credebant, quos etiam Ephesina synodus (cui beatæ memoriæ Cyrillus p̃fuit in qua Nestorij error expulsus est in vniuersis secuta est quos & nuper venerabilis Chalcedonensis synodus est secuta prioribus concilijs sacerdotum exoi prorsus parte consentiẽs, nihilq; adimẽs sacrosancto symbolo, neque adijciens, seu Euthychetis dogmata funesta condẽnans sciãt [c] se esse hæreticos Apollinaristas. Apollinaris enim facinorissimam sectam Eutyches, & Dioscorus mẽte sacrilega sũt secuti. Ideoq; hi homines, qui Apollinaris, [d] vel Eutychetis peruersitatẽ sequuntur illis pœnis quæ diuorũ retro principũ constitutionibus contra Appollinaristas, vel Serenitatis nostræ postmodum sanctiones cõtra Eutychianistas, vel hac ipsa augustissima lege contra eosdẽ decretæ sunt, nouerint se esse plectendos.

¶ Idcirco Apollinaristas, [e] hoc est Euthychianistas, (quibus & si est in appellatione diuersitas, tamen est in hæresis prauitate coniunctio, & dispar quidem nomen, sed idem sacrilegiũ) siue in hac alma vrbe diuersisq; prouincijs, siue in Alexandrina ciuitate, siue intra Aegyptiacam diœcesim sunt, & [1] † neque ita credunt, vt prædicti venerabiles patres credebant, neque viro reuerendissimo Alexandrinæ vrbis antistiti procerio [2] † fidem orthodoxã tenẽtĩ cõicant, epos, & presbyteros aliosve clericos creare, & habere prohibemus; scientibus tam his Eutychianistis, & Apollinaristis qui ausi fuerint cuiquam episcopi, vel presbyteri vel clerici nomẽ imponere, quam his qui passi fuerint impositum sibi nomen sacerdotale retinere, pœnam exilij cum facultatum suarum amissione se subituros.

¶ Vniuersi præterea Apollinaristæ, vel Eutychianistæ non ecclesias, non monasteria sibi cõstruat, parasynaxes, & conuenticula tam diurna quã nocturna, nõ cõtrahãt, neq; ad domum, vel possessiones cuiusquã, neq; ad monasteriũ, vel quẽcũque alterũ [f] locũ operaturi [3] † sectæ funestissime congregentur. Quod si fecerint, & hoc factũ fuisse, dño nolẽte cõstiterit, post rẽ in examine iudicis approbatam, domũ, vel possessionẽ eius, in qua conuenerint, vel monasteriũ eius ciuitatis orthodoxæ ecclæ, in cuius territorio est, iubemus addici. [g] Si vero ignorãte domino, sciẽte vero eo, qui pensiones domus exigit, vel actore, vel conductore prædij, parasynaxes, & conuenticula interdicta collegerint, conductor, vel procurator, siue actor, vel quicunque eos in domũ, vel possessionẽ, vel monasteriũ receperint, ac passi fuerint illicitas parasynaxes, conuẽtusque celebrari: si vilis, & abiectæ sunt condõnis fustibus publicè, & in pœnam suã, & in aliorum coerceãtur [h] exẽplũ, si honestæ vero sunt personæ, decẽ libras auri mulctæ nomine fisco nostro cogantur inferre. Nullũ præterea Apollinaristã, vel Euthychianistã ad aliquã iubemus aspirare militiã. Et si inuenti fuerint militari cingulo soluti honestorũ hoĩum, & palatij cõione priuenẽ, nec in aliqua, nec in qua nati sunt ciuitate, vel vico, aut regione versenẽ. Si q̃ vero in hac alma vrbe nati sũt, tã sacratissimo comitatu, quã oĩ p̃uincias metropolitana ciuitate pellanẽ.

¶ Nulli [4] † insuper Eutychianistę, vel Apollinaristæ publicè, vel priuatim cõuocãdi cętus, vel circulos p̃hendi, & de errore hr̃tico disputandi, ac peruersitatẽ facinorosi dogmatis exerẽdi tribuatur facultas. Nulli ẽt cõtra venerabilẽ Chalcedonensẽ synodũ liceat aliquid vel dictare, vel scribere, vel edere, atq; emittere, aut aliorũ dicta, vel scripta super eadẽ re proferre. Ne hmõi hr̃e libros, & sacrilega scriptorũ aut monumẽta seruare. Quod si in his criminib fuerint deprehensi perpetua deportatione damnentur. [i]

¶ Eos vero, [k] qui discendi studio adierit [5] † de infausta hęresi disputãtes, decẽ librarũ auri, quę fisco [l] nostro inferendæ sunt, iubemus subire dispendium. ¶ Vltimo [x] etiam supplicio coerceãtur, qui illicita docere tentauerint.

¶ Oẽs verò huiuscemodi [m] chartæ, ac libri, qui funestũ Eutychetis. s. & Apollinaris cõplexi fuerint dogma incẽdio cõcremenẽ, vt facinorosæ peruersitatis vestigia flãmis cõbusta [6] † depereãt. Aequum nãque est, vt immanissima sacrilegia, par pœnæ [n] magnitudo percellat. Scientibus

modo-

a *Eutychetis.*] q fuit hæreticus, vt supra de epis. & cle l. quoniã. Et no. hæreticum esse, qui non credit quatuor conciliorum statuta. s. Nicen. Constãtinopolitan., Ephesini, Calcedonensis, vt supra de sum. Tri. l. nemo.

b *Sequuntur.*] accipe inficiant p. 11. lineas.

c *Sciant.* vsque huc durat constructio.

d *Apollinaris.*] qui fuit magister Eutychetis.

e *Apollinaristas*] accipe verbum, prohibemus, quod est inf.

f *Alterum*] no alterum de tribus dici, vt & inf. de furtis l. ancillæ. & ff. loca. l. & hæc distinctio. §. cum fundum. & de vulg. substi. cum ex filio. § fin. alio. propriè autem dicitur, de duobus.

g *Addici.*] vt & sup. de episc. & cler. conuenticula. & argum. sup eo, Arriani. & in de sal. mo l. 1. sed ar. contra infra l. prox. sed ibi solues.

h *Coerceantur.*] vt ff. depositi l. bona fides & de cust. reo. l. diuos 2. in fi. & de pœ. si qs aliquid. §. abortionis, & l. aut facta, §. final.

i *Damnentur.*] discẽtes hæresim in decẽ libras auri, sed sectantes deportentur: docentes moriantur. Idem si ad ædificiũ, vel in templum, conuenerunt, vt inf. de pag. & sacr. l. 1.

k *Eos vero.*] qui discendi. infra de mathem. l culpa. contra Sol. hic non dicit, sed tantum fuit causa, discendi. Accur.

l *Fisco.* forte hodie ecclesiæ, vt in authẽ. de inter. sic colle. hæret. coll. 9. & de eccl. tit. §. si autem orthodoxus coll. 9.

m *Huiusmodi.* chartæ sic. sup. te pros l. mathematicos.

n *Par pœna.* sic sup. a Ne

1 † *Desu & recte.*

2 † *Proterio.*

x *Hæretici ecclesias non habẽt sed quasi l. 5. infra eo, præter non baptizanda, l. 14. infra eo Nouel. 132. Existimantur, sed nõ sunt ecclesia. Cuia.*

3 † *al. operarij al. operatores.*

x *hinc colligitur, hæreticos nõ semper capitali supplicio affectos fuisse. Goth.*

4 † *Alias nullibi.*

5 † *Audiunt.*

x *Adde hic quæ habentur in c. excõicamus, 2. sancta, gloss. super verbo, puniendi cab. eo tit.*

6 † *Al. ambusta.*

moderatoribus, puniciarũ. eorumq; apparitoribus, defensoribus etiam ciuitatum quòd si ea, quæ legis huius religiosissima sanctione custodienda decernimus, aut neglexerint,[a] aut aliqua p̃miserint temeritate violari, denarũ librarum auri mulctam fisco nostro inferre cogantur: insuper etiam exilli mationis suæ periculum sustinebunt. Data Constantinopoli, Idib. August. Constãtio, & Ruso Coss. 457. Hanc cõstitutionem edidit Cuiac. lib. 12. obser. c. 30.

Imperator Martianus.

LEX IX.

HVmanum, & pium * hoc arbitrari, hæreticos permittimus sepelire lemis sepulchris.

Si in hæreticã personam alienentur præsidia, in quibus sint ecclesiæ, vel oratoria orthodoxæ fidei, prædia illa fisco sunt vindicanda, h.d. Salic.

Imperator Anastasius A. Erythrio P.P.

LEX X.

SI qui orthodoxæ religionis emptione vera, vel fictitia, aut quocũq; alio iure, vel titulo p̃dia, vel possessiones, resq; immobiles, in quib. orthodoxæ fidei ecclesiæ, vel oratoria cõstituta sunt, in hæreticæ sectę, & contrariæ orthodoxæ fidei sentiẽtem quamcumq; personam transferre voluerint: nullã huiusmodi, vel inter viuos habitã, vel secreto iudicio cõpositam valere volumus voluntatem, etiam si ab orthodoxæ fidei venditore, vel quocũque modo alienatore commentitio,[b] sub qualibet occasione fuerint assignata: sed irrita omnia huiusmodi documenta,[c] & tanquã nec penitus scripta esse censemus. Hæc enim p̃dia, & possessiones, quæ in hæreticas personas quocunq; modo translatæ fuerint, vel collatæ, fisci nostri iuribus decernimus vendicari.[d] Siue eñ apud dominos, possessoresve orthodoxos ea p̃dia maneant, siue[1] † ad fisci nostri iura peruenerint, necesse est in his ecclesias, & oratoria constituta diligentius, & solicitius instaurari. Nostræ etenim serenitatis vndique ad hunc exitum prouidentia ducit, vt omnipotentis Dei tẽpla (in quibus nostræ fidei instituta perdurant) cultu assiduo per omnia sæcula reditiua[e] [2] † seruentur. Nec enim dubitari potest, si in hæreticos tales veniant possessiones, in quibus veræ integritas colitur, omnimodo ab his deserti, atque destitui, & omni cultu vacare omnibus sacris, & solitis viduari mysterijs, omni splendore priuari,[f] nullis populorum conuentib.[3] † nullis clericorum obseruationib. celebrari, & ex hoc sine dubio easdem ecclesias perire, ruere, complanari.[4] † Nec enim de earum instauratione hæretici potuerunt aliquãdo cogitare, quas penitus esse nolebant. Quæ omnia resecantes, ad præsentem legem peruenimus. Dat. 5. Idib. August. Boetio V.C. Cos. 511.

Græca constitutio Anastasii, aut Iustiniani eius epitome.

LEX XI.

VBicumque Manichæi inueniantur, capite[g] damnandi sunt.

Alia epitome ex Eclog. Βασιλ. lib. 1. titu. περὶ Μανιχαίων. cap. 25.

MAnichæi in loco Romano degere deprehensi, caput amputator.

Græca constitutio Iustini Augusti. Eius epitome ex collatione Græca constitutionum ecclesiasticarum.

LEX XII.[h]

MAnichæi vndique expelluntor, & capite puniuntor. Reliqui autem hæretici, (hæreticus[i] est omnis non orthodoxus) & Græci (seu pagani,) & Iudæi, & Samaritę prohibentur magistratum gerere, & dignitatem habere, aut ius dicere, aut defensores, aut partes ciuitatum fieri,) ne habeant licentiam vexare, aut iudicare Christianos, aut episcopos) item militare[k] quoque probentur, præterquam si ex genere cohortalinorum sunt: hi enim manent, onera[l] quidem sustinentes: non offendentes autem, neque in orthodoxos quid exequentes in publicis, vel priuatis causis. Qui autem tentauerit quid horum facere, præterquam quod factum pro infecto erit, dabit etiam viginti libras, & qui publicis ipsos descriptionibus inserere conati fuerint, etiam viginti, & præsides, quinquaginta, & omnes hæ priuatis rebus inferuntur. Excipiuntur Gotthi,[m] qui fiunt fœderati, & aliter, prout visum Imperatori fuerit, honorantur.

---

pra tim. 3. l. si quenquam in fi.

a *Neglexerint.*] punitur negligentia, vt de offic. præfec. præto. l. si quis. & infra de pag. l. 1. & in auth. de sen. episc §. antep. coll. 9.

b *SI qui.*] Cõmentitio: quia fingebat locare, & vendebat.

c *Documenta.*] id est instrumenta.

d *Vendicari.*] sup. eo. cuncti. contra. & l. quicumque. §. quod si fecerint cõtra. Sol. hic loquitur de illis p̃diis, vel domibus, in quibus erant constitutæ orthodoxæ fidei ecclesiæ, vel oratoria, & postea sunt alienata hæreticis: Ibi sunt hæ possessiones, in quibus nulla sunt oratoria, translatæ in eis. Vel hic loquitur, cum translatæ sunt in aliquam singularem personã hæreticam: ibi cum alicui congregationi hæreticorum ad hoc ut ibi conuenticula sua faciant: & tunc non fisci, sed ecclesiæ catholicę iurib. sunt applicandæ, vt in authen. de inter col. hæret. & de eccle. titu. §. si autem orthodoxus. collat. 9. Alii dicunt hoc corrigi per dicta authen. vt hodie semper ecclesiæ vendicentur, quod satis dici potest, vt d. §. si autem orthodoxus. nec hæc legitur.

e *Reditiua.*] quia ipsi redeant.

f *Priuari.*] repete sp non dubitari potest.

g *l. 12 inf. eod.*

h Interpretatio Contii.

i *Vide l. 2 sup eod.*

K *l. 18 in prin inf. eo.*

l *Vide l. 3. in p̃ ff de decurionibus l. 15 § 6. ff de excusat tut.*

m Quorum plerique Arriani erant. sed & leges ciuiles exteros non tenent.

l. 18.

* *Vi c. 12 ext. de sepu*

1 † *Vi Cu iac. ad No. uel. 131. ĩ fi*

2 † *al. redi uiua.*

3 † *al con. uenticnib.*

4 † *Al co. planari.*

Alia eiusdem pars ex Theodoro Hermopollica.

¶ Parentibus diuersę fidei existentibus, & religionis, illius sententia præualeat, qui ad orthodoxam illos elegerit [a] perducere fidẽ, & quãuis pater sit, qui contradicit: ne exinde succensendi materiam captans, necessarijs eos priuet alimentis, aut alijs necessarijs expensis.

Græca constitutio Iustini, vel Iustiniani eius epitome.

LEX XIII. [b]

HAeretici patres nihil habentes legitimum, quo accusent orthodoxos filios, coguntur præter facultates [c] suas etiam alimenta erogare illis, & reliqua necessaria, & coniungere [in matrimonium] orthodoxis, & dare dotes, & antenuptiales donationes, prouidentia præsidum, & episcoporum.

¶ Orthodoxi filij hæreticorum, qui [d] nihil deliquerunt in parentes, illibatum accipiũt, & indeminutum, quod eis ab intestato competit, & aduersus hęc facta vltima voluntas infirmatur, conseruatis libertatibus, nisi aliqua lege prohibeantur. Si verò quid deliquerint in parẽtes, accusantur, & puniuntur. Habent autem, & cum deliquerint, quartam facultatum ipsorum [partem,] testamento facto.

¶ Eadem & Iudæis, & Samaritis obtinent.

Græca constitutio eiusdẽ Imperatoris. Epitome ex Græca collectione constitutionum ecclesiasticarum, & Nomocano. tit. 12. cap. 2.

LEX XIIII. [e]

HAeretici synacteria, seu collectas facere non possunt, aut parasynaxes, [f] aut synodos, aut ordinationes, aut baptismata, aut exarchos habere, aut paternitates, seu abbatias, aut defensiones instituere, aut curare, seu administrare villas per seipsos, aut per interposita personas, aut quid prohibitorum facere, qui transgressus hæc fuerit, vltimum [g] supplicium luit.

Græca constitutio. Epitome ex indice Basilicorum. Κατα γιχεῖον.

LEX XV. [h]

MAnichæi [i] liberos [k] quidem habentes orthodoxos, [l] in eos, & solos ab intestato transmittant: nulli autem alij viuentes, aut morientes alienando, [seu per institutionem, seu per legatum, seu per donationem,] omnimodo eorum facultatib. ad fiscalẽ redituris rationem.

Græcæ cõstitutionis epitome, ex collectione Græca ecclesiasticarum constitutionum.

LEX XVI.

EX Manichæo factus orthodoxus, si inuẽtus fuerit ea, quæ [pristini] erroris erant, facere, aut saltem vnà degere dumtaxat, & conuersari cum Manichæis, nec confestim prodiderit illa cõpetẽti iudici, vltimo [m] supplicio punitur.

¶ Item qui in dignitatibus, & militijs sunt, sollicitè eos, qui in suo cõsortio sunt eiusmodi, inquirant, & prodant: quia si comprehensus Manichęus dixerit sciri se, & nosci talem à quibusdam, congruè illi puniuntur, vt qui eadem delinquerint, tametsi non sint tales: eadem enim delinquere videntur, scientes quidem delinquentem, non facientes autem illum manifestum.

¶ Qui habet libros Manichaicos, & non manifestat eos, vt comburantur, [n] punitur.

Græcæ constitutionis Iustiniani epitome ex eadem collectione.

LEX XVII. [o]

SAnctę, &c. Samaritanorum [p] synagogę destruũtur: &, si aliàs tentent facere, puniũtur.

¶ Non possunt successores habere ex testamento, vel ab intestato, præter [q] orthodoxos: neque donant, aut aliter alienant hi, qui non sunt orthodoxi: sed fiscus ipsa vindicat prouidentia episcoporum, & præsidum.

Græcæ constitutionis eiusdem Iustiniani epitome ex eadem collectione.

LEX XVIII. [r]

QVæ de Samaritis lege statuta sunt [s] circa synagogas, & successiones: obtinent, & in Montanistis, [t] & Ascodrogitis, [u] & Ophitis. [x] Soli.n. orthodoxi succedunt ipsis ex testamento, & ab intestato, & legata capiunt: cæteri autẽ hæretici. idest, qui nõ sunt orthodoxi, & Græci, seu pagani, & Samaritæ non militant, [y] neque vlla dignitate decorãtur, neque publicã adipiscũtur curã, neq; docent, neq; aduocationib. fungũtur. Si verò quis ad ea obtinenda simulet se orthodoxum, & appareat vxorẽ habens, aut liberos hæreticos, & non adducat ipsos ad orthodoxam: eijcitur. Si vero etiam lateat: non põt quid suarum rerum donare, aut aliter alienare hæretico: sed hęc, & hæreticã delatam ipsius successionem vindicat [z] fiscus. In vniuersum.n. qui participes sunt militiæ, aut dignitatis, aut aduocationis, aut publicæ liberalitatis, aut applausus, solos orthodoxos habent successores, & res ipsorum quo-

a *l 18 § 2 inf. eod.*
b Interpretatio Contij.
c *Nouell. 115. cap 2.*
d *l 4. § 6 sup eo. adde l 15. inf eod.*
e Interpretatio Contij.
f *l 8 § 3. sup eod. vide Nouell. 132.*
g *l. vlt inf eod.*
h Interpretatio Contij.
i *1 Eglog. 1. cap 27.*
k Et ita restringenda est lex 4 § 6 *supra eod.*
l *d. § 6 & l. 13 § 1. sup eod.*
m Grauior pœna cõtumaci hic imponitur quam in lege 10. *sup. de epis audientia.*
n *Vide l. 6 sup eod.*
o Interpretatio Contij.
p Quorum fit mentio in Nouel 129. & 144. *Edictũ Iustiniani 9 cap. 2 apud Epiphanium 1. tom 1. heresi 9.* Horum variæ classes Essenorũ *Epiphan. ibi heres. 10.* Sebuæorũ *heres. 11.* Gorthenorum. *heres. 12.* Dosithéorum *heres. 13.* Dosithei meminit. Tertullianus *in lib. de præscriptionibus, circa fi.*
q *l. 15. sup. eod.*
r Interpretatio Contij.
s *l. 17 sup. eod. adde dicto cap. 2.*
t De quibus lex 5. *sup eod. Epiphanius 2. tom 1 heres. 48. c quidam 24 q. 3 § Montanus Tertull in lib de ieiunio aduersus Psychicos in princ & in libro aduersus Praxeam.*
u Qui & Tascodrogitæ *l 5 sup eod. l 19. in fi inf eod.*
x *l. 5 supra l. 19 in fi. inf. eo d q. 3 § Ophitæ, de quibus vi Tertul in libro de præscriptionibus, circa fi. August. de heresib ad Quoduultdeum Epiphaniũ 2. tom. 3 heres. 37.*
y *l. 20. sup tit prox.*
z *Nouell. 142. c. 1.*

Vide

a *Videl. 12. in § supra notam.*

COgnouimus. CASVS. Decessit parẽs catholicus, vel hæreticus. Primo filij catholici ei succedunt: quod si non sunt, tunc fiscus. Secundò dicit, quod parens hæreticus tenetur filijs catholicis dare alimẽta, & dotes secundum patrimonij facultates. Tertio cõfirmat leges latas cõtra hæreticos.

b *Vbi alter.*] scilicet, pater, vel mater.

c *Repellendis.*] vt & sup. eod. l. Manich. Accur.

d *Iuribus.*] sed hodie distinguitur clericus à laico, vt in auth. vt cũ de appellatio. § generale, col. 8. quam statim habebis. Idẽ est de Nestorianis, &c.

e *Alere.*] vt & inf. de alen. libe. l. fin.

f *Dare.*] vt & infra de iure dot. l. neque mater.

g *Nepotibus*] repete semper necessitatem imponimus.

h *Liberalitatibus.*] impropriè ponitur, quia inuitus, & in necessitatib⁹ nemo liberalis existit, vt ff. de adim. leg. l. 1. legatam. & de leg. 2. l. vnum ex familia, § ii de falcidia.

Liberalis nemo est inuitus, aut in necessitate positus.

i IDem est. Et acephalos.] i. qui nõ hñt caput. i. prelatũ.

1 † *Al deest negatio.*

k *Quo transacto*] s. anno. Sic ergo præscribitur ecclesię per annum. 1 sic in authen. de san. epis. § pen. coll. 9.

1 De hac præscriptione facit mentionẽ gl. sup. verbo, intra annum, in ca. quã frequenter, post princ. ext. vt lit. nõ cõtest.

ADDITIO. Hoc est hodie immutatũ per cap. si de præscr. li. 6 vbi vide. Sed an à prælato põt ecclesia repetere damnũ, quod habet? Resp. quòd sic, & si nõ est soluendo, petet restitui, vt inf. de iud. l. properãdum. § si. & inf. vnde vi l. meminerint. & h c.

2 † *Al. ab his accipere possint.*

a *Quo-*

quocumque modo ad hæretĩcum delata, fiscus vindicat.

¶ Si alter coniugũ orthodoxus sit, & alter hæreticus, oportet, a fieri liberos eorum orthodoxos: quod si ex his alij orthodoxi fiant, alij hæretici maneãt, soli succedunt vtrique parenti, orthodoxi. Si vero omnes sint hæretici, cognati orthodoxi succedũt aut ijs non existentib. fiscus.

¶ Habet [constitutio] diuersas pœnas cõtra neglectores & non persequentes, aut indicantes præsides, & officia ciuilia, vel militaria, & episcopos, qui quidem & de neglectoribus præsidibus referunt principi: pœnæ vero fisco applicantur.

Liberi dumtaxat orthodoxi vindicant sibi ius succedendi in bonis parentum, & alimentari à parentibus etiam non orthodoxis compelluntur, & dotes, & donationes propter nuptias petere possunt. Salic.

Idem A. Iuliano P. P.

LEX XIX.

COgnouimus multos esse orthodoxos liberos, quib. nec pater, nec mater orthodoxæ sunt religionis: & ideo sancimus, vt non tãtum in casu, vbi alter b non 1 † orthodoxæ religionis est, sed etiam in ijs casibus, in quibus vterque parens alienæ sectæ sit, i. pater, & mater, hi tantummodo liberi ad eorũ successionem, siue ex testamẽto, siue ab intestato vocentur, & donationes, seu aliæ liberalitates his accedere possint, 2 † qui orthodoxorum venerabili sunt nomine decorati: cæteris liberis eorum, qui non Dei omnipotentis amorem, sed paternam, vel maternam impiam affectionem secuti sunt, ab omni beneficio repellendis. c * Liberis autem orthodoxi non existentibus ad agnationem, vel cognationem eorum (orthodoxos tamẽ) easdem res, vel successiones peruenire. Quod si nec agnatio, vel cognatio rectè inueniatur, tunc easdem res fisci nostri iuribus d vendicari.

¶ Sed ne videamur moriẽtib. quidẽ genitorib. liberis prouidere: viuẽtib. aũt nullã inferre prouidentiã (quod ẽt in facto nobis cognitũ est) necessitatẽ imponimus talibus genitorib. orthodoxos liberos sm vim patrimonij alere: e & oĩa eis præstare, quæ ad quotidianæ vitæ cõuersationẽ sufficiant: sed & dotes pro filiabus, & neptib. date, f & ante nuptias donationes pro filijs, vel nepotibus g 3 † præscribere: in oĩ casu sm vires patrimonij huiusmodi liberalitatib. h æstimandi: ne pp diuini amoris electionẽ paterna, vel materna sint liberi prouisione defraudati, oĩb. videlicet, quæ nostræ cõstitutiones de pœnis Paganorũ, & Manichæorũ, & Borboritarũ, & Samaritarũ, & Montanistarũ, & Tascodrogitarum 4 † iam, 5 † & Ophitarũ, cæterorũq; hæreticorũ iam cõstituerũt, ex hac nostra lege cõfirmandis, & in perpetuum valituris. Dat. Constant. 10. Kalen. Decemb. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 350.

IN AVTHENT.

¶ Vt cum de appell. cog. § generalem. collat. 8. constitut. 11.

Si liberorum aliqui sint orthodoxi, & aliqui non, ad orthodoxos tantum deuoluitur successio tota, donec non orthodoxi ad fidem sint conuersi. h. d Salicet.

IDem est * de Nestorianis, * & Acephalis: qa si quis ex his liberos habet Ecclesiæ Sanctæ communicantes, his solis ex testamento, vel ab intestato hæreditatem transmittere potest.

¶ Si vero permisti sunt, ẽt portio infideliũ interim resideat penes orthodoxos: ipsis, si conuersi fuerint, restituenda quidem, sed absque ratione fructuũ, & administrationis. Permanebit autem apud orthodoxos, si ipsi perseuerẽt in nequitia.

¶ Si autẽ oẽs liberi peruersi sint, vocẽtur agnati rectæ fidei. Quibus non inuentis, si clericus fuerit, ecclesia 6 † intra annum admittatur: quo transacto, k si nõ fuerit clericus, succedat fiscus.

IN AVTHENT.

¶ De stat. & cõsuet. § Gazaros. coll. 10. cõstit. fi.

Non summatur, sed loco summarij nota, quòd filii hæreticorum nõ admittuntur ad eorum successionem, sed fiscus. Salic.

GAzaros, * Patarenos, Leonistas, Speronistas, Arnaldistas, Circuncisos, & omnes hæreticos vtriusque sexus, quocunque nomine censeantur, perpetua damnamus infamia, diffidamus, atque bannimus: censentes, vt oĩa bona talium cõfiscentur, nec ad eos vlterius reuertantur: ita, quod filij eorum ad successionem eorũ peruenire non possint; cum longe grauius sit æternam, quam temporalem, offendere maiestatem.

¶ Qui autem inuenti fuerint sola suspicione notabiles, nisi ad mandatum ecclesiæ iuxta considerationem suspicionis, qualitatẽq; personæ, propriatũ innocentiã congrua purgatione monstrauerint, tanquam infames, & banniti ab omnibus habeantur: ita, quod si sic per annum permanserint, ex tunc omnes tanquã hæreticos cõdemnamus.

3 † *Præscribere.*

4 † *Aliàs. Ascodrogitarum.*

5 † *Aliàs causa.*

* *Ad intel. huius auth. vide Fort. Garc. in l. Gallus. § idẽ credendum num. 250 de lib. & post.*

* *Qui & Acephalitę e quidd. 24 q. 3. § Acephalitæ. vi Rustic. Diac. ad § Acephalos Acephali dicti, quod nullos haberẽt episcop. nullos presby. nullos conuentus 18. Niceph cap. 45. et 49.*

6 † *Al. ab Ecclesi.*

* *Quos Gregorius Cathaross appellat vide c excõicamus, extra de hæret.*

* *Filii Arnaldistæ se damnãtur iure canonico, vt ext. eo. tit. c. excõicamus. 2. & ad intellectũ huius auth. vi de Io. Cora. in l. qui liberos num. 111 de ritu nupt.*

Constit. Græcæ epitome ex ead. collectione.

LEX XX.

Haeretici [a] communicātes, aut synaxes, [b] aut baptismata faciētes, puniuntur, vt qui leges transgrediūtur, & qui domos [c] ipsis ad hoc præbent, iam sancitis pœnis subijciuntur.

¶ Soli orthodoxi intra sacra septa habentes ergasteria vtuntur priuilegijs: non item hæretici, qui nec intra sacra septa negociantur, ne diuina audiant mysteria.

¶ Montanistæ [d] vero neque commorantur cum his, q ex his orthodoxi facti sunt: & qui dicūtur ex ipsis episcopi, aut clerici, expelluntur vrbe Constantinopolitana.

¶ Vetantur [e] mercari mancipia, neque erogationes percipiunt, qui ex his egentes sunt, eas, quæ dicuntur honoraria ex iudicijs, vel ecclesijs, & qui tribuit eis irrationabilē præfecturā, decē libris mulctatur, & decē quoq; libris pūdis negligentia, & comes priuatarū, & officiū corū.

Ad testimonium iudiciale contra Christianos non admittitur hæreticus, sed in contractibus vel vltimis voluntatibus sic: inter se vero possunt testes esse, exceptis quibusdam hic nominatis, qui nec inter se possunt esse. h.d. Salic.

Idem A. Ioannis P.P.

LEX XXI.

Qvoniam [*] multi iudices in dirimēdis litigijs nos interpellarunt nostro indigentes oraculo, vt eis referetur, [1] † quid de testib. hæreticis statuendum sit, vtrū ne accipiantur eorum testimonia, an respuantur, sancimus cōtra orthodoxos [f] quidā litigātes nemini hæretico, vel ijs etiam, qui Iudaicam superstitionem colunt, esse in testimonia cōionem, [g] siue vtraque pars orthodoxa fit, siue altera. Inter se autem hæreticis, vel iudæis, vbi litigandum existimauerint, concedimus fœdus permistum, & dignos [*] litigatoribus etiam testis introducere: [h] exceptis scilicet ijs, quos vel Manichaicus [2] † furor, cuius partem, & Borboritas esse manifestum est, vel pagana superstitio detinet. Samaritis nihilominus, & qui illis non ab similes sunt, Mōtanistis, & Tascodrogitis, & Ophitis, quibus pro reatus similitudine [i] omnis legitimus actus [*] interdictus est.

¶ Sed ijs quidem, id est Manichæis, & Borboritis, & Paganis, necnon Samaritis, & Mōtanistis, & Tascodrogitis, [3] † & ophitis, oē testimonium, [k] sicut & alias legitimas conuersationes, sancimus esse interdictum.

¶ Alijs verò hæreticis tantummodo iudicialia testimonia [l] contra orthodoxos, secundum quod constitutum est, volumus esse inhibita.

¶ Cæterum testamentaria eorum, & quæ in vltimis elogijs, vel in contractibus cōsistunt, propter vtilitatem necessarij vsus eis sine vna distinctione permittimus: [m] ne probationum facultas angustetur. [n] Dat. 5. Calend. Aug. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

Etiam ex militis testamento non recipiunt hæretici. Salic.

Idem A. Ioanni P.P.

LEX XXII.

Diuinam nostrā sanctionem, [o] per quam iussimus, neminem errore constrictum hæreticorum, hæreditatem, vel legatum, vel fideicōmissum accipere, etiam in vltimis militū volūtatibus locum habere præcipimus siue cōi iure, siue militari testētur. Dat. Cal. Sep. post cōsulatū Lampadij, & Orestis VV. CC. anno II. †[4] Imperij Iust.

a Interpretatio Cōtij
b *l. 14. sup. eod.*
c *l. 15. sup. de epis.*
d In quorum etiam errorem Tertullianus incidit fm Vincentium Lirinensē. *aduersus profanas nouationes.*
e *Nouell. 144 c. 2.*

Q *Voniam multi.*] Sec. indum Bartolū ista lex est valde notabilis, & hoc habet in effectu. Quæstio fuit de facto, an hæreticus possit esse testis? rñd. aut lis est inter catholicos tāltem ex vna parte, & tunc non pōtsunt inter hæreticos, & tunc pōt, exceptis quibusdā pessimis hæreticis, quib. & alij hmōi testes sunt interdicti. In fine restringit primū q in iudicijs prohibentur hæretici, nō extra iudicium testificari, immo melius q in contractib. & vltimis voluntat. b. admittuntur: in iudicialibus non, nisi ante iudicium cœperint testes eē, q p auth. sed nouo iure tollit. Vī.

f *Contra orthodoxos.* sed nec pro eis hæretico producente cum hodie p vtraq; parte dicant, vt inf. de iudæis, l. die sabbathi, & s̄ de epis. & cler. auth. sed iudex. Item secundū canones, vt p vtraq; parte ferant testimonium. vt 3 q. 9 c. hortamur. & 14. q. 5 c. non sanè. Sed an pars orthodoxa pōt tali priuilegio renūciare? Resp. sic; qa & tacita volūtas ādest, vt inf. de testi. l. si qs. Itē an orthodoxus contra hæreticos pōt testificari? Resp. sic, vt in nouellis cōstit. & in decret.

g *Communionem.*] hoc intellige secundū q in fine huius legis dicitur s. i iudiciali testimonio. Acc.

h *Introducere.*] i. vel iudæus Iudeo, vel Cattiua Cathego, vt hīc, & s̄ de epis. & cler. si quēq in fi. & ff. sol. mat. l. vito & inf. de lib. cau. si ti lū, & inf. de inoffi. testi. & l. in arenā & ff. si qs omit. causa test. l. pœdum & l. si non sol. s. §. 1. & ff. ne q din loco publ. l. 2. § Idē ait si in publico. Sed arg. cōtra. ff. de pub. iud. l. is q.

i *Similitudine* sic s̄ de epis. & cleri. si quemquam.

k *Testimonium.*] etiā inter se.

l *Testimonia.*] i. de ijs, q in iudicijs tractantur, vel vsū, vt de confessionibus, & testificationibus, & interlocutoria aliqua, vel definitiua, an sit ita lata. Alij dñt iudicialia, q̄ incipiunt à iudicio, vt si agatur iniuriarū, vel furti, & iudex testes q̄sierit, q̄ q̄dē adhibiti non fuerant, sicut in cōtractib. adhibentur. In præscriptione ergo, quā vident, poterunt ferre testimonium secundū opinionē primam, cum tūn iudicialia prohibeantur in *Permittimus.*] Ft poterunt etiam produci in iudicio.

m *Angustetur.*] nam hoc edictum de testibus prohibitoriū est, s certarum personarum, & sic quilibet admittitur, q non prohibetur, vel aliqua lege excusatur, vt ff. de test. l. 1. & facit, vt probationū facultas amplietur, vt inf. de reb. cred. & iureiur. l. gñaliter. in prin. & ff. de incen. l. ne quid. §. de ij s & de test. l. serui. & inf. de iu. delib. l. fi. §. licentia danda. Sed vt. et ā in contract. b. nō admittūt q a hæretici sunt infames, vt s̄ de sum. Trin. & fide cath. l. 1. in fi. & infames ferre testimonium non pñt, vt ff. de test. l. 3. §. lege. in fi. Sed hic sū. sup. de sum. Trin. l. 1. Item signant hic quidā tale auth. Sed hodie nulli Iudęo permittitur ferre testimoniū cōtra orthodoxū, nisi in curiali cōdōne, vt in auth. de hære. vel in auth. vt hæretici curiales. § illud. vel in auth. de test. hæreticorū. Sed certè non inuenitur hæc auth. inter auth. sed dicunt quidam reperiri in nouellis.

o D *iuinam sanctionem.*] sup. eo. l. Manichæos, & hęc non legitur.

4 *Conc. gl. prin. in c. testimonium, ext. de test.*
2 † *Manicheticus alias Manicheus.*
* *Hotom. putat hic agi de ijs actib. quorum fit mētio in l. 77. ff. de reg. iur. 32. II l. lit. f. 219. Cuia. neg. 8 15 obser. 16 Iusque vocabulo intelligit cōuersationē forensē.*
3 † *Alias, Ascodrogitis.*

* *Ad intell. huius l. vi. Nat. cons. 394. num. 14.*
1 † *Alias respōdetur asseuetur.*

Edictū de testib. est prohibitorium.

Heretici an possint testificari.

Infames ferre testimonium non pñt.

a Atqui episcopi iubentur deponi nisi pollutum ab haereticis rebaptizauerint, c. episcopum 45 in canon. Apostolo. Pollutū intellige non rebaptizatum in Trinitate. Idē dicendum est si dubitatur de aliquo, sit baptizatus necne: nam in dubio nō praesumitur baptizatus vide Alex. 2. p̄sump 4. c. ut quib. sit de bap.

Iam loti non reuocamus ad fontem. Nec in ipsis haereticis baptisma cōe rescinditur. Aug. de haeresib in modum semel nati homini, baptisma semel concedítur, d Orel 58. Cod. Theo. de haeret. Got.

Quare baptizat, id aufert, quod gemi nat l. 5. C. Theo. de haeret.

1 † al. ministeriis

2 † Persuaserit.

Iubet enim f. alias pecuniariter l. vl in ff eo Got.

i Quotuplex sit apostasia, in de gl. in c. 1. extra e. tit. & adde qd illa habet. non loquitur p.opriè de apostatis, quos nos appellam° in fine.

Quod e. apostatis

NE SANCTVM Baptisma ite.

Dictū est supra de haeret. sed quia species est haeresis rebaptizare baptizatum, ponit prohibendo ne sanctū baptisma reiteretur.

a ANtistitem *Errorem.*] ignaris secus si de facto dubitent baptizatum esse: nec.n. potest dici iteratum, quod ignoratur esse factum, vt in decr. de consec. d. 1. c. de ecclesiatū. Sed arg. contra ff. de dolo. l. eleganter, §. non solum.

b SI quis. *Piaculare*.] i. piandum sanguine. i. debet ad mi tere caput.

c *Commisit*] c'et e°. scilicet & ille, qui baptizatur.

d *Per aetatem*] quilibet rebaptizās, & quilibet capax criminis per aetatē rebaptizās patitur piaculare flagitiū. Vel fortè loquitur de eo, qui rebaptizatū reddendo praebuit ministerium.

e *Vltimo supplicio*] quod mortem interpretamur, vt ff de poenis l. vltimum.

f NVlli haereticorum *Initiati*] vt quia Christiani erant tantū, & ita cathecumeni: non autem erant baptizati.

g *Ecclesia*] & auferuntur hodie domus eorum vt inf. ne Christ. aū. mā. l. j.

h *Quod, qui fecerit*] id est, haereticus rebaptizās ingenuos, vel seruos proprios.

i *Exilio.*] mitiorem hic patitur, poenam cum adhuc non fuerat baptizatus quam si fuisset, vt ē l. pr. Al.] hoc referunt de poena exilij ad eum, qui sciuit, & non detulit, non autem ad baptizātem. Prima placet.

DE APOSTATIS.

Quoniam apostatae plus quā haeretici sunt, io ponit de apostatis. Qui dicantur apostatae, habes inf. eodem l. apostatarum. § sed ne huiusmodi, & l. final in fine.

SI quis.] prima nō leguntur. In secun-

TITVLVS IX.

Ne sanctum baptisma iteretur.

Episcopus iuris errore baptizatum rebaptizans, priuādus est sacerdotio. hoc dicit, Salic.

Imperatores Valentin. Valens, & Grat. AAA. ad Florianum Vicarium Afr.

LEX PRIMA.

ANtistitē,* qui sanctitatem baptismatis illicita vsurpatione geminauerit,a sacerdotio indignum esse censemus. Eorum enim cōdemnamus errorē,a qui Apostolorum praecepta calcantes Christiani nominis sacramēta sortitos alio * rursus baptismate non purificant, sed incessant, lauacri nomine polluentes. Data xvj. Calend. Nouemb. Constant. Gratiano. A. iiij. & Merobau de Coss. 377.

Scienter rebaptizans, & rebaptizatus puniuntur capite. h. d. Salic.

Imp. Hon. & Theo. AA. Antenio PP.

LEX II.

SI quis rebaptizare, quempiam de ministris 1 † catholicae sectae fuerit detectus, vna cum eo, qui piaculare b crimen commisit, c (si tamen criminis per aetatem d capax sit) & hic cui persuasū 2 † fit, vltimo * supplicio e percellatur. Dat. xv. Cal. April. Lucio, & Herodiano, VV. Coss. 413.

Baptizantes Christianum sub alia lege, puniuntur poena hic statuta, quod iudex nō potest dissimulare, vel minuere, h. d. Salic.

Impp. Teod. & Valent. AA. Florentio P. P.

LEX III.

NVlli haereticorum danda licentia est, vel ingenuos, vel seruos proprios, qui orthodoxorum sunt initiati f mysterijs, ad suum rursus baptisma deducendi, necnon 3 † illos, quos emerint, vel qualitercunque habuerint, necdum suae superstitioni coniunctos, prohibendi catholicae sequi religionem ecclesiae. g Quod qui fecerit, h vel cum si ingenuus, in se fieri passus sit, vel factum non detulerit, exilio, i ac decem librarum auri multa damnabitur, testamenti, & donationis faciendae vtriusque denegāda licentia.

¶ Quae omnia ita custodiri, decernimus, vt nulli iudiciū liceat delatum ad se crimen minori aut nulli coercitioni mandare, nisi ipse idem pati velit, quòd alij dissimulando concesserit, Dat. 3. Calend. Ianua Constant. Felice, & Tauro Coss. 428.

TITVLVS X.

De Apostatis.

Apostatae bona publicantur. Salic.

Imp. Constantinus A. ad Talasium PP.

LEX PRIMA.

SI * quis lege venerabili constitutus, & ex Christiano Iudaeus effectus sacrilegis coetibus aggregetur: cum accusatio fuerit approbata, facultates eiusdem dominio fisci iubemus, vindicari. D. Non. Iul. Constantio, A. 9. & Iul. Cas. 2. Coss. 357.

Apostatatus crimē potest accusari post mortem vsque ad quinquennium, d. d. Salic.

Imp. Grat. Val. & Th. AAA. ad Hypaciū PP.

LEX II.

SI quis defuncto * violatae, atq; desertae Christianae religionis accusat, eūq; vel ad sacrilegia tēplorū, vel ad ritus Iudaicos trāsisse contendit, k eāq; gratia testari minime potuisse confirmat, intra iuge l quinquennium, quod de inofficiosis actionibus m constitutum est, proprias exigat 4 † actiones, futuriq; iudicij huiuscemodi sortiatur exordiū n Data 15. Cal. Iā. Grat. A. 4. Merobaudae 2. & Satur. Coss 383.

Apostatātes à fide perdāt oīa et à iure cōi Christianis concessa, nec admittitur pnīa Salic.

Imp. Teod. Valēt. & Arch. AAA. Fraui. P. P.

LEX III.

HI, qui sanctā fidem prodiderunt, & sanctū baptisma haeretica superstitione profanarunt, à cōsortio oīum segregati sint: à testimonijs alieni testamēti (vt ante iā sanximus) nō habeāt factionē: nulli i hēditate succedāt: à memi-

da no. qr de inofficiosis actionib. quinquennium statuitur vt inf. de inoff. test. si quis filium. Sed vr ppetuo agi, vt ī. eo. l. apostatarū. Sol. illa corrigit hanc, vel haec post mortem testatoris, ibi, viuente testatore dicitse posse deferre.

k *Contendit.*] accusator, vel etiam contēdit de alia haeresi.

l *Iuge*] i. continuū.

m *Actionibus.*] s. querelae inofficiosi testamenti.

n *Exordium*] i. vsq; ad quinquennium.

HI *qui.*] CASVS. Hac lege puniútur Christiani, si fiant haeretici, patiendo se baptizari more haeretic, vt nō possint esse testes, neque facere testamētum, nō autem relegantur, & ponitur ratio. Item poenitētia eos non excusat, quae prodest alijs errantibus Viuianus

Suffra.

f. de expedientibus, religionē, sed loquitur de ijs, qui fidem relinquūt, qa illi propriè dīcūtur apostatae, vt dicit Bart. hic super rubr.

3 † Nec vero.

Ex li. 6. ti. vide 63. C. T.

Mortuus desertae religionis accusari potest l. 4. §. 43. de haer. quod ad sententia Regis. Fracisci factū fuisse aduersus Bonif. refert Clar. § fin. 6 haeresis ver item de crimine.

4 † al. exerceat. al. exerceas.

ne scribantur hæredes. Quos etiam præciperemus procul abijci, ac longius mandari: nisi pœnæ visum fuisset esse maioris, versari inter homines, & hominum carere suffragijs.[a] Sed nec vnquam in statum pristinũ reuertantur: nec flagitium horum oblite rabitur [b] pęnitentia: neque vmbra aliquæ exquisitæ defensionis, aut muniminis obducetur:[c] quoniam quidem eos, qui fidem, quã Deo dedicauerant, polluerunt, & prodentes diuinum mysteriũ in profana migrauerunt, tueri ea, quæ sunt commentitia, & concinnata non possunt. Lapsis etenim, & errantibus [d] subuenitur: perditis verò (hoc est, sanctum baptisma profanãtibus) nullo remedio pęnitentię (que solet aliis criminibus adesse *) succurritur. Dat. 5. Id. Maij. Concordiæ. Catiano, & Symmacho. Coss. 391.

Crimẽ apostatatus est publicum, ideo quilibet admittitur ad accusandum, & alienationes ipso iure sunt apostatis interdictæ, & post mortem possunt accusari, bonis proximioribus fidelibus applicandis. Salic.

Impp. Theod. & Valentin. AA. Basso. P.P.

LEX IIII.

Apostatarum sacrilegũ nomẽ, singulorũ vox continua [e] accusatione incesset,[f] & nullis finita temporibus [g] huiuscemodi criminis arceatur indago.

¶ Quibus, quãuis præterita interdicta sufficiant: tñ etiã illud iteramus, ne postq̃ a fide deuiauerint, testandi, aut donandi quidpiã habeãt facultatem. Sed nec venditionis specie facere legi fraudẽ sinantur: totumq; ab intestato Christianitatem sectãtib. propinquis potissimum deferatur.[h] Intantum autẽ contra huiuscemodi sacrilegia perpetuari [i] volumus actionẽ, vt vniuersis ab intestato venientibus etiam post mortem peccantis, absolutam vocum insimulationis [k] congruę non negemus.

¶ Nec id patiemur obstare, si nihil in contestationem profano dicatur viuente productum.

¶ Sed ne huius interpretatio [1]† criminis latius in incerto vagetur errore, eos præsentibus insectamur oraculis, qui nomine christianitatis imbuti [2]† sacrificia sacrilega, vel fecerint, vel faciẽda mãdauerint.[l] Quorũ etiã post mortẽ cõprobata perfidia, hac rõne plectenda ẽ, vt donationib. testamentisq; rescissis, ij, quib. hoc deferret legitima successio, huiusmodi personarũ hæreditate potiantur. Dat. 8. Id. Apr. Rauẽnæ Theodosio 14. A. & Maxime Coss. 426.

Qui persuasionibus seruum, vel liberum fecerit apostatare à fide, puniri debet capite. hoc dicit Salic.

Ijdem AA. Florentino P.P. LEX V.

Eum, qui [m] seruũ, siue ingenuũ inuitum, seu suasione plectenda ex cultu Christianæ religionis in nefandam sectam, ritumve transduxerit, cum dispendio fortunarum capite puniendum [3]† esse censemus. Dat. prid. Cal. Feb. Theodosio 15. & Valentiniano 4. AA. Coss. 435.

Etiam monachi hæretici pœnis legitimis sunt puniendi, & de sacro imperio expellendi. h. d. Salic.

Impp. Valen. & Martian. AA. Palladio PP.

LEX VI.

Eos, qui [n] catholicarũ ecclesiarũ clerici, vel orthodoxæ fidei monachi, relicto vero orthodoxæ religionis cultu, Appollinaris, vel Eutychetis hæresim, & dogmata abominãda secuti fuerint, oĩb. pęnis, q̃ priorib. legib. aduersus hęreticos cõstitutæ sunt, iubemus teneri, & ext. ipsũ quoq; Romani Imperij solũ repelli, sicut de Manichęis precedẽtiũ legum statuta sanxerũt. Dat. Cal. Aug. Valen A. 7. & Aniano [4]† Coss. 450.

TITVLVS XI.

[o] Nemini licere signum Saluatoris Christi humi, vel in silice, vel in marmore, aut insculpere, aut pingere.

Signum crucis non debet sculpi, vel pingi in loco, qui possit pedibus calcari. Salic.

Impp. Theod. & Valent. AA. Eudoxio P.P.

LEX VNICA.

Cvm sit nobis cura diligens per omnia superni numinis religionem tueri: signum saluatoris Christi nemini licere, [p] vel in solo, vel in silice, vel in marmoribus humi positis insculpere,

---

a *Suffragijs.*] quare ergo hæretici expelluntur de ciuitatib. & non apostatæ, vt sup. de sum. Trin. l. 2. Respondeo, q. a alios docerent, & eadem ratione expelluntur clerici apostatantes, vt inf. eo. l. fi. Accur.

b *Oblitterabitur.*] id est delebitur.

c *Obducetur.*] id est delebitur.

d *Et errantibus.*] hæreticis. s. volentibus ad fidem conuerti, quam nunq̃ habuerunt, vt sup. de sum. Trin. & fi. cath. inter claras in fi. & de hęr. l. 4. in fi. sed non qui iam fuerunt de fide, & postea ab ea diuiserunt se omnino, vt hic. Vel dic quo ad pęnã mundi nõ prodest pęnitere, quo ad Deũ sic, vt ibi. Cor contritũ, & humiliatũ Deus nõ despicies & alibi. Dixi confitebor, & tu remisisti impietatẽ peccati mei.

e *Apostatarum.*] Continua, etiam sine libello.

f *Incesset.*] i. incessanter accuset.

g *Temporibus.*] nisi ista quiquẽnaiũ post mortẽ, vt sup. eo. l. 2.

h *Deferatur.*] primo liberis, secundo agnatis, vt sup. de hæreti. l. cognouimus. Accur.

i *Perpetuari*] cum alia crimina vsque ad 20. annos regulariter porrigantur, vt ĩ. ad legem Corn. de fal. l. querela.

k *Insimulationis.*] id est accusationis, vt ĩ. de acc. l. ea quidẽ & facit. ff. de sena. l. cum lege.

l *Mandauerit*] s. Iudæis, vel Paganis.

m *Evm, qui.*] nõ legitur.

n *Eos, qui.*] nec hæc legitur, sed contra sup. eod. l. 2. sed ibi solue.

o NEMINI LIcere signum, &c.

Quoniam signum nostræ redẽptionis ab oĩb. est adorandum, & venerandum, et si in manib al cuius gestatur, et debemus cũ deuotione assurgere, & si alicubi positũ e[illegible], honorã debemus impendere: iõ prohibet, ne humi ponatur vel in aliqua materia humi posita, sculpatur, aut depingatur, ne pedib. cõculcetur. Et qui posuerit, vel positũ nõ leuauerit, grauissima pœna mulctatur. quam forte mortẽ interpretamur, vt ff de pœn. l. vltimã. Azo.

p *Cvm sit Nemini licere*] signum saluatoris, &c. signũ crucis

* *Clarus negat Apostaty sine hæresis seruãdam ei fidẽ a priuatos. sont. § hære fi. vers. p̃terea quid certe durũ videtur est, in graue fidẽ fallere. l. 1. ff. de pecu. const. Clarus ibidẽ negat cõtumaci præstari patronum aut procuratorem. Gothof.*

1 † *Interna* no legit Azo & reiectam.

2 † *Inducti.*

3 † al. plectendum.

4 † *Alias Valente 8. & Anthemio.*

crucis humi ponere est cōtrariū religioni, & ideo de hoc ponit & lege per se.

a *Grauissima.*] Scz pœna mortis, quę est grauissima, vt ff. de pœ l. vltimum.

re, vel pingere: sed quodcunque reperitur tolli, grauissima [a] pœna mulctandū eū, qui contrarium statutis nostris tentauerit, spāliter imperamus. Da. 12. Kal. Iu. Hierio, & Ardaburio Coss. 427.

DE IVDAEIS, & Cœlicolis.

Quia Iudæi & Cœlicola multa contraria proponunt religioni, ideo de his dicit et sūt cœlicula, qui planetas colunt. Vel sic de hæreticis in genere dictum est sup. modo ponit in specie. Vel sic. Supra dictum est de Christianis, qui plenissime diuinam religionē colunt. Nūc videamus de Iudæis qui semiplene, & ad litteram Deum venerātur, & colunt, & lenius errant, quam alii hæretici. Azo.

b Q *Vod Cornelia.*] propriū nomen est.

c *Non potest.*] vt ff. de hær. inst. collegio, secus si vni eorum, vt ff. de reb. dub. l. cum senatus.

d I *Vdais.*] non legitur.

e F *eralem.*] i. crudelem.

f I *N synagogam.*] i. in domum Iudæorum.

g *Irruentes.*] alias milites irruentes, & est cōtra sup. de sum. Trin. l. 2. solu. vt ibi.

h *Quos.*] s. milites.

i *Religiosarum.*] s. Iudæorum sunt enim quo ad eorum opinionem, religiosa.

k I *Vssio.*] immunitas. in multis n. immunitatē habebant, antequā Christus veniret in virginem. & facit ff. de dec. l. generaliter. § fi.

l N *E quis Christianam.*] debent n. esse cōiunctio diuini iuris, vt ff. de ritu. nup. l. 1.

m *Relaxata.*] etiam sine inscriptione, forte, sed regulariter contra, vt inf. qui accu. non poss. l. 3.

n N *Emo.*] In cōiunctionib. i. in matrimoniis.

o *Legem.*] ipsi n. statuerunt, vt quasdam personas ducere liceat, quas duci non

i Et legem non de Iudæis sed & christianis intelligendū censet. Alcia. in ann. ad de cimā li. C. tit. de dec.

✝ Neophitus tamen libera tur christianismus professione a delictis ante commissis, de Clar. 5. sent. § vlt. q. 11.

2 Hunc casum specialem ponit in c. super his. ext. de accus.

1 ✝ In synagogas in duci crudeli hospitio.

2 ✝ hospitio.

✝ Vide C. lex. q. ob. ... 32.

TITVLVS XII. De Iudæis, & Cœlicolis.

Collegio Iudæorum legari non potest. h. d. Salic.

Imp. Ant. A. Claudio Triph.

LEX PRIMA.

QVod Cornelia[b] Saluia* vniuersitati Iudæorum, qui in Anthiochensium ciuitate constituti sunt legauit, peti non potest.[c] Dat. Prid. Kalen. Iulij Ant. A. 4. & Balbino Coss.

Gręcę constitutionis Epitome.

IN festiuitatibus, aut Sabbatis suis Iudæi corporalia munera non obeunt, neq; quicquam faciunt, neq; propter publicam priuatamve causam in ius vocantur, aut ipsi Christianos in ius vocāt.

Iudæi irruentes in conuersum ad Christi cultum sunt concremandi. Salic.

Imperator Constan. A. ad Euagrium P.P.

LEX II.

IVdæis,[d] & cœlicolis, & maioribus eorum, & patriarchis volumus intimari, q̄ si quis post hanc legem aliquem, qui eorum feralē[e] fugerit sectam, & ad Dei cultū respexit, saxis, aut alio furoris genere (quod nunc fieri cognouimus) ausus fuerit attentare, mox flammis dandus est, & cum omnibus suis participibus concremādus. Dat. 15. Kalen. Nouem. Constant. A. 8. & Constantino Cęs. VI. Coss. 315.

Christiani non debent irruere contra synagogam Iudæorum. h. d. Sali.

Imp. Valen. & Valens AA. Remigio magistro offi.

LEX III.

IN synagogam [f] 1 ✝ Iudaicæ legis, velut hospitij 2 ✝ meritò irruentes[g] milites iubeas emigrare, quos[h] priuatorū domus, nō religiosarum[i] loca habitationum meritò conuenit attingere. Dat. Prid. Non. Mart. Valentiniano, & Valēte AA. Coss. 365.

Immunitas antiquitus Iudæis concessa per hanc legem reuocatur. Salic.

Imppp. Grat. Valent. & Theod. AAA. Hypatio P.P.

LEX IIII.

IVssio, quia sibi Iudaicæ legis hoīes blandiuntur per quam eis curialiū munerum dabatur 3 ✝ immunitas,[k] rescindatur. Dat. 17. Kalend. Maij Mediolani, Mērobaud. 2. & Saturnino Coss. 383.

Christiani cum Iudæis non possunt matrimonium contrahere sub pęna capitis licentia accusandi cuilibet concessa. h. d. Salic.

Imppp. Val. Theod. & Arcad. AAA. Cynegio. P.P.

LEX V.

NE * qui Christianam[l] mulierem in matrimonium Iudæus* accipiat, neque Iudææ Christianus coniugium sortiatur: nā si quis aliquid huiusmodi admiserit, adulterij vicem commissi huiusmodi crimen obtinebit: libertate in accusandum publicis quoq; vocibus relaxata.[m] 4 ✝ Dat. Prid. Id. Mart. Thessalonicæ Theodosi A. 2. 5 ✝ & Cynegio Coss. 388.

Nuptię inter Christianos prohibitę similiter inter Iudæos prohibentur, sua lege cessante. Salicet.

Imppp. Theod. Arcad. & honor. AAA. Infantio Comiti Orientis.

LEX VI.

NEmo[n] * Iudæorum morem suum in coniunctionibus retineat: nec iuxta legem[o] suam nuptias sortiatur: nec in diuersa[p] * sub vno tempore * * coniugia conueniat. Dat. 3. Cal. Ianuar. Theodosio A. 3. & Habundantio. Coss. 393.

Hæc est bona lex & breuiter hoc dicit. Iudæi habent ea, quæ sunt ciuium Romanorum, & coram iudicibus Christianis debent litigare, & possunt vnum ex eis arbitrum assumere. Bart. Vel sic: Causa Iudæorum secundum iura nostra est agitanda, & si in arbitrium compromiserint, valebit sententia per iudices exequenda. Salicet.

licet, vt auisam, forte forte, & hoc est, quod hæc lex eis prohibet.

p *Diuersa.*] potest enim quam habebant relinquere, & aliam accipere.

* * Quia si naturæ rationem quærimus, ipsa generatio non perficitur, nisi ex duobus: si amorem coniugalem, solidus inter duos tantum esse potest: nec sic erit indiuidua vitæ coniunctio, si vtrique pluribus adhærere permissum est: ad hæc, si consideramus id quod homo per se potest, vnus pluribus non potest ita sufficere: si æquitatem, plures maritis vxori non permittendi. Si Hebræorum, & familiarium certitudinem, si parentibus honorem debitum, scilicet duos esse maritorum aut vxorem ille numerus. Si consulas Ethnycos, Polygamiam non probabant. l. 1. infra de his qui nos. neque Imperatores. Iudæi.

3 ✝ debebatur.

** Ex lib. 3. ti. 8 l. 2. C. Th.*

✝ Notat Alciat. 1. parer. 13. eū, qui cum Iudæa rem habuerit, vt adulterū puniri, si alio contra hēdi matrimonii, sed minus extraordinaria pœna. Gotho.

4 ✝ Reseruato

5 ✝ xij.

✝ Possis & addere ius sosistandi fœminis fratrum vxor. Gen. 29. Deu. 25.

✝ Et sic in dæi prohibētur habere plures vxores, vt hic, & ita gaudere mas. iunct. gl. sup. ver. bo, vxores. tot. & deuer.

Impp. Arcad. & Hono. AA. Eutychiano.

LEX VII.

IVdæi cõmuni Romano iure viuentes, in ijs caussis quæ tam ad superstitionem [a] eorum, q̃ ad forum, & leges ac iura pertinent, adeant solemni more iudicia: oẽsque Romanis legib. * conferant, [1] † & excipiant actiones.

¶ Si qui verò ex his communi pactione ad similitudinẽ arbitrorum [b] apud Iudæos in ciuili [c] dumtaxat negotio putauerit litigandum, sortiri eorum [d] iudicium iure publico non vetentur. Eorum ẽt sententias iudices exequãtur: tanquam ex sententia cognitoris arbitri dati fuerint. Dat. 3. Non. Febr. Constantinop. Honorio A. 4. & Eutychiano Coss. 398.

Iudæi non possent arctari ad vendendas res proprias aliter quam Christiani. Bar. Vel sic: Ad curam Christianorum non spectat statuere pretia rebus Iudæorum. h. d. Salic.

Impp. Arcad. & Hono. AA. ad Iudæos.

LEX VIII.

NEmo * exterus [e] religionis Iudęorum Iudęi pretia statuet, cum venalia proponunt. [2] † Iustum est enim sua cuique committere. * Itaq; rectores prouinciarum vobis [f] nullũ discussorem, aut moderatorẽ esse concedẽt. Quod si quis sumere sibi curam (præter vos, [g] proceresq; vestros) audeat, cum velut aliena appetentem supplicio coercere festinẽt. Dat. 3. Cal. Mar. Constantinop. Arcadio 4. & Honorio 3. AA. Coss. 396.

Ijdem AA. & Theodosius A. Eutichiano P. P.

LEX IX.

QVicunque [h] ex Iudęis obnoxij curiæ cõprobantur, curiæ mancipentur. [i] Dat. 2. Cal. Ian. Theod. A. 3. & Rumoridio. Coss. 397.

Quando Iudæi celebrant sua solemnia, non debent aliquid agere in contemptum Christianæ fidei: alias puniuntur. Salic.

Imp. Hono. & Theod. AA. Anthemio Prǽfect. prætor.

LEX X.

IVdæos [k] quosdam * festiuitatis suæ solemnia ad pęnæ quandam recordationem incendere, & sanctæ crucis ad simulatam speciem in cõtemptum Christianę fidei sacrilega mẽte exurere, prouinciarum Rectores prohibeant, ne locis suis fidei nostræ signum immisceant, sed ritus [l] suos citra contemptum Christianæ legis retineant; amissuri * sine dubio permissa hactenus, nisi ab illicitis temperauerint. [m] Dat. 4. Cal. Iun. Basso, & Philippo Coss. 408.

Nisi cælicolæ conuertantur ad fidem, vt hæretici puniuntur. Salic.

Iidem AA. Iouio P. P. LEX XI.

COelicolarum * nomen inauditum quodãmodo nouum crimen superstitionis vindicauit. Hi nisi ad Dei cultum, venerationemque Christianam conuersi fuerint, iis legibus, quib. præcipimus, hæreticos adstringi, se quoq; nouerint adstringendos. [3] † Aedificia aũt eorum (quæ nescio cuius noui dogmatis conuentus habent) ecclesiis vindicentur. Certum. n. est, quicquid a fide Christianorum discrepat, legi Christianæ esse contrarium. [n] Dat. Cal. Apr. Rauennæ 409.

In die Sabbathi, & aliis festiuitatibus Iudęorum ipsi non possunt conueniri, nec alios conuenire. h. d. Bar. etiam pro commodis fisci. Salic.

Iidem AA. Iouio. [4] PP. LEX XII.

DIe Sabbato, [o] ac reliquis sub tpe quo Iudęi cultus sui reuerentia seruãt, neminem aut facere aliquid, aut vlla ex parte conuenire [p] eos dẽ pręcipimus, ita tñ, vt nec illi detur licentia eodẽ die Christianos Orthodoxos conuenire: [q] ne Christiani forte ex interpellatione Iudæorũ ab officialib. præfatis dieb. aliq̃ sustineãt molestiã, cũ fiscalib. cõmodis, & litigiis priuatorũ cõstet reliquos dies posse sufficere. D. 7. Cal. Aug. Rauẽnę, [5] † Hono. 9. & Theo. 5. AA. Coss. 409.

Nec Iudæos offendere, nec bona eorũ inuadere cuiquã liceat propria auctoritate, nec econtra. S.

Iidem AA. Philip. P. P. Illirici. LEX XIII.

NVllus [r] tanquam Iudæus, cum sit innocens, [s] obteratur, [t] nec expositum eum ad contumeliam religio [u] qualiscunque perficiat: non passim [x] eorum synagogæ, vel habitacula concrementur, vel perperam sine vlla rõne lædantur. cum alioquin etiam si sit aliquis sceleri bus implicitus, idcirco tñ iudiciorum vigor, iurisq; publici tutela videtur in medio cõstituta, ne quisquã sibi ipsi permittere valeat vltionẽ. [y] *

¶ Sed

---

a IVdæi. Ad superstitionem. id est ad fidem eorum.
b Arbitrorum] i. à Christianis, electorum apud Iudæos.
c In ciuili.] secus in criminali, vt ff. de arbi. l. non distinguemus. §. Iulianus.
d Eorum.] i. arbitrorum. & hoc dic sine [illegible] vt inf. de recep. arbit. l. cum antea.
e NEmo exterus. nec etiam Iudęi interse, nec Christiani, vt ff. rerum amo. l. non. n. & int. de monop. l. 1. nisi ex causa, vt sup. de epi. & aud. l. ij. & ff. de offi. præsid. vbi. l. ij. §. cura. & ad leg. Iul. de anno. l. 1. § 1.
f Vobis.] i. Iudæis.
g Vos.] qui non subibunt talem pęnam, non tamen statuunt, vt modo dixi.
h QVicunque] non legitur.
i Mancipentur.] id est vendicentur.
k IVdæos.] solennia puta coronam spineã, & crucem.
l Ritus.] id est consuetudines.
m Temperauerint.] priuilegium. n. debet amittere, qui cõcessa sibi abutitur potestate, vt 74. dist. c. vbi. & ff de neg. gest. qui sine. & in auth. de tabel. § nos autem coll. 4. 2.
n COelicolarum] Contrarium. qui non est mecum contra me est. t. c. ff. de re iud. l. non facit. & ff. de fideic. l. hicõ, § pen. & ad Trebel. l. h. ey ju e. § 1.
o DIe Sabbato.] Neminem. i. Iudæum.
p Conuenire.] vel à Iudæis, vel à Christianis.
q Conuenire.] facit inf. de fruc. & lit. ex pen. l. si. & de resci. ven. l. rata. & ff. qd quisq; iuris. l. 1. Sed contra inf. de leg. & const. quod fauore. Solu. vt ibi.
r NVllus Iudæus. id est hoc ipso, quod est Iudæus.
s Innocens.] à crimine, de quo inculpatur.
t Obteratur.] id est verberetur.
u Religio] obtentu-

---

1 Imo ab ipsis Iudæis cũ hæc cõ non de Christianis, sed de Iudæis tractat.
* Ex hoc patet, quòd Iudæi subiecti sunt Imperatori vt & i. c. venerabili. in glo. super verbo in g. romanis. ext. de elect.
1 † Inserãt.
* Hæc lex nemo. & l. Iudæi inter se sunt.
2 Cõcor. c. tuarũ nos supra verũ ext. d. piu.
* Concor. c. 3. cum gl. 1. ext. de iure iur. vbi dicit gl. quòd super suis rebus propriis pro quolibet statuere, & facere pro voluntate sua. & hoc per glos. post princ. ext. de sepul.

---

tis, & dic expositum, id est, exposito.
x Passim idest iudi stinctè.
y Vltionem] Sed nũ qd de casu permittitur, cum ille non vult venire anticipãdicem.
* Solemni Aman ita legitur i. C. Theo. l. vn. de Iud. & qua sa [illegible]. vid. historiã Hester c. 11. & Ioseph. 11.
* Nam per negligẽ necessitas amittere. q pr missa sibi abutitur potestate. vt hic. & in c. dicet. hic. gl super ver amittere. e. t. de reg.
3 † ad attinendos.
4 † Ioann.
5 † D. D. N. Ho 8. et Theo. A. 3.
+ Ex li 16. tit 6 l 7. C. Th.
* Conc. a. parte, eum gl 2 ext. de dine.

dicit ac iudex potest eum cogere? Respõ. secũdũ Io. sic, ar. in ff. de l. generali lib. 10. & ff. quæ in fraud. cre. l. ait præt. § si debitorem, & sup. de epis. & cle. l. quis curialis. Il lud autẽ cõtra, q con tra quas personas quis hoc licet. vt inf. eã lice. sine iud. se vin. l. 1. & ff. item facit, cum hac l. inf. ne quis in sua cã l. 1. & ff. quorum leg. l. 1. in prin. & ff. de vsufr. & cuius alias incip. & vsufr. & deniq; & ff. quæ in fraud. cre. l. pe. & de fur. l. interdum 2. & in tit. 2. Christianis & ff. de orig. iur. l. 2. § post originem.

1 † Ex lib. 16. tit. 6. l. ... C. Th.

a S*I qua inter.*] per vos legite.

b I*Vdæorum primates.*] leg. te per tres.

2 † 10.
3 † 9.

c H*Ac valitura*] interdictæ sunt imo videtur, q ad honores admittantur, vt ff. de decu. l. generali tes. § ff. que est cõtra. Sol. quidã dicũt hãc corrigere. Alij dicunt q hic erãt Iudæi, ...nor, licet Iudaicã su perstitionem, vel vitã seruarent. Alij, q illud fuit specialiter indultum eis, prima verior est.

4 † Ex li. 16. tit. 6. l. ... C. Th.

NE CHRIstianum mancipium &c.

Quia contrarium est religioni, quod hæreticus habeat Christianum mancipium, ideo de hoc punit.

d I*Vdæus*] Christianum habuerit, sufficit habere, vt pœnam indictã patiatur ar. q nõ Christianũ duo sũt necessaria, & possidere, & circũcidere, vt subiicit. Ac.

e *Capitali*] i. perpetuo exilio. & cõcord. sup. tit. l. Iudæi. 2. nam illa est capitalis pœna, vt ff. de pœnis. l. rei capitalis, in princ. & de publ. iud. l. 2. & facit sup. de episc. & cler. l. ...ali.

a DE

¶ Sed vt in hoc personis Iudęorum volumus esse promisum, ita id quoque monendũ esse censemus, ne Iudæi forsitan insolescant, elatiq; sui securitate, quicquam pręcipites in Christianam reuerentiam vltionis admittant. Dat. 8. Id. Aug. Constantino, Honorio, 9. & Theodosio 5. AA. Coss. 412.

Iudæus actor, vel reus forum sequitur Christianum. Salicetus.

Ijdem AA. Aureliano P.P.

LEX XIIII.

SI qua [a] [1] † inter Christianos, & Iudæos sit contentio non a senioribus Iudæorum, sed ab ordinariis iudicib. dirimatur. Dat. 14. Cal. Nouembr. Hono. 12. [2] † & Theodosio. viij. [3] † AA. Coss. 418.

Bona Iudæi Christianum circuncidentis sunt publicanda. Salic.

Ijdem AA. Asclepiodoto P.P.

ij IVdæi [b] [4] † & bonorum proscriptione, & perpetuo exilio damnabuntur, si nostrę fidei hominẽ circuncidisse eos, vel circuncidendũ mandasse constiterit. Da. Pri. Cal. Feb. Theo. 17. & Festo. Coss. 439.

Impp. Theod. & Valen. AA. Ioann. Comiti sacrarum largitionum.

LEX XVI.

IVdæorum primates, qui in vtriusque Palæstinæ synedris dominãtur, vel in alijs prouincijs degunt, periculo suo anniuersarium canonem de synagogis oibus palatinis compellentib. exigant ad eã formã quã patriarchæ, quondã coronarij auri nomine postulabant: & hoc, quod de Occidentalibus patriarchis conferri consueuerat, nostris largitionibus inferatur. Dat. 3. Calen. Iun. Constantinop. Florentio. & Dionys. Coss. 429.

Iudæi non possunt habere aliquem honorem. h. d. Bartolus.

Ijdem AA. Florentio P.P.

LEX XVII.

HAc valitura [c] in omne æuũ lege sancimus, neminem Iudæorum (quibus omnes administrationes, & dignitates interdictæ sunt) nec defensoris ciuitatis fungi saltem officio, nec patriæ honorem arripere concedimus, nec acquisiti sibi officij auctoritate muniti, aduersus Christianos, & ipsos plerumque sacrę religionis antistites, veluti insultantes fidei nostrę, iudicandi, vel pronunciandi quamlibet habeant potestatẽ. ¶ Illud etiam [5] † pari consideratione rationis arguentes præcipimus, ne qua Iudaica synagoga in nouam fabricam surgat, fulciendi vetere permissa licentia, quæ ruinam [6] † minantur. ¶ Quisquis igitur vel insulas acceperit, quæsitis dignitatib. non potiatur, vel si ad officia vetita irrepserit, ab his penitus repellatur, vel si synagogam extruxerit, compendio catholicæ ecclesiæ nouerit se laborasse. Et qui ad honores, & dignitates irrepserit, habeatur vt antea, conditionis extremæ, & si honorariam illicitè promeruerit dignitatem. Et qui synagogæ fabricam cœperit, non studio reparandi, cum damno quinquaginta librarum auri fraudetur ausibus suis. Cernat præterea bona sua proscripta, mox pęnę sanguinis destinandus, quasi qui fidem alterius expugnauit peruersa doctrina. Dat. Prid. Cal. Feb. Constant. Theodo. A. 17. & Festo Coss. 439.

5 † Christianum hoc §. c. ext. tit. vbi idem dicitur q hoc, & illud c. sum prima hoc.

6 † Grego. c. consuluit ext. de iud. permisit ... pristinas ... lapsas re... ... Et a quo ... rata nõ no... sed ad... intel ligitur, so... ... l. 20. § 2. ff. de seruit. vrb. præd.

TITVLVS XIII.

Ne Christianum mancipium hæreticus, vel Iudæus, vel paganus habeat, vel possideat, vel circuncidet.

Mancipia Christiana Iudæis sunt interdicta, & statim libera fiunt, mancipia verò alterius sectę eis sunt permissa, sed non possunt eos circuncidere sub pœna hic statuta. Salic.

Imp. Constantinus A. P.P.

LEX VNICA.

IVdæus [d] [7] † seruum Christianum nec comparare debebit, nec largitatis, vel alio quocumque titulo consequetur. Quòd si aliquis Iudæorum mancipium, vel Christianum habuerit, vel sectę alterius, seu nationis crediderit, ex quacumque causa possidendum, & id circunciderit, non solum mãcipij damno mulctetur, verũ etiam capitali [e] sententia puniatur, ipso seruo pro præmio libertate donando. Dat. 4. Id. Apr. Const. Hono. A. x1. & Const. C. V. 2. Coss. 342.

7 † Ex li. 18. tit. 7. l. 1. & 4. C. Th.

Constitutionis Græcæ Epitome.

GRæcus seu Paganus, Iudæus, & Samaritanus, & alius hæreticus, id est, non existens orthodoxus, non potest Christianum mancipiũ habere, neq; catechumenum circuncidere, quia & ipsum mancipium Christianum ad libertatẽ peruenit. & qui possidet, dat priuatis largitionibus triginta libras.

TI-

TITVLVS XIIII.

De [1] † paganis, [a] & sacrificijs, & templis eorum.

Templa ad sacrificandum dijs debent claudi, & sacrificãtes conscij, & ministri gladio debent puniri, & bona cõfiscari, & iudices negligentes incurrunt pœnam quinquaginta librarum auri. h. d. ista l. & sequens, & l. pen. infra eo. Salic.

Imper. Const. ad Taurũ P.P.

LEX I.

PLacuit [b] omnib. locis, atque vrbib. vniuersis claudi protinus templa, & accessu vetito omnib. licentiã delinquendi perditis abnegari. Volumus etiam cunctos sacrificijs abstinere. Qđ si aliquid fortè huiusmodi perpetrauerint, gladio vltore sternantur: facultates ẽt peremptifisco decernimus vindicari: & similiter puniri rectores prouinciarũ, si facinora vindicare neglexerint. Dat. Cal. Dec. Const. 4 & Const. A A. Coss. 342.

Imp. Theo. A. Cynegio P.P.

LEX II.

NE quis [2] † [c] mortaliũ ita faciẽdi sacrificij sumat audaciã, vt inspectione iecoris, extorumq; psagio, vanę spẽ promissionis accipiat, vel (q̃ est deterius) futura sub execrabili consultatione cognoscat. Acerbioris etenim imminebit supplicij cruciatus ei, q contra vetitũ præsentiũ, vel futurarũ rerum explorare tentauerit veritatẽ. Dat. 7. Cal. Iun. Arcad. & Bautone Coss. 385.

Impp. Arcad. & Honor. A A. Macrobio, & Præliano vicar.

SIlent [d] sacrificia tẽplorum prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamẽto seruari. Ac ne sibi aliqua auctoritate blandiantur, qui ea conantur euertere, si q̃ rescriptum, si qua lex forte prætẽditur, abrepta [e] [3] † hmõi chartæ ex eorũ manib. ad nostrã sciẽtiã referãtur. Dat. Cal. Feb. Constan. Theod. & Rumoridio Coss. 399.

Conuentus ciuium, & eorum lętitię, & festa consueta non debent eis interdici. Salic.

Idem AA. & Theod. Apollodoro Proconsuli Africæ.

LEX IIII.

VT profanos [f] ritus iam salubri lege submouimus, ita festos conuentus ciuiũ, & communem omniũ lętitiã [4] † non patimur submoueri. Vnde absq; vllo sacrificio, atq; vlla superstitione damnabili exhiberi [5] † populorum voluptates secundum veterem consuetudinem, ministrari [6] † etiam festa [7] † conuiuia, quando exigunt publica vota, decernimus. Dat. 8. Calen. Septemb. Honorio 7. & Theod. 2. AA. Coss. 399.

Princeps potest publica donare, & donata in patrimonio donatarii debent perpetuo remanere. h. d Salic.

Impp. Honor. & Theod A A. populo Carthaginiensi.

LEX V.

OMnia [g] loca, quæ sacris error veterum deputauit, nostræ rei iubemus sociari.

¶ Quod aũt ex eo iure vbicumq; ad singulas quascumq, personas, vel præcedentiũ Principũ, vel nostra Maiestas voluit peruenire, id in eorum patrimonijs æterna firmitate [8] † perduret.

¶ Ea vero, quæ multiplicib. constitutis ad venerabilẽ ecclesiã volumus ptinere, christiana sibi meritò religio vindicabit. Da. 3. Cal. Septẽb. Rauennæ, Honori. 10. & Theod. 6. A A. Coss. 415.

Christianis non licet paganos offendere, nec eorum bona rapere sub pœna dupli. h. d. Sal.

Ijdem A A. Asclepiodoro P.P.

LEX VI.

CHristianis, [h] qui verè sunt, vel esse dicuntur spãliter demandamus, vt Iudæis, ac Paganis, quiete degentibus, nihil tentantibus turbulentum, legibusque contrarium, non audeant manus inferre religionis auctoritate abusi. Nã si contra securos fuerint violenti, vel eorum bona diripuerint: non ea sola, quę abstulerint, sed conuicti in duplum, quæ rapuerint, restituere cõpellentur. Rectores etiam prouinciarum, & officia, & principales, cognoscant se (si non ipsi talia vindicent, sed fieri a popularibus hæc permiserint) vt eos, qui fecerint, puniendos. Dat. 7. Idib. Iun. Constantinop. Asclepiodoro & Marimiano. Coss. 423.

Summata est cum prima: sed vnum nota quòd agentes, consentientes & ministri puniuntur pari pœna. h. d. Salic.

Impp. Valent. & Maxim A A. Palladio P.P.

LEX VII.

NEmo [i] venerandi, adorandique [9] † animo delubra, quæ olim iam clausa sunt, reseret. Absit a sæculo nostro infandis, execrandisque simulacris honorem pristinum reddi, redimiri sertis templorũ impios postes, profanos aris [10] † accendi ignes, adoleri in ijsdem thura, victimas cædi, pateris vina libari, & religionis loco existimari sacrilegium.

¶ Quisquis autem cõtra hanc serenitatis nostræ sanctionem, & contra interdicta sanctissimarum

veto-

---

[1] † *Pagani quasi in pagis viuites alieni de ciuitate Dei Opt. Puto paganos ob cõtemptum vocitatos fuisse, quasi diuersos, a Christianis Christo militantibus & Christianis ignobiliores Nã & in iure pagani militib. opponũtur Gitilles Etini cor, nationes dictos opinor cõparatione habita ad Christianos qui erãt numero paucissimi Gothof.*

[a] DE PAGAnis, & sacrificijs, & templis, &c.

De Iudæis, qui in quibusdam nobiscum conueniunt, dixit, nunc de paganis, qui prorsus a nobis discrepant, dicit. Vel sic Dictũ e l sup de Iudæis, mõ ponit de paganis id est de saracenis qui deos innumeros, deasq, imo dæmones colunt, et adorant. Et adiecit de eorũ sacrificijs, et de tẽplis. Azo.

[b] PLacuit.] per vos legite.

[c] NE quis.] per vos legite, & fa. inf. de male l. quinta.

[d] SIlent.] per vos legite Accu.

[e] *Abrepta* Nota q̃ si aduersarius retinet instrumẽtũ, q̃ credo & dico falsum, possũ ipsum vi eripere & dilaniare, vt hic colligitur, vel melius possũ ipsum arripere, & ad Principẽ illud referre.

[f] VT profanos.] per vos legite.

[g] OMnia. per vos legite, & fa. sup. de hære. l. tertia.

[h] CHristianis. In duplũ, speciale est, regulariter cõtra, vt instit. vi bo rap. in prin. & facit sup. de Iudæis. l. nullus.

[2] † *Ex lib. 16. tit. 8. l. 9. C. Th. Con cor gl. 1. 2. q. 2. c. rescripta, et gl. 1. 3. c. pastoralis, ext. de fid. inst.*

[i] NEmo. hanc, & sequentẽ legite per vos. Figura in eacasum hoc modo: faciebant olim sacrificia, q a aperiebãt delubra, vel tẽpla animo adorandi, & reddebãt honorem nefandum simulacris, & postes tẽplorũ redimebant: thura incendebantur, & pateris gustabatur vinũ, qđ totũ remouet. Secundo imponit pœnam facientibus.

[3] † *Licentiam.*

[4] † *Voluntates.*

[5] † *Iniri.*

[6] † *Al. volumus.*

[7] † *Hinc colligere possis Dominiũ principis alienari non posse. & merito, nã q̃ prouincia a populo regi adferũtur, dotis publicę locũ obtinent, vt que vt mulieris dos alienari non põt, ita nec regis dominiũ. Atque sedo generis Regũ liberis certę prouinciæ adsignãtur, usq. earum sed dominia a corona non abscinditur Gothof.*

[8] † *Permaneat.*

[9] † *Venerantis, adorantisque.*

[10] † *Sacris*

DE IIS, QVI AD eccles. &c.

Quoniam inter cætera, quæ ecclesia habet privilegia, hoc speciale habet, ne confugientes ad eam alicuius temeraria abstrahantur authoritate: ideo de confugientib. ad eam, et exclamantib. in ea punit.

a Interpretatio Contij.

b Hinc illa Symmachi querela, Oro vos, iusti, sacerdotes, vt vrbis vestræ sacris reddat priuata successio, dictet testamē a secari, & sciant sub principib. auaris stabile esse quod scripserint &c.

c Vi l. 16. *inf. ff. de vsuf. leg.*

d Interpretatio Contij.

e Apostatæ vltimo supplicio puniūtur. *V. sup. de apostatis.*

f Pedobaptismus hic probantur.

g Baptismus gentilibus imperatur.

h *Adde l. 18. sup. de hæreticis.*

i Pœna recusantis baptismum *adde §. 3.*

k Idest, summo supplicio *l. 11. 12. sup. de hæreticis.*

l *Iudæi.*] Simulat. Idem & si non simulēt, sed ista verba denotant frequentiam.

m *Crimina.*] i. pœnas, quæ pro criminib. imponuntur.

n *Arceantur.*] i. ab ecclesia exterminātur, a sā. extrahantur.

o *Nec ante* [...] & ... de sacros. eccles. l. qui sub prætextu A. ... Con

veterū constitutionū sacrificia exercere tētauerit, apud publicū iudicē reus tāti facinoris legitimè accusetur, & cōuictus proscriptionē omniū bonorū suorū, & vltimū suppliciū subeat. Conscij et criminis, ac ministri sacrificiorū, eandē pœnā, quæ in illam fuerit irrogata, sustineant, vt hac legis nostræ seueritate perterriti, metu pœnæ desinant sacrificia interdicta celebrare. Quod si vir Clarissimus rector, prouinciæ post accusationē legitimā, & post crimen in cognitione conuictū, tantū scelus dissimulauerit vindicare, quīquaginta libras auri ipse iudex, quinquaginta etiā officiū eius confestim fisco nostro inferre cogatur. Dat. pri. Id. Nouemb. Martiano A. & Adelphio Coss. 351.

Cuilibet licet de hoc crimine accusare, et domini in quorum prædiis committitur, scientes puniuntur pœna hic scripta. Sali.

Imp. Leo & Anthemius AA. Dioscoro PP. LEX VIII.

NEmo ea, quæ sæpius paganę superstitionis hominibus interdicta sunt, audeat pertentare: sciens, quod crimē publicū cōmittit, qui hæc ausus fuerit perpetrare. In tantū autem huiusmodi facinora volumus esse resecanda, vt et si in alieno prædio, vel domo aliquid tale perpetretur, scientib. videlicet dñis, prædiū quidem, vel domus sacratissimis [1 †] iuribus ærarij adijciantur: domini vero pro hoc solo, quod scientes consenserint [2 †] sua loca talib. contaminari sceleribus, si quidem dignitate, vel militia quadam decorantur, amissione militię vel dignitatis, necnon rerum suarum proscriptione plectentur: priuatæ vero conditionis, vel plebeiæ constituti post cruciatus corporis, operib. metallorum, aut perpetuo deputabuntur exilio.

1 † *Sanctissimis.*

2 † *Consenserint.*

Græcæ constitutionis epitome ex pręfata collectione. & Nomoc. tit. 6. cap. 3. & tit. 12. cap. 9.

LEX IX.

SI [a] quid datum fuerit aut relictum locis, aut personis, aut ad constructionem Paganici erroris, vrbs illud accipiet,[b] in id [c] qua personę habitant, aut sub qua loca subiacent, & expenduntur ad similitudinem Imperialium redituū.

¶ Paganorum autem impietates puniunt præsides: & quæ supra suam potestatem erunt, referent Imperatori.

Græcæ constitutionis epitome ex eadem collectione, & Nomoc. tit. 4. c. 4. & tit. 3. c. 10.

LEX X.

QVi [d] post sanctum baptismum in errore paganorum manent, vltimo [e] supplicio plectentur.

¶ Qui vero nondum sunt baptizati: ipsi cum liberis, & coniugibus, & omnib. suis perducant se ad sanctas ecclesias, & suos paruulos [f] liberos sine mora baptizari [g] curēt: maiores vero prius scripturas secundum Canones doceantur.

¶ Si vero propter militiam, vel dignitatem, vel facultates habendas, fingant [h] baptizari, & liberos, aut coniuges ipsorum, aut domesticos suos in errore reliquerint, & eos, qui sibi attinent & necessitudine iuncti sunt, publicantur, [i] & competenter plectuntur, & rempublicam non attingunt.

¶ Si vero non sint baptizati: nec participes erūt in vlla parte reipublicæ, neque domini erunt rerum mobilium vel immobilium, sed fiscus ipsas vindicabit, & congruè punientur, & exulabunt.

¶ Si autem apparuerint sacrificantes, aut idololatrantes, vt Manichęi [k] punientur.

¶ Non docent autem pagani qualemcumque doctrinam, neque publica fruuntur annona, nec secundum sacram quidem formam.

TITVLVS XV.

De ijs, qui ad ecclesiam [3 †] confugiunt, vel [4 †] ibi exclamant, (& ne quis ab ecclesia extrahatur. [5 †])

3 † *Ecclesias.*

4 † *Et.*

5 *Inclusa desunt in omnibus manuscriptis.*

Iudęi ad ecclesias confugientes, non prius dēt suscepi, quam vniuersa debita soluerint, vel suspecti de crimine se purgauerint. h. d. Salic.

Impp. Archad. & Honor. AA. Archelao Præfecto Augustali. LEX I.

IVdæi, qui reatu aliquo, vel debitis fatigati [l] simulant se Christianæ legi velle cōiungi, vt ad ecclesias confugientes euitare possint crimina, [m] vel pondera debitorum, arceantur: [n] nec ante [o] suscipiantur, [6 †] quam debita vniuersa reddiderint, vel fuerint innocētia demonstrata purgati. Dat. 15. Calen. Iul. Constantinop. Cæsario & Attico Coss. 399.

5 † *Non tamen sunt ab ecclesia violēter eis extrahendi dīmodo alias simulatio, vt in ca. inter alia. l. sup. verbo extrahendus, ext. de immunit. eccl.*

Qui sunt in ecclesiis, inuiti extrahi non possunt. h. d. Bar. Vel sic, Fugientes ecclesias, inde non sūt extrahēdi sub pęna hic statuta. h. d. Sa.

Impp. Hono. & Theod. AA. Iouino P.P.

LEX II.

FIdeli, deuotaq; pręceptione sancimus, nemini licere ad sacrosanctas ecclesias confugien-

fugientes [a] abducere: [b] sub hac videlicet definitione, vt si quisquã cõtra hãc legẽ venire tentauerit, [c] sciat se maiestatis crimine esse retinendũ. Dat. 10. Calẽ. April. Cõstãtio, & Const. Coss. 414.

Extat quidẽ hæc cõsti. Græca integrior in 3. synodi actis, sed qualẽ Theodosius & post eum Iust. in suum Cod. retulit, demptis videlicet proœmiis & epilogis, talẽ ex Cod. Theodos. edidimus.

Impp. Theod. & Valentin. AA. Antiocho P.P.

LEX III.

PAteãt [d] summi Dei tẽpla timentib nec sola altaria & oratoriũ tẽpli circũiectũ, qui ecclesias quadripartito parietũ septu cõcludit ad tuitionem cõfugiẽtiũ sancimus esse proposita, sed vsque [e] ad extremas fores ecclesiæ, quas oratũ gestiens populus primas ingreditur, confugientibus arã [f] salutis esse præcipimus, vt inter tẽplum, quod parietum descripsimus cinctu, & post loca publica, & [g] ianuas primas ecclesiæ, quicquid fuerit inter iãcentes siue in cellulis, siue in domibus hortulis, balneis, areis, atq; porticibus confugas interioris templi vice tueatur. Nec in extrahendos eos conetur quisquam sacrilegus manus immittere ne qui hoc ausus sit, cum discrimen suum videat ad expendendã opem ipsi quoque cõfugiant. Hanc autem spatij [h] latitudinem, ideo indulgemus, ne in ipso Dei templo, & sacrosanctis altaribus [i] cõfugientium quemquã mane vel vespere cubare, vel pernoctare liceat; ipsis hoc clericis religionis causa vetãtibus ipsos, qui cõfugiunt, pietatis ratione seruantibus.

¶ Arma quoq; in quouis telo, ferro, vel specie, eos, qui confugiunt, minime intra ecclesias [k] habere præcipimus; quæ non modo à summi Dei templis [l] ac diuinis altarib. prohibentur, sed etiam cellulis, domibus, hortulis, balneis, areis, atq; porticibus.

¶ Proinde ij, qui sine armis ad sanctissimũ Dei tẽplum, aut ad sacrosanctũ altare, siue vsquam gentium, siue in somnum intra templum, siue ipsum altare, vel oĩno cibum capere absque aliqua eorum iniuria, ab ipsis clericis arceantur, designantibus spatia, quæ in ecclesiasticis septis eorũ tuitioni sufficiant, ac docentibus capitalem [m] pœnam esse propositam, si qui eos conẽtur inuadere. Quibus si perfuga non adnuit, neque consentit, præferenda humanitati, religio est, & à diuinis ad loca, quæ diximus turbanda temeritas. Hos verò, qui templa cum armis ingredi audent, ne hoc faciant, præmonemus. de. in si telis cincti, quouis ecclesiæ loco, vel ad tẽpli septa, vel circa, vel extra sint, statim eos, vt arma deponant, auctoritate episcopi solis clericis serius conueniri præcipimus, data ei fiducia, [n] quòd religionis [o] nomine melius, quàm armorum præsidio muniantur. Sed si ecclesiæ voce moniti, post tot tantorumque denunciationes noluerit arma relinquere: iã clementiæ, nostræ apud Deum & episcopum causa purgata armatis, si ita res exegerit, intromissis, trahẽdos se abstrahendosque esse cognoscant, & omnibus casibus esse suadendos. Sed neq; epõ inconsulto nec sine nostra siue iudicium in hac alma vrbe, vel vbicunque iussione, armatũ quẽpiam ab ecclesijs abstrahi oportebit: ne, si multis passim hoc liceat, cõfusio generetur. Dat. 10. Cal. April. Const. Antiocho V.C. Cons. & qui fuerit nunciatus, 431.

Seruus alicuius ad ecclesiã confugiens à clericis eiici debet, quod si non possunt, domino nũtient, cui facultas extrahendi conceditur ẽt manu armata, adeò, quòd si seruus in pugna occideretur delictũ domino nõ adscriberetur. h. d. Sali.

Impp. Theod. & Valent. AA. PP. Hierio. PP.

LEX IIII.

SI seruus [q] [1] † cuiusquam in ecclesiã, altaria ve armatus nullis hoc suspicantibus inopinatus irruerit, exinde protinus abstrahatur: [r] vel continuo domino, vel ei, vnde eum tam furiosa formido proripuit, indicetur: [s] eique mox abstrahendi copia non negetur.

¶ Sed si armorum fiducia resistendi [2] † animos, insania impellente, [3] † conceperit, abripiendi, extrahendique eum domino, quibus id potest efficere viribus, concedatur. Quod si illum etiã configi [t] in concertatione, [u] pugnaque [4] † contigerit, nulla erit eius noxa: nec conflandæ, criminationis [5] † relinquetur occasio, si is, qui ex statu

a Fideli.] Confugientes. i. Christianos liberos hoies.
b Abducere.] præter homicidas, adulteros & virginũ raptores, tributorũ quoq; exactiones & intra templa dicẽtes fieri côuenit, vt in auth. de mã princ. § neque aũt col. 3. Hodie idẽ, si pro quocunq; maleficio fugiat ad ecclesiam, inde abstrahatur, vt notatur in d. auth.
c Tentauerit.] id. s. de epis. & cler. l. si quis non dicã. Accu.
d 9 Cod. Theod. &c.
e 5. Eclog. c. 11.
f [Greek] mi lenteo: & quæ fuit Athenis Thesp inst. de iure natu. & c. infra. Albi ẽ sit mẽtio atq; salutis Theod. & Valent. Imperatores. [Greek] hacte fito illa Thesp in in Andromac. [Greek]
g Hæc particula superest.
h Supradicti altetius fit mentio, puta 30. passuum à forib. Ecclesiæ in canone desinuit 17. q. 4. & ibi c. id constituimus: domibus Episcopalib. idẽ concessum.
i [Greek], idest altaribus manere, vescie, bare, vel pernoctare Græci ita legunt in Ecclesi. [Greek] 6. Eclog. 5. c. 11.
k Arma à templis prohibentur.
l Sed apud epõs deponant Eccl. à loco.
m Pœna confugas inuadentium.
n [Greek]
o Coniuge religioni q̃ armis inniti.
p Qua cautione confugæ extrahi possint.
q SI seruus.] q grauiter dãm esse in.
r Abstrahatur.] ià clericis si possũt, vel si ñ pôssũt, scbijc q a nat.
s Indicetur. i. signifi eet. At. q al. q tenet in dicere fuẽ. sed ar. cõt. ff. de pœ. ver. dio lent. & de condi ob tur. ca. so. l. 4. § fin. & hic sit speciale.
t Configi]. i. cum lã e: a occidi. Accur.
u In concertatione.] sic inf. ad l. Iul. de vi publ. vel pri. l. qm.
x Nec conflandæ criminationis.] al. às est

1 † Contra. cum hac l. dat iter a. lia vbi hæc statuit.
2 † al criminis
3 † De captura, vt fieri cuius insu. q capi possunt. vi hospitium ri. de cap. 3. Clar. i. sen. § q. 21 pr. cluum itra illa de in si pendi
4 † Vi Cla. 5 senten §. vlt qui inquit appa ritoriũ nõ permitti, si alias renõ potuit, prehendere Quin reũ impune eis posse obsisti vt diploma prahensio. nis præmissa, aut officij insignia, nõ ostentã t b. Addis & udet re. si li posse, quoties ad instar priuato proce d. i. 8. 170. ff. de regu. iur.
5 † al criminis.

est in textu, constandi criminis.l. non accusabitur de crimine hom. c idij; licet alias sicut pro libero, ita pro seruo lo cum habeat lex Cor. de sica. vt ff. ad legem Aquil. l. in de Neratius.§ penul.

fiam, aut iusta eã recessit, & parum punietur, & domino reddetur, aut iniusta, & tunc reddetur domino iurante, ꝙ propter hoc cum non offendet, & haec ideò fiant, ne bona pauperũ commedantur, neq; dominis subtrahantur seruitia. Vltimo mandat, ꝙ oeconomi, quaerant cãm, propter quam aliquis confugiat ad ecclesiam. Viuia.

a Denunciamus.] Facit inf. de sedit. l. 1. & 2. & sup. de epis. & cler. l. conuenticula. & ff. de collilli. l. 3. & l. q. & ff. ad legem Iul. ma. ie. l. fin.

b Colligere] ex parti culis Accur.

c Celebrare] i. ordinare collectam.

d Conetur.] i. tractare conuenticula, vt it, tuat in ecclesiam, sic sup. de epis. & cler. l. si quis in hoc.

e Quibusdam.] i. qui confugerunt in ecclesiã, vel id est congregauerunt in ecclesia.

f Praesidium] nomen tumultum, & impetum in ecclesiã committere.

PRaesentia. CASVS. In 7. partes diuiditur haec lex. Primo dĩ haec lex habere locum vbicumque, praeterquam Constantinop. Secundo dicit, ꝙ si liber homo debitor seipsum vel priuatae fugit ad ecclesiã, vt solutionẽ euitet, non dẽt extrahi, neque ecclesia ꝓ eo satisfacere. Tertio, ꝙ non solum nõ extrahantur inuiti, sed neque ita etiã ita male tractẽtur, neque impediantur habere, ꝙ comedant. Quarto, ꝙ si creditor, propter quem fugit, velit cũ conuenire, aut comparet, & citabitur. aut latitat ita nunc ecclesiae & oeconom.[g] eum pientes, vt ipsi citati, a nunc c & citatus respõdebit ꝑ se, vel per procur. & si nõ faciet, fiet missio pro mensura debiti, & venditio etiã immobilium, ꝙ si mobilia sunt, in quibus rantur ext. ecclesiã, & intra vbicumque sint, adeo vt iudex illum, apud quẽ bona esse creduntur, si ea occultauerit, ad iuramẽtum p̃stãdũ adstringet. Quinto adiicit, qđ & in fideiussoribus, & aliis accessoriis fugientibus ad ecclesiam, cum rebus eorum habet locũ p̃ dicta. Sexto dicit ꝙ si qui de familia mea seruus, vel adscriptitius, vel libertus verberat us a me aufugit cum aliquibus reb. ad eccle-

1 † Non bene istum tex. & adhoc sępe allegatur, quod si aliquis hẽat inimicum & dubitet offendi ab illo, possit adire iudicẽ & implorare, officiũ eius, ut illũ cõpellat ad p̃stãdum sibi securitatem de non offendendo de hoc hẽ ur per Guil. de Cunin. illi citat. ff. de off. p̃f. sec. hi Pan. hic,

statu seruili in hostilis, & homicidię condõnẽ trãsilijt, sit occisus. Dat. 5. Cal. April. Valerio, & Aetio Coss. 432.

Ista lex prohibet coadunationem, & hominum conuenticula fieri in ecclesia. Bart. Vel sic. Seditiones, tumultus, & conuenticula, vel conspirationes in ecclesiis etiam contra priuatam personam non debent fieri sub pęna vltimi supplicii. h. d. Salitus.

Impera. Martianus A. ad populum. LEX V.

DEnunciamus,[a] vobis omnibus, vt in sacrosanctis ecclesijs, & in aliis quidem venerabilibus locis, in quibus cum pace, & quiete vota competit celebrari, abstineatis ab omni seditione: nemo conclamationibus vtatur nemo moueat tumultum, aut impetum committat, vel conuenticula collecta multitudine in qualibet parte ciuitatis vel vici cuiuscunque loci colligere,[b] ac celebrare[c] conetur.[d] Nam si quis aliquid cõtra leges à quibusdam[e] sibi existimet perpetrari,[1] † liceat ei adire iudicem & legitimum postulare praesidium.[f]

¶ Sciant sanè omnes, quod si quis cõtra huius edicti normam, aut agere aliquid, aut seditionem mouere tentauerit, vltimo supplicio subiacebit. Dat. 3. Idib. Iun. ipso Martiano A. & Adelph. Coss. 451.

De ecclesia nullus debet extrahi, sed debet ibi verbaliter citari. h. d. Vsq; ad §. cũ autem. Bart. Vel sic. Haec l. loquitur primò in libero secundo in seruo. Secunda ibi, Sane si seruus. Prima subdiuiditur in tres. nam primo prouidet in confugis. Secundo eorum aduersariis. Tertio praedicta extẽdit ad fideiussores, & mandatores. Secunda ibi, iis, qui hoc moliri. Tertia ibi, Adiicientes. Prima iterum subdiuiditur in quinq; nam primo mandat confugas de ecclesiis non protrahi. usque ibi, Nec pro his. Secundo mandat clericos pro his non exigi, vsque ibi, His qui. Tertio punit contra attentantes, usq; ibi, Ex his. Quarto concludit primum dictum, vsq; ibi, nec in ipsis. Quinto addit primo dicto, prouidendo ne ecclesia auferatur confugis. h. d. secundum Salic.

Imp. Leo A. Erythrio P. P. LEX VI.

PRaesenti lege decernim[a] per omnia loca valitura (excepta hac vrbe regia, in qua nos diuinitate propitia degentes, quoties vsus exegerit, inuocati singulis caussis, atq; personis praesentanea constituta[g] praestamus)[h] nullus penitus cuiuscunque conditionis[i] sint de sacrosanctis ecclesijs orthodoxae fidei expelli,[k] aut trahi[2] † vel protrahi confugas:[l] nec pro his venerabiles episcopos, vel religiosos oeconomos exigi, quae ab ipsis debeantur: ijs, qui hoc moliri, aut facere, aut nuda saltem cogitatione,[m] atque tractatu ausi fuerint tentare, capitali, & vltimi supplici animaduersione plectendis.

¶ Ex his ergo locis, eorũque finib. quos[n] anteriorum legũ praescripta sanxerunt, nullos expelli, aut eijci aliquando patimur, nec in ipsis ecclesiis reuerendis ita quemquam detineri, atque constringi, vt ei aliquid victualium rerum, aut negetur, aut requies.

n Quos. scilicet fines.

g Constituta.] i. ea, quae sunt constituta in hac praesenti lege, vel etiam us praesentes & praestabimus id, quod in hac lege p̃sẽti est cõstitutum.

h Praestamus. id est praestabimus, vel id quod nobis videtur. Et dic. s. p̃stabimus verbo, non re.

i Conditionis.] ergo nec serui. Sed cõtra. sup. eo. si seruus. Sol. ibi armati, hic non. Vel hic de liber. s. tñ fit inf. eo § ex his, & secundũ hoc liberorũ hominũ multae sunt condõnes, vt insti. de iure per. § si Vel dic seruo, ꝙ large hic cõdõ hominis dicitur, quasi dicat, siue miles, siue non: siue diues, siue pauper: siue magnus siue non, & erit eadem secunda, & tertia solut.

k Expelli.] scilicet per clericos.

l Confugas.] nisi in casibus, vt dixi supra eo t. decl.

m Cogitatione. Contra ff. de poe. l. cogitationis. Sol. hoc puni le. o ecclesiae, vel ad terrorẽ d. dũ est. Vel dic, aut ꝗ &, si nuda cogita: one & tractatu. Vel distingue, quãuis cogitatio adeo nuda, vt non transierit in aliquod conamen, & tunc nõ punitur, vt hic. Aut transit in conamen, licet nõ venerit ad eff. tũ & tunc in grauioribus punitur, vt hic, & inf. ad l. Iul. maie. l. quisquis, & ff. de extraor. dic. cogn. l. 1. & sup. de epis. & cler. si qs in ꝯ dicã maximeq; in maleficiis scilicet cũ aliquo actu f. sit is, ff. ad legẽ Corn. de sic. l. diuus Hadrianus. Et sic lego, aut, ꝗ &, vt dixi in edic. In minorib. autem oportet sequi effectum, vt ff. quod quisque iur. leg. 1. in fin. & ad l. Cornel de fals. l. qui falsam. Et de hac materia pleniu dic, vt no. ff. de fur. qui ca mente.

2 † Al. trahi.

Cogitatio an sit punienda.

Voluntas cũ aliquo actu spectatur in maleficiis nõ exitu.

¶ Sed si quidem ipsi refugæ appareant in Ecclesia publicè,[a] & se in sacris locis offerant quærentibus conueniendos:[b] ipsis, seruata[c] locis reuerentia, iudicum, quibus subiacent, sententijs[d] moneantur, responsum daturi, quale sibi quisque perspexerit conuenire.

¶ Quod si in finibus ecclesiasticis latitant, religiosus œconomus, seu defensor Ecclesiæ, vel certe quem his negotijs commodiorem auctoritas episcopalis elegerit, reconditam, latentemque personam decenter sine vllo incommodo monitus[e] intra fines Ecclesiæ, si inuenitur, præsentet.[f] 1 †

Citatus in Ecclesia, potest per se, vel per procuratorem comparere, & si non comparet, proceditur contra eum ad primum, & secundum decretum, & ad eorum inuestigationem secundum iuris ordinem. h. d. vsque ad § sanè. Bartol.

¶ Cum autē 2 † monitus fuerit in publico, priuatove contractu actione ciuili,[g] in eius[h] sit arbitrio, siue per se, siue (si magis elegerit[i]) instructio solemniter[k] procuratore directo,[l] in eius iudicis, cuius pulsatur sententijs, examine respondere.[m]

¶ Sed si hoc facere detrectet, aut differat, iudiciorū, legumque solitus[n] ordo seruetur. 3 † Itaq; si res immobiles possidet,[o] post[p] edictorū solemnium citationem 4 † ex snia iudicantis vsque ad modū[q] debiti, bonorū eius, siue prædiorū traditio[r] siue venditio celebretur. ¶ Quod si res mobiles habet,[s] easque extra terminos occultat Ecclesiæ, snia iudicantis, & executoris solicitudine perquisitæ, quocumque loco occultentur, erutæ, pro æquitatis tramite, modoque debiti publicis rationibus priuatisque proficiant. ¶ Sane si intra fines habentur ecclesiæ, vel apud quemlibet ex clericis absconditæ, siue depositæ fuisse firmantur: studio, & prouidentia viri reuerendissimi œconomi, siue defensoris Ecclesiæ diligentia inquisitæ, hæ quolibet modo ad sacrosanctam Ecclesiam peruenientes 5 † proferantur, vt pari æquitatis ordine, ijsdem ex bonis fisco, vel reipubl. siue creditoribus, & quibuscumque iustis petitoribus ad modum debiti cōsulatur. Sicubi depositæ,[6] † vel cōmodatæ 7 † dicuntur, inquirendi talem volumus esse cautelam, vt si sola suspicione, apud aliquem asserantur absconditæ, de sua etiam conscientia[t] 8 † satisfacere auctoritate venerabilis antistitis iubeatur: adijciētes, q̄ ea, quæ de principalibus personis decreuimus, in causis fideiussorum, siue mādatorū, seu rerū[u] ad eos pertinentium, vel familiarium, & sociorū, seu participū, & oino in ijsdē causis obnoxiorū personis pcipimus obseruari. l. si ipsos quoque secum coniugę intra ecclesiarū terminos habere voluerint, vt eorum quoque bonis publica debita, priuataq; soluātur & per[x] eos rerum, vbicūque depositæ sunt, procedat inqsitio. Et hæc quidem de ingenuis, liberisque personis. Sane, si seruus, aut colonus, vel adscriptitius, familiaris,[y] † siue libertus, & huiusmodi aliqua persona domestica,[y]

a *Pal. ivd.*] idest, intra septa tamen ecclesiæ. Accur.
b *Conueniendos.*] idest, citandos verbo.
c *Seruata.*] quia citabitur verbo, non re.
d *Sententys.*] commonitorijs, non re.
e *Monitus.*] s. ab episcopo, vt hoc fiat. Vel di: dictionē, monitus, esse genitiui.
f *Præsentet.*] Volenti monere, vel citare.
g *Ciuili.*] Sed in criminali non potest, vt ff de publ. iud. l. pen. §. ad crimen
h *Eius.*] s. fugitiui.
i *Elegerit.*] Not. liberum esse per se, vel per procuratorem agere, vel respondere, vt inf. de procu. l. fin. & ff. de iniur. l. sed si vnius. § idem ait, & si nepoti.
k *Solemniter.*] s. vt caueat iudicatū solui, & de defendēdo, vt in instit. de satisd. §. fin & ff. de procur. l. fin. & quòd dominus de calumn. iuret hodie, vt inf. de iur. cal. l. 2. §. sin autem absuerit.
l *Directo.*] idest, destinato.
m *Respondere.*] Arg. hic, & ff. de procu. l. non solum, in princ. & l. se 1 & ex his. contra eos. qui dicunt cū procuratore non fieri lit. contest. sicut nec de calumn. iurari.
n *Solitus ordo.*] Non est hic ordo seruādus q sequitur, vt primo immobiles accipiāt, postea mobiles, sed est contra, vt ff. de re iudi. à diuo § 2. sic, ff. de pecu. leg. l quidā, non enim ordo scripturæ seruatur, vt ff. de sol. nec enim, & d. l quidem.
o *Possidet.*] s. fugiēs ad ecclesiam immobiles, contra. ff. de re iudi. l. a diuo p o § 2. vbi dicitur, q res mobiles primo debet asportari. D cas, quod si non sunt immobiles, vel etsi non apparent, tunc res immobiles asportari debent, arg. eius quod sequens, quod si res.
p *Post edictorum.*] Citari enim debet tribus edictis, quorum quolibet continet spatium decem dierum, vt patet ff. de iudic. l. ad peremptorium, cum 2. leg. seq. Accur.
q *Ad modum.*] Hoc scriptas secund. nouē. nam secundum hac iura fiebat missio in omnia bona, sed venditio secundum mensuram declarati debiti, vt ff. ex quibus caus. in poss. l. 1. & l. Fabianus. §. 1. & § adeo autem. Hodie autem vtrumque fit pro mensura, vt inf. de bo. Auth. iu. pos. Authen. & iura. Sed dominus Ot. hic scribit, quòd olim non solum missio fiebat in omnibus bonis, sed etiam vēditio fiebat olim ante legem istam omnium rerum. Vel potest dici secundum. Al. quod l. illa, quibus ex caus. in pos. ea l. 1. loquitur cum fit missio lit. contest. hæc autem cum ante; arg. ff. de regu. iur. non solent. Alij dicunt, q̄ hic fit mētio noui iuris, vt fiat missio pro mensura debiti declarati prima placet. Item notant hic quidā, q̄ ante lit. cōtest. feratur definitiua, quod est gñale, sm M. & pro eo. inf. qño & qñ iudi. Auth. qui semel, & ff. de iudi. si prætor in prin. & inf. de ige ma l. diffamari, & inf. vbi q s deco. vel cohor. con l fi. & inf. ad Treb. l. pen §. cum autē, & inf. vbi de cri. ag. opor. auth. qua in prouincia. Sed B. & Io. contra, & potest dici h. c litē fuisse cōtestatam, priusquā fugeret ad ecclesiam, & pro eis, inf. de tēp. app. l. fin. § antepen. Cum ergo sit ibi speciale, ergo oportet hic esse cōmune ius, vt ff. ad munic. l. 1. & qđ dicit, vbi q s dec. vel cohor. est speciale, & eodē modo ad illam, qua in prouincia. & est hæc alia solutio. Præterea hæc nō est definitiua, sed interlocutoria, ex qua fit missio, & venditio, vt infra, de bo. authori. iudi. pos. l. pen. & est hæc vera.
r *Traditio.*] i in possessionem missio.
s *Mobiles habet.*] scilicet, fugiens ad ecclesiam.
t *Conscientia.*] Not. quem se debere p iuramentū purgare, vt hic & inf. de pœna iudi. qui ma iud. Auth. nouo, & infra, de rer. credit. l. 3. & de vsur. eos. § fi & ff de incē. rui. nau. l. 1. & § si su spicio & de eden. prætor § 2. & inf. de exc. tut. licet & de bo. authen. iudi. posſ. l. si in fi. & de iur. do l. n § pen & de ide inst. l. fi. & d. iure de li. scimus §. licentia danda. & ff. de publ. iudi. is qui. & inf. de proc. reum, & inf. quando & qui b. quarta pars. l. 2 lib. 10. & ex his legibus sacramentum delatum referri non potest.
u *Rerum.*] scilicet, inquisitione.
x *Per eos.*] scilicet, defensores, & œconomos.
y *Domestica.*] Hic assignantur quædam domesticæ personæ, v. s. hac fac. si libertus, & de pœn. l. respiciendum, §. domestica,

1 † *Repræsentet.*
* *Sic quis tenetur iure canonico iudicare furem. ca. qui cum fure, ext. de fur. tis, & ibi Ab. & B. l. in ciuile, inf. de fur.*
2 † *Ad intell. huius § vide Boleg. in l. si finita. § in diariis nu. 34. de dam. inf. & Mi ch. Vrent. ibidē num. etiam 41.*
3 † *Discussis prima tamen mobilibus. l. 15. §. 2. ff. de re iud. qui tamen ordo apud Gallos non seruatur, apud quos traditor ab immobilib. inchoare pōt. vide Guid. Pap. decis. 281. Gotb.*
4 † *Recitationem, & sententiam.*
5 † *Alias pertinētes.*
6 † *Positæ.*
7 † *Commendata.*
8 † *Cōscientia s. per sacramentū, glo. in cap. vlt. sup. verbo, famosa, extra de iureiur. dicit p hunc tex. q vbi lex defert iuramentū, non habet locū relatio iuramenti.*
9 † *Quis potest recusari, propter familiaritatem. concor. ca. insinuate cum gl. sup verbo, consensu in fi. de offic. deleg. & gl. super verbo, de familia, in c. in l. ieris, & testib. quæ remittit ad hunc tex. q dicitur familiaris.*

mestica, & inf. de quæsti. pridem placuit. Item vxor viro, & econtra sunt domestici. arg. inf. de re milit. quicunque. lib. 12. & ff. de ædil. edict. l. ædiles etiam, §. famil. &. & ff. de reb. l. familiaris, & ad Syll. l. 1. § si vi. Argum. contrà, inf. de quæsti. l. 3. & prosunt hæc ad id, quod habet, inf. de fustit. l. ēt.

1 † *Alias conquassatis*

a *Furatus*] hoc non refertur ad liberum cum sit liber.

2 † *Fures insignes nō fruuntur iure asyli contrarium, 17. q. 4. cap. 6. de immun. eccl.*

b *Sacrosancta*] non fuit, sed potius domini. ... iuit a, s. patrua, & sic non debuit fugere. Si autem magna domini sæuitia tunc dic, vt inst. de ijs, qui sunt sui iu. §. fi. & sic non obst. sup. eod. si seruus. Item facit infra, de ser. fugi. l. 1.

c *Religiosis.*] intercedente intercessione humanissima di co, quod est infra.

3 † *Præcedente repromissione.*

d *Competenti.*] vbi friuola de causa recessit.

e *Intercessione*] quā fecit œconomus, & defensor.

f *Humanissima*] vbi iusta causa aufugit, & sic non delinquat seruus.

g *Interuentione.*] imbuit enim oñs, q eū non lędet ob hoc sic & in auth. de monachis, § 2. colum. 1. & de sanc. epi. § si quis autem ad monasticam, colum. 9. Et sūt hic argum. quod iurat vir, quod non lædet vxorem cum eā repetit, & de hoc extra, vt lit. non contest. cap. 1.

h *Reformandis*] domino, & patrono. Accur.

i *Pauperum*] Nam res clericorum, pauperum sunt, vt supra de epis. & cleric. l. 2. Et plenè dic de confugientibus, quia aut seruus confugit, aut liber. Primo casu, aut propter domini sæuitiam, & tunc seruus, vt Insti. de ijs, qui sunt sui, vel alieni iur. § sin aut propter delictum magnū fecit, & tunc seruus su pra eod. si seruus, aut propter paruum, vel nullum, & tunc seruus quod hic, §. penult. dicitur. Et hoc in quirat prælatus, vel episcopus, vt in fine huius legis. Si liber, aut non Christianus, & tunc seruus, sup. eo. l. 2. si Christianus, tūc habet triginta dies, vt aut extra ecclesiā respōdeat securitate renunciata, aut intra

vel conditioni subdita, conquassatis [1] † reb. certis atq; [2] † subtractis, aut seipsum furatus, [a] ad sacrosancta [b] se loca contulerit: statim à religiosis [c] œconomis, siue defensoribus, vbi primum hoc scire potuerint, per eos videlicet, ad quos hoc ptinet, ipsis pręsentibus pro ecclesiastica disciplina, & qualitate cōmissi, aut vltione competenti, [d] aut intercessione [e] humanissima [f] procedente, [3] † remissione veniæ, & sacramēti interuentione [g] securi ad locū, statūq; propriū reuertantur, rebus, quas secū habuerint, reformandis. [h] diutius. n. eos in ecclesijs nō conuenit morari, ne patronis, seu dñis per ipsorū absentiā obsequia iusta denegētur: & ipsi per incōmodū ecclesiæ egentiū, & pauperū [i] alātur expēsis. Inter hęc aūt, q sedulo ad religiosi œconomi, siue defensoris ecclesiæ solicitudinem, curamq; respiciūt. Erit ēt illud obseruandū, vt singulorū intra ecclesias cōfugientiū personas, causasq; incessāter cōquirant: [k] deinde iudices, vel eos, ad quos causæ, & personæ pertinent, instantius instruant, [l] & æquitati conuenientia diligentius exequantur. Dat. prid. Kalend. Mart. Leone A. 3. Coss. 466.

Græcæ constitutionis epitome ex Græca collectione ecclesiasticarū constitutionum.

LEX VII.

QVi habet actionem, aut cōtrouersiam cū aliquo ne turbet ecclesias per se, aut alium, sed adeat magistratus. Si vero Imperatore in criminib. opus habeat: per archiepiscopū, ipsum instruat. Aduersus hæc faciēs, castigatur.

Græce constitutionis epitome ex eadem collectione.

LEX VIII.

QVi Imperatore ad magnam ecclesiam in festo

eam non renunciata, vt in authentica de mandat. princip. §. sed neque post spatium, serua quod dicitur, supra eadem lege, §. cum autem monitus, sed hoc fallit in casibus, vt supra eodem lege secunda.

procedente exclamatione visus fuerit: excidet re sperata, & per præfectum eiectus castigabitur.

¶ Qui vero propter potentem personā ad ecclesiā confugit: doceat Imperatoriam maiestatem per archiepiscopum, & ecclesiæ defensores.

TITVLVS XVI.

De ijs, qui in Ecclesijs manumittuntur.

Minor quindecim annis coram antistite, & plebe potest seruum suum manumittere scriptura interueniente. h. d. Salic.

Imperat. Constantinus A. ad Protogenem Episcopum.

LEX PRIMA.

IAmdudum placuit, vt in Ecclesia [4] † catholica libertatem domini [m] suis famulis præstare possint, si sub aspectu plebis [n] assistentibus Christianorum antistitibus [o] id faciant, [p] vt propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscunq; scriptura, in qua [q] ipsi [r] vice [s] testium signent. [t] Vnde à vobis [u] quoque ipsis nō immerito dandæ, & relinquendæ sunt libertates, quo quisque vestrū pacto [x] voluerit: dūmodo vestræ voluntatis euidēs appareat [5] † testimoniū. [y] Dat. 6. Idibus Iunij, Sabino, & Rufino Coss. 316.

Clericis permittitur inter viuos, & in vltima voluntate seruos suos manumittere, & plenam libertatem consequuntur. Salic.

Idem August. Osio.

LEX II.

QVi [6] † religiosa [z] mente in Ecclesiæ gremio seruulis suis meritam [a] concesserint libertatem, [b] eandem eodem iure donasse videātur, quo ciuitas Romana

k *Conquirant*] scilicet œconomus, & defensor.

l *Instruant*] defensor, & œconomus.

DE IIS, QVI in Eccles.

Fauet Ecclesia fugientibus, fauet, & manumittendis.

[m] *Iamdudum.*] CASVS Quærebant quidam, an possit fieri manumissio in ecclesia præsente Episcopo, & populo, & scriptura interueniēte, quibus respondet in genere, & specie, quod sic. Viuia.

m *Domini.*] etiam minores viginti annis, sicut coram iudice, vt institu. de libertinis, §. multis autem modis.

n *Plebis.*] i. populi.

o *Antistitib.*] i. antistite plurale pro singulari, vt sup. de episc. & cleric. l. orphanotrophos.

p *Faciant.*] idest, manumittant.

q *In qua.*] scilicet, scriptura.

r *Ipsi.*] manumittentes.

s *Vice*] s. domini.

t *Signent*] i. scribāt, & sigillent, quod est vice scripturæ tabellionis corā iudice factæ. Vel dic, p tabellione poni, quod nō est opus scribendo testamento, sed sufficit scriptura priuata.

u *Vobis*] qui estis, an hoc fieri possit.

x *Pacto.*] in ecclesia vel extra coram iudice, vel dic pactionum positione operarum, quas volet.

y *Testimonium*] licet alij non sint testes secundum Petrum, imo totus populus.

z *Qui religiosa.*] leg. te per vosmetipsos.

a *Meritam*] quia bene seruierant.

b *Libertatem.*] teste vel interprete nō expectato iudice, sed ipso iure, secundum Ir. vel dic testem pro tabellione poni in testamento, vt sup. eo. l. 1. Et nota, quod quidā dicunt hoc speciale, vt ante aditam hæreditatem competat

1 Adde q nō solum ecclesia cōsecrata, sed etiam non dum consecrata, in qua diuina officia celebrantur, gaudet hac immunitate ca. penult. ext. de immunitate eccl. iunct. ibi glo. a.

4 † *Ciuitas Romana nō nisi solenni bus decur sis conferebatur, vel ī comitijs Romanis, vel in tēplo Feroniæ Deæ, in quo serui capite raso pileū libertatis īsignū accipiebāt. Liu. 2. Plutar. in Poblic. Gothofr.*

5 † *De seruis in ecclesia manumissione, vide Fer. 1. col. 4.*

6 † *Ex lib. 4. tit. 7. l. 1. C. Theo.*

petat libertas, quod falsum est quia contra communem regulam, vt ff. de contra tab. l. filium, & inf. de fideicom. mis. l. eam, & de cadu. tol. §. in nouissimo. Subaudi ergo hic publicatæ, s. & aditæ hæreditatis.

a *Decursis*] coram iudice, & dic per cursum seruatis.

b *iis*] laicis minoribus.

c *Clericis.*] Sed an idem in laicis? Respondetur sic, per l. insti. de libe. §. multis. vbi dicit in ecclesiis, sed non per l. istam, nisi in clericis, in quibus erat speciale.

d *Plenum.*] i. plenam libertatem, & erat in clericis speciale. hodie commune ius est, vt inst. de liberti §. fi. & in corpore authenticorum, vt lib. de cætero, §. fin.

solemnitatibus decursis [a] dari consueuit. Sed hoc duntaxat iis, [b] qui sub aspectu antistitum dederint, placuit relaxari.

¶ Clericis [c] autem amplius concedimus, vt cum suis famulis tribuant libertatē nō solum in cōspectu ecclesiæ, ac religiosi populi plenum [d] fructum libertatis concessisse dicantur: verum etiā cū postremo iudicio dederint libertates, seu quibuscunq; verbis dari præceperint; ita vt ex die publicatæ voluntatis sine aliquo iuris esse, vel libertas. Dat. 14. Cal. Mar. cr. 2. const. 2. Coss. 321.

DE LEGIBVS, & constitutionibus.

Supra de religione, quæ ad fidem, & ecclesiam pertinet: nunc de ea, quæ ad leges sacras, vt inf. eo. l. leges sacratissimæ. Vel sic supra de diuinis sacris dictū est: nunc de humanis sacris ponit. nam leges sacræ sunt, vt inf. e. l. leges sacratissimæ. Azo.

TITVLVS XVII.

De legibus, & constitutionibus principum, & edictis.

Iudex non debet recedere à iure scripto propter æquitatem non scriptam, nisi auctoritate Principis, ad quē hoc pertinet, scilicet limitare ius scriptum. h. d. secundū primam lecturam, quæ est vera, & eam tenent Bart. Pau. de Cast. & Salic.

e [*Nter æquitatem*] Cum dubiū sit, an ius scriptum, & strictum sit æquum: & si non est, quis faciat ius super eo, qui tacet? Respondet Imperator, nobis solis licet inspicere.

f *Iusque.*] scilicet scriptum, & pone casum in iure scripto, & stricto, & æquitate non scripta, vt ff. qui & à quib. l. prospexit, & ff. man. vindi. autas, §. non omnia, & instit. de le. Fu. can. tol. & ff ad Tertul. l. 1. §. quia operas & in his legibus est æquitas non scripta iuri scripto contraria. Item quandoque latius ponitur æquitas, quam ius scriptum, vt inf. ad Macedo. l. pen. qui iure strictius, vt ff. ad Macedo. l. sed Iulianus, §. [illegible]. Et hanc interpositam, id est interponendam a nobis solis, vt d. nobis licet eam inspicere. Vel dic [illegible] propter [illegible] iustitiæ finio [illegible] obstat ff. de in. placuit, quia ibi loquitur de æquitate scripta. Item potest ponere eodem modo in iure stricto, & non scripto, & æquitate non scripta, vt in [illegible] hoc an possit succedere in feudum [illegible] ergo [illegible] iuris, l. [illegible] bonis [illegible], vt sup. de episcop. & cle. Deo nobis, [illegible] non [illegible] expone interpositam, vt prius. Item potest poni in æquitate scripta, & iure scripto, & stricto, vt inst. de tortis si quis seruo, & instit. de lege Fu. ca. tol §. j. & ff. ad Tert. l. 1. §. qui operas. Et interpositam propter [illegible] nobis, [illegible] nobis solis oportet, & licet inspicere, l. omnes & sic concor. [illegible] de iudi. placuit. Item in eo, quod dicit soli Princip. [illegible], est contra, ff. eo. l. non possunt, vbi etiam quilibet iudex facit legem, trahendo de similibus ad similia. Sed dic, 3 quòd illa interpretatio non est generalis, sed casualis tantum, cum res inter alios acta, &c. vt inf. res inter alios, &c. Sed hæc interpretatio necessaria est generalis, & probabilis, & in scriptis redigenda, doctoris autem tantum probabilis, vt inf. de prof. qui in

Gl. sequitur Pau. hic.

2 Nihil est Pau. dicere ergo, quod illæ leges loquuntur de æquitate scripta, nā ius scriptū aliquā extenditur ex æquitate per aliā legē, & itā loquitur lex penul. aliquā restringitur, & loquitur, §. multi.

3 Ista solutio displicet Pau. interpretatio est multiplex & non omnino standum est.

1 † *T P.*

Imp. Constātinus A. Basso. P. V.[1] LEX I.

urbe Constantinop. l. 1. lib. 12. nam nemo astrictus stare verbis magistri, vt inf. de prof. l. 1. li. 10. Necessaria tantum, vt iudicis in vna causa, quæ etiam in scriptis est redigenda. Generalis tantum, & non in scriptis, vt consuetudo, vt ff. eod. non potest, & l. nam et, & l. fi. de interpretatione. Item contra ff. eod. non ambigitur, & ff. à qui appel. non licet, l. 1. §. fin. & insti. de iure na. §. lex est: & de offic. Præf. præt. l. formam. Respondetur isti faciunt auctoritate Principis, vt inf. eo. si imperialis in fi.

f *Solis*] Sed nonne consuetudo potest interpretari, vt ff. de legi. & constitu. l. si de interpretatione. Et præterea, nonne senatus potest interpretari? Distingue, quædā est interpretatio generalis, & necessaria & in scriptis redigenda & ista soli Imperatori competit. quædam est generalis, & necessaria, & in scriptis nō redigenda, quæ competit consuetudini. Alia nec generalis, nec necessaria, nec in scriptis redigenda, & ista neminē ligat. Ad hoc autem, quod dr. quòd senatus pōt interpretari, dicas, quod hæc dictio solos, non excludit populum Romanum.

INter æquitatem, [e] 2 † iusque interpositam interpretationem 3 † nobis solis [f] & oportet, & licet inspicere. Dat. 3. Non. Decembr. Sabino, & Rufino Coss. 316.

Priuilegia non faciunt ius generale, sed in suis terminis sunt seruanda. Surreptitia interpretatio non valet, & puniūtur iudices, qui referūt Principi, vbi referri nō debet. h. d. Bal. Vel sic. Specialiter, & in priuilegiū cōcessa nō sunt extendenda, nec per rescriptum retractātur, quinimò impetrans præter annulationē rescripti notatur īfamia, & iudex illud rescriptū admittēs, uel Principi referens punitur. h. d. S.

Imp. Theod. A. & Valenti. Cæsar ad Senatum.

LEX II.

QVæ [g] ex relationibus, vel suggestionibus iudicantium, vel consultatione [h] in cōmune florētissimorum sacri nostri palatij procerū [i] auditoriū introducto negotio statuimus, [k] quibus libet corporib. [l] aut legatis, [m] aut prouinciæ, [n] vel ciuitati, [o]

2 † *Concor. c. inter alia ibi, vt igitur vnde vi. § dixi, de sent. excomm. in antiq.*

3 † *Solis ō, vbi lex negotiū ō finit palā definit iudex cā se qui dīt, quā tūnc dura sit soli us principi illam mitigare, vt hic, & l. 9. & 12 inf. eo. Nouel. 43 & l. 12. §. 1 in fi. 9. § & a. qui ma Vli ve rò lex scripta palam negotiū non definit, iudex pōt ex æquitate vel diuersarum legum sua collectione, una sc stricti iuris altera æqtatis plena argu ad facti controuersi decisionem ducere, & hanc illi præferre Vi. Cuia. 7 obser. 18.*

O*Væ.*] CASVS. Imperator concessit priuilegium cuidam priuato, vel corpori, vel collegio, quæritur, an trahatur ad alias personas, vel res? Respon. quod nō. Secundo prohibet eā retractari ab aliquo per rescriptum, & pœnam infamiæ retractanti imponit. Tertiò ponit iudicem permittentem aliquid retractare. Viu.

¶ Nota ex hoc tex. quod priuilegium à Principe concessum non potest ab aliquo reuocari, nec in contrarium impetrari secundum Bal. Item no. contra iudices, qui audiunt allegationes contra priuilegia principum. nam temere allegantibus debent imponere silentium, alias puniuntur, vt hic Bal.

g *Quæ ex relationibus.*] Relatio enim absentis. suggestio præsentis, vel relatio in scriptis, suggestio sine scriptis. vel relatio simplex, suggestio consulendo, & pone in Rege scribente Principi pro Marchione Lancea, quod daret ei quoddam castrum, quia bene seruierat.

h *Consultatione.*] partis, vel etiam alicuius iudicis, an auferat castrum tali militi, qui multum seruierat principi, & imperator per priuilegium concessit, & nō auferri præcipit.

i *Procerum.*] id est consiliariorum.

k *Statuimus.*] imo statutum in cōi auditorio est ius generale, vt inf. eo. si imperialis, quæ est contra. Sol. hic in priuilegiis, 4 vel ibi præsentibus partibus, & cognitionaliter. hic vna tantum præsente, & quod dicit introducto negotio, s. ab vna parte.

l *Corporibus*]. s. monachorum, vel mercatorum.

m *Aut legatis*]. s. Romanorum.

n *Prouinciæ.*] vt Antiochiæ, vt inf. de decu. eo lib. 10.

o *Ciuitati.*] vt metropoli, vt inf. de metrop. l. 1. lib. 11.

Relatio quid sit. Suggestio quid sit.

4 Solue aliter secundū Bal. & hic, quod ibi loquitur in sententia definitiua iuris dispositiua, vel declaratiua: hic in interlocutoria secūdū Pet.

Vel

a *Vel curia.* idest ordini decurionum.

b *Nec generalia.*] Non ergo decretales, quæ omnes epistolæ generales sunt, vt videtur. Sed contra est, vt 20. dist. capit. 1. & plus valent etiam, quam expositiones sanctorum patrũ, vt ea dist. c. 2. Item huic contra, sup. de nouo Cod. fac. circa finem. sed ibi de iis, quæ sunt in iuris corpore clausæ, 1 hic non sic, vt & infra l. proxi. in fine. Item contra, infra quæ sit lon. consue. l. fi. in fi. sed expone ibi, perpetue idest sine præfinitione temporis, 2 vt infra de diuer. re. falso, non autem perpetuæ, idest generales. Vel intellige generaliter in scriptas personas inter alias non. Item contra, ff. quod quisque iuris l. 1. sed ibi non excedit personam ratione odij. 3 Vel distingue postulatio facta fuerit, necne, vt in l. 3. illius tituli.

c *Negotijs.*] non ergo perducentur ad consequentiã, vt in ff. de iurena § sed & quod princip. & ff. de consti. prin. l. prima, in fine.

d *Notam infamiæ.* ipso iure, vel per sententiam.

e *Astutè.*] idest malitiose.

f *Rescriptio.* scilicet quia velit aliud rescriptum contra primum impetrare.

g *Elicit.* scilicet rescripti.

h *Retulerit.*] prohibetur ergo relatio, & sic est cõtra vt in authẽ. de iu. §. fi. coll. 6. & distinguit, vt dicetur inf. de rela. l. 1.

i *Triginta.* cõtra sup. de sacrosan. eccle. l. placet, & supra de episco. & cler. si ecclesiæ 4 ibi enim aliæ pœnæ imponuntur. Sed ibi alia priuilegia fuerunt violata hic alia. Vel hic iudices violauerunt, ibi alij. Accur.

vel curiæ [a] donauimus, nec generalia [b] iura sint, sed leges faciant ijs duntaxat negotijs [c] atq; personis, pro quib. fuerint promulgata; nec ab aliquo retractentur, notã [d] infamiæ subituro eo, qui vel astutè [e] ea interpretare voluerit, vel impetrato impugnare rescripto, [f] nec habituro fructũ per surreptionem eliciti, [g] & iudice, si dissimulauerit, vel vlterius litigantem audierit, vel aliquid allegandum admiserit, & sub quodam ambiguitatis colore ad nos retulerit, [h] triginta [i] librarum auri condẽnatione plectẽdo. Dat. 8. Idus Nouemb. Theodosio A. 11. & Valentiniano Cæsare Coss. 425.

Leges generales debent ab omnibus obseruari, & censentur generales ex quinque, vel sex signis hic positis, hoc dicit Bal. Vel sic. Si leges extra corpus iuris positæ aliquo de quĩque signis hic positis sint roboratæ in generales, sunt seruandæ Interlocutio Principis non est extendenda, sicut nec in priuilegium concessa hoc dicit Salic.

Ijdem AA. ad Senatum.

LEX III.

Leges [k] vt [l] 1 † generales ab omnibus æqualiter in posterum [m] obseruentur, quę vel missæ à nobis ad venerabilem cœtum [n] oratione cõduntur, vel incerto edicti [o] vocabulo nuncupantur, siue eas nobis spontaneus motus ingesserit, siue precatio, [p] siue relatio [q] vel lis mota legis occasionem postulauit. Nam satis est edicti eas nuncupatione censeri, vel per omnes populos, iudicium programmatibus [r] diuulgari, [s] vel expressius contineri, [t] quòd [u] Principes censuerint ea, quæ in certis negotijs statuta sunt, similium [x] 2 † quoque causarum fata [x] componere.

¶ Sed & si generalis lex vocata est, vel ad omnes iussa est pertinere, vim obtineat edicti: [y] interlocutionibus, quas in vno negotio iudicantes protulimus vel postea proferemus, non in commune præiudicantibus, [z] nec ijs, quæ specialiter quibusdam concessa sunt ciuitatibus, vel prouinciis, vel corporibus, ad generalitatis [a] obseruantiam pertinẽtibus, Dat. 8. Idib. Nouemb. Rauennę, Theo. A. 12. & Valenti. A. 2. Coss. 426.

Princeps debet viuere secundũ leges, quia ex lege eius pendet auctoritas. Bald. Vel sic: De debito honestatis Princeps legibus est subiectus. Et paribus licet indicare non imperare. h. d. Salic.

Ijdẽ AA. ad Volusianũ P. P.

LEX IIII.

Digna vox [b] est maiestate [3] † regnantis, legibus alligatum se principẽ profiteri. Adeò [c] de auctoritate [d] iuris nostra [4] † pendet auctoritas [5] † & re vera maius Imperio est summittere legibus principatum: & oraculo [f]

k Leges. supra de singularib. legibus obseruandis dixit, nunc de generalibus, & ponit signa generalitatis.

l *Vt* idest tanquam.

m *In posterum.* vt inhibita declinent &c. vt inf. eod. leges sacratissimę.

n *Cœtum.*] s. senatorum, vt inf. de cad. tollen. l. 1.

o *Edicti.* idest, hac edictali, vt inf. de secũ. nup. l. hac edictali

p *Precatio.*] inter præsentes.

q *Relatio.* inter absentes.

r *Programmatibus.* id est scripturis publicè procedentibus, vt habes fere in omni constitutione.

s *Diuulgari.* repete satis est. Accursius.

t *Contineri.* id est generalitas in eis.

u *Quod.* idest quis, vel quando.

x *Fata.* idest fines alias facta.

y *Edicti.* hoc si non est in corpore, alias est generalis etiam sine his, vt sup. de no. Cod. facien. in fine.

z *Præiudicantibus.*] vt & ff. ad l. Falc. l. 1. § si cohæredes. Sed contra, 5 inf. eo. l. fi. Sol. ibi à capite vsq; ad finẽ audiuit Princeps negotium, hic non. Vel ibi diffinitiuè, hic interloquendo. Item cõtra, ff. qđ met. cau. l. metum, § sed quod prætor. in fi. sed illa est recepta in corpore iuris, hæc de ijs, quæ non sunt receptæ Vel solue vt ibi Item contra inf. de consti. pecun. l. fi. & ff. de iuris & fac. igno. l. pen. § fin. sed in de ijs, quæ sunt receptæ in corpore iuris, vt s. ea. l. in prin. hic de ijs quæ non sunt.

a *Generalitatis*] repete nec.

b *Digna vox.* Posuit casum, & eius [6] ratione, & commendationẽ, & exẽplum. Sed quo est digna vox, cum sit falsum, 6 vt ff. eo. Princeps, & ff. de le. 3. ex imperfecto, & in authen. de consulib. §. fi. col. 4. & inf. de testam. imperfecto? Respon. digna, est si dicat se velle, nõ ꝙ sit, vt insti. quib. mo. testa. infir. § fina. & in præallega. l. ex imperfecto. alij dicunt, ꝙ hic permittitur mẽtiri, vt insti. de act. §. alias. qđ non placet.

c *Adeo.* hoc est, tũ e auctoritate iuris nostra pendet auctoritas, 1 imperiũ, adeo vt digna vox sit maiestate regnantis.

d *De auctoritate.*] hęc est ro prin. dicti & quod dicit iuris, i. legis regiæ, q̃ de imperio transferẽdo de populo in principem vt insti. de iure na. §. sed ꝙ princip. & inf. de veteri. enu. l. 1. § hoc etiam.

e *Principatum.* subde quam leges principatui, siue imperio, quasi dicat maior est honor, & maior est conuenientia, cum imperium sit de fortuna, vnde dicitur: Si fortuna volet fies de rhetore consul. Sic volet hæc eadem, fies de consule rhetor, at leges sunt diuino nutu prolatę, vt infra de præscr. lon. tem. l. fi. & sic immutabiles.

f *Et oraculo.*] i. exẽplo, & qđ dicit edictali. i. huius generalis l. alias ponitur edictum pro edicto prętoris Vel potest dici, ꝙ oraculum est, quòd ad orationem alicuius, vel preces concessum est, vel oraculum est diuina voluntas ore hominis declarata, vt inf. de præscrip. lon. tem. l. fi. in fine.

1 Illa solutio est bona ad ambo contraria præcedentia, secundũ Pa. de Cast.

2 Istam sequit Bart. hic.

3 Dic aliter, quòd sequitur in concessione, quæ nõ continet ius iniquũ al. as, si esset facta ad postulationem al. teriusque ea retorqueretur contra eum secũdum Pa. & Bal. hic.

4 Aliter in capit, si venerabilis. Programma quid sit.

1 † al. vt leges.

5 Glo. sequitur Bal.

2 † Concor. c. inter cæteras. in fi. cum gl. vlt. de rescrip. & c. in causis. de sent. & re iu.

6 Quõ intelligendũ sit, quod ab Vlpiano dictum est, principem legib. solutũ esse pulchre explicat Bud. in prin. an. no. i Pan.

3 †. Hinc Istud Symachi ad Imp. Illud apud vos iustitia, quã licentia valet. Vi Cassia. 13. obseru. 30.

4. al. de auctoritate nostra iuris.

5 † Ideoq; si quid prinIceps statuerit, iniusta cã moueri præsumitur Vi ata. Alcia. 3. præsum. 8. Non est princeps supra leges sed leges supra principem Pli. in Panig. ad Traian. Go. h.

a *Quod.*] scilicet solutos esse legibus.

b *Indicamus.* s. successori nostro, & nō dicit præcipimus, quia par in parem non habet imperium, vt ff. de arbi. l. nam & magistratus, & ad Treb. l. ille à quo, §. tempestiuum.

Par in parem non habet imperium.

præsenti edicti, quòd [a] nobis licere nó patimur, alijs [1] † indicamus. [b] Dat. 3. Id. Iun. Rauennæ Florentio, & Dionysio Coss. 429.

In pęnas legis incidit, qui facit contra mentem legis seruans verba, sicut qui facit cōtra mentem, & verba. Quod fit contra legem, vel in fraudem legis, ipso iure non valet nec confirmatur iuramento: nec etiam valet quicquid sequitur ex eo, vel ob id, hoc dicit Vel sic. Facere contra legem, vel in fraudem legis, parificantur quantum ad pœnas legales, hoc dicit secundum Iac. Butr.

Ijdem AA. Florentio PP. [2] †

L E X V.

NOn [3] † dubium est [c] in legem committere eū, qui verba legis amplexus, [d] contra legis nititur voluntatem. [4] † Nec pœnas insertas legib. euitauit, qui se contra iuris sententiam sæua prærogatiua verborum fraudulenter excusat. Nullum enim [e] pactum, nullam [f] conuentionem, nullum [g] contractum inter eos videri volumus sub secutum, qui contrahunt, lege contrahere prohibente.

¶ Quod ad omnes etiam legum interpretationes, tam veteres, [h] quam nouellas [i] trahi generaliter imperamus, vt legislatori, quod fieri non vult tantum prohibuisse sufficiat, cæteraque quasi expressa ex legis liceat voluntate colligere, hoc est, vt ea, quę lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis [k] ét habeátur, [5] † licet legislator fieri ꝓhibuerit tm̄ nec specialiter dixerit, inutile esse debere, quod factū est.

¶ Sed & si quid fuerit subsecutum ex eo, [l] [6] † vel ob id, quod interdicéte lege factū est, illud quoque cassum, [7] †

N*On dubium est.*] ista lex est multum no. secundum Bar. Pau. de Cast. & Ias. hic, quia multæ leges & eius materię concurrunt in ipsa: & in ea examinātur materię infinitarum legum. Ad euidentiā igitur pręmitte, quòd habemus tres terminos. s. facere contra legem, cōmittere in legem, & facere fraudem legi. Nā facere contra legem est, quā quis facit de directo contra verba, & mētem legis, vt in hoc exēplo, lex prohibet minorem aliena-re res immobiles sine auctoritate tutoris, & decreto iudicis, si ergo minor alienaret sine ista solennitate, dicitur facere contra legem. Facere fraudem legi est, quando quis non venit cōtra verba legis, sed contra metem, imo verba legis obseruat, exemplum, lex prohibet, ne pecunia numerata mutuetur filiofam. aliquis non mutuat pecuniam, sed fructum vel aliā rē vt postea filiusfamilias vēdat, & pecuniam habeat. Iste non facit contra verba legis, sed contra mentem, ideo fraudem legi facit, vt l. sed & Iulianus, §. mutui, ff. ad Maced. Committere vero in legem est terminus generalis ad duo supradicta. siue enim directo faciat contra l. siue faciat contra solam mentem, vtroque casu dicitur committere in legem & de hoc proprie loquitur lex ista quā diuide in quinque partes, quia primo ponitur dictum. Secundo effectus dicti. Tertio declaratio effectus. Quarto quædam extensio. Quinto conditio generalis, secunda ibi, nec pœnas, tertia ibi nullum enim quarta ibi, quod ad omnes quinta ibi, sed præ dictam. secundum Bal. & Ias.

1 † *Aliàs decēt, & re ētè.*

Facere cō tra legem.

Facere fraudem legi.

2 † *P. F. nō Tb.*

3 † *Ex nouel. Theod.*

4 † *Concor. c. fi. de reg. iur. li. 6. Dinysio Casus.*

Committere in legē.

Istis præmissis casus in terminis talis est. Quidam seruauit verba legis & non mentem, quæritur, an legem offendat, & faciat contra legem? Respon. quod sic. & h. d. 1. pars. Sed instauit, quis est effectus huius dicti? Rñ. quia talis offendens mentem legis pœnas legales euitare non potest, & hoc secundo. Instatur tertio, quæ sunt istæ pœnæ? Respondet, & dicit, quod pœna est, quia nullum pactum, nulla conuentio, nullus contractus factus contra mentem legis valet, & hoc extenditur ad leges antiquas, & nouas. Nam eo ipso, quòd aliquid prohibetur, videtur habere tacitam clausulam derogatoriam, & annullatoriam eius, quod fit, & ét eius, quod sequitur ex eo, vel ob id. & concludit Imperator ex prædictis quandam regulam, quia nec stipulatio, nec mādatum, nec iuramētum tenet ex ijs, quæ sunt reprobata per legem vel mentem legis hoc dicit secundum Bal.

c *Non dubium est.*] Hæc lex assignat duos modos, quibus facit quis contra legem, vel committit in legem. Primus quādo quis facit in fraudem, vt patet inf. quod met. cau. l. pen. Secundus, quando quis facit contra legem, quod dic per exemplū quando lex aliquid prohibet, non autem vltra progreditur circa annihilandum contractum, scilicet vt non valeat, vt inf. quæ res expor. l. fi. & inst. de nup. § affinita. & sup. de sacro. sanc. l. nemo martyres, & in talibus quid obtineat, dicit hæc.

a Istā gl. sequitur Bal. in l. qui cū eo. que sunt de seruis fug. & Ias. hic. Legis verba an possint offendi mente seruata.

d *Amplexus.*] id est circumplectens, adeo vt à verbis tanquàm Iudæus recedere nolit immutatur enim quandoque eorum significatio, vt ff. quemad. vsuf. cau. l. 3. §. definire, & ff. de aqua quo. æsti. l. 1. § quæsitum. Item vbicumque ponitur actio pro accusatione, & contra, vt in au. h. de sanc. episcop. §. si quis autem pro pecuniaria col. 9. & ff. de sepult. vio. l. 3. § fi. Item vbicunque verbum generaliter positum restringitur, vt ff. de calum. l. in hæredē, & l. hęc actio. Quandoque ècōtra extendit verbum legis, vt inst. de re. diui. § appellatione. & ff. de iurisd. om. iudic. l. si quis id, §. fi. Sic ergo non licet mentem offendere, siue eadē sit cum sensu verborum, siue non. a Sed an verba legis tantū liceat offendere licet mens, vel æquitas sit in cōtrariū? P. dixit quod non. vt ff. qui & à qui. prosperit, & de test. mi. l. quod constitutum, & de exer. l. 1. §. si is, & qui petant tu. l. credendum. Sed Io. cōtra, vt ff. de iure pa. l. adigere, §. quam uis, & totum illud generale, sensum non verba spectari, vt ff. de adim. leg. l. 3. §. conditio & ē quod cum eo. si filiusfam. & de in ius voc. quamuis. Tu dic, si patet alia mēs, & est redacta in scriptis, tunc sententia Io. tenet. si non, tunc Placen. vt ff de l. 3. nō alit. & de exer. l. 1. §. si is, & de test. mil quod constitutum, & sup. eo. l. 1. Item dic, quot modis fiat fraus legi, vt dixi. ff. eo. l. contra. 3

e *Nullum enim pactum.*] scilicet ad excipiendum, vel dic expressum.

f *Nullam conuentionem*, ad agendum. Vel dic tacitam. Vel dic pro eodem poni.

g *Nullum contractum.* vbi hinc inde contrahitur obligatio, vt ff de verb. sig. l. Labeo 2.

h *Quod ad omnes veteres.*] vt digesta.

i *Nouellas.* vt Codex.

k *In infectis.* opponitur de maleficiis, sed hic loquitur in his, quæ de iure sortiuntur effectum, vt pacta, & similia. Item opponitur de iis, quæ non debent fieri, facta tamen tenent, vt ff. quā ap. sit. l. 1. §. biduum, sed illud non est contra legem, sed præter legem. lex. n. non resistit. sed assistit. Item opponitur de iis, quæ ét postea confirmantur, vt inf. de contractib. iu. l. 1. & inf. de nup. & si contra, sed ea sunt prohibita fieri, vel inchoari, non confirmari. Item opponitur de iis, quę inutilia sunt per exceptionem, vt in Macedoniano, & Vell. & dolo, & metu. Respon. perinde est, ac si ipso iure sint inutilia quo ad effectum, vt ff. de reg. iur. l. nihil interest. Item opponitur de libero homine vendito inter ignorātes, vt ff. de contrah. empt. & vendi. l. liberi. Resp. hic deliquit vterque, ibi alter tantum, puta venditor, vt ibi notatur, vel ibi nullus. Item opponitur, ff. ad munic. l. Titio, in prin. sed actio in factum affertur per eum, cuius interest, vel videtur, vt ibi. Item opponitur ff. de cond. ob tur. cau. l. idē, §. sed quod meretrici, sed non facit turpiter, quod accipit.

l *Ex eo.*] vt ex venditione, vel alio contractu tradito. Sed opponitur quia ex inutili traditione, vel contractu quandoque dominium transfertur, vt ff. de dolo & eleganter, § 1. Respon. qui actionem habet, ipsam rem habere vr &c. vt ff. de reg. iur. qui actionem. Item opponitur, quod pari causa turpitudinis potior est conditio possidentis, vt inf. de cōd. ob tur.

a Locū & scripto. cōtra sniam seu voluntatem, ac rursus à sētentia cōscripta eleganter tractat Hegēdorphinus li. 4. dialecticæ legalis.

5 † *Concor. c. quæ contra ius. de reg. iur. li. 6. & c. fi. princip. & li. cassato. omnia quæ ex eo sequuntur cassantur, concor. c. nihil est. in gl. fi. post princi. ibi. sed pone. extra de ele.*

3 Adde gl. 14. q. 4. plerisque. & Dy. in c. fi. de reg. iur. li. 6. & gl. in c. quam 10. ext. de priuileg.

4 Istā sol. reprehendunt oēs Doct. ideo dic secundum B. quod ista verba habeantur pro infectis, intelligātur. s. per fictionem. Ias. hic.

5 Ista sol. est bona, bene intellecta, dicit Ias.

c Istam solu. reprobant Bar. & Docto. la. hic.

6 *Concor. c. quod ob gratiam. inno. ibi gl. de reg. iur. li. 6.*

7 † *Minime quam perfecta lex est, quæ quod vetat non rescindit vt quonā lex cincia. Vlpian. 1. Hodie qualibet est perfecta. vt hic. Vbi nimaliga obserua.*

atq; inutile esse præcipimus ¶ Secundum prędictam itaque regulam, qua [a] vbicunq; non seruari factum lege prohibente censuimus, certũ est nec stipulationem [b] huiusmodi tenere, nec mandatum [c] vllius esse momenti, nec [d] sacramentum [1] † admitti. Dat. 17. Idus Apr. Cõstãtinop. Theodo. A. 17. & Festo Coss. 439.

Fauorabile interpretationẽ non recipit, quę eum cui fauetur lędere possit. h. d. Salic.

Ijdem AA. Florentio P.P.

LEX VI.

QVod fauore [e] [2] † quorundam constitutũ est, quibusdam casib. ad læsionẽ eorum nolumus inuentum videri. Dat. Cal. Aug. Theodo. A. 17. & Festo Coss.

Natura legis est disponere de futuro, non de pręterito. hoc primo. nisi caueatur in lege, quòd extendatur ad præterita vel pendentia. h. d. secundo. Bald.

Ijdem AA. Cyro P.P. Consuli designato. LEX VII.

ij LEges, [3] † & constitutiones futuris [f] certum est dare formam [4] † negotijs, non ad facta præterita reuocari, nisi nominatum, & [5] † de pręterito tempore, & adhuc pendentibus negotijs cautũ [g] sit. Da. No. Apr. Cõst. Valẽt. A. 5. & Anatolio Coss. 440.

Quando contingit casus nouus, super quo oportet statui, recurritur ad principem, & ille cum procerum, & senatorum deliberatione procedat, faciendo suum statutum redigi in scripturam. Bald.

Ijdem AA. ad Senatum.

LEX VIII.

HVmanum esse probamus, [6] † si quid de cætero i publica, [h] priuatave [i] cã emerserit necessarium, quod formã generalẽ, & antiquis legib. non insertam exposcat, id ab omnib. antea tam procerib. nostri palatii, quã gloriosissimo cętu vestro (p̃res conscripti) tractari: & si vniuersis tã iudicib. quam vobis placuerit, tunc legata [k] [7] † dictari: & sic ea denuo collectis omnib. recenseri: [l] & cum omnes consenserint, tum demum in sacro nostri numinis consistorio recitari, vt vniuersorũ [m] consensus, n̄ræ se

ob tur. cau. l. 2. Sed certè reperit fiscus, vt ff. de iur. fisc. Lucius. Item opponitur de filiofam. in quem transit dominium pecuniæ mutuo datæ. Sed ibi creditor deliquit mutuãdo, nõ filius capiẽdo. hic aũt loquitur, vbi vterq; deliquit. Ic.

¶ Ob id. vt fideiussior, vel pignus. Sed opponitur inf. de p̃dijs min. & si is Sol. secundum M. hic in perpetuo prohibitis: sed alienatio prædij minoris non est perpetuo prohibita. q̃nq; .n. conceditur, vt ob æs alienum, vt in co. tit. l. ob æs. & s̃m hoc nulla oppositio obstaret. Sed certè si in perpetuo prohibitis tñ sequutur hæc lex in paucissimis casib. locũ h̃et, quia vix est aliquid sic gñale, cui nõ derogetur per speciale. vt ff. de reg. iu. l. oĩs definitio. Dico [1] ergo prohibitum esse res minorum alienari in eorum p̃iudicium, nõ aũt p̃iudicatur minori, si tutor sit obligatus, vel rescius. Similiter opponitur, & r̃ndetur ff. de arbi. si pupillus & sup. de sacrosl. ec. iubemus. 2. §. sane. j. Vel si velis euitare omnes oppositiones dic, quod in perpetuo prohibitis loquat. quod non placet. Vel sol. ad oĩa, & dic vt dixi in prin. quod loquitur, q̃ñ lex aliquid prohibet, & vltra nõ p̃cedit, vt sup. de sac. san ec. nemo martyres, si aũt vltra procedat, secus, quod statuit. Nec h̃et locũ hæc l. generalis, cum sp̃ales clausulæ habeant locum, vt ff. de ver. obl. l. doli. & de pœnis. l. sanctio. & ex quibus cau. ma. sed & si per, § deinde. Nec obstat, quod hic dicit, licet legislator &c. vbi innuit idem esse siue vltra processerit, siue non: quia huiusmodi oratio non semper innuit cõtra, vt ff. de verb. obl. quodcunq; §. 2. Item op. de Barbario, qui modo debuit esse in dignitate, vt ff. de offi. præt. Barb. sed ibi erat [2] error communis. Item op. de §. alteri stipulari. instit. de inut. stipu. sed ibi præter. l.

a *Qua.* aliàs, quàm vbique seruari, & tunc dictio, factum regitur à verbo prohibente, aliàs quã vbiq; non seruari &c. & tunc, quam regitur à verbo seruari.

b *Stipulationem.* vt ff de verb. oblig. l. generaliter.

c *Mandatum.* vt inst. mandati. §. illud Accur.

d *Nec Sacramentum.* vt ff de pact. iurisgentium §. & generaliter. & in auth. sacramenta non solum. §. 1. col. 5. Sed contra. inf. si aduer. ven. l. 1. sol. secundum M. in perpetuo prohibitis. Tu dic secundũ B. quod ibi fuit secundũ legem venditio, q̃a cum decreto, & sacramentum & restitutio denegatur.

e *QVod fauore* Pone casum vt inf. de procur. non eo minus, & inf. de fi. instr. plures. & ff. de Carb. edic. l. 3. §. dux. & in fr de secun. nu. l. generaliter. §. in his. & ff. de mi. si iudex. & facit ff eod. nulla. Sed [3] contra. ff. qud quisque iur l. 1. Sol. refert an ad postulationem fecerit concessum, vt ibi, an non, vt cod. tit. l 3. in prin. & hic. Item contra instit. de auth. tu. §. neque. sed certè etiam damnum poterat ibi esse in vexando, vt ff. de minor. l. minorib. 25. an. Item obligaretur creditorib. hæreditariis. Item cõtra inf. de quæstio. l. pridem. Sed illud euenit propter perplexitatem quandam, quia non posset torqueri pro eo, quin & contra eum. Nam pro vtraq; parte debet dicere veritatem. vt supra de episc & cler. authen. sed iudex. Item contra sup. de Iudæis l die sabbati. Solu. illud speciale pro festiuitate Iudæorum. Vel ibi concessio priuilegij non stetit in finibus concessionis, sed vltra processit hic stetit. Vel ibi duo præcepta sunt. Itẽ cõtra. ff. de iur. au. ann. l. 2. sed ibi priuilegio suo renunciasse v̄r, cũ dixit se ingenuũ. Itẽ est cõtra. ff. de excu. tut. l. cũ ex oratione in fi. Sed ibi libertus habebat priuilegium fauore patroni, non pro se, quod ab alia tutela excusaretur. vnde si impetrat ius annulorum aureorũ, priuilegium, vel excusationẽ p̃dit, q̃a non sibi erat priuilegiũ concessum. Ite ff. de pic. & cõm. rei vend. l. si vina c. Sed distingue an pacto, vt ibi: an lege: vel à Principe, vt hic fauor inducatur. Primo casu obtinet, quòd ibi, secundo q̃d hic d̄r. Sed hoc non valet, vt ff. de leg. cõmi. l. 3. & de in diem addic. Sabinus. Sed tu dic, quod ibi non est fauor: quia non est extra ius cõmune, vnde d̄r fauor, vel priuilegium, cum est extra ius cõmune. nã d̄r priuilegium. i. priuata lex. Item cõtra. ff. de pac. do. inter socerum §. cum inter. Sed ibi non fuit aliquis fauor propriè.

LEges.] Hæc lex plana est. & diuiditur in duas partes. Primò ponit regulam. secũdo exceptionem, Secunda ibi, nisi.

¶ No. ex tex. cum gl. quod licitum est allegare leges veteres, & correctas ad decisionem præteritorum negotiorum, ad quæ lex noua, & corrigens non trahitur, sed decidit secundum legem veterem. Vide Bal. in l. si ff. de sal. & gl. in c. nouit, de iud. super verbo. quicunque. Pau hic.

f *Futuris.* vt inf. de vsur. l. de vsuris.

g *Cautum sit.*] vt sup. de sacrosl. eccl. l. antepe. & pen. & fi. Sed quid, si agitur causa post legem factam, & de contractu inito ante legem? Dic veterem seruari legem, vt in auth. vt cum de app. co. in prin. coll. 8. & in auth. hæc constitutio inter p̃io const. coll. 6. & infra de rest. iubemus in fi.

ADDITIO. Intellige gl. veram in casu, quo lex respicit litis decisionem: secus vero, quando lex pertinet ad litis ordinationem, ita loquitur l. 2. in prin. & in §. fi. infr. de iureiur. propter cal. dan. secundum Bar. hic.

HVmanum. Tria facit. Primo ponit dictum seu formam legis condendæ secundum Pe. Secundo dicit aliter non procedendum, quam forma seruata. Tertiò commendat ea, quæ fiunt cum deliberatione. Secunda ibi, Scitote. Tertia ibi, Bene enim Bal.

h *In publica.* vt si quæratur, an ciuitas possit dari in feudũ.

i *Priuatave.* vt an possit monachus, vel clericus succedere in feudum.

k *Legata.*] i. delegata alicui notario, vt dicetur.

l *Recenseri.*] i. tractari, an æquum sit.

m *Vniuersorum.*] vniuersitas enim consentit. Et sic est arg.

1 † *Sed iure canonico mulier iure iurando renuncians exceptioni doti alienasse non auditur. c. cum contingat, de iureiur. in 6.*

1 Ista sol. est vera secundũ Sal. Minorum res aliquã do licite alienãtur.

2 † *al. introductum est & constitutum.*

3 † *Concor. c. 2. cũ sua gl. et ca. fi. extra de cõstit. in antiquis.*

4 † *Lex nominatim de preterito disponere potest l. vni. de cõtra iud. & etiã pendente negotio potest princeps nouã legi dare. l. 21. in fi. 3. de sacro eccles. Gothof.*

2 Istã sol. tenet simpliciter B. sed nõ est bona secũdum. Ias. hic.

3 Istã glo. vsq; ad fi. sequũtur B. B. & P. de Ca. hic.

5 † *al. &.*

6 † *Tutamus.* Priuilegiũ vnde dicatur.

7 † *al. leg.*

contra ff. de acquir. poss. l. 1. in fi. & ff. de lib. vniuer. l. 1. fraus fit legi de persona ad personam, vt ff. de do. l. 1. in fi. & infra de contra l. vnica. & ff. de adm. re. ad ciui. pertinen. l. prima, de re ad rem. ff. ad Maced. sed Iulianus. §. 1. Mutui datione, vel de re ad rem eandem. infra de agr. & censi. l. quemadmodum. lias, De contractũ ad contractum, & hoc dupliciter, vel ad eundem, ff. ad Velle. quamuis. §. si cum essem. Vel ad alium, vt ff. de donat. inter vir. & vxo. sponsus. §. circa. Vel de nomine ad nomen, vt in auth. vt nulli iudicũ. §. 1.

a *Promulgandam.*] Arg. pro Ira. ad id, quod dixit sup. de emen. Iusti. Codi. in fi. Sed potest rñderi, quod in principio, qũ condidit legem istam, non credebat amplius se corrigere, vel emendare ll. quas fecerat in corpore iuris. Sed mutauit propositum. nam quod medicamenta morbis, hoc exhibent, &c. vt in authen. hæc constitutio in nou. col. 8. Tu dic post Bar. hic, quod iste ordo non est necessitatis, sed voluntatis, ideo omissio eius non vitiat.

b *Redundare.*] vt inf. de repo. nẽ dubium.

c LEges.] Debent, vt & inf. de iur. & facti ign. l. constitutiones. Sed contra, sup. de episco. & cler. l. repetita. & infra de iure delibe. l. fina. in prin. Solu. vt in similibus diximus.

d *Praescripto.* idest dicto.

e *Vel permissa.* pone semper, vel, pro, &.

f *Permissa.* Hoc verbo etiam impetrata continentur. alias ponitur aliter. vt ff. eo. l. legis.

g *Obscurius.* vt nomine datorum etiam donata continentur, vt inf. de col. auth. ex testamento. dixi. & idem vbicunq; est dissensio doctorum.

h *Duritiam.* quod esset necesse, vt ff. qui & à quibus. l. prospexit.

i CVm de suo. Superius de legibus conditis, & condendis dixit, nunc de his intelligendis. Et pone exemplum. In nouo iure sic statuit ius nouum, sacramenta minorum inuiolabiliter obseruari. an tantum detur exceptio emptori an etiam actio? Interrogabitur de hoc princeps, & ipse respondebit, sine eo tamen potest dici, quod etiam actio datur, vt ff. de acquir. rer. domi. statues. & ff. fam. ercis. inter cohæredes. §. secundo, & de leg. tertia, cum quis. §. nuptura. Et distingue hic, cum dubitatio in iudicio contingit, aut super nouo negotio, puta an ciuitas possit dari in feudum, vel an monachus possit succedere in feudum: Aut super lege aliqua. Primo casu dominus imperator est consulendus, si est præsens, vt sup. eo. humanum. & infra de ve. iu. enu. l. 2. §. sed quia diuinæ. & ff. de fideicom. lib. l. ita. & arg. infra de iud. l. fi. ibi, ne compellatur, &c. Si autem nõ sit eius copia, tunc procedant de similib. ad similia. ff. eo. nõ possunt. Si vero super lege, si quidem certo modo per consuetudinem est intellecta, eius intellectui statur, vt ff. eo. l. minimè. & l. si de interpretatione. Q si ex cõsuetudine nõ est certificata, recurritur (vt dictum est) ad principem, si sit eius copia, vt hic, & ff. eo. & ideo. & l. nã vt ait. ibi, vel certa iurisdictione, &c. alioquin interpretabor in benigniorem partem, vt ff. eo. l. benignius. & l. in ambigua. Sed si dubitem, quæ sit benignior, verborum significationi stabo, vt ff. de cond. & demon. l. Publicus §. 1. quanquã videtur primo standum significationi verborum, vt ff. de lega. 3. non aliter. Tertio procedam de similibus ad similia vt ff. eod. l. neque leges. & de hoc dixi ff. eo. non possunt.

Dubitatio nem quis decidere debeat.

renitatis auctoritate firmet. Scitote igitur (patres conscripti) non aliter in posterũ legem à nostra clementia promulgandam,[a] nisi supradicta forma fuerit obseruata, Bene enim cognoscimus, qđ cum vestro consilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinẽ nostri imperij, & ad nostram gloriam redundare.[b] Da. 16. Calen. Nouemb. Aetio. 3. & Symmacho Coss. 144.

Leges non debent ab aliquo ignorari: hoc primò. Et si circa legem principis occurrit dubitatio, est ad principẽ recurrendum. Bar. Vel sic. Ab omnibus debent sciri iura ad permissa sectanda, & probibita declinanda, Et legum obscuritas, vel duritia à principe est interpretanda, et mollificanda. h. d. Salic.

Impp. Valen. & Martia. AA. ad Palladium P.P.

LEX IX.

ii LEges[1] † sacratissimę,[c] quę constringunt hominum[2] † vitas, intelligi ab omnibus[3] † debent:[c] vt vniuersi præscriptio[d] earũ manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel[e] permissa[f] sectentur.

¶ Si quid verò in ijsdem legibus latum fortassis obscurius[g] fuerit, oportet id ab Imperatoria interpretatione patefieri: duritiamq;[h] legũ nostræ humanitati incongruã emẽdari. Dat. prid. no: April. Constan. Aetio & Studio. Astorio. VV. CC. Coss.

Dubitatio super noua lege nouiter emergens debet dirimi per interpretationẽ conditoris. h. d. Non intelligas quod non possit dirimi per iudicem causæ inter litigantes, sed inter vniuersos debet dirimi per conditorem h. d. & tunc habet vim legis generalis. h. d. lex seq. Bal. Vel sic. Vbi l. intellectus consuetudine vel alia lege non est declaratus, princeps est adeundus. Salic.

Imp. Leo & Zeno. AA.

LEX X.

CVm de suo[i] iure,[5] † qđ inueterato vsu[k] non adhuc stabilitum est, dubitatio emergat, necessaria est tam[l] suggesti iudicantis, quàm sententię principalis auctoritas. Dat. Calen. Maij. Leone iuniore A. Cos. 474.

Sententia definitiua principis lata super causa, de qua plenè cognouit, & eius declaratio habet vim legis generalis, & eius est interpretari, cuius est condere. Salic.

Imp. Iustinianus A. Demostheni P.P. LEX XI.

SI Imperialis[m][6] † maiestas cãm cognitionaliter examinauerit, & partibus[7] †

k *Vsu.* id est consuetudine.

l *Tam.*] si à primo incipias, hæc duo sunt necessaria. sic infra de iure deliberam. l. potuit.

SI imperialis.] Tria facit. primo ponit dictum. secundo attulit tres rationes ad illud probandum. tertio concludit. Secunda ibi, Quid enim maius. Tertia ibi, Explosis itaque. Bald.

CASVS. Si causa ventilata est coram Principe, & ab eo definita, dicitur quod illa sententia est lex communis etiam ad alia similia, cum & lex antiqua dicit, quod principi placuit, &c. Secundo, quærebatur, an princeps possit legem dubiam interpretari. quam dubitationem remouet dicens, cum & legem possit condere de nouo, quare alias recurreretur ad eum pro his, & alijs dubijs, si eius interpretatio non valeret? Solus ergo ipse est conditor, & interpres legum, saluo quòd iurisconsulti fecerunt, quia ipsi authoritate Principis fecerunt. Viuia.

q Nota in verbo. Quid enim &c. quod nihil est maius, & sanctius imperio. & hoc intellige nisi apostolatus beati Petri. cum apostolicus confirmet Principem, vt in auth. de defen. ciui. §. interim. & ideo Imperator iurat Domino Papæ fidelitatem, per eos venerabilem, extra de elec. & c. l. de iureiuran. Bal.

m *Si Imperialis.* hanc l. intellige in iis, quæ non sunt decisa per ll. vt in feudo, & similibus. in alijs enim potius legem seruaremus scriptam, cum hac sententia non sit lex constituta sicuti debet constitui, vt supra eod. humanum.

1 † Vu Not. Mar.
2 † Omnium.
3 † Ideoq; præsumuntur ab omnib. sciri. Alciat. præsum. p. 31.
5 † Nouum ius est contrariũ iuris cõis introductũ. l. 14. 15. ff. eo.
6 † Cor. ecum princ. ipsius l. e cõsultatio. i. iuncta glos. 2. extra de frigidis & male.
7 † al. non valet Principis sententia, cũ in notorio fine citatione. Vtra. mar. Goth.

cominus [a] constitutis sententiam dixerit: oēs oīno iudices, qui sub nostro imperio sunt, sciant hanc esse legē nō solū illi causę, pro qua producta [1] † est, sed & omnib. similibus. [b] Quid.n.maius. quid sanctius imperiali est maiestate? vel quis tantæ superbiæ fastigio tumidus est, vt regalē consensum contemnat? cum & veteris iuris conditores constitutiones, quæ ex imperiali decreto processerunt, legis [c] vim [2] † obtinere apertè, dilucideque definiant.

¶ Cum igitur & hoc in veterib. legib. inuenimus dubitatum, si imperialis sensus legē interpretatus est, an oporteat huiusmodi regiā interpretationē obtinere, eorum quidē vanam subtilitatem [3] † tam risimus, quā corrigendā esse censuimus. Definimus autem oēm Imperatorum legum interpretationē siue in precib. siue in iudicijs, siue alio quocunque modo factam, ratam & indubitatā [4] † haberi. Si.n. in præsenti leges cōdere soli [5] † Imperatori [d] concessum est, & leges [e] interpretari solo dignū imperio esse oportet. [6] † Cur autem [f] ex suggestionib. procerum, si dubitatio in litib. oriatur, & sese nō esse idoneos, vel sufficientes ad decisionē litis illi existimet, ad nos decurratur; & quare oēs ambiguitates iudicum, quas ex legibus oriri euenit, aures accipiūt nostræ, si non à nobis interpretatio mera procedit? Vel quis legū ænigmata [g] soluere, & omnibus aperire idoneus esse videbitur, nisi is, cui soli legislatorem esse concessum est.

¶ Explosis [h] itaque his ridiculosis ambiguitatibus, tam cōditor, q̄ interpres legū solus [i] Imperator iustè existimabit: nihil hac lege derogāte veteris iuris cōditorib. qa & eis [7] † hoc maiestas imperialis p̄misi. [k] Dat. 6. Cal. Nouemb. Decio V.C. Cos. 529.

TITVLVS XVIII.

De mandatis principum.

Mandatū Principis non potest probari, nisi per scripturam. Bald. Vel sic. Prætextu mandati Principis non debet admitti quis cuiusuis dignitatis, nisi illud probet in scriptis. Sal.

Imppp. Gratian. Valent. & Theodos. AAA. ad Eusignium. PP.

LEX PRIMA.

SI si quis [8] † asserat cum mādatis nostris secretis se venisse, [9] † omnes sciant nemini quicquā, nisi [10] quod scriptis probauerit, esse credendum, nec vllius dignitate terreri, siue ille Tribuni, siue Notarij, siue Comitis præferat dignitatem, sed sacras nostras literas esse quęrendas [11] † Dat. 15. Calen. Iul. Heracleæ, & Merobaude 2. & Saturnino Coss.

Impp. [12] † Iustinus, & Iustinianus AA.

LEX II.

SAncimus, ne quis clarissimorum nostrorum magistratuum, maximorum vel mediorum, in suis sē tentijs adscribat nos diuino verbo iussisse aliquem intus duci, aut exhiberi, aut aliquid diuersum iudicari ab ijs, quæ apud ipsos fiunt, nisi si de iudicis adsessoris datione quæstio sit, aut de rectè ferenda sententia. Id si acciderit volumus, vt iudices in suis sententijs mentionē faciant, se non descripto, sed ore tantum illa aut à nobis accepisse, aut à gloriosissimo quæstore nostri palatij, aut aliquo spectabilium referendariorum. His tantum casibus sine scripto aliquo iussioni nostræ fidem adhiberi volumus.

TITVLVS XIX.

De Senatusconsultis.

Senatusc̄ōsulta sunt seruāda, & cōtra ea rescripta nō valēt, & imperator punitur, h.d. Sal.

Imppp. Grat. Valent. & Theod. [13] † AAA. ad Senatum.

LEX VNICA.

QVamuis [m] Senatusconsultum perpetuam per se obtineat firmitatem, tamen nostris legibus etiam idem prosequimur, adijcientes, vt si quisquam speciali supplicatione eliciendum aliquod rescriptum tentauerit, vt transire ei formam liceat statutorum, [n] tertia patrimonij parte mulctetur, & dānatus ambitus crimine [o] maneat infamis Dat. 7. Calend. Aug. Heracleæ. Ricomere, & Clearcho Coss. 384.

a *Cominus.*] id est præsentialiter. alia non valeret, vt ff. de re iudi. l. de vno quoque. Item magis absenti, quam quia ius habeat contra absentem, lata videtur, vt ff. de euic. l. si ideo, & ff. de inoff. test. l. qui repudiantis §. fi.

b *Similibus.* cont. C. eo. l. 2. sol. vt ibi hic contra inf. de sent. l. nemo, sed hic princ. ibi alterius iudices.

c *Legis vim.* vt instit. de iure natu. § sed & quod principi.

d *Soli Imperatori* hoc expone, vt ff. eadem.

e *Leges.* nunc respondet.

f *Autem* id est certè.

g *Aenigmata.* i. subtiles dubitationes.

h *Explosis.* id est remotis.

i *Solus Imperator* ita q̄ nullus alius solus. vnde populus Romanus pōtest hodie legem condere, vt inst. de iure nat. §. lex. Itē senatus, vt ff. eo. l. nō ambigitur. Excludit ergo, solus, singula generum, nō genera singulorum, vt & ibi Scipio solus ciuitatē seruauit, i. nullus alius solus, magis aūt populus seruauit. Item nō obstat inf. de off. pt. pto l. fo. in § alias notatū, quia authoritate Princip. s hoc facit, vt & hic subijcit. Item nec q̄ dicit, q̄ populus transtulit potestatem in Principē. Nā expone concessit, vt ff. de oth. eius cui man. est iurisd. l. i. in fi. Alij vt lo. dñr q̄ populus Romanus hodie non potest facere legem.

k *Permisit.*] vel ratū habuit, vt in proœmio instit. §. cumque. & facit inf. de vet. iu. re. enuc. l. j. in princ. tertia co.

DE MANDATIS Principum.

Supra de cōst. princ. dix. sed quia mandata sunt constitutiones speciales, ideo de his supponit. Et est inter mandatum & constitutionem differentia, tanquam inter genus & speciem.

l SI quis. Scripsis non aut testib. vt hic, & est speciale, vt & arg. C. de epis. & cle. in qua persa . . .

lum §. fi. Esto. inf. si minor se ma. d. l. 3. & dic de hoc extra de iureiu. c. ego.

DE SENATVS-consultis.

Dictum est sup. de legibus, quæ à populo, eius q; interuentu fiebant, sed quia ante populo in immensum diffi. ficilè cœpit posse conuenire in lege condenda, ideo elegit populus centum Senatores, vt ipsi vice populi consulerentur, vt quicquid statuerent, lex esset, vt in fit. de iure natu. § senatusconsultum, & ita factū est senatusconsultum Velleianum, Macedonianum, & alia multa.

m QVamuis] Firmitatem. vt insti. de iure natura. li. § senatusconsultū.

n *Statutorum* à senatu.

o *Crimine.* Et sic ēt deportet. vt sic ff. ad l. Iul. de amb. l. 1. & hoc, quia magnæ authoritatis est senatuscon. vt ff. a quib. appel. non lic. l. 1. & ff. de flu. l. quo minus. & facit inf. de pœnis. ostenden. l. rescripta.

D E

Marginal notes:

1 † Introducta.

2 † Vice.

3 † Scrupulositatem.

qui indubitanter.

5 † Dignitatē Comitis Marchionis perpetuam dignitatē habentibus, li. 7. & leges, & ius eiusdem nuncupatur. Roland. à Val. i consil. 46. nu. 11.

6 † Cancer. e cum venissent cū glo. super verbo iudicari extra de iud.

7 † Quia hoc sit.

8 † Ex lib. 1 tit. 3 l. 1. C. Th.

9 † Ventre.

10 † Trois visū literæ delegata non præsumitur nisi probetur. Cœli.b. Sal.

11 † Scilicet Crisinger esse credendum.

12 † Hic legem rescripta . . . & basilicis lib. 12 obseru.

13 † Val. Theodo. & Arcad.

DE VETERE iure enucl. &c.

TITVLVS XX.

De vetere iure enucleando, & de auctoritate iuris prudentum, qui in Digestis referuntur.[1] ⊢

Imp. Iustinianus A. Triboniano viro eminentiss. Quæstori sacri palatij.

LEX PRIMA.

DEo [a 2] † auctore nostrũ gubernante imperium, quod nobis à cœlesti maiestate traditum est, & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus, & statum reipublicæ sustentamus, & ita animos [3] † nostros ad Dei omnipotentis erigimus adiutoriũ, vt neq; armis [b] confidamus, neque nostris militibus, neque bellorum ducibus, vel nostro ingenio: sed omnem spem ad solam prouidentiam referamus summæ Trinitatis, vnde & mundi totius elemẽta processerunt, & rerum [4] † dispositio in orbem terrarum producta est.

¶ Cum itaque nihil tam studiosum in oĩbus rebus inuenitur, q̃ legũ auctoritas, quæ & diuinas, & humanas res bene disponit, & oẽm iniquitatem expellit: reperimus autẽ oẽm legũ tramitẽ (qui ab vrbe condita, & Romuleis descendit tẽporibus) ita esse cõfusum, vt in infinitum extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur: prius [5] † nobis studium fuit à sacratissimis retro principibus initium sumere, & eorum cõstitutiones emendare, ac vias dilucidè tradere, quatenus in vno Codice [6] † congregatæ, & omni superuacua similitudine, & iniquissima discordia absolutæ, vniuersis hominibus promptũ suæ sinceritatis præbeant præsidiũ. Hocque [c] opere consummato, & in vno volumine, nr̃o noĩe p̃fulgente coadunato, cum ex paucis, & tennioribus releuati, ad summam & plenissimam iuris emendationẽ peruenire properaremus, & omnẽ Romanã sanctionẽ colligere, & emendare, & tot auctorũ dispersa volumina vni Codici indita ostendere, (quod nemo alius neq; sperare, neq; optare ausus est) res quidẽ nobis difficillima, imò magis impossibilis videbatur, sed manib. ad cœlũ erectis, & æterno auxilio inuocato, eã quoque curam nr̃is animis reposuimus, freti Deo, qui & res penitus desperatas donare, & cõsummare virtutis [7] † magnitudine põt. Et ad tuæ [d] sinceritatis optimum respicimus ministeriũ, tibiq; primũ hoc opus cõmisimus (ingenij tui documentis ex codicis nr̃i ordinatione acceptis) & iussimus, & quos ꝓbares tã ex facũdissimis añcessorib. q̃ ex viris discretissimis togatis fori amplissimę sedis adsociãdũ laborẽ eligere.

¶ His itaq; [e] collectis, & in palatiũ nr̃m introductis, nobisq; tuo testimonio placitis, totã rẽ faciendã permisimus, ita tamẽ, vt tui vigilãtissimi animi gubernatione res omnis celebretur.

¶ Iubemus igitur vobis, antiquorũ prudẽtũ (quib. auctoritatẽ conscribendarum, interpretandarũque legũ sacratissimi principes præbuerunt) libros ad ius Romanũ pertinentes, & legere, & elimare, vt [f] ex his oĩbus materia colligatur, nulla (s̃m quod possibile est) neque similitudine, neque discordia derelicta, sed ex his hoc colligi: quod vnũ pro oĩbus sufficiat. Quia aũt & alij libros ad ius pertinẽtes scripserũt, [g] quorũ scripturæ, nec vsitatę sunt, neq; nos eorũ volumina nr̃m [8] † inquietare [9] † sãctionẽ [h 10] † dignamur.

¶ Cũque hæc materia à sũma nostri numinis liberalitate collecta fuerit, [i] oportet eã [k] pulcherrimo opere extruere, & quasi propriũ, & sãctissimũ tẽplũ iustitię consecrare, & in libros 50 & certos titulos totũ ius digerere, tã s̃m Codicis nr̃i cõstitutionẽ, quã edicti perpetui imitationẽ, prout hoc nobis cõmodius esse potuerit, [11] † vt nihil extra memoratã cõsũmationẽ possit esse derelictũ, sed his 50. libris totũ ius antiquũ ꝑ mille, & quadringentos [12] † penè annos cõfusũ, & à nobis purgatũ, quasi quodã muro vallatũ, nihil extra se hẽat, oĩbus auctorib. iuris æqua dignitate pollentib. & nemini quadã prærogatiua [l] seruanda, quia non oẽs in omnia, sed certi per certa vel meliores, vel deteriores inueniuntur.

¶ Sed neque ex multitudine [m] auctorum, quod melius & æquius est, iudicatore, [13] † cum possit vnius forsan, & deterioris sñia & multos, & maiores aliqua in parte superare. Et iõ ea, q̃ [14] † in notis [n] Aemilij Papiniani ex Vlpiano, & Paulo, necnon & Martiano adscripta sunt, q̃ antea nullã vim ꝑ honorẽ splẽdidissimi Papiniani obtinebãt, nõ statim respuere: [o] sed si quid ex his ad repletionẽ [15] † summi ingenij Papiniani laborũ, vel interpretationẽ necessariũ esse perspexeritis, & hoc ponere [16] † legis vicẽ obtinẽs non moremini, vt oẽs, qui relati fuerunt in hũc Codicẽ, prudẽtissimi viri habeant auctoritatẽ, tanquam si eorũ studia ex principalib. constitutionibus,

tionibus.

De nouis iuribus dixit nũc de vetere, vel sic: Expositæ sunt sup. duæ partes legis, scilicet cum titulis & senatuscõs. videamus de plebiscitis, & prætorum edictis, & ita de vetere iure enucleãdo. Et quia in expositione veteris iuris quidam maiorem, quidã minorem scẽtiam habuerunt de authoritatorum tractauit. Azo.

a DEo] Prima lex dicit, q mandat fieri digesta & quibus & qualiter fierent, & ex quibus libris. Secunda dicit, quod facta sunt, & dicit, qualiter, & ex quibus libris, & seruari præcipit. Itẽ dicit, quod mandatum seu instituta, & quibus & ex qua materia, & tandem præcepit seruari.

b *Neque armis.*] Vñ illud, non in fortitudine equi voluntatẽ hẽbit, nec in tibijs, &c.

c *Hocque opere*]. Codice, & Digesto.

d *Tuæ.*] Triboniano loquitur, vt inf. l. prox. § non itaque.

e *His itaque*] scilicet sapientibus à Triboniano electis.

f *Vt ex his omnibus.*] collige hic, quæ sit materia huius operis idest digesti. Acc.

g *Scripserant*] nõ ex licentia principis.

h *Sanctionem* idest, Digestum.

i *Fuerit.* id est quã vos legeritis, & æstimaueritis.

k *Eam.*] scilicet materiam.

l *Prærogatiua*] arg. cõtra, inf. de test. tect. prouin. l. prætoris, & no. hic hoc verbum.

m *Ex multitudine* sic pro testibus, v. ff. de test. ob carmẽ § fin.

n *In notis*, idest, libris Papin. notatis g. inos Alios Accur.

o *Respuere.*] scilicet velctus.

Om-

1 † *Legum inc.*

2 † *Tres quib. lib. de tei sensere tãg declarare.*

3 † *Qualos.*

4 † *Eorum.*

5 † *Primũ.*

6 † *Nouum Codicem ad commu ni.*

7 † *Sui vir tuti.*

8 † *al. inquinare.*

9 † *No ra.*

10 † *Sanctione.*

11 † *al. patuerit.*

12 † *Millesimum, & quadringẽtesimum.*

13 † *Fiunt datur constitutis Th. & Val. ti. de resp. prudent.*

14 † *Quæ antea.*

15 † *Perfectionem.*

16 † *Interponere.*

a *Omnia enim.*] Nō. omnia enim, &c.
b *Subtiliter.*] Si habes, non subtiliter, dic non subtiliter factó, qui emendas, &c. Si habes non insubtiliter, dic emendandum nō insubtiliter, sed subtiliter fic. ff. de hæc. insti. l. 1. & 2.
c *Recte.*] quo ad sententiam, sed superior §. quo ad ordinationem.
d *Translata sit.*] i. cōcessa, sic ff. de offic. eius, cui mā. est iur. l. 1. in fin.
e *Nulla.*] Nota nullum contrarium, vel simile in legib. reperiri, vel inueniri, vt in f. l. proxi. §. per contrarium.
f *Codicis.*] scilicet Digesti.
g *Romæ.*] vt ff. de legi. & senatusc. de quibus item no Romam caput orbis.
h *Codicibus.*] i. Codice & Digesto.
i *Codicem.*] i. Digesto.
k *Obtinens.*] repetere iubemus.
l *Commentarios.*] f. faciendo, & addendo nouas leges. Nam non prohibent exponi. sta. sed verius est quod rem probet, vt fiat in patet.
m *Codicis.*] i Digesti.
n *Admonitoria.*] signa antiqua, quæ vicem tenent concordantiarum.
o *Ex interpretatione.* de qua dixi sup. de legi. & consti. l. 1.
p *Significetur.*] quia dicit Iul. lib. 10. continue. n. debet scribi.
q *Codex.*] i Digestū.
r *Digestus.*] i. factus.
a *Tan*

1 † Cōc gl. ſ. in e. ex tra de trāſac.

tionib. profecta, & à nostro diuino fuerint ore profusa. Oīa [a] enim meritò nr̄a facimus,[1] †quia ex nobis oīs eis impartietur auctoritas. Nam qui subtiliter [b] factum emēdat, laudabilior est eo, q̄ primus inuenit. ¶ Sed in hoc studium vobis esse volumus, vt si quid in veterib. libris non bene positum inueniatis, vel aliquod superfluum, vel minus perfectum, superuacua longitudine semota, & q̄ imperfectum est, repleatis, & oē opus moderatum, & quā pulcherrimum ostendatis.

¶ Hoc ēt nihilominus obseruando, vt si aliquid in veteribus legib. vel cōstōnib quas antiqui in suis libris posuerunt, non rectè [c] scriptū inueniatis, & hoc reformetis, & ordini moderato traditis vt hoc videatur esse verū, & optimū, & quasi ab initio scriptum, quòd à vobis electū, & ibi positum fuerit. Et nemo ex comparatione veteris voluminis quasi vitiosam scripturam arguere audeat. Cum. n. antiqua lege, quæ regia nūcupabatur, oē ius oīsque ptās populi Romani in imperatoria translata sit [d] potestatem, nos sanctionem omnem non diuisimus in alias, & alias conditorum partes, sed totam nostram esse volumus, ne quid possit antiquitas nostris legib. abrogare.

¶ Et in tantum volumus eadem omnia, cum reposita sunt obtinere, vt si aliter fuerint apud veteres conscripta, in contrariū autem in compositione nr̄a inueniantur: non scripturæ, sed nostræ electioni hoc adscribatur.

¶ Nulla [e] itaque in oīb. prædicti Codicis [f] mēbris ἀντινομία, [2] † sic enim à vetustate Græco vocabulo nuncupantur, aliquem sibi locū vēdicet: sed sit vna concordia, vna consequentia, aduersatio nullo constituto. sed & similitudinē (fm q̄ dictum est) ab hmōi cō sumatione volumus exulare: & ea, quę sacratissimis constōnib. quas in Codicem nr̄m redegimus, cauta sunt, iterū poni ex veteri iure non concedimus: cum diualiū constōnum sanctio sufficiat ad eorum auctoritatē: nisi fortè propter diuisionē, vel propter repletionem, vel pleniorē indaginem hoc contige

2 † Antinomia i. legū cōtrarietas

rit, hoc tñ perraro, ne ex continuatione hmōi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum.

¶ Sed & si quæ leges in veterib. libris positę, iā per desuetudinē abierunt, nullo mō vobis easdē ponere permittimus: cū hęc tantummō obtinere velimus, q̄ vel iudiciorū frequentissimus ordo exercuit, vel longa cōsuetudo huius almę vrbis cōprobauit, fm saluij Iuliani scripturā, q̄ indicat dēe oēs ciuitates consuetudinē Romę [g] seq, & leges, q̄ caput est orbis terrarū, nō ipsā alias ciuitates. ¶ Romanam autem intelligimus non solum veterem, sed etiam regiam nostram, quæ Deo propitio meliorib. condita est augurijs.

¶ Ideoq; iubemus duob. istis Codicib. [h] oīa gubernari: vno constōnū, altero iuris enucleati, & in futurum Codicē [i] cōponendi, vel si quid aliud nobis fuerit promulgatū instōnū vicē obtinēs, [k] vt rudis aīus studiosi simplicib. [3] †enutritus, facilius ad altioris prudentiæ redigatur scientiam.

¶ Nostram aūt cōsummationē, q̄ à nobis, Deo annuēte, cōponetur Digestorū, vel Pandectarū nomen hr̄e sancimus: nullis iurisperitis in posterum audentib. cōmentarios [l] illi applicare, & verbositate sua supradicti Codicis [m] compendium [4] † confundere: queādmodū & antiquiorib. temporib. factū est, cū per cōtrarias interpretantiū s̄nias totū penè ius cōturbatū ē, sed sufficiat per iudices tātummō & titulorū subtilitates q̄ παράτιτλα, [5] † nūcupant, q̄dā admonitoria [n] eius facere, nullo ex iterpretatione [o] eorū vitio oriūdo.

¶ Ne aūt pro scriptura aliqua fiat in posterū dubitatio, iubemus nō per signorū captiones, [6] † & compendiosa ænigmata) quæ multas per se & per suū vitium ἀντινομίας, induxerunt) eiusdem Codicis textū conscribi, ēt si numerus librorū significet, [p] aut aliud q̄equā. Nec. n. hæc per specialia signa numerorū manifestari, sed per literarum consequentiam explanari concedimus.

¶ Hęc igit oīa Deo placido facere tua prudētia vna cū aliis facūdissimis viris studeat, & tā subtili, quā celerrimo fini tradere, vt codex [q] cōsummatus, & i quinquaginta libros digestus [r] nobis offerat i maximā, & æternā rei memoriā Deiq; oīpotētis prouidētiæ argm̄, [7] † & nostri Imperii, vtriusq; ministerii gloriā. Da. 14. Cal. Iun. Constā. Lāpadio, & Oreste VV. CC. Cōs. Imp. Cęs. Fl. Iusti. A. ad Senatū, & oēs populos. [8] † LEX II.

TAnta circa nos diuinę humanitatis est prouidentia, vt semper æternus liberalitatib. nos sustentare dignē. Post bella. n. Parthica ęterna pace sopita, postq; Vandalicā gentē ereptā, & Carthaginē, imo magis oēm Libyam Romano Imperio iterū sociatā, ēt leges antiquas iam senio pręgrauatas, per nostrā vigilantiā prębuit nouę pulchritudinē, & moderatū peruenire cōpendium: q̄ nemo ante nostrū Imperiū vnquā sperauit neq; humano ingenio possibile esse penitus existimauit. Erat. n. mirabile, Romanā san

3 † Simpliciter eruditus.

4 † Textū

5 † Paratitula. i. aditulos summaria

6 † Sigillorum capacitatem.

7 † Argumentum.

8 † Hec de est titu de confirmat. digest. v. de celcia. lib. d. spec. c. cap. 23.

a T*anta*] Quę s. ... memoria.
b *Vacillantem*] s. sanctionem. & vocat tā Imperatorū, q̄ aliorū leges sanctionem.
† *Quæ* ... *dementis* ... *Hæc* s. antiquā ius ... † *In hac* ... s. *excedentem*] re ... *hic* ... sanctionem. ... *quęque*.
c *Neq; contrarium*] nec, idē, nihil iuris di... admittatur. vt ... l. prox. § nulla. & de nouo codici facien. §. quibus.
f *Præsidium*] i. Deū, q est p̄sidiū mortis.
g ... *millia versuum*] versus appellat leges, vel paragraphos, vel responsa.
h *Receperunt*] i. digesta ... ibi.
i *Eos*] s. libros digestorum.
k *Naturam*] Consiat. n. ex ... membris ... & sic ex ... trinitate. & 4 &c. sic ex quatuor elementis. & ... librum ... diuidere.
l *Eis*] libris digestorum.
m *Prouidentiam* i digestorū consonanciē.
n *Continentem*] s. ordinationem.
o ...] s. articulus, sed alij libri ei adiunguntur.
p *Narratio*. subaudi
q *Trebelliani* reperire, s. narratio adiungetur.
r *Respuentes*. s. nos.
s *Monumentum*. id est memoria.

a *Ius*.

ctionem ab vrbe cōdita vsq; ad nostri Imperij tpa (quæ[a] penè i mille, & treccētos[1] † annos decurrunt)[2] † intestinis p̄lijs vacillantē,[b] hocq;[c] & in Imperiales constōnes excedentē,[d] in vnam reducere consonantiam, vt nihil neq;[e] cōtrariū, neq; idē, neq; simile in ea inueniatur: & ne geminæ leges pro reb. singulis positæ vsquā appareāt. Nāq; hoc cęlestis quidē prouidentiæ peculiare fuit, humanæ vero imbecillitati nullo mō possibile. Nos itaq; more solito ad immortalitatis præsidiū[f] respeximus, & summo numine inuocato, Deū auctorē & totius operis p̄fulē fieri optauim[a], & oē studiū Triboniano viro excelso, magistro officiorū, ex quęstore sacri nostri palatij, & excōsule credidimus: eique oē ministerium hmôi ordinationis imposuimus: vt ipse vna cum alijs illustrib. & prudētissimis viris nr̄um desideriū adimpleret.

¶ Nostra quoq; maiestas sēper inuestigando, & p̄scrutādo ea, quę ab his cōponebātur, quicquid dubiū, & incertū inueniat, cum numine cęlesti rectè emendabat, & in cōpetentē formā redigebat.

Oīa igit̃ cōfecta sūt, dño & Deo nr̄o, Iesu Chr̄o possibilitatē tā nobis, quā nr̄is i hoc satellitib. p̄stite. Et p̄cipales qdē cōstōnes. 12. lib. digestas, iā ante in Codicē nr̄o noie p̄fulgentē cōtulimus.

¶ Postea vero maximum opus aggredientes ipsa vetustatis studiosissima opera iā penè confusa, & dissoluta, eidem viro excelso permisimus tā colligere, quam certo moderamini tradere.

¶ Sed cū oīa p̄cūctabamur, à pręfato viro excelso suggestū est duo penè millia librorū esse cōscripta, & plus quā tricies cētena millia versuū[g] à veterib. effusa, quæ necesse omnia & legere, & perscrutari, & ex ijs, q̄d optimum esset, eligere.

¶ Quò à cęlesti fulgore, & summę Trinitatis fauore confectum est, s̄m nostra mandata, quæ ab initio ad memoratum virū excelsum fecimus, & in quinquaginta libros oē, q̄d vtilissimū erat, collectū est, & oēs ambiguitates decisę sunt, nullo seditioso relicto: nomēq; libris imposuimus Digestorū, seu Pandectarū, q̄d oēs disputationes, ac decisiones in se habeāt lītias. Nā q̄d vndiq; fuit collectū, hoc in sinus suos receperunt,[h] in centū quinquaginta penè millia versuū totū opus cōsummātes, & in septē partes eos[i] digessimus, nō p̄perā, neq; sine rōne, sed numerorū naturā,[k] & artē respiciēs, & cōsentaneā eis[l] diuisionē preuū cōficiētes. Igit̃ prima qdē pars totius cōtextus (q̄ Græco vocabulo πρῶτα, nuncupat̃) in 4. lib. reposita[3] † est. Secundus aūt articulus 7. libros hēt, q de iudicijs appellat̃. In tertia verò cōgregatione oīa, q̄ de reb. nominant̃, cōtulimus, octo libris ei deputatis. Quartus aūt locus, q & totius cōpositionis quasi qdam inuenit̃ vmbilicus, octo libros suscepit: in quorū primo oīa, q ad hypothecam pertinent, reposita sunt, vt non a pignoratitia actione i libris de reb. posita multū distarēt. Alio libro eidē inserto volumini, q ędilitiū edictū, & redhibitoriā actionē, & duplæ stipulationē, quæ de euictionib. proposita est, cōtinet: qa hęc oīa titulis emptionum & venditionū consentanea sunt, & p̄dictę actiones quasi pedissequæ illarū ab initio processerunt, in vetustioris quidē edicti ordinatione in loca deuia & multū distātia diuagātes, per nostrā aūt prouidentiā[m] his congregatę: cū oportuerat ea, quæ de eodem penè loquuntur, in confinio ponere. 3 | *Seposita*

¶ Alius deniq; liber post duos primos nobis excogitatus est, de vsuris, & traiectitijs pecunijs, & de instris, & testib. seu probationib. nec nō p̄sumptionib. & memoratis tres singulares libri iuxta compositionem de rebus positi sunt.

¶ Post hos quę desp̄ōsalib. & nuptijs, de dotib. & legib earū dicta sunt, reposuimus, trib. librorū voluminib. ea concludentes. ¶ De tutelis aūt, & curationibus geminos libros conscripsimus: & memoratam ordinationem octo librorum mediā totius operis reposuimus. oīa vndique tā vtilissima quam pulcherrima iura continentem.[n]

¶ Quintus āt nobis exorit̃ Digestorum articulus in quo de testis vel codicillis tā priuatorum, quàm militū oē, qcqd ab antiquis dictum est, inueniat, qs repositum, qui[o] de testis appellatur.

¶ De legatis aūt, & fideicōmissis 5. librorum numerus aggregatus est, cūq; nihil tā peculiare fuerat, quàm legatis qdē legis Falcidiæ narratio,[p] fideicōmissis āt, quā senatuscōs. Trebelliani:[q] singulis libris vtriq. eorum applicatis tota pars quinta in 9. lib. coadunata est. Solum āt senatusc̄ōsultum Trebe ponēdum esse existimauimus. Copiosas etenim, & ipsis veterib. odiosas Pagasiani S.C. ambages, & vtriusq; S.C. inter se tā superuacuas quàm scrupulosas diuersitates respuētes,[r] totū ius super his positū Trebelliano S.C. adiudicauimus. Sed & in his nihil de caducis à nobis memoratū ē ne eā q̄ in reb. non prosperè gestis, & tristib. partib. Romanis increbuit calamitatib. bello coalescēs ciuili, in nr̄is remaneat tēporib. quæ fauor cęlestis, & pacis vigor firmauit, & super oēs gētes in bellicis victorijs posuit: ne luctuosum monumentū[s] læta sęcula inūbraret con-

a *Ius.* repete positum est.
b *Regulariter.* Hic apparet, quod regulæ iuris sunt de ff.
c *Perfectus.* s. liber, alias perfectio. Florētis tamen legitur, perfectus, & rectè.
d *Extendentem.* i. docentem.
e *Scriptum est.* hoc no. sup. co. l. proxi. §. hæc communia.
f *Sed cum.* nunc mandat. lationes fieri.

re concedatur. Sexta deinde pars Digestorū exoritur: in qua oēs bonorū possessiones positæ sunt, q tā ad ingenuos quā ad libertinos respiciūt, & ius oē, q de gradib. & affinitatib. descēdit, legitimęq. hēreditatis & oīs ab itestato successio, & Tertyllianū, & Orficianū Senatuscōsultum: ex qb. matres, & filij iuicē sibi hęredes exiltūt, in geminos libros cōtulimus, bonorū possessionis multitudiné in cōpédiosum, & manifestissimū ordiné cōcludētes. Post hęc, ea, quæ de operis noui nūciationib. dāniq. īfecti, & de ędificiis dirutis, & eorum īsidijs, & de aqua pluuia arcēda veterib. auctorib. placita sunt: necnō quæ de publicanis, & donationib tā īter viuos, quā mortis cā cōficiēdis, cauta legib. īuenimus, ī librū singularé deduximus. De manumissionib. āt, & de liberali cā alius liber r̄ndet: quéadmodum & de acquisitione tā dñij, quā possessionis, & titulis, q ea iducūt, multę, & varię lectiones vni sunt insertæ volumini: alio libro deputato ijs, qui iudicati, vel ī iure confessi sunt. & de bonorū detētionib. & vēditionib. & vt ne quid ī fraudē creditor. fiat. ¶ Postq. hęc oia interdicta glomerata sint: & deinceps exceptiones, & de tporum plixitatib. & de obligationib. & actionib. liber iterum singularis extendit, vt p̄fata sexta pars totius Digestorum voluminis octo libris definiat. Septimus autē, & nouissimus articulus Digestorum sex libris formatus ē: in quo de stipulationib. seu verborum obligationib. & fideiussorib. & mandatorib. necnon nouationib. & solutionib. & acceptilationib. & de ptorijs stipulationib. oē quidem ius[a] inueniē gemino volumine inscriptum esse, q in libris antiquis nec numerare possibile fuit.
¶ Et post hæc duo terribiles libri positi sunt de delictis priuatis, & extraordinarijs, necnō publicis criminib. quioē cōtinēt seueritaté, pænarūq. atrocitaté. Quib. pmissa sūt, & ea, q de audacib. hominib. cauta sunt, & qui se celare conant, & cōtumaces existūt: & de pænis, q condēnatis infligunt, vel cōcedunt: necnō de eorum substantiis. Liber āt singularis de appellationib. nobis excogitatus est cōtra sniās, tā ciuiles, quàm criminales cās finiētes. Cætera āt oia, quæ de muncipalib. vel decurionib, & munerib. vel publicis operib. vel nundinis, & pollicitationib. ac diuersis cognitionib. & censib. & significationib. verborum à veterib. inuēta sunt, quæq. regulariter[b] definita, in se recipit quinquagesimus totius cōsummationis pfectus.[c] Quę oia p virum excelsum, necnō prudētissimum magistrum, exq̄storé, & excōsulé Tribonianum, qui similiter eloquētiæ, & legitimæ sciētiæ artib. decoratus, & i ipsis rerum experimētis emicuit, nihilq. maius, nec chari⁹ nr̄is vnquā iussionib. duxit: necnon p alios viros magnificos, & studiosissimos pfecta sunt, i. Cōstātinum virum Illustré, Comité sacrarum largitionum, & magistrum scrinii libellorum, sacrarūq. cognitionū, qui semp nobis ex bona opinione, & gloria sese cōmēdauit: Necnō Theophilū virū Illustré Magistrum, iurisq. peritū i hac splendidissima ciuitate laudabiliter optimā legum gubernationé extēdētē:[d] Et Dorotheum virum Illustré, & facundissimum q̄storé, [1]† quē i Berytiē- [1] † Confectio.
tium splendissima ciuitate leges discipulis tradētem pp ei⁹ optimā opinionē, & gloriā ad nos deduximus, participēsq. huius operis fecimus. Sed & Anatolium virū illustrem magistrū qui & ipse apud Berytienses iuris iterpres cōstitutus, ad hoc opus adlectus[2]† est, vir ab antiqua stirpe legitima pcedens: cum & pater eius Leōtius, post Patritiū inclytæ recordationis q̄storé, & antecessoré, & auus eius Eudoxi⁹ post Leōtiū virū gloriosissimorū ptorū cōsularē atq. Patritiū filios eius optimā sui memoriā in legib. reliquerunt: Necnon & Cratinū virū illustré, & comitē sacrarū largitionū, & optimū, antecessoré huius almę vrbis cōstitutū. Qui oēs ad p̄dictū op⁹ electi sunt vna cū Stephano, Menna, Prosdocimo, Eutolimio, Timotheo, Leōide,[3]† Leōtio, Platone, Iacobo. Cōstātino, Ioāne viris prudentissimis, qui patroni quidē sunt cārū apud maximā sedē p̄fecturæ, q Orientalib. ptoriis p̄sidet, oēs āt suę virtutis testimonīū vndiq. accipientes, & à nobis ad tāti operis cōsummationē electi sunt: & cū oēs vnū cōuenerunt gubernatione Triboniani viri excelsi, vt tātū opus nobis auctorib. possent cōficere, Deo ppitio in 50 libros opus cōsūmatū ē.

[2] † Electus Flo.

[3] † Leonide Flo.

¶ Tāta āt nobis antiquitati habita ē reuerentia, vt nomina prudentium taciturnitati tradere nullo mō patiamur. sed vnusquisq. eorū, qui auctor legis fuit, nostris Digestis iscriptus est, hoc tātū mō a nobis effecto, vt si quid ī legib. eorū, vel superuacuū, vel impfectū, aut minus idoneū visum esset, vel adiectionē, vel deminutioné necessariā accipiat, & rectissimis regulis tradatur: sed & ex multis similib. vł cōtrariis qđ recti⁹ hēre apparebat, hoc p aliis oīb. positū ē: vna oīb. auctoritate īdulta, vt quicquid ibi scriptū ē,[e] hoc nr̄um appareat, & ex nostra voluntate cōpositū: nemine audēte comparare ea, q antiquitas hēbat cum iis, q nostra auctoritas itroduxit: quia multa, & maxima sunt, quę pter vtilitatem trāsformata sunt, adeò, vt & si pricipalis constō fuerat ī veterib. libris relata, neq. ei pepercerim⁹, sed & hāc corrigenda esse putauerimus, & ī melius restaurandā. Nominib. n. veterib. relictis, quicquid legū veritati decorū, & necessariū fuit, hoc nostris emēdationib. seruauimus. Et propter hāc cām & si quid iter eos dubitabatur, hoc iā in tutissimam peruenit quietē, nullo titubante relicto. Sed cū[f]

per.

* Al. proximus.

a *Et trib. annis.*] Not. tribus annis factas leges, quod facit ad id, quod no. sup. de Iust. Co. confir. in §. Item no. vilissima pecunia posse libros comparari, quod falsum est hodie.
b *Si quid.*] hic not. duo verba bona.
c *Contrarium.*] Not.
d *Codice.*] id est digesto.
e *Multo vtilius*] no. et in auth. de referendarijs sac. pala. coll. 2. & in Auth. de tabellioni. post me coll. 4. & in decret. 23. dist. c. tales.

2 † Al. imponere.

1 † Al. accipere.

3 † Al. censibus.

perspeximus,* quod ad portandam tantæ sapientiæ molem nō sint idonei homines rudes, & quæ in primis legum vestibulis stantes intrare ad arcana eorum properant, etiam aliam mediocrem eruditionē præparandam esse censuimus, vt sub ea colorati, & quasi primitijs omnium imbuti possint ad penetralia eorum intrare, & formam legum pulcherrimam non conniuentibus oculis aspicere. [1] †Et ideo Triboniano viro excelso, qui ad totius Sed opis gubernationem electus est, necnon Theophilo, & Dorotheo viris illustrib. & facundissimis antecessorib. accersitis mandauimus, quatenus libris, quos veteres cōposuerunt, qui prima legum argumenta continebant, & institutiones vocabātur, vndiq; separatim collectis, quicquid ex his vtile, & aptissimum, & vndiq; elimatum, & reb. quæ præsenti æuo in vsu vertuntur, consentaneum inueniatur: hoc & capere studeant, & in quatuor libris reponere, [2] & totius eruditionis prima fundamenta, atq; elementa ponere, quib. iuuenes suffulti possint grauiora, & perfectiora scita legum sustentare. Admonuimus aūt eos, vt memores ēt nostrarum sint constitutionum, quas pro emendatione iuris promulgauimus, & in confectione instōnum ēt eandē emendationē ponere non morentur, vt sit manifestū, & q̄ anteā vacillabat, & q̄ postea in stabilitatē redactum est. Quod opus ab his perfectum, vt nobis oblatū, & relatū est, & prono suscepimus animo, & nostris sensibus [3] †non indignum esse iudicauimus, & prędictos libros constitutionū vicē habere iussimus: quod in orōne nostra, quā eisdē libris præposuimus, apertius declaratur.

¶ Omni igitur Romani iuris dispositione composita, & in tribus voluminib. i. Institutionum, & Digestorum, seu Pandectarum, necnon Constitutionum perfecta, & tribus annis [a] consummata (quæ vt primum sperari cępit, neq; in totum decennium compleri sperabatur) omnipotenti Deo, & hanc operam ad hominum sustentationem pijs obtulimus animis: vberesq; gratias maximę Deitati reddidimus, quę nobis pręstitit, & bella fęliciter agere, & honesta pace potiri: & non tm̄ nostro, sed etiam omni æuo tam instanti, quàm posteriori leges optimas ponere.

¶ Omnibus itaque hominibus eandem sanctionem manifestam facere necessarium esse perspeximus, vt sit eis cognitum, quanta confusione, & infinite absoluti, in quantam moderationem, & legitimam veritatem peruenerint: legesq; in posterum habeant tam directas, quàm compendiosas, omnibusq; in promptu positas, & ad possidendi libros, earum facultatem idoneas, vt non mole diuitiarum expēsa possint homines superuacuæ legum multitudinis adipisci volumina, sed vilissima pecunia facilis eorum comparatio pateat, tam ditioribus, quàm tenuioribus minimo pretio magna prudentia reparandi.

¶ Si quid [b] aūt in tanta legū compositione, quę ab immēso librorum numero collecta est, simile forsitan raro inueniať, nemo hoc vituperandū existimet: sed primū quidē imbecillitati humanæ (quę naturaliter inest (hoc adscribat: q̄a omnium * hēre memoriā, & penitus in nullo peccare, diuinitatis magis, q̄ mortalitatis est, q̄ & à maiorib. dictū est: deinde sciat, quod similitudo in quibusdā, & his breuissimis assumpta non inutilis est, & nec citra nostrū propositū hoc subsecutū. Aut. n. ita lex necessaria erat, vt diuersis titulis propter rerū cognationē applicare eā oporteret: [4] †aut cum fuerat alijs diuersis permista, impossibile erat eā per partes detrahi, [5] † ne ius totum confunderetur, & in his partibus in quib perfectissimę iussiones [6] † veterū expositæ fuerant, q̄ particulatim in eas fuerat sparsum, hoc diuidere, ac separare penitus erat inciuile: ne tam sensus, q̄ aures legentium ex hoc perturbarentur. Simileq; modo si qu id principalib. cōstitutionib. cautum est, hoc in Digestorū volumine poni nullo modo concessimus, quasi constōnum recitatione sufficiente: nisi & hoc raro ex ijsdem causis, ex quib. similitudo assumpta est.

* Concor. c. porrecta. cum glo. 2. ext. de consti. vti vel multi. vbi hec verba recitantur.

4 † Opportuerit.

5 † Destrahi.

6 † Visiones Fl. & rectè.

¶ Contrariū [c] aūt aliquid in hoc codice [d] positum nullum sibi locū vendicabit, nec inueniet, si quis subtili aīo diuersitatis rōnes excutiat: sed est aliquid nouū inuentū, vel occultè positū, q̄ dissonantiæ quærelā dissoluit, & aliā naturā inducit, discordię fines effugientē. Sed & si q̄d forsitan prætermissum est, q̄ in tantis millib. quasi in profundo positū latitabat, & cū idoneū fuerat poni, obscuritate inuolutū necessario derelictū est: quis hoc reprehēdere rectō aīo possit? Primo quidē propter ingenij mortalis exiguitatē: deinde propter ipsius rei vitiū, q̄d multis inutilib. permistū, nullā sui ad eruendū prębuit copiā: demū q̄ multo vtili[e] ē, pauca idonea [7] †. effundere, quā multis iutilib. homines pręgrauari.

7 † Effingere. Fl.

¶ Mirabile autem aliquid ex his libris emersit, q̄ multitudo antiqua præsente breuitate paucior inuenitur. Homines etenim, qui anteā lites agebant, licet multæ leges fuerant positæ, tm̄ ex paucis lites perferebant, vel propter inopiā librorum, quos comparere eis impossibile erat, vel propter ipsam inscitiam, & voluntate iudicum magis, quā legitima auctoritate lites dirimebantur. In præsenti autem consummatione nostrorum Digestorum ex tantis leges collectæ sunt voluminibus, quorum etiam nomina antiquiores homines non dicimus nesciebant, sed

nec

a *Sed quia diuina.*] no. hic auctoritatem.
b *Nuncupantur.*] supra l. j. rox. i. in fi. contra hoc dic, vt ibi.
c *Confusam.*] scilicet facerent.
d *Libri.*] Nota totum falsum ratione partis, sic ff. de furtis. l. vulgaris, §. quod si totum vas & ad Sillania. l. j. § si quis tabulas. Vel dic contra in instrumentis, vt inf. de tran. l. si ex falsis.

nec vnquam audiebãt. quæ omnia collecta sunt substãtia amplissima cõgregata, vt egena quidẽ antiqua multitudo inueniaẽ, opulẽtissima autẽ breuitas nostra efficiaẽ.

¶ Antiquæ aũt sapientiæ librorũ copiã maximè Tribonianus vir excellẽtissimus ꝑbuit: inquib. multi fuerãt, & ipsis eruditissimis hominib. incogniti, quib. omnibus ꝑlectis quicqd ex his pulcherrimũ erat, hoc semotũ in optimã nostram compositionẽ ꝑuenit. Sed huius operis cõditores nõ solũ ea volumina ꝑlegerũt, ex quib. leges positę sũt, sed ẽt alia multa, quæ istu nihil, vel vtile, vel nouũ in eis iueniẽtes, ꝙ excerptũ [1] † nostris digestis applicarent, optimo aĩo respuerunt.

1 Exceptum Fl.

¶ Sed qa diuinę [a] quidẽ res ꝑfectissimę sunt, humani verò iuris cõditio semper in infinitũ decurrit, & nihil est in ea, ꝙ ꝑpetuo stare possit, * (multas etenim formas edere natura nouas deproperat) nõ desperamus quędã postea emergi negotia, q̃ adhuc legũ laq̃is non sint innodata.

* Concor. cum adeo in glo. 1. circa fi. de confir. 2 hic hæc verba reclamantur.

¶ Si quid igiẽ tale cõtigerit, augustũ imploretur remediũ: quia iõ Imperialẽ fortunã reb. humanis Deus præposuit, vt possit oĩa, quæ nouiter contingunt, & emendare, & cõponere, & modis ac regulis cõpetẽtib. tradere, & hoc non primũ à nobis dictum est, sed ab antiqua descendit ꝓsapia, cũ & ipse Iulianus legũ, & edicti perpetui subtilissimus cõditor, suis libris hoc retulerit, vt si qd imperfectũ inueniatur, ab Imperiali sanctione hoc repleatur. Et hoc nõ ipse solus, sed & diuus Hadrianus in cõpositione edicti, & senatusconsulto quod eum secutum est, aptissimè definiuit, vt si quid in edicto positũ non inueniaẽ, hoc ad eius regulas, eiusq; ꝯiectura, & imitationes possit noua instruere [2] † auctoritas.

2 † al. constituere.

¶ Hæc igitur oĩa scientes (patres conscripti) & omnes orbis terrarũ homines, gratias quidem amplissimas agite summæ diuinitati, quæ nostris tẽporibus, tam saluberrimum opus seruauit. Quo enim antiquitas dignadiuino nõ est visa iudicio, hoc nostris tẽporibus indultum est.

¶ Has itaq; leges, & adorate, & obseruate, omnibus antiquiorib. quiescẽtib. nemoq; vestrũ audeat, vel cõparare eas priorib. vel quid dissonãs ĩ vtroq; est inqrere, q2 omne, qđ hic positũ est, hoc vnicũ, & solũ obseruari sancimus, nec in iudicio, nec in alio certamine, vbi leges necessariæ sunt, ex alijs libris nisi eijsdẽ Institutionib. nostrisq; Digestis, & Constitutionib. à nobis cõpositis, vel promulgatis, aliquid vel recitare, vel ostẽdere conetur, nisi temerator velit falsitatis crimini subiectus vna cũ iudice, qui ei audientiã accõmodauerit, pœnis grauissimis laborare.

¶ Ne aũt incognitum vobis sit, ex quib. veterũ libris hæc consummatio ordinata sit, iussimus, & hoc in primordij, Digestorum nostrorum inscribi, vt manifestum sit ex quib. legislatoribus quibusque libris eorum, & quot millibus hoc iustitiæ Romanæ templũ ędificatum est.

¶ Legislatores aũt, vel cõmẽtatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerant, & quos anteriores pijssimi Principes admittere non sunt dedignati. [3] † oĩb. vno dignitatis apice ipartito, nec sibi quoquã aliquã ꝓgatiuã vindicãte. Cũ .n. constitutionũ vicẽ, & has leges obtinere censuimus, quasi ex nobis promulgatas: quid amplius, aut minus in quibusdã esse intelligatur, cũ vna dignitas vna potestas oĩb. est indulta?

3 † Indignati. Fl.

¶ Hoc autem, quod ab initio vobis iustum visũ est, cum hoc opus fieri Deo annuente mandabamus, tempestiuum nobis esse videtur, & in ꝑsenti sancire, vt nemo nec eorũ, qui in præsenti iuris peritiam habent, nec qui postea fuerint, audeant commentarios ijsdem legibus annectere, nisi tantum, si velint eas in Græcam vocem trãsformare, sub eodem ordine, eademque consequentia, sub una voces Romanæ positæ sunt, hoc quod Græci κατὰ πόδας dicunt, vel si quid forsitan per titulorum subtilitates annotare maluerint, & ea, quæ παράτιτλα nuncupantur [b] cõponere. Alias autem legum interpretationes, immo magis peruersiones, eos iactare [4] † non concedimus, ne verbositas eorum aliquod legibus nostris afferat ex confusione dedecus, quod in antiquis edicti perpetui commentatoribus factum est, qui opus moderate confectum, huc, atque illuc in diuersas sententias producentes, in infinitum detraxerunt, [5] † vt pene oẽm Roma. sanctionẽ esse confusam [c] cerneres, quod si non passi sumus, quemadmodũ posteritatis admittetur vana discordia: Si quid aũt tale facere ausi fuerint, ipsi quidẽ falsitatis rei constituantur, volumina autem eorum omnino corrumpãtur.

4 † al. tractare.

5 † Distraxerunt.

¶ Si quid vero (vt supra dictum est) ambiguum fuerit visum, hoc ad Imperiale culmen per iudices referatur, & ex auctoritate augusta manifestetur, cui soli leges condere, & interpretari concessum est. Eandem autem pœnam falsitatis cõstituimus, & aduersus eos, qui in posterũ leges nostras per signorum obscuritates ausi fuerint conscribere. Oĩa. n. idest, & nomina prudẽtum, & titulos, & librorum numeros per consequentiam literarum volumus non per signa manifestari, ita, vt qui talem librum sibi comparauerit, in quo signa posita sunt, in qualicunq; loco libri, vel voluminis, sciat inutilis se esse Codicis dñm, neq;. n. licentiã aperimus ex tali Codice in iudicio aliquid recitari, qui quacũq; sui parte signorũ habet malitiã ipse aũt librarius qui ea inscribere ausus fuerit, nõ solũ criminali pœna (scđm qđ dictũ est) plecteẽ, sed ẽt libri [d]

æstima-

a *Duodecimæ indictionis.*] sup. de Iustineo. confir. in fi contra. Sol. vt ibi.

DE IVRIS ET *facti ignoran.*

Quamuis prædictis iuribus quandoq. erretur & infra eod. de hac ponitur. Accu. Vel sic: Dictum est supra de legibus quod ab omnibus debent intelligi & sciri: sed quia in pa... tamen in causis sæpe prætenditur ignorantia, tamen iuris ... Vincentius ... Azon.

1 Ista glo sequitur Ias.

QVamuis. CASVS. Quidã miles ... suo côuetus, p̃p simplicitatẽ armatæ militiæ, (non milites caducatorum, qui quamuis sit milites, tenentur tamen iura scire) ignorantia iuris omisit suas exceptiones opponere: post sententiam latam, & iudicatam voluit ad eas redire, & eas proponere, quæritur, quid iuris? Respon. quod si aduersario nondũ sat. siceceit, potest vti exceptionibus sicut ante litem cont. Viuia.

Ex hoc tex. nor. dũ dicit, nondum satisfecerit, à contrario sẽsu, quod exceptio q̃ non excludunt per executionem sententiæ, &c. Bal.

2 Istũ sequitur Bart. Ias.

b *Ageres.*] o miles id est defenderes a sic ff. de eden. l. i. in principio. & de rei iud. l. ii. g... sic contra. l. i. Vel p̃ prætorsa, de rei ta. 3. quia qui excipit, agit, vt. ff. de except. l. i. nam reus in exceptione fit actor.

3 Nihil ẽ. Bar. & Ia.

c *Armatæ.*] Milites enim nostro, &c. vt inf. de iure deli. l. fin. in prin. Sed quid si rusticus? Respon. 4 licet, tamẽ dem. si non potuit consulere peritiores vt ff. de eo. l. regula, & nõ est, § sed iur. s aliud al. ja quia non vt info. sen. retcin. nõ subuenit posse. l. perem. rustico, nisi tas, ff. de bo. pos. l. fin. in bonorum, solue secundum illam, & distingue.

4 Placet Io. Fab. & Ful. dupli Bar. P. Ba. Sal. & tal. & rõ est, quia non subuenitur iure ex. in casib. a iure expressis per tex. in l. fi. inf. eo. tit.

d *Allegationes.*] id est exceptio. l. petem ptorias.

e *Permitto.*] ipso iure alij per restit. in integ.

f *Ex sententia.*] scilicet actione in facto, quæ desc. ndit ex snia, vt

æstimationem in duplum domino reddit, si ipse dominus ignorans talem librum, vel comparauerit: vel confici curauerit, quod & antea à nobis dispositum est constitutione, quam ad legum professores dimisimus.

¶ Leges autẽ nostras, quas in his codicibus, i. Institutionum, seu Elementorum, Digestorũ, seu Pandectarum posuimus, suum obtinere robur ex tertio nostro fœlicissimo sancimus consulatu præsentis duodecimæ [a] indictionis, tertio Kal. Ianuarius in omne æuũ valituras, & vna cũ nostris constitutionib. pollentes, & suũ vigorẽ in iudicijs ostendentes in omnib. causis, siue quæ postea emerserint, siue quæ in iudicijs adhuc pendent, nec eas iudicialis, vel amicabilis forma compescuit. Quæ. n. iã, vel iudiciali sententia finita sunt, vel amicabili sopita pacto, hæc resuscitari nullo volumus modo.

¶ Bene aũt properauimus in tertiũ nr̃um côsulatũ, & has leges edere: q̃a maximi Dei, & Dñi nostri Iesu Christi auxilium felicissimum çũum nostræ reipubli. donauit, cum in hoc & bella Partica abolita sunt, & quieti perpetuæ tradita, & tertia pars mundi nobis accreuit. Post Europam enĩ, & Asiam, tota Libya nostro Imperio adiuncta est, & tanto operi legum caput impositũ, & o ia celestia dona nostro tertio côsultaui indulta.

¶ Omnes itaque iudices n̄ri, pro sua iurisdictione easdem leges suscipiãt: & tã in suis iudicijs, quã in hac regia vrbe habeant, & proponãt, & præcipue vir excelsus huius almæ vrbis p̃fectus. Curæ aũt erit tribus, excelsis præfectis prætorijs tã Orientalib. quã Illyricanis, necnon & Libycis, p̃ suas auctoritates omnibus, qui suæ iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare. Dat. 17. Calen. Ia. Constantino. D. N. Iustin. præfect. præto. A. iij. Coss.

TITVLVS XXI.

De iuris & facti ignorantia.

Permittitur militi, qui exceptionem peremptoriam, per iuris ignorantiam ante sentẽtiam non abiecit, vt eam post sentẽtiã possit opponere. Bal. & Sal. Vel sic: Miles potest exceptionem peremptoriam quã per errorem iuris omisit opponere etiam post sententiam, quæ transit in rem iudicatam, & impedire executionem eius, si facta non est. Sed postquam esset facta, non posset uirtute priuilegii militaris propter hoc retractari, hoc dicit Pau. de Castr.

Imperat. Antonius A. Maximo militi.

LEX PRIMA.

QVamuis [*] cum causam tuam ageres, [b] ignorãtiã iuris propter simplicitatem [*] armatæ [c] militiæ allegationes [d] competentes omiseris, tamen si nondum satis fecisti, permitto [e] tibi, si cœperis ex sententia [f] conueniri, defensionibus tuis vti. [g] Dat. 2. Calen. Maij. duobus Asperis Coss. 215.

Renuncians hæreditati materne, eã postea non potest adire, licet prætendat iuris ignorantiam. Bal.

Imp. Gordianus A. Iuuenali.

LEX II.

CVm ignorantia iuris excusari facile non possit [h] si maior annis xxv. hæreditati matris tuæ renuntiasti, sera prece subueniri tibi desideras. [i] Dat. 13. Cal. Maij, Ariano, & Papo Coss. 244.

Lapsus temporis petendi bonorum possess. inducit tacitam, & irreuocabilem repudiationem, Bal. Vel sic: Ignorantia iuris non excusat in lucro seu quasi lucro captando h. d. Pau. de Cast. & Salic.

ff. de re. cre. l. actori.

g *Vti.*] iusta pro milite faciunt, quia miles, quia certat de dãno vitando, & quia reus. 5 Duo contra eum, scilicet text. iudicata, & iuris ignorantia. Item no. hic casum, vbi peremptoria post sententiam opponatur. Secũdus, ff. de re iud. l. Neleniaus, § fi. Tertius. ff. de fi. ieiul. l. si iessio tes, § item si. Quartus. ff. ad Mace. l. i. etsi non opposita. Quintus infra de p. cu. l. licet. Sextus, ff. de minor. l. minor. 25. an. d. missã. Alius, vt ff. sol. mat. l. ex ciuerlo. § si alius, vbicũque dico iudicĩ nullum fuisse, quia iudex incompetens, vel excommunicatus, 6 vt inf. a quando prouo nõ est. ne. per tot. & inf. si a nõ compe. per totum, licet improprie 7 dicatur exceptio hoc casu, & in falso procuratore, cum nullum sit iudicium, vt in d. l. licet alias, at præter istos casus post sentẽtiam opponi non potest, vt infra sent. re scin. non poss. l. peremptorias. De dilatorijs dic, vt inf. de probat. i exceptio.

5 Idem in milite actore, vt tenet Bar. hic.

6 Ista glo. est singularis sed est Ias. in La. sup. de sa. crosan. ec. cl. ad hoc q exceptio excõicationis potest opponi corã iudice seculari.

7 Glo sequitur hic Bal.

ADDITIO Dic, q idem est iudicũ de dilatorijs, sicut de perẽp. orijs, q cote sunt opponi post sẽtentiam diffinitiuã. F. & tal. hic.

a *Ista l. singul. s cum dicit circa fi. ibi permitto tibi, & secundum Bar. Pa. & Ia. hic. & sed. Bal. inf. si dat. sep. ad hoc q priuilegium istius legis competat militi ipso iure, & non per restitutionem in integr. Non idẽ in militia togata vix in. est, vt in aduocato, iuris ignorantia excusetur. vide l. 11. § 1 de ad. no. diuersi. iud.*

CVm ignorantia.] CASVS. Q. ...fecit talem quæstionem, materna mortua est, eius hæreditatem repudiaui, quã nunc vellẽ, nunquid ego eam petere possũ? Dicit imperator, quare repudiasti? Dicit ei, dominus, iuris ignorantia ductus? Resp. Imperator: sero venisti ad petendam illam hæreditatẽ, eo quod per ignorantiam iuris eam repudiasti. Viuia.

h *Non possit.*] sibi.

i *Desideras.*] immo videtur audiri, vt infra de repu. hæ. l. fin. quæ est contra. Sol. illic in paterna hæredi.

1 Imola. Bar. & P. & rō est: quia haec dictas paterna ma- gis debe- tur filio, quam ma- terna. Pa.
2 Sequitur eam B. & B. & Sali.
3 Ista cum sequest di- minutius. Bartol. & Paul.

reditate loquitur; hic in materna. hoc non placet, 1 quia & in materna videtur admitti post renunciationem, ff. ad Ter- tul. l. filij, §. primo, quae est contra. Solu. refert, an renunciet eo modo, vt in perpetuum eam non habeat, & vt hic, vt di- cat, non adeo, quia magis differt tunc argumentatio vnde li. l. fi. Vel hic praetereat 3 annus, intra quem per l. illam filii poterant adire, & l. deo dixit fera praec. Tu dic, quod hic ea- dem abstinuerat, ibi non arg. ff. de mi. l. quod si minor. §. Scaeuola. & ff. de suc. edi. l. 1. §. sed videndum, & l. de repu. haer. l. fin. & no- stra facere contra i- stum, quia maior: quia ius ignorauit, & quia de lucro certat.

S*I emancipata.* CASVS. Titius habebat filiam: quam emancipauerat, decessit intestatus: ista filia non petiit bo. pos. intra annum: voluit postea petere praetendens ignorantiam iuris: num. quid potest, dicitur, quod non. Viuia.

a *Si emancipata.*] secus si non emancipata, quia tunc intra triennium auditur: vt ff. de rep. haered. l. vlt. quae est contra, 4 immo hoc iure praetorio. Item no. quod ista faciunt contra istam, quia maior, qa de lucro certat, & qa in iure errauit.

4 Dic me- lius, quod ibi repudia- uit heredi tatem ex presse hic vero taci- te. Bart. & Paul.

b *Nullis rationibus.*] cum potuisti consulere peritiores, alias secus, vt ff. de bo. pos. in l. bonorum. Sed videtur, quod iuris ignorantia non obsit in damnis vitandis,

1 † *Al. rectorem.*

Imp. Philip. A. Marcello.

LEX III.

SI emancipata [a] à patre intra annum bonorum possessionem petere cessasti, praetendere iuris ignorantiam nullis rationib. [b] potes. D. 16. Cal. Iul. Peregrino, & Aemeliano Coss. 245.

Erronea diuisio, errore probata non officit diuidenti. Et praesumitur error, si ex post facto apparet rem aliter se habere. h. d. Bal. Vel sic: Diuisio facta per verum heredem, cum haerede putatiuo per ignorantiam iuris, vel facti, non praeiudicat uero haeredi probata veritate. Pau. de Castro.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. Iulianae.

LEX IIII.

SI post diuisionem factā [c] testamenti vitium in lucem emerserit, ex ijs, quae per ignorantiam confecta sunt, praeiudicium tibi [d] non comparabitur. [e] Ostende [f] igitur apud rectorem [1] † virum clarissimum amicum nostrum, testamentum, vel fide [g] veteri deficere, vel iuris ratione stare non posse, [h] vt infirmata scriptura, quae testamenti vice prolata est, solidam successionem, obtineas, [i] Dat. 8. Idus Iul. Diocletiano 4. & Maximiano 3. A A. Cos. 290.

Falsa confessio non immutat veritatem, ideo probata veritate non praeiudicat confitenti. Pau. de Castro.

Ijdem AA. & Cōstantius, & Maximianus Cęl. Martiali, al. Marcello.

LEX V.

CVm falsa [k] demonstratione mutari substantia veritatis minimè possit, respōdendo id, quod paternum [l] erat, ex maternis esse bonis, [*] nihil egisti. [m] Dat. prid. Cal. Ianua. Diocletiano V & Maximiano IIII. A A. Coss. 293.

Promissio pro parte indebita eatenus reuocatur, quatenus erratur, nisi ex causa transactionis interponatur, Bal. uel sic: promittens plus quam debeat per errorem, potest liberationem condicere. Pau. de Cast.

vt ff. de iur. & fact. igno. l. error. hoc autem est damnum, cū patris haereditas sit debita filiae vt infra de cod. l. l. fin. § per. Sed respon. non est debita. s. d quasi debita, vt infra de cu. fur. l. i. §. 1. & sic non est vere damnum. 5 Item admitti potest ex alio capite, puta, vt de cognat, quia tenuciatio 6 nocet tantum in illo, quod sibi tunc competebat, scilicet vnde liber, vt ff. de suc. edi. l. 1 §. sed videndum. Vel dic, quod perpetuo possit adire de iure ciuili, quia non repudiauit, vt infra de iur. deli. l. licet.

5 Glo. se- quuntur hic Bart. Bal. Paul. & Ias.
6 Tacita. Ias.

S*I post diuisionem.*] CASVS. Quidam facit talem quaestionem Imperatori. Decessit agnatus, vel cognatus meus, cuius successio ab intestato ad me pertinere debet, venit quidā, & attulit testamentum quoddam, dicens, quod insimul cum eo in eo testamento sui institutus haeres: feci cum eo extra ius diuisionem. modo apparebat falsum testamentum, vel minus solemne: quaero, quid iuris sit: dicitur, quod si credis te posse probare testamentum esse falsum, vel minus solemne, adeas rectorem prouinciae, & coram eo proba, quod si feceris: non obstabit diuisio, quin solidam recipias haereditatem. Viuia. Ex hac l. no. in ver. ostendit igitur, quod scriptura testamenti praesumitur vera. No. secundo, quod testamentum in dubio praesumitur solemne. Tertio not. quod asserenti negatiuam ad impugnationem scripturae incumbit onus probandi, secundum Bal. hic.

c *Factam.*] s. sine iudice.

d *Tibi.*] haeredi instituto in testamento non solemni cum quodam extraneo.

e *Comparabitur.*] quia habeat totum ab intestato.

f *Ostende igitur.*] ō fili.

g *Fide veri.* quia est falsum.

h *Non posse.* quia minus solemne. Et sic no. quod statut testamento, & praesumitur solemne, donec contra probetur.

i *Obtineas.*] contra est ff. fam. ercis. l. cum putatem, vbi post diuisionem nō retractatur diuisio, etiam si non fuerit cohaeres. Sol. 7 ibi cum iudice, hic sine iud. ce facta fuit diuisio, vt ibi in fin. Item con. inf. de test. l. non dubium, §. fin. Sol. vt ibi. Itē vt nullo modo repetit eo casu, cum fuit non solemne naturaliter enim erat debitum, quod solutū per ignorantiam iuris non repetitur, vt inf. cod. l. cum quis. Rñ. 8 secundum quosdam extraneis naturaliter debentur legata ex non solem ni voluntate, non āt heredes inter se tali obligatione tenētur, quod non placet. 9 quia sicut cum solēne est, obligantur inter se ciuiliter, & naturaliter: sic cum est non solemne, debent naturaliter obligari, vt video ex stipulatione ex qua, vbi est, solemnis, nascitur ciuilis, & naturalis obligatio vbi 10 vero nō solemnis, naturalis tm. Dic ergo, quod hic fuit error facti, non iuris 11 credebat n. testamē hēre septem sigillacū non haberet nisi sex, & forte oste debatur ei, ac si esset septē & sic ex probabili ignorantia facti solutum repetetur, vt ff. ad Maced. l. si. Sed qua actione repetit? Respond. 12 illam medietatem mediatatis, quam dedit eis credens esse accipientis, rei vendicatio cum errans dominium non mutauit, vt ff. de condi. cau. dat. l. dedi. § pen. alias per condi. indeb. vel sine causa, vt ff. de condict. sine cau. l. prima. Sed Pet. 13 dicebat hunc non tradid. sic, & ideo dicit, obtineas. l. tu filius, id est retineas secundum eum.

7 Istā so- lutionem sequitur. Bar. Bald. Pau. & Ias.

8 Istā etiā sequūtur. Bar. Bald. Paul. & Ias.
9 Et ma- lè Bar.
* *Hinc simplex recognitio in Feudū, uel emphyteusim, licet non semper disponat, tamen inducit probationē. ne dū quoad illū actū, vel praeteritum solutionem. sed & in futurū, donec contrariū probetur. Dec. Goth.*
10 Nihil est. P. hic.
11 Immo dic, quod de vtroq; errore intelligitur Ba. Bal. Paul. Sal. & Ias.
12 Ista sol. est bona secundū praedictos.
13 Ista opinio non placet hic scribētib.

C*Vm falsa.*] CASVS. Sempronius conueniebatur actione hypothecaria pro domo quodam paterna, quasi domus esset materna, quaerit creditor ab eo vtrum domus esset paterna, qui conuenit eum pro ista domo hypothecaria actione: dicit ei Sempronius, non est domus de bonis paternis, sed maternis, ecce instrumentum, per quod apparet, quod fuerit de bonis maternis: non paternis, modo quaeritur, vtrum sua confessio possit ei nocere? & dicit Imperator, quod nihil ei nocebit, si facta fuit extra iudicium cum falsa sit. Viuianus.

14 Idem dic in actione personali ex testō. Ias.
15 Istā gl. sequūtur. Bar. Paul. & Ias. hic.
16 Solue secundum Bar. hic quia ibi loquitur in confessione liberationis quod sola voluntate pōt induci.

k *Cum falsa.* Hypothecaria 14 conueniebatur filius in bonis maternis, & erat hęres patris, & matris.

l *Id quod paternum.* siue in facto errando, quia credebat matrem emisse, quod pater emerat; siue in iure, quia credebat donationem a patre, in matrem vxorem factam tenuisse, & hoc si extra ius. Si autem in iure, error iuris non excusat, sed facti sic, vt ff. de confessis l. non fatetur.

m *Nih. l egisti.* quo ad dominium perdendum, vel mutandum, in quo sola voluntas 15 non sufficit. Sed in possessione sic, vt ff. de acq. poss. l. si quis vi. §. differentia. Sed arg. contra, l. istam. ff. de pact. tale, in prin. 16

Si

Si non transactionis.] CASUS. Quidam Titius quaesiuit ab Imperatore, dominus Archonticus mortuus est, qui fecit me sibi promittere certam quantitatem olei, quia credebat me esse suum debitorem maiori quantitate, quàm essem, puta debebam 30. & promisi per stipulationem cent. quaeritur, vtrum possum istam obligationem condicere in eo, quod plus est? & dicit Imperator, quod si hoc non fecisti ex causa transactionis, tunc bene poteris condicere, soluto prius, quod debes. Viuia.

Iidem AA. & CC. Tauro & Pollioni.

LEX VI.

SI non transactionis[a] causa, sed indebitam errore[b] facti olei materiam vos Archontico[c] stipulanti dare spopondisse rector prouinciae animaduerterit, reddito[d] quod debetis residui[e] liberationem condicentes[f] audiet. Dat. 5. Cal. Maii. CC. Coss. 294.

Erronea confessio, cum erretur in facto, potest vsq; ad sententiã reuocari, sed post rẽ decisam est irreuocabilis.

Iidem AA. & CC. Zoz.

LEX VII.

ERror[g] [1] † facti,[h] necdum finito[i] negotio, nemini nocet.[k] Nam causa decisa[l] velamento tali[m] non instauratur. Dat. 2. Non. Iul. CC. 3. Coss. 300.

Erronea confessio non facit valere testamentum inualidum, nec ei imponit vires, nec etiam valet per seipsum, vt disponat in aliquo effectu. Bal. Vel sic: Erronea cõfessio super viribus testamenti non praeiudicat cõfitenti. Vel sic: Verba enunciatiua per errorẽ emissa, siue principaliter propter se siue propter aliud, dispositionẽ nõ inducunt, etiam fauore libertatis. h. d. ista lex cum seq. Pau. de Cast.

Idẽ AA. & CC. Dionysiae.

LEX VIII.

CVm testamentum[n] nullo iure constiterit, ex eius, qui [2] † ab intestato successit, professione sola, velut ex testamento liberos per errorem profitentis, orcini,[o] *

1 Et bene latum.

a *Si non transactionis.* tunc: enim secus, vt infra de condic. indeb. l. 2.

b *Errore facti.* Jn idem fit iuris quidam non, vt hic. Sed nos contra, cum non debeat nocere in dãno vitando, vt ff. de iu. & fac. igno. l. error. in fi. Et dic, quod ciuiliter, & naturaliter indebitum, vel naturaliter tantum, secus si est naturaliter debitum: nam tunc solutum non repetitur, vt ff. de cond. indeb. l. si deicommissum. infra eo. l. cum quis.

2 † Concor. glo. 1. post prin. in e. si quis, & ante, de rescri.

c *Archontico.* illi foeneratori: proprium nomen est.

d *Reddito.* scilicet, tu debitor, scilicet, soluto. leg. fin. C. ne fisc. infra.

e *Residui.*] debebat enim quinquaginta cados olei, & promisit centum.

f *Condicentes.* per condi. sine causa, vt ff. de cond. sine cau. l. qui sine.

ERror.] Habet duas partes. In prima parte loquitur de tempore ante sententiam. In secunda parte, de tempore post sententiam, vel alio modo rem decisam. Secunda ibi Nam causa Bal. CASUS. Dicit Imperator, quod si aliquis fuit confessus aliquid in iudicio per errorem facti, quod non erat verum: post istam confessionem potest reuocare, quod verum est ante sententiam, si autem sententia lata fuerit, non poterit. Viuia.

2 Et bene Paul.

3 Nihil ẽ, imo dic, qđ ibi confessio fuit erronea circa praeparatoria iudicii, quae non sunt tanti praeiudicij circa decisionẽ causae, P & Sal. hic.

4 Istud nihil est dicere, imo sic, qđ mulier renunciare potest legio, quo non iuuat masculus. Paul.

g *Error.*] Lex ista potest intelligi, & in errore, qui interuenit circa confessionem factam in iudicio, & in eo, qui interuenit in ea, quae facta est extra iudicium. In eo, qui fit extra iudicium, vt sup. eo. l. cum falsa, nam ibi nocet negotio non finito sed eo finito, vel per transactionem, vel per sententiam postea subsecutam, sic sup. l. prox. Est tamen differentia: quia dum confessus est extra iudicium, potest retractare, nec praesumitur ita esse: licet Io. contra 2. sed cum iudicio confitetur praesumitur ita esse, nisi contra probetur, vt inf. de erro. aduo. l. 2. Sed ad istam primam regulam sunt signata contraria in primis ff. de inter. ac. l. de aetate. §. vlt. Sed non obst quia ibi loquitur, quãdo dixit ex certa scientia: 3 tunc. enim ita demum licet ei poenitere, si nulla captio sit actoris, & si est captio, poenitet ante litem conte. Item signatur contra. ff. de confes. l. si is cum quo. Sed ibi dicit, quod fuit confessus ex certa scientia. Vel est ibi speciale: quia videtur confiteri quasi ex transactione, cum conueniat bauractione, quae crescit per inficiationem. Item cõtra dicit. ff. de Vell. l. si mulier in iure, vbi dicit iuuari mulierẽ errantẽ Sc natusc. Vell. Sed resolui non 4. negat per hoc, quia & huius leg. auxilium posset habere. Vel dic, qđ ibi, vbi dicit, existimauit se haeredem, & credebat suum creditorem, postea repent, quod non erat, inuentus tuterc. Iussisse, subuenitur quidem ei. Vel dic, quòd Iam erat contra ipsam lata sententia, post quam auxilium Velle. competit. Ad hoc est signatum aliud contrarium, inf. de li. cau. l. iubemus. Sed illud est verum quo ad praesumptionem, non tamen nocet, si probetur contrarium. Ista tamen regula fallit in casu inf. arbit. tut. l. vlt. post princ. Item not. quod dicit Pe. secus esse in errore aduocati, qui non reuocatur nisi intra triduum, vt inf. a de error. aduo. l. fin. & inducit rationem, quia melius quis errorem alienum, quàm suum corrigere potest, vt patet in ludo de schacis, nam melius videt, qui ibi assistit, quàm lusor. sed nostri praeceptores intelligunt aliter l. istam vt ibi, & dicam infra de si insti. l. 4. & ff. de don. l. 3. & ff. de noxa libus l. electio. §. neque.

h *Facti.* pone casum. ff. famil. ercis. l. cum putarem. Item in qualibet exceptione etiã dilatoria, quae omissae per errorem facti possunt opponi etiam post lit. contesta. etiam in indebito soluto.

i *Finito.* transactione, vel sententia, vt iureiurando.

k *Nocet.*] nisi probetur contrarium.

3 † Qua.

l *Decisa.* per sententiam.

m *Tali.*] i. error facti, sed contra inf de errore calculi. l. pri. ibi. Item contra. 5. inf de reb. cred. l. fi. & si ex falsis instr. per totum, & de se iud. l. diuos, & de iureiur. l. admonendi. Sol. 6 in his omnib. dolus est admissus ab aduersario, qui non debet ei patrocinari, vt inf. de leg. l. si legatarius, & ff. de dolo. si legatarius. Item contra inf. si aduer. rem iud. l. 2. Sed illud ratione aetatis, non erroris. Item contra inf. de fur. l. fi. §. si autem nescius, sed dic, 7 quod ibi non restauretur aduersus eundem, sed aduersus alium, scilicet furem. Item contra. ff. de confes. l. si is cum quo, quia ibi error ante sententiam praeiudicat, & tamen est error facti. Solut. ibi in facto proprio errauit, hic in alieno, quod quidem licet, vt ff. pro suo. l. fin. in fi. Item contra. ff. quando act. de peculio est an. l. 2. Sol. ibi erat communis error, sicque probabilis, vt ff. ad Maced. l. 3. & ff. de offi. praeto. l. Barbatius. Vel ibi falso ex certa scientia aduersarius aliquid allegauit, sic. ff. de iud. l. si praetor. §. Marcellus, & sic soluitur. ff. de instit. l. habebat, in princip. Vel ibi in l. habebat, post sententiam non agit ex ea causa, qua prius egit. sed ex alia. Item quod dicit, errorem facti non nocere, est verum maxime alieni, nec etiam facti sui nocet in iudicio, vt argum. d. pro suo. l. fi. & ff. de confes. l. non fatetur, & de hoc dixi plenè. ff. eo. l. regula. in princ.

* Orthini legendũ prima, imò concor. vt tat. Alc li. praetermis. 1. vt signisicantur q. q directam libertatem acceperint à Graeca dictione orthos.

5 Gl. sequitur Bart. Bal. & Sa.

3 Istã sol. sequit. B.

7 Istã glo. vsque ad finem sequitur Bart. Pa. & Sal.

CVm testamentum.] CASUS. Quidam condidit testamentum minus solemne, in quo libertatem seruis suis reliquit, & quandam, quae poterat sibi succedere ab intestato, haeredem instituit. ista mulier instituta non adiji ex testamento, cum potuit ab intestato succedere: quadam die vocauit istos, quib. erat relicta libertas in testamento, suos libertos, cum tamen in veritate non essent liberi: quia testamentum non erat solemne modo quaeritur, vtrum per istam confessionem mulieris liberi sint illi? & dicitur, quod neque orcini, neq; liberti mulieris erunt, quia errantis nullus est consensus. & dicuntur orcini, quia directa erat eis relicta libertas ab eo, qui tendebat ad orcum. Viuia.

n *Cum testamentum.*] in quo erat institutus agnatus, qui ab intestato erat successurus.

o *Orcini.*] i. directo iussi esse liberi, vt insti. de sin. te. per si. te. §. libertas, vers. at si qui. ab orthos, quod est rectum.

Vel

Vel dicuntur ab orco, quia manumittuntur ab eis, qui tendunt ad orcum, vel ad mortem.

a *Ipsius.*] qui successit ab intestato.

b *Iudicium*] idest voluntas.

c *Non potuerunt.* immo videtur, quod errantis hæredis voluntas ei præiudicet, ff. ad leg. fal. l. 1. § si legatarius, vbi errantis volũtas tollit hæredi Interdictũ quorum legatorum, sed ibi ratione possessionis præiudicat, 1 hic verò in proprietate, vel dic, vt ibi no. Itẽ no quod 1. glossauit hic, cum ex ignorantia deficit, id, qđ fieret a sciẽte, vt hic fuit pactum, aliàs delictum, quod expone hic enim deficit libertas propter ignorantiam, quæ valeret si esset sciens, & qđ subiicit h. e. pactum, s. tacitum dãdæ libertatis. Item quod subiicit, alias delictũ. s. deficit ratione ignorantiæ, vt infra ad l. Corn. de sica. l. 1 & sic ponitur vt i. sicut Vel dic, 3 quæ à sciente fiat. q. d. idẽ esset à sciente nõ siue tacitum pactum, vt hic. siue expressum pactũ inter dominũ, & seruum de libertate dãda in futurum, non valet, 4 vt infra, de transf. l. interpositas, & infra, de col. dete. l. 1. sed nec modo datur. nam hęc verba non sunt dandæ libertatis, vt infra, de test. mi. l. ex his verbis, sed potest responderi, quod aliud hic, quam ibi, quia hic naturaliter erat debita libertas ex voluntate testatoris, sed ibi nullo iure. Præterea quia subiicit, alias delictum, exponunt 5 quidam, & alio modo, i. aliud est in delicto, quia valet libertas, & da exemplum inf. si man. ita fuerit alien. vel alias delictum. i. aliud est, si quis scienter delinquat, vel alias delictum. i. aliud est, si quis iuris ignorantia fatetur se deliquisse, vt ff. de confes. l. non fatetur, prima placet.

1 Gl. sequitur Bart. Bal. Pau. Ias.

2 Et bene Bart.

3 Et malè Bar.

4 Hec reiicitur in c. vlt. in gl. 5. extra de coniug. seruo. vbi vide concordantias.

* Nocet ei tamen tamen vtrisque.

4 Nisi præcedat obligatio naturalis, Bar.

5 Et malè Bal.

vel priori liberti, si non ipsius[a] accesserit iudicium[b] (cũ errantis voluntas nulla sit) effici non potuerunt.[c] Dat. 5. Cal. Septẽ. CC. 4. Coss. 302.

Qui recipit aliquid tanquã à tali, non intelligitur consitere eum talem esse, si appareat errasse per contrariorum terminorum veritatem, Bald. Vel sic: Verba enunciatiua per errorem in contractu, vel quasi emissa non disponunt, hoc dicit, Sal.

Ijdem AA. & CC. Caio, & Antemio.

LEX IX.

NOn idcirco minus, quæ à vobis[d] velut à liberis debitã accepisse pecuniã Sanius dicitur, (cum nullus sit errantis * consensus[e]) mouere status * quæstionem prohibentur eius hæredes. Dat. 6. Idus Decemb. Coss. 305.

Debitum naturaliter, tantum, indebitum ciuiliter, solutum tamen per ignorantiam iuris nõ repetitur, sed per ignorantiam facti repetitio conceditur, hoc dicit secundum intellectum gl. Bal. Vel sic: Indebitum ciuiliter tantum facti errore non iuris solutum repetitur. Salic.

Non potuerunt remanebunt ergo serui.

NOn idcirco.] CASVS. Seius plures seruos habebat, ab illis seruis, vt à liberis recepit quandam summam pecuniæ, & factum est publicum instrumentum inter dominũ, & seruos suos super hoc, vocat postea illos seruos suos, qui dicunt ei. domine de cætero non potes nos vocare seruos, quia fecisti pactum, & instrumentum nobiscum, sicut cum liberis, quæritur quid iuris sit. Dicitur, quod nihilominus possunt mouere eis quæstionem etiam hæredes mei, cum errantis nullus sit consensus. Viuia.

d *A Vobis* scilicet, libertis.

e *Consensus.* vt ff. de iur. om. iu. l. si per errorem, & de iu. l. 2. in prin. & inf. lo. l. ad probationem, sed quid si hic fuit sciẽs? Resp. idem, 6 licet quidam contradicant.

6 Gl. sequitur Barto. Bal. Ias.

CVm quis. Textus iste primo ponit dictum. Secundo ponit quandã distinctionem bimembrem. Secundo ibi per ignorantiam. Bal.

CASVS. Meuius quandam quantitatem, quæ fuit debita naturaliter, indebita vero ciuiliter, puta mihi in testamento minus solemni, soluit errando in iure, vult ipse legata repetere, vt indebita, quæritur, an habeat ipse repetitionem? Dicitur, quod non; quia in iure errauit, secus, si in facto fuisset erratum. Viuia. Not. ex hac l. duo necessaria. Primum est, quod error iuris non potest prodesse circa repetitionem debiti naturalis tantum. Secundum est, quòd error facti prodest circa repetitionem debiti naturalis, & sic non dabitur retentio, non obstante, quòd sit naturaliter debitum de hoc no. ff. de cond. indeb. l. interdum, & l. cum 1, § 1. Bal.

Ijdem AA. & CC. Araphiũ, aliàs Amphlæ.

LEX X.

CVm quis [f] ius ignorãs * indebitam pecuniã soluerit cessat repetitio. Per ignorantiam enim facti repetitionem tantum indebiti soluti competere tibi notum est, Dat. 5. Calend. Ianuar. CC. Coss. 306.

Mulieribus non succurritur propter ignorantiam iuris in lucris capitandis, sicut nec masculis, nisi ratione minoris ætatis: quo casu tam mulieribus quam masculis succurritur per beneficium restitutionis. Paul. de Cast.

f *Cum quis.* Pone casum in indebito ciuiliter, sed naturaliter debito, vt infra ad l. Falc. l. error. Vel dic in voluntate non solenni credebat hæres debere legata, & distingue, quia aut est ciuiliter indebitum, sed naturaliter debitum & tũc solutũ per ignorantiam facti repetitur, iuris non, vt hic, & d. l. error. & ff. de cond. indeb. l. si deicommissum, & ff. ad Maced. l. fi. fallit in muliere, & in minore, qui repetunt etiam per ignorantiã iuris solutum tale indebitũ, vt ff. ad Vell. l. quamuis § interdũ & ff. de condic. inde. l. interdum, sed Pet. dixit, 7 in tali indebito soluto siue per errorem, facti siue iuris non repeti, & dicebat speciale in l. Falcid. & muliere, & minore. Item econtra si debitum est iure ciuili, sed naturaliter indebitum, solutum per errorem iuris, vel facti repetitur, vt ff. de cond. ind. l. si nõ sortem, § indebitum & § adeo fallit. insti. de ob. quæ ex quasi con. § fi. & ff de cond. indeb. l. in summa, in prin. & ff. man. l. si fideiussor 1. § in omnibus. Item si est indebitum vtroq; iure, siue errore facti, siue iuris ignorantia solutum repetitur vt per tot. ti. de cond ind. C. & ff. sed fallit in casibus quos modo in superiori casu notaui. Si autem est vtroque iure debitum, sed ope exceptionis indebitum, si quidem est dilatoria, debitum solutum per errorem facti repetitur, secus si iuris, vt ff. de cond. indeb. l. in diem, & ff. mand. l. fideiussor, § quamuis, vel secundum 8 Azonem vtrobique, vt ff. man. l. fideiussor § quamuis Si autem perpetua, si quidem fauorabilis, vt Velle. solutum siue iuris, siue facti errore repetitur Si vero odiosa, vt Mace. solutum per ignorantiam iuris non repetitur, vt ff. de cond. inde. l. qui exceptionem. in principio. sed per facti errorem probabilem repetitur, vt ff. ad Macęd. l. fi. Si vero dubitetur, sit perpetua, vel dilatoria exceptio solutum, siue iuris, siue facti errore repetitur, vt ff. de cond. indeb. sufficit. Quocunque casu dixi solutum repeti, ibi ex certa scientia solutum non repetitur, vt ff. de condict. ind. l. 1. Idem si est tutus exceptione, quæ sit inducta ad rigorẽ iuris conseruandum, & soluat, nullo modo repetit, vt ff. de condict. inde l. Iulianus. & infra de condic. ind. l. 1. Item opponitur in casu huius l. Nonne est tutus fauorabili exceptione hæres? ergo solutum repetitur per prædictam l. qui exceptionem. Sed respondetur, non dicitur hæres habere exceptionem, cum legatarii nullam habeant actionem ex non solemni voluntate. Item & si est solemnis, & excedunt legata dodrantem, ipso iure remanet in bonis hæredis quarta vt infra ad l. Falc. pen. & ff. ad l. Fal. l. Plautius. vnde non dicitur habere actionem legatarius, sic ergo nec hæres exceptionem. Sed in minore 9 dic, vt infra si aduersus creditores, l. 1. & hæc omnia intellige in maiore.

Indebitũ per errorẽ solutum an possit repeti.

** De materia huius legis & generaliter de repetitione indebiti vide gl. i. c. vlt. de sal. quæ ponit plenam distinctionem in hac materia.*

7 Et malè Sal.

8 Et malè Salt.

9 Gloss. sequuntur Bar. Bald. Pau. Sal. & Ias.

Quamuis.

QVamuis. CASVS. Mulier quædam errans in iure, quia omisit petere bo. pos. erat minor, vult modo petere cõsulit dominum Imperatorem, qui dicit ei: quare non petisti? Illa respondet, credebam cursum temporis mihi non nocere dicit ei Imperator, non potes petere, quia in iure errasti illa dicit quod minor est 25. ann. dicit ei Imperator: si hoc est, ratione ætatis bñ petere potes. Viu. No. ex hoc tex. q magis subuenitur imbecillitati ætatis, quam sexus, licet aliquando æquiparentur, l. 1. in fi. ff. de eden. fa. hic.

a *Quamuis*. Pone casum, v supra eod. l. si emancipata.

b *Imperfectam*] quia est minor, & sic restituitur, vt ff de minori. l. ait prætor, §. vlt.

Aliud in dãno l. 9 supra eod. l. 8. 9. ff eod. 6. inf. qui admi. l. vlt ff. de reg. iur. Vide Cuia. 14. obseru. 15.

Imp. Constãtinus A. Agneti Vicar. Præfect.

LEX XI.

QVamuis [a] in lucro * nec fœminis ius ignorantibus subueniri soleat, attamen contra ætatem adhuc imperfectam [b] locum hæc non habere retro Principum statuta declarant. Dat. 3. Cal. Maij Gallicano, & Symmacho Coss. 330.

Nemo potest dissimulare se leges nescire. Bal.

Imperat. Valent. Theo. & Arcad. AAA. Flauiano P. F. Illy. & Ital. P.

LEX XII.

COnstitutiones [c] Principũ nec ignorare * quẽquam, nec dissimulare [d] permittimus. Dat. 3. Calen. Iun. Titiano, & Symmacho Coss. 391.

COnstitutiones.] CASVS. Hac l. cauetur, quod nulli permissum ignorare vel dissimulare constitutiones Imperatorum, & dicitur ille simulare, qui non scit eas, & dissimulare, qui scit, & se nescire dicit Viuia.

Præsertim in delictis. Vide Clar. 5 sent. §. vlt. q. 60.

c *Constitutiones.*] Aliud est in aliis legib. secundum quosdam quod non placet loco vt sup. tit. 1. l. 1. in fi. 2. col. & sup. de legi. & con. l. leges sacratissimæ, & facit in authen. vt fa. no. con. col. 5.

d *Dissimulares.*] Qd non est simulo, dissimuloq; quod est, vt ff de concus. l. 1.

Mulieribus non subuenitur propter ignorantiam iuris altra, quam masculis, nisi in casibus à iure expressis, hoc dicit secundum Bart. & Pa. de Cast.

Impp. Leo, & Anthemius AA. Erythrio, PP.

LEX XIII.

NE passim [e] liceat mulieribus, omnes suos contractus retractare in his, quæ prætermiserint, vel ignorauerint, statuimus, si per ignorãtiã iuris damnũ aliquod circa ius, vel substantiã suã patiantur, in ijs tantũ casibus, in quib. præteritarum legũ authoritas [f] eis suffragatur, subueniri. Dat. Cal. Iul. Martiano, & Zenone. Coss. 469.

NE passim.] CASVS. Quia mulieribus succurritur quãdoq; credet aliquis, quod indistincte succurratur ita, vt liceret eis contra pacta sua venire passim & indistincte, hoc remouet, & dic, vt in lit. tera. Viu.

Mulieribus multæ leges subueniunt.

Nota hic, quod statuta generaliter, & indefinitè condita ligãt mulieres, sicut masculos, nisi specialiter excipiantur, sm Ia. hic.

e *Ne passim.* i. scil. indistincte.

f *Authoritas.* Sunt enim quædam leges, quæ specialiter prouident eis, vt in intercessione, vt inf. ad Vel. l. si tine. in secundo respon. Item, vt ab incestus crimine excusentur, si lo la iuris nostri obseruantia deficit, vt ff de adul. l. si adulterium, §. 1. Item in satisdatione iudicio sisti recepta minus idonea, vt ff qui satisd. cog. l. de die, § minori. Item cum indebitum soluunt, vt exonerentur probatione, vt ff. de prob. l. cum de inde, § 1. Item si cautiones, vel orationes in iudicio non edunt, vt ff. de eden. l. 1. § vlt. Item cum stipulantur dotem, nouando de bono debitore ad inopem, vt ff. solut. mat. l. si cum dotem §. si mulier. Item cum legatum sibi ad scribunt dictante marito, vt ff. ad l. Corn. de falsis, l. diuus Claudius § 1. item in filio. Item vt ff. ad Turpil. l. 1. §. accusationem, in fi. & l. mulier. Item intra de fal. mo. l. 1. §. viduas. Item ff. de iure fisc. l. 2. in fi. Sed nonne regulariter etiam maribus iuris ignorantia non nocet in damno vitando, vt ff. eod l. error. in fi. sic ergo fœminæ deterioris conditionis esse videntur, cum certis casibus eis subueniatur, sed maribus semper. Sed certè 1 dic, dicit illis casibus eas iuuari, quibus & mares, & eo amplius in prædictis, in quibus non iuuarentur mares, vnde dic, quod in prædictis mulieres iuuantur vltra mares.

Ignorãtia iuris non nocet in dãno vitando.

1 Glos. sequitur hic Bar. Paul. & Ias.

TITVLVS XXII.

De precibus Imperatori offerendis, & de quib reb. supplicare liceat, & vbi. [1] †

DE PRECIBVS Imper. off. & c.

Dixit de iure, quod consistit in sacris, & sacerdotibus nũc de eo quod in magistratibus & primo 2 de Principe, præmittend quib. & qualiter adeatur. Vel sic: Post tractatũ diuinorũ sacrorũ, eorũ demũ, ministrorũ tractionimus supra de humanis sacris, idest de legib. vnde consequens est, vt videamus de mostris humanorum sacrorum, idest legum, quarum quodammodo Imperator caput est, & minister. de Imperatore audiamus. Et quia ipse non temere, sed per preces est adeũdus, videamus de precibus ei offerendis, & de quibus rebus liceat ei porrigere preces Azon.

2 Sequatur gl. Bar. Bal. & Sal.

1 † Liceat vel non.

Laudabilis fidei exemplũ & atrocitas criminis faciunt inhabilem probabili reputari ad impetrandum, & etiam ad prosequendum impetrata. Bald. Vel sic: Seruus, qui ad supplicandum regulariter nõ admittitur, pro laudabili exẽplo, & atroci delicto in persona domini commisso auditur. Salic.

Imperat. Diocletianus, & Max. Firminæ.

LEX PRIMA.

LIcet seruilis [g] conditio deferendæ precis [h] facile capax non sit, tamen admissi sceleris atrocitas, & laudabilis fidei exemplum, [i] super vindicanda * cæde domini tui, nobis hortamen fuit, * vt præfecto prætorio iuxta * annotationis [l] nostræ decretum demãderemus (quẽ adire cura) vt auditis iis, quæ in libello contulisti, & reos inferui fiant si deliotes dominis suis, dabimus tibi rescriptum vnde ergo cum rescripto notiro ad Præfectum prætorio. q te libenter, vt decet, audiet, & qui vindictam seuerissimam, prout conuenit malefactoribus imponet.

LIcet seruilis. CASVS. Dñs meus, qui plures seruos habebat, occisus est à quibusdam, vnus de istis seruis adiit Imperatorẽ, & narrauit sibi factum illud, & nullus de parentela sua hoc Imperatori voluit intimare; rogans, & supplicãs Imperatorẽ vt rescriptũ concederet aliquib. iudicibus, q de morte eius facerent inquisitio ẽ, dicit ei Imperato: Frater, tu seruus es, neq; potes de iure admitti ad postulandum rescriptum, verũtamen, quia atrox est delictum, & propter tuum laudabile propositum, vt & alij

* *Quiaũ refert per quem preces sint oblata, vt hic, et in c cum oporteat. innum. a g los. pen. ibi, nec refert vnde cunque ex. de acc.*

† *De adnotationibus, vt. Dixeranum-t. dispu. 1. 8.*

Not. ex hoc tex. ib: atrocitas, regulam notabilem, quod propter atrocitatem, & enormitatem delicti quædam permittuntur contra regulas iuris, quæ alias non permitterẽtur & facit iste tex. secundum Bal. hic in secundo no. pro regula, quam tradit Innocen c. 1. de consti. quod ex causa licitum est leges transgredi, secundum Ias. hic.

g *Licet seruilis.* idest, seruus.

h *Preces.* i. vt deferat preces principi, sic alias in iudicio esse potest in casibus, vt dixi. ff. de iud. l. vix certis. & eisdem casibus poterit forte supplicare, sed licet regulariter non admittatur, vt hic, si tamen fuerit admissus, valet quod ei conceditur, vt inf. eo l. vniuersis.

i *Exemplum.* vt inf. de prob. l. exemplo, & ff. de pœn. l. aut facta. §. fi. & l. si quis aliquid, §. qui abortionis.

k *Vindicanda.* Hoc enim petebat sibi licere.

l *Annotationis.*] idest scriptura facta motu principis. in fine illi

mili. n. negotio fecerat idem, vel de præsenti decreto dicit. a Curet. & et libertatem habebit in præmiū, vt inf. quibus ex cau. ser. pro præ. ac. li. 1. & ff. si ma. ad li. per. l. qui ob necem. Sic & si accusat quem crimine læsæ maiest. auditur, vt inf. ad l. Iul. maiest. l. nullus, & ff. ad l. Iul. maiest. l. famosi, §. 1.

f Petatur. vt inf. eo. l. rescripta, & sup. de sacros. eccl. l. priuilegia, & inf. de emancip. l. necauus, & inf. si per vim, vel alio modo, l. fin. & ff. de relig. l. si quis sepulchrum, in princ.

g Nec damnosa fisco. Vt q. fiscus teneatur de euictione vltra quadriennium, cum vendidit rem alienam vt suam, vt Instit. de vsucap. §. fin. Item, q. non soluatur tributa sed desideratur secūda iussio 5 ad hoc, vt nō soluantur tributa, vt in Auth. vt nulli iud. § & hoc vero iubemus, coll. 9. Accur. h Nec iuri contraria. Puta, vt minori 14. ann. liceat testari, vt inf. quādo prouo. nō est necess. l. 2. & i. si cōtra iᵒ. vel vtil. pu. l. fi.

Quoties.] Diuidit in duas partes. Prima loquitur i rescripto, quod cōcernit dilationem iudicij, vel solutionis. Secūda loquitur in rescripto, qd concernit decisionē litis, & ipsum principale negotiū. Secūda ibi, Quod autē. Ba de. Casus istius l. ponit duobus modis, vt in gl. Vno modo sic Dominus meus accessit ad Imperatorē, & dixit ei: Dñe habeo creditorem, qui tota die vexat me petēdo, qd ei debeo, peto rescriptū, ne possit me cōuenire: itaque inquit mihi. Dixit ei Imperator, bene tibi concedimus. Vult mō magis aliud rescriptum petere, vt ne in perpetuum possit educi... suo creditore. Dixit Imperator: Illud tibi cōcedere nō possum, sine magno dāno aduersarij. Verius alio mō pone i creditore, q voluit impetrare rescriptū, ne al qua exceptio possit obijci & tūc planior est litra. No. ex hac l. sm Cy. Bar. & alios illud vulgatū, qd differt, non aufertur cui cōcur. e ancillā, 32. q. 2. & ca. nemo dispēsādus est, de poen. d. 7. Ias. hic. b Quoties. Pone casū in debitore petente dilationē temporalem, quæ est audiēdus, qa non est magnū damnum in mora modici &c. vt ff. de iudi. si debitori. si aūt peteret petoriā peteret, nō audiretur, & sic nihil est cōtra. Vel pone casum in creditore, q. peteret vt statim sibi solueretur, cum debitor haberet tempora lem exceptionem, audiretur: n. secus si perpetuam haberet debitor, quia non audietur, vt hic, & secundum hunc casum primæ parti est contra, vt inf. de pac. l. inter emptorem, & l. ante. Sed ibi 4 magnum tempus petebat auferri debitori, hic paruum. Vel sol. vt ibi. Item contra, secundæ parti, inf. de resciu. vend. l. ratas, sed ibi non fuit concessa, sed dicit, si concederetur, sequeretur inconueniens. Sed quæro, an ex certa scientia Princeps possit concedere? Respondetur sic, in actionibus, quæ sunt de iure ciuili, secus in dominio rei meæ quod mihi vellet auferre, etiam ex certa scientia. non. n. posset, cum illud habeam de iure gentium, siue naturali, quod est immutabile, vt Insti. de iure natur. §. pen.

c Moratoria. id est dilatoria. Accur.
d Præscriptio. idest exceptio. Accur.
e Conuelli. id est concedi.

uestigare, & seuerissimā vindictā iuxta legū censuram, exigere curet.[a] Dat. 8. Idibus Oct. Diocletiano 6. & Maximiano 3. AA. Coss. 296.

Rescriptum, per quod dilatio datur, vel remouetur, valet, sed rescriptum, per quod peremptoria exceptio datur, vel remouetur, nō valet: quia esset nimis præiudiciale, & nimis exorbitaret à ratione, hoc dicit Bald. Vel sic: Dilatoria per rescriptum conceditur, non peremptoria, hoc dicit Salic.

Imp. Constantinus A. Seuero P. F. V. al. PP.

LEX II.

Quoties[b] rescripto nostro * moratoria[c] præscriptio[d] permittitur, † aditus supplicāti pandatur. ¶ Quod aūt totius negotij * cognitionem tollit, & vires principalis negotij exhaurit, sine graui partis alterius dispendio conuelli[e] non potest: nec præscriptionis igitur peremptoriæ relaxatio petatur.[f] Dat. Cal. Iul. Paulino, & Iuliano Coss. 354.

Fisco damnosa, vel iuri cōtraria non conuenit impetrari. Et est canonizata 25. q. 2. c. nec damnosa.

Idem A. ad populum.

LEX III.

Nec damnosa fisco,[g] nec iuri[h] contraria postulari oportet. Dat. Prid. Cal. Octobr. Constantio A. 7. & Constantino Cæs. 4. Cos. 354.

Qui habet dilationē à Principe, tenetur satisdare de soluendo in termino: aliter non gaudet dilationis commodo, hoc dicit Bal.

Imppp. Grat. Valentin. & Theod. AAA. Floriano P. P.

LEX IIII.

Vniuersa rescripta, quæ in debitorū causis sup præstandis[i] dilationibus promulgantur, non aliter valeāt,[k] nisi fideiussio idonea * sup debiti solutione præbeatur.[l] Dat. 7. Cal. Mar. Constantinopo. Antonio, & Syagrio Coss. 382.

Semel tantum licet supplicare contra sententias præfectorum pretorio. Bald: Vel sic Supplicatio, & non appellatio permittitur aduersus sententiam præfecti pratorio, & tātum semel. Sal.

Impp. Valentin. & Valens AA. ad Volusianum P. P.

LEX V.

Si quis * aduersus præfectorum pretorio sentētias duxerit supplicandū,[m] victusque denuo fuerit, nullam habebit licentiam iterum super eadem causa supplicandi. * Dat. 15. Cal. Octob. Romæ, Valentino, & Valent. AA. Coss. 365.

IN AVTHENT.

¶ Vt sponsæ larg. §. aliud, coll. 9. const. 2.

i Vniuersa. CASVS. Hæc l. limitat legē quoties, §. eo. nā in l. quoties. dicitur, q. debitor potest impetrare rescriptū, q non teneatur soluere creditoribus suis vsque ad quinquenniū. Hæc lex dicit, quod hoc verum est, si idoneā fideiussorem det creditorib. de satisfaciendo ad diem positam. No. primo ex hac l. quod rescriptū, quod concedit dilationem non valet, nisi præstetur idonea satisdatio de soluēdo in termino. secundo nota, q qui habet dilationem, tenetur interim satisdare, secundum Bal. hic. Et ista l. est canonizata 25. q. 1. c. vniuersa. vbi etiam habes quasi omnes leges huius tituli, & titulorum sequentiū, secundum Ias. hic. i Præstandis. aplis debitoribus. k Valeant. idest sortiantur effectum. l Præbeatur. creditori, & præbentur ante quam impetretur rescriptū, aliter inutile est, secundū, Pet. 6. sed tu dic, 7. q. tenet, sed eo vsq. non potest, nisi det fideiussorem, deinde si ad uersarius postulet. arg. ff. sol. matr. l. si constante, §. 2. Sed an & hoc onus, 8 f. dandi fideiussorem, per priuilegium remitti possit? Rñ. non, cum esse graue alteri parti, vt sup. eod. l. 1.

Si quis aduersus.] CASVS. Bene scitis, quod à præfecto prætorio snia non appellatur, pone, præfectus prætorio tulit aliquam sniam contra M. supplicauit iste M. contra sniam, ille autem qui cognouit de supplicatione, confirmauit primam sententiam, vult iterum M. supplicare super eodem negotio quæritur an possit. Dicitur, quod non potest. Vt ita. No. ex hoc tex. quod licet sit permissum bis appellare, tamē nō est perm ssū victo nisi semel supplicare, sedm Bal. hic. m Supplicandum.] Nam appellari non potest, vt infra, de sent. præfec. prætor. l. 1. & supra, de epis. aud. l. episcopale, & ff. de offic. præf. l. 1. § fin. Sed videtur non posse etiam supplicari, vt inf. ne lic. in vna, ea. causa tertio prouo, in Aubr. &

* Vide Cuiac. 2. obser. 10. qui hoc verbo moratoria intelligit pactū conuenti exceptionē, puta ne intra quinquenniū impetratur ei oppenitur perēptoria. Nusquam petat. Tener creditori à principe relaxari pōt posterior nō potest. oth. a † al. remittitur.
a Contor c. 2. in glo. si. de rescr. & gl. in ad hoc remed. gl. & circa si re it. vbi habetur q litera Apostolica iniq tatem continentes, non sunt admittenda, quia præsumantur falsa.
1 Istu intellectū gl. sequuntur Bal. Sal. & Ias.
2 Et bene Bal. Sal. & Ias.
3 Iste intellectus est ipse verus, & congruit literæ. Ias.
4 Gl. vsque ad fin. sequūtur hic Bar. Bald. Pau. Salic. & Ias.

5 Istā gl. sequūtur Bar. to. Bald. Pau. Sali. & Ias.
* Iure olim cogebatur ad pignus dandum arg. l. si debitoris infra de iud. c. in verbo pignorum. Goth.
* In aliquibus codicibus hæc lex si quis præcedit legem vniuersa.
* Tertia supplicationis, vide Oldendrp in tract. de iur. vbi tracta. tar de remedijs aduersus iniq. sententiam. ibi Tertiū. Rebuff tom. 1. tract. de supplicat.
5 Et malè Bar. Bald. Paul. Sal. & Ias.
7 Et bene Bar. Bald. Pau. Sali. & Ias.
8 Istam sequuntur Bal. Paul. Sal. & Fulgo. nisi inferatur ista clausula, non obstante, quia tūc remitti pt Bal. displicet tamen Bar. & Ias.

in tex. sed certè ibi iam fuerat iudicatum bis, vel ter. vnde sicut non potest ab alio appellari, sic nec ab isto supplicari. Alij dicunt, † quod hic in principali causa tulit sententiam: ibi in causa appellationis. Accur.

† Dic melius secundum Bart. quod ibi fuit his appellatum, hic verò non fuit appellatum.

QVæ supplicatio. CASVS. Hæc auth. non corrigit l. C. sed eam supplet, & determinat l. C. dicebat indistinctè supplicari semel à sententijs præfec. præto. hæc auth. dicit tria. Primo cui sit facienda supplicatio. Secundo & tertio dicitur quis sit effectus supplicationi, si fit intra 10. dies. Circa primũ dicit hæc auth. si præfectus præt. pronunciat inter aliquos, potest offerri ei supplicatio & suis consiliarijs & executoribus, sed de supplicatione cognoscit solus præfectus, & non alij. Secundo dicit, quod si aliquis supplicat à sententia præfec. præt. intra decem dies, sententia nõ est mandata executioni, nisi victor dederit fideiussorem idoneũ de restituẽdo omne id, quod accepit cum legitimis augmẽtis, si sententia per supplicationem retracta fuerit. Tercio dicit, quod si aliquis supplicauerit post decem dies, ista sententia mandabitur executioni per victorem, nulla fideiussione præstita, & hoc casu licet supplicari Principi, vsque ad biennium, non autem post. Not. ex hac l. ibi, vel eorum consiliarijs, quod supplicatio potest porrigi non solum præfecto prætor. sed etiam officialibus suis, secundum Ia. Nota secundo ex tex. ibi, nisi sub hac forma, &c. secundum Bald. & Salic. quòd tempus dicitur de forma actus, vnde infert Bald. quòd ille, qui non obseruat tempora constitutionis, non dicitur seruare formam. quod est notandum secundum eundem propter constitutiones ecclesiarum, quæ imponunt metas temporis. Ias. hic.

* Contra. in c. ad audientiam. 2. in gl. super verbo. intra tempus per vos legitimum. r. t. appellatum extra de rescrip.

Vbi supplicatur præfecto prætorio intra decem dies, nõ mandatur sententia executioni sine satisdatione, sed vbi post decem dies supplicatur, mãdatur sentẽtia executioni sine satisdatione, sed si retractatur sententia, intra biennium retractatur executio retro facta. h. d. secundũ Bal.

Coll. Rite: 12

QVæ supplicatio * gloriosissimis præfectis, [a] vel [b] eorum consiliarijs vel causas introducentibus [c] intra decẽ dies post sñiam offerenda [d] est, quo subsecuto [e] sñia [f] non aliter executioni mandabit, nisi victrix [g] pars dignam fideiussionẽ præbuerit, tñ restituendi cum legitimis augmentis, [h] quantũ fuerit in cõdemnatione, si legitima retractatione sententia resoluatur. Nisi sub hac forma [i] supplicatio porrigatur, executio causæ siue fideiussione procedet: retractationis [k] iure illi seruando, qui se grauatum putauerit, vt intra biennium supplicare possit Imperatori.

a *Præfectis.* Idem ergo ipse tractat secundum P. & R. quòd secus est in appellatione, vt inf. de appell. l. eos, in prin.

b *Vel eorum consiliarijs.* Quod est absurdum, dic ergo, eis offertur libellus, sed Princeps, vel præfectus cognoscet, vt ff. de minoribus, & l. præfecti.

c *Introducentibus.* scilicet referendarijs, vt in Auth. vt lit. iud. § fi. coll. 9.

d *Offerenda.*] etiam in scriptis, vt in appellatione contingit.

e *Subsecuto.* i. supplicatione subsecuta intra decem dies.

f *Sententia.* scilicet à qua supplicatum est.

g *Victrix pars.* scilicet actor.

h *Augmentis.* fructibus, & accessionibus.

i *Forma.* intra decem dies. s. vt detur gloriosis præfectis vel eorum consiliarijs, vel causas introducentibus.

k *Retractationis.* sed quomodo retractabitur? Respond. si contra ius constitutionis est lata. aliàs cum nec appellatio recipiatur, nec supplicatio ibi, secundum Azon. Alij dicunt grauari etiam in fideiussore tantum. Item fit hæc retractatio vsque ad biennium, vt hic, & inf. de sentent. præfect. prætor. hic & ibi plane not. hic, quod pendente supplicatione

supplicanis d'effect où appellatione

a Gl. sequitur hic Bar. & Ias.

mandatur sententia executioni, non sic pendente appellatione, vt ff. nil noua appell. pend. l. 1.

VNiuersis.] CASVS. Homines seruilis conditionis non admittuntur ad impetrandum rescriptum, vel supplicandum, sed cum impetratum fuerit, valebit. nec refert à quo fuerit impetratum. Nota ex hac l. secundum Iacob. Butrig. quòd sicut declinatorio tollitur per litis contestationem, ita per rescriptum impetratum. Bald. & Ias. hic.

Non refert, à quo sit impetratum, dummodo à principe sit concessum. Bal.

Impp. Hono. & Theodo. AA. Isidoro P. P.

LEX VI.

VNiuersis simul hãc obseruantiã remittimus, vt à quocunque liberæ conditionis constituto, vel seruo [l] supplicãte impetratum fuerit rescriptũ: minimè [m] requiratur * per quem preces oblatæ sint. Dat. 3. Id. Nouemb. Theodosio A. 7. & Palladio. Coss. 466.

l *Vel seruo.*] impetranti pro alio, licet admitti non debuerit, vt supra eod. l. 1. Quid autẽ, si pro se? Respõ. valet, si sciuit princeps, non aliàs, vt arg. inf. qui admit. ad bon. poss. l. bonorum, 2. & ff. de bono. poss. l. seruus.

m *Minimè requiratur.* Sic nõ requiritur ff. de inof. test. l. posthumus. § si quis ex his. & de peti. hær. l. itẽ si venient, § à quo. & de verb. oblig. l. cum seruus.

ADDITIO. Intellige istam l. nisi impetrans fuisset excommunicatus, quo casu rescriptum ipso iure est nullum. vt in c. 1. de rescr. li. 6. Itẽ nisi impetrans committeret mendaciũ, vel falsitatẽ, vt si asserit se procuratorem, & nõ est, hoc vitiat etiam rescriptũ, c. quia. non nulli, & c. ex parte, ext. de rescr. in antiq.

† Gl. in verbo, vinculo excõcationis in c. prudentiam, § sexta. de off. dele. adducit hanc legem marg. quasi excõicatus impetret rescriptum, dicendo suã excõcationẽ, quod valet postquã fuerit absolutus.

Rescripta iura cõtraria non valẽt, sed rescripta, quæ nemi nẽ lædunt, & supplicantibus prosunt, valent. Item valent rescripta, quæ pœnam cõmissi criminis, indulgent, hoc dicit.

Impp. Theodosius, & Valentin. AA. ad Senatum.

LEX VII.

REscripta * contra ius [n] elicita, ab oĩbus iudicibus refutari [o] præcipimus, nisi fortè sit aliquid, qđ non lædat [p] aliũ, & prosit petenti,

REscripta contra ius. Primo ponit regulam. Secundo ponuntur duæ exceptiones. Secunda ibi, Nisi forte. Baldus. CASVS. Dominus meus impetrauit rescriptum per mendacium, vtrum valeat? Dicitur, quod non, sed præcipit Imperator refutari rescriptum a iudicibus, nisi tale quid concessum sit, quod non noceat alij, & prosit petenti, vel tale quid, quod pœnæ remissionem obtineat. Alij aliter ponunt, cum rescriptum impetratum sit contra formam iuris, non valebit.

† Allegatur per glo. super verbo. discretionẽ. in c. super literis, de rescrip. & est hæc l. canonizata 25. q. 2. c. rescripta.

Ex hac l. nota duas regulas. Prima est, quòd rescripta cõtra ius impetrata, nõ debent per iudices obseruari. Secunda est, quod illud, quod nemini nocet, & mihi prodest, de facili concedendum est. Concor. tex. no. in l. 1. & v. § item Varus. in fi. ff. de aqua pluuia arc. Ias. hic.

n *Rescripta contra ius.* puta vt liceat peremptoriam opponere post sententiam, non autem potest intelligi in istis priuilegijs, quæ prohibita sunt à iure peti. nam tunc non valent etiam si alij non nocerent, & prodessent petenti, vt infra si nup. ex re. l. 1. quod vult finis huius l. Loquitur ergo de istis priuilegijs, vel rescriptis, de quibus non dicitur in l. quod nõ debeant tribui, sed sunt contra id, quod dicit lex, siue quod dictat ius commune, & pone exemplum de hoc vltimo, vt supra l. nec damnosa, in fi. no. nam si concederetur, non potest stari.

o *Refutari.* vt inf. si contra ius l. fin. & sup. de sacrosan. eccl. l. iubemus nullam, & inf. de emanc. l. 4.

p *Non lædat alium.*] vt ff. de senat. l. fi. & inf. de præpo. sacr. cub. l. 12. l. fi. & de decur. l. 10. l. neque Dorotheum. Item quod dicit non lædat alium, s. prorsus, secus n. si non modicum, vt sup. eod. l. quoties, & ff. vt quid in loco pub. l. 2. § si quis.

à quu-

a principe, & ne quid in flum. pub. l. 1. §. sunt autem qui putant & de reli. & sum. fu. l. si quis sepulchrum. in princ.
a *Crimen*, i. criminis pœnam. & da exemplum in infamia mulieris intra tempus luctus nubenti remissa, vt infra ad Tertullian. l. si qua; & in secunda, & infra de nup. l. imperialis, §. illud his. Item vt infra de sent. pat. l. si. in fin. & per totum.

1 Isti glo. sequitur Bartol. & Pau.

I*Nstrumentorum*.] CASVS. Hæc lex tractat qualiter sit principi supplicandum, & dicit, quod si aliquis accedit ad principem, volens ei supplicare, non debet ei narrare totum tenorem instrumentorum, sed vim quæstionis, & illa tantum verba, quæ in se habent dubitationem. Not. primo, ex tex. in princip. quod in exemplo debet poni tenor de verbo ad verbum, nullo addito vel minuto, secundum Bal. hic.

Nota secundo ibi, inter partes ita dubitari, &c. quòd illa particula est edenda, de qua est controuersia inter partes: reliquæ vero particulæ tanquam impertinentes, non edantur, secundum Iac. Are.

b *Instrumentorum*.] Vt cum quis de quadam parte testamenti quæreret, & in precibus originem totius rei ostendere vellet. sufficit enim vim instrumenti principi dare, & tenorem eorum verborum, de quibus fuit dubium, vt hic, & infra de appel. l. ampliorem. §. in refutatorijs & l. ne causas. & ff. de eden. l. argentarius. §. 1. & infra si contra ius, vel vtil. pub. l. 1. Et argu. contra, infra de transact. l. vt responsum, sed solue, vt ibi dicitur.

QVANDO LIbellus Prin. &c.

Generaliter de precibus dixit nunc de effectu illarum: quia quo ad quædam pro lite contestata habentur.

vel crimen [a] supplicantibus indulgeat. Dat. 8. Id. Nouẽb. Rauennæ, Theod. 14. & Valẽtiniano 2. A. C. Coss. 426.

In supplicatione sufficit ponere substantiam, & effectũ instrumentorum, super quibus supplicatur, nec expedit ponere totum tenorem ipsorum. h. d. Bald. vel sic: Superflua non debent scribi in supplicatione: sed necessaria tantum, idque pro negotij instructione. Salic.

Ijdem AA. Florentio,
LEX VIII.

INstrumentorũ [b] exempla non prosit precibus adnexisse; sed necesse sit eorum in supplicatione vim exprimi, vt responsuro principi vera precatio rem aperiat cognoscendã: ijs solis, cum necessitas exegerit, verbis precibus inserendis, quorum de sensu inter partes ita dubitari contigerit, vt etiam merito nostrum expectetur iudicium. Dat. 6. Cal. April. Constantinopol. Florentio, & Dionysio Coss. 429.

TITVLVS XXIII.

Quando libellus Principi datus litis contestationem faciat.

Rescriptum Principis nõ solum habetur pro libello, sed pro contesta. lit. & transit ad hæredem. h. d. lex prima. Hoc verum est in actionib. annalibus: secus in perpetuis: quia ibi rescriptũ non habetur pro contestatione litis. h. d. lex secunda, & sic totus titulus est conclusus. Bald. vel sic: Rescriptum delegatoriũ supplicanti concessum, actiones prætorias, & annales perpetuat, & facit ad hæredes trãsitorias, h. d. cum l. seq. Salic.

Imp. Arca. & Hono. AA. Remigio P. Augustali.
LEX PRIMA.

DVbium [c] * non est, * contestationem litis intelligi, etiam si nostræ fuerint trãquillitati preces oblatę: [d] easq; aduersus hęredem quoque eius, in quem porrectæ sunt, vel ab hærede eius qui meruit, exerceri. [e] Dat. 3. [1] † Cal. Apri. Constantin. Arcad. & Hono. AA. Coss. 396.

Imper. Iusti. A. Mennæ. P. P.
LEX II.

TEmporales actiones, q̃ per oblationem precũ, & ad eas [f] rescriptionẽ [2] † perpetuantur, definire necessarium esse duximus, ne quis putet ad alias etiam, quæ certis taxantur temporibus, hoc pertinere. Sciant igitur omnes, eas tantummodo per oblationem precum, & ad eas rescripta, perpetuari, quæ à prætore constitutæ, annali [g] tempore coarctatæ sunt. D. Cal. April. Constant. Decio. V. C. Coss. 529.

TITVLVS XXIIII.

Vt lite pendente, [h] vel post prouocationem, [i] aut definitiuam sententiã nulli liceat imperatori supplicare. [3] †

Pręuenire sententiam in supplicando, non prodest, si

rot rescripsit Viuian. ¶ Not. primo secundum Iac. b. c. quod rescriptum habetur pro libello, & contestatione litis, quantum ad effectum huius tit. sed non habet vim libelli conditionalis. secundum Bald. & Fulg. hic.
¶ Nota secundo ex tex. quod si est impetratum rescriptum, & ille qui impetrauit mortuus est antequã ipsum produceret in iudicio, tale rescriptũ transit ad hæredes actiue, & passiuè secundum bald. Fulg. Paul. de Cast. & Iac. hic.

c *Dubium non est contestationem.* Nota quo ad effectum in casibus qui sunt infra l. proxim. nam alia nunc restringit.

d *Oblatę* imo etiam executor est mittendus, vt infra de præscrip. triginta annorum l. sicut. in princ. quæ est contra. Solu. Ibi in prætorijs, vt infra l. proxim. vbi de alijs vel hic coram principe, ibi coram alio iudice.

e *Exerceri.* & hoc ea si potest loqui ff. de actio. & obl. gat. l. constitutionibus. & facit argum. contra ff. de in ius voc. l. libertus. §. Solut. vt ibi dicitur.

ADDITIO. Dic, quod quantũ ad hoc, quod incidat in pœnam 50 aureorum. qui tam temerarie vocauerit patrem, vel patronum in ius, supplicatio porrecta principi et a n obtento rescripto non sufficit, vt hic. secus quo ad citatus, de quib. hic loq.

T *Temporales.* CASVS. Dictum est supra, quod quædam actiones perpetuantur, quadam nouerit Imperator non est in omnibus actionibus. nisi in temporalibus annalibus, & prætorijs, in alijs non Viuia.

f *Ad eas.* ergo necesse peti, & concedi.

g *Annali.* vt iniuriarum, & vi bonorum rapto & quod met. cau. & aliæ, quæ non sunt rei persecutoriæ, vt ff. de actio. & obligat. l. in honorarijs. Item contra, infra de ano. excep. l. vt perfectius. vbi etiam ciuiles per l. o. illam perpetuantur. sed ibi speciale in quatuor casibus. Item ibi non fuit libellus datus principi, sed episcopo, vel præsidi.

h VT LITE PENDENTE VEL POST prouocationem, aut definit. &c.

De precibus & earum effectu dixit. nunc, quando sit, vel non sit supplicandum.

i *Post prouocationem.*] scilicet, vmissam.

* Ex l. e. titu. l. a. C. Th.
* Cacor. cũ hac l. c. relatiue tra de off. de. leg. cum gl. vnica. in fi.
1 † Al. 13.
2 † Alias rescriptionẽ.
† *Contra* glo. vni. in c. 1. de lib. ob. & vide gl. in c. illud extr. de præscr. quæ punit quot medit interrũpta tur præscri pers
3 † *Appellare.*
a Dic melius, q̄ ibi loquitur in interruptione præscriptionis hic nõ. Ia.

Licet supplicasti.] CASVS. M. habuit causam cum vicino suo, & coram præside litem contestatus est, pendente lite iste adijt imperatorem, & impetrauit rescriptum, quo continebatur, qualiter ille deberet sententiam ferre, vel dic melius, vt iudicium transferretur in alium, & antequã dominus meus esset reuersus cum ipso rescripto, præses vel prætor tulit sententiam, vel M prætextu illius rescripti retractare sententiam: quæritur an possit: Dicitur quod non nisi ab illa sententia prouocatum fuisset. Viuianus.

Not. ex hac l. subtiliter secundum Raph. Fulg. hic videri text. quod aliquis iter ad principem non habet vim prouocationis interposita ab ipso iudice. Ial. hic.

† Concor. cum hac l. c. vlt. . . . gl. . . . lit. pend.

a Licet supplicasti.] Vt non posses conueniri sub tali iudice, & hanc supplicationem porrexisti ante lit. contestatam, vel post: nam etiam ante non est adeũdus princeps, nisi prius defensor requisitus non faciat ius: vt in authent. vt ff. . . . §. si vero. . coll. 9. & de mand. prin. § . . . non permittere. coll. 3.

b Impetrares.] id est, concederetur.

c Pronunciauerit.] cõtra te.

d Suggeris. id est, dicis, & idẽ si ante sententiã fuisset indultum.

e Decreto.] definitiua sententia, & ad hoc infra de transact. l. causas, & infra de erro . . . l. sententijs. & infra sent. rei non pos. l. 4.

f Non patrocinatur.] id est, non iuuat.

antequam Princeps rescribat, sententia feratur. Bal. vel sic. Sententia non retractatur uirtute rescripti postea subsecuti, licet supplicatio fuisset prius porrecta h. d. notabiliter Pau. de Cast.

Imp. Alex. A. Caperio.

LEX PRIMA.

Licet * postquam supplicasti, [a] priusquam rescriptum impetrares, [b] præses prouinciæ vir clarissimus pronunciauerit, [c] cum tamen à sententia non prouocaris, rescriptum, quod postea secutum esse suggeris, [d] ad retrahenda ea, quæ decreto [e] terminata sunt nõ patrocinatur. [f] D. Cal. Mar. Lupo & Maximo Cos. 233.

Lite pendente non licet nisi in certis causis, supplicare sed ea sententialiter terminata impossibilis, et penalis est ipsi supplicãti supplicatio. h. d. secundum Bald. Vel sic: Lite pendente non licet supplicare, nisi pro actorum, uel sententiæ copia denegata, causa vero finita nullo modo, sub pœna dispendii litis & infamię. Salic.

Imp. Const. A. Probiano suo salutem.

LEX II.

Supplicare causa pẽdente nõ licet, [g] nisi vel acto-

Supplicare.] CASVS. Non licet alicui supplicare lite pendente nisi iudex ei copiam actorum, vel . . . . . negauerit: tunc enim potest supplicare, vt Imperator . . . . . iudicem, vt ei actorum copiam faciat, ... qui quæstionem determinata . . . . . si autem contra fecerit, puniendus erit, vt in fine dicitur. Viuianus.

¶ Nota primo, ex hoc tex. secundum Bald. quod semper est . . . . copia actorum, & etiam sententia supple cum die & consule, & ita intelligitur iste textus, & l. 2 infra, de eden. licet . . . . . instrumentis priuatis, vt in l. . §. . . . . . . eden.

Nota secundo, ibi dum dicit, protinus condẽnetur, quod si quis producat aliquam scripturam veritatem producit sub certa pœna, quod . . . . potest eumdem . . . ad pœnam, sine alio processu, secundum Bald. & Paul. de Castro hic.

g Non licet.] tria nota tempora, ante lit. contest. & tunc licet supplicare, dummodo prius sit requisitus suus iudex, & non faciat ius, vt d. in sup. l. prox. Item post contest. & tunc non licet, vt hic, nisi in casibus, qui excipiuntur hic. Tertium post sententiam, & post decem dies, & tunc non licet, vt in fi. huius l. & inf. l. proxim. & hoc in ijs quæ petuntur pro ipsa causa. si autem aliud priuilegium peteretur, quandocunque petiti potest.

h Actorum.] id est eorum, quæ aguntur in iudicio. s. attestationum, & confessionum, quę publicãda sunt, vt hic, & in auth. de test. §. quia ve. . coll. 7.

† Dũmodo nõ concernat causam, & de qua contẽditur Bal. & Pau.

rum [h] communium, vel pronunciationis [i] editio denegetur. Qui autem terminati rescripto, vel consulatione quęstionem [k] exquisito suffragio [l] refricare conabitur, in omnem litis æstimationẽ [m] aduersario suo protinus cõdemnetur: omni venia deneganda, si quis cõtra hæc supplicare tentauerit. Dat. Id. Aug. Arelatæ, P.P. Seuero & Rufino Coss. 316.

Non appellanti est impositum silentium ipso iure: & si tentat per rescriptum retractare decisa, notatur infámia Bal. uel sic: Qui renunciauit appellationi expresse, vel tacitè, non potest aduersus sententiam supplicare. Pau. de Cast.

Idem A. ad vniuersos prouinciales.

LEX III.

Qui * licitam prouocationem omiserit, [n] perpetuo silere debebit, nec à nobis impudens [1] † petere per supplicationem auxilium tẽtet. [2] † Quod si fecerit, desiderio suo carebit, & ignominię pæna notabitur. Dat. Cal. Aug. PP. Calend. Septemb. Basso, & Ablauio Coss. 331.

ADDITIO. Dic, quod tantum acta in iudicio sunt cõmunia, & debent edi vtrique parti, & concor. c. G. perpetuus. & fide instrumen. & glo. in c. quoniam contra. in verbu, temporaᵉ de proba.

i Pronunciationis.] scilicet interlocutoriæ, vel etiam fortè diffinitiuæ illius iudicis, à quo appellatur, vt infra de eden. l. . . apud. & de appel. l. quoniam nonnulli. & l. a proconsulibus. De tertio autem põt supplicari lite pendẽte, . . vt iudex procedat. Item de quarto, vt alius associetur, cum forte ille suspectus sit, vt in auth. in medio l. . . §. super hoc col. 8.

k Quæstionem. Per definitiuam sententiam, à qua non est appellatum, alias nec terminata videtur, vt ff. ad Turp. l. 3. in fi. & de pę . . . capitalis.

l Suffragio.] rescripto.

m Æstimationem.] Et sic in duplum puniuntur.

† Ex l. 2. ti. 30 l. 17. C. T.

Qui licitam.] CASVS. Ideo nõ debet aliquis rescriptum impetrare lata sententia, per quod possit sententiam infirmare: quia debet quis lata sententia contra se, appellare: quod si non fecerit, perpetuo debet silere. si autem contra fecerit, desiderio suo carebit, & pœna notabitur infamiæ. Viuia.

1 † Alias imprudẽs.

2 † Alias deest tẽtet.

No. primo ex hac l. quod de natura sententiæ est imponere perpetuum silentium victo. & intellige silentium, super contradictione, secundum Bald.

Nota secundo in n. secundum Pau. hic, vnum mirabile, quod incurrit infamiam qui supplicat, vt retractetur sententia, quæ transiuit in rem iudicatam, & sic si produceretur in testem, posset sibi obijci, quod non esset inhabilis. patitur etiam aliam pœnam, de qua in l. præcedenti, in fi. & dicit Pau. hic, illud menti tenendum.

n Omiserit.] Quid autem si illicitam omisit, vt quia toties appellauerat, quia iam plus appellari non poterat, vel ex vera contumacia fuerat damnatus. Respondetur, potest supplicare tunc secundum quosdam. argument. huius l. quod placet. ne altero casu ex contumacia consequatur præmium, vt ff. de neg. gest. l. si hæreditaria. alter a infinitas incumatur, vt sup. de sacrosan. eccles. l. fin.

SI CONTRA IVS, VEL VTIL. &c.

Tractando de precibus fecit mentionem de rescriptis, ideo de his generaliter supponit.

NOn idcirco. CASVS. Dominus meus impetrauit rescriptum cõtra vicinum suum, impetrãdo omisit quædam, quæ exprimere debebat, porrexit illud rescriptũ iudici, & petijt, vt procederet in causa, aduersarius dicit, quod non debet procedere, quia quædam dicuntur omissa, & sic tacita veritate impetratum rescriptum, quæritur, vtrũ procedere debeat? Et dicitur q; sic, & debet cognoscere in causa. Viuianus.

No. ex hac l. q. vbi cũq; aliquid tacetur quod vr obstare, & in effectu nõ obstat, nõ vitiatur rescriptum. secundum B. l. hic.

a *Delata est* idest delegata causa, puta appellationis.

b *Gestis* apud primũ iudicem

c *In precibus* principi porrectis, quia videbatur per mendacium impetratum & sic nullum, sed tamẽ valet, sed contra, infra l. proxima. Solue vt ibi.

+ Vide Oldendrop. in tract. de exceptio. & seq. & ca. 58 de exceptio. nu. 4. & seq.

1 † Alias AA.

+ Ad intel. huius l. 1. vide Tan. Crusiis in l. 1. de offic. eius nu. 218.

TITVLVS XXV.

Si contra * ius: vel vtilitatẽ publicam, vel per mendacium fuerit aliquid postulatum, vel impetratum.

Omissio non vitiat rescriptum in eo, quod si fuisset expressum, fuisset tamen æquè concessum, hoc dicit, Bald.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. CC. Græcorum.[1] †

LEX PRIMA.

NOn idcirco * minus is, cui ex nostro rescripto cognitio delata est,[a] iudicare potest, quod ex gestis[b] quædam in precibus[c] omissa proponis. Dat. 5. No. Maij Diocletiano IIII. & Maximiano III. AA. Coss. 290.

Ista lex est notabilis, & vtilis, & habet duas lectiones. Vna est secundum Placen. si reperiatur rescriptũ per mendacium impetratum, non cognoscet delegatus de negotio principali, hoc dicit Bald. Vel sic: Ista lex habet multas lecturas, & summarie secundum omnium lecturam hoc intendit. Mendacium supplicantis, delegatum cognoscere & pronunciare non impedit pro tenore veritatis. vel magis strictè. Supplicantis mendacium in qualitate, vel circunstantia rei non impedit delegatum cognoscere, & pronunciare pro veritate tenoris, hoc dicit, Sal.

Iidem AA. & Constantius & Maximian. CC. Statio.[2] †

LEX II.

PRæscriptione[d] * mendaciorum * opposita,[e] in iuris[f] narratione mendacium reperiatur, siue in facti,[g] siue in tacendi[h] fraude, pro tenore[i] veritatis, non deprecantis affirmatione, datum iudicem cognoscere debere,[k] & secundum hoc de causa conuenit ferre sententiam.[l] Dat. Calen. Decemb. Sirmij. CC. Coss. 294.

Vbi rescriptũ dicitur falsum, recipienda est probatio super obiectis, alias punitur iudex hoc dicit secundum vnũ intellectum, vel non loquitur hic de falso propriè sumpto, sed de emendacio impetrantis, super quo iudex debet recipere probationem hoc dicit, secundum aliam lecturam, Bal.

PRæscriptione. CASVS. Dominus meus impetrauit rescriptum, & per mendacium, quæritur ergo, an iudex debeat procedere, & sententiam ferre? Et dicit, quod bene debet procedere non secundũ mendacium, sed secundum tenorẽ veritatis. falsum autem in iure aliquid falsum, vel tacendo verum, exprimantur.

Nota ex hoc tex. ibi siue in tacendi fraude quod mendacium ita potest committi tacendo veritatẽ sicut exprimẽdo falsitatem secundum Ias. & dicunt hic in th. Bart. & Raphae. Fulg. post Iacob. Butrig. quod testis ita debet puniri pœna falsi, quando scienter tacet veritatem, sicut quando exprimit falsum concordat c. 8. & ibi Panorm. de crim. fal. & tex. no. in c. quisquis, 11. q. 3.

1 Nota bene istã glo. quod fuit pro iuris facto, nue rescripti non vitiat rescriptum Ias. hic.

2 Ista glo. est valde sing. secundum Bal. hic ad hoc quod tempus, quod datur ad appellãdũ, pot augeri per statutũ & consuetudinem, & reputauit singularem Feli. in ca. cum sit Romana ext. de appel.

d *Præscriptione* idest exceptione, quia dicitur suggesto mendacio impetratum.

e *Opposita* Ab eo, contra quem est impetratum.

f *Iuris* scilicet scripti, vt quia dixi legem dicere intra duodecim dies posse appellari, quod non placet, 1 cum omnia iura sint in eius pectore, infra de testam. l. omnium, & infra vnde vi, l. meminerint, & quia multi sunt circa eum semper iurisperiti, dic ergo iuris consuetudinarij, cum ius aliud scriptum, aliud non scriptum, vt Instit. de iure natur. gen. & ciui. § constat. Dicebat 2 enim consuetudinem esse tertia (?) quod intra 12. dies poterat appellari, & dic iure, idest qualitate facti, dicebat enim se intra decem dies appellasse, cum postea appellasset, & sic ponitur ius, ff. de iurisdic. l. fina. § fin. autem.

g *In facti* scilicet narratione, quia dicebat se appellasse, cum non esset verum.

h *Tacendi*. Quia dicebat se appellasse, & in veritate appellauerat, vel sed non exprimebat super qua causa, cum talis erat, super qua non poterat appellari, quæ sunt multæ, vt infra quorum appell. non recip. per totum, & maxime in l. fin. Item exemplum est ff. de eui. & si tem. 2. § vlt. & de adoptio. l. si paterfamilias, § fin. & de in ius voc. l. sed si hac. § patronum.

i *Pro tenore.*] Contempto rescripto.

k *Debere.* Quatuor modis intelligi hoc Primo vt pronũciet se iudicem non esse, secundum P. Secundo, quod si alias ordinarius partium dictus delegatus, secundum H. Tertio, qd cõsenserint partes in delegatũ, nõ in hoc quod per mendac. sit est impetratũ. Quarto quia delegatus nõ cognoscet, sed alius qui erat ordinarius partium, & secundũ hos modos quatuor nõ cognoscet ex vi rescripti de pricipali negotio sed quia, vel partes consenserunt, vel quia alias erat ordinarius, vel nullo modo, vt in primo. Quinto sm Azo. ex vi rescripti sequendo veritatem tacitam, non mendaciũ expressũ, cognoscit de toto negotio Ioan. dec. extra, vt ext. de rescrip. super literis.

l *Sententiam* ferret sententiã super hoc, s. vtrum fuerit impetratum per mendacium, an non, secundum Placen. sic causa dubitationis habet iurisdictionem, quam alias non haberet, vt arg. ff. de iudi. l. qui, 1. & si quis in ius voc. l. penul. & de lib. causa, l. ordinata, & inf. si aduersum iud. si cum pater. Vel dic, 3 secundum. Azo. quod ferret sententiam super causa principali, & nihil, quod fecerat per mendacium dictum illi non prodesset. Sed secundum hoc, contrarium sunt legi videtur, infra, eod. l. & si legibus, nam videtur hic, quod mendax precator non prorsus careat impetratis, quia saltẽ iudicem habet ex hoc rescr. pto per mendacium impetrato sed hic loquitur de eo, qui alias erat ordinarius partium, alias secus esset, vt ibi, secundum Ion. Sed arg. contra hanc solutioni ff. de off. eius cui mand. est iur. l. si prætor. non ob. quia ibi tenuit delegatio, hic non. Vel intellige quod hic dicit, cum partes consenserunt in delegatione iurisdictionis sed in forma iudicandi non consenserunt, sed vnus impetrauit per mendacium. Vel dic datum à lege, idest ordinariũ, non à principe datum, & sic ordina literam itaut, pro tenore veritatis datum iudicem cognoscere debere, non datum pro deprecantis affirmatione. Item contra supra l. si proxi. sed illa in rescriptis, hæc in priuilegiis. Vel ibi ea tacuit, quæ si dicta fuissent, nihilominus impetrasset, hic non., vt ff. de vent. inspiciend. 1. § final. Vel distingue si rescriptum fuerit impetratum per errorem falsum dict. m. Vel distingue si rescriptum fuerit impetratum per mendacium, aut ad obseruantiam iuris communis, & tunc valet, quia pro tenore veritatis cognoscendum est, vt in l. nostra, & l. & si non cognito,

2 † Alias Statio.

† Hæc l. est quatuor legib. seq. est canonizata 25 q. 2 præscriptione.

† Non appellatur à concessione, rescripti. l. 2 l. 15 inf. de ap. sed ab eius executione, vt. de Reinuff. to. 2. in tex. ita de rescripto pro falsi. l. 10 decimo Oldendrop. c. 9. de excep.

Iurisdictio quandoq; cã dubitationis alicui competit.

3 Et bene secundum Paul. hic. Iudex à lege datus, dicitur ordinarius.

Rescriptũ per mẽdaciũ impetratum an valeat.

aut ad priuilegium, & tunc non valet, & sic potest intelligi ista eod. l. & ff. legibus, & ff. de nat. restitut. l. 1. & de adopt. l. si pater, in fi. cum l. seq. & est ratio, quia priuilegia impetrantur pro meritis, vt ff. de re mil. l. non omnes, in fi. & infra de statu & imag. l. vlt. vnde si mentiatur, non est mirum si penitus careat im-petratis, vt praalleg. l. inf. eo. l. & si leg. sed rescripta ad obseruantiam iuris communis, valent, vt dixi, vnde vt iustitia obseruetur, pro tenore veritatis cognoscendum est, vt in l. nostra patet per omnes solutiones. quod ex vi rescripti de principali nunquam iudicabitur. Vel dic, ex vi rescripti esse pro veritatis tenore iudicandum, & non pro affirmatione deprecantis, vt inf. eo. l. & si legib. secundum Azo. & sic veritas tacita habetur pro expressa, vt ff. de seruit. l. i. coi.

✝ Preterea etiam subsequuta ab impetratore mendacium, fenobit dictionis ar gui possunt necessit inuenta exceptio, vt qui falsum iuranit nolle præsumatur. Goth.

PVniri. CASVS. Quoddam rescriptum fuit impetratum à principe, quo iudicem delegauit dominum M. in causa quadam. vocatis partibus voluit procedere. arguebatur de mendacio M. vel ut illud sustinere. quæritur quid iuris? Dic quod iudex, qui veruit probari tale mendacium, debet puniri in 10. libr. auri. No. ex hac l. secundum Bal. hic puniri, qui licitam, & debitam probationem non admittit. &c. a Iudices. Non ergo timeant miseri prælati, si veritatem sequantur, cum Deo, & Papæ per hoc placeant, vt inf. de appel. l. si, in fi. vt enim quidam sermone tamen excipiuntur al. as. vt ff. de fer. l. si cau. tic. & hic veritas tacita pro expressa habetur, vt secundum eam procedatur, vt sup. eo. l. 2.

2 ✝ Alias deest Barbarum.

✝ Ex li. 1. tit. 2. l. 4. C. Th.

✝ Qui ab ipso iudice executionis qui non tantum fa. li. executor, sed iuris. Bal.

Imp. Constantinus. A. ad Bassum P.P.

LEX III.

PVniri iubemus decem librarum auri mulcta iudices, [a] qui vetuerint precum * argui falsitatem. Dat. Calen. Octob. Constantino. A. 3. & Licinio. Cæs. 4. Coss. 323.

Iudex executionis habet cognitionẽ obreptionis. Bal. Vel sic: Etiam vbi executio committitur, de veritate precum inquiritur, & si pronuncietur rescriptum non tenere, ordinarius causæ habebit de cetero procedere in principali. hoc dicit.

Idem A. ad Barbarum [2] ✝ Pompeianum. Consularem Campaniæ.

LEX IIII.

ET. * si non cognitio, [b] sed executio [c] mandetur, de veritate precũ [d] inquiri oportet, * vt si fraus [e] interuenerit de omni [f] negotio cognoscatur. Dat. 3. Idibus Nouemb. Aquil. Dalmatio, & Zenophilo Coss. 333.

Mendaciumnecat priuilegium, hoc dicit secundum Bal. Vel sic: Priuilegium, vel rescriptum in re, vel causa fraudulento mendacio impetratum, est nullum, & impetrans punitur. h. d. Salic.

Impp. Theod. & Valentin. AA. ad Senatum.

LEX V.

ET si legibus consentaneũ [g] sacrum oraculum mendax [h] precator attulerit, careat [i] penitus impetratis, & si nimia mẽtientis inueniatur improbitas, etiam seueritati subiaceat iudicantis. Dat. 7. Idibus Nouem. Theo. 12. & Valentin. AA. Coss. 426.

Rescriptum contra ius constitutionis, vel contra publicam vtilitatem, non valet. Bal. Vel sic: Rescriptum contra publicã vtilitatem tanquam iuri cõtrarium, nullius est momenti, hoc dicit.

Imperator Anastasius A. Matroniano P.P.

LEX VI.

OMnes cuiuscũq; maioris, vel minoris administrationis, vniuersę nostrę rei pub. iudices monemus, vt nullum rescriptum, nullam pragmaticam sanctionem,

ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. 1. sed respondet princeps mandat, vt hic non alius. Vel hic mandauit [2] cognitionem executionis, id est, esset mandanda, vel non esset; sed ipsa missio non potest mandari. Vel hic [3] primum decretum, ibi secundum, vt ff. de offic. eius cui mand. est iurisd. l. cognitio, in fi.

d Precum.] dixit reũ damnatũ, non dixit verum, vel tacuit.

e Fraus.] puta dixit latam sententiam esse, cum adhuc non esset.

f De omni.] puta de principali causa, & toto. Sed à quo? Respondet, ab ipso, vt qui dixit latã sententiam, & non erat, & de hoc dic, vt ext. de sent. & re iud. c. de cętero. Itẽ contra, inf. de execut. rei iud. l. si vt proponis. sed hic interuenit fraus, ibi nõ vel ibi de iudice executore. Vel [4] hic de mẽdacio, ibi de facto principali cognoscat. ADDITIO. Vide de hac materia pulchram gl. in verbo, & si sciat, in c. pasto. ral. §. quia vero, ext. de offi. deleg.

1 Istam tenet Bart. hic.
2 Ista est cõtra tex. Paul.
3 Ista est falsa, secundum Pau. hic.
4 Glo. ista non bene soluit, ideo dic melius, secundum Pau. hic.

ET si legibus consentaneum. CASVS. M. impetrauit rescriptum, & per mendacium, neque tamen legibus contrarium, sed iuri consentaneũ. Quęritur verũ commodũ aliquod inde debeat habere? Dicitur, quod non, sed carere debet commodo rescripti, & si nimia eius fraus inueniatur, iudex eum pro arbitrio suo punire poterit. No. secundum Pau. de Cast. & Ias. hic, quod ista lex loquitur in rescripto gratioso, in quo princeps concedit aliquam gratiam, vel secundum, vel præter ius, puta cõcedit feudum, vel concedit beneficium ecclesiasticum, vel concedit gratiam alicui de delicto, certè si supplicatio arguitur de falso, rescriptum redditur nullum, imo potest puniri de falso supplicans, quia l. præsumitur, quod princeps concesserit gratiam propter supplicationem, & ille est verus intellectus huius l. sed l. præscriptione, supra eod. loquitur in rescripto ad obseruantiam iuris communis, secundum Ias. hic.

ET si non cognitio.] CASVS. M. impetrauit rescriptum, vt sententia quædam mandaretur executioni, cum autem ad iudicem peruenit cum rescripto suo, qui debebat istã facere executionem, dictum fuit ab aduersario fraudem interuenisse in impetratione, vt quia forte principi dixit latã fuisse sententiam, cum non esset, quæritur quid iuris sit? Dicitur, quod iudex executionis debet diligenter inquirere de veritate precum istarum, & si inuenerit quod M. fuerit in fraude versatus, tunc de omni negotio cognoscat.

No. ex hac l. secundum Cyn. & Raph. Fulg. hic esse textum valde singularem, quod si alicui committitur executio alicuius sententiæ, & re vera nulla vnquam sententia fuit lata, potest hic cognoscere de causa principali. Ias. hic.

No. secundo hic videri textum fortem in verbo, de omni negotio, pro opinione Azo. contra Placen. de qua in l. præscriptione, supra eo. tamen secundum Ias. hic, quia textus dicit imperti nalis, cognoscatur. vnde Placen. respondet, scilicet ab ordinario.

b Et si non cognitio. causæ principalis. Vel dic executionis.

c Sed executio. cum hoc constitatur misto imperio, mandari non potest, vt ff. de iurisd. omn. iud. l. iubere, & l. 1. & ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. 1.

g Consentaneum. alias, vt quia non lædit alium, & prosit, & concessum est, de prec. Imp. off. l. rescripta.

h Mendax. Vt quia dixit se meritum militem, & multos latrones apprehendisse, & transfugas demonstrasse, ob tal. alium consueuit crimina remittere. Imperator, vel aliqua priuilegia concedere, vt ff. de re milit. l. non omnes, §. ab at. ille si omnibus est mentitus.

i Careat. vt & inf. tit. l. si & inf. si nuptiæ ex re. pe. l. 1. & sup. de fenat. sed hic l. certè, imo videtur valere secundum veritatem, vt sup. eod. l. 3. qua est contra sic l. verbo.

OMnes. CASVS. Sæpe contingit, quod rescriptum est impetratum contra leges communes, & aliquando cõtra voluntatem principis. præcepit ideo Imperator, quod non recipiantur huiusmodi rescripta ab aliquibus iudicibus,

cibus; immo quòd ab eis debeant refutari, & praecipit similiter iudicibus, quòd illas leges generales, & communes sequi debeant.

¶ Nota primò ex hac l. quod generalis constitutio est obseruanda potius, quam rescriptum.

¶ Not. secundo, quod rescripta inutilia non sunt per iudicé causę admittenda, & idem dicitur alijs instrumentis inutilib. quod iudex non debet pati, quod redantur in acta. secundum Bald. hic.

a *Annotationem* quę fit ipso motu, vt sup. de legib. l. 4.

b *Generali iuri.* vt s. de precib. imperat. offe. l. rescripta. & l. & l. nec damnosa, & de sacrosan. eccl. l. iubemus nullam & ff. ne quid in loco publ. l. secunda. §. si quis à principe. & infra de transact. l. causas & infra de oper. pub. l. 5. & supra de leg bus & consti. l. 3. & infra de vec. l. omnium. & distingue: quia si rescriptum est contra ius Dei, vel Euangeliorum, non valet vt ff. de ar. l. non magistratus. Distingui tamen potest lex humana à lege Dei: vt illud: In ore duorum &c. nam distinguatur testamentum ab alijs, & est ratio, vt infra de fideicom. l. fin. cum & Apostolus dicat: Estote subditi omni humanę creaturę propter dominum: & huc regi, tanquam praecellenti, & ducibus ab eo missis. Si vero contra ius humanum: si contra ius naturale, vel gentium, non valet, vt si petam, quod res alterius mihi detur. nam dominia rerum sunt de iuregentium, vt ff. de iust. & iu. ex hoc, & tunc non valet, cum sint immutabilia, vt inst. de iur. natu. §. penul. Fallit tamen in casibus, vt infra de ven. re fis. l. prima, libro x. & infra de quadr. praescript. l. fin. & fallit ratione delictorum, vt per totum titu. de bo. dam. Item ratione publicae vtilitatis, vt ff. de re. lig. l. si quis sepulchrum, circa princip. Si autem contra ius ciuile, vt circa actiones, quae sunt de iure ciuili, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. omnium si quidem, vt prorsus tollantur, non valet: si vt differantur, valet, vt sup. de precib. imper. offe. l. quoties. Quid autem si dicatur Imperator, non obstante tali lege? Respond. valet, vt ff. de leg. tertia, l. si quis in princip. & in authent. de test. imperfe. §. penult. collat. octaua. Alij hoc non exigunt, sed distinguunt; an ex certa scientia concedat, vel non? argum. ff. si quis caut. l. sed & si quis. § fin. Si autem est contra publicam vtilitatem, valet tunc demum, si secunda iussio intercedat: non aliter, vt hic: & in authent. de man. princip. §. inde competens. col. 3. & authen. vt nulli iud. §. hoc vero iubemus. colum. nona, si vero per mendacium, valet: secundum veritatem iudex datus debet procedere, vt supra eod. l. secunda, sed P. dixit etiam tunc valere, si modicum contineat laesionem, & hoc no. ff. de constitu. princip. l. 1. in fine.

*Pragmaticae sanctiones priuilegia sunt, non quae principis hominibus, sed quae vel corpori alicuius vniuersitatis vel ei, qui officio bene functus est, conseruantur dicta quasi negotiales sanctiones. Ant. Ferra. rius. Mon. ta. Instit. de iur. natur. gent. & ci. u. l. in § sed & quod prin. cipi.

nullam sacram annotationem,[a] quae generali[b] iuri, vel vtilitati publicae aduersa esse videatur, in disceptatione cuiuslibet litigii patiantur proferri, sed generales sacras constitutiones modis omnibus non dubitent obseruandas. Dat. Calend. Iul. Constantino. A.

TITVLVS XXVI.

De diuersis rescriptis, & pragmaticis sanctionibus.*

Rescriptum communiter impetratum praesumitur vtrique concessum. Bald. Vel sic: Praeiudicii paritas, & rationis identitas facit, quod in responsione intelligitur repetita persona, quae in interrogatione praecessit. h. d. secundum Barto. Vel sic rescriptum in causa communi, vni de supplicantibus directum, ad vtrumque porrigit suum effectum. h. d. Salic.

DE DIVERSIS RESCRIPTIS, ET Pragmaticis sanctionibus.

Dixit supra de rescript. contra ius elicitis: nunc generaliter de omnibus pragmaticis factis. Vel sic. Dictum est supra de rescript. quae sunt contra ius: nunc audiamus de diuersis ab his id est contrarijs, id est de his, quae sunt secundum. Vel sic: Supra tractauit de rescriptis in specie: nunc ponit in genere. Primo dicit de diuersis ac variis rescriptis. sicut et illa rubrica intelligitur de diuersis et temporalibus praescriptionibus in ff. Azo.

Imp. Alexander A. Supero.

LEX PRIMA.

SI[*] libellum[c] de communi causa, tu fraterq; tuus dedistis, quam rescriptum ad ad vnius personam directũ sit, vtriq; tamẽ prospectum[d] est Dat. Idib. Iul. Alexandro A. ii. & Marcello. Coss. 223.

Rescriptum est perpetuum non autem est annale, nisi aliud tempus definiatur in rescripto. & est no. text. Bal. Vel sic: Rescripta de iustitia sunt perpetua, nisi in eis apponatur certum tempus. h. d. Pau. de Cast.

Imp.[1] † Claudius A. Epagatho. LEX II.

FAlsò[e*] asseueratur, auctoritatem rescriptorum reuoluto spatio anni obtinere firmitatem suã non oportere: cum ea, quae ad ius,[f] rescribuntur, perẽnia[g 2] † esse debeant; si modo tempus, in quo[3] † allegari, vel audiri de

S *libellum.*] CASVS. M. vna cum fratre suo accessit ad Imperatorem, & de quadam sua communi causa, quam cum Titio habebãt, obtulerunt libellum imperatori: & cum imperator debuerit rescribere, non fecit in rescripto mentionem, nisi solum de M. volunt frater M agere: obijcitur autem ei, quod nõ possit, quia rescriptum non fecit de eo mentionem: quaeritur quid iuris sit? Dicitur, quod bene potest agere maxime quod libellum simul obtulerũt, & eo quod causa erat communis. Viuia.

Nota in hoc tex. secundum Iaf. hic regulam, quod rescriptum ambiguum debet intelligi secũdum supplicationem, facit l. 1. § detentor §. qui interrogatus. ff. de in ter. act.

c *Si libellum.* In quo continetur, quod princeps delegat iudicem in causa, quam vult intentare cõtra quendam pro impetrando iudice.

d *Prospectum est.*] quia quae in praefationibus dicuntur, &c. vt ff. de verbo. obligat. l. Titia § idem respond. Item not. quod beneficium ratione consortij ad alium porrigitur, vt hic, & ff. quem ad. seruit. amitt. l. si communem in princip. & si ser. vendi. l. loci §. si fundus. & facit in authent. vt lit. ma. & aut. §. ad hoc in fin. §. & inf. a si vnus ex pluribus appel. l. prima, & secunda, & infra ad exhiben. l. si res. Sed argum. contra. ff. de mino. l. quod si minor §. si seruus. & ff. de condi. fact. l. tertia.

F *Alsò.*] CASVS. M. impetrauit rescriptum, quo vsus non est intra annum: post annum vult vti: consuluit sapientem suum, qui respondit ei, quod rescriptũ non valuit, ex quo annus lapsus est post impetrationem. adiuit Imperatorem volẽs aliud rescriptum impetrare super eadem causa, dicit ei Imperator, nonne aliud rescriptum habuisti? respond. Imperator, domine sic: sed sapiens meus dicit, post annum non valere, ex quo vsus non sum vade ad domũ, & vtere rescripto tuo quia falsò persuasum est tibi, imo scias, quod huiusmodi rescripta perpetua sunt. Viuia.

e *Falsò.* Aduerbium.

f *Ad ius.* id est, ad causam.

g *Perennia.* i. sine fine, sic ponitur ff. de flumi. l. 1. § 2. & argum. inf. de poe. l. seruus. vel verius si ad agendum, tunc vsq; ad triginta annos, vt infra de praescrip. 30. ann. l. sicut. si ad excipiendum, tunc perpetuo, vt ff. de dol. except. pure §. fin. secus autem si ad faciendum, vt ff de nundinis, l. prima quae est contra. & est ratio, quia priuilegium nundinarum decennio perit, vt ibi, quia in praeiudicium vniuersorum impetratur, sed alia in praeiudicium singularis personae. Quid autem si concessit princeps alicui facere molendinum in flumine publico: nonne haec concessio erat perpetua? Certe sic, per hanc l. cum in dispositione loquitur: non

1 † *infr. si vnus ex plu. app. ua.*

1 † *Idem A.A.*

† *Concor. venerabilis de iu. in gl. l. in c. si autem. & tra. de rescr.*

2 † *Tempe. tua.*

3 † *Intra quod.*

c est 2 l. de nundinis. quia in speciali casu loquitur: nec debet trahi ad consequentiam, vt ff. de legibus, & senatus l. quod vero.

a *Comprehensum.* vt arg. ff. de condi. in re. 2 §. fin.

S*ancimus.*] CASVS. Si at vali probare aliquid per rescriptum, non debet exemplum probare ex publico, sed ipsum originale: idem est si hoc exemplificauit ad perennem rei memoriam, & hoc potest lex dicere, sic ergo authent. & originalia rescripta sunt iudici praesentanda, non autem exempla. Viuianus.

b *Non exempla*] arg. quod per originalia est probandum, vt & inf. de eden. l. procurator & ff. de fid. instrume. l. 2.

c *Insinuentur.* id est in iudicium ostendatur ad aliquam probationem faciendam. Vel insinuentur. i. publicentur ad aeternam rei memoriam ad fidem habendam, de publicatione loquitur infra de testa. l. publicati, & l. consulta.

d S*i qua. Personalia.*] Quod si non personalia? certe idem: quia quare aliud esse debeat, nō video, ff. ad l. Aquil. l. illud.

e *Careant.* Contra sup. de nouo cod. fa. §. penult. ibi scribi.

S*acrilegii.*] CASVS. Imperator concessit immunitatem dño M. vel aliquod aliud priuilegium, dicitur à quibusdam, quod dominus M. non est dignus talem habere immunitatem, vel dignitatē: dicitur, quod qui tale aliquid dicit, incidit in crimen sacrilegii. nam instar sacrilegii est reputare aliquem indignū, quē imperator approbauit. Nec primo ex hoc textu diximus, quod reli[illegible] imperatoris sunt res diuinae: quia sit Deus in terris, vt no. in l. iubemus, de sacrosanc. eccl. Nec secundo in[illegible] [illegible] dignitatibus, quod Imperator po-

* Haec lex est canonizata 25. q. 2. sancimus.

1 † Lusitanos. alias ad Dasianum PP.

* Ea lib. 1. titu. 1. l. 1. C. Th.

* Nisi vel ea sint in corpore iuris cont. de no. cod. § 1. & const. de Iustin. cod. con. §. 3. adde et illud Augu. in collatione tertia dict. cū donat euidentissime legibus definitū esse, imperialia rescripta et si consules non legantur, in dubium non reuocari. h. c.

2 † decentium.

* l. 2. inf. de crim. sacrileg.

* Puta tribunatu militar. centurionatu, & similib. quae [illegible] Sacrum [illegible] amplius [illegible] beneficia [illegible] [illegible]

bent, non sit comprehensum.[a] Dat. 7. Cal. Nouemb. Antiochiano, & Orphito Coss. 271.

Per originalia, non per exēpla fit probatio rescriptorum. h. d. secundum unum intellectum: istud est verum, nisi sint legitimè exemplata citatis citandis. h. d. Bald. vel sic: Originalia non exempla probant, vel sunt insinuanda. h. d. secundum vtramque lecturam in glossa positam. Salic.

Imperator Diocle. & Maximian. AA. Chrispino Praesidi prouinc. Phoeniciae.

LEX III.

SAncimus,* vt authentica ipsa, atque originalia rescripta, & nostra etiam manu subscripta, non exempla[b] eorum insinuentur.[c] Dat. pri. Cal. Apri. Annibaliano, & Asclepiadoto Coss. 292.

Non valent rescripta sine die & consule. concor. 25. quaest. 2. capit. si qua. vbi est haec lex canonizata. h. d. Bal. & Salic.

Imp. Constantinus. A. ad Lysitanos.[1] †

LEX IIII.

SI qua* beneficia personalia[d] sine die, & consule fuerint deprehēsa, auctoritate* careant.[e] Dat. 5. Cal. Augus. Sabariae Probiano, & Iuliano VV. CC. Cos. 322.

Contemptor auctoritatis Imperialis, vel Pontificialis poena sacrilegii punitur. h. d. Bal. vel sic: Negare principem posse, est crimen quasi sacrilegii committere. h. d. Sal.

Imper. Valent. & Theod. & Arc. AAA. ad Nicaenum[2] † P. F. annonae.

LEX V.

* SAcrilegii[f] instar est, super quibuscunq; administrationibus, vel dignitatibus* promulgandis, diuinis obuiare beneficiis. Dat. Calen.[3] † Februa. Mediolani, Arcadio A. & Bautone Coss. 385.

Rescripta, et priuilegia imperialia debent scribi de imperiali encausto & in membranis: & debet esse subscriptio propria manu principis: si iste stylus omittatur, rescriptum, & priuilegium est nullum. h. d. Bald. vel sic: Rescripta debent esse scripta, cum encausto cocti muricis, & in chartis, siue membranis: aliàs non valent, & nemo priuatus tale encaustum habere potest, sub poena capitis & bonorum amissione. h. d. Salic. sed hodie non seruatur, vt in glossa.

Imperator Leo A. Hilariano magistro officiorum, & Patritio.

LEX VI.

SAcri affatus,[g] quoscūq; nostrae mansuetudinis, in quacunque parte paginarum scripserit auctoritas, nō alio vultu[h] penitus, aut colore,* nisi purpurea tantummodo inscriptione lustrentur:[i] scilicet, vt cocti muricis, & triti conchylii ardore signentur.[k] Eaque tantummodo fas sit proferri, vel dici rescripta in quibuscunq; iudiciis, quae in chartis,[l] siue membranis[m] subnotatio nostrae subscriptionis impresserit.[n]

¶ Hanc autem sacri* encausti confectionem, nulli sit licitum, aut concessum habere, aut quaerere, aut à quocunq; sperare: eo videlicet, qui hoc aggressus fuerit tyrānico spiritu, post proscriptionem bonorum omnium capitali non immeritò poena plectendo. Dat. 6. Cal. April. Iordane, & Seuero Coss. 470.

Non valent rescripta principis, nisi apponatur clausula, si preces veritate vitantur. & puniuntur qui re-

test conferre dignitates alicui non habenti, & nobilitate, quem cunque vult, secundum Bald. & Pau. de Cast. hic.

f *Sacrilegii.* dic casum, vt ff. de re iud. quidam consulebat. & facit infra de crim. falsi l. 2. & sup. de sacrosan. eccl. l. placet, & de precib. imper. off. l. vniuersis.

S*acri.*] CASVS. In rescriptis emanantibus ab imperatore fiebat subscriptio Imperatoris, vt sup. eo. l. sancimus, crederet quis, quod illa subscriptio posset fieri de quolibet liquore, vel quolibet encausto: non est ita) dicit Imperator) sed debet scribi de quodam encausto, quod debet fieri de duobus piscibus de murice & conchylio: qui debent comburi, & ex illo puluere fiet encaustū imperiale, & nisi de tali encausto fuerit facta subscriptio, non valet rescriptum. Diceret aliquis Romanus: volo tali encausto scribere rationes meas, & facere. dicit Imperator, quòd nō licet alicui habere, nisi ipsi soli & si aliquis hoc tentauerit, poena capitali punietur. Viuia.

g *Sacri affatus.* id est, nostra rescripta, sit nota quaedam rescri. hac lege, sine quibus nō valet rescriptum: quae tamē hodie non seruantur.

h *Vultu.* aspectu.

i *Lustrentur.*] id est scribantur ex toto, vel verius lustrentur: id est, illuminentur, vel cinnabrientur.

k *Signentur.*] id est, illuminentur a [illegible]. Est autem murex piscis qui debet coqui: & conchylium est animal sine capite, quod debet comburi, & postea vtrumque teri, et ex eo fiant signa in rescriptis. Accursius.

l *In chartis.* de bombice.

m *Membranis.* de coriis & dicuntur membranae, quia de membris animalium eripiuntur.

n *Impresserit.* id est, scripserit.

3 † Dat. 7. Cal. Apr. l. Ibe. A. & Coss.

* Et hic encaustum appellatur inf. cod. cant. et in legimus ad pictoris instrumenta pertinere. l. 17. ff. de instit. Goth.

* Sic Tacologus Imper. Const. in eodem [illegible] sancta ecclesiae Romana. subscriptionem [illegible] vans singra [illegible] subscripta, testamentum [illegible] liquit [illegible] tome Chr[illegible] [illegible] Vncerons [illegible] drensis monachi apud [illegible] Gotho.

Viui-

Vniuersa.] CASVS. hac lege tractatur sub qua forma debeant impetrari rescripta, & dicit, quod Imperator debet scire tenorem precum vtrum veritatem contineant vel non, & tunc debet rescriptum concedi: neque valet rescriptum, nisi illa clausula, si preces veritate nitantur, fuerit inserta. & si quaestor manum apponat rescripto, debet diligenter inspicere si inuenerit ibi illam clausulam: quam si non inuenerit, debet tunc subtrahere rescriptum quasi nullum, quod si iudices susceperint reprehensionem subibunt, & hoc faciunt curiales, item in curia domini Imperatoris erant scriniarij & notarij: dicit illis Imperator, quod non debet aliquis illorum illicite aliqua rescripta dictare, vel scribere, nec recipiantur huiusmodi rescripta & si contrafecerint punientur. Dicit in fine, quod non vult facere pragmatica aliquam sanctionem ad postulationem alicuius priuati, nisi fuerit ad postulationem alicuius ciuitatis, vt in fine dicit. Caetera omnia plana sunt: vsque ad titu. de edendo. vide per te. Viuia.

1 † Haec lex est canonizata. 25. q. 2. vniuersa.

2 † alias quae vel ad notario

3 † alias nominantur.

4 † alias deest mendax.

a *In personam*.] Vbi Imperator alloquitur ipsos precantes.

b *Adnotatio*. quae fit spontaneo motu.

Adnotatio.

c *Pragmatica*. id est causa ventilata in auditorio.

Pragmatica.

d *Quaestio fidei*. i. inquisitio. superior adiectio. si preces veritate nitantur: sed secundum canon. valet rescriptum, etiam si haec verba non apponantur: quia tacite intelliguntur, vt extra de rescriptis. c. 2. & ad hoc sup. titu. 1. & si non cognitio. Sed Petr. dicit etiam secundum l. si non inserantur, valere rescriptum: quod est contra l. hanc. Itē dixit, quod si etiam inserta haec clausula, praesumitur pro impetrante, vt verum dixerit, si autem nō expressit, tunc contra eum praesumitur, quia dicta

5 † alias deest praecipimus.

scripta dictant vel scribunt hac clausula non apposita, h. d. in prima parte. In secunda parte dicit, quod pragmatica sanctio, seu consistorialis determinatio non habet locum in causis singulorum, sed in causis arduis vniuersitatum, vel corporum. h. d. & est not. Bald.

Imp. Zeno. A Sabastia P. P.

LEX VII.

Vniuersa[1] † rescripta, siue In personā[a] precantium, siue ad quemlibet iudicem manauerint, quāuis ad notario[b 2] † vel quaeuis pragmatica[c] sanctio nominentur,[3] † sub ea conditione proferri praecipimus, si pces veritate nitantur. Nec aliquem fructum precator mendax[4] † oraculi percipiat impetrati (licet in iudicio asserat veritatem) nisi quaestio[d] fidei precum imperiali beneficio mōstretur inserta. Nā & vir magnificus Quaestor[e] & viri spectabiles magistri scriniorum qui sine praefata adiectione, qualecunq; diuinū responsū dictauerint, & iudices, qui susceperint, reprehensionem subibunt. Et qui illicite dictata scribere ausi fuerint, cuiuscunq; scrinij memoriales, seu pragmaticarii vel adiutores primicerii, amissione cinguli ferientur.

¶ Pragmaticas praeterea sanctiones[f] nō ad singulorū preces sup priuatis negotijs proferri praecipimus,[5] † sed si quando corpus, aut schola,[g] vel officiū, vel curia, vel ciuitas, vel prouincia, vel quaedam vniuersitas, hoīum, ob causam publicam fuderit preces, manere decernimus, vt in his[h] etiam veritatis qō reseruetur. Dat. 10. Cal. Ianua. Constantin. post consulatum Basilici. 2. & Armatii. 47.

TITVLVS XXVII.

De statuis & imaginib.

Iudices non debent permittere erigi aliquas statuas sine principis licentia, sub poena hic statuta. Salic.

Impp. Arca. & Honor. AA. Theodoro P. P.

LEX PRIMA.

Si quis iudicū acceperit[i] aeneas,[k] vel argenteas, vel marmoreas statuas extra imperiale[l] beneficium in administratione positus detegeturem olumenta, quae accepit in ea positus dignitate q̄ polluit,[m] cum extortis titulis[n] vel praesumptis in quadruplū fisco nostro inferat, simulque nouerit existimationis suę pęnā se subiturum.[o]

¶ Nec eos[p] sanè a periculo pudoris haberi volumus immunes, qui adulandi[6] † studio, aut metu inconstantis ignauiae[q] transire que sunt inte dicta tentauerint. Dat. 12. Calend Ianua. Mediolani, Honorio A. 4. & Eutychio[7] † Coss. 398.

Quando statuae eriguntur in honorem principis, iudex loci debet adesse: non tamen statuā debet adorare. h. d. Sal.

Impp. Theodo. A. & Valentin. Aetio P. P.

LEX II.

Si quādo[r] † nostrae statuae vel imagines eriguntur; siue diebus (vt assolet) festis, siue communibus adsit iudex sine[9] † adorationis[10] † ambitioso fastidio, vt ornamentū diei, & loco, & nrę recordationi sui probet[s] accessisse praesentia.[t 11] † Dat. 5. No. Ma. Theodosio A. 11. & Valentin. C. Coss. 425.

Populares non debent cogi ad conferendum pro principum statuis. h. d. Sal.

Iidem A. & C. Florentio P. P.

LEX III.

In nostrae serenitatis imaginib. ac statuis erigendis priuatae collationis[12] † intuitu[u] propulsari[x] pcipimus,

[illegible] non probatur lege.
Quaestor est cancellarius.
[illegible] in fine rescripti debet [illegible] pro q. [illegible] continetur [illegible] ad [illegible] quam personam [illegible] [illegible] quaest. col 8.
f *Sanctiones*. id est, te [illegible] dantur [illegible] Ac. g *Schola*. [illegible] hominum.
h *In his etiam veritatis*. i. si preces veritate nitantur debet enim hoc apponi [illegible] licet Petr. dicat contra, sed non bene.

DE STATVIS & imaginibus.
[illegible] per rescriptum [illegible] statuae [illegible] vel [illegible] ideo de his [illegible] differentia inter statuam et imaginē [illegible] statua [illegible] quod [illegible] imago [illegible] est pictura. Vel sic [illegible] de principe: nunc de statuis et imaginib. quae ad eum [illegible] pertinent.

6 † Nota ex hoc textu secundum [illegible] productionis.

7 † [illegible] chiano.

i Si quis acceperit. idest, [illegible] fieri fecisse.
k *Aeneas*. i.] de aere.
Extra. id est sine.
l *Imperiale*. id est sine licentia principis [illegible].
m *Polluit*. id est, vituperauit.
n *Titulis*. videtur n. illicite extorsisse, id est, accepisse dignitatem, quam modo perdit.

8 † Ex lib. 15 tit. 4. l. vnica. C. Th.

o *Subiturum* nam erit infamis.
p *Nec eos*.] puta officiales.
q *Ignauiae*, id est, per ignorantiam & socordiam.

9 † Principis statua nō sunt adoranda [illegible] 6. [illegible] Tyberius [illegible] Statuas inter ornamenta domorum non inter simulacra deorum poni voluit [illegible].

r Si quando. Adorationis. quia nō debet adorari ibi dominus imperator.
s *Probet*. i. iudex.
t *Praesentia*. id est, propter suam praesentiam.
u *In nostra*. *Intuitum*. id est, quae [illegible], si hoc fieret.

10 † Orationis.

x *Propulsari*. id est procul abijci & remoueri, & facit infra l. proxim.

11 † Praesentiam.

12 † Collectionis.

Et

a *ET Virtutum.*] Not. tu. ff. de iust. & iur. l. i. in prin. c. & inf. de nup. l. si is hortan. & sup. de epis. & cler. quantam vene. ab illis Acc.

b *Oportet.*] vt si aliquis vellet facere statuam, non debet facere collectam inter amicos ad faciendam statuam.

c *Postulata.*] à principe, vt m. ... aud. iudici terræ, quod permittat eam fieri.

1 † Numû.

DE IIS QVI AD statuas confugiunt.

Quia ad statuas (de quibus dictum est) quidam confugiebant homines, ideo ponit de cõfugientib. ad statuas. c. 420.

d *Q vi ad statuas.*
Inuidia.] id blas, hem. q. al. as blasphemi cecidit: dicebat enim fugisse ad statuas, quia Titius volebat eum inficere, cum nõ esset verû & hoc faciebat causa infamãdi Titium.

2 † Patitur.

e *Vindicentur.* nam puniebantur illi qui volebant illi iniuriari, si ad aliquem actum processissent: nam alia sola cogitatione non puniuntur. nisi in casibus, vt ff. de pœn. l. cogitationis. & de hoc plenè habes notatum sup. de episc. & cler. l. si quis non d. cum iupe. te. & sup. de his, qui ad eccl. conf. l. præsenti circa princ.

3 † l. vlt. in fin. inc. ... & infra de off. archid. induxit hæc l. in arg. q. episcopus accedẽs ad ecclesias sib. subiectas p. fuis nece ... tatib. debet procurari prouentus ... sibus.

f *Artibus.* i. dem. maleficijs.

g *Sententia* nã vindicatis publicas mandantur, vt ff. de pœn. l. capitalium. & ad statuas & fac. iust. ... tu. de his qui sunt sui vel alieni iur. § n.

4 † Ex lib. 9. tit. 44. l. 1. C. Th.

DE OFFICIO Præfecti Prætorio Orient. & Illyrici.

† 5 Prediti

Dictum est sup. de principe, qui caput est omnium magistratuũ: nunc aut. agit de aliis magistratibus qui sunt principis... capita ... ad l. Iul. mai. l. quis... prætorio ... pars corporis nostri ... ff. ... 20.

6 † De ori-gine officio... præf. ... in ...

Libellus supplicatorius.

bab. i. senten. l. a. 3.

ne quid in eis suum collator agnoscat. Dat. 3. No. April. Theodosio A. 17. & Festo Coss. 439.

Sine principis licentia, nõ potest erigi statua, in honorem alicuius virtutum premia merentis: & non ex pensis popularium, sed illius in cuius honorem erigitur, collocanda est. h. d. Salic.

Ijdẽ A. & C. ad Numû [1] † comitẽ, & magistrû officiorû.

LEX III.

ET Virtutû [a] præmia tribui merẽtib. cõuenit, & aliorû honores alijs damnorû occasionẽ fieri non oportet. [b] Idcirco quoties vel iudicib. nostris, vel cuilibet alij statua fuerit à quocûq; collegio seu officio, vel in hac sacratissima ciuitate, vel ĩ prouincijs postulata, [c] nequaq̃ ex descriptione sûptus colligi patimur: sed eius, cuius ad honorẽ petiẽ, [2] † expẽsis pro prijs [3] † statuã collocari pcipimus. D. 5. Cal. Apri. Theo. A 18. & Albino Coss. 444.

TITVLVS XXVIII.

De ijs qui ad statuas confugiunt.

Qui confugerunt ad statuas principis, ab omni violentia debent esse tuti: si tamen sine iusta causa ibi confugerint, sunt puniendi. h. d. Salic.

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Cynegio P. P.

LEX VNICA.

QVi [4] † ad statuas, vel eui tandi metus, vel creandę inuidię [d] cã confugerint, si certas habuerint causas quibus confugere ad imperatoria simulacra debuerint, iure ac leg. b. vindicentur. [e] Si vero probati [5] † fuerint artib. [f] suis, inuidiam inimicis creare voluisse, vltrix in eos sententia [g] proferatur. Dat. pridie Non. Iul. Const. Honor. N. P. & Euodio V. C. Coss.

TITVLVS XXIX.

De officio [6] † Præfecti prętoriorum Orientis, & Illyrici.

Imp. Alex. A. Theodoro. [7] †

LEX PRIMA.

LIbellus [h] Prefecto prętorio datus pro litis contesta. haberi non potest. [i] Dat. pri. Cale. Octo. agricola & Clementino Coss. 231.

Nota quod prefectus prætorio potest facere legem generalem, & in h. d. glo. quod æquiparatur principi. Salic.

Idem A. Restituto. LEX II.

FOrmam [k] [8] † à prefecto prætorio datam, & si generalis sit, minimè legib. vel constitutionibus contraria si nihil postea ex auctoritate mea innouatum est, seruari æquũ est. Dat. Id. Aug. Seuero, & Quintiano Coss. 236.

Nota quod propter valetudinem, vel negligentiam, furtum, vel barattariam, iudices possint remoueri ab officio. Salic.

Imppp. Valen. Theo. & Arcad. AAA. Tatiano P. P.

LEX II.

SI quis iudices [l] propter aduersam, vel longam corporis valetudinem, vel propter negligentiam, [9] † aut furtum, vel simile aliquod vitium, Sublimitas tua inutiles esse repererit, ijs [m] ab administratione remotis, [n] & in vicem eorum alijs subrogatis, furib. sq; pęnis legitimis subactis, [o] ad nostræ mansuetudinis sententiam non crimina, sed vindicta referatur. Dat. 5. Idib. Decemb. Cap. Arc. & Bautone Coss. 385.

De iniuria vel iniustitia iudicis Præfecto subditi cognoscit ipse Præfectus. h. d. Salic.

Idem AAA. Adeo comiti & Magistro vtriusq; militiæ.

LEX IIII.

DE ordinario iudice [p] semper illustris est cognitio Prefecturę, licet militari viro ab eo [q] ficta fuerit iniuria. Dat. prid. Calen. Ianua. Constan. Theo. A. 3. & habundantio Coss. 393.

Impp. Arc. Honor. & Theodo. AAA. Anthemio. P. P.

LEX X.

SI qui post hac velut indebitis onerib. grauati, ad preces crediderunt conuolandum, siue de nauiculariis rationibus siue de transuectionibus, rescripta quæ de omnibus hic, atque huiusmodi ordinationibus emitti [10] † contigerit, ad fidem Sublimitatis tuæ rescribantur. D. Idi. Decemb. Stilichione [11] † 2. & Antemio Coss.

TITVLVS XXX.

De officio Prefecti prætorio Africæ, & de omni eiusdem dioeceseos [12] † statu.

In nomine Domini nostri Iesu Christi. Imperator Cęsar Flauius Iustinianus, Alemanicus, Gothi-

i *Non potest.* licet fuerit rescriptu ad eum libellum, & sic non pareficentur in hoc princip. arg. sup. quãdo li. princi. l. 1. & 2. secus in casu infra l. proxi.

K *FOrmam.* Alias formã, al. normam. ki no. perfectũ facere legem, sicut princeps: vt nec ab eius sententia appellatur. vt inf. de sent. præf. p. præt. l. j.

l *SI quos iudices.*]
m *lex.* l. iudicibus
n *Remotis.* Sic episcopus degradatur si est inutilis: & ad hoc sup. de hæret. l. quicunque. & infra de ser. fu. l. manc. & ff. de suspe. tu. l. hæc. enim ff. fina. & ff. de cust. re. l. carceri.

o *Subactis.* alias subiectis.

p *DE ordinario iudice.* delinquente.

q *Ab eo.* scilicet ordinario.

DE

7 † Theodoro.

8 † vide in hanc l. Alc. li. 7. ora. doxorum. c. 9.

Quidam libri notant hic desiderari Græcam constitutionem. Eius epitomen ex ec. Basilicõ Leunclauius putat hanc esse. Præfectorum prima stante vniuersas sedet post eos senatorum.

9 † Concor. gl. i. ante fi. in c. dilecti filij de renun. & facit notatum ff. de app. ... concor. etiã c. cum ad monasterium. tanc. gl. superatur ... negligens ex de stat. mo. ubi Abbas si sit negligens. remoueri dẽt a dignitate.

10 † Mitti.

11 † Stilichone.

12 † Dioeceseos, in margine.

DE OFFICIO Praf. Praetoris Africæ.

a Q[uas] gratias] Nota quadã bona verba circa princ. & non leguntur istæ duæ leges.

b Vidimus. Nota Iustinianũ vidisse Christianos, qbus Vandali linguam exciderãt, nec tñ eis loquẽdi facultatem ademerant. Hac sæuitia Honorius vsus est aduersus catholicos, cũ ab ijs impetrare non posset, vt Arrij doctrinã sequerentur. Legimus quoq; mutũ quẽdam ita natũ, post abscisã linguã statim loquutum, & refutasse Arrianorũ hæresim, & de fide Christiana voces emisisse. Idque vidit Marcellus Comes. Idẽ se vidisse in multis refert Aeneas Gazius in Theophrasto. Idẽ visum fuisse Cõstãtino. refert Procopius lib. de bello Vãdalico, & ex ijs duos, cũ se scortis miscuissent, loqui desijsse. His adde Victorẽ Vticensẽ lib. de persecu. Africæ & Paulũ diaconũ i Odoacri. Cuia. 19. obser. 6. Goth.

1 † Alias antea ea & 7. al. an e c & l. alias ea & 55.

c Vltimum. Nota hic q vocat se Imperator, vltimum seruum minimum. sic Papa dicit in rescriptis, seruus seruorum Dei.

d Exoramus. s. Deum.

e Reipublicæ. i. quando nos scribemus etiam præfectis: etiam hanc vocamus scribere in ter alios.

f Quam. s. sedem.

g Ab ea. s. sede.

h Notitia. Notitia est breuis libellus, i quo descriptio ratio administrationis, & diœceseos alicuius continetur. l. 3. l. 5. C. de aduoc. diuers. iud. l. vni. j. de excus. artif. l. pe. & vlt. inf. de diuer. of. Hinc de statu Imperij sub Imperatorib. Constantinopol. agens liber notitia lineorj Romani inscribitur ad. de & a icuã notitiã, quæ etat in lib. 2. §. 9. int. con. l. 7. inf. de palat. sacra. largit. Nou. 8. c. 1. §. Goth.

2 † Huius miraculosi martyrij testis Niceph. lib. 17. c. 11. ecclesiast. histor. vbi hanc constitutionem allegat & specialia exempla huius miraculi tantum enumerat ex Procopio.

i Annexa. vt inf. eo.

§ hoc etiam simile verbũ inf. l. proxi. §. ad hæc iubemus.

Gothicus, Germanicus, Frãcicus, Aticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, fœlix, inclytus, victor, ac triumphator semper Augustus, Archelao PP. Africæ.

LEX PRIMA.

QVas grãs,[a] aut quas laudes dño Deo nostro Iesu Christo exhibere debeamus, nec mens nostra põt cõcipere, nec lingua proferre. Multas quidem, & antea à Deo meruimus largitates, & innumerabilia circa nos eiusdẽ beneficia confitemur, pro quib. nihil dignũ nos egisse cognoscimus, præ oĩb. tamẽ, hoc quod nunc omnipotens Deus per nos pro sua laude & pro suo noĩe demonstrare dignatus est, excedit oĩa mirabilia opera, quæ in seculo cõtigerunt: vt Africa per nos tam breui tẽpore reciperet libertatẽ,[1] † antea 95. annos à Vandalis captiuatam, qui animarum fuerant simul hostes & corporum, nam animas quidem diuersa tormenta atque supplicia non ferentes, rebaptizando ad suã perfidiã transferebãt: corpora verò liberis natalibus clara, iugo barbarico durissimè subiugabant. Ipsas quoque Dei sacrosanctas ecclesias suis perfidijs maculabant: aliquas vero ex eis tabernas fecerunt. Vidimus[b] venerabiles viros, qui abscisis radicitus linguis, pœnas suas miserabiliter loquebantur:[2] † alij vero post diuersa tormenta, per diuersas disperfi prouincias vitam in exilio peregerunt.

¶ Quo ergo sermone, aut quibus operib. dignas Deo gratias agere valeamus, qui per me vltimum[c] seruum suum ecclesiæ suæ iniurias vindicare dignatus est, & tantarum prouinciarũ populos à iugo seruitutis eripere? quod beneficiũ Dei antecessores nostri meruerunt, quibus non solũ Africam liberare non licuit, sed ipsam Romã viderũt ab eisdem Vandalis captam, & omnia imperialia ornamenta, in Africam exinde translata, nunc Deus per suam misericordiam, non solum Africam, & omnes eius prouincias nobis tradidit, sed & ipsa imperialia ornamenta, quę capta Roma fuerant ablata, nobis restituit. Ergo post tãta beneficia, quæ nobis diuinitas cõtulit, hoc de domini Dei nostri misericordia postulamus, vt prouincias, quas nobis restituere dignatus est, firmas, & illæsas custodiat, & faciat nos eas secundum voluntatem suam, ac placitum gubernare, vt vniuersa Africa sentiat omnipotentis Dei misericordiam, & cognoscant eius habitatores, qui à durissima captiuitate, & iugo barbarico liberati, in quanta libertate, sub fœlicissimo nostro imperio degere meruerint.

¶ Hoc ẽt deprecantes exoramus[d] sanctæ, & gloriosæ semper virginis, & Dei genetricis Mariæ præcibus, vt quicquid minus est reip. nostræ, p nos vltimos seruos suos restituat in suo noĩe Deus, & dignos nos faciat seruitiũ ei' adiplere.

¶ Deo itaque auxiliante, pro fęlicitate reipublicæ[e] nostræ, per hanc diuinam lege sancimus, vt omnis Africa, quã nobis Deus præstitit, per ipsius misericordiam optimũ suscipiat ordinem, & propriã habeat præfecturã, vt sicut Oriens, atque Illyricum, ita & Africa prætoriana maxima potestate specialiter nostra clementia decoretur. cuius sedem iubemus esse Carthagine, & in præfatione publicarum chartarum, præfecturis alijs eius non ẽ adiungi, quã[f] nunc tuã excellentiã gubernare decernimus. Et ab ea[g] auxiliãte Deo septẽ prouinciæ cum suis iudicibus disponantur, quarũ Tingi,[3] † & q̃ proconsularis antea vocabatur, Carthago, & Bizantiũ, ac Tripolis rectores habeãt cõsulares reliquæ, verò. i. Numidia & Mauritania, & Sardinia à Præsidibus cum Dei auxilio gubernentur. Et in officio quidẽ tuæ magnitudinis, necnon pro tẽpore viri magnifici Præfecti prætorio Africæ, trecentos[4] † nonaginta sex viros per diuersa scrinia & officia militare decernimus. In officijs verò consularium, ac præsidũ quinquaginta homines per singula officia esse sancimus. Quæ verò emolumẽta, siue magnificẽtia tua, siue cõsulares, & psides, & qd vnusq(ue)sq(ue) ex officio eorũ de publico cõseq. debeat, notitia[h] subter annexa[i] declarat.

¶ Optamus ergo, vt omnes iudices nostri secundum voluntatem, & timorem Dei, & nostram electionem[5] † atque ordinationem, sic suas administrationes gubernare studeãt, vt nullus eorũ, aut cupiditati sit deditus, aut violentias aliquas vel ipse inferat, vel iudicibus, aut officijs eorum, aut quibuscunque alijs collatorib. inferre permittat. Licet enim per omnes prouincias nostras (Deo iuuante, sustinemus, vt illæsos habeant collatores, maxime tamen tributarijs diœceseos Africanæ consuluimus,[6] † quã post tantorum.

3 † Zeugi tellus, vt in omnib. manuscriptis. Zeugis autem erat olim prima prouincia Africa. Coss.

4 † Alias, & trecentos.

5 † Contor. cum olim iuncta glo. sup verbo consensum axe de consensu vbi recitatur hæc verba.

6 † Alias cõsulimus.

a *In nomine Domini*. No. In nomine Domini incipiendum, vt in Auth. de armis, in prin. col. 6. & in Auth. de quæsto. in princ. col. 6.

b *Interim*. expone, vt infra l. 9. sicut ergo præ lectum.

c *Francorum*. Franci tempore Iustiniani Galliæ occupabant, nec iis imperabat Iustinianus, vt hic liquet, & tñ se Francic. appellat multis locis, & inter cæteros omb. lo cè qđ dux quidam Frācorum à Narsete Iustiniani exercitus duce prope Tarentū fuerat superatus: cū 22 antea annis Frãci Theodoberto Rege, duos instructissimos exercitus Iustiniani & Gothorum (qui in procinctu erant, vt inter se de mi carent de Mediolani possessione) fudissent. Procop. li. 2. de bello Goth. Gothof.

d *Dromones*. naues.

e *Maxime*. Aduerbium.

f. *clausuras*. i. imperij limina.

Eam.

rantorum temporum captiuitatem meruerūt) Deo iuuante per nos lumen libertatis aspicere.

¶ Ergo iubemus oēs violentias, & oēm auaritiā cessare, & iustitiā, atq; veritatē, circa oēs nr̃os tributarios reseruari. Sic.n.& Deus placatur, & ipsi possunt celerius, sicut collatores alij nostræ reip. releuari, atque florere.

¶ Sportulas etiam ab officio tam viri magnifici Præfecti prætorio Africani, quàm reliquorum iudicum, sic exigi iubemus, quomodo ĩ nostris legibus est dispositum, & ab omni republica nostra custodiatur, vt nullus audeat quocūque tēpore, vel quocūque modo earum excedere quantitatem. Hoc ēt præsenti sanctione credimus ordinandū, vt non multa dispendia pro contemplatione chartarum, vel codicillorum, vel in nostro laterculo, vel in scrinijs Præfecti prætorio per Africam iudices sustinere videantur, quia, si ipsi dispendijs lęsi non fuerint, nullā habebunt necessitatem eiusdem nostræ Africæ tributarios prægrauandi.

¶ Iubemus ergo, vt iudices diœceseos Africanę tam ciuiles, quam militares, in nostro laterculo pro codicillorum, atque chartularum promotionis suæ consuetudinibus nihil vltra sex solidos cogantur inferre. Quem modum si quis excesserit, ipse quidem iudex triginta librarum auri dispendio subiacebit, officium verò eius non solū simile dispendium, sed & capitale periculum sustinebit. Nam si aliquis ex quacūq; parte ausus fuerit iussiones nostras excedere, & nō festinauerit cū Dei timore eas seruare: non solum dignitatis, aut substantiæ periculum sustinebit, sed etiam vltimo supplicio subiacebit.

Reliqua in finem reiecimus h. s. n. tulis. [a]

Ijdem A. Belisario magistro militum per Orientem. LEX II.

IN nomine Domini[a] nostri Iesu Christi ad omnia consilia, omnesq; actus semper progredimur. Per ipsum.n. iura imperij suscepimus. Per ipsum, pacem cum Persis in æternū cōfirmauimus. Per ipsum, acerbissimos hostes, & fortissimos tyrānos deiecimus. Per ipsum, multas difficultates superauimus. Per ipsum & Africā defendere, & sub nostrum imperium redigere nobis cōcessū est. Per ipsū quoq; vt nostro moderamine rectè gubernet, & firmè custodiatur cōfidimus. Vnde & iā p̄ eius gratiā, ēt ciuiliū administrationū iudices, & officia [1] † singulis Africanis p̄uincijs cōstituimus: attribuētes q̄d emolumentorū vnusquisq; percipere debeat. Ad eius igitur prouidentiam ētnum animum nostrum referentes, & armatas militias, & duces militum ordinare disponimus.

¶ Sancimus itaque, vt dux militium Tripolitanæ prouinciæ, in Leptimagnensi ciuitate sedes interim habeat. Dux verò Bizacenæ prouincię & in Capsa, & altera Lepte ciuitatibus interim sedeat. Dux verò Numidiæ prouinciæ in Cōstantinensi ciuitate, sedes interim [b] habeat. Dux autem Mauritaniæ prouinciæ in Cęsariensi ciuitate interim sedeat.

¶ Iubemus ēt, vt in traiectu qui est cōtra Hispaniā, qui Septa dr̃, quanta [2] † prouiderit tua magnitudo de militib. vna cū tribuno suo hoīe prudente, & deuotionē seruāte reip. nostræ, per oīa constitutas, qui possint & ipsū traiectū semper seruare, & oīa quæcunq; in partibus Hispaniæ, vel Galliæ, siue Francorum [c] aguntur, viro spectabili duci denunciare, vt ipse tuæ magnitudini referat. In quo traiectu etiam dromones, [3] † [d] quantos prouideris, ordinari facias.

¶ In Sardinia aūt iubemus ducē ordinari, & eū iuxta mōtes, vbi Barbaricæ gentes videnē sedere, habētē milites pro custodia locorū, quantos & ibi tua magnitudo prouiderit. Et oēs diligenter pro cōmissis suæ custodiæ prouinciæ inuigilēt, & ab oī hostiū incursione subiectos nostros tueātur illæsos, & festinēt die noctęq; Dei inuocādo auxiliū, & diligēter laborādo vsq; ad illos fines prouincias Africanas extēdere, vbi añ inuasionē Vādalorū, & Maurorū, respub. Romana fides habuerat, & vbi custodes antiq. seruabāt sicut ex clausuris, & burgis [4] † ostēdit. maximę [e] aūt ciuitates, q̄ propè clausuras [f] & fines anteā tenebant, cū essent sub Romano [5] † Imperio cōstitutæ, auxiliāte diuina misericordia cū hostes per partes expelluntur, festinēt cōprehēdere, atque munire, & illis locis duces, & milites p̄ partes accedant, vbi antea fines & clausurę prouinciarū erant, qñ integræ Africanæ seruabantur sub Romano Imperio prouinciæ, quod Deo adiuuente, cuius auxilio nobis restitutæ sunt, speramus cito nostris prouenire tēporib. vt & in securitate, & duce prouinciæ cū antiquis finib. integræ seruētur, [6] † & vigilijs ac labor. & deuotionis militū, & cura spectabiliū tēpore ducū custodiantē illæsę, qm̃ ita cōuenit, vt sēper custodes fines prouinciæ seruēt, ne detur hostibus licētia incurrēdi, aut deuastandi loca, q̄ nostri subiecti possidēt. Quāto aūt milites, siue pedites, siue equites, per vnūquęq; limitē collocari oportet, ad custodiēdas prouincias, & ciuitates tua magnitudo, p̄ut cōsiderauerit, ordinet, & nobis

1 † *Alias officiales.*

2 † *Recte Septa, de qua apud Procop. li. 6 de ædifi. Iustin.*

3 † *Dromones, nauigij, leuioris, & ad cursum expeditę genus Isidor. 9. Etymolog.*

4 † *Castellum paruū burgum vocat Paulus Orosius in Valentiniano crebra p̄ limitē habitacula constituta burgos vulgo appellat. Eadē vox reperitur in l. sen. infra de fun. rei priuatæ & in 3. obser. 24.*

5 † *Nostro.*

6 † *Reseruatur.*

a *Eam.*] ordinationē de prouinciis. sic st de mu & honori. vt gradatim.
b *Labores suos.*] sic inf. de offi. mag. off. l. nemo.
c *Ausus fuerit.* al'às vsurpauerit.
d *Reducti* s. erunt.
e *Fuerit* id est, fit.
f *Docuerit.* s. tua magnitudo.
g *Castella.*] sicut Papa potest de vno episcopatu facere duos, sic & Imperator potest de duabus ciuitatibus facere vnam, & econtra, vt in authen. vt iud. sine quoquo suffra. § nulli.

bis referat, vt si præuiderimus sufficiētem esse ordinationē, confirmemus eam:[a] sin autem perspexerimus, & aliqd amplius fieri, vt eam augmētemus. Quid autē dux stipēdiorū nomine pro se, suisque hominibus & quid eius officiū consequetur: hoc in subdita declaratur notitia. Sicut ergo pdictū est, interim nunc duces ac milites secundū nostrā dispositionē in locis, seu ciuitatibus in quibus iussimus, sedeant, donec Deo auxiliāte, nobis, ac reipublicę nostrę per labores nostros in illis locis cōstitui possint, in quib. vniuscuiusque prouinciæ antiquus limes constitutus erat, qn florente Romana republica, memoratæ prouinciæ integræ tenebantur. ¶ Pro limitaneis verò ordinandis, necessariū nobis esse vr, vt extra Comitatenses milites, qui per castra sunt, milites limitanei [1] † cōstituantur, qui possint castra, & ciuitates limitis defendere, & terras colere, vt & alii prouinciales vidētes eos per partes,[2] † ad illa loca se cōferant. Et exēplum fecimus vnius numeri limitaneorū vt sm exēplum quod nos misimus, per castra, & loca prouiderit tua magnitudo, eos ad similitudinē nostri exēpli ordinet: sic tn̄, aut si inueneris de prouinciis idonea corpora, aut de illis, quos antea milites habebāt, limitaneorū constituas numero in vnoquoque limite, vt si aliqua forsitā cōmotio fuerit, possint ipsi limitanei sine Comitatēsib.[3] † militibus vna cū ducib. suis adiuuare loca, vbi dispositi fuerit, nō longe limitē exeūtes, nec ipsi limitanei, nec duces eorū, vt nullū etiā dispendiū a ducib. vel ducianis pdicti limitanei sustineāt, nec aliquas sibi consuetudines, de eorū stipēdiis, per fraudē ad suū lucrū cōuertat. Hæc aūt nō solū in limitaneos volumus obseruari, sed etiā in Comitatēses milites, & vnūquemq; ducē, & tribunos eorūdē militū iubemus, vt semper milites ad exercitationē armorū teneāt, & nō cōcedāt eos diuagari, vt quādo necessitas cōegerit, possint inimicis resistere: & nullū audeāt duces aut tribuni cōmeatalē[4] † de ipsis dimittere, ne dū sibi lucrū student cōficere, incustoditas nostras relinquāt prouincias. Nā si vtur, auerint memorati duces, vel officia eorū, seu tribuni, commeatalē de militibus relinquere, aut aliquod lucrum de eorū emolumētis sibi acquirere: hoc non solum in quadruplum iubemus publico depēdere, sed & ē dignitate eos priuari. Magis n debent, & duces, & tribuni supra deputata sibi emolumēta, secundum labores suos,[b] de nr̄a largitate remunerationē sperare, & nō de cōmeatis militum, aut eorum stipēdijs lucrum sibi requirere: qm̄ ideo ordinati sunt milites, vt p ipsos prouinciæ vindicētur: præcipuè cū sufficiēter, & [5] † ipsis ducib. & eorū officiis emolumenta præstitimus, & semper prouidimus vnūquéq; sm labores suos ad meliores gradus, & ad maiores dignitates producere.[6] † Postquā verò Deo placuerit & p tuā magnitudinē limes oīs in antiquū statū peruenerit, & bene ordinatus, fuerit, tunc vbicunq; necessitas emerserit, viri spectabiles duces inuicē sibi quādo vsus exegerit, auxilium pbeāt, vt prouinciæ seu limites 7 † eorum vigilijs & laborib. Deo iuuāte) illęsi custodiātur. Sicut āt iubemus audaces, & feroces cōtra inimicos iudices, ac milites nr̄os esse, sic volumus eos mites, & beneuolos circa collatores [8] † nr̄os existere, & nullum dānum, nullāq; læsionē in eos efficere. Sin āt quisquā de militib. ausus fuerit,[c] [9] † quācunq; lęsionē tributariis nr̄is inferre: periculo viri spectabilis ducis, seu tribuni & principis digna vindicta afficiat, vt indēres tributarii custodiant. Si verò pro quibusdā causis iterpellatio, apud nr̄os iudices facta fuerit: iubemus nō amplius sportularū noīe, quām nr̄is legib. definitum est, executores accipere, pœnā eidē legib. insertā, ex trāsgressione formidantes. Cum āt Deo annuente [10] † Africanæ nr̄æ prouinciæ per tuā magnitudinē sm nr̄am dispositionem [11] † ordinatę, & limites in antiquū statum reducti,[d] [12] † & oīs Africa sic detenta fuerit,[e] sicut erat. Cumque hæc oīa (Deo iuuante) præsente tua magnitudine disposita, & perfecta fuerint, & per labores tuos antiquos fines oīs Africa receperit, & docuerit[f] nos de oī ordinatione totius Africanę diœceseos id est quāti, & qui milites in quib. locis, vel ciuitatib. constituti [13] † sunt, & quanti limitanei, & quib. locis & militijs [14] † collocati sunt; tunc iubemus tuā magnitudinem ad nr̄am clementiam remeare. ¶ Intera verò, si aliquas ciuitates, seu castella[g] per limites constituta [15] † prouiderit tua magnitudo nimiæ esse magnitudinis, & pp hoc non bene posse custodiri: ad talem modum eas construi disponat,[16] † vt possit per paucos bene seruari. Cum autem magnitudo tua oīb. dispositis adnos remeare iussa fuerit: tūc duces vniuscuiusq; limitis, quoties pro componendis ciuitatib. aut castris, & pro stipēdiis suis, aut pro annonis aliquid opus habuerint, celerius ad virum magnificum Præfectum per Africā significēt, vt ipse quæ necessaria fuerint festinet facere ne aliqua protractio prouincijs noceat. Ea verò quę ipse fecerit, vel quę adhuc necessario procuranda sunt, postea & memoratus vir magnificus Præfectus prætorio Africæ, & viri spectabiles duces, & de aliis omnibus quæ ibi aguntur frequenter a i nos referant, vt bene facta confirmemus, & quæ opportunius debent fieri, ex nostra dispositione peragantur.

Ho-

1 † *Limitanei milites vnde dicti & eorum munus.*
2 † *Per partes. i. successiuè, aut dispositos in illis partib. Partes enim pro regione vsurpauit. super eo. § 2. Goth.*
3 † *Comitatensib. differunt. Illorum proprium munus est in limine tuēdo versari, horū extra ordinem supra eo. qui per castra sunt.*
A Comitatensib. legiones Comitatenses l. 7. inf. de pedat. sacra. largi. Comitatenses numeri l. 14. infra de re mili. Goth.
4 † *Commeatalis miles is est, cui in stipēdiis per commeatum dantur alimēta ex commeatu ac alimēto publico. commeatus militum vel commeata sunt cibaria & alimenta exercitus. Got.*

5 † *Ex.*
6 † *Alias producere.*
7 † *Milites.*
8 † *Collatores i. postea dicuntur tributarii contribuentes tributa. Nou. de collat. 128. Goth.*
9 † *Vsurpauerit & reclius.*
10 † *Iuuante.*
11 † *Dispositionem.*
12 † *Reducti.*
13 † *Collocati.*
14 † *Vicis.*
15 † *Limitem constructa.*
16 † *Fac constitui disponant.*

a *Annexa*] sup. proxim l.
b *Percipiat.* quidam sinunt hic: hic quidam habet plus. s. quã tum quilibet dux cũ suis homin. b. capiat. & si est notitia de qua sup. fecit mentionem.

1 † *Magisterii pote statibus.*

c DE OFFICIO præfecti vrbis.
c S*Tudentibus.* Reducta ... totum commune ... præse ...
e *Præfectur.* . scilicet vrbis.
f *lateat*] quin ipse habeat.
g *Potestates.*] præfectus vrbis, & præfectus annonæ, vt cod. tit. l. 4.
h *Potestas*] i. præfectus vrbis. vt in fi. l. 2.
i *Exerceat.* i. habeat.
K *Nomine*] vocatur enim præfectus, vt ipse Et no. hic duo, qd inferior subsit superiori, vt infr. de off. re. prouinciæ. l. potiores. Et quod nomini est deseruiendum, vt in fra de defens. ciui. l. defensores 2. & sup. de episc. & cler. l. decernimus in fi.

2 † *Detinet.*

l Q*Vod promulgatis.* hæc lex nõ legitur.
m *Sanctionibus* quas nõ habemus: quæ dicebant quod sequitur & tacit. tit. cod. l. 1. §. cum vrbem.
n *Tua.* loquitur præfecto vrbis.
o *Obseruet.* l. hoc.
p *Aduocandas* corã le, quia in eis non habet iurisdictionem.
q *Præfectura* non legitur.
r *Vsurpat.* non pro incipientibus aliquem librũ, qui rogant scholares, vt eos audiat sine præiudicio al otũ.
s O*Mnia genera*] vt pistorũ vel similiũ: hæc nõ legit-

3 † *Recipiant.*

4 † *Quæ hic desiderantur in fine Codicis veteri simus his modulis.*

¶ Hoc etiam decernimus, vt iudices, qui ordinãdi sunt per Africanos limites, nihil amplius in sacratissimo palatio, cuilibet personæ, aut dignitati, vel in prætorio per Africã perfecturę, & magisteriæ potestati[1] † præbeant, nisi quantũ subter annexa[a] declarat notitia. Nã si quis amplius q̃ in subdita notitia taxatũ est, vsurpauerit seu acceperit, 30. libras auri mulctæ deperdat noĩe, cũ quo & periculo indignationis nostræ serenitatis subiacebit: nulla alia qualibet persona, aut dignitate, aut officio accipiente aliquid ab eis, pręter illos, quorũ noĩa in subiecta notitia continentur. Ad hoc iubemus (vt Deo iuuante) vnusquisq; dux, seu eorũ officia, sm quòd notitia subter annexa[2] † continet, emolumenta sua ex tributis Africanæ prouincię ex Cal. Septem instanti fęlicissimæ tertiæ decimæ indictionis percipiant:[b] [3] † & hæc notitia, Deo volente, debet delegari ducib. & eorũ officijs, in Africa cõstitutis, pro annonis & capita per singulos annos prębendis, ita clarissimo viro duci Tripolitanę prouinciæ, & hoib. ejus,[4] † anno nonagesimo singula annona solidos quinq; cap. centũ quinquaginta nouem singuli cap. solido: ducentos octoginta duos: assessori ducis, & officio, ac hoibus eius 40. an. nonaginta & 7. Itẽ viro clarissimo duci Byzanę. & hoib. eius similiter. Item viro clarissimo duci Numidiæ & hoib. eius similiter. Item viro clarissimo duci Mauritanæ prouinciæ, & hoibus eius similiter. Item duci Sardiniæ & hominib. eius similiter. Item notitia cõsuetudinũ, quas in sacro laterculo, & in prætorio amplissimæ perfecturæ per Africam, & in officio magistri militũ pro tẽpore dux præbere solet[5] † vnuscuiusq; limitis, sic. In sacro laterculo sex solidos. In officio magisterię militũ potestatis, pro insinuandis diuinis administrationib. seu diuinę serenitatis affatib.[6] † solidos duodecim, pro officio amplissimę præfecturę, per Africam pro insinuandis eis chartis solidos duodecim.

5 † *Alias debet.*

6 † *Alias pro insinuã dis admi nistrationis sua diuinis nostræ sere nitatis affatibus.*

¶ Gloria itaque tua, quæ per hanc pragmaticã sanctionem nostram statuuntur, ęternitatis effectui[7] † mancipari, obseruariquæ præcipiat. +

7 † *Alias sanctionẽ nostra statuit æternitas, effectui ea. Emissa kal. Iulii Apr. CP. DN. Iustiniano.*

TITVLVS XXXI.

De officio Præfecti[8] † vrbi.

Nota quòd licet specialis officialis constituatur super annona, vel abundantia, uel super damnis datis: non propterea tollitur iurisdictio, quam potestas habet super his ratione vniuersalis iurisdictionis. cum ista concordant text. & gloss. in l. si. inf. de iurisdi. om. iudic. Salic.

8 † *Hic magistratus institutus ab Augusto teste Suetonio et Aurelio Victore.*

Impp. Valent. & Valens AA. Volusiano P.P.

LEX PRIMA.

STudentib.[d] nobis statũ vrbis & annonariã rõnẽ[9] † aliqñ firmare, in animũ subijt, eiusdem annonæ curam non oĩb. deferri potestatib. ¶ Et ne præfectura vrbis abrogatũ sibi, aliquid putaret, si totũ ad officiũ annonarium redundasset, idẽ[10] † præfecturæ[e] solicitudinis necessitatem[11] † mãdamus: sed non ita, vt[12] † lateat[f] officium annonarię præfecturæ, sed vt ambæ potestates,[g] inquantũ sibi negotij est, tueantur ciuilem annonam: sitq; societas muneris. ita vt inferior gradus meritum superioris agnoscat: atq; ita superior potestas[h] se exerceat,[i] vt sciat ex ipso nomine[k] quid præfecto debeatur annonę.

9 † *Alias ad Volusianum Præfectũ vrbis.*

10 † *Alias nem.*

11 † *Necessitate*

12 † *Itaut non.*

Non potest ad inquisitionem procedi, nisi fama pręcedat. Bartol. sic. Solum obnoxii sunt ad iudicem ducendi h. d. secundum Salic.

Ijdem AA. ad Pedium.[13] † P. V. al. P. P.

13 † *Ampinum.*

LEX II.

QVod promulgatis[l] sanctionib.[m] tua[n] sinceritas rescriptũ esse nõ nescit, ẽt ex præcepto nostro competenter obseruet:[o] nec quasdam personas de prouincia existimet aduocandas,[p] [14] nisi tantũmõ suos officiales, & homines populares huius almæ vrbis seditioni obnoxios.

14 † *Reuocandas.*

Præfectus vrbis præest cunctis officialibus, & potestatibus. Salic.

Imppp. Valens Grat. & Valent. AAA. ad Rufinum P.P.

LEX III.

PRæfectura[q] vrbis[15] † cunctis, quæ intra vrbem sunt, antecellat dignitatibus, & potestatibus, tantum ex omni parte deriuans,[16] † quantum sine omni iniuria, ac detrimento honoris alieni vsurpat.[r] Dat. 6. Calen. Iul. Valente A. 5. & Valentiniano Iun. Coss. 368.

15 † *Alias Præfectus vrbis.*

16 † *Alias tantum ex omni parte deriuatus.*

Vniuersi ciues, & collegia Præfecto sunt subdita h. d. Salic.

Impp. Valen. Theo. & Arca. AA. Seuerino comiti Sacrarum largitionum.

LEX IIII.

OMnia corporatorum genera,[s] quæ in Cõstantinopolitana ciuitate versantur, vniuersosque ciues, ac populares, præfecturæ vrbanæ regi moderamine cognoscas.[17] †

17 † *Cognoscant.*

Officium primicerii durat biennio: quo finito, sine

siue tempore, siue morte, siue vlla ratione, sequens in ordine matriculæ locum eius debet obtinere, Sal.

Imp. Theod A. Constantino P.P. LEX V.

PRimicerius adiutor [a] † tuæ sedis officij per biēniū, quod in eodē gradu ex consuetudine priscæ ordinationis [2] † meruit, curā, insup. personarū, [3] † [a] vsurpatione omni, atque [4] † ambitione cessante, suscipiat, hoc etiam adiecto, vt si quis ex memorato ordine, vel conditionis humanæ sine præuentus, vel alia quacunque ratione militiæ gradum propriæ amisisse mōstrabitur, solitæ ambitionis iniuria vacante, locum [b] is, qui iuxta matriculæ veritatem sequitur, obtineat.

TITVLVS XXXII.

De officio magistri militum.

Impp. Valent. Gratian. & Theo. AAA. ad Eugeniū. [5] †

LEX PRIMA.

VIri illustres comites, & magistri peditum & equitum, in prouinciales nullam penitus habeant potestatem, nec amplissima præfectura in militares viros.

Impp. Honor. & Theo. ad Hypacium magistrum militum per Orientem.

LEX II.

APparitores per Orientem statutos officij tui ad aliud iudicium trahi minime oportebit. Sciat igitur illustris magnificentia tua sube, siue ciuiliter, siue criminaliter appetantur, eos litigare debere.

Imper. Zeno A. Sebastiano P. P. LEX III.

EOs, [c] qui id vltra statutos in officio magisteriæ per Orientem potestatis militant, ciuilium quoque iudicum sententijs [d] super quolibet negotio subiacere te præcipimus, ipsis quinetiam statutis, in tributarijs collationibus ciuilium [e] quoque iudicū dispositionibus proculdubio parituris.

Imp. Anastasius A. Ioanni magistro militum per Illyricum. LEX IIII.

MIlites [f] de locis, in quibus cōsistunt, ad alia loca sine speciali nostræ serenitatis auctoritate, nullatenus transferri præcipimus ne eorū expensę in locis, in quibus consistunt, [g] minuantur. Sed si forte quædam vigens, & necessaria causa emerserit, vtilitati, ac securitati publicæ tam amplissimam prætorianam præfecturam, [h] quàm tuam sedem sine vlla procrastinatione [i] prospicere protinus [6] † oportet, & suggestiones ad nostras aures destinare, iudicantes tam loca de quibus milites trās ferendi sunt, quàm ea, ad quæ peruenire eos oportet, nominaque fortissimorum [7] † numerorum [8] † in quibus ijdem milites referuntur, necnon quantitatem annonarum, & ante omnia [k] causam, ob quā ijdem milites trāsferendi sunt, vt post talem suggestionem, à nostra auctoritate competenti procedant.

Imp. Iustinia. A. Zetæ [9] † viro illustri magistro militū per Armeniā, & Pontum Polemoniacum, & cæteras [10] † gentes. LEX V.

CVm propitia diuinitate [l] Romanum nobis sit delatum imperium, solicita cura, cauta diligentia pertractantes, perspeximus oportere ēt partibus Armeniæ, & Ponto Polemoniaco, [11] † & gentibus propriū magistrū militum per hanc legē cōstituere, tuāq; magnitudinē quæ nobis ex ante gestis optimè cōmendata est, idoneā ad talem fore dignitatem confidentes eligimus: certasq, prouincias, i. magnam Armeniā quæ interior dicebatur, & gentes, Anzethenam [12] † videlicet, Acilicenā, Alteaenā, [13] † Sophenā, [14] † A primā & secundā Armeniam, & Pōtum Polemoniacū tuæ curæ cum suis ducib. cōmittimus, comite Armeniæ penitus sublato: cū ctosq; subdimus numeros, non modo, quos in præsenti nouos constituimus, sed etiam de præsentalibus, [m] & Orientalibus, & alijs agminib. segregatos: non tamen eorum quantitate agminum minuentes: sed quia [n] plures eis addidimus sine reipublicæ grauamine, & sine augmento sūptuum aliquantos subtraximus: ita tamē vt post hanc subtractionē ampliores remāserint, quam vsque ad nostra fœlicia fuerant tempora.

TITVLVS XXXIII.

De officio [o] Quæstoris.

Imp. Theodosius A. Sallustio [15] † Quæst.

LEX PRIMA.

TOtius minoris [p], laterculi [p] curam scias ad tuę sublimitatis solicitudinem pertinere: ita.

---

[a] PRimicerius. Personarum i. aliarū suscipiat curam.
[b] Locum. Sic ff. de mun. & hon. l. vt gradatim, & ff. de aduo. diuer. iud. l. petitionē Sed ar. cōtra i Auth. de mona. §. pen col.

DE OFFICIO magistri militum. *Hic titulus non legitur, nec sequens de off. quæst nec sequens de offi. magistri officiorum. nisi in l. nemo. vbi no simile sup de of. præfect. præto. Africa l. 2. §. & semper & infra de prox sacro scri. l. vnicuiq; lib 12. Tel. vlt sup. ille ver sabrogetur, potest notari, § præbenda vacante.*

[c] EOs Præcipimus subaudi eos subiacere sententijs ciuilium iudicum super quolibet negotio, q. militāt vltra statutos scilicet milites in officio magisteriæ potestatis per Orientem.
Qui. No. q. qui nō sunt l matricula, sunt tanquam priuati.
[d] Sententys. subaudi iubemus.
[e] Ciliam. repete parituris.
[f] MIlites. per Illyricum.
[g] Consistunt. s. primò sed omnia in suo statu remaneant, id est militent in suis locis ne expensæ &c.
[h] Præfecturam. vrbis
[i] Procrastinatione loqui magistro militū.
[k] Omnia, repete destinare.
[l] CVm propitia. hic incipit lex cum propitia.
[m] Præsentalib. Præsentales militum magistri, qui in præsenti erāt, hoc est comitatui Principis iuncti, l. vl. inf. de re mil. l. 4. inf. de apparit mag. mil. sic pñtales domestici. l. 9. inf. de aduo. diu. iu. l. vlt. ff. de do. & prect. i. obsequio principis diutno deputati. sic præsentales. milites, præsentales numeri, l. 18 l. vl. ff. de re mil. Et pñtes ordines apud Nicep. 17. Hist. i Gothof.
[n] Sed quia. q. aliàs.
[o] In eo continebatur notitia minorū dignitatum in maio ri maiorum. Illi Quęstori, huic Primicerius notariorum & tribunorū præerat. Per q. stores igitur principis largiebantur minores dignitates. Per eundem Tribuni et interdum princeps pecunias suas largiebatur, & maiores dignitates. Quæstor nouissime Cancellarius dicitur. V. de Cuia hic.
o DE OFFICIO Quæstoris.
[p] TItulus nō legitur Om. Laterculi idest

1 † Adiutorum.
2 † Non intelligit l. 7. vns. de ad. io. diuer. iud. q̃ scripta est de i ducatis. Præfecturæ prætorianæ non vrbicariæ, sed aliam quandā. V. de Cuiacio 13. obser. 1.
3 † Ipsorū.
4 † Necessaria.
5 † Alids Eufegnium.
6 † Tenitus
7 † Numerorum virorum, quidā ita legunt, non recte meo iudicio nec n milites referuntur in viris sed in numeris. intellige ergo numeros militares Numerus est catalogus militum, seu breuiculum quo nomina militum cōtinentur. l. 4 l. 29 l. 43 ff. de testa. milit l. 16. C. de testa. mil Goth.
8 † Virorū.
9 † Alids Gitta deest cæteras.
10 † In vete est cætera.
11 † Alids Anzitenā.
12 † Alids. Ingilenam. Astyanenam.
13 Altarsita legitur, Sophenam. Sophenenam. in qua est Martyropolis. & Balabitenam. & primam
14 † Hic dicitur insiticeniatos in Nc. Val. 3.
15 † Alide. Sallustiano.

id est cameræ deputæ ad thesauru principis recolendum, vt no. in Auth. vt iud. sine q oquo suff. ag. §. quod autem, coll. 2. a Castrorum. vt deutacun, alias deanrato, vt Pet. de Vico.

b Omnes. Renoca e. vt sedeant ad ... gilore n.

c Officia. No. contra Petrum de Vico, qui vocat ... d Militantes. scilicet quasi o ex. e ... ge e sine licetia principis.

DE OFFICIO magistri officioru. Huiusq; de illustribus tractauit. Nunc vero de spectabilib. secundum ... qui mediam gerunt administrationem. Vt in Auth. de non alie. aut per mu. §. vlt. coll. 2. Azo.

f Priuilegijs. Suffragio, i. cessi pre cibus.

g Adiutor. i. ordo.

h Praterea subaudi &c.

i Nemo Indultu. i. rescriptum.

k Admissi. i. rescriptu impetrati.

l Senatores. Senatores, i. filios senatoru qui e... scho lare in militia, & ducen... eoru filios.

m Iubemus. Praæ pere. No. pro locis in schol s nā scholare recedente, nō debet alius sibi locū illū vendicare sine licētia dominia. Item no. pro præbenda, nam vno canonico mortuo, nō debet alius in locum eius subrogari sine licentia Papæ.

n Pro tempore. scilicet culminis, &c.

ita vt tuo arbitratu, & scrinio memoriæ totius minoris laterculi dignitates, hoc est, præfecturæ, omneis tribunatus, & ppositurae castrorū,[a] iuxta consuetudinem priscā clementiæ meæ, auctoritate deinceps mittantur Dat. 6. Cal. Maij, Constātinop. Castino, & victore Coss. 424.

Idē A. Heliono[1] † Comiti, & magistro officiorum.

LEX II.

Omnes[b] minoris laterculi[2] † dignitates, q̄ sub cura quidē, ac solicitudine viri illustris, Quæstoris esse antea videbantur, postea vero vel uniuersæ vel mediæ ad magistrorū militū potestatē dispositionēq; transietant, placuit nūc clementiæ meę uetusti tpis more renouato,[3] † ad prisca deinceps iura reuocare. Dat. 3. Calen. Maij, suprascrip. Coss. 424.

Imp. Anastasius A. Eusebio magistro officiorum.

LEX III.

Officia,[c] & cōditiones, q̄ pertinēt ad viros deuotos, in sacro scrinio memoriæ militantes,[d] nemini liceat sub quacūq; occasione, sine vlla diuinæ subscriptionis liberalitate pagere,[e] eo quicūque in hoc fuerit postea facinore cōuictus, publicatione bonorū suorū mulctādo, officio quoq; rectoris prouinciæ in qua nō allegato super gerēda solicitudine sacro rescripto, aliqs ausus fuerit, eandē curā sibimet vsurpare, trium librarū auri dispendio feriēdo. Dat. Cal. Mar. Constantinop. Anastasio A. & Rufino Coss. 492.

TITVLVS XXXIIII.

De officio Magistri officiorum.

Imp. Constantinus A. ad Agentes in rebus.

LEX PRIMA.

Priuilegijs[f] quidū scholæ vestræ[4] † indultis integris reseruatis, adducenariā,[5] † & centenariā, & biarchiam nemo suffragio, sed[6] † labore vnusquisque perueniat, principatū verō adipiscatur matricula[7] † decurrēte ita vt ad curas agendas, & cursum illi exeant, quos ordo militiæ vocat, & eius laborū adiutor.[g] Præterea[h] in quo totius scholæ status, & magistri securitas constituta est, idoneus probitate morum, ac bonis artib. præditus, nostris per magistrum obtutib. offerat, vt nostro ordinetur arbitrio.[*] [8] †

Impp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. ad Patritium[9] † magistrum officiorum. LEX II.

Nemo agentium in rebus ordinem militiæ atq; stipendia[10] † peruertat,[11] † ēt si nostri numinis[12] † per obreptionem detulerit indultum[i] at si quis formam admissi[k] eiusmodi docebitur obtulisse, in locum, ex quo indecēter emerserat, reuertatur, vt is gradu cæteros antecedat,[13] † quem stipendia meliora,[14] † vel labor prolixior fecerat anteire. P.P. Hadrumeti.

Impp. Theo & Valētius[15] † AA. Pletio[16] † Comiti, & magistro officiorum. LEX III.

Scholarium nostrorū deuotio probata à nostris parentib. circa maxime serenitatis nostrę deuotionē, vel effectionē enituit, vn̄ quicquid ad fouenda seruandaq; eorū priuilegia postulatur, statim credimus admittendū. Ideoque suggestionē tui culminis approbantes, viris spectabilib. comitibus scholarū verberādi degradādi ve[17] † senatores,[l] & ducēnarios licentiā denegamus. Ea nāque, quæ tali cōmonitione digna sunt ad tuę sublimitatis volumus referri notitiā. Ijdem AA. Nomo[18] † magistro officiorum.[19] †

LEX IIII.

Curę tui perpetui[20] † culminis credimus iniungendū, vt super omni limite, sub tua iurisdictione constituto, quemadmodum se militū numerus habeat, castrorumque, ac clausurarum cura procedat, quotannis significare nobis propria suggestione procures. Dat. 2. Id. Septē. Constantinop. Maximo 2. & Paterio Coss. 443.

Impp. Iustinus[21] † & Iustinianus AA. Tatiano magistro officiorum. LEX V.

Iubemus cum ad militiā deuotissimorū scholarium de cætero peruenire, qui nostrum meruit iudiciū:[m] nec licere pro tēpore tui culminis administrationē habenti, sine huiusmodi probatoria, aliquē inter eosdem viros deuotos scholares suis referre perceptionibus: sed sciat is, qui sine sacro rescripto, ad eandē peruenire militiā ausus fuerit, non solum ea se priuari, verumetiā pœnæ 20. librarum auri subijci. Illud etiam obseruari de cætero volumus, vt si quis locus, statusve scholarium, in quacumq; schola vacauerit, ille subrogetur, quē nostra pietas per sacrū rescriptū, vacantem subire locum præceperit.[m] Ad hęc, quatuor mēstruos breues eorundē scholariū, cura[22] † tuæ sublimitatis & pro tēpore[n] viri excellentissimi magistri officiorum conscribi volumus, & eos sacro scrinio laterculi præstari, ibi deponendos, vt semper notitia eorundem scholariū certa sit, neue[23] † publico damnum aliquod infligatur. Dat. 10. Calen. Maij, Cōstantinop. Mauortio V.C. Coss. 523.

TITV-

1 † Helloni.
2 † Laterculum minus erat codex in quo totius imperij notitia continebatur laterculi.
3 † Alias renocato.
4 † Vestræ.
5 † Centenā & centenam.
6 † Nisi.
7 † Matriculare etē.
8 † Alias T. P. Roma in foro Traiani. alias sine die & consule.
9 † Principum.
10 † Alias peruertat.
11 † Nomine.
12 † Alias at si quis formam illiusmodi.
13 † Idem c. de mulia. cum gl. super literatas. ext. de preb. quod literata persona digna sunt pluribus beneficijs. adde gl. si propter si in c. si eo. ti. & in c. cū dilectus in gl. super verbo, digniores extra, de ele.
14 † Alias longiora.
15 † Valētin.
16 † Alias Thelo. Zethio.
17 † Redigēdi integrandi, alias regradandi.
18 † Mono.
19 † Militum.
20 † Sic legendum cura perpetua.
21 † Alias Imp. Iustinia A. Tatiano sed recte vtrumque nominatur, & magis accedit ad fidē historia, nā Iustinianus imper. consortem assumpsit Iustinianum & qualuor mensibus cum imper. tuit.
22 † Decernere vt & si quis locus statusve interum.
23 † Ne.

TITVLVS XXXV.

De officio Comitis [1]† sacrarum [2]† largitionum. [a]

Impp. Arcad. & Hon. AA. Limenio [3] † Comiti sacra. largi.

LEX VNICA.

PAlatinis [b] hæc cura debet esse præcipua vt periculo ꝓprio notarijs destinatis, [4] † super negligẽtia iudicum (si ita res exegerit) conquerantur, [c] ne eorum sit impunita desidia. [d] Iudices quoque de eorũ nominibus referre cõuenit, quos cõmodis ꝓprijs magis, quam vtilitatib. publicis studere ꝓuiderint. [e] oreues ẽt quadrimenstruos, ad officiũ palatinũ nouerint dirigẽdos, aurumq; exactũ ad sacras largitiones [f] sine vlla dilatione esse mittendum. Dat. 3. Calen. Maij. Hono. 7. & Theod. 2. A A. Coss. 407.

TITVLVS XXXVI.

De officio Comitis rerum priuatarum. [g]

Impp. Valenti. & Valens AA. ad Honoratum consularem Bizantij.

LEX PRIMA.

SI quid [h] negotiorũ actitatum fuerit, in quibus aliquid commodi fiscalis appareat, ad officium rei priuatæ [i] tua grauitas acta trãsmittat: vt instructione percepta, quid sibimet [k] iuris auxilio debeat, agnoscat. D. 6. Cal. Ian. Valentiniano, & Valente AA. 1. Coss.

LEX II.

NEque [5] † Comes priuati patrimonij, neq; quiuis alius eorũ magistratuũ, qui ũel in vrbe Constantinopolitana, vel prouincijs sũt, eũ qui super thesauro aliquem defert, admittat. Sed super alio fiscali iure denũciationem qs faciat, sub fideiussione mox nõ minus quinq; librarum auri id fiat. Et ne qd sigillum, vel descriptio, vel alia vlla innouatio interueniat super reb. nũciatis ante sentẽtiam ex scripto latam.

TITVLVS XXXVII.

De officio Comitis sacri [6] † Palatij. [7] †

Impp. Arcad. & Honor. AA. Miueruio Comiti rerum priuatarum.

LEX PRIMA.

AD palatinorum curam, & rationalium officia, omnium rerum nostrarum, & totius perpetuarij, hoc est, emphyteuticarij iuris exactio reuertatur. Dat. Cal. Ianua. Mediolani, Cæsario, & Attico Coss.

Ijdem AA. Vrsatio Comiti R. P.

LEX II.

SI quis iudicum vir illustris, vel præfectus vrbi cognitionem comiciuę rerum priuatarum examini debitam, sibimet vendicandã consuerit, vel tuitionem contra eiusdem statuta sedis præstiterit, ad quinquaginta librarum auri illationem pœnæ nomine officium eius teneatur, quam decet in articulo [l] exigi, mansuetudinis nostræ ærario sociandam. Dat. 6. Idi. Aug. Rauennæ, Constantio, & Constantino Coss. 397.

TITVLVS XXXVIII.

De officio [8] † Proconsulis, [9] † & lehati. [10] †

Imper. Constanti. A. Ælio Proconsuli Africæ.

LEX VNICA.

LEgati [m] non solum ciuiles, sed etiam criminales causas audiant: ita vt si sentẽtiam [11] † in reos referendam prouiderint ad proconsules eos non transmittere [n] non morentur.

TITVLVS XXXIX.

De officio Comitis sacri Patrimonij. [o] [12] †

Impp. Honor. & Theodos. AA. Simplicio Proconsuli Asiæ.

LEX VNICA.

OFficium Hellesponti consularis æternæ recordationis patrem [13] † serenitatis nostræ adijt, [p] & expositis suis incommodis, quib⁹ à Vicarianis apparitorib. vrgebatur, [14] † orauit sub [15] † tuæ sublimitatis agere [q] potestate: cuius [r] allegationes humanæ proclinius pium principem [s] commouerunt: [t] quod & nos obtinere censemus.

TITVLVS XL.

De officio Comitis Orientis. [u]

Imp. Leo A. Vsco [16] † PP.

LEX VNICA.

TItulus, [17] † Lyciarchiæ, [18] † & Syriarchiæ muneribus, in prima Syria deputati sunt, per officia tàm viri spectabilis Comitis Orientis, quàm viri clarissimi Rectoris prouinciæ flagitari præcipimus.

---

1 † Olim præfectus ærarij dicebat. Sed vox comitis oib⁹ magistratibus data, qui principis comitatum obseruarent, & tãdem ad oẽs pposi tos. Goth.

2 † Thesaurorũ principis. largitionum dicitur, quod ex ijs quisque liberalitaté principis expectet, quod ad exercẽdã liberalitatem de fisciuati esse debeant. Huic Comiti subestãt speciales Comites largitionũ diffusi p prouincias. vi de Cuiaci. hic.

3 † Limeto

4 † Designatis.

5 † Lex restituta a Cuiac. lib. 60. Basili. 6. Eccle. 1. cap. 117.

6 † In editione Haloãdri nõ distinguit hic titulus à superiori. Cuiaci. legit. de officio comitis sacri patrimonij. Ait tamen hunc titulũ nullam habere legẽ Latinam, Grecam quidẽ habuisse, sed qua desideratur. Gothof.

a DE OFFICIO com. sac. largit. Hic est illustris, vt ĩ. de assess. l. fina. & non legitur.

b *Palatinis.*] i. officialibus palatij principis, qui sunt cum comite largitionum.

c *Conquerantur.*] id est, dicant princip i.

d *Desidia.*] sic inf. de priua. car. l. 1. §. 1.

e *Transderint.*] q. d. vnus iudex accusat alium.

f *Largitiones.*] aliàs religiones. & propter hoc est hic titulus. at sequens titulus de officio comi. rerum priuatarum non legitur.

g DE OFFICIO Comi. rerum priuat.

h *SI quid.*] aliàs si quidem negotium. aliàs si quod.

i *Priuatæ.*] idem, ꝓcuratoris Cæsaris.

k *Sibimet.*] idem fisco.

DE OFFICIO comi. sac. pal.

l *SI quis.*] in articulo, idest, statim.

DE OFFICIO. procon. & lega.

Perfecto tractatu illustrium supponit de spectabili [o]. hic enim procõsul spectabilis est, vt diximus ĩ. de off. præf. præt. Azo.

m *LEgati.*] Procõsulum.

n *Transmittere.*] excepto crimine suspecti tutoris, de quo etiam pronunciant. Nota duo in hoc legato speciali, & quod de omni crimine cognoscit, & quod etiam pronunciat in crimine suspecti, vt hic, & ff. de offi. proconf. & le. l. solent. & ff. de suspect. tutor. l. 1. §. 1.

o DE OFFICIO Comitis sacri patrimonij. Constitutio Græca.

p *OFficium.*]

¶ *Adijt.*] scilicet suis ingressibus ad eum.

q *Agere.*] id est viuere.

r *Cuius.*] scilicet officij.

s *Principem.*] putarẽ serenitatis nostræ, q est sup.

t *Commouerunt.*] nõ q pia allegatio mouet principem.

u DE OFFICIO comitis orientis. Precator erat rerum, quæ erant in Oriente, & non legitur hic titulus.

7 † Desit hæc rubri. i manuscr.

8 † Post illustres, de quib. supe rius egit, ad spectabiles descendit.

9 † Proconsules initio mittebantur in prouincias cum imperio consulari. Salui. 7. Proconsul quando. Procõsul sequitur, ... ad populi. ... ... in propriã iurisdictione: Cuiac. ... 7. obser uat. 21.

10 † Legati vide Cuia. 7. obser. 1.

11 † Sentẽtia mox, reus ferien dus.

12 † Aliàs deest hæc rubr. & sic hæc lex est in 2. tit. pcedentis.

13 † Aliàs patres.

14 † Vicarian⁹ à Vicario. Vicarij ꝓuinciarum vices præfectorum in diœcesibus gerebant. addde inf. de offi. Vicarij. l. vlt. ĩ. de diui. off. Goth.

15 † Aliàs vrgebatur

16 † In quibusdã exẽ. legit oraui: sub imperio tuæ sublimitatis agere potestate: cuius alleg. hu. ꝓ piũ prin. commouerũt: quas & nos &c.

17 † Vrcico aliàs Pusæo. PP.

18 † Aliàs, Alytarchiæ.

DE OFFICIO Præfecti Augustalis.

Hic est spectabilis, vt l. de primicer. l. 1.

b *Omnia tributa.*] *sua.* Sequitur præfecto augustali.

c *Præfecti.*] ... videtur vt ... de officio ... tis, ...

d DE OFFICIO vicarij.

Non legitur.]

e *In ciuilibus.*]

Meritum.] cuius est hic vicarius.

f *Reuerentiam.*] cum ... præfectus ...

g *Relationes.*] ... contemptum esse, si ...

h DE OFFICIO prætoris.

Specialitas est. & ...

i *Potestate.*] id est ...

k *Tres.*] ... Augustus.

l *Proprium larem.*] ...

m DE OFFICIO Rectoris prouinciæ.

n *Potest.*] Pone casum. Quidam ... in instrumento, quæ ab ... accusatur, ... sed ego dico ...

Lyciarchiæ [1] † quidem ludi cura viri spectabilis Comitis Orientis, & eius officio. Syriarchiæ verò sollicitudine viri clarissimi moderantis prouinciã, eiusq; apparitoris exercentur: nulliq; penitus curialium, nec si voluerint, idẽ munus, vel honorem subeunti [2] † licentia permittatur. Dat. 5. Id. Nou. C.P. Basil. & Ant. [3] † Coss.

TITVLVS XLI.

De officio Præfecti [4] † Augustalis. [a]

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Florentio P. Augustali.

LEX PRIMA.

Omnia tributa p. Aegyptiacam dioecesim [5] † cura, & prouidentia claritatis tuæ [b] a moderatorib. prouinciarũ exigi iubemus. Si q. tñ ex possessoribus, siue militaribus, ad inferenda quæ [6] † debent, audaces extiterint: eos per militare etiam auxiliũ (si opus exegerit) ad solutionem cõpelli sancimus.

Imppp. Theod. Arcad. & Honor. AAA. Rufino P.P.

LEX II.

Præfectus prætorio Augustalis ordinariorũ sub se iudicum examinandi flagitia, & super his referendi, non amouendi, vel puniendi [c] habeat potestatem.

TITVLVS XLII.

De officio [7] † vicarii. [d] [8] †

Imppp. Valent. Valens, & Gratia. AAA. Antonio P.P.

LEX PRIMA.

In ciuilibus [9] † causis vicarios comitibus militũ conuenit anteferri, in militaribus negotiis comites vicariis anteponi. Quoties societas in iudicando contigerit, priore loco vicarius ponetur, comes adiũctus accedat. Si quidem præfecturæ meritũ [e] cæteris dignitatibus antistet, [10] & vicaria dignitas ipso noĩe eius se trahere iudicet portionem, & sacræ cognitionis [11] † habeat potestatem, & iudicationis nostræ soleat repræsentare reuerentiam. [f]

Iidem AAA. ad Hesperiũ.

LEX II.

Relationes vicariorum, si quando vsus attulerit, ad nostram mansuetudinem referantur. Relationes enim iudicum libẽter audimus: ne administratorũ decrescere videatur auctoritas, [g] si eorum consulta veluti personarum preces, à nostris aditis repellamus.

TITVLVS XLIII.

De officio [h] Prætoris. [12] †

Imperator Constan. A. ad Senatum.

LEX PRIMA.

Prætori defertur hæc iurisdictio sancientibus nobis, vt liberale negotium ipse disceptator examinet. Sanè interponi ab eo decreta conuenit, vt siue in integrum restitutio referenda est, probatis dumtaxat causis ab eodem etiam interponatur [13] † decretũ, seu tutoris dandi, seu ordinandi curatoris impleatur ab eo interpositio decretorum: quippe cum apud eum quoque adipisci debeat patrocinorũ iudicio sedula seruitus libertatem. Nec sanè debita filiorum votis patrum vota cessabũt, vt patenti copia liberos suos exuant [i] potestate, magis proprijs obsequijs mancipatos: cum sese intelligãt his obsequijs plus debere, à quibus se meminerint sacris vinculis exutos. Dat. 6. Calen. Ianu. Eusebio, & Hypacio Coss. 359.

Impp. Valent. & Martian. AA. Tatiano PP.

LEX II.

Tres [k] tantũmodo [14] † prætores electæ opinionis, in hac vrbe per singulos annos iudicio senatus præcipimus ordinari: qui cõpetentes causas, & debitos actus, integrè disceptare, atque tractare debebunt. Vt hi tantum [15] † tres ex iis, qui proprium larem [l] in hac alma vrbe habeant, nõ ex prouinciis eligãtur. Nec si quis fortè propter alias causas ad hanc vrbẽ de prouinciis venerit, & præturæ munus effugiat: [17] † sed hi tantummodo (vt dictum est) qui hic domiciliũ fouẽrit ita tamẽ, vt nec ipsi sumptus [18] † quosdam inferre cogantur inuiti, sed debeant spontaneum liberalitatis arbitrium. 450.

TITVLVS XLIX.

De officio Rectoris prouinciæ. [m] [19] †

Imperator Alexander A. Iuliano.

LEX PRIMA.

Potest [n] [19] † de falso causam cognoscens præses prouinciæ, incidentem proprietatis quæstionem dirimere. Dat. 6. Calen. April. Maximo ij. & Vrbano Coss. 225.

... Alexãdram. Vel tertio die Petebam fundum à muliere, & o... ostendebam instrumẽtum ... ipsa illud de falso accusabat. ego eã dico non admitti, quia fœmina est, quæ non admittitur ad publicam accusationẽ. ... ipsa dicit suum esse fundum, & ipsẽ pro ... non poss. ... sed ... contra, & ... infra de fal. l. & ... de ordin. iudi. l. 1.

11 † Alias Pretorũ.

13 † Decretũ ... de ... l. 1. 3. de epit. ... Flauiali ... Constan. ... Triumphalis, interdum habuit 4. interdũ 8. vi. Cuiac. d. loco. In antiquo Roma primis tẽporibus fuerunt 18.

15 † Alias tamen ...

16 † Vocel.

17 † l. 1. 3. de prætor. Olim prætores ... tos sumptus faciendos, vel in vrbis fabricas, vel in populi voluptatem, l. 5. ff. com mod. Plutar. in Bruto ... filium his ... gladiis. cap. 9. Ad hoc etiam ... Lipsi d. loco.

18 † In quibusdã exẽplaribus hoc ãplius legitur, & vt nulli pa... ciali permissũ principis permittitur.

19 † Clare ... verbo ... potestatiũ, quam petitio ... d. cau... & ... cit hanc ... in ar... quod duæ petitiones ... de iudicio expediuntur.

Im-

a Præsides. Hæc lex non legitur, nec sequentes, vide tamen notabilia.
b Insolentior. i. imo dent ot. inobediens.
c Quo. pro vt.
d Infirmus. Accusandi repete damus potestatem.
e Absumat. sic supra de ep. tco. & cleric. l. omnia venerabile.
f Voces contra malos iudices.
g In officiales. facit ff. d. [illegible]
h Publicum. scilicet officium.
i Potioris Tribuatur. & sup. de offi p. [illegible] vbi [illegible]
k Irrogetur. alias pœna & facit in f. de of. d. e. iud. l. singuli. & supra de vet. iure enucl. l. omnibus, & § sed neque.
l Ciuitas ingenium. i. vel superbia.
m Qui ordinariam dignitatem. alias potestatem.
n Profligauerit. quia accepit de salario se quens. potestatis.
o Ne quis. Contra consulta cœlestia. i. contra præcepta huius legis.
p Nullum. Possessoris vel rustic. cas.
q Horreat. quia non ibit ad eum. & ita palatini imminent, iudicib. & iudices e [illegible] tibus.

Omnes.

1† Prodeb tib. rectoribus, prouinciorum sic cum accla mare.

2† Alias, Dat. Cal.

3† Maioribus iudicibus solicito si nō [illegible] potes [illegible] pellunt se immittere Gothof.

4† Cocorca. ad audientiam. tunc gl. [illegible] circa m. de colue. vbi habetur quandoq; seculare minori, & maior ne scit.

Imp. Constā. A. ad Maximianum præsidem prouinciæ.

LEX II.

PRæsides [a] prouinciarum oportet, si quis potentiorum extiterit insolentior, [b] & ipsi vendicare non possunt, aut examinare, aut pronunciare nequeunt, & de eius nomine ad nos, aut certè ad prætorianæ præfecturæ scientiam referre, quo [c] prouideatur qualiter publicæ disciplinæ & læsis tenuioribus consulatur. Dat. 5. Cal. Maij, Probiano & Iuliano Coss. 322.

Idem A. ad prouinciales.

LEX III.

IVstissimos, & vigilantissimos iudices publicis acclamationibus, collaudandi damus omnibus potestatem vt honoris eis auctores proferamus processus, [1] † & è contrario iniustos, & maleficos querelarum vocibus accusandi, [d] vt censuræ nostræ vigor eos absumat. [e] Nam si veræ voces [f] sint, nec ad libidinem per clientales tales effusæ dilig. enter inuestigabimus, præfectis prætorio, & comitibus qui per prouincias constituti sunt, prouincialium nostrorum voces ad nostram scientiam referētibus. Dat prid. Calen. [2] † Nouemb. Constant. Basso & Abiauio Coss. 331.

Idem A. ad Periclem præsidem.

LEX IIII.

IN officiales [g] præfectorum, cursum publicū [h] lamantes, vel praua contra vtilitatem publicam molientes, vindicandi tibi dedimus potestatem, ita vt præfectos de eorū culpa facias certiores. Dat. 10. Calen. Nouemb. Nicopoli, Constantio & Albino Coss. 335.

Impp. Valentin. & Valens, AA. ad Aponianum P. V.

LEX V.

POtioris gradus iudicibus ab inferioribus, competens reuerentia tribuatur. [i] Sed vbi publica tractatur vtilitas, & si minor iudex [3] † veritatem [4] inuestigauerit, nulla maioribus irrogatur [k] iniuria.

Sane insignia dignitatis ad hoc exerceret, vt indignis iniurijs existimet afficiendos eos, qui officia cum potestate, moderantur, non declinabit nostræ indignationis aculeos. Dat. 5. Calen. Iun. Arintheo & Modesto Coss. 372.

Impp. Valen. Gratia. & Theod. AAA. Cynegio P. P.

LEX VI.

CIuitas Rhodiorum iniuriam, suam non tā decenter, quam serò conquesta est. Vnde inuiolabili obseruatione sancimus, vt quoniam tempore hyemis nauigatio sæpe [5] † periculosa est & semper incerta, in illis quinque vrbibus, [6] † quæ potiores esse cæteris asseruntur, vicissim hic mandum sibi iudices recognoscant.

¶ Quod si cuiquam tale exultat ingeniū, [l] vt præcepta nostra contemnat, quinquaginta ab eo argenti libræ, centū ab eius officio, si aliter factum fuerit, fisci nostri iuribus [7] † inferantur.

Impp. Valen. & Arcad. AA. Cynegio. P. P.

LEX VII.

QVi ordinariam gesserit [x] † dignitatē, [m] quicquid ex victuræ delegationis cōmodis profligauerit, [n] cum dispendio pudoris atq; fortunę de proprijs facultatibus intra prouinciam positus inferre debebit. Dat. 7. Calen. Iun. Constantino. Hon. nobilis. puero, & Euodio Coss. 386.

Idem AA. Cynegio. PP.

LEX VIII.

NE quis iudicū in prouincia sua præfectianū, [9] † vel palatinum, vel militem, vel ex his etiam eis, qui antea in honōdi officijs fuerint cōmorati, intercessorem, id est executorē [10] † cuiusquā litigatoris petitione in quolibet, seu priuato, seu publico negotio putet esse tribuendum. Nā peccantē contra consulta cœlestia, [o] cum officio suo non solum detrimentum famæ, sed et patrimonio rū dāna comitentur. Dat. Non. Aug. Cōstantin. Honorio. N. P. & Euodio. Cos. 386.

Idem AA. Polemio P. P. Illyri.

LEX IX.

NVllus prouinciæ moderator augustissimā vrbem sine iussione nostra adire audeat. Nam si patuerit contra decreti nostri præcepta, venisse, is congrua condemnatione plectetur. Dat. 10. Calen. Iun. Mediolani post Consulatum Timasij, & Promoti. 390.

Imp. Arcad. & Honori. AA. Limenio Comi. sac. Larg.

LEX X.

NVllum palatinis tibi obsecundātibus, cum prouincialibus volumus esse cōmercium, sed iudices scire debent, hoc sibi præcipuè commissum, vt ipsi a prouincialibus exigant, & consueta deposcant, palatinum vero possessor [p] non horreat, [q] qui non sibi, sed iudicibus, atque officijs præceptus est imminere. D. 6. Cal. Apr.

Impp. Arcad. & Hono. AA. Theodoro P. P.

LEX XI.

MOderatores [11] † prouinciarum curam gerere iubemus, ne quid potentum procuratores perperam iniusteque committant. Dat 6. Calen. Decemb. Rauennæ, Basso, & Philippo. VV. CC. Coss. 408.

5† Sæpe. 6† Cuiac. 16 obser. 5 hic refert [illegible] quēmit [illegible] poles [illegible] que [illegible] bis præest. Q [illegible] ii ex [illegible] in vrbes alias. Quæ [illegible] ante ex [illegible] ab hyberna [illegible] o in Cypro, [illegible] de ne [illegible] alites quod n alites [illegible]

7† [illegible] N. nouel. & Nouel. 50. Vbiā [illegible] sed [illegible]

9† Præfectianus [illegible]

11† Palt. [illegible] C. Th.

Impp. Honor. & Theod. AA. Monachio P.P.

LEX XII.

OMnes prouinciarum apparitores, pro inueterata auctoritate, iuxta motum [1] † iudicis nudatos, verberibus (si ita res tulerit) subiacere præcipimus, vt & facilis executio rerum publicarum fit, & officiorum insolentia [a] comprimatur, & iudicium seruari [2] † competens reddatur auctoritas. Dat. 6. Calen. Ianuar. Honorio, & Theodosio, 5. AA. Coss. 412.

Imp. Leo A. Cõstantino P.P.

LEX XIII.

SI quis cohortalibus adhuc obsequijs obligatus, regimen prouinciæ, vel cingulum cuiuslibet militiæ dignitatis vel quoquomodo meruerit contra licitum vsurpatis, impetratisve careat, etiã si vltroneo à liberalitate ius regẽdæ [3] † prouinciæ vel militiæ seu dignitatis cuiuspiam sibi iactauerit delatum fuisse. Da. 7. Id. Aug. Leone A. 4 & Probiano Coss. 471.

Imp. Anastasius A. Viuiano. P.P. LEX XIIII.

NVlli iudicum, qui prouincias regunt in ciuitatib. in quib. sacra palatia, aut prætoria [4] † sunt, liceat, his relictis, priuatorũ sibi domos ad habitãdũ veluti prætoria vindicare sed sacratissima modis oib. inhabitare palatia, [b] seu prætoria cogantur, vt hac necessitate cõpellantur eorũ reparationi prouidere.

¶ Vbi autem & palatiũ est & prætorium, palatium quidem habitationi præsi[dum] ... prætorium autem, vel suscipiendis, conseruandisq; speciebus publicis horreorum vice, vel aliæ necessariæ rei deputetur. Quod si quis aliquando dissimulare tentauerit, protinus eum atque officiũ eius quinquaginta librarum auri mulctam ad reparandum sacrum, quod neglexerit palatium, soluere sancimus, Dat. 6. Id. Febr. Dexicrate et Probo Coss.

Idem A.

LEX XV.

NVlli [5] † patriæ suæ administratio, sine speciali permissu principis permittatur.

TITVLVS XLV.

De officio præfecti [6] † vigilium. [c]

Impp. Theod. & Arcad. AA. Nepriuio [7] † præfecto vigilum. [8] †

LEX VNICA.

PRæfecti vigilum [d] huius vrbis, nihil de capitalibus causis sua auctoritate statuere debẽt, sed si quid huiusmodi euenerit culmini tuæ [e] potestatis referre, [9] † vt de memoratis causis, celsiore sententia iudicetur.

TITVLVS XLVI.

De [10] † officio ciuilium [11] † iudicum.

Imppp. Arca. Hon. & Theo. AAA. Curtio P.Pi

LEX PRIMA.

HOnorati, [12] † [f] qui litẽ hře noscuntur, ijs horis, vel tẽporibus [13] † quibus cãrum merita vel [14] † fata panduntur, [g] residendi [h] cum iudicib. non habeant facultatẽ. Dat. 3. No. Februar. [15] † Basso & Phil. VV.CC. Coss. 408.

Impp. Honor. & Theod. AA. Anthemio P.P.

LEX II.

SI quis [i] pro publicis functionibus, quæ flagitantur aliquo se defendere tentet numine, adeat iudicem, & promat quæ duxerit asserẽda. Quem si iudex [16] † (quod nõ arbitramur,) minus audire maluerit, ipse quidem administrator 30. librarum auri, apparitor vero eius quinquaginta feriatur dispendio Dat. 13. Cal. Aug. Condã. Honor. 8. & Theod. 3. AA. Coss. 409.

TITVLVS XLVII.

De officio militarium iudicum.

Imppp. Valent. Theodo. & Arcad. AAA. magistris, & Comitibus vtriusque militiæ.

LEX PRIMA.

NVnquam [k] [17] † omnino negotijs priuatorum vel ruitio militaris, vel executio tribuatur, Dat. Prid. Id. Febr. Canstantinop. Theo. A. 3. & Habundantio VV.CC. Coss. 393.

Impp. Honor. & Theo. AA. Monachio [18] † P.P.

LEX II.

PRæcipimus, ne quando curiales, vel priuatæ conditionis homines, ad militare exhibeantur iudicium, vel contra se agentium actiones excipiant, [19] † vel litigare in eo [l] cogantur. In terminationem autem quinquaginta librarum auri, aduersus comitianum [m] officium proponi decernimus, si quod contra hoc aliquando tentauerit. Dat. Calen. Sempteb. Theodosio A. 7. & Palladio Coss. 416.

Impp.

a OMnes. Insolentia. i. officialiũ, siue apparitorum inobedientia.

b NVlli iudicũ. Palatia. scilicet, principis.

c DE OFFICIO Præf. cti vigilum. *Licet capit. tractare de clar. primis, hic tamen est spectabilis. vt ff. eod. l. 3. Quare ergo hic ponitur? Resp. considerauit prima ipa. secundum quae non erat præfectus vigilũ imo erat quidam, qui præerat excubijs, vt ff eo. l. 1. in fi. & de orig. iur. l. 2. hoc est & non legitur hic titulus.*

d PRæfecti vigilũ. Tuæ. præfecti prætorio, vel vrbis.

DE OFFICIO ciuiliũ iudicum.

f HOnorati. i. aduocati.

g Panduntur. vt infra de postu. l. q sequitur, in fi. Sed in alijs horis sedere põt, vt inf. de diuer. iud. l. fin.

h Residendi. i. sedendi. Accur.

i SI quis. aliàs est hic sub. De officio pfecti annonæ. Sequẽs titulus de offic. mili. iud. nõ legitur, sed sup. l. 1. si gnatur contra. ff de rei vend. l qui restituere. Solu. vt ibi. l. e. sequens, ne contra non legitur.

DE OFFICIO

k NVnquam. dic vt in superiori rubrica

l PRæcipimus. In eo. i. iudicio m Comitianũ. i. Comitis, qui præest prouinciæ.

Ne-

1 † l. ind. ... ... vel. vtinf. de ... libel. 20 ff. com. d. u d. Vid. Cuiac. 13. obser. 29.

2 † Seuerius.

3 † Gerẽd.

4 † aliis ... dem. Aiide P.P. et Pretoria nõ sũt villæ, vt putat Rhenanus apud Tertullia nũ l. bri. ad Scapulã, sed domus ... Præsidũ in ... vrb ... custæ, leg. sup. de epi. scop. l. 3 in fra de ope. publ. Prætorum ... veteres appellarunt ... ... sed ... ...

6 † In veteri ... Hæc lex est ... ... possessio ... ... Cuia. hic.

7 † aliis ad Nebridũ.

8 † Sunt q. præfecto vrbis legẽdũ existiment cũ ipsa cõstitutionis verba ad P. ... fec. vr. dirigantur.

9 † Is dicit obscurus, iudex arbiter silẽtiosus, incendiariorum & furũ indagator. Eleganter Cassiodorus de Præfecto vigilum, & certa eum facere in furibus, dum illos nocte circumuenit. Goth.

10 † Defer.

11 † Ex lib. 1. ti. 7. l. 1. C. Th.

12 † Nec. n. oib. tpibus iudices adiri poterant puta meridianis horis, l. vni. c. Theo. eodẽ aũt cõstituerant, Valẽs, Gratianus, & Valentin. ibi, ne quis domũ iudicis ordinarij post meridiano tẽpore ex occasione secreti ingrediſ familiariter efficeret. Huiusmodi leges iudiciarias Augustus, tulit, quas edicta Macro. appell. 1. Saturn. 10. in iis inter cætera cautũ erat, ne reus vel accusator domũ iudices ingrederet. Idẽ obseruatũ, fuisse in actore existimat. Cuia. 6. obse. 34.

13 † Præsumitur pro iud. fide. de qua plumb. rid. Alc. tertio plumb. 3.

14 † Ex lib. titi 7. l. 1. C. Th.

15 † Facta panduntur.

16 † Roma. alias Rauennæ.

17 † Ex lib. tit 8 l. C. Th.

19 † Maximo.

18 † Assignant.

a Nemo. Hac alia huius.
b Vest. Principibus .i. maioribus iudicib. nō legitur.
NE REI MIL comitibus.
c Omnem Adaerationem. al. às exactionem, idest collectam.
d Ministerium. vt lauacra e s praestentur.
e † Mates carceres putentur. Mulieres in vitaeab appatitore domo abstrahi, & in publicu educi non possunt. In causa criminali fideiussorib. committuntur, vel iuratoriae cautioni, vel si graue crimen item tetur, custodiae mulierum V.d No. 134. & ibi Cuia. & l vn. inf. quando Imper. hoc hodie desuetū. Got.
DE OFFICIO diuersorum iudicum.
e Nemo Matersa. quae ipsa sit habes, ff. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. l. nā eorum.
f Protrahat. sic ff de in ius vocand. l. neq; impuberes, in princ. & l. plerique & ll. sequentibus. Et potes hic addicere authē. q est in auth vt nul. iu. §. necessarium, colla. 9. & est scripta inf. de custo. re. super illa lege, quoniam.
g Lius. f. mulieris.
h Qua f. mulier.
i Necessitatib. id est, debitis, idem tamen in priuatis.
k Posse seruari. publicis necessitatibus, quod habetur supra.
l Singuli celsiorib. id est legum doctoribus.
m Viris. sic ī. de offic. rec. prouin. l. potioris, & inf. l. prox.
n Sciant principes. idest maiores officiales.
o Cornicularij. i. tubatores.
† Graeci hypaspistae 6. Eclog. 1. c. 115. Officiales, q adsunt cornibus secretarij Vid. l. 2. inf. de prox. sacro in Gothof.
p Honoratis. scilicet doctoribus.
q Denegata & infra, qui sena. vel clar. l. si. §. edendi, nisi in casu, vt sup. de offi. ciui. iud. l. 1.

Impp. Theod. & Valentin. AA. Antol. magistro militū.

LEX III.

Nemo de ijs, qui in virorum spectabiliumducū officiis militauerit, scholae agentium in rebus quacumq; subreptione post completam militiam societur, nec agendi vices viri clarissimi principis accipiat facultatem. Si quis autem aduersus haec [a] nostrae perennitatis [1] † decreta venire conetur, militia spoliatus, praescriptionis poena pro parte bonorum tertia constringatur. Dat. 5. Cal. Feb Constantinop. Maximo 2. & Paterio Coss. 443.

Ijdem AA. Nomo magistro officiorum.

LEX IIII.

Dvces militum, [2] † & precipue quibus gentes, q maxime cauendae sunt, appropinquant, in ipsis limitib. cōmorari, & milites ad propriū redigere numerum, imminētibus [3] † magisterijs potestatibus, diuturnisque eorū exercitationibus inhaerere [4] † precipimus. Castrorum quinetiā refectionis, lustrationisque [5] † curam habeant. Quibus cū principibus Castrorumq; prepositis, pro laborum vicissitudine, limitaneorū militum duodecimam annonarū partem, distribuendam videlicet inter eos magisteriae potestatis arbitrio, deputamus. Dat. 2. Idus Septemb. Constantinopol. Maximo 2. & Paterio Coss. 443.

Constitutio Graeca.

Ne rei militaris comitibus, vel tribunis lauacra praestentur.

TITVLVS XLVIII.

Imppp. Arcad. & Honor. & Theodos. AAA. Anthemio P.P.

LEX VNICA.

Omnem inquietudinem à curijs, & ciuitatibus, praecipimus prohiberi, nec villa priuata ab his succendi balnea ad tribunorum, vel ducum, aliorumve militarium [6] † comitum vsus, nec adaerationem [c] aliquam pro hac causa profligari. [7] † Illustribus enim tantummodo viris comitibus ac magistris militum (si tamen id voluerint) hoc ministeriū [d] indulgemus, dupli poena violatorib. huius sanctionis imminente. D. 5. Cal. Decemb, Arca 6. & Probo Coss. 406.

TITVLVS XLIX.

De officio diuersorum [8] † iudicum.

Imp. Cōstā. A. ad Domitiū & Celsum VV. CC.

LEX PRIMA.

Nemo [9] † iudex aliquem officialem ad eā domum, in qua [a] matersa [e] degit, cum aliquo praecepto existimet esse mittendum, vt eandem in publicum protrahat, [f] cum certum sit debita eius, [g] quae [h] intra domum, considerato sexu, semel contineat, domus eius, vel cuiuscunque rei habita distractione, publicis necessitatibus [i] posse saruari. [k] Quod si quis in publicū matremfamilias post hac crediderit protrahendam, inter maximos reos citra vllam indulgētiam, capitali poena plectetur, Dat. 4. [10] † Idus Aug. Sabino & Rufino Coss 316.

IN AVTHENTICA.

Vt nulli iud. §. necessarium, col. 9. const. 9.

Sed hodie nouo iure pro fiscalibus, vel priuatis debitis, nulla mulier debet includi, sed ad iudicem veniet per se, vel per procuratorem suū vel mittat vnum vel alterum, quatenus negotiū legitimè exequantur.

¶ Si contra factū fuerit, maiores iudices viginti libris auri, minores decē puniātur. Obedientes aūt eis cingulo spoliabūtur, & poenis subiacebunt corporalibus, & in exilium damnabuntur

Imppp. Valentin. Theodo. & Arcad. AAA. ad Principium. P.V. [11] †

LEX II.

Singuli quinque iudices sciant celsioribus [l] viris, [m] & ijs, quorum nonnunquam iudicio prouehuntur, honorificentiam debitā esse praestandam, nec in proscriptionibus [12] † suis fratres audeant notare, apparitione mulctāda, cuius haec est cura. Dat. Idib. Feu. Richomere [13] † & Clearcho Coss. 384.

Ijdem AAV. Constan. praeposito Galliarum

LEX III.

Sciant principes, [n] & cornicularij, [o] & primates officiorum, iudices etiam, ternas libras auri à suis facultatibus eruendas, si honoratis [p] viris (quibus etiam consistoriū [14] † nostrū ingred. ēdi facultas praebetur) secretarij iudicū non patuerit ingressus, aut reuerentia non fuerit in salutatione delata, aut sedēdi cum iudice societas denegata, [q] Dat. 6. [15] † Idus Nouemb. Tyberiade, Timasio, & Promoto Coss. 389.

Vt omnes iudices tam ciuiles, quā militares, administrationem depositā, quinquaginta dies in ciuitatibus, vel certis locis permaneant. [16] †

1† Serenitatis.
2 † Limitū.
3 † Magistris.
4 † Inesse.
5 † Clausurarumque.
6 † Vide Cuiacium.
7 Infligi.
8 Idest ciuilium & militariū omnium. 1. C. Th 9.
9 † alias, ad Domitium m Celsum Vicarium. Ex lib. 1 tt. 9. l. 1 C Th.
10 † D. 2. Id Ianua. Tre. Sab. & Rufino. Coss.
11 † alias. ad Principes populi.
12 † Subscriptionibus alias superscriptionib.
13 † Redimere.
14 † aber consistoriani i. comites consistory l 1. infr. de comiti.
15 † alias V.
16 † Idē ait Cuic. l Iulia repetundarum cautū fuisse.

TITVLVS L.

Imper. Zeno.[1] † A. Sebastiano P. P.

LEX VNICA.

NEmo ex viris clarissimis præsidibus prouinciarum, vel consularibus aut correctoribus, nè ve qui administrationis maioris insulas meruerint, idest, viri spectabiles proconsules, aut præfectus augustalis, aut comes Orientis, aut cuiuslibet tractus vicarius, aut quicunque dux[2] † vel comes cuiuslibet militis,[3] vel diuinarum comes domorum, postquā sibi successum fuerit, audeat excedere[a] de locis, quos rexisse noscitur, antequam[b] quinquaginta dierum[4] † constitutus numerus finiatur. Sed per id tempus præsides quidam, & consulares, necnō correctores in Metropoli, spectabiles verò iudices, tam ciuiles, quā militares in ciuitatibus administratæ diœceseos, illustrioribus[5] † publicè, nō domi, vel intro sacrosanctos terminos, vel religiones,[6] † aut penates domus[7] † latitātes, sed in celeberrimis locis, ante oīum, quos nuper gubernauerant, ora versentur: vt pateat omnibus facultas libera super furtis,[c] aut criminibus querimoniam commouēdi: ita vt ab omni defensus iniuria prouisione post eum administrātis, ac periculo officij, nec minus curialium, & defensoris ciuitatis; iuratoriç tūn cautioni cōmissus, postquam fuerit in querimoniam deuocatus, pulsare volentib. (vt dictum est) pro legū ratione rñdeat:[d] nec vllam ante præfinitum tēpus de prouincia discedēdi excusationem [illegible] tribuat, vel diuinç vocis[8] † copia,[e] vel codicilli alterius administrationis oblati, vel præceptū amplissimæ tuæ sedis, vt alterius prouinciæ moderatoris vices obtineat, aut præceptū prçfatç, vel alterius ciuilis vel militaris cuiuscūque potestatis, vt quamcumque solicitudinem publicam gerat, aut exhibeatur, vel deducatur, ac postremo cuiuslibet artis astutia, cuiuscumque occasionis excogitata calliditas excludatur vt modis omnibus quæ pro vniuersarum prouinciarum salute sancimus, sortiantur effectū.

¶ Quod si quis temeritate punienda saluberrimam legem circūscribendam, vel violand. m crediderit; licet & maiestatis reus non immeritò iudicetur, attamen quinquaginta librarū auri mulctā publicis calculis inferre[f] cogetur: simili pœna plectendo eo, qui post eum administratione suscepta, minime eū curauerit honestè retinendū, aut sup eius fuga protinus referēdū.

¶ Administrationē autem deponere non volumus pcessorem, antequam successor ad prouinciæ fines peruenerit,[g] licet literis ad eū, seu programmate, vel edicto ad officium, & prouinciales vsus fuerit. Ipse autem, qui pręsentem fugiēs non obseruauerit legem, vbicumque repertus fuerit, licet in florentissima ciuitate, ad prouinciam sine vllo penitus obstaculo præceptione tui culminis, cura etiam viri clarissimi rectoris prouinciæ in qua repertus fuerit, deducetur, per sex[9] † mensium curricula ibidem moraturus: quatenus interea minime possint crimina, vel furta velari.

¶ Officium etiam quod eum) debito tamen honore[h] seruato) non prohibuerit contra legis tenorem discedere, triginta librarum auri dispendio feriatur. 9 † Vide [illegible] c. 18 de præscr.

¶ Quod si intra quinquaginta dierum numerū fuerit forte pulsatus, & præfato tempore elapso, necdum finita lis fuerit, ciuiliter quidē super furtorum sceleribus pulsatus, dato procuratore instructo, post quinquaginta dies protinus habeat licentiam discedendi, & accusatione vero super criminalibus facta, per inscriptionū laqueos irretitus,[i] vsque ad terminum causæ ibidem necessario perdurabit.[k]

¶ Sciant autem vniuersi iudices, apud quos, vel administrationis iure, vel ex præcepto amplissimæ tuæ[l] sedis huiusmodi controuersiæ ciuiliter, vel criminaliter ventilantur, intra viginti dierum vel spatiū debere se præfata litigia post quam orta[m] fuerint, terminare.[n] Nam si supersederint, ipsos quidem decem librarum auri condemnationem subire censemus, accusationē verò, seu ciuilem intentionem semel in iudicium deductam, præfato modo[o] legitimè terminari. Dat. 5. Idib. Octob. Constantinop. Zenone A. 2. Coss. 479.

IN AVTHENTICA.

Vt iudices sine quoquo suffra. §. necessitatē, col. 2. consti. 2.

SI verò antequam compleantur quinquaginta dies, fugiens capiatur, & detineatur à prouincialib. & omne quod datum fuit ea occasione,

VT OMNES iudices tam ciuiles, &c.

a NEmo excedere.] idest recedere.

b Ante quam quinquaginta. Not.

c Super furtis. f. suis & domesticorum, & manipulariorum, vt inf. ad l. Iul. rep. l. 1. & in quadruplū dānatur, vt ibidem dī, & inf. tit. 2. & consiliarios, & inf. vbi de ratiocinij. l. fi.

d Respondeat. apud eūm causam examinantem, & non ex scripto, sicut & cū fugit, vel ēt apud principem, vt in auth. vt iud. sine quoquo suffra. § si quis aūt. & §. necessitatem, & §. si aūt voluerit col. 2. vel apud superiorem magistratū, vel apud eum cui commisit prætorio præfectus, vt in fi. huius legis.

e Copia. alias diuina. reuocatoria.

f Inferre. Idē velut seruus inhonestus [illegible] pi potest, vt in auth. vt iudi. sine quoquo suffr. § necessitatem. & [illegible] ea l. § sple autē.

g Peruenerit. Nisi p duos dies tñ, vt in auth. de administrat. §. illud aūt. coll. 7. si verò nullum mittat nuncium semper iudicat vsq; ad aduentum successoris, vt ff. de offi. procon. l. meminisse. in princip. Nuncius autem præmitis exercet omnia præter membri abscissionem, & vltimū supplciū, vt in auth. de col. § ad hoc prohibemus. col. 9.

[illegible] Peruenerit. finito tempore primit.

h Debito tamē honore. imò non seruato hodie, vt in auth. vt iud. sine quoquo suffr. §. necessitatem, col. 2.

i Irretitus. scilicet p accusatorem, qui interposit.

k Perdurabit. & patit penā, quibus tale delict, vt ff. ad l. Iul. teve. l. lex Iulia. § fi.

l Tuæ. o præfecte prætorio.

m Orta. per contestationem.

n Terminare. specialc. inf. de iud. l. properandum, in prin.

o Præfato modo. intra viginti dies.

1 † Leo.
2 † Iudex.
3 † Limitis.
4 † Concur. in c. de causis, in glo. t. in fi. extra de off. dele.
5 † alias illustrib.
6 † Regiones.
7 † Alias potentes domos.
8 † In quibusdam exemp. legitur tribunal vel diuina reuocatoria vel codicilli alterius administrationis oblatis, vel præcepto amplissimæ tuæ sedis, vt alterius prouinciæ moderatoris vicē obtineat, aut præcepto præfata, vel alterius ciuilis seu militaris cuiuscūque potestatis, vt quācumque solicitudinem publicam gerat, aut exhibeatur aut deducatur, aut postremū cuiuslibet occasionis excogitata calliditate excludatur, &c.

ne, furti actione exigatur: præsente tamen Deo amabili episcopo, & causam ex nő scripto examinante.

TITVLVS LI.

De officio eius qui vicem alicuius iudicis, vel præsidis obtinet.[a] †

Imp. Gordianus A Domitio.[2] † P.P.

LEX PRIMA.

IN causa, quæ spectat ad vtilitatem reipublicæ, eũ qui vice[3] † præsidis prouinciam administrat, potuisse cognoscere, in dubium non venit.

¶ Sane si in aliquo captum est ius reipublicę:[d] iuxta scita diuorum principũ defensores reipublicæ[b] (si modo adesse fiduciam negotio putant) restitutionis auxilium possunt flagitare.[c] Dat. 4. Non. Nouemb. Sabino 2. & Venusto Coss. 241.

Mandata Imperatorum Theod. & Valent. AA. missa Antiocho cæterisque præfect. prętor. per Referendarium,[4] † quæ sic habent.

LEX II.

SVggerente magnificentia vestra,[d] docta imperialis æternitas debere eos,[e] qui præceptione principali, seu vestræ sedis:[f] amplissimę, tueri locum rectorum[g] prouinciarum noscuntur, auctoritatem habere[h] tutores, seu curatores petentibus dare, decretum etiam interponere ad alienandas minorum similiumque eis personarum, seu curialium facultates, & emancipationes quoque legibus[5] † celebrare, & omnia quæ ad iurisdictionem rectoris prouinciæ pertinent actitare:[i] precipere dignitate est pro dispositione vestrę celsitudinis prędfatas huiusmodi solicitudines peragendis habere licentiam. Dat. prid. Idus Octob. Constantinop. Hierio & Ardabure[6] † Coss. 427.

DE OFFICIO eius, qui vicem alicuius, &c.

Dictum est supra de magistratibus ordinarys nũ & vicarys (de quib. dictum est) ordinary erant, & in tempus certum eligebantur: quod etiam erat ordinarys præfixum: vt ipsi vicem ordinariorum præsentium, & viuentium supplerent. Nunc autem pon. 1 de ys qui gerunt vices mortuorum, & absentium, & appellatur suffectus: decedens autem dicebantur de mortui. Azo.

a IN *causa reipublica*. ciuitatis alicuius, & sic in iudicio restituitur ciuitas, vt inf. de iure reip. l. 1. li. 2. & in contractu, vt eo. tit. l. rem. & infr. qui ex cau. maio. l. respublica & hoc pater, quia de præside dixit, aliàs procu. Cæsaris.

b *Respublica* ordinabit autem respublica synodicum, vel actorem cõtra priuatum: & cognoscet præses prouincię, vel eius vicarius.

c *Flagitare*. ad instar pupilli, vt infra de iu. reipu. l. rempublicam lib. 11. & inf. 2. quib. ex cau. ma. l. respublica.

d SVggerente] Verba, ò pręfecte.

e *Eos* s. vicarios.

f *Sedis amplissime*.] vel alterius qui habet merum imperium vt de offi. eius cui man. est iur. l. 1.

g *Rectorum*. s. decedentium, vel absentium: qui decedentes dicuntur demortui, & substituti vicarii dicuntur suffecti. Secus si delegaret: quia talia delegari non possunt, vt ff. de off. eius cui mã. est iur. l. mandata. & ff. de re iu. l. cũ. est. n. vicarius ordinarius à lege, non delegatus.

h *Habere*.] faciendi ea quæ dicit scilicet tutores.

i *Actitare*. præter vltimum supplicium forte, & membri abscissionem, vt in authent. de col. §. ad hoc id prohibemus. col. 10.

1 † Ad tempus. s. Idq. iudice vel præside defuncto, vel quia ad tempus eis prouincia commissa est: quo munere non nunquam fungebantur procuratores Cæsaris l. 1. inf. de pedan. l. 3. infra vbi causa fiscal. l. 2. infra de pœn. sic Pontius Pilatus procurator Cæsaris erat in Syria vice præsidis Cuiac. hic, et 19. obser. 15. quod à Robertano probatur animad. 21. in fi. probatur vero ab Antonio Mercatore. 1. No. 81. Gothof.

2 † alias Domitiano

3 † Vice. Cuiac. ad Nouel. 8.

4 † Referẽdarius, qui recitat princeps supplicium desideria et mandata Principis iudicibus insinuat Nou. 10. Non. 113. Procop. de bello Persico Amme. 4 c 41.

Delegatio in quibusdam fieri non pot.

5 † Hinc colligas Vicarios consilium ut ea quæ legib. specialiter præsidibus data sunt exequantur. Vide Cuiac. ad No. 8. Goth.

6 † Alias Ardaburi.

TITVLVS LII.

De assessoribus,[k] & domesticis, & cancellariis iudicium.

Impp. Diocletianus & Maximianus AA. Paulino.[7] †

LEX PRIMA.

STudiorum[8] † labor[9] † meretur, vt ij qui publicis administrationib. constituti, sociari sibi consiliorum participes cupiunt, spe præmiorum, atque honorificentia sua prouocent[l][10] † eos, quorum prudentiam sibi putant esse necessariam, non metu terribili, & necessitate incongrua libertati. Dat. prid. Idus. Iul. Tiberiano & Dione Coss.

Imp. Constantinus A. ad Bassum. P.V.

LEX II.

PRæsides[m] non per assessores,[11] sed per se subscribant libellis.[12] †

¶ Quod si quis[n] assessor subscriptionem inconsultis nobis permiserit: mox assessor, qui subscripsit, exilio puniatur: præsidis verò nomen ad nos referri iubemus, vt in eũ seuerius vindicetur.[13] † Dat. 15. Calen. Septem. Constantino. A. 6. & Constantino Cęsare Coss. 329.

Impp. Arcad. & Hono. AA. Messalæ.[14] † P.P.

LEX III.

COnsiliario[o] iudicum, & cancellarios,[p] & eos qui domesticorum funguntur officio,[q] post depositam administrationem quinquaginta dies in prouinciis residere præcipimus.[r]

¶ Pro confesso autem tenebitur, qui accusatus huiusmodi personam subtraxerit:[s] eaque in quadruplum restitui iubemus, quæ docebuntur ablata, vt duplum spoliatus accipiat, & duplum noster fiscus[t] acquirat. Dat. 6. Calen. Ianua. Mediolani, Theodosio & Rumorido Coss. 403.

Ijdem, & Theodo. AAA. ad Cæcilianum vicarium.

k DE ASSESSORib. & domesticis.

De iudicibus & eorum officiis sup. dictũ est. Nunc videamus de collateralib. eorum. & & assessoribus domesticis, & cancellarys. Quis sit assessor. quis domesticus. quis cancellarius & qui possint esse. & quod sit eorum officium Azo.

l STudiorum. Prouocent, ii & sup. de statuis. l. & virtutum. Accur.

m *Præsides*. Libellis i. petitionib. q̃ fiunt super alienandis prædiis minorum, & pro transactionib. alimẽtorum & aliis faciendis, quæ sunt mixti imperii. secus in testamento, vbi per alium subscribit quis, vt infra de test. l. si & l. iubemus, & auth. & nõ obseruato.

n *Si quis*. præses.

o COnsiliarii id est assessores.

p *Et cancellarios*. vt suos notarius.

q *officio*. vt sui milites, & alii de familia. de quorum omnium delictis tenentur, vt hic, & inf. ad l. Iul. rep. l. 1.

r *Præcipimus*. vt sup. vt oẽs tã ciui. quàm mi. l. 1. in prin.

s *Subtraxerit*. vt & ff. de exacto tri. l. 3. lib. 10. & ff. ad Syl. l. lege. §. senul.

t *Fiscus*. vt & inf. de modo mult. l. fi. §. quod si quis.

DOmesticus. Arceatur, i. non sit patronus in causis.

e *Potestatis* s. pr̃sidis.

NEmo.] Ambitio ne. non enim potest quis continuare honores, vt hic, & ff. de mune. & hono. l. honor. § gerendorum. & inf. l. prox. secus autem si non est ibi ambitio, vt inf.

7 † alias. Paulino Comiti.

8 † In ipso prudentia requiritur in adsessore, vt hic. & l. 1. ff. eo. At non in eo cui is assidet. id eo q. illi imputatur imprudentia, non magistratu l. 2. ff q. quisq. Gothof.

9 † Nota quod studere laboriosum est facit auth. habita. inf. ne filius pro pat.

10 † Concor. c. cũ ab omni in gl. super verbo nomine assessorum. in fi. extra de vi. & hone.

11 † Assessores nõ sũt iudices nec possunt libellos subscribere. No. uel. 60 Gothof.

12 † alias, libellos.

13 † iudicetur.

14 † Messalino.

inf. co.l. liceat. & infra. de prin. agen in se l. ex agentibus. li. 2. vel illa d. l. liceat loquitur in assessore. & hæc in domestico vel cancellario.

a Vlut. Not. & fa. inf. de aduo. iu. di. l. fori. & inf. de inof. test.

b Nullus. Secum ducere imo videtur, cum inde habere non potest, vt infra l. in consiliarijs. sed illud in assessore, hic etiam in alijs. Vel hic nomine, sed non re erat cancellarius.

c Imponat. cum non sint tales, a gu. contra sup. eod. l. consiliarios.

d Oportet. & sic tenetur pro his, quos secum duxit, vt & ff. de off. proconsu. l. obseruare.

e Si post. Per eosdem. & sic inf. de abol. fallaciter. Sed ar. contra. infra de testib. l. nimis graue.

f In consiliarijs.] Prouincia. sup. eo. l. nullus contra. Sol. ibi.

g Assederit. ex iussu principis alias nec intra hoc tempus potest, vt ff. ex qu. cau. ma. l. hi qui. & l. si cui, in prin.

h Liceat.] Et sæpius. cum alij non inueniuntur idonei, vt ff. de mu. & ho. lege honor. § 6. & in auth. de defen. ciui. §. hinc. col. 3. & inf.

1† l. 5. sup. eo. l. vni. infra ad l. Iul. de Ambi. l. consi. inf. de castren. l. 18. ff. ad munic. l. 14. in fi. ff. de muner. & honor.

2† Consenserit. vel recepit.

LEX IIII.

Domesticus iudicis à publicis actib. arceatur.

¶ Quod si necessitatibus publicis sese conuictus fuerit miscuisse; statim eum ad maioris potestatis examen deduci oportet, vt competens in eum vindicta promatur. Da. 6. Id. Apr. Honorio A. 6. & Aristeneto Coss. 404.

Impp. Honor. & Theo. AA. Seleuco P.P.

LEX V.

j Nemo in prouincijs, qui semel domestici, vel conciliarij ministerium gesserit, ad eandem obseruationem aliqua ambitione iterum remeare concedatur. D. 3. Id. Decemb. Rauen. Hono. 10. & Theod. 6. Coss.

Idem AA. Vitaliano duci Libyæ.

LEX VI.

ij Nemo de domesticis Ducum, vel Comitum militarium officijs eorum connumeratus, post completum sui temporis actum, 1 † ad eandem rursum solicitudinem audeat aspirare, decem librarum auri condemnatione proposita, si quis hanc violare voluerit sanctionem, eadem pœna officio quoq; eius coercendo, si per ambitionem, vel auaritiam ex his aliquid temerarie 2 † consenserit. Dat. 8. Calend. Nouemb. Honor. AA. 11. & Constantino 2. Coss. 317.

Ijdem AA. Eustachio P.P.

LEX VII.

Velut a 3 † castrense 4 † peculium filijfamilias assessores etiam post partis obitum vendicent, qui consilijs proprijs administratores iuuare consueuerunt, si quid licitis, honestis que lucris coadunare potuerint. Dat. Cal. April. Constantin. Honorio 13. & Theodosio. 10. AA. Coss. 422.

3† Per hb. ... 4† ... ff. de adu. ... ff. de ...

Ijdem AA. Asclepiodoto.

LEX VIII.

5† ... Nullus 5 † iudicum ad prouinciam sibi commissam quenquam secum ducere b audeat cui domestici, vel cancellarij nomen imponat: c nec profectum ad se vndecunque suscipiat, infamiæ nota cum bonorum publicatione plectatur. Periculo enim primatum officij cancellarios sub fide gestorum, ex eodem officio electos iudicibus applicari iubemus: ita vt post depositam administrationem, nec militiam deserant, & prouincialibus præsentiam sui exhibeât, quo volentibus sit accusandi eos facultas. 6 † Si n. idonea causa exegerit, ad detegenda iudicis flagitia, & quæstioni eos subdi oportet. d Dat. pri. Cal. Iun. Constant. Asclep. & Marin. Coss. 423.

6 † Facilitas.

Impp. Theod. & Valen. AA. ad Taurum

LEX IX.

Si post depositam administrationem iudicû, præsentiam, vel exhibitionem domesticorû querimoniam prouincialium, aut curialium, vel alia publica necessitas postulauerit: per eosdê e administratores quorum domestici fuerint, iudicio legibus tradantur. Dat. 5. Non. Iul. Constantinop. Theod. A. 14. & Maximo Coss. 433.

Ijdem AA. Florentio P.P. LEX X.

In consiliarij obseruari censemus, vt in eum qui in sua prouincia f vltra quatuor menses 7 † moderatoribus assederit, g aduersus antiquas & diuorum retro principium scita, proscriptio bonorum, & accusatio publici criminis immineat, nisi per cœleste oraculum, vel amplissimæ tuæ sedis præceptionem sese defendat. Da. 4. Calend. Februar. Theodosio 17. & Festo Cos. 439.

7 † l. 37 ff. ex q. cau. ma. De quatuor mensi bus vi C. t. c. 16. de præscrip. Goth.

Ijdem AA. Zoilo P.P. Orientis.

LEX XI.

Non minus 8 † assessoribus maiorum magistratum, quam ipsis iudicibus nostrę 9 † beneuolentię liberalitatis tribuenda est.

8 † Tamen 9 † Nostri.

Ideoque consiliarios virorum illustrium prę fectorum pretoriorum, quâ huius inclitę vrbis, eminentissimorumque magistrorum militum, necnon etiam viri illustris magistri officiorum, siue prædicto officio iam functi sunt, seu fungûtur in posterum: post depositum etiam officium ab omni 10 † indictionis onere seu ciuilium, seu militarium iudicum prorsus immunes esse præcipimus: vt nec ab amplissima quidem sedes tui culminis eis, vlla molestia supersuscipiêdo quolibet grauamine penitus iniungatur: quinquaginta librarum auri officio tui culminis condênatione mulctando, si quid aduersus statuta clementiæ nostræ innouari concesserit. Dat. 5. Cal. Mart. Theod. A. 18. & Albino Coss. 444.

10 † Immunitas eorum q. assident maiorib. magistratibus.

Impp. Valent. & Martin. AA. Palladio P.P.

LEX XII.

Liceat omnibus iudicibus illustrium prędîtus potestate consiliarios sibi eosdem secundò, ac tertiò, & sæpius h adiûgere: 11 † quia qui semel rectè cognitus est, non debet ob hoc solû, quod

11 † Iniungere.

i. ff. de aduo. di. iud. l. si quis de togatis, alio quin contra, vt supra eo. l. nemo. vel supra malè egit primo anno. hic bene.

a N Emo. Cuiuscunque magistratus. Non pôt ergo q's simul esse assessor, & aduocatus: sicut nec iudex & aduocatus, vt infra de postulan. l. quisquis, nec in duab. militijs, vt infra qui. mis. non pos. l. 5. § in posterum. lib. 12. nec plures habere honores, vt ff. ad municip. libertus. § praescriptio. & ff. eo. l. pen. Item nec vicê duarum personarum. vt ff. de pac. l. si plures, & inf. de prox. sacro scri. l. hac parte, lib. 12. nec in duabus societatibus, vt ff de coll. illici. l. 1. §. fi. & fa cit in decr. 89. d. sing. & ibi no. plenè de hac materia Vin.

b Ad vtrumque festinat.] vnde illud, Qui binos lepores vna sectabitur hora, Vno quandoque, quandoque carebit vtroque.

c Sufficere.] sic ff de reb. eorum. l. magis. § in primis, & ff. de neg. gest. at quinatura. § cum me.

d Quasdam literas.] sic supra de legibus & const. l. non dubium, & infra de natu. lib. l. legem, in fi.

e Indicare. alias vendicare, deposita etiam aduocatione.

f Incorrupti i. boni.

g Iudicis. vt ff. de iur. omn. iud. l. praetor. nec testes, vt ff. de testib. l. finali.

* Hac subscriptio ad Graecâ constitutionem Zenonis pertinet q̃ desideratur.

1 † Haec desumpta est e. 7 E clo. 1 c. 13.

2 † Vide l. 2 sup eo.

DE ANNONIS, & capita &c.

De maiorib. & minoribus magistratibus supra dictum est. Nunc autem ponit de eorum salarijs, vel solatijs. Et quia ipsi percipiebant salaria in annonis, ideo ponit de annonis, & capite i. capitatione ministrantium, & accessorum, & aliorumgerentium publicas dignitates i. qui dabantur ministrantibus publicas. ffona. Azo.

h De annonis, &c.] generaliter de annonis, specialiter de capitatione dicit hic, &

quod iam probatus est, improbari. Dat. 6. Calend. Iul. post Consulatum Decii, & Longini. *

LEX XIII.[1] †

NVmquam sine iudicibus consiliarii, eorum nomina ponentes, ius, dicant.[2] †

Imp. Iustin. A. Demostheni P.P.

LEX XIIII.

iii NEmo ex iis, qui aduocati causarum cõstituti sunt, vel fuerint etiam in hac regia vrbe in quocunque iudicio deputati, & in aliis omnibus prouinciis nostro subiectis imperio, audeat vno eodemq; tẽpore, tã aduocatione vti, quam consiliarii cuiuscunque magistratus,[a] quibus respublica gerẽda committitur, curam arripere, cum satis abundeque sufficiat, vel per aduocationem causis perfectissimè patrocinari, vel assessoris officio fungi: ne cum ad vtrumque festinat[b] neutrum bene peragat: sed siue aduocatus esse maluerit, hoc cum debita solertia implere possit, vel si assessionem elegerit, in ea videlicet permaneat: ita tamen, vt post consiliarii solicitudinem depositam, liceat ei ad munus aduocationis reuerti.

¶ Nec sit cõcessum cuiquam duobus magistratibus assidere, & vtriusque iudicii curam peragere: (Neque .n. facile credendum est duabus necessariis rebus vnum sufficere.[c] Nam cum vni iudicio adfuerit, alteri abstrahi necesse est: sicque nulli eorum idoneum in totum inueniri) sed altera assessione penitus semota, vnius magistratus esse contentum iudicio.

¶ Nec callidis machinationibus huiusmodi legem putet quis esse circunscribendam: etsi non consiliarii signum, quod solitum est, chartis imponat, sed alias quasdam literas[d] excogitatas assimulauerit, existimans ei licere fungi quidem memorato officio, suo huiusmodi cũ vmbra latere: cum in legem cõmittant, & ii, qui vigorẽ eius scrupulosis, & excogitatis artibus, eludere festinant.

¶ Neque sibi blandiri quemquam oportet, quod praesentis et legis aculeos possit euadere; quemadmodũ anteriores leges super hac repositas deludebat. Si quis enim in tali commisso fuerit inuentus, sciat se de matriculis aduocatorum penitus esse delẽdum, & decem librarum auri mulctam nostris priuatis largitionibus illaturũ, per virum illustrem comitem rerum priuatarũ exigendam, & aliam maiorem regalis culminis subiturum offensam: cũ nec ipse iudex, qui hoc fieri passus est, & sciens prudensque hoc commiserit, sine imperiali commotione remanebit. Eidem pęnę quidem subiiciendo etiam eo, vel eis, qui in iis causis quarũ patrocinium adepti sunt quibusque aduocationem suam praestiterunt, assessiones cuiuscunque magistratus colere[3] † audeant, vel iudicare,[e] ne affectionis suę, vel aduocationis[4] † memor, incorrupti[f] iudicis[g] non possit nomen perferre. Dat. 5. Cal. Octob. Chalcedone, Decio. V. C. Coss. 529.

TITVLVS LIII.

De annonis[h] & capitatione[5] † administrantiũ, & eorum assessorum, aliorumve publicas solicitudines gerentium, vel eorum qui aliquas consecuti sunt dignitates.

Impp. Theodo. Valent. AA. Florentino P.P.

LEX VNICA.

OMnibus tam viris spectabilibus, quàm viris clarissimis iudicib. qui per prouincias, siue militarem, siue ciuilem administrationem gerunt, necnon comiti commerciorum,* magistro aeris, siue priuatae rei rationali per Ponticam, atque Asianam dioecesim, item & assessoribus iudicum singulorum in praebendis solatiis annonarum hic fixus ac stabilis seruabitur modus, vt ea pro annonis, & capite[i] dignitatis[k] suę debitis pretia consequantur, quae particularibus[l] delegationibus † solent contineri. Dat. 3. Calend. Mart. Constantinopo. Theodosio 17. & Festo Coss. 439.

inf. de serui. & aqua. Vel dic de annonis, & c. i. de annona, quae pro capite, & persona magistratuum, & assessoru dabat, & hoc est quod dicitur inf. de anno. ciuil. fi. lib. 11. & de erog. mil. anno. l. fi. lib. 12. quod milites nodi, i annonas, & capita singulis dieb. cõsequebantur. Sicut. n. capitatio dr̃ tributũ, quod quidem pro capite datur: ita annona dr̃ tributum, quia pro capite magistratus dat. r, vt dixi sup.

i O Mnibus. Et capite. i. capitatione, aliàs capit.

k Dignitatis i. debito & capite praestando.

l Particularibus.] id est singulorum descriptionibus. Cuncta leguntur.

3 † Colere.

4 † Aduocationi.

5 † Et cap. Hal. l. 5. 8 inf. de off. praefec. prat. Afr. Capita sunt pabula equorum, et iumentorũ. Hesichius. pabula iumentorum. quae vulgo dictitant capita Caff. 7.

* Cuius cura est, ne commercia illicita exerceantur. cumque soli à barbaris cõparand. sericum in vsum principis ius potestasque est: & sine quo cũ barbaris vltra fines cõstitutas negotiari non liceat. infra quae res vẽ. Gothof.

† Quae & delegatoria notitia sunt quasingulis administratoribus & officijs delegantur, quibus annona erit debita taxãtur, et capita. & ẽ tra eorum assumuntur, vel ex tit. nys, vel ex publicis horreis. Vide in hunc tit. Cu. iac. 15. obser. 13.

De contractibus * iudicum, * vel eorum, qui sunt circa eos; & inhibendis donationibus in eos faciendis: & ne administrationis tẽpore proprias ædes ædificent sine sanctione pragmatica.

Prætores, & prouinciarum rectores non possunt per se, vel per alios contrahere in loco sibi commisso, nisi pro necessitate victus, & vestitus. hoc dicit.

Imp. Iusti. A. Mennæ. P.P.

LEX VNICA.

QVicunque administrationem in hac florentissima vrbe gerunt, emere [b] quidem mobiles res, vel immobiles, vel domos extruere non aliter possunt, nisi specialem * nostri numinis hoc eis permittentem diuinam rescriptionem meruerint.

¶ Donationes verò omnimodo recusent, scientes non esse validas eas, in quibuscunque rebus, & quacunque æstimatione, nisi post administrationem disposita vel specialiter in scriptis donator eandem donationem ratam habuerit, vel tẽpus quinquennale proterierit, [c] in quo nulla querela super eisdem donationibus vel ab ipso donatore, vel ab eius successoribus facta sit.

¶ Prouincias [d] verò moderantibus, nõ solum donationes, sed etiã emptiones quarumcunq; mobilium, vel immobilium rerum (prę ter eas quæ ad alimoniam, [e] vel vestes pertinent) & ędificationes, [f] licet sacri apices aliquid eorum permiserint, penitus interdicimus.

¶ Nec ratum sit, quod his donatione, vel venditione datum [g] est, licet quinquennale tempus post depositam administrationem excesserit, [1] † vel consensus donatoris, vel venditoris post eandem administrationem adiectus sit.

¶ Hæc autem etiam ad domesticos, + & consiliarios * eorum trahi necessarium duximus: illud etiam adijcientes, vt nec per interpositam personam [h] aliquid eorum sine periculo possit perpetrari: quæ etiam ad præterita + negotia referri sancimus, nisi transactionibus, vel iudicationibus [i] sopita sint. Dat. 5. Idibus Decemb. Constantinop. D.N. Iustiniano A. 2. Coss.

TITVLVS LV.

De modo + mulctarum [2] † quæ à iudicibus [k] infliguntur.

Nota glos. hic positam, quę ad hoc consueuit allegari, quòd damnatus ex inquisitione non sit infamis: quod clarius tenet glos. inf. de suspect. tu.l.fin. Salic.

Impp. Seuerus & Antoninus A A. Firmo.

LEX PRIMA.

MVlcta damnum [l] famæ + non irrogat. D. 5. Idib. Apr. Antonino A. & Geta vtrisque 2. Cos. 206.

Procurator Cæsaris non habet potestatem mulctandi, & idem in procurat. fiscali, vt in l. seq Salic.

Imper. Alexander A. Decimo P. P.

LEX II.

PRocuratores meos [3] † vel rationales, mulctę indicendę ius non habere sæpe rescriptum est. Dat. 13. Calen. Septemb. Modesto, & Probo Coss. 229.

Imper. Gordianus A. Celeri P.P.

LEX III.

CVrator reipublicæ (qui Gręco vocabulo + logista [m] nuncupatur) mulctandi ius nõ habet. Dat. Idibus Septemp. Gordiano A. & Auiola Coss. 249.

Imppp. Gratianus Valent. & Theod. AAA. Eutropio P.P.

LEX IIII.

ILlustres viros præfectos prætorijs vsque ad quinquaginta librarum auri mulctam, cum pactum grauissimum erit, peruenire finimus [4] † Dat. 8. Idus. Ianuar. Gratiano 5. & Theodo. AA. Coss. 380.

a DE CONTRActibus iudi. &c.

b QVicunque Emere.] vt ff. de contrahen. empt. l. non licet. & l. officiin princ. & de iure fisci auferetur.

c Præter et e sic inf. si maior factus ratam habuerit. l. fi. Accur.

d Prouincias hoc in minoribus sine præsidibus qui sunt clarissimi, vt ff. de præsi. l. 1. & it. præter minores quid iuris sit, audi, vbi non præstatur fi cari huiusmodi cõtractus multo minus ergo. & in defensore ciuitatis, vel magistratu municipali, qui nõ habent verum impe rium, sed modicã iurisdictionem, & coerctionem, vt ff. de iur. om iud l. magistratibus, sed præsides etiã merum imperiũ habent, vt ff. de offi. præsi l. illicitas. § qui vniuersas. Sed quid si duo sint in magistratu an alter emere potest ex officio si alter auctoretur? Videtur, quòd sic, sicut in duob. tutoribus quorũ vno auctoritate alter emit, vt ff. de auctorit tu l. pupillus. § sanè. Sed puto contra, quia ibi est media persona, vt pupilli, cui præstatur auctoritas qui recipit consentit: quod dici non põt in vniuersitate, quo l cõsentiat, vt ff de li. vniuer. l. 1 Vel, quòd verius est, ipse magistratus vniuersitaté repræsentat, vnde nõ inuenitur media persona, vt supra in pupillo dictum est.

e Alimoniam] Not. sic, & ff. de offi. præsi. l. plebiscito.

f Ædificationes reperte prohibemus

g Datum sit. vel quia ex rebus ciuitatum alius vendiderat. ex in f. a. de vend. re. ci l fin. lib. 11.

h Personam. vt & infra de his, qui vi metusve cau l. pe. & facit, infra si cer. pet. l. cos, & l. pen.

i Iudicationibus idest sententiis.

D E M O D O multtarum, &c.

Dictum est supra de magistratib. fere omnibus; sed quia permissũ est eis defendere iurisdictionẽ suam pęna, vel mulcta iudicis, vt ff. si quis ius dicenti non obtempera l. 1. ideo ponit de modo multtarum.

k Iudicibus.] habentib. merum imperiũ, non aliis, vt ff de iu. l. 2. §. fi. & inf l. 2. & l. 3. quas lege.

l MVlcta damnum. Extra ordinarium. Et no. pro condẽnatis Bononię bonum argumẽtum, quòd non sunt infames, cũ extraordinariè condemnentur.

m Curator Logista.] i. rationalis, a logos, quod est sermo. inde analogista, vt ff. de ad mi. tut. l. quidam decedens.

Mul-

a Hic titulus non obseruatur in Gallia: sed nec apud eas gentes, apud quas sunt perpetui magistratus. Guid Pap decis. 195 Quia Leonis Nouell. 82 permittit vrbanis iudicib. negotiare, ędificare, & munera capere. Vetantur tamen ab eo præsides. Nouel. 23. in prouinciis domestica spõsalia cõtrahere Goth.

* Quid si paterna eorum bona à fisco distrahantur? vtique emere possunt leg. 62 ff de reb. cre. Goth.

* Vid. Cu. iac hic.

1 † Præterierit.

* Sunt n. iudicũ supposita persona. l. 3 inf. si certũ pet. l. vni inf. si vell. pum. Gothof.

* Consiliatores appellantur. l. 1 l. n 4. epist. consiliantes lex 12. e. Th e

de leg participes l. vni inf. si rect. prouinc. cõsiliarii. l. 5 ff. de offi adses ad de Cuia Nouel 119

+ Leges trahuntur etiã ad præterita si hoc nominatim fit expressum l. 7 sup. de legi l ult. inf. de pęnis Nouel. 13. Nouell. 66. Nouell. 119 c. 1.

\+ Ad Nouel. Imitur Rubrica ut ac Io Iuuenalem in l. Imperium. num 20. de iurisd. om. iud.

2 † Nec e. licet in infinitũ. l. vlt. inf eo. l. 5. inf. quãdo. prouoc.

* Mulcta damnũ pecuniæ irrogat non famæ, vt differat à pęna. l 31. §. 1. ff. de uer. signif.

3 † Idest rationales & rectè

\+ L. censum verum ad ciuitatẽ pertinentium. Idem prædia publica & vectigalis locat pecuniam publicam tractat. opera, & loca publica curat. l. 46 ff. de damno. Item pater etiã ciuitatis appellatur. l. vlt. infra publicę lætitia. Vide Cuiac ad l. 3. C de his. qui sponte mun. & ca obseru. 30. in fi.

4 † Sanximus.

Nota

Nota duo. Primò, quòd mulcta applicatur fiſco. Secũdò, quòd iudex mulctam in eius impoſitione in ſalarium aduocatorum deputare vel in refectionem alicuius rei ſpectantis ad rẽpublicam. Salic.

Imppp. Valent. Theod. & Arca. AA. ad Prætextatum P. P.

LEX V.

MVlctarum [a] ſeuera cõpendia ærario [b] noſtro protinus eſſe quærenda nullus ignoret: * niſi ipſe iudex id, quod ad pœnam admiſſi facinoris exſculpitur, [c] vel publicis operibus, vel curſui [d] publico, vel alijs neceſſarijs cauſis ſpecialiter deputauerit. Dat. 5. Id. Septem. Aquileiæ, Richomere, & Clearco Coſſ. 384.

Secundum varietatem iudicum maior, & minor mulcta poteſt imponi: ob correctionem tamen malorum morum, vltra ter quis non poteſt mulctari, & contra faciens punitur: nec mulcta impoſita poteſt minorari, niſi ob paupertatem mulctati, hoc dicit Salic.

Impp. Arca. & Hono. AA. Meſſalæ P. P.

LEX VI.

EOs, qui * ordinario [e] prouincias iure moderantur erga eorum perſonas, quos culpa reddit obnoxios, vltra duarum vnciarum auri ſummã cõdẽnare non patimur.

¶ Proconſularem [f] verò poteſtatem, ſi mulctandi neceſſitas imminebit, ſenarum * vnciarum auri ſumma cohibebit, in qua forma etiã comes Orientis, atq; præfectus Auguſtalis erit. Cęteri vero ſpectabiles [g] iudices, [1] † & qui vice noſtra adminiſtrationis gubernacula ſuſceperint, vltra tres auri vncias ſibi intelligant licentiam denegatã. [2] † ¶ Id quoque obſeruandum à moderatore eſſe cenſemus, vt in vnius correptione perſonæ (ſi ad id cõtinuatio peccati [3] † impulerit) trinæ [h] tãtummodo in annum cõdemnationis ſub præſtitutã ſumma ſeueritas exerceatur. [4] † Quod ſi quis [i] prædictum modum exceſſerit: [k] huius auctor [l] admiſſi condemnato ad dupli reſtitutionem, fiſco [m] verò noſtro ad inferendam eam quantitatem, quam mulctæ nomine inflixerit, tenebitur.

¶ Nec tamen ad huius legis moderationem pertinere ſe credant, [n] qui in pecularib. [o] aut manubijs, id eſt deprædationibus, aut concuſſionibus, furtis, alijsque flagitijs, quæ coerceri ſeuerius conuenit, fuerint deprehenſi, ſcilicet vt ſcripta per iudices memoratos, in cuiuslibet [p] fuerit dirigenda diſpendium, ſententia proferatur. [q]

¶ Nec putent factu facile eſſe, vt aut præcipui perſuaſione cõdemnent, quem culpa non ingrauet: aut erubeſcenda * varietate [r] iudicij pro arbitrio proprio immutandum eſſe quod iuſſerint, niſi paupertas [s] condemnati hoc * perſuaſerit. Dat. 12. Cal. Septemb. Theodoſio A. 2. & Cynegio Coſſ. 388.

TITVLVS LVI.

De defenſoribus [t] ciuitatum. *

Impp. Valentinianus, & Valens AA. Seuecæ defenſori.

LEX PRIMA.

SI quis [u] * de tenuiorib. ac minuſcularijs [5] † rebus interpellandum te eſſe crediderit, in minoribus [x] cauſis, id eſt, vſque ad quinquaginta * ſolidorum ſummam acta iudicialia [y] conficiat, [z] ſcilicet, ſi quando quis vel debitum iuſtum, vel ſeruum qui per fugam fuerat elapſus, vel quod vltra delegationem [a] dederat, poſtulauerit, vel quodlibet huiuſmodi, tua diſceptatione reſtituas. [b] Cæteras [c] vero, quæ dignæ forenſi magnitudine videbuntur ordinario inſinuato rectori. Dat. 15. Calen. Ianua. Terici, Valentiniano & Valente AA. Coſſ. 365.

Iidem AA. Ad Probum PP.

LEX II.

DEfenſores ciuitatum, non ex decurionum, ſeu cohortalium corpore, ſed ex alijs idoneis [d] perſonis huic officio deputentur. Dat. 3. Non. Nouemb. Iiſdem Coſſ. 365.

a MVlctarum. Seuera, id eſt crudelis.
b *Aerario.* niſi in caſibus, vt ſup. de epiſc. aud. l. 2. & ff. de iu. pa. l. diuus, 2. § fi.
c *Exſculpitur.* id eſt, aufertur.
d *Vel curſui.* i. ſalarijs aduocatorum.
e EOs, q. ordinario. Delegati non niſi in caſu, vt inf. de de ſportu. l. 1.
f *Proconſularem.* idẽ videtur in epo, quod in procõſule & alijs, vt ſup. de epiſ. audi. l. epiſcopale, & in authent. de ſanc. epiſ. §. ſi autem œconomus, coll. 9.
g *Spectabiles.*] ſecus in magiſtratib. municipalibus, vt infra tit. 1. defenſores, 2.
h *Trinæ.* Sed contra inf. de ſeruis, fugit. l. 4. § 1. i. Sol. vt ibi.
i *Quod ſi quis.* ſcilicet iudex.
k *Exceſſerit.* ſcilicet iudex.
l *Ex auctor.* i. iud.
m *Fiſco noſtro.*] vt & ff. de aſſe. l. conſiliarios.
n *Se credant.* q. d. prædictus modus ſeruabitur in delinquẽtes niſi reperiantur commiſiſſe peculatum, vel furtũ, vel aliqua crimina, quæ grauius ſolent coerceri. tunc enim maior mulcta põt à pdictis indici.
o *In peculatibus.*] ſic ponitur in auth. de triẽn. & ſemi. §. hæc à nobis col. 3.
p *In cuiuslibet.* i. contra vel ſuper, dummodo in caſib. prædictis. Accur.
q *Proferatur.* etiam vltra ſummã p̃dictã.
r *Varietate.* Not. q varietas reprobatur. Sed arg. contra, ff. de col. bo. l. nonnunquã in princip. & dixi ff. de procur. l. in cauſę. in prin.
s *Paupertas.* vt & ff. de off. præſi. l. illicitas, § fin.

DE DEFENSORIB. CIUITATUM.

Dictum eſt ſup. de maiorib. magiſtratib. ſ prominentaris, nũc de minoribus i. ciuitatũ defenſorib. videamus. Et in primis qualiter defenſor conſtituatur, & poſtea quod ſit eius officium. Azo.

t *De defenſoribus ciuitatum.* qui ſunt minimi, qui nec merum nec mixtum habeãt imperiũ, vt in auth. eo § nulla in fi. coll. 3. ſed modicam coertionem, vt eo. tit. §. audient.
u SI quis. Crediderit. de defenſoribus loquitur.
x *In minoribus.* cauſis, aliter quandoque ponitur minima ſũma, vt ff. ſi cui plus quam per l. Falc. l. 3. § quamuis, hodie vſque ad trecentos aureos, vt in auth. ead. §. iudicare. coll. 3. Accurſius.
y *Iudicialia.* ſcilicet tua.
z *Conficiat.* ſcilicet actor.
a *Delegationem.* quia forte à fiſco annonã conſequebantur, vt infra de numerarijs actu. & chartu. l. exceptores, lib. 12.
b *Reſtituas.* i. reſtitui facias.
c *Cæteras.* ſ. res.
d DEfenſores. Idoneis. & catholicis, vt ſup. de epiſc. aud. l. iubemus.

† Oẽs mulcta plerunq; accedit fiſco poteſt tamen a iudice ſpecialiter deputari publicis operib. vel alijs neceſſarijs cauſis, vt hic, & l. 2. inf. de aleato. l. 29. C. Theodoſ. quor. appel. non recip. Gothof.

† Vide Cuia. ad l. 4. in fra de aur. & ad tit. de off. rect. prouin.

† Mulctarũ iudicialium modus certus eſſe debet, vt hic. quid in ſtipulationib. & pactis? poſſumusne pœnam iniuſtam ſtipulari, vide Cuiac. 16 obſeru. 34.
1 † Duces.
2 † Denegandam.

3 † Tecum ſit.
4 † Exerceatur.

† Varietas in iudice erubeſcenda l. 1 a. ff. de re iud. l. 15. inf. de pæ. Goth.
† l. fin. 4. Ephiſto [illegible] rator ſenatori mulctam dixit, egit ille in Senatu cauſam ſuã ſic, vt deprecaretur, remiſſa eſt mulcta. Interdum pœna pecuniaria commutatur in corporalẽ l. 4. verſ. q. ſi, inf. de ſeruis fug. l. 1. inf. de pæ. 2. Feu. 55 § qui vero. Goth.
† Singularum ſ. Similes erant tribunis plebis vrbis Romæ iidẽ locorum defenſores, l. 3 inf. eo Gothof.
† Vide Alcia. l. 3. Diſpun. c. 5.
5 † Halo. minuſcularijs
† Quinquaginta hodie vſque ad cẽtum aureos diſceptationem habent nouell. 15. de def. ciui.

a IN defensoribus. Erit. Hæc forma & non legitur hæc lex.

b Quinquennij.] hodie biennij, vt in auth co. §. iusiurandū.

c Procacitati. tepere occurras.

d Iudicem i. præsidē.

e Exigendi. alias exhibendi: aliâ. exigēda, idest increnda. Accursius.

f DEfensores Mulctas, nisi in casu, vt inf. de sportu. l. 2.

g Plebem i. populū.

h Desinant. sic nomina sunt consequētia seu conuenientia rebus vt inst. de don. §. est & aliud, & argum. inf. de feri. l à nullo

i PEr omnes] non legitur Accur.

k Coalescere. idest crescere.

l Mutuari. idest perfici.

m DEfensores. imbuti, vt supra de episc. audi. l. iubemus, & in auth iusiurandum, quod præsta. coll. 2.

n IVbemus.] non legitur.

o Oportebit. hæc protestatio habetur pro libello dato. Accur.

p Constiterit. scilicet acta recipere.

q Exeratur] i. exerceatur per præsidem cum defensor nolit facere.

a Nulli.

1 † Trospectum.

2 † Ciuitatum.

† Hodie biēnij. No. 15.

3 Suburbanosq; &c.

4 † Super exhibendi.

Ijdē, & Gratianus AAA. Ad Senatum.

LEX III.

VTili ratione pspectū [1] † est, vt innocēs, & qeta rusticitas, peculiaris patrocinij. i. defensoris locorū beneficio perfruat, & apud eū in pecuniarijs causis litigandi habeat facultatem Dat. 4. Id. Aug. Hierapoli, Valentiniano & Valente AA. vtrisque 2. Coss. 368.

Imppp. Grat. Valentinianus, & Theod. AAA. Theodoro defensori ciuit.

LEX IIII.

IN defensoribus vniuersarum [2] † prouinciarū erit [a] administrationis hæc forma & tempus * quinquennij [b] spatij metiendum, scilicet vt in primis parentis vicem plebi exhibeas: descriptionibus rusticos [3] † vrbanosque non patiaris affligi: officialiū insolentiæ, & iudicū procacitati [c] (salua reuerentia pudoris) occurres: ingrediendi cum voles ad iudicem [d] liberam habeas facultatem, superexigendi [e] [4] † damna, vel spolia plus petentium ab ijs, quos liberorum loco tueri debes, excludas: nec patiaris qcquam vltra delegationē soli tam ab his exigi, quos certū est, nisi tali remedio, non posse reparari. Dat. 11. Non. Iun. Constant. Arcadio, & Bautone, Coss. 385.

Imppp. Valen. Theodos. & Arcad. AAA. Potamio præf. Augustali.

LEX V.

DEfensores nihil sibi insolenter, nihil indebitum vindicantes, nominis sui * tantum fungantur officio. Nullas infligant mulctas. [f] Sæuiores [5] † non exerceant quæstiones. * Plebem, [g] vel decuriones ab omni improborum insolentia, & temeritate tueantur, vt id tantum quod esse dicuntur, esse desinant. [h] Dat. 3. Non. Mar. Constā. Arcadio A. 2. & Rufino. Cos. 392.

* Laus est magistratuum nomini suo respondere, vt hic & l. 2. C. Th. Co.

5 † Seueriores.

+ Ius etiam prehensionis habuerunt, sicut tribuni plebis. l. 22 infra de episc. aud. vide Cuiac. 9 de præfe. viorbo.

Ijdem AAA. Tatiano PP. LEX VI.

PEr omnes [i] regiones, in quibus fera, & periculi sui nescia latronum feruet insania, probatissimi quique, & districtissimi defensores adsint disciplinæ, & quotidianis actibus præsint, qui non sinant crimina impunitate coalescere: [k] remoueant patrocinia, * quæ fauorem reis, & auxilium scelerosis impertiendo mutuari [l] scelera fecerunt. Dat. 5. Idib. April. Arcadio A. 2. & Rufino Coss. 392.

+ Hinc colligunt ob delictum hæresis denegari delinquenti aduocatū. Quidam negant hoc in Galli seruari. Rebuff. in proœm const. gl. 5 nu. 46 negare videtur, nec enim in Gallia moris est vt delinquēti d tur aduocatus, cū cogatur ore proprio respondere, quando quidem omnia criminalia apud Gallos extraordinario expediuntur. Goth.

Imppp. Arcad. Honor. & Theod. AAA. Cęciliano P. P.

LEX VII.

DEfensores * ciuitatum oblatos sibi reos in ipso latrocinio, vel congressu violentiæ, aut perpetrato homicidio, aut stupro, vel raptu, vel adulterio deprehensos, & actis * publicis sibi traditos, expresso crimine cum ijs, à quibus, fuerint accusati, mox sub idonea persecutione ad iudicium dirigant. Dat. 12. Cal. Febr. Rauen. Hon 8. & Theod. 3. AA. Coss. 409.

Imp. Honor. & Theod. AA. Cæcilio PP.

LEX VIII.

DEfensores ita [6] † præcipimus ordinari, vt sacris orthodoxæ religionis imbuti [m] mysterijs reuerendissimorum episcoporum, necnō clericorum honoratorum, ac possessorum, & curialium decreto constituantur: de quorum ordinatione referendum est ad illustrissimam prætorianam potestatem, vt literis eiusdem magnificę sedis eorum solidetur auctoritas.

¶ Quòd si quid à qualibet persona contra publicam disciplinam, in læsionem possessorum fieri cognouerint defensores, referendi & habeāt potestatem ad illustres, & magnificos viros præfectos prętorios, & illustres, & magistros equitū, & peditum, magistros etiam officiorum, & comites tam sacrarum largitionum, quàm rerum priuatarum. Dat. 15. Cal. Feb Rauennæ, Honorio 8. & Theod. 3. AA. Coss. 409.

† Ex li. 5. tit 2 lib 9. C. Th.

† Apud defensores acta edebantur etiam aduersus potentiores. l. 5 inf eo qua de causa & archiuium habent, siue scriniarium vnum, exin excep orem & officiales. Vid. Cuiac. ad Nou. 15 in fi. Gothof

6 † Defensores ciuitatum ita indicamus.

Ijdem AA. Cœcilio [7] † PP. LEX IX.

IVbemus [n] cura, ac solertia defensorum minimè possessores maioribus mensuris, & ponderibus à susceptoribus prægrauari: sed eos deprehensos ad iudicium errigi cum ipso commissæ fraudis indicio.

7 † Cæcilia.

¶ Illud etiam fieri permittimus, ut si prouincialibus nostris cōtestari iniurias, seu læsiones suas cupientibus, actorum confectio à defensoribus denegetur, licentia eis tribuatur querelæ propriç libellum conscriptum eo tempore, [8] † quo fuerat contestandum, in frequentibus ciuitatū locis proponendi conueniendiq; scribas tabularios, & cætera officia publica commouendi, per quæ libellum colligi oportebit, [o] atque inuitis supra memoratis personis, sub actorum confectione ingerendi, quorum quæstione fides possit inquiri, quia probata, in eos quos gestorum petitam confectionem negasse constiterit, [p] vigor iudiciarius exeratur. [q] Dat. 11. Cal. Feb. Rauennæ, Hono. 2. & Theo. 3 AA. Coss. 409.

8 † Tenori.

Nota

a NVlli.] Liberare, vt ff. de offic. præs. l. legatus.

DE MAGIstratibus municipa.

Supra de magistratib. ciuitatum. Nunc de magistratibus municipiorum, vel villarum, sunt autem in quib. fere dici potest eadem seruanda, quæ dicta sunt in defensoribus ciuitatum. Azo

b *De magistratib. municipalibus.*] Hic tractat de magistratibus castrorum, & villarum, non ciuitatum.

1 † *Assistens.*

c DEcuriones. Tres menses antequam incipiat eorum administratio. Accur.

d MAgistratus. facit infra l. proxi. tit. proximo.

DE OFFICIO iuri. Alexan.

e IVbemus. Duntaxat Quasi dicat, non apud alium in eadem ciuitate.

f *Dicerentur.* vt & ff. eod. l. 1. & supra de dona. l. in hac.

* Vt pluries & erant Duumuiri similes duob. consulib. populi Romani. Sumebantur Duumuiri ex ordine de curionum Go.

Nota, quod non potest aliquis renunciare officio defensoris ciuitatis, nisi cum auctoritate principis. Bart.

Impp. Theodo. & Valent. AA. Cyro P.P.

LEX X.

NVlli [a] defensorum licere decernimus, si de publica solicitudine se voluerit liberare, nisi diuinos affatus [1] † intimauerit suæ sublimitatis iudicio triginta librarum auri pœnam, tam moderatorib. prouinciarum, quàm cæteris iudicibus, vel temeratorib. sacri nostri oraculi subituris, si neglecta fuerit auctoritas principalis. D. 15. Calen. Septemb. Constantinop. Cyro V.C. Coss. 441.

TITVLVS LXII.

De magistratibus * municipalibus. [b]

Imp. Constantinus A. ad Florentium.

LEX PRIMA.

DEcuriones [c] * ad magistratum, vel exactionem annonarum ante tres menses, vel amplius nominari debent, vt si querimonia eorum iusta videatur, sine impedimento in absoluendo locum alius subrogetur. Dat. Id. Apr. Constant. Seuero & Rufino. Coss. 323.

* Ex l. 12. C. Th. 1. 18.

Impp. Valent. & Valens, AA. ad Germanianum.

LEX II.

MAgistratus [d] conficiendorum actorum habeant potestatem. Dat. 14. Calen. Ian. Gratiano N. P. & Dagalaipho. Coss. 466.

TITVLVS LXIII.

De officio iuridici Alexandriæ.

Impp. Leo, & Antemius AA. Alexandro duci præfec. Augustali.

LEX VNICA.

IVbemus apud Alexandrinæ duntaxat [e] clarissimæ ciuitatis iuridicum, licitum & concessum esse singulis quibuscunque volentib. donationis conscriptę solenniter instrumenta referare: [2] † eisdemq; robur adijciat gestorum series apud eundem confecta, tanquam si apud virum clarissimum moderatorem prouincię, vel magistratus, vel defensores plebis, habita fuisse dicerentur. [f] [3] †

2 † *Seruare*

3 † *Videantur.*

DE

DE EDENDO.

Dictum est de magistratibus, sequitur de iudiciis, quæ per magistratus exercentur, vt ff de orig. iur. l. 2, §. post originẽ. & primò de edendo, 1 quod præparatoriũ est iudiciorum. Et instrumentorum: 4 vt inf. eod. l. 2. l. qui accusare, & l. procurator. Et dic, de edẽdo, i. denũtiãdo, ab edo edis. Sed quæritur quare dixit de edendo per gerundium, & non de editione? Item quare non subiunxit accusatiuum? & dic, vt diximus, sup. ff. eod. in rub.

4 Quorũ appellatione acta cõtinentur. Ful. Alex. & Ias.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI

Principis ex repetita prælectione.

Liber Secundus.

Vel sic: dictum 2 est supra de magistratib. & eorum officiis, quę diximus constare in contentiosa iurisdictione. Cõtentiosa autem iurisdictio est in iudiciis cognoscẽdis, & terminandis, quorum iudiciorum præparatio est editio actionis. Et ideo ponit de edẽdo, idest de editione facienda (sub audi eorũ, quæ necessaria sunt in agẽda cã.) Sed in prima necessaria est editio actionis, post modũ litis contestatio. in processu causa necessaria est editio rationũ, instrumentorum, & actorum, de quib. omnib. videamus. Azo. Et not. quod tripliciter 3 edictũ de edẽdo dicit, s. actionum, vt infra eod. l. edita Rationum, vt infra eod. l. 1. & l. non est & l. iustum, & l. fina.

a Istã glo. approbãt omnes scribẽtes hic.

2 Istud nõ est de glo. vlque ibi & ao.

3 Imo quadruplici ter Bald. & Paul.

TITVLVS Primus.

De edendo.

Actor primo debet inspicere, quam facultatem probandi habet: quia reus habens rationes, vel instrumenta, ex quibus possit de iure ipsius actoris doceri, non tenetur edere: nisi ex iusta causa in iure expressa, officio iudicis indaganda. hoc dicit secundum vtranque lecturam. Primò in codice rationum intelligitur. Secundo in instrumentis, vt in gloss. Alexand. Imo. Vel sic: Editio petitur iudicis officio causa cognita exhibenda. h. d. Salic.

IPse.] CASVS. pecuniam meã apud camposorem deposui. decessit, & successit ei filia. si volo quod exhibeat mihi codicem rationum, in quo continentur data & accepta, vt probare possim quantum recepit, & quantum mihi solutum est, an sit compellanda, quæritur? & resp. quod inspicere debeo, quo genere mihi debetur, an ex causa mutui &c. vel quã specie(?) rationis vti possum, vel per testes vel per instrumenta, & competens iudex interponet se, vt exhibitio fiat, si me mandãte, vel aliquo nomine meo confectæ sunt rõnes, vel si mihi editæ sunt, sed amissæ fortuito casu, tunc. n. iudex iubebit mihi exhiberi. Vin.

5 Glo. ibi malè loq. tur: dic, quia hic tractatur de actu edendi, & non effectu, ideo sub. cõcipitur per gerundium. Bar. Paul. Alexan. Ias.

Ex

Ex hac. l. no. primò ibi, quemadmodum, secundum verum intellectum, quod depositum potest probari non solum per instrumentum publicum, sed etiam per testes, & per omnem aliam speciem probationis.

No. secundo singulariter secundum Ias. ex hoc tex. quod etiam in contractu, depositi reus non tenetur edere actori libellum rationum ad fundandum intentionem actoris.

No. tertio ibi, ad iudicis officium, hic videntur tex. quod edi non debet nisi petitur per officio iudicis, & sic intelligunt glo. Bar. & doct. Ias.

[illegible]

ADDITIO. Tota haec materia debet intelligi in rationibus publicis, & [illegible] qui publicum exercent officium: secus in privatis secundum Doc. in l. argentarius. [illegible] eodem, ut expresse tenet hic Ioan. Fab. in suo breviario.

Imperat. Pius Antoninus A. Aemilio.

LEX PRIMA.

Ipse[*] dispice,[a] quemadmodum[b] pecuniam, quam te deposuisse dicis, debere tibi probes. Nam quod desideras, ut rationes[c] suas adversaria tua exhibeat, id[d] ex causa ad iudicis officium[e] pertinere solet. Dat. 4. Cal. Octob. Sabino 2. & Severo Coss. 156.

Acta publica sunt edenda cuilibet praetendenti interesse. h. d. Paul. de Cast. Vel sic: Acta tam criminalia, quam civilia iudicis officio edenda sunt, tam iudici, quam parti, cuius interest. h. d. secundum communem lec. Alex. & Iaso.

Impp. Severus, & Antoninus AA. Fausto.

LEX II.

Is, apud quem[f] res agitur, acta publica,[g] tam civilia, quàm criminalia exhiberi[h] suspicienda, ad investigandam veritatis fidem[*] iubebit. Da. Non. Iul. Seve. A. & Albino. Coss. 195.

Editio actionis debet demonstrare speciem futurae litis: postea tamen emendari, et mutari, prout, edicti perpetui monet auctoritas, & ius dicentis dictat aequitas. Bald. Vel sic: Libellus actoris qui editur reo, debet clarè continere id, super quo litigari debet, potest tamen emendari, & minui, dummodo hoc fiat sine praeiudicio conventi: tam in concedendo, si opus fuerit, facultate.

Is apud. CASVS. huius legis ponitur supra. ut libellus prin. l. 2. inf. de iud. l. properandum. § 1. & ff. de iud. l. morbo. Item in causa appellationis, ut inf. de appel. l. ne causas. & l. eos, & l. à proconsulibus. Itē in administratore unde si quis egit contra al quem, & testes, uel alias probationes induxit, & index distulit causā ultra tempus statutū, scilicet trium an. & actor iterum incipit agere: quaeritur cum acta illa siue ciuilia, siue criminalia, quae prius facta fuerunt, sunt apud administratorem, utrum possit cogi ad exhibendum eo iuste, quod testis mortuus sit? & dicitur, quod iudex compellet eum exhibere, ut veritatem investiget. Ex hac l. nota Primò, quòd iudex causa facit edi acta. Secundo no. quod hoc est verò in qualibet causa, tam ciuili, quàm criminali.

Tertio no. quod finis, & utilitas editionis est investigatio veritatis, ut h. & int. eo. l. non est nouum. Bal. hic.

[f] *Is apud quem.* s. iudex, & dic quinque modis casum. Primo tesi causa appellationis, ut inf. de appel. l. ne causas. & l. à proconsulibus & l. eos, [illegible] Sed exhibentur acta, quia [illegible] actor ut inf. de iud. l. properandum §. & ti quidem. Tertio [illegible] causa principalis, quae apud successorem primi iudicis [illegible] gitur, ut ff. de iud. l. morbo. Quarto in administratore & ordinario, qui commisit, seu delegauit totam causam cognoscentem, retenta sibi definitiua sententia, quo acta debet videre, ut inf. de iud. [illegible] Quinto [illegible] de publicatione testium, quam iudex mandat fieri, ut & sup. et sup. pen. l. 2. & in auth. de testi. § quia vero multi coll. 7.

[g] *Acta publica.* Publica acta vocat omnia acta, quae fiunt publice coram iudice.

[h] *Exhiberi.* officio suo, & vel conditione ex hac l. & facit exhiberi [illegible] actori, & reo secundum diuersas positiones. Sed videtur, quo criminalia acta etiam [illegible] edantur [illegible] multo magis nec priuato edantur, ut ff. de iure fisci l. 2. §. [illegible] quae est contra. Solutio ibi non dicit de actis, sed de aliis instrumentis, quae quidem ciuilia exhibentur criminalia non: quia specialiter ea exhiberi non intelligitur [illegible]. Hic autem de actis dicit. Sed dic, ut [illegible] & in criminalibus debent exhiberi [illegible] instrumenta [illegible] qui quis [illegible] ciuilem [illegible] quod non exhibentur [illegible] ut possit agere [illegible] quod non est in criminali, ut in l. contra. hic autem de actis dicit, & haec vera, ut dixi. Et nota hic, quod index laborat ad veritatem inueniendam, & sic est argum. quod testes si bene iurare pro utraque parte. Item est argum. quod iudex [illegible] de calumnia [illegible] l. [illegible] & [illegible] auth. [illegible] index, & [illegible] de bar. & ma. l. quoniam, in fi. & inf. de quaestio. interrogari. & ff. de pro. [illegible] Item an ex his actis probatio potest cōtra omnes, quod contra unum agendo testes asseruerunt? Respon.

[illegible] + Hanc videntur tex. quod edi. l. repetitur [illegible] Parpa. & officio iudicis, & sic [illegible] intelligunt glo. Bar. & doct. Ias. nu. 34.

a *Dispice.* i. diuersis modis aspice omnē speciem probationis.

b *Quemadmodum* s. vel ex causa de depositi, vel ex alia, cum multa sint genera creditorum [illegible]

1 Iste est verus intellectus [illegible] Bal. [illegible] hoc est per testes vel & Io. ma. instrumenta, vel con

2 Sequitur [illegible] eam Bart. c *Rationes.* [illegible] Bald. Pau. [illegible]

[illegible]

3 [illegible]

4 Ille intellectus [illegible] violatur [illegible] Pauli Are. & Io. Ma [illegible]

5 Ita sol [illegible]

6 Nec ma [illegible] ad [illegible] nonē [illegible] ad [illegible] tioné. Bar. [illegible]

+ Et sic iudex debet in quaerere veritatē cōtra. c. iudicātē. 30 q. 5 & c. 2. occidit. 23 q. 8.

7 Ut sup. potuimus [illegible] & quae [illegible] casus [illegible] Bar. B. Pa. Alex. Arc. & Ia.

8 Ita primo declaratio gl. [illegible] Alex. & Ia. hic, & est de mente Bar. Bald. & Paul. in [illegible]

9 In [illegible] 10 Vide gl. [illegible] §. [illegible] de [illegible] tan [illegible]

Respon. non tret arg. ff. de iureiur. l. sed & possessoris, §. fin. & l. seq. Sed arg. contra, ff. de ex. expi. hæred. l. ex hæredi-tarias, & ff. famil. ercisc. l. hæredes, §. idem scribit, sed l. il-lam intellige, quòd prosunt, scilicet ad præsumptionem, qualemqualem, non plenam probationem, vt ff. de re iud. l. expe. in princ. & eodem modo respondeo ad §. idem scribit. Vel ad vtramque potest responderi, quia non diuersæ, sed eædem personæ cōtentur. Item nec inter easdē personas præiudicat, nisi sint testes pro vtraque parte adhibiti, vt inf. de testib. quando, §. si. & secundum hoc intelligo inf. de arbi. l. penult. in fin.

ADDITIO. Ex hac glo. colligitur, quòd acta faciunt fidem inter easdem personas: sed inter alias præsumptionem tantum. de hoc vide hic plenius Ioan. Fab. in suo breuiario.

tatem iterum deliberandi, an velit credere, vel contendere, quam in refectione expensarum, quas reum propter hoc facere oportet. ita enim est de mente edicti prætoris, & conueniens æquitati iudicantis, cui hoc committitur h. d. in effectu. declaratio patet ex summario, & glo. Alex.

Iidem AA. Valenti.

LEX III.

EDita [a] * actio [b] speciem [c] futuræ litis demōstrat, [d] quam emendari, [e] vel mutari licet, prout [f] edicti per-

* De materia hui[9] l. tractat gl. vnica post me. in c. 2. extra de libellis obl. Libell[9] vsquequo emendari possit.

EDita.] CASVS. Certū est, quòd actio debet edi. sed edita quid operetur, quæritur, & respon. quòd speciem futuræ litis demonstrat, & sic actionis editio proposita in libello conuentionali speciem &c. & hæc emendari potest, vt si primo petijsti minus, postea plus petere possis in vniuersali iudicio, vt est petitio hæreditatis, & hoc vsque ad sententiam, siue generali, vt in actione tutelæ, nego. gest. sed in singulari vsque ad lit. contest. Item & mutari potest, vt si rei vendi. proponam pro aliquo furto: nec postea potero agere pro parte, vel etiam in quantitate, vt si primo proposui pro 20. possum postea ad 10.

a *Edita. actio*] nemo experitur sine actione, vt ff. de admi-nist. tu. l. quoties, §. item si temporalem, ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. fin.

b *Actio.*] i. actionis editio.

c *Speciem.*] i. qualitatem futuræ litis, vt ff. eo. l. 1. 2. respon. & tecita hic quod ibi no. in tribus primis gl. illius legis.

d *Demonstrat.*] si edatur, sicut debet, scilicet cum suis co-mitantijs.

e *Emendari.*] emendo cū primo petebā minus, nunc plus, vel econtra, quod dic ut fieri posse vsque ad sententiam, vt instit. de act. §. si minus, nos [1] idem dicimus in vniuersali iudicio, vt l. de pet. hæred. l. 4. & si quo. & dicimus idem in generali, [2] vt infra de iudi. l. licet. In singularibus vsque ad lit. contest. non post: [3] vt ff. de iud. l. non potest, & ff. de excep. rei iud. l. cum quærimus, & l. egi. Sed quare non potest fieri emendatio semper, cum ibi non mutetur actio? Resp. [4] imò mutatur actio, cum vna de concomitantijs mutetur, scilicet res. Ibi autem, quod dixi post lit. contest. non fieri emendationem, non obst. ff. de noxa. l. in delictis, §. si de tracta, quia ibi non mutatur actio, vel res, vel causa, sed quoddam beneficium datur, vel aufertur conuento, quod per legem datur. Item nec dictus, §. in insti. quia exponitur ibi, in eodem iudicio, i. coram eodem iudice, in alio tamen iudicio, siue instantia, vt ibi dixi. Subijcit de mutatione, quando, scilicet vetere reiecta nouam vult eligere. Circa quod dicas, [5] quod post lit. contest. non fit mutatio, vt ff. de iud. l. non potest, & l. de qua re. sed cumulatio sic, i. agetur via ve-tera, & nihilominus via noua, cum nulla lex vetet. [6] vt ff. ex quib. caus. ma. l. nec non, §. quod eis nisi per veterem, in qua necesse habet perisistere, obstaret exceptio rei iudica-tæ in noua, quia eædem sunt personæ, eadem res, eadem cau-sa, [7] vendi, licet alia sit actio. ff. de excep. rei iud. l. si mater. §. eandem, & l. cum quæritur, & ibi suprà l. duob. §. excepto vel nisi actio veteri in qua necesse habet persistere, nisi habeat [8] certum ius, se subtilitate conflatur electione, quod contigit in casibus, vt ff. de furt. l. 1. & inf. l. ser. extero se enim man. l. 10. inf. de codicil. & [ ]. de pac. inter emptorem l. com-

1 Et male Bar. Alex. Pa. & Ias.
2 Nisi ē. Bar. Paul. Alex. & Ias.
3 Sequitur istam Bar. Pau. & Alex. & Ias.
5 Et bene Bart. Pau. Alex. & Ias.
6 Hoc est verum, cū exponunt plures actiones ad res diuersas, & ex diuersis causis, sed non contingentibus. Bar. B. Pa. Alex. Sal. & Ias.

promissoria, & ff. de trib. l. quod in hæredem, §. eligere, & de leg. 2. cum filius. §. varijs. his enim casibus nec cumulatio fieri potest. Quod dixi non fieri mutationem post lit. contest. idem hodie, & ante lit. contest. si iam sit reus conuentus, & libellus datus, si autem non sit conuentus, nec libellus datus, impune actor potest desistere, vt infra quando, & quādo iud. auth. qui semel. Sed nunquid super noua actione cumulata iurabitur de calumnia? quod vt secundum Azo. quia super ipsa actione iuratur, vt ff. fam. ercisc. l. inter cohæredes, §. q familiæ. Sed H. contra: dicit. superius sic per factum, quia super actione iurabit. & pro co inf. de iuram. calum. auth. in initio iuratur, [7] tamen, quia causa iuratur, i. in cumulata actione, quod noua causa est, & sic nouum factū. Itē nunquid super eo, quod primo petitum est, tertium sententie? Respon. non, si post fecit eri ...

petui [g] monet auctoritas, vel ius reddentis [h] decernit equitas. Dat. 2. Calend. Sept. Seuero 3. & Antonio AA. Coss. 203.

Reus non tenetur edere actori propria instrumenta, ad intentionem fundandam, & actore non probante, reus absoluitur. Alex. Bald. & Sal.

Imperator Anton. A. Epaphrodito.

LEX IIII.

QVi accusare [i] * volunt, probationes habere de-

per hanc sententiam in sequenti petitione: alias non fere-tur sententia secundum quosdam, sed forte non obstat, cum modo dixerim non admitti cumulationem, cum talis est secunda, cui ex prima obstaret exceptio rei iudicatæ. Item an in noua actione nouas debet habere dilationes causa deliberationis? Dic quod sic, [8] nisi vt in secunda potest esse instructus ex deliberatione prima. Quid enim si conuentus ex vi. bo. rap. & postea ex eadem re na conueniatur furti, & condictione furtiua in id quod plus est? Respondeo non dabuntur dilationes, cū possit esse instructus ex prima deliberatione. ADDITIO, actio & causa agendi an mutari possint & libellus non specificans causam agendi, an debeat admitti, & an possit declarari post litem contestatam, tracta. hic ingeniose Ioann. Fab. in suo breuiario, quem vide, si tibi commodet.

f *Prout*] tempus & qualitatem significat, vel similitudinem.

g *Perpetui.*] i. generalis, ex cuius mentem habes, ff. cod. l. fin. in prin. vult enim prætor, vel iudex posse mutari, vel emendari, catenus tamen, vt arma, i. exceptiones, quæ reus sibi parauerat: primo contra prius editam actionem, prosint ei propter similitudinem: alias noua dabitur dilatio cum emendatione damni, & ita beneficium edicti sic fallitur reo. sic ergo ita potest mutari, vel emendari, vt reus propter hoc forsan non sit minus instructus: atqui si fuerit, tenetur sibi actione in factum [11] ad id quod ita interest non mutari. ibi per leniorem rationem habetur, vt ff. eod. l. quis ex. §. ex hoc. & l. seq. §. fin. & hic secundum Bul. & noua dabitur dilatio. Accur.

h *Reddentis*] scilicet iudicis.

QVi accusare.] CASVS. Si agere vis contra me, & ad intentionem tuam fundandam petis, vt exhibeam instrumenta, an sis audiendus, quæritur? & dicitur, quod non, cum neque iuris neque æquitatis ratio hoc permittat: & si non probauerit, absolutus. nam actore non probante reus absolui debet. si enim volo te accusare de adulterio, an probare debeas te non commisisse, vel ego, quod commiseris, quæritur, & sic quod ego debeo probare: alioquin absolueris. prima positio verior est.

¶ Not. in hac l. quatuor. Primo quod omnis agens debet habere probationes: alias temere agit. Secundò no. quod quis non tenetur suum aduersarium instruere. Tertiò no. quod actore non probante &c. Quartò, & vltimo notquod ille, qui occultat proprium instrumentum non committit dolum, nec falsum, cum non teneatur edere: secus si occultaret protocollum notarij, & ita no. in l. de fal. l. cum, & ff. de falsis l. Paulus. Pal. hic.

i *Qui accusare.*] i. agere in ciuili [12] quæstione subaudi,

7 Hoc verum, quā [9] cumulatio nē additur noua instātia, alias non. Bart.

* Tractatur ext. de prob. c. 1. & concor. c. 3. ext. de caus. pos. & proprie. & c. ista plenent. sic scribetur hic.

9 Hoc d. [8] eleg. scilicet gl. non valet. Bart. Alc. & Ia.

10 Gl. seq. Bar. & Ia.

11 Immo officio iudic. Bart. Alexan. & Ias.

12 Dic, quod tex. iste est intelligit in qōne criminali secundum Sal. Alex. & Ias.

v: in auth. de san. epis. §. si quis autem pro pecuniaria col- lat. 9. econtra ponitur actio pro accusatione quandoque, vt ff. de sepult. vio. l. 3. §. fin.

a *Iuris.*] i. scripti. vt infra, de proba. l. actor. & de rei vendi. l. fin. & de prohi. seq. pecu. l. 1. & insti. de interd. §. commodum, & instit. de leg. §. non solum. & fin. ...col. l. 1. & inf. de test. ibi l. nimis graue. & d. ... & ... l. negantis. & de except. l. liquid... & ff. de pub. iud. l. is qui. & inf. de vsu l. creditor. & inf. de peti. hæred. l. cogi.

b *Aequitatis.*] si nō scriptæ. Accur.

c *Fieri debeat.*] scilicet aliquo modo, cū reus nolit vti: alias contra, vt ff. co. l. 1. §. edēda. Item contra, ff. eo. l. ne quisquam, vbi exhibētur agenti pro fisco. Sol. specialē ibi in fisco. Itē contra, ff. eo. l. argentarius, in princip. sed ibi in rationibus dicit, quæ sunt communes, vt eo. titu. l. præ- tor. §. 1.

d *Actore.*] Idem in accusatore, vt inf. de ... l. qui sententiam. præterquam in quibusdam casibus, 2 vt inf. ad leg. Corn. de fals. l. vbi. & de aboli. l. fallaciter, in fin.

e *Non probante.*] plene vel semiplene, & sic tollo contrariū 3 quo l. est inf. de reb. cre. l. l. in bonæ fidei. & l. ...

f *Qui conuenitur.*] s. i licet reus.

g *Præstat.*] i. nullam defensionem, vel probationem. Accur.

h *Obtinebit.*] i. absoluetur. 4

1 † Valentina.

* De editione instrumētorum vide bona gl. in ver. instrumentorum cō munium in c. G. ... tuus de fide instr.

1 Ad hęc, & dic, vt ... iltæ solut. approbantur p Bar. Bald & alios ... tenētes hic.

2 In quib. ... exigit probatio, cum à reo secū dum Cyn. Bar. Bald. & Salic.

3 Et bene Iaf. hic.

4 † Agatur.

4 Damnat ue à petitis p actorem. Pau. Alc. & Ia.

bent: cum neq; iuris,[a] neq; æquitatis[b] ratio permittat, vt alienorum instrumentorum inspiciendorū potestas fieri[c] debeat. Actore[d] enim non probante,[e] qui conuenitur,[f] & si nihil ipse præstat,[g] obtinebit.[h] Dat. 5. Idib. Mart. Duobus Aspris Coss. 213.

Mercator tenetur edere reo codicem rationum suarum, vt veritas appareat. h. d. Bal.

Imperator Alex. A. Valē tinianæ.[1] †

LEX V.

NOn est * notum, eū[i] à quo petiē pecunia,[k] implorare rationes[l] creditoris, vt fides veri constare possit. Dat. 7. Id. Mar. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Publicæ rationes debent edi, vt appareat quid est solutum, & quid restet fisco soluendum, h. d. Bal.

Idem A. Vranio.

LEX VI.

IVstū est desideriū eius,[m] a quo pecunia petitus (licet nomine publico)[2] † vt rationibus publicis exhibitis, constet quantum sub nomine suo solutum[n] sit. Dat. 15. Calen. Decem. Maximo. 2. & Aeliano Coss. 224.

Fiscus tenetur edere instrumēta communia sibi & priuato, tam vt exemplentur, quam etiam, vt ex eis cum necessitas exegerit, probetur. Salic. Vel sic: Instrumenta communia debent esse apud digniorem, & alteri fieri copia. Et cum expediens fuerit, debebit etiam originale exhiberi ad requisitionem minus digni. h. d. Alex. 3mo.

Idem A. Valent.[3] †

LEX VII.

PRocurator priuatæ[o] rationis, instrumētorum, quæ cōmunia tibi esse cū[p] fisco dicis, describendorū facultatem secundū morem[q] fieri iubebit: & si quādo res exegerit ad fidem petitionis tuę apud alium iudicē probandam,[4] † aliquod eorū[r] proferri, desiderante eo, qui conuenitur,[s] vt id fiat, præcipiet. Dat. 10. Cal. Mar. Fusco, & Dextro Coss. 226.

n *Solutum.*] s. à se, vel ab alio, vt inf. de fide instru. l. illatę. Et not. quod lex superior dicit, quando est actor priuatus: hic fiscus, & sic est huic contra, ff. de iure fisci l. in fraudem, §. neque, vbi non eduntur alij contra fiscum. Solu. ibi agebat priuatus contra fiscum: hic defendebat, vel ibi loquitur in actis, & instrumentis: hic in rationibus. Itē ibi à tertio non eduntur; hic ab aduersario.

PRocurator priuatæ. CASVS. Decessit paterfa. relictis duobus hæredibus. ante diuisionem bonorū patris vnus filiorum propter commissum crimen condemnatus est: successit ei fiscus. instrumenta patrisfa. apud fiscum deposita sunt tanquam digniorem ex more, alter filiorum in causa aliqua necesse habet vti instrumentis ad probationem, aliquam, an ex exhibere debeat fiscus, quæritur: & dicitur quod sic, si velit is qui conuenitur, eis vti: alioquin si his vti non vult. faciet fiscus facultatem describendi ea, vt habeat exēplum penes se. 3 † Valentino.

¶ Not. ex hoc tex. φ filius est dignior quā priuatus, & quod instrumentum commune fisco, & priuato debet teneri in archiuio publico, vt possit inde extrahi, cum necessitas exegerit. Bal. 4 † Probandam.

o *Priuatæ.*] i. fisci, secundum quosdam, vel melius, idest Cæsaris, vt sup. de mod. mul. l. 2.

p *Cum fisco.*] vt quia fratri tuo tecum successerat ex quo erant communia. Vel pone exemplum. i. quia ego, & fiscus ex vna parte contraximus cum quodam alio ex alia parte, sicque apud eum (vtpote potiorem) erāt, vt ff. de fid. instr. l. fin.

q *Morem.*] est enim mos (vt dixi vt sint apud digniorem, & præbeat ille alijs copiam authentici instrumenti ad scribendum, vt d. l. ff. de fid. instr. l. fi. & ff. famil. ercisc. l. si quæ.

r *Eorum.*] authenticorum, 6 nam non creditur exemplis siue rescriptis, sed authenticis tantum, siue originalibus, vt ff. de fi. instr. l. 2. & sup. de diuer. resc. l. 3. & hoc etiam dicit authen. si quis in aliquo &c. quam hic lege, quæ est ex cor. vt spon. l. ... & hoc insuper. coll. 9. 6 Sequitur glo. Paul. Alc. & Ia.

s *Conuenitur.*] i. iste 7 qui habet communia cum fisco instrumenta conuenitur enim iste a quodam alio, qui vult exhiberi authenticum. Accur. 7 Hæc gl. loquitur cōtra tex. ibi, in verbo ad fidē petitionis tuæ &c. secūdu Ful. Sal. & Ias.

SI quis in aliquo.] CASVS. Hæc auth. confirmat l. C. lex enim ... dicit: si duo habebant instrumenta communia? siue priuatus cum fisco, siue priuatus cum priuato, illa instrumenta debent esse apud digniorem cohæredem: & dignior cohæres debet facere copiam describendi illud: & si exemplum non probat, potest petere exhiberi authenticum, seu originale. Hæc auth. idem dicit, sed clarius. Nam dicit, quod si aliquod instrumentum est exemplatum, quod facit mentionem de originali, exemplatum non probat: sed necesse est, quod originale ostendatur, vt fiat fides testib. in exemplato positis: ita verum esse,

NOn est notum.] CASVS. Campsores scribunt in codice rationum debita, & credita soluta, & soluenda. si campsor petat a me 10. quia plus soluit, quam soluere debuit, vel confiteor me debuisse, sed dico soluisse, & hoc volo probare per rationes campsoris. nunquid si petam, φ mihi exhibeant rationes, sum audiendus? & resp. φ sic.

¶ Not. ex hac l. quod finis editionis, est declaratio veritatis secundum Bald. hic.

i *Eum.*] scholarem reum.

k *Pecunia.*] quam reus scholaris solutam asserit.

l *Rationes.*] propriè accipe rationes. Alij 5 dicunt in instrumenti, quæ hic petuntur ad exceptionem probandam: nō autem ad actionem probandam, vt inf. l. si ... & his modis dic, vt inf. l. ...

5 Ista est bona de mēte Cyn. Bar. Bald. Alc. & Ia.

IVstum.] CASVS. Quod dixit in l. proxima in debito, vel ratione priuati, dicit hæc l. in rationibus fisci: pone ergo, quod nomine fisci petebatur ab aliquo 10. qui dicit se soluisse, per ij, vt hoc manifestetur, per rationes ... petit eas ... debeant exhiberi, quæritur & respon. quod sic: vt appareat de veritate solutionis.

Nota per librum prælati affirmatiuam, & negatiuam, vnde omnes qui reperiuntur inter non soluentes, videntur non soluisse, & similiter omnes qui reperiuntur non scripti in libro ... præsumuntur non soluisse, vt infra, de exactio. tribu. lib. 10. ... Bal. hic.

m *Eius.*] scilicet rei.

esse, & istud est iure nouo: hoc idem etiam in legibus veteribus continetur.

¶ No. ex hac l. φ exemplo nō creditur, & ratio est, quia nō creditur tabellioni de facto, de quo non est rogatus: sed ille qui exemplificat, non est rogatus de facto principali, sed solum de ipsa exemplatione: merito non probat factum principale. Secunda ratio est: quia nō creditur tabellioni, nisi de gestis tempore confecti instrumenti. sed tunc tēporis non fuit confectum originale: ergo de eo nō creditur sibi. Istam rōnem ponit Inno. in c. cum in iure. de offic. delega. ext. de proba. l. qm̄ φ falsam. Tertia ratio est, qa qñ vnum instrumentum hēt relationem ad aliud, oportet, quod cōstet de cætero, ad quod fit relatio, quia si deficit exemplum, deficit exemplatum, vt ff. de cond. & demon. l. in testamento, 1. Quarta ratio est, qa posset fraus, & deceptio interuenire. nā posset esse, φ originale esset falsum, & si crederetur exemplo, non posset ex cōparatione literarum, vel ex signo quod nō videretur, dici de falsitate, & daretur materia falsum fabricādi, secundum Iacob. Butr. hanc rationem tangit Inno. in c. Albert. ext. de testi. in fi. & in cap. Abbate, de verb. sign. secundum Bald. hic.

1 Et concor. cap. ex insinuatione. cū gl. 1. in fi. extra de rescrip. & c. 1. de fid. instru. vbi po. tex.

* Nisi originale sit amissum. l. 3. §. 1. ff. de leg. 3. l. 5. ff. de adimin. tut.

IN AVTHENT.

¶ Vt sponsl. larg. §. & hoc insuper coll. 9. constit. 2.

Non creditur exemplo, nisi producatur originale, vel alio genere probationis appareat veritas. h. d. Bald.

SI quis * in aliquo documento [a] mentionem faciat alterius documēti, nulla ex hac * memoria [b] fiat exactio: [c] nisi aliud documentum, cuius memoria in secundo facta est, proferatur: aut alia, & secundum leges, quantitatis debitę ꝓbatio [d] exhibeatur, [e] quòd quantitas, cuius memoria facta est, pro veritate debeatur. Hoc enim & in veterib. legibus inueniatur. [f]

Ista no. lex secundum primam lect. hoc intendit: Reo actor tenetur edere instrumenta, ad exceptionem fundandam: sed econtra, reus non tenetur edere actori ad originem petitionis fundandam: & vbicumq; fit mentio de rationibus, accipe pro instrumentis secūdum istam lec. sed secundum Azo. hoc intendit: Vbi de rationibus quærimus, illę eduntur indistinctè: sed instrumenta non eduntur. Bald.

Idem Aug. Floro.

LEX VIII.

ET quæ à diuo [g] Antonino patre meo, & quæ à me rescripta sunt, cū iuris, [h] & æquitatis [i] rationib. congruūt. nec enim diuersa sūt, vel discrepantia, quòd multum [k] intersit, an ex parte eius, [l] qui aliquid petit, quique doli [m] exceptione summoueri ab intentione petitionis suæ potest, rationes [n] promi reus desideret, [o] quibus se posse instruere contēdit, quod vtiq; ipsa rei ęquitas suadet: an verò ab eo à quo aliquid petitur, actor desideret rationes exhiberi, [p] quando [q] hoc casu nō [r] oportet originem petitionis ex instrumentis eius, qui conuenitur, fundari. [s] PP. Calē. Octob. Fusco & Dextro Cons. 226.

quia multum interest, an petat reus ab actore, quòd quidem potest: an actor à reo, qd non pōt, ad probandam intentionem, sed adiuuandum 5 replicationem, & s̄m hoc expone literam, & quę à diuo. s̄m l. 1. & l. qui accusare. & à me. dicto est in l. non est. & l. iustum. Alio sēo 6 modo in cōnibus; nam rex. i. l. 1. dictum erat in l. 1. φ §. fin. ff. ad petit edi. iōnes actor l. Falci. sc. à reo ex causa, & in... l. nō est. & l. iustum. Bar. Alex. & ... idē econtra. & Ias. verum q; dicit hic ... Ista dis iustum: quia non licet B. interest, vtrum petat P... Alex. actor à reo, vel econ. & ... licet tra. vtrumque. n. per eam sequa mittitur, quia cōmu... Salyc. nem est quodammodo hic.

5 Pro ... est

instrumentū, vt ff. eo. l. prætor. §. 1. & l. si quis. §. rationem. Sed si actor à reo, vel φ petat instrm̄ alterius ... non cōe, vt ex eo instruatur: nunquam licet, vt in fi. huius legis dicitur: vterque tamen ab altero petit sibi exhiberi instrumētū quo est vlti... principaliter, non vt instruatur ad probationem per se prębandam: sed vt videat, si in tali charta, cui index debeat habere fidē, an non vt ff. eo. l. 1. §. edēda. & secundum hunc etiam expone literā, & quę à diuo s̄m l. 1. & à me. in l. non est. & l. iustum.

h *Iuris.*] scripti.

i *Aequitatis.*] i. non scriptæ: quæ est, vt actori à reo editio non fiat, sed reo ab actore secundum 7 primum. Vel secundum alium, æquitatis. i. æqualitatis, 8 vt hinc inde quasi communes edantur.

7 Placet Bartol. & alij.

8 Displicet Barto. &c.

a *Si quis in aliquo documento.*] priuato. secus forte si publicum alterius publici faciat mentionem: quia tunc creditur exemplo s̄m Ale. arg. in auth. vt fratrum fi. §. illud quoque. coll. 9. & ff. de adm. tut. l. chirographis, in princ. & j. de testam. l. publicati. Sed Io. φ 1 etiam si publicum sit exemplum. nam ad hoc creditur exemplo publico, quia ita continetur in alio, & potest esse, quod in originali erāt aliæ literæ, vel cancellationes, quæ non continentur in exemplo, vnde non probatur plane per exemplum, vt hic, & in l. nostra procurator. & ff. famil. ercisc. l. quæ. & l. Pomponius. & de fide instrum. l. 2. nisi 2 originale sit officio iudicis publicatum, 3 id est exemplatum, vt in auth. vt fratrum filij. §. illud quoque. & ff. de adm. tut. l. chirographis.

1 Idē Bartol. & omnes.

2 Et bene Bart.

3 Vocata parte cuius interest: alias non creditur exēp. Bar. & omnes.

b *Memoria.*] i. instrumentum, in quo habetur memoria primi, & sic multa hēt nomina, vt no. ff. de fid. instrum. l. 2.

c *Exactio.*] id est condemnatio.

d *Alia probatio.*] s. vel per testes, vel per confessiones.

e *Exhibeatur.*] scilicet talis.

f *Inueniatur.*] alias inuentum est.

ET quæ.] CASVS. Dic, vt hic notatur. Hucusque tractauit de exhibitione instrumentorum facienda reo ab actore, vel econuerso: hic ponit de exhibitione instrumenti de aliqua re communi pluribus, & est apud alterum eorum vt custodiatur, & est generale, quod vbi instrm̄ cōmune est, debet residere penes potentiorem, & digniorem. Viuian.

g *Et quæ à diuo.*] duob. mod. potest intelligi hæc lex. Primo 4 in instris; dixerat. n. Imper. Antoninus in l. 1. in fine. & l. qui accusare. non posse actorem petere edi instrm̄ rei. Sed in l. non est nouum. & l. iustum. dictum est reum posse petere ab actore. Hæc quidē videtur contraria, sed nō sunt:

4 Ista prima lectura est melior secundum Bar. Pan. Alex. & Ias.

k *Quod multum.*] i. quia multum interest, an cum petis, φ edat: verum, &c. nam vnus originaliter, alter ex post facto est reus, interest secundum primum. Vel secundo 9 non interest petat actor à reo ad replicationem, vel econtra. Nam actor dicitur reus cum replicat, & reus agere cum excipit, vt ff. de except. l. 1. Et sic vterque est reus; alter originaliter alter ex post facto. Vel secundum alium, 10 i. multum dicatur interesse. nam non interest quis eorum ab altero petat.

9 Vtraque est bona, & redit ad primā lec. s̄m Bar. Ale. & Ias.

l *Eius.*] s. actoris, secundum vtrumque.

m *Doli.*] quæ est exceptio generalis, vbicumque alia habet locum, vt ff. de doli excep. l. 2. §. & generaliter.

n *Rationes.*] i. instra s̄m primum, sed prop iè s̄m alium.

o *Resideret.*] quod est permissum, vt j. eod. l. non est, & l. iustum, secundum vtrumque casum.

10 Ista expositio tēdit ad lec. Azo. & sic displicet illis, quib. displicet eius lectura.

p *Exhiberi.*] i. dicere, an actor à reo, quod non potest ad fundandam intentionem suam: sed adiuuandam sic, & subjicit secundum primum. Et verbum rationes, pro instrumentis ponitur. Vel secundū alium propriè, & dic quod potest petere actor à reo. Nec obstat, quod aliàs dicitur, quod actor non debet fundare intentionem suam ex instrumentis conuenti, vt j. eo. l. qui accusare, quia hic non ex instrumentis conuenti, sed communibus. 11 s. rationibus fundat, vt subjicit, cum petuntur rationes exhiberi.

11 Et sic instra communia debent edi. & concor. c. G. perpetuum, extra de fi. instr.

q *Quando.*] pro quia.

r *Non oportet.*] subaudi dici.

s *Fundari.*] sed fundata adiuuari, vt j. eod. l. 1. in fi. s̄m primum: sed s̄m alium nil subaudies. Est tamē arg. φ secundæ lecturæ. ff. ad leg. Falc. l. pen. §. fi. & plene distingue hic: vt dixi. ff. eod. l. 1. §. editiones. in glo. hæc debent apponi, &c.

DE IN IVS VOCANDO.

Ab hac tamen omni iudicium incipit, & ideo de eo dicit. vt instit. de poen. te li. § fin. Accur

SIcut bonis.] CASVS. Seruum tuum manumisisti ita tibi, quod vxori tuæ debet reuerentiam, qua neque te, neque eam det vocare in ius sine venia prætoris, & ei assurgere tenetur, sicut tibi.

No. ex hac l. secundum Bal. quod qui facit honorem vxori, facit honorem viro, & qui facit iniuriam vxori, facit iniuriam viro, vt instit. de iniur. §. patitur. secundum glo. &c.

b *Reuerentiam* in faciendo.

c *Re exigente.* i. æquitate dictante, quæ propter res dicitur, cum semper vna, & eadem permaneat. Vel dic, i. cum necesse est, vt in ius vocetur. Et nota, quod facit similitudinem inter reuerentiam, quæ est in faciendo, vt in assurgendo, & eam quæ est in non faciendo, vt de non vocando in ius sine venia. Sed quære marito patrona hæc non præstantur, vt inf. de operis lib. liberti. sed vxori patroni sic, vt hic. Respond. vxori per virum sit honor naturaliter, sed non sic e conuerso, vt instit. de iniur. §. patitur. & ff. de iniur. l. i. in fi. & l. seq.

d *Prohibitum.* quod est generale in omnibus, quibus reuerentia debetur, vt ff. eod. l. generaliter. Et sic de illis personis, quæ enumerantur ff. eod. l. quæ. §. prætor.

a Ista continuatio placet Bar. Sal. & Ias.

+ Mynsig. ex cons. doctorum ... negat quemquam cogi ad eum ... tandum qui sit præsens cui nulla competat defensio, qui dolose latitet, absentem quidem sed quia actum impedire non possit ... reuerentiam ...

+ Nouum in. ... dem. l. 2. ... Pedemont. 32. nu. 16.

+ Vide ... obser. 10.

1 † Etiam.

2 Ista expositio est melior secundum Ias.

3 Gl. sequitur, vtique ad. n. Sal.

TITVLVS II.

De in ius vocando.[a]

Reuerentia, quæ debetur marito, debetur vxori. h. d. Vel sic: Etiam pœnalis constitutio ratione viri porrigitur ad vxorem. h. d. Bal. Vel sic. Libertus uxorem patroni sui non potest in ius vocare sine venia. h. de Salic.

Imp. Alex. A. Triphonio.

LEX PRIMA.

SIcut[a] bonis moribus conuenit reuerentiam[b] manumissoris vxori[*] præberi: ita[1] †re exigente,[c] in ius eam sine permissu prætoris vocari prohibitum[d] est. PP. 4. Cal. April. Agricola, & Clementino Coss. 231.

Ad quemcunque transit ius patronatus, transit etiam reuerentia, & in delictis quæ naturali ratione prohibentur non excusatur rusticitas, & pœna quæ applicatur parti, non debet per principem remitti. h. d. Bal. Vel sic: Patroni, & eius parentes & liberi, ac etiam eius hæredes extranei non possunt a liberto in ius vocari sine venia, nec ei parcitur, licet sit rusticus, nec per rescriptum pœna remittitur. h. d. Salic.

VEnia.] CASVS. Quæritur, an libertus patronum suum vel parentes eorum, scilicet patrem matrem & auum vocare possit in ius, vel eius liberos, & respon. quod non, nec si vocauit, per rusticitatem excusabitur, si ergo libertus filium patroni in ius vocauerit, venia non petita, vel petita, sed non obtenta, non obstante principis rescripto impetrato, quod ei pœna remittatur, non remittetur, neque valebit rescriptum.

No. ex hac lege, quod ius patronatus liberti transit etiam ad hæredem extraneum quo ad quid, puta vt non possit in ius vocari sine venia, secundum Bal. hic. Viuia.

e *Non petita.* vel petita, sed non impetrata, vt sup. l. proxi.

f *Parentes* vtriusque sexus, hæc duo nomina accipe in infinitum, vt ff. eo. l. 4. § 1.

g *Liberos.* siue sint hæredes patris, siue non, vt quia exhæredati, dum non mala mente, vt ff. de bo. lib. l. si patronus, 2. §. si quis non mala.

h *Si extranei* hic. sit contra inf. de ope. lib. l. liberti. Sol. vt ibi. Item contra infra de la. lib. tol. l. 1. §. sed si sub conditione. Sol. vt ibi.

ADDITIO. Ad vtrumque contrarium dic, quod hic loquitur de operis consistentibus in non faciendo, ista contraria loquitur de operis consistentibus in faciendo. Cyn. Bar. Bald. Salic. Alex. & Ias.

i *Libertis.* cum patribus manumissis. hoc non valet, quia frustra adiiceret libertis. Dic ergo, qui sunt in potestate, licet ingenui: ipsis enim agentibus, pater agere videtur. vt ff. de bo. li. quærtur. Vel viuente liberto eodemque patre, debet reuerentiam eius filius, postea non, ut plenè dicitur infra de lib. & eorum lib. l. fin. Sed cur hæredibus extranei patroni debetur reuerentia, vt hic: sed extranei hæredes liberti non debent, vt ff. de obseq. lib. l. hæredes. Resp. ex parte patroni est fauor, & ideo prorogandus ex parte liberti est odium, & ideo restringendum, vt arg. ff. de lib. & posth. l. cum quidam. & ad Maced. l. sed & si pater. §. non solum in fi.

k *Rusticitati.* vt ff. de inter. ma...

l *Naturali ratione.*] non dicit iure naturali, quia hoc falsum esset, sed naturali ratione, quæ dictat, vt benefacienti benefaciamus, ut ff. de condi. indeb. l. si non sortem. §. libertus. & sic non obstat ... & sic ignorantia regula. & l. error in fi. & l. iure. ubi error iuris non nocet in damnis, nam alterius iuris est ibi error ciuilis, hic autem quasi naturalis.

m *Pœnam.*] s. quinquaginta aureorum, proposita actione in factum, quæ nec hæredibus, nec in hæredes datur, ut ff. eod. l. pen. & fi.

n *Concedi.*] i. remitti. Sed contra de recept. arbit. l. nec in arbitris. in fi. Sed vt quod non temere, cum contineat remissionem pœnæ, vt sup. de prin... scripta. Vel dic pœna corporali vel pecuniaria in fiscum infertenda, hic patrono datur. Item intelligo, nisi pœniteat vocantem, vel nisi patronus non veniat, vel nisi volens vocetur, vt ff. eodem l. quamuis, & l. libertus 1.

3 † Gratia edicti. Male addit. ... in l. 16. ... ff. ... edictis facit qui id permittit. ... edictum ... Gotho.

+ Glo. ... de famo. lib. de ser. ... non dicit hoc. ... in hoc, quid si ... constituti ... patrono ... notandum.

4 Ista glo. sequitur ut Bar. Bald. Sal. Alex. & Ias hic. benefaciendum est benefacientibus.

* Hic ex iure potestatis, ... proposita condictione ... hoc ius descendit sed ex iure naturali, & reuerentia, quæ debetur parentibus ex æquo ad ... iae 10 obser. 10.

5 No. ... gl. secundum ... ad hoc, quod ... mitti pœnæ applicata ... per ... rescriptum ... non ...

6 Approbata ... gl. 7 Barto. & alios hic.

Imp. Gord. A. Nocturno.

LEX II.

VEnia[e] †edicti non petita,[e] patronum, seu patronam[*] eorumque parentes[f] & liberos,[g] hæredes insuper, etsi extranei[h] sint, à libertis seu liberis[i] eorum non debere in ius vocari, certissimum est: nec in ea re rusticitati[k] venia præbeatur: cum naturali[l] ratione honor huiusmodi personis debeatur. ¶ Cum igitur confitearis patroni tui filium, sine permissu præsidis te in ius vocasse, pœnam[m] edicto perpetuo præstituram rescripto tibi concedi,[n] temere desideras. PP. 8. Id. Nouemb. Gordiano. A. & Auiola. Coss. 240.

Filius in potestate, etiam petita venia non potest agere contra patrem, secus in emancipato. h. d. secundum. Bal.

Imp. Diocle. & Maximia. AA. Rosanæ. al. Romanæ.

LEX III.

QVi in potestate patrum agunt,[o] aduersus[p] eos experiri non possunt. Si igitur emancipata es, venia edicti petita, hoc facere non prohiberis: quod & in matris[q] persona[*] obseruandum est. PP. 8. Id. Nouemb. Diocl. 2. & Maximia. AA. Coss. 283.

QVi in potestate. CASVS. Filius in potestate constitutus, merito in ius vocare non potest: si sit emancipatus, venia impetrata potest, idem est in matre, quia neque eam vocare potest in ius sine venia.

o *Qui in potestate agunt.* i. degunt.

p *Aduersus eos.* transit de singulari ad pluralem, vt & ff. de no. oper. nunc. l. 1. § inde quæritur, & l. de pupillo, §. 1. in fi. ita, inst. de testa. l. omnium, & ff. de transact. l. qui cum. in fi. Item intellige in filiis iustis naturalibus, vel adoptiuis, durante adoptione: nisi in castrensi vel quasi, vt ff. eo. l. adoptiuum in princ. & de iud. l. lis, & dic, vt ibi, & l. 1. de me. & de fur. l. item in princip. Item fallit hoc in aliis casib. quos dixi sup. de epis. aud. l. si lenones.

q *Matris.* licet vulgo conceperit, quia certa est, vt ff. eod. l. apud.

l.4. in fi. & l.5. Et no. quòd referetur ad proximum casum, non ad superius responso.

DE PACTIS.

a Quia metu iudiciorũ perueniuntur ad pacta, & transactiones: ideo i de his interserit. Accur. Vel sic. sup. de in ius voc. & de editione, q̃ sunt quasi pludia iudiciorũ, expositum est; vñ consequenter de iudicijs esset tractandum. Sed quia vocati ad iudiciũ sæpe transigũt: nam meticulosa res est ire ad iudicium. idcirco videndum esset de transactione, & quia non tñ pecunia, sed et gratia quis à lite sæpe desijt, & decentius est per gratiã remittere, q̃ pecunia vẽdere actionem vel quia facta generaliora sunt, ideo videamus de pactis primo, vt ff. de trãs. l. 1. primo, & 2. resp. Azo.

1 Ista continuationẽ sequetur B. B. Sal. & Ias.

* Hanc legem restituit Cuiac. 13. obseru. 11. cuius etiam facit mẽtionem 10. obseru.

LEX IIII.

QVi * semel in ius vocauit aliquem in regia vrbe, vel in prouincijs: post libellum ei oblatum amplius eundem reum ex scripto, vel sine scripto, ne peragat, hoc est, nec iudicem sine scripto aduersus eundem adeat, sed apud primum iudicem permaneat. Qui libellum accepit, etiam si in aliud officium trãslatus sit, miles forte, vel clericus factus, respondeat omnino in primo foro, quod secundum primam eius conditionem cẽsetur cõpetẽtes, nullam habens fori præscriptionẽ. Qui semel in ius vocauit, si post admonitionem reo oblatam eum ad alium iudicem ob easdem causas vocauerit, & eum indemnẽ præstet, & causa cadat, & si iustam habuit actionem.

TITVLVS III.

De pactis. [a]

*Pactum super incerto remittendo valet, h. d. Bald. Vel sic: Ius futurum potest remitti per pactum, & * defectus causæ impulsiuæ nõ præbet impedimentum. h. d. Salic. Vel sic: Fideicommissum conditionale potest conditione pendente per pactum remitti: & datum pro remissione non repetitur etiam cõditione defecta, hoc dicit secundum Alex.*

Imp. Seuerus, & Antoninus AA. Philino.

LEX PRIMA.

COnditionis [a] incertum, [b] inter fratres non [c] iniquis rationibus cõuentione [d] finitum [e] est. Cum [f] igitur verbis fideicommissi petitum [g] à patre [h] tuo profitearis, [i] vt si vita [k] sine liberis decideret, [l] hæreditatem Licinio Frontoni restitueret: [m] pactum eo tempore de [n] sextante Licinio Frontoni dando [o] cum liberos Philinus [p] nõ sustulerit [1] † interpositũ, nõ idcirco potest iniquum videri, quòd [q] facta (sicut placuit) diuisione diem suum te [r] filio...

COnditionis incertum.] CASVS. Decessit pater, duos filios hæredes instituit, & rogauit eos, vt si alter eorum sine liberis decesserit, alteri portionem suã restitueret pone Seium & Titiam: Seius vxorem habens liberos procreare nõ potuit: conuenit cũ Titio de dãdo ei sextam partẽ, i. duas vncias portionis suæ: deinde suscepit filium: quæritur an filius sextantem tantum reuocare possit, cum pater suus libros habuerit? respondetur, q̃ non. Viu. ¶ Ex hac lege no. primò, & ad hoc semper allegatur, q̃ ius, vel fideicommissum de futuro seu conditionale potest per pactum remitti secundum Paul.

¶ No. secundo, q̃ datum contemplatione certæ causæ non repetitur, licet illa causa resoluatur, secundum Bal.

b *Conditionis incertum*] id est, incerta conditio, vel gratuamen pendens sub incerta conditione, quæ ad vtrumlibet se habebat. Vel dic ad alterum tantum, vt differat.

c l. cum proponas. 1. inf. eod.

c *Non iniquis.*] sed æquis.

d *Conuentione.*] id est, pacto.

e *Finitum.*] i. finiri potuit. 2 loquitur imperator filiofam.

f *Cum igitur*] dixit in genere: nunc in specie.

g *Petitum.*] id est, anus petijt.

h *A patre tuo*] Philino.

i *Profitearis.*] tu filius Philini.

k *Vita*] scilicet, pater tuus.

l *Decederet*] Philinus.

m *Restitueret.*] hæc tota est conditio.

n *De sextante.*] idest, duabus vncijs, vt insti. de hær. inst. §. hæreditas. & potest dici de sextante totius hæreditatis vel suæ partis tantum.

o *Dando.*] ante partem, & propter hoc Frontoni remisit fideicommissum.

p *Philinus*] idest, pater tuus. nec etiam te illo tempore.

q *Quod*] pro quamuis.

r *Te filio*] per quod videbatur nullam esse remissionem, & quòd ob causam datum erat repetendum, quasi causa non secuta, vt ff. de cond. ob turp. caus. l. 1. §. ob rem. & de cond. causa data l. 1. sed tamen satis. 3 est incertum conditionis esse remissum, vt hic, & inf. eo. l. cum proponas. 1. & inf. tit. 1. l. de fideicommiss. & ff. de verbo. obl. l. qui Romæ, §. fi. & ad hoc quod de causa dictum est, plene habes rescriptum inf. eo. in gl. ibi quinto, &c. Sed videtur sex rationibus non valere hoc pactum. Primo, quia adhuc nõ competebat ius cui renunciabatur, vt ff. de leg. 2. l. si ita scriptum. §. si sub conditione. & ff. de acq. hæred. l. qui superstitis. & l. is qui. in prin. & de reg. iur. l. qui potest. §. quod quis, & de success. edi. l. 1. §. decretalis. quæ sunt cõtra. Solutio. 4 in repudiatione loquuntur prædictæ iura: sed pactum valet de futuro iure, vt hic, & ff. eo. l. & hæredi. §. penult. & de minor. l. denique. §. si quid. & ff. si a parente quis manu. l. 1. §. parens. arg. contra inf. de capti. & postlim. reuer. l. nec nos præterit. Solut. 5 ibi pactũ fuit de bonis captiui de quo dubitatur vtrum viueret vel non: & ita non valet, vt inf. cum actum eod. l. fi. hic autem firmũ de bonis mortui sit, &c. & ideo valet. & no. de potest assignari ratio: quia pacto ideo valet de iure futuro, hic, quia duorũ consensu ius repellitur, vt ff. eod. l. nauicularij. §. pacta. sed repudiatio nõ vnius voluntate peterẽt. Secũdo obstat, quod pro hæres cõsentiens legato ante aditam hæreditatem in accipiendo legato, † non admitti incerdi... quorũ legatorum, vt ff. quorũ leg. l. 1. §. quod ait prætor voluntate. Sol. 6 illud facit ad repudiationi, quam pacto, vel ibi incertarum legatarius ad delinquendum, hic non. Tertio obstant ea iura, per quæ dicunt non valere pactum futuræ successionis, vt inf. eo. l. fi. de collat. l. pactum. & de inoff. testa. l. si quando §. 1. & de inutil. stip. l. ex eo. Sol. hic non agebatur, vt non esset hæres fratris, sed vt has res ex causa fideicommissi nõ peteret nec per pactum in alijs rebus hæres esse prohibeatur. Quartò opponitur. Nonne est contra voluntatem defuncti, & sic contra legem fiet hoc pactum, vt in auth. de nup. §. disponit. col. 4. & sic non valet. inf. eo. l. pacta. 1. Rñ. non est contra legem hoc pactum: id. n. pactum contra legem est, quod lex prohibet interponi, ita & quod contra voluntatem defuncti, sed hoc testator non prohibuit: tacite n. habuit ei cui relinquebat fideicommissum consulere, vt agere possit pro fideicommisso, vt arg. ff. de pac. l. pactum. & l. pacisci. & ff. de ædil. edic. l. quæ. § ... pen. Quinto hoc pactum vnde sumpsit vires, q̃ liberos Philinus non sustulit: ergo causa secuta, quia suscepit filium, cessat pactum? Resp. hæc fuit impulsiua, non finalis. arg. ff. de don. l. 2. §. fin. Vel finalis causa proxima fuit remissio, non aut quia filios non hẽt. Sexto opponitur. Nonne est hic transactio? ergo hæc lex debuit poni inf. tit. 1. Rñ. non, imo pactio: quia non fuit de re dubia. Item an possit agi pro sextante, si traditus non fuisset? Rñ. 7 ita, quia fuit do vt facias, vel vt des. i. remittas, vt ff. de cond. cau. da. l. si mulier. hic autẽ remisit per acceptilationem factam, & Aquilianam stipulationẽ, s̃m Azo. licet H. contra, & no. ant. tit. proxi. l. siue. secus si dixisset se non petiturum fideicommissum, vel dabo si non petieris, vt arg. ff. de cond. ind. l. eleganter. §. si quis. Sed an cautio Mutiana locum habet? Rñ. non: 8 quia in relictis locum habet

2 Tu dic, q̃ tex. stat propriè. sic Ias. hic.

3 Ista est vera, & cũ ea concordat Bar. P. Ale. & Ias.

4 Istũ contexit quia B. B. P. Alex. Sal. & I. f.

* Ad istud huius l. ptes si hoc viderit Barba. & ideo tidit nobis.

5 Dic melius, quod rescript peteretur nec reatiæ Bar. & Ias. † Substituendo.

6 Neutra solutio placet do... & ... vt in prox. apostilla sup.

7 Oẽs istæ sol. præcedẽ. placent. doc. hic.

8 Ista est opinio Alex.

L a

habet tantum, vt ff. de cond. & dem. l. Mutianæ. & facit ff. pro socio. l. si socius pro filia. & de aqua plu. arc. l. in diem, §. fin. & inf. de fideicom. l. si in persona. & ff. a quibus app. non li. l. 1. §. si quis ante. & inf. de temp. app. l. fi. in fi.

a *Functus.*] scilicet Filius pater tuus.

b *Esset.*] natus post pactum.

P*ost venditionem.*] CASVS. Delata tibi erat hæreditas, in qua erant plures creditores vendidisti eam, cum suo onere transit: si creditores emptorem conueniunt, & sponte actionem suscepit, an eis creditorib. volentib. agere, te obstabit exceptio, quæritur? & rñ. q sic, rõne taciti pacti, quia tacite vñr pepigisse tecum de te non conueniendo, conuento emptore Viuian.

c *Hæreditatis.*] transeunt ... ad emptorem cum omni onere, & emolumento: vnde singulis nõ pstat cui. ... vt j. de eui. l. 1.

d *A te.*] s. hærede.

e *Potueris.*] tu venditor.

f *Eos q.*] s. emptores:

g *Eas.*] s. actiones.

h *Spontanea.*] nec enim coguntur i diceret ... si tu venditor contentus si stulti, habes re. actionem cõtra emptore pactionem ex vendito, vt restituat, vt j. de hære. vend. l. 2. & ff. de hæred. vel act. vend. l. 2. §. venditor. & ff. de do. l. hæreditatem.

i *Taciti pacti.*] facti s. inter te, & creditores. Sed vř, quod ipso iure sis liberatus, vt ff. de sol. l. solutione. Sed dic 2 non esse factum animo nouandi. arg. ff. de præto. stip. l. pen. Item nunquid si vnus tantum creditor egerit, præiudicatur cæteris? aut si vnus vna actione, an in alijs præiudicet? Resp. non, vt inf. ne vx. pro ma. l. fin. & sup. de epis. & cler. auth. presbyteros. 2. & inf. de exe. tuto. l. voluntari. & ff. e. l. rescripti. in prin. nec obstat primo dicto lex illa. ff. eo. l. maiore. quia in alio casu loquitur.

Ad intel. huius l. & l. hæreditate. inf. eo vid. Vlber. Zuchardũ. in rub. sup. de pac. nu. ... Pactũ ... quod dic. ... ur esse con tra legem.

1 *Actiones.* Regulariter. Pau. & Ias.

2 Istã gl. 1 omnib. sequuntur B. B. P. & Ia.

lio eius superstite functus[a] esset.[b] PP. 7. Calend. Decemb. Seuero A. 2. & Victorino. Coss. 204.

Creditor hereditarius, qui sponte egit cõtra emptorẽ hereditatis, intelligitur pacisci de non conueniendo hæredẽ. h. d. Salyc. Vel sic. Tacitũ pactum prodest absenti, et ignoranti.

Imp. Seuerus & Antoninus AA. Claudio. al. Claudiano.

LEX II.

POst[a] venditionem hæreditatis[c] à te[d] factam, si creditores contra emptores actiones 1 † suas mouisse probare potueris,[e] eos q;[f] eas[g] spontanea[h] volũtate suscepisse, exceptione taciti[i] pacti non inutiliter defenderis PP. Prid. Id. Febr. Seuero 3. & Antonino AA. Coss. 203.

Ijdem AA. Restituto.

Seruus potest dominio prodesse, sed non obesse in iure Seruus potest in domini fauorem, non in læsionem pacisci. h. d. Salic.

Idem AA. Restituto.

LEX III.

SEruus creditoris meliorem causam domini facere potest:[k] in deterius autẽ reformare nouo pacto non potest[l] obligationem rectè constitutam. PP. 8. Calend. Apri. Seuero 3. & Antonino AA. Coss. 203.

Renunciatio litis renunciantem excludit à processu causæ, & à iure principaliter intentato: nec habet locum pœnitentia h. d. Bald. Vel sic: Renuncians liti motæ, renunciare videtur tam instantiæ, quam causæ, hoc est iuri in illud iudiciũ deducto. Et ideo ad eandẽ causam denuo redire nõ potest, cum per renunciationem finita fuerit. hoc dicit in effectu. Alex.

Ijdem AA. Valeriæ.

LEX IIII.

POstq; am[m] liti de prædio motæ[n] renũciasti,[o] causam finitam instaurari posse, nulla[p] ratio permittit PP. 4. Id. Febr. Albino, & Aemiliano Coss. 207.

Eadem obligatio potest partim tolli ipso iure per solutionem, & partim per pactum de non petendo: & cui damus actionem, tanto fortius exceptionem. hoc dicit Alex. & Salic.

do se subtrahit dño. ff. de procu. l. eg. sed si dãnum. alias incipit, peculium autem deducto. §. si ipse. est. n. ipse res dominica, vt ff. de pec. l. deposui. §. Stichus. In re autem peculiari facit deteriorem 4 dñi conditionem: vt ff. de pecu. l. si quis seruum §. etiam. Excipe septem casus si donet, vt ff. eo. l. contra. §. si filius. Secundus, si cõpromisit cum pœna. Tertius, si suscepit iudiciũ. Quartus si fideiussor fit in causa non peculiari, vt ff. de pec. l. 3. §. si filius. & §. si seruus. Quintus, si de mãdauerit emendum. Sextus, si te vẽdiderit, vt ff. mand. l. cũ seruus extero. Septimus, si vouerit, vt ff. de poll. l. si quis tẽ. §. voto. Itẽ nota, q dicit nouo pacto. nã & in ipso contractu q pepigit, seruatur, vt ff. eodem. l. si autẽ. Accur.

4 Si habet liberã administrationem alias secus. Pau.

P*ost quam liti.*] CASVS. Tu possidebas aliquid prædium q dicebam meum, vel mihi obligatum, & sic cœpi te conuenire rei vend. vel hypo. oblato libello. pstito iuro calumniæ: ante sententiam liti motæ de pdio renunciaui, vel expresse, ita dicendo, huic liti renuncio, vel tacite recipiendo a te æstimationem prædij. in processu temporis volo mouere actionem primam. s. rei vend. vel hypo. nunquid mihi licebit: Rñdet Imperator, q non. Viui. ¶ No. primo ex hac lege, q actor in reali vel personali iudicio renuncians, excluditur a processu causæ. ¶ Secdo no. q p hoc ẽt excluditur a iure dñij, vel obligationis, & adde quod no. infra tit. 1. l. fine apud acta.

5 Intellige, si ibi iudex est pſes tanquã publica psona recipiens.

¶ Tertio no. q postquam est in iudicio renunciatum, non habet locum pœnitentia, secundum Bal. hic.

m *Postq̃uã liti.*] p hoc iã instãtiæ, q; iuri renũciat ẽ dubio.

n *Motæ.*] apud iudicem.

o *Renunciasti.*] hæc renũciatio lite tñ mota nocet: pactum vero, & ante & post, vt dixi sup. l. 1. & fuit facta hæc renunciatio pñte, vel absẽte aduersario, 5 per hæc verba, nolo amplius venire ad causam. quocunque modo potest fieri: & dici expresse, vel tacite, satis est, vt inf. qui accu. non pos. l. si ea, ff. de mino. l. si filius, & hoc odio litium, vt ff. de mino. l. minoribus non autem placet, q quidam dicunt, q per triennium tacendo liti motæ renunciet: quia tunc in 40. annis perpetuatur, vt inf. de præscr. 30. an. l. finiti dicas instantiã finitam per renunciationem.

p *Nulla ratio.*] communi iure secus speciali, vt in minore.

Alias absẽti nõ prodesset, vt. l. certũ §. si qs ab sente ff. de confes. & l. fin. de in terro. act. Bar.

S*eruus.*] CASVS. Seruus creditoris fecit pactum cum debitore de non petendo. quæritur an domino præiudicet? & respon. quòd non. si vero fecit pactum de petendo, valet pactum: quia meliorem, &c. vel pone exemplum ff. depositi. l. seruus suus. & de iureiur. l. si seruus. & l. quanto magis. Si autem creditor fecisset pactum de non petendo, valet pactum serui. Viuia.

k *Facere potest*] vt ff. eo. l. si debitor, & de reg. iur. l. melior, & de acq. rerum do. l. etiam inuitus. & de verb. obli. l. seruus vetante.

l *Non potest.*] vt ff. deposi. seruus tuus. & de leg. 1. si seruus legatus. §. 1. de iureiur. si seruus. & l. quanto magis & hoc vsq; ad communicationem, quæ est alterius pactum alteri non nocere. vt ff. eo. l. si vnus. §. ante omnia. Item quod dicit in filio loquitur 3 in acquisitis, secus in acquirendis, vt infra. de acq. pos. l. fi. & inf. de hær. inst. l. 3. in fi. Item in dominicis, præter quam in seipso: se enim vel occasione noxæ, vt ff. de vi. & vi arm. l. 1. §. quod ergo adijcitur, vel occiden-

3 cum ista gl. notanter tenent Bar. Bald. Pau. & Ias.

C*reditori.*] CASVS. Debebam tibi 15. solidos de alijs 5. conueni, vt ea mihi remitteres pro patrocinio, qd tibi præstiti, vel de præstando si conueni, a primis quinque ipso iure solutione liberatus sum: ab alijs ope exceptionis pacti, vel doli, quæ generalis est. vnde si postquam remisisti mihi. ego soluero tibi per ignorantiam, habeo condictionem indebiti. ¶ No. ex hoc tex. q exceptio pacti est de iure prætorio, non de rigore iuris ciuilis, & sic

pactum

pactum de non petendo, de rigore iuris ciuilis, nihil prodesset, quia est nudum: sed requireretur acceptilatio præcedente Aquiliana stipulatione: sed p edictū prætoris, quo cauetur, pacta seruabo, vt l.1. in prin. ff. eo. & l. iurisgentiū, §. ait prætor. inducitur exceptio secundum Paul. de Cast.

a *De parte.*] scilicet residua.

b *Inter te.*] debitorē.

c *Ob causas.*] Nota causam in pactis cōsiderari: vt ff. de excep. doli. l.2. §. circa.

* *Ad intellec. huius l. vide Fer. Garzi in l. si vnus. §. pactus. nu. 35. ff. eod.*

1 † *Aliàs cum.*

ADDITIO. Hoc verum in pactis obligatorijs: secus in liberatorijs, vt l. tale pactum, in princi. ff. eod. Bartol.

d *Fideque.*] i. fideli patrocinio.

e *Ciuili.*] i. solutione.

f *Honorario.*] vt per pactum quod prætor tuet: vt ff. eo. l. iurisgentium, §. prætor.

g *Doli.*] quę est communis: vt ff. de excep. doli, l.2. §. generaliter.

h *Per ignorantiam.*] iuris, vel facti, secūdū Azo. cum de damno vitando tractetur: vt diximus ʒ. de iur. & fact. ign. l. cum quis. Et est ratio, quia liberatus erat vinculo naturali, 1 vt ff. de sol. l. Stychum, §. naturalis. Alij dnt iō, qa fauorabilis est 2 hæc exceptio: vt ff. de cond. indeb. l. qui exceptionem. Item no. cui damus actionem, &c. vt ff. de superfi. l.1. & 2.

1 Et ciuilis obligatio erat elisa. Salic.

2 Attenta origine. Salic.

Imp. Antoninus A. Demagoræ.

LEX V.

*CReditori tuo si partē pecuniæ exoluisti, de parte [a] verò non petenda, inter [b] te, & ipsum 1 † conuenit, ob [c] causas negotiaq; eius tuo patrocinio, fideq; [d] defensa ea obligatione partim ciuili [e] iure, partim honorario [f] liberatus es. Nam exceptio perpetua pacti cōuenti, vel doli, [g] residui petitionem repellit: cum & solutum per [h] ignorātiam, repeti potuisset. [i] PP. 8. Calē. August. Romæ Antonio A. 4. & Balbino Coss. 214.

Pactum contra ius, vel bonos mores, nullius est momenti. h. d. Alex. & concor. cap. fina. cum glo. 2. in fi. extra eod. titu.

Idem A. Basilicæ.

LEX VI.

PActa quę cōtra [k] leges constitutionesq;, [l] vel contra [m] bonos mores fiūt, nullam vim [n] habere, indubitati iuris est. PP. Calend. Aug. iisdem Coss. 214.

Si creditor debitori hæres extitit, obligatio cōfunditur. Sed si possessori victo hæreditatem tradidit, vt sibi, & aliis creditoribus soluatur, interueniente stipulatione, ex stipulatu agitur. h. d. Bald.

Idem A. Maximo.

LEX VII.

DEbitori tuo si hęres extitisti, actio quam contra eum [o] habuisti, adita [p] hæreditate cōfusa [q] est. Sed si eam hæreditatem postea, quam in iudicio obtinuisti, [r] ei tradidisti, [s] quem sententia superaueras, ea conditione, pactoque, vt tam cęteris creditoribus, [t] quam tibi in eo ꝙ tibi deberetur [u] si eam hæreditatem non adisses, satisfaceret: pacti conuentionisq; fides seruanda est: quæ si non seruatur, [x] ex stipulatione [y] 2 † (si mo-

i *Potuisset.*] i. licet facere pactum contra beneficium, quod est inductum per edictum ædilium curulium.

PActa.] CASVS. Si pactum fuerit de alienando prædio dotali, quasi contra legē factum non valebit. Item si pepigi, vt tibi patrocinium præstarem pro quota parte litis, vel quasi potentior, quasi contra constitutionē factum non valebit: vt ʒ. ne li. poten. vel si pepigi cum eo, cui spes erat hæreditatis de ea diuidenda: eo mortuo quasi contra bonos mores factum non valebit pactum, vt ʒ. eod. l. vlt. Viuian.

k *Pactum, quæ contra leges.*] vt insti. quibus alie. li. in princ. & ff. de verb. oblig. l. generaliter, & l. eo.

l *Contra constitutiones.*] vt ʒ. ne li. pot. l.1. vel si tutor de pupilla ducenda in vxorem paciscitur, ʒ. de interd. ma. l.1.

m *Contra bonos mores.*] s. communes, non ipsius qui fecit: vt ff. de iniur. l. item apud, §. idem ait aduertur, & da exemplum de futura successione: vt ʒ. eod. l. fi. Item dicas si fiat contra alias partes iuris, vt ff. eo. l. iurisgentium, §. prætor. Et distingue 3 hic, quia pacta alia secundum legem, & tūc valet principale, & accessorium, vt per totum hunc titu. vt tamen actor altero sit contentus, nisi in contrarium agatur: vt ff. eod. l. rescriptum, §. si pacto, & de transact. l. qui fidem, alia contra legem, 4 & tunc neutrum valet, neque principale, neque accessorium, vt hic, & ʒ. de legib. & constit. l. non dubium, & de verb. oblig. l. stipulatio hoc modo, & l. Titia, & ʒ. de inutil. stipul. ex eo. alia præter legem, & tunc accessorium valet, & non principale: vt ff. de verbor. oblig. l. stipulatio ista, §. alteri.

3 Sequitur eam Cyn. Bart. Bal. Sal. Alex. & Ias.

4 Vel quia lex expresse phibet, & reprobat cōuentionē, sed si lex simpliciter esset prohibitiua, nō tamen irritatiua: tene valere, Bal.

5 Et etiam non vestitū ad minus p obligationem naturalē, qdcumq; sit, siue de nō petendo, siue de petendo. Bald. hic.

n *Nullam vim.*] vires aūt sunt quatuor. Pariunt, perimūt, informant, & elidunt. Addunt quintum s. adiuuant; quod non placet, quia cōtinetur sub verbo elidunt: quæ enim elidunt actionem, adiuuāt exceptionē, & quæ adiuuant actionem, elidunt exceptionem. Parit autē pactū vestitum, 5 qđ dices ʒ. eod. l. legem. Perimunt acceptilationes, & stipulationes animo nouandi factas, vt insti. quib. mod. tol. obli. §. item per acceptilationē. & §. pe. Informant actionem pacta incontinenti apposita. i. noua forma datur veteri actioni, ad quā modo dat, vt ff. eo. l. iurisgentiū, §. quinimo. Item & pp alia, qa licet origo sit bonæ fidei, vt ex empto, modo p pactū erit stricti iuris 6 qa succedit in locum actionis pscriptis verbis, vt ff. si qs cau. l. si est, §. q iniuriarū. Itē elidunt, vt pactum de nō petendo, vt dices ʒ. cod. l. pacta nouissima.

6 Istud nō est verū, vt dicit Bart. hic, qa est cōtra l.2. ʒ. de pac. inter empt. coniuncta l. vidcamus, §. si æstimem, ff. de vsur.

D[o] *Ebitor.*] CASVS. Debebam tibi, teo. institui te hæredē, aditione hæreditatis cōfusa est actio. Itē aduersus Titiū, q illā hǣditatē possidebat, egisti pet. hær. & succubuit, & cum eo pepigisti, vt tibi hęreditatē restitueres, si tibi, & alijs creditoribus satisfaceret: vel credidisti, & non stat placitis, & pacto fuit stipulatio subiecta, ages ex stipulatu, & certa conditione: si non fuit subiecta, ages pscriptis verbis.

7 No. ex hac l. regul. quod qn creditor est hæres debitoris, confunditur obligatio, & actio, Bal.

o *Eum.*] defunctum.

p *Adita.*] s. animo tantum, vt Insti. de hæredum qualit. & differ. §. item.

q *Confusa est.*] vt ff. de sol. l. Stychum. §. aditio. & infra ad l. g. Falcid. licet. & ʒ. de fid. icom. l. cum fi. n. & de neg. gest. l. si ab eo, ff. de fideiuss. l. si debitori creditor, & ʒ. de hæred. act. l. pen. Sed ʒ. vt ʒ. de iure delib. l. fin. §. in vero, & ipse, sed ibi pp inuentarium quod fecit, non extinguitur actio. Vel si velis dicere, ꝙ extinguatur, non tñ quia deduxerit. Et distingue hic, quia aut cedit fideiussori creditori, vel econtra succedit, & tunc extinguitur actio, 7 vt dictum est cōtra fideiussores, vt ff. de fideiuss. l. hæres, §. si stipulator, aut correus reo promittendi, vel correus reo stipulandi, & tunc ambæ remanent, 8 vt ff. de duob. reis. l. si reus, in princip. & ff. de sol. l. si duo, aut fideiussor fideiussori, & tunc neutra tollitur, vt ff. de fideiuss. l. hæres, §. non est aut fideiussor reo stipulandi, vel econtra: & tunc accessoria tollitur, vt d. l. hæres, §. quod si idem stipulator, aut si fideiussor reo promittendi, vel econtra, & tunc si tenetur reus naturaliter, & ciuiliter, accessoria tollitur, 9 si naturaliter tantum, tunc nulla, vt d. l. hæres, §. quod si hic, & §. retro.

7 Quia actiones æternę, & passiue nō pōt cōcurrere in eodem subiecto. Bal. Sal. Alex. & Ias.

8 Quia sūt paris potestatis. Ias.

9 Nisi iam lis fuisset contestata cum fideiussore, vt est textus in l. seruus, ff. de ijs, qui notantur infam.

r *Obtinuisti.*] cum effectu, id est, quia fuit ibi restituta.

s *Tradidisti.*] id est reddidisti. H.

t *Creditoribus.*] quia interest tua his solui, vt infra de hæred. vend. l. 2.

u *Deberetur.*] conditione indebiti, ff. de cond. indeb. l. si is qui. secundo quando dixit, do tibi hæreditatem, si enim rebus specialiter designatur, non tenetur.

x *Seruatur.*] quia dicat te alij pactum fecisse, & sic non valere: quia alteri stipulari, vel pacisci nemo potest, ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem, §. alteri, vel non posse resistari actionem extinctam.

2 † *Aliàs stipulatu.*

y *Ex stipulatione.*] i. ex stipulatione certi cōditionis, alioquin si non est subiecta, sed pactum agitur pscriptis verbis, vt inf. de rerum permut. l. rebus. Et si excipiat, ex pacto replicabis. Si traditio non interuenerit, sed apud possessorem qui dicat se hæredem, res dimisit hoc pacto, aget

10 Idē tenet Barto. Pau. & Ias.

ex sententia. & si excipiat de transactione, replicet: vt ?. eo d. l. cum proponas. ij. si sine pacto aget, 1 actione sibi competente prius pro se: vt arg. ff. de hæred. ven. l. 2. §. pen. pro alijs aget 2 iure cesso. quod si non est cessum, aget secundum H. ex sententia. & si apponit aliquid, replicet de dolo, quasi cum habeat & onus: vt d. l. de hæred. vend. l. 2. Accursius.

1 Scilicet ex sententia Far.
2 Nihil 6. Bar. & Iason.

a *Actio.*] ad interesse, vel pœnam.

S *I pascenda.*] CASVS. si cum pastore de pecoribus tuis pascendis conuenisti, tibi parte fœtus reseruata, & sibi parte: si placitis nō stet, cum vt stet, compellet competens iudex, videbatur non esse seruandum prædictū pactum, quia de inæqualibus partibus conuenit, & ita esse iniquum contrarium verum e. l. Viuian.

b *Portionibus.*] fortè inæqualibus, propter quod videbatur iniquum, ideoque non seruandum.

c *Apollinarem.*] pastorem.

d *Compelletur.*] per actionem pro socio, si voluerunt esse socij: vt ff. pro soc. l. cum duobus. §. si in contractu, aliàs est ?. ... innominatus, ... do vt facias: & sic agitur præscriptis verbis: vt ff. de præscri. ver. l. si tibi rem.

a Idē Bar. & alij.

C *Vm postea*] CASVS. seruos suos à me possidēte petijt rei ven. mater tua: & obtinui, si eam dolo induxi, fortè ingerēdo eam, vt mihi condemnationem remitteret, quæritur an valeat pactū? & resp. quod nō. & si agat ex sētia, & ego excipiā de pacto, ipsa replicabit de dolo. & ita est casus, in quo quis pōt venire ? factum suū.

1 † Et.

do pacto subiecta est) dabitur actio, [a] vel præscriptis verbis, si stipulatio non interuenit. PP. iij. Calen. Aug. Antonio A. iiij. & Balbino Coss. 214.

Pactum appositum super fœtibus pecorum inter dominum, & pastorē diuidendis, est seruandū. h. d. Bal. & Sal.

Idem A. Mucatraulio.

LEX VIII.

SI pascenda pecora partiaria, id est, vt fœtus eorū portionibus, [b] quib. placuit inter dominum, & pastorē, diuidantur, Apollinarem [c] suscepisse probabitur, fidem pacto præstare per iudicem compelletur. [d] Dat. iiij. Calen. Octob. Alexandro A. ij. & Marcello Coss. 117.

Remittens ius, quod habeas ex sententia, per dolum aduersarii, non perdit ius quæsitum ex sententia. h. d. secundum Bald.

Imp. Alex. A. Dionysio.

LEX IX.

CVm posteaquam aduersarius [e] matris tuæ victus esset, matrem tuam circumuenerit, [f] vt ei caueret [g] nullam se controuersiam de seruis moturā: id [1] † pactum mala fide factum, irritum [h] est: & cum ex ea conuentione cum matre tua agi [i] cœperit, iudex eā liberabit.

Dat. prid. Id. Septēb. Alexādro ij. & Marcello Cos. 227.

Pactum appositum in traditione rei, vestitur ipsa traditione, h. d. Bald. Vel sic: pactum appositum iuxta rei traditionem, vestitur ab ea, vt actionem producat, h. d. Paul. de Cast.

Idem A. Nicæ. LEX X.

LEgem, [k] quam [a] dixisti, cum dotem pro alumna dares; seruari oportet: [l] nec obesse tibi poterit, [2] † quod dici solet, [m] ex pacto actionem non nasci. tūc enim hoc iure [n] vtimur, cum pactum nudum est: alioquin cum pecunia datur, & aliquid de reddenda ea conuenit, [o] vtilis est condictio. [p] Dat. 3. Calen. Mart. Albino, & Maximo Coss. 228.

Ex pacto apposito iuxta contractum non agitur, si desinit interesse competere. h. d. secundum Alex.

Idem A. Capitoni.

LEX XI.

EX conuentione [q] quidē, qua pactum nouercam tuam cū patre tuo dicis, cum fundum in dotem daret, vt creditorib. [r] quibus fuerant pdia obligata, vsuras solueret, [s] actio tibi [t] aduersus eam [u] competere non pōt, [x]

lationem, quæritur, an sit compellendus? respon. quod sic, & ex eo agere potes: non enim opus fuit stipulatione, cum rei interuentu pactum vestiebatur, quia in traditione dotis pactum fuit factum. 7

k *Legem.*] i. conuentionem: vt ff. depositi. l. 1. §. si conuenerit. & fuit hæc cōuentio, vt solummatr. dos ei redderetur.

l *Oportet.*] s. legem. m *Solet.*] vt ff. eod. l. iuris gentium. §. sed cum nulla. & §. quinimo.

n *Hoc iure.*] quia actio non nascitur ex pacto.

o *Conuenit.*] & sic nō est nudum pactum, sed rei interuentu 7 vestitum. Vel dic vestitum est cohærentia cōtractus, in quo interuenit res: & sic cessat oppositio, quæ fit contra hanc glos. quam alij notaui.

p *Condictio.*] i. certi condictio generalis. Vel dic, si habes conditio. i. pactionis adiectio, si condictio, i. personalis actio: vt inst. de ac. §. sic itaq; & ff. rerum amo. l. rerum amotarum. Et dic condictio vtilis. i. efficax, & nominatur pscriptis verbis: vt hic, & ?. de præsc. verb. l. rebus. & ?. de pac. conuen. l. 1. & ?. de don. l. legem. & ff. de præscrip. verb. l. si dominus, & ff. eo. l. diuisionis. Sed ? ?. l. ... cati. l. si tibi solui vt ibi. 8 Item not. hic tria. Primò qualiter cognoscatur nudum pactū. Secundò quot sunt vestimenta pactorum. Tertiò quot casibus nuda pactio parit actionem: quæ dic, vt diximus, ff. eo. l. iurisgentium. §. sed cum nulla. in gl. cautè incipit. & in §. quinimo. in gl. quin pro etiam, &c. in fi. eius, & dic vt ibi.

6 Ista expositio displicet scribētib. hic. & dic, quod lex stat ppriè, & debet intelligi de lege priuata, secūdum Bal.

7 Meliº dixisset rei traditiōe: vt est de mēte Iac. & Io. Fabri.

a Vide Cuiac. 11. obser. 77. inf.

2 † Potuit.

8 Dic, quod ibi nō fuit initum pactum cum eo, cui facta fuit traditio hic sic Ias.

e *Aduersarius.*] scilicet, possidens familiam matris, scilicet seruos.

f *Circumuenerit.*] dolo dante causam conuentioni.

g *Caueret.*] sine pœna vel cum pœna accepta forte pecunia parua.

h *Irritum est.*] vel replicatione doli. vnde aget prima actione: si excipiatur de pacto, replicabitur de dolo. 4 Sed ego intelligo, quod petitur sententia executioni mandari, vel si acceptilata per Aquil. stipulationem fuerit ipso iure sublata, agitur de dolo: vt ?. tit. 1. l. sub prætextu. §. sanè.

4 Ista glo. est de mēte Ias.

i *Agi.*] id est, excipi, 5 vt arg. ff. de excep. doli. l. 1. & tunc dicitur iudex ... replicatione, vel actione doli, vt dixi. Vel sic, agi proprie, scilicet, ad pœnam, quam mater promisit, si contrauenerit.

5 Qualiter expo... Glo. ... est de mēte Pau. & Iaso.

L *Egem.*] CASVS. Pro alumna tua centum in dotem marito dedisti futuro: & cum eo pepigisti de ea summa tibi reddenda, quocumque modo solutum matrimonium fuerit, vel morte, vel alio modo, decessit alumna: maritus non vult pacto stare, quasi non vallato per stipu-

E *X conuentione*] CASVS. Si patri tuo mulier sibi nubens prædium in dotem creditori obligatum dedit, & cum ea pepigit, vt sortem, & vsuras solueret, ex isto pacto interposito inter eam, & tuum patrem, quæritur an agere possit mortuo patre, vt soluat? & distinguitur, aut fuit datum æstimatum, aut non. in primo casu ages ex empto, vt faciat, qđ conuenit: in secundo non ages, cum tua non interfuit, etiam si fuerit pactum stipulatione vallatum. Viuia. ¶ No. primo ex hac lege, quod ad quem non transit dos, non transit ius agendi ex pactis dotalib. istud est verum, si sua non intereit: alias secus, & ita dicit hæc lex. Secundò nota non solum ex toto instrumento, sed etiam ex qualibet parte instrumenti oritur probatio, secundum Bald.

q *Ex conuentione.*] in dotem, inæstimatum.

r *Vt creditoribus.*] hoc est pactum, vt creditoribus, &c.

s *Solueret.*] scilicet nouerca.

t *Tibi.*] scilicet filio.

u *Eam.*] scilicet nouercam.

x *Non potest.*] & est ratio secundum quosdam, quia matrimo-

trimonium non transit ad hæredem, nec ergo eius accessio, ß. dos, neq; de dote pactũ, vt argu. ff. si quis cau. l. si eum. §. si licet ex contractu actiones generaliter transeant ad hæredes, vt ff. de vsuf. l. ad hoc, §. si operas. Sed hæc nõ non placet secũdũ H. Dic 1 ergo, quod nõ non agit pro futuro tẽpore, quia prædiũ redit ad mulierẽ cum suo onere; sed pro præterito, si quid est solutum à marito quondam, agere potest, vt ff. de vsufr. l. quæsitũ.

1 Idẽ Bar. & alij.

a *Et si*] i. quamuis.

b *Aestimatus.*] Dupliciter. n. fit æstimatio, vna quæ facit emptionẽ, 2 vt hic: alia quæ determinationem, & pro hoc ff. de iure do. l. plerũq;. c *Instrumenti.*] dotalis.

2 Et illa i dubio presumitur, nisi modicitas prædicti aliud suaderet. Ias. hic.

d *Vendi tio*] Æstimatio eñ facit emptionem, vt ff. d iure dotium. l. plerunque. & inf. de iure dot. l. 1. & l. cum dotem. Et dic ex vendito, id est ex empto, vt & infra si seruus extero. l. 1. ff. d ac empt. l. veteres. Item contra. inf. fine censu, vel reli. l. 1. 3 vbi dicit, quod nõ cõpetit. Sol. hic in vsuris loqt secũdũ ius cõe, ibi in tributis secũdũ ius singulare: quod non placet, quia etiam in tributis bene valet inter eos, licet non in præiudicium fisci, vt ff. eod. l. inter debitorem. & l. epistola, §. pactum, §. dic ergo 4 in l. quia nõ valere in præiudicium fisci, sed contrahentium sic.

4 *Quod ad actũ sit volentius obligat. Quod primum presumitur omnes mentis, & dolus abesse, vbi index sumus interpositus decretũ, Gothofr.*

+ *Vnde illud 12. tabularũ, vt quodcunq; postremum populus iussisset id ius ratumq; esset. Liu. 7. vide Hoto. hic.*

e *Placitis*] i. pacto.

f *Competit.*] i. datur.

3 Melius facit l. 2. secundum Io. Ma.

& si [a] pactum in stipulationem deductũ probetur. Sed si fundus æstimatus [b] (ita vt pars instrumenti significat) in dotem datus est, ex vendito [d] actio, vt placitis [e] stetur cõpetit. [f] PP. No. Decẽ ipso A. 5. & Dione 3. Coss. 230.

Vltima pacta priorib. contraria derogant eis: & ideò pactum de non vtẽdo, pacto de non petendo ante facto, reddit efficacem obligationẽ elisam ab illo, h. d. Ale.

Idem A. Flacillę al. Facillę.

LEX XII.

PActa [g] nouissima [h] seruari oportere, tã [i] iuris, quàm ipsius rei equitas [k] postulat. + Quapropter si conuentione, quæ præcessit, [l] diuersa pars vsuram se nõ esse consensit, [m] & maximè [n] si (vt proponis [o]) id ẽt apud acta + præsidis asseuerauit, actionem, quæ super prima conuentione fuerat, exercere non prohiberis. PPP. 3. Calend. Mar. Agricola, & Clemente Coss. 231.

Pacta apposita incontinẽti iuxta cõtractum valent, etiam ad producendam actionem: sed ex interuallo apposita prosunt ad excipiẽdum tantum. h. d. Ale.

Imp. Maximinus A. Mario.

LEX XIII.

IN bonæ fidei + contractibus [q] ita demũ ex pacto [r] actio [s] competit, si [t] † incontinenti [t] fiat. nam quod postea [u] placuit, [x] non petitionem, [y] sed exceptionẽ [z] parit. PP 5. Id. Ianuar. Maximino A. & Africano Coss. 237.

Quando pœnalis stipulatio incipit à præcedenti conuentione nuda, si conuentio nuda non seruatur, agitur ad pœnam, à qua liberatur reus, si conuentioni nudæ pareat: aliàs condẽnabitur ad pœnã. Et bona debitoris pp conuentionẽ non seruatã nõ debent in creditorem defuncto transferri, sed ordine iuris seruato. h. d. Alex.

Imper. Gordianus A. Cœlio [a] † militi.

LEX XIV.

SI † pacto, [a] quo [b] pœnã ad uersariũ tuũ promisisse [c]

Pacta.] CASVS. Debebas mihi, x feci tibi pactum de non petendo, deinde de petendo. quæritur, cui istorum pactorum standum sit? Et respon. quod vltimo, & agam actione pristina. Viuian.

g *Pacta.*] quando sunt contraria, & ab habili persona: 5 & nisi prima fuerint derogatoria posteriorum, ff. de legat. 3. si quid de leg. 1. si mihi, §. fin. vbi ponitur casus, quod in codicillis legauero, valere nolo.

h *Nouissima.*] vt si primum fuit factum de non petendo, secundum quod liceat petere, vt hic, & insti. de republica, in prin. & ff. eod. l. si vnus, §. pactus, & idem 6 in vltima voluntate, vt ff. de adi. le. l. 3. §. fi. Item hoc verũ si vltima valent, alias non: vt ff. eo. l. iurisgentiũ, §. sed si fraudandi. Itẽ est verum, nisi primum deroget vltimo, vt ff. de leg. 1. l. si mihi, & tibi, §. fi. Item hoc verum, nisi p primũ sit actio ipso iure sublata, vt ff. eod. l. si ilnur, §. pactus. 2. rñ. & l. si tibi, §. quidam. Item verũ, nisi res sit secuta ex primo, vt ff. e. l. ab emptione.

i *Tã iuris.*] ptorij, & stricti iuris, vt ff. l. iurisgen. §. prætor.

k *Aequitas.*] quæ tuetur pacta, vt ff. eod. l. 1.

l *Præcessit.*] de non petendo.

m *Consensit.*] & sic, quod liceat petere.

n *Et maxime*] maxime valet pp pñtiam actorum, vt argu. ff. de eden. l. si quis, §. 1. & facit pro literis sigillatis 7 ab episcopis vltra montes. Vel dic maximè valet, quia magis potest probari, si negetur pactum.

o *Proponis.*] creditor.

p *Tractaberis*] Et si opponat exceptionem ex primo pacto, replicabis ex alio, & sic non tollitur ipso iure primum, & ita est contra, ff. de sol. l. Stichum, §. naturalis. Sol. vt diximus, ff. eo. l. vnus, §. pactus, in glo. imò videtur, &c. & vires primi, & secundi pacti dic, vt in ea glo. diximus.

4 Ista placet Sal. & Ias.

5 Imò in compatibila. Bart. Bal. & Ias.

6 Ista gl. placet Ba. Sal. & Ias.

7 Quibus stat in ijs, q sunt modici qrestu iudicij. & nõ in alijs. Bal. & de ista materia vide plenissime per Pan. & Fely. in c. post cessio nem, ext. de proba.

IN *bona fidei contractibus*] CASVS. Terrã tuã mihi vendidisti 50. incontinente pepigisti mecũ, vt tibi traderem ad colendum, vel vendidi tibi codicẽ, & incontinenti conueni, vt eũ mihi commodares ad auscultandum, an valet pactum, vt ex eo agere possis, qrit [a] & rñ. quod sic, videbatur, quod nõ. quasi nudũ esset: sed nudũ non est, sed vestitũ cohærentia cõtractus, & hoc si incontinenti fuit factũ: si ex interuallo actionẽ non parit, sed exceptionem tantum. Viuia.

q *In bona fidei contractibus.*] q enumerantur, insti. de act. §. actionum. & dicas 8 idem in stricti iuri, vt inf. eo. l. petens. & ff. si cer. pet. l. lecta. & dicebam. sed in his s. bona fidei maxime videbatur valere, et ex interuallo appositum propter exuberantẽ fidem: quæ in his desideratur. Iac.

r *Ex pacto.*] s. nudo.

s *Actio.*] præscriptis verbis, 9 & vetus informata, vt ĩ. de pac. inter emp. & ven. l. 2.

t *Incontinenti.*] i. in gressu, vel egressu ptus, vt ĩ. eo. l. petẽs. & de ædi. act. l. si apud. & sic quod non diuerterint paciscentes ad alia, vt ff. de duo. re. l. duor. §. fin.

u *Postea*] s. ex interuallo.

x *Id*] i. pactum.

y *Non petitionem.*] i. actionẽ, licet ad petitionem sit factum, puta vt fideiussor detur pro euictione.

z *Sed exceptionẽ.*] si fiat ad hoc, to puta vt nõ detur fideiussor, quẽ primo conuentum fuerat dari, vt ff. de phen. emp. l. facta, & distingue hic, vt ibi diximus in gl. vt inf. &c.

[a] *Vide Cu iac. 10. obseruat. 34.*

1 *Ex.*

8 Istã glo. sequitur Bart.

9 Quæ nascitur ex pacto vesti. secundum Bar. Pau. Alex. & Ias.

SI *pacto.*] CASVS. Conueni tecum de permutando codicẽ cum digesto tuo, nudo pacto, quia non venit traditio, & deinde conueni pacto de pœna prestanda, si non fiat, quod conueni in principio. Deinde de ea præstanda p stipulationẽ. Deinde conueni, & illud est tertiũ pactum, & si non fiet, quod pœna conueni, & illud est tertiũ pactum, & uestitũ, qritur, quo istorũ cõuenit te, si non feceris, quod conuenit primo? Rñ. quod agam ex tertio, vt cõsequar quod conuenit 10 primo per primum, vt ne tu pœnæ pareatur cõuentis; aut cũ esset tum idẽ si sic exigetur pœna cõuenta in secundo pacto. an aũt audiendus reo principaliter ad agendum, sua si velim mitti in possessiõ tuarum, qritur? & rñ. quod non.

¶ Ex hac l. no. primo, quod pactum principale est nudũ, licet pacti pœnale sit vestitũ. Ex hoc infertur, quod accessoriũ non vestit principale, & nõ est: quia non dependet ex eo, nec influit accessoriũ in principale secũdũ Bal. Secũdo no. quod si nõ seruat nuda cõuẽtio, agi tñ nõ põt ex stipulatione pœnali. Tertio no. p pactio pœnæ hẽt naturam processus alternatiui, cũ possit solui principale, aut pœnale, vsq; ad sitiam. Quarto, & vlt. no. ex hoc admitti purgationem moræ, Bal.

a *Si pacto.*] Tria fuerunt pacta. Primum nudum de aliqua permutatione. Secundum nudum de pœnæ præstatione. Tertium vestitum verbis, scilicet de præstatione eiusdem pœnæ. Dic ergo, si pacto scilicet secundo.

b *Quo*] scilicet, secundo.

c *Promisisse*] id est, nudo pacto conuenisse.

2 † *Cœlio.* + *De intel. huius l. vide Hotom. Vrrium in rub. de verbo. obligat. nu. 126. & Marta Socin. in l. stipulatus. nu. 187. de verb oblig.*

10 Immo per primum principaliter ad agendum. Ias.

a IN defensoribus. erit. Hæc forma & non legitur hæc lex.
b Quinquennij.] hodie biennij, vt in auth. eo. §. iusiurandū.
c Procacitati. tepere occurras.
d Iudicem i. præsidē.
e Exigendi. alias exhibendi: aliā. exigēda, idest interenda. Accursius.
f DEfensores Mulctas, nisi in casu, vt inf. de sportu. l. 2.
g Plebem i. populū.
h Desinant. sic nomina sunt consequētia seu conuenientia rebus vt inst. de don. §. est & aliud, & argum. inf. de fer. l. à nullo.
i PEr omnes.] non legitur Accur.
k Coalescere. idest crescere.
l Mutuari. idest perfici.
m DEfensores. imbuti, vt supra de episc. audi. l. iubemus, & in auth iusiurandum, quod præsta. coll. 2.
n IVbemus.] non legitur.
o Oportebit. hæc protestatio habetur pro libello dato. Accur.
p Constiterit. scilicet acta recipere.
q Exeratur.] i. exerceatur per præsidem cum defensor noluit facere.

a Nulli.

1 † Prospectum.

2 † Ciuitatum.

4 Hodie biē ny. No. 15.

3 Suburbano. q; &c.

4 † Super exhibendo.

Ijdē, & Gratianus AAA. Ad Senatum.

LEX III.

VTili ratione pspectū[a] † est, vt innocēs, & qeta rusticitas, peculiaris patrocinij. i. defensoris locorū beneficio perfruaē, & apud eū in pecuniarijs causis litigandi habeat facultatem Dat. 4. Id. Ang. Hierapoli, Valentiniano & Valente AA. vtrisque 2. Coss. 368.

Imppp. Grat. Valentinianus, & Theod. AAA. Theodoro defensori ciuit.

LEX IIII.

IN defensoribus vniuersarum[2] † prouinciarū erit[a] administrationis hæc forma & tempus[*] quinquennij[b] spatij metiendum, scilicet vt in primis parentis vicem plebi exhibeas: descriptionibus rusticos[3] † vrbanosque non patiaris affligi: officialiū insolentiæ, & iudicū procacitati[c] (salua reuerentia pudoris) occurres: ingrediendi cum voles ad iudicem[d] liberam habeas facultatem, superexigendi[e] [4] † damna, vel spolia plus petentium ab ijs, quos liberorum loco tueri debes, excludas: nec patiaris qcquam vltra delegationē soli tam ab his exigi, quos certū est, nisi tali remedio, non posse reparari. Dat. 11. Non. Iun. Constant. Arcadio, & Bautone, Coss. 385.

Imppp. Valen. Theodos. & Arcad. AAA. Potamio præf. Augustali.

LEX V.

DEfensores nihil sibi insolenter, nihil indebitum vindicantes, nominis sui[*] tantum fungantur officio. Nullas infligant mulctas.[f] Seuiores[5] † non exerceant quæstiones.[*] Plebem,[g] vel decuriones ab omni improborum insolentia, & temeritate tueantur. vt id tantum quod esse dicuntur, esse desinant.[h] Dat. 3. Non. Mar. Constā. Arcadio A. 2. & Rufino. Cos. 392.

Ijdem AAA. Tatiano PP. LEX VI.

PEr omnes[i] regiones, in quibus fera, & periculi sui nescia latronum feruet insania, probatissimi quique, & districtissimi defensores adsint disciplinæ, & quotidianis actibus præsint, qui non sinant crimina impunitate coalescere:[k] remoueant patrocinia,[*] quæ fauorem reis, & auxilium scelerosis impertiendo mutuari[l] scelera fecerunt. Dat. 5. Idib. April. Arcadio A. 2. & Rufino Coss. 392.

Imppp. Arcad. Honor. & Theod. AAA. Cæciliano P. P.

LEX VII.

DEfensores[*] ciuitatum oblatos sibi reos in ipso latrocinio, vel congressu violentiæ, aut perpetrato homicidio, aut stupro, vel raptu, vel adulterio deprehensos, & actis[*] publicis sibi traditos, expresso crimine cum ijs, à quibus, fuerint accusati, mox sub idonea persecutione ad iudicium dirigant. Dat. 12. Cal. Febr. Rauen. Hon 8. & Theod. 3. AA. Coss. 409.

Imp. Honor. & Theod. AA. Cæcilio PP.

LEX VIII.

DEfensores ita[6] † præcipimus ordinari, vt sacris orthodoxæ religionis imbuti[m] mysterijs reuerendissimorum episcoporum, necnō clericorum honoratorum, ac possessorum, & curialium decreto constituantur: de quorum ordinatione referendum est ad illustrissimam prætorianam potestatem, vt literis eiusdem magnificę sedis eorum solidetur auctoritas.

¶ Quòd si quid à qualibet persona contra publicam disciplinam, in lęsionem possessorum fieri cognouerint defensores, referendi & habeāt potestatem ad illustres, & magnificos viros præfectos pretorios, & illustres, & magistros equitū, & peditum, magistros etiam officiorum, & comites tam sacrarum largitionum, quàm rerum priuatarum. Dat. 15. Cal. Feb Rauennæ, Honorio 8. & Theod. 3. AA. Coss. 409.

Ijdem AA. Cæcilio[7] † PP. LEX IX.

IVbemus[n] cura, ac solertia defensorum minimè possessores maioribus mensuris, & ponderibus à susceptoribus prægrauari: sed eos deprehensos ad iudicium erigi cum ipso commissæ fraudis indicio.

¶ Illud etiam fieri permittimus, vt si prouincialibus nostris cōtestari iniurias, seu læsiones suas cupientibus, actorum confectio à defensoribus denegetur, licentia eis tribuatur querelæ propriç libellum conscriptum eo tempore,[8] † quo fuerat contestandum, in frequentibus ciuitatū locis proponendi conueniendiq; scribas tabularios, & cætera officia publica commouendi, per quæ libellum colligi oportebit,[o] atque inuitis supra memoratis personis, sub actorum confectione ingerendi, quorum quæstione fides possit inquiri, quia probata, in eos quos gestorum petitam confectionem negasse constiterit,[p] vigor iudiciarius exeratur.[q] Dat. 11. Cal. Feb. Rauennæ, Hono. 2. & Theo. 3 AA. Coss. 409.

* Laus est magistratuum nomini suo respōdere, vt hic & l. 2. C. Th. Co.

5 † Seueriores.

* Ius etiam prælationis habuerunt, sicut tribuni plebis. l. 22 infra de episco. aud. vide Cuiac. 9 de prasc. Gotho.

* Hinc colligunt ob delictum beneficij denegari delinquenti aduocatū. Quidam negant hoc in Galli seruari. Rebuff. in proœm cons. ils gl. 5 nu. 46 negare videtur, nec enim in Gallia moris est vt delinquēti d tur aduocatus, cū cogatur ore proprio respondere. quando quidem omnia criminalia apud Gallos extraordinario expediuntur. Goth.

† Ex li 5. tit 2 lib 9. C. Th.

* Apud defensores acta edebantur etiam aduersus potentiores. l. 9 inf eo qua de causa & archiuium habent, sed scriniarium vnum, exis excep orem & officiales vid Cuiac. ad Nou. 15 in fi. Gothof.

6 † Defensores ciuitatum ita indicamus.

7 † Cæcilia-no.

8 † Tenori.

a NVlli.] Liberare, vt ff. de offic. præsid. l. legatus.

DE MAGIstratibus municipa.

Supra de magistratib. ciuitatum. Nunc de magistratibus municipiorum, vel villarum, siue burgorum: in quib. fere dicit, et si eadem seruanda, quæ dicta sunt in defensoribus ciuitatum. Azo

b *De magistratib. municipalibus.*] Hic tractat de magistratibus castrorum, & villarum, non ciuitatũ.

c *DEcuriones.* Tres menses antequam incipiat eorũ administratio. Accur.

d *MAgistratus.* facit iusta l. proxi. tit. proximo.

DE OFFICIO iuri. Alexan.

e *IVbemus. Duntaxat* Quasi dicat, non apud alium in eadem ciuitate.

f *Dicerentur.* vt & C. eod. l. 1. & supra de dona. l. in hac.

1 † *Assessor.*

* Vt plurimi si et sic Duumuiri similes duob. consulib. populi Romani. Sumebantur Duumuiri ex ordine decurionum Gor.

1 Istã glo. approbãt oẽs ferè hic.

2 Istud nõ est de glo. vlque ibi & no.

Nota, quod non potest aliquis renunciare officio defensoris ciuitatis, nisi cum auctoritate principis. Bart.

Impp. Theodo. & Valent. AA. Cyro P.P.

LEX X.

NVlli[a] defensorum licere decernimus, si de publica solicitudine se voluerit liberare, nisi diuinos affatus [1] † intimauerit suæ sublimitatis iudicio triginta librarum auri pœnam, tam moderatorib. prouinciarum, quàm cæteris iudicibus, vel temeratorib. sacri nostri oraculi subituris, si neglecta fuerit auctoritas principalis. D. 15. Calen. Septemb. Constantinop. Cyro V.C. Coss. 441.

TITVLVS LXII.

De magistratibus * municipalibus. b

Imp. Constantinus A. ad Florentium.

LEX PRIMA.

DEcuriones[c] * ad magistratum, vel exactionem annonarum ante tres menses, vel amplius nominari debent, vt si querimonia eorum iusta videatur, sine impedimento in absoluendo locum alius subrogetur. Dat. Id. Apr. Constant. Seuero & Rufino. Coss. 325.

* Ex li. 12. [...] C. Th.

Impp. Valent. & Valens, AA. ad Germanianum.

LEX II.

MAgistratus[d] conficiendorum actorum habeant potestatem. Dat. 14. Calen. Ian. Gratiano N. P. & Dagalaipho. Coss. 466.

TITVLVS LXIII.

De officio iuridici Alexandriæ.

Impp. Leo, & Antemius AA. Alexandro duci præfec. Augustali.

LEX VNICA.

IVbemus apud Alexandrinæ duntaxat[e] clarissimæ ciuitatis iuridicum, licitum & concessum esse singulis quibuscunque volentib. donationis conscriptę solenniter instrumenta reserare: [2] † eisdemq; robur adijciat gestorum series apud eundem confecta, tanquam si apud virum clarissimum moderatorem prouincię, vel magistratus, vel defensores plebis, habita fuisse dicerentur. [f] [3] †

2 † *Seruare*

3 † *Videntur.*

DE EDENDO.

Dictum est de magistratibus, sequitur de iudiciis, quæ per magistratus exercentur, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. post originẽ. & primò de edendo, 1 quod præparatoriũ est iudiciorum. Vel sic: dictum 2 est supra de magistratib. & eorum officiis, quę diximus constare in contentiosa iurisdictione. Contentiosa aut iurisdictio est in iudiciis cognoscẽdis, & terminandis, quorum iudiciorum præparatio est editio actionis. Et iõ ponit de edẽdo, idest de editione facienda (subaudi eorũ, quæ necessaria sunt in agẽda cã.) Sed in primis necessaria est editio actionis, post modũ litis contestatio, in processu causa necessaria est editio rationũ, instrumentorum, & actorum, de quib. omnib. videamus. Azo. Et not. quod tripliciter 3 editũ de edẽdo dicit, l. actionum, vt infra eod. l. edita. Rationum, vt infra eod. l. 1. & l. non est & l. iustum, & l. fina.

3 Imo quadrupliciter Bald. & Paul.

Et instrumentorum: 4 vt inf. eod. l. 2. & l. qui accusare, & l. procurator. Et dic, de edẽdo, i. de in dictãdo, ab edo edis. Sed quæritur quare dixit de edendo per gerundium, & non de editione? Item quare non subiunxit accusatiuum? & dic, vt diximus, sup. ff. eod. in rub.

4 Quæstio appellatione acta cõtinentur. Ful. Alex. & Ias.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI

Principis ex repetita prælectione.

Liber Secundus.

TITVLVS Primus.

De edendo.

Actor primo debet inspicere, quam facultatem probandi habet: quia reus habens rationes, vel instrumenta, ex quibus possit de iure ipsius actoris doceri, non tenetur edere: nisi ex iusta causa in iure expressa, officio iudicis indaganda. hoc dicit secundum vtranque lecturam. Primò in codice rationum intelligitur. Secundo in instrumentis, vt in gloss. Alexand. Imo. Vel sic: Editio petitur iudicis officio causa cognita exhibenda. h. d. Salic.

IPse.] CASVS. pecuniam meã apud campsorem deposui, decessit, & successit ei filius. si volo quod exhibeat mihi codicem rationum, in quo continentur data & accepta, vt probare possim quantum recepit, & quantum mihi solutum est, an sit compellanda, quæritur? & resp. quod inspicere debeo, quo genere mihi debeatur, an ex causa mutui &c. vel qua specie 5 rationis vti possum, vel per testes vel per instrumenta, & competens iudex interponet se, vt exhibitio fiat, si me mandãte, vel aliquo nomine meo confectæ sunt rõnes, vel si mihi editæ sunt, sed amissæ fortuito casu, tunc. n. iudex iubebit mihi exhiberi. Vin.

5 Glo. ibi malè loquitur: dic, quia hic tractatur de actu edendi, & non effectu, ideo sub. cõcipitur p gerundium. Bar. Paul. Alex. & Ias.

Ex hac. l. no. primò ibi, quemadmodum, secundum veterum intellectum, quod depositum potest probari non solum per instrumentum publicum, sed etiam per testes, & per omnem aliam speciem probationis.

Not. secundo singulariter secundum Ias. ex hoc tex. quod etiam in contractu depositi reus non tenetur edere actori librum rationum ad fundandum intentionem actoris.

Not. tertio ibi, ad iudicis officium, hic videri tex. quod editio actionis pertinet ad officium iudicis, & sic intelligunt glo. Bar. & doct. Ias.

4 Hanc l. repetiit Parpa. & nouo in tel. ultim. nu 34.

a *Dispice*. i. diuersis modis aspice omnem speciem probationis.

b *Quemadmodum*. s. vel ex causa de depositi, vel ex alia, cum multa sint genera creditorum, quem dendi. Vel sic, i. quã specie probationis. s. l. Prial. hoc est per testes vel instrumenta, vel confessionem.

c *Rationes*. i. codices. Sequitur [illegible]

Ipse est verus intellectus [illegible] approbant [illegible] & Io. ma. [illegible] eam Bart. Bald. Pau. [illegible] Are. & Ia. [illegible] Editio nõ [illegible] debet fieri [illegible] sine causa [illegible]

d *Id ex causa*. [illegible]

ADDITIO. Tota haec materia debet intelligi in rationibus publicis, & f. de his, qui publicum exercent officium: secus in priuatis secundum Doc. in l. argentarius. secundo respon. ff. eodem, vt expressè tenet hic Ioan. Fab. in suo breuiario.

Imperat. Pius Antoninus A. Aemilio.

LEX PRIMA.

IPse * dispice, [a] quemadmodum [b] pecuniam, quàm te deposuisse dicis, deberi tibi probes. Nam quod desideras, vt rationes [c] suas aduersaria tua exhibeat, id [d] ex causa ad iudicis officium [e] pertinere solet. Dat. 4. Cal. Octob. Sabino 2. & Seuero Coss. 156.

Acta publica sunt edenda cuilibet praetendenti interesse. h. d. Paul. de Cast. Vel sic: Acta tam criminalia, quàm ciuilia iudicis officio edenda sunt, tã iudici, quàm parti, cuius interest. h. d. secundum communem lec. A-lex. & Imo.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Fausto.

LEX II.

IS, apud quem [f] res agitur, acta publica, [g] tam ciuilia, quàm criminalia exhiberi [h] suspicienda, ad inuestigandam veritatis fidem * iubebit. Da. Non. Iul. Seue. A. & Albino. Coss. 195.

Editio actionis debet demonstrare speciem futurae litis: postea tamen emendari, et mutari, prout, edicti perpetui monet auctoritas, & ius dicentis dictat aequitas. Bald. Vel sic: Libellus actoris qui editur reo, debet clarè continere id, super quo litigari debet, potest tamen emendari, & minui, dummodo hoc fiat sine praeiudicio conuenti: tam in concedendo, si opus fuerit, facultatem.

IS apud. CASVS. huius legis ponitur supra vt libellus. prin. l. 2. inf. de iud. l. properandum. § 1. & ff. de iud. l. mortuo. Item in causa appellationis, vt inf. de appel. l. nec causas, & l. eos, & l. à proconsulibus. Itẽ in administratore vnde si quis egit contra aliquem, & testes, vel alias probationes induxit, & iudex diuulsi causã vltra tempus statutũ, scilicet trium an. & actor iterum incipit agere: quaeritur cum acta illa siue ciuilia, siue criminalia, quae prius facta fuerunt, sunt apud administratorem, vtrum possit cogi ad exhibendum eo forte, quod testes mortui sunt? & dicitur, quod iudex compellet eum exhibere, vt veritatem inuestiget. Et hac l. no. tria. Primò, quòd iudex causa [illegible] Secundo no. quod hoc est verò in qualibet causa, tam ciuili, quàm criminali. Tertio no. quod finis, & vtilitas editionis est inuestigatio veritatis, vt h. [illegible] Bal. hic.

f *Is apud rem*. s. iudex, & dic quinque modis casum. 7 Primo [illegible] vt ff. de ap. [illegible] l. nec causas, & l. à proconsulibus, & l. eos, [illegible] Secundo [illegible] causa principalis. Sed exhibentur acta, quae [illegible] actor vt inf. de iud. l. properandum §. & si quidem. Tertio res [illegible] causa principalis, quae apud successorem [illegible] vt ff. de iud. l. mortuo. Quarto in administratore [illegible] ordinario, qui commisit, seu delegauit totam causam cognoscentem, tenetur sibi definitiua sententia, quando debet videre [illegible] vt inf. de iud. auth. ad haec. Quinto loquitur de publicatione testium, [illegible] & in auth. de test. §. quia vero multi col. 7.

g *Acta publica*. Publica acta vocat omnia acta, quae fiunt [illegible] coram iudice.

h *Exhiberi*. [illegible] 8 vel conditione ex hac l. & facit exhibere libros vel actori, & reo [illegible] diuersas positiones. Sed videtur, quod criminalia acta etiam [illegible] edantur [illegible] priuato edantur, vt ff. de iure fisci l. 2. §. [illegible] quae est contra. Solutio: ibi non dicit de actis, sed de [illegible] instrumentis, quae quidem ciuilia exhibentur: criminalia non: quia [illegible] exhibent [illegible] Sed dic, & in ciuili, & in criminali debent exhiberi fisco instrumenta, vt ff. eo. l. nec quisquam, sed in [illegible] quod non exhibentur, [illegible] tracta, vt possit agere [illegible] quod non [illegible] contra. Hic autem de actis dicit, & haec vera, vt dixi. Et nota hic, quod iudex laborat ad veritatem inueniendam, & sic est argumentum quod testes debent iurare in vtraque parte. Item est argumentum quod iudex non tenetur de veritate dicenda, licet de calumnia [illegible] vt [illegible] & cler. auth. sed iudex, & suo debet. & ma. l. quoniam, in fi. & inf. de quaestio. interrogari. & ff. [illegible] [illegible] Item an ex his actis probari potest contra omnes, quod contra vnum agendo testes asseruerunt? Respon.

e *Officium*. dicit vna lex, quod si tutor nõ faciat rationes, vel factas non exhibet, hic non edit, habere locum actionem tutelae, vt ff. de tu. & ra. distra. l. [illegible] officio. Alio, contra procuratorem non edentem [illegible] [illegible]

4 Illic intellectus placet [illegible]

5 Ista solutio [illegible]

6 Non mã [illegible]

+ Et sic index oẽt in genere [illegible] c. 30 q. 5 & c. [illegible] 23 q 8.

7 Vt sup. positum placet Bar. B. Pa. Alex. Are. & Ia.

8 Ista prima declaratio gl. [illegible] Alc. & Ia. hic, & est de mente Bar. Bald. & Paul. in l. 1. sup. co.

9 In q. ibi [illegible] de instrumentis, quorũ appellatione [illegible]

10 Vide [illegible]

Respon. non est arg. ff. de iureiur. l. sed & possessoris, §. fin. & l. seq. Sed arg. contra ff. de cri. expi. hæred. l. ter. hæreditatis, & ff. famil. ercisc. l. hæredes, §. idem scribit, sed illam intellige, quod prosunt, scilicet ad præsumptionem qualemcunque, non plenam probationem, vt ff. de re iud. l. sæpe. in princ. & eodem modo respondeo ad §. idem scribit. Vel ad vtrumque potest respondéri, quia non diuersæ, sed eædem personæ céientur. Item nec inter easdem personas præiudicat, nisi sint testes producti præsente aduersario, vt inf. de testi. si quando. §. fi. & secundum hoc intelligo inf. de arbi. l. pe nult. in fin.

ADDITIO. Ex hac gloss. colligitur, quod acta faciunt fidem inter easdem personas: sed inter alias præsumptionem tantum. de hoc vide hic plenius Ioan. Fab. in suo breuiario.

tatem iterum deliberandi, an velit credere, vel contendere, quam in refectione expensarum, quas reum propter hoc facere oportet. ita enim est de mente edicti prætoris, & conueniens æquitati iudicantis, cui hoc committitur h. d. in effectu. declaratio patet ex summario, & glo. Alex.

Iidem AA. Valenti.

LEX III.

EDita [a] * actio [b] speciem [c] futuræ litis demóstrat, [d] quam emendari, [e] vel mutari licet, prout [f] edicti perpetui [g] monet auctoritas, vel ius reddentis [h] decernit æquitas. Dat. 2. Calend. Sept. Seuero 3. & Antonio AA. Coss. 203.

Reus non tenetur edere actori propria instrumenta, ad intentionem fundandam, & actore non probante, reus absoluitur. Alex. Bald. & Sal.

Imperator Anton. A. Epaphrodito.

LEX IIII.

QVi accusare [i] * volunt, probationes habere de-

missoriæ, & ff. de trib. l. quod in hæredem, §. eligere, & de leg. 2. cum filius. §. varijs. his enim casibus nec cumulatio fieri potest. Quod dixi non fieri mutationem post lit. contest. idem hodie, & ante lit. contest. si iam sit reus conuentus, & libellus datus, si autem non sit conuentus, nec libellus datus, impune actor posset desistere, vt infra quo, & quando iud. auth. qui semel. Sed nunquid super noua actione cumulata intabitur de calumnia? quod vr secundum Azo. quia super ipsa actione iuratur, vt ff. fam. ercisc. l. inter cohæredes, §. familiæ. Sed H. contra: dicit. nam potius fuit per (?) si ..., qui super actione hoc ... pro ... inf. de iuram. calumniæ ... in initio iuratur ... tamen, quia causa mutatur. l. in cumulata actione quod noua causa est, & sic nouum factu. Itē ne quid super eo quod primo petitum ... [illegible] ... Respon. non, si ... fecit ... [illegible] per hanc sententiam in sequenti petitione: aliquis enim ferretur sententia secundum quosdam, sed ... non est ita, cum modo dixerim non admitti cumulationem, cum talis est secunda. cui ex prima obstaret exceptio rei iudicatæ. Item an in noua actione reus debet habere dilationes causa deliberationis? Dic quod sic, nisi vi ... secunda potest esse instructus ex deliberatione prima. Quid enim si conuentus est vi bo. rap. & postea ex ea ... conueniatur furti, & condictione furtiua in id quod plus est? Respondeo non dabuntur dilationes, cū possit esse instructus ex prima deliberatione. ADDITIO. actio & causa agendi an mutari possit, & si illa non specificans causam agendi, an debeat admitti & an possit declarari post litem contestatam, tractat. ... Ioann. Fab. in suo breuiario quem videas, si tibi conuenit.

E *Dita.*] CASVS. Certū est, quod actio debet edi. sed edita quid operetur, quæritur, & respon. quod speciem futuræ litis demonstrat, & sic actionis editio proposita in libello conuentionali speciem &c. & hæc emendari potest, vt si primo petijsti minus, postea plus petere possis vniuersali iudicio, vt est petitio hæreditatis, & hoc vsque ad sententiam, siue generali, vt in actione tutelæ, nego. gest. sed in singulari vsque ad lit. contest. Item & mutari potest, vt si rei vendi. proponam pro aliquo furto: nec postea potero agere pro parte, vel etiam in quantitate, vt si primo proposui pro 20. possum postea ad 10.

a *Edita. actio*] nemo experitur sine actione, vt ff. de admi nist. tu. l. quoties, §. item si temporalem, ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. fin.

b *Actio.*] i. actionis editio.

c *Speciem.*] i. qualitatem futuræ litis, vt ff. co. l. 1. 2. respon. & recita hic quod ibi no. in tribus primis gl. illius legis.

d *Demonstrat.*] si edatur, sicut debet, scilicet cum suis concomitantijs.

e *Emendari.*] emendo cū primo peto ... minus, nunc plus, vel econtra, quod dic ... fieri posse vsque ad sententiam, vt instit. de act. §. si minus. nos ... idem dicimus in vniuersali iudicio, vt ff. de peti. hæred. l. 4. & si quo. & dicimus idem in generali, 2 vt infra de iudi. l. iet. In singularibus vsque ad lit. contest. non post: 3 vt ff. de iud. l. non potest, & ff. de excep. rei iud. l. cum quæritur, & l. egi. Sed quare non potest fieri emendatio semper, cum ibi non mutetur actio? Resp. 4 imò mutatur actio, cum vna de concomitantijs mutetur, scilicet res. Et autem, quod dixi post lit. contest. non fieri emendationem, non obst. ff. de noxa. l. in delictis, §. fi. de tractat, quia ibi non mutatur actio, vel res, vel causa, sed quoddam beneficium datur, vel aufertur conuento, quod per legem datur. Item nec dictus, §. in illi quia exponitur ibi, in eodem iudicio, i. coram eodem iudice, in alio tamen iudicio, siue instantia, vt ibi dixi. subijcit de mutatione, quando, l. vetere relicta nouam vult eligere. Circa quod dicas, 5 quod post lit. contest. non fit mutatio, vt ff. de iud. l. non potest, & l. de quare. sed cumulatio fieri ... agetur via veteri, & nihilominus via noua, cum nulla lex vetet. 6 vt ff. ex quib. cau. ma. ... §. quod eis nisi per veterem, in qua necesse haberet perstere, obstaret exceptio rei iudicatæ in noua, quia eædem sunt personæ, eadem res, eadem causa. ... licet elua. sit actio. ff. de exceptio rei iud. l. si mater. §. eandem, & l. cum quæritur, & de ... l. duobus. excepto vel ni ... actio vetus, in qua necesse haberet perstere, nisi habeat ... iam ... collatum electione, quod contigit in casibus ... inf. de furt. l. 1. & inf. si cer. extero terminum. ... ff. de condi. ... §. ... de pac. iuste compromi. l. com-

f *Prout*] tempus & qualitatem significat, vel sic tantum.

g *Perpetui.*] i. generalis, tu cuius mentem habes, ff. eod. l. fin. in prin. vult enim prætor, vel iudex quod emendari, vel emendari, eatenus tamen, vt arma. i. defensiones, quæ reus sibi parauerat: primo contra prius editam actionem, prosint ei propter similitudinem: alias noua dabitur dilatio cum emendatio ne damni. & ita beneficium edicti sit falsum reo. sic ergo ita potest mutari, vel emendari, vt reus propter hoc solum non sit minus instructus: quod si fuerit, tenetur sibi actione in factum in id quod sua interest non mutari ... vt ff. eod. l. si quis ex. §. ex hoc ... l. 1. ... & nota dabitur dilatio. Accur.

h *Reddentis*] scilicet iudicis.

Q*ui accusare.*] CASVS. Si agere vis contra me, & ad intentionem tuam fundandam petis, vt exhibeam instrumenta, an ea edi sint, quæritur, & dicitur, quod non, cum neque iuris neque æquitatis ratio hoc permittat: si non probas, ei absoluar. nam actore non probante reus absolui debet. vel dicit volo te accusare de adulterio, an probare debeas te non committere, vel ego, quod commisisti, quæritur, & fit quod ego debeo probare alioquin absolueris. prima positio verior est.

¶ Nota in hac l. quatuor. Primo, quod omnis agens debet habere probationes: alias temere agit. Secundo no. quod quis non tenetur suum aduersarium instruere. Tertiò no. quod actore non probante &c. Quartò & vltimo no. quod ille qui occultat proprium instrumentum non committit dolum, nec falsum, cum non teneatur edere. secus si occultaret protocollum notarij, & ita no. inf. de fal. l. cum, & ff. de fals. l. Paulus. Bal. hic.

i *Qui accusare.*] i. agere in ciuili 12 quæstione subaudi,

* De materia huius l. tractat gl. vnica post me. in c. 2. extra de libellis obl. Libellus vsque quo emendari possit.

1 Et male Bar. Alex. Pa. & Ias.
2 Nisi c. Bar. Paul. Ale. & Ia.
3 Sequitur istam Bar. Pau. & Alex. & Ias.
4 Et bene Bart.
5 Et bene Bart. Pau. Ale. & Ia.
6 Hoc est verum, cū potuit plures actiones ad res diuersas, & ex diuersis causis, sed non contingentibus. Bart. B. Pa. Ale. Sal. & Ias.

7 Hoc verum, qui ... cum dilatio nē additur noua in stā tia, alias non. Bart.
* Tractatur ext. de prob. c. 1. & concor. c. 3. ext. le ... & proprie ... 8 Cū ista gl. tenent. ... scribētes hic.
9 Illud exemplum gl. non valet. Bart. Ale. & Ia.
10 Gl. seq. Bar. & Ia.
11 Immo officio iudic. Bart. Alexan. & Ias.
12 Dic, quod tex. alle intelligit in quæstione criminali secundum Sal. Alex. & Ias.

v: in auth. de san. epis. §. si quis autem pro pecuniaria. collat. 9. econtra ponitur actio pro accusatione quandoque, v: ff. de sepult. vio. l. 3. §. fin.

a *Iuris.*] i. scripti, vt infra, de proba. l. actor. & de rei vendi. l. fin. & de prohi. seq. pecu. l. 1. & insti. de interd. §. commodum, & instit. de leg. §. non solum. & supra eod. l. 1. & inf. de testib. l. nimis graue, & de act. & obl. l. necessitas, & de except. l. quidam, & ff. de pub. iud. l. is qui. & inf. de usu. l. creditor. & inf. de peti. hæred. l. cogi.

b *Æquitatis.*] s. nõ scriptæ. Accur.

c *Fieri debeat.*] scilicet aliquo modo, cũ reus nolit vti: alias contra, vt ff. eo. l. 1. §. edẽda. Item contra, ff. eo. l. ne quisquam, vbi exhibẽtur agenti pro fisco. Sol. specialeibi in fisco. Itẽ contra, ff. eo. l. argentarius, in princip. sed ibi in rationibus dicit, quæ sunt communes, vt eo. tit. l. prætor. §. 1.

d *Actore.*] Idem in accusatore, vt inf. de pœ. l. qui sententiam. præterquam in quibusdam casibus, 2 vt inf. ad leg. Corn. de fals. l. vbi. & de aboli. l. fallaciter, in fin.

e *Non probante.*] plene vel semiplene, & sic tollo contrariũ 3 quod est inf. de reb. cre. l. l. in bonæ fidei. & l. delata.

f *Qui conuenitur.*] sci licet reus.

g *Præstat.*] s. nullam defensionem, vel probationem. Accur.

h *Obtinebit.*] i. absoluetur. 4

bent: cum neq; iuris, [a] neq; æquitatis [b] ratio permittat, vt alienorum instrumentorum inspiciendorũ potestas fieri [c] debeat. Actore [d] enim non probante, [e] qui conuenitur, [f] & si nihil ipse præstat, [g] obtinebit. [h] Dat. 5. Idib. Mart. Duobus Aspris Coss. 213.

Mercator tenetur edere reo codicem rationum suarum, vt veritas appareat. h. d. Bal.

Imperator Alex. A. Valẽtinianæ. [1] †

LEX V.

NOn est * nouum, eũ [i] à quo petit̃ pecunia, [k] implorare rationes [l] creditoris, vt fides veri constare possit. Dat. 7. Id. Mar. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Publicæ rationes debent edi, vt appareat quid est solutum, & quid restet fisco soluendum, h. d. Bal.

Idem A. Vranio.

LEX VI.

IVstũ est desideriũ eius, [m] a quo pecunia petitus (licet nomine publico) [2] † vt rationibus publicis exhibitis, constet quantum sub nomine suo solutum [n] sit. Dat. 15. Calen. Decem. Maximo. 2. & Aeliano Coss. 224.

Fiscus tenetur edere instrumẽta communia sibi & priuato, tam vt exemplentur, quam etiam, vt ex eis cum necessitas exegerit, probetur. Salic. Vel sic: Instrumenta communia debent esse apud digniorem, & alteri fieri copia. Et cum expediens fuerit, debebit etiam originale exhiberi ad requisitionem minus digni. h. d. Alex. 3mo.

Idem A. Valent. [3] †

LEX VII.

PRocurator priuatæ [o] rationis, instrumẽtorum, quæ cõmunia tibi esse cũ [p] fisco dicis, describendorũ facultatem secundũ morem [q] fieri iubebit: & si quãdo res exegerit ad fidem petitionis tuę apud alium iudicẽ probandam, [4] † aliquod eorũ [r] proferri, desiderante eo, qui conuenitur, [s] vt id fiat, præcipiet. Dat. 10. Cal. Mar. Fusco, & Dextro Coss. 226.

n *Solutum.*] s. à se, vel ab alio, vt inf. de fide instru. l. illatę. Et not. quod lex superior dicit, quando est actor priuatus: hic fiscus, & sic est huic contra, ff. de iure fisci. l. in fraudem, §. neque, vbi non eduntur alij contra fiscum. Solu. ibi agebat priuatus contra fiscum: hic defendebat, vel ibi loquitur in actis, & instrumentis: hic in rationibus. Itẽ ibi à tertio non eduntur; hic ab aduersario.

PRocurator priuatæ. CASVS. Decessit paterfa. relictis duobus hæredibus. ante diuisionem bonorũ patris vnus filiorum propter commissum crimen condemnatus est: successit ei fiscus. instrumenta patrisfa. apud fiscum deposita sunt tanquam digniorem ex more, alter filiorum in causa aliqua necesse habet vti instrumentis ad probationem, aliquam, an ea exhibere debeat fiscus, quæritur: & dicitur quod sic, si velit is qui conuenitur, eis vti: alioquin si his vti non vult. faciet fiscus facultatem describendi ea, vt habeat exẽplum penes se.

¶ Not. ex hoc tex. quod filius est dignior quã priuatus, & quod instrumentum commune fisco, & priuato debet teneri in archiuio publico, vt possit inde extrahi, cum necessitas exegerit. Bal.

o *Priuatæ.*] i. fisci, secundum quosdam, vel melius, idest Cæsaris, vt sup. de mod. mul. l. 2.

p *Cum fisco.*] vt quia fratri tuo tecum successerat ex quo erant communia. Vel pone exemplum. i. quia ego, & fiscus ex vna parte contraximus cum quodam alio ex alia parte. sicque apud eum (vtpote potiorem) erãt, vt ff. de fid. instr. l. fin.

q *Morem.*] est enim mos (vt dixi vt sint apud digniorem, & præbeat ille alijs copiam authentici instrumenti ad scribendum, vt d. l. ff. de fid. instr. l. fi. & ff. famil. ercisc. l. si quæ.

r *Eorum.*] authenticorum, 6 nam non creditur exemplis siue rescriptis, sed authenticis tantum, siue originalibus, vt ff. de fi. instr. l. 2. & sup. de diuer. rescr. l. 3. & hoc etiam dicit authen. si quis in aliquo &c. quam hic lege, quæ est ex cor. vt spon. l. 1. 4. & hoc insuper. coll. 9.

s *Conuenitur.*] i. iste 7 qui habet communia cum fisco instrumenta conuenitur enim ille a quodam alio, qui vult exhiberi authenticum. Accur.

NOn est nouum.] CASVS. Campsores scribunt in codice rationum debita, & credita soluta, & soluenda. si campsor petat à me 10. quia plus soluit, quam soluere debuit, vel confiteor me debuisse, sed dico soluisse, & hoc volo probare per rationes campsoris. nunquid si petam, quod mihi exhibeant rationes, sum audiendus? & resp. quod sic.

¶ Not. ex hac l. quod finis editionis, est declaratio veritatis secundum Bald. hic.

i *Eum.*] scholarem reum.

k *Pecunia.*] quam reus scholaris solutam asserit.

l *Rationes.*] proprie accipe rationes. Alij 5 dicunt in instrumentis, quæ hic petuntur ad exceptionem probandam: nõ autem ad actionem probandam, vt inf. l. fi. in fi. & his modis dic, vt inf. l. pœnitatim.

IVstum.] CASVS. Quod dixit in l. proxima in debito, vel ratione priuati, dicit hæc l. in rationibus fisci: pone ergo, quis nomine fisci petebatur ab aliquo 10 qui dicit soluisse, petij, vt hoc manifestetur, per rationes publicas an debeant exhiberi, quæritur & respon. quod sic: vt appareat de veritate editionis.

Nota per librum probari affirmatiuam, & negatiuam, vnde omnis qui reperitur inter non soluentes, videtur non soluisse, & similiter omnes qui reperiuntur non scripti in libro, præsumuntur non soluisse, vt infra, de exactoribus tribu. in ... inf. Bal. hic.

m *Eius.*] scilicet rei.

SI quis in aliquo.] CASVS. Hæc auth. confirmat l. C. lex enim C. dicebat: si duo habebant instrumenta communia? siue priuatus cum fisco, siue priuatus cum priuato, illa instrumenta debent esse apud digniorem cohæredem: & dignior cohæres debet facere copiam describendi illud: & si exemplum non probat, potest petere exhiberi authenticum, seu originale. Hæc auth. idem dicit, sed clarius. Nam dicit, quod si aliquod instrumentum est exemplatum, quod facit mentionem de originali, exemplatum non probat: sed necesse est, quod originale ostendatur, vt fiat fides testib. in exemplato positis: ita verum esse,

1 † Valentina.

* De editione instrumẽtorum vide bonã gl. in ver. instrumentorum cõmunium in c. G. ppetuum de fide instr.

1 Ad le, & dic, quod s ista solut. approbantur p Bar. Bald & alijs scribẽtes hic.

2 In quib. l. exigit probatio cum à reo sueda Cyn. Bar. Bald. & Salic.

3 Et bene lat. hic.

2 † Agatur.

4 Deinde à pedis p actorem. Pau. Alc. & Ia.

5 Ista est bona d. mẽte Cyn. Bar. Bald. Alc. & Ia.

3 † Valentino.

4 † Probandam.

6 Sequitur glos. Paul. Alc. & Ia.

7 Hæc gl. sequitur cõtra tex. ibi, in verbo ad fidẽ petitionis tuæ &c. secũdum Ful. Sal. & Ias.

esse, & istud est iure nouo: hoc idem etiam in legibus veteribus continetur.

¶ No. ex hac l. q exemplo nō creditur, & ratio est, quia nō creditur tabellioni de facto, de quo non est rogatus: sed iste qui exemplificat, non est rogatus de facto principali, sed solum de ipsa exemplatione: merito non probat factum principale. Secunda ratio est: quia nō creditur tabellioni, nisi de gestis tempore confecti instrumenti. sed tunc tēporis non fuit confectum originale: ergo de eo nō creditur sibi. Istam rōnem ponit Inno. in c. cum in iure. de offic. delega. ext. de proba. l. qm̄ cō falsam. Tertia ratio est, qa qñ vnum instrumentum hēt relationem ad aliud, oportet, quod cōstet de cætero, ad quod fit relatio, quia si deficit exemplum, deficit exemplatum, vt ff. de cond. & demon. l. in testamento, 1. Quarta ratio est, qa posset fraus, & deceptio interuenire, nā posset esse, q originale esset falsum, & si crederetur exemplo, non posset ex cōparatione literarum, vel ex signo quod nō videretur, dici de falsitate, & daretur materia falsum fabricādi, secundum Iacob. Butr. hanc rationem tangit Inno. in c. Alber. ext. de testi. in fi. & in cap. Abbate, de verb. sign. secundum Bald. hic.

Et concor. cap. ex insinuatione. cū gl. 1. in fi. extra de rescrip. & c. 1. de fid. instru. vbi po tex.

Nisi originale sit amissum. l. 37. §. 1. ff. de leg. 3. l. 5. ff de ad mini. tut.

IN AVTHENT.

¶ Vt spons. larg. §. & hoc insuper coll. 9. constit. 2.

Non creditur exemplo, nisi producatur originale, vel alio genere probationis appareat veritas. h. d. Bald.

4 **S**I quis * in aliquo documento [a] mentionem faciat alterius documēti, nulla ex hac * memoria [b] fiat exactio: [c] nisi aliud documentum, cuius memoria in secundo facta est, proferatur: aut alia, & secundum leges, quantitatis debitę ꝓbatio [d] exhibeatur, [e] quod quantitas, cuius memoria facta est, pro veritate debeatur. Hoc enim & in veterib. legibus inueniatur. [f]

Ista no. lex secundum primam lect. hoc intendit: Reo actor tenetur edere instrumenta, ad exceptionem fundandam: sed econtra, reus non tenetur edere actori ad originem petitionis fundandam: & vbicunq; fit mentio de rationibus, accipe pro instrumentis secūdum istam lec. sed secundum Azo. hoc intendit: Vbi de rationibus quærimus, illę eduntur indistinctè: sed instrumenta non eduntur. Bald.

Idem Aug. Flore.

LEX VIII.

ET quæ à diuo [g] Antonino patre meo, & quæ à me rescripta sunt, cū iuris, [h] & æquitatis [i] rationib. congruūt. nec enim diuersa sūt, vel discrepantia, quòd multum [k] intersit, an ex parte eius, [l] qui aliquid petit, quique doli [m] exceptione summoueri ab intentione petitionis suæ potest, rationes [n] promi reus desideret, [o] quibus se posse instruere contēdit, quod vtiq; ipsa rei ęquitas suadet: an verò ab eo à quo aliquid petitur, actor desideret rationes exhiberi, [p] quando [q] hoc casu nō [r] oportet originem petitionis ex instrumentis eius, qui conuenitur, fundari. [s] P.P. Calē. Octob. Fusco & Dextro Cons. 226.

a *Si quis in aliquo documento.*] priuato. secus forte si publicum alterius publici faciat mentionem: quia tunc creditur exemplo sm Alc. arg. in auth. vt fratrum fi. §. illud quoque. coll. 9. & ff. de admi. tut. l. chirographis, in princ. & ff. de testam. l. publicati. Sed Io. cō 1 etiam si publicum sit exemplum. nam ad hoc creditur exemplo publico, quia ita continetur in alio, & potest esse, quod in originali erāt aliæ literæ, vel cancellationes, quæ non continentur in exemplo, vnde non probatur planè per exemplum, vt hic, & in l. nostra procurator. & ff. famil. ercisc. l. quæ. & l. Pomponius. & de fide instrum. l. 2. nisi 2 originale sit officio iudicis publicatum, 3 id est exemplatum, vt in auth. vt fratrum filij. §. illud quoque. & ff. de admi. tut. l. chirographis.

1 Idē Bartol. & omnes.

2 Et bene Bart.

3 Vocata parte cui interest: alias non creditur exēp. Bar. & omnes.

b *Memoria.*] i. instrumentum, in quo habetur memoria primi, & sic multa hēt nomina, vt no. ff. de fid. instrum. l. 2.

c *Exactio.*] id est condemnatio.

d *Alia probatio.*] s. vel per testes, vel per confessiones.

e *Exhibeatur.*] scilicet talis.

f *Inueniatur.*] alias inuentum est.

ET quæ.] CASVS. Dic, vt hic notatur. Hucusque tractauit de exhibitione instrumentorum facienda reo ab actore, vel econuerso: hic ponit de exhibione instrumenti de aliqua re communi pluribus, & est apud alterum eorum vt custodiatur, & est generale, quod vbi instrm cōmune est, debet residere penes potentiorem, & digniorem. Viuian.

g *Et quæ à diuo.*] duob. mod. potest intelligi hæc lex. Primo 4 in instris; dixerat. n. Imper. Antoninus in l. 1. in fine. & l. qui accusare. non posse actorem petere edi instrm rei. Sed in l. non est nouum. & l. iustum. dictum est reum posse petere ab actore. Hæc quidē videtur contraria, sed nō sunt: quia multum interest, an petat reus ab actore, quòd quidem potest: an actor à reo, qd non pōt, ad probandam intentionem, sed adiuuandam 5 replicationem, & sm hoc expone literam, & quę à diuo. s. in l. 1. & l. qui accusare, & à me. s. dicto in l. non est. & l. iustum. Alio sedo 6 modo in rōnibus; nam tex. i. l. ec. dictum erat in l. 1. q §. fin. ff. ad petit edi rōnes actori. Falcid. & à reo ex causa, & in contrarium l. nō est. & l. iustum. Bar. Alex. & dicit idē econtra. & Iaf. vtrumq; dicit hic est. 6 Ista dic. iustum: quia non ei licet. B. interest, vtrum petat Pa. Alex. actor a reo, vel econ. & ita licet tra. vtrumque. n. per eam sequa mittitur, quia cōmunis sat. Salyce. est quodammodo hic. instrumentū, vt ff. eo. l. prætor. §. 1. & l. si quis. §. rationem. Sed si actor à reo, vel cō petat instrm alterius tū, non cōe, vt ex eo instruatur: nunquam licet, vt in fi. huius legis dicitur: vtrque tamen ab altero petit sibi exhiberi instrumētū quo est vsuri. principaliter, non vt instruatur ad probationem per se prę standam: sed vt videat, si sit talis charta, cui iudex debeat habere fidē, an non: vt ff. eo. l. 1. §. edēda. & secundum hunc etiam expone literā, & quę à diuo s. in l. 1. & à me. s. i. l. non est. & l. iustum.

4 Ista prima lectura est melior secundum Bar. Pau. Alex. & Iaf.

5 Pro ista

h *Iuris.*] scripti.

i *Æquitatis.*] i. non scriptæ: quæ est, vt actori a reo editio non fiat, sed reo ab actore secundum 7 primum. Vel secundum alium, æquitatis. i. æqualitatis, 8 vt hincinde quasi communes edatur.

7 Placet Bartol. & alijs.

8 Displicet Barto. &c.

k *Quod multum.*] i. quia multum interest, an cum petit, q edat: verum, &c. nam vnus originaliter, alter ex post facto est reus, interest secundum primum. Vel secundo 9 non interest petat actor à reo ad replicationem, vel econtra. Nam actor dicitur reus cum replicat, & reus agere cum excipit, vt ff. de exce. l. 1. Et sic vterque est reus; alter originaliter alter ex post facto. Vel secundum alium, 10 i. multum dicatur interesse. nam non interest quis eorum ab altero petat.

9 Vera quę est bona, & tēdit ad prim. lec. syn. Bar. Ale. & Iaf.

10 Ista expositio dicit ad lec. Azo. & sic displicet illis omnib. displicet eius lectura.

l *Eius.*] s. actoris secundum vtrumque.

m *Doli.*] quæ est exceptio generalis, vbicumque alia habet locum, vt ff. de doli excep. l. 2. §. & generaliter.

n *Rationes.*] i. instra sm primum, sed prop ie sm alium.

o *Desideret.*] quod est permissum, vt s. eod. l. non est, & l. iustum, secundum vtrumque casum.

p *Exhiberi.*] i. dicere, an actor à reo, quod non potest ad fundandam intentionem suam: sed adiuuandam sic, & subijcit secundum primum. Et verbum rationes, pro instrumentis ponitur. Vel secundū alium propriè, & dic quod potest petere actor à reo. Nec obstat, quod aliàs dicitur, quod actor non debet fundare intentionem suam ex instrumentis conuenti, vt s. eo. l. qui accusare, quia hic non ex instrumentis conuenti, sed communibus. 11 s. rationibus fundat, vt subijcit, cum petuntur rationes exhiberi.

11 Et sic instra communia debent edi. & concor. c. G. perpetuus, extra de fi. instr.

q *Quando.*] pro quia.

r *Non oportet.*] subaudi dici.

s *Fundari.*] sed fundata adiuuari, vt s. eod. l. 1. in fi. sm primum: sed sm alium nil subaudies. Est tamē arg. cō. secunda lecturæ ff. ad leg. Falc. l. pen. §. fi. & plenè distingue hic: vt dixi ff. eod. l. 1. §. editiones. in glo. hæc debent apponi, &c.

DE IN IVS VOCANDO.

Ab hoc titu omne iudicium incipit, & ideo i de eo dicit, vt insti de pœn. te li. § fin. Accur

a Ista continuatio placet Bar. Sal. & Ias.

Sicut bonis.] CASVS. Seruum tuum manumisisti, & tibi, & vxori tuæ debet reuerentiam, quia neque te, neque eam debet vocare in ius sine venia prætoris, & ei assurgere tenetur, sicut tibi.

† Mynsig. ex cōdo-cto. venia 2. obseru. 91. negat quē quam cogi ad eū ci tandū qui fit præsens cui nulla cōpetat defensio, qui dolose latitet, absentē quidem sed q actū impedire nō posset si præsens esset, vbi & tu buris, collectis functionibus agere tur, & plu ribus aliis ca sibus.

No. ex hac l. secundum Bal. quod qui facit honorem vxori, facit honorem viro, & qui facit iniuriam vxori, facit iniuriam viro, vt instit. de iniur. §. patitur. secundum glo. & c.

b *Reuerentiam* in faciendo.

c *Re exigente.* i. æqui tate dictante, quæ pro pter res dicitur, cum semper vna, & eadem permaneat. Vel dic, 2 1. cum necesse est, vt in ius vocetur. Et noto, quod facit simi litudinem inter reuerentiam, quæ est in faciendo, vt in assurgendo, & eam quæ est in non faciendo, vt de non vocando in in ius sine venia. 3. Sed quare matro patrona hæc non prætermittitur, vt inf. de operis lib. liberti. sed vxori patroni sic, vt hic? Respond. vxori per viro ei fit honor naturaliter, sed non sic econuerso, et insti. de iniur. §. patitur. & ff. de iniur. l. 1. in fi. & l. seq.

† Nouā in-duci ordine huius l. inde in noc. f. Pedemont. 31. nu. 16. † Vide Cu iac. 10. obser. 10.

2 † Etiam. 2 Ista expositio est melior secundu Ias.

3 Gl. sequitur, vsque ad n. Sal.

d *Prohibitum.* quod est generale in omnibus, quibus reuerentia debetur, vt ff. eod. l. generaliter. Et sic de illis personis, quæ enumerantur ff. eod. l. qui quæ. §. prætor.

Venia. CASVS. Quæritur, an libertus patronum suū vel parentes eorum, scilicet patrem matrem & auum vocare possit in ius, vel eius liberos, & respon. quod non, nec si vocauit, per rusticitatem excusabitur, si ergo libertus filium patroni in ius vocauerit, venia non petita, vel petita, sed non obtenta, nō obstante principis rescripto impetrato, quod ei pœna remittatur, non remittetur, neque valebit rescriptum.

TITVLVS II.

De in ius* vocando.[a]

Reuerentia, quæ debetur marito, debetur vxori. h. d. Vel sic: Etiam pœnalis constitutio ratione uiri porrigitur ad vxorem. h. d. Bal. Vel sic. Libertus uxorem patroni sui non potest in ius vocare sine venia. h. de Salic.

Imp. Alex. A. Triphonio.

LEX PRIMA.

Sicut* bonis morib. conuenit reuerentiam [b] manumissoris vxori* præberi: ita[1] †re exigente,[c] in ius eam sine permissu prætoris vocari prohibitū [d] est. PP. 4. Cal. April. Agricola, & Clementino Coss. 231.

Ad quemcunque transit ius patronatus, transit etiam reuerentia, & in delictis quæ naturali ratione prohibentur non excusatur rusticitas, & pœna quæ applicatur parti, nō debet per principem remitti. h. d. Bal. Vel sic. Patroni, & eius parentes & liberi, ac ēt eius hæredes extranei non possunt a liberto in ius vocari sine venia, nec ei parcitur, licet sit rusticus, nec per rescriptū pœna remittitur. h. d. Salic.

Imp. Gord. A. Nocturno.

LEX II.

Venia[2] †edicti non petita,[e] patronum, seu patronam* eorumq; parentes [f] & liberos,[g] hæredes insuper, etsi extranei [h] sint, à libertis seu liberis [i] eorum non debere in ius vocari, certissimum est: nec in ea re rusticitati [k] venia præbeatur: cum naturali [l] ratione honor hmōi personis debeatur. ¶ Cum igitur confitearis patroni tui filium, sine permissu præsidis te in ius vocasse, pœnam [m] edicto perpetuo præstituram rescripto tibi concedi, [n] temere desideras. PP. 8. Id. Nouemb. Gordiano. A. & Auiola Coss. 240.

Filius in potestate, etiam petita venia non potest agere contra patrem, secus in emancipato. h. d. secundum. Bal.

Imp. Diocle. & Maximia. AA. Rosanæ. al. Romanæ.

LEX III.

Qui in potestate patrum agunt,[o] aduersus [p] eos experiri non possunt. Si igitur emancipata es, venia edicti petita, hoc facere non prohiberis: quod & in matris [q] persona* obseruandum est. PP 8. Id. Nouemb. Diocl. 2. & Maximia. AA. Coss. 283.

No. ex hac lege, quod ius patronatus liberti transit etiam ad hæredem extraneum quo ad quid, puta vt non possit in ius vocari sine venia, secundum Bal. hic. Viuia.

e *Non petita*, vel petita, sed non impetrata, vt sup. l. proxi.

f *Parentes* vtriusque sexus, hæc duo nomina accipe in infi nitum, vt ff. eo. l. 4. §. 1.

g *Liberos.* siue sint hæredes patris, siue non, vt quia exhæredati, dum non mala mente, vt ff. de bo. lib. l. si patronus, 2. §. si quis non mala.

h *Si extranei* hic. & fi § inf. de ope. lib. l. liberti. Sol. vt ibi. Itē § infra de iu. lib. tol. l. 1. §. sed si sub conditione. Sol. vt ibi.

ADDITIO. Ad vtrumque contrarium dic, quod hic loquitur de operis consistentibus in non faciendo. Ita contraria loquitur de operis consistentibus in faciendo. Cyn. Bar. Bald. Salic. Alex. & Ias.

i *Libertis.* cum patribus manumissis. hoc non valet, quia frustra auiceret liberis. Dic ergo, qui sunt in potestate, licet ingenui ipsis enim agentibus, pater agere videtur, vt ff. de bo. li. quæritur. Vel viuente liberto eo deinque patre, dēt reuerentiam eius filius, postea non, ut plenè dixi. infra de lib. & eorum lib. l. fin. Sed cur hæredib. extranei patroni debetur reuerētia, vt hic: sed extranei hæredes liberti non debent, vt ff. de obseq. lib. l. hæredes. Rnd. ex parte patroni est fauor, & ideo prorogandus ex parte liberti est odium, & ideo restringendum, vt arg. ff. de lib. & posth. l. cum quidam. & ad Maced. l. sed & si pater. §. non solum. in fi.

k *Rusticitati.* vt ff. de inter. ma.

l *Naturali ratione.*] non dicit iure naturali, quia hoc falsum esset, sed naturali ratione, quæ dictat, vt benefacienti benefaciamus, ut ff. de condi. indeb. l. si non fortem. §. libertus. & hoc non obstat & fac. ign. l. regula. & l. error in fi. & l. iure. ubi error iuris non nocet in damnis, nam alterius iuris est ibi error ciuilis, hic autē quasi naturalis.

m *Pœnam.*] s. quinquaginta aureorum, proposita actione in factum, quæ nec hæredibus, nec in hæredes datur, ut ff. cod. l. pen. & fi.

n *Concedi.*] i. remittere. & sic intra de recept. arbit. l. ne in arbitris in fi. Sed vt quod non temere, cum contineat remissionem pœnæ, vt sup. d. priuil. perbit. l. rescripta. Sed ibi de pœna corporali vel pecuniaria in fiscum inferenda, hic patrono datur. Item intelligo, nisi pœniteat vocantem, vel nisi patronus non veniat, vel nisi volens vocetur, vt ff. eodem l. quamuis, & l. libertus 1.

Qui in potestate. CASVS. Filius in potestate constitutus, me in ius vocare non potest. si sit emancipatus, venia impetrata potest, idem est in matre, quia neque eam vocare potest in ius sine venia.

o *Qui in potestate agunt*, i. degunt.

p *Aduersus eos.* transit de singulari ad plurale, vt & ff. de no. oper. nunc. l. 1. § inde quæritur, & l. de pupillo, §. 1. necō tra, inf. de tes. l. omnium, & ff. de transact. l. qui cum. in fi. Item intellige in filiis iustis naturalibus, vel adoptiuis, durante adoptione: nisi in castrensi vel quasi, vt ff. eo. l. adoptiuum. in princ. & de iud. l. lis, & dic, vt ibi, & l. si à me. & de fur. l. ceterum in princip. Item fallit hoc in aliis casib. quos dixi sup. de epis. aud. l. si lenones.

q *Matris.* licet vulgo conceperit, quia certa est, vt ff. eod. l. 4. fi.

3 † *Gratia edicti Halo. addel. 3. inf. ad l. 6. 4. l. vlti. ff. eo. Citatiō edicti facit qui id permittit, qd edictum vetat Gotho.*

† *Glo. 2. in c. de summ. lit. de ser. nō deducit hæc l. in hoc, quod formulus et clesie non pot contra eam restificari q esi patronus eius, quod est notandum.*

† Illā glo. sequūtur Bar. Bald. Sal. Alex. & Ias. hic. de benefaciē dū est benefacientibus.

* *H, e nunc ex iure potestatis, quare ciuilis iure durāt est, hoc ius descendit sed ex iure naturali, & reuerentia, quæ debetur parentibus ex æquo. ad Cuiac. 10. obser. 10.*

5 No. quod petitio sic. alleg. glo. se eo dē oēs doctor. ad hoc, quod pœnā pecuniariā parti applicādā princeps per suum rescriptum remittere non pot.

6 Approbata ista gl. à Barto. & aliis hic.

l. 4. in fi. & l. 5. Et no. quòd refertur ad proximum casum, non ad superius responsum.

DE PACTIS.

a Quia metu iudiciorũ peruenitur ad pacta, & transactiones: ideo 1 de his interserit. Accur. Vel sic. sup. de in ius voc. & de editione, q̃ sunt quasi præludia iudiciorũ, expositum est; vñ consequenter de iudicijs esset tractandum. Sed quia vocati ad iudiciũ sæpe transigũt: nam meticulosa res est ire ad iudicium, idcirco videndum esset de transactione, & quia non tñ pecunia, sed & gratia quis à lite sæpe desijt, & decentius est per gratiã remittere, q̃ pecunia védere actionem vel quia facta generaliora sunt, ideo videamus de pactis primo, vt ff. de trãs. l. 1. primo, & 2. resp. Azo.

1 Ista continuationẽ sequetur B. B. Sal. & Ias.

* Hanc legem restituit Cuiac. 13. obseru. 11. cuius etiam facit mẽtionem 10. obseru.

LEX IIII.

QVi * semel in ius vocauit aliquem in regia vrbe, vel in prouincijs: post libellum ei oblatum amplius eundem reum ex scripto, vel sine scripto, ne peragat, hoc est, nec iudicem sine scripto aduersus eundem adeat, sed apud primum iudicem permaneat. Qui libellum accepit, etiam si in aliud officium tráslatus sit, miles forte, vel clericus factus, respondeat omnino in primo foro, quod secundum primam eius conditionem cẽsetur cõpetẽtes, nullam habens fori præscriptionẽ. Qui semel in ius vocauit, si post admonitionem reo oblatam eum ad alium iudicem ob easdem causas vocauerit, & eum indemnẽ præstet, & causa cadat, & si iustam habuit actionem.

TITVLVS III.

De pactis. a

Pactum super incerto remittendo valet, b. d. Bald. Vel sic: Ius futurum potest remitti per pactum: & defectus causæ impulsiuæ nõ præbet impedimentum. h. d. Salic. Vel sic: Fideicommissum conditionale potest conditione pendente per pactum remitti: & datum pro remissione non repetitur etiam cõditione defecta; hoc dicit secundum Alex.

Imp. Seuerus, & Antoninus AA. Philino.

LEX PRIMA.

COnditionis * incertum, b inter fratres non c iniquis rationibus cõuentione d finitum e est. Cum f igitur verbis fideicommissi petitum g à patre h tuo profitearis, i vt si vita k sine liberis decideret, l hæreditatem Licinio Frontoni restitueret: m pactum eo tempore de n sextante Licinio Frontoni dando o cum liberos Philinus p nõ sustulerit 1 † interpositũ, nó idcirco potest iniquum videri, quòd q facta (sicut placuit) diuisione diem suum te r ni[illegible]

COnditionis incertum.] CASVS. Decessit pater, duos filios hæredes instituit, & rogauit eos, vt si alter eorum sine liberis decesserit, alteri portionem suã restitueret pone Seium & Titium: Seius vxorem habens liberos procreare nõ potuit: conuenit cũ Titio de dãdo ei sextam partẽ, i. duas vncias portionis suæ: deinde suscepit filium: quæritur an filius sextantem tantum reuocare possit, cum pater suus libros habueri. 2 respondetur, q̃ non. Viu. ¶ Ex hac lege no. primò, & ad hoc semper allegatur, q̃ ius, vel fideicommissum de futuro seu conditionale potest per pactum remitti secundum Bald.

¶ No. secundo, q̃ datum contemplatione certæ causæ non repetitur, licet illa causa resoluatur, secundum Bal.

b *Conditionis incertum*] id est, incerta conditio, vel grauamen pendens sub incerta conditione, quæ ad vtrumlibet se habebat. Vel dic ad alterum tantum, vt differat.

e l. cum proponas. 1. inf. eod.

c *Non iniquis.*] sed æquis.

d *Conuentione.*] id est, pacto.

e *Finitum.*] i. finiri potuit. 2 loquitur imperator filiofam.

f *Cum igitur*] dixit in genere: nunc in specie.

g *Petitum.*] id est, auus petijt.

h *A patre tuo*] Philino.

i *Profitearis.*] tu filius Philini.

k *Vita* scilicet, pater tuus.

l *Decederet*] Philinus.

m *Restitueret.*] hæc tota est conditio.

n *De sextante.*] idest, duabus vncijs, vt insti. de hær. inst. §. hæreditas. & potest dici de sextante totius hæreditatis vel suæ partis tantum.

o *Dando.*] ante partem, & propter hoc Frontoni remisit fideicommissum.

p *Philinus*] idest, pater tuus. nec etiam te illo tempore.

q *Quod*] pro quamuis.

r *Teplio*] per quod videbatur nullam esse remissionem, & quòd ob causam datum erat repetendum, quasi causa non secuta, vt ff. de cond. ob turp. caus. l. 1. §. ob rem. & de cond. causa data l. 1. sed tamen satis. 3 est incertum conditionis esse remissum, vt hic, & inf. eo. l. cum proponas. 1. & inf. tit. 1. l. de fideicommiss. & ff. de verbo. obl. l. qui Romæ. §. fi. & ad hoc quod de causa dictum est, plene habes rescriptum inf. eo. in gl. ibi quinto, &c. Sed videtur sex rationibus non valere hoc pactum. Primo, quia adhuc nõ competebat ius cui renunciabatur, vt ff. de leg. 2. l. si ita scriptum. §. si sub conditione. & ff. de acq. hæred. l. qui superstiti. & l. is quib. in prin. & de reg. iur. l. qui potest. §. quod quis, & de success. edi. l. 1. §. decretalis. quæ sunt cõtra. Solutio. 4 in repudiatione loquuntur prædicta iura: sed pactum valet de futuro iure, vt hic, & ff. eo. l. & hæredi. §. penult. & de minor. l. denique. §. si quid. & ff. si a par. quis manu. l. 1. §. parens. arg. contra inf. de capti. & postlim. reuer. l. nec nos prætorit. Solut. 5 ibi pactũ fuit de bonis captiui de quo dubitatur vtrum viueret vel non: & ita non valet, vt inf. eod. l. fi. hic autem de bonis mortui fit, & ideo valet. & potest assignari ratio: quia pactũ ideo valet de iure futuro, quia duorũ consensu [illegible] valiatur, vt ff. eod. l. [illegible] 1. §. pactu. sed repugnat conditio vtriusq; voluntate tenui. Secũ obstat, [illegible] in eo, q̃ hæres cõtendendo legatario an[illegible] te hæreditatem in accipiendo legato, nõ admittit. [illegible] ex quorũ legatorum, vt ff. quorũ leg. l. 1. §. quod ait prætor volunt[illegible]. Sol. 6 illud magis accedit repudiationi, quam pacto, vel ibi incitabatur legatarius ad delinquendum hic non. Tertio obstant [illegible], quæ dicunt non valere pactum futuræ successionis, vt inf. eo. l. fi. de collat. l. pactum. & de inoff. testa. l. si quando §. 1. & de inut. stip. l. ex eo. Sol. hic non agebatur, vt non esset hæres fratris, sed vt has res ex causa fideicommissi nõ peteret: nec per pactum in alijs rebus hæres esse prohibetur. Quarto opponitur. Nonne est contra voluntatem defuncti, & sic contra legem fiet hoc pactum, vt in auth. de nup. §. disponat. col. 4. & sic non valet. inf. eod. l. pacta. 1. Rñ. non est contra legem hoc pactum: id. n. pactum contra legem est, quod lex prohibet interponi, ita & quod contra voluntatem defuncti, sed hoc testator non prohibuit: satis. n. habuit ei cui relinquebat fideicommissum consulere, vt agere posset pro fideicommisso, vt arg. ff. de pac. l. pactum. & l. pacisci. & ff. de ædil. edic. l. quæritur. §. pe. Quinto hoc pactum ideo sumpsit vires, q̃ liberos Philinus non sustulit: ergo causa secuta, quia suscepit filium, cessat pactum? Resp. hæc fuit impulsiua, non finalis. arg. ff. de don. l. 2. §. fin. Vel finalis causa proxima fuit remissio, non aũt quia filios non hẽt. Sexto opponitur. Nonne est hic transactio? ergo hæc lex debuit poni inf. tit. 1. Rñ. non, imo pactio: quia non fuit de re dubia. Item an possit agi pro sextante, si traditus non fuisset? Rñ. 7 ita, quia fuit do vt facias, vel vt des. i. remittas, vt ff. de cond. cau. da. l. si mulier. hic autẽ remisit per acceptilationem factam, & Aquilianam stipulationẽ, sm Azo. licet contra, & no. inf. eo. proxi. l. siue. secus si dixisset se non petiturum fideicommissum, vel dabo si non petieris, vt 8 argu. ff. de cond. ind. l. eleganter. §. si quis. Sed an cautio Mutiana locum habet? Rñ. non; 8 quia in relictis locum

2 Tu dic, q̃ sex. stat propriè. s. Ias. hic.

3 Ista est vera, & cũ ea concordat Bar. P. Ale. & Ias.

4 Istã consequit B. B. P. Alex. Sal. & I. s.

* Ad itellectus l. p. ter scriõe. ces lucvid. Barba. 2 l. cum acutis. finitum. infra de fideicõmiss.

5 Dic melius, quod ibi spe renunciatio nõ cõpetebat re nunciatio ius nec re nec spe Bar. & Ias.

† Stillunitate.

6 Neutra sol. placet doctrina [illegible], vt in prox. apostilla. sup.

7 Oẽs istæ sol. præceden. placent. doc. hic.

8 Ista est cõis opinio. Alex.

habet tantum, vt ff. de cond. & dem. l. Mutianæ. & facit ff. pro socio. l. si socius pro filia. & de aqua plu. arc. l. in diem, §. fin. & inf. de fideicom. l. si in persona. & ff. a quibus app. non li. l. 1. §. si quis ante. & inf. de temp. app. l. fi. in fi.

a *Functus.*] scilicet Philinus pater tuus.

b *Esset.*] natus post pactum.

do se subtrahit dño. ff. de procu. leg. sed si dñum. alias incipit, peculium autem deducto. §. si ipse. est. n. ipse res dominica, vt ff. de pec. l. deposui. §. Stichus. In re autem peculiari facit deteriorem 4 dñi conditionem: vt ff. de pecu. l. si quis seruum §. etiam. Excipe septem casus si donet, vt ff. eo. l. contra. §. si filius. Secundus, si cōpromisit cum pœna. Tertius, si suscepit iudiciū. Quartus si fideiussor fit i causa non peculiari, vt ff. de pec. l. 3. §. si filius. & §. si seruus. Quintus, si demādauerit emendum. Sextus, si se vendiderit, vt ff. mand. l. cū seruus extero. Septimus, si vouerit, vt ff. de poll. l. si quis rē. §. voto. Itē nota, ꝙ dicit nouo pacto. nā & in ipso contractu ꝙ pepigit, seruatur, vt ff. eodem. l. si autē. Accur.

lio eius superstite functus [a] esset. [b] PP. 7. Calend. Decemb. Seuero A. 2. & Victorino. Coss. 204.

Creditor hereditarius, qui sponte egit cōtra emptorē hereditatis, intelligitur pacisci de non conueniendo hæredē. h. d. Salyc. Vel sic. Tacitū pactum prodest absenti, et ignoranti.

Imp. Seuerus & Antoninus AA. Claudio. al. Claudiano.

LEX II.

POst [*] venditionem hereditatis [c] à te [d] factam, si creditores contra emptores actiones 1 † suas mouisse probare potue[e]ris, [e] eosq; [f] eas [g] spontanea [h] volūtate suscepisse, exceptione taciti [i] pacti non inutiliter defenderis PP. Prid. Id. Febr. Seuero 3. & Antonino AA. Coss. 203.

Ijdem AA. Restituto.

Seruus potest dominio prodesse, sed non obesse in iure Seruus potest in domini fauorem, non in læsionem pacisci. h. d. Salic.

Idem AA. Restituto.

LEX III.

SEruus creditoris meliorem causam domini facere potest: [k] in deterius autē reformare nouo pacto non potest [l] obligationem rectè constitutam. PP. 8. Calend. Apri. Seuero 3. & Antonino AA. Coss. 203.

Renunciatio litis renunciantem excludit à processu causæ, & à iure principaliter intentato: nec habet locum pœnitentia h. d. Bald. Vel sic: Renuncians liti motæ, renunciare videtur tam instantiæ, quam causæ, hoc est iuri in illud iudiciū deducto. Et ideo ad candē causam denuo redire nō potest, cum per renunciationem finita fuerit. hoc dicit in effectu. Alex.

Ijdem AA. Valeriæ.

LEX IIII.

POstquam [m] liti de prædio motæ [n] renūciasti, [o] causam finitam instaurari posse, nulla [p] ratio permittit PP. 4. Id. Febr. Albino, & Aemiliano Coss. 207.

Eadem obligatio potest partim tolli ipso iure per solutionem, & partim per pactum de non petendo: & cui damus actionem, tanto fortius exceptionem. hoc dicit Alex. & Salic.

POst venditionem.] CASVS. Delata tibi erat hæreditas, in qua erant plures creditores vendidisti eam: cum suo onere transit: si creditores emptorem cōueniunt, & sponte actionem suscepit, an eis creditorib. volentib. agere ꝯ te obstabit exceptio, quæritur? & rñ. ꝙ sic, rōne taciti pacti, quia tacitè vñr pepigisse tecum de te non conueniendo, conuento emptore Viuian.

c *Hæreditatis.*] transferentiæ ad emptorē, cum omni onere, & emolumento: vnde inquit: nō ꝑtat cuiꝯ tuo, vt j. de cui. l. 1. d *A te.*] s. hærede. e *Potueris.*] tu venditor. f *Eosq.*] s. emptores: g *Eas.*] s. actiones. h *Spontanea.*] nec enim coguntur: i dicere: sed tu venditor conuentus si sibi, habes recursum cōtra emptore pactionem ex vendito, vt restituat, vt j. de hære. vend. l. 2. & ff. de hæred. vel act. vend. l. 2. si venditor. & ff. de do. l. hæreditatem.

i *Taciti pacti.*] facti. s. inter te, & creditores. Sed vñ, quod ipso iure sis liberatus, vt ff. de sol. l. solutionē. Sed dic 2 non esse factum animo nouādi. arg. ff. de præto. stip. l. pen. Item nunquid si vnus tantum creditor egerit, præiudicatur cæteris? aut si vnus vna actione, an in alijs præiudicet? Resp. non? vt inf. ne vx. pro ma. l. fin. & sup. de epi. & cler. auth. præsbyteros. a. & inf. de exc. tuto. l. voluntari. & ff. e. l. rescriptū. in prin. nec obstat primo dicto lex illa. ff. eo. l. maiore. quia in alio casu loquitur.

SEruus] CASVS. Seruus creditoris fecit pactum cum debitore de non petendo. quæritur an domino præiudicet? & respon. quod non. si vero fecit pactum de petendo, valet pactum: quia meliorem, &c. vel pone exemplum. ff. depositi. l. seruus tuus. & de iureiur. l. si seruus. & l. quanto magis. Si autem creditori fecisset pactum de non petendo, valet pactum serui. Viuia.

k *Facere potest*] vt ff. eo. l. si debitor, & de reg. iur. l. melior, & de acq. rerum do. l. etiam inuitus. & de verb. obli. l. seruus vetante.

l *Non potest.*] vt ff. deposi. seruus tuus. & de leg. 1. si seruus 3 cum ista legatus. §. 1. de iureiur. si seruus. & l. quanto magis & hoc vsq; ad communi ratione, quæ est alterius pactum alteri non nocere. vt ff. eo. l. si vnus. §. ante omnia. Item quod dicit in si. loquitur 3 in acquisitis, secus in acquirendis, vt infra. de acq. pos. l. fi. & inf. de hær. inst. l. 3. in fi. Item in dominicis, præter quam in seipso: se enim vel occasione noxæ, vt ff. de vi, & vi arm. l. 1. §. quod ergo adijcitur, vel occiden-

POst quam liti.] CASVS. Tu possidebas aliquid prædium ꝙ dicebam meum, vel mihi obligatum, & sic cœpi te conuenire rei vend. vel hypo. oblato libello, ꝑstito iurō calumniæ: ante sententiam liti motæ de ꝑdio renunciaui, vel expresse, ita dicendo, huic liti renuncio, vel tacitè recipiendo à te æstimationem prædij. in processu temporis volo mouere actionem primam. s. rei vend. vel hypo. nunqd mihi licebit: rñdet Imperator, ꝙ non. Viui.

¶ No. primo ex hac lege, ꝙ actor in reali vel personali iudicio renuncians, excluditur à processu causæ.

¶ Scdo no. ꝙ ꝑ hoc ēt excluditur à iure dñij, vel obligationis, & adde quòd no. infra ti. 1. l. siue apud acta.

¶ Tertiò no. ꝙ postquam est in iudicio renunciatum, non habet locum pœnitentia, secundum Bal. hic.

m *Postquā liti.*] ꝑ hoc ij instātiæ, ꝗ iuri renūciat ē dubio.

n *Motæ.*] apud iudicem.

o *Renunciasti.*] hæc renūciatio lite tm̄ mota nocet: pactum vero, & ante & post, vt dixi sup. l. 1. & fuit facta hæc renunciatio pñte, vel absēte aduersario, 5 per hæc verba, nolo amplius venire ad causam. quocunque modo potest ostēdi expresse, vel tacite, satis est, vt inf. qui accu. non pos. l. si ea, ff. de mino. l. si filius, & hoc odio litium, vt ff. de mino. l. minoribus non autem placet, ꝙ quidam dicunt, ꝙ per triennium tacendo liti motæ renunciet: quia tunc in 40. annis perpetuatur, vt inf. de præscr. 30. an. l. fi. nisi dicas instantiā finitam per renunciationem.

p *Nulla ratio.*] communi iure. secus speciali, vt in minore.

CReditori] CASVS. Debebam tibi 15. solui 10. de alijs 5. conueni, vt ea mihi remitteres pro patrocinio, qđ tibi præstiti: vel de præstando si conueni, à primis quinque ipso iure solutione liberatus sum: ab alijs ope exceptionis pacti, vel doli, quæ generalis est. vnde si postquam remisisti mihi. ego soluero tibi per ignorantiam, habeo condictionem indebiti. ¶ No. ex hoc tex. ꝙ exceptio pacti est de iure prætorio, non de rigore iuris ciuilis, & sic

pactum

Ad intel. huius l. & l. si hæredito res. inf. eo. vid. Vlber. Zuchardū. in rub. sup. de pac. nu. 61. Pactū dicitur quod dicitur conuentum esse contra legem.

† *Accusationes.*

1 Regulariter. Pau. & Ias.

2 Istā gl. 1 omnibus seq. quitur B. B. P. & Ia.

3 gl. finem tenent Bar. Bald. Pau. & Ias.

4 Si habet liberā administrationem: alias secus. Pau.

5 Intellige, si ibi iudex est pñs tanquā publica ꝑsona recipiens pro aduersario: alias absēti nō prodesset, vel. l. certū. §. si quis ab sente ff. de confes. & l. fin. de interro. act. Bar.

pactum de non petendo, de rigore iuris ciuilis, nihil prodesset, quia est nudum: sed requireretur acceptilatio præcedente Aquiliana stipulatione: sed p edictū prætoris, quo cauetur, pacta seruabo, vt l.1. in prin. ff. co. & l. iurisgentiū, §. ait prætor. inducitur exceptio secundum Paul. de Cast.

a *De parte.*] scilicet residua.
b *Inter te.*] debitorē.
c *Ob causas.*] Nota causam in pactis cōsiderari: vt ff. de excep. doli. l.2. §. circa.
ADDITIO. Hoc verum in pactis obligatorijs: secus in liberatorijs, vt l. tale pactum, in princi. ff. cod. Bartol.
d *Fideque.*] i. fideli patrocinio.
e *Ciuili.*] i. solutione.
f *Honorario.*] vt per pactum quòd prætor tuet: vt ff. co. l. iurisgentium, §. prætor.
g *Doli.*] quę est communis: vt ff. de excep. doli, l.2. §. generaliter.
h *Per ignorantiam*] iuris, vel facti, secūdū Azo. cum de damno vitando tractetur: vt diximus s. de iur. & fact. ign. l. cum quis. Et est ratio, quia liberatus erat vinculo naturali, 1 vt ff. de sol. l. Stychum, §. naturalis. Alij dīt iō, qa fauorabilis est 2 hæc exceptio: vt ff. de cond. indeb. l. qui exceptionem. Item no. cui damus actionem, &c. vt ff. de superfi. l.1. & 2.

** Ad intellec huius l. vide Fer. Garzi in l. si vnus, §. pactus, nu. 35. ff. cod.*
1 † Aliàs cum.

1 Et ciuilis obligatio erat elisa. Salic.
2 Attenta origine. Salic.

Imp. Antoninus A. Demagoræ.

LEX V.

*CReditori tuo si partē pecuniæ exoluisti, de parte [a] verò non petenda, inter [b] te, & ipsum [1] † conuenit, ob [c] causas negotiaq; eius tuo patrocinio, fideq; [d] defensa ea obligatione partim ciuili [e] iure, partim honorario [f] liberatus es. Nam exceptio perpetua pacti cōuenti, vel doli, [g] residui petitionem repellit: cum & solutum per [h] ignorātiam, repeti potuisset. [i] PP. 8. Calē. August. Romæ Antonio A. 4. & Balbino Coss. 214.

Pactum contra ius, vel bonos mores, nullius est momenti. h.d. Alex. & concor. cap. fina. cum glo. 2. in fi. extra cod. titu.

Idem A. Basilicæ.

LEX VI.

PActa quę cōtra [k] leges constitutionesq;, [l] vel contra [m] bonos mores fiūt, nullam vim [n] habere, indubitati iuris est. PP. Calend. Aug. iisdem Coss. 214.

i *Potuisset*] i. licet facere pactum contra beneficium, quod est inductum per edictum ædilium curulium.

PActa.] CASVS. Si pactum fuerit de alienando prædio dotali, quasi contra legē factum non valebit. Item si pepigi, vt tibi patrocinium præstarem pro quota parte litis, vel quasi potentior, quasi contra constitutionē factum non valebit: vt j. ne li. poten. vel si pepigi cum eo, cui spes erat hæreditatis de ea diuidenda eo mortuo quasi contra bonos mores factum non valebit pactum, vt j. cod. l. vlt. Viuian.
k *Pactum, quæ contra leges.*] vt insti. quibus alio. li. in prin. & ff. de verb. oblig. l. generaliter, & l. sea.
l *Contra constitutiones.*] vt j. ne li. pot. l.1. vel si tutor de pupilla ducenda in vxorem paciscitur, j. de interd. ma. l.1.
m *Contra bonos mores.*] s. communes, non ipsius qui fecit: vt ff. de iniur. l. item apud, §. idem ait aduertur, & da exemplum de futura successione: vt j. cod. l. fi. Item dicas si fiat contra alias partes iuris, vt ff. co. l. iurisgentium, §. prætor. Et distingue 3 hic, quia pacta alia secundum legem, & tūc valet principale, & accessorium, vt per totum hunc titu. vt tamen actor altero sit contentus, nisi in contrarium agatur: vt ff. cod. l. rescriptum, §. si pactio, & de trās. fact. l. qui fidem, alia contra legem, 4 & tunc neutrum valet, neque principale, neque accessorium, vt hic, & s. de legib. & constit. l. non dubium, & de verb. oblig. l. stipulatio hoc modo, & l. Titia, & j. de inutil. stipul. ex eo. alia præter legem, & tunc accessorium valet, & non principale: vt ff. de verbor. oblig. l. stipulatio ista, §. alteri.
n *Nullam vim.*] vires aūt sunt quatuor. Pariunt, perimūt, informant, & elidunt. Addunt quintum s. adiuuant; quod non placet, quia cōtinetur sub verbo elidunt: quæ enim elidunt actionem, adiuuāt exceptionē, & quæ adiuuant actionem, elidunt exceptionem. Parit autē pactū vestitum, 5 qd dices j. cod. l. legem. Perimunt acceptilationes, & stipulationes animo nouandi factas, vt instit. quib. mod. tol. obli. §. item per acceptilationē. & §. pe. Informant actionem pacta incontinenti apposita. i. noua forma datur veteri actioni, ad quā modo dat, vt ff. co. l. iurisgentiū, §. quinimo. Item & pp alia, qa licet origo sit bonæ fidei, vt ex empto, modo p pactū erit stricti iuris: 6 qa succedit in locum actionis pscriptis verbis, vt ff. si qs cau. l. si est, §. q iniuriarū. Itē elidunt, vt pactum de nō petendo, vt dices j. cod. l. pacta nouissima.

3 Sequitur eam Cyn. Bart. Bal. Sal. Alex. & Ias.
4 Vel quia lex expresse prohibet, & reprobat couentionē, sed si lex simpliciter esset prohibitiua, nō tamen reprobatiua: bene valeret, Bal.
5 Et etiam non vestitū ad minus p obligationem naturalē, quæcumq; sit, siue de nō petendo, siue de petendo. Bald. hic.
6 Istud nō est verū, vt dicit Bart. hic, qa est cōtra l. 2. j. de pac. inter empt. coniuncta l. videamus, §. si actionem, ff. de vsur.

Si creditor debitori hæres extitit, obligatio cōfunditur. Sed si possessori victo hæreditatem tradidit, vt sibi, & aliis creditoribus soluatur, interueniente stipulatione, ex stipulatu agitur. h.d. Bald.

Iidem A. Maximo.

LEX VII.

DEbitori tuo si hęres extitisti, actio quam contra eum [o] habuisti, adita [p] hæreditate cōfusa [q] est. Sed si eam hæreditatem postea, quam in iudicio obtinuisti, [r] ei tradidisti, [s] quem sententia superaueras, ea condictione, pactoque, vt tam cęteris creditoribus, [t] quam tibi in eo q tibi deberetur [u] si eam hæreditatem non adisses, satisfaceret: pacti conuentionisq; fides seruanda est: quæ si non seruatur, [x] ex stipulatione [y] [2] † (si mo-

DEbitor] CASVS. Debebam tibi Ieo. institui te hæredē, aditione hæreditatis cōfusa est actio. Itē aduersus Titiū, q illā hædítatē possidebat, egisti pet. hær. & succubuit, & cum eo pepigisti, vt sibi hęreditatē restitueres, si tibi, & alijs creditoribus satisfaceret vel credidisti, & non stat placitis, & pacto fuit stipulatio subiecta, ages ex stipulatu, & certa condictione: si non fuit subiecta, ages pscriptis verbis. 7 No. ex hac l. regulā, quod qn creditor est hæres debitoris, confunditur obligatio, & actio, Bal.
o *Eum.*] defunctum.
p *Adita.*] s. animo tantum, vt insti. de hæredum qualit. & diffe. § item.
q *Confusa est.*] vt ff. de sol. l. Stychum, §. actio. & inf. ad l. g. Falcid. licet. & j. de fidicom. l. cum fin. & de neg. gest. l. si ab eo, ff. de fideiuss. l. si debitori creditor. & j. de hæred. act. l. pen. Sed j. vt j. de iure delib. l. fin. §. sin vero, & ipse, sed tūc pp inuentarium quod fecit, non extinguitur actio. Vel si velis dicere, q extinguatur, non tamen deceat. Et distingue hic, quia aut debitor creditori, vel econtra succedit, & tunc extinguitur actio, 7 vt dictum est cōtra fideiussores, vt ff. de fideiuss. l. hæres, §. q si stipulator, aut correus reo promittendi, vel correus reo stipulandi, & tunc ambæ remanent, 8 vt ff. de duob. reis. l. si reus, in princip. & ff. de sol. l. si duo, aut fideiussor fideiussori, & tunc neutra tollitur, vt ff. de fideiuss. l. hæres, §. non est aut fideiussor reo stipulandi, vel econtra: & tunc accessoria tollitur, vt d. l. hæres, §. quod si idem stipulator, aut si fideiussor reo promittendi, vel econtra, & tunc si tenetur reus naturaliter, & ciuiliter, accessoria tollitur: 9 si naturaliter tantum, tunc nulla, vt d. l. hæres, §. quod si hic, & §. retro.
r *Obtinuisti*] cum effectu, id est, quia fuit ibi restituta.
s *Tradidisti*] id est reddidisti. H.
t *Creditoribus*] quia intererat sua his solui, vt infrà de hæred. vend. l. 2.
u *Deberetur.*] condictione indebiti, ff. de cond. indeb. l. si is qui. secundo quando dixit, do tibi hæreditatem, si enim rebus specialiter designatur, non tenetur.
x *Seruatur.*] quia dicat te alij pactum fecisse, & sic non valere: quia alteri stipulari, vel pacisci nemo potest, ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem, §. alteri, vel non posse resuscitari actionem extinctam.
y *Ex stipulatione*] i. ex stipulatione certi cōdictionis, alioquin si non est subiecta, sed pactum agitur pscriptis verbis, vt inf. de rerum permut. l. rebus. Et si excipiat, ex pacto replicabis. Si traditio non interuenerit, sed apud possessorem qui dicit se hæredem, res dimisit hoc pacto, aget 10. ex

2 † Ex stipulatu.
7 Quia actiones actiuæ, & passiuę nō pūt coeuere in eodem subiecto. Bal. Sal. Alex. & Ias.
8 Quia sūt paris potēriæ. Ias.
9 Nisi iam lis fuisset contestata cum fideiussore, vt est textus sing. in l. seruus, ff. de ijs, qui no. infam. Ias.
10 Idē tenet Barto. Pau. & Ias.

trimonium non transit ad hæredem, nec ergo eius acceſſio, i. dos, neq; de dote pactū, vt argu. ff. ſi ruis cau. l. ſi eum. §. ſi licet ex contractu actiones generaliter transeant ad hæredes, vt ff. de viuf. l. ad hoc, §. ſi operas. Sed hæc rō non placet ſecūdū H. Dic ergo, q nō agit p futuro tēpore, quia prædiū redit ad mulierē cum ſuo onere; ſed pro præterito, ſi quid eſt ſolutum à marito quondam, agere poteſt, vt ff. de viuſr. l. queſitū.

a *Et ſi*] i. quamuis.

b *Aestimatus.*] Dupliciter. n. fit æſtimatio, vna quæ facit emptionē, a vt hic: alia quæ determinationem, & p hoc ff. de iure do. l. plerūq;

c *Instrumenti.*] dotalis.

d *Vend tio*] Æſtimatio eñ facit emptionem, vt ff. d iure dotium. l. plerunque. & inf. de iure dot. l. 1. & l. cum dotem. Et dic ex vendito, id eſt ex empto, vt & infra ſi ſeruus extero. l. 1. ff. d ac. empt. l. veteres. Item contra. inf. ſine cenſu, vel reli. l. 1. 3 vbi dicit, q nō cōpetit. Sol. hic in vſuris loqt ſecūdū ius cōe, ibi in tributis ſecūdū ius ſingulare: q non placet, quia etiam in tributis bene valet inter eos, licet non in præiudicium fiſci, vt ff. eod. l. inter debitorem. & l. epiſtola, §. pactum, §. dic ergo 4 in l. 3ria nō valere in præiudicium fiſci, ſed contrahentium ſic.

e *Placitis*] i. pacto.

f *Competit.*] i. datur.

1 Idē Bar. & alij.

2 Et illa i dubio præſumitur, niſi modicitas prædicti aliud ſuaderet. Iaſ. hic.

4 *Quod apud acta ſit volentes obligat, q priuatū præſumitur in oīs metus, & dolus abeſſe. vbi iudex ſuum inter poſuit decretū. Gothofr.*

+ *Vnde illud 12. tabularū, vt quodcunq; poſtremum populus iuſſiſſet id ius ratumq; eſſet. Liu. 7. vide Hoto. hic.*

3 Melius facit l. 2. ſecundum Io. Ma.

4 Iſta placet Sal. & Iaſ.

5 Imò in compatibila. Bart. Bal. & Iaſ.

6 Iſta gl. placet Ba. Sal. & Iaſ.

7 Quibus ſtat in ijs, q ſūt modici qrxiu dicij. & nō in alijs.

Bal. & de iſta materia vide pleniſſime per Pan. & Fely. in c. poſt ceſſionem, ext. de proba.

& ſi a pactum in ſtipulationem deductū probetur. Sed ſi fundus æſtimatus b (ita vt pars inſtrumenti ſignificat) in dotem datus eſt, ex vendito d actio, vt placitis e ſtetur cōpetit. f PP. No. Decē ipſo A. 3. & Dione 3: Coſſ. 230.

Vltima pacta priorib. contraria derogant eis: & ideò pactum de non vtēdo, pacto de non petendo ante facto, reddit efficacem obligationē eliſam ab illo, h. d. Ale.

Idem A. Flacillæ al. Facillæ.

LEX XII.

PActa g nouiſſima h ſeruari oportere, tā i iuris, quàm ipſius rei æquitas k poſtulat. + Quapropter ſi conuentione, quæ præceſſit, l diuerſa pars vſuram ſe nō eſſe conſenſit, m & maximè n ſi (vt proponis o) id ēt apud acta + præſidis aſſeuerauit, actionem, quæ ſuper prima conuentione fuerat, exercere non prohiberis. PPP. 3. Calend. Mar. Agricola, & Clemente Coſſ. 231.

Pacta appoſita incontinēti iuxta cōtractum valent,

PActa.] CASVS. Debebas mihi, x feci tibi pactum de non petendo, deinde de petendo. quæritur, cui iſtorum pactorum ſtandum ſit? Et reſpon. q ſ ſtimo, & agam actione priſtina. Viuian.

g *Pacta.*] quando ſunt contraria, & ab habili perſona: & niſi prima fuerint derogatoria poſteriorum, ff. de legat. 3. ſi quid de leg. 1. ſi mihi, §. fin. vbi ponitur caſus, quod in codicillis legauero, valere nolo.

h *Nouiſſima.*] vt ſi primum fuit factum de non petendo, ſecundum q liceat petere, vt hic, & inſt. de republica, in prin. & ff. eod. l. ſi vnus, §. pactus, & idem 8 in vltima voluntate, vt ff. de adi. le. l. 3. §. fi. Item hoc verū ſi vltima valent, alias non: vt ff. eo. l. iuriſgentiū, §. ſed ſi fraudandi. Itē eſt verum, niſi primum deroget vltimo, vt ff. de leg. 1. l. ſi mihi, & tibi, §. fi. Item hoc verum, niſi p primū ſit actio ipſo iure ſublata, vt ff. eod. l. ſi ſtiur, §. pactus. 2. rñ. & l. ſi tibi, §. quidam. Item verū, niſi res ſit ſecuta ex primo, vt ff. e. l. ab emptione.

i *Tā iuris.*] ptorij, & ſtricti iuris, vt ff. l. iuriſgen. §. pſſtor.

K *Aequitas.*] quæ tuetur pacta, vt ff. eod. l. 1.

l *Praeceſſit.*] de non petendo.

m *Conſenſit.*] & ſic, quod liceat petere.

n *Et maximè*] maxime valet pp pſentiam actorum, vt argu. ff. de eden. l. ſi quis, §. 1. & facit pro literis ſigillatis 7 ab epiſcopis vltra montes. Vel dic maximè valet, quia magis poteſt probari, ſi negetur pactum.

o *Proponis.*] creditor.

p *Prohiberis.*] Et ſi opponat exceptionem ex primo pacto, replicabis ex alio, & ſic non tollitur ipſo iure primum, & ita eſt contra, ff. de ſol. l. Stichum, §. naturalis. Sol. vt diximus, ff. eo. l. vnus, §. pactus, in gloſ. imò videtur, &c. & vires primi, & ſecundi pacti dic, vt in ea glo. diximus.

IN *bona fidei contractibus*] CASVS. Terrā tuā mihi vendidiſti 50. incontinente pepigiſti mecū, vt tibi traderem ad colendum, vel vendidi tibi codicē, & incontinenti conueni, vt eū mihi commodares ad auſcultandum, an valet pactum, vt ex eo agere poſſis, q̄rit 3 & rn. q ſic, videbatur, q nō quaſi nudū eſſet: ſed nudū non eſt, ſed veſtitū cohærentia cōtractus, & hoc ſi incontinenti fuit factū: pactum. ſed ſi ex interuallo actionē non parit, ſed exceptionem tantum. Viuian.

etiam ad producendam actionem: ſed ex interuallo appoſita proſunt ad excipiēdum tantum. h. d. Alc.

Imp. Maximinus A. Mario.

LEX XIII.

IN bonæ fidei + contractibus q ita demū ex pacto r actio s competit, ſi t + incontinenti t fiat. nam quod poſtea u placuit, x non petitionem, y ſed exceptionē z parit. PP 5. Id. Ianuar. Maximino A. & Africano Coſ. 237.

Quando pœnalis ſtipulatio incipit à præcedenti conuentione nuda, ſi conuentio nuda non ſeruatur, agitur ad pœnam, à qua liberatur reus, ſi conuentioni nudæ pareat: aliàs condēnabitur ad pœnā. Et bona debitoris pp conuentionē non ſeruatā nō debent in creditorem defacto transferri, ſed ordine iuris ſeruato. h. d. Alex.

Imper. Gordianas A. Cœlio 2 + militi.

LEX XIV.

SI + pacto, a quo b pœnā ad uerſariū tuū promiſiſſe c

q *In bona fidei contractibus.*] q enumerantur, inſti. de act. §. actionum. & dicas 8 idem in ſtricti iuri, vt inf. eo. l. petens. & ff. ſi cer. pet. l. lecta. §. dicebam. ſc. i in his ſ. bonæ fidei maximè videbatur valere, et ex interuallo appoſitum propter exuberantē fidem: quæ in his deſideratur. Iac.

r *Ex pacto.*] ſ. nudo.

s *Actio.*] præſcriptis verbis, 9 & vetu informata, vt j. de pac. inter emp. & ven. l. 2.

t *Incontinenti.*] i. in ingreſſu, vel egreſſu 3tu, vt j. eo. l. petēs. & de ædi. act. l. ſi apud. & ſic q non diuerterint paciſcentes ad alia, vt ff. de duo. re. l. duor, §. fin.

u *Poſtea*] ſ. ex interuallo.

x *Id*] i. pactum.

y *Non petitionem.*] i. actionē, licet ad petitionem ſit factum, puta vt fideiuſſor detur pro euictione.

z *Sed exceptionē.*] ſi fiat ad hoc, 10 puta vt nō detur fideiuſſor, quē primo conuentum fuerat dari, vt ff. de æden. emp. l. facta, & diſtingue hic, vt ibi diximus in gl. vt inf. &c.

3 *Vide Cautat. 10. obſeruat. 34.*

+ *Ex.*

8 Iſtā glo. ſequitur Bart.

9 Quę naſcitur ex pacto veſti. ſecundum Bar. Pau. Alex. & Iaſ.

2 + *Cœlio.*

+ *De milit. huius l. vide Hotom. Verium in rub. de verbo. obligat. nu. 128. & Maria Socin. in. l. 12. a nu 187 de verb. oblig.*

SI *pacto.*] CASVS. Conueni tecum de pmutando codicē cum digeſto tuo, nudo pacto, quia non venit traditio, & deinde conueni pacto de pœna pſtanda, ſi non fiat, quod conueni in principio. Deinde de eo ſtanda p ſtipulationē conueni, ſi nō fiat, q conueni. & iſtud eſt tertiū pactum, & quæritur, quo iſtorū conueniā te, ſi non feceris, q conuenit primo? Rñ. q agam ex tertio, vt cōſeq̄uar q conuenit 10 Immo per primum, vt metu pœnæ pareatur conuentis; aut cū effectu idē ſi exigetur pœna conuēta in ſecundo pacto. an aūt audiendus reus principaliter ad ſi velit mitti in poſſeſſ. tuarum, q̄ritur? & rñ. q non. agendum, licet Iaſ.

¶ Ex hac l. no. primo, q pactum principale eſt nudū, licet pacti pœnale ſit veſtitū. Ex hoc infertur, q acceſſoriū non veſtit principale, & nō eſt: quia non dependet ex eo, nec influit acceſſorio in principale ſecūdū Bal. Secūdo no. q ſi nō ſeruat nuda cōuētio, agi tñ nō pōt ex ſtipulatione pœnali. Tertio no. q pactio pœnæ hēt naturam proceſſus alternatiui, cū poſſit ſolui principale, aut pœnale, vſq; ad ſolutum. Quarto, & vltimo. ex hoc admitti purgationem moræ, Bal.

a *Si pacto.*] Tria fuerunt pacta. Primum nudum de aliqua permutatione. Secundum nudum de pœnæ præſtatione. Tertium veſtitum verbis, ſcilicet de præſtatione eiuſdem pœnæ. Dic ergo, ſi pacto ſcilicet ſecundo.

b *Quo*] ſcilicet, ſecundo.

c *Promiſiſſe*] id eſt, nudo pacto conueniſſe.

a *Placito*] scilicet primo.
b *Subiecta*] quæ est tertium pactum.
c *Ex stipulatu*] scilicet ex tertio.
d *Conuentione*.] scilicet prima.
e *Exiges*.] per tertium pactum.
f *Nam*.] respondet tacitæ obiectioni.
g *Solennem ordinem*. sed cum solemni posses, vt si debitor cedat 1 bonis secundum quosdam. Vel dic, 2 quod est ordo, vt ex interlocutoria olim fiat in omnia bona missio, vt ff. quibus ex cau. in possess. l. 1. hodie pro mensura debiti declarati, vt inf. de bon. auth. iud. poss. l. pro debito. & l. cum proponas. & authen. ibi posita. Ex definitiua 3 secundum legem. ff. de re iud. l. à diuo. §. in venditione. Et autem quod dicitur competere ex stipulatu ad pœnam, est contra ff. si cert. pet. l. si quis certum & institutis de verbo. obl. in princ. Sol. 4 hæc pœna erat in facto, vt scriberet librum, vel similia. Vel dic ex stipulatu, i. ex stipulatione certi. s. conditionis, vt inf. de dolo. l. j. Tertij, dicunt, quod hæc est incerta propter euentum, quia nescitur quid consequatur, vt hic, & ar. ff. de verb. obl. l. 1. vbi aût non apparet. §. quid quod et §. fundi. hoc non valet, 5 quia semper est incertum anteq. committatur pœnam: medijs placet. Item quæritur obligatio naturalis, quæ oritur ex nudo pacto secundo, & primo sit nouata per stipulationem? Dic quod sic, nisi esset in contrarium actum, vt ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. in fi. & de noua. l. fi. in princ. & de verbo. obl. l. ita stipulatus. §. si. hodie non. vt inf. de noua. l. fin. in fi. Item nunquid vestitur primum ab vltimo? Respon. non: quia non vestitur principale ab accessorio. Vt inf. de contrahé. & commit. stip. l. nuda, ergo quod dicit consequeris scilicet actione, quæ oritur ex tertio pacto. Item quomodo ad ... & aliud consequor? Rñ. metu tertij paretur primo: vt argum. inf. de rei vxo. act. circa princip. & ideo dicit consequeris per actionem, sed ad pœnam dicit exiges, vt ff. de leg. 3. l. fideicommissa. §. si rem. In casu tamen agitur ex primo, non tertio: vt ff. de oper. lib. l. si ita stipulatio. Sed quando committitur hæc stipulatio? Responde 6 plene vt diximus ff. si quis cau. l. & si post tres, in glo. ad ipso iure, &c.

1 Illud est falsum Alex. & Ias. per l. 4. inf. qui bon. cede. poss.
2 Illud placet Bart. Pau. & Ia.
* i. vt crediter nō seruato iuris ordine cum nulla sñia præcesserit, sed propria authoritate bona debitoris in se transferat contra solennem iuris obseruationem. & 58. ff. de re iud. Goslinf.
3 Reprobant Alex. & Ias. quia idē indefinitiua, quod interlocutoria. Ias.
4 Diuinat Bart.
5 Idē Alex. & Ias. licet Fulg. contra.
* Hinc colligitur: l. renūtionem omnium bonorum etiam futurorum non valere. vide Clar. 4. sent. §. donatio. q. 19. & 1. huiusmodi donatio iuramento confirmatur. Roland. a Val. cons. 39. nu. 12.
6 Hic, e committatur hic cō testata super pœna Bar. & Ias.

proponis si placito [a] nō stetisset, stipulatio subiecta [b] est ex stipulatu [c] agens, vel id quod in conuentione [d] deuenerat, vt fiat, cōsequeris, vel pœnā stipulatione cōprehensā more iudiciorū exigēs. [e] nam [f] bona aduersarij tui in te trāsferri citra solemnem ordinē [g] *frustra deprecaris. P.P. Calen. Apr. Gordiano A. 2. & Pōpeiano Coss. 242.

Non valet pactum, per quod pater promittit in instrumento dotali se filiam instituturum in equali portione cum filio, quia aufert liberam testandi facultatem. Alex. & Bal.

Imp. Valer. & Gal. AA. & Val. nobilis Cæs. Pactumeio al. Nouio.

LEX XV.

j PActum, [h] quod dotali instrumento cōprehēsum est, si pater vita fungeretur, [i] ex æqua portione ea [k] quæ nubebat, cum fratre hæres patri suo esset: neque vllam obligationē cōtrahere, neque libertatem [l] testamenti * faciendi mulieris patri potuit auferre. [m] PP. 10. Cal. Mar. Aemyliano & Basso Coss. 267.

Fideicōmissum fratribus reciprocè iniunctum, pōt pacto remitti; & sufficiens cā est, quòd vnus alteri, & alter alteri remittat. h. d. Bal.

Imp. Dioclet. & Maxim. AA. Diophanto.

LEX XVI.

CVm * proponas [n] filios testamento scriptos hęredes rogatos esse, vt qui primus rebus humanis eximeretur, [o] alteri portionē hæreditatis restitueret: quoniam precariā substitutionem fratrum cōsensu * remissam asseris, fideicommissi persecutio cessat. PP. 3. Idib. Febr. Maxim. 2. & Aquilino Coss. 286.

Pactum cum scriptura, & sine scriptura eiusdē est efficaciæ. Vel sic: Fides non scripta, sicut scripta, est seruanda. Bald.

Ijdem AA. Dexımacho. 1 †

LEX XVII.

ij PActū, quod bona fide [p] interpositum docebitur, & scriptura non existente, tamen si alij probationibus [q] rei gestæ veritas comprobari potest, præses prouinciæ secundum [r] ius custodiri efficiet. PP. 9. Cal. Iul. ijsdē Coss. quib. supra 286.

Ex receptione partis debiti soluti ab vno ex correis debēdi, inducitur diuisio debiti, ex qua quo ad oēs reos debēdi inducitur exceptio taciti pacti: & sic alii pro virib. partib. tantum conueniri possunt. hoc dicit Alex.

stante habes testandi facultatem. Viuian.
h *Pactum*.] comprehensum inter patrem, & filiam.
i *Fungeretur*] id est decederet.
k *Ea quæ*. quæ erat sui iuris.
l *Libertatem*.] id est facultatem.
m *Auferre*.] vt inf. eo. l. fi. & de inoffic. test. l. si quando. §. 1. & de coll. l. pactum. & ff. pro socio. l. cum duobus, alias si fratres. §. idem respondit, est enim turpe pactum non solum, quòd contra ius vel naturam est: sed & illud quod facit non esse liberi arbitrij, quod esse debebat: vt sup. de sacrosan. eccl. l. 1.

* Ad itell. huius l. vide Barba. in l. cū acutissimi. nu. 198. inf. de fideicom.

CVm proponas.] CASVS. Duos filios hæredes instituisti, & rogasti, vt si quis eorum sine liberis decederet, quòd alij portionem suam restitueret. illam substitutionem factam ad inuicem remiserunt. an valeat pactum, quæritur? & respon. quod sic, licet videtur contra, cum pactum sit de non succedendo, vt infra de colla. l. pactum, quia licet vnicuique renunciare iuri suo, Viuianus.
n *Cum proponas*.] licet hoc pactum videatur contra ius, non tamen est: quia vnicuiq; &c. vt inf. eo. l. pen. & ff. eod. l. pactum. & facit inf. tit. 1. de fideicommis. & de pac. cōuen. l. hæreditas. Item si vnus fratrum, cum alter frater rem venderet, præsens non contradixit, dico 7 etiam sibi fecisse præiudicium, arg. inf. de fideicomm. l. quoties. 1. & de leg. 2. l. cum pater. §. liberis. Sed contra. ff. de leg. 1. si fundum per fideicommissum. Item differt 8 hæc lex a prima huius tituli: quia ibi alter tantum rogatus legitur, hic vterque. Item ibi vnus solus remisit, & non totum remisit, hic vterque & totum, & ea quæ ibi diximus, & hic dici possent.
o *Eximeretur*.] scilicet sine liberis.

* Solemni tamen nunquam. n. reperitur in libris iuris conf. vlla renūciato hereditatis nisi formalibus, & diserttis verbis expressa. vt hic, & l. 2. 3. inf. de transa. vi. Hotom. cons. 8.
1 † Dexima.
7 Et malè Bar. Bald. Pau. & Al. & Ias.
8 Istam sequit Bart. & Ias.

P*Actum*.] CASVS. An sine scriptis valeat pactum quæritur? & respon. quod sic: ideo præses seruabit secundū ius. i. secundum iuris formam: vt si fuerit ad agendum, agatur: si ad excipiendum excipiatur. Viuian.

P*Actum*.] CASVS. Filiam tuam cuidam viro tradidisti, & pro ea dotem tradidisti: sed cum ea conuenisti, vt tibi cum fratre suo ex æquali portione succederet. neque naturaliter te obligasti: cum tale pactum sit contra bonos mores scilicet de futura successione. vnde eo non obstante habes testandi facultatem.

p *Bona fide*.] id est non dolo, vel metu.
q *Probationibus*.] i. approbationibus: videlicet si tales sunt personæ, quæ paciscantur: & res, quæ in pactum possunt deduci: nec pactum sit improbatum. s. contra leges vel bonos mores. Ego 9 aliter lego. vt ponatur hæc dictio propriè. & expone: puta testibus, vel confessionibus partium.
r *Secundum ius*.] i. secundū iuris formā, siue ad agendū siue ad excipiendū. Sic ergo nota, quod tm̄ valet pactum sine scriptura, quantū cū scriptura: vt inf. tit. . cū te, & inf. sam. etc.

9 Ista lectura glo. est de mēte Bal.

Leon.

l. non ideo, & de rei vendic. l. indicia, & de fi. instr. l. 1. & l. instrumentis, & l. seq. & l. in exercendis, sed fallit, vt sup. Auth. hoc iur porrectum, de sacrosan. ecc. & infra de nō nume. pecu. l. generaliter, & infra de fide instr. l. contractus, & de iure emphy. l. 1. & ff. de prob. l. census, & inf. si mi. se ma. di. l. 3. & supra, de mand. princip. l. 1. sed non est pactum.

1 † *De intel huius l. vid. hic Petr Stellam, nume 21.*
2 † *Perperā quidā vete rū interpretū legebant hic quenquam Cō.*
3 † *Texter.*
4 † *Papo. 20. arrest. 2. arrest. 1. ait vsu bodie receptū esse in Gallia praesertim īter nobiles, vt in societate omnium bonorum alter alterum haeredem insti tuere possit. Hotom. concil. 1. refert hanc legem ad paganos extendi cōmuni oīum gentium vsu. Huiusmodi cōfraternitatē in Germania initam anno 1573. inter Ducem Saxoniæ et Lādgrauiū Hassiæ, & aliam diuersō tpe inter ducem Saxoniæ, et Marchiōē Brandemburgensem & in Gallia inter dn̄os de Alegre: in Italia inter dominos de Molza. Gothof.*

Iidē AA. Iulio. & Aemilio.

LEX VIII.

SI creditores 1 † vestros ex parte debiti admisisse quenquam 2 † verum [a] pro sua persona soluentem probaueritis: aditus rector 3 † prouinciæ pro sua grauitate, ne alter [b] pro altero [c] exigatur, prouidebit. [d] PP. vij. Id. Ianuar. Diocletiano iii. & Maxim. AA. Coss. 287.

Pactum futuræ successionis inter priuatos, non valet etiam pro donatione causa mortis; sed inter milites ad discrimen belli per gentes factum contemplatione mortis, vim habet vltimæ voluntatis. h. d. & non est alibi secundum. Alex.

Iidē AA. Victoriano militi.

LEX XIX.

LIcet [e] inter 4 † priuatos [f] huiusmodi scriptum, quo cōprehendit, vt is, qui superuixerit, alterius [g] reb. potiat, ne donationis quidē mortis causa [h] gestæ efficaciter speciem ostendat: tamen cum voluntas [i] militū, quæ super vltimo vitæ spiritu, deq; familiaris rei decreto, [k] quoquo [l] modo contemplatione mortis in scripturā deducit, vim postremi iudicii obtineat, proponasque te, ac fratrem tuū ad discrimen prælii pergentes, [m] ob communem mortis fortunā inuicem esse pactos, vt ad eū, qui superstes fuisset, res eius cui casus finem vitæ attulisset, pertinerēt: existente conditione, intelligitur ex fratris tui iudicio (q; principalium constitutionum [n] prompto fauore firmatur) ēt rerum eius compendium [o] ad te delatum esse. PP. 2. xi. 5 † Calen. Decemb. Sirmii. ipsis 15. [a] † & 3. AA. Coss.

Dominum non acquiritur solo consensu vel contractu; sed demum traditione secuta, si tradens est dominus: si autem non est dominus, tunc secuta vsucapione h. d. Alex.

Iidē AA. & CC. Martiali.

LEX XX.

TRaditionibus [p] & vsucapionibus dominia 7 rerum, non nudis pactis trāsferūtur. PP. Cal. Ianuar. ipsi V. & 4. AA. Coss. 293.

SI creditoris.] CASVS. Habes tres debitores, qui tenebātur in 10. & insolidum vnum conuenisti: & pro parte sua exegisti. volens à quolibet suam partē exigere. remisisti portionē alijs non soluentib. an regressum cōtra eū pro portione istorum habeas? Respon. obstare exceptionē pacti. quia videris cum eo pepigisse, accipiendo partē debiti: & diuisim, & nō insolidum conueniēdo, ne proportione illorū conueniat, & sic nō potes agere. Vi.

a [redacted] qui, singuli insolidū, tenebamini.

b *Ne alter.*] scilicet qui soluit.

c *Pro altero.*] qui non soluit.

d *Prouidebit.*] tacite pacti exceptione opposita: vt j. de fideiuss. l. liberum. Sed j. eo. tit. l. reos. Solu. 1. admisit dicendo, quemlibet admitto pro parte: vt patet ex verbo queq; id est quemlibet vestrum, est enim signū vniuersale: vt ff. de hæ re. insti. l. articulo, & sm hoc est expressum pactum. Vel ēt dic tacitum, scilicet, solidum non petam. Vel ibi insolidū vnū conuenit, secus si diuidat a petendo pro parte, vel accipiendo: & sic debet esse quenque, idest vnumquemque, & sic tacitum pactum: vt secundum Azo. Vel dic 3 non reuerti ad primum, vt hic, nisi alius sit non soluendo: vt ibi, & arg. ff. de fideiuss. l. inter eos. §. 1. 2. & 3. & de pecu. l. si ex duobus in fi. primi respon. Et eisdem modis, scilicet primo & tertio solue aliud contrarium, ff. de leg. 1. l. si ex toto. §. 1. vel ibi expone alterutro, id est altero: vt ff. de pac. l. rescriptū, §. fi. pacto, vel in vltima voluntate speciale. Item arg. contra ff. eo. l. tale. §. post diuisionem, sed etiam ibi plus acceperit ab vno, quam deberet: nec erant rei debendi. Accur.

L*Icet.*] CASVS. Pactum inter priuatos de futura successione contra bonor mores factum est vnde non valet, verum si duo milites ad bellum venientes pepigerunt, vt quicumque illorum in bello decederet, bona eius ad superstitem deuoluerentur, an valeat pactum, quæritur? & respon. quod sic: propter priuilegium militiæ, & ad bona decedentis vocabitur superstes. Viui.

¶ No. primo ex hac l. quod per donationem causa mortis non potest transferri hæreditas, sicut nec per codicillum, vel epistolam, quod tene menti secundum Bart.

¶ Secundo no. quod verbum potiatur, & verbum pertinere, videntur esse verba directa.

¶ Tertio no. quod nomine rerum vniuersa hæreditas significatur, secundum Bal. hic.

e *Licet.*] id est quamuis.

f *Inter priuatos.*] non priuilegiatos.

1 *Ista solutio est in se vera, sed sm eā textus est in casu indubitabili. Bart. Bal. Alc. & Ias.*

2 *Dic qđ imò peten do pro parte, non fit diuisio: sed recipiendo sic. Bar. B. P. Alex. & Ias.*

3 *Ista sol.*

g *Alterius.*] scilicet qui non superuixerit.

h *Mortis causa.*] vt inf. de pact. conuent. l. hæreditas, hic [illegible] diuinaerum donationi potius accedere videbatur, sed tamen contraria. Iste est, quia in 4. donatione præfertur donatarius hæredi [illegible] Ista ff. de do. cau. mor. l. Seia. per legem illam in §. fin. dic. [illegible] planon videt donat. [illegible] Bar. sa mortis, nisi expressē [illegible] & Ias. ferit, vt ff. de do. cau. mor. l. senatus, §. 1. hic autē tali pacto hæ sedem sibi efficere cupiebat. Item donatio emolumentum, & non onus afferre potest, vt ff. mand. l. si hæreditatē. hic autem etiam onus habet propter vicissitudinem, quia in persona cuiuslibet eorum habebat locum dictū pactum.

ADDITIO. Dicit hic Cy. quod ideo non est hic donatio causa mortis, quia illa requirit quinque testes, vt infra de codicill. l. fi. hic autem non fecerunt nisi duo: ergo nō potest valere vt donatio causa mortis inter priuatos.

i *Voluntas.*] scilicet alia, in alio casu.

k *Decreto.*] idest, dispositione.

l *Quoquomodo.*] vt infra de testam. mili. l. milites.

m *Pergentes.*] iam armati.

ADDITIO. Ista gl. est no. secundū Io. Ma. hic ad hoc, q̄d ille, qui stat armatus iuxta delinquentem, videtur sibi præstare opem, & de ista cogitasse.

n *Constitutionum.*] idest, legum.

o *Compendium.*] i. vniuersitatis, non solum quodlibet emolumentum singulare. Sed quæritur, an sit testamentum? Quidam quod sic: 5 vt hic innui. [illegible] Alij contra, & dicunt simpliciter vltimā voluntatem.

5 † *Alias* 15.

6 † *Alias* 4.

7 † *In adquirēdo dominio tempus traditionis magis cōsideratur, quam tituli. Gothof.*

5 *Ista placet Bar. & Ias.*

ADDITIO. Ista gl. [illegible] secundum Ange. in l. certa. §. genera. ff. de acquiren. da possessione, & secundum Iasonem, hic ad hoc, quod hal ibi est vltima voluntas in genere.

T*Raditionibus.*] CASVS. Conueni tecum de permutanda re mea cum tua, nudo pacto, traditione non secuta an propter hoc rei meæ dominus effectus sis, quærit? & respon. quod vsucapione, & traditione dominia rerum transferuntur: non nudo pacto, vel aliter pollicitus sum tradere, & non tradidi, & vide vt prius. Viuianus.

¶ Ex hac l. not. tria. Primo, quod rerum dominia quæruntur per traditionem. Secundo quod rerum dominia transferuntur per vsucapionem. Tertio, quod ipsa rerum dominia non quæruntur per obligationem, seu conuentionem personalem. Bal.

p *Traditionibus.*] vel quasi: vt inst. de re. di. §. interdum. Item intellige cum causa vera, vel putatiua, ff. de acquiron. re. do. nunquam & idonea ad transferendum dominium, vt instit. de re. di. §. per traditionem, & à domino, vt ff. de acqui. re. do. l. traditio. vel quasi: vt instit. qui. alie. licet. §. primo. Sed & his interuenientibus fallit in re vendita tradita: nisi satisfaciat de pretio, vt insti. de re. diui. §. venditæ.

6 *Idē Bar. & Ias.*

1 Ista opi... est appro... bata per o... mnes ...

¶ *Et vsucapionibus*] vt ff. de vsu. l. vsucap. est. Sed an idem in præscriptione? Quidam vt M. 1 sic, vt ff. de vsuc. l. cum qui, & infr. de vsuc. §. 1. in fi. Nos contra, vt inf. de præ. 30. ann. l. si quis emptionis, in princ. & dicta iura quæ dicunt dominium quæri, non obstant. Sed dic, scilicet vtile, siue effectum dominij.

¶ *Non nudis*] vt infra de rei vendi. l. seruum, & nudũ appellat omne, quod nõ est traditione subnixum, id est, quod non habet rei traditionem annexam: licet sit vestitum, vt ff. de pign. act. l. 1. Fallit in pacto legis commissoriæ, & addictionis in diẽ, vt ff. de rei ven. l. si quis hac, in prin. & infr. de pact. inter empt. & ven. l. cõmissoriæ. Itẽ in ecclesia, 2 vt sup. de sacros. ecc. l. fi. & infr. de don. quæ sub mo. l. 1. Item in manus iniectione, ut ff. de contrah. empt. si quis hoc vel ibi post iniectionẽ 3 manus. Item in vltimis voluntatibus, vt ff. de seruit. l. Papinianus, & de leg. 2. l. cum pater, §. surdo, & de acquiren. poss. l. cum hæredes, in princip. Item aliud in possessione, vt ff. de acquiren. poss. l. si quis 2. §. differentia.

2 Idem in fisco, vel pauperib. Ias.

3 Istã glo. approbãt Saly. Alc. & Ias.

Ex pacto diuisionis non datur actio, sed exceptio possidenti: quæ tollitur replicatione fidei non seruatæ. h. d. Sal. Vel sic: Ex pacto nudo transactionis possidenti exceptio, sed nõ possidenti non datur actio, si perfectè non impleuit traditionẽ pro parte sua. Sed contra non seruantem transactionẽ, poterit redire ad primam actionem, super qua transactum fuerat: quia non seruanti fidem fides seruanda non est. hoc dicit Alex.

Iidem AA. & CC. Eusebio.

LEX XXI.

CVm proponas inter vos[a] sine scriptura placuisse, fratrum[b] tuorum successiones æquis ex partibus diuidi, & transactionis causa[c] probari possit hanc intercessisse conuentionẽ, exceptione te tueri potes,[d] si possides.[e] Quòd si aduersarius tuus teneat, ex hoc placito[f] nullam actionem natam[g] esse, si tibi stipulatione[h] nõ prospexisti, debes intelligere: nec aduersario tuo transactione vti[i] cõcedendum est, nisi ea 1 † quæ placita sunt, adimplere paratus sit. PP. Cal. Maii, Fausto 2. & Gallo Coss. 298.

De debito liquido per administratorem nõ potest fieri gratuita remissio. h. d. Sal. Vel sic: Legitimus administrator potest recipiendo solutionem debitorem liberare, non autem debitum liquidum remittere. Alex.

Iidem AA. & CC. Arc PP.

LEX XXII.

iij. PActum curatoris 2 † recipere minorẽ quãtitatẽ paciscentis, adultæ ætatis suffragiũ ne noceat, efficiet, tutores. n. & curatores exigẽtes pupillis, & adultis debitum, non etiam remittentes,[k] præstant obligationis liberationem. PP. 18. Calẽ. Decemb. Sirmii, ipsis 7. & 6. AA. Coss. 299.

Filius non potest tollere actionem competentem patri, per pactum de non petendo, vel etiam debitum recipiendo. h. d. secundum Paul. de Cast.

Iidem AA. & CC. Honorato.

LEX XXIII.

FIlius[l] paciscendo, 3 † vel debitum accipiendo nihil detrahit patris 4 † obligationi.[m] PP. 17. Cal. Sirmii, ipsis 7. & 6. AA. Coss. 299.

Pactum de non petendo factum aliquibus hæredib. tantum, nõ prodest aliis cohæredibus. h. d. secundum primam lectu. Alex.

CVm proponas.] CASVS. Hæreditatem fratrum meorum ex testamẽto dicebas te possidere: dixi testamentum illud esse falsum: & me debere eis succedere ab intestato me agente hæ. pet. mecum pro dimidio hæreditati transegisti, ex isto themate tres eliciuntur q̃stiones. Vna, an si possideam rem mihi adiudicatam nomine transactionis, & eam reuocare vis, an tibi obstet exceptio? dicit quod sic. Alia: si nõ possideã, an ex pacto transactionis agere possim, si placitis non stetẽ? resp. quod non, si stipulatio nõ intercessit: & si ago contra ipsum, & excipiat de transactione, replicabo de dolo, s. quia fides transactionis siue pacti sibi seruanda non est, ex quo mihi eam seruare nõ vis. Vel aliter hæreditatẽ fratris mei possedisti, quia te instituit hæredem: fundum a te petebam paternum; & mecũ pro dimidia hæreditate trãsegisti, & procede sicut in primo casu facta fuit sup hereditate transactio, vt tibi remitterẽ quæstionem fundi. Viu.

1 † Fidem frangenti nec iuramẽtum seruatur, cum in est tacita conditio, si ipse fidem seruauerit. vide Rol. à Val. cõs. 57 nu. 19. ad 23.

a *Inter vos*] scilicet te, & aduersarium.

b *Fratrum.*] præmortuorum scilicet qui vel totum, vel maiorem partem hæreditatis aduersario suo reliquerant. Sed cum ei de fundo quodam quæstionem faceres, vt ei illam remitteres, conuenit tecum hæreditatem æqualiter diuidere, vt dicit, vel dic quod tota vendicabas ex alio forte titulo, & sic planius legitur.

c *Causa*] de fundo habita, de quo quæstionem inferebas, vel aliter, vt dixi.

d *Potes.*] contra illum, qui habebat tecum quæstionem: nisi forte velles dicere pactum nudum, & sic non valere.

e *Possides.*] id est quod ex transactione ad te peruenire debeat.

f *Placito.*] id est ex hac pactione, seu conuentione nuda fuit pactio.

g *Natam.*] cur non? Respon. 4. quia nondum videor plene impleuisse ex parte mea: licet actionẽ remittam, ut de condi. inde. l. elegãter. §. pen. & dices infra tit. 1. siue apud.

4 Et bene Bar. & Salyc.

h *Stipulatione.*] subaudi. Aquilia.

i *Vti.*] s. exceptione trãsactionis, & sic no. non esse seruandã fidem non seruanti, 5 vt ff. de inof. testa. l. si instituta, in prin. & infr. tit. proxi. l. si quis maior. & l. siue apud, & facit, ff. de leg. 2. l. cũ pater, §. liberis, & infr. de fideic. l. quoties, 1. & inf. pro soc. l. si societatis, & facit ff. eo. l. diuisionis. Sed contra inf. tit. 1. l. cũ mota, vbi & seruatur fides nõ seruanti, & ex pacto trãsactionis nascitur actio præscriptis verbis. Sol. ut ibi ADDITIO. Dic, quod ibi fuit facta conuentio per verba, in quib. poterat cadere implemẽtum: hic non; sed per illa verba, quod mitto nõ agere, vel nõ petere, vel similia. Bart. hic.

5 Sequitur Bar. Paul. & Iaso. & concor. optimè in c. peruenit, cum glos. extra de iureiu.

2 † *Idẽ in patre, qui in filij præiudiciũ non pòt remuntiare successioni, & hæreditati, 1200. aureorum pro sũma 100. aureorũ l. 2. infra de iur. fisc. vi. Hotom. in cons. 8.*

PActum.] CASVS. Quæsiuit quidam, an curator adulti possit facere pactũ de nõ petendo, & recipiendo partem cum debitore ipsius adulti. itẽ an possit partẽ remittere? & respõ. quod neq; adulto præiudicat, nec remittẽs, sed cum effectu debitũ exigens eum liberabit.

k *Remittentes.*] gratis & liquidum debitũ: quia tunc nõ sunt loco domini, cũ pupillum spoliant, vt ff. de admi. tu. l. Lucius Titius 2. §. fin. & ff. pro emp. l. qui fundũ, §. si tutor, & ar. ff. de transact. l. cum hi, §. si prætor. Sed contra ff. de fur. l. si pignore, in fin. & l. interdum 2. §. qui tutelam, sed ibi 6 non erat liquidum, ut inf. ti. 1. l. præses. Item contra ff. de iniu. l. sed si vnius, §. 1. sed ibi facit pactum, vt non nascatur actio, quod potest, hic natam volebat tollere. Item contra ff. de iureiur. l. iusiurandum quod ex conuentione, §. 1. & l. tutor. sed nec ibi erat liquidum.

6 Istã glo. vsq; ad fi. sequuntur Bart. Pau. & Ias.

FIlius.] CASVS. Si debitori patris pactum fecit filius de non petendo. an valeat pactum, quæritur? & respondetur quod non: nec si debitor ei soluat liberatur, patri enim filius præiudicare non potest.

¶ Not. primo, quod filius non potest in præiudicium patris pacisci. Secundo no. quod id, quod patri debetur, non potest filio solui. De hoc vide quod leg. & no. ff. solu. matri. l. verò procuratori, cum simil. Bald.

l *Filius*] vt si patri postea succedit.

m *Obligationi.*] vt & inf. de re. cre. l. nec filius, & ff. de sol. filiisfamilias, & de compen. l. debitor. Sed contra. ff. de excep. l. filiustam. sed ibi erat redhabenda res a filio vendita.

ta. unde recipiendo rem, facit quod pater necesse habuit facere. Item fallit hæc regula, ff. eo. l. contra iuris, in fine. & l. seq. & repete hic, quæ possunt adoptari ad filium, ex his, quæ diximus in seruis, vt sup. eod. l. seruus. 1

S *I actionem.*] C A S V S. Decessisti, quatuor hæredes insti.. tuisti tibi, & vxori tuæ legatum ab hæredibus præstandum reliquisti, duobus ex hæredibus actionem sibi ex legato competentem remisit vxor defuncti, an sibi præiudicauit quantum ad alios, vt sibi agenti obstet pacti exceptio, quæritur? & respond. quòd non: vel si duos instituit, & credebat quatuor institutos, & duobus puta remisit, non præiudicat tibi aduersus alios. Viuianus.

a *Affectione hæredum.*] Et dic 2 quod cum erant quatuor hæredes, remisit duobus ex his, non præiudicat contra alios, vt j. tit. 1. l. 1. & ff. eod. l. si vnus, §. ante omnia. Vel si remisit putatiuis, non præiudicat contra veros, vt ff. eo. l. si tibi, §. cum possessor. Sed est contra ff. de const. pe. l. si post. sol. vt ibi. 3 Item contra, ff. eod. l. antep. sed pone ibi casum, vt ibi dixi. Vel dic tertio, 4 actiones legatas pro parte remisit debitori amore hæredum, & ideò nõ præiudicat in residuo. Dic ergo alijs scilicet hæredibus secundum primum, vel alijs qui hæredes non erant, secundum alium, vel alijs, s. illi et debitoribus affectione hæredum, secundũ vltimũ casum. & est simplex relatio.

1 Adde quod quũ debitũ est contra actũ per filiũ, vel seruũ: tũc potest eis sol... pactus, ff. eo. & l. quod ser... uius, ff. de posi. & dic sol. l. quod seruus. Et per hoc dicit hic Bar. quod si monachus deponat vel mutuet pecuniam: licet quæratur actio monasterio, tamen poterit monacho solui, & contingit liberatio.

2 Idẽ Bar. & alij approbant.

3 Dic quod ibi loquitur in pacto obligatorio: hic in liberatorio. Ias.

4 Reprobatur, quia est de indubitabili: nec congruit literæ, secundum Bar. & alios.

Iidem AA. & CC. Duæ. LEX XXIV.

SI actionem legati, vel fideicommissi, quam aduersus hæredes mariti quondam tui habuisti, te affectione hæredum [a] aliis remisisse probetur: exceptionẽ pacti contra debitores institutẽdi actiones nocere tibi minimè posse intelligis. PP. 17. Calend. Ianuar. Sirmii. CC. 3. Coss. 300.

Debitores super iure creditorum pacisci non possunt. Bald. Vel sic: Pactum inter debitoros factum, seu hæredes debitorum, quòd alter soluat omnia debita, seu hereditaria, non nocet creditoribus, quo minus agere possint contra quemlibet pro debita sua hæreditaria portione, h. d. cum l. seq. secundum Pau. de Cast. & Alex.

Iidem AA. & CC. Euthemero. LEX XXV.

DEbitorũ [b] pactionib. [c] creditorum petitione, nec tolli, [d] nec metari [e] potest. S. 4. Cal. Maii, Sirmii, CC. 3. Coss. 300.

Creditor non tenetur seruare pacta hæredum debitoris: sed ipsi hæredes inter se seruare tenentur. Bald. Vel sic: Lex præcedens ponit regulam: ista ponit exemplum regulæ, h. d. Vel sic: Aes alienum ipso iure inter hæredes diuiditur; nec eorum pacto creditoribus præiudicatur. Ei non exhibito instrumento communi, ad interesse potest agi. h. d. Salyc.

D *Ebitorum.*] C A S V S. Si debitores tui, quorum quilibet fuerit debitor insolidum, inter se pepigerunt, vt vnus pro omnibus tibi satisfaceret, an pacto eorum tollitur actio, quam habebas aduersus alios, quæritur? & respond. quòd non. neque enim tolli potest in totum: neque mutari a persona in personam, scilicet, quod iste pro omnibus conueniatur, & illi liberentur. Viuianus.

b *Debitorum.*] hic decessit creditor multorum debitorum, duobus relictis hæredibus, sed infra lege proxi. decessit debitor.

c *Pactionibus.*] habitis inter eos. secus in creditoribus, vt ff. eod. l. & tuum, §. fin. & l. sequen.

d *Tolli.*] in totum.

e *Mutari.*] a persona in personam, vt ff. famil. ercis. l. 3. & inf. fa. er. l. licet, & ff. de reg. iur. l. alterius, & ff. eod. l. tale, §. post diuisionem, & l. si vnus, §. pacta. alias est §. ante omnia.

P *Acto.*] C A S V S. Decessit paterfam. 3. vel 4. hæredib. institutis, diuiso ære hæreditario ipso iure, quod testatori debebatur, vel ipse debebat, pepigerunt inter se, vt creditori hæreditario vnus pro omnibus satisfaceret, an eorum pactum eum solùm creditori obligare possit, quæritur? & respon. quod non: sed vnusquisque pro hæreditaria portione tenebitur; neque illud tantum locum habet in succedente de iure ciuili, sed prætorio. Vel sic forma quæstionẽ: an quis pro ære alieno alij insolidum pacto suo obligari possit, quæritur? & respond. quod non; si autem conuenerit inter eos, quod vnus haberet chyrographa debitorum, vt a debitoribus exigeret, & creditoribus satisfaceret: si placitis non fiet, vt reddat, vel exhibeat chyrographa, conuenium, vel ad interesse, vt faciat quod conuenit, id est, vt satisfaciat creditoribus. Viuia.

Idẽ AA. & CC. Corneliæ. LEX XXVI.

PActo [1] † successorum debitoris ex lege duodecim tabularum æs alienum hęreditarium, pro portionibus quæsitis singulis ipso iure [f] diuisum, insolidũ vnũ [g] obligare creditori non potest: [h] quod & inhonoratio [i] succedentibus iure locũ habet. De chyrographis [k] itaq; communibus exhibẽdis [l] cohæredem, [2] † [m] vel non perfectis in diuisione placitis, [n] conuenire [o] quanti tua interest potes. PP. 3. Ibi. Oct. Variani. CC. Coss.

Pactum cohærens contractui stricti iuris informat illum adeò, quòd ex eo sic informato, datur actio ad id, quod in pacto deuenit. Saly. Vel sic: Legitur trib modis; in glo. tamen secundum veram lec. non intendit: Pactum cohærens contractui stricti iuris, informat actionem, quæ oritur ex illo contractu, vt ex ea sic informata agi possit ad id, quod in pacto deuenit. Alex.

f *Ipso iure.*] vel dic a portionibus quæsitis singulis ipso iure, & sic punctabis post dictionem, iure. vel dic 5 verius: æs alienum diuisum ipso iure. vt ff. si cer. pet. l. 1. & ff. famil. hercis. l. ea. & l. licet. & de hære. ven. l. 1. & l. pro hæreditarijs, de hære. actio. & quod dicit æs alienum, id est, quod ipse alijs, vel alij sibi debebant, vt ff. de verbor. signific. l. cedere diem, §. æs.

g *Vnum.*] successorem.

h *Non potest.*] i. pro ære alieno quis insolidum obligari non potest pacto suo, &c. 6 Aliàs 6 conueneat. n. inter eos, quod vnus haberet chyrographa debitorum, & satisfaceret creditoribus, quod si non facit, vel vt reddat chyrographa, vel ad interesse, vt faciat quod conuenit, conuenietur.

i *Honorario.*] id est iure prætorio.

k *De chyrographis.*] id est instrumentis.

l *Exhibendis.*] scilicet condictione ob causam. Vel dic, vt exhibeantur secundum l. ff. famil. hercis. si quæ sunt.

m *Cohæredem.*] Conuenire potest, aliàs contra hæredem, & aliàs cum hærede, & sub. agere potes.

n *Placitis.*] vt, scilicet perficiantur.

o *Conuenire.*] præscriptis verbis. Sed nunquid illo casu ille qui debuit ex conuentione insolidum creditoribus respondere, prius conuenietur, vt euenit in duobus magistratibus dantibus tutorem, & conuenientibus vt alterius tantum periculo detur, vt ff. de mag. con. l. 1. §. si inter? Respõ. 7. non: quia, vt ibi dicit, perinde est, ac si alter tantum dedisset tutorem.

P *Etens.*] Quidam ita ponunt casum, 8 Stipulatus sum à te, quod nudo pacto conuenisti, ael conuenies, hæc

1 † Aliàs pactũ successorũ debitoris ex lege 12. tabula ad æs alie. here. pro portionib. quæsitum singulis ipso iure diui. &c.

2 † Cum ea hærede.

5 Ista placet Salyc.

6 Ista gl. est de mẽte Saly.

7 Idẽ Bar. & Saly.

8 Iste casus placet Ias. dupliciter Bar. Pa. & Pa

positio

positio non valet: quia quare diceret statim? nam post, vel ante per mille annos pactus esset, idem esset: praeterea non ageretur ex pacto, & vt arg. ff. de haere. insti. l. asse, & de condi. insti. l. institutio. Alij dicunt, quod pepigi tecum, quod in contractu, quem feci, vel faciam tecum, de imperialibus intelligatur: & contractus stipulationis erat in decem. Tu dic tertio secundu Vi. a pactu recti incontinenti, vt aliquid fiat stipulatori, & agitur ex stipulatione informata, & ex pacto praescriptis verbis. Sed quid, si vt aliquid fieret conuenit debitori accipienti pecuniam sine vsuris? Respondeo, 3 nō puto ei informati stipulationem, quoniā non ipse, sed alius interposuerat: sed si daret vsuras, fore contra esset, 4 quia gratia vsurarum se creditor onerauit. Item ad hoc, vt vestiatur pactum nudum de stipulatione, intellige stipulationem factā super principali, pactum nudum sup accessorio. Aliud autē dico, si nudo pacto conuenio de permutando, & si non dederis, stipulor poenā: nam hic nō puto pactum vestiri a stipulatione, cum stipulatio poenae sit accessoriū, pactum vero principale, & principale nō vestit ab accessorio, sed contra, vt inf. de contrahen. stip. l. laudanda. Itē si nudo pacto conuenio de permutando, & incontinēti aliquid nudo pacto paciscor; deinde ex interuallo, primum pactum ex rei traditione vestiatur, an & secundum pactum à primo sumat vires? Respondetur non: quia ab initio fuit nata tantum naturalis obligatio, & postea nascitur ciuilis: sed secus dico, vbi à principio nascitur etiam conditionaliter ciuilis, & naturalis, vt in venditione conditionali, vt ff. de peri. & commo. rei vendi. l. si in venditione, secundum Azo. Item quid si pacto nudo, & vestito interposito, tollam per acceptilationem vestitum, an remaneat illud? Quidam dicunt quod sic, vt ff. de contrah. empt. l. sed Celsus, §. si fundus, & arg. ff. de contra tab. l. si post mortem, §. si. Accur.

1 secundū cōtra Ias. quia non seq. quia. Et malè Bar. Paul. & Ias.
2 Ista placet Barto. Pau. Alex. sed prima melior, secundum Azon.
3 † Nouum intel. istius l. vide apud Hier. Gros locum in l. lecta. num. 45. si cert. peta. & apud Berenga Fernan. in l. pacta conuēta, c. 2. num. 30. & 34. de contrahen. empt.
2 † aliàs, seu post pactū statim interposita sit.
3 † Vide Donel. Iuc. Cuiac. 10. obserua. 34. Hotom. q. illustr. 34. fol. 243.
3 Et 1 cne Bar. Bald. Pau. Ias.
4 Omnes gl. solu. sequuntur Bart. Pau. & Ias.

Iidem AA. & CC. Aurel. Chresimo.

LEX XXVII.

PEtens ex stipulatione,[1] † quae placiti [a] seruandi causa secuta est, seu ante cessit pactum, seu post statim [b] interpositum sit,[2] † rectè secundū se ferri potentiā postulat.[3] † S. 6. Idib. Nouemb. Heracleae CC. Coss.

Praestatio temporalis non est modus obligationis validandae. Vel sic. Nudum pactum praestatione longi temporis nō vestitur. vel sic: Praestatio regulariter à causa, à qua descendit: non autē regulatur à praestatione. Et loquitur haec lex in praestatione formali, id est ad certam causam relata. h. d. secundū Bal. Vel sic: Praestatio diuturna non est efficax ad cōfirmandum pactum nudum, seu obligationem inualidā. Vel sic: Pactum nudum rei interuentu non vestitur contra ipsum implentē: sed vestitur verbis, id est si sit stipulatione vallatum. Alex.

Iidem AA. & CC. Leontio.

LEX XXVIII.

SI certis [c] annis, quod nudo pacto conuenerat, datū fuerit; ad praestandum in posterum indebitum solutum obligare [d] non potuit eum, qui pactum fecit,[5] † nisi placitis stipulatio intercesserit. S. 3. Non. Decemb. Rutto dixi, ipsis 8. & 7. AA. Coss. 303.

Priuilegio fori à lege, vel à principe indulto: potest renunciari, & iudex, vel arbiter, qui admittit exceptionem declinatoriam non admittendā, facit litem suam. h. d. Bald. & Salic.

Imp. Iustinia. A. Ioanni PP.

LEX XXIX.

SI quis in conscribendo [e] instrumento sese confessus fuerit nō vsurū fori praescriptione, [f] propter cingulum militiae [g] suae, vel dignitatis, [h] vel etiam sacerdotij praerogatiuū: licet antea dubitabitur, siue[6] † oporteret eandem scripturam [i] tenere, & eum qui hoc pactus est, non debere [7] † aduersus suam cōuentionē venire: siue licentiam ei praestari [8] † discedere quidem à [9] † scriptura, suo autem iudicis eligumtur, hoc obseruare neglexerint, punientur.

a *Placiti.*] quod erat de dando centum animo nouandi, secundum tertiam positionem.

b *Statim.*] siue ante, siue post, vt inf. de aedil. act. siue apud. & de vsur. si vsuras. & arg. ff. de incen. rui. nau. l. si quis, §. quod ita, & ff. l. certe. pet. l. lecta.

SI *certis.*] CASVS. Mutuaui tibi decem, pacto mecū conuenisti, vt praestares vsuras, decem annis soluisti, sed plus soluere nō vis: an ex pacto tecum agere possim, vt in posterum soluas, quaeritur? & respon. quod non, nisi pacto fuisset subiecta stipulatio: alio modo pone, vt in glo. Viuianus.

c *Si certis.*] Casum pone in vsuris, vt inf. de vsur. l. creditor. Vel pone in operis nudo pacto debitis, vt ff. de oper. lib. l. operis, sed ibi nec nudo pacto erant conuentae operae. Vel in donatione olim: hodie secus, vt inf. de dona. l. si quis argentum, ff. sina. Vel in seruis ex quacunque causa promittentibus postea factis liberis, & ita sciebant se non teneri; nisi naturaliter tantum, sed vim ciuilis credebant forte habere. Si autem poneres in eo qui crederet se ciuiliter, & naturaliter obligatū cum esset naliter tm, etiam stipulatione facta subuenitur promissori propter facti errorem, vt infra de erro. cal. l. 1. qd hic vr negari, sm Azo. facti error erat, sci. credebat forte se pmisisse post manumissionem, cū ante promisisset: sed qñ credidit, q teneatur ciuiliter. Dic ergo si certis, s. paucioribus tribus, sm M. & sic soluitur contrarium, j. de fideicom. l. j. vel ibi duplici fauore, s. alimentorum, & vltimae voluntatis. 5 Vel hic errans soluit, ibi sciens, & sic etiā non obstat inf. de nō nume. pec. l. cum fidem.

d *Obligare.*] de praestando in posterum. Sed contra ff. de vsur. l. cum de in rem verso. Sol. vt ibi in gl. s. decennio.

SI *quis in conscribendo.*] CASVS. Haec lex dicit, q si aliquis specialiter fori priuilegio renunciet, q sibi rōne militiae, vel dignitatis competit, non pōt ꝯ suā renunciationē, seu pactum venire: & subijcitur ratio, qa nō licet decipere ꝯhētes, pacta, quae legitime inita sunt, retractādo, quae praetor tuetur: neque antiquae regulae repugnare, qua dr, q vnicuiq; licet ijs, quae pro se introducta sunt, renunciare. In fine vero dicitur, quod si iudices maiores, vel minores arbitri, siue illi locum recusāti iudicis eligumtur, hoc obseruare neglexerint, punientur. ¶ Not. primo ex hac l. secundum Bald. quod ille qui confitetur renunciare videtur. Secundo not. circa finem, & ad hoc semper allegatur, quod sicut iudex, qui male iudicat, facit litem suam: ita arbiter vel arbitrator; sed tamen non tenentur ipsi de dolo, & lata culpa, postquam fuerunt assumpti de consensu partium. per l. 1. §. 1. ff. si men. falsum mo. dixerit Paul. hic.

e *Si quis in conscribendo.*] non est in hoc vis, vt supra co. l. pactum. 2

f *Praescriptione.*] id est exceptione.

g *Militiae.*] Nam vt conueniatur suo magistro militum, habet priuilegium vt j. de iurisd. omn. iud. l. magisteri.

h *Dignitatis.*] dignitas est genus: sacerdotium species, & dic de tali sacerdotio, vt dicit j. de natura, lib. l. circa prin. Si autem diceres de clericis, coram episcopo corrigeretur per decreta, de foro competen. si diligenti, & per authen. Fridericus statuimus positum sup. de episc. & cler. vbi dicitur, quod non possunt renunciare priuilegijs fori. & in authen. de san. epi. §. oeconomos, co. 9.

ADDITIO. Dic quod illa iura loquuntur in eo, qui renunciaret foro sui ordinarij, sed text. iste poterit etiam hodie procedere in eo, qui renunciaret priuilegio fori, vt non posset conueniri, nisi coram aliquo particulari iudice, puta corā arch. vel alio iudice speciali. Bar. Io. Matię. & Ia.

5 † Et nisi praestatio vniformiter continuata est, & tempore immemoriali. quo casu nō est necesse allegare, vel probare aliā causam: quia tāti temporis obseruatio hēt vim constituti. Constito de praestatione causas, sufficiunt decē continuorū annorū praestationes. l. 6. ff. de vsu. Tribus tātum tēpus sufficit in casu l. 1. j. de fideicō. & in relt. quas praestationib. quo causam vidente habens. Gothof.
5 Omnes glo. sol. sequuntur Bar. Bald. Pau. & Ia.
6 † aliàs, si.
7 † Deberet
8 † Aliàs, vel licentiam ei praestare.
9 † Sua.

Scri-

Scripturam. in qua fuit confessus se non vsurum fori priuilegio.

a *Nemini licere.* paciscentium, secundum Py. non quia iudices eorum possunt eos extrahere, vel lex ista loquitur in illis personis, quæ tres iudices habent, vt scholares.

vt non audita allegatione fori procedant.

h *Pedaneos.* id est delegatos, & ponitur in Authen. de iud. §. vetus, col. 6. alias ponitur etiam pro ordinario, qui tantum de minimis cognoscit, vt inf. de peda. iud. l. fi. & quod subijcit compromissarios, scilicet cum pœna & arbitros electos, scilicet sine pœna. Vel dic compromissarios, scilicet arbitros & electos, vt ponitur totum pro eo qui datur in locum recusati iudicis, vt inf. de iud. l. apertissimi. Vel dic, vt prius. Vel quod subijcit electos, scilicet in locum recusati.

re vti: sancimus nemini [a] licere aduersus pacta sua venire, & contrahentes decipere. [b] Si enim & ipso prætoris edicto [c] pacta conuenta, quæ neque contra leges, neq; dolo malo inita sunt, omnimodo obseruanda sunt, quare & in hac causa pacta non valeant [d] cum alia sit regula iuris antiqui, [e] omnes licentiam habere, ijs quæ pro se introducta [1] † sunt, renunciare? [2] †

¶ Omnes itaque iudices [f] nostri hoc in litibus obseruent: [g] & huiusmodi obseruatio, & ad pedaneos [h] iudices, & compromissarios, & arbitros electos perueniat, scituri, [3] † quòd si neglexerint, etiam litem suã [i] facere intelligãtur. [k] Dat. Calen. Septemb. Constantinopo. post consulatum Lãpadij & Orestæ. VV. 531.

Pactum, quo disponitur ad hæreditatẽ viuentis, non valet, nisi ille consenserit, & in eodem consensu perseuerauerit vsque ad mortem, hoc dicit Salic. & Alex.

falso fauore voti

Idem A. Ioanni P. P.

LEX XXX.

DE quęstione tali à Cæsariensi aduocatione [l] interrogati sumus: duabus [4] † vel pluribus personis spes alienæ [m] hæreditatis fuerat, ex cognatione forte ad eos deuoluendũ, pactaque inter eos inita sunt pro [5] † aduentura hæreditate, quibus [n] specialiter declarabatur, [o] si ille mortuus fuerit, & hæreditas ad eos peruenerit, certos modos in eadem hæreditate obseruari, vel si fortè ad quosdam ex his hæreditatis cõmodum peruenerit, certas pactiones [o] † euenire. Et dubitabatur si huiusmodi pacta seruari oporteret. Faciebat autem

b *Decipere* hæc duo simul iuncta non permittuntur, sed alterũ vt contra pacta venire, licet quãque, vt illa tim dicestu casibus, in quibus non videt decipere, cum authoritate legis fiat. Item hec cõtrahentes decipere, vt ff. de mino. l. in causæ, 2. §. pen.

c *Edicto.* quod est, ff. eo. l. iurisgentium, §. prætor ait.

d *Non valeant.* non põt redd. ratio, vt ff. de verb. obl. l. à Titio in fin. ibi, cur non, idem &c.

e *Antiqui.* vt & ff. ad Vel. l. fi. §. pe. in fi. & de mil. l. si iud & ff. eo. l. pactũ. & 7. de episc. & cler. l. si q. in cõtenbẽdo. Sed contra ff. de mu. om. iu. si conuenent. Sol. vt ibi 1. itẽ fallit hæc regula in quibusdã casib notatis hic a Ioã. Prim⁹ ff. de pac. do. l. de die cũ 2. ll. seq. sed ibi speciale, vt ar. ff. sol. ma. l. 1 Secũs, ff. sol. mat. l. aliã, §. elegãter. Sed ibi, q. a cõtra bonos mores. Tertius, ff. de post l. quos prohibet sed ibi propter honorem prætoris, vt ff. eo. tit. l. 1. vel puniantur prohibiti, vt ff. ad l. Aquil. l. ita vulneratus, § quod si quis. Quartus, ff. de pecu. filiusfam. §. veterani. sed ibi propter publicam vtilitatem, vt inf. locati. l. milites. Quintus inf. de iura. cal. l. 2. §. sed quia sed redditur ibi ratio. Sextus infra, de libe. cau. l. nec si volens, sed ibi non sunt verba pacti, vt diximus sup. de iuris, & facti ignoran. l. cum testamentum. Item, ff. de vsufr. l. sed & si quid in fi. Expone vt ibi. Item alius infra, de pac. pi. l. fin. sed ibi speciale, ne creditores nimium extendant suam auaritiam. Item, ff. si quis cau. l. sed & si §. quæsitum, sed ibi tenet speciale pactum, & ita non est contra. Item contra inf. de quæstio. l. seruos, ibi non fuit pactum. Item & ff. de pac. l. si vnus, §. pacta. sed ibi ponitur ratio solutionis. Item contra inf. de inoff. testa. l. si quando, § illud, & de col. l. pactum, & inf. proxim. Sed illud contra bonos mores. Item ff. eo. l. vis autem agnationis, sed ibi est ius naturale. Item contra inf. de pa. po. l. abdicatio. sed ibi non fuit pactum. Item. ff. de transactio. l. cum his. in principio. Solu. speciale ibi. Item ff. de pigno. actio. l. tertia in fi. sed est speciale, vt ibi no. Item inf de aduo diuer. iudic. l. nequis Solu. vt ibi nota. Item, ff. de libe. causa, l. 1. 2 & 3. sed ibi non tantum renunciant, sed etiam mei causa est. ut in eod. tit. l. quoniam. Item, ff. de preca. l. cum precario. Sed si non fecit pactum de non petendo, tunc enim teneret, sed concessit ad tempus, & etiam interim mutauit voluntatem ideo quia cum votum speciale pro eo cui conceditur inducatur. l. ne teneatur. nisi de dolo & lata culpa, & hoc contra eum inducitur, vt ff. de tutelur. l. cum qui. in principio. & quib. ex cau. ma. l. 1. & de precario. l. quæritum. §. cum quoque, secun sum ... Item ff. commu. diui. l. in hoc iudicium. §. si conuenerit. sed ibi, vt euitetur infinitas. Item & alius. ff. de transactio. de h. a. Item & alius. ff. de offi. præsid. l. pen.

f *Iudices.* scilicet ordinarij.

g *Obseruent.* si de hoc ipso aliqua coram eis causa est,

1 † *Indulta* 2 † *Vide gl. in c. si diligenti extra de foro compe. Clerici priuilegio fori renunciare non possunt* 3 † *Aliàs sciturus.*

1 Tu dic quãque aliquis est iudex alterius sed ille ex proprio priuilegio põt eũ declinare, exẽplũ in scholari authẽtica, habita, ibi. ne filius pro patre exẽplum et in l. 1. intra si qua. præ. po. l. 1. tũc per pactũ põt renunciare, ita loquitur hic & tex. in c. 1. extra de iud. secundum cõiter Docto. ibi Aut quis nullo mõ est iudex, & tunc per pactum ista exceptio, iudicis in com petẽtis nõ põt impedire, ita loquitur, l. si eo nuenerit ff. de iu risd. omni. iud secundum Bal. hic.

i *Suam.* sed qualiter potest habere locũ in arbitro? Respondeo vt quia compromissimus de causa principali, & sic sunt duæ renunciationes, scilicet quia compromisit, & quia renunciauit. Vel dic 2 qui de hoc ipso fuit compromissum, an renunciatio valeat. K *Intelligatur* & sic in actionem factum ex quasi maleficio tenetur, vt inst. de ob. quæ ex quasi delicto, in prin. Sed si, quod arbiter non facit litẽ suam, vt inf de arb. Auth. decernimus. quod est contra solu. 3 ibi deliquerũt partes cõpromittẽdo cõtra legem, & ita arbiter non tenetur eis.

4 † *Si duabus vel pluribus*. Sedationes, *scilicet quia neuter iudex quid citur*

2 Quælibet opinio placet Bartol. Ioan. Max. & Ias.

5 † *Cornina canatũ est pactum de viuentis hæreditate non ...*

6 † *Aliàs, positiones.*

3 Sequitur Salic.

DE quæstione. GA SVS. Hic quærit si duo, vel plures de cognatis, ex cuius suam hæreditatem ad se sperant deuoluendam, non tamen necessario, sub hac forma pacta conficiant, si hæreditas cognati mei, puta auunculi, ad aliquem nostrum pro parte, vel insolidum perueniat, inter nos pro virilibus portionibus diuidatur, vtrum valeat necne. Et dicitur quod videbatur valere, eo quod neque de succedendo, neque de non succedendo tractabatur, sicut si conuenisset de ipsa disponenda, sed quia ex pactione dispositionis futuræ successionis alicuius, idem periculum possit prouenire, quod de ipsa successione contingere consueuit, omnia huiusmodi pacta, tanquam contra bonos mores inita penitus prohibẽtur, nisi de voluntate ipsius processerint, de cuius hæreditate hic talia tractabantur & hæc vera sunt, quocumque genere contractuum huiusmodi pacta fiant.

Nota primo in hac l. quod pactum de hæreditate viuentis, certo modo disponendo post mortem eius, censetur esse contra bonos mores, & ideo non valet, nisi consentiat dominus, & vsque ad mortem in consensu perseueret. Secundo not. quòd licet quis possit hypothecare bona præsentia, & futura, non tamen potest hypothecare bona viuentis quæ sperat sibi per successionem deferri, secundũ Bal. hic. Ouidius.

l *Aduocatione.* i. ab aduocatis. Cæsar...

m *Aliena.* hæc lex non loquitur de liberis duplici ratione. Prima, quia isti non insidiantur vitæ parentum, vt extranei. vnde Ouid. filius ante diem patrios inquirit in annos. Item quia non de aliena, sed de hæreditate dicerentur pacisci, vt ff. de lib. & posth. l. suis, secundum quosdam. Tu 4 dic idem in liberis, 5 quia & ipsi insidiãtur, vt insti. quod cum eo §. pe. & non sunt domini, sed propter spem dicuntur quasi domini, insti. de hæ. quali. & dif. §. cum ergo sit eadem ratio, ergo idem in ius, vt l. 1 p. l. prox. & ff. de ver. obl. l. à Titio.

4 Et bene Io. Max. & Ias.

5 Idem esset in patribus Ias.

n *Quibus.* pactis.

o *Declarabatur.* per stipulationem, puta dabo tibi tertiam partem hæreditatis, si ad me peruenerit tota, & tu mihi

idem

idem facies, vel si mihi & tibi obuenerit, promitto q diuidam æqualiter. Nam ita demum est pactum si vni ab altero quid est dandum, vel faciendum: non ab alio tertio alteri eorum, vel ab altero eorum alteri tertio. Et ita non placet 1 positio quorundam, qui in præmissis casibus admittát pactionem, & hanc intelligút, cum promisit, q tu succedas, vel possis succedere. Sed certe hoc nó esset pactum, quia ex volútate partiú nullus eorum alteri eorum de aliquo dádo vel faciendo adstringitur. Pactum ergo erat, vt dixi, de disponendis rebus per successioné deuoluédis.

1 Et bene Bar.

a *Quæstionem.*] i. dubitationem.

b *Quia adhuc.*] hęc erat rō, quare nó valent, vt ff. de vulg. & pupil. substitu. l. 2. §. prius, alias interdú.

c *Et quia*] hæc est ratio econtra, quare valeant.

1 † Cócor. c. accepimus, cum gl. 1. extra de pact.

d *Euentus*] propter insidias, quæ parantur ei vitæ, super cuius bonis paciscuntur, vt infra tit. 1. de fidei commisso.

e *Conueniunt.*] alias cóueneriint, vt quasi futuri ei hæredes.

f *Obseruari*] sed potius 2 aufert eis hǽditas, vt ab indignis, etsi eis deferatur, vt ff. de donat. quidá. §. vl. & l. seq. & de his, quibus vt in. l. 2. §. si. Item no. hic arg. finaliter quosdam, q nó tenet concessio pbendę nó vacantis 3 vel fed nondum aperti in domino, vt ar. ff. de iur. codicil. l. licet: sed fallum est, vt ff. pro so. l. 3. §. de illo, & j. vt actio ab hæred. & cótra hǽredes. l. 1. & ff. de donat. mortis. l. mortis cá capimus, i principio.

2 Istá glo. sequitur Bar. Præbenda nó vacans ci. potest.

3 Vide de hoc c. nulla cum c. sequé. extra de con cess. præb. & c. relatú in gl. 1. de pbend. & adde c. de de concess. pb. lib. 6.

g *Accommodauerit*] sed ipse non pót pacisci, vt infra. l. cum donationis, & de pactis conuen. l. hęreditas. i. sic no. qnó potest facere, si paciscii, alij eo cósentit, sic ff. de manu. vind. l. si pater. in fine. Item fructuarius manumittere non pót, vt inf. de vsufru. l. vsufructu. tñ conuenire potest manumittendi, vt infra comunia de manu. l. 1. Sic econtra quandoq potest per se, q non potest per alium, vt ff. de solut. l. fugitiuus. & de vi & vi arma. cum fundum, & infra de thesau. l. nemo. li. decimo. per stipulationem tñ potest fieri, vt si dimittam tibi bona mea post mortem meam, vt inf. vt actio ab hæred. l. 1. & etiá donatio causa mortis, vel inter viuos.

ADDITIO. Hic q pte casus est per ius diuisus a casu legis nostræ, secundum Ias. glo. tamen est vera in se, secundum eundem Bar. & Pau. Hoc nostro casu, qui consentit, hæreditatem suam non permittit absolute, etiam ante mortem suam mutare voluntatem possit. Gothof.

eis quæstioné,[a] quia [b] adhuc superstite eo, de cuius hæreditate sperabaɫ, hmői pactio processit: & [c] quia non sunt ita cófecta, quasi oīmodo hęreditate ad eos peruentura, sed sub duab. conditionibus cóposita sunt. Si ille mortuus fuerit: &, Si ad hæreditatem vocentur ij, qui huiusmodi pactionem fecerunt.

¶ Sed nobis oẽs huiusmodi pactiones odiosæ videntur, 1 † & plenæ tristissimi, & periculosi euentus. [d] Quare enim quodam viuente, & ignorante de rebus eius quidá paciscétes cóueniūt? [e] 2 † Secundum veteres itaque regulas, sancimus omnimodo huiusmodi pacta, quæ contra bonos mores inita sunt, repelli, & nihil ex his pactionib. obseruari: [f] nisi ipse fortè de cuius hæreditate pactú est, voluntaté suá eis accommodauerit, [g] & in ea [h] vsq; ad extremum vitæ spatium perseuerauerit; tunc [i] etenim sublata acerbissima [k] spe, licebit eis illo sciente, & iubéte huiusmodi pactiones seruare, q etiam anteriorib. legibus & constitutionibus [l] non erat incognitum, licet nob. clarius est introductú.[m] Iubemus [n] etenim neq; donationes talium [o] rerum, [p] neque hypothecas penitus esse admittédas, neq; alium quenquam contractum: cum in alienis rebus contra domini volútatem aliquid fieri, vel pacisci [q] secta [r] temporum nostrorum 3 † non patiatur. Data Calen. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis. VV. CC. 531.

TITVLVS IIII.

De transactionibus.

Transactio facta cum quibusdam ex administratoribus non patrocinatur cæteris, cũ quibus non est transactum. h. d. Bal. & Salyc. Vel sic. Liberatio facta per pactum gratuitum, vel per transactionem vni ex tutoribus, vel curatoribus nõ prodest alteri, quo minus pro mala administratione conueniri posit. h. d. Alex. & Paulus.

Imp. Antoninus A. Celerio.

LEX I.

NEque pactio, [s] neque transactio cum [t] quibusdam ex curatoribus, siue tutoribus facta, auxilio cæteris est i ijs, quæ separatim, communiterve gesserũt, vel gerere debuerunt.

¶ Cum [u] igitur tres curatores habueris, & cum duobus ex his transegeris, tertium [x] conuenire, non prohiberis. Dat. Calend. Maij, Gentiano, & Basso Coss. 212.

h *In ea.*] scilicet voluntate.

i *Tunc*] s. quando ille de cuius hæreditate fit diuisio, consentit diuisione, quam isti faciebant.

k *Acerbissima*] i. vt præsumitur quod isti insidientur vitæ eius: quia nisi essent boni, non præsumitur, q iste consentiret diuisioni, quam isti faciebant de bonis eius.

l *Constitutionib.*] quas non habemus.

m *Introductum.*] per hanc l.

3 † Marum.

n *Iubemus*] redit ad primum casum.

o *Talium*] s. sic factas pp spē successionis: vt sunt in a. casu.

p *Rerum*] s. adhuc viuentis.

q *Secta*] 4. sic vt di xi, ne fit 5. ff. de sh. emp. l. rē alienā. Sed videtur 5. ff. pro so. l. 3. §. de illo. Solu. 5 ibi non de hǽditate certæ personæ. Itē 5 ff. de hære. vendi. l. 5. §. illud. Solu. ibi abundat maxime. 6 Item ff. de act. emp. l. si quis ferrum. Solu. vt ibi. Item videt q pactum huius l. non est de futura successione: q a tunc est de futura successione, qn id agitur, vt per pactū successio ad aliquē perueniat: hic vero tale pactum non interuenit: nec enim de eo dubitabatur, cum & ante Iustinianú hoc erat certú, vt j. de col. l. pactú, & s. e. l. pactum. & j. de inuti. stipu. l. ex eo, & ff. de ver. ob. l. stipulatio hoc modo. Sed resp. q est futuræ successionis, s. de sponendo, q ęc ad eos erat deuoluenda.

4 Sub spe futuræ successionis. Barto.

5 Ista est bona. Bar. hic.

6 Tu dic q ibi pactū venit in sequétiam alterius contractus pcedentis, ió valet, secus si principaliter, ſieret tale pactum, vt hic.

r *Secta temporum, &c.*] i. nos qui sequimur alios imperatores, nó patimur, & facit. ff. & acq. plur. l. in c. e, & ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. 2. §. sed dominorum.

DE TRANSActionibus.

De pactis 7 in genere dixit, nunc in specie.

NEque pactio.] CASVS. Tres curatores habuisti, cum fuisti adultus: qui tibi ex mala administratione tenebantur, contra duos litem instituisti, & cum eis transegisti, vel eis pacto remisisti, nunquid transactio facta cum duobus tibi præiudicet aduersus tertiú, quo minus cum eo agere possis, quæritur, & respon. quod non, siue cet iuncta siue separata fuit administratio. Vivia.

7 Ista cótinuatio placet Bar. & Ias.

s *Pactio*] pactio gratuita dr, transactio econtra. 8. ff. eo. l. 1.

8 Approbatur per Bar. Saly. & Ias.

t *Cum quibusdam*] vnusquisque enim in quo deliquit, tenetur, arg. hoc inf. de pœn. l. sancimus.

u *Cum igitur*] dixit in genere: nunc 9 in specie.

9 Approbatur per oẽs. Transactio vnius ex tutorib. an psit alijs. §. 1.

x *Tertium*] cum quo propter vnitatem actionis videbatur transacti, & pone exemplum inf. si vnus ex pluri. appel. l. 1. sed non est, vt hic, & ff. de pact. l. idem in duobus.

§. primo, & l. si vnus, §. ante omnia, & inf. de repu. hæred. l. tius, & inf. si aduersus rem iudi. l. 1. & inf. arg. tu. l. omnes, & l. eum qui, & inf. quibus res iud. non no. l. 3. Sed contra ff. de tut. & ra. dis. l. si ex duobus, in fi. Sed ibi in eo quod accepi, non vltra præiudicat. Et distingue hic, aut diuisa est administratio per iudicem, aut a testatore, aut ab eisdem, aut a nullo. Primis duobus casibus nullus ex alterius parte tenetur, & sic posset loqui hæc lex in eo quod dicit, separatim, vt inf. de diui. in l. 2. §. 1. sed fallit in casibus: ibi dictis sed in alijs duobus subdistinguitur: quia aut omnes gesserunt, sine dolo tamen, aut vnus, aut nullus, aut omnes dolosè. Primo casu præiudicat 2 in virili, cum omnes in viriles teneantur beneficio diuisionis, vt ff. de tut. & ra. dis. l. 1. §. nunc tractemus, & quia cessio fieri non posset, vt ff. de sol. l. Stichum, §. pen. In secundo dic, quod electo gerente liberantur alij: vt de administr. tuto. l. si pupillus, 1. respon. In tertio, & quarto dic idem ius in vno, quod in alio. Nam & vterque eorum insolidum tenetur sine beneficio diuisionis, secundum Azo. 3 licet H. contra, & verius, & nulli ceditur actio, vt ff. de tut. & ra. dis. l. 1. §. nunc tractemus, & ff. de admini. tut. l. si plures. His ergo casibus vno electo non præiudicat, nisi in accepto, vt arg. ff. de fideiuss. l. si stipulatus, §. fina. & de tu. & ra. dis. l. si ex duobus. Loquitur ergo hæc lex in eo quod dicit, separatim, scilicet quando a testatore, vel a iudice facta fuit diuisio, vt contra tertium remaneat in sua parte administrationis. Item & quando gesserunt omnes sine dolo in eo quod dicit, communiterve, &c. & sic tertius conuenitur, scilicet pro virili, & in duobus vltimis similiter conuenitur tertius. Sed tunc in omni eo quod deest, 4 potest intelligi hæc lex. Item nota, quod si vnus [illegible] culpa gessisse, habet regressum contra alium, etiam si actio non concedatur: vt dic §. nunc tractemus. quare non ita in fideiussore, vt ff. de fideiussori. l. vt fideiussor? Respondeo, quia fideiussor habet contra reum actionem mandati: vnde non sic facile ei subuenitur: tutor contra nullum. datur ergo ei contra contutorem. Vel dic, quod tutor conuenitur actione bonæ fidei, scilicet tutelæ: fideiussor ex stipulatu, quæ est stricti iuris, vt ff. de cario. edicto. l. 3. Vel dic alio modo, vt not. dicta l. vt fideiussor, & de hoc etiam plura habes, ff. de neg. gest. l. ex facto.

1 Approbata est p. F. & Paul. Alc. & La.

2 Pupillo Paul. hic.

1 † Vicesi-mam here-ditatis fe-licet, qua fisso solue-batur, vt vult Cuiac. 9 obserua. 24.

3 Ambæ opiniones approbantur p. Bar. Alc. & Iasonem.

4 Gl. male loquit. secundum Ald. & Ia.

ADDITIO. Et ibi gl. innuit veram solutionem, istam s. si tutor soluens vt correus hoc agit, vt suum contutorem correum liberet, sicut se, me. ito habet actionem contra eum, fideiussor verò principaliter agit, vt liberet reum: sed confideiussores liberantur per quandam consequentiam: igitur contra eos non habet actionem, nisi cedatur. Bart.

Timor litis motæ, vel mouendæ etiam de facto, & nō de iure, est sufficiens causa, propter quam possit fieri transactio valida: ideò ex cautione interposita datur actio, & soluti inhibetur repetitio. hoc dicit Salyce. & Alexand.

Ijdem A. Luctatio aliàs, Luctatiæ.

LEX II.

CVm te proponas cū sorore tua de hæreditate transegisse,[a] & ideò certam pecuniam ei te debere cauisse:[b] & si nulla[c] fuisset quæstio hæreditatis, tamen propter timorem litis trāsactione interposita, pecunia rectè[d] cauta intelligitur, ex qua causa, si fisco[e] soluisses, † repetere non posses: & si non soluisses, tamen iure conuenireris.[f] PP. 3.

CVm te proponas.] CASVS. A sorore tua hæreditatem possidente eam petijsti, & cum ea transegisti pro centum, quamuis tibi petenti iure non soluti: postea fiscus succedit sorori tuæ, ob delictum ab ea commissum. nunquid c. promissa ex causa transactionis tenearis soluere fisco? Respond. quod sic: quia sicut si soluissem ex ea causa fisco, repetere non possem; ita si non soluissem ex illa stipulatione, rectè conueniri possem. Vel dic, quod idem est in fisco, quod in priuato.

¶ Not. primò ex hoc tex. quòd iustitia, vel iniustitia causæ principalis non attenditur in transactione. Secundo not. quæstio mouetur instituendo, & resistendo. Tertio, quod idem iuris est in fisco, & priuato. Quarto nota, quod tolerabilior est dolus possessoris, quam dolus petitoris, secundum glo. Bal. hic.

Id. Augu. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Specialis transactio specialem operatur effectum. h. d. Bart. Vel sic. Specialis transactio non præiudicat vltra deducta in ea. h. dicit Sal. Vel sic. Si petatur pars pecuniæ debitæ, & super parte petita transigatur, transactio ad alteram partem non extenditur. h. d. secundum tect. quæ ponitur in glos. in verbo, nominatim. Alex.

Impp. Alex. A. Tulliæ.

LEX III.

AGe cum Geminiano[g] quòd pater eius curator tibi datus negotia[h] tua gesserit: & si apud iudicem negabit te hac actione[i] teneri, quoniam transactio[k] & Aquiliana stipulatio[l] interposita[m] est: iudex contemplatione iudicij[n] (quod bo-

a Transegisse.] Et sic eras actor. Nam propriè actor dicitur trāsigere, reus impropriè.

b Cauisse.] idest cautionem promisisse, vt inf. de verb. sign. l. sancimus, & alia 5 de mente dabat tibi totam hæreditatem, vel dic 6 istum impropriè transegisse, & eras reus.

c Nulla.] scilicet de iure, de facto tamen erat, & sic aula non vi, sed per calumniam. nam turpe non valet transactio, siue actor, siue reus per calumniam litiget, secundū Rogerium, vt ff. de condi. in deb. l. summa. sed in actio e conuentionem eo autem existens calumnia non impedit transactionem. dicet alia via cōuenari possit dolosus, vt infra eodem. l. sub prætextu.

5 Placet Iac. & est de mente Bart.

6 Istum intellectum sequuntur omnes tralatione an vi sed calumnia.

d Re. ècauta.] id est recta & naturalis causa transactionis fuit timor litis, vt & arg. ff. de pec. l. quod debetur. & de al. iud. l. item, §. potest.

e Si fisco.] Qui fortè tuæ sorori successit. Vel dic idem erit in fisco, quod in priuato.

f Conuenireris.] certi condictione ex huiusmodi cautione, vt [illegible] intentio, & de non [illegible] transactionis.

AGe.] CASVS. Curam alicuius gessisti, & negotia in pluribus speciebus administrasti: & conuenit te is, cuius negotia fuerunt: interuenit transactio, interposita Aquiliana stipulatione, & acceptilatione deceßisti: an non obstante ista transactione facta super vna re conueniri possit hæres tuus de alijs specialibus, quæritur? & respon. quòd potest. Dicitur in litera de quanta pecunia: id est de quibus speciebus, &c. Dic, quod hic fuit specialis transactio: vnde transactione facta super vna specie, puta frumento, non potuit impedire petitionem super alia. Viuian.

g Age cum Geminiano.] scilicet negotiorum gestorum actione, vt [illegible] neg. gest. l. curatoris, & est verbum permittentis, non præcipientis, age, secundum Io. alias esset contra, vt [illegible] vt nemo inuitus agere, vel accusare.

ADDITIO. Ex hac glo. nota, quod quando alicui imperatur aliquid, quod eius priuatam [illegible], verba imperatiui modi habent [illegible] consilij, vt hic, & probatur in l. 2. in fine, ff. mandati. Bartol.

h Negotia.] [illegible] male.

i Actione.] scilicet prædicta.

k Transactio.] ratio, quare non teneatur, vel econtra ratio, quare iudex inquirat.

l Stipulatio.] supple & acceptilatio, s. inter te, & patrem Geminiani, & qualiter fiant hæc, dic vt inst. quib. mo. tol. obl. §. est autem acceptilatio.

m Interposita.] scilicet cum patre Geminiani.

n Iudicij.] s. actionis negotiorum gestorum, quæ est bonæ fidei, vt hic, & ff. de neg. gest. l. quia tantundem, & instit. de act. §. actionem, sed alias aliter accipitur iudicium, vt no. insti. qui. non est permis. ea. test. §. præterea. Et notant quidam hic ex eo, quod dicit quæret, quod iudex supplet de facto.

facto in bonæ fidei iudicio: quod est factum, nisi ei sit cognitum vt iudici. Et sic intelligitur hic, & ℨ. de tem. & repara. ap. l. 1. §. fi. & de ap. l. anteriorem, circa princ. & ff. de testi. l. 3. sub tit. in magis, & c. sed de iure potest, vt intt. vt quæ [illegible]. Quare ergo dicit bonæ fidei? Respon. subaudi 1 maxime: quia in eis latius est officium iudicis, vt patet institut. de act. §. in bonæ fidei. Sed tamen idem in hoc casu esse [illegible] in stricti iuris, [illegible] de parte, non de toto [illegible] transactum.

1 Et bene Pau. [illegible] probatur per Bald.

1 t Aldas, de minore transactum esse quanta [illegible] pecuniæ, quam ex admini &c.

a *Quanta pecunia.*] i. de qua [illegible] speciebus, licet generaliter fieri actio contra curatorē.

b *Nominatim.*] debebat [illegible] & petijt centum, & de hi [illegible] transegi pro 50. potero petere aliam [illegible]. Accurs.

c *De minore.*] id est de vna specie.

d *Iubebit.*] opposita replicatione, v. & infra de iud. l. licet, quod non placet: 2 imo [illegible] in iudicijs. Sed contra ℨ. eo. l. sub prætextu specierum. Sed distinque: quia aut est generalis petitio, & est generalis transactio, & tunc obstat exceptio in contractus [illegible] nisi in duobus casibus, vt ff. de pact. l. [illegible] & ff. [illegible] non est. Aut generalis petitio [illegible] de specie transactum est, & tunc obstat [illegible]. Aut contra [illegible] generalis transactione [illegible] specie petita tantum [illegible], vt ℨ. eod. l. [illegible]. Aut vtraque [illegible] specialis, & tunc [illegible] vt ff. de pac. l. [illegible]

e *Quod.*] [illegible]

f *Iure.*] alias [illegible] curæ.

g *Debebatur.*] ex obligatione curæ malè administratæ.

2 Istā glo. vsque ad finem sequitur Bald.

næ fidei est) quęret de quanta [a] pecunia nominatim [b] transactum sit: & si apparuerit de minore [c] transactū, [1] † quantam pecuniam reliquā ex administratione curæ deberi probatū fuerit, soluere eum iubebit: [d] quòd [e] non in stipulationem Aquilianā obligationis iure [f] tantū deductum est, quanta erat quātitas pecunię quę debebat [g] Dat. prid. Id. Aug. Maximo. 2. & Aeliano Coss. 224.

Hoc intendit. Ad actionem ipso iure per trāsactionem, & acceptilationē extinctam non datur regressus: sed dolo doctus habet actionem de dolo, qua sibi succurritur, nisi super dolo transegerit Bal. Vel sic. Generalis transactio acceptilatione vallata actionē sic extinguit, quòd ad eam amplius regressus haberi nō potest: sed dolo inductus agit de dolo: nisi de illo dolo transactum fuerit. h. d. Salyc.

Idem A. Numidio.

LEX IV.

Actione administratę curæ [h] ab eo qui legitimę ætatis annos [i] compleuit, in Aquilianam stipulationē deducta, [k] & per acceptilationem extincta, nullam aliam superesse, nisi [l] de dolo intra concessa tempora, [m] nō ambigitur, nisi specialiter, etiā de dolo transactum [n] sit. P.P. 2. Non Mart. Alex. A. 2. & Marcello Coss. 227.

Idem operatur confessio, quod publicū instrumentum factum de contractu. h. d. Vel sic. Non est minor probatio per confessionē, quàm probatio per publicū instrumentum. h. d. Bald. Vel sic. Confessio probat, & defectus scripturæ trāsactionem non vitiat. h. d. Salycetus, & Alexand.

Idem A. Euocato.

LEX V.

Cvm te trāsagisse cū hęrede quodā tutoris tui profitearis, si id post legitimam ætatē fecisti, frustra [1] † desideras, vt à placitis [o] recedatur. licet enim (vt proponis) nullum instrumentum intercesserit, [p] tamen si de fide contractus cōfessione [3] † tua constet, scriptura, quæ probationem rei gestæ cōtinere solet, necessaria [q] non

A *Actione.*] CASVS. Curam alicuius gessisti, & malè. fi [illegible] factus te conuenit ex mala administratione, & [illegible] dolo inductus transegit, quia forte inebriasti [illegible] per acceptilationem [illegible] prima actione conuenire [illegible]. [illegible] sed si [illegible] superest actio de dolo [illegible] & hoc [illegible] dolo mala intercessit transactio, lite super eo [illegible] mota: et hac l. non, quod dolus non impedit, quin acceptilatio [illegible] perimat actionem, & quod postquam actio est ipso iure perempta, nunquam resuscitatur. Bald.

h *Curæ.*] licet [illegible] vt sup. l. proxi. Accurs.

i *Annos.*] [illegible] qui [illegible]

k *Deducta.*] quod ideo fit, quia obligatio iure gentium non posset accepto ferri: nisi deduceretur in stipulationem Aquilianam, vt instit. quibus modis tol. oblig. §. item per acceptilationem.

l *Nisi de dolo.*] Hæc dictio nisi 3 ponit, scilicet quòd de dolo datur [illegible], & dicit [illegible] cum §. fin. in fi. & dic [illegible] Sed pro quo dolo datur de dolo? Re[illegible] dolo in transactione commisso: nam dolo fuit inductus ad transigendum, vt infra eodem. l. sub prætextu [illegible] tempor. Alij [illegible], vt [illegible] quia non implet, quod conuenit: quod non placet secundum Azo. vt ff. de

3 De hoc dictum in [illegible] vide Bar[illegible] & Dy[illegible] in re[illegible] ca[illegible] regul[illegible] dictione [illegible] pulchrum glo. in ver[illegible] bo pre[illegible] ij. qui [illegible] Mul[illegible] compl[illegible] in præam[illegible] sanctio.

dolo. [illegible] §. si quis. Itē alia ratione, quia [illegible] conditio ob causam, vt se [illegible] in pristinam obligationem, vt ff. de condi. cau. da. l. si quis accepto. Vel datur actori præscriptis verbis ad interesse, quasi ex do, vt des, vt hoc remittere sit dare, vt ff. de condi. causa. da. l. si mulier, & de præscrip. ver. l. ob eā causam, & sic cessaret de dolo. Sed si velis tueri P. dic, quòd ibi in l. si quis accepto, loquitur de cōdictione certi generalis, quæ concurrit cum actione de dolo. Vel quia ibi erat certum cum iuisse debitorem, hic non. Vel tertio, quia hic non agebatur, vt tantum accepto ferret: sed vt in perpetuum desisteret. Vnde etiam committitur pœna, si vel de facto agatur post Aquilianam stipulationē, vt inf. eod. l. vbi. cum ergo non sit in totum causa secuta, propter quam reus dare conuenit, agi non potest condictione ob causam, vt se reponat in pristinam obligationem: quia nondum est verum eum in perpetuum destitisse, vt ff. de condictio. indeb. l. eleganter, §. penult. ad hoc allegabatur hic, §. [illegible] in perpetuum, &c. & hoc vbi fit transactio super re, quę est in controuersia, & lite: vt hic erat. Aliud super re certa remitten da gratis, vel nō gratis, vt in d. l. si quis accepto, sed primum [illegible] approbo. per l. 1. ff. de dolo. § si qs. [illegible] & alter potest [illegible]

m *Tempora.*] olim annum [illegible] hodie biennium, vt infra. de dolo, l. fina.

n *Transactum.*] actione de dolo mota & sopita per transactionem. Et intellige secundum B. etiam si per dolum sit transactum super dolo, quod valeat, vt ℨ. de plus peti. l. 1. ne in infinitū eatur. Item quæritur, si transegi cū curatore meo: vtrum possim cum postea conuenire de eo, quod per dolū malè gessit, quasi nō videar transegisse super eo [illegible] Videtur quod possim, vt ff. de lib. leg. l. Aurelio, §. fin. Sed dico contra. Aliud est enim legare liberationem, & tunc obtinet lex A. §. fi. Et aliud est dicere, nolo vt conueniaris, vel remitto tibi actionem, quo casu omnia remisse videtur vt d. dicta l. Aurelio. in princ. et eod. tit. l. si quis [illegible], & l. petitor, & de admini. tuto. l. quidam decedens. in fi.

C *Vm te.*] CASVS. Tu tutelam alicuius gessisti & decessisti, si pupillus factus adultus de mala administratione conuenit hæredem tuum, & transegit, non ob hoc, quòd scriptura non intercessit, minus stabit placitis. Cum enim transactionem intercessisse alijs probationibus probare possit, scriptura necessaria non est. Viuian.

o *A placitis.*] id est a transactione, alias à placito.

p *Intercesserit.*] vel intercessit, & est auxilium, vt infr. de fid. instrum. l. 1.

q *Necessaria non est.*] vt ℨ. si min. se ma. dix. l. 1. & facit ad hoc [illegible] l. pactis 2. & ℨ. de probatio. l. proprietatis, & l. cætes, & de rei vend. iudic. & fami. ercisc. l. non ideo.

2 t Iste tex. est singul. secundum Bal. hic & Paul. [illegible] 3 ff. de prima. deli.

3 t Partis confessione nulla melior, [illegible] efficacior probatio libere potest, et idem operatur confessio quod publicum instrumentū. vt. Rol. in [illegible] 23. Ra dus [illegible]

T trāsactio facta cum curatore, liberat eū etiā à malè. gestis per dolū.

Cum

Cum mota.] CASVS. Si auus tuus decessit, & matrem tuam exhaeredauit, & extraneos instituit, & inofficiosi querela agens cum eis transegit, vt, accepta parte haereditatis, à lite discederet, & discessit. an si placitis non steterint instituti, possis tu haeres matris tuę redire ad querelam inofficiosi, quaeritur, & respond. quod non, sed si intercessit stipulatio, ages ex stipulatu. si non, ages praescriptis.

¶ No. primo, quod querela inofficiosi sublata, amplius non potest institui. Secundo nota, quod ex non observantia pactorum, non resuscitatur actio perempta. Tertio, quod ex pacto de bonis suscipiendis ex stipulatione deducto, agitur ad interesse. Cal

a *Cum mota*.] Quo solo casu transmittebatur ad haeredem, nisi sopita esset per transactionem, vt hic fuit, & ff. de inoffic. testa. l. posthumus, §. fi. & l. seq. hodie vero etiam non praeparata transmittitur ad haeredem, vt inf. de inoffi. testa. ad. si quis filium.

b *Susciperet*.] Vnde patet, quod fuit do, vt facias, licet praeuentū fuerit in faciendo

c *Instaurari*. id est intentari.

d *Per vos*. sed per matrem posset si viueret, & ei fides non seruaretur, vt ff. de inoff. testamen. l. si instituta, in prin. quę est contra. 1 Vel ibi sub conditione renūtiauit, si seruaretur ei fides. prima vero. Vel ibi praeparata, hic hīc pro nō praeparata, quia destitit omnino, siue renunciauit vt ff. de inofficio. testam l. Papinianus § si quis post rem & l. nam & si § 2.

e *finit*. vt ff. de inoffi so testamen. l. nam & si §. primo, & l. Papinianus, §. primo, & §. 2.

f *Partem*. scilicet cohaeredis.

g *Conuenietis*. scilicet vos filij.

h *Stipulatu*. Propriè, si de incerto dando conuenit. Si autem de certo, tunc expone, idest certi condictione, vt ff. si cert. pet. l. si quis certum, & instit. de verb. oblig. in prin.

i *Vtilis actio*. idest praescriptis verbis efficax, quae demonstratur à re gesta.

k *Danda est*. scilicet à lege, & sic est datiua, sed non est hoc verum. 3 Sed dic vt alibi notatur. Sed videtur dari de dolo. vt ff. de praescriptis verbis, l. naturalis, §. quod si faciam, quae est contra. Solut. hic fuit do vt facias, licet ipsa praeuenerit in faciendo, vt in litera modo notaui. Item contra, sup. titu. 1. cum proponat, nam & ibi non seruatur fides non seruanti. Item actio ex pacto non datur, in quibus duobus hac lex contrarium seruat. Solut. speciale est pro filijs, cum enim vnum contra eos, quia non datur eis querela etiam praeparata, quod fieri debet, vt ff. de inoffi. testamen. l. quemadmodum, & aliud pro eis posset induci, vt habeant actionem praescriptis verbis, vt argumen. ff. de iureiurando. l. eum qui in princip. Vel dic, quod sit speciale ratione querelae, quia ipso iure per pactum tollitur, vt in actione iniur. & furti, & si. vt ff. de pactis. l. si tibi, §. quadam. & l. si vnus, §. pactus, in fine. idem vbicunque per pacto ipso iure tollitur actio, vt acceptilatione, vt dixi sup. eod. l. actione. alioquin rediret ad pristinā, vt in l. eo. l. fine apud.

est, PP. Calend. Mart. Albino & Aemiliano. Coss.

Querela inofficiosi sopita non potest instaurari, & nō obseruantiam promissorum: sed agitur praescriptis verbis, vel ex stipulatione vt seruentur promissa. h. d. Salic. Vel sic. Ad querelam inofficiosi testamēti motam, & per trāsactionem remissam non datur regressus haeredibus transigentis, licet promissa eis nō seruentur. sed contra non seruantem succurritur per actionem ex stipulatione, vel praescriptis verbis, si stipulatio non intercessit. h. d. Alex.

Idem A. Pomponijs.[1] †

LEX VI.

CVm[2] † mota[a] inofficiosi querela matrem vestram cum diuersa parte trāsegisse, ita vt partem bonorū susciperet,[b] & à lite discederet, proponatis, instaurari[c] quidem semel omissam querelam per[d] vos, qui matri haeredes extitistis, iuris ratio non sinit.[e] Verum si fides placitis praestita non est, in id quod interest, diuersam partem[f] rectè conuenietis.[g] Aut enim stipulatio conuentioni subdita est, & ex stipulatu[h] actio cōpetit, aut, si omissa verborum obligatio est, vtilis actio,[i] quę praescriptis verbis rem gestam demonstrat, danda[k] est. PP. 8. Idib. Ianu. Agricola, & Clementiae[3] † Coss. 231.

Procurator ad agendum, transigendo, non praeiudicat domino. h. d. Alex. & Salic. Vel sic: Qui habet exercitiū actionis, non habet potestatem decisionis. hoc dicit Iacob. Butr.

Imp. Gordianus A. Iunio militi. al. Lucio.

LEX VII.

TRansactionis[4] † placitum[l] [5] † ab eo[m] interpositum, cui causae actionē,[n] non decisionem litis mandasti, nihil petitioni tuae derogauit.[o] Dat. xi. Calen. Ianua. Pio, & Pontiano. A. Coss. 240.

Super alimentis praeteritis liberè transigitur, super futuris vero auctoritas praetoris requiritur, ratio est, quia ex futuris alimētis pendet vita hominis, non ex praeteritis. Bald.

Idem A. Licinio.

LEX VIII.

DE alimentis praeteritis, si quaestio deferatur, trāsigi potest:[p] de futuris autem sine praetore, seu praeside[q] interposita transactio nulla auctoritate[6] † iuris censetur. PP. 10. Calenda. Ianuar. Pio, & Pontiano Coss. 239.

TRansactionis.] CASVS. Si procuratorem ad agendum instituisti, & cū aduersario suo transegit, cum hoc ei non māda sit, tibi praeiudicare non potuit. Vi. uianus.

l *Placitum*. id est pactum.

m *Ab eo*. idest procuratore.

n *Actionem*. idest actū hinc exercitū, vt exponitur sup. de furtis lan. eccl. auth. hocius porrectum.

o *Derogauit*.] Nisi in tribus casibus, si habet speciale mandatum, vel si liberam, vel si sit in rē suam. vt ff. de procuratoribus, l. procurator cū l. generaliter. & ff. de iureiuran. l. iusiurandum quod ex. §. si ex l. seque. & de pactis l. tres ipsi, in fin. cum tribus ll. seque. & in fra de nouna. non ab statis, ff. de solut. hoc. vt.

ADDITIO. Declara hanc gl. secundū Pau. cum dicit ibi, vel si liberā, quod quando habet liberā ad ministrationem omnium bonorum, vel habet liberam administrationem in lite & causa illa, in qua transegit, secus si in lite tantum, quia non posset transigere de causa principali, sed solum super instantia, vt no. per Bart. ff de procu. l. mandato, & l. qui Romae §. Callimachus, de verbo. oblig & probatur in c. qui ad agendum, de procur. lib. 6.

DE alimentis.] CASVS. Si tibi in testamento alicuius alimenta relicta sunt, & cum haerede super his non petendis sine praetore vel praeside transegisti, non valet transactio, neque tibi praeiudicat. de praeteritis autem, si tibi non soluit non dē futuris, potuisti transigere, sine praetoris, aut praesidis auctoritate, & sine causae cognitione. Viuianus.

p *Transigi potest*. etiam sine praetore.

q *Praeside*. Vel cum eo, sed non causa cognita. cognoscere n. debet, & modum alimentorum, & personas transigentium & causas transactionis, & potes etiam alia addere, vt ff. eo. l. cum hi. An autem possit agi pro futuris alimentis? dic quod sic, vt dixi ff. de vsuris l. 1. §. 1. secundum Azo. per l. infra de fideicom. l. 1. Accur.

1 † Pōponio.
2 † Vi. Alc. lib. 5. Parerg. c 6 & Berā. Fern. in l. pacta conuenta c. 3 num. 5 de contrahēda emptio. & Grot. in Rubr. de ver obl. nu. 39. vbi & Vernus, & nu. 307. et 316.
1 Gl. istam sequitur Bart. Bal. Sal. & Ias.
2 Reprobatur per oēs dē pio Ba. & Alex.
3 † alias clemente, & alias Clementino.
3 † Ex Codi. Gre. cod. ti. l. 2.
5 † Concor. à nonnulli. cum gl. sup ver specia. l. mandate in princ. & tum, tra. derisser.
3 Approbetur per omnes.
Procuratore transigendo quā praeiudicet dom. no.
6 † alias PP. 14. Cal. Gordiano. Aet. Auiola. Coss.
Actio quae ipso iure per pactum tolli tur.
Trāsactio super alimentis, an fieri possit.

ADDITIO. Hanc l. intellige in alimentis relictis in vltima voluntate, secus in debitis ex contractu, quia de his potest in distinctè transigi, vt d.l.cū h. §. plane. Bar.

S*uper* CASVS. Maritus sororis tuæ super fundo tibi quæsito quæstionem mouit, & cum eodem transegisti, vt tibi cederet possessionem fundi, si tibi decem daret infra octo dies, & si placitum non fieret, vlterius quæstionem de fundo non moueret, si nō fecit quod conuenit, sibi agenti obstabit doli mali exceptio, & si sua authoritate accipiat, præses prouinciæ vim mihi fieri prohibebit. Viuia.

a *A fratre* qui dicitur Leuir. sed soror viri dicitur glos, duorum fratrum vxores dicuntur einateres, vt ff. de gradib. l. nō facilè, §. gradus. (Leuir. Glo. Einateres.)

b *Vim.* Neque iudicialē, neq; aliā. Sed contra, inf. e. l. transactio. Vel sufficit aliquod emolumentū posse capere, cum g eū fieri, quo minus caperet, vt hic fuit. Vel dic, q dicitur pactū, non transactio, secūdum Odo. Et facit ff. de rei vend. l. si quis hac lege, & ff. de pactis. l. tale pactum, §. 1. & inf. de pact. inter emp. l. 1. Accur. (1 † Tosessione.)

c *Competeret* pro fundo, quem possides.

d *Summoueri.* Si intenteretur.

F*ratris* CASVS. Filios fratris tui super hæreditate, & super statu conuenisti, quia dicebas eos non esse filios suos, vel forte filios, sed se venundari passi sunt ad pretiū participandum, & transegisti. si à principe impetrare volueris, vt à pacto transactionis te & lite petitis. & quæstionem sopitam resuscitare, non eris audiendus tū ratione sanguinis, tū propter fidē transactionis, tū quia nullus esset litiū finis, quia quæ rōne terceri posset à transactione, & à sententia, & à iureiurando, & per sententiam, & per transactionem receditur à lite, vt ff. de iureiur. (2 † Actione.)

Nota primo ex hac l. quod de quæstione spurietatis, vel status potest transigi.

Secundo not. quod finis debet litibus imponi. Bald.

e *A statu* libertate, vt quia passi fuerunt patre viuente se vendi ad pretium participandum, & ideo patri vt serui non debebant succedere.

f *Etiam nunc.* Ante transactionem faciebas contra fidem sanguinis, nunc transactione facta, & contra eandem, & contra pactum transactionis, sic & sup. de episcop. audi. decernimus. Accur.

g *Parum probè.* id est malè.

h *Nullus.* Sed nonne remanet finis sententiæ, & iusiurandum, vt ff. de iureiu. l. 1. & 2. Respondeo. si liceret recedere à transactione, eadem ratione ab alijs, & sic nullus remaneret finis. Et nota de fine litis, & dixi, ff. si cert. pet. l. quidam, in fin.

i *Bona fide.* Secus si mala, vt tunc actione, vbi rescinditur per actionē de dolo, & inf. e. l. sub prætextu instru in fi. (3 † Alias Gordianus.)

Transactio conditionalis valet, & sufficit ad transigentem aliquid peruenire posse, vt transactio valeat. Et transactio parit exceptionem etiā contra realem actionem. h. d. Sal. & Alex. Vel sic. Quāuis nihil fuerit datum nomine transactionis si tamen fuit dandum, transactio tenet hoc dicit Iacob Butr.

Idem A. Agrippino.

LEX IX.

SI super possessione, quæ tibi quæsita est, cum quæstionem patereris à fratre [a] vxoris tuæ, pactum conuentum, & stipulatio inter vos (vt allegas) interposita est, vt intra diem certum idem aduersarius tuus decem aureos tibi numerasset, possessionem [1] † ei cederes, vel si eam inferre quantitatem non curasset, vlterius quæstionem non patereris: & is, qui ita spopondit, promisso satis non fecit: consequens est te, ad quem res pertinet, vim [b] ab eo pati non debere. Cuius rei grā vir clarissimus præses prouinciæ interpellatus vim fieri prohibebit, præcipuè cum etiam si in rem diuersæ parti actio competeret, [c] huiusmodi pactione [2] † propter vtilem exceptionem posset summoueri. [d] PP. 6. Id. April. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss.

Exceptio transactionis impedit processum, vt finis sit litium, hoc dicit, & ad hoc semper allegatur ista lex. hoc dicit. Sal. Vel sic. Exceptio trāsactionis impedit processum inchoari super iis, quæ per trāsactionem remissa fuerunt, & sic impedit litis ingressum, seu contestationem, quia est exceptio litis finitæ, & ad hoc allegatur semper ista lex. Alex. [illegible]

Imp. Philippus, [3] † A. Apollophaniæ.

LEX X.

FRatris tui filijs de paterna successione, ac statu [e] etiam [f] nunc contra fidem sanguinis, idemque placitorum quæstionem inferre parum probè [g] postulas. nullus [h] etenim erit litium finis, si à transactionibus bona [i] fide interpositis, cœperit facilè discedi. PP. pri. Calend. Apr. Peregrino, & Aemiliano Coss. 245.

In reciproca remissione æqualis speciei nullus intelligitur lædi, nec senex, nec iuuenis. hoc dicit no. Bald. Vel sic. Fideicommissum uicissim iniūctum potest remitti, nec ex hoc dicitur minor lædi. h. d. Salicetus. Vel sic: Quando reciprocum fideicommissum remittitur, neutra pars lædi videtur, hoc dicit, & nō est alibi secundum Bal. & Alexand.

Impp. Valerianus Gallienus AA. & Valerianus nob. Cæsar Caiano militi.

LEX XI.

DE fideicommisso [4] † à patre inter te, & fratrē tuum vicissim dato, [k] si alter vestrum sine liberis excesserit [l] vita, interposita transactio [m] rata est: cum fratrum concordia, remoto

D*E fideicommisso.*] CASVS. Si te, & fratrē tuum testator instituit, & si alter vestrum sine liberis decederet, ad alterū veniret sua portio, & contra, & hoc fideicōmissū mutuē remisistis, valebit remissio & transactio. & hoc duplici ratione, vna quia tollitur votum alterius mortis captandæ, alia, q a iure cōi vsi sunt. Et no. q impropriè ponitur transactio. Vel dic fortè dubium fuit, an hincinde fuissent grauati, hoc casu potest dici trāsactio, & valebit, vt concordia inter nos retineatur neque dēt transactio rescindi si dicas te deceptum cū minor non fuisti. si et minor fuisses, non ob hoc debuit rescindi, cum iure communi vsus fuisti, quia quātum tu remisisti, & ille tibi remisit, vnde contra tale pactum nō eras restituēdus, vt ff. de mino. l. denique, §. vltimo.

Not. primo ex hoc textu, de verbo, concordia, quod sæpe reperitur in statutis, retinetur concordia, cū discordia, & causa discordiæ amouetur, vt hic textus expresse dicit, & de hoc verbo vide capitulū primum, extra de mutuis petioni. (4 † Iunge l. 1. supra de pact. & cōcordat Pa. lib. 4. sent. tit. 1. de fideicom.)

Secundo nota, q ille qui non proponit causam sufficientem, non debet audiri. Bal.

k *Dato* id est relicto, vt detur.

l *Excesserit.*] id est decesserit.

m *Transactio.*] id est finis quidam siue refutatio, nam impropriè ponitur, cum non sit de re dubia, & lite incerta, vt ff. eodem, lege, prima. Vel dic, quod dubium erat, an hincinde essent grauati à testatore, vt faciat ad titulum, Accursius.

a *Captandæ.*] id est cadendæ, vel minuendæ. alibi ponitur pro acquirere, vt cum dicimus, talis captauit beneuolentiam alis.

b *Cum pacto.*] Hæc dictio, cum, potest esse ratio, quare non sit circumuentus: econtra quare videbatur circumuentus, & subaudi semper sine machinatione alterius, vt supra eo. ti. l. cum proponas. 1. al. iis, secus supra titu. primo, l. cum postea. sed si sciret illum dolosè facere, nō infirmatur, vt ff. de act. empt. l. 1. §. fi. & ff. de re iudic. l. nemo videtur.

c *Agere.*] id est habere.

d *Agere.*] id est habere.

e *De causis.*] quas proposuisti, quia non es circumuētus, vtus enim fuisti iure communi, ideoque nō es circumuētus, vt ff. de minorib. l. verum, & fin. l. cum non restitui tur, vt infra, de in integ. restit. l. non videtur. & facit supra titu. l. prima, & l. cum proponas. 1.

P*Ræses.*] CASVS. Si debitori ciuitatis administrator eiusdem transactionis causa remisit debitum: hoc casu an valeat transactio, quæritur. vnde distinguendum est, aut liquidum fuit ciuitatis debitum, quo casu non valet remissio, vt hic. aut non, & valebit: quia tunc de re dubia fit & hoc præses, id est maior magistratus prouidebit. potuit esse quod credebas te aliquid ciuitati non debuisse, cum non tenebaris.

captandę [a] mortis alterius voto improbabili, retinetur: & non potest eo casu rescindi, tanquam circumuentus sis, cum [b] pacto tali consenseris: neque eam, cui subueniri solet, autem agere [c] te proponas: nec si ageres, [d] ijsdem illis de causis [e] in integrum restitutionis auxiliū impetrare deberes. PP. 15. Cal. Decemb. Valer. & Galieno AA. vtriusq; 2. Coss. 256.

Administrator ciuitatis potest super re dubia transigere, non autem debitum liquidum remittere. h. d. secundum Alex: Bal. & Sal.

Ijdem AA. Primo.

LEX XII.

PRæses prouinciæ existimabit, vtrum de dubia lite transactio inter te, & ciuitatis tuæ administratores facta sit: an ambitiosè [f] id quod indubitatè deberi posset remissum sit. nam priore [g] casu ratam manere transactionem iubebit: posteriore verò casu nocere ciuitati gratiam non sinet. [h] 1 † P.P. 16. Calend. Mart. Aemiliano, & Basso Coss. 260.

1 † *alias, posteriore nota ciuitati gratiam non sinet.*

f *Ambitiosè.*] ambiebat. id est desiderabat honorem per debitorem.

g *Nam priore.*] quando de re dubia, & lite incerta.

h *Non sinet.*] vt & argum. ff. de tutor. l. cum qui. §. in popularibus, & l. tutor, in princ. & l. iusiurandum quod ex. §. 1. & ff. de pac. l. Imperatores & de decret ab ord fac. l. ambitiosa. Sed contra, infra de vsu l. aduersus. Sol. vt ibi. Et nota, quod dicit hęc lex in administratore ciuitatis, idem in omni alio simili administratore, vt prælato, tutore, vel curatore. Sed quid si non ambitiosè, sed bona fine gratis remittunt, & liquidum debitum erat, sed quia forte viuratum erat, vel alia iniqua pecunia? dices valere, vt hic innuit ambitiosè, & ff de furt. l. interdum 2. § qui tutelam, & l. si pignore, §. fin. & de inoff. l. sed si vnus, §. 1. Pla. contra sup. tit. 1. l. pactum. 1.

Ciuitatis administratores, an possint trāsigere.

ADDITIO. Istam opinionem Pla. sequuntur communiter Doctores, vt testatur hic Bart. soluens rationem, & iura per gl. allegata.

I*Nterpositas.*] CASVS. Si metum intulisti, non valet transactio. & hoc in prima: refert tamen an fuerit talis metus, qui potuit cadere in constantem virum, quo casu non valebit; alioquin secus, & hoc in secunda. Si autem cum mihi promitteres, metum intuli, & super promisso transactum est, & mihi concessisti aliquid: non videbitur metu extorta transactio. vide licet in principali causa, & in promissione probaueris, tibi metum illatum: non propter hoc metum intercessisse probasti in transactione, vnde contra eam venire non poteris. Vel dic in principali causa protestatus fuisti magno clamore tibi vim transigendo illatam: hoc autem solum non sufficit ad probandum metum, sed probare debes, vt inf de dolo, l. dolus. Vel dic, quia habebas iustam causam, & liquidam, vnde non erat verum iste te transigere, & cęt. nisi tibi metum intulissent, sed non sufficit ad probationem illationis metus, quia necesse habebas aliter probare, quàm per qualitatē causæ principalis. Si autem metu ctorum tuū dixeris, & hoc probaueris, nō valebit transactio, cū inter dām, & seruum nō teneat pactio. Vi. ¶ Nota ex hac l. bonum textum, quod ad hoc vt competat actio directa q̄d metus causa ex verbis, & mente edicti prętoris potiri in l. 1. ff. quod metus cau. requiritur metus iustissimus, scilicet mortis, vel cruciatus corporis, secundum Pau. de Cast. hic.

Transactio facta iusto metu, rescinditur: metus tamen iustificatio, ex sola qualitate facti in transactionem deducti non probatur: & inter dominum & seruum transactio non valet. h. d. Alex. & Sal. Vel sic: Transactionem vitiant, metus, et dominium seu seruitus, vbi inter dominum & seruum interuenit. h. d. Iacob. Butrig.

Impp. Dioclet. & Max. AA. Probæ.

LEX XIII.

INterpositas metus causa transactiones ratas nō haberi, edicto [i] perpetuo continetur. Nec tamen [k] quilibet metus, ad rescindenda ea, quæ cōsensu terminata sunt, sufficit, sed talem metū probari oportet, qui salutis [l] periculum, 2 † vel corporis cruciatum [m] contineat.

¶ Ad vim tamen, vel dolum, arguendū 3 † qualitas [n] causæ principalis non sufficit: vnde si nihil tale probari potest, consensu quęstiones terminatas minimè instaurari oportet.

i *Edicto perpetuo.* q̄d habes ff. quod metus cau. l. 1. Sed & quandoque locum habet tantum edicti contentis, vt ff. quod metus cau. illi quod m. §. 1. is quandoque officiū iudicis, vt ff cod. titu. in fi. § si fœnerator & de vac. cogn. l. medicus, & qua ret. act. non datur, l. 1. §. quæ onerandæ quandoq; cōstitutio, vt inf. quod metus cau. l. si per impressionē. Et his omnibus modis rata nō habentur. Item quod dicit perpetuo, id est gene. alij multa enim significat, vt diximus ff. pro soc. l. 1. vel dic sine temporis præfinitione, vt ff quod metus cau. & sup. de diuer. rescrip. l. 2. non autem quod ex eo actio perpetuo detur, nisi ad simplum, vt ff. quod metus cau. l. si cum. §. primum & secundo.

2 † *Hinc videtur excludi metus reuerentialis, qui in filiabus verum esse ait Hotom. cons. 7.*

3 † *Immo qualitas facti sufficit. l. 10 infra, de rescind. vend. solus qualitas facti astruit. sufficit. l. 9. inf. de his quæ vid.*

k *Nec tamen.* Licet dicat generaliter de metu, non tamen quilibet sufficit, vt subijcit, vt ff. quod met. cau. l. metum autem non &c. & ff. quib. ex cau. ma. l. 3. & in fi. de ditt. pign. l. & qui. & inf de rescin. vend. l. si voluntate.

l *Qui salutis.*] vt mortis, & quasi mortis. quod met. cau. l. iii. pen. & fin. & in sic differat à sequenti casu.

m *Cruciatum.*] quod iudicis discernitur arbitrio, vt ff. ex qu. b. cau. ma. l. metus autem causa, in fi. & fac ad causam principalem ipsam venditionem.

n *Qualitas.*] veluti si in venditione dolus, vel metus fuerit, ex qua venditione transactio processerit ex interuallo. per hoc enim non creditur fuisse in transactione dolus. Vel principalem causam dicit contestationem doli, vel metus: quæ sola non sufficit, nisi consequenter probetur, vt inf. de dolo, l. dolum. & quod met. cau. l. metum, & inf. cod. tit. l. si maior. Vel tertio: qualitas causæ, quod dicat se iustam & liquidam habuisse causam, vt non sit verisimile transegisse. vnde habebat instrumenta, quibus sufficienter poterat fundare intentionem.

1 Idē Bar. & Ias.

a *Alia ratio.*] superior enim erat dolus vel metus, hic autem ratio personæ, quia cum ea pacisci non potest.
b *Reformat.*] id est rescindit. sic reformare, id est aptire formam autem pactum dicitur, quando vestitur.
c *Non posse.*] nisi de libertate paciscitur, vt argum. inf. de libertat. cau. l. cum affirmes, & l. post certi, secundum quosdam. Nos contra argu. earundem legum. Sed contra nos, ff. de acquir. hæred. l. si seruum, §. si quis dederit. Sol. vt dixi in d. l. cum affirmes. Item contra, infra eo. l. fin. Sed ibi dicit valere transactionem super quæstione libertatis factam: quod verum est, sed tamen dubitabatur de statu. sic & ff. de iudi. l. vlt. hic autem super alia quæstione.

ADDITIO. Dum quæritur, an pactum factum inter dominum, & seruum valeat, distinguit hic Barto. aut fit pactum inter dominum, & seruum de alio, quàm de libertate, & indistincte non valet, vel fit de libertate, & tunc aut erat dubium an esset seruus, & valet, vt l. fin. infr. eo. aut certum, & tunc aut fit cum domino futuro, & valet, vt l. si seruum, §. si quis dederit, ff. de acqu. hæred. aut cum præsenti. & tunc secus, vt d. l. cum affirmes, inf. de lib. causa.

Formari pactum quando dicitur.

1 † Alias ex ancilla seruum natum asseueras.

1 Idem Bar. & Ias.

¶ Sed quoniam eum, cum quo te transegisse commemoras, ex ancilla tua natum, seruum tuum esse asseueras: [1] † si vera sunt quæ precib. complexus es, alia ratio [a] pactum reformat. [b] Nec enim dubij iuris est, dominos cum seruis suis paciscentes, ex placitis teneri, atq; obligari non posse. S. 4. Non. April. Byzantij, ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Transactio dissoluitur consensu, simul & actu contrario, & agitur causa ex integro. h. d. Sal. Vel sic: Communi consensu partium à transactione recedi pot. h. d. Alex.

Iidem AA. Sopetræ.

LEX XIIII.

SI diuersa pars [d] contra placitum [e] agere nititur, æquitatis ratio suadet refusa [f] alia pecunia [g] (cum & tu [h] hoc desiderares) causam ex integro agi. [i] PP. 4. Non. Iul. ipsis 4. & 3. AA. Cos. 290.

Transactio facta per Aquilianam stipulatonem, & acceptilationem perimit omnem actum, & perimit ipso iure. secus si non interueniat Aquiliana stipulatio, & acceptilatio: quia tunc perimit ipso iure, sed ope exceptionis. h. d. Bald. Vel sic: Si transactio fiat per acceptilationem, præcedente Aquiliana stipulatione, non potest actor ad pristinam etiam realem redire, licet reus transactionem non obseruet. h. d. Alexand.

Iidem AA. Pontio.

LEX XV.

VT responsum congruum accipere possis, [k] insere pacti exemplum. ita enim intelligemus, vtrum sola conuentio fuerit, an etiam Aquiliana stipulatio, necnon & acceptilatio secuta fuerit: [l] quæ si subdita esse illuxerit, [m] nullam aduersariæ tuæ petitionem hæreditatis, vel in rem [n] specialem competere, palam [o] fiet. [2] † PP. 15. Calen. Aug. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Legitima transactio rescripto principis non tollitur. h. d. Alex. Bald. & Salic.

Iidem AA. & CC. Cæcilio.

LEX XVI.

CAusas, [o] vel lites tran-

S *I diuersa.*] CASVS. Si me ad fundum conueniisti, & transegisti, vt mihi fundum cederes, & tu dicas eam sequi me à pacto transactionis discedere possimus, quæritur? & respondetur sic, dummodo hoc fiat de vtriusque consensu, & actione pristina agere potest

a. sua mihi pecunia, quam dedi nomine transactionis. Viuianus.
d *Si diuersa pars.*] id est actor.
e *Contra placitum.*] scilicet transactionis.
f *Refusa.*] id est restituta.
g *Pecunia.*] Transactionis nomine data per reum ipsi actori. & dic condictionem indebiti competere ad hanc pecuniam repetendam, vt ff. de condic. indeb. l. eleganter, §. respon.
h *Tu.*] scilicet reus.
i *Agi.*] vt & ff. de solut. l. pupilli, §. primo. Sed nunquid ipso iure non obstante prima transactione? Respon. non vt ff. de pact. l. si vnus, §. pactus. & dixi supra titu. primo, l. pactum nouissime. Item quid, si sublata erat prior actio per acceptilationem, & Aquilianam stipulationem? Respond. idem videtur esse dicendum, quod agatur veteri, vt inf. ead. l. vlt. Sed argum. contra, ff. de pactis, l. si vnus, §. sed si pactum. Sed forte dabitur ei prior actio vtilis ex æquitate, vt argum. infra si aduersus trans. l. primo & secunda. Item quare secus in sententia, vbi etiam latã per partium consensum secunda non valet, vt infra quando prouoc. non est necess. nisi cum esset dubium an esset indicatum, & super hoc iudicaretur, vt ff. quæ sent. sine appell. rescind. l. prima? Respond. quia fit ex consensu transactio, & ideo contrario consensu tollitur, vt ff. de reg. iuris, l. nihil tam naturale. sed iudicium in inuitum redditur, vt ff. de verbo. obligat. l. inter stipulantem, §. 1.

Sententia secunda etiam de partium consensu non valet.

V *T responsum.*] CASVS. Quærebas à principe, an mulier te pro dote conueniens, & tecum transigens, venire possit contra transactionem. & respond. declarare debes, an facta fuit simpliciter transactio: quo casu ei agenti actione pristina, obstabit excep. transactionis. an fuit sublata per acceptilationem interpositam Aquil. stipulat. quo casu nullam habebit aduersus te actionem, neque vniuersalem, hæred. pet. neque singularem, vt rei vendi. Viuia.
k *Possis.*] tu qui simpliciter quæris, an possit aduersaria tua contra transactionem venire. Et no. quod benignè docet Imperator supplicantem qualiter proponat, vt sup. de precibus Imper. offer. l. si. Durius autem respondet alibi Iurisconsultus, vt ff. de testa. l. Domitius.
l *Fuerit.*] his enim duobus modis fit, vt ff. eod. l. 2.
m *Illuxerit.*] id est apparuerit.
n *Vel in rem.*] sed quo modo illæ actiones accepto ferentur, cum sola verborum obligatio possit accepto ferri, vt ff. de accep. l. an inutilis, §. acceptum? Respon. adeducuntur in stipulationem Aquilianam prior, vt Inst. quib. mod. tollitur oblig. §. item per acceptilationem. Sed quomodo potero rem meam stipulari, vt d. de leg. 1. l. cætera, §. 1. de verb. oblig. l. nemo? Respon. non rem, sed quanti mea interest, vt Inst. quib. mod. toll. oblig. §. est autem. & ff. de verb. obl. l. si ita debemus, §. si à fore.
o *Palam fiet.*] Nisi vt infra si aduersus transactionem, l. 2. Accursius.

2 † Et bene Bar. & Ias.

C *Ausas.*] CASVS. Transegi tecum, postea impetraui iudicem contra te super debito, super quo transegi, non facta mentione de transactione, ecce te li facio citari coram iudice, & tu comparet, & excipis de transactione iam facta, & facias de ea fidem, iudex debet pronunciare rescriptum esse surreptitium: quia si de transactione fecissem mentionem, tale rescriptum non obtinuissem: quia non est intentio principis lites sopitas per transactionem, vel sententiam, resuscitare. & sic pronunciabit se non esse iudicem competentem, secundum Paul. de Cast. hic.
p *Causas.*] Dicunt quidam causam ante litis contestationem: post controuersiam tamen: sed post litis contestationem incipit esse lis, vt argu. ff. de litig. auth. litigiosa. sal. causas esse.

Causa & lis differunt.

criminum, sed lites ciuiles vt ff. de testib. l. 1. §. 1. & ff. de verbo. signific. litis nomen. Tu potes dicere tertio, scilicet causa post contestationem litis. sic enim dicit Tullius, Causa est res quae habet in se controuersiam in dicendo positam cum certarum personarum interpositione, sed lis est ante & post & sic est genus. & causa species, vt infra quomodo & quando iudex & sent. quis terti. An ergo ante contestationem potest transigi? videbatur quod non, quasi non sit res dubia lite, vt ff. eo. l. 1. Sed contra est vt hic, & ff. de cond. indeb. l. elegante r. §. si quis. non autem post sententiam, vt in ea. l. si post.

a *Legitimis.* alias nō, vt sup. titu. e. l. cum postea.

b *Oportet.*] Cum enim exhauriat in totum ius alterius, praesumitur cōtra ius, & ideo non valet, i. vt hic & sup. de precib. imp. offe. l. quoties, & si contra ius, vel vtil. publ. l. omnes, & j. de ex. tr. adu. l. fin. & sen. rescin. nō pos. l. si. nisi diceret, non obstante hac l. ff. de leg. 3. §. quis, in prin.

1 Cōcor. gl. super verbo, ipsa, in fi. c. audita, ex de testi. spol.

† *Facit ad hanc l. gl. fi. insi. in c. dilectis. ex. tra de arb.*

2 † *Contrarie.*

sanctionibus legitimis a finitas, imperiali rescripto resuscitari non oportet. b S. Id. Mart. ipsis 5. & 4. AA. Coss. 293.

Ex transanctione poenali cum clausula, rato manente pacto, datur exceptio, & poenae exactio, ex non poenali vero sola exceptio, hoc dicit Sal. Vel sic. Potest quod datum est repeti, & exceptio transactionis opponi contra actorem, promissa non seruante reo, si hoc actum fuit, id est si in transactione fuit apposita clausula, rato manēte pacto, hoc dicit. Alexander. poena non, nisi falsi. hoc dicit,

Ijdem AA. & CC. Marcello.

LEX VII.

Cum proponas 1 † ab ea, c cōtra quam supplicas, litem quam tecū 2 † habuit transactione decisam, eaque acceptis ijs, quae negotij dirimendi causa placuerat dari, nunc de conuentione resiluisse: d ac petas uel pacto e stari, vel data restitui: perspicis, f si quidem his reddendis, manente transactionis placito, statim stipulatione, si contra feceris, prospexisti & viginti quinque annis maior fueris. g quod 3 † exceptionem pacti, & actionem datorum 4 † habeas. h Quod si nihil tale cōuenit, exceptio i tibi, non etiam eorum, quae dedisti, repetitio k competit, parta l securitate. P. P. V. Id. ipsis AA. 5. & 4. Coss. 293.

In omni poena sanguinis potest transigi, vel pacisci, excepta poena adulterii, de alia poena non, nisi falsi. hoc dicit Sal. & Alex.

Ijdem AA. & CD. Valent.

LEX VIII.

Transigere, 5 † m vel pacisci de crimine capitali, n excepto adulterio prohibitū o

Cum proponas. CASVS. Mulier aliqua petebat à te fundum, tecū transegit vt dares ei decē, & à lite discederet, non vult stare pacto transactionis petis vt pacto stet, vel reddat quae nomine transactionis dedisti. quaeritur vbi consulatur, quaeritur, & respondetur, aut conuenisti, vt stares transactioni, & si non stares transactioni, repetere posses quae dedisti transactione manente. aut non. Primo casu repetes quae dedisti si non stet pacto. & ei agenti obstabit transactionis exceptio cum intercessit stipulatio, si contra transactionem veniret, neque fuit minor 25. annis. Si autem non conuenisti, sed vt à lite simpliciter discederet, dedisti, sibi agenti, similiter obstabit transactionis exceptio, neque datorum tibi debitur repetitio. Viuianus.

c *Ab ea.* i. actrice, vel à creditrice praesenti.

d *Resiluisse.* id est, resilire velle.

e *Pacto.* scilicet transactionis.

f *Perspicis.* id est intelligere debes.

g *Fueris.* Nam si minor esses, iuuaretur in integrum restitutione.

h *Habeas.* id est habebis, vt & ff. de trans. l. qui fidem. Sed contra, ff. de pac. l. rescri. §. 1. Sed ibi non fuit dictum, rato manente pacto.

i *Exceptio.*] vt infra de dolo. l. si superstite. Et not. quod huius l. distinctio locum habet, vbi non intrauit se non venturum contra transactionem, tunc enim & soluit poenam & reddit accepta, nec agere potest, vt infra eodem l. si quis maior. Item intellige, cum vetus actio superest. alioquin restituit accepta, & non agit. Item praestat poenam, vt infra eodem vbi. Sed quid si est stipulatus reddi data, non eo addito, vt remaneret placitum? Respond. mouent quidam esse in electione promissoris reddere data, an stare pacto, vt ar. infra eod. l. vbi. Tu dic 3 in electione repetentis, vt ff. de condi. indeb. l. elegante r, § si quis post. in fin. & de pact. l. rescriptum, §. 2. & ff. eodem l. pacto. & l. qui fidem, & de verborum, obligatio. l. ita stipulatus. in fine, & de eui. l. vendicantem,

2 Idē Bar. & Ia.

3 Approbatur p Bar. & Ia. Crimen dr̃ capitale tripliciter.

k *Repetitio.* scilicet simul, sed per se sic, vt ff. de condi. indeb. l. elegante r, §. quis, in fi. & dices infi. eo. in ne apud.

l *Parta* id est quaesita.

Transigere. CASVS. Titius accusauit aliquem de crimine publico capitali. quaeritur an super hoc crimine possit transigi, vel pacisci. Respō. & distingue quia aut enim irrogat poenam sanguinis, aut non. Primo casu transigitur, praeterquam in crimine adulterij. In secundo casu non praeterquam in crimine falsi. Viu.

m *Transigere.* s. gratis quo ad paciscentes, & nō gratis quo ad transigētes, vt ff. eod. l. 1.

n *Capitali.*] puta quod ingerit poenam sanguinis. Tribus modis dicitur capitale crimen. Primo dicitur vltimum supplicium, vt infra de pub. iud. §. publicorum. Secundo amissio libertatis, & per consequens ciuitatis, puta quia dānat in metallū, vel opus metalli. Tertio amissio ciuitatis tantum vt in deportatur, ff. de pub. iud. l. 2. & ff. de bo. pos. l. ed. d. §. sed autē capitalis, & ff. de p. l. 2. & l. quida hic aut strictius accipitur, pro eo quod ingerit poenam sanguinis tātum, vt no. per sequētem literam. & sic etiā ponitur ff. de bo. eod. qui sibi. l. 1. sed in l. 2. eiusdem tituli.

o *Prohibitum.*] scilicet accusato, 4 sed accusanti est prohibitum vnde si paciscetur, vel transigeret, incideret in Turpillianum, ff. ad turp. l. ab accusatione, sed accusato licet qualitercunque redimere sanguinem suum, vt ff. de bo. eo. l. prima. Item nunquid transactio talis praeiudicabit alijs si velint eum iterum de eodem crimine iterum accusare? Respond. non, 5 vt ff. ad l. Iul. de vi publ. l. qui coet. §. finali. Sed ar. contra ff. de praeuarica. l. praeuaricationis & ff. de iure iurand. l. cum qui. §. in popularibus. Sed illud est quia habent iudicis auctoritatem, hic autem partium consensum tantum. Alij dicunt gratuitum pactum non praeiudicare, vt d. l. qui coetu. in fine sed transactio sic. Immo contra, in eo quod excipit adulterium tantum, vt hoc & in tra ad legem Iuliam de adulter. l. de crimine, immo & raptus videtur excipi, vt infra, quibus ex causis ser. pro pix. l. ac. l. pen. Solut. Idem statutum in raptu virginis, quod in adulterio, propter similitudinem, quam inter se habent sed secundum Ioan bene potest transigi, vel pacisci de raptu, vt videtur velle litera illa, dicit enim pacto transmissum, ergo apparet, quod per pactum est remissum, ergo fuit licitum pactum. Item contra in eo quod hic dicit, de adulterio non posse transigi, vt in authen. vt li. ma. & auxi. to. §. fina. colum. 8. ibi, nisi tamen nondum aut iudicialiter, aut amicabili conuentione &c. Solut. dicunt quidam pro hoc corrigi. sed verius secundum Ioann. quod ibi dicitur, non est referenda ad capitulum adulterij, sed ad alia capitula in eadem auth. primo posita. Item contra in authen. si nulli iudic. § adulteram, col 9. Solu. speciale fo. ē in viro. Vel verius ibi actum erat, & etiam mulier punita, quia in monasterium erat missa, sed vt ubi reconciliat intra biennium. Item cōtra ff de adul. l. si maritus, §. si negauerit. Sol. ibi repudiauit, non autem transegit, vel pactum fecit. Item cōtra, ff. de pac. l. iurisgen. §. si paciscar, & §. seq. vbi nō punitur

5 † *Et.*

4 † *Iurata transactionem oppugnari nota in infra ma l. 41. infra pri natura gui sate. l. 17. inf. de dign. Stellionat teneturideo q punitur ciuiliter aut eius loco p pena pecunia arbitrio iudicis. Vide Ferra. informa vt sala seruetur 36. in vero transactio 7. in me. 13.*

Crimē dicitur capitale tripliciter.

5 *Goth. pacat admitti transacti. nō similam accusator desistendi occ. si item habuit pr. fuerunt. in ei probationes deesse sinuit puteri l. inf de abol. citat Alcia. Vid. Paradox. l. 4*

4 Reprobatur per Bat to. Bal & Ial. cce. pro Fulg.

4 Omnes gl. solutiones comm tenent DO cto. sed hic

valere possum contra publicam vtilitatem factum. Solut. illa distinguitur per istam, vt ea locum habeat in crimine, quod ingerit pœnam sanguinis. Alij dicunt eam tantum loqui in gratuito pacto, istam in transactione tantum, & exponunt hic transigere, vel pacisci pacto, scilicet non gratuito, & inducunt sup. eo l. præses.

a *In alijs autem publicis.* Publica iudicia sunt, quæ enumerata sunt, ff. de pu. iudi. l. Quid sūt crimina priuatis delictis. Respon. io. vt in ea poi [illegible] transigi & pacisci. l. necnō. §. 1. Sed ar. contra, ff. de ac. l. nō distinguemus, §. Iulianus, & ff. de iis qui no. inf. l. quoniam, & potest sic distingui: an criminaliter & tunc non licet, an ciuiliter agitur, & tunc licet.

b *Non licet.*] vt infra de collat. & cō. stip. l. si quidē. in fi. quia si transigat, pro confesso habetur, vt ff. de præuari. l. in omnib. Et quod non reperit nisi transigeretur, nā pacisci bene licet, vt ff. de iur. fis. l. in fici. [illegible] & l. eius, & ad l. Iul. de vi pu. l qui cætu. §. [illegible] quod non placet [illegible] vt alibi not. Sed [illegible] quod si transigat? Di[illegible] cum quid in transa[illegible] valere inter [illegible] & eum ad alijs nō præ[illegible]

non est: in alijs autem publicis [a] criminibus, quæ sanguinis pœnam non ingerunt, trāsigere [1] † non licet [b] citra falsi [c] accusationem. [2] † S. 2. Cal. Septēb. AA. Coss. 293.

Noua repertio instrumenti non vitiat transactionem: sed dolus ipsius occultatis eā inualidat, si actio prima non erat ipso iure sublata. alias inducit actionem de dolo, hoc dicit Salicetus. Vel sic. Transactio nō rescinditur prętextu instrumentorum noniter repertorū si bona fide facta fuit: sed si reus per dolū extorsit ea, rescinditur: vel per doli replicationem, si actio nō erat ipso iure sublata, per doli actionem, si actio sublata erat hoc dicit, Alexan.

Ijdem AA. & CC. Ireneo.

LEX XIX.

SVb [3] † prætextu [d] instrumētipost ea repertī transactionem bona fide finitam rescindi, iura nō patiuntur. [4] †

¶ Sanè si eam [5] † per se, [e] vel per alium subtractis instrumentis, quibus veritas argui [f] potuit, decisionē litis extorsisse probetur: si quidē actio [g] superest, replicationis auxilio doli mali [6] † pacti exceptio remouetur. Si verò iam perempta [h] est, intra constitutum [i] tempus tantum actionem de dolo potes exercere. [k] Dat. 4. Calen. Octob. Sirmij, AA. Coss. 293.

Contra transactionem non potest veniri, sicut nec contra rem indicatā: nec tempus nocturnum vitiat transactionem, hoc dicit Sal. Vel sic. Transactio & sententia paris sunt auctoritatis, & valet transactio facta de nocte, sicut de die. hoc dicit Alexander.

[illegible] casu quod non placet, quia sic nulla esset differentia, an transigat quis super re familiari, an super re publica, sed lex aperte facit differentiam, vt ff. de pac. l. iuris gen. §. pacisci. & l. si vnus. § pacta, & si dicam inter eos non valere, vt no. d. § si paciscar. in glo. Fit enim nunciano &c. hic videtur ali[illegible] dicendum vt alibi notatur, scilicet cum refertur ad pecuniariam æstimationem.

c *Falsi accusationem* vt infra de fal. l. ipse. & est ratio, quia plerumque falsi accusatio refertur ad pecuniariam æstimationem, secundum Ioan. & hoc solo casu videtur eam accusationem exceptam à transactione, scilicet prohibita: videlicet vt non possit transactio super falso, quod refertur ad pecuniariam æstimationem. nam quandoque irrogat pœnam sanguinis, vt inf. de fal. mo. l. prima, § actore, & l. pen. Veritas quod semper super crimine falsi licet transigere, etiam quando irrogat pœnam sanguinis, vt in princip. l. [illegible] non irrogat, vt h. c, alioquin non esset bona exceptio, quam facit. Et no. verius. Sanguinis in pœnis (nisi [illegible]) transigi [illegible] omnis. in cætera nulli liceat nisi crimi[illegible]

SVb prætextu. CASVS. Mutuaui tibi decem factum est in [illegible] negastiue mihi debere, vel te soluisse dicis. [illegible] debitum, tecum transegi pro 5. & alia quin[illegible] quia instrumentum reperire non potui, sed tran[illegible] facta instrumentum tamen, an eius prætextu litē [illegible] transactione resuscitare possim, quæritur, & respon. [illegible] aut instrumenta subtraxisti: per te ipsum, vel per [illegible] tua, esse. & neutro casu commissum fuit [illegible] propter hoc facilius venitur ad transactionem, [illegible] transactio, aut Aquil. stipulatione vallata [illegible] acceptilatio. Primo casu agam actione pristina, & si ac[illegible] de pacto transactionis, replicabo de dolo. Secundo [illegible] cum nullum detur mihi auxilium, agam de dolo. [illegible]

d *Sub prætextu.* Præ [illegible] nisi in causa publica, vt ff. [illegible] imperatores, & nisi in causa ecclesiæ, vt aut. [illegible] non alien. [illegible] coll. 2. & nisi in causa pupilli, vt inf. de iur. reip. l. rem. lib. 11. & nisi sit testamentum, vt ff. eo. l. de his. Idem de codicillis, vt ff. eo. l. Imperatores. § 1. & l. non est.

e *Per se.*] Per se possunt subtrahi, ita vt non cadat in nomen furti, vt si apud eum sint, & non contrectet, sed celet, vt ff. de fur. l. in celando. circa prin. Si autem contrectaret, fieret furtum & daretur actio furti ad duplum eius, quod continetur in instrumento, vt ff. de fur. l. qui tabulas, & sic nō daretur de dolo, quā hic dicit dari, vt ff. de do. l. 1. §. ait prætor. l. 2. Per alium autem subtrahit, vt si alicui mandauit acciperet ea: qui putans esse mandantis, ea accepit. Nec enim mandator commisit furtum: quia nō contrectauit, nec fuit præsens, nec accipiēs cōmisit furtū, quia nō fuit in dolo, vt ff. de fur. l. si is qui rem 2. §. si tu Titium, & l. si quis præferēdum, & l. falsus, § si quis nihil. Alij non exigunt hmōi expositiones, q. dicūt cōpetere furti actionē cū actione de dolo, cū sint famosæ ambæ qđ nō placet, vt ff. de dolo, l. 1. & l. ideoque.

ADDITIO. Aduerte, q doplex est dolus, vnus commissus in subtrahendo, & ex illo competit actio furti, & non de dolo. Secundus est dolus cōmissus in celando, & extorquendo à te transactioné, & ex isto non oritur actio furti, quia ex alia sua cōtrectatione non nascitur. Lei qui, ff de furtis, vnde merito agitur de dolo, & isto casu loquitur hæc lex secundum Iac. But. quod approbat hic Bal.

f *Argui potuit.*] idest arguté probari.

g *Actio.* Quæ est, si qui rem &c. vt statim dicit.

h *Perempta.* scilicet actio vetus & sic fuit stipulatio, & acceptilatio.

i *Constitutum tempus.* scilicet biennij, vt inf. de dolo. optimum.

K *Exercere.*] sic ergo vbi quis per calumniam resistit, valet transactio, vt hic, licet ut secus in actore committente dolum, vt dixi supra eod. l. 2. Sed cum dolus dederit causam transactioni, quare non est nulla ipso iure, sicut venditio, vt ff. de dolo. l. & eleganter, post prin. Resp. in venditione qui rem tradit, habet dolo. Nam vt an B præcessit venditio vt infirma, secuta est traditio vt infirmanda per actionem de dolo. sed ille videtur tradidisse, cum remisit actionem. Vel aliud in bonæ fidei, aliud in stricti iuris, sicut est transactio, secundum B. sed hoc non placet, vt infra de inuti. stipulat. l. dolo. Item quomodo datur de dolo, cum alia competit, vt ff. de dolo. l. 1. §. si quis cum? Responnet But. hic nulla competit post dolum admissum. Vel dic. quod hic in ea amittenda passus est dolū, vt ibi dicit. Item quare non datur condictio ob causam, vt se reponat in pristinam obligationem, vt ff. de cond. cau. da. l. si quis? Respon. quia hic factum fuerat à reo quod conuenerat, sed actor dicebat se dolo inductum, vt dixi supra eodem l. actione, & facit infra in quibus cau. cess. lon. temp. præscrip. l. prima, & supra titulo primo, l. cum postea. & infra de re iudic. l. sub specie, & ff. de excep. l. qui agnitus, & de minorem l. admonendi, in fin.

NOn minorem.] CASVS. Parem auctoritatem habent res iudicata, & transactio, quia vtraque finit lites quia nihil &c. neque refert an nocte vel die fiat, cum nulla [illegible]

1 † Gothof. putat admitti transactionem si instrumento auctor desistit occasionem habuit [illegible] probatio [illegible]

2 † [illegible] aliter interpretantur hac nouitia sententia [illegible]

4 † Prohibente.

5 † alias de eo [illegible] eum.

6 † Conue. glo. [illegible] per verb. obtinea. et transit.

lo tempore excludatur consensus. Vivianus.

a *Non minorem.*] quantum ad decidendas lites, & quantum ad exceptionem parandam: quandoque tamen secus est, vt supra eod. l. si diuersa. Item pactio non facit ingenuũ, sed sententia sic, vt inf. de ingen. man. l. diffamari, & plenã potes dicere. vt ff. de iureiur. l. 2.

b *Siquidem.* i. quia.

c *Fides.* vt ff. de pac. l. 1. in princ. & Insti. de rerum diuis. §. per traditionẽ, ff. de act. empt. l. exempto, in princip.

d *Tactum.* s. transactionis.

e *Secunda hora.* putà in galli cantu. Et sic nota, quod valet de nocte quod fit, sicut de die, vt ff. de testa. l. ad testium, § posse. Sed si de nocte fit, cum possit, vt dictum est, nunquid erũt necessaria luminaria. Resp. sic, ff. de ventre inspi. l. 1. §. tria lumina. & inf. de sent. ex breui. recit. l. 2. Sed arg. cõtra, inf. ad l. Iul. de adult. l. Gracchus, & in Auth. de iud. §. sedebunt, coll. 6.

f *Tempus.* de die, vel de nocte.

g *Repudiet.* quia post sit transigi.

1 † *Concor. gl. in c. consuluit. sup verbo. edit lucẽ, in fi. ext. de offi.*

2 † *Non potest arbitrium reddi, non tamen ferri sententia, secundum Oldrd. ar. l. 2. §. 3. in fraude orig. tur. vide Oldend. 2. §. 3. ff. de orig. iur.*

Iidem AA. & CC. Antistæ.

LEX XX.

NOn minorem ᵃ auctoritatem transactionũ, quàm rerũ iudicatarum esse, recta ratione placuit. Siquidem ᵇ nihil ita fidei ᶜ congruit humanæ, quam ea, quę placuerant, custodiri. Nec.n. ad rescindendum pactum ᵈ sufficit, quòd hoc secunda ᵉ hora ¹ † noctis ² † intercessisse proponas: cum nullum tẽpus ᶠ sanę menti maioris vigintiquinque annis consensum repudiet. ᵍ S. 4. Calend. Octobr. ipsis AA. Coss.

Simulata emptio, ex causa transactionis facta, fictum emptorẽ non obligat ad preciũ soluendum. Bal. Vel sic. Transactio vera præualet vẽditioni ex causa transactionis simulatæ: ideo precium ex ea fictum peti non potest. h. d. Sal. Vel sic Plus valet quod agitur, quàm quod simulatè concipitur. h. d. Alex.

Iidem AA. Geminiano.

LEX XXI.

CVm ea, quæ transactionis causa dari, ʰ aut retineri conuenit, velut emptorem eum quem accipere placuerat, obtinere præscribitur: ⁱ iis, quę simulatè gerũtur, pro infectis habitis, frustra ficti precii postulatur numerario. ᵏ S. V. Non. Octobr. ipsis AA. Coss. 294.

Protestatio, vel contestatio super dolo, non facit dolũ presumi. h. d. Salic. & Alex. Vel sic. Transactio non rescinditur ex protestatione. Iac. Butrig.

CVm ea. Pone casum in terminis, vt in glos. proxima. Ex qua gl. declaratio ne ipsius nota dum dicit, scholaris in dando reus, id est qui cõueniebatur, dedit sine restituit. sed dum dicit in retinendo actor, id est quod dum scholaris ageret, conuenit quod aduersarius retineret. & finalis cõclusio huius legis stat solum in hoc, quod vbi est vera transactio, & simulata emptio, statur transactioni, & cõtractus simulatus nihil operatur, secundũ Bald. Et adde secundum Ias. quod simulatio nõ potest liquidè probari, ideo sufficiunt verisimiles coniecturæ, sicut in dolo, l. dolum, inf. eod.

Transactio facta per dolũ nõ est nulla ipso iure.

h *Causa dari.* Scholaris gloriosus, & inanis gloriæ cupidus, in retinendo actor, dando reus, cum ageret ad fundum, conuenit, vt aduersarius retineret fundum velut emptor, cum retineret ex causa transactionis modico dato scholari. Item si aliam rem dedit nomine transactionis, vt sibi daretur fundus petitus, & conuenit vt illa titulo emptionis retinerentur ab aduersario. econtrario in dando reus, qui restituit fundum, cum sit reus, sed fingit emptionem modica pecunia accepta per transactionem.

i *Praescribitur.* id est in præiudicium veritatis scribitur. vel ante oculos scribitur. Cum enim verè esset transactio, fingebatur emptio. Et dic præscribitur, scilicet in instrumento venditionis.

k *Numeratio.* vt inf. de contrah. empt. & de don. inter vir. & vxor. l. creditor. & plus val. quod agi l. & l. si quis, & inf. si cert pet. l. si non singuli, & l. ex precio.

Iidẽ AA. & CC. Alexãdro.

LEX XXII.

SI maiori transegisti, ad rescindendam transactionem de dolo contestatio ¹ ³ † non sufficit. S. Calend. Decembr. ipsis AA. Doss. 294.

Exceptio, non sum hæres, opposita creditorib. hæreditariis, est exceptio intentionis. Item cui denegatur defensio multò magis denegatur actio. h. d. Bal. Vel sic: Si conuentus ut hæres non opposuit quòd non erat hæres, sed vt hæres transegit, & soluit, repetere non potest, licet uerè non esset hæres: & si non soluisset, compelleretur soluere, uerè, si stipulatio interuenisset. h. d. Alex. & Sal. Vel sic. Post rem transactione decisam non potest opponi exceptio intentionis, vel facti, nec soluti repetitio concedi. h. d. Salic.

SI maior transegisti. CASVS. Licet protestatus fueris in transactione dolum interuenisse, non propter hoc rescinditur transactio, nisi probetur, vt infra de dolo, l. dolum.

Nota ex hac l. quod licet repetatur protestatum, non tamen presumitur protestatio vera, nisi probet: quod nota secũdum Bald.

l *Contestatio.* id est protestatio, vt & dixi supra eo. l. interpositas. nisi probetur, vt infra de dolo, l. dolum, & de iis quæ vi. & caus. l. metum. Excipiunt quidam in minor, à contrario sensu, vt hic sed male & de iureiur. nam & postea, § si minor. & ff. de minor. l. non omnia. Vel dic contestatio de dolo, i. quod lite in fuerit cõtestatus super actione de dolo.

3 † *Alia.*

Iidem AA. & CC. Tatiano.

LEX XXIII.

NEc intentio ᵐ creditorũ Archimedori, ⁿ ⁴ † cui alios successisse profiteris, si obligatus ᵒ pro eo non fuisti, tenere ᵖ te ⁵ † potest. sed ⁶ † hoc integro ᑫ negotio tractari cõuenerat. Nam cum iam qõnem transactione decisam, & à te dari ʳ placitã, numeratam ˢ pecuniam proponas, huius indebiti soluti prætextu ᵗ improbè tibi petitionem ᵘ decerni postulas, cum etsi tantum in stipulationem fuisset deducta, ˣ indebiti promissi velamento defendi non posses. ʸ Da.

NEc intentio. CASVS. Decessit aliquis, credebas te eius hæredem: conuentus à creditorib. cum eis transegisti, alio existente hærede, repetere vis quod nomine transactionis solui sti. quæritur an possis? & respond. quod non: quia antequam transigeres, tibi prospicere debuisti: vnde si transegisti, licet non soluisti, soluere teneris, & si solueris, non repetes. Vivia.

4 † *Archimedori.*

5 † *Non.*

6 † *Et.*

m *Nec intentio.* id est petitio.

n *Archimedori.*] cui putas te hæredẽ esse.

o *Obligatus.* quoquo modo, vt adcillis.

p *Tenere.* repete nec.

q *Integro.* id est antequam transigeres & solueres.

r *Dari.* s. creditoribus Archimedori.

s *Numeratam.* id est datam esse.

t *Pretextu.* siue sciente, siue ignorante ius vel factum.

u *Petitionem.* id est repetitionem.

x *Deducta.* non etiam soluto, & hoc præcedente transactione.

y *Non posses.* Et cur denegatur hæc defensio, multo magis actio: nec etiam à veris hæredibus repetes, qui non sunt

sunt liberati per tuam transactionem. sic contra, ff. de peti. he. hered. tatis. l. si quid possessor. Sed dic, quod ibi soluit ex con. .cti defuncti, hic autem ex suo, sic licet transactionem hoc modo intelligitur ff. de pactis, l. si tibi, §. fina. alias per eu. l. Item contra ff de tut. & rat. distr. l. si ex duobus. sed aliud in tutoribus & curatoribus per vna obligatione & actione tenentur. hic autem nō soluit ex obligatione, qua tenebantur hæredes, sed sua, vt dixi. Item nota datum, vel promissum transactionis causa etiam indebitum non posse repeti, sed tunc solui debet, vt hic, & infra de cōd. indeb. l. si citra, & de nō num. pec. l. si transactionis & de contrah. stipul. l. scire. & de plus pet. l. 1. nisi in casu, quando actor calumniatur, vt ff. de condict. indeb. in summa.

... transactio ... causa ... ū nō repetitur.

1 † exceptis

Non posset. sui aduocatus in causa tua. promisisti mihi 50. trāsegisti pro quadraginta, residuum non possum petere.

S*I quidem.*] CASVS. debebat tibi aliqua mulier 10. ea petisti. dicebat soluisse, vel nihil debuisse. vnde venit in dubium, cum ea transegisti. quinque tibi soluit, & alia 5 remisisti. an alia 5. petere possis, quæritur & respō. quod non, quia obstat exceptio si autem confessa tibi debere quinque, soluit quinque, alia quinque petere non prohiberis, si alia quinque debeat. Viuia.

a *Instrumento.*] transactionis.

b *Conuenit.*] minore pecunia ob trāsactionem accepta.

c *Perspicis.* vt ff. cod. l. qui decti.

d *Decisione.* id est nō interposita transactione. in vtroque ergo plus fuit petitum, & minus solutum, siue confessatum. vnde videbatur, q sicut in primo est exceptio pro t. fideo, sic & in ... S. contra est, vt hic, & ff. ... pac. l. si v... ... in summa. ... & l. si ... & ff. cod. l. Aquil a. & ff. de except. rei iud. l. si ex ... mente, & ... ff. de sol. l. si inter. & l. si intercessit, & infra de ... l. post sermonem.

2 † Aliàs proponatis.

9. Idibus Martij, CC. Coss. 294.

Solutio partis debiti ex causa transactionis, inducit liberationem à toto: secus in confessione partis facta à reo. h.d. Bald. & Salic.

Ijdē AA. & CC. Victorino.

LEX XXIIII.

SI quidem ex causa transactionis, acceptis[1] †iis, quę instrumento[a] continentur, nihil amplius peti cōuenit,[b] aduersariam tuam exceptionis auxilio defendi pspicis.[c] Sin verò certam quantitatē, quasi solam ab ea debitam reddere se debere, siue litis decisione[d] confessa est: tam[e] eam, quam residuam debiti partem petere minimè prohiberis. S V. Non. April. Sirmij, CC. Coss. 294.

Transactio non rescinditur ob defectum causę non expressę. h.d. Bart. & Bald. Vel sic. Defectus causæ impulsiuæ, vel finalis in corde retentæ non vitiat transactionem, vel debiti remissionem. h.d. Salic.

Ijdē AA. & CC. Marcellę, & Quirillæ, al. Sabinæ.

LEX XXV.

SI maiores[f] vigintiquinque annis, cum patruo, siue auunculo vestro transegistis,[g] vel ei debita donationis causa, sine aliqua conditione[h] remisistis, non idcirco, quòd hoc eius[i] hæreditatis captandæ causa, id est, spe futuræ successionis, vos fecisse proponatis,[2] †aliis ei succedentibus instaurari finita debet.[k] S. 2. Id. April. CC. Coss 294.

Status liberorum ex contractu matris non læditur. Baldus.

Ijdem AA. & CC. Dionysiadæ.[3] †

LEX XXVI.

TRansatione matris,[l] filios eius nō posse seruos fieri, notissimi iuris est. Idib. Apr. CC. Coss. 294.

3 † Aliàs Dionysia.

Valet transactio hominis ægri sicut sani, dummodo sit sanæ mentis. h.d. Bald.

Ijdem AA. & CC. Catoni.

LEX XXVII.

SAnum mēte, licet ægrum corpore, rectè transigere manifestum[m] est; nec postulare debuerat improbo desiderio placita rescindi, valetudinis corporis aduersæ velamento. S. 7. Idibus Maij, CC. Coss. 294.

Ex solo transactionis pacto non datur actio nec primitiua tollitur, quasi agatur, cōtra excipientem replicatio datur. h.d. Sal. Vel sic. Transactio cū scriptura, vel sine facta apud acta, vel extra producit exceptionem, actionem verò non, si fuit facta nudo pacto, & reus eā non seruans conueniri potest primitiua actione, contra quam si excipiat, repellitur replicatione, cuius virtute compellitur implere conuenta, aliàs ad vlteriora procedetur in causa, super actione primitiua. h.d. Alexand.

sti, ea spe vt hæredem te institueret. instaurari per transactionem litem iam sopitam frustra conaris, quia agendo tibi actione pristina obstabit exceptio.

Non hic, quod licet donatarius non instituat donatorem hæredem, non propterea dicitur ingratus, ideo non reuocatur donatio, quemquā nil relinquatur donanti in testamento donatarii, secundum Bald.

f *Si maiores.*] auunculus meus mihi centum debebit transegi cum eo pro 20. quia credebam, quod me hæredem faceret, non possum petere.

g *Transegistis.* minore pecunia ob transactionē acceptā, quàm deberetur.

h *Conditione.*] Sed quid si actor expressisset conditionem, puta, remitto tibi litem, si me feceris heredem? Resp. vt dicā infra cod. cum donationis.

i *Eius.*] scilicet patrui.

k *Debent.*] vt infra, de cond. ob cau. da. si repetendi, & ff. de cond. causa da. lege tertia, §. quamquam constet.

T*Ransactione.* CASVS. Debet tibi aliqua mulier decē, ea petisti, & transegisti, vt filii sui serui tui forent. quæritur an eis præiudicet trāsactio? Et respondeo quod non. Vel dic: duo inter se transegerunt de muliere aliqua, dicentes esse eorum ancillam, nō præiudicat filiis, quo minus liberi sint. Vivianus.

l *Transactione matris.* id est facta à matre, vel inter alios super conditione matris, nam hæc non valet, vt infra eodem l. fin. not. & facit ff. eod. l. de re filiorum & de pact. l. vnus, §. & in summa, & de reg. l. iur. l. non debet alteri. & ff. de probat. l. ad probationem 2. & de lib. cau. l. post certi.

S*Anum.*] Ista lex plana est, ideo pone casum per te ipsum.

m *Manifestum est.*] non eo minus, quia æger est, sicut nec eo minus testari potest, & inf. qui testam. fac. poss. l. senium.

e *Tam eam* quantitatem, scilicet quam fuit confessa se debere.

S*i maiores* CASVS. Debebat tibi patruus tuus de..., ... & cum eo transegisti, & quinque remisisti...

S*iue apud.* CASVS. Transactione facta inter te & aduersarium tuum, siue coram iudice, siue extra iudicium, scriptura interueniente, vel non, rata est & obseruanda; si ergo fundum petebas, & transegi vt 5. tibi darem, & tu mihi fundum dimitteres, 1. non item placitus, an ubi detur actio ex pa-

ex pacto transactionis? Respon. quod non. Si autem interfuit stipulatio in trans. ages ex ea: si non, ages ex actione pristina: & si excipiam ex pacto transactionis, replicabit de dolo, vel in factum, si fuerit parens, vel patronus: & sic consequeris quod conuenit, si pristinam velim euadere petitionem fundi, & ita ad aliud agit quis, & aliud consequitur: agitur ad fundum, sed hoc consequitur hic agens, s. vt fiat quod in pacto conuenit. Vtianus.

a *Actis* .tantundem enim valet, vt sup. tit. l. pacta 2.

b *Vel non.*] tantundem enim similiter valet, vt sup. eo. l. cum te transegisse.

c *Conuenit.* siquidem nihil &c. vt sup. cod. l. non minorem.

d *Certum.*] puta 10. idem si incertum.

e *Pacto* s. nuda transactione, & intellige in dandum actori, vt hic, & sup. tit. 2. l. cū proponas. 2. Sed ad repetendum reo quod dedit, sic ff. de cond. cau. da. l. 3. §. 1. in princ. & de cond. indeb. l. elegãter, §. pen. Sed quare non actori sicut reo datur? Rñ. secundum Bar. q̃ hæc species incidit in contractum illū facio, vt des: vt quo debet dari de dolo, vt ff. de præscr. verb. l. naturalis, § quod si faciam: hæc autem s. de dolo locum habere hic non potest: 1 quia alia competit, vel competijt, vt ff. de dolo, l. 1. §. si quis cum. Hoc autem non valet: quia sic posset dici, 2 do vt des, cum remittere sit dare, vt ff. de cond. causa da. l. si mulier. Dic 3 ergo, quod ea est ratio, quia est nudum, nec enim est vestitum aliquo vestimento, etiam rei interuentu, quod magis videbatur: quia licet remiserim, non tamen plenè vestitus, cum adhuc possim agere, vt ff. de condic. indeb. l. eleganter, §. penult. ibi. Sed hic non videtur &c. Quid ergo si per acceptilationem liberaui? Dico idem, quia saltem de facto agere possum, vt infra eod. ibi secundum H. Azo contra: vt ff. de pac. l. tradition:bus, & sup. de pac. l. legem. Item quid si caueam me non acturum? Respond. videor plenè vestisse, vt ff. de cond. instit. l. 5. si. non tamen possem cogi ad cauendum, nisi conuenerim hoc, vt ff. de cond. cau. da. l. 3. in princ. licet alias quando que quis cogatur ad cauendum, vt in contractibus, vt ff. de iud. l. in omnib. 4. & in seruitutibus, vt ff. si ser. vend. l. harum & in vltimis voluntatibus fauore earum, vt ff. de cond. & demonst. l. Mutianæ. Nec obst. quod si stipulor conuentum, quod possim petere, quia tunc est vestitum stipulatione, siue prouisione mea: lex enim mihi suum non meū denegat auxilium. Item no. quod hoc est regulare, quod ex nuda transactione non datur actio. Fallit in duobus casibus, vbi datur actio, vt inf. eo. l. si pro fundo, & sup. eo. l. cum mora. vel dicas, quod in legibus illis fuit à lege data, non natiua, vel in l. cum mora, fuit contractus innominatus, do vt facias, licet præuenerit ille in faciendo. Item, quæ est differentia inter contractum facio, vt des, & pactum transactionis. Respondeo alius 1 est factum de quo dicitur in isto contractu, quod scilicet prorsus consummari potest, vt tertio l. 1 butum, manumitto seruum, quæ reuocari non possunt, & alius, de quo hic loquitur, quod non prorsus perficitur, vt d. l. leganter, §. pen.

f *Pendente.* dicitur pendere prima vendicatio propter incertum exitum: quia incertum est an rem redderet, an conuentum seruaret, vel dic, 5 pendet ex eo, quod non prorsus desijt esse dominus remittens, quod est not. Sed argu. contra ff. ad l. Falcid. §. i. Melius facit l. 4. secundum Bart. hic,

g *Vel in factum.* contra patrem, vel patronum, vt ff. de doli excep. apud § aduersus.

h *Vrgere.* non præcisè, sed causatiuè, si vult euadere primā petitionem. sic alias aliud petitur, & aliud quis consequitur, vt sup. tit. 1. l. si pacto, & infra de rei vx. act. §. 1. Sed vsque quo audietur hic reus? Respon. 6 Vsque ad sententiam, vt inf. eo. l. si maior. Vel 7 post diē vsque dum conueniatur iudicari, vt ff. de 7 Ista nulpet. hæ. l. item veniūt. Idem rectè ait si no fuit quia semper ex trāsactione datur actio. Nam aut dolo me induxisti, & datur de dolo: aut non seruas cōuentionem, & ergo condictio ob causam vt dixi sup. eod. l. sub prætextu. Respon. 8 de dolo datur ex delicto, nō ex pacto. Item ob causam, nō ex pacto, sed vt se reponat in obligationē. hæc lex ex pacto denegat dari. Item quod dicit dari primam fallit 9 in accusatione, vt inf. ad Turpil. l. quamuis.

6 Ibi cōtentiam ... ter sequun... tur scriben...

Ijdē AA. & CC. Sapparitæ.

LEX XXVIII.

Siue † apud acta rectoris prouinciæ, siue sine actis, [a] scriptura intercedente, vel non, [b] transactio interposita est, hanc seruari conuenit. [c] Sed quoniam, vt certum [d] quid accipias, conuenisse te, licet sine scriptura, proponis, nec huius rei causa stipulationem secutam esse, quamuis ex pacto [e] non potuit nasci actio: tamen rerum vindicatione pendente, [f] si exceptio pacti opposita fuerit, doli mali, vel in factum [g] replicatione vsa, [1] † poterit ad obsequium placitorum aduersarium tuum vrgere. [h] Da. 3. Non. Iul. CC. Coss. 294.

Transactio generalis generalem parit exceptionem in eo, quod tūc poterat sub actione proposita includi, non in eo quod includi non poterat: licet actor transigens includi per errorem putauet. h. d. Alexand. & Bald. Vel sic: Generalis transactio non rescinditur prætextu specierum nouiter repertarum, nisi trāsactionis tēpore apud tertiū fuerint constitutæ. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Martiæ.

LEX XXIX.

ij Svb [i] prætextu [k] specierum post ea repertarū, generali transactione finita [m] rescindi prohibēt iura. Error autem circa proprietatem [n] rei, apud alium extra personas transigentium, tempore transactionis constitutæ, nihil potest [o] nocere. † S. 4. Cal. Octob. CC. Coss. 294.

Svb prætextu. CASVS. Conueni te procuratorem meum pone actione mandati petitione generali proposita, hoc est, vt rationem reddas administrationis quam gessisti, interueniente postea inter te, & me generali transactione, hoc est, quod amplius de administratione tua te non conueniam, reperitur postea aliqua species, administrationem tuam cōtingens, de qua nihil fuit actum neque cogitatum in transactione. Quæritur an prætextu rei postea repertæ possim rescindere transactionem? Respondeo quod non; nisi fortè res illa, seu species, apud alium tempore transactionis fuerit constituta, quam meam esse ignoraui. Viuianus.

i *Sub prætextu.* generalis fuit petitio, & generalis fuit transactio, & in omnibus nocet, etiam in ea specie, de qua cogitatum non fuit, nisi dolus interueniat aduersarij, vt ff. de pact. l. tres fratres vel alias sufficiens causa, vt ff eod. l. de re filiorum, & l. de his, & non est. Sed contrarium huic supra eod. lege. Sol. vt ibi. 10 Item contra, infra de iudic. l. 11. sed ibi fuit specialis petitio, licet generalis sententia, vt infra eod. l. de certa. quod non placet, imò aliud in iudicijs, quæ restringuntur ad cogitata, cum reddantur in initium, vt ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem, §. primo, & aliud in trāsactione, quæ ex consensu fit, & ideo tollitur, vt infra vt ac. ab hære. & contra hære. l. 1. Item & quando est petitio specialis in transactione, & iudicio, & decisio generalis, ipso iure non nocet in transactione, nisi in speciale petita, infra eod. l. si de certa. Sed in iudicio sic, licet replicetur, vt potest dici per prædictam l. secunda, de iudic. quod non placet. Item huic contra, infra si aduersus rem iudicatam, l. prima. Sol. 11 ibi indefinitè, hic generaliter facta fuit decisio. Vel ibi in iudicio, immo ibi iure restitutionis. 12 Et quod hic dixi in transactione generali, & petitione speciali, serua etiam in arbitrio, vt ff de arbit. l. si cum dies, §. plenum. Item quære hic quod quæsiui ff. de pac. l. si vnus. §. illud

Prætextu. Hic quondam pupillus transegit cum tutore, vel curatore.

k *Specierum.* Agebatur generali, vel vniuersali iudicio.

m *Finita.* i. est ea, quæ fuit finita.

n *Proprietatem.* i. ... differentiam personalis actionis.

o *Potest*] i. ... transigenti, qui tempore transactionis putauit eam rem esse apud eum, cum quo transigebat, cum

* *Intell. huius l. vide apud Iaco. Nigrum in c. 1. nu. 96 d. verb. obl. et Hieron. Verum in rubr. eiusdem tit. nu mer. 162.*

1 † *Aliàs vsus.*

1 Et bene Bart.

2 Ista ratio reprobatur ut non valet. Sal. & Ias.

3 Ista est verissima opi. secundum Bar. Pa. & Ias.

4 Contrarium tenet Bar. Bald. Pa. & Ias. q. ibi loquitur de cautione, quę datur, vt aliquis reddat securum: & nō de cautione, quæ habet vim implemēti. Ias.

5 Vtraque placet Sal.

6 Ibi cōtentiam ter sequuntur scribentes.

7 Ista nulpet modo vera Salic.

8 Istam approbat Ias.

9 Et istud est odiosū. Ias.

* *Quamuis transactio iusta de cā d. principe rescindi potest l. 27 ff. de pœnis. Gailus.*

10 Ibi fuit facta petitio specialis, hic non. Ias. Iudicium redditur in euentum.

11 Reprobatur per oēs scribētes hic.

12 Ista tenet Bartol. Bal. & Sal.

1 Istæ duę lectu sunt vere secundum Bart. sed nimis violant literam secundum Ias. hic.

2 Idẽ Bar. Paul. & alii.

3 Et bene si sup petitione primæua actio realis nõ intelligebatur inclusa: alias secus, puta quia adiectum fuit, vt reliqua restituerentur. Ias. hic.

cum esset apud alium, vel econtra, 1 hoc quidem ei nocet, vel dic, 2 quod erat error circa proprietatem hoc modo: hic adultus non credebat suam, eo quòd non erat inter cæteras res suas constituta apud procuratorem, sed apud aliũ. Sed quid si actor sciebat esse apud eum, sed non credebat suam? Adhuc dicit Fla. idem, quia debeat non videatur cogitasse, vt ff de neg. gestis, l. Pomponius, in fi. & de lib. leg. a. l. non solum 2. ff. si hæres. & l. si §. Tria. & de excep. rei iud. l. si ex testamento. & 3 ą sup: personalibus non super realibus petitionibus trãsegit: imo puto etiam si super realibus petitionibus transegit. Alii dicunt contra, quod dirigit sermonem reo, s. quod etiam de illa re sit ei transactum: sic concordabit cum princi. huius leg. s. Vel primo non credebat suã eo quod erat apud alium: tamen nihilominus prodest ei trãsactio. Accur.

Allegans ad rescindendam trãsactionem proprium dolum, repellitur: & crimen fateri videtur. h. d. Bald. Vel sic: Qui aliquem ad transigendum inducit, non potest petere rescindi trãsactionem ratione sui doli: quia turpitudinem suam allegat. h. d. Alexand.

Ijdem AA. & CC. Anton.

LEX XXX.

ij TRansactione finita, cũ ex partibus tuis magis [a] dolum intercessisse, quàm eorum cõtra quos preces fundis, confitearis: instaurari, graue, necnon criminosum tibi est. S. V. Id. Octob. Crebro CC. Coss.

Clausula generalis refertur ad specificata. Vel sic: terminis, ad quem fit relatio, restringit terminum proferentem, siue referentem. h. d. & est notabilis lex. Bar. Vel sic: Generalia verba transactionis restringuntur ad rem & causam, de qua litigatur. hoc dicit. Alexand.

TRansactione. CASVS. Pone, induxisti me dolo, vt fundum meũ (quem meliorẽ credebas) cũ famulo tuo permutarem: in ipse deceptus fuisti. Quęritur, si contractum rescindere velis, tanquam dolo initum, debeas audiri, turpitudinem propriam allegans, & respõ detur quod nõ: mihi tamen bene licebit agere, & facere, vt stetur transactioni.

¶ Ex hac l. no. argu. quòd positio dicitur criminosa, quodcũq; contineat crimen, siue criminaliter, siue ciuiliter: & ideo non debet responderi, quando fit ab aduersario. ita inducit Bart. istum tex.

4 Imò cõparatiuè, secundum Bald. Cy. Sal. & Ias. hic.

5 Ad suũ comedũ, & agendo, secundum Sal. & Ias. hic. tũ in foro poli bene auditur vt c. inter dilectos, de donat.

a *Magis.* Electiuè 4 ponitur, & aduersa pars bene poterit eam rescindere, vt supra tit. l. 1. l. cum postea. & si velit, poterit agere, vt stetur transactioni. vt diximus ff. de do. l. & eleganter, circa princ. Sed si ambo dolo fecerint, neuter agit, vt ff. de do. l. si duo. Sic ergo nota, quem non debere allegare turpitudinem suam, 5 vel sic, neminem ex suo dolo lucrari, nec alii nocere, vt infra de petic. & commo. rei vend. l. dolum, & de infra de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus. & supra, de epist. & cler. l. omnes, § fin. & ff. de except. doli, l. apud, § Marcellus. & infra, de euict. l. siue possesso & de de reuoc. dona. l. cum profitearis. & infra de reuoc his quæ in frau. cred. l. filios. & inf. si ex fal. alleg. l. j. & ff de reg. iur. l. nemo ex suo delicto. & ff. de aro. l. ita demum, in princ. & inf. de leg. l. pen.

SI de certa re. CASVS. Teneberis mihi fundum, agi & transigi his verbis expressis, vt amplius non petam; hoc nõ adiecto, nomina fundi: subintelligitur enim, etsi non apponatur, nomen fundi: an per ista generalia verba mihi præiudicem quantum ad species, ad quas mihi alias tenebaris, quæritur: & respondetur, quod non. Viuianus.

b *Si de certa re.* id est de specie certa, puta fundo. Incertum tamen erat propter litem, an possem petere: alias contra, ff. eo. l. 1. Accur.

c *Peti.*] Vnde videbatur propter generale pactum in transactione comprehensum, nec aliquo speciali nomine coarctatum de omni re transactum: sed non est ita, vt hic, & inf. ad Velleia. l. iubemus, & ff. eod. l. qui cum tutoribus, & inf. de iud. l. licet, & inf. si aduer. rem iud. l. j. & ff. de arbit. l. si cum. § plenum, & de condic. indeb. l. Stichus, §. idem quęsiuit.

Ijdem AA. & CC. Proculo.

LEX XXXI.

SI de certa re, [b] pacto trãsactionis interposito, hoc comprehẽsum erat, nihil amplius peti: [c] & si non additum fuerat, eo [d] nomine: de cæteris tamen quæstionibus [e] integra permanet actio. PP. 4. Id. Octobr. Byzantii, CC. Coss. 294.

Post sententiam, quæ transiuit in rem iudicatam, non põt transigi: actio tamen ex ea põt nouari, et acceptilatione perimi. Sal. Vel sic: super reiudicata valida & indubitata transigi non põt: sed bene põt iudicatum remitti per acceptilationẽ factam ex alia causa, quã trãsactionis: & si non esset remissum per acceptilationem, potest executioni mandari. h. d. Alex.

Ijdem AA. & CC. Cyrillo.

LEX XXXII.

SI causa [f] * cognita, prolata sententia (sicut iure [g] traditum est) appellationis, [h] vel in integrum restitutionis [i] solennitate suspensa non [k] est: super [l] iudicato

d *Eo nomine.* i. nomine rei, de qua fiebat transactio.

e *Quæstionibus.*] De quibus non fuit actũ nec cogitatum, 6 & potest intelligi, ita vt si de eadem re experiat, si tamen ex alia causa, non obstat trãsactio, sicut nec sententia, vt ff. de excep. rei iudic. l. cum quæritur. arg. ff. eod. l. qui cum. in princ. & in fi. Sed hoc puto falsum secundum H. tribus rationibus. Prima, quia vbi est generalis petitio, & transactio, nocet in omnib. omnino, etiam de quibus non cogitaui, vt sup. eod. l. sub prætextu specierum. licet secus sit in iudicio, inf. de iudic. l. ij. Idem ergo debet esse in specie, vt in omni causa noceat quantum ad illam rem, ff. de admin. tut. l. si duo. i. fi. licet huic rationi posset responderi esse verum, si agat ex eadẽ causa. Quid enim prius personali, nunc rei vẽdicatione agit? Secunda ratio est, quia vbi promitto nõ mouere litẽ, teneor non mouere controuersiam etiam occasione iuris futuri, vt ff. de verborum obligatio. l. stipulatio ista, § quęsitum, & §. sed quatenus. Tertia ratio est in eo, qui facit pactum de fundo non petendo, & postea petit vsumfructum, quem non potest petere, nisi ex alia causa, & tamen repellitur, vt ff de pact. l. si vnus, § penult. immo ibi petitur vsusfructus causalis: & sic ex eadem causa agitur, qua primo.

6 Cõcor. c. 2. cũ gl. in medio, extra, de renunc.

Transactio generalis an noceat in omnibus.

* Concord. ad hanc l. c. exposita cum gl. super verbo, compromisit, ext. de arbitris.

ADDITIO. Dicit Bart. hic, quod contra opinionem Hugo. est casus secundum l. si ita quis promiserit, § n. ff. de verb. oblig. Vide c. Abbate sane, de re iud. lib. 6.

SI causa cognita.] CASVS. Petebas à me decem, obtinuisti. non appellaui intra decem dies: neque in integrum aduersus sententiam fui restitutus, quia non eram minor. an super actione ro factum ex re iudicata transigere possim, quæritur? Respond. quod non, quasi super certo. vnde si eam per stipulationem Aquiliæ & acceptilationem sustulisti, vt pars pareat iudicatis, prætes prouidebit. Viuianus.

f *Si causa cognita.* vt inf. de iud. l. iudices.

g *Iure.*] præsentibus partibus, vel vna contumaciter absente, sententia scripta, & partibus recitata, vt ff. de re iudic. l. de vnoquoque, & l. contumacia, & inf. de senten. ex breu. recit. l. 2.

h *Appellationis.* quæ est communis iuris.

i *Restitutionis.* quod est speciale ius.

k *Non est.* Neque potest suspendi, vt ff. de condic. indeb. l. eleganter, § 1.

l *Super iudicato.* vtpotè super certo. & adde quod diximus ff. eod. l. post rem.

a *Transigi*. nisi animo donandi, vel nouandi, vt & illa res ex certa in dubium, vt potest super certo, tamen per pactum de non petendo potest ipsum liberare.

b *Actionem*. in factum ex re iudicata, vt infra de re. cred. l. action.

sic non est contra, vt sup. l. sine apud vel solut, vt ibi. Item facit ff. de sol. l. qui sibi Titio.

l *Constitutas*. Apostrophe: idest mutatio personarum est. Vel dic, eidem quærenti de pluribus & quæstionibus respondet Imperator.

Apostrophe.

frustra transigi,[a] non est opinionis incertæ. Proinde [1] † si non Aquiliana stipulatione, & acceptilatione subsecuta, competentem tibi actioné[b] peremisti,[c] præses prouinciæ vsitato more[d] legum, rebus pridem iudicatis, effectum adhibere curabit S. 8. Cal. Nouemb. CC. Coss. 294.

Ratione euictionis non rescinditur transactio, sed agitur præscriptis verbis in eo quod conuenit dari, non in eo, quod conuenit retineri. Vel sic. Si datur fundus ex causa transactionis, debetur euictio: si vero dimittitur, non debetur, hoc dicit Iac. Butr. & Bald. Vel sic: Si euictus sit actori fundus, qui ex causa transactionis dari debuit, lis decisa, non instauratur, sed præscriptis verbis, vel ex stipulatu (si stipulatio intercessit) contra eum agitur. Reus vero non agit, si res, de qua lis erat ab eo ex transactione retenta euicta sit. Alex.

Iidem AA. & CC. Euchrusio Al Dionisio. [2] †

LEX XXXIII.

SI pro * fundo,[e] quem petebas, prædium[f] certis finibus liberum[g] dari[h] transactionis causa placuit, nec eo tempore minor annis viginti quinque fuisti, licet hoc prædium obligatũ post, vel alienum pro parte fuerit probatum, instaurari decisam litem prohibent iura. Ex stipulatione sane, si placita seruari[i] secuta est, vel si non intercessit, [3] † præscriptis verbis actione ciuili subdita, apud rectorem prouinciæ agere[k] potes. Si tamen res ipsas apud te constitutas,[l] ob quarum quæstionem litis intercessit decisio, fiscus vel alius à te vendicauit, nihil petere potes.[m] S. 5. Idib. Nouemb. Melantiadæ. CC. Coss. 294.

Licet pollicitatio de instituendo transigentem hæredẽ non impleatur ab eo, cui transigitur, vel donatur, transactio tamen, vel donatio non rescinditur. Bal. vel sic. Liberatio facta ex causa transactionis sub spe futuræ successionis, etiam promissæ, seu pollicitæ, licet spes deficiat, non potest rescindi, tanquam remittens fuerit dolo inductus, nec ex eo, quòd causa propter quam facta est, non sit secuta nec etiam potest agi ex pollicitatione, seu promissione quia non valet, tanquã cõtra bonos mores. h. d. in effectu. Alex.

Iidem AA. & CC. Cyrillo & Ptolomaidi.

LEX XXXIIII.

CVm donationis, * seu transactionis causa administratæ tutelæ, debiti sciẽtes, vos obligationem fratri vestro remisisse proponatis, nec vnquam volentibus dolus[n] inferatur, frustra de dolo quærimini, nec ad implendum promissum hæreditatis propria pollicitatione quisquam adstringitur.[o] PP. 6. Id. nouemb. CC. Cos. 294.

Præsentia amicorum inducit præsumptionem, quod non interuenit metus, Bal. vel sic: In transactione non præsumitur metus, nisi probetur. Et si qua suspicio foret, interuentus amicorum illam tollit, hoc dicit, Sal.

c *Peremisti*. s. animo forte donandi, vel nouandi, quod fieri potest, vt inf. de excep rei iu. l. si causã, & ff. de re iud. l. si se. §. si ex conuentione & tũc si noua actio reuocatur in dubiũ, potest super ea transigi, vt ff. de mino. l. minor annis 25. Alij dicunt, quod possit fieri transactio per Aquilianam stipulationem super sententia, licet non simpliciter. quod non placet, quia ex quo prohibetur transactio, ergo qualibet eius species. Sunt autem eius species duæ, scilicet simplex, & p Aquilianam stipulationem, vt ff. eo. l. 2.

d *More*. quem habes ff. de rei iu. l. à diuo. §. 1.

SI *pro fundo*.] CASVS. Petebam à te fundũ Titianũ, transegi, & conueni, vt dares fundum Seianũ liberum, neque alienum, vt pro parte, vel toto à lite recederem. recessi, fundus euictus est, vel alij erat obligatus, volo rescindere transactionem, nunquid possum, quæritur? & respõ. quod nõ. sed si intercessit stipulatio, agam pro euictione ex ea, si non, agam præscripti. verbis ad interesse. Si autẽ fundus Titianus, quem petebã, fuerit a te euictus, vel a me, vel ab alio, nõ ideo euictionis actionem habes, & tibi imputare debes, quod cum non restituisti cum tradere potuisti, Vi.

e *Si pro fundo*. Titiano.

Prædium. Seianum.

g *Liberum*. Et nõ obligatum, vel alienũ in totum, vel pro parte, ideoque iustũ titulũ in eo dedit tibi, tu aũt nullum, cum nihil ei tradidisti.

h *Dari* i. accipientis fieri, vt ff. de verb. ob li. l. vbi aut c. n. § ñ. isti ergo vincitur, apparet non fuisse factum accipientis.

Seruari. idest causa seruandi.

k *Agere*.] sic & in contractu permutationis non agit pura, sed re tradita euicta, sic & ff. de re. permut. l. 1. § 1. &

m *Potes*. vt & ff de rei ven. l. at ex diuerso, §. petitor, & de cõdi. fur. l. si seruus, §. cauere. Sed contra, ff de dona. inter vir. & vxo. l. si donata. Sol. ibi conuentus habuit cautiam ab actore, vt ibi dixi. Accur.

CVm *donationis*.] CASVS. Tutelã fratris tui gessisti, & i centum ex mala administratione tenebatur. Idem pubes factus petijt à te illa 100 & trãsegit, vel animo donandi remisit, quia pollicitus es, quod illum hæredem faceres, & alios hæredes postea instituisti, vult venire contra transactionem, quasi dolo esset inductus an possit, quæritur? & r. id. quod non, quia non videtur volens dolum passus, nec ex pollicitatione tua adstringebaris, cũ esset contra bonos mores, quasi de futura successione neque valet, etiã si stipulatio esset interposita. Vel sic forma quæstionem, an ipse possit agere de dolo, vt adimpleatur quod promisisti Respon. quod non obligatus es ad relinquẽdum alicui hæreditatem tuam. Vi.

n *Dolus* Not. dolus &c vt inf. de rescin. vend. venditor, & ff. de reg. iur. l. nemo videtur, & ff. de actio. emp. l. 1. in fi. Itẽ notas scire se ius habere vel tibi deberi, transactioni non nocere, econtra, nisi esset in insistente, i. in actore, vt ff. de cõd. indeb. l. in summa, § 1.

o *Adstringitur*. cũ sit cõtra bonos mores, & itẽ si interuenisset stiplõ, vt ff. de ver. oblig. l. stipulõ hoc modo, imputatur ergo ei, q tali pollicitatiõni credidit. Et nota hic tres casus, nam aut qui remisit, nihil de hæreditate dixit, sed in corde retinuit, & tunc valet pactum, siue ille cui trã sigebatur, eam pollicebatur, vt hic, siue nil dicebat, vt supra eod. l. si maiores. Aut dixit quidem, sed in forma conditionis, vt cum remissio tibi... [illegible]

* Et.

2] Alias. Euclirophio * De intell. huius l. late disserit Fabius Accorãbonus. in l. naturaliter. § nihil cõe. nu 70 de acqui poss.

3 Alias in tercesserit.

* Secundum Gotifr. sensus est, si fundus, quem à Titio petebas re ipsa tibi restitutus, & in postmodum ab aliquo sit euictus, nullum habes regressũ aduersus eum, q. restituit.

* In veteribus exempl. hoc l. cum donationis. præcedit l. si pro fundo.

Turpia de iure dicũtur impossibilia.

est remissio, secundum Bal. Sicut & stipulatio sub impossibili conditione facta non valet, vt institu. de inutili stipulatio, §. impossibilis. Nam turpia de iure dicuntur impossibilia, vt ff. de conditio. institu. l. filius, & l. conditiones. Sed Pla. dixit pendere remissionem in euentum conditionis, nec est enim turpis, cum non captetur mors alicuius sed tantum ex testamento se peteret hæredē. Si 1 vero remittat, & dicat. Ideo hoc facio, vt me facias hæredem, & sic etiam vterque consentiat; dico quod non posset petere debitum, quia in pari causa potior est conditio possidentis, ut infra de condictio ob turpem causam, l. 2. Accursius.

dilatio, puta partu, vel fructibus nondum maturis.
d *Dari tibi* subaudi vsque ad certum tempus, vel diem.
e *Nec offerant*] scilicet termino statuto, offerunt tamen postea in lite, secus autem si nec in lite offerunt, quia non est fides &c. vt supra eodem l. cum propones, & l. siue apud, & supra tit. 1. l. cum proponas. 2. Sic & dicimus inf. de rescind. ven. l. 2. In duobus casibus falli, vbi in plus exigitur, vt inf. de inoffic. testam. si quis suo in princ. & de fideicō. lib. l. fin. Vel aliter intellige legem, ne videatur laicis quædam iniquitas, quod reus conuenit se daturum decē ex causa transactionis vsque ad diem, sed actor ante diem illa decē petebat. cū enim nihil comodi interim habeat ex pacto, credebat se non teneri stare ei, & hoc innuitur eo, quod dicit, repræsentata. s. ante diem, vt Inst. de leg. §. si qs debitori. sed hoc non potest dicere.
f *Amplius.* nisi prædicta decem.

Ijdem AA. & CC. Hammoniali Ammonio.

LEX XXXV.

TRansactionem, [a] *quæ dominij trāslatione, vel vel actione peracta, [1] † seu perempta finē accepit: cum ea, amicis etiā interuenientibus [b] reuera ostenditur processisse, * metus velamento rescindi postulantis professio detegit improbitatem. [c] S. 9. Calen. Decemb. Nicomediæ CC. Coss. 294.

Licet reo sit præfixus terminus in transactione, nihilo minus poterit offerre post terminum, hoc dicit notabiliter secundum Bal. vel sic: Etiam post terminum reus offerendo promissa, implet transactionē, & sibi parat efficacē exceptionē contra actorē volentē agere pristina actione h.d. secundum primum intellectum gl. & licet sit in se verus, tamen violat tex. in verbo, nec offerant. Vel sic secundum alium intellectum glos. Pristina actio intentari non potest prius quam sit lapsus terminus in transactione præfixus, h.d. & iste tex. est indubitabilis. Vel sic secūdum intellectū Marsi. & But. In contractu trāsactionis, tanq̄ stricti iuris, nō veniūt vsuræ à tēpore mora, h.d. Alex.

Ijdem AA & CC. Archillæ. Al. Archelao.

LEX XXXVI.

SI maior * annis vintiquinque transegisti, quamuis dari tibi [d] placita repræsentata nedum probentur, nec offerant [e] ij qui conueniuntur: ne quid amplius, [f] ab ipsis exigi possit, exceptionis proficit æquitas, S. 6. Idib. Decembr. CC. Coss. 294.

Si non impleantur promissa in transactione, pœna cum effectu exigitur, quod est verum secundum Bal. & Salic. etiam si pœna adiecta sit dationi vsurarum: quia non præsumitur adiecta in fraudem vsurarum, in contractu transactionis, vt hic. Alex.

Ijdem AA. & CC. Basilissæ.

LEX XXXVII.

PRomissis transactionis causa non impletis [g] pœnam in stipulationem deductam si contra factum fuerit, exigi [h] posse cōstat. S. 12. Calen. Ianua. Nicomediæ, CC. Coss. 294.

Transactio est contractus reciprocus, i quo debet aliquid interuenire hincinde, hoc dicit Bal. & Alex.

Ijdem AA. & CC. Theodotiani. al. Theodotiano.

LEX XXXVIII.

TRansactio * nullo dato, [i] vel retento, seu promisso minime procedit. [k] S. 8. Cal. Ian. Nicomediæ. CC. Coss. 294.

In contractu transactionis non habet locum pœnitentia, Alex.

TRansactionem.] CASVS. Petebā a te decem, interuenientibus amicis tecum transegi, & conuenisti de aliquo mihi dādo nomine trāsactionis, vel promisisti nūc vt rescindatur transactio, quasi per metū extorta, quæritur an sis audiendus? Et respon. quod non, sed improbitas tua detegitur, quia non est verisimile te metum passum transigendo, cum omnes amici tui interuenerunt, similē præsumptionem habes, ff. quod metus causa. l. non est verisimile. Viuian.

a *Transactionem.* Cōstrue literam, & dic, cum te conueniebam, vel quid mihi dedisti, vel promisisti, vel aliquam actionem, quam contra me habes, remisisti.

b *Interuenientibus*] quod tollitur cogitatio metus, vt & inf. de ijs qui per metu. iu. non appel. l. 1.

c *Improbitatem.* Nisi apertissimis probet argumentis, vt quod met. cau. l. non est verisimile, in prin. Ac.

SI maior. CASVS Petebā à te fundū conuenisti, vt dares mihi decē vsq; ad certū diem & à lite recederem, recessi, si statuto tempore non fecisti, quod promisisti, non propter hoc rescindetur transactio, & suppletur in litera nec offerant, i. statuto tempore, post aliquo si nullo modo vellet offerre, ageres actione pristina, vt sup. eod. cum proponas. cum suis concordant. Vel sic. Reus conuenit se daturum decem nomine transactionis, vsque ad certum diem, dicit se non teneri stare pacto, cum in eo interim nihil commodi sentire possit, sed tibi obstabit exceptio transactionis. Et quod dicit repræsentata ante diem solutionis oblata, vt instit. de leg. §. si quis debitori. Vel dic quod loquitur in re promissa, cui tacitè inest

PRomissis. CASVS 1. conueni te ad 10. & conuenisti, vt dares mihi 5. nomine transactionis, & si non dares, stipulatus sum pœnam, si non faceres qd̄ conuenisti, quæritur an pœnā petere possim? Et respon. quod sic. vel si conuenit inter trāsigentes, vt si quis eorum veniret contra trāsactionem, solueret 5. nomine pœnæ, quæritur an peti possit. Et resp. quod sic, si ab alterutro eorum cōtra trāsactionē factū fuerit. Viui.
g *Impletis.* ab altera parte.
Exigi posse Non etiā quod promittit ex causa transactionis, vel non potest opponi exceptio. vt ff. de doli excep. l. apud, §. Labeo ff. de pact. l. rescriptum, §. 1. nisi eo manente rato sit stipulatus, vt ff e. l. qui finem, & ī. eo. l. cum proponas, an aūt possit hic purgari mora, dixi ī. ti. 1. si pacto.

TRansactio CASVS Non potest fieri transactio, nisi aliquid detur, vel promittatur, vel retineatur, quod procedit etiam cum reus liberat actorem pro aliquo quod sibi debet, & supple hic vel remittatur, vt supra eodem, l. de fideicommisso.
i *Dato* pro eo, quod remittitur.
K *Procedit.* vt & infra de repu. hæred. l. suus. & supple hic, vel remissi, vt supra eod. de fideicommisso. Sed contra sup. eod. l. si super vbi nullum eorum interuenire videtur, sed solue, vt ibi.

r Ista gl. est singularis, sed m Ange. in §. si impossibilis, insti. de inutil. stip. & §. cunctū Ias. hic.

† Iste tex. est singularis secundū Bar. Pau. & Ias. hic in casu suo et quo not. quod præsē tia amicorū facit cessare præsumptionē metus.

1 † Parta. alias parata.

* De hac præsumptione. vid. Alci. l. præsump. m. Planesi vnus tantū interuenerit amicus, aliud esse dicēdū existimat Tiraquel. in l. si vnquā in ver. susceperit liberos num. 238. Cod.

† Intell huius l. vide apud Iaco. de Nigris in l. si infantem. nume. 237 de verbo. oblig.

† Concor. c. super eo cū gl. in verb. dato. extra e tit.

Quamuis.

QVamuis.] CASVS. Si tecum transegero, & statim pœnituero: nunquid propter hoc rescinditur transactio, & instauratur lis finita? Respon. quod nõ & si quis hoc mihi persuaserit, s. quod pœnitere possim, falso asseuerauit. videbatur. enim, quod sic propter parem, vel similem quam habet cum re iudic. authoritatem, sup. eo. l. non minorem.

¶ Nota ex hoc tex. secundum Iasonẽ hic, quod in transactione est speciale, vt licet sit contractus innominatus, & res sit integra, tamen non est locus pœnitentiæ, ne lis semel extincta per transactionẽ amplius instauretur. cõcor. lex, statim, sup. e. Et istud procedit etiam si transactio tenderet nõ solum ad liberandum, sed ad obligandum, l. si super, sup. eod.

Contra cũ hac l. conti... gl. ... contra ...

1 † al. dic. recede.

a *Quamuis cum qui pactus.*] in transigendo, vt statim subijcit.

b *Asseuerauit.*] vt inf. si certum petatur l. eo quod & de reuo. can. don. l. velles. & de act. & oblig. l. sicut & de contrah. emp. l. non idcirco.

Ijdẽ AA. & CC. Martianę.

LEX XXXIX.

QVamuis cum,[a] † qui pactus est statim pœniteat † transactio tamen rescindi, & lis instaurari non potest: & qui tibi suasit intra certum tempus licere à transactione[1] † recedere, falsum asseuerauit.[b] S. Cal. Ianuar. Sirmij, CC. Coss. 294.

Venientes contra transactionem pœnalem, per quam fuit ipso iure sublata pristina actio mediante Aquiliana stipulatione, quæ transactione interuenit, restituent data, pœnam soluent, ac etiã agendo pristina actione repellentur exceptione transactionis à limine iudicii. h. d. secundum lectur. Azo. quę est magis communis. Alex.

VBi pactum.] CASVS. Petebas à me 10. conueni vt darem tibi 5 nomine transactionis: & dedi tibi pensionem de 10. residuum per Aquil. stipul. & acceptil. remisisti, & me liberasti. stipulatus sum nomine pęnę 100. si venires contra transactionem, & etiam quod data repeterem, & de his fuit facta scriptura. vis venire contra. qualiter mihi succurratur quæritur? & respond. quod repetam data, & petam pęnam ante cognitionem causæ principalis, quam tu inferes, si hoc voluero. Viuian.

c *Vbi pactum.*] gratuitum.

d *Transactio.*] non gratuita, vt s. eo. l. 1. & 2. Vel dic, 1 vel pro id est: nam de transactionibus tantum prosequitur, & cum inf. dicit restitui data &c. vt s. eod. l. 1. Et si iste venerit contra transactionem, possum pœnam & data repetere, & ex. istum repellere per exceptionẽ si agat. quia actio semel, &c. vt ff. de sol. l. qui res, §. aream.

1 Idẽ Bar. & Ang. & cæt. Bal. & Salic. dicunt contra tertiã ex. positionẽ.

e *Firmitas.*] i. transactio iure firmata est.

f *Innexa.*] i. colligata vinculis, &c. In sunt enim in obligationibus vincula, vt Instit. de oblig. in princ. & sunt vincula Aquilianæ stipulationis manifesta, sed 2 vincula acceptilationis sunt naturalis obligatio. qua tenetur ad non petendum accepto ferens, cum pactum hoc faciat, vt no. sup. tit. 1. l. pacta nouissima.

2 Ista pars gl. est singularis secundum Bald. in margarita sua, in verbo, Acceptilatio.

g *Aut.* modo respondet.

h *Subsecutis.*] s. conuentionibus.

i *Secundum leges.*] i. secundũ quod pacta facta sunt nã contractus &c. vt ff. de pos. l. 1. §. si conueniatur. Vel secundum l. vt de pac. l. iurisgentium, §. prætor ait.

K *Pœna.*] quæ fuit promissa, si pacto non stetisset, accipe, est inferenda &c. & dic eam peti, cum ventum fuerit contra transactionem, non ante, vt ff. de condi. cau. da. dedi, in princip. & l. quod serus. Quando autem veniat quis contra, habes infra l. proxim. Item & hac verba, scilicet ante cognitionem causæ, expone, scilicet principalis. & est hic speciale. al. as generaliter obtinet, quod qui prior appellat, prior agat, vt ff. de iudi. l. qui prior vel dic quod illa regula, qui prior &c. intelligenda est, quando prior agit de iure, vel dubitatur, an de iure agere possit. Sed hic solummodo agere potuit de facto, quia nulla actio de iure ei competebat, oblata Aquiliana stipulatione, & acceptilatione, & sic non obst. illa lex, qui prior. Vel dic cognitionẽ, id est decisionem, vel transactionem: quod determinat illud nomen, data. & hæc expositio concordat cum opinione domini Azo. inf. posita. & idem esset in datis post decisionem, vel transactionem, & sic non obst. illa, qui prior. 3 Item quod dicit, si aduersarius maluerit, s. reus qui conuenitur ad pęnã, vel tamen fuit actor in causa principali, s. m. Azo. vt arg. ff. de iure do. l. plerumq; in fine, vel id est actor, qui eam. s. pęnam petit, vt dixi sup. eo. l. cum proponas, quod ẽ verius & hoc, si alterũ tantum velit. potest tamen hæc omnia si velit, secundũ Azo. & tunc expone aut, pro &. Ex præmissis patet, quod agitur licet ipso iure actio sublata. Quomodo hoc? Respon. quinque opiniones sunt in hac lege. ait enim Azo. quod non potest agi, nisi sponte reus velit pati, & sic q. e. d. tit l. quidam. Item & est triplex opinio. sed ... datorum ... quod ... & pęna & exceptio, si velim eã obijcere. Super hoc tertio auxilio sunt opiniones i. gl. rec. tatæ, nõ super alijs duobus, & dic exceptio facti nõ iuris, quia actio sublata est, si eam obijcere velit. & hoc triplici ratione. Prima ... o ... tam solemniter, vt arg. inf. l. prox. Secunda quia ipso iure tollitur stipulatio per stipulationem, licet non sic in pacto, vt ff. de pac. l. si vnus, § pactus. Tertia, quia eam iudex interrogabit, qua actione, vel obligatione cui ei obligatus non poterit respondere, & sic iudex absolueret aduersarium. Alij, vt Al. dicunt hic renasci directam veterem actionem in odium eius, qui ... petit pecuniam, & pęnam, & sic dissoluatur transactio, arg. inf. de non num. pec. auth. cõtra qui propriam, & inf. quan. fo. iic. ab empt. disc. l. 1. & sic quasi voluntate fingebat rescindi transactionem, quod posset fieri, vt sup. eo. l. diuersa cui respondet Azo. quod non potest omnia illa vt rescindatur, imò vt seruetur ei pactum. Tertio dicunt hic renasci vtilem, vt argum. inf. si aduer. transact. l. 1. & 2. & ff. de excep. de. i. l. 1. iud. § Labeo. Quarti dicunt conditionem sine causa dati, vt se reponat in obligationem antiquam, vt ff. de condi. sine cau. l. 1. & 3. Alij dicunt de facto agi, & sibi non excipi, vt & infra de contrah. stipu. l. nuda, & ff. de verb. oblig. l. si Titius. Cum enim habeat & pęnam & data, non debet exceptionem opponere, vt ex sup. eo l. cum proponas. sed quamcunque teneas, inuenies primo de facto agi, secundo pœnam committi, & eam solui, tertio, agi causam principalem, secundum omnes alias opiniones præter primam. ergo de facto solummodo agendo committitur pœna. Est enim contra vt infra si man. ita fue. alien. l. ea quidem, & l. fin. Sol. ibi dicitur, sic ... beneficij tantum cogitauit, alias ibi etiam secus esset. vt ff. de verb. oblig. l. qui Romæ, § Flauius. Item contra, ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista, §. quęsitum. Sol. illa est stipulatio iuris, vt ille demum in eam committat, qui de iure agit, vt ea l. 1. § hi qui.

3 Ista l. & ... est ... nenda s. m Bart. hic.

† Ista l. est sing. secundum Bart. in sua casu. & non alibi reperitur secũdũ eũdẽ vide Alber. in lo. ... l. si pacto, num. 10. de pac. et Fortun. Garz. in l. si vnus. §. pactus. num. ... tit. Legem videm ea com... lib. pa... & ... et decisione.

Impp. Grat. Valentin. & Theod. AA. Eutropio P.P.

LEX XL.

VBi pactum,[c] *vel transactio[d] scripta est, atq; Aquilianæ stipulationis, & acceptilationis vinculis firmitas[e] iuris innexa[f] est: aut[g] subsecutis[h] secundum leges[i] 2 † accommodandus est consensus: aut pęna[k] vna cũ ijs, quæ data probantur,[l] ante cognitionem[m] causę,[n] si aduersarius[o] hoc maluerit, inferenda est.[p] Dat. 3. Non. Iun. Constant. Eucherio & Syagrio Coss. 381.

Venientes contra transactionem iuratã per Deum, vel per principem infames est: ab actione cadit pœnam soluti, & data restituit, & applicatur aduersæ parti trãsactionẽ obseruãti h. d. Alex.

l *Probantur.*] à reo.

m *Ante cognitionem.*] i. antequam repetat fundum.

n *Causę.*] principalis secundum Azo. hæc est secunda pęna à reo actori nomine transactionis inferenda.

o *Si aduersarius.*] qui trãsactionẽ obseruat ecce tertia pęna.

p *Inferenda est.*] Hæc est prima pęna.

Si quis

Si quis maior. CASVS. Mecum transegisti, nomine transactionis dedi tibi 10. stipulatus sum 100. si contrauentum fuerit, & similiter de non veniendo contra, interpositum est sacramentum, vis recedere à transactione. In primis eris infamis. Secundo cadis à petitione tua. Tertiò pœnam præstabis. Item omne emolumentum, quod fueris consecutus ex pacto, vel transactione, amittes, & mihi applicabitur, quia sto placitis. prædicta vera sunt etiam si iuraueris per salutem principis deseruan[do], q[uo]d conuenis. Viuia.

a *Si quis maior.* Quid de minore? distingue vt in venditione, teneat trāsactio, vel nō: vt inf. si aduer. vend. l. & sup. de l. g & cōst. l. non dubium, in fi. sed per auth. sacramēta, eorum sacramenta indistinctè seruātur.

b *Imperio.* & non per metum.

c *Et voluntate.* Secus si metu essent extortę, vt sup. cod. l. interpositas. Azo.

d *Iudicem.* No. qualiter quis videtur facere contra pacta, vel transactiones. Sed cō tra, ff. rē ra. hab. l. amplius. Sol. refert fortè promissam pœnā, si veniam contra trāsactionem: aut si petam. Nam in casu primo stipulatio cōmittitur sola interpellatione, vt hic, & idem in stipulatione rē ratam haberi, vt ff. eo tit. ha. l. quo enim § 1. & 2. secundo, demum lite contestata: vt ibi, vel quod hic minus dicitur, ibi suppletur. Nam interpellatio, & contestatio est necessaria, secundum Azo. al. as in casu etiam ad finem d[ic]ti necesse est, vt ff. de bon. li ber. l. qui cum maior ff. accusasse.

e *Supplicando.* pro impetratione iudicis. arg. sup. quando libri principis lis contest. fa. l. j. Quid autem si impetrio prius lequum, vt liceat contrauenire? Respond. non potest, vt sup. cod. causās. nec cadit in pœnam, quia non venit contra, sed petit licentiam contrauenendi.

f *Principibus.*] Puto interpellatione iudicis delegandi, vel delegati cognituri super causa, super qua iam transactū est, & sacramentum exactum: secus tamen si impetrasset, vt transactio rescinderetur, quia tunc non incidit in l. istam, vt sup. cod. l. causas. & est ratio: quia hic venit contra factum suum, tanquam iure suo hoc ubi liceat, at ibi tāquam iure alieno.

g *Eas.*] transactiones.

h *Solidauerit.*] quia iurauit non venire contra.

i *Infamia.*] No. periurum infamem, vt & inf. de digni. l. quoties, lib. 12. & licet est arg. contra, ff. de crim. stell. l. 2. & ff. de infamib. l. Lucius. Sol. hic per sententiam, ibi vero ipso iure secundum quosdam: quod non placet. immo tu. ipso iure. Et dic plex è. vt dixinus in d. l. Lucius.

k *Actione.*] personali, quam remisit. nam primo per exceptionem, nunc ipso iure est remissa.

l *Priuatus.*] ipso iure in omnibus, licet alij dicant per sententiam.

m *Restituta.*] id est data.

n *Proprietate.*] si forte species petebantur. Vel dic, quòd species data per transactionem rescindantur, & emolumentum quando est quantitas. Et quod hic habes omnimodis, cuius rumpitur transactio, est in odium peierantis. aliās cōtra: vt supra cod. l. cum proponas, & de doli except. apud, § Labeo.

o *Consecutus.*] actor & econtra in reo, item in his pœnis, quę possunt ei aptari.

p *Eorum.*] supradictorum à principio vsque hic.

q *Seruauerint.*] Nam illi datur pœna petitio, qui in eam non incidit, vt ff. de regul. iur. l. cum par. § illi.

r *Iactura.*] Propter non seruantes.

s *Munere.*] i. emolumento propter seruātes.

t *Pactionum.*] huic est contra, inf. de reb. cred. l. 1. Sol. vt ibi.

* Ex lib. 2. tit. 9. l. 1. C. Theo. & de intelle. huius l. vide Iacob. Nig. in l. si insul. nu. 290. de verbor. obl. ubi etiā Ioan. Hannibal. nu. 164. & Ioan. Bolo. in cons. 16. num. 35.

* Hanc legem nimis duram esse refert Rol. à Val. consil. 47. nu. 56. Ideoq; vix obtineri in praxi, aut saltem non habere locum, si cōcurrāt & verificentur omnia, quę hic continentur.

2 † *Iurauit.*

3 † *Itaque ea omnia q post transactionem accepta sunt verum pro prietas eorū, mox cōmodo deputabūtur eis qui intemerata, &c.*

3 † *Alias. commodo.*

Impp. Arcad. & Hono. AA. Rufino P. P.

LEX XLI.

Si quis [a] * maior annis * vigintiquinque, aduersus pacta, vel transactiones, nullo cogente imperio, [b] sed libero arbitrio, & voluntate [c] confectas, putauerit esse veniendū, vel interpellando iudicē, [d] vel supplicando, [e] principibus, [f] vel non implēdo promissa, eas [g] autem inuocato Dei omnipotentis nomine, eo auctore solidauerit, [h] non solum notetur [1] † infamia, [i] verumetiam actione [k] priuatus, [l] restituta [m] pęna, quę pactis probetur inserta, & rerum proprietate [n] careat, & emolumento, quod ex pactione, vel trāsactione illa fuerit consecutus: [o] [2] † itaque omnia eorum [p] mox commodo [3] † deputabuntur eis, qui intemerata pacti iura seruauerint. [q] Eos ẽt huius legis, vel iactura [r] dignos esse iubemus, vel munere, [s] quorum nomina nostra placitis inserentes, salutem principum confirmationem initarum iurauerint esse pactionum. [t] Dat. 5. Id. Octob. Constant. Olybrio, & Probino Coss. 395.

Eatenus rescinditur transactio iurata, quatenus est facta prætextu falsorum instrumentorum, nisi super falso transactum fuerit. Alex.

Impp. Leo & Anthemius AA. Acrochirio [4] † P. P.

LEX XLII.

Si ex falsis [u] instrumentis transactiones, vel pactiones initæ fuerint: quamuis iusiurandum de his [x] interpositum sit, tamen [5] † ciuiliter, [y] falso reuelato eas retractari pręcipimus: [z] ita demum, vt si de pluribus causis, vel capitulis eædem pactiones, seu transactiones initæ fuerint, illa tantummodo causa, vel pars retractetur, quæ ex falso instrumento cōposita conuicta fuerit: alijs

Si ex falsis.] CASVS. Petebas à me codicem meū, & alias plures res, produxisti instrumētum falsum, cuius timore veni ad transactionē: prætextu falsi instrumenti, an possim retractare transactionē quęritur? & resp. quod sic: & licet interposui sacramētum de non veniendo contra, tñ rescindetur prædicta transactio. & si plures fuerunt causæ, super quibus trāsactum est timore illius falsi instrumenti, in his maneat rata transactio, in quibus instrumentum falsum nō est: in alijs autē infirmetur. & hæc sunt vera, nisi quæstio falsi instrumenti prolati mota cum alijs controuersijs fuerit decisa, vt si protulisti contra me instrumentum falsum, & illud arguebam de falso, instituī contra te actionem, deinde transegi tecum. Ex hac l. no. quod quando capitula sunt separata, falsitas vel dolus circa vnum capitulum non vitiat aliud capitulum: secus tamen esset in connexis capitulis, vel dependentibus: quia vitiato principali, omnia capitula vitiantur, vt ff. de min. l. euā § 1. Ias.

u *Si ex falsis.*] i. timore falsorum instrumentorū ab actore contra reum, vel à reo contra actorem productorum, & idem in falsis testibus.

x *De his.*] s. transactionibus.

y *Ciuiliter.*] non solum criminaliter. nam potest, quam viam velit prius eligere, vt infra, de fals. l. damus. Quatuor ergo modis agitur de falso. Vno criminaliter per actionem leg. Corneliæ de falsis, cuius pœna est deportatio, & omnium bonorum publicatio, vt ff. ad l. Corn. de fals. l. 1. § fi. Secundo per actionem in factum ad interesse, vt ff. de fals. l. qui nomine. Tertio per exceptionem, si actor agat ex transactione facta timore falsorum instrumentorum, & reus excipiat. Quarto per replicationem, si reus excipiat ex transactione inita ex falsis instrumentis: nam actor replicat, & isti sunt tres modi ciuiles, de quibus hic dicit.

z *Præcipimus.*] 2 Per in integrum restitutionem, vt ff. de reiud. bonorum, & inf. tit. 3. l. 1. Nec enim intelligitur tacita conditio, si vera sint: quia non retractarentur, sed ipso iure non valerent, vt argum. ff. de acq. poss. l. quòd meo, § fuitiosi, & ff. qui satisd. cog. l. 1. Nec distinguo, si sciat an nesciat falsa quæ vitiuerit: secus vero in sententia. aliàs si calumniose agat, nil prodesset allegare instrumentorum falsitatem: quia & tunc his hoc casu non valeret transactio,

4 † Philochrio alias Erythrino.

4 † Etiam.

1 Concor. glos. super verbo, testimoniū, in fin. in c. testimonium, extra. co. & c. infames 6. q. 1.

2 Vide gl. in verbo, post sententiam In me. in ver. & nota gl. secundum cap. licet. ext. de probat.

ctio, vt ff. de condi. indebit. l. in summa, § 1. Item contra infra si mi se ma. dix. l. si alterius, in fi. vbi post iuramentum non retractatur pactio. Sol. licet hic, & ibi non iurantis, sed aduersarij malitia interuenit, hic tamen maior, quia falsitas vnde hic remittitur, ibi non. Item contra inf. a si aduer. ven. l. 1. Sol. vt & modo dixi Vel dic, qd ibi fuit venditio facta cum decreto, vñ valuit hic nō valuit transactio. Itē cōtra inf. ad. l. Corn. de fal. l. ipse. vb. post transactionem non tractatur de falso. Sol. hic non fuit mota quæstio falsi ante transactionē, ibi fuit, alioquin secus, vt hic in fi. l. 7. si ex fal. inst. l. 1 & de fi. instr. l. fin. Itē cōtra inf. de plus petit. l. 1. & ff. de excep. qui agnitus. Sed nō sunt cōtra. Et ibi ante transactionem fuit mota quæstio fal. Itē quid si ex sacramento falso, i. in quo falsum asseruisti? Dic, aut detulit iudex, aut pars, primo cas. potest retractari, secundo non, vt ff. de iureiu. admonēdi. Aut nullus, sed vltro obtulit, & tūc detur de dolo, ff. de dolo. l. si legatarius.

*Vid. Cuiac. obseruat. 11. 9. hinc colligit de falso iure transigi posse. Nota. verò admittere id videtur criminaliter agitur, non si ciuiliter. l. 7 sup. eo Goth.

a *Firmis.* vt si quis que data sūt vt, actor nō petat fundū paternū, nomine cuius nō exhibetur falsum instrumentū, & decem sunt data, ne petat hæreditatē, fortè cuius nomine vtebatur falso instrumento. Sed si non appareat pro quo scilicet sit datum, sed est data pecunia pro omnibus, quæ erant in controuersia, sed pro quibusdam tantum ostendebatur falsum instrumentum, cuius timore transactum est: videtur quod pro pretio rerum, in serpretor pro vno quoque datum, vt arg. ff. de leg. 1. l. si solidum, §. cum pon. Item nota hic argu. quod instrumentum non est totum vitiosum ratione partis, vt supra de Lati. liber. toll. § penul. Alij contra, vt supra de vet. iur. enu. l. 2. in fi. & ff. quemad. test. aper. l. 1. § si quis, & dixi inf. de test. l. vnus. Item intellige, si causa sit diuidua, alioquin secus, vt ff. de mino. l. euani, §. 1.

capitulis firmis [a] mentibus, nisi fortè [b] etiam de eo quod falsum *dicitur, controuersia orta decisa sopiatur. [c] Dat. Calen. Iust. Constantinopol. Martiano & Zenone Coss. 496.

Quæstio mota super conditione seruili, vel adscriptitia, pōst trāsactione decidi. Alex.

Imp. Anastasius A. Thomæ PP. per Illyricum.

LEX XLIII.

IVbemus [d] in omnibus litigijs iam [e] motis, [f] & pendentibus, [g] seu postea [h] sup. seruili, [i] vel adscriptitia conditione mouendis, transactiones celebrandas. vel iam celebratas, si non alio iuri cognito modo eas vacillare contigerit, uires suas obtinere: nec ob hoc videri tenorem earū titubare, quòd pro conditione seruili. [i] vel adscriptitia confectę sunt. Dat. 15. Calē. Decemb. Patritio, & Hypatio Coss. 541.

b *Nisi fortè.* illa tantummodo causa, vel pars retractatur, ni si &c. vnde non refertur ad omnia prædicta.

g *Sopiatur.* Nā potest transigi super falso expresse, vel tacitè vt sup. eo. l. transigere, & inf. de fi. instr. l. si.

c *Sopiatur.* idest extincta sit.

I[d] *bemus.* CASVS. Mouebam tibi quæstionē status, dicendo te seruum meum esse, vel adscriptitium, transegisti, vt remitterem tibi qōnē status, an valeat ista trāsactio, quæritur? & rñ. q̄ sic, neque obest, qđ sup. seruili, vel adscriptitia conditione interposita fuerit secus ex diuerso, quia contra bonos mores, & contra formam transactionis.

d *Iubemus* Nam multis modis loquitur ista lex, quando de statu agitur.

e *Iam.* ante legem istam.

f *Motis.* & finitis transactione. Accur.

g *Et pendentibus.* tempore cuius legis.

h *Postea* post legem istam.

i *Seruili* Hæc est contra sup. l. interpositas. Solu. vt ibi, sed si valet inter seruum, & dominum, quid si dicatur, quod seruus fuit, vel adscriptitius, & aliquid ei detur? Respondeo,

non valet, tum quia est contra bonos mores. vt arg. ff. de verb. obl. l. inter stipulantem, §. homo liber. Item quia non transferet ad eum comodum aliquod, vt sup. eod. l. transactio. Item pro hoc infra de lib. cau. l. nec si volens. Item no. hic ar. quod in causa conuersionis, & monachationis, ratione dubitationis valet transactio, & in causa matrimonij, vt ar. ff. si quis in ius voc. non ie. l. ex quacūq; sed decretum epi. erit necessariū, cū sit spiritualis causa. nam & in alia re alienanda est necessariū episcopi decretum, vt in auth. hoc ius. sup. de sacros. eccl.

Transactio vt quis remaneat in g... uis, an valeat.

Epi decretum quōq; est in transactione necessarium.

TITVLVS V.

De errore calculi.

Error calculi non nocet, etiam si sæpe sit erratum, & Et si stipulatio interuenit, nisi sit iudicatum, vel trāsactū h. d. Bald. vel sic: Si erratum sit in calculo, potest calculi fieri retractatio, nisi super errore sit transactum, vel iudicatum & indebitum per errorem calculi promissum condicitur, h. d. Sal. & Alex.

Imper. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Aureliano quarto al. Aurelio.

LEX VNICA.

ERrorem [k] calculi, siue ex vno contractu, [1] † siue ex pluribus emerserit, veritati non afferre præiudicium sæpe constitutum est [l] vnde rationes etiam sæpe computatas, [2] † denuo tractari [3] † posse, si res [m] iudicatæ non sunt, vel [n] transactio non interuenit, explorati iuris est. Sed & si per errorem calculi velut debitam quan-

DE ERRORE calculi.

Dixit de transactione in cuius computatione quandoque erratur, ideo de tali errore dicit. Vel sic. dictū est supra de transactione: quæ quia fit per errorē calculi computationis, posito super qđ fit, pro eo qđ fit sic, ecōuerso id qđ fit, ponitur pro p qđ fit ideo ponit

1 † *Vide in de errore calculi. Az. bone l. Cuiac. 10. 12. obseruat. 3.*

ERrorem CASVS Tenebaris mihi in aliquam quantitatem pecuniæ ex pluribus causis, puta ad 10 ex causa mutui, ad alia 10. ex causa emptionis, & venditionis, ad 5. ex causa permutationis, cōputaui dicens 10. & 10. & 5 faciūt 30. cū non faciant nisi 25. & sic computaui demum, quod tenebaris mihi in 30. & hoc per errorem an tibi præiudicetur, quo minus iterum fiat cōputatio, quæritur, & rñ. q̄ non, nisi fuerit quæstio super errore computationis sopita transactione, vel per sententiam. vnde si plus q̄ debu. sti, promisisti, liberationem condictione sine causa condices. idem erit, si penes me mercatorem aliq̄ quantitatem deposuit scholaris, puta 100. computauit qđ penes me remaneret, & quod recepit apparuit, q̄ restabant 50. & alia 50. soluissem, cum nō soluissem, nisi 10. Nunquid iste error præiudicet scholari, quæritur, & rñ. q̄ non, vel apparuit, q̄ 50. essent soluta 60. hoc non præiudicat mihi mercatori, & licet propter hoc promisi plusquam debui, agam condictione sine causa, vt liberer, & hæc sunt vera, nisi veniret in dubium computatum esset necne, & de hoc esset transactum, vel sententia lata.

2 † *Constitutas.*

3 † *Retractari.*

No. ex hac l. quod erronea calculatio, etiam sæpe facta, non nocet, & est argumentum, quod erronea confessio sæpius repetita possit reuocari, secundum Bal. hic.

k *Errorem calculi.* i. computationis, quæ fiebat olim per lapillos, qui dicuntur calculi, eo, quod non impune pedibus calcantur. Vnde Persius. Hunc Macrine diem numera meliore lapillo, quia pro bono die ponebant album lapillum pro malo nigrum, quandoque ponitur pro cognitione causæ, vt inf. de iud. l. rem non nouam, in princ. quandoque pro sententia, vt inf. de app. si actor. quia lis calcatur idest, terminatur secundum P.

Calculus.

Persius.

l *Constitutum est* si veritas appareat, vt hic, & ff. de off. præsi. l. illicitas, § veritas. & sup. de iur. & fac. igno. l. si non, & l. error.

Transactio & sententia finem imponunt litibus.

m *Res.* idest quæstiones habitæ super errore computationis Accursius.

n *Vel transactio.*] Sententia ergo, & transactio, finem impo-

imponunt quæstioni habitæ super errore computationis, etiam si hæc sententia, vel transactio non recte non faciat computationem: vt hic dicit, & infra de iud. l. 2. & sic est cõtra, ff. quæ sen. sine ap. l. 1. in princ. & § 1. Vbi dicit valere sententiam. Solu. distingue in vtroque vtrum fuerit expressa causa erroris, vel non: vt primo non teneat, secundo sic. & hæc bona. Alij dicunt, quod hic errauerunt partes, ibi iudex. Vel tertio distingue in sententia, vt ibi dicit, sed in transactione dic, quod valet semper, errore sublato de medio per exceptionem, vel replicationem, vt in eo non valeat transactio, vt ff. si quis cau. l. sed & si. §. h. & de fideiu. l. si quis postquam.

a *Condictio* sine causa, vt ff. de cond. sine causa, l. 3. & infra de cond. inde. l. si ciuis. & l. cum soluta.

DE POSTVLANDO.

Quia in iudicijs, de quorum initio dixit supra de edendo, & de in ius voc. sunt necessarij aduocati, ideo de his hoc dicit.

C*Vm à præfecto Ægypti.*] CASVS. Præfectus à postulatione aliquẽ prohibuit, quia forte falsa aliqua allegauit, vel testes subornauit, & non appellauit prohibitus. an iste ab officio aduocationis abstinere debeat, quæritur & respon. quod sic.

1 † *Aliàs, Amulino.*

2 *Flauiano.*

3 † *Libertini.*

b *Placitis*. id est, sententiæ sic dictæ, quæ placet iudici.

titatẽ, cũ esset indebita, promisisti: condictio [a] liberationis tibi competit. D. vj. Cal. Mart. AA. Coss. 297.

TITVLVS VI.

¶ De postulando.

Sententia, quæ definitum tẽpus non continet, perpetuum habet effectum, h. d. vel sic remotus ab officio, nunquam illud recuperat. hoc dicit Sal. Vel sic: Non appellans à sententia, per quam prohibetur causas agere, non potest postulare, hoc dicit, Sal.

¶ Imp. Antonius A. Artemidoro.

LEX PRIMA.

CVm à præfecto Ægypti perpetuo causas agere prohibitus non appellaueris placitis [b] obtempera. [c] PP. iij. Cal. Aug. Sabino ij & Amulino. [1] † Coss. 217.

Etiam libertini possunt aduocare, si sunt literis eruditi h. d. tex. Bal. & Salic.

¶ Imper. Alexander. A. Polydoro. [2] †

LEX II.

NEc cęterorũ liberti, [3] † nedum mei, quidem, si ita sunt literis eruditi, vt patrocinia desiderantibus præstare possint, prohibentur id facere. [d] PP. Non. Mart. Iuliano ij. & Crispino Coss. 225.

Ista l. est notabilis, & hoc dicit Confessio, vel cautio facta sub spe futuræ causæ, quæ paratur confessioni factæ spe futuræ numerationis, & ideo potest intra tempus constitutum exceptio opponi, & cautio condici. Sal. Vel sic: Si occasione salarii ex causa mutui promittatur, potest intra tempus legitima exceptio obiici, & liberatio condici, hoc dicit Bart.

¶ Imp. Gordianus A. Flauio.

LEX III.

SI sub [e] specie [4] † honorarij [f] quod aduocato vsque ad certum [g] modum deberi potuisset, [h] eã quantitatẽ, [i] quam desiderio tuo complecteris, te daturum cauisti, & quasi mutuam pecuniam accepisses, eam te redditurum promisisti, nec temporis spatio [k] gesto negotio consensum, ac fidem accommodasti, competenti [l] exceptione non [m] numeratæ pecunię

d N*Ec cęterorum*. *Facere.*] imo & assistere possunt, vt ff. de off. assess. l. 2. Quid si autem si nõ sint literis eruditi? Rñ. idem si actorũ peritiam habent, vt inf. de iud. l. pen. nõ tamẽ inter aduocatos numerabuntur vt j. tit. 1. l. nemini, & ti. 1. l. iubemus, §. nec de cætero, & ff. de var. cogni. l. 1. §. aduocato. Accur.

S*I sub specie*] CASVS. Si aduocato tuo 100. aureos pro defensione tua dare cauisti, cum nõ oportuerat te dare nisi centum: & ex causa mutui recepisse confessus es, & te solutorum promisisti, post causam finitam pœnitebat te tantũ promisisse: an si petat 200. obstat sibi exceptio non numeratæ pecuniæ. quæritur, & respond. quod sic, si adhuc biennium non currit. ante, autem & post biennium competere potest exceptio non numeratæ pecuniæ in id quod excedit sed post non, vt aduocatus probet, sed probabis tu cautionẽ id quod excedit 100. aureos, ex turpi causa intercessisse, & sic ante & post biennium posse liberationem, aut cautionem in id quod excedit, codici manifestum est.

4 † *Quantũ. nis res sit minima, ita vt resfrindatur calculus, non est quærenda confessio vltra dimidiam, nisi iudicatum autrã factum sit. Rol. à Val. 1. consi 49. n. 49. aliàs ratione, & calculo ... ri debet, nisi de error ... probetur Ferrari. in for. ut patiã ... natur. 36.*

Nota ex hac l. & ad hoc semper allegatur, argu. à contrario sensu literæ, quod temporis spatio gesto negotio consensus ac fides adhibetur, & sic est argumento, quod in chirographo post biennium fit naturalis obligatio, propter consensum, quod est valde notandum secundum Bal. hic.

e *Si sub specie* idest occasione.

f *Honorarij*. idest salarij.

g *Certum modum*. æstimandum ex consuetudine fori, & ita facundia aduocati, & qualitate causę, non tamen vltra centum aureos, vt ff. de var. & extraor. cog. l. 1. §. in honorarijs, & §. si cui.

h *Potuisset*. puta decem.

i *Quantitatem*. puta viginti.

k *Spatio* scilicet, biennij hodie, licet olim quinquennii, vt [illegible] Accur.

l *Competenti*. Nunc respondet.

m *Non numeratæ*. idest in factum pro pecunia numerata, vt in infra de non nu. pec. l. cum vltra, & hoc in id, quod excedit legitimum modum. At in eo, quod est infra legitimum modum non obstat exceptio etiam intra biennium, vt arg. inf. de don. l. si quis argentum, §. sed in omnibus, & si quid solutum est, repeti potest condictione indebiti. & incerti exhiberetur, vt ff. eo. cond. sine causa, l. 3. Quid autem si biennium est elapsum? Videtur idem, ac si non excessisset, quia non fecit hoc spe futuræ numerationis, & sic

c *Obtempera.*] vt & ff. de pœn. l. moris. in prin. & si nõ pareas sententiæ punieris, vt ff. eo. l. 1. §. qui aduersus, præsumitur enim tibi placuisse, cum non appellasti, vt supra li. pen. l. fi. & infra, e. [illegible] qui ad ciui. & quo & quando iud. ab eo. & de [illegible] l. 1. & de senten. quæ sine cer. quant. l. fin. & de [illegible] vt preponis, 1. & ad. ff. ad Maced. l. si filius familias, 2. Sed videtur vltra annum prohibitionem nõ porrigi, vt ff. de pœnis, l. si quæ est contra. Solut. aliud in aduocatione, aliud in cæteris operibus, siue actibus, quæ vitæ hominum sunt necessaria. Sed certe. & aduocare est actionem dicere, vt [illegible] laudabile. Alij dicunt, quod hic præfectus erat perpetuus aliud autem in præside annali, vt ibi. veram esse nec hoc placet, quia & hic erat annalis, vt ff. de offi. præfec. & notab. [illegible] Tertio distinguunt, an velit in perpetuum interdicere, & sic dicere, quod potest, vt hic, an ad tempus, quod potest. Sed [illegible] annum tantum, vt ibi argumentũ de iud. [illegible] secundum Ioan. quod sententiando definiuit, [illegible] glo. 1. cedente accusatione de aliquo delicto, potest in perpetuũ, [illegible] vt hic, interloquendo vsque ad tempus suæ administrationis [illegible] vt ibi. Item quod dicit, Prohibitus, dic scilicet expostulare [illegible] & tunc poterit in alia prouincia postulare, nisi ea causa prohibitus [illegible] sit prohibitus quæ irrogat infamiam, vt ff. eo l. ex ea. in [illegible] vel tacite, vt in con [illegible] ex causa, quæ irrogat eo, in [illegible] infamiam, & tunc si pœna sit perpetua, perpetuo prohibitus sit in alio videtur quia infames non possunt postulare, vt ff. eodem. l. postulare. per t. § hoc edicto. Si autem fuerit temporalis, si quidem non est aucta, vel minuta transactio spe [illegible] idẽ si fuerit acta, idem si minuta, sed causa cognita, aliàs non, nisi finito tempore cõi, vt habes hic, & ff. eo. l. Imperator, & de infamibus, l. quid ergo, §. pœna. & de re milit. qui cũ vno, §. ad tempus, & ff. ad l. Cor. de fal. falsi, §. ordine, & inf. ex qui cau. infam. irro. l. si seuerior. Accu.

& sic subauditur, maximè, in superiori litera, sed hoc est contra legem istam. Alij dicunt ante biennium competere exceptionem non numeratæ pecuniæ in id, quod excedit, sed post non, vt creditor probet, sed probat debitor ex turpi causa cautionem intercessisse, vt infra de condi. ob turp. cau. l. 1. Tu dic in eo, quod non excedit præiudicari biennio, in alio autē, & ante & post competit sine causa exceptio. et secundū hoc, quod dicitur in prin. glo. satis est bonum. Accur.

a *Tutus es.*] si cōueniaris ad præmissa.

b *Ex hac.*] Nūc dat aliam viam.

c *Vsitato more.*] agendo condōne sine cā.

d *Condicere.*] i. petere, si conueniaris, vel non.

tutus es: [a] & ex [b] hac causa cautionem interpositam, vsitato [c] more [d] potes condicere. PP. 5. Id. Iun. Sabino 2. & Venusto Coss. 224.

Absentia aduocati non vitiat sententiam. h. d. Fallit in aduocato fisci. Bald. & Salic.

Imp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Theodotioni. al. Theodotiano.

LEX IIII.

VElamento [e] * absentiæ patroni causæ, [f] rursus ad finitas quæstiones redire quis frustra conatur. [g] S. 4. Calend. Ianua. Nicomediæ CC. Coss. 294.

Velamento.] CASVS. Si absente aduocato tuo tempore sententiæ latæ, prætextu absentiæ suæ, ad litem finitā redire volueris: an sis audiendus, quæritur? & rū. quòd non.

e *Velamento.*] id est prætextu. Accur.

f *Causæ.*] tempore sententiæ.

g *Conatur.*] vt infra de rep. bon. pos. l. j. nisi in aduocato fisci, vt infra de aduo. fis. l. fi. Accur & ff. de iure fis. l. si fiscus & de ho: extra, vt lit. non contest. c. 1.

* Contrar. cū hac lege. 64. distinc. 1 & 2. & gl. super verbo, aduocatus, in fi. in capitu. 1. vt lit. non contest.

Aduocatus, qui de quota litis paciscitur, debet officio aduocationis priuari, seu priuatus declarari, & secundum glo. tāquam deprædator. Bald. Patitur etiam aliam pœnam, de qua in l. si non remunerandi. §. fin. ff. man. & idem in procuratore, vt ibi patet, & in l. licet. de procurat. secundum Pau. de Cast. hic.

h *Si qui.*] CASVS. Si peti. hæred. mecum egeris, & cū aduocato tuo de præstanda ei medietate hæreditatis pepigeris, an valeat pactū, quæritur? & dicitur, quod non: sed officium aduocationis interdicetur illi aduocato.

Imp. Cōstant. A. Helladio. 1†

LEX V.

SI qui [h] * aduocatorū existimationi [i] suæ immensa, [k] atque illicita compendia 2† prætulisse, sub nomine honorariorum [l] ex ipsis negotijs, quæ tuenda susceperint, emolumenta sibi certæ 3† partis, cum graui dāno litigatoris, & deprædatione poscentes, fuerint inuēti, placuit, vt omnes, qui in huiusce modi sæuitate 4† permanserint, ab hac professione penitus arceantur. [m] Dat. 3. Calend. April. Paulino & Iuliano Coss. 325.

1† Palladio.

* Simil. l. 1. titu. eo. li. 2. C. Th.

2† De huiusmodi labibus litiū vide Cuia. 8. obseruatio. 38.

i *Existimationi.*] id est, famæ. Accur.

k *Immensa.*] Ex hoc verbo dixit M. quod liceat ei pacisci de dimidia parte litis, & adhoc facit illud verbum partis. nam appellatione partis, si nulla adijciatur quota, dimidia continetur, vt ff. de verb. sig. l. nomen filiarum §. portionis. & sic dicit hanc legem loqui, cū paciscitur de magna parte. quod non placet secūdum H. & Azo. & no. de hoc. infra in l. si contra melius quàm hic. Item quid si, cum ageretur ad hæreditatem, paciscatur de re eiusdem hæreditatis cum cliente? Vī. quod valeat. & expone certæ partis. i. quotæ. Nam differentia videtur inter rem certam, & partem quotam, vt inf. de sent. pas. l. si debitor. & insti. de fideicom hære §. si quis. Præterea nomine palmarij. i. victoriæ licet ei aliquid pacisci, vt ff. de var. cog. l. 1. §. & si nomine. Sed Azo contra, ne fiat fraus legi, & pro hoc est ff. si mand. l. si remunerandi. §. fin. sed prima verior. s. vt possit pacisci de re hæreditatis, quia non mutatur. Acc.

ADDITIO. Contrarium notatur. ff. de pac. l. sumptus. & hoc cōmuniter tenetur, vt attestatur Bar. hic, & idem in d. l. sumptus. Et ratio, quòd non valet huiusmodi pactum, est quia inducit aduocatum ad delictum. nam cognoscens se habiturum partem eius, quod prosequitur, etiam calumniosè aduocabit: siue igitur faciat pactū de quota litis, siue de certa specie, seu quantitate, eadem semper est ratio: ergo &c.

l *Honorariorum.*] i. salariorū, vt sup. eo. tit. l. si sub specie.

m *Arceantur.*] ipso iure. & facit inf. de procur. l. litem & mandati. l. si contra licitum. & ff. de pac. l. sumptus. & ff. de offi. procōs. l. nec quicquā § 2. & infra de condi. ob cau da. l. si cum exiguam & inf. quod me cau. l. si per impressionem.

3† Tertiæ.

4† Seueritate.

Non debet esse idē aduocatus, & iudex eiusdem causæ, nec debet in cōtumeliam prorumpere, nisi expediat: nec debet studiosè litem protelare: nec debet loqui vltra quàm deceat: & cum allegat, debet stare, & non sedere. h. d secundum Bal. Nec contractum potest lite pendente inire cum cliente, sed exiguum clientis munus debet placidè accipere. Salic.

Imp. Valentin. & Valens AA. ad Olybrium. PP.

LEX VI.

QVisquis * vult esse causidicus, [n] non idem in eodem negotio [o] sit aduocatus [p] & iudex: quoniam aliquem inter arbitros, [q] & patronos, [r] oportet 5† esse delectum. [s]

¶ Ante oīa autē vniuersi aduocati ita præbeant patrocinia iurgātib. vt nō vltra quā litium poscit vtilitas, [t] in aduocatus in aliqua causa, psonā suā petē. e, nō mutet, q. d nō sit iudex, neq; assessor: nec p malo reputet. si sibi stādi onus immineat, ex quo elegit sibi ins stādi, quā officiū aduocationis elegit. ¶ No bene hanc legē q instruit aduocatū in bonis morib & si q seruaret hāc legē, reputaretur sapientissimu. aduocatus, quo ad Deū & mūdū. Sed credo (vt dicit Bal.) quod pauci repeřiuntur hodie.

Quisquis.] CASVS. Nullus in ea causa, in qua est aduocatus, iudex esse debet. hoc in prima. Iā probra non alleget, sed rōnes & leges; alioquin infamis de facto efficit; neque ferendus est aliquis, negotio derelicto, allegare in cotumeliā aduersarij sui, & hoc in secunda. In princ. litis conueniat cū cliētulo de salario: neque pēdēte lite amplius petat, quā sibi fuerat constitutum in prin. & hoc in tertia. In quarta ita dicit, quod munus aliquod licet modicū sibi offerat clientulus, recipiat, nec aspernetur. In quinta dicit, quod litem non protelet. In sexta, vt scias, qui dicuntur honorati: sunt. n. honorati, qui dignitatē habēt, siue administrationē, & intrant secreta iudicis, & imperatoris, quando volunt, & causis intersunt, vt inf. de offi. diuer. iu. l. vlt. Dicit igitur Imperator l hac parte, quod honorati l vrbe Ro. si officiū aduocati sibi elegerint aduocent quamdiu voluerint, nec sibi turpe salarium constituatur. In septima dī. quod si quis vult esse

* Ex lib. 2. tit 10 l. 2. C. Th. Facit ad hoc principiū l. 9 l. in o. bona memoria 1. super verbo, curamimus allegare in me. ā versicu. & debet supplere, ext. de postul. prel.

5† Positio. & hoc adderet aduocatū meū, mihi testē esse nō posse. vide Vurmserū in pract 4. obser 1.

n *Causidicus.*] Causidicus generaliter dicitur, quicunq; causas dicit, siue aduocatus, siue iudex.

o *Negotio.*] & codē tpe: diuerso. n. tpe potest sm quosdam, vt sup de assess. l. nemo. circa princ. quod nō placet, vt in eadem l. nemo. in fi. & ff. de iu om. iud. l. prætor.

p *Aduocatus.*] supplet tamen, vt inf in quæ desunt aduo. partium iud supple l. 1.

q *Arbitros.*] id est, iudices, multas enim habet significationes. vt ff. de recep. arbi l. pen.

r *Patronos.*] id est, aduocatos. Accur.

s *Delectum.*] id est differentiam, vt ff. de ritu nup. l. palam circa princ.

t *Vtilitas.*] videtur, quòd vtilitas exposcit quoq; conuitiari, quod Ioan. admittit, vt si quis obijciat aduocato, quod testes falsos instruxit, vel calumniatus est.

Causidicus quis dicitur.

Fama quādoq; consumitur, quandoq; minuit.

a *Desiderat*]quòd vnus alteri dedecus non dicat.
b *Temperent*]id est.abstineant.
c *Procax*]id est,superbus.
d *Opinionis.*]id est,ipso iure erit infamis secundum quosdam. Tu dic,quòd eius opinio grauetur apud bonos & greues. Nam quandoq; consumitur, quandoque minuitur fama : vt ff. de var.cog.l. cognitionum.

Aducat° cū cliente cōtrahere non pōt. Infirmus ꝓ sanitate paratus esset omnia dare.

licentiam conuitiandi, & maledicendi temeritatem prorumpant. Agant, quod causa d siderat : [a] temperent [b] se ab iniuria. Nam si quis adeò procax [c] fuerit, vt non ratione, sed probris [1] † putet esse [2] †certandum, opinionis [d] suæ imminutionem [e] patietur. Nec enim conniuentia [f] commodanda [g] est, vt quisquam negotio derelicto, in aduersarij sui contumeliam aut palam pergat, aut subdolè.

¶ Prætereà nullum cum eo litigatore contractum, [h] quē in propriā receperit fidē, [3] † ineat aduocatus, nullam conferat pactionem.

¶ Nemo ex ijs, quos licebit accipere, vel decebit, [i] aspernanter habeat, [k] quod sibi semel officij gratia libero arbitrio obtulerit [l] litigator.

¶ Nemo ex industria [m] protrahat iurgium. [n] [4] †

¶ Apud vrbem autem Romanam etiam honoratis, [o] qui hoc officium putauerint eligendum, eousq; liceat orare, [p] quousque maluerint; [q] videlicet vt non ad turpe [r] compendium, stipemq; deformem hęc arripiatur occasio, sed laudis per eam [s] augmenta quærantur. Nam si lucro, pecuniaq; capiātur: veluti abiecti, atq; degeneres inter vilissimos numerabunt.

¶ Quisquis igitur ex ijs, quos agere permisimus, vult esse causidicus: eam solam, quam sumet [5] † tempore agendi, si-

e *Imminutionem*] q d.opinio sua denigrabitur.
f *Conniuentia*.] id est,consensus.
g *Commodanda.*] id est, accommodandus.
h *Contractum ineat.*] Ergo emere, vel aliàs contrahere cum clientulo nō potest. & est ratio,quia omnia daret propter timorem litis, sicut infirmus propter timorem mortis. vt ff.de var.cog.l. medicus. Item hoc pendente lite:antè verò, & post sic ff. de var. cog l.1.§ si cui. Sed quid si antè nō conuenit de salario? Respon. secundum Io. ꝙ tunc potest conueniri pendente lite,arg huius literæ, in propriam receperit fidē &c. hoc non puto, licet æquitas me multùm moueat in contrarium. Item intellexit M. inuito cliente, sed eo volente sic: vt ar d ff medicus. & in eod.tit.l.diuus.
i *Decebit.*] hoc propter honoratos, quos accipere aliqd non licet.vt inf. pro xi.§.
k *Habeat.*] Vnde Cato. Exiguum munusdum dat tibi pauper amicus: Accipito placidè, & plenè laudare memento.
l *Obtulerit.*] Puta vnum par caponum.
m *Ex industria.*] id est, sagacitate & malicia.

1 † *Opprobrÿs.*
2 † *Hinc illud Amiani 30. cum ad inopiā venerunt allegationum,ad effrenatā defectunt cōuitiandi licentiā,quo mōis ob assidua in personas honorabiles probra,dicibus dictis sūt damnati. Gothof.*
3 † *Alias, propria recepit fide.*
4 † *Moratores dicebantur. 16 Cuia.4. observ. 40.*
5 † *Sūpsit.*

n *Protrahat iurgium.*]i.protelet litem: vt & inf. de iudi. l.apertissimi.aliàs grauiter punitur : vt inf.de iud.l properandum.§. ille proculdubio.
o *Honoratis.*] de quibus dicit sup.de offi.ciu. iudi l 1 & de offi.diuer.iudi.l.2. & 3.habent enim dignitatem sine administratione.
p *Orare.*]id est aduocare.
q *Maluerint.*]Sed nūquid hoc est verum, si tota die vult dicere?Respon.imponit ei iudex modum.vt ff de iis quę in test delen.l.proximæ.sed hic videbatur,ꝙ eis non liceret,quia maximæ dignitatis sunt.
r *Ad turpe.*]Nullum enim debent recipere salarium isti, vt inf subijcit,nam si lucro,&c.
s *Per eam.* scilicet aduocationem.
t *Quousque*]quod intelligitur.in tota causa, nisi fiat iudex ī administratione posit',vt ff de iurisd.om.iud.l p̄tor.

u *Standi.*]stare proprium est aduocatorum,sedere iudicum,vt hic,& in auth. vt ab illustribus §.1.col.5 & sup. de offi.ciui ind.l.1 & de offi.diuer.iud l.fi. Item no. non turbari ordinem officiorum, vt & inf. de test.l.consulta. in fi.& inf.de spon.l.1.

Aduocatus stare, iudex sedere debet.

bi sciat esse personam, quousq; [t] causidicus est. Nec putet quisquam honori suo aliquid esse detractum, [6] † cùm ipse necessitatem elegerit standi, [u] & contempserit ius sedendi. PP. 10. Kalen. Sept. 367.

In aduocatis concedendis debet seruari æquitas. & qui subtrahit aduocatum,præsumitur habere malam causam h.d.

Idem & Gratianus AAA. ad Olybrium P.V.

LEX VII.

PRouidendū est, ne ij, quos in foro aut meritum [x] nobilissimos [y] fecerit, aut vetustas, in vna parte consistant: aliam à rudibus [z] atq; tyronib. necesse sit sustineri, atq; ideo si ī vno adiutorio, [a] duo tantùm præ ceteris fuerint, vel plures quorum fama sit hilarior: in iudicantis officio [7] † sit, vt par causidicorum distributio fiat, & exæquetur partibus auxilium singulorum, & æqua diuisio procedat.

¶ Si quis verò monitus à iudice, ea excusatione, quę [b] nequeat comprobari, cuicunque [c] parti patrocinium denegauerit, [8] † careat foro : [d] sciat ēt nunquā [e] sibi ad agēdum copiam posse restitui.

¶ Si quis autem ex litigatoribus deteĉtus fuerit, separatim tractasse cum plurimis, [f] & aduersario suo tali fraude [9] † subtraxisse paris [g] defensionis copiam : osten-

P*Rouidendum*]CASVS. Si tecum habuero cām.& meliores aduocatos ꝑ potētiā meā habuero, iudex prouidebit,vt æqua distributio fiat aduocatorū. si autē aduocatus a iudice monitus patrociniū tibi præstare noluerit, nō solum interdicitur sibi forū, sed agēdi copia. & si apparuerit me tibi copiā parē defensionis subtraxisse,videbor litem iniquam fouisse, & auctoritatem iudiciariam elusisse: & ob hoc puniar.¶ Ex hoc tex. not.Primò ibi,Nobilissimos. ꝙ virtus nobilitat hoīem. Secūdò no.ibi. Aequa diuisio æqualitatē esse seruādā. & qđ dr in aduocatis. idē in quibuscunque ꝓ iudicē eligendis. Et tria sūt dicta huius legis. Secundum ibi,Si quis vero. Tertium ibi, Si quis autem.
x *Meritum.*]i.ꝙ benè sciunt,& ꝙ bene studuerunt.
y *Nobilissimos.*] i.discretissimos iudices. potes ēt hic notare. ꝙ sciētia nobilitat, & ꝓpriè accipis nobilissimos, sicut & vetustas. vt hic subijcit.& sup. de epis.& cle l.parabolam.vbi dicit. ꝙ q ꝓ consuetudine, &c. & inf.de iud.l.pe.& ff.de iure immu.l. semꝑ Dic ergo ꝫm legem istā fiebat par distributio aduocatorum, quia salaria ꝑcipiebant de publico, hodie contra seruatur. ADDITIO. Dic. ꝙ licet hodie aduocati nō ꝑcipiāt salaria ex publico,tā salaria,quæ percipiūt a cliētulis,su cedunt loco salariorū publicorū,arg.l fori inf.tit.j.ideo est hodie idē,quod olim quantū ad casū huius legis Itē quia eadē est ratio hodie,quæ olim,ergo,&c. Ita vult Bar.hic,

6 † *Hinc colligunt quidā aduocatos esse nobiles, quod hic nō dicitur. Gothof.*
7 † *Arbitrio.*
8 † *De hoc genere pœnæ vi. l.9. § 4 ff. de pœn. Mynsing. 4 obser. 12.*
9 † *Hæc vt hac frequētia puniūtur in constitutis. 2. circa fi. extra de testi.*

z *A rudibus.*]id est nouis aduocatis,qui non bene sciunt.
a *In adiutorio.*]id est curia.
b *Quæ.*]scilicet accusatio.
c *Cuicunque.*]scilicet siue reo cum adiuuabat actorem:siue actori,cum adiuuabat eum.
d *Foro.*]ipso iure
e *Nunquam.*]id est nullo tempore, & nullo loco.si autē iustam habet causam,excusatur:vt inf.de excu.tuto.l. humanitatis.
f *Plurimis.*]scilicet aduocatis.
g *Paris.*]i aduocati.qui sit par aduocato,quē habet iste, qui est de bonis aduocatis de terra.

a Fenori.

a *Foueri.*] Præsumitur enim contra eum, sed ex tali præsumptione non damnatur.

NEmo] CASVS. Nullus nisi catholicus admittatur aduocatus, alioquin officialis præfecti præto. in centum libris auri puniatur. aduocatus, si patrocinium vetitum alicui fuerit impertitus, in perpetuũ relegabit. defensor aũt ciuitatis, q hoc passus fuerit, in dimidia parte bonorũ mulctabitur, & per quinquenniũ relegabitur.

¶ Ex tex. ibi. Sin aũt. nor. q ille, qui admittit non admittẽdum ad officium, debet puniri secũdum Bald. Cætera plana sunt vsque ad tit. de aduo. fisci.

b *Nemo*] loquitur præfecto prætorio.

c *Magnitudinis.*] ò præfecte prætorio.

d *Sublimitatis.*] ò præfectè prætorio.

e *Stylum.*] i. sententiam damnationis bonorum, vt subijcit. & est de verbo ad verbum hæc lex sup. de episc. audien. l. nemo.

DE ADVOCATIS diuersorum iudiciorum.

¶ *Dixit suprà de postulando: nunc de personis postulantibus.*

f *SI patronum. Præuaricatum.*] i. ex altera parte animo, & ex altera parte corpore cõsistens, vt ff. de præuarica l. 1. & ff de ijs, qui not. infa l. athletas. §. penult. & ff ad Turpil. l. j. in prin. Item si nũtiat consilia suæ partis, vt ff. de re mil. l. omne. §. explorato. res. Præuaricationis delictum dicit duobus modis s. publicum, cũ quis accusat aliquem. aliud priuatum moribus inductum: vt in aduocato, vt ff. de præuarica. l. 1. & 3.

g *Impleueris.*] i. præuaricatum probaueris in publico vel priuato iudicio.

h *Commisi.*] id est peccati: fiet enim infamis, vt ff. de ijs qui no. infa. l. athletas § pen. & extraordinariè punietur: vt ff. de præuarica. l. j. in fi & l. 2.

i *Denuo.*] id est iterum.

k *Quæretur.*] apud eundem iudicem, vt ff. de mino. in l. causæ. 2. § si id ipso iure non valente sententia prima, vt hic. & sic est contra. ff. de mi. l. minor.

det proculdubio iniquam à se litem foueri, [a] & auctoritatem iudiciariam à se delusam experietur. D Kalend. Mart. Treuiris, 1† Valentiniano & Valente AA. vtriusque 3 Coss. 370.

Nullus potest esse aduocatus, qui non sit Christianus, aliàs tam ipse, quàm eum recipientes puniuntur pœna hic statuta. Salic.

Imper. Leo & Anthemius AA. Nicostrato. PP.

LEX VIII.

NEmo, [a] [b] vel in foro magnitudinis [c] tuæ, vel in prouinciali iudicio, vel apud quemquam iudicem accedat ad togatorum consortium, nisi sacrosanctæ catholicæ religionis fuerit imbutus mysterijs. 2† Sinautẽ aliquid quoquo modo, vel quadam machinatione factum, vel attentatum fuerit: officium quidẽ sublimitatis [d] tuę centum librarum auri iacturam ꝓ condemnatione sustineat. Idem verò, quicunque ausus fuerit contra prouidum nostræ serenitatis decretũ officiũ aduocationis per surreptionem arripere, & prohibitum patrocinium præstiterit: ab aduocationis officio remotus, stylum [e] proscriptionis, atque perpetui exilij 3† specialiter sustinebit: sciturus etiam prouinciarum rectoribus, quòd is, sub cuius administratione aliquid huiusmodi fuerit attentatum, partis bonorum dimidiæ proscriptionem, & pœnam exilij per quinquennium sustinebit. Dat. Prid Kalend. April. Constantino. Anthemio. A. ij. Coss. 468.

TITVLVS VII.

De aduocatis 4† diuersorum iudiciorum.

Præuaricatio aduocati probata, facit aduocatũ puniri, & iterũ de causa quæri: non probata facit accusantem puniri, & sententia stari. h. d. Bald. Vel sic: Ex præuaricatione sua punitur aduocatus: & sententia lata rescinditur: si præuaricatio non probatur, allegans punitur, & sententia manet rata. h. d.

Imp. Antonius A. Doloni.

LEX PRIMA.

SI patronum causæ præuaricatum [f] putas, & impleueris [g] accusationem, nõ deerit aduersus eum ꝓ temeritate 5† cõmissi [h] 6† sententia, atque ita de principali causa denuo [i] quæref. [k] Quòd si non docueris [l] præuaricatum, & calumnia notaberis, [m] & rebus iudicatis, à quibus non est prouocatũ, stabitur. PP. 3. Kalen Octob. Antonino A. iiij. & Albino Coss. 214.

Aduocatus, qui in terra sua ad magistratum assumitur, extra eam non potest vagari, & in ea potest officium aduocationis exercere, præterquam contra rempublicam. Bald.

Imp Valens, Gratianus, & Valentin. AAA. ad Antonium P.P.

LEX II.

QVi [a] necessario [n] patriæ [o] suæ debent municipio functiones, [p] eos decurionibus aggregatos [q] nolumus 7† euagari: [r] permittentes, vt in negotijs causidicorum fungantur officijs, [s] & in ciuitatibus proprijs subeãt munera [t] curialium: ita tamen, vt non contra rempublicam ciuitatis, in qua honorẽ

2. § 1. vbi dicit dari restitutionem. Solut quidam dicunt, & hic dari restitutionem, non autem ipso iure, vt ibi. & arg. ff de re iudi. l. diuus. & inf. si ex fa. instru. per totum tit. 1 Alij dicunt, q hic allegauit pro diuersa parte, ibi non, 2 licet pro sua parte dicenda non dixerit, vel dixit non dicenda. Tu distingue, vt si est pecun a corruptus, tũc ipso iure, vt hic, & inf. de pœna iudi. constit. Si non pecunia, sed precibus, tũc per restitutionem, vt ibi & ff. ad Treb. l. seruo inuito. §. cũ prætor si tamen & calliditas aduersarij interuenit. vt ff. de iudi. l. si prætor. §. Marcellus. Sed opponitur ad hoc, q detur de dolo, vt ff de dolo. l. & eleganter. §. si dolo malo procurator. sed illud intellige ad cætera damna, & expensas, non ad id, quod in principali petitione continetur.

l *Quod si non docueris.*] i. non probaueris, & est ar. pro lo. q eo ipso, q quis non probat, calumniari videtur, 3 & de calumnia est puniendus. vt in aut. de san. epi. § si quis autem elec. & ff de test. l. 3. § idẽ diuus. Sed ar. contra. ff. ad Turp. l 1. § 2 & l. mulier. & ff. de calum. l. qui non probasse. & l. 2. & ad l. Iul. de adul. l. quãuis. 2. sed illa in spẽlib. casib

ADDITIO. Vide pulchram glo. quæ est in verbo, ex vtraque. in l. Athletas § calumniator. ff. de ijs, q not. infa.

m *Notaberis.*] q patieris eandẽ pœnã, quam aduocat' passus esset, si probasses eũ præuaricatũ.

n *QVi necessario.*] i. ex necessitate, veluti magistratus, q stãt ad fiscũ cuiuscunq; municipij.

o *Patriæ.*] genitiuus casus: & regitur à dictione, municipio.

p *Functiones.*] i qui funguntur aliquo munere præstando.

q *Aggregatos.*] i. electos, vel associatos.

r *Euagari.*] i. addiuersa officia assumi. Ac. vel dic. ad militiam vel solicitudinẽ alibi quãuis ĩ decu. l. curiales vltra & l. q dã. & l. q ẽ relicta. ll. x.

s *Officijs.*] Hæc duo permittit.

t *Munera.*] i. munera, quæ imponuntur decurionib.

Per-

5† *Aduocatus præuaricator extraordinariè punitur.*

7† *Statuti aduocati, suo foro nunquam excedunt.*

1† Et merito ell.n. indignũ, vt qui magistratũ, & salariũ a republica accipit, patrocinio cõtra Rẽpublicam vtatur. l. 1. inf. de adnoc. fisc. Goth.

* Ex lib. 12. tit. 3 l. 152. C. Th.

a Permittatur.] nisi in casibus, vt ff. de postu. l. pen. & vlt. quæ sunt contra.

b NE quis. Illigatus] secus si curialis esset. q2 tũc cuncta munera ciuitatis per eum complentur, vt infra de decur l. curiales omnium. lib. 10.

c Vt ambientibus.] ergo volens admittitur Sed contra. sup. de pact. l. si quis in conscribendo. Sol. hoc ideo, quia fieret iniuria toti suo ordini. Accur

d Ingressus.] contra inf eo. l. petitionem, in fi sol vt ibi.

e FOri. Aduocati.] vel assessores, vt s. de asses. l. velut.

f Castrense.] hoc forte non erit hodie, cũ aduocati nõ habeãt salariũ de publico: nisi sit aduocat' pauperum: sed in iudicibus cõitatis Bononiæ põt hře locum: quia ipsi percipiunt de publico: & sic erit quasi castrense: secus si aliunde forte, & à clietulis Sed certe cum istud sit subrogatũ loco publici salarij, vř idem quod olim, quòd sit quasi castrense. arg. sup. de asses. l. velut vbi non percipit ex publico vt inf. eod l. cum aduocatio. ad fi. & facit sup. de epis. & cler. l. sacrosancta.

* Ex lib. 2. ee & l. 3. C. Th.

2† Al. id aliũ post.

g Vendicare.] idẽ in silentiarijs, vt inf. de silend. fi. lib 12 & facit inf. fam. erc. l. fi. si li° & ð inof. test. l. fi.

QVicquid.] Hæc nõ legitur.

h Vrbicariæ.] i. aduocati præfecti vrbis.

i SAncimus. Inspectio.] vt inspiciant qualiter opera publica fiant.

k Peræquatio.] vt exequẽtur homines in collect. secũdum facultates suas.

l Instructio.] vt instruant rusticos ad opera.

m Discussio.] vt discutiant quanta pecunia sit necessaria. Azo. Sed contra inf. de discuss. l. fi. lib 10. sed hic de aduocatis spectabiliũ iudicũ, ibi clarissimorũ: vel ibi in subsidium, quia alius non inue

3† Renuntia lite vatiã, contemplatione literata militia. Nam. Vasbius. de postulan. Gothof.

hunc consecuti sunt, eis adesse 1† permittatur. a Dat. 15. Kalend. Sept. Rauennæ, Valente. 6. & Valentiniano 2. AA. Coss. 378.

Aduocati non possunt esse collectores collectarum, neque volentes, neque nolentes. h. d. secundum Bal.

Imp. Arcad. & Honor. AA. ad Aphricanum P.P.

LEX III.

NE * quis ex corpore togatorum, minimè curialibus nexibus illigatus, b prouinciales suscipiat functiones. [ut] ambientibus c claudatur ingressus, d & inuitis necessitas auferatur. Dat. 3. Non. August. Constantino. Arcadio 4. & Hono. 3. AA. Coss 394.

Quod aduocati quærũt ex aduocatione, vel eius occasione: quasi castrense peculium reputatur. h. d. Bal.

Imp. Honor. & Theo. AA. Eustatio. PP.

LEX IIII.

FOri * tui culminis, & vniuersorum iudiciorum aduocati, e quicquid ex huiuscemodi professione, vel ipsius occasione quæsierint: id post 2† patris obitum præcipuum, veluti peculium castrense, f ad exemplum militum, proprio dominio valeãt vindicare. g Dat. 10. Calend. April. Constantin. Honor. 13. & Theod. 10. AA. Coss. 422.

Priuilegia quibusdam cõcessa, possunt ad alios ꝑ principem siue superiorem generalibus verbis transferri. h. d. Bald.

Imper. Theod. & Valent. AA. Cyro. PP.

LEX V.

QVicquid animi largitate, & munificẽtia principali præstitimus togatis ꝑ Orientem eminentissimæ ꝑfecturæ reuerentia 3† studiorum ad sibi præsenti sanctione præstitum esse cognoscãt patroni causarum illustris vrbicariæ h præfecturæ. Dat. 7. Calen. Ian. Constantin. Theodosio 12. & Valentin. 2. AA. Coss. 426.

Aduocatis nullum munus personale debet iniungi, nisi necessitas consulendi, arbitrandi, & iudicandi. hoc dicit Bald.

Ijdem AA. ad Florentiũ PP.

LEX VI.

SAncimus, vt aduocatis, qui apud tuam magnificentiam causas acturi sunt, à nullo iudice, nec ab ipsa eminentissima præfectura sollicitudo vlla penitus iniungat: 4† sed nec aduocatis prouinciarum, vel spectabilium iudicum, quisquam existimet aliquid iniungendum.

¶ Nulla igitur togatis inspectio, i nulla peræquatio k ingeratur, nulla operis 5† instructio, l nulla discussio, m nullum ratiocinium n imponatur, nullum denique aliud eis mandetur, 6† præter arbitrium o in eodem * dumtaxat loco, vbi aduocationis exercent officium: 7† quinquaginta librarum auri pœna officio feriendo, si legis istius regulas temerarie tentauerit. Da. 8. Calend. Mart. Constantinop. Theodosio A. 17. & Festo Coss. 439.

Concordat cum l. quicquid sup. eo. h. d. Bal

Ijdem AA. Thalassio P.P. per Illyricum.

LEX VII.

IIsdem priuilegijs, ijsdemque immunitatibus potiri togam p illustrissimæ per Illyricum præfecturæ, quibus fruitur toga q per Orientem prætorianæ sedis excellsæ, decernimus. Dat. 7. Id. Septemb. Constantinop. Theodosio A. 17. & Festo Coss. 439.

Officium aduocati fisci liberat de conditione curiali. Et quod ex eo officio quæritur: quasi castrense peculium est, nec patribus, nec auis acquiritur. h. d. Bald.

Iidem AA. Cyro P.P. LEX VIII.

CVm aduocatio r prætoriana centum quinquaginta numero togatis minimè, vel minuendo, s vel augendo concludatur, iubemus eos, qui ex his ad fisci patronatum peruenerint, à cohortis t vel alterius vilioris conditionis nexibus, cum liberis quandocunque genitis liberos custodiri: postque tale officium depositum, annumq; 8† completum, aduocatorum consortio u abscedere cũ comitiua cõsistoriana: omneq; qđ togatis fori celsitudinis tuę quolibet casu, quolibet acquirit titulo, quasi 9† castrense sibimet vindicare: nec patrib. vel 10† auis primis carum

niebatur idoneus.

n Ratiocinium.] vt computent cum ijs, qui administrant.

o Arbitrium.] s. iudicandi, vt delegationem, quod mãdatur inuito, vt hic. & ff. de mu. & hono. l. fin. § iudicandi & de vac. mu. l. prætor. §. qui autem nõ habet: secus in arbitro compromissario, vt ff. de arbi. l. 3. §. 1.

p IIsdem. Togam.] id est togatos.

q Toga.] i togatus.

r CVm aduocatio.] vt inf. eo. l. iubemus.

s Minuendo.] vt inf. tit. 2. iubemus.

t A cohortis.] hæc cohors erat vilium officialium. inde cohortalis.

u Consortio.] quia consors eorum non erit: aduocatus tamẽ erit, & comes consistorij.

* De-

4† Adiungatur.

5† Cõstructio.

6† Bal. his verbis etiã innui putat, aduocatos immunes esse ab excubijs faciendis.

* Concor. gl. sup. verbo, remittentem. in c. pastoralis de offic. deleg. ext.

7† In Gallia absente præfecti ac iudices regij iudicandi munus digniori, vel antiquiori aduocato solent delegare. Gothof.

8† Aduocati non erant olim perpetui. Cõtra pauci tas effecit postea, vt perpetuarentur. Cuia 15. obser. 22.

9† Vt.

10† Alter.

quirere, legis istius auctoritate decernimus.[a] his omnibus etiam ad vrbicariæ præfecturæ aduocationẽ trahentis. Dat. 3. Calen. Ianua. Valentiniano A. 5. & Anatolio Coss. 440.

Si aduocatus ad vnũ officium assumitur, eo finito, potest ad aduocationis officium remeare. h. d. Bald.

Ijdem AA. Apollonio PP.

LEX IX.

SI quis de togatis fori celsitudinis tuę, vel Illyricanæ, seu vrbicariæ præfecturæ,[1] † siue de ijs, qui in prouincialibus iudicijs causarũ patrocinium profitentur, electione tuę sedis regendę prouinciæ munus, potestatemq; susceperit: post peractam integrè, ac sine vlla opinionis labe administrationem, ad illud officium, vnde abstractus est,[b] & vnde vbi vitæ subsidia cõparabat, remeandi habeat facultatem: nec causas orare denuò quadam prohibeatur inuidia. Dat. 12 Cal. Sept. Constantinop. Eudoxio & Dioscoro Coss. 442.

Quando in officio, cui vnus consueuit præesse, plures eliguntur: quilibet illorum illis priuilegijs vtitur, quib. ille solus vtebatur. h. d. Bal.

Impp. Valentin. & Martianus AA. Palladio PP.

LEX X.

BInos,[c] qui priores in tui culminis sede[2] † inueniuntur, ad patronatum fisci singulis quibusque annis accedere, paribus dignitatis,[3] † & priuilegiorum insignibus ambiendos[d] præcipimus, quibus antehac vtebatur is, qui solus fisci creabatur patronus. Dat. 14 Calen. Iul. Constantinopo. Herculano, & Asportatio Coss. 452.

Sub colore asidendi probibitus non debet in consilium admitti. Item nullus in collegium aduocatorum assumatur, nisi prius probatum fuerit, cum non esse cohortali conditioni astrictum, & doctoris iuramento fuerit approbatus, filiis aduocatorum, & iis, qui sunt vltra numerum in subrogatione præponendis. hoc dicit Bartolus.

Imperator Leo A. Viuiano[4] † P.P.

LEX XI.

NEmini licere sancimus, aliquẽ sub assidendi[e] colore, statutis centum quinquaginta aduocatis, quos tuo eminẽtissima præfectura in consilium[f] assumpserit, aggregare. Non aliter verò cõsortio aduocatorũ tuæ sedis aliquis societur, nisi prius in examine viri clarissimi Rectoris prouinciæ, ex qua oriundus est, præsentibus cohortalibus[g] gesta conficiãt,[5] † quibus aperte pateat cohortali vitæ,[6] † ac fortunæ eundem minimè subiacere. atq; hæc fieri volumus, si præsens vir clarissimus rector prouinciæ fuerit in eius examine: si vero abfuerit, apud defensorem sui oppidi gesta conficiant. Iurisperitos[h] etiam eorum[i] doctores[7] † iubemus iuratos sub gestorũ testificatione depromere, esse eum, qui posthac[k] subrogari voluerit, peritia iuris instructum. Filios autem togatorum excellentiæ tuæ, qui vel nũc causas agunt, vel futuris tẽporibus actitauerint, cæteris[8] †[l] supernumerarijs anteferri. Illud insuper decernimus, vt etiã ijs, qui vltra cẽtum quinquaginta aduocatos eminentissimæ tuæ sedis reperiuntur, liceat & apud virum spectabilem proconsulem, vel præfectũ Augustalem, vel Comitẽ Orientis, apud viros etiã spectabiles, vicarios, & apud rectores prouinciarum negotia perorare. Dat. Calen. Febr. Constãtinop. Magno, & Apollonio Coss. 460.

— *Officium aduocati fisci olim durabat anno, nunc durat biennio. Bald.*

Idem A. Eusebio P. P. Illyrici.

LEX XII.

SAncimus[m] patronum fisci iudicio celsitudinis tuæ non iam quotannis,[n] sed biennio pro vetere consuetudine finem officij sui sortiri, saluis[9] † eidem consortio[o] priuilegijs omnibus, quæ à retro principibus meruit, manentibus. Dat. 10. Calen. Mart. Constantinop. Basilio, & Viuiano Coss. 463.

Nomina eorum, qui sunt de collegio, debent scribi in matricula, & debet scribi tempus, in quo recipiuntur in ipsa matricula, quæ probat eos esse de collegio. Et si aduocatus decedit, integrum salarium, quod à fisco recepit, ad hæredem transmittitur, scilicet illius anni. h. d. Bal.

Impp. Leo, & Anthemius AA. Alexandro Duci Ægyptiaci limitis P. P.[10] †

LEX XIII.

PEtitionem[p] virorum disertissimorũ aduocatorum Alexandriç splendidissimç ciuitatis, quam de fori sui matricula, & fisci patrono obtulerunt, meritò admittentes, hac sanctione decernimus quinquaginta statutos haberi: eorumq; nomina pro tempore matriculæ conficiẽdç inscribi.[q] & eos aduocationis officiũ in iudicio tã viri spectabilis pfecti Augustalis, q̃ viri spectabilis ducis Ægyptiaci limitis, petẽtib. adhibere:

a *Decernimus.*] sic & §. cod. l. fori.

b *SI quis.*] *Abstractus est.*] Nõ post depositum honorem iterum posse fieri aduocatum, & facit sup. de assess. l. liceat.

c *BInos.*] Non legitur in scholis. Sed pone casum, quia olim ex curia præfecti prætorio eligebatur vnus ad præstandum pro fisco patrocinium, hodie duo eliguntur, dicit Imperator illos duos habere idem priuilegium, quod olim habebat ille vnus.

d *Ambiendos.*] id est fulciendos honore.

e *NEmini asidendi.*] simulando q̃ sit assessor, cum nõ sit, sed aduocatus.

f *Consilium.*] clientulorum. Accurs.

g *Cohortalibus.*] Hi erant vilis conditionis. §. eod. l. cum aduocatio. & facit §. eo. l. iubemus, §. post lapsũ.

h *Iurisperitos.*] Nota de seruitio.

i *Eorum.*] aduocatorum.

k *Posthac.*] idest post hanc legem. Accurs.

l *Cæteris.*] Not. vt §. tit. 1. l. iubemus, §. & filios. & §. eo. l. petitionem, §. alijs.

m *SAncimus.*] non legitur.

n *Quotannis.*] i. singulis annis.

o *Consortio.*] erant enim plures.

p *PEtitionem.*] Nec ista legitur. Et no. q̃ hæc lex loquitur in aduocatis Alexandriæ, sed superior lex, nemini, in aduocatis præfecti prætorio.

q *Inscribi.*] in foro Alexandriæ. Accurs.

1 † Præturæ.
2 † Al. priores fori tuæ sedes.
3 † Dignitatibus.
4 † Iuliano
5 † Conficiat. alias, conueniat, forte legẽdum conficiantur.
6 † Al. his notis (ĩn)clusa desunt.
7 † De Iurisconsultorum varijs aut. l. latter il. vi. Cuiac. obs. lib. 5.
8 † Centenarijs.
9 † alijs.
10 † Al. & P. Au.

bere: cæteros verò vltra memoratum numerum cõstitutos, apud alios iudices eiusdem Alexãdriæ ciuitatis perorare; filijs [a] scilicet statutorũ in loco deficientiũ supernumerarijs antepon̄edis. ¶ Egredientem autem post biennium fisci patronũ contemplatione laborum excõsulari [1] † moderatoris prouinciæ dignitate decorari: [b] licentia facultateq; ei [c] non deneganda, cum vsus exegerit, tam pro se, q̃ pro filijs, parentibus, & vxorib. [e] necnon & personis ex transuerso latere, vsque ad quartum gradum cõstitutis, patrocinium suum [2] † adhibere. ¶ Quando autẽ fisci patronũ mori cõtigerit, gradu [3] † cum sequentem sine vlla dilatione in locum eius subrogari, hæredibus defuncti [e] nihil exinde sibi commodi acquiri posse speraturis: [f] cunctis priuilegijs, q̃ hactenus habuisse noscũtur, necnon ijs, quæ suggestio tuæ magnitudinis continet, etiã in posterum intactis inuiolatisq; seruãdis, quatenus huiusmodi delata eis liberalitate nr̃æ serenitatis honore, possint in otio, & trãquillitate reliquum vitæ suæ tempus peragere, nulla eis inuitis [g] ingerenda solicitudine.

Aduocati militibus æquiparãtur, quia per eos tanquã per milites, vita & patrimonia hominum defenduntur. Bal. Vel sic. Aduocati dicũtur militare, & ita sunt necessarii reipublicæ, sicut alii milites armorum. Salycet.

Iidem AA. Calicrati PP. Illyrici.

LEX XIV.

ADuocati, qui dirimũt [h] ambigua facta [i] [4] † causarum, suæq; defensionis viribus sæpe publicis i rebus, ac priuatis lapsa [k] erigunt, fatigata [l] reparant: non minus prouident humano generi, q̃ si prœlijs, atq; vulneribus patriam, parentesq; saluarent. Nec n. solos nostro imperio militare credimus illos; qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam aduocatos: [m] militant [n] namq; causarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi numine, laborantium spem, [o] vitã, [p] & posteros [q] defendũt. Dat. 5. Cal. Apr. Constanti. Zenone, & Martiano Coss. 469.

Aduocatus transmittit ad hæredem salarium totius anni, in quo moritur. h. d. & not. Salyc.

Imp. Leo A. Dioscoro PP.

LEX XV.

POst [*] duos [r] fisci patronos, qui ex anterioribus cõstitutionibus iisdem beneficiis muniuntur, [s] sexagintaquattuor [t] togatos, qui in præsenti sunt, à primo vsque ad sexagesimumquartũ, Imperialibus beneficiis perfrui censemus, quibus fisci patroni, liberiq; eorum honorati sunt. His quoq; illud adiciẽdum esse statuimus, vt si quis patroni [5] † fisci adeptus gradum [u] fatalem diem obierit: vniuersa totius anni [x] salaria, ex quo hoc idem officium peragere cœperit, ad hæredes, seu successores suos (siue liberi, siue extranei fuerint) transmittendi, tàm ex testamento, quàm ab intestato liberam habeat [6] † facultatem. Dat. 17. Calen. Iun. Constantinop. Festo, & Martiano Coss. 472.

Impp. Leo iunior, & Zeno. AA. Iustiniano P.

LEX XVI.

AD similitudinẽ [y] sexagintaquattuor aduocatorum fori amplissimæ prætorianæ præfecturæ, [z] [7] † quindecim tantum ex foro tuæ magnitudinis, qui in præsenti gradus primos obtinent, post fisci videlicet patronum, eisdem priuilegijs nostræ mãsuetudinis beneficio perfruantur, quibus fisci patroni liberique eorum muniuntur. Dat. 17. Calẽ. Apr. Constantinop. Leone iuniore A. Coss. 474.

LEX XVII.

NVllus [8] † mulctæ dictionem habeat in eos aduocatos, qui intra fori prætoriani statutum [9] † numerũ sunt, præter ipsum præf. Præt.

LEX XVIII.

NE ideo [10] † lis protrahatur, quòd in ea non reperiantur aduocati tres, cum duo [11] sufficiant.

Impp.

a Filijs.] vt ĩ. eod. l. [illegible] §. filios. Accurs. b Excon. etc.] nota, & [illegible] l. penult. exconsul dignitatem de posse habet. Accurs. c [illegible]] s. aduocato fisci [illegible], & durante biennio, vsq; ad q̃d tempus durat eius officium, vt ĩ. l. proxi. & ĩ. ead. l. §. egredientem. Accurs. d Et vxoribus.] & [illegible] l. iubemus [illegible] & §. ad hæc. e Defuncti.] aduocati fisci. Accurs. f Speraturis.] præter salarium eius anni, vt ĩ. eod. l. post duos, ijs quoque, quæ est contra. Accurs. g Inuitis.] ergo arg. à [illegible] senio sumpto. si velint suscipere functiones possunt. & sic [illegible] ĩ. eod. l. ne [illegible]. Sed durante [illegible] aduocationis hic non. Accurs.

h ADuocati dirimunt.] i. dant ea, propter quæ dirimuntur. nam ipsi nõ dirimunt, sed iudex. Accurs. i Facta] i. fines. Ac. k Lapsa] vt quia vp omittas aliquas allegationes iuris, quas [illegible] reportauerat [illegible], & postmodum restauratur per aduocati industriam eius causa. Accurs. l Fatigata.] vt quia fuit multo tempore causa protracta. m Aduocatos. & merito militant nãque, &c. Accurs. n Militant. sic & quilibet in suo officio: vt [illegible] in quiescau [illegible] l. 1. item & illud, Militat in syluis catulus. Accurs. o Spem. vt acquirãt, quem non habent. Accurs. p Vitam. vt non perdant, quod habent. Accurs. q Posteros. ne infamentur, vel ne in seruitutem deducantur. & facit ĩ. tit. 1. laudabile. r POst duos. Non legitur. Accurs. s [illegible] vt sup. eod. l. [illegible] Accurs. t Sexagintaquattuor. qui [illegible] in foro [illegible], qui sunt [illegible] [illegible] cum [illegible] [illegible]. Accurs.

[illegible] Fil. [illegible] Rõ ne [illegible] [illegible] Rol. Val. [illegible] fisci aduocat [illegible] suosque fi[illegible] seu [illegible] [illegible] tas pol li ca hoc casu videtur potior. Hinc [illegible] Nemine [illegible] [illegible] 3 † Alegra[illegible] [illegible] vide Iaco. Nigrũ in l. [illegible] de offi. assess. 4 † Facta. recte, alias fata, verũque rectè: Sunt n. & [illegible] in causa lati[illegible] qui appellantur fatales, huc refer illud Annal. 5 † [illegible] patronorum [illegible] [illegible] signare, & [illegible] Th. [illegible] [illegible]

w Gradum.] aduocandi. x Totius anni.] Istud puto priuilegiũ aduocatorum: vnde aliud dico in fortuito casu contingente in persona scriptoris, q locauit operas suas. & est ad hoc ff. de var. cogn. l. 1. §. pe. & de offic. asses. l. diem functio. & ff. loca. sed addes §. fi. Ita dicunt quidam, secus esse in legato annuo alicui relicto, quam hic dicatur in salario præstando alicui aduocato singulis annis, vt ff. de an. leg. l. si in singulos annos. Sed certe immo idem est in legato, vt ff. de an. leg. l. si in singulos annos. Nec obstat contra, quod signat huic legi, sup. eod. l. petitionem, §. fina. vt ibi dixi. Item facit ff. de stipul. seru. l. si seruus 2. §. cum seruus. Accurs. y AD similitudinẽ. Nec hæc legitur. Et not. q̃ de alio præfecto loquit hæc lex, quam superior: nam plures erant præfecti. z Præfecturæ] vt ĩ. l. prox. Accurs.

Aduocati salariũ ad hæredem transmittitur.

* Ad hanc l. vid. sup. no. in l. petitionem, §. fin.

5 † Patronatus.

6 † Habeat

7 † Redit.

8 † Cuiaci. 13. obs. 2.

9 † l. 8. in priu. ĩ. eo.

10 † Cuia. 13. obs. 2.

Imp. Zeno A. Paulo P.P. per Illyricum. LEX XIX.

IVbemus aduocationē fori tui culminis[a] cētū quinquaginta (sicut antea constitutum fuerat) aduocatis conclu di, eundemque numerū, quoties, vel professionis fine,[b 1] † vel morte, vel quocunq; fuerit casu imminutus electione magnificæ tuæ sedis impleri, ita vt in præsēti quidē & hinc vsq; ad bienniū[c] ad impletionem[d] supra definiti[e] numeri [2] † surrogādi, si nec vlla cohortalis, aut cuiuslibet deterioris conditionis quæstione succedant, salua videlicet aduersus eos apparitoribus[f] [3] † (si qua[g] competit) actione, quā certū est, postquam fisci patrona tū officio impleto exegerint [4] † euanescere. post lapsum[h] vero biennium fori tuæ magnificę potestatis inseri postulantes,[i] non aliter nisi sub gestorum confectio minimè eos cohortali conditioni subiacere pat efactum, fuerit admittantur.

¶ Cūcta sanè priuilegia, quæ magnificæ per Orientē præfecturę aduocatis, ex diuinis retro principum, seu inclutæ recordationis Leonis, vel nostris sanctionib. indulta sunt, tuæ quoq; gloriosissimæ sedis causidicis, absq; vlla discretione [5] † cōpetere, per hanc in æternum valituram legem sancimus. Dat. 6. Cal. Ian. Constantinop. Decio & Longino Coss. 486.

TITVLVS VIII.

De aduocatis diuersorum iudicum.[6] †

Aduocati Comitis rerum priuatarum principis, & proconsulis Asiæ, post depositum officium clarissimi efficiuntur, hoc dicit, Salic.

Imp. Anastasius A. Eusebio magistro officiorum.

LEX PRIMA.

SVggestionē viri illustris Comitis rerum priuatarū & proconsulis Asiæ duximus admittendam, per quam nostræ serenitatis auribus intimauit, fori sui aduocatos, cōmuni petitione magnopere postulasse, vt post q̄ aduocationis deposuerint officiū, digni tate quadam nostra liberalitate potiantur.

¶ Iubemus itaque post depositum (vt dictum est) præfatū officium, vnumquēque eorū, qui in præsenti sunt, vel postea matriculis eorū pro tpe fuerint inserti, clarissimi primi ordinis comitis perfrui dignitate, quatenus & tempore quietis[7] † fructum præteritorum & laborum consequantur, pro qua fide, atque industria erga clientes suos comprobata, à priuatę cōditionis hominum multitudine segregati, clarissimis merito connumerentur. Dat. 2. Calen. Ian. Constantia. Anastasio A. 2. Coss. 497.

Aduocati præfecti prætorio in aduocatos fisci assumpti, cohortali conditione liberantur, tā ipsi, quàm eorum liberi, & eorum patrimonium hoc dicit, Sal.

Idem A. Thomæ PP. per Illyricum.

LEX II.

ADuocatos amplissimæ tuæ sedis, qui pro tpe ad fisci patroni gradū, & officiū proueh ūtur, vna cū liberis iam natis vel postea procreandis, ab oī cohortalis,[8] † seu cuiuslibet deterioris conditionis vinculo immunes, ac liberos cū patrimonio suo conseruari decernimus: [9] † cū constet hoc iāpridē tā aduocatis amplissimæ prætorianę per Orientē quā magnificæ vrbicariæ præfecturæ, sacris constitutionibus esse indultū, & non dubiū sit, nō tm̄ eas, sed etiā sub limmissimę tuæ sedis germanas esse ptātes. Da. 12. Cal. Decēb. Patritio, & Hypatio Coss. 901.

Idem A. Constantino P.P.

LEX III.

IVbemus[k] pro tempore primatem[l] aduocatorū fori viri illustris Comitis orientis, per biennium [10] † fisci patroni fungi officio, & solatia[m] sibi communi consensu deputata per idē bienniū consequi,[n] hoc quoq; transacto, professionem aduocationis deponere, consortio videlicet eorūdem aduocatorum, ad quadraginta tantū, viros redigendo, ita vt si qui superflui sunt, iam eidem consortio sociati, de aduocationis officio minimè reijciantur, nemine alio eis aduocatorum[o] consortium[p] excedere contingat. Ad hæc eos, q (prout statutum est) fisci patroni deposuerint officium, q postea quoq; non prohiberi singulos, tam pro se, quàm pro iugali[r] sua, & socero socrum, necnon genero, & nuru, liberisque proprijs, colonis, & seruis ad se pertinentib. aduocationis fungi officio: nec ædi-

a Iubemus. Non legitur. Accur.

a Culminis. ista lex dirigitur præfecto prætorio per Illyricum.

b Fine. q. ibi' biennium deterat.

c Biennium. quasi diceret, vltra non durat.

d Ad impletionem. alias ad pleniorem, scilicet numerum.

e Definiti. quasi diceret: sicquem sup. definimus. Accur.

f Apparitorib. alias apparitionibus, s. partitæ curiæ, vnde isti etiam cohortales.

g Si qua competit. q. interim non curret actionis tempus.

h Post lapsum. facit sup. eod. l. nemini, §. non alit.

i Postulantes. i. petentes nomen esse aduocati.

DE ADVOCATIS diuersorum iudicum.

Superiori tit. dixit de illis aduocatis, qui adhuc sunt in officio aduocationis, sed hic loquitur de illis, qui iā deposuerunt officium illud. vt patet infra eo. l. 1. & l. iubemus, § ad hæc. & §. filios, & § vtent & l. petitiones, & l. laudabile. vnde nullus est superfluus, vt quidā dicunt. Itē superior de postulatione complexus est tam eos, qui pro se, quam eos, qui p alijs postulare possunt. Aut ijs illis duobus cōplectitur tantum eos, qui pro alijs. Vel titulo superiori loquitur de illis, qui scripti erant in matricula, & salaria de publico percipiebāt, hic de alijs. Vel aliter supra de illis aduocatis qui necesse habebant postulare in certis iudicijs, vel in certis locis puta in illa ciuitate, vel in illa prouincia, hic de illis qui necesse habebant postulare coram certis iudicibus in quacunque essent prouincia, ciuitate, vel loco.

k Iubemus. non legitur.

l Primatem. erat n. quidam aduocatus, qui præerat alijs, & erat ancianus supra alios.

m Et solatia. i. salariū non solatium est eis habere salariū. Acc.

1 † Electio.

2 † Al. ad pleniorem supra definitum numerum.

3 † Al. appar. itoribus.

4 † Exegerint.

5 † Discretione.

6 † ...

n Consequi. facit inf. eod. l. petitiones. circa prin.

o Aduocatorum. qui sunt ibi primate.

p Consortium. sic & in pr. ...

q Officium. prædicti primates, siue cancellarij, qui poterant quiescere.

r Iugali. sic & infra eod. petitiones. §. ad hæc. & ... petitionem, §. licentia.

7 † Finis legitimus ad aduocatos, frui quibusdam priuilegijs, ... Cuiac. 16. obser. 32.

8 † Al. cohortalis.

9 † Præcipimus.

10 † Olim quadriennium constitutū erat hodie quinquennium Consti. ad antecessores, § ... infra vi. Cuiac. 12. obser. vlt. in prin.

culas eorum [a] metatorum [b] onere molestari; si tamen [c] in vna tantum modo, suaque domo singuli talem prærogatiuã sibi vendicare maluerint.

¶ Pro sportulis præterea modum, [d] quem notitia [e] nobis porrecta declarat, tã pro his quam pro colonis, & eorum seruis custodiri, neminiq; præberi licentiam eundem modum circa sportolarum exactionem contra eos excedendi. Nec de cætero quẽquam, ante quam per statuta [f] tẽpora legum eruditioni nolcatur insudasse, supradicto consortio sociari. Et filios [g] aduocatorum, vel adhuc in tali constitutorum officio, vel eorum, qui fisci patronatum depotuerint, superstitum, vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi, eisq; gratis & sine sumptib. [h] sociari, si & ipsi prout disposi tũ est) solito tp̃e legum doctrinam meruerint. Vt autem ij, qui fisci patroni officiũ adepti sunt, vel fuerint, non tantum superstitib. sed ẽt morte præuentis prospiciatur, tã ad hæredes fisci patroni, qui semel ad talem gradũ vocatus sit, solatia eius transire, sitq; seruari, quam ipsos, qui fisci patronatum iam deposuerũt, vel postea deposuerint, minimè cuiuslibet actus publici solicitudinem nolentes inire cõpelli, nec exhibitionis, [i] seu deductionis [k] onere (nisi speciali auctoritate nostra) molestari, & in prouincia incusandos per sententiam [l] viri spectabilis Comitis Orientis, vtpote competentis iudicis, conueniri, atque litigare decernimus.

Dat. Calen. Iulij, Constantinopo. Sabiniano & Theodoro Coss. 505.

Hęc lex priuilegiat aduocatos fisci, hoc dicit. Sal.

Idem A. Eustatio PP.

LEX IIII.

LAudabile, [m] vitęque hominum necessarium aduocationis officium maximè principalib. præmijs oportet remunerari. Ideoq; iubemus viros clarissimos fisci, pro tẽpore patronos fori tuæ celsitudinis, solẽni die [1] † festiuitatis Calẽ. Ianuariarum, ipsius tãmmodo anni, per quem tale peragunt officiũ, inter spectabiles sacri nostri cõsistorij Comites, diuina nostræ serenitatis manu puncti [2] † cõsequi solatia. [n] ¶ Et post quã tale deposuerunt [3] † officium, si quidẽ filios ingenuos habeant, eos clarissimorũ notariorũ inseri [o] consortio, tribunorũ sacras [p] solitas epistolas, sine quadã suffragij solutione percepturos. Et si quis per iniam sublimitatis tuæ monitus, super agnito debito, vel agnita cã, quæ ingeritur, et, confessionem exponere paratus sit, cã nõ arbitro [4] † delegato, sed tũc tp̃is fisci patronis, vel alterutri [q] eorũ, si alter adesse non possit pro actore tñ solito sub actorũ testificatione intimari. [5] † Quotiesque de nuptijs, quis sine [6] † dotalib. instrumentis mutuo contrahendi matrimonij an imo celebratis, super affectu [r] suo liberis ex huiusmodi coniugio iã extantibus, vel needũ procreatis, legitimis allegationib. [s] vti maluerit eas [t] apud eosdẽ pro tempore fisci patronos, vel alterutrum eorũ (vt dictũ est) gestis interuenientib. cõmendari, [u] ita videlicet, vt iuri cognitæ allegationes absentib. [x] personis, si quæ cõpetunt seruent int actæ. His insuper, quicunq; apud viros gloriosos pro tẽpore consules, mancipia sua libertate donare voluerint, ante latos fisci patronos, ad easdem libertates [7] † peragendas, propriam aduocationis vicem, accommodare.

¶ Alijs nihilominus priuilegijs, quę [8] iampridẽ memoratis [9] † vel fisci p̃ronis, vel adhuc aduocationis pro tp̃e peragentib. officiũ togatis, diuersis modis indulta sunt, ex hac ẽt sanctione nr̃a, in sua stabilitate duraturis. Da. 12. Cal. Decemb. Constant. nop. Anouinio, & Messala Coss. 506.

Nota, quod nullus potest assumi in aduocationis officium, nisi tempore statuto studuerit. quod tempus est quinque annorum. Bal.

Idem A. Sergio PP.

LEX V.

PEtitiones [y] virorum discretissimorũ [10] † fori præsidalis secũdæ Syriæ prouinciæ aduocatorum cum competenti moderatione cẽsuimus admittendas, & iubemus [z] pro tempore primatem eorũ per biennũ fisci patroni fungi officio & solatia sibi cõi consensu hoc in vsu deputata, per idem biennium consequi, hocque transacto professionem aduocationis deponere, consortio videlicet eorundem aduocatorum ad triginta [a] tantummodo viros redigendo; ita, vt si qui super-

a *Fecerit.* primatum scilicet qui depositũ officium.
b *Metatorum.* i. militum, quos recipere non tenentur, vt hic.
c *Si tamen.* hæc vera sunt, si tantũ vnam domum habent. ergo à contrario, si plures domos habẽt, nõ habent illud priuilegium.
d *Modum.* id est, æquitatem.
e *Notitia.* i. petitio eorum nobis porrecta super hoc. petebant enim se nõ teneri ad sportulas, vel teneri ad paruas in causis suis.
f *Per statuta.* s. quinquennij. vt in proœmio ff. seu quia soluunt.
g *Et filios.* & sic sunt. tit. s. l. neminẽ. ff. filio.
h *Sumptibus.* Nota arg. q. filij doctorum non debent aliqd dare pro sũptibus, cum legunt ordinarie, vel extraordinarie, vel examinantur. & qd alijs etiã æq. e bonis præferatur.
i *Exhibitionis.* in iudicio faciendæ. Acc.
k *Deductionis.* vt ducãtur inuiti ad principem, vel ad alium iudicem, nisi vt subijcit.
l *Per sententiam.* cõminatoriam.
m LAudabile. Nũ legitur.
n *Solatia.* alias solatium. Nota de stremis, de quibus sternis hr̃ expresse in decr. 37. dist. in c. legant. & 37. quæst vlt. cap. non obstitueris.
o *Inseri.* repete iubemus: quod est sup. & hoc dico percepturos sine quadam suffragij solutione.
p *Sacras.* solitas epistolas tribunorum id est militũ atribunis. Vel hic expone, vt infra ea. l. reclamandæ, §. sacras.
q *Alterutri.* si duo sunt fisci patroni.
r *Affectu.* i. contracto matrimonio per affectum.
s *Allegationibus.* id est ... onibus.
t *Eos.* [illegible] ... nones.
u *Commendari.* allegari ...
x *Absentibus.* Pot tester ... posse recipi ab-

Doctorũ filij, in quo sunt priuilegiati.

sente altera parte aut e lite cõtest. ad publicationem faciendã vt in auth. de test. § & hoc vero coll. 7.
y PEtitiones. Et hæc nõ legitur
z *Iubemus.* ab isto verbo in antea vsque in finẽ est hæc lex de verbo ad verbum, sup. e. l. iubemus.
a *Ad triginta.* contra sup. eo. l. iubemus ... hic ... alio foro, quam hic.

Mo-

1 † 15. dies erat Largitionum 19. Niceph. 23. 21. Vnta infra de canone largition.

2 Alij legunt: puncta solatij Alij puncta consequi solatia Cuiac. 13. obseruat. 2. monet, legi posse, pacta solutã. aut pacta solatia. Punctum solana fere postumas, interpretatur punctũ seu mercedem honoris. Goth.
3 † Al. deposuerint.
4 † Arbitrio.
5 † Intimare.
6 † Hic colligit Cuiac. 18. obseru. 4 per nuptias filios naturales suos & legitimos, fieri posse etiam sine dotalibus instrumentis, quod alijs repugnet, § vlt. Inst. de nupti. Nou. 12. 17.
7 † Liberalitates.
8 † Etiam.
9 † Al. memoratis causis.
10 † Clarissimorum.

superflui sunt iam eidē consortio sociari, de aduocationis officio minimè reijciantur: nemine alio eis adijciendo, ne triginta virorū numerum aduocatorum excedere consortium contingat.

¶ Ad hęc, eos qui (prout statutum est) fisci patroni deposuerunt officium, postea quoq; non prohiberi singulos tam pro se quam pro iugali sua, & socero & socru, nec nō genero & nuru, liberisq; proprijs, colonis, & seruis ad se pertinētib. aduocationis fungi officio, nec ædiculas eorū metatorū nomine [1] † molestari: si tn̄ in vna tantūmodo, suaq; domo singulari talem prorogatiuam sibi vindicare maluerunt.

¶ Pro sportulis preterea modum, [a] quē notitia nobis [2] † porrecta [b] declarat, tam pro his, quam pro colonis, & eorum seruis custodiri, neminiqui præberi licentiam eundem modum circa sportularum exactionem contra eos excedendi. Nec decæterò quemquam ante, quam per statuta tēpora legum eruditioni noscantur inhæsisse, supradicto consortio sociari. Et filios aduocatorum, vel adhuc in tali constitutorum officio, vel eorū qui fisci patronatū deposuerint, superstitum vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi: eiq; gratis, & sine sumptibus sociari: si & ipsi (prout dispositum est) solito tempore legum doctrinam meruerint.

¶ Vt aūt ijs, qui fisci patroni officium adepti sunt, vel fuerint, nō tantū superstitib. sed etiā morte pręuentis prospiciatur, tam ad hæredes fisci patroni, qui semel ad talem gradum vocatus sit, solatia eius transire, hi sunt seruari, quam ipsos, qui fisci patronatum iā deposuerūt, vel postea deposuerint, minimè cuiuscunq; actus publici sollicitudinem nolentes subire compellendos exhibitionis, seu deductionis onere, (nisi speciali auctoritate nostra) molestari: & in prouincia inquietandos per suas viri clarissimi, prouinciam, in qua degunt moderantis, vtpote competentis iudicis, conueniri, atque ligare decernimus. Dat. Cal. Decemb. Anatolio, & Agapito Coss. 508. Imp. Iustinus A. Marino [3] † P.P.

LEX VI.

Restituendę [c] sunt clarissimis eloquentię luminibus [d] sexaginta auri libræ, quas sub imperio Zenonis diuæ memorię pedaneis deputatas arbitris, [e] necnō fideiussorū vires æstimātib. [4] † tn̄ auferendas credidit pro parte [5] † posterioris subtilitas principis, [f] vt iā liberalitate nři numinis, viri clarissimi fisci patroni pręfatā auri summā, sine fraude annis singulis cōsequanť, ab amplissima tua sedē pari lance i vtrūq; [g] diuidēdā.

¶ Nam vniuersis redditur, quod pro voto [h] omniū primatib. [i] indulgeť. Sacras insuper epistolas, quib. approbanť viri clarissimi tribuni pręto riani, & notarij non vnius tn̄ noie, sed alterius [k] quoq; vtrius præstandas præcipimus, siue suos filios, siue alios quos eam duxerint illustrādos. [l] Ad hæc, [m] altiore beneficio codicillos, quib. illustris honorať dignitas cōsequanť: quos [n] vnius solū noie eisdē viris facundissimis daturos nos pollicemur, profuturos. s. alteri. [o] eorū altero cōcedēte, seu qui ex prouincijs suis, vel ex amicis voluerint, in prouincijs tn̄ degentib. Licentiā eis præterea facimus, binos homines singulis annis idem [p] offerendi, nostram [q] adoraturos purpurā statutis inserendos [6] † præsentialib. [7] † domesticis, vnum [r] equitum alterum scholę peditum, in vacantem eorum locum, qui diem functi sunt, nullo dum superesunt, de militia venundanda pacto cum eis interposito, quorum eiusmodi conuentionis interfuit, ita tamen, vt ijdem viri facundissimi, [s] cum offerendos [t] eosdem crediderint homines, bina solidorum pro singulis millia, nihilque amplius, nouerint dependenda viris magnificis comitibus dicatissimorum [u] domesticorum, id est equitum quidem pro eo, qui inter equites militaturus est: peditum autem, pro eo, qui inter pedites inserendus est; solitis videlicet statim stipendijs, [x] necnō cęteris solatijs [y] ijdem tyronibus [z] deputandis, sine quolibet alio dispendio. Alijs etiam priuilegijs potiatur, quę diuersis temporibus consecuti sunt, siue per augustos apices, siue per dispositiones, & sententias amplissimę tuæ sedis, nam qui nobis digni

a *Modum*.] i. quantitatem. b *Porrecta*.] [illegible] c *Restituenda*.] Haec est mentio [illegible] Zenonis [illegible] & quibusdam alijs, qui arbitrabantur, & aestimabant vires fideiussorum [illegible] pupillorum [illegible] postea Zeno [illegible] aestimabant rei fideiussorum, auferentur [illegible] sed Iustinianus [illegible] aufert, & prior [illegible]. d *Luminibus*.] id est aduocatis. e *Arbitris*.] i. pedaneis iudicibus. f *Princip*.] eiusdem Zenonis. g *Vtrunque*.] aduocatorū fisci erat. n. duo vt sup. tit. [illegible] l. inos. h *Pro voto*.] i. si aliquod beneficium vel priuilegium conceditur alicui potestati, puta rectori prouincię vel si militib. omnib. qui sub eo sunt, vt [illegible] concessū & est sic ff. de cōd. & demon. l. municipib. i *Primatibus*.] i. aduocatis fisci, q[illegible] alijs aduocatis, cum eligerentur ex primati [illegible] aduocatorum, vt [illegible]. k *Alterius*.] [illegible] duo aduocati fisci: quorū vnus vel alter faciebat [illegible] & suo [illegible] §. & [illegible]. l *Illustrandos*.] [illegible] aduocati fisci. m *Ad hæc altiore*.] [illegible] illustrē [illegible] tribunorum, & notariorū vt [illegible] concessa dignitate [illegible] vel nō amico, dūmodo [illegible]. n *Quos*.] [illegible] dignitatem [illegible] beneficio, vel priuilegio [illegible] illustris. o *Alteri*.] sic sup. de diuer. rescrip. l. i. p *Itidem*.] id est, de

[illegible] loco. [illegible] q *Nostram* [illegible] r [illegible] s *Facundissimi*.] [illegible] t *Offerendos*.] [illegible] u *Dicatissimorum*.] [illegible] x *Stipendijs*.] id est [illegible] y *Solatijs*.] [illegible] z *Tyronibus*.] id est [illegible]

1 † Onere. 2 † Al. nobis. 3 † al. Ma[illegible] 4 † Dabantur [illegible] 5 † al. praeparata. 6 † Ostendendos. 7 † al. præsentibus.

gni indicati [a] sunt, ij multò magis in anteriorib. [1] † quoque sunt adiuuandi. Da. Celen. Decemb. Constanti. ipso A. & Eutherico. Coss. 831.

Idem A. Theodoro P. P.

LEX VII.

PEr hanc legem [b] decernimus, ne antè, quam in octoginta tantũ virorũ numerum forti tui culminis togatorum collegium deductũ fuerit, aspirare quis qualibet arte concedatur, aut possit: nisi vel [c] eorum [d] filij, qui triginta priorum [2] † obtinent numerũ, [e] facondiæ studijs eruditi, gratis [f] videlicet, & sine vllo suffragio, aut fortasse exteri [g] non vltra duos per annos singulos, facundia & ipsi conspicui, taxati fuerint nullo deinceps, postquàm in octoginta virorum numerum redacti fuerint, superare qualibet rursus ambitione, vel astutia quantitatem ausuro. ¶ Interdicenda quoque cunctis licentia præuertendi progressus seriem, quàm ipsius temporis ordo suppeditat. & vt in mercatorum [h] contractibus, loca permutandi, & adhuc tyrones iam interesse veterib. Hoc etiam pronunciandum cẽsemus, ne quis ex his in alijs degat regionib. relicta obseruatiõe glorificę tuę sedis. Nouerint enim qui post nomen impetratum patroni litium, vltra triũ annorum spatiũ, ex sacratissima hac vrbe morandũ duxerint: nec nuncupationem togati, nec priuilegia virorũ huiusmodi concedenda sibi: vt nec petitis ex industria [i] prædictę sedis auctoritatib. protrahant, aut multipliciter peregrinationis [k] excursus. [3] † Quorum omnium, si quid vel minimũ quocumque tempore fuerit violatũ: viginti primates eiusdem ordinis, & qui pro tempore solicitudinem ab actis in amplitudinis tuæ gerent officio, adiutores et eorum, [l] denis singuli libris auri ferientur, quæ aduersus Imperialia consulta serenitatis nostræ tendentibus, nõ statim obiecerint [m] intercessionem legis pręsentis, aut non restiterint, & omnino non prohibuerint, ne quid tentaretur contrariũ: cũ nec in administratores [4] † sublimissimę tuę sedis, si non intentè custodiẽrint disposita salutaria, & vt non tenerentur, prospexerint, pœna deerit [5] † decem auri librarum. ¶ Sexcenti autem aurei, quibus pro tempore fisci patronis fori tuę celsitudinis, ad exemplum priorum temporũ, ex arca tui iudicij cõsulatur; ne post decursum celerem aduocationis, & labores gloriosos ageni exeant: non (vt sæpè contingit) incerto die præstentur, sed cum ad medium iter [6] † peruenerint patrocinij rerũ fiscalium, id est, Calendis Octobris per annos singulos [n] sine cunctatione [o] soluentur. ¶ Quicquid insuper priuilegiorum retro principũ sacris affatibus, vel auctoritate tribunalis [p] cuius [q] interest, huic eidem ordini datum ostenditur, inuiolatum seruari. ¶ Cumque lite quisquam eorum [r] pulsatus fuerit, seu ciuilis causæ certamine, aut criminalis quæstionis obtentu hic, [s] vel in prouincijs, cum per concessum [t] tempus eorum adesse quemquã euenit, [u] nullas executores sportulas assequi: nec [x] qui cõtrouersijs mouendis inseruiunt, aut excipiendo, seu pręparando, [7] † vel officio quolibet alio, quocumque nomine sumptum exigendum censemus. Dat. Idib. Februar. Constantin. Iustiniano, & Opilione Coss. 524.

Idem A. Archelao P. P.

LEX VIII.

NEmo, [y] excepta Menandri [a] fisci patroni persona, speret decæterò permutationem saltibus superiori gradu captato fruiturum [a] so beneficijs, quæ [b] patronis ærarij, [c] seu dum officium exhibent [d] causis fiscalib. aut post expletum [8] † agmen [e] impertita monstrantur. [f] Dat. 12. Cal. Sept. Iustiniano, & Opilione Coss. 524.

Imp. Iustinianus A. Ioanni.

LEX IX.

DE constitutione [g] diuinæ recordationis Iustini patris nostri super togatis amplissimæ tuæ sedi prolata, Illyricani aduocati postulauerunt à nobis, eis clarum fieri, si [h] locum etiã circa eos possit habere, [i] siue cum commeatu, siue sine commeatu iudicio [9] † eiusdem sublimitatis tuæ absuerint.

¶ Sancimus itaque talẽ legem generaliter etiam in pe-

Honor a maiori debetur electo à maiori.

1 † Anno rum.

4 † Administratore.

5 † Denariorum.

6 † Hinc Bald. col. li gio salariũ solui Doctoribus & aduocatis in medio anni. Ordinat.

7 † Separando.

8 † Agmẽ, ne dicas officium cũ Acc. Agmen hic significat numerũ. Goth.

3 † al. vt ne repetitio.

9 † Al. perfonis.

a *Indicati sunt.* nota hic maiorem honorẽ deberi illis; qui electi sunt ab Imperatore, ad aliquam dignitatem, quàm ijs qui ad eandem dignitatem sunt electi ab alijs, vt & ff. de alter. l. si.

b P *Er hanc legem.*] Non legitur.

c *Vel.* istud, vel, respicit aut, quod est, infra Accu.

d *Forum.*] s. aduocatorum.

e *Numerum.* s. in matricula, & si ergo alio rum quinquaginta qui sunt postea scripti, non possunt: postea ibi tamen sue poni.

f *Gratis.* sic & supra l. iubemus. §. & filios, & l. petitiones §. & filios.

g *Exteri.* id est extra nel.

h *Et vt in mercatorum.*] subaudi sit interdicenda licentia.

i *Industria.* i. calliditate aduocati.

k *Peregrinationis.*] s. aduocati.

l *Eorum.* s. primatum.

m *Obiecerint.* sic & ff. de app. l. qui iudices.

n *Per annos singulos.*] nam incipiebant anni singuli sed in antiquos in calendis Aprilis & sic est argumentum pro pensione soluẽda in medio anni. sic & ff. sol. mat. l. diuortio. §. resp. Sed arg. cõtra. ff. de cõdi. & demõ. l. Publius.

o *Cunctatione.* id est, sine mora.

p *Tribunalis.*] id est, iudicis.

q *Cuius interest.*] id est ad quem spectat dare talia priuilegia.

r *Eorum.*] s. aduocatorum fisci.

s *Hic.*] s. in Roma.

t *Concessum.* s. dilationis.

u *Euenit.*] quis venit in termino cõstituto.

x *Nec.*] subaudi ab illis, qui &c. & accipe sumptum exigendũ, quod est in fine legis.

y N *Emo.*] non legitur.

a *Menandri.*] proprium nomẽ aduocati fisci.

a *Fruiturum fe.* qui fecerunt saltum.

b *Quæ.*] s. beneficia. Accu.

c *Aerarij.* q. sunt aduocati, & non per saltum.

d *Exhibent.*] qui sequuntur saltum.

e *Agmen.* id est officium, & facit ff. de muner. & hon. l. vt gradatim.

f *Monstrantur.* Not. nõ habet priuilegiũ, qui per saltum promouetur, sic & de eo, qui fit sacerdos, ante quã fit diaconus. ADDITIO. Vide de hoc extra de cler. per saltũ pro. in c. vnico. cum not. per glo.

g D *E constitutione.*] Non legitur.

h *Si.*] id est an.

i *Habere.*] s. illa constitutio.

Eorum. s. aduocatorum Illyrici.

Com-

a *Commeatu.*] idest licentia habita à superiore.
b *Assistere.*] idest, esse cum eis.
c *Eiusdem.*] Illyricanæ. Accursus.

DE ADVOCATIS FISCI.

Quia quædam specialia seruantur in eis, ideo de eis dicit.

C*Vm te.*] CASVS. Si pro fisco, non pro persona priuata aduocasti, prætextu salarij tibi non soluti, aduersus eum in eadem causa consistere prohiberis.

1 † Vide. Cu. c. 13. obseru. 1.

¶ Iuxta l. no. argu. quod licet non soluatur salariũ Doctorib. nõ tamen possunt inter dici facere studium secundum Bal.

e *Agitasse.*] sed non vsque ad finem.

f *Proponas.*] tu aduocate fisci.

g *Placitis.*] idest cõuentioni, vt ducas ad finem. Vel dic placitis, i. principum.

h *Præstare.*] in eadẽ causa, secus in alijs, vt inf. l. proxi. nisi in casibus, vbi etiam in eadem causa, vt ff. de postu. l. pen. & fin. secus in patrono priuati, si salarium nõ soluatur, vt inf. de iudi. l. properandum. §. honorarijs.

P*Otes.*] CASVS. Si in vna causa pro fisco aduocasti, an in alia causa pro priuato contra fiscũ possis consistere, quæritur? & dicitur, quod sic. Viuianus.

i *Potes auctoribus.*] per legem istam.

K *Declines.*] nisi in casibus, vt sup. l. proxi. dixi.

F*Isci.*] CASVS. Si pro fisco aduocas: ea, quæ tibi necessaria sunt, occultare non debes, neq; nomine fisci contra priuatum calumniã mouere. Viuianus.

l *Negotio.*] quantum ad fiscum, qui nullũ ius habet, & facit, ff. de admini. rer. l. quotiens, §. nec vsque.

R*Ationales.*] CASVS. Si causam habeat fiscus contra priuatum, coram rationali, idest procuratore Cæsaris Augusti debet agi & præsente patrono fisci: alioquin lata sententia rescindetur. Viuianus.

m *Rationales.*] idest procuratores Cæsaris, vt sup. de modo mulct. l. 2. qui cognoscunt inter fiscum & priuatum, vt inf. si aduer. fisc. l. 1. & 2. Vel pro eisdem.

n *Suscipiant.*] aliter rescinditur sententia, vt ff. de iure fisci. l. 1. hicus. secus in priuato, vt sup. de postu. l. velamento.

in persona eorum valere, vt si quis sine commeatu [a] vltra continuum biennium [1] † abfuerit, vel cum commeatu vltra quinquennium, de matricula penitus aboleatur, nulla licentia ei danda gradum suum vẽdicare, nec iterum viris disertissimis togatis eiusdem sedis assistere. [b] Perfruantur igitur aduocati eiusdẽ [c] sublimitatis hac nostra generali sanctione.

TITVLVS IX.

De aduocatis fisci. [d]

Fiscalem causam, aduocatus fisci non debet deserere prætextu salarii non soluti. h. d. Bald.

Imp. Antoninꝰ A. Claudio.

LEX PRIMA.

CVm te fisci causam agitasse [e] proponas: [f] quãuis te salarium percepisse neges, tamen placitis [g] acquiesce. Eos enim, qui causam fisci egissent, prohibitum est aduersus fiscum patrociniũ præstare. [h] PP. 13. Calend. Ian. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Qui in vna causa fisco præstitit patrocinium, in alia potest contra fiscum postulare. h. d. Non tamen intelligas in generali aduocato fisci Bal.

Impp. Valerianus & Galienus AA. Frequentio, al. Frequenti.

LEX II.

POtes [i] auctoribus nobis aduersus fiscum quoque patrocinium exhibere priuatis: dum eam scilicet causam, quam tu, cum fisci aduocatus fueras, fortè tractasti, suscipere declines. [k] PP. 6. Cal. Mart. Valeriano 2. & Galieno AA. Coss.

Aduocatus fisci nihil debet omittere, tamen aliquam litem non debet per calumniam mouere. h. d. not. ista lex. Bald.

Imp. Constantinus A. Aeliano A. V. Africæ post alia.

LEX III.

FIsci [2] † aduocatus pœnas metuens, caueat, ne fiscalia commoda occulte: neve vllo [3] † negotio [l] existente, fisci nomine priuatis audeat calũnias cõmouere. D. 7. [4] † Id. Nouemb. Treu. [5] † Constantino A. 3. [6] † & Licinio 4. Coss. 315.

Procurator Cæsaris non debet cognoscere absente aduocato fisci inter fiscum, & priuatum: sed aduocato præsente. h. d. Bald.

Imppp. Grat. Valentini. & Theodo. AA. ad Ammianũ. Comit. R. P.

LEX IV.

RAtionales, [m] [7] † priuatæ rei causis, vel sacris ærarijs [8] † præsidentes, examen præsente [9] † fisci aduocato [10] † suscipiant. [n] D. 14. Calend. Ianuar. Merobaude 2. & Saturnino Coss. 387.

TITVLVS X.

De errore [o] aduocatorum, vel libellos, seu preces [p] cõcipientium. [q]

Hoc intendit, Illud quod præsente parte, aduocatus profert, ipsa pars proferre videtur. Bald.

Imp. Alexander A. Aureliæ.

LEX PRIMA.

EA, quæ aduocati præsentibus [r] ijs, quorum causæ aguntur, allegant, perinde [s] habenda sunt, ac si ab ipsis dominis litium proferantur. PP. Calend. Mart. Albino, & Maximo, Coss. 238.

Error scribentium libellum, non nocet parti, probato errore. Bald.

DE ERRORE ADVOCATORVM &c.

¶ Quoniam aduocati, de quibus dictũ est, errant in officijs suis exequendis ideo ponit de erroribus eorum: & ea occasione subijcit de erroribus scribentiũ libellos cõuentionales, vel libellos precũ. Azo.

o *De errore aduocatorum.*] scilicet noceat vel non.

p *Preces.*] principi porrigendas.

q *Concipientium.*] qui similes sunt in hoc aduocatis.

E*A quæ.*] CASVS. Si in causa mea aduocatus fuisti, & aliqua me præsente, & intelligẽte allegasti, perinde allegata sunt, ac si egomet allegassem, & intelligo idem quo ad effectũ, quia sicut ego si errassem, reuocare possem errorem vsq; ad sententiam, eodem modo & tu. Viuianus.

r *Præsentibus.*] & intelligentibus.

s *Perinde.*] quo ad iuris rationem sicut ego suum errorẽ potest corrigere vsque ad sententiam, vt supra de iur. & fac. ign. l. error. sic & aduocati secundum Ioan. & 11. quæst. 3. l. H. quidam contra, vt 12. C. Th. inf. eo. l. si dicetur.

E*Rrores.*] CASVS. Habebã causam cõtra te, dedit iudex per verbo, contra me interlocutoriam solum motoriã sententiã: sciẽs do i c. causæ grauatũ volo petere matrimonij restitutionem in integrum, quia fortè ob deles in eram minor: in libel ducil hanc lo supplicatorio q. l. in arg. quod scripsit ita, petit vbi aliquo restitu. ionẽ cum fit rũ præsens condemnatus; nec tã tia defidemea eram condemnatur, quæ tus: an ille error mi- in eorũ sit hi noceat, quæritur? absentia, & respon. quod non, non tenet. si probare possim, quod non fui condẽnatus. Viuianus.

¶ Not. primo ex ista lege, quod error scribentis libellum supplicatorium, vel cõuentionalẽ non præiudicat veritati, secundum Bald.

¶ Not. secundo argumen. quod quando quis respondet cõfitendo positionem, addit tamen prout in tali instrumento continetur, si in illo instrumento

2 † Ex l. 1. tit. 15. lib. 10. C. Th.

3 † Vel nullo, vt & in C. Th.

4 † al. 6.

5 † al. Tyberiade.

6 † al. 4.

7 † Ex lib. ti...

8 † al. sacris

9 † ...

10 † Vi. Cu in hic.

to non sic continetur, illa confessio non habetur pro confessa, licet dicere confiteor, quia est positio inefficax. casus sic ... secundum Bald.

... probari, ... eundem.

a *Preces*] vel principi, vt delegetur iudex, vel iudici ordinario ...

b ... error ...

c *Insertam*] ...

d *Intercessisse*] quomodo ... vt infr. qui ... secundum Pla. probo nō intercessisse, scilicet sicut dicit actor. nam dicebat in quinquaginta, eo quod in precibus meis sic continebatur, & sic probabo cōtra per sententiā, quæ dicit, inquantū sim condemnatus, & sic secundum Pla. aliter ponitur casus, q. dictum sit in prima glo. Vel tertiò probabo tunc iudicem fuisse alium, vel mortuum, cum à certo iudice dicat datam sententiam, vt j. de cōtrah. stip. l. optimā.

e *Disceptaturus*] q. ... Resp. delegatus vel ordinarius sublato errore.

1 † al. deest. id est.

2 † Incontinenti, vel ex cōtinē. quam varie sumatur, vide l. in verb. mox, cap: quia pp. de electio. in antiq.

Imp. Gordianus A. Rogato militi.

LEX II.

Errores eorum, qui desideria sua per preces [a] scribunt, veritati præiudicium afferre nō posse manifestū [b] est. Et ideo si condemnationem, cuius mentionem libello insertam [c] esse proponis, manifestè probare potes nō intercessisse: [d] allegationes tuas lædi non oportere, is qui super negotio disceptaturus [e] est, non ignorabit. PP. 10. Calē. Iul. Pio, & Pōtiano Coss. 239.

Error aduocati potest reuocari vsque ad sententiam, & etiam in causa appellationis. h. d. Bald.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Vlpiæ.

LEX III.

Sententijs finita negotia rescriptis reuocari non oportet. [f] Nec enim, quæ constituta sunt, idest, 1 † vt aduocatorum error litigatoribus non noceat, tibi etiam opitulari possunt: cum te præsentem, neque causæ palam ex continenti, 2 †, i. triduo [g] proximo cōtradixisse, neque post sententiam appellationis remedio (si tibi hæc displicebant) vsam esse proponas. Dat. 6. Cal. Septemb. 5. Viminatij. CC. Coss. 294.

TITVLVS XI.

Vt quæ desunt aduocatis [h] partium, iudex suppleat. 3 †

Iudex ex officio suo supplere potest in iure, non in facto h. d. Alex.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. ad Honoratum, al. Honorium.

LEX VNICA.

Non dubitandum 4 † est 5 † iudicem, 6 † si quid à litigatoribus, vel ab ijs, [i] qui negotijs assistunt, minus [k] fuerit dictum: id supplere, [l] & proferre [m] quod sciat legib. & iuri publico [n] conuenire. S. 16. Cal. Mart. Diocletiano 5. & Maximiano 4. AA. Coss. 293.

TITVLVS XII.

Ex quibus causis infamia 7 † irrogatur. 8 †

Inquisitio pendens non irrogat infamiam inquisito. Bald. Vel sic. Missus in carcerem, vel vinculatus causa maleficii inquirendi, non est infamis. h. d. Bart.

Sententijs] CASVS. Eras aduocatus in causa mulieris, ea præsente, & non contradicente, confessus es eam debere decem, triduo elapso lata est sententia contra eam, non appellauit intra decem dies, cum potuit, vult impetrare rescriptum à principe, vt retractetur sententia. an sit audienda, quæritur? & respon. quod non. nam negotia per sententiam &c. & maxime cum hæc mulier intra triduum errorem aduocati non reuocauit, neque a sententia appellauit, cum appellare potuit.

e Not. quod incontinenti dicitur fieri, quod fit intra triduum, & sic si quis incontinenti offert se aliquid probaturum, sufficit si hoc probet intra triduum, vt hic, & inf. de iudi. l. fin.

¶ Not. vlterius, quod error potest reuocari & corrigi in causa appellationis. & sic habes, quod confessio ... quia in causa appellationis potest reuocare errorem, & probare contrarium hoc probatur aperte ff. de appel. l. creditor. §. iustus. Bald. hic.

f *Oportet*] vt & sup. vt lite pendente. l. 1. & inf. ... non ... l. 1. & 2. & sup. de transact. ... & inf. ... iudi. ...

g *Triduo*] si cōtingat, quod per tres duntaxat dies causa durauit post errorem, & sic non obst. sup. de iuris & facti ignor. l. errore. Ab ij vt Pla. dicunt, errorem aduocati intra triduū tantum posse corrigi, vt hic. & inf. de iud. l. fi. Prima verior, vt sup. eo. l. 1. De errore autem iuris constat apud omnes vsque ad sententiam, vt inf. de iudi. l. iudices.

VT QVÆ DESVNT ADVOCATIS, &c. Si errent aduocati, quid iuris sit, audisti: nunc si minus dicant.

ADDITIO. Vel sic secundum Bald. Dictum est sup. qualiter error aduocatoū corrigatur: hic qualiter omissum suppleatur.

h *Aduocatis*] De iure profert iudex, & supplet, vt qa actor dicit, mutuaui de é, vnde de æquitate factus mihi restitui, licet non sim mihi stipulatus, nescit autem dicere debitorē obligatum re. certe hoc profert iudex. Vel si dicat obligatū re, non tamen adducat legem, nam tunc iudex supplet in iure de qua ... do legem. Vel cum actor inducat minus bonam legem, iudex supplet bonam. Vel melius potes hic dicere hoc modo, quod iudex hic proferat, cū actor dicit factū, vt cum dicit aliquē obligatū sibi aliqua actione, sed non dicit ius, i. non adducit legem, vel si dicit factum & ius, i. legem, sed non bonam: iudex supplet meliorē de facto autem supplere, vel proferre nō debet, quod est ei non tū vt priuato, sed sic vt iudicij, vt p testes.

Error aduocati vt que quo possit corrigi.

3 † Hinc colligūt q. dā, iudicē indicare secundum acta, sed ex conscientia ... de qua ... vi. ... Hoc mag illust.

4 † Dubitādū videbatur, qa iudex supplēdo patrocinari videtur, nonu dicare. 14. Gell. 2.

5 † al. Dubitandū non est iudici.

6 † Ab Augustino dici famia dicitur in quæstionib. veteris testamenti & a Lamprid. in Alex.

7 † Facit ad hanc l. ca. bone & cū glo. sup verb. curaturam al legare cōtra eū post præla.

8 † al. De causis ... bus ... nia ... irrogatur. Tract. de infamia ... plet, licet non de facto.

Sup. ... de ... qualiter fiat per iudicem.

Non dubitandum est.] CASVS. Si aduocatus tuus minus pro te allegauit, quam debuit, & omisit, quod omittere non debuit: hoc supplere potest iudex, & proferre: dummodo iuri communi sit consonum. Viui.

i *Ab ijs*] vt aduocatis vel procuratoribus.

k *Minus*] etiam si nihil dixerint, quia minus dicit, qui nil dicit, vt ff. de verb. sig. l. minus.

l *Supplere*] cum minus continet.

m *Et proferre*] cum prorsus omisit & dictio minus, conuenit ... ff. de trino l. illud, §. minus. ... not. hic, quod iudex supplet de iure, vt hic, inducendo legem, vel arguendo ad causam sedendo, non stando, vt sup. de postu. l. quisquis, & ita libellum corriget, cum non recipiendo, si non potest conuenire aliquo modo actio causæ, vt ff. de off. asses. l. prima, & inf. vt nemo priuat. l. secunda. in fin. alias amittat actor causam recipiendo, idest si iudex recipiat talem libellum, in quo proponitur actio, quæ non potest conuenire causæ, vt ff. si mensor fal. mod. di. l. prima, §. ideo. Item inducendo casum similem, vel descendendo ad inconuenientia, vt ff. de leg. tertio. Aufidius, alias, Offilius. in facto autem nonum sit ei notum vt iudici, vt dixi supra de transact. ... Placen. contra, vt ff. de pet. hæred. l. fi. sed ... vbi.

n *Publico*] idest, communi, & secundum hoc dic legibus scilicet specialibus vel magistratibus, qui tuentur ius publicum ... consistens, vt sup. de eden. l. edicta in fi. & ff. de origi. iur. l. 2. §. post originem.

EX QVIBVS CAVSIS INFAMIA, &c.

Quia a postulando, de quo dictum est, remouentur infames & ideo de his dicit.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Manilio. al. Manualio.

LEX PRIMA.

INfamiæ [a] detrimentum minimè tibi affertur ob id solùm, quòd in carcerem coniectus [b] es, vel vincula [c] tibi iussu legitimi iudicis iniecta sunt. PP. sine die & Consule.

Publicanus cōdemnatus in duplum, quia exegit indebitum, nō notatur infamia. hoc dicit Bald.

Ijdem AA. Venerio. [1]†

LEX II.

NEque [d] furti, neque vi bonorum raptorū, neque peculatus [e] damnatus intelligi potest, qui cū plus debito [2]† nomine tributorum exegisset, in duplum à præside cōdemnatus est. [f] PP. 5. Id. Ianua. Laterano, & Rufin Coss. 98.

Pœna accessoria diminuitur ex parte pœnæ principalis. Et potest iudex, causa cognita, alterare pœnam delicti. h. d. Bal. Vel sic. Vbi iudex ex causa minuit pœnam criminis, videtur super infamia transigere. h. d. Iac. Butr. Vel sic. Si pœna maleficij fuerit per sententiam deminuta, videtur infamia esse remissa. h. d. Alex.

Ijdem AA. ad Metrodorum.

LEX III.

ET si [g] seuerior [3]† sententia dici debuit, [h] tamen cum proconsul vir clarissimus [i] certis [k] rationib. motus, mitiorem sententiam dixerit, & ordine decurionum te biēnio abstinere iusserit, transacto [l] tempore non esse te in numero infamium palam est: eo quod post biennium remisisse [m] tibi prohibitionē decurionatus iudex videtur. PP. 10. Cal. Ian. Laterano, & Rufino Coss. 198.

Sententia, causa cognita, lata in minori pœna vel maiori, intelligitur super infamia dispensare, vt non duret post tempus sententiæ h. d. text. cum gloss. secundū vtranque lecturam. Bal.

INfamia. CASVS. Si iudex te in carcerem, vel in vincula, ob crimen, quod dicit te commisisse, siue iustè siue iniustè cōiecit: an propter hoc sis infamis? & respon. quòd non.

a Infamia] id est, infamia, quæ est detrimentum famæ. sic dicitur creatura salis, id est, creatura, quæ est sal.

b Coniectus.] iustè vel iniustè.

c Vincula] ob crimē explorandum, non exploratum. s. in pœnam, vt inf eo l. nullam & ff. de cust. re. l. 1 & 2. Et no. q infamia dicitur famæ priuatio, seu diminutio: priuatur enim quis quandoque in totū: vt per maximam, & mediā capitis diminutionem: & de hac nihil in titulo isto, cum cōstet, quod ad nullū ciuile, vel publicum officium admittatur is, cuius fama est in totum consumpta, vt ff. de pœnis l. quidam. fama autem minuitur, cum ciuitas & libertas retinetur, sed circa statū pœna plectimur. vt ff. de var. cog. l. pe. §. consumitur. & §. minuitur. Fama autē econtra est illæsæ dignitatis status legib. & moribus comprobatus, & in nullo diminutus &c. Et no. quòd fama & opinio & existimatio idem significant, vt ff. eod. l. penul. §. existimatio

Infamia detrimentum est famæ.

Infamia quid est.

1† Herennio. al. Terennio.

2† Debiti.

Fama quid est.

ADDDITIO. Tu dic melius secundum Bal. hic, quòd duplex est fama, s. hominis in seipso, & de homine apud alios. Prima fama rectè definitur sup. in glo. fama verò secundo modo accepta, non definitur per est. sed per dicitur. [illegible] enim fama ista dictum & opinio maioris partis gentium, vt ff de quæstio. l. de minore. §. tormenta & ibi per Barto.

NEque furti] CASVS. Publicanus nomine tributorū exegit plus, quam exigere debuit, actione in factum quæ datur contra publicanos, egisti. & in duplum condemnatus est. an propter hoc efficiatur infamis? & respō. q non. cùm neque fur dicendus est, neque raptor, neque in crimen peculatus incidisse: quæ crimina infamant. Viuianus.

d Neque furti] Quia hic actor à volente demum exegit, licet coactè volens, & eadem est ratio, quare nec vi bonorum raptorum tenetur vel aliter, vt in fi. huius l. dicam.

e Peculatus.] quod videbatur. nam & in crimine peculatus damnatus quis in duplum, si pecunia erat alicuius ciuitatis. vbi non propriè dī peculatus, non autem erat pecunia reipublicæ Romanorum, vbi propriè dī peculatus, vt ff. de fur. l. ob pecuniam & ad leg. iul. pe. l. 4. §. si

f Condemnatus.] suo officio, quod inhæret actioni in factum in libello propositæ. Et hic no publicanum non teneri furti: quare est contra. inf. de fur. l. etiam Sol. vt modo dixi. hic à volente: ibi ab inuito exegit. vel hic ignorans. ib. sciens, vt & ff. vi bo rap. l. 2. §. si publicanus. Tu dic verius, quòd hic fuit damnatus in actione in factum de publicanis, quæ est arbitraria, nec infamat, vt hic & ff. de publi. l. j. in prin. & l. hoc edicto. in prin.

Peculatus vbi propriè dicatur.

Publicanus furti non tenetur.

ET si seuerior.] CASVS. Si decurio, qui propter falsum testimonium, vel instrumētum, quod recitauit sciente præside, fuit condemnatus in biennium, cùm in decennium meruerit condemnari: an elapso biennio videatur sibi remissa infamia? & respon. quòd sic. ex quo enim pœna remissa est, & sequela pœnæ, quæ est infamia, si causa cognita imminuta fuit pœna.

g Et si] i. quamuis.

h Debuit.] quæ si dicta esset, infamiam irrogasset, vsq; dum durat effectus sententiæ, vt ff. ad muni. l. ordine. in prin.

i Clarissimus.] impropriè ponitur, nā spectabilis est, vt supra de episc. & cler. l. raptores.

k Certis rationibus.] Pone exemplum, vt quia instrumenta apud se deposita meo aduersario prodidit, & inspicienda exhibuit: & ideo deportari & infamari in perpetuum debebat, vt ff. de pœ. l. si quis aliquid. § instrumenta. & ad leg. Cor. de fal. l. 1. §. is qui. Sed iud mitigauit propter ætatem paruam vel magnam, vt ff. de minor. l. auxilium. §. in delictis & ff. de term. mo. l. 2. Vel quia sine dolo deliquit, vt ff. de pœ. l. respiciendum. § delinquunt. & l. absentem. §. fin. vel quia dicit se cōmilitonem & militem reip. fuisse, vt ff. de re mi. l. non omnes. §. fina. Vel quia non dolo, sed lasciuia homicidium fecit, vt ff. ad leg. Corn. de sica l. in lege. Vel melius quo ad hanc le. pone exemplum in decurione biennio damnato, qui in decennio fuit damnandus pp falsum testimonium, vel instrm. quod recitauit cognoscente præside, vt ff. ad l. Cor. de fal. l. falsi 1. §. ordine. In aucta autē pœna pone exēplū, ut ff. de pœ. l. aut facta. § fi.

l Translacto.] Apparet ergo eum interim infamem, & eo translacto desinit, vt ff. ad leg. Cor. de fal. l. falsi §. ordine. & ad munic. l. ordine. in prin.

m Remisisse.] Cum enim pœnam remisit, & sequelam, hoc est infamiam remisisse videtur. Sed contra inf. de gener. aboli. l. fi. sed ibi loquitur de indulgentia principis, quā fecit post pœnæ interpositionem, volens pœnæ gratiam facere, & non infamiæ: Hic cùm iudex in sua sententia pœnam minorem imponit causa cognita pro maiori, & non per errorem, aliàs secus, vt ff. de iniur. l. diuus. quæ est contra. Item no. quòd non distinguo secundum H. ex quo crimine fuit pœna hæc minor imposita, ut ff. de decur. l. 3. & de postulan. l. Imperator. Sed quidam distingunt, ut si tale erat crimen, quod non importat infamiā, obtineat quod hic dicit, alias durat etiā postea infamia, ut ff. de decur. l. generaliter. § 1. & l. ad tempus. quod nō placet & ibi nō causa cognita fuit minuta pœna, ut inf. eo l. ad tpš. Item no. q hac & superiori lege videbat infamia irrogari, & pœna infligenda, se non est ita. Item quō pōt iudex pœnā minuere uel augere, cū hoc sit l legis potestate, ut ff ad Turp. l. 1 §. 1. in fi & & ff. ad mun. l. ordine. s. rñ. Sol. ibi nō fuit cā cognita, hic sic uel ibi post sñtam nō pōt: hic i sñta pōt, ut & ff. de pœn. l. hodie. Nec dicas illud esse uerum in extraordinariis autem criminibus ut possit augeri uel minui pœna in sñtā: idē dī l publicis iudicijs & extraordinarijs. ut ff. de pœn. l. respiciendum. in prin.

Pœnā mitigare ex quib. causis possit iudex.

3† Intellige hanc l. quando imponitur una pœna corporalis, pro alia corporali secus autē, si imponitur pecuniaria pro pecuniaria, vel pecuniaria, pro corporali, vt l. quid ergo. §. pœna. ff. eo.

in princi. & l. aut facta §. si & iii leg. Corne. de fal. l. antepen. Et plenius super his potes dicere, vt ff. eo. l. quid ergo. §. pœna. in glo. sed quomodo potest pœnā iudex &c.

S *I Posidonium.*] CASVS. Posidonius aliquod crimen cōmisit, propter quod erat relegandus. iudex causa cognita condemnauit eum in annum, cum erat relegandus in quinquennium: nūquid elapso anno, desinit esse infamis? Certè sic: quia non debet considerari seueritas sententiæ dicēdæ, sed iam dictæ. & sic accipitur propriè relegatū & condemnatum. Vel dic damnatum propriè. & tunc dic casum, quod erat relegandus vsque ad annum, & condēnatur in quinquennium. & dic seueritas sententiæ. i. dictæ.

¶ No. quod hæc lex legitur duobus modis, vno modo in sententia mi igante, & tūc finis legis non correspōdet principio: nisi consideremus sententiam, nō prout qualis est, sed put regulariter esse debuit. secundum glo. quæ expositio non placet Secundo modo loquitur in sentē tia exaggerante. i. aggrauante. tunc finis legis stat propriè, sed principium stat impropriè: quia ponitur tempus pro tē pore. Et secundum has lect. tota ista lex non ponit nisi vnū casum cum ratione, secundum Bal. hic.

1† Venustio al. Venustiano.

2† al. decesisse, secundum.

3† Temporale: al. tēporario.

4† Nec severioris, nec mitioris legis sententia infamat. Vi. Cuiac. 22. obseru. 28.

5† Notandus.

Tempus pro tempore quādoque ponitur.

Relegatus & ab ordine motus an differant.

Ijdem AA. Venustiando.[1†]

LEX IIII.

SI Posidonium[a] in tēpus anni relegatum,[b] secundum[2†] sententiam non excesisse[c] proconsulis probaueris: quinque annis exilio temporali[3†] damnandum[d] inter infames haberi non oportet.[e] quoniam[f] sententiæ[g] seueritas[4†] cum cæteris damnis[h] transfigere[i] videtur. PP. 6. Cal. Mart. Saturnino, & Gallo Coss. 199.

Decuriones non incurrunt infamiam ex genere pœnæ: sed incurrunt eam, quæ irrogatur ex genere sententiæ. h. d. secundum Iaco. Butr. & Bal. Vel sic. Licet decuriones & eorum filij non debeant fustibus cædi, tamen iniuriarum damnati sunt infames. h. d.

Ijdem AA. Ambrosio.

LEX V.

DEcuriones quidem, itē filios decurionum fustibus[k] castigari prohibitum[l] est. Verum si iniuriam te fecisse,[m] proconsul vir clarissimus[n] pronūciauerit: ignominia notatus[o] es.[5†] PP. Calend. Iul. Saturnino, & Gallo Coss. 199.

Ubi est causa famosa, cōtrahitur perpetua infamia. Bald. Vel sic. Finita pœna sine causa cognitione minuta nō tollitur infamia. Vel secundum aliam lectu. Finita pœna debita, quia non aucta, nec minuta, licet temporanea, durat infamia. h. d. Salycet.

Ijdem AA. Iusto. al. Iustio.

LEX VI.

AD tempus in opus publicum[p] damnati,[q] pristinum quidem statum[r] retinent, sed damno infamiæ post impletum tēpus subijciuntur.[f] PP. 7. Idib. Decemb. Geta, & Plautiano Coss. 204.

Ex eo quòd quis repudiat hæreditatem patris, nō efficitur infamis. h. d. Sal.

Ijdem AA. Demetrio.

LEX VII.

NEmo ob id, quòd bonis paternis abstinuit, infamis[t] est. PP. 5. Id. Ianua. Antonino A. & Geta. 2. vtriusque Coss. 206.

Condemnatus de furto, fit infamis: sed condemnatus de receptatione, quam ignoranter fecit, non est infamis. h. d. Bald. & Salyc.

i *Transfigere.*] nam de infamia dicitur transfigere, id est, finiri, vt ff. eo. l. quid ergo. § fin.

k D *Ecuriones fustibus.*] pro quibus contingit aliquem infamem fieri ex genere pœnæ, vt ff. eo. l. ictus.

l *Prohibitum est.*] propter priuilegium personæ: & ideo non est remissa pœna ipso iure: sed propter decurionatū infligi nō potest, vt ff. de decur. l. 2. §. 1. & l. fi. & inf. de pœ. l. decurionum. & l. si matrem & l. decurionē. & ff. de iniusto. test. l. si quis filio. § eius. & de pœn. l. moris §. iste ferè. & §. parentes. & inf. de questio. l. diuo Marco.

m *Te fecisse.*] filium decurionum, vel decurionem.

n *Clarissimus.*] impropriè. id est claræ & amplæ dignitatis, vt sup. eod. l. & si seuerior.

o *Notatus es.*] quia condēnatus es actione famosa. s. iniuriarum, vt ff. eod. l. 1. vel crimine iniuriarum, quo cōdēnatus quis similiter fit infamis, vt ff. de pub. iudi. l. infamem.

A *D tempus.*] CASVS. Aliquid commisisti, propter quod in opus publ. condemnatus es seruire vsque ad quinquennium puta: an elapso quinquennio remaneas infamis? Videtur quod sic. & qd dicit, retento priore statu, dic vt in ciuitate & libertate.

p *Publicum.*] hic fuit minorata pœna sine causa, vt ff. de pu iud. l. infamem.

q *Damnati.*] aliàs dati, qui erant damnandi in perpetuum, quia tunc perdit ciuitatem, quod dic vt inf. de pœnis l. 1.

r *Statum.*] i. ciuitatem & libertatem, secus si in perpetuum, quia tunc ciuitatem perderent, vt ff. de pœ. l. quidā. in fi. Illi enim, qui dantur vel damnantur in opus metalli, vel in ministerium metallicorum, vel in metallum, amittunt ciuitatem & libertatem. Item durioribus vinculis afficiuntur dati in metallum, quàm alij. Item refugiētes minorem pœnam damnantur in maiorem: vnde refugit ab opere metalli datus in metallum, vt probatur hoc. ff. de pœn. l. quidam. & l. capitalium. in princ. & § diuus. & §. in exulibus. & l. aut damnum §. inter eos. & de var. cog. l. cognitionum. in fi.

f *Subijciuntur.*] propter genus pœnæ, quod est tale, vt infamem faciat post tempus pœnæ finitum secundū quosdam Tu dic ideo, quia damnatus est de publico crimine, & sic est infamis. vt ff. de publ. iud. l. infamem. Item contra sup eo l. 3 Sol hic sine causæ cognitione: ibi cum causæ cognitione fuit minuta.

N *Emo.*] CASVS. Si tibi hæreditas paterna delata est, & ab ea abstinuisti an propter hoc efficiaris infamis? & respon. quod non. videbatur, quod sic, quia fama patris per credit iniuriatur, vt instit qu. ma. non poss. contrarium tamen est verum, vt hic. Viuianus.

t *Infamis.*] econtra videbatur, quia patris fama per creditores iniuriari videbatur, ut arg. instit. qui manumit. non

a *Si Posidonium.*] quod proprium nomen.

b *Relegatum.*] expo nunt quidam. i. relegandum. & quod dicit inf. damnandum. i. damnatum. sic & ponitur tempus pro tempore. sup de legi. & consti l. 1. & hoc ideo, vt differat à lege superiori. nam secundum hoc ibi minuitur causa cognita, hic augetur. Tu dicerē etiā propriè poni hæc verba, & quod minuit hic, sicut & superiori lege: sed in alio notetur differentia, quia hæc in relegato, illa de eo, qui est ab ordine motus. hi enim duo conueniunt in quibusdam, vt nullus eorum impleto tempore ad nouum aspiret honorem, nisi tanto tempore steterit iterum, quantum in pœna fluxit. ad veterem autē ambo similiter aspirant, quando vacabit, sed cum vacabit, different. nam ab ordine motus ipso iure statim recuperat, relegatus non, nisi per nouam electionem, vt ff. de decu. l. 2 in princ. & ad muni. l. ordine.

c *Excesisse.*] alioquin duplicaretur tempus, vt ff. de pœn. l. aut damnum. § quisquis. Vel grauiori pœna afficitur, & sic infamis esset. vt ff. de pœnis. l. capitalium. §. in exulib.

d *Damnandum.*] id est, damnatum.

e *Oportet.*] post tempus pœnæ finitum, vt l. ordine. ff ad muni. l. qui cum vno. §. ad tempus. ff de remili aliàs autem esset perpetua etiam post tempus pœnæ, vt no. ff. de pœn. l. in seruorum. §. fi. & in summa huius tit.

f *Quoniam.*] pro quia.

g *Sententia.*] scilicet dictæ secundum quosdam. vel dic dicendæ secundum aliam positionē, vt modò diximus.

h *Damnis.*] cætera damna vocat infamiam.

Ijdem AA. Vlpiæ.

LEX VIII.

SI furti cōdēnata es,[a] citra verbera quoque fustium famæ dānū subijsti.[b] Quòd si res furtiua, quam alter surripuit, apud te ignorantem[c] comperta[1]† est, non læsit existimationem tuam durior sententia.[d] PP. 10. Calend. Mart. Antonino A. & Geta vtrisque 2. Coss. 206.

Ijdem AA. Læto.

LEX IX.

NEminem sequitur infamia ob[2]† defensa[e] publica negotia patriæ suæ. PP. 12. Calē. Mart. Antonino A. & Geta vtrisque 3. Coss. 209.

Condemnatus ex iniuria facta etiam persona vili, est infamis. Bald.

Ijdem AA. Seuero.

LEX X.

INiuriarum ex persona quoque serui[f] damnatus,[g] infamia notatur. PP. 4. Calē. Augusti ijdem. Coss. 209.

Cessio bonorum non irrogat infamiam. h.d. Saly. Et nota, quòd cedens bonis non est infamis: licet in quibusdam locis ligetur ad columnam. h.d. Bald.

Imp. Alexan. A. Herennio.

LEX XI.

DEbitores[3]† q bonis cesserint, licet ex ea causa bona eorum vnierint,[h] infames non fiunt.[i] PP. 10. Calen. Maias, Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Damnatus de crimine expilatæ hæreditatis, fit infamis. h.d. Bal. & Saly.

Idem A. Donato.

LEX XII.

SI te expilasse hæreditatem sentētia præsidis cōstiterat, non ex eo, quòd non & alia[k] pœna tibi irrogata est, furti improbioris infamiam[4]† euitasti.[l] PP. Calē. Iul. Iuliano 2. & Crispino Cos. 225.

Improperium patris filios non infamat: lædit tamen opinionem filiorum apud bonos, & graues. h.d. Bald.

Idem A. Iuuentio.

LEX XIII.

EA, quæ pater testamento suo filios increpans scripsit, infames quidem filios iure non faciunt: sed apud bonos, & graues opi-

SI *furti.*] CASVS. An mulier de furto condemnata efficiatur infamis? & rñ. ꝙ sic. sed si penes eam ignorantem rem furtiuam esse reperiatur, & ad exhibendum & rei vend. conuenta eam nolit restituere, & iuretur cōtra eam in litem, & in æstimatione rei & ad interesse condemnata sit: an quia in plus condemnata est, fiat infamis, quæritur? & rñ. quod nō.
a *Condemnata es.*] à iudice. quia sententia arbitri non infamat. Vel dic condemnata, non ab arbitro, vt ff. eo. l. quid ergo. §. ex compromisso.
b *Subijsti.*] ex sentētia, vt ff. eod. l. Athletas § fin.
c *Ignorantem.*] & ideo non fecisti furtū. sed certè idem si sciens, si modò non contrectauit, & lucrandi animum non habuit, vt ff. de fur. lege infitiando.
d *Durior sententia.*] puta condemnata in duplum proposita actione furti cōcepti, vt insti. de obl. quæ ex deli. nas. §. conceptum. & sic soluitur cōtrarium. ff. de fur. l. non potest. sed nescio an illa infamaret, uel non. Vel aliter fuit condemnata actione furti proposita in duplum, & tamen nō est infamis, secundum M. quia licet præiudicet quo ad pecuniam, non tamen præiudicat quo ad infamiam iuri litigatoris, vt ff. de pub. iudi. l. generi. Sed certè speciale est ibi in socero. Et contra eū est. ff. de rit. nup. l palàm § i adulterio. & ff. de fur. l. non poterit. & ff. eod. l. quid ergo §. pœna. & ff. de pœn. l. quod ad statum. Dic ergo tertiò, quod fuit condemnata in duplum, quæ est pœna actionis furti. & in ista pœna fuit damnata proposita certi condictione generali. Ideo autem non infamatur, quia nullo condictio infamat, vt ff. de action. & obligat. l. cessat. Vel dic quar.ò, quòd fuit condemnata in rem & in interesse, & plus etiam, quàm esset in litem iuratum. proposita actione ad exhibendum, & rei vendicatione. Vel dic, quòd error fuit expressus in sentētia, quia dixit quia res furtiua inuenta est apud te, ideo te condemno in duplum. & sic sententia est ipso iure nulla, ut ff. de app. l. si expressim. nam talis sententia infamiam non irrogat. Vel dic, fuit appellatum, unde interim non infamat, ut ff. eod. l. furti § 1. Vel durior sententia erat lata contra alium. s. furem: qui subripuit, quæ non potuit lædere tuam existimationem: quia res inter alios &c. Vel durior dici debuit, sed dicta non fuit: sed tantùm ad rem, & ideo tuā existimationem non lædit. Vel dic, ꝙ fuit durior lata, puta si te in parte bonorum debuit mulctare, & te relegauit, ut ff. eo. l. quid ergo. §. pœna. sed tertia. & quarta placent: aliæ non.

Sententia errorem continēs est nulla.

1† al. concepta est. & rectissime. nam inde olim dabatur hoc casu actio furti concepti inst. li. 4. titu. 1. cons.

2† Ob non defensa Hal.

N*Eminem*] CASVS. Si hostes patriam tuam inuasissent, neque eam defendisti: an propter hoc efficiaris infamis? Respon ꝙ nō secundum hanc expositionem est in litera, ob non defensa, alias est sine, non, & dicas, ꝙ aliquis detulit fisco esse hæreditatē delatam. an ob hoc ꝙ delator dicatur, efficiatur infamis? & rñ. quòd nō. Vel sic in actione famosa patriam tuam defendisti, & condemnatus fuisti: an efficiaris infamis? & rñ. quòd non: quia alieno nomine condemnatus &c. vt ff. eo. l. furti §. qui alieno. Ratio dubitationis fuit, quia uidebatur delator, ut sup. de epis. & cler. l. nulli. in fi.
e *Ob defensa.*] in libro Martini est, ob non defensa. & est plana. uidebatur. n. quædam infamia, cū Cato dicat, pugna p patria. ar. inf. de abol l. fallaciter. §. penul. sed alij habēt ob defensa, puta etiā actione famosa. & est rō, quia alieno nomine conuenitur, ut ff. eod l. furti. § si quis alieno. Vel pone, quòd detulisti iudici patriæ tuæ i. fisco hæreditatem esse delatam, & non probasti, nec fecisti præmio: & ob id ut delator infamatus credebaris: sed secus est, ut hic, & ff de iure fis. l. 2. in prin. Vel pone vt inf. de dela. ex varia. lib. 10.

3† Nihilominus cessio species est quadā ignominiæ. Nou. 4 c. 135. adde Note. 14. illust. præsertim, si in fiat de bonis decoctis Hote. ibid. Cuia. ad Nouel. 135.

I*Niuriarum.*] CASVS. Alieno seruo iniuriam intulisti: domino eius per seruum iniuria fit: actione iniuriarū cōuentus cōdemnatus es. an efficiaris infamis? & rñ. ꝙ sic, & sic non est contra insti. de iniurijs. vbi dicitur. ꝙ seruo non fit iniuria: quod iste lllge, quia domino fit per eum, ut hic.

4† Vl. Cuia. 6. obseruat. 2.

f *Serui.*] iniuria fuerat facta seruo, & agebat dominus.
g *Damnatus.*] si seruo alterius iniuriam intulisti, & ideo fuisti domino dānatus, cui per eum fuit facta iniuria. & sic non est contra instit. de iniu. §. seruis. Vel illud iure ciuili inspecto, hoc naturali. Item secus, si nomine tui serui iniuriā facientis es condemnatus, quia cum alieno nomine hoc fit, non es infamis, ut sup. eo. l. seruus ac eo. tit. l. furti §. si quis alieno.

D*Ebitores.*] CASVS. An ob hoc, ꝙ quis alienis debitis grauatus bonis cedit, efficiatur infamis? & respon. quòd non. videbatur tamen, quòd sic, quia nō erat cautus in excipiendo.
h *Vanierunt.*] id est distracta sint.
i *Fiunt.*] facit insti. qui manu. non pos. §. 1. & inf. qui bo. cede. pos. l fina.

S*I te.*] CASVS. Iacente hæreditate alicuius res hæreditarias surripuisti: conuentus & condemnatus es, licet tibi iudex pœnam non imposuerit, an ob hoc minus efficiaris infamis? & responde, quòd non: quia actio etiam si non fuisset nisi ciuiliter intentata, infamaret.
K *Alia.*] fuisti enim solummodo condemnatus, sed pœna tibi imposita non fuit. non ideo minus eris infamis, quia pœna legis seruatur arbitrio, vt ff. ad Turp. l. 1. §. 1. Vel dic, nulla alia pœna, quàm huius criminis, quæ furti est in arbitrio iudicis, vt ff. de cri. expi. hære. l. 1.
l *Euitasti.*] quamuis enim interim nō sit persona, cui i furtum, fiat tenetur tamen extraordinariè crimine expilatæ hæreditatis, quod succedit in locum actionis furti, ut ff. de cri. expi. hære l. 2. Et est hic infamis: quia condēnatus est de

est de crimine expilatæ hæreditatis, quod descendere videtur ab actione, quæ etiam ciuiliter intentata, & pecuniariter. l. furti, irrogat infamiam. & ideo est infamis, vt ff. de pub. iudi. l. infamem. Item no. hic furtum improbius esse crimen expilatæ hæreditatis. sed rapina improbissimum: sed improbũ est, cum aliàs cõmittitur furtum clam, vt hic, & insti. vi bo. rap. in princ. & ff. quod met. cau. l. si cum ex. §. qui vim.

EA. quæ.] CASVS. Si pr̃ filios suos in testamento increpauerit dicendo eos malos, an propter hoc efficiantur infames? & respon. quòd nõ, sed opinio grauat, & sic incurrunt infamiam facti.

a *Eius*] s. filij. Et no. quod mutat personas.

b *Onerant*] & sic de facto infamantur. Et de tali infamia dicitur. inf. eo l. verbum. & l. interlocutio. & ff. eo. l. ob hæc verba, & de obsequijs. l. honori & l. parens. & l. licet. & est duplex effectus talis infamiæ, vt dicemus inf. eod. nullam

NVllam] CASVS. Licet auunculus tuus ictibus fustium fuerat subiectus ad veritatem eruendã, s. an crimen, quod cõmisisse dicebatur, cõmisisset: an propter hoc efficiatur infamis? & respon. quod nõ, cũ non præcessit condemnatio, per quam infamia irrogetur.

c *Infamiam*] de iure, sed facti infamiã contrahit, per quam repellitur à dignitate, nisi in subsidium, vt ff. de dec. l. eos. & l. generaliter. §. 1. & inf. de digni. l. 2. lib. 12. Item facit repelli à querela inofficiosi testamenti, qui alias admitteretur. inf. de inoffi. testa. l. fratres. Alias est in glo. & ad querelã inofficiosi testamenti facit admittere talem, qui aliàs non admitteretur, vt fratrem consanguineum, vt inf. de inoffic. testa. l. fratres.

d *Ob crimen*] explorandum.

e *Quæstione*] vt veritas eruatur per eius confessionem: siue etiam principaliter inculpetur, vt sup. eod. tit. 1. siue contra alium, vt testis inducatur. Nam quandoque testes torquẽtur, vt inf. de aboli. l. fallaciter. §. quòd si ingenuorum & ff. de quæstionibus l. vnius §. testes. & l. ex libero. Aliud autem si fustigetur non ad inquisitionem, sed in pœnam suam pro delicto, quod certum est ab eo esse cõmissum, vt ff. eod. l. ictus & inf. eod. l. fustibus. quæ sunt contrà, vt hic in fine. Vel dic hic causa non suberat, ut ex postfacto apparuit: ibi sic, & ita in inferẽda infamia ex genere pœnæ distinguitur, subsit causa verè, vel non. si sic, per sententiam infamatur quis, vt ff. de fur. l. non põt.

DEcreto.] CASVS. Per annum olim à morte mariti consueuit mulier deferre vestes lugubres & hoc innuit Imperator dicens, quòd hæc necessitas lugendi eis remittatur: non autem conceditur eis intra annum nubere absque infamiæ nota.

¶Nota hic secundum Baldum, quod vxor non cogitur plorare de morte mariti: nec induere habitum nigrum, si non vult. Vnde propriè viduitas non stat in lachrymis, nec in habitu.

¶Nota insuper, quòd non potest intra annum nubere, secundum Bal. hic

f *Ordinis.*] senatorij, qui erant centum numero, vt inf. de pen. hære. l. fi. in prin.

nionem eius, [a] qui patri displicuit, onerant. [b] 14. Calẽ. Nouembr. Ipso A 3. & Dionysio Coss. 238.

Tortura non infamat, h.d. Bal. Vel sic. Fustigatus, vel tortus ad veritatem eruendam, non infamatur: h.d. Salyc.

Imp. Gordianus A. Iouino.

LEX XIIII.

NVllam existimationis infamiam [c] auunculus tuus pertimescat, ictibus [1]† fustium subiectus ob crimen [d] quæstione [e] habita, si sententia non præcesit ignominiæ maculã irrogans. Dat. Calen. Septemb. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Non seruans luctum in habitu, non infamatur, secus si festinãter nubat. h.d. Bald. Vel sic. Habitus non facit uiduam, sed pudicitia vidualis, quam violans intra annum luctus, efficitur infamis. h.d.

Idem A. Sulpitiæ.

LEX XV.

DEcreto amplissimi ordinis [f] luctu fœminarum deminuto, tristior habitus cæteraque hoc genus insignia, mulieribus remittuntur; [g] nõ etiam intra tempus, quo his elugere maritum moris est, matrimonium contrahere [h] permittitur: cùm etiam si nuptias alias intra hoc tẽpus secuta est, tàm ea, quàm is, qui [i] sciens eam duxit vxorem, etiam si miles sit, perpetuo [k] edicto labem pudoris contrahat. [l] PP. 17. Calend. Iul. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Ictus fustium ex interlocutoria lata, causa cognita, infamat. h.d. Bald.

Idem A. Domitiano.

LEX XVI.

FVstibus [m] cæsum, [2]† cui per [3]† præconem ita dictũ est [n] ἐσυκοφάντησας [4]† vt calumniatorem videri notatum, [o] ideoque esse famosum, manifestum est. PP. 3. Calen. Aug. Sabino, & Venusto Coss. 241.

Interlocutoria lata sine causa cognitione, non infamat. h.d. Bald. Vel sic. Verbum iniuriosum per iudicem prolatum, nõ infamat. h.d. Salicetus.

g *Remittuntur.*] nã prius ista habitũ deferebant: sed contra vir vxorem lugere non compellitur etiam iure veteri. vt ff. eod. l. uxores.

h *Contrahere.*] nisi à principe impetrent, vt ff. eo. l. solet. Item nisi partum edant, vt ff. eo. l. liberorum. §. 1. quod tamen dic, vt ibi notaui. Item est hoc verum, etiam si est talis vir, qui more maiorum non sit lugendus, vt ff. eo. liberorum. §. 1. si tamẽ contrahat, tenet matrimonium, vt in auth. de testi. & ea quæ pa. §. 6. col. 4. Item dicit apostolus: mortuo uiro nubat in domino, ut 2. q. 5. § hũc autem. Tamen põt dici, quod nihilominus remanet infamis, quia punitur nimia festinatione, ut ff. de dona. l. quidam & ff. de iure fis. l. edicto §. cũ antè. & ff. de ijs q. b. vt indi. l. 2. Etiam quidam decretistæ subaudiunt nubat in domino, dum tamen legitimè.

ADDITIO. Tu dic, quod Doctores canonistæ in c. pe. & fi. extra de secun. nup. cõmuniter tenent, quod pœna, quæ imponitur nimis festinanter nubenti, de qua hic, sit hodie abolita per dictum c. pen. & fi. sed pœna, quæ imponitur mulieri, ideo quia nubit secundò, de qua in l. fœminæ. inf. de secun. nup. non est sublata.

i *Qui sciens.*] non ignorans, sed ignorãtia facti excusat, non iuris, vt ff. eo. l. liberorum. §. 1. in fin. §. & facit inf. de secun. nup. l. 1. & inf. ad Tertul. l. si qua.

K *Perpetuò*] id est generali.

l *Edicto*] cuius verba ponuntur. ff. eod. l. 1.

m *Contrahat.*] ipso facto, siue ipso iure non expectata sententia.

FVstibus] CASVS. Aliquid commisisti, propter quod uerberibus subiectus es, tibi etiam dictum est per sententiam à prætore, quod fur fuisti: an ideo efficiaris infamis? & respon. quod sic.

m *Fustibus cæsum*] ob crimen exploratum.

n *Dictum est.*] hæc uerba expones inf. eodem. l. proxima. Item est contra sup. eo. l. nullam. Sol. ut ibi.

n *Notatum.*] quia fuit condemnatus per sententiam.

VErbum.] CASVS. Habebam contra te causam, aduocatus tuus tantum verbis instabat, quod mihi, uel patrono meo non dares locum loquendi, petit patronus meus, ut iudex imponat ei silentium, sic dicens, tace, uel vade sycophanta non propter hoc fit infamis.

¶Not. hic secundum Bal. & Paul. de Cast. hic, quod condemnatus de damno dato, eo, quod comedit ficus, non est infamis

¶Not. ulterius secundum eosdem, quod iudex potest facere quasdam experientias pro inuentione maleficij.

o Pro-

[1]† al. illius infamiæ facti effectus.

Fustigatio an infamet.

[2]† Mos antiquus, & à Platone probatus in legi lib. 11 Vide l. 13. in § ff. de iniuriis. Gothofre multa ad hoc reperta ex antiquitatis flore, vide apud Cuiac. 8 obseru. 7. & 13 obser. 3. in fi. ubi vocem præconis appellat vocem legis. Gothof.

[3]† Quia vox præconis vox legis. Cuiac. lib. 13. obser. c. 3.

1. Cor. 7. Mulier nubẽs intra annũ luctus, an sit infamis.

[4]† συκοφαντεῖς.

a *Precibus.*] scilicet principi porrectis.
b *Insertum.*] scilicet in libello precum, in quo & responsio iudici, continebatur.
c *Dictum.*] sequitur Græcum, quòd expressit M.
d *Sycophanta.*] id est, comedens ficus: à sycus quod est ficus, & phagein, quod est comedere, quasi comedens ficus. Et dic, quòd iudex dedit aquam calidã bibere illi, qui dicebatur surripuisse ficus, & comedisse, & sic euomit ficus: quare iudex dixit, vade sycophãta, i. comedens ficus. Sed Ioan. dixit, & verius, sycophanta, i. improbus litigator. Vel dic, id est proditor, inde asycophãtisas tu. i. proditor es tu. alias litera habet, sycophagi.

1 † Alciat. lib. 2. disp. cap. 26.

2 † συκοφάντης. hinc colligitur Romã Græcis verbis multas sententias latas fuisse, & ecl. 23. ff. de integr. & l. 8. ff. de pœnis. Gotho.

ADDITIO. Tu dic secundum Perot. quòd sycophãta dicitur à ficis edendis mendax, cauillator, siue dolosus: quod hinc originẽ habuit. Ex duob. seruis Græci cuiusdã viri alter ficus, quæ domi paratæ erant, absumpsit: alter, quis eas abstulisset, ignorabat, quęrẽti eas domino sons innocentem accusabat. Herus vt veritatẽ imploraret, haurire vtrumque subtepidam aquã iussit, dein de euomere. tunc primum sycophanta ortum vocabulum: eo ita appellato, qui ficus deuorauerat, culpamque in innocentẽ cauillando, ac mentiendo reijciebat.

e *Patroni.*] id est aduocati actoris vel rei: secundum Ioan. vt in superiori glos. Cum enim instares, nec locum loquendi aduersario dares: petijt patronus, vt iudex tibi silẽtium imponeret, & dixit iudex, tace, vel vade sycophanta: id est, calumniator, secundum Ioan.

Idem A. ad Magnum.

LEX XVII.

VErbum [1] † precibus [a] insertũ [b] potiùs verecũdiã onerare, quàm vllam existimationis maculam vr̃ aspergere. Etenim cum non causa cognita dictũ [c] est συκοφάντης, [d] [2] † sed ad postulatũ patroni, [e] interlocutione iudicis responsum sit: nequaquam hoc infamiã irrogat. PP. 8. Calen. Octob. Attico & Prætextato Coss. 224.

Transactio in causa famosa irrogat infamiã, sed non pactum gratuitũ, nec purgatio per iuramentũ. Bal. & Sal.

Impp. Valerian. & Gallen. AA. Antiocho.

LEX XVIII.

NOn damnatos quidem dumtaxat iniuriæ, sed pactos [f] quoque perpetuum edictum infamat. Verùm pactos eos demum, qui vllos [g] aduersario nummos pro mala [h] cõscientia ex trãsactione numerassent, [i] in hac causa placuit intelligi. Cęterum [k] simplex eius rei gratia integram pacti [l] existimationẽ, illibatamq; cõseruat. Quòd si iureiurando [m] decisa contentio sit, nemo dubitauerit, quin religionem [n] absolutio iudicantis sequatur. [o] PP. 14. Calen. Ianu. Seculare 2. & Donato Coss. 261.

Verba generalia, vt quis redeat ad meliorem vitam, non infamant. h. d. Baldus.

Impp. Carinus, & Numerian. AA. Aristocrati.

LEX XIX.

INterlocutio pręsidis, quę indicta [3] † est, infamẽ cum de quo quæritur, [4] † fecisse non videtur: [p] cum non specialiter ob iniuriam, vel admissam vim condẽnatus sit: sed ita præsidis verbis grauatus, & admonitus, vt ad melioris vitæ frugem se reformet. [q] PP. 17. Calend. Feb. Carino 2. & Numeriano AA. Coss. 284.

Omnes vsurarii improbũ fœnus exercentes, sunt infames. h. d. Bald. & Salyc.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Fortunato.

LEX XX.

IMprobũ [r] fęnus [5] † exercentibus, & vsuras vsurarum illicitè [6] † exigentibus, infamię macula irroganda [s] est. S. 17. Calend. Mart. ipsis AA. & Coss. 284.

Aetas minor veniã meretur, vt ipso facto infamia nõ irrogetur ob artẽ ludicram, vel iocolatoriam. h. d. Bald.

Iidem AA. & CC. Statio.

LEX XXI.

SI fratres [t] tui minores dũtaxat ætate in ludicræ artis ostentatione [7] † spectaculum [u] sui populo prębuerũt, inuiolatam [x] existimationẽ obtinent. Dat. 5. Cal. Sept. ipsis AA. & Coss. 284.

vt ff. eod. l. quoniam. dic, vt ibi dixi, & in l. furti, §. qui in fo.
k *Cæterum simplex.*] id est sine pecunia.
l *Pacti.*] id est, paciscentis.
m *Iureiurando decisa.*] vt ff. eo. l. furti, §. sed & si iureiurando. & dic, vt ibi.
n *Religionem.*] id est, sacramentum.
o *Sequatur.*] & sic nõ est infamis.

INterlocutio.] CASVS. Si iudici de aliquo querimoniam deposuisti, & ei iudex dixit, reformes te ad frugẽ melioris vitæ, interloquendo, nec ipsum de aliquo crimine cõdemnauerit, an fiat infamis? & respon. quod non: quia non de vi, vel iniuria damnatus est.

3 † al' precibus inducta.
4 † Quæreris.

p *Videtur.*] de iure.
q *Reformet.*] hæc est infamia facti, vt ff. eodem. l. quid ergo, §. quantum, & s. eod. nullam. & l. ea quæ.

IMprobũ.] CASVS. Dicit hæc lex, quod non solum is, qui nomine vsurarum vltra legis statutũ aliquid accepit, notatur infamia, sed qui pecunia credita suo die non soluta, vsuras computat in sortem, & illius sortis accipit vsuras. Vivianus.

r *Improbum.*] i. vltra legitimum modum, qui est j. de vsuris, l. cor. §. 1.

s *Irroganda.*] ipso iure, alias non posset infamari. Nam cũ condictione indebiti, vel sine causa, vel ex lege illa tantũ posset conueniri ad repetendũ, id est pro dictis vsuris illicitis repetendis, & ipsa nõ infamaret, vt ff. de act. & obl. l. licet. sat. ergo ipso iure fit infamis. Præterea & si de crimine stellionatus accusaret, quia nihilominus in locũ prædictæ actionis cõdictio indebiti datetur, & sic non infamaret, vt ff. de publ. iudic. l. infamem.

5 † Vide Cu iac. 9. obseruat. 28. 21. Fela c. 28. Harmeno. 7. vbi tractat de vsura ecclesiastica. & 6. tit. 15.

6 † Clar. §. vsura. versic. sed quæro, vsurariũ extra ordinem puniri censet, sed Bulg. Corn. Dec. Ang. Soci. & alij secundũ Baldi opinione, referunt criminaliter puniri, & tortum ideo posse, licet de iure non sit. Cautum, Gothof.

NOn damnatos.] CASVS. Non solùm damnatus, sed & pactus de iniuria notatur infamia. Sed refert, an simpliciter pactus sit, an verò pecunia interuenerit. nam si interuenit pecunia, notatur: si autem nihil dedit, non notatur. si autem conuento iniuriarum deferatur iusiurandum & iuret se iniuriam non intulisse: absoluendus est, & non erit infamis.

f *Sed pactos.*] quod obtinet in quatuor casibus, s. in furto, & in iniuria, in rapina, & dolo malo, vt Inst. de pœna temer. lit. §. ex quibusdam, & ff. eod. l. athletas, §. fina. sed aliter in actionibus famosis descendentibus ex contractibus, vt ff. eod. l. in actionibus.
g *Vllos.*] id est aliquos.
h *Pro mala conscientia.*] quod dic, vt not. ff. eodem, l. furti, §. pactusve.
i *Numerassent.*] vel aliam rem soluissent, scitra iussum iudicis. quoniam intelligitur crimen confiteri, qui paciscitur,

Infamis est, qui super certis criminib9 paciscitur. Cõfitetur crimẽ, qui paciscitur.

SI fratres.] CASVS. Dicit hæc lex, quòd exercens artem ludicram, sine dubio est infamis. An autem minor 25. ann. exercens artem ludicram infamis sit? Et respon. quod non. Neque obstat, quòd in delictis ei non subuenitur, vt infra si aduersus deli. in l. vlt. & ff. de minor. l. auxilium, quod est intelligendum quoad restitutionem. hic autem non restituitur: quia ipso iure non tenetur.
t *Si fratres tui minores.*] Sed nonne alij maiores infames sunt? vt ff. eo. l. 1. §. 1. & l. 2. §. fi. minoribus autem non parcitur in delictis, quæ ex animo proueniunt, vt j. si aduers. deli. l. fin. Ris. non iuuantur, s. per restitutionem: hic autem non datur restitutio: quia ipso iure non tenentur. lex enim, quæ eos infamat, de maioribus tantum sentit.
u *Spectaculum.*] iuuantur in delictis, vt pro delinquentibus non habeantur.
x *Inuiolatam.*] quasi diceret, non erunt infames.

Minoribus in delictis non datur venia.

F*idem.*] CASVS. Si mecum societatem contraxisti, & societatem dolosè rupisti, forte subtrahendo aliquas res de societate. conuentus actione pro socio tuo nomine, non solum vt mihi satisfacias compelleris, sed efficieris infamis. & bene dixit nomine tuo. quia secus si alieno, vt ff. eod. l. furti, §. si quis alieno.

Condemnatus in actione pro socio de fide rupta, est infamis. hoc dicit Baldus, & Salycetus.

Ijdem AA. & CC. Domitiano.

LEX XXI.

FIdem [a] rumpens societatis, cū infamiæ periculo suo [b] nomine pro socio conuentus, [c] ad faciendum satis vrgetur. Dat. 6. Id. Decemb. Nicomediæ, CC. Coss. 284.

TITVLVS XIII.

De procuratoribus.

Procurator actoris de rato tunc demum cauet, cum de eius mandato incertum est. h. d. Alex. & Salyc.

Diuus Antoninus Pius A. Seuero.

a *Fidem rumpens*] s. dolo, secus si culpa, vt ff. eod. l. suspec. tut. §. si sp[...] remotus. Idem secundum canonem de cuius co, qui est in mortali peccato positus: quia est infamis, vt 3. q. 5. c. constituimus.

b *Suo nomine.*] secus si nomine alieno, vel hæreditario, vt ff. eo. l. 1. & l. furti, §. 1.

c *Conuentus.*] & damnatus. & sic no. quod tribus modis infertur infamia, s. ipso iure. Item per sententiam. Itē ex genere pœnæ. De primo sunt exempla, ff. eo. l. 1. in prin. vsque ibi, qui in iudicio: &c. & §. qui eam, & de ritu nup. l. palam, §. qui in adulterio, & ff. eo. l. improbum, & l. decreto. De secūdo sunt exēpla, ff. eo. l. 1. §. qui in iudicio, &c. & supra eodē. l. non damnatos, & l. furti, & l. iniuriarum. De tertio est exemplum supra eod. tit. l. fustibus.

Infamia tribus modis infertur.

DE PROCVRATORIBVS.

Quia infamis repellitur à postulando, vt s. de postul. l. si quid. Ideò procuratoribus, q. antiquus repellebātur propter infamiā, sed non hodie: ideo dicit de his. Vel cōtinua sic, 1 Quia similes sunt procuratores aduocatis in quibusdā, vt ff. de var. & extraordin. cogn. l. 2. §. aduocatos. 2 Ideò de his subijcit. Differunt enim quidoque, cū procurator colludens tenetur mandati, 3 vt j. eod. l. si procurator, in fine, & ff. mand. si procuratorem, in princ. Aduocatus autē de præuaricatione accusatur, vt s. de aduoc. diuer. iudic. l. 1. Item no. differētiam inter hunc tit. & inferiore tit. mandati: quia hic de procuratoribus iudiciorū, nisi in duabus legibus, j. eo. l. si procurator, & l. si precium, ibi de procuratore negotiorū tractat. Itē hic de officio procuratoris: ibi de actione mādati.

1 Istā contimationē sequuntur Barto. & Salyce.

2 Dic ēm Bar. in l. j. j. manda. in fi. & sm Ias. q. largè sumpto vocabulo, procurator dicitur aduocatus.

C*Autio.*] CASVS. Tenebatis mihi in decem Titius procurator nomine meo illa 10. petijt. dubitasti, an haberet mandatum, & vt tibi satisdaret me ratum habiturum, petijsti. an cauere debeat procurator meus de rato, cum de mandato non constet? & respond. quòd sic. ¶ Nota quod per cautionem rati legitimatur procurator, sicut per probationem mandati concord. ff. de dam. infect. l. inter quos, §. alienos. Bald.

3 Istud nō placet Ias. p l. & celeriter, §. si de dolo malo, ff. de dolo.

d *Cautio.*] Nomen verbale est: quare dicit actiuè & passiuè, s. respectu cauentis, quia cauet, & eius, cui cauetur. Quæ cautio tanquā genus in tria diuiditur, aliis enim satisdatio dicitur, accepto nomine tantū a parte dantis, aliis satis acceptio, accepto tantū nomine, a parte accipientis. & hæ duæ cū fideiussore, alia remanet in suo nomine. Et dicit cautio, id est, nuda promissio, vt habes hic, & ff. qui satisda. cog. l. 1. & ff. de verb. oblig. l. stipulatione aliæ, §. satis acceptio. & infra de verbor. signif. l. tenemus. Hic autem non ponitur pro promissione, sed pro satisdatione, cum sit prætoria, vt ff. de prat. stipul. l. 1. §. stipulationum, & l. prætoriæ, 3. & ff. eod. l. Pompo[...] §. ratihabitionis. Item quid sit ratihabitio, habe [...] ratihab. l. quo enim, s. approbare agnoscereq; quod [...] à falso procuratore. Item quod dicit a procuratore, passiue legas, quia illud a procuratore actoris [...] dato exigitur, secus in dato ad componendum [...]. Et est ratio, quod di. vt ff. de arbitr. l. non distinguemus, §. penult. Item, quod dicit incertum, dic hoc fieri negatione cōuenti, vt j. quib. ad lib. procla. non lic. l. 3. 4 Item an possit augeri, vel minui hæc cautio cōsensu partium, vt vel cum pignoribus fiat, vel etiam sine fideiussore? Resp. sic. vt Instit. de rer. diuis. §. venditæ, & ff. de coll. bon. l. 1. §. iubet, & ff. de fideicom. liber. l. 4. §. adijci. Item distingue, quia aut est certum de mandato, aut econtra certum est, q non est mandatum: aut dubium. Et hoc tertio casu triplex est opinio. quod dic, vt ff. eod. l. non solum, §. qui alieno.

Cautio quid sit, & quotuplex sit. Cautio dicitur nuda promissio.

Ratihabitio quid sit.

4 Istud reprehēdūt communiter Doctores, vt dicit hic Bartol. quem vide.

LEX PRIMA.

CAutio [d] [1] † ratihabitionis [e] tunc [f] exigitur à procuratore, [g] quoties [h] incertum est, an ei [i] negotium [k] mandatum [l] sit. PP. 4. Idi. Octob. Gallicano, & Venusto Coss. 151.

Causa pecuniaria vxoris per maritum legitimè satisdantem agi potest, siue sit causa principalis, siue causa appellationis. h. d. secundum vtramque lecturam Alex. Bart. & Salyc.

Diui Fratres Sextiliæ.

LEX II.

CVm [m] rem pecuniariā esse dicas, [n] potes per maritum tuum solemnibus [o] impletis, appellationi [p] aduersariæ tuæ respondere: cū

ADDITIO. Vide etiam gl. in verb. habiturum, in §. fin autem per procuratorē, Inst. de satisd. & gl. 1. in c. 1. extra cod. tit.

1 † Concor. gl. in c. nos nulli. super verbo, speciali mandato, post medium. in vers. generaliter traditur, extra de rescrip.

e *Ratihabitionis.*] i. satisdationis de rato, quæ talis est: promitto me facturum, & curaturum, quod dominus ratum habeat.

f *Tunc.*] i. eo casu.

g *A procuratore.*] scilicet actoris.

h *Quoties.*] id est, quo casu.

i *Ei.*] s. procuratori.

k *Negotium.*] i. exercitiū iudicij, vel causæ.

l *Mandatum sit.*] siue generaliter, siue specialiter: sed in generali fallit, ff. de minor. l. illud, & ff. eo. l. qui duos. in his enim exigitur speciale similiter fallit, vbi speciale etiam habuit, ff. de noui oper. nunc. l. de pupillo, §. qui procuratorio.

ADDITIO. Multos casus, in quibus speciale mandatum requiritur, habes in cap. qui ad agendum. iuncta ibi glo. in verbo, vel pacisci, eod. tit. lib. 6.

C*Vm rem.*] CASVS. Mulier mulieri tenebatur in decē. conuenta, maritum procuratorem constituit, an possit, quæritur? & resp. q sic: cum sit causa pecuniaria, & maritus iudicatum solui satisdat. & q dicit appellationes, dic id est interpellationes secundum quosdam. Vel in causa principali alius egit, & in causa appellationis maritus, & ideo satisdatur de nouo. Tu dic, quod si fuit satisdatio data in causa principali coram iudice illius causæ: tamen non intelligitur satisdatum in causa appellationis coram iudice, vnde satisdari debuit: vnde dicit appellationem propriè, id est in causa appell. vel pone casum, vt in glos.

¶ No. subtiliter ex hac l. secundum Ias. hic, quòd in causa criminali, in qua venit pœna pecuniaria applicanda fisco, maritus non admittitur procurator. ita probat iste textus a contrario sensu Glos. & communiter Doctor. in l. seruum quoque, §. publicæ, ff. eo. & Glos. in l. absentem, ff. de pœn. & de hoc vide plenius per Ias. hic.

m *Cum rem pecuniariam.*] secus in criminibus, vt ff. de publi. iud. l. pen. §. ad crimen. nisi in casu, vt j. de iniur. l. fin. & ff. eod. l. sed & hæ, a. patronus.

n *Dicas.*] tu vxor.

o *Solemnibus impletis.*] idest, cautione, vel satisdatione data de iudicato soluendo.

p *Appellationi.*] id est interpellationi: 5 Si enim causa appellationis esset, aut prius est satisdatum, & sic non satisdabitur, aut non: & tūc serò petitur, vt j. eo. l. ita demum. secundum quosdam. Tu potes etiam propriè ponere: & dic, quod de nouo 6 interuenit, vt inf. de cons. eiusdem lit. l. secunda. Vel pone tertio etiam prius satisdatum coram primo iudice. Vnde non intelligitur satisdatum coram iudice appellationis, nisi sit expressè dictum, 7 vt ff. iud. sol. l. cum apud. Item quod dicat hic solennibus impletis, s. satisdando iudicatum solui, quod continet tria, vt ff. iud. sol. l. iudicatum solui, 1. Item no. maritum esse procuratorem vxoris, vt j. eod. l. maritus, sed curator non, vt Instit. de excusat. §. penult.

5 Reprobatur Paul.

6 Istud placet Ias.

7 Concor. cū ista gl. Salyce. & Alex.

Maritus est vxoris procurator.

Appel-

a *Appellationes*. id est interpellationes.
b *To. tnt*. vt & inf. eo. l. fin. sed fallit in quibusdam causis pecuniarijs, quia ibi requiritur speciale mandatum, vt ff. eodem l. non solum, §. l. & Pomponius. in prin. & l. licet, in & ff. de manumiss. l. illud, § si talis. sed illæ non merè pecuniariæ dici possunt, vt plene dixi ff. eod. l. seruum, §. publicæ.

vt inf. vt in poss. leg. l. certa. In personalibus ergo actionibus tantum locum habet auth.
m *Solet*. Nam sic misso, si aliquis non defendatur, vt hic, & ff. quibus ex caus. in poss. ea. l. Fulcinius, §. adeo, & infra vbi in rem actio. l. 2.

appellationes[a] † [a] pecuniariæ, etiam per procuratores [a] † exerceri ab vtraque parte litigantium possint. [b] Accepta 8. Cal. Aug. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 163.

Non defenso minore fit missio in possessionem bonorum eius, sed negligēs defensor ab administratione remouetur. h. d. l. a co. Butr. Vel sic. Propter contumaciam administratoris, potest ipse ab officio remoueri, & nihilominus contra eum nomine administrationis in possessionem proceditur, hoc dicit Alex.

Impp. Seueros, & Antoninus AA. Pomponio.

LEX III.

EVm,[3] † [c] qui res agit [d] hæredem, à quibus [e] tibi deberi fideicommissum dicis, euoca [f] ad prætorem virū clarissimum, qui aut illi respondere [h] cogetur,[h] aut [4] † ab administratione negotiorum secundum formam iurisdictionis [i] prohibebitur. Deliberabit [k] autem prætor, si nō defendantur hęredes an mittere te in possessione [l] debeat, secuturus iurisdictionem, quæ exerceri aduersus indefensos solet. [m] PP. 10. Calend. Septemb. Chilone, & Libone Coss. 205.

Nullo modo esse defensum vel non legitimè, sunt paria. Et mulier non habet legitimā defensionem mariti, hoc dicit Bal. Vel sic. Absens ex probabili & necessaria causa, si nō est legitimè defensus, potest petere restitutionem in integrum aduersus sententiam cōtra eum latā, vt sic denuo iudicetur. Et non dicitur legitimè defensus, si pro ipso comparuerit vxor eius, cum mulier nō possit esse procuratrix alterius, hoc dicit, Alex.

Iidem AA. Saturnino.

LEX IIII.

QVia [n] absente te iudicatum dicis, [o] æquum est tibi restitui [p] causæ defensionem. [q] Nūc o. erit tibi, quòd vxor tua interfuit iudicio, etiam acquieuit sententiæ, cū negotia per mulieres non aliter agi possit, [r] nisi in rem suā [s] & proprium lucrum mandatæ sint eis actiones. PP. prid. No. Ianua. Apro, & Maximo Coss. 208.

In consequentia mandati ad agendum venit defensio. Sufficit ergo procuratorium ad agendum, licet non dicat ad defendendum, h. d. Bald. Vel sic. Procurator repellitur ab agendo, nisi defendat dominū in causa reconuentionis, hoc dicit Alex. & Sal.

Imp Antoninus, A. Pancratiæ.

LEX V.

ACtionem ei, qui absentis nomine agere vult, si non eum defendat, [t] denegari ...

EVm. CASVS. Testamentū fecisti, & filios tuos impuberes istituisti, & eius tutorem dedisti & mihi fideic. hæred. præstandum reliquisti. si tutor à me pulsatus actione ex testamento, respōdere nō vult, an sit compellēdus vt respōdeat, vel ab administratione remoueatur, q[uæ]ritur? & tā. q[uod] sic. summarie autem cognoscit iudex, si pupilli non defendātur, an sim mittēdus in pos. bo. pupillorū, vt super calumniam petā mitti non mittar, aliogn sic, cū pęna non defensi int, vt in poss. bo. fiat missio.
c *Eum*. s[cilicet] tutorem, vel curatorem, vel gestorem.
d *Agit*. id est administrat, siue tutor, siue curator, siue gestor, siue quicunq; sit.
e *A quibus*. scilicet hæredibus.
f *Euoca*. id est euocari facias per iudicem sententias, nā tūc incipit cā, vt ff. de pœna te. lit §. fin.
g *Respondere* soluēdo, vel litigando.
h *Cogetur*. si in administratione perseuerare velit. & ita sub cōditione cogitur defendere, vt si nolit defendere, remaneat vacua possessio.
ADDIT O. Hæc gl. pōt procedere in procuratore, vt l. filiusf. §. fi. & l. non cogendū l. prin. ff. e. sed in tutore & curatore nō procedit, quia iudex potest eos p[er] se cogere, vt defendant l. prima, in princip. ff. admin. tut. ita dicit hic Bar.
i *Iurisdictionis*. quæ talis est, vt nolens defendere, ab administratione remoueatur, vt inf. de admin. tut. l. fin. in princ. & arg. sup. de off. præf. præto. ori. l. si quos.
k *Deliberabit*. summa im cognoscendo, an petatur per calumniam, quod si fiet, non mitteretur in possessionem, vt ff. de Carb. ed. l. tertia, §. causa, & ff. vt in pos. leg. l. si a quo, § necnon.
l *In possessionem*. olim omnium bonorum, vt ff. quibus ex caus. in poss. ea. l. Fulcinius, § primo hodie pro mensura debiti declarati, vt in auth. de exh. § si vero etiam quidam colum. 5 secundum quosdam, quod puto verum. si personali agatur ex testamento, secus si hypothecaria, quia tunc cum omnia sint obligata tacitè pro legato, vt infra commun. a. de leg. l. 1. in possessionem omnium mitteretur, a

1 Appellationes. i. interpellationes, veteri significatu huius verbi. Cont.
2 † Hic colligunt causam initiū sumere post se à citatione administratoris, curatoris, & similiū vi. l. 1. §. 2. ff. de adm. tu. l. 3. ff. d alimē Gothof.
3 † Intel. nonū huius l. vid. apud Vrcur rū. in l. si fi nita, §. Iul. nu. 67. de dam. inf.
4 † Iste tex. est singula. s[ecundu]m Ba. in l. mādatū, in 2. q. ver. & istud est int mā. & secundū P. & Ia. h. c. ad hoc, q[uod] iudex videsse contem ni à procuratore intercedit e officiū procurationis ne dās per suam contumaciam damno afficiatur.
a Cū ista ex positione gl. cōcor. Sal. hic.
5 Verū est, si agatur contra oēs bona defuncti pro securitate, secus si p[ro] cōsecutione varios legati. Salic. Alc. Ias.

QVia absentem. CASVS. Petebam à te x 10. secū iam litē contestatus, lite contesta. abijsti reipublicæ causa, condemnatus es vxore tua te defendente, quæ & sententiæ acquieuit, vel alio modo interfuit iudicio, an tibi præiudicetur per vxorem tuam, quo minus restituaris ad causæ tuæ cognitionem, & defensionem, quæritur? & respon. quod non, cum neque alieno nomine agere possit mulier, neque defendere, nisi sit procuratrix in rem suā, alij sunt casus, quos dic vt hic notatur. Viuianus.
n *Quia absente*. nec legitimè defensio, & post litē contestatam; item ex iusta & probabili cā, quod plene diximus ff. de in integ. resti. l. 1.
o *Dicis* ò miles.
p *Restitui* ipso iure, quod non opus sit appellare.
q *Defensionem*. omnino, non autem ad appellationem tantum.
r *Possit*. facit ar. si non potest ex parte actoris, neque rei, & hoc duo dicit hæc lex.
s *In rem suam*. vt ff. de reg. iu. l. fœminæ, & ff. ad Vell. l. 3. i fi. excep. vel hic. Item & vt ff. ... l. fœminæ. Itē vt inf. quæ mu. ... ff. ... potest l. fin. & in aut. ibi posita. Itē excipe, vt ff. de lib. cau. l. 3. & facit ff. quib. ex cau. ma. l. 1. & ff. quo modo & quando iudex lege, ao eo Acc.

1 Concor. Bal. & Sal.

ACtioni. CASVS. Petebam a te decem ... per procuratorem, volebas, vt caueret de defendendo, si non caueat, quid iuris sit, quæritur? & respon. quod denegabitur sibi actio. hæc enim est pœna procuratoris non defendentis vt ff. eo l. mutus, § pœna.

Not. ex hoc tex. quod procurator simpliciter constitutus ad agendum, intelligitur etiam constitutus ad defendendum, licet non exprimatur in mandato, quia illud venit in necessariam consequentiam, & ita tenet glo in l. mutus in glo. fi. circa medium, inf. eo. Ias. hic.
t *Non eum defendat*. propriè accipe, si reus statim agere vult alias cauet ... vt & alias ff. eo. l. seruum, §. ait prætor, & ibi est casus, de quo hic dicit. & facit ff. eo. l. mutus, § pœna, & est hoc verum, nisi sit procurator in rem suam ex causa nō lucratiua, & non in fraudem eorum, qui volunt agere, vt ff. eod. l. seruum, § fin. & l. seq. secus si ex causa lucratiua, quia tunc defendit, vt ff. eo. l. pater.

a R *Eum constitutum.* accusatione scilicet proposita.
b *Causæ.* alicuius.
c *Purget.* vel sententia pro eo lata, vel alio modo sed nisi hæc exceptio obijciatur, potest agere & defendere, vt infra eo. l. ita demum. Et concor. infra de reis postu. l. 1. l. 10. & ff. de pub. iudic. l. is qui, & ff. ad muni. l. libertus, §. in quæstionibus, & ff. de mu. & ho. l. reus, & infra quis accu. non poss. l. deneganda.

secus ad negocia, vel si in rem suam sit factus procurator.
Ex hac lege no. tres regulas, vnam expressam, & duas tacitas, & istas tres regulas ponit clare tex. in ca. 1. de proc. lib. 6. & las. hic.
h *Quod quis.* Litis procurator datus ad agendum non potest procuratorem facere ante litem contestatam, postea potest quasi dominus litis factus, vt hic, & infra eo. l. neque, in fi. & l. nulla. sed ad negotia sit, quando cum que, vt ff. man. l. si p. Vtius. s. procuratorem, §. 1. Item quod hic dicit, est verum, nisi sit in rem suam datus, vt infra de don. l. illam.

a Concor. eum. d. iaz. gl. Bart. Bal. Salic. Alex. hic.

negari oportere, iam edicto perpetuo expressum est. 4. Calend. Mart. Duob. Aspris Coss. 213.

Accusatus de crimine, quousque processus pẽdet, alterius procurator esse non potest, hoc dicit Alex.

Imp. Alex. A. Martiano.

LEX VI.

REum.[1] †[a] criminis constitutum defensionẽ causæ[b] suscipere non posse ante quam purget[c] innocentiam suam, incognitum non est. 6. Calend. Mart. Maximo 2. & Æliano Coss. 224.

Miles non potest esse procurator alterius, etiam coniũctæ personæ, h. d. Alex.

Idem A. Macrino.

LEX VII.

MIlitem[d] [2] † nec [3] † pro patre, vel matre, vel ẽt vxore, nec ex sacro rescripto,[e] procuratorio nomine experiri oportet cum neque defensionem alienam suscipere vel quasi suffragatorem[g] accedere, vtilitate publica permittatur. PP. 8. Id. Mart. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Procurator ad lites constitutus, non potest ante litem contesta. alium substituere, hoc dicit, Alex.

Idem A. Mansueto.

LEX VIII.

QVod quis[h] sibi debitũ exigere sibi mandauit, ante litis contestationem,[4] † tu alij petendum mandare non potes. 8. Calen. Septem. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Miles actiones, tam proprias, quam ex causa honesta sibi cessas, potest in iudiciũ deducere. Sal. Vel sic: Miles bona fide procurator constitutus in rem suam, causã agere potest. Alex.

Idem A. Aufidio.

LEX IX.

QVi stipendia[i] merentur [5] † suis negotijs superesse inoffensa[k] disciplina[l] possunt.

¶ Nec potest dici eũ, qui honesta & verecunda[m] præcedente causa mandatas sibi actiones exercuerit, alieno negotio fungi, cum licet contẽtio ex persona alterius bona fide sumatur, hunc tamen rẽ [6] † suam[n] gerere non ambigatur, quod militibus meis interdici, non modo absurdum, verum iniquum[o] est. Sine die, & consule.

Si procurator egreditur fines mandati, non præiudicat ipso iure domino: sed si non egreditur, præiudicat mero iure. tamen si fraudem vel dolum admisit, aduersus ipsum succurritur domino per actionem mandati. h. d. Alex.

4 † Nisi speciale substitu[e]ndi man[datum] habeat, v. de procuratore, §. 14.

MIlitem. Casus istius legis est facilis in positione.
No. tamẽ ex eo, quod miles non potest esse procurator, etiam pro patre, quod distrahatur ab officio militari & hic habes, quod quis magis adstringitur patriæ, quam parenti sa ... tex. in ... & generaliter, in si ff. de vẽ. in pos. mit. & tex. no. in l. postliminium § filius, ff. de cap. ... tex. dicit Bal. in l. quis necessaria ... ad ad. dicit ... quo filius aduocatus, debet potius aduocare pro patre, & male dicit secũdum la. hic, per text. in l. pe. ff. de posthu. Spe. in tit. de aduocatitu. ... 10. § 5. versic. quod si pater nam vbi agitur de statu publ. ... debe ne p. exercitus patriæ parenti, vt hic, & est text. not. in l. minime, ff. de rel. ... sed vbi agitur de commodo priuato, debet præferri ... patriæ, secundũ Aug. & Raph. Fulg. ... ff. de posthu. ... per Bar. & Docto. in l. ... ff. de ... & iure. la. hic.
d *Militem.* scilicet militantem, secus in veterano, vt ff. eo. l. filiu. §. veterani.
e *Rescripto.* sup. de prec. impe. offe. l. quo ties, cõtra. Solu. ibi de exceptione dilatoria solutionis vel iudicij, hic personæ. Vel hoc ideo, quia terribilis esset aduersario, vel vt non deserat militiã, vt & infra de ... milites, & infra eo. quistipendia, & ff. eo. l. neque fœmina. An autem idẽ in cleric. Respõde ut dixi in auth. de san. episc. § alium autem, col. 9. Item hoc fallit, quando pro suo commilitone agit, vt ff. eo. tit. ... §. veterani.
f *Redimere.* Hoc etiam omnibus interdicitur, vt inf. eod. lege, litem ... sed huic videbatur licere forte, quod hic remouet.
g *Suffragatorem.* idest, aduocatum, vt infra de suffrag. le. ges ...

2 † Obs. ... glo. 1. post ... in ca. vlt. extra de testib.

2 Ex ll. 6. tit. ... C. Th.
3 † Pacina ... bene l. gl. super verbo, curauimus, ...
3 Die ... quantum ... Cy. Barto. Alex. Pa. ... & Iat.
3 Die secũdum Pau. ... si sunt ... clerici ... in ... habent ... eccl. ... non possunt esse procuratores ... defendentes ... suffragatores ... suo.

QVod quis. CASVS. Mandaui tibi, vt decem in quibus mihi Titius tenebatur ab eo peteres. Tu non contesta ... tu alij, vt ea decem peteret, mandare voluisti an sis audiendus, quæritur, & respon. quod non, neque procuratorem constituere potes, nisi demum lite contestata cum ... tunc litis dominus, efficiaris quod intellige ad causas.

QVi stipendia. CASVS. Quæsitũ fuit an actione sibi cessa miles in rẽ suã factus procurator & esse possit. Respõ. quod sic, licet enim ex alterius persona agat suum tamen negotium gerit.
No. ex hac lge, quod ille qui agit ex iure cesso, narrat factum siue causam in persona cedendis actionẽ. nõ potest narrare in persona sua intentãdo vtilem, vel in persona cedentis intentando directam, secũdum Bal. hic.
i *Stipendia.* sic dicta quia per stipes idest modica æra colligebãtur, vt ff. de verb. sig. l. ager, § 1.
k *Inoffensa.* i. non offenditur per hoc disciplina, vt & arg. sup. de episcop. & cler. l. placet, & ff. e. l. si ius. sa. in criminalibus vt inf. qui accus. nõ pos. l. non prohibentur.
l *Disciplina.*] militari.
m *Et verecunda.* a male, vt donatio, vel emptio, vel similis. Verecundia est quasi custodia honestatis. secus si non honesta vt ff. de al. iud. l. pe.

5 † Mercator ille qui ...
Stipendia vñ dicta.
6 Not. illũ tex. simul ... glos. hic in verb. suam rem, quod appellatione procuratoris propriæ ... procurator in rem suã secundũ Bal. Sa. & Alexand.

n *Rem suam.* argu. quod propria causa est alicuius, ex eo, quod lucrum, & damnum ad eum respicit, vt ff. quando app. sit l. 1. § an propter, & ff. eo. l. procuratore, & hic est arg. contra iuret de calum. ma procurator in rem suam, vt dices infra de iura. calum. ... § sin autem.
Propria cã quæ dicatur.
o *Iniquum est.* nisi sint illustres, vt inf. eo. l. quicunque.

SI procurator. CASVS. Ordinaui procuratorem ad petendum decem, vel equum, plus petiit, vel alias res, quam sibi mandatum sit, an mihi præiudicauit quo ad alias species, si ea petendo succubuit, quæritur? & respondetur quod non, si autem habuit generalem administrationem, & liberam, si quidem contra te per eum iudicatum est, nõ potes retractare. sed si quid dolo commisit, vt quia passus est superari se ab aduersario, habes actionem mandati contra eum.
No. ex hac lege secundum Bart. & Doct. quod fines mandati sunt a procuratore diligenter custodiendi. concordat l. diu.

l. diligenter. in princ. ff. mand. cap. cum dilecta, de rescript. & text. ad literam in c. per tuas, de arbit. & in cap. porro, & ibi glos. de priuileg. Adde, quod non solum seruandum est mandatum, sed etiam qualitas mandati, cap. cum venissent, & ibi not. Bald. de eo, qui mitt. in poss. fac. hic.

a *Si procurator.*] actoris.

b *Ad vnam.*] i. caussam. vel negotium.

c *Gessit.*] circa mandatum.

d *Potuit.*] vt & ¶. de transf. l. trāsactionis. & ¶. de pact. l. sed & si tātum. & l. nam & nocere, & no. ff. eo. l. Pomponius, §. sed & is, & ¶. mand. l. cum mādati. & ff. de iure iur. l. iusiurandum, quod. §. fi. & l. si itaque, & de do. excep. l. si a curatore. ¶. de nouat. l. nō abstulit. Hoc idē intellige in iudice delegato vt ¶. si a non compet. iud. l. 1. similes enim sūt, vt ff. de iurisd. omn. iudic. l. quia. in fine.

e *Plenam.*] specialiter 1 concessam, sin quoddā. arg. ff. de pecu. l. quā Tuberonis, §. alia. Tu dic 2 quod sufficit generalis cū libera ad agendū, & transigendum: sed generalis sola non sufficit ad transigēdum, vt ff. eod. l. procurator cui generaliter, & l. mandato generali. Sunt tamē quædam, in quibus exigitur speciale mādatum, quæ dic, vt dixi ff. eod. l. Pomponius, in princip. & supra eod. l. 2.

1 † Concor. c. venerabilis, cum gl. super verbis mandati, de offic. deleg.

2 † Hic tex. est valde notabi. secundū eum hic, ad hoc quod dominus teneatur habere ratum id quod factum est dolo à procuratore.

1 Idē Ias.

2 Concor. Bartol. & Paul. hic.

Idem A. Castiæ, al. Casiæ.

LEX X.

SI procurator [a] ad vnam [b] speciem constitutus, officium mandati egressus est, id quod gessit, [c] nullum dño præiudiciū facere potuit. [d] ¶ Quòd si plenam [e] potestatem agendi habuit, rem iudicatam rescindi non oportet, cum si [f] quid [2] † fraude, vel dolo egerit, conuenire eum more [1] † iudiciorum non prohibearis. [g] PP. 3. Cal. Mart. Albino, & Maximo Coss. 228.

Tutor & curator ante litis contestationem, ex sua persona, non procuratorem, sed actorem constituunt. Pupillus verò, & adultus cum authoritate sui administratoris procuratorem constituere possunt. h. d. Alex.

Idem A. Sebastiano.

LEX XI.

NEque [h] tutores, neque curatores, ex sua persona in rem pupilli, vel adolescentis procuratorem facere [i] possunt, sed actorem constituere [k] debent. [l]

¶ Pupillus autē vel pupilla, adultus, vel adulta, tàm ad agendum, quàm ad defendendum, tutore, vel curatore interueniente, [m] procuratorem ordinare possunt.

¶ Ipsi etiā tutores vel curatores post litis contestationem à se factam, ad exemplum [n] procuratorū, qui litem contestati sunt, dare procuratores nō prohibētur. PP. prid. Id. Maij, Alexandro A. 3. & Dione Coss. 230.

Ex parte defensoris non requiritur mandatum, sed satisdatio iudicatum solui. ex parte verò actoris requiritur, quod comparens pro alio habeat mandatum, vel quod sit coniuncta persona: & filius admittitur, quamuis sit minor ad defendendum patrem, quando contra eum posset perueniri ad definitiuum. h. d. Alex.

f *Cum si quid.*] Sed eo existente non soluendo, reus absolutus de dolo conuenitur, qui participauit dolum, nisi sit prius paratus pat. iudicium sibi exceptione hac. si collusum sit, vt ff. de dolo, l. & eleganter, §. pen. & ff. mand. l. si procuratorem, in princ.

g *Non prohibearis.*] s. actione mandati, vt ff. eo. l. licet, §. ea.

NEque.] CASVS. Quæritur quidam ab imperatore, an in causa pupilli tutor, aut curator ordinare possit procuratorem? Et respon. quòd non: sed actorem constituat in causa, quia dominus non est. an autem pupillus possit? & resp. quod sic tutore auctore. an autē saltem lite contestata possit tutor procuratorem cōstituere? Resp. quòd sic ad exemplum procuratoris: quia tunc dominus litis intelligitur.

h *Neque.*] quare ad negotia ante litem contestatam procuratorem potest constituere, sed in causis secus, vt hic? Sol. administrare quis cum mandato, & sine mandato potest in negotijs, in causis non. ff. de præscript. verb. l. naturalis, §. sed si facio.

i *Facere possunt.*] Lite nondum cœpta. & est ratio, quia non sunt domini: 3 vt ff. eod. l. 1. licet sint quasi domini, vt ff. pro emp. l. qui fundum, §. si tutor. Idem in actore ciuitatis. vt ff. eod. l. nec ciuitatis.

k *Constituere.*] suo periculo, & rerum suarum.

l *Debent.*] cum decreto iudicis si impediti fuerint administrare, vt Inst. de cura. §. fin. & ff. de admin. tuto. l. decreto. & ¶. de appel. l. si actor. Vel potest dici, quod ipse tutor ordinauit actorem, vt no. in Sum. huius tit. §. constituen. vel ipse iudex, vt Instit. de cura. §. fi. Idem in Episcopo, vt non procuratorem, sed actorem ordinet, vel œconomum: nam ipse non est vniuersitas, vt syndicum ordinet. Est tamen arg. contra in Auth. de sanc. epis. §. si quando. vbi procurator sit in causa ecclesiæ. sed ibi expone, i. syndicus. Vel dic post lit. contest. a syndico, vt hæc lex permittit. Vel ponitur ibi procurator pro responsore. Item no. quod differt hic actor a procuratore, quia procurator tantum a domino ordinatur, actor à non domino, vt hic. Item procurator etiam sine iudice fit, actor non, vt Insti. de cur. in fin. Item procurator etiam ad vnam causam, vt sup. l. proxi. actor ad omnia ad instar tutoris, vt Instit. qui testa. tut. da. poss. §. certe. licet aliud sit in actore vniuersitatis, qui etiā ad vnā ordinatur, vt ff. quod cuiusq; vniu. l. item eorū, §. si decuriones, & §. actor. 4 Item procurator officia certis modis finitur. actoris verò eidem quibus & tutoris. Item ¶. de appellat. [illegible] quoniā quia sic ait tantum potest esse, & curator sed a non etiā seruus. Sed dico ego contra, quia & curator potest esse seruus ad negotia, vt ff. [illegible] l. seruū, in prin. sed actor tantū liber, ad instar tutoris vt ¶. qui dare tut. poss. l. in seruili. Quomodo autem syndicus, & œconomus, & actor differant, dixi ff. quod cuiusq; vniu. no. l. 1. [illegible] Item alia differentia, ad futuras causas non potest esse, vt ff. quod cuiusq; vniuers. l. item eorum, §. si decuriones m. causā autem vniuersitatis tota vniuersitas potest constituere procuratorem.

4 † Contrarium tenet glos. 1. in l. si actor, ¶. de appel. per illum text. quam glo. sequitur hic Barto. reprehendēdo istā particulā huius gl. hic. Pupillus sine tutore nō potest procuratorem ordinare.

m *Interueniente.*] & sic dr legitime datus, vt ¶. si aduersus rem iud. l. & cum minores in causis cum aliis per se adesse oportet, vel in alienatione rerum suarum, vt ¶. de præd. min. l. minorum. Sed an si a certa tutoris auctoritate procuratorem ad litem feceris pupillus, & non fuerit repulsus 5 non valet iudicium contra eum prolatum, vt ¶. eo. l. licet, sed pro eo sic, vt ¶. eod. l. non eo minus. Quid si nō est lata sntā, sed testes sunt producti, & plene probauit de iure suo minor, obijcitur nunc ab aduersario quod non est legitimus productor, & quod non tenet quod actum est, quia dicit lex, quod minores possunt constituere procuratorem legitimum, sed hic non legitime ordinatur. item quia l. non eo minus, dicit valere sententiam latam pro eo, sed nō dicit quod valeat alia pars iudicij non lata sententia? Sed vt arg. contrariū prædictæ legi, & arg. ¶. de leg. & const. l. quod fauore, & ff. de vsur. l. qui scit.

5 Idem Bartol.

n *Ad exemplum*] nam procuratores post litis contestationem sic faciunt, vt dixi ¶. eod. l. quod quis.

EXigendi.] CASVS. Ab aliquo conuentus lite cōtestata attentasti, vt iudex procederet: filius tuus minor 25. annor. defensioni tuæ se obtulit: obijcit aduersarius ipsum non habere mandatū. quid iuris, quæritur? Et respon. quod mandatum ab eo exigendum non est, duplici ratione, quia quilibet ad alterius defensionem, siue extraneus, siue libertus admitti debet, tum quia est de personis coniunctis, quæ siue agant, siue defendant, non probant mandatum, vt ff. de procur. l. sed & hæ personæ. an autem repellendus sit eo quod minor? Respond. quòd potest: sed melius est eum admitti, quàm absentem quasi contumacem, & indefensum condemnari. prædicta sunt vera, si is, qui admittitur ad defensionem, caueat de defendendo, & de dolo, quod absit, & prouitteat soluere condemnationes.

a *Exigendi.*] id est, an ei mandaueris, necne.

b *Ratione.*] prima communis, secunda specialis.

c *Tot.*] etiam in minoribus: vt ff. quod cuiusque vniuersitatis nomine l.i. in f. ff. de solutionibus l. solutionem. & hoc est [illegible] ratio.

d *Pro defensione.*] ... [illegible] & defendat vsque ad finem arbitratu [illegible] ex quo incoepit, vt ff. eo. [illegible] Item & de dolo, quod absit, & si lucre condemnatione [illegible] & hoc [illegible] procul dubio &c. [illegible] sub illa [illegible] iudicatum solui. Alij dicunt, quod hoc a principio defensionem comprehendit hæc [illegible] & quod subijcit, & alia proculdubio &c. dicunt de rato: quod non placet, quia procurator rei non cauet de rato, [illegible] vt ff. eod. l. Pomponius. §. sed & si.

e *Observatione.*] id est satisdatione.

f *Vltro.*] id est, sine mandato.

g *Non cogitur.*] cùm sit de coniunctis, vt ff. eod. l. sed & hæc. in princ. & est hæc ratio specialis. An autem

Margin: Verum [illegible] si [illegible] pit iudicium [illegible] uandi, & ipso actore volite, Salycet. & Pau. & ad intell. huius l. vide Fort. Gar. in l. i. [illegible] & iure.

1 † Frontiano.

2 † Concor. c. non ulle. de rescr. c. cum pridem. cum gl. extra de transac.

3 † Exigitur.

4 † al. compleuerat.

5 † ista tex. est sing. secundum Bar. in casu, quod licet filius minor non possit esse procurator ad iudicia. Fallit quando vult defendere patrem absentem contra reum potest ferri sententia.

3 Quos [illegible] Glos. [illegible] qui ad agendum, de procur. in 6. las.

4 Ita Par. & Alex.

Idem A. Frontoni. [1] †

LEX XII.

Exigendi [a] à filio [2] † tuo mādati qui se defensioni tuæ offerebat, duplici ratione [b] necessitas non fuit: aut quòd defendere quis, siue libertus, siue extraneus sit, sine mandato potest, [c] satisdatione tamen pro defensione [d] præstita, & alia proculdubio obseruatione [e] subiecta: aut quod filius etiā si vltrò [f] actionem patris nomine dirigat, mandatū probare non cogitur. [g] [3] †

¶ Sanè, quòd necdum legitimam [h] ætatem idem filius tuus compleuerit, [4] † ob hoc quidē repellere à procurationis officio cū iudex nō [i] iniustè potuit: sed [5] † multò iustius fuit huiusmodi defensorem audire, [k] quam te absentem quasi contumacē, & indefensum graui condēnatione [l] afficere. [m] S. Calend. Octobr. Agricola, & Clementino Coss. 231.

Exceptio dilatoria, seu procuratoria debet opponi ante litem contestatam. Et si non fuit opposita in causa principali, non poterit in causa appellationis opponi. h.d. Alex.

Imp. Gord. A. Luciano militi. LEX XIII.

Ita demū super lite persequenda, quam tibi mater mādauit, actionē intendere potes, si cum primum litem contestareris, non est tibi eo nomine opposita pscriptio militiæ: [n] quod nec cum [6] † appellatio [o] agitur, [p] tibi

in quem facta est contestatio litis, condemnandum, vt ibi dixi. Tertij dicunt, vt P. & V. hic loqui de eo, qui causas absentiæ tantum allegabat. Sed tunc quæro, quare facilè detur iudicatum solui, vt hac l. dicitur? Respondent P. & V. in duobus casibus eam loqui. In primo quando filius erat maior: in secundo, quando minor. In primo admittitur ad plenam defensionem: in secundo ad causas absentiæ tantum allegandas, vt ff. eod. l. seruū, §. publice. sed prima verior. Si ergo eodem [illegible] qui restituetur ipse, & defensor eius? [illegible] sic, vt ff. eod. l. in mer. Vel melius dic, cum non [illegible] in tali causa [illegible] est vlius defendendo patrem, cum ipsa natura hoc exigat, & sic [illegible] in integrum [illegible] & [illegible] alimenta [illegible] matri, vel alij [illegible] donare non possit, vt ff. [illegible] & [illegible] Item ideo, quia [illegible] patri, [illegible] ipsi filio non [illegible] videtur, vt ff. de minor. l. 3. §. sed vtrum, & l. cum mandato. Item quare [illegible] filius filiifam. [illegible] patre, vt ∫. de filiofam. minore l. i. & non defenderit, vt hic? Rndeo hic admittit ea lex ad defendendum. Vnde hic aduersarius inuenit se deceptū, auctoritate legis quod esse non debet, vt ∫. de ijs qui ven. æta. impe. l. i.

Margin: Defensor vero [illegible] post litem contest. an sit cōdemnandus.

5 Sequitur eam Salv. Concord. cū ista gl. Salyc. pro qua [illegible] tex. in l. si. ff. de var. & extraor. cognit.

6 † Iste tex. est sing. secundum Bal. Paul. & Iaf. hic, ad hoc, quod exceptio dilatoria, quæ non fuit ante litis contest. in causa principali opposita, nō potest opponi in causa appellationis.

communiter admittatur ad agendū sine mandato in casibus illis, ∫ vel exigitur speciale mandatum? Respond. non: vt ff. de minor. l. pa. [illegible] circa princ. Item quod dicit, non cogitur, sonat argu. Pau. si est hoc speciale in coniunctis, vt non cogantur præcise de mandato probare, ergo alij coguntur præcise probare de mandato, & sic est in electione rei. Sed tu expone, non cogitur, supple, vel satisdare, vel probare mandatum: ad quorum alterum extraneus compellitur, vt dixi s. eod. l. i. Vel dic probare, id est allegare.

h *Legitimam.*] ad procedendum in publicum intra 17. ann. vt ff. de postul. l. i. §. i. quod non placet. sed minor 25. annis erat, vt ∫. de ijs, qui veniam æta. impe. l. fin.

i *Non iniustè.*] iure communi, quia minor, vt ff. eod. l. minor licet specialiter admittatur, vt hic subijcit. Vel iustum est repelli cum ante litem contestatam, sed post iustius est eum admitti. Vel tertiò dic iustius poni electiue, vel correctiue, de eo, quod dixerat non iniustè, non comparatiue prima 4 verior est. Sic ergo iure communi repellitur minor a procuratione. Sed contra Instit. qui ma. non poss. §. & seruus, qui manumittitur. Sol. ibi ad negotia, hic ad iudicia. Item contra, ff. de postul. l. i. §. pueritiam. Sed aliud in aduocato, qui satisdationem non tenet, cum se non obliget: & aliud in procuratore, qui se obligat ad iudicatum soluendum. Nota hic aliquid esse iustum, cuius contrarium est iustius, vt ff. de furt. l. si seruus communis, §. quod vero ad mandati. & ff. de off. procon. l. nec quicquam, in prin. & l. seruare, §. i. & de verb. obl. lig. l. vbi autem, §. i. & de pe[illegible] l. [illegible], §. [illegible], & de vulg. sub. tit. l. si filius qui patri. Sic & econtra aliquid est malum, cuius contrarium est deterius, vt ff. de regul. iur. l. quoties nihil. & de doli excep. l. si procu. [illegible] rei.

k *Audire.*] cum satisdatione tamen, vt ff. qui satisda. cog. l. illud, & in prin. huius legis.

l *Condemnatione.*] quod esset, si hunc minorem repelleret. Si ergo absens vt contumax damnari non potest, vt quia lis non erat contestata contra eum: [illegible] non admittitur minor, vt ff. eo. l. minor, & arg. ff. eo. l. non solum. §. si. an autem hic [illegible] post litis contestat. interueniens debeat damnari hic [illegible] aperit. Sed puto, quod sic, cum & hic dicat eum defensorem, & plenè defendit, vt & ff. de negot. gest. l. [illegible], §. si. licet M. dixerit non eum, sed absentem,

m *Afficere.*] sed valet sententia, & facit litem suam. sed nunquid valet sententia, quam dedit iudex hoc modo? Respond. sic: sed poterit conueniri ipse iudex: nam etiam iudex videtur facere litem suam dando iniustam sententiam, vt ff. de var. & extraord. cogn. l. fin. & Inst. de ob. qua. ex quasi delicto, in princ.

Ita demum.] CASVS. Mater filium suum militem in causa, quam habebat contra Titium, instituit procuratorem ad agendum, vult Titius eum repellere, an possit, quæritur, quia miles est? Respond. aut lis est contest. cum eo, aut non. Primo casu non repelletur: neque si vsque ad sententiam steterit, & obtinuerit: & a sententia fuerit appellatum, & in appellationis iudicio fuerit procurator, vel interuenerit, non poterit excep. opponi, cum in iudicio litis non fuit opposita. In secundo casu, s. cum lis contest. non est, repelli potest. Vel dic in causa principali, si non fuit obiecta exceptio, an postea in causa appellationis obijci possit? Respon. quod non.

n *Militiæ.*] a patre, vel a iudice, 6 vt ff. eod. l. filiusfamil. §. veteranus. & ad hoc ∫. eod. l. militem, & l. cur stipendia. Sed an idem in quolibet, qui non potest esse procurator, vt in fœmina, & infamibus, vt ff. eod. l. neque fœmina? Respond. sic: cum diuersitatis ratio reddi non possit, vt ff. de verbor. obl. lig. l. i. Titio, in fi.

o *Appellatio.*] id est, iudicium appellationis.

p *Agitur.*] s. per te. Et sic no. duo: primum, quod huiusmodi exceptio procuratoria, cum sit declinatoria, in initio opponitur, vt ∫. de prob. l. exceptionem, & de excep. l. in quinem, ad hoc, & ff. eod. l. Pomponius, §. ratihabitionis. Sed aliud si esset tertorius falsus, quia tunc quandocunque inueniatur falsus, patet processus iudicium nullum, vt ∫. eod. l. licet. & arg. ∫. eo. qui pro tu. & ff. de neg. gest. l. 2. Secundo no. quod causa appellationis eadem est cum prima, cum in ea nunc non possit repelli, & pro hoc ∫. eo. l. inuitus. Sed argum. contra, ff. iud. sol. l. cum apud. & ∫. de appellat. l. eos, in princ. & sic faciunt hæc arg. ad quæstionem sabbatinam, an aduocatus pro eodem salario teneatur iuuare in causa appellationis, vel non.

Margin: 6 Ista glo. est valde singul. secundum Salyc. & Angel. in l. Pomponius, §. excusatio, ff. eod. ad hoc, quod exceptio dilatoria si non fuit opposita in causa principali, non debet opponi in appellationis iudicio.

AD DL.

ADDITIO. Dic, quod si appellatur ab interlocutoria, retinetur aduocatus causam prosequi: si vero a diffinitiua, non Ias. hic.

a *Integra.*] id est, non contestata lite, licet sit datus libellus, vt in auth. de litig. §. si vero apud iudicem. col. 8.

b *Acceptam.*] id est, demandatā potestatē exercendæ actionis.

Concor. glo. in ca. in nostra. super ver. exceptio, circa medium. extra de procura. & de distinctione exceptionum. vide in c. exceptionis extra d. exceptio.

1 † Exceptio.

N *On eo.*] CASVS. Mulier minor annis, in causa quam habuit cum maiore, maritum suum procuratorem constituit tutore non auctore: egit maritus, & obtinuit: vult maior, vt re noceatur, quod actum est a procuratore dato a minore sine tutoris auctoritate, an sit audiendus, quæritur? & respon. quod non, quia fauore eius introductum est, scilicet vt lata sententia contra se non teneat, s. in læsionem eius, sed si pro se, non retractetur.

c *Sine curatore.*] auctore hoc enim fieri non potest, vt sup. eo. l. neque.

d *In damnis.*] vt & inf. qui leg. per l. 1. & ff. de re iudi. l. acta, in fin. & facit sup. de leg. & consl. quod fauore. & sic cessat hic illa regula, quod quisque iuri, &c. quia hoc priuilegium datum minoribus sine cuiuscunque postulatione: 1 vt quod quisque iur. l. 3. in princ.

1 Sequitur istam glo. Bartol. & adde glo. similē in l. quod fauore, allegatā, & in l. nulla. ff. de legi.

L *Item*] CASVS. In causa quā habebas cum Titio, procuratorē ordinasti, qui tecū pepigit de danda medietate eius, de quo erat controuersia. non vis adimplere, quod conuenisti, conqueritur principi procurator: an sit audiendus quæritur? Et resp. quod non valet pactum de præstanda quota pte litis, quasi contra bonos mores factum: procuratione aut fungitur, cuius officiū gratuitū esse debet.

obijci potest. Nam si integra [a] res est, ratio 1 † perpetui edicti acceptā [b] tibi non permittit alieno nomine actionem intendere. 3. Idus Ian. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Sntia lata pro persona non legitima rōne ætatis, valet, quæ cōtra cā non valeret. h. d. Bal. Vel sic. Sententia lata pro procuratore minoris, quanquam minus legitimè constituto, valet: quamuis contra eum lata non valeret. h. d. Alex. & Salic.

Idem A. Sabiniano.

LEX XIIII.

NOn eo minus sententia aduersus te lata iuris ratione subsistit, quod aduersaria tua minor vigintiquinq; annis cōstituta, causam tuā marito sine curatore [c] agendam mandauit. Minoribus etenim ætas in damnis [d] subuenire, non in rebus prospere gestis obesse consueuit. Pp. 3. Non. Octob. Gordiano A. 2. & Pompeiano CC. Coss. 242.

Pactum de quota litis in procuratore reprobatur, & cum ab agendo repellit. h. d. Alex.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Cornificio.

LEX XV.

LItem te redemisse [e] cōtra bonos mores precibus manifestè professus es: cum procurationem quidē suscipere (quod officium 2 † gratuitum [f] esse debet) non sit res illicita: huiusmodi autem officia [g] non sine reprehensione suscipiuntur. [h] 3 † S. 3. Non. April. CC. Coss. 294.

Procurator vel actor sine speciali mandato, non potest vendere rem in præiudicium domini. h. d. Alex. & Salyc.

Ijdem AA. & CC. Paconię.

LEX XVI.

PRocuratorem [i] vel actorem prædij, [k] si non specialiter [l] distrahendi 4 † mandatum accepit, ius rerū dominij vendendi nō habere certum, ac manifestum [m] est. Vnde si non ex volūtate [n] domini vendentib his, fundum comparasti, petuides 5 † improbum tuū desiderium esse, dominium ex huiusmodi emptione tibi cōcedi desideranti. [o] S. Non. Apr. Byzantij. CC. Coss. 294.

Officiū procuratoris quis inuitus acceptare non cogitur, pro actore vel reo. sed si sponte suscepit, & contra se sniam reportauit, appellare tenetur: non aūt causam appellationis prosequi virtute mādati simpliciter facti ad illam causam agendam. h. d. secundum lect. veram.

e *Redemisse*] partem litis paciscendo.

f *Gratuitum.*] vel sine mercede: nisi forte oneris causa aliquid detur, vt ff. mand. l. si remunerandi. in princ. & l. salarium.

g *Officia.*] vt tu dicis, redimendo.

h *Suscipiuntur.*] vt & infra man. l. si contra licitū. & sup. eo. l. nisi item in hoc & ff. de pac. l. sumptus. & ideo punitur procurator, vt ff. mand. l. si remunerandi. §. Mandatur. & aduocattis sup. de postulando qui.

P *Rocuratorem*] CASVS. Procurator tuus vel actor pretium tuum sine speciali mandato distraxit, & tradidit, an tibi præiudicauerit, quæritur? & respon. quod non, neque emptor audiendus est, si velit in se transferri, cum voluntate tua præcedente vel subsequente distractum non fuerit. Viuianus.

i *Procuratorem.*] scilicet liberum, non seruum, sed actorem seruum castaldum secundum quosdam, sic enim plerumque ponitur actor, vt infra quod cum eo. l. fi. & ff. de lega. 1. legato generaliter, quod H. non placet. & dicit procuratorem, scilicet liberum, vel seruum ad negotia, scilicet vt hic erat, & ff. eo. l. seruum vel actorem. sed a tutore constitutum, qui debet esse tantum liber ad instar tutoris, vt ff. qui da. tu. pos. l. in seruum. & secundum hoc dices prædium fuisse pupilli

k *Prædij.*] potest pū starianæ & post.

l *Specialiter.*] id est expressim, vt quia vel hoc dixit, vel generalem dedit & liberam, vt ff. de proc. l. procurator cui generaliter. Alij exigūt speciale mandatum vt & alias. ff. eo. l. pō ponitur in princ. sed prima verior. sic ergo refert, habeat liberam, vel non. Sed M. distinguebat, an habet etiam totorum bonorū administrationem, & tunc nō venderet: an vniuersorum, & tunc sit quod non placet.

m *Manifestum est.*] vt & ff. eo. l. procurator totorum & l. mandatorum & sup. eo. l. si procurator. & ff. de contrahend. actionis. & ff. si alienis pradictis. & inf. de contra. vtili. &c. ff. de pact. l. nam & nocere. & infra de nonna. l. non abstulit.

n *Ex voluntate.*] præcedente, vel sequente, vt ff. eo. l. si præcedente vt inf. eo. l. si procurator.

o *Desiderant.*] nisi forte alias vel a liberis, facile corrupi possunt, vt ff. eo. l. procurator totorū precij tamē recuperas per cond. indeb. l. sine causa. vel iudicis officio, vt dicitur inf. eo. l. si pansium.

I *Nuitus*] Prima pars loquitur in procuratore actoris. Secunda in procuratore rei. In tertia ponitur regula generalis ad omnia prædicta. Secunda ibi, Sed nec. Tertia ibi, Cum fidem. Alexan.

CASVS. Rogaui, vt esses procurator in quadam causa, quam habebam contra Titium. si vis, potes: si non vis, compellere te non possum. & hoc in prima. Si autem sponte suscepisti, & sic te ad causam ordinaui, & per sententiam finita est: finitur officium procurationis. nisi quod appellare teneris tantum, & hoc in secunda. Si autem rogaui, vt defensionem susciperes meam in causa, quam habebat Titius contra me: si vis, potes: si non vis, non es compellendus inuitus: si sponte suscepisti, fidem adimpleas. & hoc in tertia. vnde duæ partes loquuntur in procuratore actoris, tertia in procuratore rei: & dicit, quod ille versic. cum fide, &c. potest referri ad finem secundæ partis, neque extem. &c. Vel continua ad proximum, &

2 † Hinc colligere potes, Vetus procuratoris officium longe diuersum fuisse ab eo, quod nostro tēpore procuratores exercent, quorum ocu lace manifesti credunt, nisi qd teneri.

3 † al. inficiantur.

4 † Distribuenda.

5 † al. fuisses.

Procurator ab alijs nec speciali mandato distrahitur.

& tunc supplebit, subire non compelleris, sed supple, susceperis, complere debes, neque vltra extendere, cum fidem, &c.

¶ Not. secundum Iac. hic quòd nemo inuitus cogitur officium procuratoris suscipere, secus in aduocato. l. 1. §. ait prętor. 1. ff. de postu. & l. prouidendum. vers. si quis vero. C. de postu. Item secus in doctore, qui potest cogi inuitus ad consulendum. l. in sacris vbi glo. & Bar. no. C. de proxi. sac. scri. lib. 12. casus fallentiales vide per Iac. hic.

1 † Nisi cõsueuerat recipere suos locare.

a *Inuitus.*] intellige inuitum si non probatur voluisse, vt ff. eod. l. filiusfamilias, §. inuitus. Accur.

b *Nec eãdem.*] forte susceptam sponte: quandoque tamẽ cogitur suscipere, non præcise, sed causatiue scilicet si in administratione vult perseuerare, vt sup. eod. l. eum qui. Quare compellitur defendere procurator actoris, rei non? quia fauorabiliores, &c. Accur.

2 † Cõcor. cum hac l. 3. q. 6. §. tutis.

c *Procuratoris.*] interponendæ, non defendendæ.

3 † alias, & extra.

d *Extendere.*] cogitur enim prosequi, nisi propter inopiã executionis: non autẽ exercere appellationẽ, 2 vt ff. man. si procuratorem. §. si ignorantes. & de neg. gest. liberto. §. fin. & inf. de appell. si actor. & inf. vt causæ post puber. adsit tut. l. 2.

1 l. si procuratorẽ. §. si ignorantes. ff. mandati.

2 Conc. c. pen. cum glo. super ver. appellare. extra de procu.

Sed videtur quod etiam exercere tenetur causam appellationis, & hoc dicit Pla. & sic intellexit hic, & pro eo est ff. ab per alium causa appell. l. si sed & si ad principalem & ad appellationis causam fuit datus procurator, vel dic vt ibi. Item pro eo ff. eo. l. qui proprio. §. idem quæritur sed ibi eodem modo ad vtrumque fuit datus procurator. scilicet ad principalem, & ad causam in integrum restitutionis. Vel dic vt ibi no. Item pro eo: quia si appellare tenetur, (quod nemo negat) ergo prosequi quasi negotium inchoatum, vt ff. commod. l. in commodato. §. sicut, sed non obstat, quia actus appellandi & exercendi diuersi sunt. licet primus sit præparamentum secundi.

e *Sed nec defensionem.*] puta egit procurator contra aliquẽ nunc vult aduersarius quod defendat, & satisdet de defensione eius cuius nomine egit: & dicit quod non cogitur inuitus, cum sufficiat impleuisse fidem quam suscepit, & sic nullam aliam patitur pœnam quantum ad aduersarium, nisi quod denegabitur ei actio, vt supr. eo. actionem. & ff. eo. nominus, §. pœna: sed quantum ad eum a quo suscepit mandatum, patitur, quia tenebitur actione mandati ei ad interesse, vt ff. manda. si procuratorem. §. si ignorantes. & sic loquitur tota hæc lex in procuratore actoris. secundum hanc antiquam positionem, quod non placet, vt quia si alicui est mandatum vt agat aduersus aliquẽ, ea sibi videntur mandata, sine quibus id expleri non potest, vt ff. eod. l. ad rem & bad legatum. & ff. de iurisdict. omn. iudi. l. 2. ergo cum non possit agere nisi satisdet de defendendo, & defendat, nec ideo hoc videtur sibi mandatum, quia preci & si non facit, non adimplet fidem. Alij dicunt quod satis tenetur tantum de defensione, sed vult aduersarius eum compellere ut præcise defendat. Et respondetur quod non potest, defendere, si vult hic procurator præstare interesse, sed ecce 3 contra §. . . . tra iura est ff. eod. sed & hæc §. præt. Tertij dicunt quod non tenetur . . . absente, vt est hic, procurator præstare interesse: sed ab aduersario compellitur: sed nec hoc placet, vt ff. eo. l. si defunctis. Tu dicas quarto modo secundum Ioan. scilicet quod principium legis loquatur in procuratore actoris: postea loquitur in procuratore rei, quasi diceret, sicut aliquis non cogitur suscipere procurationem ad agendum: sic nec ad defendendum, quamuis publice vtile sit, vt ff. eodem. l. seruum quoque. §. publice. cum satis sit implere fidem susceptam sponte: non autem suscipere cogitur inuitus. Vel hoc cum fidem, &c. ad primi casum referas. 4 & 4 facit ff. de arb. l. 2. §. ad vtrum tamen & seq. Et ecce sic possunt notari in rescri Bar. hac l. quinque casus, Salicet. & Primus & penulti. Aleman. Imus sine mandato. Secundus & tertius, & quintus cum mandato, idest mandato suscepto. Accur.

4 † al. alio nis.

Immo & . . .

Ijdẽ AA. & CC. Mardonio. LEX XVII.

INuitus [a] † procurationẽ, suscipere, nemo cogitur nec eandem [b] vltra, nisi prouocationis [c] causa, extendere. [d] Sed nec [e] defensionem absentis subire compellitur cum fidem susceptam implere sufficiat. PP. Non. Iun. Philipopoli, Diocletia. 5. & Maxim. A. Coss.

Mater non potest defendere filium pupillum: sed ei debet tutorem petere. h. d. Bal. Salic. & Alex.

Ijdẽ AA. & CC. Dyonisiæ. LEX XVIII.

ALienã suscipere [2] † defensionẽ, virile est officium, & vltra [3] † sexum muliebrem esse constat. [f] Filio itaque tuo, si pupillus est, tutorem pete. [g] S. 13. Calend. Feb. Sirmij. CC. Coss.

Precium conuersum in vtilitatem domini qui venditioni suæ rei factæ per gestorem suum non consentit, restitui debet per ipsum dominum emptori.

Ijdem AA. & CC. Firmo. LEX XIX.

SI precium quidem actoribus alienum [4] † fundum vel seruum citra mandatum domini tibi distrahentib. [h] dedisti: & neque præcessisse, neque secuta cõtractum domini declaretur volũtas, in rem autem eius idem precium [i] processisse prouinciæ præses causa cognita perspexerit: hoc tibi restitui iubebit. [k] Prid. Idib. Mar. CC. Coss.

Non refert an procurator constituatur à principio ante litem contestatam, an post. h. d. Salic. & Alex.

A *Lienã.*] CASVS. Si mulier in causa quam contra filiũ suum quis habet, ad defensionẽ eius velit admitti: an sit audienda? respõd. quod nõ: sed petet sibi tutorẽ: licet aũt ab initio nõ admittatur, ex post facto admittitur ad appellandum, vt ff. de appellationibus. l. 1. Viuia.

f. *Constat.*] vt ff. de regu. iur. l. fœminæ. & ff. eod. neque fœmina. & supra eod. qui absente. & infra quando mu. tu. offic. fun. potest. l. prima.

g *Tutorem pete.*] vt infra leg. hæred. sciant. nec sufficit etiam petere, nisi idoneum petat, & cum effectu, ita quod detur, vt ff. ad Tertul. l. secunda. §. non solum. sed licet non audiatur a principio: si tamen lata sententia contra filium mater velit appellare, potest. ff. de appell. re. l. prima. Sed quæritur, cum mulier agat pro patre quandoque, vt ff. eodem fœminas, quare non etiam pro filio agat? Quidam vt H. idem. Sed dico contra: quia eis potest consuli per tutores, vt hic, & ff. de neg. gest. qui aliena. §. penultimo. Item nota etiam, quibus causis potest mulier agere pro alio, multo magis defendere, vt argu. sup. eo. l. agendi. Accur.

Muliet quare non potest agere pro filio sicut facit pro patre.

S *I precium.*] CASVS. Actor tuus contra mandatum tuum speciale mihi vendidit vineam. solui precium, cum non valeat venditio, qualiter recuperabo precium, quæritur? & respond. quod præses prouideat, vt mihi restituatur, si constat voluntatem tuam non præcedentem, vel subsequentem contractui interuenisse: quæ autem actio mihi competat ad præcium recuperandum, non aperit, tu dic actionem de in rem verso, si in rem tuam versum fuerit, & fuerit procurator seruus: vel negociorum gestorum, si fuerit liber, vel condictionem sine causa, vel officium iudicis, vt hic, Viuianus.

h *Distrahentibus.*] qui enim emit ab eo qui liberam non habuit administrationem, vel cui specialiter mandatum non est, facit furtum, vt inf. quod cum eo. l. si liberam.

i *Precium.*] quod dedisti pro re illa quam emisti.

k *Iubebit.*] actione de in rem verso, si seruus erat. si liber, actione negociorum gestorum, vel condictione sine causa. ff. ad Macedo. lege, sed & si. §. primo. vel officio iudicis, vt infra quod cum eo. lege, ei qui. & ff. de rei vendi. lege, si & ne. & facit supra eodem l. procuratorem.

a Nihil interesse. quo ad dandi facultatem, nam qui potest dari, & dari ante potest, & post: qui vero non ante, nec post. Item sicut tenetur mandati interueniens post: sic & ante. Item sicut dat interueniens post, sicut ante: vt inf. & infra de centor. eiusdem tit. l. 2. Item sicut damnatur interueniens ante, sic post, vt ff. eo. l. licet, §. penult. & l. qui proprio. in prin licet M. dixerit, si postea interueniat quod dominus, non procurator debeat damnari, per l. vn. main. de senten. & interlocuto. Idem in defensore, quia det ipse damnari, vt ff. eod. l. minor, §. 1. & l. Plautius, & ff. de neg. gest. l. liberto. in fine. & sup. a eod. l. exigedi, & hoc si verba condemnationis possunt referri ad personam procuratoris vel defensoris, quandoque enim nō possunt, vt in criminali. quandoq; procurator admittitur, vt infra de inimi. l. fi. & in causa matrimoniali, vbi admittitur procurator. Itē sicut euitatur infamia, si interueniat añ, sic & post, vt ff. de infa. l. secun. Sed M. dixit tūc demū dominum non infamari, si à principio interuenit procurator, vt ff. de infam. l. furti, §. si quis, sed fundauit ibi maxime. Porro differunt in quibusdā, quia ordinatus ante litem contestatam ordinat procuratorē secus si detur post, secundum Ioan. sed forte idem posset dici vtrobique secundam Azon. argumen. d. & lex. infra de consort. eiusdem litis. l. secunda.

2 † *Al. Africana.*

3 Istam gl. vsq; ad fin. sequitur Bart. & doctor.

1 † *Concertet in e. mulieres de iudi. lib. 6. & gl. in c. & si clerici, extra de iudi. quae inducit hanc l. Condemnari an debeat procurator, vel dominus.*

1 Idē Bal. & Pa. hic.

Idem AA. CC. ad Verrinum præsidem Syriæ.

LEX XX.

Nihil arbitramur interesse,[a] vtrum ab initio, an cœpta iam lite, negotium ad personam procuratoris transitum[b] fecerit. Dat. 10. Cal. Octob. Demesso CC. Coss.

Maritus potest agere pro vxore, etiam sine mandato, dummodo caueat de rato, in quacunque causa vxoris, nisi habeat ab ea mandatum de agendo in quadam causa, qa tunc in aliis censetur prohibitus agere adeò quòd in eis agere non poterit, etiam si cauerit de rato, hoc dicit secundum intellectum gl. Alex.

Imp. Constantinus A. ad concilium prouinciæ Africæ.[1] †

LEX XXI.

Maritus citra mandatū in rebus vxoris cum solenni[c] satisdatione,[d] & alia obseruatione[e] intercedendi[f] liberam habeat facultatem, ne fœminæ[2] † persequendæ litis obtentu, in contumeliā matronalis pudoris irreuerenter irruant, & conuentibus virorum, vel iudicijs interesse cogantur.[g] Sin autem[3] † mandatum susceperit, licet maritus sit, id solum exequi debet quod procuratio emissa præscripserit.[h] Dat. 4. Idib. Mart. Aprumeti, Constantino A. & Licio Cæsare, vtrisque 2. Coss. 312.

Procurator per litis contest. efficitur dominus litis, nec potest sine causa remoueri. h. d. Bal. Vel sic: Lite cum procuratore cōt. [illegible]ta, dominus nō potest litem in se transferre sine causa, hoc dicit. Salic.

Idem A. ad Bassum P. V.

LEX XXII.

Procuratoribus institutis & post contestatam litē[i] dominis effectis,[k] hi qui mādauerant, non habeant facultatem negotia persequendi:[l] nisi capitales inimicitiæ, vel moribus, vel alia necessaria[m] causa intercesserit:[n] tunc[o] eñ[p] inuitis his transferri lis potest. Dat. 13. Cal. Iul. Constātino A. & Licinio Cęsa. 5. vtrisque Coss. 294.

Mandatū procuratoris effecta domini litis, non reuocatur absētia vel morte man-

b *Transitum.* i. à domino litis in procuratorem, vel conuersi. secus autem si procurator alium procuratorem velit dare. vt supra eo. l. quod quis. An autem procurator datus ad audiendam sententiam debeat damnari? & non patet quia non defendit, vt ff. de neg. gest. l. liberto. §. final. respond.

Maritus. CASVS. In causa vxoris suæ, mandato non interueniente an maritus esse possit procurator? & respon. quod sic, cum non congruat sexui suo iudicijs virorū interesse, interposita tamen cautione de rato, & de defendendo si contingat vxorem reconueniri. Sed si eum ad certam causam eam instituerit, & de agendo ei mandauerit, an ad aliam causam sine mandato admitti possit, quæritur? & dicitur quod non.

Not. hoc textu secundum Iacobum, quod maritus potest agere pro vxore sine mandato, sic & alibi vbicunque procuratio, vel denunciatio debet fieri vxor [illegible] tantum in [illegible] [illegible] quod vt [illegible].

c *Solenni.* quia [illegible] mandatum potest in omnibus defendere agendo, mandato autem habito super vno, in aliis non, quia in primo non præiudicat mulieri, in secundo sic. Accursius.

d *Satisdatione.* scilicet de rato.

e *Obseruatione.* s. de defendēdo, nam has duas præstat procurator actoris, vt ff. eo. l. secundum, §. ait prætor. Sed in marito videtur contra, vt non satisdet de rato, vt infra de pact. con. l. fi. sol. at ibi paraphernalibus, vel dotalibus, hic in aliis rebus mulieris. Accursius.

ADDITIO. Dic, qđ mulier habet patrimonium triplicis generis, quod plenè quere, vt per Bar. Bald. Cyn. & Salic. hic, & Ang. Aret. in §. pen. inst. de satisda. tuto.

f *Intercedendi.* i. interueniendi in rebus vxoris, & exercendi lites.

g *Cogantur.* vt infra de recept. arbi. l. sancimus. & inf. de iis q ve. æta. impe. l. secunda, §. 1.

h *Præscripserit.* i. ante oculos scripserit, vel etiā sine scriptura dixerit. 3 Et sic not. seruandos fines mādati, vt & ff. de iureiu. l. itaq; & ff. de pact. l. sed si tantum, & supra de transa. l. transactionis, & sup. eod. l. si procurator, & ff. de arb. l. non distinguemus, §. de offic. o & inst. man. § is qui. Sed arg. contra 4 ff. eod. l. ad rem mobilem, & l. ad legatum Item not. quod in vno permittitur, in aliis prohibetur, sic & ff. de fun. instr. l. quæsitum, §. pen. & l. cum de lanionis §. cui fundum, & de vsur. l. tertia. §. cum Pollidius, & inf. de pa conuen. l. fina. & ff. de vulga. subst. l. si ita quis, & infra de præ. decur. l. fin. ibi, vt ex hoc & c. lib. 10. & ff de auro & argē. leg. l. 1. & ff. de iud. l. cum prætor in prin. & de mi. l. & si sine, §. sed quod Papinianus. Sed argu contra ff. de fun. instr. l. quæsitum, §. fi. Item no. maritum esse de personis, quæ sine mandato admittuntur, sunt & aliæ multæ, vt dixi ff. eo. l. sed hæc in prin.

Procuratoribus. CASVS. Ad agendum procuratorē instituit, lis est contestata, an eo inuito lite contest. in te potius transferre iudicium? Respond quod non, nisi mores, vel inimicitia capitalis intercesserit, vel alia causa legitima, quo casu etiam eo inuito in te erit lis transferenda.

i *Contestatam litem.* ante vero, & sine causæ cognitione non potest, vt ff. eo. l. ante litem contestatam, & int. mand. l. ti patet.

ADDITIO. Vide quamuis procurator, eo. tit. lib. 6.

k *Effectis.* [illegible] ex, one, vt [illegible] proxi

l *Persequendi.* & [illegible] [illegible] à procuratione [illegible]

m *Necessaria.* [illegible] multæ sunt, vt ff. eod. l. filiusfam. & § fin. & l. [illegible] [illegible] & l. [illegible] vsque ad l. quoniam §. 1

n *Intercesserit.* i. inter procuratorem & dominum litis. tunc e [illegible] lis potest.

o *Tunc enim.* sc [illegible] quando sunt inimici capitales, vel aliæ [illegible] causa

p *Etiam.* q [illegible] procuratoribus volentibus transfertur dominium, sed etiam eis inuitis. Accur.

Procurator actoris duas præstat cautiones.

3 † Iste tex. est singu. secundum Bart. hic in casu suo, intelligendo tamen secūdum intellectum gl.

4 Sequitur eam Bart. & Sal.

4 Dic, q̄ q habet mandatum ad vnum censetur habere ad aliud fine quo illud explicari non põt, vt in legibus cōtrarijs, non tamen vt hēre mandatum ad aliud penitus diuersum & disparatum, vt hic. Bal. & Pa.

5 Dic. q ibi exprimit genus, & species, hic vero exprimitur species tm Ba.

Nulla.

NVlla. CASVS. Procuratorem ad agendum, vel defendendum instituisti, lite contesta decessisti, vel te ex iusta causa absentasti: an non eo minus, quod decessisti, vel absentasti te, possit procedere procurator, & respon. quod sic, cum per lit. contest. a litis, instantiæ iudicialis (non intellige rei petitæ in iudicio) dominus efficiatur, & et procuratorem instituere potest, quod no posset, nisi dominus p litis contestat. fa fiet, & dic. quod est dñs, q a pot testes quosdã reprobare, & quosdam approbare & admittere, & instare, vt iu et in causa procedat, ac si dominus fuisset litis.

a *Dominum litis*.] id est instantiæ litis. Et hic no. q per contestationem. fit Dominus, vt hic, & sup. l. proxi. & ff. de app. l. ab executore, § no. de except. do. l. si procuratorem agi § 1.

b *post excessum*.] id est recessum, vel obitum.

c *Eum* s. procuratorem per contestatam litem dominum factum.

d *Conditores*. vt ff. e. l. in causa. in fin. & vt & in l. super [illegible] & l. quod quis.

dantis, & loco suo alium potest instituere, hoc dicit Bal. Vel sic si lite cum procuratore contestata, moriatur dominus, non propterea finitur instantia nec procuratoris mandatum. h. d. Sal. & Alex.

Imp. Iulianus A Secundo P.P.

LEX XXIII.

NVlla * dubitatio est, post causam in iudicio agitatã,* vt pote dominum litis [a] procuratorem effectum, etiã post excessum [b] eius, qui agendam, vel defendendam litem mandauerat, posse inchoatam causam * iurgiumque finire; quippe cum & procuratorem posse eum [c] instituere, veteris iuris voluerint [1] † cõditores. [d] Lec. 2. Non. Febr. Iuliano A. 4. & Salust. Coss. 363.

Exceptio falsi procuratoris reddit iudicium retrò nullum, ideo potest quandocunq; opponi Alexander.

Imppp. Grat. Valentin. & Theod. AAA. Pãcra. P.V. [2] †

LEX XXIIII.

LIcet in principio quæstionis persona debet inquiri [e] procuratoris, [3] † an ad agendum negotium mandatum à domino litis habeat: [f] si tamen [4] † falsus procurator inueniatur, [g] nec dici controuersiæ solent, [h] nec potest esse iudicium. Dat. 2. Calen. April. Constantinop. Antonio, & Syagario Coss. 382.

Personæ hic enumeratæ non possunt per se litigare, sed per procuratorem, & si contra fecerint, sententia pro eis lata non habet effectum, & iudex qui eas admisit, pœnam hic statutam patitur, & hoc hodie restrictum est vsque ad personas illustres inclusiue, h. d. cum authentica hic posita. Alexand.

¶ Imppp. Valent. & Theod. & Arcad. AAA. Titiano PP.

LEX XXV.

QVicunque prætorianæ [i] vel vrbanæ [5] † præfecturæ sublime fastigium, [k] vel magisterium [l] militare, vel consistorianæ comitiuæ [m] insignia [6] † meruerit dignitatis, vel proconsulare [n] ius dixerit, [o] aut vicarij [p] fuerit administratione suffultus, si qđ ab eo vel infertur iurgium, [q] vel refertur, procuratoris personam in negotij sui iura substituat. [7] †

¶ Quod si quis sanctionis huius statuta transgressus, iudicijs [8] † sese iurgaturus ingesserit, careat eius litis sorte,

Licet. CASVS. Tenebat Titius mihi in x. [illegible] dicens [illegible] procuratorem [illegible] cum non eras, ea propter [illegible] & obtinuit [illegible] lata sententia contra [illegible] Titius opponere exceptionem falsi procuratoris. quod licet [illegible] exceptio falsi procuratoris in initio litis vel ante esset proponenda, ad exemplum dilatoriarum exceptionum, [illegible] a litis [illegible] contenderetur, siue non propo[illegible] & probata po[illegible] n ab aduersario, qua probata, l. cer lata fuisset [illegible], fingitur retro iudicium nullum fuisse, adeo neque contestatio, neque partium confessio, neque testium productio, neque controuersia, licet [illegible] re penita, tenet tamen iudicium vtrum fuerit procurator, vel non.

e *Inquiri*. ex natura dilatoriarum exceptionum, vt in f. de proba. exceptionem. Est enim hæc dilatoria, vt instit. de except. § 4. fin.

f *Habeat* & sic cogatur mandatum ostendere, vel de rato [illegible], vt supra eo l. 1.

g *Inueniatur* quod afferendo permittitur aduersario probare, quandocunque velit, vt ff. eo. l. in causa, § 1. & de iu. l. non solum, § n. Item [illegible] hac dilatoria, vt opponatur post litem contestatam, sic & in qualibet alia dilatoria, per quam contenditur retro nullum fuisse iudicium, et non [illegible] iudicis. Vel [illegible] in huiusmodi exceptione falsi [illegible], quod à principio videtur opponi, q [illegible] in prima. Alij dicunt, quod si dicant, non procurator, quod est peremptoria. Si autem dicat, non potes esse, quia miles hæc dilatoria, quod non placet. [3] Alij vt H. dicunt, aut scio falsum procuratorem, aut credo verum, aut ambigo, si scio falsum repellor, [4] si credo verũ, quocunque tempore iudicij pbe esse, verũ, repellitur falsum asserendo, vt hic. sed si ambigo, in principio hoc debeo dicere, vt in prin. huius l. Alij dicunt q h. c ab initio fuit pposita, sed ad[illegible], audiamus, qđ dicere velit.

h *Solent* de principali [illegible] iudicium de persona, vtrũ sit procurator vel non, & sic vtrũ sit procedendũ vel nõ, vt ff. de iu. l. si qs, j hinc ẽ, q & si solutum fuerit tali falso procuratori, q [illegible] habuit mandatũ, vel habuit sed fuit reuocatum, põt repeti, nisi p sententiã soluat, vt ff. fami. ercis. l. computare, & ff. mãd. l. fideiussor. [illegible] & ff de [illegible] l. si [illegible] magis tamen puto, quod possit repetere per iud. vel sententiam solutum, vt ff. eo. l. in causa, § [illegible] procurator, & [illegible] l. si [illegible] nullũ est iudiciũ vt hic dicitur in præiudicium domini, nisi habeat ratũ, vt ff. de iud. licet, & infra de neg. ge. l. si pecuniam quod etiam appellã do ratu habere vr, vt ff. eo. l. [illegible] § 1. sed in suum præiudicium & fideiussorũ, quos procurator de rato [illegible], dedit, valet iudicium.

QVicunque. CASVS. Tres hic partes. In prima dr qđ in dignitate constitutus, siue fuerit prætor, siue præfectus, siue magister militum, siue proconsul, siue vicarius principis, & litem inferre vel suscipere putauerit: hoc per procuratorem faciat, al'o quin si per se duxerit litigandum, cadat a causa, & hæc in prima parte & secunda. Iudex autem vna cum officiali suo, qui hoc passus sit, in xx. libras auri mulctetur, & hoc in tertia. quod autem hac l. dicitur, restringitur ad illustres inclusiue, & extenditur in illustribus enim & [illegible] extra illustribus habet locum hæc lex.

i *Prætorianæ*, quia sit prætor. Vel dic præfectus prætorio.

k *Fastigium* [illegible] finem, vt quia præfectus vrbis.

l *Magisterium* quia magister militum.

m *Comitiuæ*, quia sit comes consistor. siue palatij in prin.

n *Proconsulare* quia sit proconsul.

o *Dixerit*. alias dixit.

p *Vicarij*. scilicet, quia sit vicarius principis.

q *Iurgium*. etiam [illegible] criminale non instituitur per procuratorem, vt infra, de accu. l. nunc conuenit & ff. de publ. iu. cr. l. pe. § 1. & in authen. vt ab illustribus, § 1. col. 5. nisi in crimine [illegible], vt inf. de inius. l. fi.

* Concor. [illegible] vt in c. [illegible] ex parte de cans. i me. extra de [illegible] Et huius constitutionis meminit Symmachus lib. 5. epist. 18.

† Publicã.

* Item. [illegible] vi Cuia. 2. obser. 31. Sed id obtinuit moris tuo dño eius hæredes citand. dossad cãm reassumen. & quia in fi. Accu. dam. Vide Mynsing. [illegible] po. 51. num. 20. & seq.

[1] al. P. P.

[2] C. Tho. [illegible] VI. O. de corp. [illegible] exce. Vide [illegible] pract. 8. ob. 9. Rol. à Val. consi. [illegible] nu 4.

[4] † Falsus dicitur, q non habet mandatum aut si hẽt a persona non idonea vel reuocatum qui vtcunque admissus fuerit defectu nõ nocet ac [illegible] te. hic.

[3] Et bene Iaf. quia vita que est dilatoria vt l. 2. § fi. ff. de exce. Bal & Sal.

[4] Quasi dicat, q post li. contest. non possit ipsum repellere. Sa. qđ tamen est falsum Bar. Sa. P. Pau. Alex. & Are.

[5] Reprobatur. Bart.

[5] † *Vrbicaria*.

[6] *Comitiuæ insignia meruerit dignitates.*

[9] † *Suggestiuæ [illegible] de [illegible]*

[8] † *Atha[illegible] ind. sese inges [illegible] rit.*

[6] Hæc [illegible] vera Bart. & Docto. hic.

Com-

a *Contrafecerit.*] i. admiserit talem personam ad litigandum.
b *Viginti libras*] publico inf. teneas.
c *Officio.*] id est officialibus.
d H*Ocius.*] vt nõ liceat ei agere per se, sed per procuratorem.
e *Vsque.* & extẽsiuè & inclusiuè: sic ergo illustres & super illustres hoc seruabũt: & est ratio: quia ratione dignitatis dedent sedere cum iudice: sed si allegarent, stare deberent: & sic vnum absurdum inde sequeretur: vt in corpore notatur Auth. vt ab illustribus.
f *Cateri.*] Clarissimis ac spectabilis.
g *Commune ius.*] in criminalibus, ex quib. imponitur pœna vel ad relegationem, nõ possit mitti procurator, nisi in causa inituratum: vt infra de iu. l. si maior. & in pecuniariis causis, vt dixi sup. eo. l. cum rem.

I*N pecuniarijs* CASVS. In pecuniaria causa, iudex vt ad iudicium venias, te citare fecit, ne quæ tibi nũcius dixerit, vt venias, vel procuratorem mittas, cum electione habeas veniendi, vel mittendi. si non venias, sed mittas, an videatis iudicis præcepto paruisse, quæritur: & dico quod sic. electione enim habes ex hac l. nisi in causa, in qua vtilius est tuum melius scias veritatem, quam procurator, vel tua persona legalior est, ita quod tibi credi debeat: quo casu in propria persona venire debes: vel si talis sit causa quæ per procuratorem expediri non possit: vt est popularis, ff. eod. l. licet, in princ. & ed. q. d. sequitur, nisi &c. vt si non idoneo procuratore misso, vult iudex, vt tu ipsum mittas. hæc ita l. nouo: quod in omni citatione simpliciter facta, intelligitur alternatiue, vt quis per se compareat, vel procuratorem mittat: facit l. in §. vlt. ff. eod. & ff. de dilatio. & dilectis, & C. de pen. de in... am calum... la... &c.

1 Gl. istã sequuntur illustres... Al. & de dis... Bar. & Sa... per Cy. &... in ... Auth. ... ab illustribus.

cuius nõ per procuratorem expectauit euentum, iudex nihilominus qui contrafecerit,[a] nouerit à se viginti[b] libras auri, itẽ ab officio[c] quoque suo tantundem ponderis exigendum. Dat. 18. Cal. Octobr. Arcadio A. 2. & Rufino Coss. 392.

IN AVTHET.

Vt ab illustr. § j. collat. 5. constitut. 18.

H Oc ius[d] stabit vsque[e] ad illustres solos: cæteri[f] enim commune[g] ius amplectuntur.

Citatus in causis pecuniariis, potest per procuratorem comparere, licet hoc in citatorio non contineatur: nisi fuerit citatus, vt personaliter compareat: quod facere potest iudex iusta ex causa: non aliter. h. d. Alexand.

Imppp. Arcad. Honor. & Theo. AAA. Anthemio PP.

LEX XXVI.

IN[1] † pecuniariis[h] controuersijs, & si specialiter hoc præceptum, vel sententiæ[i] minimè designat auctoritas, passim[k] vnicuique (si tamen ita maluerit[l]) per procuratorem respõdendi tribuimus facultatẽ:[m] nisi forte[n] quosdam illustriores[o] nonnunquã[p] ob causas vehementiores[q] maximi[r] iudicis vocabit auctoritas. Dat. Pri. Id. Octob.

Constitutionis argumentum ex libro Eustathij.

LEX XXVII.

SI fideiussor[2] † procuratoris non definierit tempus, & dixerit forte, ego fide iubeo pro ipso: & si mortuus fuerit, aut amplius non appareat, idque contigerit intra viginti dies, alius fideiussor dandus erit. Si moriatur, aut alius non inueniatur, is qui ad litem ab aliquo datus est procurator, post vicesimũ diẽ à iudiciali decreto super alterius procuratoris datione interposito, sex mensiũ accessionem seu terminũ habebit principalis reus peregrè degens in remota prouincia ad aliam procuratorem dãdum, vel adueniendum per se in iudicium; si enim in proxima, non autem in longinqua prouincia absit, tunc iudicis arbitrio terminus, siue dilatio definietur.

Imperator Zeno[a].

LEX XXVIII.

COnstitutio[3] † prohibet duorũ iudiciorum vnũ eundemq; publicum procuratorem esse, sed alios quidẽ esse in maximis quidẽ iudicijs gloriosissimorum magistratuum procuratores, alios vero qui eloquentissimis iudicibus pedaneis ministrent in litibus, ac neque eũ, qui litem inchoauit procuratorem apud Diætetam seu pedaneũ eundem ipsum terminare ipsam litem apud gloriosissimũ magistratum: sed ne metentalma, i. translationem mandati fieri ab ipso ad aliũ procuratorem, qui apud gloriosissimum magistratum adsideat, nulla impensa procuratoris per mutatione facienda in hoc metentalmate, neque cõi satisdatione pro hoc metentalmate exigenda, sed & iudicatũ solui, satisdationẽ, & de ratihabitione cautionem ita ab initio concipi, vt comprehendantur in his, & expensæ huius metentalmatis, vt is, a quo exigitur alterutra harum satisdationum stipuletur. Quia spõdeo me, & hunc apud Diætetam procuratorem pro iudicatorum solutione, aut satisdatione confirmaturum. Et si contingat ex relatione Diætetæ, aut ex appellatione data contra ipsius sniam transferre causam ad maximum iudicium, cui subest Diæteta, etiã tum ex metentalmate futurũ procuratorẽ in maximo iudicio simili modo confirmaturum me spõdeo. Si nõ hęc oĩa obseruata fuerint, siquidẽ circa maximum iudicium hęc lex

h *In pecuniariis.*] aut re hoc dicat, sicut sup. eo. l. 2.
i *Sententia.*] conuentio. al. s. 2. ac si dicat, licet præceptum, vel sententia, qua quis ad iudicium vocatur minime designet, vt vocatos habeat hanc electionem, s. vt veniat vel procuratorẽ mittat, habet tamen ex hac l.
k *Passim* id est indistincte.
l *Maluerit.* nam inuitus non cogitur.
m *Facultatem.* vt ff. de minorib. l. si vnius, § idem iul. & ff. fam. ercisc. l. plane, & Inst. de his per quos agere possumus, & ff. de arbit. l. non distinguemus, § quæsitum, versi. sed si domini. & sup. de iis, qui ad eccles. confug. glo. sicum autem sed hodie iprius iurat de calumnia, q. si non mittat procuratorem: vt inf. de iuram. calũ. l. 2. § sin autem absuerit. Vel aliter dic, vt ibidem dixi.
n *Forte* potest quislibet & per se litigare si vult, & si &c.
o *Illustriores.* i. procuratores, vt sup. prox. l. & sic est pic... t, quod dixit si pot... ita maluerit: quia ibi innuit, quod possit per se, si vult, & ponitur hæc exceptio, nisi &c. Vel dicit ipsos dominos litis quando non possunt per procuratores agere, quod quandoque euenit: vt ff. eo. licet, in princ. & inf. de iis qui veniã impet. l. 2. Vel ratio, quia dominus melius scit veritatem, quàm procurator. vel est rector & legalior persona dñi, & minus noxia.
p *Nonnunquam.* & aliquando ob causas aliquas iustior est vnus, quam alius. Vel ad causas, ad quas vocantur, erit vnus iustior quam alius.
q *Vehementiores.* i. expeditiores, nã non est sic noxius.
r *Maximi iudicis.* maximum vocat quemcunque audientem causam: respectu nãque nostri saltem est magnus.

ADDITIO.

Vide c. 1. extra eod. in antiq. iuncto cap. 1. eo. tit. lib. 6.

2 † *Cuiac.* lib. 12. *obser. cap.* 5.

3 † *Interpr. Consip.*

a Adde gl. 1. in l. ... sequuntur Barto. Pal. al. & Paul. in l. cum clericis, in ver. sciatum, sup. de episco. & cler.

2 † *Concil. interp. uide Cuiac.* 13. *obser.* 5. *in fi. &* 12. *ob ser.* 4.

3 Idẽ Sal.

4 Et melius Bart. hic. & concord. cum hac gl. c. 2. iuncta gl. super verbo, deteneatur, in versic. & illud scire dẽt, ex. eo. tit.

5 Ista displicet Bar. to. sed vltima placet Doct. hic.

NE LICEAT POTENTIORIBVS &c.

Dixit de licita procuratione, & eius occasione: sequitur hic, & sequentibus titulis de illicita. Nam omnia mala exempla sunt orta de bonis rebus, ait Salustius.

Diuinè.] CASVS. Tres habet partes. In prima recitat Imperator constitutionem diui Claudij, qua cauetur, vt si aliquis causam habens cū aliquo, suffragium potentis sumptitationis officij implorauerit, quo magis aduersarius vel transactio nē veniat, vel cedat, in amissione causæ puniatur: & lis suo tramite æqualiter decurrat: & hoc in prima. Assumens seuera sententia puniatur: quę autem sit pœna, hic non aperit: & dicitur seuera in faciendo, nō in patiendo: quia patiens ea dignus est. & hoc in secunda. quia autē omnium interest, & maximè pauperum, à potentioribus non grauari: duo præsidi committuntur per dictam const. s. vindicta, si non fuerit obseruatum quod in constitutione dicitur: & cognitio pœnæ, l. iactura causæ: hoc est rei inductæ in causam debitore hoc petente, & querelam deponente neque, timeat præses, quod potentioribus præiudicet, scilicet in dignitate: cum quantum ad hoc superior sit. In illo tex. no. Em la. quod assumens patrocinium potentioris punitur in amissione causæ. Similiter comitatenses, qui faciunt reum eis rem aliquam tem pro eis, vel sub titulo eius nō subsit oneribus impositis: puniuntur amissione talis rei tempus, quæ debet publicari. ita nott Bar. in l. 1. C. de naui. non excus. lib. 11.

transilita fuerit, competenti scrinio quinque auri libras persoluet pœnam. Si verò circa dięteras hæc lex prætermissa fuerit, is qui litem adimplet qui apparet eloquentissimo Dięteræ, vnius auri libræ exigetur pœnam. Alij verò duo, qui ex officio segregati sunt, & attributi dięteræ siue ex scholis, duarum auri librarum exigentur mulctam. Ipse verò procurator, à quo quid peccatum contra hanc legem fuerit, plagis castigetur à magistratu, aut dięteræ interdictus in posterum procuratoris officio fungi in iudicio.

1 † Vide Cu iac. hic, & 8. obser. 31.

3 † Al. & cc.

TITVLVS XIIII.

Ne liceat potentioribus,[1] † patrocinium litigantibus præstare, vel actiones in se transferre.

Recipiens patrocinium potentioris, ad terrorem aduersarij, debet puniri in iactura causæ. Et patrocinium præstans, venit puniendus arbitrio rectoris prouinciæ, qui in prædictis est iudex, etiā contra potentiores magistratus, quamuis tales iurisdictioni rectoris prouinciæ regulariter non subessent. b. d. Alex.

Impp. Diocl. & Maximia. AA.[2] † Aristobolo salutem.

a *Admodum.* i. valde.

b *Constituit.* & ideo de nouo constituendum non est.

c *Iactura.* i. amissione.

d *Afficerentur.* i. ab ipso iure, qui iam sic. Tu dic per sententiam. nam dicit afficerentur, & non fuit affecti: vt inf. l. pro... Item quia hic committuntur duo, l. vindictam, & cognitionem huius pœnæ, s. iacturæ debiti, si appareat id commissum, & hoc implorante debitore, & querelam exponente. Accu.

1 Concor. c. 1. eo. tit. 2. de offi. deleg.

Titulus ne liceat pot. q. 30. nota d. pot. ferat à ti... iudicaire, iudi. mat. &c.

e *Potentiorum.*] non loquitur de quolibet potentiore: sed de eo, qui ratione officij est potentior: & qui minacem per potentiam fortiorem ostendere, vt infra, quod metus causa, l. fi per impressionem. & si quacunque præ. po. l. 1. & infra si rector prouinciæ, vel ad eum, per l. 1. & patet hic. & infra. ead. l. 6. si. vbi dicit, ne præiudices &c. & sic differt hic titu. ab eo, de alien. iud. mut. causa fact. quia ibi de potente alia ratione tractat: vt ff. de alie. iud. l. 3. & ff. si ex not. cau. l. 1. §. de desinant. Opponitur sup. de aduo. diuer. iud. l. 2. sed ibi in minori, hic in maiori officiali.

f *Aduocassent.*] videtur, quod ex hoc solo, quòd paciscuntur de patrocinio, licet non fuerit præstitum, puniatur. Vel fone de æquitate: tunc non puniuntur: vt ff. de in ius voca. l. quamuis.

LEX PRIMA.

Diuinè[*] admodū[a] constituit[b] diuus Claudius,[*] consultissimus princeps, parens noster, vt iactura[c] causæ afficerentur[d] ij, qui sibi potentiorum[e] patrocinium aduocassent,[f] vt hoc proposito[g] metu, iudiciariæ lites potius suo marte[h] decurrerent, quam potentiorum domorum opibus[i] niterentur. Quē[k] palam est intantum prouincialium q̄onibus esse cōmotum, vt huius[l] sanctionis rectores prouinciarū custodes,[m] & contemptæ huius rei vindices fecerit:[n] scilicet, vt in actores[o] seu procuratores, in subsidia[p] negotiorū, vel vsurpatos[q] gratia, vel redēptos,[r] seuera[s] sentētia[3] † vindicarēt. ¶ Quare[t] cū intersit in vniuersum omniū, & præcipuè tenuiorū,[u] qui sæpe importunis potentium intercessionibus opprimuntur: inter litigatores[x] audientiam tuam impertiri debebis. Nec me tuas,[y] ne præiudices[z] clarissimis viris: cū diuus Claudius huius rectorem prouinciæ disceptatorē, & si res postularet, vltorem specialiter[a] fecerit. Dat. 4. Id. Septemb. AA. 3. & 2. Coss. 287.

Cedens actionem suam potentiori ratione officij, per-

g *Proposito.* i. procul posito. Vel dic contra, i. anteposito, s. de amissione causę.

h *Marte.* i. æqualiter. vel suo ordine.

i *Opibus.* idest suffragijs: & quod dicit nomorum, id est illis de domibus, vt ff. si cer. pet. l. lecta, in prin. c.

k *Quem.*] s. diuum Claudium.

l *Huius sanctionis.*] qua prohibentur potentes patrocinari.

m *Custodes.* quo ad amissionē causæ: sed iudices quo ad pœnam imponendam potenti.

n *Fecerit.* diuus Claudius.

o *In actores.* i. aduocatos, quos vocat actores, quia causam agunt. Sed contra, inf. de iusti. l... Sed non potest assumi in terrorem: vt hic; potest tamen ad ius conferendum. Vel ibi non erat potentior.

p *In subsidia.*] id est auxilia.

q *Vsurpatos.* i. malè quæsitos.

r *Redemptos.* scilicet pretio.

s *Seuera.* id est capitali, secundum B. & dicitur seuera in faciendo, vel verius secūdum Azo. pro motu iudici.

t *Quare cum intersit.* q. d. diuus Cl. ad. &c. & est locus ab auctoritate.

u *Tenuiorum.*] fauetur debilibus, vt hic, & infra, quando Imperat. inter pupill. & alios, coll. 3. vel l. 1. & in Auth. de mand. princ. §. si

x *Litigatores.* hoc ipsum quærentes eo nequeunt enim reus de tali procuratore.

y *Metuas.* loquitur præsidi.

z *Præiudices.* præiudicat enim. nam alias clarissimi, & illustres non conueniuntur sub præside: vt infra vbi senat. vel clar. l. 3. quę incipit, quoties. & supra de offi. rect. prouin. l. 2. sed ratione delicti hoc fit, vt inf. vbi senat. vel clar. l. 1. & est optimum simile in Auth. de mand. prin. c. §. patrocinia, coll. 2.

a *Specialiter.* & ideo alijs delegare non potest: vt ff. de off. eius cui mand. est iurisd. l. 1. in princ. nec obst. inf. de iud. à iudice, in fi. Nam hic datur iurisdictio ab ipsa constitutione, vel princip. per constitutionem, vt ordinarius sit illius causæ specialiter: & ideo delegare non potest: vt ff. de off. eius cui mand. est iur. l. 1. ter autem vt delegatus simpliciter. Et quia de cessione actionis hic tit. dicit in rubr. & in l. fin. Acco distingue: quia aut fit in vltima voluntate, aut

+ Intell ha ius l. & sequen. vide per Rebuff. in l. vn. nu me 3. & in fra de iengiten. quę pro eo quod interest.

a Intelligit Claud. ū posteriore hoc nomine vocitatum, nō aut priorē illū Claudiu Neronem.

Aduocati actores vocantur. 2 † Idē dicendum, si mercedē acceperit, vt bona, olima, aut agricolas defenderet Cuia. 8. obser. 31.

Illustres sub præside nō conueniuntur.

dit actionem illam, & cessio non habet effectum. h. d. Alex. concordat Bald. & Salic.

Imppp. Arcadius, Honor. & Theod. AAA. Ioanni PP.

L E X II.

SI* cuiuscunque [1] † modi actiones [a] ad potentiorũ fuerint delatæ [b] personas, debiti creditores iactura [c] mulctentur. Aperta enim credentium [d] videtur esse veracitas, qui alios actionum [e] suarum redimunt [f] exactores. Dat. 5. Id. Iul. DD. NN. Honorio 13. & Theod. AA. Coss. 407.

TITVLVS XXV.

De ijs, qui potentiorum nomine titulos [2] † prædijs affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt.

Qui titulos seu insignia potentiorum prædijs suis affigunt, vel eorum nomina in litem prętendunt, suo iure priuantur, & in metallum damnantur: & potentior si consenserit, infamatur. h. d. in effectu. Bald. Sal. & Alex.

Impp. Arcadius & Honor. AA. Messalæ PP.

LEX VNICA.

ANimaduertimus* plurimus [g] iniustarum [h] desperatione causarum potentium titulos, [i] & clarissimæ priuilegia dignitatis ijs, à quibus in ius vocantur, opponere. At [k] ne in fraudem legum aduersariorumque terrorem his nominibus abutantur, & titulis: qui [l] huiusmodi dolo sciẽtes conniuerint [m] afficiendi sunt publicæ sententię nota. [n] quod si nullum hac in parte consensum præbuerint, [o] vt libelli, aut tituli eorum nominibus [p] vel ædibus affigantur alienis; eatenus in eos qui fecerint, vindicetur, vt affecti [q] plumbo, [r] perpetuis metallorum supplicijs deputentur.

¶ Quisquis igitur lite pulsatus (cum [s] rei & rei [t] sit possessor & iuris, & titulum [x]

---

aut inter viuos primo casu valet, vt ff. de leg. l. 3. nomen. in princ. & de libe. le. l. legaui. nisi iam erat in iudicium deducta: quo casu egit hæres: & quod consequitur, legatario præstat, vt infra de litig. l. quicunque. & in authent. ibi posita, nunc si hæres. Secundo siquidem potentiori ratione officii, actio amittitur, vt inf. l. prox. & inf. qui dare tuto. possi. authen. minoris. si alia ratione, tunc habet locum titulus de. alie. iudi. Si non potentiori, si est in iudiciũ deducta, nulla est cessio, nisi in casibus, non tamen amittitur actio: licet fiat cessio de ea litigiosa, vt infra de litig. l. 2. & fi. in fi. Si autẽ est indubitata, id est in iudicium nõ deducta: si constat veram cessionem, valet, vt per tot. titu. de hær. vel act. vend. si autem constat eam simulatam, nulla est, vt inf. plus vale. quod agi. per totum. Sed dubitatur, an sit simulata, vel non, ex tribus præsumitur simulata, s. quod pro parte sit vendita: & pro parte donata: itẽ quod minori pretio vendita: item quod titulus cessionis non sit in instrumẽto cessionis quod esse debet i prin. et inf. man. l. per diuersas. & l. fi.

SI cuiuscunque.] CASVS. Debebas mihi 10. actionem mihi competentem contra te potentiori cessi, an valeat cessio quæritur? & respond. quod non, adeo quod amissione debiti mulctari debeam.

a *Actiones.*] aliud si res: quia tunc non amittitur, vt ff. de alie. iud. l. pen. Vel aliter solue, vt ibi, vel hic de potente ratione offici, ibi alia ratione, alias legitur cautione.

b *Delatæ.*] ab eo, cui competebant. Et dic delatæ per cessionem.

c *Iactura.*] id est amissione.

d *Credentium.*] id est creditorum, qui cedunt, & quibus ceditur.

e *Actionum.*] quid si minor fuerit? sibi per restitutionem in integrum non subuenitur, per l. si aduer. deli. Ex tamen si ius ignorauit. quod licet ei, potest.

f *Redimunt.*] gratia vel pretio, vt sup. l. proxi. & no. quod hac lex respicit vltimam partem rubricæ.

DE IIS, QVI POTENTIORVM, &c.

Superiori titu. prohibuit actores aduocare potentis patrocinium, nunc e contra ipsi reo prohibet.

ADDITIO. Hanc continuationem reprehendit hic Bar. ea occasione, quia innuit hæc glos. titulum præcedentem non habere locum in reo, quod secundum eum falsum est propter generalitatem rubr. quæ dicit ibi. Patrocinium litigantibus præbeatur. Item patet etiam ex l. 1. in prin. quæ loquitur generaliter. Continua ergo sic. Supra punit litigantes, qui aduocant patrocinium potentiorum prętendendum dicto vel facto ipsorũ potentiorũ: hic punit litigantes qui aduocant patrociniũ potentiorum dicto vel facto ipsius litigantis: quod facit assignãdo titulos, &c. vt videbitis inf.

A Nimaduertimus.] CASVS. Petebam à te fundum: dicebas aliquem clarissimum esse possessorem illius fundi, vel te nomine illius fundum possidere: & inscriptionem quandam in illo fundo fecisti talem: hic fundus est talis potentioris, & hoc fecisti, quo magis me ab agendo repelleres, quia res mihi consolatur, quæritur, & dicit Imperator, quod animaduertit plures reos conuentos hoc fecisse. hoc in prima. In secunda statuit pœnam in personas potentium, qui consenserunt nomen suum inponi, vt infames efficiantur, & hoc similiter dicit in fin. l. ibi. eos, &c. & potes continuare illę versi. cum hac secunda parte. In tertia dicitur, quod si huiusmodi potentiores nõ consenserunt, quod conuenti, qui hoc fecerint, pœna plumbi afficiantur, & perpetuo in metallum dãnẽtur. Item si quis lite pulsatus cum possideret, nomen potentis in lite prætendat, amissione causæ puniatur, ita quod neq; facultas controuersiam recuperandi ei tribuatur, &c. Et tex. ibi, repetẽdę actionis, nota secundũ B. quod pœna huius l. habeat locum nedum in reo, sed etiam in actore, & istud etiam sequitur Ale. licet Raph. Fulg. hic teneat, quod ista lex solum habeat locum in reo per absque verba tex. ibi, in ius vocatus & in vers. pulsatus. fal. hic.

g *Plurimos.*] s. reos conuentos.

h *Iniustarum.*] quia credebat se habere lites iniustas.

i *Titulos.* i. subscriptionem quandam, quod hæc domus sit cuiusdã potentissimi, vel quod nomine potentissimi possidet, vt per hoc sub certis iudicib. cõueniat, vt inf. vbi sen. vel cla. l. 2. Vel minores det sportulas, vt infra de fru. & li. expen. l. fin. Vel conueniatur in scriptis, vt inf. de dign. l. quoties. lib. 12. Vel dic, vt terreat, & nunc incipit soluere terrorem.

k *At.*] pro sed.

l *Qui.*] i. potentes.

m *Conniuerint.*] id est consenserint.

n *Nota.*] id est fiant infames, vt inf. in fi. l. & etiam de crimine stellionatus possunt accusari, cum titulus criminis deficiat, vt ff. de crim. stel. l. 4.

o *Præbuerint.*] s. potentes refert. n. quo ad potentes vtrum consenserint, vel non. Non autem quo ad eos, qui scripserint, vtrum consenserint potentes, vel non.

p *Nominibus.*] s. adiectis.

q *Affecti.* perpetuis metallorum supplicijs deputentur.

r *Plumbo.*] quod deferant ad metalla.

s *Cum ipse.* interpositio est vsque ibi, contradictoris.

t *Et rei.* i. corporalis, pro qua conuenitur, in rem.

u *Et iuris.*] i. incorporalis, vt seruitutis, vel actionis personalis, qua conuenitur pro re corporali, quę (licet impropriè) possideri dicuntur à debitore, vt ff. de per. hær. l. regulariter. & l. etiam. § penul. vel dic iuris s. emphyteutici. Vel dic pro eodem poni rei & iuris. i. rei iustè possessæ, vt infra statim dicetur, vel econtra, ita vt iure conueniri possit.

x *Titulum.*] id est actionem, qua pulsabatur.

---

1 † Actionis cessio, ex trib. præsumitur simulata.

* Ex lib. 2. tit. 13. l. 1. C. Th.

2 † Concor. cum hac l. et superius n. 2. cum gl. super ver. familiones. ext. de alie. iud. mutan. causa fa.

2 † Solius est fisci titulos alienos prædiis imponere. huc illud Aug. ex Plin. referri potest. Ne domos ipsius inuadat aliquis potens, ponit ibi titulos potẽtis titulos mẽdaces, ipse vult esse possessor, & frõtem domus sęq. titulo alieno muniit vt cum titulus lectus fuerit, conterritus quis potẽtia nominis, abstineat se ab inuasione. vi. Cuiac. ad l. 3. inf. de bo. vacan.

* Ex lib. 2. tit. 14. l. 1. C. Th. et ad de Cass. od. et iunge No uell. 17. ca. 18.

Ea se

illatę solemniter pulsationis exceperit[a] contradictorijs libellis aut titulis alterius, nomen crediderit ingerēdū: 1 † eius [b] possessionis aut cāæ, [c] quam sub hac fraude, aut retinere, [d] aut euitare [e] tentauerit, amissione mulctetur: [f] nec repetendæ actionis, [g] etiam si ei 2 † probabilis negotii merita suffragantur, habeat facultatem.

¶ Eos [h] sanè, qui se sponte alienis litibus inferi patiuntur, cum his neq; possessio, neque proprietas competat veluti famæ suæ prodigos, & calumniarū redēptores notari oportebit.[i] Dat. 15. Cal. Decēb. Mediolani; Stillicone, & Aureliano Coss. 400.

TITVLVS XXVI.

Vt nemo priuatus titulos prędijs suis, vel alienis imponat, vel vela regia 3 † suspendat.

Qui titulum principis rei suæ imponit, illam perdit, et iuris publicis illam facit. h. d. Sal. & Alexand.

Impp Honorius & Theodosius A A. Flauiano P.P.

LEX PRIMA.

Regiæ [k] maiestatis est, vt nostræ tantummodo domus & patrimonia, titulorum inscriptione [l] legantur. Omnes igitur intelligant publico iuri esse deputandum [m] 4 † id, cui nomen dominicum [n] præscribitur.[o] Dat. 3. Cal. Decemb. Rauenna, Basso, & Philip. Coss. 808.

Imponens titulum, vel vela regia rebus ab alio iustè, vel iniustè possessis, si plebeius est, vltimo supplicio punitur: si autem est nobilis, deportatur. licet etiam vnicuique ista frangere, & tollere, de quo non poterit accusari: & iudex recipiens accusationem, punitur pœna hic statuta. h. d. Sal. & Alex.

Impp. Theo. & Valē. AA. ad Florentium PP.

LEX II.

Ne quis vela [p] regia 5 † suspendere, vel titulū [q] audeat sine præceptione iudicis cōpetentis alienis reb. imponere, quas quocūq; mō qualiscūq; persona possideat licet non dominus, licet iniustus possessor, vel temerarius inuasor qui possidet, doceat.

¶ Eum autem, qui hoc facere ausus fuerit, si plebeius ē, vltimo [r] subdi supplicio; si clarissimus, vel curialis, vel miles, uel clericus, proscribendū [s] deportandumq; non solū ciuitate Romana, sed ēt libertati [t] priuari censemus: executoresq; huius legis omnes iudices esse oportet. [u]

¶ Deponendi autē, vel frangendi titulos, & conscindendi vela, non solū eis, ad quorum præiudicium tale, aliqd cōtra fas, contraq; leges cōmittitur: sed omnibus tam liberis, quam seruis sine metu calumniæ, [x] vel accusatione [y] criminis, licentiam ministramus: decernentes iudices, eorumque officia tricenis libris auri mulctari, si talem accusationem vel 6 † admittant, vel depositam scribi concedant. Dat. 15. Cal. Iul. Theodo. A. 17 & Festo Coss. 439.

a *Exceperit.*] i. exceptione repulerit. sed hoc nihil est. Sed dic exceperit. i. susceperit. libellum recipiendo.
b *Eius possessionis.*] cum in rem agitur.
c *Aut causa.*] cum agitur personali actione.
d *Retinere.*] quando in rem.
e *Euitare.*] cum agitur in personam.
f *Mulctetur.*] sed cui dabitur hæc mulcta? quidam fisco. sed puto aduersario, vt sup. ut. 1. fin.

1 † Inferendum.

g *Actionis.*] id est defensionis.
ADDITIO. Vult hic glo. quod hic titu. non habet locum in actore, sed solum in reo. Idem vult glo. rubr. sed Bar. tenet hic contrarium, scilicet quod etiam habet locum in actore, sicut in reo. Et l. 1. sup. e. tit. i. l. loquitur in alio casu: vt dixi supra, in rubr. præsenti.

2 † Vel.

h *Eos*] scilicet potentes.
i *Oportebit.* vt sup. eo. l. 2.

VT NEMO PRIuatus, &c.
Superiori titulo dixit quando dicebat, res sua erat aliena: nunc quando suam, vel alienam dicit suā.

R*egia.*] CASVS. Si in fundo tuo vexilla imperialia, cum hoc ad principem pertineat: fundus confiscabitur: si in alieno, non confiscabitur fundus, sed omnia tua bona confiscabuntur: & differt iste titulus à superiori, quia ibi dicebat conuentus, quod res sua erat aliena, hic sua.

3 † al. regalia.

k *Regiæ.*] id est ad maiestatem regiam pertinet.
l *Leguntur.* id est designantur.
m *Deputandum*] alias imputandum. videtur enim ipse velle ea publico iuri deputari, cum ipse intitulat ei suum nomen, cum proprium sit regiæ maiestatis sua patrimonia tali gaudere inscriptione, vt hic, & sup. de bo. vacan. l. 3. lib. 10. & est simile in l. penult. ff. de diuor. & repu. l. fi. in fi.

4 † Imputandum.

n *Dominicum.* i. nomen domini imperatoris, vel i. eius, cuius domus vel possessio, & hoc cum de nomine possessionis inscribit. Si autem alienæ possessioni quis inscribet, non confiscantur possessio illa, sed omnia bona inscribentis, vt in auth. de man. princ. § fi. col. 3. Accur.
o *Præscribitur.* i. ab [illegible] scribitur, vel ā oculos scribit.

N*E quis.*] CASVS. In prima parte prohibet, quod nullus vexilla, vel vela in aliena possessione. siue possessor fuit iustus, siue inuasor, suspendat. & hoc in prima. Si autem fecerit, si plebeius est, vltimo afficiatur supplicio. si clarus, vel etiam clericus, deportabitur. & non solum ciuitatem amittet, sed libertatem. & hoc in secunda huiusmodi autem pœnæ infligendæ sunt in omnes iudices executores & hoc in tertia. Cuilibet frangendi tales titulos, vel vela pateat facultas, non solum ei, in cuius præiudicium suspensa sunt, & hoc si uel seruus, siue liber. neque timeat quod de calumnia accusetur hoc in quarta. Iudex autem qui talem accusationem admisent. 30. lib. auri vna cum officiali suo puniatur. & hoc in quinta. Nota in hac l. quod ea quæ illicitè ædificata sunt, possunt per quemcunq; licitè destrui, & sine pœna, facit l. fideicom. missis. §. si quis illicitè. de lega. 3. secundum Paul. de Cast.

5 † Vela regalia Hal. Ambrosi[illegible] ea etiā appellat cortinas regias 5. epist. 35. Publici tituli ab Halarico apud Cassiodorum. Tituli fisci a Theod. apud Cassiodo.

p *Vela.* fortè vexilla.
q *Vel titulum.* id est chartulam scriptam.
r *Vltimo.*] pro leui delicto imponitur hic magna pœna, vt int. de liber. & eorum lib. l. 2. Item est hic argum. contra. supra de episc. & cler. l. presbyteri.
s *Proscribendum.*] i. damnandum in confiscatione bonorum, vel id est bona proscribenda.
t *Libertate.* hodie nemo [illegible] &c. vt in authen. de nup. §. quod autem prius. coll. 4. vnde in liberto, qui non est bene natus ab initio, hæc lex posset habere locum. Item nota hic pœnam deportationis adimere alicui libertatem, quod est speciale, alias secus, vt in contrario, vt instit. de capi. di. mi. § [illegible] infra de depor. [illegible] l. fina. Et dic deportantur, i. in metallū. & sic non loquitur de deportatione, sed de damnatione in metallum. Accur.

6 † Puto duas negationes hic deesse, & ita cē legēdu, non admittāt, vel depositam scribi non faciāt. Got.

u *Oportet.* quæ ā hāt [illegible] cum deportatio sit de [illegible] [illegible] § qui voluerius.
x *Calumniæ.* [illegible]
y *Accusatione.* [illegible] Et nota in fine huius [illegible] de [illegible] iudicis [illegible] libellum, vt ff. de off. c. [illegible] l. 2.

VT NEMINI liceat sine &c.

Superior titulus dixit de vexillis, & titulis; hic generaliter de signis. Itē sup. nō licebat ante litē contestatā, hic nō licet ēt post lit. contest. & ideo si signa imponit post litem contest. non patitur pœnam superioris tituli: sed iudex eum puniet pro motu suo. Accur.

1 † Propria sc. & regijs dictum est ti. 16. de potentioris titulis tit. 15

2 † al. signa

3 ... reb. ... Liue ... Accu- ...

S Aepe.] CASVS. Petebas à me rem mobilem. ante sententiam signū illi rei imposuisti, auctoritate mea illud possum extrahere, vt causā quā mihi moues, officio iudicis terminetur.

3 † Octauiir, alias Octauiano.

a Ea.] s. signa, quæ appellantur Bononię glifa.

b Imposita.] scilicet ab actore.

c Detrahere.] ēt auctoritate tua: vt ar. ff. qđ vi aut clā, l. si vitē §. si ad ianuam. & s. tit. 1. in fi. & arg. sup. de Iudæis, l. nullus.

d R Ebus. Alius.] puta Titius.

e Nemini.] s. Scio.

f Suas.] id est Seij.

g Aliquis.] s. alius à possidente: sed ijs, quas ipse tenet, siue suæ vel alienæ, potest imponere signa, sed non vexillum, vel vela, vt s. tit. 1. l. 1. & 2.

4 † al. Grugasio.

h Affirmet.] non est tamen verum.

i NE FISCVS, vel Respub. &c.

Et dic. Ne fiscus. i. procurator fisci.

k Vel Respublica.] Licet gnaliter prohibuerit, supra patrocinia potentis: nunc tñ specialiter prohibet fiscum, vel Rempub. i. fiscum, siue Reipublicæ, i. fisci procuratorem. Accur.

R Espublicæ.] CASVS. Mihi in 100. tenebaris: & reipub. illa 100. obtulisti, & cōtra me petentem illa 100. auxiliū reipub. implorasti, an sis audiendus, quæritur? & resp. quod nō. Vel dic, si reip. tenebaris in 100. & ego tibi in 10. si fecisti mihi pactum de nō petendo: si reipub. sua 100. obtuleris, quo magis contra me præstaret iuuamentum, an sis audiendus? &

5 † alias & Gordian⁹ Cæsar.

TITVLVS XVII.

Vt nemini liceat sine iudicis auctoritate signa [1] † rebus imponere alienis. [2] †

Insignia imposita rei meę sine iudicis auctoritate, licet mihi propria auctoritate remouere. h. d. Salicet. Vel sic: Lite pendente, nemo potest imponere signum suum rei, quam petit. hoc dicit cum l. sequenti.

Imper. Probus A. Octanio. [3] †

LEX PRIMA.

SAepè rescriptū est ante sententiam signa rebus, quas aliquis tenebat, imprimi non oportere. Et ideo ea [a] rebus, aut fructib. apud te constitutis illicitè imposita, [b] poteris ipse licite detrahere: [c] amotis his causa, quæ ex officio tibi infertur, terminetur. Dat. 4. Calen. Iul. Probo A. 2. & Lupo Coss. 278.

Impp. Diocler. & Maximia. AA. & CC. Craugasio, al. Graphio. [4] †

LEX II.

REbus, quas alius [d] detinet, imprimere signa nemini [e] licet; ēt si suas, [f] vel obligatas sibi eas esse aliquis [g] affirmet. [h]

TITVLVS XVIII.

Ne fiscus, [i] vel Respublica [k] procurationem alicui patrocinij causa in lite prætet.

Sub prætextu pecuniæ fisco debitæ non debet fiscus patrocinium præstare. Bart. autem aliter istam legē intelligit, & summat eam sic: Actio litigiosa, vel dubia non potest in solutum fisco dari sponte recipienti. hoc dicit Alex.

Imper. Gord. A. [5] † Legitimo, & alijs.

LEX PRIMA.

REipublicæ [l] [6] † iurib. adiuuari te sub obtentu quantitatis, quam eidem reipub. debes, contra iuris rationē desideras. 3. Id. Ian. Gord. A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

Respublica non debet pacisci de quota litis. h. d. Vel sic: Actionem litigiosam, vel dubiam ex causa donationis respublica suscipere non potest. h. d. Alex.

Idem A. Tertullo. 7. †

LEX II.

CVm allegas partem rerū, vel actionum dimidiā fisco, quo magis eius iuribus [8] † protegaris, velle te donare: huiusmodi litium donationē [9] † admitti temporum meorum disciplina non patitur, vnde ius tuum si quod tibi competit, citra inuidiam [m] fisci mei tueri solenniter cura. S. 6. Non. August. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

Imp. Diocl. & Max. AA. & CC. Amphioni.

LEX III.

ABhorret à sæculo nostro sub prætextu debiti [n] procurationem cōtra priuatos [o] fiscum [p] præstare. Dat. 8. Calen. Ian. Philippopoli CC. Coss. 294.

Respublica non debet debitorem suum iuuare contra alium prætextu debiti sui. hoc dicit Salic.

Ijdem AA. & CC. Achilli.

LEX IIII.

AD fraudē [q] creditorib. faciendā, inuidiam [r] fiscalem contra sęculi nostri tranquillitatē implorari nō decet. Redde itaq; quod fisco nr̄o debes: & si conuentus velut à creditore fueris, quē tibi numerasse pecuniā negas, exceptione nō numeratæ pecuniæ secundum leges vti potes. Dat. 16. Cal. Ian. Sirmii CC. Coss. 294.

dicit quòd non.

l Republica.] hic cōfitebatur se debere suo creditori sed i fisco contra ius se iuuari contra priuatum postulabat, sed in vlti ma lege hui tit. nō cōfitebatur se debere. Vel dic ... contra debitore exceptione tutor se iuuari petebat: in vlti. contra creditores. Accur.

6 † Vid. ...

m CVm allegas.] plana est. Inuidiam, i. blasmum. Idem in quolibet aduocato, vt huiusmodi pactum facere nō possit, vt sup. de postul. l. si quis.

7 † Alias Tertulio.

A Bhorret.] CASVS. Tenebatur tibi fiscus, in certum ei remisisti. quo magis tibi in causa contra me patrocinium præstaret. quæritur an valeat? resp. quod non.

8 † al. Virilitu. ad interdum? l. vide Ruin. i l. hoc edicto, §. nunciatio. tit. 60. de ope. nou. nun.

n Debiti.] quod fiscus tibi debet, quod volebas fisco remittere. si tibi patrocinium exhiberet. Vel pone, vt supra l. 1.

9 † Damnationem.

o Priuatos.] debitores illius, qui volebat fiscū suum esse procuratorem, vel aduocatum. Itē superior lex loquitur in creditoribus nihil fisco debentibus: hæ autem duæ de debitorib. loquuntur tam fisci, quam priuatis, & prima similiter. vel hanc expone, vt prius. Accur.

p Fiscum.] scilicet debitorem.

A D fraudem.] CASVS. Tenebaris mihi in 100. & fisco in alijs 100. fisco sua 100. obtulisti, quo magis tibi contra me patrocinium præstaret. hoc implorare nō debuisti: sed si negas me tibi centū mutuasse, exceptione nō numeratæ pecu. vteris. Quid ergo differt hęc lex à superiori? Plac. dicit quod ibi debitor se debere confitebatur: hic negat. Vel ibi contra debitores suos exceptione se iuuari postulabat: hic contra creditores.

q Ad fraudem.] i. ad damnum: vt ff. de ædil. edi. l. cum autem. §. excipitur. Vel propriè pone.

r Inuidia.] i. patrocinium fisci, qđ inuidiā generaret, i. odium.

DE NEGOTIIS GESTIS.

Dixit de negotijs gestis mandato, nunc quando sine mandato.

TITVLVS XIX.

De negotijs [1] † gestis.

Expensæ factæ pietate materna, vel affectione domestica, non repetuntur: quia animo repetendi factæ non videntur. h.d. Alex.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Sopatræ.

LEX PRIMA.

CVm tutores filiorum tuorum suspectos faceres, [a] eisdemque tutores, seu curatores peteres, munere [b] pietatis [2] † fungebaris: quæ causa non admittit negotiorum gestorum actionem, vt sumptus, quos in eam litem [5] † fecisti, repetere possis, [d] cum [e] etiam si [f] quis pro affectione domestica [g] aliquos sumptus fecerit, nulla [h] ratione eos repetere possit. PP. 3. Non. Octob. Dextero & Prisco Coss. 197.

Pupillus ex gestione non tenetur, nisi quatenus locupletior est effectus: & in illo etiam non tenetur, si alius gratis erat facturus. hoc dicit Alex.

Ijdem AA. Rufinæ.

LEX II.

COntra impuberes quoque, si negotia eorum, vrgentibus necessitatis [i] rationibus, vtiliter gerantur: inquantum locupletiores [k] facti sunt, dandam actionem, ex vtilitate [l] ipsorum receptum est. Quæ tibi quoque iure decernitur, quòd [m] sumptus in pupillum, quem Romam tutorum petendorum gratia duxisti, fecisse te allegas: si non matertera [4] † eiusdem [n] te facere paratam proprijs impēdijs ostenderit. [o] PP. 10. Calen. Febr. Laterano, & Rufino Coss. 198.

Pro eo, quod quis soluit spontè, & vtiliter pro alio, competit actio negotiorum gestorum directa: sed si soluit ex necessitate communionis, seu causatiua, competit actio familiæ erciscundæ, vel communi diuidundo. hoc dicit secundum magis communem intellectum. Alexand.

CVm tutores.] CASVS. Mater tutores filiorum suorum accusabat de suspecto, & alios petijt coram iudice dari: sumptus fecit: an eos per actionē neg. gest. repetere possit? & resp. q remouendo suspectos & petendo idoneos officio pietatis functa est: vnde eos donasse videt eos. quare circa repetere nō potest: neque enim si extraneum in familia sua fecisset eos, repetere posset: multo fortius neque ista, cum maior sit paterna, vel materna dilectio, quā domestica.

¶ No. ex tex. ibi, non admittit, quòd idem est dicere, non admitto, & denego. & per hoc dic, si reperiatur in actis, quòd exceptiones inde nō admittit, quod idem est dicere, quod reiicit eas, & tene menti, secundum Bald.

a *Suspectos faceres.*] i. detegere & accusando eos de suspecto, & probando. sic ff. de acq. rer. dom. l. adeo, §. cum quis. & hoc accusandi coram prætore si est Romæ, vel si est in prouincia, coram præside, qui solus in prouincia pro tribunali cognoscit, vt ff. ad Turpil. l. 1. §. suspectis & Inst. de suspec. tuto. in princ. Et nisi hæc duo faciat, q suspectum remoueat, & alterum petat, vt hic dicitur: repellitur à sibi successione, vt infra de leg. hære. l. fin. Immo non repellitur, si etiam non accusetur vt in contrario, vt ff. qui pet. tut. l. fin. §. fin. accusare tamen potest, vt Instit. de suspec. tut. §. consequens, & hic. Vel verius petere debet, non suspectum facere, vt ibi. Sed quomodo mulier accusat: cum prohibitum sit mulieribus accusare, vt ff. de accus. l. qui accusare. circa princ.? Respond. hoc est speciale, vt Inst. de suspec. tit. §. consequens. Et est ratio specialitatis, quia hæc mulier vindicauit suorum iniuriam, accusando tutores de suspecto, quod est permissum, vt inf. de ijs qui accus. non poss. l. de criminis. & est alia ratio, quia remouetur etiam sine accusatore, vt ff. de suspec. tut. l. 2. §. præterea. licet regulariter contra, vt ff. de mun. & honor. l. rescripto, §. pen. & sic patet, quod accusatio de suspecto non imitatur alias accusationes. Vel repete, [*Suspectos faceres.*] impropriè: mater enim non facit eos suspectos, sed mala administratio. Accursius.

b *Munere pietatis.*] aliquando vocatur pietas, vt inter patrem, & filium, ff. de cur. fur. l. furiosæ matris. Aliquando obsequium, vt inter libertum & patronum, vt infra l. officiosa. aliquando religio, vt erga Deum, vt ff. de iust. & iure, l. veluti. quandoque beneficium, & generaliter atque propriè, vt ff. de seruis export. l. seruus. Vel dic: munere pietatis, id est officio illo, quod est pietatis: quæ causa facit, vt etiam si vtiliter gestum sit, tamen non possit petere: quia videtur naturale debitum soluisse. Ioan. sed non est semper verum, quòd videatur mater donare quicquid impendit, sed hoc perpenditur ex qualitate & quantitate impensarum, & ex facultatibus matris, & filiorum: vt ff. de don. inter vir. & vxo. l. vtrum, & de lib. agn. l. si quis à lib. §. si mater. & dices inf. cod. l. alimenta. ff. eo. l. Nesennius, & dices inf. cod. l. alimenta.

c *Non admittit.*] idest non inducit. Vel dic, id est denegat, vt ff. eo. l. ex duobus, §. fin. & de cond. indeb. l. cum dicit, §. pen. de relig. l. si sic, in fam. ercisc. l. quæ pa- ter 2. & inf. co. l. alimenta, 1. respon. sed fallit in casu, vt infra, de nup. l. patrem.

d *Fecisti.*] sed quid si est protestata se velle petere expensas. De hoc dic, vt infra eod. l. alimenta.

e *Cum etiam*] probatur à minori.

f *Si quis.*] id est, extraneus alius.

g *Domestica.*] quæ est minor, quàm paterna vel materna. Acc. &c.

h *Nulla.*] neq; communi, neque speciali, neque ciuili, neque naturali, vt hic, & ff. eo. is qui. & inf. cod. l. quod in vxorem.

COntra.] CASVS. Præmittit regulā, post q ponit exemplum, quod tale est. Quicunque siue minoris, siue maioris vtiliter negotia gesserit, competit sibi neg. gest. actio ad repetendum quod impendit in pupillo, quatenus factus est locupletior. si ergo pupillum Romā duxisti causa tutoris petendi, & sumptus fecisti, neg. gest. act. repetere potes: nisi matertera sua probet se velle nunc sumptum fecisse: quo casu præsumeris donasse; nec repetes, sicut neque ipsa repetere sumptus.

i *Necessitatis.*] vt quia tu gestor curator eras. Azo. Vel dic, quod erat voluntarius, & quod dicit necessitatis, dic. i. vtilitatis eius, cuius negotia geruntur. nam si sit necessarium, vt quia res erat peritura etiam si non sit locupletior, tenetur: vt ff. de solut. l. in pupillo. & de minor. l. verum, §. item non restituentur, quæ sunt contra. Et dic necessitatis, qua tenebatur ille, qui negotium gessit, vel ille, qui necesse habebat geri.

k *Locupletiores.*] Quod tempore litis contestatæ inspicitur, vt ff. eodem, l. litis, & est pupillis hoc ius singulare. alias sufficit vtiliter cœptum, etiam si euentus non sit secutus bonus, vt ff. cod. l. sed an vltro. §. primo. sunt & alij similes casus huic, quos nota ff. eodem, l. si negotia absentis.

l *Ex vtilitate*] ne alijs deferentur, vt Institut. de oblig. quæ contractu, §. primo. & ff. de minoribus, l. & si sine, §. idem faciant, & ff. de administr. tutorum, l. cum plures, §. primo.

m *Quod.*] id est quia.

n *Eiusdem.*] pupilli.

o *Ostenderit.*] tunc enim donasse videris, vt ff. eod. l. si pupilli, §. fi. & arg. inf. de alim. pup. præst. l. 2. in fi. & ff. de eo, qui pro tuto. l. 1. §. fin. Item subaudi hic, vel non amicitia paterna ductus, vt sup. l. proxi. in fi.

---

1 † Al. de negotiorū gestorū actione.

2 † Sumptus factus ab eo, q pietate paterna vel materna debet, in dubio præsumitur factus animo non repetendi.

3 † Ideoq; gestor contra tiū probare tenetur.

L. 34. infra e. l. contraria actionem aut colligit in dubio ex q titate expēsarum ex contraria præstatione gerentis, ex facultatib. eius, cuius negotiū gerit. Goth.

3 † al. in casu.

a Istud approbat hic Bar. quod dubitari in l. 2. §. si mater non potest, & §. fi. ff. ad Tertullian. Ex quo soluit aliam quæstionem. Quid si mi tue-

4 † Admittitur ad defensionem pupilli. Bald.

Siue pro fratre. CASVS. Quæsiuit quidam, an cohæres debitum paternum soluens cohæredibus, per act. neg. gesto repetere possit, & dicitur, quod sic Viuianus.

a *Siue pro fratre*. tuo, scilicet nomine eius.

b *Pecuniam* à defuncto debitam, & sine pignore, ideo pro parte negotium poterit expedire, vt dicitur à casu seq.

c *Potes*. i contrariis, vt ff. de p ocul. l. b qs eum § ... sed videtur, quod non possit repetere, sicut mater causa pietatis, vt sup. eo. l. 1. Sed non est tanta pietas in fratre, sicut in parente, non minus enim terrentur in gesenda filiorum, quam sua ff. quod met. caus. l. isti quidem.

d *Coactus es*.] si pignus rei les liberare, inf. de distract. pign. l. quamdiu, ff. de ver. ob. in executione, §. fi. & fa. ercis. l. heredes, §. in ista, & de cōtrah. emp. l. fistulas, § cui fundum, & ar. ff. co. l. si communes.

e *Eandem*. i. vtile fm quosdam, cum ex necessitate, vt dixi, soluerit totum, vt ff. eo. l. si prætor, §. hac & sic concurrit hic actio vtilis cū actione fa. ercis. & cōr di. eo casu, qñ non pōt negotium pro parte expediri, non autem directa, vt ff. fa. ercis. l. heredes, §. non tm̄, & com. di. l. si quis putās §. 1. quæ sunt cōtra. Alij dicunt, quod hæc de iure esse cōis eo casu quo datur negotiorū gestorum, vt ff. eo. di. l. si ... Tu dic ... scilicet cōrdi. quæ da ... ad idem, quod nego. ... rum gestorum, & ... simplex relatio, sicut & ibi, mulier ... vult, q̄ damnauit, vt ... de mun. l. damnū & sic idem in genere non in specie.

f *Vos*. sed videtur cōtra, quia petitio hæreditatis, quod est vniuersale iudicū sicut illud, amplius q̄ semel nō pōt intentari. Sol. hoc iudicium fa. ercis. vniuersale est effectu, istud nō: vnde al ud hic, & alia ibi.

g *Redditum* non eam, l. ius quam semel intentari non potest, vt ff. fa. erc. l. ... familiæ.

h *Assequeris*. à fratre.

Qui pupillæ. CASVS. Mandato tutoris negotia pupillæ gessisti, an in protutelæ actione tenearis, quæritur, & respo. quod non, sed negotiorum gest. quia non vt tutor gessisti, & tutori mandat tenetis, & ipse tibi contraria, & tibi pupilla neg. gest. ad repetendum si quis impendisti.

i *Mandato*. tutor mandauit gerenda pupillæ negotia, & non pupi la tutoris, licet hoc hæc litera etiam tolerare possit. item quo ex mandato hæc acti o datur, vt instit. de oblig. q̄ ex quasi contract. §. a. quæ est contra ? Sol. hic pupilla non

1 † *Gladio. Al. Gracchio.*

2 † *Et ita tutor admi gotia facit procuratorē propria nota Bald.*

Relatio simplex qualiter cognoscitur.

Ijdem A A. Hadriano.
LEX III.

Siue pro fratre [a] cohærede pecuniam [b] soluisti, negotiorum gestorum actione experiri potes, [c] siue pignoris liberandi gratia debitum vniuersum soluere coactus es, [d] actionem eandem [e] habebis, vel iudicio familiæ herciscūdæ, si non est inter vos [f] redditum, [g] eam quātitatem assequeris. [h] PP. 8. Cal. Febr. Aquilino, & Frontone Coss. 200.

Mandatum tutoris non impedit actionem negotiorum gestorum oriri inter gerentem, & dominum negotiorū hoc dicit Bald. & Sali. Vel sic: Gerens negotia pupillæ mandato tutoris, tenetur pupillæ actione negotiorum gestorum non autem actione pro tutela. h. d. Alexan.

Idem A A. Claudio. [1] †
LEX IIII.

Qui pupillæ negotia tutoris mandato [i] [2] † suscepit pro tutore [k] negotia non videtur [l] gessisse, sed negotiorum gestorum actione pupillæ [m] tenebitur. PP. 3. Non. Decemb Fabiano, & Mutiano Coss. 202.

Libertus obsequium necessarium præstans patroni filiis non habet actionem negotiorum gestorum, hoc dicit secūdum communem intellectum Alexan.

Ijdem A A. Triphonio.
LEX V.

Officio, [n] nec minus obsequio liberti functus, [o] negotiorum gestorum actionem contra patroni filias pupillas [p] habere non potest. PP. 13. Calen. Iul. Geta. & Plautiano Coss. 2944.

Curator in testamento dari non potest: & ideo quod ante confirmationem gerit, venit in actionem negotiorū gestorum, tamquam gestum à simplici gestore, hoc dicit, Bal. Vel sic: Si officium iniūctum non arctat gerētem, habet locum actio neg. gest. directa pro ipsa gestione. Al.

Ijdem A A. Gallo.
LEX VI.

Curatorem [q] tibi quidem patris testō datum dicis quod [3] † non pōt videri iure factum. [r] si (vt proponis) administrationi se immiscuit, negotiorum actio, tā aduersus eū, [s] quam contra hæredes [t] eius tibi competit. PP. Apro, & Maximo Coss. 208.

Hereditatis aditio debitū non confundit, nisi pro hæreditaria portione. Vel sic: Successor in dubio compensat. h. d. Bald. Vel sic: Pro ea parte, pro qua creditor debitori succedit, confunditur obligatio, pro aliis vero partibus competit actio contra hæredes, hoc dicit, Alex.

mandauit, licet mandauerit tutor. Accursius.

k *Pro tutore* vna pars est, sicut bonorum possessio.

l *Non videtur*. vt ideo teneatur actione protutelæ, qua illæ tutela contenetur, qui credit se tutorem, vt ff. de eo qui procu. nego. tra gest. l. 1. & per totum. Est enim vnum nomen pro tutor, sed detur. hic non credebat, sed sciebat se non esse tutorem, nec gessit, vt tutor. Sed qualiter desiderabat, agere potius protutela? Dic quia plus consequeretur, vel quia licite habet bona obligata. Vel posset gestor ad vnum attendere, procurator ad omnia, vt infra, eod. l. tutor.

m *Pupillæ*. si, & eius contemplatione gessit, secundum lo. Vel forte ēt si non eius contemplatione, vt inf eo. l. si mandatū, l. tē ecōtra pupilla ei, qui successit in locū tutoris, in eo, quod locū pletor est, tenetur, vt ff. eo. l. si pupilli, in princ. non impediente actione mandati, qua datur inter tutorem, & gestorem.

Actio protutela.

Officio CASVS. Si libertus filiarū patroni negotium gessit, quæritur, an eis cōtra eas neg. gest. actio cōpetit? & resp. non, & no. quod dic t pupilla ... sed ... quidam. Tu dic, quod si protestetur a principio, non retenet vt ff. eo. l. Nesennius.

Ex hac l. nota differentiam inter officiū, obsequium, & pietatem Bal.

n *Officio*. officium dicitur inter hominem & hominem, vt ff. de ver. expor. l. seruus, in fi. Obsequiū inter patronū, & libertum, vt hic, & inf. de obseq. in tub. & inf. qui pe. tut. l. patron. Pietas vero dr̄. inter patrem, & filium, vt sup. eo. l. 1. & ff. de cur. fur. l. furiosæ matris.

o *Functus*. scilicet, tu libertus.

p *Pupillas*. aliud forte si adultæ essent. Nam notabiliter videtur hic ponere pupillas. Sed dic idem in adulta, nisi protestetur, vt arg. ff. eo. l. Nesennius.

3 † *Curator testō nō datur, dato tñs cōprobatur, ex l. 6. ff. de excusatus.*

Curatorem. CASVS. Si pater tuus testamento curatorē dederit tibi, & negotia tua administrauit, quæritur, an tibi neg. gest. act. teneatur? respon. quod licet testo datus non fuerit tamen neg. gest. actione tenebitur, quia non recte egit. instit. de curator. bus, § 1.

Nota ex hoc tex. ibi, immiscuit, s. de facto, quia ante confirmationem iudicis non habebat ius administrandi, vt ff. de excu. tu. l. Caius Bald.

r *Factum*. vt hic, & insti de cura § 1.

s *Eum*. scilicet curatorem datum in testamēto, sed non valebit.

t *Hæredes*.] vt infra eod. l. curatoris, nec etiam debet

amodo postquam immiscuit, vel gerere cœpit, deserere, nisi petito curatore, vel certioratis cognatis pupilli, vt ff. de administ. tuto. l. tutore, § curatores, & de eo qui pro tu. l. 1. § fin. Quatuor modis dicitur negotium ad aliquem pertinere, vt quia impendi in rem tuam, ff. eod. l. si pupilli. § viucamus. Ipso gestu, quando solui creditoribus tuis, vt hic. Cura. & solicitudine, vers. eo. l. si pupilli, in princ. vt in procuratore, & curatore. Ratihabitione, vt quia exegisti a debitore meo, & ego ratū habui, vt ff. eod. l. si pupilli, § si.

dari, quia ratihabitio retrotrahitur, & mandato comparatur, vt ff. de neg. gesto. l. semper, contrarium tamen est verum.

k *Si pecuniam tuam.* id est tibi debitam, vt ff. si cer. pet. l. si & ibi. Accursius.

S*I ab eo.* CASVS. Negotia mea gessisti, & male vnde ex mala administratione mihi teneba ris. me hæredem instituisti in duabus vnciis, quæritur, an ad repetendum to. aduersus cohæredem mihi negot. gesto. cō petit actio. & respō. quod sic.

a *Gessit.* & malè, sic quoniam penè factus est debitor.

b *Adeas.* Non solū si omittas durat actio. &c.

c *Competit.* vt infra, de non numer. pec. l. debitor, & inf. de rei vendic. l. cum a ma tre, & vt, ... competere dicitur actio, quæ defuncto competit, & ... si adulta, & §. de hæred. instit. ... pendendi, & ff. de le. 2. l. cū pater § Titio.

A*Duersus.* CASVS. In negotiis meis gestis &, quia indiscreta absentia, contra te actio. nego gesto intentare non potui per 10 annos, vel viginti. mihi reuersō an ea detur. quæritur. & respon. quod sic, non enim longi temporis spatio, idest 10 vel 20 annorum excluditur, cum sit personalis, & durat vsque ad 30 annos.

Imp. Anton. A. Euphratæ.

LEX VII.

SI ab eo, qui negotia tua gessit, [a] hæres ex duabus vnciis institutus es, etiam si adeas, [b] hæreditatem, in reliquis decem vnciis, aduersus cohæredem competit [c] tibi petitio, si quā aduersus defunctum habuisti actionem. PP. 6. Id. Mar. Romæ, Sabino, & Anulino. Coss. 217.

Qui diu stat, quòd debitū non petit, maxime, si propter occupationes facit debitum remittere non videtur. Vel sic. Ratio administrationis potest peti reddi vsque ad 30. annos. Bald. Vel sic: Actio personalis non tollitur longo tēpore. h. d. Alex.

Idem A & C. Seuero. [1] †

LEX VIII.

ADuersús eos, qui negotia tua gesserunt, negotiorum gestorum iudicio ciuiliter [d] consiste, nec tibi oberit, si propter occupationes militares, [e] eam litem tardius [f] fueris executus, cum hoc genus [g] actionis, longi temporis præscriptione, [h] excludi [i] non possit. [2] † 6. Calend. August. Antonino, & Aduento Coss. 219.

In negotio quod est nostrū ratihabitione, oritur actio negotiorum gestorum ratihabitione secuta, hoc dicit, Bal. & Alexander.

Idem A. Salustio.

LEX IX.

SI pecuniam [3] † tuam [k] à debitore tuo [l] Iulianus exegit, [m] eamque solutionē ratam habuisti, habes aduersus eum [n] negotiorum gestorum actionem. [o] PP. 8. Cal. Mart. Præsente, & Extricato Coss. 218.

Qui curat seruum alterius non inutilem domino, habet actionem negotiorum gestorum. h. d. Bal. & Alex.

Imp. Alexander A. Secundo, & aliis.

LEX X.

SI seruum alienum non inutilem [p] domino constitutum ægrum curastis, negotium [q] vtiliter gessistis, & cōpetenti vobis actione sumptus recuperare potestis. PP. 12. Calen. Decemb. Alexandro A. & Marcello. Coss. [4] † 217.

Quod mater expendit in alimentando filium ab eo nō repetit, quia videtur expendisse pietate materna, & non animo repetendi. secus in eo, quod expendit in cares filij. h. d. Salic. & Alexand.

1 † *Imp. ... Gordianus ... l. ... & l. ... Int. A. Seuero.*

2 † *Vi. Cu iac. 15 ob seru 3.*

3 † *In nonnullis codicib. hac l. pecuniam præcedit l. aduersus.*

4 † *Alias Alex. A. Coss.*

l *Tuo.* idest tuo nomine, alias non posset habere ratum, vt ff. de pec. l. si seruus, & ff. eod. l. si pupilli, § sed si ego ibi, nam & si &c. si autē nec nec mandassem ego creditori nec ratum haberē debitor meus mihi remaneret obligatus, vt ff. eo. l. soluendo, & de noua. l. si Stichum, § si.

m *Exegit.*] nomine tuo. Accur.

n *Eum.*] scilicet, Iulianum.

o *Actionem.* vt ff. eo. l. Pomponius, in fi. Sed contra, ff. de regu. iur. l. semper qui non prohibet, vbi dicitur ratihabitionē mandato cōparari, ergo mandati datur actio, nō negotiorū gestorum. Solutio. hic ratum habet negotiū ab absēte factū ibi à præsente, secūdum Io. Vel ibi fuit mandatū, vt gereret, non tamen susceptū. Po. Postea dño ignorante gessit procurator dominus ratū habuit vnde datur mandati pp præcedens mandatum, secundū Bal. Alij dicunt ibi in fideiussione iudicio sisti, in qua fit speciale, vt & alia multa sunt specialia in iudiciis, vt ff. si quis cau. l. & si post tres. Vel dic comparari mandato, sed nō per omnia. Item vnde nascitur hæc actio negotiorum gestorum? R. respondeo, ex ratihabitione, non ex pristina actione, & secus in actione pro socio

1 Bart. hic dicit aliter solice ex pro negocio post ratihabitionem oritur actio non ex ratihabitione per tex. in l. si pupilli, § item quæritur, ff. eod. vbi dicit text. ratihabitio negotiū nostrū facit, dispo nit ergo ratihabitio super ipso negotio, & per eam negotium efficitur nostrū, & sic actio nascitur ex negotio, gesto, & non ex ratihabitione: quia alias cesset actio ratihabitionis quod numquam repentur sed vocatur actio nego. gest. & est vtile illud ad præcisum in casu, quo negotium gestum est in vna ciuitate, & ratihabitio secuta in alia, vt hic per eundem B.

d *Ciuiliter.* idest ciuiliter, prætoria enim est hæc actio, vt ff. commu. l. ait prætor in princip. Vel large accipe ciuiliter, vt etiam prætorias comprehendat, vt ff. de var. co. l. 1. § 1.

e *Militares.* Sic enim idem, si qualibet causa, vel sine causa.

f *Tardius.* idest tardè, nondum enim 30. anni elapsi erant vt sub iicit.

g *Hoc genus.* id est huiusmodi, scilicet personalium, vt supra, de const. pecu. l. 2. Vel genus, idest species, scilicet negotiorum gestorum.

h *Præscriptione.* scilicet decem, vel viginti annorum, durat enim in triginta annis.

i *Excludi.* idest tolli.

S*I pecuniam tuam.* CASVS. Si à debitore meo pecuniam mihi debitam exegisti, & solutionem tibi factam ratam habui, an mihi contra te act. neg. gest. competat, quæritur, & respon. quod sic, videbatur quod non, quia mandati

tutelæ, quæ ex veteri contractu, vel quasi oritur, finito demum officio, vt ff. de tute. & ratio. distra. l. si tutor, in fine sic & in contractu do, vt des, demum secuta traditione oritur actio ex pristino pacto, vt infra de rerum permutat. l. ex placito. Et nota hic, quod quatuor modis dicitur negotium alienum, vt dixi, ff. eodem l. si pupilli, § idem ait, in fine, §.

S*I seruum.* CASVS. Si in seruo meo ægro curando sumptus fecisti, an nego. gesto. act. repetere possis, quæritur & respondetur quod sic, si vtiliter gessisti. Viuianus.

p *Inutilem.*] Quid autem si credidit vtilem, cum non erat? Respon. tenetur dominus, secundum quosdam, vt ff. de bo. auth. iud. pos. l. prætor, § quod ait prætor. Sed tu dic contra secundum Guil. vt ff. eod. l. sed an vitta, § 1. & aliud in creditore misso in possessionem, vt d. l. prætor.

q *Negotium.* Quid si in causa noxali seruum defendat? Respon. idem quod hic, habita distinctione huius legis, ff. eo. l. qui seruum.

Alexander

A *limenta.*] CASVS. Si nomine alimentorum in filium mater aliquid impendit, an repetere possit, quaeritur? & dicitur quod non, cum officio pietatis functa videatur. si autem illa negotia tanquam aliena vtiliter gessit, & impendit animo repetendi, per actionem negotiorum gestorum repetet: materna affectione quae si animo donandi, non repetet. Viui.

a *Praestitisti.* o mater.

b *Materna pietate.* quae impedit repetitionem, vt infra eodem, l. si paterno. Et dic cum mater alit filium, aut patre viuente, & tunc non repetit à filio, vt argum. supra eodem l. 2. in fi. aut eo mortuo, & tunc intra triennium idem, vt infra de patr. potesta. l. nec filium & hoc etiam si fuerit protestata, quod has expensas animo repetendi non donandi fecit. Si autem postquam habeat tres annos, & tunc cum quaestio sit facti, iudex denegat repetitionem ex qualitate, siue ex quantitate facultatum matris, & filiorum, & impensarum, & ex qualitate personarum, vt hic, & ff. de liberis agn. l. si quis ab. vsque ad § si vel parens & §. si mater. & ff. de donat. inter virum & vxorem. l. virum & ff. commoda. l. in rebus. §. possunt & de liberis agn. l. penult. & idem in auia, etiam mortuo patre. Si autem diuortio facto solutum sit matrimonium, tunc si culpa mulieris, alantur apud patrem expensis matris, econtra idem, s. quòd alantur apud matrem expensis patris, quando culpa viri factum fuit diuortium vt in authent. vt liceat matri & auiae § illud quoque coll. octaua. & eadem per omnia dic in auia & proauia, vt ff. eod. l. Nesennius. In alijs autem expensis, quae non fiunt circa alimenta, serua quod hic subijcit.

c *Ostenderis.* tu mater, quia fuisti protestata, vt dicta l. Nesennius. secundum quosdam. Vel dic verius eo ipso, quòd nō monstratur contrarium, vt infra qui milita. non poss. super fetuis libro duodecimo. & infra qui testam. facere poss. l. 2. poss. l. 2. & secus in alimentis, vt ibi exigatur protestatio & sic verbum, ostenderis, est actiuum: quia ipsa ostendit, & in hoc dicitur agere. Alij dicunt, ostenderis, esse praesens passiui, qui filius est, qui hic ostendit, & sic ponitur passiue quantum ad matrem, & in hoc ipsa dicitur pati. quod non placet: quia sic contra seipsam probaret: & facit inf. de capti. & postli. reuer. l. liber. & ff. fam. erciscun. quae pater. ij.

S *I filius.*] CASVS. Si filius sui iuris negotia patris gerens, debitum eius soluit, & animo repetendi actione nego. gest. à fratrib. suis cohaeredibus repetet, quod soluit si autem animo donandi, non repetit. Viui.

Ijdem A. Hieremiae.[1] †

LEX XI.

A Limenta quidem, quae filiis tuis praestitisti,[a] tibi redi non iusta ratione postulas: cum id exigente materna pietate,[b] feceris. Si quid autem in rebus eorum vtiliter, & probabili more impendisti, si non & hoc materna liberalitate, sed recipiendi animo fecisse te ostenderis,[c] id negotiorum gestorum actione consequi potes. PP. 12. Cal. Februe. Albino. & Maximo Coss. 220.

Si filius soluit debitum paternum, viuente patre, non repetit, si constat, quòd animo donandi soluerit: aliàs secus: quia videtur soluisse animo repetendi. h. d. secundū magis cōmunem intellectū. Alex.

Idem A. Theophilo.

LEX XII.

S I filius pro patre suo debitum soluerit, nullam actionem[d] ob eam solutionem habet, siue in potestate patris, cum solueret,[e] fuit: siue sui iuris constitutus, si donandi animo[f] pecuniā dedit. ¶ Si igitur pater tuus sui iuris cōstitutus, pro patre suo[g] negotia gerens,[h] non praecedente mandato debitum eius soluit, negotiorum gestorū actione agere cū patruis[i] tuis[2] † potes. PP. Cal. Aug. Agricola & Clem.[3] † Coss. 231.

Expensa facta in curanda vxore non repetitur: secus in expensa funeris eiusdem, quando dos apud maritum non remanet. h. d. Bal. Sal. & Alexand.

Idem A. Aquilae.

LEX XIII.

Q Vod in vxorem tuam aegram erogasti, non à socero[k] repetere: sed affectioni tuae debes expendere.[l] [4] † In funus[5] † sanè eius[m] si quid nomine quasi recepturus[n] erogasti, patrem, ad quem dos rediit, iure conuenis.[o] PP. 14. Cal. Nouem. Agricola, & Clementio[6] † Cos. 231.

Idem actus respectu diuersarum personarum potest parere actiones diuersi generis, h. d. Bald. Vel sic: Mandatum tertii non impedit hanc actionem oriri inter gerentē: & eum cuius negotia gesta sunt: sed inter mandantem, & mandatarium parit actionem mandati. h. d. Alex.

d *Actionem.* contra patrem, vel eius heredes.

e *Cum solueret.* non de castrensi peculio, vel quasi, quia tunc repeteret etiam eo viuo, vt ff. de fideiuss. l. si dubitetur. §. finali. in eo enim vt paterfamilias habetur, vt ff ad Macedonium. l. 2. & supra de episcopis & clericis, sacrosanctae. Soluit ergo hic de profectitio, vnde de propria bursa sibi soluisse videtur. Quid autem de aduentitio? Dicunt quidam, quòd repetit mortuo patre, per actionem familiae erciscundae, non eo viuo, argum. infra de bonis quae liberis. l. cum oportet, in principio. & supra eodem l. sine pro fratre. Ioann. contra, quia praesumitur donasse patri per hanc legem.

ADDITIO. Haec l. videtur contrarium dicere, scilicet quod videtur soluisse filius animo repetendi secundum Bartolum hic, quod probatur in finali supra l. proxima.

f *Si donandi animo.* si ideo, quia & ideo bene refert, si igitur &c. Vel dic, quòd conditionaliter ponitur si.

g *Suo.*] qui est tibi auus.

h *Gerens.* non animo donandi.

i *Cum patruis.* cohaeredibus patris, haec enim actio haeredibus, & contra haeredes competit, vt ff. eodem, l. tertia, §. ex causa autem. & facit ff. familiae erciscundae haeredes eius.

Q *Vod in vxore.*] CASVS. Si in curatione vxoris tuae aegrae, aliquid impendisti, à socero tuo repetere non potes, quia animo affectionis haec fecisse praesumeris. Si autem in funus eius aliquid impendisti, repetes à patre, ad quem dos redire debeat actione funeraria.

Nota, quod maritus tenetur vxori infirmae subuenire de alimentis, & medicinis, & omnibus necessariis: nam cum duret matrimonium, tenetur subire onera: & non subit, nec ex pacto, nec ex statuto potest dotem lucrari, vt l. si ab hostibus § si vir. ff. soluto matri. Sed pone, quod maritus expulit vxorem de domo: nunquid debeat eam alimentare? Resp. si propter culpam mariti, sic; si vxoris, non secundum Iac. de Are. Cyn. & Bal.

k *A socero.* i. à patre vxoris tuae.

l *Expendere.* Expensam referre, vel idest imputare, vt ff. eo. l. Nesenni.

m *Eius.* s. vxoris tuae.

n *Recepturus.* à patre mulieris.

o *Conuenis.* funeraria actione de dote: & etiam ipse vir tenetur conferre si quid de dote remanet, vt hic: & ff de reli. in eum. & l. sequen. & l. in patrem & l. sequen. & ff. de iur. do. l. cum in fundo, s. respon. & argum. ff. de in rem verso. l. filiusfamilias.

1 † al. Hermiae.

2 † al. debes & alii non quae negatio, ob dictionem si, sup. inserta videtur addenda, aut vtraque dänerit expungenda, & reddi iuxta fidem fere omnium exemplarium.

3 † al. Clementino. al. Clementio.

4 † al. imputare.

5 † Accursius expensas in funere vxoris factae ab eo, ad quē dos redit, petere potest. Quid si dos sit sub la Iureae (?) ab intestato tenetur, quid si nulli sint? pater defunctae. Quid si pater nō sit soluendo? maritus sūptus à se factos imputabit; quid si tertia funerauit? maritus inquā sum facere potest contra. l. 2. ff. de religiosis & sumptibus funerum. videri possit Omnis funerand. filiae patri magis incūbere quàm marito. Gothof.

6 † al. Clementino.

SI *mandatum*.] CASVS. Si mandato meo negotia mihi & vxori meæ communia gessisti, tibi aduersus me contraria mandati competit ad repetendum, quod impendisti: mihi autem contra te directa, mulieri autem aduersus te competit neg. gest. directa, tibi autem aduersus eam contraria.

nius. Sed posset etiam distingui: an in eius fiebat seruitio vel non, vt ff. de don. inter vir. & vxor. l. sed si vir §. fin. Et no. hic, quod cessat hæc actio ex multis causis. Primo propter paternũ effectum, vt hic, vel amicitiam paternam, vt ff. eo. l. is qui. & l. ex duobus, § si. vel causa pietatis, vt sup. eod. l. 1. & 2. & infra de nu. patrem. Vel alimentorum ratione à matre factorum, vt sup. eo. l. alimenta. Vel affectionis domesticæ, vt supra eo. l. quod in vxorẽ. Vel causa obsequii, vt sup. e. l. officio. Vel prohibitionis factæ à domino, vt supra eo. l. fi. Accur.

a *Mariti*] contemplatione tamen vxoris gesti, non eius secundum Ioan. vt ff. eod. l. pupill. § si quis ita simpliciter. ibi, nam & ca. Sed nos contra, vt ff. eo. l. item si cum. §. fina. & in l. si pupilli. ubi hoc, maxime, vt no. ff. eod. l. 3. §. si.

b *Tam tibi*.] s. gestori contraria.

c *Mulieri*.] directa, sed non videtur hic habere locum, cum mandatum intercesserit, vt Institut. de oblig. quæ ex quasi contractu. §. 1. quæ est contra. Solut. hic quo ad mulierem non intercessit mandatum. Item videtur dari in factum, vt ff. manda. l. si mandauero, 2. §. si curator. quæ est contra. Solu. ibi in rem absentis nihil erat impensum hic sic. & ita est hic negotium mulieris reipsa, ibi ratihabitione.

ADDITIO. Hæc lex indubitate intelligitur vbi de mandato viri contemplatione vxoris gessit. Quid autem in aliis generib. negotiorum vide hic per Ioann. Fantum in suo breuiario vbi succinctam ponit distinctionem.

d *Mandati*.] s. directa, si quid apud te ex gestione remansit, vt ff. manda. idemque, §. idem Labeo. Accur.

Ijdem A. Muriano Auso.

LEX XIII.

SI mandatum solius mariti [a] securus, tam ipsius, quã vxoris eius negotia gessisti, tam tibi, [b] quam mulieri [c] inuicem negotiorum gestorum, competit actio. Ipsi sanè, qui mandauit, aduersus te mandati [d] actio est: sed & tibi aduersus eum contraria, [e] si quid forte supererogasti. PP. 10. Cal. Mar. Maximo 2. & Vrbano Coss. 241.

Vicarius in priuignum expendens paterno affectu non repetit, secus si gestorio nomine. h. d. Bald. & Alex.

Imp. Gordianus A. Euthichiano. [1] †

LEX XV.

SI paterno [f] affectu priuignas [g] tuas aluisti, [h] seu mercedes pro his [i] aliquas magistris [k] expendisti: eius erogationis [l] tibi nulla [m] repetitio est. Quod si vt repetiturus [n] ea, quæ in sumptũ misisti, aliquid erogasti: negotiorum gestorum tibi intendenda [2] est actio. PP. 6. Idus Iul. Gord. A. & Auiola Cos. 240.

Vbi non intercessit mandatum, soluenti pro alio datur actio negotiorum gestorum. h. d. Sal. Vel sic: Soluens tributa pro alio etiã si sit frater, per hanc actionem repetere potest. h. d. Alex.

Impp. Gallus, & Volusianus AA. Eutychiano.

LEX XVI.

SI negotium sororis tuę gerens, pro ea tributa soluisti, [o] vel mandante ea, vel rogante [p] id fecisti, negotiorum [q] gestorum actione, vel mandati, id quod soluisse te constiterit, repetere [3] † poteris PP. 6. Cal. Maij, Gallo, & Volusiano Coss.

Obligatio contracta ratione administrationis, transit ad hæredem, sed ipsum officiũ non transit ad hæredem, & per hoc non transit alienãdi potestas. h. d. Bal. Vel sic. Contra hęredes gestoris necessarii competit hæc actio vtilis, in qua venit dolus, & lata culpa defuncti, non leuis, licet officium ad ipsos hæredes non transeat. Alex.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Claudię.

LEX XVII.

CVratoris enim successores negotiorum gestorum vtili [r] conuentos

SI *negotium*. CASVS. Si pro vxore tua soluisti, ea mandante, vel rogante: tibi contraria mãdati actio competit. Viuia.

o *Soluisti* sine mandato.

p *Rogante*.] ex vna parte. Vel non rogante alia competit &c. secundum Girardũ.

q *Gestorum*.] imò mandati, siue rogatio, siue mandatum interuenit, vt ff. mãda. l. 1. & l. si remunerandi § 1. quę sunt contra. Solu. redde hic singula singulis vt quod dicit hic negotiorum gestorum, referatur ad principium legis: quod vero mandati referatur ad id quod dicit mandante, vel rogãte. Alii dicunt, quod hæc rogamina non fuerunt tunc admissa, sed postea gessit: & sic negotiorum gestorum datur. Tertii exponunt, rogante, idest admonente, nõ autem volente se obligari ex eo mandato, sic ff. eod. l. si serui mei. & ff. mandati. l. idemque. §. si ga. sed in dubio statur significationi verborum, vt ff. de leg. 3. l. non aliter. prima verior est.

e *Contraria*. scilicet mandati: sed mulier agit contra maritum negotiorum gestorum, vt ff. codem, l. nam & Seruius. §. fin.

SI *paterno*.] CASVS. Si vxoris tuæ filiam, non tuam, quę priuigna dicitur, aluisti, vel in magistrum suum, ut eam doceret, aliquid impendisti: an repetere possis, quæritur? & distingue, aut paterno affectu, id est ea affectione qua pater filium suum aleret, vel in eum impenderet, ita eam aluisti repetis, si autem animo repetendi sumptus fecisti, illos recuperabis. Viuia.

f *Si paterno*.] lex ista intelligitur in prima parte quando fecit impensas circa personas, in secunda quando circa res.

g *Priuignas*. i. filias vxoris tuæ.

h *Aluisti*. i. in victum.

i *His*. i. priuignis.

k *Magistris*. vt docerent eas suere vel texere, quod est proprium mulierum.

l *Erogationis*. i. eius expensæ.

m *Nulla*. ut ff. eo. l. is qui amicitia.

n *Repetiturus*. quod probare debet, secundum quosdam ex protestatione, vel alio modo. 1. Tu dic, quod ipse debet p. hæc in animo demandi fecisse, ut ff. eod. l. Nesennius.

CVratoris.] CASVS. Curam gessisti alicuius adultæ, decessisti an hæres tuus de dolo: & lata culpa à te commissa neg. gest. actione conueniri possit, quæritur? & resp. quod sic. Sed an ad hæredem officium administrandi te defuncto, perueniat, quæritur? & respon. quòd non: vnde alienandi res adultæ facultatem non habet. Vel sic. certum est, quod curator neg. gest. actione vtili tenetur: an hæredes eius teneantur, sicut defunctus? Respon. quod sic, de dolo, & lata culpa, neque officium administrandi ad eos transit, & ideo nullam. &c.

r *Vtili*.] idest vtiliter sic ponitur per totum tit. ff. de peti. hæred. vbi dicitur vtilem dari contra titulo possidentem. nam exponitur vtilis, idest vtiliter, & specialiter in l. nec vilam. alias l. etiam § si quis Nam directo, & vtiliter respectu gerentis negotia dicuntur, directa vero & vtilis respectu domini negotiorum. & sic in curatorem, vel eius hæredem, qui suspicione necessitatis gerit, datur directa vtiliter. in spontaneum gestorum directa directo. vt ff. eod. l. si certa § pen. & ff. de tu. & ra. distra. l. posthumus. & de actio & oblig. l. ex contractibus. & supra cod. l. curatoris.

1 † *Mutatione*.

2 † *al. intendenda*.

3 † *recipere recuperare*.

o vers. qu in scriptis in libro tuo rationum talis tenetur tibi, decept. vt l. Nesennius ff. eod.

Actione]

actione, [a] tàm dolum, quàm latam culpam [b] præstare debere, nec ad eos [c] officium administrationis transire: ideoque [d] nullam alienandi eos res adultæ potestatem habere conuenit. Dat. 13. Coss. 293.

Hæc actio est bonæ fidei, siue spontè, siue ex necessitate geratur: ideò veniunt in ea vsuræ ex mora. Alexan. vel alia iusta causa, secundum glossam Bal. & Salyc.

Ijdem AA. & CC. Pompon.

LEX XVIII.

OB negotium alienum gestum, [e] sumptuum factorum vsuras [f] præstari bona fides suasit: quo iure contra eos, etiam quorum te necessitate [g] cõpulsum [h] negotium gessisse proponis, per iudicium negotiorũ gestorum vteris. Dat. 9. Calen. Ian. AA. Coss. 293.

Etiam pro communi negotio gesto, habet locum negotiorum gestorum actio. hoc dicit Bald. Vel sic: Habens ratam venditionem pro parte suo nomine factam, agit ad pretium actione negotiorum gestorum. hoc dicit Salyc. Vel sic: Vendens communem rem cum alio tanquam communem, tenetur socio restituere partem pretii, per actionem negotiorum gestorum. h. d. Alex.

Ijdem AA. & CC. Alexand.

LEX XIX.

AB vno [1] † hærede pro solido, re veluti communi [i] venundata, de pretio cohæres venditoris negotiorũ gestorum actione [2] † ratam faciens venditionem, agere potest. Dat. Idib. Febr. Sirmij. CC. Coss. 294.

Officium tutoris, & curatoris differt ab officio gestorum: quia illorum officium necessarium est, & necessitate cessante finitur. officium verò gestorum est voluntarium, & propria voluntate finitur. Item illi actionem inuentant: gestòr verò non. vterque tamen etiam de leui culpa tenetur. hoc d. Salyc. & Alex.

Ijdẽ AA. & CC. Octauia. [3] †

LEX XX.

TVtori, [k] vel curatori similis non habetur, [l] qui [m] citra mandatum negotium alienũ spontè gerit:

a *Actione.*] Actionum aliæ directæ, aliæ contrariæ. Primæ domino. Secundæ gestori dantur, vt Instit. de obl. quæ ex quasi contract. §. 1. Item aliæ directæ, aliæ vtiles. Primæ dantur ex verbis, & mente legis. Secundæ ex mente tantum. Et secundum hanc secundam diuisionem: dominus habet directam in duobus casibus primi edicti. Item vtilem in tertio edicto ab Vlpiano, vt ff. eodem, l. ait prætor, in princ. & §. sed si quid. Econtra gestor spontaneus habet directam, vt Inst. de obl. quæ ex quasi contract. §. 1. At qui ex necessitate, vtilem habet, cum verba edicti deficiant: verba enim edicti, quę sunt ff. eod. l. 3. in spontaneo gestore dicunt. & sic patet, q directa, & vtilis per nomen ad actorem referuntur, siue dominus, siue gestor agat. Econtra per aduerbium tenetur directo quandoque aliquis: quandoque vtiliter, vt ecce gestor spontaneus directo, qui ex necessitate vtiliter. Sic enim in rei vendicatione dicitur possidens teneri directo: atqui dolo desijt possidere, vtiliter. Item in petitione hæreditatis, possidens pro hærede, vel possessore directo: qui titulo hęreditatem sciens emit vtiliter, vt ff. de pet. hær. l. nec vllam, alias l. etiam si, §. si quis sciens. Econtra dominus tenetur directo, s. quando sunt gesta negotia sua, vel hęreditaria. Item vtiliter, quãdo neutrum horum erat, vt d. §. sed si quid. Et nota ex præmissis, quod quandoque datur directa directo: quandoque vtilis vtiliter: quandoque directa vtiliter: quandoque vtilis directo. Item nota quòd considerata vtraque diuisione, patet aliquando dari domino directam directo: quandoque directam vtiliter. Item econtra gestori contrariam directam, & contrariam vtilem.

b *Culpam.*] à defuncto commissam, non etiam leuem ex persona defuncti: sed sua sic, licet ex suspitione necessitatis gerat, vt ff. eodem, l. 3. §. penult. Item verum est, quòd ex persona defuncti non tenetur, nisi de dolo, & lata culpa, nisi in tribus casibus, vt si lis fuerit cum defuncto contestata, vel ex damno pupilli lucrum captatum, aut gratia præstitum sit, vt infra de hære. tuto. l. 1. 2. & 3. & inf. de in litem iuran. l. alio. & ff. de hære. tut. l. 1. secus autem in hærede eius, qui spontè gerit. Nam si defunctus leuem, & ipse leuem præstet, vt ff. eod. l. 3. §. hæc autem actio. At curatorem, siue tutorem constat teneri de dolo, & lata culpa, & leui, vt infra eod. l. tutor, & infrà arbitr. l. quicquid. Sed contra, ff. eod. l. actio. vbi dicitur non esse differentiam inter directam, & vtilem: sed ibi vtilis pro solemni ponitur, vt ibi dixi. Accurs.

Hæres curatoris, an teneatur de leui culpa.

c *Ad eos.*] s. hæredes, vt ff. de ijs, qui no. infam. l. furti, §. pen. & inf. si quis igno. rem mi. l. 1.

d *Ideoque.*] Hoc est cum officium administrationis ad eos hæredes non transeat, ideoque, &c.

OB negotium.] CASVS. Si negotia mea bona fide gessisti, & sumptum fecisti, moram autem in sumptibus reddendis feci: an ad vsuras tibi tenear act. neg. gest. quæritur? & resp. quod sic: vel intellige, quando pecuniam sub vsuris ob gerenda negotia mea accepisti. Idem est in eo, qui alienum gerit negotium ex necessitate, puta quia est curator, vel suspicatur se curatorem esse, vt ff. eodem. l. 3. §. vlt.

e *Gestum.*] s. sponte.

f *Vsuras.*] vt quia accepisti sub vsuris: vel etiam tuam impendisti, & eras solitus fœnerari, vt ff. de vsur. l. qui semisses. & l. & in quãria, & ȷ. mand. l. 1. aliàs ex mora, vel ex alia iusta causa veniunt, vt ff. eod. quia tantundem. & l. atqui, §. fin.

Vsuræ quæ sunt præstandæ.

1 † Cohærede.

g *Necessitate.*] puta quia fuisti curator, vel suspicaberis esse, vt ff. eod. l. 3. §. pen.

2 † al. de ea actione.

h *Compulsum.*] vt curator. Accurs.

AB vno.] CASVS. Si cohæres rem mihi, & sibi communem, meo & suo nomine vendidit, & vẽditionem ratam habui. an mihi ꝯ cum pro parte pretij dabitur neg. gest. act. quęritur? & respõ. quod sic, si ratam, &c.

i *Communi.*] si enim non vt communem vendidisset, non posset habendo ratum hanc actionem habere, vt ff. eodem, l. si pupilli, §. item quæritur, in fi. §. & §. sed si ego, in fi. & ff. de precar. l. si seruus, nisi in subsidium, vt ȷ. de rei vendica. l. si mater, & ȷ. de rebus alien. non alienan. l. 1. & ff. si cert. pet. l. si cum seruum. Sed hæreditatis petitione pretium petet, vt ȷ. fam. ercisc. l. in familiæ. Et distingue de hac materia, vt dices, d. l. in familiæ.

3 † Octauius.

TVtori.] CASVS. In prima parte assignat vnam differentiam inter tutores, & spontaneos neg. gest. scilicet quia tutor, & curator omnia negotia necesse habẽt gerere: quousq; eorum finiatur officium, spontaneus administrator finit administrationẽ suam pro velle suo. Itẽ differunt: quia qui spontè gerit, si accessit, vt vnũ gesturus, non tenetur alia gerere: an autem gestor de dolo, & lata culpa, & leui teneatur, quæritur? & resp. q sic. Vnde scias eum, qui negotium gerere non tenebatur, & spontè gessit: si ei tenebatur, cuius negotia gessit, neque debitum à seipso exegit, cum iure reddere compelleretur: tenebitur ad vsuras. Si autem ab alijs non exegit, sibi non imputabitur: cum posset repelli per hanc exceptionem: quia non haberet mandatum: vnde aget dominus contra debitores suos, vel eos, qui res suas detinent.

k *Tutori.*] dominus negotiorum volebat gestorem, & de gestis, & de gerendis, & de actionibus non intentatis, ad similitudinem tutorum, vel curatorum, qui tenetur de gestis, & gerendis, sibi teneri. Et hoc est thema, & Imperator respondet.

l *Non habetur.*] quantum ad negotia administranda: quod hic timebatur.

m *Qui.*] ille subaudi.

quippe superioribus [a] quidem necessitas [b] muneris [c] administrationis finē, huic [d] autem propria volūtas [e] facit. [f] Ac satis abundeq; sufficit, si cui, vel in paucis amici labore consulatur: secundum quę [g] super ijs quidem quæ nec tutor, nec curator constitutus vltro quis administrauit: cum non tantum dolum, & latam culpam: sed & leuem [h] præstare necesse habeat, à te [i] conueniri potest: & ea quæ tibi ab eo [k] deberi patuerit, [l] cum vsuris [m] compelletur reddere. De cæteris verò, quæ ab alijs tui constituta iuris, detenta exacta non sunt, [n] ab hoc, qui nec agendi quidem propter exceptionis [o] obstaculum facultatem habere potuit: exigi non potest. [p] Et idcirco aduersus eos, quos res tuas [q] tenere dicis, detorquere tuas petitiones debes. Dat. 8. Calen. Maij Sirmij. CC. Coss. 294.

Obligatio personalis non impedit libertatem serui: & factus liber non tenetur de ante gesto. hoc dicit Bald. & Salycet. Vel sic: Seruus qui alterius negotia malè gessit, non prohibetur à domino manumitti: nec ex ante gesto post manumissionem conueniri potest. hoc dicit Alexand.

Ijdem AA. & CC. Michræ. [1] †

LEX XXI.

SI cognati tui seruos suos manumiserūt: hoc, quòd administrasse eos rem tuam contendis, [r] impedimento [2] † eorum libertati fieri non potuit. [s] Quin [t] autem [u] [3] † ex actu præcedenti [x] post manumissionem, si vtriusq;

1 † al. Michra.

2 † Non est humanum ob rei pecuniariæ quæstionem libertati moram fieri. l. 37. ff de fideicom libert.

3 † Etiam.

a *Superioribus.*] scilicet tutori, & curatori.
b *Necessitas.*] scilicet finita.
c *Muneris*] scilicet publici: nam placuit, &c. vt Institutio. de excusatione tutorum, & curatorum, in principio. Et quod subijcit, necessitas. Dic, quod est necessarium in subeundo: quia inuitus datur, & inuito: nisi adulto extra iudicium, vt ff. de tuto. & curato. datis ab his. l. necnō. & Institutio. de curato. §. item inuiti. Item est necessarium, quia ex quo est, tenetur omnia gerere: hæc ergo necessitas, scilicet cessans, facit finem, vt quamdiu scilicet durat officium: & sic ex necessitate tenetur omnia gerere. Finitur autem tutela, siue cura multis modis, vt Institutio. quibus modis tut. fi. & de curat. in princip. nisi quandoque, vt infra, vt cau. post pul. adsit tut. l. 1.
d *Huic.*] spontaneo gestori.
e *Propria voluntas.*] quam ab initio habuit. Nam si quasi omnia gesturus accessit, de omnibus tenetur, vt ff. eodem. l. Pomponius 2. & l. sequen. secūdum Guil. de Cabriano. Sed Ioann. contra, vt licet accesserit quasi omnia gesturus, non tamen teneatur, nisi de gestis: non autem de gerendis, vt ff. eodem. l. nam & Seruius, §. si viuo. Dic ergo propria voluntas facit finem, vt quæ vult gerat: & quæ non vult gerere dimittat: licet omnia gesturus accedat. nam sufficit, &c. vt hic, & ff. de administrat. tutor. l. tutores qui. §. 3. & ff. de procurator. l. qui proprio, §. qui. & infra ne vxo. pro mari. l. finali. Sed secundum secundam expositionem est argum. contra ff. commoda, l. in commodato, §. sicut. Solut. hic in inchoandis, ibi in inchoatis. Vel ibi alius erat gesturus, vt argum. ff. de negotijs gestis. l. si pupilli. §. finali. vel secundum Gulielmum dic quasi vnum gesturus accessit: ibi verò, vt omnia gereret. Prima verior est: & expone, vel, pro saltem.
ADDITIO. Circa hanc glos. distingue secundum Bartolum hic, aut qui incepit gerere, & postea illud omisit: & de illo tenetur, vt dicta l. in commodato, §. sicut. aut non incepit, & tunc aut ab initio accessit vt omnia gesturus: & de omnibus tenetur, vt dicta lege Pomponius 2. & l. sequen. Aut non accessit, vt gesturus omnia, sed vt gesturus quædam: & tunc aut alius fuisset gesturus omnia, nisi iste accessisset, & tenetur de omnibus dicta l. si pupilli, §. videamus. Aut alius non erat gesturus: & tunc tantum tenetur, nisi de his, ad quæ gerenda accessit, vt hac l. eam omisit us.
f *Satis.* scilicet fidem administrationis.
g *Secundum quæ.* Quia tunc non tenetur de gerendis, quando vnum gesturus accessit: nam si accessit tanquam omnia gesturus, de gestis, & gerendis tenetur, vt hic subijcit, secundum quæ, &c. secundum Gulielmum, vel secundum Ioannem sic, secundum quæ, scilicet, quia de gestis tantum tenetur: etiam si omnia gesturus accessit super his, &c. Vel secundum H. secundum quæ, idest, secundum prædictam differentiam: quia tutor, vel curator omnia sine mandato agere potest: hic verò cætera sine mandato facit, non autem actionem exercet. Conueniri ergo eum de ijs, quæ gessit. De ijs autem, quæ gerere non potuit, sine mandato non conuenies. Vel aliter patet ex supradictis esse differentiam inter tutorem, & curatorem ex vna parte, & spontaneum gestorem ex alia: non assignat aliam differentiam inter prædictos, scilicet, quod tutor, vel curator intentat actionem nomine pupilli. & si nō facit, imputatur sibi. At secus in gestore, vt hic subijcit.
h *Et leuem.*] quæ omnia præstat tutor, vt ff. arbit. tuto. l. quicquid. Item in gestore est hoc regulare. quandoque enim de solo dolo, quandoque etiam de leuissima culpa tenetur, quandoque etiam de fortuito casu, vt dixi ff. eodem, l. 3. §. interdum.
i *A te.*] scilicet domino.
k *Ab eo.*] scilicet spontaneo gestore.
l *Patuerit*] accedens ergo vt vnum gesturus, a se debet exigere secundum Irnerium, & colligitur infra proxim. & ff. eodem, l. si pupilli, in fine. & l. diuortio, & l. qui sine. & secundum hoc dicit patuerit, ex antiquo contractu. Et alij exponunt patuerit deberi, scilicet ex administratione.
m *Cum vsuris.*] quæ in hac actione veniunt ex mora: & ex alijs causis, vt inf. de vsu. l. in bonæ fidei. & ff. eodem. l. atqui, §. penult. & l. quia tantundem. & l. qui sine.
n *Sunt.*] ab eo qui sponte gessit. Accurs.
o *Exceptionis.*] quæ est: si ei mandatum non est: & sic sine actione nemo experitur, vt ff. eodem, l. si pupil. §. finali. & ff. de administrat. tutor. l. quoties. §. item si temporalis.
p *Non potest.*] nisi erat de coniunctis, qui sine mandato agunt, & poterat facile satisdare, vt ff. eodem, l. sin autem, in principio.
q *Res tuas.*] quaslibet, etiam debitum, vt ff. si cert. petat. l. 1. in fine.

S*I cognati.*] CASVS. Si seruus tuus negotium gessit, & eum manumisisti: an ob hoc, quod gessit, videtur impediri eius manumissio quæritur? Et respondeo, quòd non. videbatur quod sic, quia erat obligatus. An autem de eo, quòd gessit in seruitute liber factus teneatur, quæritur? & distinguitur, aut est administratio connexa, vt quis in seruitute ædificare inchoauit, & liber factus consummauit: quo casu gestum in seruitute in iudicium negotiorum gestorum actio. venit, non vt ex eo teneatur: sed separetur id quod actum est in libertate, vt ex post facto teneatur, si separata, vt quia quod ædificauit in seruitute corruit, in libertate iterum reædificauit: de ante gestis non tenetur. Viuianus.
r *Contendis.*] Et malè supple. & sic erant obligati tantum naturaliter.
s *Non potuit.*] Contra videbatur: quia obligati erant serui, vt in l. 1. de ser. pign. da. ab eo: sed ibi realiter, hic personaliter.
t. *Quin.*] pro etiam.
u. *autem.*] pro sed.
x *Præcedenti*] Quod fecit eo tempore, quo erat seruus.

Item

temporis administratio [a] † non connexa, [a] sed separata fit, conueniri non posse proculdubio [b] est. Dat. 6. Calen. Octo. Viminatij. CC. Coss. 294.

Negotiorum gestor de casu fortuito non tenetur, nisi hoc fuerit conuentum, secundum Bal. Sal. & Alex.

Ijdem AA. & CC. Eulogio.

LEX XXII.

NEgotium gerentes [c] alienum, non inuenientе speciali [d] pacto, casum fortuitum præstare non compelluntur. [e] Dat. 11. Calend. Decemb. CC. Coss. 294.

Pro negotiorum gestione datur actio personalis, non hypothecaria, quæ est in rē hoc dicit Alexan.

Ijdem AA. & CC. Theo. [2] †

LEX XXIII.

NEgotijs gestis, non in rem, [f] sed in personam est actio. Dat. 12. Calend. Decemb. Nicomediæ, CC. Coss. 294.

Prohibitio domini tollit negotiorum gestorum actionem in iis, quę post prohibitionem gerũtur, secus in iis quę prius gesta fuerunt hoc dicit Sal. & Alexan.

Impp. Iustin. A. Ioann. [3] † PP.

LEX XXIIII.

SI quis nolente, & specialiter [g] prohibēte domino rerũ administrationi earũ sese immiscuit, apud magnos actores dubitabatur, si pro expēsis, quæ circa res factæ sũt, talis negotiorum gestorũ habeat aliquam aduersus dominum actionē. Quã quibusdã pollicentibus, directam, vel vtilem, alijs negantibus (in quibus, & Saluius Iulianus fuit:) hoc decidentes sancimus, si contradixerit dominus, & eum res suas administrare prohibuerit, secundum Iuliani sententiam, nullam esse aduersus eum (vel directam, vel vtilem) contrariam actionem, scilicet post denunciationem, quam ei dominus transmiserit, non concedens res eius attingere, licet [4] † res bene ab eo gestæ sint. [h] ¶ Quid enim [5] † si dominus aspexerit ab administratore multas expensas vel ter factas, & tunc dolosa assimulatione habita, eum prohibuerit, vt neque anteriores expēsas præstet? quod nullo modo patimur, [i] sed ex quo [6] † ea testatio ad eum facta est, vel in scriptis, vel sine scriptis, sub testificatione aliarum tamen personarum, ex eo die, pro faciendis melioratioribus [7] † nullam ei cōpetere actionem, super anterioribus autem, si vtiliter factæ sunt, hance eum actionem contra dominum concedimus, sua natura currentem. [k] Dat. 14. Calend. Decemb. Lampadio, & Orestе Coss. 530.

a *Non connexa.* Quid si connexa? Respondeo secundum B. & H. vt si prima administratio in iudicio, vt separetur non vt restituatur. & de hoc quod gessit, post quam liber factus fuit conueniretur. Alij contra, vt habes ff. eo. l. cum actum, & l. seq. & l. si qui. in princ. & §. Seuunia. Reliqua tamen de peculio legato retineri possunt vt ff. de pecu. leg. l. si peculium, in fi. & de fi. le. l. Aurelius, §. Sticho.

b *Proculdubio.* vt infra seruus ex suo facto, l. 1. & ff de regu. iur. quod quis. Sed contra. infra de petitione hæreditatis lege finali. Solutio. illud speciale, vt ibi dicet.

NEgotium gerentes. CASVS. An neg. gest. de fortuito casu teneatur, quæritur? & respon. quod non, nisi conuenit, vt teneatur. Verbi gratia, cum viderem te velle gerere negotia mea, dixi, si contingat te gerere, volo, quod de casu fortuito tenearis, quo casu si consentisti, teneberis vnde regula est, quod gestores de casu fortuitu non tenentur, nisi i.. se suscipiant casum fortuitum. Viuianus.

c *Negotium gerentes.* su procuratore poni deberet. Alias gestor sine mandato qualiter pacto se adstringeret. Vel dic etiam in gestore hoc modo viderem te velle gerere, vt dixi, si contingat te gerere, de casu fortuito teneatur, actio consentit, & sic per eadem verba dico terminari situas, ff. eodem d. leg. si pupilli, in fine.

d *Speciali.* pro nobis vt debeant numerari casus fortuiti, saltem quidem secundum B. vt diximus, ff. si q. is cau. lege, sed & si quis, §. quæsitum, & ne est contra M. sed ipse exponit speciali, taciti, expresso, quod sufficit, licet generaliter exprimatur, & pro eodem, infra lege final., in princip. & ff. de procurat. l. procurator totorum, & supra de procurat. lege procuratorem. Item not. hic casum, vbi gestor de fortuito casu tenetur. Sunt & alij, vt nota. ff. eodem, l. si negotia.

e *Compelluntur.* vt infra commo. l. 1. & de pigno. act. quæ fortuitis.

NEgotijs gestis. CASVS. Actio nego. gesto. an in rem sit, an in personam, quæritur? & respon. quòd in personam, videbatur tamen contrarium, quia datur ad rem, & ex ea re nascitur, quia ex gestione. Viuianus.

f *In rem.* Contra videbatur, quia ex rei gestione datur vel quia ad res, quandoque tamen datur in rem, vt infra de admi. tuto. l. pro officio, & infra arbi. tu. l. 2. & ff. quan do ex fac. tut. l. 2. & infra de rei vend. l. si vt p oponis, & ff. de do. inter virum & vxor. l. vxor marito.

SI quis. CASVS. Si me nolente, & expresse contradicente, mea negotia gessisti, & in ea aliquid de tuo impendisti, an aliqua actio ne id à me repetere possis, quæritur & respond. quidam quod tibi directa, vel vtilis neg. gest. datur. Alij dicũt, quod nulla danda est, vt nul. Imperator distinguit, aut post denunciationē tibi factam negotia mea gessisti & nulla tibi actio competit ad repetendum quod impendisti, sicut dixit Iul. aut ante, & dabitur alioquin esset absurdum, scilicet quod si ante denunciationem multas impēsas vtiliter fecisti & tunc prohibui ne anteriores expensas repetere possis, & quod nulla ad anteriores sumptus tibi datur actio, quod esset inconueniens. sed ex eo die ex quo tibi denunciato fuit vel in scriptis vel sub testificatione alioru, de gestis, sumptus, repetere potes anteriores, i. ante denunciationem factos, & vtiles, posteriores verò repetere non potes. actione contraria, quæ sua natura currente. Extitit l. not. quod tres erant opiniones veterum. Quidam concedebant actionem directam ad differentiam vtilis. Alij concedebãt vtilem in contrariũ, & non directam contrariam. Tertij concedebant neutram, & ista est sententia Iuliani, quæ hic approbatur. Ratio autem istius est, quod sicut nō cogor tecũ contrahere inuitus, nec etiam incidere in obligationem tuam, ita non cogor eum quasi contrahere, nec te habere creditorē, secundũ B.

g *Special. ter.* exp. ff. de pomis, ff. eo. l. sed an vltro. m. pim. & l. sta. l. negotium, secundum M.

h *Bene ab eo gestæ sint.* Locupletatur ergo cum aliena iactura, propter quam contra rationem. Et ne est contra, ff. de inst. l. si quis mãcipiis, §. Proculus, sed fortè dominus non contradiceret, seruus tamen volui, qui etiam inuitum dominũ de peculio, vel de in rem verso obligat, vt ff. de pecul. l. quis seruum, §. etiam, & continua sequentia, hoc modo bene dico expensas post denunciationem factas non repeti, antiquiores autem sic, quid enim &c. vt ff. de re milit. desertorem, §. in bello.

i *Patimur.* Nam nemo, &c. vt ff. de reg. iur. l. nemo potest mutare.

k *Currentem.* Natura eius est vt currat vsque ad 30 an. vt

1 † Sensus est, seruus ex negotio in seruitute gesto liber factus, non tenetur, nisi negotium et post libertatum continuauerit 13. ff. detu. & 10. Got.

2 † Alias Theodosio

3 † Alias, talion.

4 † Imo re esset inconueniens casu mala fide possessor & præda. de sumptus exp. sit lege ven. ff. de rei ven. repetere aequitate ac de meo ac ob fer. & 13. obser. ... Gotho.

5 † l. eiudem

6 † Die.

7 † Quia in alieno se sumptus fecit, aliud si summe esse imbar l. 13. ff. præmp. Goth.

infra de consti.pecu.l.3.cum sit personalis & sup.eod.l.negotijs & l.aduersus. Item an de æquitate dabitur aliqua actio pro gestis post denunciationem, cum bene est gestum in simili casu potest quæri, vt si mandaui vt emeres rem pro decem, & dedisti viginti, & vtiliter, quia bene valet, & plus. Et ait M. agi posse, arg. ff. de verb. signifi. l. cum in testamento, & de condi. inde. l. nā hoc natura, sed B. contra, & Io. & nos. s. vt non possit agere, nisi pro taxata quantitate, vt ff. e. l. qui aliena, § libertos, & l. si ex duobus, & hic, & ff. mā. l. si remunerandi, §. si passus, & l. si pro te, nisi in casu, vt ff. de relig. l. at si quis, §. idem Labeo ait.

DE IIS, QVAE vi, metusve causa gesta sunt.

Seruant antiquam intitulationem; hodie si ffecit, alterum, vt ff. e. d. l. 1. Et continua. Supra dixit de negot. gest. quæ ab alio gesta rata habemus, nūc de ijs, quæ à nobis gesta infirmantur.

TITVLVS XX.

De ijs, quæ vi, metusve causa gesta sunt.

Periculum interitus spectat ad furem, & metum inferentem, hoc dicit. Salicet. Alex.

Imp. Alexander A. Felici.

LEX PRIMA.

PErsecutionem [a] eorum, quæ vi, vel furto ablata sunt, etiam si postea interciderint, [b] integram esse, iure responsum [c] est. PP. 10. Cal. Decemb. Maximo. 2. & Æliano Coss.

Spontanea solutio metum in promittendo adhibitū purgat, & sic actionem, quod metus causa tollit, hoc dicit, Sal. & Alexan.

Idem A. Alexandro.

LEX II.

CVm te [*] non solum cauisse, [d] verum etiā soluisse [e] pecuniam confitearis: qua ratione, vt vim passus [f] restitui, quod illarum est postules, perspici non potest. [g] Quando [h] verisimile [i] † nō sit ad solutionem te properasse, [i] omissa querela [k] de chirographo, vtpote per vim extorto, nisi & in soluendo vim te passum dicas. [l] PP. 6. Calen. Iul. Alexandro A. 2. & Marcello Coss. 227.

PErsecutionem. CASVS. Res ablata, vel subrepta cuius periculo sit, quæritur. respon. quod auferentis, & metum inferentis, & surripientis, vnde si rem tuam tibi aliquis abstulit, vel surripuit, & perit, æstimationem repetere potes per actionem, quod metus causa. Viuianus.

Violentia est multiplex.

a *Persecutionem.* Largum est verbum persecutionis, vt ff. de actioni. & oblig. l. actio in personam, & quod dicit vi scilicet compulsiua, & de furto gratia similitudinis dicit. Distingue ergo quinque genera violentiarum, quia alia expulsiua, alia ablatiua, alia turbatiua, alia compulsiua, alia inquietatiua. Prima parit interdictum vnde vi. Secunda actionem vi bonorum raptor, vt insti. bonor. rapt. in princ. & ff. de vi. & vi. arm. l. 1. §. Tertia actionem, quod metus causa, personalem, & vtilem in rem, eo casu quo in vim passus erat dominus ante traditionem, & exceptionem, vt dicetur infra l. 3. Item in primis duabus, sine distinctione pertinet ad delinquentem periculum, vt ff. de vi & vi arma. l. 1. §. rectissime, & l. penult. in tertia similiter, nisi in casibus, vt statim dicetur, & hoc si agatur contra metum inferentem, secus si contra bonæ fidei possessorem, vt ff. eodem, lege, si cum, § aliquando, & l. si ipsa. Quarta scilicet turbatiua, locum habet, quando duo se possidere contendunt, & inde oīt in reb. immobilibus interdictum, vti possidetis. In mobilibus vtrobi, vt Inst. de inter. §. retinendæ. Quinta scilicet inquietatiua locum habet, quando aliquid facis in meo, prohibitus, vel sciens te prohibendum, & hæc inducit quod vi aut clam, vt ff. quod vi aut clam. lege. 3. §. fi. & l. 4. Est sexta vis, quando sine authoritate iudicis prosequor ius meum, vt ff. eod. l. extat. Sunt & alia genera violentiarum, vt ibi dixi.

ADDITIO. Vide similem fere glo. in verbo, causa, in c. ad audientiam, extra eo.

b *Interciderint.* nisi intra tempora quadrimestria post secundam sententiam currentia pereant, vt ff. eod. l. si cum exceptione, §. quod si homo. Item hoc quando non erat penuria penes actorem quod dic, vt ff. eod. l. si cum ex, §. sed & si sine culpa, in gl. 2 quia dixi acturus, &c. Item hoc, nisi moram purgauerit per oblationem factam domino, quod dic, vt inf. de fur. l. subtractio.

c *Responsum.* vt ff. de vi & vi arma. l. 1. § rectissime, & l. pen. & inf. de condi. fur. l. 2. & ff. de condi. fur. l. si & ff. si cui plus quam per l. Falc. l. 3 in prin.

CVm te. CASVS. Aliquis te coegit, vt sibi pecuniam promitteres, & promisisti, postea per interuallum temporis soluisti, an istam pecuniam possis repetere, quasi per metum extortam? & respon. quòd non, quia potuisti actionem quod metus causa intentare, & te liberare ab obligatione per metum extorta, quod cum non fecisti, sed sponte soluisti, videtis ratam habuisse promissionē, secus si vi solueres, metum tibi intuli, quo casu repetes. Viuianus.

d *Cauisse.* i. coactè promisisse per metum.

e *Soluisse.* sponte.

f *Passus.* in cauendo.

g *Non potest.* Imò videtur perspici posse, vt ff. de condit. ob turpem cau. l. ex eo. & ff. eod. l. metū autem, §. sed quod prætor, quæ sunt contra. Solu ibi in promittendo. & soluendo fuit facta vis, hic in promittendo tantū. Vnde nullo modo repetit, tum quia sublata est proxima causa turpitudinis, turpitudo enim est vis, & metus. Causa proxima dicitur coacta voluntate, quæ tollitur, quia tantum quod fecit, videtur habere, sponte soluendo, vt ff. de cond. ob tur. cau. l. si ob turpem. Tum etiam, quia odiosa est exceptio hæc, vt ff. de exceptio. doli l. 2. & 3. in princip. & l. apud Celsum, §. penult vnde omnino cessat repetitio, vt ff. de condi. inde. l. qui exceptionem. Tum etiam, quia vna solutio non parit liberationem, & repetitionem, vt ff. de solutio. l. qui hominem, §. si. Vnde his tribus rationibus, reprobatur glo. Io. quæ dicit, sponte soluentem admitti ad repetendum, si probet vim factam in cauendo, his verbis. Præsumitur enim querelam de vi non habuisse, aut ergo omnino non repetit, aut eatenus impeditur, donec probet contrarium Ita. Primam ergo partem secundum Bal. & Pla. & Ioan. admittimus, secundam non, scilicet, quod possit probare vim factam in cauendo. Sed Py. eam exponit, donec probetur contrarium, scilicet vim factam in soluendo. quod nihil est secundum Azo. nam quia certum erat vim non adhibitam in soluendo, præsumitur ergo, nec in promittendo. Item quid si pactum post cautionem coactā sponte solui? Respond. secundum Al. repete, vt argumen. ff. de mino. l. 3. §. scio, & infra ad Velle. l. si mulier, 2. & ff. ex quibus cau. ma. l. ab hostibus, §. finali, quod non placet secundum H.

Item quid si iuraui per metum dare decem, & do sponte? Respondetur non recepio, quia soluere non tenebar, argu. ff. qui satisd. cogan. l. si. & quia sublata est proxima cā turpitudinis, vt ff. de cond. ob turpem cau. l. si ob turpem. Sed Pla. contra, vt arg. infra si aduer. vendi. l. 1. & in auth. sacramenta, sed secundum canones soluo, & repeto, vt in vsu. vt extra de iureiur. ad nostram, 2. & capit. debitores. Item nonne hac l. soluens erat in iure, credens se teneri, ergo in damno vitando subueniter ei vt ff. de iur. & fac. ignorant. l. error? Respondetur hic fuit fatuus error, vt ff. eodem titulo l. nec supina. † Item nunquid fuit turpis promissio, & contra legem, quicquid ergo sequitur ex eo, vel ob id &c. vt supra de leg. & consti. l. non dubium? Respondetur non fuit turpis sed turpiter facta, quia non venit turpe in obligatione.

h *Quando.* pro quia.

i *Properasse.* cum nemo suas pecunias iactet, ut ff. de probatio. l. cum de indebito, uers. 1. sic ergo ad primordium tituli posterior non formatur euentus, quod sit alibi, ut inf. de impo. lu. descrip. l. 4. in fi. lib. 10.

K *Querela.* scilicet metus.

l *Dicas.* & fidem iudici facias, ut sup. de transa. l. interpositas, & l. si maior, & inf. eo. l. metum.

* *Cōtor. est hac l. gl. sup. per verbo. ad resignationem. in c. ad audiētiam. extra eo. ti.*

i † *Gesserunt præsumitur spontaneè factum, nō metu. Alc. præsum. 9.*

† Sed neque qlibet error i dāno vitādo parit repetitionē l. sed & si me puté. ff. de cōd. i. dub. vnde dic licet et tans in iure non repetat in f. per actionem, quod met. cā repetit tā en in istius g cond. in d. d. l. sed & si me puté. nec obstat quod hæc gl. sup. i verb. tā ēt quia odiosa &c. dicit hanc exceptionē esse odiosā &c. quia ī hoc non dicit verum secundum Doc. hic, vt hic refert Bart. quem de hoc vide latius.

Vendens, vel eius hæres, fundum propter metũ venditum repetit vtili actione in rem à quolibet possessore, si pretium offerat: & possidens longo tempore nõ præscripserit. h.d. Salic. & Alex.

Imp. Gordianus A. Caio.

LEX III.

SI vi,[a] vel metu fundum auus tuus distrahere coactus est, etiam si maximè[b] emptor eum alij vendidit, si tamen tu auo tuo hęres extitisti,[c] vt ibi reddito[d] à te pretio restituatur, postquàm † placuit in rem[e] quoque[f] dari actionem secũdum formam perpetui edicti, adito pręside prouincię poteris postulare: si modo qui secũdo loco cõparauit, lõgę possessionis[g] pręscriptione, nõ fuerit munitus.[h] PP. 6. Id. Aug. Pio, & Pontiano. Coss. 236.

Actio quod metus cã, intra annum datur ad quadruplum, si res non restituatur, post annum vero ad simplũ, si alia actio non competit. h. d. Bald. Sal. & Alex.

Idẽ A. Primo, & Euutioh.[a]

LEX IIII.

SI per vim,[i] vel metum mortis, aut cruciatus[k] corporis, venditio à vobis extorta est, & nõ postea eã consensu[l] corroborastis, iuxta perpetui edicti formã, intra annum quidem agentes, quo experiundi[m] potestas est, si res non restituatur,[n] quadrupli condemnationem referetis,[o] scilicet reddito a vobis pretio.[p] Post annum verò causa cognita, eadẽ actio in simplũ permittitur, quæ causę cognitio eo pertinet, vt ita demũ decernatur, alia actio[q] non sit. PP. 3. No. Aug. Gordia. & Auiola. Coss. 240.

SI vi.] CASVS. Si auo meo metum intulisti, vt tibi fundum venderet, & tu emisti, & alij eum vendidisti an cõtra secundum emptorem refuso pretio, quod auus acceperat, ad repetendum fundum actio mihi competat, & quæritur? & respon. quòd sic, & datur ei in rem vtilis actio, nisi præscriptione 30. vel 20. an. se tueri possit, cum hæres ei directo vel per patrem meũ medium extitẽm.

a *Si vi.* quantum ad corpus, metu, quo ad animum.

b *Si maximè* i. quod maximum videbatur vt agere non posses.

c *Extitisti.* siue directo, siue per medium patrem datur hæredibus hæc actio, vt ff. e. l. quod diximus. § si.

d *Reddito.* s. ei, qui dedit, vel ei qui emit ab eo, & sic fuit hæc, & cogetur primos emptor habere satis cum ipse teneatur secũdo de euictione, vt ff. de neg. ge. l. soluendo. & l. Pomponius. 1 & l. quæ vtiliter. § si. & l. seq. & de excep. doli. l. si operas, sicque quilibet in suo reponitur statu, vt ff. de reputa. quæ fi. in iudi. l. 1. & ff. de minor. l. quòd si minor, §. restitutio. Sed ad hoc, quod dicit reddi debere pretiũ est contra infra de rei ven. l. si municipium. sed hic restituit, quia versum est in tui vtilitatem, i. aui, cui successisti, cuius personam hæres sustinet, vt in Auth. de sitio à mo præstito § 1. col. 5. sic & ff. de fer vẽ. l. emptor. Et eodem modo soluitur inf. de præscr. 30. an. in si. & inf. ne rei domi. vel templo. l. 1. Item ad idem est contra inf. de reic vend. l. 1. sed ibi abundat maximè. Item ad idem est contra inf. eo. l. si per impressionem. Sol. ibi speciale. Item quod pretium redditur? Resp. quod pretium est auo. Nam & si nihil auo præstitũ esset, nihil redderet, vt inf. de eni. l. super emptione, sed si aliquid sit minus, & illud reddi potest, vt inf. de test. mili. l. si cum militarib.

e *Inrem.* licet enim non sit dominus de iure ciuili, transfulit enim dominium in emptorem, & tñ de ęquitate prætoria videtur dominus, quia nemo videtur re sua exclusus, &c. ff. de in integ. restitu. l. nemo. & non videtur possessionem adeptus &c. vt ff. de acq. poss. l. non videtur.

e *In rem.* id est rescissoriam.

f *Quoque.* q. d. nõ solũ personalẽ, quod metus cã, quæ est in rem scripta, & datur vtilis non directa, quia translatũ fuit dñium, vt sup. dictũ est, & datur cõtra quẽlibet possidẽtem, vt ff. eo. l. metũ aũt. §. &. & l. si cũ § in hac, & § aliqñ. Tres ergo auxilia dantur ex hoc edicto. Actio in rem vtilis, & actio personalis quod metus cã. Item exceptio metus, vt hic, & ff. eo. l. metum. § sed quod prętor. & § licet, & § volenti.

g *Longæ possessionis.* vt decennij inter præsentes, vel 20. inter absentes.

h *Munitus.* Præscribit. n. vtili rei vendicationi, non actioni quod met. causa, cum ipsa sit personalis, vt insti. de actio §. præterea quasdam, & earum sit meta. 30. an. spacium, vt inf. de consti pecu l. 2. secundum Pla. & sic, si modo &c. refertur, ad vtilem in rem, non ad person. lẽ. Vel dic præscribi actionẽ quod metu causa, nam cum excedit suos terminos in eo quod est in rem scripta, & datur contra quemlibet possidentem, vt ff. eod. l. metum autem. § si excedit non suos terminos, vt inf. & de edic diui. Hadr. tol. l. si. Item oppono, quomodo præscribit qui dominus factus est per traditionem, vt instit. de rerum diui. § per traditionem, & per voluntatem constãt, vt ff. eo. l. si mulier. § si metu. & ff. de vsuca. l. sequimur. § lana. Rñ. quo ad ius ciuile verum est, sed de prætorio contra, vt ff. de in integ. re. l. nemo. Præterea quia est dominus de iure ciuili, multo fortius præscriptione longi temporis tueri in dominio prætorio se debet: vt sic magis contra intentionem agentis scribatur, quã dñm, vt ff. de cap. l. in bello. §. si quis seruum. Item adhuc cõtra, in sti. de vsucap §. furtiuę. & inf. de vsucap. pro empto. l. si partẽ. & ff. de vsuca. l. nõ solum, in prin. & l. seq. tur. § quod autem, q. bus legibus dñ, quod res furtiuæ, & vi possessæ nõ præscribũtur. Sol. ibi de vi expulsiua, hic autem compulsiua, in qua est volũtas, hodie enim malè fidei possessor &c. vt in Auth. vt spon. largi. §. rursus. coll. 9 & ff. de dolo, & elegãter. in princ. nam in metu dolus est. Item si emptor est munitus exceptione, nõne poterit agi contra metum inferentem? Resp. non vt inf. de iis, qui à nõ do. ma. l. si. 1. Item nũquid finitur anno ręscissoria? Rñ. illud qñ officio iudicis petitur restitutio, hic actionis iure. Itẽ & illud post completam vsucapionẽ, hic ante. Itẽ quo iure est obligatus bonæ fidei emptor, an actione personali? Rñ. ex variis figuris causarum, vt ff. de actio. & obl. l. 1. in prin. Item quid si res est integra, an agetur quod metus causa contra eum qui me compulit vt venderem? Resp. secundum Io. non, cum ipso iure non teneat contractus, vt in dolo simplici, vt ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. vel illud in simplici dolo.

SI per vim. CASVS. Si per metum compulisti me, vt fundum meum tibi venderem, an actio, quod metus cã ad recuperandũ fundũ mihi cõpetat, quæritur? & q. sic, nisi postea ex interuallo venditionẽ cõsensum tacitũ, vel expressum præbuissem, & dabitur intra annũ, nisi restituatur ex prima sua, quia iudex cum fundũ mihi restitui iubet in quadruplum, post annũ in simplum cã cognita. In causę cognitione hoc vertitur, an mihi alia actio competat, quæ si cõpetat, hæc non dabitur, & intellige, quod alsio, quod metus cã dabitur refuso pretio tibi, qđ accepi pro fundo. Nota quod cum hanc actionem opponitur exceptio cõsensus adhibiti. Bald.

i *Si per vim* s. compulsiuam.

k *Corporis.* vel aliũ similem metum, vt sup. de transac. l. interpositas.

l *Consensu.*] expresso vel tacito, vt sup. l. 2.

m *Experiundi.* ergo est annus vtilis, vt ff. eo. l. si cum. § post annum, & ff. de diuer. & tem. præscrip. l. 1.

n *Restituatur.* Per primam sniam, vt ff. eo l. si cum. § satisfacere debemus, quod duæ sententię feruntur in hac lite quod metus causa. Prima in qua condemnatur, vt rem reddat. Secunda est, quia si iste condemnatus nõ reddit rẽ, damnatur ad quadruplũ, vt ff. eo. l. si cum. § hac aũt actio. & in hoc quadruplo inest res, vt in d. alleg. § quadruplabitur. Itẽ quæritur, an vtraq; sit definitiua? Item an ab vtraque possit appellari? Itẽ qđ tps esse debet inter primam, & secundam sniam? & alia multa q̃ notantur. ff. e. si cũ exceptione. § hac aũt actio.

o *Referetis.* i. referri faciatis.

p *Pretio.* Hic signa, & solue eodem modo contraria, quæ sunt sup. l. proxima.

q *Alia actio.*] s. ciuilis & ordinaria, velut petitio hæreditatis.

† *Vl. Cu iac. 16. fer. 13.*

Actio quod metus causa quali est, & cõtra quẽ datur.

Actio personalis scripta in rem præscribitur longo tpe. Vsucapio non locũ cũ in reb. furtiuis & vi possessis.

a † *Al. Euthydico al. Eutychetẽ al. Eutycheo.*

* *Coactus e. pe. i. me extra de iis quæ vi metusve causa fiunt.*

1 Istud reprehẽdit & hic oẽs, vt etiã refert Bart. hic. Nec obstat. l. fina. hic ille loquitur dominus actionis psonalis: ita q actio dat in consequẽtiam dñij: hic non est Vl. de de isto latius sum. de B. in l. si vi bonor. rapt. Sn̄a tur in lite quod metus causa.

d tanat: vt ff. eo. l. si cum. § post annum. nam cum actione de dolo datur: vt ff. eodem l. si cum. §. cum qui ex eo vult rei venditionem: et ff. eo. l. metum autem. §. volenti. & supra. eo. l. proxima. raro enim inuenitur, quin alia competat. quandoque tamen inuenitur, vt cum promisi per metum vel acceptum tali per metum.

Item post annum, secundum iura vetera, non competit de dolo. Potest et exponi secundum lo. si alia actio nō sit, id est si aliunde actio nō sit. Tertii dicunt non dari, quod metus causa, vbi datur in rem: & in prædictis casibus tantum, vbi nō datur in rem, dicunt dari, quod metus causa quod non placet.

Actio quod metus causa cōpetit, siue quis sit coactus vendere, siue minore pretio vendere; nec refert, an uendatur metum inferenti, an aliq. h. d. Sal. & Alexand.

Idem A. Rufo militi.

LEX V.

Non* interest,[a] quo vis[b] adhibita sit patri, & patruo[c] tuo, verum ab emptore, an vero sciente emptore ab alio,[d] vt vi metuve possessionē vendere[e] cogerent. Nā si[f] adhibita vi compulsi sunt possessiones suas, quæ maiore[g] valebant, minimo distrahere:[h] iurisdictionis tenore,[i] vt id quod improbè factum est, in priorem statum reuocatur, impetrabunt.[k] PP. 6. Calend. Ian. Gordiano A. & Auiola. Coss. 240.

C incor. eum incl. aboust. et tra. co. tit.

Non interest. CASVS. Si pater & patruus meus cōpulsus fuerunt distraxit, non alias dicit actione: an repetere possit per actionem quod metus causa. quæritur: & respon. quod sic, nec refert an ab emptore compulsus fuerit, an ab alio sciente, si alias fuerat distracturos, & metu cōpulsus minori pretio distraxit: puta valebat centum: distraxit pro 30. quod accepiū est per actio. quod metus causa, retractabitur.

a Non interest.] quo ad emptorē utrobique tenetur.
b Vis. compulsus.
c Patruo. id est fratri patris tui.
d Ab alio. Vtrobiq; enim agitur actione quod metus causa cōtra emptorem. Item nec hoc interesse non erat alias venditurus an hoc casu, aut erat venditurus, & sit coactus vi minoris vendere, vt supra proximo casu. nam in d. tit. & c. item quod dicit sciente emptore, supple et quidam, & secundum parte ... & sic soluitur contra.

2 † Nec refert certa paterna & iusta species metus nec mariti i dubio. l. si d. ff. nupti. Bal. hic.
3 † A. senatoris.
1 Dic pro quantum ad hoc vt cōpetat ista actio, q̄ metus cā, no est differētia inter duob casibus vt hic. Sed nō sola dē ret est differentia.

§ sed l. cet. Sed certè in alio prorsus casu ... & hic subaudi maximè. Nam idem est in emptore ignorante. l. ... quod metus cā. sed in hoc est solum differentia inter emptorem scientem, & ignorantem, quia si ignorat liberatur rei interitu, vt ff. eo. l. cum §. in ... §. ...
e Vendere. ... & patruus.
f Nam si. ... habitu.
g Maiore. ... nam licet alias ven ditio compelli ... iusto pretio vendere, ... non enim ... ff. ... l. & patres, §. ... l. si cum, in prin. Sed certè ... potest ... quam valeant, vt ... l. in empto ... quam magis ... & patria ... actio. huic autem, & §. præterea ... ff. de ... vendi. ... vendit.
h Distrah. re. alias venditurum, vt differat à priori casu.
i Tenore. sed actione quod metus causa.

k Impetrabunt.] ita quod si contumax est, in quadruplum condemnabitur, quod verò iusto pretio deest, suppletur secundum P. & Ien. Accur.

Ad inuidiam.] CASVS. Si alicui potenti rem meam vendidi, & eo prætextu volo eā reuocare: quia in dignitate fuit is, cui vendidi, & dicerem quod metus causa, an possit quæritur & dicitur, quod non sufficit ad metū probandum, quod ille fuerat in dignitate constitutus, etiam vno teste adiuncto, licet si vim passus fuisset, ... tacere cōtra eum ... non est verisimile. Vinia.

Nam contractus vēdere petit resci di contractū, & rē restitui, coactus ve te pratio viliori, petit suppleri iustū ptiū, non rescindi, probatur in l. si. es. §. 1. ff. de iu. do Bar.

Calen. Maij. Heracl. & CC. Coss. 294.

Minæ capitales induc ūt iustum metum, & vis contractus, qui fit per metū, potest peti rescindi. h. d. Bal. vel sic. Quilibet contractus celebratus iusto metu, siue sit hinc inde obligatorius, siue ex altera tantum parte, rescinditur hoc dicit. Alex.

Idem AA. & CC. Cotui.[3]†

LEX VII.

Si donationis, vel trāsactionis, vel stipulationis, vel cuiuscunq; alterius[n] contractu obligationis confectum instrumentum metu mortis, vel cruciatu corporis extortum, vel capitales[o] minas pertimescēdo, adito præside prouinciæ probare poteris: hoc ratum haberi secundum edicti formam[p] nō patietur. D. 4. Non. Ian. AA. Coss. 299.

Metus ne quis vocetur ad munera non inducit actionem quòd metus causa. h. d. Bal. Vel sic. Venditio facta, vt cautio frumenti sibi reddatur: vel ne ad ciuilia munera vocetur, per actionem, quod metus causa non retractatur. h. d. Salic. & Alex.

Idē AA. & CC. Tryphō.[4]†

LEX VIII.

Cum te domus, & horti vēditionē fecisse[q] sub cedendo hic respondetis, quia tunc nullo modo repetitur, vt inf. eo. l. accusationis, nec dico, quod loquatur vbi minabantur, quod me interfici etet, quia hoc cōtinetur sub illo membro, metu mortis, & sicut sup. de transa. l. interpositas, & sup. de rescin. vend. l. ... & ff. de condi. ob tur. cau. l. ex ca.

l Ad inuidiam. id est ad calumniam, per tationem.
l Inuidiam. i. creandam præsumptionem vel id est blasmum, vt quia dignitatē habeat, non præsumitur fecisse vim. sed cōtra in pacto vim facit præsumptione cōtra eā dignitas, vt ff. eo. l. nō est, in prin.
m Arguendum. i. arguenti. probandum, quod est necesse. vt inf. eodem l. metum, & inf. tit. l. dolum. Accur.

1 † Coc. ... alio.

Si donationis.] CASVS. Si, vt tibi donarem aliquid, vel promitterem, vel tecum transigerem, mihi metum intulisti, an valeat, quod actū est, quæritur, respon. quod non, quamuis inde factum fuerit instrumentum: & hoc prætextu edicto, quod est ff. eo. tit.
n Alterius. innuit donationem vocari contractum, vt & inf. de præscriptio. 30. an. l. si quem, ... in prin.
o Capitales. Puta, ne comburet ... instrumentū ... caput de ciuitate, sicut mors naturalis, vt ff. eo. l. isti quidē § ... nō dico, quod loquatur vbi timui capitalē accusationē, licet lo. p

4 † T ophi no. Trophi ...

p Formam. quæ est ff. eo. tit. l. 1.

Cum te. CASVS. Exaction tributorum, frumentum solaturum promisi publicum, & factum est instrumentū promissionis, facta solutione ipse retinet instrumentum ipse recuperatur instrument ... fundum meum vendidi ei, volo fundū reuocare per act. quod metus causa, an possim, quæritur: respon. quod non. Item si electus fuisti in ciuitate aliqua, vt aliquis nominares ad subeunda ciuilia munera, & ne me nominares, fundum quem affectabas, tibi vendidi, an reuocare possim, quasi per metum inductus, quæritur? Et respondetur, quod non, & est ratio, quia causa pro qua vendidi, nō fuit extorsa, vt inf. de cond. ob. cau. l. repetendi.
q Fecisse.] i. exactori tributorum.

Recipiendi.]

a *Recipiendi*. expresse tamen hoc non dixisti.
b *Feceras*. quod modo erat solutum. Accur.
c *Instrumentum*. eidem enim caueras de dando instrumento.
d *Munera*. nominator enim erat. Et nota, quòd præter hos casus in edicto non posuit, sed princeps interpretatus é: quia in his sæpe continetur atrocitas, vt ff. eo. l. nõ est. Accur.
e *Non posse*. vt argu. J. de rescin. vend. l. nõ idcirco. & supra de transact. l. si maiores. ideo autem non repetitur, quia in neutro casu fuit cã expressa. Quid autem si fuisset causa expressa? Resp. in primo casu huius legis repetitur, vt J. de cond. ob causam, l. si repetendi. & ff. de cond. causa. da. l. 3. §. si quis. In secundo, si quidem erat inhabilis repetit, vt infra de condi. ob tur. causam. quod euitandi. si habilis non repetit, licet sit causa expressa: quia in pari delicto, &c. vt ff. de condi. ob tur. cau. l. si ob turpé. Est enim delictum militiam detrectare, vel munus militiæ euitare, vt ff. de re mil lita. §. qui cum vno. §. qui post. Accur.

1 † Extortam

2 † Cõtestatione ci⁹.

Munus militiæ euitare delictum est.

3 † Quia metũ tibi infert potius, quam ab alio accipit, & metus spõtaneus nõ attenditur. Gotho.

*M*Etum. CASVS. Qui metum allegat: probare debere certum est, si ergo aliquando minas mihi intulisti, quia mihi vim inferres, vel coram pluribus an talis iactantia mihi, quòd vim inferres, sufficiat ad metum probandum, quæritur? & respon. quod non.

f *In actionibus*. quia præsens metus accipitur, vt ff. eo. l. metum. §. 1. a p inc. & distingue, cuius persona sit, qui iactauit se illaturam vim, vel metum: potens, vel non: de qua sit verisimile, quòd inferre possit, vt infra. ex quibus cau. ma. l. 2. & 3. & ff. eod. l. non est, in prin. secundum hoc dic, quòd hæc duo verba iactationibus, & contestationibus intelliguntur in eo, qui dicitur fecisse metum: vt iactatio dicatur, quæ fit præsente nullo: contestatio, quæ fit præsentibus pluribus. Possunt e contra intelligi: vt iactatio ad metum inferentem referatur, quia plerumque minatus fuerat: hunc se interficere: contestatio ad vim passum, qui exclamauit coram aliis, vel non coram.
g *Sed atrocitate*. in qua capitales continentur minæ. & facit supra de transa. l. si maior.

*A*Ccusationis. CASVS. Ne te accusarem de crimine aliquo, vel iam accusatione instituta desisterem, fundum mihi vendidisti, vel aliquid promisisti: an repetere possis, quæritur? Et resp. quòd non. non enim fuit iustis metus ad venditionem rescindendam, quia præsumitur transactio. Vivia.
h *Est desiderium*. hoc est planum, si non fuit causa expressa, ob quam dedisti: si autem fuit expressa, quod fieri debet, vt inf. de condi. ob causam da. l. si repetendi. aut erat accusatio calumniosa, & tunc datum repetitur, vt ff. de condi. indeb. l. in summa. in principio. aut non calumniosa: & tunc si tale erit crimen, de quo poterat transigi, & non stetur transactioni, repetitur datum, & exceptio obiicitur. si non poterat transigi, an possit repeti datum, qua turpiter datum, vt ff. de condict. ob turpem causam, l. si ob turpem, & inf. de cõtrah. stipulatio. l. si quidem. De quibus autem criminibus trãsigi liceat, vel non, habes sup. de transactio. l. transigere. Sed contrarium huic l. est ff. eodem. l. timorem. §. finali, & l. sequenti. vbi dicit repeti posse id, quod ab eo datum est, qui in adulterio sit deprehensus. Solutio: ibi metus instabat, vel hic timebat pœnã legitimam, & a legitima persona inferendam: licet vbi deprehendor in adulterio: nã ibi possum iure occidi & ideo iuste timui, quia non iure præcipiente: sed permittente occidor. Item quia non est ibi similiter legis vt iudex: sicut est hic.

Accusatus trãsigens, potest datum repetere.

spe recipiendi,[a] quod de frumẽto feceras[b] instrumentum,[c] vel timore, ne ad ciuilia munera[d] nominareris, proponas & rescindi venditionẽ veluti metus cã factam[1] † desideres, intelligis, ad ratum non habendũ contractum, metũ huiusmodi prodesse nõ posse.[e] D. 11. Calen. Septemb. Vintinati. CC. Coss. 300.

Ex solis minis non probatur metus, nisi fuerit deuentum ad actum. h. d. Bal. Salic. & Alex.

Iidẽ AA. & CC. Hymnodę.

LEX IX.

*M*Etum non iactationibus[f] tantum, vel cõtestationibus,[2] † sed atrocitate[g] facti probari cõuenit. Da. Cal. Dec. CC. Coss. 300.

Timor accusationis institutæ, vel instituendæ nõ facit hanc actionem competere ad rescindendum contractum. h. d. Alex.

Iidem AA. & CC. Faustinę.

LEX X.

*A*Ccusationis institutę, vel futurę metu alienationem, seu promissionẽ factam rescindi postulãtis improbum est desiderium.[h] 3 † D. 6. Cal. Feb. CC. Coss. 302.

Venditio facta officiali deputato ad instantiã administrandam, rescinditur cõdictione ex hac lege, si facta fuit per impressionem: siue sit facta venditio sibi, siue alteri supposito ab eo, nec pretium ei redditur. hoc dicit. Alex.

Imp. Constantinus A. ad Euagrium 4 † PP.

LEX XI.

*S*I per impressionẽ * quis aliquem[i] metuẽs saltem in mediocri[k] officio constitutum, rei suæ quæ eadem prouincia, vel loco, vbi tale officium peregit, sub venditionis titulo fecerit cessionem: & quod emptum fuit, reddatur,[l] & nihilominus etiã pecunia 5 † retineatur:[m] simili pęna seruanda, si[n] qui vel coniugis, vel amici nominibus 6 † abutentes, prædam[o] tamen 7 † sibi acquirant.[p] 10. Cal. Octob. Aquileiæ. Constan. A. 2. & Constanti. CC.[8] † Coss. 353.

Extortum per potentiam infirmatur. h. d. Bald. Vel sic: Quilibet contractus metu potentis celebratus venit rescindendus. h. d. Salic. & Alex.

Imp. Honorius & Theodosius A.A. ad populum.

LEX XII.

*V*Enditiones,* donationes, trãsactiones, quæ per potentiam extortæ sunt,

4 † Fuardum. al. Fuaurium

* Concor. c. imp. hoc. cũ gl. pari sup verbo. oppressione. ext. de renunciat.

*S*I per impressionẽ. CASVS. Si tibi in aliquo officio cõstituto timore officij tui me opprimentis fundum vendidi: vel amico quem interposuisti per fraudem, cum forte tibi emere non liceret: totum debet rescindi, nec pretium restituitur.
¶ Nota istam legem contra fœneratores, qui faciunt res, vel recipi instrumenta per vxo. vel per familiares eorũ. quod tenemeni secundum bal. hic.
i *Aliquem*. Castal. dantem puta.

5 † Vide cuiac. 16. obser. 13. vbi tractat de his, qui ad ministrato ribus, vel offi. iii publicũ gerẽtib. vendita sunt.

6 † Fraus fit legi, quoties nõ ipsi, sed per interpositas personas legis mentẽ violamus, l. 5. sup. de ll. Gotho.

7 † Talem.

8 † Al. Cæs.

* Ex lib. 3. tit. 1. l. vit. C. Tho.

Met⁹ multipliciter punitur.

k *In mediocri*. alias in modico.
l *Reddatur*. per actionem quòd metus causa, secundum quosdam. Vel dic conditione ex hac l. & sic metus quandoque punitur per actionem, quòd metus causa, ex verbis legis, & sententia, vt fere per totum titulum istum. Quandoque per sententiam tantum, vt ff. eod. l. isti, §. pen. & §. finali. Quandoque officio principis, vt hic. Quandoque officio iudicis, vt ff. eo. l. non est. per totam legem.
m *Retineatur*. quadruplum quandoque fisco datur, vt ff. de contrahen. empt. l. non licet & l. qui officij. Et est hoc speciale, vt pretium non reddatur: alias contra, vt supra. eo. l. si vi. & l. si per vim.
n *Si qui*. id. si officiales.
o *Prædam*. idest. lucrum. de quo dictum est supra in princip.
p *Acquirant*. i. acquirere nitantur, sic. ff. de auct. tut. l. pupillus. §. fi. & supra de contractibus iud. l. 1.

*V*Enditiones. CASVS. Sicut venditio siue donatio, seu similiter contractus metu mortis, vel cruciatus corporis initus, pro rato habendus non est: similiter neque si per.

si per potentiam extortus fit. Vivianus.

a *Infirmari*. vt hic. & ff. de offi. praesi. l. illicitas, in princ. & infra de contrah. emp. l. inuitum, & intellige potentiam talem, de qua lex superior dicit. Vel dic de tali, quae inducit actionem, quod metus causa.

man. l. si fideiussor. 1. §. fin. vel distingue, an officio iudicis sit assecutus fideiussor, & tunc mandati: an contra sponte emit, & tunc de dolo, vt argu. ff. de distract. pign. l. 2. Alij aliter soluunt, sed omnes reprobo praeter primam, vt in contrario notauit. Accur.

Dolus duplex est.

DE DOLO MALO.

Ideo dicit malo, quia est & bonus, & malus dolus, vt ff. eo. l. 1. Et continua. Dixit de restitu. iure ac quod met. cau. nunc de ea, quae datur iure actio ius de dolo. Accur.

SI *fideiussor*. CASVS. Mihi decem mutuasti: pignora & fideiussorem dedi, & fideiussori iure crediatoris pignora mea vendidisti: qua actione ea reuocare possum, quaeritur? & respon. quòd si fideiussor emerit, cõsulte faciet, si oblata sibi sorte cũ vsuris, pignora cum fructibus restituat: alioquin dabitur cõtra eum de dolo actio. idest actio mandati vel hic mẽ dati nomine doli, propter fidem ruptam, q. d. propter tacitum pactum videtur tacitè conuenisse de fida fide in toto tractu, vnde mihi, nõ sibi pignora luere debuit. Nota ex hac l. secundum Bal. quod quando actio est famosa, lex cõsulit debitori quod soluat, & non expectet sententiam. concorda ff. de procura. l. si reus paratus.

1 † Al. Clementinae.

2 † Vide omnino in hãc legem Cuiac. 3. obs. c. 37.

3 † Fructus restituẽtur si pignus erat simplex non vsurariũ. Go. hof.

praecipimus infirmari.[a] Da. 13. Cal. Mar. ipsis AA. 8. & 3. Coss 409.

TITVLVS XXI.

de dolo malo.

Si creditor pignora sibi obligata velit iure creditoris vendere, fideiussor non debet pro se emere: alias tenetur de fide rupta, quia censetur habere mandatum soluendi: & sic liberandi pignus: vnde si emat, tenetur rem debitori reddere, restituta sibi sorte cum vsuris. h. d. Alex.

Imp. Seuerus, & Antoninus AA. Clementiae.[1] †

LEX PRIMA.

SI fideiussor[2] † à creditore pignora[b] emerit; oblata[c] quantitate sortis, & vsurarum,[d] tibi dominiũ[e] cum fructibus,[3] † quos bona fide percepit, consultius restituet,[f] ne fidei ruptae[g] gratia, de dolo[h] possit actio exerceri. Accepta.

Da. 3. Id. Maij, Plautiano, & Geta Coss. 264.

Actio de dolo non concurrit cum alia: & causa cognita competit. h. d. Bal. & Salic. Vel sic: Actio de dolo cũ alia regulariter non concurrit h. d. Alex.

Imp. Antonin. A. Agrippae.

LEX II.

DE dolo[i] actio, cũ alia[k] nulla competit, cã cognita[l] permittitur. D. Non. Nouem. Gentiano, & Basso Coss. 212.

De vtili tempore deducitur tempus absentiae. hoc dicit. Alex.

Imp. Gordian' A. Aquilino.

LEX III.

NOn possunt obesse tibi tempora, quae in actione[4] † de dolo solent computari,[m] quibus[n] republicae causa (vt allegas) occuparis: sed exinde[o] tibi incipiet tẽpus cedere,[p] ex quo muneribus liberatus, facultatem agendi intra[q] praestituta[r] tẽpora coeperis obtinere. PP. Idib. Aug. Sabino 2. & Venusto Coss. 241.

DE *dolo*. CASVS. Ita demum de dolo dat actio, si nulla alia competit, & hoc cum causae cognitione. Haec autem in causae cognitione versantur, tps, res, persona. Tps, vt vltra annum non detur, sm antiqua iura: hodie vltra bienniũ, vt inf. l. vlt. Itẽ res, quia pro modica re non dat: vnde nisi quantitas sit vltra duos aureos, nõ dat. Item psona, vt nõ ꝯ parentes, vel patronum detur, cum sit famosa, vt ff. eo. l. si oleum, §. vlti. & l. sequen. Vel pone casum, vt in gl. seq.

i *De dolo*. CASVS. Emi à te equum, non vis mihi tradere: volebam agere actione de dolo, dicit imperator non potes, sed & empto.

k *Alia*. s. specialis & aequum sit actionẽ dari ex dolo commissõ secus si gñalis, vt condõneat certi, vel sine cã: nam spẽs non excludit suum genus. Itẽ nulla alia, quae nõ sit arbitraria & propria, & ex eadẽ aequitate inducta, & restitutoria. alioquin ꝯ, vt ff. ꝙ met. cau. l. si cum, §. cum qui, & sic pôt dici interdictum vnde vi, & qd vi aut clã, & iniuriarũ actionẽ dari cũ hac actione: quia & cũ actione qđ met. cau. dat. ẽt vnde vi. vt ff. ꝙ met cau. l. metũ 4. in prin. Sed ꝯ est ff. de in integ. resti. l. diuus, in fi. & ff. eo. l. 1. §. ait praetor, ibi, vsq; adeo, &c. Sic nota hanc actionem habere se ad modum inuidi: qui non maiori, vel minori itaui, sed pari inuidet: sic haec non cum pari, sed cum generali, supra se, vel speciali sub se bene datur, vt dictum est.

4 † Alias, actionem.

Actio de dolo aliquas actiones secum admittit.

Inuidus sibi pari inuidet.

b *Pignora*. exposita venalia.

c *Oblata*. hic respondet. Et dic oblata. i. deposita & consignata quantitate a debitore isti fideiussori.

d *Vsurarum*. s. solutarum, & etiam vsuras totius quantitatis solutae: cum & fructus reddat, & bonae fidei sit iudicium, vt ff. mand. l. si vero non remunerandi, §. si mihi mandaueris.

e *Dominium*. fuit ergo dominium translatum, vt institut. quibus ali. licet. §. 1. Vel dic dominium, idest rem ratione dominij, vt ff. de verb. sig. l. interdum.

f *Restituat*. est ergo praesumptio iuris & de iure, contra quam non recipitur probatio, quòd ex necessitate fuit tacita vendi io: ideoque debitori super est ius offerendi. vt ff. de distra. pig. l. 2. & l. cum secundus, §. 1. Item nota generalē, non admittitur, scilicet fideiussor, vt quilibet alius: sic & ff. de vulg. sub. sti. l. coharedi, §. cohaeres. & de lega. 2. l. fin. ff. quatuor, & de distra. pign. l. 2. Sed argu. contra, ff. quod cuiusque vniuer. l. item, in prin. & de adop. l. si pater familias. §. qui duos.

Praesumptio iuris & de iure non admittit probationem in contrariũ.

f *Restituet*. sine lite. Accur.

g *Rupta*. s. taciti pacti. nam bonam fidem promisisse videtur in toto negotio, quam non seruat emendo, sed luendo, vt ff. man. l. si mandato. 2. §. 1. ibi.

h *De dolo*. Imò datur mandati, vt ff. man. si mandato. 2. §. 1. & de pig. l. 1. l. & sic non de dolo, vt inf. l. prox. Sol. expone hic. i. mandati nomine doli sm Io. Alij, vt I. in hic casu creditore inuito. Alij, quia hic iam erat actum mandati, vt ar. ff. fa. erc. l. si familia, §. familiae. Alij, quod hic fideiussit ad tps, & tpe elapso emit pignora. argu. ꝯ hanc solutionem. ff.

l *Cognita*. in causae cognitione spectatur quantitas, tempus, & persona. vt ff. eo. l. si oleum, §. fi. & ll. seq.

NOn *possunt*. CASVS. Vltra annũ vtilẽ à tpe doli commissi de dolo non datur actio: si ergo tibi competit, & reipub. cã aberas, an currat tibi tps, quaeritur: & respon. non. qđ verum est, si procuratorem relinquere non potuisti: ff. de diuer. & temp. praescr. l. 1. sed à tpe tuę reuersionis, quo tibi experiendi fuit facultas, currit. & ex tunc, nisi intra praefinita tpa litẽ terminaueris, & agas, tibi praeiudicasti: hodie tamen haec actio intra biennium potest experiri.

m *Computari*. s. vtilis anni secundum vetera, hodie biennij, vt intra eo. l. fi. in prin.

n *Quibus*. s. diebus subaudi nullo. n. mõ currunt, si nec per se, nec per alium agere potuit: si vero per alium potuit, currunt, vt inf. eo. l. fi. Sed restituitur, vt ff. de diuer. & tempo. praescr. l. 1. sic & dicimus, ff. de in integ. resti. l. fi. Item, quod mero iure currant, sed restituantur, patet per l. vlt. inf. eo. quae est contra, & inf. de resta. mil. l. 1. & 2. vel solue vt ibi.

o *Exinde*. idest eo tempore.

p *Cedere*. idest currere.

q *Intra*. idest iuxta.

r *Praestituta*. olim annus, hodie biennium.

Cum

Ex contractu innominato, facio, vt des, vbi ex facto præstito nihil adest aduersario, cuius cõtemplatione factum præstatur, vel si adest, non cõsistit in commodo pecuniario: non datur actio præscriptis verbis, sed actio de dolo, vt impleantur conuenta. h. d. secundum intellectum glo. quem sequũtur Rayn. Iacob. But. & etiam Bal. Vel sic. Secũdum intellectum Pet. Cyn. Bar. & Ang. hoc intendit. Si in contractu, faciò, vt des, non seruatur fides facienti, et factum de se non est repetibile, datur actio de dolo ad id, quod interest eius, illud factũ non præstitisti, sed si est repetibile, daretur condictio ob causam ad repetendum. Vel ei daretur rei vendicatio, si dominium non erat translatum. h. d. Alex.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Menandræ.[1] † LEX IIII.

CVm proponas[*] inter te, & eum, quem in contubernio[a] ancillam tuam sibi coniunxisse memorasti, placuisse, vt tibi[b] pro eadem[c] daret mancipium, intelligis, quòd si manumisisti, vt et tradidisti,[d] & ille manumisit, reuocandæ libertatis potestatem non habes:[e] sed solum, si necdum statutũ[f] tempus[g] excesserit, & fidem placiti rumpat, desiderare debes, de dolo tibi decerni actionem.[h] Quod si penes te dominium eius remansit,[i] adito præside prouinciæ, cum natis[k] eius hãc potes recuperare, si nulla moueatur[l] status quæstio. Dat. 3. Cal. Maij.[1] Heracliæ. CC. Coss. 294.

Valet transactio inter filium emancipatũ & patrẽ, cuius tutelam pater gessit, sed si dolus patris interuenit, talis dolus purgatur per actionem in factum non per actionem de dolo. h. d. Bal. Vel sic: Transactio facta pacto nudo, tollit actionem ope exceptionis, sed si facta fuit per acceptilationem, tollit ipso iure. Quod si pater fuit in dolo trãsigendo, datur filiæ contra eum in factum, loco actionis de dolo. Alex.

Iidem AA. & CC. Amphidrolæ.[2] † LEX V.

SI superstite patre, per emancipationẽ sui iuris effecta, matri successisti, rebusque tuis per legitimũ tutorẽ patrem,[m] eũdemq; manumissorẽ[n] administratis, postea transegisti[o] cum eo bona fide:[p] perspicis, quòd pactũ[q] tantum factum sit, petitio tua per exceptionem[r] submouebitur. Si verò nouatio legitimo modo intercessit, & acceptilatio subsecuta est, nullam tibi iam superesse[s] actionem. ¶ Sanè si læsa[t]

CVm proponas.] CASVS. Ancillam meam tibi contubernio copulasti, & conuenisti, vt mihi aliud mancipium dares, vt eam manumitterem, vel darem tibi ad manumittendum eam: postea manumisi, vel tu manumisisti, & est contractus, facio vt des, si non facias, quod conuenisti, qualiter mihi succurratur, quæritur? & distinguitur: aut est manumissa, aut non, si sit manumissa, in seruitutem non reuocabitur, sed mihi de dolo dabitur actio, si tempus, quo mancipium dari debet, nondum excessit: si manumissa non est, eam cum partu recuperabo, si mihi à te, vel ab ea quæstio status non moueatur, puta quia dicat se ingenuam à natiuitate. Viuianus.

Matrimonium tantum est inter liberos.

a *In contubernio.* nã inter liberos tantum est matrimonium, vt ff. ad l. Iul. de adult. l. inter liberas. & inf. de incest. nup. l. cum ancillas.

ADDITIO. Tu dic quod de iure canonico, etiam inter seruos potest contrahi, & esse matrimonium, de quo in ca. 1. & per totum titu. extra de coniug. seruorum.

b *Tibi.*] Domino ancillæ.

c *Eadem.*] manumittenda prius à te, & ita fuit, facio, vt des, licet postea pro facto, quod facere debuit, alij dedit ad id faciendum, & sic datio est pro facto sic ff. loca. l. si tibi habitationem.

1 † Al. Menandræ.

* Nouum intel. huius l. vide per For. Garcem d. l. iurisgentium, nu. 19 de pact. & nu. 23.

d *Tradidisti.*] hoc casu videtur contractus, do, vt des, & sic vt præscriptis verbis, non de dolo dari, vt ff. de præscrip. verb. l. naturalis § 1. quæ est cõtra. Solut. hic tradidisti, nõ vt si haberet, sed per eum velut per ministrum manumittentem. Vnde ego videor manumisisse, sicut & superiori casu, cum per me manumitto. ff. de adm. tut. l. ita autem. § gessisse. Sed huic solutioni obuiat, quod aliàs dicitur; quod nemo manumittitur per alium, vt infra communia de manu. l. 1. in fin. & de vin. liber. l. nec mulierem. Sed hic possum, quia transtuli dominium, & in rem suam feci eum procuratorem, non autem per simplicem procuratorem, nisi sit filius, vt ibi. Item adhuc est contra, & vtrique casu, sup. de transac. l. cum mota, vbi in facio vt des, vt dari præscriptis verbis. Solutio, ibi fuit do, vt facias, licet in faciendo fecit præquentum. Item adhuc contra ff. de cond. cau. da. l. 2. § item erit. vers. quinimo. & c. vbi non de dolo, sed condi. dicit dari in facio, vt des. Sol. ibi dicit de cond. certi, quæ est genus, ad hanc, quæ de dolo specialem secum adm. tut. vel aliter, vt ibi.

Manumissio an possit per aliũ fieri.

e *Non habes.*] fauore libertatis.

f *Statutum.*] in actione de dolo.

g *Tempus.*] non dando tibi mancipium, quod promiserit.

h *Actionem.*] actione præscriptis verbis deficiente, cum non ita dedisti, vt aliquid de tuo facto ei videatur adesse. Vel vt hac datione eum obligere volueris. Sed potius manumissionis eum facere ministrum. Et hæc est ratio secundum eũ. quare in facio, vt des, non detur præscriptis verbis, sed hanc reprobant, sed postea approbatur: vt ff. de præscript. ver. l. naturalis. §. quod si faciam, vel dic vt ibi. Accur.

i *Remansit.*] Quia adhuc non tradidisti, nec manumisisti: nec hac conditione expresse tradidisti, si daret prius mancipium: vel incontinenti dicebat se daturum vt in venditione videmus, vt institution. de rerum diuis. § venditæ.

k *Cum natis.*] id est filius.

l *Moueatur quæstio.*] ab ea dicente se liberam à natiuitate, vel ab illo. nam tunc terminaretur quæstio status, antequam agat rei vendicatione.

SI superstite.] CASVS. Filiam tuã impuberem à matre institutam emancipasti, res eius vt tutor legitimus administrasti, maior facta tecũ transegit: reuocatur in dubium, an ei ex administratione obligatus esses, vult venire contra trãsactionem, an possit? quæritur? distinguitur, an fuit interposita transactio bona fide, an non. Primo casu aut fuit simplex pactio, aut vallata stipulatione. Aquiliana, subsecuta acceptilatione. Primo casu cum fuit simplex conuentio, dabitur tibi exceptio. Secundo casu nulla tibi superest contra te actio, cum ipso iure liberetur, si autem mala fide, tibi contra te in fact. actio dabitur; cum de dolo dari non possit: quia contra parentem, vel patronum non datur. Viuia.

2 Amphrodisæ aliàs Amphrodisæ.

m *Patrem.*] vt insti. de legit. parentum tu.

n *Manumissorem.*] id est emancipatorem, vt ff. quando ac. de pec. l. 1 § 1.

o *Transegisti.*] facta maior.

p *Bona fide.*] s. interueniente ex patre tuo. Vel dic bona fide quia dolus patris non intercessit.

q *Pactum.*] id est simplex transactio.

r *Per exceptionem.*] replicabis tamen in factum, si pater dolum commisit, vel non replicabis, quando dolum non fecit pater.

s *Superesse.*] s. quod est notandum.

t *Si læsa.*] vt quia dolo te induxit ad transigendum, secus si non præstiti promissa, tunc enim agis cond. ob turpem causam, vt ff. de cond. ob tur. cau. l. si quis vel aliter, vt no. sup. de transa. l. actione.

Sin-

a *Immodicè.*] i. vltra duos aureos, vt ff. eo. l. si oleum in fi. vel dic iudicis arbitrio æstimabitur.

b *Tribuenda.*] sic ergo restituitur filia contra patrem, vt inf. de bon. quę lib. l. fi. § fin autem patre. & sic est cõtra inf. qui & a quib. quo. l. fi. Sol. vt ibi. Item no. hic, φ actio famosa nõ datur in patrem, vt ff. de obsequijs, l. parés. & l. licet. & ff. e. l. nõ dēt. Et sic est cõtra ff. de fur. l. si q̃s vxori. §. j. vbi dr̃ dari furti etiā in patrem, sed hæc famosior. Vel verius expone ibi. i. in factum nomine furti. dic inf. de iure do. l. j. Itē ad idē est contra ff. de iniurijs vocan. l. sed si hac. §. pretor ait. & ff. de min. prætor edixit. §. præterea. Vbi iniuriarum datur filio dari in patrem, & liberto in patronū. Sed & ibi expone, vel tempora, secundum Azo. i. in factum nomine iniuriarum. Item ad idem contra. ff. de vi, & vi armata, l. j. §. interdū hoc. Sed illud nõ infamat vt § illo si t. l. neque.

Actio famosa non possit in patrem dari.

[1† *Al. Emodia.*]
[2† *Indicijs. & rectius. cum & hoc verbum sit in l. 8. inf. de resc. vi. vnde hæc constitutio sumpta est. & in legit. Cuiac. 11. obseru. 11. in fi.*]
[3† *Alias A A. & CC. Coss.*]

D Olum.] CASVS. Delata mihi erat hæreditas aliqua. persuasisti, vt eam adirem, quamuis minus soluendo esset: & dicam te dolo induxisse me ad adeundum an dolū probare debeam, quæritur? & respon. φ nõ, ex perspicuis documentis, non. n. dol. sufficit attestatio. vt inf. d transa. l. si maior. No. φ ea, quæ con stant in animo, nõ possunt probari directo, sed probantur ex indicijs perspicuis q. d. leuia indicia non sufficiunt ad probationem, secū dum Bar. & Bal.

c *Dolum.*] volo agere actione de dolo, & dico, quòd talis est ille, qui solet homines decipere.

d *Perspicuis.* i. probationibus manifestis.

e *Conuenit.*] vt inf. de rescin. ven. l. si dolo. & l. dolus. & ff. e. l. & eleganter. in fi. & de transl. l. si maior. 1. & sup. tit. l. ad inuidiam, & ff. e. l. quid enim. & de min. l. 3. § 1. in fin. & de proba. l. quoties § 1. hoc tamen fallit in illa regula brocardorum, dolū p̃sumi, vt ff. man. l. procuratorem §. si ignorates & § ad l. fal. dolo. & ponebat Albericus casum in hac lege in Hispanis, qui inuitauerant eum ad prandium, vt fideiuberet pro eis, vel rones suas accommodaret, & dabant ei vinum aliud, quasi aquam subeo m ltã, vt sic inebriaretur.

Hispanorum cautela.

ADDITIO. Aduerte, φ quādocunq; aliquis omittit id, quod ipse facere debere, præsumitur esse in dolo ita loquitur il. per glo. alleg. Si autem facit quis aliquid, tunc aut illud est simpliciter prohibitum, & etiam præsumitur esse in dolo. l. 1. inf. de fica. & l. si non. de minor. & c. extra de præsump. Aut est simpliciter permissum id, quod facit, & non præsumitur dolus, nisi probetur, vt hic.

S I maior.] CASVS. Frater tuus te maiorem 25. an hæredem instituit, & vxorem suā tibi substituit: dolo inductus ab vxore eam hæreditatem repudiasti, an tibi ad adeundum hæreditatem detur facultas, quæritur? & resp. quòd non, sed tibi contra eam de do. datur actio. Vlui.

f *Si maior.* si. n. minor esses, et staret actio de dolo, cum locū haberet in integrum resti. vt ff. eo. l. 1. §. ait pretor. & §. de min. l. & si fine dolo. §. restitutus.

g *Factum est.* vt eam hæreditatem repudiares.

h *Potes.* sed oppone, quia ipso iure est nulla repudiatio dolo dante ei causam, vt in venditione dr̃, vt ff. eod. l. & eleganter. in prin. & l. si φ affirmauerit. φ sic non est necessaria de dolo actio, cum ipso iure sit munitus? Rñ. tantam vim habet repudiatio, quantā vēditio, cum sequitur traditio, sed venditio præcedit et infirmat traditio vt infirmanda per actionem de dolo. sic ergo à simili infirmanda est repudiatio per actionē de dolo. & facit ad hãc l. sup. de in. & fac. igno l. 1. & ff. eod. l. seruus. inf. de rescin. vend. si dolo. & ff. de act. emp. l. Iulianus. § si venditor.

Venditio facta per dolū non valet.

O Ptimum.] CASVS. Tempus statutū est, inf. quod de dolo debet exerceri actio, à quo tpe. quæritur, vtrū à tpe doli commissi, an à quo quis scit dolum commissum? & respon. φ non intra annū vtilem, sed intra biennium commissi tpe doli commissi, exerceri dēt & terminari: siue absēs fuerit, siue præsens, qui dicit se dolū passum. nulla igitur dēt licentia alicui eam post biennū mouere seu moram exercere. i *Moueri.* sed biennio transacto, perpetuo tenetur actione in factum, de eo, q̃d ad eum peruenit, vt ff. eo l. itaque §. 1. & l. Sabinus.

[4† *Ex lib. 2. tit. 15. l. 1. C. Th.*]

[5† *Olim erat annalis. Vide Cuiac. tap. 21. de præscrip. silentio perre. actio de dolo vt hic. at non perit ex cept. ad. ea. ppetua. Videri h potest huic legi deroga re, & annu um de dolo præscrib. quadrenn. l. vlt. inf. de in integ. restitu. Goth.*]

[6† *Al. deest, C.*]

k *Absfuerit.*] currunt ergo hic tpa absenti. & sic est contra sup. eo. l. nõ possunt. Sol. nec cōtingit, vel illa in vtili tpe. hic in cõtinuo. Vel ibi reipublicę cā abesset, hic ex alia cā. Vel verius currunt, vt hic, sed restituitur, vt ibi. & solue vt ibi.

l *Dolum* sed consulitur ei actione in factū vsq; ad 30. annos.

m *Finienda* non ergo perpetuatur actio lite contestata. Sic est in rescissoria secundum quosdam, vt infra de temp. in integ. rest. l. superuacuam. quod non placet. & ibi loquitur de restitutione, quę officio iudicis fit ad rescissoriam recupe randam: generaliter ergo omnis actio lite contestata perpetuatur, vt inf. de præscrip. 30. ann. l. fi. & ff. de reg. iur. l. non solet & l. nemo enim. & ff de noua. l. aliam. Sed fallit in actione de dolo, vt hic, & ff. de peculio l. quæsitum §. 1. Item fallit in retractione status defuncti, quæ fieri debet vsque ad quinquennium tantum, vt ff. ne de sta defun. l. 1. § fi. & de collu. de l. 1. § aliter atque. Sed argu. contra in ea. l. j. §. quinquennium autem non.

---

et immodicè, [q] liberatione solenniter per nouationem, atque acceptilationem tributa, non de dolo propter paternam verecundiam, sed in factum actio tibi tribuenda [b] est. Data Idibus Iun CC. Coss. 294.

Dolus non præsumitur, nisi per indicia vrgentia probetur. h. d. Bald. Sal. & Alex.

Ijdem AA. & CC. Hymnodæ. [1] †

LEX VI.

DOlum [c] ex indicijs [2] † perspicuis [d] probari cõuenit. [e] Dat. Cal. Decem. [3] † CC. Coss. 294.

Dolo inductus ad repudiādum hæreditatem, agit contra inducentem per actionem de dolo h. d. Bal. Vel sic: Repudians hæreditatē dolo substituti, contra illum agit de dolo. h. d. Sal. Vel sic. Repudiatio hæreditatis facta per dolum alterius, ad quem deuoluta fuit hæreditas, non redditur propterea nulla, sed contra illum per actionem dolo succurritur ad interesse. h. d. Alexand.

Ijdē AA. & CC. Sebastiano.

LEX VII.

SI maior [f] quinque, & viginti annis hęreditatem fratris tui repudiasti, nulla tibi facultas eius adeundæ relinquitur.

¶ Sanè si eius vxoris tibi substitutę dolo factum [g] est; actionem de dolo contra eam exercere potes. [h] Dat. 16 Calen. Maij. CC. Coss.

Actio de dolo hodie durat tantum biennio continuo à tempore doli commissi numerando, quod tempus currit absenti, & ignoranti, & lis intra illud bienniū inchoata, debet etiam terminari. h. d. Sal. Vel sic: Hæc actio debet hodie intra biennium moueri & terminari, aliàs ipso iure tollitur, et istud tempus absenti, etiam ignoranti, currit. h. d. Alex.

Imp. Constantinus A. ad Symmachum vicarium.

LEX VIII.

OPtimum [4] † duximus, non ex eo die, quo se quisque admissum dolum didicisse cõmemorauerit, neq; intra anni vtilis tempus, sed potius ex eo die, quo asseritur commissus dolus, intra continuum biennium de dolo actionē moueri, [i] siue absfuerit, [k] siue præsto sit, qui dolū [l] se passum esse conqueritur. oēs igit sciant, neq; in incipiendæ post bienniū, [5] † neque ante cõplettum biennium cœptæ, post biennium verò finiendæ [m] doli actionis esse concessam licentiā. D 8. Cal. Aug. Nesso Cõstantino. A. 5. & Licin. C. 6. Coss. 219.

DD

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE.

Dixit supra de restitutionibus, quæ dantur iure actionis. nũc de iis, quæ dantur iudicis officio. Primo quæ dantur minoribus, præmittendo generalem tit. postea speciales supponendo.

ILlud. CASVS. Pater filium suum exhæredauit, & extraneum instituit hæredem, filius querelę de inoff. testam. expresse renũciauit, vel tacitè. Expresse, vt quia dixit, se nolle eam intentare. Tacite, vt quia agnouit legatum in eo testamento ei relictum, vel hæredi patrocinium præstando, an ad eam redire possit, quæritur? & dic quod non, si fuit maior, si fuit minor, potest desiderare, vt in integrum restituatur.

De in integrum restitutione minorum vigintiquinque annis.

TITVLVS XXII.

Minor læsus in renunciando querelæ inofficiosi testamenti tacitè, vel expressè restituitur in integrũ. Bald. & Alex. Vel sic. Renunciatio querelæ expressa vel tacita præiudicat maioribus, non minorib. ætatis beneficio. Sa.

Imp. Alexãder A. Plotianę.

LEX PRIMA.

ILlud inspiciendũ [a] est, nũ [b] inofficiosi querelæ, vel palam, [c] vel tacita [1] † dissimulatione [d] sit renunciatum. [e] ¶ Nec [f] hoc [g] aũt in tuam [h] personam cadere [i] posse, auxilium, quod ætati impertitur, [k] ostẽdit. D. 5. Id. Iul. Maxi. 2. Aeliano Coss. 224.

Liberorum numerus non supplet ætatem quantum ad excludendum à restitutione in integrum, hoc dicit Bald. Salic. Alex.

Imp. Gordianus A. Alexan.

LEX II.

EO tempore, quo soror tua auxilio ætatis iuua-

Querelæ a *Inspiciendum*. quam inofficiosi tum aliis communes & regulariter.

b *Num* id est an.

c *Palam*. quia fecit pactum de non agẽdo viua voce, vt sup. de pact. l. postquam.

d *Dissimulatione*.] agnoscendo iudiciũ defuncti, accipiẽdo aliquid ex testamento, vel præstando patrocinium legatariis vt inf. de inoff. testa. l. parentibus, & ff. de inoff. test. l. Papinianus, §. conditioni. & l si.

e *Renunciatum* an non, inde dubi, vt si renunciatum sit amplius moueri nõ possit, & hoc si est maior, nam si est minor distinguitur, vt sequitur.

f *Nec ergo* hucusque loquutus in maiore, sed hic, nec hoc &c. in minore loquitur.

g *Hoc*. non solum modo hoc, imo, & cętera præiudicia.

h *Tuam*. i. tu, minoris.

i *Cadere* sc. hic cum effectu, vel efficaciter, cadit enim, sed restituuntur, & sic ponitur per totum titulum inf. quibus nõ ob longi temp. præscrip. & hoc si cum auctoritate tutoris renunciauit, alias ipso iure non nocet, vt infra cod. l. 3. sed certe, imo videtur semper ipso iure non nocere, vt infra in quib. ca. in integ. resti. non est necesse l. 1. q̃ est contra. Solu. locus est in transcursu temporis, quam in renunciatione expressa vel tacita, quę fit ipsa re, vt aduocando pro testamento, vt ff. de inoff. test. l. si. Vel 2 dic quod iu. dixit tacita dissimulatione, dices, tacendo quinquennio, vt infra de inoff. test. l. contra maiores. Et secundum verbum cadere, proprie & improprie ponitur. Propriè quantum ad hoc, quod dicit tacita, quia tunc ipso iure tutus est, vt in contrario l. Impropriè quanti ad id quod dicit palam, quia tunc verè cadit in minorem, sed restituitur, vt & al. ad ff. de off. procon. & le. l. 2. Vel 3 tertio dicit, quod hæc lex corrigitur per illã. Vel dic secundum Hog. 4 specialiter in minore querelę, vt etiam expressa renunciatio minori non noceat ipso iure per legem istam.

K *Impertitur*. i. datur & sic hoc inspiciendum est, vt si non renunciauerit, nec ei præiudicet, & ideo non restituendo si autem renunciauerit, videns læsa, & restituenda.

1 † *Hinc col. lig.* l. *Curat.* 17. *obiter* 1 7 *q̃relam inofficiosi imitari actionem intentans.*

1 Hæc sol. ab omnib. reprehenditur secũdum Alex.

2 Et male Alex.

3 Itam sequitur B.

B. Salic. & Ang. & dicit Alex. quod hæc magis tenetur.

4 N. h. l est secundum scribentes hic.

ADDITIO. Ex ista gl. not. secundum Bal. Pau. & Alex. q̃ minor eo ipso quòd est læsus, potest petere restitutionem in integrum absque hoc, quod probet læsionem.

EO tempore. CASVS. Sorori tuę habenti 20. ann. & v. liberos delata est bonorum possessio in bonis patris sui, neque intra annum petiit, vult restitui, vt petere possit, obiicitur, quod restitui nõ potest, quia filii v. p. o v. ann. debent computari, vt tunc compleuerit 25. annos, an dabitur ei restitutio, quæritur, & respon. quod nõ, obstante prędicto numero liberorum restitui debet si ad hoc tempus non accesserit, intra quod petere debet. No. ex ista l. q. liberi nihil adiiciunt ætati. & ideo non excludũt beneficium restitutionis. Bal.

batur, [l] si patris intestati bonorum possessionem accipere deuuit, [m 2] † licet quinque filios superstites habuerit, nõ tamen ideo minus ad edicti [n] prærogatiuam pertinet, scilicet, si nunc par ætatem beneficium restitutionis largitur. [o] PP. 8. Id. Au. Pio & Pontiano Coss. 239.

Si minor habens curatorẽ, contrahit sine eo, contractus est nullus, sed si non habet, contractus valet, sed restituitur, si læditur. Bald. Vel sic. Contractus celebratus ab adulto curatorem habente, sine illius auctoritate, non valet ipso iure, ideo non est necessaria restitutio in integrũ sed cum auctoritate illius valet iure, tamen si læsus est, restitutionem petere potest, hoc dicit, lex ista melior de corpore iuris in suo casu. Alexan.

Imp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. Attano. 3 †

LEX III.

SI [p] curatorem [q] habens minor quinque, & viginti annis post pupillarem [q] ætatem [r] res [f] vendidisti, hunc contractum seruari non oportet, [t] cum non ab similis [u]

l *Auxilio ætatis iuuabatur* vt quia 20. an. habebat.

m *Debuit*. intra annum, vt inst. de bo. poss. § liberis. sed hodie in tali præscriptione ipso iure servatur illata, vt sup. quibus ca. in integ. resti. non est nec. l fi.

n *Edicti*. quod est de minoribus, vt ff. eo scilicet de minor. l. 1. § 1.

o *Largitur*. id est, si adhuc minor est, vel ante tempora restitutionis quod enim dictum est, vt singulis liberis, singulis annis computentur, ad honores pertinet, vt ff. eo. l. 2. & inst. de ad. per vir. seminum. tu. l. de his, & ff. de mune. & hono. l. a iure, & ff. de iure immun. & faci. inf. de aduct. quos, ... l. in fin.

2 † *Promi.*

3 † *Al. Aristæno al. Antonio.*

† *Concor.* ista l. e. cum illis extra de rest. in integ. ...

SI curatorem CASVS. Si minor 20. an. curatorem habens, eo non auctorizante, mihi p̄ equum vendidisti, an teneat venditio, quęritur? & dic q. non, ipso iure, neque est restituendus, sed q. vendidit, rei venditæ actione recuperare poterit, similis est enim ei, cui bonis interdictum est, qualis est prodigus, si autem curatorem non habuisti, cum contraxisti, tenet contractus, sed integrum restitueris causa cognita, vt si dolo malo, vel facilitate læsus fuisti, neque tempus ad restitutionem petendam adhuc excessit.

p *Si curatorem*. vt scilicet.

q *Pupillarem*. & ita erat adultus.

r *Ætatem*. intra enim ipso iure non valet indubitanter. 5 Iso de hoc dubitabatur.

f *Res*. s. mobiles, vel hodie, 6 quæ seruando seruari non possunt, vt infra de admi. tut. l. lex in fi. & ff. eod. l. & si fine, §. quæsitum. De aliis autem immobilibus etiam cum tutore, non valet sine iudice.

t *Non oportet*. i. ipso iure defectum tutoris, vel curatoris, vnde nec restituendus, vt ff. eo. l. in causæ § 1. in prin.

u *Absimilis*. quantum ad hoc. Item quantum ad aliud, vt se non obliget, sed alios sibi sic, vt ff. de verb. obl. l. is cui. sed & ille, cui est bonis interdictum similis est pupillo, non solum adulto habenti curatorem, vt ff. si cer. pet. l. certi condictio. § item quæritur, sic ergo adultus curatorem ha-

5 Sine habeat tutorem, siue non Pau.

6 Cõ ista gl. tantũ Bal. & P.

habens, similis est pupillo, non solum adulto, sed in casib. Prodigus & adultus differunt. sunt dissimiles f adultus curatorem habens, & prodigus, quia adultus testatur, non prodigus, vt ff. de testa. l. is cui bonis, & de lib. leg. l. Aurelio, § si & instit. qui test. fac. pos. §. præterea, & §. item prodigus, & ff. de bo. pos. secundum tab. l. 1. §. quis sūt, & de leg. 3. l. cū pater, §. curatoris. Itē differt adultus à pupillo, vt in accusatione suspecti tutoris, vt instit. de suspec. tut. §. impuberes, itē in restituenda hæreditate curatori vel tutori, vt ff. ad Treb. l. 1. § fuit quæsitū. Item ad priuilegium cōtra ff. de ver. ob. l. puberes, sed cautè ibi pacta bis, & non erit cōtra. Sed quid si hās tutorē, vel curatorē cū decreto iudicis fecerit, & sine tutore, vel curatore? Quidam quod nō valet, quasi vnum omissum de necessarijs, vt ff. de transa. l. cum hi, §. si prætor, & inf. si quis pupillus pen. l. fin. Sed contra mihi vr, vt ff. eo. l. ait præto. §. ... & inf. qui admitti ad bo. poss. l. bonorū q. sem. ADDIT O. Vide Bart. hic pulchre distinguentem de hac quæstione.

a *Et*, f. prodigo.

b *Cui* f. prodigo.

c *Constitutus.* alter cō tractus ... teneret, ... aliter nō valeret.

d *Fecisti.* H. c. n. videt quasi pate. fam ... & ideo qd fecit, valet, & sic necessaria est ... si læsus est.

e *Cognita.* ... fuerit læsus sui facilitate vel dolo aduersarij, ... facit ad l. cui bona, & ff. de nouat. & ... per. l. 2. & ff. ... leg. ... l. f. ...

+ *Conferēdum l. puberes, ff. de verb. obl.*

+ *Quid allegat ætatē illam probare tenetur, l. 9. inf. de probat. nec enim præsumitur quis minor vt. Alex. 2. præsumpti. 14.*

+ *Et sic præsumitur maior, nisi probet minor, & concor. e. in præsentia cum gl. super verbo secunda extra de probat.*

1 Istā glo. sequitur Sal. hic.

ei [a] habeat minor curatorem hēbēs, cui [b] à prętore curatore dato, bonis interdictū est. ¶ Si verò * sine curatore constitutus, [c] contractum fecisti, [d] implorare in integ. restitutionem (si necdū tēpora præfinita excesserint) ca cognita, [e] nō prohiberis. Da. 14. Cal. Maij Heracliæ, AA Coss. 293.

Allegans ætatē ad suæ petitionis fundamentum debet eā probare. Idem in eo, qui allegat ętatē ad fundamentum suæ intentionis vel defensionis, ad hoc allegatur secundū Ia. Bat. Bal. Vel sic. Qui petit restitutionē in integ. rōne minoris ætatis, necesse habet ætatē probare, quā allegat, aduersarius verò, qui vult ipsum excludere, necesse habet probare quod tempus petendę restitutionis in integ. sit finitum, hoc dicit Alex.

Ijdem AA. & CC. Isidoro.

L E X IIII.

SI minorem te quinque & [1] † viginti annis fuisse, [f] cū pheres, ostēderis, * [g] & tēpora restitutioni [2] † pfstituta [h] excessisse ab aduersario tuo cōprobatū [i] nō fuerit, pses prouinciæ in integ. restōnis dare tibi auxilium debebit. Da. 6. Cal. Maij Heraclię AA. Cos. 293

Vbi reperitur minor ætas, & læsio, ibi cōpetit in integ.

SI minorē. CASVS. Si minor 25. ann. p. ... mihi vendidit & læsus fuit, vult restitui, dicens se minorem tpe contractus, dico eum minorem non fuisse, quis nostrum probare debeat ipsum minorem tēpore contractus, quæritur? & rñ. quod ipse probare debet, & hoc probato, nisi pbauero eū, qñ venit in integ. restituti excessisse tempora, quę datur restitutio, proculdubio rest. tuet.

f *Fuisse.* ... & læsum. i. aut captum, additur in gl. māmu.

g *Ostenderis* non enim quis est minor, &c. vt ff. de iureiur. l. nam, & postea § si minor.

h *Præstita* alias præfinita, s. vsque ad 25. ann. vt infra, de temp. in integ. resti. l. supervacuam.

i *Comprobatum* quantum ad tollendam exceptionis. est ergo duplex præsumptio, vna quod tpe contractus præsumitur maior fuisse, nisi probetur contrarium. Secunda, quia hoc probato, hodie præsumitur esse intra tpa restitutionis, qd vtrunq; puto verū in dubio, secus ad ... ex aspectu appare. contrarium: quia aspectus transfert onus probationis, vt ff. de ætate. l. minor 25. an. edito. Sed cū aliqñ fuerit minor, quare nō semper minor præsumitur, sed pbat se fuisse minorem, vt hic, & inf. de probat. l. cū te? Resp. deo quia solo tractu tpis quis efficitur. vel quia est hodie maior sicut & in possessione, vt ff. de acq. poss. l. si quis vi, §. differentia, & in quasi possessione, vt ff. de probat. l. si arbiter nisi possidē habeat ab eo cāim, vt inf. de pig. act. l. nec creditores, & ff. ad exhi. l. signi. Item nisi probetur seu tpe litis contestatæ possedisse, nam præsumitur postea possidere, vt inf. ad exhiben. l. non ignorabit. Item in indebita pecunia, licet enim constet aliqñ fuisse indebitā, non tñ sequitur, quod hodie sit, vt ff. de probatio. l. cum indebito, secus aūt in dominio, vt inf. de probat. l. sine. argu. tñ sumi pōt, quod solo tractu tpis dniū amittatur, vt j. de oīa agro. lib. 11. & ibi de hoc. Vel vere intelligendi hic colligitur, quod qui fuit minor, & hodie præsumitur minor. quod est verū, si constet cum aliqñ fuisse minorem ex probationibus, vt hic, secus si cōstet solū ... vt ... op.

Præsumptio non semper sumitur de præterito ad præsens.

restitutio h. d. Bald. vel sic. Minor læsus restituitur, etiā si non dolo aduersarii sit lęsus sed sui facilitate. Item restitutio in integ. pōt implorari durante ēt minori ætate, non solum post. h. d. Alex.

Ijdem AA. & CC. Rufo.

L E X V.

MInoribus in inte. restitutio, in quibus se captos [k] probare possunt, [l] etsi dolus aduersarij non probetur, cōpetit ante impletū ēt quintum [m] & vicesimū annum, de ijs, quib. se captos existimāt minores, posse in integrū restitutionē implorare, certissimi iuris est. Da. 15. Cal. Maij Heracliæ AA. Coss. 293.

Instantia causæ in inte. restitutionis transit in hæredē Bal. & Sal. Vel sic. Iudicium restitutionis in integ. inchoatum non extinguitur morte rei sed continuatur contra hæredem eius, Alex.

Ijdem AA. & CC. Sentētiæ.

L E X VI.

SI intra ætatem, cui succurri solet, in integrum restitutionis auxilio lis inchoata est, nec ei à te renunciatum [n] est, mors eius, contra quem hęc fuerat implorata, fraudi [o] tibi esse non potest. * Data 5. Calen. Maij, Sirmij CC. Coss. 294.

MInoribus. CASVS. Minor si in contractu, quem fecit, doceat se deceptum fuisse facilitate sua, restituetur, licet non probet dolum aduersarij sui intercessisse. Sed in quibuscunque deceptum se ostendent ante completos 25 ann. restituetur, & demum intra tempora ad hoc præstituta.

k *Captos.* sui facilitate, vel dolo aduersarij sui, vt ff. eo. l. ...

l *Possunt.* nec enim &c. vt ff. de iureiur. l. nam postea, § si minor, & ff. e. l. verū, §. item sciendum, & l. patri, § 1.

m *Quintum & vicesimum annum.* nam postea demū, vt aduersarius asserebat, vt inf. si minor se maior. dixe. l. 1. Sed tñ fallit in ijs, qui veniā ætatis impetrarunt, maribus post 20 annos, fœminis post 18. in eo, quod postea faciunt, præterquam in alienatione, vel hypotheca rerū immobilium, vt inf. de ijs qui ve. æta. impe. l. 1. & pen.

a § *al. dic.*

a *Quia beneficium restitutionis in integrū transit ad heredes, l. nunc autē magistratus §. fin ff. de minori.*

SI intra. CASVS. Si minor intra tempus, quo restitutio dari consueuit, eam petiit, & litem contestatus, & ea pendente decessit aduersarius, an ei obest, quo minus eam aduersus hæredes defuncti implorare, seu prosequi possit, quæritur? & respon. quòd non, nisi ei tacitè, vel expresse renunciauit, & in maiore ætate, vt sup. de pac. l. postquam tacitè, vt ff. de minori. l. minor autem magistratus.

n *Renunciatum est.* s. in maiori ætate, & expressè: vt sup. de pac. postquam, vel tacite, vt ... de mino. l. si filius. in minori non potest, cum hoc ipso esset læsus, vt ff. eodem l. interdum ibi, hoc enim ipso &c. & l. & si fine. § restitutus, & l. ... p. ...

o *Fraudi.* idest damno, vt ff. de ædil. edic. l. cum autem, § excipitur. Sic ergo restitutio datur contra hæredes, vt hic, & intra lege proxi. & hæredibus, vt ff. de in integrum restitutio, l. non solum, & ff. de mino. l. minor autem magistratus, § fin.

De

D*E tutela.*] CASVS. Auunculus tuus tutelam administrauit, tu probas te ad instantiam eius esse maiorem, falsò: cum à tutelæ ratione liberasti, vis restitui, an possis, quæritur? & respon. quod si tempus non excessit, eam petere potes, neque debuit auunculus tuus ætatem tuam ignorare, tú quia tutor tum quia consanguineus est. vnde si decessit hæredes eius conuenire potes.

¶ No. istam l. quod coniuncti præsumuntur scire ætatem. Item allegatur, quod non repellitur ille, qui allegat dolum propriũ, cõtra illum, qui sciuit dolum, secundum Bald.

a *Auunculi.*] sic. n. probauit, quod fuit natus, quando Imperator Fridericus intrauit Lombardiam, & à tunc 25. anni elapsi sunt: ergo fuit maior.

b *Probata.*] à te minore: & sic turpitudinem suam allegat hic minor, quod non licet: vt s. de transact. l. transactione, sed non est ita[1]: nam tutor præsumitur sciisse, & sic dolus ei non infertur: vt s. de transa. l. cum damnationis. Vel tunc credidit se maiorem, & nũc aliter credit. 2 Et contra hunc casum est ff. eod. l. minor 25. ann. adito, vbi non auditur, ex quo falsò probauit ætatẽ. Sol. 3 hic duo sunt contra eum: quia tutor & quia auunculus. ibi n. tutor vel curator. Item 4 coram iudice, hic non. Item contra ff. si mai. ma. dix. l. 1. & 2. & l. si alterius, in princ. Sol. quod ibi tutor minorem ignorantem decepit minor, hic sciens fuit tutor, vt hæc lex præsumit. Vel dic secundo secundum Ir. probata à tutore tibi minori. Et tunc quæro, quomodo tenet remissio, cum dolus 5 dederit ei causam. Respon. verum est, si statum esset in finibus pacti: vt s. de transact. l. sub prætextu instrumenti, quia tunc non valeret remissio ipso iure: sed hic per acceptilationem fuit liberatus: quia tunc valet remissio ipso iure. Et quod facit traditio venditione, hoc facit liberatio: vt supra de transactio. l. sub prætextu instrumenti, vtrobique ergo dolo dante causam contractui, debet dari de dolo: sed restitutio hic eam excludit: vt ff. de dolo. l. 2. Si autem nudo pacto fuisset facta remissio, ageretur 6 priori actione. & si exciperetur, replicaretur 7 de dolo: vt ff. de transact. l. sub prætextu instrumenti. & sic cessat restitutio, cum iure communi sit tutus: vt ff. eod. l. in causæ 2. in prin. vel si velis dicere, quod nudo pacto remisit etiam in casu. Item dic 8 cum iudicis auctoritate: alias ipso iure tutus est, si est pupillus, si adultus carens curatore remissio 9 tenet, sed datur restitutio: vt supra eod. l. si curatorem.

¶ *Quem.*] scilicet auunculum.

c *Ignarum.*] argum. quod aliquis ratione sanguinis, & officij præsumitur cognoscere alterius ætatem. vel [illegible] ff. vnde cognati. l. octaui. §. 1. & s. de liber. caus. l. si filium. & s. de episc. aud. l. si legibus.

d *Arguit.*] id est argutè probat.

e *Statutum tempus.*] scilicet tempus vtilis anni.

f *Hæredes.*] & etiam ipsum auum, si viueret.

g *Eius.*] scilicet auunculi.

M*Inoribus.*] CASVS. Si minor sibi querelam competentem inoff. testam. omisit, restituitur, vt sup. eod. l. 1. Si autem per ignorantiam legatum in minus solenni testamento relictum soluit, restituitur, vt s. si aduer. sol. veque illud tantum verum est exemplis, sed multis iuris articulis, vel auctoritatibus.

h *Prætermiserunt.*] omittendo, quod omittere non debuerunt: vt sup. eod. l. 1. & s. si vt omissa hær. per totum. Et dic prætermiserint, scilicet sciẽtes: vt differat à sequenti dicto. vel ibi fecit, quod sibi nocuit. hic omisit.

i *Ignorauerunt.*] etiã de iure: vt s. si aduer. sol. l. indebito. & ff. de iu. & fac. ign. l. regula, §. 1. & sic fecerunt, quod facere nõ debuerunt.

k *Innumeris.*] id est infinitis.

l *Auctoritatibus.*] vt ff. eod. tit. per totum.

N*On videtur.*] CASVS. Tu minor seruum tibi necessarium emisti, postea interiit. vis restitui: an sis audiẽdus, quæritur? & rñd. quod non: quia iure communi vsus es non videris circumscriptus: vt ff. eod. l. verum, §. item sciendum. Vel sic: Cõsuetudo est in aliqua regione, quod omnis qui vendit rem, promittat duplũ euictionis nomine: minor existens in illa regione rem suã mihi vendidit, & promisit de duplo nomine euictionis secundum consuetudinẽ regionis; si velit restitui, non est audiendus: vt ff. de pigno. act. l. si vendito pignore, §. vlt. & l. seq.

m *Non videtur.*] pone casum: vt ff. eod. l. verum, §. sciendum, & §. item non restituetur. & §. si locupleti. vel pone, quod de dupla promisit de euictione secundum regionis morem: vt ff. de pign. act. l. si pignore, §. vlt. & l. seq. quilibet enim hoc fecisset. Et est ad l. istam ff. de re iudic. l. nihil consensu, §. 1. & de fideius. l. inter eos adeiutores, §. cum inter. & de solut. in pupillo. Fecit autem dominus Ir. super l. istam glo. talem. Consequentiam tollit, scilicet hæc lex, non oppositum infert: quia pars eius est. Hæc consequentia tollitur, si vsus est iure communi, ergo est circumscriptus. Item infert, cum dico, iure communi vsus est; ergo non est circumscriptus: quod inferatur, scilicet ergo non est circumscriptus, non est oppositum primi, scilicet vsus iure communi, & vere non est oppositum: quia quod infert, s. vsus iure communi, est species: quod infertur, s. non est circumscriptus, est genus, & species potest inferre genus affirmando, vt homo est, ergo animal est: non autem genus infert speciem: bene dico quod nõ circumscriptus est genus. nam non circumscriptorum quidam vtuntur iure communi, vt cum deliberatione adeuntes hæreditatem: & quidam non, vt sine deliberatione adeuntes hæreditatem locupletem. Sed certe secundum Hug. bene differentias habent, vt excedentia, & excessa [illegible] potest dicere, est vsus iure cõ, quantum si diceret fecit, quod quilibet diligens faceret, quare non vr circumscriptus, nec restituendus. Et secundum hoc dic, quod eius pars est. [illegible] particulariter est verum, i. in quibusdam est verum, in quibusdam non, quod qui est circumscriptus, est vsus iure communi. & econuerso, & qui non est circumscriptus, est vsus iure communi, & econuerso. Item potest dici [illegible]

Non dicitur decipi, qui credit assertioni, quam scit esse falsam. Et ideò licet minor in liberatione tutoris, & auunculi se maiorẽ asseruit, illa assertio auunculo vel tutori nõ patrocinatur, nec restitutionem minoris excludit. Bal. Vel sic: Minori, qui asseruit se maiorem, vt induceret aduersarium ad transigendum, non denegatur restitutio, si aduersarius sciuit uel scire præsumatur, eũ fuisse minorem, & sic eum mentiri, secundum primum intellectum Glo. h. d. Alex.

Ijdem AA. & CC. Seueræ.

LEX VII.

DE tutela auunculi,[a] eiusdemque tutoris, cui falso, ætate [1]† probata,[b] præstitisti liberationẽ, quẽ ignarum[c] ætatis tuæ non fuisse, tàm officium tutelæ, quam sanguinis proximitas arguit:[d] si necdum statutũ[e] tempus excessit, ex causa in integrũ restitutionis hæredes[f] eius[g] conuenire potes. Dat. 3. Cal. Aug. CC. Coss. 294.

In omissis ex certa scientia, vel sine, minor restituitur. Saly. & Alex.

Impp. Honor. & Theod. AA. Iuliano proconsuli Aphricæ.

LEX VIII.

ij MInoribus [2] † in ijs, quæ vel prætermiserunt,[h] vel ignorauerunt,[i] innumeris[k] auctoritatib.[l] [3] constat esse consultum. Dat. pridie Non. Mart. Rauen. Constan. V. C. Coss. 420.

Minor læsus non sui facilitate, quia facit id, quod diligens paterfamilias faceret, nec etiam læsus dolo aduersarii, sed casu fortuito, non dicitur circumscriptus, & ideo non restituitur in integrum. Alex.

Imp. Zen. A. Æliano [4]† PP.

LEX IX.

NOn videtur[m] circũscriptus esse [5]† minor, qui

Marginal notes:

1 Ista reprehenditur per Bar. & Alex. & dicit Pau. hic, quod ista solutio non est multũ necessaria.

1 † Coniun[cti] sanguine præsumũtur scire ætatem cognatorũ ex præsumptio ci est efficax, vt onus probãdi trãsferat. vide Roland. à Val. 1. cõs. 19. nu. 19.

2 Hæc magis tuta secũdũ Bar. & sequitur Bal. dicũt Pau. & Alex. & quod est vera in se: sed diuinat.

3 Istam tenet Alex.

4 Vtraque bona. Sal.

5 Ista glo. allegatur hic per DD. cuius naturæ est contractus: illius naturæ est distractus.

6 Et bene Bar. & Pa.

7 Et male Salic. licet Pano. contra

8 Dicit tñ Bal. quod iudicis auctoritas nõ potest cõualidare contractũ gestum inter tutore, & pupillũ.

9 Concor. cum hac gl. in hoc Bal. Paul. & Saly.

2 † Ex lib. 2. tit. 16. l. 3. C. Th.

3 † Auctoritas.

4 † al. Iutiano.

5 † Vi. Cuiac. 6. obseru. 14.

consequentiam tolli, est vsus iure cõmuni, & minor, ergo læsus. Vel secundum Azo. cuius verba hæc sunt, sic expone, est minor & læsus, ergo circumscriptus hoc tollitur, alias colligitur per hæc verba. vsus iure communi i. eo ipso, quod iure communi vtitur minor, videtur non circumscriptus, quasi diceret, & si est circumscriptus, non denegabitur ei hoc beneficium: & sic ordinabis literam, minor, qui iure communi vtitur, videtur nõ circumscriptus: præsumitur ergo contra eum, hoc ipso, quod non restituatur. Ia.

a *Qui iure.* id est qui fecit, quod quilibet sapiens faceret adeũdo pinguem hæreditatem, quamuis posteà vineæ, prædia, &c. alluuione, casmate, perierint.

iure [a] sit vsus cõmuni. Dat. Calen. Ianuar. Basil. & Constant. Coss. 480.

TITVLVS XXIII.

De filiofamilias minore.

Authoritas patris nõ firmat contractum filii minoris contra restitutionem in integrum. hoc dicit Bal. Vel sic: Minor fideiubens etiam pro patre restituitur in integrum, nisi sibi successerit. h. dicit Alexan.

Imper. Gord. A. Triphoni militi. [1] †

1 † al. Idẽ A. Gaudẽtio militi, al. Caudiano, & postponitur l. si frater, inf. & ita est 2. huius tit.

DE FILIOFAMILIAS minore.

Dixit de restitutione in genere, nunc in specie, & primo in specie personarum, si filijsfamilias, cuius restitutio patri proficere videbatur, & ideò etiam sibi denegãda, sed tamen datur. vt in hoc tit. & ff. eod. l. 3. §. sed verum.

LEX PRIMA.

Filiusfamilias si minor viginti quinque annis pro extraneo fideiussit, in integrum restitutionem implorare non prohibetur. [b]

¶ Sed & si pro patre suo fideiussor [c] extitit, eiq; diem suum functo non successit: [d] in integrum restitutionem postulare [2] † potest. [e] Dat. Calen. Iul. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

2 † al. non potest.

Filiusfamilias. CASVS. Hæc lex dicit, quod minor 25. ann. siue pro extraneo, siue pro patre fideiussit, neq; ei succedit: restituitur. secus si succedit, quia tunc nõ restituitur duplici ex causa, vna, quia læsus non videtur, si succedit. alia ratio, quia extincta est sua obligatio.

Filiusfamilias minor fideiubeat, an sit restituendus.

b *Non prohibetur.*] vt ff. eo. l. ait prætor, §. non solum. reus tamen remanet obligatus, vt ff. eod. l. minor se in id. in vltimo. Item accipe extraneum omnem præter patrem, vel alium in potestate habentem: vt auus paternus, vt ꝯ. de rei vxo. ac. §. extraneum. Item est hoc verum, quod hic dicit, secundum P. si non est soluendo ille, pro quo fideiussit, vt sic in subsidium detur restitutio, vt arg. ff. eod. l. cum mandato, §. sed si ex contra, & §. si autem ipse. sed ibi in vno casu primo principaliter in rem maioris contraxit minor, hic secundario. in alio non contraxit minor, sed procurator eius: vnde ipse in subsidium restituitur. Vel aliter, & verius, quod ibi dicitur, intelligitur, quando pater statuerat iniquum pretium, & filius pro illo statuto à patre pretio vendidit, licet res plus valeret, non tamen filius potest restitui, secundum Ia. & Azo. Dic ergo cum hic restitui, etiam si sit soluendo principalis, quia interest sua potius non soluere, quàm solutum repetere, vt ff. de compen. l. ideo, & ff. de fideiuss. l. si stipulatus, in princip.

c *Fideiussor.*] quæ fideiussio valet. vt ff. de fideiuss. l. si dubitetur, §. filiusfamilias, & ff. qui satisd. cog. l. 2. §. & filius.

d *Non successit.*] si ipse filius: secus si successit patri, vel pro qua fideiussit: quia tunc duplici ex causa non restituitur. Prima quia non est læsus. Secunda quia est extincta obligatio sua, vt ff. de sol. l. Stychum, §. quod vulgo. & de fideiuss. l. generaliter. & hoc si simpliciter fideiussit. si vero autem principaliter se obligat pro alio, tunc vna ex causa tantum non restituitur, 2 quia non est læsus, nec autem obligatio est extincta, vt ff. de fideiuss. l. generaliter. sed P. dicit 3 secus esse, si successit extraneo, quasi ratione sua restituatur. argum. huius l. sed certe fungitur

1 Bened. Odo. Bar. & Salyc.

2 Sequitur Bart. Fer. & Salyc.

3 Ita tenet Cyn.

confirmatur pro ea parte, qua successit, vt d. l. Stychum, §. quod vulgo. & de fideiuss. l. hæres, §. quod si stipulator. & sic ad fictionem se refert: sed in sequenti expositione ad veritatem. Item dixit P. cum patri succedentem in parte non modica, non restituendum pro ea parte, aliis secus, vt ff. quod cum eod. l. 1. & 4. sed secus 4 hic puto, quia nomine patris, siue iure hæreditario conuenitur: ibi suo nomine.

4 Istam tenent Odo. Salycet. & Alex.

e *Potest.*] Aduersus cautionem, vt inf. si aduers. credit. l. 1. & inf. l. proxi.

Filiusfamilias minor restituitur aduersus mutuum, nisi iussus patris interuenerit, vel iuuetur per Macedonianum. h. dicit Salyce. & Alexan.

Idem A. Triphoni militi.

LEX II.

SI frater tuus, cũ mutuam pecuniã acciperet, in patris fuit potestate, nec iussu [f] eius, nec contra senatusconsultum [g] contractum est: propter lubricum ætatis aduersus eam [h] cautionem in integrum restitutionẽ potuit postulare. PP. 3. Non. Octo. Pio, & Pontiano Coss. 239.

SI frater tuus.] Titulus iste hẽt duas leges: & prima consueuit incipere, filiusfamil. secunda, si frater, quæ autem carã sit prior, non est vis. CASVS. Minor 25. ann. in potestate patris constitutus mutuam accepit pecuniam, & eam consumpsit, an possit restitui, ne cautione emissa de reddenda ea conueniri possit, quæritur? & respon. quod potest, nisi iussu patris eam accepit, quo casu cessabit restitutio: vel contra senatuscons. Ma. quo casu iure communi tutus per Maced. non restituitur, vt si cum causa studij aberat, mutuum accepit. vel dic, quod publicè habebatur vt paterfamilias.

¶ No. duo, quæ faciũt cessare restitutionem in integr. primum est cõtractus firmitas, vt quia iussu patris contraxit mutuum. Est enim firmus, & inexpugnabilis propter patrem, qui habet in hac specie potius ius præcipuum. Secundum est contractus infirmitas, quia contraxit mutuum in casu prohibito, nam cessat restitutio: quia est tutus ipso iure per Macedonianum. Bald.

f *Nec iussu.*] quo casu specialiter est restitutio deneganda: aliis 5 autem si iussu patris contrahat, restituitur filius, si ipse conueniatur: si verò pater, tunc nec ipse, nec filius restituitur: vt habes hic, & ff. eo. l. 3. §. sed verum. Si verò nomine filij directa actione pater conueniatur, datur restitutio patri, etiam filio, secundũ quosdam, vt ff. eod. l. patri, §. 1. quod non placet, 6 & illam aliter expone, vt ibi.

5 Istã glo. vsq; ad 6. sequitur Bartol. & Salyc.

g *Contra senatusconsultum.*] quia tunc iure communi tutus per Maced. non restituitur, vt ff. eo. l. in causæ 2. in prin. Sed qualiter esse potest, quod tunc detur restitutio, quã non contra senatusconsultum factum est: si enim studiorum causa aberat, vel in necessarias causas accepit, non iuuatur? Sed dic loqui tantum, cum publicè paterfamilias videbatur, vt ff. ad Maced. l. 3. & l. penul. & ꝯ. ad Maced. l. 1. & 2. Item & quando in necessariam causam accepit, & post ita facultate amisit: nam puto eum restitui, quamuis videbatur vti iure communi, vt sup. tit. r. l. fin. secus si facto, vt ff. eod. l. verum, §. sciendum. Vel dic eum non restitui, vt arg. ff. de solu. l. pupillo. sed ibi in facto loquitur.

6 Et bene xit Paul. intelligẽdo glo. qũ pater non erat obligatus: nec sperabat obligari.

h *Eam cautionem.*] quam fortè emiserat de forte reddenda, & vsuris.

TITVLVS XXIV.

De fideiussoribus minorum.

Restitutio concessa minori, non prodest fideiussori. ideò si fideiussor soluat, vel ad soluendum condemnatus sit, repetere potest à minore: nisi minor aduersus fideiussorem restitutionem petat. h. d. Alex.

DE FIDEIVSSORIBVS MINORVM.

De minoribus dixit, nunc de eorum fideiussoribus dicit.

POstquam.] CASVS. Mihi minor fundum promisit, & fideiussores dedit: si vult restitui ad fundum, an possit, quæritur? & respond. quod sic: sed an fideiussores liberantur.

rantur. Respon. quòd non. Si autem præstiterit, idem erit.
a *Aetatis*. & læsionis.
b *Restitutus*. contra emptorem conuentus de duplo. vel dic restitutus ad rem vendicandam.
c *Non cogeris*. consequitur ergo per restitutionem, vt de euictione non teneatur sed si fuerit paternū vt hic dicit sic filijs, iniuria fit emptori, si extraneus euincat, & ita minor de iure cōmuni nō tenetur, & sic non est opus petere in integrum restitutionē, vt ff. de eui. l. si per imprudentiā. Vnde dic, quod fuit patris quo ad æstimationem, quia sic credidit. Sed quid si fuit extranei, in quo decipitur reddendo pretiū? Respondeo non eo quod vendidit, sed quia duplum promisit, cū & sine eo tā tandem potuit vendere, nec erat consuetudo regionis promittere de duplo, vel quia pretium amisit. Alij dicunt prædium fuisse minoris, & cū restitutum ad rem vēdicandā. Item dic, quod cum decreto facta fuit venditio, alias ip so iure non valet, nisi quando pater permisisset, vt infra quā no decre. opus non est. l. prædium, & tamen fideiussor semper teneretur, vt inf. de præd. mi. l. & si iā.
d *Sed ea res*. i. restitutio tibi data, vt de euictione non teneagis. Vel restitutio tibi data ad rem.

1 † *al. miseri*.

Imp. Seuerus, & Antoninus. AA. Mironi.[1] †

LEX PRIMA.

Postquam in integrum ætatis [a] beneficio restitutus [b] es, periculum euictionis emptori, cui prædium ex bonis paternis vendidisti, præstare non cogeris. [c] Sed ea res [d] fideiussores, qui pro te interuenerunt, excusare non potest, iuuare mandati iudicio, si pecuniā soluerint, aut condemnati fuerint, [e] conuenieris: [f] modo si eo quoque nomine restitutionis auxilio non iuuaberis. [g] 6. Calend. Octob. Seuero A. & Albino Coss. 195.

Restitutio minoris nō prodest fideiussori, nec potest restitui fideissor minoris, nisi ob dolum aduersarii, hoc dicit.

Imp. Diocle. & Maxim. AA. Curioni.

LEX II.

Si ea, quæ tibi vendidit possessiones, [h] interposito decreto præsidis, [i] ætatis tantūmodo auxilio iuuatur, [k] non est dubium fideiussorem ex persona [l] sua obnoxium esse contractui, verum si dolo [m] malo apparuerit [a] † contractum interpositum esse, manifesti iuris est, vtrique [n] personę, tam venditricis, quam fideiussoris[3] † consulendum esse.[4] † S. 6 Calend. Maij Diocle. 2. & Maximiano AA. Coss. 287.

e *Fuerint*. quia perinde est, ac si soluissent, vt inf. manda. l. si pro ea. & ff. manda. l. Lucius.
f *Conuenieris*. tu minor à fideiussoribus actione mandati.
g *Iuuaberis*. contra fideiussores, iuuaris enim ff. eo. l. in causæ. l. Accur.

Si ea quæ. Hæc lex sicut in princ. dicit idem, quod in superiori proxima. CASVS. Dicit igitur, quod si rem tuam minor tibi vendidit, decreto præsidis interueniente, & fideiussorem dederit nomine euictionis, an restituto liberetur fideiussor, quæritur? & respond. quod si dolo minorem, vt ibi venderet, induxisti, non solummodo tibi, sed fideiussori succurritur.
h *Possessiones*. id est, res possessas, vt ff. de verbo signific. l. interdum.
i *Præsidis*. alias nulla esset venditio ipso iure. Itē & tutoris auctoritas est necessaria, vt inf. si propter pu. pen. l. si & tamen nihilominus potest restitui, puta si minori pretio vendidit, quam valeret, vt inf. de præd. min. l. si quis rem. Sed contra, ff. de min. l. ait prætor, § quid tamen, & §. sed credo. Solu. ibi præcepit, hic permittit, vt ff. eod. titu. l. quod si minor, §. pen.
k *Iuuatur*. puta læsa sui facilitate, non dolo aduersarij Accursius.
l *Ex persona sua*. idest suo pacto, vel obligatione sua, sed in veritate nomine minoris est obligatus, vt ff. de his qui no. infa. l. furti §. si quis. Sic infra de leg. l. ex legato nominis.
m *Si dolo malo*. sed non videtur hoc stare posse. si enim dolus dederit, causam contractui, iure communi videtur tutus, & per actionem de dolo, & per condictionem sine causa, vt fideiuss. liberetur, vt ff. de dolo. l. eleganter. in principio & infra de rescin. vend. l. si dolo. si incidit dolus, ergo agitur actione ex eo contractu, vt ff. de dolo. si quis affirmauerit & de act. empt. l. Iulianus, § si venditor, & §. per contrarium, sic ergo semper cessat restitutio, vt ff. eo. l. in causæ. l. in princ. Sed dic, quod dolus dedit causam contractui, & facta fuit venditio & traditio, cessat enim de dolo, quia datur restitutio, vt ff. de do. l. 1. §. penul. Vel posset dici, quod hic dolus non emptoris, sed tertij interuenit, vnde & tenet emptio, vt dicitur ff. de do. l. & eleganter, §. 1. sed datur restitutio, vt hic. Alij dicūt cōpetere restitutionē cum actione ex contractu, vt ff. eo. l. in causæ. §. Pompo. nius, & l. Aemilius. & sic de incidente dolo dicunt.
n *Vtrique*. hoc odio illius, qui dolum adhibuit. Sed nunquid, si minor restituitur, eo ipso fideiussor eius restitutus videtur? respon. exceptionē habet, non autem ipso iure liberatur, nisi & ipse restitutionem petat, quam petet eodem iure, quo & minor, cum hic dicat, vtrique personæ, & c. secundum Azon. licet hoc mirabile videatur, vt ff. de exceptio. l. exceptiones, §. rei autem, vsque in fine sed secus, vbi minor sui facilitate decipitur, vt ibidem dicitur, in princip. Sed si minor non petat restitui, an fideiussor poterit? Respond. sic, vt ff. de bon. pos. contra tab. l. si post, §. final. & de pa. l. final. & ff. de fideiuss. l. ex persona, & hic. nam dicit tam vni, quam alij, ergo cuilibet eorum, etiam altero non petente. Vel dicas, quod non potest fideiussor restitui, minore nolente, sed cum cum effectu conuenit actione mandati, vt ff. eo. fere l. quod si minor, in principio. Item in eo, quod hic in fine dicitur, fideiussori minoris non subueniri, & superiori l. prox. est contra, ff. de procur. l. minor. vbi in fine dicitur fideiussori subueniri. solu. distingue, an consulto reo, & si fideiussor det in alium regressus actori, vt ibi erat, & tunc vtrique consulatur, vt ibi an non, & tunc reo tantum, vt hic, & eodem modo solu. ff. de administ. tuto. leg. 2. & ff. de acquirend. hæred. l. si pupillus. secundo. Vel dic, hinc in contractu, in quo circumscriptus est, dedit fideiussorem, in legibus contrarijs in alio, secundum Ioan. Alij aliter hoc soluunt, vt diximus in d. l. minor. Item ad id, quod hic in fine dicit est contra, ff. de fideiuss. l. Marcellus, vbi dicit fideiussori non subueniri, sed dic ideo, quia non tenetur, cum pro fatuolo, vel similis intercedit.

Dolus qui; dat causam cōtrahenti; qui; incidit in contractum.

3 † Fideiussor ēt iuuatur, si nihil creditori minoris de petit. l. 89. ff. de acq. hære. si ignorauit minorem, l. 43. ff. de fideiuss. Si minori successit, l. 95. ff. de solu. tio. si hæredes fuit, nō iuuatur, l. 13. ff. de solutio. Goth.

3 † Rei cohæredes ex ceptiones et fideiussori competunt. Goth.

4 † Beneficiū restitutionis quoties ad alios & hæredes transeat dicitur regale. Vide ... prae. 25. ... Goth.

5 Mulcinia ... Fideiussor minoris, an & quādo possit integrū restitui.

TITVLVS XXV.

Si tutor, vel curator interuenerit.[5] †

Minor aduersus aditionem potest restitui intra tempus legitimum, quo elapso contra curatorem sibi succurritur, qui auctoratus est sibi. Vel sic. Mora petendæ restitutionis contra aditionem hæreditatis non excludit remedium agendi contra curatorem, qui perperam auctoratus fuit minori ipsa aditione, vel immistione, Bal.

SI TVTOR VEL CVRATOR interuenerit.

Quando interuenit fideiussor in contractu minoris dixit nunc quando tutor, vel curator interuenit.

SI iam. CASVS. Si adulti vtriusque sexus auctoritate cu ra orum hæreditatem paternam adierint, quæ non soluendo sit, an possint restitui, quæritur? & distinguitur: aut excessit tempus, quo petitur restitutio, aut non. si non, eam implorare possunt, si sic, non dabitur restitutio, sed curatores conuenient, qui vt adirent suaserunt, secundum formam iuris, vel vtili negot. gest.

1 † Marcianæ.

Imp. Antoninus A. Martianæ [1] † & alijs.

LEX PRIMA.

SI iam puberes [a] vtriusque sexus parentum hæreditatem adijstis, [b] si etiam nunc in ea ætate estis, vt eo, quod paternæ hereditati vos obligastis, in integrum restitutionis auxilium accipere debeatis: per procuratores [c] vestros adite præsidem prouinciæ.

¶ Quod si legitimam ætatem [d] implestis, idque tempus, [e] quo in integrum restitui potestis, excessistis: curatores vestros, si aduersus eos nondum experti [f] estis iudicio [g] secundum formam [h] iuris conuenite PP. 2. Non. April. Læto, & Cereali Coss. 226.

Tutoris auctoritas in iudicio, vel extra non impedit restitutionē minoris, hoc dicit, Bal. Vel sic: Minor circunuētus præsente tutore, vel curatore in iudicio, vel extra, restituitur, hoc dicit, Sal.

Imp. Alexander A. Martianæ.

LEX II.

MInoribus, annis viginti quinq; etiam in ijs, quę præsentibus tutorib. vel curatoribus in iudicio, [i] vel extra iudiciū gesta fuerint, in integ. rest. auxilium superesse (si circumuenti [k] sunt) placuit. PP. 3. No. Mar. Max. 2. & Aquil. Coss. 224.

Auxilium extraordinarium cum ordinario cōcurrit contra diuersos. h. d. Bal. Vel sic. Minor non prohibetur restitui, licet indēnitatē à suo tutore, vel curatore possit cōsequi, hoc dicit. Salic.

a *Puberes*. Quia impuberes non possūt sine tutore, vt Instit. de auct. tut. §. neque tamen.

b *Adijstis*. Curatore interueniente, vnde videbatur eius auctoritate corrobata aditio.

c *Per procuratores*. Hūtes spāle mandatum, vt ff. de mino. l. illud, §. si talis.

d *Aetatem*. 25. an. & cum auctoritate curatoris, vt Inp. de proc. l. 3.

e *Idque tempus*. scillicet quadriennium.

f *Experti*. ob hoc, quod adierunt hæreditatē non bonam.

g *Iudicio*. actione vtili neg. gest.

h *Secundum formā*. q̄ est, vt de gestis 1 & gerendis 2 teneantur vtili actione negotiorum gestorum vt sup. de neg. gest. l. tutori. & in cod. tit. l. curatoris. Sic ergo secundum P. pupilles, qui cum tutore adijt, abstinet sine restitutione, pubes non potest sine restitutione. Sed tu dic, 3 quod vterq; per restitutionem, vt diximus, s. eo. l. an prætor, §. non solum. & facit ad hanc l. infra si mai. se ab hære. absti. per totum.

1 Vt quia perperam auctoritatem gessit. Sal.

2 Quia non mirecerū ... gestulatūr Sal.

3 Idē Bal. ... de Sa ...

MInoribus. CASVS. Cum minor tut. vel cur. præsente, extra iudicium vel in iudicio circū scriptus sit, in integ. restit. auxiliū potest implorare, etiam si tutor, vel curator pupilli, vel adulti emerit, vel vendiderit, vel alias in rebus eorum contraxerit, & se læsos dixerint, non solum pupilo contra tutorem datur personalis actio tutelæ, sed etiam ad rē sua restituetur. Idem est in adulto, vt ei teneatur curator vtili neg. gest. act. similiter, & restitutio conceditur.

i *In iudicio*. accipe exempla, vt ff. eo. l. & si sine, §. pen. & l. minor autem magistratus, §. 1. & l. minor 25. ann. adito. & l. etiam si. & ff. de conte. l. certum, §. pe. & in tit. aduer. rem iu. per totum, & infra de iu. l. properandum, in fi. & inf. de adm. tut. l. si bonam.

k *Circumuenti*. sui facilitate vel dolo aduersarij, hoc tamen fallit in casibus: vt inf. de admi. tut. l. constitutionem & l. sancimus 1 & inf. ad Treb. l. pen. in prin.

l *Etiam male gessisse*. dolo vel sine dolo, culpa tamen: vt ff. eod. l. tutor vrgentibus, in prin.

Imp. Dioclet. & Maxim. AA. Nicomed.

LEX III.

ETiam [1] † in ijs, quæ minorum tutores, vel curatores malè gessisse [l] probari possunt, licet personali actione à tutore, [m] vel curatore [n] ius suum [o] consequi possint, in integrum tamen restitutionis auxilium eisdem minoribus dari, iam pridē placuit. Dat. 4. No. Maij, Maximo, & Aquilino. Coss. 286.

Minor non restituetur, contra obligationem, quam in se suscepit eius administrator. h. d. Bal. Vel sic. Vbi aduersus minorem ex contractu administratoris sui nō datur actio, ei non competit restitutio, Salic.

Ijdem AA. & CC. Isidoro.

LEX IIII.

SI creditor nō vestram personam, sed curatorum secutus, [p] cum ipsis contractū habuit, & ab ipsis stipulatus est; nullam [q] ei [r] prorsus aduersus vos [s] actionem competere, manifestum [t] est. 5. Cal. Maij, Heracliç. AA. Coss. 293.

Licet minor possit restitui tamen potest contra administrationem experiri: nec præiudicat sibi per electionem, Bal. Vel sic: Vbi tutor vel curator res minoris distrahit, minor potest petere restitutionem, vel via ordinaria experiri contra administratorem: nec sibi prçiudicat per electionem, hoc dicit. Sal.

m *A tutore*. actione, scilicet tutelæ.

n *Curatore*. s. vtili negotiorum gestorum.

o *Suum*. i. sibi debitum. sic ff. si cert. pe. l. si & me. Et dic s̄m quosdā, p̄nt. s. de iure non de facto, quia non sunt soluendo: alioqn secus, vt ff. de mi. l. cū mandato, & l. intra, §. vendentib. & eodē mō soluitur aliud p̄rium. inf. de iu. l. properandum, in fin. Vel aliter. vt j. eo. l. si. no. Vel dic indubitabiliter hoc locū hře, qn̄ īterest sua hře rē, vt ff. eo. l. si ex cā. in prin. & quod cum fal. tu. l. pupilli. Item quod ff. de min. l. in cāz, 2. in princ. vbi dicitur dari restiōnē minori demum deficiē re alio auxilio. Sed dic contra eundem ibi, hic autem contra diuersos. Vel dic vt ibi, generale est, quod hic dicitur, speciale ibi, infra de iudic. l. properandum, in fi. secundum. Ias.

1 † Cōcor. cum hac l. sa per verbo restituimus, in fi. in c. 2. ext. de resti. in integ.

SI creditur. CASVS. Tutori vel curatori minoris fidem eius secutus nō adulti, pecuniam tuā credidisti, & ab eo stipulatus es, eam tibi tradi an aduersus adultum detur actio, quæritur? & respō. quod non, quia tantum cum curatore contraxisti, & opus est quod hoc specialiter exprimatur.

p *Secutus*. scilicet specialiter.

Tutoris secutus qn̄ obliget pupillum.

q *Nullam*. neq; directam, neque vtilem: quia dixerat se nolle cum minoribus contrahere, aliter ex contractu tutoris in pupillū daretur actio, vt & datur pupillo ex contractu tutoris. Itē nec fuit hic versa pecunia in pupilli vtilitatem, al. is teneretur, licet cum tutore tantum creditor contraxisset, vt inf. quod cum eo. l. ei qui, in fi. & inf. quando ex fac. tut. l. si in rem, & ff. quod fal. tu. aut. l. pen. § 1. quæ sunt contra. Et dicas hic distinctionem, si vis, quam habes ff. de neg. gest. l. si pupilli, §. 1.

r *Ei*. scilicet creditori.

s *Vos pupillos*.

t *Manifestum*. ergo non indiget restitutione, vt ff. cod. l. in causæ, §. in prin.

Etiam

ETiam.] CASVS. Si curator minoris res eius distraxit: vel aliàs contraxit, puta permutando, dabitur minori electio, vel agere contra tutorem ad consequendum id, in quo per eum damnificatus est, vel petere rebus suis restitui: neque altera electa, præiudicabitur sibi in altera, quo minus ad eam regressum habeat, vel habere possit.

Ijdem AA. & CC. Valētino.

LEX V.

ij ETiam tutoribus, vel curatoribus[1] † distrahentibus,[a] vel aliàs contrahentibus,[b] minores tàm restitui rebus proprijs, quàm tutorum, vel curatorum dāna sequi,[c] nullo eis præiudicio per electionem generando,[d] placuit 6. Id. Decē. CC. Coss. 294.

a *Distrahentibus.*] i. vendentibus res pupilli, vel adulti.

b *Contrahentibus.*] id est permutantibus.

c *Sequi.*] scilicet bona eorū propter damna sua.

d *Generando.*] contra. inf. de codi. l. fin. in prin. sed ibi loquitur, quando contra eundem eligit: hic autem contra diuersos. Item contra ff. de mi. l. in causæ 2. in princ. vbi non datur extraordinaria, donec habet locum ordinaria: sed hic, quando tutor, vel curator distraxit, ibi quādo ipse minor, vt facilius cōtra factum tutoris, vel curatoris veniat, quàm contra suum: sic ergo quando minor distraxit, non restituitur ad rem cum habeat actionem cōtra tutorem, vel curatorem, nisi magis intersit suam habere rem, quàm actionē, vt ff. de min. l. in causæ 1. §. fi. & l. sequen. Sed Bal. non admisit superiorē distinctionem. & l. in causæ loquitur secundū eum, quando contra eundem, hic quando cōtra diuersos. sic ergo datur electio: & hoc placet. Tertij dicunt, quando ipso iure est munitus, cessat restitutio: sed quando iure actionis, datur nihilominus restitutio. Quarti dicunt, quòd hic non erat soluendo tutor: & tunc eligit. argumen. ff. de minor. l. cum mandato. Item contra inf. de iu. l. properandum, in fi. vbi primò dicit agendum contra tutorem. Solut. speciale in iudicijs propter auctoritatem iudicantis. Vel ibi in instantia fuit læsus. vnde actio est ei salua, & firmior, quàm prius. Si autem quia testes, vel instrumenta non produxit: quia causa non est ei salua, sed est amissurus, restituitur etiam non conuento tutore. Vel hæc secundum illam: quia hic non erat soluendo. Quid autem si non appellauerit? Dic vt infra titulo secundo, l. in rem. Item quando per procuratorem decipitur, quare non habet hanc electionem, vt ff. de mi. l. cum mandato, §. si autem? Respond. plus tribuitur ex necessitate gerenti tutori, vt hic, quàm sponte gerenti, vt ibi.

ADDITIO. Quando auxilium extraordinarium concurrat cum ordinario, vide pulchrè per Bar. in l. in prouinciali, §. si vero in loco communi, ff. de no. ope. nunc.

1 † Hinc colligunt differētiā īnter distractū, & cōtractū. Gothof. Restitutio in integrū an detur minori habēti aliud auxilium.

2 † al. Amphibio. al. Phobio.

Al. his notis () inclusa desunt, & subaudi, vt in seq. tit.

TITVLVS XXVI.

Si in communi eademque causa in integ. resti. postuletur.

Pactum sororis non præiudicat fratri. restitutio sororis non patrocinatur fratri. h. d. Bal. Vel sic: Transactio fratris non nocet fratri ratum non habenti: nec restitutio minoris prodest maiori secum communem causam habenti. Salyc.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Aphobio, & alijs. aliàs Amphobio.[2] †

LEX VNICA.

NEc si maior[e] vigintiquinq; ann. soror vestra fuit, vobis non mandantibus, nec ratam transactionem habentibus, de iure vestro quicquam minuere potuit.[f] Nam[g] si cognitis, quæ gessit,[h] his consensum post vigintiquinque annos ætatis[i] accommodastis: quamuis illa minor pro portione sua restitutionis auxilium implorare possit: vobis tamen ad communicandum edicti perpetui beneficium eius ætas patrocinari[k] non potest. S. 3. Idib. August. CC. Coss. 294.

SI IN COMMVNI EADEMQVE CAVSA in integr. restitut. postuletur.

Quia de negotijs minorum tantum gestis dixit; nunc de illis, quæ cum alijs habent communia.

NEc si maior.] CASVS. Fundum mihi, & sorori communem possedit Titius, quem ego, & soror mea petiuimus: soror me non mandante, neque ratum habente, vel forte lite contestata ab vtroque, me tamen postea absente, transegit: an mihi præiudicauerit quò ad portionē meam? respon. quod non: vt si maior esset, quod non soluet: si minor, repetet. Si autē maior 25. annor. eam ratam habuit: & ipsa ad portionem suam beneficio ætatis restituta fuit: an mihi hoc prosit, quo magis portionem recuperare possim, quæritur? & respon. quod non.

e *Maior.*] nedum, quia ipsa erat minor, vt j. dicitur in fi. l.

f *Potuit.*] vt ff. de pac. l. si vnus, §. in summa. & s. de transac. l. transactionis.

g *Nam si cognitis.*] scilicet à vobis fratribus.

h *Gessit.*] etiam non nomine fratrum, sed tantum suo, vt infrà de rei vend. l. mater.

i *Aetatis.*] scilicet vestræ.

k *Patrocinari.*] quia est personale beneficium, vt ff. de excep. l. exceptiones. 2. §. rei, ff. de administra. tutor. l. ex pluribus. Item hoc si res erat diuidua, puta transactum erat super rei vendi. impetrauit hic restitutionē, vt possit vendicare pro parte dimidia, quæ ei competebat. Si autē esset indiuidua, puta seruitus forte: nam omnis seruitus est indiuidua præter vsumfructum, vt ff. ad leg. Falcid. l. prima, §. si vsusfructus. contra esset, vt ff. quemadm. ser. amit. l. si communem, in princip. & infrà si vnus ex plu. ap. l. prima, & secunda, ff. si serui. ven. l. loci corpus, §. si fundum, & argum. suprà de di. rescrip. l. prima, & argum. ff. de appellat. l. si quis separatim, §. fina. Item no. quod quidam signant contrarium huic l. quod est ff. eod. l. tertia, §. socio, quasi hic facta fuit transactio omnibus istis existentibus minoribus à sorore: sed certè non exigo hos fratres fuisse minores transactionis tempore: licet & hoc posito, adhuc lex illa non obstaret, vt in solutione contrariorum ibi diximus.

3 † Restitui etiam potest, allegationē omisit. l. 36. ff. de minori. si contumax fuit. l. 53. ff. de re iu. etiā si agatur de causa statu. l. 2. inf. eod. vtcumque a tutori defensus fuerit, l. vlti. inf. eod. Gothof.

Seruitus quælibet est indiuidua, excepto vsufructu.

TITVLVS XXVII.

Si aduersus rem iudicatam[3] restitutio postuletur.

Contra sententiam pro parte condemnatoriam, & pro parte absolutoriam potest minor pro parte, scilicet quatenus est læsus: restitui: sed si sententia incidit in tempus maioris ætatis, restitutio cessat. hoc dicit, & est no. lex Bald. Vel sic: Aduersus sentētiam latam contra minorem super actione tutelæ datur restitutio non, si sit lata contra maiorem. h. dicit Salyc.

SI ADVERSVS REM IVDICATAM restitutio postuletur.

De personis dictum est: nunc verò de negotijs.

MInor.] CASVS. Tutor obligatus pupillo in 10. pro vna re malè administrata, & à pupillo facto adulto in 10. conuentus in 5. condemnatus est, in alijs 5. absolutus: minor à sententia non appellauit, sed stetit vsque ad 28. ann. petit nunc restitui, an sit audiendus, quæritur? Distinguitur, aut post legitimam ætatem fuit sententiatum, aut non: si post, restituendus non est: si ante, sic: cum sit intra an. vtile olim: hodie intra quadriennium restitutio peti potest de ijs, quæ in minori ætate gesta sunt.

a *Minor.*] pone hic casum, quo generalis fuit petitio, & generalis absolutio: & sic per eam ... petitu species rerum. Vel pone, quod generalis ... fuit petitio: sed sententia specialis ... ad decem ... & in quinque fuit condemnatus: & in quinque absolutus. Quid autē si de alijs tacuit? Respon. iure communi agit, vt ff. de neg. gest. l. si autē. §. fin. & de compen. l. quod in diem, §. 1. nec praeiudicat sntia, vt ff. de excep. doli. l. apud. §. itē quęritur. Sed quidam dicunt tacite in residuo absolutum, per l. istam, vt ff. de app. l. amplioré, in fi. & infr. de po. l. 4. quod non placet. Sed si pone casum, vt ibi di ... Item nec d̄r nulla in cog. expressit: sed aliud. Et H. licet quidam, vt Azo, hoc dicerunt per h. ... super toto debeat ... condemnando, ... habes ... l. qualem, §. ... b *Consecuti*] puta quinque. c *De superfluo.*] ex alijs quinque. d *Actionem*] s. tutelae efficacem petita ... e *Iudicij*] s. totius, nam si tempore ferendae sententiae maior erat, ita demum restituitur, si dolo aduersarij hęc dilatio est facta, vt ff. eo. l. 1. §. primo, etiam si altero die post impletam ętatem esset lata sententia. Sed certe mihi videtur restitui tunc: nam ... cum res post absentiam vitiata est, modico tempore restituitur secundum omnes, vt ff. ex quib. cau. ma. ... §. sed quod simpliciter. Sed potest esse ratio, quia hic potest appellare.

ADDITIO. Aliam rationem diuersitatis assignat Bart. hic dicens. Modicum tempus ex quo quis reuersus est, computari non potest absenti, donec sarcinulas composuerit, & aduocatum quaerit, quae ratio cessat in modico tempore, ex quo superuenit aetas.

f *Largitur.*] quia estis intra vtilem annum hodie quadriennium.

g *Aetatem*] scilicet 25. annorum.

h *Prolata.*] non torde tutoris, vt ff. eod. l. 3. §. 1.

i *Eisdem speciebus*] maxime de eisdem non potestis: nam nec de alijs, ... de transac. l. sub praetextu specierum, vel aliud in transactione ... quam iudicio propter plures actiones, & species, quas transactio admittit. Vel in vtraque idem ... generaliter agitur, & transigitur, hic specialiter ... facit ff. de iud. l. 2. & ff. de transact. l. age cum Geminiano. & l. si de certa, & ff. de transac. l. cum tutoribus, in fine.

SI cum.] CASVS. Pater filium suum, quem emancipauerat, in potestatem petijt, actione praeiudiciali proposita, filius in iudicio ... protulit emancipationis, replicat pater instrumentum falsum esse, vel ... puta quia erat emancipatus coram iudice pedaneo, cum erat emancipandus, coram iudice ordinario, lata est sententia contra ... filium, vult restitui, quid iuris sit, quaeritur? & respond. praeses prouinciae ipsi audientiam suam impertietur, an restituendus sit, an non: quidam dicunt, quod non, per tit. qui & aduer. quos. l. vlt. tu dic, quod sic, neque obstat lex ille, quia speciale est, quod filius contra patrem audiatur in causa status.

k *Si cum pater*] Pone casum, agit pater actione in rem de iure quiritum, excipit filius emancipationem, pater replicat emancipationem non valere.

l *Emancipationem.*] quam factam esse ille filius dicebat in forma replicationis.

m *Pronunciauerit.*] sed male, & in quolibet & sic non est ꝯ ff. de adoptio. l. post mortem. Vel ibi duo faciunt cōtra patrē; factum suum, & longum tempus; hic vnum tantum, arg. inf. de fun. pa. l. si ibi ... & infra de testam. l. sancimus.

n *Sententiam*] in qua fuisti subiectus potestati patris.

o *Postules*] tu filius.

p *Qui prouinciam regit*] videtur ergo, ꝙ minor magistratus, puta praeses possit in integrum restituere, ꝯ sententiam maioris, puta proconsulis, q. est spectabilis, iste clarissimus, vt inf. l. prox. & sup. de episc. & cleric. l. raptores, quod esse nō potest, vt ff. eod. l. in causae, §. fina. & l. praefecti. & l. minor autē magistratus. sic & in appellatione. vt in Auth. de appel. & in-si ... quae temp. §. fina. ... Sed dic praeses nomen generale ... esse, vt ff. de offi. praesid. l. 1. Vel hic non facit mentionem praesidis: ... loquitur de proconsule, qui regit prouinciam: vel litera ita non dicit, quod restituat, sed quod sic impertienda cognitio.

q *Exhibebit*] de secundo restitutionem, & sic non est contra ... qui & aduer. quos. l. fin. vbi dicit non dari restitutionem contra patrem. Vel dic hanc per illam corrigi, quod in idem recidit. Vel cognoscet, sed super hoc non pronunciabit, vt argum. ff. de offi. proconsul. l. solent. Vel dic speciale, cum de statu ... detur, alijs secus, hoc placet. Vel restituitur contra sententiam, non contra patrem, argu. ꝯ. si aduer. dona. l. sin. quod non placet. & facit ad l. ꝯ. de patr. potest. l. si filium. & de peti. hae. l. si pater.

A *Duersus.*] CASVS. Ex delegatione principis, quidam vice eius de causa, quam habebat minor contra aliquem, cognouit: tulit sententiam contra minorem: vult restitui aduersus eam: an praetor, vel praeses possit restituere, vel cognoscere an sit restitutio danda, vel non, quaeritur? & respond. quod non: sed solus princeps restituet. Sed nunquid ipse delegatus possit restituere? dicit, quod sic.

r *Qui tunc vice.*] puta quia vicarius erat, de quo loquitur sup. de off. eius qui vi. al. l. 1. Vel quia erat delegatus, vt ff. eod. l. minor autem. §. pen.

s *Praetorem.*] vt inf. vbi, & apud quem, l. 1.

t *Solus.*] aliud videtur in appellatione, vt in Authent. de appellat. & intra quae tempo. §. fin. collat. 4. & hoc ideo, quia ipse princeps videtur cognoscere, cum quis cognoscit vice eius. vnde sicut ipse posset tunc in integrum restituere, ita nunc, vt ff. de minor. l. minor autem magistratus, §. pen. sed quidam dicunt hodie immutatum, vt inf. vbi. & apud quem, l. fin.

1 † Remedia aduersus sententiam restitutio, ... App. ... latorum ... Gothof.

2 † Seuerę.

3 † Vi. Cuiac. 16. obseru. 2.

4 † Quid si is ... principis audi ... torio ... iudicari pōt, l. 18. §. 1. ff. de minor. Gothof.

r Prēsidis nomen est generale.

Imper. Alexander A. Iulijs.

LEX PRIMA.

MInus [a] ex tutelae iudicio consecuti, [b] de superfluo [c] habere actionem [d] ita potestis, si tempore iudicij [e] minores annis fuistis, & nunc beneficium aetatis [1] † vobis largitur. [f]

¶ Caeterum si post legitimā ętatem [g] sententia prolata [h] est, iterato eādem actionem de eisdem speciebus, [i] inferre non potestis. PP. Calē. Febr. Pompeiano, & Peligno Coss.

Minor 25. annis potest restitui contra sententiam latam pro patre super patria potestate. h. d. Bal. & Saly.

Imperator Gordianus A. Serenae. [2] †

LEX II.

SI cum pater [k] tuus te in sua potestate esse, minimeque emancipationem [l] à se factam valere diceret, proconsul super causa cognoscens te eius potestati subiectam pronunciauerit: [m] cum aduersus eam sententiam [n] in integrum restitui postules: [o] is, qui [p] prouinciam regit, in impertienda cognitione suas partes secundum leges exhibebit. [q] PP. 15. Calen. Decem. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Aduersus sententiam vicarii, vel delegati principis, solus princeps cognoscit, & restituit. h. d. Bald. & Salyc.

Imp. Philippus A. & Philip. A. Aelianae.

LEX III.

ADuersus sentētiā eius, qui tunc vice [r] principis [3] † iudicauit, in integrum restitutionis auxilium apud pretorem, seu pręsidem prouinciae clarissimū virū efflagitare nequaquam poteris. [s]

¶ Nam aduersus eius sententiam, qui vice principis cognouit, solus [t] princeps [4] † restituet. PP. 18. Cal. Nou. Philippo A. & Titiano Cos. 246.

ADDI-

ADDITIO. Dicit hic Barto. si restitutio petitur aduersus interlocutoriam aliquam, tunc ipsemet delegatus potest restituere, vt d. l. fina. si vero petitur restitutio aduersus definitiuam, tunc ipsemet delegatus restituere non posset, vt hic, nisi sibi specialiter, committeretur, vt d. lege, finali.

Sentẽtia lata aduersus minores indefensos est nulla ipso iure: sed si sunt legitime defensi, est valida, sed possunt restitui, hoc dicit Bald. Vel sic: Sententia definitiua contra minorem defensum est aliqua, sed per restitutionem rescindenda. Salic.

Imp. Diocle. & Max. AA. Vrbinio,[1] † & alijs.

LEX IIII.

CVm & minores vos esse affirmetis, & indefensos [a] nullum [b] vobis praeiudiciũ [c] fieri praeses prouinciae pro sua grauitate curabit.

Nam si iusta defensione tutorum, vel curatorum vobis assistente, aliquid statutum [d] est, intelligitis in integrum restitutionis auxilium vobis esse necessarium: [e] eodem obtinente, etiam si per procuratorem vestrum legitime [f] ordinatum, lis agitata est. Dat. 16. Calend. Maij, Maximo & Aquilino Coss.

Non attenditur qualitas, administratoris, sed qualitas domini hoc dicit, Bal. Vel sic: Sententia lata contra tutorẽ in causa pupillari, dicitur contra pupillum lata: ideo pupillus potest restitutionem petere, hoc dicit, Sal.

Sententia lata cõtra adultũ nõ habentem curatorem an valeat.

CVm & minores. CASVS. Si contra pupillum, vel adultum, & indefensos, quia neque tutor, neque curator interuenit, lata est sententia, nulla est ipso iure, vnde restitutio non est necessaria, si autem defendantur & contra eos lata est sententia, valet, sed aduersus eam restituuntur, idem est, si per procuratorem defendantur.

1 † Vrbano.

a *Indefensos* ab alio, sed voluntarie fuit lis contestata.

b *Nullum* quia non non interueniat curator, vel tutor, vt ff de re iud. l. acta, § fi. & l. contra pupillum, & infra quis leg. per l. 1. & ideo non est necessario restitutio, vt hic. & ff de mino. l. in causae, 2. Quid autem in adulto non habente curatorem? videtur, quod valeat lata, quia sibi sua defensio committi videtur, vt ff quibus ex cau. in poss. eatur. l. haec autem § fi. Sed dic contra secũdum omnes, licet nulla lex hoc dicat, nam & haec, & aliae loquũtur, cum habet tutorem, vel curatorem, & non interuenit, &c. & est in iudicijs speciale, secus in contractibus vt sup. de in integr. restitut. l. si curatorem, & secus in haereditate, vt ff. de acq. haered. l. necessarijs. Item & in iudicijs excipio sententiam de mittendo in possessionem, quę datur contra pupillum, vt ff. quibus ex cau. in poss. ea. l. apud Iulianum, § fi. & l. seq. In adulto tamen hoc est plus in iudicijs, quod a patitur venditionem, vt ff de bon. auth. iud. poss. l. si minor. Item quid si tutor, vel curator in exordio fuit, sed post citatus per iudicem desiit, & condemnatur minor? Videtur, quòd non valeat, quia si medio tempore desierit esse tutor, vel curator, non valet sententia, vt inf. quomodo & quando iudex. l. si praeses. & ad hoc infra de adult. l. quamuis 1. Sed quid si in principio non fuit, postea autem citatus affuit, nunquid valeat sententia? Resp. on. vt infra qui leg. per l. momentaneae Sed dic contra, quia dic non debetur, sicut a contrario sensu eiusdem, l. probat. [illegible] dico, & si non fuit tutor citatus, quia iam contestatis erat, & causa cognita, sed minor cum tutore agit, vt arg. ff de bo. auth. iud. poss. l. minor.

Missio in possessionẽ fit contra pupillum.

c *Praeiudicium.* per sententiam in qua succubuistis.

d *Statutum.* contra vos, pro vobis autem valet, etiam sine eo, vt sup. de procu. l. non eo.

e *Necessarium.* & habebitis, probata laesione. Sed contra ff. eo. l. eum qui Solu. ibi non restituitur qui sponte se obtulit defensioni minoris, nec minor, quia non tenetur. hic tenetur, & sic restituitur.

f *Legitime.* scilicet a minore cũ auctoritate tutoris, vel curatoris, vt supra de procur. l. neque, & hanc l. habent quidã pro vltima huius tituli & alij prope.

IN rem. CASVS. Si in causa pupilli, vel adulti contra tutores, vel curatores lata fuerat sententia, aduersus illam pupillis, vel adultis debetur in integrum restitutio, ac si contra personas eorum lata.

Iidem AA. & CC. Martiano.[2] †

LEX V.

IN rem pupilli,[g] vel adulti contra [h] tutores, seu curatores a praeside lata sententia, restitutionis auxilium nõ minus, quam si quid aduersus [i] eos fuisset statutum implorare minores posse constat.[k] Dat. 10. Cal. Nouemb. AA. Coss. 293.

2 Aquiliano.

non fuit in quae tunc & ratio: quia hic, potius actio contra eos aliquid fuerat statutum, ratio est, quia in res eorũ mandatur sententia executioni, vt ff. de re iud. l. a diuo Pio.

g *Pupilli.* secus si non est in rem eorum.

h *Contra tutores.* qui etiam in alterius aliena, vt inf. de sen. & interlocu. l. 1. & inf. quibus in integ. restitu. non est necess. l. si tutori.

i *Aduersus eos.* scilicet minores praesentes.

k *Constat.* mandaretur enim sententia executioni in res eorum, s. minorũ. Azo. vel adultorum, vt ff. de re iud. l. si sententia, princip. & § primo, vnde secus, quando aliquis se obtulit eorum defensioni, cũ tunc fiat executio in eius sentent. vt ff. eo. l. eum qui & de procur. l. Pautius Restituitur hic ergo ad totam causam, vt ff. de in inte. eo. l. fin. Vel ad appellationem, si eo. tit. l. & si tunc § penult. An autem hodie tempora appellationis currant contra minorem? Quidam dicunt, quod non, vt infra quibus ex cau. in integ. restit. non est necess. l. fina.

Snia cõtra tutores, vel curatores, lata, cõtra quos mandabitur executioni.

TITVLVS XXVIII.

Si aduersus vẽditionem, &c.

Si venditio solennis processit à minore cum iuramento, excludit beneficium restitutionis hoc dicit secundum verum intellectum Bal. Vel sic: Contra venditionem in se validam, minori corporaliter iuranti, de non contrauenienendo, non datur restitutio. Salicetus.

Imp. Alexander A. Florentino[3] † militi.

3 † Florentio.

LEX PRIMA.

SI minor annis vigintiquinque emptori [l] prae-

Vnde dicunt hodie non dandam restitutionem contra sententiam, cum iure communi possit appellari, sicque habes hunc titulum correctum, sed certe & si nõ currerent tempora appellationis, tamen plus est restitui ad totam causam, quam ad appellationem, vt inf. si saepius in integ. resti. post. l. 1. Vnde etiam si appellauit curator pro adulto, tamen adultus potest restitui, vt ff de adm. tut. l. si minoris. Sed tu dic, quod huiusmodi tempora iudicalia currunt hodie propter auctoritatem iudiciorum, vt infra de iud. l. properandum, in fi. in auth. de haered. & fal. § papillus, coll. 1. sic quod tã ad totam causam, quam ad appellandum restitutio est necessaria, secus in absentibus reipublicae causa, qui quandoque ad appellandum tantum restituuntur, vt ff. de in integ. restitut. l. final.

SI ADVERSVS VENDITIONEM, &c.

SI minor. CASVS. Minor 25. an. cum decreto praedium tibi vendidit, promisit, quod non veniret contra venditionem, & hoc iuramento firmauit, petit restitui, an sit restituendus, quaeritur? & respon. quod non.

l *Emptori.* secus si alij iurasses, vel etiam coram testibus, septem, & tabellione, te non venturum contra illam venditionem, quam facturus sis; vt statim dices in auth. hic posita. Item dic emptori cum decreto, & sic tenuit cõtractus

dij cauisti,[a] nullam de cætero te esse cõtrouersiam facturum, idq; etiã [1] † iureiurando corporaliter[b] præstito seruare [2] † confirmasti, neque perfidiæ,[c] neque * periurij [d] me auctoré tibi futurum sperare debuisti. Dat. 6. Cal. Septemb.

Contractus puberum iuramento firmati, nequeunt infirmari, nisi vis, vel iustus, metus interuenerit vel nisi in ratum de non exponẽda querela maleficiorum. Bal. Vel sic: Contractus puberum iuramento spontaneo firmati, nequeunt retractari, secus si iuramentum per vim sit extortum. hoc dicit Salic.

Noua constitutio Federici.

SAcramenta * puberum [e] sponte facta super [f] contractibus [g] rerum suarum nõ retractãdis, inuiolabiliter custodiantur.[h] [3] † Per vim autẽ vel per iustum metum [4] † extorta,[i] etiam à maioribus (maximè ne querimoniam maleficiorum commissorum faciant) nullius momenti iubemus.

Minor læsus sui facilitate, vel per tutoris insidias restituitur integrum. Bal.

ipso iure. vnde non facit rem prohibitam, quare non potest venire contra, nisi per restitutionem, vt inf. de præ. 1. mi. l. si quidem, sed prætor non vult eum restituere, vt hic, si autem sine decreto vendidit, ipso iure nullus est contractus, quia fecit rem prohibitam de iure, sicque potest suo iure vendicare minor, & sacramentum super hoc exactum nullum est, & sic loquitur lex contraria supra de leg. & consti. l. non dubium, in fine & ff. de pact. l. iurisgentiũ, § generaliter & hoc est, quod dicit Bal. pro elegantia verbo, præstito sacramento accedente decreto, officio non vtere, non accedente decreto, suo iure vetere idest rei vendicatione, nã prætor suum nõ tuũ tibi denegat auxiliũ. Sed M. dixit, l. istam loq. ẽt sine decreto facta venditione, qa hæc lex non distinguit ergo nec nos, vt ff. de pu. in rem act. l. de pretio & d. l. non dubium, intelligebat in perpetuo prohibitis, vt non accipere matrem in vxorem. At prohibitio ista (quòd minor non vendat prædia) in multis casibus fallit, vt infra de præd. mi. l. ob æs, sed quæstio est decisa hodie per auth. sacramenta, &c. quam lege hic, per quam probatur intellectus M. si modo si pubes.

a *Cauisti.* i. per stipulationem promisisti.

b *Corporaliter.* vt in auth. iusiurandum, quod præ. in princip. coll. 2. secus si verbo tenus, vt infra si mi. se ma. dixe. l. si alterius.

c *Perfidiæ.* i. contra fidem pacti.

d *Periurij.* Contra sacramentum. Sed contra, sup. de transac. l. si ex falsis, vbi venitur contra transactionem etiam iuratam, sed ibi fuit dolus ex altera parte, hic non. vel ibi fuit transactio contra legem, hic venditio. non tamen fuit cum decreto secundum Bal. Vel dic secundum M. religio sacramenti facilè repellit aliquem à priuilegio, quod haberet in contractu licitè inito, si non iurasset. Idem hodie in illicito per authent. sic positam, & infra si minor se ma. dixe. l. si alterius, sed à iure cõ. quod quis haberet, vt rescinderet pactũ si non iurasset, non repellitur, licet iurauerit, vt ibi, & supra, de leg. & consti. l. non dubium. Nam & alias sola confessio repellit mulierem à priuilegio Velleiani, vt inf. ad Velleia. l. antiquæ sed non repellitur à iure communi, vt multis probatur argumentis, vt inf. de precibus & de do. cau. l. fi. & infra de non num. pecu. l. in contractibus iura enim communia præferuntur priuilegijs, facilius enim tolluntur priuilegia, quam iura communia, vt hic, & in auth. de non alie. §. qua verisimile, collatione 2. vnde & difficilius expugnantur.

SAcramenta. CASVS. In hac auth. præcipit Imperator seruari inuiolabiliter iuramenta puberum, nisi per vim, vel metum fuerint extorta, quo casu etiam à maioribus annis 25. præstita, non valent, & præcipue non sunt seruanda hæc iuramenta, si exacta sunt propter hoc, ne quis conqueratur de aliquo maleficio, hoc dicit.

e *Puberum.* impuberes. n. nõ iurãt, vt teneantur, vt ff. de iureiu. l. qui iurasse in fi. i. nõ nisi in casu, vt ff. de lib. cã l. fi.

ADDITIO. Doc. cõiter tenent teste Bar. hic, quòd si impubes est maior infante, proximus pubertati, ita quod in eo cadat delictum, tunc obligetur iuramento, vt l. impuberem ff. ad l. Corn. de fal. cum similibus. Et hoc tenent etiã Abb. consil. 39. 2. lib. quia sicut peccando, & peierando potest se obligare diabolo, ita & Deo, vt in c. 1. de delic. pu.

f *Super.* siue in ipso contractu siue prius, siue post etiam quandocumque, secundum, Azo.

g *Contractibus.* etiam si ipso iure non valeant, vt quia non fuit decretum in eis enim maximè iuramentis firmat pactum, alias nihil adijceret hæc constitutio veteri, vt ff. de leg. 1. l. si quando in princ. & ad mu. l. 1. & inf. de thesau. l. 1. libro 10. Item dicunt 1 quidam, quòd tñ loquitur hæc auth. in contractibus vbi hinc inde nascitur obligatio, vt ff. de verbor. signi. l. Labeo. Nos contra. nam in donatione, & stipulatione locũ habent, cum & hæ appellentur quãque cõtus, vt sup. quod metus cau. l. si donationis, in princ. & inf. de præscr. 30. ann. l. si qs emptionis, in prin. Item q d si gñaliter iuret cotrã aliquibus, quòd non veniet cõtra illum cõtum quem si facturus sit, Rñ non valeat, quia res inter alios acta, &c. vt ff. de pac. l. si vnus, § pacta q. in fi. § alias est §. an omnia, & ĩ. ad Vel. iubemus. ĩ. res inter alios acta, & ff. si serui. ven. d. l. loci. §. si fundus, & l. si de cõ. & de eui. l. si rem quæ apud, § 1. & ad l. Iul. de adul. l. denunciasse, §. quæritur. Item alia ratione, quia generalis renunciatio, non valet, vt ff. si quis cau. l. sed & si quis. §. quæsitum. Sed & posset allegari in contrarium, quòd dicitur in qõne illa, de omni casu fortuito recipiendo, quam no. in d. §. quæsitum. Item quia fuit super contractibus, vt hic, vnde non auditur, &c. vt ff. de leg. 3 l. non aliter, & de exerci. l. 1. §. in re igitur. Item quia subest ratio legis C. vt si non sit auctor perfidiæ, &c. Item quid in iudicio? Rñ. idem, arg. de pecu. licet, in prin. & C. de temp. app. l. si. in fi. Sed arg. contra ff. de verb. obl. l. inter stipulãtem, § si Stichum, ibi, nam stipulatio, &c. & inf. de arb. auth. decernit ius.

ADDITIO. Dic, quòd licet iudicium reddatur in inuitum tamen iuramentum non exigitur ab inuito, merito habet locum hæc auth. secundum Bar. hic.

h *Custodiantur.* i. vt detur actio 2 & exceptio, & ff. de recq. re. do. l. statuas, & ff. fam. ercis. l. inter, §. 1. Sed quæ actio? Respon. re non tradita actio ex eo contractu, quasi sic, i. cum sacramento non sit inhibita alienatio, vt arg. ff. fam. ercisc. l. inter coheredes, §. 1. & de leg. 3. l. cum quis, §. nuptura. Si autem re tradita cadit à possessione, emptor agit Publiciana cõtra quẽlibet etiam minorem, si ad eum, redeat possessio, secundum quosdam, quasi non sit trãslatum dominiũ, l. prohibente, cum sacramentum personam afficiet, nõ rem. sed magis puto 3 dominium translatum, & ei rei vendicationem dari, non autem actione ex eo contractu aget, ammodo semel re tradita, arg. ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem in princ. & de act. empt. l. si quis alienam. & de contrah. empt. l. si cum fundum. Item si vltra dimidiam iusti precij est, deceptus, qui iurauit, an veniet contra? Dic vt dixi inf. de rescind. vend. l. 2.

i *Extorta.* quia non videtur deierare, 4 vbi ex licita causa cõtrauenit, at ff. qui satisd. cog. l. fi. Quid si iurauerit quis dare 10. vtrum per constitutionem istam teneatur? Dico, quòd non. Quid si testator componendo testamentum iurauerit contra non venire? Dicunt quidam per l. istam, quod non potest, ff. de verb. sig. l. verba contraxerunt ff. de leg. 1. l. nemo, vbi dicitur nemo potest facere, quin leges locum habeant, &c. pacto non pacto non potest. infra de inoffi. testa. l. si quando.

ADDITIO. de hac quæstione vide gl. in c. vltima voluntas, 13. q. 2. & Io. An. in c. quod semel de reg. iur. li. 6. in mercurialib. & Bar. in l. si quis in princ. ff. de leg. 3 qui dicit, quòd possit, non obstante iuramento contrauenire, citra etiam metum periurij, quod non est notabile.

IN integrum. CASVS. Siue minor, siue eius tutor rẽ suã vendiderit, & deceptus fuerit, restituitur ad rem, & contra tuto. & curator. datur ei actio tutelæ de iure communi.

1 † Vi. Cu. ad Nouel. 52. Vi. Gu. ces affirmatiue legisse co sẽ iu. minores restitui aduersus vẽditionẽ, propriã, ẽt si iusiurandum interposuerint, 10. Eclog. Io. & 12 Goth.

a Seruari.

* Idem neque in eo, qui metu tradit, & iurat non repetere gl. in verbo, restituandum in c. ad audientiam. extra de his quæ vi. causa fi. & c. pen. e. ti.

Transactio iurata an possit infringi.

Velleianũ perdit mulier perfessionem cõfessionem.

1 Glo. ista in omnib. sequuntur Bar. & Decio.

* intell. huius Auth. vid. per Io. Hannibal. in l. nemo pot. n. 287. de leg. 1.

2 † Hoc nõ seruatur in Gallia Minor petit, dispẽsationẽ ab epo seu eius Vicario q nõ solet denegari & postea impetrat literas à Rege. Et ita seruat in curijs oĩbus, ẽt I restitutione maiorũ Rebuf. in procem. cõ. gl. 5. n. 50.

4 † Vi. Cu. ta. l. hac edictali. § itẽ sacramenta 2. feu. c. 1.

2 Cum ista gl. vsq; ad fi. tenet Iacob. post Doc.

3 Et bene Bar. dũmodo minor sit dñs.

4 Glo. sequitur Sal.

5 Et bene Bar. & Sa.

a *Commentitias*.] quas præsumitur commentitie: esse compositas. cum pupillum lædunt.

b *Venditiones*.] & transactiones, ut inf. de prædijs mi. l. nõ solum nisi res sint, quæ seruari non possunt, quas non reuocat, nisi sordes tutoris interueniant, vt ff. eodem, l. & si fine. §. primo.

m *Non habet*.] vt inf. de restit. mi. l. quæ à patre. & de re. ali. l. mancipia. Hoc tamen fallit in duob. casib. secundum Bal. s. propter enorme damnum, vel fraudis consilium cum emptore participatum, ut sup. l. proxi. & inf. de præd. mi. l. 2. & ff. de dist. pign. l. si creditor. §. illud in quibus etiam ad rem restituitur, sed maior tantum contra creditorem aget, ut inf. si vend. pigno. aga. per totum.

Impppp. Constantinus, Constantius, & Constans. AAA. ad populum.

LEX II.

IN* integrum restitutione minoribus aduersus commentitias [a] venditiones, [b] & aduersus tutorum seu curatorum insidias, [c] sanctionum præsidio cautum esse, non dubium est. Id. Aug. Sirmij, Cõstantio 7. & Constante. CC. Coss. 339.

TITVLVS XXIX.

Si aduersus venditionem pignorum, &c.

Si res minoris est vendita iure creditoris: minor non restituitur, nisi propter enorme damnum. h. d. Bal. & Sal.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. CC. Sabinæ, & alijs.

LEX PRIMA.

ETiam aduersus [d] venditiones pignorum, quæ à creditoribus [e] fiunt, minoribus subueniri, [f] (si tamen magno detrimento [g] efficiantur,) iam pridem placuit. Si igitur [h] pignori captis [i] prædijs, ac distractis, enorme damnum ex huiusmodi venditione passos vos ostenderitis, præsertim [k] cum hodie quoque minores vos esse affirmetis, auxilium restitutionis vobis impertietur. Dat. 10. Calend. Decemb. Sirmij, ipsis AA. Coss. 293.

Contra uenditionem pignoris. quod incępit ab auctore minoris, minor non restituitur: sed si creditor fuit in aliqua fraude, succurretur minori contra creditorem. Item contra tutorem vel curatorẽ, qui passi sunt venundari. Bal. Vel sic. Vbi pignus cœpit à prædecessore minoris, contra venditionem, minori non datur restitutio: seu contra venditorem agit, si fraudẽ commisit: & etiam contra tutorem, vel curatorem, qui venundari passus fuit. hoc dicit. Salicetus.

Ijdem AA. & CC. Seueræ, & Clementianæ. [l] †

LEX II.

REm, quam à patre vestro quondam creditor eius obligatã sibi distraxit, [l] per ętatem vestram postulantiũ reuocari desiderium non habet [m] rationem, quod iuris est, etiã si extraneo successistis. Nam si creditor nõ bona fide versatus [n] est, ipsũ

c *Insidias*.] per actionem tutelæ, sic ergo ad rem. agitur, ut hic & ff. eo. in causæ. 1. §. interdum, & cõtra tutorem, & curatorem, vt supra. si tuto. vel cur. l. fin.

SI ADVERSVS venditionem pigno. &c.

ETiam.] CASVS. Paterfam. pro mutuo, quod accepit, pignus obligauit: moritur paterfa. minorem sibi instituit hæredẽ, creditor vel ex pacto vel ex lege pignus uẽdidit: vult minor restitui cõtra venditionẽ pignoris: an possit, quæritur? & respo. quod si enorme dãnũ passus est, & sit intra annos, intra quos datur in integ. resti. restituẽdus est, uel potest hęc lex loqui in ipso minore tantum: & in pignore prętorio seu iudiciali, vt differat à sequenti.

Et sic no. ex ista. l. secundum Bal. quod qui damnum allegat probare debet.

d *Aduersus*.] non solũ aduersus alias venditiones, ut sup. ti. 1.

e *A creditoribus*.] ex pacto uel lege, & cœpit pignus a pędecessore: alias etiam pro paruo dãno restitueretur, licet nõ pro minimo, vt dices inf. l. proxi. §. & non fuit necessarium decretũ, ut ff. de re. eo. l. 1. §. si communis, in fin.

f *Subueniri*.] contra emptores.

g *Detrimento*. uel fraudis cõsilium interuenit & sic non est contra. inf. de præ. mi. l. 2. Alij dicunt, quod hic a minore cœpit, ibi a predecessore.

n *Versatus est*.] non eũ participauit, emptor fraudẽ: nec fuit enorme damnũ, alias restituitur ẽt ad rem. Et circa hoc distigue quia si cęperit conuẽtionale pignus à minore, restitui pro modico damno, licet nõ pro minimo, ut in alijs suis ꝯctib. ut inf. de prędi. mi. l. 1. & ff. de in integ. resti. l. socio. Si prætorium uel iudiciale, quod potest incipere à minore, ut ff. de reb. eo. l. 3. §. 1. tũc pro enormi dãno restituitur, ut ff. de minor. l. si ex cã. in prin. & l. pe. uel fraudis cõsilio, ut cod. ti. l. si sine. §. idem faciũt. Sin aũt à pdecessore, triplex est opi. Prima Bul. quod restituitur pro enormi dãno, ut sup. l. prox. uel fraudis ꝯsilio, ut if. d pdijs min. l. 2. non aliter, ut hic fraudẽ intellige cum emptore participati, alias nõ dat restitutio nẽ, sed ꝯ uẽditorẽ agit iure cõi, ut hac l. bene ꝓbatur. Secũda Io. quod exigatur utrũque. s. grande dãnum & fraudis consilium, & pro eo est, quod hęres debet omnino uti iure defuncti, ut l. ff. e. l. Aemilius, & quib. ex causis in posl. ea. l. apud. Sed est arg. contra. ff. de uerb. obl. l. cũ filiusfa. §. in hac. Sed ibi tot sunt stipulationes, quot sunt facta, ut in eo. ti. l. si sic stipulatus, quod non põt intelligi in pupillum, ex suo facto committi: hic autem una cõuentio ex qua defunctus eius tenetur, & præiudiciũ patitur. Tertij dicunt primo casu, cum cępit à minore exigi enorme damnum, per l. 1. huius titu. Sed in secundo, quando à prædecessore etiam pro modico, si non fraus interuenit. Potes dicere secundum Azo. quòd nullo modo restituatur contra emptorem, quando cępit à prædecessore, per l. ff. eo. Aemilius, & secundum cum cępit pignus à prædecessore.

Pignore minoris, vẽdito an sit ei, tribuenda restitutio.

l † Al. Clementianæ.

Hæres vti debet iure defuncti.

h *Si igitur*.] primò in genere, postea in specie.

i *Captis*.] i. acceptis à prædecessore. Vel dic captis auctoritate iudicis, obligauit tamen prædecessor minoris.

k *Præsertim*.] nam idem si in quadriennio essetis. inf. de temp. in inte. restitutio. l. supernacuam.

REm quam.] CASVS. Pater minoris rem obligauit hoc pacto, ut liceret creditori distrahere pecunia non soluta sua die: si creditor ex pacto distrahatur, an minor ad illud possit restitui? respon. quod non, & hoc in prima. Idẽ est, & si extraneo successit, & hoc in secunda. Si autem creditor in uenditione mala fide uersatus fuerit, ut quia uendidit rem pro x. cum ualeret xx. aget contra creditorem actio. pigno. contra tuto. uel curat. utili neg. gest.

l *Distraxit*.] forte patre uiuente, & ita nullam recipit dubitationem lex ista sm quosdam, sed non placet: quia in si. legis reprobatur, nam imputas tutoribus, dic ergo, mortuo.

ADDITIO. Quando pignus cępit a prædecessore, sic distingue secundum Bar. hic: aut uenditio fit ex pacto habito cum defuncto: tunc minor non restituitur, ita loquitur hæc l. & l. Aemilius, ff. de min. & l. apud Iulianũ, §. s. ff. quib. ex cau. in poss. ea. Aut aliquid gestum est cum minore, ut quia interpellaui eum, & ex mora eius sum consecutus potestatem uendendi à lege &c. tunc ipse posset impetrare restitutionem in integrum. ut l. cum filiusfa. §. in hac ff. de uerb. obl. hanc distinctionem tangit glo. in l. si cum militibus, inf. de resti. militum.

Ho-

a *Magis.*] pignoratitia actione, vt inf. si vendi. pig. agn. per totum. & dicit agi quam emptorem ad rem.

b *Curatores.*] vtili actione negotiorum.

SI ADVERSVS DONATIONEM, &c.

Scilicet, petatur restitutio a minore.

Si quae res.] CASVS. Si minor in sponsam suam donationem propter nuptias fecerit, an in integrum eam repetere possit, quaeritur: & respondetur, non, si eo modo data fuerit. & praesente curatore: aliter enim non valet, vt supra de in integ. rest. l. curatore.

c *Res.*] s. mobiles.

d *Ante nuptias.*] hodie appellatur propter nuptias, vt inf. de dona. ante nup. l. fi. Vel dic, quod dicitur hic donatio sponsalitia, siue simplex ante matrimonium in nullis non exigeretur insinuatio, cuiuscumque esset quantitatis, vt in Auth. vt fratris filij. §. illud. col. 9.

e *Moderatione.*] quae pro qualitate personarum est attendenda, sicut dicitur in dote, vt ff. de iure do. l. quaero. & l. siue generalis. & l. cum post. §. gener. & de mino. l. ex causa. §. in dotis.

1 † Donationem.

f *Marito.*] futuro. Accursius.

g *Curatore.*] sine eo enim non valet contractus, vt supra de in integ. rest. l. 1. curatore. & inf. de iure dot. l. mulier.

Donatio

h *Non reuocabuntur.*] propter minoris aetatem, si est donatio moderata. Vel fecit ea per minorem, vt contra ille non poterunt, quae non reuocatur, iuxta tamen extr. de spes. testimonij.

2 † Media

3 † Fratrem, sicut alias ff. de tute. & ratio. distr. l. g. alias cc. de feu. omnibus, & in de intel. hui. vide per Hiero. Veronen. Rubri. de verbo. obli. num. 21.

.... hoc casu reuocatur vt ff. de praedijs min. l. ... praecipua, quae est contra Sold. ... mobilibus dicit, ibi de immobilibus, quae sine decreto alienari non possunt. Alij dicunt hic de donatione propter nuptias sibi de sponsalitia largitate loqui. Alij contra: primum placet: An autem sine decreto in re immobili fieri possit donatio propter nuptias: habes inf. de admini. tuto. l. lex quae, in princ. & si maior factus aliena. & c. l. fi. §. si.

Si in te.] CASVS. In te & fratrem tuum emancipatos donationem pater fecit: portionem illius in alium transferat, non praeiudicat vobis. si autem frater tuus patri donanti consensit, dominium ab eo discedere non potuit, propter auctoritatem senatusconsulti, per non habemus: neque restitutione opus est. Si autem vobis tal in re dedit, quae sine decreto alienari possunt, & tam postea aliena... restitutionis auxilium vobis impartietur.

Donatio facta filio ... potestate patre ... valet.

i *Emancipatos.*] Secus si in potestate, quia tunc non valeret, vt inf. de inoff. dona. l. 2.

k *Eius.*] Scilicet donationis.

l *Nihil vobis.*] vt inf. de praed. mi. l. cum emancipatis, & infra de cri. fid. l. 2.

m *Potuit.*] vt de praedi. mi. l. si ad resoluendam, & de ijs, qui a non domi. ma. l. si patri tuo factus maior habeat ratum, vt inf. si maior factus, l. fin.

magis,[a] vel tutores, siue curatores[b] vestros, qui hanc venundari passi sunt, conuenire. Dat. 13. Calend. Maii. Syrmij. CC. Coss. 294.

TITVLVS XXX.

Si aduersus donationem, &c.

Minor non restituitur contra congruentem donationem propter nuptias, vel nuptialia munera cõsueta, Bal. Vel sic. Donatio sponsalitia non immoderata, praetextu aetatis nõ reuocatur. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Theodorę.

LEX PRIMA.

Si quae res[c] ante nuptias[d] congruenti moderatione[e] [1] † à minore annis 25. marito[f] sponsaliorum tempore, etiam curatore[g] praesente, tibi donatae sunt: obtentu aetatis non[h] reuocabuntur. S. 3. No. Nouembr. Diocletiano, & Aristobolo Coss. 285.

Pater non potest alienare res donatas filiis emãcipatis: nec obest filio minori consensus in re, quae sine decreto alienari non potest. h. d. Bald.

Ijdẽ AA. & CC. Medeę, [2] †

LEX II.

Si in te ac fratrem tuum[3] † emancipatos[i] pr. vester donationem fecit: in alium postea transferendo portionem eius,[k] nihil[l] vobis abstulit; nec si frater tuus sibi quaesiti praedijs rustici partem donanti patri consensit, dominiũ ab eo discedere potuit,[m] propter senatusconsulti[n] auctoritatem: nec auxilium[4] † in ĩtegrum restitutionis, hac in re necessarium est. In alijs verò rebus, quę etiam sine decreti recitatione alienari possint:[o] si postquam sibi donatę fuerint, postea alij donanti eandem patri voluntatem in minori aetate accõmodauit nec praestituta tempora restitutionis excessit: hoc auxiliũ implorare potest.[p] Dat. 8. Calend. Ian. AA. Coss. 293.

TITVLVS XXXI.

Si aduersus libertatem, &c.

Minor restituitur contra sententiam, qua pronunciatur aliquem liberandum, sed non contra sententiam libertatis. h. d. haec lex not. Bal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Hamniae.[5] †

LEX PRIMA.

Si post[6] † decretum[q] praetoris viri clarissimi,[r] qui fideicommissariam libertatem deberi[s] pronunciauit,[t] secundus[u] (quem conditioni[x] non paruisse

n *Senatusconsulti.*] cuius nomen non habemus, sed verba sunt orationis in senatu recitata, quę prohibent alienationem rerum minorum sine decreto, ut ff. de rebus eorum, l. prima. inf. de praed. mi. l. praedia.

o *Possunt.*] quales sunt res mobiles omnes tempore huius legis, sed hodie idem in illis, quod in immobilib. exceptis ijs, quae non possunt seruari, vt infra de admi. tuto. l. lex quae. Accu.

4 † Cõcor. gl. in c. 1. super verbo, redire in fi. ex. de rest. i inte.

p *Potest.*] Sed non videtur danda cõtra patrem, vt infra, qui & aduersus quos. l. si. in quo est contra. Solpetit restitui, sed non datur, secundum Ir. quod non placet. Tu dic, quod datur contra emptorem, si non habet regressum de euictione vt hic: non contra patrẽ, vt ibi. Alij, quod pro obliquum restituitur, & sic de euictione teneatur, vt hic, nõ autem directo: vt ibi.

SI ADVERSVS libertatem, &c.

Si post.] CASVS. Pater fecit testamentum, & minorem instituit rogauit haeredem de manumittendo seruum, si daret ei decem, seruus libertatem coram iudice petijt, & pronunciauit iudex sibi libertatem deberi: & cum non de here dare decem vult: haeres minor restitui contra sententiam an possit, quaeritur: & dicitur: aut seruus ina-

5 † Al. Anniae.

6 † intel. hui. l. ponit Bald. Nouel. in ... de verbo. oblig.

numisses est, aut non: si non, restituetur, si ... libertatem ... reuocare non potest: sed damnum si quod passus est minor negligentia a curatore relaxatum, consequetur.

Nota ex ista l. quod aliud est pronunciare, quem esse liberum, & aliud pronunciare, quem esse liberandum. Bal.

q *Post decretum.*] id est sententiam.

r *Qui.*] praetor.

s *Deberi.*] s. Secundo.

t *Pronunciauit.*] & male.

u *Secundus.*] proprium nomen serui.

x *Conditioni.*] scilicet adiectae in testamento. & sic male pronunciauit, sed tamen valuit sententia, quia contra ius litigatoris fuit lata, vt ff. quae sen. sine appel. l. 1. §. 1. in fin.

Adiuuetis.] per in integ. resti. Sed certe imò ipso iure non est liber, nisi conditione impleta, sicut nec ... praedium ob tributa venditum in bonis domini, nisi soluerit tributum, vt ff. de rescin. vend. l. pen. quae est argu. contra.

contra. Est & aliud arg. contra. ff. si quis omis. causa testa. l. qui autem. §. fin. Sol. in prima erat obligatus: dare . hic non, si volebat esse liber, vt ff. si quis omis. cau. testa. l. si qs sub. Vel vt soluas vtrumque, dic, quod hic fuit in sententia expressum, ne etiam decem det, vt ff. de compen. l. quod in diem, §. si rationem, & de neg. gest. l. si autem, §. pen. vnde necessaria ē restitutio. Item contra ī. eod. l. fin. & ff. de do. l. sed de dolo. So. hic liberandus. ibi liberatus fuit iudicatus.

1 † Reuocare.

a *Dedisti.*] maior infante. & tutore auctore. & decreto praetoris & peculio non sequēte manumissum, vt ff. de manu. vindi. l. pupillus.

b *Reuocari.*] nisi ex magna causa hoc i principe consequatur, vt ff. de minor. l. nisi.

c *Ob eam causam.*] i. ob manumissionem.

d *Illatum est*] pupillo.

e *Tuis*] sed si non sint soluendo, de dolo actio, vel in factū, inquantū interest minoris, detur ad interesse. in manumissum. vt ff. de dol. eleganter, in prin. & de inoffi. test. l. si sub hac. & ff. eod. l. verum in prin. & facit ff. de adtut. l. si minoris.

E *T si minor.*] CASVS. Ad intelligentiam casus no. q minor 20. anno. manumittere non pōt: nisi ex cā pbabili al legata, & approbata apud cōc. in cōsilio. Pone ergo, ma. nu. 10. si mulier minor circumscripta à Sticho manumisisti eum: an per beneficiū restitutionis eam libertatē reuocare possit, queritur? & dī, q non: & quod dicit, neq; obtentu. &c. dic, de qua magis vr̄, quā pact. de dolo, sed vt damnū, quod passus est cum manumittēdo, à manumisso, vt sibi resarciatur act. de dolo, consequetur.

2 † Vindicta imposita.

3 † Vi. infr. de vind. & apud cōc.

† Eclog. 13.

f *Viginti annis.*] dummodo excesserit infantiā, vt ff. de manu. vindi. l. pupillus.

g *Circumscripta*] promisit multa, nec soluit postea. Accur.

h *In concilio*] i. causa pbata, quę sunt multę, vt insti. qui manu mit. non pos. §. eadē.

i *Nec obtentu*] de quo magis videtur.

k *Consuli.*] actione d' dolo, vel in factū, vt ī. l. proxi. dixi.

conquereris) manumissus nō est: aetas tua litis instaurationem admittit. Quòd si libertatem (quamuis indebitam) dedisti, [a] non posse eam reuocari [b] [1] † intelligis, sed dānum, quod ob eam causam [c] illatum [d] est, iudicio negotiorum gestorum à curatoribus tuis [e] esse sarciendum. PP. 2. Calen. Iul. Laterano, & Ruffino Coss. 198.

Manumißio vindicta. i. causa cognita & cum decreto, ratione minoris aetatis retractari non potest. h. d. Bald. Vel sic. Minor aduersus libertatem praestitam, licet dolo manumisisti, non restituitur: sed manumissus propter dolum tenetur. hoc dicit. Salic.

Imp. Gordianus A. Solanae.

LEX II.

ET si minor viginti annis, [f] (vt allegas) constituta seruum tuum ab eo circumscripta [g] in concilio [h] manumisisti, [2] † qua libertas iusta munitur [3] ne obtentu [i] quidem aetatis rescindi potest: indemnitati verò tuae à manumisso scilicet sarciendae, ab eo, cuius iurisdictio est, quatenus iuris ratio permittit, consuli [k] debet PP. 6. Id. Mar. Gordiano A. 2. & Pompeiano. Coss. 242.

Quod est nullum, non rescinditur per restitutionem in integrum. Item ineptè petitur restitutio in integrum super eo, quod nullum est. Item resarcitio damni, & punitio criminis, possunt procedere ex eadem instantia. Bal. Vel sic. Libertas praestita à minore causa non probata, non valet ipso iure: ea

Q *Vos retrahi.*] CASVS. Si minor viginti ann. causa apud concilium non probata seruum suum manumiserit: ipso iu. e manumissio. impediente l. Aelia Sentia, non tenet: vnde neque restitutione opus est. si autem causa cognita, & probata libertas data est, per in integ. restit. reuocari non potest. si autem culpa, vel fraude liberti curatoris sui manumittit, damnū, quod passus est ab eo per iudicem, vt resarciatur, consequetur: q si fraus eius aperta fuerit, grauius procedet contra eum, corporalem ei poenam infligendo.

l *Ipso iure.*] quia lex Aelia Sentia impedit libertatem, vt instit. 13. qui manu non poss. §. eadem.

4 † Eclog.

m *Non potest.*] semel enim causa approbata, siue vera, siue falsa, libertas praestita nō retractat, vt inst. qui manu. non poss. §. semel.

n *Liberti.*] i. manumissus, qui seruus fuit, curabit vīa negotia, & male: nunc tenetur forte actione de dol. ar. ff. de dol. l. & elegāter. in prin. arg. ff. de offi. praesid. l. si V. l dic, q quidam libertus alius, & curator tuus pdicta de facto passus est cū fuerit, vel forte etiā dolosè nisi, potem ad ea facienda induxit. & p hoc ff. de adm. tu. l. si liberti.

o *Dubitaturus.*] Ideo.

p *Curatorem.*] ... reprehensam erit, q ille libertus contra eē tu dolum.

q *Executionem.*] duplici ergo ratione puniretur: quia idem est libertus & curator.

r *Deprehendatur.*] in pœna, vel arbitrio iudicis, sed in rebus nō penal.

I *N iudicio.* CASVS. Si minor aliquem de voluntate libertati in iudicio tenocare: ... dicendo eum esse ... & pro libertate sententia data est. an restitutionem cā si petat restitutionem dicendum, queritur? & dicitur, q non.

f *Pro libertate*] cōpetente, nunc est, q contra ē. eod. l. 1. hoc tamen ē liberale ... ibi non ... petitur ... vt detur libertas. ff. de iudi. l. qui re. & arg. ff. eod. l. si ex causa in fi. & l. sequen. & l. verum, §. 1. & 2. ff. de dolo. l. si dolo. in fi. l. Accur.

verò probata valet: nec restituitur: sed contra manumissum, vel dolosum curatorem agit. h. d. Salic.

Impp. Valerianus & Galienus AA. Marthonae & Sabinillae.

LEX III.

QVos retrahi in seruitutē postulatis, [4] † si non in concilio, causa cognita, cum minores annis viginti fuissetis manumisistis: non per in integrum restitutionem, sed ipso iure [l] persequi potestis. Quòd si, probata causa, libertas praestita est, restitutio in integrum contra libertatem locū habere non potest. [m] Si tamen in ea re, culpa seu fraude liberti, [n] eiusdemque curatoris, ratio vestra laesa sit: sarciri damnū ab eo, qui hoc intulit, praeses prouinciae curabit: non dubitaturus [o] etiam grauiorem [p] executionem [q] adhibere, si quid tam aperta fraude commissum est, vt puniendum in liberto crimen deprehendatur. [r] PP. 8. Cal. Octob. Seculare 2. & Donato Cos. 261.

Contra sententiam libertatis procedit appellatio: sed non in integrum restitutio. h. d. Bal. Vel sic. Aduersus sententiam in causa liberali declarat ritè latam, minor non restituitur, sed appellatur. h. d. Salic.

Impp. Dioclet. & Maximiā. AA. & CC. Tatiano. al. Titiano.

LEX IIII.

IN iudicio de liberali causa sententiam pro libertate [f] latam, ne quidem praerogatiua minoris aetatis sine appellatione posse rescindi ambigi non potest. Dat. 6. Id. Ianuar. ipsis AA. 5. & 4. Coss. 293.

¶ *Sine appellatione.*] potest ergo appellari in causa liberali, vt & ff. de appel. l. illud.

SI ADVERSVS TRANSACTIONEM, vel diuisionem in integrum, &c.

TITVLVS XXXII.

Si aduersus transactionem, vel diuisionem in integrũ minor restitui velit.

Minore restituto contra transactionem, vel diuisionem, restituitur aduersarius ad veterem actionem. Bal. Vel sic. Minor aduersus transactionem, vel diuisionem potest restitui. quo restituto, aduersarius eius in pristinum statum reponitur. Salic.

Impp Seuerus, & Antoninus. AA. Antonino.

LEX PRIMA.

CVm in integrum pupilla restituta, rescindi transactionem, vel diuisionem placuit: tu quoque [a] actionibus, quas pridem habuisti, vteris. [b] PP. 15. Calen. April. Sirmij CC. Coss. 203.

Per restitutionem actio elisa roboratur aduersario, vel denuo oritur, si prima erat ipso iure extincta. hoc dicit. Bald.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. CC. Hymnodę. al. Hæmodiæ. [1] †

LEX II.

SI ex persona minorum in integrũ restitutio aduersus transactum [c] propter ætatis auxiliũ imploretur: [d] tibi quoq; agenti ex integro, vel replicatione [e] contra exceptionem pacti, vel si peremptam [f] esse constet pristinam obligationem, ex instauratione [g] negotij, [2] † tributa tibi [3] † actione, consulendum est. Dat. Calen. Decẽb. CC. Coss. 203.

CVm in integrum.] CASVS. Minor fundum petijt, & transegit: aduersus transactionẽ vult restitui. an eo minore restituto restituat maior ad act. pristinam, quæritur? & respon. quod sic, & expone verba ibi, tu quoque, tu scilicet qui cũ eo trãsegisti, vel dic, tu, idest tu pupilla, & sic dic casum l. sequen. A pupilla fundum quis petijt, & transegit. si aduersus transactionem restituit minor in integr. an ad act. restituat maior. & si minor excipiat de pacto de non petendo, replicabit maior, quod fides ei seruanda non est, qui fidem seruare noluit. Si aũt interuenit stipulatio Aquiliana, & acceptilatio: ad pristinũ ius restituet iudicis offi.

a *Tu quoque.*] i. tu pupilla impetrata in integr. restitutione. Vel dic tu, qui cũ ea transegisti. & secundum hoc est contra, ff. eo. l. cum minor Sol. hic habebat actionẽ aduersus pupillam a primordio, qua modo poterit vti contra minorem: ibi non. Vel dic, vt ĩ. l. proxi. Acc.

ADDITIO. Tu dic, quod aduersarius nõ restituit, nisi ad actionem illam, in qua læsus erat per illũ actũ, contra quem petita est restitutio: secus si suam actionem alias amiserat, vt in contrario. Bart.

1 † al. Tornada.

b *Vteris.*] distingue, an fiat transactio super re, quam petebat minor, quæ poterat alienari sine decreto, vt tunc sine tutore nulla sit, cum eo scilicet, tutore valeat, sed restituitur, idem in adulto habente curatorem vt sup. de in integ. resti. mi. l. 3. an quæ non poterat alienari sine decreto, & tunc ipso iure nulla sit sine decreto: licet interuenerit tutor, vel curator, vt inf. de præd. mi. l. non solum, & ff. de transac. l. cũ his. §. sed cum lis. Sed arg. contra. ff. de rebus eorum, l. 3. §. idemque erit.

Trãsactio facta a minore an valeat.

ADDITIO. Dic quòd aliud in sententia, vt ibi: aliud in transactione, vt hic Bar.

S *I ex persona.*]

c *Transactum.*] alias transactionem.

d *Imploretur.*] vt non dent prom illa, vel dic, vt supra, l. proxi.

e *Replicatione.*] eo casu, quo per pactum simpliciter transactio facta est.

f *Peremptam.*] scilicet per acceptilationem.

g *Instauratione*] ita enim fit restitutio, vt vnusquisque suum habeat: siue erat species, siue quantitas, vt tunc in quantum minor est locupletior, vt ff. eo. l. quod si minor. §. restitutio, & ff. de act. emp. l. Iulianus, §. si quis colludente. & arg. sup. de transact. l. vbi pactum. Si vero erat actio, & tunc restituitur ipso iure aduersarius minoris, ex quo minor est restitutus, & sic habet ex persona minoris, quod ex sua non potest, vt hic, & sup. l. prox. & inf. de temp. in integ. resti. l. petendæ. in fin. & ff. ad Velleia. l. si debitrix. §. si pro eo. & ff. eo. l. si. & contra aliũ, non solum contra minorem, vt ff. de tute. & ra. dis. l. alterius licet alias actio extincta, &c. vt arg. contra. ff. de solu. l. qui res. §. aream, sed speciale est hic in minore rõne æqualitatis: iniquum enim esset, quod minor restitueret, alter nõ. seruari. n. debet æqualias, vt ĩ. de impu. & al. sub. l. 2. & l. quamuis, & ar. ff. si ex noxa. cã aga. l. 2. in fin. Alij dicunt per officium restituendũ, nõ ipso iure, vt hic innuit, & ar. ĩ. de acceptila. l. fin. Sed quodcunque dicas, est cõtra. ff. eod. l. cum minor. vbi aduersario minoris non datur restitutio, licet minor restituat. Sol. distingue, aut perdidit aduersarius actionẽ ob restitutionem minoris, vt hic, & sic restituitur: aut nõ, vt ibi. vel ibi in sententia, hic in transactione. Vel verius distingue, an sint coniunctæ species, aut non, vt ff. eo. l. etiam, §. j. & inf. de tẽp. & repa. appellatio. l. p hac. & inf. de appel. l. si. in prin. Itẽ quid differt hęc lex à superiori? Rñdetur, hęc clarius distinguit, sit perempta prima actio ipso iure, vel nõ, quam prima. Itẽ in prima pupilla agebat ad rem, sup qua fuit transactum secũdum primum casum ibi positum, in secunda conueniebat. Itẽ in prima diuisione ẽt dicit, de qua non dicit in secunda: de qua dic, quod prouocat minor, & non prouocat, & valet tunc etiã sine decreto, sed restituitur, vt inf. de præd. mino. l. inter oẽs, & ff. de rebus eorum. l. si pupillorum. & econtra actor suæ actioni restituitur, vt sup. l. proxi.

Restituto minore, an aduersarius eius restituat ipso iure.

2 † Tributa actione rescissoria Cuiac. ad l. 28. ff. de minor.

3 † al. deest tit. 1.

4 † al. à debitore.

Minor prouocatur: non tamẽ prouocat.

TITVLVS XXXIII.

Si aduersus solutionem, à tutore, [4] † vel à se [h] factam [i] &c.

Minor causa cognita, restituitur aduersus solutionẽ factam eius curatori. h. d. Bald. Vel sic. Tutores quondam pupillorum soluẽtes curatoribus eorum liberantur: sed eis dabitur restitutio, si pecunia eis non sit salua. h. d. Salic.

Impp. Diocl. & Maximian. AA & CC. Scotericæ. al. Sotericæ. [5] †

LEX PRIMA.

EXemplo cęterorum debitorum tutores [k] etiã, quæ ex administratione [l] tutelæ debent, curatoribus soluentes liberantur: [m] sed ante tempus in integrum restitutioni præstitutum, edicto perpetuo permissum beneficium implorari, [n] an sit

SI ADVERSVS SOLVTIONEM, à debitore, &c.

De hoc tractat lex. 1. Accur.]

h *Vel à se*] de hoc tractat lex 2.

i *Factam.*] subaudi, velit minor restitui.

E *Xemplo.*] CASVS. Si tutor pupillo ex administratione teneatur in 100. & ei facto adulto, vel eius curatori soluit: an liberetur, quæritur? & respond. quod sic. si autem pecunia consumpta fuerit, vel alias læsus per solutionem sibi factam, neque tempus restitutionis in integrum excessit, puta 29. ann. aduersus solutionem restitui potest.

K *Tutores.*] q. d. non solum debitores alij.

l *Administratione.*] scilicet mala.

m *Liberantur.*] inf. de admi. tu. l. frustra 2. Accur.

n *Implorari.*] l. offi. iud. vt ff. de mi. l. quod si minor. §. vlt.

Po-

a *Potest*.] quia sic quælibet detur, vt ff. eod. l. in causæ. 1. §. causa. Et considera hic, quia debitor pupilli non plenam, aut pleniorem, aut plenissimam consequitur securitatem. Plenam, si soluit pupillo sine tutore, vel adulto sine curatore, & hanc pecuniam saluam habet, vel tantundem: vt inst. qui. ali. li. §. nunc autem admonendi. & ff. de solu. l. in pupillo. Pleniorem, quando cum auctoritate tutoris, vel curatoris, ni tunc ipso iure liberat, sed restitui tamen si non habet pecuniam saluam, vel tantundem, vt insti. in d. §. & hic, nisi in tribus casib. vt inf. de admi. tut. l. sancimus. 1. & l. constitutionē, & inf. ad Treb. l. penul. in princ. Plenissimam, quando cum iudice, vt d. l. sancimus, & institu. d. §. & ff. eo. l. ait prætor. §. primo & §. secundo.

ADDITIO. Similē habes gl. in §. fi. inst. qui alie. licet vel nō. Item aliam similem in l. ait prætor. §. permittitur, in verbo, imputandum, ff. de minor.

an sit tribuendum, per causæ cognitionem æstimari potest.[a] Dat. 6. Idib. Feb. CC. Coss. 294.

Minor restituitur contra solutionem debiti naturalis, quam facit lapsus errore iuris. Bald. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Laurinæ.

LEX II.

INdebito[b] legato, licet per errorem[c] iuris[d] à minore soluto, repetitionem ei decerni, (si necdum tempus,[e] quo restitutionis tribuitur auxilium, excesserit) rationis est. Dat. 15. Cal. April. Sirmij. CC. Cos. 294.

INdebito. CASVS. Si minor ex minus solemni testamēto per 1 † 10. l. clog. 4. 16. ignorantiam iuris legata soluit indebita ciuiliter, licet naturaliter debita: an per beneficiū restitutionis, sibi detur restitutio, quæritur? & respon. quod sic. Vel dic, quod detrahere potuit Falcidiam & non detraxit sed legata solida soluit, & restituetur.

b *Indebito.*] s. iure ciuili, sed naturaliter debito, vt quia poterat per legem Falcidiam retineri, vel quia non erat solenne testamentum.

c *Licet per errorem.*] quia fecit pater legatum, non adhibitis septem testibus.

d *Iuris*.] quo casu non daretur maiori repetitio, quia naturaliter debeatur sed minori datur restitutio, vt supra, de iuris & fac. igno. l. cum quis, & infra, ad l. Fal. l. error. sed per errorem facti solutum etiam à maiore repetitur, vt d. l. error & distingue: aut est debitum vtroque iure, scilicet iure naturali, & ciuili, aut neutro, aut vno tantum. Primo si est tale quod non potest alienari sine decreto, non potest solui sine decreto, nisi defunctus permiserit, vt ff. de reb. eod. l. magis. §. si pupillus, alias cum tutore faciat, vt instit. de auct. tut. in princ. etsi sine eo faciat, liberatur per consumptionem creditoris, non aliās, vt ff. si cer. pe. l. non omnis. §. si pupillus. In secundo repetit iure communi per actionem indebiti. In tertio si est naturaliter tantum debitum, legitime solutum, idest cum tutore, vel curatore, vel decreto, non repetitur, nisi per restitutionem, extet vel non, vt hic, sed non legitimè solutum sic extat, vendicatur, si est consumptum, condicitur indebitum, & ex communi iure patitur compensationem, sed ratione ætatis compensationem euitat, & repetit, vt ff. de neg. gest. l. tertia, §. alterius, & ff. si cert. pe. l. non omnis. §. fi. & hic, & ff. ad Treb. §. si eius. Sed quidam dixerunt pupillum suo nomine repetere, etiam sine restitutione, vt diximus. ff. de condi. inde. l. interdum.

Indebitū solutum à minore, quēadmodum repetatur.

TITVLVS XXXIIII.

Si aduersus dotem[1] † restitutio postuletur.

Hæres minoris, quę sui facilitate dederat oīa bona sua in dotem, cum pacto de lucrādo, vel sine, potest ex persona mulieris in integrum restitui, vt corrigatur excessus hmōi. h. d. ista lex not. Bald. Vel sic. Minor circumscripta in datione dotis viro tanta dote non digno, potest restitui, & eius hæres. h. d. Sal.

e *Tempus*.] s. vsq; ad annum, vtilem olim: hodie vsque ad quadriennium, vt inf. de temp. in inte. resti. l. superuacuam.

SI ADVERSVS DOTEM, &c.

QVoniam Circumuentam.] CASVS. Si mulier minor omnia bona sua marito qui indignus erat tot bona recipere, circumuenta in dotem dedit, & in matrimonio postea decessit, an frater suus, ad quem de iure sua hæreditas pertinet, ex persona defunctæ restitui possit, quæritur? & respon. quod sic, si nondum tempus excessit, quo locū habet in inte. resti. sed cum videatur, quòd iure cōi repetere possit, cum sit hæres, intellige quod maritus fecit pactum de parte dotis lucranda, mortua muliere in matrimonio, ad quam vult ille restitui, & ad fructus: quod medio tempore portione quæ in dotem dari non debuit, recepit maritus, & sic est contra ff. eo. l. in causæ, in princ. sed ibi fuit maior, secundum Ioan. No. ex ista l. quòd mulier potest dare in dotem omnia bona sua: tamen si est minor, & læsa, potest petere restitutionem in integ. non aduersus matrimonium, sed aduersus modum dotis constitutæ. No. insuper quod restitutio transit ad hæredem, secundum Bal.

2 † Al. deest, tuæ.

3 † Diuersa.

4 † Al. deest, suum.

Imp. Alex. A. Valentin.

LEX VNICA.

QVoniam circumuentā[f] dicis sororem[g] tuam, omnia bona[h] in dotem dedisse[2] † assistat, si ad te hæreditas sororis tuę, vel bonorū possessio pertinuit,[i] & tempora nondum præterierint, intra quę legibus conceditur ex persona defuncti[k] postulare in integrum restitutionem: præses prouinciæ, præsente[l] aduersa[3] † parte, examinabit. Dat. 6. Id. Iul. Maximo, & Paterno Coss. 234.

TITVLVS XXXV.

Si aduersus delictum suum[4] † &c.

Vbi minor deliquit per dolum, restitutis non procedit: sed vbi per culpam, ibi subuenitur ei per restitutionem in integrum. h. d. Bald. Vel sic. Contra delictum culpa commissum minori succurritur ope restitutionis in integrum, contra verò cōmissum dolo non succurritur si criminaliter agatur: secus, si ciuiliter. h. d. Sal.

f *Circumuentam.*] quia ficto pacto de nō petendo, cum donasset marito sua bona sua.

g *Sororem.*] quia cum nobiliori, & ditiori, & pro minori quantitate potuisset contrahi.

h *Omnia bona*.] sed an prædia possint dari in dotem? Respon. non secundum Io. arg. ff. de prædi. mi. l. ob æs. Ar. contra ff. de iure dotium. l. Titia quanquam possit responderi, quod non dederit minor: sed maior prædecessor, minor tamen erat cum permutauit, & eodem modo respondeas ad id quod est, inf. de admi. tut. l. lex quæ, in prin. sed secundum Azo. potest dici speciale in dote. nec obstat d. l. ob æs, vt ib notaui.

Prædia minoris an possint in dotem dari.

i *Pertinuit.*] de iure prætorio. ad quid ergo fuit necessaria restitutio, cum communi iure possit repetere, cum sit hæres, vt ff. eod. l. in causæ, in princ. Respond. dic quod pactum erat hic, quod partem dotis lucraretur vir mortua vxore. Vel aget pro fructibus medij temporis eius portionis, quæ non debuit dari in dotem, cum vir non esset dignus tanta dote, ut ff. de vsufr. l. qui vsumfructum. §. fina. & l. quæsitum, sed secundum Azo. etiam cum actione communi competit restitutio, vt ff. eod. l. in causæ. §. Pomponius.

K *Defuncti.*] quod fieri potest, ut ff. de in inte. resti. l. non solum, & intra quantum sit, dices inf. de temp. in inte. resti. l. ea quę §. 1.

l *Præsente*.] vel per contumaciam absentē, ff. eodem, l. in causæ. §. causa. Et vt omnia soluas contraria, dic quod mulier maior, omnia quæ hēt, pōt dare in dotem, vt inf. de iu. do.

iu.do.l.nulla minor.si ultra patrimonium,ipso iure non ualet, etiam si tutor uel curator promittat, nisi dolo uel animo donandi:quo casu ualet in sui tutoris,uel curatoris pręmittiuum,ut ff.de iure dot.l.si tue generalis,& de admi.tut.l.cum post. §.1. si uero ultra uires,ut habens centum, debet quinquaginta,& 40. dat in dotem,ualet, sed restituitur,ut ff.e.l.si ex causa.§.in dotis.sed & cum auctoritate tutoris,ultra uires ualet promissio, sed exceptionem habet de æquitate,ut ff. de admi.tut.l.cum post §.1.& hæc in ea.in hærede autem eius dicas ut modo dixi.

Mulier an possit oia bona sua dare in litem.

1 † Confert cum l.auxilium ff. de mino.

2 † Noxia id est scelus,uel crimé: committitur enim delictũ, quominus est quam crimen.

SI ADVERSVS delictum suum, do.&c.

Supra dixit qualiter in contractib. minorib. succurratur:nũc quando in delictis.

IN criminibus.] CASVS. Si minor an. delictum aliquod cõmisit,an aduersus delictum restitui possit, quæritur? & distinguitur,aut ex animo peruenit delictum,aut nõ. si sic,non restituetur, in nihilũ teneatur:sed cũ alias q̃ ex animo, puta ex culpa deliquisset,ei posset pęna infligi, sed quia in integ. resti.succurrit, & hic sub intelligit ille uer. & si pęnæ,&c. unde posset cõtinuari cũ prima parte: & tunc illi duo uersic.sed cũ &c. & ill.id.&c. dehinc distingui,uerũ dolo an culpa deliquerit,ut si dolo, nõ restituat,& sic loquit prima pars,uel culpa,& restituetur,& sic loquitur secunda pars.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Longino.

LEX PRIMA.

IN criminibus [a] [1] † quidẽ ætatis suffragio, minores [b] non iuuãtur.etenim malorum mores infirmitas [c] animi non excusat.si tamen delictum [d] nõ ex animo,sed extra [e] venit: noxia [f] [2] † non cõmittitur, [g] etiam si pœnę causa pecuniæ damnum irrogetur: [h] & ideo minorib. in hac causa [i] in integrum restitutionis auxilium cõpetit. [k] Dat. Id. octobr. Seuero. A.2. & Victorino Coss. 201.

Minor non potens tutorem filio impuberi, ipso iure seruatur illæsa:nec successionem impuberis est priuanda.h.d.Bal.Vel sic. Delictũ tutoris non petiti, non cadit in matrem ætate minorem: ideo non priuatur successione filii morientis in ætate pupillari.h.h.Sal.

Impp. Diocl & Maxi. AA. & CC. Proculæ.

LEX II.

LIcet in delictis ætatis,neminem excusari constet: [l] matri tamen, quę filijs tutorem ætatis lubrico lapsa non petijt,eorum minimè denegari [m] successionem conuenit: cum hoc in maioribus matribus tantum obtineat. [n] 5.No.Mar.CC. 294.

TITVLVS XXXVI.

Si aduersus vsucapionem restitutio postuletur.

Contra vsucapionis damnum minor restituitur. h.d. Bal. Vel sic. Vsucapio inchoata cum defuncto,finitur cum eius hærede,licet minore,sed restitui potest.h.d.secundum intellectum communem Docto. Salic.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Isidorę.

LEX VNICA.

COntra eos, qui res minorum tenent, si vsucapione [o] dominium [3] † acquisierint, restitutionis auxiliũ eis decerni debet. Dat. Calen. Maij, Sirmij CC. Coss. 294.

a *In criminibus.*] ex animo prouenientibus,ubi fuit uoluntas nocendi,ut inf.ad l.Cor.de sic.l.1.& l.si quis,malitia enim &c.ut inf.si minor se ma.l.2.& l.3.

b *Minores.*] sunt tamen doli capaces.

c *Infirmitas.*] est tamen doli capax,cũ ex animo delinquat: alias non tenetur,ut ff.ad l.Cor.de sic.l.infans,& de fur.l. impuberem,& inf.de pœnis,l.impunitas.

Delictũ, & crimen, differunt.

d *Delictum.*] delictum est genus generalissimũ siue ueniat ex ani.siue non, sed crimen est genus subalternũ, ptinet.n. sub se furtũ & adulteriũ,& alia q̃ ex animo pueniũt.i.ex scientia,& sic caute dicit delictũ hic:sed sup.dixit crimen.

e *Extra venit.*] puta tantum ex culpa,non dolo,ut patet ff. ad l.Cor.de sica.l.in lege.& ad l.Aquil.l.5.§.1.

f *Noxia.*] delictum,ut insti.de noxa.in princ.unde uersus. Noxia delictum,delinquens noxa uocatur.

g *Non committitur.*] si mexcusat illi,nam commissa per integrum restitutionem excusatur: licet alijs si deliquisset ex animo,i.rogaretur ei pęna pecuniaria, nam tunc non sui uenitur,nisi ut habeatur pro transacto uel confesso, ut sui ijent,& dixi plene ff.eod.l.ex causa.§. nunc uidendum. Item contra.ff.commo.l.1.in fin.ubi ex dolo dicit pupillum teneri. Sol.illud per tertiam statim legem sibi corrigitur:ut ibi diximus. Accur.

h *Irrogetur.*] cum ex animo uel sine,& dic irrogetur,si nõ petat restitui.

i *Hac causa.*] cum non ex animo delinquitur. Accur.

k *Competit.*] sin to.um,ut ff.de reg.iur.l.fere.

LIcet.] CASVS. Prima lex loquitur, quando minor delinquit in faciendo,hæc in omittẽdo si ergo mulier minor,quæ lubrico ætatis lapsa est,intra annum filijs suis tutorem non petijt,an restitui possit,quo magis ad successionem filiorum suorum ueniat, quibus non petijt tutorem quæritur? & respon. q̃ restit.non eget auxilio,quia ipso iure tuta est: quia quod amittat successionem filiorum, locũ habet in maioribus matrib.

l *Constet.*] cum ex animo proueniunt, ut sup.l.prox.

m *Denegari.*] nec ipso iure. Accur.

n *Obtineat.*] ut intra annum petat,alias repellantur ab eorũ impuberũ successione, ut inst.ad Tertul.§.fi. & infr.de leg.hære.l. scias.& infr.q̃n muli. tutelæ offi.l.2.& inf. ad Tertul.l.matres, & inf.q. petant tut.l.cũ à matrib.sunt.ergo tutæ matres minores ipso iure,nec est opus restitutione, sic & alias sup.ex q. cau.infa.irro.l.penul.& infr.de fal.mo.l.1.si.& sup. de epis.& cler.Auth. si captiui. Accur.

SI ADVERSVS usucapio.&c.

COntra eos.] CASVS. Si res minoris usucapta uel pscripta fuerit,an restitui possit,quæritur? & respon.quod sic.

o *Vsucapione.*] s.triennij,nam 10.uel 20.annorum non dominiũ,sed quasi dominiũ acquiritur,ut inf.de præsc. 30.an.l.si quis emptionis,circa princi. Sed certè idẽ debet esse ĩ præscriptione,ut minores iuuent,ut hic,& inf.quib.ob.long.temp.præscr.l.nõ est incognitum,& ff.eod.l.etiam ei qui.& ar.inf.de temp.in inte.rest.l.si intra. Et nõ quod hic ti.non uł habere locũ,nam in re pupilli non,quia usucapi non potest,ut ff. de acq.rer.do.l.bonæ fidei.licet sit arg.q. ff.de exce.do.l.apud. §.qui non tutor. Sed dic quo ad opinionem erat pupillus,ut ibi,ro.nec in prædijs adulti,quia alienari non possunt,ut ff.de re eod.l.prima.ergo nec usucapi.uel præscribi.ff.uerbi.gn.l.alienationis.nec in re mobili adul.i hoc ic sine seruari possit, ut inf. admi. tu. lex quæ,siue non: quia tanto tempore, scilicet triennij retineri non potest. Sed certè dicta argumentario non ualet, ut dices infra in quibus cau.in integ.restitu.non est necess.l.fi. Item nec in animalibus superuacuis, quæ possunt alienari per illam l. lex quæ,quia ut breuiter dicam, nulla præscriptio currit contra minorem,ut inf.in qui.cau.in i. t. rest. non est necess.l. sancimus, nec etiam præscrip. 30. an. locum habere uidetur,licet lex illa, sancimus, illam permittat,quia aut cœpit à minore,& tunc non currit in pupillari ætate,ut infra de præscr.30.an.l.sicut.& sic essent 40.& 4.anni.quando esset completa.aut à prædecessore,& tunc currit, ita quod non restituatur,ut ff.eod.l. Aemilius,& ex qui.cau.in posse.l.apud Iulianum, & de fundo do.l.fundum. Sed tu dic quamlibet temporalem,uel perpetuam cœptam in persona maioris,contra hęredem minorem currere:sed dari restitutionẽ, si compleatur contra eum,& sic hanc intellige per l.ff.de min.l.etiam ei. ut no.in l. sancimus, & infra, de nonnum. pecu.

3 † Sic statuo. Res pupilli mobiles uiles præsertim & tpe perituras legitime à tutore distrahi.l.22.ff. de admin. tut.eas: que uiu api & immobiles legis pscripto, & sine ulla lęsione alienatas in ea dé esse cã sup. si aduer.uéd. si alterutra il egitimè uéditæ sint non usucapi ut hic. 10. Eclog. 4. titu. 18. Goth.

Pupilli res an possit usucapi. Præscriptio nulla currit contra minorem.

pec.l.si intra.excepta 30. an.præscriptione sui odio, quæ in pupillo dormit, vt in d.l.sicut. Sed eam expone, vt ibi dixi.

SI ADVERSVS FISCVM RESTITVTIO, &c.

De personis minorũ, et rebus et negotijs, aduersus quæ restituũtur minores, dictũ est: nũc de personis dicendũ, aduers⁹ quas restituũtur.

TITVLVS XXXVII.

Si aduersus fiscum restitutio postuletur.

Minor restituitur, etiam contra fiscum. h. d. Bal. Vel sic. Si minor lædatur in venditione facta procuratori Cæsaris, potest restitui: & competens iudex est procurator fisci. h. d. Secundum vnam lect. & veriorem. Sal.

Impp. Seuerus, & Antoninus A A. Longino.

LEX PRIMA.

SI Probus [a] in minori ætate constitutus, circumuentus [b] à Rufino dispensatore nostro, [c] venditionem rei præcipiri animo pretio longè minore [d] contrahere festinauit, iuris [e] publici [f] fiscus [g] noster in integrũ [1] † restitutionis [2] † sequitur auctoritatem. Dat. Seue. A. 2. & Victorino Coss. 201.

Inter priuatos cognoscit præses prouinciæ: tamen inter priuatum ex vna parte, & fiscum ex altera, cognoscit procurator Cæsaris, adiuncto præside. h. d. Bal.

Imp. Alexan. A. Antiochio, & alijs.

SI probus. CASVS. Minor 25. anno. procuratori Cæsaris longe minori pretio, quam valuit, vendidit: puta valebat 30. vendidit pro 20. rem suam si petat restitui coram quo restitutionis causa agitari debet? respon. quod corã procuratore fisci, q. iudex est inter priuatũ, & procuratorẽ priuatæ rationis. i. procuratorem Cæsaris.

a *Si probus.*] propriũ nomen est.

b *Circumuentus.* re ipsa, non dolo aduersarij. sic ponitur ff. de mino. l. in causæ. 2. §. idẽ pomponius. alias non haberet in integrum restitutionem: cum si dedisset dolus causam contractui, ipso iure esset tutus: vel si incidisset, esset tutus actione ex eo cõtractu, vt ff. de act. empt. l. Iulianus. §. si dol. & §. si venditor. & §. per contrarium. Vel dic dolum dedisse causam cõtractui, sed processum fuit ad traditionẽ. vnde sicut maiori daretur de dolo, sic minori in integrum restitutio.

1 † Aequi nõ videtur restituendus eũ [illegible] de cepto cõpetat ordinariũ remediũ, l. 2. inf. de resc. in. vend. Restitutio vtilior est minori, q a nõ cogitur probare se deceptũ: vltra dimidiam iusti ptij. Bal.

2 † al. restitutionis iure sequet.

c *Nostro.*] scilicet procuratore Cæsaris, siue principis, qui etiã rationales dicitur, vt sup. de modo mulcta. l. 2. & 3.

d *Minore.*] non tamen vltra dimidiam iusti. pretij, quia & tunc ageret actione ex eo contractu, vt inf. de resc. in. vẽd. l. 2. arg. ff. de iure dotium. l. si res, §. 1. & l. iure succursum, §. fi. Accur.

e *Iuris.*] ius priuatorum vocat hic ius public. ideo quia publica auctor. est inuentum.

f *Publici.*] idest iuris communis.

g *Fiscus noster*] idest procurator fisci, qui cognoscit inter priuatum, & Rufinum procuratorem Cæsaris, vt j. eo. l. 4. Vel dic Rufinum esse procuratorem fisci, & sic fiscus, idest procurator fisci Rufinus patietur dari contra se restitutionem. Sed hic expone. s. dispensatore nostro, i. fisco. Sed tunc erit iudex procurator Cæsaris, vt inf. l. prox. prima verior.

SI aduersus.] CASVS. Siquis aduersus priuatum vult restitui, coram quo agitanda sit causa restitutionis quæritur? & respon. q coram præside prouinciæ. si autem contra fiscum priuatus vult restitui, cognoscat procurator, Cæsaris, an danda sit, necne: & hoc præsente prouinciæ præside & aduocato fisci.

h *Procuratorem meum.*] qui cognoscit inter priuatum & fiscum. vt hic, & inf. l. prox. & inf. vbi causæ fisc. ad fiscum. Et dicitur rationalis.

i *Vnacum*] sed hodie secundum F. solus princeps cognosc. i., vt in auth. v. omnes obe. iudi. §. si. cotra. 5. Accur.

k *Patrono.*] i. aduocato, qui si non adesset, ex integro cognosci oporteret, vt ff. de iure fis. l. fiscus. & sup. de aduo. fis. l. fi. Et no. in hoc tit. priuilegiatum contra priuilegiatũ admitti, vt ff. ex quibus cau. ma. l. fi.

Priuilegiatus contra priuilegiatum admittitur.

E Dicto.] CASVS. Habebat minor aliquis prædium cẽsuale, pro quo reddere censum singulis annis tenebatur, cessauit in solutione: procurator fisci prædiũ distraxit: vult minor ad illud restitui, an sit audiendus, quæritur? allegat minor pro se, quòd sit restituendus, quia edicto diui Marci continetur, q si fiscus vendit rem alienam ut suam, emptor securus fit præscriptione quinquennali, quo edicto excipiebantur res minorum, vt vltra quintũ annum competat minori rerum suarũ restitutio. Respon. Imperator, quod edictũ pro minore isto nihil facit, quia tunc locũ habet illud edictum, cum fiscus vendit rẽ alienam, vt suã. hoc autem casu vendidit alienum propter aliquam cessationem censuum. si autem procurator fisci longè minore pretio vendidit quam valuit, puta valebat triginta, & vendidit p 10. x. vel solennitatem, quæ in his desideratur, non seruauit, minor restituet. Sunt enim tria seruãda in tali venditione. Primum, vt quis deleat: secundum, vt in solutione cessauerit: tertium, vt res sub hastentur. quorum si aliquod defuerit, si minor fisco satisfecerit.

LEX II.

SI aduersus priuatos, in integrum restitutionem, tam tu, quam fratres tui desideratis, præsidis prouinciæ viri clarissimi notio est: isque, causa cognita, æstimabit, an auxiliũ, quod imploratis, conferri vobis debeat. quòd si aduersus fiscum id postulatis, intelligitis procuratorem meum [h] vna cũ [i] præside, [3] † præsente fisci patrono, [k] adire vos debere. Dat. Cal. Aug. Alexan. A. 2. & Marcello Coss. 227.

Si minoris res alicui est vendita à fisco iure creditoris minus solenniter, & iniusto pretio, etiam post quinquennium retractatur, debitore satisfaciente fisco. h. d. Bal. Vel sic. Si fiscus vendidit rem alienam, vt suam, dominus poterat iure isto rẽ vindicare vsq; ad quinquennium si erat maior. minor vero etiam vltra: si non uendidit iure creditoris, isto tempore neuter eorum auditur, nisi sit pretio minori vendita, & solennitas debita non seruata: & de hoc cognoscit procurator Cæsaris. h. d. Sal.

rit, procurator Cæsaris, qui cognoscit inter priuatum, & fiscum, fundum sibi restitui iubebit, venditione penitus reuocata.

Fiscus dupliciter rẽ alienam vendit.

Edicto.] Duobus modis vendit fiscum rem alienam. Primo vt suam, & in hac venditione locus erat edicto diui Marci, quo cauetur, vt emptor securus sit præscriptione quinquennali, quo edicto excipiuntur res minorum, vt etiã vltra quinque ann. possint repetere, vt hic: sed hodie hoc edicto sublato statim securus est emptor, licet intra quadriennium dominus possit agere contra fiscum, vt instit. de vsu. §. fina. & inf. de quadri. præscript. l. omnes. & l. fina. Sed minor etiam vltra quadriennium ad rem suam admittitur, vt infra, de resti. mili. l. neque. Secundo vendit alienam ob aliquod debitum sibi, cuius rei possessionem nunquam habuit: in qua venditione nec maiores, nec minores iuuantur: & tria oportet ibi concurrere. Primum, vt aliquis debeat. & eum cessare in solutione, & venditionem solenniter fieri aliquo istorum deficiente, reuocatur [illegible] talis venditio si iusto pretio vt in fin. huius leg. & [illegible] pub. pen. lege. fina. & lege secunda. & de resc. in. vend. lege [illegible] quos, & de resc. in. vend. lege fundus. & infra. de fid. [illegible] & iure hasta. fis. lege prima, secunda, & [illegible] lib. [illegible] supra si aduer. vend. pig. [illegible] ead. & ff. eod. l. si ex causa. § [illegible]

Lege-

a *Excepta.* præscriptione quinque annorum indulta ex edicto, cum rem alienam vendidit fiscus, vt suam. Accur.
b *Tuum.* minoris, vt dixi inf. de fide instr. & iure hastæ fisc. l. pen. lib. 10.
c *Siquidem.* idest, quia.
d *Debiti.* erat autem edictum diui Marci, vt si quis rem emptā à fisco quinquennio possedisset, tutus esset, nisi res esset minoris, sed neque res minoris intelligebatur excepta, cum nomine parenti debiti à fisco ei quæstio moueretur, & ob id cessat beneficium edicti in hac parte.
e *Patris.* ergo vt alienam vendebat.
f *Ipsius.* scilicet minoris.
g *Quæstionem.* quia non vt suam, sed vt alienam vendidit: & sic emptor est securus, si interuenerunt tria, quæ sunt necessaria.
h *Procuratoris nostri.* idest fisci, qui dicitur procurator Imperatoris quantum ad iurisdictionem.
i *Iubebit.* scilicet procurator Cæsaris.

1 † Imperatores solét prædecessores suos (nequidē agnatione aut stirpe coniūctos) appellare parentes, vt hic, & l. vni. sup. ne lic. pe. ten. & alibi sæpe. Goth.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Laurentio.

LEX III.

Edicto quidem diui Marci parentis [1] † nostri res minorum exceptæ, [a] nihil tuum [b] adiuuant desiderium: siquidem [c] debiti [d] causa patris [e] minoris, vel etiam ipsius [f] prædia venundata, quinquennij præscriptionis nullā admittūt questionē. [g] Sed quoniam per collusionem, siue fraudē tunc temporis procuratoris [h] nostri nimis exiguo pretio fundum tuum cū mancipijs venundatum asseueras, si aditus rationalis noster tuis adesse fidem allegationibus, nec seruatam solēnitatem hastarū animaduerterit: fisco te satisfaciente, reuocata venditione, fundum tibi restitui iubebit [i] Dat. Id. Feb Sirmij CC. Coss. 294.

SI ADVERSVS creditorem, &c.

Stricte hoc tit. ponitur creditor pro mutuatore, vt aliquid in eius odium inducatur specialiter vt inf. l. prox. dicet.

2 † si aduersus mutuū Eclog. 10. cap. 2.

CVm & ipse. CASVS. Si minori ann. 25. 10. mutuasti, & ea perdidit: si restitui velit aduersus obligationem mutui, nec ei ea teneatur: an sit audiendus, quæritur? & resp. quòd sic, nisi probet eum locupletiorem factum: vnde læsus præsumitur, nisi contrarium probetur, sed speciale est in odiū creditoris: alioquin esset contra. ff. de iureiurand. l. nam postea. §. si minor. vbi dicitur, quòd nō ideo, quia minor est, læsus esse intelligitur: vnde debet se læsum probare.

1 Ideo dicunt Doctores, vt per Barto. hic, quòd si csset mutuatū minori sine fœnore, non habere locū hæc lex: quod nota.

k *Cum & ipse.* scilicet tu fœnerator. Accur.
l *Contraxisse.* dando ei mutuam pecuniam. speciale est hic in odium fœneratoris eius contrarium est generale, sup. de in integ. rest. l. in motionibus,
m *Locupletiorem.* præsumitur ergo læsa, nisi contra probetur, & hic est contra. ff. de iureiurat. d. l. nam & postea. §. si minor. & supra de in integr. restit. mi. l. 5. Sol. speciale est hic in odium fœneratoris, & arg. ff. de re cor. l. magis, §. nec tamen, & ff. eod. l. patri. § 1. & arg. sup. de sacrosan. eccl. aut hoc ius porrectum. in fin. Sed & aliis videtur idem: vt inf. de præd. mi. l. si prædium, sed expone vt ibi. Alij dicunt vt Py. quòd hic creditor sponte in se onus probandi suscepit, vt argumen. ff. de proba. l. circa. Tertij dicunt, quòd hic probauerat minor tria, scilicet se minorem tempore contractus fuisse, & pecunia non indiguisse, & acceptam amisisse, ergo est restituenda, nisi creditor probet locupletiorem, & secundum hos tres casus dic restitutam idest restituendam, & sic supra, de leg. & constitutio. lege prima. Quarti dicunt, quòd data fuerat restitutio iam minori, qui probauerat læsionem, & creditor appellauerat. Vnde in causa appellationis debet appellator probare, & iniquitatem sententiæ detegere, vt argumen. ff. eodem, l. præfecti, & infra, de appellat. l. ij. qui. Sed male dicunt: immo idem qui prius, & nunc probare debet, vt infra, de appell. lege quarta, & ff. nil nouand. appel. pend. lege prima, & ff. ad Turpil. l. prima. in fi. & in authen. de ijs, qui ingred. ad app. §. illud quoque determinare, colum. 5. & dicitur detegere iniquitatem appellator eo ipso, quòd dicit, inique dico sententiam contra me latam. sic ergo quattuor modis intelligi pōt hæc lex sed primus verior.
n *Restitutam.* i. restituendam.

Appellās quid probare tenetur.

Imp. Ant. Pius A. Prunico.

LEX PRIMA.

CVm & ipse [k] profitearis cum Zenodora minore vigintiquinq; annis te contraxisse: [l] nec doceri potuisse prætorē virum clarissimum, ex eo contractu locupletiorem [m] eam esse factam: intelligis eam meritò in integrū restitutā. [n] Dat. 6 Non. Aug. Largo & Messal. Coss. 148.

Imp. Gordianus A. Caiano.

LEX II.

SI (vt allegas) minor annis pecuniam fœnori accepisti, nec ea in rem tuam versa est, [o] aduersus cautionē, per quam eo nomine te obligasti in integ. restitutionis auxiliū potes solenniter postulare. PP. 3. No. Oct. Pio & Pont. Coss. 242.

o *Si vt allegas.* CASVS. Minor 25. mutuasti, quæ confessus est minor se recepisse, sed perdidisse: vult restitui, an sit audiendus, quæritur? & respon. quod sic, nisi probes pecuniam in rem suam versam esse: quod non præsumitur, nisi tu probes eā in eius commodum versam.
o *Versa est.* quod probare debes scilicet nō esse versam secundū quosdam. Tu dic, quod præsumitur nō esse versa, nisi creditor probet, in eius odium: vt dixi sup. lege proxim.

3 † Florentino

TITVLVS XXXVIII.

Si aduersus creditorem, [2] † &c.

Ipse minor in mutuo læsus præsumitur, nisi mutuās probet verum in rem minoris; & ideo minor restituitur. h. d. cum l. seq. Vel sic: Contra fœnerantem minori præsumitur, nisi probet mutuum in vtilitatem minoris conuersum: ex qua præsumptione restitutio datur, & data iustificatur. h. d. secundum omnes lect. Bal.

TITVLVS XXXIX.

Si minor ab hæreditate se abstineat.

Filius, qui se paternæ hæreditati non immiscuit, non eget beneficio restitutionis in integ. vt abstineat: quia tutus est ipso iure per beneficium prætoris; sed si immiscuit, vel bonorum possessionem agnouit, & est minor, & læsus restitutio in integr. sibi est necessaria. h. d. Bal.

Impp. Seuerus, & Anton. AA. Florentio [3] † & alijs.

LEX PRIMA.

SI vos paternæ hæreditati non immiscuistis, [p]

SI MINOR AB HÆREDITATE se abstineat.

SI vos. CASVS. Si filiofam. minori delata fuerit hæreditas paterna, neq; ei se immiscuit, an non obstante eo, quod procreatus non est se illam habere velle, sibi præiudicaturi, quo minus eam repudiet, ne i creditoribus conueniatur, qui dicunt eum filium, & hæredem, quæritur? & respon. quod non: si autem se immiscuit, & postea velit eam repudiare: an possit beneficium restitutionis in integr. petere, quæritur? & resp. quòd sic.
p *Immiscuistis.* immiscere suorum est, adire extraneorum, vt insti. de hære. qualitate & differ. §. extraneis.

Ob-

ob eam rem [a] testificatio necessaria non fuit, cum fides veritatis [b] verborũ adminicula non desideret. Quòd si pro hærede [c] gessistis, vel bonorum possessionem [d] accepistis, pp ætatẽ cui subueniri solet, in integ. restitutionis auxilium accipere debetis. [e] PP. 6. Nouemb. Maij, Saturnino, & Gallo Coss. 199.

IN AVTH. vt sponsl. larg. §. ad hæc quoque. colla. 9. consti. 2.

Ista auth. ponit modum procedendi, quando petitur restitutio aduersus aditam hæreditatem: modus autem procedendi est, vt citatis citandis, & non cõparẽtibus intra tres menses petẽti restitutionem cõcedatur. qua concessa, ex officio iudicis datur curator hæreditati iacenti, q. debet inuẽtariũ facere apud acta. h. d. Bal.

SI omnes creditores præsentes [f] sunt, ubi restitutio postulatur, a iudice vocẽtur, [g] vt intersint, cum minor se abstinet: [h] sed si omnes absunt, vel quidam, solẽniter a iudice citentur, [i] q. bus intra tres menses [k] non apparentibus, minor sine periculo ab hæreditate discedat: [l] iudice prouidente † vbi [m] & qualiter res hæreditariæ debeant custodiri, quantitate earum in actis manifestanda. *

Potest quis ab hæreditate paterna per restitutionẽ abstinere, & auitam amplecti. h. d. Vel sic: Hæreditates, quæ ex diuersis testamẽtis, vel ex diuerso iure deferũtur, nõ intelligũtur inuicẽ cõiungi: & ideo admittitur earum separatio. vt hic Baldus.

Imp. Gordianus A. Herodo.

LEX II.

SI cum aui tui [n] testamẽto te hæredem [o] reliquissent, hæreditates eorum nõ adiisti: [p] liberum tibi est, repudiata paterna successione, [q] per in integrum restitutionis auxilium, quo te ætatis iure dicis esse munitũ, hæreditatem parentum [r] tuorum (licet antea non adiisti) nunc obtinere. [s] PP. 3. Non. Feb. Gordiano A. 2. & Pompeiano. Coss. 242.

TITVLVS XL.

Si vt omissam [t] hæreditatẽ [u] vel bonorum [x] possessionẽ, vel quid aliud [y] acquirat. [z]

Aduersus hæreditatis, vel bonorũ possessionis omissam agnitionẽ minor põt in integrũ restitui. h. d. l. i. Tamẽ si emancipatus restituitur, debet cõferre fratribus quod habuit tpe mortis patris. h. d. l. ij. et sic habet totũ tit. Bal. Vel sic: Minor põt restitui, ut adeat hæreditatẽ de iure ciuili: et etiam ut bonorum possessionem petat de iure prætorio: ad collationem tamen tenebitur. h. d. totus ti. Sal.

Imp. Gordianus A. Protæ.

LEX PRIMA.

MInores vigintiquinque annis, non tantùm in iis, quæ ex bonis pprijs amiserũt, verũ etiã si hæreditatẽ sibi delatã nõ adierint, [a] posse i ĩtegrũ

Hæres suus an præsumatur statĩ adisse.

a *Ob eam rem.*] s. q abstinuistis. Et dic testificatio i. denũciatio vel protestatio coram testib. Et sic no. q hac l. reprobatur opi. quorundam, qui dixerunt, q suus hæres præsumitur adisse, & teneri statim creditorib. & pro eis est illud Pauli. Si filius, ergo hæres. l. i. q est suus, & necessarius: vt insti. de hære. quali. & diff. §. sui. & de hære. quæ ab inte. §. 2. Et ar. j. de cur. fu. l. fin. §. 1. Sed illud est uerũ, quantum ad nomẽ non quantum ad cõmodum uel incommodum, vt hic, & in insti. de hæred. quali. & dif. §. necessarii vero. & ff. de acq. hær. l. quæsitum, vel domum patris inhabitauit post mortem nam & tũc debet probare nõ aio adeundi fecisse: ut inf. de repu. hære. l. j. in casu tñ perinde hr, ac si stati immiscuisset se: vt ff. de si deic. lib. l. cũ quasi. §. sed & si quis. in fi. 1. §.

Adire hęreditatẽ vĩ. q domum patris post mortẽ inhabitat.

b *Fides veritatis.*] i. fides: quæ hr veritati. f. hoc casu: alias autem qñque exiguntur verba, vt in stipulatione: ut ff. de verb. obli. l. j. in prin. & in testamentis: vt infra de test. l. iubemus. & i nouationib. ut inf. de noua. l. j. in fi.

1 † *Index ex officio suo potest, parte non petente, prouidere, ne bona pereant. Inuentarium tutoris apud acta cõficiẽdũ. Ita confectum dicitur insinuatum. Bal.*

c *Pro hærede.*] i. p domino: vt insti. de hære. quali. & diff. § fin.

d *Vel bonorum possessionem.*] s. vnde liberi, quæ datur suis & emancipatis: ut inf. vnde li. l. j. & ff. Ac.

e *Debetis.*] i. si vultis: ut su. si tutor, vel cur. l. j. & hoc cum solennitate, quã dicit auth. si oẽs, &c. quam hic lege, & est sumpta ab auth. vt sponsa. largi. §. ad hæc.

* *Gl. 1. in c. quoniã frequẽter, adducit hanc authenticã, q testes nõ possunt recipi ante litẽ cõte. ubi aliquid est expediendũ iudicis officio.*

f SI *omnes præsentes*] s. in illa ciuitate: ut in corpore. alibi aliter accipitur: vt inf. de p̃script. lon. tem. l. fi.

g *Vocentur.*] alias nõ ualet restitutio: ut ff. eo. l. etiam si. §. fi. cum & causa cognita fieri debeat: 1 ut ff. eod. l. in causæ. 1. §. causa. & l. ait prætor. §. non solum. in fin. § & infra si per uim uel alio modo. l. fin. & tit. si cui plus quàm leg. Fal. l. 1. Quid in legatariis? Respon. & hi uocantur. ut in auth. de hære. & Fal. §. sancimus. col. 1. & inf. de auth. præs. l. si. Sed ar. contra. inf. de iure del. b l. fi. §. sed & legatarii.

1 Concor. c. cum ex literis. iunct. gl. sup. ver. dãda. extra de restitu. in integ.

h *Abstinet.*] i. petit restitui. ut abstineat.

i *Citentur.*] non ergo per præsentes plures præiudicatur absentibus paucioribus secundum quosdam. infra fa. ercisc. l. cohæredibus. Sed argum. contra. ff. de pact. l. & suum. in fin. & l. maiorem, & l. rescriptum. & ff. de curat. bonis. dan. l. 2. debent tamen hi omnes uocari saltem ad domum: ut infra de anna. excep. l. ut perfectius: in fine.

k *Tres menses.*] simile spatium datur: infra de reiu. authen. iubemus. & infra quomodo & quãdo iudex. auth. qui semel.

l *Discedat.*] per restitutionem.

m *Vbi.*] dando curatorem bonis: ut ff. de cura. bon. dan. l. 1. 2. & 3. & excipe, nisi quid periit per imbecillitatem ætatis: vt ff. eo. l. ait prætor. §. pen.

SI *cum.*] CASVS. Tres hæreditates erant delatæ, paterna, & duorum auorum patrum, & matrum. auitas hæreditates non adiit, sed paternã: sentit se læsum: uult restitui ad taciẽ repudiatas. s. auita: vt abstineat à paterna. an sit audiendus, quæritur? & respon. quod sic.

n *Aui tui.*] paternus vel maternus. s. cui nominatiui casus.

o *Te hæredem.*] patre tuo forè exhæredato antea, vel mortuo.

p *Non adiisti.*] i. repudiasti, vel annũ tacuisti. sic infra qñ non pe. par. leg. j. & ideo est læsus.

q *Successione.*] s. q̃ adiisti. & q̃ mõ repudias, iure restitũnis, ut subiicit: vt ff. de mino. l. & si sine. §. restitutus. nõ cõmuni iure: vt inf. d. repu. hær. l. si. m.

r *Parentum.*] i. auorũ. Sed nunqd iure ciuili. an prætorio? Rñ si auita est ei delata post hæreditatem paternam, iure ciuili: si ante, prætorio: vt ff. vnde libe. l. qui se. nisi in duobus casibus 〈…〉 loã. vt ff. de cond. insti. l. fi. & vnde liberi. l. scripto.

s *Obtinere.*] s. per restitutionem.

t SI VT OMIS. &c. *Scilicet lapsu ætatis.*

u *Hæreditatem.*] de hoc tractat l. j.

x *Vel bonorum.*] de hoc tractat l. 2.

y *Aliud.*] de hoc tractat l. 2. & 3.

z *Acquirant.*] per restitutionem.

MInores.] CASVS. Si minori sit delata hẽditas, & repudiauit: an ad eã restitui possit. q̃rit: & rñ. q sic. nõ. n. solũ restituit. si res suas, quas habuit, amisit: sed si quas nõdũ habuerit, ea tñ habitur' erat, si n icõsultè repudiasset.

a *Adierint.*] i. repudiauerint: & rursus poterit restitui vt repudiet: ut ff. e. l. & si sine. §. restitutus. & hoc re integra.

a *Minus.*] pone hic casum, quo generaliter fuit petitio, & generaliter absolutio: & sic ꝯ. vel pone, quod generaliter fuit petitio: sed sententia specialis. ex una tutela in decem egit: & in quinque fuit condemnatus: & in quinque absolutus. Quid autem si de aliis tacuit? Respon. iure communi agit, ut ff. de neg. gest. l. si autem. §. fin. & de compen. l. quod in diem, §. 1. nec praeiudicat sntia, ut ff. de except. doli. l. apud. §. itē quaeritur. Sed quidam dicunt tacite in residuo absolutum, per l. istam, ut [illegible] de appel. ampliorē, [illegible] quod non placet. sed [illegible] pone casum, ut ibi dixi. Item nec dn̄ nulla in eo expressit: sed [illegible] H. licet [illegible] ut Azo, hoc [illegible] super toto debeat iudicare condemnādo, vel absoluēdo, habes ff. de iur. [illegible] §. [illegible]

b *Consecuti.*] puta [illegible]

c *De superfluo.*] ex aliis 5 quinque.

d *Actionem.*] s. utilem [illegible] efficacem petita prius in integr. restitutione.

e *Iudicij.*] s. totius, nam si tempore ferendae sententiae maior erat, ita demum restituitur, si dolo adversarij haec dilatio est facta, ut ff. eo l. 1. §. primo, etiam si altero die post impletam aetatem est lata sententia. Sed certe modo videtur restitui tunc: nam [illegible] cum res post absentiam [illegible] est, modico tempore restituitur secundum omnes, ut ff. ex quib. cau. ma. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. Sed potest esse ratio, quia hic potest appellare.

ADDITIO. Aliam rationem diversitatis assignat Bart. hic dicens. Modicum tempus ex quo quis reuersus est computari non potest absenti, donec sarcinulas composuerit. & advocatum quaesit, quae ratio cessat in modico tempore, ex quo supervenit aetas.

f *Largitur.*] quia estis intra utilem annum hodie quadriennium.

g *Aetatem*] scilicet 25. annorum.

h *Prolata.*] non forte tutoris, v. ff. cod. l. 2. §. 1.

i *Eisdem speciebus*] ratione de eisdem non potestis: nam [illegible] de transac. l. sub praetextu specierum, [illegible] plures actiones. & [illegible] transactio admittit. Vel in utraque [illegible] litter agitur, & [illegible] agitur, hic specialiter [illegible] facit ff. de iud. l. 2. & ff. de transac. l. age cum Geminiano. & l. si de certa, & ff. de transac. l. cum tutoribus [illegible]

r † Remedia adversus sententiam [illegible] de appel. [illegible] ff. de except. [illegible] 17. de exceptionib. Gothof.

a † Severg.

Imper. Alexander A. Iuliis.

LEX PRIMA.

Minus [a] ex tutelae iudicio consecuti, [b] de superfluo [c] habere actionem [d] ita potestis, si tempore iudicij [e] minores annis fuistis, & nunc beneficium aetatis [f] † vobis largitur. [1]

¶ Caeterum si post legitimā aetatem [g] sententia prolata [h] est, iterato eādem actionem de eisdem speciebus, [i] inferre non potestis. PP. Calē. Febr. Pompeiano, & Peligno Coss.

Minor 25. annis potest resti tui contra sententiam latam pro patre super patria potestate. h. d. Bal. & Saly.

Imperator Gordianus A. Serenae. [2] †

LEX II.

SI cum pater [k] tuus te in sua potestate esse, minimeque emancipationem [l] à se factam valere diceret, proconsul super causa cognoscens te eius potestati subiectam pronunciauerit: [m] cum aduersus eam sententiam [n] in integrum restitui postules: [o] is, qui [p] prouinciam regit, in impertienda cognitione suas partes secundum leges exhibebit. [q] PP. 15. Calen. Decem. Pio, & Pontiano Coss. 239.

SI cum.] CASVS. Pater filium suum, quem emancipauerat, in potestatem petijt, actione praeiudiciali proposita, filius in iudicium exceptionis [illegible] protulit emancipationis, replicat pater [illegible] esse, vel [illegible] volente, vel puta quia erat emancipatus coram iudice pedaneo, cum erat emancipandus [illegible] ordinario, lata est sententia contra [illegible] filium, vult restitui, quid iuris sit, quaeritur? & resp. praeses prouinciae ipsi audientiam suam impertietur, an restituendus sit, an non: quidam dicunt quod non, per tit. qui & aduer. quos. l. vlt. tu dic, quod sic, neque obstat tex ille, quia speciale est, quod filius contra patrem audiatur in causa status.

k *Si cum pater.*] Pone casum, agit pater actione in rem de iure quiritium, excipit filius emancipationem. pater replicat emancipationem non valere.

l *Emancipationem.*] quam factam esse ille filius dicebat in forma replicationis. m *Pronūciauerit.*] sed male, sm quosdam. & sic non est ꝯ. ff. de adoptio. l. post mortem. Vel ibi duo faciunt contra patrē: factum suum, & longum tempus: hic unum tantum. arg. inf. de fun. pa. l. filius 1. & infra de testam. l. sancimus.

n *Sententiam*] in qua fuit filius subiectus potestati patris.

o *Postules*] tu filius.

p *Qui prouinciam regit*] Videtur ergo, ꝙ minor magistratus, puta praeses possit in integrum restituere, ꝯ sententiam maiorum, puta proconsulis, qui est spectabilis, iste clarissimus, ut inf. l. prox. & fin. de episc. & cleric. l. raptores. quod esse nō potest, ut ff. cod. l. in causae, §. fina. & l. praefecti. & l. minor autē magistratus. sic & in appellatione, ut in Auth. de appel. & infra quae temp. §. fina. coll. 4. Sed dic praeses nomen generale est, vel hic non facit mentionem praesidis: [illegible] proconsule, qui regit prouinciam: vel litera ista non dicit, quod restituat, sed quod sit impartienda cognitio.

Aduersus sententiam vicarii, vel delegati principis, solus princeps cognoscit, & restituit. h. d. Bald. & Salyc.

Imp. Philippus A. & Philip. A. Aelianae.

LEX III.

ADuersus sentētiā eius, qui tunc vice [r] principis [3] † iudicauit, in integrum restitutionis auxilium apud praetorem, seu praesidem prouinciae clarissimū virū effla gitare nequaquam poteris. [s]

¶ Nam aduersus eius sententiam, qui vice principis cognouit, solus [t] princeps [4] restituet. PP. 18. Cal. Nou. Philippo A. & Titiano Cos. 246.

q *Exhibebit.*] [illegible] restitutionem, & sic non est contra, ꝯ. qui & aduer. quo. l. fin. vel dic ibi non dari restitutionem contra patrem. Vel dic hanc per illam corrigi, quod iu [illegible] Vel cognoscet, sed super hoc non pronunciabit, ut arg. ff. de offi. proconsul. l. solent. Vel dic speciale, cum de statu agitur, ut detur. aliis secus, hoc placet. Vel restituitur contra sententiam, non contra patrem, argu. ꝯ. si aduer. dona. l. fin. quod non placet. & facit ad l. ꝯ. de patr. potest. l. si filium. & de peti. haere. l. si putas.

ADuersus.] CASVS. Ex delegatione principis, quidam vice eius de causa, quam habebat minor contra aliquem, cognouit: tulit sententiam contra minorem: vult restitui aduersus eam: an praetor, vel praeses possit restituere, vel cognoscere an sit restitutio danda, vel non, quaeritur? & respond. quod non: sed solus princeps restituet. Sed numquid ipse delegatus possit restituere? dicit, quod sic.

r *Qui tunc vice.*] puta quia vicarius erat, de quo loquitur sup. de off. eius qui vic. al. l. 1. Vel quia erat delegatus, ut ff. cod. l. minor autem. §. pen.

s *Poteris.*] ut inf. ubi, & apud quem. l. 1.

t *Solus.*] aliud videtur in appellatione, ut in Authen. de appellat. & intra quae tempora, §. fin. collat. 4. & hoc ideo, quia ipse princeps videtur cognoscere, cum quis cognoscit vice eius. unde non ipse possit hunc in integrum restituere, ita nunc ut ff. de minor. l. minor autem magistratus, §. pen. sed quidam dicunt hodie immutatum, ut inf. ubi & apud quem, l. fin.

3 † Vi. Cons. [illegible] 16. obserua. 2.

4 † Quid si [illegible] contra [illegible] principis iudicio? [illegible] praetorio iudici [illegible] 1. 18. §. 1. ff. de minor. Gothof.

t Praesidis nomen est generale.

ADDI.

ADDITIO. Dicit hic Barto. si restitutio petitur aduersus interlocutoriam aliquam, tunc ipsemet delegatus potest restituere, vt d. l. fina. si vero petitur restitutio aduersus definitiuam, tunc ipsemet delegatus restituere non posset, vt hic, nisi sibi specialiter, committeretur, vt d. lege, finali.

Sententia lata cōtra adultū nō habentem curatorem an valeat.

CVm & minores. CASVS. Si contra pupillum, vel adultum, & indefensos, quia neque tutor, neque curator interuenit, lata est sententia, nulla est ipso iure, vnde restitutio non est necessaria, si autem defendantur & contra eos lata est sententia, valet, sed aduersus eam restituuntur, idem est, si per procuratorem defendantur.

1 † Vrbano.

Sentētia lata aduersus minores indefensos est nulla ipso iure: sed si sunt [illegible] defensi, est valida, sed possunt restitui, hoc dicit [illegible] sic: Sententia definitiua contra minorem defensum est aliqua, sed per restitutionem rescindenda. Salic.

Imp. Diocle. & Max. AA. Vrbinio,[1] † & alijs.

LEX IIII.

CVm & minores vos esse affirmetis, & indefensos [a] nullum [b] vobis præiudiciū [c] fieri præses prouinciæ pro sua grauitate curabit.

Nam si iusta defensione tutorum, vel curatorum vobis assistente, aliquid statutum [d] est, intelligitis in integrum restitutionis auxilium vobis esse necessarium: [e] eodem obtinente, etiam si per procuratorem vestrum legitimè [f] ordinatum, lis agitata est. Dat. 16. Calend. Maij, Maximo & Aquilino Coss.

Non attenditur qualitas, administratoris, sed qualitas domini hoc dicit, Bal. Vel sic: Sententia lata contra tutorē in causa pupillari, dicitur contra pupillum lata: ideo pupillus potest restitutionem petere, hoc dicit, Sal.

Ijdem AA. & CC. Martiano.[2] †

LEX V.

IN rem pupilli, [g] vel adulti contra [h] tutores, seu curatores a præside lata sententia, restitutionis auxilium nō minus, quam si quid aduersus [i] eos fuisset statutum implorare minores posse constat. [k] Dat. 10. Cal. Nouemb. AA. Coss. 293.

2 Aquiliano.

TITVLVS XXVIII.

Si aduersus vēditionem, &c.

Si venditio solennis processit à minore cum iuramento, excludit beneficium restitutionis hoc dicit secundum verum intellectum Bal. Vel sic: Contra venditionem in se validam, minori corporaliter iuranti, de non contrauenienndo, non datur restitutio. Salicetus.

Imp. Alexander A. Florentino[3] † militi.

3 † Florentino.

LEX PRIMA.

SI minor annis viginti-quinque emptori [l] præ-

a *Indefensos* ab alio, sed vocatū fuit lis contestata.

b *Nullum* quia non non interuenit curator, vel tutor, vt ff. de re iud. l. acta, § fi. & l. contra pupillum, & infra quileg. per l. 1. & ideo non est necessario restō, vt hic. & ff. de mino. l. in causæ, s. Quid autē in adulto non habente curatorem? videtur, quod valeat lata, quia sibi sua defensio committi videtur, vt ff. quibus ex causa in poss. eatur. l. hæc autem § fi. Sed dic contra secūdum omnes, licet nulla lex hoc dicat, nam & hæc, & aliæ loquūtur, cum habet tutorem, vel curatorem, & non interuenit, &c. & est in iudicijs speciale, secus in contractibus vt sup. de in integr. restitut. l. si curatorem, & secus in hæreditate, vt ff. de acq. hæred. l. necessarijs. Item & in iudicijs excipio sententiam de mittendo in possessionem, quę datur contra pupillum, vt ff. quibus ex causa in poss. ea. l. apud Iulianum, § fi. & l. seq. In adulto tamen hoc est plus in iudicijs, quod patitur venditionem, vt ff. de bon. auth. iud. poss. l. si minor. Item quid si tutor, vel curator in exordio fuit, sed post citatus per iudicem desiit, & condemnatur minor? Videtur, quòd non valeat, quia si medio tempore desierit esse tutor, vel curator, non valet sententia, vt infra quomodo & quando iudex. l. si præses. & ad hoc infra de a[illegible]. l. quam [illegible]. Sed quid si in principio non fuit, postea autem citatus affuit, nunquid valeat sententia? Resp. [illegible] vt infra qui leg. per l. momentaneæ. Sed dic contra, quia dic non desierat, sicut a contrario sensu eiusdem, l. probatur [illegible] dico, & si non fuit tutor citatus, quia tam contestatus erat, & causa cognita, sed minor cum tutore agit, vt arg. ff. de bo. auth. iud. poss. l. minor.

Missio in possessio[nem] nec [illegible] contra pupillum.

c *Præiudicium.* per sententiam in qua succubuistis.

d *Statutum.* contra vos, pro vobis autem valet, etiam sine eo, vt sup. de procu. l. non eo.

e *Necessarium.* & habebitis, probata læsione. Sed contra ff. eo. l. eum qui Sol[illegible] non restituitur qui sponte se obtulit defensioni minoris, nec minor, quia non tenetur hic tenetur, & sic restituitur.

f *Legitimè.* scilicet a minore cū auctoritate tutoris, vel curatoris, vt supra de procur. l. neque, & hanc l. habent quidam pro vltima huius tituli & alij pro pe[nultima].

IN rem CASVS. Sicut causa pupilli, vel adulti contra tutores, vel curatores lata faciat sententia [illegible] læsus sit [illegible] pupillus, vel adultus debetur in integrum restitutio [illegible] sententia contra lata. [illegible] & respon. quod sic, perinde ac si contra eos [illegible] statutum, ratio est, quia res eorum mandatur sententia executioni, vt ff. de re iud. l. [illegible].

g *Pupilli.* secus si non est in rem eorum.

h *Contra tutores.* qui etiam [illegible] vt inf. de sen. & [illegible]. & inf. [illegible] in integ. restit. non est necess. l. si [illegible].

i *Aduersus eos.* scilicet minores præsentes.

k *Constat.* mandaretur enim sententia executioni tutores eorum, l. a minorū. A zo. vel adultorem, vt ff. de re iud. l. si se. [illegible] princip. & §. primo, vnde secus, quando aliquis se obtulit eorum defensioni, cū tamen fiat executio in eum, vt ff. eo. l. eum qui. & de procur. l. Pautius. Restitutio hic ergo ad totam causam, vt ff. de in inte. est l. [illegible] Vel ad appellationem, si [illegible] & [illegible] Sponsoli. An autem hodie tempora appellationis currant contra minorem? Quidam dicunt, quod non, vt infra quibus ex causis in integ. restit. non est necess. l. fina. Vnde dicunt hodie non dandam restitutionem contra sententiam, cum iure communi possit appellari, sicque habes hanc titulum correctum, sed certe & si nō currerent tempora appellationis, tamen plus est restitui ad totam causam, quam ad appellationem, vt inf. si sæpius in integ. rest. post. l. 1. Vnde etiam si appellauit curator pro adulto, tamen adultus potest restitui, vt ff. de admi. tut. l. si minoris. Sed tu dic, quod huiusmodi tempora iudicialia currunt hodie propter auctoritatem iudiciorum, vt infra de [illegible] l. properandum, in fi. in auth. de hered. & fal. §. pupillus, coll. 1. sic ergo tam ad totam causam, quam ad appellandum restitutio est necessaria, secus in absentibus reipublicæ causa, qui quandoque ad appellandum tantum restituuntur, vt ff. de in integ. restitut. l. final.

Snia cōtra tutores vel curatores, lata, cōtra quos mandabitur executioni.

SI ADVERSVS VENDITIONEM, &c.

SI minor. CASVS. Minor 25. an. cum decreto prædium suum vendidit, promisit, quod non veniret contra venditionem, & hoc iuramento firmauit, petit restitui, an sit restituendus, quæritur? & respon. quod non.

l *Emptori.* secus si alij iurasses, vel etiam coram testibus, septem, & tabellione, te non venturum contra illam venditionem, quam facturus sis; vt statim dices in auth. hic posita. Item dic emptori cum decreto, & sic tenuit cōtractus

ipso iure. vnde non facit rem prohibitam, quere non potest venire contra, nisi per restitutionem, vt inf. de præ. t. mi. l. si quidem, sed prætor non vult eum restituere, vt hic, si autem sine decreto vendidit, ipso iure nullus est contractus, quia fecit rem prohibitam de iure, sicque potest suo iure vendicare minor, & sacramentum super hoc exactum nullum est, & sic loquitur lex contraria supra de leg. & consti. l. non dubium, in fine & ff. de pact. l. iurisgentiū, § generaliter & hoc est, quod dicit Bal. g elegantia verba, præstito sacramento accedente decreto, officio non vtere, non accedente decreto, tuo iure vetere idest rei vendicatione, nā prætor suum nō tuū tibi denegat auxiliū. Sed M. dixit, l. istam loqui ēt sine decreto facta venditione, q̄a hæc lex non distinguit ergo nec nos, vt ff. de pu. in rem act. l. de pretio & d. l. non dubium, intelligebat in perpetuo prohibitis, vt non accipere matrem in vxorem. At prohibitio ista (quòd minor non vendat prædia) in multis casibus fallit, vt infra de præd. mi. l. ob æs, sed quæstio est decisa hodie per auth. sacramenta, &c. quam lege hic, per quam probatur intellectus M. si modo si pubes.

1† Vi. Cu. ad Nouel. 52. Vi. Gu. ces affirmatiue legisse cosē. su minores restitui aduersus vēditionē propriā, ēt si iusiurandum interposuerint, 10. Eclog. Io. & 12 Goth.

2 Seruari

* Idem neque in eo, qui metu tradit, & iurat non se petere gl. in verbo, restringendum in c. ad audientiam. extra de his quæ vi. causa fi. & c. pen. est.

dij cauisti, [a] nullam de cætero te esse cōtrouersiam facturum, idq; etiā [1] † iureiurando corporaliter [b] præstito seruare [2] † confirmasti, neque perfidiæ, [c] neque [*] periurij [d] me auctorē tibi futurum sperare debuisti Dat. 6. Cal. Septemb.

Contractus puberum iuramento firmati, nequeunt infirmari, nisi vis, vel iustus, metus interuenerit vel nisi in ratum de non exponēda querela maleficiorum. Bal. Vel sic: Contractus puberum iuramento spontaneo firmati, nequeunt retractari, secus si iuramentum per vim sit extortum. hoc dicit Salic.

Noua constitutio Federici.

Sacramenta [*] puberum [e] sponte facta super [f] contractibus [g] rerum suarum nō retractādis, inuiolabiliter custodiantur. [h] [3] † Per vim autē vel per iustum metum [4] † extorta, [i] etiam à maioribus (maximè ne querimoniam maleficiorum commissorum faciant) nullius momenti iubemus.

Minor lesus sui facilitate, vel per tutoris insidias restituitur integrum. Bal.

a *Cauisti*. i. per stipulationem promisisti.

b *Corporaliter*. vt in auth. iusiurandum, quod præ. in princip. coll. 2. secus si verbo tenus, vt infra si mi. se ma. dixe. l. si alterius.

c *Perfidiæ*. i. contra fidem pacti.

d *Periurij*. Contra sacramentum. Sed contra, sup. de transac. l. si ex falsis, vbi venitur contra transactionem etiam iuratam, sed ibi fuit dolus ex altera parte, hic non. vel ibi fuit transactio contra legem, hic venditio. non tamen fuit cum decreto secundum Bal. Vel dic secundum M. religio sacramenti facilè repellit aliquem à priuilegio, quod haberet in contractu licitè inito, si non iurasset. Idem hodie in illicito per authent. sic positam, & infra si minor se ma. dixe. l. si alterius, sed à iure cō., quod quis haberet, vt rescinderet pactū si non iurasset, non repellitur, licet iurauerit, vt ibi, & supra, de leg. & consti. l. non dubium. Nam & alias sola confessio repellit mulierem a priuilegio Velleiani, vt inf. ad Velleia. l. antiqua sed non repellitur à iure communi, vt multis probatur argumentis, vt inf. de precibus & de do. cau. l. fi. & infra de non num. pecu. l. in contractibus iura enim communia præferuntur priuilegijs, facilius enim tolluntur priuilegia, quam iura communia, vt hic, & in auth. de non alie. §. qua verisimile, collatione 2. vnde & difficilius expugnantur.

Trāsactio iurata an possit infringi.

Velleianū perdit mulier per personam cōfessionem.

Sacramenta. CASVS. In hac auth. præcipit imperator seruari inuiolabiliter iuramenta puberum, nisi per vim, vel metum fuerint extorta, quo casu etiam à maioribus annis 25. præstita, non valent, & præcipue non sunt seruanda hæc iuramenta, si exacta sunt propter hoc, ne quis conqueratur de aliquo maleficio, hoc dicit.

e *Puberum*. impuberes. n. nō iurāt, vt teneantur, vt ff. de iureiu. l. qui iurasse in fi. 1. nō nisi in casu, vt ff. de lib. cā. l. fi.

ADDITIO. Doc. cōtter tenent teste Bar. hic, quòd si impubes est maior infante, proximus pubertati, ita quod in eo cadat delictum, tunc obligetur iuramento, vt l. impuberem ff. ad l. Corn. de fal. cum similibus. Et hoc tenent etiā Abb. consil. 39. 2. lib. quia sicut peccando, & peierando potest se obligare diabolo, ita & Deo, vt in c. 1. de delic. pu.

f *Super*. siue in ipso contractu siue prius, siue post etiam quandocumque, secundum, Azo.

g *Contractibus*. etiam si ipso iure non valeant, vt quia non fuit decretum in eis enim maxime iuramentū firmat pactum, alias nihil adijceret hæc constitutio veteri, vt ff. de leg. 1. l. si quando in princ. & ad mu. l. 1. & inf. de thesau. l. 1. libro 10. Item dicunt [1] quidam, q̄ tm̄ loquitur hæc auth. in contractibus vbi hincinde nascitur obligatio, vt ff. de verbor. sign. l. Labeo. Nos contra. nam in donatione, & stipulatione locū habent, cum & hæ appellentur quandoque cōtus, vt sup. q̄ metus cau. l. si donationis, in princ. & inf. de præscr. 30. ann. l. si qs emptionis, in prin. Item q̄d si gn̄aliter iuret corā aliquibus, q̄ non veniet cōtra illum cōtum quem sit facturus p̄, Rn̄ non valeat, quia res inter alios acta, &c. vt ff. de pac. l. si vnus, § pacta q̄, in fi. § alias est §. sñ omnia, & ī. ad Vel. iubemus. ī. res inter alios acta, & ff. si seru. vend. l. loci. §. si fundus, & l. si de cō. & de euic. l. si rem quæ a pud, § 1. & ad l. Iul. de adul. l. denunciasse, §. quæritur. Item alia ratione, quia generalis renunciatio, non valet, vt ff. si quis cau. l. sed & si quis. §. quæsitum. Sed & posset allegari in contrarium, q̄ dicitur in qōne illa, de omni casu fortuito recipiendo, quam no. in d. §. quæsitum. Item quia fuit super contractibus, vt hic, vnde non auditur, &c. vt ff. de leg. 3 l. non aliter, & de exerci. l. 1. §. in ac igitur. Item quia subest ratio legis C. vt si non sit auctor periuriæ, &c. Item quid in iudicio? Rn̄. idem, arg. de pecu. licet, in prin. & C. de temp. app. l. si in fi. Sed arg. contra ff. de verb. obl. l. inter stipulātem, § si Stichum, ibi, nam stipulatio, &c. & inf. de arb. auth. decernit ius.

ADDITIO. Dic, quod licet iudicium reddatur in inuitum tamen iuramentum non exigitur ab inuito, merito habet locum hæc auth. secundum Bar. hic.

h *Custodiantur*. [1] vt detur actio [2] & exceptio, & ff. de acq. re. do. l. statuas, & ff. fam. ercis. l. inter, §. 1. Sed quæ actio? Respon. re non tradita actio ex eo contractu, quasi sic, i. cum sacramento non sit inhibita alienatio, vt arg. ff. fam. ercisc. l. inter cohæredes, §. 1. & de leg. 1. l. cum quis, §. nuptura. Si autem re tradita cadit à possessione, emptor agit Publiciana cōtra quēlibet etiam minorem, si ad eum, redeat possessio, secundum quosdam, quasi non sit trāslatum dominiū, l. prohibente, cum sacramentum personam afficiet, nō rem. sed magis puto [3] dominium translatum, & ei rei vendicationem dari, non autem actione ex eo contractu aget, immo do semel re tradita, arg. ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem in princ. & de act. empt. l. si quis alienam. & de contrah. empt. l. si cum fundum. Item si vltra dimidiam iusti precij est, deceptus, qui iurauit, an veniet contra? Dic vt dixi inf. de rescind. vend. l. 2.

i *Extorta*. quia non videtur deierare, [4] vbi ex licita causa cōtrauenit, ar. ff. qui satisd. cog. l. fi. Quid si iurauerit quis dare 10. vtrum per constitutionem istam teneatur? Dico, quod non. Quid si testator componendo testamentum iurauerit contra non venire? Dicunt quidam per l. istam, quod non potest, ff. de verb. sig. l. verba contraxerunt ff. de leg. 1. l. nemo, vbi dicitur nemo potest facere, quin leges locum habeant, &c. pacto non pacto non potest. infra de inoffi. testa. l. si quando.

ADDITIO. de hac quæstione vide gl. in c. vltima voluntas, 13. q. 2. & Io. An. in c. quod semel de reg. iur. li. 6. in mercurialib. & Bar. in l. si quis in princ. ff. de leg. 3 qui dicit, q̄ possit, non obstante iuramento contrauenire, citra etiam metum periurij, quod non est notabile.

In integrum. CASVS. Siue minor, siue eius tutor rē suā vendiderit, & deceptus fuerit, restituitur ad rem, & contra tuto. & curator. datur ei actio tutelæ de iure communi.

1 Glo. istā in omnib. sequuntur Bar. & Docto.

* intell. huius Auth. vid. p Io. Hannibal. in l. nemo pot. n. 287. de leg. 1.

3† Hoc nō seruatur in Gallia Minor petit, dispēsatione ab epō seu eius Vicario q̄ nō solet denegari & postea impetrat literas à Rege. Et ita seruat in curijs oibus, ēt ī restitutione maiorū Rebuf. in procem. cō. in gl. 5. n. 50.

4† Vi. Cu. ta. l. hac edictali. § idē sacramenta 2. feu. c. 2.

2 Cum ista gl. vsq; ad fi. tenet Iacob. post Due.

3 Et bene Bar. dūmodo minor sit dñs.

4 Glo. sequitur Sal.

5 Et bene Bar. & Sa.

Com-

a *Commentitias.*] quas præsumuntur commentitiæ: esse compositas, cum pupillum lædunt.
b *Venditiones.*] & transactiones, ut inf. de prædijs mi. l. nõ solum nisi res sint, quæ seruari non possunt, quas non reuocat, nisi sordes tutoris interueniant, vt ff. eodem, l. & si fine. §. primo.
c *Insidias.*] per actionem tutelæ, sic ergo ad rem agitur, ut hic & ff. eo. in causæ. l. §. interdum, & cõtra tutorem, & curatorem, vt supra. si tuto. vel cur. l. fin.

SI ADVERSVS venditionem pigno. &c.

E*Tiam.*] CASVS. Paterfam. à me mutuo, quod accepit, pignus obligauit: moritur pater, & minorem sibi instituit hæredẽ, creditor vel ex pacto vel ex lege pignus uẽdidit: vult minor restitui cõtra venditionẽ pignoris an possit, quæritur? & respo. quod si enorme dãnũ passus est, & sit intra annos, intra quos datur in integ. resti. restituẽdus est, uel potest hæc lex loqui in ipso minore tantum: & in pignore pretorio seu iudiciali, vt differat à sequenti.

Et sic no. ex ista. l. secundum Bal. quod qui damnum allegat probare debet.

d *Aduersus.*] non solũ aduersus alias venditiones, ut sup. tit. 1.
e *A creditoribus.*] ex pacto uel lege, & cœpit pignus a prædecessore: alias etiam pro paruo dãno restitueretur, licet nõ pro minimo, vt dices inf. l. proxi. §. & non huic necessarium decretũ, ut ff. de re. eo. l. 1. §. si communis, in fin.
f *Subueniri.*] contra emptores.
g *Detrimento.* uel fraudis cõsilium interuenit & sic non est contra. inf. de præ. mi. l. 2. Alij dicunt, quod hic a minore cœpit, ibi a predecessore.

Imppp. Constantinus, (Constantius, & Constans. AAA. ad populum.

LEX II.

IN* integrum restitutione minoribus aduersus commentitias [a] venditiones, [b] & aduersus tutorum seu curatorum insidias, [c] sanctionum præsidio cautum esse, non dubium est. Id. Aug. Sirmij, Cõstantio. 7. & Constante. CC. Coss. 339.

TITVLVS XXIX.

Si aduersus venditionem pignorum, &c.

Si res minoris est vendita iure creditoris: minor non restituitur, nisi propter enorme damnum. h. d. Bal. & Sal.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. CC. Sabinæ, & alijs.

LEX PRIMA.

ETiam aduersus [d] venditiones pignorum, quæ à creditoribus [e] fiunt, minoribus subueniri, [f] (si tamen magno detrimento [g] efficiantur,) iam pridem placuit. Si igitur [h] pignori captis [i] prædijs, ac distractis, enorme damnum ex huiusmodi venditione passos vos ostenderitis, præsertim [k] cum hodie quoque minores vos esse affirmetis, auxilium restitutionis vobis impertietur. Dat. 10. Calend. Decemb. Sirmij, ipsis AA. Coss. 293.

Contra venditionem pignoris. quod incepit ab auctore minoris, minor non restituitur: sed si creditor fuit in aliqua fraude, succurretur minori contra creditorem. Item contra tutorem vel curatorẽ, qui passi sunt venundari. Bal. Vel sic. Vbi pignus cœpit à prædecessore minoris, contra venditionem, minori non datur restitutio: seu contra vẽditorem agit, si fraudẽ commisit: & etiam contra tutorem, vel curatorem, qui venundari passus fuit. hoc dicit. Salicetus.

Ijdem AA. & CC. Seueræ, & Clementianæ. [l] †

LEX II.

REm, quam à patre vestro quondam creditor eius obligatã sibi distraxit, [l] per ætatem vestram postulantiũ reuocari desiderium non habet [m] rationem, quod iuris est, etiã si extraneo successistis. Nam si creditor nõ bona fide versatus [n] est, ipsũ

m *Non habet.*] vt inf. de restit. mi. l. quæ à patre. & de re. ali. l. mancipia. Hoc tamen fallit in duob. casib. secundum Bal. s. propter enorme damnum, vel fraudis consilium cum emptore participatum, ut sup. l. proxi. & inf. de præd. mi. l. 2. & ff. de dist. pign. l. si creditor. §. illud in quibus etiam ad rem restituitur: sed maior tantum contra creditorem aget, ut inf. si vend. pigno. aga. per totum.
n *Versatus est.*] non tñ participauit, emptor fraudẽ: nec fuit enorme damnũ, alias restituitur ẽt ad rem. Et circa hoc distingue quia si cęperit conuẽtionale pignus à minore, restituii pro modico damno, licet nõ pro minimo, ut in alijs suis ꝓtib. ut inf. de prędi. mi. l. 1. & ff. de in integ. resti. l. socio. Si prætorium uel iudiciale, ꝙ potest incipere a minore, ut ff. de reb. co. l. 3. §. 1. tũc pro enormi dãno restituitur, ut ff. de minor. l. si ex cã. in prin. & l. pe. uel fraudis cõsilio, ut cod. ti. l. si si ne. §. idem faciũt. Sin aũt à ꝓdecessore, triplex est opi. Prima Bal. ꝙ restituitur pro enormi dãno, ut sup. l. prox. uel fraudis ꝯsilio, ut ff. d ꝓdijs min. l. 2. non aliter, ut hic fraudẽ intellige cum emptore participati, alias nõ dat restitutionẽ, sed ꝯ uẽditorẽ agit iure cõi, ut hac l. bene ꝓbatur. Secũda Io. ꝙ exigatur utrũque. s. grande dãnum & fraudis consilium, & pro eo est, ꝙ hęres debet omnino uti iure defuncti, ut l. ff. e. l. Aemilius, & quib. ex causis in poss. ea. l. apud. Sed est arg. contra. ff. de uerb. obl. l. cũ filiusfa. §. in hac. Sed ibi tot sunt stipulationes, quot sunt facta, ut in eo. ti. l. si sic stipulatus, q non pñt intelligi in pupillum, ex suo facto committi: hic autem una cõuentio ex qua defunctus eius tenetur, & præiudiciũ patitur. Tertij dicunt primo casu, cum cępit à minore exigi enorme damnum, per l. 1. huius titu. Sed in secundo, quando à prædecessore etiam pro modico, si mõ fraus interuenit. Potes dicere secundum Azo. quòd nullo modo restituatur contra emptorem, quãdo cępit à prædecessore, per l. ff. eo. Aemilius, & secundum cum cępit pignus a prædecessore.

Pignore minoris, vẽdito an sit ei, tribuenda restitutio.

l † Al. Clementiuæ.

Hæres vtĩ debet iure defuncti.

ADDITIO. Quando pignus cępit à prædecessore, sic distingue secundum Bar. hic: aut uenditio fit ex pacto habito cum defuncto: tunc minor non restituitur, ita loquitur hæc l. & l. Aemilius, ff. de min. & l. apud Iulianũ, §. 1. ff. quib. e cau. in pos. ea. Aut aliquid gestum est cum minore, ut quia interpellaui eum, & ex mora eius sum consecutus potestatem uendendi à lege &c. tunc ipse posset impetrare restitutionem in integrum. ut l. cum filiusfa. §. in hac ff. de uerb. obl. hanc distinctionem tangit glo. in l. si cum militaribus, inf. de resti. militum.

h *Si igitur.*] primò in genere, postea in specie.
i *Captis*] i. acceptis à prædecessore. Vel dic captis auctoritate iudicis, obligauit tamen prædecessor minoris.
k *Præsertim.*] nam idem ß in quadriennio essetis. inf. de temp. in inte. restitutio. l. superuacuam.

R*Em quam.*] CASVS. Pater minoris rem obligauit hoc pacto, ut liceret creditori distrahere pecunia non soluta sua die: si creditor ex pacto distrahatur, an minor ad illud possit restitui? respon. quod non, & hoc in prima. Idẽ est, & si extraneo successit, & hoc in secunda. Si autem creditor in uenditione mala fide uersatus fuerit, ut quia uendidit rem pro x. cum ualeret xx. aget contra creditorem actio. pigno. contra tuto. uel curat. utili neg. gest.
l *Distraxit.*] forte patre uiuente, & ita nullam recipit dubitationem lex ista sm quosdam, sed non placet: quia in fi. legis reprobatur, nam imputat tutoribus, dic ergo, mortuo.

a *Magis.*] i. ignoratitia actione, vt inf. si vendi. dig. aga. per totum. & dic in agere quam emptorem ad rem.

b *Curatores.*] vtili actione negotiorum.

SI ADVERSVS DONATIONEM, &c.

Scilicet, petatur restitutio a minore.

SI quae res.] CASVS. Si a minor in sponsam dicatam donationem propter nuptias fecerat, an restitutionis auxilio eam repetere possit, quaeritur. Et respondetur quod non, si tamen non immoderata fuerit. & praesente curatore: aliter contra non valere, vt supr. de in integrum restit. curato. tenet.

c *Res.*] s. mobiles.

d *Ante nuptias.*] hodie appellatur prop. nuptias, vt inf. de donat. ante nup. l. fi. Vel dic, quod hic donatio sponsalitia, quae simplex & non immoderata, non exigere insinuationem, si iuxta quae esset quantitati, vt in Auth. vt. sacra filij. §. illud.

e *Moderatione.*] quae pro qualitate personarum est attendenda, sicut dicitur in dote, vt ff. de iure dot. l. iure. & l. siue generalis. & l. cum post. §. gener. & de mino. l. si ex causa. §. in dotis.

1 † Donationem.

f *Marito.*] futuro. Accursius.

g *Curatore.*] sine co enim non valet contractus, vt supra de in integ. restit. tu. vel curatorem. & inf. de iure dotium.

Donatio h *Non reuocabuntur.*] si donare, sed a testa...

2 † Media

3 † Fratres

I. vide per Hier. Ve... Rubei de verbo. ob. li. num. 21.

magis,[a] vel tutores, siue curatores[b] vestros, qui hanc venundari passi sunt, conuenire. Dat. 13. Calend. Maii. Syrmij. CC. Coss. 294.

TITVLVS XXX.

Si aduersus donationem, &c.

Minor non restituitur contra congruentem donationem propter nuptias, vel nuptialia munera cõsueta, Bal. Vel sic. Donatio sponsalitia non immoderata, pretextu aetatis nõ reuocatur h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Theodorę.

LEX PRIMA.

SI quae res[c] ante nuptias[d] congruenti moderatione[e] † [1] à minore annis 25. marito[f] sponsaliorum tempore, etiam curatore[g] praesente, tibi donatae sunt: obtentu aetatis non[h] reuocabuntur. S. 3. No. Nouembr. Diocletiano, & Aristobolo Coss. 285.

Pater non potest alienare res donatas filiis emãcipatis: nec obest filio minori consensus in re, quae sine decreto alienari non potest. h. d. Bald.

Ijdẽ AA. & CC. Medeę, † [2]

LEX II.

SI inte ac fratrem tuum[3] † emancipatos[i] pater vester donationem fecit: in alium postea transferendo portionem eius,[h] nihil[l] vobis abstulit; nec si frater tuus sibi quaesiti praedijs rustici partem donanti patri consensit, dominiũ ab eo discedere potuit,[m] propter senatusconsulti[n] auctoritatem: nec auxilium[4] † in ĩtegrum restitutionis, hac in re necessarium est. In alijs verò rebus, quę etiam sine decreti recitatione alienari possint:[o] si postquam sibi donatę fuerint, postea alij donanti eandem patri voluntatem in minori aetate accõmodauit nec praestituta tempora restitutionis excessit: hoc auxiliũ implorare potest.[p] Dat. 8. Calend. Ian. AA. Coss. 293.

TITVLVS XXXI.

Si aduersus libertatem, &c.

Minor restituitur contra sententiam, qua pronunciatur aliquem liberandum, sed non contra sententiam libertatis. h. d. hęc lex not. Bal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Hamniae.[5] †

LEX PRIMA.

SI post[6] † decretum[q] praetoris viri clarissimi, qui[r] fideicommissariam libertatem deberi[s] pronunciauit,[t] secundus[u] (quem conditioni[x] non paruisse

(gloss, left column, continued:) ... ex causa reuocari, vt inf. de praedijs min. l. ... Sed in hoc casu ... praecia, quae est contra. Solutio ... sibi de immobilibus, quae sine decreto alienari non possunt. Alij dicunt hic de donatione propter nuptias, ibi de sponsalitia largitate loqui. Alij contra ... placet: An autem sine decreto in re immobili fieri possit donatio propter nuptias: habes inf. de admini. tuto. l. lex quae tutores. in princ. & si maior factus alienat. & c. d. l. fi.

SI inte.] CASVS. Inte & fratrem tuum emancipatos donationem praedijs fecit: si portionem illius in aliũ transferat, non praeiudicat vobis. Si autem frater tuus patri donanti consensit, dominium ab eo discedere nõ potuit, propter auctoritatem ... senatusconsulti, quod non habemus: neque restitutione opus est. Si autem vobis talem rẽ dedit, quae sine decreto alienari ... possit alienatione restitutionis auxilium vobis impartitur.

Donatio facta filio in potestate patris nõ valet.

i *Emancipatos.*] Secus in potestate: quia tunc non valeret, vt inf. de inoff. dona. l. 2.

k *Eius.*] Scilicet donationis.

l *Nihil vobis.*] vt inf. de praed. mi. l. cum emancipatis, & in fra. de ... l. 2.

m *Potuit.*] vt de praedi. mi. l. si ad resoluendam, & de ijs, qui a non domino. l. si patri tuu factus maior habeat ratum, vt inf. si maior factus, l. fin.

n *Senatusconsulti.*] cuius nomen non habemus, sed verba sunt orationis in senatu recitata, quę prohibent alienationem rerum minorum sine decreto, ut ff. de rebus eorum, l. prima. inf. de praed. mi. l. praedia.

o *Possint.*] quales sũt res mobiles omnes tẽpore huius legis, sed hodie idem in illis, quod in immobilib. exceptis ijs, quae non possunt seruari, vt infra. de admini. tuto. l. lex quae t. Accu.

4 † Cõcor. gl. in c. super ver. bo. redite, in fi. ex. de rest. i. int.

p *Potest.*] Sed non videtur danda cõtra patrem, vt infra, qui & aduersus quos. l. fina. quae est contra. Sol. petit restitui, sed non datur, secundum Ir. quod non placet. Tu dic, quod datur contra emptorem, si non habet regressum de euictione vt hic: non contra patrẽ, vt ibi. Alij, quod per obliquum restituitur, & sic de euictione teneatur, vt hic, nõ autem directò: vt ibi.

SI ADVERSVS libertatem, &c.

SI post.] CASVS. Pater fecit testamentum, & minorem instituit rogauit haeredem de manumittendo seruum, si daret ei decem, seruus libertatem coram iudice petijt, & pronunciauit iudex sibi libertatem deberi: & cum non de... haeres minor restitui contra sententiam ... possit, quaeritur. & dicitur: aut fortius ... non illius est, aut non: si non, restituetur ... sententiam reuocare non potest, sed ... curatore relata latius ...

5 † Al. Annię.

6 † intel. huius l. ponit Bal. Nouel. in l. 1. §. ... de verbo. oblig.

Nota ... quod aliud est pronunciare quem esse liberandum, & aliud pronunciare quem esse liberum. Bal.

q *Post decretum.*] id est sententiam.

r *Qui.*] praetor.

s *Deberi.*] s. secundo.

t *Pronunciauit.*] & malè.

u *Secundus.*] proprium nomen serui.

x *Conditioni.*] scilicet adiectae in testamento. & sic malè pronunciauit, sed tamen valet sententia contra ius litigatoris lata, vt ff. quae sen. sine appel. l. 1. §. 1. in fin.

Adiuuari.] per in integr. resti. Sed certè imò ipso iure non est liber, nisi conditione impleta, sicut nec redit praedium ob tributa venditum in bonis domini, nisi solutis tributis, vt ff. de rescin. ven. l. pen. quae est argu. contra.

contra. Est & aliud arg. contra. ff. si quis omiss. causa testa. l. qui autem. §. fin. Sol. in prima erat obligatus : dare . hic non, si volebat esse liber. vt ff. si quis omiss. cau. testa. l. si q̃s sub. Vel vt soluas vtrumque . dic, quod hic fuit in sententia expressum, ne etiam decem det, vt ff. de compen. l. quod in diem. §. si rationem, & de neg. gest. l. si autem. §. pen. vnde necessaria ẽ restitutio. Item contra ĩ. eod. l. fin. & ff. de do. l. sed de dolo. So. hic [illegible] ratus, ubi liberatus fuit iudicatus.

† Reuocare.

a *Dedisti.*] maior infante, & tutore aucto re, & decreto prætoris & peculio non sequẽte manumissum, vt ff. de manu. vindi. l. pupillus.

b *Reuocari.*] nisi ex magna causa hoc à principe consequatur, vt ff. de minor. l. nisi.

c *Ob eam causam.*] i. ob manumissionem.

d *Illatum est*] pupillo.

e *Tuis*] sed si non sint soluendo, de dolo actio, vel in factũ, inquantũ interest minoris, detur ad interesse in manumissum. vt ff. de dol. l. eleganter. in prin. & de inoffi. test. l. si sub hac. & ff. eod. l. verum in prin. & facit ff. de adtut. l. si minoris.

ET *si minor.*] CASVS. Ad intelligentiam casus no. q̃ minor 20. anno. manumittere non põt: nisi ex cã ꝓbabili allegata, & approbata apud cõc. in ꝯcilio. Pone ergo, mulier minor circumscripta à Sticho manumisit eum: an per beneficiũ restitutionis eam libertatẽ reuocare possit, quęritur? & dr̃, q̃ non & quod dicit, neq; obtentu. &c. dic, de qua magis vr̃, quã ꝑ act. de dolo. sed vt damnũ, quod passus est cum manumittẽdo, à manumisso, vt sibi resarciatur act. de dolo, consequetur.

2 † Vindicta imposita.

3 † Vi. infr. de vind. & apud cõc.

† Felog. 13.

f *Viginti annis.*] dum modo excesserit infantiã, vt ff. de manu. vindi. l. pupillus.

g *Circumscripta*] promisit multa, nec soluit postea. Accur.

h *In concilio*] i. causa ꝓbata, quæ sunt multæ, vt insti. qui manu mit. non pos. §. cadẽ.

i *Nec obtentu*] de quo magis videtur.

k *Consuli.*] actione de dolo, vel in factũ, vt ĩ. l. proxi. dixi.

conquereris) manumissus nõ est : ætas tua litis instaurationem admittit. Quòd si libertatem (quamuis indebitam) dedisti, [a] non posse eam reuocari [b] [2] † intelligis, sed dãnum, quod ob eam causam [c] illatum [d] est, iudicio negotiorum gestorum à curatoribus tuis [e] esse sarciendum. PP. 2. Calen. Iul. Laterano, & Ruffino Coss. 198.

Manumißio vindicta. i. causa cognita & cum decreto, ratione minoris ætatis retractari non potest. h. d. Bald. Vel sic. Minor aduersus libertatem præstitam, licet dolo manumissi, non restituitur : sed manumissus propter dolum tenetur. hoc dicit. Salic.

Imp. Gordianus A. Solanæ.

LEX II.

ET si minor viginti annis, [f] (vt allegas) constituta seruum tuum ab eo circumscripta [g] in concilio [h] manumisisti, [3] † qua libertas iusta munitur ne obtentu [i] quidem ætatis rescindi potest : indemnitati verò tuæ à manumisso scilicet sarciendæ, ab eo, cuius iurisdictio est, quatenus iuris ratio permittit, consuli [k] debet PP. 6. Id. Mar. Gordiano A. 2. & Pompeiano. Coss. 242.

Quod est nullum, non rescinditur per restitutionem in integrum. Item ineptè petitur restitutio in integrum super eo, quod nullum est. Item resarcitio damni, & punitio criminis, possunt procedere ex eadem instantia. Bal. Vel sic. Libertas præstita à minore causa non probata, non valet ipso iure : ea verò probata valet : nec restituitur : sed contra manumissum, vel dolosum curatorem agit. h. d. Salic.

Impp. Valerianus & Galienus AA. Marthonæ & Sabinillæ.

LEX III.

QVos retrahi in seruitutẽ postulatis, [4] † si non in concilio, causa cognita, cum minores annis viginti fuissetis manumisistis : non per in integrum restitutionem, sed ipso iure [l] persequi potestis. Quòd si, probata causa, libertas præstita est, restitutio in integrum contra libertatem locũ habere non potest. [m] Si tamen in ea re, culpa seu fraude liberti, [n] eiusdemque curatoris, ratio vestra læsa sit : sarciri damnũ ab eo, qui hoc intulit, præses prouinciæ curabit : non dubitaturus [o] etiam grauiorem [p] executionem [q] adhibere, si quid tam aperta fraude commissum est, vt puniendum in liberto crimen deprehendatur. [r] PP. 8. Cal. Octob. Seculare 2. & Donato Cos. 261.

Contra sententiam libertatis procedit appellatio: sed non in integrum restitutio. h. d. Bal. Vel sic. Aduersus sententiam in causa liberali declarat ritè latam, minor non restituitur, sed appellatur. h. d. Salic.

Impp. Dioclet. & Maximiã. AA. & CC. Tatiano. al. Titiano.

LEX IIII.

IN iudicio de liberali causa sententiam pro libertate [f] latam, ne quidem prærogatiua minoris ætatis sine appellatione posse rescindi ambigi non potest. Dat. 6. Id. Ianuar. ipsis AA. 5. & 4. Coss. 293.

Q*Vos retrahi.*] CASVS. Si minor viginti ann. causa apud con[illegible] non probata seruum suum manumiserit : [illegible] manumisso, impediente l. Ælia Sentia, non tenet : vnde neque restitutione opus est. si autem causa cognita, & probata libertas data est, per in integ. restitutionem reuocari non potest. [illegible] tamen culpa, vel fraude liberti [illegible] manumissi, damnũ, quod passus est ab eo per iudicem, vt resarciatur, consequetur : q̃ si fraus eius aperta fuerit, grauius procedet contra eum, corporalem ei pœnam infligendo.

l *Ipso iure.*] quia lex Ælia Sentia impedit libertatem, vt instit. 13. qui manu non poss. §. eadem. 4 † Felog.

m *Non potest*] semel enim causa approbata, siue vera, siue falsa, libertas præstita nõ retractatur, vt inst. qui manu. non poss. §. semel.

n *Liberti.*] i. manumissus, dũ seruꝰ fuit, curabit vr̃a negotia, & male nunc tenetur forte actione de dol. arg. ff. de dol. l. & elegãter. in prin. arg. ff. de offi. [illegible] [illegible] q̃ quidam libertus aliter, & curator [illegible] [illegible] damno passus est [illegible] facere, vel forte eũ dolosè minorem ad ea facienda induxit. & ꝓ hoc ĩ. de ad. tu. l. si liberti.

o *Dubitaturus.*] præses.

p *Grauiorem.*] [illegible] comprehensam erit, q̃ ille libertus commiserit dolum.

q *Executionem*] dupli ci ergo ratione punitur : quia idem est libertus & curator.

r *Deprehendatur.*] in p[illegible] vel arbitrio iudicis, sed in rebus nõ [illegible]

I*N iudicio.* CASVS. Si minor aliquem de [illegible] libertatem [illegible] reuocare [illegible] dicendo [illegible] sũ, & [illegible] sententia data est, an aduersus cã si petat restitui, audiendus sit quæritur? & dicitur q̃ non.

f *Pro libertate* cõpetente. non [illegible] & sic non est cõtra ĩ. eod. l. [illegible] hæc enim est liberalis [illegible] tur libertas, ff. de iudi. l. qui [illegible] & arg. ff. eo. l. si ex causa in fi. & l. sequen. & l. verum, §. 1. & 2. ff. de dolo. l. si dolo. in fi. l. Accur.

Sine

¶ *Sine appellatione.*] potest ergo appellari in causa liberali, vt & ff. de appel. l. illud.

SI ADVERSVS TRANSACTIONEM, vel diuisionem in integrum, &c.

CVm in integrum.] CASVS. Minor fundum petijt, & transegit: aduersus transactionẽ vult restitui. an eo minore restituto restituat maior ad act. pristinam, quæritur? & respon. q sic, & expone verba ibi, tu quoque, tu scilicet qui cũ eo trãsegisti, vel dic, tu, idest tu pupilla, & sic dic casum l. sequen. A pupilla fundum quis petijt, & transegit. si aduersus transactionem restitui minor in integr. an ad act. restituat maior. & si minor excipiat de pacto de non petendo, replicabit maior, q fides ei seruanda non est, qui fidem seruare noluit. Si aũt interuenit stipulatio Aquiliana, & acceptilatio: ad pristinũ ius restituet iudicis offi.

a *Tu quoque.*] i. tu pupilla impetrata in integr. restitutione. Vel dic tu, qui cũ ea transegisti. & secundum hoc est contra, ff. eo. l. cum minor Sol. hic habebat actionẽ aduersus pupillam a primordio, qua modo poterit vti contra minorem: ibi non. Vel dic, vt j. l. prox. Acc. ADDITIO. Tu dic, q aduersarius nõ restituit, nisi ad actionem illam, in qua læsus erat per illã actũ, contra quem petita est restitutio: secus si suam actionem alias amiserat, vt in contrario. Barc.

2 † al. Tornada.

b *Veteris.*] distingue, an fiat transactio super re, quam petebat minor, quæ poterat alienari sine decreto, vt tunc sine tutore nulla sit, cum eo scilicet, tutore valeat, sed restituitur, idem in adulto habente curatorem vt sup. de in integ. resti. mi. l. 3. an quæ non poterat alienari sine decreto, & tunc ipso iure nulla sit sine decreto: licet interuenerit tutor, vel curator, vt inf. de præd. mi. l. non solum, & ff. de transac. l. cũ his. §. sed cum lis. Sed arg. contra. ff. de rebus eorum, l. 3. §. idemque erit.

Trãsactio facta à minore an valeat.

ADDITIO. Dic quòd aliud in sententia, vt ibi aliud in transactione, vt hic Bar.

TITVLVS XXXII.

Si aduersus transactionem, vel diuisionem in integrũ minor restitui velit.

Minore restituto contra transactionem, vel diuisionem, restituitur aduersarius ad veterem actionem. Bal. Vel sic. Minor aduersus transactionem, vel diuisionem potest restitui. quo restituto, aduersarius eius in pristinum statum reponitur. Salic.

Impp Seuerus, & Antoninus. AA. Antonino.

LEX PRIMA.

CVm in integrum pupilla restituta, rescindi transactionem, vel diuisionem placuit: tu quoque [a] actionibus, quas pridem habuisti, vteris. [b] PP. 15. Calen. April. Sirmij CC. Coss. 203.

Per restitutionem actio elisa roboratur aduersario, vel denuo oritur, si prima erat ipso iure extincta. hoc dicit. Bald.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. CC. Hymnodę. al. Ilæmodiæ.[1] †

LEX II.

SI ex persona minorum in integrũ restitutio aduersus transactum [c] propter ætatis auxiliũ imploretur: [d] tibi quoq; agenti ex integro, vel replicatione [e] contra exceptionem pacti, vel si peremptam [f] esse constet pristinam obligationem, ex instauratione [g] negotij, [2] † tributa tibi [3] † actione, consulendum est. Dat. Calen. Decẽb. CC. Coss. 203.

S *I ex persona.*]

c *Transactum.*] alias transactionem.

d *Imploretur.*] vt non dent prom illã, vel dic, vt supra, l. proxi.

e *Replicatione.*] eo casu, quo per pactum simpliciter transac. [illegible] facta est.

f *Peremptam.*] scilicet per acceptilationem.

g *Instauratione*] ita enim fit restitutio, vt vnusquisque suum habeat: siue erat species, siue quantitas, vt tunc inquantum minor est locupletior, vt ff. eo. l. quod si minor. §. restitutio, & ff. de act. emp. l. Iulianus, §. si quis colludente. & arg. sup. de transact. l. vbi pactum. Si vero erat actio, & tunc restituitur ipso iure aduersarius minoris, ex quo minor est restitutus, & sic habet ex persona minoris, quod ex sua non potest, vt hic, & sup. l. prox. & inf. de temp. in integ. resti. l. petendæ. in fin. & ff. ad Velleia. l. si debitrix. §. si pro eo. & ff. eo. l. fi. & contra aliũ non solum contra minorem, vt ff. de tute. & ra. dis. l. alterius licet alias actio extincta, &c. vt arg. contra. ff. de solu. l. qui res. §. aream, sed speciale est hic in minore rõne æqualitatis: iniquum enim esset, q minor restitueret, alter nõ. seruari. n. debet æqualias, vt j. de impu. & al. sub. l. 2. & l. quamuis, & ar. ff. si ex noxa. cõ aga. l. 2. in fin. Alij dicunt per officium restituendũ, nõ ipso iure, vt hic innuit, & ar. j. de acceptila. l. fin. Sed quodcunque dicas, est cõtra. ff. eod. l. cum minor. vbi aduersario minoris non datur restitutio, licet minor restituat. Sol. distingue, aut perdidit aduersarius actionẽ ob restitutionem minoris, vt hic, & sic restituitur: aut nõ, vt ibi. vel ibi in sententia, hic in transactione. Vel verius distingue, an sint coniunctę species, aut non, vt ff. eo. l. etiam, §. j. & inf. de tẽp. & repa. appellatio. l. p hac. & inf. de appel. l. fi. in prin. Itẽ quid differt hęc lex à superiori? Rñdetur, hęc clari⁹ distinguit, sit perempta prima actio ipso iure, vel nõ, quam prima. Itẽ in prima pupilla agebat ad rem, sup qua fuit transactum secũdum primum casum ibi positum, in secunda conueniebat. Itẽ in prima diuisione ẽt dicit, de qua non dicit in secunda: de qua dic, q prouocat minor, & non prouocat, & valet tunc etiã sine decreto, sed restituitur, vt inf. de præd. mino. l. inter oẽs, & ff. de rebus eorum. l. si pupillorum. & econtra actor suæ actioni restituitur, vt sup. l. proxi.

Restituto minore, an aduersarius eius restituat ipso iure.

2 † Tributa actione rescissoria Cuiac. ad l. 28. ff. de minor.

3 † al. deest tit. 1.

4 † al. à debitore.

Minor prouocatur: non tamẽ prouocat.

SI ADVERSVS SOLVTIONEM, à debitore, &c.

TITVLVS XXXIII.

Si aduersus solutionem, à tutore, [4] † vel à se [h] factam [i] &c.

Minor causa cognita, restituitur aduersus solutionẽ factam eius curatori. h. d. Bald. Vel sic. Tutores quondam pupillorum soluẽtes curatoribus eorum liberantur: sed eis dabitur restitutio, si pecunia eis non sit salua. h. d. Salic.

Impp. Diocl. & Maximian. AA & CC. Scotericæ. al. Soteritæ. [5] †

LEX PRIMA.

EXemplo cęterorum debitorum tutores [k] etiã, quæ ex administratione [l] tutelæ debent, curatoribus soluentes liberantur: [m] sed ante tempus in integrum restitutioni præstitutum, edicto perpetuo permissum beneficium implorari, [n] an sit

De hoc tractat lex. 1. Accur.]

h *Vel à se*] de hoc tractat lex 2.

i *Factam.*] subaudi, velit minor restitui.

E*Xemplo.*] CASVS. Si tutor pupillo ex administratione teneatur in 100. & ei facto adulto, vel eius curatori soluit: an liberetur, quæritur? & respond. quod sic. si autem pecunia consumpta fuerit, vel alias læsus per solutionem sibi factam, neque tempus restitutionis in integrum excessit, puta 29. ann. aduersus solutionem restitui potest.

K *Tutores.*] q. d. non solum debitores alij.

l *Administratione.*] scilicet mala.

m *Liberantur.*] inf. de admi. tu. l. frustra 2. Accur.

n *Implorari.*] l. offi. iud. vt ff. de mi. l. quod si minor. §. vlt.

Pe-

a *Potest.*] quia sic cuilibet detur, vt ff. eod. l. in causæ. i. §. causa. Et considera hic, quia debitor pupilli non plenam, aut pleniorem, aut plenissimam consequitur securitatem. Plenam, si soluit pupillo sine tutore, vel adulto sine curatore, & hanc pecuniam saluam habet, vel tantundem: vt inst. quib. ali. li. §. nunc autem admonendi. & ff. de solu. l. in pupillo. Pleniorem, quãdo cũ auctoritate tutoris, vel curatoris, nã tunc ipso iure liberat, sed restituit minor si non habet pecuniam saluam, vel tantũdem, vt insti. in d. §. & hic, nisi in tribus casib. vt inf. de admi. tut. l. sancimus. i. & l. constitutionẽ, & inf. ad Treb. l. penul. in princ. Plenissimam, quando cũ iudice, vt d. l. sancimus. & institu. d. §. & ff. eod. l. ait prætor. §. primo. & §. secundo.

ADDITIO. Similẽ habes gl. in §. si. inst. quib. alie. licet vel nõ. Item aliam similem in l. ait prætor. §. permittitur, in verbo, imputandum, ff. de minor.

INdebito. CASVS. Si minor ex minus solemni testamẽto per ignorantiam iuris legata soluit indebita ciuiliter, licet naturaliter debita: an per beneficiũ restitutionis, sibi detur restitutio, quæritur? & respon. quod sic. Vel dic, quod detrahere potuit Falcidiam & non detraxit sed legata solida soluit, & restituetur.

b *Indebito.*] iure ciuili, sed naturaliter debito, vt quia poterat per legem Falcidiam retineri, vel quia non erat solenne testamentum.

c *Licet per errorem.*] quia fecit pater legatum, non adhibitis septem testibus.

d *Iuris.*] quo casu non datur maiori repetitio, quia naturaliter debeatur sed minori datur restitutio, vt supra, de iuris & fac. igno. l. cum quis, & infra, ad l. Fal. l. error. sed per errorem facti solutum etiam a maiore repetitur, vt d. l. error & distingue: aut est debitum vtroque iure, scilicet iure naturali, & ciuili, aut neutro, aut vno tantum. Primo si est tale quod non potest alienari sine decreto, non potest si luere sine decreto, nisi defunctus permiserit, vt ff. de reb. eod. l. magis. §. si pupillus, alias cum tutore faciat, vt instit. de aut. tut. in princ. et si sine eo faciat, liberatur per consumptionem creditoris, non aliis, vt ff. si cer. pet. l. non omni. §. si pupillus. In secundo repetit iure communi per actionem indebiti. In tertio si est naturaliter tantum debitum, legitimè solutum, idest cum tutore, vel curatore vel decreto non repetitur, nisi per restitutionem, extet nel non, vt hic, sed non legitimè solutum sic extat, vendicatur, si est consumptum, cedit insolutum, & ex communi iure patitur compensationem, sed ratione ætatis compensationem euitat, & repetit, vt ff. de neg. gest. l. tertia, §. alterius, & ff. si cer. pet. l. non omnis. §. si. & hic, & ff. ad Treb. l. si eius. Sed quidam dixerunt pupillum suo nomine repetere, etiam sine restitutione, vt diximus. ff. de condi. inde. l. interdum.

1 † 10. Ecclog. 4. 16.

Indebitũ solutum à minore, quẽadmodum repetatur.

an sit tribuendum, per causæ cognitionem æstimari potest. [d] Dat. 6. Idib. Feb. CC. Coss. 294.

Minor restituitur contra solutionem debiti naturalis, quam facit lapsus errore iuris. Bald. & Sal.

Iidem AA. & CC. Laurinæ.

LEX II.

INdebito [b] legato, licet per errorem [c] iuris [d] à minore soluto, repetitionem ei decerni, (si necdum tempus, [e] quo restitutionis tribuitur auxilium, excesserit) rationis est. Dat. 15. Cal. April. Sirmij. CC. Coss. 294.

TITVLVS XXXIIII.

Si aduersus dotem [1] † restitutio postuletur.

Hæres minoris, quę sui facilitate dederat oĩa bona sua in dotem, cum pacto de lucrãdo, vel sine, potest ex persona mulieris in integrum restitui, vt corrigatur excessus hmõi. h. d. ista lex not. Bald. Vel sic. Minor circumscripta in datione dotis viro tanta dote non digno, potest restitui, & eius hæres. h. d. Sal.

e *Tempus.*] scilicet vsque ad annum, vtilem olim: hodie vsque ad quadriennium, vt inf. de temp. in inte. resti. l. superuacuam.

SI ADVERSVS DOTEM, &c.

QVoniam Circumuentam.] CASVS. Si mulier minor omnia bona sua marito qui indignus erat tot bona, tempore circumuenta in dotem dedit, & in matrimonio postea decessit, an frater suus, ad quem de iure sua hæreditas pertinet, ex persona defunctæ restitui possit, quæritur? & respon. quod sic, si nondum tempus excessit, quo locũ habet in inte. resti. sed dic, cum videatur, quòd iure cõi repetere possit, cum sit hæres, intellige quod maritus fecit pactum de parte dotis lucranda, mortua muliere in matrimonio, ad quam vult iste restitui, & ad fructus: quod medio tempore portione quæ in dotem dari non debuit, recepit maritus, & hoc est contra ff. eod. l. in causæ, in princ. sed ibi fuit maior, secundum Ioan. No. ex ista l. quòd mulier potest dare in dotem omnia bona sua: tamen si est minor, & læsa, potest petere restitutionem in integ. non aduersus matrimonium, sed aduersus modum dotis constitutæ. No. insuper quod restitutio transit ad hæredem, secundum Bal.

2 † Al. deest, tuæ.

3 † Diuersa.

4 † Al. deest, suum.

Imp. Alex. A. Valentin.

LEX VNICA.

QVoniam circumuentã [f] dicis sororem [g] tuam, omnia bona [h] in dotem dedisse [2] † assistat, si ad te hæreditas sororis tuę, vel bonorũ possessio pertinuit, [i] & tempora nondum præterierint, intra quę legibus conceditur ex persona defuncti [k] postulare in integrum restitutionem: præses prouinciæ, præsente [l] aduersa [3] † parte, examinabit. Dat. 6. Id. Iul. Maximo, & Paterno Coss. 234.

TITVLVS XXXV.

Si aduersus delictum suum [4] † &c.

Vbi minor deliquit per dolum, restitutis non procedit: sed vbi per culpam, ibi subuenitur ei per restitutionem in integrum. h. d. Bald. Vel sic. Contra delictum culpa commissum minori succurritur ope restitutionis in integrum, contra verò cõmissum dolo non succurritur si criminaliter agatur: secus, si ciuiliter. h. d. Sal.

f *Circumuentam.*] quia facto pacto de nõ petendo, cum donasset marito sua bona sua.

g *Sororem.*] quia cum nobiliori, & ditiori, & pro minori quantitate potuisset contrahi.

h *Omnia bona.*] sed an prædia possint dari in dotem? Respon. non secundum Io. arg. infr. de prædi. mi. l. ob æs. Arg. contra ff. de iure dotium. l. Titia quamquam posset responderi, quod non dederit minor sed maior prædecessor, minor tamen erat cum permutatio, & eodem modo respondeas ad id quod est, inf. de admi. tut. l. lex quæ, in prin. sed secundum Azo. potest dici speciale in dote. nec obstat. d. l. ob æs, vt ib notatur.

Prædia minoris an possint in dotem dari.

i *Pertinuit.*] de iure prætorio. ad quid ergo fuit necessaria restitutio, cum communi iure possit repetere, cum sit hæres, vt ff. eod. l. in causæ. in princ. Respond. dic quòd pactum erat hic, quod partem dotis lucraretur vir mortua vxore. Vel ager pro fructibus medij temporis eius portionis, quæ non debuit dari in dotem, cum vir non esset dignus tanta dote, ut ff. de vsufr. l. qui vsumfructum. §. fina. & l. mulierum, sed secundum Azo. etiam cum actione communi competit restitutio, vt ff. eod. l. in causæ. §. Pomponius.

k *Defuncti.*] quod fieri potest, ut ff. de in inte. resti. l. non solum. & intra quantum sit, dices inf. de temp. in inte. resti. l. ea quę §. 1.

l *Præsente.*] vel per contumaciam absentẽ, ff. eodem, l. in causæ. §. cautũ. Et vt omnia soluas contraria, dic quod mulier maior, omnia quæ hẽt, põt dare in dotem, vt inf. de iu. do.

iu. do. l. nulla minor. si ultra patrimonium, ipso iure non ualet, etiam si tutor uel curator promittat, nisi dolo uel animo donandi quo casu ualet in suis tutori, uel curatoris præiudicium, ut ff. de iure dot. l. siue generalis, & de admi. tut. l. cum post. §. 1. si uero ultra uires, ut habens centum, debet quinquaginta, & 40. dat in do... m, ualet, sed restituitur, ut ff. e. l. si ex causa. §. in dotis. sed & cum auctoritate tutoris, ultra uires ualet promissio, sed exceptionem habet de æquitate, ut ff. de admi. tut. l. cũ post §. 1. de hoc in ea in hæreat autem eius dicas u. modo dixi.

Mulier an pupilla oia bona sua dare in dotem.

2 † Confert cum l. auxi lium ff. de mino.

3 † Noxia id est delictum uel crimé committitur, timé delictũ, quam minus est quam crimen.

SI ADVERSVS delictum suum, do. &c.

Supra dixit qualiter in contractib. minorib. succurratur: nũc quan do in delictis.

IN *criminibus*.] CASVS. Si minor aliquod delictum aliquod cõmisit, an aduersus delictum restitui possit, quæritur? & distinguitur, aut ex animo peruenit delictũ, aut nõ. si sic, non restituetur, sed in nihil teneatur, sed cum alias quã ex animo, puta ex culpa deliquisset ei posset pœna infligi, sed per in integ. restit. succurrit, & hic sub intelligit ille uersic. si pœnæ, &c. unde possent continuari cũ prima parte: & tunc illi duo uersic. sed cũ & c. & illud. & iõ, &c. debet distingui, utrũ dolo an culpa deliquerit, ut si dolo, nõ restituatur, & sic loquitur prima pars, uel culpa, & restituetur, & sic loquitur secunda pars.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Longino.

LEX PRIMA:

IN criminibus [a] [f] † quidẽ ætatis suffragio, minores [b] non iuuãtur. etenim malorum mores infirmitas [c] animi non excusat. si tamen delictum [d] nõ ex animo, sed extra [e] venit: noxia [f] [3] † non cõmittitur, [g] etiam si pœnę causa pecuniæ damnum irrogetur: [h] & ideo minorib. in hac causa [i] in integrum restitutionis auxilium cõpetit. [k] Dat. Id. octobr. Seuero. A. 2. & Victorino Coss. 201.

Minor non potens tutorem filiis impuberi, ipso iure seruatur illæsa: nec successionem impuberis est priuanda. h. d. Bal. Vel sic. Delictũ tutoris non petiti, non cadit in matrem ætate minorem: ideo non priuatur successione filii morientis in ætate pupillari. h. h. Sal.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. & CC. Proculæ.

LEX II.

LIcet in delictis ætatis, neminem excusari constet: [l] matri tamen, quę filijs tutorem ætatis lubrico lapsa non petijt, eorum minimè denegari [m] successionem conuenit: cum hoc in maioribus matribus tantum obtineat. [n] S. No. Mar. CC. 294.

a *In criminibus*.] ex animo prouenientibus, ubi fuit uoluntas nocendi, ut inf. ad l. Cor. de sic. l. 1. & l. si quis, malitia ... nim ... ut inf. si minor se ma. l. 2. & l. 3.

b *Minores*] sunt tamen doli capaces.

c *Infirmitas*.] est tamen doli capax, cũ ex animo delinquat: aliis non tenetur, ut ff. ad l. Cor. de sic. l. infans, & de fur. l. impuberem, & inf. de pœnis, l. impunitas.

d *Delictum*.] delictum est genus generalissimũ siue ueniat ex aio, siue non, sed crimen est genus subalternũ, pertinet... sub se futurũ & adulteri... & alia quã ex animo eueniũt... ... & sic caute dicit delictũ hic, sed sup. dixit crimen.

Delictũ & crimen differunt.

e *Extra venit*.] puta tantum ex culpa, non dolo, ut patet ff. ad l. Cor. de sica. l. in lege. & ad l. Aquil. l. 5. §. 1.

f *Noxia*.] id est delictum, ut insti. de nox. in princ. unde uersus. Noxia delictum, delinquens noxa uocatur.

g *Non committitur*.] si in exceptione alii... nam commissa per integrum restitutionem excusatur: licet alias si deliquisset ex animo, irrogaretur ei pœna pecuniaria, nam tunc non restituetur, nisi ut habeatur pro transacto uel confesso, ut sui ipsis, & dixi plené ff. eo. l. si ex causa §. nunc uidendum. Item contra ff. commoda. l. in fine. ubi ex dolo dicit pupillũ non teneri. Sol. illud per tertiam statim legem ibi corrigitur: ut ibi diximus. Accur.

h *Irrogetur*.] cum ex animo uel sine, & dic irrogetur, si nõ petat restitui.

i *Hac causa*.] cum non ex animo delinquitur. Accur.

k *Competit*.] sin totum, ut ff. de reg. iur. l. fere.

LIcet.] CASVS. Prima lex loquitur, quando minor delinquit in faciendo, hæc in omittẽdo si ergo mulier minor, quæ lubrico ætatis lapsa est, intra annum filijs suis tutorem non petijt, an restitui possit, quo magis ad successionem filiorum suorum ueniat, quibus non petijt tutorem quæritur? & respon. quod restit. non eget auxilio, quia ipso iure tuta est: quia quod amittat successionem filiorum, locũ habet in maioribus matrib.

l *Constet*.] cum ex animo proueniunt, ut sup. l. prox.

m *Denegari*.] nec ipso iure. Accur.

n *Obtineat*.] ut intra annum petat, alias repellantur ab eorũ impuberũ successione, ut inst. ad Tertul. §. fi. & infr. de leg. hære. l. sciãt. & infr. qñ muli. tutelæ offi. l. 2. & inf. ad Tertul. l. matres, & inf. q. petant tut. l. cũ à matrib. sunt. ergo tutæ matres minores ipso iure, nec est opus restitutione, sic & alias sup. ex q. cau. infa. irro. l. penul. & infr. de fal. mo. l. 1. i fi. & sup. de epis. & cler. Auth. si captiui. Accur.

TITVLVS XXXVI.

Si aduersus vsucapionem restitutio postuletur.

Contra vsucapionis damnum minor restituitur. h. d. Bal. Vel sic. Vsucapio inchoata cum defuncto, finitur cum eius hærede, licet minore, sed restitui potest. h. d. secundum intellectum communem Docto. Salic.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Isidorę.

LEX VNICA.

COntra eos, qui res minorum tenent, si vsucapione [o] dominium [3] † acquisierint, restitutionis auxiliũ eis decerni debet. Dat. Calen. Maij, Sirmij CC. Coss. 294.

SI ADVERSVS usucapio. &c.

C*Ontra eos*.] CASVS. Si res minoris usucapta uel præscripta fuerit, an restitui possit, quæritur? & respon. quod sic.

o *Vsucapione*.] scil. triennij, nam 10. uel 20. an no. non dominiũ, sed quasi dominiũ acquiritur, ut inf. de præsc. 30. an. l. si quis emptionis, circa princi. Sed certé idẽ debet esse in præscriptione, ut minores iuuent, ut hic, & inf. quib. ob. long. temp. præscr. l. nõ est incognitum, & ff. eo. l. etiam et ... & ar. inf. de temp. in inte. rest. l. fi. intra. Et nõ quod hic ... non uĩ habete ... cum, nam in re pupilli non, quia usucapi non potest, ut ff. de acq. rer. do. l. bonæ fidei. licet sit arg. ... ff. de exce. do. l. apud ... §. qui non tutor. Sed dic quo ad opinionem erat pupillus, ut ii ... nec in prædijs adulti, quia alienari non possunt ... ut ff. de re ... l. prima. ergo nec usucapi, uel præscribi. ... alienationi, nec in re mobili adul. i hoc ... restituari possit, ut inf. admi. tu. l. lex quæ, siue non: quia tanto tempore, scilicet triennij retineri non potest. Sed certe dicta argumentatio non ualet, ut dices infra in quibus cau. in integ. restitu. non est neces. l. fi. Item nec in animalibus superuacuis, quæ possunt alienari per illam l. lex quæ, quia ut breuiter dicam, nulla præscriptio currit contra minorem, ut inf. in qui. cau. in i... rest. non est neces. l. sancimus, nec etiam præscrip. 30. an. locum habere uidetur, licet lex illa, sancimus, illam permittat, quia aut cœpit à minore, & tunc non currit in pupillari ætate, ut infra de præscr. 30. an. l. sicut. & sic essent 40. & 4. anni quando esset completa. aut à prædecessore, & tunc currit, ita quòd non restituatur, ut ff. eod. l. Aemilius, & ex qui. cau. in pos. ea. l. apud Iulianum, & de fundo do. l. fundum. Sed tu dic quamlibet temporalem, uel perpetuam cœptam in persona maioris, contra hęredem minorem currere: sed dari restitutionẽ, si compleatur contra eum, & sic hanc intellige per l. ff. de man. l. etiam ei. ut no. in l. sancimus, & infra, de nonnum. pecu.

3 † Sic statuo. Res pupilli mobiles uiles præsertim & tpe perituras legitime à tutore distrahi. l. 22. if. de admin. tut. eas quę usu api... & immobiles legis præscripto, & sine ulla læsione alienatas in eadẽ esse cã sup. si aduer. uẽd. si alterutra illegitimè uenditæ sint non usucapi ut hic. 10. Eclog. 4. titu. 18. Goth.

Pupilli res an possit usucapi. Præscriptio nulla currit contra minorem.

pec.l.si intra.excepta 30. an.præscriptione sui odio, quæ in pupillo dormit, vt in d.l.sicut. Sed eam expone, vt ibi dixi.

SI ADVERSVS FISCVM RESTITVTIO, &c.

De personis minorũ, et rebus et negotijs, aduersus quæ restituũtur minores, dictũ est: nũc de personis dicendũ, aduers⁹ quas restituũtur.

Si probus. CASVS. Minor 25. anno. procuratori Cæsaris longe minori pretio, quam valuit, vendidit, puta valebat 30. vendidit pro 20. rem suam si petat restitui coram quo restitutio nis causa agitari debet? respon. quod corã procuratore fisci, qui iudex est inter priuatũ, & procuratorẽ priuatæ rationis. i. procuratorem Cæsaris.

a *Si probus.*] propriũ nomen est.

b *Circumuentus.* re ipsa, non dolo aduersarij. sic ponitur ff. de mino.l.in causæ.2. §. idẽ pomponius. alias non habere: in integrum restitutionem: cum si dedisset dolus causam contractui, ipso iure esset tutus: vel si incidisset, esset tutus actione ex eo cõtractu, vt ff.de act. empt. l. Iulianus. §.si dol. & §. si venditor. & §. per contrarium. Vel dic dolum dedisse causam cõtractui, sed processum fuit ad traditionẽ. vnde sicut maiori daretur de dolo, sic minori in integrum restitutio.

1 † Atqui nõ videtur restituendus eũ ei decepto cõpetat ordinariũ remediũ, l. 2. inf.de rescin.vend. Restitutio vtilior est minori, q a nõ cogitur probare se deceptũ: vltra dimidiam iusti pretij. Bal.

2 † al. restitutionis iure sequetur.

c *Nostro.*] scilicet procuratore Cæsaris, siue principis, qui etiã rationales dicitur, vt sup.de modo mulcta.l.2. & 3.

TITVLVS XXXVII.

Si aduersus fiscum restitutio postuletur.

Minor restituitur, etiam contra fiscum. h. d. Bal. Vel sic. Si minor lædatur in venditione facta procuratori Cæsaris, potest restitui: & competens iudex est procurator fisci. h. d. Secundum vnam lect. & veriorem. Sal.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Longino.

LEX PRIMA.

SI Probus [a] in minori ætate constitutus, circumuentus [b] à Rufino dispensatore nostro, [c] venditionem rei præcipiti animo pretio longè minore [d] contrahere festinauit, iuris [e] publici [f] fiscus [g] noster in integrũ [1] † restitutionis [2] † sequitur auctoritatem. Dat. Seue. A. 2. & Victorino Coss. 201.

Inter priuatos cognoscit præses prouinciæ: tamen inter priuatum ex vna parte, & fiscum ex altera, cognoscit procurator Cæsaris, adiuncto præside. h. d. Bal.

Imp. Alexan. A. Antiochio, & alijs.

d *Minore.*] non tamen vltra dimidiam iusti. pretij, quia & tunc ageret actione ex eo contractu, vt inf.de rescin.vẽd. l.2. arg. ff.de iure dotium.si res, §.1. & l. iure succursum, §. fi. Accur.

e *Iuris.*] ius priuatorum vocat hic ius public. ideo quia publica auctor. est inuentum.

f *Publici.*] idest iuris communis.

g *Fiscus noster*] idest procurator fisci, qui cognoscit inter priuatum, & Rufinum procuratorem Cæsaris, vt j. co.l.4. Vel dic Rufinum esse procuratorem fisci, & sic fiscus, idest procurator fisci Rufinus patietur dari contra se restitutionem. Sed hic expone.s.dispensatore nostro, i. fisco. Sed tunc erit iudex procurator Cæsaris, vt inf.l.prox. prima verior.

SI aduersus.] CASVS. Si quis aduersus priuatum vult restitui, coram quo agitanda sit causa restitutionis quæritur? & respon. quod coram præside prouinciæ. si autem contra fiscum priuatus vult restitui, cognoscat procurator Cæsaris, an danda sit, necne: & hoc præsente prouinciæ præside & aduocato fisci.

h *Procuratorem meum.*] qui cognoscit inter priuatum & fiscum. vt hic, & inf. l. prox. & inf. vbi causæ fisc. l. ad fiscum. hic dicitur rationalis.

i *Vnacum.*] sed hodie secundum B. solus princeps cognoscit, vt in auth. vt omnes obe. iudi. §. fi. colla. 5. Accur.

k *Patrono.*] i. aduocato, qui si non adesset, ex integro cognosci oporteret, vt ff. de iure fis. l. fiscus. & sup. de aduo. fis. l. fi. Et no. in hoc tit. priuilegiatum contra priuilegiatũ admitti, vt ff. ex quibus cau. ma. l. fi.

Priuilegiatus contra priuilegiatum admititur.

E *Dicto.*] CASVS. Habebat minor aliquis prædium cẽsuale, pro quo reddere censum singulis annis tenebatur, cessauit in solutione: procurator fisci prædiũ distraxit: vult minor ad illud restitui, an sit audiendus, quæritur? allegat minor ipse, quod sit restituendus, quia edicto diui Marci continetur, quod si fiscus vendit rem alienam ut suam, emptor securus sit præscriptione quinquennali, quo edicto excipiebantur res minorum, vt vltra quintũ annum competat minori rerum suarũ restitutio. Respon. Imperator, quod edict. fi pro minore isto nihil facit, quia tunc locũ habet illud edictum, cum fiscus vendit rẽ alienam, vt suã. hoc autem casu vendidit alienum propter aliquam cessationem censuum. si autem procurator fisci longè minore pretio vendidit quàm valuit, puta valebat triginta, & vendidit pro xx. vel solennitatem, quæ in his desideratur, non seruauit, minor restituetur. Sunt enim tria seruãda in tali venditione. Primum, vt quis debeat: secundum, vt in solutione cessauerit: tertium, vt res subhastentur. quorum si aliquod defuerit, si minor fisco satisfecerit, procurator Cæsaris, qui cognoscit inter priuatum, & fiscum, fundum sibi restitui iubebit, venditione penitus reuocata.

LEX II.

SI aduersus priuatos, in integrum restitutionem, tam tu, quam fratres tui desideratis, præsidis prouinciæ viri clarissimi notio est: isque, causa cognita, æstimabit, an auxiliũ, quod imploratis, conferri vobis debeat. quòd si aduersus fiscum id postulatis, intelligitis procuratorem meum [h] vna cũ [i] præside. [3] † præsente fisci patrono, [k] adire vos debere. Dat. Cal. Aug. Alexan. A. 2. & Marcello Coss. 227.

Si minoris res alicui est vendita à fisco iure creditoris minus solenniter, & iniusto pretio, etiam post quinquennium retractatur, debitore satisfaciente fisco. h. d. Bal. Vel sic. Si fiscus vendidit rem alienam, vt suam, dominus poterat iure isto rẽ vindicare vsq; ad quinquennium si erat maior. minor vero etiam vltra: si non uendidit iure creditoris, isto tempore neuter eorum auditur, nisi sit pretio minori vendita, & solennitas debita non seruata: & de hoc cognoscit procurator Cæsaris. h. d. Sal.

Edicto.] Duobus modis vendit fiscum rem alienam. Primo vt suam, & in hac venditione locus erat edicto diui Marci, quo cauetur, vt emptor securus sit præscriptione quinque ann. quo edicto excipiuntur res minorum, vt eis vltra quinque ann. possint repetere, vt hic: sed hodie hoc edicto sublato statim securus est emptor, licet intra quadriennium dominus possit agere contra fiscum, vt insti. de vsuc. §. fina. & inf. de quadri. præscript. l. omnes. & l. fina. Sed minor etiam vltra quadriennium ad rem suam admittitur, vt infra, de resti. mili. l. neque. Secundo vendit alienam ob aliquod debitum sibi, cuius rei possessionem nunquam habuit: in qua venditione nec maiores, nec minores iuuantur: & tria oportet ibi concurrere. Primum, vt aliquis debeat, & eum cessare in solutione, & venditionem solenniter fieri aliquo istorum deficiente, reuocatur etiam in maiore talis venditio si iusto pretio, vt in fin. huius leg. & infra. propter pub. pen. lege. fina. & lege secunda. & de resc. in. vend. lege. si quos. & de resc. in. vend. lege, fundus. & infra. de fid. instru. mer. & iure hastæ fis. lege prima. secunda, & text. [illegible] & arg. supra si aduer. vend. pig. [illegible] co. l. l. si ex causa. [illegible]

Fiscus dupliciter rẽ alienam vendit.

a *Ob eam rem.*] s. q abstinetis. Et dic testificatio i. denũciatio vel protestatio coram testib. Et sic no. q hac l. reprobatur opi quorundam, qui dixerunt, q suus hæres præsumitur adisse, & teneri statim creditorib. & pro eis est illud Pauli. Si filius, ergo hæres. I. è q est suus, & necessarius: vt insti. de here. quali. & diff. §. sui. & de hære. quæ ab inte. §. 2. Et ar. j. de cur. fu l fin. §. 1. Sed illud est uerũ quantum ad nomẽ non quantum ad cõmodum uel incommodum, vt hic, & in insti. de hæred. quali. & dif. §. necessarii vero. & ff. de acq. hær. l. quæsitum. vel domum patris inhabitauit post mortem nam & tũc debet probare nõ aio adeundi fecisse: ut inf. de repu. hære. l. j. in casu tñ perinde hr, ac si stati immiscuisset se: vt ff de si deic. lib. l. cũ quasi. §. sed & si quis. in fi. §.

Hæres suus an præsumatur stati adisse.

Adire hæreditatẽ vř. g. domum patris post mortẽ inhabitat.

b *Fides veritatis.*] i. fides: quæ hi veritati. s. hoc casu: alias autem qñque exiguntur verba, vt in stipulatione: ut ff. de verb. obli. l. j. in prin. & in testamentis: vt infra de test. l. iubemus. & i nouationib. ut inf. de noua l. j. in fi.

c *Pro hærede.*] i. p domino: vt insti. de hære. quali. & diff. § fin.

d *Vel bonorum possessionem.*] s. vnde liberi, quæ datur suis & emancipatis: ut inf. vnde li l. j. & fi. Ac.

e *Debetis.*] i. si vultis: ut su. fi. tutor, vel cur. l. j. & hoc cum solennitate, quã dicit auth. si oẽs, &c. quam hic lege, & est sumpta ab auth. vt sponsa. largi. §. ad hæc.

1 † *Index ex officio suo potest, parte non petente, prouidere, ne bona pereant. Inuentarium tutoris apud acta cõficiẽdũ. Ita confectum dicitur insinuatum. Bal.*

* *Gl. 1. in c. quoniã frequẽter, adducit hanc authenticã, q testes nõ possunt recipi ante litẽ cõte. ubi aliquid est ex pediendũ iudicis officio.*

f *SI omnes præsentes*] s. in illa ciuitate: ut in corpore. alibi aliter accipitur: vt inf de p̃scrip. lon. tem. l. fi.

g *Vocentur.*] alias nõ ualet restitutio: ut ff eo. l. etiam si. §. fi. cum & causa cognita fieri debeat: ut ff. eod. l. in causæ. 1 §. causa. & l. ait prætor. §. non solum. in fin. § & infra si per uim uel alio modo. l fin. & ff. si cui plus quam leg. Fal. l. 1. Quid in legatariis? Respon. & hi uocantur: ut in auth de hære. & Fal. §. sancimus. col. 1. & inf. de auth. præs. l. fi. Sed ar. contra. inf de iure delib l fi. § sed & legatarii.

2 Contor. c. cum ex literis. iunct. gl. fug. ver. dãda. extra de restitu. in integ.

h *Abstinet*] i. petit restitui. ut abstineat.

i *Citentur.*] non ergo per præsentes plures præiudicatur absentibus paucioribus secundum quosdã. infra fa. ercisc. l. cohæredibus. Sed argum. contra. ff. de pact.

ob eam rem a testificatio necessaria non fuit, cum fides veritatis b verborũ adminicula non desideret. Quòd si pro hærede c gessistis, vel bonorum possessionem d accepistis, pp ætatẽ cui subueniri solet, in integ. restitutionis auxilium accipere debetis. e PP. 6. Nouemb. Maij, Saturnino, & Gallo Coss. 199.

IN AVTH. vt sponsl. larg. §. ad hæc quoque. colla. 9. consti. 2.

Ista auth. ponit modum procedendi, quando petitur restitutio aduersus aditam hæreditatem: modus autem procedendi est, vt citatis citandis, & non cõparẽtibus intra tres menses petẽti restitutionem cõcedatur. qua concessa, ex officio iudicis datur curator hæreditati iacenti, q. debet inuẽtariũ facere apud acta. h. d. Bal.

SI omnes creditores præsentes f sunt, ubi restitutio postulatur, a iudice vocẽtur, g vt intersint, cum minor se abstinet: h sed si omnes absunt, vel quidam, solẽniter a iudice citentur, i quibus intra tres menses k non apparentibus, minor sine periculo ab hæreditate discedat: l iudice prouidente 1 † vbi m & qualiter res hæreditariæ debeant custodiri, quantitate earum in actis manifestanda. *

Potest quis ab hæreditate paterna per restitutionẽ abstinere, & auitam amplecti. h. d. Vel sic: Hæreditates, quæ ex diuersis testamẽtis, vel ex diuerso iure deferũtur, nõ intelligũtur inuicẽ cõiungi: & ideo admittitur earum separatio. vt hic Baldus.

Imp. Gordianus A. Herodo.

LEX II.

SI cum aui tui n testamẽto te hæredem o reliq̃issent, hæreditates eorum nõ adiisti: p liberum tibi est, repudiata paterna successione, q per in integrum restitutionis auxilium, quo te ætatis iure dicis esse munitũ, hæreditatem parentum r tuorum (licet antea non adiisti) nunc obtinere. s PP. 3. Non. Feb. Gordiano A. 2. & Pompeiano. Coss. 242.

TITVLVS XL.

Si vt omissam t hæreditatẽ u vel bonorum x possessionẽ, vel quid aliud y acquirat. z

Aduersus hæreditatis, vel bonorũ possessionis omissam agnitionẽ minor põt in integrũ restitui. h. d. l. 1. Tamẽ si emancipatus restituitur, debet cõferre fratribus quod habuit tpe mortis patris. h. d. l. ij. et sic habet totũ tit. Bal. Vel sic: Minor põt restitui, ut adeat hæreditatẽ de iure ciuili: et etiam ut bonorum possessionem petat de iure prætorio: ad collationem tamen tenebitur. h. d. totus ti. Sal.

Imp. Gordianus A. Proc.

LEX PRIMA.

MInores vigintiquinque annis, non tantùm in iis, quæ ex bonis ppriis amiserũt, verũ etiã si hæreditatẽ sibi delatã nõ adierint, a posse i ĩtegrũ

l. & suum. in fin. & l. maiorem, & l. rescriptum. & ff. de curat. bonis. dan. l. 2. debent tamen hi omnes uocari saltem ad domum: ut infra de anna. excep. l. ut perfectius in fine.

k *Tres menses.*] simile spatium datur: infra de reiu. authen. iubemus. & infra quomodo & quãdo iudex. auth. qui semel.

l *Discedat.*] per restitutionem.

m *Vbi.*] dando curatorem bonis: ut ff. de cura. bon. dan. l. 1. 2. & 3. & excipe. nisi quid periit per imbecillitatem ætatis: vt ff eo. l. ait prætor. §. pen.

SI *cum.*] CASVS. Tres hæreditates erant delatæ, paterna, & duorum auorum patrum, & matrum. auitas hæreditates non adiit, sed paternã: sentit se læsum: vult restitui ad taci. è repudiatas. s. auitas: vt abst neat à paterna. an sit audiendus, quæritur? & respon. quod sic.

n *Aui tui.*] paternus vel maternus. s. tui nominatur casus.

o *Te hæredem.*] patre tuo forte exhæredato antea, vel mortuo.

p *Non adiisti.*] i. repudiasti, vel annos tacuisti. sic infra q̃n non pe. par. leg. j. & ideo est læsus.

q *Successione.*] s. q̃ adiisti. & q̃ mõ repudias, iure restõnis, ut subiicit: vt ff. de mino. l & si sine. §. restitutus. nõ cõmuni iure: vt infrã repu. hær. l. si cum.

r *Parentum.*] i. auorũ. Sed nunqd iure ciuili. an prætorio? Rñ si auita est ei delata post hæreditatem paternam, iure ciuili: si ante, prætorio: vt ff. vnde libe. l. qui se. nisi in duobus casibus fm loã. vt ff de cond. insti. l. fi. & vnde liberi. l. scripto.

s *Obtinere.*] s. per restitutionem.

t SI VT OMIS. &c. *Scilicet lapsu ætatis.*

u *Hæreditatem.*] de hoc tractat l. j.

x *Vel bonorum.*] de hoc tractat l. 2.

y *Aliud.*] de hoc tractat l. 1. & 2.

z *Acquirat.*] per restitutionem.

MInores.] CASVS. Si minori sit delata hæditas, & repudiauit: an ad eã restitui possit. q̃rit. & rñ. q sic. nõ. n. solũ restituitur, si res suas, quas habuit, amisit: sed si quas nõ habuerit, ea tñ habitur erat, si n icõsultè repudiasset.

a *Adierint.*] i. repudiauerint: & rursus poterit restitui vt repudiet: vt ff. e. l. & si sine. §. restitutus. & hoc se integra.

aliàs si distracta est hæreditas fortè a substituto. denegatur: vt ff. eo. l. quod si minor. §. Scæuola. & nisi contra patrem velit iterum restitui: vt inf. de bo. quæ li. l. fi. §. ubi autem puerilis.

a *Restitutionis.*] & ita non solum in damno, sed etiam in lucro seruantur indemnes.

b *Placuit*] ut infra de rep. hær. l. fi. & sup. de in inte. rest. mi. l. pe. & ff. e. l. ait prætor. §. fi.

A*D bonorum.*] CASVS Si trib. vel duob. fuerit delata possessio bonorum. unde liberi, in bonis paternis: & nunc eam unus repudiauerit: an ad eam restitui possit, quæritur? & respō. quod sic: sed restitutus bona, quæ habuit tempore mortis patris, conferet cum fratribus suis.

1† *al. de est fratrib.*

c *Ad bonorum possessionem.*] Vnde lib. uel secundum tabulas. vel contra tabulas secundum tabulas si fuit scriptus: contra tabulas, si non fuit scriptus.

d *Omissam.*] ab emācipatis expressè vel tacitè.

e *Placuit.*] vt sup. l. proxi.

f *Decreto*] s. prætoris.

g *Patris.*] Vel dolo habere desiissent, excepto quod creditorib. debent, ut infra de coll. l. ea demum. Item hoc accipe secundum determinationem nouæ legis, ut infra de colla. l. fi.

IN QVIBVS CAVsis in integrum restitutio. &c.

Dixit supra quando restitutio est necessaria, quia est læsio, & datur: nunc quando nō quia non est læsio: in sequentibus tit. usque ad titu. ubi & apud quem est necessaria, sed non datur.

restitutionis [a] auxilium postulare: iā dudum placuit. [b] PP. Id. Octobr. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Imp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Sarapiadi.

LEX II.

AD bonorum possessionem [c] in paternis reb⁹ omissam, [d] minores in integrum restitutionis admitti beneficio, iampridem placuit. [e] Restitutti autem decreto, [f] bona, quæ habuerunt mortis tēpore patris, [g] debent conferre fratribus.[1]† Dat. 16. Calen. Nouem. Sirmij. CC. Coss. 294.

TITVLVS XLI.

In quibus causis in integrū restitutio necessaria non est.

Pœna inuitæ mortis defuncti non habet locum in heredib. minorib. h. d. Bal. Vel sic. Minor hereditate paterna non priuatur, licet patris mortem non ulciscatur. h. d. Salice.

Imp. Alexander A. Murato.

LEX PRIMA.

MInoribus vigintiquinque annis (præsertim, [h] qui per tutores, & curatores nō defenduntur [i]) non obesse, [k] si mortem defuncti parentis non vlciscantur: [l] innumeris diuo. parentum meorum, ac meis rescri. continetur. Ale. A. 3. & Dione Coss. 230.

Tempus monendi querelam inofficiosi testamenti ipso iure non currit minoribus. h. d. Bald. & Sal. Vel sic: non est necessarium ministerium iudicis, ubi ex ipso iure pducit effectū h. d. B.

Imp. Valerianus, & Gallien. AA. Theodoræ. LEX II.

ADolescentiæ [m] tēpus non imputari [2]† in id quinquennium liberis, cuius præscriptio seram inofficiosi quæstionem mouentibus opponi solet, [n] manifestè antea scripsimus. [n] Impleta igitur ætate legitima, nō est in integrum restitutio necessaria: quia non redintegratio [3]† amissæ causæ his datur, sed integra ipsa causa seruatur. PP. 2. August. Tusco, & Basso Coss. 260.

Fauore minoris re ipsa sine interpellatione in bonæ fidei contractibus mora contrahitur. Idem in testamētis: quia licet actio ex testamento sit stricti iuris, tamē æquiparatur actionibus bonæfidei. h. d. Bald. Vel sic. Si minor rēm uenditā emptori tradidit, statim emptor moram committit, si ei pretium non soluit. h. d. Sal.

Imp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Decimo.

LEX III.

IN minorum [o] persona re ipsa, [p] & [q] ex solo tēpore tardæ pretii solutionis, recepto [r] iure moram [s] fieri creditum est; in ijs videlicet, q̄ morā desiderāt, [t] id est in bonæfidei cōtractibus, & fideicōmissis, [u] & [4]† legatis.

MInorib.] CASVS. Maior 25. an. si necem patris sui non vindicauit, repelletur a successione paterna. an autem hoc locum habeat & in minore vt ipse repellatur, si omiserit uindicare. quæritur? & rñ. quod non. vnde si propter hoc læsus fuerit, restitutione nō indiget: quia ipso iure tutus est, ne hoc ipsi obiiciatur.

h *Præsertim.*] id est, maximè.

i *Non defenduntur.*] quia fortè non habent. idem & si habeant, & defendantur, vt hic innuit. & sup. si tutor vel curator, per totum.

k *Non obesse*] idest non priuatur hæreditate.

l *Non vlciscantur*] s. accusando interfectores non autem debent ipsi interficere interfectores parentum suorum. vnde iure communi debent auferri bona vt indignis. sed quia sunt minores, ipso iure seruantur illæsi: vt hic, & infra de ijs, quib. vt indig. l. si ea. & l. minorib. Sed quid si postea maior efficitur, puta post triduum quam adultæ an tunc teneatur ulcisci? Respon. non, quia omne beneficium debet esse perpetuū: vt in auth. const. q̄ de dignitatib. §. illud collat. 6. & su. de diuer. rescrip. l. falso.

Beneficiū debet esse perpetuum.

A*Dolescentia.*] CASVS. Filio exhæredato vel pro hærede habito dat querela inofficiosi exercēda intra quinquenniū: quo elapso repellitur. an autē minori exhæredato, & intra quinquennii non agenti currat tēpus quinquennium, quæritur? & rñd. quod nō: vnde restitutiō nō indiget, cum ipso iure taciturnitas sua non obsit sibi, neq; obesse debeat.

2† *Computari.*

m *Adolescentia.*] multò magis tēpus pupillaris ætatis.

n *Solet*] Hoc de quinquēnio dñt quidā à cōpositorib. statutū quasi p Iustinianū fuerit nouiter inductū: vt inf. de inof. test. l. si quis filium. in fi. & l. scimus §. pe. Sed certè imò & ante eum per hunc eundem Valerianū cōpilatorem huius legis: vt in eo. tit. cōtra maiores. Item contra. su. de in inte. rest. mi. l. j. Sol. ut ibi.

3† *idest in integrum restitutio. Ita definitur a Pa. 1. senten. 7. §. 1. Gotho.*

n *Rescripsimus.*] s. in Græco.

IN *minorum.*] CASVS Minor rem suā tibi uēdidit, & tradidit: stetisti vsque ad annum, uel plus, non curo, neq; pretiū soluisti; neq; te ut solueres interpellauit; an ei tenearis, quæritur? & rñ. quod sic. & hoc in bonæfidei cōtractibus locū habet, & in aliis, vt in legato & fideicō. neq; habet locum restitutio ad petēdū usuras, cum ipso iure ad eas tenearis. ¶ No. quod ille, qui emit rē a minore, & eā possidet, eo ipso est in mora, & tenetur minori ad vsuras pretii: & ista mora dicitur irregularis secundum Bal. hic.

4† *Legatis. Hinc colligunt magis cōsiderari priuilegium ætatis, q̄ naturam propriā actionu. l. 3. §. 2. ff. de adim. lega. Gothof.*

o *In minorum*] s. ad eorum utilitatem.

p *Re ipsa.*] i. interpellatione cessante. & hic subiicit, & pro. i. ex solo, &c. Et adhoc, quod re ipsa fiat mora in talib. & similib. est arg. contra ff de leg. 2. l. Titia Seio. §. j & de adim. lege. l. 3. §. idē dicendum. & de actio. emp. l. curabit. & ff. de fideicom. lib. leg. cum uero. §. apparet. & ff. de vsur. leg. mora & leg. cū sine. & l. cum quidā. §. si cum pupillo. & inf. de compen. l. si constat. & infra de vsur. & fruct. le. l. j.

q *Et.*] ponitur hic pro id est.

r *Recepto.*] idest approbato prædictis. s. legib. uel dic. s. speciali iure.

s *Morā.* etsi nō interpellauerit Et ē mora debitoris vitiū.

t *Desiderant.*] s. non fieri, sed factum puniri.

u *Fideicommissis.*] quæ quāuis sint stricti iuris, tñ propter uolūtatē defuncti adimplendā, admittuntur vsuræ.

Sunt

sunt & alij effectus moræ. de qua mora dic plenè vt diximus. ff. de vsu. l. mora. in prin.

S *I tutor.*] CASVS. Si tutor siue curator legitimus, vel sine inquisitione datus non præstita cautione rem pupilli egerit, vel defenderit, & succubuerit: an pupillo præiudicet quod actum est, quo magis sit necessaria in integ. resti. quæritur? & tñ. quod illud, quod per procuratorem talē factum est, ipso iure nō valet. vnde in integ. rest. non est necessaria: neque. n. legitimam administrationem assecutus est tutor non satisdans rem pupil. &c. vnde non valet quod per eum actum est.

a *Non cauerat.*] cum cauere debuerit. s. rem pupilli saluam fore, vt quia legitimus erat, vel sine inquisitione datus. aliàs satisdare non tenetur, vt insti. de satisd. tu. §. j. & dic, vt ibi no.

b *Non potuit.*] s. iure communi. sed si pro te. prodesset iure singulari, vt supra de procur. l. non eo.

c *Firmitatem.*] s. in tui præiudicium, vt hic. & infra de tu. vel cur. qui non satisde. l. tutor. & l. in dubium. & ff. de cu. furi. &c. l. consilio. §. j. & argu. supra de procu l. quia absente. & ff. de rebus eo. l. qui neque. Sed ar. contra. ff de offi. præto. l. Barbarius. Item nota secundum Ioan. quòd non legitimè ordinatus, pro non ordinato habetur. sic ff. de re iudica. l. si se. §. condemnatus.

d *Quando.*] idest quia.

S *Ancimus.*] CASVS. Spe futuræ numerationis, minor scripsit se 10. mutuo à Titio recepisse: & cum non recepisset, intra biennium exceptionē non numeratæ pec. non opposuit. an igitur currat tempus, quæritur? Et resp. quòd non ipso iure. vnde decætero extendatur ad omnē exceptionem temporalem, quod ipso iure minori non currat. sed secundum iura antiqua cucurrisset minorib. sed restituerentur. & hoc in secunda. In tertia dicit, quod ista quæ dicta sunt, vera sunt in omni exceptione: præterquam in præscri. 30. vel 40. an. ista enim currit tēpus, sed restituuntur. ¶ No ex ista l. vnam regulam generalem, quod omnes præscriptiones, quæ olim currebant minoribus, quibus dabatur restitutio, hodie non currunt ipso iure. Ias.

e *Non numeratæ pecuniæ.*] quæ ex tempore causam habet, secundum quosdā: sed certè imò tempore finitur. s. biennio, vt infra de non nu. pecu. l. in contractibus. sed aliæ. s. trium an. & 10. & 20. & 30 & similes causam habent ex tempore: quia [fi]nito tempore res confirmatur.

f *Currere.*] aliàs currere, & aliàs nō currere, & expone. i. non simul cum tempore currere: sed remanet fixa, vt demum completa ætate currat. Alij exponunt. i. non competere: quod falsum est: imò competit minori, & contra eum. Item huic contra infra de non nu. pec. l. si intra. in fi. vbi currit, & datur restitutio. Sed ibi incœpit à prædecessore minoris. Vel solue, vt ibi.

g *Obstaculum.*] puta quia maior fieret interim, vel iuret se non venturum contra. & sic subuertitur ius: quod esse non debet, vt insti. de ijs qui sunt sui vel alie. iu. §. pe. & ff. de offi. præsi. l. illicitas. in prin. vel petendo restitutionem non probaret, vel per fas & nefas perderet.

Sententia lata contra tutorem, qui non cauerat rem pupilli saluam fore, pupillo nō præiudicat ipso iure. h. d. Bal. & Sal. Vel sic: Sententia lata contra tutorem, qui non habet administrationem, est ipso iure nulla. h. d. Bald.

Ijdē AA. & CC. Stratonicæ.

LEX IIII.

SI tutor tuus, qui pro tutelari officio non cauerat, [a] iudicio expertus est, contra eum lata sententia iuri tuo officere non potuit: [b] nec ea, quæ ab eo gesta sunt, vllam firmitatem [c] obtinēt. Frustra ergo in integrum restitutionis auxilium desideras, quando [d] ea, quæ ab eo gesta sunt, qui legitimi administratoris personam sustinere non potuit, ipso iure irrita sunt. S. 8. Cal. Nouemb. Nicomediæ. CC. Coss. 294.

Præscriptiones à minoribus non incipiunt: & eis ipso iure non currunt: nisi sint præscriptiones temporis longissimi, quæ currunt adultis. h. d. Bald. Vel sic: Præscriptiones temporales, quæ olim currebant minoribus cum beneficio restitutionis, hodie ipso iure non currūt, excepta præscriptione 30. vel 40. an. Salic.

Imp. Iustinian. A. Ioan. P. P.

LEX V.

SAncimus * fauore imperfectæ ætatis exceptionē non numeratæ pecuniæ [e] ab initio minoribus non currere: [f] ne dum in integrum restitutionem expectamus, vel [1]† aliquid emergat obstaculū, [g] per quod huiusmodi beneficio minor vti non possit, vel [2]† substantia eius subuertatur. ¶ Sed humanius est, latius eandem legis interpretationem [h] extendere in omnibus casibus, in quibus vetera iura currere quidem tēporales præscriptiones aduersus minores concesserunt: [i] per in integrum autem restitutionem [k] eis subueniebant, eas [l] ipso iure non currere. melius etenim est intacta * eorum iura seruari, quàm post causam vulneratam remediū [3]† quærere, [m] videlicet.

h *Legis interpretationem.*] idest legem inducentem præscriptionem non num. pec. interpretatus est Iustinianus, quasi de minoribus non senserit illa l. & hanc eandem interpretationem extendit ad omnes leges inducentes præscriptiones tēporales, quasi de minoribus non senserint.

i *Concesserunt.*] secundū veteres enim leges quandoque currebat præscriptio, ita quòd non restituebatur minor, vt infra ne de sta. defunct. l. si mater. & ff. de min. l. auxiliū. in princip. quæ sunt contra. quandoque ipso iure cessat, vt supra eo. l. adolescentiæ & ff. eo. interdū. vbi erat vtile tempus. & infra si ma fac. alie. l. fin. in fi & sunt hæc specialia, quæ sunt contra, & in his nihil innouatur. Item quandoq; currebant, sed restituebantur. & de his hic dicit, & innouat: sed fallit quod dicit hic, vt infra de iud. l. properandum. in fi. quæ est contra. & infra si sæpius in inte. restitu. postu. l. j. Sed ibi speciale in præscriptionibus, quib. iudicia sopiuntur sic & aliàs in auth. de hær. & fal. §. pupillus. colla. j. Item fallit. inf. de temp. in integ. resti. aut. si minor. quibus casib. currit præscrip. contra minorem Item contra. ff. qui. ex cau. ma. l. si cum miles. Sed certè ibi nil de minore dicit. Item contra. ff. eo l. etiam ei sed expone, vt ibi. Item contra. ff. eo. l. Æmilius. Sed ibi ex persona prædecessoris cœpit præscriptio. Item contra. sup. si aduer. vsuc. l. j. Sol. hic corrigit. Vel dic, vt ibi no.

k *Restitutionem.*] vbi enim competit ordinarium auxilium, non est recurrendum ad extraordinarium.

l *Eas.*] s. præscriptiones, tam præscriptionem non numeratæ pecuniæ, quàm alias, scilicet 10. vel [2]0. an.

m *Quærere.*] vt inf. quando lic. vnicuiq; sine iud. l. j. & ff. [de vi &] vi. l. antiquæ. § pe. Sed arg. contra. ff. de auth. tu. l. si tutor. sed ibi nihil de præscriptione dicit. Sed quomodo Iustinia. hoc sibi attribuit, cum etiam ante eum idem cōsequebantur minores, vt ipso iure seruarentur illæsi, vt infra si quis igno. rem mi. l. j. in fi. & in l. fi. & inf. quibus non ob. lon. temp. præscrip. l. non est. sed expone ibi non currit. s. cum effectu, quia currit: sed datur restitutio. vel fuit illud à compositoribus additum. vel secundum Pla. biberat hic Iustinia. & non recordabatur de illis legib. Item eodem modo quæro. nonne prohibetur alienatio rerum minorum, quæ seruari possunt, etiam mobilium, etiam ante Iustinianum, vt infra de administra. tu. l. lex quæ. ergo vsucapio, & præscriptio, vt ff. de verborum signific. l. alienationis. expresse enim prohibebatur vsucapio, vt ff. de acquirendo rerum domi. l. bonæ fidei. sed nec in illis, quæ seruari non possunt, habet locum: quia non tantum possunt seruari. Respon. secundum quosdam hic in actionibus personalibus loquitur. hoc verò non valet, quia actiones loco immobilium computantur, vt

Præscriptio an currat cōtra minores.

* *Casus quando nō currit præscriptio, ponit gl. in c. cum non liceat ī ver. non obstante. ext. de præscr.*

1† *Al. deest, vel.*

2† *Al. ne.*

* *Concor. c. 1. cū glo. super ver. non liceat ext. de resti. in inte.*

3† *Præsta. morbo occurrere, quàm depellere. Gothof.*

Actiones loco immobiliũ cõputantur.

ff. de in. delib. l. ait prætor. §. j. Alij dicunt hoc tenere, qđ hic dicit, quando tenuit venditio, vt ob æs alienum. qđ non placet, quia cum teneat contractus, statim transit dominium, sicque cessat præscriptio, vt ff. de vsucap. l. sequitur. §. lana & ff. de cap. l. in bello. §. si quis seruum. Alij dicũt hoc tenere, quãdo alienasset prædecessor minoris. Sed tunc quare daretur restitutio? Dic ergo tu, quód non valent dicta argumenta: nõ potest alienari, ergo nec vsucapi nam tal lit, vt ff. de fund. do. l. si fundum. Item quia specialiter fuerat prouidendum: & sic non fuerat p̃uisum: ergo videbatur neglectum, vt ff. de iniu. l. item apud. §. hoc edictum. specialiter ergo Iustinianus dicit in hac lege. 1 Item quare non sic in contractibus ipso iure seruãtur illæsi? Respon. quòd certum est hic deceptum esse: ibi non sic, vt ff. de iureiur. l. nam & postea. §. si minor.

Vsucapi potest aliquando, quãdo nõ potest alienari.

1 Tu dic. secũdum Ia. de Are. quód rei minoris est simpliciter prohibita alienatio, quia est p̃missa cũ decreto, vt inf. de prædi. mi nor p̃ to merito p̃scribi potest. & iõ superior argumentatio non procedit.

a *In suo statu.*] f vt currant post pupillarem ætatem: sed restituanti. quia læsi, vt infra de præsc. tip. 30 an. l. sicut. §. pen. vbi de hoc dices. & supra si vt omis. her. l. j. in eo quod ibi dicit, in proprijs bonis amiserint ff eo. l. ait prætor. & l. nõ omnia. secundum Io. sed Aldricus dixit currere, & non restitui: quia semp incipit contra prædecessorem minoris. argu supra si aduer. vend. pig. l. 2 & secundum eum idẽ esset in præsc. tip. 10. vel 20. an si incipit à prædecessore: sed certe ideo sic dicitur in venditione pignoris, quia minor potest conuenire eum, cum quo contraxit prædecessor, i creditorem: quia ex pacto defuncti fit alienatio. vnde ibi nisi in subsidium non restituitur, vt ff. de dolo. l. & eleganter. j. respon. & §. si procurator. Accur.

* Ecleg. 80. tit. 24.

cet exceptionibus triginta, vel quadraginta annorum in suo statu [a] remanentibus. D. Cal. Nouembr. Constant. post Lampadium & Oreste VV. CC. Coss. 531.

TITVLVS XLII.

Qui, & aduersus quos in integrum restitui non possunt.

Vbi minor semiplenè docuit de læsione, recurritur ad verisimilia: sed vbi de læsione constat, verisimilia non attenduntur h. d. et iste casus secundum Bar. est multum no. Bald. Vel sic: Vbi verisimile non est minorem læsum per eius sagacitatem & industriam in publicis actibus approbatam, restitutio non conceditur, nisi euidenter de læsione plenè probetur. h. d. Salic.

Imp. Alexand. A. Cononidi.

LEX PRIMA.

IN consilio [b] quidem cognoscẽtis de restitutione in integrũ esse oportet, num is, qui se minorem annis læsum esse dicit, diligens * paterfamilias fuerit,

QVI, ET ADVERSVS QVOS IN INTEG. restitui non possunt.

Supra dixit, vbi propter causas cessat restitutio: nunc propter personas.

IN *consilio.*] CASVS. Si minor in contractu quem fecit, dicat se læsum, & velit restitui: aduersarius autem dicat non esse verisimile eum deceptum esse, cũ fuerit sapiens, industriosus, & publicis actibus interfuerit: iudex ista considerare debet: vt sic concedat, vel deneget resti. in integrum, cum causa tamen talis nõ sufficiat, vt prorsus non restituatur. sed si appareat eum euidenter esse l. sum, & circumuentum, restituatur non obstante excep. tali. Viuia.

b *In consilio.*] i. in arbitrio siue deliberatione iudicis. Et no. ꝙ iudex potest iudicare siue attendere id, quod ei est notum vt notorium: etiam si ei non probatur ab aliqua partium. erat. n. hic notorium eum fuisse decurionem. secus si est notũ nõ vt notoriũ, sed vt priuato: qa tũc magis

Iudex potest iudicare secũdũ id qđ est ei notũ, vt notorium.

ad probationem respicit, vt ff. de offi. præsi. l. illicitas. §. veritas. & infra de ijs qui ve. æta. impe. l. 2. j. respon.

c *Docuerit.*] i. fecerit doceri. vel propriè. sic. n. omnia faciebat, quia doctus apparebat. vt ff. de prob. l. cum de indebito. §. si is autem qui. & ff. ad Maced. l. si quis & de re mil. l. non omnes. §. à barbaris. vt enim dicit lr. nõ actus publici, sed industria per eos probata excludit à restitutione.

d *Non sit.*] cum dubitatur, an lapsus sit. & sic sunt argumenta probabilia: q̃ inducuntur, vt non videatur læsus. licet possit esse cõtrariũ, vt hic dicit. Sed oppono, aut hic minor p̃bat se deceptum: & sic restituitur, nõ attendendo sit diligens, vel non. aut non, & non datur restitutio, vt sup. de in integ resti. mili. l. minoribus. & ff. de iureiu. l. nam & postea. §. si minor. Sed respon. neutrum p̃dictorum erat, sed semiplenè probauerat, forte per vnum testem de læsione: quo casu deferatur ei iuramentum, nisi quia aliàs fuerat diligens, vt hic dicit. & sic loquitur in principio istius l. & inf. de reb. cred. l. in bonæ fidei. Alij dicunt hic loq. in mutuo, vbi probat creditor, vt sup. si aduer. cre. l. j. & 2. sed vbi agit contra industriũ, nõ probat, quia pro creditore præsumitur. sed prima placet.

e *Vrgentibus.*] quia deficiebant idonei: aliàs minores non admittuntur. vt infra qui ætate lib. 10 l. 2. & ff. de mu. & hon. l. ad rem. & ff. de decur. l. generaliter. §. spurios. Vel aliter fuit ordinatus inuitus, quia habebat 20. an. & 5. liberos, vt ff. eo l. 2. & l. 3. in prin.

f *Creatus.*] supple sic.

g *Educatione.*] i. in educatione propagabat sobolem. & sic hæc sunt argumenta licet probabilia diligentiæ, non tamen necessaria secundum Bal. in impediendo restitutionem, vt supra de in integrum resti. mi. l. 2.

actibusq; publicis industriũ se docuerit, [c] vt lapsum eum per ætatẽ verisimile nõ sit. [d] Verum si, causa cognita, circumuentus deprehendatur, propter hoc solum, velut p̃scriptione, à solito auxilio remoueri non debet, scilicet ꝙ vrgentibus [e] patriæ necessitatibus decurio minor annis creatus [f] sit, vel propagandæ sobolis liberorum educatione [g] 1 † prospexerit. PP. 10. Cal. Octob. Lupo, & Maximo Coss. 233.

Filius contra patrem & libertus contra patronum propter gestum cum patre vel patrono non potest implorare restitutionem in integrum, tum propter reuerentiam, tum quia lex fingit eos non læsos. h. d. Bal. Vel sic: Contra parentes, vel patronos non datur restitutio ratione minoris ætatis. Sal.

Imp. Iustin. A. Ioanni P. P.

LEX II.

CVm * apud veteres dubitabatur, an liberi parentes suos, vel liberti patronos in querimoniam [h] deducere possent, quasi non ritè in eos versatos: 2 † quidam existimabant, nullam esse cõtra hmõi personas in integrum

1 † Educationi.

Testis vel cus semiplene p̃bat.

* Cum Vide Nouel. 155.

2 † Ea.

CVm *apud.*] CASVS. An filius contra patronum restitui posset, inter veteres erat quæstio. quidam dicebãt non esse dandam, nisi propter enorme damnum, vel si esset turpis persona parens vel patronus: alij dicebant non esse dandam, nisi sui facilitate esset deceptus filius, vel libertus minor, & non dolo parentis, vel patroni. Iustinianus dicit nulla habita distinctione personæ vel causæ, quasi dicat, vel esset turpis persona parens, vel patronus, vel enorme damnum, vel non, dicit imperator, vt omnimoda reuerentia parenti, vel patrono referuetur, vt nulla liberto, vel filio minori contra parentem, vel patronum detur restitutio: cum verisimile est tales personas non velle committere id, propter quod eorum opinio læderetur.

h *Querimoniam.*] petendo in integrum resti. contra eos. de alijs enim querimonijs habes supra de in ius voc. l. j & 2 in fi.

Natu-

a *Naturali.*] hoc refertur ad parentes.
b *Patronali.*] hoc refertur ad patronos.
c *Petulantiæ.*] id est superbiæ.
d *Refragante.*] id est contradicente.
e *Ex magna causa.*] propter enorme damnum, vt ff. eodem. l. si ex causa, §. finali, & l. seq.

1 † Al. pudoris.

f *Turpem.*] hæc ratio non valet, quia semper sancta, & honesta & c. vt ff. de obseq. l. 2. & l. liberto. & in Auth. de incest. nup. in prin. coll. 2.
g *Non ex dolo.*] quasi eorum famæ parcatur.
h *Sed.*] aliis quod, pro sed.
i *Nullo modo.*] generale est hic: speciale in contractu.
k *Restitutionem.*] vt arg. ff. de dolo. l. non debet, & ff. e. l. patti, §. fin. Sed contra sup. de dolo. l. si superstite. Sol. ibi de restitutione, quæ datur iure actionis, hic officio iudicis, vt ff. eo. l. quod si minor, §. fin. Item contra infra de bonis quæ lib. l. fi. §. in vtroque autem &c. Sol. vt ibi. Item ad idē contra s. si aduersus iud. l. si cum pater. Sol. vt ibi. Itē cō. s. si aduer. dona. l. 2. Solu. vt ibi.

2 † Dicerer.
3 † Quod.
4 † Al. est.

ADDITIO. Pro Sol. omnium contrariorū istius gl. vide succinctam, & clarā distinctionem Barth. hic.

l *Restitutionem.*] vt alias delictum excludit priuilegium, vt infra, vbi senat. vel cla. l. 1.

a Vide q̄ no. in cle. 2. de offic. iud. or. 7. 10. Eclo. 6. tit. 25.

m *Ipsas personas.*] s. patronorū, & parentum. Vel dic minorū q. d. nō solū maiorū.
n *Opinioni.*] s. ipsius patroni, vel parentis, secundum primam expositionem. sic ff. de offi. præsi. l. obseruandum, in fi. 1. respon. Vel dic minorum. q. d. non solum maiorum, & q̄d dicit suæ, s. patroni, & parentis.

5 † Al. Maxima.

SI MINOR SE maiorem, &c.
In superiori tit. dixit, vbi propter paternam personam restitutio denegatur, hic propter factum, quia fallaciter se maiorem dixit.

restitutionem pondere 1 † naturali,[a] vel patronali[b] reuerentia huiusmodi petulantiæ[c] refragāte,[d] nisi vel ex magna[e] causa, vel aduersus turpem[f] eorum personam: alij autem personarum quidem vel eiq; distinctionē respuendam esse censuerunt: tunc autē tantūmodo dandam esse restitutionē putauerunt, cū minor ex sua simplicitate se decepū, nō ex dolo[g] patris, vel patroni circunscriptū esse dicat. 2 † Sed[h] 3 † vt maneat in oib. honor parentibus & patrono, vel patronæ illibatus, atq; intactus, sācimus, nullo modo,[i] neq; aduersus parentes vtriusq; sexus, neq; aduersus patronū, vel patronā dari restōnē.[k] nā personarū reuerētia oēm eis excludit restōnem,[l] cū proculdubio sit 4 † ēt ipsas[m] psonas cauere, ne q̄d suæ opinioni[n] contrariū existat. D. Cal. Sept. Cōstāti. post consulatū Lampadij, & Orestæ VV. CC. 531.

TITVLVS XLIII.

Si minor se maiorē dixerit, vel maior probatus * fuerit.

Asserens se maiorem per errorem, nihilominus potest petere restitutionem in integrum, minori ætate probata: Bal. Vel sic: Minor probatus maior per instrumenta suæ natiuitatis, probato contrario, potest restitutionem petere. h. d. Salyc.

Imp. Alex. A. Maximianæ. 5 †

LEX PRIMA.

SI cum minor annis vigintiquinque esses, tabulis, quæ sunt suarum professionū,[o] oblatis[p] tibi, ætatē, qua si maior annis viginti quinq; decepta[q] ꝓbasti, in integrū restitutionē, intra statutū legibus tps etiā post impletam ætatem de omnib. intra eam ætatē aduersus te gestis, postulare apud eum, cui 5 † de ea re iurisdictio est, potes.[r] PP. 12. Calē. Apr. Maximo, & Paterno Coss. 224.

Errantibus, nō decipientibus iura subueniūt. h. d. Bal. Vel sic: Fallaciter asserens se maiorem nō potest postea petere restitutionem. h. d. Saly.

Impp. Diocl. & Max. A.A. & CC. Vitaliano. al. Vitalio.

LEX II.

SI is, qui minorē nunc[s] se esse asseuerat, fallaci maioris ætatis mendacio[t] te decepit, cum iuxta statuta iuris errantibus, non etiam fallentib.[u] minoribus publica iura subueniāt, in integrū restitui non debet. D. 3. Cal. Dec. Diocletiano 2. & Maximiano AA. Coss. 293.

Si minor dixerit se maiorem proprio dolo, non restituitur: si autē dolo aduersarii, restituitur: si verò propria simplicitate: si fuit simplex assertio, restituitur, probata læsione, & ætate per testes & instrumenta: si autem fuit assertio iurata, debet probari minor ætas solummodo per instrumenta. Sed si est iurata corporaliter tactis euāgeliis exclusa est omnis spes probationis, et omnis spes restitutionis. Bald.

Ijdē AA. & CC. Theodoræ.

LEX III.

SI alterius circumuenien-

intra quæ datur restitutio in integ. Si verò excessit illa tempora, de omnibus quæ contraxit intra minorem ætatem, restitui potest: nihilominus non intelligas, quod contra confessionem: quia ipso iure tutus est.
o *Professionem.*] id est in quibus professus fuerat pater, & mater tali tempore te natum.
p *Oblatis.*] s. ab eo, qui volebat tecū contrahere. vel ab alio.
q *Probasti.*] s. per probatum credidisti. Vel dic approbasti, vel forte [illegible].
r *Potes.*] exempla de in integ. restitutionem [illegible]. Sed numquid aduersus confessionem [illegible] Respon. [illegible]

5 † Cuius.

[illegible]

s *Nunc.*] [illegible]

t *Mendacio.*] id est [illegible]

u *Fallentibus.*] vt infra ad Velleian. l. [illegible] ff. ad Velleian. l. secundo, §. hæc verba. & l. [illegible] supra de apell. l. hi qui. in fine. & supra si aduers. delict. l. 1. & 2.

SI *cum.*] CASVS. Aliquis volens contrahere cum minore, persuasit ei, q̄ esset maior, ostendens ei instrumentum natiuitatis suæ, quo pater, vel mater professi, eū tali tempore eum natum fuisse: per quod videbatur maior: cui instrumento fidem adhibens minor confessus est se maiorem: cum eo contraxit, & læsus est: an possit restitui, quæritur? & respond. quod sic: scilicet si est intra illa tempora,

SI *is qui.*] CASVS. Minor volens cū aliquo contrahere, [illegible] [illegible]

SI *alterius.*] CASVS. In prima & secunda parte huius legi vsque ad illum ver. si tamen dic, [illegible] Definit sic. Minor voluit contrahere cum [illegible] verbo se esse minorem hoc credens, s. verum [illegible]

neque alieno dolo ductus. Et sic non obstat suprà de transact. l. si ex falsis. & contraxit, vult restitui, an sit audiendus, quæritur? & respon. quod non, nisi probet per instrumentũ natiuitatis suæ se minorem fuisse tẽpore contractus: & non per testes. Ex quo sumes, ꝙ magis creditur mortuæ voci, id est instrumẽto, quàm viuæ, vt testibus. Si autem corporale præstiterit iuramentum: petens restitui, non audietur.

a *Minor.*] scilicet tu.
b *Probare.*] minor volebat decipere, & ci[9] aduersarij eius minor petit restitui. vtrum debeat? Videt ꝙ nõ; scienti. n. dolus non interuenit: & ille nõ videtur dare. &c. v. ff. de reg. iu. l. nemo vi. & in hoc est melior conditio possidentis, vt ff. de dolo. l. si plures dolo fecerint.
c *Suppleat.*] i. ꝙ deficit in ætate, suppleat.
d *Statutum est.*] vt s. l. prox. & no. hæc lex vsq; ad §. si tñ continet ambas superiores. l. finam ab illo vers. q si per iniuriã, &c. Secunda in principio legis, vsq; ad verbum quod si per iniuriam, &c. tñ non supersunt ex ista aliquid additur. Vel secundũ Azo. quod abinde, aditus &c. ut tertias casus subdistinguit. Sed cõtra hunc respon. ff. eo. l. minor 25. an. addito. §. planè. Solut. ibi minores noluerunt decipere curatores, sed soluentes. Et ideò contra curatores agunt, & non contra soluentes. Item ad idem contra. adde supra in integr. restitu. min. l. de tutela. Sol. eodem modo. Vel dic minor ibi non decepit auunculum, cum sciens præsumatur. Item no. hic malitia, &c. & sic probitas, vt infra de ijs, qui ve. æta. imp. l. 2. & supra titu. 2. l. 1. & 77. distinct. Tu dic cap. monachus verò.
e *Factum.*] scilicet factum te esse maiorem.
f *Durabit beneficium.*] sic ergo non potest renunciari beneficio mino. ætatis, vt no. ff. de minor. l. si iudex. & l. verũ, in interdum.
g *Tunc fuisse.*] cum te decepit, vt suprà de in integr. restit. in l. minorem.
h *Per sacramenti.*] non corporaliter, sed verbotenus præstito, vsque l. 1. vt statim patet. & dic loqui vsque in fin. quando dolo adhuc aduersarij fuit deceptus, vt in superiori responso, quod est quia si per iniuriam, &c. secundum quosdam. I Et sic hunc responsum, & sequenti est contra, supra de transact. l. si ex falsis. Sed dic non intercessit dolus aduersarij tantus, & tamen ut ii in qua ibi falsa instrumenta produxerat, hic mentita dolus dicta, vel secundum Azo. hic facilitate sua dic fuisse deceptum, vt differat à præcedenti casu. Vel hic aliis contrario. Vel emtus erat. si non, nam instrumenta fuissent prolata. Vel licetur ipsi conditionaliter iurauit, si instrumenta essent vera: hic non. Vel si iurauit non se moturum controuersiam, hic tantum. Vel hic tractatur de beneficio dando, vel dergando, quod facile negatur. ibi de iure communi ex falsis, dat do, vel denegando, quod nimius fit, vt denegetur, vt Authent. non alie. §. cum verò verisimile, coll. 2. Ecco & respondet ad l. si de p. dolo iurigentum, §. sed si fraudare, & supra de transact. l. sub prætextu instrumenti: nam in excep. vel replicatio doli est de iure communi. Vel ibi in eadem l. si ex falsis, non fuit corporaliter iuratum, hic fuit quod non placet. Item de eadem contra. sup. de legi. & const. l. non dubium. sed ibi est iuratum super illicito contractu. hic non, imò super quadam pactione.

[margin:] 1 † Circumscriptionem. 2 † Imò non videt excludẽdus. l. 5. in fi. s. de legi. iol. ne. Plus est corporaliter iurare, quam in instrumento, ut supra.

di causa minor [a] ętate maiorem te probare [b] aspectu laboraueris: cum malitia suppleat [c] ætatem, restitutionis auxilium tàm sacris cõstitutionibus, quàm rescriptorũ auctoritate denegari statutum est. [d] Quod si per iniuriã, vel circumuentionem [1] † aduersarij hoc fuerit factum, [e] durabit [f] beneficiũ, quo minoribus causa cognita, subueniri solet: aditus itaq; pręses prouinciæ, probationis ætatis examinata causa, si tuum dolum non reppererit intercessisse, ac te minorem tunc [g] fuisse probaueris: cã cognita, in integrum restitui prouidebit. Si tñ in instrumẽto per sacramenti [h] religionem maiorem te esse asseuerasti: non ignorare debes, exclusum [2] † tibi esse in integrũ restitutionis beneficium: nisi palam, [i] & euidenter ex instrumentorum [3] † probatione, [4] † non per testiũ [k] depositiones, te fuisse minorẽ ostẽderis. huiusmodi autem sacramento corporaliter præstito, nullum tibi superesse auxilium, * [l] perspicui iuris est. Dat. 13. Cal. Oct. Sirmij CC. Coss. 294.

Si restitutio est denegata propter ætatem probatam, ad restitutionem, & probandam ætatem minor iterum admittitur. h. d. Bald. Vel sic. Si iudex per errorem calculi pronunciauit eum, qui se dicebat minorem, non debere restitui, valet sentẽtia, sed aduersus eam datur restitutio. h. d. secundũ vnam lecturam. Salyc.

Ijdem AA. & CC. Labio. † [5]

L E X I V.

CVm circa [m] probãdum annorũ numerũ apud rectorem [n] prouinciæ erratum, non ideo tibi iure quæsito probatur.

i *Palam.*] sic in Authent. de æqual. do. §. quia verò, coll. 7.
k *Per testium.*] plus ergo creditur scripturæ, quàm testib. vt ff. si libe. inge. esse di. l. 1. §. qui se, & §. qui post quinquennium. & ff. de probat. l. census. & inf. de non nu. pec. l. generaliter. & sup. de man. princ. l. 1. inf. arb. tu. l. fina. in prin. Sed contra. inf. de fi. instr. l. in exercendo. Sol. hoc casu speciale: qa difficile est tenere memoriã annorum, & numerum, vt ff. de carb. edi. l. 3. §. dum. distingue ergo secundum Azo. dicat minor se maiorem aduersarij suasione: an vltro per se. Primo casu sibi nõ præiudicat, si se minorem & deceptum ostẽdat, vt sup. l. 1. etiam si iurauit qualitercũque: si tamẽ aduersarij dol[9] interuenerit, vt sic deciperetur in contractu, non tantũ in hoc, vt assereret se maiorẽ: quia qdlibet sufficit, siue in contractu, siue vt se maiorẽ asserat, qa replicabit de dolo, si ille excipiat, ꝙ asseruit se maiorẽ: alias ꝯ esset ff. de pact. l. iurisiur. §. sed si fraudãdi. vbi datur replicatio, etiã maiori dolo commisso ab aduersario. Secundo casu omnino repellitur, si facit animo decipiendi, aliàs quia se credebat maiorem, admittitur, nisi iurauerit: tunc enim vel nullo modo admittitur, quando corporaliter iurauerit: vel per instrumenta probans contrarium, vbi non corporaliter iurauit, vt hic. Si verò non apparet, fecerit animo decipiendi, vel non, præsumitur cõtra eum, qui tunc se maiorem, & nunc se minorem dicit, vt sup. l. prox. & ff. de act. empt. l. Iuli. §. 1. & secundum hoc ab illo ver. aditus, &c. loquitur quando non dolo aduersarij, nec suo, quia sic credebat se maiorem.

ADDITIO. Petrus de Bel. perti. dicit non præsumi dolum, nisi probetur. l. quoties, §. qui dolo, ff. de prob. & hoc putat Bart. hic verum per hanc l. in versic. aditus, ibi, si tuum dolum non reperit, &c.

l *Auxilium.*] cum non debeas sperare me authorem periurij, vt supra si aduer. vend. l. 1.

CVm circa.] CASVS. Minor contraxit, petit restitui, allegat aduersarius ipsum fuisse 12. & 13. ann. tempore contractus; iudex 12. & 13. credens facere 29. pronunciauit eum non esse restituendum. an aduersus sententiam restitui possit, quæritur? & respon. quod sic.

m *Cum circa.*] rector prouinciæ putabat forte 12. & 10. esse 25. vt allegabatur, & sic errore ductus iudicauit eum maiorem 25. an. sicq; non restituendum: & hoc non expresso errore in sñia: & sic valet, alias non valeret, vt ff. ad Trebel. l. seruo, §. cum prætor. & ff. quæ senten. sine app. l. 1. §. 1. Vel aliter pone aduersariũ hunc maiorẽ probasse per falsos testes, quos credidit esse veros. restituitur quidem ꝯ sñiam rõne ætatis, & alia rõne, scilicet, vt s. de adue. diuer. iud. l. 1. & ff. de re iu. l. diuus. nec vnum auxilium extraordinarium aliud tollit, vt ff. ex quib. cau. ma. l. si cum exceptione, §. cum qui. Sed qualiter fuit pronunciatum: definitiuè, vel interlocutoriè? sed non casu non præiudicat, s. in totum. primo præiudicat, nec restituitur, nisi ad appellationẽ, vt j. ti. 1. l. 1. Rã. interlocutoria fuit, ꝙ indicat, sed restituit. Itẽ & definitiua, vt inf. ti. 1. l. 2. & ibi non est alia causa, quare denegetur.
n *Rectorem.*] qui tulit sententiam, ei restitutionem negando: vnde non admittitur ad restitutionem, sed appellat intra 10. dies, infra titu. l. 2.

[margin:] 3 † Hinc colligit Cuiac. scriptum scripto plerũque refutari ad Nouel. 90. Gothof. 4 † Al. probatione. * Nota ꝙ sæcularis cogit obseruari iuramenta. not. Abb. ca. literas. coll. 3. de iur. cal. & cogit turpe iuramẽtum relaxare. Ro. sing. 410. cap. 1. imò cognoscit de nullitate absolutionis. D. me[9] de Selua in tracta. de iureiur. q. 5. in 3. par. alleg. Anchar. consil. 483. 5 † Libio.

a *Minoribus.* quod non videtur, eo quod per ipsos patribus prouideatur, vt ff. de min. l. 3. §. sed vtrum.
b *Præsidem,* eundem, vel successorem eius, vt ff. de min. l. in causæ, 2. in fi.
c *Prouinciæ.* coram quo petebatur restitutio, vel contra aliquam sententiam, vel aliam læsionem.
d *Opinione.* secundum primum errorem numeri, vel secundum alium, propter errorem testium falsorum.
e *Ex probationum.* ff. quæ sent. sine app. resc. l. 1. § 1.
f *Cognouerit.* modo, & die præsumpsisse, scilicet olim.
g *Sequetur.* restituendo te ad appellandum, vt infra l. proxima.

primo casu perinde est, ac si non esset lata snia, in secundo, non, quia si non exequatur causam appellationis vsque ad annum, confirmatur prior sententia. Item non poterit appellare, tertio licet lex dicat, extingui pronunciatum per appellationem, vt ff. ad Turp. l. 1. in fine.

tum esse proponas, & in huiusmodi causis, et filijsfamilias minoribus[a] subueniri ad missum sit: ea, quæ in prece contulisti, præsidē[b] prouinciæ[c] examinare conuenit, qui si æstimata[1] † ætate tua, maiorē annis falsa opinione[d] te præsumpsisse ex probationū[e] luce cognouerit,[f] erga minoris personam fidem veri sequetur.[g] Dat. 6. Id. Decemb. CC. Coss. 293.

1 † Inæstimanda.

TITVLVS XLIIII.

Si sæpius in integrum[2] † restitutio postuletur.

2 † Paulus senté. §. 3. Et leg. dicto loco ti. 29. Gothof.

Si restitutio fuit semel denegata, iterum non conceditur, nisi ad appellandum, vel nisi ex noua causa. h. d. totus titulus, Bar. & Bal. Vel sic: Aduersus latam sententiam in causa restitutionis contra minorē, minor non restituitur nisi ad appellandum. h. d. Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Romano, & alijs.

LEX PRIMA.

SI post[h] sententiam procōsulis contra vos latam[i] desiderastis in integrum restitui,[k] nec obtinuistis,[l] frustra rursus* vt ea quæstio in integrum restitutionis agitetur[m] desideratis. appellare enim debuistis, si vobis sententia[n] displicebat. sed si adhuc in ea ætate estis, cui subueniri solet, appellandi ius vrbis restituimus.[o] PP. V. Calen. Aug. Chilone, & Libo. Coss. 205.

* Sic restitutione denegata nō debet iterum peti & cōcord. c. si. extra, de resti. in integ.

Ex noua causa potest peti restitutio, quę alias fuit denegata, & non alias, hoc dicit cum l. seq. Sal.

Imp. Alex. A. Iusto militi.

LEX II.

QVamquā curatores[p] pupillæ victi, tunc cū in integrū restitui pupillā desiderabant, cū tamen nouis[q] defensionib. causam instrui posse dicas, adeant curatores vxoris tuæ iudicem, & petant, vt causas in integrum restitutionis agant.[r] PP. 5. Calen. Aug. Alexandro A. 2. & Marcello Coss. 227.

Imp. Philippus A. Anitiæ.

LEX III.

IN vna,[s] eademque causa iteratum in integrum restitutionis auxilium non iure (nisi nouæ[t] defensiones* prętendantur) posci sæpe rescriptum est. PP. 2. Calen. Iul. Peregrino, & Aemiliano Coss. 245.

* Concor. c. vl. & gl. super ver. restituim. in c. auditis, extra, de restit. in integrum.

SI SAEPIVS IN integrum restitutio postuletur. *Scilicet. ab eodem, & in eodem contractu.*

SI *post sententiam.* Pone casum in hac lege, vt in glos. proxima. Ex qua nota tex. qui dicit, appellare debuistis, si vobis sententia displicebat, quem textum semper allegant Docto. quod imputet sibi ille, qui non appellat. Bal.

h *Si post.* Pone sententiam latam aduersus minorem petentem fundum, & cum petijsset beneficium in integrum restitutionis contra sententiam, denegatum est ei per sententiam, volebat iterum restitui contra istam sententiam secundam, dicitur, quod non potest. Verum cum poterit appellare, si non appellauerit, restituitur ad appelandum tantum. Eodem modo posset poni casus, si cum deceptus esset in contractu petijsset beneficium in integrum restitutionis, & iussisset ei per sententiam denegatum.

i *Latam.* super fundo.
k *Restitui.* ad totam sententiam in quæstione fundi latam. Vel posset intelligi de sententia in integ. restit.
k *Restitui.* contra sententiam.
l *Nec obtinuistis.* sed denegata fuit.
m *Agitetur.* i. sit danda, vel non.
n *Sententia.* qua fuit restitutio denegata.
o *Restituimus.* Currit enim tempus. Sed hodie contra, vt supra in quibus cau. integ. restitut. non est necess. lege finali. Vel dic, vt ibi. Et dic, si noua allegatur causa, ad totam causam, alias ad appellandum tantum datur restitutio, vt infra lege proxima. Sed à qua sententia ad appellandum datur restitutio? an à prima, qua fuit condemnatus in fundo, an à secunda, quia fuit restitutio denegata? Respon. à qua vult, vel à secunda, & hoc magis videtur velle hæc lex. Item quid si primo appellauit, & temeus cucurrit, secundo petit restitutionem, & fuit denegata. an detur plus? Respondetur non, nisi ad appellandum, vt hic. Item nota aliud esse restitui ad totam causam, aliud ad appellationem, quia in alia causa, vt infra l. proxi. vel non quo appellatur.

QVamquam. CASVS. Tutor alicuius pupillæ, & curator sibi adiunctus, eam ipsam petierunt restit. denegata est. an iterum possint petere, vt restituatur, quæritur? & dicitur quod sic, si noua defensio occurrit, vel quæ nunc competit, cum sit l. generaliter dicens, quicunque minos læsus fuerit, & petat restitui, & denegetur restit. potest iterato petere, si noua defensio occurrit.
p *Curatores.* adiuncti tutoribus.
q *Nouis.* siue quæ tūc erant, sed allegatæ non fuerant, siue quæ postea emerserunt. Sed quidam intelligunt de omissis primitus tantum, quasi non possint aliæ superuenire? contra quos est supra titu. l. 1. l. si. Sic no. vbi noua causa prætenditur, ad totam causam sit restitut. vbi non, tunc ad appellandū tantum, vt supra l. proxi. & hic, & infra l. prox. Sed cum ad appellandum tantum restituitur lata sententia, quia fuit denegata restitutio, nonne iudex appellationis restituet, sicut facere debuit prior, & sic restitutio denegata dabitur? Respond. causa appellationis alia est a prima, & prohibitio fit in eadem, nō videtur denegata, ex quo appellatur.

r *Agant.* sed videtur denegenda, vt ff. eodem l. minor autem, §. denique. sed ibi fuit data. Vel dic, ibi fuerat prius denegata, vnde postea non datur, nisi noua causa allegetur, vt hic dicit.
s IN *vna, eademque.* signantur contraria, ff. de minorib. l. & si sine dolo, §. restitutus. Sol. hic cum tutoris auctoritate, ibi sine.
t *Noua.* expone, vt supra l. prox. & facit supra leg. 1. Sed videtur plures dari, vt ff. eodem l. & si sine, §. restitutus, vbi ad hæreditatem adeundam sæpe restituitur. Solu. ibi specialie, vel ibi non fuit denegata, sed sæpius concessa, quod potuit fieri, nisi in casu, vt infra de bon. quæ l b. l. fi. §. vbi autem pueris hic fuit denegata, vnde amodo non datur, nisi nouæ causę prætendantur, vt hic, ne leges sint ludibrio: vt d. l. 1. de bon. quæ lib. l. fi. §. vbi autem. & infra senten. rescin. non poss. l. 3. Sed quid si impetrauit restitutionem contra sententiam, & fuit negligens in probando, an restituatur vt probet, & sic postea possit contra sententiam restitui? Puto quod sic. Item no. sufficit semel. sic infra de iure delibe. l. fin. §. si vero postquam, & ff. vt lega. vel fideic. l. 1. § si quid & §. de his.

DE HIS QVI VENIAM AETATIS IMpetrauerunt.

Cesset restitutio, quia minor natura, factus est maior iure, id est principis priuilegio.

EOs qui veniam. CASVS. Minor 25. ann. veniã ætatis impetrauit a principe [illegible] . . . postea [illegible] . . . auctoritate [illegible] . . . quæ non ex [illegible] Sed [illegible] . . .

TITVLVS XLV.

De ijs, qui veniam* ætatis impetrauerunt.

Auctoritate principis nemo debet decipi. hoc d. Bal. Vel sic: Aduersus gesta post veniam ætatis impetratam, & indict. intimatam, minores non restituuntur, Sal.

Imp. Aurelian. A. Agath.[1] †

LEX PRIMA.

EOs, qui veniã ætatis[a] à principali clementia impetrauerunt,[b] etiam si minus idoneè rem suam administrare videantur, in integrum restitutionis auxilium impetrare non posse, manifestum est: ne ij, qui cum eis contrahũt, principali[d] auctoritate* circũscripti esse videantur. PP. Cal. Iul. Aureliano A. & Capitolino Coss. 275.

Masculus probata ætate 20. ann. fœmina verò 18. veniam consequuntur ætatis: per quam tamen immobilia alienare non poterunt, hoc dicit Bar. quod no. Bal. Vel sic: A solo principe venia ætatis impetratur. Et masculus debet esse maior annis 20. & debet probare ætatem, & morum instituta per se tantum apud cõpetentem iudicem. Fœmina verò debet esse maior annis 18. & hoc solum debet probare nec cogetur per se, quia potest etiam per procuratorẽ, & venia impetrata, non finit immobilia alienari sine decreto, hoc dicit Sal.

Imp. Constantin. A. ad Verr. PP.[2] †

LEX II.

OMnes adolescentes, qui honestate morũ præditi pṛrẽ[?] [illegible],[d] vel auorum patrimonia gubernare cupiũt & super hoc imperiali auxilio indigere[e] cœperint, ita demum ætatis veniam impetrare audeant, cum vigesimi anni metas impleuerint:[f] ita vt post impetratam ætatis veniã, ijdẽ ipsi per se[g] principale beneficiũ[h] allegãtes,[i] non solũ per scripturã[3] † annorũ numerũ probent, sed ẽt testibus idoneis aduocatis[k] morũ suorũ instituta, probitatẽque animi, & testimoniũ vitæ honestioris edoceant.[l] ¶ Fœminas quoque, quas morum honestas,[m] mentisque[n] solertia cõmendat, cum octauum & decimũ[o] annum egressæ fuerint, veniam ætatis[p] impetrare sancimus. Sed eas pp[*] pudorem, ac verecundiã fœminarũ cœtui publico demõstrari[4] † non cogimus: sed percepta ætatis venia, annos tantum ætatis probare posse testibus[q] quinque vel instrũs[r] [5] † misso procuratore,[s] concedimus, vt ipsę etiã in omnibus negotijs tale ius habeant, quale & mares habere præscripsimus,[6] † ita tamẽ,[t] vt prædia sine decreto hic non alienent.[u]

a *Ætatis.* CASVS. [illegible] . . .

b *Impetrauerunt.* & [illegible] . . . Sed [illegible] . . .

c Omnes. CASVS. Statuit, vult imperator veniã ætatis, vt omnia possit agere [illegible] . . . non aliter quã si . . . annos impleuerit, quo completo per se vel imperare possit . . . nos, quibus completis per procuratorem adeat principem, & . . . impetrato & obtento, procuratores . . . tantum numerum ann. probet misso procuratore [illegible] . . . fœmina [illegible] . . . Romana [illegible] . . .

d *Fragem.* substantiam.

e [illegible] . . . non [illegible] . . . honores [illegible] . . .

in iudicio agere vel cõueniri, nisi habeãt curatorem, & ideo . . . concedit eis veniam ætatis.

f *Impleuerint.* [illegible]

g [illegible] per procuratorem.

h *Beneficium.* . . . ætatis veniã.

i *Allegantes.* apud [illegible]

k *Aduocatis.* idest [illegible]

l *Edoceant.* sic se probasse [illegible] . . . Imperatorem [illegible] . . .

m *Honestas.* quãtum ad corpus.

n *Mentisq;* quãtum ad . . . animũ.

o *Octauũ & decimũ.* quare minor . . . petrat mulier q masculus? Re . . . & citius . . . mulier & . . . ad Velleia. l. sed si ego, in si & hac ratio ne non probet morum instituta, quia sagacior præsumitur. ADDITIO. Tu dic scd̃m Barto. hic, q vera rõ est, quia mulier cum sit minoris vitæ q̃ masculus, citius generatur, & ita contingit in quolibet animali, quia quãto res est breuioris vita, tãto citius perficitur.

p *Ætatis.* quare in muliere minus q̃ in viro? q genus auarissimum est mulierũ.

q *Testibus.* ætatis.

r *Vel instrumentis.* . . . aliud est pp iuramẽtum, vbi . . . tantum, vt sup. si min. se maio. dix. l. 3. in fin.

s *Misso procuratore.* . . . quæ per se, & . . . aũt ẽ gessisse, & s. de . . . at masculus p se debet . . . quare, vt sup. §. p. . . & sic & al. . . . emphyt. l. . . . de alterius . . . & sup. de proc. l. fi. Arg. contra, ff. famil. ercisc. l. plane. & infra. etiam per procuratorem in integ. rest. ag. posse, l. 1.

ADDITIO. Dic hoc esse propter aspectum personæ, qui requiritur h. c. ar. inf. de cad. toll. l. vn. §. vt autem, & ff. de adopt. l. post mortem. No. hic etiam tres differentias inter marem & fœminam. Prima in numero annorum. Secunda in probatione facienda per se tantum in mare, quod nõ in fœmina. Item quia mulier de solo numero annorum debet probare, sed masculus etiam de alijs.

t *Ita tamen.* illud refertur ad hoc, quod dictum est de masculis & de mulieribus, & ita ad vtrumque prædictorum refertur. Accur.

u *Non alienent.* nec mares, nec fœminæ, quia nec tutor, nec curator facere possit sine decreto, vt inf. eo. . . . tut. l. leg.

* 1 al. Ag. ...
* *Auctoritate principis nemo debet decipi.* ...
* 2 al. P.V.
* Mulier pl[?] de dolo, & astutia participat, quam masculus.
* 3 † al. præscriptiõt, & recte . . . supratẽptorum viginti annorum.
* *Pudor . . .*
* 4 † Testan.
* 5 † al. annos tantũ probare testib. vel instrumentis.
* 6 † Rec . . .
* Masculus, & fœmina . . . impetranda venia ætatis . . . differunt.

Google

¶ Sed senatores [a] † quidem clarissimi viri in hac regia vrbe cōmorantes, apud sublimitatē tuā: ceteri verò, apud prętorē: [c] † in prouinciis aūt, omnes apud earum rectores de suis moribus, & honestate probeant.

¶ Hi vero, qui contra [b] memoratam dispositionem veniam etatis à principali clementia [d] impetrauerint, sciāt [3] † eam nullas vires obtinere Dat. 5. Calen. Iul. Romæ, Crispo ij & Constantino C. ij. C. 321.

Sicut minor obtenta venia ætatis non potest alienare sine decreto immobilia, ita nec obligare, vt h. c. Bal. vel pignori, vel hypothecæ dare. Salic.

Imp. Iustin. A. Menæ P.P.

LEX III.

EOs, qui [c] veniā ętatis à principali clementia [4] † impetrauerunt, vel impetrauerint, [d] non solum alienationem, sed etiam hypothecam minimè posse, sine decreti interpositione, rerum suarum immobilium [e] facere iubemus: in quarum alienatione, [f] vel hypotheca, decretum illis necessariū est, qui necdum veniā ætatis meruerunt, ut similis [g] sit in ea parte conditio minorum omnium, siue petita sit, siue non, ętatis venia Dat. 8. Id. Apri. Decio VC. Cos. 529.

Verba debent intelligi naturaliter, & propriè: non ciuiliter, & fictè, vel impropriè. h. d. & ad hoc semper allegatur, & est not. l. Bal. Vel sic. Ubi fit mentio ętatis legitimæ, vel perfectæ, intelligitur de naturali perfectione, [illegible] ... alienare non potest minor ętate perfecta, licet veniam ętatis impetrauerit, non tamen illud petere poterit. Sal.

Idem A. ad Senatum.

LEX IIII.

SI quis [*] aliquid dari, vel fieri voluerit, & legitimæ ætatis fecerit mentionem, [h] vel si se absolute dixerit perfactæ ætatis, illā tantummodo ętatem intellectam esse videri volumus, quæ & viginti quinque annorum curriculis completur, non quæ [5] † ab imperiali beneficio suppletur: & præcipuè quidem in substitutionibus, [i] vel restitutionibus [k] hoc intelligi sancimus: nihilominus tamen, & in alijs: nisi specialiter quisquam addiderit ex venia ætatis velle aliquid procedere. D. 9. Cal. Ap. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

TITVLVS XLVI.

Si maior factus [*] ratum habuerit. [6] †

Ratihabitio tempore competenti supplet omnem defectum tēporis incompetentis. h. d. Bal. Vel sic. Ratificatio maioris reconciliat contractum in minori ætate celebratum, & ipsum reddit efficacem, & inexpugnabilem. h. d. Vel sic. Si maior factus ratificat ea, quæ in minori ętate gessit, restitutionem perdit. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Eutychiano.

LEX PRIMA.

SI inter minores quinque & viginti annis, vel scriptura interposita, vel sine scriptura, facta sine dolo [l]

---

[2] † Olim apud præfectum vigilum l. 1. C. The. de his q. ueniam ætatis impetrauerunt, & eorū qui non impetrauerunt.

[3] † Petens beneficiū cū eius impetrandi tenetur exprimere, & priuilegia cōtra leges impetrata sunt nullius momenti. Goth.

[4] † In indulgentia.

e *Immobilium*.] secus mobilium: quia tales minores, qui ueniam impetrauerunt, mobilia poterunt alienare: sed immobilia non. Iaf.

g *Similis*.] ergo & cū decreto alienato prędio dabit restitutio.

S I quis aliquid. CASVS. Minor mihi promisit, cū esset legitimę ætatis, posteà existēs 20. ann. veniā ætatis impetrauit, nunc peto ... cū sit legitimę ętatis, an possum, quæritur? & respō non: illam uerba, perfectæ ætatis, vel legitimæ, intelligi debent de ea ætate, quæ per annorū curricula recepit completionem, non quæ beneficio principis supplentur, nisi de ea specialiter dictum esset. & hoc intelligendū est in substitutionibus, cum dicitur: substitutio illum, cum erit legitimæ ætatis, uel illi restitue, cum erit legitimæ ætatis. cum ergo legitimæ ætatis erit facta mentio, intelligendum est de ætate 25. ann.

No. ex hac l. quod maxime in testamentis uerba debent

S I inter minores.] CASVS. Habebat minor cum minore rē cōem, sine dolo facta est diuisio. maior factus rata habeat, quæ facta erat, exprimendo, ratā habeo diuisionē: uel tacite, vt puta colendo partē, si erat fundus ... restitui si dicit se læsum, quæritur? & respon. non, siue in diuisione interuenit scriptura, siue non.

l *Dolo*.] enim dolo initus esset, non posset ratihabitione cōfirmari, etiā post maiorem ætatem, si cum ratum haberet, lateret dolus, ut ff. de pac. l. tres fratres, & ff. de transac. l. cum Aquiliana, sed a ... te posset ... de lite ... contra ... ff. illo ... l. Aurelio, §. Caius. Sol. ut ibi.

Diuisio.

by Google

a *Diuisio*] infra famil. ercisc. l. non ideo.
b *Ratam fecerint.*] expressis verbis, vel aliquid faciendo per quod videatur habere ratum, vt ff. rem rat. hab. l. non solum. & infra de cond. indeb. l. indebitum. ff. de lege commissoria, l. penult. Si autem tacite habeat ratum, vt tacendo, tunc habet locum infra si maior fac. alie. & c. l. 1. & vlt.

c QVi post.] quod in ista specie, vt sup. d. l. prox. nunc dicit in genere.
d *Gesta.*] siue a minoribus, siue eorum tutoribus. & faci. supra si in communi, eadémque causa, l. 1. & arg. ff. de pign. act. aliena res, in princ. & infra si alie. res pigno. data sit, l. si in rem.
e *Rescissionem.*] nisi fecerit hoc ex consequentia prioris actus vt ff. de minori. l. 3. §. scio. quæ est contra. sed huic l. & solutioni est contra ff. de liber. cau. l. liberis, §. 1. sed illud euenit, quia in minore ætate præcessit eius delictum: at in illo §. scio. non precessit eius delictum. præterea ibi participauit preciũ factus maior. quòd si nõ fecisset, non posset in seruitutem vocari.

* 10. Eclo. 4. tit. 29.

VBI, ET APVD quem cognitio in integrum restitutionis &c. 1

1 Materia istius tituli tractatur ext. de in integ. rest. e. pen. cum suis gloss.

Quando cesset restitutio de iis, nunc in quo foro impetrari debeat.

SI quod.] CASVS. Minor cum maiore causam habuit coram delegato principis, & succubuit: vult restitui contra sententiam: an præses restituere possit, quęrit? & respondeo quòd non: sed solus princeps. vel dic, quòd lata sit a vicario principis. & expone, a procuratore, id est, a vicario principis.
f *A procuratore*] id est, iudice delegato a principe, vt ff. eod. l. minor autem, §. penult. Vel dic a vicario principis, vt sup. si aduersus rem iud. l. aduersus. Vel dic, propriè procuratorem principis, qui inter fiscum & priuatum cognoscit, vt sup. si aduer. fisc. l. 2.

* Intell. huius l. vide Ant. Rub. 3. al. vinum nu. 135. de reb. cred.

Fiscus, & priuatus si litigent, quis erit iudex.

g *Solus*] Vel ipse qui iudicauit, vt ff. eo. l. in causis ij. §. si. & l. præfecti, & l. præses. Alij dicunt id esse speciale, vt ipsemet non possit.

QVoniam ea.] CASVS. Inter minorem Bonon. & maiorem Mutin. transa. facta est, ad decem, quæ dedit minor nomine illius transactionis. vult restitui. vbi debeat agitari rest. causa, quæritur? & respon. quòd vbi res est, quæ petitur. & ita coram Mutinen. vel vbi reus habet domicilium. Viuianus.
h *Tradidisse.*] nisi enim tradidisses, obligatum te aduersarius in tuo foro conueniret.

diuisio [a] est, eamq́; post legitimam ætatem ratam [b] fecerint, manere integram debere conuenit. S. 8. Calẽ. Maij, AA. & Coss. 293.

Iidẽ AA. & CC. Sotericæ.

LEX II.

QVi post [c] vigesimumquintum annum, ętatis, ea quæ in minore ætate gesta [d] sunt, rata habuerint, frustra rescissionem [e] eorum postulat. Dat. Idib. Februa. CC. Coss. 294.

TITVLVS XLVII.

Vbi, & apud quẽ cognitio * in integrum restitutionis agitanda sit.

Contra sententiam delegati, vel vicarii, vel procuratoris principis, solus princeps restituit. Bal. & Sal.

Imp. Antoninus A. Seuero.

LEX PRIMA.

SI quid à procuratore [f] meo iudicatum est, id per in integrum restitutionẽ pręsidis sententia non potest rescindi. Princeps enim solus [g] contra sententiam procuratorum suorum in integrum restituere solet. PP. 6. Calend. Decembr. Læto, & Cereali Coss. 216.

Agens ad distractum, tenetur sequi forũ rei. h. d. Bal. Vel sic: In causa restitutionis actor sequitur forum rei. Sal.

Imp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Aquilinæ.

LEX II.

ij QVoniam ea, quæ in transactione dari placuerat, te tradidisse [h] proponis, consequens est, [i] si de his repetendis per in integrum restitutionem, vel quãcunque [k] 1 † aliam causam putaueris agendum, eius adire te prouinciæ præsidem, in qua domicilium 2 † habent, quos conuenis. Dat. 3. Cal. Septem. Cap. post 3. Consul. Lamp. & Orest. 551.

Restitutio in integrum potest peti coram iudicibus ordinariis, et specialiter delegatis, vel ad vniuersitatem causarum: non coram arbitris, vel iudicib. chartulariis, vel delegatis ab eis. h. d. Bald.

Imp. Iustinia. A. Ioanni P.P.

LEX III.

CVm scimus esse dubitatum de restitutionibus quę in integrum postulantur siqué tantummodo apud iudicẽ, cui aliqua iurisdictio [l] est, examinari eas oportet, siue & apud pedaneos [m] iudices, siue eas minores xxv. annis petierunt, siue maiores, [n] secundum quod anterioribus sanctionibus, vel veteris iuris, vel nostris declaratum est: [o] sancimus non solum apud iudices pro tribunali [p] huiusmodi causæ cognitionem proponi, sed etiã apud eos iudices, quod Augustalis 3 † dederit maiestas, aut nostrę reipub. administratores, [q] vel hac in regia vrbe, vel in prouincijs, vt videatur ipse qui iudicem destinauerit, vtpote pro tribunali cognoscens, in integrum dare restitutionem: [r] & causas eius examinare. Sic etenim non difficilis erit causarum examinatio.

i *Consequens est.*] iure communi vt infra de iurisd. omn. iudic. iuris. & vbi in rem act. l. actor.
k *Quamcunque.*] vt quia per calũniam est facta, vel dolũ actoris: ut ff. de condi. indeb. in sũma, in prin. vel ex falsis instrumentis, vt sup. de trã sact. l. si ex falsis, vel res fuit data, quæ sine decreto dari non poterat, vt sup. de præ di. min. l. non solum, & ff. de reb. cor. l. magis, in princ.

1 † Quęcũque alia causa.

2 † In quę. Hinc colligi põt fori competentis definitio: quòd sit is, in quo domiciliũ habet, qui cõuenitur. Concius.

CVm scimus.] CASVS. A quib. iudicibus dã da esset in inte. rest. siue à maiore, siue a minore esset petita, olim dubitabatur: statuit ergo Imperator, vt tã ordinarius iudex, qui iurisdictionem habet cũ administratione: & tã delegatus ab ordinario, quam delegatus a principe eam dare potest. & hoc in prima. an autem arbiter qui compromissarius datus est sub pœna, vel delegatus ab eo, qui iurisdictioné nõ habet cũ administratione, restituere possit, quæritur? & rñ. quod non. & hoc in secũda. In tertia redit ad primã, dicens, quòd tm̃ his iudicibus de quibus in prima parte facta mentio est, licitũ est restitutioné dare: siue fuerit specialiter cã restitutionis delegata: siue vniuersitas causarum: siue aliqua specialiter incidit causa restitu. puta per recõuentionem.
l *Iurisdictio.*] s. ordinaria cũ administratione, etiã si non habeat merũ imperiũ.
m *Pedaneos.*] i. delegatos a quocumque.
n *Maiores.*] qui ęquales sunt in hoc, & in alijs quibusdã, vt sup. de in integ. restitut. min. l. fin.

3 † al. Augusta.

o *Declaratum est.*] s. quòd maiores debeant restitui.
p *Pro tribunali*] id est, ordinarij, qui habent iurisdictionem cum administratione: non tamen sunt simplices magistratus.
q *Administratores.*] s. dederint. Accur.
r *Restitutionem.*] qui enim per alium &c. vt ff. de admin. tut. l. ita autem, §. gessisse. & l. tres tutores, in fi. & ff. de don. inter vir. & vxo. l. u. in fine.

a *Ne quis.* ne pro non, idest aliquis non.
b *Compromissarios.* cum pœna, sed licet non possit restituere, an possit pronunciare restituendum, & de hoc compromitti: forte sic, quia tunc ipse non restituit.
c *Arbitros.* sine pœna.
d *Sententia.* idest cõ consensu, de quo dic, vt infra de recep. arbit. l. penu.
e *Qui dantur.* idest, delegantur.
f *Non habent.* i. non habent cum adiu inistratione, & imperio vt illi qui a principe impetrant, vt sint ordinarij: de quibus fit mentio ff. de iudi. l. 1. & supra de iudic. l. rem nõ nouam. Sed an hi restituant? Respond. non, vt infra eadem. l. ver. cum hos, &c. vel dic propriam, idest ordinariam non habent, sed delegatam: & si quæras, quando potest delegare delegatus? Dic quando a principe, vel proconsule, vel etiam ab alio, lite coram se contestata: nõ alias, vt infra de iud. l. a iudice. & ff. de offic. proconsul. & leg. l. penultim. & ff. de iudic. l. cum prætor, §. 1. & argumen. sup. de procur. l. neque.
g *Eis.* scilicet delegatis.
h *Et veteribus.* Not. duo specialia etiã veteri iure, vnum, quia quæ causæ cogn. &c. vt ff. de offic. procõs. l. nec quicquam, §. vbi, & ff. de regul. iu. l. omnia, quæ tunc cõtra, tamen hic poterat delegari, & erat speciale in ea. Secundo, quia si poterat delegari, ergo videbatur cognoscere posse magistratus municipalis, vt ff. de offic. eius cui mand. est iurisd. l. 1. §. 1. quod lex vetat: vt ff. ad municip. l. ea. §. 1. quæ est similiter contra Solut. non omnia, quæ delegabantur, competebant iure magistratus, vt hoc exemplo, & alio, scilicet, quando contingit præsidem abesse, vt ff. de offic. eius, cui mand. est iurisdict. l. 1. & 2. Vel dic poterat delegari non cuilibet, sed magistratui municipali, vt in tutela datione, vt ff. de tut. & cur. da. ab his l. nec mandante. & institu. de Atti. tut. §. pen. & ideo non sequitur, quod competeret iure ff. de tut. l. 1. muto. §. tutoris. Hodie dici potest, quod iure magistratus competat: cum indistincte possit delegari quicunque etiam, vt hic, & dict. l. de offic. eius cui mand. est iurisdict. l. 1. §. primo, & sic corrigitur lex illa. ff. ad municipal. ea. quæ. §. 1.
i *Dati* idest delegati.
k *Inciderit.* vt generaliter in vno loco facta causarum commissione, vt ff. ne qui prætec. vrb. l. 1. §. initio, vel in vna causa, & hoc incidenter, vt inst. de ord. iudic. l. 1.

1 † Al. andeat, & re ctius.
* V. Verum ser. i. rac. 3. o. ser. 3.
2 † al. deest tantum.
3 † Iurisdictio ordinaria, & contẽtiosa inhæret territorio: limites iurisdictionis sunt limites territorij. Bar.
Delegatus nõ possit delegare.
4 † Delegatus principis ad audiendum, delegatus cẽsetur ad diffiniẽdũ multo magis ad incidẽtia, quorum cõcessionẽ specialem requiri negat Bal. Gotho.
5 † Memorauimus.
Restitutio in integrũ an competat iure magistratus.

¶ Sed ne[a] quis ita effusè intellectum nostræ constitutionis audiat esse trahendum,[1] † vt etiam * apud compromissarios[b] iudices, vel arbitros[c] ex communi sententia[d] electos, vel apud eos qui dantur[e] à iudicibus, qui propriam iurisdictionem non habent, sed tantummodo iudicãdi facultatem, putet huiusmodi extẽdi sanctionẽ: cum hos tantum[2] † generaliter volumus tales causas dirimere, qui vel certæ administrationis, cui & iurisdictio adhæret,[3] † præpositi sunt, vel ab his fuerint dati, & multo magis, si à nostra maiestate delegata eis,[g] sit causarum audientia.[4] †

¶ Sed ne quid penitus dubitandum relinquatur, & hoc addendum esse censemus, vt ijs tantum, quos supra enumerauimus,[5] † liceat de in integrum restitutione disceptare: siue hoc specialiter eis fuerit mandatum, (quòd & veteribus[h] non fuerat incognitum) vel si generaliter dati[i] sunt iudices, vel in alijs speciebus inciderit[6] †[k] quædam quæstio restitutionis. * Dat. 3. Calend. Septemb. post consula. Lampadij, & Orestis. VV. CC. 531.

TITVLVS XLVIII.

De reputationibus, * quæ fiunt in iudicio in integrum restitutio.

Restitutio concessa minori, omnia in pristinum statum reintegrat tam pro minore, quàm contra eum; & extendit etiam esse ctum si ñ ad tertiam personam, hoc dicit, Bal. Vel sic, restitutio in integrum restituit omnia in pristinum statum, etiam contra tertium. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. Tatiano.

LEX PRIMA.

Qvi restituitur in integrum, sicut in damno[l] morari non debet, ita nec in lucro:[m] & ideo quicquid ad eum[n] peruenit, vel ex emptione, vel ex venditione, vel ex alio contractu, hoc debet * restituere.[o]

¶ Sed & si intercessor minor vigintiquinque annis interuenerit,[p] in veterem debitorem debet restitui[q] actio.

Qui restituitur.] CASVS. Minor si vult restitui, sicut in damno morari non vult, ita neque in lucro morari debet: si ergo rem vendidit, & vult restitui, refundat quod accepit: eodem modo, si emit, vel aliàs contraxit, hoc in prin. a. Si debitor creditori suo minorem delegauit, si restituitur minor, debet restitui creditori in veterem debitorem actio: & hoc in secun. da. Si autem hæres & vult restitui, vt ab stineat, quicquid de hæred. ad eum peruenit, vel dolo fecit quo minus perueniret, restituet, & hoc in tertia.
l *In damno.* & ideo datur restitutio.
m *In lucro.* scilicet faciendo, cum alterius iactura. Vel dic in lucro, cred non potuit consequi sine aliena iactura.
n *Ad eum.* scilicet minorem locupletiorem.
o *Restituere.* si locupletior est, vt hic, & supra si aduers. transact. l. 2. & ff. eodem l. quod si minor. §. restitutio. & l. patri. §. primo, & l. tutor. §. item ex facto. & l. intra vtile §. vendenti. l. us. & l. minor an. nis. §. prædia. & infra de præd. min. & l. si prædium. & l. non solum. Sed argum. contra infra, de repud. vel abst. hæred. l. 1. & supra quod metus cau. l. si per impressionẽ. Sed ibi est speciale, quando fuit contra eum per impressionem. Et not. quod si post impetratam restitutionem nolit ea vti, non compellitur, vt ff. eod. l. si iudex.
p *Interuenerit.* apud me à debitore meo mihi delegatur animo nouandi.
q *Debet restitui.* & ita etiam quod ad maiorem peruenit etiam extraneum, restituitur, vt hic, & ff. de tut. & ra. distr. l. alterius, & hoc impetrata restitutione à minore prius, secus in muliere intercedente sic animo nouandi, quia ibi ab initio mulier ipso iure non tenetur, vt ff. ad Vell. l. debitr ix. §. fin. Item in eo, quod hic restituitur actio in veterem debitorem est contra inst. quib. mod. tol. obli. §. præterea. Solut. ibi de pupillo, hic de adulto, secundum P. Vel ibi pro extraneo: hic pro suo creditore intercessit. Vel dic, quod ibi creditor donauit debitori, si daret intercessorem, nec de cætero volebat habere eum obligatum. Vnde per pupillum saltem naturaliter obligatum liberatur, sed secus in seruo, vt ibi dicit. qui nec naturaliter tenetur intercedendo, vt ff. de fideiussõ. l. sed & si serui dominus. Vel dic verius, hic minor fuit ciuiliter, & naturaliter obligatus: quia cum tutore, vel curatore, & ideo restituitur, quare & eius aduersarius similiter contra suum debitorem, nisi dolo creditoris inductus sit minor, vt ff. de fideiuss. l. si Titius. in fin. ibi naturaliter tantum, quia sine tutore, vel curatore, vnde restitutione non indiget, cum conueniri non possit: sicque neque aduersarius eius restituitur minor: quod fit quandoque, vt de nego. gest. l. tertia, §. pupillus, & supra, si aduers. solut. actio siue obligatio restitueretur in veterẽ debitorem.

* Gl. super verbo causa, in c. præterea indu cit finem. istius l. ad hoc, quod concesso principali cõceditur accessoriũ & per illud c. præterea.
* c. 1 de leg. 2. ex tum. 30.
* Concor. cum hac l. c. t. in fin. de resti. in integ.
* Omnis restitutio in integrum est reciproca, aut iniquissima, si ex vno latere tantum consistat. l. 24. §. 4. supr. de min. Got.

DE REPVTATIONIBVS, &c.

Idest computationibus contra minores, qui restituuntur faciendis. Et dic. quod dicit apud quem iudicem petatur restitutio, nunc qualiter.

Ad actionem præscriptã restituitur absens republica causa h.d. Salic.

Imp. Alexander A Petronio. Centurioni al. Patroni.

LEX II.

SI quid [a] de bonis eorũ, qui reipublicæ causa absentes [b] sunt, diminutum [c] est, actioneve qua [d] competere eis aliquis liberatus fuit: in integrum restitutio perpetua [e] iurisdictione intra annum vtilem permittitur, I P. 13. Cal. Nouem. Alexandro, A ij. & Marcel. Coss. 227.

Si vsucapio fuit inchoata in præsentia, & in absentia consummata, reuerso datur annus vtilis, intra quem potest petere tempus absentiæ de medio submoueri ad rem uendicandam, quo elapso, nõ auditur vlterius. h.d.

Bonorũ possessio nõ petita ad hæredem non transmittitur.

nus est de ascendentibus, vel descendentibus, aliàs centum dies: ut insti. de bonorũ possessioni. §. liberis. Itẽ ideo dicit post exactos: quia si prius decessisset, id tẽpus quod superesset ad hæredem transmitteret. scdm quosdam: vt inf. tit. 2. l. ex persona. qđ non placet. cum non possit bonorum possessio ad hæredem transmitti non petita: vt ff. de bon. possess. l. 3. §. acquirere. in fi. & sicut nec hereditas nõ adita: ut inf. de iur. delibe. l. quoniã. Item alia rõne non placet. qꝛ si secus decesserit ante dies exactos, vel post: quia expressè dr in lege, quod idẽ est, ut restitutio detur ex persona defuncti licet intra dies decesserit. ut in contrario ff. de acqu. hęr. l. Pantonius. §. 1. quare hic dic maximè si post. Vel dic si antè datur ex æquitate, nõ de rigore. si post, etiam de rigore datur restitutio. Vel secundum Io. si ante, non datur. s. totius tpis. quia id, qđ in pręsentia heredis cucurrisset, cum effectu computaret: & sic ex persona defuncti habet quod ex sua habere non posset. Itẽ quõ tempora bonor. pos. cum sint vtilia, vt in stit. de bon. poss. §. si. currunt absenti? Rñd. secundum P. olim erant hæc omnia tempora continua: ut d. §. insti. de bon. poss. quod non placet: ut ff. quis or. in bo. poss. ser. l. 2. §. dies. Sed tu dic, quod currunt quantumcunq; absens sit, cum potuerit habere procuratorem. n. quem nõ habuit militia impeditus: vt ff. de diuer. pręscrip. l. 1. ideo restituitur, vt hic. secus si fuisset negligens in constituendo procuratorem: quia tunc non restituitur. ff. ex quib. caus. maio. l. non. n. & ff. de in integ. rest. l. fi. Item aliud est in absente necessariis causa tantum, vt quia te egatus qui non restituitur. ut ff. de minor. Papinian. Alij dicunt ut Azo. qꝛ hic de proximo erat absens: vnde currunt. secus si de longinquo, nec habuit procuratorem: quia tunc non currunt: vt d. l. de diuers. & tempor. pręscript. l. 1. Item opponitur: Nonne si fuisset præsens, & tacuisset, curreret ei tẽpus, & non restitueretur? idem ergo, si fuisset absens: vt ff. ex quib. cau. maio. l. is qui reip. 2. Resp præsumo eum perijsse bonorum possessionem, si præsens fuisset. arg. ff. si mulier uentris. no. l. 1. in fi.

Negligentibus non subuenitur.

SI quid.] CASVS. Reipubl. causa sine dolo malo aberas. interim res tua. aut usucapta est triennio, vel præscripta 10. vel 20. ann. spatio: uel act. tempor. lem, puta redhibitoriam. vel quanto minoris, quam contra aliquem habes, amisisti. an intra annum a tempore reuersionis vtilem restitui possis, quæritur? & reip. quod sic.

a *Si quid.*] scilicet, corporale.

b *Absentes.*] Sine dolo & necessitate: ut ff. eodem. l. & qui data.

c *Diminutum.*] i. vsucaptũ, uel præscriptum: ut ff. de peti. hæred. l. deperditum.

d *Qua.*] i. aliqua redhibitoria, uel quanto minoris liberatus præsens.

Prætoris iurisdõ annua erat.

e *Perpetua.*] i. generali iurisdictione prætoris. vt ff. eod. l. 1. sic & institut. de satisd. tutor. in princ. annua enim erat prætoris iurisdictio: ut insti. de perpe & tẽp act. in prin. & facit sup. de dolo l. non possunt. & ff. eod. l. Iul.

QVod tempore.] CASVS. Rem meam possedisti: primo anno, & secundo me præsente vsucapere eam inchoasti: tertio anno absfui causa reip. si in absentia mea, vel intra modicum tempus post reuersionem meam, quia pro absentia computatur: ut ff. eod. l. ab hostibus. §. ulti. vsuca. compleuisti. & volo restitui ad rem subducto tempore absentię perinde quasi non cucurrisset: an possim, quæritur? & respon. quòd sic intra annum utilẽ, quo elapso, si negligens sum, non ero audiendus: sed ius

Idem A. Flauio [1]† Aristodemo militi.

LEX III.

QVod tempore [f] militiæ de bonis alicuius [g] possessum [h] ab aliquo [i] est, postea quamuis reipublicæ causa abesse desijt, intra annum vtilem, amota præscriptio * temporis [k] medij, possessionem vẽdicare permissum est. vltra [l] autem ius possessoris lædere contra eum [m] institutum non oportet. P P. Nonis Ianuarij. Maxime. ij. & Aeliano. Coss. 224.

Absentes causa reipub. patiuntur primum decretum, sed secundum decretũ non patiuntur, h d. Bal vel sic: Contra absentem reipu. causa fit missio, non venditio. Salicet.

1† Flauiano. al. Florentino.

tuum integrum reseruabit tibi. & qđ dicit medij temporis: dic quod est inter primam præsentiam. & illud tẽpus quo reuersus sum post usuca. completam. Item potes ponere in præscriptione 10. ann. habita cõputatione præsentię & absentię. secundũ quod dictum est. & hoc secundum Mar.

f *Quod tẽpore.*] Dic secundum M qꝛ primo, & secũdo anno præscripsi in tui præsentia: tertio te absente: & sic est finita mea usucapio in tua absentia. uel modico tẽpore post reuersionem: aliàs si post. non daretur restitutio ad aliquid: vt in fi l. & datur ad rem restitutio secundum eum, nõ ut subducatur tempus. Et quod dicit medij tẽporis s. inter primã præsentiam & tempus quo post præscriptionem est reuersus. secundum B. Sed dic: Primo anno te præsente: Scđo te absente. Tertio præsente datur restõ. post completam tñ usucapionem, uel præscriptione, ẽt in præsentia, & ẽt post modicum tps, cũ detur, vt tempus absentię restituatur. tanto. n. minus restituetur, quanto fluxit post modicũ tps, cõpleta tñ usucapione. anteq̃ n. compleatur usucapio nullo modo dari puto restõnem, quia iure cõi uendicare poterit: vt ff. de min. l. in causæ 2. 1. tñ. Nec obstat quod legitur ff de acq. hær. l. Pantonius quia ibi suo iure non poterat heres admitti. licet defunctus potuerit.

* Sic secundum canones deducuntur tempora absentis de præscriptione centum annorum: vt in c. cũ nobis. ext. de præscri.

Et construe sic permissum est uendicare possessionem, s. eius corporis. quod tpe &c. possessum est postquã, &c. & intra annum utilem: hodie quadriennium, vt inf. tit. 2. l. si si tanto tpe est læsus, vt dicet hic in fi & hoc dicit amota præscriptione, quia sic diceret iudex, uel prætor vtiliter restituo te, ut liceat tibi uendicare, sicut licebat antequã abesses. & idem in personali; restituo te, ut liceat tibi agere, sicut quando cœpisti abesse, ut inf. tit. 2. l. fi. ibi, ita &c. & actio, quam nunc intentabit, est utilis, q̃ primò fuerat directa: quæ utilis dr rescissoria. quia datur rescissa vsucapione, uel præscriptione: vt inf. ex quib cau maio. l. fin. & ſm hoc intellige. inf. qui. nõ ob. long. tẽp. præscrip. l. 2.

g *Alicuius.*] militis.

h *Possessum.*] & vsucaptum secundum M. vel etiam non vsucaptum, secundum H.

i *Aliquo.*] præsente.

K *Temporis.*] eius scilicet inter primam præsentiam, & secundam.

l *Vltra.*] id est, ultra quam sit medium tempus, siue tẽpus absentiæ, non restituitur. ut plenè dixi. ff. eo. l. sed & si per prætorem. § quoties. Vel dic si tantum tempus lapsum est in præsentia post modicum tempus, & vsucapionem completam, quantum fluxerat in absentia, non læditur ius. scilicet vsucapionis institutum contra eum scilicet absentem reuersum uendicare uolentem: ut infra quibus non obst. long. tempor. præscript. l. penult. de quo plenè dixi. ff. eod. tit. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter in gl. ibi, sed ad quid, &c. & hoc secundum B. vel secundum M. dic, ut sup. dixi.

m *Eum.*] s. militem absentem uendicantem.

Ignorans.]

IGnorare.] CASVS. Tenebaris mihi in x. causa reipub. aberas, non habeo quem conueniam. qualiter mihi succurratur, quæritur? & rñ. quod mittendus sum in possessionem bonorum tuorum, prorogata eorum venditione, in tempus reuersionis tuæ.

a *Ignorare.*] in debitore absente pone casum.

b *Non defenduntur.*] quia idem est in pupillo. ff. ex quib. cau. in poss. ea. l. apud Iulianum.

* *Intel. huius l. ponit Mich. Vri. curr. in l. si finita §. In lia. de dã. infecto.*

c *Possideri.*] Hoc est cõe ius eorum, & pupillorum, vt ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. apud Iulianũ & l. in possessionẽ. §. cũ dr. Si aũt fiat venditio, vel ipso iure nõ valet, vel quod melius est, per restõnem rescindit, vt ff. de dam. infect. l. si finita. §. si forte. & §. postea autem & ff. de priuil. cred. l. eũ q. in alijs aũt absentes patiuntur præscriptionem, latitantes et venditionem, vt ff. ex qui. cau. ma. l. item ait prætor. §. j. & sup. de pe. cu. l. eum qui. in fi.

Imp. Gordian. A. Mastriano.

LEX IIII.

IGnorare [a] non debes, * eorum qui reipublicæ causa, sine dolo malo absunt, si absentes boni viri arbitratu non defenduntur,[b] bona tantum possideri: [c] venditionẽ autem in tẽpus differri, quo reipublicæ causa abesse desierint. Da. 12. Cal. Ian. Gordiano. A. & Auiola. Coss. 240.

Præscriptio quadriennij non currit absentibus causa reipublicæ, nec similib. h. d. Bal. Vel sic: Contra præscriptionem quadriẽnij, quæ currit quando fiscus rem alienam vendidit, vt propriã, absentes possunt restitui. h. d. Salic.

Idem A. Secundino militi.

LEX V.

NEque reipublicæ causa absentibus, neque alijs maioribus ad titulum [d] in integrum restitutionis [e] pertinentibus, præscriptionem * quadriennij [f] † post factam à fisco [g] venditionem obesse posse [h] manifestum est. PP. 6. Id. Maij, Sabino, & Venusto Coss. 241.

Aduersus venditionem factam, propter negligentiã commissam tempore absentiæ iustæ, petitur restitutio. h. d. Bal. Vel sic: Venditio pignoris facta à creditore, debitore absente reipub. causa, valet: sed absens potest restitui. h. d. Salic.

NEque reipublica.] CASVS. Absui causa reipubli. rem meã. vt suam vendidit fiscus. Lapsum est quadriennium, quo cõsueuit se tueri fiscus contra eũ, cuius erat res. an mihi reuerso dabitur in integ. restit. vt id meam vendicare possim, quæritur? & rñd. quod sic. neque solum dabitur mihi minori talis reũõ, pp absentiam meã causa reipu. sed cuilibet maiori. quod pertinet ad titulum de in integ. resti. maio. puta capto ab hostibus. & similibus, de quibus fit mentio. ff eo. l. j. in fi.

* *Eclo. to. c. s.*
† *aliâs, quinquennij: sed in omnib. manuscript. quadriennij.*

d *Ad titulum.*] vt quia sunt ab hostib. capti, & similes, qui sunt in edicto, vt ff. eo. l. j. in fi.

e *Restitutionis.*] per legem Zenonianam introductam à compositoribus, non ab Imperatore.

f *Quadriennij.*] quam obijcit fiscus, cum vendidit rem alienam, vt suam: quæ olim quinquennij erat: sed à compositoribus est hic positum, de quo dic, vt supra si aduersus fis. um l. edicto.

g *Fisco.*] & est fiscus 1 ipsum imperium, vel quod ei proponitur.

1 Fiscus Principis redit[us] significat, constatq; canone, indictione, & oblatione, vide Al. in l. inter publica. ff. de ver. sign.

h *Poss.*] s. cum effectu, datur enim restitutio.

SI cum. CASVS. Abfuisti causa militiæ. interim hæres creditoris res tuas sibi obligatas, elapso biennio denunciatione præmissa distraxit. reuersus vis restitui ad vendicationem. an sis audiendus, quæritur? & resp. quod sic, oblato à te pretio, vel debito. q. d. si debitum fuit in minus, pretium fuit in plus, offerre debes debitum: sed si pretium fuit in minus, debitum in plus, offerre debes pretium. & hoc est, quod dicit, oblato debito, vel pretio.

i *Laboribus.*] est enim labor in militia, vt ff. de milit. testamen. l. j. in fine.

Labor est i militia.

k *Distraxerunt.*] secundum leges. vt infra de iure dom. impe. l. fin. si autem per pactum, tunc nõ reuocat, vt nec minor, vt supra si aduers. vend. pig. l. 2.

Impp. Valer. & Gallien. AA. Germano Centurioni.

LEX VI.

SI cum militaribus laboribus [i] operam dares, creditoris tui hæredes possessiones sibi obligatas distraxerunt: [k] poteris, adito præside prouinciæ, in integrum restitutionem impetrare: [l] retractataque [m] venditione, [n] recipies [o] possessiones [p] oblato [q] ante debito, [r] vel pretio, si minus debito fuisset. PP. 3. Non. Apr. Valeriano, & Gallieno. AA. Coss. 255.

Priuilegium successoris non rescindit factum legitimum prædecessoris. Vel sic: Ex persona successoris non mutatur robur contractus. h. d. Bal. vel sic: Consummata cum defuncto, non reuocantur hæredis priuilegio. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Marianæ.

LEX VII.

EA, quæ à patre geruntur, [s] non decet pro disciplina [t] militari [u] à filijs [x] ad irritum [y] reuocari: præsertim, cum nec patrem tuum in rebus humanis agentem asseres conquestum fuisse super huiusmodi contractu. [z] Da. Non. Febr. CC. Coss. 294.

Tempus absentiæ, & occupationis reipub. causa prodest, non tempus præsentiæ, vel occupationis voluntariæ. h. d. Sal. vel sic: Miles est priuilegiatus in absentia, non in præsentia. hoc dicit. vel sic: Vbi occupa-

l *Impetrare.*] vt ad rei vendicationẽ restituaris contra possessorem.

m *Retractatã.*] qd præsumitur de præsente, quando non sumeret pignus pro rei venditione.

n *Venditione.*] per in integrum restitutionem.

o *Recipies.*] per rei vendicationem. Accursius.

p *Possessiones.*] i. res possessas.

q *Oblato.*] s. emptori, cum in tuam vtilitatẽ versum fuerit, vt ff. de rei vendic. l. emptor. & quia cõtra debet dari restitutio, vt supra de reputationi. l. j. aliàs non, vt infra de rei vend. l. si mancipiũ.

r *Debito.*] vt argu. infra quæ res pign. obl. pos. l. nomen.

EA quæ à patre.] CASVS. Pater tuus contraxit, & læsus est, an prætextu militiæ tuæ per rest. in integ. reuocare possis, quod à patre tuo factum est: eo dum vixit non conquerente se deceptũ esse, quæritur? & dicitur, quod non.

¶ Ex hac l. no. vnum fundamẽtum in materia, quod ex ea causa absentiæ quis restituitur aduersus neglecta. nõ aduersus facta secundũ Bart. & Bald.

s *Geruntur.*] quoquo modo contrahendo strictius ponitur. ff. de verbor. signifi. l. Labeo. non præscribendo si finiatur tempore militiæ filiorum: quia tunc restituerentur filij, vt infra titu. secundo. l. 2.

t *Disciplina.*] siue doceant, siue doceantur. Et no. hæredes non reuocare facta defuncti, vt hic: & sup. si aduer. ven. pig. l. 2. & inf. de so. l. successores. & de reb. alien. non alie. l. venditrici, & inf. de ijs, quib. vt indig. Polla. Acc.

u *Militari.*] quod dicitur à malo, vt ff. de mili. testa. l. j. §. miles.

x *A filijs.*] quia sunt milites.

y *Irritum.*] no. hæredem venditionem patris non posse rescindere: quia à minoribus maioribus non subuenitur, sed potius econuerso.

z *Contractu.*] quod multum facit, vt ff. ad senatusconsul. Sylla. l. 1. §. 1.

Sancimus.]

Sancimus.] CASVS. Si miles militiæ causa absens fuerit, & interim res sua vsucapta, vel præscripta fuerit, dabitur sibi reuerso restitutio, ne sibi officiat præscriptio, quæ cucurrit eo in militia existente, & hoc quod dicit in exceptionib. declinandis, &c. & si legatũ annuum relictum fuerit ei, restituetur ad petendum, ac si præsens fuisset, secus in militibus, qui domi degunt, quia non restituuntur.

a In exceptionibus.] puta si restituatur, ne obijciatur sibi præscriptio temporalis, quæ cucurrit eo in militia existente.

b In integrum restitutionibus.] vt ad legatum annuum, vt ff. eo. l. Iulianus §. fi. & l. seq.

c Eis.] Superfluit hoc verbum, eis, propter dictionem his, quæ est sup. sed repetit.

d Opitulari.] i. prodesse.

e Degunt.] nisi intra modicum tempus, quod pro absentia reputatur, vt ff. e. l. ab host. b. 6. fi. Et nota cessante causa, &c. vt infra de test. mil. l. ne quidam. & infra qui. non obst. long. tẽp. præter. l. sancimus. & supra de episc. & cle. l. generaliter. in Auth. de sanc. episco. sed & hoc præsenti collat. 9. & ff. de iudic. l. 2. §. plane.

Causa cessante cessat priuilegium.

1† al. Sedib. ita ĩ legitur Inst. de militari testa. vbi huius ca constit. meminit. & ita vertit ille Theophilus.

2† al. 4.

tio est causa priuilegij, ibi cessante occupatione, cessat priuilegium. h. d. Vel sic: Sola militia non præbet beneficium restitutionis in integrum, sed occupatio circa res militares. h. d. B.

Impp. Iustinianus A. Mennæ. PP.

LEX VIII.

Sancimus ijs solis, qui in expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tẽpora; quæ in eadem expeditione percurrunt, tam in exceptionibus [a] declinandis, quàm in petendis in integrum restitutionibus [b] eis [c] opitulari, [d] illis temporibus, per quæ citra expeditionis necessitatem in alijs locis, vel in suis ædibus [1†] degunt, [e] minimè eos ad vindicãda memorata priuilegia adiuuantibus. Dat. 6. [2†] Id. April. Constantinopo. Decio V.C. Coss. 529.

TITVLVS LII.

De vxoribus militum, & eorum, qui reipublicæ causa absunt.

DE VXORIBVS militum, & eorum qui reipublicæ causa, &c.

Uxor, quæ sequitur virum militantem, gaudet beneficio mariti. Bald.

Imp. Alexander A. Secundinæ.

LEX PRIMA.

Temporalibus actionibus exclusis, mulieribus, quę cũ maritis reipublicæ cã absentibus peregrinatæ sunt, ad exemplum [f] militum subueniri solere, non est ignotum. [g] PP 3. Non. Decembr. Alexandro. A. 2. & Marcello Coss. 227.

Quando vxor militis aduersus præscriptionem rei suæ restituitur, emptor à quo res euincitur, saluam habet contra venditorem ad pretium actionem. h. d. secundum primam lecturam, quæ est communis. Sal. Vel sic: Prima pars istius l. est clara, quæ idem dicit, quod est dictum in l. præcedenti, quòd vxores militum, probabiliter cum viris peregrinantes, habẽt beneficium restitutionis in integrum. secunda habet diuersos intellectus. hoc dicit Bald.

Imp. Diocl. & Maximinian. AA. & CC. Quintiliano.

LEX II.

Ei, quæ diutissimè fuit [3†] cum marito, qui militiæ [h] operam dabat, non officit [i] præscriptio longi temporis: sed quia huiusmodi diutinæ absentię [k] commenta callidè adhibita, atque composita [l] obesse omnino [m] non debent, decernimus, vt si talis mulier domum ad se pertinere monstrauerit, quæ in absentia eius vendita est, refuso pretio, [n] quod reuera solutum est, eandem recipiat. Dat. 8. Calen. Decemb. ipsis AA. & Coss. 293.

3 † Abfuit. Mulier potest rem suam etiam post p̃scriptionem, vendicare quandoque.

Temporalibus] CASVS. Miles quidam reipubli. causa abfuit, secum vxor sua peregrinata est, res vxoris interim præscripta est, an possit restitui, quæritur? & respon. quod sic, sed non intelligas, quòd vxor abfuit causa reipublicæ, quia abesse nõ potest, vt ff. de reg. iur. l. 2.

f Ad exemplum.] non, ꝙ ipsæ absunt reipublicæ causa, vt ff. de regul. iur. l. 2. sed fauore viri, vt supra de in ius vocan. l. 1.

g Ignotum.] fauore militum.

Ei quæ diutissime] CASVS. Istius legis in prin. est idem, vt in superiori, & sic dic casum. Rem mulieris absentis cum marito absente militiæ causa, quidam vendidit, dicens rem suam esse, an possit restitui ad eam vendicandam, quæritur? & respond. quod sic, licet præscripta fuerit: an autem emptori detur restitutio ad precium contra venditorem, quæritur? & resp. quòd sic, licet præscripta sit. Vel pone secundo sic: Mulier profectura cum viro generalem constituit procuratorem, qui in absentia mulieris domum eius dolo distraxit, ementi faciens gratiam, & precium in vtilitatem mulieris conuertit, si interim præscripta est, restituetur refuso ab eo pretio emptori. Vel sic: Venditor induxit mulierem, vt abesset, quo casu pretium refundet venditor, si est soluendo: alioquin mulier. Alijs ẽt modis ponũ CASVS: sed ista sufficiant.

h Militia.] idem est iste casus cum præcedenti, secundus est in extraneo, vel procuratore, qui vendidit rem mulieris. & malè.

i Officit.] scilicet cum effectu: quia restituitur, vt sup. l. proxi.

k Absentia.] Datiui casus sunt, quasi dicat ei, quæ diu abfuit, & dic commenta adhibita à quodam, qui rem mulieris absentis vendidit, suam dicens. Sicut ergo est æquum mulierẽ restitui ad vendicandum post præscriptionem: sic æquum est restitui emptori de euictione actionem ad pretium: licet extincta fuerit de euictione actio per præscriptionem, vt hic. & ff. de euictio. l. si cùm venditor. §. j. & l. qui alienam. & ff. de vte. & ra. distra. l. alterius. potest dici, ꝙ non datur de euictione, quando extraordinario iure succurritur ei.

l Composita.] à venditore dicente rem suam esse, cum eiã mulieris esset.

m Obesse omnino.] sed neque mulieri, quin rem recipiat: neq; emptori, quin pretium consequatur. sic infra de repudi. l. dubium. & supra de reput. quæ in iudi. l. j.

n Refuso pretio.] à venditore, vt dictum est. & sic plana est. Potest etiam legi secũdum Azo. vt à muliere recipiat pretium: vt si procurator generalis mulieris vendiderit dolo malo rem eius, faciens alicui gratiam. & pretium in eius vtilitatem conuertit: vt ff. de rebus eorum. l. tutorem. & ff. de rei vend. l. emptor prædium. & infra quod cum eo. l. ei qui. in fin. Tertij dicunt venditorem adhibuisse commentũ, vt mulier abesset: quo casu & ipse, si est soluendo, pretium refundit: alias mulier conuersum in suam vtilitatem. Quarti, vt M. dicunt, quod si manifeste potest probari, mulierem commenta adhibuisse, quia studiose abfuit, remouetur à restitutione: sed si non possit probari, licet callide sit versata, eatenus subuenit ei, vt refundat pretium, & recipiat domum. Sed si venditor commenta adhi-

Vxor militis an possit restitui contra alienationẽ se absente de re sua factã.

sed pone, quod eo tempore, quo restitui potuit ætatis beneficio, cœpit abesse militiæ causa, & ita [illegible] quæritur? respon. quod continuatio minoris ætatis ad militiam indulget restitutionem, q.d. minor ætas æquiparatur absentiæ militiæ: nam licet cucurrisset sibi tempus, nihilominus restituitur. olim enim currebat minori tempus, secundum tempora huius l. Vel dic ipso iure non currit, vt l.fi. §. in quibus cau. in integ. resti. non est necess.

auxilium indulgetur, constitutus ea, [a] vel eo tempore [b] nomen militiæ dedisti, & expeditione occupatus es: continuatum [c] beneficiū [1] † restitutionis, per vsucapionē, [d] licet ante militiam [e] suppleta [f] sit, non patitur te dispēdio rei familiaris affligi. [g] Dat. 9 Calen. Nouemb. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Hoc dicit. Quod dictum est in persona [illegible] de beneficio continuando supra l. prox. idem est in hæredib. Bald. Vel sic: Beneficii in restitutionis ex quacumque causa competens, ad hæredem trāsmittitur. h.d. Salyc.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Dionysio.

L E X IV.

Ex persona [h] fratrum, si tibi eorum quæsita est successio, potes contra quē [i] supplicas, agere, [k] nō ignorans, qđ si minores viginti quinque annis militauerint fratres tui, atque in militia diem functi sunt, in integrū restitutionis tempus eis nō cesserit, [l 2] † sed omne ad successorem transmiserint. S. 8. Calē. Ian. Philippopoli. CC. Coss. 294.

Post veniam ætatis impetratam, & administrationē impetranti concessam, per iudicem de ante gesto datur restitutio vsq; ad quadriennium, & vltra, donec compleuerit 25. ann. h. d. vsque ad §. si quando. Saly. Vel sic: Tempus petendæ restitutionis in integrum in minori ætate non currit, nisi venia ætatis sit impetrata: sed superueniente maiori ætate in eiusdem persona, vel in persona successoris incipit currere. h.d. Bald.

Imp. Constant. A. ad Bassum PP.

L E X V.

Ea [a] quæ de temporibus in integrum restitutionum legibus [m] cauta sunt, custodiri conuenit. & si fortè quis beneficio [illegible] ætatis veniam fuerit consecutus: ex eo die, quo indulgentia nostra in iudicio competenti fuerit intimata, [n] eiq; administratio rei propriæ permissa [o 3] † ad persequēdas in integrum restitutionū, finiendasq; causas iure [4] † tempus habeat præstitutum: [p] ita tamen, [q] vt nunquam minoribus vigintiquinque annis constitutis, de ijs, q ante impetratam veniam ætatis gesserunt, auxilium in integrū restitutionis denegetur.

Tempus vtilis anni, quod superest ad restitutionem petendam defuncto, nō currit etiam hæredi minori: sed demum ei facto maiori. hoc dicit Salycetus.

¶ Si quā [r] sanè in minoris iura successerit minor, minimè prohibeatur, cum quintum, & vigesimum suæ ætatis annum transierit, in integrum restitutionis beneficio vti tempore illibato. [s]

¶ Quod si maioris [t] fuerit minor iura nactus, quantum ad eas pertinet causas, [5] † quas ex psona maioris fuerit consecutus, tantum temporis ad exponendas in integrum restitutionis [6] † decidendasq; [u] causas accipere debebit, quantum defuncto cuius hæres, aut bonorū possessor docebitur extitisse, reliquum fuerat. [x]

annus vtilis ei cedat, vel quadriennium? Rñ. ꝑ ex quo rescriptum principis iudici [illegible] fuerit intimatum, & impetranti a iudice permissa fuerit bonorum suorum libera administratio. [illegible] tñ, quod si hoc quadriennium intra legitimam ætatem acciderit vsque ad 25. ann. extendatur, & hoc in [illegible], postea distinguit aut minor fuerit [illegible] minori, aut minor maiori, aut maior minori. In primo casu, si minor ei [illegible] succedit, [illegible] fuerit minor succedens toto tpe minoris ætatis ex persona sui testat. [illegible], postea vero ex persona [illegible] pletū, sicut & in absentibus causa reipublicæ, vt [illegible] Tēpus re[illegible] & [illegible] fin. quippe minor, & absens similes sunt, vt [illegible] restitutionis supervacuū. Itē ꝑ nobis. ff. de mi. l. inter dū. Itē, [illegible] currit cuius, q [illegible] si diceres statim currere, & postea restitui minori.

Marginal glosses:

a *Constitutus es.*] i. 25. te vtilem annum.
b *Eo tempore.*] quo potuisti restitui.
c *Continuatum.*] minoris ætatis ad militiam.
d *Vsucapionem.*] factam ab aduersario.
e *Ante militiam*] scilicet [illegible]. Vel dic, idest incohatam.
f *Suppleta.*] idest, cōpleta, scilicet vsucapio. Accurs.
g *Affligi.*] si eū effectu, quia restituitur. Et no. q̄ hæc lex loquitur secūdū antiqua tempora, q̄ currebant præscriptiones adultis: non dico pupillis, hodie contra, vt supra in quib. cau. in integ. restitu. non est necess. l. fi.

Ex persona] C. A. [illegible] Minor [illegible] postea abfuit causa militiæ, & in militia maior factus decessit, totum tempus quo potuit restitui, transmittit ad heredem, eo quod non cessit ei [illegible].
h *Ex persona*] hic successit. [illegible] militis [illegible].
i *Quem*] qui rem [illegible].
k *Agere.*] petendo restitu.
l *Cesserit.*] [illegible] iure, vt [illegible].

Ea quæ] C. A. [illegible] Certum [illegible] quod [illegible] in quod [illegible] sunt in minori ætate, datur [illegible] volenti, [illegible] intra quadriennium, & hoc in primo [illegible] quæritur, si quis veniam ætatis [illegible] fuerit, ex quo [illegible]

[illegible] in tertia, [illegible] vt in prima, [illegible] quatenus ex [illegible] driennali [illegible] persuetatis & [illegible] quarta. In tertio [illegible] tempus currere, & hoc [illegible]
m *Legibus*] [illegible] datur [illegible]
n *Intimata.*] [illegible] ijs, quis [illegible]
o [illegible]] [illegible] repete.
p [illegible] *tutum*] [illegible]
q *Ita tamen*] [illegible] 20. [illegible] 18. [illegible] tempus [illegible] complet 25. annis.
r *Si quā sanè*] hic 6. [illegible]
s *Illibato.*] [illegible] toto, [illegible]
t *Quod si maioris*] si [illegible] tempus [illegible] dum. Sed [illegible] tum vtilis anni.
u *Decidendasq;*] [illegible] decedens [illegible] annum.
x *Fuerat.*] [illegible] tēpus curret, & post finem minorē ætatem completū.

Side notes: † al. Cōtinuatio beneficio restit. per vsucapio. li. ante mil. supp. sit, nō patitur te, &c. — 1 † Ex test. [illegible] — [a] Ex lib. 2. [illegible] C. Th. — 3 † Fuerit [illegible] — 4 † Iuge. — 5 † A sio [illegible] — 6 bis restitutiones.

PEtendae. CASVS. Minor contraxit, laesus est toto tempore minoris aetatis, & postea eo lapso intra annum vtilem intra quadriennium petit, vt sibi detur dilatio ad producendum testes, vel instrumenta, an sibi concedi debeat, quaeritur? & resp. quod sic. sed talis danda est, quae possit praedicto quadriennio concedi, & non vltra extendi. si ergo sit in vltimo mense quadriennij, & petat dilationem, quae prorogetur vltra illum mensem, non est audiendus, cum erat in arbitrio suo non coarctare se ab initio. Econuerso si reus petat dilationem, quae prorogetur vltra tps triennij, quia non erat in eius potestate quando pulsaretur, dabitur tempus aptum si talem tamen dilationem implorauit, eadem vtetur actor ad probandum quod intendit.

1 † Auctore.

a *Temporibus*. quae sunt vsque ad finem vtilis anni.

b *Causis cognitis*. & vt ff. inf. de dila. l. 1.

c *Quippe*. conueniet denegari, quod est inf. Et nota duo exigi vt denegetur, si a primo incipias. s. vt in confinio petatur, & terminum transcendat, l. temporis.

d *Defensio rei*. idest ipse reus, vel eius defensor.

e *Obstaculum*. idest non obstante quod dilatio transcendat vtilem annum.

2 † Defensor

f *Et si*. quamuis.

g *Dimensio*. i. dilatio.

* Concor. gl. in me. in c. de cau. §. de off. deleg.

h *Proferat*. idest protendat, plus ergo reo quam actori conceditur sic inf. de dila. si quando, & ff. de fer. l. fin. & de reg. iur. l. fauorabiliores. Et est haec ratio, quia non est in rei potestate, quando conuenitur, sed actoris quando agat, vt hic, & ff. de excep. doli l. pure, §. finali, & infra de an. excep. l. 2 in fine, & ff. de reg. iur. l. qui in alterius, in fine.

Reus est fauorabilior, quam actor.

i *Prohibetur*. Not. habet quis per alium, quod per se habere non potest, vt hic, & ff. de temp. app. leg. per hanc, & de op. l. final. & supra si aduer. transact. l. prima. & secunda. & ff. quae res pignor. obligatio. pot. l. Aristo. Item contra hoic l. est infra lege proxima. sed illa secundum istam.

Habeo per alium quod non per me.

stantiae causae restitutionis in integrum non excedit, debet concedi tam actori, quam reo: sin autem excedit, non actori sed reo debet concedi, intra tamen dilationem reo concessam potest actor suas probationes facere, h.d. & notabiliter, secundum Sal.

Idem A. ad Iulianum PP.

LEX VI.

PEtendae in integrum restitutionis temporib.[a] obseruatis, si dilatio ab actore [1] † petatur, quae intra metas restitutionis valet arctari, eandem, quocunque flagitante, causis cognitis,[b] tribui oportebit. Sin verò eiusmodi postulentur curricula, quae intra spatium receptum angustari nequeunt (quippe [c] si in confinio legitimi tëporis petatur, & eius terminos prorogabunt) dilationem petitori denegari cöueniet. in eius enim arbitrio fuerat tunc inferre litigium, cum petitae dilationis mora superstite spatio posset includi. Quod si defensio [2] † rei [d] dilationis suffragium postulauerit, eandem, * asserta causa, citra obstaculü [e] temporis, differri sancimus, * quia nequaquam steterat in ipsius potestate, quando litigio pulsaretur. dari igitur debet etsi [f] impetrata dimensio [g] sese vltra temporis definitionem proferat, [h] qua dilatione, si à reo impetratur, etiä actor in requirendis [3] † probationibus vti minime prohibetur.[i] D. 14. Cal. Aug. Romae Constantino Caes. V. & Maximo Coss. 319.

Pro anno vtili datur hodie quadriennium continuum ad impetrandam restitutionem in integrum ex quocunque capite postuletur, de quo quadriennio minor aetas & iusta absentia, & omne legitimum impedimentum excipitur. Bal.

Imp. Iustinian. A. Ioanni PP.

LEX VII.

SVperuacuam [k] differentiam vtilis anni [l] in integrum restitutionis nostra republica separantes, sancimus, & in antiqua Roma, & in hac alma vrbe, & in Italia, & in alijs prouincijs, quadriennium continuò [m] tantummodo numerari * ex die, ex quo annus vtilis [4] † currebat, & id tëpus totius [n] loci esse cöe, ex differentia enim locorum aliquod induci discrimen [o] satis nobis absurdum

reuersus, & hoc in secunda. & sicut minori non currit, nisi post completam minorem aetatem, ita maiori non currit tempus cum abest. & non refert quo genere causae fuerit absens, siue reipubl. causa, siue quibuslibet, quae enumerata sunt ff. ex quibus caus. ma. lege prima, & quantum ad haec nulla est differentia inter maiores, & minores.

k *Superuacuam*. annus alius continuus, vt in vsucapione. vt ff. de vsucap. l. 3. & supra de dolo l. fin. in isto tempore currunt feriati, & non feriati dies, potuit agere vel non, potuit intendere iudex vel non, reus conuentus, vel non, sit praesens vel absens, contra quem currit vt inf. de praescr. long. temp. l. fi. restituuntur, tamen quidam in integrum, & in distinctione, quae est ff. de in integ. resti. l. si. Alius vtilis. Et vtilium multa sunt genera. nam quidam est vtilis quo ad sui initium, sed ex quo incipit, est continuus, vt ff. de calum. l. annus, & ff. de aedil. edic. cum tex. Alius est vtilis toto tempore, & hic est multiplex, nam quidam est vtilis, vt nec feriati dies computentur nec absentiarum nec minorum aetates, vt erat annus vtilis, qui dabitur restitutionibus maiorum & minorum, vt sup. eod. lege prima, & hac l. in fine, & ff. de diuer. & temp. praescrip. l. prima. Alius qui currebat absenti eo, quod potuit procuratorem dimittere, sed restituitur, vt annus datur bonorum possess. pet. vt ff. de diuer. & tëpo. praescrip. l. 2. & ff. quis ord. in bono. pos. l. petendis, & supra de resti. mili. leg. prima. & fi. sed si est praesens, contra quem currit bono. poss. non currit, si impediatur agere, secundum d. l. prima. Est & quadriennium, quod datur maioribus & minoribus loco vtilis anni, & hoc est continuum, vt feriati dies & non feriati currant, possit agere vel non. sed absentiae ab eo subueniuntur, & secundum hoc quo ad quid est vtile, vt hac l.

3 † Quaerendis.

* Concor. gl. in c. coniungit sup. ver. annus in §. causa de transa.

4 † De forma libelli pro impetranda restitutione, Vi. Oldendor. Class. 6. actio. 8. Mynsinge. prac. 25. obser. vlt. Ferrari in for. lib. sup. restitu. in integ.

l *Vtilis anni*. in quo tria oportebat concurrere, actori copia agendi, & reo defendendi, & iudici iudicandi, vt ff. de diuer. & temp. l. 1.

m *Continuo*. quod non est priuilegiatum, licet facta restitutio datur, sed priuilegiatae rei datum, scilicet restitutioni.

ADDITIO. Probatur in l. doli mali excep. §. diuersum ff. de noua. fallit in casu l. fi. infra de repu. haere. Vbi restituitur quis in eo, quod facit intra quadriennium post perfectam aetatem, quem casum nota.

n *Totius*. i. omnium locorum.

o *Discrimen*. i. differentiam in hoc casu. sic & ff. de instito. l. cum interdum, alias autem quandoque inducitur, vt ff. eo. quod cert. loc. l. ideoque, & ff. de offic. procons. & leg. l. 1. & 2.

SVperuacuam. CASVS. Minor contraxit, laesus est, toto tempore minoris aetatis, & eo lapso, intra annum vtilem olim poterat restitui. loco eius vtilis anni statuit imperator, quod detur hodie quadriennium, quod incipit currere à tempore illo, quo currebat olim vtilis annus, quod tempus obseruabitur tam in veteri Roma, quam in Constantinopol. ciuitate, cum caeteris prouincijs. & hoc in prima. quod quadriennium non solum in restitutione minorum, quod est statim ex quo illuxit dies 25. anni, imo in restitu. maiorum obseruabitur, puta si maior fuerit absens causa reipub. & interim res suas sua vsucapta sit, dabitur sibi beneficium restit. intra quadriennium à tempore reuersionis suae quod incipit currere a tempore, quo fuit

l. quisquis. Sed videtur non valere ipso iure, cum non venerit citatio in notitiam absentis: hic non est restitutio necessaria, vt ff. quæ sententia sine appell. l. 1. §. item cum. Sed illud ibi ad maiorem exaggerationem, nam nec citatus ibi fuerat ad domum: hic nec. vnde sententia tenet: quare necessaria e restitutio.

Arbitri sententia non parit actionem.

Vel potest dici, vt loquat de arbitro compromissario, cũ præcessit conuentio: vt etiam vno absente ferat sententiam: alias non haberet locũ restitutio: cum sententia arbitri, lata altera parte absente non valeat. ff. de arbit. l. die. §. si quis litigatorum. & l. non distinguemus, §. cum plures. sed prima verior, qa in arbitrio etsi teneat sentẽtia quoad commissionem pœnæ: nõ tamen ex ea datur actio. vnde non restituitur contra sententiam; qd hic faciendum dicit; sed habebit exceptionem in pœna: vt ff. de arb. l. si cum dies, §. si quis. & de exceptio. do. l. apud, §. si arbitriũ.

1 † Centurioni.

* Vl. Cuia. 23. obseru. 24.

a *Causæ.*] §. iam compta: vt hic. & ff. eod. l. si succurritur. & l. in eadem.

tate esse præsidi prouinciæ probaueris, accipies causæ [d] instaurationem. PP. 13. Calen. Octob. Læto, & Cereali Coss. 216.

Maioribus in contractib. enormiter læsis, officio iudicis subuenitur. Bal. & Saly.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Proculo Decurioni. [1]

LEX III.

IN contractibus, [b] qui bonæ fidei sunt, * etiam maioribus officio [c] iudicis, causa cognita, publica iura subueniunt. D. N. Aug. Diocle. & Aristobolo Coss. 285.

Respubl. æquiparatur minori, & ideo habet beneficiũ restitutionis in integrum. h. dicit Bald.

Ijdem AA. Prisciano.

LEX IV.

RESpublica [d] minorum iure vti solet: [e] ideoq; auxiliũ restitutionis implorare potest. [f] Dat. 2. Id. Nouemb. Diocl. & Aristobolo Coss. 285.

Ista lex habet duas lectu. secundum primam. h. d. Re- *stitutione habita competit vtilis rescissoria, quæ anno finitur. h. d. Secunda lect. hoc intendit. Ad restitutionem in integrum petendam datur vtilis annus: quo elapso, natiuitas rei portæ impeditur: vnde impossibile est, quod rescissoria proponatur. Bald. Vel sic: Captus ab hostib. cum patre, & matre, reuersus, illis ibi defunctis, potest succedere, & eorum bona interim vsucapta potest vendicare utili rescissoria, restitutione præbabita, quæ olim intra annum vtilem, hodie quadriennium continuum debet peti: non vsucapta autem ipso iure potest vendicare. h. d. secundũ vtramq; lect. sed prima magis amicatur literæ, scilicet vt in re vsucapta loquatur. Salycetus.*

Ijdem AA. Liciniano. [2] †

LEX V.

SI ab hostibus [g] cum pr̃e, ac matre captus, postea his ibi defunctis, legis Corneliæ [h] beneficio [i] reuersus, successiones eorũ quæsisti, [k]

IN *contractib.*] CASVS. Maiorem annis induxisti, vt rem suam tibi venderet, quam non alias esset distracturus: an sibi subueniatur, quæritur? rñ. q sic. sed non offic. iudicis restit. sed iure actionis dat. de dolo: si dolus dedit causam contractui, & dic hoc officiũ, quod adhæret actioni: non quod solum officium fit. Vel pone exemplum infra communia vtriusque iudi. l. maioribus.

Venditori deceptio qualiter subuenia-tur.

b *In contractibus.*] vt in diuisionibus perperam factis: vt inf. communia vtriusque iudic. l. maioribus. Item venditione: si enim non alias venditurum me inducas, vt vendam: ago re tradita de dolo: vt ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. si etiam & dolo ne in pretio deceptus, agam actione ex eo contractu. vt ff. de actempt. l. Iulianus. §. si venditor. & §. per contrarium. & argum. inf. de rescin. vend. l. si dolo. si non dolo, aut vltra dimidiam me deceptus: & tunc similiter actione ex eo contractu agam: vt inf. de rescind. vend. l. v. aut non vltra dimidiam, & tunc non ... ff. de minor. l. in causæ, §. penult. Sed an intra ... tantum in secundo, & tertio casu? quidam quod ... dic vsque ad 30. ann. prout alias actio competeret ... quod hic appellat officium, non dicit de eo, quod est solum, de quo dicitur ff. de minor. l. quod si minor. §. ... sed quod actioni inhæret, de quo tractatur ff. de rei ve... per totum. & maxime in l. officium. Item ideo dicit bonæ fidei: quia ibi exuberantior est adhibenda bona fides: ... instit. de oblig. ex consensu. §. fina. sed in stricti iuris iudicijs agitur de dolo: vt ff. de dolo. l. & eleganter, §. non solum, in fine.

Deceptus vltra dimidiam iusti pretij agit vsque ad 30. annos.

c *Officio.*] re ipsa, id est, officio ministrante iudicij iam cœpti.

R *Espublica.*] CASVS. Procurator reipublicæ ciuitatis Romæ contraxit, & deceptus est: an reipubl. restitui possit, quæritur? Respond. quod sic: exemplo minoris, cui potest comparari respubl. Vianius.

d *Respublica.*] ... enim ciuitates loco priuatorum habentur ... ff. ... & ad Maced. l. ... Quid de ciui... tes? videtur idem ... & tutel. & ... illæ ... videtur textus ... Item an idem in castro, vel villa aliqua? Resp. non puto restitui.

Respublica minores iure sub administratoribus.

e *Solet.*] etiam in aliquo jactu, vel pacto est læsa. Sicut enim minores sunt sub curatoribus, ita & resp. minutra ... sub administratoribus, vt inf. & ... de iur. reipublicæ. l. item, lib. 11. & ... de offic. eius qui vicem alicuius ... ecclesia ... de non alien. §. ... n... ecclesia ... go pupillorum: vt in auth. de ecclesia. §. ... & ... de epis. & cl. l. orphanotrophos.

2 † Liciniu

f *Potest.*] Sed intra quantum tempus? quidam perpetuo, ... tunc intra quadriennium ... ita ... de hoc textus ... in c. ... de in integr. restit. lib. 6. & c. ... eod. tit. in clement.

SI *ab hostib.*] CASVS. Pater familias, & vxor, & filius erant capti ab hostibus decesserunt maritus, & vxor in captiuitate: reuersus est filius, ... legis Corneliæ hæres ... si parentes sui in potestate ... quæ fingit eos mortuos primo hora captiuitatis ... non præscriptas vendicare potest directa rei vendicatione, ad exemplum rei vendicationis ... vsucaptas, ... præbabita restitutione in integrum, & intra annum vtilem, hodie quadriennium: & res vendicare ... sicut datur vtili contra possidentes ... præbabita restitutione, ... vsucaptas. Vel pone casum ... non præscriptas, & dic ... exemplo, & c. id est vtili actione, quæ indirecta est ... directa solemnis. Vel sic: Exemplo vtili actionis ... exemplum vtilis solemnis, quæ ... ff. de ... Vianius.

g *Hostibus.*] qui sunt, habes vt ... capti. l. hostes. ... adde ... sunt ... hostes.

h *Legis Cornel.*] Q ... fingit eos mortuos prima hora captiuitatis, ... vt ... non est ... reuersus ... sic ... perinde ... quo ... filius, ac si non ... captus, ... potest ... l. ... §. sed si ab hostibus.

i *Reuersus.*] Aliud de iure postliminij, quia ad ea solum ... quæ tunc habebat, antequam esset captus: ... ad successionem parentum non. Accursius.

k *Quæsisti.*] ... totum hæres, & accipe, res vendicare ...

Google

exemplo vtilis actionis, quę in integrum restitutis datur, cũ exceptionis annuæ (quæ huic objici solet) obiectu res vendicare non prohiberis.[a] Dat. 10. Calend. Maij. CC. Coss. 285.

TITVLVS LV.

De alienatione iudicij* mutandi causa facta.

Facta alienatione ratione mutandi iudicii, possessor potest conueniri rei vendicatione, quã possessio parit, & alienator potest conueniri ex edicto, de alienatione iudicii, ad interesse per actionem in factum, quam parit dolus transferentis in alienũ, causa mutandi iudicii. Bald.

Impp. Dioc. & Maxi. AA. & CC. Attalo, al. Catullo.

LEX VNICA.

CVm in rem[b] * actionem[1] † possessio[c] pariat aduersario[d] alienatione[e] etiam iudicij mutandi causa celebrata, in integrum restitutio[f] edicto perpetuo permittatur: intelligis si rem, ne secum ageretur, qui possidebat, venundedit,[g] & emptori tradidit, quem elegeris,[h] conueniendi tibi tributam esse iure facultatem. Dat. 6. Calend. Decemb. Viminatij. CC. Coss. 294.

TITVLVS LVI.

De receptis[2] † arbitris.

A sententia arbitri non appellatur, quia ex ea actio non oritur, sed metu pœnæ paretur, dummodo compromissum sit de iure perfectũ, & sententia lata sic intra terminũ compromissi. Bald.

Imp. Antoninus A. Nepotianæ.

LEX PRIMA.

EX sententia * arbitri ex compromisso iure

Et dic casum duobus modis. Primò, quod sint vsucaptæ, & tunc expone tribus modis, nam tunc vendicabis exemplo vtilis actionis, id est vtili actione rescissoria, quæ datur ad exemplum primæ directæ, cui est præscriptum præhabita restitutione, vt hic, & inf. de postlim. reuer. l. ab hostib. captis. & inf. quib. non obst. long. temp. præscri. l. ab hostib. & de rei vẽ. nullo. Vel dic, ad exemplum primæ directæ, quæ olim cũ solennitate dabatur, vt ff. de orig. iur. l. v. §. omnium. Vel dic, datur vtilis, non solennis ad exemplum vtilis solennis, nam vtilis rescissoria dabatur olim cum solennitate, sicut aliæ actiones, hodie sine solennitate, vt d. §. omnium. & ĩ. de formulis. l. 1. & 2. Et qđ dicit cũ obiectu, &c. Ideò est, quia si post reuersionẽ quadriẽnio taceas, cum etiã tantum ante captiuitatem superat parentibus tuis, postea non audieris, nisi fueris litem contestatus super hac rescissoria restituta, vt dixi sup. [illegible] l. si. & hoc si ponas casum, quòd sint vsucaptæ. Sed si ponas secundo modo, quod vsucaptæ non sunt, tunc vendicabis iure directo, exemplo vtilis. s. rescissoriæ, quæ datur restitutis, &c. aut si dicat, sicut dat directa re non vsucapta: sic vtilis cum effectu re vsucapta, prę habita restitutione. Sic ergo annua objicitur exceptio huic actioni, vt hic: ergo reuerso competit ipso iure, licet inefficax: & est similiter pro hoc, ff. de act. & oblig. l. in honorarijs, §. sed cum. vbi dicitur eam anno tolli. Alij dicunt eam non vaseri aliquo modo, nisi præhabita restitutione. Et quod hic objicitur exceptio, exponunt, id est natiuitati huius actionis. Nam objicitur extunc, cum erat restituta: & pro eo est hæc lex in eo quod datur restitutis: ergo non restituendis? sed secundum nos vtrisque datur, scilicet restitutis cum effectu, restituendis sine effectu. Dices ergo hic restitutis, scilicet ipso iure per prætorem mortuum, licet sine effectu. Alij dicunt, id est, restituendis.

a *Prohiberis.*] vendicare.

DE ALIENATIONE MVTANDI iudicij causa facta.

Hæc quoque est causa restitutionis, & meritò hic ponenda, propter futuram iudiciorum mentionem: & propter tractatum restitutionem suprà positum. Accurs.

C*Vm in rem.*] CASVS. Rem meam possedisti: timens [illegible] eam in potentiorem vel [illegible] titulo alienationis tradidisti: qualiter mihi succurratur, quæritur? respondetur quia agere possum contra possessorem directa rei vendic. vel contra alienatorem actione in factum, de alie. iu. mut. caus. fact. ad interesse.

b *Cum in rem.*] Quidam habent actionem, & aduersarium: & tunc expone, id est, facit aduersarium obnoxium: sicut obligatio actionem in personam. Alij dicunt actionem, & aduersario: & vtraque bona. Et nota, quod sola possessio non inducit actionem in rem: sed opus est, vt actor habeat dominium, vel quasi: vt ff. de rei vendic. l. in rem, in princ. vnde dicitur, rei vendicatio est actio, quæ competit alicui ratione dominij, vel quasi: & possessionis, vel quasi: non dico ratione dominij, vel quasi tantum, vel possessionis, vel quasi tantum: nam oportet, quod sit dominus vel quasi, & tu possideas, vel quasi: nõ autem sufficit quod sit dominus vel quasi: & tu non possideas vel quasi.

c *Possessio*] s. rei.

d *Aduersario*] id est actori.

e *Alienatione.*] repete, & cum alienatione, &c.

f *Restitutio.*] scilicet actione in factum ex edicto de alien. mu. iudi. causa fac. vt hic, & ff. eod. l. ex hoc, §. ait prætor. Et no. tria necessaria ad hoc, vt actio in factum locũ habeat, scilicet, quòd sit res alienata cã mutandi iudicij futuri. Item quòd dolo, vt duriorem mihi constituat aduersarium. Item quòd mea intersit, alias hoc locum non habet, vt ff. eo. l. 1. in fi. & l. 2. & 3. in prin. & in fi. l. item, §. 1. & l. ex hoc edicto, §. ait prętor. datur etiam contra alienantem vtilis in rem, cum dolo desijt possidere: vt ff. de noxal. l. electio, §. item si. & l. bonæ fidei. & de peti. hær. l. nec vllam, §. pen. & de rei vend. l. si autem, §. 2.

g *Venundedit.*] Tribus interuenientibus, vt dixi.

h *Elegeris.*] Vel eum, qui alienauit actione in factum prætoria ex eo edicto, vel possessorem directa rei vendicatione: nec cessat extraordinaria, scilicet in factum per ordinariam, id est per directam in rem, quod quidam dixerunt, vt prius ordinaria intentetur per l. ff. de min. l. in causæ, in princip. quia contra diuersos datur, & expresse hic dicit, quam elegeris. Item nec vtilis in rem, quæ datur, quia dolo desijt possidere per directam. Eadem ratione, & alia, quia directa in rem, vtilis extraordinaria dicitur respectu rei, non actoris, qui iure sui dominij admittitur ad agendum. Sed an per actionem in factum tollatur directa, vel vtilis in rem? Respon. non; cum ad interesse detur tantum in factum, vt ff. eod. l. 3. §. ex quibus.

DE RECEPTIS ARBITRIS.

Dixit de præparatorijs iudiciorum. Sequitur de iudicijs, præmittens de arbitrijs, quæ ad similitudinem iudiciorum sunt inducta, vt ff. eod. l. 1. Accurs.

E*X sententia.*] CASVS. In controuersia, quam mecum habebas, in arbitrum compromisimus, lata sententia contra me, volo appellare: an possim, quæritur? Respondetur quod non: adeo enim vilis est sententia arbitri, quòd ex ea non nascitur actio iudicati. & propter hoc hincinde pœna consueuit promitti, si iudicato non stetur: si autem compromisimus, vt intra certum tempus sententiam proferret, & eo elapso tulit eam, non valet: adeò vt si ei, vel a te, vel a me non

* Vide formulam huius actionis apud Oldendorp. Class. 1. actio. 2.

* Concord. gl. in c. pastoralis, in verbo per verbo, in me. ext. de rescrip. & c. 1. cum glo. super verbo, fecerint, x. cod. tit.

1 † al. cũ in rem actionem possessio pariat aduersario, alienatione etiam iudicij mutandi causa celebrata, in integrum restitutione edicto perpetuo permittitur, intelligis quem elegeris, &c.

2 † Arbitris Hoan. ad 4. ff. 8. 8. Ecl. 2. 1. Harmeno 4. c. Modũ huius actionis vide apud Ferra. in forma cõpromi. Adde Oldendorp in Enchirid. excep. c. 8. vbi tractat de except. aduersus arbitros. & Rebuff. to. 3. tract. de arbi. & arbitra. Gothof.

* Intellect. huius l. vide per Io. Hannibalẽ in l. nemo, num. 437. de legat. 1.

non stetur, non committitur pœna. Ex ista l. no. quattuor. Primo no. quod à sententia arbitri non appellatur. Secundo ex sententia arbitri non oritur actio iudicati. Tertio no. quod in compromissis ideo pœna inseritur, vt metu pœnæ laudo pareant. Quarto no. quod si compromissum est tempore limitatũ, quod fit vltra terminum, ipso iure non valet, & impune potest cõtemni. Bal.

1† Addicti

a *Iure perfecto*. s. in quo adsunt, q̃ adesse oportet, & econtra absunt, quæ abesse oportet, maxime, quia pœna est hinc inde promissa, vt ff. cod. l. litigatores, §. primo.

2† Pŏt tñ iudex cõpromissarius termi num prorogare,

b *Aditi*. idest, electi.

c *Non posse*. contra, ff. qui satisda. cog. l. data ei fuerit facultas non potest tñ in infinitũ, quantum arbitro, & ĩ. de iudi. l. cum specialis. sed ibi ponitur arbiter pro iudice delegato.

d *Actio*. s. in factum, quæ aliàs datur ex sententia iudicis, vt infra de rebus cre. l. actori. est ergo hoc ad duas, quia vilis, & nulla, aut tres vi non quia digna. Vel potest esse ratio quia non appellatur: quia appellationis remedio extinguitur. Mynsingerius, pronunciatum, vt ff. ad Turpil. l. 1. in fi.

3† A sñia arbitri nõ appellatur

e *Inde*. i. ex sententia arbitri.

f *Metu*. ergo ea soluta potest recidi, vt in authen. decet nitius.

g *Committit*. id est, non incidit in obligationem, vt ff. codem l. si cum, § si intra, & l. non distinguemus, §. compromisso. alias est verucu. sub. §. summa rei, & §. finali, & leg. finali.

perfecto [a] aditi, [b 1] † appellari non posse [c] sæpe rescriptum est: quia nec iudicati actio [d] inde [e] præstari potest: & ob hoc inuicem pœna promittitur, vt metu [f] eius à placitis non recedatur. Sed si vltra diem [2] † compromisso comprehensum iudicatũ est, sententia nulla est: nec vllã pœnam committit, [g] qui ei non paruerit. [3] † PP. 9. Calend. August. Romæ, Antonino A. 4. & Balbino Coss. 213.

Qui est contumax in non comparendo coram arbitro, incidit in pœnam compromissi. Bald.

Imppp. Carus, Carinus, Numerian. AAA. Clement.

LEX II.

SI contra compromissum [h] aduersarius apud electũ arbitrum præsentiam sui facere detrectauit; [i] placitæ [k] pœnæ videtur obnoxius. [l] PP. 8. Cal. Ian. Caro, & Carino, Coss. 283.

Aduersus petitionem pœnæ, competit exceptio doli, si per dolum, vel sordes fuerit arbitratum. Bal.

Imp. Diocl. & Maxim. AA. & CC. Petroniæ.

LEX III.

ARbitrorum ex compromisso sententię non ob

temperans, [m] si sordes, vel euidens gratia eorum, qui arbitrati sunt intercessit, aduersum filiam tuam agentẽ ex stipulatu, [n] exceptione doli mali vti poteris, [o] sed ex doli mali cautia, [p] quæ compromissi stipulationi subijci solet, filiam tuam conuenire [q] non vetaberis. PP. 3. Idibus Ianuarij. ipsis AA. & Coss. 293.

Si compromissum fuerit iuratum à partibus, & ab arbitro tantum, vel in actis fuerit assertum, vel confessum esse iuratum, ex arbitri sententia condemnatoria oritur actio, ex absolutoria oritur exceptio: secus, si iuratum nõ appareat in actis, licet altera pars, vel arbiter asserat esse iuratum, quia nec alteri parti, nec arbitro creditur. Item si arbitri sñia homologatur ex sententia arbitri sine pœna electi, actio & exceptio oritur. Et dicitur homologari siue dicat, non improbo, vel non contradicere, homologationi par est, h. d. Bald.

Imp. Iustinianus A. Demostheni PP.

LEX IIII.

NE in arbitris [a] cum sacramẽti [b] religione eli-

h *Compromissum*. idest contra quod fuit actum in compromisso, fuit enim actum, vt adesset, quando arbiter præciperet.

i *Detrectauit* idest noluit.

k *Placitæ*. pœnæ, quam promittitur, quis contra pactum venerit.

l *Obnoxius*. videtur enim non stetisse sententiæ, qui fuit non in præsentia, quo minus arbiter sententiam possit ferre, vt hic, & d. cod. l. si cum, & l. arbiter, & l. si diem, §. si quis litigatorum & l. non ex omnibus.

ARbitrorum CASVS. Pater cum filia emancipata in controuersia, quam inter se habebant, in arbitrum cõpromisit, condemnatus est pater per se sordes et ... non vult stare sententiæ, an teneatur soluere pœnã in compromisso comprehẽsam, quæritur? Resp. q̃ non, sed contra filiam agentem ex stipulatu ad pœnam, excipiet de dolo. Item potest agere aduersus eã ad interesse, quando promisit dolum in toto negocio se non commissuram.

m *Obtemperans*. scilicet pater.

n *Ex stipulatu*. s. ad pœnam, cum non grata sententiæ.

o *Poteris*. immo videtur, quod ipso iure sit tutus, quasi sub hac conditione sit commissum, si non fecerit dolo, vt ff. eo. l. ita demum, in prin. cipio, quæ est contra. Solutio tacita conditio non facit negotium conditionale, vt ff. de cond. & demonst. l. conditiones extrinsecus. Item econtra videtur non excipi, vt ff. eo. l. diem, §. item, quæ est contra, sed ibi dicit, nisi sordes, &c.

p *Clausula*. nam cum multa in compromissis promittantur hinc inde, inter cætera ponitur, quandoque nullum dolum committi, ex qua clausula agitur, vt hic, & ff. eodem l. ita demum in fin. Sed quid si arbiter dolo suo tulit, non de dolo partium, lo. dicit teneri, cum is qui excipit dolum actoris, debeat probare, quod hic facere non potest, vt ff. de excep. doli. l. 2. §. item dolus commissus ab vno, non nocet alij, vt ff. quæ in frau. cre. l. quia a debitore. Sed contra puto, secundum Bal. quia saltem nunc dolo facit, cum pœnam petit, quod sufficit, vt dicta exceptio locum habeat, vt ff. de doli except. l. 2. §. & generaliter, & de actio em. pt. l. si sterilis, § cum per venditorem, & de tribu. l. illud, §. si tamen.

q *Conuenire*. ad interesse.

* Hoc loco à Bartholo abesse, Cu rac. notas hoc sit

4 Cõ. cũ hac l. c. si ege, & ca. ex parte extra cod. tit. vbi dicit, q̃ arbiter pŏt eligi cum iuramento: licet hodie f̃m leges hoc prohibeatur, vt in authẽ. seq.

* inã sol. reprehendunt hic doct. ideo dic secundum eos, quod in illa l. ita de mũ. illa cõditio inest stipulationi, non autẽ stipulationi, & sic non suspẽdit natiuitate actionis, sed executionem eius. Sal. & Pa.

Cuiac. ... & quorum appel. non re. l. obseruare, & infra de rebus cre. l. 1. si quis. Secundo non, quia ante 10. dies non datur, & sic non appellatur, vt hic, at post, sero prouocatur. Et not. Mynsinge quod hic est locus argumentandi à communiter accidentibus, accidit enim sententiæ communiter, vt a qua sententia possis appellari, & ex eadem agi. ergo econtra, a qua recusari, & alterum, sed licet appellari non possit, est tamen quædam species appellandi. ff. cod. l. non distinguemus, scum putam.

Sed cum quandoq; est natura decet actio, vt quanac rõ vera, do est expresse, vel quã ea lex ro. dierum taciturnitate firma, vt infra eodem, l. pen. §. 1. & 2. an potest appellari? Resp. primo casu non. arg. inf. de non ... ad ... l. generaliter d. l. 9. Cu. iac. 9. obseruat. 23. Mynsinge 1. prac. 24. obseruat. 16. Cuia. sen. bit monb. Gallia cõpromisso iano appellari ad No vel. 82. in fi. & cons. sult. 12. Gotho.

SI contra. CASVS. Compromisimus tu, & ego in arbitrum, interposita stipulatione pœnali, si sententiæ ipsius non staretur, citauit te arbiter, non comparuisti, an in pœnam in compromisso comprehensam incidisti, quæritur? respon. quod sic.

NE in arbitris. CASVS. Innuit hæc lex, quod olim arbitrio pœna vallato, adiecto quoque iuramento, licitum fuit soluta pœna recedere a compromisso, & hoc

pe[illegible] initium committere, & decreta illudere arbitrorum, q̃d absurdum non immerito videbatur. Obstruens ergo Imperator viam periurijs, statuit quod si arbiter de iuste arbitrando, partes vero de parendo simul iurauerint, vel se iurasse scripserint, seu apud acta se iurasse deposuerint, aut partes tantum, vel arbiter tantum, & hoc secundum prædictum modum firmauerint, sententiam a tali arbitro latam firmam manere, ex qua, si ad incertum actum fuit, actionem in factum generalem concedens, si vero ad certum, condictionẽ ex hac lege, & si forte res petita auctoritate iudicis tradita fuerit, vel [illegible] rei vendicatio si à possessione ceciderit, quod si q. de suo prædicta forma arbitrium vallatum non fuerit, nullum erit. In fine vero dicit, quod si ius non præcedentibus, vel partes subscriptæ [illegible] vel se non contradicere protestatæ fuerint, perinde est, ac si expresse consenserint, & valebit in omnibus, vt supra dictum est.

gaudis periurium committatur,[a] & detur licentia perfidis hominibus p[illegible] definitiones iudicũ[b] eludere, sanctissimo arbitrio, & huiusmodi rem censemus esse componendam.

¶ Si igitur inter actorem, & reum, necnon ipsum iudicẽ[c] fuerit consensum, vt cum sacramenti religione lis procedat, & ipsi quidem litigatores hoc[1] † suis manibus, vel per publicas personas scripserint,[2] † vel apud ipsum arbitrum in actis propria voce deposuerint, q̃ sacramentis præstitis[d] arbiter electus[e] est, hoc ẽt addito,[f] q̃ ipse arbiter iuramentũ præstiterit super lite cum omni veritate dirimenda, eius definitionem validam omnimodo custodiri censemus, & neque reũ, neque actorem posse discedere sed tenere omnifariam, quatenus obedire ei cõpellatur.

¶ Sin autẽ de arbitro quidẽ n[illegible] hit tale fuerit, vel compositum,[g] vel scriptum,[h] ipsæ autem partes literis hoc manifestauerint, q̃ iuramenti nexibus se illigauerint,[i] vt arbitri sententiæ stetur, & in præsenti[k] casu omnimodo definitionem arbitri immutatam[l] seruari, literis videlicet eorum similẽ[m] vim obtinentibus, si ue ab initio hoc fuerit ab his scriptũ, vel præfate mõ depositũ, dũ arbiter eligebatur, siue post definitiuã snĩam hoc scriptũ inueniatur, quod cũ sacramenti religione eius audientiam amplexi sunt, vel quod ea, quæ statuta sunt, adimplere iurauerit.

¶ Sed & si ipse solus arbiter hoc litigatoribus poscẽtib. vel scriptis vel depositionib.[o] vt dictũ est manifestũ faciẽtib. præstiterit[p] iurm, q̃ cũ oĩ veritate liti libramenta[q] imponat, similem esse ẽt in præsenti casu[3] † priorib. eius definitionem, & eam oĩmodo legibus esse vallatam, & in his oĩbus[r] casibus liceat, vel in factum,[s] vel condictionem ex lege,[t] vel in rem vtilem instituere actionem, secundum q̃ facti qualitas postulauerit.

¶ Sin aũt in scriptura quidẽ aut depositione nihil tale[u] appareat,[4] † vna aũt pars dicat iurm esse præstitum, quatenus arbitrali stetur sentẽtię huiusmõdi litigatorũ; vel solius arbitri[*] sermones[x] minimè esse credendos: cũ & si quis iuramentũ datũ esse non iudice[y] supposito, nec hoc scriptura partium testante, concesserit, incerti[z] certaminis, compositio (quæ inter homines imperitos sæ-

1 † Alias litigatores in scriptis hoc.

2 † Al. ac se esse, scripserunt.

a *Committatur.* arg[illegible] [illegible] infra de iudic[illegible] vic[illegible] tollend. l. secunda.

b *Iudicum.* scilicet arbitrorum, sic & ponitur in Authen. de appellationibus. §. de [illegible], collatione, octaua.

c *Iudicem.* id est arbitrum.

d *Præstitis.* vel à se vel à partibus.

e *Electus.* non [illegible] an [illegible] vel non [illegible] om[illegible] nes [illegible] [illegible] scriptura [illegible], siue [illegible] [illegible] [illegible] de donation. l. ex [illegible]. Et nota, quod primus casus est quando omnes [illegible] est iurasse. Secundus, quando partes tantum. Tertius, quando arbitrum tantum. Quartus, quando dicitur ab vno, vel vtroque, quod sit iuratum non tamen scriptum inuenitur.

f *Addito.* in scriptura arbitri, vel publica, vel in actis coram se.

g ¶ SIN AVTEM. *Compositum.* per se scriptum.

h *Vel scriptum.* per alium.

i *Se illigauerit.* nec hic aperit, an iurauerint, vel dic, vt in superiori casu.

k *In præsenti.* non solum in superiori casu, quando omnes iurauerunt.

l *Immutatam* id est immutabilem.

m *Similem.* sicuta in proximo casu.

n *Ab his* scilicet [illegible].

o *Vel depositionibus* facta [illegible] in actis.

p *Præstiterit.* id est [illegible].

q *Libramenta.* id est, finem. Accur.

r *Omnibus.* scilicet, tribus casibus. Accur.

f *In factum.* scilicet generali, de qua dicitur, supra de sacrosanct. eccl. l. sancimus, [illegible]. & sic non est contra, supra eodem, l. 1. Et dic in factum dari, cum agitur ad factum, quod est incertum, vt cum dixit decem, aut noxæ dare, condictionem ex hac lege, quando est certum in rem, quando actum est rei vendicatione, vel quando personali, & ex sententia fuit tradita possessio, & postea amissa, vt ff. de Publicia. l. 3. in fine. alias non datur in rem ex sententia. lata in personali actione, nisi in casu, vt infra de officio iud. §. ho.

t *Ex lege.* scilicet, ista.

u *Tale* de tribus prædictis casibus.

x *Sermones.* nam vox vnius vox nullius, vt infra de testibus. l. iurisiurandi. §. simil. an iudex ordinarius potest suam sententiã interpretari, vt ff. de appellationibus, l. 4. & argument. infra de iudicijs, l. p operandũ, §. illo. argument. infra ad legem Corneliam de falsis. leg. si quis decurio, quæ sunt argument. contra. An ergo potest esse testis iudex, vel arbiter de ijs, quæ coram eo acta sunt post sententiam? Dic, quod sic, cum non sint prohibiti, vt ff. de testibus, l. 1. Et quod hic dicit, est i[illegible], quia scriptura exigebatur, quæ non aderat, item erat solus, & pro hoc quod possit, est ff. de testibus, l. ob carmen. §. illud quoque & § item si [illegible] natus. Sed argum. contra, ff. de testibus l. finali, & ho notat. Azon. in summa de testibus. §. [illegible], sed prima placet.

ADDITIO. D[illegible] siue [illegible], aut iudex assumitur, vt testis in causa, donec [illegible] iudex, vel arbiter, & non potest, ne duplici fungatur officio, vt l. quicunque supra de postulan. aut postquam causa est finita, & tunc si quidem assumitur vt testis super processu, valet eius testimonium, vt d. l. g. ob carmen § illud quoque. nisi ei obstaret quod esset solus, vel solus, vel quod scriptura non esset facta, vt hic l. aut assumitur ad testificandum super iustitia sententiæ suæ, & non potest, quia suspectus est, argument. l. [illegible], in principio, infra de appella. & de hoc per glo. & Innoc. extra de testibus capit. cum a nobis, & cap. dilecto filio. & de ele. c. cum dilectus.

y *Iudice.* id est arbitro: & est sensus, & si constat iuratum, tamen non est scriptum coram arbitro, i notario, nec a partibus, nec præiudicat, vis est ergo in scriptura.

z *Incerti.* incertum dicitur, quia eius effectus non est certus, immo e contra est certum, quod nullum effectum habeat.

3 † Causa. Sententia lata in personali actione nõ parit actionem in rẽ.

* Iste ver. cum gl. sẽper allegatur, q̃ non statur dictis iudicis, vel arbitri de gestis, coram eis, & in hoc fundatur, c. q̃ũ ꝑ al[illegible] sim, extra de probat. Pa. hic.

4 † Al. apparent.

* Facit c. [illegible] in tue. cum gl. sa per verb. testes [illegible] ver. & [illegible] d. c. cu[illegible] lex de elt. dele g. &c. c[illegible] n[illegible]b s extra de testib. cu gl.

pe accedit) non aliquid vigoris rebus iudicatis inferat, sed in huiusmodi casu hæc obtineant quæ veteres super arbitris eligendis sanxerūt.[a]

IN AVTHENT.

De iudicibus, § quia verò multæ. colla 6. cor titu. x.

Hodie prohibetur fieri cōpromissum cum iuramento: & licet arbiter iuret, si malè iudicat solum à Deo punitur. Salicetus.

DEcernit[b] ius nouum, nullum sic fieri[c] posse arbitrum, vt cum sacramenti[d] religione iudicet, sed pœnam statuat: qua præstita, liceat à iudicatis recedere. ¶ Si contra hoc[e] iudicatum fuerit: iudex qui male[f] iudicat, si dolo facit, pœnam[g] a deo expectet: si ignorantia, nihil præter sacramentū ei[h] erit, neque litigatores rursus damno afficientur.

Finis authenticæ. Sequitur text. Codicis.

¶ Si quis autem post arbitri definitionē subscripserit,[i] ἐμμένειν* vel πληροφορεῖν, vel στέργειν, (Græcis enim vocabulis hoc enarrare propter consuetudinem[k] vtilius visum est) etsi non adiecerit ὁμολογῶ & sic omnimodo per actionem in factum eum cōpelli[m] ea facere, quibus consensit. Qualis enim differentia est, si huiusmodi uerbum ὁμολογῶ adijciatur,[n] vel huiusmodi vocabulū omnino omittatur.[o] † Si enim verba consueta stipulationum, & subtilissimò magis superuacua obseruatio ab aula P concessit, & nos quidem nuper legibus à nobis scriptis multa vitia stipulationum, multasque ambages, scrupulosasque circuitus correximus, [q] cur non & huiusmodi[r] scriptura totam formidinē veteris iuris amputamus, vt si quis hęc scripserit, vel vnum ex his, acquiescere eis compellatur, & ea ad effectū omnimodo perducere? cum non sit verisimile hęc propter hoc scripsisse, ut tantum non contradicat, sed vt[s] etiā ea impleat, aduersus quæ obuiam ire non potest. Recitata septimo milliario in nouo consistorio palatio Iustiniani 3. Calen. Nouemb. Decio V. C. Coss.

Ex sententia arbitri pactionado & sine pœna assumpti homologata expressè uel tacitè, oritur actio & exceptio. Item coram arbitro pręscriptionis interruptio, & ex actis ibi probatis co[illegible] in alio iudicio inter easdem partes sit prob[illegible] tota lex, quæ est notabilis & singularis secundum Bartol. & Bald. Vel sic. Vbi ex sententia arbitri datur exceptio actori non dabatur actio hodie sine expressè siue taciturnitate decem dierum eius sententia si homologata, actori datur actio, & reo exceptio: parte vero reclamante sententia non habet effectum, nisi cum sacramenti religione arbiter fuerit electus. Et per litis contestationem factam coram arbitro interrumpitur præscriptio. Et gesta coram eo probant inter eosdem in iudicio ordinario. Salicetus.

Idem A. Iuliano PP.

CVm antea* sancitum fuerat in arbitris eligendis, quos neque pœna compromissi vallabat, neque iudex dederat, sed nulla

a *Sanxerunt.*] Vt partes non teneantur stare, nisi esset pœna apposita, et [illegible]

b DEcernit. [illegible] hæc authentica corrigit hanc legem vsque a [illegible] vt hodie non iuretur, & est ex Authentico de iu[illegible] quia vero multæ, collat. 6. & habeat hic quidā, decer[illegible] & alia [illegible] CASVS. Hæc Authentica corrigit [illegible] Notatur [illegible] quod lex ciuilis nō reprobare iuramētū. Secundo nota casum in quo arbiter malè iudicans nō facit litē suā. Tertio nota casum in quo dolus nō punitur nisi a Deo secundum Bald.

c *Fieri.*] [illegible]

d *Sacramenti.*] [illegible] & indefinite dicit, & [illegible] ergo secundum eū partes nō [illegible] iurare. Sed quid si pœna & iusiurandū [illegible] respōdet quod non valet, quia [illegible] Sed Ioan. [illegible] quasi formaret qualitas arbitri [illegible] nō est [illegible] quoties ne [illegible] mata [illegible] puniit, sed [illegible] nō cassit, ut in Auth. de testi. & ea quę pa §. v[illegible] num. coll. 4. & infra de secun. nup. l. 1.

e *Hoc*] prohibitum a lege. Accur.

f *Male.*] Quid si bene? dicunt quidā valere. Tu dic, quod nō ut ar. ff. de re milita. l. 1. §. in bello. Acc.

g *Pœnam.*] [illegible] de iureiur. l. 2.

h [illegible] Quidam habēt [illegible] quia una [illegible] a [illegible] quæ dicūtur in hac mar[illegible] §. sed & [illegible] & sic est pro Martino & Ioan. Alij ha

bent ei, s arbitro. & sic pro Bar. & secū[illegible] hāc est § supra de pact. l. [illegible] [illegible] Auth. [illegible] alium [illegible] iurando, vt [illegible] extra [illegible]

i *Si quis subscripserit.*] hoc est [illegible] Græcè quod [illegible]

k *Consuetudinē.*] Hęc [illegible] Cōstātinop. [illegible] Accu.

l *Adiecerit.*] & hoc [illegible] i. consirmo, uel laudo.

m *Compelli.*] Dicit [illegible] quod non placet, quia tunc valeret secundū hāc legem etiam sine huius confirmatione.

n *Adijciatur.*] i. non contradico.

o *Omittatur.*] s. con firmo, & laudo.

p [illegible] in iure [illegible]

q *Correximus.*] [illegible] & ambages.

r *Huiusmodi.*] i. hac l. [illegible] hoc verbū, non contradico.

s *Sed vt.*] [illegible]

CVm antea.] CASVS. [illegible] te x. negabas te mihi debere, compromisimus [illegible] quod [illegible] Quod [illegible]

* Al. ἐμμένειν, τοῖς ἐν τῇ [illegible], vel πληροφορεῖν. [illegible] hic Græca legūtur sed uiciata [illegible] Græci [illegible] ἐμμένειν. [illegible] habeo, & vel [illegible] accipere [illegible] dubitatio inde oriebatur quod verbum ὁμολογῶ. (quod in ei prom[illegible]) [illegible] vel huiusmodi transmittatur.

* Tars [illegible] de testibus vt iudicat inscriptio, & subscriptio.

Cum antea.] Si autem post sententiam non subscripserint partes, sed per decē dies tacuerint nec dixerint ɔ, videntur eam confirmare per taciturnitatem, & ideo dabitur exceptio actori. & hoc in tertia parte. Si aūt altera pars intra decennium stare noluerint sententię, imò reclamauerit, nec reo ex ea dabitur exceptio, nec actori actio, nisi cū iuramēti religione fuerit assumptus arbiter: vt sup. l. prox. quo casu semel iuratur ꝙ in ea lege statutū est, & hoc in quarta parte. an autem per litis cōtestationem factam corā arbitro, vel per libelli oblationem, executore transmisso, interrumpatur praescriptio, sicut corā iudice, quaeritur? respon. ꝙ sic, & hoc i quinta parte. An autem partiū confessio, & testium productio facta corā arbitro, si altera pars corā ordinario litigare voluerit, valeat corā ordinario si opus fuerit, quaeritur? resp. ꝙ sic, & hoc in sexta. Et ista l. nota, ꝙ homologatio dēt fieri post laudum, nō ante laudū: appellationi vero pōt renunciari ante sententiam, & post, ut inf. de tempo. appel. l. fi. in fi. Vlterius not. in ver. sed in hac quidē, per quos sententia arbitrorum executioni mandetur, & dicit tex. quòd per iudicē rei. ergo respicitur locus arbitri, sed forus conuenti, quod est notū secundum Bald.

1 † Al. proponeret.

2 † Procedit.

3 † Al. scilicet i hac.

4 † Persequitur.

sententia a praecedente communis electio, vt illorū sententię staretur, procreabat, si quidem pro parte pulsata b forma c arbitralis procederet, exceptionem ei veluti d pacti generari: sin autem pro actore calculus e poneretur, 1 † nihil ex eo procedere ei f praesidij: sancimus in eos arbitros, quos praediximus, & quos talis consensus elegerit sub eo pacto vel in scriptis, vel non in scriptis habito, ut eorum definitioni stent, si quidem subscripserit postquam g definitio processit, 2 † ꝙ nō displiceat ambab. partib. eorum sententia, non solum reo exceptionem veluti pacti generari: sed ēt actori ex nostri numine h in factum actionem, quatenus possit sententia eius executioni mandari, in hac 3 † quidē regia ciuitate ab officio eminentissimae praefecturae, vel eius, cuius formam pars sequitur 4 † fugientis: in prouincijs autem, tam per moderatores, quam per apparitores eorum, vel per iudices, quorū regimen pars pertimescit pulsata. Sin autem post sententiam minimè quidem subscripserit i se arbitri formam amplecti, k sed silentio * eam roborauerint, & non intra decē dies l proximos attestatio m missa fuerat, vel iudice, vel aduersario ab alterutra parte, n per quam manifestum fiat, definitionem non esse amplectēdā; tunc silētio partiū sñiam roboratam esse, & fugiēti exceptionem, & agenti memoratam actionem competere.

Altera 5 † autem parte recusante secundū praefatum o modum & implere statuta minimè cupiente, nihil fieri praeiudicij, neque parari, vel exceptionem reo, vel actori actionem, exceptis videlicet arbitris, qui cū sacramēti religione electi sunt secundū nouellam nostri numinis 6 † constitutionem. p Tunc etenim ea omnia seruari oportet, quae nostra super huiusmodi audiētia definita sunt. Licet q 7 † non ignoremus Iulij Pauli opinionem & aliorum certorum 8 † prudentium, qui tetigerunt quidem huiusmodi quaestionem, quā in praesenti aggredimur, non autem apertissime 9 † peregerunt, sed vsque ad quasdam r actiones temporales standum esse existimauerunt. Plenius autem, & generaliter definimus conuentum s in scriptis apud cōpromissarium iudicem factū ita temporis interruptione iudicare, quasi in ordinario iudicio lis fuisset inchoata.

¶ Ad haec 10 † generaliter sancimus, in ijs, quę apud compromissarios facta sunt, si aliquid in factum t respiciens, vel professum u est, vel attestatum; x posse eo & in ordinarijs vti 11 † iudicijs. y D. 6. Calendas Aprili. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

a Sententia.] s. delegatoria.

b Pulsata.] i. reo, illi .n. acquiritur exceptio sed pro actore non.

c Forma.] i. sententia.

d Veluti.] Non enim verū pactū, & expressum compromittentium praecessit, sed tm̄ qđ statuitur ab arbitro, vt corā pacto stetur licet autē in hoc casu secundū quod dr exceptio reo competeret, quasi facto de non petendo, si arbiter id senciet: tamen hoc hodie cessat: vt sicut actio in casu illo non competit, sic nec exceptio: vt inf. eod. §. altera. H.

* Et sic silētio decē durum cōfirmari arbitria, & cōcor. gl. in c. cum tpe. super verbo, obseruandū, in fi. extra de arbi.

e Calculus.] idest, sententia.

f Et.] Hoc corrigitur inf. eo. §. altera. nā quo casu ualet pro actore ualet pro reo, secundum Azo.

g Postquam.] Aliud antea, cum pactum sit nudum, arg. tamen contra ff. de pactis, lege, & haeredibus. §. filia. & supra de pact. l. prima. si autem coram iudice ante sententiam fiat huiusmodi pactum, ualet ut infra de tempo. & reparat, appel. l. finali. §. finali. Accur.

h Numine.] sup. l. proxim. in fi. Sic ergo ex l. nascitur actio, & exceptio 1 hoc casu, non ex sententia: & sic non

1 Glo. ista

est contra supra eo. l. 1. & ff. eo. l. 2. Vel hic speciale, qa non fuit apposita poena. Sed nonne hoc casu et iure veteri poterat agi conditione incerti ad interesse: vt ff. eo. l. diem. §. fi. Respond. hic nudum fuit pactum in compromittendo, ibi stipulatione vallatam. Item quid si pignus de arbitro pro sententia seruanda? Respond. qoòd Ir. aut ut ipse teneat, quo casu est pignus naturali obligationi accedens, quia tenet pars ipsi ad seruandā sententiam: vt ar. inf. de vsur. l. p retentionem, aut vt de: parti, & tunc est depositum certa lege datum, & sic agit pars cui ē dādum ɔ arbitrū actione depositi, vt inf. ad exhibendum, l. si res. Tu dic hoc vltimo casu dari pscriptis verbis. ff. de praescr. verb. l. si rem. §. pen. Item quid si poena promittitur rato manēte pacto? dic vt ff. eo. l. 2.

male loquitur secundum P. de Cast. hic, sed dēt intelligi sane, qđ oritur & sñia propter legis auctoritatē, erit exceptio rei iudicatę non pacti tn̄: cōsideratio verae Iustiniani, ꝙ ñ sit distinguendū inter actorē & reum, fundant i equalitate seruāda in iudicijs ut inf. de fru. & lit. expeu. in fi.

i Subscripserit.] actor & reus, & collige hic sententiam arbitri in scriptis dandam, ut iudicis: ut infra, de senten. ex breuicu. reci. l. 2.

k Amplecti.] s. uelle.

l Decem dies.] Qui & postea per auth. statuti ad appellandum a sententijs iudicū: ut in auth. de app. & intra quae temp. §. 1. col. 4. Accur.

m Attestatio.] i. contradictio. Accu.

n Alterutra.] vt ff. e. litigatores. §. interdū. Sed ɔ in l. 2. e. tit. & sup. eod. l. 1. Sol. vt sup. eo. proximè, in sup. l. proxima.

5 † Alterutra.

6 † Nominis.

7 † Enim.

8 † Al. caeterorum.

9 † Perfectissime. al. peritissime.

o Praefatum.] id est, intra decem dies.

p Constitutionem.] vt sup. eo. l. proxim.

10 † Libellus ē corā arbitro dādus.

q Licet.] Hac lege habes effectū arbitri, in fine vt sup. de actione vel exceptione danda. Itē in principio: vt hic. Itē in medio: vt infra proxim. §.

r Ad quasdam.] non omnes, nec ad perpetuas.

11 † Vid. Bart. hic, & Vuurtmf. 1. pradi. 22. Obseru. Oldēdorp. cap. 40. de exception.

s Conuentum.] id est, conuentionem factā in scriptis, & executore misso, non aliās, ut inf. de praescriptionibus triginta annorum, l. sicut nisi in casibus coram principe, ut supra quando lib. princip. l. 1. & 2. Item nota hic libellum in scriptis debere dari coram arbitro, sicut coram iudice, ut infr. de litis contestatione, authen. offeratur. Sed contra argum. inf. de episcopis, & clericis. Authent. generaliter. in fin. Solutio ut ibi.

t Factum.] i. ad facti quaestionem.

u Professum.] i. professum ab eo.

x Attestatum.] i. testibus affirmatum coram arbitro.

y Iudicijs.] data electione alteri parti, vtrum uelit testes iterū produci si viuunt, an attestationes, vt inf. de testi. l. fi.

Et

Et ita not. quòd actum est in vno iudicio valet in alio, vt hic. & inf. de lib. cau. l. iubemus, quod intelligitur esse verum inter easdem personas. Sed an etiam inter alias personas? Respon. non, vt supra de eden. l. 2. & facit infra de re iudi. l. gesta.

Iudicij vnius acta, faciunt fidem in alio.

Sancimus.] CASVS. Petebam a te decem, negasti te mihi teneri, compromisimus in mulierem: an valeat compromissum, quæritur. Respon. quod non, quantæcunque fuerit opinionis: nec etiam si liberti in patronã compromiserint, & pœnam hinc inde stipulati fuerint, si sententiæ nõ stetur, nec enim non stans sententiæ propter hoc incidit in pœnam. Vide

1 † P. V.

a *Optimæ.*] tam generaliter præsumuntur omnes sapientes, vt infra de lib. cau. l. iubemus, & supra de ijs qui ve. æta. impe. l. 2. §. 1.

b *Agmine.*] vt neque arbitra neque iudices neque aliud officium in iudicio habeant, vt hic, & ff. de iud. l. cum prætor, §. penul. & de regul. iur. l. secunda & ff. de procura. l. neque, & argu. ff. de vsufr. l. sed & si quid, §. mancipiorum.

c *Earum.*] s. mulierum.

d *Contemptores.*] quidam habet conuentores, idest conueniẽtes, siue promittentes qui sunt isti, quia nõ possunt ad eam conueniri. Alij habent contemptores, & idẽ est sensus, nam iuste contemnunt eas soluere. Et quod dicit, nulla pœna, quæ fuisset promissa, nulla pacti, &c. si pactum de non petendo loco pœnæ fuit appositum, vt ff. eo. litigatores, §. interdũ. Vel dic pacti, quia fuit compromissum secundum formam sup. l. prox. in princip. Quid in comitissa Campaniæ, & Matilda, quæ arbitrantur. Resp. serua consuetudinem, quæ dat eis iurisdictionem, vt infra, de emanc. l. 1.

ADDITIO. De isto est casus expressus in cap. dilecti filij. vbi verba istius l. recitantur: extra eo. tit. & ibi Inn. Host. & Io. An. tenent, quod succedunt in comitatu & iurisdictione, secundum Bald. hic.

2 † Ante hanc constitutionẽ Cuiac. 13. obs. putat mulierib. integra fama id licuisse, nã & Home. S. Odis. Areta vxor Alcinoi dicitur inter viros disceptasse lites, & moribus Galliæ inter beneficiarios, aut subditos suos ordinariã iurisdictionem habere potest, qui mores confirmantur, c. dilecti. de arb. Gotho.

3 † Examine rectius.

4 † Conuẽtores.

Consuetudo dat iurisdictionem.

Mulier non potest esse arbiter. hoc dicit. Bald. Vel sic: Mulieres non possunt compromissum recipere, & per eas laudata non nocent. Sal.

Idem A. Ioanni PP.[1] †

LEX VI.

Sancimus, mulieres suæ pudicitiæ memores, & operum quæ eis natura [2] † permisit, à quibus eas iussit abstinere, licet summæ, atque optimæ [a] opinionis constitutæ in se arbitrium susceperint, vel si fuerint patronæ, etiam si inter libertos suam interposuerint audientiã, ab omni iudiciali agmine [b] [3] † separari, vt ex earum [c] electione nulla pœna, nulla pacti exceptio aduersus iustos earum contemptores [d] [4] † habeatur. D. Cal. Sept. Constã. Imp. & Ore. Coss. 530.

TITVLVS LVII.

De satisdando.

Procurator actoris factus apud acta, non tenetur satisdare de rato, sed de defendendo. Item reuocatio mandati, quæ in notitiam iudicis, vel aduersarii non peruenit, iudicium non impedit; procurator vero rei indistincte caueat de iudicato soluendo. h. d. Bart. & Bald.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC.

LEX VNICA.

Non est incerti iuris, eum, qui apud acta [e] factus [f] est agentis procurator, non compelli ratam rem dominum habiturum satisdare, hoc enim casu veluti præsentis [g] procuratorem interuenire, intelligendum est. Itaque etsi postea mutata volũtate procuratorẽ esse noluerit, [h] [5] † tamen iudicium quo quasi procurator expertus est, iudex ratum habere debebit. [i] ¶ Sin autem ei ab aduersario suo opposita fuerit in ipso litis exordio [k] defensionis [l] allegatio, [m] etiam ipse quia absentis in hac parte, procurator satisdationem super excipienda lite [n] præstare cogitur: qua [n] non præcedente, lis, quæ ei data [6] † est, vlterius procedere a iudice non conceditur. [p]

DE SATISDANDO.

Dicturus de iudicijs, præmittit de satisdando, quia hoc fit ante litem contestatam, vt infra eo. §. 1. & §. fi. & est satisdatio cum fideiussore, vt ff. qui satisd. cog. l. 1.

Non est. CASVS. A te decem petij in iudicio coram iudice, & te præsente ordinaui procuratorem, vel te non præsente. an compelli debeat procurator satisdare me ratum habiturum, quæritur? Respond. quòd non. Si autem te & iudice ignorantibus reuocaui mandatum: tamẽ quicquid per procuratorem actum est, ratum debet habere iudex. & hoc in secunda. Si autem petas, vt satisdet de defendendo, quia me vis reconuenire, an sis audiendus, queritur? Resp. quod sic. Alioquin iudex non procedet. Procurator autẽ, s. rei, an satisdare debeat de iudicato soluendo. quæritur? Dicitur quod sic, quod obtinet in omnibus casibus.

e *Acta.*] Acta sunt scripturæ, quæ fiunt de actitatis coram iudice.

Acta quæ dicantur.

f *Factus est.*] aduersario præsente, vel absente, & ante iudicij initium.

g *Præsentis.*] dudum ante litis contestationem, actis tantũ facientibus, quantũ si nunc in initio causæ dominus esset præsens, & consentiret, quo casu similiter non satisdat. Et idẽ si quolibet alio modo constet de mandato, vel per instrumentum, vel per literas domini missas ad iudicem, vel aduersarium, nam his casibus non satisdat 1 vt hic, & ff. vt in poss. le. l. si is a quo. §. si procur. & ff. rem ra. ha. l. ne satisd. & in insti. de satisdatio. §. si autem, & ff. de procuratoribus, l. si procuratorem, & sup. de procurat. l. 1. Item hæc vera, nisi in duob. casib. vt ff. de oper. noui nunci. l. de pupillo, §. qui procuratorio, & l. sequenti, & ff. ad Trebel. quia ita, §. et. Iudic, vt il. i.

h *Noluerit.*] & iudice, & aduersario ignorante, secus vero quo sciente, vt ff. de solutio. l. verò procuratori, §. sed & si ouis. Quid autem, si alter tantum sciuit? Respon. si iudex tantum, nulla est sententia: quia in non legitimam personam sciens tulit sententiã ope replicationis, ff. de collusi. det. l. 3. inf. de leg. l. si legatarius: si reus tantum, tenet sententia, quia iudex nihil de cõtingentib. omisit: sed reus propter suam scientiam non debet habere commodum ex sententia ope replicationis. si autem procurator sciuit, valet pro reo vt hic. non pro actore, cum quo actorem, non per legitimam personam fuit litigatum, vt infra, de leg. l. si legatarius. Et no. quod semper præsumitur ignorantia, nisi contra probetur, vt ff. de probat. l. verius, & hoc ante litis contestationem: post litis vero contestationem, si dominum postea pœniteat, potest procurator inuito domino iudicium implere, nisi iusta causa impediat, vt ff. de proc. quæ omnia, §. 1. ex quo enim ingerit operas, videtur suspectus, vt ff. ad l. Cor. de fal. l. vxori.

1 Concor. gl. 1. circa prin. in c. 1. extra de proc. Sententia cũ procuratore reuocato lata, an teneat, vide gl. in c. auditis cũ glo. super ver. ad illã circa med. in c. mandato, ext. de procu.

5 † Dominus.

6 † Mandata.

i *Debebit.*] nemo enim debet mutare consilium suum in alterius iniuriam, vt ff. de reg. iur. l. nemo potest.

k *Exordio.*] tunc enim fieri debet, vt ff. de Procur. l. Pomponius, §. ratihabitionis, vt inf. prox. §. & quia est dilatoria exceptio vt infra de probatio. l. exceptionem.

l *Defensionis.*] i. quod defendat arbitrio boni viri, vt ff. de procu. l. seruum, §. an prætor. Accur.

m *Allegatio.*] idest exceptio quasi procuratoria.

n *Lite.*] quacunque velit reus reconuenire procuratorem nomine eius pro quo agit, vt ff. de procur. l. omnium, & l. non solum.

o *Qua.*] s. satisdatione.

p *Conceditur.*] pœna enim non defendentis, &c. vt ff. de procur. l. mutus. §. pœna. tenetur etiam domino mandati ad

1 Concor. ad interesse, quasi hoc fuerit mandatum vt defendat, & vt [illegible] procura[illegible] & l. ad legatum.
in c. [illegible] de procu.
a *Procurator.* cum mandato.
b *Defensor.* sine mandato.
c *Limine.* [illegible] introitu.
d *Cogitur.* [illegible] vt instit. de satisd. §. fin. & inf. de contor. eiusdē lit. l. 3. quæ continet ita [illegible] iudicatum solui.

vel intentionem, proposuerit, absoluitur reus ab instantia iudicij, & audietur iterum actor, si apte egerit, vt in c. examinata, illo titulo.

¶ Rei autem procurator,[a] vel defensor,[b] etiam sub gestorum testificatione factus, in ipso litis limine[c] iudicatum solui[1] † satisdationem in omnibus causis præstare cogitur.[d] D. 9. Cal. Nouembr. CC. Coss. 294.

TITVLVS LVIII.

De formulis[2] † & impetrationibus actionum sublatis.

1 † De huius actionis formula v. [illegible] 2 † Alias [illegible]

DE FORMVLIS & impetrationibus, &c.

Dicit de solennitate satisdationis, quæ fiebat olim, & hodie in principio iudicij: ... de defunitate formularum actionū, quæ fiebant olim, vt impetrarentur à collegio pontificum, vt ff. de orig. iur. l. 2. § deinde ex his [illegible] hoc titulo.

Rubrum summat totum nigrum, quia superuacuæ formulæ sunt sublatæ: & non oportet actiones à pontificibus impetrare, sed sufficit eas aperte proponere. h. d. lex prima, & secunda. Bal. concor. Salic.

IVris formulæ. CASVS. [illegible] hoc[illegible] intentare [illegible] quæ propositæ [illegible] formulam tollit imperator in hac lege de medio.

3 † Alias, Imp. Constantius, & Constans. AA.

e *Iuris formulæ.* [illegible]
f *Aucupatione.* quia sicut qui studet capere aues, sic studebant [illegible] cauere [illegible] prolatione, vt sic cum a causa caderet diceret, si [illegible] caueret.

Imp. Constantius A. Marcellino præsidi Phœniciæ.[3] †

LEX PRIMA.

IVris formulæ[e] aucupatione[f] syllabarum insidiantes cunctorum actibus,[4] † radicitus amputentur.[g] D. 10. Cal. Febr. Constantio 3. & Constante 2. AA. Coss. 342.

4 † Al. [illegible] dictoriatio.

g *Amputentur.* vt in [illegible] l. fin. & [illegible] de arbitriis, [illegible] §. fi.

Impp. Theod. & Valentin. AA. Hierio P. V.

LEX II.

NVlli[*] prorsus non impetratæ actionis in ma-

* Ex lib. [illegible] tit. [illegible] C. Th.

[illegible] contra [illegible] in integ. restitut. l. diuus. & inf. de ag[illegible] & l. nominatio[illegible] 2. Item contra ff. de iure fi[illegible] amicitiæ etiam hoc [illegible] aliter prodiit, sed [illegible] verborum [illegible] Accur.

2 Die secūda [illegible] Felice [illegible] & [illegible] de Claritatis [illegible] hic sese [illegible]

NVlli prorsus. CASVS. [illegible] aliquis actionem aliquam [illegible] actionem ap[illegible] confiteri.

h *In maiore.* vt apud ord. [illegible]
i *Vel minore.* [illegible]
K *Exceptio.* quod non [illegible] pontificum, [illegible] l. 2. §. [illegible] Accursius.
l *Si aptam.* ff. si mensor fal. mo[illegible] l. 1. & [illegible] inceptam formam, [illegible]

ADDITIO. Aduertas quod de iure canonico non est necessarium [illegible] actionem [illegible] dicit. extra de iudicijs. c. [illegible] ineptam actionem

iore,[h] vel minore[i] iudicio agenti[5] † opponatur exceptio,[k] si aptam[l] rei & proposito negotio competentem eam esse constiterit. Dat. 15. Cal. Maij. Constant. Fœlice, & Tauro Coss. 428.

DE IVREIVRANDO, &c.

Dicit de satisdatione quæ fit ante ingressum iudicij, nūc de iuramento, quod fit statim post ingressum. Vel contra dicturus de instantia iudicij, siue de iudicio, præmittit de hoc quod fit in initio iudicij.

5 † Agēdi.

TITVLVS LIX.

De iureiurando propter calumniam dando.*

Siue quis exigat ab aduersario probationem, siue quis petat ad probandum se admitti debet prius iurare de calūnia, & testes qui sunt viles personæ, non sunt torquendi, nisi in defectum aliarum probationum. Bal. Vel sic. In omnibus causis, in quibus necessitas probationum exigitur, potens prius de calumnia iurare tenetur: & vbi petatur quod quæstio de seruis habeatur, debet iurare, quod non odio seruorum nec dominorū petit, sed quia aliter veritas haberi non potest. h. d. Salic.

* Nec remittendo. l. 2. inf. eo. c. ex tenore de iuram. cal. 22. & clog. 6. vid. Minsinge. 3. prac. 14. Hoc non seruatur hodie, effectu tamen vtile id obseruari, vt Rebus. in 4. [illegible] mi. consti. gl. 5. nu. 50 Gotho.

Imp. Iustin. A. Damostheni[6] † PP.

LEX PRIMA.

IN omnibus causis, siue propter literas,[m] fuerit apud te certatum, siue propter instrumenta, siue propter quicquam[n] aliud, in quo

IN omnibus. CASVS. Petebam à te decem [illegible] contestat. vel post, non curo [illegible] instrumentum publicum, quo continebatur [illegible] me mutuasse [illegible] dicta 10. tu contra exceptis de falsitate instrumenti, an iurare debeas, non animo calumniandi te probationem exigere, quæritur: respon. [illegible] sic, siue in medio causæ, siue in principio: & ne fuerint prolatæ literæ priuatæ, siue instrumenta publ. & hoc in prima. In secunda dicit, si paterfamilias & Titium instituit hæredes, & in diuisione rerum hæreditariarū occurrat aliqua res, dicit non esse hæreditariam, & petam seruos hæreditarios torqueri, vt eruatur veritas: an sim audiendus, quæritur? respon. [illegible] non, nisi prius iurauero me animo calumniandi hoc non petere, [illegible] non in [illegible] hæredis [illegible] quia aliter veritas sciri non pōt, & hoc in secunda.

6 † Ioanni. Ex ista gl. iuncto [illegible] appellatione instrumentorū non comprehendū instrumenta priuata, quia hic ponuntur vt distincta, & est argū. si datur [illegible] ad producendū ista, ¶ Fosi ut [illegible] possunt producere scripturæ priuatæ. Pau. & Bal. Si[illegible] cuilibet permittitur.

m *Literas.* [illegible] publicum, vel dic[illegible] tabellionis, & [illegible] de scriptura, & consequens veritatis, [illegible] illius tabellionis [illegible] & sic de veritate quæritur [illegible]

n *Quicquam.* sic ergo in exceptione ante litis contestatio[illegible] criminali? Re[illegible] & Azo. vt hic, [illegible] & ex[illegible] auth. sed nouo iure, & [illegible] de fi[illegible] & præto. [illegible] instit. de [illegible] supplicij, vt [illegible] permittitur redimere [illegible] quia non est [illegible] publica faciant [illegible] faciant dari actori. Item nec [illegible] supplicij, sed etiam [illegible] calumniator. Nec tertia: quia licet [illegible] redimere transigendo, non tamen calumniando,

niando facit etiam pro M. ff. de bo. lib. l. qui cum maior. §. si patris, vbi etiam calumniosa permittitur accusatio. Item pro eo, quod ad accusandum admittuntur personæ minus legitimæ, ut seruorum, & minorum quandoque, quorum uoces aliàs non admittuntur, ut infra de accusatio. præstan. l. clarum, & ff. de accus. l. 2. & l. qui accusare, cum duabus sequentibus. iuncta l. Etiam & in prin. Ac [illegible].

ADDITIO. Vide gl. in verbo criminali & [illegible] extra de iu. cal.

a *Incumbit.*] vel producendi: quia prima facie præsumitur falsum instrumentum [illegible] quis [illegible] instrumentum [illegible] de prob. ad aduersarium.

b *Compelli.*] eadem.

c *Exposcit.*] ob aduersario.

d *Compescitur.*] item & alijs duobus modis, s. pœna pecuniaria & metu infamiæ quandoque, ut institu. de pœn. te. li. circa princ. Accur.

e *Ne autem.*] calumniosam probationum exactionem compescuit nunc tormentorum calumniosam exactionem compescit. Vel aliter sup. de iuramento probationem exigentis ab alio fieri: nunc de iuramento probantis: sed per seruorum alienorum quæstionem, quæritur enim quandoque a seruis, ut infra de quæstio. l. 1. & l. interrogati, & dic, quid sit quæstio, ut ff. ad Sylla. l. 1. §. quæstionem.

1 † Hinc colligit [illegible] causæ voluntariæ iurisdictionis, puta de impetrando priuilegio, vel dispensatione hoc iuramentum locum non habere. Got.

2 † Hinc iudex non iurat, si cum inquirit ex officio. Bal. hic.

necessitas probationis incumbit: [a] sancimus non aliter easdem probationes præstare compelli, [b] nisi prius qui eas exposcit, [c] iuramentum de calumnia præstiterit, quòd non causa differendi huiusmodi proposuit allegationes. Nã sacramenti timore contentiosa [1] † litigantium instãtia [2] † compescitur. [d] Ne autem [e] perperam in quæstionẽ seruorum quidã venientes, sui animi credulitatem exerceãt: non aliter concedi eis quæstionem seruorum exposcunt, ad hoc venire, uel à iudicibus audiri, nisi prius tactis sacrosanctis scripturis deponant, [f] quòd nõ odio seruorum, vel propter ostensas cohæredum [g] ad hoc veneunt, sed quia aliter rerum hæreditariarum veritatem [h] exquirere vel ostendere [3] † nõ possunt. D. 12. Cal. Octo. Const. Decio. V. C. Cos. 529.

IN AVTHENT.

De ijs, qui ingre. ad appel. §. si col. 5. consti. 11.

Nota, quod iuramentum generaliter præstitum, videtur in quolibet articulo repetitum. Vel magis propriè loquendo, genus inest cuilibet speciei h. d. Salic.

HOc sacramentum [i] hodie remittitur, cum in initio iuret nihil se calumnio sè in toto negotio exigere.

Litigantes & patroni causarum debent iurare de calũnia: & si debentes iurare, ad iudicem venire non possunt, vel non decet eos venire, debet ad eos mitti. h. d. usque ad § quod obseruari. Bal. Vel sic: Lite contestata, debet iuramentum calumniæ præstari, & primo à litigantibus. Secũdo à patronis causarum. Et si qui sunt qui ad iudicium venire non possunt vel eos uenire non debeat: iudex debet mittere notarium, qui ab eo exigat iuramẽtũ aduersa parte præsente. h. d. Sal.

Idem A. Ioanni [4] † PP.

LEX II.

CVm & iudices non aliter causas dirimere cõcessum ...

f *Deponant.*] i. affirment, ut ponitur inf. de test. l. hac consultissima. circa fi.

g *Cohæredum*] si forte de seruis hæreditarijs inter hæredes quæstio postuletur, ut inf. de quæstio. l. fi.

h *Veritatem*] ubi enim ueritas aliter patefieri non potest admittitur postulantis desiderium, sic ff. si quis cau. si cum [illegible] respon. & infra de appella. l. eos. §. si quis, & de temp. & re. ap. l. si hanc, in fi. & ad l. Cor. de fal. l. [illegible] & l. fal. & quomodo & quando iudi. aut. qui semel, ibi, perquisita veritate &c. & supra de hære. & ma. l. quoniam, in fi. & faciunt hæc, quod minor iuret de ueritate dicenda, vt dixi supra de eden. l. is apud quem.

1 Sic dicit Papa in c. cæterum, ext. eo tit. quòd hoc iuram. præstatur ad ueritatem eruendam.

HOc sacramentum.] CASVS. Hæc auth. legitur super l. in omnibus, in qua dicitur, quandocunque aliquis petit aliquam probationem, debet iurare, quod animo calumniandi non petit eam, dicit ista auth. hodie non est iurandum super qualibet probatione: quia in litis contestatione iuratur semel pro omnibus, quod in tota lite non exiget probationem non necessariam, uel calumniosè. hoc dicit.

i *Hoc sacramentum.*] quod sic scilicet fiebat pluries, quoties scilicet exigebantur aliquæ probationes, etiam in media causa, ut in auth. de ijs, qui ingre. ad appel. §. fin. collat. 5. unde hæc sumitur. Sed uidetur etiam pluries iurari, vt ff. de dam. infec. l. qui bona. §. pe. Sol. illa corrigitur per hanc 2. vel ibi extra iudicium, hic in iudicio. Item contra in Aut. de testi. §. quia vero multi. in fi. §. coll. 6. [illegible] in media causæ iuratur occasione probationum, sed ibi de alio iuramento dicit.

1 Dic mediu[illegible] secundum [illegible] dum Iac. Bar. Bald. quod [illegible] fuit iu ramentũ [illegible] præstitu in [illegible] medio [illegible] hic [illegible] lic.

ADDITIO. Aduerte, sm Bar. hic, q hæc aut. corrigit l. & in his tantum, quæ fiunt post litem contestatã: & sic post præstitum [illegible] tale: sed in ijs, quæ fiunt ante litem contestatam [illegible] super qualibet exceptione, sicut [illegible] non est correcta. lex C.

CVm & iudices.] CASVS. In principio, q fecit quã [illegible] iudices [illegible] non aliter lites dirimant, nisi propositis corã eis sacrosanctis euangelijs. Itẽ quod aduocati iurent [illegible] fideli patrocinium præstaturos, & [illegible] deferre [illegible] nulla [illegible] quòd nullo modo allegationibus suis audiat actor, vel reus, nisi post litẽ cõtestatam præstiterint, & hoc in prima parte [illegible] ergo actor [illegible] credere [illegible] mo calumniandi [illegible] qa credit se uti iusta instãtia: & ita ad colluctandum peruenerit. Demũ iurent aduocati coram iudicibus [illegible] iuste [illegible] sancitum est. & hoc in secunda. Si autem aliquis fuerit, qui iurare debet, & tantæ fuerit dignitatis, q ad iudicem perueni-

4 † Iulia[illegible]

re non habeat, uel mulier: in domo sua iurabit misso officiali, præsente aduersario, vel eius procuratore, & hoc in tertia. An aũt in cã pupilli uel adulti, uel patet in causa filij iurare dẽt pupillus, uel adultus, vel filius; aut tutor, vel curator, quæritur? Rñ. quòd tutor & cæ[illegible] forte nomine factum: nec iurabũt quòd sit iusta causa, sed quòd credant eam esse iustam, omnibus iuram [illegible] &c. & hoc in quarta. Item si lis per procuratorem inferatur siue defendatur: demum facta litis contest. nisi de calumnia iuretur, vlterius non erit procedendũ. In eo tñ differunt, quòd actor corã iudice causæ, uel corã iudice loci in quo moratur, reus vero tñ corã de cã cognoscente iurat. & hoc in quinta. Hæc quidem ita vera sunt, quod hoc iusiu proco[illegible] utilitate introductum sit, & de consensu partium remitti [illegible] potest. & hoc in sexta. Si uero causa alicuius collegij, seu alicuius vniuersitatis, seu cuiuscunq; corporis, uel etiã priuati, data satisdatione de rato, per alium moueatur, lite contestata ulterius non conceditur processus, nisi uel priuatus, uel maior pars uniuersitas de calumnia iurauerit: & hoc in septima. Et si actor iurare contradixerit, cadit ab actione, reus vero pro confesso habetur, non ipso iure, sed demum lata sña: ut in auth. ut litigantes iurent. §. illa. & hoc in octaua parte. Hæc vero q dicta sunt de pstatione iurã, locũ hñt non solũ in causis futuris, sed etiã cœptis, sub reali tñ diuisione, vt si utraq; pars præsens est, utrinque iuretur. Altera uero absente, a pñte iurum præstetur, neutra uero pñte absque calumnia huius iuramenti lis libere dirimatur. Vin.

Not. ex ista l. hic de duplici iuramento, s. partium & duo-

aduocati, primo iurant partes. secundo iurat aduocatus: & ex hoc ordine notat glos. quòd cum aduocatus antequam iuret, non possit fungi officio aduocationis, quod tempore quo reus respondet libello, debet iudex præcipere aduocato, quod stet à remotis: ita quod non possit instruere respondentē, ut infra de appellatio. l. præcipimus, in fine. Item an in causa appellationis sit iterum iurandum? Pla. & Azo, quod non, ut in Auth. de ijs, qui ingre. ad appella. §. finali. collat. quinta, & pro eo etiam faciunt omnia, quæ inducuntur, quòd causa appellationis sit eadem cum prima, ut ff.

1 † Al. concessimus.

ferimus,[1] † nisi sacrosanctis euangelijs propositis,[a] & patronos [b] causarum in omni orbe terrarum, qui Romano imperio suppositus est, prius iurare, & ita perferre cās disposuerimus: [c] necessarium duximus præsentem [2] † legē ponere, per quā sancimus in omnibus [d] litibus, quę fuerint post præsentem legē inchoatæ, non aliter neque actorem, neque fugientem [e] in primo exordio [3] † litis exercere certamina, nisi post narrationem,[f] & respōsionem,[g] antequam vtriusque [h] partis aduocati sacramentū legitimum [4] † pręstent, ipsæ principalis personæ subeant iusiurandū: & actor [i] quidem iuret non calumniandi animo litem se mouisse, [k] sed existimando [*] bonā causam habere: reus autem non aliter suis allegationibus vtatur, nisi prius & ipse iurauerit, quòd putans se bona instantia [l] vti, ad reluctandū peruenerit: & postea [m] vtriusque partis viros disertissimos aduocatos (secundum quod iam dispositum [n] est à nobis) iuramentum præstare, sacrosanctis videlicet euāgelijs ante iudicem positis.

IN AVTHENT.

De ijs qui ingre. ad appel. §. fi. colla. 5. const. 11.

Ista Authentica respicit formam iuramenti, & aliquid adiicit ei. Bal. Vel sic: In iuramento calumnię continetur, quòd nulla probatio non necessaria exigetur. h. d. Salicetus.

IN isto [o] iuramento adijciendū est, nullū in tota

2 † Al. & præsen.

3 † Al. in primordio.

4 † Petitio actoris rei que responsum præcedere solent exactionē iuramēti. Quid huiusmodi omissio vitiat ne processum? vi. §. & æquus. col. 2. Rol. a Val. 3. consi. 71. nu. 78. 32. & quib. remitti possit. vi. Forneri. 2. selecti. 4. Cuiac. R. obseru. 37.

non potest ergo aduocatus dictare responsionem clientuli. de hoc est casus extra de iudic. cap. pastoralis. Bal. hic.

a *Propositis.*] sed non tactis, ut infra ti. 1. l. rem non nouam, in princ. Nam de illa fit mentio quæ fuit facta ante istam: licet posterior sit in ordine, sic et proponunt, sed non tangunt, ut supra de episcopis & cler. auth. sed iudex. Cum. n. iurat in principio, qn̄ fit iudex, quòd oīa rectè iudicabit: non oportet qd̄ plus iuret, ut in Authen. iusiurandum, quòd præstatur, &c. §. & æquus. col. 2.

b *Patronos.*] i. aduocatos.

c *Disposuerimus*] ut i. [illegible] tit. 1. rem non nouam. §. patroni.

d *In omnibus.*] contra M. sed ipse ad pecuniarias refert, ut ff. de verb. signi. l. litis nomen.

e *Fugientem.*] idest, reum.

f *Narrationem.*] i. dicere post litis contestationem, ut inf. de lit. conte. l. sed certe immo in prin. t debet fieri, ut infra ca l. §. fin. quæ est contra. Solutio dicitur fieri in primordio, si statim post fiat, ut sup. proxi. & ff. [illegible] cet. per l. lecta. §. quam iudex dicebat.

g *Respōsionem.*] nec distinguo an respōsio sit affirmatiua, uel negatiua: quia utroque modo lis contestatur, quamuis contra uideatur infra titu. 1. l. rem non nouam. §. patroni, sed nos statuo huic literæ, quæ simpliciter loquitur. Iacobus.

h *Vtriusque.*] per hoc apparet, aduocatos partes non debere in interrogationibus, uel responsionib. instruere, quia prius fiunt, quam ipsi aduocati iurent, uel aliquod officium habeant in causa.

i *Et actor quidem iuret.*] sic ergo prius iuret actor, q̄ reus, nec obstat quod prius ponitur de sacramento rei, ut institution. de pœn. temere litigant. §. 1. non enim est ordo scripturæ seruandus, ut ff. de sol. l. nec enim, & de pecu. lega. l. quidam, & institut. de pœna temere litigant. §. primo, nec c. quod ibi dicit prius &c. quia intellige, iurat reus prius, super quæ scilicet, quam audiatur in processu causæ: non autem prius quam actor, ut hic dicit, & ff. de iureiuran. l. iusiurandum prope fi. & ad pecunias, §. qui iusiurandum, & ff. de actio. empti. l. Iulianus. §. offerri. Sed quid in duplicibus iudicijs? Respon. quilibet iurat ut actor, & ut reus. ff. famil. erciscun. l. inter cohæredes, §. qui familiæ. Sed quis prior dicitur? Respon. ille, qui prior prouocauit ff. de iudi. l. in tribus, & l. libello. B. seq. Item quæro, si peto decem, & tu confiteris debitum, sed exceptionem pacti opponis: quis primo iurat? Videtur iurari excipiens, ut ff. de exceptio. l. 1. Sed puto contra, ut originalis causa inspiciatur, ut ff. de dona. l. qui ad quod in prin. & infra ad Maced. l. si filiusfa. aliquid.

k *Mouisse.*] idest, mouere, ut ff. famil. erciscun. l. inter [illegible] §. qui familiæ. Item an temporibus [illegible] hodie hoc iusiurandum [illegible] parentibus, & patrono? olim sic, ut ff. de noui oper. [illegible] l. de pupillo. & ff. de [illegible] l. iusiurandum, hodie non, secundum [illegible] ut infra eodem, §. sed quia. Azo. quod sic, cum non [illegible] correctum,

de iudi. l. proponebatur, & infra ne in vna eademque causa liceat tertio prou. l. 1. & infra de temp. & repa. appel. l. per hanc. Io. cōtra. & pro eo infra de iudi. l. properādum. §. his omnibus & in Auth. vt litig. iu. in princip. collat. 9. & ff. de dam. infec. l. qui bona. §. si quis stipulaturus, & §. seq. 4 Item quid si triennio finita sit iudicij instantia? Respon. iterum iurari. Idem dicit Io. si in medio triennij sit iudex mutatus: quod forte non est uerum, cum ex eisdem actis iudicetur, ut ff. de iudic. l. mortuo. & l. proponebatur, sed pro eo facit ff. iudic. sol. l. cum apud. Item in Auth. de testibus, §. quia uero. collatio. septima, ubi dicit malitiam litigatorū terreri. Item infra de iudic. l. properandum, §. sin autem, in medio. Item quid si actio mutetur patiente reo, sed non causa? Respondetur non iurari iterum, cum super facto magis quam super actione secundum H. iuretur, licet Azo. contra: ut dixi supra de eden. l. edi. 2. Item quis iurabit, quando agit coniunctus pro persona sibi coniuncta contra voluntatem, ff. de lib. [illegible] l. tertia, & quarta, & de appell. l. non tantum? Respon. qui agit, cum magis propter suum dedecus vitandum agat. ut ibidem dicitur de liberali causa. l. 2. in fi. Accursius.

4 Ista quæstio est hodie decisa de iure canonico In cap. pe. in prin. eo. titu. lib. 6.

l *Instantia.*] caue tibi, quia reus non debet iurare rem suam esse, uel se ignorare rem pertinere ad actorem, nam si scit rem pertinere ad actorem: si tamen iustam causam habeat subeunda iudicium [illegible] euictionis, non peierat, ut hic secus in actore dico. Vel si vult reus, potest confiteri rem esse actoris & nihilominus aget de euictione, ut dixi, ff. de neg. gest. l. si qui natura. §. cum me.

m *Postea.*] scilicet sancimus.

n *Dispositum.*] ut inf. de iudic. l. rem non nouam, & l. hic Auth. in isto iuramento.

IN *isto iuramento.*] CASVS. Ista Authent. ad l. C. sic continuatur, in iuramento calumniæ, secundum. C. continebatur tale capitulum: quia iurabat actor se credere iuste mouisse litem, & bonam causam habere: reus autem iurabat, quod credit se iuste defendere, per istam Authent. additur aliud capitulum in iuramento calumniæ, quod actor & reus debent iurare, quod non exigent aliquam probationem, quam non putant necessariam, & istud iuramentum præstatur semel in causa principali, & non sæpius.

Not. per istam Authen. quòd respōsio facta per uerbum, credo, facit probationem: uerius dic, quod releuat ab onere probandi, quia non debet quis aduersarium grauare in onere probandi in eo quod credit esse uerum, & aduersarium ueritate fulciri. & iste est unus finis, ad quem ordinatur calumniæ iuramentum, secundum Bald.

o *In isto iuramento.*] hæc & illa, quam dixi in l. 1. §. hoc sacramentum, idem sunt, & eodem loco, & una est superflua, quæ ibi dixi, & hæc oportet ponicum.

Iuretur.]

alijs exce- pto patre & patrono ita remitti non potest. 5 Officium posit exigere. Bald. * Et sic iuramētū calumniæ est de credulitate, ut di cit glo. in ea prin. in ca. pen. de iur. cal. 1 Concor. glo. in ver. [illegible] 2 Hæc verum super. 3 Quid de [illegible]

a *Iuretur*. Vt fiebat olim vt in cor. huius: vt in Authen. de his qui i reg. ad appel. §. fin. & sequitur alia quæ incipit, principales.

PRincipales. CASVS. Habuistis superius dicto capitu la, cum iuratur iuramento calumniæ in authen. ista ad ditur tertium capitulum, quod actor iuret similiter & reus, quod non dedit, vel dabit vel promisit iudici, vel alicui personæ aliquid, vt pro eo iudicet. vnde auth. ista dicit, quod principales personæ iurét de calumnia: & si pédente lite, & præstito iuramento calumniæ, moritur alter vel vterque eorum, hæredes iurabunt de calumnia. & in isto iuramento calumniæ continetur, quod actor, vel reus per se, vel per alium non dabit, vel dedit, vel promisit aliquid iudici, vel alij personæ, vt pro eo iudicet, nisi quatenus iura permittunt, puta aduocatis pro patrocinio eorū vel apparitorib. pro sportulis. Viuia.

b *Principales* qui in choauerunt causas.

c *Migrauerit*. puta hæredes: & certe verum est, quod quantum ad hoc capitulo iurare debent: sed quantū ad alia quid erit. Respon. idem, quod iurent: vt ff. de dam. in fec. l. qui bona. §. si quis. Item & procurator forte sufficit, quo ad hoc sacramētum, ad quem causa transit.

d *Iudicibus*. Nota in præsentia iudicis, sicut dico in sacro testis. Accur.

e *Pro hac causa*. i. occasione huius causæ, non dicas vt pro eo in cā feratur senten tia: quia sic non bene sequeretur exceptio, nō enim datur aduocatis salarium vt faciant vt pro eo feratur sententia, sed vt iurent eum in causa, secundum H.

f *Alijsque* puta executoribus, nam eis sportulæ præstantur vt supra de epis. & cler. l. cum clerici in fin. & auth. generaliter, & auth. sed hodie, & instit. de act. §. tripli. Item xenia iudici dare licet, vt ff. de off. præsi. l. plebiscito, & de of. proconsul. l. solent. in fin.

* Concor. c. 1. in pri. extra. eod. tit.

Sportulæ, & Xenia g *Disponunt*.] in libro Ir. non est plus. sed M. adiecit. sed possunt da si in sacro, &c. & accepit ex eodem corpore: vt litigantes in iudicib. iurent.

h *Nequeunt*. propter infirmitatem suam.

i *Sexus*.] ad hoc sup. de offi. diuer. iudi. l. i.

k *Litigatoris*.] coram missis ad hoc ex officio: vt in authen. vt lit. iurent. §. si vero mulier colla. 9. & ff. de iureiurand. l. ad personas, & infra, de rebus cre. l. generaliter, & in auth. de test. §. quoniam, colum. 7.

l *Præsente*. sic, & in teste: vt inf. de test. l. si quando.

lite exacturum probationē, nisi quam pro veritate, putat quis necessario esse exhibendam: ne sæpius iuretur [a] in causa.

IN AVTHEN. vt litigantes iurent. §. 1. coll. 9. constit. 5.

Principales personæ, & illæ, ad quas mittantia, & ius negotij transit, debent iurare de calumnia coram indice competenti, vel coram officialibus ab eo ex causa missis, præsente aduersario: excepta muliere, quæ se aduersario nō exhibet, & actor nolens iurare perdit litem, & reus absoluitur, econtra, reus nolēs iurare cōdemnatur. Item administratores iurant de calumnia. h. d. Bal.

PRincipales [b] personæ, [*] vel illæ, ad quas negotium in medio migrauerit, [c] coram iudicibus [d] iurent, quod nihil penitus causa patrocinij iudicibus, vel alij cuicunque personæ pro hac causa [e] dederint, vel promiserint, vel postea dabunt, vel per se, vel per aliam mediam personam exceptis ijs, quæ proprijs aduocatis pro patrocinio præstant, alijsque [f] personis, quibus nostræ leges dari disponunt. [h] ¶ Sed si in sacro consistorio lites vel cōsultationes intromittantur: sub præsentia sacri senatus prædictum iusiurandum præstetur.

¶ Sed si qui litigantium ad iudicem venire nequeunt: [h] prædictum iusiurandum præstent coram officijs ab administrantibus directis, ad eos cum aduersa parte. ¶ Mulier honestæ vitæ absente aduersario, iuret coram officialibus. ¶ Sed si partes in alijs locis abesse contingat, vel vna earum absens fuerit: inter sub gestis monumentorum apud iudicem prouinciæ, vel apud defensorem locorum. ¶ Si quis autem litigantium prædictum iusiurādum prēstare noluerit, per sententiam iudicis actor casum actionis, reus condemnationem sustineat. ¶ Tutores, & curatores i causis, quas agant, prædictum iusiurandum præstabunt.

¶ Finis Authenticæ.

Sequitur textus I. C.

¶ Sinautem, vel dignitas, vel sexus [i] personæ non concesserit eam ad iudicem peruenire, in domo litigatoris [k] sacramentum procedere, altera videlicet parte, vel procuratore eius præsente. [l]

Administratores legitimi debent iurare de calumnia secundum credulitatem eorum alijs iuramentis firmis remanentib. h. d. Sal.

¶ Quod obseruari oportet, & si tutores, vel curatores, [m] vel aliæ quædam sint personæ, [n] quæ administrationem alienarum rerum auctoritate legitima gerunt. Conue-

m *Vel curatores*. sed ad quid, cum eorum confessioni non stetur: vt ff. de confess. l. certum. §. sed an ipsos, quæ est contra? Respond. non statur: i. vt in causa sua stetur: quia hic audiendum si per errorem fa..., vel iuris probat se errasse, secundum H. hoc videtur valere, cum idem esset in alio quo ad facti errorē: quod imo d. vetus. de inter actio. l. debeant. de ætate. §. fin. & sic terrogari, pro de iu. & fac. ign. & eorum l. error. Alij dicunt, confessiones (& hoc est in vsu) faciunt pu non stare, si petet repillo, vel stitutionem etiā in adulto, se eodem iudicio dan. eundū necdam, licet quidā di. & Pau. de cant, quod tūc demum Cast. hic. detur restitutio, cū a Ista diactio transfertur in stinct iogl. eum, sed & hic est i. est falsa: dubio. qñ transfertur nec fecit tur, quidam et di... ad propo dantæ officio, vt sitium cum A... alij demum eo Bald. hic. finito, transfertur... contra: vt ff. de re. iu. l. si se. §. tutor. & de admin. tut. l. 2. & qñ ex fac. tut. l. 2. & pe. & l. post mortem §. tutor. Tertij, dicūt quod non statur, vt ex ea detur actio non cet tamen vt exinde sequatur... ex quo dabitur actio. Tu dic quod si minor suscepit litem cum auctoritate tutoris, quod potest: vt inf. de auth. præstan. l. clarum, & ff. de admin. tut. l. i. §. sufficit, non statur dicto tutoris confiten tis sine pupillo: vt ista il i, ad q. apie tutor. [m] auit tuc dis inguen quia cōfessio si præsente pupillo, modū vo & non contradicente... iuris te confitetur, valet... te h... absente, & in... tellectum habuerit, non præiu nō, vt ibi, & aug. in... pupillo, vt p. de iure deli. l. po... tuit, & eadem dist in ... io fiat in omnibus ... similib. administratoribus.

3 Vera solutio super iotis seci dum Bart. hic & ind. l. certum. §. sed an ipsos est q ibi manauit ... ratio iudicat pupilla, vt ibi. secūsi manauerit per mo ... si vnus dū iurisdi ctionis cō tentioīæ: pupillus agat, alter quin tunc accipiat iudicium: præiudi cat, vt hic. 4 In quib. pater hic vsusfructu. & sic est legitimus admi nistrator si vel l. i. de bo. ma. secus si v. sumfruct. non habe ret: vt inca

tor plurium pupillorum, & vnus tentioīæ: pupillus agat, alter quin tunc ... an tutor simul pro... vtrumque iurabit? Re spon. quod sic: vt ff. de author. tut. l. accipientis, quod fiat, deierabit. Nam impossibile est, quod credat vtrumque bonam causam habere. Dic ergo contra, quod non possit in vtraque esse actor & reus. vt ff. de procu. l. licet, §. si plures, & l. ista accipientis, intelligatur, quando vnus pupillus agit contra extraneū, & alius conuenitur ab eodem extraneo, nam sufficit vnum sacramentum calumniæ tutoris pro vtraque causa. Vel loquitur ibi secundum antiqua iura, quando non iurabatur: vel iurabatur ibi ab ipsis pupillis auctoritate tutoris, quod potest fieri vt modo dixi.

n *Personæ*. vt patet in bonis filijs aduentitijs, vt infra de bon. ma. l. i. Item actor minoris decreto constitutus, vt sib. not. in supra de procurat. l. neque. Item orphanotrophi, & similes vt syndicus: vt supra dixit de episcop. & cleri. l. orphanotrophos, & ff. quod cuiusque vniuer. nomi. l. item, §. actor. Verum in filio potest probabiliter distingui, agat pater, vel

vel conueniatur nomine filij, & tunc iuret de calumnia pater. An filius agat, vel conueniatur. quod esse potest de auctoritate patris: vt inf. de bo. quæ lib. l. 1. §. fi. & tunc filius iurat [illegible] de calumnia, si alias habeat legitimam ætatem: quia [illegible] autem, vel quasi, & alijs quæ tantum [illegible] filio acquiruntur, dic [illegible] filium iurare. vt ff. ad Mace. l. 3. & ff. de act. & obli. gl. l. filiusfa. cū con[illegible] tamen patris: [illegible] vt inf. de bo. quæ lib. l. fi. §. 1. Item cum in causa momentaneæ possessionis [illegible] & pupillus, & quilibet, extraneus [illegible] per vim, vel alio. l. [illegible] de calumnia iurabunt respō. [illegible] arg. supr. qui ve. [illegible] imped. l. prima.

nit enim & ipsos iureiurando [d] affici, quia ipsi causam [b] scientes, ita ad eam [c] * perueniunt. [d] neque e. n. pupillus, neque adultus, vel aliæ huiusmodi personæ, sed ipsi qui pro eis tutelam, vel curam, vel aliam legitimam gerunt administrationem, scire possunt [e] causam, [f] & ita ad iudicium peruenire. eo quod [g] ex animi sui scientia [h] 1 † iurent. Et licet veræ causæ [i] 2 † natura alia fortan est, tamen quod quisque credit & existimat, [k] hoc esse 3 † iurandum.

¶ Omnibus alijs iuramentis quæ vel ex præteritis [l] descendunt legibus, vel a nobis [m] dispositæ sunt, in sua firmitate duraturis.

Quando causa per procuratorem agitatur, siue ex parte actoris, siue rei, principalis debet de calumnia iurare. h. d. §. alte.

¶ Sin autem abfuerit * alterutra pars, [n] & per procuratorem causa eius agitetur, 4 † non ante licentiam [o] habeat actor litem exercen-

a *Iureiurando*. scilicet [illegible] secus in iuramento in litem [illegible] ff. de in litem. iur. l. [illegible]

b *Causam*. idest iustitiam causæ.

c *[illegible]*. idest causam.

d *[illegible]*. iurando prius.

e *Scire possunt*. ex hoc dicunt quidam [illegible] si adultus [illegible] tamen [illegible] curator [illegible] ff. de admin. tu. l. 1. § [illegible] & supra de procur. [illegible] auth. [illegible] l. [illegible] pupillo [illegible] ff. de iureiur. l. qui iurasse [illegible] contra id quod dictum est de pupillo. ff. de [illegible] Sed quid secundum eos si adultus [illegible] curator [illegible] quis eorum iurat? Respon. ille qui conuenit [illegible] ad minu. tu. l. 1. §. sufficit. Sed tu dic, quod [illegible] minor de calumnia iuret, quia hoc iuramentum cadit tantum in legitimam personam, & ideo dicit [illegible] tutor [illegible] curator [illegible] & minor non, [illegible] bene, ut curator. Nec obstat, quod dixi quod potest cum conueniri [illegible] quia & tunc curator iurat [illegible] tutor agere [illegible] cum auctoritatem præstat, ut §. [illegible] omnia, [illegible] merito. An ergo de ueritate dicenda iur? Respon. sic, secundum Io. & Io. & nos. [illegible] infra de hære. [illegible] in fin. & infra de q. l. interrogari, & ff. [illegible] l. Marcellus. §. 1. [illegible] l. 1. §. impuberi. Item [illegible] Maced. [illegible] contra confessionem, ergo interrogatur, ut [illegible] l. 1. & dec. [illegible] conueniri pater: & in ter [illegible] & monacho & con [illegible] conuenitur, vel agit abbas vel prælatus: licet non [illegible] nomine conuenitur. vt prædixi. Item [illegible] de veritate, palam respondetur, nō [illegible] Item, quid si aliqui [illegible] minorem [illegible] curatorem [illegible] an super hoc de calumnia [illegible] Respon. [illegible] argumentum ff. de damno infect. l. prætor. [illegible] controuersia, & l. [illegible]

f *[illegible]*. idest iustitiam causæ.

g *Eo quod*. quasi diceret [illegible] quod adultus iuret. [illegible] curator [illegible] quod, &c.

h *Scientia*. idest conscientia suæ credulitatis, non de veritate [illegible] quam habet circa iustitiam causæ.

i *Causæ*. i. factum.

k *Existimat*. & quoddam [illegible] de credulitate, vt in auth. [illegible] secus in sacramento testis, ut in [illegible] &

in auth. de hære. & fal. §. hinc nobis. col. 1. licet quidam dicant in sacramento testis debere inseri & de credulitate [illegible] P. hic ad per præd. auth. Item nota [illegible] ex hoc quod est, hic inducta est hoc, quod generalis consuetudo quærendi, credis hoc vel non, cum actor de [illegible] per eam tollatur onus probandi, pro quo est inductum hoc [illegible] iuramentum: vt [illegible] & quod auth. in illo. Sed [illegible] iudex de [illegible] nō tenetur ad hoc [illegible] cōpel [illegible] respondere: cum nō [illegible] iurauerit nisi super [illegible] in princ. l. & eo modo in auth. [illegible] prædicto [illegible] Resp. debet [illegible] gl. &c. credi super hoc [illegible] Ista glo. [illegible] probationem [illegible] Sed consuetudo generalis [illegible] de notabi [illegible] secūdū [illegible] & etiam quidam Bart. & P. iudices [illegible] nō [illegible] falsa [illegible] Concor. [illegible] cū hoc §. [illegible] cū glo. unica. vt dixi [illegible] in fi. in cautela sunt. Et sunt de [illegible] in cautis, extra [illegible] de procu. [illegible] Et si quæretur, [illegible] non insi-

ciatur. Nihil promittitur, nec falsa probatio detur. Vt lis tandem [illegible] nulla per [illegible] Hoc ultimū pōt probari per [illegible] spon. Item qui [illegible] incertus interrogatur, [illegible] nō pōt applicare animum magis ad unum, quam ad aliud, ut in hoc exemplo, credis illum qui est ultra mare uiuere uel non? Rñ. secūdum Albertū, & oēs, quod pōt rñdere dubito, & tunc debet dari tempus ad deliberandum, arg. ff. de pet. hæred. l. si debitor, & inf. de excep. l. si quidem, & ff. de iureiur. l. iusiurandum, & ad pecunias, ibi, quid tamen si deo, &c. & ff. de interrog. act. l. qui interrogatur. [illegible] arg. contra in [illegible] §. nihil, [illegible] quidam iudices [illegible] semper compellunt eos respondere, credere, uel non, per hoc quod legitur hic, & tunc do consilium respondenti, quod præmissa negatione respondeat, & nō credo eum uiuere, quia non [illegible] ergo credis eum mortuum esse, quia potest esse, quod non credo eum uiuere, nec credo eum mortuum esse. [illegible] credo eum non uiuere, [illegible] eum mortuum, & sic posse incurrere periurium. Sic ergo nota quod non tenetur ad omnia respondere, nam non ad inepta, [illegible] Item nota [illegible] non fuit intellectum [illegible] non faciunt ad causam, ut ff. de [illegible] ad probationem, & §. [illegible] contrarius [illegible] interrogatione [illegible] periurium, & faciat [illegible] l. Marcellus, §. [illegible] quidam [illegible] potest [illegible] pro[illegible] & [illegible] probatione [illegible] &

8 Istud dictū gl. est ualde singulare nec reperitur alibi, & ad istam glo. semper recurritur in materia positionū, P.

9 Istud hodie est in tantū de [illegible] canonico quod ad [illegible] positio [illegible] gatiua, & [illegible] est [illegible] dendu, quia licet non [illegible] probari per testes, potest tamen probari per cōfessionem, ut de [illegible] lib. 6.

10 Alios causus, in quibus quis nō tenetur rñdere, uide per Pa. de Castr. hic.

[illegible] interrogationes [illegible] quod semper interrogatur [illegible] ita credat, ut per hoc exoneretur interroga[illegible] Licet dixi de nega[illegible] cum [illegible] interrogari [illegible] tibi [illegible] quod prius [illegible] credebat [illegible] & dico, quod potest. [illegible]

l *Præteritis*. ut sacramentorum in litem & ueritatis, & test. [illegible]

m *Nobis*. ut iudicibus, & aduocatis: ut inf. titu. 1. l. rem [illegible] §. patroni. Accur.

n *[illegible]*. vel actoris. Accur.

o *Licentiam*. vnde tur quod ad litis contestationem, & narrationem, & interrogationes non possit quis dare procuratorem,

rem. sunt enim ista antequàm iuretur de calumnia, vt sup. ea. l. in princ. Respon. imò potest, vt ff. de procu. l. sed etiam ex his. & l. non solum, in princ. & quod hic dicit, est intelligendum, cum sic vult dare procuratorem, vt totam causam debeat explicare vsque ad finem. Vel dic, lite contestata cū domino non constitui procuratorem, nisi primo dominus subeat sacramentum calumniæ. Et intellige hoc, q̄n constabat de mandato. & ita in §. hoc etiam, loquitur, q̄ dubitabatur de mandato. Accurs.

a *Mandare.*] s. vt procedat vltra litis contestationem.

b *Actis.*] s. coram iudice illius terræ.

c *Degit.*] siue degit in ea, in qua sit lis, siue in alia.

d *Subeat.*] hoc iureiurando ab vtraque parte præstito, nō videtur habere locum de rato cautio: sed certè imò habet, inf. ea. l. §. hoc etiam. & s. de ijs qui ad eccle. confu. l. fi. & dixi plenè ff. de procu. l. Pomponius, §. sed & his. Non enim eo ipso q̄ iurat dominus de calumnia, personā procuratoris confirmat: ideò etiam post iuramentum præstitum procurator qui satisdederat de rato, conueniri poterit ad interesse, si dominus ratum non habet. Item cum procurator non iurat, vt l. quoties, §. si tutor. nonne calumniosè petet dilationes, & faciet interrogationes? Respond. iudex cum cautela det. & inquirat à domino si præsens est: aliàs inquirit an dolosè absit. Item nota, quod hoc est verum in simplici procuratore, secus de eo qui factus est in rem suam, qui iurat, cum propriam fouet causam, vt s. de procur. l. qui stipendia, ff. quando ap. sit. l. 1. §. in propria. nisi possit melius veritas sciri per dominum, vt s. de procur. l. fin. siue ex parte actoris sit, siue rei. tamen quidam dicunt, quod ex parte rei non fit procurator in rem suam, inuito actore, vt ff. de procur. l. si actor. Nos autem contra, vt ff. fam. ercisc. l. plane. Sed P. distinguebat [1] an intenderet vtilem nomine suo, quod potest, vt j. de leg. l. ex legato. & tunc iuret. an directam nomine domini: tunc non. Sed arg. contra, ff. de procu. l. non solum, §. sed interdum. sed secundum R. & M. nunquam procurator iurat: sed dominus semper. si autem non est in rem suam procurator rei, aut dominus pro eo satisdat: & tunc non iurat, vt hic. aut ipsemet, & tunc sic, ad instar fideiussoris, quem constat de calumnia iure. Nec obstat j. prox. ibi, vel defensor, &c. nam nihilominus pro eo promiserat iudicatum solui. Sed tu potes dicere aliter, vt dixi ff. de procu. l. non solum, in prin. Item huic §. est contra, ff. de dam. infect. l. qui bona, §. si alieno. sed ibi est speciale, vel corrigitur, vel extra iudicium præstabatur ibi. Accurs.

ADDITIO. Tu dic, quod ibi non loquitur de iuramento calumniæ inuento per hanc l. ad solennizandum iudicium, quia istud non præstatur per procuratorem, sed per dn̄m, vt hic. sed loquitur in alio inuento per iura vetera, quòd pluries præstabatur in causa ad remouendum calumnias, & illud poterat præstari etiam per procuratorem ad excludendum calumniam suam, secundum Pau. de Cast. hic.

e *Iudicatum.*] quia dominus mandauit procuratori, defenderet eum, & satisdedit pro eo iudicatum solui.

f *Procuratorem.*] cum mandato.

g *Vel defensor.*] sine mandato.

h *Et ipse.*] repete. non aliter valet ordinatio procuratoris, vel defensor non aliter admittitur, nisi & ipse, &c.

i *Instructum.*] ab actore præsente, vel verius præsente ad locum, vbi reus iurat.

1 † Procuratorē iurare posse de calumnia domini, hic videtur posse probari. & est exēplū apud Liuiū 31. Gothof. Nihil est, ideo dic, q̄ licet iuramētum de calumnia, quod habet solennizare processū, debeat p̄stari p̄ dominū: attamē etiā ipse procurator iurabit de calūnia sua, secundum Paul.

1 Ista distictio nō placet scribenti. hic.

dam suo procuratori mandare, [a] nisi prius actis [b] interuenientibus in prouincia, in qua degit, [c] sacramentum calumniæ subeat. [d] Similiq; modo si reus absuerit, & forsitan per iudicatum [e] solui stipulationem procuratorē [f] ordinauerit, vel defensor, [g] pro eo interuenerit, & ipse, [h] vel præsente actore per se, vel per instructum [i] procuratorem, [1] † vel etiam absente [k] eo, si hoc iudex perspexerit, inter acta iuramentum præstat, quod [l] reū dare anteà [m] dispositum est.

Sacramentum calumniæ non potest à partibus remitti: quia est introductum pro publica vtilitate: & quia dolus futurus remitti non potest. hoc dicit Baldus.

¶ Sed quia veremur, ne forsitan quidem collusione [n] aliqua vtentes, [2] † remittere videantur [o] inter se [3] † huiusmodi sacramētum, & ex prędicta dissimulatione [p] nostram sanctionē deludāt: [4] † sancimus, [q] omnes iudices, licet ex compromisso cognoscant, vigorem suū exercentes (quia [r] non pro commodo priuatorum, sed pro cōmuni vtilitate præsentē legem posuimus) minimè pati tale sacramentum remitti, [s] sed omnimodo hoc, & ab actore, & à fugiente exigi: ne paulatim videatur huiusmodi res defraudari, & sacramentum, vel principalium personarum, vel

k *Absente.*] omnino per contumaciam, aliàs actori defertur sacramentum calumniæ etiam in absentia, vt s. in auth. principales, sicut etiam testibus, vt j. de fi. instru. l. iudices.

l *Quod.*] scilicet iuramentum.

m *Antea.*] id est in principio huius legis. Accursius.

n *Collusione.*] quia fingunt se iurasse, & non iurauerunt.

o *Videantur.*] id est, remittant.

p *Dissimulatione.*] simulant non calumniosè agere.

q *Sancimus.*] ex cōmisso. Sic ergo no. q̄ corā arbitro iurat de calūnia, vt j. tit. 1. l. rem non nouam. & ff. de arbitr. l. 1. Sed nunquid si fuit à principio omissum tacite, post poterit peti quacumque hora iudicij vt iuret? Resp. sit, vt ff. de damn. infec. l. qui bona, §. pe. & q̄d in hac l. in principi. dr, q̄ à principio est iurandum: verum est si deferat. 2 Item an iurādo de calumnia, videatur litis cōtestatio fieri? Respō. non, quia istud iuramentum fit post litē contestatam, vt suprà eod. in principio.

r *Quia.*] videbatur enim, quod istud iuramentum, de quo tractatur, sup. sit inductum pro priuatis tantum, & sic possit remitti: sed certè non est inductum pro priuatis tantum, imò ob publicam vtilitatem.

s *Remitti.*] contra sup. de pa. l. si quis in conscribendo. Sed istud est inductum ob publicam vtilitatem: vt alias ff. de postu. l. quos. Item hoc est verum, quod non potest remitti expresse: tacitè autem potest, secundum Io. & M. cum demum exactum præstatur: vt ff. de no. oper. nunc. l. de pupillo, §. qui opus. & ff. de iureiur. l. iusiurādum, §. qui iusiurandum. sic & aliis plus valet tacita permissio quam expressa: vt de procur. l. filiusfamil. §. pen. & tacita prohibitio, quam expressa, vt ff. de sol. l. vero procuratori, & l. si quis stipulatus fuerit 10. in melle. & secundum hoc tacite omisso iuramento calumniæ, valet nihilominus sententia, & est necesse quod appelletur. Sed Azo dicit [a] etiam tacite non posse remitti. & sic sententiam non valere, quasi contra solitum ordinem iudiciorum latam, vt inf. de senten. & interl. l. prolatam. & inf. de lit. contest. auth. offeratur. De patrono, & de patre dic, vt dixi sup. ead. l. in princ. Item quid de clericis? M. dicit quòd non iurant: vt sup. de epis. & cler. l. cum clericis. & §. quod si lis. & in Lombarda tit. de aduocatis. & vicedo. l. honor. & l. quicumque. & l. quoniam. Sed certè illa cum clericis dicit in sacramento iudicio sisti. Item est diuersum: in spiritualibus constat, quòd non est iurandum: vt dicit decret. extra de iuram. calum. cap. literas, sed in alijs dico clericum iurare, vt in prædicto titu. de iureiur. c. q en. & fi. Paul. Alij distinxerunt, an agat, siue conueniatur clericus de suo facto: vt tunc iuret, cum inueniatur eum purgare debere suam innocentiam, vt sup. de ijs qui ad eccles. confu. l. præsenti, §. sanè, & aliis argum. inf. de testib. l. seruos. Aut de facto ecclesiæ; & tunc si de spiritualibus, vt de decimis, primitijs, & similibus: tunc non iuretur: si de alijs puta vinea, iuret non per se, sed per alium, vt extra de iura. calum. c. inhærentes, &c. in pertractandis. & in Lombarda, in d. l. quoniam. & sup. de epis. & cleri. l. cum clericis. Item sacramentum testis puto etiam expresse remitti, secundum Azo. vt arg. ff. de fer. l. 1. sed H. idem quòd isto. Item à principe hoc potest remitti, si huius legis faciat mentionem, vt ff. de legat. 3. l. si quis, in princ. vt vni remissum alteri prosit: vt ff. quòd quisque iur. l. 1. & l. si quis, in princip. & inf. de fruc. & lit. expe. l. fi. Item quòd si aduersarius dicit per men-

2 † Abutentes.

3 † alias videantur sibi.

4 † Quod fieri non debet, q̄a pactis priuatorū ius publicum non mutabitur in c. si diligenti. cum gl. 1. extra de for. comp.

a Et benè, nam nec expresse, nec tacitè remitti potest, sed remitti q̄d est diuersum à remissione.

dacium tale rescriptum impetratum, vel forte falsum? Dico super hoc etiam impetrantem iurare de calumnia, vt arg. ff. de in ius voc. l. is quoque. & ff. si quis in ius voc. non ier. l. 1. & ff. si quis cauti l. si cum, in princ.

a *Mutilari.*] ad hoc ff. de pact. l. ius publicum. Et dic mutilari, idest annihilari.

1 † C. usa. 2 † S. nci mus.

b *Hoc etiam.*] nō solum supradicta, sed etiam hoc addimus.

c *Nullo mandato.*] [illegible] lato, vel probato, alle[illegible]ato tamen. alias contra sup. de procu. l. prima.

d *Fideiussionem.*] [illegible] iussu, in [illegible] celiate, sed non [illegible].

e *Firmauerit.*] idest admissus fuerit.

f *Machinatione.*] quę [illegible] si iurare non deberet.

g *Circumscribi.*] idest sacramentum omittatur.

h *Corpore.*] [illegible] torum, [illegible] vel [illegible] vel monachorum, vel canonicorum.

i *Fideiussionem.*] id est rem ratam dominum habiturum.

k *Procedere.*] Sancimus.

l *Statuendum.*] à iudice.

m *Personas.*] quæ sunt istę personæ, statim exponit.

n *Maluerit.*] aduersarius. Accurs.

o *Alio.*] præsente.

p *Pro eo.*] in vna persona [illegible]. Accurs.

q *Agitur.*] in vna p[illegible]. Accurs.

r *Vel à plurima.*] plurima [illegible] parte, [illegible] M. idest eam partem omnium hominum ciuitatis, & pro[illegible] cuiusque vniuersitatis. l. [illegible] §. 2 [illegible] & §. ex [illegible]. Sed nos cum Ioanne [illegible] illos, per quos defenditur vniuersitas, vel per [illegible] partem [illegible], vt ff. [illegible] & [illegible] l. municipibus, & ff. ad munic. l. municipes. aliud in [illegible] vel sufficit si vnus iuret, vt j. si vnus ex plurib. tuto. vel curator. l. Esset enim ridiculum maiorem partem populi [illegible] magnæ ciuitatis debere iurare: iurabit ergo syndicus 1 quia ipse habet legitimam administrationem, vt sup. ea. l. §. quod obseruari, vel maior pars administratorum, [illegible] agit pro vniuersitate [illegible] mandato, vt modo dixi. [illegible] monasterij eadem ratione, quia habet legitimam [illegible] administrationem, vt sup. ead. §. quod obseruari, sed secundum Albe. Abbas tantum iurabit. Item actor iurat [illegible], & [illegible] dico si agat, vel conuenitur actor, vel [illegible] Albe. [illegible] non: si nullus est constitutus [illegible], vel actor, iurat Abbas. Item si melius scit Abbas veritatem quam syndicus, ipse iuret, vel saltem de veritate dicenda, vt sup. de procurat. l. fin. Accurs.

†† al. Nisi iudices intra statuendum tēpus faciat principales p[illegible] [illegible], &c.

a Concor. gl. 1. in prin. in c. [illegible] de procur. Abbas [illegible] de [illegible] calumnia iurare, vel syndicus [illegible].

s *Idonea.*] quamuis non sit maior pars. Accurs.

t *Approbatum.*] scilicet iudici.

aduocatorum ex quacunque parte [a] † mutilari. [a]

Qui propter dubium mādati est anxius, cum cautione rati, non releuatur, quin principalem suum debeat facere iurare de calumnia intra tempus à iudice statuendum. h. d. Salyc.

¶ Hoc [b] etiam huic legi addendum esse censemus, [2] † vt si quis pro alio litem mouere voluerit, & nullo [c] mandato probato, sed per fideiussionem [d] ratam rem dominū habiturum, suam personam firmauerit: [e] ne vel ex hac machinatione [f] lex circumscribi [g] videatur: sancimus si quid tale in posterū emerserit (siue pro vna persona quis litē mouere voluerit, siue pro aliquo corpore, [h] vel vico, vel alia vniuersitate (fideiussionem [i] quidem solitam præstare, litem autē vlterius minime procedere, [k] nisi intra à iudice statuendum [l] tēpus faciat personas [m] [3] † sacramentum subire, vel præsente aduersario (si hoc maluerit [n]) vel alio [o] pro eo [p] agente, vel penitus altera parte cessante, inter acta apud defensorem locorū huiusmodi sacramentum calumniæ, vel ab ipso pro quo agitur, [q] vel à plurima [r] parte vel idonea [s] vniuersitatis procedat.

u *Cadat.*] Non ipso iure, sed per sententiam, 2 vt in Authent. vt litig. iurent. §. illo, col. 9. & j. proxi. Sed nonne hoc est iniquum, cum forte nolit causam 3 prosequi? Respon. non: quia ad alterum compellitur, ex quo iam litem inceperit, vt inf. quomodo, & quando iudex, Authen. qui semel.

Si actor non vult iurare de calumnia, cadit ab actione, reus verò nolens iurare, habetur pro confesso. hoc dicit Bald.

¶ Quòd si actor noluerit sacramentum calumnię subire, & hoc legitimè fuerit approbatum: [t] non liceat ei penitus ad litem peruenire; sed [4] † cadat [u] ab instituta actione quasi improbus litigator, & tristitia [x] iudicum ei cū summa interminatione occurrat, & à iudicio cū quam longissimè expellat.

¶ Sin autē [y] reus hoc sacramentū subire recusauerit, in ijs capitulis quę narratione [z] comprehensa sunt, pro confesso [a] habeatur: & liceat iudici sententiam proferre, quemadmodum ei ipsa rei [b] qualitas suggesserit. Sic enī non lites solum, sed etiā calumniatores minuentur: sic pro iudicijs putabunt sese homines in sacrarijs [5] † esse. Si enim & ipsæ principales litigantium partes per iuramentum lites exerceant, & causarum patroni præbeant sacramentum, & ipsi iudices propositis sacrosanctis scripturis, tam causæ totius faciant examinationem, quam suum proferāt arbitriū: quid aliud, nisi pro hominibus Deum in omnibus causis iudicem esse credendum est? [c]

4 Item videtur, quod non debent ius, si quod habent, amittere, vt j. de [illegible] l. properandum, §. sin autem ex gestis. quæ est contra [illegible] de absente, quia iurauerat. hic de præsente, & non iurante. Item dicit in absente, qui nō iurauit. Accurs.

x *Tristitia.*] quia iudices debent ostendere se tristes, & iratos contra iurare nolentes. Accurs.

y *Sin autem.*] Sed quid si ijs iurauerit se nunquam iuraturum? Dico non esse [illegible] tendum iuiurandum, sed repellendum eum ab agendo, si non iurauerit: quod videtur facere non posse cum contra iurauerit: vel si conueniatur facere aut soluere quod petitur, habeat facultatem: nec enim potest: vnde habebitur pro confesso. Accurs.

z *Narratione.*] scilicet, libello actoris. i. quæ cōprehensa sunt in narratione ab actoris parte H.

a *Pro confesso.*] Sed nunquid hic, & superiori casu poterit appellare? quidam nō. Tu dic sm Io. quod sic, vt ff. de appel. creditor. §. iulius. vbi dr, quod contumax (præterquam in nō veniendo) potest appellare. Item quomodo fertur sententia lite non contestata? Respon. immo est cōtestata, sed post noluit altera pars iurare: alias non daretur diffinitiua, vt j. de tempo. appel. l. fin. §. illud.

2 Priuatoriam iuris sui. vel dic absolutoriam, sm Paul. hic. 3 idest instantiam. Pau. 4 Dic sm Paul. hic, quod aliud est expresse renūciare instantiæ, quia tunc soluit expensas: aliud est recusare iuramentum præstare, & velle prosequi, quia tunc punitur, vt hic. 4 † Cōcor. c. imperatorū. cum glos. super verbo decidat, & c. fina. extra eod. tit.

5 † Iudicia cum rectè procedūt, æquitatis delubra: cū deprauentur sunt fallaces, & exc. Ammi. 30. Goth. 6 Ista glo. reputatur sing. secūdū Pau. de Castr. hic. ad hoc, quod quando ex tenore libelli apparet aliquid [illegible] ipsum actoré, pro quod reus deberet absolui, licet reus vere, vel ficte profiteatur cōtēta in libello, non debet condemnari, sed absolui: quia censet cōfiteri cū omnibus suis qualitatibus.

b *Rei qualitas.*] per hoc apparet, quod non est semper [6] ideo condemnandus. Quid enim si actor fuerit confessus tale quid, propter quod reus non deberet damnari. puta dixit illum sibi decem per metum promittere, qui caderet in constantissimum hominem? Non debet tunc iudex eum condemnare: licet nolit iurare, & hoc colligitur ex ipsis verbis, ipsa rei qualitas, &c. Item nunquid potest petere tempus ad deliberandum, vt [illegible] sacramentum calumniæ? Respond. quod sic, vt dixi in respondendo sup. ead. l. §. quod obseruari, in glo. & sic quoddam alibi dr. Item nunquid qui iurare non vult, tenebitur illi qui iurauit iniuriarum. Irn. & Rav. dicunt ita. Io. contra: quia iuris executio, &c. vt ff. de iniu. l. iniuriarum. §. is qui contra, ff. qui satisd. cog. si vero. §. 1. & ff. de iniur. l. si creditor. Accurs.

c *Credendum est.*] q. d. nullum alium.

¶ *Calumnia.*] id est exactione, quæ pro calumnia dabatur, quæ in decima parte litis multabat, vt Instit. de pœna te[illegible]

me

me liti. §. hæc auth. ADDITIO. Aduertas, quod & hoc ad ius antiquum hodie redactum est, vt in auth. de litig. §. ad excludendam. coll. 8.

a *Remedium*. idem in alio iuramento, vt ff de iureiur. l. 1.

b *Primordio*. idest post exordium incontinenti, vt supra ea. l. circa princ.

c *Moratur*. s. vtraque persona. Et dic quid sit territorium, vt ff. de verbor. sign. l. pupillus, § territorium. Accur.

d *Ingressu*. ad iudicium.

e *Proposito*. quod est vt abbreuientur lites.

f *Prædictum est*. scilicet in vendentibus tantum.

g *Concedi*. idest remitti, vt sup. de arb. l. ne in arbitris. in fin.

h *Abfuerit*. vt quia per procuratorē ab vtraque parte legat.

Finis secundi libri.

1 † Idest calumnia actione isti. de pœna temere litigan. §. vestiusque.

¶ Antiqua itaq; calumnia [1] † quiescente, & eius ambagib. constitutio nostra dilucida, & compendiosa, in terris clareat omnibus & sit maximū dirimendarum causarum remedium. [a]

In litibus post hanc legem mouendis, hoc sacramentum debet præstari in primordio litis, in tunc vero pendentib. præstari debet in primo litis ingressu, & si una pars tantum est præsens, illa sola debet iurare, & si ambæ sunt absentes, lis suo marte debet discurrere. Sal.

¶ Sed prædictum sacramentum, in litibus quidem, quæ necdum sunt inchoatæ, præstari volumus in ipso litis primordio. [b] Sin autem causæ adhuc pendentes inueniantur, vel post litem contestatam, & post solitas iudiciales cautelas iam præstitas, si quidem præsto fuerit vtraq; persona, & in eadem ciuitate vel territorio eius moratur, [c] & in his litibus sacramentū locum habere, & in primo post hanc legem ingressu [d] eum compelli iusiurandum præstare. Sin autem vna pars abfuerit, ne videatur propter absentiam personæ lis differri, & aliquod cōtrarium eueniat nostro proposito, [e] & quod pro compendio litium introductū est, protinus hoc in aduersariam figuram trāsformetur, iubemus præsentem quidem personam omnimodo dare sacramentum, absenti autem in pendentib. dūtaxat litibus (secundum quod prædictum [f] est) hoc concedi. [g] Sin autem vtraque principalis persona abfuerit, [h] ne diucius lites protelentur, etiā sine datione sacramenti lites pendentes suo decurrant tramite. PP. 4. Cal. Augu. Iustinian. A. 4. & Paulino V. C. Coss. 534.

LEX III.

Idem.

Pateat omnibus nostram rempub. procuratoribus, conuenticulam seu conspirationem tur fiorandi religione, vel quoquomodo compositam a nostra maiestate prohiberi & detestari. Vnde huius rei fautores & socios ab omni publico honore sibi cōmisso infamiæ nota priuamus, non habentibus autem ad vllū publici honoris gradum accedendi licentiam, penitus amputamus.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI

Sacratissimi Principis ex repetita prælectione.

LIBER TERTIVS.

De iudicijs. [2] †

TITVLVS I.

Per litis contestationem factam super sorte ac etiam in parte vsurarum, non extinguitur stipulatio quo ad reliquas vsuras iam discursas, vel etiam decurrendas. hoc dicit. Secundum veramque lecturam quæ ponitur in glo. in verbo, vsurarum. Alex. de Imo.

Impp. Seuerus, & Anton. AA. Clementi.

LEX PRIMA.

Iudicio [i] cœpto [k] vsurarum [l] stipulatio [m] non est perempta. [n] superest igitur, vt debitorem eius tēporis, quod non est [o]

DE IVDICIIS.

Dixit de præparatorijs iudiciorum, vt de edendo, & de in ius vocando, nunc generaliter de iudicijs. Accursius.

Iudicio cœpto. CASVS. Mutuaui tibi decem, & stipulatus sum nomine vsurarum singulis mensibus quatuor denarios, elapsis sex mensibus peti illa decē & vsuras; item sum contestatus. postea durauit lis vsque ad septem menses, an istorum tēpore mensium, qui succurrerunt a tempore litis contestatæ, possim petere vsuras, quæritur? Respond. quod sic, cum primo in iudiciū non fuerint deductæ, nec poterant, quia non erant commissæ, & ideo alia interpellatione opus est. ff. eod. l. non potest videri. Vel pone casum, vt in glo. sequen.

Nec ex ista lege regulam, quia creditor petendo in iudicio sortem principalem, non præiudicat in vsuris, interesse, damnis, nec alijs accessorijs, secus videtur in receptione solutionis, quia recipiendo sortem simpliciter, sibi præiudicat in istis. arg. ff. de vsu. l. sino in fi. ff. eo. quod l. cer. loc. iuncta distinctione,

1 Sequuntur Bar. P. Ale & Ia. & extēde vt g. Bar. Trib. sup. de pact.

Bar. ibi, & l. 2 in prin. ff. si quis cau. Ias. hic.

i. *Iudicio*. Conueni debitorem meum, qui in sorte & in vsuris mihi tenebatur, & singulis mensibus stipulatus fueram vsuram quam nec sortem, nec vsuras (cum iam multum temporis erat elapsum) offerebat, non est perempta stipulatio vsurarum, quæ pendente iudicio currerunt. 2 Vel aliter. Quidam tenebatur mihi ad sortem, & vsuras quatuor annorum, super sorte, & duorum annorum vsuris. ipsum conueni nihilominus possum petere vsuras in iudicium non deductas.

K *Iudicio cœpto*. Qu. sit litis contestatione, vt in auth. de liti. §. si vero ap. id. collatio.

l *Vsurarum*. quæ pēdente iudicio currunt, tamen quia habitum contra, quia hęc nouatio extinguere principalem obligationem totam, nec qua per consequentiam stipulationem vsurarum. Sed 4 contra est, vt inst. & ff. de verb. obl. l. cum stipulanti & de acceptil. & iud. cas. in fructu & ff. de vsuris, l. & tatia de vsu. in bonæ fi. fer. & ff. de regu. iu. is l. non solet, & ff. de nouatio. l. alia. Al. j dicant vsurarum, q. scilicet cucurrerūt 5 ante litem contestatā, vt si pro quatuor annis erant 10 aed. dæ, & pro duob. tantū annis fierent in iudicium deductæ.

m *Stipulatio*. cum principalis non habit, neque accessorū, vult de re iudi. cum principale. Solut. 6 et quoddam accessorium, quod non potest esse sine principali, vt in vsuris bonæ fidei. & aliud, quod potest esse si ne principali, quia alia sit causa, ex qua ii æquam tollit accessorium, vt præscriptio, ea neq; contra eā est hoc iode, ii ex alia nouatione.

n *Perempta*. nouatio est in aliam vel nouam obligationē translatio. Vel dic perempta, quia nec commissa secundū primam casum, 7 vel propter secūdum album.

o *Quod non est*. non solum vsuræ, quę

2 Idē Bar. Bal. P. Sa. Ale. & Ias.

3 Istam gl. sequuntur scribentes hic.

4 Nam hic loquitur in nouatione necessaria vbi prima actio non tollit, vt in gl. fi. inf. eo. ibi innouatione voluntaria, g. §. primo tollitur in nouatione, & l. ea ptorff. de noua. io. Ea. B. Bal. Pau. Sal. Alex. & Ias.

5 † Iudicijs, si le igne. contib. iudicium lato. torū à magistratibus vel princ. g. si la. C. Tit. o. 19. Rich. Bog. & Coth.

6 Ideo est in quo ad mod non habet dubiū. Pau. Ale & Ias.

7 Idē Cy. Alc. & Ia.

7 Hęc non placet Bar. Bal. Pla. & Alex.

in iudicium deductum,[a] conuenire possis.[b] PP. Calend. Apr. Antonino 2. & Geta 2. Coss. 209.

Sententia generalis lata super petitione generali, restringitur ope replicationis ad prosecuta tantum, hoc dicit Alex. & Sali.

Ijdem AA. Valerio.

LEX II.

Licet iudice accepto[c] cũ tutore tuo egisti, ipso tamen iure actio tutelæ sublata non est.[d] & ideo[e] si rursus eundem[f] iudicem petieris, contra vtilem[g] exceptionem rei iudi. si de specie de qua agis, in iudicio priore tractatum non esse allegas,[h] non inutiliter replicatione doli mali vteris. PP. 6. Cal. Ianu. Faustino, & Rufo Cos. 211.

Iudex qui de causa status principaliter cognoscere non posset: posset tamen incidenter, hoc dicit Alex.

Imp. Alex. A. Faustinæ.

LEX III.

Quoties quæstio status bonorũ disceptationi

Displicet ante litis ingressum debebantur, peti possunt, sed aliæ, quæ post.

a *Deductum*. quia nec poterat, 1 secundum primum casum, cum non esset commissa stipulatio. vt ff. eod. l. non quemadmodum. Ideoque alia interpellatione 2 opus est vt ff. eodem l. non potest. Item non videri. sed tamen ad officium iudicis spectat 3 vt ff. de ædili. edic. l. ædiles etiã. §. item sciendum. contra 4 in hoc, nec dicas illud in bonæ fidei iudicio tantum quia idẽ est in strictis iuris iudicio, vt ff. de rei vendicatione, l. non solum nec mirum, si habet locum officium iudicis, & certi condictio ex stipulatione. nam & in illa locum habet officium iudicis, & legis Aquil. actio. secundum alium casum potest aliorum duorum annorum vsuras petere per stipulationem, secus est si non per stipulationem, sed iudicis officio debentur, vt infra depositi. lege quarta.

b *Posse*. etiam in eodem iudicio secundum primum casum per officium iudicis, vel alio iudicio 5 secundum vtrumque tot enim sunt obligationes, quot summæ, vt ff. de verborum obligationibus, l. scire debemus, licet aliter sit vbi non per stipulationem, sed iudicis officio debentur, quia non possunt peti in alio iudicio, vt modo dixi. Et quia nouatione videbatur sublata, ideo largius 6 dic, quod nouationum alia voluntaria, alia necessaria. Voluntaria fit per stipulationem, 7 & per ea decedit, & non accedit obligationi vt ff. de nou. l. aliam, & l. Paulus respondit & l. nouatione. & l. si creditor. & l. si Stichum, §. si. nisi in posteriori obligatione sint repetita quæ fuerant in prima, vt infra etiam ob chiro. pe l. prima, & ff. de pign. actio l. solutum in principio. Item fit hæc voluntaria litis contestata. vt si contra alium volens 8 meum debitorem liberare litem contestor, vt ff. de nouation. l. delegare. & de solutio. l. solutionem, necessaria autem cum contra debitorem meum mihi soluere nolẽtem litem contestor, quæ iden sic dicitur, 9 quia etiam inuitum te traho, vt ff. de verb. obl. l. inter stipulantem, §. 1. vel ideo, quia quodammodo inuitus videor vocare te in ius, cum aliter mihi debitum consequi non possum. vt ff. de sepa. l. fina & per hanc fit nostra conditio melior facta actione perpetua, 10 & transitoria in hæredes, vt infra de an. exceptione l. prima, §. ad hæc, & ff. de noua. aliam. Item transfertur rei periculum in possidentem, 11 vt ff. de verb. obligat. l. nemo, § 1. & nihilominus currunt vsuræ, vt hic. Item interrumpitur præscriptio, & etiam vsucapio quantum ad effectum, currit tamen nihilominus vsucapio, vt infra de rei vendi. l. mora, & ff. pro empto. l. 2. §. fina. quædam tamen actio non perpetuatur, vt actio de dolo, vt sup. de dolo l. fin. & idem dicunt in rescissoria, quod negamus 12 dixi supra de temp. in integ. restitu. l. superuacuam. Fit quoque necessaria per sententiam & per eam reo absoluto decedit obligationi, cum agens ammodo repellatur exceptioni rei iudicatæ, licet naturalis obligatio duret, vt ff. de condi. indeb. l. Iulianus. si autem damnetur debitor, accedit in hoc, quia alia noua actio datur in factum, vt infra de reb. actori scilicet vbi vetus erat personalis. alioquin vtilis in rem 13 ex sententia datur actio, vt supra de arbit. l. ne in arbitris, §. sed & si vetus quoque durat, licet quidam dicant contra. Si ergo agatur veteri, & excipiatur de sententia, replicabitur de re secundum actorem iudicata, vt ff. de exceptio. rei iudic. si a te, §. si quis. Item accedit quia sine causæ cognitione mandabitur 14 executioni, nisi nouatio fuerit facta, vt infra de execu. rei iudic. l. si causam. Item maior vsura currit, 15 infra de vsu. rei iudi. l. 1. 2. & 3. decidit autem, quia prior vsura currere desinit interim, 15 vt infra de vsur. rei iud. l. fancimus Idem decedit quia vbi duo tenebantur in solidum, & pariter condemnati sunt, viriliter 15 teneri incipiunt. Item periculum vnius, alius vnmodo non patitur, vt infra si plures vna senten. su. con. l. prima, & secunda.

Licet. CASVS. Tutelam alicuius pupilli administrasti, finita tutela in iudicium deduxisti, proposita actione tutelæ generaliter, sed super vna specie tantum processum est, & absolutus es generaliter, an non obstante re iudicata possit petere, vt tibi reddas rationem administrationis in alijs speciebus, quæritur? Respon. quod sic, & si tu excipias de re iudicata replicabit de dolo.

No. ex hac l. vnam regulam, quod prosecutio specialis restringit sententiam generalem ad prosecuta, rationem vide per Iasonem hic.

c *Accepto*. idest delegato 17 ab ordinario. Et dic 18 quod egisti generaliter 19 proposita actione tutellæ. Vel dic 20. secundum Ia. super vino, blado, sale super pecunia, sed in iudicio vnam causam tantum es prosecutus, cum multas species administrationis vna tutela habeat, & iudex generaliter absoluit. Alij dicunt, 21 quod proposuisti actionem adiecta vna causa, quam prosecutus es vt argument. ff. de pecun. l. si ex duobus. Sed tunc non obstaret aliquo modo exceptio, 22 vt ff. de except. rei indic. l. si mater, §. si quis autem & §. eandem, & sic etiam non esset aliqua dubitatio huius legis. Item nec sic potest poni vel intelligi, vt fuerit generalis petitio, & specialis prosecutio & sententia, quia tunc non nocet in alijs, vt ff. de arbit. l. de rebus.

ADDITIO. Non obstat illa lex de rebus quia ibi fuit omissa prosecutio scienter & dolosè, hic per errorem. B. Bald. Pau. Alex. & Ias.

d *Non est*. in parte, quam prosecutus non es. In alia enim & si natura debitor maneat, vt ff. de condi. indeb. l. Iulianus tamen replicatio non datur.

e *Et ideo* quia superest.

f *Eundem iudicem*. non alium, 23 ne causæ continentia diuidatur, vt ff. de qui re. ad eundem iudi. ea. l. 2. & inf. arg. tu lege, omnes, & arg. inf. eo. lege nulli.

g *Vtilem*. id est efficacem prima facie, sed ope replicationis 24 annullatur. Sed contra, supra de transactio. lege sub prætextu specierum. Solutio distingue, vt ibi, 25 & ad hoc infra de exceptio lege, si ex maiore, & supra si aduersus rem iudi. lege prima, & supra de transac. lege age & lege si de certa. & ff. de arbit. lege Lege. secunda, §. tutelæ iudicio tutor conuentus. Item argument. contra. infra eodem, lege, si cum tibi. Sol. vt ibi.

h *Allegas*. Si generaliter proponatur ad speciale descendi potest, nec obstat exceptio rei iudicatæ in vno.

Quoties. CASVS. Petebas à me hæreditatem cuiusdam Titij coram delegato iudice, dicebam te esse seruum meum, an iudex qui alias de causa status cognoscere non potest, possit se intromittere, quæritur? Respondetur quod sic, quia incidens est. de liberali enim causa præses cognoscit, siue incidat, siue principaliter proponatur.

Not. ex hac l. regulam, quod ille qui est iudex causæ principalis, est etiam iudex cuiuscunque causæ ibidem incidentis dato quod de ea non posset principaliter cognoscere, secundum Sal.

Pa. Alex. & Ias.
2 Ita ẽ verũ secundum eosdem.
3 Item non videri. Bar. Paul. & Ias.
4 Et bene Bar. & alij.
5 Finito tamen prio. iudicio in sñam eodem eosdem.
6 Hæc glo. est vald. magistra & ad eam quotidie recurritur. Alex. & Ia.
7 Et hoc per legis Aquil. secundũ cõtractum Pa. & Ias.
8 Secus ergo si in vsuram vero. Alex. & Ias.
9 Quelibet ideoq; lacet hic.
10 Ad quatuor annos.
11 Intelligẽ tamen, nisi reus haberet iustã causam litigandi qa non tenetur suum in discrimen relinquere. l. illud, ff. de pet. hæ. l. item §. fin. ff. de rei vẽdi. Alex.
12 Idem Pau. Alex. & Ia. licet sit verum in officiũ tõcciaden te. Pau.
13 Et datur actio iudicati sicut personali. B. Pau & Ia. licet gl. cõtra fcat cõtra.
14 Et bene implorato officio iudicis. secundum actio Ale. & Ia.
15 Istud placet Bal. P. Ale. Ia.
17 Et bene si cõmuniantur ex sententia, secus si actione primaria. Alex. & Ia.
17 Idẽ in ordinario, Odo. & Ia.
18 Istã tenent Bal. & Alex.
19 Sine specificatione specierum Bal.
1† Idem BB. P. S. l. Ale. & Ia.
21 Et male P Alex. & Ias.
22 Idẽ Cy. & Sal.
23 Imo pt postquam erat finita primum iudiciũ. Ias. & Pau.
24 Sine aliqua oppositionis iure. Pau. licet aliter Pet.
25 Quia ibi in transactione, hic in sententia.

Cum-

concurrit, [a] nihil prohibet, quo magis [b] apud [c] eum quoque, qui [d] alioquin super causa status cognoscere nō [e] possit, disceptatio [f] terminetur. PP. 6. Id. Feb. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Sententia lata super certa specie iudicii generalis, nocet in omnibus eius accessoriis, vel dependentibus, licet super eis non fuerit disceptatum. h. d. secundum verum intellectum Alex. & Saly. Vel sic: Licet sententia generalis non noceat in specie non persecuta: nocet tamen in appendiciis prosecutorum. h. d. secundum Bart. Salyc.

Idem A. Popilio, aliàs Pompilio.

LEX IIII.

Si cum [1] † tibi pretiū prædiorum à curatoribus cōparatorum reputaretur, [g] & instrumēta emptionis traderentur, quæstionem omissæ [h] euictionis non mouisti, intellegi semel finitam [2] † litem instaurari non posse. [i] PP. Calend. Aug. Modesto, & Probo Coss. 229.

Delegatus ab alio quàm à principe, delegare non potest. h. d. Saly. & Alexan.

Imp. Gordian. & Marcello.

LEX V.

A Iudice [3] † iudex delegatus, iudicis dandi [k] potestatem non habet, [l] cum ipse iudiciario munere [m] fungatur: [n] nisi à principe [o] iudex [4] † datus [p] fuerit. PP. 4 Non. Septem. Pio, & Pontiano Coss. 239.

IN AVTH.

Vt defunc. seu fun. eo. non iniuria à credi. §. illud. coll. 5. constitu. 13.

Ordinarius iudex causæ principalis, potest eam delegare reseruata sibi sententia: sed tunc oportet, quod lis coram eo contestetur: probationes producantur: & per eum cunctis in fine examinatis, sententia per eundem proferatur, & delegatus ab eo, reliqua expediet. Iudex verò causæ appellationis, & etiā delegatus, habens de iure potestatem omnia subdelegandi, prout est delegatus principis, non potest alteri delegare reseruata sibi sententia, & contra faciens punitur. h. dicit Accurs.

---

a *Concurrit.*] vt si à me hæreditatem petas, 1 & te seruum meum dicam.

b *Quo magis.*] id est minus. simile inf. qui da. tut. poss. l. 1. sic contra, j. eod. l. properandum, in fi. & ff. vi bon. rap. l. 2. §. 1. vel propriè 2 pone quo magis: q. d. non magis disceptationem principalem terminabit, q̃ quæstionem status, nam vtranq; terminabit, 3 & illa verba nihil phibet, &c. expone id est omnia iura magis consonāt in hoc, qđ prout, &c. sed in prima ponitur quo in vim nominis.

c *Apud eum.*] vt puta delegatum.

d *Qui alioquin.*] id est aliàs si principaliter quæratur de statu, non potest agnoscere, vt inf. de ped. iudi. l. 2. in fin. & sic propter suam personam impeditur. 4 Vel dic propter personam eius, de cuius statu quæritur, vt quia est pupillus, vt intra de ord. iud. l. 1.

e *Non posset.*] qa forsan erat pedaneus erat.

f *Disceptatio.*] s. vtraque bonorū, & etiam status: adeò vt si secundum eum, qui fertur dominus dictum de hæreditate pronunciet. 5 sufficit ad liberta[tem] si contra, non impedit 6 defensio libertatis, vt inf. de ord. cog. l. 2. An enim de incidētibus sit pronunciandum, triplex est opinio, vt dicetur j. de ordi. iudi. l. 1.

Si cum.] CASVS. Curatoribus præsum tibi vendiderunt pro 50. nec tibi fuit caut[um] de euictione: finita tutela vtili nego. gesto actione conuenisti eum: ex centum, quæ tibi debuit ex mala administratione 50. tibi soluit, & reliqua 50. quæ in emptione prædij impendit, tecum compensatur, & absolutus est, si post vis eum conuenire, quia non fecit tibi caueri, vel quia prædio euicto non egit de euictione, an possis, quæritur? Respond. quòd non possis.

g *Reputaretur.*] cum generaliter contra curatores ageres.

h *Omissæ.*] à curatoribus scilicet, quia curatores non egerunt 7 de euictione prædijs illis euictis. Vel dic, quia omiserunt stipulari de euictione, vnde de negligentia potestatis conueniri. Vel dic omissæ, scilicet ab illis curatoribus, vel a te 8 in iudicio, quia quæstio euictionis accessoria est.

i *Non posse.*] vt argum. sup. de erro. aduoc. l. fin. & de iur. & fact. ignor. l. error. Sed contra sup. eod. l. licet. Solut. hic fuit generalis petitio, & prosecutio, & sententia, ibi specialis 9 quia hic profecutio petitur ali fuit specialis, vel hic non instauratur, quia hic generaliter obstat exceptio, sed replicatur, vt ibi, sic & hæc secundum illam. Vel dic, 10 quod hic species pendet ex alia scilicet emptione prædiorum, vt causa principali finita non possit de hac accessoria plus quæri, vt argumen. infrà depositi, lege quarta. & sic non est species per se, sed pars, vt sic dicam, speciei.

A *Iudice.*] CASVS. Iudex aliquis, qui ordinariam habet iurisdictionem, delegauit mihi causam; an eam delegare possim, quæritur? Respon. quod non; quia hoc solum potest delegatus à principe.

k *Dandi.*] id est, delegandi ante litem contestatam, post benè pōt: j. de procuratoribus. neq; tutores. per simile. sed nō est similitudo, q[uia] qd dedit, pōt reuocare lite contestata, ff. eo. l. iudicium soluit.

l *Non habet.*] Nota delegatus non delegat, 11 vt ff. de offi. eius, cui mandata est iuris. l. fi. & de iurisd. om. iud. l. more. & l. & quia. & j. qui pro sua iurisdict. l. 1. Sed est ptra in delegato à proconsule, qui delegat, vt ff. de iudic. l. cum prætor, §. 1. & de offic. proconsul. l. legatus, quæ sunt ptra. Solu. Speciale 12 in eo, sicut alia specialia in eo, scilicet, q cognoscat de causa criminali. ff. de offic. proconsul. l. solent. Alij dicunt, quod habenti alias iurisdictionem potest delegatus, non habenti non, sed non valet, vt ff. de offic. eius, cui manda. est iurisd. l. & si prætor. Vel dic, vt dixi in d. l. legatus. Item cōtra ff. si qs, & à quo app. l. 1. Solut. 13 ibi ad vniuersitatem causarum erat delegatus.

m *Munere.*] id est, honore, scilicet, alteri ordinario 14 competenti, non sibi, vt ff. de iurisd. omn. iud. l. more. Vel dic munere, id est onere iudicandi, quod ex necessitate subit, vt supra de aduoc. di. iudicio. l. sancimus 1. non honore, vel potestate, quæ dicitur gladius.

n *Fungatur.*] scilicet, onere.

o *A principe.*] vel à proconsule, 15 vel ad vniuersitatem causarum, vt modo dixi. Sed videtur, quod nullus delegatus possit delegare, vt in Auth. hic posita, ad hæc. dic est ex tit. vt defun. seu fu. §. illud, collat. 5. Dic ergo à l. hac, &c.

p *Datus.*] id est, delegatus.

A *Libro.*] CASVS. Hæc authen. non corrigit l. C. sed ei aliquid addit. dicebatur enim in l. C. delegatum sibi delegare non posse, nisi esset à principe delegatus. Authen. ista tractat de ordinario causæ principalis, & appellationis à delegato à principe, & ita ponit tres casus. Primus est. Iudex ordinarius occupatus propter rem publicam vult delegare causam, reseruata sibi sententia, nunquid hoc facere possit, quæritur? Respond. quod sic, si semel causam audiat in principio, & medio, & in fine. Secundus est. Si iudex ordinarius, qui de appellatione cognoscit, vult delegare causam, seruata sibi sententia: hoc facere non potest, quia per se debet cognoscere. Tertius casus est in delegato à principe, si velit sibi delegare, seruata sibi sententia: non licet sibi hoc facere. sed si velit delegare cognitionem, & prolationem, hoc facere potest. & si contra hoc factum fuerit, grauis pœnæ imponuntur.

Marginal notes:

1 Et benè Paul.

2 Idē Bar. Bal. Paul. Salycet. & Iason.

3 Idē Pau. Alexand. & Ias.

4 Et si aduersarius vult postea p modum agēdi petere declarari illum esse non seruū non p̄t. Paul.

5 Quin aliter posse petere dē clarari se liberū Paul.

1 † Ista lex est singularis secundum omnes hic. & vid. gl. in c. accusatus. de hære. lib. 6.

6 Istā glo. sequit. Odo. & Ias.

2 † Zaius hic putat minorem tamen restitui debere, vt sup. eum conuenire. iud. l. 2. §. de iur. & facig.

7 Istā tenet Bald. P. & Saly.

8 Idē Bar. Bald. Pau. & Salyc.

9 Idē tenet B. & P. Sal. Alexan. & Ias. & nec refert ali petitur ali bi, secundū cosde.

10 Etiam de consen. su parti. Alex. & Ias.

3 † Cōcorda c. pastoralis. & cap. quoniam, de offi. dele. in prin. & intelle. huius l. vide p Soci. in l. 1. ff. quis, & à quo appel. num. 38.

11 Immo quia censetur delegatus ad vniuersitatem causarum. B. P. Ale. & Ias. licet cum glo. teneat Bald.

4 † cur ita? Principis delegatus habet apparitores, executores proprios, & adsessores ad instar magistratus, & cæteri delegati non habēt, vi. Nouel. 50. Cuiac. 12. obseruat. 1. Hottomanū 2. practica. obs. & Gothof.

12 Ista est vera secūdū prædictos Scribentes.

13 Idē Sal. & Alex. & Ias.

14 Idē in legatis cardinaliū: ex quo cardinales æquiparantur pro cōtibus, c. 2. de offi. dele. in 6. Bal. Alex. & Ias.

15 Verum est, quando delegat vnam causam tantū: secus si totā vniuersitatē, quia tunc poss. ser. Alexā. & Ias.

1 Qui dicta *Administrator.*] id est ordinarius, vt præses sic accipitur. assessores. in Auth. de iudic. circa princ. collat. 6.

& placet b *Consiliarios*] id est per aliquos, 1 quibus audientiam citramon- committat, sicut alias iurisdictio ex causa necessitatis per tantis. Bar. alium explicatur, vt ff. de offi. consul. l. prima, §. sed non po- B. Paul. A- test. Et intellige hoc, lex. & Ias. quãdo vult sibi serua 1† Cõcor- re sententiam: cæte- glos. super tum si totam vult cõ- verbo, in mittere, potest. prin. in c. c *Audiat.*] scilicet to super quæ tam, si vult sententiã ßionũ, ex- sibi seruare, 2 vt tra de offi. nec etiam medium deleg. itel. committat. Vel dic, autem hu- audiat lite, & senten- jus l. vi. a- tiã, vt in alio dixi 3. pud Io. Lõ sed prima verior, vt go ual. in l. in delegato subijcit imperiũ, d *Delegatus.*] non er nu. 37. de go delegatus a prin- iur. om. iu. cipe delegat. Sed est 2 Alias si contra, sup. eo. La su- nihil vel- dicc. Sol. hic de dele- let sibi re- gato ab alio, non à seruare. po principe dicit secun- test dele- dum quosdam. hoc gare, & to non valet, 3 quia tum expe- etiã in delegato prin dietur per cipis hic dicit. vt in delegatũ, concor. ibi, alios au sm Alex. tem, &c. Alij 4 hoc & Bal. hic. nonum, illud vetus. 3 Et benè Tertij, ibi fuit dele- Bart. Bal. gata habenti alias iu- Pau. Alex. risdictionem, hic non & Ias. habenti, vt innuitur 4 Repro- in cor. ibi, alios au- batur sm tem, &c. hoc non va- eandem. let, 5 vt ff. de offic. 5 Isti ta- cius cui mand. est iu- mè potest risdic. l. & si prætor. iudicio. l. Tu dic 6 quod or- 8. ff. de dinatius reseruata verb. obli. sibi sententia cætera Gothof. committit, vt tamen 5 Et benè audiat ter: delegatus sm cossile. autem si sibi reter- 6 Istã te- uat sententiã, 7 alia nent Bart. non committit, vt Saly. Pau. hic. sed si omnia ve- Alexan. & lis committere, po- Ias. test. 8 & idem in 7 Per viã iudice appellationis, delegatio- & sic concludo in- nis. Alex. terpretatur, & ex or- 8 Et bene dine literæ sumitur, Bartol. & sic iure canonico le- alij. tus: 9 vt extra de 9 Et benè offic. & po. iudic. deleg. cap. super quæstionum articulis. in sm scribẽ- princip. vsque ad §. verum. tes hic: q a c *Præstabunt.*] alias pendent, id est soluent. Vnde versus. delegatus Pendo, do pœnam dum pendeo, suspero pœnam. principis S *Erruus.*] C A S V S. An seruus in iudicio vt actor, vel reus potest par- consistere possit, quæritur? Respond. quod non. nec si tem, vel to- condemnetur, valet condemnatio. tã audien- f *Seruus in iudicio.*] scilicet vt sit pars iudicij, vt actor, vel tiam dele- reus, 10 vel iudex: vt hic, & ff. si quis cau. l. quoties. & gare, & se- inf. l. proxi. & inf. de rei vend. l. non seruum. & intra de no- tentiã sibi xal. si titu. & ff. de pecu. l. 3. §. si seruus idem in arbitrio, 11 reseruare, vt ff. de arbi. l. non distinguen. us, §. si seruus. hoc tamen & adijce- fallit in casibus, vt habes ff. de iudic. l. vix. re modũ, g *Subsistit.*] i. vires habet: alias est nõ subsistit, & sic vna vt quod. se negatio abundat, vt ff. de dam. infect. l. fluminum, in princ. rat senten- C *Vm debitoris.*] C A S V S. Seruum tuum mihi pro cen- tiam cum tum obligasti, seruus ille tenebat omnia bona tua, an il- cõsilio ta- lum seruum, bona tua tenentem conuenire possim, quæri- pitis Par- tur? Respon. quod non: quia inter liberum & seruum, &c. Bal. Sal. P. sed officio iudicis mittar in possessionem bonorum tuo- Ale. & Ias. rum, & ita mihi succurretur.

A D hęc, 1 † si administrator[a] sit, & publicis occupationibus impediatur, litem apud sese agitãdam saltem in contestatione audiat. & rursus in medio semel, & in fine omnia, quæ sunt examinata, cõsequenter audiat, & sic ferat sentẽtiam, & appellationem (si fiat) suscipiat: cætera licet expedire per consiliarios.[b]

¶ Item iudex appellationis rem per se audiat.[c] Delegatus[d] autem omnino per se litem vnà cum consiliarijs examinet. si contra hoc factũ fuerit, graues pœnę sequentur. nam administratores, & delegati viginti librarũ auri mulctam præstabunt:[e] consiliarij si quidem aduocati sunt, ab aduocatione expellentur: si verò nõ sunt, sed cingulum habeant: cingulo priuabuntur, & decem libras auri præstabunt.

Cum seruis iudicium non consistit. h. d. Bal. & Alex.

Idem A. Iuniæ. LEX VI.

S Eruus[f] in iudicio interesse[2] † non potest: nec si condemnatio aliqua in personam eius facta sit, quod statutum est, subsistit.[g] Dat. 15. Calen. Septemb. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

¶ No. ex versi. & poss. secundum Bart. Bal. Sals. & moder- nos, quod contra hereditatem iacentem potest perueniri ad primum decretum. facit l. si bona. & ibi Bartol. C. de bon. liber. auth. iudic. poss. Bart. in l. 4. §. prætor ait, in verb. toties, ff. de damn. infect. Iason.

Contra seruum detentorem rei hypothecatę, non potest fundari iudiciũ ex persona domini sui defuncti: sed hęrede, vel alio nõ defendente causam, actor per officium iudicis in possessionem mittetur. h. d. Alex.

Impp. Dioc. & Maximia. AA. & CC. Hyrinæ, al. Linteimæ.[3] †

LEX VII.

C Vm debitoris tui seruũ tibi pignoris iure obligatam, bona dñi sui quondã rebus humanis exẽpti tenere profitearis, aduersus eum dari tibi actionem cõtra ius postulas, si quidẽ[h] inter seruum & liberũ consistere nullum[i] possit iudiciũ. Ad possessionem itaq; pignorũ magis officio[k] iudicis venire te conuenit, quàm illicita postulare. S. 14. Calen. Maij, Sirmij, CC. Coss. 294.

Aequitas scripta rigori scripto præfertur. h. d. Bald. Vel sic. Aequitas præfertur rigori. h. d. Salyc. & Alex. de Imo.

Impp. Constãtinus, & Licinius A A. ad Dionysium.

LEX VIII.

P Lacuit[l] in omnibus[m] rebus[n] præcipuam esse iustitiæ,[5] † æquitatisque[o] quàm stricti iuris rationem.

10 Etiã & nos, quod putabatur. 11 Istã gl. sequuntur h *Siquidem.*] i. quia. Bart. Pau. i *Nullum.*] regulari- Alc. & Ias. ter. Sed fallit, vt dixi Mutio in §. l. proxi. & maximè possessio- in iudicio turbatæ non quam possessionis, vt inf. si do fieri per vim, vel alio mo- posside- do, l. 1. k *Officio iudicis.*] cu- ius est iurisdictio, vt si neque veniat, neque defendatur reus, mittatur actor in possessionem rerum eius causa rei seruandæ, imò etiam in seruum 3 † al. Hy- pignori obligatum, reuoca- pertium vt inf. de pign. l. creditore.

P *lacuit.*] C A S V S. Aliquid est statutum de iure stricto, aliquid de æquitate, quæ sunt contraria: quod eorum magis sequi debeat iudex, quæritur? Respon. quod illum sequi debet, qd. 4 † Mate- de æquitate statutum ria huius est, & dic sic exem- l. tradit in plum. Seruo meo per C. 1. & fin. suasit, vt à me fuge- ff. de trãs- ret. & tibi codicem & in l. 1. C. meum perferret: nun de legatis. ciauit illico seruus Adde tex. mihi domino, & memoralẽ in permittente, codicẽ c. discipli- ad te pertulit, an fur- na 15. dist. ti, vel serui corrupti, secundum aduersus te agere pos Iaso. & in- sim, quæritur? Resp. tell. eiusdẽ quod de iure stricto, l. vi. apud. non: de æquitate sic. For. Gar- cus, quæ iuris stricto ci. in l. 1. præferenda est. nu. 49. de l *Placuit.*] vbi æqui- iust. & iur. tas ex vna parte, ius 5 † In qui- strictum ex alia est, busdã scri- & cõtradicunt: æqui- ptis excep- tas præferẽda est. Vel deest vox aliter allegabatur si- scriptæ. militudo de aliquo 12 Et est casu emergenti, qui in contra- nõ est determinatus, sicut ... Bal. Ale. & Ias.

quia sequemur æquitatem, vel ius strictum.

m *In omnibus rebus.*] tam ciuilibus, quam criminalibus, & 13 Istã gl. tam publicis, quam priuatis, 12 & pone exemplum 13 in eius exẽ secundum Ioan. vt inf. de furtis. l. si quis seruo. Vel pone, vt plis sequi ff. de mino. l. 1. & ff. de religio. & sum. fu. l. ac si quis. § idem videntur Labeo ait. & l. sunt persona. & ff. de in rem. vers. sed dicen- Bal. Paul. dum. & ff. de eo, quod certo loco. l. quod si Ephesi, §. in Ale. & Ias. summa. & ff. de verbor. obligat. l. si seruum, §. sequitur. & ff. 14 Cęteris de in integr. restit. l. penult. & ff. de except. do. l. apud, §. n tamè pari- quis pupillo. & ff. depositi. l. bona fides. Item poni potest l. us: alias in qualibet exceptione, vt Macedoniani, & Velleiani. nam secus. Bal. exceptio est de æquitate, regula de rigore. & sic magis est Pau. Alex. sequẽda exceptio. Item poni potest intra si res ali. pigno. & Ias. da. l. cum ter. & ff. de pign. l. prima, in princ. & ff. de pœnis, 15 Et tunc l. interpretatione. In prædictis enim casibus æquitas a rigore separatur, & sic seruatur æquitas. 14 alias si separata tale ius di- non est, id totale seruatur. 15 Et no. quod hic loquitur de & æquum, æquitate scripta, alias secus est, 16 vt supra de legibus, & Bald. constitutionibus. l. 1. 16 Et benè Bal. Paul.

n *Rebus.*] id est causis.

o *Aequitatisque.*] id est iustitiæ æquitatis. Ale. & Ias.

Quam.

a *Quam stricti iuris.* ff. de leg. & se. l. non possunt. æquitas est est rerum conuentia. r quæ in paribus causis paria iura desiderat, a scilicet de æquitate scripta.

b *Rationem.* strictum ius, vel ratio stricti iuris dicitur tribus modis. Primo ad differentiam actionis bonæ fidei. & sic accipitur instit. ne actio §. actionum. Secundo, quod est adeo strictum ius, id est firmatum, vt nullo modo possit ab eo recedi. vt ff. qui & à qui ma liberi non fiunt. l. prospexit. Tertio cum latius, minusque quam dictet æquitas, aliquid statuat, & sic hic accipitur.

6 Et ideo I eã crimina li idefectu probatio nis non datur iusm. Bal. & sal & Paul.

2 Qua de modico à pleno præiudicio tractatur. Ba. & sal.

IVdices. CASVS. Hoc dicit ista lex. Bonus iudex nõ debet præcipitare causas, sed debet inquirere veritatem plena inquisitione, & antequam ferat sententiã, debet sæpius partes litigantes interrogare, an habeant aliquid noui, quod velint proponere, & tunc debet ad finem negotij peruenire, si ue sit iudex q. debet p se cognoscere, & diffinire, siue sit iudex qui iudex qui debet ad superiorem referre.

c *In primis* id est, ante sententiam.

d *Rei qualitat.* id est, negotij formã. H.

e *Plena.* sed plenissima in criminali, infra de pb. l. sciant, & infra ad l. Cor de fal. vbi in causis tamen summarie cognoscitur, vt ff. de liberalig. ca. l. si quis, §. pares, & de re iudi. l. à diuo, §. si super. & ff. vt in pol. lega. l. si si a quo, & de præto. stip. l. 1. §. 1. & de Carb. ed. l. 3. §. cã. & de ventr. pol. mitl. 1 § sed ea, & ff. ad ex h b l 3. §. tenendum.

1 † Ex lib. 2. ti 18 l. 1. B. Th

2 † Contex in cau dicantem. 30. q. 5.

2 † al. nequid.

4 † Hoc locum non habet in reb. minimi momẽti, & alijs causis quæ morã non admittunt vt alimentorum vi. Rebuf to. I de sent. præiud. fi. ue, pu. fio.

3 Placet Bal. Pa. & Alex.

Dilatio est qũq; triũ mensium.

scriptæ, quam [a] stricti iuris rationem. [b] Dat. Idib. Maij, Volusiano & Anniano Cos. 314.

Religio iudicantis debet prius de rei veritate plenariè instrui per probationes, interrogationes, & responsiones, quam sententia proferatur, hoc dicit Baldus. Vel sic. Vbi sententia plenũ facit præiudicium, ibi plenaria debet interuenire cognitio hoc dicit Sal. Vel sic. In causis regulariter requiritur plena causæ cognitio, & plenaria probatio pro veritate habenda, hoc dicit. Vel secundum Barto. In causis, in quibus sententia parit plenum præiudicium, requiritur plena causæ cognitio & per consequens plenaria probatio. Alex.

Imp. Constantinus A. Ad Maximum.

LEX IX.

IVdices [1] † oportet in primis [c] rei [d] qualitatem plena [e] inquisitione discutere, † [2] & tunc vtramque partem sæpius interrogare, nunquid [3] † noui addere desideret, cũ [f] hoc ipsum ad alterutram partem proficiat, siue definienda causa per iudicem, siue ad maiorem potestatem referenda [g] sit. 4 † Dat. Id. Ianuar. Sirmij Licinio 5 & Crispo. 2. Coss. 318.

IN AVTHENT.

Vt cum de appella. cog. §. sed hoc. coll. 8. const. 11.

Dicenti se allegare velle, dantur tres dilationes successiue, quibus elapsis iudex debet proferre sententiam legi, & consuetudini conformem, hoc dicit, Alex.

IVbemus, vt si quando vna pars allegationibus suis renunciauerit, [h] alia verò pars se habere aliquid, quod proponat, [i] dixerit, iudex negotij modis omnibus eam partem, quę vtitur dilatione, cõpellat intra triginta dies post quam altera pars allegationibus renunciauerit, quicquid velit sine aliqua intermissione proponere, quod si non fecerit, tunc ad eius malitiam superandam [5] † alius mensis inculceatur à iudice. Si vero adhuc distulerit, alterius mensis dilatio ei præbeatur, ita vt si vsque ad prędictos tres [k] menses suas non propusuerit allegationes, causæ cognitor non amplius expectans, [l] sententiam omnibus modis legibus, & moribus consonantem proferat, [m] vel si noluerit, referat, ne litigatoribus male tractãtib. liceat cãrũ exitus vltra protrahere.

fuerit, dabuntur ei iterum triginta dies ad superandum suam malitiam, & si intra istos tres menses non proposuerit, iudex debet ferre sententiam.

Ex fin. huius legis, ibi, legibus & moribus no. duo. primo secundum Bal. & Sal. hic, quod iudex debet iudicare, non solum secundum leges, sed etiam secundum consuetudines patriæ, & iudicando contra consuetudinem, ita facit litem suam, sicut si iudicaret contra ius commune. Secundo no. secundũ eosdẽ, q. sicut iudex supplet circa ea, quæ sunt in legibus per titul. C. vt quæ desunt aduoc. ita supplet circa consuetudinem, & intellige quando consuetudo est notorio, alias secus Ias. hic.

h *Renunciauerit.* Hæc renunciatio in testibus facta ne producantur, non nocet secundum quosdam, sed nocet quarta productio, & didicisse testificata, vt in auth. de test. b §. quia verò muliercul. 7 idem fortè in instrumentis, vt non nocet renunciatio in allegationibus iuris. Accursius

ADDITIO. Contrarium tenet gl. ti. per 5 † Sic de illum text in c. cum iure canonico venisset & glo. fi. in nico datur fin. c constitutus. 2. dilatio ad extra de testib. quod conuincẽ. sequitur ibi Abbas. idem malidem tenet Spec. tiam, vt in in tit. de teste, §. vl. c. pront no ti, versi. ante pen. ibi cũ glo. Ioan. And. in addit. super verb. Vide latius de isto hoc conuim per Bart. in authen. rendã de at qui semel. 13. col. dolo ercẽ versic. circa secun- tum, dum infra de probationibus.

i *Proponat.* Cum iudex interrogat, an addere velint, vt supra eodem in lege, iudices Accur.

f *Cum hoc ipsum.* i. eos se interrogari.

g *Referenda.* quia non potest ipse definire, vt ff. de offic. procon. l. solent, & l. si quis. Vel quia cognitio tantum est delegata, 3 vt ff. ad leg. Corn. de fal. vbi, & supra eodem authen. ad hæc. Vel tertio dicat se minus sufficientem propter factum, non ius, quando secundum iura illa poterat hic relatio, vt infra de rela. per totum, hodie non, vt in auth. vt iudi. no. exp. sa. iul. §. 1 col. 9. post hoc lege auth. iubemus quæ hanc confirmat & addit, & est eorum vt cum de ap. cog. § 1 co. 8.

IVbemus. CASVS. Hæc authen. confirmat & clarificat l. sup. & hoc dicit. Iudex examino plene negotio, antequã perueniat ad sententiam definitiuam, debet interrogare litigantes, an velint aliquid amplius proponere, & si dicant non, debet eis facere renunciare allegationibus. Si autem vna pars dicit se velle aliquid noui proponere, & altera quod non, illi parti, quæ dicit velle aliquid noui proponere, debet assignare terminum scilicet triginta dierum ad proponendum, & si intra triginta dies non proposuerit, dantur ei adhuc triginta dies, intra quos si non propo-

k *Tres menses.* Similis dilatio infra quomodo & quando iudex, auth. qui semel. Sed non videtur tot dilationes debere dari, vt ff. de fer. l. si quæ est contra. Solu. hic absenti ibi præsenti, & postulanti datur dilatio. Item contra, ff. de iu. l. ad peremptorium, & l. sequen. vbi quatuor dabantur edicta. Sed illa 4 ad dandam definitiuam, istæ vero dantur ad allegationes.

4 Dic q̃ lẽ loquitur in dilationibus expetorijs ad bus allegatorijs. l'a.

l *Expectans.* ob hanc causam, sed citabitur ad sententiam peremptoriam.

m *Proferat.* erat ergo lis contestata, vt inf. de temp. ap. l. si. §. illud.

NVlli CASVS. Bonon. petebat sibi delegari iudicem ab Imperatore inter ipsum & Mutinen. super possessione, ista iurisdictione constituta in territorio Mutinen. vult Mutinen. dilationem tantum super possessione alium iudicem sibi delegari in causa proprietatis, an possit hoc impetrare, quæritur? Respondetur quod non, sed puniendus est, qui hoc impetrauit, vel si cum possidebas rem meam, vnum in causa possessionis petij iudicem, ex hinc petij alium in causa pro-

sa pro-

ſa proprietatis, an ſim audiendos, quæritur? Reſpon. q non propter continentiam cauſæ, quæ diui non debet.

Ex hac l. no. regulam, quòd continentia cauſæ non debet diuidi coram diuerſis iudicibus, & iſtam regulam limita ſex modis, vt per Iaſ. hic.

f *Pœna.* fiſco applica, vt ſup. de mō. mul. l. mulctarum.

g *Quæſtione.* ſiue vnum petierat actor, alium reus, ſecundum P. ſiue idem petierit diuerſos vt ſimul cognoſcatur, ſecundum P. ſiue ſeparatim, vt modo dixi. & facit inf. de acc. l. qui de crimine, in fi.

Ciuiles cauſæ debent à tempore litis conteſtatæ intra triennium terminari: alids perit inſtantia, ex ceptis cauſis fiſcalibus & publicarum functionum, hoc dicit, Vſque ad §. ſi quidem. Bal. & Sal.

Idem A. ad Seuerum P. P.

LEX X.

NVlli a 1 † prorſus audiẽtia præbeatur, qui cauſæ continentiã b diuidet, 2 † & ex beneficij prærogatiua c id, quod in vno eodemq; iudicio d poterat e terminari, apud diuerſos iudices voluerit ventilare: pœna f ex officio iudicis imminente ei, qui cõtra hanc ſupplicauerit ſanctionem, atque alium ſuper poſſeſſione, alium ſuper principali quæſtione g iudicem † 3 poſtulauerit. Dat. 3. Cal. Auguſt. Paulino, & Iuliano Coſſ. 225.

LEX XI.

SVbtilitatem h legum iudex curæ i habeat, nõ autem his, quæ præter ius dicta, vel probata ſunt ab Imperatore attendens.

Imperator Zeno. K.

LEX XII.

OMnes magiſtratus l & diuini iudices compendioſe lites decidant, & ſi quis litigantium crebro competentem iudicem adiens, ſine iuſta cauſa differatur, adeat principem, auxilium abeo ex pectans. Sin recuſet quis iudicem bona fide ante litis conteſtationem, iudex alius ei ex diuina aditione dabitur, qđ ſi & iuſte recuſare m videbitur poſt conteſtationem iudex alius aut coniudex n repetatur, apud eum vnum iudicem omne cauſæ moueatur negotium. Et ſi in competẽtẽ ille ſup aliquo videatur cauſę capitulo, ex propria ſententia ad competentem iudicem illud capitulum remittatur. Secundo enim aut ſæpius conuentus ſeu apertus quis & ex ſecunda cauſa in duplum reponet damnum, & ſine fideiuſſoribus, aut eiectatione ex ſecunda conuentione apud primum intentet iudicem.

Græcę o huius conſtitutionis argumentum ex indice Baſilicorum, & Theod. Hermopolita.

Cauſa continentia non debet diuidi: & ideo non poteſt ſuper cauſa poſſeſſionis vnus iudex & ſuper cauſa proprietatis alius iudex impetrari: & contrafaciens punitur, hoc dicit Alex.

Imp. Iuſtinianus A. Iuliano PP.

LEX XIII.

PRoperandum p nobis viſum eſt, ne lites fiant pe-

a *Nulli.* nec; pagano, neque militi. Et pone caſum ſecundum P. Ron. petierat iudicem ab Imperatore, ſuper quæſtione poſſeſſionis fundi exiſtentis in territorio Mutinenſi, & inter eum & quendam Mutin. aute Mutinen. petit alium iudicem ſuper q̃ne proprietatis, non põt, vt inf. de ſent. & interlo. l. cũ Papinian. & auth. & cõſequenter, ſed certè, l. cum Papinianus. non loquitur de cõiunctis vel continentib. Sed alia eſt ratio, quare ibi prohibet coram alio, quia erat & c. nõ quia cõtinentia. Itẽ auth. & conſequenter, eſt contra eum, quia finita prima cã permittitur cotã alio fieri conuentionem, q eſt intelligendum de non coniunctis. Tu r autẽ approba caſus poſitionẽ, non per illas, ſed per iſtã l. nec obſt. exceptio rei iudicatę agẽti de proprietate, vt ff. de acq. poſſ. l. naturaliter, §. nihil. Vel pone ſecundum a Ioan. quod alium petij in cauſa poſſeſſionis & alium in cauſa proprietatis, ſimul cognoſcendo non poſſum ſi opponas, & hic non impeditur, petitio, quia continentia, ſed quia ſeruandus eſt ordo, vt inf. de rei vend. l. ordinarij, & de interdi. l. incerti, & de appel. l. 1. & inf. fin. regun. l. ſi q. Sed dic, q de recuperanda vel adipiſcenda poſſeſſione, poteſt ſimul agi cum petitorio, ſecundum M. hic, ſed 3 non determinanda, vt dictis legibus. vel ſecundum Io. dic, quòd ſimul 4 ſemper ſint agitandæ, ſed prius cauſa poſſeſſionis terminanda. Vel dic tertio, 5 quod ſi petiuo iudice ſuper cãm poſſeſſionis, & ea finita peto ſuper cauſa proprietatis alium, hoc ſola ratione continentiæ prohibetur. Sed an ſine noua delegatione de proprietate cognoſcant? Reſpon. vt inf. ſi à non compet. iudi. l. 2. 6.

1 † Ex lib. 2. ti. 18. l. 2. C Th.
2 Ial. diuidit.
Et cõcor. ad hanc l. gl. 2. inc. vltim. poſt prin. extra de iudi. & m 1. de cã poſ. & proprie. & intell. nouũ huius l. po. nit Boſſ. in tr. ctat. cri minali. tit. de tor. cõp nu. 113.
3 † iudicẽ. Vi. Cu a. 2. obſer. 35. Hoto. q. 29.
1 Placet Ia. qui dicit cã conuenire litẽ rem, ſaltem in ſui prin cadicet cõtra B. B. & Ale.
2 Et bene B. B. P. Ale. & Ia.
3 Melius in l. cum fundum. in fi. de vi armat. Ale.
4 Diſplicet Bo. Pan. & Alc.
5 Placet Bar. Bald. Ale. & Ia. licet Pe. c y. & Pa.
6 Et cõcin ditur cõiter q non Ale. & Ia.

b *Continentiam.* ſiue ſit cauſa plures ſpecies continens, vt tutela, ſiue ſit talis ſuper qua plures concurrunt quæſtiones vt hic dixi.

c *Prærogatiua.* ſcilicet à principe conceſſa, vel quia erat miles.

d *Iudicio.* id eſt apud eundem iudicem. ſic inſtit. de act. §. ſi minus.

e *Poterat.* i. debuerat. ſic econtra, ponitur, debet, pro poteſt, ff. an per alium cau. app. l. fin.

h Interpretat. cont. l. 3. inf. de ſenten. ex breui. reci. l. 10 in fin. de pœn.
k Hanc l. reſtituit Cuia. 9. obſeru. 20.
l Interpre. Conc. L. m c 6. de offic. deleg. in 6.
n Ad l. vlt. ſup. de in ius voc.
o Hanc l. Cuia. 205. reſtituit 9. obſer. 20.
p PRoperandum. Iſta lex diuiditur in ſex partes principales. Primo ponit ſtatutum ſuum, in quo limitat tempus inſtantiæ. Secundo punit actorẽ cõtumacẽ. Tertio punit reũ cõtumacẽ. Quarto punit iudicẽ negligentem. Quinto punit aduocatos negligentes. Sexto punit tutores & curatores negligentes. ſecunda ibi, & ſi quidem. tertia ibi, ſin autem reus, quarta ibi, §. ſin autem vtraq; quinta ibi, illo proculdubio. texta ibi, ſin vero. Bar. Bal. & Iaſ.

Caſus in terminis vſq; ad finẽ talis eſt. Petebã à te decẽ, tecum ſum licet conteſtatus, quantũ durare poſſit inſtãtia cauſæ à tpe litis conteſtatæ vſq; ad ſuiam, quæritur? Rñd. olim dubitabat vſq; ad 10. an. vel vſq; ad centum, q tpẽ vult Imperator per l. coarctare. & hoc tribus rõnib. Prima eſt, ne lites extendantur in infinitum. Scda eſt, q criminalis cã olim limitabat certo tpe, puta biẽnio, multo magis & ciuilis certo termino debuit limitari, quia frequentior eſt. Tertia ratio eſt quia criminalis cã quæ aliquando ex ciuili cauſa ortum habet, coarctatur eodem modo ciuilis eſt coarctanda. Placuit ergo, quòd quęcunque fuerit cã ſiue de proprietate, ſiue ſuper poſſeſſione, ſiue conditione alicuius, fuit ſeruus, vel liber, ſiue ſuper iure ciuitatum, triennio terminetur à tpe litis conteſt. exceptis cauſis fiſcalibus & ſiue maior, ſiue minor fuerit iudex, ſiue ordinarius, ſiue delegatus, non conceditur cauſam vltra triennium prorogare, nec exiſtimet ſe excuſatum iudex hoc prætextu, q partes velint vltra triennium prorogare, quia eo inuito non audiuntur, & hoc in prima. Si aũt tranſierit de triennio, quod non ſuperfuerit niſi ſex menſes, & contingat abſentia alterius partis, diſtinguit. Aut abeſt reus, vel actor, ſi actor iudex faciet eam citari per executorem per interuallo 10. dierum, quod ſi nõ venerit, acta in ſpiciat. & ſi per ea liquere ei de cauſa non poſſit, quia minus forte plene probatum eſt, vel nullo modo, ut non poſſit ſe pleni-

sententiare, absoluat reum ab instantia iudicij: & actorem absentem reo condemnet in expensis iuro rei declarādis. s. vt iuret quantum expēdit. Si autem liquere possit, pro eo ferat sniam qui melius ius habuerit: & si prò actore: reum in expensis condemnet: ita ut deducantur expensæ rei de condemnatione. verbi gratia. Actor petiit centū & impendit viginti, reus, decem: si actor absens nō fuerit, condēnandus esset reus in centū, & in viginti. Nunc autem deducantur expensæ rei de condēnatione, & condemnabitur in decem tm̄, s. in mediam partē eius, qd̄ impēdit actor. & hoc sibi imponitur ꝓpter suam contumaciam. Si aūt reus melius ius habuerit, proferat sē tentiam: nec audietur actor reuersus appellans. Si autem iudex reum pro parte absoluerit, & pro parte condēnauerit: puta debuit centum, & in quinquaginta est absolutus, & in 50 est condemnatus, actor reuersus nullum habet regressum contra eum, & hoc in secunda. Si aūt reus absuerit, actor præsens sit, citabitur reus trib. edictis: quod si non venerit, contrahetur eremodicium, i. desertio causæ, & si liqueat iudici de causa per probationes actoris, condemnabit reum, si uiderit eum condemnandum, & in rebus eius fiet executio, si hoc de sua iurisdictione potest iudex, alioquin referat executionem ad maiorem iudicem, & si reus reuersus voluerit fideiussores dare de petendo iuri, & possessionem in actorem translatam recuperare, non audietur. Cum autem eremodicium contrahitur, debent esse factæ scripturæ coram iudice, vt rei uel actoris absentia, Dei repleatur præsentia. nec timeat iudex si absens sententiæ suæ parere noluerit propter appellationis obiectum, quia reuersus non audietur appellans. Iudex autem prope finem triennij, & non ante ferat sententiam definitiuam. Si enim ante longe triennium actor, uel reus abesset, & spes esset, quòd reuerteretur, tamen in expensis esset præsenti absens condemnandus, nec esset sententia definitiua. Et intellige, quod propè finem triennij est ferenda sententia ex necessitate, si actor est absens, ex voluntate iudicis rei absente ante triennium; iudex autem uictori condemnabit in expensis per iuramentum declarandis, alioquin de suo parti læsæ compelletur soluere, & hoc in tertia. Si autem tam actor quàm reus est præsens, iudex autem propter amicitias alterius partis, vel pretio corruptus sententiam intra triennium ferre noluit, eo lapso si sit minor, in decem punietur, & ab officio iudicandi fiet alienus, & alius ei subrogabitur. Si autem intra triennium decesserit iudex, uel alio de causa mutatus fuerit propter infirmitatem, uel propter rei familiaris periculum, subrogato ei dabitur tantum tempus, quantum supererat de triennio defuncto, uel alias mutato. si est annus dabitur sibi annus, si minus, nihilominus annus, & hoc in quarta. Si autem per aduocatum steterit, quo magis ultra triennium causa proteletur, in duabus libris auri mulctetur, hoc in sententia iudicis expresso, cuius occasione datur dilatio, in quam triennium expirauit, & causam quam suscepit ad finem perducat, nisi ipse nouerit iniustam, uel desperatam, uel infirmitas, uel inimicitia inter ipsum, & clientulum suum, vel inimicitia interuenerit, imponenda clientelo de præstando salario necessitate, si potest, alioquin per executionem compelletur. & hoc in quinta. hic autem quæ dicta sunt, in maioribus dicta sunt. Si autem causa est minorum, per tutorem agitanda, & sic per eorum negligentiam intra triennium decisa non fuerit, sed vltra prolata, damnum quod propter hoc pupilli, vel adulti passi fuerint, per tutorem resarcietur. Si autem tutor, uel curator solpendo non fuerint, in integrum restituentur, & hoc in sexta & vltima parte. Vin.

†1 Silic.

nè immortales,[a] & vitæ[b] hominum modum[c] excedant: (cum criminales quidem[e] causas iam nostra lex[d] biennio conclusit, & pecuniariæ causæ frequentiores[e] sunt, & sæpe ipse materiam criminibus[f] creare noscuntur) præsentē legem super[g] his per orbē terrarum, nullis locorum,[h] vel temporū[i] angustijs coarctādam ponere. ¶ Centesimus itaque oēs lites[1] † super pecunijs quantæcunque quantitatis: siue super conditionib.[k] siue super[l] iure ciuitatum, siue priuatorum fuerint illatæ, siue super possessione, vel dominio, vel hypotheca, seu super seruitutibus,[m] vel pro alijs quibusdam[n] causis,[2] † pro quibus hominibus inter se litigandum est (exceptis tantummodo causis, quæ ad ius fiscale[o] pertinent, vel quę ad publicas respiciunt functiones[p]) non vltra triennij[p] metas post litem contestatā esse protrahendas. Sed[3] †

Properandum.] Quatuor casus principaliter ponit. & incipit constructio properandum, &c. uel ibi, cum criminales, &c. & pendet usque ibi præsentem, &c. Vin.

a *Immortales.*] Tres ponit rationes, quare hanc. l. facit. prima est finalis, ne lites, &c. qd̄ erat ante hanc l. vel per Reū, vel per actorem, uel iudicis moram, vel aduocatorum.

b *Et vitæ.*] quæ est centum annorum, ut sup. de sacro sanct. eccles. l. fi. & in auth. ut ecclesia Romana centum annorum in medio constitutionis. coll. 2.

c *Modum.*] id est terminum.

d *Lex.*] quæ est. inf. vt intra certum tempus. l. fin. licet illa sit posterior in ordine, prior tamen fuit in compositione. & est secūda ratio de similibus ad similia.

e *Frequentiores*] unde magis quàm criminales certo tēpore sunt limitandæ, ut ff. de liber. leg. l. legaui. in prin. & de vsucap. l. iusto. in prin. & est tertia ratio. Accur.

f *Criminibus.*] ut peti. fundum ex instrumento, quod dico falsum.

g *Super his.*] s. pecuniarijs causis.

h *Locorum.*] ut arg. sup. de temp. in integ. resti. l. fi.

i *Temporum.*] vt sup. de diuer. rescri. l. satio.

k *Super conditionibus.*] personarum, liberorum, uel seruorū, ad scriptitiorum, colonorum.

l *Super iure.*] interpositio est, & dic ciuitatis, scilicet alterius quam Romanę, ut patet infra per id quod dicit in fisco, quia idem iuris est in republica Romanorum, & in fisco.

m *Seruitutibus.* Prædiorum, uel personarum.

n *Quibusdam.*] vt pro libertate, uel pro patria potestate, pro excusatione tutorum, pro honoribus recipiendis, uel non recipiendis.

o *Fiscale.*] Vt de fundo fisci.

p *Functiones.*] puta super tributo, hæc quidem non clauduntur triennio, 5 sed etiam infra ratis temporib. exercentur geminis mensibus ut inf. de fer. l. publicas. Item excipe, 3 nisi prior iudex decedat, iuxta finem triennij, ut inf. eo. §. sin autem in medio. Accu.

q *Triennij.*] quædam tamen tam ciuiles, quàm criminales citiori tempore tolluntur, & est in eis casibus speciale, qui notantur his ll. infra, ut intra certum tempus. l. fin. 4 & supra proxim. & in authent. ut cle. apud proprios Episcopos. §. si tamen. col. 6. & supra ut omnes tam ciuiles, quam militares. l. prima, in li. 5 & infr. de naufra. l. pen. libro 11. & infra de decur. l. generaliter. li. 10. infra de ædi. prima. l. fina. 6 & infr. ad l. Fal. authen. sed cum testator. & infra. de alitol. l. prima, l. aut. & ff. de excusa. tutor. l. quinquaginta. 7 Azo. & in authent. de sanct. episcop. §. secundo, col. nona, Item hodie uidetur, quod omnis lis debet finiri biennio, & sex mensibus infra. quomodo, & quando iud. in authent. qui semel. 8 Sed dic, ut ibi dixi, nam hodie non durat causa vltra annum, & tres menses secundum quosdam, uel biennium, & sex menses secundum alios. vt diximus in d. authent. Item in causa appellationis non habet locum, quia illa intra annum, uel biennium terminari debet, 9 vt inf. de temp. & repa. appell. authent. ei qui. Item not. ad euidentiam huius l. quia aut uterque, id est actor, reus abest, & tunc nullo 10 modo fertur sententia, secundum omnes. aut vterque præsens, & tunc ferri potest quandocunque, cognito tamen de causa prius, & hoc secundum omnes. aut alteruter, & tunc si quidem reus absens esset, contrahitur eremodicium, & potest iudicari secundum veteres leges, ut ff. de lib. cau. l. diui. sin autem actor, non poterat iudicari, nisi in quibusdam casibus, ut in causa liberali, ut ff. eod. l. & post §. primo, & infra de lib. cau. l. iusta. & no. ff. de lib. cau. l. diui. sed hodie hoc etiam inducitur

2 † Casib.

3 † Videtur hic addendū verbum statū, vel aliud simile.

1 Placet Pau. & Alex. & est similis in rub. infra de iur. fisc. & ibi per Barr. melius quam alij.

4 Placet Bald. Pau. & Alex.

3 Et bene Bar. Bald. Paul. & Alex.

4 Imò contra Ias.

5 Ibi non est spāle, si bñ aduertatur. Pau.

6 Debuit allegare l. 1. inf. de no. oper. nun. ubi cā noui operis durat tātum p tres mēses Ias.

7 Ibi est casus diuersus, si bñ aduertatur. Bal.

8 Ibi non loquit de tpe instantiæ, ut hic sed usque ad qd̄ tps det expectari qui lite cōtestata se absentauit. Bar. B. Salic. & Alexan. & Ias.

9 Idē Bal.

10 Placet Bald. Pau. Alexan. & Ias.

ducitur, vt etiam absente actore contrahatur eremodicium: l inf. eod. §. & si quidem. Item an potest prorogari triennium consensu partium? uidetur quod sic, ff. eod. l. secunda, §. sed iudex? Respon. non, cum publica sit utilitas, vt patet ex rationibus positis sup. in prin. huius l. & pro hoc ff. ne postu. l. quos prohibet, & sup. ti. 1. l. 2. §. sed quia veremur. & de leg. & consti. l. non dubium. Item quid si sententia lata est post triennium? Respon: non tenet, & ex ea causa solutũ repetitur. nec obst. ff. famil. ercis. l. cum putarem: quia ibi tenuit sententia, & iudiciũ: licet nulla fuerit actio. Item an loquatur de prima causa tantum: aut etiam de causa appellationis: Respon. causa appellationis non durat vltra biennium, imò minus quam biennio vt in d. Authē. ei qui appellat. Quid de promisso? Respond. quia statutum est tēpus, ut supra de athit. l. 1. Item quid si per iudicem stet? Resp. ut infra. §. sin autem vtraque. Item hoc iure ciuili: 4 sed iure canonico nō expirat instantia trienuio, ut extr. d iudicijs, c. venerabiles, & c. significauerunt.

1 Placet Pau. & Alex.

2 Istam sequit Bart. Bal. Paul. Alexan. & Ias.

* Aliquam triennium patitur.

* Voluerit.

* Post perēptā instantiam finita est nulla. uid Olden. dorp. c. 8. de senten. & re iud.

3 Et hoc ex causa, Alias dat annus ad prosequē. du appellationem Pau. & Alex.

4 Placet Bar. Sali. P. Alex. & Ias. licet idem utroque iure in causa appellationis.

omnes [a] iudices, siue in hac alma vrbe, siue in prouincijs, maiorem seu minorem peragant administrationem, siue in magistratibus positi, vel ex aula nostra dati, vel à nostris proceribus delegati, non esse eis cōcedendum vlterius lites, quam triennij spatio * extendere. [b] Hoc [c] etenim iudicialis [d] magis [e] esse potestatis, nemo est qui ignoret. nam si ipsi noluerint, * nullus tam audax inuenitur, qui possit inuito * iudice [f] litem protelare.

Propter actoris absentiã, lite contestata, non prorogatur definitio causæ vltra triennĩu: & si de causa non liquet, absoluitur reus ab obseruatione iudicii, & actor absens condemnabitur in expensis legitimis, sacramento rei taxandis. Si autē de causa liquet, fertur sententia in fauorem illius, quē constat iustitiam habere, expensis facti à præsente de sententia lata pro absente deducendis: nec à definitiua lata pro præsente licebit absenti appellare. hoc dicit vsque ad §. sinautem reus. Salic. & Alex.

a *Sed omnes.*] siue ex aula nostra, id est à nobis.

b *Extendere.*] alias exercere.

c *Hoc etenim*] extendatur, uel non.

d *Iudicialis.*] bene dico iudiciali, non dico litigatoris, &c.

e *Magis.*] quam partium.

f *Iudice.*] cuius iurisdictioni suppositus est H. Vel qui causæ præsidet.

ET si quidem [g] pars actoris cessauerit, quatenus [h] multiplici dilatione reus fatigetur, & triennij meta post litem contestatam iam prope * finem veniat, vt semestre tempus tantũ ei supersit: licentia [i] erit iudici per executores [k] negotij actorem requirere: parte fugiente [l] ex vna parte actoris absentiam inculante: & iudicibus omnimodo suas aures huiusmodi quæstionibus [m] reserantibus: [n] & si per tres vices hoc [o] fuerit subsecutum, decem [p] dierum spatio per vnumquemque * introitum destinato, & nec ita pars actoris fuerit inuēta, [q] & neque per se, neque per procuratorem instructum [r] peruenerit: tunc iudiciũ negotij acta [s] apud se confecta conspicere [t] censemus: & si quidem nihil sufficiens actitatum est, ex quo possit termino [u] causę certa fieri coniectura, volumus non solum

ET si quidem] Ex hoc §. no. tex. meliorem de iure ibi, absentiam inculante, quòd si absens fuit citatus, etiam facta relatione per nuncium, non potest dici contumax, nisi per alteram partem præsentem sua contumacia fuerit accusata, & tunc uolens comparere non auditur nisi refusis expensis, ut inf. eod. l. sancimus. & c. 1. de dolo & contu. lib. 6. secundum Pau. hic.

g *Et si quidem*] quid iuris sit, quando utraque pars est præsens, dictum est, nunc quando una pars est absens, & primo de actore post litem contestatam.

h *Quatenus.*] i. quia, uel licet non faciat ex proposito, tamē lex hoc præsumit, uel ponitur consecutiue, ut infra de off. & quis i. l. fi. in annum ilsori.

i *Licentia.*] iure isto non veteri, 5 ut ff. eod. & post. §. circumducto. Sed nunquid etiam antequam sit prope finem triennij, poterit hoc facere, & sic sententiam formare? Respond. secundum B. sic. nam non imponitur necessitas, ut non ferat ante, sed ut non differat vltra triennij finem, arg. ff. eod. l. non quicquid. & infra eod. quomodo & quando iudex. l. 1. sed secundum P. 6. ante pronunciare licet, arg. inf. eo. l. §. i. huiusmodi. Sed tu distingue secundum Io. utrum actor sit absens, an reus, si reus, tunc & ante finem pronunciare potest: quia & veteribus legibus eo absente contrahebatur eremodicium: & dabatur sententia, ut ff. eod. l. tacu. l. & post. & cum non sit correctum, dicam

5 Cōcor. cum hac glo. Bart. Bal. & Salic.

6 Idē Bar. Bal. Alex. & Ias. per §. hmōi. inf. ea. hodie tñ uī quod non sit tantũ necesse

ante ferri non posse sententiam: actore autem absente non licet ante pronunciare: cum olim eo absente non contrahebatur eremodicium: & ideo cum nō inuen. am eum posse ante pronunciare: nec hoc dicam, & hoc cũ altera pars est absens, si autem vtraq; nunquam iudex potest proferre sententiam. Si autem vtraq; præsens, 7 qñ cunque potest, infra eo. §. sin autē vtraq;.

k *Per executores.*] id est nuncios, ut in Auth. de litig. §. omnem, col. 8. aliàs aliter accipitur, ut infra de execu. rei iudi. l. executorem.

l *Fugiente.*] sic dicta, quia consueuit fugere, non quia modo fugerit.

m *Quæstionibus.*] i. querelis. Accur.

n *Reserantibus.*] id est apparientibus.

o *Hoc.*] s. requisito per executorem.

p *Decem.*] ut ff. eo. l. per interualla, q̃d potest minorare, ut ff. eo. l. nonnunquam, sed hodie est 30. dierum inter vnam dilationem & alteram, & non minus, ut in authen. de litig. §. omnem uero uers. si uero causam. col. 8.

ADDITIO. Tu quòd ibi loquitur, quando reus non obstante contumacia actoris, vult facere probationes suas, & facere quod liqueat de causa, & istud est maioris præiudicij: ideo requiruntur maiores dilationes. hic loquitur, quādo sententia est absolutoria ad obseruationē iudicij. Bar. & Ias.

cesse expectare actorē absentem, sed citius etiã possit pue nitur ad sententiam authen. i. ca q̃d sieri, inf. de dila. secundum præfatos.

7 Idē Bar. & alij.

* Quod à triēnio solo semestri distat, prope triēniũ eē dr̃.

Proximitas, si tpis spectes, semestri definit. Vi. Cui. 17. obser. 4. in fi.

* Non cōparēte parte, quartũ peremptoriũ edi ctum dari postulabatur. Interdum tñ omisso quarto edicto, absens cōdemnabatur. l. 2. l. 9. inf. quomod. & quan. iud. ui Cuia. 9. obser. 22.

8 Ista expositio nihil ualet. Bar. & Ias.

9 Idem tenent Bar. & Ias.

10 Addo Alex.

11 Personaliter. idem Alex.

12 Quia personaliter inuentus & citatus dixit nolo ire. gl. & Bar. in l. fi. ff. de in integ. rest. Ias.

13 Inuentus nihil dicit, uel dicit se uēturum, & nō uenit. Bart. in l. fi. ff. de in integ. rest. Ias.

q *Inuenta.*] i. noluerit uenire 8 ad causam, fuit tamen inuenta ab executoribus, & sibi denunciatum, & sic non obstat contrarium. ff. quæ sent. sine appel. l. 1. §. item cum ex edicto, nã tūc ipso iure non ualet sñia, ut ibi secūdũ quosdã. Vel dic 9 ibi non citatus, secus autē si citatus, 10 licet non inuentus, 11 ut ff. de euict. l. si ideo. §. fi. & ff. de dam. infect. l. 4. §. toties. & ff. quod vi aut clam. auth. qui. §. 1. & infra de an. exceptio. l. ut perfectius. & si quidem per contumaciam uteram 12 abest, non audietur post, nisi ueniat iudice sedente tribunali, uel ad appellationem. ut ff. de in integ. restitut. diuus & de iud. l. & post. in fi. & inf. eo. §. cum aūt. si autem 13 fiere contumax fuit, tunc audiatur, ut præalleg. l. & post. §. fi. finaliter probauit causa, secus distinctionem quam habes sup. de procur. l. quia absente.

ADDITIO. Vide etiam pulchram glo. in l. fi. ff. de in integ. resti.

r *Instructum.*] id est doctum, arg. sup. de procur. l. fin. uel id est ordinatum. Accur.

s *Acta.*] i. gesta facta ante absentiam actoris.

t *Conspicere.*] censemus.

u *Termino.*] i. diffinitiuæ sententiæ. sic inf. eod. l. pen. sed videtur semper esse certum, aut enim probauit actor plene & vincit aut non, & absoluitur reus, ut sup. de edendo. l. qui accusare. quæ est contra. sed illud loquitur vtraq; parte præsente, ut in dubio pro reo iudicatur, ut ibi, & insti. de interdi. §. commodum.

ADDITIO. Tu dicas post Bar. hic, quòd lex contraria loquitur, quando apparet actorem non probasse datis ei legiti-

legitimis dilationibus, vt l. fi. de ferijs. & inf. de dila. l. prima. Sed si ponimus actorem se absentasse non datis legitimis dilationibus: tunc de causa non liquet, ita loquitur hic Cyn. Bal. & Ias.

a *Fugientem.* i. reum, qui tamen est præsens.

b *Ab obseruatione.* vt a sacramento calumniæ, & iudi. sol. & si iterum venerit actor, oportebit ipsum incipere denuo 1 sed tñ eius perpetuatur actio per litem conte.

c *Iudicij.* i. vt non teneatur huic instantiæ. sed de nouo incipiat actor si vult. & sic hæc absolutio nõ tenet i principali quæstione: 2 vt ff. eo. lege non idcirco §. postea. & lege & post. §. circunducto. immo in 40. annis perpetuatur, vt inf. de præscrip. 30. anno. l. fi. Sed arg. contra. in auth. de litig. §. fi. collat. 8. sed ibi bis fuit absens. hic semel. Item potest dici, quod vitium litigiosi 3. duret. Itẽ quid de attestationibus. & confessionibus ibi factis: nũquid valebunt in alio iudicio? vñ, q non: quia perit instantia iudicij, arg. contra supra de arbit. lege pen. in fin. & inf. de testib. lege fin. de hoc dicit, vt supra de edend. leg. is apud. Item, quid si reus præsens vult in se onus probationis transferre? Rñ. absoluetur definitiue secundum. B. & ff. de probatio. l. circa in fine. Item hoc licet actori præsenti reo absenti, ergo, & reo præsenti, nam non debet actori, &c. vt ff. de re. iur. l. non debet. Sed Ioan. contra, quia non est qui ibi contradicat. Accur. sed iure 4 nouissimo opin. Bul. probatur per auth. qui semel, vt dicam infra prox.

d *Actorem.* absentem, ut ff. eodem l. quem temere, & infra de fruct. & lit. expen. l. non ignoret; & inf. qui accus. non possunt. l. qui crimen.

e *Sacramento.* No. speciale, vt pro se alicui suo credatur sacramento. 5 quod est propter difficilem probationem. sic inf. vnde vi. l. si quando, alias non, nisi aliqua præsumptio sit pro reo, vt inf. de rebus credi. l. in bonæ fidei.

f *Fugientis.* idest rei. qui solitus est fugere: sed nunc est præsens.

g *Cautela.*] s. iudicio sisti, iudicatum solui, quas faciebat reus, vt insti. de satisd. §. 1. & §. 2.

h *Quæ.* s. cautela.

i *Euacuabitur.*] huius legis auctoritate. Item not. quòd tria noua sunt inducta post l. istam per auth. inf. quomodo, & quan. iud. auth. qui semel. Primum, quia ampliatur numerus decem dierum, vsque ad 30. Secundum, quia abbreuiatur tempus triennij, in absente actore ad biennium, & sex menses secundum, quosdam. vel ad annum & menses tres secundum nos. Tertium, quia reus actore absente probat, & definitiue absoluitur per illam, quod nõ erat per illam, secundum Ioann. sed ab instantia tantum absoluebatur. Sed B. contradicit, 6 etiam per l. istam vt modo dixi. Item quartum, quia ipso iure cadit actor ab actione per l. illam, quod non erat per l. istam. secundum Ioann. sed tantum instantia perimit. Vel ibi loquitur, quando bis fuerat absens, secus si semel vt hic. arg. supra de epis. au. l. 3. §. fin. Item an idẽ in reo, vt bis absens causam amittat. sed dic, vt in auth. qui semel.

partẽ fugientẽ [a] 1 † ab obseruatione [b] iudicij [c] relaxare, sed etiam in omnes expensas, quę consueto modo circa lites expenduntur actorem [d] condẽnare, vera quãtitate earum sacramento [e] fugientis [f] manifestanda, & omni cautela, [g] quã super lite reus exposuit, reddenda: quæ [h] & si remanserit, virib. euacuabitur. [i] ¶ Sin aũt * ex gestis apud se habitis, parte actoris minime inuẽta, possit inuenire viã 2 † quã manifestũ ei fiat, [k] quid statuendũ sit: etiam absente actore, si eũ meliorem causam habere perspexerit, pro eo ferre sententiam non [l] moretur, * & præsentem reum absenti actori condemnare: expensis tantũmodo litis, quas reus legitime se expendisse iurauerit, [m] condemnatione excipiendis: quia hanc pęnam actori, & meliorem causam habenti, propter solam absentiæ contumaciam [o] imponimus: nullo penitus ei regressu ad eandem litem conseruando. Sed actor [p] contumax cadat omnino 3 † à lite, si reus, absoluatur: [q] in vero aliqua condemnatio contra reum pro absente actore [r] proferatur, quam fortitan non sufficientem sibi actor [f] putauerit fugitiuus: nullo modo iterum eandem litem resuscitari concedimus & hæc quidem pœna actori fiat [t] 4 † imposita.

Reus se absentans lite contestata legitime citatus si contra eũ liquet de causa, condẽnatur definitiua: & mittitur sententia executioni in rebus suis, nec reuersus auditur appellans, nec possessionem recuperabit, etiam si cautionem pręstare paratus sit, & absentia litigatoris, idest actoris, vel rei, repletur Dei præsentia, & ideo si liquet de causa fertur definitiua iuxta finem triennii, & verus contumax non auditur appellãs; & vbi vterque se absentauit, non pronunciatur definitiue, sed absolutiue ab obseruatione iudicii & tunc neutra pars condemnatur alteri in expensis, h. d. vsque ad §. sin autem alterutra. Ale.

¶ Sin autem * reus abfuerit, & similis [u] eius processerit requisitio, quemadmodum pro persona actoris diximus: etiam, absente eo eremodicium [x] contrahatur: & iudex (secundum quod veteribus legibus cautum [y] est) ex vna parte, cum omni subtilitate

k *Et fiat.* scilicet iudici.

l *Non moretur.* imò contra ff. de re iud. l. contumacia. in prin. vbi damno expensarum litis, vel quia appellare non potest, punitur contumax. Item contra ff. de confes. l. certũ §. penu. vbi præsens non damnatur absenti sed vtrumque solue, vt ff. eod. l. & post in gloss. 7 imò contra.

m *Iurauerit.* cum taxatione iudicis, vt inf. e. l. sancimus.

n *Excipiendis.* vt si petit actor centum. & expendit decem. reus expendit quinque. si actor nõ esset absens, cõdemnaretur reus in decem: modo autem deducuntur expensæ rei, & sic in quinq; tantum condemnatur reus pro expensis, secundũ Io. Alij dicunt 8 vt P. nec sua decem repetere actorem: & quinq; quæ reus expendit, deducit de condemnatione, q est iniquum, vt duplici dãno grauetur.

o *Contumaciam imponimus.* quæ præsumitur cum sit absens, vt ff. de re iud. l. contumacia. §. 1.

p *Actor* mutat casum.

q *Absoluatur.* in totum.

r *Actore.* habente meliorem causam; & hoc reo præsente, & absente actore, non sic erat iure veteri, vt ff. eod. l. post. §. primo.

s *Actor.* qui volebat appellare, quasi in aliqua, vel maiori summa reus fuerit damnandus, quod nõ potest, nisi veniat iudice sedente pro tribunali, vt ff. de in int. rest. l. diuus.

t *Fiat.* id est fit.

¶ SIN AUTEM No. ex hoc §. meliorem tex. de iure ibi. siue per relationem secundum Pau. & Ias. quòd iudex alterius territorij non potest mittere executioni sententiam ab alio iudice latam, nisi ad litteras, & requisitionem illius iudicis qui sententiam tulit: alias executio facta non valet.

u *Et similis.*] scilicet ter per decem dies, vt supra §. & si quidem.

x *Eremodicium.*] idest deferri videatur iudicium sic, vt definitiue possit pronunciari: 9 ab eremo enim sic dicitur.

y *Cautum est.*] vbi s. reus abest, non vbi actor, vt ff. eod. l. & pulcj.

1 † Præsentem.

1 Idẽ Bal. Paul. Sal. Alex.

2 Idẽ scribẽtes hic.

* Concor. cũ hoc §. gl. sup. verbo, definitiua snia terminetur. post me. i vers. si verò actor. in c. prout nobis, ext. de do. & contumacia.

2 † Al. inuenit iuvia.

3 Contrariũ tenet glo. & ve rius secundum Pau. & Sal. ibi in l. 1. inf. de præscr. lon. tẽpo, Alexa. & Ias. in l. 2. inf. de eden.

* Quando absolutoria ab obseruatione iudicij fieri debeat. vi. Vuurm. 1. pra. 22. obser. 15. & sic 24. obser. 14.

3 † Omnimodo.

4 Idem scribẽtes hic.

5 Sequuntur istam gl. Bal. Salic. Ale. & Ias.

6 Sequuntur eam B. Bal. Paul. Sal. Alex. & Ias.

4 † Sit.

7 Solutiões quas dat ibi gl. sequitur, hic, & ibi gl. sequit, hic, & ibi. Par. Bald. Paul. Sal. Ale. & Ia.

* Intel. huius §. vide per Io. Lõgoual. in l. imperiũ nu. 171. de iur. om. iu.

8 Ista cõmuniter tenetur, secundum Ale. & Ia.

9 Verũ si liquet de eã secus si nõ liqueat ut possit actor præsens liquidate. Pau.

post r. respon. & §. primo, nisi in causa liberali, ubi etiam in actore contrahebatur eremodicium, ut infra, de li. cau. l. diui.

a *Absentem.* scilicet reum, & hoc dum est liquidum, alias ab obseruatione iudicij, ut supra proxim. §. Item potest eum mittere in possessionem rei absentis: cum enim ante litem cõtestatam facere possit, ergo, & post multo magis. ℑ. quõ, & quando iudex. l. consentaneum. Accur.

b *Condemnationem.* & hoc intellige, qñ liquidũ est ei de cã: alioquin obseruaretur, quoddictum est in actore.

c *Satisfiat.* s. generaliter, quæcũque fuerit actio in rem, uel in personam contra res possidendas, & uendendas.

d *Ad maiorem.* s. delegantem, cum ipse sit delegatus, vel ad eum qui habet rem petitam in sua iurisdictione, ut ff. de re iud. l. a diuo pio, r. resp. & de bo. au. iudi. poss. l. cũ unus. §. is qui.

e *Res.* possidendas.

f *Ei.* s. reo.

g *Solam.* ideo dicit solam, quia alius ex suo iure, ut hypothecæ potest petere ut ff. de pig. l. si superatus, & arg. ff. de re iud. l. a diuo. §. si sup. per.

h *Audiatur.* Hoc qñ agitur in rem, quare tantum in possessionem rei petit, est missio sed debiti . . . nium rerũ, ut ff. ex quib. cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. si circa fin. l. secus autem si personali. quia & in omnibus fiebat missio, olim: hodie pro mensura debiti: sicut fit ante lit. cõtest. ut ff. quib. ex cau. in poss. ea. l. 1. & in auth. de exhib. §. si uero non administrat, colum 5. & perpetuo auditur ad recuperandam rem, siue possessionem, si offeratur debitum nisi fuerit iam vendita, uel pro debito creditori adiudicata, ut inf. de præscrip. 30. an. l. si quis emptionis, §. pen. Sed hic uidetur etiam in tali audiendus, & sic est contra inf. ubi in rem actio, l. 2. in fin. & inf. de præscrip. 30. ann. l. penult. Sed dic, aut est lis contestata: & liquet de causa, & sic hic loquitur: aut quasi contestata & non liquet de causa, & tunc de proprietate, non de possessione auditur: ut d. l. ubi in rẽ actio: aut nec contestata, nec liquidum de causa, & tunc pro possessione & proprietate auditur: & sic loquitur d. l. ete præscriptione 30. ann. Item quid si actor in possessionem rei petitæ est missus, non ex definitiua, quia non erat liquidum sed lite uere contestata: an audiatur de proprietate? Resp. sic, non de possessione, ut inf. quomodo, & quando iudex. l. consentaneum.

i *Contradictionem.* nisi ueniat iudice sedente pro tribunali: ut ff. de in integ. restitut. l. diuus. uel nisi sit absens iusta de causa, uel probabili: ut dixi supra de procu. l. quia absente. Vltimo quæro, cum contra reum absentem non per contumaciam non potest sententiari, ut infra quomodo & quando iudic. l. ea quæ. & l. penultim. an econtra reo præsente, & actore absente non per contumaciam poterit sententiari? Respon. quòd sic, ut infr. ad leg. Iul. de adult. l. quamuis indubitari.

ADDITIO. Bar. hic reprehendit istam secundam partem glo. dicens, quòd actore absente, & non contumaciter, non potest sententiari: pro quo allegat tex. in l. furioso, ff. de re iud. Vide eundem Bar. latius in l. quæsitum ff. illo tit.

1 Imo pôt liquidare, postea facere ferri sententiã per hunc tex. Pau. & Idẽ Bar. & Alex.

2 † al. nulla licentia erit alij personam eius.

3 Cũ gl. tenent B. B. P. Sal. Al. & Ias.

2 † al. fideiussionem al. fideiussiones.

3 † Iste tex. est singul. secundum Ang. Ale. & Ias.

4 † al. repletur.

4 Idem tenent Bar. & Ias.

5 Verũ est qñ missio fieret primo, vel lata sententia, sed lata sit exe cutio pro quantitate, seu mẽsura debiti, & non vltra Cyn. Bart. Pau. Alexan. & Ias.

6 Verũ qñ missio facta virtute sẽtentiæ.

7 Si hac gl. referatur ad tex. non bene loquitur secundum B. & P. Al. & Ias. hic.

8 Idem tenent Bal. C. & Alex.

9 Idẽ Ale.

10 Illud est verum quo ad textum nostrum. Alex. & Ias.

causam requirat: & si obnoxius fuerit inuentus, & cõtra absentem [a] promere condemnationem [b] non cesset, quæ ad effectũ perducatur: & per res & facultates fugientis victori satisfiat [c] siue ipse iudex ex sua iurisdictione hoc facere potest, siue per relationẽ ad [d] maiorem iudicem hoc referatur, & ex eo legitima via contra res [e] contumacis aperiatur: nulla. [1] † licentia ei, [f] vel alij personam eius solã [g] prætendenti concedenda contradicendi, cum in possessionem ex huiusmodi causa actor mittitur. nec si reuersus ipse fuerit, & voluerit fideiussores [2] † dare, & possessionem recuperare, audiatur. [h] in huiusmodi etenim casibus omnem ei cõtradictionem [i] excludimus.

¶ Cum autem eremodicium ventilatur, [k] siue pro actore, [l] siue pro reo: [m] examinatio causæ sine vllo obstaculo [n] celebretur. Cum enim terribiles [3] † in medio proponuntur scripturæ: [o] litigatoris absentia, Dei præsentia [p] repleatur; [4] † nec pertimescat iudex appellationis obstaculum: cum ei, qui contumacitet abesse noscitur, nulla sit prouocationis licẽtia, quod [q] & in veteribus legibus esse statutum, manifestissimi iuris est.

¶ Huiusmodi [r] autem sententia prope finem triennij proferatur, [s] pro quo, [t] & præsentem legem induximus. Si enim [5] † in anteriore tempore, in quo larga temporis superest dilatio, & spes absenti relicta fuerit reuertendi, alterutra [u] pars cessauerit; in sola expensarum datione. & absolutione [x] forsitan [y] præstetur [z] pœnalis [a] sententia: non autem tunc mors [b] litis, & condemnatio, [c] in absentem introducatur, quæ in ijs tantummodo casibus accidunt, [d] [6] † in quibus triennij effluentis imminet formido.

Victus victori debet in expensis condemnari; sacramento victori taxandis: alias iudex de suo resarcire debet. h. d. usque ad §. sin autem utraque. Sal. & Alex.

¶ Siue autem [e] alterutra parte absente, siue vtraque præsente, lis fuerit decisa, omnes

k *Ventilatur.* i. inquiritur causæ euentus, & meritũ, & an possit definitiue pronũciari.

l *Pro actore.* s. absente, quod est nouum per hanc legem.

m *Pro reo.* absente quod erat in ueteri iure.

n *Obstaculo.* s. ueteris iuris. Vel dic partis absentis.

o *Scripturæ.* ut ℑ. eo. l. rem non nouam, & ℑ. tit. 1. l. 2. in pri.

p *Dei præsentia.* sic ergo pro præsenti habẽdus est, qui est contumax, ut hic, & in aut. ut om. obed. iud. §. si uero neque col. 5.

q *Quod.* i. ut qui uere contumax est, appellare non pôt, ut ℑ. quo. ap. non reci. l. 1. & ff. eo. l. & post §. fi. Sed ℑ. ff. de ap. l. creditor. §. iussus. ibi fuit contumax in non exhibendo, siue non restituendo: hic in nõ ueniendo.

r *Huiusmodi autem sententia.* s. definitiua.

s *Proferatur.* i. ex necessitate, ex uoluntate aũt iudicis reo, uel actore absente, & ante trienniũ ferri potest, secundum B. sed P. 12. contra. Tu distingue secundum Io. ut dixi sup. eo. §. 1. & Irn. dicit idem his uerbis, hęc omnia accipe s. ex hac lege contrahatur eremodicium, nõ si ueteri iure.

t *Pro quo.* s. triennio.

u *Alterutra.* i. altera.

x *Absolutione.* i. ab obseruatione iudicij.

y *Forsitan.* abundat, uel non abundat, & dic ab obseruatione iudicij in absolutione rei præsentis.

z *Præstetur.* actor ergo erat absens.

a *Pœnalis.* qua condemnatur in expensis. B. uel dic, Pœnalis, gratia expensarum.

b *Mors litis.* i. actionis & instantiæ. Vel dic, Mors. i. sententia definitiua super principali.

c *Et condemnatio.* & pro, i. & dic, s. definitiua. Vel dic, condemnatio. s. actionis & instantiæ.

d *Accidunt.* ex necessitate secundũ B. Vel dic, ut modo not.

¶ SIVE AVTEM. No. ex hoc §. regulam uulgarem, quòd uictus victori debet condemnari in expensis, ut hic, & l. eum quem temere ff. de iud. & c. finem litibus. de dolo & contu. c. calumniam. de iud. Ias. hic.

e *Siue autem alterutra.* non utraque, 13 quia tunc nulla esset sententia. Item dic non per contumaciam uersũ, 14 quia tunc siue reus, siue actor absens uinceret: non condemnabitur uictus, quin suæ expensæ deducuntur, ut sup. eo. §. sin autem ex gestis, sed P. 15. contra, quia lex unum solum casum excipit. s. cum actor est absens.

5 † Sinautem

6 † Accedunt.

Côtumax an audiat appellans 11 Idẽ tenent Bar. Bald. Sal. Alc. & Ia.

12 Doctorcõiter approbant opinionẽ Pla.

13 Placet Pa. in §. si quidem ℑ. eo. ubi gl. similis in uer. licentia.

14 Male dicit. quia istud intelligitur ubi qs erat absens tercõtumaciã non ualeret sñia. ut no. in l. ea quę ℑ. quo & qñ iudex & hic loquit. qñ contumax succubuit Alex.

15 Ista opinio approbatur pro doctoribus.

a *Victori.*] actori, vel reo præsenti non absenti: vel al's ẽti, t tamẽ per cõtumaciam, sed exceptionem faciat a regula contumacia, & iusta ignorantia, 1 quod dic, vt no. ff. de iud. l. eum quem temere, secundum Ioa. & Ir. & nos. ut sup. cod. sin autem ex gestis, & sup. de episco. & cle. l. omnes, qui. in 6. & in auth. de iud. §. oportet, col la. 6. & ff. de leg. 2. l. qui solidum. §. etiam.

b *Iurauerit.*] ut inf. eo. l. sancimus, & de bo. auth. iud. pos. l. fi. §. 1. ibi, expẽsis &c. & in. auth. de defen. ciui. §. & indicare. colla. 3. & infra de fru. & lit. expe. l. non ignoret. & ff. eo. l. eũ quẽ. & insti. de pęnte. liti. §. 1. primo. Itẽ no. de iuramento, nã per hoc excipitur absens per contumaciã vel si ibi de aliquib. iudici liqueat, secundum P.

c *Alterutra.*] Non refert ad proxi. dictũ sed ad superiora, in quibus alterutra parte absente, dr posse sententiari, vel definitiue, cũ liqueat d causa uel interloquendo cum non liqueat: & absoluitur tũc ab instantia iudicii.

d *Corrigentibus.*] id est, deducentibus.

SIN AVTEM VTRAQVE. Not. ex hoc §. secundum Bar. & Ias. hic, quod grauius punitur constitutus in magna dignitate, quam in parua, quod intellige, qñ agitur de pęna pecuniaria: sed qñ agitur de pęna corporali, totum est c̃tr. l. Pedius. ff. de incẽd. rui. nau. fm Cy. & Bal. in l. fi. sup. de sum. trin. & est doctrina gl. in c. non coguntur. 42. dist. & in c. cum quidam, & ibi doct. de iureiur.

e *Trium librarum.*] maiori ergo pęna maiores afficiuntur, sic supra de epis. & cler. l. presbyteri. Sed nunquid hoc casu finitur instãtia? Quidam dicunt, q non, ut in Auth. vt spõ. lar. §. hoc quoque. coll. 9. imò perit sed restituitur, 2. vt ff. ex quibus cau. ma. l. sed & si per, §. ait prætor. & §. siue sui.

f *Vel morte.*] vt ff. eo. l. mortuo.

g *Irrecusabili.*] vt ha bet ff. e. l. si longius.

h *Mutatum.*] caute dicit mutatum, non solutum, vt ff. eod. l. proponebatur. Soluitur tamen iudicium quibusdam modis: vt ff. eo. l. Iulianus, & l. iudicium, & l. si a me.

i *Repleatur.*] Ex hac l. olim enim contra, vt ff. eo. l. si iudex. quæ est contra. vel sol. ut ibi. 3. Et no hic casum vbi lis vltra triennium durat. quod quidam intelligunt, in perpetuo iudice, non annali, ne lis in infinitum &c. quod non placet. 4. 4 Quid si sex mensib. tantum durat? uid est de tpe causa non finiri.

ADDITIO. Imò habet locum ista lex in quibuscunq; iudicibus, quò ad supplementũ anni, q semel redintegrabit. Cyn. Paul. Alex. & Ioan.

ILLO PROCVLDVBIO. Not exh oc §. circa fi. ibi in vers. hęc aũt oia. & ad hoc semper allegatur secundum Paul. de Ca. q tempora iudicialia currunt minori hodie, sicut olim, nec obst. l. fi. sup. de i integ. rest. vbi dicit, q tempora quę olim currebãt, & dabatur restitutio, hodie ipso iure non currunt, nã falli hic in tpe iudiciali, puta instantiæ primę causæ, idẽ in instantię causę appellationis, & tñ tempore dato ad appellandum, ut no. gl. in l. fi. sup. si aduer. rem iudi. & Bal. in l. fin. in quib. cau. in integ. re sti. non est necess.

k *Per patronos.*] id est aduocatos.

l *Sententia.*] Qua cõdemnat patronos secundum Bar. Vel dic absoluit, vel absolutas declarat 6 partes ab obseruatione iudicij. Sic no. iudicẽ de 5 hoc in talibus casib. inferre cãm in sententia, 7 vt non pereat ius ex toto agenti actori, ut ff. de leg. a. l. filiusfamilias, §. diui. & ff. de iur. fisc. l. 2. §. senatus. & ff. de verb. oblig. l. qui Romæ, in fi. & arg. ff. de suspe. tut. l. hæ. & de fideicom. lib. l. si legatario. in fi.

m *Ad terminum.*] i. definitiuã sniam, sic ponit, sup. e. §. siq dẽ.

n *Lex.*] veluti sequens rem non nouam. §. patroni.

o *Vel iusta causa.*] vt valetudo, uel si infamis appareat, uel capitales inimicitiæ inter se, & clientulũ interuenerint ar. ff. de cura. filiusfamilias implere. §. fi. & l. seque. & sup. de postula. l. prouida, 8 vt cum, §. si quis uero secus si per eum steterit aduocatum, 8 vt inf. de condi. ob. cau. l. aduocationis.

iudices, qui sub imperio nostro constituti sunt sciant victum in expensarum cã victori [a] esse condemnandum, quantũ pro solitis [1] † expensis litiũ iurauerit [b] nõ ignorantes, qui hoc prætermiserint, ipsi de proprio hmõi pęnę subiacebũt, & reddere eã parti læsæ coarctabuntur.

¶ Et hæc de alterutra [c] parte litigantium se contumaciter absentante [2] † nobis statuere visum est, ad æquitatis rationem oĩa corrigentibus. [d]

Iudex negligens causam intra triennium terminare, si sit de maiorib. punitur in libris 10. auri: si de minorib. punitur in tribus fisco applicandi, & ab officio remouetur. Item mortuo, vel aliàs mutato intra triẽnium si ad litem terminanda supererat minus anno, suppletur annus: aliter non. h. d. vsque ad §. illo. Alexand.

¶ Sin autem vtraq; parte imminente, & litẽ peragere cupiente, iudex eã accipere noluerit, uel pp amicitias, vel inimicitias, vel turpissimi lucri gratia, vel pp aliud quodpiam vitium, quod miserrimis animis hmõi iudicũ innasci põt, litẽ ipse ausus fuerit protelare, & pp hoc triennium fuerit transactũ: iudex si quidem in magistratũ positus est, uel in maiori dignitate vsq; ad illustratus gradũ decẽ libras auri priuatus nostris largitionib. inferre p scholam Palatinam compelletur. Si autem iudex minor fuerit, trium librarum [e] auri multa plectetur, per eandem scholam exigenda, & nostro ærario applicanda: & eo remouendo, alter iudex in locum eius subrogabitur sub similis pœnæ formidine, his oĩb. locum habentib. cum vnus iudex oẽm cãm abinitio peragit. [3] † Sin aũt in medio triẽnij vel [f] morte iudicis, vel alia irrecusabili [g] occasione iudiciũ fuerit mutatũ; [h] tunc si quidem ex triennio annale tps, vel amplius residet, in quo alius iudex ei causæ imponitur, intra reliquum tps eã finiatur. Sin autem minus quã annale, sit tunc oẽ quod deest, repleatur, [i] vt nõ in minore quam perfecti anni tpe litẽ possit subrogatus iudex, tã discutere, quã terminare.

Si facto uel negligentia aduocati cã intra trienniũ non terminetur, aduocatus in duabus libris auri punitur: & fertur absolutoria ab obseruatione iudicii, propter lapsum instãtię, causa expressa in sententia. Et si propter salarium non solutum lis retardatur, clientulus iudicis arbitrio soluere compellitur h. d. vsq; ad §. sin vero. Ale.

¶ Illo proculdubio obseruãdo, ut si neq; per alterutram litigantium partẽ nec iudicẽ steterit, quo minus lis suo marte decurrat, sed per [k] patronos causarum, licẽtia detur iudici, & eos duarum librarũ auri pęna afficere per scholã Palatinã exigenda, & similiter publicis rõnib. aggregãda: ipso videlicet iudice in sua snia [l] hoc ipsũ manifestante, qd per patronos causarum, vel fugientis, vel agentis dilatio facta est, vel per omnes, vel per quosdam ex his; necessitate aduocatis imponenda, ex quo litẽ per agendam susceperint, eam vsque ad [m] terminum (nisi lex, [n] vel iusta cã [o] impediat) implere, [4] † ne ex eorum re-

1 Istã glo. approbãt. Bart. Bal. Pau. Alex. & Ias.

1 † Solutis

2 † al. liti gantiũ cõtumaciter absẽtate.

Pœna maior maioribus debet.

2 Placet Bar. Bald. dicunt tñ Alexan. & Ias. nõ dari restitutionẽ, nisi in subsidium.

3 Dic, q hic i iudice ordinario, & de tpe fixo instãtiæ, ibi in delegato, & de tpe iurisdictionis. Paul. Alex. & Ias.

5 Istã glo. approbãt Bar. Paul. Alexan. & Ias.

6 Qñ iam est elapsũ triennũ, & ista gl. est singu. secundum Bart. Paul. Ale. & Ias.

7 Placet Pau. in sententia absolutoria.

4 † al. ad implere.

8 Istã glo. approbãt. Cy. Bal. & Pau.

a *Honorariis.*] id est, salarijs.
b *clientibus.*] i. dominis causarum.
c *r. standis.*] ex iudicis officio. Quid autem si dare non [illegible] dantur [illegible] vt [illegible] tibi. colla. 5.
d *Protrahantur.* [illegible]

ratione fiat causæ dilatio: honoratijs[a] .s. à clientibus[b] qui dare possunt, dilectissimis rogatis omnimodo præstādis:[c] & si cessauerit, per executores negotiorum exigēdis, ne [1] † per huiusmodi machinationē causę merita protrahantur:[d] nisi ipse litigator[e] alium pro alio patronū eligere maluerit.[f] Hæc aūt oia in its oib. à nobis cauta sunt, quib. per seętę ętatis constitutis arbitriū suum pro oib. causis sufficit.

Tutores, curatores, vel procuratores minorum, per quos factum extiterit, quo minus causa intra triennium terminata fuerit, omne damnum restituere tenentur, & eis nō existentib. soluendo, minor restituitur in integrū. h. d. Sal.

¶ Sin vero causæ, vel pupillorū vel adultorum sint, vel aliorum sub cura agentium masculorum, vel fœminarū, vt p tutores, vel curatores,[g] vel actores, vel eorum procuratores agātur, & eorū desidia* triennium fuerit elapsū, & a cā,[h] ceciderint: litē[i] quidem nihilominus[k] suum habere vigorem:[l] omnem autē iacturā, quę ex hac causa oritur, ad tutores & curatores, aut eorum fideiussores hęredesq; & res eorū, & ad omnes,[m] quorum in hac causa legitime interest, redundare. Sin autem non sufficiat pupillis, vel minorib. eorum substantia: tūc in id, in quo[n] fuerint detrimentū perpessi, placuit in integ. restitutionis auxilium eis superesse. D. 6. Cal. Apr. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 539.

Iudices ordinarii, vel delegati, et arbitri compromissarii, post iuramentum, quod debent præstare, quòd omnia secundum veritatē, et legum obseruationē decidēt, sancta euangelia coram se tenere debent: vt considerent, quod illis contemptus non magis iudicabūt, quàm iudicabūtur. Et aduocati debēt corporaliter iurare, quod cum oī eorum virtute & studio patrociniū præstabūt clientulis suis, circa id quod verū & iustū putauerint: & si cā eis mala fuerit visa, cām deserent, qua deserta non est clienti licitū recipere alios aduocatos, & ex conscientia possunt quidā remanere, & quidam deserere, & qui melius fecerint, apparebit ex sententia. hoc dicit. Alexand.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XII.

Rem * non nouam,[o] neque insolitam aggredimur, sed antiquis quidem legislatoribus[2] † placitam: cùm verò contēpta sit, non leue detrimētum causis inferentem. Cui[p] enim non est cognitum, antiquos iudices * non aliter iudicialem calculum[q] accepisse, nisi

1 † Et ne etiam.

2 Idem tenent Bar. Paul. & Alex.

* Cui. 12. obser. 21. notat ex hoc §. esse penam [illegible] tutoris & curatoris pupillis non nocere.

* Verius e secundū [illegible]

3 Ista expositio [illegible]

4 Et l. ne [illegible]

[illegible] SIN VERO CAVSAE. Nota ex hoc §. casum, in quo minores læsi in integrum non restituuntur, nisi in subsidiū, secundum Bal. hic.
g *Curatores vel actores.* [illegible]
h *Ad cam.* [illegible]
i *Litem.*] i. instantiam [illegible]
k *Nihilominus.*] [illegible]
l *Vigorem.*] [illegible]
m *Et omnes.*] vt magistratus [illegible] tutores dederunt, & similes, ut inst. de satisd. tutor. §. pen.

n *In quo fuerit.*] quasi in defectum. Et sic est contra sup. si tutor uel cur. l. etiam. Sol. ut ibi. 5 Item ad idem contra in auth. de hære. & fal. §. pupillas. col. [illegible] Sol. hic ideo 6 restituitur in subsidium pro damno, quia saluū hēt veterem actionē. alioquin electionē hret, ut ibi, simile est alibi, ubi priue [illegible]

5 post publicationem eorū alias secue. Bar. in l. 2. ff. iu di. solu. & Ias. hic.
5 Et clariori modo i l. 9. & ibi Bal. & Paul.
6 Istā approbant. Cy. & B.

R *Em non nouam.*] CASVS. Habebant ego & tu cām [illegible] iudice an iurare [illegible] veritate [illegible] olim [illegible] reuocare [illegible] imperator p hac lst statuēs, ut siue iudex, siue maior, siue al. co delegatus, siue ab alio, si ue ordinar. [illegible] & hoc in prima. An aūt patroni causarū iurare debeāt, quæritur? Rñ. q sic, incontinēti, ex quo lis fuit contestata, & hoc in quolibet iudicio, & corā quolibet iudice, cum fuerit ordinari° &c. & sic iurabunt fidele patrocinium præstare clientulis suis: & si cām improbam, vel desperatā noluerint, cam relinquant: quo subsecuto nullus in locum recusantis sub rogabitur [illegible]

* 3. Eclog. 6. c. 14. & tit. 4. cap. 16.
2 † al. legū latoribus.
* Significat veteres illos iudices, qui ante C. Cæsarē exequeteri, aut a lijs ordinib. sortito dabant hi non singulis causis iniurā dū præstabant. Ascon. & Cic.

die. No. bonam l. pro iuramento indicantium, & ad terrendum omnes iudices a male iudicando facit bonus tex. [illegible]
o *Rem non nouam.*] Hic fuit derisus Bulgarus suis scholaribus, [illegible] vxorem uiduam, & mane inciperet legem istam.
p *Cui.*] [illegible]
q *Calculum.*] i. sententiam definitiuam, aliàs ponitur pro computatione, ut sup. de errore cal. [illegible] Et dic accipere. s. potestatem iudicandi. Vel dic calculum. i. causæ examinationem, & sic no. d. P. in summa de errore calculi.

Sa-

prius sacramentum[a] præstitissent, omnimodo sese cum veritate, & legũ obseruatione[b] iudiciũ esse disposituros? ¶ Cum igitur, & viam[c] non inusitatam inuenimus ambulandã, & anteriores leges nostræ, quæ de iuramentis positæ[d] sunt, non minimam suæ vtilitatis experientiam litigantibus præbuerunt, & ideo ab omnib. merito collaudantur: ad hanc in perpetuum valituram legem peruenimus, per quã sancimus, omnes iudices, siue maiores,[e] siue minores,[f] qui in administrationib. positi sunt, vel in hac regia ciuitate, vel in orbe terrarum, qui nostris gubernaculis reguntur, siue eos, quib. nos audientiam committimus,[g] vel qui à maioribus[h] iudicibus dantur, vel qui ex iurisdictione sua iudicandi habent facultatem,[i] vel qui ex recepto, i. compromisso[k] (quod iudicium imitatur[l]) causas dirimendas suscipiunt, vel qui arbitrium peragunt,[m] vel ex auctoritate sententiarum & partium cõsensu[n] electi sunt & generaliter omnes omnino iudices* Romani iuris disceptatores, non aliter litiũ primordium accipere, nisi prius ante sedem iudicialem sacrosanctæ deponantur[o] scripturæ, & hæ permaneant, non solum in principio litis, sed etiã in omnib. cognitionibus vsque ad ipsum terminum, & definitiuæ[p] sententiæ recitationem. Sic etenim attendentes ad sacrosanctas scripturas, & Dei præsentia consecrati[q] ex maiore præsidio[r] lites diriment; scituri[s] quòd nõ magis alios iudicant, quã ipsi iudicantur:[t] cum etiam ipsis magis quam partib. terribile iudicium est, siquidẽ[u] litigatores sub hominibus, ipsi autem Deo* inspectore adhibito, causas proferunt trutinandas.[x] Et hoc quidem iusiurandum[y] iudiciale omnib. notum fit, & Romanis legib. optimum à nobis accedat incrementum, & ob omnibus iudicibus obseruandum: & si prætereatur,[z] contemptoribus periculosum sit.

IN AVTHENT.

¶ De defen. ciu. §. pen. col. 3. & in authen. iusiurandum, quæ præ. ab his. §. penulti. coll. 2. const. 3.

Propter eius breuitatem non summatur hæc authent.

HOdie* iurant se facturos secundum quod eis visum fuerit iustius[a] & melius, exceptis defensoribus ciuitatum, qui iurant omnia secundum leges, & iura se facturos.

¶ Finis Authenticæ.

Sequitur textus I.C.

¶ Patroni autem causarum, qui vtrique parti suum præstantes auxilium ingrediuntur,[b] cum lis fuerit contestata post narrationem propositam, & contradictionem obiectam,[c] in qualicunque iudicio, maiore vel minore, vel apud arbitros, siue ex compromisso,[d] siue aliter datos,[e] vel electos:[f] sacrosanctis euangelijs tactis,[g] iuramentum præstent, quod[h] omni quidem virtute sua,

a *Sacramentum.* idest præsentiam euangeliorum: quæ cum prius fuisset in vsu, desijt: nunc reparatur. Vel dic, quod de vero sacramento dicit quò iuratur, quòd cum veritate, & legum obseruatione iudicabit, quod prius fuerat in vsu: nũc reuocat quod erat contemptum: & addit hic nouum de præsentia euangeliorum.

b *Obseruat one.* Sed hodie vt sibi cõmitti, prout sibi videtur & ne lege hic auth. quæ est ex contrario[illegible] dum quod præ. §. pen. col. 2. quæ incipit hodie, &c.

c [illegible] *iam.* i. materiã.

d *Positæ* vt ff. de iureiu. per totum non autem dicit de illa, quæ est infra, de iu. ca[illegible] l. 2. quia illa post illam facta fuit cum ibi [illegible] facta mentio [illegible].

e *Maiores.* vt illustres.

f *Minores.* vt spectabiles, vel clarissimos

g *Committimus.* vt a principe delegati.

h *Maioribus.* s. quam ipsi sint, qui ab ordinario aliquo delegantur.

i *Facultatem.* vt qui habent honorẽ sine administratione, qui iudicant, si quis in eos consentiat, vt ff. de iud. l. 1.

k *Compromisso.* hinc inde pœna promissa.

l *Imitatur.* s. regulariter, vt ff. de arb. l. 1. & dixi sup. de arb. l. pen. §. pen.

m *Peragunt.* s. sine pœna: [illegible] alias valla to, vt pignorib. vel iuramento, vt supra de arb. l. ne in arbitris. Vel si promiserit stare sententiæ. nam dabitur certa cõdictio ex lege nuc dicta.

n *Consensu.* vt puta delegati sunt iudices vtraque parte cõsentiente in eos.

o *Deponantur.* sic supra de episc. & cler. auth. sed iudex, & supra de episc. audien. l. de creati nib. circa [illegible] auth. vt de fu[illegible] seu fa[illegible] §. sancimus igitur. col. 5. & [illegible] in prin

p *Et definitiuæ.*] & [illegible] est.

q *Consecrati.* iudices.

r *[illegible] sid o.* idest auxilio Dei: vnde illud, De vultu non domine iudicium meum prodeat: & oculi tui videant æquitatem.

s *Scituri.* iudices.

t *Iudicantur.* vnde dicitur, Nolite iudicare, & non iudicabimini, vnde & illud. Quia mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

u *Si quidem.* pro quia.

x *Trutinandas.* i. discutiendas.

y *Iusiurandum* idest euangeliorum præsentia, quæ loco iurameuti est, vel dic [illegible] de eo, qui iurat se secundum veritatem, & legem iudicaturum: vt in prin. l. dixi. Et dicitur iudiciale, quia iudex præstat. alias aliter accipitur: vt ff. de iureiu. l. 1. & 2. Accur.

z *Prætereatur.* Sed nunquid valebit sententia? Resp. sic vt ff. de ventre inspi. l. 1. §. si. & in auth. de insi[illegible] cau. §. si quis igitur vult arg. contra inf. de [illegible] ent. & interlo[illegible] l. prolatam. & const. l. non dubium.

HOdie. CASVS. [illegible] authen[illegible] ad l. C. [illegible] iudices cũ [illegible] veritate, & obseruatione legũ negotia examinare, & definire: hodie iurant secũdum quod eis visum fuerit iustum iudicare: exceptis defensoribus ciuitatum, qui iurant iudicare secundum leges.

a *Iustius* adijcias, secundum ll. tamen: vt in authen. de defen. ciu. §. iusiurandum. colla. 3. Sed quidam dicunt speciale in defensore ciuitatis, vt non discedat a lege, vt d. auth. & quidam [illegible] exceptis. &c. [illegible] in maioribus qui iurant iudicare secundum id, quod sibi videbitur, vt hic quod non placet, quia [illegible] etiam maior tenetur sequi leges in iudicando: vt in auth. de iudi. §. omnis autem, coll. 6. & sic prima opinio placet.

SEQVITVR GL. Tex. l. Cod.

b *Ingrediuntur.* s. iudicium. Accur.

c *Obiectam.* i. post litem contestatam, vt inf. de lit. contest. l. 1. & 2. [illegible] in princ. & infra de pœna teme litig. §. item actionis.

d *Ex compromisso.* cũ pœna.

e *Datos.* idest delegatos.

f *Electos* s. siue pœna: sed vel cum iuramento, vel pignoribus: vt supra de arbitris. l. in arbitris.

g *Tactis.* Nota tactis, sed quod sic inscitur. lege cauetur: sed consuetudine non habetur: ;vt dixi. E. Euleni iudici imperatoris.

h *Quod cum omni* [illegible] vt vel [illegible] illic [illegible] &c. sic forma iuramenti, vel vtque illuc, non autem [illegible]

a Cre.

r Et ibi gl. magna circa fi. tenet idẽ, quod ista, de quibus vide Iason. in l. error. supra de iur. & fac. ignor.

* De iusto iudicio statuit Solõ apud Æschinem Orato.

* Huc referri pôtest illud Senecæ, quid quid a vobis minor expauescit hoc vobis maior cũs [illegible] Sic agendum cum homine, quasi Deus videat, sic cũ Deo loquẽdum quasi homines videant. Got.

* Scilicet iudices maiores. Pa. & Ias.

z Et bene Bal. Paul. & Ias. quia ista auth. venit correctiue ad I. C. in hoc licet Alb. teneat cõtra.

? Imo habetur con[illegible] pra [illegible] iuramentum. Ian.

a *Credita.*] idest, commissa.
b *Improba.*] quæ colorari potest allegationibus.
c *Desperata*] quę nõ potest colorari.
d *Allegationibus.* i.] dictis partium.
e *Litigatori.*] Litigator ergo spretus fuit sed ipse postea spreuit patronũ vt infra sequitur, & sic puncta post dictionem, cõtemptis. Vel quod infra dicit expone ne Improba aduocatio surrogetur melioribus contemptis, idest, à contemptis clientibus. Et secundum vtranque expositionem ª soluitur contra, sup. l. prox. §. pen. An autem recedens totum salarium habere debeat? Resp. vt no. ff. de uar. & extraordi. cog. l. 1. §. diuus.

1 † Procurent.
2 † al. patrocinentur.
3 † Subiecto.
a Istã glo. approbat Bar. & Pa.

SAncimus. [CASVS. Habebamus ergo, & tu causam coram iudice delegato, contumaciter te absentasti reuersus non audieris, nec admitteris ad defensionem causæ tuæ: nisi omnia damna quæ in ingressu litis, idest, circa aduocatorum salaria passus fuero, resarcias, declaranda per iuramentũ meum, & eo præstito à iudice taxanda: & hoc in prima parte. Si autem iudex ad expensas, & ad damna non te cõdemnet, ex suo mihi refundet, & hoc in secunda parte.]Istud autem non solum habet locum in ordinarijs iudicijs, sed & in delegatis & hoc in tertia.

Ex hac l. nota vnam regulam, quod contumax amplius non auditur, nisi prius solutis damnis, & expensis litis. concor. l. si finita. tex. ii. §. omnem, & §. Iulianus ibi Angel. i authen. nu. 180. de de litigiosis, & auth. qui semel. infra quo. Dic idẽ nisi & qñ iudex Ias. quod f *Sancimus.*] Loquitur in actore per gl. no. Quid in reo, non inuenitur a expressum, sum ante litem contesta. & in testam: sed post mitedus est actor inpossessionem aula rei seruando

* De sensu huius l. vide Mich. Vrcurr. in l. si finita. §. Iulianus ibi nu. 180. de damn. infe.
a Dic idẽ in reo quod in actore per gl. no. in l. per interuallum, ff. eu. & in c. 1. de con. li. 6. Pa. Sal. & Ias.

omniqueope, quod verum, & iustum existimauerint, cliẽtibus suis, inferre procurabunt,[1] † nihil studij relinquẽtes, quod sibi possibile est: nõ autem credita[a] sibi causa cognita, quòd improba[b] sit, vel penitus desperata,[c] & ex mendacibus allegationibus[d] composita, ipsi scientes, prudentesque mala conscientia liti patrocinabuntur.[2] † sed & si certamine procedente, aliquid tale sibi cognitũ fuerit, a causa recedẽt, ab huiusmodi communione sese penitus separantes. Hocque subsecuto,[3] † nulla licentia concedatur spreto litigatori[e] ad alterius aduocati patrociniũ conuolare, ne melioribus contemptis, improba aduocatio subrogetur. ¶ Sin autem pluribus patronis adhibitis, & iuramento ab omnibus præstito[f], quidam ex his causa procedente patrocinandum esse crediderint, quidam recusauerint, exeant quidem recusantes, volentes autem remaneant. Causæ etenim termino manifestare poterit, qui timidius, quique audacius iudiciũ vel reliquerunt, vel protulerunt, nec in hac parte litigatoribus danda licentia alias pro recusantibus subrogare. D. 4. Calend. April. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss.

Contumax non auditur, nisi refectis expensis. h. d. Bald. Vel sic: Cõtumax nõ auditur nisi reficiat sumptus & damna. h. d. Vel latius: Contumax reuersus non auditur, nisi reficiat aduersario sumptus, & damna iuramento cum iudicis declaratione taxanda, iudicibus contrafacientibus de suo resarcientibus: quod obtinet in maioribus, & minorib. h. d. Salic.

Idem A. Iuliano PP.

LEX IIII.

SAncimus[f] * omnes iudices (siue in hac florentissima ciuitate, siue in prouincijs, (si quando absens persona citata postea apparuerit, non aliter ei iudicialem aditum reuelare,[4] † sed omnem claudere ei iudiciorum copiam, nisi prius oĩa damna[g] restituat ex hmõi vitio aduersarijs eius inflicta, siue circa ingressus litis siue circa honoraria aduocatorũ, vel[5] † alias causas, quæ in iudicio versantur[6] † æstimatione[h] iudicis quantitate eorum definienda postquam iuratum ab eo fuerit, qui fecit expensas: executoribus negotiorum modis omnibus dispositiones eorũ adimplentibus: scituris iudicibus nostris, & executoribus, quòd si hoc prætermiserint, ex sua substantia * huiusmodi detrimentum læsis resarcire compellentur.

¶ Quod & in pedaneis iudicibus obseruari censemus, licet non[i] citati, sed requisiti litigatores mala conscientia absfuerint. Dat. 10. Cal. Maij, Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

IN AVTHENT.

¶ De iud. §. oportet. collat. 6. constit. 10.

POst iusiurandum[k] delatum, & præstitum, non licet iudici amplius taxare. Sed & si hodie prius iudex taxauerit, & ita secundum quãtitatem à iudice taxatam iuratum fuerit, non habeat licentiam iudex minus, quàm iuratum fuerit, condemnare. Sed si viderit iudex neutrum litigatorum subdi debere rationi sumptuum propter negotij varietatem, sua sententia hoc declaret.

Iudices delegati possunt ex causa suspicionis recusari: sed partes cogentur ad eligendos arbitros, qui uice delegati fungãtur. Bal. Vel sic: Iudex delegatus et principis ex iusta causa suspicionis potest recusari: & partes tunc coguntur arbitros recipere, qui officio delegati funguntur. h. d. Sal.

g *Damna.* Sed non ne lex, properandũ, §. sin autem alterutra, sup. eodem, prouidet de omnibus expensis, quæ in iudicio factæ sunt, vt victus victori &c. etiã sine vitio absentiæ? Respond. 3 hæc post litem contestatam, & ante: illa post tantum loquitur. Item illa respicit finẽ causæ: 4 hæc cum redit absens ante sententiam: & potest esse bene, q̃ postea pro eo feratur sententia. Item hæc addit de taxatione facieda à iudice. Item 5 hæc de omni 6 damno: illa de litis expensis tantum.
h *Aestimatione.*] quã leges taxationem vocant. Et sic est contra, ff. de rei vendi. l. qui restituere, §. primo. Sed non fit 7 taxatio hæc à lege, vt ibi: sed a iudice sic, vt hic. Itẽ not. quod prius iuratur, & postea taxatur post iusiurandum & in hoc est contra 8 authen. quam lege hic, iusiurãdum, & est ex eod. de iudic. §. oportet, coll. 6.
i *Non citat.* per edicta in albo proposita: sed per se: 9 vt ff. ne quis eum qui in ius voc. l. tertia, §. si quis. secundũ quosdam: vel etiam per nuncium secundum nos: vt ff. de arbitr. l. sed interpellatur, §. 1.

POst iusiurandum.] CASVS. Dicitur in l. C. quod contumax debet omnia damna resarcire parti præsenti, declaranda per iuramentum. hęc auth. dicit, quòd postquam pars iurauerit, non licet iudici amplius taxare, sed pone, quod iudex prius taxauerit, & postea pars iurauerit vsque ad certã quantitatem: certe iudex non condemnabit in minus, quam iuratum fuerit. Si autem iudex considerat vtramque partem habuisse iustam causam litigandi, cõpensabit expensas. Viui.
k *Post iusiurandum.* Olim in hoc casu 10 ...

4 † referente.
3 Ista approbat per Bart. & P. & Ias.
5 † In.
6 † Verũ etiam
4 Et etiam sentẽtiam interlocutoriã: non solum definitiuã secũdum Ias. licet contra sñiam glo. Bart. & P.
* Concor. c. fi. cũ gl. si post pri. extr. de rescrip. & c. qñ contra in fin. de prob.
5 Istud placet Ba. Pa. & Alex. & Iac.
6 Intrinseco: quia de extrinseco considera tio nõ hę. arg. l. si sterilis, §. cũ per venditorem, ff. de ac. emp. & l. inter. §. non oĩa. ff. mandati. Bald. & Franc. de Are.
7 Istam gl. vsq; ad finẽ approbat Bart.
8 Et bene secũdum prędictos.
9 Istã approbant Bar. Bald. Pa. & Ias.
10 Illud placet B. Bar. Bald. Pau. & Ia.

erat contra, vt supra eod. l. sancimus. Sed nunquid per hanc authent. corrigitur, quod est ff. de in litem iuran. l. videamus, §. pen. Quidam quod sic. Alij quod sit speciale in expensis litis, dicunt. Tu dic 1 hic iurari de veritate propter incertitudinem, & aduersarij delictum: vt infra vnde vi. l. si quando. ibi, iuramento in litem, scilicet, pro quanto nollet re carere.

1 Placet Bar. Bald. Paulo, sed displicet Ias. contra.

ADDITIO. Aduertas, quod quandoque iuratur super veritate, vt hic, & tunc debet praecedere taxatio iudicis. postquam enim iuratum est, nō posset taxare: quia tunc detegeret periurium iurantis, vt hic: quandoque iuratur de affectione; & tunc post iuramentū potest taxare iudex: vt dicta l. videamus, §. pen. quia tunc non detegitur iurantis periurium: sed refrenatur immoderata affectio eius. Ita dicunt communiter Doct. in d. l. videamus, §. pen. Ex quo facile concipi potest, quid dicendum sit in casu l. si quando, ĵ. vnde vi. & cap. fin. extra de his, quae vi, &c. vbi iuratur de veritate, sicut hic.

Sed Bal. dicit 6 nec ante litem contestatam, nec post posse ordinarium recusari, nisi in casibus: vt infra si quacunque praedi. po. l. 1. §. illo. & infra quando Imper. inter pupil. & vid. l. 1. & infra de iurisdictione omnium iudicum. l. fin. & infra vbi quis decurio, vel cohorta. l. fina. §. fin. sed potest ei associari episcopus, vt in Authenti. hic posita, si verò contigerit. sed opinio M. canonizata est: vt in c. cum speciali. x̄. de appellatio.

6 Et benè Bar. Bal. S. P. & Ias.

Idem A. Iuliano P.P.

LEX XIV.

Apertissimi iuris est, licere litigantibus [a] iudices [b] delegatos, antequam lis inchoetur, [c] recusare, cum etiam ex generalibus formis [d] sublimissimae tuae sedis statutum sit, necessitatem imponi iudice recusato [e] partibus ad eligendos [f] arbitros [g] venire, & sub audientia eorū sua iura proponere. Licet enim ex imperiali numine iudex delegatus est, tamen quia sine suspicione *omnes [h] lites procedere nobis* cordi est, liceat ei qui suspectum iudicem putat, antequam lis inchoetur, eum recusare, [i] vt ad aliū recurratur, [l] † libello [k] recusationis ei porrecto, cum post litem contestatam

* Concor. 3. q. 5. cap. quia suspecti. & c. 1. cum gl. x̄. de except.

* De recusatione iudicis plura videas apud Cuiac. 9. obseruat. 23. Oldēdor. cap. 7. Enchirid. except. 1.

1 † Decurrat. alias curratur.

A *Pertissimi*] CASVS. An iudex delegatus recusari possit, quaeritur? Respondeo, quòd sic: sed ante litem contestat. & hoc continebatur in statuto cuiusdam praefecti praetorio: quo cauebatur quòd potuit recusari ante lit. contestat. & partes compellebantur eligere arbitros, coram quibus iura sua proponerent. Nec refert, an fuerit delegatus à principe, quia omnimodo potuit recusari, si hoc partibus videbatur. non enim de conscientia principis est, quod sub suspecto iudice litigetur. eo autem recusato, & ei libello recusationis porrecto, alium assumat iudicem, & non lit. contestat. fiat haec recusatio, cum post litis contest. nec recusationi sit locus, nec appellationi ante sententiam. & hoc in prima. Per executorem autem partes compellantur alium eligere: qui perinde erit iudex, ac si à principe esset delegatus. Et quod dicit de executore potes intelligere de delegato recusato. & hoc in secunda. Nec refert, an fuerit recusatus iste delegatus à principe. & hoc in tertia, & vltima.

¶ No. ex hac l. ibi, antequam lis inchoetur, quod delegatus debet recusari, vt suspectus ante lit. contest. postea non potest. Ratio est duplex. Prima, quia intelligitur alias in eum consentire. Secunda ratio, quia ista est exceptio dilatoria, quae debet ante litem contestat. opponi. & ita habes tex. in c. inter monasterium, vbi Glos. & Doct. de re iudic. immo talis exceptio debet ante omnes alias apponi. l. sed & si susceperit, in princip. ff. de re iud. Bart. & alij in l. quidam consulebat, ff. de re iud. Ias. hic.

a *Litigantibus.*] etiam actori, quando non certum 2 petijt, alias contra, 3 ĵ. de lit. contest. Auth. offeratur.

2 Nisi ex causa iusta superueniete. Bar. Pet. & Ias.

3 Et benè B. B. Paul. & Ias.

b *Iudices.*] scilicet delegatos. Sed an ordinarius possit recusari? Videtur quòd non: vt supra de episc. & cleric. l. conuenticula M. quod sic. & pro eo ĵ. de lit. contest. Authent. offeratur. sed illa loquitur in delegato. Item pro eo ĵ. de iurisd. omnium iudic. l. nemo, sed ibi non valet argumentum à contrario sensu. Vel ibi loquitur 4 in eo, qui fit ordinario priuatorum consensu. ff. de iurisdict. omnium iudic. si conuenerit, qui cum demum lite contestata fit iudex, potest antea recusari. Vel loquitur Auth. in delegato, qui post litem contestatam dicitur ordinarius istius causae. Item pro eodem ff. de liber. causa. l. si pariter. quae in ordinario loquitur: alias de liberali causa non cognosceret, vt infra de pedan. iudi. l. secunda. sed illa loquitur in actore. Item iustissima causa superuenit 5 inimicitiarum. Item pro eo infra de sentent. & interlocuto. omnium iudicum, & Authen. & consequenter. sed illa loquitur in delegato. Item pro eodem infra, de assert. tollen. l. fina. & ff. de iurisdictio. omnium iudicum. l. praetor. Sed ibi non solum tanquam suspectus, sed quasi acturus duo contraria officia repellitur à iudicando. Vel magis spernit, quàm spernitur. argument. suprà eodem, l. rem non nouam, §. fina. Item pro eodem, ff. de arbitr. l. non distinguemus, §. cum quidam.

4 Idē Bal. & Salyc.

5 Idē Bal. Pau. Salx. & Ias. ex quo limitatur opinio Bal. ĵ. posita.

c *Inchoetur.*] per litem contestatam, vt in Auth. de litig. §. si verò apud iudicem, collat. 8.

d *Formis.*] habebat enim praefectus sua statuta, per quae hoc idem licebat.

e *Recusato.*] non actori, si non vult, sed reo si actor vult.

f *Ad eligendos.*] vt sit in eorum arbitrio quem habeant, vel non habeant, vt ff. de reb. dub. l. verum, §. cum quidam. & de verb. obligat. l. centesimis, §. si ita. & de tutel. l. qui habet, §. 1.

g *Arbitros*] id est, iudices quasi delegatos.

h *Omnes lites.*] & matrimonia, vt ĵ. de nup. l. viduę. & educationes, vt ĵ. vbi pup. edu. l. 2.

i *Recusare.*] nisi à principe fuerit inhibita recusatio: 7 vt ff. a quib. appell. non licet, l. 1. in fi. & nisi in eum consenserit, inf. de testib. l. si quis testibus. & nisi in alio casu inf. de litis contest. Authen. offeratur. & nisi partium aconiratur consensu, vt ĵ. de tempor. appellat. l. vlt. in fi. Quid si recusationem? an & appellationem? sic, 8 vt inf. de sentent. & interloc. omnium iudic. l. fin. Alia quaestio, si post litem contestatam inter litigantem, & iudicem orta est quaestio, nunquid potest recusari? Videtur quod sic: 9 ea enim quae de nouo emergunt, nouo auxilio indigent, ff. de interrog. actio. l. de aetate, §. ex causa, ff. de procur. l. post litem. adhibetur aliud remedium, vt episcopus adiungatur: quia per litem contestatam factus est ordinarius. Et nota hic secundum Ioannem, quod sufficit, si simpliciter asseram eum suspectum, etiam sine causa, 10 hoc enim innuit verbum putat, & verbum suspicioni. & pro hoc est Authen. hic posita, si verò contigerit, &c. & ff. ad Trebell. l. quia poterat. & ff. de appellat. l. perlusorio. & in Decr. 3. quaest. 5. quia suspecti. & ff. ad legem Iuliam, de adult. l. denunciasse, §. quid ergo. Superfluo ergo quaeritur, an sit probanda, cum nec dicenda: potest etiam dici, quod iuret 11 suo parasse habere suspicionem, licet causam non dicat, & hoc ne calumniosè recuset. nam & iuramentum calumniae est ideo inductum, vt calumnia euitetur. Alij, vt Py. dicunt eam esse asserendam, & probandam, si dubitatur: & pro eis, ff. de liber. causa, l. si pariter. & infra de suspect. tutor. l. 4. & 5. & infra de rebus credit. l. penult. §. sin autem. & ff. de transact. l. cum hi, §. in causae. & ff. de priuil. credito. l. si creditores. Et examinari causa debet apud recusatum: quia ratione dubitationis sortitur quis iurisdictionem. sic & ff. de iudic. l. si quis ex aliena. & ff. ad municip. de iure, sed illa de liber. causa, l. si pariter. loquitur in actore. Item est ibi causae continentia: vt supra eod. l. nulli. & ff. de quibus rebus ad eundem iudicem ea. l. prima. Item ordinarius erat ibi: quia alias de causa liberali cognoscere non potest. Item de illa l. si quis ex aliena, & alia l. de iure, loquuntur quando est dubium, an sit de iurisdictione eius. hic autem est certum, quod sit de iurisdictione delegati. Sed decretal. suspicionis, extra de officio delegati, dicit arbitros eligendos ad causam suspicionis probandam, 12 extra de appellationib. cap. secundò requiris, §. tertio postulas.

7 Quia tūc non recusatur, nisi ex causa in iure expressa, Ias.

8 Idē Bal. & Saly.

9 Et benè Bal. Saly. Franci. de Are. & Ias.

10 Nisi esset temeraria, vt quia esset iudex de consensu partiū. Ias.

11 Idē B. Saly. Are. & Ias. & est sing. secundum DD.

k *Libello.*] Qui sic concipitur. 13 Quoniam res periculosa est, & tristissimos solet sortiri euentus, sub iudice suspecto subire iudicium: ideò ego audientiam tuam domine R. recuso. & hoc si offeratur iudici. si verò alij, quia delegauit, vel alij, vt ĵ. eod. l. fin. recine omnia alia mutata ad audientiam illius. Et dic ei, id est, in eius praeiudicium porrecto. Accursius Florentinus.

12 Idem Bal. Saly. Are. & Ias.

13 Idem Saly. et. & omnes.

a *Appellari.*] loquitur in ordinario. Accursius.

b *Statuerimus*] vt suprà de episcop. aud. l. 2. In principio enim est recusatio: in fine autem appellatio, in medio non est locus remedio, nisi in casu, l. cum iudex in ciuili quæstione, vel criminali negotio habendam quæstionem contra leges interlocutus [1] fuerit: vt ff. de appel. recip. l. 2. & ℸ. de appel. si quis procuratione. Item fallit ff. de arbi. non distinguemus, §. cum quidam. Sed secundum canones aliter obseruatur: vt 2. q. 6. cap. non ita. Accurs.

1 Istā glo. approbāt Bal. Paul. & Ias. & B. in l. 2. ℸ. in glos. al-leg.

* Limita, vt per tex. in ca. insinuante de off. leg. P. Pratcius.

c *Extendantur.*] Quod esse non debet: vt ℸ. de transa. l. fratris, & ℸ. de fruc. & lit. expens. l. terminato. & sup. de pe stul. l. quisquis, §. præterea. & ℸ. de re iudica. l. 2. & ff. pro socio, l. fin.

† Apparitē rectè. al. apparē te: vnde & apparitores.

d *Executore.*] Fortè loquitur 2 de iudice delegato, qui licet definat esse iudex quātum ad iudicandum, postquam est recusatus, non tamen quantum ad exequendum, vel faciēdum exequi per ordinarium iudicem: vt inf. eod. l. fin. §. electione.

2 Idē Bal. & Saly. & p hoc glo. dictū Bald. in l. quia potest. ff. ad Trebell. q processus ag itatus post recusationē sit nullus, de quo ibi, & tene per Alex.

e *Eligere.*] quasi delegato, intra triennium: vt infra eod. l. fin. §. illico qui non recusabuntur, vt inf. de lit. contesta. auth. offeratur.

f *Delegati.*] Substitutus ergo omnino iure vtitur 3 eius, cuius loco est substitutus: vt ff. de don. inter vir. & vxor. l. si donatæ, §. si sponsus. sic & actio, quæ loco alterius venit, vice illius ff. si quis caut. l. si eum. §. iniuriarum. Et nota hic argumē. quòd vbi do tibi electionem, & tu eligis: perinde est, ac si ego eligissem: 4 vt ℸ. de Iudæis & cælico. l. Iudæi, & ff. de legat. 2. vnum ex familia. §. si de Falcidia & de hæredib. instit. l. asse. & de optio. leg. apud Aufidium, & per totum titulum.

3 Istā glo. approbāt B. & Saly.

4 Et sic intelligitur censentur habere iurisdictionem ordinariā, quā eis tribuit ista l. Ias. & Paul. aliter tamen dicit Bal.

neque appellari [a] posse ante definitiuam sententiam iam statuerimus, [b] neque recusari [*] posse, ne lites in infinitum extendantur: [c] eodem scilicet executore [d] necessitatem partibus per ordinarium iudicē, & omne ciuile auxiliū imponente, & arbitros eligere, [e] & ad eos venire, & sic litē appetere, [1] † quasi arbitri fuerint ab Imperiali culmine delegati. [f] Quòd & si ab Imperiali maiestate iudex delegatus non sit, sed ab alio culmine, obtinere censemus. Dat. 5. Calen. Maij, Constātino. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

IN AVTHEN.

Vt different. iudices audi. interpellan. allegat. § si verò contigerit, coll. 9 constit. 10.

Auth. ista loquitur in iudice irrecusabili, id est, in ordinario: cui ratione suspicionis associatur episcopus, vt causam amicabiliter componant, si possunt: aliàs cognitionaliter dirimant. h. d. sed de consuetudine ista authen. non seruatur. Bald. Vel sic. Ordinario suspecto adiungitur episcopus. h. d. Salyc.

Si verò contigerit [g] aliquem subiectorū nostrorum in dubitationem habere iudicem, [h] iubemus sanctissimum archiepiscopum, vel episcopum locorum auxilio ei adiungatur alius probus vir. Guil. de Cun. Bald. Salic. & Iason.

dire causam, vnà cū clarissimo iudice: vt ambo, aut per amicabilē compositionem [i] dissoluant, quæ dubia sunt, aut per annotationem [k] in scriptis factam, aut cognitionaliter [l] iudicent inter litigantes, ne prouinciales recedentes à patria ad longinqua trahantur examina.

¶ Si autem iudex episcopo parere noluerit, princip i scribat, qui de eo iudice sumet vindictam.

Magistratus militares, & omnes illiterati possunt esse iudices, & iudicare. h. d. Bal. Vel sic. Magister militū, & alii habentes experientiam negotiorum, licet illiterati, possunt causas dirimere, & sententias proferre. h. d. Saly.

Idem A. Ioanni P. P.

LEX XV.

Certi iuris [*] est, quod concessa est etiam militaribus [m] hominibus [n] iudicandi [o] facultas. Quid enī obstaculi est, homines qui alicuius rei peritiam habent, [p] de ea iudicare? cùm sciamus & militares magistratus, [q] & omnes tales [r] homines per vsum quotidianum iam esse approbatos, vt & audiant lites, easq; dirimant, & pro sui [*] & legis [s] scientia [t] huiusmodi altercationibus finem imponat. Dat. Calend. Nouem. Lampadio. & Oreste VV. CC. Coss. 530.

Si verò.] CASVS. Dicitur in l. Codicis, quod iudex delegatus suspectus potest recusari. Quid autem si est iudex ordinarius suspectus, qui secundum leges recusari non potest? quod odiosum videtur parti, quæ habet eum suspectum? dicitur in hac authen. quod adiungetur ei episcopus loci, &c. sequentia clara sunt.

g *Si verò contigerit.*] sumitur in Auth. vt differ. iud. § si verò contigerit, colla 9.

5 Istā glo. tenent B. Bal. Paul. & Ias.

h *Iudicem.*] ordinarium: 5 nam delegatum omnino quis recusat: 6 vt sup. cod. l. apertissimi. hic verò non recusatur, quod est pro sententia Bul. sed alium ordinarium petit, scilicet episcopum.

6 Vt secūdum loquatur tamen quā suspectus. Ias.

ADDITIO. Tu dic, quòd istud de episcopo non est in vsu, nec seruatur de consuetudine: immo satis est, quod ei adiungatur alius probus vir. Guil. de Cun. Bald. Salic. & Iason.

i *Compositionem.*] non loquitur 7 de arbitro compromissario: illud enim ab ordinario iudice non recipitur: vt ff. de arbitris, sed & si in seruum, §. secundo. Sed de arbitratore, 8 vt tandem quis vir bonus arbitretur. nam arbitrorum duo sunt genera, vt ff. pro socio, l. societatem mecum, §. arbitrorum.

7 Et benè Bart. B. & Ias. saltem de iure ciuili: vt gl. in l. contraria.

8 Idē Bar. Pal. Paul. & Ias.

k *Annotationem.*] proprio animi motu.

l *Cognitionaliter*] id est, aliorum consilio.

Certi iuris.] CASVS. An magister militum, vel literarum imperitus inter milites suos iudicare possit, quæritur? Respondetur, quòd sic, cum tales aliquando inueniantur per vsum quotidianum causarum approbati, & legum scientia dirimentes causas.

* Concor. gl. in c. si ditatus, in verbo impedimēto. in med. extra de rescript.

¶ Ex ista lege notat secundum communem intellectum, quòd imperiti literarum possunt esse iudices, & in causis iudicare: & propterea videmus, quòd imperiti literarum eliguntur potestates, & ex legis cō proferunt sententias: tamen debent habere assessores literatos in iure, quorum consilio reguntur, secundum Cynum, Bald. & Salycetum, & Iason. hic.

* Peritia vsu cōparatur. Magis tamen scientia, quā sua iudicare debet, legis consilia, & probata. l. 15. §. 2. & co. Gothof.

m *Militaribus.*] id est, magistro militum iurisdictionem habente.

9 In criminali tā oportet, quòd crimen sit militare. Paul.

n *Hominibus.*] peritis in iure, vel non.

o *Iudicandi.*] non postulandi, vel procurandi: vt supra, de iuris. Ioā. procuratoribus, l. militum.

10 Sed nō Fab. i §. similiter. In stit. de excusat.

p *Habent.*] & iurisdictionem. Accurs.

q *Magistratus*] id est, magistri militum, & qui ibi loquitur inter milites tantū: vt infrà, de iurisdictio. omnium iudicum, l. magisteriæ. non inter alios: vt infrà, si à non competen. iudi. l. secunda, & tertia. & erat hic peritus literarum: 10 vt in fine patet. Sed à principe delegatus etiam illiteratus esse potest: vt argumen. ff. de re iudicata, l. quidam. Item potestates terrarum, vel præsides, vt subijcit: & omnes, & cæt. alij non: vt in Authent. de iudicibus, §. primo, collatione sexta, 11. vbi dicit, non enim existimauimus oportere, &c. cum sit in scriptis ferenda sententia, vt infra de sentent. ex breuicu. recitan. l. secunda, & tertia. Dic vt ibi. Accursius.

11 Tu dic, 9 tur in duodecim iudicib. delegatis in vrbe Romana, qui propter eorum scientiā eliguntur: ideò debent esse literati: & in negotijs experti, secundū B. ibidem.

r *Tales*] iurisdictionem habentes, & potestates.

s *Et legis.*] quam habent per se, vel per suos assessores.

t *Scientia.*] contra ℸ. de iure delib. l. fin. circa princ. hoc intellige pro scientia, scilicet consiliariorum.

Cum

CVm speciali. CASVS. In causa, quam Titius habebat contra Seium, facit sibi Titius iudicem delegari, quẽ Seius tanquam suspectum voluit recusare, sed in prouincia in qua iudex erat, non delegabat, an coram præside prouinciæ suæ si præsens est, vel eo absente coram magistratu municipali actis interuenientibus possit eum Seius recusare, quæritur? Et dicitur quòd sic, ne longo itinere fatigetur & hoc in prima parte. Intra eum triduũ compellentur arbitros eligere, & coram eis litigare, & si in eligendo arbitros concordare partes non poterunt, præses si præsens est, eliget & hoc in secunda. Si autẽ arbiter sententiam tulit, ei stabitur, & per executorem effectui mãcipabitur, nisi ab eo fuerit appellatum & appellabitur ad eum qui iudicem delegauit suspectum & qui vt suspectus suspectus recusatus est. & hos in tertia & vltima.

Libellus recusationis debet offerri coram iudice recusato, si est præsens, vel coram iudice loci. vbi degit, seu est recusans, qui debet partes cogere etiam ad arbitros eligendos, quorum sententia per primum delegatum executioni, mandabitur nisi appelletur. Et appellatio debet fieri ad delegantem, non ad iudicem suspectum, hoc dicit Bal. Vel sic: Sufficit libellum recusationis porrigi coram iudice loci, vbi est pars volens iudicẽ recusare, si ibi non sit copia delegati & per eum cui libellus porrigitur, debent partes compelli ad arbitros eligendos, quorum sententia per recusatum mandabitur executioni: & ab arbitrorum sententia appellatur ad delegantem, hoc dicit, Sal.

Idem A. Ioanni P.P.

LEX XVI.

CVm specialis [a] * iudex siue ab augusta fortuna, [b] siue à iudiciali culmine in aliqua prouincia, in qua incusatus degit, datus est, & vna pars suspectum eum sibi esse dicit, ne fortè, 1 † absente persona iudicis, & in alia ciuitate eiusdem prouinciæ cõmorante, cõpellatur lõgo itinere emenso recusationis libellũ [c] ei incusatus offerre: sancimus, si quidem præsto est præses prouinciæ in illa ciuitate, vbi de ea re dubitatur, 2 † licere ei qui suspectum sibi iudicem esse dicit, ipsũ præsidẽ adire, & hoc facere in actis manifestũ. [d] Si autẽ non est moderator prouinciæ in præfato loco, hæc eadem apud defensorem locorũ, vel duumuiros [e] municipales gestis apud eos habitis, celebrare, & iudicem quidem eũ recusare, illico autem, idest intra triduum [f] proximum, sine vlla dilatione compelli arbitrum, vel arbitros eligere, & apud [g] eos litigare, ne & datus iudex remoueatur, & alter non eligatur, electione videlicet arbitri, si variatum [h] inter partes fuerit, simili modo, vel præsidis prouinciæ (si adest) vel defensoris locorũ, vel magistratuum municipij arbitro dirimenda, [i] & executore negotij, cui manda. [k] est huiusmodi causæ examinatio 3 † imminente, & statuta ab arbitris effectui mãcipãte, [l] nisi fuerit prouocatũ. [m] tũc enim ipse, qui iudicẽ antea [n] dedit [o] qui suspectus visus est appellatione trutinata, [p] formã causæ imponat legitimã. D. Id. Nou. Lãpadio, & Oreste Coss. 530.

TITVLVS II.

De sportulis, * & sumptibus in diuersis iudicijs faciendis, & de executoribus 4 † litium.

Executor, qui fuit in principio litis, debet vsque ad finem in ea persistere. h. d. Ba. Vel sic: Inchoata lis per vnũ, nõ debet per aliũ expediri, secũdũ Iac. But. Vel sic: Appa

a *Cum speciali* l. ad vnam causam datus, vel duas, vel tres. Sed quid si ad vniuersitatem causarũ sit delegatus? Dic, non potest 1 recusari secundum nos, quia dicimus ordinarium non recusari sed associabitur ei episcopus vt sup. auth. si vero. Accursius.

b *Fortuna*. fortunæ est regnare, vt dixi supra de legi. & const. l. digna.

c *Libellum*. scilicet recusationis, qui fit vt dixi sup. l. apertissimi. Sed an in præsenti, cum compareat coram eo, potest sine libello recusare? Videtur quod sic, vt ff. de app. l. 2. Sed argum. contra 2 infra de sentent. ex breui. recitan. l. 2. in ff.

d *Manifestum*. sic infra de app. l. cum post.

e *Duumuiros*. qui sic dicuntur, * quia duorum suffragio eligebantur, quorum vnus à plebe, alter a maioribus cõstituebatur, vt in tribunis, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. iisdem temporibus. Accur.

f *Intra triduum*. sic sup. de erro. aduo. l. sententijs. Et caue, quia non dicit recusationem 6 intra triduum faciendam, sed electionem arbitri. Sed recusatio fit intra 20. dies, vt infra de lit. contest. auth. offeratur, Acc.

g *Apud eos*. ordinarium vel delegatum.

h *Variatum* quis eligatur, an non. Accur.

i *Dirimenda*. eligit prætor eis discordantibus, vt hic, & infr. ff. de tutel. tu. & cura. §. fin autem Sed argumen. contra ff. de lega. primo, l. huiusmodi, in fine. vbi compellitur consentire. Accur.

k *Mandata*. à lege, vel delegante, at ff de re iud. l. à diuo. in princ.

l *Mancipante*. delegatus ergo exequitur. Sed contra, ff. de re iud. l. a diuo. in princip. Solu. hic a principe fuit delegatus, 4 quod non placet, vt supra circa principium. Vel dic, hic exequitur sententiã alterius, idest non suam. hoc non tenet quia quasi sua est. hoc nihil est dicere, supra l. proxima apertissimi. in fine. Vel dic statuta non definiendo, sed in præparamento causæ, vt supra l. proxi. l. apertissimi. in fi. hoc non placet, cum hic de appellatione dicat. Vel dic, quod etiam executio erat commissa, vel eidem, vel alij, de quo hic dicit. Sed huic obstat, quod est mixti imperij, vnde non delegatur, vt ff. de iurisd. omn. iud. l. iubemus. Tu dic omissis prædictis, mãcipante nõ per se, sed per aliud ciuile auxiliũ, sicut si ipsemet dixisset.

m *Prouocatum* appellatur ergo a sententia arbitri. Sed contra supra de arb. l. 1. Sed ibi 5 de compromissario hic de delegato, vt ff. qui satisd. cog. arbitro. & inf. de sent. ex breui. & ff. de app. l. ex consensu. & infra de app. l. si appellationem.

n *Antea*. hoc cum distinctione intelligas, vt in auth. de appel. & intra quæ tem. § fin. & ibi. ita tamen hæc sancimus &c. coll. 4 Accur.

o *Dedit*. scilicet illũ qui antea.

p *Trutinata*. i. cognita. Sed quæritur, si delegatus proconsulis delegauerit, & appellet, ad quem debeat appellari? Rñ. ad primum delegantem, 6 vt h. c. & ff. quis & a quo, l. 1. Sed videtur ad secundum delegantem vt hic, & infra qui pro sua iurisd. l. 2. in fine. Sed illa 7 corrigitur per hanc, & hoc secundum quosdam. Vel si est ibi, ad nos, planum est. Vel verius; refert, an delegatus deleget, vt ibi, an recusetur, & alter eligitur, vt hic, & illa l. 1. quis & a quo, intelligitur in delegato ad vniuersitatem causarum.

* Concor cum hac l. gl. sup verbo, iudicũ. in me. in c. si ter monasterium. extra. de re iud.

1 Contrariũ tenet hic B. Sal.

† Al. necessarium fortitan.

2 Idem B. Sal. & Ial.

2 † Dubitabatur.

* Duumuiri eadem forma dicti sũt, qua triumuiri, i. duo tm in eo officio essent & creant duumuiri municipales magistratus annui (exceptis perfugas, qui erant decuriales l. 17. C. de decu. & fil. eor.) in municipijs & colonijs, quibus dicebant, ideoque vocabãtur duumuiri iure dicundo.

5 Sequitur illam glos. Bal. & Sa.

4 Idem Ba. Pau. Sal. licet Ial. teneat cõtra.

3 † Al. exacto.

5 Sequitur illam glos. Bal. & Sa.

* Idest salarijs, cum ita appellantur, via Budeũ ad l. si mulier, ff. de do. int. vi. & vx. Alc. 3. disp. 17. Cuiac. hic. 7. Eclog. 4. Ab ijs siscus est immunis. & epis. & personæ tenuiores. Nouel. 17. 123. l. vlti. infra de fructi. & expen. Goth.

4 † Al. executionib.

6 Idem. Ba. Sal. & Angel.

7 Nihil est Bal. Sa. Angel.

DE SPORTVLIS. ET SVMPTIBVS, &c.

Dixit de iudicijs, nunc de sumptibus in eis faciendis, & executoribus qui sunt quasi partes adiacentes. Vel supra de personis principalibus, nunc de secundarijs, scilicet executoribus conuenientia, & exactoribus. Accur.

QVisquis. CASVS. Habebas causam cum Titio, deputatus fuit nuncius ad citandum partes; ille idem à principio litis vsque ad definitiuam sententiam perseuerare debet. Si autem aliter factum fuerit, primiscrinius ad quem spectat apparitorem dare, in quinque libras auri mulctetur. Alio modo pone. quòd si quis propter crimen captus creditus fuerit vni ad custodiam, alij tradi non debet ad custodiendum. Viuia.

a *Exhibitus* idest, in iudicium ductus.

b *Terminum*. idest, definitiuam sententiam, sic supra tit. 1. l. properandum, § 1.

c *Apparitore*. cum sed inslotē dare nō possit in causa ciuili.

d *Traditus*. . deputatus vt ab eo vocetur. Vel sic traditus ad custodiendum, vt ff. de custo. reo. l. 1. & 2. Accur.

e *Posthabita*. idest praterita.

Primiscrinius quis dicatur.

f. *Primiscrinio*. qui praeest scrinio, in cuius est officio apparitores dare, vt in auth. de iudic. § hoc autem, & § appellationes, coll. 6 Accur.

g *Temerauerit*. iubēdo aliom exeq causam quam primum. Alij dicunt ipsum apparitorem, qui nō compleuit. Acc.

h *Mulctando* impropriè ff. de verb. sign. l. antepe. Acc.

i *Lex*. Hæc constitutio ex Basilicis restituta est à Cuiac. 12. obser. 22.

k *Qui sacra*. Latina interpretatio.

l *Quindecim*. Cum hac cōstitutione cōuenit constitutio Atalarici apud Cassiodo. lib. 9

OMnibus iudicibus. CASVS. Iudex siue à principe fuerit delegatus siue ab alio ad vniuersitatem causarum executores litium nisi obediant, ab executione remouēdi facultatē hēt, & alios idoneos loco eorum substituere, si iudex maior est, puniet executorem in quinque solidos, si minor, in tribus. Si autē super lustris fuerit, maiori pœna si visum fuerit scilicet corporaliter. Nota primo ex hac l. q iudices delegati possunt in cā sibi cōmissa eligere nun-

ritor, siue nuncius in causa, deputatus, debent in tota causa officio suo fungi, nec debet mutari, hoc dicit Bald. Vel sic: Per vnum & eūdem nūcium debet tantum quis citari vsque ad vltimum. h. d. secundum vnam lecturam. Vel sic: Ille, cui quis est traditus custodiendus, nō debet illum alii tradere custodiendum. h. d. secundum aliam lecturā. Vel sic: Nuncius in causa deputatus, non potest per iudicem mutari. h. d. glos. posita super verbo, temerauerit, & notabiliter. Sal.

Imppp. Gratia. Valent. & Theod. AAA. ad Pottum vicarium.

LEX PRIMA.

QVisquis fuerit exhibitus,[a] vsque ad negotij terminum[b] ab eo apparitore,[c] cui primum traditus,[d] fuit, obseruari eum decernimus. Si qua præsumptione fuerit hæc mansuetudinis nostræ posthabita[e] præceptio; primiscrinio,[f] qui iussa temerauerit,[g] quinque librarum auri condemnatione mulctando.[h] Dat. Cal. Iul. Mediolani, Actonio, & Olybrio Coss. 379.

LEX II.

QVi sacra[k] pragmatica, aut edicta perferūt rerū qui gesturi sunt magistratū ciuilem aut militarem, quindecim[l] solos aureos ex prouincia referunt, & nihil amplius, quod si plus recipiat, quadruplum reddāt, non valentes ad sui defensionē proponere, quod à volentibus id quod amplius est receperūt, sed huiusque generalis est constitutio, postea vero propriam definit pœnam contra ducē Thebaldos, ad quē rescripta est, & eos, qui post hanc eundem adipiscentur magistratum, nisi à trangressoribus legis definitam exegerint pœnam.

Si executores non fuerint idonei, sed negligentes, remouentur ab officio, & alii in eorum locū subrogantur. hoc dicit. Vel sic: Executores seu nuncii negligentes, vel aliter in officio delinquētes possunt ab officio remoueri, & si res exegerit, mulctari etiam corporaliter, & alii eorum loco substitui. Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX III.

OMnibus* iudicibus licentiam præstamus, siue ijs, quibus à nostro numine lites mandantur,[m] illustribus, vel spectabilibus, vel clarissimis vel togatis fori cuiuscunque præfecturæ, vel ex alijs quibusque vel ijs qui à nostris iudicibus delegandas lites accipiunt, executores si cessauerint causas eis instructas offerre,[n] [1] † & remouere ab executione eos, & alios idoneos supponere,[o] vel etiam mulctis afficere. sed si quidem[p] illustres sint iudices, vsque ad sex solidorum summam:[q] si autem alij,[r] vsque ad tres tātummodo aureos, & ad iudices[s] quorum interest, referre,[2] † quatenus militia exuti, pœnas luant corporales.

¶ Nostris autē amplissimis[t] iudicibus licentia sit, & maiores[u] pœnas, & corporales maculas executoribus imponere, si malè fuerint circa lites versari, vt sciant non esse causas à se deludendas,[3] † nec lucri gratia aliquid eis[x] vitium imponendum. Da. 5. Cal. Apri. Lumpadio, & Oreste Coss. 530.

cius concor de offi. deleg. c. pastoralis. in princ. qui nuncij debent ante omnia iurare facere officium suum benè, & legaliter, quod iuramentū facit, quòd stetur postea eorum relationi, vt extra de app. cum parati. Secundo no. quod si nuncius deliquit in officio, potest puniri corporali mulcta, ab officio reuocari, & alios subrogari in eo ipsius. Tertio no. q hoc est verum in maioribus iudicibus, qui possunt imponere mulctas corporales, & maiores mulctas, secus in minoribus iudicibus, q hoc non possunt, & ideo habes notare, quod vicarij castrorum, & villarum non possūt nuncijs in officio delinquentib. imponere mulctas corporales, sed leuem mulctā tm, secundū Bal.

m *Mandantur*. repone siue. Vel dic illustribus delegat princeps, & sic nihil seperes. Acc.

n *Offerre*. quod sæpe faciunt pessimi executores huius temporis non volentes parere iudicib. Azo. A.

Delegati quidā sūt ad vniuersitatē causarum.

o *Supponere*. patet ergo, quod hi delegati eligunt executores ex auctoritate delegantis, vt in auth. de iud. § necessitatē, & § vnoquoque, & § si vero iudex, col. 6. & in auth. de defens. ciui. § 1. licentiā. colla. 3. loquitur ibi auth. de iud. & fortè lex ista de delegatis ad vniuersitatem causarum, vt ex princip. patet. & ideo fortè secus est in alijs, & p hoc est quod subijcit de imponenda mulcta, vt sup. de modo mulct. l. eos. in prin. & ff. de iud. l. 1. § fin. & de verb. sign. l. aliud, in fi. Acc.

* Glo. in c. ex literis super verbo, si subdelegatus, extra de offi. dele. dicit quod per hanc l. sub delegatus, habet iurisdictionē il. modicā coercionem.

1 † Al. ausferre.

p *Si quidem*. modo distiguit mulctas. A.

q *Summam* possunt punire executores.

r *Alij*. s. inferiores. Accur.

2 † Referre.

s *Ad iudices*. s. præsides, quibus subersse executores, vel ad alios delegantes, vt in auth. de iud. § necessitatem, & § vnoquoque, coll. 9. & ad hoc supra de offi. rec. prouin. l. 4.

3 † Al. emendendas.

t *Amplissimis*. amplissimos vocat super illustres. cum de illustrib. dixerit. Acc.

u *Maiores*. vltra sex solidos. Accur.

x *Eis*. s. causis Acc.

Lex

a *Lex.*] Hanc l. ex la. Elicis restituit Guia. 12. obser. 23.
b *Is cui.*] Latina interpretatio.

Imperator Iustinianus.

LEX [a] IV.

IS cui [b] cōmissę sūt publicæ aut priuatę cōmoditates (*finiæ aut iussiones fortè hoc loco*) à principe, vel aliquo illustrissimorū magistratuū, conueniat quidē reū, & prius quàm īsinuet illi hunōi iussiones, (interdum.n. oportet eas ignorari) neq; consuetas sportulas accipiat ab ipso, neq; exigat ipsū, nisi exēplū diuinę, aut maximę iussionis ediderit ipse, ex qua cōmonuit ipsū. Si verò alteri[c] cuiuspiā magistratus publicā, aut priuatā pceptionē hēt, aut præsides eius loci, ne exigat conuentū, neq; consuetas accipiat, nisi innuauerit prius psidi prouinciæ, vt inde possint assumere exēplum quæ conuenti sunt, & potius eis edat, aut inscriptio in criminalib[e]. Si verò nō obseruatis his cōditione ... fecerit, aut consueta exegerit executor, liceat conuento repellere eū. Neq; verò prætextu huiusmodi iussionum sine eū dāno assistantur prouinciales ab exactoribus, vel p cōditione procuratoris. Sed siquidē immobilē possessionē hēnt, iuratoriā emittant scripturam. Si verò non hēnt, fideiussorem vsq; ad 50. auri libras pstent indemnitatis grā: cōtrouersia aūt orta de psona fideiussoris, vel de tenore iuratoriæ cautionis, apud epm ciuitatis, & patrē & eccdicū, seu defensorem ea dirimatur: necessitatē hnte exactore accipere idoneum ab illis iudicatum fideiussore, aut cautionem acceptā. Si verò ex diuina iussione, aut maxima pceptione moneat oīmodo iqsam psonā abducere, nec ipsā fideiussori credere, tunc liceat ipsi nō accipere fideiussorē, sed ducere personā sine dāno, & cum oī moderatione. Deo verò amabilis locorū eps, si permiserit cōculcari legē aut nō minatus fuerit aduersus transgressorē, & Dei offensionem incurrat, & imperialē experietur animi motū. Similiter verò & præses prouinciæ si negligat legē, & carebit magiātu, & publicatus in ppetuū relegabitur. Ne accipiāt aūt exactores qui edūt libellos, aut inscriptiones, & cōuentiones, aut infra vltra quàm sequēte cōstione permissum est salarij lo o, aut si transgressi fuerint, subiaceāt eius pœnis. V. D. Cal. Iun. C. P. D. V. Iustin. perp. A. 3. Coss.

TITVLVS III.

De pedaneis [*] iudicibus.

Sententia lata per delegatū ab incōpetenti iudice ordinario, est ipso iure nulla. h. d. Bal. Vel sic. Procurator Cæsaris non habet potestatē delegandi in causa priuatorum: ideò talis delegati sententia non valet. h. d. Salyc.

Imp. Gord. A. Vicanis. [1] †

LEX PRIMA.

PRocuratori nostro [c] non vice præsidis agenti, [d] dandi iudices inter priuatas [e] personas non competere facultatem manifestū est. & ideò si (vt allegastis) inter priuatas psonas is, cuius meministis, arbitros [f] dandos putauit, sententia ab eis prolata, nullo [g] iure subsistit. PP. Cal. Febr. Attico, & Prætextato Coss. 243.

Istam l. dicit Bart. difficillimam, quàm quæ sit in toto Codice: & hoc intendit. Causas medias præsides debent audire per se, vel delegare reseruata sententia, si propter occupationes publicas, vel causarum multitudinem impediantur. Causas verò meri & mixti imperij, & causas iurisdictionis magnas iudicent per se ipsos. Causas verò minimas delegent indistinctè. hoc dicit cum l. seq. secundum Bart. Vel sic. Causæ pecuniariæ centum aureos excedentes, quas præsides leui causa impediti poterant delegare, hodie non possunt delegari, nisi præsides publicis occupationibus, vel multitudine causarum sint impediti. Causæ verò meri, vel mixti imperij non delegantur, nisi causa ingenuitatis, & libertinitatis. Salyc.

Impp. Diocl. & Maxim. AA. & CC. Vicanis. [2] †

LEX II.

PLacet [h] [*] nobis præsides de ijs causis, in qui-

Marginal glosses:

DE PEDANEIS iudicibus.

Sicut pes est pars inferior corporis: sic & pedaneus iudex est inferior alijs. Accurs.

PRocuratori nostro.] CASVS. Procurator Cæsaris cognoscit inter fiscū & priuatū, & curator fisci cognoscit inter procuratorē principis, & priuatū. si ergo procurator Cæsaris cum inter duos priuatos delegauit, non valet delegatio: ergo nō valet lata ab eo lata, nisi fortè vices præsidis gerat, non dico à præside delegatus.

c *Nostro.*] sc. Cæsaris, q inter fiscum & priuatum tantū est iudex, [1] Idem Bar. Bald. & Salyc. vt l. i. aduer. fiscū.

d *Agenti.*] sed tunc agit vice præsidis, cū in eum priuati cōsentiūt prorogantes eius iurisdictionē, vt ff. de iurisd. om. iud. ... & quia mortuo præside gerit eius vicem, vt ff. de officio eius qui vicē al. l. 1. & 2. & l. tunc. ... [2] Istam... glo. sequi... in loco ... Salyc. eius vicem, si abest.

e *Priuatas.*] nō tū inter fiscum & priuatū.

f *Arbitros.*] i. iudices delegatos.

g *Nullo iure.*] neque ipsū, neq; cōi, vt ... à non cōpetente ...

[3] Verū est & l. ti. & ff. de appell. si iste delegatus ... & ... nullam ... habet ... de ... l. ... ff. de ... pater, & ... procurator ... Sed q d ... plex ... ab incognito ... Barto. ... delegato ... Rn. idem, Bal. Paul. ... ff. de iurisd. om. & Salyc. iud. l. procuratori. Item [4] Tu dic, quod si ... ā cōquod causa ... delegatū, sed in ... appellatione ... causa in qua non potest ... delegari, vt in ... appellatio ... ad ... [5] Idē Bar. Bal. Paul. & Salyc.

P *Lacet nobis.*] Ad euidentiam casis verbo, cōnota ... tria genera ... ff. in gl. ... de appell. minima, media, & maxima. ... & indistinctè eam ...

alij delegare, & media similiter: sed hodie non, nisi ... occupationes, vel plurima ... causarum ... sse impedisse non pōt. maximam nec olim, nec hodie pōt delegare, nisi in casu, vt ff. de eo cui man. est iur. ... nec. Hęc dicta sunt, nō, vt aliud detrahat honori præsidis: sed potius augeatur. licet aūt eā maximā, vt dixi, possit delegari in casu nō tū causa status: & hoc est, quod subiungit in quarta parte ... dū ... de ea pręs, qui olim per se cognoscere cōsueuit, de ea hodie ... tū cognoscat. vel sic, olim pręs prouinciæ, vel alius index ordinarius si impediretur ex quacūq; causa per se cognoscere de cā, poterat eam alij delegare: sed hodie non ... indistinctè delegabit, sed tunc demū ... impediat publicis occupationibus, vel propter multitudinē causarū. Non autē responsiuum intelliges, vt possint in pœnalis causis quā libet eiusmodi delegare, quā illa, de quibus poterat prius cognoscere, nec delegare: sic nec modo poterat, vt olim de ingenuitate & libertinitate poterant cognoscere, & delegabant per ... & nunc ... prima verior. Vivianus.

h *Placet.*] ... eodem ...

[*] Ij quasi plano pedem, aut stantes iudicabant, non pro tribunali, ... nomine ... fortuito ... vel ... Nouel. ... & 81. & 82. & ibidem Cuiac. Pedaneis ... apud quē cog. rest. Gothof.

† Vicarijs.

Causarum tria genera. | Istud placet Bar. & Bald.

dentiam huius l. not. tria genera causarum olim. Vilia, & erant hæc cognoscere, & alij delegare poterat præses, siue iure ita causa impediatur, siue non, 1 vt infra eod. l. fina. Item media, vt quæ competunt iure magistratus, secundum H. vel ista, quæ sunt mixti Imperij, non meri, & illa poterat indistinctè delegare.

Sed hodie si impediatur, aliàs non, vt hic. Vel dic 2 causas pecuniarias vltra trecentum solidos esse medias. sed in causis mixti imperij idem est, quod in mero. & prædictæ pecuniariæ ad cognitionem tantum: 3 & sic ter audiet, vt supra de iud. Authen. ad hæc. Item maximæ: & has non delegat, nisi in casu, num abest, non si aliàs impediatur præses, etiam ob necessitates publicas: & tunc ad cognitionem, vt hac l. & ff. de officio eius cui mand. est iurisdict. l. 1. Si ergo in maximis causis, & in minimis nihil mutatur hodie: sed in medijs tantum, 4 vt dictum est: & sic sunt hodie etiam tria genera causarum: licet P. dixerit esse tantum duo. Alij sic dicunt: tria sunt genera causarum maxima: & tunc idem, quod nos. Item media: & tunc cognoscere, & delegare possunt. Item minima, quæ cognoscere non poterant, sed tantum delegare, 5 quod cum esset iniquum, hac l. emendatur, secundum eos. 6 Istam glo. approbat Accursius.

1 Idem Bal. Paul. Sali. Ang. Alexan. & Ias. in l. imperium. ff. de iurid. omn. iudi.

3 Istud non procedit in distinctè, secundum Bald. Pau. & Saly.

4 Idem Bar. Bal. Paul. & Saly.

5 Contrarium tenent Bal. & Sal.

6 Istam glo. approbant Bar. Paul. Bal. & Sal.

quibus, quod [a] ipsi non possent cognoscere, [b] an hac [c] pedaneos iudices dabant, notionis suę examen adhibere: ita tamen, vt si vel propter occupationes publicas, vel propter causarum multitudinem [d] omnia huiusmodi negotia non potuerint [e] cognoscere, iudices dandi habeant potestatem. Quod non ita accipi conuenit, vt in ijs etiam causis, in quibus solebant ex officio [f] suo cognoscere, dandi iudices licentia eis permissa credatur. Quod vsqueadeò in præsidum [g] cognitione retinendum est, vt eorum iudicia non diminuta [h] videantur: dum tamen [i] & de ingenuitate, super qua poterant etiam ante cognoscere, & de libertinitate præsides ipsi diiudicent. [k] Dat. 15. Calen. August. CC. Coss. 294.

Iudices delegati debent iudicare, de qua causa cognouerint: nec possunt ad delegantem remittere: & ab eis potest appellari. Bald.

Exemplum sacrarum literarum corundem AA & CC. ad Serapionem.

LEX III.

ij Placet, vt iudicibus (si quos grauitas tua disceptatores dederit [l]) insinues, vt delegata sibi negotia lata sententia determinent: nec in ijs causis, in quibus pronunciare debent, & possunt, facultatem sibi patere remittendi ad iudicium præsidale cognoscant: [m] maximè cum & si iudicatio alicui litigatorum parti iniusta videatur, interponendę prouocationis potestas à sententia ex omni causa prolata libera ligatoribus tribuatur. [n] Dat. 8. Calen. April. Antiochiæ CC. Coss. 294.

Si iudices delegati sunt impediti, debet causa alijs committi: vel per delegantem ad vlteriora procedi, & terminari. h. d. Bald. Vel sic: Vbi delegatus lite contestata, impeditur ratione publicæ absentiæ de causa cognoscere, alius loco eius debet subrogari.

Ijdem AA. & CC. Firmio.

LEX IV.

Placuit, quoties pedanei iudices dati post litem

ista sunt de maximis. In his ergo, vt in alijs in casu delegat ad cognitionem, non ad definitionem, vt hic. Vel referas ad id, quod suprà dictum est de medijs iudices dandi habeant potestatem, vt sic illud recipiat istam determinationem: & illam, quòd non ita accipi, &c. sed hodie etiam definitionem videtur posse committere in causa status, vt in Auth. de colla. §. prohibemus, coll. 9.

k *Diiudicent.*] scilicet tantum, & non delegent, vt inf. ne de statu defunct. l. si pater. & infra vbi causa sta. l. iamdudum. & argu. ff. de iudic. l. de qua re. & de arbit. l. non distinguemus, §. de officio. Sed contra, infra de ord. iudi. l. 1. Sed ibi non loquitur de præside prouinciæ, sed alio minore, cum generale nomen sit præsidis, vt ff. de offic. præsid. l. 1. Vel secundum Io. distingue, an 11 pupillus agat, vel conueniatur possessorio iudicio, quo casu differtur quæstio status per Carbonianum in tempus pubertatis, si moueatur quæstio status & bonorum. Si verò status tantùm, tunc dic quod differtur similiter in fauorem pupilli per constitutiones, vt ff. de Carbon. edi. l. 1. §. 1. an petitorio: quo casu non differtur quæstio status, si agat: sed si conueniatur, differtur, vt ff. de Carb. edic. l. 3. §. si quis liber. & §. missum. & §. si duo impuberes. Alij dicunt, quòd ibi non poterat cognoscere, quia incidens erat: hic principaliter intentabatur. Sed certè secundum omnes cognoscitur de incidenti, etiam antequam de principali: licet de hoc, an sit sententiandum, sit opinio: vt ibi dicta.

11 Istam gl. sequuntur Bal. & Sal. in l. 1. de ord. iud.

Pupilli fauore an differatur quæstio status.

ADDITIO. Tu dic, quod illa lex 1. de ord. iud. non intelligitur, quòd non possit cognoscere propter defectum iurisdictionis: sed propter qualitatem personæ, de cuius statu agitur, quia erat pupillus. Paulus.

a *Quod.*] pro quia.

b *Cognoscere.*] propter facti impedimentum.

c *Ante hac.*] aliàs ante hac, aliàs ante hanc, id est ante legem istam.

d *Multitudinem.*] vel quia contingit eos abesse.

e *Non potuerint.*] s. de iure, quia vilia erant negotia secundum quosdam: quod non placet, 6 cum non inueniam eos antiquitus de his non posse cognoscere, nec debere eos cognoscere, immo delegantur huiusmodi, vt infra eod. l. fi. Sed dic non possunt cognoscere propter occupationes publicas, vel propter causarum multitudinem, 7 vel aliud iustum impedimentum, vt in Authen. vt defunct. seu fu. §. de illud, coll. 5. & de iud. §. 1. coll. 6. & tunc possent delegare, sed si non habens tale impedimentum, non possunt, vt hic subijcit. sed olim etiam sine causa poterant delegare, sed principium contradicit fini. Respon. 8 sed primo expone, & non possunt quælibet etiam vilia. Accurs.

f *Ex officio.*] puta ex lege, vel Senatusconsulto, vt ff. de officio eius, cui mand. est iurisd. l. 1. Dic ergo, solebant, & debebant, tunc ad cognitionem, vt d. l. dictum, & ff. de offi. procon. l. aliquando, & l. solent. Accurs.

g *In præsidum.*] nomen generale est pro quolibet ordinario habente imperium, ff. de offi. præsi. l. 1. Accurs.

h *Diminuta.*] sed aucta, quasi diceret, hoc dicimus non detrahendo 9 honori præsidis, sed augendo eum. Accurs.

i *Dum tamen.*] sic continua. 10 dixit ibi, quod non ita, &c. & maximas non posse delegari, nisi absit: dum tamen, &c. melius etiam dixisset. Sed & de ingenuitate, &c. Nam &

7 imò dic, pro leue impedimentum, ne si alias causæ impediretur Bar. & Paul.

8 Idē Sal.

9 Quia post cognitionē delegare, refer sed uata sntia. Iac. de Arena. Bart. Pau. iuxta formā authenti. ad hæc, i prin. cip. supra de ind.

10 Istā gl. approbat Bar. Bald. Paulus, & Salyc.

l *Dederit.*] id est delegauerit, & loquitur hic Serapioni præfecto.

m *Cognoscant.*] vt ff. de iud. l. de qua re, in princ. & in Authent. vt iud. non expec. sac. ius. §. 1. coll. 9. & de iud. §. fina. coll. 6. Sed contra, infra de relatio. l. 1. ibi in ordinario, hic in delegato. Vel solue, vt ibi.

n *Tribuatur.*] vt infra de appell. l. in maioribus. & infra si sæpius in integrum restit. postu. l. 1.

Placet.] CASVS. An iudex delegatus causam sibi demandatam ad delegantem remittere possit, quæritur? Respond. quòd non; & loquitur Imperator præfecto prætorio significans ei, quòd si aliquam causam deleget ei, nullo modo patiatur eam remitti: sed delegatus per sententiam definitiuam determinet. tamen si alicui litigantium sententia iniusta fuerit visa, pateat prouocandi facultas.

Placuit.] CASVS. An iudici delegato impedito ob aliquam causam, quo minus causæ sibi demandatæ superesse possit, vel mortuo lite contest. iudex subrogari possit, qui finem causis imponit, quæritur? Respon. quòd sine

nec enim ipsum oportet de tali cognoscere. lex sequens clara est.

a *Afferatur.* vt ff. de re iud. l. duo ex tribus, & ff. de arbit. l. si cuti; & in auth. de iudi. §. fin. autem, col. 6. & ff. de iudic. l. si longius, in princip. & l. si iudex, & l. proponebatur. & supra de iudic. l. properandum, §. illo, & § fin. autem in medio trienij. Accur.

b Q*Vaedam.* Iudices. Duobus modis est iudex pedaneus delegatus, vt in auth. de iud. §. vetus, & §. sedebunt, & §. illo. & §. ne autem. col. 6. & hic. Item ordinarius, si tamen humiliora disceptat. s. vsq; ad 300. solidos, vt defensor ciuitatis. vt in auth. de defensor. ciuit. §. & iudicare, col. 3. & de iudi. §. audiens, coll. 6.

1 † Habeti.

QVI PRO SVA iurisdictione, &c.

Occasione supra de pedaneis, qui sunt delegati generaliter, de personis eorum, dari subiungit. Accu.

I*N causarum.* CASVS Potestas Bonon homini suae iurisdictionis duorum Mutinen. causam, quae sua ordinaria non est, an possit delegare, quaeritur. Rn. quod non, quia si causam suam ordinariam homini non suae iurisdictionis delegauit, puta duorum Bonon. Mutin. praecepto eius impune non parebit. & si placitum fuerit, & lata sententia, non valebit, nec ob eo erit necessario appellandum, & haec sunt vera, nisi in delegans à principe fuerit appellatum, ad delegantem appellabitur si quidem est in litera ad eos si ad nos & tunc dicit, appellabitur ad primum delegantem. & quod dicit, causarum, dic siue fuerit ordinarius, siue non. & quod dicit, personarum, dic cuiuscunque fuerint iurisdictionis.

*Intel. huius l. vide apud Bar. Soc. in l. 1. nu. 42. ff. quis & a quo appel let.

* humilio ra Vi. Cu. in ad Nouel. 81.

e *Si ad iurisdictionem.* scilicet ordinariam, non delegatam, nisi sit a principe delegatus vt infra eadem, leg. hac. nisi in casu, i. quando confirmatur, etiam si non erat de iurisdictione delegantis a principe, vt ff. de offic. proconsul. & leg. l. 4. §. fina. & l. 5. Et no. quod hic delegat in hominem sua prouinciae causam non suam ordinario iure, sed in sequenti casu & causam non suae iurisdictionis, & in hominem alterius prouinciae. secundum Ioan.

1 Istam gl. approbāt, Bar Bal & Sal.

d *Pertineant.* scilicet causae, ergo a contrario, si non sunt de iurisdictione sua causae, licet in hominem suae prouinciae delegat, non valet.

e *Delegandum.* in hominem non suae prouinciae, vt addat superiori.

f *Datum.* idest delegatum.

g *Patientiam* idest consensum. Sed quid si hic cognitor delegatos habeat aliam iurisdictionem, & partes scientes eum ab incongruo delegatum, sub eo tamen litigauerint? Videtur quod teneat sententia, 2 vt infra de iurisdi. om. iud. leg. 1. Item quid si in principio causae delegatae carebat alia iurisdictione, sed postea eam est adeptus? videtur confirmari vt argumen. ff. de iud. l. licet a tempore isto, & non prius, 3 vt ff. de offic. proconsult. l. obseruare, §. vltim.

2 Quod intellige pro ut hic B. & Sal.

h *Leges.* scilicet istam & similes.

3 Idē Bal. Pa. & Sal.

i *Iudices* ipsimet.

k *Resedissent.* quo casu non valeat sententia, vt infra si à non compet. iud. l. si nec ergo nunc cum delegat, vt hic, & sup. vbi & apud quem l. si. & ff. de procura. sed & hd. defendere. nam quicquid sequitur ex eo vel ob id, &c. vt hic, & sup. de leg. & constit. l. non dubium, nisi hic partes post sententiam consensissent 4 vt inf. communia vtriusq; iud. l. 2. Sunt ergo tria necessaria, vt valeat delegatio, quod possit compelli delegatus, scilicet quod sit ordinarius delegans. Item quod causa ad eum ordinariè spectet. item quod delegatus sit de iurisdictione delegantis, vt ff. de proconsul. & leg. l. 4. in § sed si hoc vltimum desit, valet tamen delegatio, 3 vt ff. de off. eius cui man. est iurisdict. l. & si praetor. sed non potest cogi iudicare, vt habes hic & ff. de iurisd. omn. iudic. l. cum qui.

l *Specialiter* idest vnam specialē & subaudi etiam. Vel idest expressum.

*Intel. nouum huius l. vid. apud Seb. Sap. in l. 1. nu. 86. de offi. eius cui man. est iurisd. & Ga. Vallascum in l. imperium. nu. 4. ff. de iurid. omn. iu. & ibi vide Io ann. Longoalium nu. 28.

* praeceptor & sic delegans praecipit delegato vt cām assumat. concor. c. pastoralis, cum gl. super verbo, si coercionem extra de of. delegat.

* delegauerūt. concor. c. pastoralis cum gl. extra de officio deleg.

2 † alias remanebūt.

4 Istud nō procedit indistincte, vt hic per Bar. Bal. & Sal.

5 Istā sequitur Bar. B. & Sal.

contestam vel ad aliud iudicium necessario diriguntur, vel publicae vtilitatis ratione in alias prouincias proficiscuntur, vel diem obierunt, atque his rationibus negotijs coeptis finis non potuit adhiberi: 1 † alium in locum eorum iudicem tribui, qui negotium examinet, ne huiusmodi casibus interuenientibus, impedimentum aliquod in persequendis litibus afferatur. [a] Dat. 10. Cal. Tyberio, & Maximo Coss. 765.

Causae minimae iurisdictionis possunt indistinctè delegari. h. d. Bal. Vel sic. Presides possunt constituere, iudices pedaneos, qui de vilioribus cognoscant. Sal.

Imp. Iulia. A. Secundo PP.

LEX V.

QVaedam [b] * sunt negotia in quibus superfluū est, moderatorem expectari prouinciae, ideoque pedaneos iudices (hoc est, qui negotia humiliora *disceptant) cōstituendi damus praesidibus potestatem. Dat. 5. Calen. Augu. Antiochiae Mamertino, & Neuitta Coss. 362.

Constitutio Greca Zenonis de pedaneis iudicib. quae certum numerum pedaneorum iudicum introducebat, quos diętas vocabat. i. (vt latino vocabulo exprimā (arbitros. Sed non valde deplorāda est eius iactura, vt quam Iustinianus in vniuersum sustulerit, alijs duodecim pedaneis in Zenomianorum locū institutis. On. 82. de iud. ff. veterem. Anto. consil.

TITVLVS IIII.

Qui pro sua iurisdictione iudices dare, darive possunt.

Non potest delegari causa quae ad iurisdictionem delegantis non pertinet, & ille cui delegatur, debet esse de iurisdictione delegātis. Itē cū delegatus principis subdelegat, appellatur ad ipsum. Bal.

Impp. Theod. & Valentin. AA. Cyro PP.

LEX VNICA.

IN causarum * delegationibus illud cōsultissimè praecipimus obseruari, vt ita valeant, si ad iurisdictionem [c] pertineant [d] delegātis. Quod si quis alienae iurisdictionis causam crediderit delegandum, [e] nec precepto * cognitorem datum [f] * patientiam [g] accommodare censemus. Et si contra leges [k] obtemperauit deleganti, omnia, quae ab ea delegatione geruntur, ita pro infectis haberi praecipimus ac si ipsi, qui delegauerāt alienae iurisdictionis iudices [i] resedissent: [k] vt ne appellandi quidē necessitas victis aduersus eas snias imponatur.

¶ Haec teneant, nisi iudices à nobis specialiter [l] delegantibus dati alijs causas delegauerint iudicandas. [m] nam [n] his delegantibus, nullo personarum causarumve habito tractatu appellationum ad eos [o] iure iudicia 2 † remeabunt. Dat. 13. Calendas Ianuarij. Valentiniano, & Anatolio Coss. 440.

m *Iudicandas.* Nam ipsi delegant sibi delegatam, vt hic, & supra de iudic. lege a iudice. Sed quidam prauè intelligunt. vt possit delegatus à principe causam delegare, quae non fuerat sibi delegata, per hoc, quod dicit causas indefinitè, & nullo personarum, causarum, & caetera. Quid ergo si delegatus a principe causam criminalem sibi commissam delegat? Videtur, quod possit, ex hac l.

n *Nam.* pro certè.

o *Ad eos.* alias est nos, & alias ad eos, & secundum pu-

Appellati primam concor. ff. quis & à quo appel. l. 1. in fi. secundum ad quem … aliam est contra d. l. quæ dicit ad principem defetti, si debeat … legatus delegat. & tunc solet, quod hiem delegato à principe delegato … per ad vnam, ibi à præside ad vniuersitatem causarum sed Con… hoc videtur hodie hic corrigi per l. infra de app. l. præcipimus. §. hæc si appellatio, vsque in fine, l. te corrigi. Vel verius, ibi in l. super ver. præcipimus. ab ipso volu… delegato principis appellentur, hic à delegato delegati. Item extra … fin eandem literam ad eos, est cõtra sup. de iud. c. l. fi. Solutio vt ibi.

ADDITIO. Aduertas, quod de iure canonico si delegatus commisit in totum vices suas, tunc à subdelegato appellatur ad primum delegantem. Si verò reseruauit sibi aliquid delegatus, appellatur ad eum. vt in cap. super quæstionum. §. porro. extra de off. del.

*Ex l. b. 1. situ. t. l. 2. C. Th.

NE QVIS IN sua causa, &c.

1 †alias 6 2 † 2.

Generali. CASVS. Ne quis sit iudex vel ius sibi dicat, prohibet imperator & in nigro. Et quod dicit, quod nullus sit iudex, intelligo in possessorio, vel petitorio vel non sit iudex, de finiendo, vel ius sibi dicat etiam interloquendo, vel sit iudex in iudicando, & ius sibi dicat in exequendo, & causam subiectam re. n. propria, &c.

a *Iudicem*. quo ad proprietatem.

b *Dicere*. quo ad possessionem, vel primo definiendo, postea interloquendo, vel iudicem iudicando. ius dicere exequendo. ff. §. ff. q. metus cau. l. extat. Sed contra, infra de fideicom. l. fi. Sol. vt ibi. Item contra infra mandam. re manda. Solut. vt ibi. Item contra, ff. de off. præsid. senatus consulti. sed ibi … cum … petijt. Item contra, ff. de confess. l. 1. sed ibi non sententiando, sed conuincendo.

3 Idē Bal. hic.

TITVLVS V.

Ne quis in sua causa iudicet, vel ius sibi dicat.

Nemo est iudex in causa propria, h. d. Bal. & Sal.

Imppp. Valens, Grat. & Valent. AAA. Gracchо PP.

LEX VNICA.

Generali * lege decernimus, neminem sibi esse iudicem, [a] vel ius sibi dicere debere. [b] In re enim propria * iniquum admodum [c] est alicui licentiam tribuere sententiæ. [d] Dat. Calen. Decem. Valente 5. [1] † & Valentiniano [2] † AA. Coss. 278.

TITVLVS VI.

Qui legitimam personam standi in iudicijs habeant, vel non.

Sentẽtia lata contra pupillum indefensum ipso iure nõ tenet, h. d. Bal.

Imp. Gordianus A. Candidæ

LEX PRIMA.

Si cum esses pupillaris ætatis, sine tutoris auctoritate cum aduersario tuo consistens [e] præses prouinciæ aduersus [f] te pronunciauerit, minimè auctoritate iudicati nititur, quod statutum est: Data Idibus Decemb. Gordiano A. & Auiola Cos. 240.

Pupillus cum auctoritate tutoris, & adultus cum auctoritate curatoris, rectè possunt, agere, & conueniri, hoc dicit Baldus.

Impp. Diocletian. & Maximia. AA. & CC. Gen achæ.

LEX II.

In rebus, quę priuati [g] iudicij quæstionem habent, sicut pupillus tutore auctore & agere, & conueniri põt, ita & adultus, [h] curatore consentiente, litem & intendere & excipere debet, Dat. 9. Calend. Ianuar. CC. Coss. 294.

Minor potest mouere possessorium, sed non potest mouere petitorium, nec sibi moueri sine auctoritate tutoris, vel curatoris, hoc dicit Baldus.

Impp. Hono. & Theodosius AA. Iulian. Proconsul. Africæ.

LEX III.

Ométaneæ [3] † [i] posses-

*, Propria vel suorum leg. 5. ff. de intu. Vide Gildendop c. 6. de sent. & re iud. Et quid igitur dabitur consilij subditis aut ciuibus aduersus dominum litigatoribus? vtique potest, qui superiorem non recognoscit ius sibi dicere. l. 41. ff. de hæred. instit. Bart. hic Rolan. à Val. consil. 29. In Germania Principes Imperij subditum conuenire debent in camera Imperiali, nõ corã suis consiliarijs. Et contra in eadẽ camera à suis subditis conueniri potest, nisi probauerit hoc ius vi … habere cum suis consiliarijs conueniri debeat. Mynsing. 5. obser. Iure Gallico Rex sibi ius non dicit, sed ei dicitur à Parlamento, & ita interdum causa cadit. Volunt etiam interpretes quemlibet posse sibi ius dicere in defectum iudicis leg. 54. infra de decurio. leg. 10. § 16. ff. quæ fraud. credit. iudex etiam quando in loco suis sibi est lata iniuria potest sibi ius dicere, alias secus ad alios iudices remittendus. Gothofred.

c *Admodum*. Id est valde.

d *Sententia*. vt ff. de iudi. l. Iulianus, & de iurisdictio. omn. iud. qui iurisdictioni. de arbit. l. penultima. Sed arbitrator sic 2 vt ff. de oper. liber. l. si libertus, 2. & infra de contrahend. empt. l. fin.

QVI LEGITImam personam standi in iudicijs habeant, vel non.

2 Approbatur per Bal. Pa. & Sal.

Supra de persona iudicis, nunc actoris & rei.

Si cum CASVS. Pupillum sine tutores auctoritate in iudicio conuenisti, & condemnatus est, an valeat sententia, quæritur? Respondeo, quod non. Lex sequens idem dicit, quod ista, sed addit idem esse in adulto, quod in pupillo.

e *Consistens*. in iudicio, sed in arbitro, dic, vt ff. de arbitr. l. si pupillus.

f *Aduersus te*. secus si pro te, 3 vt infra de procu. l. non eo. Item intellige pronunciauit definitiuè, vt supra si aduersus rem iudica. l. cum & minores. & ff. de re iudicat. lege, a … §. contra, in fine. secus in interlocutoria, 4 vt ff. quibus ex cau. in poss. eadem, lege, apud Iulianum, §. Marcellus, & lege in possessione, §. primo, & de bonis, author. iudic. possiden. lege. si minor. & hæc omnia serua in adulto, vt infra, lege, proxima.

3 Approbatur per prædictos scribentes.

4 Illud nõ procedit indistinctè fm Ba. P. & Sal. h. Minor aliquã sine curatore in iudicio esse põt. Bal. & Sal.

g In rebus quæ priuati. vel publici, vt infra de auct. præst. l. clam m.

h *Adultus*. hic excipe, nisi impetrauerit veniam ætatis, vt supra de ijs qui veniam æta. impetrau. lege secunda, & ff. interdicto de libero homine exhibendo, vt ff. de libero homine exhiben. leg. quod & lex. §. sed & si mulier. vel nisi interdicto momentaneæ possessionis, vt infra lege proxima vel nisi pro coniunctis 5 vt ff. de procur. lege, minor.

5 Approbatur per.

Momentaneæ. CASVS. An minor de possessione rei suæ per vim expulsus sine curatoris auctoritate, agere possit interdicto vnde vi, ad recuperandam possessionem suam, quæritur? Respondetur, quod sic, & hoc in prima. Sed quid si succumbat in possessorio, an petitorium similiter curatore non auctore intentare possit, quæritur? Respondetur quod non. & hoc in secunda. si autem obtinuit in possessorio, an aduersarius sine tutore aduersus ipsum possit intentare reconueniendo petitorium, quæritur? Respondetur, quod non. & hoc in tertia. sic consuetum poni hic.

i *Momentaneæ*. alias momentariæ. Iudicium aliud petitorium, aliud possessorium. Petitorium, cum aliquam rem vel possessionem rõe dñij peto, vt perpetuo apud me sit. Possesso-

Possessorium, quando de possessione tantum siue adipiscenda, vt interdicto quorum legatorum, siue retinenda, vt per vti possidetis siue recuperanda, vt per vnde vi. quod vltimu dicunt quidam corrigi per l. infra unde vi. si quis in tantam. Sed certe, 1 quod perpetuo it apud actorem, est ex vi constitutionis, non interdicti, vt in gloss. in d. l. momentane. item agitur de possessione p[...] nem, vel per officium iudicis, vel condictione indebiti, vel triticaria, vt infra loca. l. si pars conuentionis. & ff. de cõd. indeb. l. indebiti. §. primo & de tritica. l. secunda. item per interdictum de precario. Item per interdictum, quod vi aut clam, & per Saluianum, quod datur pro rebus coloni. loco tamen cumulit eam interdicti in factum actio hodie datur, vt institu. de inter. §. finali. & dic. vt ibi, & ff. de vi & vi armata. l. prima. § finali. Prædicta quidem iudicia dicuntur momentaria aptitudine: quia poterit esse, quod qui amisit in possessorio, vincet in petitorio: & sic parum durabit apud eum possessio. potest etiã econtra, & sic multum durabit apud eum possessio. Potest 2 etiam dici momentaria: quia cito debet expediri, & sine mora, vt argumen. infra vt intra certum tempus. l. secunda. §. fina.

1 Idem Bal. Sal. & Paul.

* Concor. gl. vnica. circa fi. in verbo nõ sit reus. in c. 2. ex. de libel. obl.

2 Ista etiã est bona: sed alia melior secũdũ doc.

3 Idem B. B. & Sal.

sionis actio a exerceri potest per quamcunq; b personam. Sub colore autem adipiscendæ possessionis, obreptitia c petitio d alteri obesse non debet maxime cum absq; conuentione personæ legitimæ initiatum e iurgium f videatur. Nihil autem opitulatur conuentio circa g minorem habita, cum id rectus circa curatorem debuerit custodi. h Da. 2. Non. Mar. Rauennæ Constãtio, & Constan. Coss. 339.

TITVLVS VII.
Vt nemo inuitus agere, vel accusare cogatur.

Imp. Diocle. & Camerio.

LEX VNICA.

Inuitus i * agere vel accusare nemo cogatur. Datum Idib. Octobr. Carino ij. & Numeriano Coss. 282.

TITVLVS VIII.
De ordine iudiciorum.

Si pupillo agenti petitione hæreditatis contra heredem scriptum ob id, quod non est filius: index debet examinare de principali, & incidenti: non tamen habet de incidenti, pronunciare: sed solum de principali. hoc dicit. Bal. Vel sic: Si quæstio status incidit quæstioni bonorum, de ea plene cognoscitur, licet iudex alias cognitionem de statu non habeat: sed de principali tantum expressim pronunciatur. hoc dicit Salic.

a *Actio.*] scilicet in factum, vel alia pro possessione competens, vt dixi. Et nota actio: quia non sic, si conueniatur 3 pupillus. Alij idem si conueniatur. Accursius.

b *Per quamcunque.*] idest quælibet persona nomine suo agere potest etiam pupillus, & tutus in recuperanda, vel retinenda, non sic in adipiscenda, ut infra per vim vel alio modo. l. prima. & hic est primus casus huius legis. Si tamen, pupillus succumbens in possessorio obrependo pedetentim, agere velit de proprietate, non potest, ut alter teneatur ei respondere sub colore quæstionis de possessione. Maxime autem ideo, subiungit, quia si de possessione egisset pupillus cum tutore, & idem vellet de proprietate agere sine tutore: idem esset, vt non admitteretur. & hic est casus secundus. Sed si pupillus obtinuit in possessorio, & reconueniatur in petitorio, sine tutore, non valet sic tertia & hic est tertius, & sic sunt casus tres secundum Azo. 4 Alij intelligunt totam legem pupillus agit nomine alterius: de momentaria possessione, & ipse idem vult agere de proprietate. Vel reconueniatur, & eædem dantur responsiones: & similiter sunt tres casus, qui non placent. Alij, vt Ioan. dicunt, quod tota lex duos tantum ponit casus. Primus usque illud, nihil autem, &cæt. & sic non mutatur prima positio. Secundus ab inde vsque illuc, nihil autem, &cæt. & quod subijcit, nihil autem, &cæt. est expositio secundi: & secundum hoc dices adipiscendæ, idest adeptæ, & alteri, idest minori: sed secundum nos, adipiscendæ, proprie ponitur: & alteri, idest aduersario minoris, qui est maior. posset etiam dici quatuor casus, vt vnus assumatur in illa dictione maxime, alij tres non mutentur.

4 Idem B. B. & P. & est cõis sectũ. secũdum Sal.

c *Obreptitia.*] puta, quia volebat intendere rei uendicationi, & de proprietate iste minor probare.

d *Petitio.*] quam aduersarius fecit de reconuentione, siue proprietate.

e *Initiatum.*] i. inceptum, ut in possessorio, nam idem & si interuenisset tutor in possessorio, vt modo dixi. & ad hoc infra qui da. tut. poss. vniuersis.

f *Iurgium.*] scilicet totale possessorij & petitorij. sed pars eius, scilicet possessorium fuit finitum, in quo succubuit.

g *Circa minorem.*] idest, vult aduersarius ei tenere contra pupillum, & de proprietate litigare. & hic vltimus non variatur.

h *Custodiri.*] scilicet potuerit. tam & minor potest conuenire cum auctoritate tutoris. ff. de administr. tio. tutor. l. prima. §. si habeit. Item ex eo, quod dicit, obreptitia petitio alteri obesse non debet, not. argumẽ. 5 quod testes in causa possessionis non sunt interrogãdi de proprietate. Vel si interrogentur, nihil in ea dictum eorum prosit, sic & ff. de petitio. hæred. l. si cuius liber. §. finali. in fine. & ff. de iureiurando. l. si duo patroni. §. secundo. & l. cum qui. circa princip.

5 Approbatur per B. P. Paul. & Sal.

VT NÆMO INVITVS AGERE, vel accusare cogatur.

I*Nuitus.*] C A S V S. Teneris mihi in quinque: non potes compellere me, ut conueniam te. uel si habeam contra te actionem criminalem, non potes compellere me, ut te accusem inuitus.

i *Inuitus.*] idem dicit tex. quod rubr. & probatur hæc regula infra de usu. pu. l. ultima. & de pig. creditor. & idem est 6 econtra in defendendo, quia sufficit in possessionem mitti, ut ff. de in rem missi. l. satisque. fallit in casu, ut ff. de procur. l. sed & hæredi. s. ptat. sed etiam in agendo quandoque quis compellitur cautiue, ut gestor negotiorum coniuncti, ut ff. de nego. gest. l. si autem. in princi. ij. Item procurator, ut infra mand. l. a procuratore. & l. procuratorem. Item tutor, infra arbitr. tute. l. secunda. & infra de administrat. tuto. l. debitoribus. & l. tutores. ij. Item hæres, ut infra de ijs, quæ ut indign. l. prima. Item administrator ciuitatis, ut ff. de admin. re. ad ciuit. pert. l. secunda. §. si eo. Item mater, ut infra de legib. hæred. l. sciant. Item ille, qui semel actionem proposuit. nam loquitur hic titul. quando adhuc nullam proposuit actionem, ut infra quomodo & quando iudex. aut. qui semel. Sed solet quæri, an Bononien. possit cogi a scholare, ut agat contra scholarem, qui in breui est recessurus. cum forte Bononien. sperat eum conuenire cum habet pedem in stripedio. & est argument. l. ista, quod non possit magis tamen 7 iudicem debere ei statuere tempus, intra quod agat: & postea eum non audiri, argument. infra de rem. pig. si eo. & infra de inge. ma. l. distantiam. & ff. de opt. le. l. in manci. terum. & ff. de cur. bo. dan. l. prima, & ff. de bon. auctor. iud. poss. l. si seruus. & ff. de Carbon. edic. l. tertia. §. dux.

6 Idem B. Pau. & Salic.

7 Ista glo. approbãt. B. Bal. P. Salic.

DE ORDINE IVDICIORVM.

Id est, de quæstionibus ordinandis in iudicio, puta si concurrant duo iudicia inter easdem personas principaliter, uel incidenter. quod præcedere, & quod consequi debeat sic ergo dicitur iudiciorum. i. quæstionum. uel rerum, de quibus possunt fieri iudicia, idest questiones.

Adite.

ADite.] CASVS. Testamentum fecisti nulla facta mentione de ventre vxoris, quæ prægnans erat: & extraneum instituisti. natus est posthumus. agere vult tutor petitione hereditatis aduersus scriptum hæredem: objicit ei scriptus hæres, quod pupillus non sit filius defuncti legitimus: sed seruus natus ex ancilla sua, num quæstio præferri debeat, quæritur? Resp. quòd præses simul de vtraq; cognoscet: nec quæstio status incidens impedit notionem præsidis. licet aliàs de statu cognoscere non posset, quando pupillus. f. ueniretur petitorio, vt ff. de Carbo. edic. l. 3. §. si quis liber. licet in §. missum. dicatur contrarium: sed ibi agit pupillus: pronunciabitur autem tantum super petitione hæreditatis.

a Adite.] ò vos tutores posthumi.

b Agnatione.] i. natiuitate, quæ rumpit testamentum, vt infra de posthu. here. inst. vel exhered. l. 1. & de bo. poss. contra tab. l. posthumo. & agitur per hæred. secundum B. sed secundum eum est contra infra de Carbo. edic. l. 1. vbi dicit eam petitionem hæreditatis differri: sed hic subaudi, si impubes ri, scilicet expediat: qui testes possunt mori, ut ff. de Carb. edi. l. 3. §. dux. Item secundum hunc casum super illo verbo huius l. & si super causa status, &c. est contra. inf. de pe. hæred. liber. Sed ibi de statu defuncti: hic hæredis. Item super eodem est contra. ff. de Carbo. edic. tertia, §. missum. vbi dicit posse agi. de statu, si impubes agat petitione hæred. Sed expone hoc, quod non possit aliis, quando pupillus petitorio iudicio conuenitur, vt in §. si quis libert. in ead. l. secunda, nam tunc in eius fauorem differtur quæstio status per Carbonianam: non quia præses de libertate cognoscere non possit. ut supra de ped iu. l. placet. & ff. de Carbo. edic. l. tertia, §. dux. hic autem agebat pupillus petitorio, & ideo non differtur quæstio status. Sed huic solutioni videntur contrarium, vt ff. de Carbo. edic. l. pen. vbi in petitorio agit pupillus, & tamen differtur quæstio status. Sed ibi contra alios possidentes res hæreditarias, secus autem si contra eum, qui ei mouit quæstionem status. Vel loquitur ibi cum satis dedit pupillus: vnde admittitur pupillus, vt curator bonis datus, vt in eodem titu. sed & si is. §. primo. sed & poni potest huius l. casus in possessorio, 2 vt si dicas, quod pupillus volebat adipisci possessionem, vel retinere ex Carboniano. quod potest, & vtrobique differtur quæstio status. & hoc dicit, & si super &c. vt hic, & ff. de Carbo. edi. l. 3. §. patui. & ff. de inof. testam. l. qui inofficioso. nisi hactenus, summatim cognoscatur, vt ff. de carb. edic. l. tertia. §. aux. & quod hic subijcit de hæreditate secundum hunc casum expone, idest, de possessione rerum hæreditariarum. Vel dic retento eodem casu etiam de hæreditatis proprietate summatim cognosci, cum petitur Carboniana. vt si euidenter probent eum hæredem non esse, nec filium, denegetur ei Carboniana, ut ff. de Carbo. edic. l. 4. §. causæ.

c Eius.] s. præsidis.

d Vertitur.] dicebant enim aduersarij eum non esse filium Fabij, vel dicebant eum seruum.

e Et si.] i. quamuis.

f Non possit.] scilicet, aliàs cum conuenitur petitorio. hic autem sic, vt subijcit. quia hic agit. Vel dic non possit, scilicet vt pronunciet. cognoscit tamen, & subijcitur. tu tibi ipsi hæc litera contradicat. & hoc prout posui in petitorio: sed secundum alium casum dic non possit propter Carbonianum, quod differri præcipit.

g Quæstionem.] scilicet de statu; fundata tamen prius intentione actoris, vt infra de probatio. l. exceptionem. & infra de exceptio. l. si quidem. sed prout in Carboniano posui, quomodo de statu cognoscitur? Respond. summatim, vt infra de Carbon. edict. l. secunda. prout autem in petitorio posui, plenè cognoscitur.

h Quoniam.] dixit cognoscendo, quasi nò pronunciandum quoniam &c. & sic si detur sententia pro puero in principali, etiã in incidenti pro eo data videtur, secus si cõtra eum in principali secundum Ioan. 3 vt hic, & infra de ordi. cog. l. secunda. & supra de iud. l. quoties. Sed videtur nõ præiudicari in incidenti, nisi de ea pronuncietur vt ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris. l. penul. & ff. de liber. agnos. l. si quis à li. §. si vel parẽs. Sol ut d. l. secũda. de ord. cog. Et not. quod primæ tres scilicet leges huius tit. dicunt de incidentibus quæstionibus, quę in modum exceptionum, uel defensionum opponuntur. vltima vero loquitur, quando in modum reconuentionis, vel accusationis, non defensionis, tantum. An autem in incidenti sit pronunciandum? Pla. dicit, quod sic, vt ff. de iudic. l. de qua re. in princip. & ff. de mino. l. intra. secundum vnam casus positionem. & ff. de præuar. l. tertia. primo respond. Bul. dicit, quod non, per l. primam huius titu. & infra de ordin. cogn. l. secunda. & in illa, de qua re, intelligit principaliter. al. iа duo specialia dicit. Ioann. 4 vero distinguit inter incidentes, ut quæ habent causam vetustiorem ante iudicium, vt tunc non pronuncietur, vt in fine huius legis: & emergentes, vt quæ nouam causam habent, & originem vt falsus testis. & tunc pronuncietur, vt infra de dilat. l. à procedente, & ff. de liber. cau. liberis. §. finali. & l. sequen. & hoc ideo, quia aliter in causa procedi non potest: & hoc quando ciuilis incidit ciuili, ut in prima & secunda lege huius tituli. Si autem criminalis criminali, tunc de vtraque pronunciatur secundum Bulg. & pone exemplum, vt ff. ad legem Iuliam de adulter. l. secunda. §. si publico. & argumen. infra de libera. causa, l. si filium. idem si criminalis ciuili, ut si ex instrumento te conuentiam, quod dicis falsum, vel econtra ciuilis criminali, vt si de plagio te accusem, & tu dicas seruum tuum venditum fuisse, vt infra eodem. l. penultima. vel pronunciatur ibi per consequentiam secundum Ioannem, vt ibi dices.

ADDITIO. Vide de materia huius glos. aliam pulchram glo. in cap. primo, extra de ordin. cog. Bar. vero hic breuiter & clare sic distinguit, quod aut exceptio opponitur ad impediendum processum, & super ea est pronunciandum de necessitate, vt infra de dila. l. à procedente cum filibus. Aut opponitur ad iustitiam causæ, & tunc super ea non est pronunciandum, vt hic in fine. quod intellige de necessitate: potest tamen iudex si vult, vt l. intra vtile. ff. de mino.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Marcellinę & alijs.

LEX PRIMA.

ADite [a] præsidem [*] prouinciæ, & ruptum esse testamentum Fabij Præsentis agnatione [b] filij docere. neque enim impedit [1] † notionem eius, [c] quod status quæstio in cognitionem vertitur, [d] etsi [e] super status causa cognoscere nõ possit. [f] pertinet enim ad officium iudicis, qui de hæreditate cognoscit, vniuersam incidentem quæstionem, [g] quæ in iudicium deuocatur; examinare: quoniam [h] non de ea, sed de hæreditate pronunciat.

Dat. 13. Cal. Decemb. Geta, & Plautiano Coss. 204.

Inter patrueles si quæstio status non refertur, hæreditas delata æquo iure diuiditur: sed si quæstio status refertur, prius de ea discutitur: quàm super petitione pronuncietur. h. d. Bal. Vel sic: Si quæstio status incidit in iudicium diuisoriũ, prius de statu cognoscitur, quàm sententia definitiua detur. Pau. de Cast.

Imperator Antoninus A. Magnillæ.

LEX II.

SI quæstio [i] tibi [k] generis [l]

SI quæstio.] CASVS. Si filijs patrui mei, & mihi delata fuerit hæreditas alicuius agnati vel cognati, agepossum fa. ercisc. iudicio, ut hęreditas diuidatur. Si autem mihi objiciatur, quod de illa cognatione non sum, quæ quæstio præferatur, quæritur? Respon. quod prius cognoscendum est de genere. i. de natiuitatis veritate quàm de quæstione hæreditatis diuidenda; non tamen prius debet de ea pronunciare. Viu.

i Si quæstio.] i. modum exceptionis.

K Tibi.] agenti petitione hæreditatia.

l Generis.] quia non sit agnatus, vel cognatus.

* Sic lege, Præsidis, prouinciæ delegatum, tu prius; esse testem &c. Et sit sensus, cũ actor de hęreditate apud pedaneũ ageret, & status controuersię reo mota est. Reus eadé opera cautiam vtpote liberalẽ remitti ad ȷ̈sidẽ postulat. Respondent Imp. adeũ dũ ipsum delegatũ cũm rupti apud eum agendam status quęstionẽ incidentem ab eo summariè examinandã, non vt de ea pronunciet. Got.

1 † Al. decet notionem.

1 Idem B. Bal. Pau. & Salic.

Impubes si agat petitione hæreditatis an possit agi de statu suo.

2 Ista est vera in se, licet non congruat literæ. B. Bal. Paul. & Salic.

3 Reprobatur Bar to. Bal. & Salic.

Sententia an sit super incidenti pronũcianda, de hoc et tractat gl. 1. ex de ord. cogn.

4 Idem B. Bald. Pau. & Sal. hic.

Patrue-

a *Patrueles*. tuos, & sic eodem gradu.
b *Experire*. ad diuidendam hæreditatem cuiusdam agnati, vel cognati tui, & eorum.
c *Quæstio erit*. in modum exceptionis, quod potest esse, vt ff. de probationib. l. prima.

ab iis, quos fratres patrueles[a] esse dicis, non fiat: adito præside prouinciæ, & accepto familiæ erciscundæ iudicio, experire.[b] Quòd si de ea re quæstio[c] erit, prius de natiuitatis veritate secundum iuris formam quæri,[d] idem vir clarissimus curæ habebit. PP. 10. Cal. Aug. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Quando ciuilis quæstio est principaliter mota, & incidens criminalis est, eadem sententia terminantur. Bal.

Impp. Valerianus, & Galienus AA. Demetrio.

LEX III.

CVm ciuili disceptationi principaliter motæ, quæstio criminis incidit,[e] vel crimini prius instituto ciuili causa adiungitur,[f] potest iudex eodem tempore[g] vtramque disceptationem[1] † sua sententia* dirimere. PP. 9. [2] † Calen. Galieno A. V. & Faustin. Cos. 263.

Prius de criminali est pronunciandum, quàm de ciuili causa cognoscatur. h. d. Bald.

Impp. Constantinus A. ad Calpurnium.

d *Quæri*.] non pronunciari, vt ī. l. proxim. dixi in fi.

CVm ciuili. CASVS. Si criminalis quæstio incidat ciuili, vt si petam decem per instrumentum, quod dicis falsum, vel econuerso, vt si agā contra te de plagiarijs pro seruo, quem mihi abduxisti, & dicas illum seruum tuum esse, vtraque quæstio lata sententia super principali tantum debet vna sententia terminari nec vna propter alteram differri.

e *Incidit*. vt agis ex instrumēto, [1] quod dico falsum excipiēdo, vel agis ex instrumento, quod dico testatorem compulisse ad faciendū vt ī. si quis aliq. testa. l. 1. Vel pone, vt ī. de ord. cogn. l. 1. sed ibi videtur vtraque principalis.

f *Adiungitur*. vt accusas me de plagio, sed ego te seruum meum esse dico, vt inf. ad l. Flau. de plagiar. l. antepen. Vel accusas me de adulterio, vel simili, sed ego te seruum meū esse dico, vt inf. ad leg. Iul. de adulter. l. quoniam Alexandrum. Item pone exemplum supra de offic. rect. prouinc, l. prima.

g *Tempore*. imò videtur prius finiēda criminalis, vt infra l. proxim. quæ est contra. Solut. [2] ibi reaccusando, & sic ambæ quæstiones erant principales, hic secunda in modum exceptionis proponitur. Item quomodo pronunciatur hic super vtraque immo tantum super principali, vt supra eodem l. prima, in fine. quæ est contra. Solut. ibi incidit ciuilis ciuili, hic criminalis ciuili, vel econtra secundum Bartolom. Vel potest dici secundum Ioann. [3] quod hic vtranque dirimit, pronunciando tamen de principali tantum, & adeo incidens determinari videtur, vt si contra eam quis veniat, cōpetat exceptio rei iudicatæ, vt infra, de fide instrument. l. fin. in fi. nisi vbi de incidenti summatim cognoscitur. vt ff. de liber. agnosc. l. si quis à liberis, §. si vel parens, & §. meminisse.

QVoniam. CASVS. Petebam à te decem, in modum reconuentionis accusabas me de homicidio, quę sit præferenda, quæritur? Respond. quòd criminalis, & illa ciuilis differenda est, quousque criminalis terminetur: & intellige, criminali quocumque modo finita absolutione, ciuilis quæstio tunc ex integro aperitur. Viuianus.

h *Intermissa*. idest dilata ciuili.

1 Idē Bar. & alij.
1 † Qōnē.
* In arbitrio iudicis est cumulare ciuilem, & criminalē qōnem, vt ex Symmachi episto lis eidici mus, & nec semp criminalis actio pfertur ciuili. l 26. inf. de adulte. Vide Cuiac. 4. obser. 20. obser. 2p.
2 † Alias sic. PP. No. vt apud Duare. alias ve ro, hęc data deest.
3 † Intell. nouumhu ius l. vide apud Iab. Accorōb. in l. naturaliter, §. nihil cōe. nu. 108. de acq. poss.
2 Approbatur Bar. Bal. Paul. & Sal.
Ciuilis qō q̄nque incidit ciuili, q̄nque criminalis ciuili, &c.
3 Idē præ dict. scribentes.

i *Sæpe fit*. nam quandoque 4 aliter fit, vt cum ciuilis est præiudicialis, vt instit. de act. §. præiudiciales, & infra ad leg. Iul. de adulter. quoniam Alexandrum. Item hic erant ambæ quæstiones principales, sed in superiori lege non. Item est contra huic, ff. de iudic. l. qui prior, sed hic fallit illa regula, quæ fallit, & alias, vt ibi dixi.

LEX IIII.

QVoniam ciuili [3] † disceptatione intermissa,[h] sæpe[i] fit, vt prius de crimine[k] iudicetur, quòd (vtpote maius) merito minori præfertur ex quo criminalis quæstio, quocumque modo cessauerit,[l] oportet ciuilem causam velut ex integro in iudicium deductam distingui,[m] vt finis criminalis negotii ex eo die, quo inter partes fuerit[4] † lata[n] sententia, initium ciuili quæstioni tribuat. Dat. Idib. Mar. Neapotiano, & Facundo Coss. 336.

TITVLVS IX.

De litis contestatione.

Nec postulatio, nec libelli editio faciunt litis contestationem, sed narratio cum contradictione. Iacob. Butrig.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Valent.

LEX VNICA.

REs[o] in iudicium* deducta[p] non videtur,* si tantum postulatio simplex[q] celebrata sit, vel actionis species ante iudicium reo cognita.[r] Inter litem enim contestatam, & editam actionem per multū interest. Lis enim tunc contestata videtur, cum iudex[s] per narrationem ne-

k *De crimine*. hanc l. intelligebat Irn. [5] cum criminalis extinguit ciuilem, vt infra ad legem Iuliam de adulte. l. adulterij, alias nō: cum prohibeatur, quis post commissum crimen agere, contra quemlibet suum debitorē, nec donare, vt ff. de donation. l. post cōtractum, sed certe non prohibetur hic agere, sed debet differre donec criminalis terminetur, & posses hic distinguere, vt dices infra, de accusationib. l. qui de crimine.

l *Cessauerit*. per absolutionem. Vel dic vt ī. de his qui acc. non poss. l. 1.

m *Distingui*. i. finiri.

n *Lata sententia*. absolutionis: alioquin non datur, imò tollitur Initium ciuili quæstioni, & sic intellige supra quocūque modo, scilicet per sententiam absolutoriam, vel per pactum, vel per trāsactionem.

DE LITIS CONtestatione.

Quia iudicia accipiunt exordium per litis contestat. [6] ideo de ipsa ponit.

REs.] CASVS. Ad decem me conuenire uoluisti, & citare fecisti, & libellum porrexisti, & ea petijsti in iudicio, quę me tibi debere contradixi. quo istorum modorum fiat litis contestat. an per citationem, an per libelli oblationem, vel per interrogationem, & responsionem hincinde factam quæritur? Respondeo per vltimam.

o *Res*. idest causa vel quæstio.
p *Deducta*. idest petita.
q *Simplex*.] vt vocetur aduersarius in ius. [7] Sic igitur tria not. postulatio libelli, editio, & contestatio. Primum non facit contestationem, cum & post possit iurisdictio declinari, vt ff. si quis in ius uoca. l. 2. Nec secundum, vt hic, & ff. de iudic. l. non videtur, & argument. ff. rem rat. hab. l. amplius, nisi in casu, vt supra quando li. princi. da. l. 1. & 2. Tertium sic.
r *Cognita*. per libelli dationem, vt supra de eden. edita. quæ dabatur aliter olim, vt ff. de eden. l. 1. §. 1. aliter hodie proponitur, vt in auth. hic posita.
s *Cum iudex*.] vel arbiter, vt ff. de arbitr. l. 1. & quod dicit narrationem, scilicet responsionem, ut sup. de iura. calum. l. 2. in princ. & de iudic. l. rem non nouam, §. patroni. merita enim

4 Iñ5 glo. approbāt B. B. Paul. & Sal.
5 Idē Iac. Butr. Bal. & Paul.
4 † fuerat.
* Concor. ext. de lit. contest. c. unico, cū glo vnica.
* de effectibus litiscōtesta. vide Cuia. 9. obser. 21. Rebuff. tomo 4. fol. 335. Hocoma. 3. obse. 28. Vuurms. 1. pract. 13.
6 Istā continuationē sequuntur Bald. Pa. & Sal.
7 Approbatur per Paul.

ta enim causarum partium assertione panduntur, vt infra si. per vim, vel alio modo, l. secunda, & quod subijcit per narrationem, negotij, scilicet principalis, t yt debet mihi declarare, cum Titius, & Titius dicit, nego, vel non est verum, vel simile, vt si exceptionem opponat pacti, vel iurisiurandi. Secus si dicat, non teneor respondere ratione iudicis, vel actoris, vel temporis, quia tunc declinet. Item secus si dicat, non respondeo, sed non animo contestandi, litem, vt ff. qui satisd. cog. l. pignor. vel hic potius ut l. debitor ... Sed tantum in mente concepit. Item puto per veritatem responderi, sed per sacramentum calumniae: quod fit post de credulitate. Quid autem si contestatur? Respondeo, puto, si erat libellus datus, & animo contestandi hoc faciat, quod est contestatio, & dabitur simpliciter si petat actor sine libello, quae est contestatio, sed praecipitur reo, ut usque ad certum tempus soluat, ut ff. de iudic. l. si debitori.

1 Ista glo. approbat. B. B. Pa. & Sal.

3 † Casum Hale. id in quo lis atque cā versatur. Goth.

*Vigel. in suo de li. contest. li. bello ... 2. te inuē...

2 Concor. usque ad fin. gl. praedicti scribētes hic.

* Ista authen. cum sequēti est canonizata 3. q. 3. c. inducia. offeratur.

3 Vtraque lectura est bona secundum Paul.

4 Idem B. B. & Sal.

5 Contrarium tenēt B. B. & Sal. luc. Sportulae quibus, & quando sunt dandae.

6 Concor. cū hac gl. B. & Bal.

gotij causam[i] † audire coeperit. Dat. Calen. Septemb. Seuero 3. & Antonino AA. Coss. 201.

IN AVTHEN.

De exhib. & introdu. reis, §. sancimus, coll. 5. const. 6.

Vocato in iudicium libellus est offerendus, & dāda dilatio viginti dierum ad deliberandum, an cedat, vel contendat: in iudicem dissentiat, vel consentiat, vel contradicat, vel fideiussorem praestet: & sine his contestatio facta non tenet. h. d.

OFferatur[a] * ei, qui vocatur[b] ad iudicium, [c] libellus: & exinde pbitis[d] sportulis, & data fideiussione, [e] viginti [f] dierum gaudeat indicijs, quibus deliberet, cedante, an contendat, aut iudici alium associari petat, vel[h] recuset eum, nisi ille sit is, quem ipse alio iam recusato petierit.[i] Denique praesens interro

getur, [k] an hoc tempus[2] † litis transierit, quo non modo ex ipsius responsione, sed etiam ex libelli subscriptione manifestetur, quam in initio [l] facere debet. Litis ergo contestatio contra hoc indultum habita, pro nihilo [m] habēda est.

IN AVTHEN. De executo. §. 1. coll. 7. const. 7.

Actor antequam dirigat libellum, debet satisdare forma hic scripta. h. d. Salic.

LIbellum [n] vero non alias actor dirigat, nisi prius & in ipsum, quem dicit obnoxium, & in negotij [o] executorem exponat cautionem, se scilicet, vel intra duos menses litem contestaturum, vel omne damnum ei, qui conuenitur contingens, restituturū in duplum, cautione tamen non transcendente triginta sex aureos.

OFferatur. CASVS. Haec authen. ponit ordinem eorum quae debent praecedere litis contestationem ... quae uide per ordinem ... In fine ibi, litis ergo, ponit clausulam ... quod litis contestatio facta cō tra hunc ordinem, pro non facta habebitur.

a Offeratur.] haec auth. tractat de quibusdam praeambulis litis contestationis. & est in corp. de exhib. §. sancimus, coll. 5. & dic offeratur ei, a iudice, uel actore, uel ab aliquo ... mandato iudicis.

b Vocatur. id est qui uocatus est. sic infra, de actio emp. l. ...

c Ad iudicium.] idem & si arbitrum, 4 ut ff. de ... l. ... ff. de arbitr. ... Nec obst. supra, de episc. & cler. auth. generaliter, in fin. ... nisi causa, &c. nam exponitur, id est nisi satisdatio praedicta remittatur. Item dic iudicium ciuile. Item in criminali, ut ff. de accusa. l. libellorum. Sed ibi in ... quia triginta dies dantur ad componendos ... ut infra, de exhib. l. ... 5 ...

d Pbitis sportulis. tam ab actore, quam a reo, & quando, & quantum ... habes in Authen. de iudi. §. ... 6 ...

o Fideiussione.] scilicet iudicio sisti, nisi possideat immobilia, ut ff. qui satisdare cog. l. sciendum, & intitutio. de satisdatio. §. sed haec hodie. Alij dicunt corrigi dictam l. sciendum, per authentic. istam. Item not. de fideiussione, scilicet personali, non pignorum, ut ff. de praetorijs stipulationib. l. praetoriae 3.

f Viginti dierum. scilicet ad plus. nam minorari possunt, 7 ut infra, de dilatio. l. prima. & l. ... ff. de iudic. l. nonnunquam. Alij contra, ff. de re iudica. l. 4. § si quis, & illas in dilationibus a iudice datis intelligunt: hic a lege, quos confundit, ff. de iudicijs, l. nonnū quam, secundū Azonem. Sed dic, quod non possunt minorari, sicut nec decē dies, qui dantur ad appellationem interponendam, nec annus, qui datur ad exercendum appellationem.

g Associari.] cum prior ordinarius erat, ut supra, de iudicijs, authent. si contigerit.

h Vel recuset. quia delegatus erat, ut supra in l. apertissimi.

i Petierit. hic est argumen. contra ff. de iudi. l. obseruandū. Sol. hic ad uerecundiam petiti iudicij, uel hic corrigit, uel hic absente altera parte, ibi utraque erat praesens, sicut Romana curia obseruat. 8

k Interrogetur.] scilicet ante litis contestationem, sicut & aliae multae fiunt interrogationes, ut ff. de interrog. actio. per totum.

l Initio. debet enim in initio subscribere annos Domini in libello, ut dicitur in corp. quod hodie 9 non seruatur, sed scribitur terminus ad respondendum.

m Pro nihilo. non ergo interrumpit praescriptionem. 10 secundum ... contra ... cum etiam per solum executorem ... interruptio, ut inf. de praesc. 30. ann. ... Sed potest responderi illud secundum ... quando incognita erat libelli oblatio ... contestatio, sed si fieret, pro nihilo ... per ... praescriptio. Item an ... uidetur, quod sic, ut sup. de episc. & cler. ... secundum ... & ... ultimo, l. 12. & ff. de fer. ... ut sup. de iura. calumn. 2. §. sed quia. ... 11 possit ... non, ut ar ... veterani.

LIbellum. CASVS. Authent. ista non legitur super l. ... sed legitur, ut ponat aliud praeambulum, quod debet praecedere lit. contest. nam in superiori authentic. quaedam habuisti praeambula, quae debent praecedere lit. contest. ... in authentica dicitur, si actor uult reo offerre libellum ante lit. contest. non liceat actori libellum offerre reo, nisi caueat reo, si praesens est, uel executori negotij, si reus non est praesens, de lite contestanda intra duos menses, & caueat reo de omni damno ei refarciendo in duplum, dum tamen non excedat summam 36. aureorum.

n Libellum. haec est in Auth. de executoribus, & ijs, qui con §. 1. collat. 7. & respicit initium causae, sed illa supra, de episcop. & cler. authent. generaliter, respicit finem, unde non superstinit una per aliam.

o Et in negotij.] & pro authent. nam ex stipulatione executoris

2 † al. deest litis.

7 Approbatur per praedictos scribētes hic. Dilatio data a lege, an possit minorari per iudicē.

8 Concor. Bal. & Sal.

9 Concor. Sal.

10 Nō procedit indistincte B. B. Paul.

11 Contra tenent B. B. Paul. & Salic.

curatoris hēt reus vilem actionē, vt ff. rē pu. sal. so. l. nō quasi. & ff. de procu. l. mutus. §. si procurator.

a *Lex.*] hæc l. à Cuiacio restituitur. 12. obser. 21.

b *Agens.* no. pœnam plus tēpore, vel quantitate ac aliis petentis. §. 33. Instit. de actio.

c *Epitome.* restituta à Cuiac. 2. obser. 21.

d *Si quis.*] Latina interpretatio.

DE PLVS PEtitionibus.

Quia lite contestata petitur quandoq; plus, ideo dicit de hoc in specie, s. quando plus petitur in rē, nam & alijs modis plus petitur, vt institu. de actio. §. plus autem de quib. hic titulus non dicit. Adde cap. 1. cum vis gl. extra eod.

ODiosas.] CASVS. Decem Titio debes, dolo te induxit, vt alia decem promitteres, & promisisti: & de hoc instrumentum fecisti. si te. Titius vocauit, & 20. petijt: si ante lit. contest. pœnituit de quantitate falsa adiecta, effugiet pœnam plus petentis, quę est, vt triplū soluat damnorum & expensarum, quas fecerat reus, vt insti. de act. §. tripli. & hoc in prima. Si autem non pœnituit: sed in lite perseuerauit, & per testes falsos quātitatem adiectam ꝓbauit: non solum quantitate adiecta: sed à toto cadet debito, si de hoc per testes conuincatur. Si autem cum eo transegit, vel cautione emissa totum debere confessus est, tenebit transactio, & confessio. Et quod dicit de confessionibus intellige, qđ ex cautione extorta facta fuit vna confessio, & ea emissa facta fuit alia.

No. ex ista l. contra vsurarios, qui exigūt promissionem de duplo veræ sortis, & postea totum petunt, vt debeant cadere

TITVLVS X.

De plus petitionibus.

Imperator Zeno.

LEX [a] PRIMA.

OMnis actor, siue masculus, siue fœmina ante finitam dilationē debiti agens [b] & per hoc reum damno afficiens, aliud tantum expectet tēpus, nullam vsuram ī medio accipiens, quantū ipsum præuenire definitum solutioni diem conatus est. Et hoc vero tempore elapso, non aliter agat, quàm si impendia primę instantiæ circa litis præmonitionem facta, aduersario soluat. Si vero tutores aut curatores tēpore, aut quantitate in plus enixi fuerint exigere, eorum, qui suæ curæ commissi sunt, debitores in nullo lædantur, vt qui sub aliorum tutela, & cura sint: sed ipsi tutores, & curatores agnoscant sibi inde contingens dānum. Qui verò hęreditarias res petunt, aut rationes tutelę, aut curę exigunt, & qui cōtra minores, aut maiores de negotijs gestis (seu de gesta) intendunt, aut deposita ab alijs data exigunt, vt eorū, qui deposuerunt, successores facti, nihil ex plus petitione dānificentur, veluti qui iustam habeant ignorantiæ causam. Tum verò is, qui plus petit, damnificentur, quando manifeste conuictus fuerit per auaritiam delinquere. Si vero quis minus, quam reuera sit, taxauerit suā litē, nec ad hoc respiciat iudex, sed in veram quantitatē calculum fuerat.

Iustinianus A.

LEX II.

ZEnonis diuæ memoriæ vestigijs insistens præsenti lege decernimus: vt quicunq; ante tēpus debitum exegerit, tanto tēpore vltra constitutū tēpus manifesta plus petitione sine vsurarū acceptione expectet: nec tunc agere ante pōt, quam oīa dāna parti aduersę restituat, tutores vel curatores talia perpetrantes, ipsi damnabuntur: exceptis his, qui res hæreditarias petunt, aut rationes tutelæ vel curæ, siue negotiorū gestorum agunt contra minores seu maiores, vel qui depositum repetunt, quasi ex successione. Qui aūt minus petit in iudicio, in nullo lęditur. Si quis verò maiorē, quā sibi debetur, quantitatem in libello conuentionis inseruerit, in triplū parti aduersę restituere compellatur, quicquid ex hac causa sportularū nomine executoribus amplius dedit.

Superioris constitutionis Epitome [c] ex Basilicis.

¶ Si quis [d] actor in misso a se libello, maiore quantitate inserta, maioris dāni causa fuerit ei, quem in ius prouocat, in triplū reddat damnum, quod propter eum passus fuerit ad aduersarius. Vera aūt quātitas actiones intelligatur, in quam iudex tulerit sentētiā.

Si cautio est per dolum extorta in maiori summa, & sequitur petitio, ante litē contestatam, est locus pœnitētiæ: postea non per transactionem uero, et confessionē sponte subsecutam, purgatur dolus retro commissus: & cessat pœna huius legis. h. d. Bald. Vel sic: Qui per dolū cautionem pluris exigit, & plus petit, litē contestando debitum perdit, nisi transactio, vel secunda cautio interuenerit. h. d. Pau. de Cast.

Imp. Iustinianus A. Ioanni Præfecto Prætorio.

LEX III.

ODiosas [1] † contrahentium calliditates amputare properantes, cēsemus, vt si quis certa quantitate [e] sibimet debita, super ampliore pecunia per dolū, & machinationē cautionē exegerit, [f] & ad iudiciū debitorē vocauerit: [g] si quidem anī inchoatā [h] litē calliditatis eū pœniteat, & debiti verā quantitatē cōfessus fuerit, nullo * eum dispēdio [i] prægrauari. Sin aūt liti præbuit exordiū, & ī certamī ib. negotij ꝑmanēs arguitur [k] de adiecta falsa q̄titate; nō solū ea: sed ēt toto debito [l] eū [2] † fraudari: transactionib. [m] & secūdis cōfessionib. siue insinuatæ sint, siue non,

ēt à vera sorte, hoc probato, quod sit de duplo veræ sortis: quod perpetuo tene menti secundū Paulum de Castro hic.

e *Quantitate.*] idem in alia re, vt ff. de legatis tertio. l. quisquis.

f *Exegerit.*] extra iudicium inducendo debitorem dolo ad promittendum, vt ff. de legat. tertio. l. fideicommissa. in principio. & de ser. cor. l. prima. §. persuadere.

g *Vocauerit.*] ex dicta cautione.

h *Inchoatam.*] per litem contesta. vt sup. l. proxima. dicitur.

i *Dispendio.*] scilicet iure delicti: quia non petere, sed petere velle uidetur, vt ff. rem rat. habe. l. amplius. & in hoc est argument. contra ff. de ædil. edict. l. quis sit fugitiuus. in prin. in fi. sed in expensis factis propter maiorem petitionem damnatur in triplum, vt institut. de actio. §. tripli. licet. P. dixerit in simplum.

k *Arguatur.*] per testes. secus si per iuramentum, vel confessionem, vt ff. de iureiuran. l. cum qui. in principio. & infra de non nume. pecu. auth. contra qui propriam.

l *Debito.*] in plus ergo punitur, quam deliquerit.

m *Transactionibus.*] duos casus excipit, vbi hæc constitutio cessat.

1 † Deest hic Græca constitutio. & intellectum huius legis discutit Fran. Purpur. in l. edita. num. 70. C. de eden.

* Et sic ante lit. cont. potest pœnitere & concord. c. vnicum. cum gloss. extra eo. titu.

2 † al. defraudari.

cessat. primus est, si ante sententiam est transactum super cautione dolosa etiam per dolum, secundum B. ut in fine huius l. talibus enim hæc, idest dolum etiam in transigendo commissum, &cæt. secus si super te alias transigatur per dolum, quia non valet transactio, ut ff. de condi. indeb. l. in summa. Vel dic eam transactionem ita demum tenere, si fiat bona fide & quod dicit in fi. hæc obijcere, &c. s. dolū primo commissum in extorquenda cautione, & in plus petitione facta. dolum autem præsentem id est, in transactione commissum possum subijcere, vt supra de transact. l. transactione. ij. & l. sub prætextu instrumenti. Secūdus qñ post extortam cautionē per dolum reus sponte confitetur se totum debere, & cautionē forte ei facit. Nam si est dilatio cui indebitum a iudici huc rē re solutum non poterit repeti, sic cautio uel confessio de indebito exposita reo præiudicat, ut infra ad l. Falc. l. fin. & ff. de regu. iur. l. cuius. & de condi. in deb. l. fideicommissum. Et simile est supra quod met. cau. l. 2. & infra de præscript. 30. ann. l. cum notissimi. §. sed & si quis. Nec ego exigo hic cursum biennij post cautionem primam, licet alias exigatur propter Velleianū, ut infra ad Vellei. si mulier. ij. quia est psona, quæ statim potest sibi præiudicare. Alij etiam hic exigunt biennium. sic ergo duo sunt casus, qui excipiuntur. Alij faciunt vnum, & dicunt transactionem ex interuallo interuenisse, & postea secundam confessionem. quia confitetur se non actum factā transactione, ut supra de trāsac. l. transactione. ij. Sed quid si reus absoluitur actore non probante de adiectione falsæ quantitatis, nec confitente reo, & probante dolum? Respon. adhuc habet locum hæc lex, ut debito careat.

a *Hæc obijcere.* i. dolum commissum super lite maiori quantitate exposita.

etiam in hoc casu suam obtinentibus firmitatem. Talibus etenim cautionib. hæc obijcere[a] non oportet. Dat. 15 Calend. Nouem. Lampadio, & Oreste VV.CC. Coss. 530.

TITVLVS VI.

De dilationibus.

Dilatio probatoria danda est, & moderanda secundum locorum distantiam, nec est in potestate iudicis dare vel negare, & regulariter non datur, nisi semel. h. d. secundum Iacob. But. & Bald.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. dicunt.

LEX PRIMA.

QVoniam plerunq; euenit, vt iudex instrumentorum[b] vel personarum gratia dilationem * dare rerum[c] necessitate cogatur: spatium instructionis exhibendæ postulatum dari conuenit. Quod hac ratione arbitramur esse moderandum * vt sit ex ea prouincia, vbi lis agitur, vel persona, vel instrumenta poscantur: non amplius quàm tres menses * indulgeantur. si vero ex continentib.[d] prouincijs sex menses[e] custodiri iustitiæ est. In transmarina autem dilatione nouem[f] mēses cōputari oportebit. Quod ita constitutū iudicantes sentire debebunt, vt hac ratione non sibi concessum intelligāt dandæ[g] dilationis arbitriū: sed eandem dilationem, si rerum vrgentissima ratio flagitauerit,[h] & necessitas desideratæ instructionis exegerit, non facile[i] amplius[k] quàm semel, nec vlla trahendi arte sciant esse tribuendam. Dat. 5. Cal. April. CC. Coss. 294.

Impetrans rescripum, non debet habere dilationem ad producendum rescriptum: sed aduersarius eius debet habere dilationem ad contradicendum, vt ad impugnandum. d. h. Bald.

Imp. Constant. A. ad Vrsum Vicarium.

LEX II.

SI quando quis rescriptum[l] ad extraordinarium iudicem reportauerit, 1 † dilatio[m] ei penitus denegāda est. Illi autem, qui in iudicium vocatur, danda[n] est

1 † Depor tauerit.

* Dilatio est, vt Thc. 7. clog. 17. c. 7. ui. Re. buff. to. 2. tract. de di lat. Andr. Gayl. 1. ob seru. 9. & seq. Hart. ma. 2. obser. 12. Ol. der dorp. in Enchyrid. excep. c. 4. nu. 13. Re. buf. in pro cœm. cōst. gl. 6. num. 5 1. refert stylo cōi, & curiarū non obseruari Regno Franciæ dilationes iu stylo curiæ arbitrio dari. Goth.

* Concor. cū hac l. 3. q. 3. c. in duciæ. §. spatiū, ubi ponitur tenor iltius legis.

* Qua tribus uel sex, vel nouē plici oporteat Cuia. de 14. 18. & 19.

quod subijcit personarum. s. aduocatorum. Vel restringe instrumenta ad chartas tantum, personas accipe testium. itē aduocatorum, ut ff. ex quibus cau. maio. ab hostibus. §. fin. & l. ait prætor. §. fin. An autem ob amicorum absentiam, nō inuenio. Sed argum. est. ff. de vsur. l. sciendum. & de ser. vrb. prædio. l. quidam hyberus. Item est danda, ut actori denunciet? Argum. quòd sic infra ubi in rem actio l. 2. Idem si ob quascunq; causas necessaria, ut infr. eo. l. inter priuatos, in fi. & ff. de iud. l. iterdū.

c *Rerum.*] idest causarum.

d *Continentibus.* quę aut nullo, aut modico freto disiunguntur, ut ff. de uerb. sig. l. notionem §. continentes.

e *Sex menses.*] repete non amplius.

f *Nouem menses.*] repete non amplius, ut infra eod. l. fi. minus autem posset, ut in fi. huius l. & infr. eo. l. siue pars. & ff. de iudic. l. nonnunquā. nec est hoc mutatū per authen. ut omn. obe. iud. prouinc. quæ est infra ubi de crimin. agi opor. auth. qua in prouincia. vbi alia specialia dantur: quia illa loquii de inducijs, quę dātur illi qui est absens, ut præsumatur cōtumax, hic de ijs, quæ dantur præsenti, & petēti. Item nec est mutatum per alium, quę est supe. de iudi. auth. iubemus. quæ & illa in absente ad eius militiam superandam, & plenè dixi de hoc. ff. e. l. fi.

g *Dandæ*] prædictæ vel minoris.

h *Flagitauerit.*] vt infra, vt infra certum tempus crim. l. secunda, est enim materia dandarum dilationem amputanda vt infra de temp. appel. l. 2. in prin. nec concedendum, nisi ex causa, vt infra de fal. l. satis. & ff. de peti. hære. l. si quis libertatem. §. plane, & ar. ff. si cui plus, quam per legem Fal. hæc autem.

i *Facile.*] idest, quod facile & temerarium esset dari vltra quam semel pro singulis causis, vt ff. eod. oratione. & l. fina.

k *Amplius.*] s. non potest.

DE DILATIONIBVS.

Quia dilationes in iudicijs petuntur, ideo de eis post iudicia ponit.

QVoniam.] CASVS. Si alterutra pars litigantium ad producendum testes, vel instrumenta ad instructionem dilationem sibi concedi à iudice postulauerit: quæ dari debeat, quæritur? distinguitur, aut instrumenta sunt in eadem prouincia, in qualis est, aut in continentibus prouincijs, aut ultra mare. pro primo casu, vide danda est trium mensium dilatio, pro secundo 6. pro tertio 9. nec aliter iudici dandi dilationem tribuetur facultas, nisi instructio causæ hoc exegerit. nec amplius quam semel.

b *Instrumentorum.*] largè accipe, ut ff. de fid. instrum. l. 1. &

SI quando.] CASVS. Duo de Bonon. habebant causam adinuicem, actor ad extraordinarium iudicem Mutin. puta impetrauit rescriptum, ut de causa cognosceret: an actori danda sit dilatio, quæritur? Respond. quod non, sed reo, qui ad alienum iudicem citatus sibi prouidere non potuit, & intellige de rescripto impetrato a principe, alias impetrans cadet actione, vt ff. de iurisdi. omn. iud. l. in criminali.

l *Rescriptum.*] quo cogit aduersarium ad alterius prouinciæ iudicem venire. Et dic à cælesti oraculo impetratum alias actionem perderet, vt infra de iurisd. omn. iud. l. in criminali.

m *Dilatio.*] s. ad probandum, quòd veritate expressa impetrauit, rescriptum, quod prima facie videbatur suspectum.

n *Danda.*] qua actor vti potest, ut supra, de tempo. in integ. resti. l. petendę.

a *Vel testes* ad reprobandum rescriptum.
b *Praeter spem.*] vt ff. de exception. doli, l. purè, §. finali. Sed videtur hodie non tenere rescriptum, sed in prouincia eadem negotium terminandum, vt infra vbi de crimine agi oport. au hentic. qua in prouincia, quæ est contra. Solut. vt ibi.

ad improbanda[a] † precū mendacia, vel proferenda aliqua instrumenta, vel testes:[a] quoniam instructus esse non potuit, qui præter[b] spem ad alienum iudicium trahitur. D. 2. Nonas Mart. Volusiano, & Anniano Coss. 314.

IN AVTHEN.

De exhiben. & introdu. reis, §. 1. collat. 5. const. 6.

Non debet quis trahi ad extraordinarium iudicem, nisi prius actor satisdederit secundum huius auth. formam h. d. tamen ista forma non seruatur de consuetudine. Bald. Vel sic, Reus non cogitur sub iudice delegato respondere, nisi prius actor satisdet de lite exequenda, & de expensis reficiendis si succumbat in causa, & actore non veniente reus absoluitur ab obseruatione iudicii. h. d. Sal.

QVod fieri[c] † non debet, nisi actor satisdederit, certam promittens quantitatem[d] se daturum, si litem nō exequatur, aut[e] exequens nō vincat causam. Si igitur post tempus a se constitutum intra decem dies reo præsente non occurrat,[f] dimittatur[g] reus, exacto eo, quod promissum est: & si quid circa litem plus, impendisse cum taxatione[h] iudicis iurauerit.

Dilatione pendente iudicis officium conquiescit, & dies feriati, & non feriati in dilatione computantur. h. d. Bal. & Salic.

Quod fieri. CASVS. Dicitur in l. C. q̃ reus pōt cōueniri per rescriptum in pe atum ad aliū iudicem. Hæc auth. dicit, quod hoc non est faciendum, nisi prius actor satisdederit, & promiserit certam quantitatē, si litem non exequatur, aut exequens nō vincat. Secundo dicit, quod actor dēt intra decem dies cōparere, alias dimittetur reus, & exigetur ab actore, quod ipse promisit in superiori satisdatione.

c *Quod fieri.* Hæc authen. non bene aptatur ad l. C. prout Irn. eam posuit. Nā innuit secundum eā q̃ rescriptum nō teneat, nisi præstita satisdatione, quod falsum est: immo tenet. Dic ergo, q̃ fieri potest, s. vt cogatur reus respondere sub extranec iudice per rescriptum, nisi actor, &c. vt probatur in cor. 1. respon. & § 1.

d *Quantitatem.* quā statuet iudex suo arbitrio, vt eadem authent. dici videtur, non tū aperit, delegatus an delegans: sed puto, quod delegatus cui causa est commissa, nam & ea sine quibus, &c. vt de iurisd. om. iu. l. 2.

e *Aut.* pro, & nam si non exequēdo vinceret causam, quod fieri posset, si esset absens & contumax qui impetrauit rescriptum, & bonam foueret causam, vt sup. de indi. l. properandum, §. sin autem ex gestis. tunc nihilominus teneretur reo ad expensas, siue ad quantitatem in cautione promissam. Vel propriè lege auth. nam quodcumque eorum deficit, satis est reo, ut agat ex cautione, cum sit alternatiua, ut ff. de cond. insti. l. si hæredi. & sic semper est idem sensus.

* Concor. 11. q. 3. ca. inducia, §. q̃ fieri, & gl. verbo, ex exactione, ext. de his quę vi met. caus. fiunt.

f *Non occurrat.* scilicet actor, secus si agitur coram ordinario, nam tunc expectatur per annum, & tres menses, secundum non: vel per biennium, & sex menses secundum quosdam, vt infra quomodo & quando iudex, authent. qui semel.

g *Dimittatur.* ab obseruatione iudicij, cum non sit liquidum de causa, ut supra, de ind. l. properandum, §. primo l. & secundo.

h *Cum taxatione.* præcedente iuramentum, ut supra, de iudic. auth. post iusiurandum.

Sive. CASVS. Quo casu danda sit dilatio, in l. 1. istius tit. dictum est, si ergo iudex dilationē datam a lege illam abbreuiauerit, vel integram alteri partiū dederit, interim in ea non procedit, & in ea computantur feriæ tam solennes, quam repentinæ.

Iidem A. Profuturo præf. Pannoniæ.

LEX III.

SIue pars,[i] siue integra[k] dilatio fuerit data, eo vsque iudicis officium conquiescat, donec * petiti temporis defluxerint curricula.[l]

¶ Feriæ autem, siue repentinæ, * siue solennes sint, dilationum temporibus non excipiantur, sed his connumerentur.[m] D. 7. Id. Feb. Sirmij Licinio 5. & Crispo Coss. 318.

[f] Dilatio, quam aduersarius negat dari debere, non debet dari, vel denegari, nisi causa cognita, & iudice pro tribunali sedente: & iudex denegans dilationem, statim potest ad ulteriora procedere. h. d. Bal. Vel sic: Expedienda cum causæ cognitione non fiunt a iudice procedente. Sal.

Idem A. ad Catullianum Proconsulem Africæ.

LEX IIII.

A Procedente * iudice dilationem non conuenit[n] postulari, etiam si,[o] vtraque parte præsente, tribuatur,[p] cum non alias, nisi causa cognita indulgeri queat: & cognitio causæ non interpellatione plenaria,[q] sed considente magis iudice legitime colligatur, vt si forte dilationis petitio fuerit improbata,[r] suscepta quæstio[s] per sententiam[t] iudicis dirimatur. Dat. 5. Idus Februa. Sirmij, Licinio 5. & Crispo Coss. 318.

i *Siue pars.* pōt ergo iudex per se dilationem legalem abbreuiare, vt ff. de iud. l. nonnunquam.
k *Integra.* i. legalis dilatio.
l *Curricula.*] nisi ea data iudex ex causa abbreuiet, quod potest, ut ff. de re iudi. l. quod iussit, & ff. de arb. qualem in fine. quæ sunt contra.
m *Connumerentur.*] vt s. tit. 1. l. 1.

* Idem dicit glos. 2. circa fi. in ca. 2. extra eo. tit. per hanc l.
* Repentinę feriæ obresbene gestas a solo Imperatore indicūtur, ob id Imperiales d. l. 4. 7. tit. proxi. Goth.

A Procedente. CASVS. Ad instrumenta vel testes producendos alter litigantiū a iudice procedente dilationem petijt. q. d. in itinere postulauit dilationem, quæ tamen cum causæ cognitione danda est, & nisi iudice sedente pro tribunali expedienda nō est. Si aūt aduersarius dilationē peteuti contradicat ne detur, hæc incidens qō, sit danda, vel non dilatio, per sententiam iudicis sic. a iudi. interlocutoriam dirimatur, vel quod dicit, improbata, dic a iudice, & quod dicit quæstio, s. principalis terminetur per sententiam definitiuam, q. d. videatur iudici, q̃ non sit danda, dari non debet, sed in causa principali procedat.
n *Non conuenit.* secus in bonorum possessione, quæ non tribuit ius a procedente, ut ff. quis ordo in bonorum pos. serue dor. & libertas, vt instit. de liber. §. serui.

* Concor. 3. q. 3. c. in ce. cursu, vt recte dijudicare possit, hic aūt requiritur cā cognitio. Alij volūt roca pedēte dari nō posse, q̄ iuia judice stāte labuta, nulla sit. Vide Old. c. 9. de tur. l. 2. §. dies. Item sent. & re iud. Goth.

o *Etiam si.* idest quamuis.
p *Tribuatur.* i. tribui postuletur.
q *Plenaria.* alias plenaria, quæ fiat de plano, sed subtiliter, & causa cognita, vt & arg. ff. de reg. iur. l. omnia.
r *Improbata.* s. ab aduersa parte, & quod dicit, quæstio s. hęc emergens.
s *Quæstio.* vtrum sit danda, vel non.
t *Per sententiam.*] scilicet interlocutoriam, & sic incidentem emergentem.

emergenti pronunciatur, quia aliter in causa procedi non potest, vt dixi sup. de ord. iud. l. 1. in fi. Vel dic improbata, s. à iudice interloquente nō debere dari dilationem, & quod subijcit, quaestio, s. causae principalis, & per sententiam, s. definitiuam. Et secundum hoc est argum. quod ab interlocutoria non appelletur, cum dicat statim posse dari definitiuam, & habes infra quomo. appell. l. ante sententiam. Accursius.

ADDITIO. Haec lex debet intelligi, vt dicit hic Bar. in secunda. vel in tertia dilatione, quae petitur. Nā prima conceditur de facili, ideò posset peti, & concedi a iudice procedente, vt sup. eod. l. 1. & ff. eo. l. fi.

CVm à nobis. CASVS. Petebas à me ro. succubui, ad principē appellaui, an in causa appellationis, siue ipse princeps de ea cognoscit, siue alij cognoscendū delegет, sit dāda dilatio, si fuerit petita, quaeritur? & respondeo quòd non, & hoc siue fuerit principali causa petita, & nō data, siue non petita, nec data, & hoc eadem ratione, qua nec in iudi. cogn. nostrarū s. dilatio tribui solet, subaudi ex supra dictis cautis appell. & consul. qd si nec cū ipse princeps cognoscit de causa appell. dāda esset dilatio: nedum ab alio iudice. Sed quia positio hec aduersatur naturali aequitati, (qui quis [illegible]) propterea dic, q iudex examinata causa coram eo, credens se insufficientē ad imponendū terminum controuersiae per sententiā definitiuā, vel si tantū ad dicta erat cōmissa [illegible] delegatus retulit principi, vt ipse [illegible] caret, vel ad iudiciū instrumentum mitteret, vel [illegible] rescripti scribat, qua [illegible] liter iudicare debeat. & hoc siue fuerit causa principalis, siue appell. & sic consulta, expone, i. per [illegible] causam, & quod dicit de appel. dic, i. in causa appellationis, siue causa principalis sic examinata, vt non superest nisi sententia, non est postea danda dilatio ad proferendum instrumenta, vel teste. Haec casus positio verior est, & expone quod dicitur in fine, sicut dixi.

a *A nobis.*] si ad principē appellatum, siue ipse cognoscat, siue alij deleget, non datur dilatio, siue priori iudicio sit data, vel non petita, sed in principali causa daretur.

† Siue.

* Quia in dicta [illegible] ad sufficientia [illegible] Goth.

Post conclusionem in causa, siue praecesserant dilationes, siue non, nulla est danda dilatio. hoc dicit Bal. Vel sic. In causa appellationis, quae vertitur coram principe, non datur dilatio, ad probandum, siue per se ipsum cognoscat, siue per alium, cui per rescriptum commisit. hoc dicit secundum primam lecturam Glos. Vel sic secundum aliam lecturam. In causa deuoluta ad principem per relationem inferioris iudicis, (quia illa relatio non fit, nisi causa plenè examinata, & instructa, & post conclusionem) siue cognoscatur per principem, siue per delegatum ab eo, non datur dilatio ad probandum, nec admittuntur testes, vel instrumenta coram principe, vel eius delegato. hoc dicit Paul. de Castro.

Idem A. ad Maximum P.V.

LEX V.

CVm à nobis [a] fuerit [b] ad appellationem, [c] consultationemue [d] rescriptum, siue sit primo iudicio petita dilatio, & [1] † ea tributa non sit, siue ne petita quidem: eam dare cuiquam [e] non licebit, eadem ratione, quam ne in iudicijs quidem cognitionum [f] nostrarum dilatio tribui [g] solet. * PP. Romae 8. Calen. April. Probiano, & Iuliano Coss. 322.

Fiscus in dilationibus vtitur iure communi. hoc dicit Baldus.

b *Fuerit.*] secundum antiquos casus, ponitur quando ad Imperatorem fuerat appellatum, siue ad alium, & ille retulit ad Imperatorem negotium, & Imperator causam delegauit.

c *Ad appellationem.*] i. in causa appellationis. Vel ad appellationem, i. interpellationem.

d *Consultationemue.*] p &, siue habeasue, siue, vel, sic antiqui posuerūt. Nec obst. j. de tēp. app. auth. sed lis. & j. vbi sena. vel cla. l. quoties, q nō loquitur de dilatione danda, vel nō, sed dicit non perire instantiam fatalium dierum, magis aut cōtradicit aequitas naturalis. Vnde pone sm Ios. q iudex examinata causa (nec aliter fieri pōt, vt j. de relat. l. 1. & j. de appel. l. nec causas.) cum se insufficientem videret, vel tantū ad dicta erat ei cōmissa, retulit principi, vt vel ipse iudicet, vel alij iudicandū committat, vel ipsi sibi ipsi rescripti dicat qualiter iudicet, & hoc siue principalis causa, siue appellationis sit. Et pones vel, &, vel. sicq; hodie corrigeret haec lex, cū se insufficientem dicat, cum non possit fieri relatio talis, s. propter suā insufficientiam, vt in auth. vt iud. non expec. s. ius. §. 1. coll. 9.

e *Cuiquam.*] s. iudici, vel parti.

f *Cognitionum.*] s. habitarum ex cautis supra praescriptis.

g *Tribui solet.* q.d. si nos cognosceremus nō datur alij sā, ergo nec ab alio det.

Imppp. Constan. Constāt. & Constans AAA. ad Petronium vicar. Aphricae.

LEX VI.

INter * priuatos, & fiscum si aliqua lis mota fuerit, vtrique parti petendae dilationis per defensores suos copia deneganda non est, si hoc commoditatis ratio postulauerit. [h] Dat. 5. Idus April. Aquileiae, Acyndino, & Proculo Coss. 340.

Etiam in causa status debet seruari spatium dilationum, secundum distantiam locorum à iure taxatum: hoc intendit Bald. Vel sic: Causa status in dilationibus parificatur alijs. hoc dicit Salyce. Vel sic: Tempus à lege statutum in dilationibus dandis propter magnitudinem causae non augetur. hoc dicit Paul. de Castro.

* Ex lib. 2. tit. 5. l. 5. C. Theod.

INter priuatos. CASVS. Siue priuatus cum priuato causam habeat, siue fisc. cum priuato, danda erit petēti dilatio si causa subfuerit, quas causas habes ff. de iudic. l. interdum.

h *Postulauerit.* vt j. vt intra certu tempus. l. 2. & ff. de iudi. l. interdum.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Messallae PP.

LEX VII.

NEc * de statu, ac patrimonio litigantibus in transmarina etiam dilatione mensium nouem spatia egredi [i] concedatur. Dat. 6. Calē. Ianuar. 396.

* Ex lib. 2. tit. 7. l. 1. C. Theod.

NEc de statu. CASVS. Status quaestionem cuidam mouisti: intentionem tuam nisi per instrumenta, quae erant vltra mare, probare non potuisti, & dilationem vltra nouem menses postulasti, an danda sit, quaeritur? Respond. quòd non solum in minoribus causis, sed nec in causa status, vel patrimonij concedenda.

i *Egredi.*] nisi iusta causa videatur iudici faciendum dando nouam, vt ff. eod. l. oratione.

TITVLVS XII.

De ferijs.

Tempore feriarum solemnium, & repentinarum appellatio potest interponi, sed non interposita exerceri, nec propter tales ferias ipsa fatalia prorogantur. Baldus. Vel sic. Appellationis tempora sunt cōtinua, ideò in eis computantur feriae repentinae. hoc dicit Salyc.

* 17. Ecloga 2. C. Theo. §. 2. decret. 9. Nouell. Leo. 54. Vi. conti. 2. En annuelis Cōuenta de ferijs, vt i[illegible] centenus dies feriati apud Graecos. Gothof.

DE FERIIS.

Dixit de dilationibus datis à iudice: nunc de datis à lege

de quibus dicit, quod aliæ sunt solemnes, vt dies festini, & tempora messium, vt infra eod. l. fin. & l. omnes ij. Aliæ repentinæ, vt quia filius nascitur principi, vt inf. eod. l. à nullo. & in l. fin. & in repentinis si aliquod tempus puta mensis superest, tunc ad litis contestationem eis hinc is restituitur, sed non sic in solennibus, vt ff. ex quib. cau. maior. l. sed & si, §. si feriæ. & sup. tit. 1. l. siue pars.

ff. §. si feriæ. Et idem poterit dici in tempore, quod datur ad appellationem exercendam, vt per restitutionem reddatur in repentinis, non ipso iure, vt hic. Vel dic esse hic similitudinem inter solemnes, & repentinas, vt in vtrisque currant tempora continue, scilicet decem dierum, & anni communi iure.

Impp. Constātius, & Maximia. A A. Seuerus, & Maximinus Nobb. CC. Verino.

LEX PRIMA.

QVoniam * consulis, [a] an similis obseruātia à nobis adijciendarum [b] feriarū, quæ rebus fœliciter gestis [1] † proueniunt, ad appellationum [c] quoque tempora porrigenda sit, Verine charissime. rescribi placuit experiētiæ tuæ, vt in causis prouocationum iugiter, & sine additamento huiuscemodi dierum tempora scias obseruari debere, & supradictorum dierum obseruationi in appellationum causis minimè fieri adiectionem.

Imp. Theodo. A. Viceno.

LEX II.

VT * in die Dominico emancipare, ac manumittere liceat, reliquæ causæ, vel lites quiescant, & à die 8. Calendarum Iulij, vsque in Calen. Augusti mensis feria concedatur, & à Calendis Augusti vsque in decimum Calendarū Septembris agendarū causarum tribuatur licentia. A decimo autem Dalendarū Septemb. vsque in Idus Octobris vindemialis feria concedatur.

¶ Sanctū quoque diem Paschæ, & diē Natalis Domini, & Epiphaniæ septem, qui præcedunt, & septem qui sequuntur, sine strepitu volumus obseruari, & quod contra hoc factum fuerit, omnibus modis irritatur.

Die dominica debent iudices, & officia artium quiescere: opera tamen ruralia ex necessitate possunt explicari. h. d. Bald.

Imp. Constanti. A. Elpidio.

LEX III.

OMnes iudices vrbanæq; plebes, & cunctarum artium [d] officia venerabili die Solis [e] quiescant: [f] Ruri tamen positi, agrorum culturæ, liberè [2] † libenterque inseruiant: quoniā frequenter euenit, vt non aptius alio die frumenta sulcis, aut vineæ scrobibus [g] mandentur; ne occasione momenti [h] pereat cōmoditas cœlesti prouisione concessa. Dat. Non. Mart. Crispo 2. & Constantino 2 Coss. 421.

Solus princeps indicit generales ferias repentinas. Bald. Vel sic. Feriæ repentinæ non inducuntur per inferiores à principe: & si indicantur, non valent, nec merentur habere nomen feriarum, nec etiam effectum. hoc dicit Pau. de Cast.

Idem A. ad Seuerum.

LEX IV.

A Nullo iudice præsumi debet, vt auctoritate sua ferias [i] aliquas concedat. [3] † Nec enim Imperiales ferias vocari oportet, quas administrator edixerit: ac p hoc, si nomine eximuntur, etiam fructu [k] carebunt. + Data Idib. Apr. Sirmij. 392.

*Hanc legem putat Cuiac. lib. de diuers. temp. præsc. perperam hoc loco fuisse relatam.

1 † Aliàs seruari.

QVoniam consulis. CASVS. An in causa ap. exercendæ, & interponendæ similis sit obseruantia repētinarum, & solemnium feriarum, quæritur? Resp. quod sicut appellatur intra decem dies in solemnians, sic in repentinis, neque deducuntur tales dies à temporibus statutis ad appellat. nec à temporibus exercendarum appellationē: diebus tamen feriatis non exercentur.

a *Quoniam consulis.*] Quærebat Verinus, an sicut aliàs est similitudo inter solemnes, & repentinas ferias, vt in nulla earū fiat aliqua litis contestatio regulariter, sic & in tempore faciendæ, & in tempore exercendæ appellationis esset similis obseruantia in vtrisque. Vel dicam similis sit obseruantia à nobis adijciendarum feriarum, &c. supple, & solemnium. q. d. q seruatur in solemnibus circa appellationem; seruetur etiam in repentinis, & eadem est quæstio propter verbum, quoq;. sed non aperit quæstionem inquirendo, sed Imperator aperit respondendo, & respondet, quòd sic: vt ecce: appellatur, & in tempore feriarum solemnium, vt in Authen. de appell. & intra quę temp. in prin. collat. 4. & ff. quando appell. sit. l. 1. §. dies. sic ergo fit in tempore feriarum repentinarum, vt possit quis appellare, per legem istam. Item tempore feriarum solemnium non exercetur 1 causa appellationis, sed tamen tempora fatalium currunt, vt infra eodem omnes 1. & infra de tempo. appellat. l. 2. §. penult. & sup. tit. 1. siue, §. feriæ. sic ergo fit in repentinis, vt tunc non exerceatur causa appellationis, sed tempora currant, per hanc l. & est ratio quare currant in exercenda, quia omni tempore possunt testes parati, & alia ad causam necessaria. Licet autem dixerim non posse fieri contestationem tempore alicuius feriæ, excipe a solemnibus, nisi sit res peritura, vt ff. eod. l. 1. in fi. Item in repentinis de restitui iure restitutionis, non ipso iure tantum tempus quantum superearat, vt ff. ex quib. cau. ma. l. sed &

* Hæc tota constitutio in vete. Cod. non legit. Alc. lib. 6. Parer. c. 9. & Contius inquit ab Hundarieo hic inseream ex Breuiario Alarici.

1 Concor. gl. 2. ante fin. in cap. vlti. extra eod. tit.

b *Adijciendarum.*] scilicet repentinarū, sed nemo alius eas inducit, vt inf. eod. l. à nullo.

c *Ad appellationum.* aliàs prouocationum exercendarum, & interponendarum.

OMnes.] CASVS. Ne opera mechanica die Dominica exerceantur, prohibet Imperator, cultores tamen agrorum agriculturam exercere possunt; nec commoditas diuina permissione concessa propter diem Dominicam perire debet.

d *Artium.*] præter milites, vt ff. codem. l. penultima. & idem in scholaribus, præter rusticos, vt subijcit.

ADDITIO. An studium sit licitum scholaribus diebus Dominicis, & festiuis, pertractat pulchrè Abbas in capitulo primo, extra eodem titu. in versic. & hæc faciunt ad quæstionem.

e *Die Solis.*] Diem solis vocat diem Dominicam: septem enim dies, a septem planetis nomen sumpserunt, & Sol inter eos est, & hodie sic denominamus præter Dominicum, & sabbatum, quod Saturni nomen habebat, & sunt affixi firmamento secundum hunc ordinem descensiuè, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. Accursius.

f *Quiescant.*] scilicet die Dominica.

g *Scrobibus.*] id est, foueis sub terra, vt faciunt vltramontani.

h *Momenti.*] id est diei Dominici.

A Nullo.] CASVS. An alius à principe ferias recentinas indicere possit, quæritur? respond. quod non: & si de facto iudicantur, nec nomen feriarum habere merentur.

i *Ferias.*] scilicet repentinas, quia alicui comiti nascatur filius, sed solemnes sic, vt ff. eodem, l. præsides, & de offic. proconf. l. si aliquam, vel ibi statuit, id est statutas à lege ipse denunciat.

k *Fructu.*] quia non dabunt dilationem. Et no. à nomine argumentandum, 2 vt supra de episcopis, & clericis. l. decernimus.

2 † Al. liberè cæterq; 7. Eclog. 17. c. 9. 1. Harmeno 4. Leonis Nouella 4. iubet etiam agricolam die Dominico vacare. Gotho.

3 † Cōcordat.

2 Not. hic text. ad illud puerilium, si te priueris nomen habere non mereris, de quo meminit glo. in c. corespit. 68. distinct.

2 Quando sit argumentandum a nomine, vide Ias. in l. 2. §. appellata, ff. si cer. pet.

P[ublicas.] CASVS. An causa fiscalis tempore vindemiarum & messium agitari possit, quæritur? Resp. quod sic: sed aliæ & priuatorum, vt panes faciant, sicut debent. a Mensibus.] qui ob necessitatem hominum sunt secus in paschalibus, vel similibus, quæ in honorem Dei sunt, vt j. eo. l. omnes. in fine. b Pistoriis.] an bonū [illegible] non [illegible] causæ [illegible] quia [illegible] omni tempore panem emimus.

Q[uadraginta.] CASVS. An in quadragesima criminalis quæstio exerceri possit, quæritur? Respon. quod non, licet de consuetudine aliud obseruetur.

c Auspicio.] id est, initio.

d Ceremoniarum.] id est sacrificiorum, & ieiuniorum, ac si dicat, in quadragesima aliū criminaliter accusēt, sed non seruatur.

O[mnes dies.] CASVS. Qui dies feriati debeant, vt in eis ius non reddatur, in hac l. docet Imperator: tempore ergo vindemiarū non redditur ius, quod secundum [illegible] locorum consuetudinem, & diuersitatem disceptantium [illegible] debet. [illegible] Item dies Calen. Ianuariarum. Item dies [illegible] in quo condebatur vrbs Roma, & ciuitas Constantinopolis. Item dies dominicus, ita vt nec coram arbitris, siue electi fuerint a partib. siue a iudice dati, in talib. diebus agitetur. Item nec [illegible] natiuitatis principis, vel quo insignia imperialia [illegible] ita q in 15. dieb. paschalibus, nec publicorum, nec priuatorum debitorum fiat exactio, sed manumissio in his exerceri potest.

e Iuridicos.] id est, ad ius dicendum concessos.

f Mensibus.] id est, duob. mensib. vnus aestiuus pro messibus alius autumnalis pro vindemijs. Sed alij dicunt [illegible] quatuor sunt: [illegible] & [illegible] autūnales, quod [illegible] placet, & hi dies inducuntur secundū terrarum necessitatem: vt ff. eod. l. præsides.

g [Ad] requiem.] q. d. quiescant a causis dum laborant in messibus, [illegible] labore pereant. Vel dic ad requiem, [illegible] habere sui laboris.

h [Æstiuus.] [illegible] pars anni. indulget. u hemini-

bus, quia habent tunc quod est necesse ad vitam per totum annum.

i Mitigandis.] per hoc quòd cessent causæ.

k Autumnos.] id est autumnales dies.

l Mancipamus.] in quibus honores decernebantur, sed nec pridie debent sui copiam facere potestates, vt ff. eod. l. pridie.

m [Natalitios.] singulis annis fiebat vnum festum qualibet die in qua perfectæ fuerunt istæ ciuitates.

n Epiphaniarum.] ab epi, quod est supra, & phanos, quod est tonus, quia sonum desuper acceperunt Magi, vt per aliam viam redirent. Vel a phanos, quod apparere, quia desuper eis apparuit stella sup. vbi erat puer. Inde dicitur epiphania, id super apparitio.

o Apostolicæ.] id est festiuitatum apostolorum. An de festo Beati Martini, quia ipse fuit par Apostolis? Respon. nō. quia non per omnia. An in die B. Virginis? Respon. licet non sit lege cautum, tñ dic q sic, quia ipsa est sup. Apostolos, & Angelos, & Archangelos.

p Passionis.] id est totius Christianitatis a cunctis iure celebratur.

q Solis.] id est dominicos.

r Repetito.] per singulas hebdomadas.

s Arbitros.] vt & ff. de arb. l. idem Pomponius, §. fin. & l. si feriatis.

t Diebus.] parem habere reuerentiam est necesse.

u Auspicia.] quando natus est Imperator, sed hoc non seruatur singulis annis, vt hic intendit dicere.

x Vel ortus.] id est coronatus. An autē ab ijs diebus prædictis possit consensu partium recedi: Respond. in his, quæ ob necessitate hominum sunt, sic, vt ff. eo. l. 1. in prin. In his autē, quæ propter honorem Dei, secus, vt arg. ff. de arbi. nam magistratus. & l. si feriatis, in fine. nisi fiant, quæ sunt de voluntaria iurisdictione: vt infrà l. proxi. Sed quando valet renunciatio, an testes cogantur. Respon. non puto: vt ff. de pact. l. si vnus, §. & in summa. alias est §. ante omnia.

y Actus. [Et] manumittendi.] & alia quædam: vt ff. eo. l. solet. non placet, sed ibi de alijs ferijs dicitur.

In publicis, & fiscalibus causis non sunt obseruandæ feriæ messium, vel vindemiarum h.d. Salyc.

Imppp. Valen. Valens, & Gratian. AAA. ad Olybriū.

LEX V.

PVblicas ac fiscales causas tua sinceritas etiam feriatis geminis mēsibus,[a] hoc est sine aliqua itermissione, distinguat,[1] † pistorijs[b] quoque causis ijsdē diebus ratū in futurū examē adhibebit. D. 4. Non. Maij Tyberiade, Valentinia. N.P. Coss 368.

Tempore quadragesimæ in criminalibus causis sunt feriæ. h.d. Bald.

Ijdem AAA. Luciano Vicario Macedoniæ.

LEX VI.

QVadraginta* diebus qui auspicio [c] ceremoniarum [d] paschale tempus anticipant, oīs cognitio inhibeatur criminalium qōnū. D. 6. Cal. Ap. Thessalonicę Grat. A. 6. & Theod. 1. Coss.

Omnis dies est iuridica, nisi appareat, quod sit feriata, & enumerantur hic dies feriati. h.d. Bald.

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Albino P.V.

LEX VII.

OMnes* dies iubem* esse iuridicos.[e] Illos tantū manere feriarū dies fas erit, quos geminis mēsib.[f] ad requiē [g] laboris indulgētior[2] † annus [h] excepit, æstiuos quidē dies feruoribus mitigandis,[i 3] † & autūnales [k] fructibus decerpendis. Calendarū quoq; Ianuariarū cōsuetos dies otio mācipamus.[l] His adijcimus natalitios dies [m] vrbiū maximarū Romæ atque Cōstantinopolis: in quibus debēt iura differri, qa & ab ipsis nata sūt. Sacros quoque Paschę dies, q septeno[4] † numero, vel præcedūt, vel sequūtur. Dies ēt Natalis atq; Epiphaniarum [n] Christi. & quo tpe cōmemoratio Apostolicæ [o] passionis [p] totius Christianitatis magistræ à cunctis iure celebratur. (In qbus ēt pdictis sanctissimis diebus, neq; spectaculorum copiā reseramus.) In eadem obseruatione numeramus & dies Solis,[q] quos dominicos rite dixere maiores: qui repetito [r] in sese calculo reuoluūtur: in[5] † qbus parē necesse est habere reuerētiā, vt nec apud ipsos arbitros,[s] vel à iudicib. flagitatos, vel spōte electos vlla sit cognitio iurgiorū. Nostris* ēt dieb.[t] qui vel lucis auspicium,[u] vel ortus [x] imperij protulerunt. ¶ In quindem autem Paschalibus diebus compulsio,[6] † & annonariæ fūctionis, omniūque publicorum priuatorumque debitorum differatur exactio. Dat. 2. Id. August. Romæ, Timasio, & Promoto Coss. 389.

Actus voluntariæ iurisdictionis possunt explicari quolibet tempore, etiam feriato. h.d. Bald.

Ijdem AAA. Tatiano P.P.

LEX VIII.

ACtus omnes seu publici sūt, seu priuati, dieb. quindecim Paschalibus cōquiescant. In [x] his tñ emācipandi & manumittēdi [y] cūcti licentiam habeant: & super his acta non prohibeantur. 2. Cal. Ianua. Arca. A. 2. & Rufino Coss. 392.

1 † Distinguat.

* Ex l. [illegible] 9. [illegible] l. 1. [illegible] l. 2. §. ap. [illegible] ff. [illegible] ff. cer. pet.

* Ex lib. 2. titu. 8. la. C. Theod.

2 † Indulgentius.

3 † Duar. legit [illegible]

4 † Septeno. 6. Cu. ia. de præscrip. cap. 3. & 7.

Epiphania vnde dicatur.

* Concor. c. 1. & sk. [illegible] eod. tit.

5 † Alias deest, in quibus.

Martinus fuit par Apostolis.

* Concor. glo. ina. vlti. extra eod. tit.

6 † &, non est apud Dua.

* Ex lib. 2. tit. 8. libro 1. C. The.

Traia-

PRouinciarum. CASVS. An tempore quadragesimali vel paschali latrones torqueri possint, quaeritur? Resp. quod sic. Vel scilicet quidam dies sint, quibus prohibitum est cognoscere de causis criminalibus, vt quadragesi. eo tamen tempore permittitur punire quosdam latrones, & per tormenta inquirere de proditione sociorum suorum. nec timeat praeses, quia veniam à Deo expectabit. cum per hoc multorum salus conseruetur.

No. ex ista l. secundum Paul. de Castr. ait, quod publici latrones, insidiatores, itratores et diebus dominicis, & quibuscunque festiuis pōt poni ad torturam, & etiā mitti ad furcas pg ratio nem, quae in ice ponitur & iud patr. eam quocunque repertio in flagranti crimine ma gno, quia non pōt nec inuitatis fac. ..um Deo, quam in j. qui in f... & aliorum pernicie diligantur competen... deceant vigore compesci, vt dicit tex. 23. q. 5. c. 54. inf. de decurio dijs, quod non pōt pinguior victima mactari Deo, quam reus iniquus.

a Pascha. contra supra, eo tit. aud. l. 3. Solu. h especiale in latronib. de Isauria, q perfidiores erant, nam & in eo, quod scrutantur super conscientia aliena, est similiter hic speciale, nam regulariter contra, vt in l. de acc. l. fi.

[* Ex lib. 5. tit. 5. C. Th. vi. Du. ac 2. dilign tat 13.]

[* De Isauris vi. Dionen. 55 Ammianū 14. Vopiscum i pro to Alci. 3. dispu. 20. Quid liceat ne debitorem fugiētem die dominico manu iniecta sistere. vi. l. 1. alias, Martij & deest Constant.]

Latro insignis potest quolibet die ad furcas mitti, Bal.

Impp. Honor & Theodo. AA. Anthemio PP.

LEX IX.

PRouinciarum * praesides moneantur, in quaestionibus latronū, & maxime Isaurorum * nullum Quadragesimae tempus nec venerabilem Paschae [a] diem ex existiment excipiēdum: ne differatur sceleratorum proditio consiliorum, quae per latronum tormenta quaerenda est, cum facillimè in hoc summi numinis speretur venia, per quòd multorum salus, & incolumitas procuratur. D. 5. Calend. Maij. [1] † Constantinop. Basso & Philippo Coss. 408.

Nullius actus iudiciarius potest exerceri die feriato in honorem Dei, nec etiam possunt celebrari lachrimosa spectacula, vel Circense certamen: pacta tamen conijci possunt, & transactiones fieri, & inter partes concordiae celebrari, hoc dicit. Bal. & Sa.

Imp. Leo & Anthem. AA. Atarasio P.P.

LEX X.

DIes festos maiestati altissimae dedicatos nullis volumus voluptatib. occupari, [b] nec vllis exactionum vexationis profanari.

¶ Dominicum itaque * diem ita semper honorabilem decernimus & venerandum, vt à cunctis executoribus excusetur, nulla quēquam vrgeat admonitio, nulla fideiussionis [c] flagitetur exactio; taceat apparitio, [d] aduocatio delitescat; [e] sit ille dies à cognitionib. alienus, praeconis horrida vox silescat, respirent à controuersijs litigantes, & habeant foederis interuallum, ad sese simul veniant aduersarij non timentes, subeat animos vicaria poenitudo, pacta conferant, transactiones [f] loquantur, nec huius tamen religiosi diei otia relaxantes, [g] obscoenis [h] quenquam patimur voluptatibus detineri. Nihil eodem die sibi vindicet scena theatralis, aut circēse certamen, aut ferarum lachrimosa [i] spectacula, & si in nostrum [k] ortum, aut natalē celebranda solennitas inciderit, differatur. [l] Amissionem militiae, proscriptionemque patrimonij sustinebit, si quis vnquam hoc die festo spectaculis interesse, vel cuiuscunque iudicis apparitor praetextu negotij publici, seu priuati haec, quę hac lege statuta sunt, crediderit temeranda. D. Idib. Decemb. Constantinopol. Zenone, & Martiano Coss. 469.

[* Domini cum itaq; e concordat cap. 1. & ea cum extra eo ti.]

DIes. CASVS. Praecipit Imperator, vt diebus festiuis Deo dedicatis, nullus sit voluptati locus, nulla nec debitorum exactio, nulla fideiussio sisti flagitetur, nulla citatio nulla aduocatio litigantes a controuersijs se abstineant, cū beuijs nullus congrediatur, spectacula nō fiant. & si dies natiuitatis imperatoris i hoc dies incident, quo talia fieri consueuerant, vique ad alium diem differatur, & hoc in prima. Si autem aliquis his diebus spectaculis interfuit, amissione patrimonij mulctatur. similiter & apparitor, qui praecepta harum legum transgressus fuerit, simili poena plectetur. & hoc in secunda & vltima parte.

b *Voluptatib. occupari.* pessimarum mulierum, & no. legem bene compositam.

c *Fideiussionis.* id est iudicio sisti, nisi timeatur de eius recessu.

d *Apparitio.* pro ea die.

e *Delitescat.* i. de lite quiescat. Accur.

f *Transactiones loquantur.* i. de transactione loquantur. scilicet litigantes.

g *Relaxantes.* scilicet nos.

h *Obscoenis.* i. turpibus, velijs, quae sūt in scena.

i *Lachrimosa*, quia lachrymantur homines prae dolore, cum vident homines cū bestijs certantes succumbere, vt supra de venat. l. 2. §. quintus, in fine, §. sed hodie corrigitur, vt infra de gla. lege prima. libro vndecimo.

k *Ortum.* i. natiuitatem. vnde Esaias propheta, surge & illuminare Hierusalem in splendore ortus tui.

l *Differatur.* praedictus iudex.

TITVLVS XIII.

De iurisdictione [m] omnium iudic. & de foro comp.

m DE IVRISDICtione omnium iudicum & de foro competenti.

Q. in iudicia ratio ni iurisdictionis exercentur, ideo de ea dicit.

Iudex incompetens potest fieri competens partium prorogatione, hoc dicit. Bal. Vel sic: Sententia iudicis non sui alias iurisdictionem habentis lata inter scientes & coram eo sponte litigantes, vi prorogationis est valida. h. d. Sali.

Imp. Ant. A. Seuero & alijs.

LEX PRIMA.

NOn quidem fuit [n] competens iudex procurator noster in lite priuatorum; [o] sed cum ipsi [p] sed in quolibet alio, siue ordinario, siue delegato, & hoc in tertio.

NOn quidem. CASVS. Duo priuati in causa quā habebant, procuratorem Caesaris, qui inter priuatum & fiscū cognoscit, iudicem elegerunt, an eorum sit ab initio iudex, quaeritur? Responde tur quod nō. & hoc in prima, si tamen in ipsum consenserint, cum alias iurisdictionem habuerit inter fiscum & priuatum, iudicauerit, stabitur sententiae, & imputatur eis qui talem elegerint, quod scientes in non suum iudicem consenserint. & hoc in secunda. Quod non solum habet locum in procuratore Caesaris, sinter nō subditos suos fuerit consensum,

n *Non quidem fuit.* ab initio, ne sit contra. infra si à nō competen. iud. l. fi.

o *Priuatorum.* scilicet priuatae rationis.

p *Sed cum ipsi.* scilicet vos.

a *Et is*. scilicet procurator Cæsaris prædictus.
b *Aduersarijs*. i. vobis, qui aduersabimini.
c *Ex consensu*. non consensistis, vt sic iudicaret, quia fieri non posset, vt ff. de arb. l. qualem, in princip. sed in eum vt possit esse iudex, consensistis. An autem ante litem contestatam ex solo consensu fuit iudex? Respond. & dico, ita Gabiel. dixisse circa hoc vt nota. ff. de iurisd. omn. iud. l. si per errorem, in glo. §. si. quæ incipit, id est discoperit.
d *Personas*. scilicet inter fiscum, & priuatum, vt sup. si aduer. fisc. l. 1. & 2. & infra vbi causæ fisc. l. 5. hoc præterquam in quattuor generibus causarum, vbi tantum præses vel eo maior iudicat. Primus est pro de peda. iudic. l. 2. Secundus in ea vbi cau. fisc. l. 1. Tertius ff. de offi. eius cui mand. est iurisd. l. in princ. Quartus, ff. ad Turp. l. 1. §. 1. specti. Item nota quod alias habebat iurisdictionē, vt dicit, secus si non haberet, vt infra eodem lege, priuatorum.
e *Sententiam*. alioquin secus esset, vt d. l. si per errorem & ff. de iudic. l. 1. in princip.
f *Quod & in alijs*. hæc est vna para.
g *Iudicibus*. aliàs iudicijs quasi dicat, non solum in procuratorem Cæsaris iudicis fuit consensum, sed etiam si in quolibet alium habentem quācunque iurisdictionem ordinariam vel delegatam, vt ff. de iudic. l. 2. & sic si prorogatio de persona ad personam. Secundo de re ad rem, ff. de iud. l. de qua re, §. primo. Fit tertio de tempore ad tempus, vt ff. de iudic. l. secundo, §. sed si iudex. An autem in causis meri vel mixti imperij possit fieri prorogatio? videtur quod non, cum nec delegetur, vt ff. de offic. eius cui mand. est iurisdic. l. secunda, in fi. & l. prima. in princip. & supra de peda iudi. l. secunda. Sed dic potest in iudicem habentem aliàs merum vel mixtum imperium, vt infra vbi nec etiam agi opor. leg. prima, ibi, inchoata sunt, &c. Item non consensum facere valere quod aliàs non valeret, vt infra communia vtriusque iudi. l. secunda.

Aliud in j.

*Concor. c. cum sit, generale de foro compet. & c. quæ circa. penitentia. & c. seq.

eum iudicem elegeritis, & is, [a] consentientibus aduersarijs [b] sententiam tulerit, intelligitis vos acquiescere debere rei ex consensu [c] vestro indicatæ, cum & procurator iudicandi potestatem inter certas habeat personas, [d] & vos incongruum eum esse nobis iudicem scientes, tamen audientiam eius elegistis. Quod [f] & in alijs similibus iudicibus [g] * † tam in actionem proponentis, quam in exceptionem opponentis persona locum habebit. Id. 3. Ianuar. Messalai & Sabino Coss. 215.

Actor debet sequi forum rei, non reus forum actoris. & potest reus conueniri in domicilio, quod habebat tempore contractibus. & in nouo domicilio, quod postea acquisiuit, hoc dicit Bal.

Impp. Dioclet. & Maxi. AA. Alexandro.

LEX II.

Iuris * ordinem conuerti [h] postulas, vt non actor rei forum, sed reus actoris sequatur. [i] nam vbi domiciliū reus habet, [k] vel tempore contractus [l] habuit, licet hoc postea transtulerit, ibi tantum [m] eū conueniri oportet. Dat. 6. Idibus, Octob.

l. in criminali, & sup. vbi & apud quem l. 2. & ff. de iudic. l. hæres absens, in princ. §. fi. Accur.
K *Reus habet*. quod vbi sit, habes, ff. ad municip. l. eius, §. fina. & l. placet. & l. seq. & assumptio, §. fi. & infra de incolis, l. ciues, §. fi. lib. 10.

Priuati non possunt conferre iurisdictionem, hoc dicit, Baldus.

Ijdem AA. Iude.

LEX III.

Priuatorum [n] * consensus iudicem non facit eū qui nulli [o] præest iudicio, nec quod is statuit, rei iudicatæ continet auctoritatem. Dat. 6. Calen. Ianuarij. AA. Coss. 293.

Ordinaria iurisdictio non potest declinari post litis contestationem, nec recurritur ad superiorem per simplicem querelam, sed demum per appellationem Bal.

Imp. Constant. A. ad vniuersos prouinciales.

LEX IIII.

Nemo post litem contestatam [p] ordinariæ sedis * declinet examen, nec prius [q] præfecti prætorio, aut comitis Orientis, vel alterius spectabilis iudicis implores auxilium, [r] sed appellatione legibus facta ad sacrum auditorium [s] veniat. Dat. Calen. Octobr. Basso, & Alabio, Coss. 331.

Trahens aliquem in vetito examine, perdit causam, & puniuntur officiales, qui præstant milites suos executoribus, iudicum incompetentium. Bal.

l *Contractus*. Contractum large accipe, vt ff. de iudic. l. omnem.
m *Tantum*. hæc dictio, tantum, excludit domicilium actoris, non rei. si alium forum reus habeat. Illud enim constat, quòd multis modis sortitur quis forum, vt diximus. ff. de iudic. l. hæres absens, § proinde. in fin. in glo. nisi statuto.

Priuatorum. CASVS. Ego & tu in causa quam habebamus, in iudicem qui nullam aliā habuit iurisdictionem, consentimus, vt inter nos iudicaret, an sit iudex, quæritur. Respon. non. nec si iudicauerit, authoritatem rei iudicatæ obtinet iudicatum.
n *Priuatorum*. puta duorum vel trium, vel et decem. nā secus in consensu alicuius collegij. puta cerdonum, pellipariorum, & similium, vt infra eod. l. finali. Item secus in consensu vniuersitatis, vt in authen. de defen. ciuitatis circa princip. & §. primo. in fin. collat. tertia. Sed obstat, quod ibi dicit, quod est confirmandus à præfecto prætorio. Sed dico, quod statum facta electione habent iurisdictionem, sed non effectum iurisdictionis, sic & supra quibus ex causis manumitt. lege, finali.

*Concor. glo. vnica prope fi. c. Rodulphus de re scri. & c. significasti. de foro compet. & ibi. huius l. per Lando. Burgeñium in l. subijciat 102. ff. de iud.

* Sedis, id est, fori ordinarij nō iudicis Ca. ad Nouel. 53.

o *Qui nulli*. scilicet si alieni, vt & supra eodem, l. 1. & ff. de iudic. l. 3.

Nemo. CASVS. Petebam à te decem in iudicio, lit. contest. volebas iudicem recusare an possis, quæritur. Respond. quod nō M. l. tam intelligit tam in ordinario, quam in delegato, vt si præfecto supplicasti, vt à primo recederes, non es audiendus, sed ad principem appellare poteris demum lata sententia.
p *Post litem contestatam*. ergo ante litem contestatam recusari potest ordinarius, secundum Azon. quod est contra nos. sed expone hic, i. delegati asi ordinaria sede. Vel aliter, vt dixi sup. de iud. l. apertissimi. Sed arbiter hic pendente potest recusari iustis ex causis, vt ff. de arbit. l. non distinguemus, §. cum quidam. Io.
q *Nec prius*. ante definitiuam sententiam, nec est ergo remedio locus in medio, vt & sup. de epi. aud. l. 2. & supra de iud. l. apertissimi, in prin.
r *Auxilium*. volebat. n. à primo recedere, & alterius iudicis auxilium postulare, quod non potest, vt hic, & inf. de asses. l. 1. in fi. & inf. de exec. l. si quis aduocatus.
s *Auditorium*. i. ad iudicem appellationis.

I *Vris*. CASVS. Bonon. & Mutinen. petebat 10. coram iudice Bonon. an coram eo teneatur Mutin. quæritur? Resp. quod non, actor enim forum rei secundum iuris ordinem sequi debet, vnde vbi domum reus habet tempore cōtractus. vel post transtulit, conueniendus est. Ex ista l. nota regulam, quæ semper allegatur, quod actor debet sequi forum rei. Pau.
h *Ordinem conuerti*. subaudi tu actor, fallit in fundo in causa reconuentionis, vel vbi contractus celebratur.
i *Sequatur*. nam hic est ordo, vt sequatur actor forum rei, vt hic, & infra vbi rem actio, l. fina. & infra eodem.

In ini-

IN *criminali.*] CASVS. Actor forum rei sequitur, si ergo me coram iudice non meo super crimine accusasti, vel te coram non meo per amicos meos compulsi accusare, tu in primo casu in amissione causæ mulctaberis, in secundo casu habendus sum pro condemnato, & si sententiam latam à non suo iudice executor aliquis executus fuerit, capite puniatur.

a *In criminali.*] idem in ciuili, vt sup. cod. l. 2. & ff. de ali. iudi. mu. causa fac. l. 3. Accursius.

b *Sine cœlesti.*] nam cum cœlesti potest, ī. de dila. l. si quido, & Auth. quod fieri, ibidem posita.

c *Oraculo.*] i. sine rescripto.

d *In vetito.*] i. prorsus, & dic vocauerit. s. cum effectu, sic vt venerit aduersarius, vt ff. de in ius vocan. l. quamuis. & quod quisque iur. l. 1. in fi. & ff. rem rat. haberi. l. amplius.

e *Habeatur.* sed quomodo hoc pōt facere reus, vt cogat actorē coram alio iudice litigare? Respon. fortè si reus comminetur ei, si sub eo non agat, & se sub alio non responsurum: sicq; per metum eum ad hoc compellat, vel per dolum, vel per amicos. Sed quid erit, si postea eum actorem, vel reum pœniteat. Si quidem ante sententiam, indulgetur ei, vt actionem actor non perdat, & reus non habeatur ꝓ condemnato, post non, vt ff. de in ius voc. l. quamuis. hodie reus etiam per rescriptum non trahit actorem ad extraordinarium iudicem, vt in Auth. qua in prouincia, ī. tit. 2. & dic mulctetur non ipso iure, sed per sententiam, non enim dicit mulctatus sit. Videtur ergo, quod condemnatus reus post condemnationem agat condictione ex hac l. vel condictione sine causa, vt actor cum liberet, sic ī. de aser. toll. l. 1. §. §. vel iniquā definitiua sententiabitur contra vocantem in vetito examine, secundum formam not. ff. de rei vend. l. vtique tenetur etiam iniuriarum, vt ff. de iniur. l. iniuriarum, §. si quis per iniuriam.

*Ex lib. 1. l. 9. co. tit. C. The. & ista lex est valdè singularis, secundum Castrēs. & cōcor. gl. in c. super. ext. de rescrip. & de eius intellectu vide Lud. Burges. in l. si subijciant nu. 118. ff. de iud. Iudex ordinarius an possit recusari.

Reus an possit actore cogere litigare sub certo iudice.

Impp. Arcad. & Hon. AA. Vincentio P.P. Galliarum.

LEX V.

IN criminali [a] † negotio rei forū accusator sequatur. Is verò qui suā causam, siue criminalem, siue ciuilē, sine cęlesti [b] oraculo [c] in vetito [d] vocauit examine, aut executionem poposcit militarem: actor quidem propositi negotij actione mulctetur, reus verò pro condemnato habeatur: [e] & tribuni [f] siue vicarij capitalem [g] sibi animaduersionem subeundā esse cognoscant, si vel suam, vel militarem executionem interdictā [h] præbuerint. D. 5. Cal. Ian. Mediolani, Cæsario, & Attico Coss. 397.

Magistri militum habent iurisdictionem inter milites. hoc dicit Bald. Vel sic: Magister militum potest cognoscere summariè inter milites suos, & etiam inter non militem, & militem ab alio conuentum hoc dicit Paulus de Castro.

Impp. Honor. & Theod. AA. Anthemio PP.

LEX VI.

MAgisteriæ potestati, [i] inter militares viros, vel priuatum actoré, & reū militarem etiam [k] ciuilium quæstionum audiendi [l] concedimus facultatē: præsertim cum id ipsum de more litigantium esse [m] videatur, constetq; militarē reum, nisi à suo iudice, nec exhiberi posse, nec si in culpa fuerit, coerceri. [n] Dat. 5. Cal. Maij, Lucio V. C. Coss 413.

Qui sunt in aliquo collegio ratione professionis, vel negotiationis, iurisdictionē eius qui præest collegio, recusare non possunt: non minus tamen sunt sub præside, vel alio superiore. h. d. Bald.

Imp. Anastasius A. Constantino PP.

LEX VII.

PEriniquum, [o] & temerarium esse perspicimus eos, qui [p] professiones [q] aliquas, seu negotiationes [r] exercere noscūtur iudicum ad quos earūdem professionum, seu negotiationum [s] cura pertinet, [t] iurisdictionem, & perceptionem declinare conati. Quapropter iubemus huiusmodi hominib. neu cuiuslibet militiæ, [u] seu cinguli, vel dignitatis prærogatiuam in hac parte suppetere, sed eos, qui statutis in quacumq; militia connumerati sunt, vel fuerint, vel qui dignitatē aliquā prętendūt,

f *Tribuni.*] supra de actore, & reo, hic de iudice.

g *Capitalem.*] id est deportationem.

h *Interdictam.*] ex prædicta sententia, qua fuerit reus condemnatus, cum sit lata a iudice non competente. Vel dic idem in tribunis, qui præsunt militibus, & vicarijs, si ipsi adeantur, cum tamen ipsi non sint iudices rei, vt audire non debeant.

MAgisteriæ.] CASVS. Si priuatus contra militem causam habuit, siue fuit ciuilis, siue criminalis, de ea magister militum cognoscere potest, & hoc ideò, quia miles ab alio, quam à iudice, &c.

i *Magisteriæ potestati.*] id est magistro militum.

k *Etiam ciuilium quæstionum.*] quasi diceret, non solum criminalium. Sed contra in criminalibus, vt inf. vbi senat. vel clar. l. 1. & ff. de accu. l. fin. in fi. Sol. hæc in milite militante, illa in non militante. Vel dic verius, & plenius, quod in militari crimine, puta si vendidit arma, solus magister militum habet coerctionem, vt hic. In communi verò crimine, si quidem enorme, iudex siue præses loci, vbi deliquit, habet cognitionem, & coerctionem, sed de mediocri habet cognitionem, coerctionem verò remittit ad magistrum militum, vt in legibus contrarijs, & inf. de re mili. l. fi. in princ. li. 12. Sic & alias fit, vt in Authen. vt cle. apud proprios, §. penul. collat. 6.

l *Audiendi.*] i. auditionis, vt & iter est ius ambulandi. i. ambulationis, vt Inst. de serui. in princ.

m *Esse.*] vt & sup. de iudic. l. pen.

n *Coerceri.*] de iure.

PEr iniquum.] CASVS. Pone in campsoribus Bon. qui suos habent consules, siue rectores, si ergo aliquis contra campsores causam habet, examen sui consulis campsorum declinare non potest: siue miles fuerit, siue non, siue in dignitate fuerit, siue non, vel fori except. & hoc in prima, & licet sub suo rectore, vel consule possit cōueniri, nihilominus sub potestate, si hoc elegerit actor, conueniri poterit, & hoc in secunda. Qui autem contra hanc leg. intentauerit, amissione cinguli, siue dignitatis mulctetur. & hoc in tertia.

o *Periniquum.*] idest valde iniquum. Accursius.

p *Qui.*] puta medicinæ.

q *Professiones.*] vt paraboiani.

r *Negotiationes.*] vt pannorum, vel cambij.

s *Seu negotiationum.*] vt pelliparij. pistores.

t *Pertinet.*] ex electione eorum, qui exercent. si ergo dant ordinariam iurisdictionem illi de illa possessione, vt etiam declinari non possit. Quid ergo in scholarium vniuersitate? an possint habere rectores? Videtur, quod non; quia non exercent professionem, sed sub exercentibus sunt discipuli, sicut nec discipuli pellipariorum, secundum Azo. Magistri ergo possunt eligere, quia ipsi exercent professionem, & sic fit Parisijs. Item nota hic qui dant ordinariam, & qui delegatum iurisdictionem, vt diximus ff. de iurisdict. omn. iud. l. & quia, in gl. §. 1. consuetudo. Accurs.

u *Militiæ.*] scilicet armatæ, vel inermis, secundum quosdam, vel impropriè ponit nomen militiæ, quia qui aliquam exercent negotiationem, militare prohibentur, vt infra de negotiatio. mili. lib. 12. Vel tertio dic, quod negotiatores militare possunt, sed non vt iurent, non euitaturos se mortem pro republica, sed quia stigmate, vel caractere quodam notabuntur in brachijs, vt infra de fabricen. l. stigmata, lib. 12.

a Inchoata. non opposita praescriptione fori, cum sciret eum non suum iudicem esse, vt supra de iuri. omn. iud. l. 1. nam post litem contestat. opponi non potest, vt infra de proba. l. exceptionem, & infra de excep. l. si quis aduocatus, secus si ignorasset eum incompetentem, vt inf. si à non competen. iudi. l. fin. Item contingit hoc pp regulam, quae est. ff. de iudi. l. vbi. Sed qui si nesciuit à principio, sed sciuit postea, & litigauit? Resp. tenet iudiciũ pp ratihationem, vt ff. de iudic. l. licet, secus si mea voluntate non potui facere iudicem, quia eius erat conditionis in perm. vt iudex esse non possit, nam licet mutata sit eius conditio, non tñ tenet snia, sm Azo. vt in illo generali, initiũ spectãdum.

b Reperiuntur. idest vbicunque sint, sm P. vnde illud. Vbi te inuenero ibi te iudico, &c & pro eo. infra l. prox. ibi, vbi degit, &c. Tu dic reperiuntur. s. habere domicilium, siue forũ quod multis modis constituitur, vt diximus sup. de iu. if. om. iud. l. 2. Vel dic, q loquitur ibi de vagabũdis vt illi quilibet possint cõueniri, vt inf. vbi q. de cu. vel cohor. &c. l. 1. & i Auth. vt nulli iudi. §. si vero quis comprehensorum, coll. 9.

Ciens liberum. CASVS. Hominem vendidisti, commisisti crimen plagij, vbi conueniendus sis, quaeritur? Resp. vbi domicilium habes.

c Committit. vt & infra ad le. Fal. de pla. l. pen.

d Ab eo. vt à patre, matre, fratre. non extraneo, nõ muliere, non pupillo, vt argu. ff. de popu. act. l. mulier, nec enim publica est accusatio, secundum Io. & P. Sed tu dic secundum Azo. quod sic, vt inf. ad l. Fla. de pla. l. plagij. 2. & ideo dicit ab eo. &c quia etiam in publica accusatione sunt aliqui, qui non accusant vt ff. de accu. l. qui accusare.

e Degit. i. habet domicilium, vel dicit de vagabundo. Vel dic. i. conuersatur vt scholaris in scholis licet domicilium non habeat ante decennium, vt infra de incolis l. 2. lib. 10. & sic non facit pro opinione P. vt dicit sup. l. prox.

vel inchoata [a] sunt, vel vbi reperiuntur [b] qui rei esse perhibẽtur criminis, perfici debere, satis notum est. PP. 4. nõ. Octob. Dextro, & Prisco Coss. 194.

De plagio cognoscitur apud quemlibet iudicem competentem. Ja. Bu. Bal. Vel sic de crimine plagii cognoscitur in domo conuenti, hoc dicit, Salic.

Impp. Dioclet. & Maximianus AA. & CC. Niceae, alias Niciç.

LEX II.

SCiens liberum venundando plagij crimen committit. [c] Ab eo [d] itaque cui super hoc queri potest, aditus competens iudex) si is quem puerum ingenuum vẽdidisse proponis, ibi degit [e]) ibi causam cognoscet. Dat. 2. no. Febr. Sirmij. CC. Cos. 194.

IN AVTHEN. vt omnes obedien. iudi prouinc. §. haec considerantes. collat. 5. constit. 20.

Ista est no. auth. In princ. tradit regulam, & in fi. ponit exceptionem, in medio ponit casum mirabilem, & sic habet tres partes principales. Secunda ibi, Eo autem. Tertia ibi, excipitur. Iaco. But. Summari recte nõ potest hoc dicit Bald. Vel sic: Captus in loco delicti, vel in quo quis alias sortitur forum, potest (si ibi reperiatur) conueniri personali, & etiam mixta actione, non obstante quocunque priuilegio exceptionis, nisi ex causa publicç vtilitatis, vel necessitatis ipsum absentari oporteat, vel causam ad consistorium principis deuolui, vel nisi per appellationem legitimam fuerit deuoluta. Item pro damno per te mihi illato nomine alterius, vel illius mandato seu voluntate, possum te praesentem conuenire in loco damni dati. & datur ibi terminus ad denunciandum illi, vt te instruat de iuribus suis, quo non comparente, vterque condẽnatur, etiã lite non contestata, si sunt culpabiles, & ego in termino cõparui, alias conuentus absoluitur ab obseruatione iudicii, hoc dicit in eff. ctu. Paude Cast. & sunt plura singularia q̃ alibi non reperiũtur.

QVa [f] in prouincia [g] * quis deliquit, [h] aut in qua pecuniaria, aut criminum reus sit, siue de terra, siue de terminis, [i] siue de possessione, [k] siue de proprietate, [l] siue de hypotheca, aut de alia qualibet occasione, re fuerit reus, illic etiam iuri subiaceat, quòd ius perpetuum [m] est.

¶ Si ergo ambo & actor, & reus in prouincia, [n] illic, omni [o] priuilegio * cessante, res expediatur.

tur, in quo loco quis ratione delicti, vel contractu, vel alia ratione debeat conueniri, & respondetur. Secundo dictum suum determinat verum esse, vbi sunt ambae partes praesentes omni priuilegio cessante. Tertio ponit, si absens sit aliquis, ex cuius domo iniquum quid patiatur praesens ex facto alicuius praesentis, qualiter debeat fieri pro iustitia consequenda. Quarto ponit, si dominus absens nõ veniat, quod remedium sit. Quinto ponit, si praesens qui fecit iniuriam, non cõparet, quid fiet. Sexto si compareat cõuentus & non actor in casu illo quid iuris videtur. Septimo excipit a primo dicto duos casus, in quib. alio tẽpe non cogitur reus respondere. Octauo & vltimo determinat tertium dictum. litera exponitur, vt in gl.

f Qua. antiqui minus in litera habent huius auth. quã moderni.

g In prouincia. contra. ff. de act. & obli. contraxisse, & de bonis autbor. iudi. pos. l. 3. Accur.

h Deliquit. vt de eo ciuiliter conueniatur, & q subiicit, criminum sit reus, vt criminaliter accusetur. Vel dic, deliquit siue animo, sit reus ex animo, vt inf. ad leg. Cor. de sic. l. 1.

i De terminis. idest de terminis terrae, & agitur de termino moto, vt inf. de acca. l. 1. & ff de ter. mo. l. 2. vel agitur finiu reg. vt ff. fi. regun. l. 1.

k Possessione per aliquod interdictum, vel per actionem ciuilem, quod qñ ; fit vt ff. de condi. inde. l. indebiti. §. sed & si Accur.

l Proprietate. & sic agitur rei vendicatione. ff de rei vendica. l. in rem.

m Ius perpetuum id est generale sic ponitur supra de edendo l. edita, & institut. de satisd. tut. §. nam in delictis & quasi, in contractibus & quasi, in rebus, & possessorijs vbi quis sortitur forum ra... bi, sm tione possessionis, vt inf. vbi in rem actio. l. fi. habet locum vt dictum est.

* Iste textus est valde sing. & nõ reperitur tam bi Paul de Castro.

* Ista auth. reparatur, valde singularis secũdũ Doct. hic Con. c. fi. ext. de fo. comp.

n In prouincia. idem si in Italia, quae non est prouincia sed prouinciarum domina, nam vbi haec lex suam ostendit virtutem, vt in Auth. in coi. vnde sumitur, §. fi.

o Illic omni priuilegio. sed nonne hoc erat etiam veteri iure, vt in hoc titulo 1. & infra vbi senat. vel cla l. 1. & de act. l. si eu. § fi. & l. ii. Respondetur sic, vt in corpore ibi, hic enim & apud praecedentes &c. cetera non sic pure & indistincte, vt in hac Auth. praeterea multa adijciuntur ueteri iuri per auth. hanc, vt iam dicetur in vltima glo. Item per hoc quod dicit. omni priuilegio &c. nunquid tollit l. supra quando

* Concor. & hoc tex. c. 1. ext. de priuil.

SEQVITVR AVTHENTICA.

Qua in prouincia. quae est super l. huius tit. legenda. & est in Auth. vt omnes obed. iud. prouin. §. 1. col. 5.

QVa in prouincia. CASVS. Haec authentica ponitur hic, non vt corrigat, sed vt addat, & continet in se octo dicta principaliter. Primo enim dici-

¶ Eo autem absente [a] [1] † ex cuius domo iniquū quid patior, ipsum qui id admisit vel eius curatorem conueniam: cui datis inducijs licet denūciare domino causæ, qui si neque per se veniat, neq; mittat, is qui primò conuentus, est præsentatus, condemnetur in quo sit obnoxius, insuper & is qui mittere noluit, [b] si tamē omnino [c] appareat ob noxius, nam & de rebus eius satisfiet. si is qui præsens est, non sit [d] soluendo.

¶ Sed si nec ipse qui dominum præsentare debuit, cōpareat præconia [e] voce vocatus, condemnetur; [f] quia contumacia eius pro præsentia [g] est.

¶ Quod si desijt actor, [h] cum reus venerit, siue miserit, absoluendus [i] est, vt & damna ei resarciantur.

¶ Excipitur [k] hic, si forma pragmatica [l] occasione publicę causę procedens præceperit quem principali comitatui exhiberi, aut ex lege hoc faciat quale est super appellationibus.

¶ Induciarum vero tempus, noua constitutione varium præfinitum est ex diuersitate locorum, quatuor, s. mensiū, si vicina est prouincia, in qua hoc [2] † agitur, vna aut duabus mansionibus in medio prouinciarum constitutis. si verò maius sit spatiū sex. Si verò ex Palęstina aut Ægypto, aut gentium lōginquarum, octo menses sufficiant. Si verò ex Hesperijs gentibus aut Septentrionalibus, aut Lybia, sufficiens visum est tempus nouem mensium.

TITVLVS XVI.

Vbi de possessione agi oporteat.

Causa violentiæ debet tractari, vbi est possessio, vel vbi vis illata est, s.d. Iacob. Butrig. Bal. & Sal.

imper. inter pu. & vi. l. 1. in fi. & alia de clericis sup. de episcop. & cleri auth. clericus. & auth. causa, & alia de legatis, ff. de iudic. l. 2. §. legatis, & in auth de san. epis. § si vero episcopi, col. 6. & alia de illustribus, vt infra vbi sena. vel clar. l. 2. omnes enim istæ leges videntur huic contrariæ. Solut. secundum quosdam priuilegium fori tollitur per hanc l. sed non sui iud cis Sin. clericus extraneus, Bononię del nquat, conueniatur Bononiæ sub episcopo, nō sub potestate. Alij dixerunt quòd hæc corrigit omnes prædictas leges, quod nō placet, quia illa, clericus, est post illam in cor. & illa de sancto. episc. §. si vero episc. col. 9. Dic ergo cessare priuilegia indulta p princip. in uiuentem, vt in corpore authenticorum sed non indulta per l. redactam in corpore iuris. Item in hoc ɔ sup. de d la. l. si qn. & auth. qꝫ necesse. sed hic prohibet reo, ibi actori cōcedit, qꝫ est mirum, quia non debet actori &c. vt ff. de reg. iur. nō debet &c. sed hic speciale, magis autem est ɔ. sup. de iurisd omn. iud in criminali, in eo quod innuit cum cœlesti oraculo etiā ream impetrare rescriptum. Sed tu dic illam in hoc corrigi. Excipiuntur ergo priuilegia indulta per l. istam. Item si actor impetretur, vt dictum est. In tertio excipitur si pragmatica &c. vt inf. statim.

a *Eo autem absente.* CASVS. iste antiquitus est positus in domino domus, qui cum inquilinis siue hospitibus, suis, quod proprius est, habitabat, vt ff. de viu. & habita. lege secunda, §. primo. & ex domo ab vno de hospitibus aliquid est eiectum, ita hospes conuenitur lege Aquil. Vel ex illo titul. de eiectio actione in factum ex suo maleficio. Dominus etiam posset conueniri, quia opera malorum vtitur, vt institutio de oblig. quæ ex quasi delic. §. item exercitor. Permittit ergo hæc authent domino nunciari, si veniat, bene est, & si non, damnatur præsens, & in subsidium satisfit etiam de rebus absentis. Sed hæc positio non placet, cum enim certum est quis deiecit, non debent alij teneri, vt ff. de ijs qui deiec. l. 1. §. fi. & l. seq. Secundo pone in eo, qui alium deiecerat mandante, vt ff. de vi & vi arma. l. prima. §. quoties, & §. cum autem, & §. familia. & §. si quis tamen, & §. si quis filius. Item potest poni & in eo, qui contraxit se mandante, vt ff. de instit. l. cuicunque, §. fi. nali & l. sequen. Item & in eo potest poni. cui fuit data pecunia contemplatione vtriusque vt sup. de tut. vel curat. inter l. si creditor & dices quod sponte suscepit defensionem absentis nam inuitus non cogi et vt supra de procur. l. inuitus, sed se tantum defendere haberet necesse. Item dices ex domo eius iactu à domesticis eius, & permittit domino nunciari, secundum quod hic subijcit. Vel secundum so. pone in eo, qui fideiussit pro alio iudicio sisti. nam si reus postea abfuit, datur huic vel alij volenti eum, defendere, [illegible] iudicatum. soluit tempus vt nunciet domino & hoc infra de fideiuss. l. generaliter sancimus. & secundum hoc, [illegible] patitur iniquum ex domo absentis ab eo qui [illegible] id quod sibi debetur. Item secundum hoc pro parte deie [illegible] leg. ff. de solutio. l. solutionem, & ff. de procurator. l. non cogendum, §. Sabinus.

b *Noluit.* scilicet condemnetur, & tamen contra eum non lis contestata, quod est mirum aliàs contra, nisi in iudicio appellationis, vt infra de tempo. appella. l. fin. §. illud. Vel dic hic quasi contestatam, vt infra vbi in rem act. l. 2. nam & in cor. dicit, condemnetur absens secundum schema qꝫ appallatur eremodicium, in §. si vero neque. Item eo ipso qꝫ non prohibuit, vr̄ eum approbare, vt ff. ad Macedon. l. si filius familias, 2 & ff. furti aduer. nau. caup. sta. l. 1. in fi.

c *Omnino.* idest, omni tempore.

d *Non sit.* ex sententia contra se lata itē in rebus etiam absentis fit missio ex ea scilicet sententia, qꝫ ɔ se absentē datur non autem dico vt sententia in præsentem lata habeat executionem in alio, licet hoc indicit quidā.

e *Præconia.* hodie per edicta, quia voce præconis paucis innotescit, inf. quomodo & quando iudex auth. qui semel. vel hic est speciale.

f *Condemnetur.* per missionē in possessionem secūdū mensuram debiti, si lis non est contestata. item si est, & non est liquidū de causa. Si autem est cōtestata vel quasi, & liquidum, datur definitiua, vt sup. de iud. l. properandum, §. 2.

g *Pro præsentia.* eius enim absentia Dei præsentia, &c. vt supra de iud. l. properandum, §. cum autem.

h *Actor* alias accusator, & tunc dic id est actor.

i *Absoluendus* ab obseruatione iudicij, si lis non est contestata, alias definitiua, vt d. l. properandū, §. & si quidem, sed & citari posset actor, vt inf. quomodo, & quando iudex. in auth. qui semel.

K *Excipitur,* hic versiculus est legendus cum princ. auth. & intellige, quòd Imperator vocat aliquem vt de causa cognoscat aliqua, vel aliquid pro republica faciat interim enim dilationem habet a iudice sub quo conueniebatur, & est pragmatica scriptura facta consilio procerum. Sed hæc exceptio videtur corrigi in cor. eodem, §. hanc dicens, & cætera quod quidam concedunt. Vel dic non corrigi, sed nominat ibi personas, de quibus poterat dubitari, quia plus solet timeri quod &c. vt dicit canon. & ea quæ notabiliter fiunt, nisi specialiter notentur, videntur neglecta, vt ff. de iniur. l. item apud, §. ait prætor. Et nota hic quæ noua inducit auth ista. Primo, quod dicit simpliciter omne priuilegium cessare. Secundo, de denunciatione quæ permittitur fieri domino, quod olim non licebat nisi in casu, vt infra vbi in rem actio. l. 2. Tertium de inducijs, quæ hic sequuntur, nam aliæ dantur aliàs, vt supra de dilatio l. 1. Quartum de satisfactione rerum absentis. Quintum, quod fertur definitiua secundum quosdam ante litem contestatam.

l *Forma pragmatica* i. imperiale rescriptum.

1 Iste text. ēt reputatur singular. sect dū Pau. hic, & nō reperitur alibi cui cōcor. c. dilectus. extra de p eur.

2 † Alia agetur.

Eremodiciū & schema idem sunt.

Pragmatica quæ sit.

Authentico, quæ in prouincia multa inducit noua.

Absentē defendere nemo cogitur inuitus.

VBI DE POSSESSIONE agi oporteat.

Hoc titulo vbi de possessorio agitur iudicio, dicit. siue per interdicta, siue per alias actiones agatur.

Impp. Valen. & Valens AA. ad Festum Procons. Africæ.

LEX VNICA.

Vbi aut[a] vis facta dicitur, aut momentanea possessio postulanda est, ibi loci iudicem aduersus eum qui possessionem turbauit, conuenit iudicare. D. 8. Cal. Iun. Gratiano, & Dagalaipho Coss. 366.

TITVLVS XVII.

Vbi fideicommissum peti oporteat.

Vbi hæreditas est, ibi fideicom. peti potest. h. d. Sal. Vel sic: Hæc lex glossatur ff. de iud. in l. quod legatur. Bal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Demetrio.

LEX VNICA.

Fideicommissum [b] ibi petendum esse, vbi hæreditas relicta [c] est, dubitare non oportet. PP. 8. Cal. Sept. Chilone, & Libone Coss. 205.

TITVLVS XVIII.

Vbi conueniatur qui certo loco dare promisit.

Vbi solutio est in certum locum collata, si alibi agitur, est actio arbitraria ratione loci, in qua officio iudicis uenit interesse actoris vel rei. h. d. Bald.

Imp. Alexand. A. Heraclidę.

LEX VNICA.

Qui certo loco sese soluturum pecuniam obligat, si solutioni satis non fecerint, arbitraria [d] actione, & [e] in alio loco potest conueniri, in qua venit æstimatio, quòd alterutrius [f] interfuit suo loco potius quã in eo, in quo petitur, solui. Dat. 6. Id. Mart Fusco, & Dextro Cos.

TITVLVS XIX.

Vbi in rem actio exerceri debeat.

Venditor debet defendere emptorem in foro emptoris: nec potest ex propria persona declinare forum. h. d. Vel sic. Forum quod est declinabile à defenso, non est declinabile à defensore. h. d. Bal. vel sic. Actio in rem datur contra possidentem, non contra auctorem eius, qui non possidet, datur tamē contra illum regressus de euictione, si sibi fuit lis denunciata. Et si vult defendere possessorem de euictione, tenetur ipsum defendere in loco, ubi est inchoata, nec potest eum trahere ad forum suum. h. d. Paul. de Cast.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Pancratio.

LEX PRIMA.

In rem actio [g] non contra [h] venditorem, sed contra possidentem [i] competit.

VBI. CASVS. De possess. mea me deiecisti, vbi te conuenire debeam interdicto vnde vi pro possessione recuperanda, quæritur. Respon. vbi possessio est. Vel sic: possessio erat Muti. in districtu Bonon. me vt retinuisti. ibi conueniendus eris, vbi uis mihi facta est, s. i. in districtu Bon. & sic sumitur secundum authen. in sua significatione in prin. glo.

a *Vbi aut.*] Aut pro i. nam non pôt alibi fieri vis, q̃ ubi sit possessio. & sic vnum casũ ponit tñ hęc lex, sm quosdam, q᷑ non placet: imò pôt fieri alibi vis, & alibi esse possessio, ut si possessio mea est Mutinæ, ad q̃ cum ire uellem: in districtu Bono. me detinuisti. si enim suspicor me posse repelli, amitto possessionem, & agam vnde vi & Bon. i. ubi facta est uis, & Mutinæ, vbi est. i. existit possessio momentanea, ut ff. de ui & ui ar. l. 1. §. interdictum aũt hoc. & §. siue aũt corpore & sic duobus locis conuenitur, & aut ponitur disiunctiue. Quare possessio dicit momẽtanea, dic ut dixi. sup. qui. le. per. l. si.

VBI FIDEICOM.

Fideicommissum:] CASVS. Legatum uel fideicommissum mihi reliquisti. vbi illud petere debeam, quæritur. Respond. quod vbi hæreditas est, uel eius maior pars.

b *Fideicommissum.*] q᷑ in fideicommisso dr, idem in legato: fraternitas. n. hodie, ut ff. de legat. l. 1.

c *Relicta est.*] i. factũ est testamentum: nã ibi defunctus uł cum legatario cõtrahere, ut inst. de obl. quæ ex quasi contract. §. hæres, secũdũ quosdã, quòd nõ placet, quia non cum defuncto, sed cum hærede legatarij contrahere uidentur, ut ff. quib. ex caus. in pos. eatur. lege apud. §. finali. & lege sequen. Dic ergo, relicta est, id est existit, ut sit tertium adiacens, 2 ut ff. de legat. 1. lege cum res, sic, & satisdatio petitur ubi existit, ut ff. ut legat. not. lege, postquam. §. finali. & plene hic posses distinguere, ut ff. de iudi. lege, quod legatur, in gl. 1. legatarius, &c.

VBI CONVENIATVR QVI CERTO Lo. da. &c.

Qui certo.] CASVS. Mutuaui tibi x. ea certo loco puta mihi soluere promisisti, dolo uel culpa uel mora tua cœpi dilationem, an alio loco te conuenire possim, quæritur. Respondetur, quòd sic, conditione certi ex mutuo arbitraria, in qua ueniet damnum, quod passus sum & etiam propter loci mutationem, ideo quia suo loco pecunia soluta non est.

d *Arbitraria.*] adiectum est, i. condictione certi arbitraria, quæ habet locum in tribus casibus, 3 ut ff. eo. l. 2. §. hæc autem actio, & l. si hæres, & l. aut. Et dicitur arbitraria, quia solus iudex ex suo arbitrio æstimat damnum vtriusque, si alibi soluatur: vt insti. de ac. §. præterea quædam.

e *Et in alio loco.*] s. quolibet [illegible] inuenitur [illegible] & pro hoc [illegible] dic. le. 2. cum [illegible] eti precaul. [illegible] 1. & de condi. inde. l. qui certo. quod non placet. Expone ergo idoneo 4 & hic & in prædictis legibus. i. l. habeat forum, ubi conuenitur. ut ff. de mune. & hono. l. ex gradatim. §. 1. Et quando si certo loco non fuit facta promissio. possum conueniri. In dicit 5 quod nõ qã nõ ibi, sed ubi est soluendum, contrahi uidetur vt ff. de act. & obl. l. contraxisse, & ff. eo. l. penul. Alii contra: & pro his ff. de iud. l. hæres absens, §. fin. & l. omnem.

ADDITIO. Dicas, quod locus contractus non inspicitur, & ibi non pôt conueniri, sed solũ locus solutionis faciendæ inspicitur, nisi aliud actũ sit, pro quo Pe. de Bel. per in l. contraxisse, sup. alleg. allega. l. quæro. ubi dicit esse casum. ff. de sol. ubi hoc tenet, & sequitur. Bar.

f *Alterutrius.*] vt quã unius interest, non alterius, si autẽ utriusque, tunc secus secundum Irn. & P. sed certe ẽt si simul utriusque interest, ut plenè dixi. ff. eodem lege, secunda, in princip.

VBI IN REM actio exerceri debeat.

In rem.] CASVS. Rem meam possedisti, quam cum petere uellem, dicis te non esse cõueniendum, sed eum qui tibi uendidit, ubi autem conueniẽdus sis, an ubi domicilium habes, an ubi actor, quæritur? Respon. quòd ibi, ubi est emptor, quia hæc forma iuris est, ut emptor ibi defendatur, ubi forum habet: ut ff. de iud. l. venditorum.

g *In rem actio.*] id est uendicatio.

h *Non contra.*] nisi dolo desijsset possidere, ut ff. de rei uen. l. si autem. §. & §. sed & is.

i *Contra possidentem.*] vt & supra de alien. iud. mu. causa. lege prima. Sed quid si uenditor vult. suscipere iudicium pro emptore, quasi defendendo seipsum, nunquid potest actore initio? Quidam, quod sic: vt ff. de pet. hæred. leg. sed & §. item si rem si lege in fin. §. & ff. de appel. l. ab executore, §. primò, & ff. de rei iud. l. sæpè, & de alien. iud. mu. causa. fa. l. tertia, §. fina. Sed lex ista dicit contra, & ff. de proc. lege, si actor, iud.

---

* Imò non Bononiæ, sed Mutinę vbi fuit collatus effectus violentiæ. ar. in l. contraxisse. ff. de act. & obl. Paul.

* Vide Cuiac. hic & Hotõ. 3. obser. 7.

Legatarij non cũ defuncto, sed cũ hęrede eius uident contrahere

2 Hoc est verbũ tertiæ psonæ nullã determinatione habens secũdum Dyn.

3 Tu dic in quatuor. Paul. hic.

* Concor. c. P. & G. [illegible] me. extra. de offi. de leg.

4 Hæc vera & cõiter tenet. Paul.

5 Et bene Paul.

sed dic, quòd potest in foro emptoris: ut ff. de iud. l. venditor. nisi ut sup. de procu. l. fi. Nec obstat hæc l. quia venditor non offerebat hic iudicium pro emptore suscipere.

pos. l. pe. in prin. secundũ Io. nisi naturaliter possidens sciat, & patiatur: ut ff. de re iud. l. sæpe. in fi. §. Alij dicunt non teneri rei vendicatione eum, qui tantum ciuiliter possidet, cum non habeat facultatem restituendi. vt ff. de rei vendi. l. officium.

Frustra itaque desideras nõ tecum congredi, [1] † [a] sed cũ auctore [b] tuo dominiũ vendicantem, [c] cum te possidere contendas. Nam si denunciasti [d] ei, qui tibi vendidit, intelligis euictionis illi periculum imminere. Nec .n. iurisdictionis forma, [e] in eadem prouinciæ constitutis, tã petitore, quam possessore, ob auctoris personam, quem in alia prouincia dicis consistere, debet immutari. D. Id. Apr. A A. & Cos. 293.

Qui possidet alieno nomine potest reali actione cõuentus dominum in iudicio nominare: & datur ei dilatio ad denunciandum domino: quo non veniente, habetur lis contestata quantum ad interruptionem præscriptionis, et si citatus legitimè non comparet, fit missio in possessionem: & reuersus non auditur de possessione, sed tantum de proprietate. h. d. secundum Iac. Butr. Bald.

Imp. Constantinus A. ad vniuersos prouinciales.

LEX II.

SI quis * alterius nomine quolibet modo [f] possidens immobilem [g] rem litem ab aliquo per in rem actionem sustineat, debet [h] statim in iudicio dominum nominare: ut siue in eadem ciuitate degat, siue in agro, siue in alia prouincia sit, certo dierum spatio à iudice definiendo, [i] eoq; ad notionem eius perducendo, vel ipse in loca, in quib. prædium situm est, perueniens, vel procuratorem mittens, actoris intentiones excipiat. Si vero post huiusmodi indultum tẽpus, minimè hoc quod dispositum est, facere maluerit, tanquam lite, quæ ei ingeritur ex eo die quo possessor ad iudicium vocatus est, ad interrumpendam longi temporis præscriptionem contestata: iudex, vtpotè [k] dño possessionis nec post huiusmodi humanitatẽ sui præsentiam faciente, edictis legitimus proponendis eum [l] curare curabit: & tunc in eadem voluntate eo permanente, negotiũ summatim [m] discutiens, in possessionem rerum actorem mittere non differat: omni allegatione absenti de principali q̃stione seruata. [n] D. x. Cal. Aug. Basso, & Ablabio Coss. 331.

a *Congredi.*] id est agi.

b *Auctore.*] venditore.

c *Vendicantem.*] sine ratione dñij: sed dominiũ non petit cum habeat, vere .n. habet illud: quia si non haberet, non haberet rei vendicationem: ut ff. de rei ven. l. in re. in prin. uel dic habet quo ad quid. & quo ad quid non habet. Nam habere multis modis dr, ut ff. de ver bo. ob. l. stipulatio ista. habere. Vel dic vẽdicat sibi dñium .i. attribuit sibi dñium. i. dicit se dominium.

d *Denunciasti.*] stante sic. iam, vt ff. de eui. l. si rem quam §. fi. & inf. de euic. l. si controuersia. & inf. de peri. & commo. rei ven. l. 1. secus si non denunciauit cũ potest: ut ff. de euict. l. si fundo, § fi.

e *Forma.*] quæ est, vt vbi ipse emptor forum habet, defendat per se, vel p alium, vt ff. de iud. l. venditor.

SI quis.] CASVS. Fundũ ad me pertinentem non tuo nomine sed alieno possedisti, quẽ petere volui: feci te citari: dicebas dñm nõ te esse qu d iuris sit quærit. Resp. quòd dabuntur tibi induciæ, ut domino denuncies vt ueniat, uel sufficientem pro se dirigat responsalem ad locũ in quo sita est possessio. Si aũt venire noluerit, iudex legitimis edictis propositis faciet eum citari & si in eadem voluntate perseuerauerit, lite contestata quasi cõ absentem interrupta præscriptione ex die quo possessor ad iudicium uocatus est, summatim de ea cognoscet, & me mittet in possessionem fundi, salua tibi reuerso de proprietate quæstione.

f *Quolibet modo.*] vt commodatarius rei immobilis, uel colonus uel inquilinus, qui non habet ius in re. & dic idem in eo qui habet ius in re, ut in feudatario, emphyteota, vel fructuario, vel quocunque modo teneat nomine alterius secundum Io. Sed alij ut I. & P. dicunt aliud esse in eo, qui habet ius in re. ut in feudatario, emphyteuta, creditore, & fructuario superficiario, & similibus, vt ipsi non possint dominum nominare in iudicio, nec liberantur hoc faciendo, sed defendere coguntur respectu iuris, quod habent. Nam & uir si in dotem agit, uel defendit, principaliter agere, uel defendere dicitur ratione iuris, quod habet, ut ff. de re iudic. l. ita pe. §. sed si etsi nil us. Item fructuarius respectu iuris, quod habet in re, tenetur, ad exhi. ut ff. ad exhi. l. Celsus. §. 1. Item emphyteuta dicitur possidere, ut euitet satisdationem. ut ff. qui satisd. cog. l. sciendum. §. 1. si ergo onus euitat, & onus sustinere debet circa defensionem faciendam. Sed an contra ciuiliter possidentem detur rei uendicatio? quidam dicunt quod sic, & fiat missio in rem pro ciuili tantum, nisi ueniat et rẽ defendat, & non sit præiudicium in naturali. ff. de acqu.

ADDITIO. Vide de hoc Bar. in l. Pomponius. §. si is qui p̃cario, ubi de hoc etiã per glo. ma. in fin. ff. de acq. po. & quærit etiam glo. super rub. ff. de rei ven. & est casus in l. cuiuscunque. §. 1. ff. de usuf.

g *Immobilem.*] p mobili non potest dño nunciare, sed res deponitur si suspecta p sona sit: & agitur. ff. de qui satisd. cog. l. si fideiussor. §. si & in hoc casu. s. immobili loquitur d. l. officiũ, sed hodie idem in re mobili, per auth. qua in prouincia, supra vbi de cri. agi oportet.

ADDITIO. Dic, q̃ illa auth. loquitur in alio casu. Paul. hic.

h *Debet.*] i. potest: ut ff. an per aliũ causa app. l. fi. vel debet si nũquã facturus est.

i *Definiendo.*] forte secũdum legem. sup. de dila. l. 1. uel secundum auth. qua in prouincia sup. alleg.

K *Vtpote domino.* id est, eo, qui dominum nominauit sed uerius pro vero dño pone.

l *Eum citare.*] s. nominantem. tu dic dominum, ut euidenter dicit litera, quòd dñs nunc primo citatur.

m *Summatim.*] nam posset petere rem per calumniam: & ideo hæc sit summaria cognitio, an ad eum pertineat, uel non. sic & inf. de l. o. auctor. iud. possi. Auth. ei qui iurat. & ff. de Carb. edic. l. 3. §. causæ.

n *Seruata.*] imò & de possessione, ut infra de præscrip. 30. anno. l. si quis emptionis. §. pen. contra uidetur, quòd nec ad proprietatem. ut supra de iud. l. properandum. §. sin autem reus, quæ sunt contra. solutio ibi in lege, properandum. 2. Sed usque ad quod tempus auditur de proprietate? Respondetur vsque ad decem annos inter præsentes, & xx. inter absentes, nam postea res erit usucapta siue præscripta, quia ille possidet qui auctore prætore, & c. ut ff. de acq. pos. lege, iuste, nec distinguitur, utrum res fuerat absentis, uel alterius. Aliud autem est in noxali actione, nam statim efficitur dominus accipiens, si primo posse fore erat dominus, ut ff. si ex nox. cau. aga. lege, secunda, in fin. & de noxa. act. lege, & generaliter, & idem dicimus in causa damni inf. &c., quod in noxali sed in actione personali usque ad xxx. annos dicimus audiendum uolente recuperare possessionem, cum nec possideat missus, ut ff. de acq. poss. lege, tertia §. finali. nisi missus eam uendiderit, uel in solutum acceperit per iudicem. Item an statim missus possideat, uel demum post annum? M. & Azo. statim, sed P. & E. post annum, ut plene dicetur inf. de præscript. xxx. annorum, lege, si quis emptionis. §. pe. sed hoc quando lis non est quasi contestata. at hic erat quasi contestata. Accur.

1 † Habuisse.

1 Hæc gl. placet docto. hic. Paul.

Habere multipliciter dicit.

* Ista lex est singularis secũdũ P. licet habeatur, in ca. quoniã frequẽter. extra ut lite non cõte. & concor. glo. 1. in c. edocete. in prin. extra de rescr. & in tell. huius vid. p Bologniũ. in in l. si finita. §. Iulianus. num. 185. de dã. infec.

Possessor rei mobilis an possit dño denunciare.

* Idẽ proprietate vt est i veteri glossula interlineari, Cont.

2 Dicas, q̃nq; missio in possessio. sit ante lit. p̃test. & nũc auditur & possessione & proprietate, vt d. l. si q̃s emptionis. §. pe. q̃nq; litẽ p̃testatã vel quasi, & tunc non audit de possessione, sed de p̃prietate: vt hic. q̃nq; sit post dif finitiuam sñiam, & tũc nõ auditur nec de p̃prietate nec de possessione vt d. l. properãdũ. § sin autem reus, & ibi. glo & q̃d iudex l. p̃ sentẽtiã cũ Bald.

In reali & personali actor sequitur forum rei. Item reus potest conueniri in loco, vbi est res. h.d. Bal.

Impp. Valent. Theod. & Arcadius AAA.

LEX III.

Actor rei forum, siue in rem, siue in personã sit actio, sequitur.[a] Sed[b] & in locis, in quibus res[c] propter quas contenditur, constitutæ sunt, iubemus in rem actionẽ aduersus possidentem moueri.[1] † D. 10. Cal. Iul. Arcadio & Bautone Coss. 385.

TITVLVS XX.

Vbi de hæreditate agitur, vel vbi hæredes scripti in possessionem mitti postulare debeant.

Siue agatur edicto diui Hadriani, siue petitione hęreditatis, agi debet vbi est res, Item petitio hæreditatis potest moueri in loco domicilii hæredis h. d. Vel sic, & clarius: iudicium verò petitorium etiam in domicilio conuenti, possunt agitari. Sal.

Impp. Valerianus, & Galienus AA. Messalæ, al. Messiæ.

LEX VNICA.

Illic,[d] vbi res hæreditarias esse proponis, hæredes in possessionem rerum hæreditariarum mitti postulandum[e] est. Vbi autem domicilium habet qui cõuenitur, vel si ibi vbi res hæreditariæ sitæ[2] † sunt, degit.[f] hæreditatis erit controuersia terminanda. D. 7. Cal. Maij. Seculari, & Donato Coss. 361.

TITVLVS XXI.

Vbi de ratiocinijs tam publicis, quam priuatis agi oportet.

De administratione priuata ibi debet ratio reddi, vbi administratio gesta est. h.d. Bal. & Sal.

Impp. Dioclet & Maxim. AA. & CC. Gerontio, al. Gersaptio.

LEX PRIMA.

Evm, qui aliena negotia siue ex tutela, siue ex quocunque alio titulo[g] administrauit,[h] vbi hæc gessit rationem[i] oportet reddere. D. 7. Calen. Aug. Annibaliano, & Asclepiadoto Coss. 292.

Ibi debet reddi ratio publicæ administrationis, vbi administratio gesta est, quia ibi habilius instructio sufficiens habetur, & verissima possunt testimonia monstrari. h. d. Bald.

Impp. Hon. & Theo. AA. Macedonio magistro militũ.

LEX II.

Nemo[k] post depositi[3] †

Actor. CASVS Tu Bonon. equum tuum quem possidebat Mutin. petere voluisti: vbi conueniendus sit, quæritur? Respon. quod ibi vbi domicilium habet, scilicet Mutinæ licet Azo. contra, scilicet vbi res est. Si autem res sit immobilis, puta fundus quem petere voluisti, & apud Rhegium sit fundus, & Mutin. vbi domiciliũ habet, & apud Rhegium vbi possessio constituta est, petere potes.

a *Sequitur*. vt supra de iurisdic. omn iud. l.

b *Sed & in locis* quasi dicat non solum ibi, vbi habet domicilium.

c *Res*. s. immobiles fere secundum omnes. Sed Azo. contra quia hic dicit indistincte & per id quod est. ff. de iud. l. quod legatur, §. fin autem, & pro eo in eo. tit. l. sed & si sosceperit, §. fin. sed certe secundũ H. in mobili aliud videtur dicendum, scilicet quod sufficiat satisdare iudicio sisti in suo foro, vt ff. de offi. præs. l. senatus, & ff qui satisd. cog. l. si fideiussor. §. si nisi in causa vbi sufficit nuda cautio propter priuilegium legationis, vt ff. de iud. l. 2 §. de. vel loquitur ibi, cũ persona suspecta nõ erat alias satisdabit, vel res deponi debebit, vt d. l. si fideiussor. §. si. Alij dicunt ibi primo litem contestari, vbi res est: & postea satisdari, quod posset esse verum, si actio esset tempore peritura vt d. l. senatus, sed quid si reali te conuenio hic, vbi habes domicilium, & res est alibi: quis executioni mandabit?[1] Resp iudex illius loci, vbi est res ex denunciatione huius, sicut fit in vera definitiua, vt supra de iud. l. properandum. § fin autẽ reus, & ff. de re iud. l. a diuo Pio. in princip. & vera interlocutoria, vt ff. de bo. auth. iud. pos. l. cum vnus. §. fin. Item in cuius electione est, in loco domicilij, vel vbi res est, eligere forum? Resp. actoris, 2. vt ff. de iudic. l. 2. §. plane, & si perfecta. Accursius.

* Concor. c. sane extra de foro compe.

1 † Alias sequatur.

1 Subaudi sniam latã pro actore Paul.

2 Ista glo. semper allegatur quãdo quis habet plures iudices sub quib. pôt côueniri, electio est actoris, contra quô côueniat. Argu. batur in ff. si. supr. de iurisd. omn. iudic. & C. de præscr. long. têp. l. fin. Paul. de Castr.

VBI DE HÆREDITATE AGITVR, &c.

De hoc finis l. & vbi scripti &c. de hoc principium l.

Illic.] CASVS. Pro hæreditate ad te pertinente contra possessores hæreditatis interdictum quorum bonorũ intentasti in isto possessorio iudicio, vbi mitti debeas in possessio. rerum hæreditariarum, quæritur? Respon. quòd ibi, vbi res hæreditariæ sitæ sunt. si autem pet. hæredit. contra eos intentasti: vbi domicilium habent, & vbi hæreditas est, eos conuenire poteris: sed & vbi degunt: quod intellige maxime: quia idem est, si ibi non degunt.

d *Illic*. & a iudice illius loci, in cuius territorio sunt, vt ff. de iurisdict. omn. iudic. l. finali, & dixi supra titul. proxim. l. finali.

e *Postulandum est*] per interdictũ quo. bo. vt ff. quo. bo. l. 1. in prin. vel per officiũ iudicis, vel per condit. ex lege, quæ est infr. de edi. diui Hadr. tol. l. fi.

f *Degit*. maxime si ibi degit. nam idem si ibi non degit vbi sunt res, quia poterat conueniri vbi sunt res, ad instar mere realis, vt s. tit. 1. l. fi. & arg. sup. vbi de poss. agi. opor. l. 1. cũ hæreditatis petitio sit & in rem, non solum in personam, vt infr. de pet. hær. l. hæreditatis.

2 † Alias sunt.

VBI DE RATIOcinijs tam publicis, &c.

Evm qui. CASVS. Tutelam alicuius pupilli, vel adulti curam administrasti. finita tutela, vel cura, vbi conueniri debeas, quæritur. rñ. nõ ibi vbi domicilium habes, sed ibi vbi administrasti puta si fueris Mutin. & Bononiæ curã, vel tutelã administrasti: Bon. es conueniendus, & illuc transmittendus si alibi habes domicilium.

g *Titulo* vt argentarius, vel procurator vel quocunque modo, vt hic, & ff. de iudi. l. hæres absens §. 1. & l. argentarium, & de proc. l. neque, & de condi. & dem. l. cum seruus, §. 1.

h *Administrauit*. ff. de iudic. l. hæres absens.

i *Rationem*. redditur ratio villicationis, vt insti. de obli. quæ ex quasi contract. §. sicut autem. Sed an debeat trãsmitti, si ibi non inueniatur? Quidam quod sic, & speciale, vel non speciale, quia & idẽ in contractibus fit quandoque, vt d. l. hæres, §. 1. diximus, in l. autem sequenti constat, quòd fit transmissio.

3 † Posita.

Nemo CASVS. Aliquis constitutus ad subministrandum militibus stipendia, minus quàm recepit impendit, finita administratione, si appareat eum male administrasse. vbi conueniri debeat, quæritur? resp. quod non vbi domiciliũ habet, sed vbi administrauit, s. sub magistro militum, sub quo tempore administrationis militabat, & hoc sine fori præscriptione, vel exceptione, vt si dicat se non esse conueniendum vbi administrauit, sed vbi domicilium habet, non audiatur.

K *Nemo*.] super l. de priuato: hæc de publico dicit. Accursius.

a *Cingulum*.] fuerat enim electus super aliqua professione militum, uel negotiatorum, vt supra de iurisdict. omn. iud. l. final.
b *Quocumque*.] idoneo ad petendum.
c *Fori*.] vt dicat se non conueniendum sub eod. iudice, sub quo conueniuntur.
d *Asseritur*. quia multa pro expensis ab eis recipiebat, & ois partẽ præstabat.
e *In militari*. hodie adiungitur eps, vt in auth. vt iudi. sine quoquo suffra. §. necessitatem. coll. 2. & de coll. §. super hoc collat. 9.
f *Sufficiens*.] sic supra quādo impe. inter pu. & vi. l. prima in fine, primo resp. & in auth. vt omn. obed. iud. §. hæc cōsiderantes. collat. 5.

1 † Roi.

2 † Duar. assixisse.

cingulum [a] suæ priuatæ vitæ [1] † reditus, ob negotium quod militiæ causa est ei exortum, præstandi ratiocinij gratia, eius muneri, in quo militauit vel quem ipse gessit, à quocūque [b] pulsatus fori [c] præscriptionibus vtatur. vnumquemque enim super huiuscemodi causis publicis, quas dum militaret, exercuit, vel super ratiocinijs militaribus, per quę suos contubernales [2] † affixisse asseritur, [d] in militari [e] oportet iudicio respondere: in quo & instructio sufficiēs, [f] & nota testimonia, & verissima possunt documenta præstari. D. 2. Id. Iun. AA. Coss.

TITVLVS XXII.

Vbi causa status agi debeat.

Si seruus aufugit à domino ad aliam prouinciam, causa possessionis tractatur eodem loco: sed causa proprietatis examinatur coram iudice vnde aufugit. h. d. secundum Iacob. de Arct. Bald.

Impp. Alexand. A. Aurelio Aristocrati.

LEX PRIMA.

EA, quæ à te, cum tibi seruiret, [g] fugit, & in aliam prouinciam se contulit, libertatem sibi vindicans, [h] nō iniuria [i] eo loco [*] litigare compellenda est, vnde quasi fugitiua recessit. [k] Ideoque remittere eam in prouinciā, in qua seruiuit, præses prouinciæ, qui eo loco ius repræsentat, curæ habebit: [l] sed non vbi deprehēsa est, audiri debet. [m] PP. 13. Cal. Septemb. Pompeiano, & Pelignano Coss. 232.

Procurator Cæsaris non est iudex competens in causa status. h. d. Pau. de Cast.

Imp. Decius A. Felici.

LEX II.

PRocuratores nostros [n] status [o] causas examinare non posse, omnib. notum est. PP. Calen. Decemb. Decio A. 2. & Grato Coss. 251.

Causa seruitutis & libertinitatis, quæ est inter fiscum & priuatum, potest per procuratorem Cæsaris examinari: causa verò ingenuitatis pertinet ad iurisdictionē præsidis. Bal.

Impp. Diocle t. & Maxim. AA. & CC. Zenoniæ.

LEX III.

SI in possessione libertatis constituta es, cum in status etiam quæstione actor rei forum sequi debeat: ibi causam liberalem agi oportet, vbi consistit, quæ ancilla dicitur, licet senatoria dignitate actor decoretur. [q] D. 2. Idib. Maij. AA. Coss. 297.

Idem AA. & CC. Sisiniæ.

LEX IIII.

SI ex [*] possessione [r] seruitutis in libertatem quis proclamet, ibi agi oportere status causam, vbi domiciliū constitutum habet qui se dominum dicit, non est ambigui iuris. D. 2. Non. Mar. Bizantij. CC. Coss. 294.

Quando ille qui dicitur seruus est, in possessione libertatis, debet conueniri vbi est: & illud dicitur eius forum. h. d. cum l. seq. Vel sic: Etiam in causa status actor sequitur forum rei, licet actor sit senator. h. d. Salic.

VBI CAVSA STATVS agi debeat.

E *A qua*. CASVS. Si ancilla tua à te fugiens, & in alienam prouinciam se conferens, asserit se liberam: vbi cā status agi debeat, quæritur. respond. quod non ibi vbi eam deprehendisti, sed ibi vbi tibi seruierat, antequam se in fugam in cōsulte reciperet.
g *Seruiret*. i. erat in possessione seruitutis.
h *Vindicans*. idest in libertatem proclamans, postea quā constiterit eam esse possessam in seruitute.
i *Non iniuria*. sed de iure.
K *Recessit*. nisi diu, idest 10. annos morata est in possessione libertatis bona fide, idest putans se liberam iustis rationibus ducta, vel in iustis rationib. 30. anno, vt ff. de acqu. possess. l. tertia, §. si seruus, & l. per eum §. primo, & qui, & à quibus ma. li. l. si cū fideicommissa, §. Arist. & ad hoc, ff. de lib. cau. l. liberis. §. fi. & l. igitur sciendum est. & inf. de præs. long. tēp. quę pro lib. l. 1. & 2. & infra, de lib. cau. l. ea quæ & infra, de prob. l. vir eius, & de ser. fug. l. cum seruum. Accursius.

Libertas quanto tēpore præscribitur.

* Concor. glo. 2. in c. de seruorū ex de ser. non ord.

l *Habebit*.] cognoscendo i. & pronunciando super possessione: non per vnde vi, vel vti possi. interdictum, cum sit res mobilis. Item quia nec dicit, quod se ipsum possideat, sed fit hoc offic. iudicis, vel interdicto vtrobi. Ibi ergo quæritur & pronunciatur de possessorio: sed petitorium seruatur in loco vnde aufugit: & sic diuiditur causæ continentia, & sic est contra supra de iud. l. nulli.
m *Debet*.] in petitorio.

P *Rocuratores*.] CASVS. Si priuatus priuato status moueat quęstionē, puta dicit aliquem esse seruum, qui se pro libero gerit: an procurator Cæsaris qui cognoscit inter fiscum & priuatum, cognoscere possit, quæritur? Resp. q non, vel dic, q si inter fiscum & priuatum de seipso, &c.
n *Procuratores nostros*. s. Cæsaris.
o *Status*. s. ingenuitatis.
p *Notum est*.] inter duos priuatos inuitos, secus inter fiscū & priuatum, vt dicunt infra eodem, l. iamdudum, quod placet: nam nec inter fiscum, & priuatum, vt infra ne de sta. defun. l. si pater. Dic ergo, quod in l. iamdudum erat vice præsidis, vt supra de pęn. iud. l. 1. Vel tertio si inter fiscū & priuatū de aliquo seruo, vel liberto sit quæstio, quia quilibet ad se pertinere dicit. cognoscere potest. si inter fiscum, & hominem priuatum, qui se liberū, vel ingenum asserit tunc non potest, vt hic, & d. l. si pater. vel quarto distingue, quæ quęstio est status, vt si quidē ingenuitatis, nō possit: vt hic, & d. l. iamdudū. in fi. Et quod hæc sit causa libertatus, habes inf. de ordi. cog. l. si status, & d. l. si pater. an alterius status, & tunc pōt, vt i prin. dicte, l. iamdudum, vnde valet, vt ff. eo. l. 2.

Procurator Cæsaris an possit cognoscere de cā status.

* Consor. gl. 2. in ca. 2. extra de seru. non ord.

S *I in possessione*.] CASVS. Alicui mulieri in possessione libertatis constitutæ quæstione status mouisti, vbi hęc status quæstio agitari debeat, quæritur? resp. ō. quod in foro mulieris, cui status quæstio mouetur.
q *Decoretur* vt ff. de lib. cau. l. libertis. §. fin.

S *I ex possessione*. CASVS. Ex possessione seruitutis proclamasti in libertatem. vbi causa status agi debeat, quæritur. respon. q vbi consistit, qui se dominum dicit.
r *Si ex possessione*. hæc lex est contra ad superiorem: & est idem in ancta l. libertis, & infra, de liber. cau. l. eam quæ, & ff.

& ff. de proba. circa. & l. si quis liberum.

Iamdudum.] CASVS. Inter priuatum & fiscum de quodam tertio liberto erat quæstio, quia priuatus dicebat eum esse seruum suum vel libertum: econuerso fiscus suum esse dicebat, an procurator Cæsaris de ista causa cognoscere possit, quæritur. respond. quod sic. Si autem fiscus dicat aliquem esse seruum suum, econuerso ille asserat se ingenuum quis cognoscere de causa debeat, quæritur. Respon. quod præses prouinciæ.

a *Libertinitatis.*] hic agebat vices præsidis vel aliter, vt modo dixi in l. 2. huius tituli.

b *Et seruitutis*] puta, quia fiscus vocabat aliquem ad seruitutem, & ille dicebat se manumissum à fisco, uel ab eo cui successit fiscus, at sequenti responso dicebat se ingenuum cũ ad seruitutem vel libertinitatem vocaretur.

c *Rationalem.*] hic agebat vice præsidis vel aliter, vt modo dixi in l. 2. huius tituli.

d *Vel magistrum.*] vel pro id est.

e *Vnde.*] id est de quo est quæstio an possint cognoscere. Accu.

f *Ingenuitatis.*] scilicet inter fiscũ & priuatum, vt inf. ne de sta. defun. l. si pater. & supra eo. l. si procuratores, & de ped. iu. l. placet. 1.

In litibus CASVS. Hominem ingenuum vt seruum possedisti, de facto eum manumisisti, an elapso quinquennio in ingenuitatem proclamare possit, quæritur. resp. quod sic. licet olim cõtrarium obseruaretur, sine principis beneficio super hoc impetrato & obtento: & post quinquennium de causa ista cognoscat ipse præses, nec refert, an fuerit clarissimus, vel non, qui talem fuit passus quæstionem.

* Concor. gl. 2. in fi. c. 2. ext. de ser. non ord.

1 † Libertatis.

* Vi. Cuia. ad l. 5. in f. de iure fisci.

Iidem AA. & DD. Diogeni præsidi insularum.

LEX X.

Iamdudum * à nobis statutum est, ut si quæ causæ libertinitatis, a 1 † & seruitutis b in prouincijs inter fiscũ & priuatos exorirentur, ad rationalem; c vel magistrum d rei priuatę, * hoc est, vnde e motæ essent quæstiones, remitteretur: si quæ verò ingenuitatis f essent, à rectore prouinciæ examinarentur. Dat. 4. Non. Aug. CC. Coss. 294.

Etiam post quinquenniũ manumissus de facto potest prouocare in ingenuitatem quod olim nõ poterat nisi ex domini auxilio, hoc est gratia Cæsaris. h. d. Vel sic: contrà statum non præscribitur spatio quinquennali: sed pro statu sic, ut in glo. Bald.

Imp. Iustinianus A. Menæ PP.

LEX VI.

In litibus, in quibus vtrũ ingenuus, an libertinus sit aliquis, quæritur, quinquennij pręscriptionem g (post quod diuino h adiutorio opus esse veteres leges præcipiebant i) in posterum cessare sancimus: & huiusmodi lites etiam post memoratum tempus ad exemplum cæterarum, vel in prouincijs apud earum moderatores, vel in hac alma vrbe apud competentes maximos * iudices examinari. Quod etiam si clarissima persona k super tali l conditione, vel etiam seruili quæstione patiatur, tenere censemus. D. 3. Non. Aug.

TITVLVS XXIII.

Vbi quis de curiali vel cohortali, aliave conditione conueniatur.

Si curialis vel cohortalis à curia aufugerit, potest per eos à quibus fugerit, propria auctoritate capi vbicunque reperitur, & conuictus reduci per iudicem ad pristinum statum. h. d. Bal. Vel sic. Curialis vel cohortalis fugiens potest capi, & agitur causa possessionis vbi capitur: de proprietate vero ad locum vnde aufugit, remittitur, secundum Iac. But. & Salic.

Impp. Arcad. & Hon. AA. Florio P. P.

LEX PRIMA.

Si quis vel curiæ vel officijs iudicum, aut alijs quibuscunq; corporib. obnoxius, m intra prouinciam ab ijs n erit quos aufugit, comprehensus, o non expectata eiusdem iudicis notione, 2 † sub quo per ambitum p cęperat militare, q penitusq; emẽdicati honoris pręscriptione summota, à iudice r qui in locis aditus fuerit, audiat s ma-

g *Præscriptionem.*] alias dimensionem.

h *Diuino.*] id est rescripto concesso per principem.

i *Veteres leges præcipiebant.*] olim enim ingenuus de facto manumissus nõ poterat in ingenuitatem proclamare vltra quinque annos, nisi auxilio principis, vt hic, in princ. & ff. si liber. inge. esse di. l. 2. §. 1. & 2. corrigitur, ut hic subijcit, & argum. infra de præscrip. long. temp. quæ pro li. fi. Item videtur corrigi totus titu. inf. ne de sta. defun. per istam legem. Sed ille loquitur de defuncti statu: hic viuentis. Item hic ad bonum: ibi ad malum reuocabatur in seruitutem. Accur.

k *Clarissima persona.*] s. que ad ingenuitatem prouocat, vel contra quam fit prouocatio.

l *Super tali conditione.*] s. quæ ad ingenuitatem prouocat, vel contra.

VBI QVIS DE CVRIALI, &c.

Si quis.] CASVS. Nuncius vel procurator vel executor communis Bonon. in ciuitatem Mutin. se contulit: & sub magistro nunciorum militare cœpit. ubi comprehensus, sub quo iudice cõueniri debeat, quæritur? Respon. quod ius exigit in territorio illius sub cuius captus est, non expectato eo sub quo militare cœpit: & conuictus societati eorum quos declinauerat, congregatur.

No. ex hac l. in fugitiuo regulam, ubi te inuenero, ibi te iudicabo: & est speciale propter fugam, secundum glo. & Bald.

m *Obnoxius.*] in aliqua ciuitate.

n *Ab ijs.*] vel procuratoribus eorum.

o *Comprehensus.*] in alia ciuitate. Sic ergo speciale est hic, vt liberam personam quis sua auctoritate capiat, sic & infra de decur. l. generali libro 10. & ff. quo in fraud. credi. ait prætor. §. si debitorem. Et est ratio quia sicut seruum in fuga constitutum adhuc dominus possidet, vt ff. de acqui. poss. l. rem quæ nobis, & l. 3. §. Neruà. & §. si seruus, ita & hunc. Et sic non videtur capere quod si alienum, sed retinere quod est suum. Item capit hoc dicit, vt subijcit, ut ad iudicem deducat, qui cognoscat, & iustam exhibeat, & sic non est contra sup. de iudæis l. nullus.

p *Per ambitum.*] id est malum desideriũ.

q *Militare.*] in militia inermi, vt quia apparitor, executor, scriptor, & præmisserinius, secus autem in militia armata, vt infra l. prox. & in hoc differt. Item & in hoc, quia hic aufugit: in sequenti non aufugit, sed dicitur debere esse de curia, vel cohorte, vel corpore. Accur.

r *A iudice.*] quolibet, qui ordinarius sit in eo loco, vbi est comprehensus, & sic not. vbi te inuenero, & cæt. & propter huiusmodi fugam. Sed quid si ille ordinarius erat, sub quo militabat? respon. etiam sub eo potest quæstio hæc proponi, non enim vetat hæc lex: sed dicit illum cognoscere, in cuius territorio est captus, non expectato eo, sub quo militabat. Item qua actione petitur, cum sit libera persona? Respon. off. iudicis vel vtili in rem causa adiecta, ut ff. de rei vendi. l. prima, §. primo.

s *Audiatur.*] & expediatur vsque ad tres menses hæc causa, vt infra de decur. leg. generali. libro decimo.

* Causa status exigẽt maximos iudices. l. 32. §. 2. ff. de arbi. adeo vt nec pedaneis delegari possint, nec cõpromissarijs. quã vel pręsidũ olim de statu nõ fuit cognitio. l. 1. sup. d. ord. iud. Cuia. hic. Qui & libertate oli judicarit, vide apud Forn. 2. so. lec. 23.

Personam liberã quẽque possumus ppria auctoritate capere.

2 † Notitia.

Militia quædam est inermis.

Persona libera qua actione est petenda.

Hæc

H*Ac perpetua.*] CASVS. Si adstrictus curiæ ab officio sibi deputato se subtraxit, vel actor aliquis de negotio alicui metum, vt ab eo aliquid extorqueret, intulit: de his quæstio mota fuerit, quis cognoscere debeat, quæritur? Respond. quod præses prouinciæ: nulla fori præscriptione opponenda: nisi nomen fuerit: uel principis beneficio fuerit munitus quo minus sub præside conueniatur: quibus casibus a præside prouinciæ aliquid profertur quod ad magistrum militum quæstio terminanda referatur & hoc in prima & secunda parte. in tertia dicit, quod si aliquis pupillus præstationibus, vel debitis obnoxius inueniatur. nulla gaudeat fori præscriptione, quin sub præside conueniatur nisi principali priuileg. muniatur: aut præfecti, vel præsidis nullo modo declinat examen: & hos in tertia. Siquis autem huius l. contemptores fuerint, inuenti à præside prouinciæ puniantur.

a *Vocantur.*] i. reuocantur.

b *Cohortalibus.*] cohortales erant magis cohortati, quam curiales.

c *Eos etiam.*] repete non posse, &c. Et dic quod superexactum est, restituitur in duplum sine ui ablatiua, alias triplum, vt inf. de superexac. l. 1. lib. 10. & ff. de publi. l. licitatio. §. quod illicite.

1 † Dicentur.

d *Vel concussiones.*] quas fecerunt, dum erant in officio.

e *Armata.*] super quibus non potest iniici manus.

f *Curiæ nomen.*] quia dicitur curiæ adstrictus.

g *Ad magistrum.*] idest, magistrum militum.

h *Potestatem.*] ut condemnet, ipse tamen præses cognoscet, sed certe immo narrando factum, ut causam audiant & exequantur. Accur.

i *Prouinciali.*] subaudi a nam sunt ablatiui.

nifestarumq; rerum probatione conuictus, eorum societati, quos declinauerat, aggregetur. D. 12. Cal. Aug. Mediolani, Cęsario, & attico Coss. 399.

Homines obnoxiati, vel qui pro exaction:b. vel concussionibus conueniuntur, nō possunt fori prescriptionem opponere, nisi sint milites armatæ militiæ, uel eis specialiter sit concessum. h. d. Bald.

Impp. Theod. & Val. AA. Cypro PP.

LEX II.

HAc perpetua lege sancimus prouincialibus iudicijs non posse fori præscriptionem opponere eos qui ad curias vocantur,[a] vel cohortalib.[b] deberi dicuntur officij, vel alijs corporibus obnoxij sunt: eos[c] etiam, qui super exactiones, vel cóculsiones[d] perpetrasse firmetur: [1] † exceptis videlicet ijs qui armata[e] militia præditi sunt, vel aliàs speciali beneficio principali sese defendũt: ita tamen vt cui ex militarib. viris curiæ nomen,[f] vel cohortalis officii quæstio ingeratur, rector prouinciæ super eius nomine tam ad sedē tuę magnificentiæ quā ad magisteriam[g] vel competenté referat potestatem,[h] vt ij, qui velut debiti postulentur, prouinciali[i] iudicio destinati, ibi euentum[k] iudicij expectent, vbi iura moueri pręcipiunt hmōi quæstiones.

¶ Super publicis aũt functionib. & debitis nemini liceat fori præscriptionem opponere,[l] præter[m] eos, qui specialiter excepti sunt.

m *Præter eos.*] vel est hic §. vel infra cęteros &c. & secundum primum non refertur ad proximum.

n *Cæteros.*] respicit infra uel supra.

o *Sententiam.*] cum lis erat contestata, vel verius de pena contumaci imponenda dicitur, ut ff. si quis ius di. non ob. l. 1. & sic falsa est nota quam quidam hic faciunt, quod sentētia ante litem contestatam fertur. r Nota etiam hic ordinarium non recusari, ut & supra de iud. authent. si vero contigerit.

¶ Cæteris[n] excelsę tuæ sedis, & rectorum prouinciarum in quolibet negotio declinare minime posse iudicium decernimus, ita, ut qui tam saluberrimã legem pertinaciter violare tentauerint, sciant à moderatoribus prouinciarum aduersus se tanquam contumaces sententiam[o] proferendam. Dat. 12. Cal. Oct. Cyr. V. C. Cos. 441.

r Gallic. de Cuneo sic intelligit q etiã definitiua sñia proferat in contumacem in casibus hic positis qd sequitur hic Bar. & dicit mẽti tenendum.

TITVLVS XXIIII.

Vbi Senatores, vel clarissimi, ciuiliter, vel criminaliter conueniantur.

Qui occasione criminis cōuenitur, occasione dignitatis non illustris priuilegio fori non vtitur. h. d. Vel sic: Reatus excludit omnem honorem. h. d. Bal. Vel sic: Dignitas clarissima nō prodest, quo minus clarissimus cōueniatur vbi deliquit. h. d. Sal.

Imp. Constantinus A. ad Octauianum Comitem Hispaniarum.

LEX PRIMA.

QVicunque[p] * non illustri,[q] sed clarissima dignitate tantum præditus virginem rapuerit, vel fines aliquos inuaserit,[r] vel in aliqua culpa,[s] seu crimine[t] fuerit deprehensus:[u] intra prouinciam, in qua facinus perpetrauit, publicis[x] legibus subiugetur.* nec fori præscriptione vtatur omnē enim huiusmodi honorem reatus excludit.[y] D.[2] prid. Decemb. Sardicæ. Accepta. Non. Marc. Cordubæ Gallicano, & Basso Coss.

VBI SENATOres, vel clarissimi ciuiliter, &c.

Q*Vicunque.*] CASVS. Si clarissimus aliquis virginem rapuerit vel fines inuaserit, vel in aliquo crimine deprehensus fuerit, uel crimen committat, nulla fori præscriptione opponenda puniatur a præside prouinciæ in qua deliquit: quia omnem dignitatem huiusmodi crimen excludit.

p *Quicunque.* prima in clarissimis & criminalibus tantum, Secũda in ciuilibus & clarissimis & superioribus. Tertia in criminalibus & spectabilibus & superioribus.

q *Non illustri.*] in illis enim distinguit, vt in fr. eodem, l. quoties.

r *Inuaserit.*] & accusatus fuerit de crimine.

s *Culpa.*] pro qua nō tantum, sicut pro dolo condemnatur, ut ff. ad legem Cor. de sica. l. in lege.

*Ex lib. titu. l. 1. C. T.

t *Seu crimine.*] quoniam voluntatem nocendi adesse oportet. infra ad legem Corn. de sica. l. prima.

u *Deprehensus.* secus sic conuictus, sed nō deprehensus, quod nō placet: immo idem vtrobique, ut ff. de ritu nup. palam. §. quæ in adult.

*Concor. vl. ext. de for. cõpe.

2 † Al. Datu 2. Nonis alias Pridie Nonis.

x *Publicis legibus.*] de quib. habes instit. de publ. iud. per tot.

k *Euentum.*] idest sententiam super eo de quo impetuntur.

l *Opponere.*] etiam si præditi sint armata militi, ut inf. in quib. cau. ni. to. præscrip. l. 1. circa prin. & quod subijcit, præter eos &c. non excipit de præcedentibus, sed ad subsequentia refertur: quasi diceret, cæteros prætor eos &c. Vel dic excipi illos, quos super excipit. s. milites armatos.

y *Excludit.*] vt supra de epis. & cler. l. raptores & inf. de di. l. quoties lib. 12. & de decu. l. infamia. libro 10. & in authen. ut omn. ob iud. §. hæc considerantes collat. 5. & de offic. præf. l. 3. Sed contra inf. de exh. re. l. 1. & supra de iur. om. iud. l. magisterię. Sed ibi de hoc dixi. Item no. quòd hęc lex loquitur cum criminaliter agitur: sequens. s. senatores, quando ciuiliter.

Senatores in ciuilib. causis possunt conueniri vbi habent domicilium, vel maiorem partem bonorum, vel vbi conuersantur: in vrbe vero corā suis iudicib. h.d. Bal. Vel sic: Senatores, vel constituti in dignitate illustri in causis ciuilib. possunt conueniri coram ordinariis, tam Romæ coram suis magistratibus quā in prouinciis vbi sortiuntur domiciliū vel assidue conuersantur. hoc dicit. Paul. de Cast.

Impp. Valens, Grat. & Valentin. A A. ad Senatum.

LEX II.

SEnatores [a] in pecuniarijs causis, siue in hac alma vrbe, siue in suburbanis [1] † degūt in iudicio, tam prætorianæ, quam vrbicariæ præfecturæ, necnon magistri officiorum (quoties tamen ad eum nostræ pietatis emanauerit iussio) in prouincijs vero vbi larē fouent, [b] aut vbi maiorem bonorum partem possident, [*] & assiduè versantur, respōdebunt. D. Cal. Mart. 390.

Obtinentes dignitatem illustrem in præcedenti administratione, ex causis criminalibus arduis, in quibus non admittitur procurator, solum coram principe, vel cui princeps commiserit possunt accusari, à quo commissario possunt absolui, sed nō condemnari principe inconsulto: & eorum aduersarii de calumnia possunt cōdemnari, nisi similis dignitatis existant. h.d. primo Qui vero sunt illustres ex priuilegio, non ex præcedenti administratione, poterūt sub quibusdam iudicib. hic nominatis in vrbe, in prouinciis vero apud earum rectores, accusari: qui poterunt absoluere, sed non cōdemnare, principe inconsulto. h.d. Bal. & Paul. de Cast.

Impp. Zeno. A. Arcadio PP.

LEX III.

QVoties viro forte patricio, [c] vel ex patricio, [d] vel ei, quem prætorianæ, [e] vel vbicariæ [f] amplissimæ sedis administratio illustrauit, vel consulari viro, quē tā ordinaria [g] professio, quā facta [2] † nostræ pietatis pariter sublimauit oratio, qui ve magisteriæ ptātis sudorib. clarus factus est, vel ei, qui magistri officiorum, vel quæstoris officio functus, aut sacro [3] † nostræ pietatis cubiculo præpositus, post depositam administrationem senatorio ordini sociatus est aut cui nostra serenitas domesticorum scholam regendam mandauit, cuive sacros nostri numinis thesauros, aut res [4] † priuatas nostræ pietatis, vel serenissimæ Augustæ nostræ coniugis gubernandas iniunxit: post depositam videlicet administrationē crimen publicū priuatūve (cū tñ non per [h] procuratorem rñdere liceat) in hac alma vrbe, [i] vel in prouincijs cōmoranti: ingeratur: nullius alterius iudicis nisi nostræ pietatis [5] † hmōi esse cognitionē, vel sacri tantummodo cognitoris, cui nra serenitas hmōi negotij audientiā vice sua sacris apicib. mittendis mandauerit: [k] ita tamen, vt apud talem iudicē nullius officij, [l] vel scholæ intercedente ministerio, more, atque habitu sacrarum consultationū absque vlla videlicet obseruatione dierū fatalium [m] intro-

Senatores. CASVS. Si cum senatore causam quis habuit pecuniariam: vbi conueniri debeat quæritur: Respon. q. siue in vrbe, siue in suburbio degat, sub præfecto vrbis conueniri poterit, ex principis delegatione sub magistro officiorum. In prouincijs autem, vbi domicilium habent, vel vberiorem partem bonorum suorum, conueniatur.

a *Senatores*. qui superillustres sunt, vt ff. de sen. l. 6. Quidā habēt hāc ꝑ vltima l. huius titu. Et not. hoc seruari etiam si sint clarissimi, secus si criminaliter: quia tunc distinguit sint clarissimi, an superillustres, vt j. l. 3 x.

b *Vbi larem fouēt*. i. vbi habent domicilium: vt inf. de incolis. l. ciues. lib. 10. & in scriptis conueniuntur & non satisdant. vt j. de dig. l. quoties. lib 12.

QVoties. CASVS. Si super illustri, vel spectabili aliqua criminis moueatur qō, cum per procuratorem ridere non liceat, cognitio principis est, vel eius cui princeps specialiter demandauerit: in iure nulla stādi maneat necessitas, sed sedendi inferius iudicib. paribl. licētia tribuatur: & obnoxius inueniatur, principi eius condēnatio reseruetur: alioquin vice principis cognoscens ipsum absoluat: accusatoris calumniam et principe incōsulto puniēdo, nisi tantæ fuerit dignitatis accusator quantæ & reus: quo casu in puniendo eius calumnia principis auctoritas requiratur, & hoc in prima. Alij aūt illustres a prædictis, qui beneficio principis dignitatem siue administratione adepti fuerint: si alicui eorum crimini inferat qō, præfectus prætorio, vel vrbis, vel magister officiorū, si sibi a principe specialiter demandatur cognitio, poterit cognoscere, ita vt accusato sedendi nulla pateat facultas: cuius condemnatio si contra eum tamē probata fuerit ad principem referatur. hoc in secunda. In prouincijs autem, si alicui illustri, cui dignitas ex administratione committitur (vt differat: & hoc a proximo superiori) aliquid obijciatur, competens iudex absoluat absoluendum, nec condemnet si obnoxium inueniat, sed ad principem referat eius condemnationem: ita tamen, vt si in condemnando, seu in puniendo inueniatur accusatoris calumnia. districtione supradicta puniatur, & in tertia. ita videlicet, quod sedendi copia sibi non denegetur.

c *Patricio*. nomen est dignitatis, & dicitur patricius, quem Imperator in patrē eligit.

d *Ex patricio*. qui deposuit patriciatum.

e *Prætoriana* spectabilis est.

f *Vel vrbicaria*. illustris est, sed consul. & patricius superillustres. Hoc teneas, q oēs sunt super clarissimos. hoc est spectabiles illustres: vel, superillustres vt differat à l. 1. quæ de clarissimis dicit.

g *Ordinaria*. Nā ordini consulū cū administratione est aggregatus. Et nota, quod princeps aliquem sublimat. Et not. q numerat quosdam illustres, qui tantum coram principe conueniūtur, vel delegato ab eo, ad hoc quod pōterit absoluere, non condemnare: vt hic subijcit, & hoc vsq; illuc, viros aūt illustres, &c. Sed cōtra sunt l. i. po l. 1. in si. sed ibi i clarissimis, hic in illustrib. vel speciale vt sub prætide respondeāt. Alij vero illustres præter prædictos. Itē & prædicti, qui tūc honore siue administrationem habent, conueniuntur Romæ coram præfecto prætorio, & præfecto vrbi, & coram magistro officiorū, si hoc ei princeps permiserit. in prouincia corā competētib. iudicib. vt absoluantur, non damnentur ab eis sed ad principem referatur, & hoc dicit vsque in fi.

h *Non per procuratorem*. nam quædam sunt crimina in q.b. per procuratorē agitur, & rñdetur: vt q in ponunt pœnā relegationis, vel circa s. minorem: ut ff. an per aliū cā app. l. 1. & j. de iniur. l. fi.

i *Vrbe*.] s. Constantinopolitana.

k *Mandauerit*. idest delegauerit.

l *Officij*. vlterius quam nostri, vel delegati a nobis. Accur.

m *Fataliū*. q.d licet factum alias accipiat eam fatalib. diebus elapsis, vt in causa appellationū: hic tñ secus est: sicut & qñ princeps cognoscit vt j. de tēp. appel. authent. lis.

a *Sedendi*.

Marginal notes:

1 † Prouincijs.

* Concor. c. dilectus filius. i gl. 2. in verb. alias dē. ex tra de rescrip.

Patricius quis sit.

2 † Sacra. Principis est aliquē sublimare.

3 † Sacra.

4 † al. priuata.

5 † Partis.

a Sedendi.] speciale propter nobilitatē, vt sedeant & non stent [illegible] ita & sup. [illegible] officio [illegible] & d. [illegible] in l. fi. & in aut. vt ab illustrib. & [illegible] b [illegible] ab soluere, non pōt damnare, sic in auth. vt clerici apud proprium episcopum conueniantur. col. [illegible] argum. de cur. bo. edic. l. 1. §. causæ. sed contra ff. de reg. iur. l. nemo qui condēnare. hæc [illegible] Vel dic, [illegible] condemnat: sed prius consulto epo. Sed contra regula est vera, q pōt damnare, & absoluere, vt ff. de re iu. l. 3. præcipue in d. auth. priu. consul. c Illustres. sine administratione. d Codicillis. i. literis ab imperatore sibi cōmissis, vt aliquo honore, vel dignitate gaudeant. e Egisse. habent. n. dignitatem illam sine administratione ac si habuissent administrationem. f Viri illustres. Sine administratione.

* Bald. [illegible] quæ [illegible] aurei [illegible] 3. §. de [illegible] sacra [illegible] comi[illegible] 7. [illegible] b recentes in fi. de [illegible] Pseudo co mitatēses l. 14. [illegible] de re mili. Goth. 1 † Qui [illegible] * Sessorium aulæ in quā iudice conuenitur, ea dē forma, qua auditorium l. 30. ff. de reb. cred. Got. erāt in auditorijs ut dicuntur veluti gradus, vnus, imicum, alius illustrium, postremus alter cancellorum, vt hic vid. Cuiac. ad Nouel. 71. in fi. Got. * idest, principis delegatus vice principis auditurus ℥. eo. Got. 2 † Qui.

IN QVIBVS causis militantes fori præscriptione vti nō possunt

g Omnes. Domesticos principum.

h Militia. armata, vel inermi secundum quosdam, & sic est contra supra ubi, quis decur. vel coh. l. 3. Sol. [illegible] & sic hic non dicas de armata. Et dic, priui gaudentes aliqua dignitate, si negotiatio conueniuntur super publicis functionibus [illegible] publicis debitis, tātum apud præsides prouinciarum conueniuntur & exigantur & excipiuntur armata militia præditi, & qui [illegible] se accepisse [illegible] commeatū ad propriam rem componendā. * hoc hic dicit.

i Si hac. s. præscriptione.

k Occupatos.] qui sunt [illegible] numero agentium, vel domesticorum.

3 † [illegible]

sæ, viris deuotissimis sacri nostri scrinij libellensib.* solennia implentib. audiantur: & eo, qui in crimē vocatus erit, ne quas i † ante probationes iniurias patiatur sedendi a neque in aliqua secretarij parte quæ iudicib. inferior, altercātib. vero superior esse videatur, habituro licentia. ¶ Adeo autem tentatum honores dignitatum duximus augendos vt ne sacro quidem cognitori nostro,* postquam crimē fuerit patefactum, contra hmōi viros, vel eorū substantias statuendi aliquid concedamus facultatem, sed hoc solummodo in hmōi viros vice quoq; principis auditori licebit, vt intentatum apud se crimen, si patefactum fuerit, ad principalem referat notionem. Vltionis aūt tantis inferendæ, dignitatib modus, non nisi in prīcipis residebit arbitrio, cū sit certum oportere accusatoris calumniam, reo videlicet protinus absoluendo, [b] incōsulta quoque e nostra serenitate, prout leges sanciunt, coerceri: nisi forte accusator quoque non minoris quam reus sit dignitatis. In hoc namque casu super coercēda hmōi accusatoris calumnia non immeritò consulenda erit principalis auctoritas. Viros aūt illustres [c] in hac inclita vrbe degentes, qui sine administratione honorarijs decorati fuerint codicillis, [d] licet talē prærogatiuam nostræ iussionis meruerint, vt quod 2 † nō egerint, videantur egisse: [e] in criminalib. causis, magnificæ tuæ sedis, & illustrissimæ vrbicariæ præfecturæ, necnon etiam viri magnifici magistri officiorum (quoties tamē ad eius iudicium specialis nostræ pietatis emanauerit iussio) sententijs respondere decernimus: ita vt huiusmodi iuri sedendi quidem in cognitionibus dicendis minime sibi vindicent facultatem: sciant aūt ipsi quoque nec de se nec 3 † de suis facultatibus iudicaturos aliquid, nec probatis criminibus (nisi prius ad nostrā pietatem retulerint) posse statuere. ¶ Quoties autem viri [f] illustres in prouincijs constituti, nō ij tamen, quorum cognitio ad nostram maiestatē, vel ad iudicem vice nostri numinis 4 † auditurum pertineat in quærimoniam fuerint criminalem vocati: & sedendi, cum celebratur cognitio, in secretarijs iudicantium, ius consequantur. & iudices patefactis quoque criminibus, ferendis contra huiusmodi viros illustres, vel facultates eorum sententiis abstineant, dum nostræ pietatis ad suas meruerint relationes respōsum, supplicio videlicet, quod accusatoribus patefacta eorum calumnia ingerendum est, nec apud prouinciales iudices, si non sic (vt superius dictum est) similem dignitatem habeant differendo.

l Sociantur. i. societatem contrahunt: alias negotiantur. m Militia.] iunc. n. conducere nō possunt, vt ℥. loc. l. fi. ab his excipit postea, nisi forte commeatum, &c. secundum H. sed secundum Azo. ut dixi, a superioribus excipit, vt intra spatium non conueniantur. n Commeatum. s. a militia, quam exercuerant secundum H. nā tunc conueniuntur, vel commeatum, idest relaxationem: vt non conueniantur.

4 † Nominus.

VBI

TITVLVS XXV.

In quibus causis militantes 5 † fori præscriptione vti non possunt.

Militantes etiā in curia principis fori præscriptionem non habent in publicis functionibus, vel si priuatis negotiationibus conueniuntur: nisi tempore commeatus. h. d. Bal. Vel sic: Conuenti super publicis debitis vel publicis functionib. cuiusuis sint dignitatis non possunt uti fori præscriptione, nisi pro tempore commeatus, h. d. vel nisi sint milites armatæ militiæ. h. d. cum gl. Sal.

Impp. Theodosius, & Valēti. AA. Florēti. PP.

LEX VNICA.

OMnes omnino domesticos, & [g] & agentes in rebus, & quæcunque alia prætendatur militia [h] vel dignitas sub moderatoribus prouinciarum pro functionibus publicis respondere, nulla fori præscriptione valitura, sancimus, [i] si hac, [i] qui exiguntur publica debita, vti tentauerint; immo & in alijs priuatis actionibus occupatos [k] volumus respondere, qui vel per prouincias sociantur [l] vel conductorum [*] vocabulis, cū non armata militia [m] præditi sint, defenduntur, siue domorum diuinarum, siue virorum potentium, seu cuiuslibet conditionis 6 † sint conductores, nisi si fortem commeatum [n] ad rem propriam componendam vnius anni inducias ostēderint se accepisse, eadem forma seruanda in iis etiam, qui mercandi, vel militandi sacra beneficia meruerint, vt & ipsi rectoribus prouinciarū respondeant Dat. Constantin. Theodosio A. 7 † 17. & Festo. Coss. 493.

5 † Milites * ad hunc locum pertinet l. 2. & 3. de iurisd. C. T. * Forte selecti. hinc elicit Mercatura deditos priuatam militia quo nomine teneri prehenditur a Cuiac. 9. obser. 37. quę hoc noluisse existimo. minus hoc generaliter dici, cum sit falsum in militia nō armata. uerum in armata & uero colligit milites negotiatores in eā negotiatione conuentos non habere priuilegii militaris. Got. 6 † Conductionis. 7 † al. 17.

VBI CAVSÆ FISCALES, vel diuinæ domus, &c.

Hominumq;. Causa autem hominum diuinæ domus, siue sint serui, siue coloni, vel inquilini, siue agant, siue conueniantur in ciuili, vel in criminali negotio audiuntur, & examinatur apud præpositum sacri cubiculi, & comitem domorum, vel procuratorem Cæsaris, vt infra eod. l. vlti. & l. cum aliquid. Et est hic notandum, quod serui principis agunt, & conueniuntur, quod est contra regulam. Item & illud not. est, si actor rerum priuatarum principis, vel procurator eius aliquem prouincialem vexauerit iniurijs, patefactis contumelijs, vel deprædationibus qui fecit iniuriā, publice viuus cōcremetur, & certè vt ait P. in prædictis criminibus tantæ pœnæ tam horribili, tam horrendæ consilium non dedisset, si eo tempore fuisset. Azo.

TITVLVS XXVI.

Vbi causæ fiscales, vel diuinæ domus, hominumque eius agantur.

De bonis auferendis ab hærede, qui mortem defuncti non vindicauit, non potest agi, nisi conuictis reis, vel defunctis. h. d. Bald.

Impp. Seuerus, & Anton. AA. Dioscoro.

LEX PRIMA.

NOn defensæ [a] mortis quæstionem, [b] apud procuratores nostros non oportere tractari: nec bona à fisco peti posse [c] priusquam de crimine [d] constiterit apud eum, [e] cui conuictis [f] pœnā irrogare licet, quis ignorat? Planè defunctis [g] homicidij reis, apud procuratores quoq; causam agendā esse ratio permittit. [h] PP. 7. Idus Maij, Laterano, & Rufino Coss. 198.

Causa quæ pertinet ad procuratorem Cæsaris, coram incompetenti iudice tractari non potest. hoc d. Bald. Vel sic: Procurator Cæsaris cognoscit, an quis mortem sibi consciuerit metu pœnæ criminis, fortè propter publicationem bonorum à fisco petitam. h. d. Sal. Vel sic: Quando de maleficio non restat imponenda alia pœna, quàm confiscationis bonorum, tota causa venit tractanda coram procuratore Cæsaris. Paulus de Castro.

Ijdem AA. Aristæ.

LEX II.

NOn animauertimus, cur causas ad officium procuratorum nr̃orum pertinentes, ad proconsulis notionem aduocare velis. nam cum hoc quæratur, an pater tuus mortem sibi cōsciuerit metu alicuius pœnæ, ac proptereà bona à fisco vindicari debeant: [i] iam non de crimine, aut pœna mortui, sed de bonis quærendum [k] est. Dat. 12. Cal. Octob. Apro. & Maximo Coss. 208.

Iudex, qui non potest facere executionem, non habet ius pronunciandi. Bald. Vel sic: Procurator, qui non potest pœnam desertæ accusationis exigere, ita nec pronunciare, vt exigatur. h. d. Iac. But. Vel sic. Cui denegatur executio, denegatur & pronunciatio, vel cui denegatur consequens, denegatur & antecedens. hoc dicit Salycet.

Imp. Anto. A. Heliodoro.

LEX III.

PRocurator meus, qui vicæ præsidis [l] † prouincię non fungitur, sicut exigere pœnam [l] desertæ accusationis non potest; [m] ita iudicare, vt ea inferatur sententia sua non potest. Dat. 10. Calend. Septemb. Læto, & Cereali Coss. 216.

Quo officio cogitur quis ad soluendum, eodem officio cogitur ille, pro quo soluitur. h. d. secundum Iac. But. Bald. Vel sic: Illud officium, quo quis compellitur pro alio soluere potest, quando soluit implorare, vt ille, pro quo soluit, tantumdē debeat ei dare. h. d. Sal. quod no.

a NOn defensæ.] i. non vindicatæ. ¶ Titius cōuenit Caium coram procuratore Cæsaris, dicens Caium institutum à Sēpronio interfecto, & non vindicasse necem eius, ideoq; bona confiscāda. Caius dicit sua morte mortuum, non occisum. De hac quæstione an sit mortuus, vel occisus, non cognoscit procurator Cæsaris, sed primo apud præsidem sunt accusandi occisores, & damnandi; deinde cōueniendus est Caius, & damnandus: & postea se intromittet procurator Cæsaris. idem si mortui sunt occisores, vt iam conuinci non possint: vt hic, & ff. de Carbo. edi. l. 1. Accursius.

b Quæstionem.] post moram ergo hæredum alius accusat occisores, dicens hæredes non defendisse, & sic se velle accusare: vt & not. inf. de ijs quib. vt indig. l. 1. & l. sororem.

c Posse] subaudi priusquam, &c.

d De crimine.] extra ordinem facta accusatione.

e Eum.] scilicet præsidem prouinciæ.

f Conuictis.] homicidis.

g Defunctis.] homicidij reis, & ideò accusari non possunt.

h Permittit.] ratio cur accusari non possunt, quia non pecuniaria, sed criminalis causa morte extinguitur, vt ff. ad Syl. l. Caius. Item contra, inf. de his, quibus. vt indi. l. si ca. Sed alia secundum istam.

NOn animaduertimus.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti: obijcitur hęredi, quod mortem metu criminis, vel pœnæ tibi consciuisti. an procurator Cæsaris cognoscere possit quæritur? Respon. quod cum morte criminosi criminis quæstio infirmetur, cognoscere potest, nec ad præsidem est referenda.

i Debeant.] vt j. de bon. eo. qui sibi mor. l. 1. Accurs.

k Quærendum est.] crimen enim morte criminosi finitur: vt hic, & supra l. proxi. & inf. si reus, vel ac. mor. l. 2. & 3. & ff. de pœ. si pœna. & de calumnia. in hæredem. sed non pecuniaria quæstio, vt sup. l. proxi. dixi. Accurs.

PRocurator meus.] CASVS. Accusasti, ab accusatione destitisti. an sicut procurator Cæsaris exigere potest pœnam desistenti inflictam à lege quinq; librarum auri: ita an sit inferēda, cognoscere possit, quęritur? Respon. quod sic: & secūdum hoc nec negatio est in primo verbo potest, nec in fine. sed cum vtrobiq; est negatio, sic intelligatur de procuratore fisci, quod sicut nec exigere pœnam promiserat, si ab actione desisteret: sic nec exiget, nec an sit inferenda cognoscet: & hoc quia inter duos priuatos nō cognoscet, sed inter priuatum, & fiscum.

¶ No. quod qui non potest aliquem cōdemnare, non potest ipsum pronunciare cōdemnandum: & qui non potest absoluere non potest pronunciare ipsum fore absoluendum. de hoc in l. 1. §. si aduer. libe. Paul. hic.

l Tenam.] scilicet, legalem.

m Non potest.] quidam habent sine nō, & hic, & in fi. & tunc est plana, & loquitur in procuratore Cæsaris, scilicet de pœnis desertæ accusationis, quæ est quinque librarum auri: vt ff. de præuarica. l. tertia, in fi. Si habes, non potest, vtrobique, tunc dices in procuratore fisci, vel etiam dic Cæsaris: sed de pœna dicet quam accusator promisit accusato si desisteret, vt j. ad Turp. l. 3. hæc enim est inter duos priuatos, & ideò non cognoscit. Accursius.

l † Procurator Cæsaris fungens vice præsidis potest cognoscere de causis criminalibus l. 1. sup. de peda. iudi. vi. Cuiac. 10. obser. 13. Rober. 1. animaduers. 22. Ant. Mer. ca. Notat. 21. Goth. Accusationis desertæ pœna est quinq; librarum auri.

CVm vendente.] CASVS. Aliquo mandante ad opus suum a procuratore Cæsaris prædium emisti, nec de prædio satisfecisti: satisfacere debes: an autem ante procuratorem ad pretium quod soluisti, vel vsuras quas

quas propter motam impendisti, mandatorem conuenire possis, vel idem procurator cognoscere possit: quæritur? Respon. quod sic, si eum iudicem elegeris, quod intellige cum aduersario. nec obstat supra de iurisdict. omn. iudic. l.prima. & de pedan. iudi. in l.1.

i *Comiti.*] id est procuratori Cæsaris, vt inf. eod. l. vniuersi.
k *Iudici.*] prædicto scilicet procuratori. Vel dic alij, qui se intromitteret de hoc.
l *Existimationis.*] id est, famæ.
m *Officio.*] id est officiali.

Procurator fisci nō cet fisci, vt patet in potest fidē habere de pretio.

a *Procuratore.*] scilicet fisci, vt patet in fi. legis.
b *Debes.*] nec potest fides haberi de pretio, vt transeat dominium, vt ff. de iure fisci. l. si procurator. in fi.
c *Emisse.*] s. à procuratore Cæsaris.
d *Elegeris.*] cum altera parte. nec enim tu sufficis, vt s. de iurisdict. om. iud. l.1. & de pedan. iud. l.1.
e *Soluenda sunt*] à te, qui non soluisti pretium.

1 † Solutæ.

A *D fiscum.*] CASVS. Siue fiscus contra priuatum, vel econuerso priuatus contra fiscum causam habeat: quis cognoscere debeat, quæritur? Respond. procuratori Cæsaris, nec à partibus, vē cognoscat pretium exigere debet.
f *Rationalis.*] i. procurator Cæsaris.
g *Decidat.*] vna cum præside, vt supra si aduers. fiscum. l.2. & hoc siue agat fiscus, siue conueniatur, & idem econtra coram procuratore fisci, siue agat, siue conueniatur: procurator Cæsaris, licet quidam tunc tantum istos cognoscere dicit, quando conueniuntur: sed verum est, quando agunt sub præside: quod non placet. Item ff. ne quid in lo. pub. l.2. §. sed hoc interdictum. vbi coram præfecto dicit agi has causas. Sed ibi ponitur præfectus pro procuratore Cæsaris, sicut & alias ff. de fideic. li. l.4. §. si bona.

Præfectus ponitur pro procuratore Cæsaris.

h *Concussionibus.*] quia non debet exigere a partibus pretium pro causæ cognitione.

S *I quis.*] CASVS. Prædium à principe conduxisti, causam Titius habuit, quis debeat de ea cognoscere, quæritur? Respond. quod procurator principis: & si aliter iudicat, quā debeat, non solum fibi nota infamiæ imminebit, sed officiali suo inest discrimen.

Imp. Alex. A. Maximæ.

LEX IV.

CVm vendente procuratore [a] meo emisse te prædia dicas, pretium eorū necessario soluere debes: [b] cum ijs verò, quibus mandantibus eadē prædia emisse [c] te, & tradidisse dicis, agente te, procurator meus, si eius audientiam elegeris, [d] cognoscet: vt pecuniam, quæ pretij nomine tibi debetur, & vsuras, quæ fisco soluendæ, [e 1] † sunt, consequi possis. PP. 4. Idus Octo. Maximo, & Paterno Coss. 234.

Inter fiscum & priuatum procurator Cæsaris cognoscit. h. d. Salyc.

Imper. Constantinus A. ad Vrsum.

LEX V.

AD fiscum pertinentes causas rationales [f] decidat, [g] omnibus concussionibus [h] prohibendis. D. No. Febr. Constantinop. Feliciano, & Titiano Coss. 337.

Procurator Cæsaris cognoscit etiam inter duos priuatos, quando alter ipsorum, vel ambo sunt conductores bonorum Cæsaris. hoc dicit cum l. seq. secundum Albe. Paul. de Cast.

Item A. ad Italicum.

LEX VI.

SI quis aduersus conductorem nostrum aliquid agēdum crediderit: viro illustri Comiti [i] rerum priuatarum referri oportet: ne & iudici [k] existimationis, [l] & officio [m] eius salutis discrimen [n] immineat. Dat. Calen. Febr. A. Coss.

De quæstionibus vertentibus inter dominicos, & patrimoniales colonos cognoscit præfectus, idest procurator Cæsaris. Salyc.

Idem A. ad Bulephorum rationalem summæ rei. *

LEX VII.

DOminicis colonis, & patrimonialibus grauitatem tuam [o] censuimus disceptatricem esse debere. Duces enim, & præpositos militum, [p 2] † & castrorum, & rectores prouinciarum euocandis, & accrescendis colonis abstinere oportet. Dat. 16. Calend. Mart. Licinio Coss. 318.

Leges præcedentes loquuntur in causa ciuili: ista in criminali: & vult quod colonus principis in causa criminali conueniatur coram præside, præsente tamen procuratore Cæsaris. h. d. Pau. de Cast.

Imper. Constantius A. ad Taurum PP.

LEX VIII.

CVm aliquid colonus, aut seruus rei priuatæ nostræ contra disciplinam publicam asseratur perpetrare: ad iudicium rectoris prouinciæ venire cogendus est: sic videlicet, vt præsente ratione, vel procuratore [q] domus nostræ inter eum, & accusatorē causa tractetur: & si facinus fuerit approbatū, iuris seueritas exeratur. [r] Da. 5. Non Mar. Sirmij, Arbitione, & Lolliano Coss.

Familiares principis debent se abstinere ab iniurijs prouincialibus inferendis, aliàs igne concremantur. h. d. Salyc. Vel sic: Hic punitur procurator Cæsaris magna pœna, si faciat concussiones indebitas. h. d. Pau.

Impp. Valentin. & Valens AA. ad Philippum V. C.

LEX IX.

VNiuersi * fiduciam gerant, vt si quis eorū ab actore rerum priuatarū nostrarum, siue à procuratore

n *Discrimen.*] i. periculum, si faciat contra id, quod debet.

D *Ominicis.*] CASVS. Si colonus principis cum alio colono eiusdem causam habeat, quis cognoscere debeat, quæritur? Respond. quod non apparet coram quo. tamē dic, quod coram præfecto: non duces, vel præpositi sacrorum limitum, vel præses prouinciæ cognoscant. secus si priuatus cum colono principis, vel seruo crediderit litigandū, & hoc est quod subiungit l. sequens.
o *Tuam.*] ò præfecte, & hoc quando inter se. si autem litigent cum priuatis, tunc serua infra leg. proxi.
p *Militum.*] aliàs limitum.

* Rationalē summarum, quidam ita legunt, moti l. 1. C. Th. de iu. n. & notitia imperij Romani, et Suetonio in Domitiano, vbi fit mentio auctoris summarū, reprehēsi a Cuiac. 8. obseru. 11. quē illi vide & 13. obseruat. 35. Et rectè, nā in l. 3. C. si aduer. vtil. publ. pcurator Cæsaris, pcurator summæ rei dicitur. Et Tacitus sic neminem summæ rei imponere poterant. Gothof.

2 † Limitū.

C *Vm aliquid.*] CASVS. Cum colonus principis, vel seruus aduersus priuatum aliquod delictum commiserit: quis cognoscere debeat, quæritur? Respond. quòd præses vnà cum procuratore Cæsaris: & si crimen aduersus eum probatū fuerit, prout leges dicunt, puniatur.
q *Vel procuratore.*] vel pro idest. idem habes sup. si aduers. fisc. l.2.
r *Exeratur.*] i. aperiatur in ipsum. Sed videtur iudex comes rerum priuatarum, vt sup. eod. l. si quis. quæ est contra. Sol. ibi ciuiliter, hic criminaliter conueniatur colonus, vt j. eo. l. nullum. Vel ibi inter se: vt in l. dominicis. Vel ibi comes pro procuratore Cæsaris ponitur.

V *Niuersi.*] CASVS. Si procurator principis, vel actor contumeliam, vel iniuriam alicui intulit: qui iniuriam passus est quærimoniam suam corā præfecto, vel præside prouinciæ proponere non dubitet. & si contra eum probatū fuerit, agitur

* Exlinitu. 4. li. C. Theod.

vexatus fuerit iniurijs, super eius contumelijs, vel deprædationibus deferre quærimoniam synceritati tuæ, vel rectori prouinciæ nō dubitet,[a] & ad publicæ sententiam vindictæ sine aliqua trepidatione conuolare, quæ res cum fuerit certis probationib. declarata, sancimus, & edicimus,[b] vt si in prouincialem [1] † hanc audaciam quisquā moliri ausus fuerit, publice viuus * concrementur. Dat. 3. No. Iul. Heracliæ, Valent. & Valente A. Coss. 368.

Officiales procuratoris Cęsaris in causa ciuili debent conueniri coram ipso procuratore, sed in causa criminali coram ipso præside. hoc dicit, Pau. de Cast.

Imppp. Grat. Val. & Theod. AAA. ad Polemium PP.

LEX X.

NVllum ex officio [c] rationalis qui exactioni, vel chartis inseruiat, in aliud iudicium adduci oportet, [d] nisi fortè cuiuspiam caput accusatio legibus instituta pulsauerit. E. 3. Cal. Maij, Arcadio & Bautone Coss. 385.

Colonus vel inquilinus, seu seruus rerum priuatarū principis in causa ciuili vel in criminali conuenitur coram procuratore Cæsaris, h. d. Sali.

Impp. Theod. & Valentin. AA. Artaxi præposito.

LEX XI.

HAc lege sancimus, vt siue agat domorum nostrarum colonus [e] inquilinus ve, aut seruus, siue pulsetur ab aliquo super criminali, seu ciuili negotio, non alterius, quam tui culminis ac viri spectabilis Comitis domorum petatur examen: [f] nullius allegatione super fori præscriptione penitus admittenda. Dat. 5. Idus April.

igne concremetur.

a *Non dubitet.* similis exhortatio inf. de famosis lib. l. 1.

b *Et edicimus.* i. generaliter dicimus. Accur.

Calūnijs. NVllū. CASVS. Si officium procuratoris Cæsaris exactioni tributorum vel char. deseruiens, quia erat tabellio aliquis, causam pecuniariam habeat, 1† In prouincijs. quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. quod pcurator Cæsaris, nisi de crimine capitali accusetur, * De viuis comburēdius l. vni. cam infra de Nili ag geri. Got. quo casu præsidis p̄sentia necessaria est, vt dicit l. sequen.

c *Nullum ex officio.* idest ex officialibus procuratoris Cæsaris. Accur.

d *Oportet.* s. nisi coram eo, & hoc cum ciuiliter, secus si criminaliter, quia tunc præses adest prouinciæ, vt subijcit, & supra eo. l. cū aliquid.

HAc lege. CASVS. Siue colonus principis, siue seruus, vel inquilinus contra aliquem agat in causa criminali, & ab aliquo conueniatur, p̄ses cū procuratore Cæsaris cognoscet. nulla fori præscrip. opponenda.

Serui quādoq; ēt in causa ciuili possunt in iudicio stare. e *Colonus inquilinus ve.* in his nō est speciale cum liberi sint, vt inf. de agr. & cens. l. omnes profugi. & l. hi. & l. si quid. sed in seruis est speciale, vt allegatur infra si per vim, vel alio modo l. 1. nam regulariter cōtra, vt ff. de iudic. l. viij.

f *Examen.* nihilominus & præses prouinciæ cognoscere poterit, vt sup. eo. l. cum aliquid.

QVANDO LIceat vnic. &c.

Quia quandoque est aliquis iudex suiipsius ex permissione legis, ideo de h. d.

LIberam. CASVS. Siue priuatus, siue miles, vt populator agrum alicuius intrauerit, 3† Ob publicam. dominus agri interficien. eum habeat potestatem, & si * Publica deuotio, publica itinera [illegible] spo-

TITVLVS XXVII.

Quando liceat vnicuique sine iudice se vindicare, vel publicam [2] † deuotionem.*

Nocturnum depopulatorē agrorum, & aggressorē itinerum licet occidere propria authoritate. Idem in milite desertore. Nec est permissa defendendi facultas, vbi offendendi est data libertas, hoc dicit cum l. seq. Bal.

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. ad prouīciales.

LEX PRIMA.

LIberam * resistendi cūctis tribuimus facultatem, vt quicunque militum vel priuatorū ad agros nocturnus populator [g] intrauerit, aut itinera frequentata insidijs aggressionis obsederit, permissa cuicunque licentia digno ilico supplicio subiugetur, ac mortem quam minabatur, excipiat, & id quod intendebat, incurrat. [3] † Melius. n. est occurrere in tempore, [h] quā post exitum vindicare. Vestram [4] † igitur vobis permittimus vltionem, [i] & quod [5] † serum est punire iudicio, subiugamus edicto, vt nullus parcat militi, cui obuiare telo oporteat, vt latroni. Da. Cal. Iul. Tatiano & Symmacho Coss. 391.

Milites transferentes se ad hostes, possunt à quolibet impune capi, & resistentes, possunt impunè occidi. vt publici latrones, h. d. Sali.

Imppp. Arcad. Honor. & Theod. AAA. Adriano PP.

LEX II.

OPprimendorum desertorum [k] facultatem prouincialibus iure permittimus. [l] Qui si resistere ausi fuerint, in his velox vbicunque iubemus esse supplicium. Cuncti * etenim aduersus latrones publicos desertoresque militię, ius sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicę vltionis * indultum. Dat. 5. Non. Octobr. Theodosio A. & Rumoridio Coss. 403.

TITVLVS XXVIII.

De inofficioso * testamento.*

Contra fideicommissarium vniuersalem, qui bona possidet, datur filio à matre præterito, vel expres-

[illegible] liandi homines frequentauerit. non expectato iudice interfici potest: melius. n. &c. q. d. melius est, vt interficiatur, quā cum sit postea trahatur ad iudicē, cū insi[illegible] c ari possit se agrum intrasse, nec cum intrasse dominus probare possit.

g *Populator.* i. deuastator fructuum, vel vinearum de nocte.

h *In tempore.* sic &c. sup. [illegible] q b. cau. l. ite. rest. n. S est neces. l. fi.

i *Vltionem.* i. defensionem, arg. ff. ad legem Aquil. l. scientiam, § pen. & inf. de metatis l. deuotum. lib. 12. sic & in psal. mo Vt destruas inimicum & vltorē. vñ habet vbi alia litera defensorem, & pro his facit verbum resistēdi, quod est i princ. huius l. positū. Vel dic propriè. poni vltionem, i. vindictam alioquin nullum priuilegiū p̄ tales indulgetur, cum cuilibet vim vi repellere liceat, vt ff. de iust. & iur. l. vt vim, & inf. ad leg. Aquil. itaque.

OPprimendorum. CASVS. An militiæ desertor cum inueniatur, nec expectato iudice interfici possit, quæritur? Resp. quod sic.

k *Desertorum.* s. licet [illegible].

l *Permittimus.* vt infra de deser. l. [illegible] & sunt specialia iura huius tit. Sed regulariter p̄, vt sup. de iud. l. nullus. ne quis in sua causa l. 1. & ff. quod met. cau. l. extat.

DE INOFFIcioso testam.

Post iudicij de actionibus dictatus p̄mittit

1. publicè deuoti, vt milites dicuntur. n. deuotissimi. l. 17. in f. a de exhibiti. milit. ann. sacro militiæ cōstricti. Gothof.

* Et li. 9. tit. 24. l. 2. C. Th.

3† Excusat.

4† Nostrā.

5† Quos-

† Vi. Cuia. hic, & 14. obser. 15.

* Tertul. I Apologetico. In reos maiestatis & publicos hostes ōis homo miles est, ac si diceret cuique ijs casib. reū capiendi eūque interficiendi ius pmittitur Goth.

* Hęc querela nō est introducta a Prætore, sed lege glicia. Cuia. obser. 11. mouet inscriptione legis 4. ff hoc tit. Quæ sint hodie immanes quoad hāc querelam. v. apud Oldendorp. class. 5. Act. 1. nu. 10 Goth.

* Vid li. 3. Catapodis P. Pratcij, in hunc titulum & doctissimi cōmetaria Fernandi Vaschi, q singulas leges explicauit in suo tract. vlt. vo[illegible] eius. n. ideo intellectum nō notauimus.

mittit de realibus, & primo de vniuersali, quam quia praecedat querela, ideo de hac dicit.

C*Vm de inofficioso.* CASVS. Materfam. extraneum instituit, filium praeterijt, vel exhaeredauit, institutum rogauit de haereditate restituenda Titio, & restituit: vult filius agere querela inofficiosi, vt rumpat testamentum, an possit, quaeritur? Rñ. quod sic, & ea perlata & si ita, si obtinuit, aget pet. haer. vtili, quae datur ex aduersus fideicō. qui ex iure ex testō possidet rupto, querela tñ perlata & finita, & sic titulus pro non titu. hr, sicut si ageret directa, & pro haerede, vel pro possessore possideret, tollitur, inofficiosi querela. Viu a.

exprresse exhaeredato inofficiosi testamēti querela, & exinde petitio haereditatis, hoc dicit Bald. Vel sic: Querela primo, & subsequenter petitio haereditatis potest contra fideicommissarium intentari, Salic.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Victorino.[1] †

LEX PRIMA.

CVm de inofficioso matris suae testaméto filius dicere velit aduersus eum, q ex causa fideicōmissi haereditatem tenet, non est iniquū hoc ei [2] †accommodari, [a] vt perinde fideicommissarius teneatur, [3] ac si pro haerede, aut pro possessore possideret. * PP. 5. Cal. Iulias Falcone, & Claro Coss. 194.

Bonorum possessio causa litis agnoscendae non tribuit ius: & ideo eius virtute scriptis haeredibus non pōt possessio auferri, h. d. Bald. & Sal. Vel sic: Per bonorum possessionem causa litis agnoscendae intentatam & obtentam per filium emancipatum exhaeredatum volentem agere querela, non obtinet haereditatem: nec eam à scriptis haeredibus potest auferre, qua nō tribuit ius, sed aperit viam querele, ideo necesse est postea querelam intentari, & post querelam petitionem haereditatis, hoc dicit, tex. cum glos. Paul. de Cast.

Ijdem AA. Lucretio.

LEX II.

QVamuis [6] de inofficioso *testamento acturum te bonorum possessionem accepisse proponas, tamē scriptis haeredibus auferre possessionem inciuile est. Dat. 4. Cal. Decemb. Dextro & Prisco Coss. 197.

Ista est lex singularis, & non est alibi, & breuiter hoc intendit, Posthumus praeteritus à matre, quae mutandi nō habeat facultatem, quia in puerperio decessit, videtur cū aliis viriliter institutus, & ideo testamentum non rumpitur. Sed si essent extranei instituti, querela agere debet, & rumpitur in totum testamentum, hoc dicit Bal.

Ijdem AA. Iannario.

LEX III.

SI mater, * filijs duobus haeredibus institutis, tertio post testamentum suscepto, cum mutare idem testamentū potuisset, [3] † sed hoc

a *Accomodari.* videbatur, quod nō, quia vt dicunt quidam, proponendo querelam proponitur petitio haereditatis, quae non datur contra possidentem tit. vnde hic datur vt hic, & titulus habetur pro non titulo, vt dicunt.

b *Teneatur.* s. ad restitutionem haereditatis, cū agitur querela, & vtili petitione haereditatis, quod idem est, ac si possideret pro haerede, vel pro possessore, & vero tit. vt de inofficio. & directa haereditatis petitione teneretur, quae esset idē secundum Hug. & qui dicit, pro possessore, non tenetur querela, & secundū non querela, & petitione haereditatis directa, vel vtilis idem fuit, vt ff. eod. qui de inofficioso & infra eodē. quis filium. imo aliud 2 prorsus est querela, & aliud petitio haereditatis, vt plene dixi. d. l. qui de inofficioso. in glo. huius legis, argum. &c. & hic expone, vt perinde, id est, exinde 3 perlata querela, id est posita siue mota, & finita tenetur fideicommissarius, scilicet vtili petitione 4 haereditaria, ac si pro haerede, scilicet directa teneretur, scilicet perlata querela contra institutum, similiter, vel non perlata, quando non haeres, sed possidet pro haerede, vel pro possessore. Sed contra primam opinionem & secundam, cum fideicommissarius habeat titulum testamenti, quomodo tenetur petitione haereditatis, quae non datur contra titulo possidentem, vt ff. de pet. hared. l. regulariter? Sed distingue, aut qui habet titulum, habet titulum vniuersitatis aut singularis rei. In primo casu non tenetur petitione haereditatis, nisi quando sciens fide commissarius testamentum inofficiosum petit sibi restitui haereditatem ab instituto, & sic hic, 5 sicut & emptor qui mala fide emit, vt ff. de peti. haredit. l. nec vllam. alias est licitam, & si quis sciens secundum Gulielm., vel perlata querela secundum nos agitur hic petitio ne haereditatis si bona fide emit, non, nisi in duobus casibus, scilicet quando modico est, distracta, vel quando venditor non comparet, vt d. l. §. quod si quis. In secundo casu non tenetur, nisi quando titulus habetur pro non titulo, vt d. l. § omnibus.

QVamuis. CASVS. Titius testamentum fecit, filium emācipatū exhaeredauit, agere vult querela inofficiosi an agere possit? objicit n. scriptus hrs, quod iure ciuili sit incognitus, quia emancipatus, & ideo querela inofficiosi agere nō possit, quae de iure ciuili introducta est, qualiter succurritur quaeritur? Rñ. quod recipere debet à iudice bonorum pos. aliquam rem, vt bene ficio huius decreti iure ciuili restituantur res haereditariae gratia agnoscendae litis nec ei ammodo obijcietur, quod à iure ciuili sit incognitus, & ea accepta non minus aget querela, antequam rerum accipiat possessionem. Alij sunt petēdi modi, sed tamen haec vetior est. Vel pone casum, vt in gl. seq.

No. ex illa lege nouam regulam, quod habilitatis ad aliquid iura, vel remedia non habet eorum effectum, donec illa ad actum deducat. nā hic emancipatus exhaeredatus mediante bonorum possessione gratia litis agnoscendae fuit habilitatus, vt possit intentare querelam, & postea peti. haere. tamen non consequitur eorum effectum nisi salcasactione ad actum deducat, & ideo non potest interim scriptus haeredibus possessionem auferre. facit le. 1. ff. quo. bo. Ia. hic.

c *Quamuis.* filius emancipatus petijt bonorum possessionem causa litis agnoscendae, vt sic possit admitti ad querelam, quae est de iure ciuili, quod emancipatos non cognouit, vt instit. de haered. quae ab intest. defe. §. emancipati, quod potuit, vt ff. eodem l. Papinianus, §. 1. licet autē hanc habeat, prius tamen debet intentare querelam, & postea petitionem haereditatis, quam possessionem rerum habeat. ut & infra quorum bo. l. 1. & secundum hunc casum 6 non obstat, quod haec querela datur in subsidium, & hic habet possessionem bon. ergo non datur querela vt inst. eo. §. tamdiu. quia loquitur ibi de tali, q ex tribuit ius. Alij dicunt loqui hic 7 in alio à matre praeterito, qui petit bonorum possessionem septimam extraordinariam, vt insti. de bon. pos. §. septimā. Tertij dicunt, quod petijt in genere filius emancipatus bonorum possess. nec ordinariam nec extraordinariam, quod non placet, 8 vt inf. qui admit. ad bonor. pos. l. quamdiu. Quarti dicunt, quod filius fuit institus sub conditione casuali, & in defectum eius exhaeredatus, qua pendente petijt secundum tabulas, vt ff. de bo. pos. sm tabulas, l. 2. §. sub conditione, nec tñ aufert possessionem hoc non valet, quia alio iure pōt venire ad querelam. Sed arg. contra ff. de

1 † Seuer. ... no. 2 Et male B. B. ... & Ial. 3 † Accommodari ... Goth. * Gouean. r. variis. 5. ... Hinc lege ... Nec ... haerede ... Hinc ... stat subtili ... Sed. ... hoc ...

subtilitas 1 Fideicommissarius ... est haeres. Aequum est igitur si his actionē in fideicommissarium accommodare. Goth. * Intel. non ad hanc leg. ponit: Fer. vasc. I tra. contra ... 2 Placet B. B. Sa & Ia. reprobato ... 3 Ista expositio placet Bal. Sal. & P. pōt ... 4 Imò dicta ... 5 Istud est ... 6 Qui est verus reprobato seq. B. B. Fulg. Pau. & Ia. 7 Et malè Bal. & Ias. 8 Et benè, secundum praed.

1 Dic, ꝙ ff. de contratab. l. putauit 1. rñ. & §. non quæuis. 1 Vel pone in filio præterito, qui accepit contra tabulas: & ita largè dicitur inofficiosum: sicut & aliis Instit. de succe. li. §. si verò [...]amentum. & ff. eod. l. pater. Vel pone, quod de facto accepit bonorum possessionem ꝯ tabulas: quia de iure non potuit accipere.

1 sibi nõ fuit rite exhæredatus: hic sic Sa- lyc. & Ias.

SI mater.] CASVS. Mulier fecit testamentum: duos filios, quos habuit, testamento instituit: post testamentum factum Titium suscepit, & decessit nulla facta eius mentione. an aduersus fratres querela inofficiosi competit quæritur? Respon. distinguitur. aut potuit mutasse testam: aut non. Primo casu si potuit, & nõ fecit, agetur. Secundo casu si non potuit morte præuenta, nõ agetur: sed vt eum cum alijs instituisse propter affectionem maternã, & in virilem vocabitur portionem: si autem extraneos instituisset, querela inoff. agere posset.

Not. ex ista l. in 2. parte casum singul. ſm Ias. in quo posthumus præteritus in testõ matris hẽt pro instituto, qñ in illo testõ sunt instituti alij filij: secus si extranei: item qñ mater mortua est in puerperio, & sic non habuit tempus mutandi testamentum. Ias.

a De inofficioso.] sed sõne agnatione post humi rũpitur testm: vt insti. de exhær. lib. §. 1. Respon. 2 illud in maribus testantibus: non in fœminis: vt Insti. eo. tit. §. mater. & ff. de liber. & posthum. l. Gallus, §. nũc de lege. Sed quæ est ratio diuersitatis? Dic vt inst. de exhær. lib. §. mater.

b Per coniecturam.] testatoris, q̃ inspicitur mẽs, vt ff. de legat. 1. l. si seruus plurium, in fi.

c Virilem portionem.] etiam si scripti hæredes sint instituti: ex disparibus 3 portionibus, vt ff. de vulg. sub. l. qui cum pluries. & de stat. lib. l. qui pecuniam. Sed argum. ꝯ. ff. de leg. 3. nummis. 4 Et no. aliud esse 5 cum quis habetur pro instituto à lege, ne parte completo alte à testatore, quia vocatur in virilem: vt dixi: & aliud cum à testatore: quia tunc in aliam assem, vt I. ff. de hære. instit. §. si vero totus.

d Prohibetur.] quid si filij vna cum extraneis sint instituti? Rñ. querelam hẽt ſm quosdam ꝯ extraneos tñ. Arg. ꝯ inf. famil. ercisc. l. fin. Sed melius 6 est dicere, nullam competere querelam, cum iste præsumitur institutus, cum fratres sint instituti: sed nullo instituto, vel pro instituto habito competit querela. interpretandum enim est in beniguiorem partem vt testamentum valeat, & vltima volun-

2 Idẽ Bar. Bal. Sal. & Paul.

3 Approbat Bar. Bal. & Sa.

4 Ibi erat dubia dis- positio testatoris, q̃ ad minimũ refert: hic certa dispositio legis, Bar. & Salyc.

5 Approbatur Bar. Bald. P. & Salv.

6 Licet cũ ista gl. tñ. seat Iaco. But. Bart. & Bald. tñ tenet ꝯtra Sal. Fulg. Pa. & Ias.

facere neglexisset, meritò, vtpotè non iustis rationibus neglectus, de inofficioso [a] querelam instituere poterit. Sed cum eam in puerperio vita decessisse proponas, repentini casus iniquitas per coniecturam [b] maternæ pietatis emendanda est. Quare filio tuo, cui nihil præter maternum fatum imputari potest, perinde virilẽ [c] portionem tribuendam esse censemus, ac si omnes filios hæredes instituisset. Sin autem hæredes scripti extranei erant: tunc de inofficioso testamento actionem instituere non prohibetur. [d] PP. 8. Calen. Iul. Laterano, & Rufino Coss. 198.

Rescisso testamento per querelam, non rescinduntur libertates diu obtenta. Bal. Vel sic: Per querelam non retractatur libertas relicta per fideicommissum, & semel data. h. d. Pau. de Cast.

Ijdem AA. Soterico & alijs.

LEX IV.

CVm ex causa [e] fideicõmissi secundum prætoris [f] decretũ in libertate morati sitis, filios [g] etiã susceperitis: quamuis postea domini vestri testamentum inofficiosum sit pronunciatum, agente filio, nõ est æquũ fieri vobis libertatis quæstionẽ [h] PP. 6. Idus Mar. Antonino 2. & Geta 2. Coss. 206.

Querela præparata transmittitur ad hæredem. Bald. & Salyc.

Imper. Antoninus A. Helio.

LEX V.

[i] SI pater tuus post litem contestatam, vel postquam propositũ [i] habuisset inofficiosum fratris, [k] testamentũ dicere, te hęrede relicto decessit, causam cœptã, vel quocũque modo illi placitam [l] † exequi nõ prohiberis. PP. 3. Non. Octo. Gentiano, & Basso Coss. 212.

Filius, cui est relicta legitima, quæ erat olim quarta, non habet querelam inofficiosi. h. dicit secundum Bal. & Salyc.

Idem A. Ingenuo.

LEX VI.

CVm quæritur, [l] 2 † an filij de inofficioso patris testamento possint dicere: si quartam [m] bonorum partẽ mortis tempore testator reliquit, inspicitur. PP. 7. Calen. Iul. Romæ duob. Aspris Coss. 213.

IN AVTH.

¶ De trien. & sem. §. 1. collatio. 3. constit. 5.

Si sunt quatuor liberi, vel infra, legitima omnium est tertia pars totius assis: si sũt plures quàm quattuor, legitima est dimidia inter eos æqualiter diuidenda: quam iam relinqui sufficit quoquo relicti titulo: & eius vsufructu liberi à parentibus priuari non possunt. h. d. Bald.

tas defuncti, vt ff. eo. l. si pars. & ff. de re iu. l. In testamentis.

CVm ex causa.] CASVS. huius l. ponitur in glo. 1. sed clarius dic. Testamentum fecisti, extraneum instituisti, filium exhæredasti, scriptum de manumittendis quibusdam seruis rogasti; manumisit, egit postea filius querela inoffic. & obtinuit, vult reuocare libertates seruis præstitas, ſm sñiam prætoris ab hærede scripto, an possit, quæritur? Resp. quod non.

e Cum ex causa.] No. casum, paterfamilias extraneum instituit: filius egit de inofficioso testamento: libertates nõ reuocãt.

f Prætoris.] vt ff. de fidei. com. lib. l. cum vero, §. pen. & fi. quia hæredibus non venientibus decreuit libertatem, vel compulit eos.

g Filios.] quare grauius videtur libertatem reuocari: non ꝙ de iure immutet.

h Quæstionem.] forsan hoc pp sentẽtiã. Vnde dicit quidam, ꝙ nihil præstant: qđ non placet. Dic ergo, quod fideicõmissariæ libertates præstandæ sunt, etiam si nõ sint præstitæ, 7 datis 20. aureis à quolibet: directæ non ante quinquennium, sed tunc sic datis 20. aureis, vt ff. eo. l. Papinianus, in fi. & l. seq. & de ma. test. l. vxorem. & inf. de fideicomm. lib. l. quamuis.

SI pater.] CASVS. Patruus tuus fecit testamentum, patrem tuum exhæredauit, extraneum instituit: hæres aduersus scriptum querelam instituit. post l. cõtest. decessit pater: an te hærede relicto ad querelam inceptam, vel aliquo modo præparatam ad te transmiserit, quæritur? Rñ. quod sic: & eam exequi non prohiberis.

i Propositum.] quod quacumq; præparatione pater: vt ff. eo. l. posthumus, §. fi. & l. seq. hodie seruus 8 hoc casu: vt infra eod. l. scimus, in fi.

k Fratris.] turpi persona instituta: vt inf. eod. l. fratres.

CVm quæritur.] CASVS. Extraneum instituisti: filium exhæredasti aliquo modico ei relicto, an de inoffic. agere posset, quæritur? Distinguitur. aut est minus quarta illius partis, quam erat habiturus ab intestato: aut non. primo casu aget, secundo non.

l Cum quæritur.] scilicet an.

m Quartam.] alias quarta: & deest, si. quarta ergo ad minus excludit querelam: vt hic, & insti. eo. §. agitur. & ff. eo. l. Papinianus, §. quoniam autem. hodie autem etiam minus. sed agitur ad supplementum: vt inf. eod. omnimodo. & l. scimus, in princ.

* Concor. glo. super ver. vincere. in cap. significa uit. in me. ext. de rei.

2 † Parꝰ tam.

1 † Tã fratres de inofficioso fratris. Hal.

7 Hodie tum directæ, quam fideicommissariæ sunt præstãdæ cal. lo dato p̃tio etiam post querelatum testamentũ. Sal. & Ias.

8 Imõ idẽ casu hu l. Cy. Salycet. & Bal. in l. contraria.

Nouissima.] CASVS. Hæc auth. determinat legem C. dicit lex, quod filius debet habere quartam partem eius, quod haberet ab intestato. dicit hæc Auth. quod si sint quattuor filij, quilibet habere debet trientem eius portionis, quam haberet ab intestato, & si sunt plures quam quattuor, debet quilibet habere semissem: nec pôt testator huius portionis vsumfructum alij legare. Vmianus.

a *Triens.*] id est tertia pars eius, quæ fuerant habituri ab intestato. vt j. eo. l. pars sub. & ff. eod. l. Papin. §. si quis mortis. & j. de colla. l. pen. Accurs.

b *Semis*] i. dimidia eius, quod ab intestato.

1 Placet to. [1] fuerant habituri in l. tuti. Et si bene compraced. & putes: tantum erat in l. parentis tertia, cum sunt quattuor. tantum quantum dimidia cum sunt plures.

c *Titulo.*] immo iure institutionis hodie quo modo, & ut aliam auth. in Auth. de hæredibus ab intest. cog. §. ab intestato aliud quoque capitulum. Sufficit 2 tamen, Bal. & Ias. si ex certis reb. instituantur: vt in eo. tit.

2 Istã glo. approbant Bar. Bald. Pa. & Ias. [2] hæc autem dispo. sumus, & sic corrigitur hic. vel refert verum fiat solenne testamentum: & tunc debet institui. an minus solemne puta inter liberos: & tunc sufficit quoquo relicti titulo.

3 Ista glo. est singul. secundum Alex. & vide gl. in ver. in. ff. de testib. lib. 6. quæ dicit tutius esse, vt relinquat legitima iure institutionis.

[3] Excipe filium curialem, qui nouẽ vncias dẽt habere, quod intelligo, i. in tres partes eius, quod esset ab intestato habiturus: ne inueniat plus habere, quam alij. Vel est Iusti. quod illi habeant nonam, & alij trientem, vel semissem: & de quolibet decrescat, cum quantitas ei non sufficiat: vt ff. de hære. instic. l. interdum. §. sed si aliter. & §. sed & si excesserit. Item intelligo etiam in ascendentibus quartam auctam. vt in corp. §. 1. in fi. hoc obseruando, &c. sed de collateralibus non videtur loqui.

4 Idẽ Bar. Bald. Pau. & Ias. per tex. in l. nam & ff. Ecod.

[4] Alij tamen dicunt etiam in fratribus augeri, sed in nou. legis restringitur in liberis tantum. Item quarta Trebellianica, vel iure institutionis debita non augetur [5] per hanc auth. sed ea tantum, quæ datur ijs, qui ad querelam inofficiosi testamenti vocabantur: vt in corp. & argu. j. de test. sancimus, & de ap. præcipimus, in fine.

5 Placet Bar. Bald. Pa. & Ias.

d *Cuius portionis.*] id est trientis, vel semissis.

e *Nec vsufructu.*] immo vsufructu videtur posse fraudari. vt ff. de vsufructu leg. l. vxorim eæ. quæ est contra. Sol. [6] hic illa corrigitur. vel ibi filius habebat potestatem omnium: & ideo poterat vsufructu fraudari. Prima verior: & est hoc commune in omni quarta, vt ff. ad legem Falcid. l. quod de bonis, §. fructus. & ad Trebell. l. qui sibi quæ, §. si hæres.

6 Approbatur per Bar. Bald. Sali. Pa. & Ias. & est in gl. in l. oñi, j. eo. & in l. eū. m. ff. eod.

Vsufructu legitimæ an possit filius fraudari.

Vnde si.] CASVS. Hæc authen. addit dicens, quod si pater alicui filiorum fecit immensam donationem. i. vltra nouem vncias dedit ei: ceteri filij habebunt tantum pro legitima portione, quantum habituri fuissent, si donatio illa facta non fuisset: & ille filius, cui donatum est, potest abstinere ab hæreditate, dummodo suppleat portionem ceterorum filiorum ex hoc, quod ei donatum est.

f *Immensam.*] id est excedentem dodrantem.

g *Ex hæreditate.*] id est ex patrimonio, quod erat ante donationem. Sed arg. contra in Auth. de nupt. §. quis verò hactenus, collat. 4.

ADDITIO. Dic, quod ibi pater donauit bona primæ vxoris, quæ debet restituere filijs natis ex ea: ideo donatio reuocatur in totum: hic verò donauit propria bona. Paul.

Nouissima lege cautum est, vt si quattuor sint filij, vel pauciores, ex substantia deficientis triens: [a] si plures sint, semis [b] debeatur eis quoquo relicti titulo, [c] ex æquo scilicet inter eos diuidendus: cuius portionis [d] nec vsufructu [e] defraudari liberi à parentibus possunt.

IN AVTH.

¶ De immen. don. § 1. collat. 7. const. 3.

Immensa donatio in vnum ex liberis collata, per alios vsque ad legitimam reuocatur. hoc dicit Bal. & Salyc. Vel sic: Donatio inofficiosa facta vni ex liberis per alios retractatur vsque ad legitimam ei debitam, & non vltra. Et filius donatarius licet velit abstinere ab hæreditate, & retinere donationem, non propterea euadit, quò minus fratribus suis teneatur supplere legitimã, si eam integram non habent, inspecta quantitate bonorũ, quæ erat ante donationem. Pau. de Cast.

Vnde si parens in quendam liberorum, vel in quosdam donationem immensam [f] fecerit: quisque tantum feret ex hæreditate [g] nomine Falcidiæ, [h] quantum poterat ante donationem deberi. Licet autem ei, qui largitatem meruit, abstinere ab hæreditate, dummodo suppleat ex donatione (si opus sit) cæterorum portionem.

Neptis exhæredata etiam ex filio emãcipato nata, habet querelam. breuiter hoc intendit secundum Bal.

Idem A. Secundo.

LEX VII.

Neptẽ [i] defuncti [k] actione de inofficioso testamẽto (quamuis pater eius emãcipatus fuerit defũctus [k]) experiri posse, ignorare non debes. PP. 6. Cal. Iul. Romę Læto, & Cereali Coss. 215.

Pater potest hæreditatem inter filios diuidere, dum tamen assignet cuique legitimam: & ille, qui iudicium defuncti approbat, perdit querelam. hoc d. secundum Bald. Vel sic. Pater potest

h *Falcidia.*] [7] propriè ponitur hoc nomen pro portione debita iure institutionis: impropriè ponitur pro Trebellianica: impropriissime pro debito bonorum subsidio. Sed qua actione reuocatur? Rñd. querela inofficiosæ donationis: & ea finita, vtili rei vendicatione: dominium enim fuit trãslatum, cum in eandem hominis, non legis facta fuit alienatio. ff. de iure pat. l. si libertus. Sed est R. hẽt locum vtilis petitio hæreditatis, habito titulo: quod nõ placet, [8] cum verus titulus donationis interuenerit. Sed cum nõ valuerit donatio filio in potestate constituto: ergo familiæ erciscundæ agitur, vt j. de inoffi. do. l. 2. Sed respõ de hic loquitur, cum non fuit institutus ille, cui fuit donatum: vnde donatio morte confirmatur, sed reuocatur quatenus est inofficiosa. Vel dic, [9] quod erat emãcipatus. Vel tertio olim nulla erat. hodie valet: cũ ex omni eã aduẽtitia filio quæratur. hoc non vi valere, cum et per legem, quod est in institu. dicatur filium non posse à patre stipulari, vt Instit. de inuti. stip. §. item inutilis. Sed ibi erat ex profectitio peculio stipulatio, ubi filius stipulabatur: hic vt extraneo donatur. Item alia ratione videtur nulla: quia fuit inofficiosa re, & consilio: ergo debet reuocari in totum ad instar querelæ inofficiosi testamenti, ff. de lega. 2. l. Titia Seio, §. Imperator. Sed respon. semper reuocatur legitima portio tantum, vt inf. tit. l. 2. & illi totas. nec sunt omnino similia, querela inofficiosi testamenti: & inofficiosæ donationis: vt not. j. tit. l. fi. Accurs.

7 Ista gl. est not. & magra. secundum omnes ad sciẽdum, quot modis accipiatur iste terminus Falcidia. Et similis est gl. in l. quoties j. fam. ercisc.

8 Immo hæc opin. potest teneri per tex. in l. 1. iuncta gl. j. eo. Ias.

* Intellec. nouum ad hanc leg. ponit Gozadi. in l. qui se patris, num. 245. infrà vnde libe.

9 Diuinat Paul.

Neptem.] CASVS. Habeas filium, & ex eo neptem. filium emancipasti, neptem in potestate retinuisti, extraneum instituisti: filium & neptem exhæredasti, decessit filius antequam inoffic. querelam instituisset aduersus scriptum: an neptis agere possit, quæritur? Respond. quod potest: & videbatur quod non: quia alius eam præcedebat tempore mortis aui. contrarium tamen verum est. item quia emancipatus videbatur, & ipsa extra familiam constituta, & sic non admitti.

10 Cui fuit celsit filia testatoris & sic hẽt querelam parti suo iure: partim ex persona patris. Paul.

i *Neptem.*] in hac lege si qua fuerit dubitatio, dic, quod cum hic filius emancipatus fuit exhæredatus, quam etiam neptis in potestate retenta: & tempore mortis aui videbat iure: [10] sed post decessit [10] videbatur, quod neptis non admitteretur: quia alius eam præcedebat tempore mortis: sed non est ista, quia & hic neptis simul cum eo per edictum de coniungendo admittebatur: si pater decessisset intestato, vt ff. de coniungend. cum emancipa. l. 1. in princ. & §. 1. & §. si pater.

11 Tepore mortis testatoris.

k *Defunctus.*] defunctum [11] autem, & emancipatum Paul. esse.

esse ideo desideratur, quia donec ille viueret, præcederet eam filius, & neque ista, neque alia admitteretur. 1 Item emancipatus, quia videbatur & ipsa extra familiam constituta, & sic non admitti, & ideo 2 dicit quamuis.

1 Iure nouissimo, secus iure veteri Pa.

2 Approbat Sal. & Ias.

bona sua diuidere inter liberos, prout vult, etiam inæqualiter, dummodo neminē fraudet sua legitima quæ est quarta pars portionis sibi debitæ ab intestato. Et qui agnouit iudicium defuncti, perdit querelam, quam habebat ex eo, quòd sibi erat relictum minus legitima, hoc dicit, Paulus de Castro.

Impp. Alexander A. Florent.

LEX VIII.

PArentibus arbitrium diuidēdæ hæreditatis inter libros adimendum est, dummodo non minus is,[a] qui pietatis sibi conscius est, partis, quæ intestato defuncto, potuit ad eum pertinere, quartam[b] ex iudic. parentis obtineat.

Qui autem agnouit iudicium defuncti, eo quòd debitum paternum pro hæreditaria parte persoluit,[c] vel alio legitimo[d] modo satisfecit, etiam minus, quam ei debebatur relictum[e] est, si is maior[f] vigintiquinque annis est, accusare vt inofficiosam voluntatem patris, quam probauit[g] non potest. 7. Idus Febr. Maximo 2. & Æliano Coss. 224.

Querela testamenti inofficiosi non habet locum in militis testamento, h. d. Bal.

Idem A. Romanæ.

LEX IX.

DE inofficioso testamento militis,[h] vel iure militari, vel ciuili[i] facto, vel centurionis,[k] vel tribuni numeri,[l] nec filios posse[m] quæri, ius certum est. PP. Idibus, Maij, Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Querela inofficiosi competens contra hæredem scriptū potest proponi contra fiscum qui successit in bonis hæredis scripti. h. d. secūdum Baldum Vel sic. Querela competit contra fiscum, ad quem bona testatoris vniuersaliter peruenerunt. h. d. Pau. de Cast.

Idem A. quintiliano.

LEX X.

SI hæredum Quintiniani, quem patrem tuum esse dicis, aduersus quos de inofficioso testamento acturus eras, iure successionis bona ad fiscum pertinent,[n] vel ipsius Quintiniani bona, vt potè vacantia,[o] fiscus tenet, causam apud procuratorem nostrum[p] † agere potes. PPP. 2. & Aeliano Coss. 224.

Mores, quos quis in se approbat, non potest in alio reprobare, hoc dicit, secundum Bal. Vel sic: Infamis non prohibetur à successione intestati, sed testamentum querelare non potest, nisi testator etiam fuerit infamis, hoc dicit Pau. de Cast.

Idem A. Ingenuo.

LEX XI.

IN arenam nō damnato,[q] sed sua sponte arenario

PArentibus. C A S V S. Paterfam. substantiam suam inter liberos diuidere potest, aliis minus, alijs plus relinquere pōt, ita tū vt nulli minus, quā suam quartam relinquat, ita tū quod nulli minus relinquatur quam quarta eius partis, quā habiturus esset ab intestato. si ergo vni minus, quā suam quartam reliquerit, & sc̄dm voluntatem defuncti proportione sua creditoribus hæreditarijs, soluerit, vel alio modo agnouerit, si maior 25. an. fecerit, an defuncti testam. per querelam, inoff. impugnare possit, quæritur? Resp. quod non. & hoc in secunda.

a *Is* l. filius, ff. fam. ercisc. cogitatione. & l. quæsitum, quia in testo; & inter viuos.

b *Quartam.* hod est tertiam, vt in auth. nouissima sup. eo.

c *Persoluit.* per quod agnoscere vr, vt ff. de iur. delibe. l. 2. Accu.

d *Legitimo* sunt 3 enim plures causæ, quæ repellunt querelam. Prima ingratitudo, quæ fit ex 14. causis in descendentes, & ex septem in ascendentes, vt in auth. vt cum de appell. cog. §. causa, & §. has autem. col. 8. ex tib. in fratres, & etiā turpis persona instituta, vt in authē. de nup. ingratitudinē, col. 4. secundo cursus quinque ann. vt inf. si quis filium, in fi. Itē portio debita data, vt in. eod. l. cum quæ itur. Item agnoscēdo voluntatem defuncti, vel aduocando vel similia faciendo, vt & ff. eod. l. pen. & fin. Item si habet aliud auxilium vt infi. eo. §. tam autem.

3 Similis glo. in l. cū donationibus. infra eo. seq.

e *Relictum.* & illud accepit.

f *Maior.* secus si minor, vt ff. de in integrum restitutione, leg. 1.

g *Probauit* quod probo, non reprobo, 4 vt hic & ff. de neg. gest. l. Pomponius. 1. Quæritur hic, filius mouit querelam, succubuit, frater vult mouere, & dicit turpem personam institutam, obtinet, filius vult habere. Quæstio vtrum possit? videtur quod non, ff. eo. qui repudiantis. & l. fi. 10, & ff. de succ. edic. l. fi. Contra, ff. eo. l. pater filium. Accur.

4 Concor. Ias.

DE inofficioso. C A S V S. Paterfam. miles testamentum iure militari idest cum duobus testibus communiter vel cum 6. in militia constitutus fecit, extraneum instituit, filium exhæredauit, an filius inofficiosus, agere possit, quæritur? Respon. quod non, quia nec testamentum centurionis vel tribuni impugnari potest per inoff. querelam.

Not. ex hac l. regulam quod priuilegium non intelligitur conced. cū damno tertij. not. ... de eman. lib. Ias.

h *Militis.* idest militantis, vt inf. eo. l. testamentum. aliud in veterano, 5 vt ff. eo. l. l. Papinianus, §. Papinianus, nisi sit filiusfamilias veteranus, vt inf. eo. l. fi.

5 Id est in eo, qui desijt militare militis a militia honesta, vel necessaria, Ias. in l. fi. inf. eo. & istā gl. tenet Sal.

i *Ciuili* i. communi.

k *Centurionis.* qui præest centum militibus centurio dicit.

l *Numeri.* habebunt tamē bonorum subsidium filijs militis per authen. supra de epis. & cle. l. presbyteros.

m *Posse* vt ff. eod. si instit. §. de inofficioso, & hoc si exhæredet, vel præfereat sciens se liberos habere, secus si ignoret vt inf. de testam. mil. l. sicut certi.

SI hæredum C A S V S. Quintinianus fecit testamentū extraneū instituit, filium exhæredauit, contra scriptos vult filius agere querelam inoff. bona ad fiscū deuenīunt iure successionis, quia delictum commiserunt, vel vacantia eius occupat, an filius agere possit quæritur? Rñ. quod sic, sed nō aperit, qua actione, nec aduersus quē. tu dic aduersus fiscu querela. In primo casu cum bona hæredum fiscus occupauit ratione delicti. secundo casu peti. hær. cū bona occupauit fiscus, vt vacantia, & hoc coram procuratore Cæsaris qui cognoscit inter fiscum & priuatum.

6 Concor. Pau. Sa & Ias.

n *Pertinent.* & sic est fiscus hæres hæredis. & dic pertinēt, iure institutionis.

o *Vacantia* quia fiscus credebat ea vacare, & nullus est hæres.

p *Potes* priori casu querela, secundo directa petitione hæreditatis.

† Meus.

IN arenam. CASVS. si filium habes arenacium, qui gratia virtutis exercendę cum bestijs pugnabat in arena, an tibi succedere possit, quæritur? Respond. quod sic, cum libertatem & ciuitatem retineat, nec in arenam damnatus est, vt seruus pœnę efficeretur, sed si esset, & exheredasti eum, & extraneum instituisti, de inoffi. agere non poterit, nisi & tu arenatus fuisses. Not. ex ista lege, regulam, quòd causa, per quam potest filius in testamento iustè exhęredari, non est sufficiens ad repellendum eum ab intestato à legitima successione, facit tex. in l. omnimodo. in versicu. nam si nullam, inf. eo. Ias.

q *Non damnato.* nam tunc seruus pœnę non succederet, vt ff. de pœnis, l. qui vltimo.

a *Constituto.* scilicet cum bestijs ad pugnandum.
b *Fecit* alium instituendo.
c *Possessio* scilicet contra tabulas.
d *Indicat.* vt in auth. vt cum de app. cog. §. causas, vel. prætet voluntatem, coll. 8.

k *Altero* scilicet extraneo.
l *Alleges.* Hoc esse potuit, cum alter fortè esset frater, vel turpis persona, alter non.
m *Resolutum est.* ex post facto resoluitur pro parte, 2 vt ff. & cod. l. circa. Sed ab initio non potest Pro parte valere, & Pro parte nõ, vt instit. de hæred. instit. §. non autem.

constituto a legitimę successiones integræ sunt, sicut ciuitas, & libertas manet, sed si testamentum parens eius fecit, b neque de inofficioso testamento accusatio, neque bonorum possessio c ei competit. Nam tamen filium meritò quis indignum sua successione iudicat, d nisi & ipse similis conditionis e sit PP. 4. Calen. Ian. Iuliano, & Crispino Coss. 225.

Propter fideicommissum inuicem inter filios relictum neuter filiorum videtur grauatus: quia omnes sunt in pari spe: & ideo non habet locum querela inofficiosi testamenti, hoc dicit secundũ Bal. quæ lex est valde not. Vel sic Si inter filios in legitima institutos fiat reciproca substitutio, neuter dicitur grauatus: & ideo neuter habet querelam ratione dubii euentus, quia ita potest acquirere, sicut erogare, hoc dicit. Paul. de Cast.

Ijdẽ A. Liciano, & Diogeni.

LEX XII.

ij SI pater puellæ, cuius vos curatores esse dicitis, filio ex semisse, ipsa autẽ ex triente, & vxore ex reliquo sextante scriptis hæredibus, fidei filiorum commisit, vt si quis eorum intra vigintiquinque annos ætatis decederet, superstitibus f portionem suam restitueret, præterea vxori, vt id, quod ex causa hęreditatis eam peruenisset, filijs post mortem suã restitueret, fideicommisit, calumniosam inofficiosi g actionem aduersum iustum iudicium testatoris instituere nõ debetis, cum ex huiusmodi fideicommissaria restitutione tam matris quam fratris eius portio ad eam poterat h peruenire. PP. Non. Decem. Alexandro A. 3. & Dione Coss. 236.

Testamento rescisso pro parte, legata diuidua pro parte præstantur, indiuidua verò pro solido sunt præstanda, hoc dicit. Bal.

Imp. Gordianus A. prisc.

LEX XIII.

CVm duobus hæredibus institutis, vno i ex quincunque, altero k ex septem vncijs, aduersus eum, qui ex septem vncijs hæres scriptus fuerat, iusta querela te contendisse, ab altero autem victum * te fuisse alleges, l pro ea parte qua resolutum est m testamentum (cum iure intestati qui obtinuit succedat) neque legata, neque fideicõmissa debentur, 3 † quamuis libertates, & directæ competant, & fideicommissariæ pręstari n debeant PP. 3. Calen. Febr. Gord. A. & Auiola. Coss. 240.

Qui succubuit in querela inofficiosi testamenti, potest redire ad querelam falsi, & econtra secundum Iac. But. Bal. Vel sic. Succumbens in querela inofficiosi non prohibetur dicere testamentũ falsum, hoc dicit Pau. de Cast.

Idem A. Prisco.

LEX XIIII.

EVm, * qui inofficiosi querelam delatam o non tenuit, p à falsi accusatione non submoueri placuit. q

¶ Idem obseruatur, & si r ecõ-

e *Conditionis.* sic ergo nil dolosus doloso. vt sup. dixi de hæ te l. quoniam, & hac l. inf. de liber. cau. l. filium, & viro atque vxori.

SI pater puellæ CASVS. Paterfam. fecit testm̃, filium instituit ex sex vncijs, & instituit filiã ex 4 & ex duabus vxorem. & filium grauauit & filiam. si intra 25. an. decesserit, portionem suam alij restitueret, vult tutor vel curator filiæ agere q̃rela duabus rõnibus, tum quia filia grauata est de restituenda hæreditate, tum quia inuenitur minus habere, quã habitura esset ab intestato, has rõnes nõ reddit litera an possit, q̃ritur? Rñ. q̃ nõ possit, quia est possibile tam filij, q̃ vxoris portionem ad eã peruenire.
f *Superstitibus* fratri & matri.
g *Inofficio* quasi exinanita sit institutio per fideicommissũ. Et nota, quòd non propriè dr̃ actio, vel accusatio q̃rela inofficiosi testamenti, sed mediũ tenet, vt diximus, ff. e. l. postumus. §. fi. gs ex his.
h *Poterat.* i. possibile erat, sic & inf. de vlurs. l. si ea lege. & de sol. l. pen. Sed hodie 1 debet sine onere aliquo habere quartam, vt inf. e. l. qm̃ in prioribus & in auth. nouissima.

CVm duobus. CASVS. Paterfa habens duos filios, vnum in 5 vncijs instituit hæredem, & instituit hæredẽ extraneum, in 7. alium filiũ exhęredatum fecit, ab extraneo legata reliqua & libertates. exhęredatus aduersus extraneum egit, & obtinuit & pro sua parte ruptũ est testamentum, an legata relicta in illa parte testi, q̃ per querelam rupta est, debeantur, quæritur? Resp. quod non, sed si libertates sine directæ siue fideicom. tunc relictę sunt præstandæ.
i *Vno.* scilicet filio.

n *Præstari.* ab eo solo, qui rogatus est, s. quia quinquennium inofficiosũ dictum sit, quo casu pręstitę vel competiturę durant, & 20. aurei, vel saltem pro parte pręstantur victori secundum quosdam. vt ff. eo. l. si autem. Vel dic aliud est, cum totũ rescinditur testm̃. vt ibi. Sed hic testamenti pars quæ durat, facit vt etiam ante quinquennium omnes valeant, quia in parte eã pro libertate iudicandum est, vt non 20. aurei præstentur, sed fiat ęstimatio totius anni, & pars pstabit à seruo ei, qui obtinuit in querela, vt ff. de exce. rei iud. l. iudicatæ, 2. respon. & ff. de lib. cau. duobus, in fi. & argu. de lega. 1. l. cum filius, in ptin. & ad l. Fal. l. lege Falcidia interueniente.

EVm quis. CASVS. Aliquis filium exhæredauit, extraneum instituit egit filius querela inoffic. & succubuit, vult dicere testm̃ falsum, an possit, quæritur? Rñd. q̃ sic & si primo accusauit de falso, & succubuit, potest postea agere querela. Lex sequẽs clara est.
o *Delatam.* accusationem.
p *Non tenuit.* i. non obtinuit Accur.
q *Placuit* Dicunt q̃dam 3 specialem in petitione hæreditaria, vt ea simpliciter proposita, non videatur omne ius deductum in iudiciũ, sed aliud in rei vendicatione, vt ff. de excep. rei iu. l. si mater, § an eadẽ Sed dic 4 q̃ hic querela non petitio hæreditatis fuit proposita. Al. j dicũt, quòd hęc fuit proposita sĩ adiecta, scilicet ex inofficioso, sic etiam esset in rei vendicatione cã adiecta, vt d. l. si mater. § 4. Vel hic de accusatione tantum falsi dicit.
r *Et si econtrario.* imo videtur contra, vt ff. de bon. lib. l. si pa-

Querela inofficiosi mediũ tenet inter actionem & accusationem.

1 Eandem gl. approbant P. B. Sal. & ita obseruat consuetudo, q̃ pr non pot grauare filiũ in legitima per fideicõmissum teci. p̃ eũ, quod dicit esse onus.

2 Idẽ Sal. B. P. & Ias. hic.

* Varietas personas, & meritorũ, efficit, vt actor in iure vindicatur autẽ in altero, l. 15. in fi. l. 24. ff. eo. Idque à iudice statui ex cõi opinione sucona refert. cons. 2. fol. 51. adde Cuia. 10. obser. 20. in fin.

3 † Defendentur.

3 Et male Bar. Sal. & Ias. per l. si sũt. §. sed & is, ff. de rei ven.

* Intel. huius l. vide per Fran. Purpur. in l. edita nu. 185. de eden.

4 Ista est vera Bart. Sal. & Ias.

l. si patronus ex minore, vbi patronus de falso agẽdo repellit, à ꝯtabulas:sed nõ sic est: patrono debita hæreditas liberti, vt filio patris, vt ff. de ꝯtab. l. illud, & ff. eo. l. nam & si. vel ibi à institutus patronus fuerat: vnde per hoc à ꝯtabul. repellitur: hic aũt exhæredatus, vel præteritus filius. Item ar. ꝯ inf. de ondici. l. fi. & ff. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere.

1 Propter naturã & productionem in ef. fe. Sal.

2 Idem Bar. & Ia.

a *Filiam præteritã.* inserta causa præteritionis, alias non valet, vt in authent. vt cum de appel. cogn. §. aliud quoq; capitulum.

b *Aspirare.*] quia præteritio fœminarũ pro exhæredatione habetur.

c *Non posse.*] nam cõtra tabulas, nõ habet vt ff. de ꝯ tabu. l. illud. §. ad testamẽta. Itẽ quia habetur pro exhæredata, vt insti. de exhæ. liber. §. mater. sed exheredatus nõ habet contra tab. vt ff. de contra tab. l. non putauit. in prin. & §. non quæuis.

Contra maiores.] CASVS. Maior famil. extraneum instituit, filium exhæredauit, exhæredato duę dãtur vię. Prima vt dicat testamentũ ipso iure nullum, si forte fuerit imperfectum, vel non iure factum: sc̃da vt dicat inof. Si ergo dixit nullũ. & in vẽtilatione causæ istius labitur quinquenniũ, & succũbat: an quinquennio elapso querela agere possit, quasi ꝯ ipsum nõ currat pręscriptio quinquennalis, quęritur? Resp. quod sic: quia licet tps currat, talis præscriptio non nascitur hic, cũ ei desidia imputari non possit, cum agere non cesset.

1 † Inscl. huius l. ponit Franc. Purpurat. in l. edita. nu. 187. de eden.

d *Contra maiores.* nõ solum contra minores: de his enim magis dubitabatur.

e *Perfectum.*] agẽdo peti hære. in qua succubuit. Accur.

f *Mora.*] nam dũ intendunt nõ iure perfectum, cucurrit quinquennium.

2 † Fusco rectius.

g *Non cessantibus.* vt sup. de anna. exce. l. a.

trario falsi crimine instituto victus postea de inofficioso actionem exercere maluerit. PP. 6. Cal. Decemb. Gordiano. & Auiola Coss. 240.

Præterito matris habetur pro exhæredatione, secundũ Bal. & Sal.

Imp. Philippus AA. Aphrosiæ. LEX XV.

FIliam præteritam [a] à matre ad successionem eius citra inofficiosi querelam aspirare [b] non posse, [c] explorati iuris est. PP. 5 Cal. August. Philippo A. & Titiano Coss. 240.

Non negligenti non currit præscriptio. h. d. Sal. Vel sic: Quando actiones nõ possunt simul cumulari, vna mota, nõ currit tempus in alia. Vel sic. Pendente lite super vno iudicio, non currit tempus in alio priori contrario. h. d. Sal. Vel diligentia contra vnum auxilium prodest contra aliud auxilium, quod cum primo non potuit concurrere, h. d. secundum Iacob But. Vel sic: Donec ventilantur quæstio super solennitate testamenti, non currit tempus super querela inofficiosi. Bald. & Paul. de Cast.

Impp. Valeria. & Galienus AA. & Valer. N. Cæs. Theodoræ.

LEX XVI.

COntra [1] † maiores [d] viginti quinque annis duplicem actionem inferẽtes, primam quasi testamentum non sit iure perfectum, [e] alteram quasi inofficiosum, licet iure perfectum, præscriptio ex prioris iudicij mora [f] quinquennalis temporis non nascitur, quæ officere non cessantibus [g] non potest. PP. Idib. August. Tusco, [2] † & Basso Coss. 259.

Filius præteriens matrem videtur eam exhæredare. Mater à filio præterita potest vti querela. b. d. secundum vnam lect. & eam communem. Sal.

Impp. Carinus, & Numerianus AA. Floræ.

LEX XVII.

CVm filium [h] [3] † tuum, te præterita, sororem hęredem instituisse proponas, inofficiosi querelam apud pręsidem prouincię persequi potes. PP. 2. Idus Feb. Carino. 2. & Numeria. AA. Coss. 284.

Non dicitur ingratitudinem committere, quæ non vult diuertere à marito. h. d. Bal. Vel sic: Filia non diuertens à viro patris, vel matris iussu, non meretur exhæredari: ideo datur ei querela inofficiosi. h. d. Salic.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Faustinæ.

LEX XVIII.

CVm te pietatis religionem non violasse, sed mariti coniugium, quòd fueras sortita, distrahere noluisse, ac propterea offensum atque iratum patrem ad exhęredationis notã prolapsum esse dicas, inofficiosi testamenti querelam inferre non vetaberis. [i] S. Calend. Maij, Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Filia turpiter viuens, potest à patre exhæredari. Bal. Vel sic. Turpis & inhonesta vita filię est iusta causa ipsam exhæredandi, nisi pater distulerit eam maritare vltra 25. ann. h. d. cum authen. seq. Sal. & idem in filio: ut in auth. ut cum de app. cog. §. causas, nisi pater causam dederit, in authent. hic posita, quam nota & tene menti, secundum Paul. de Cast.

Ijdem AA. Apollinari.

LEX XIX.

SI filiam tuã eo, quod turpiter & cũ flagitiosa fœditate viuit, [4] † à successione tua excludẽdã putes:

in fi. & ff. de min. l. in tra. in prin. & in aur. de app. §. 1. col. 8. & j. de rei ven. l. more. Sed ar. ꝯ. ff. vi. bon. rapt. l. si seruus l. & de cui. l. minor. § 1. 3 sed est quinquenniũ sit continuũ: cur cessat per aliã querelã? Rñ. vtile est quo ad quid: quia ex quo cur rere incępit, feriati & non feriatis dies currunt, sed non illis: tũ iusta cã non potuit agere, vt hic. sic & ff. qñ ap. sit. l. 1. §. dies, & inf. quõ, & qñ iu. ab eo. 4 Item secus in excusationib. tut. vt insti. de excu. tuto. §. qui aũt, sed hoc, ideo quia omnes simul deponere potest, quod non est hic, 5 vt ff. de excu. tu. l. scire oportet. §. scire.

h *Cvm filium.* Filius præterijt matrẽ, vel eã 6 soror præterijt sororem, & filiũ sororis instituit qui est turpis persona, & sic est hic amphibologia, v. ff. de bo. libe. l. & sic ex modica. & secũdũ primũ datur mri qrela, sed pñi datetur contra tabu. vt ff. eod. l. pater.

Cvm te.] CASVS. Filiam tuam cui dã in mrimonio copulasti, si te pręcipiẽte, vt a viro diuerteret, non diuertit, & propter hoc in testõ tuo eã exhæredasti, & extraneũ instituisti, an inoffi. querela agere possit, qritur? & respon. quod sic.

i *Non vetaberis.*] nã iustè fecisti, vt j. de inst. & substi. l. repręhẽ dissentientis, & ff. de vsu. & habita. l. sed neque, & j. eo. l. filia. & ff. de lib. exhi. l. 1. & 2. Accur.

Si filiam. CASVS. An pater filiam suam quia more meretricio viuit, exhęredare possit, quæritur. Resp. quod sic, si nõ incõsulto calore hoc fecerit, ut puta, quia tñ audiuit murmur, statim exhæredauit. Ca-

3 † Ista lex est, valde notãda secundũ Bar. in. & ẽ singula. & nõ reperitur aliba secũdũ Ia. hic in effectu suo. Exhę. redatus nõ habet ꝯ tabulas.

3 Hę duæ leges allegã in glo. nihil faciũt, nã ibi loquitur qñ negligẽtia in primo nocet & in secundo. B. E. Sal. & Ias.

4 Istã responsionẽ approbãt omnes.

5 Idẽ Bar. Bal. & Ia.

6 Iste intellectus diuinat, non reprobatur. Ias.

4 † Est tamen pœnitẽtib. ignoscẽdũ. Vi. Vuorum. 1 pro. 37. obseru. 8. Gotho.

putes:

1 Et bene a- *Calore.*] secus si calor sit iræ, vt ff. de reg. iur. l. quicquid.
et subsistēt *Arbitrium.*] vt ff. de contrat. tab. l. non tantum. §. si eman
te legiti- cipatus. idem per auth. colligitur: vnde sequitur auth. sed si
ma cā ex- post, quæ est vt cum de app. cog. §. si vero, vsque ad 25.
heredatio c S*Ed si post.*] Libero. Si ergo vel seruo se copulet, vel an
nis. Bald. ... te peccet cum
& Ias. quocunque iusta est
1 †Olim in causa exhæredationis
certæ cau... tiam his casibus vete
se exhæ... ta iura non corrigen
datio ... ponunt remanent ergo,
sitæ ... ut inf. de ap. l. præci-
in iudicio primus. in f.
centū viro F*ilia in orbitate.*]
rū vi. Cui. CASVS. Mater-
ad Nouel. fam. filiam suam cui-
28. Goth. dam matrimonio co
2 † Cessat pulauit: deinde pœ-
igitur & nitentia ducta vult,
hic quere- vt a viro diuertat: an
la ex men- si filia ei non pareat,
te Imp. P. rit, eam præterire &
Præterius. alios instituere possit
quæritur? & respon.
quod non, quia filia
ex matris inconstan
tia, nupta, vel vidua
esse compellenda nō
est. ...

d *Filia in orbitate.*] quia mortuus erat pa ter eius.

e *Ex momentarijs*] reprobatur enim inconstantia, vt ff. de procu. l. in causa, in prin. & facit sup. co. l. cum te.

F*Ratris.*] CASVS. Testator extraneū instituit: filium fratris vel sororis exhæredauit: an ei detur inoff. querela adrumpendum testamentū patrui, vel auunculi, quæritur? respondequod non: quia nulli ex collateralib. datur, nisi fratri, & sorori, nisi testamentum accusent de falso, vel ab intestato succedere possint.

3 †Alciat hinc colligit virum mulier. cō stantiorē psumi. i. p. sump. 47. Goth.

Nota ex ista lege ibi frustra. secundū Bar. & Moder. quod illa dictio, frustra, vniuersaliter importat nullitatem ipso iure secundum eosdem in l. pen. § ad crimen. in fi. ff. de pub. iud. Ias.

f *Dicunt.*] vt ff. eo l. prima, sed hodie filij fratris videntur exequari fratrib. vt j. de leg. hę. auth. cessante sed in illud i successionis ab intestato.

g *Sorore.*] consanguineis, 2 non vterinis, & hoc turpib. personis scriptis hæredib. vt inf. eod. l. fratres.

2 Concor. S lic. & Paul.

S*I maritus.*] CASVS. Testator vxorem ... ex ... hęredem instituit ...

potes: a non inconsulto calore.[a] sed ex meritis[b] † eius ad id odium incitatus es: postremi iudicij liberum arbitriū[h] haue bis.[c] † Dat. 15. Iul. Sirmij, ipsis AA. Coss. 293.

IN AVTHENT.

Vt cum de appel. cog. §. si verò vsque ad vigintiquinq. coll. 8. consti. 12.

SEd si post vigintiquinq; an. te differente filiā marito copulare, ea in suū corpus peccauerit, vel sine consensu tuo marito, se libero tamen, copulauerit, eam exhæredare non potes.

Non intelligitur filia ingrata eo, quod contra matris voluntatem colit cōcordiam cum marito. Bal.

Idem AA. & CC Sauiano.

LEX XX.

FIlia in orbitate[d] patris relicta, cum marito, cui matre volente nupsit, colens cōcordiam, iustas offensionis post eiusdem matris pœnitentiam causas non præstat, nec ex momentarijs[e] voluntatib. matris[3] nupta, atq; vidua iure esse compellitur. D. Non. Ianu. Sirmij. CC. Coss. 294.

Filii fratrum vel sororum non habēt querelam inofficiosi testamenti. h. d. Bald. Vel sic. Contra testamentum collateralis non competit alteri collaterali querela inofficiosi nisi tribus concurrentibus, s. quod esset frater, vel soror carnalis, & sic in primo gradu, & ex eod. patre & quod fuerit instituta turpis persona. De falso vero testamento quilibet, cuius interest, s. qui succederet ab intestato non facto testamento potest accusare. h. d. ista lex cum fratres, infra. eod. secundum Paul. de Cast.

liam exhæredauit nihilo ei relicto: an aduersus matrem querela inoff. agere possit filia, quæritur? dicitur, quod sic, cum ingratitudinem non commiserit, & ea vincente, quicquid marito à matre debebatur, forte dos, vel aliud debitum a filia consequetur.

Ijdem AA. & CC. Alexand.

LEX XXI.

FRatris, vel sororis filij, patrui, vel auunculi, amitæ etiam & materteræ testamētum inofficiosum frustra dicunt:[f] cum nemo eorum, qui ex trāsuersa linea veniūt, exceptis fratre, & sorore[g] ad inofficiosi querelam admittatur. De falso sanè per accusationem criminis quæri non prohibentur. D. CC. Coss. 294.

Recissa aditione hæreditatis per querelam reuiuiscunt actiones per aditionem confusæ. Bald.

Ijdē AA. & CC. Tātill.[4] †

LEX XXII.

SI maritus tuus, facto testamento, te quidem ex asse scripsit hæredem, filia aūt, quam habuit in potestate, exhæredata iure facta minime perhibent,[h] nihilque ei relictum[i] est, neque iustas offensæ causas præstitisse conuincitur,[k] eam de inofficioso testamento patris quærentem totam hæreditatem obtinere posse non ambigitur.

Quod si iam obtinuit, vel postea vendit at,[5] † quodcunq; maritus mortis suę tempore debuisse tibi perhibetur, id ab ea reddi[6] l oportet.[l] D. Id. Feb. Sirmij CC. Coss. 294.

Ijdē AA. & CC. Philippę, & alijs.

LEX XXIII.

TEstamenti factionē per testationem[m] vos interdixisset matri profitentes iustam[7] † causam offensæ manifestè testamini. Dat. 5. Idi. Septemb. CC. Coss. 294.

Qui impedit aliquem testari, merito potest exhæredari. h. d. Bald.

h *Perhibetur.*] si iure fuit tum de facto exhæredata, si autē præterita, dabatur ei ius accrescendi, hodie contra tabulas, vel etiam dicit, nullum, vt inf. de lib. præt. l. fin.

i *Relictum.*] maximè nam si etat relictum aliquid, quod esset minus quarta, vt sup. eo. l. cum quæritur. Vel dic 3 hoc fuisset additum à compositoribus noui iuris ex d. l. vt inf. eod. l. omnimodo. Accur.

3 Neutra expositio, tenetur, qa violat literam. Pau. & Ia.

k *Conuincitur.*] quod est eo ipso. qd est exhædata secundū hæc iura, vt j. eo. l. liberi. Vel dic hoc esse additum a noui iuris cōpositorib. vt dicam, inf. l. eo. omnimodo.

l *Oportet.*] si tale sit debitum, 4 quod ab hærede possit exigi, vt ff. de hære. vel ac. ven. l. 2. §. fin. Itē hoc verum, nisi sciuit hæc vxor hæres instituta, querelam posset moueri cum hereditatem adijt, nam tunc admitteretur, vt argu. ff. de ijs qui. vt indi. l. hæredem, & ad syl. l. propter. §. neptis, & ad Tre. l. penul. Accu.

4 †Tātilla. 4 Vt puta non extinctū morte testatoris, Sal.

ADDITIO. Dic, quod ibi loquitur qn̄ hæres adijit cum delicto, quia non vindicauit mortem defuncti. Sal. Pau. & Ias.

T*Estamenti.*] CASVS. Materfam. volebat facere testamētum, filij sui, ne faceret, interdixerunt, & postea fecit, & filios præterijt, & extraneos instituit, an filij inoff. querela agere possint, quæritur? Respond. quod hi non possunt: quia manifestam offensā contraxisse videtur.

5 †Vincat.

6 † Tibi.

m *Per testationem.*] id est coram testibus & sic, quod non fecit tunc, 5 nam verba cum effectu & c. vt ff. quod quisque iur. l. 1. Vel dic per testatio nem subtractam, vt ff. si quis aliquem testa. pro. l. 1. quis dolo.

5 Istā glo. sequuntur Bar. Bald. & Pau.

7 † Iustitij

T*Estamentum.*] CASVS. Filiusfam. miles ex castren.

ſtren. peculio teſtamentum fecit: extraneum inſtituit hæredem: patrem exhæredauit: an per inof. querelam à patre vel à filijs eius impugnari poſſit: quæritur? reſpon. q non.

a *Fily familias.* [vt infra eod. l. fin.

b *Reſcindi.* [quia miles, & quia in caſtrenſi.

F*Ilij.*] CASVS. Si mater filios ſuos etiam in ſacris patris conſtitutos vult hæredes inſtituere, ſed timet ne pater, ad quem pertinet vſuſfructus eorum, quæ filijs acquirentur, bona ea diſſipet. Conſulit ergo l. iſta ſub conditione inſtituere, nam ſi pater eos emancipauerit: ſi nõ accipiet bonorũ poſſeſſio, ſecundum tabu. nec nomine filiorum aget querela, cũ magis voluit mater filijs ſuis prouidere, quam iniuriam inferre. In fin. dicit, quòd ea bona debet reſtituere filijs emancipatis, ſcilicet pater.

c *Secus.*] ſ. quam oporteat, quia fortè prodigus erat, vel ſecus ideſt malè.

d *Emancipati.*] fuerint, quæ videtur impleri quocunque modo fiant ſui iuris, 1 vt ꝭ. de iuſti. ſub con di. fac. l. ſi mater.

1 Placet Bar. Bald. Pau. & Ia.

e *Pacto.*] alias pacto alias facto.

f *Cum iure.*] alias cũ re. & dic ideſt ad ſuũ commodum, 2 vt pater ſibi retineat cum effectu ſecundum tabulas. Sed quam accepit bonorum poſſeſſionem inſtituens, vel pater eius nomine. Reſpon. quæ facti eſt, vt hic, & ff. de ſecundum tabu. l. prima, §. ſi ſub conditione. Tu dic non facti: ſed eam, quę iuris eſt, ſecundum Azo. vt ff. de ſecundum tabu. l. 2. §. ſi quis ita inſtituerit, & ff. ad Treb. facta, §. ſi in danda, quæ dicunt inſtitutũ ſub conditione non habere ſecundum tabu. ſcilicet facti. Vel dic 3 peti, quod iuris eſt & facti, & quod illæ & hæc dicunt non peti ſcilicet quod remaneat in defectum conditionis, vel quarto petitur, quæ iuris eſt, non vt nunc proſit: ſed in euentum conditionis. Vel dic hic non peti, vt ſibi pater teneat, & ſecundum hoc nec à prin. nec conditione impleta tribuitur patri in hac l. ius. ſed in d. §. ſi quis ita confirmatur, ſine tribuit ius extante conditione, vt & alias ſimile. ff. de offi. procon. & le. l. 3. §. fin. Accur.

2 Et bene Bal. Paul. & Ia. Bonorũ poſſeſſio quædam eſt facti, quædã iuris.

1 † Secum ſuſpicetur.

2 † Bonorũ poſſeſſionis cum re & ſine re meminit in Vlpi. infra gm. tit. de bon. poſſ. & Ambr. epiſt. 63.

3 Placet Cyn. Bal. Pau. & Ia.

g *Obtemperauerit.*] ſed an poteſt cogi vt obtemperet? Reſpon. non: 4 vt ff. de leg. primo, l. filiuſfamilias, §. ſecundum vulgarem, ſed ſi patri eſſet legatum, vel aliquid relictum, vt eos emanciparet: ſiquidem pater agnoſcit legatum, cogitur eos emancipare, vt ff. de condi. & demon. lege ſi cui.

4 Concor. B. Bal. Sa. & Iaſ.

h *Emancipandum.*] ſic ſupra eod. l. ſi pater 2. & infra l. prox.

Ijdem AA. & CC. Succeſſo.

LEX XXIIII.

TEſtamentum militis filijfamilias [a] in caſtrenſi peculio factum neque à patre, neque à liberis eius per inofficioſi querelam reſcindi [b] poteſt. Dat. 3. Non. Decembr. Nicomediæ. CC. Coss. 254.

Teſtamentum factum ſecundum conſilium non poteſt expugnari per querelam, neque per viam nullitatis, h. d. Bald. Vel ſic. Conditio quæ filii inſtituti fauorem reſpicit, non facit locum querelæ nec inſtitutionem annullat. hoc dicit ſecundum Barth. Vel ſic: Contra ea, quæ ſunt prouiſionis filio nõ datur querela inofficioſi. h. d. Iaſ. Vel ſic: Conditio quę reſpicit fauorem filii inſtituti, non facit locum querelæ Bartolus.

Ijdẽ AA. & CC. Menedoto.

LEX XXV.

FIlijs matrem, quæ de mariti moribus ſecus [c] ſuſpicatur, [1] † ita poſſe conſulere iure compertum eſt, vt eos ſub hac conditione inſtituat hæredes, ſi a patre emancipati [d] fuerint, atque eo pacto [e] ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem patrem [2] † cum iure [f] accipere non videri, qui cõditioni minime obtemperauerit, [g] neque ei nomine filiorum inofficioſi eo modo actionem poſſe competere quibus nullam iniuriam fecerit mater, ſed potius putauerit prouidẽdum, [h] & ideo reſtituere [i] debet. [k] Dat. 4. Non. Iul. Antiochiæ. Titiano, & Nepotiano. Coss. 301.

Directa ſubſtitutio poteſt filio impuberi fieri in legitima inſtituto. h. d. Bald.

Ijdẽ AA. & CC. Serapioni ſuo ſalutem dicunt.

LEX XXVI.

EX tribus vncijs hærede inſtituto filio [l] intra pubertatis [m] annos directam, [n] non inutiliter a pr̃e fieri ſubſtitutionem, certum eſt. Dat. 5. Calen. Septemb. Nicomediæ. C.C. Coss. 302.

Hæc lex notabilis eſt &, in materia propria ſingularis, & tria intendit. Primo enim dicit, quòd fratres vterini tantum non habent querelam inofficioſi. Secundò dicit, quòd fratres vtrinque coniuncti vel conſanguinei tantum, habent querelam inofficioſi contra teſtamẽtum fratris in tribus caſibus. Tertio, quòd contra neceſſarium hæredem inſtitutum, quamquam ſit vilis perſona, non datur inofficioſi teſtamenti querela. h. d. ſecundum Bal.

& ff. eod. l. Papinianus, §. ſi quis impubes.

i *Reſtituere*] ſubaudi, ergo, vel igitur.

k *Debet.* [pater filio, ſi eſt emancipatus. patre autem non emancipante filio adeunte iudicem curator datur 5 hæredi tati, cui reſtitutio fieri debet, vt infra de bon. quæ lib. l. fi. §. ſin autem In ſecunda, & in authen. vt li. matri & auiæ, §. 1. & §. ſi vero forſan. colu. 8. & ff. ad Treb. l. imperator. Alij dicunt reſtitutionem faciendã prætori, & ipſe reſtituet filijs dato eis curatore. In caſu tamen etiam manenti in poteſtate fit reſtitutio, 6 vt ff. ad Treb. l. imperator.

5 Si filius ſit minor quia ſi maior eſt, poterit ſibi eius ra committi. Cuiliacu. B. Sali. & probatur in l. imperator. in fine. ff. ad Trebel.

6 Et bene Bal. & Parator.

E*X tribus.*] CASVS. Filiũ tuum impuberem inſtituiſti ex trib. vncijs, & ſic habet quartã partem, quam habiturus erat ab inteſtato, & ei directè in illa quarta ſubſtituiſti ſic ſi filius meus intra annũ pubertatis deceſſerit, Titius hæres eſto, an filio det querela, quaſi videatur grauatus per ſubſtitutionem quæritur? dicitur quod non.

l *Filio.*] quia erat vnicus, & ſic quartã habet, vt ſup. eod. l. cum quæritur. ſed quia ei erat ſubſtitutum, videbatur exinanita: quod fieri nõ poteſt, vt inf. eod. quoniam in prioribus. Sed non eſt ita, 7 quia magis ei conſulitur, & ſic valet, vt & ſup. l. proxi. & l. ſi pater. & ff eo. l. Papinianus, §. ſi quis impubes, & de adop. l. ſi arrogator, & inſ. de impu. & alijs ſubſt. l. ſi teſtamento.

7 Concor. Bal. Sal. P. & Iaſ.

m *Pubertatis.*] Secus ſi poſt, vt ff. de vulg. ſub. l. cohæredi. §. cũ filiæ.

n *Directam.*] ſi autẽ per compendioſam, vt plerunque faciũt, puta quandocunque deceſſerit, illũ ſubſtituo. trahitur etiam pupillaris directa ad fideicommiſſariam: cum in vtrumque 8 tempus valeat vt fideicommiſſaria: niſi in teſtamento militis, vt inf. de teſtamen. mili. l. in teſtamento, & ff. de vulg. ſubſti. l. iam hoc iure, & lege centurio.

8 Contrarium eſt verum Paul. & Iaſ.

F*Ratres.*] CASVS. Si frater vterinus extraneum inſtituit & fratrem aut ſororem vterinum exhæredat, an poſſit vterinus agere querela inoffic. quæritur? & reſpon. quod non ſecus in fratre conſanguineo & hoc ſequitur. An autem frater conſanguineus fratris ſui conſanguinei poſſit impugnare teſtamentum, quæritur? Reſpon. q ſic, ſiue durauerit cognatio, quia non fuit emancipatus: ſiue non. ſi perſona inſtituta turpis fuit, aut alias inf. mis, vel libertus, ſecus eſt, ſi ſeruus neceſſarius fuit inſtitutus: quia aduerſus eum non poterit obijci inofficioſi querela.

¶ Not. ex iſta l. regulam, quòd querela inoffic. teſtamẽti cõ-

pe. x.

petit contra testamentum fratris instituentis turpem, aut vilem personam, conco r. l. fratris, sup. eo. & l. 1. ff. eo. Ias.
a *Vterini.*] quasi ex eodem vtero nati, & non ex eodem patre, vt insti. de leg. ag. suc. §. 1.
b *Arceantur.*] nec corrigitur hoc per authen. inf. de legi, hare. auth. cessante, vbi tollitur differentia agnationis, & cognationis, quia illud verũ est ab intestato.
c *Consanguinei.*] Qui sunt ex eodem patre sed matre eadem, vel non, vt insti. eo. titu. §. primo.
d *Vel non.*] Quia sũt emancipati, & hoc olim: hodie contra p Anastasium, vt inst. de leg. tu. l. 3. & 4.
e *Possunt.*] vt instit. eo. § 1. vbi ita non: vt sup. eod. l. fratris, & ff. eod. l. 1.
f *Infamia.*] quæ sub diuiditur, & hoc est, quod subiungit, vel turpidinis, &c. Vel dic infamiæ ipso iure, vel turpitudinis, quando sunt infames per sententiam, macula vero leuis est talis, qualis dicit supra ex quib. cau. infa. irro. l. ea, quæ. & l. verbum, & ff. de oi. ser. l. licet, & l. honori. & inf. de dig. l. a. lib. 12. & hic. nisi qui agit, laboret simili no. vt sup. eo. l. in arenam. Vel nisi sit ingratus r q agit aliquo de tribus modis, quos habes in auth. de nu. §. ingratitudinē. col. 4.
g *Beneficijs.*] i. maleficijs, siue blanditijs, ironicè enim loquit, sic ff. de furtis, l. inter omnes, in princip. & de damno infec. l. ex damni, §. quoties.
h *Instituto.*] q.a etiã si turpis sit, non potest de inoffic. conueniri. Et not. q hic posuit M. quidam auth. sed hodie querela locum non habet nisi inter fratres turpib. personis scriptis hæredib. per id, quod est ꝫ. de libe præte. authen. ex causa, sed ista est falsa, vt ibi notaui.

Fratres vterini q dicantur.

1 † Ex lib. 2. tit. 19. l. 1. C. T. Vi. Cuiac. 17. obser. vlt.

2 † al. durãte agnatione. vel non.

Infamia turpitudo & macula dicuntur.

r Istam gl. approbat Bal. Sal. & Ias.

3 † Ex eod. li. & titu. C. Th.

4 † Probatione.

Imp. Constantinus A. Verrino.

LEX XXVII.

FRatres,[1] † vel sorores vterini[a] ab inofficiosi actione contra testm̃ fratris, vel sororis penitus arceatur:[b] consanguinei[c] autem,[2] † durante, vel non[d] agnatione, contra testm̃ fratris sui, vel sororis de inofficioso quæstionem mouere pñt,[e] si scripti hæredes infamiæ,[f] vel turpitudinis, vel leuis notæ macula aspergantur, vel liberti, qui perperam, & non bene merentes, maximisque beneficijs[g] suum patronum assecuti, instituti sunt: excepto seruo necessario hærede instituto.[h] D. Idib. Aug. Sirmij Constantino A. 5. & Licinio Coss. 319.

Liberi exhæredati præsumuntur ingrati, nisi probent se gratos. hoc primò. Parentes exhæredati præsumuntur grati, nisi probentur ingrati. hoc secundò. Bald.

Idem A. ad Claudium præsidem prouinciæ Deciæ.

LEX XXVIII.

LIberti[3] † de inofficioso querelã contra testamentum parentũ mouentes probationem[4] † debent[i] præstare, quòd obsequium debitũ iugiter[k] (prout ipsius naturæ religio flagitabat) parentibus adhibuerint: nisi scripti hæredes ostendere maluerint ingratos liberos contra parentes extitisse.[l] ¶ Sin autem mater contra filij testm̃ inofficiosi actionẽ instituat, inquiri diligenter iubemus, vtrum filius nulla ex iusta causa læsus matrem in nouissima læserit voluntate eò, quod neq; luctuosã[5] † ei, & legitimã reliquerit portionẽ, vt testamẽto rescisso, matri successio deferatur.[m] ¶ Si tamen mater[6] † inhonestis factis, atque indecentib. machinationibus[7] † filium fortè obsedit, insidijsque eũ, vel clandestinis, vel manifestis appetijt, vel inimicis eius suas amicitias[n] copulauit, atque in alijs sic versata est, vt inimica eius potius, quam mater crederetur:[o] hoc probato,[p] etiam inuita acquiescat filij voluntati.[q] Dat. 3. Id. Feb. Crispo 2. & Constantino C. 2. Coss. 321.

Sicut donatio propter nuptias ad similitudinem dotis confertur: ita in legitima imputatur. h. d. Bald. Vel sic. Dos, & donatio quæ venit conferenda ad exclusionem querelæ, similiter est in quarta. h. d. Sal.

Imp. Zeno A. Sebastiano PP.

LEX XXIX.

QVoniam nouella[r] constitutio diui[8] † Leonis ante nuptias donationẽ à filio conferri ad similitudinem dotis, quæ à filia cõfertur, præcepit: etiam ante nuptias donationẽ filio in quartam præcipimus imputari.[s] Eodemque[t] modo cum pater, vel mater pro filia dotẽ, vel pro filio ante nuptias debeat computari in quartam, quæ confertur, vt infra de coll. illud, & inf. cod. l. si quando, sed sic accipe similitudinem, 4 quia sicut ante nuptias donatio cõfertur ad similitudinẽ dotis: ita & computetur in quartam ad similitudinem dotis. An autem in dote possit institui, dixi. 5 ff. de min. l. 3. §. sed vtrum. in fin. §.

l *Extitisse.*] suscipiendo probationis onus in se, vt ff. de probatio. l. circa.
m *Deferatur.*] vt ff. eo. l. nam & si parentibus.
n *Amicitias.*] hoc hodie non est, sed aliæ sic, quæ sunt hic, vt in authen. vt cũ appel. cog. §. & hæc quidẽ. coll. 8. Et not. hic argumentum, ad feudum, vt ff. de offi. præfec. vt. l. 1. §. cum patronus.
ADDITIO. Vide gl. 1. in prin. in c. porro. 1 ti. q fuit prima cause. bene. amis. in vsibus feudorũ, & Barb. 2 hic i additio. ad Bal.
o *Crederetur.*] supple diligenter inquiri iubemus, vt hoc &c.
p *Probato.*] ab hæredibus filij, nec enim mater hoc probat. & ita vt differentia, an tractetur de ingratitudine ascẽdentium vbi pro eis præsumitur, an descendẽtium, & tunc ꝯtra, & est ratio, quia amor plus descẽdit, quam ascendat, vt ff. quod metus cau sa. l. isti quidem, §. fi. hodie verò hæredes probant, 3 vt ff. co. l. omnimodo.
q *Voluntati.*] vt infra de sec. nup.

QVoniam nouella.] CASVS. Si pater fam. filiæ suæ dotẽ dederit, vel filio donationem pp nuptias, & postea testamentum fecit, & extraneũ instituit, an ad excludẽdam inoffi. querelam prædictis filiæ & filio donatio, & dos in quartam computari possint quæritur? Resp. q potest, si de substãtia patris, vel matris profecta sit dos, vel propter nuptias donatio. nec refert pater vel mater dotem dederit, vel alius de parentibus paternis, maternis masculis, vel fœminis, & hoc in 1. & 2. parte.
r *Nouella.*] constitutio, quam habes inf. de coll. l. vt liberis.
s *Imputari.*] vt & inf. de rei vxor act. §. videamus, sed non est bona ratio, vt ideo

Vasallus amicitias copulans cum inimicis dominis, an amittat feudum.

5 † Vide in hunc locũ inscriptionem elegãtem apud Cuiac. 8. obseru. 23.

2 Et vide eundem Bar. Bald. in c. cæterum, de iu di. Lu. Ro. consi. 47. Amor descendit.

6 † Gl. in c. vlti. extra de postu. super verbo contra ecclesiam, in fi. inducit istam l. q si ecclesia sit ingrata cõtra beneficiatum in eadem, ipse poterit postulare ꝯtra eã, nec ecclesia ei succedet.

7 † Votis.

3 Concor. Sal. & Ias.

8 † Quæ extat. sup. de col. l. 17.

LIberti.] CASVS. Si quis testamentum fecit, & extraneum instituit hæredem, & filium exhæredauit: si vult filius ad querelam inoffic. admitti, probare debet se gratum, extitisse, & ab obsequio patris non recessisse, nisi extraneus hæres scriptus probauerit ipsum fuisse ingratum, & hoc in prima. Si ergo filius matrem exhæredauit, & ex causa iusta, vt quia filium insidijs obsedit, vel inimicis filij amicitias suas coniunxit, & hoc probatum fuerit: ad querelam non admittetur, sed filij etiam manebit vltima voluntas firma. & hoc in tertia.
i *Debent.*] hodie probant hæredes, vt inf. eod. l. omnimodo, quæ est contra.
k *Iugiter.*] i. continue, contra sup. de eden. l. qui accusare.

t *Eodemque modo.*] dixi cum pater dedit, nunc cum mater, vel alius ascendens.

OMnimodo.] CASVS. An filius, cui pater minus legitimam reliquit vel iure institutionis, vel legati, vel fideicommissi, & extraneum hæredem instituit: testamentum patris per inoffic. querelam vt rumpatur impugnare possit, quæritur? Rñ. q non, sed hodie ex hac lege aget ad sup.

4 Idẽ Bal. Pau. & Ias.

5 Dixit ibi gl. sic. Sal. & Ias. hic post gl. approbatam.

supplementum legitimæ: & hoc nisi ab hærede scripto probetur ingratus: & si pr cum ingratum non dixerit, non licebit hæredi dicere eum ingratum, & hoc in prima parte. Et hæc sunt vera, qñ pater de filio mentionem fecit, & ei aliquid iure institutionis, vel legati, vel fideicom. reliquit. Si enim ei nihil reliqt, sed silentio eũ præteriit: tunc vera iura obseruantur q aut illa iura, nõ aperit, & hoc in 3 [illegible]. Si it pr filio suo emerit militiam ad excludẽdam inofficiosi querelã cũ filijs imputabit i quartã, cum talis militia vendi possit, & mortuo eo ad hæredẽ suũ pretium poterit trãsmittere? Rñ. quod sic, ita vt inspiciat militia, quæ erat tpe mortis testatoris, vt si tũc decessisset filius: quãtũ trãsijsset ad hrdẽ, tñ nũc sibi imputabit in quartã & hoc in tertia. Qđ ãt dictũ est, q militia nũquã imputari dẽt in quartã, i alijs q in Silentiarijs qb. princeps reuelat ꝯsit lia itelligẽdũ est, illi n. nõ imputabunt si hi in quartã militiã à parẽtib. emptã: sed ex fauore huius legis hẽnt pcipuam. & hoc in quarta parte.

No. ex ista l. quòd ille, cui relictũ est minus legitima, nõ põt ex pugnare testm, sed et agere ad supplemẽtũ, fm Ia. hic.

a *Et innumerabilẽ.*] Sunt. n. multi modi expugnandæ vltimę voluntatis. f. bonorũ possessio ꝯ tab. & in officiosi querela. Itẽ & cum testamentum sit ipso iure nullum. b *Vel alio modo.*] vt per contratabulas. c *Alijs personis.*] vt nepotib. ex filio, vel dic. i parẽtib. vel fratrib. Vel dicẽt patronis, qa & ipsi debẽt agere ad supplementũ, vt ff. de bo. li. 50. et. §. toties, & inst. de success. li. §. si vero testm. Sed non vr hoc notum ede, qđ dicit de repletiõe, vt ff. e. l. si non mortis. Sed ibi ꝯpositorib. noui iuris fuit appositũ. d *Exigere.*] cõditio ne ex hac tege.

ADD. [illegible] Aduertas quod suppletio ista legitime ꝓ rata det fieri tã de reb. q remãẽt aut apud hæredẽ, q de reb. legatis, vt ꝓbat expresse, in l. si libertus sub conditione, §. libertus ff. de bo. lib. ita vult Bar. in l. in quarta, in vlt. col. verti, quæro per quos ff. ad l. Fal. & clarius in consilio suo 3 [illegible] incipiente, facto tale est, ante finẽ consilij. Itẽ adde, quod filius pro sua legitima non soluta, non põt possessionem sua auctoritate occupare, vt dicit idem Bar. in l. 2. infra quando & qui. quarta pars de li. t. o.

Testamentum multipliciter, expugnari potest. 1 Idẽ Ias. & alijs. 2 Tu dic melius, quòd ibi loquit in eo, quòd fuit datũ inter viuos, & filius ꝯ sẽferat habere pro sua legitima: ideo excludit a q̃rela. sed arbitrio boni viri suppletur quòd deẽ hic aut loquit in eo, quòd relinquitur in vlt. volun. ali. & Ias.

donationem, vel auus paternus, aut matern⁹, aut auia paterna vel materna pro sua nepte, aut pro suo nepote, vel proauo, itidem paternus, aut maternus, vel prouia paterna, vel materna, pro sua pronepte, vel pro suo pronepte dederit, nõ tantũ eandẽ dotẽ vel donationẽ cõferri, verum ẽt in quartã partẽ ad excludendã inofficiosi quęrelã, tã dotẽ datã, quã ante nuptias donationẽ præfato mõ volumus imputari, si ex substãtia eius præfecta sit, de cuius hæreditate agitur. D. Cal. Maij, ipso A. 2. Coss 479.

Ille, cui aliquid in testamento relinquitur, non potest impugnare: sed debet ad supplementũ legitimę agere, nisi probetur ingratus. In his vero, in quibus nihil relinquitur: iura vetera non mutantur. hoc dicit. Item militia quę potest vendi vel trãsmitti, à patre vel alio ascendente proueniens, in legitimam imputatur. excepta militia Silentiariorum. h. d. Bal.

Imp. Iustinian. A. Mẽnę. PP.

LEX XXX.

Omni modo testatorum voluntatib. prospiciẽtes, magnã & innumerabilẽ[a] occasionẽ subuertendæ eorũ dispositionis amputare cẽsemus: & in certis casib. in qb. de inofficiosis defunctorũ testamentis, vel alio [b] mõ subuertendis moueri solebat actio certa, & statuta lege tam mortuis, cõsulere, quàm liberis eorũ, vel alijs personis, [c] quib. eadẽ actio cõpetere poterat: vt siue adijciat in testõ de adimplenda legitima portione, siue non, firmũ quidem sit testamentum: liceat verò ijs personis quæ testamentũ quasi inofficiosum, vel alio modo subuertendum quæri poterant, id quod minus portione lḡtima sibi relictum est, adimplẽdam eã sine vllo grauamine, vel mora exigere, [d] si tamen nõ ingrati legitimis modis arguantur: [e] cum eos, s. ingratos circa se fuisse testator dixerit. [f] Nam si nullam eorum quasi ingratorum fecerit mentionẽ, non licebit [g] eius hæredib. ingratos [h] eos nominare, & huiusmodi quęstionem introducere.

Et hæc quidem de ijs personis statuimus, quarum mentionem testantes fecerint, & aliquam eis quantitatem in hæreditate. vel legato vel fideicommisso, [i] licet minorẽ lḡtima portionẽ, reliquerint.

¶ Sin vero vel præterierint aliquã eorũ personam iã natam, vel ante testamentũ quidẽ conceptam, adhuc vero in ventre constitutã, vel exhæredatione, vel alia [l] † eorum mẽtione facta, nihil eis penitus reliquerint, tunc vetera [k] iura locum habere sancimus, nullam ex præsente pro mulgatione nouationem, vel per mutationem acceptura.

Filius cõputare tenetur sibi in legitimam militiam, seu reditum annuum ex defuncti pecunia emptum, nisi sit de Silentiarijs. h. d. Salic.

¶ Imputari verò filijs alijsque personis, quæ dudum ad inofficiosi testamenti querelam vocabantur, in legitimam portionẽ & illa [12] † volumus, quæ occasione militiæ ex pecunijs mortui ijsdem personis acquisita, posse lucrari eas [3] † manifestum est: eo, [m] quòd talis sit militia, vt vendatur, vel mortuo militante certa pecunia ad eius hrdes perueniat: ita tamen, vt ille gradus eiusdem militiæ inspiciatur, quem

e *Arguantur.*] Ab hęc tenib. & sic corrigitur, q & fi. e. l. liberi. f *Dixerit.*] & cũm ingratitudinis insertuit in auth. vt cum de appell. co. §. fine igitur omnes. col. 8. g *Non licebit.*] arg. quod hrdes dñi non pñt auferre feudũ pro felonia dño omissã, si dñs nihil dicit, dũ uixit, ut hic. & ar. j. de reuocat. do. l. 1. & fi. & ff. de ꝓha. l. procul. & ff. ad Sil. l. 1. §. fi. & sup. e. l. si mr. Item no. ex verbo arguitur, quẽ ꝑsumi bonũ, nisi malus probetur, ut dixi. ff. de probat. l. non est necesse. h *Ingratos.*] sunt. n. multi modi exhæredandi, ut ff. de lib. & posth. l. 1. 2. & 3. i *Vel fideicommisso.*] hodie vero iure institutionis, 4 quod dic, ut diximus supra eo. Auth. nouissima. k *Vetera iura.*] vt posthumus rũpat, ut j. de posth. hær. l. 1. natus suus 5 ipso iure infirmet, vel per contratabulas, si fuerit præteritus. emancipatus at per cõtratabulas. Sed exhæredatus vel pro exhæredato habitus agit querela, ut j. de liber. præt. vel exhær. l. fi. Accur. l *Et illa.* Nõ solũ ꝓdicta hac l. Et no. quòd 6 quẽdã est militia, i. reditus, siue officiũ, vnde feudũ non redit, ꝑuenit, q põt cedat à re vẽdi. 6. Quædã, q cerge, cũ hoc. tũ qđ hæredi 7 dari qđ possit permittit, licet vendi vendi ad non possit, de quib. notum in hic dicit, & infra, de trantis. B. pig. l. fi. & in auth. de 2 † Nulla. exhib. & intro. reis. §. 7 Vt sunt optimũ col. 5. & hęc feuda reputatur 8 in quar. gulariter, tã, & ꝯferri, vt hic. A q non venalia, q cũ persona fini dumt. Bal. tur 9 & nihil ad hrdẽ 3 † Persotransit, & illa non ꝯnas. putatur, nec cõfertur 8 Concor. vt in prio. ff. de coll. Bar. Bald. bo. l. 1. §. sed an id. Vel Pau. & Ia. il. datũ pretium pro 9 Vt est in militia dicit non con pecunia ferri. nõ id, q militia expensa à hodie valet: vt hic. m patre i dom. *Eo quod.*] q. d. ali. & orat u si quis quo põt lucrari? lij. B. hic.

3 Addas hic gl. in fi. in c. por ro. in titu. q fuit prima cũ bñficij ann. i ver. seu. & sequit gl. B. P. & Ia.

4 Concor. Bar. Bald. Pau. & Ia.

1 † Aliorũ rectius. 5 Sequuntur gl. istã vsque ad fin. Bald. Pau. & Ia.

6 Vt si dicimus, quòd feudũ non cedat à rege, cũ hoc. q posse vendi ad

In

id morte testatoris [a] militiā obtinet. [b] vt tanta ei pecunia in legitimam portionem cōputetur, quantam dari constitutum est, si in eodem gradu mortuus esset is, qui militiā ex pecunijs testatoris adeptus est: exceptis solis viris spectabilib. Silentiarijs [c] sacri nostri palatij: quib. præstita iam specialia beneficia tam de alijs capitulis, [d] quā de pecunijs super memorata militia à parentib. eorum datis ne in legitimam portionē eis computentur, [e] rata esse præcipimus. In cæteris verò personis prędictam obseruationem tenere volumus. Dat. Cal. Ianu. Constantino. Iustiniano A. 2. Coss. 528.

Statutum in l. omnimodo. in testamento in scriptis habet locum in testamento nuncupatiuo h.d. Bal. Vel sic. Dicta in precedēti lege de imputatione, & suppletione quartæ, habent locum, siue testamentum fuerit in scriptis, siue nuncupatiuum. Salic.

Idem A. Mennę P.P.

LEX XXXI.

Quæ nuper ad testamenta conseruanda, nec facilè retractāda sanciuimus, vt ratione Falcidiæ legitima minime illis personis derelictæ, quæ ad inofficiosi testamenti querelam ex priorib. vocabantur legibus: nō periclitentur testamenta, sed quod deest legitimæ portioni, id est, quartæ parti, s. ab intestato successionis, tantum repleat: exceptis illis quib. nihil in testamento relictum est (in quibus prisca iura illibata seruamus) etiam ad testamenta sine scriptis facienda locum habere sancimus. Dat. 2. Idus Decem. D. N. Iustiniano A. 2. Cos. 528.

De legitima subducitur omne grauamen conditionis, vel tēporis, vel alterius grauaminis. h.d. Bar. Vel sic: Onus dilationis, conditionis, vel cuiuscunque grauaminis insertum à testatore in debito iure naturæ, habetur pro non inserto: & valet relictum tā quam purum. h.d. Vel sic: De portione vel legato relicto filio, quātum est pro debito iure naturæ, aufertur omne grauamen dilationis, vel conditionis. h.d. Sal.

Idem A. Mennæ P. P.

LEX XXXII.

Quoniam in prioribus sanctionibus [f] illud statuimus, vt si quid minus legitima portione ijs derelictū sit, qui ex antiquis legib. de inofficioso testamento actionem mouere poterant, hoc repleatur, ne occasione minoris quantitatis testamentum rescindatur: hoc in præsentia addendū esse censemus, [h] vt si conditionibus quibusdam, vel dilationibus aut aliqua dispositione morā, vel modum, vel aliud grauamē [i] introducēte, eorum iura, qui ad memoratam actionem vocabantur, imminuta esse videatur: ipsa conditio, vel dilatio, [1] † vel alia dispositio moram, vel quodcunque onus introducens tollatur, [k] & ita res procedat, quasi nihil eorum testamento additū esset. D. 2. Cal. April. Decio V. C. Coss. 529.

Qui in danda legitima quæ sola relicta est, vsque ad sententiam fuerit cōtumax, ipsam duplicatam reddere cogitur. h.d. Vsq; ad § legis. Bar. Vel sic. Hæres, qui legitimam filio relictam non soluerit, & iudiciorum strepitum expectauerit, in pœnam tertii pluris condemnari debet. Salicetus.

---

a *In morte testatoris.* Puta erat statutum, vt si succederet militans post decē annos detur x. hędi eius à dñs militię, & militia redit ad dominū si post viginti annos tunc quinque.

b *Obtinet.*] s. si tunc decederet militans, quantum ad hæredē transmitteret, tantū tunc in quantum imputabit.

c *Silentiarijs.*] * Quibus Imperator sua silentia sub secreto cōmittit.

Silētiarij erāt excubitores in cōndorio vel palatio principis, stātes fere ad limina, qui audie... faciebant murmur voce com... quorum schola in aula Constātinopolitana, ... rat vt ex Niceph. libro c. 24. apparet.

d *Capitulis.*] vt inf. de silen. lib. 12. l. prima, & secunda.

e *Computentur.*] Est .n. castrense peculium eius, uel quasi, vt inf. de silen. l. fi. li. 12.

Q *Væ nuper.*] CASVS. Tibi pater aliquid iure institutionis, siue fideicommissi siue legati reliquit non dat inofficiosi querela, sed adiectio ex l. superiori, pxa. ad supplementū legitimę: sed a nihil reliquit, seruātur iura vetera & illa locū habēt, cū pater in scriptis fecit testamētū, an idē sit in testamēto sine scriptis facto, qd in hoc §. Resp. quod. sic. Vi. § *Sancimus.*] vt sup. eo. l. proxima.

Q *Voniam.*] CASVS. Quęri dua... proximis... dictū sunt, ... ad huc ... vt si testator nihil le gitima reliquerit filio, & ei ... grauau... detrahēdo vsumfructū, vel sub cōditione aliqua introducēdo morā ad supplementū legitimę ... hac lege habeat, vt eā pcipiat sine vllo grauamine, & perinde sit, ac si nullum grauamen in testamento non fuisset ascriptum.

Not. ex ista lege regulam, quod oē grauamen, & ois conditio & dilatio de legitima ipso iure reijcit: ideo alia dubitatio, est, ... per istā legē corrigat. l. si pater. & multis. C. de inoffi. & subst. sed de hoc vide plenius ibi ... per Iac.

g *In prioribus sanctio nibus.*] vt sup. e. l. omnimodo. & l. pxima.

h *Consensus.*] Addit hic, vt sine aliquo grauamine.

i *Grauamen.*] veluti vsumfructū, & si est ... ff. de vsufr. legato. l. vxori meæ. Sol. ... il la corrigit, vt dixi sup. eo. auth. nouissima.

K *Tollatur.*] vt ar. ff. de iure pat. fine. §. excludit, nisi fecerit pspiciēs filio, z vt sup. eo. l. filiis, & si pāra. & ff. de vulg. subst. l. cū ex filio. vel nisi voluerit ei facere testamentum substituē do directo, non p fideicōmissū, vt sup. e. l. ex trib. & ... l. px. §. fi. & sup. de ipub. & al. subst. l. humanitatis, sed alij dicunt leges prędictas sup. e. corrigi per istā. Itē nota hic vtile per inutile nō viciari. sic inf. de test. l. ... & ff. de hære. insti. l. hędi tatis in diem. & ff. ... §. l. idnum. Sed argu. ... ff. de ar. l. Pedius.

S *I quis.*] CASVS. Testator vnum ex suis filijs ex decē vncijs instituit, aliū ex duab. vt nō sit locus querelę inoff. instituitus in duabus vncijs his ptentus fuit, sed i stitutus i maiori parte eas fi bi restituere detestauit, qualiter sit puniēdus, quęrit? Respondeo, quod pdem nabit in id, quod ubi erat restituendum, & hoc in tertia parte al terius tei eiusdē quā titatis alijs, q eodem testamēto scripta sua ad effectū pducendis & hoc in prima. In secunda tangit Imperator quandā antiquitatē in vna sua parte, in qua continebat, qd mater si filium suum infantē exhęredare vellet, non possit, nisi in odium mariti: hunc articulum corrigit in princ. statuens, vt mater in odium sui mariti filium nō exhæredet, quia non dēt q's alterius odio pregrauari: nec refert, maior fuerit, uel minor, cū filios suos instituere valeat sub ista conditione, si pater eos emancipauerit: & sic odiū mariti puniet, & filijs in nullo præiudicabit: Absurdum .n. esset illū alterius odio prægrauari, qui non

1 Concor. Bar. Paul. & Ias.

2 Approbatur. Ba.

3 Idē Sal. & Paul.

4 Hoc est verum in diuisibilibus, seu separabilib. secus in in diuisibilibus seu in separabilibus vt hic in contrario alle. de isto vide i l. pecunię. ff. de v su. iuncta gl.

1 † Dicunt hic tamen repetentes in l. filiusfa. §. diui de leg. 1. al leg ... P. de Cast. in consi. 70. & consil. 131. in 2. vo lu. ... pater pōt subiicere, vt differatur ... cer tā ætatem alienatio legitimæ.

Idem A. Demostheni. P. P.

LEX XXIII.

SI quis [1] † in suo testamẽto, maximam quidẽ portionem libero [a] relinquat, minusculam [b] autem alij, vel alij de stirpe sua progenitis, ipsam tamen legitimam [c] siue in hæreditate, [d] siue in legato, vel fideicommisso, vt non possit locus inofficiosi testamenti querelæ fieri: & ille quidem, qui ex paruulo genitoris sui consequitur [e] substãtiam, eam suscipere, maluerit: qui autem ex maiore parte eam amplexus est, siue vnus, siue plures sint, non statim, & sine contentioso proposito, vel vlla mora eam restituere voluerit: sed expectato iudiciorum strepitu & multis, varijsque certaminibus habitis, post longum tempus ex sententia iudicis vix eam reddiderit: crudelitatẽ eius competenti pœna aggredimur: vt si hæc fuerint subsecuta, nõ tantum in id, quod testator voluit eum restituere, condemnetur, sed etiam aliam tertiam partem quantitatis, [f] quæ fuerat in testamento derelicta, modis omnib. reddere cogatur: vt auaritia eius legitimis ictib. [2] † feriatur: [g] alijs omnib. quæ in eodem testamento [h] vel elogio [i] scripta sunt, pro sui tenore ad effectum perducendis.

In posthumũ non cadit iusta causa exhæredationis: cũ non possit esse ingratus, nec alieno odio prægrauari. h. d. Bal. Vel sic: Filius non debet odio patris prægrauari, & is, qui non potest exhæredari: & filius potest sub conditione emancipationis à matre insti tui. h. d. Sal.

¶Legis [3] † autem veteris iniquitatẽ tollentes, vt non diutius erubescat lex posita, quam Iulius Paulus in suis scripsit quæstionibus, hanc piissimam aggredimur sanctionem. Cum enim infantem suum non posse ingratũ à matre sua vocari scripsit, neque propter hoc ab vltima suæ matris hæreditatis repelli [k] nisi hoc odio [l] fecerit sui mariti, ex quo infans pro genitus est: hoc iniquum iudicantes, vt alieno odio [4] † alius prægrauetur, [m] penitus delendum esse sancimus: & huiusmodi causam liberis nõ tantum infantibus, sed etiam quamcunque ætatem agentibus opponi minimè concedimus: cum possit sub conditione [n] emancipationis hæreditatem suam mater filio derelinquens, & patris odium punire, & iuri filii sui minimè nocere, nec suam naturã fallere. Satis enim crudele nobis esse videtur, eum, qui non sentit, [5] † ingratũ existimari. [o] Dat. 12. Calend. Octobr. Decio V. C. Cos. 129.

Querela competens, vel quæ speratur cõpetere: transmittitur ad liberos etiam nõ præparata: sed non competẽs vel extincta transmissionem non recipit. h. d. Bald. Qui valde melius summat quã Bart. secundum Paul. de Cast. Vel sic: Querela etiam non præparata transmittitur ad liberos: contra quos poterit opponi gratitudine transmittentis, & de institutione de eo facta, & de repudiatione, & de temporis cursu. h. d. Bart.

Idem A. Iuliano P. P.

LEX XXIIII.

SI quis filium suum exhæredatum fecerit alio scripto hærede: reliquerit autem ex eo nepotem, vel viuum, vel in ventre nurus suæ constitutum: [p] deliberante verò scripto hærede, filius exhæredatus decesserit, nulla hæreditatis petitione eo nomine de inofficioso [q] constituta [6] † vel præparata, omne adiutorium [r] nepotem de-

non sentit, vel eum vt ingratum exhæredari, & hoc in secunda. Viuianus.

1 † al. deest in alias de est suo.

a *Libero.*] In plurali numero tñ cõsueuit declinari, vt ff. de verb. sign. l. non est sine liberis.

b *Minusculam.*] Dãdũ ab v. incestat. hærede. Vel dic, q totũ occupauit.

c *Legitimam.*] Ergo legitimam nõ appellat minusculam.

d *Hæreditate.*] puta particula restituẽda sibi hæreditate, vt habeat locũ sequentia. Et quod subijcit de legato, dic hodie iure institutionis, vt in auth. vt cũ de app. co. §. aliud, col. 8. Vel ambo fuerant instituti: sed alter eorum occupauit.

e *Consequitur.*] spe.

f *Quantitatis.*] filius minuscula, & accipe quantitatis tñ largè, vt ff. de leg. 3. q si quis, sed vt in totũ amittere, vt ĩ. de fideicom. l. fi. in fin. Sol. vt ibi. Accursius.

Quantitas quãdoque sumit largè.

ADDITIO. Dic, q ibi loquitur generaliter in quocũque hærede: hic in casu speciali, i quo habet locũ certa pœna p hãc l. statuta. Bart in l. cõtraria, gl. allegata.

g *Feriatur.*] sic supra de plus peti. l. 1. Acc.

h *Testamento.*] s. in scriptis facto.

i *Elogio.*] sine scripto.

2 † Simile l. c. cũ iam dudum. in glos. super verb. irritũ. in qua hac verba ponuntur. extra de p ben. & dignita.

LEGIS AVTEM. Not. ex hoc §. regulã generalẽ, quod q̃s non debet alieno odio, vel culpa, vel delicto prægrauari, & hinc sumpta est regula, nõ debet aliquis, de reg. iur. lib. 6. secũdum Ias.

k *Repelli.*] Et in hoc bene.

l *Odio.*] Et in hoc male.

3 † Intel. huius §. vi de per Huber. Zuchard in l. posthu. n. 59. C. de bono poss. cõtratab.

m *Prægrauetur.*] notat vt & ĩ. de pœnis. l. sãcimus, & ff. de pœnis. l. crimẽ. & ff. de ijs, quib. vt indi. l. tutorem, in fin. & illud. Filius non portabit, &c. Sed hoc fallit in casib. vt ĩ. ad l. Iuliã ma. l. pen. & fi. Item fallit. ff. de pra. l. 3. §. si emancipatus sui quoti[illegible] sed minus bene legẽ illã intelligunt. n. n. loquitur

4 Idẽ Sali hic post Dy. in regula non debet. de reg. iur. lib. 6.

ff. quod quisq. iur. l. 3. §. si is, sed ibi põt eodẽ nõ respõderi.

n *Sub conditione.*] vt ĩ. co. filijs matrem.

o *Existimari.*] & sic exhæredari nõ põt, vt hic. & ĩ. de lib. post. l. fi. §. diximus. Ac.

Si quis.] CASVS. Tu testator extraneũ hærede instituisti: filiũ exhæredasti: nepotem ex filio natũ, vel in ventre matris tuæ reliquisti: decessit filius: postea extraneus hæreditatẽ adiuit, an nepos possit rumpere testamẽtũ aui, quæritur? prãmo allegat, q non, aut enim ex persona sua agere vult, aut ex psona patris: ex persona sua non potest, quia alius cum morte testatoris præcessit: ex psona patris non, quia nõ datur querela, nisi demum adita hæreditate. si ante aditam hæreditatem decessit. vnde eam non agnitã, nec præparatã ad hæredem transmittere non potuit. De ista q̃one multũ iter iurisperitos erat altercatũ, nec tamen definitum. Dicit ergo Imperator, q nepos iste aget de inofficiosi q̃rela, & rũpet testamẽtũ, & ab intestato succedet, nisi in quatuor casibus. Primus est si scriptus hæres patrem probauit ingratum. Secundus est: si testator ei legitimam reliquisset, sed si minus legitima reliquisset, aget ad supplemẽtũ. Tertius est, si pater q̃relã repudiauit. Quartus est, si pater tuus vltra quinquẽnium tacuit, nec egit querela. Viuia.

4 † Concor gl. in c. vel non est super verbo, iniuriam, extra de tẽ. po. ord.

5 † Sic consentire nõ videtur, q conuenire nõ potest. l. 8. §. 2. ff. de optio. Nec iniuriam fecisse, qui sẽsu caret. in sti. si quad. pau. fe. Ingratitudo sentẽtiã atque sensũ præsupponit. l. 9. ff. de libe. & posth. Gothof.

p *Constitutum.*] s. n. viuo aui non sit cõceptus, nullo iure [1] ad hæreditatem eius admittitur, vt ff. de inusto testa. l. si q̃s filio. §. sed hæc ita. & ff. de suis & legi. l. Titius, & l. seq.

1 Istud nõ est verum. Bar. Cyn. Salic. &

q *De inofficioso.*] innuit querelã & petitionẽ hæreditatis esse idem. quod est falsum, vt dicimus. ff. eo. lege qui de inofficioso, & hic expone, quia agendo querela, præparat petitionem hæreditatis.

3 Approbat. Pau. & Ias.

6 † Institu

r. de nepote exhæredato, sed de filio. Ita fallit. ff. de insti. l. sed & si pupillus, §. cæterum, in fin. &

r *Omne adiutorium.*] Propoum, 3 cũ pater eũ præcederet, ta.

vnde

vnde non debuit exhæredari, vt hic subijcit, & superuixit &c. vt ff. de inius. test. l. si quis filio, §. 1. Item hæreditarium, & hoc subijcit, neque enim &c.

a *Pater.*] qui & filius est.

b *Nepoti.*] scilicet, defuncti aui.

d. l. omnimodo. ergo sortitur eius naturam, vt l. 1. §. hæc actio, ff. si quis test. lib. esse iussus fuer. Bal. negat, quem penè omnes sequuntur, negantes huiusmodi iura tolli minori spatio, quàm 30. ann. cum ea petantur actione personal, quæ 30. ann. tantum præscribitur. Vide Gaff. lib. sent. §. legitima.

reliquit. Neque enim pater [a] nepoti [b] aliquod ius, cũ decesserit, contra patris testamentum dereliquit: [c] quia postea & adita est ab extraneo hæreditas, & superuixit auo pater eius, vt neque ex lege Velleia. [d] possit in locum patris sui succedere, & rescindere testamẽtum. Et hoc nonnulli Iurisconsulti [e] † in medium proponentes, inhumanè reliquerunt. Sed nos, qui omnes subiectos nostros, & filios, & nepotes habere existimamus affectione paterna & imitatione, secundum quòd possibile est omnium cõmodis prospicientes, iubemus in tali specie eadem iura nepoti dari, quæ filius habebat: & [2] † si [e] præparatio facta non sit ad inofficiosi querelam instituendã, tñ posse nepotẽ eandem cãm [f] proponere: & si [g] non hæres apertissimis probationib. [h] ostenderit ĩgratũ patrem nepotis circa testatorem fuisse: testamento remoto [i] ab intestato eum [k] vocari, nisi certa quantitas patri eius minor parte legitima relicta est. Tunc enim secundum nouellam nostri numinis constitutionem [3] † repletio quartæ partis nepoti superest, si qua patri eius competebat, vt perfruatur nostro beneficio à vetustate quidem neglectus, à nostro autem vigore recreatus: nisi pater adhuc superstes vel repudiauit querelam, vel quinquennio [l] tacuit, s. post aditã hæreditatẽ. [m] Dat. 3. Cal. Aug. Lampadio, & Oreste Coss. 530.

Concessio testandi liberè, intelligitur legitimè, & iuris solennitate seruata, h. d. Bald. & Salic.

Idem A. Iuliano. [4] †

LEX XXXV.

SI quando talis processio imperialis processerit per quam liberas [5] † testamenti factio conceditur, [n] nihil aliud videri principem concedere, nisi vt habeat legitimam [6] † & consuetam testamenti factionem. [o] Neque enim credendum est Romanum principem, qui iura tuetur, [p] huiusmodi verbo totam obseruationem testamentorũ multis vigilijs excogitatam atque inuentam velle euerti.

Per pactum habitum inter patrem & filium, non potest tolli filio ius agendi ad supplementum legitimæ: secus si hoc fiat cũ hærede eius post mortem defuncti. h. d. no. Bal. Vel sic; pactum factum patri per filium non agendo querela, vel petendo supplemẽtum legitimæ, non nocet filio, quominus post mortem patris agere possit. h. d.

1 Concor. Bart. Pau. & Ias.

c *Dereliquit.*] Non enim habuit, quia postea & c. & sic si præparare non potuit, vt s. eo. l. pen. l. fi. Si aũt non adijsset, nepos succederet 1 vt suus vt ff. vn. lib. l. scripto.

1 † vt Papinia. in l. rescripto, ff. vnd. lib. Lex Velleian. quid statuebat.

d *Ex lege Velleia.*] io dixit, superuix. quia lex Velleia dicit filiũ eo casu loco patris succedere, cum pater viuo auo decesserit, vt ff. de liber. & post. l. Gallus in princ. & §. nunc de leg.

e *Etsi.*] i. quamuis.

f *Causam.*] i. querela ipso autem iure rescindere non potest, vt ff. de inius. test. l. si quis filio, 1. respon. & de lib. & posth. l. si quis posthumos, §. si filium. Item not. hic querelam non præparatã transmitti: quia spem 2 pater habuit, vt in conditionali obligatione, vt institu de verb. oblig. §. ex cõditionali.

2 † al. & licet.

2 Doctores hic in uer. spem reputant gl. singul.

g *Etsi.*] i. quamuis.

h *Probationibus.*] vt sup. eo. l. omnimodo.

i *Remoto*] p querelã.

k *Eum.*] i. nepotem. Sed & si ponamus filiũ ingratũ, cur repellitur nepos ex sua psona, vt ff. eo. l. si is q quæ est 3 iusti. de succes. lib. e. §. si vero testamentum? Respon. hic 3 ex persona patris volebat admitti: ibi ex sua. Vel dic, quod supra eo. tit. hic etiã ex sua persona nõ admittit. quia hic nepos erat prætermissus, & prætermisso nõ datur querela: secus si fuisset exhæredatus hic nepos, vt in l. pria.

3 † Intelligit. l. 30. su

3 Reprobatur, licet ei teneat Salic.

ADDITIO. Vera solutio est, quòd filius exhæredatus hic decessit ante aditam hæreditatem per scriptum hæredem, & sic nondum delata sibi querela: ideo non potuit esse locus successorio edicto: secus in contrario. Fulgo & Ias. per l. prima, ff. de succes. edi. & eandem solu. posuit Ias. in l. in suis. ff. de lib. & posthum.

l *Vel quinquennio.*] Ad hoc sup. in quib. cau. in integ. restit. non est necessaria. l. adolescentiæ.

m *Hæreditatem.*] Hoc referas ad vtrumque. nam neque ante aditam hæreditatem repudiatio querelæ valeret. vtpote cum hæreditate adita nascatur, vt ff. eod. l. Papinianus, §. si conditioni, & de acquir. hæred. is qui hæres. in princip. nec quinquennium currit, nisi demum adita hæreditate, vt infr. eod. l. scimus, §. pen. & §. fin.

Querela repudiari nõ potest ante aditã hæreditatem.

ADDITIO. Aduertas, quòd sicut querela finitur quinquennio, vt hic: sic etiam ius agendi ad supplementum (de quo supra eodem l. omnimodo) finitur quinquennio, secundum Barth. hic. pro quo facit secundum eum, quia ius agendi ad supplementum succedit loco querelæ, vt

SI quãdo.] CASVS. Filiusfamilias, q aliàs testandi facultatem non habuit, a principe impetrauit, vt liberã haberet testamenti factionem: & non obseruata iuris communis solennitate quæ in testamentis exigitur, cum duob. testibus testari voluit, an possit, quæritur? Respon. quod nõ, quia per tale priuilegiũ ei non concedit, nisi vt habeat legitimam & consuetã testandi facultatẽ, non enim obtẽtu talis priuilegij testamenti obseruatio multis excogitata vigilijs debet euerti. Viuia.

4 † Ioann.

5 † Puta libertino, vt is sit senlius. Princi pe dante libertino li berã testamẽti factio nẽ, remittere ei tam videri l. Papiam, & edictum Prætoris de bon. libl.

n *Conceditur.*] Qui aliàs non poterat testari, vt ff. de testa. l. eius. §. 1. & l. de testatu. si autem aliàs poterat testari, etiam solennitas remissa vr, ne nihil oportet concessio, vt ff ad munici p. l. j. & ff. de leg. 1. si qñ. & ff. de cõstitu. princ. l. fin.

o *Testamenti factionem.*] Et in actiua significatione accipe, vt institu. de hæred. quali. & differ. §. testi. Sed videtur liberè concedi, vt ff. de bo. lib. etiam, §. 1. quæ est contra. Sol. ibi ibi sciens princeps alienum libertum testi concessit factionẽ: hic nesciebat habere liberos. Vbi dicit non obstante l. ali qua: hic vero non dixit. Vel magis liberis debetur hæreditas, quam patronis. Item contra, ff. de iniusto testamen. l. si quis filio. §. sed & si quis fuerit. Sol. cum conceditur priuilegium militi, videtur ei concedi quasi militi, & ideo iure militari testari potest argum. ff. de milit. testam. l. ex militari, §. sed vtrumque. Cum autem pagano conceditur facere testamentum, videtur ei concedi quasi pagano, vt iure communi testari possit: 5 vt hic. Vel ibi expressit iudex, vt iure militari testari possit. Vel hic princeps: ibi alius iudex. Econtra videtur, quòd concessio non valeat, vt etiam iure communi testetur, vt ff. de bon. lib. l. Paulus respõ. & §. patroni sed illa corrigitur infra, de bon. lib. l. fin. Vel aliud, cum concedit princeps, vt hic: & aliud, cum patronus, vt ibi.

6 † Cõcor. c. 1. cũ gl. 1. i ver. potest ergo dici extra de rescr.

non immunitatẽ obseruationis iuris cõis. Nec oia vno verbo solẽnia iustire mitti. Vi Cuiac. 8. obser. 33. Gothof.

7 † Euertere.

p *Tuetur.*] & facit inf. de testam. l. omnium. Item no. generali concessione ea videri concedi, quæ verisimile est specialiter concessa, vt ff. de pecu. l. qui peculij, & ff. quæ in fraud. cred. l. si pater, & ff. man. l. si creditor, §. penult. & de pig. l. obligat.

* Concor. glos. super ver. imeri da. circa fi. in c. causã quæ, extra de rescrip.

5 Ista solu. placet Doctoribus.

¶ *Illud etiam.* [CASVS. Filius pepigit cum patre de non impugnando testamẽto per inofficio. querelam, accepta cer-

ta quantitate pecuniæ, vel specie à patre lapso tempore facit pater testũ, extraneum instituit, filium exhæredauit. an non obstante pacto possit filius testũ impugnare, quæritur? dr, quod propter pactum filius non grauatur, sed an agere possit querela, non aperit. hæc vera sunt, quando cum patre filius pactum fecit: secus si cum hęredibus patris trāsegisset: quo casu videtur iudiciũ patris filius agnouisse. & hoc in secunda. Et generaliter, quando pater filio aliquid reliquit, vel iure institutionis, vel legati vel fideicommiss. vel per donatio. causa mortis, vel inter viuos, vt istud filius reputet sibi in quartã: & post mortem patris illud filius agnouit simpliciter. i. nullam faciens mentionem de repletione: non propter hoc sibi præiudicat, quo minus possit agere ad supplementũ. & hoc in tertia. In quarta dicit, quod hæc lex extendatur non solum ad filium, & filiam, sed etiam ad illas personas, quæ de inoffi. agere possunt. Viuianus.

*Intellec. istius §. ponit Anto. Petrucius in l. 1. nu. 92. ff. de iureiur.

1 † al. prægrauari.
2 † alias in quo.

¶ Illud* etiam sancimus, vt si quis[a] à patre certas res, vel pecunias accepisset, & pact⁹ fuisset, quatenus de inofficiosi querela aduersus testamẽtum paternũ minimè ab eo moueretur: & post obitum patris filius, cognito paterno testamento, non agnouerit[b] eius iudicium, sed oppugnandum putauerit: vetere iurgio exploso, huiusmodi pacto filium minimè[1] † grauari,[c] secundũ Papiniani responsũ,[2] † quo definiuit meritis magis filios ad paterna obsequia prouocãdos, quàm pactionibus adstringendos. Sed hoc ita admittimus, nisi transactiones ad hęredes paternos filius celebrauerit, in quibus apertissimè iudicium patris agnouerit.

Qui accipit simpliciter, quod est sibi denotatum, vel relictum pro legitima, non perdit ius agendi ad supplementum, secus si intercesserit renũciatio specialis agendi ad supplementum. hoc dicit Bal. Vel sic: Supra dixit, quòd primus actus personalis non nocet, nisi sequatur secundus actus amissionis, nunc h. d. generalius verum: vt primi actus non noceant, nisi secundi sequantur de remissione.

¶ Et generaliter definimus, qñ pr̃ minus legitima portione filio reliquerit, vel aliq̃d dederit, vel mortis causa donatione, vel inter viuos sub ea cõditione, vt hæc inter viuos donatio in quartã ei cõputetur:[d] si filius post obitũ patris hoc, qđ relictum, vel donatũ[3] † est, simpliciter agnouerit, fortè & securitatẽ hæredibus fecerit, quod ei relictũ, vel datũ est accepisse, nõ adijciens[e] nullam sibi superesse de repletione quæstionẽ: nullum sibi filium facere præiudiciũ,[f] sed legitimam partẽ repleri: nisi hoc specialiter, siue in apocha, siue in transactione scripserit, vel pactus fuerit, q̃ contentus relicta, vel data parte, de eo, quod deest, nullam[g] habeat quęstionem. Tunc enim omni exclusa querela, paternum amplecti cõpellet̃ iudicium.[h] Quæ oĩs sanctio suas radices extendat non solum ad filiũ, vel filiam, sed ẽt ad oẽs personas, q̃ de inofficioso querelã contra mortuorũ vltima elogia possunt mouere. Dat. Cal. Septẽb. Lampadio, & Oreste Coss. 530.

3 † Datum.

ff. si quis à paren. &c. & idem in l. fi. in 2. colum. ff. de pac. & post eum Abbas in consilio suo 116. 2. voluminis, dicens se non reperisse hoc ab aliquo reprobari.

d *Computetur.*] Non alias vt hic: & Instit. eodem, §. igitur. secus in quarta iure institutionis, vbi computatur, etiam si non fuerit dictum, vt ff. ad leg. Falcid. l. cum quo, §. fina. quæ est contra. Vel dic, q̃ & ibi fuit dictum.

e *Non adijciens.*] Ecce quare dixit simpliciter.

f *Præiudicium.*] Secus iure veteri, & in hoc casu: vt ff. eod. l. penul. §. fi. & l. fi. & l. Papinianus, §. si cõditioni. Et no. q̃ eligendo vtrum ius sibi competẽs, circa aliud sibi non præiudicat, sic & sup. de transac. l. fi. tege, si quidem. & ff. de inoffic. testam. l. mater. Sed argumentum contra infra de posi. l. 3. & de vsur. l. quamuis. & de pac. inter emp. lege, commissoriæ.

g *Nullam.*] scilicet ad supplectionem quartæ.

h *Iudicium.*] Quid autem si filius patrem, vel matrem, vel contra vult instituere, & instituendus dicat, nolo, & sic alium instituit: ille adit. & exhæredatus vel præteritus querelam instituit: vel dicit ipso iure nullum testamentum? Certè cum non sit institutus, vel exhæredatus, ergo non tenet testamentum, sicut in argumentum ff. de actio. & obligat. lege, obligationum fere, §. placet. & de ijs, qui sui, vel alie. iur. lege patre, nec consensus instituendi firmat, quod ipso iure non valet: vt argumentum ff. quibus modis pign. vel hypot. sol. lege, si debitor, in fine. & de iure patrona. l. sicut. sic & quando pater filio: vel princeps subiecto: vel patroni filius liberto, vt supra eodem, in princip. & ff. de bon. liber. lege Paulus secunda, §. patroni. & Instit. qui. non est permis. fac. testam. in princip. quia non nocet exhæredatio, nisi sit ingratus: vt infra de lib. præte. vel exhere. auth. ex causa. ergo non nocet consensus: vt Institut. de hæred. qualit. & differ. §. 2. Item non præiudicat consensus, vt pacti, vel repudiationis: vt ff. de acquiren. hæred. lege, qui superstitis. & infra de postlim. reuer. lege nec nos. & supra ea. l. §. primo. Econtra videtur quod non potest dici inofficiosum, cum noluit filius pietatem seruare, & stetit per eum, quo minus fieret, ergo volenti non est facta iniuria: vt supra de transact. lege, cum donationis. nec inuito confertur beneficium: vt ff. de regulis iur. l. inuito. H. Item hic videtur iusta causa quare posset præteriri: vt ff. si quis ali. test. prohi. lege prima. Item consensus filij præteriti facit tenere, quod aliàs ipso iure esset nullum: vt argumentum ff. de iniusto testamento. lege filio præterito. & de iure doc. l. si res, §. primo, quia pacisci potuit consentiente filio, vt ff. de lib. & posthum. l. filius. est enim nullum testamentum, si hæc filius dicat patre

Testamẽtũ an possit dici inofficiosũ, si pr̃ extraneum instituit, filio dicente nolo esse hæres.

a *Si quis.*] s. filius.

b *Non agnouerit.*] id est, non aliquid cœperit.

c *Grauari.*] q. d. solo pacto inspecto, quo conuenit, ne ageret querela, non præiudicatur ei: quia pactum de futura successione, siue sit vt succedatur, siue vt non succedatur, non valet: vt hic, & infrà de pac. conuen. l. hæreditas. & inf. de col. l. pactum etiam si iuretur: vt s. de legi. & const. l. non dubiũ: & sed qđ accepit, computatur in quartam, & sic denegatur querela, & agitur ad supplementum, non ergo grauatur, vt hic, quo minus agat ad supplementum: vt supra eod. omnimodo. Vel illud imputatur, quod accepit ex vltima voluntate, hic accepit inter viuos. Vel hic 2 non imputatur in odium patris, qui filium adstringere voluit, sed videtur huiusmodi pactum inter patrem, & filium valere: vt ff. si quis à par. man. fue. l. 1. §. si parens. quæ est contra. Solu. aliud in patre, cui non adeo filij debetur hæreditas, vt patris filio: vt ff. eod. l. nam & si. Vel hic habet minus quarta: & quod hic dicit, non grauatur, scilicet quo minus agat ad supplementum: vt hic statim innuit, & generaliter, &c. & ita hic & ibi valet. Vel ibi habebat integram quartam: vel ibi non iure pacti, sed iure exceptionis doli, vel verius 3 iure veteri ex pacto, scilicet, si contracta fiducia emanciparet, filio succedebat pater, sic & econtra per pactum perdere poterat, sed hodie sicut non pacto succedit, & sic nec pacto amittit: vt Instit. de leg. agna. suc. §. fin.

ADDITIO. Hanc vltimam solutionem dicit Bartol. hic tenendam. Et aduerte, quòd hæc regula, pactum de non succedendo non valet; fallit, si tantum quis ratione pacti accepit, quantum sibi ex successione debetur. ita singulariter limitat Bartolus in dicta l. 1. §. si vel paren.

1 Dicas, q̃ tale iuramentũ est in ca. 2. de pac. lib. 6.

2 Concor. P. & Ias.

3 Approbatur Bar. B. & Saly.

* hoc olim consentiente, vt alius habeat bona filij decedentis, vel addi necesse contra: vt suprà de pactis. l. si argumentum, ff. si à paren. [illegible] erat [illegible] quis ma. fuc. l. 1. §. si parens. & alias prohibita tolerantur excludi [illegible] voluntate partium: vt ff. de fer. l. 1. & spem futuræ, &c. ff. querelã, vt de pactis. l. pactum, in fine.

cesserit, querelam licet non præparatam, quia nec libellum nui pôt, id porrexit, nec in ea lis est contestata, ad filios transmittit: ad que tẽpora extraneos autem ita demum potest transmittere, & præparatam relinquat. & hoc in quarta.

¶ Nota ex ista lege in verticulo, quærebatur, textum magistralẽ, quod si pater rẽ alienam instituit filium in re aliena, valet institutio, etiam re euicta: nec censetur præteritus cum sibi debeatur æstimatio secundum Iacob.

C. The. 2. S[*] [*Scimus.*] CASVS. 19. 3. Cõt. In prima parte facit mentionem illius constitutionis Ĩ. eod. omnimodo dicens, quod si testator non reliquerit debitam portionem, & si nõ adijciatur, boni viri arbitrio, repleatur ipso iure debet repleri. In secunda verò dicit, quod si testator filio reliquerit aliqd: vel titulo institutionis, vel donationis, & illud euictum fuerit per extraneum, vel per hæredem, debet repleri siue in toto, siue in parte fuit euictum, nec habet locum Falcidia. sed siue minus legitima ab initio fuerit relictum, siue sit ꝓ legitima, sed grauatus. Quid sui rei grauate dimissi cũ legi- intione temporali, siue conditionali, locum habeat repletio: de iure nec ex fructibus repleatur, sed ex bonis patris hæreditarijs: imò nec ex eo, quod gratia substitutionis, (puta quia in legato alij fuit substitutus) lucratus fuerit: vel sibi habenti proprietatem, ne legati, vel alique titulo à patre cui accreuit vsusfru. In terra, Grassia dicit, quod si extraneo non instituto, filio exhæredato, fuerit rogatus institutus de restituenda hæreditate filio post mortem: vel vsque ad certum tempus, vt non careat debita legitima, statim quartæ partis fiet restitutio, & nõ expectata morte hæredis, aut aliquo temporis interuallo, reliquæ autem partes cum decessit hæres: vel prout testator disposuerit. à quo autem tempore currat quinquennium, intra quod agere possit exhæredatus, id est, quo elapso excluditur à querela, quæritur? an à morte testatoris, an ab adita hæreditate secundum tempus. & respondetur, quia ab adita hæreditate secundum Vlpianum, & non à die mortis testatoris, secundum Modestinum. Sed quia hæres tempus adeundæ hæredit. posset protogare, & filium sua legitima defraudare, statuit Imperator, vt si in eadem prouincia commoretur scriptus, & exhæredatus filius, detur spatium sex mensium ad hæreditatem adeundam. Si in diuersis prouincijs, detur ei spatium connumerandum à morte testatoris: & si intra statutum tempus nec adire, nec repudiare voluerit, per officium iudicis compellatur: & si filius medio tempore, id est post mortem testatoris, & ante aditam hæreditatem decesserit.

Sicut si ab initio minus legitima relinquitur, agitur ad supplementum: ita si ex post facto legitima minuatur, per euictionem. Per Falcidiam autem nõ potest minui legitima, & debet fieri suppletio de substantia patrimonij testatoris, & in legitima nõ imputatur, quod casu quæritur. h. d. vsque ad §. cum autem. Bald. Vel sic: Si res filio relicta, vel data pro legitima euincatur à filio, nõ propterea testamentum est nullum, quasi nihil sibi videatur relictũ: quia loco eius rei censetur relicta æstimatio eius, sed ad supplementũ agendum est, si non sufficit. Item de eo quod est relictum pro legitima, non detrahitur Falcidia: quia legitima plus est debita filio, quàm Falcidia sit debita hæredi. Item supplementum legitimæ debet fieri de ipsis rebus hæreditariis: & illa, quæ aduentitio lucro veniunt, in ea non imputantur. h. d. vsque ad §. cum autem. Pau. de Castro.

Idem A. Ioanni P.P.

LEX XXXVI.

SCimus antea cõstitutionem [a] relatam fuisse, qua cautum est, si pater minorẽ debita portione filio suo reliquisse, omnimodo, & si nõ adijciatur, * viri boni arbitratu, repleri: filio attamen ipso iure [b] inesse eandem repletionem. Quærebatur itaque si quis rem donatam, vel inter viuos, * vel mortis causa, vel in legatis, vel in testamẽto relictam agnouerit, & pro parte sua habuerit: deinde ead. res euicta, vel tota, vel ꝓ parte fuerit, an debeat ex nostra constitutione pars legitima post euictionẽ suppleri: vel si ex lege Falcidia minuantur legata, vel fideicõmissa, vel mortis causa donationes, debeat tamen ex hoc [1] † casu supplementũ introduci: nedum totam Falcidiam accipere hæres nititur, [c] etiam totum commodum [d] hæreditatis amittat? [e] ¶ Sancimus itaq; in omnibus istis casibus, siue in totũ euictio subsequatur, siue in partem, emẽdari vitiũ, & vel aliam rem, vel pecunias restitui, vel repletionẽ fieri, nulla Falcidia [f] interueniente: [g] vt siue ab initio minus fuerit derelictum, siue extrinsecus qualiscũque cã interueniẽs aliquod grauamen * imponat, vel in quantitate, vel in tempore: hoc modis omnibus repleri, & nostrum iuuamen purum filijs inferre.

¶ Repletionem * aũt fieri ex substantia pr̃is, [h] non si quid ex alijs causis filius lucratus est, vel ex substitutione, [i] * vel ex iure accrescendi, [k] vt puta vsusfructus. Humanitatis etenim gratia sancim⁹, ea quidem omnia, quasi iure aduentitio, eum lucrari: re-

Sparẽsis sentiat *. Andr. Gail. 2. obser. 122. n. 11. Quia quis statuto possit feuda ad agnatos auferri, licet tñ eo casu filiab. agere ad alios, sic in mẽta, & de iniust. rup. testa. l. naturæ in filio. & in contra. cõmutabilis debent. V. Vultu. 1. Mãd. 39.

a *Constitutionem.*] Ĩ. eod. l. omnimodo.
b *Ipso iure.*] id est, ipso iure, licet etiam si nihil dicat tñ eo casu testator: si tamen filio hoc allegat: vt ff. eod. sup. l. proxima. sic in testamento dico filio dotẽ ꝗ filio præterito: vt ff. de iniust. rup. testa. l. naturæ in filio. & in contra tabulas, & in compensationẽ: vt Ĩ. de con. pen. l. fin.
c *Hæres nititur.*] ex eo quod legato relicto filio. si liberti.
d *Commodum.*] namq; inde quã dato quod hæres retinet ex bõis pa. Falcidiam, & filius ternis hanon possit petere sup beãt, vnde repleri, cessat lex omnimodo. & sic habet locum lex illa, cum quæritur. nam possit quod non oportet, &c.
e *Amittit.*] rescisso testamento per querelam inofficiosi. Sed contra ad sequẽs responsum. ff. de legatis secundo. cum pater, §. euictis. Sed aliud 1 est in legato quod habet aliquis nomine quartæ, vt ei agat de euictione, ne querelam intentet: vt hic. aliud in alijs. vt ibi. Vel aliud in præceptionib⁹. Item est contra, ff. de bonis lib. l. si vero, §. si patronus, vbi dicit totum auferri ꝑ contra tabulas, parte legati euicta. Sed dico, quod aliud est in illo filio, quam in patrono: quia magis est debita filio patris hæreditas, quam liberti patrono. Item contra, ff. de legat. 2. l. cum pater, §. euictis. Sed in præcepto ibi dicit agi de euictione.

Cyriensis. Coua. Vas quius, & Grassus licente. §. legitima. q. 42. aiũt eo casu statuto posse tolli legitimã, qđ nõ ꝓbo. Vix est cui statutũ dispositi ꝑ naturæ ius impugnant. ¶ Approbat a Idẽ Sal. & Ias. * Intel. hu ius §. vi. ꝑ lo. Coras. in l. filium quem, nu. 197. Ĩ. fa. mil. ercis. & ibidẽ ꝑ Lancil. post lat. n. 128. * Singularis tex. ꝑm Pa. hic, quod filius, cui minus legitima relictũ est substitutus legatario, vel hæredi non imputat in legitimã, quod capit ex substitutione.

f *Falcidia.*] scilicet in hac parte. sic ergo per Falcidiam non minuitur legitima, licet vtramque libertates minuant: vt ff. eod. l. Papinianus, §. quarta.
g *Interueniente.*] per Falcidiam, vel per euictionem.
h *Substantia patris.*] ex hoc verbo corrigitur qđ est. ff. eo. l. Papinianus. §. vnde quæritur. Vel in quarta Trebellianica: hoc in quarta iuris naturæ: vt ff. ad Trebell. l. mulier 1. §. si hæres. Vel ibi certum tempus erat appositum, intra quod tempus pôt percipere tot fructus qui sufficiant ad quartã. hic non. & de hoc habetur etiam inf. ad Trebell. l. iubemus.
i *Ex substitutione.*] cum forte substitutus sit in legato.
k *Accrescendi.*] à fructuario, cum ipse erat proprietarius tantum, vt dicit statim.

Substan-

a *Substantia patris.* sed an fructus dicatur res, subijcit quod sic, vt ff. de verb. sig. l. bonorum, ar. ȝ. inf. ad Treb. l. iubemus. b *Fieri.* sic ergo quæritur, vnde & à quo fiat repletio, & sic sunt arg. ȝ ff. de pet. hæ. item veniunt. §. à quo. & de verb. oblig. l. cum seruus, & sup. de prec. imp. off. l. vniuersis. Accur.

Cum autem. Iste §. est in hoc tantum correctus, q filio nõ potest relinqui legitima et p fideicommissum vniuersale. Nec putes, q sit superfluus p p l. qm in prioribus, supra eod. nam illa lex loquitur, qñ filius erat solum institutus in legitima, hic autem vltra licentiam in vniuerso fideicom. fm Iaf. c *Cum autem.* si minus legitima portione relinquatur, qualiter repleri deat, dictum est sup. Si autẽ ex tempore relictum est, & alius, vt non careat debita portione dicendum est.

1† Posita.

d *Instituto* sup. eo. l. quoniam in priorib. e *Celebrari.* conditione ex hac l. & nõ per querelã. quod apparet ex sequentib. Nam si per querelã, non valerent fm iura ista q testõ relicta essent, quasi à demente relicta, vt ff. eod. l. Titia. Sed hodie aliud vr̃, quã lex ista dicat, p auth. vt cum de app. cog. § aliud quoq; coll 8. cũ debeant habere iure institutionis, nisi velis dicere illum intelligi quasi institutum nam prætor fideicõmissarium reputat, pro instituto, vt inst. de fideic. hære. §. restituta, & est simile ad §. istum in authent. de triente, & semiss. § 3. colla 3. Additio. Bal. reprehendit hãc gl. volentem quod fideicommissum habeat hic v m institutionis, quia tex. in d. §. aliud quoque dicit expresse quod non valet iure fideicommissi facti l. ita tamẽ § qui rogatus, ff. ad Trebel.

2† Vllo.

Fideicommissarius reputat p instituto.

Illud. not. ex isto §. q querela non cõ-

repletionem autem ex rebus substantiæ patris [a] fieri.[b]

Conditio infert a fideicommisso vniuersali filio relicto, vsque ad legitimam remouetur: sed abinde infra cõditio expectatur. h. d. secundũ Bal. Vel sic: De fideicõmisso vniuersali relicto filio sub conditione, vel in diem vsque ad legitimam sibi debitam detrahitur conditio, vel tempus, in residuo verò manet. Pau. de Cast.

¶ Cum autem[c] quis extraneo hærede instituto,[d] restituere etiã filio suo hæreditatem suam cum moriatur disposuerit, vel in tempus certum restitutionem distulerit, quia nostra constĩtõ, quæ antea cõposita [1]† est, oẽm dilationem oẽmque moram censuit esse subtrahendã[e], vt quarta pars pura mox filio restituatur, in huiusmodi specie quid faciendum sit, dubitatur.

¶ Sancimus itaque quartæ q dem partis restitutionem iã nunc celebrari,[e] non expectata nec morte hæredis, nec [2]† temporis interuallo, reliquũ autẽ, quod post legitimã portionem restat, tunc restitui, quando testator disposuit. Sic etenim filius suam hẽbit portionem integram, & qualem leges, & nostra constitutio definiuit: & scriptus hæres commodum, quod ei testator reliquit, cum legitimo moderamine sentiet.

Quinquennium datur ad querelam mouẽdam & currit à die aditæ hæreditatis, ad quam adeundam hæredi scripto terminus assignatur, hoc dicit vsque ad §. in medio tamen. Bal. Vel sic: Tempus querelæ incipit currere adita hæreditate: quæ debet adiri intra sex menses vel annum, quãdo melius esset exhæredatus: aliàs habetur pro repudiante. Et querela etiam nõ præparata, vel non nata quæ tamen nasci speratur, transmittitur per filium ad suos descendentes, hoc dicit vsque ad fi. Pau. de Cast.

¶ Illud præterea sancimus, vt [3]† tempora[f] de inofficiosi querela ab adita hæreditate[g] secundum Vlpiani opinionem currant. Herenij Modestini sententia recusata, qui à morte testatoris illico cursũ de inofficioso querelæ tẽporibus dabat, vt non liceat[h] hæredi, quando voluerit, adire,[i] ne per huiusmodi tramitem interim [4]† filius fraudetur debito naturali.*

¶ Sancimus itaque, vbi testator decesserit alio scripto hærede, & speratur de inofficioso querela, necessitatem habere scriptum hæredem, si quidem præsto est in eadem cõmanens prouincia, intra sex mẽsium spatium, sin aũt seorsum vtraque pars in diuersis prouinciis degit, tunc intra annale tantũmodo spatiũ simili modo per continuum à morte testatoris numerandũ omnimodo adire hmõi hæreditatem, vel manifestare suã sententiam, quod hæreditatem minimè admittat. expeditus etenim ita tractatus inducitur filio memoratam mouere querelam. Sin verò scriptus hæres intra statuta tempora minimè adierit, per officium quidem iudicis hæredẽ scriptum compelli hoc facere:[k] in medio tamen tẽpore. i. à morte quidẽ testatoris, sed ante aditam hæreditatem, si decesserit filius, huiusmodi querelã, licet se non apparuerit ad suam posteritatẽ transmittet. Ad extraneos [l] verò hæredes tunc tantummodo, quando antiquis libris [m] insertam faciet præparationẽ.

Data Calen. Septemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC. 531.

Sicut in castrensi, ita in quasi castrensi peculio filiusfamilias habet duplex priuilegiũ, quia potest testari, & testamentum eius non subiacet querelæ, sed paterfamilias effectus (quia desinit esse peculium, & cum reliquis bonis confunditur) dicta priuilegia non meretur. Bal.

petit filio exhæredato, nisi adita hæreditate per scriptum hæredem. quo t pe incipit nasci. l. Papinianus §. si cõdõni. ff. e. secus est bo poss. cõtra tab. q competit, et si non sit adita hæreditas, l. illud. in prin. & l. quòd vulgo ff. de contra tab. Ias. f *Vt tempora.* l. quis quennij, vt sup. eo. l. si quis filium, in fi. g *Hæreditate.* quia tunc nascitur, vt ff. e. l. Papinianus, §. si cõdõni. sed ȝ tabulas ex die mortis, vt ff. d ȝtab. l. illud. in prin. & l. quod vulgo. h *Non liceat.* subaudi. nisi. Vel dic quasi diceret, ideo cõputabatur ab adita hæreditate, ne liceat hæredi adire qñcunq; sibi placuerit, imo intra certum tps cogemus eũ adire, vt statim sequitur si aũt à tpe mortis computaret, hẽret liberam potestatem adeundi quãdo vellet hæres. i *Adire.* sed aliud vr̃ statui tps, vt ff. de iure deli. l. si §. 1. quæ est cõtra. Sol. vt ibi. K *Hoc facere* aliàs repellatur in perpetuũ, vt ff. de cu. bo. dan. l. 1. potest ergo post annũ adire, quod est contra Pla. vt diximus ff. de iure delib. l. cum antiquiorib. l *Ad extraneos.* inf. de iure delib. sancimus. m *Antiquis libris.* vt ff. eod. l. quemadmodum.

3† Dua. vt i pra inofficiosi querela.

4† Iterum * Obseruandi gentilisme, legitimã esse aliq̃uam q̃ iure naturę debita fit. Quidã. n. negant in loco iure ciuili sine mentionem legitimã iure naturali debite. Goth.

CVm antiquis. CASVS. Olim licebat militibus in castrensi peculio testari militantibus iure militari, veteranis autem, & qui extra rem militarẽ positi sunt iure cõi. & in quasi castr. pec. q b speciales fuerat idu tũ testari, puta cõsul bus & alijs

alijs certis personis dignitatem habentibus iure communi tantum. & specialiter super salarijs administrationis suæ sibi administralis. & hoc quidē priuil. extenditur hodie generaliter ad oēs, qui ratione officij de publico salaria percipiunt sed hodie nō solum in his, sed in omni alio quasi castrensi peculio quilibet potest testari, sine timore inof. querelæ, adijciens, quod sicut q̄rela inofficiosi, locū non vendicat in testō militari, ne contra eorū dectetionē admittatur hoc vsq; ad §. si enim &c. ibi .n. dī quòd hæc non sine ratione introducta sunt tali argumēto subnixa quòd nec olim patrono præterito contra testīm liberti sui super peculio castrensi i. reb. in castro acquisitis, cōpetit bon. pos. In fine dicit quia durante patria potestate hac immunitate gaudent in quasi castr. peculio sui non iure effecti, cum nec tunc peculium eē confuso patrimonio ex tunc, sicut cęteri nō subiacent querelę inofficiosi. Viuia.

a *Cum antiquis*. vt sup. eo. l. de inofficioso, & ff. eo. si instituta, §. de inofficioso. Accur.

b *Legibus*. vt ff. eod. l. quemadmodum.

c *In castrensibus*. amodo de filijsfamilias tantum dicit. Accur.

d *Paganum est*. scilicet profectitium vel aduentitium, vt inf. de bon. quæ lib. l. cū oportet. in princ. in quibus constat filiūfamilias non posse testari, vt inf. de bo. quæ lib. l. fin. §. filijs autem.

e *Conceditur*. idest, cedebatur ante legem istam.

f *In proconsulibus*. q. erant filij fam. & sic expone sequentia.

g *Non prohibentur*. non licito etiam quo ad exhæredationem vt ff. eod. l. Papinianus, §. Papinianus. & infra ib. quia militibus &c. & secundum hoc in quasi castrensi finita etiam dignitate posset exhæredare. quod secus in castrensi veterano. Sed cur secus? Alij idem pro quibus d. l. Papinianus, quia dixit partis fa.

h *Concessum est*. ante hanc l. vt prædictum est.

i *Quia* merito quæro, an oēs qui habēt quasi castrense, possint nam omnes qui hēnt castrēs. possūt.

k *Memorialibus*. i. notarijs, qui scribunt causa memoriæ.

l *Archiatris*. idest, medicis.

m *Publica* vt s. 3 ad uo. diuer. iud. l. fori.

n *Testamenta*. duo priuilegia dat filijsfamilias, vt & testentur in quasi castrē. si. & non timeāt querelam, vt hic, & inf. de test. mil. l. fin. sed hodie timent, vt supra de epis. & cle. l. sacrosanctæ, & auth. presbyteros, r. & in aut. vt cū de ap. cog. §. sancimus, coll. 8.

o *Peculium*. sic dico respectu præteriti temporis quo fuit seruus & sic accipitur pro patrimonio, vel alijs modis, vt ff. de peru. super rubr.

p *Sanctionem*. vt ff. de bo. li. l. si filius. §. Papinianus. Et not. q filiusfam. & si sui iuris efficiat, nihilominus hēt hoc idem priuilegiū in bonis castrensibus sed in bonis quasi castrensibus, secus vt hic in vet. sed hoc secus etiā in veterano, vt ff. de militari test. l. si à militie. §. si. & l. nā in bona, & ff. e. l. Papinianus, §. Papinianus veteranus. n. & filiusfamilias nō hēt priuilegiū, vt cesset q̄rela inofficiosi test. licet testari possit, vt sup. e. l. §. sed & veterani. sed & veterani. sed libertus etiam veteranus habet hoc priuilegium, vt hic dicit. nec n. ita subuenitur patronio, vt filijs & parentibus.

1 † Consi. l. bus.

* Et præsidum legatis. Cōtius Proconsulum legatis. Cuiac. in notis l. fin. test. mo netur non esse legendum præfectis legionum ex eo quod præfecti legionū militāt l. 2. Æqui notan. & ideo non est cur eius lus quasi castrense tribuatur. Goth.

2 † Al. de est, non.

1 Approbetur p oēs scribentes hic.

3 † Atrium

Filijsfamilias testando duo priuilegia olim habebant.

* Vt Cuia. 8. obser. 5. 2 Cum cōsensu patris possit testari aduētitijs, notatur in c. pe. de sepul. lib. 6.

3 Approbatur per B. & Ia.

4 † Non

5 † Al. est & vnum.

Idem A. Ioanni P.P.

LEX XXXVII.

CVm antiquis [a] legibus [b] declaratum est, vt militaria testamenta de inofficioso querelam euadant, multi alij casus emergunt, in quib. dubitationes extortas sopiri necesse est. In castrensibus [c] etenim peculijs introducta est & alia subdiuisio, & peculij triplex inuenitur causa. Vel enim paganum [d] est peculiū, vel castrense, vel quod medietatem inter vtrumque obtinet, quod quasi castrense nuncupatur.

¶ In tali igitur peculio quod quasi castrense appellatur, quibusdam personis licentia conceditur [e] condere quidem testamenta sed non quasi militibus quo voluerint modo, sed cōi & licito, & consueto ordine obseruādo, quēadmodum constitutū fuerat in proconsulibus [f] 1 † & præfectis legionū, * & præsidibus prouinciarum, & oib. generaliter, qui in diuersis dignitatibus, vel administrationibus positi à nostra consequuntur manu vel ex publicis salarijs quasdam largitates.

¶ Sed hę quidē personæ testī faciendi habent potestatē in ipsis tātūmodo peculijs, quę iā enumerata sunt, i. quasi castrensibus. Sed veterani, qui tempore quidem militiæ sibi peculium acquisierūt, militiā aūt deposuerūt, testari licito tū mō, 2 † nō prohibent. [g]

¶ In his itaq; oibus quasi castrensibus peculijs dubitabatur si contra huiusmodi testamenta de inofficioso querelam extēdi oporteret. Sed prior nō erat, si oēs qui quasi castrense peculium habent testari in hoc possint, quia nec omnibus passim, sed quibusdam personis hoc priuilegij loco concessum [h] est, quia [i] militibus quidem, & veteranis testamenta facere in castrensi peculio, vndique concessum fuerat, sed militibus quidem in expeditione constitutis iure suo, veteranis autem iure communi. De alijs autem personis omnibus quę non per speciale priuilegiū hoc acceperūt si possint testari dubitatum fuerat, vt puta viris disertissimis p̄onis cārum, virisq; deuotissimis memorialib. [k] & agentib. in rebus nec non magistris studiorum liberalium, 3 † archiatris [l] quoque, & alijs oib. omnino, qui salaria, vel stipendia percipiunt publica. [m]

¶ In his itaque oib. sancimus (quia ad imitationē peculij castrensis quasi castrēse peculium superuenit (oēs, qui tale tale peculiū possident, per ipsis tantummō reb. quæ quasi castrensis peculij sunt, vltima condere (s̄m leges tñ) posse elogia: hoc nihilominus eis addito priuilegio, vt neq; eorum testamenta [n] inofficiosi querela expugnētur. Si.n. patronus aduersus res, quas libertus eius ex castris quęsiuit, sui iuris indubitanter cōstitutus, & si præteritus fuerit ab ingrato liberto, tamē p̄ hmōi peculium [o] contra tabulas bonq. posses. nō hēt s̄m veterum legum sanctionē, [p] quēadmodum oportet præfata peculia quæ ad instar castrēsis peculij introducta sūt, & de inofficioso querelę 4 † esse supposita; Sed hoc obtinere oportet, donec in sacris parentum suorum constituti sunt ij, qui quasi castrense peculium possident. Si.n. sui iuris efficiantur, proculdubio est eorum testamento, & pro ipsis rebus quas antea ex quasi castrensi peculio habebant posse de inofficioso querelā sustinere, cū neque nomē peculij permanet, sed alijs reb. confunditur, & similem fortunam recipit, quemadmodum & cæteræ res eorum, 5 † quæ ad vnum congregantur ex omnibus patrimonium Dat. Cal. Septemb. Constantinopol. post consulatū Lampadij, & Orestis VV. CC. anno secundo. 532.

D E

DE INOFFICIOSIS DONATIONIBVS.

Dictum est supra de querela inoffic. testamenti; sed quia sæpe in fraudem legis excogitantur donationes, vt cesset querelæ inofficiosi testamenti, vt infrà eodem, l. 1. ideo posuit de inofficiosis donationibus. Azo.

TITVLVS XXIX.

De inofficiosis donationibus.

Si per inofficiosam donationem filii fraudantur in quarta, id est legitima portione, competit eis querela inofficiosæ donationis: quæ est introducta ad similitudinem inofficiosi testamenti. h. d. secundum Bald.

Imp. Philippus A. Nicanori, & Papianæ.

LEX PRIMA.

SI (vt allegatis [a]) mater vestra ad [b] eludendam inofficiosi [c] querelam, penè vniuersas facultates suas dum ageret in rebus humanis, factis donationibus siue in quosdam liberos, siue in extraneos, exhausit: [d] ac postea vos ex duabus vncijs [e] fecit hæredes, easq; legatis, & fideicommissis exinanire gestiuit: nó iniuria iuxta formam de inofficioso testamento constitutam subueniri vobis, vtpotè quartam partem non habentibus, desideratis. PP. 14. Cal. Septemb. Philippo A. & Titiano Coss. 246.

Si pater donat filio in potestate, quatenus immoderatè donauit, morte non confirmatur: & ideò ad reuocandum non est opus querela. si autem donauit filio emancipato, ab initio valet, & querelæ est locus. hoc dicit Barto. & Bald. Vel sic: donata inofficiosè à patre filio in potestate constituto reuocantur familiæ erciscundæ iudicio. donata verò emãcipato reuocantur per querelam istam. h. d. Salyc.

SI vt allegatis.] CASVS. Materfamil. filios habens quattuor, donauit duobus decem vncias inter viuos: & postea fecit testamentum, & omnes in duabus vncijs residuis instituit: demum duo non habere inueniuntur, nisi vnicam vnciam: & eam legatis, & fideicom. grauauit qualiter eis succurratur, quæritur? Respond. quod sicut contra extraneum institutũ filio, cui debitum bonorum subsidium relictum non est, datur inoffi. querela: ita & his dabitur ꝑtra duos alios querela de inoffic. donatio. & per eam cõsequenter debitum bonorum subsidium.

a *Si vt allegatis.*] vos duos fratres.

b *Ad eludendam.*] i. excludendam.

c *Inofficiosi.*] scilicet testamenti. nam illa ad subuertenda testamenta tantum est inducta.

d *Exhausit.*] excedendo dodrantem.

e *Ex duabus vncijs.*] sed quomodo his duobus filijs potest dari querela, cum quartam habeant, & plus: quia alij duo erant, vt in litera ponitur, & duæ vnciæ plus quarta sunt scilicet dimidiæ eorum duorum filiorum, quæ eis debebantur ab intestato? Respond. promptum est dicere, quod ex duobus vncijs non patrimonij, quod erat ante donationem fuerunt instituti: sed eius quod remansit. puta donauit decem vncias, & remanserunt duæ: has duas vncias diuidit in 12. & ita ex duabus vncijs eius quod remansit, fuerunt instituti. Vel si ex grossis vncijs fuerunt instituti, dic quod fuerunt exinanita legatis, & fideicommissis. Secundo quæro, cum aliquid habeant nomine quartæ: cur hanc querelam intentant? Respond. quia superiorem querelam de inofficioso testamento habebat filius olim si minus quarta habuit: sed hodie remittitur omne grauamen, vt ꝟ. tit. 1. l. scimus. & l. omnimodo. & l. quoniam in prioribus. Dico ergo, quod siue habeant querelam secundum leges veteres contra legatarios in modum exceptionis, quod est. si ipsi possident res legatas, & legatarij agant, vt alias vides, vt ff. de inoffic. testam. l. Papinianus, §. si filius, siue secundum nouas, remittitur omne grauamen. Dico etiam hodie hanc querelam proponendam contra donatarios, si id quod apud eum est ad quartam non sufficit, & ita verumque habebit. Tertio opponitur: quia si habeat quod sufficit sibi ad quartam, remissio sibi onere per leges superioris titu. non videtur velle lex ista, quod hanc querelam proponat. sic enim dicit, vtpotè quartam, &c. Sed dic, non habentibus 1 inspecta quantitate bonorum, quæ erat ante factam donationem, vt sup. tit. 1. Auth. vnde & si parens. si autem de residuo intelligeres, bene habent quartam, vt dixi, & plus. Vel dic, etiam eius residui non videntur habere quartam, cum sit exinanita legatis, & fideicommissis: & ita non ipso iure 2 tollitur omne grauamen, licet hoc sit in titu superiori. Quarto quæro: quomodo dicit iuxta formam, &c. ibi enim ageret tantum ad supplementum, vt ꝟ. tit. 1. l. scimus, in princ. & l. omnimodo. hic autem agitur querela. Respond. hic habuit respectum ad id, quod olim fiebat in illa. nam ibi olim habebat querelam, si minus quarta haberet. Vel secundo hodie idem est in hac, quod in illa. Quinto quæro, inquantum sit reuocatio per hanc querelam? Respon. secundum Azo. quatenus immoderatè est facta, vt ꝟ. eod. l. si mater. & l. si totas. quod satis dici potest. Nec obst. ff. de legat. 2. l. Titia 2. §. Imperator. vbi summ dimidiam integram reuocat vnus duorũ filiorum. Sed dic, 3 secundum B. & R. dimidiã eius, quod est vltra dodrantem, vt ꝟ. eod. l. si mater. Vel distingue secundum B. in quæstione prædicta, an sit inofficiosa donatio re, & consilio, an re tantũ: Primo casu in totum sit reuocatio: 4 secundo in id tantum, quod est immoderatè gestum. & hoc s͂m veteres leges. Sed per Auth. ꝟ. tit. 1. vnde & si parens sit semper quatenus est gestum immoderate. Vel illa auth. s͂m hanc distinctionem intelligitur. Vel loquitur, qn̄ in alium filium est collata: secus si in extraneum. Huic distinctioni videtur obstare ꝟ. eo. l. fi. vbi parificat querelas: sed in superiori nõ refert re tantum, an etiam consilio fecit. nec ergo & hic, sed illud regulare, hoc speciale. Item ob inf. de reuoc. do. l. si vnquam sed ibi solui. & hoc s͂m B. Sed s͂m Azo. dici potest, quod indistincte reuocetur tantum debitum bonorum subsidium, vt infra cod. si liqueat. ibi enim ponitur de inofficiosa dona. re, & consilio. Sexto quæro, quid si donaui primo dodrantem & hæc non est inofficiosa: quia adhuc superest in bonis debitum bonorum subsidium: postea facio testamentum, & te filium instituo in reliquis tribus vncijs. & à te multa legata relinquo: an hic filius quæri poterit aliquo modo? Ecce enim querelam inofficiosi non habet, quia quartam habet, vel habet petitionem trium vnciarum, quæ supersunt, & remanserunt factis donationibus tempore mortis, vt sup. tit. 1. cum quæritur item hanc non videtur habere, quia nõ fuit inofficiosa: quod tñ est: ergo sic pater poterit donãdo fraudare filium: quod est contra mentem huius tituli. quod quidem negari non potest, quin aliquo casu fraudare possit filium. Quid enim si in mare omnia proijciat? Ad hoc resp. s͂m Azo. & Io. qđ si donatio illarum 9. vnciarum in fraudem facta fuit, qđ fiat reuocatio 5 9. nec prodest si dicat, non fuit fraudatus te in illis. quia & si tunc non erat fraudatus, fraudabatur tñ, sicut in vsucapione, alias solemus dicere, vt ꝟ. de testi. mili. l. quod spe. & alias, vt ff. quod met. cau. l. sed & partus. & alias, ff. qđ met. cau. l. extat. Item etiã vltima relicta inducunt Falcidiam de primo relictis, quam prima non inducebant, vt ff. ad leg. Falci. l. pœnales §. annua. & i. in quantitate, §. sed & si legata. & l. Plautius. & l. lineam. Si vero re tantum fuit inofficiosa donatio, omni remedio videtur excludi, nisi per auth. de immen. don. quæ generaliter loquitur, vbi donatio fuit immensa: quia quartam bonorum, quæ erat ante donationem, omnimodo debet habere filius. Idem ergo in 7. q. dici potest, vt si pluribus singulariter donauit, & vltima reddat alias inofficiosas, vt ff. de iu. p. l. si libertus, §. fina. Item octauo quæro, quid si ab initio donauit quis totum suum patrimonium,

Donationis inofficiosæ querela inquantum reuocat.

3 Concor. Bald. in l. sequen. & hic Barto.

4 Et benè Bald.

5 Imò indistinctè non habet querelam, quia legata sũt nulla. Bart. B. & Paul.

1 Placet Bar. & Pa. in seipsa.

2 Displicet Bar. & Paul. & ꝯ sentit sup. gl. & in responsione secundæ q̃stionis.

postea autem multo plùs acquisiuit, & totum filio reliquit? Respon. non dari ei querelam, vt arg. in Authen. de nupt. §. quia verò hactenus, colum. 3. & ff. ad leg. Falc. in ratione. in p. in arg. contra ℐ. tit. I. auth. vnde & si parens. Nono quæro econtra. Quid si donando non excessit dodrantem, sed postea reliqua bona amisit casu? an fingetur modo inofficiosa donatio fuisse, quæ non fuerat tempore donationis in[illegible]? Resp. nō, [1] quia legitime fuit facta. arg. ℐ. de admin. tut. [illegible] Sed vt ℐ. dicitur in 8. q. pendet interim dū viuit. Decimo quæro, quæ actio proponitur pro rescissione huiusmodi donatione? Quidam dicunt, (vt R.) vel ex [illegible] hæreditatis, quasi titulo habito pro non titulo. quod nō est verum, cum hic donatarius factus sit [illegible] & bona fide. Alij dicunt dari velleam rei vendicationem. quod satis dici potest [2] opposita petitio querela, non tamen datur directa: quia omnino non factus est dominus traditione, vt nota cum non in fraudem legis sed hominis facta sit alienatio: vt ff. de in [illegible] si libertus. Non autem hoc dixi, vt per omnia similis sit patrono hic filius: quia hic sola donata, [3] ibi quomodo alienata, dolo tamen, reuocantur: hic & sine dolo, vt puto, vt ℐ. eod. l. si totas. Sed (vt dixi) prius est proponenda querela, & ea perlata datur vtilis in rem, sicut in querela inofficiosi testamenti: nec tamen omnino sic: quia ipso iure ibi desijt hæres dominus esse, vt ff. de vulga. & substitut. l. in substitutione. At hic non ita credo: & meritò: quia hic cui donatum est, non sola voluntate, vt hæres habet dominium: ideoque licet infirmetur voluntas per hanc querelam, remanet tamen dominij translatio per traditionem facta. at in hæreditate infirmata voluntate defuncti non potest dici penes eum aliquid remanere. Item potest dici, quod detur condictio ex hac lege. nam secundum leges veteres non fiebat hæc reuocatio. Accurs.

[1] Idem Pal. & Pa.

* Vi. Cujac. 2. obs. c. 33.

[2] Placet Bar. Bald. & Paul. si res donata [illegible] contra [illegible] ex lege [illegible] Cu. & Pa.

[3] Idē Pa.

Impp. Valeria. & Galien. AA. Aeriæ.

LEX II.

SI pater omne patrimonium suum impetu quodam immēsæ liberalitatis in filium effudit siue in potestate[a] eius is permāsit, & arbitri[b] familiæ erciscundæ[c] officio cōgruit, vt tibi quartam partē debitę ab intestato portionis præstet incolumem:[d] siue ante emācipatus is fuerit, & qa donatio non indiget alieno[e] adminiculo,[e] sed suis virib. nitit,[f] iuxta cōstitutiones, is qui prouinciam regit, ad similitudinem[g] inofficiosi testamenti querelæ, auxiliū tibi æquitatis impertiet. PP. 6. Cal. Au. Maximo 2. & Glabrione Coss. 257.

Propter eandem rationem æquitatis, illud quod disponitur in causa testati, habet locum in causa intestati h. d. Bal. Vel sic. Querela inofficiosę donationis habet locum etiam si succedatur donatori ab intestato. h. d. Salyc.

Ijdē AA. Æliano. al. Alieno.

LEX III.

PRecibus quidem tuis, proposita rescripta eos parentes denotant,[h] qui cum testamēto facto vini patrimonium suum immensis donationibus exinanissent, inane nomen hæredum liberis reliquerant: sed ad intestatos[i] quoque eadem ratio æquitatis[k] extēditur PP. 10. Calē. Nouemb. ipsis, 4. & 3. AA. Coss. 258.

SI pater.] CASVS. Pater vni ex filijs inter viuos simplici donatione contulit ferè totum patrimonium, & in residuo postea eum, & alium filium instituit: ita quod filius, in quo non fuit facta donatio, conqueritur non se habere quartam. qualiter sibi consulatur, quæritur? Distinguitur, aut ille, in quem facta fuit donatio, erat emancipatus, aut non. secundo casu per iudicium familiæ erciscundæ, quod datum est ad diuidendum res hæreditarias, in quibus erant instituti, is consequitur quartam eius portionis, quam erat habiturus ab intestato, incolumen. Primo casu: quia donatio ante mortem donantis non confirmatur, aget querela inoff. donationis ad exemplum querelæ inofficiosi testam.

a *In potestate.*] nota ergo quandoque patrem filio posse donare, vt transeat dominium statim. quod est verum in castrensibus, scilicet in dote, & donatione propter nuptias, vt ff. familiæ erciscundæ. Pomponius Philadelphus. & ff. de coll. bon. per totum titul. & de collatio. Item cunti ad castra res mobiles, vt infra famil. ercisc. l. 4. Item aliquid dictum pro alimentis, vel remittere vsufructum in [illegible] vt infra de [illegible] Sed tamen [illegible] confirmatur [illegible] secundum Azo. in summa. de [illegible] Idem videtur hodie ex quali [illegible] causa, cum [illegible] habere possit [illegible] quæ [illegible] ad proprietatem, maxime per Authen. de immensis donat. quæ est supra tit. 1. licet reuocetur, si fuerit inofficiosa. nam ibi indefinite ponitur de filiis. olim autem ante Iustinianum erat nulla: quia si qua esset, patri quæreretur: vnde perinde erat, ac si sibiipsi donaret, nisi morte confirmaretur. vt hic. Alij dicunt, quod ibi in dicta auth. erant emancipati vnde valebat. Tertij, qd erat ibi in morte confirmata, & ideò datur querela: quia ille, cui donatio erat facta, nō erat hæres: alioquin daretur ei actio familiæ erciscundæ, vt hic: sic & secundum illos non tenet, etiam hodie donatio inter patrem, & filium, vt hic.

Donatio patris in filium quandoque statim transfert dominium.

b *Arbitri.*] subaudi, & tunc arbitri, &c.

c *Familiæ erciscūdæ.*] videtur non habere locum actio familiæ erciscundæ: quia talis donatio retrotrahitur, vt ℐ. de donat. inter virum, & vxorem. l. donationes. [illegible] actio autem familiæ erciscundæ non, nisi pro ijs, quæ erant in bonis tempore mortis, intentatur? Resp. trahitur retro, non quantum ad dominium: vt qui olim expressa volūtate nō potuit esse dominus, nunc videatur voluntate ficta fuisse: sed quantum ad fructus. item quantum ad hoc, vt non teneatur de damno dato. vel illud de iuris fictione: secus est quantum ad veritatem, quam hic respicit. Vel dic, quod non confirmatur morte hæc donatio pro eo, quòd est immensè donatum: & sic non retrotrahitur pro eo, quòd immensè donatum est, sed pro alio sic. Item quod hic dicit de iudicio familiæ erciscundæ, intellige, si vterque filius sit hæres. aliàs non haberet locum hæc actio, sed querela inofficiosæ donationis, vt ff. familiæ erciscundæ, l. prima, & secunda. Item nota hic, quod venit hæres contra factum defuncti, & eo modo quod non veniret, nisi esset hæres: quod est mirum. Item est contra huic dicto ℐ. de collat. l. si donatione. Sol. vt ibi.

Donatio morte cōfirmata, quemadmodú retrotrahitur.

d *Incolumem.*] per hoc apparet, quod debet habere quartam sine onere legatorum, & fideicommissorum. sic & in ea quæ erat ad excludendam querelam inofficiosi testamenti, vt supra tit. 1. l. scimus. Item contra, ff. de legat. 2. l. [illegible] 2. §. Imperator. vbi dimidiam reuocat. Solut. vt not. suprà l. proxima.

e *Adminiculo.*] quia adminiculum est, vt in morte donatoris confirmetur donatio, vt ℐ. de donat. inter vir. & vxo. l. donationes.

f *Nititur.*] vt ℐ. de donat. l. siue emanciparis.

g *Ad similitudinem.*] vt ℐ. de contrah. empt. l. cum res. sed fratribus inter se non datur, secundum Ir. sed nos contra, [4] vt hic, & ℐ. eod. l. fin. Accurs.

PRecibus.] CASVS. Si inter extraneos donationem inter viuos fecisti, & totum patrimonium exhausisti, & in modico, vel in nihilo filium tuum instituisti, an aduersus donatores ei competat querela inoffi. Respond. quòd sic. Viuianus.

[4] Et benè Paul. in l. 2. seq.

h *Denotant.*] scilicet fecisse hoc, quod sequitur, qui cum, &c.

i *Ad intestatos.*] secus in querela inofficiosi testamenti, quæ tantum facto testamento competit. Item illa contra scriptos hæredes tantum: hæc contra donatarios tantum. Item illa in totum reuocat: hæc catenus, quatenus est bonorum subsidium: licet quandoque & totum, secundum quosdam, vt dixi supra eo l. 1.

k *Æquitatis.*] Ref. ff. ad leg. Aquil. l. illud. & infra ad leg. Falcid. l. finali.

SI filius. CASVS. Superius dictum est qualiter prouideatur filijs, hic qualiter parentibus, dic ergo, Filius donationem fecit in extraneum, & totum patrimonium exhausit, ita quod nec remansit matri debitum bonorum subsidium, qualiter ei scilicet matri succurrendum sit, quaeritur? Distinguitur, aut ex persona filij potest restitui, aut non. In primo casu non datur sibi querela in offic. don. aduersus extraneum ad exemplum querelae inoffi. test. quae non datur quando aliud super est auxilium, secundo casu sic.

a *Si filius.* Sicut n. filij agunt, sic & parentes, & ita agit hic mater & idẽ in fratre, vt dixi sup. eo. l. 2.

b *Subueniet.* l. dando restitutionem ex persona filij, vt ff. de in integ. resti. l. non solum, & ff. de min. l. patri pro filio. & hoc si tenuit donatio, alias directo vendicaret, vt sup. si aduer. do. l. 2.

c *Necessarium.* In subsidium ergo datur haec querela, sicut querela inofficiosi testamenti, vt instit. de inofficio. testam. §. iam autem, & facit sup. de inoffi. testam. cum filium. & infra, eodem cum donationibus.

SI tota. CASVS. Sunt filios, quos emancipatos habebas, credens te plures filios non habiturum, totum tuum patrimonium contulisti, & postea vxorẽ duxisti, & filios suscepisti, quaeritur an ex donationibus factis detrahi possit quarta, vt eam filij qui nihil habere inueniuntur, consequi possint? Dicitur q̃ sic. Vel sit quaestio, quatenus sit detrahendum ex praedicta donatione, & dic vsque ad eam quantitatẽ, quae sufficiat filijs postea natis ad debitum bonorum subsidium. Vel q. quaestio sit, qualiter sit eis succurrendum, dic quod agent querela inoffic. donat. vt ex praedicta donatione detrahatur quarta. Viuia.

*Intel. huius l. vid. apud Ant. Rub. in l. Titia Seio. §. Imperator n. 183. de leg. 2.

Querela inofficiosae donationis non habet locum vbi habet locum restitutio in integrum, & sic auxilium minus subsidiariũ excludit auxilium magis subsidiarium. hoc dicit Bal. Vel sic: Querela inofficiosae donationis est subsidiaria, nec competit cũ alio remedio etiam extraordinario competente ex defuncti persona, hoc dicit Sal.

Impp Diocler. & Maximia. AA. Aristinae.

LEX IIII.

SI filius [d] tuus immoderatae liberalitatis effusione patrimonium suum exhausit, praesidis prouinciae auxilio vteris, qui discussa fide veri si in integrum restitutionem ex filij persona tibi competere ob improbabilem donationis enormitatẽ animaduerterit, in remouendis ijs, quae perperam gesta sunt, tibi subueniet: [b] ideoque non est tibi necessarium [c] aduersus immodicas donationes auxilium, ad instar inofficiosi testamenti. Dat 6. Febr. Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Quod immoderatè vni ex liberis est donatum, propter superuenientes liberos vsque ad debitum bonorum subsidium reuertitur ad patrimonium donatoris, hoc dicunt, Bal. & Salic.

Ijdem AA. Cottabao.

LEX V.

SI totas * facultates [d] tuas per donationes vacuas fecisti, quas in emancipatos filios cõtulisti, id quod ad submouendam [e] inofficiosi testamenti querelam non ingratis liberis relinqui necesse [f] est, ex factis donationib. detractum, [g] vt filij, vel nepotes postea ex quocumque legitimo matrimonio nati, [a] debitum, [h] bonorum subsidium consequantur, ad patrimonium tuum reuertetur. [i] Dat. 2. Calen. Mar. Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Impeditur intẽtare istam querelam, qui iudicium patris agnouit, vel aliud remedium habet, vel habet legitimam. hoc dicit Bal. Vel sic: Debita portio, item in integrum restitutio, itẽ volũtatis defuncti agnitio hanc querelam excludit, hoc dicit, Sal.

Ijdem AA. Demetrianae.

LEX VI.

CVm donationibus in fratrem tuum collatis facultates patris tui [k] exhaustas esse, eundemque patrem vestrum ea, quae superfuerant, codicillis inter vos diuisisse proponas, si voluntatem eius non agnouisti, [l] nec beneficio aetatis [m] aduersus haec iuuari poteris, nec tantum dos à patre data, & [l] † fideicommissum, continent quantum sub mouẽdam querelam sufficiat: de enormitate donationum, ad exemplum [n] inofficiosi testamenti, praeses prouinciae iurisdictionibus suae partes exhibebit PP. Calendis Maij Coss. vt supra.

inofficiosae donationis, tenuit enim donatio, vt sup. proxi. ibi vacuas, &c. hoc subijcit, cum dicit reuertatur, vt dixi supra eo. leg. 1. Item nota ipsum patrem contra suum factum venire, etiam se viuente, quod non est in querela inofficiosi testamenti, nam non intentatur viuente illo, qui fecit testamentum Vel dic, quod demum post mortem reuocatur, vt infra de sec. nup. leg. hac edictali, & in authent. de nup. § quia vero hactenus, col. 4.

h *Debitum.* imò videtur totum, vt inf. de reuo. dona. leg. si vnquam, sed ibi soli. nu. Item cõtra, ff. de leg. 2. Titia. 2. §. Imperator. Sol. vt dixi, supra eodem. l. 1.

i *Reuertetur.* Quantum ad id, quod de facto euenit, vt sup. de sacrosan. eccle. l. iubemus, 1. in fine. Azo. Sed Ioan. contra, vt modo notaui.

* Vide Cuia. Nouel. 92.

CVm donationibus. CASVS. Si in vnu ex filijs tuis immensam donationem fecisti, ita quod se totum patrimonium exhausisti, deinde cod cillis, q̃ supererat inter ipsum & fratrem donatarium diuisisti, an querela inoffi. don. agere possit frater q̃ fratrem donatarium, quaeritur? Rñ. quod sic, nisi voluntatẽ tuam agnouisset, vel aliud ei auxiliũ cõpeteret puta beneficium in integrum, vel nisi sibi relictũ ad excludendam querelam sufficiat ad exemplum inof. testam.

k *Patris tui.* Filiae loquitur.

l *Non agnouisti.* Ex pressè renunciando, vel tacitè, accipiendo legatum. Et sic B. h. e nam nota, per agnitionẽ paternã querelae cessare, sup. de inof. test. l. si quando, & ff. eo. l. Papinianus. Itẽ cessare q̃ parentibus. Itẽ cessare suam querelam nou[…] quod sta fratribus. Vnde & ingratitudinem. & fin. de l[…] ac rem ingratitudine, vt in authent. de gratũ ego immen[…] don. § fine, a prol[…] col. 7. Item si datur testam. & q aliud auxilium extraordinarium, vt infra a q. e. subijcit, nec beneficio, &c. idem si aliud ordinarium competat, vt supra eod. l. si pater.

† Vel. si filius sit quod aut piendo legatum vel deatur hac querela renunciare non placet telam non testam. Vnde ego à prol. col. tene à querela inofficiosi testamenti, nõ tũ tenet à querela inofficiosi testa[…] mẽti non reuoceturn.

d *Facultates tuas.* O pater. Accur.

e *Ad submouendam.* Nota contra factum suum in praeiudicium etiam alterius venire posse. & infra de patribus qui fil. dis. l. 2.

Factũ proprium q̃n licet impugnare.

f *Necesse est.* olim quarta, hodie triens vel semis, vt sup. tit. eo. l. cum quaeritur, & auth. nouissima.

g *Detractum.* ipso iure, vt dicunt, argum. infra de reuoc. dona. si vnquam. Sed tu dic secundum Io. per querelam

m *Aetatis.* Paternae, ex cuius persona restitutionem habes, vt & supra codem l. si filius. Vel etiam tuae, quia sui agnoscenda voluntate, vt supra de in integrum restitutio l. 1. Item ideo dicit, nec beneficium &c. quia si non per hoc auxilium locum habet, denegaretur haec querela, vt supra eod. si filius.

n *Ad exemplum.* vt supra cod. l. si pater, & inf. de contrahend. empt. l. cum res.

SI *mater tua*. CASVS. In lege superiori dixit de patre, hic de matre pone ergo, quod materfamil. totum patrimonium suum exhausit in vnum filiorum per donationẽ, alteri quędam donauit, quæ non sufficiebant ei ad quartam, an ei detur querela inofficio. donatio. Dicitur, quòd sic. Viuianus.

a *Exhausit*. inf. subijcit, vt, &c. Accur.
b *Quartæ partis*. Totius assis, & hic, est casus, quem etiam habes ff. de leg. 1. Titia. 2 §. Imperator, Accur.
c *Donationibus*. scilicet immodicis.
d *Reuocabitur*. vsq; ad debitum subsidium, vt dicit supra eod. l. si totas.

SI *liqueat*. CASVS. S. mater tua in fratrem tuum donationem inter viuos contulit, & patrimonium suum totum exhausit, ac si testamentum fecisset, & ut in minori scilicet debitæ naturæ subsidio, patrẽ & fratrem tuum in maiore instituisset, testamentum suum p inofficio. querelam impugnari posset, qualiter tibi succurratur, quæritur Rñ. quod reuocabitur donatio vsq; ad quartam debitam naturæ partem per querelam inoff. don. hoc dicit vsque ad §. nã quod in quo figura casum ut ibi.
e *Si liquat*. idest liquido appareat.
f *Inofficiosi*. test.
g *Consilijs*. scilicet malignis.
h *Pro ratione quartæ* idest ratione quartæ quam non habet. Vel. h. propter rationem quartæ, quam non habet, totã partem suam reuocat, cum donatio fuerit inofficiosa re, & consilio, vt dicit principium legis. Item pro hac distinctione est, quod subijcit, ad instar, &c. vt enim per querelam inofficiosi testamenti in totum fit irritatio, ita per hanc querelam, secundum Io. & pro eod. infra de reuoc. donat. l. si vnquam. & ff. de lega. 2. Titia. §. Imperator. Sed Azon dicit indistinctè reuocari vsq. ad debitum bonorum subsidium tantum, etiam quando re, & consilio interuenit fraus, per legem istam, vt diximus sup. eo l. 1. & pro hoc facit verbum quod est inf. diminuetur. Accur.

Querela inofficiosæ donat. an sarcietur in totum.

Donatio, reuocatur, quatenus modus exceditur, Bal. Vel sic: Donatio matris inofficiosa reuocatur, quatenus modus exceditur, hoc dicit Salicet.

Ijdem AA. Ammiano.

LEX VII.

SI mater tua patrimonium suũ ita profunda liberalitate in fratrẽ tuũ, euisceratis opibus suis, exhausit, [a] vt quartæ partis [b] dimidium, quod ad excludendam inofficiosi testamenti querelam aduersus sufficeret in ijs donationibus [c] quas tibi largita est, nõ habeas quod immoderatè gestũ ẽ, reuocabit. [d] PP. 5. Id. Maij. Coss. vt sup. 286.

Donatio facta vni ex liberis etiam re, & consilio inofficiosa, non reuocatur nisi in debito bonorum subsidio. hoc dicit primo. Item quod vxor donat de bonis viri eo consentiente, vir, non vxor uidetur donare: & persona viri seu patrimonium eius attenditur, hoc dicit secundum Bal. Vel sic, Donatio facta vni ex libertis, licet fuerit inofficiosa re, & consilio, non reuocatur, nisi vsque ad debitum bonorum subsidium. Et donatio inter virum & vxorem, non valet ipso iure, ideo si rẽ sibi donatam à viro vxor donauerit filio emancipato consentiente marito, reuocatur tanquam de bonis viri, non vxoris, si reperiatur inofficiosa, h. d. & est notab. lex secundum Sal.

Ijdem AA. Auxanoni.

LEX VIII.

SI liqueat [e] matrem tuam interuertendæ quæstionis inofficiosi [f] causa patrimonium suum donationibus in vnum filium collatis exhausisse: cum aduersus eorum cogitationes, qui consilijs [g] supremum iudicium anticipare contendunt, & actiones filiorum exhauriunt, aditum querelæ ratio deposcat, quod donatum est, pro ratione [h] quartæ ad instar innofficiosi testamenti conuicti deminuetur. Nam quod vxor à marito in se matrimonij tempore donationis causa collatum, emancipato filio communi, consentiẽte domino, [i] donauit, velut ex bonis patris, de cuius substantia prohibente matrimonio [†] non potuit exire, [k] datum accipi, rationis est, in cuius [l] bonis si idẽ consilium & euentus [m] comprehendatur, lex, quam de patrimonio matris ediximus [n] obseruabitur, PP. 3. Id. Septem. CC. Coss. 290.

Querela inofficiosæ donationis in temporis duratione, & in exclusione ex causa ingratitudinis, similis est querele inofficiosi testamenti. B. Vel sic? Ista querela assimulatur querelæ inofficiosi testamenti, & ideo durat quinquẽnio tantum, & nõ vltra. Hoc dicit secundum Pa. de Cast.

Imp. Constantius A. & Iulianus Cæs. Olybrio.

LEX IX.

NOn [*] conuenit dubitari, quòd immodicarum donationum omnibus [o] querela ad similitudinem inofficiosi testamenti legibus fuerit introducta, vt sit in hoc actionis vtriusque vel vna [*] causa, [p] vel similis [q] existimanda, vel idem [r] & temporibus, [s] & moribus. [t] Dat. 14. Calen. Iul. Tauro, & Florentio Coss. 361.

Nam quod. CASVS. Si pater tuus matri tuæ prædium donasset constante matrimonio non tenuit donatio, & si illud fratri tuo illa contulisset patre consentiente, perinde est ac si pater donauit, & ita reuocare non potes, in cuius bonis si idem consilium & euentus euenerit (quod potest) id est si alienasset in fraudem filij ne haberet suam quartam quod in patrimonio matris statutum est, vt scilicet diminuatur ratione quartæ, illud idem in patrimonio patris obseruetur. Viuia.
i *Domino*. i. marito eodemque patre.
k *Exire*. vt infra de do. inter vi. & vxo. l. etiam si. & ff. de iure dot. l. prof. titia. §. si quis certam.
l *In cuius*. scilicet patris.
m *Consilium & euentus*. Nota ergo duo necessaria. vt fiat reuocatio, consilium, & euentus secundũ quosdam, quod non placet, imò & solo euentu fiat reuocatio, vt colligitur sup. eo. l. 2. vbi dicit impetu, &c. Quod hic dicit, verum est, si à primo incipias. non. n. sufficit status, nisi etiam euentus sequeretur, sic & inf. de iur. delib. l. potuit, & ff. de acq. pos. quemadmodum, & l. 3. §. in admittendo.
n *Ediximus*. Vt supra. l. in prin.

NOn conuenit. CASVS. Nulli venit in dubiũ, quin sit similitudo inter querelam inof. don. & inof. testam. quia in causa vtriusq; in est exclusio in tpe, quia sicut vna intra 5. an. dat, & non vltra, sic nec alia, quia sicut vnã tollit ingratitudo, ita & aliã. Viuia.
o *Omnibus*. s. legib. quod est s. tractantib de hac materia.
p *Vel vna causa*. in specto genere, quia iniqua exclusio inducit vtramque.
q *Vel similis*. Inspecta specie, quia vt illam inducit exclusio facta in testamento, sic hanc donatio inter viuos nimia.
r *Vel idem*. s. ius sit in vtraque in ijs qui subijcit.
s *Et temporibus* quia vtraque quinquẽnio durat, vt supra tit. prox. si quis filium. § si.
t *Ex moribus*. quia vtramque tollit ingratitudo, vt in auth. co. titu. § fina colla. 7. Sed differunt in tribus, quia hæc ex testamento

† patrimonio.

Donatio an debeat esse inofficiosa euẽtu & consilio, anteq̃ possit reuocari.

* Ex lib. 3. ti. 20. l. vnica. CC.

* Poterit ergo ijsdẽ casib. inofficiosa donatio inter viuos à fratre facta Goth.

testamento & ab intestato, illa ex testamento tantum, vt supra eod. precibus. Item illa datur contra scriptos hæredes tantum hæc contra donatarios. Item illa non intentatur vbi quis habet aliquid, licet minus: in hac contra, vt diximus supra eod. l. prima.

DE INOFFICIOSIS DOTIBUS.

TITVLVS XXX.

De inofficiosis dotibus.

Si per donationem in dotem filii in legitima defraudantur, reuocatur per querelam inofficiosę dotis.h.d.Bar. vsque ad debitum bonorum subsidium.Bald.& Sal.Vel sic. Sicut donatio inofficiosa rescinditur per querelam inofficiosæ donationis, ita & dos inofficiosa rescinditur per querelam inofficiosę dotis.h.d. Paul. de Cast.

Imp. Cōstātius A. ad Maximum Præsidem Ciliciæ.

LEX VNICA.

CVm * omnia bona à matre [a] tua in dotem dicantur exhausta, leges [1] † legibus concordare [b] * promptum [c] est, vt ad exemplum inofficiosi testamenti aduersus dotem immodicam exercendæ actionis [d] copia tribuatur, & filijs conquerentibus, emolumenta debita conferantur. [2] † Dat.

Cum omnia.] CASVS. Aliqua mulier liberos habens ex primo matrimonio, cōuolauit ad secundum matrimonium: secundo viro omnia bona sua dedit in dotem: fecit pactū de dote lucrāda qualiter liberis primi matrimonij succurrendū sit, quæritur? Respon. quod in exemplum inoffic. test. datur liberis querela inofficiosæ dotis.

a *A matre.*] trāseunte ad secūdas nuptias & faciente pactum cum viro de dote lucranda. alioquin, id est si non esset factū tale pactum, cum ea mortua dos ad filiū rediret, non haberet locum querela, secundum H.

b *Concordare.*] scilicet ad hunc nouum casum.

c *Promptum est.*] vt in auth. de exhib. re. §. fi. coll. 5.

d *Actionis.*] Hodie filij primi matrimonij habent cōditionem ex lege vsq; ad talem quātitatē quilibet, qualem dat secundo viro, vt infra de secun. nupt. l. hac edictali. & in Authent. de nupt. §. quia vero hactenus, collat. 4. Vnde dicit. Azo. cessare hanc querelam hodie. Vel dic secundum H. eam competere etiam cum auxilio, licet secus sit in præcedentibus querelis, vt institu. de inoffi. testa. §. tam autem, & supra titu. prox. l. secunda. & l. si filius. Vel tertio secundum P. loquitur, cum dotabat filiam vel extraneam: & sic cessat dict. op; ofi io. Item contra huic l. infra de iu. do. l. nulla. Solu. vt ibi. Item facit supra si aduer. dotem. l. 1. Et not. quod demum mortua matre agit hic filius, & eodem modo hic agit, vt in superiori, vt dixit supra tit. prox. l. 1.

* Ex li. 2. tit. 21. l. 1. C. Th. & ff intel. huius tit. vi. Ant. Rub. iu. l. Titia Scio. §. imperator n. 22. de le. 2.

1 † Al. deest, leges & in C. Th.

* Cōor. c. cū dilect. & cum gl. super verbo nec iuri cōmuni. ext. de cōiuet. & c. cū expediat. de elect. li. 6.

2 † Al. deseritur. & in C. Th.

DE PETITIONE HAEREDITATIS.

Post querelam inofficiosi testamenti, quæ est præparatoria, venitur ad petitionem hæreditatis. Et not. quod mixtim de omnibus dicit, cum in ff. sint quatuor tituli.

Senatus.] CASVS. Hæreditas alicuius decedentis facta est caduca, quæ olim fisco deferebatur, contra possidentem istam hæreditatem agebat fiscus, cui possessor condemnatus est: sed quia dubitabatur in quibus & inquantum tunc deberet ei condemnari, fecit Hadrianus Imperator Senatusconsult. quo cauebatur, quid, & ex quo tempore deberet fisco condemnari. hoc senatusconsultum innouat Imperator Aelius, cuius est hæc lex: dicens, quod non solum habet locum si fisco. à priuato: sed etiam si priuatus à priuato petat. In secunda descendit ad species, & pone sic. Tres habet partes hæc lex. in prima facit mentionem cuiusdam senatusconsulti quod locum habet cum fiscus à priuatis hæreditatem petebat, secundum antiqua iura, & ff. de peti. hære. Item priuatorum, quod habebat locum similiter secundum iura. C. cum priuatus a priuato hæres petebat. In secunda dicit, hæreditatem ad me pertinētem possedisti bona fide: & ante lit. contest. fructus & pretia ex venditione rerum percepisti, neq; vsuras neque fructus prediorū reddere cogēdus es: nisi factus sis locupletior. In tertia dicit, quod post lit. cōtest. cum per lit. contest. sis factus malæ fidei possessor: non solum fructus quos percepisti, sed quos percipere potuisti: item vsuras pretiorum ex vēditione rerum ante li. cōte. redactarū à tempore lit. conte. computandas, restituere compelleris.

13. Cal. Ian. Sirmij. Tatiano, & Cereali Coss. 538.

TITVLVS XXXI.

De petitione hæreditatis.

Senatusconsultum factum in petitione hæreditatis in fisco porrigitur ad priuatum: & bonæ fidei possessor teneatur, quatenus factus est locupletior, & non vltra. Malæ fidei & bonæ fidei possessores post litis contesta. sunt pares: & ideo tenentur de fructibus perceptis, & percipiendis, & de vsuris pecuniæ in hæreditate inuentæ, vel ex hereditate reductæ.h.d. secundum. Bald.

Imp. M. Aelius Anton. A. Augur. procon. [3] † Africæ.

LEX PRIMA.

SEnatusconsultum [e] auctore diuo Hadriano auo meo factum: quo cautum est, quid & ex quo tempore euicta [f] hæreditate restitui debeat, non solum ad fisci causas, sed etiam ad priuatos hæreditatis petitores pertinet. [g] ¶ Vsuras [h]

3 † Praefecto.

e *Senatusconsultus.*] de quo senatusconsulto hic loquitur, & quid in eo continetur, habes. ff. eo. l. itē veniunt. §. in priuatorum, & §. pridie. & §. cum §. antequā, & sequentib. vsque ad §. aptanda.

f *Euicta.*] quia verus hæres euincit possessori, qui possidet pro herede, vel pos.

g *Pertinet.*] no. ergo arg. quod iura in fisco statuta, & in priuatis obtinent, sic ff. eod. item veniunt. §. in priuatorum, & de iuris & fac. igno. l. pen. §. pen. & de compen. idem iuris. Sed argu. infra de compen. l. prima. & 2. & loquitur, vt hic dicit, hoc senatusconsultum in causa fisci, cui olim deferebatur hæreditas caduca, sed hodie seruatur, quod est infra de cadu. toll. §. in nouissimo.

h *Vsuras.*] De pecunia redacta ex venditione rei hæreditariæ ante litem conte. & eius vsuris loquitur secundum Io. & Azo. & H. secundum hoc dicit collectas ante litem conte. & sic, cum sit bonæ fidei, non tenetur nisi inquantum locupletior est, & idem de fructib. ante lit. contest. perceptis dicit, sed post lit. conte. tenetur etiam de omnib. f. fructibus & vsuris dictæ pecuniæ currentibus post. Alij dicunt etiam hanc legem loqui in vsuris pecuniæ in hæreditate inuentæ, & quod dicit rerum hæreditariarum vsuras, subaudiunt, etiam, quod non placet, quia de tali vsura nemo tenetur etiam ante vel post litem contest. nisi eam attingat malæ fidei possessor, vt eod. si possessor. 1. in princip. & de rei vendicatione. l. si nauis, attingere autem videtur, si consumit vel erogat, secus si contemplatione hæreditatis, latius vtatur rebus suis, vel si pignori obligat rem, quæ est in hæreditate, vt ff. eod. sed & si. §. si quis & §. quod autem quis. Item quid est, quod dicit post litem contestatam? nonne idem est, & controuersia mota? Resp. ita, nam fit malæ fidei sola controuersiæ motione renunciatione facta, vt ff. eod. l. item veniunt. §. petitam, & l. sed & si. §. si ante & infra, de his qui. vt indig. l. prima, nisi quo ad fatalitatem, vt ff. eod. l. illud. Item quid de vsuris fructuum, a quo vel qualiter præstari debent? & quidem bonæ fidei possessor post litem contestatam tenetur præstare vsuras fructuum perceptorum ante litem contestatam, sed

sed perceptorum postea non: quia ex necessitate perceperit. & sic intellige. ff. co. l. hæres furiosi. §. fi. licet M. aliter illum §. intellexit.

a *Verò.*] pro igitur, vel pro certè.

b *Locupletiores.*] quod tempore rei iudicandę inspicitur. vt ff. eod. l. si a patre. §. quo tempore.

c *Post litem.*] vel qualemcunq; scientiam vel controuersiam, vt dixi. Venit quod di speciale circa huiusmodi vniuersales actiones. scilicet petitionem hæreditatis, quæ similiter cit. vt tantum operetur controuersiæ motio, quantum litis contestatio quantum ad vsuras, & fructus, secus in rei vendicatione, & cōi diuidundo. Hinc est, quod in familiæ erciscundæ iudicio etiam post motam controuersiam tantum impeditur alienatio, ut habes. ff. famil. ercis. l. alienationes, & ff. eo l. diuus.

1 † Potuerunt.

d *Poterant.*] vt infra de fruct. & lit. expen. l. litigator.

SI *post natum.*] CASVS. Titius Seium instituit heredē Seius conuentus a legitimo hærede puta Caio, Sempronio vēdidit partē dimidiā, demum hęreditate euicta, an fructus teneatur Sēpronius restituere, quęritur? distinguitur, aut post motam controuersiā emit, aut antè primo casu tam ipse, quam eius hęredes tenent ad fructus, & cum ista parte cōtinua illud verum, fructib. enim, &c. & dic augetur hęreditas. i. hęreditati. petitio. secundo casu non, nisi a tēpe litis conte. non motæ controuersiæ, vt sup. l. proxi. dictū est, & hæc vera sunt, cum vniuersitas empta est. Si verò emptæ res singulares sint. p actione in rē vēdicari posse: ab eo non petitione hæreditatis, quia titulum habet: & hoc in prima parte & secunda, & tertia.

verò [a] pecuniarum ante litis contestationē ex die venditionis hęreditariarum rerū ab eo factæ, qui anteà possidebat, collectas, necnon etiā fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi nō sunt, nisi ex his locupletiores [b] extiterint.

¶ Post litem [c] aūt contestatam iam fructus non venditarum rerum, non solum quos percipere poterant, [d 1] † quā vsuras pretij rerum ante litis contestationem venditarū, ex die contestationis computandas, oīmodo reddere compellantur. PV. 6. Cal. Febru. Claro, & Cethego Coss. 147.

Malæ fidei emptor hæreditatis, tenetur petitione hereditatis, titulo non obstante. primò. In qua petitione tanquā in vniuersali fructus includuntur. hoc secūdo. Sed bonæ fidei emptor non tenetur de fructib. nisi ex die litis inchoatæ. hoc tertiò. Et non tenetur petitione hæreditatis, sed tenetur rei vendicatione tanquam possessor rei singularis. hoc quartò, secundum Bal. Vel sic: Emptor hæreditatis ad alium spectantis quàm ad venditorem, tam ipse, quam hęredes eius tenētur ad fructus etiam nō perceptos, sed qui percipi potuerunt. h. d. primo. Sed bonæ fidei emptor non tenetur ad illos, nisi post litem contestatam, & hoc secundo. Item fructus rerum hæreditariarum augent hæreditatem: ideo veniunt in petitione hæreditatis simpliciter intentata: licet de ipsis nulla sit facta mentio. hoc tertiò. Non sic in iudicio particulari, vt in rei vendicatione proposita pro re, in qua non venirent fructus, nisi fuerint petiti, & hoc vult glos. & doctò. Emptor vero singularum rerum hæreditatis, vel quotæ, non tenetur petitione hæreditatis, sed rei vendicatione. hoc quarto & vltimo. Et est difficilis, & malè declarata per doct. o. secundum Pau. de Cast.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Marcello militi.

LEX II.

SI post motam * controuersiam Menecratis, [e] bonorum partem diuidiam Musæus ab hærede scripto quæstionis illatæ non ignarus comparauit: [f] tam ipse quasi malæ fidei possessor, quam hęredes [g] eius * fructus restituere coguntur. Si vero venditionem lite antiquiorem esse liquido probetur, [h] ex eo die fructus restituantur, ex quo lis in iudicium deducta est [i] Fructibus enim [k] augetur hæreditas, cum ab eo possidetur, à quo peti potest. [l]

casu subaudias totis, nam & ante litis conte. augetur fructib. etiam bonæ fidei possessore possidente, sed non totis. non enim conuenitur, nisi scilicet inquantum locupletior est, sed posteà tenetur de omnibus, & hoc vbi empta est vniuersitas. Si verò quis fuerit emptor rei singularis, vel rerum singularium, non enim tenetur restituere fructus, sed etiā rei vēdicatione tenetur pro illis singularib. reb. non aūt petitione hēditatis quia titulo munitus est. Itē non secūdum Bal. quatuor cas9 hic poni. s. cū quis emit post litis contest. Itē cum ante litem. Item tenetur de omnibus fructibus. Item tenetur de illis, quos percepit, & locupletior est: sicq; reddit quartum secundo, & tertium primo. Item notant hic quidā, emptorem vniuersitatis sēper tenerī petitiōe hēditatis per legem istā. Sed tu distingue: quia cū qs emit vniuersitatem, si mala fide, tenetur vtili, vt hic, & ff. eo. l. ēt. §. si quis si bona fide, non tenetur, nisi modico est distracta, vel vēditor non comparet, vt ff. eo. l. etiam. §. quod si quis. si tñ non habet regressum p euictione, ut ff. l. sed & si. §. item si re. Item tenetur si titulus habetur pro non titulo, vt ff. eo. l. nec vllam. § 1. Si vero rē singularem, siue bona fide, siue mala, non tenetur, nisi titulus habeatur pro non titulo.

* Ad ītel. hui9 l. vi. Hube. Zachar in l. fi. nu. 468. ʒ. de edic. diui. Adri. toll.

* Vi. Cui. 9. obseru. 25. & 14. 22.

f *Comparauit.*] post motam enim litē prohibetur possessor aliquid alienare, nisi in casib. vt ff. eo l. diu9.

g *Quam hæredes.*] et illatam quæstionem ignorantes, vt inf de fruct. & liti. expen. l. secunda. & ff. de diuer. & temp. præscripti. l. cū heres, & ff. de publi. l. si ego. §. partus, nec sibi prodest, quod vere est hæres, vt ff. eo. l. nec vllam. §. Neratius, & l. etiam. §. hæredem. Accur.

e *Menecratis.*] Menecratis facit Titium hæredem, qui hæres scriptus conuentus petitione hæreditatis à legitimo, qui dicebat testm̄ non valere, vendidit partem dimidiam Museo. Distingue tñ verum emit post motam controuersiam, vt tunc ipse, & hæredes sui sicut malæ fidei possessores conueniantur de fructib. s. perceptis & percipiendis: & ad hunc casum est adaptanda litera, quæ sequitur, fructib. n. &c. An ante, vt tunc, non nisi a tēpore liti. contest. vel motæ controuersiæ, vt supra l. prox. dixi, censeatur malæ fidei quantum ad fructus, & quantum ad vsuras, restituendas. Et licet in primo casu bene aptetur litera, quæ sequit, fructibus. n. &c. tamen & ad hunc potest aptari & in primo

h *Probetur.*] hoc ipso quod contrarium non probatur sic infra de præscript. long. tempo. l. super. ff. de prob. l. verius.

i *Deducta est.*] controuersia mota, vt diximus supra l. proxima.

k *Fructibus enim augetur.*] adeò vt eadem actione veniant, licet non sic in rei vendicatione, vt dixi. ff. eodem, l. item veniunt §. fructus, & ad hoc infra familiæ erciscundæ. l. non est, & ff. de verborum significationibus. l. pecuniæ verbum. §. 1.

l *Peti potest.*] vt quia possidet pro hærede, vel pro possessore, vel titulo habito pro non titulo, non aliàs: vt ff.

vt ff. eod. l. regulariter, & inf. in quibus causis cess. long. temp. præscrip. l. hæreditatem.

a *Singularum.*] idest non solum facit fructus suos cum est bonæ fidei, sed & singularum, &c. Vel aliter, idest non tantum fructuum existentium nomine tenetur, sed etiam singularum, &c. Vel secundum alios, non tenetur tantum petitione hæreditatis sed etiam, &c. Vel potest hic recitari casus superior, scilicet cum emit vniuersitatem, & dices, non tantum tenetur petitione hæreditatis, sed etiam singularum rerum rei vendicatione. Sed an vtraque possit simul intentari, potest dubitari. Arguitur, quod non, infra, de noxa. l. fin. & dic, vt ibi, in fine magnæ glos. vel dic contra diuersos simul intentari, contra vnum petitio, contra alium rei vendicatio. ff. eod. l. si bonæ fidei, §. fin. contra eundem pro diuersis reb. possunt simul intentari, vt quia pro omissa petitione hæreditatis, agitur rei vendicatione, vt ff. eod. tit. si quis libertatem, §. fin. pro ijsdem rebus non possunt, quia lata sententia in petitione hæreditatis parit exceptionem rei iudicatæ in rei vend. ff. de except. rei iudi. l. si quis cum totum, §. penul. & ideo simul intentari non possunt, argum ff. de except. l. fundi, & l. fundum.

b *Conuenitur.*] scilicet rei vendicatione, vt ff. eo. l. nec vltam, §. quod si quis, & l. quod si in dies, §. fin. in fin. §.

c *Hæreditas.*] Quidam sic intelligunt, peto à te hæreditatem materteræ, demum succumbo; decedis me hærede relicto, & ego eandem hæreditatem modo peto à quodam possidente. Videbatur quod non possem, quia in eadem hæreditate semel succubui, sed non est ita, quia ex alia successione nunc ago: sed certa est hic, & alia ratio, quare non obstat exceptio rei iudicatæ, quia non est eadem persona, quæ conuenitur, quod esset opus, ut ff. de exceptio. rei iudica. l. cum quæritur, & l. seq. Dic ergo secundum Idam. & P. quod peto à te hæreditatem materteræ, quæ nec ad te, nec ad me pertinebat, sed ad Titium, succubui, postea Titius me hæredem instituit, si agam contra te, non ideo, quia semel succubui contra te, repelles me, quia nunc ex alia causa, idest alia successione ago. sed & si nulli successissem, si tamen ex alia causa nunc agerem, & ex alia egi, puta primo modo vendicabam hæreditatem, quia testamentum matris meæ dicebam inofficiosum: modo ex alia causa peto, puta quia ex heredem [illegible] vel filio, vel iuro, bene possum, quia est alia hæreditas [illegible]

1 † al. Victorino.

* Concor. cum hac l. gl. sing. & vnica in c. 2. de libel. oblat. vbi hæc lex allegatur.

¶. Emptor autem, qui proprio titulo possessionis munitus est, etiam singularum [a] rerum iure conuenitur. [b] Dat. Calen. Iul. Seuero A. 2. & Victoriano [1] † Coss. 201.

Exclusus à petitione hæreditatis ex vna successione proposita, non excluditur, si ex alia successione proponatur, licet ad easdem res. Item exclusus à querela potest hæreditatem ex alia causa vindicare, h. d. Bald. Vel sic: Siue actum sit petitione hæreditatis, siue querela, absolutoria lata non nocet agenti ex alia persona, vel causa. Sal.

Ijdem AA. Epictesi, alias Epictesidi.

LEX III.

HAereditas, [c*] materteræ petita [d] non infringit alterius hæreditatis [e] petitionem, quæ venit ex alia successione. Sed & si quæstionis [f] titulus prior inofficiosi testamenti causam habuisset, iudicatæ rei præscriptio non obstaret eandem hæreditatem ex alia causa vendicanti. [g] PP. 5. Idib. Augu. Geta, & Plautiano Coss. 204.

Possessor, à quo euincitur hæreditas, deducit sumptus, quos se fecisse probat in infirmitate, & funere defuncti. hoc dicit Bald. idem Sal.

lam, videtur intendere petitionem hæreditatis, vt dixi supra de inoffic. testam. l. 1. Vnde dic quod primo egi querela, & succubui, & per consequens, in illa petitione hæreditatis, quæ erat mouenda post querelam.

d *Petita.*] super ea sententia dicta contra petitorem.

Imp. Anton. A. Vitaliano. [2] †

LEX IIII.

IN restituenda hæreditate [h] compensatio [i] eius habebitur, [3] † quod te in mortui infirmitatem, inque sumptum funeris bona fide ex proprio tuo patrimonio erogasse probaueris. PP. Calend. Mart. Antonino A. 4. & Balbino 3. Coss. 214.

Possessor, qui hæreditatem restituit, deducit quod creditoribus hæreditariis hæreditario nomine soluit. h. d. Bald. idem Salic.

Idem A. Posthumianę.

LEX V.

DE hæreditate, * quam bona fide [k] possidebas, si contra * te pronunciatum est: in restitutione eius detrahetur, quod creditoribus eiusdem hæreditatis exoluisse [l] te bona fide [m] probaueris: nã repeti à creditoribus, qui suum receperunt, non potest. PP. 6. Calen. Iun. Antonino A. 4. & Balbino [4] † Coss. 215.

Ratione dubitationis tenet iudicium cũ minus legitimo tutore inter auũ, & nepotem in eius potestate cõstitutum. h. d. secundum veriorem lecturam. Iacob. But. & Bald.

Imp. Alexan. A. Firmino. [5] †

LEX VI.

SI putas non iure * tutores datos nepotib. tuis,

e *Hæreditatis.*] licet sit eorundem bonorum, & transitiue lege.

f *Quæstionis.*] quod supra facit diuersitas successionũ, facit hic causarum diuersitas. Accursius.

g *Vendicanti.*] vt ff. eod. l. Lucius, & supra de inoffi. testamen. l. cum qui, & infra ad exhiben. l. neque. & ff. de except. rei iudi. l. & an eadem, & l. si is. & supra de iur. & fa. ignor. l. cum falsa. Acc.

I *N restituenda.*] CASVS. Hæreditatem ad me pertinentem possedisti, bona fide egi contra te, & succubuisti: an per retentionem consequi possis, quod probaueris in funus defuncti vel infirmitatem eius impendisse, quæritur? Dicitur quod sic. Idẽ est si creditoribus hæreditarijs probaueris te soluisse bona fide: quia a creditoribus, quod sibi debitum solutum est, repetere non poteris, & hoc dicit cum l. seq.

h *In restituenda hæreditate.*] a bonæ fidei possessore.

i *Compensatio*] idest retentio. Vel dic cõpẽsatio ad actionem negotiorum gestorũ. vt ff. eodem l. hæreditas. §. 1. & ad hoc. ff. de reli. l. impensa.

K DE *hæreditate. Bona fide.*] inspecta causa hæreditaria, idest, quia hæreditas debet, nam nomine hæreditatis soluit: si vero suo nomine, quia se debere, vt hæredem putabat, non aliis detrahit, quam si condictionem indebiti cesserit euincenti hæreditatem, vt ff eo. si quid possessor. & sic non obstat huic legi. ff. de condic. indeb. l. si pœnæ causa, §. 1. nec infra, de condi. indeb. l. si a patre, & plene de his distinxi. ff. eodem, si quid possessor. in gl. in omni casu, &c.

l *Exoluisse.*] de tuo.

m *Bona fide.*] contra, infra de condictio. indeb. si patre. Solut. hic nomine hæreditario, illic suo, vnde potest repetere: tamen hic potest agere actione negotiorum gestorum.

S *I putas.*] CASVS. Habebas filium, & ex eo nepotes: filium emancipasti, nepotes in potestate tua retinuisti: decessit filius, dati sunt tutores nepotib. cum dubium esset eos in potestate tua esse, cognoscit iudex de veraque quæstione, scilicet de hæreditate. [illegible]

2 † Vitali.

3 † Induci tur.

* Intel. huius l. vide apud Pet. Stel. in l. Repet. nu. 29. de cód. inde.

* vi. Cuia. 8. obser. 9.

4 † al. Balbino. 3.

6 † Firmo.

* Vi. Cuia. 9. obser. 13.

habui nepotes ex eo, si dicatur, quod post emancipationem eos substituerit, & quod eo mortuo non sunt in potestate mea, sed eis dati sunt tutores, & postea comperio eos in potestate mea esse: quia natos ante filij emancipationem, an possim hæreditatem petere filij per nepotes mihi quæsitam, quæritur. Dicitur, quod possum secundum iura vetera, & remouere tutores, prima positio vera est, & eius concordat cum litera. Vivianus.

a *In tua esse.*] nam tutor datur ei, qui sit sui iuris, vt hic, & institut. de tutel. in princ. sic & aliis non tenet decretum iudicis in dandis tutoribus, vers. ff. de tut. & curator. dat. ab his. l. Sciz. & hic dicit, an à præsidialibus, &c. & acta per talem tutorem non valent: vt ff. de rebus eorum. l. qui neque in princi. sed hoc videtur iniquum, decipit illicet contrahences, qui decreto iudicis crediderunt, vt supra de ijs qui veniam ætat. impe. l. 1. Sed ibi erat decretum veniæ ad permittendas alienationes, & ad contractus faciendos. hic tutoris est datio ad conseruandum magis.

b *Patere.*] ad gubernandum.

c *Ab his*] scilicet tutoribus, nam nepotes possident pro hærede vel pro possessore hæreditatem, & tutores eorum nomine debent respondere, etiam si dicantur non iure dati: & valet tale iudicium ratione incertitudinis, argum. ff. de iud. si quis ex aliena, & sic non est contra in eod. tit. l. lis nulla. nam incertum est, an sint in potestate aui, & per consequens an sit quæsita auo hæreditas, & an tenuit datio tutorum. Sed argum. contra. ff. eod. l. etiam, §. si quis. Et hæc prædicta petit auus suo nomine, dicens se hæredem filij sui. Et si obijciatur, quod prima causa est in successione liberorum, vt institu. de hæred. quæ ab in est. §. 1. Respon. quod illud sit verum, si sint in potestate morientis nepotes: hic non erant, sed aui paterni, quod non placet, vt ff. de contratab. si tectmus, & ff. de inoffic. test. l. filio, §. 1. vel hic de hæreditate extranea. Dices ergo casum, quod hic auus nomine nepotum agit contra datos tutores tenentes hæreditatem, vt prædones, non contra tutores, vt tutores. Et dic nepotes infantes, & sic nõ est opus eorum consensu, vt infra, de iure delib. eran. si infanti, alias esset eorum voluntas necessaria, & aui iussus, vt infra, de iure delib. potuit. & infra. de hæred. insti. cum proponas, ff. de acq. hæred. si quis mihi. §. iussum, nisi in casu, vt infr. de acq. hær. l. 6. §. interdum, & hoc est, quod dicitur in hæreditate esse aliquatenus operas, vt ff. de acquir. rerum domi. liber homo licet in legato sit secus.

d *Commodum.*] loquitur secundum antiqua tempora quando omnia patri per filium quærebantur, vt]. cod. si filius, & instit. per quas personas, §. 1. sed certe idem hodie, cum nomine nepotum agit, sicut administrator.

e *Ad te.*] s. nomine nepotum pupillorum.

f *Discedendum.*] nam quandoque non discedit, vt infra de pari. pot. l. 1.

g *Negarentur esse.*] i. non dicerentur esse, aliàs si esset negatum, & super eo iudicatum, staretur sententiæ, vt dicta l. de patria potest. l. 1.

eò, quòd eos dicas in tua [a] esse potestate, petere [b] ab his [c] hæreditatem filij tui emancipati non moreris, cuius commodum [d] ad te [e] pertinere dicis: iudice statuturo, an a præsidalibus actis discedendum [f] sit, qui eis tutores dedit, cum in tua potestate negarentur [g] esse. PP. decimo Calend. Iul. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Petitio hæreditatis non datur contra titulo possidentem, & ideo non excluditur præscriptione longi temporis: sed speciales actiones in rem contra titulo possidentem dantur: & ideo possunt excludi præscriptione longi temporis. h. d. secundum Bal. Vel sic: Petitioni hæreditatis præscribitur 30. annis: sed rei vendicationi præscribi potest longo tempore cum titul. hoc dicit Paul. de Castr.

Hæreditas.] CASVS. Certum est dari contra eum qui possidet pro hærede, vel pro possess. pet. hæredit. Sed quæritur, an possessor excusetur propter longi temporis exceptionem? Respon. quod non, quia petit hæredit. mixta est in rem, & in personam, vnde datur vsque ad 30. annos, quæ autem verè reales sunt, vsque ad longum tempus durant, nisi possessor per vsucap. vel longi temporis præscriptionem dominus factus fuerit. Sin autem singulas res velit quis vendicare, potest repelli per vsucapio. vel longi temporis præscriptione, dic ergo, quod actionum aliæ sunt reales & aliæ sunt personales, aliæ mixtæ. reales tolluntur spatio decimo anno inter præsentes, vigesimo inter absentes, cum dantur contra possidentem bona fide, & titu. Sin verò non possideant titulo, tolluntur spatio triginta annorum personales 30. ann. hypothecariæ tamen tollitur vsque ad spatium 40. ann. mixtæ tolluntur spatio 30. anno.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. & CC. Restitutæ.

LEX VII.

HAereditatis [h] petitionem,* quæ aduersus pro hærede vel pro possessore possidentes exerceri potest, præscriptioni longi temporis non submoueri, nemini incognitum est, [i] cum mixtæ personalis actionis [k] ratio hoc rñdere compellat. [l] A cæteris [m] autẽ tantũ specialibus in rem actionibus vendicari posse manifestum est, si non agentis intentio per vsucapionem, [n] vel longum [o] tempus explosa [p] sit. PP. 11. Calend. Aug. CC. Coss. 204.

*Intel. huius l. vide & Hubert Zuchar. 1. l. fi. n. 469. inf. de edit dimi.

Exceptio præiudicialis status defuncti opposita ad processum petitionis hæreditatis, debet ante discuti, quam vlterius procedatur, h. d. Vel sic: Persona defuncti prius est fundanda in iudicio, quã procedatur in petitione hæreditatis proposita ex testamento. Bald.

h *Hæreditatis petitionem.*] vt ff. eod. l. regulariter.

i *Incognitum est.*] vt infra, de iure delibe. licet.

k *Actionis.*] qui petitione hæreditatis tenetur, non habet iustum titulum.

l *Compellat.*] est enim regula, quòd personales actiones durant triginta annis, vt infra, de constitut. pecu. l. secunda, hæc non videtur bona ratio, quia multæ personales anteriori tempore tolluntur. Sed melior ratio est, quia non datur petitio hæreditatis contra titulo possidentem, nisi in casibus, vt infra in quibus causis cessat longi temporis præscriptio. l. hæreditatem, & nulli competit præscriptio longi temporis, nisi titulum habeat, & bonam fidem, infra, de præscriptione longi temporis, leg. diutina. Sed hoc quod hic dicit, potest esse ratio eius, quod consueuit quæri, quare regulariter non datur petitio hæreditatis contra titulo possidentem, quia cum deberat dare regulariter triginta annis, si possidentes titulo tuentur se minori tempore, iam essent sibi iura contraria, & esset quædam repugnantia, & ideo sic fuit statutum. Vel dic, vt nota. infra in quibus cau. cess. long. tempo. præscriptio. l. hæreditatem, sed videtur decem annis, vel 20. eam tolli, vt infra, de edict. diui Adria. toll. l. fin. in fin. quæ est contra, Solu. vt l. 1.

ADDITIO. Doctores communiter dicunt, quòd ratio quare petitio hæreditatis non datur contra titulo possidentem, sit ista: in petitione hæreditatis agens fundat se solum ex titulo suo, & possessione defuncti: licet enim defunctus non fuerit dominus, tamen venit in petit. hæredit. vt l. & non tantum, ff. codem, sed ille qui possidet titulo, habet titulum, & possessionem, & sic habet æquale ius cum actore, ergo melior est conditio possidentis in pari causa, vt in capitulo in pari, cum multis similibus, de reg. iur. lib. 6.

m *A cæteris.*] titulo possidentibus.

n *Per vsucapionem.*] triennij, si res est mobilis.

o *Longum.*] si est immobilis.

p *Explosa sit.*] idest exclusa.

Liber,

Liber.] CASVS. Petebam à te hæreditatem Titij, dicebas Titium esse seruum tuum, prius inquirendum est fuerit seruus, necne, antequam intentetur hæreditatis petitio.

a *Testator.*] quod objici potest in modum exceptionis.

b *Ante omnia.*] si tēpore mortis fuerat ei mota quæstio status: alias scriptus, heres prius mitteret in possessionē: vt j. de edi. diui. Adr. tollen. l. 2. quæ est ꝓ. Vel ibi agitur possessorio, 1 hic petitorio: & sic et nō obstat sup. de ord. iu. l. 1. Aut ꝑ possessorio hic ponit casus: vt j. de Carb. edic. l. 1. Ac. ADDITIO. Tu dic secundū Baldū, quod ibi objiciebatur exceptio de statu agentis: hic de statu defuncti. vel ibi non opponebat ad impediēdū ꝓcessum, sed in modum perēptoriæ: hic vero opponebat ad impediendū processum per modum dilatoriæ, secundū Ia. de Arctio. & Bald.

1 Ista est vera secūdum doc.

c *Disquiri.*] bene dicit disquiri. non tū pronunciari, vt infr. de ordi. cogni. l. 2. & d. l. sup. de ordi. iudi. l. 1. Si ergo fuerit seruus, nō potest agi petitione hereditatis ꝓ hæreditate eius, cum nulla sit, vt in ſ. com. de success. l. seruus. Accur.

2 † Alias, decst tui.

d *Petitur.*] per petitionem hæreditatis.

Ijdem AA. & CC. Asterio, aliàs Austerio.

LEX VIII.

Liber, necne fuerit testator, [a] ante [b] omnia disquiri [c] debet, cum hæreditas petitur. [d] Dat. 4. Cal. April. CC. Coss. 300.

Hæres, ad quem pertinet hæreditas ex repudiatione alterius, habet contra repudiantem, & quemlibet detinentem petitionem hereditatis de iure ciuili vel prætorio. h. d. Bal. Vel sic: Repudiantibus scriptis hæredibus succedentibus ab intestato de iure ciuili, vel prætorio competit hereditatis petitio. hoc dicit.

Ijdem AA. & CC. Demophiliæ aliàs Demophilę.

LEX IX.

SI scripti hæredes delatā sibi successionem cognati [e] tui [2] † repudiauerunt, & hanc honorario, [f] vel ciuili, [g] iure quæsisti: [h] res hæreditarias, quæ in eadem causa durant [i] hæreditatis [k] petitione vēdicare pōt. D. 3. Cal. Dec. Nicomediæ, CC. Coss. 300.

Ex diutina possessione præsumitur solennitas extrinseca præcessisse. Bald. Vel sic: Ex diutina filii possessione cum patris scientia, presumitur patris iussus precessisse. h. d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Theodosiano, aliàs Theodosio.

LEX X.

SI filiusfamilias delatam [l] sibi hęreditatem per longum tempus detinuit, [m] eo ipso (vtpote agnita hæreditate) patri suo eius commodum acquisisse videtur. [n] D. 13. Cal. Ianua. CC. Cos. 300.

Qualitatem possessionis conuentus reali iudicio non tenetur dicere, nisi in petitione hæreditatis. h. d. Bald.

Imp. Arc. & Honor. AA. Aeternali proconsuli Asiæ.

LEX XI.

COgi [o] possessorē [*] ab eo, qui expetit, [p] titulum suæ possessionis dicere, inciuile est: [q] præter [r] eum qui dicere cogitur, vtrum

l *Delatam.*] contra. infra de bon. lib. l. 2.

m *Detinuit.*] sed quomodo adiuit: cum sine iussu adire Filius an non possit, vt ff. de acquir. hæred. l. si qui mihi bona. § iussum aliter enim non videtur per filium patri acquiri hęreditas, nisi iussu patris præcedat? Quidam dicunt, quòd licet iussu posuit hic fingitur intercesse patris nō fuisse iussus in posteriori cōprobatione. ꝑcedente. [...] tē a Alij quod tantum facit sequens ratihabitio, quantum si prius comprobasset, quod non placet, vt dicto §. Dic ergo secundū Ioannem, quod iussit, & tunc filius renuit, sed post mutato proposito, paruit, sic ff. de reg. iur. semp. qui nō prohibet. Vel vere mandatum pręcessit, sed non constabat filium mandato paruisse, vel voluisse: pręsumitur tamē, quod voluit propter temporis internallū, quo res ipsas detinuit. & idem si pater detinuisset, vt ff. de acquiren. hær. qui in aliena. in principio. Et quod dicit longi, dic triennium, vel decennium, secundum quosdam. argum. infra, de fideicomm. l. prima. Vel 2 dic per 10. vel 20. annos arg. ff. qui & à qui ma. l. si. vel non l. si cum fideicommissa, §. Aristo. & insti. de vsucap. in prin. & infra de pat. pot. l. 1. Accur.

2 Iste est verus intellectus secundum Bar. Bal. & alios.

n *Videtur.*] olim in totum: hodie quo ad vsumfructum vt inf. qui admi. ad bo. possess. l. 1. & de bo. quæ lib. l. fin. §. vbi autem in vnum.

* Ex li. 10. ti. 39. l. 12. C. Th.

* Concor. c. ex literis, ext. de prob. & 2. quæst. 5. in prin.

S*I scripti.*] CASVS. Titius duos cognatos suos hæredes scripsit, scripti hereditatem repudiauerunt. si cognatus alius de iure prætorio, vel agnatus de iure ciuili eam quæsiuit, an res hæreditarias ab alio possessas pet. hære. petere possit, quæritur? Respon. quod potest.

e *Cognati.*] nominatiuus.

f *Honorario.*] quia cognatus es, & ab intestato per vnde cognati succedis.

g *Vel ciuili.*] quia es agnatus. Accur.

h *Quæsisti.*] s. animo.

i *Durant.*] hæreditariæ, neque deperdita, neque diminuta. Vel aliter i. quæ consistunt apud scriptos hæredes. vel idest, quæ possidetur pro hærede, vel pro possessore àliquo. Accur.

Hæreditatis petitio quædā, est directa quædā vtilis.

K *Hæreditatis petitione.*] vtili, & per vnde cognati, cum vero sit agnatus, tunc directa. Et sic apparet ex litera ista, quod eadem est vtraque in substantia. sed diuersa est qualitas, sic dico de vtili, quæ intenditur iure cesso, vt sit eadem cum directa. Hæc ergo in hac l. erat dubitatio, quia videbatur, quod tu non posses habere petitionem hæreditatis. quia cognati qui te præcedebant, & repudiauerunt, vel ideo quia non videbatur tibi competere, cum sit ciuilis, tu vero succedis per prætorem, cum es cognatus, sed tu intendis bonorum possessoriam hæreditatis petitionem eo casu, non directam. Accur.

S*I filius.*] CASVS. Delata filiofa. hæreditate, iussit pater, vt eam adiret filius non obtemperans, postea pęnitentia ductus eam adiuit. longo tempore detinuit patre patiente, & consentiente, & sciente, an patri quæsita videatur, quæritur? Et dicitur, quòd sic.

C*ogi.*] CASVS. Primò ponit regulam, deinde subiungit exceptionem. regula talis est. Nullus possessor compellendus est dicere titulum suæ possessionis, nisi in hęreditatis petitione, vbi compellendus est possessor dicere, vtrum pro hærede, vel pro possessore possideat, non vt habeatur pro titulo, sed quædam modificatio, siue qualitas est possidendi.

o *Cogi possessorem.*] rei singularis, vel vniuersitatis.

p *Expetit.*] peti. hęr. vt infra de fur. & ser. corrup. l. ciuilem. contra Sol. vt ibi.

ADDITIO. Tu dic secundum Bald. quod ibi est speciale ad euitandam furti suspicionem. Vel dic, quod ibi non interrogatur ad instantiam actoris, sed motu iudicis, secundum Iac. But. & facit, quod not. ff. de condict. ob tur. cau. l. idem est. §. si tibi iudicium. Bald.

q *Inciuile est.*] vt infra tit. proxi. l. fi. & de proba. l. possessiones, & ff. de iure fisc. extat decretum, & sup. de eden. l. 1. Sed contra inf. de proba. siue possidetis. Solut. vt ibi. Item contra. inf. de fur. ciuile. Sol. vt ibi. Item non cogitur dicere an sit sua, vt ff. de rei vendic. in speciali. sed an possideat, cogitur dicere, vt statim dices.

ADDITIO. Tu dic secundum Paul. de Castr. hic, quod etiam cogitur conuentus rei ven. per rationem quæ ponitur in l. qui petitorio. ff. de rei ven. & l. qui seruum. §. in iure. de interro. act. Et si mentitus fuerit, quia dicit se non possidere cum tamen possideret, punitur, quia possessionem perdit, & transfertur in actorem, vt in l. si ff. de rei vendi.

r *Præter eum.*] vt huius legis habeatur notitia, sic præmitte,

mitte, secundum Bulgarum, certum est conuentum rei vendicatione debere respondere: an possideat, vt ff. de interrogat. act. l. qui seruum. §. de iure, adeo vt si de mendacio conuincatur, puniatur, vt ff. de rei vendic. l. fina. Sicut ergo in rei vendicatione cogitur dicere possideat, vel non, ita in petitione hæreditatis cogitur dicere, possideat pro hærede, vel non, nam tantum facit simplex possessio in rei vendicatione, quantum huiusmodi modifica[1] detentio in petitione hæreditatis. nam vt ibi possessio parit actionem in rem, vt supra de alien. iudic. l. prima. ita hic possidere pro hærede, vel possessore, parit hanc actionem, vt ff. eodem, l. regulariter, meritò ergo cogitur respondere, hoc vel illo modo possideat. Nec cogitur dicere alterum sed sub alienatione sufficit, & hic est vltimus casus huius legis. Dicit ergo Bulg. nullus possessor cogitur dicere modum, siue qualitatem possidendi, sed excipitur in hac petitione, in qua quis tenetur dicere modum & qualitatem suæ possessionis, & ita impropriè ponit titulus pro modificatione quadam, sicut & ponitur cum adiacet pronomini hic, vt ff. eodem, nec vllam. §. primo. Et hæc lectio placet multis ratione inductę similitudinis: sed tantum adhuc aliquid scrupuli habet in se. nec enim dicit lex ista, pro hærede vel pro possessore, sed dicit, pro hærede, an pro possessore, sed ipse Bul. addebat, vel pro possessore, & an prætermissum iterum sumebat, vt diceret, an non possidebat pro hærede, vel pro possessore. P. autem hic solenmizauit, & mirabilia loquutus est dixit enim, quod etiam in rei vendicatione quis cogitur dicere titulum per proximum cognatum agentem, & argum. forte pro eo. supra de proba. siue possideris, quòd falsum est.[2] Item dixit in petitione hæreditatis respondere per quemlibet cognatum, non per extraneum, non ut cogatur dicere possideo pro hærede, vel pro possessore, sic enim quasi furiosi concit ea se loqueretur, sed vt nisi probet titulum iustum, præsumatur cum pro hærede, vel pro possessore possidere, quæ somnia sunt. Ioan. & Azo, & H. quibus attentior: tenent sententiam Bulg. & modicum ex eo, quod dicit P. sic scilicet ponendo casum vt Bulg. sed interrogatio est facienda hoc modo, vt possessor debeant in primis interrogari, an possideat. & si respondeat, non possideo: certum est quid debeat esse. Si vero dicat, possideo: interrogabitur secundo, an putet se hæredem, si dicat puto, expeditum est, quia conueniri potest. si dicat, non puto, tertio interrogabitur, quomodo vel qualiter possideat. si dicat, quid ad te, vel non dicam tibi, quia nolo, vel similia, ecce ego scio, & quod possidet pro possessore. Si vero dicat, quia emi, possideo, quæratur a quo, vt sciam an titulus habeatur pro non, ticulo. certè dicat a compote mentis emi. si quidem probet, & bene est, nec hac actione conuenitur. Si vero non probet, præsumitur, quod pro possessore possideat. Et quod ista facienda sint interrogationes, innuit lex quæ est, ff. eo. pro hærede, & l. qui interrogatus, & l. seq. & ff. de interrog. in iud. fac. in princ. & l. seq.

C *Vm hæreditatis.*] C A S V S. In prima parte dicit Imperator quandam antiquitatem. olim enim si testator scripsisset hæredem: & lis sperabatur moueri à legitimo contra scriptum hæredem petit. hæredi. interim nec creditoris debitum petere poterant, nec legatarij legatum, uel ser libertatem: sed differebatur istorum petitio, donec finem accepisset hæreditatis petitio, ne posset præiudicium fieri i petitio. hæredit. & hoc in prima. In secunda dicit. hodie omnes habent electionem, vel ex commodato, vel ex deposito, vel ex alio contractu, vel ex mutuo conueniendi possessorem, vel petitorem, si fuerint legitimi, qui petant legata, quæ debentur eis ab hærede scripto eoque possessore, cautione præstita à legatarijs de restituendis legatis, si contingat ab eo hæreditatem peti euinci, vt si legatum constiterit in domo, & fundo, fundum, & fructus, & domum cum possessionib. restituat, si in pecunia, pecunia cum vsuris crescentibus ex quarta centesimæ, deductis tamen necessarijs, & vtilibus impensis, quas fecit legatarius in legato. si autem expectaret quousque imminere de hæreditate quæstio potest, & si fuerit restitutio facienda, integra legata cum augmento percipiat. & hoc in secunda. Creditores autem, qui defunctum habeant obligatum, ex quacunque causa satisfieri eis debet sed possessor victus non aliter hæred. restituere tenetur prius quam à petitore, quod soluerit fuerit consequutus, sed si petitor soluerit victus à possessore iudicijs officio repetet, vel neg. gest. act. vel condictione ex l. ista. & hoc in tertia. Serui, quibus data est libertas, siue directa, siue fideicomm. expectabunt vsque ad annum, vt si possessor fuerit victus, euanescant libertates: si obtineat, competant, & post annum perueniant ad libertatem, nisi in vno casu, scilicet quando testamentum pronunciatur falsum. Si autem aliquis ex seruis fuerit actor, manumissus, reddet rationem post annum. Item peti. hæred. act. bo. fi. est, nec quod sit bonæ fidei in posterum dubitabitur, & hoc in vltima. Viu.

[1] Istud si placet scribetib. hic secundum Bal.

[2] Tu dic, immo Placen. dicit verum quia l. nostra loquitur in alienatione & interrogatione ordinaria licet lex antecedens loquitur in alienatione, & quod possideat pro possessore in dubio Bal.

pro possessore, an pro hærede possideat. D. 12. Cal. Apr. Arcad. 7. & Honorio 3. AA. Coss. 396.

Quando est controuersia de hæreditate, legatarii possunt agere contra heredem scriptum, & consequuntur legatum præstita cautione: vel possunt expectare litis euentum, sed creditores agere possunt contra possessorem, vel petitorem hæreditatis, cautione non præstita, & quod perceperint à possessore, si possessor postea succumbat, deducet, si vero à petitore, & petitor succumbat, repetet petitor à possessore hereditatis. Si uero petantur libertates, differuntur ad annum, post annum vero præstabuntur, & non reuocabuntur, nisi testamentum sit falsum, & hi serui ad libertatem perducti tenentur de ante gesto reddere rationẽ. Item petitio hæreditatis est bonę fidei. h. d. tota lex.

Imp. Iustinianus A. Iuliano [1]† PP.

L E X X I I.

CVm hæreditatis petitio[a] ni locus fuerat,[b] exceptio assumebatur,[c] quæ tuebatur hæreditatis petitionem ne fieret ei præiudicium.[d] Magnitudo etiam, & auctoritas centumuiralis[e] iudicij non patiebatur per alios tramites[f] viam hæreditatis petitionis infringi. Cumque multæ varietates, & controuersiæ veterum exortæ sint: eas certo fine concludentes, sancimus, si quis hæreditatis petitionem, vel susceperit,[g] † vel suscipere[g] sperat,[h] vel mouere,[i] alius autem superueniens, vel ex deposito, vel ex commodato, vel ex legato, vel ex fideicommisso,

[1] † Ioanni.

[2] † Deest in oib. manusc. & te hæditate quæstio potest, & si fuerit restituri iudicij nō facti tūc huiusmodi exceptiones cōparatæ sunt. l. si post litem ff. de exce. Cons.

a *Locus.*] inter legitimum & scriptum qui possidet.

b *Fuerat.*] vel re, vel spe.

c *Assumebatur*] contra creditores & legatarios, quæ tuebatur, &c.

d *Præiudicium.*] qualequale, vt ff. de arb. iur. non distinguemus. §. si is faciat.

e *Centumuiralis*] fuit enim inducta à senatoribus, qui erant centum numero, vt ff. eo. item veniunt. §. cum prædiximus. Accur.

f *Per alios tramites.*] i. per extraneos agere volentes, s. si erat lis mota, vel sperabatur moueri.

g *Vel suscipere.*] vt scriptus.

h *Sperat.*] aliud est, si contestata lis in peti. hæred. etiam olim, vt ff. de except. si post litem. secundum quosdam. Vel dic ibi loqui lite contestata, conuenio debitores hæreditarios, & si negligo, etiam petitor conuenit eos, qui agit contra me possessorem hæreditatis, vt ff. eodem, si bonæ fidei & l. diuus, hic autem loquitur econtra, quando creditores conueniunt possessorem, vel petitorem. Accursius.

i *Vel mouere.*] vt legitimus.

vel ex alijs causis inquietare, vel reum, [a] vel agentem [b] ex persona defuncti crediderit sibi esse necessarium: siquidem pro legato, vel fideicommisso hoc faciat: rem expeditæ quæstionis esse: cũ possit scriptus hæres cautione [c] interposita non differe hanc petitionem, sed rectè exigi, vel legatum, vel fideicommissum sub ea cautela, [d] vel satisdatione [e] pro qualitate personarum. Quòd si * non obtinuerit eius iura, restituet legatarius, vel fideicommissarius ei datam pecuniam cum vsuris ex quarta centesimæ [f] parte currentibus, [1] † vel agrium cum fructibus, quos percepit, vel domum cum pensionibus, [g] scilicet in vtroque eorũ expensis antea necessarijs, & vtilibus deductis: [h] vel si ipse [i] maluerit litem quidem contestari, [k] expectare autem hæreditatis petitionis euentum, hoc ei liceat facere, vt restitutio si competeret, [l] cum legitimis augmentis legatario, vel fideicommissario accedat.

¶ Sin autem ex contractibus [m] defuncti agatur [n] contra possessorem [o] hæreditatis, vel eius rei de qua agitur, si quidem res sunt, vel depositæ, vel cõmodatæ, vel pignori datæ, vel aliæ, quæ extant, non differri sub prætextu hæreditatis petitionis memoratum iudicium: quemadmodum si pro fœnerata pecunia, vel alia personali actione agatur contra possessorẽ, vel petitorem, [p] non debet iudicium differri, sed exitum suum accipere. Postquam enim hæreditatis petitionis iudicium finem accipiat, [2] † tunc inter petitorem hæreditatis, & possessorem rationibus contractis, nõ aliter possessor si victus fuerit, hæreditatem restituere compellatur [3] † nisi pro omnibus quæ ritè ab eo gesta sunt, petitor [q] ei satisfaciat. Quòd si petitor victus fuerit, simili modo à possessore iudicis officio ei satisfiat: vel (si hoc fuerit prætermissum) negotiorum gestorum, [r] vel ex legis condictione. [s]

¶ Si autẽ libertates vel à possessore vel à petitore fideicommissariæ petantur, vel directæ ipso iure dicantur competere: annale tantummodo spacium expectetur a morte testatoris numerandum. Et si quidem hæreditatis petitionis iudicium intra id spatium terminum accipiat: secundum euentum iudicij, & libertates, vel effectum habeant, [t] vel euanescant. [u] Sin autem tempus [4] † annale emanauerit, tunc libertatis fauore, & humanitatis intuitu, competant quidem directæ [x] libertates, ex fideicommissarijs autem in libertatem serui eripiantur: [y] ita tamen, si non falsum [z] testamentum approbetur,

a *Vel reum.*] qui conuenitur petitione hæreditatis.
b *Vel agentem.*] petitione hæreditatis.
c *Cautione.*] scilicet euicta hæreditate legata reddi, vt ff. si quis omiss. caus. testam. l. 1. §. non quærimus, ver. quocunque, & ff. qui satisd. cogant. l. de dic, §. item legatarius, & ff. ad l. Falci. l. dolo. carere, & ff. si cui plus quam per l. Fal. l. penul. & l. fi. inf. de leg. si in fraudem. Item hoc verum in legatis directo relictis, secus si per fideicommissum, vt inf. ead. l. §. fi. & ff. eodem si quis libertatem, vel verius speciale in legibus illis in libertate legata. quæ differtur, quia res est fauorabilis, & cito daretur, sicque de facili præiudicium fieret petit. hæred. & non posset repeti. Itẽ ei, quod dicit statim agi, est contra, ff. de except. rei iudi. l. 2. & ff. de action. & oblig. l. qui cum hærede, & ff. de inter. actio. l. & quia, §. primo, & ff. de iuse fisc. l. apud. Sol. hæc corrigit omnes. Vel in l. illa, apud, speciale est in fisco. Item per hoc, quod hic dicit, quod scriptus hæres conuenitur, videtur, quòd contra possessorem. si alius quam scriptus possideat, non possit agi pro legato, nisi in casu, quando agitur contra vtrumque, vt ff. si cui plus, quam per legem Falcid. hæc autem. §. si duo. Si autem depositor, vel similis agit, tunc tantum contra possessorem illius rei siue sit possessor illius hæreditatis, siue petitor. Si verò agit fœnerator, vel creditor pro pecunia fœnerata, tunc contra vtrumque, vt hic potest colligi, & infra eadem. l. §. sin autem ex contractibus, sed verius puto secũdum Azon. quòd in contractibus semper sit electio actoris. Acc.
d *Cautela.*] cum res immobilis petitur, vel cum persona non est suspecta.
e *Vel satisdatione.*] cum res est mobilis, vel cum persona est suspecta, arg. ff. qui satisdare cogantur si fideiussor. §. fin. & ideo subiungit pro qualitate personarum. Sed quare non præstatur cautio, cum agitur ex contractibus? Respond. quia credita non possunt fieri indebita, sed legata sic.
f *Centesimæ.*] centesima est, quæ æquiparatur sorti in anno, & quarta centesimæ, quæ in quatuor annis.
g *Cum pensionibus*] quas percepit.
h *Deductis.*] ex ipsis fructibus, vel pensionibus.
i *Vel si ipse*] scilicet legatarius.
k *Contestari.*] super legato, si magis, quam cautionem exponere.

l *Si competeret.*] quia valet testamentum, & sic sint soluenda legata.
m *Sin autem ex contractibus defuncti.*] cum vtrumque possit conuenire. argum. ff. si cui plus quam per l. Falcidiam. l. hæc autem. §. 1. & 2. & ff. eod. si quid possessor.
n *Agatur.*] subaudi contra possessorem.
o *Contra possessorem.*] scilicet scriptum.
p *Petitorem.*] & sic est in electione agentis velit agere contra petitorem, vel contra possessorem, nam nõ habet necesse quærere dominum, vt aliis ff. de damno infect. l. inter quos, §. 1.
q *Petitor ei.*] qui de proprio soluerat creditoribus hæreditarijs, vt ff. de ædil. edi. l. ædiles. §. itẽ sciẽdũ.
r *Negotiorum gestorũ.*] cum nomine hæreditario fecit, ab initio fuit nata sibi hæc actio: si vero suo, tunc videtur negotium esse veri hæredis cum obtinet: quia tunc incipit ei exceptio competere, & sic tunc nascitur actio neg. gest. secundum quosdam.
s *Condictione.*] scilicet ex lege ista. Sed qualiter habet locum, cũ obligatio erat per veteres leges, & hic nõ datur, nisi pro noua obligatione, vt ff. de condictio ex leg. l. 1. Respond. condictio ex lege datur tunc, quando iniustè amisit petitor. si verò iuste, tunc habet locũ actio nego. gesto. vel dic hanc esse nouam, quia post legem duodecim tabularum.
t *Habeant.*] si pronuncietur pro testamento.
u *Vel euanescant.*] si pronuncietur contra testamentum, & dic, idest euanescere videntur prima facie, non dico, quòd ex sententia lata inter alios fiat alijs præiudiciũ, vt ff. de except. rei iudic. l. 1. & inf. de fide inst. l. 2. nisi vbi faceret ius, vt in querela inofficiosi testamenti, vt ff. de inoffic. testa. Papinianus. in fi. & l. qui repudiantis. §. fi. vel hic speciale.
x *Directæ.*] imò necdum annus, sed etiam per quinquennium debet expectari, vt ff de inoffi. testamen. Papinianus, §. fina. & l. sequent. quæ sunt contra. Solut. ibi dicitur inofficiosum, hic minus solenne, vel ruptum per posthumi agnationem. vel alia causa rescindebatur.
y *Eripiantur.*] huius legis potestate. Accur.
z *Falsum testamentum.*] quia tunc non fiunt liberi per legem istam cum non assistat ei lex, sed nec resistat. non dico quòd reuocentur in seruitutem illi, quibus directæ competunt. Item intelligitur hic pronunciatum etiam falsum contra legatarios, & seruos libertate donatos: nam sequ- [illegible]

* Vi. Cuiac. 10. obser. 20. & 9. 27. in omnes partes huius legis.

1 † Currentibus.

Vsura centesima, quæ sit.

2 † Accepit.

3 † Cõpellatur. al. compelletur.

4 † Spaciũ.

sufficeret contra scriptum tantum, vt d.l. de excom. rei iud. l.1. Sed videtur ex falsa scriptura libertatem datam valere: vt infra, de fideicomm. li. l. quamuis, & ff. de manu. test. cum ex falsis, in princ. quæ sunt contra. Sol. hic non fuit data libertas per hominem, & sed nec dedit, cum falsa esset scriptura: ibi data fuit ab homine. Vel dic ex falso testamento non valet, vt hic: sed ex falsis codicillis sic. vt in contrarijs, & est ratio, quia si testamentum est falsum, scriptus hæres non est dominus. Vnde nec ipse nec lex pro eo manumittere potest. Sed codicillis falsis existentibus, nihilominus hæres est dominus: & ideo per se & per alium cui dederit dominum, manumittere potest. Item videtur, quòd etiam ex testamēto falso data libertas teneat: vt ff. de manu. test. cum ex falsis, in fin. & quæ est contra, sed ibi seruus erat hæredis, non hæreditarius. Alij dicunt, quòd hæc corrigit illas.

*Vi. Cuia. 3. obse. 17. & 174.

a *Sub ea.* [reddit ad superiorem, non ad proximum.

b *Actores.*] idest castaldiones.

c *Sint.*] i. fuerint.

d *Et rationes reddere.* nota manumissum debere credere rationem, & sic est cōtra, ff. de neg. gest. l. tum actum, & l. quæ vtiliter, §. 1. & ff. de neg. gest. si cognati. & inf. an seruus ex suo facto. l. 1. Sol. dicas hoc speciale: quia & aliud pro eo speciale inducitur, vt sit liber etiā ex testamento: quod forte non valebit. sic ff. de iureiuran. cum, qui in princip.

e *Connumeretur.*] vt instit. de actio. §. actionem.

sub ea [a] scilicet conditione, vt si actores [b] sint, [c] vel alias ratiocinijs suppositi, etiam postquam peruenient in libertatem, necessitas eis imponatur res hereditarias, & rōnes reddere, [d] iure patronatus videlicet competē te ei, qui ex legibus ad id possit vocari: illo (ne in posterum dubitetur) obseruando, vt & ipsa hæreditatis petitio omnimodo bonæ fidei* iudicijs connumeretur. [e] Dat. Cal. Sept. Cōstant. Lāpadio, & Oreste Coss. 530.

TITVLVS XXXII.

De rei vendicatione.

Per seruū bona fide possessum possessio queritur ex re ipsius possidētis, & opera possessor ex dictis causis nō acquirit. h. d. Bald. Vel sic: Per seruum bona fide possessum quæritur possessori etiam dominium rerum quæsitarum ex rebus possessoris, vel opera possessi: malæ fidei vero nihil quæritur, ideo restituere tenetur. h. d. Salic.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Cæciliæ.

LEX PRIMA.

Etiam per alienum [f] seruum bona [g] fide possessum [h] ex re eius, qui eum possidet, vel ex operis [i] † 1 serui acquiri [i] dominium, vel obligationem placuit. [k] Quare [l] si tu quoque bona fide possedisti eundem seruum, & ex nummis tuis mancipia eo tempore [m] comparauit, potes secundum iuris formam vti defensionibus tuis. [n]

¶ Mancipium autem 2 † alienum mala fide possidenti nihil potest [o] acquirere: sed qui tenet, non tantum ipsum, sed etiam operas [p] eius, nec non ancillarum partus, & animalium fœtus reddere cogitur. PP. 3 No. Maij Eboraci, Faustin. & Rufo 3 † Coss. 211.

Superior pars ædificii cedit parti inferiori. hoc primò. Aedificium cedit solo hoc secundò. Soluto ædificio materia redit ad pristinum dominum, non ad ędificantem. hoc dicit tertiò. Vel ad ædificantem, si non ædificauit animo donandi. hoc quartò, & vltimò dicit Bald.

Imp. Antoninus A. Aristeneto 4 †

LEX II.

Si inferiorem [q] partem

f *Etiam per alienum.*] non solum per proprium, de quo constat, vt institut. per quas personas nob. acquir. §. item nobis acquiritur.

g *Bona fide.*] salutem ab initio, secundum Irn. vt ff. de vsur. qui scit, §. fin. sed aliud in libero homine possesso, vbi continuo exigitur bona fides, vt ff. de acquirenda rerum domin. l. qui bona fide, §. tamdiu. 1 † Operis.

h *Possessum.*] quia putauit eum esse vendētis, vt ff. de contrahē. empt. l. qui a quolibet, & de stipu. ser. l. si seruus testamento.

i *Acquiri.*] .s. possidenti.

k *Placuit.*] alias nisi ex duabus causis quæ-2 † Enim. rit domino dominiū & non possessionem, vt ff. de acqu. possess. l. 1. §. fin. & de acquir. rerum domin. homo liber. in fin. & ff. de donatio. inter vir. & vxor. si vxor. & contingit etiam alijs, vt dominium alicui sine possessione queratur, vt ff. de fun. do. l. si fundum. Sed contra, ff. de acquir. rerum do. si seruus, vbi innuit, quòd etiam extra has causas non quærit domino. Sed expone ibi literam, vbi dicit non quæri domino. scilicet quādo ex re possessoris, vel opera serui, nec possessori, vt ibi subijcit, vbi nec ex re, nec ex opera quærit. 3 † Rufino.

l *Quare.*] dixit in genere, nunc dicit in specie.

m *Eo tempore.*] quo possidebas.

n *Tuis.*] agendo & excipiando, vt restituendo seruum non cogaris restituere q̄sita per eum, idest illa q̄sita empta ex re tua. 4 † Aristineta.

o *Nihil potest.*] imo videtur, quòd possit ex re possessoris, vt ff. eo. præterea, quæ est contra: nam ibi erat malæ fidei, cum lis erat contestata, vt & sup. tit. prox. l. 1. §. post litem contestatam. Solu. ibi remansit bonæ fidei post litis contestationem. Vel hic fuit sem per malæ fidei, ibi fuerat bonæ fidei ante litis contestationem.

p *Operas.*] idest operarum æstimationem: eadem enim reddi non possunt, ut ff. de condi. indeb. si non sortem, §. libertus.

DE REI VENDICATIONE.

Post actionem de vniuersitate subijcit actionem, per quā singularia petuntur. vt ff. eod. l. 1. in princ. Et dic, quòd datur directa ei qui est dñs de iure gentium, vel ciuili, vt ff. eo. l. in rem act. in prin. vtilis datur superficiario, emphyteutæ, & similibus: vt in eo. tit. l. superficiario, & l. præterea, & ff. si ager. vectig. l. 1. & datur contra eum qui possidet, vel dolo desijt possidere, & ideo de hoc interrogatur ante litis contestationem, vt ff. eo. l. qui possessorio, in princ.

Etiam.] CASVS. Si seruum alienum possedisti bon. fi. & ex re tua, vel operis suis aliquid acquisiuit, an domino, seruum vendicanti restituere debes ea. quæ tibi quæsiuit, quæritur? Dicitur quòd non: secus si mala fide possessor fuisti: quia non solum ipsum. sed quicquid habet, & operas, & operarum æstimationem.

¶ Ex hac l. not. regulam generalem, quòd q̄n eadem res venditur, vel donatur duobus in solidum, ille præfertur in dominio, cui prius res fuit tradita, nō attento cui prius fuit vendita, vel donata. concord. l. siue autem, §. si duobus. ff. de publica. cum concord. in gl. allegat. secundum Iac. hic.

Si inferiorem.] CASVS. Habebas domum, vicinus superædificauit faciendo eam altiorem, quod super ædificatū est, cuius dominio cedat, an super imponentis, an cuius erat inferior pars domus, quæritur? Dicitur, q̄ domino cedat: itē in solo meo, in quo ædificatum non erat, ædificauit vicinus, nec constante ędificio materiam suam vendicabit prior dominus, siue ædificium fuisset exstructum bona fide, siue mala, siue ab eo cuius erat solum, vel ab extraneo, de aliena materia, siue ex propria, bona tamen fide. Si autem mala fide aut ab eo cuius fuit materia, in hoc tertio casu donare videtur, vel dic similiter, quod ad dominum priorem redit, nisi animo donandi ædificauerit, secundum M.

q *Si inferiorem.*] puta fundamentum.

ædificij, quæ solum contingit,[a] ad te pertinere probare potes: eam,[b] quã vicinus tuus imposuit, accessisse dominio tuo non ambigitur.[c] Sed & id, quod in solo[d] tuo ædificatum[e] est, quoad in eadem causa manet, iure[f] ad te pertinet.* Si verò fuerit dissolutum, eius materia ad pristinum dominũ[g] redit,[h] siue bona fide,[i] siue mala* ędificium exstructum[k] sit: si non donandi animo ædificia alieno solo imposita sint. PP. 12. Cal. Nouemb. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Rem meam non nomine meo venditã vendicare possum, & possum ratum habere quoad parãdum actionem negotiorum gestorum in subsidium. h.d. secundum Bart. & Bal. Vel sic: Venditio rei alienæ consentienti, non inuito, vel ignoranti præiudicat, in subsidium tamen pretium actione negotiorũ gestorum recuperat. h.d. secundum Rain. & Salyc.

Imp. Alexander A. Dominiæ. al. Dominitæ.

LEX III.

MAter tua, vel maritus fundum tuum, inuita, vel ignorãte te, vendere iure non potuit,[l] sed rem tuã à possessore vẽdicare, etiam nõ oblato pretio, poteris.[m] Sin autem postea de ea venditione[n] consensisti,[o] vel alio modo[p] proprietatem eius amisisti,[q] aduersus emptorem quidem nullam habes actionem: aduersus venditorẽ † vero de pretio negotiorũ gestorum actionem exercere non prohiberis.[r] PP. 3. Cal. Nouem. Alexan. A. 2. & Marcello Coss. 227.

a *Contingit.*] Aliàs secus si non cohæret solo, vt ff. de acquir. rerum dom. l. Titius. Accursius.

b *Eam.*] scilicet partem.

c *Ambigitur.*] vt ff. de rer. do. l. si supra. & Inst. de re. diuis. §. cum in suo. & ff. de acq. rerum dom. l. adeo. §. cum in suo. Sed possessio cuius est? Videtur vtriusq; nam dominus solum possidet, alter possidet superficiem, vt ff. vti pos. si duo, §. item videamus. & §. Labeo. Vel dic, quod ædificator tãtum possidet, vt ff. de acquir. possess. l. 1. in princ. & in d. l. si duo, de alia superficie dicit, q̃ nõ vsque ad solum est.

* Expensas tamen deduci putarit senatus Parisiensis, vt refert Luci. 11. Placi. 16. Goth. * Vi. Cuia. 10. obse. 1. 13. obse. 6.

d *In solo tuo.*] tamen si esset horreũ, quod separari posset, remoueret.

e *Aedificatum.*] à vicino.

f *Iure.*] gentiũ, quo iure: Quicquid plantatur, seritur, vel inædificatur, omne solo cedit, radices si tamẽ egit.

g *Dominum*] scilicet vicinum.

h *Redit.*] etiam post tẽpus vsucapionis, vt d. l. adeo. & ff. de acq. rer. do. §. cum in suo. ff. eo. l. in rem. §. si. & ff. de so. qui res, §. fin.

i *Bona fide.*] hic non quæro a quo, vel vnde sit.

k *Exstructum sit.*] id est factum. Exstructum inquam ab eo cuius est solum, siue ab alio, ex aliena tamen materia. Si autem ex propria, tunc si bona fide, idem, vt subijcit: si mala, tunc donare videtur, & hoc est quod subijcit, si non donandi, &c. Sed M. argum. colligebat hic malæ fidei ædificatorem posse repetere, si non fecisset animo donandi, in casu tamen seruatur quædam media via, vt ff. eod. si in aliena area, aliàs incipit, Iulianus lib. 8. ffõrum scribit, si in aliena, &c.

MAter.] CASVS. An mater, vel maritus possit vendere fundum filiæ, ipsa inuita vel ignorante? Dicitur, quod non, sed filia eum vendicare poterit, etiam non oblato pretio, & hoc in prima. Si autem postea per consensum filiæ venditio ratificata est, vel ab emptore fundus sit præscriptus, contra emptorem nullum habet regressum, sed in subsidium contra venditorem actio. negot. gesto. aget ad pretium. & hoc in secunda.

l *Non potuit.*] quantum ad hoc, vt transeat dominium, & sic soluitur contra ff. de contrahen. empt. l. rem alienam. Vel dic, nec etiam quantum ad obligationem, si emptor sciebat, vt ff. de contrahen. empt. si in emptione, §. item si emptor.

m *Poteris.*] vt infrà eod. si mancipium. & infrà de furt. l. 2. & infrà ad Velleianum. l. si sciens. Sed contra. ff. eod. l. emptor. vbi dicit demum restituto pretio restitui. solut. ibi conuersum fuerat in vtilitatem eius cuius est res, vt infrà si ven. pign. aga. l. 1. & 3. & infrà de prædi. minor. l. si prædium. & l. vtere.

n *Venditione.*] sed nomine tuo gestum poteris habere ratum, & sic loquitur hic in contrarium, ff. de negot. gest. si si pupilli, §. sed si ego. ibi loquitur quando nomine tuo gestum non est.

o *Consensisti.*] hoc casu statim datur ex ratihabitione actio negot. gest. vt subijcit, & suprà de neg. gest. l. ab vno, & infrà familiæ ercisc. l. in familiæ.

p *Vel alio modo.*] puta vsucapione, vel præscriptione, vt infrà de rebus alien. non alien. l. 2. & infrà de commu. re. alie. l. 2. Vel quia in rerum natura res esse desijt, vt ff. de negot. gest. l. fina. in principio.

q *Amisisti.*] quoad effectum.

r *Non prohiberis.*] hoc si habes ratum, & venditio facta est nomine tuo: fieri enim potuit etiam de inuito: alioquin si non nomine tuo ratum habeas, licet tibi præiudices quantum ad rem petendam, vt hic: non tamen prodest ratihabitio ad pretium petendum. nam non potes habere ratum non tuo nomine gestum: vt ff. de precar. si seruus. & ff. de neg. gest. si pupilli, §. sed & si. secundum Bulgarum. & hoc si res extat non præscripta: alias benè concedebat B. in subsidium haberi ratum: vt ff. negotijs gestis. l. fin. & infra de reb. alien. non alienan. l. 2. cum suis concordantijs. Sed M. dicebat me posse habere ratum, & non meo nomine gestum, & etiam re extante non vsucapta, pro quo est infra de ijs, qui à non domi. na. l. 1. sed ibi speciale fauore libertatis. Tu dic, aut habeo ratum, quod vendideris nomine meo, cum vendideris nomine tuo, & tunc nihil præiudicat mihi: aut quod vendideris tuo, & tunc si non credebam me petere actionem, agam adhuc, & sic si repellar exceptione, replicabo, vt argumen. de pact. l. si cum te. Item quamuis ignorem ius, certo tamen de damno.

† Vendatricem.

1 Item quid si tantum petij pretium quando non meo nomine est gestum, an præiudicio mihi in repetitione rei meæ? Dic, quod non: quia cum petitio pretij, quod est principale, non valet, nec quod tacitè inest, debet valere. argument. ff. de serui. rustic. prædior. l. item, §. quia habet. aliud si expresse haberet ratum, vt modo dixi. Item si tu vendidisti paruo pretio: an repetam iustum, vel acceptum? & puto iustum, si eras malæ fidei possessor: alias acceptum, vt ff. de petitio. hæredi. si possessor. 1. §. fina. & §. ait. Item quid si non nomine meo vendidit, deinde per plures manus ambulauit: deinde fit vsucapta, & ego in subsidium ratum habeo: an a primo tantum petam pretium: an ab omnibus qui vendiderunt? Respond. à primo qui habet lucratiuam causam: nam nec alij videntur habere pretium, cum eis tantundem absit, vt argumentum ff. de mi. plane, & de verborum significationib. lege Labeo, §. primo. Sed pone te vendidisse rem meam Titio: postea Titium donasse Mæuio: item Mæuium vendidisse Sempronio. hic non potest superior ratio locum habere: cum tu, & Mæuius lucratiuam causam habeatis, nunquid ergo vterque conuenietur? Quidam dicunt primum, & est ratio hic, & superiori casu, quia cum ratas habeo omnes, ergo, & primam: ergo hi, qui emerunt à primo, rem eius propriam emerunt, deinde tuam domini facti vendiderunt, vnde non debent teneri, quia rem propriam vendiderunt. Alij dicunt vtrumque teneri. Sed posset dici in superioribus casibus, quod vltimus tantum debeat conueniri, propter cuius factum rem meam illo vsucapiente amitto. Vel dic in secunda quæstione aliud in eo, qui habet lucratiuam causam, quia non transit ad eum exceptio ex persona primi, vt ff. de pactis, quod dictum, & ff. si famil. fur. fec. dica. l. tertia, §. plane si emptor. & §. sed an. Sed pone, quod causam non habet vltimus à primo, vtputa rem meam vendis, deinde emptor habet eam pro derelicto, occupat

1 Tu dicas si volo agere actione negotiorũ gestorũ ex hoc negotio nomiter gesto, quia scilicet ratum habui, per quod dominiũ rei meæ in emptorẽ trãstuli: tunc possum habere actionem negotiorum gestorum, vt est casus secundum B. hic, quod declara latius, vt per eum.

eam quis, & postea vendit, quis primo conuenitur? Quidam, quod vterque alij, quod vnus. Tu dic, quod primus, vt supra in simili quæstione.

A *Duersus.*] CASVS. De fundo meo me deiecisti, Titio bona fide ementi vendidisti: postea eundem fundum seruo legasti an à Titio eum vendicare Seius possit? Et n. q sic; nisi fuerit præscriptus, vel pone in tribus personis, aliquis rē meā bona fide emit à malæ fidei possessore, an eam vendicare possim, quæritur? dr, q sic; nisi mihi obstet vsucapio, vel præscriptio: prima ratio est, q illud verbum, ad te peruenit, in fi.

a *Vel longæ.*] vel pro i. non enim possset loqui in vsucapione triennij, quæ in rebus mobilibus locū habet, vt inf. de vsucap. transfor. l. 1. Vel. si audis in rebus mobilibus.

b *Peruenerit.*] ex successione, vel legato. Et no. q hæc lex loquitur secundum sua tempora, & illa infra de vsucap. pro emptore. l. si partem aliud nouo iure: quia malæ fidei possessor, &c. vt. j. de pscri. long. tem. Auth. malæ fidei. Itē no. quod hæc lex facit pro M. qui dixit præscriptione longi temporis dominium acquiri: quod nos secundum B. negamus, vt dices inf. de prascriptio. 30. anno. si quis emptionis. in princ.

D *Omum.* CASVS. Domum ex successione matris meæ mihi pertinētem inuasisti, & ex ea pensiones percepisti, in eam damna dedisti, an in restitutione domus veniant pensiones, quęritur? dicitur quod sic; nec solum pensiones quas percepit, sed si quas percipere potuit, restituere, sed & damna resarciet, & hoc in prima. An autem impensas si quas in ea fecit, repetere possit, quæritur? distinguit, si necessarias fecit, repetet: si vtiles, eas auferet sine læsione prioris status rei, & hoc in secunda.

c *Occupatam.*] improprie dicitur, cum res immobilis dicat. inuadi, mobilis conpari, vt Instit. vi bon. rapt. §. penultimo.

d *Damni dari.*] remissa actione, l. Aquiliæ. si hoc petitor elegerit, vt ff. eod. non solum. & l. seq.

A b eo, qui emit res à mala fidei possessore, poterit res vendicari, nisi vsuceperit, vel præscripserit. h. d. secundum Bar. Bal. vel sic: Vsucapio, vel præscriptio, quam mala fides aucioris non impedit, rei vendicationem tollit, & excludit. Salyc.

Imp. Gordianus A. Muniano militi Aphricæ.

LEX IV.

ADuersus eos, qui à malę fidei possessorib. fundum bona fide comparauerunt, ita tibi actio competit, si prius quam vsucapionem implerent, vel longę[a] possessionis præscriptionem adipiscerentur, dominium ad te peruenerit.[b] P. 12. Cal Nouembris. Pio, & Pontiano Coss. 299.

Malæ fidei possessor tenetur de re & fructibus perceptis, vel percipiendis, sumptibus non computatis, nisi necessariis: vtiles verò per ductionem de retinet. h. d. secundum Ac. Iac. But. S. Vel sic. Possessor malæ fidei tenetur de fructib. perceptis, & percipiendis, & omni causa damni: & sumptus per eum factos non imputat iure actionis, nec propriæ exceptionis, licet pro necessariis ei succurratur officio iudicis. & vtiles ei tollere permittitur sine læsione prioris status. h d. & notabiliter Salyc.

Idem A. Herasiano, aliàs Heresiano.

LEX V.

DOmum quam ex matris successione ad te pertinere, & ab aduersa parte iniuria occupatam[c] esse ostendis, præses prouinciæ cum pensionibus, quas percepit, aut percipere poterat & omni causa *damni dari[d] restitui iubebit: eius autem quod impendit, rōnem haberi non posse, merito rescriptum est, cū malæ fidei possessores, eius quod in rem alienam impendunt, non eorum negotium gerētes quorum res est, nullam *habeāt repetitionem, nisi necessarios *sumptus fecerint.[f] Sin autem vtiles, licentia eis permittitur sine læsione prioris status rei eos auferre. PP. 2. Id. Febr. Coss. 240.

Res empta ex pecunia mea, non est mea, & ideò à me vendicari non potest. hoc dicit Bald. & Salyc.

Idem A. Vstronio.

LEX VI.

SI ex ea pecunia, quā deposueras, is apud quem collocata fuerat sibi possessiones comparauit, ipsique traditæ sunt, tibi, vel omnes tradi, vel quasdā ex his compensationis causa ab inuito eo in te trāsferri, iniurio sum est.[g] P. P. 5. Id. Iul. Gordiano A. & Auiola Coss. 246.

Partus sequitur matrem, quantum ad status conditionem, & dominium, sed quantum ad dignitatem, & honorem sequitur patrem: quia ex virili sexu eos metimur. hoc d. Bald. Vel sic: Cuius est mater, & partus. hoc dicit Salyc.

Imp. Philippus A. & Philippus N. Cæs. Antonio.

LEX VII.

PArtum *ancillæ, matris sequi conditionem, *nec statum patris in hac specie[h] cōsiderari, explorati iuris ē. PP. 14. Cal. Nouem. Philippo A. & Titiano Coss. 246.

e *Nullam.*] Tribus enim modis repetuntur expensæ per a. & e. & o. id est, actione, exceptione, iudicis offi. quorum nullo repetuntur hic, vt & infra de ædif. priua. l. si is. & ff. de excep. doli. l. Paulus.

f *Sumptus fecerint.*] Quos seruant officio iudicis, non exceptione doli. cum sint malæ fidei. Sed contra infrà de infan. expo. l. 1. vbi etiā necessarios non seruat per officium iudicis. Sol. speciale in fure. Item contra ff. de conditione inde. l. si in area, in fin. vbi dicit nullo modo etiā necessarias, vel vtiles impensas posse peti. Solut. ibi in faciendo de nouo. hic in reficiendo. Differunt enim hæc inter se, vt ff. de itin. actuq; priua. l. 3. & penulti. & circa hoc plene dixi, ff. eod. l. fundo.

ADDITIO. Dic, quod dicta l. si in area. sup. alleg. potius concord. secundum Pau. de Cast. hic.

* Concor. cum hac l. glos. super verb. redditur in c. 1. de resti. spol. in fi. glos.

* Vi. Cuia 10. obs. 1.

g S*I ex ea.*] CASVS. Penes me turā pecuniam deposuisti. eam in emptionem prædiorum collocaui nomine meo. an res emptas vendicare possis, vtpote ex pecunia tua comparatas, quæritur? dicitur, q non; nec omnes, neque aliquas ex eis à me compensandi gratia recuperare poteris. Viuian.

g *Iniuriosum est.*] vt infra communia vtriusque iudi. si patruus. & infrà si quis alteri, vel sibi. l. prima. & argumen. infra de pign. quamuis ex ea. & de distractio. pig. si maritus. & infra deposi. Si is. Sed contra infrà eodem, si vt proponis. Solut. vt ibi. Item nota hic, quia ratione rem emptam ex pecunia mea non possum petere, non meo nomine emptum; eadem contra pretium rei meæ non debeo petere, nō meo nomine venditæ, vt supra eodem. l. mater. & nota, ff. si certum petatur. l. si pecuniam.

P*Artum.* CASVS. Si ex ancilla mea tu liber filium suscepisti, an eum vt seruum vendicare possim, quæritur? dicitur, quod sic, matris enim, & non patris sequitur conditionem. Viuianus.

* Ex lib. 3. titu. 2. l. 3. C. Theod.

* Concor. c. vlt. cum glo. vnica in me de seru. non ord. extra.

h. *In hac specie.*] id est in dominio, vt illius sit filius, cuius est ma-

est matér, vt Instit. de ingen. §. 1. & infra, de lib. cau. l. fina. & ff. eo. si frumentum, §. si æqua. aliis incipit, l. idem Pomponius scribit, si frumentum, §. idem scribit, si æquam. secus autem in honoribus, & quibusdam curialibus, & alijs cōditionibus, vt infra, de decurio, l. nullus, ij. & l. exemplo, & l. eos, libro 10. & infra, de mori iò leg. l. fin. lib. 11. & infra, ser. fug. l. fin. & ff. de sta. hom. l. cum legitimæ, & ibi dixi.

SI *vt proponis*. CASVS. Si ex pecunia tua, quam miles apud te deposuit, fundū tuo nomine comparasti, an pro fundo sibi detur rei vendic. quæritur? dicitur, quod sic, obtentu militiæ, & sic soluitur contra l. si ex. Item ager cōtra te actio. mandati si mandato suo emisti vel neg. gestor.

a *Si proponis*. supple ô miles.

b *Non negabit*. contra, supra eodem si ex ea pecunia. Solutio, hic speciale in milite sic & in minore, vt infra arbitr. tutelæ, l. curator, & ff. quando ex facto tut. l. 2. & eadem ratione in ecclesia, idem in vxore & de viro, vt ff. de don. inter virum, & vxor. l. vxor marito.

ADDITIO. Aduertas secundum Cynum hic, quod isti quatuor casus non sunt omnino similes, quia in milite simpliciter verum est, quod res empta ex pecunia sua, sua est. Sed minore distinguitur, quia aut est empta a tutore, vel curatore, & procedit ista glo. aut ab alio, & tunc demum in subsidium potest res vendicari, probatur in l. filiæ, ff. de solutio. idem in ecclesia, vt si empta sit per administratorem, sit ecclesiæ, alias demū in subsidium, vt dictum est in minore, argu. l. orphanotrophos, in princ. sup. de episc. & cler. Illud uerò, quod dicit gl. de re empta empta ex pecunia uxoris, non est uerum simpliciter, sed demum in subsidium, ita loquitur l. ex pecunia, inf. de iure dot. Bar.

c *Mandati*. si fortè procurator erat is, qui comparabat uel negotiorum gestorum. Idem tamen si non esset, secundum quosdam.

Res empta ex pecuniâ militis, potest speciali fauore à milite vendicari: potest etiā agi negotiorum gestorum, vel mandati si intercessit mandatum, hoc dicit secundum Bar. & Bald.

Idem A. & C. Philippo militi.

LEX VIII.

SI (vt proponis [a]) pars aduersa pecunia tua quædā nomine suo comparauit. præses prouinciæ vtilem [1] † vendicationem obtentu militiæ tibi eo nomine impertiri desideranti, partes æquitatis non negabit. [b] Idem mandati [c] quoque, seu negotiorum gestorum actionem inferenti tibi iurisdictionem præbebit. P. 2. Non. Mart. Præsente, & Albino Coss. 247.

Res dotalis est in dominio mariti, non mulieris, hoc dicit secundum Iac. Butrig. Ba. Vel sic: Dominium rei dotalis est mariti: ideo constante matrimonio rei vendicatio non competit vxori, hoc dicit Salic.

Imppp. Caius, Carinus, & Numerianus AAA. Antonio, aliàs Antonino.

LEX IX.

DOce [d] ancillam, de qua supplicas, dotalē [e] fuisse innotione præsidis, quo patefacto, dubium non erit vendicari ab vxore tua nequiuisse. [f] PP. 3. Calend. Mart. Caro, & Carino AA. Coss. 283.

Dominium potest probari per testes, vel per instrumenta, & interdum adhibentur tormenta. hoc dicit Bal.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Ianuario.

LEX X.

CVm super [g] vernis [2] † mancipijs nulla instrumenta te habere asseueres, in iudicio, in quo negotium cœptū esse proponitur, id quod [h] in precem contulisti, postulare debuisti. [3] † Iudex enim non ignorat seruorum dominia, etiam citra instrumentorum exhibitionem alijs [i] probationibus, vel ipsorum interrogatione [k] posse ostendi. PP. G. ij. Id. Februar. ipsis 4. & 3. AA. Coss.

Quicquid plantatur, seritur, vel inædificatur, omne solo cedit, si tamen egit radices, hoc dicit. Vel sic: Eius sunt reditus, cuius est proprietas, h. d. Baldus. Vel sic: Quicquid plantatur, seritur vel seminatur, totum solo cedit, radices tamen egit: bona fide tamen faciens si possidet, sumptus deducit doli exceptione, hoc dicit, concor. l. adeo, in fine. ff. de acquir. rer. dom. Salic.

Ijdem AA. & CC. Gallano, al. Caiano. [4] †

LEX XI.

SI quis [l] sciens alienum agrum seuit, vel plantas

1 † Rei.

2 † Vniuersi.

3 † Potuisti.

4 † al. Galliano.

f *Nequiuisse*. nisi ad inopiam maritus vergat, inf. de iu. do. l. vbi. Vel dic, quòd ibi agit hypothecaria, non rei vendicatione. Item dicunt hic quidam intelligi si vendicat vxor, vt suam secus si ut dotalem, per legem sup. de procur. l. quia absente, in fine. Item nota ex hac l. quòd maritus dominus est rei dotalis secundum opinionē nostram de ciuili & naturali iure, ut ff. de auro & argen. leg. l. quintus, ij. argento. quia id demum uendicare possumus, quod nostrum est, ut ibi dicit, & pro hoc infra, de iu. dot. l. de his.

CVm super. CASVS. Seruum uernā ex ancilla natum possedi eum uel uendicare nolebam. fuit tis intētione mea probare per instrumenta non potui, an per interrogationē ipsius serui, & per testes probare possim, quæritur? Resp. quòd sic.

g *Cum super vernis*. i. domesticis, qui nascunt ex ancillis, quæ domi sunt, ut Instit. de legat. §. si quis in nomine, uersic. huic proxima Accursius.

h *id quod*. i. sine instrumentis audiri allegationes probationes.

i *alijs*. puta testib.

k *Interrogatio* ut ꝭ. de prob. l. proprietatis. et no. diligenter tres modos probandi. Item no. quod quidam intelligunt l. istā, cū inter aliquos de proprietate serui quæritur, ceterū si agit contra alienē qui sit in possessione libertatis, nunquā esset eum torqueri contra semetipsum. Tu dic, non solum, si inter alios est de alio controuersia, debet torqueri, ut ꝭ. de seruo fugit. l. quicumque, & l. cum serui, & hic sed etiam cum ipsemet est in lite, debet interrogari, ut hic cum sit tanquam liber in iudicio libera li, ut ff. de iudic. l. in certis & torqueri in possessorio, non petitorio, ut inf. de quæstio. quoties, & dixi infra, de liber. cau. l. cam quæ.

SI *quis*. CASVS. Sciens alienum agrum seuisti, uel plantam imposuisti, cuius dominio cedit, quod sertum, uel satum est, quæritur? dicitur, quòd domino soli, cum radices egerit, domino enim accedere facit plantam, uel segetem solum suum, id est proprium domino, quasi dicat per solum acquiritur dominium in segetem, uel plantam magis, quàm acquiritur plantatori, uel seminatori dominium per satum suum quatenus per plantationem, uel seminationem, & hoc in prima. Si autem bona fide seuisti domino uendicanti, quod seminatum est, obstabit doli exceptio: nisi impensas quas fecisti, præstiterit, & hoc in secunda.

l *Si quis sciens*. si enim bona fide, etiam postquam emisit

DOce. CASVS. An ancillam ab uxore tibi datam in dotem uendicare possis, quæritur? Respondeo quod sic, nec enim uxor tua uendicare poterit. Vel dic, quod uxor egit rei uendicatione, & succubuit, an tu nihilominus eam uendicare poteris? quæritur? prima posito uerior est.

d *Doce*. uiro loquitur.

e *Dotalem*. Aestimatam, uel inæstimatam, quæ propriè dicitur dotalis, ut inf. de rei uxo. actio. §. & cum lex.

emisit radices, datur vtilis in rem, secundum M. vt ff. cod. l. si frumentum, alias incipit, idem Pomponius scribit, §. de arbore. quod non placet: imo datur actio in factum ad instar fertumni arborum: vt ff. eo. in rem. §. item quaecumque.

a *Huiusmodi.* quasi dicat, solum facit segetem, vel plantam domino.

b *Factum.* idest seminatio.

c *Solum.* idest terra.

d *Suum.* i. tui sequitur dominium magis, quam scientia plantanti, vel plantatio, vt hic, & ff. de vsur. qui scit, §. 1.

d *Suum.* nutriendo radices.

e *Seruare.* sed possidet.

f *Significatum est.* vt Inst. de rei. diuis. §. si Titius, & ff. de acquir. re. dom. qua ratione, & hoc si possidet, alias secus: vt ff. de condic. indeb. si in area.

INciuile. CASVS. Mancipium mihi vendidisti & tradidisti, sed nondum precium solui: an per rescriptum principis illud me inuito auocare possis, quaeritur? dicitur quod nō: sed pactus post traditionem editus domini est, scilicet meus: sicut & mater, & hoc in prima. Si autē precium nondū tibi solui: aduersus me ad precium agere potes & hoc in secunda.

g *Vt mancipium.* idest ancilla.

h *Assignetur.* quasi ob causam datum, id est ob precium. & cā non sequuta, id est precio non soluto, cum in alterius praeiudicium talia rescripta non concedantur: vt infra, de emancip. lib. [illegible] & infra, de don. ante nupt. [illegible] & infra, de reuocan. donat. si do [illegible]

i *Facta.* quo nati [illegible] non quo cō[illegible] vt hic, & ff. de [illegible] dom. l. si [illegible] tantum [illegible] bona fides [illegible] alias secus [illegible]

imposuit, postquā hę radicibus terrā fuerint amplexę, solo cedere rationis est. Domini n. magis segetem vel plātas, quam per huiusmodi [a] factum [b] solum [c] sui [d] facit. Sane eum, qui bona fide possidens hoc fecerit, per doli mali exceptionem contra vendicantem dominium seruare [e] 1 † sumptus, iuris auctoritate significatum [f] est. Dat. iiij. Calend. Mart. Summ. AA. Coss.

1 † Seruari.

Licet non soluatur precium res vendita & tradita vendicari vel condici non potest. h. d. Bal. Vel sic: In contractib. nominatis licet altera pars nō obseruet quod debet, non habet locum pœnitentia. Bald. Vel sic: Alienatio non reuocatur ex rescripto: licet agi possit ad precium non solutū, hoc dicit, Sal.

Iidem AA. & CC. Alex.

LEX XII.

INciuile, atque inusitatum est quod postulas, vt mancipium [g] quod tradidisti, & eo modo dominium eius trāstulisti, inuito eo nostro rescripto tibi assignetur. [h] Vnde intelligis ancillae 2 † semel emptoris factae 3 † filios etiam postea natos, eius dominium sequi, cuius mater eorum eo tempore fuerit. [i] Sanè de precio, si non hoc ante 4 † probatum fuerit te recepisse, conueni [k] aduersarium tuum. Data Idib. AA. Coss.

2 † Ancill[illegible]
3 † Facta.
4 † [illegible]

[illegible] vendita uerò. Sed quid si statim [illegible] precium non autem solutum est? Respon. [illegible] Quid si vsque ad [illegible] ad similitudinem legis [illegible] placet contra, ut scilicet non possit [illegible]

k *Conuenire.* [illegible], & infra, de contrahenda emptio. l. non [illegible]

l *Ordinarij.* CASVS. inter te, & me de seruis quibusdam per interdictum utrobi erat quaestio: quia dicebam [illegible] & possessionem naturalem pertinere ad me: an [illegible] proprietatis [illegible] quaeritur? Respon. [illegible] quod [illegible] primo causa possessionis, & deinde causa proprietatis. Vel sic: Conueni te possessorio coram vno iudice: voluisti me conuenire petitorio coram alio, quaeritur an possis? Respondetur quod non: quia primo agitanda est causa possessionis, & deinde proprietatis.

Possessorium debet prius terminari per sententiam, quàm petitorium, h. d. Ba. Vel sic: Possessorium praefertur petitorio et contrario, si de vtroque simul est quaestio. hoc dicit Sal.

Iidem AA. & CC. Cirichio, al. Eutychio.

LEX XIII.

ORdinarij [l] * iuris [m] est, vt mācipiorum orta qōne [n] prius exhibitis [o] mancipijs de possessione iudicetur, ac tunc demum proprietatis eā ab eodē iudice [p] decidat. Dat. Idib. April. AA. Coss.

Filius venit contra factū matris: nisi quatenus sit eius haeres. h. d. Vel sic: Pro ea parte, qua quis successit defuncto pro ea eius repraesentat personam, & eatenus contra factum eius venire non potest, h. d. secundum Bart. & Bald. Vel sic: Contra factum defuncti non venit haeres etiam proprio nomine pro haereditaria portione, h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Septianae.

LEX XIIII.

CVm à matre domum filij, te sciente, [q] comparasse proponas, aduersus eum dominium vendicantem, [r] si matri non successit, nulla te exceptione tueri [s] potes. Quòd si venditricis obtinet haereditatem, doli mali exceptione, pro qua [t] portione ad eum haereditas pertinet, vti non prohiberis. [u] D. iij. Calē. Iul. AA. Coss.

l *Ordinarij.* quilibet se possidere contendit & dominum esse, & alter celat rem. Primo agendum est ad exhibendum. Secundo verò vtrobi. Tertio de proprietate, vendicabat seruos Titius alius praetendebat se possidere, &c.

m *Iuris est.* vt & infra, de interdic. incerti. & infra finium regun. l. si quis. & ff. de iu. si de vi. & ff. de acquir. poss. exitus, & argum. inst. de appel. l. 1.

n *Quaestione.* s. duplici, proprietatis, & possessionis.

o *Exhibitis.* p actionem ad exhibendum quae praeparat etiam causam possessorij iudicij: vt hic dicit. & ff. ad exhib. l. tertia. § Pomponius.

p *Iudice.* ne diuidatur continentia causae: vt supra, de iudic. nulli. Sed nunquid in eodem libello poterit causa possessionis & proprietatis inuentari? Io. & Azo. indistinctè dicunt, quod non, & sic indistinctè loquitur haec lex. Tu dic distinguendū inter ea quae sunt retinendae possessionis & alia quae diximus. ff de iudic. si de vi. & sic loquitur haec lex in interdictis retinendae possessionis. Vel hic ab vno vnum, ab alio aliud proponitur. Vide hic plenius de materia per Ioannem Bal rum in suo Breuiario.

* Concor. c. cum dilecta, cū glo. super uerbo, trāsponentes, ia med. & in pr. nc. glo. seq. extra, de rescrip. & uide ca. cū dilectus cū sua glo. de cau. poss. & propriet.

CVm à matre. CASVS. Sciente te matre mea domum meam emisti, an eam vendicare possim, quaeritur. distinguitur: aut successi in totum, & in totum repellare: aut in parte, & pro parte, quia haeres sum, doli mali except. me repelles, si non successi, nec repellar.

q *Te sciente.* idem si te ignorante, ut supra. eod. aduersus, & [illegible]

r *Dominium vendicantem.* i. rem ratione dominij.

s *Tueri.* ut sup. eo. aut [illegible]

t *Pro qua portione.* idest pro quota.

u *Non prohiberis.* ut ff. de regul. iuris, ex qua persona, & infra, de [illegible] poss. si uxor. & supra de negot. gesto. si ab eo. & infra de lib. [illegible] & ff. de pign. act. soluto, §. solutam. [illegible] quando non praestatur [illegible] quia [illegible] nec tui stipulatus de

de euictione, vt infrà de euict. si fundum. Eadem enim est hæredis conditio, quæ & venditoris, qui omnimodo possit repelli, vt infra de fru. & liti. expen. l. 2. & ff. de diuersis præscriptio. cum hæres. Item quod dicit hæc lex in matre, idem dicas, & in patre, vt filius hæres non possit vendicare, vt ff. de liberali causa. filium. Alij contra, qui dicunt etiã hæredem filium posse vendicare, vt inf. de bon. mat. l. 1. & inf. de bo. quæ libe. l. cum oportet, §. non autem. nam & ipse pater potest contentiri nomini filij, vt legitimus administrator, cum contra legem sit venditum, vt [illegible] de agric. & cen. [illegible] multo magis ergo filius, cum plenum [illegible] ius hæredi pe[illegible], quam [illegible] lde. fin. Item sic est in patrono etiam hæredem liberti & ex edicto, vel ab intestato, quia agit reuocatoria, vt ff. si quid in fraud. pa. l. 3. §. patronum. & §. si intestatus. Sed prima opinio verior est. nec obstant dictæ leges de bon. ma. & de bo. quæ libe. quia ibi non erat hæres. Item nec quod ipse pater reuocat. facit enim vt legitimus administrator, quam legitimam administrationem non transmisit ad alium. Item nec suo nomine vendicat filius, quia sic cessit ei, qui suo proprio nomine non poterat vendicare. Item nec obstat de patrono, quia etiam in vita non potest diminuere iure patroni libertus, quod in patre non sic, qui libere alienat. Item quid si in debito bonorum subsidio instituitur hæres? Respon. si in re vna, quæ continet debitum naturæ instituatur hæres, alijs etiam hæredibus relictis, loco hæredis non est, sed legatarij, vt inf. de hæred. instit. l. quoties. & ideò vendicare non prohibetur, si verò pro debito naturæ instituatur hæres in quota portione, puta tertia, repellatur pro tertia, sed agit contra hæredes, quasi eo euicto quod sibi derelictum est, vt sup. de inoffic. test. l. scimus. quia non habet debitum naturæ. Si verò instituitur pro dimidia, repellitur pro dimidia fundi, etiam si hæreditatis dimidia non habet pretium dimidiæ fundi, vt dictum est. & ad debitum naturæ aget contra hæredes. Et si obijcitur, alius non potest grauari in quarta, vt sup. de inoffic. testam. l. quoniam in prioribus. Respond. verum est à patre, sed creditoribus licet vnumquemque pro patre hæreditaria conuenire, vel possidentibus se tueri contra hæredes pro hæreditaria portione.

In duobus habentibus causam ab eodem domino, melior est conditio eius, qui traditionem recepit. hoc dicit. Vel sic: Ille est potior in dominio, cui res prius traditur: licet alius in titulo præuenerit. Bald.

Ijdem AA. CC. Aurelio Proculino.

LEX XV.

QVoties [a] duobus insolidum prædium iure [b] distrahitur, manifesti iuris est, eum cui priori [c] traditum est, in detinendo dominio [d] esse potiorem. [e] Si igitur antecedente tempore te possessionem [f] emisse, [g] ac pretium exsoluisse, [h] apud præsidem prouinciæ probaueris, obtentu non [i] datorum instrumentorum [*] expelli te à possessione non patietur. [k]

¶ Erit sanè in arbitrio tuo pretium, quod dedisti cum vsuris recipere, [l] ita tamẽ, vt perceptorum fructuũ, [m] ac sumptuũ ratio habeatur, cũ & si ex causa donationis vtrique dominium rei vendicetis, eum cui priori possessio soli tradita est, haberi potiorem conueniat. Dat. 2. Calẽ. Octob. AA. Coss. 294.

Quod in communi ædificatur, commune efficitur: sed ædificanti bona fide, expensæ debent restitui. hoc dicit secundum Bart.

Ijdem AA. & CC. Ianuario.

LEX XVI.

SI in area communi domũ aliquis [n] exstruxit, hanc vobis communem iuris fecit ratio: cuius portionem ab eo, qui bona fide possidens ædificauit, si velis vendicari, sumptus, offerre debes, ne doli mali possis exceptione

Q*Voties.*] CASVS. Vendidisti mihi, & tradidisti, & alteri similiter vendidisti, quis nostrum potior sit, quæritur? Dicitur, quod possessor cui tradita est, nec prætextu instrumentorum emptionum, quæ non tradidisti, poterit mihi cedere possessionem, & a te pretium recuperabit cum vsuris, habita compensatione fructuum quos percepit, & sumptuum vsque ad concurrentem quantitatem. & hoc in secunda. & perinde potiorem eum esse in vendicatione possessionis, cui prius tradidisti, sicut si mihi & ei donasses, illi prius autem eam tradidisses, & hoc in tertia. Viuianus.

a *Quoties duobus.*] id est diuerso tempore.

b *Iure.*] id est in præiudicium suum non tenebitur vtrique. Vel id est non dolo. Iura: id est bona fide, vel sine dolo, secundum quosdam. Vel iure quantum ad vendentis præiudicium, non autem iure, quia incidit in legem Corneliam de falsis. vt ff. ad leg. Corn. de fal. l. qui duobus.

c *Priori.*] nam remansit venditor dominus etiam post venditionem, & ideò erit dominus cui prius tradidit, vt hic, & infra de hæred. vend. qui tibi. & infra de ijs, qui à non domino. l. qui tibi.

d *Dominio.*] id est possessione. sic contra ff. de verb. signif. interdum. Vel secundũ Pla. dominio. §. præsumpto, cui [illegible] interesse [illegible] arg. ff. de probat. l. 2. vel cõstabat venditorem dominum esse.

e *Potiorem.*] siue agat, siue conueniatur.

f *Possessionem.*] id est rem possessam emptam per traditionẽ acceptam.

g *Emisse.*] i. quasi possessionem rei emptæ accepisse.

h *Exsoluisse.*] tractatur enim de directa rei vendicatione hic, & ideò hoc quæritur, vt Instit. de rer. diuis. §. venditæ. secus si publiciana, vt ff. de publ. l. 1. de precio.

i *Non datorum.*] id est traditorum. Vel dic non datorum instrumentorum, quæ habuit ab eo a quo vendente sibi.

k *Non patietur.*] nam non ideo minus valet contractus, & traditio, quod instrumenta non interueniunt, vt hic. & infra de fid. instrum. l. cum instrumentis. & de contrahen. empt. l. non idcirco.

l *Recipere.*] omissa præcedenti via, vel excipiendo ab eo qui agit. Vel dic recipere per officium iudicis excipiendo, secundum quosdam. Vel dic, id est agendo secundum quosdam ex empto re euicta. Sed cum possit rem retinere excipiendo, & probando hæc quæ hic dixit, scilicet se emisse, & precium soluisse, & sibi primo traditam fuisse, videtur non posse agere de euictione, vt ff. de euictio. l. si rem. 1. Sed tamen hoc non potest venditor obijcere, cum ipsemet euincit, vel alius qui habet ab eo causam, vt hic fuit, & ff. de euict. l. vendicantem, in fine. & l. seq. Vel dic, quod loquitur hic, cum non poterat probare prædicta, licet intercessione, & sic sine culpa sua euincitur sibi. Vel dic tertio, quod conuertit sermonem ad eum, cui secundo est tradita. quod non placet.

m *Fructuum.*] fructus compensantur cum vsuris pretij soluti. sic ff. eod. emptor. Item cum sumptibus, vt hic, subijcit, vt ff. eod. sumptus. Et potes hic distinguere, vt diximus ff. de publica, l. fin. §. quod si à diuersis. & concord. infra de probat. cum res. & de distra. pign. l. qui prædium. & si quis alteri, vel sibi, l. malum.

ADDITIO. Aduertas, quod hæc lex non habet locum in concessione rerum spiritualium. Nam in illis ex sola concessione transfertur ius in re, vt est tex. notab. in cap. si tibi absenti, de præben. lib. 6. & facit cap. fin. de sponsalib. quod communiter not. in c. inter cætera, de præbendis. Ita dicit Abbas in c. continebatur, extra de ijs, quæ fiunt à præla. sine, & c. vbi vide alium casum per eundem, & alium vide per Bart. in l. fin. in si. supr. de sacrosan. eccl. Vide etiam Innoc. & Hostien. in d. c. continebatur.

S*I in area.*] CASVS. In area mihi, & Titio communi ædificasti, cuius erit ædificium, quæritur? dicitur, quòd pertinebit ad me: & Titium: si autem portionem tuam vendicauero à te possidente, & non sumptus quos feceris restituero, obstabit mihi vendicanti doli mali exceptio.

n *Aliquis.*] socius, vel extraneus, & bona fide.

* Potior est is, cui res tradita est, eo cui tradita sunt instrumẽta. Causa dubitandi nascit ex l. 1. inf. de donat. in qua traditio instrumento res tradita cẽsetur. & is haud dubie est huius leg. sensus genuinus. Aliã tamẽ vide apud Cuiac. 18 obseruat. 31. Aliud est in pignore, cum in eo potior sit, cũ quo pri⁹ de pignore conuenit, nec habet ratio traditionis, l. 12 in fi. l. 14. ff. qui poti. Pignus enim solo consensu contrahitur. l. 1. ff. de pigno. Dominiũ non cõsensu, sed traditione. Non est tamẽ perpetuo verum in oi causa priorem esse, cui prius res tradita est vi. Rolan. à Valle 1. consi. 9. nu. 25. & cõs. 19. nu. 16. Tiraqu. de retrac. cõuen. §. 3. n. 5. Gothof. hic, q negat id etiã procedere cũ res est Ecclesiæ, per l. vlti. j. de sacro san. eccles. Gothof.

a *Submoueri.*] vt infrà de ædi. pri. si vt proponis. & ff. de cend. inde b. si in area. in fi. & ff. de except. do. l. Paulus. & ff. de act. empt. idemque. & Institu. de rerum diuis. §. si quis in aliena. & ff. de pig. Paulus.

S*i fundum.*] CASVS. Si tibi volenti fundum meum emere a non domino, denunciaui, ne emeres, quia nō erat vendentis, quē emisti, an ad fundum, & ad fructus, quos percepisti, mihi tenearis, quæritur? dicitur quod sic.

b *Distrahentis.*] hæc est admonitio.

c *Non rectè.*] id est, sciens alienum. Sed quid si non credidit, & sic retinuit bonam fidem? Videtur non nocere admonitio, vt ff. quod falsu. autho. l. 2. & inf. de resc. vend. l. si maior. & ff. pro emptore. l. alienam. Sed certè imo habetur pro malæ fidei. l. per l. istam. & ff. quæ in fraud. cre. ait prætor, §. si quis particeps. & de leg. præstan. l. virilis, §. pen. & argu. sup. de episc. & cler. Authen. si captiui. & de epi. audi. Auth. liberis [illegible] dicit de huiusmodi attestatione. Nec obstat d. l. quod falsu. autho. quia non nocet admonitio ibi, s. quo minus contra falsum tutorem iactantem se tutorem, & sic dolosum agatur actione in fa[illegible], vt cod. tit. l. [illegible], in princ.

* Concor. c. cum M. Fer. cum glos. super verb. post motam, ȝ. de confir. & 11. q. 3. c. quia te & intelle. huius l. vi. per Fran. Balb. in l. C[illegible] 1. ȝ. de vsu c. 910.

d *Vel alio modo.*] sine denunciatione.

e *Percepisse.* de percipiendis. n. non tenetur, vt hic innuit, pp titulum quem habet. Sed falli. in quattuor casib. qui titulus non excusat à percipiendis. Primus. ff. quod met. cau. l. sed & partus, in princ. Secundus in eo, qui emit in fraudem creditoris, vt ff. si quis in fraudem credit. ait Prætor. §. per hanc. Tertius in eo, qui emit côtra legis interdicta sciens, vt ȝ. de agr. & cen. quemadmodum, in fi. li. 11. Quartus in eo, qui emit à fisco non solenniter vendente, vt ȝ. de fi. instru. & iur. hast. fi. l. 1. li. 10. Idem posset dici in eo, qui tacitè maturos patitur corrumpi, & studiosè.

submoueri.[a] Dat. Idib. Nouem. Sirmij AA. Coss. 293.

Denunciatio facta à domino, ne quis emat, constituit emptorē malæ fidei possessorem. h. d. Bald.

Ijdem AA. & CC. Sabino, & alijs.

LEX XVII.

SI fundum[*] vestrum, vobis per denunciationē admonentibus volentē ad emptionē accedere, q distrahentis[b] non fuerit, non rectè[c] is, contra quē preces funditis, côparauit, vel[d] alio mō mala fide contraxit: tàm fundū vestrū côstitutū probantib. quàm fructus, quos eū mala fide percepisse[e] fuerit probatum, aditus præses prouinciæ restitui iubebit. Dat. 12. Cal. decē. Sirmij AA. Coss. 292.

Qui errat in proprietate, non præiudicat sibi in dominio. h. d. secundum Iac. But. Bal. Vel sic. Si dominus aliquid facit in re sua tanquam in aliena per errorem iuris, nō præiudicat sibi in proprietate h. d. Pau. de Cast.

Ijdem AA. & CC. Claro. al. Calaro.

LEX XVIII.

RE tua[f] apud aliū manēte, proprietatis error[g] nihil tibi nocere potuit, nisi alia[h] contra te causa interuenerit. D. 3. Calen. Ianuar. AA. Coss. 293.

Dominium probatur per indicia, & argumenta. h. d. Bal. Vel sic. Iudex debet omnem speciem probationis admittere, etiam per indicia. h. d. Iac. But. Vel sic. Dominium probatur etiam per indicia. Vel regulariter: Non

R*E tua.*] CASVS. Si rem meam, quam ignorabā meam, tenuisti, & per errorem istam conduxi, an mihi præiudicetur, [illegible] eam vendicem, quæritur? Dicitur quod non, [illegible] vsucapta sit, vel præscripta.

f *Re tua.*] [illegible] exemplum ȝ. tam. etc. seruum cōem. Item ȝ. de transa. sub prætextu specierū. Item ȝ. loca. qui rem. Item ponunt quidam, si præstiti patrocinium, vel aduocationem alicui eam vendicanti, vel defendēti, vt ff. de rei vend. inter l. officium. & tunc erit contra. de inof. test. l. fi. Sed dices, quod hic fuit ignorans, ibi sciens. Vel ibi odio querelæ, & fauore vltimæ voluntatis. Vel hic sciebat ius suum vbique durare, vt arg. ff. quibus modis pign. vel hypoth. solu. sicut. §. non videtur.

1 Concor. ca. ex literis. cū glo. 1. in fin. ȝ. de transact.

minus probant testes, quam instrumenta. Salyc.

Ijdē AA & CC. Callistrato.

LEX XIX.

INdicia[i] [*] certa[1] quæ iure non respuuntur, nō minorem probationis, quam instrumenta, continent fidē.[k] Quo iure, si de proprietate domus ambigis, negotiumque integrū est, vti non prohiberis. D. 2. Calen. Ian. Sirmij AA. Coss. 293.

Seruus licet detineat, non potest conueniri rei vendicatione. h. d. Idem in monacho, quia debet iudiciū cum Abbate fundari, non cum monacho. h. d. Bald.

Ijdē AA. & CC. Quartillæ.

LEX XX.

NOn seruum,[l] quem res tuas detinere asseueras sed eius dominum de rebus repetendis conueniendū esse perspicis. D. Calen. Mart. CC. Coss. 293.

Contra non restituentem rei vendicatione iuratur in litem. h. d. Bald.

Ijdē AA. & CC. Heriocli.[2] †

LEX XXI.

A Possidentib.[m] vendicata mancipia, quorum dominium ad vos pertinere intenditis, si postea quam impleueritis[n] intentionē,[o] hæc non restituantur,[p] [3] † iusiurandi[q] solēnitate secuta, condemnatio procedere[r] debet. Petita 6. Idib. Octob. CC. Coss. 294.

Malæ fidei possessor tenetur de fructibus perceptis, & percipiendis: bonæ fidei, de extantibus, sed post litē contestatam de omnibus. hoc d. secundum Iac. & Bald.

ADDITIO. Pone ēt exemplum, si fuit iudex, & dedit sntam pro vendicante, adhuc tibi non præiudicat, quod dic, vt in c. inter dilectos, de fide instru. & ibi tangitur per Inno. & Io. And. in nouell.

* Concor. ad hanc l. c. inter. cū glos. 2. de cle. pereg. & ca. cum causam. in fi. de probation.

1 † alias cætera.

g *Error.*] tuus.

h *Alia.*] veluti vsucapio, vel præscriptio.

I*Ndicia.*] CASVS. Fundū tuum a Titio possidente vendicasti, intētionē tuam per instrumenta probare non potuisti, an alijs probationib. vti possis, quæritur? Rñ. quod ex certis & indicijs agere possum.

i *Indicia.*] idest argumenta, sic dicta, quia rem indicant. Accur.

k *Fidem.*] vt inf. de fi. instr. l. exercendis. & l. 1. & ff. de pign. contrahitur, & ȝ. de iure dot. cum citra. Sed fallit in casibus, vt dixi ȝ. de pac. pactum, quod bona.

Indicium vnde dicatur.

l N*On seruum.*] quia in iudicio non potest, vt sup. de iud. seruus, nisi in criminibus, vbi corporaliter puniretur, vt inf. de noxal. l. si seruus. & ff. de accusat. hoc accusare omnibus.

2 † Herodi. al. Ieroclæ.

A *Possidentibus.*] CASVS. Seruū meum à possidente vendicaui, & obtinui, nec restituere vult, quia dolo fecit quo minus posset, qualiter mihi succurrat, quæritur? Rñ. quod iurm in litem mihi a iudice dat. & iurabo quāto nollē seruo carere, & in tāto mihi côdēnabitur.

3 † Dolo.

m *A possidēt.* b. ioib.

n *Impleueritis.*] supple non posse excipere contra te. Accurs.

o *Intentionem.*] cessante exceptione.

p *Restituantur.*] scilicet dolo.

q *Iusiurandi.*] in litem, vt infrà ad exhib. non ignorabit, quod solenniter defertur. à iudice, scilicet in hac actione, & in cæteris arbitrarijs, vt ff. de in lit. iur. in actionibus, in princip. & l. videamus. §. penul.

r *Procedere.*] si res nō sit præsens, non, alias manu militari

aufertur

aufertur possessio, vt supra eod. modum, vt ff. eod. qui restituere, sed certe idem si sit præsens. Sunt ergo quatuor auxilia contra non restituentem, scilicet manus militaris, quando res est præsens. Item iuramentum in litem: quando scilicet dolo desijt possidere. Item ad interesse, quando per culpam. Item ad veram rei æstimationē. & hæc plenè not. ff. eo. qui restituere, & l. seq.

C*Ertum*. CASVS. Si fundū meum à non domino sciens emisti: post restitutionē rei ad fructus teneris non solū extantes, sed etiam consumptos. bonæ fidei autem possessor ante litem contest. ad fructus extantes, & hoc in secūda parte, post autem litis contesta. omnes restituentur. & hoc in tertia.

a *Possessores*. etiam sine titulo. Vel dic secundum H. cum titulo, vt statim patebit.

b *Fructus*. scilicet perceptos, vt sup. eodem si fundum, & infra, de cond. ex le. mala fide. Accur.

c *Bonæ fidei*. cum titulo, vel sine titulo.

d *Extantes*. consumptos verò lucratur, nisi in duobus casibus, quos habes ff. eo. emptor, & l. sumptus.

e *Vniuersos*. quia malæ fidei incipit esse quo ad fruct.* post litem contestatam, vt supra titul. 1. l. 1. Et dicas hic distinctionem, quam habes ff. cod. l. at ex diuerso, in princ. in gl. quæ incipit, etiam perceptorium.

S*I mancipium*. CASVS. Mancipium surripuisti mihi: vel abstulisti, & vendidisti: an ab emptore vēdicare possim non oblato precio, quæritur? & dicitur, quod sic. Vinnia.

f *Soluendi precij*. vt s. eod. l. mater, & infra ad Velleia. si sciens, & infra, de furt. inciuile. & ff. quæ in fraudem cred. l. si debitor. Sed contra, sup. quod met. cau. l. 3. Sol. ut ibi.

*Facit ad hanc l. cagrauis ç cū gl. sup uer bo, fructus extra. de rest it. spol.

* Fructus aūt dotis mariti non fiunt, simulataq; percepti sunt. diuiduntur. n. inter maritū & uxorē,¹ eiusue hæres pro rata tēpis, quo matrimonium constitit. l. c. 7. §... ff. soluto. Goth.

Ijdem AA. & CC. Diodoræ.

LEX XXII.

C*Ertum* * est, malæfidei possessores,ᵃ omnes fructus,ᵇ solere cum ipsa repræstare: Bonæfidei ᶜ verò, * extantes,ᵈ post litis autem contestationem, vniuersos.ᵉ Dat. 3. Calend. Nouemb. CC. Coss. 294.

Vendicanti rem propriam necessitas offerendi precii nō incumbit, hoc dicit, Baldum, Vel sic: Emptori re non restitutur precium in vtilitatem vēdicātis nō conuersum. Sal.

Ijdem AA. & CC. Magnifero.

LEX XXIII.

S*I mancipium tuum per vim, vel furtum ablatum, alij ex nulla iusta causa distraxerunt, vendicāti tibi dominium, soluendi ᶠ precij nulla necessitas irrogetur. 10. Calen. Decemb. CC. Coss. 294.

Sine iusto titulo, vsucapio, vel præscriptio non procedit. Vel sic: Rei vendicationi nō præscribitur longo tēpore ab eo, qui non habet titulum, hoc dicit, Bal.

Ijdem AA. & CC. Iuliano.

LEX XXIIII.

N*Vllo iusto titulo præcedente possidentes ratio ᵍ iuris quærere dominiū prohibet. Idcircò, cum etiam vsucapio cesset, intentio dominij nunquam ¹† absumitur.

¹ † Nō assumitur.

vnde hoc casu postliminio reuerso, citra beneficium actionis * rescissoriæ, directa ʰ permanet integra vendicatio. Data, 10. Decemb. CC. Coss. 294.

Descriptio in censum non facit quem dominum, hoc dicit Bal. Vel sic: Soluens pro alio pensionem publicam, rei dominus non efficitur, Salic.

Ijdē AA. & CC. Eugnomio.

LEX XXV.

S*Olennibus pensionibus* ⁱ rei pro alio satisfacientē, non interueniente venditione,ᵏ solutionis causa minimè dominum facit.ˡ Dat. 16. Cal. Decē. Nicomediæ Coss. 294.

Litis contestatio præscriptionem longi temporis interrumpit, h. d. Vel sic: Possessio post litem contestatam continuata, non prodest, possidenti ad præscriptionem, hoc dicit Bal. & Salic.

Ijdem AA. & CC. Eliodoro.

LEX XXVI.

M*Oræ* * litis ᵐ causam possessoris † ² non instruunt ad inducendam longæ possessionis præscriptionem, quæ ⁿ post litem contestatam in præteritum æstimatur. Dat. Id. ³ † Decem. CC. Coss. 294.

Titulus sine traditione nō est causa transferendi dominij, hoc dicit, Bal.

quòd non nisi fiscus solenniter pro solutione sibi facta prædium ei vendidisset. Vel pone casum, vt in glo.

i *Solennibus pensionibus*. quidam possidebat fundum, de quo non satisfecit fisco in pensione, alius pro eo satisfecit per duos annos, non acquirit dominium.

k *Interueniente venditione*. s. fiscali, quæ à procuratore fisci solet fieri, debitore cessante.

l *Facit*. vt ff. de acq. rer. do. quæ quique, & inf. de do. l. si fundiones, & l. cēsualis, & §. de act. emp. si pater tuus, & respon. & arg. §. de pig. res obligatas. licet ēm Ioan. præiudicium generetur ei, ad que res pertinet, si sciat & patiatur longo tempore.

ADDITIO. Guil. de Cun. & alij Doct. dicūt cōtra, quia simplex patientia cum scientia non est causa perdendi dñium, qđ est magni præiudicij sed in eo, ꝙ est modici præiudicij bene nocere, ar. §. ti. j. l. si filiᵒ. & per Bart. in l. cum de in rem verso, ff. de vsur. Pa. de Cast. hic.

M*Oræ*. CASVS. Si fundū ad me pertinentē per nouē annos, & dimidium possedisti, demū cū incepi vendicare, & lite pēdente complementum sit decenniū, an tempus, quod currit post lit. cont. tibi pficiat, quo magis videaris præscriptionē cōplenisse, quæritur? Resp. quod non.

m *Moræ litis*. i. dicere post litē cont. nō procedit præscriptio ꝗꝗ lis duret anno, vel plur. sed tunc inspicimus in præteritū, an sit finita, uel non. nā si non est finita, non finiet amodo. Itē hoc est uerū, si fiat lis contra pscribentē: si aūt fiat contra alium, non nocet: cum sit ciuilis interruptio, ut ff. de diuer. præscrip. l. intra, secus in naturali, vt ff. de vsucap. l. naturaliter. Item hoc in præscrip. 10. vel 20. annorum loquitur: secus in vsucapio ne triennij, quæ currit etiam post, licet non cum effectu, vt ff. pro emp. l. 1. in fi. & ff. eod. l. si post. Et nota ex hac l. agenti non currere præscriptionem longi temporis, vt inf. de præscr. longi temp. l. nec bona, & sup. de inoff. testam. l. contra maiores, & ff. de minor. l. intra.

ADDITIO. Per hanc l. docet Bar. in l. censibus, in vltima col. ff. de vsucap. practicam quandam, hanc. s. scis quòd articuli producuntur post litis contest. & testes etiam examinātur, facias, quòd articulus tuus concludat, quod tu possedisti decem annis, & vltra ante litem contest. Nam si probares possessionem 10. ann. post litem contest. nihil probares ad hoc not. hanc l. quæ melius dicit, quam aliqua de mundo, secundum eundem Bar. hic.

n *Quæ*. s. præscriptio.

* Cuiacius hinc colligit aduersus Gou... tū, Abstentiones publ. causa dari actionem rescissoriam, 7. obser. 31.

* Intel. huius l. vide apud Ioa. Han in l. naturaliter n. 260. de usucap.

² † al. possessionis.

³ † al. n. Idib.

N*Vllo iusto*. CASVS. Si rem meam sine titulo possedisti, nec triennio, nec decennio quæsisti tibi dominiū: an mihi reuerso ab hostibus detur directa uendicatio, cessante beneficio actionis rescissoriæ, quæritur? Respondetur, quod sic.

g *Ratio*. Vt infra, de præscript. longi tempor. diuina, & de vsucap. pro hærede, l. fin. & fam. ercisc. seruum, & infra ne de sta. defunc. l. fin.

h *Directa*. ut inf. de postlim. reuer. ab hostibus, 3.

S*Olennibus*. CASVS. Si prædium fiscale possedisti, & in solutione pensionis cessasti, alius autem nomine tuo pluribus annis soluit, quod soluere debuisti & fisco satisfecit: an uideatur sibi quæsitum dominium, quæritur? Respond,

a Seruum. Præsentem. idest, præsentialiter.
b Vendicare & hæc est ratio, quia res vendicationi intendens, habere debet dominium.
c Non potest. vt ff. eod. si ager. & ff. de act. emp. quintus. & inf. de hær. vend. qui tibi & de distrac. pign. qui prædium & ff. de acquiré. poss. si ex stipulatione, & supra de pac. l. traditionibus. sed hoc fallit in ecclesia, & ciuitate, vt supra. de sacrosanct. eccles. l. si. finali. Item aliud est in vltimis voluntatibus, vt ff. de furtis, l. à Titio.

* Concor. gl. sup. ver. [illegible] 2. extra. de consuet.

Res alienas. CASVS. Si item alienam interueniente iusta causa possedit, quis an illam vendicanti mihi, & non probanti eam esse meã cogatur restituere, quæritur? Respond. quod non.
d Implenti. id est, probanti se dominũ, vel quasi, vt infra, de probation. siue possideris.
e Cogitur. vt supra, de eden. qui accusare, & ff. de iure fisci, l. extat decretum, & Inst. de interd. §. commodu. & infr. de exceptio. l. si quide, & inf. de probat. l. 2. & inf. de liber. cau. nõ ideo ff. & infra, de actio. & obl. negantes, & [illegible] titulo prox. l. cogi.

* Concor. cum hac l. e. pastoralis, in fi. ei. gl. pen. ex. de cau. po. & [illegible] gl. ; ut lite pen [illegible].

1 † In quibusdam exemplar. additur vsu, sed frustra, cũ nulla lexto hoc ff. [illegible] vsu loquatur.

DE VSVFRVCTV & habitatione, & ministerio seruorum.

De dominio corporalium dixit. Sequitur de dominio incorporalium. Vel sic: Dictum est supra de dominio corporalium rerũ: nunc tractare intendit de dominio incorporaliũ rerũ, & pmittit de vsufructu, & habi. & minister. ser. quia in eis quædã specialia obtinet (vt ex sequentibus patebit) quæ in seruituti-bus alijs non seruantur, Azon.

Si vsusfructus. CASVS. Mulier pro voluntate sua instituto hærede marito, vsumfr. omnium bonorum. & [illegible]

2 † Testa. [illegible]

Ijdem AA. & CC. Philadel.

LEX XXVII.

SEruum * emptor non traditum sibi præsentem [a] vẽdicare [b] non potest. [c] Da. 12. Calend. Nicomediæ, CC. Coss. 294.

Non curamus de iure possessoris, si non constat de iure petitoris. hoc dicit Bald. Vel sic: actore non probante, reus debet absolui, siue possideat iuste, siue iniustè. Salic.

Ijdem AA. & CC. Sopatro.

LEX XXVIII.

RES * alienas possidens, licet iustam tenendi causam nullam habeat, non nisi suam intentionem implenti [d] restituere cogitur. [e] Data 3. Calen. Ian. CC. Coss. 294.

TITVLVS XXXIII.

De vsufructu [1] † & habitatione, & ministerio seruorum.

Cautionem, quam vsufructuarius præstare debet, testator non potest remittere, & ante eam præstitam vsufructuarius pro vsufructu. vel quasi non potest actionem intentare, hoc dicit & est lex multum not. Bal.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Possidonio.

LEX PRIMA.

SI vsusfructus [f] omnium bonorum testamento vxoris marito relictus est, quamuis cautionem à te prohibuerit [2] † exigi, tamen non aliter à debitoribus solutam [g] pecuniam accipere poteris, [h] quã oblata secundum formam senatusconsulti [i] cautione. [k] 3 † PP. D. Cal. Octob. Anulino, & Montonco Coss. 200.

Dominus potest proprietatem suam obligare, licet alius habeat vsumfructum. hoc dicit Bald.

Ijdem AA. Felici.

LEX II.

VErbis testamenti, [l] quæ precibus inseruisti, vsũfructũ legatum tibi animaduertimus. Quæ res non impedit proprietatis dominum obligare [m] creditori proprietatem, manente scilicet integro vsufructu tui iuris. PP 6. Id. Maij, Anton A. 2. & Geta 2. Coss. 206.

Vsusfructus patris non trãsit ad filium. hoc primo. Morte proprietarii non finitur vsusfructus fructuarii, hoc secundo. Vel sic: In vsufructu perdendo attenditur mors vsufructuarii, non proprietarii hoc dicit Bal.

Imper. Antoninus A. Antoniano.

LEX III.

SI patri tuo vsusfructus legatus est, defuncto eo, nihil ad te pertinet, cum morte eius, cui fuerat legatus, vel alio modo acquisitus, ad proprietatẽ regredi soleat. [n] Vsufructuario autem superstite, licet dominus proprietatis rebus humanis eximatur, ius vtendi fruendi non tollitur. [o] PP. 3 Calend August. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

prie & impropriè ponitur, vt ff. de offic. procons. l. 2.
g Solutam. scilicet hæredibus.
h Poteris. scilicet ab hæredibus, & idem de alijs, quæ vsu consumuntur.
i Senatusconsulti. fauore hæreditatis, & non fauore legis, vel testatoris.
k Cautione. scilicet de tanta pecunia restituenda si moriatur, vel capite minuatur, vt ff. de vsufruct. ea. re. quæ vsu consu. l. secunda, & tertia, & hæc cautio remitti non potest, sicut nec illa, se vsurum & fruiturum arbitrio boni uiri, & finito vsufructu restituturum. Sed in [illegible] legatorum fit, vt hic & infra, ut in post. le ga. 2. & l. sic. Et est ratio, quia hæc ultima remissa non præstat occasionem delinquendi, ut superiores. Item illa de usufructu magis formãdi usu fructus gratia, quam seruandæ ultimæ uoluntatis est inuenta. Sed an hæres potest remittere? Quidam, quod non, ut ff. de regulis iuris, heredem. Sed certè illa regula hic fallit, ut ff. ad legem Falcidiam, quod de bonis §. primo, & §. finali, & l. potest. Item quomodo fit contra uoluntatem, ut in Authent. de nup. §. dispo nat, collatione 4. Sed R. uidetur dicere, quod leges locum non habeant, quod non potest, ut ff. de legat. primo, l. nemo potest. Item an hæc cautio sit de substantia vsusfructus, dixi, ff. eo, l. prima.

3 † Cautionem [illegible] capite minua [illegible]

Verbis. CASVS. Si mihi in fundo usumfructũ legasti, an Titio proprietatem possis obligare, quæritur? Respon. quod sic.
l Verbis testamenti. Continebat illi, usumfructum tibi lego.
m Obligare. Item & uendere, ut ff. de usufruc. lega. fundi Trebatiani, Accur.

SI patri. CASVS. An usufructuarius decedens usumfructum transmittat ad hæredes, quæritur? Respondetur quod non, sed morte fructuarij vsusfructus [illegible] consolidatur, & hoc in prima. An autem proprietario decedente, vsufructuario superstite extinguatur vsusfructus? dicit, quod non, & hoc in secunda.

[illegible] à [illegible] hæredibus petere pecuniã possit [illegible] satisdederit de tanta pecunia restituenda si moriatur uel capite minuatur [illegible] quod non, etiam si testatrix onus satisdandi remiserit.
f Vsusfructus. [illegible] est ius utendi, fruendi, salua rerum substantia. [illegible] quo ad ea, quæ usu consumuntur [illegible] ad ea quæ usu non consumuntur, ut [illegible] continuatur, & quæ verbum semel positum pro

n Regredi soleat. Instit. eo. §. fin. & ff. soluto matrimon. l. vsusfructus.
o Non tollitur. fallit hoc secundum Plac. in usufructu, quem

quem habet pater in rebus obuenientibus filio ex materna linea : quod falſum eſt, vt infra, de bon. mater. l. ſecunda. & infra ad Tertull. l. fi. §. ſin autem. Sed fallit cum pater habet filium emancipatum, & ex eo nepotes. nam filio mortuo ſuccedit pater cum nepotibus in virilem portionem vſusfructus, non autem totum habet, vt]. de bon. mat. l. pen. §. quod ſi nepotes. Item fallit cũ habeo ſolũ filium, & ipſe moritur, non relictis liberis, nec fratribus, nec matre. Item fallit hodie per authen. cum ſuccedit aſcendẽs cũ fratrib. vt in Auth. de hære. ab inteſt. §. ſi vero cum aſcendentibus, coll. 9.

ADDITIO. Dic ſecundum Pau. de Caſtr. hic, quod iſtæ fallentiæ gl. nõ ſunt bonæ: quia in illis non propter ſolã mortẽ proprietarij extinguitur, ſed ex eo quod proprietas venit ad vſufructuarium: vnd non poteſt amodo dici habere vſumfructũ formalem, qui cum ſit ſeruitus non cadit in re propria : cum illa non poſſit domino ſeruire : vt in l. vti frui, in princ. ff. ſi vſusfruc. pet.

1 † arbitrę. 2 † ãpud.

Ex quacunque cauſa competat vſusfruc. habet cauere vſufructuarius, quòd vtetur, & fruetur arbitrio boni viri. h. d. ſecundum Iaco. Butrig. Bald. & Salic.

Imp. Alexander A. Verbicio.

LEX IIII.

VSufructu conſtituto, conſequens eſt, vt ſatiſdatio boni viri [a] arbitratu [1] † præbeatur ab eo, ad [2] † quem id commodum peruenit, quòd [b] nullam læſionem ex vſu proprietati afferat. Nec intereſt ſiue ex [c] teſtamento, ſiue ex voluntario contractu [d] vſusfructus conſtitutus eſt. PP. Dat. Idib. Mar. Alexandro A. 2. & Marcello Cos. 227.

Vſufructuarius fructus perceptos poſt tempus, vſufructus adiectum tenetur reſtituere. h. d. Bald. Vel ſic: Vſusfructus poteſt relinqui vſque ad tempus: quo finito, fructus poſtea percepti debent proprietario reſtitui. hoc dicit. Salic.

VSufructu.] CASVS. In fundo vſumfr. mihi legaſti: an vti frui poſſim, antequam ſatiſdem boni viri arbitratu ne proprietatem lædã, quæritur? Dicitur, quod non. & hoc in prima nec refert quantum ad ſatiſdationem præſtandam fuerit vſusfructus legatus, vel inter viuos conſtitutus.

Vſufructuari⁹ nõ ſemp eſt ſatiſdatio ne onerãdus.

a *Boni viri*.] idoneis fideiuſſoribus datis, ſecundum arbitrium boni viri. hoc tamen fallit in caſibus, vbi non ſatiſdatur, vt cum relinquitur fiſco, vt ff. de leg. vel fideicom. no. ca. l. 2. §. ſi ad fiſcum. Item quando habet pater in bonis filij, vt inf. de bon. quę lib. l. cum non ſol. §. vbi, & §. hoc procul dubio. Item in tertio, quando vſusfructus pure legatur, ſed proprietas ex die & ad diem. Item multo magis ſi relinquitur proprietas quandocunq; vſusfructus finietur, quia his caſibus veriſimiliter quiſque vt re ſua vtitur, vt ff. vſufr. quemad. cau. l. ſi vſusfructus mihi, §. illud. & §. plane. Sed eo caſu quando debet ſatiſdare, quid erit ſi non poteſt, & velit iurare ſuper eiſdem. Dicunt quidam ſufficere, vt argum.]. de aſſer. tollen. l. 1. §. ſuper. Alij dicunt ſequeſtrandum, vt inf. de agric. & cenſi. litibus, lib. 11. Tertij dicunt, quòd certum quid promittat proprietarius vſufructuario, ſcilicet nomine uſurarum vſque ad tertiam centeſimę, ut infra, de ſecundis nupt. l. hac edictali, §. his illud. ſed non placet, & eſt ſpeciale in matre. Dic ergo, quod non habet vſumfructum, ut ff. de uſufr. l. lex vxori. prima. ſed opp. Inſtit. de hære. inſtit. § impoſſibilis. Sed dic illum §. habere locũ vbi naturæ uel iuris eſt impoſſibilitas, ſecus ſi facti tantum, vt ff. de verb. oblig. l. continuus, §. illud.

Vſufructuarius ſi nõ poteſt ſatiſdare, quid erit.

ADDITIO. Dicit Bart. hic ſic poſſe diſtingui, aut perſona uſufructuarij eſt ſuſpecta, & tunc res debet ſequeſtrari ſecundum formam l. poſtquam, §. Imperator, ff. vt leg. nom. caue. aut non eſt perſona ſuſpecta, & tunc committetur iuratoriæ cautioni, argum. l. 1. §. ſuper, in fin. inf. de aſſert. toll.

b *Quod nullam*.] Item de reſtituendo : vt ff. vſufr. quemad. caue l. 1. §. habet autem.

c *Ex teſtamento*.] quantum ad ſatiſdationem præſtandam. intereſt tamen quo ad alia quandoque : vt ff. eod. l. 6. in princ. & ff. quemadmo. ſeruitus amit. l. ſi partem. §. fin. Item nota duobus modis conſtitui vſumfructum. Cõſtituitur & tertio, ſcilicet per iudicium familiæ erciſcun. vt ff. famil. erciſcun. & puto. & ff. eo. l. 6. §. 1.

d *Ex voluntario contractu*.] ſcilicet inter viuos.

Idem A. Euocato, & alijs.

LEX V.

SI pater vſumfructũ prædiorum in tempus [e] veſtrę pubertatis matri veſtræ reliquit: finito vſufructu poſtquã vos adoleuiſtis, poſterioris tẽpis fructus perceptos [f] ab ea repetere poteſtis, quos nulla ratione ſciẽs de alieno percepit. PP. Apr. Alexandro A. 2. & Marcello Coss. 227.

SI pater. CASVS. Vſumfructũ fundi legauit maritus vxori vſq; ad annos pubertatis filij ſui impuberis, ipſo facto pubere nihilominus vxor ſciens vſumfructũ percepit, an fructus illius tẽporis quod fluxit poſt pubertatem filius à matre petere poſſit, quęritur? & dicitur quod ſic.

e *In tempus*.] id eſt vſque ad tempus.

f *Perceptos*.] Nota perceptos. Eſt ergo ſpeciale in matre propter maternã pietatem, vt de percipiendis non teneatur ſecundum quoſdam. Sed argum. cõtra,]. de vſur. l. ſi mater. vſuræ. n. vicem fructuũ obtinent. vt ff. de vſuris, l. vſuræ. vnde ex iure communi videtur teneri de percipiendis : vt ff. de rei vendi. l. ſi nauis, §. generaliter.

Maritus vſumfruc. in dotem recipiens, proprietatem obligare nõ poteſt: idem, ſi proprietatem inæſtimatam in dotem recipiat. Si verò rem æſtimatam in dotem recipiat, obligare eam poteſt. h. d. ſecundum Bald.

Idem A. Stratonicæ.

LEX VI.

INtereſt [g] [3] † vſumfructũ ſolũ maritus tuus in dotẽ acceperit, an proprietas [h] quidẽ doti data [4] † ſit verum pactum interceſſit, vt, moriente eo, tibi eadem poſſeſſio * redderetur. Nam vſufructuarius quidẽ proprietatem pignorare non potuit. [i]

3 † Ani 4 † dicta.

* Vide Cuiac. ad l. 9. ff. de fundo dota. 9. ad African.

INtereſt.] Caſus triplices ponit hæc l. quos vide, ut in gloſſ. proxi. Et pro declaratione huius l. dic ſecundum Paul. quod aliquando nec proprietas, nec uſusfructus datur in dotem, ſed dantur ipſi fructus percipiendi ex tali fundo, nam longa eſt differentia inter uſumfructum, qui conſiſtit iure, & fructus qui ſunt corporales res, ut l. uaſe, ff. de uſur. Iſto ergo caſu cum dantur fructus percipiendi ex tali fundo, quid iuris eſt, ut ff. de pac. dot. l. ſi conuenerit. Nam maritus illos fructus non lucratur, ſed dumtaxat uſum eorum habet & ſol. matr. tenetur reſtituere precium eorũ, ſed quando datur uſusfructus, uel plena proprietas, lucratur fructus propter onera matrimonij, nec ualeret pactum factum in contrarium, ſecundum & au.

g *Intereſt*.] Tres ponit caſus, ſ. cum uſusfructus eſt datus in dotem. Vel proprietas plena data eſt inæſtimata ut uiro defuncto redderetur. Tertius, ſi æſtimata data ſit. Ergo differentia inter primum & ſecundum, cum primo iure communi non poſſit proprietatem obligare, cum non ſit ſua, ut infra, quæ res pign. oblig. poſſ. qui filios. Secundo iure ſpeciali, ſ. propter legem Iuliam fundi dotalis, ut Inſtit. qui. alie. li. in princ. ſecundum Irn. licet hic non reſpondeat eidem ſecundo caſui. Vel dic, differentiam notant inter duos primos ex una parte, & tertium ex altera, ut in primis duobus non poſſit obligare, licet diuerſis rationibus. tertio ſic. Alij dicunt, quod hæc lex ponit quinque caſus, quod non poteſt eſſe, de quatuor uero ſatis dici poſſet. Accur.

h *An proprietas*.] plena & inæſtimata, uel æſtimata ad hoc ut ſciatur ſit deterior, uel non, ut inf. de iur. dot. l. ſi inter uirum. Poſſet hic addi, an uerò nuda proprietas.

i *Potuit*.] ſcilicet iure communi. ſed contra, ff. de uſu. l. fin.

& de

& de re.iu.l.fructus Sol. Illæ loquuntur in domino rei. Vel dic, quòd vsumfructum potest obligare vt ibi, sed non proprietatem, vt hic.

a *Fini fuit.*] Sed quid si datus fuit inæstimatus, sed electionem habeat maritus, vtrum æstimationem an fundum velit restituere? Dicam tunc eum fundũ posse obligare: vt ff. de fundo dot. l. erit, & l. p. si fundus. Aliud econtra si mulier habet electionem: vt j. de fundo dot. l. 1. & dicta l. quod si fundus. Accur.

¶ Qui autem proprietatem æstimatam in dotem accepit, non ideo minus obligare eã potuit, quoniam soluto matrimonio restituenda tibi æstimatio [1] † eius [a] fuit. PP. Calen. Iul. Agricola, & Clementino Coss. 231.

Modica expensa pertinet ad vsufructuarium: magna à proprietario repetitur. h.d. Bal. Vel: Modica impensa spectat ad fructuariũ: magna ad proprietarium. Salic. & Paul. de Castro.

Imp. Gord. A. Vlpia militi.

LEX VII.

EVm, ad quem vsusfructus [b] pertinet, sarta tecta suis sumptibus præstare debere, explorati iuris est: proinde si quid vltra q̃ impendi debeat, [c] erogatũ potes docere, [2] † solẽniter reposces. [d] PP. Cal. Feb. Ariano, & Pappo Coss. 224.

Vsufructuarius, vel eius hæres non præscribit proprietatem. h.d. Bald.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Etheroni.

LEX VIII.

NEque *[3] † fructuarium ad obtinendã proprietatem [e] rerum quarum vsum fructum habet, neq; successores eius vlla tẽporis ex ea causa tenentes præscriptio munit. [f] 16.[4] † Cal. Iul. AA. Coss. 293.

Vsufructuarius, vel illæ cui relictæ sunt operæ, serui alienandi facultatem non habent. h.d. Bart.

1 † Obligatio.

EVm ad quẽ. CASVS. Vsumfructũ domus mihi legasti, modica impẽdia sui inere debeo in reficiẽdo: ne modica refectione deficiẽte ligna & talia pereant, sed si in ea plus impendi, q̃ ad me pertineat, an à domino proprietatis repetere possim, quæritur? Dicitur quòd sic. Viui.

b *Vsusfructus.*] refert an gratia fructuum, aut gratia rei, vt ff. de impẽ. in re. do. fa. l. 3.

b *Vsusfructus*] vt & ff. eo. l. vsufructu legato, §. fi. & l. hactenus. & nisi reficiat, potest a dño prohiberi vti fruiv vt ff. de dam. infec. l. hoc amplius, §. fin. & l. seq. nisi velit vsumfructum relinquere, vt ff. eo. l. cum fructuarius.

2 † al. põt doceri.

* Intel. huius l. vide apud Didac. Couarr. in tract. var. resol. par. §. 9. nu. 8.

c *Impendi debeat.*] id est quam expendi sit necesse.

d *Reposces.*] s. actione nea. gest. i. tu fructuarie, cum ob perpetuã rei vtilitatem impenderis, non gratia fructuũ, poteris quidem repetere, licet non in totum, vt ff. de impẽ. in rebus dot. fact. l. 3. §. nos. & ff. de furt. inter omnes, §. 1. Vel loquitur in proprietario, si gratia rei, vel fructuum impendit: vt ff. eo. si absente.

3 † alias, Nec vsufructuarium.

4 Bar. re. probat istã gl. quia cũ hoc faciat ex necessitate, nõ dat actio neg. gest. l. si cões ff. de neg. ge. vñ dicit dari actionẽ in factũ p l. p tor, §. his verbis, de bo. autho. iudic. posfid. secundum Pau. Vsufructuarius quare non possit præscribere.

NEque fructuariũ. CASVS. Si minori & hæredi meo in fundo vsumfruc. legasti. & illũ 10. vel 20. ann. percepimus: an spatio lõgi temporis sit nobis acquisita proprietas, quæritur? Responsio. quod non nec domino proprietatem suam vendicanti, obstabit longi temporis præscriptio.

e *Proprietatem.*] & hoc quia suo non possidet.

f *Præscriptio munit.* [tũ quia non possidet ciuiliter, tũ quia fer. . .i.n. . .vt inst. per quas pers. nob. acq. §. fructuarius & j. de præscr. 30. ann. malè. & no. φ dicit ex ea causa, quia secus si interuertisset & dominium non admisisset. nam ex tunc 30. ann. præscril. eret, sicut & fur: vt j. de ann. except. l. 1. & infra, de præscr. 30. ann. si quis emptionis, §. 1. & 2.

VSufructus.] CASVS. Vsusfruc. quorundam prædiorũ, & mancipiorum est matri nostræ legatus, an ea alienare, vel manumittere possit, quæritur. Dicitur, quòd non. & hoc in prima. Idem est, si ministerium alicuius serui ei legasti, quia eum, nec manumittere, nec alienare poterit. & hoc in secunda.

Ijdem AA. & CC. Auxanusæ.

LEX IX.

VSufructu matri tuę p̃diorũ & mancipiorũ relicto, tã alienatio, quã manumissio interdicta est. [g] Sane mancipia, quorũ testã ministerium [h] matri relictũ est, cum in his dominiũ non habeat, nec tradendo cuiquam, nec manumittendo ad testatoris hęredem pertinentia, [i] quicquam facit. D. Cal. Decemb. AA. Coss. 293.

Morte domini non extinguitur locatio vsusfructus. h. d. secundum Bart. Bal. Sal. dicit, quod hoc summarium violat literam, licet in se sit verum: sed alia est gl. secundum quam sic summatur. Morte conducentis vsumfructum, finitur vsusfructus. hoc dicit. Salic.

Ijdem AA. & CC. Pomponio, al. Pompeiano.

LEX X.

SI domina [k] proprietatis vxoris tuæ vsumfructũ locauit sub certa annua pręstatione: morte conductricis ei, quæ locauit, et vtendi fruendi causa non est deneganda. 13. Calend. Ianuar. Sirmij AA. Coss. 293.

Seipsam summat & non indiget summario. h. d. B.

Ijdẽ AA. & CC. Theodoro, al. Theodoto. LEX XI.

HAbitatio morte finit: [l] nec proprietatem, qui habitationem habuit, legando, dominij vendicationem excludit. [m] Da. 15. Cal. Nouemb. Const. post Consultũ Lãpa. & Orest. VV. CC. 531.

g *Interdicta est.*] generaliter, non specialiter, id est per iudicẽ, vt fit illis, quibus bonis interdicitur.

h *Ministerium.*] ministerium eius accipitur serui, cuius nullæ sunt in artificio operæ, vt mediastini.

i *Pertinentia.*] s. mancipia.

k *SI domina.*] Duobus modis pone casum. Primò, domina locat vsumfructũ, si moriatur domina locatrix, non extinguitur vsusfructus, vt hic, & su. e. l. si patri. & secundũ hoc ponit conductricis, id est locatricis. & locauit, id est conduxit. vel etiã ex alio contractu cõcessit, vt & ff. de act. emp. veteres, & l. idẽ est, secundum M. & nihil est contra. Alij dicunt, φ si moritur fructuaria, quæ conduxit, redit quidem ad dominã, & extinguitur quantũ ad fructuariã, & consolidatur, & sic omnia proprie ponuntur. & illud, etiam, superabũdat, vt hic, & Inst. e. §. finitur, & sup. eo. si patri, circa med. & secundum hoc est ɔ̃. j. de iu. dot. si socrus. & ff. de peri. & commo. rei vend. quod si pendente. alias incipit necessario, §. fin. Sed his legib. fructuaria locauit, vel vendidit, vnde non conductricis vel emptricis morte finitur, sed locantis, & vendentis. in hac autem l. domina locauit etiam secundum vtrunq; casum. Item eidem secundæ positioni est contrarium, j. loca. viam. Sol. ibi in conductio ne proprietatis dicit transire ad heredem, hic vsusfructus erat locatus, secundum Azonem.

HAbitatio.] CASVS. Si habitationem mihi legasti, & decessi: an eam transmittam ad hæredem, quæritur. Dicitur quòd non, sed morte finitur, & hoc in prima. nec si proprietatem domus legaui, in qua habitationem habui, quo minus eam vendicare posit, domino non pręiudicaui, & hoc in secunda.

l *Morte finitur.*] vt ff. de vsu & hab. l. si habitatio. & ff. de cap. dimin. l. pen.

m *Excludit.*] arg. inst. de iure dot. l. res quarum.

Ambigui-

Quãdo tempus certę ætatis apponitur iuri iam acquisitio, in dubio facit tempus, non conditionem. hoc primò. & vsusfructus morte extinguitur. h. d. secundum Bart. Vel sic: Vsusfructus relictus vsque ad tempus certæ ætatis alicuius, non perit morte illius: sed demum cum tempus euenerit: vel si legatarius morte præuentus fuerit. Relictus vero vsque ad tempus conditionis incertæ, finitur conditione eueniente: qua non eueniente, vel ad impoßibilitatem eueniendi deducta, vsusfructus intelligitur vsque ad vitam legatarii relictus. Sali.

Imp. Iustinia. A. Iuliano PP.

LEX XII.

AMbiguitatem[a] antiqui iuris [1] † decidentes, sancimus, siue quis vxori suæ, siue alij cuicumq; vsumfructũ reliquerit sub certo[b] tẽpore, in quod vel filius eius, vel quisquã alius peruenerit: stare vsumfructũ in annos singulos, i quos testator statuit, siue persona de cuius ætate cõpositum est, ad eã peruenerit,[c] siue non.[d] neq; enim ad vitam hominis respexit,[2] † sed ad certa curricula, nisi ipse, cui vsusfructus legatus sit, ab hac luce fuerit subtractus: tunc etenim ad posteritatẽ eius vsumfructũ transmitti non est penitus possibile: cũ morte vsumfructũ penitus extingui, iuris indubitati sit. Sin autem[e] talis fuerit incerta [3] † conditio, donec in furore filius, vel alius quisquam remanserit, vel in alijs similibus casibus, quorum euentus in incerto sit: si quidem resipuerit filius, vel alius, pro quo hoc dictum est, vel conditio extiterit, vsumfructum finiri. Sin autẽ adhuc is in furore constitutus decesserit, tunc quasi in vsufructuarij vitam eo relicto, manere vsumfructum apud eum.[f] Cum enim possibile erat vsque ad omne vitæ tempus vsufructuarij, nõ ad suam mentem venire furentem, vel conditionem impleri: humanissimum[g] est ad vitam eorum vsumfructum extendi. Quemadmodum etenim, si decesserit, vsufructuarius ante impletam conditionem, vel furorem finitum, extinguitur vsusfructus: ita humanum est extendi eum in vsufructuarij vitã etsi antea decesserit furiosus, vel alia condito defecerit. D. Calend. Aug. Constantinop. Lãpadio & Oreste VV. CC. Coss. 530.

Siue legetur mihi habitatio, siue vsusfr. habitationis, videtur legatum ius habitandi: & per me possum habitare: & alii locare; non tamen proprietas ad me pertinet, nisi probetur de voluntate testantis. h. d. secundum Iac. But. B. & Salic.

Item A. Iuliano P. P.

LEX XIII.

CVm antiquitas dubitabat, vsufructu habitationis[h] legato, & primo quidem cui similis esset, vtrumne vsui, vel vsufructui, an neutri eorum: sed ius proprium,[i] & specialem naturã sortita esset [4] † habitatio:[k] postea[l] autem si possetis, cui habitatio legata esset, eandem locare, vel dominium[m] sibi vendicare: auctorum iurgiũ decidentes, cõpendioso responso omnem huiusmodi dubitationem resecamus. Et si quidem habitationẽ quis reliquerit, ad humaniorem declinare sententiam nobis visum est, & dare [5] † legata-

AMbiguitatem.] CASVS. Vxori vsumfructum alicuius fundi legasti vsque ad 12 annum filij tui, & filius tuus ante 12. ann. ætatis decessit. an in vlterius tempus quam vsufruct. erat relictus, extendatur? dicitur quod non, nec refert siue filius ad eam ætatem peruenit, siue non. an autem si fructuaria ante illud decesserit tempus, transmitteret ad hæredem, quæritur? Resp. quod non, & hoc in prima. Si autem mihi vsumfru. legasti quamdiu filius tuus esset in furore, an si resipuerit finitur vsusfruct. dicitur quòd sic. Si autem in furore decesserit: vsque ad tempus vitæ extẽditur vsusfr. quia potuit esse quamdiu viuerem, quod non peruenisset ad sanam mentem. vnde humanum est vt in tẽpus vitæ meæ penes me resideret vsufr. sicut enim me, vel furore finito extinguit vsusf. ita si in furore filius decessit eum non extinguit, quod mors sanam mentem præcessit: imo nec sana mens secuta est, cum iam sit mortuus antequam resiperet.

a *Ambiguitatem.*] hæc lex ponit duos casus. Primus quando sub certo tempore. Secundus quãdo sub incerto.

b *Sub certo tempore.*] idest vsque ad certũ tempus, forte 10. an. si autem ad incertum distinguitur ĩ. eadẽ l. §. sin autem talis.

c *Peruenerit.*] lego Titio vsumfruct. per decennium, donec vixerit filius meus.

d *Siue non.*] vt infra quando dies leg. cedit. l. ex his. & ff. ad Trebel. Seius Saturninus. & ff. de adimendis legatis. l. libertis quos. §. ab hæredibus & infra de fideicommiss. liber. si fideicõmissaria. & infra de nup. sancimus. & quãdo dies leg. credit. si cũ prefinitione & l. si cum hæres. Sed contra. ff. de ma. testa. si sua scriptum fuerit. Sol. hic ad certum tẽpus: ibi ex certo tempore, siue sub conditione. Vnde hic non perit relictum, licet illa ad ætatem illam nõ peruenerit, cum sit purum. ibi vero petitius, & eodem modo soluitur aliud contra. ff. de leg. 1. l. si cui legetur. §. hoc autem. & aliud vt infra de ma. testa. l. cum testator. & aliud. ff. de sta. lib. si seruus.

e *Sin autem talis.*] incipit secundus casus & de eo dicit vsque ad finem.

f *Apud eum.*] vt & ff. de vsufruct. lega. generali. §. duas. in fin. Accur.

g *Humanissimum.*] non est hæc bona ratio: quia eadem posset assignari in inferiori casu. Sed ideo est hic aliud: quia iste nondum peruenerit ad sanam mentem cum est mortuus. & ideo extenditur. Item est illa potior ratio, quia superiori casu testator respexit ad certa temporis curricula: hic non. Potest etiam esse ratio, vt. n. imminebat onus restituendi ante, ita liceat & & lucrum sperare, vt infra de cadu. toll. §. pro secundo.

CVm antiquitas.] CASVS. Testm fecisti, hæredem instituisti, habitationem mihi legasti: cũ erat dubium an legatum habitationis esset vsus vel vsusfructus, vel nuda proprietas: itẽ, an ille cui habitatio erat relicta posset eã alij locare: item, an legata habitatione videat testator proprietatem legasse. Ad primã rñdet Imperator, quòd habitatio est ius quoddã per se, neque vsusfructus, neq; vsus. Item alij põt cũ legatarius locare. nec refert, vtrum ipse maneat, an alius, vt mercedẽ accipiat. Ad tertium respon. ꝙ habi. legata proprietatẽ rei legatę vendicare non possum: nisi testatorẽ hoc expresse dixisse probauerim. i. velle dñiũ ad leg. pertinere. & hoc in secunda.

h *Habitationis.*] i. habitationum.

i *Proprium.*] primæ quæstioni respondet. tres enim.

k *Habitatio.*] neque enim vsus, neq; vsusfructus est. Vsus non, quia locare potest, vt hic. vsusfruct. non, quia hæc non finitur nisi morte: sed vsusfructus multis modis vt ff. de vsu. & habit. l. si habitat. in fin. r. resp. & infra. co. correctionem.

l *Postea.*] secunda quæstio.

m *Vel dominium.*] tertia quæstio.

1 † Antiquioris. al. antiquitatis.

2 † Al. prospexit.

3 † Inserta.

Habitatio differt ab vsu & vsufructu.

4 † Al. veterum auctorum.

5 † Dari.

Item-

rio et locationis licentiam.[a] Quid enim distat, siue ipse legatarius maneat, siue alij cedat, vt & [1] † mercedem accipiat,[b] & multo magis si habitationis[c] vsumfructū reliquerit, cum & nimiæ subtilitati satisfactum videatur, etiam nomine vsusfructus addito. In tantum etenim valere habitationem volumus vt non antecellat vsumfructū,[d] nec dominium[e] habitationis speret legatarius, nisi specialiter euidentissimis probationib. possit ostendere & dominiū eius [2] † domus sibi esse relictum:[f] tunc etenim voluntati testatoris per omnia obediendum est. ¶ Quam decisionem locum habere censemus in omnib. locis,[g] [3] † quib. habitatio constitui potest.[h] Da. Cal. Octob. Lapadio & Oreste VV. CC. Coss. 530.

Appellatio hæredis relatiua ad id, quod de sui natura non est transmissibile ad hæredes, in persona primi hæredis finitur. h. d. secundum Bar. Vel sic: si testator legat. proprietatem deducto vsufructu, mortuo primo hærede finitur vsusfr. & consolidatur cum proprietate. Salic.

Idem A. Iuliano P.P.

LEX XIIII.

Antiquitas dubitabat, si quis fundum, vel aliam rem cuidam testamento relinqueret,[4] † quatenus[i] vsusfructus apud hæredem[k] maneret, si huiusmodi constaret legatum esse existimabant,[l] quia vsusfructus nunquam ad suam rediret proprietatē sed semper apud hęredem remaneret (& forsitan hoc existimabant, quia & secundus hæres, & deinceps successores vnius esse* videantur?)[m] nec possit huiusmodi vsusfructus secundum veterem distinctionem solitis[n] modis extingui. Alij autem huiusmodi legatum non esse respuendum existimauerunt.[o] ¶ Tales altercationes decidentes, sancimus, & hmōi legatum firmum esse, & talem vsumfructum[p] vna cum hærede[q] siniri: & illo moriēte, vel alijs legitimis modis eum amittēte,[r] expirare. Quare enim iste vsusfructus sibi tale vendicet priuilegium vt generali interemptione vsusfructus ipse solus excipiatur,[s] quod ex nulla induci rationabili sententia manifestissimū est. Et propter hoc, & vsumfructum finiri & ad proprietatē suam redire, & vtile esse legatum sancientes, hmōi paucissimis[t] verbis totam eorū ambiguitatem delenimos D. 15 Calen. Octob. Lampadio & Oreste VV. CC. Coss. 530.

Si per seruos fuit vsusfructus acquisitus, alienatio eius non tollit acquisitionem iam factam, nec manumissio nec mors. Bal. Vel sic: Per alienationem partis serui, non extinguitur vsusfructus seruo concessus. h. d. secūdum. Bart.

Idem A. eidem Iuliano.

LEX XV.

Inter antiquam prudentiā dissensio incidit, si per seruū vsusfructus domino fue-

a *Licentiam*. & sic est soluta secunda quæstio. Sed contra ff. de vsu. & habitat. l. cæterum in princip. & §. sed neque vbi dicit quod non locat sine se. Soluti. ibi dicit in vsuario nec obstat huic solutioni in eodem titolo. l. si habitatio. in princip. vbi pacificat vsum & habitationem, quia ibi dicit penè.

b *Accipiat*. vt & in institut. de vsu. & habit. §. sed si cui. & argume. de vsufruct. l. arboribus. §. vsufructuarius.

c *Si habitationis vsumfructum*. i. per hæc verba quorum sensus est idest habitationem, nec enim potest esse seruitus seruitutis, vt ff. de vsu. le. l. 1.

d *Vsumfructum* in hoc scilicet locando. Sed in eo quod non finitur nisi morte, antecellit, sed & minor est quandoque, cum nō nisi in domo constituatur vsusfructus autem in omni re.

e *Nec dominium*. solutio tertiæ quæstionis. Accur.

f *Ipsi relictum*, nec n. &c. vt ff. de leg. 3. nō aliter. probatur autē ex eo, quod testator solebat vti vocabulo habitationis pro domo, vt ff. de legat. 1. si seruus plurium. §. si na. & argumen. ff. de super. leg. Labeo. secus vbi verba testatoris nullo modo sententiæ conuenirent, vt ff. de legat. primo. l. 4.

g *Locis*. alias modis.

h *Constitui potest*. constituitur enim vt vsusfructus, vt institut. de vsuc. & habitat. §. penult.

Seruitus seruitutis, non potest esse.

1 † Al. deest, &c.

2 † El.

3 † Modis.

4 † Reliquerit.

ANtiquitas. CASVS. Olim si testator alicui nudam proprietatem fundi retento vsufructu pro hærede legasset, dubitatio erat an, valeret legatum, quibusdam asserentibus, quibusdam negantibus, cum ideo nunquam esset reuersus vsusfructus ad proprietatem propter hoc quod secundus hæres, & deinceps vsque in infinitum cum sint hæredis hæredes, & testatoris, haberet hūc vsumfructum, hanc dubitationem decidit Imperator, dicens hoc legatum valere scilicet proprietatis, mortuo, scilicet, primo hærede, vel capite minuto, quare enim talis vsufruct. tale priuilegium sibi vendicat, vt generali interemptione excipiatur, cum ea quæ generaliter dicuntur, generaliter intelliguntur. ff. de legat. primo, l. prima, § generaliter.

i *Quatenus*. idest hic modo:

k *Hæredem*. scilicet legantis.

l *Nunquam ad suam rediret proprietatem*. argumen. quòdlibet homo non potest [r] locare operas suas in perpetuum, ne inutilis sit libertas. It. pro eo. institut. eod. §. ne tamen. & ff. de li. hanc exhib. l. 2. & ff. de condit. & demonst. Titio. §. Titio. secundum Io. & nos contra, quoniam poterit per alium operari, vt sup. de epiico. & cler. l. quisquis & leg. ad similitudinem, & ff. de vsufr. le. l. 3. Itē no. quod quædam ad tempus valent, quæ in perpetuum nō valent, vt ff. communi diuidum. in hoc iudicium. § si conueniat.

m *Videantur*. vt & ff. de ver. sign. l. hæredis & l. sciendum. & inf. de hæredit. institut. l. fina. & ff. de pet. hær. l. 3. Fallit tamen in duobus casibus, scilicet in pupillari substitutione, & in operis, vt in illa lege, de ver. significat. l. sciendum & ff. de vulg. substit. l. qui liberis. § hęc verba. & in casu huius legis.

n *Solitis modis*. quia nō morte secundum prædicta.

o *Existimauerunt*. & bene.

p *Vsumfructum*. quia talia sunt subiecta, qualia permittūt prædicata, quia talis est natura vsusfructus.

q *Cum hærede*. primo, nisi constet, & de secunde sensisse, & tūc erunt duo vsusfructus, & quilibet solitis finitur modis, vt ff. de ver. obl. stipulatio ista. § si quis ita, & hic. Item in eo quod dicit, moriente primo finiri, est argum. contra ff. de iure immu. l. 4. sed ibi fuit concessa immunitas sibi & posteris generaliter. Item argument. contra infra de legat. in annalibus & ibi solui.

r *Amittente*. scilicet per capitis diminutionem.

s *Excipiatur*. quod ergo generaliter dicitur, generaliter intelligatur, vt ff. de leg. præs. l. 1. § generaliter & ff de public. de pretio. & in decret. 19. dist. cap. fin. Romanorum.

t *Paucissimus*. not. ꝙ multa verba paucissima appellat, sicut faciunt allegantes qui dicunt. vnum verbum dicam & multa proferunt, & fac ad hoc inf. de bon. vac. l. 2. lib 10.

r Et bene, vt præcisè teneat seruire, sed cautiue, si non vult soluere interesse, sic vt de ver. obl. stipulationes non diuiduntur. §. Celsus. & ff. loc. l. in operis cum sim. & ita teneas secūdum B. hic. Dictum generale generaliter, est intelligendum.

5 † Anthemio. PPi

* Inclusa desunt in quibusdā manuscriptis.

INter antiquam. CASVS. Olim si testator seruo alterius vsumfruct. legasset, & sic dominus per seruum acqui-

acquisiuisset vsumfruct. dubitabatur si dominus partem serui alienasset, vtrum pro parte finiretur vsusfruc. vel in totum, vel ad proprietatem rediret, an penes dominum remaneret. Circa hanc dubitationem recitantur opiniones, vna erat, quia si testator partem serui alienasset, in totum finiretur vsusfructus. Secũda, q in parte remaneat. Tertia, quòd siue sic, siue, sic, apud dominũ remaneat integer vsusfr. & hanc opinionem approbat imperator statuens, quod hoc obseruetur: vt sicut ab initio apud dominũ intelligitur vsusfruc. ita & nunc: & si seruus pro parte fuerit alienatus.

a *Acquisitus.*] re. vel saltem dies cessit. alias secus. vt ff. quando dies lega. ced. l. si post. §. fin.

b *Multi.*] interpositio est. Accur.

c *Vsumfructum.*] distinguendum est, vtrum cõtemplatione domini vel serui.

d *Retentionem.*] vt infra l. proxima. & ff. de rebus dub. l. quoties in actionibus.

e *Et si pars.*] vt hic, & arg. ff. de ser. l. vt pomum, §. 1. idem etiã si totus alienet, vt ff. qb. mod. vsuf. amit. l. si seruo. & l. repeti. §. si quis, &] eo. l. si. & arg. ff. de don. cau. mor. l. si. Sed contra, ff. de vsuf. l. qui vsumfructum, §. fin. prout est ibi in litera sermo Titij. Solut. ibi contemplatione serui relictus, hic domini. Vel hic corrigit. Vel ibi est seruus mortuus: hic alienatus. Si autem habeat ibi vsumfructũ serui Ti. tio, non est contra.

* † Si.

* Graecani ea locutio: sicut in procemio ff otum. nihil tã stu diosum, i. expetẽdu. Goth.

ritacquisitus,[a] & ex quibusdam casib. (multi [b] enim casus rebus incidũt mortaliũ) pars huius serui ad aliũ perueniat: vtrum omnis vsusfructus, qui ante per seruum ad aliquẽ[1] † peruenerit, apud eũ remaneat: an totus tollatur, vel ex parte diminuatur, ex parte autem apud eum resideat. Et super huiusmodi dubitatione tres sententiæ vertebantur. Vna, quæ dicebat ex particulari alienatione serui totum vsumfruc. diminui. Alia, in tantũ vsumfructum[c] diminui, in quãtum & seruus alienaretur. Tertia, quæ definiebat partem quidem serui posse alienari, totum autẽ vsumfr. apud eũ remanere qui antea seruũ insolidũ hẽbat. & in nouissima sñia sum mũ auctorẽ iuris scientiæ Saluiũ Iulianũ esse inuenimus.

¶ Nobis autem hæc decidẽtibus placuit Saluij Iuliani admitti sententiam, & aliorum, qui in eadem fuerunt opinione: quibus humanius visum est, non interemptionem vsusfruct. studiosam[*] esse, sed magis retentionem, [d] quatenus etsi [e] pars serui alienetur, tamẽ neque pars vsusfructus depereat, sed maneat secundum suam naturam integer, atque incorruptus. Et quemadmodũ ab initio fixus [2] † est, ita & [3] † cõseruetur, ex hmõi casu nullo deterioratus modo. D 10.

2 † Ininis.
3 † Alabe est, &.

C *Orruptionem.*] CASVS. In prima parte huius legis dicitur, q olim erant certi modi, per quos finiebatur vsusfr. morte, vel capitis diminu. vsufructua. vel non vtendo. actione, scilicet personali ex testamento, vel ex stipulatu. si in stipulationem deductus esset vsusfruc. per quam petebatur vsusfr. certum, quasi erat tacite, quod morte vel capitis minutione vsusfructus tollebatur: sed du. babatur...ne, vel tollebatur actio nes tollerentur...vsusfructus; hanc...imperator, statuens, quòd vsusfr...non...vel...non vtendo, non finiatur, nec actio...competens ex prædicto tempore, l. siue varius tacuerit, ...prædicto domino...iureconsultus...decem inter præsentes, viginti inter absentes, ...tempore actio pe...& hoc in prima. In secunda dicit, non quolibet capitis diminutione finietur vsusfructus, sed maxima & media, sed non minima. ...simile in filiofam.

f *Corruptionem.*] id est amissionem.

g *Diminutione.*] etiam minima. Accur.

h *Vel non vtendo.*] per annum vel biennium.

i *Quibusdam.*] vel rei interitu, vel mutatione, vel consolidatione, vt insti. eod. §. finitur.

k *De personali.*] scilicet ex stipulatu, si per stipulationem fuit promissus: vel ex empto, si fuit venditus: vel ex testamento, si fuit legatus.

l *Eam tolli.*] scilicet actionẽ personalem. Accur.

m *Non vtendo.*] id est non deducendo eam in iudiciũ, vel etiam non vtendo vsufructu post traditionem vel quasi, amittit actionem, vt statim dicet.

n *Si.*] id est an.

o *Altercantibus.*] Sed certe non iuste videtur quæri, vel dubitari de actione personali, an tali tempore tollatur, nisi tum in testamento est relictus, & quis per biennium nõ petijt: tunc enim potest iuste quæri de vsufructu, an tollatur nõ vtendo, quia statim competit adita hæreditate, vt ff. quemadmodum seruit. amit. l. si partem fundi, §. 1. Item non potest iuste quæri de actione ex testamento, quæ simul competit. Cum autem per contractum inter uiuos in cõuentionem deducitur, aut est traditus, & tunc tollitur actio solutione: vt In stitu. quib. modis tollitur oblig. in princ. & sic non potest esse quæstio, an debeat tolli tẽpore, vel non. Aut non est traditus, & tunc non amittitur tempore vsusfructus, cum non fuerit, vt ff. de vsufructu lega. l. Sempronius, & ff. quib. modis vsufructus amitti. l. 1. §. sed ita demum, & §. fina. Sed nec actio personalis potest tunc tolli, nisi 30. ann. vt infra, de constituta pec. l. a. & inf. qui. non ob. long. temp. præscrip. l. neque...tui. Ad hoc respond. qui procedit, vbi etiam inter viuos constituitur, sed non...traditionem, sed post...non est ...per traditionem tollatur actio pro eo competens, cum...non sit traditio, vt...§...& ff. de acqui. rerum dom. l. seruus, & incorporales. Sed in rebus corporalibus...quod soluti...quod debetur tollitur...obligatio...constitutus per patientiam & ...mihi deberi, ...mihi debetur, quia (vt dixi) cum non sit ibi ...traditio, non...nus, quod studiosus lector potest notare, quia plures dicunt...seruitute debita. Præterea & res mea quandoque mihi debetur, scilicet ratione eius, quod meum non est, scilicet restitui ...obliga...nemo rem. Secundo uidetur, quòd Iustinianus non respondeat huic quæstioni de personali actione,

Cal. Octob. Lampad. & Oreste VV. CC. Coss. 530.

Hęc est subtilis lex, & materia eius est de apicibus iuris. & breuiter hoc intendit. Vsusfructus non vtendo, et personalis actio pro eo, seu pro patientia competens, spatio lõgi temporis finitur, non minori spatio. Item vsusfructus non finitur minima capitis diminutione: sed media, quę ciuitatem adimit vel maxima, vel morte naturali. Bald.

Idem A. Iuliano P. P.

L E X XVI.

CORruptionem [f] vsusfructus multiplicẽ esse veteribus placuit, vel morte vsufructuarij, vel capitis diminutione, [g] vel non [h] vtendo, vel alijs quibusdam [i] non ignoratis modis.

¶ Sed de vsufructu quidem hoc indubitatum fuerat: de personalis [k] autem actione, quæ super vsufructu nascitur, siue in stipulationem vsufruct. deductus sit, siue ex testamento relictus, dubitabatur: morte quidem vsufructuarij, & capitis diminutione eam tolli [l] omnibus concedentibus. non vtendo [m] autem, si [n] per annum, vel biennium forsitan eundem vsumfructum non petierit vsufructuarius, vt sic personalis actio tollatur, altercantibus. [o]

Actio personalis pro vsufr. cõpetens quanto tẽpore tollatur.

a Hi glo. reprobant hic Pet. B. & Paul. Actio personalis x. vel 30. an. aliquando tollitur.

1 † Pro.

actione, sed dico, quòd plenè respondet, cum dicit, nisi talis exceptio vsufructuario &cæt. Aduerbio enim, nisi &cæt. excipit de eo generali, quod dixerat, scilicet nec actionem nec vsumfructum non vtendo tolli &cæt. tunc ergo vsusfructus & actio tollitur. Et sic est mirabile, quod actio personalis competens pro vsufructu tollitur decem ann. inter præsentes, & inter absentes viginti, vt hic dicit. sed an ipso iure? Respondeo non, sed per exceptioné, quia tempus &c. vt ff. de act. & obligat. l. obligationum ferè, §. placet. sed si capitis diminutione, vel alijs modis, amittitur tūc ipso iure.

a *Non vtendo.*] vt olim s. per annum, vel biennium.

b *Cadere.*] nec alio modo.

c *Non possunt.*] sic. j. de præscri. 30. ann. l. si. & supra l. proxi.

d *Excludere.*] 10. annos, vel 20. Sed quid si in re mobili est vsusfructus? an tolleretur actio personalis triennio? Respon. non, cum vsusfructus rei immobili comparetur, vt infra. de præscrip. lõgi temp. l. fi. in fi. & ff. de vsucap. l. iusto, §. non mutat. & infra titu. primo, l. sicut.

e *Amittat.*] quasi dicat non. & sic non tollitur minima capitis diminutione, vt Institut. de acquisit. p arrog. in princ. & Institut. de vsufructu. §. fin.

2 † Al. ad vtilitatē ei possessum.

f *Anima.*] i. morte.

EX *libris.*] CASVS. Si filiofamilias testator vsumfructum alicuius fundi legasset, si dominus per [illegible] vel pater per [illegible] vsumfructum acquisi[illegible], dubitatio esset, in media vel maxima capitis diminutione vel morte, vel emancipatione filij, vel serui alienatione, vel manumissione finitu[illegible] vsusfr[illegible] penes patrē & dominum, [illegible] per seruū vel filium acquisitus erat. [illegible] dubitationem decidit Imperator, quod non obstate calamitate filio vel seruo cōtingēte, vsusfru. apud patrem vel dominum integer maneat. hoc in prima. Si autem pater vel mediam uel maximam capitis dimin. passus fuerit, vel decessit: an ob hoc penes filium remanebit vsusfruct. qui patri per eum erat acquisitus? Respon. Imper. cum enim magis testatorem filio contemplatione filij, quàm patris reliquisse præsumamus, nihilominus manet apud filium. & hoc in secunda. & no. quòd de domino rationem non facit capitis dimin. &c. sed in ea dubitatio non esset, &c. Vide & hæc lex & superior sunt de quinquaginta decisionibus secundum Bald. hic.

3 † Exemptus.

¶ Sed nos hoc decidētes sancimus, non solū actionē, quę de [1] † vsufructu nascitur, sed nec ipsum vsumfructum nō vtendo [a] cadere, [b] nisi tantummodo morte vsufructuarij, & ipsius rei interitu: sed vsumfructum, quē sibi aliquis acquisiuit, hunc habeat, dum viuit intactū, cum multæ, & innumerabiles causæ rebus incidant mortaliū. per quas homines iugiter retinere, quod habent, non possunt. [c]

¶ Et est satis durum per huiusmodi difficultates amittere, quod semel possessum est: nisi talis exceptio vsufructuario opponatur, quæ etiam si dominium vendicaret, posset eum præsentem, vel absētem excludere. [d]

¶ Sed neque per omnē capitis deminutionem hmói detrimentum imminere nostris patimur subiectis: (quare n. si filiusfamil. fuerit is, qui vsumfructum habet, fortè ex castrensi peculio, vbi patri vsusfr. acquiri[illegible], ei possessum, [2] †, per emancipationem eum amittat? [e]) sed secundum, quod definitum est, tunc eum tātummodo desinere, cum vsufructuarius, vel res pereat, & tantummodo eum anima, [f] vel rei substantia expirare: nisi prędictæ exceptionis vigor reclamauerit: excepta videlicet tali capitis diminutione, quę vel libertatē, vel ciuitatem Romanā possit admere. tunc etenim vsusfructus omnimodo ereptus, [3] † ad suam reuertatur proprietatem. D. Cal. Octob. Constantin. Lampad. & Oreste VV. CC. Coss. 530.

Vsusfructus filiofa. vel seruo alieno relictus, acquiritur patri, & domino: & licet filius, vel seruus moriantur, vel statum mutent, residet nihilominus penes patrem, & dominum: sed patre mortuo, vel mediam seu maximam capitis diminutionem passo, vsusfructus redit ad filium, à quo habuit originem, & ad quem testator præsumitur habuisse contemplationem. h. d. Bal.

Idem A. Ioanni P.P.

LEX XVII.

EX libris [g] Sabinianis quęstio nobis relata est, per quam dubitabatur, si vsus fructus per seruum acquisitus, vel per filiumfamiliàs, capitis diminutione filij magna, vel media, vel morte, vel emancipatione, [h] vel serui quacunque alienatione, vel morte, vel manumissione possit [4] † adhuc remanere. Et ideo sancimus in huiusmodi casib. neque si seruus, vel filiusfam. in pręfatos casus inciderit, interrumpi patri vel domino vsumfructum, qui per eos acquisitus est, sed manere intactum. [i] Neque si pater [k] magnam capitis diminutionem, vel mediam passus fuerit, vel morte ab hac luce fuerit exemptus vsumfructum perire: sed apud filium [5] † remanere, etiam si hæres à patre non relinquatur. Vsumfructum enim per eum acquisitum apud eum remanere etiam post patris calamitatem oportet: cum plerunque verisimile sit testatorem contemplatione [l] magis filij, quā patris vsumfructum ei reliquisse. Dat. 15. Calend. Nouemb. Constantinopo. post Consulatum Lampadij, & Orestæ VV. CC. 531.

g *Ex libris.*] quos non habemus.

h *Emancipatione.*] hoc respicit antecedētē l. corruptionē.

i *Intactum.*] imò videtur amitti, vt ff. de vsufruc. l. qui vsumfructum, §. fin. prout est ibi. seruo Titij. Sol. refert cōtemplatione domini tātum sit relictus, & tūc nō perit. an serui, & tūc domino perit. an dubium est, & tunc obtinet hæc l. & eo modo soluitur aliud contra. ff. de donat. causa mortis, l. si filiofamilias, & ff. de vsu. & habit. l. plenum, §. si plus. arg. contrarium huic solutioni, inf. in fi. huius l. Alij dicūt, quod illa l. qui vsumfructum, corrigitur. aliæ duæ in alijs casibus loquuntur. nam aliter quemcūque dixeris vsufructuariū, stare nō potest, vt dicunt. Præterea l. illa plenum, non est contra: quia hic tractat, de cuius morte finiatur. ibi nondum finitus vsusfru. ad quem porrigatur. Vel pōt dici, q principium l. huius dicit, quando cōtēplatione patris: finis vero, quando cōtēplatione filij. Item adhuc est cō. ff. de verbo. ob. l. l. si stipulatus fuerim, in prin. & ff. de minor. l. 4. § sed & legatum sit, & ff. de iniur. l. sed si vnius, §. fi. Sol. ibi loquitur in ijs, quæ personæ cederent filij vel serui. Item adhuc cōtra, j. de bo. quæ lib. l. cū oportet. & l. fin. nam nec in aduentitijs, nec in profectitijs, nec in castrensi, vel quasi, locum habere potest hæc lex. sed respondeo hic loqui, cum dubium est cuius contemplatione, vel hoc corrigitur.

Vsusfructum seruo relictus quādicatur finiri.

4 † Potest.

5 † Alium.

k *Neque pater.*] quid de domino? Resp. secus. nam seruus non habet, nec ad hæredem transit. at filius habet, non vt hæres, sed vt vsufructuarius.

l *Magis contemplationis.*] comparatiuè. Et no. argum. quod in dubio contemplatione filij relictum præsumitur, vt arg. inf. ad cit. tut. l. si defunctus.

DE

DE SERVITVTIBVS ET AQVA.

Dixit de seruitutibus personalibus, nunc de seruitutibus rerum: vt ff. eod. l. 1. & specialiter post de aqua, generaliter de alijs: quia quadam specialia in ea est dicturus: vt infra l. 2. sic & diuina scriptura, dicit discipulis eius, & Petro.

TITVLVS XXXIIII.

De seruitutibus,* & aqua.*

Ista est notabilis lex, & habet tres lecturas: & secundum primam lecturam hoc intendit; Seruitus, quæ habet causam continuam, acquiritur spatio longi temporis, si præscribens fuerit bonæ fidei. hoc dicit secundum Bart. Vel sic: secundum Sal. Seruitus habens causam continuam præscribitur longo tempore ab eo, qui possidet bona fide, quia non ui, non clam, vel precario. hoc dicit secundum primam lecturam. Vel sic; Libertas contra seruitutem altius non tollendi, longo tempore præscribitur ab eo, qui bona fide fuit in quasi possessione libertatis. hoc dicit secundum secundam lecturam. Vel sic; Patientia eius, qui possidet ui, clam, vel precario, non sufficit in præscribēda seruitute, etiam ab eo qui possidet bona fide. hoc dicit secundum tertiam lecturam.

* ne dicas arcēda, ut tit. ff. de aqua plu. arcen. da. sed de seruitutibus aquæductus a. quæ h. . . . tur. Cuia. notat hic legendū esse de aqua & alijs seruitutibus, ut l. 3. infra. eo. Goth.

a SI quas.] Pone casum tribus modis. Primo secundum antiquos. Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius nō tollendi, quæ acquisita erat domui meæ tempore, nunc tu altius exaltas cōtra seruitutem debitam: agam contra te, vel uti possidetis vel confessoria, & vincam si bonam fidem habui in præscribendo, non autem si vi, vel clam, vel precario sim vsus seruitute. Et secundum hunc casum dic, quod hæc seruitus potest quæri tempore, cum habeat perpetuam causam, & incipit ab eo tempore, quo vicinus meus fuit aliquando a me prohibitus ædificare. nam ex tunc incipit possidere iure seruitutis: quod est necesse: vt ff. quemadmodum serui. amit. l. fin. alioquin clam possidere videret, quod non debet esse: vt hic dicit. Item quod dicit longi temporis, proprie dicit secundum nos, licet quidā dixerint, cuius temporis non est memoria, per l. ff. de aqua plu. arcen. l. 1. in fin. & l. 2. Item quod dicit, vicem seruitutis constituere: scilicet per pactum, vel per vltimam voluntatem. & sic consuetudo æquiualet veritati. Item quod dicit, si modo is, qui pulsatur. dic id est, tu pulsaris, idest inquietaris ædificatione illius: vel eo agente negatoria. Et quod dicit possidet, idest quasi possit seruitutem: quia verè non possidentur: vt ff. de acquir. rer. domi. seruus. §. incorporales. Item hæc verba vi. & c. expone, vt ff. de vi. & vi arma. l. vim facit. clam, expone, vt ff. de acquir. possessio. clam. precario, expone vt ff. de preca. l. 1. in princip. Vel dic secundo. Domus tua debet seruitutē domui meæ altius non tollendi, per constitutionem, altius ædificatam habuisti longo tempore contra veterem formam, id est seruitutem, si ago contra te, iudex te absoluet, si modo nec vi, nec clam, nec precario sic tenuisti. Et quod dicet vicem seruitutis. scilicet amissæ per pactum. vel proptere, scilicet acquisitæ. s. illi, cui domus seruiebat contra meam domum: nam libertas eius, quodammodo dicitur seruitutis mea. Itē ꝙ dicit pulsat proprie ponit. Et secundum vtrumque supra dictum casum, quæro, an sufficit, si ab aduersario non teneatur precario, uel clam, licet ab alio teneatur? Sed dic a nemine debere agere precario, cum bonam fidem debeat hēre: vt ff. quemadmodū seruit. amit. l. fi. & de aqua pluuia arcen. l. fi. licet sit arg. contra. ff. vti pos. l. 1. §. fin. & l. 2. Vel sic tertio. Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius non tollendi, tempore mihi quæsitam, vt assero: si tu ædifices, ego agam & vincam te, ita demum, si tu, contra quem præscripsi non possidebas domum tuam eo tempore, quo præscripsi contra te, uel clam vel precario: nam tunc sicut non potes mihi in ea per pactum constituere seruitutem, sic nec per præscriptionem in ea quæram seruitutem. dic ergo, si quas, &c. sed quæ sunt actiones, quæ pro seruitutibus competunt? Respond. confessoria. Item uti possidetis. utile: ut ff. si ser. uend. l. 2. in princip. & §. 2. & de serui. l. penult. Item negatoria: sed datur econtra: sed nō simul quia hoc esse non posset.

Imp. Antonin. A Calpur.[1] †

LEX PRIMA.

SI quas[a] actiones aduersus eum, qui ædificium contra veterem formam * exstruxit, vt luminibus[b] tuis officeret, competere tibi existimas: more[c] solito per iudicem[2] † exercere non prohiberis.[d] Is, qui iudex erit, longi temporis[e] consuetudinem vicem seruitutis[f] obtinere sciet: modo si is,[g] qui pulsatur, vi, nec clam,[h] nec precario possidet. PP. 3. Id. Nouemb. Gētiano & Basso Coss. 218.

Ista lex est singularis, & est clauis in tota materia. & hoc dicit: Seruitus, quæ habet causam continuam, acquiritur longo tempore, nisi fuerit interrupta: nec repetit quis expensas, quas fecit in re contemplatione seruitutis. h. d. Bal.

Idem A. Martiali.

LEX II.

SI aquam[i] per possessionē Martialis eo sciente,[k] duxisti; seruitutem exemplo

1 † al. Calfurnia.

ADDITIO. Ioanni Fabro in suo Breuiario placet tertia lectura, quia notabilior, licet doctores primam approbent, quia aptior. Et si videre optas, quanto tempore acquiratur seruitus, & a quo tempore incipit possideri, & an requiratur, & præsumatur bona fides: uide hic plene & familiariter per ipsum dnm & Io. Fabr. in suo Breuiario.

* Vi Cuia. 1. obser. 74. & 17. 35. Mynsing. Respo. 32. num. 11.

2 † al. deest per iudicem.

b *Vt luminibus.*] ut, consecutiue ponitur, non causatiue. sic supra de iudi. l. properandum. §. 1.

c *More solito.*] per libellum: ut supra de lit. contest. auth. offeratur.

d *Non prohiberis.*] vt ff. de seruit. urba. predi. lege, qui luminibus, & ff. de itin. actu que priuato. apparet. §. pen.

e *Longi temporis.*] cuius non extat memoria secundum quosdam: uel decem, uel viginti annorum secundum nos. Accursius.

f *Seruitutis.*] constituta, uel amissæ secundum diuersos casus.

g *Pulsatur.*] propriè, & impropriè secundum diuersos casus.

h *Nec clam.*] & dic ille, qui pulsatur opere & facto.

SI aquam.] Diuiditur in tres partes. In prima, loquitur de seruitute præscripta. In secunda, loquitur de præscriptione interrupta: & ea interrupta, ille, qui fecit expensam contemplatione seruitutis, eam non repetit. Tertio rationem reddit huius legis. Secunda ibi, Quod si ante. Tertia ibi, cum in aliena. Bald.

¶ Casus istius l. talis est. Per agrum meum me sciente, nec prohibente aquam per x. ann. inter præsentes, uel per xx. inter absentes duxisti: an sit tibi quæsita seruitus quæritur? Respon. ꝙ sic: exemplo rerum immobilium. & hoc in prima. Si autem ante impletam præscriptionem prohibui, ne duceres. & post prohibitionem in agro meo opus aliquod, ut aquam duceres, exstruxisti, puta canales uel tubulos. Nec fructus, quos fecisti, repetes: nec quod exstruxisti, ad rem pertinebat.

k *Sciente.*] iure seruitutis, non precario, uel clam, uel ui, & not. non desiderari titulum in præscribenda seruitute, ut hic, & ff. si ser. uend. l. si quis diuturno. & ff. de itine. actuque priua. l. 1. §. si quis au. em cum. & §. fit ibi fundum in fi. & inf. de long. temp. præscript. quæ pro liberis l. 2. 1 Item not. quod dicit, sciente, quia aliud est in præscriptione rerum corporalium, ubi non exigitur scientia. ut inf. de præsc. long. temp. l. fin. in fin. & de præscrip. xxx. ann. l. sicut. & est ratio, quia hic dominus possidet, ibi non, nec obst. quod dī in eadem l. de præscr. long. temp. eodem obseruando &c. quia idem est quantum ad tempus, non quantum ad scientiam.

1 Rationē ponit. Dyn. in c. possessor. de reg. iu. l. 6. ist. l. §. 1. q. in præscriptione ista seruitutum tractatur de modico præiudicio, ideo non requiritur titulus.

etiam secundum Azo. Alij vt H. subaudiunt hic maxime.
a *Quæsiti.*] Et sic x. ann. inter præsentes. xx. inter absentes, quia sic est in immobilibus, vt supra de vsucap. transfor. l. 1. Sed contra. ff. de aqua quotidia. & æsti. l. hoc iure. §. ductus, vbi exigitur tempus, cuius non extat memoria. Solut. Ibi de aqua ex flumine publico dicit, vel fiscali, hic priuato. Vel hic habet perpetuam caussam. ibi nō. argum. ff. de serui. vrba. præd. l. fortamen. ¹ Item quid si aqua non fluxit, sed fistulæ semper paratæ fuerūt ad aquam recipiendam? Idem videtur, quod in stillicidio, vt videatur habere perpetuam caussam, arg. dictę l. foramen. Et dicas hic, quæ seruitutes, & qualiter præscribantur, vt not. ff. de seruit. l. seruitutes. ³. Sed negatoria quāto tempore tollitur? Respond. 30. ann. secundum quosdam, cū omne ius tanto tempore tollatur, vt infra de anna. ex cept. l. 1. §. 1. Sed si mihi tollitur negatoria, ergo tibi acquiritur seruitus tempore, quod negaui modo in illa, quæ non habet perpetuam caussam. Sed dices secundum illos, non sequitur. nam potest esse, quod seruitus non est quæsita, & tamen non potest ei negari, vt & alibi. ff. de seru. rustic. præd. l. per fundum. Alij dicunt, quod etiam elapsis xxx. annis defenditur negatoria pro præsenti itione non præteritis, quæ fac. uere iam sunt xxx. anni vel plus. nā quot sunt itiones, tot sunt facta, & tot præscriptiones: vt ff. de verbo oblig. l. si sic stipulatus sum. hęc vna est continua alteri vt ff. de seruit. l. seruitutes. 4. & aliud in possessione rei corporalis, quæ potest, & debet esse continua. Sed cum prohibeam, quodammodo non vadat, & quod interesse reddat pro itionibus a 30. annis, citra, vno iudicio potest agi, licet plura, vt dictum est, petantur. argum. ff. pro socio. l. cum duobus. §. si plures. & ff. famil. ercisc. l. hæredes. §. de pluribus, & si pro quibusdam egi, non repellar exceptione rei iudicatæ agendo postea pro alijs, sicut si tu isti aliquando absolutus, quia non possidebas nunc possidebas, vt infra ad exhibend. l. neque. Prædicta autem procedunt in seruitutibus, quæ non quæruntur longo tempore. alias tollitur negatoria eodem longo tempore.
b *Interdictus est.*] naturali interruptione. vt ff. de vsucap. l. naturaliter. sicut & retinetur per continuationem vsus: vt ff. de vsufr. arboribus §. idem tractat. Item per lit. contestat. non per solam denunciationem: non enim sola denunciatio vsucapionem interrumpit: vt sup. de rei vend. l. motæ litis, & ff. pro emptore. l. alienam. Vel forte est speciale, vt sola denunciatio interrumpat, sicut facilius currit præscriptio aquæ sine titulo, & sine possessione. nam incorporalia nō possidentur, vt ff. de acquir. rer. do mi. l. seruus. §. incorporales. Et no. ff. de vsufruct. arboribus in fin.
c *Factos.*] post interdictionem, cum videaris velle donare: vt sup. de rei vendi. domum.
d *Manet.*] vt sup. tit. 2. l. 2. & dic, vt ibi.
e *Possessio.*] id est, res possessa, siue dominium. sic supra tit. 2. l. quoties.

1† Per longum tēpus ut supra. l. prox.

2† Hanc solutionem dicit Car. hic tenendam.

2† al. quoad.

rerum immobilium tempore ¹† quæsiti. ᵃ Quod si ante id spatium eius vsus interdictus ᵇ est, frustra sumptus in eam rem factos ᶜ præstari tibi postulas, cum aliena possessione operis facti dominium, quod ²† in eadem caussa manet, ᵈ adeum pertineat, cuius est possessio. ᵉ PP. Calend. Iul. Læto & Cereale Coss. 216.

Prouinciales, licet eorum prædia sint tributaria. habēt tamen dominium; & ideo possunt seruitutem constituere. & acquirere. B. Vel sic; In prouinciali prędio licet tributario potest seruitus imponi, & onus seruitutis impositæ comitatur rem ad quemcumque transeat. Sal.

3† al. Idē A.

Imp. Alexāder. A. ³† Ricanę.

LEX III.

ET in prouinciali ᵃ prædio constitui aquæductus, ⁴† vel aliæ seruitutes possunt: ᶠ si ea præcesserint, quæ seruitutes ⁵† cōstituūt. ᵍ Tueri ʰ enim placita inter contrahentes debent. ⁱ

¶ Quare non ignorabis, si priores possessores ᵏ aquam duci per prædia prohibere iure non potuerint, ⁶† cū eodém onere perferendæ seruitutis transire ad emptores eadem prædia posse. ˡ PP. Calend. Maij, Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

* prouincialia. i. nō fiscalia in Italico. Vi Cuia. 7. obser. 3. Prouincialia prædia tributaria siue stipendiaria. Et hinc ō dubitandi sumitur. vide eun. constitutā seruitute tributi de zerio. caussa fieri ad. de Cuiac. ad l. 4. ff. de vsucap. Gotho.

4† Seruitus. tem.

6† al. potuerunt.

Ex fundo alieno non potest duci aqua, nisi domino volente. h. d. secundum Bald. Vel sic; De alieno fonte non potest aqua duci, sine permissione domini. hoc dicit secundum vnam lecturam. Vel sic; Sine permissu eius, cui seruitus prius fuit concessa, quando hæc secunda cōcessio priori foret nociua, non potest de eodem fonte aqua duci. h. dicit secundum aliam lecturam. Salic.

Idem A. Cornelio. ⁷†

7† Cornelia.

LEX IIII.

AQuam, quæ in alieno loco oritur, sine voluntate eius, ad quem vsus ᵐ eiusdē aquæ pertinet, ⁿ prætoris edictū ᵒ non pmittit ducere. PP. Idib. August. Maximo. 2. & Aeliano Coss. 224.

In consistoria venit, vt res in pristinum statum reducatur, & damna sarciantur. hoc dicit Bal.

Imp. Philip. A. Luciæ militi.

LEX V.

SI quid pars aduersa ⁸† cōtra seruitutem ædibus

8† Diuersa.

ET *in prouinciali.*] CASVS. An in prædio prouinciali possit seruitus constitui, quæritur? Dicitur quod sic, præcedentibus ijs, quæ ad seruitutem constituendam sunt necessaria, puta per actionem ex stipulat. &c. & hoc in prima. Et si post constitutionem seruitutis prædium alienatum fuerit, trāsit cum suo onere. & hoc in secunda.
f *Seruitutes possunt*] cōtra videbatur, quia non sunt domini: ut infra de usuca. transfor. l. 1. & seruitutes non possunt constitui, nisi a dominis, ut institu. de seruitu. §. ideo autem, sed tamē est contra, quia sunt quasi domini.
g *Constituunt.*] scilicet pactiones & stipulationes, vt inf. subijcit, ut instit. eo. §. fin.
h *Tueri.*] idest, defendi. Vel dic tueri seruitutem.
i *Debent.*] ut sup. de transact. non minorē.
k *Possessores.*] idest, qui tibi vendiderunt.
l *Posse.*] & non aliter, vt ff. de seruit. rusti. præd. uia. §. si fundus, & de contrahen. emp. l. si aquæ ductus & l. alienatio.

AQuam.] CASVS. An vicinus aquam, quæ in fundo vicini oritur eo inuito ad irrigandos agros suos ducere possit, numquid & tu me inuito, cui seruitus aquæ ducendæ constituta est, a tuo fundo alij ducere aquam concedere possis, quæritur? Dicit, q non. & hic est casus quæ habes ff. de serui. rusti. præd. l. ex meo, vel sic, concessi tibi, vt duceres aquam, inuito te cui cōcessi primo, an possim alij secundo concedere, quæritur? Dicitur, quod non. & hunc casum habes. ff. de aqua quotid. & æsti. l. Lucio. ff. de serui. rusti. præd. l. per aquā magis placet prima positio, quia concordat cum litera.
m *Ad quem vsus.*] idest, proprietas ratione dominij.
n *Pertinet.*] iure proprietatis, idest, sine voluntate domini soli, in quo nascitur, ut ff. de aqua pluuia arcend. l. in concedendo. & l. seq. Si autem dominus soli velit alij concedere, potest, si nō nocet ei, cui primo concessit, ut ff. de aqua quotidiana & æsti. l. Lucio. & ff. de serui. rustic. præd. l. 8. §. si aquæductus, quæ sunt contra. secus si noceat. ut ff. de seruit. præd. l. per quem. Item si ille cui primo fuit concessa, velit alij concedere, nō potest, ut ff. de serui. rust. præd. l. ex meo, nisi postquam iam ingressa est fines agri sui, ut ff. de aqua quotidia. & æsti. l. 1. §. illud.
o *Edictum.*] puta uti possidetis. Item ne eius cōditio fiat deterior, per alterius factum. & hoc inuenies fere in quolibet edicto prætoris, ut ar. ff. de alie. iu. mutan. cau. fac. l. j. Itē & actione iniuriarū potes agere, ut ff. de ac. emp. l. qui pédente.

Si quid

S*I quid.*] CASVS. Habebam seruitutem in domo tua recipiendi stillicidium: aliquid extruxisti, per quod impediebatur seruitus, an agere possum contra te, vt ad pristinum reducas statum, quæritur? Respond. quod sic. In hac actione venit damni ratio, quod passus sum, quia seruitute mea vti nō potui.

a *Curabit.* vt ff. si seru. vend. l. & si forte. §. 1. in fi. & l. si quando, §. fin. Item no. in cōfessoria venire dānum, scilicet quanti eius interest, ꝙ non est vsus seruitute, vt hic. & ff. si seru. vendi. l. loci, §. 1. sicut & in rei vendicatione, quæ est similiter in rem, habetur ratio dāni, vt ff. de rei vendi. l. non solum. & ℂ. de rei vendi. l. domū.

1 † Facit ad hanc l. gl. in cap. bonæ memoriæ, super verbo cōmunē. in fi. extra de postul. præl.

¶ *Curabit.*] te agente confessoria, vt no. ℂ. eod. l. altius.

P*Ræses.*] CASVS. Habebas fontē, ex quo ducebas aquā ad irrigandos agros tuos. volebam te inuito de eodem fonte aquam ducere ad agros meos: an possim, quæritur? Dicitur, quod non.

2 † Propogari.

¶ Nota istam legem, quæ semper allegatur ad hoc, ꝙ ordinata charitas incipit à se. facit c. 1. de suppl. negli. præla. lib. 6. & no. in c. quiescamus, 42. dist. Pau.

b *Iuris tui.*] q̄a tuus est, vt subijcit.

c *Consuetudinis.*] id est, non debetur alij seruitus. etiā per consuetudinem: nam hoc modo posset acquiri, cum habeat perpetuam causam. vt diximus ℂ. eo. l. 2. Vel si non haberet, tunc tātum tempus, cuius non extat memoria, vt ff. de aqua quotidiana, & æstiua. l. hoc iure, §. aquæductus.

3 † Perfluen.

tuis debitā iniuriosè extruxit; Præses prouinciæ reuocare ad pristinam formam, damni etiam ratione habita, pro sua grauitate curabit. [a] PP. Cal. Febr. Præsente, & Albino Coss. 243.

Ordinata charitas incipit à seipso. h. d. Bal. & Sal.

Imp. Claudius A. Prisco.

LEX VI.

PRæses [1] † prouinciæ vsu aquæ, quam ex fonte iuris [b] tui profluere allegas, contra statutam consuetudinis [c] formam carere te non permittet: cum sit durum, & crudelitati proximum, [d] ex tuis prædijs aquæ agmen ortum, sitiētibus agris tuis, ad aliorum vsum vicinorū, iniuria propagari. [2] † PP. Cal. Maij, Claudio A. & Paterno Coss. 270.

In aqueductu antiqua cōsuetudo seruanda est. h. d. secundum Bart. & Bal.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Iuliano PP.

LEX VII.

SI manifestè doceri possit, ius aquę ex vetere more, atque obseruatione per certa loca profluentis [e] [3] † vtilitatem certis fundis irrigandi [f] causa exhibere: procurator [g] noster, ne quid contra veterem formam, atque solemnem morem innouetur, prouidebit. PP. 4. Non. Maij Maximo 11. & Aquilino Coss. 286.

Contra seruitutē domum nō eleuo: sed præter seruitutē possum vsque ad cælum. h. d. Iac. But. & Bal. Vel sic: Domus potest altius eleuari, nisi probetur seruitus deberi. Et faciens fenestram in alieno, cogitur proprijs sumptibus rem in pristinum statum restituere. h. d. Salyc.

Ijdē AA. & CC. Aniceto. [4] †

LEX VIII.

ALtius quidem ædificia tollere, si domus seruitutem non debeat, [5] † dominus eius minimè prohibetur. [h] In pariete verò tuo, [i] si fenestram Iulianus vi, vel clàm fecisse conuincatur: sumptibus [k] suis [6] † opus tollere, & [7] † integrum parietem restituere compellitur. Dat. Calen. Ianuar. Sirmii AA. Coss. 293.

Ædificans contra debitam seruitutem, cogitur ędificatum tollere, qui tamen dicit seruitutem sibi deberi, debet illud probare. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Zesimo.

LEX IX.

SI in ædibus [l] vicini tibi debita seruitute, parie-

de damn. inf. & l. fluminum, §. fina. & l. Proculus. & de reg. iur. l. domum.

ADDITIO. De hac quæstione, & pluribus alijs circa eandem materiam vide plene per Bartol. in repetitione l. quominus, ff. de fluminib. & ibi plenissimè per Iason. de Mayno in quadam repetitione sua.

A*Ltius.*] CASVS. Si domus tua domui meæ altius non tollendi seruitutē nō debeat: quantū vis eā eleuare potes. & hoc in prima. Si aūt in pariete tuo, vi aut clam fenestram feci, immitter do tigni in ędes tuas. an sumptibus meis tollere debeam, quod feci, cum seruitutē mihi non deberes, & parietē reficere? Dī. quod sic. qua actione, nō aperit. tu dic, quod interdicto, quod vi aut clam.

¶ Not. ex hac l. quòd domus præsumitur libera a fundamentis, vsque ad cœlum, nisi probet seruitus, cōstituta, vel præscripta.

4 † Agineto.

¶ Not. sexto, ꝙ in pariete alterius, quis nō pōt facere fenestrā. & per consequens nec immittere tigna, sed in proprio pariete bene possum facere fenestram. Bald. hic.

5 † Nec. n. seruitutes habēt causas naturales, sed cōuentas, vel pscriptas. hodiè modo volunt rem prædij liberā, allodiale, non feudalem. Feudum enim est species seruitutis, quæ regulariter nō præsumitur, nisi probetur. Prora ri intelligitur feudalis, si ... talis fuit. Vide Gail. 2. obs. ... num. 2. & seq. Goth.

h *Prohibetur.*] vñ ergo, ꝙ quodlibet prædium præsumitur liberū, nisi ꝓbetur ꝯrariū, est enim eius vsque ad celū, cuius est solum, vt hic. & ff. de seruit. l. fin. §. pen. & ff. ꝙ vi aut clam. l. si. §. pen. & l. Proculus. & de regul. iur. l. domum. & de ser. vrb. præd. l. cum eo. & l. Imperatores. & l. eius. & ℂ. eo. l. si ... & l. si tibi. & ff. de ser. vrb. præd. l. qui luminib. Solu. ibi erat seruitus, & ideo altius nō tollit.

6 † Per prouidentiam prouincere.

7 † In.

d *Proximum.*] vnde dicitur. Alpibus ille perit, qui se plus diligit vllum, &c. ordinata enim charitas incipit à se.

S*I manifesta.*] CASVS. Debebas mihi seruitutem aquæ, mihi a te ante confiscationem constitutam: quæritur, an directè post confiscationem ducere possim? Respond. ꝙ sic. & agetur coram procuratore Cæsaris, qui cognoscet inter priuatum, & fiscum. Vel sic: Concessi tibi seruitutem aquæ ducendæ de fonte meo: vis aliter ducere eam, quam solitus eras, vel contra formam in constitutione seruitutis appositam: an possis, quæritur? Dicitur, quod non. & hoc prouidebit procurator Cęsaris si ad fiscum deuoluatur prędium. prima positio verior est.

e *Profluentis.*] ex prædio fisci.

Molendinu habens in flumine an possit impedire, ne aliud ibidē fiat?

f *Irrigandi.*] volebat procurator fisci innouare, ne haberet seruitutem.

g *Procurator.*] cum res inter fiscum, & priuatum agatur. Item no. argum. ex hac l. quòd si quis habeat molendinum in flumine, quod alius non potest supra facere aliud molendinum, per quod auertatur aqua etiam in suo. Sed contrarium est, vt ff. de aqua plu. arcen. l. si in meo fundo. & ff.

i *Tuo.*] id est tibi seruienti, vt propriè dicas.

k *Sumptibus suis.*] hoc per interdictum quod vi aut clam, vt ff. de alie. iudi. mu. causa fac. l. 3. §. 2. Vel per confessoriam, vt ℂ. eod. l. si quid. vel etiam per negatoriam, si propriè accipias, tuo.

S*I in ædibus.*] CASVS. Habebam seruitutem in domo vicini altius non tollendi. contra debitam seruitutem eam vicinus eleuauit: an possim compellere, vt sumptibus suis tollat, quod extruxit, quæritur? Dicitur quod sic, & hoc in prima. Si autem nullam seruitutem mihi debuit, quin altius quantum voluerit, tollat, prohibere non potero. & hoc in secunda.

l *Si in ædibus.*] idem dicit quod superior, sed stylum conuertit: imò non omnino idem.

S*I tibi.*] CASVS. Debebas mihi seruitutem aquæductus: non patiebaris me aquam ducere: ita quod non vtendo per 10. ann. vel per 20. eam amisi: an vendicare possim, quæritur? Dicitur quod sic, si probem mihi seruitutem deberi. alioquin licuit tibi me prohibuisse per operis extructionem, quod in agro tuo extruxisti.

e *Si tibi*] nam si hoc minime probetur, s. deberi seruitutē, vel si probetur quidē e contra monstratur, quod amisisti. & facit s. eod. l. altius.

P *Er agrū*. CASVS. Si per agrum vicini tui via vel actus cōstituta sit seruitus, eā petere potes: alioquin p agrum suum ire, vel agere eo inuito tibi non licebit: sed via publica prohiberi non poterit.

b *Minimè licet*.] de iure humano, vt hic, & Inst. de rer. diui. §. ferè. vers. planè secus de diuino. nam trāsire p agrum alienum fas est, vt in decretis. dist. 1. c. 1. Item fallit qđ hic dr̃ in casibus, vt ff. de relig. l. si quis sepulchrū, in prin. & ff. quemadmodū ser. amit. l. si locus, §. 1.

c *Prohibetur*.] nisi & qui prohibet, hēt ius obtinendi, vt fit in plan tris obuiātibus, vt ff. ne quid in loco publ. l. 2. §. 1.

N *On modus*.] CASVS. Habebam ius aquæ ducēdæ per pdium tuū, ad pdium meū posteà acquisiui alia prędia: an ad illa prædia aquam te inuito ducere possim, quæritur? Rñ. q nō.

d *Non modus*.] si post seruitutem constitutam aucta sunt prædia, scilicet constituta ab initio. Accurs.

e *Modus*.] i. si multiplicata sint prędia, vel aucta, ei, cui debetur seruitus, non per hoc crescit seruitus aquæ ducendæ: sed seruitus, i. seruitutis impositio facit terminū & certitudinē, quanta debeat duci, vt ff. de seruit. rust. pręd. l. ex meo. & ff. de aqua quot. & æsti. l. 1. §. illud. & ad hoc ff. de damno infect. l. damni, §. si is.

S *Icut vsumfructum*. CASVS. In vsufructu amittēdo certum tps est cōstitutum, s. decem annorū inter pñtes, viginti inter absentes, & nō biennale in immobilib. vel annale in mobilibus, sicut olim: ita & in cæteris seruitutib. amittendis idem obtinet, vt in hoc sit similis causa cuius-

Agrum̃ p alienum transire, an liceat.

1 † Aquæductus, & stillicidij seruitus, cū primū est constituta, quasi continua est. Continuaē enim facto naturæ citra factū hominis. Tigni, & oneris ferēdi continuæ. Idque continuo facto naturæ citra factum hominis. Iter, actus via, & similes seruitutes, discontinuæ: in his enim requiritur factum hominis, nō tamē perpetuum. Vuurms. 3. pract. 27. obseru. 1.

2 † Hactenus.

3 † Vtēdo.

4 † In.

5 † Aurelio.

6 † Cōcor. cilt. 2. cap. omnes leges.

7 † Iure.

tem altius ædificauit Heraclius: nouum opus suis sumptibus per pręsidem prouinciæ tollere compelletur. Sed si te seruitutem habuisse non probetur, tollendi altius ædificiū vicino non est interdictum. PP. 5. Calē. Iul. Sirmij AA. Coss. 293.

Seruitus aquæductus debet (si negetur) probari: ac etiam probata, per non vsum congruo tēpore potest amitti. h. d. Saly. Vel sic: Qui habet seruitutem constitutam, & tempore non perditam, potest ea vti. alias non. h. d. secundum Iac. But.

Iidem AA. & CC. Nymphydio.

LEX V.

SI tibi a seruitutē aquæ ducendæ 1 † deberi præses animaduerterit, nec hac te 2 † non vtentē 3 † spatio tēporis amisisse pspexerit; vti te iterum iure pprio prouidebit. Nam si hoc minimè probetur, 4 † loco pprio facto opere, dominus fundi continere aquā. & facere quo minus ager tuus irrigari possit, non phibetur. PP. 11. Cal. Febr. Sirmij, CC. Coss. 294.

Inuito domino non potest quis ire per agrum eius. hoc d. Bald. & Salyc.

Iidem AA. & CC. Aureliano. 5 †

LEX XI.

PEr agrū 6 † quidem alienum qui seruitutem non debet, ire vel agere vicino, minimè licet. b Vti autē via publica nemo rectè 7 † phibetur. c Dat. 11. Calen. Nouem. Sirmij, CC. Coss. 294.

Licet prædia, quibus debetur seruitus aquę, fuerint aucta: non tamen augetur modus aquæ ducendę à principio limitatus. hoc d. secundum Pau. de Castro. & est bona lex.

Iidem AA. & CC. Valeriæ.

LEX XII.

NOn d modus e prędiorum, sed seruitus aquæ ducendæ terminū facit. PP. 3. Cal. Ianu. CC. Coss. 294.

Seruitutes reales non vtendo perduntur spatio longi temporis, scilicet annorū decem inter præsentes, 20. inter absentes: sicut seruitus vsusfructus, vel vsus. hoc d. Pau. de Cast.

Imp. Iustinia. A. Ioanni PP.

LEX XIII.

SIcut vsumfructū, qui nō vtendo per bienniū in soli rebus, p annale autē tempus in mobilibus, vel se mouētibus deminuebat, nō passi sum 9 huiusmodi sustinere cōpendio sum interitum, sed 8 † ei decem 9 † vel viginti annorū dedimus f spatium: ita & in cæteris seruitutibus obtinendum esse censemus, vt omnes seruitutes nō vtendo amittantur, non biennio (qa tantummodò soli rebus annexæ sunt) sed decennio 10 † contra præsentes, vel viginti spatio annorum contra absentes, g vt sit in omnibus huiusmodi rebus causa similis, differētijs explosis. Dat. 15. Cal. Nouem. Constantinop. post Consulatum Lampadij & Oreste VV. CC. 531.

Seruitus prædialis, quæ habet vsum discontinuum, perditur negligentia temporis duplicati. h. d. vsque ad §. cum autem. Bald.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XIV.

CVm talis quæstio in libris Sabinianis verteretur: quidā enim pactus erat cum vicino suo, vt liceret ei, vel per se, vel h per suos homines p agrum vicini trāsitum facere, iterq; habere vno tantummodo die per quinquennium, quatenus ei licentia esset in suam syluam inde transire, & arbores excidere, vel facere quicquid necessarium 11 † ei visum fuisset: & quæreretur, qñ huiusmodi seruitus non vtendo amitteretur: quidam putarunt, si in primo, vel secundo quinquennio per eam viā itum non esset, eandem seruitutem penitus tolli, quasi per biennium ea non vtendo deperdita, singulo die quinquennij pro anno numerando: alijs autē aliam i sententiam eligentibus, nobis gla-

libet seruitutis, differentijs relictis.

f *Dedimus*.] vt s. tit. 2. l. corruptionē. sed hic etiam apertius dicit Accurs.

g *Contra absentes*.] vt & j. de præscrip. lon. temp. l. fi. & ff. de vsucap. l. sequitur, §. fin. & hoc si non hñt tpis interualla. vel si hñt, hñt tantū dierum, vel horarum. alias si maius hñt interuallum, duplicatur tps, vt ff. quemadmodum seruitus. amitt. l. si sic. quæ est j, vt habeat scilicet viginti annos semper inter pñtes & absentes, secundum Io. vt j. l. proxi. Alij dicunt pro 10. dari, 20. & p 20. dari 40. ADDITIO. No. ex hac glos. iunc. tex. q in seruitutib. personalibus licet habeant causam discontinuā, tamē sufficit longum tempus. Et vide hic quod no. per Dyn. in l. fluminum, §. denique, de dam. infec. secundum Bald.

C *Vm talis*.] CASVS. Si quolibet quinquennio vna die per agrum tuum in syluam meam eundi mihi ius constituisti, & duobus quinquennijs cessauero, an mihi præiudicabo, quo magis seruitutem mihi cōstitutam videar amisisse, quæritur? Dicitur, q non. sed si per quattuor quinquennia cessauero: mihi præiudicabo, & hoc in prima. Si iuxta aream meā, in qua beneficio venti palea à granis separare cōsueui, opus extruere voluisti: an prohibere possim, quæritur? Dicitur quòd sic.

h *Vel*.] pro &.

i *Aliam*.] Quam nō habemus.

Le-

8 † Et.

9 † Decennium.

10 † Idem dicēdū in seruitute discontinua, modo constituta sit sine aliquo interuallo temporis, vel annorum, l. 14. infrà eo. eod. n. casu volūt interptes ex d. l. 14. tam inter præsentes, quàm inter absentes huiusmodi seruitutes 20. annis pręscribi. Vi. Ferra. in for. lib. ser ui confess. Vuurms. 9ū. pract. 27. Cuiac. ad l. 4. ff. de vsucap. distinctionem adhibet inter seruitutes vrbanas & rusticas: aitq; rusticas non vtēdo amitti, vsucapione libertatis. In vrbanis opus esse facto eius, qui seruit. In rusticis eis, cui seruitus, decetur cessatione sufficere, l. 6. ff. de seruitu. vrb. l. 18. j. ff. quemadmo. seruit. Gothof.

11 † al. deest necessarium.

a *Legem latam*. vt sup. l. prox.

b *Desidia*. imò videtur in octo quinquennia differri, vt ff. quemadmo. seruit. amit. l. si sic. Quidam dicunt specia le hic in aquæductum. Alij quod hæc corrigit illam. Io. dicit duplicationem fieri de 10. non de 20. an. & sic illam intellige secundum istam. Item 3. ff. quib. mo. vsufru. ami. l. 1. §. si. vbi vsusfructus relictus tpe alternato, licet pro vno anno amittatur, non tamen amittitur pro alio. Sol. ibi amisit capitis diminutione: hic non vtendo. Vel verius ibi in seruitute personali, quæ pôt ex tpore incipere, & in tpe finiri, & sic sunt plures, sicq; pro vno tpe amitti, pro alio retineri potest, hic autem una continua est, ut ff. de serui. leg. seruitutes, 2.

c *Facit*. speciale in area secundum H. sfa uore fructuum, vbi licet non sit constituta seruitus, tamen a lege videatur imposita, sic ff. de serui. rusti. præd. l. 2. in princip. & ff. de aqua plu arcen. l. 1. §. de eo opere, i prin. ver. itê Sabinus & Cassi⁹ opus, qd manufactû est &c. & §. in summo, & secundum hoc non erit 3 sup. eadem l. altius. Io. & Azo. dicunt, q̃ hic fuit cô stituta seruitus altius non tollendi (& ita ponunt casum) quæ videbatur non valere, quasi non interesset, vt ff. de serui. quo ties, & de seru. vrb. præd. l. si ædes, & l. nemo. sed tamen valet & interest.

Vsusfruct⁹ alternato t pe relict⁹ si pditur p uno anno non perdit pro alio.

v † In utilitaté. Cuia. ad l. 2. C. d fid. & uid. has & 16. obser. 29. & ita quoque extat, in l. 1. §. 4. ff. de posi. Eo noie à Roberto te prehendit, 1. recep. 31. 2. aiaduer. 26. defenditur à Mercatore, 2. no. 20. Verbum inutilitatis repetitur apud cicero. Cassiodorum, & Lucretiû Goth.

2 † Idem dicendum de sole. Vide Anch. 3. q. q. 23. vbi notat in pdio rustico non posse ædificari i damnû uicini utilitatê fructuû, Goth.

placuit ita causam dirimere vt quia iam per legem[a] latam à nobis prospectû est, ne seruitutes per biennium non vtêdo depereant, sed per decem vel viginti annorum curricula: & in proposita specie, si per quatuor quinqueñia nec vno die, vel ipse, vel homines eius eadem seruitute vsi sunt, tunc eam penitus amittat viginti annorum desidia.[b] Qui enim in tam longo, prolixoq; spatio suû ius minime consecutus est, sera pœnitentia ad pristinam seruitutem reuerti desiderat.

Si area non potest habere ventum nisi ex vna parte, & non potest alibi fieri per dominum prædii: ipso iure prædio vicini seruitus est imposita per legem, ne ædificando, ventum impediat hoc dicit secundum Bal. Vel sic. Iuxta aream vbi fructus aridi trituratur, non licet vicino taliter ædificare, quod ventû venientem valeat impedire, hoc dicit, Sal.

¶ Cum autem apertissimi iuris est, fructus aridos conculcatione, quæ in area fit, su. naturam & vtilitatem[1] † ostêdere: aliquis vicinus suû vetabat ita ædificium extollere iuxta aream suam, vt ventus excluderetur, & paleæ ex hmôi obstaculo secerni à frugibus non possent, quasi verito vento suam vim per oém locum inferre ex huiusmodi ædificatione, cum secundum situm regionis, & auxilium venti[2] † aream accedit.

¶ Sancimus itaq; nemini licere sic ędificare vel alio mô versati, vt idoneû ventû & sufficienté ad pręfatû opus infringat, & inutilê domino aream & fructuum inutilitatem faciat[c] D. 11. Cal. Nouê. Côstâtinop. post Consulatû Lâpadij, & Orestæ VV. CC. 531.

DE LEGE Aquilia.

In actionib. superioribus dixit dâna venire, vt sup. de rei vend. l. domum, & 3. tit. 1. l. si quid. Audi nunc generaliter de damno & de ipsâ actione damni dati.

D*amnum*. CASVS. In sylua mea cædua damnum dedisti, quod eam incendisti vel excedisti qua actione mihi teneatis, quæritur? Dicitur, quod actio. l. Aquil. si probauero, te mihi damnum dedisse.

d *Per iniuriam*. id est non iure, siue per culpam, vt ff. eo. l. sed, & si quemcunque. §. iniuriam.

e *Excisa*. Nec maturam, nec cęduam, alioquin furti & arborum furtim cęsarum tenetur, vt ff. eo. l. si seruus seruum. §. si oliuam. ver. Octauenus, sed hoc fallit in duobus casib. vbi rumpit, uel incendit, & tamen non tenetur, ut ff. eodem, l. si quis fumo. §. 1. & l. qui occiderit. §. pe. in fi. sed in illis non fuit culpa.

TITVLVS XXXV.

De lege Aquilia.[3] †

Damnum datum in syluam per ignis immissionem, vel incisionem, debet resarciri, proposita actione legis Aquiliæ, hoc dicit, Bal.

Imp. Alexan. A. Glyconid.

LEX PRIMA.

DAmnum per iniuriam[d] datum, [4] † immisso in syluam igne, vel excisa[e] ea, si probare potes, [f] actione legis Aquiliæ vtere. [g] PP. 7. Idus Nouemb. Alexando A. 2. & Marcello Coss. 227.

Damnum datum in demolitione, vel concrematione domus, vel in destructione aquæ ductus, venit in actionem legis Aquiliæ, hoc dicit Bald. & Salic.

Imp. Gordianus A. Mutiano

LEX II.

SI legis[5] † Aquiliæ actione expertus es aduersus eum quem domum tuam de posuisse,[h] vel incendio concremasse, damnoque te afflixisse proponis, vt id damnum sarciatur, competêtis iudicis auctoritate consequeris.

Quinetiam si aqua per iniuriam alio[6] † deriuata sit: vt in priorem statum[i] restituatur, eiusdem iudicis cura impetrabis.[k] PP. 9. Id. Nouêb. Gordiano A. & Auiola Coss.

Occidens ancillam alienã tenetur ciuiliter actione legis Aquiliæ, & criminaliter, l. Cornel. de sicar. & vna per alteram non tollitur. ad hoc allegatur. Vel sic: Si ex eodem facto oritur ciuilis, & criminalis actio: vna nô impeditur per executionem alterius, hoc dicit Bald.

f *Probare potes*. nisi in casu, ut ff. eod. l. si quis fumo.

g *Vtere*. ut ff. eo. l. si seruus seruum, §. 3. in fine, §.

SI legis. CASVS. Si in domo mea mihi damnum dedisti, eam incendêdo, uel deponendo, an act. l. Aquil. te conuenire possim? Dicitur q̃ sic, & ab agro meo opere facto, seu destructo aquã alio deriuasti, an tenearis? Dicitur, quòd sic: ut quicquid actum sit, in antiquum statum reducatur, & ut damnum mihi resarciat, puidebit iudex quâ tñ actione tenearis, hic, non aperit, ut dic interdicto, q̃ ui, aut clã & hoc in secunda, Not. ex hac, l. ibi, ut in damnum sarciatur, q̃ hoc uenit iure actionis, & hoc debet in libello poni. q̃ condemnetur ad emendationé dãni, & ad hoc est aduersarius obligatus, sed si diceret, te uelle reponere rem in pristinum statum, ut non côdemnetur ad æstimationem totius domus, deberet audiri, & sic illud est potius in solutione, quam in obligatione, sicut in actione noxali, ubi emendatio dam[illegible] est in obligatione, & datio pro noxa est in solutione, & ita intellige istum tex. & cessant ambages de quibus, hic [illegible] & C. secundum Baudê Ca.

h *Deposuisse*. Nisi fecisset causa arcendi incendij iusto metu ductus, ut ff. eo. l. si q. fumo. §. [illegible] [illegible]

i *Statum*. [illegible]

k *Impetrabis*. [illegible]

3 † Eclog. 19. ti. 10. c.

4 † Per iniuriam ne dicas affectatam, is .n. ut incêdiarius punitur. Iniuria est incuria. Paus 5. sent. 3. §. ult. pôt .n. accidere vt per in curia igne in agrum uicini immittamus. Deut. 22. atque cedamus. Goth.

5 † al. incipi. legis.

6 † al. alue.

l.1. in prin. sed & ista actio utilis poterit quandoque locum habere, ut ff. eo. l. si seruus seruum, §. si quis aquaeductum, & facit ad principium, sup. l. proxi. Accu.

EX morte. CASVS. Si ancillam meam non iure occidisti an ciuiliter act. l. Aquiliae mihi tenearis, ut damnum mihi resarciatur: & nihilominus a. l. Cor. de sic. te conuenire possim quaeritur? Respondetur quod sic.

a *Criminalem*. si dolo hoc factum est, ut hic, & ff. eo. l. inde Neratius, §. si dolo, & ff. de praescr. verb. l. qui seruandarum, §. 1. & de iniur. praetor. in prin. & inf. quando ciuil. act. crimi. praeiudi. l. 1. Inst. eo. §. liberum, alias non: 1. vt ff. ad leg. Corn. de sicar. l. in lege, licet Aquilia possit agi etiam pro leuissima culpa, ut ff. eo. l. in l. 1. Item hoc intellige non similiter ut ff. vi bonorum rap. l. 2. §. primo, & de public. iud. l. inter dum. Sed quid si fuit conuentus ciuiliter Aquilia, & absolutus? Respond. P. Postea eum non posse conueniri criminaliter de sicarijs. argu. pro eo inst. ne tu. vel curat. vel. condu. l. 1. & inf. de crimine stellionat. l. 1. Sed nos (?) nam tantum debet facere in hoc casu absolutio, quantum condemnatio & solutio, arg. ff. d. exceptio. rei iud. l. si quis cum totum. §. plane, licet sit arg. contra, ff. de libe. hom. exhiben. l. 2. §. (?) Sed illud est, propter praesentem detestationem hominis, ut ibi dicitur. Sicut (?) solutione facta non obstante exceptio, ut infra quando ciuil. act. crimi. praeiud. l. (?) nec absolutione facta nisi in quibusdam criminibus quae omnino tolluntur, si antequam reus de crimine conueniatur, satisfecerit, ut in dictis casibus, & ff. ad l. Iul. de adul. l. si adulterium, §. idem Imperatores & §. item Hostilioni, & ff. ale re milit. militis. 2. in h. & infra, ad l. Corn. de falsis. l. si falsos. Item si dati nequeat in ciuili ex delicto praetorio, nihilominus potest damnari & in criminali etiam ab eodem iudice, cum tanquam alius condemnet, ut ex praedictis rationibus colligi potest, & hoc tam in priuato quam in publico crimine: licet dixerit P contra in priuato, & illum textum infra, quando ciuiles actiones, & c. intelligit quando pro publico crimine competit actio ciuilis & criminalis accusatio. secus si pro priuato secundum eum. Sed contra nos est ualde ad primam opinionem non ad proximam, quod legitur infra de fide instr. l. fina. quia ibi de falso primo habita fuit quaestio ciuiliter, & si uult accusare criminaliter, non potest, nisi ante diffinitiuam sententiam, quae non est in appellatione suspensa, sed forte responderi potest non posse, ut rescindatur sententia, sed potest, ut imponatur criminalis poena secundum Azon.

*Dic scilicet l. Cor. nel. bene tamen possunt accusari de culpa criminaliter non ex l. Corne. sed ex titulo de extraordinariis criminib. ad poenam pecuniariam uel alia arbitrio iudicis imponendam. ut l. respicien dum §. de ho(?)mine. ff. de poen. & in Pau.

Idem A. Dolenti.

LEX III.

EX morte ancillae, quam caesam conquestus es, tam legis Aquiliae damni sarciendi gratia actionem, quam criminalem [d] accusationem aduersus obnoxium competere tibi posse, non ambigitur PP. 5. Calen. April. Gordiano. A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

Actio legis Aquiliae est poenalis idest in duplum, contra negantem, hoc dicit secundum Bal.

Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Zoilo.

LEX IIII.

COntra negantem ex lege Aquilia, si damnum per iniuriam dedisse probetur, [b] dupli procedit [c] condemnatio D. v. 15. Cal. Maij, Heracliae AA. Coss. 293.

Ubi est damnum datum de non corpore in corpus, habet locum utilis actio legis Aquiliae, hoc dicit Bal. & contra inficiantem ad duplum, Salic.

COntra. CASVS. Si in seruo Titij non iure damnum dedisti & conuentus actio. l. Aquil. confessus fueris te damnum dedisse, condemnaberis in simplum: si negasti, & te damnum dedisse Titius probauerit, in duplum te(?)...

b *Probetur*. per testes, vel per instrumenta, vel alijs probationibus, non per sacramenti delationem, ut ff. de iureiu. l. cum qui. in princ. Item fallit in minore, qui habetur pro confesso, si petat restitui, ut ff. de min. l. si ex causa, §. nunc uidendum. Et sic no. hic ex mendacio quam puniri, ut hic, & inf. de non numerata pecunia, authen. contra qui propriam, & ff. eodem. l. Neratius, §. haec actio. Sed quid duplatur? dic id, quod erat simplandum. simplandum autem erat omne interesse, ut Insti. eode. §. his autem verbis, & ff. eodem l. ait lex, in fi. ergo hoc totum duplandum, ut ff. (?) met. causa, l. si cum ex, §. quadruplabitur & ff. de seruo cor. l. in hoc iudicium, & inf. de act. §. omnium. Sed aliud in actione furti, ubi tantum uerum rei pretium duplatur ut ff. de fur. l. in furti actione. Item quod dico de duplatione, habet locum, siue directa, siue utili Aquilia, siue in factum agatur, ut inf. l. proxi. Accur.

c *Procedit*. ad idem inst. de poena teme. litigan. circa prin.

Actionem legis Aquiliae conuictus si de mendacio conuincitur, duplum punitur.

Ijdem AA. & CC. Claudio.

LEX V.

DE pecoribus tuis, quae per iniuriam inclusa, fame [d] necata sunt, vel interfecta, legis Aquiliae [e] actione in duplum agere potes. D. 15. Cal. Nouemb. AA. Cos. 293.

Faciens depasci pratum meum tenetur mihi actione legis Aquiliae, hoc dicit secundum Bal.

Ijdem AA. & CC. Plenio.

LEX VI.

DE ijs, quae per iniuriam depasta contendis, ex sententia [f] legis Aquiliae [g] agere [h] minime prohiberis. PP. 5. Calen. Nouem. CC. Coss. 294.

TITVLVS XXXVI.

Familiae erciscundae.

Diuisio particularis, non impedit agi iudicio familiae erciscundae pro vniuersali diuisione, Bald. Vel sic. Si quid haereditatis non est diuisum, agitur iudicio familiae erciscundae, ut diuidatur, Bart.

DE pecoribus. CASVS. Pecora mea inclusisti: qua actione te conueniam & in quantum, quaeritur? Dicitur, quod act. l. Aquil. & ad duplum post negationem de mendacio.

d *Fame*. s. actione directa.

e *Legis Aquiliae*. utili, ut inst. eode. §. caeterum quando necantur fame. Sed certe immo uidetur, quod in factum locum habeat, ut ff. eodem l. item si obstetrix, §. si quis, & l. quemadmodum, §. magistratus. Sed dic hanc & illam dari, cum ambae sint ex aequitate. Et plene dic aut damnum datur a corpore in corpus, & tunc directa, ut instit. eodem. §. caeterum. aut de corpore in non corpus, ut si annulum fecisti in mare cadere, & tunc utilis & in factum, ut ff. eodem, l. si seruus seruum, §. si quis manumiss. & de praescrip. uer. l. qui seruandarum in princ. aut de non corpore in corpus, ut si fecisti seruum meum descendere, uel ascendere in puteum, uel in arborem. ut instit. eodem, §. caeterum, aut de non corpore in non corpus, ut si seruum ligatum soluisti & fugit: & tunc in factum, ut instit. eodem, in fine. Et not. quod ubicunque locum habet utilis, & in factum, sed non conuertitur, ut ff. eodem, l. quemadmodum, §. magistratus. Item not. quod haec lex habet tria capita. Primo tenetur de necatione tantum, scilicet serui & pecudis. In secundo nihil. In tertio de omni alio damno, ut instit. eod. in princ. & §. capit. & §. capite. In primo habetur ratio in anno retro. In tertio intra 30. dies, ut ff. eo. l. 2. & l. si seruus seruum, §. huius legis.

Damnum dari multipliciter.

Aquiliae. idest actione utili.

DE ijs. CASVS. Si ad pascendas glandes in agrum meum porcos tuos immisisti, qua act. mihi tenearis, quaeritur? Rn. quod act. l. Aquil. ex sententia, quasi dicat non ex uerbis.

f *Ex sententia*. non aut Aquilia directa. quia ad eum usum consumpta fuit, ad quem erat. ut ff. l. quod occidit, §. si quis alienum.

g *Legis Aquiliae* contra ff. ad legem Aquiliam l. si boues, ubi datur actio in factum.

h *Agere*. actione utili, de pastu pecoris, quae habet locum.

cum, quando in tuo, meo pecore, immiſſo tuam glandem depaſco. ſecus, ſi in meo cecidiſſet, quia tunc in factum, vt ff. de præſcrip. verb. l. qui ſeruandarum, §. fin. & vtilis Aquiliæ, vt hic.

FAMILIÆ ERCISCVNDÆ.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Martiano.

LEX PRIMA.

SI non omnem paternam hæreditatem ex conſenſu [a] diuiſiſti, nec ſuper [b] ea re ſententia dicta, vel tranſactio ſubſecuta eſt, iudicio familiæ [c] erciſcundæ experiri potes. PP. 8. Cal. Oct. Laterano, & Rufino Coſs. 198.

Filius poſt mortem patris dotem vxoris viuentis, vel defunctæ percipit iudicio familiæ erciſcundæ. Bald. Vel ſic: In diuiſione hæreditatis paternæ filius vxoratus debet habere dotem præcipuã. hoc d. Nec eam poſteà communicat, licet vxor decedat. h. d. Salyc.

Imp. Antoninus A. Vitiano.

LEX II.

VXor tua, ſi mortuo patre tuo, cui dotem numerauerat, cum hæres ei [d] extiteris, [e] adhuc in matrimonio tuo fuerit: familiæ erciſcundæ [f] † actionem ad exequendam [f] dotem, ſecundum iuris pridem placitum, aduerſus cohæredes tuos nactus es: eamque retines, [g] etiam ſi poſteà dum tibi nupta eſt, deceſſerit. PP. 2. Id. Februar.

Poſt aditam hæreditatem rebus expilatis à cohærede, debet agi familiæ erciſcundæ, non crimine expilatæ hæreditatis. h. d. Bal. & Sal.

Idem A. Rufo.

LEX III.

ADuerſus cohæredes tuos diuidendæ hæreditatis iudicio ſecundum iuris formam experire: & iudex datus, ſi quid à cohærede etiã tuæ portionis ex hæreditate ſublatũ [h] fuerit probatum, [i] factis adiudicationibus, ſecundum iuris formam cum tibi condemnabit. Expilatæ enim hæreditatis crimẽ fruſtra [k] cohæredi intenditur: cum iudicio familiæ erciſcundæ indemnitati eius proſpiciatur.

Caſtrenſia non veniunt in diuiſione cum fratribus, ſed donata in peculium veniunt in diuiſione. h. d. Et eſt valdè ſingularis. Vel ſic: Ex qualitate rei, & perſonæ præſumitur aliquid eſſe donatum in caſtrenſi, vel in ſimplici peculio. Bald.

Dixit de petitorijs: ſequitur de diuiſorijs. nam niſi liceret diuidere, ſegnius expedirentur ſingula, vt Inſtit. quando, & quib. quarta pars. l. 3 lib. 10.

SI non omnem.] CASVS. Cohæredes hæreditatẽ paternam diuiſerũt, conſenſu ex vtraque parte interueniente, & aliquas res reliquerint indiuiſas. an pro his diuidẽdis famil. erciſcun. iudicio agere poſſit, quæritur? Dicitur, quòd ſic. niſi ſuper his lata fuiſſet ſententia. vel tranſactio interueniſſet.

a *Ex conſenſu.*] quia remanſit vnus ager ad diuidendum: & tunc non erit contra ff. eod. tit. famil. erciſcun. l. ſi filia, §. familiæ.

b *Super ea re.*] quam nunc petis diuidi.

c *Familiæ erciſcũdæ.*] cum iam quibuſdam erat actũ familiæ erciſcundæ, non vr plus agi debere, vt ff. eo. l. ſi filia, §. familiæ erciſcundæ, quæ eſt ꝯ Solu. hic agitur nunc familiæ erciſcũdæ. ibi cõi diuid. nomine hæreditatis diuidendæ. Vel dic agi ſecundo ex cauſa. Vel dic, quòd primò fuerat actum communi diuidundo. Vel dic, quòd extra iudicium fuit facta prima diuiſio.

f † Idẽ eſt officio iudicis deſeruiẽte huic actioni: nã actio dat ad diuidẽdum. Pau.

VXor.] CASVS. Si teſtamentum feciſti, & duos hæredes inſtituiſti, vel plures, non curo: an famil. erciſc. iudicio veniat dos, quam nomine vnius filij recepiſti, quæritur? Reſpond. quod ſic. ſcilicet recipienda, ſed non diuidenda, vt ff. eod. l. ſi filia. & hoc amplius, ſiue adhuc conſtante matrimonio, ſiue non, vxor deceſſit.

d *Ei.*] ſcilicet, patri tuo.

e *Extiteris.*] quid autem ſi exhæredatus? Reſpond. habet vtile familiæ erciſcundæ iudicium, vel in factum, vt ff. de do. præleg. l. 2. §. ſi tamen.

f *Ad exequendam.*] id eſt, conſequendam. non dico coæquandam, vt hic, & ff. eod. l. ſi filia, §. 1. & l. ſi maritus. & l. fundus qui. & de iure do. l. ſi is, §. ibi dos. & ff. ad legem Falcid. l. ſi dos. & ꝯ. de rei vxo. act. §. cautione. & ff. pro ſoc. l. actione, §. fin.

g *Retines.*] cum caueris cohæredibus de indemnitate, vt prædictis legibus. Item no. quod dicit deceſſerit: ſecus ſi diuerteret: quia tunc eam ſequeretur, vt ff. de do. præleg. l. per dotem.

ADuerſus.] CASVS. Si duobus, vel pluribus hæredib. inſtitutis, vnus ex illis a fratribus res de hæreditate ſubtraxit: an alij aduerſus eum act. expilatæ hæreditatis intentare poſſint, quæritur? Dicitur, quod non, cum per famil. erciſc. iudicium indemnitati ſuæ poſſint conſulere: ſi eum ſubtraxiſſe probauerint.

h *Sublatum.*] quorum vnus de hæreditate aliqua ſurripuit.

i *Probatum.*] non enim præſumitur ſubtractum malo animo, niſi probetur, vt ff. pro ſoc. l. meritò. Item loquitur hic, cum poſt aditam hæreditatem, & ante apprehenſam poſſeſſionem ſubtrahitur. Ceſſat autem crimen expilatæ hæreditatis: quia pro hoc crimine dat alia actio. ſ. familiæ erciſcundæ, vt hic ſubijcit. & inf. de crim. expil. hære. l. fina. alia enim quæ reſpectu poſſeſſionis tantum datur, vt rei vendicatio, non ratione delicti bene concurrit cum crimine expilatæ hæreditatis, vt ff. de crimine expil. hæred. l. diuus, quæ eſt ꝑa. Vel alia aduerſus diuerſos intentabatur. ſi autem adita eſſet hæreditas, & poſſeſſio apprehenſa, nunquam daretur crimẽ expilatæ hæreditatis, vt ff. de crim. expil. hære. l. 2. ſed familiæ erciſcũdæ datur poſt aditam hæreditatem aliquo ſubtracto: ſiue fuerit apprehenſa poſſeſſio, vel non, vt ff. eod. l. & puto, §. 2. & l. qui erat. Item & ante aditam hæreditatem hec locum vtilis, vt ff eo. l. inter cohæredes, §. fructus.

ADDITIO. Adde hic ſecundum Bal. quòd cum iſta iudicia, ſ. ciuile, & criminale nõ contrariantur in cauſis: item nec veniunt ex eadem cauſa, meritò iudiciũ familiæ erciſcundæ concurrit cum criminali iudicio expilatæ hæreditatis, ſi conſtat de dolo ſecundum Iacob. But. Poſt aditam verò hæreditatem, & apprehenſam poſſeſſionem contrahitur crimen ordinarium: & ideò ceſſat extraordinarium. & vide quod no. ff. de vſucapio. l. ſi homo. & in l. 1. §. Scæuola, ff. ſi quis teſtam. lib. eſſe iuſ. fue. &c. Bald.

k *Fruſtra.*] pro Deo, ad quid dicitur ceſſare vnum pro alio, cum ad diuerſa dentur: pro crimine enim non inuenitur agi, niſi criminaliter: vt ff. de eff rac. l. 1. §. expilatores? Reſpon. in factum agi poſſe ciuiliter pro crimine argu. huius legis. & ff. de præſcrip. verb. l. quoties. & illa eſt, quæ tollitur per hanc, ſ. familiæ erciſcundæ. non forte criminalis accuſatio, vt ꝯ. quando ciui. act. cri. præ. l. 1.

SI filiusfamilias.] CASVS. Si filio tuo in ſacris tuis conſtituto res mobiles, puta argentum, vel ſe mouentia, vt equum eunti in caſtra dediſti: an cum fratribus ſint communia, quæritur? Reſpon. quod non: ſed ea præcipua habebit cum cætero caſtrenſi peculio: ſecus ſi ei fundum, vel rem immobilem donaſti: quia illa veniunt in diuiſionem communem. & hoc in ſecunda. Si autem occaſione militiæ aliqua acquiſiuit prædia à commilitone, ea vt caſtrenſia fratribus ſuis non communicabit. & hoc in tertia.

¶ No. hic cauſam: quod ſi pater filio doctori dat libros, & veſtes doctorales, & alia ſimilia, quæ doctori conueniunt, ſtatim efficiuntur quaſi caſtrenſis peculij, & ſtatim valet donatio: quia filiusfamil. quantum ad caſtrenſe peculium pro patrefam. habetur, vt in l. 2. ff. ad Maced. nec poſſunt

postea reuocari, nec debent communicari cum fratribus, nec sibi computari debent in portionem suam, sed habere praecipua, & reliqua debent communiter diuidi secundum Paulum hic.

a *Mobiles.*] vt arma.

b *Mouentes.*] vt equus.

c *Habet.*] vt & C. de castren. pecu. l. 1. lib. 12. & ff. de castren. pecu. l. 4. in princ. Et non castrense non cōmunicari, nec quasi castrense, vt hic, & C. de coll. l. fin. & sup. de aduoc. diuer. iudicio. l. fori. & inf. de bonis quae lib. l. cum oportet, §. 1. & Inst. quib. non est permis. fa. testam. in princ.

d *Non sunt.*] tenet tamen donatio, si morte firmetur tacitè, vel expressè, & praecipua adiudicentur, vt C. de don. inter vir. & vxo. l. donationes 1. & C. e. l. filiae. & dic, vt ibi.

e *Ex occasione.*] fortè a commilitone, non acquisiturus alias, nisi fuisset miles, vt ff. de castrensi peculio. l. si forte. & lege, castrense.

1 † Antonio. alias, Amonio.

2 † Testator potest testamento priori facto officium seruorum vid. l. 2. ff. ad Sillani. Hinc colligunt, dicto, morientis credi oportere, & merito, agitur enim de liberandis, aliud futurum, si de ijs onerandis ageretur, l. 3. §. 3. ff. ad Sillani. Quid confessio facta in testamento de debito soluendo potest tanquā erronea, aut facta ad in... Ret legati? Testatore? potest. Vi. Anchar. r. q. 51. nu. 2. vbi refert in quibus casibus liceat defuncti fidē facere. Adde Gail. 2. obseruat. 26. nu. 4. Gethofr.

3 † al. olim inimicus, hodie inimicus, Al. 2. praesumpt. 11.

f *In ipsius.*] CASVS. Si testator praecepit in testamento, vt vnus ex seruis suis in perpetuis staret vinculis, alius exportandus vēderetur, & postea voluntatē suam mutauerit clementia ductus, licet probari non possit p scripturam. Quid tā, sed alijs rationibus, quod voluntatē suam mutasset, in posteriori sua voluntas seruāda est, & veniet hi serui in diuisionem, cum alijs rebus hereditarijs per iudicium famil. ercisc. inter cohaeredes.

Mutare.] cum ambulatoria sit voluntas, &c. No. voluntas defuncti etiam ambulatoria est vsq; ad supremum vitae, vt ff. de adimen. leg. l. 4.

g *Cauerat.*] cauerat, dicēs, vt vnus, &c.

h *Clementia.*] sic C. si quis aliquē te. pro. l. fi.

i *Rationibus.*] sic suprà de rei vendic. l. indicia certa.

k *Sequetur.*] sicque faciet diuisionem seruorum, vel curabit poenas imponi, si non reuocauit testator, vt ff. eod. l. consequenter, §. idemque.

Imp. Alexan. A. Antonio.[1] †

LEX IV.

SI filiusfamilias fuisti, & res mobiles,[a] vel se mouentes,[b] quae castrensis peculij esse possunt, donatae tibi à patre sunt: eas quoque in caetero peculio castrensi non communes cum fratribus tuis habes.[c]

¶ Praedia autem licet eunti tibi in castra filio pater donauerit, peculij tñ castrensis non sunt.[d] Diuerso iure ea praedia habentur, quae ex occasione[e] militiae filijs familias obueniunt. haec enim castrensi peculio cedunt.

A dispositione odiosa facilè receditur per dispositionem fauorabilem. Bald. Vel sic: Vltima voluntas potest mutari tacitè, & expressè. h.d. secundum Bart. Vel sic: Vltima voluntas praeualet etiam sine scriptura. h.d. Sal.

Idem A. Satiliae.

LEX V.

IN ipsius mariti tui fuit potestate mutare,[f] quod in seruos suos iratus testamento cauerat,[g] vt vnus quidē in perpetuis vinculis moraretur, alter verò exportandus venundaretur. Proinde si offensam istam clemētia[h] flexit[2] † (quod licet scriptura non probetur, alijs tamen rationibus[i] doceri nihil impedit: praesertim cum posteriora eorum talia merita deprehenduntur, vt ita[3] † domini potuerit mitigari) nouissimam eius voluntatē arbiter familiae erciscundae sequetur.[k]

Quod est ipso iure diuisū per legem, non potest ministerio iudicis diuidi. hoc dicit Bal. Vel sic: Nomina debitorum per hominis iudiciū non veniunt diuidenda, cum sint ipso iure diuisa. h.d. Salyc. & Pau. de Cast.

Imp. Gordianus A. Pomponio militi.

LEX VI.

EA quae in nominibus[l] sunt, non recipiunt diuisionem:[m] cum ipso iure in portiones hereditarias ex lege duodecim tabularum diuisa[n] sint.

In iudicio familiae erciscundae veniunt praelegata. Bald. Vel sic: Iudex aditus super haereditate diuidenda de praelegatis agnoscit, & ei, cui debentur, adiudicat. hoc dicit Salyc.

Idem A. Aeliano.

LEX VII.

SI qua fideicommissorum petitio inter cohaeredes consistat,[o] praetor, vel praeses prouinciae eius[p] rei disceptator cōstituturus, vel iudex familiae erciscundae iudicio aditus,[4] † vt voluntas testatricis[q] seruetur, suas partes accommodare[r] debet.

In vno libello potest agi familiae erciscundae iudicio pro pluribus haereditatibus diuidundis, puta pro haereditate paterna, & materna. h.d. secundum Bal.

m *Diuisionem.*] ab homine.

n *Diuisa sunt.*] idem C. si defunctus debuit, vt & C. de pact. l. pacto successorum. sic & C. si cert. pet. l. 1. & C. de except. l. 1. & de haer. act. l. 3. Sed certè si est in rebus corporalibus: nam & ipsarum dominium vnumquemque haeredem contingit pro haereditaria parte: quia si sis haeres pro dimidia, cuiuslibet rei dñs es pro dimidia. Si pro tertia, similiter ipso iure dñs sunt res pro portionib. haereditarijs. Sed dic differre in hoc, quia res corporales si ipso iure sunt diuisae, tñ per hominē aliter diuidi pñt, vt loco intellectualis diuisionis fiat quaedam, quae oculis subijciatur, vt inst. de offic. iud. §. fi. At in nominibus non pōt per hominem aliter fieri diuisio: licet totius nominis possit fieri assignatio cuique, vt statim dicā. §. quādo res corporales sunt & nomina. Item & si tantum nomina, ex voluntate tamen, vt ff. eo. l. planè. nam facta assignatione, remanēt tamen actiones penes eum, qui mandat eas, adeò inhaerent ossibus eius, vt ff. pro socio. l. 3. in princ. Intellige hanc legem, qñ nil aliud est in haereditate, nisi nomina, vt ff. eo. l. haeredes, §. 1. alioquin venirent nomina gratia aliorum: non dico diuidenda, sed assignanda, vt dictum est, vt ff. eod. l. 3. §. fi. & l. seq. Sic & alias quędam veniunt accessoriè nō principaliter. vt ff. de vi & vi arma. l. 1. §. illud. & de ser. cor. l. in hoc. & de Carbo. edic. l. si imput es, §. pen.

Nomina haereditaria per hominem diuidi non possunt.

4 † Aditus.

SI qua fideicommissorum.] CASVS. Pluribus relictis haeredibus, vni autem parte fundi praelegauit, ille ad rem praelegatam petitionem habebit, & non veniet in diuisionem cum alijs cohaeredibus per iudicium famil. ercisc. & hoc prouidebit vel iudex datus ad diuidendam haereditatem, vel praeses.

o *Consistat.*] quia praelegauit testator aliquid alicui eorum.

p *Eius rei.*] quia actione ex testamento agitur coram eo. Vel dic, quod etiam iudicio familiae erciscundae agebatur coram eo.

q *Testatricis.*] praelegatum relinquentis.

r *Accommodare.*] vt ff. eod. l. si ita legatum. & l. inter cohaeredes, §. 1. & l. rem pignori. & l. si filia, §. Papinianus. & §. item Papinianus.

EA quae nominibus.] CASVS. Per actionem familiae erciscundae res corporales diuidi debent: non autem actiones haereditariae, scilicet quoad titulum, sed quoad intellectum, & hoc est, quod subijcit, quia lex 12. tabul. eas diuisiones pro portionibus haereditarijs fecit, vt quilibet haeredum pro portione sua act. habeat haereditarias: & etiam contra ipsum dentur. Viuianus.

l *In nominibus.*] id est, in debitoribus.

BOna quaecunque.] CASVS. Si aliqua cum fratribus tuis habes communia, siue ea sint paterna, vel materna, vt

ea di-

ea diuidantur vno & eodem iudicio famil. erciſcun. impetrare poteris.

a *Impetrabis*. etiam vna actione ſufficiente pro pluribus hæreditatibus, vt ff. eodem l. hæredes, §. de pluribus ſicut econtra pluribus actionibus agi poteſt pro vna hæreditate propter plures cohæredes diuerſis tẽporib. diuidentes, vt ff. eo. l. 2. §. dubitandum. Itẽ excipe quædam, quæ licet communia ex hęreditaria cauſa, non tamen veniunt in hoc iudicio, vt nomina ſiue defuncto, ſiue à defuncto debita, vt ſupra eo. l. ea quę. Itẽ mala medicamenta. Item iniuſtè quęſita. Item libri improbatæ lectionis, vt ff. de eo. l. ceteræ.

Idem A. Teleſphoro.

LEX VIII.

BOna quæcunq; tibi ſunt cõmunia cum fratre tuo ex hæreditaria ſucceſſione patris, vel matris, cum eodem familiæ erciſcundæ iudicio iudicio experiens, vt diuidantur, impetrabis.[a]

Hęc actio eſt bonæ fidei & in ea veniũt fructus. Bal. & Salic.

Idem A. Verino.[1]†

LEX IX.

NOn eſt ambiguum, cũ familię erciſcundæ titulus[b] inter bonæ fidei iudicia numeretur,[c] portionem hæreditatis (ſi qua ad te pertenet) icremẽto fructuũ augeri.

Teſtator põt inter ſuos hęredes hęreditarias res diuidere, ſalua Falcidia. & clauſula generalis ſequens determinatur per ſpecialem clauſulam præcedentem, hoc dicit ſecundum Bar.

Idem A. Teleſphoro.[2]†

LEX X.

QVoties inter omnes hæredes[e] teſtator ſucceſſionem ſuam diuidit,[f] ac ſingulos certis poſſeſſionibus cũ mãcipijs, quę in eiſdem ſunt conſtituta, iubet eſſe contentos,[g] voluntati eius (ſalua legis Falcidiæ[h] auctoritate) obtemperandum eſſe manifeſtum eſt. Nec mutat,[3] † quod in ſequentibus verbis[i] mancipia ſua vniuerſa, nulla facta eorum diſcretione commendanda[k] putauerit hæredibus cum vtique ijs ea videantur inſinuaſſe,[l] quibus etiam teſtamento relinquenda eſſe decreuit.

NOn eſt ambiguũ. CASVS. Si tu cũ aliquo alio in hæreditate aliqua inſtitutus, vnius fundi, ſciẽs eũ hæreditarium, & alium in eo hęredem eſſe, fructus percepiſti, an ad eos tenearis, vt in diuiſionem cum cæteris bonis veniant per iudiciũ famil. erciſ. Reſpõ. q ſic, cum iudicium famil. erciſ. ſit bonæ fi. & portio hæreditaria fructibus augeatur.

1 † al. Nerneæ.

b *Titulus*. i. actio. vel titulus, ſcilicet iudicij, ſicut poſſeſſionis titulus, i. cauſa, ſicuti eſt emptio, vel alius contractus, alias autẽ ponitur pro modificatione, alias p dignitate, alias pro ſigno ponitur, alias p priuilegio, vt in aut. de eccle. ut. in princ. coll. 9.

Titulus uario modo ſumitur.

2 † Philoteæ.

c *Numeretur*. vt inſt. de act. §. actionum.

d *Augeri*. hoc ſi percipit tanquam hæres ſciens ſe habere cohæredem & fundum hæreditarium eſſe. Sed quid ſi ſuum credebat, vel ex alia cauſa communem, uel percepit, cum non credebat ſe habere cohæredem? Videtur, quod non teneatur, ut ff. eod. inter cohæredes, §. fructus. Sed eos debeat lucrari percipiens, ut ff. eod. l. fundus, qui. §. 1. ibi, qui uero ante litẽ contest. & ff. finium regun. l. 4. §. poſt litem, & inſt. de re diui. §. ſi quis autem a non domine. Sed tu dic, quod tenetur utili actione, ſed non directa, quia non percipit vt cohæres, ut ff. eodem, l. puto, §. pen. & l. qui erat, & ad inſtar petitionis hæreditatis, inquantum locupletior eſt, ut ſup. de petit hæred. l. 2. & ff. de petit. hære. l. ſed & ſi. §. penult. & fi. & l. illud §. pen. & fi. l. illud §. prædo.

QVoties CASVS. Paterfa. tres filios habens & tria prædia, & in unoquoque prędio tria mancipia, vnicuique filiorum certum aſſignauit prędium cum mancipijs, quę in eo erant, & deceſſit, an filij huic diuiſioni, quam pater in teſtamento fecit, ſtare debeant, quæritur? Dicitur, q ſic, & hoc in prima. Si autem in inferiori parte teſtamenti ſic dixit teſtator, rogo uos ò filij de mancipijs, quę uobis reliqui quod eos clementer tractetis. an videantur per hęc uerba mancipia, quę prius diuiſit, communicaſſe, quæritur? Reſp. quòd non, & hoc in ſecunda.

Pater filijs bona diuidens, uidet eos iſtituere.

e *Hæredes*. Not. gñalẽ clauſulam referri ad antecedentia,

f *Diuidit*. & ſic dico, quod ſi pater inter filios ſuos in ſolenni voluntate diuiſit bona, aſſignando cuilibet certam portionem, vel etiam certam rem, pro eodem habeo, ac ſi dixiſſet, hæredes inſti uo. nam quilibet neſcit dicere hæredes inſtituo. Si autem in minus ſolenni voluntate, dico idem, ſi aſſignauit ei quotã portionis. Si autẽ certam rem: tunc nõ vt teſtamentum valebit, ſed vt uoluntas ab inteſtato. Alij tamen aliter debent, vt j. e. l. filij, dicemus. H.

g *Contentos*. quæ inſtitutio ualet, vt ff. de hæred. inſt. l. ex facto 2. §. 1. & ff. e. l. ſi filia. §. ſi pater, & ſunt hæredes, cum nulli alij ſunt hæredes, alias eſſent iſti tales loco legatariorũ: vt inf. de hæred. inſt. l. quoties.

3 † Hęc l. facit ad c. ſecundo requiris, cũ gl. ſuper. utriuſq; x. de ap. ucñ uide.

h *Legis Falcidiæ*. q debeatur iure inſtitutionis, vt probatur ff. de hæred. inſtit. l. l. ex facto, 2. uel quæ debet iure naturæ. nã quãcunque uult, poteſt retinere. De Trebellianica autem poſſet etiã quis hoc intelligere: licet quidam dicant, quòd nõ habet locum, niſi cũ rogatus eſt quis reſtituere totam hæreditatem, uel quotam portionem, & pro eis ff. ad ſenatuſcon. Trebellia. l. mulier. 1. §. ſi. & l. nam quod §. final. & l. cogita. in princip.

i *Verbis*. ſcilicet teſtamenti H.

k *Commendanda*. i. d eſt commmendauit: ſic ff. eo. l. cum putarem, ex quo uidebatur in commune redegiſſe, quæ ante diuiſerat: ſed non eſt ita dictũ, & ſic ſequentia propter præcedentia intelliguntur, ut ff. de lega. 1. l. ſi ſeruus plurium, §. fin. & de lega. 2. l. legatorum, §. fin. Sed argu. contra, ff. de uerb. ſig. l. ſi cum fundum, & de leg. 3. l. ii, qui cum plures.

l *Inſinuaſſe*. i. deſt commendaſſe.

Inter filios & filias debet hæreditas parentis æqualiter diuidi. hoc dicit, ſecundum Bald. vel ſic. Pro rata ſucceſſionis petitur diuiſio hæreditatis, Sal.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Antonio.

LEX XI.

INter filios, & filias bona inteſtatorum parentum p viribus portionibus æquo iure[m] diuidi oportere, explorati iuris[n] eſt.

Diuiſio valet ſine ſcriptura, h. d. Bal. & Sal.

Impp. Gallenus & Valerianus[4]† AA. Rufo.

LEX XII.

NOn ideo diuiſio inter te, & fratrem tuum (vt proponis) facta, irrita ha-

4 † Gallus & Voluſianus. AA.

INter filios CASVS. Si paterfam. uel materfam. ab inteſtato deceſſit, & filios uel filias reliquerit: in bonis quomodo qualiter inter liberos facienda ſit diuiſio, quæritur? Reſpõ. quod pro portionibus uirilibus. Viuia.

Intellige iſtam l. in bonis allodialib. Secus in feudalibus quæ non tranſeunt ad fœminas, ſed maſculos tantum. Baul.

m *Aequo iure*. i. æquitate ſola inſpecta, cum enim ex ſententia ius fieri debeat, ſicut ipſe legiſlator æquitatem ſequitur ita & iudicem ſequi oportet, licet quandoque non ita ſequatur, oculo iudicis caligante.

n *Explorati iuris eſt*. i. ſapientibus, ut inſtit. de hæred. quæ ab in princ. & inf. de legi. hære. l. lege, & de coll. l. ut liberis & ff. de ſui. & leg. l. 1. in p. in.

NOn ideo. CASVS. Duo fratres bona paterna inter ſe diuiſerunt, an ob hoc, quod ſcriptura non interuenit, diuiſio ſit minus obſeruanda, quæritur? Dicitur, quòd non, cum fides, &c. quaſi dicat, cum poſt diuiſionem factam inſecuta eſt poſſeſſio: quia quilibet poſſeſſionem adprehendit, ſic euidentia facti probat.

a *Habendi est.* vt supra de pact. l. pactum, quod bona, & de rei uendi. inde l. iudicia, & ff. de proba. proprietatis.

b *Fides.* quia diuisio facta est, & possessio inde secuta est, ut inf. eod. l. si diuisionem, & facit supra si mi. ab hæredi. se ab. sti. lege 1.

h *Id est.* istud. n. non expositiuè, sed exemplificatiuè ponitur, q. d. nihil conuenit, idest non vt vnusquisque &c.

i *Rei.* contra, ff. de act. emp. l. emptorem. §. fi. vbi dicitur, quod pacto interueniente, de euictione nihilominus agitur. Solu. hic uertitur uoluntas vtriusque, ibi non.

CErtum est. CASVS. Paterfa. mi. habēs filios, eos scripsit hæredes: an peculia profectitia, quæ filij habent, veniant in diuisionem cum cæteris bonis post mortem patris, quæritur? Rn. quod sic, & hoc in prima. Si autem vnus ex filijs uiuente patre, & ignorante cum aliquo cōtraxit, & eius debitor factus fuerit, an cohæredes suos conuenire possit, vt conferant illud debitum, quæritur? Dicitur, quod non, nisi & de peculio suo tantum recipiat, in quantum is, cum quibus cōtraxit, fuerit condemnatus, & hoc in secunda.

c *Peculia.* profectitia subaudi: nam castrēsia, vel quasi non conferuntur, ut sup. eo. l. si filiusfa. & inf. de col. l. eadem. & filiæ licet. Item nec aduentitia hodie vt infra de coll. l. fi. Sed quo reuocantur ad cōtionem, cū nec dissi esserint, vt inf. de col. l. filiæ licet? Respon. quatenus de facto extiterint, siquo ad administrationē, vt sup. de inof. dona. l. fi. tenet, sic sup. de sacrosan. eccle. l. iubemus, 2. §. fi.

d *Conuenire.* vtili iudicio fam. erciscū. nō directo, vt ff. eod. l. & puto, §. sed & si dolo. uer. & ideo, l. qui erat, in fi. Vel speciale in filijs, ut ff. eod. l. hæredes, §. si filius.

benda est,[a] quòd eam scriptura secuta non est: cum fides[b] rei gestæ ratam diuisionem satis affirmet.

Peculium profectitium uerum inter hæredes diuidendū. Item debitum unius fratris, non oneret ad alios, nisi de eius peculio profectitio, hoc dicit Bal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Saturnino.[1]†

LEX XIII.

CErtum[2] est, liberorum peculia[c] post mortem patris in hæreditate diuidenda ad communionem esse reuocanda.

¶ Frater autem, & cohæres tuus, ob contractus, quib. uiuente patre, etiam ignorante ipso obligatus fuit, conuenire[d] te, & alterum fratrē tuū cohæredem vestrum vltra[e] nō potest, quā vt de peculio suo recipiat tantam quantitatem in quantam condemnatus[f] est ijs, cum quibus ipse cōtraxit.

Ex diuisione iudicis obligatur quis de euictione, sicut ex diuisione contrahentium, nisi vnusquisque receperit in se rei euentum, hoc dicit Bal. Vel sic: Ex diuisione etiam facta iudice mediante tenetur quis de euictione per actionē præscriptis verbis, nisi fuerit expresse actum contrarium, hoc dicit Pau. de Cast.

Ijdem AA. Hermiano.[3]†

LEX XIIII.

SI familiæ erciscundæ iudicio,[4]† quo bona paterna inter te & ac fratrem tuum, quo iure diuisa sunt, nihil super euictione rerum singulis adiudicatarum specialiter inter vos conuenit, idest,[h] vt vnusquisque euentum rei[i] suscipiat, rectè possessionis euictæ detrimentum fratrem, & cohæredem tuum pro[k] parte agnoscere, præses prouinciæ per actionem præscriptis verbis compellet. 293.

Ex pacto nudo diuisionis non oritur actio, nec transfertur dominium, nisi traditione secuta, hoc dicit Bald. & Paul. de Cast.

Ijdem AA. Theophilo.[5]†

LEX XV.

SI diuisionem conuentione factam etiam possessio consensu secuta, pro solido dominium rerum, quas

k *Pro parte.* nam cū vnaquæq; res sit communis hæredibus pro indiuiso in iudicio familiæ ercisc. fit adiudicatio in singulis rebus & sic habet vnusquisque cohæres partē alterius in qua libet re sibi adiudicata: aliam vero partē ex se, pro parte igitur, quam habet ab alio, habet eū de euictione obligatum per actionem præscriptis verbis, quę nascitur ex permutatione rerum. Est. n. in diuisione quędā permutatio & ideo bene dicit, præscriptis uerbis agendum, ut ff. de rer. permut. l. 1. & de pręscrip. uerb. l. naturalis, §. finaūt do. rem, & ad hoc §. titu. 2. l. si fratres, ff. eo. l. hæredes, §. pen. & ff. de euict. l. si cum uenditur, §. 1. Sic ergo distingue aut conuenit, vt de euictione teneretur, & tenetur: aut nihil conuenit, & similiter de euictione tenetur nisi scienter aliquis alienum accipiat, vt inf. cō. utriusque iud. l. si fratres, & inf. de euic. l. si fundum. Aut cōuenit, vt non teneretur: & tunc nō tenetur ut hic. Sed hoc casu, an saltē ad pretium uerum agi possit: quod uī, ut ff. de act. empt. l. emptorē §. fi. Sed magis puto non posse. nam hic

1 al. Saturnio.

2† Intel. hu. ius l. ... p Lūc. Pe. sit. 1. l. filiū quē na... nara cod.

3† Hermiano. al. Erminiano. al. Hermina.

4† Idest periculū Pa. Diuisio permutatio quādam est. Hæredes an teneantur sibi in euictione.

5† Theophila.

e *Vltra non potest.* nisi fuerit in rem fratris uersum, uel eius iussu contractum, tunc enim præstabitur de substantia patris solidum, ut ff. eo. l. si filia. §. 1.

f *Condemnatus est.* ut ff. eo. l. his consequenter, §. si filius, & ff. de pecu. l. si quis seruum, in prin. & l. quæsitum, §. 1. & 2. & ff. de condi. inde. l. frater a fratre. Item quod dicit condemnatus, ad factum respicit, quia & si condemnatus non esset, sed tantum obligatus, idem iuris esset secundum quosdam, quod certe imò non idem quia tunc non deduceret, sed sit ei caueretur à cohæredibus, se defensum iri, ut ff. de pecu. l. tert. si damnum. §. fi. Item hoc cauere debet cohæredibus, se defensurum eos, ut ff. eo. l. si filia. §. 2.

SI fami. hæ. CASVS. Paterfa. decessit duobus hæredibus relictis, iudicio facta est hæreditate inter eos diuisa, puta, ut unus haberet prædia, quæ erant ultra Rhenum, & alius citra, nec super euictione aliquid inter eos conuenit, puta si prædium aliquod ultra Rhenum esset euictum, cohæres, qui habebat citra, pro parte cognosceret, uel econtra, an eo obstante, quòd non conuenit, compelletur onus euictionis subire, quæritur? Respon. quòd sic, per actionem præscriptis uerbis.

g *Inter te.* secus si pr̄ inter nos duos diuisit, quia de euictione non agitur, ut ff. de leg. 2. l. cum pr̄. §. euictis. Accur.

uterque suscepit rei euentum, ibi solus emptor. In casu tamen non agitur, nisi cautum sit, sed alius est casus, ut ff. de leg. 1. si domus, §. 1. Item hoc si fiat diuisio à iudice, uel partibus: secus à testatore, ut dices inf. eo. l. si cogitationes. Itē quid si uni assignetur per diuisionem iudicis totum allodium, alij feudum, quę decedens reliquit tantum filiam, an hæc filia euictio ei feudo agere possit, quod uidetur, quasi non sit ei uitium, quod fœmina sit nata, ut §. de legi. hær. l. lege & de lib. pręte. uel exhær. l. fi. Econtra quòd non, sicut si res empta naturaliter interijsset, uel fato, ut ff. de euic. l. si seruus. Item quia pater causam præstitit arg. ff. de eui. l. seruum. Sed puto, quòd non, cum pater eius filiæ accipiens in partem, hoc sciebat posse euenire, nisi fuisset stipulatus de euic. l. fundum.

ADDITIO. Hoc ultimum intellige secundum Richar. Malumbr. quando expresse stipulatus esset de euictione in hunc casum, alias si generaliter esset stipulatus, cū sciret bona esse feudalia, & ex natura feudi euincerentur, de euictione non ageret, argum. ff. de hær. uel actio. uend. l. si nomen. & facit secundum Barto. hic, l. si quis domum, §. 1. ff. loc. & ff. de damno infect. l. damni infecti stipulatio pertinet, in prin.

1 Istam tenet Bar. & dicit cā singul. & men tētenēdam licet Guil. de Cu. & P. teneant contra.

SI diuisionem. CASVS. Duo fratres hęreditatem paternā ex consensu suo diuiserunt, & unusquisque possessionem suę partis, quantum eum contingebat, apprehendit & decesse-

decessit alter relicta filia: inuenit portionem patris sui ab alio fratre occupatam: an eam vendicare possit, quæritur? Respon. quòd sic, & hoc in prima. Si autem diuisio tm̄ verbis fuisset hoc modo: diuidamus hæreditatem: vel tantum ea diuidenda conuenerit: nec sequebatur apprehensio, & possessio non fuit subsecuta, & dominium non erat quæsitū patri nec filiæ: iudex famil. ercisc. inter fratrem & filiam bona diuidet.

a Ei.] s. patri tuo.

b Stetit.] & vltra nō processit, & sic dominium non fuit quæsitū, vt hic. & sup. de pac. traditionibus. & ff. de pact. l. diuisionis, & infra de rerum perm. l. ex placito. Item intellige non valere pactū ad agēdū sed ad excipiendum sic, vt ff. cōi diuid. l. 3. §. si quæ est contra. & sup. de pact. l. cum proponas. 2.

c Prouidebit.] non ex pacto, vt hic, & dictis concordantijs.

F Ilij.] CASVS. Si testamentum fecisti, & solēne: filij tui illud rescindere non poterunt, nisi per inoffic. querelam. Si autem nō solenne, puta adhibitis trib. testibus tm̄, & in illo minus solēni voluntate diuisionem bonorum tuorū inter eos fecisti, puta assignando vni prędia, quę vltra Rhenum erant, alij quę erant citra an iudex, qui cognoscit famil. ercisc. iudicio diuisionem factam in minus solenni voluntate bonorum tuorū inter eos seruare debeat, quæritur? Respon. quod sic, dum tñ vnusquisque filius non habeat minus legitima, quod si habeat, ex senatuscons. sibi supplebitur.

1 † Heracliano.

2 † intell. huius l. vide p Hieronymū ... in l. ex facto. nu. 271. de vulg. & pupill.

4 † Sniā huius legis pcēda est à Græcis, quæ ab Accursio ignorata fuit, q est, si pater quādā ex rebus suis diuisit, familię arbiter diuisas quidā (sicut eas diuisit) pa... tribuet in diuisa pro legitimarū partiū rōne. Ecolo. 20. ex tit. 3. c. 71. l. 21. t. Codi. Ge.

4 † Ad dictum.

d Filij.] idem est in cęteris liberis, vt infr. de testa. l. hac consultissimu. §. ex imperfecto. Accur.

e Testamentum.] nō etiam coram quinq; testibus factum.

f Inofficiosum.] largè ponitur hoc nomē, s. pro omni testamēto, q est factum contra officium pietatis, siue exhęredationē siue pręteritionem contineat. sic insti. de suc. lib. §. si vero testamentū.

g Possunt.] licet sit aliquis eorum gratus.

h Facultatem.] quia nec suo iure, nec iudicis officio.

i Deficiat.] quia nec quinque testes interfuerunt, ut inf. de cod. l. si. §. in omni.

k Verbis.] puta, sic dixit, omnia bona mea diuidatis inter vos filij mei, secundum quosdam, quòd non placet, quia dicit retentionis modo seruato. Vel melius dic vnum fundū tibi, & alijs alia bona relinquo. Vel dic ipse pater diuisit.

l Ab intestato.] Ex hoc dicunt quidam, quod ex minus solenni voluntate parentis non succeditur, nisi ab intestato, quod non placet cum lex dicat, quòd quælibet patris volūtas inter liberos est seruanda, vt ... est infin. ergo & hic, & ita ter liberos ex testamēto pōt successio seruā... statio mentis, vt in Glo. vt stit. de testam. in hoc velle princ. sed nihilominus dicere per nus potest ei ab intestato succedi, vt ... etymolo... omisit causa test... per totum, & sic hic ... dicit, & inf. l. fin. nec quo ... obst. ... Patris ... cum ... hoc ab intestato, &c. ...

pertinere ad patrē tuum placuit, ei [a] firmauit: earum vendicationem habere potes, si patri tuo successisti. Si verò placitum diuisionis vsque ad pactum stetit, [b] arbiter familiæ erciscundæ iudicio vobis datus, communionem inter vos finiri prouidebit. [c]

Iudex in diuidendo inter liberos, debet sequi voluntatem defuncti etiam non solennem. hoc dicit secundum Bar. & Bald. Vel sic: iudex in diuidendo inter liberos, debet sequi voluntatem defuncti etiam non solennem: licet non succedatur ex testamento, sed ab intestato: salua tamen Falcidia, vel Trebellianica, si alicui eorum nō remaneret integra. hoc dicit secundum Pau. de Cast.

Iidem AA. Heraclio. [1] †

LEX XVI.

Filij [d] patris [2] † testamētum [e] rescindendi, si hoc inofficiosum [f] probare non possunt, [g] nullam habent facultatem. [h] Sed & si tam circa testamentum, quam etiam codicillos iudiciū eius deficiat, [i] verum quibuscunq; verbis [k] voluntas eius declarata sit, licet ab intestato [l] ei fuerit successum, [3] † ex senatusconsulto [m] retētionis modo seruato [n] familiæ erciscundę iudicio aditum [o] [4] † iudicem sequi voluntatem patris oportere, iuris auctoritate significatur.

Diuisio facta inter præsentes, iuri absentis non pręiudicat. hoc dicit Bald. Vel sic: Diuisio facta inter quosdam ex sociis, aliis absentibus non præiudicat. h. d. secundum Pau. de Cast.

Iidem AA. & CC. Commodiano.

LEX XVII.

Cohæredibus diuisionē inter se facientibus, [p] iuri absentis, & ignorantis minimè derogari, [q] ac pro indiuiso portionem eam, quæ initio ipsius fuit, in omnibus communibus rebus eum retinere certissimum est. Vnde portionem tuam cum reditibus [r] arbitrio familiæ erciscundæ percipere potes, ex facta inter cohęredes diuisione nullum pręiudicium timens. Dat. 7. Calen. Dec. Sirmij. AA. Coss.

Quod pater nomine vnius filij, vel filiæ emit & sibi tradidit, debet illi adiudicari, & in hoc iudicio habetur ratio sumptuum per vnum ex cohæredibus factorum in re communi. hoc dicit Bart. Vel sic: Donatio facta à patre filiæ familias, morte confirmatur, et capit nim relicti et pręcipua adiudicatur filiæ. hoc dicit Iac. But. vsque ad ver. in communi. ibi dicit, quòd si vnus hęres de propriis expendit in rebus communibus, quod illud recuperat à cohæredibus. hoc dicit. Vel sic: Quod pater emit nomine vnius ex filiis, & sibi tradidit, videtur donasse, & tanquam donatum in diuisione hæreditatis sibi præcipuum adiudicatur, si donatio non fuit reuocata. Item in hoc iudicio habetur ratio impensarum factarum per vnum in rebus communibus. hoc dicit secundum Pau. de Cast.

m Ex senatusconsulto.] argumento Trebelliano, cui locum assiscit ... & in fideicōmissis, quæ ab intestato relinquuntur, vt hic cauit, ut ff. ad Trebell. l. recusare. §. 1. ff. ad legem Falcid. l. si filiusfamilias, videtur enim hic pater fideicommisisse eorū, vt contenti partib. assignatis, restituant cętera. ut ff. de leg. 2. l. peto. circa principiū nam & Falcidia inter hæredes locū habet, vt ff. ad leg. Falc. l. cohæredibus.

n Seruato.] eodem modo ac si ex testamento succederetur.

o Aditum.] id est, apprehensatum.

C Ohæredibus. CASVS. Si testator ... filiis relictis decessit, a duobus absentibus diuidere possint bona, quæritur? ... quod ... portio ... in reb. communibus ante diuisionē, seruabitur & cū fructib. percipiet, interim non timet pręiudicij si fieri per diuisionē ipso absente factam.

p Facientibus.] quod facere possunt quò ad personales præstationes, vt ff. eo. l. 2. §. dubitatum, & l. arbitrium, & ff. communi diui. l. & si non omnes.

q Derogari.] vt & inf. res inter alios acta, &c. Accur.

r Reditibus.] vt & sup. eo. l. non est.

F Iliæ.] CASVS. Si duabus filiabus hæreditatis insti-

institutis paterfam. decesserit: an res, quas vni nostrum cōparauit nomine suo, quasi nomine filiæ, post mortem suam cum alijs bonis veniant in diuisionem, nisi probetur patrem contrarium voluisse, quæritur? Dicitur, quòd non: & hoc quibusdam rescriptis Imperatorum comprobatur: quibus filia, nomine cuius res comparantur, aduersus sorores suas vti potest: & hoc in prima. An ... autem filia, quæ in de ... communi ... hæreditate ... bona ... pro portione ... quæ petit, quæ ... familiæ erciscundæ iudicio, vel neg. gest. & hoc in secunda.

a *Res comparauit.*] vt ... de iure nomine eius emit, vt ... quod per vltimum iudicium conferret in eam, vt hic, quod facit pro filio, cuius nomine pater emit libros, & pro hoc ff. eo. l. quæ pater. 2. & l. Pomponius Philadelphus, & de pecu. leg. l. fi. & de don. l. donationes in concubinam. §. species, & infra de don. inter virum & vxo. l. si filij tui. Sed cōtra inf. de coll. l. si ... in fi. sol. ... non eius nomine pater emit, sed suam rē filio donauit. Vel plenius solue, vt ... Sed aut est legat ... hoc, vel donatio causa mortis? Respon. non est donatio inter viuos, quia ... non valeret, vt ff. de inoff. don. l. 2. nec ... mortis, quia pater ex ea obligari nō poterat ... nec legatum cum nō in testamento relictum ... Sed dic esse quasi legatū, nō & non adita hæreditate patris cōfirmari morte ... secundum Azo.

1 † Intell. ... An ... filia ... bona ...

2 † In non ... loco ... Cui tc. 13. obser. 33.

Libros quos pater emit filio, an debeat filius habere pcipuos.

3 † Libera tia. Legatū & tum repetitur.

Ijdem AA. & CC. Domine.

LEX XVIII.

Filiæ,[1] † cuius nomine [a] † pater res comparauit,[a] si non postea contrarium eius iudicium [b] probetur, per arbitrium diuidendæ hęreditatis præcipuas adiudicari [c] sæpe rescriptum est.

¶ His[d] itaque, si patri successisti, quem nomine tuo quædam comparasse dicis, aduersus sororem tuam apud præsidem prouinciæ (si res [e] integra est) vti potes.

¶ In communi autem hæreditate, quin sumptus ab vno facti bone fide, familiæ [f] erciscundæ [g] iudicio vel negotiorum gestorum actione seruari possit, non est ambiguum. D. 12. Cal. Decēb. AA. Coss.

In hoc iudicio habetur ratio rerum a quibusdam ex hęredibus subtractarum, vel deterioratarum. Bald.

Ijdē AA. & CC. Liberati.[3] †

LEX XIX.

Incerti iuris non est, in familię erciscundæ iudicio earum rerum, quas ex cohæredibus quidam de communibus assumpserunt,[h] vel deteriores fecerunt, rationem esse habendam, eiusque rei cæteris præstandam indemnitatem.[i] D. 19. Cal. Ianuar. AA. Coss. 293.

Si res communis distrahitur communis nomine, pretium uenit in actionem mandati, vel negotiorum gestorum, si verò proprio nomine, venit in petitionem hæreditatis. hoc dicit. fac. Bu. Bal. & Salic.

Ijdem AA. & CC. Pactuele.

LEX XX.

In familiæ erciscundæ iudicio ab vno pro solido rei veluti communis vęnūdatę [k] pretium non venit:[l] sed mandati, si præcessit,[m] cohæres vēditoris agere potest: vel negotiorum gestorum si ratam fecerit venditionem.[n] Nam si velut [o] propriam vnus distraxerit, ac pretium possideat,[p] hæred. tas ab eo petenda est.[q] 3. Cal. Feb. CC. Coss. 295.

Iudex hoc in iudicio debet sequi patris voluntatem in rebus diuisis: sed in non diuisis sequitur iuris auctoritatem. h. d. Vel sic: Pater inter filios potest in se assumere officium arbitri diuidentis: & sufficit diuisio minus solemnis: sed quæ omittit pater, iudex supplet. h. d. secundum Bald.

b *Fuit in lectum.*] quia donasse præsumitur, nisi contra probat ...

c *Adiudicari.*] sed quo titulo? titu. quasi legati adiudicari ... quod semper datur præcipuum, vt inf. de coll. l. filiam. ... & sup. eo. l. si qua.

d *His itaque.*] s. rescriptis.

e *Si res integra.* quia nec sententiatum est, nec transactum est. sup. e. ... l. 1.

f *Familiæ.*] si res pro parte geri non possit, vel minus commo ... cum autem commode geri potuit pro parte, agitur neg. gest. vt hic subijcitur & ff. comm. diui. l. si quis putans. §. siue. & ff. eod. l. hæredes. § si vnus, & l. his consequenter. & l. Pomponius, & sup. de neg. gest. l. siue, & ff. de neg. gest. l. si communes ædes.

g *Erciscundæ.*] in luendo pignore, quod pro parte lui non poterat, vt ff. communi diuid. l. si quis putans.

Incerti.] CASVS. Duobus hæredibus relictis decessit testator, & vnus cohæredem de rebus hæreditarijs, vel consumpsit, vel deteriores fecit, in casu ratio est habenda, & alij cohæredi indemnitas præstanda, quæritur? Dicitur, quod sic.

h *Assumpserunt.*] id est, consumpserunt. Accur.

i *Indemnitatem.*] ... in duplum, & tenetur etiam hæres cohæredis: quæ duo non sic seruantur in l. Aquil. vt ff. eo. l. & puto. §. fin. & l. damno. & ff. communi diuidun. l. item quamuis, in princ.

In familia.] CASVS. Decessit Titius relictis tribus hæredibus: vnus rem communem vendidit, & pretium recepit, qua actione a cohæredibus ad pretium conueniri possit, quæritur? Distinguitur, an rem communē alienauerit nomine cohæredis: aut nomine suo tantum. In primo casu subdistingue, quia aut habuit mandatum, aut nō; primo casu conuenitur actione mandati. secūdo casu; si alij cohæredes ratā hēnt venditionem, conuenit act. neg. gest. nec veniet pretiū iudicio famil. ercisc. quia forte vēditio poterat pro parte expediri. Si nomine suo, conueniatur ad pretium petitione hęreditatis.

k *Venundatæ.*] id est venditæ.

l *Non venit.*] hoc ideo; quia pro parte poterat expediri, vt supra. eo. l. filiæ, in fine diximus. Vel quia hic erat actum, vt no. secūdum Io. ff. eo. l. hæredes. § idem est, & si vnus.

m *Præcessit.*] s. mandatum.

n *Venditionem.*] vt & sup. de neg. gest. l. ab vno. & de rei vend. l. mater.

o *Velut propriam.*] & per hoc patet, quod diffiteatur me esse hęredem.

p *Possideat.*] quod est loco rei, vt ff. de peti. hære. l. si & rē. idem si habeat emptorē obligatum, quia tunc, vt verus possessor conuenitur petitione hereditatis, vt ff. de pet. hær. l. regulariter, & l. quod si in diē.

q *Petenda est.*] i. pretium pro petenda hæreditate, ut hic, & ff. eo. d. l. inter cohæredes, in fi. §. Et ad euidentiam distingue, cum quis uendit rem communem, aut est communis ex causa societatis, & tunc si vendit rem communem sociorum voluntate, non vendicatur, sed agitur pro socio, si autem eis inuitis, tunc non præiudicat alijs, ff. ut ff. pro socio. l. nemo. Si autem ex alia causa est communis, aut ex causa hæreditaria, aut aliunde, quia donata, vel legata. primo casu si vendit, vt communem, ac per hoc verisimile est, quod alterum confiteatur cohæredem, agitur ad pretium familiæ erciscundæ, nisi pro parte non potuit commode expediri, ut ff. eo d. l. hæredes, §. idem est & si unus & ff. comm. diuid. l. si quis putans, §. siue, & hoc siue interceda: mandatum, siue non, hæc enim actio secum aliam admittit, ut ff. eod. l. & puto. §. sed & si dolo. Si vero pro parte potuit expediri uenditio, agitur actione neg. gest. uel mandati, si mandaui de uendendo. Nec agitur communi diui. sicut nec fam. ercisc. quia pro parte commode potuit expediri, ut ff. communi diuid. l. si quis putans. §. siue, & hac l. prima. respond. Si autem rem uendidit, ut propriam, ac per hoc uerisimile est, quod diffiteatur me cohæredem, tunc proponam ad pretium petitionem hæredi-

1 Dic hoc verū, nisi res ad hoc esset in cōi deducta, vt vēdat, vt in mercib. & reb. vænalibus nam vnus ex socijs alijs ignorantibus vel contradicentibus non habent ista cāp̄ pōt vendere merces cōmunes, argu. eius qd̄ not. in l. Sabinus. ff. com. diui. & no. in l. nemo ff. pro socio. Paul.

reditatis, vt in hac l. 2. reſpond. & ff. ſi pars hære. per l. 1. §. proinde. Veriſimile autem ideo dixi, quia poteſt eſſe, quòd vendidit, vt propriam, & tamen confitetur me hæredem eſſe, & ſic agetur à l pretium famil. ercis. non nego geſt. Quia quod non ſuo nomine, geſtum eſt, ratum habere non poteſt: vt infra dicam. Item ſi vendidit vt communem, & diffitetur cuique ver me cohæredem: agam bis. l. 16. ſu petitione hæreditapra eo. quiti. Vbi autem ex alia buſcumq; cauſa non hæreditaindit ijs, l. ri: eſt communis, ſi vlt. inf. eo. quidem meo, & tuo Apud Hal. nomine vendis: nec legitur ma tamen ego mandaui: le, iudi io poſſum agere de pre- Idē errore eo actione negotioaccidit a- rum geſtorum ratum lijs legib. habendo. Si vero tuo pu ta l. 7. nomine tantum: non inf. de re- agam ad pretium cō pu l. le. 2. t a te, niſi in ſubſiinf. vt in di im: vt dixi ſupra de poſſeſſ. vi. rei vendic. l. mater 1. de Cuiac. reſpon. & §. finautē. ad Nou. Illud autem in om-

2. nibus verū eſt: quòd

2 † Hic col mandato interueniē- ligunt, pa- te agi poteſt manda- trem poſſe ti. Item & illud, quòd eligere v- ſemper poſſum rem nam rem, meam vendicare, niſi de qua te- voluntas mea præ ceſtari poſ- dat, vel ſequatur alie ſit; nec eā nationem: vel niſi vē liberos eli- dictum ſit? fiſco: vt pere poſſe inf. de com. re. alie. l. loco legiti ſecunda. Vel niſi coma, ſi mo- hæres, qui ſi ſolum do in alijs putat hæredem ven- rebus legi didit: quia ſenatuſcō- timam ha- ſultum noluit bonæ bere poſ- fidei poſſeſſorem affi ſint. vide ci damno, 1 vnde vi- Roſſi. à Va detur rem non poſſe le. 1. conſ. vendicari: vt ff. de pe 22. num. 1. tit. hæredita. lege ſed 1 Iſta glo. & ti. §. item ſi rem.

† Quibuſ

reputatur ſingularis ſm P. hic. ad hoc, licet bona fid. poſſeſ. hæredi. nō ſit dñs, tñ ne damnū patiat q ſenatuſcōſult. non vult, ſi ven dat rē hæreditariā tamquam hæres, nō poteſt cm- ptor moleſtari a ve- ro hærede: licet non cōſenſerit in vendi- tione. q ppetuo ne ſm eundē, & h ſ. l. ſ. ſ. ff. de leg. 2.

S *I cogitatione*] CASVS. Deceſſit pater famil. hæredibus relictis: cuilibet certas partes aſſignauit, puta omnia bona, quæ erant vltra Rhenum vni: alij, quæ erant vltra Sagonā, & quædam in montanis reliquit in diuiſo, diuidenda tamē inter cohæredes. an huic diuiſioni ſtari debeat, quæritur? Reſpon. q ſic. nec iudex familiæ erciſcundæ eam immutabit: quia bona, quæ erant in diuiſa, diuidet inter cohæredes pro æqualib. portionib. & dictis diuiſionibus ſtabit: & ſi vnus habet minus ſua legitima, de portionib. aliorum ſuppleatur licet cum ſinguli inſtituuntur, & aliquis eorum rogatur, vt ſit contentus certa re, quæ fortè quartam naturæ non faceret, portio legitima à cohæredib. ſibi complebitur, ſm Azo. & hic caſus verior eſt, quod colligi poteſt ex illis verbis, exemplo &c. & ex illis, pro virili præterea, &c.

a *Arbitri*] i. iudicis familiæ erciſcundæ.

b *Iudicio*] i. ſ. non ſcripto.

c *Qualicunque*.] in ſcriptis, vel non.

d *Inditio*] imperfecto, ſed ſcripto, vt innuit verbum, declarati: imò ad vtrumque refertur.

e *Suam*.] volentem maiorem hæreditatis partem ad aliquē ex liberis peruenire ad alium minorem.

f *Voluntatem*.] ſ. diuidendo res hæreditarias: quibuſdam tamen mi nus præteritis.

g *Exemplo*.] hoc ideo, vt dicunt quidam: quia Falcidia & hic facit tantum in teſtamento locum habet, ſed certè immò etiam ab inteſtato, vt infr. ſi omiſſa ſit cauſa teſta. l. ſina. & infra quando di. leg. ce. l. fin. Sed hoc ideo dixit exemplo: vt ſicut alijs detrahitur de legatis, & fideicommiſſis: ſic & hic de prælegatis, vt & ff. de hær. inſti. ex facto, 2. §. vnde ſcio. in fin. §.

h *Virili*] quia & in alijs habent viriles: licet per quandam prælegationem vnus habet pluſquam alius: vt hic. & ff. de hæred. inſti. ex facto. 2 §. 1. & ſic non eſt contra. ff. eo. quæ pater. 1.

i *Nulli*.] expreſſè vel tacitè ſ. vt res nō aſſignatæ expreſſè ſe quuntur illas, quas expreſſè aſſignauit, vt inſtrumentum fundum, aut vtdineta vineam, vt ff. eod. l. quæ pater.

k *Voluntatem*.] vt & ſupra de inoffic. teſta. l. pareſquæ & ſupra eod. l. quoties. & in auth. de trien. & ſemiſ. §. quod iā pecoll. 3. Et not. quod pro huiuſmodi diuiſione non agitur de euictione, vt ff. de legat. 2. l. cum pater. §. de euictis. ſecus in ea, quæ fit per iudicem, vel per partes, vt ſupra eod. l. ſi familiæ. Accur.

k *Voluntatem*.] ſingulis, prout defunctus voluit.

Falcidia & in teſtamento, & ab inteſtato locum habet.

Diuiſione facta à patre non agitur de euictione.

Ijdē AA. & CC. Fortunato.

LEX XXI.

SI cogitatione futuræ ſucceſſionis, officium arbitri [a] diuidendæ hæreditatis præueniendo pater communis iudicio [b] ſuo, qualicūq; [c] inditio [d] [1] q ſuam [e] declarauerit volūtatem: [f] inter eos, qui ei ſucceſſerunt, exēplo [g] Falcidiæ retentionis habita ratione, familiæ diuidendæ cauſa datus arbiter, pro virili [h] præterea portione eorū, quæ nulli [i] generaliter, vel ſpecialiter aſſignauit, facta diuiſione, in adiudicando patris [2] † ſequetur voluntatē. [k]

Error cohæredum non facit alteri acquiri dominium. Vel ſic: Non habens titulum non poteſt præſcribere contra iudicium famil. erciſc. Item longa poſſeſſio, & error non inducunt titulum. hoc dicit Bald. Vel ſic: Communis ſeruus ab vno ex hæredibus ſine titulo poſſeſſus, non vſucapitur: ſed pro cuiuſcunque hæredis portione diuiditur. b. d. Salic. Vel ſic: Qui poſſidet rem alienam ſine titulo licet domino ſciente, & patiente: non propterea acquirit dominium. b. d. Paul. de Caſt.

Ijdē AA. & CC. Dioniſio.

LEX XXII.

SEruum communem, non conſentientibus cohæredibus, ſed per errorem ad eū qui poſſidet, pertinere credentibus tenens: [l] cum omnis verus titulus deficiat, [m] ſuum [n] non facit: [o] ſed in portiones hæreditarias aſſignatas, [p] penes ſingulos ſucceſſores remanere manifeſtū eſt. PP. 5. Non. Ian.

Pactum cohæredum non præiudicat creditoribus: ſed inter ipſos cohæredes ſuum operatur effectum, b. d. Bal. & Paul. de Caſt.

Ijdem AA. & CC. Hermogeni.

LEX XXIII.

LIcet pacto diuiſionis aduerſus ſingulos actio pro hæreditarijs portionibus creditori parata mutari nō poſſit: [q] tamen ad exhibendam fidem ijs, quæ conuenerant, ſtipulationis, & iuri [r] adhibito remedio, qui placitum excedit, vrgeri poteſt: cū & hoc omiſſo, [s] ſi non contra-

S *Eruum*.] CASVS. Deceſſit Titius hæredibus relictis; vnus ſeruum hæreditariū per 10. vel 20. an. poſſedit: alijs per errorem credentib. eum ad cohæredē pertinere: ſi poſtea apparuerit eū communem fuiſſe non obſtante præſcriptione longi temporis, partes ſuas poſſunt vendicare, & portiones aſſignatas à l. 12. tab. penes eos remanere debere, manifeſtum eſt. Viuia.

l *Tenens*.] aliquis hæredum.

m *Deficiat*.] igitur & vſucapio.

n *Suum*.] nec per vſucapionem, nec per præſcriptionem. 10. vel 20. ann. ſed tantum 30.

o *Non facit*.] nam in præſcriptione, titulus eſt neceſſarius: vt hic. & ſup. de rei vend. re tua. & l. nulla & ff. pro donatio. l. 1. & de vſucap. l. Celſus. & inf. de præſcrip. long temp. l. diutina. & inf. quib. cau. ceſſat long. t. p. præſcrip. l. vnus.

p *Aſſignatas*] l. 12. tab. vt ſup. de pact. l. pacto ſucceſſorum & facit. inf. de dona. l. nec ignorans.

L *Icet*.] CASVS. Deceſſit quis tribus hæredibus relictis: duo a tertio ſtipulati erant, vt creditoribus hæreditarijs reſponderet: & aliquo dato pepigerunt, vt eis ſatisfaceret: ſi fidem ſeruare non vult, qua actione conueniri poſſit à cæteris cohæredibus, quæritur? Reſpond. quòd licet pactum ab eis interpoſitum præiudicare non poſſit creditoribus tamen cohæres, qui promiſit ad fidem ſeruandam, conuenietur actione ex ſtipulatu, ſi ſtipulatio interceſſerit: vel ſi non interceſſit, agetur ex pacto incontinenti adpoſitio act. præſcriptis verbis. hoc dicit.

q *Non poſſit*.] vt & ſup. de pact. l. debitorum. & l. pacto. & infra ſi cer. pet. l. 1.

r *Et iuris*] i. ſtipulationis iure factæ ſecundum Iō.

ſ *Omiſſo*.] id eſt, ſtipulatione non interueniente: ſed tantum pacto in rei traditione appoſito: vt inf. de re. permut.

mo.l.rebus & inf. de don.l.legem. & l.cum res. aliàs si non esset facta traditio, nulla ex tali pacto actio nasceretur, vt ff. de pact. diuisionis, & sup. eo. si diuisionem.

a *Commisse.*] post pactum interpositum: nam pacta nouissima sunt seruanda, vt sup. de pact. l. pacta nouissima.

titulum? Respon. quod hæc restitutio 6 fiet cohæredibus per hanc actionem. sicut & prælegationes veniunt in hoc iudicium: vt supra eodem. l. si qua. & ff. eo. l. inter cohæred. §. 1. & l. si ita legatum, vel quia hæredes restituta sibi diuident hoc iudicio: vt ff. eodem l. sed & eius in fin. Alij dicunt, quod etiam hi extranei fuerunt cum filijs instituti. Literam autem expone, filium idest filius. & sic infra de fideicommiss. le. eam quam, vel subaudies filius, & secundum vtramque erit suspensiua vsque in finem. Vel dic testator sanxit filium habentem quem, idest, aliquem fundum, & quod dicit in fine, compellitur, subaudi prædictus filius.

c *Portionem.*] idest, suam partem hæreditatis, quæ erat tertia, ne sit contra ff. de verbo. signif. l. nomen. §. portionis.

d *Hæreditaria parte prædij.*] Sed quare totam hæreditariā partem fundi computat in quartam, scilicet Trebellianicam: imo videtur, quod quartam hæreditariæ partis debeat computare solum: quartam enim cuiuslibet quartæ, quam habet in qualibet parte, debet computare: nec debet retinere totam quartā, quam haberet ab intestato in illo fundo pro illa parte, quam retinere debeat: sed in qualibet re quartam quartæ, quam haberet ab intestato, debet retinere, sicut computat quartam aliarū rerum, quas ex testamento habeat? Sed respon. secundum quosdam: quia hoc testator dixit: sed hoc refugium 7 est miserorum. Dic ergo secundum Ioan. 8 ꝙ hic fundus fuit filio prælegatus de hæreditate, & non cauit testator, vt quartam retineret de hæreditate. vnde contra voluntatem eius deducitur quarta. & ita cum faciat contra voluntatem retinendo, fiet contra suam in hoc: quia tota hæreditaria computabitur 9 in quartam, & nil curabitur inde scilicet, de hæreditaria. Cæterum si cauisset testator, vt quartam retineret de hæreditate, tunc fundus prælegatus esset præcipue suus. nec imputaret nisi tantum, quantum retineret: etiam si alij fuisset legatus, scilicet quartam suæ partis: ut si est vnus filius, tres vncias. si tres, vnam vnicam: vt ff. ad leg. Falcid. Titia. Sed huic lec. Io. ob. quod subijcit, si quid deest in supplementum &c. quia si fundus est prælegatus, ut dixi: ergo hæreditaria portio tantum computatur in quartam: non etiam quod deest ad quartam, in eodem fundo est soluendum, cum extra quartam sit, quod a cohærede percipitur: vt d. titul. lege in quartam. Sed respond. Ioan. quod hic filius rogatus fuerat extraneis dare fundum, & ita totum: & aliquod filio dare, & eodem modo fratribus, & ab ijsdem aliquid recipere debebat. Computabit ergo sibi in quartam hæreditariam partem prædij. Item quod accepit a cohæredibus: Item quod accipiet ab extraneis in eodem fundo, idest pro eodem fundo restituendo, quem prælegatum habebat non enim intelligendum est, vt in eodem fundo habeat amplius, quam hæreditariam portionem, & ideo callidè posuit in litera, à cæteris, quasi dicat, ab extraneis. Vel dic, vt dicemus in glo. alia inferiori, §. destinatione &c. Vel si vis secundum Azo. & Hug. dic hunc fundum collatū filio a parte, vel bene merito, 10. vel conferendo vltimum

abhi-

F*ilium.*] CASVS. Paterfam. habuit quater centum in bonis: & habuit quatuor filios, vni filiorum in vita sua dedit fundum valentem 40. ad sui sustentationem postea condidit testamentum, & instituit æqualiter quatuor filios, idest quemlibet in centum, cōputato fundo dato filio ad sustentationem in suis cap. & rogauit testator illum filium, cui dederat fundum, per fideicomm. vt restitueret cohæredibus suis, & quibusdam extraneis suam partē hæreditatis sub conditionibus, si nauis veniret ex Asia perceptis 10. a cohæredibus, cohæredes voluāt dare 10. ista conditione existente, debet restituere cohæredibus suam partem hæreditatis: vult deducere quartam: quæstio est, vnde dēat deducere, & qualiter: dicitur, quod debet computare in quartam illa 10. quæ percepturus est a cohæredibus, vel ab alijs. Itē quartam partem prædij sibi dati, quæ est 10. & ita habet 20. Item debet habere 5. in eodem fundo sibi dato ad supplementum & ita habet 25. quæ sunt quarta pars de centum: residuum de fundo debet restituere cohæredibus & hoc est, ꝙ dicit secundum Viuia. vel pone casum aliter, vt in gl. 1.

b *Filium.*] Fama & re difficilis est hæc lex. Dico ergo casum 1 secundum antiquos. Quidam habens trecenta: tres quoque filios, vni in vita fundum de suo patrimonio concessit ad sui sustentationem, & sic in peculium: quos tres filios solos hæredes instituit æqualiter: hæreditaria ergo portio cuiuslibet est centum, & rogauit filium, cui fundum cōcesserat, vt suam portionem hæreditatis restitueret cohæredibus, & quibusdam alijs sub conditione, puta si nauis ex Asia venerit perceptis a cohæredibus pone 10. hic autem debet habere quartam. idest 25. computantur autem in quartam illa 10. quæ accepi. a cohæredibus causa implendæ conditionis. Item hæreditaria pars prædij. pone, ꝙ valet fundus 12. ergo habet in fundo quatuor. sic ergo habet 14. ꝙ autem deest, soluetur ei in eodem fundo. Hoc non placet: quia non superesset aliquid de eo fundo restituendo, quod hic fuit, vt in fin. dicit 2. imò deesset. ideo dic, quod fundus valuit 30. 3 & sic habet 10. a cohæredibus. Item ex parte hæreditaria fundi, quæ est alia 10. desunt 5. illa accipit ex eodem fundo. & sic supersunt in fundo 15. quæ restituit vna cum alijs, quæ habet de illa hæreditate. Sed de qua quarta loquitur? Respond. 4. de Trebellianica, quæ ex vniuersitate detrahitur. vt ff. ad Trebellia. nam quod. §. fina. & l. cogi. in princip. & §. generaliter. Non autem de quarta iure naturæ: quia in illa 5 non computantur data causa implendæ conditionis: vt supra. de inofficio. testa. l. scimus. nec de illa iure institutionis: quia illa ex singularibus relictis detrahitur per leg. Falcid. vt institut. de fideicom. hæred. §. restituta, in fine. §. sed secundum hoc quid faciet ad

rium conuenisse a probaretur, præscriptis verbis conueniri potuisset.

Famosa, & difficilis est hæc lex: & hoc intendit: Fideicommissum vniuersale restituendum post conditionis euentum, conditione adueniente, debet restitui, quarta deducta: in quam computatur hereditaria portio fundi in peculium dati secundū antiquos, vel prælegati secundum Ioannem, vel mortis causa dati, seu donati secundum Azo. & acceptum causa conditionis implendæ. hoc dicit secundū cōmunem lec. Iac. But. Bald. Vel sic: Filius grauatus de restituendo cohæredibus suis partem suam hæreditatis, in quartam Trebellianicam, quæ sibi debetur, tenetur computare totam hæreditariam partem fundi sibi concessi per patrem in peculiū profectitium, etiam quicquid datum est a cohæredibus gratia conditionis implendæ: & si ista non sufficiant, debet suppleri in eodē funeo, & sic de portionibus aliorum coheredum, quas in eo habent. Residuum verò quatenus habent vltra quartam tam in eodem fundo, quàm in alijs rebus tenetur coheredib. restituere ex causa fideicommissi. Et totum expedictur officio iudicis diuidentis hæreditatem inter eos: & sic in iudicio famil. ercifcun. hoc dicit secundum Paul. de Cast.

Ijdem AA. & CC. Socrati.

LEX XXIIII.

FIlium, b quem 1 † habentem fundum, portionē c hæreditatis fratribus, & quibusdam alijs 2 † sub conditione verbis precarijs 3 † restituere sanxit testator, post eius conditionis euētum hæreditaria parte d prædij in

1. Sequuntur Bar. B. Pa. & Ias.

2 Imo non apertè dicit, & ideo ista lectu. est bona Bal. Paul. & Ias.

3 Concor. Bar. Bald. Pa. & Ias.

4 Idē prædicti scribētes hic.

5 Nec in Trebellianica hodie cura computetur in legitima Pa. & Ias.

6 Placet p diffcriiō s,

1 † Alciat li. 6. Parado. 5. cap. vide antē intell. nouū ad hāc l. per Bereng. Fernan. in l. i quartam. nu. 40. ad l. Falci. & per Coras. Polit. & alios scrib. hic.

2 † Idem si, solis fratribus. Ias.

3 † i. verbis obligs Ias.

7 Et bene Bar. Bald. P. & Ias.

8 Et malè Bar. Bald. Pau. & Ia.

9 In hoc placet prædict. doc.

10. Azo. sibi ipsi contradicit.

10 Donās dotaliter, ꝙ requiratur confirmatio mortis Bart. P, & Ias.

9]

Et bene arbitrium, puta emendo nomine ſuo, vnde venit in iudicium famil. ercis. percipiendus, vt ſup. eo. l. filiæ. Et bene dicit, quòd tota hæreditaria portio cōputatur in Falcidiam: quia contra voluntatem defuncti retinet quartā ſecus, ſi ex voluntate, vt ff. ad leg. Falc. l. Titia. nā ibi de Treb. Falc. dicit & ſic habet tres partes ſuas tanquā præcipuas. Nec obſt. qd ſequit, ſi qd deeſt, &c. nā hic dicit, vt vltra nomina partē imputet: ſed repetit qd dixerat; quaſi dicat hæreditaria parte pdij &c. q ſoluitur. i. hæreditaria in eodē fundo, de quo iam habet duas partes. Sed qd ſi oia hæc non ſufficiunt ad quartam? Rñ. cōpletur ex alijs iure cōi. Itē nunquid prælegationes cōputantur in fideicōmiſſo gnali? Rñ. diſtingue: vt infra de fi. dei. l. cum virū. Itē qđo imputabit ét hæreditaria partē rei, q̄ habiturus erat, ſi

Bar. Bald. Pa & Iaſ.

1 † Al ſupplemento.

2 † Pro parte ſtatuta. Od. & Iaſ.

3 † Cuiac. hic l. interpratur ex Ferat. 34. l. 78 in fi. ff. de hered. inſtit. Punces ita pōt explicari: Ad filium (oneratū a reſtitutionē portionis incertæ conditionis hac lege, aliquo viciſſim ab iis, qb. reſtituit, accepto) quatuor referunt termini. Retinere, ꝯpenſare, deducere, reddere. Fundū reſtituere tenet, ſed ex eo quartā deducit ſibi, retinere. Si tñ a fideicōmiſſarijs, accepit, quantum ſatis eſt ad quartam, id in eam imputabit, i. e. compenſatio, ſin minus ex fundo fideicōmiſſario deducit, quā tū ſatis eſt ad ſupplēdi quartam, ibi in ſupplemētum deducto, ſin plus reddere ꝯpellitur. ibi tex. dic. ſiuſſes ex hac poſtrema ſententia neceſſario colligere, iure etiā illum oneratū fideicōmiſſo vnam quartā accepiſſe.

quartæ ratione retenta, compenſata præterea quod à cohæredibus vice mutua percepit. [a] & ſi quid deeſt, in ſupplementum [1] † deducto, [2] † quod [b] à cæteris in eo [c] fundo ſoluitur, ſupra quartam habens, reddere compellitur. [3] † Dat. 5. Non. Ian. CC. Coss. 294.

Habens titulum ſingularem non tenetur conferre ſi non vult vniuerſaliter ſuccedere. Bal. Veliſic: Repudians hæreditatem non tenetur ad collationem. h. d. Salic.

hæres non fuiſſet, quia morte hmōi donationes ꝯfirmantur, & idem in prælegatis, ut ff. de leg. 1. l. qui filiabus. §. fin. & l. ſeq. Sed rñd. quia cum teſtator poſſet illa reuocare, vt cum non reuocet, ſed inſtituat, grauare, ut hæreditariam partē rei plegatæ, vel quartam hrditariæ cōputet, ut dictū eſt. Ex pdictis patet aliter ſecundū antiquos, vt in prædicta prima gl. fama &c. & in prin. huius l. & aliter ſecundū Io. & aliter ſcdm Azo. & H. l. illam poſſe intelligi. Item qualiter ꝯputat ſibi hrditariam partem prædij, cum a ſeipſo hre ea videatur. Vnde cadit in fideicommiſſum generale, vt ff. ad Treb. l. in fideicommiſſo. §. fi. quæ eſt contra. Sed certe ſatis cadit in fideicommiſſum, cum computet ſibi in quartā. Item no. quod hæc lex corrigitur hodie in eo, quod dicit ea illa imputari in quartam liberis primi gradus, ut ff. ad Treb. l. iubemus, in prin. Sed quidam dicunt hoc ideo ſic eſſe: quia ſic defunctus voluit, quod non placet, vt ibi notatur.

a *Percepit.*] ſ. deſtinatione 4 vel reipſa. Sed quare in vna re tantum quartam deducit, ſ. de fundo illo ſecundum caſum antiquorum? Rñ. quidam, 5 quia hoc teſtator dixit. Alij vt Lot. hoc præſumunt ex eo, quòd teſtator huic filio de dit hunc fundum etiam in vita. Vnde citum poſtea lex illā voluntatem imitatur quòd non placet: 6 quia talia peculia profectitia communia ſunt, & non præcipua, vt ſup. eod. l. certum eſt. Alij dicunt, 7 potuit in vna retineri Falci. vt hic in fi. Alij autem v... 8 eſſe ſpeciale pro filio illa ratione: quia & aliud eſt ſpeciale contra eum, ſ. quod computet in quartam acceptum a cohærede: nam extra quartam eſt, quod a cohęrede accipit, ut ff. ad l. g. Falc. in quartam, ibi. pro ea vero parte &c. quod non placet: 9 quod non computet in quartam, quod a cohæredib. acc... it, quod omnino eſt falſum duabus rationibus. Nam ſi pecuniam hæreditariam a cohærede accipiat, a ſeipſo & quaſi iure hæreditario hre videtur, vnde cōputat. ut ff. de leg. 1. l. cum pater. in prin. Idem ſi corpus non hæreditarium à cohærede accipiat, ut ead. l. & ff. ad Treb. l. deducta. §. nummis. Nec obſt. ro. dicta l. in quartam, quia loquitur cum eſt hæreditarium, quod à cohærede percipitur: vnde non poteſt eadem ratione habere eandem rem, iure legati, & iure hæreditario vt ff. de cond. & demonſt. l. Titiæ ſi impleris. Hic autem hæreditarium non fuit hoc, quod accepit cauſa implendæ conditionis. Item alia ratione: quia ſi duo ſumus cohæredes, & a me tibi & te mihi legatum relinquitur: vt eſt in caſu noſtro; item & alijs relinquitur a nobis, ego vtar retentione Falcid. contra alios, & computabo mihi in quartam meam, quod a te perceptum ſum, & tanto minus a te ſubtraham: ſed alijs non per hoc minus ſubtraham, licet in hac Falcid. iure inſtitutionis aliis non conſequenter legata imputari, vt ff. ad legem Falcid. l. Nonnunquam, reſpond. & l. in quartam, in princip. Multo ergo magis in hac quarta debet fieri computatio

horum, quæ à cohærede percipiuntur, in qua etiam legata vide Cuiac ab alijs imputantur: vt d. l. in quartam. Alij dicunt, 11 ſolā obſt. ſoluitur a volentibus, & volenti. Alij, vt Ioan. 12 tranſponunt. 4. Coth. literam hoc modo: ſoluitur a cæteris, ſ. ſancta detractione. Eſt de ſingulis, & ſupra quartam habens in eodem fundo & c. ſect. Azo vt in alio glo. Et vtique diſpli hæc elareant, ſi ien. cet Barto. dum eſt aliam eſſe Bal. Paul. quartam iure naturæ & Iaſ. quo in qua omnia data iad text. putantur præter do. 4 † Emancipationem ſimpliciter emancipato ſi. & fructus, patrimo. licet. Id. in ... Nam in teb. prin Græca adcipat. dēt habere hāc le. ſup quartā. 13 vt ſupr deplēt. vide inoffi. teſtamen. l. ſi. Cuiac. 13. trac. §. primo, & l. ſi obſer. 33. qi. §. fin. Aliam de 3 iſta plabitam iure inſtitutio et Bar. B nis, in qua ea ſola in P. & Ia. in putatur, quæ iure hę. reipſa, nō hæreditario capiuntur, tū in quarta 14. vt ff. ad leg. Falci. tū proſe in quartam, quando quit opique tū etiam legata min. Alex. imputantur, vt ff. ad 4 Scilicet legem Fal. id. Neſentes ſtōris & niius. Itē ſi dentur aſſic peride ſtatuliberò nūmi pe. hr, ac ſi eſſet

Iidem AA & CC. Diocl.

LEX XXV.

E X cauſa [d] donationis, vel aliunde [e] tibi [4] † quæſita, [f] cuius ſucceſſionem reſpueris, conferre fratribus compelli non potes. D. Idus. Apri. Tuſco, & Anulino Coſs.

Diuiſio, vel diſpoſitio teſtati, vel inteſtati inter liberos, valet etiam imperfecta, id eſt, ſine ſolennitate legali. Sed ſi perſona extranei permiſcetur: quo ad extraneum non valet. hoc dicit Bald.

culiares, in hoc caſu ſolo imputantur, 15 vt ff. ad leg. Falc. ſet præcedi. l. id autem. Item aliam debitam iure Trebellianico, tum in qua & legata & fideicommiſſa, & data cauſa implendæ conditionis ab extraneo imputantur. Si autem detur ali. ..quid a cohærede, ſi quidem corpus non hæreditarium, idem eſt, & ſi hęreditarium, ſi quidem pecunia, idem eſt, ſi autem ſpecies hæreditaria, pro ea parte quam habet iure hæreditario, imputabitur, 16 pro ea vero quam a cohærede accepit, extra quartam eſt, ut hac l. & ff. ad Trebell. l. deducta. §. nummis. De fructibus autem quando computentur ſecūdū in quartam iure naturæ, habes ff. de inoffic. teſtam. l. Papinianus. §. ſi condi... i. vers. vnde ſi quis. Quando verò ſcdm in quartam iure inſtitutionis, habes. ff. ad legem Falcid. l. dict. in lege Falcidia, placuit. & l. Paulus. Quando vero in Trebellianicam, dixi inf. ad Trebell. l. iubemus. Et not. quod quarta alia iure naturæ, alia iure Trebellianico, alia inſtitutionis, alia debita ex conſtitutione diui. Pij, alia debita patrono in bonis liberti, alia de qua dicitur inf. quando & quibus quarta pars, l. prima. in princip. & infra de impo. lucra. deſc. l. vnica eo lib. alia, de qua dicitur inf. de diuor. & repud. l. pen. Item alia inf. v. nde vir & vxo. Authen. præterea.

5 Et machinatum B. Bald. 6 Imò eſt bona Bar. B. & Iaſ. ſingu... 7 Et malè B. 8 Et malè Et not. B. & alij. 9 Et bene Bar. & B. P. & Iaſ. 10 Placet Bar. & P. ſed diſplicet B & I. 11 Reprobāt per B. B. P. & Ia. licet ſit vera in ſe ſecundum Ia. 12 Reprobāt et per B. & Iaſ. 13 Approbat. B. P. & Iaſ. 14 Cōcordāt. do. 15 Et leſſe ne Bar. B. P. & Iaſ. 16 Sequūt gloſſ. B. P. & Iaſ. 17 Placet B. B. P. & Ia. quò ad tex. & ē caſu quo. fin quoad hoc & ſecūdum Ia.

b *Quod a cæteris.*] ſ. cohæredibus fratribus, uel ſecundum alios ab extraneis.

c *In eo.*] ſic ergo in vna re poteſt Falcidia retineri ſecundū quoſdam, ut hic, 17 & ff. de leg. 2. poteſt, & l. non amplius. §. licet in ſed illa loquitur in parte bonorum legata. Sed contra dicimus, vt ff. ad leg. Falc. Plautius, & dixi inf. ad leg. Falc. cundū l. in imponenda. & ex eone, vt modo dixi, ſecundum Ioann. & Azo.

E *X cauſa donationis.*] CASVS. Deceſſit paterfam. relictis duob. hęredib. ſ. d. Titius portionem ſuam hæreditatarum repudiare vult, & ea, quæ ſibi pater dedit, vel aliū de acquiſiuit, retinere, an compelli debeat ea cum cohærede ſuo conferre, quæritur? Reſ. ... quod non.

d *Ex cauſa donationis.*] hodie ſecus ſi donetur vni ab auo in officioſe, vt ff. pe inoffi. teſtam. auth. vnde & ſi patrus. Item ſecus ſi aliunde quæſitis, quæ non conferuntur, etiam ſi ... ſi tantum ... coll. l. fi.

e *Aliunde.*] id eſt, ex cauſa alia.

f *Quæ ſita.*] ab auo.

I *Ater liberos.*] CASVS. Paterfa. incœpit facere teſtamentum, ſed non compleuit, & hoc teſtamento imperfecto tres ... inſtituit hæredes, vel fecit codicillos adhibitis tribus teſtibus vel e... adhibitis ſcite duobus. In his voluntatem ſuam declarauit, & deſignauit ex quarta parte voluit vnū quenque eſſe hæredem, an talis diſpoſitio valeat, quæritur? 8 Et ... dicitur, quod ſic inter filios ſuos & emancipatos & alios deſcendentes. Quantum vero ad extraneos, ſi cum filijs nō alibi ſcriptis, non valet. & hoc in ſecunda.

Ex hac l.ibi, hæredes suos, no. quòd largè loquendo etiã emancipati possunt dici sui hæredes, & etiam illi, qui nec sunt in potestate, nec emancipati, vt in hæreditate materna licet propriè loquendo non; nisi existerent in potestate tempore mortis, l. in suis. ff. de lib. & posth. Paul.

a *Hæredes suos.*]idem hodie de illis, q nec sunt sui, nec emancipati, vt ex linea fœminina, vt infra de test. l. hac consultissima. §. ex imperfecto.

b *Pares.*] in successione, licet dispares in gradu, vt filius & nepos ex alio filio mortuo.

c *Quos prætor.*]ideo dixit, quos, quia quidam extra potestatẽ positi non vocantur vt damnati de crimine capitali, vt ff. de bo. poss. l. edicto prætoris.

d *Neque impletum testamentum*] quantũ ad solennitatem, sed bene completũ quo ad voluntatem. Acc.

e *Vel iudicijs*]dum tamen duobus testibus probetur, ut argum. ff. de mi. testa. l. Lucius, idem videtur etiã iure veteri: vt ff. de leg. 2. l. peto. §. mater. quod non licet, vt ff. de cõfir. tu. l. 1. & d. l. peto. Dicit minus solennem, si quo ad tutoris datione, sed quo ad alia perfectã, & hoc dixi infra de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto.

f *Ab intestato.*] vnde videtur voluntatem defuncti non esse, iniquandam. & de hoc dixi sup. eodem l. filij.

g *Seruato.*]in quarte fideicommissorũ retentione, & est sic sup. eo. l. si cogitatione, & l. quoties, & ff. eo. l. sed & si.

h *Pro nulla haberi.*] sicut supr. de inoffic. testa. l. si mater. & ff. de liuor. l. si. in prin. & ff. de leg. præst. l. 3. & 4. & infra. tit. 1. l. fin.

1 † Cuia. c. cõsulto negat testam valere sine testib. & 2. ad Afri. negat testes pertinere ad testamenti solennia. Goth. Ista gl. reputat singul. secundũ Bar. ad hoc, quod ad probationem iudiciũ requiratur duo teste.

2 † Cuiac. ad Nouel. 107. excipit vxore, propinquos, alumnos, & similes, argu. l. 38. ff. de fidei. liber.

3 † 2. Cod. Theod. 25. 12. Eclog. 2.

Imper. Constantinus A. ad Bassum P.P.

LEX XXVI.

INter omnes duntaxat hæredes suos, [a] qui ex quolibet venientes gradu, tamen pares [b] videntur esse, vel emancipatos quos prætor [c] ad successionem vocat: siue cœptum, neque impletum testamentum, [d] vel codicillus, seu epistola parentis [1] † esse memoretur, siue quocunque alio modo scripturæ quibuscunque verbis, vel indicijs [e] inueniantur relictæ: iudicio familiæ erciscundæ (licet ab intestato [f] ad successionem liberi vocentur) seruato [g] senatusconsulto custodiatur, etiam si solennitate legum hmôi dispositio fuerit destituta. Si verò in huiusmodi voluntate designatis liberis, alia sit mista persona, certum est eam voluntatem quantum ad illam duntaxat personam permissam, pro nulla [h] haberi. [2] † D. Romæ Cal. Apr. Crispo. 2. & Constantino C. 2 Coss. 321.

IN AVTHENT.

¶ De trien & sem. § & quod sæpe. coll. 3. const. 5.

SI modo [i] subijciatur huic scripturę, vel ipsius parentis, vel omnium, inter quos fit partitio, liberorum subscriptio.

TITVLVS XXXVII.

Communi diuidundo. [3] †

Hæc actio datur contra singularem successorem: & in eam venit adiudicatio, vel diuisio secundum quòd commodius fieri potest: & post litis contestationem impedit alienationem fieri. hoc dicit, & in hoc vltimo est no. Paul. de Cast.

S*I modo.* CASVS. Dicitur in lege codicis, quod voluntas testatoris imperfecta valet inter liberos. Auth. hæc dicit hoc verum esse limitando legem codicis, si huic scripturæ imperfectę subscripsit testator, vel omnes liberi, inter quos debet diuidi hæreditas ista.

i *Si modo.*] caue tibi, quia lex codicis loquitur siue in scriptis, siue sine scriptis pater inter filios testetur minus solenniter. hic autem prosequitur tantum, quando in scriptis, vt pater, vel filij debeant subscribere, sed & tunc potest valere sine huiusmodi subscriptione: sed & tunc vt in Auth. alia, quę iungitur cum ista, quæ est inf. de testa. Auth. quod sine . .

Testam imperfecti solenniter liberos an requirat subscriptionem.

COMMVNI DIVIDVNDO.

De diuisoria vniuersitatis dixit, nunc de diuisoria singularum rerum.

F*Rater tuus.*] CASVS. Prædium tibi & sibi commune frater vendidit, tibi non præiudicat: sed tamen in parte sua non reuocabitur venditio, sed si prædium illud commune diuidi non potest, si plus obtuleris pro parte sua, quam emptor pro sua, communi diuidundo iudicio totum prædiũ consequeris. Si diuidi potest, media pars tibi adiudicabitur. Hęc sunt vera, si partem suã alienauerit ante lit. contes. post vero inuito fratre suo non potest.

Imp. Anton. A. Lucano. [4] †

LEX PRIMA.

FRater tuus si solam portionem prædij ad se pertinentem distraxerit, venditionem reuocari non oportet: [k] sed aduersus eum, cum quo tibi idem prædium commune esse cœpit, communi diuid. iudicio consiste: & ea actione, aut vniuersum prædium si licitatione viceris, exoluta socio parte pretij, [l] obtinebis: aut pretij portionem, si meliorem alius [m] conditionem obtulerit, consequeris. [n]

¶ Quòd si diuisio prędij sine cuiusquam iniuria commodè fieri potuerit, portionem suis finibus tibi adiudicatam possidebis: hoc, videlicet, custodiẽdo, vt post litis [o] contestationem nec [5] † partem suam, cęteris eiusdem rei dominis non consentientibus, alienare possim P PP. Calen. Mart. Romæ, Antonio A. 4. & Balbino Coss. 214.

Frater non potest obligare portionem fratris: & creditor, qui reperitur in possessione rei communis, potest prouocari ad diuisionem, & proceditur per licitationem, vel diuisionem, prout dictauerit æquitas iudicantis. Bald.

k *Non oportet.*]vt infra, de commu. rer. alie. l. falso. & de donatio. l. portionem, & de contrahend. emptio. l. dudum.

l *Parte pretij.*] idest pretio partis, parte tantum æstimata secundum quosdam, quod non placet, imo totus fund⁹ ęstimetur. vt hic, quia maior fit ęstimatio omnium partium, si totus æstimetur, quam si pars, vt ff. fam. ercis. l. Meuius. §. fin. Item pro hoc. ff. de leg. 2. l. cũ filius. in princi. & l. Mæuius. §. in fundo. & ff. ad leg. Falcid. l. in Falcidia, & de exceptio. do. l. pure. §. si cui. nam his legib. non potest seruitutis pars assignari. & iõ non possunt prędicti sic exponere, vt hic exponebant.

m *Alius.*]socius, vel etiam extraneus, vt inf. eo. l. 3. in fi.

n *Consequeris.*] hoc cum diuisio non potest fieri commode.

o *Post litis contestationem*]item nec ante, si fieret causa mutandi iudicij & pœna imponitur, vt ff. de alie. iudi. mu. causa fac. l. 1. in fi. In fami. ercisc. autem actione etiam post motam controuersiam prohibetur alienationes, vt ff. de pet. hęr. l. diuus. & l. sed si. §. si ante. nisi ex necessitate, vt ff. fam. erc. l. alienationes, sic & hic ex necessitate permittitur per eandem legem, vt ff. de fun. do. l. 1. & l. si fundum.

d *Possim.*] forte nec pignori obligare, vt infra. de reb. alie. non alie. l. si licet in re litigiosa sit aliud secundum quosdã. vt in Auth. de liti. §. ad hoc alias ab hoc coll. 8. nec enim erat hic quæstio de dominio, quia certum erat rem esse communem, & ideo non prohibetur alienatio tanquam in re litigiosa.

4 † Al. Luciano.

5 † Al. nemo nec. Et sic interdũ duę negationes magis negãt. ita in l. 24. ff. de dam. inf. vi. Cuiac. 10. obseru. 26.

S*I probatum.*] CASVS. Si veniam tibi & fratri tuo communem frater tuus obligauit, cum obligare non potuit,

potuit eam cum fructibus, quos ex parte tua percepit, præses tibi restitui iubeat. hoc in prima. Item agens communi diuidundo aduersus creditorem, si plus pro parte sua dare volueris, quam ipse pro parte tua, vnde partem fratris, & tuam, quam frater obligauit, data ei pecunia, quam iudex statuet, recuperabis: aut tua parte æstimata data tibi pecunia ad creditorem fratris tui totam vineã transferre faciet.

a *Non potuerit.*] vt infra titu. 1. l. si fratre, & infra si comm. res pignor. dat. sit, l. 1. & infra si res alie. pigno. dat. sit, per totum.

b *Restitui.*] agenti tibi rei vendicatione, cum socius negaris: vt ff. de excep. l. fundi, quem tuum, sic & ff. famil. ercis. l. 1. Vel dic etiam agendo cõmuni diuidundo, licet negetur socius, cum objiciatur quæstio præposterationis: vt ff. de euict. l. si mancipium, §. 1.

c *Cognoscet.*] scilicet, postmodum.

d *Eum.*] scilicet creditorem.

e *Valere.*] hoc cum inter creditorem, & domini alterius partis agitur, vt hic, & ff. communi diuidun. l. communi diuidũdo, 2. §. fin. secus si inter creditores: quia tunc tantum debitum æstimatur: vt ff. com. diui. l. communi diuidundo 2. §. inter. Itẽ æstimat partem hic a stimando totum, ut sup. proxi. dixi.

f *Data pecunia.*] scilicet tibi. & hoc quando commode diuidi non potest. Item not. hic casum, vbi quis cogitur alienare inuitus: sed volens videtur, cũ duplex sit hoc iudicium.

AD *Officium.*] CASVS. Si cum fratre tuo res habes cõmunes: ad officium iudicis pertinet diuidere. Si autem frater tuus partem earum vendidit, postea sunt tibi communes cum emptoribus. vnde cum emptoribus ages communi diuidundo iudicio, si a communione uel societate discedere uelis, & hoc in prima, & si forte ager fuerit, qui diuidi postulatur, nec commode diuidi potest: fiet æstimatio, & plus offerenti dabitur, & in pretio alij condemnabitur. & hoc in secunda. Si autem in licitando plus offerat, frater autẽ uolens plus offerre, non habeat quid offerat: supponere potest extraneũ emptorem, qui licitando plus offerat, & hoc in tertia.

g *Arbitri.*] idest, iudicis.

h *Pertinent.*] ut diuidat.

i *Communia.*] non alia: ut subijcit infra titu. proxim. l. fin. ibi.

1 † Vico.

Imp. Alexand. A. Auito [1] † militi.

LEX II.

SI probatum fuerit præsidi prouinciæ, fratrem tuum vineas cõmunes pignori dedisse: cum partem tuam, quã ĩ vineis habes, creditori obligare non potuerit: [a] præses prouinciæ restitui [b] tibi eam iubebit cum fructibus, quos creditor de parte tua perceperit. Idem præses prouinciæ de diuisione vinearum inter te, & creditorem fratris tui cognoscet: [c] & iubebit eũ [d] accepta pecunia, quanti statuerit partem fratris tui valere, [e] eam partem, quam de fratre tuo accepit, tibi restituere: aut æstimata tua parte, ad creditorem fratris tui data [f] pecunia, quanti eam æstimauerit, transferre. PP. 2. Id. Septemb. Alexan. A. 2. & Marcello Coss. 227.

Ista est no. lex. & h. d. In hoc iudicium veniunt, quæ sunt communia. Item per iudicem est facienda diuisio per aßignationem partium, vel poßeßionem diuersarum. Et sic vna alteri præponderat, venitur ad licitationem: & si alter consortium ex inopia non est par in licitando, admittitur extraneus licitator. Baldus.

Idem A. Verecundiano.

LEX III.

AD officium arbitri, [g] qui inter te, & fratrem tuũ pro diuidendis bonis datus fuit, ea sola pertinent, [h] quæ manent communia [i] tibi, & illi. Nam ea, quorum partẽ is vendidit, cum emptoribus tibi communia sunt: & aduersus singulos arbitrũ petere debes, si ab illorum quoq; societate discedi placeat.

¶ Cum autem regionibus diuidi [k] cõmodè aliquis agere inter socios [l] non potest, [m] vel ex pluribus singuli, [n] æstimatione iusta facta, vnicuique [o] sociorum adiudicantur, compensatione pretij inuicem facta: eoque, cui res maioris pretij obuenit, cæteris condemnato, [p] ad licitationem nonumquam etiam extraneo [2] † emptore admisso; maximè [q] si se non sufficere, ad iusta pretia alter ex socijs sua pecunia vincere, vilius licitantẽ [3] † profiteatur. PP. 5. Non. Maij, Iuliano & Crispino Coss. 223.

Diuiso facta inter fratres debet haberi rata, nisi beneficio restitutionis rescindatur: sed non diuisa debent diuidi: & in hoc iudicio habetur ratio culpæ, & fructuum. h. d. secundum Barte. & Bald.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Herodæ.

LEX IIII.

SI maior [s] quinque & viginti annis soror tua tecum res communes diuisit; quamuis non instrumentis, sed alijs probationibus earum [4] † diréptam [t] communionem esse probetur: stare tamen finitis conuenit.

k *Diuidi.*] scilicet commodè. vt instit. de offic. iud. §. quod si commodè.

l *Socios.*] socij sunt conuentionali, vel non conuentionali societate. vt institu. de obligat. quæ ex quasi contract. §. item si inter.

m *Non potest.*] s. commode. ut inst. de offi. iudic. §. quod si commode.

n *Singuli.*] scilicet, fundi diuidi non possunt commodè.

o *Vnicuique.*] idest, huic, uel illi, in casu tamen præcise alteri: ut infra, de donat. l. sancimus, §. ne autẽ.

p *Condemnato.*] ut & ff. famil. ercisciund. l. Mæuius, §. arbiter. & ff. eo. l. si quis putans. §. si fundus.

q *Maxime.*] si scit se uilius licitantem non sufficere &c. & facit infra de uectigali. & comm. leg. tertia, & quarta.

r *Licitantem.*] & ponitur ex parte subiecti: sed posset poni ex parte prædicati: & est sensus, non posset uincere etiam uilius licitantem, cum sit 1 adeo pauper.

2 † Extra. nec. n. minus fauendũ, quam ppinquo, fa. l. 19. ff. de test. tu. Goth.

3 † Al. licẽtantem.

1 Tu dic illum accusatiuũ, licitantem, construendum cũ. si se, & adde infinitiuũ vincere illi infinitiuo sufficere.

SI *maior.*] CASVS. Bona tibi, & fratri tuo communia diuisisti, si scriptura in diuisione non interuenit, nec ob hoc rescindetur. & hoc in prima. Si uero minor fuisti, cum diuisisti, & te læsum probare posis: nec tempora restitutionis inuitus egressus fueris: restitueris, & hoc in secunda. Si autem bona communia remanserant inter uos: præses prouinciæ iubebit diuidi. Item doli, & culpæ ratio in hoc iudicio habetur. Viuianus.

s *Si maior.*] ut & supra tit. 1. l. non ideo, & infra, de fid. instr. l. instrumentis. Sed quid si non alijs probationibus probat: sed probat hoc, scilicet se possedisse rem, ut propriam pro parte una, & per 10. annos inter præsentes, uel 20. inter absentes: solus subiuit onera rei, & solus sensit commoda? Respon. secundum Azo. & Hug. uerisimile est diuisionem factam. arg. ff. de usur. l. cum de in rem uerso. & de aqua pluuia arcen. l. 1. §. fi. & infra de acq. poss. l. minus. An autem idem in eo, qui rei uendicatione conuenitur, ut non sit necesse probare titulũ, sed præsumatur dominos ex diuina detentione, posset quæri.

Diuisio an præsumatur facta ex lõga rei possessione, vel diuiso.

4 † Hal. quã lectionẽ probat Cuiac. 13. obser. 35.

ADDITIO. Bart. & communiter doct. hic respondent ad istam quæstionem, quod non, per l. nullo, supra de rei uend. Nec obstat, quod dicit hæc gl. in præcedẽti quæstione: quia ibi non agitur de tanto præiudicio &c.

t *Dirempta.*] idest, separatam.

Causa

a *Causa cognita.*] nec enim &c. vt ff. de iureiur. l. nam & postea §. si minor. & de hoc dixi supra si aduers. transact. leg. prima.
b *Idem.* [scilicet, præses.
c *Prouidebit.*] præses dico habiturus rationem sumptuũ &c. Et sic no. sumptuum. & fructuum rationẽ haberi: vt hic: & ff. eod. l. si quis putans, §. 1. & l. in communi, & l. antepe. & ff. pro socio. l. quib. casibus.
d *Et culpæ.*] vt ff. eo. l. in communi, & l. & si non omnes. §. venit, & l. si is, & ff. fa. ercisc. l. heredes, §. nõ tantum.
e *Hæc omnia.*] i. præstationes omnes.

Ratio sumptuum & fructuum haberi debet.

1 † Al. existimabit.

I*N communione.*] CASVS. Si cum sorore tua res habebas communes, si a cõmunione vis discedere, potes, & eas inter vos diuidet præses: quia nemo in cõmunione, vel societate inuitus detineri cõpellitur.
¶ No. ex hac lege regulam, quæ fallit in quibusdam personis, quæ non possunt ad diuisionem prouocare, possunt tamẽ prouocari, & isti ♃ sũt tres personæ. Minor, maritus in dote, & ecclesia. Bal. hic.
f *In communione.*] inchoanda, vt ff. de condi. indeb. si non sortem, §. si cẽtum, quod fallit ratione impossibilitatis in duobus casibus, vt ibi notaui. Vel verius hic subaudi retinendam, vt ff. pro soc. l. actione. §. item qui & infra pro socio. l. tamdiu. Sed hoc fallit ratione personæ: vt quia minor, vel maritus, vel ecclesia: quia isti non possunt prouocare, sed prouocari, vt ff. de condi. furti. l. & ideo eleganter, & infra, de præd. mino. l. inter. & infra, de fun. do. l. 1. & 2. Item fallit ratione pacti: vt ff. cod. l. in hoc iudicium. §. si conueniat. Item ratione temporis, scilicet 30. ann. vt infra, de anna. excep. l. 1. §. ad hæc. Item si testator prohibuerit, vt infra, de reb. alie. non alie. l. fi. Accur.
g *Inuitus.*] fallit in pupillo & marito, qui de re dotali aliũ ad diuisionem vocare non potest.

2 † Aequabilitas.

Ecclesia, minor, maritus ad diuisionẽ nõ prouocãt, sed prouocantur.

¶Quòd si minor fuit, nec tẽpus in integrum restitutioni præfinitum adhuc excessit, an in integrum propter diuisionem restitui debeat, causa [a] cognita, præses prouinciæ æstimabit. [1] †

¶ Idem [b] eorum etiam, quæ vobis permanent cõmunia, fieri diuisionem prouidebit: [c] tam sumptuũ (si quis de vobis in res communes fecit) quam fructuum.

¶Item doli, & [d] culpæ (cum in communi diuidundo iudicium hæc [e] omnia venire nõ ambigatur) rationem, vt in omnibus [2] † æquabilitas seruetur, habiturus. Dat. 8. Idus Feb. CC. Coss. 294.

Nemo cogitur in communione manere. h. dicit Bald. & Salic.

Ijdem AA. CC. Secundino.

LEX V.

IN communione, [f] vel societate nemo compellitur inuitus [g] detineri, quã ꝓpter aditus præses prouinciæ ea, quæ communia tibi cum sorore perspexerit, diuidi prouidebit. Dat. 8. Calend. Sep. CC. Coss. 295.

TITVLVS XXXVIII.

Communia vtriusque iudicij tam familiæ ercisecundæ, quam communi diuidundo.

Diuisio habet instar seu similitudinẽ emptionis. h. d. Bal. & Sal.

COMMVNIA VTRIVSQVE, &c.

Dixit, quæ singularia sunt vtriusque iudicij: nunc quæ communia.

D*iuisionem.*] CASVS. Habebam tecum prædia communia: iudex orientalia mihi adiudicauit: occidentalia tibi: hæc diuisio vicem emptionis obtinet: puta propter euictionem, & dominij translationem.

h *Vicem.*] quia pars tua mihi adiudicatur, & mea tibi.
i *Placuit.*] diuisio enim est similis permutationi. 1 vt ff. de leg. 2. l. cum pater. §. hæreditatem, & permutatio emptioni: vt inf. a de rerum permut. l. 2. ff. de contrah. emptio. l. 1. ergo, & ipsa conueniunt enim quia ex vtraque possessio secuta dominium, vel causam vsucapiendi præstat: ut ff. de vsu. l. si per errorem, reque euicta vtrobique præstatur euictio vt infra eod. l. si fratres, bonæ fidei contractus est vterque: ut institu. de actio. §. actionum. Sed differunt: quia in emptione non est locus conditioni ob causam, secus in diuisione: ut ff. de re. perm. l. 1. in fi. cum diuisio appelletur permutatio: ut dixi. Item ex nudo pacto diuisionis nõ nascitur actio: ut ff. de pac. l. diuisionis, secus in emptione.

1 † Ista glo. non congrue loquitur secundum Paul. hic, quia nullum simile est ibi: ut not. in l. quod Nerua. ff. depositi.

Emptio & diuisio differunt.

Imp. Antoninus A. Marco.

LEX PRIMA.

DIuisionem prædiorum vicẽ [h] emptionis obtinere placuit [i] PP. 6. Calend. Decemb. Gentiano & Basso. Coss. 212.

Litigantes factum a non competenti iudice possunt cõfirmare. hoc dicit secundum Odofre. Bald. Vel sic; Diuisio facta a iudice incompetẽti potest partium cõsensu validari. hoc dicit Sal. Vel sic: Sententia nulla potest de cõsensu partium approbari; ad hoc semper allegatur ista l. Paul. de Cast.

Imp. Alexand. A. Euphratæ.

LEX II.

ETiam [k] si is diuisionis [l] arbitrum [m] dedit, cui dãdi ius non fuit; [n] tñ si socij [o] quõdam diuisioni cõsensum dederint: quod quisq; eorũ secundũ placita possedit, ꝓ parte socij dominiũ nactus est PP. 16. Cal. Decẽb. Alex. A. 3. & Dione Coss. 230.

In diuisionibus subuenitur ei, qui est deceptus dolo aduersarii, vel re ipsa vltra dimidiam iusti pretii. h. d. & no. Bar. Bal. & Salic.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Seuæ.

LEX III.

MAioribus etiam, [p] per fraudem, [q] vel dolum, vel perperam [r] sine [s] iudicio [t] factis diuisionibus, solet subueniri: quia in bonæ fidei [3] † iudicijs, quod

E*Tiam.*] CASVS. Habebam tecum rem cõmunem: uolebas a cõmunione discedere: Abbas sanctæ Proculi nobis iudicẽ delegauit, qui cã diuideret: quia is delegauit, cui dandi iudicẽ licentia nõ fuit an illa facta diuisio infirmari debeat, quæritẽ. Dicitur, ꝙ non.
k *Etiam.*] pro parte.
l *Diuisionis.*] factæ ab illo delegato.
m *Arbitrũ.*] i. iudicẽ.
n *Non fuit.*] contra sup. de iurisd. om. iudi. l. priuatorũ, sed dic, potius tenuit auctoritate pacti, ꝗ arbitrio.
o *Si socij.*] quia, & ꝓ sua ipse habebat dominium. Et no. quòd non tenuit, consensu & pacto partium cõfirmatur: 2 vt supra titu. 2. si diuisionem, & de iurisd. om. iudi. l. 1. & inf. de test. l. nodubium, & item ra. habe. l. 3. in fi.

2 Concor. gl. n c. cũ clim. infr. post prin. de offi. deleg. vbi di cit, ꝙ si iudex excederet fines mandati scientibus præiudicat eis.

M*Aioribus.*] CASVS. Habebam tecũ rem cõm. dolo dante causam diuisioni, vel fraude inciden te in ipsa diuisione, vel perperam: quia re ipsa etiam deceptus vltra dimidiũ sine iudice eam diuisionem retractari possit? Dicitur, ꝙ sic, etiam si maior fuisset &c.
p *Maioribus etiam.*] q. d. non solum minoribus.
q *Per fraudem.*] vel dolum. i. per fraudulentum dolum. Vel dic fraudem. i. culpam, quæ incidit in dolum, qui det causam diuisioni. alij econtra: vel dic fraudem. i. culpam & dolum committit: ut sup. tit. prox. l. pen. in fin.
r *Vel perperam.*] cum vltra dimidiam fit alter deceptus ad instar venditionis: vt inf. de resc. in. vend. l. 2. & sup. eod. l. 1.
s *Sine.*] hoc ad proximum tantum refertur.
t *Iudicio.*] subaudi maxime. Vel dic sine iudicio referri ad tertiam clausulam, non ad duas primas.

3 † Vi. Cujac. 13. obser. 24.

Re-

a *Reformabitur.*] iudicio communi diuidundo. & non agitur ad diuisionem faciendam hic, sed ad decipiendum. Alij dicunt officio iudicis faciendum, vt plene diximus s. quibus ex cau. ma. l. in contractibus.

S*i patruus.*] CASVS. Cum patruo meo habebam pecuniam cōmunem: nomine suo ex pecunia illa rem comparauit: an rem illam, cum omnium bonorum socius non erat, communicare debet, quaeritur? Dicitur, quod non: sed vt pecunia communis diuidatur communi diuid. iudicio agere potero. b *Si patruus.*] id est, frater patris tui. c *Ex communibus.* bonis, scilicet nummis communibus, quibus res comparatur. Vel dic bonis, i. nummis redactis ex communibus bonis: & secundum hoc nummi erant tantū ementis: vt ff. de fur. l. qui vas, §. fin. & sic minus dubij, quam in primo. d *Gerens.*] i. suo nomine, alias secus: vt ff. de neg. ge. l. si ego. e *Non omnium bonorum.*] Nam tunc licet sibi quaereretur, cogeretur tamē communicare, vt ff. pro soc. l. si quis societatē. & l. praeced. f *Socius.*] s. factus ex conuentione, non autem coincidenter, vt quia haeredes sumus de vna haereditate, vt ff. pro socio. l. si fratres, in princ. g *Oportet.*] actione communi diuid. quia ex re communi percepit: vt s. tit. px. l. 2. h *Postulas.*] & vt s. de rei vendi. l. si ex ea pecunia. & j. si quis alteri, vel sibi. l. 1. & j. de pb. l. ad probationem. in fi. nisi sit miles, vel minor, vel ecclesia, vel maritus: vt dixi s. de rei vend. l. si vt proponis.

* Vltra dimidiā, qa diuisio vitiatur: cū emptio nis sustinet. Quod Galliç Curijs non probatur. Datur enim restitutio deceptis, vel ad quadrantem praedij. Gothof.

2 † Maximum.

* sibi. Vide Ferrar. in forma li. in cau. vendi. 37. in verbo, vendidit.

2 † Frontoni.

3 † al. existimabit. al. prouidebit.

inaequaliter* factum esse constiterit, in melius reformabitur. a PP. 16. Calend. Iul. ipsis AA. Coss. 293.

Res empta communi pecunia, nec redacta ex rebus communibus, non est communis: nec venit communicanda, nisi inter socios omnium bonorum: sed pecunia peti debet. h. d. & est multū quotidiana. Bar. Bal. & Sal.

Ijdē AA. ad Maximianū. 2 †

LEX IV.

Si patruus b tuus ex communibus bonis c res comparauit, sibi * negotium gerens, d non omnium e bonorum socius f constitutus, pro competentium portionum modo indemnitati tuae consuli oportet. g & ideò rem emptam communicare eum contra iuris formam postulas. h PP. 17. Cal. Nouemb. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 293.

Penes quem debeant esse communia instrumenta, iudex prouidere debet. h. dicit Bal. Sal. & Pau. de Cast.

Ijdem AA. Frontino 2 † & Gaffirioni.

LEX V.

De instrumētis, quę communia fratrem vestrū tenere proponitis, rector prouinciae aditus, i apud quem haec collocari debeant, aestimabit. k 3 † PP. 6. Id. Febru. Sirmij: AA. Coss. 293.

Conditio iuramenti apposita in diuisione debet impleri: alias diuisio non officit diuidenti. hoc d. Bal & Sal.

Ijdem AA. & CC. Thesidianae, & alijs.

LEX VI.

Si cum patruo vestro hac conditione diuisionem fecistis, vt se nullum dolum malum adhibuisse l iuraret, nec fidē placitis exhibuit, m quo minus res indiuisas n requiratis, eorum placitum, quae in diuisionem venerūt, nihil vobis nocere * potest. Dat. 5. Calen. April. Sirmij, CC. Coss. 294.

Ex contractu diuisionis quis tenetur de euictione, nisi aduersarius sciens res alienas, vel alii obligatas acceperit: quia tunc quis non tenetur, nisi promiserit. hoc d. secundum Bartol. & Bald. Vel sic: Diuisio facta extra iudicium inducit actionem de euictione, nisi facta sit inter scientes. h. d. Iacob. Butr.

Ijdē AA. & CC. Seueriano, & Flauiano, al. Flauillo.

LEX VII.

Si fratres vestri p indiuiso cōmune praediū citra vestram voluntatē obligauerunt, & hoc p ad vos secūdū pactum diuisionis, nulla pignoris facta mentione, peruenit: euictis q partibus, quę ante diuisionem sociorum r fuerunt, in qbus obligatio s tantum constitit, 4 † ex stipulatu, t si intercessit,* alioquin quanti interest, praescriptis verbis contra fratres agere potestis. u nam si fundi,

D*e instrumentis.*] CASVS. Habebas pdia cum fratribus tuis communia, & instrumenta: de his volebas, vt penes aliquem nostrum deponerentur instrumenta, quid iuris sit, quaeritur? Respond. quod praeses prouinciae existimabit penes, quem instrumenta debeant deponi: sed per quam actionem hoc debeat consequi, non aperit. Tu dic communi diuid. quae non datur ad diuisionem, sed ad iudicandum penes quem instrumenta debeant collocari: quod est speciale. & aliud est speciale, suprà eod. l. 3. vbi agitur non ad diuisionem, sed ne decipiatur.
i *Aditus.*] per actionem communi diuidundo, quae datur hoc casu, non ad diuisionem, sed ad iudicandum apud quem debeant esse instrumenta: sic & alias datur non ad diuisionem: vt sup. eod. l. maioribus. Accursius.
k *Aestimabit.*] personis, & rebus inspectis prius eis descriptis, & cautione praestita de his exhibendis, si quando fuerit opus: vt ff. fam. ercisc. l. si quae cautiones. & ff. de fide instrum. l. fi. & s. de eden. l. procurator.

S*i cum patruo.*] CASVS. Habebas res cōes cum patruo tuo: volebas a communione discedere. dedisti ei partem praedij, vt iuraret se in diuisione dolum non adhibuisse. Si autem vult stare pactis, an tale pactum tibi debeat nocere, quo minus possit petere, quod res indiuisae diuidantur, quaeritur? respon. quòd non.
l *Adhibuisse.*] in ea diuisione, vel in alio forte negotio.
m *Exhibuit.*] id est, non iurauit. Sed quid si iurauit, & inuenietur postea deierasse? Dicam non stari placitis, 1 & de dolo agi posse. & non sufficere solam poenam periurij. argum. ff. de dolo, l. si legatarius. Sed argu. §. s. de re. cre. l. 2. & ff. de iureiur. l. j. & 2. Sed ibi ex delatione specialiter fuit iuramentū praestitum: hic aūt spōtanea voluntate iurasse videtur. Sed videtur in casu huius l. debere remitti iusiurandum: vt ff. de cond. inst. l. quę sub conditione. vsque ad §. si quis. Sed fortè aliud est in ɔtractib⁹ inter viuos, qui sumunt firmitatem ex consensu vtriusque partis. Vel refert, debeat quis iurare de praeterito, quia non remittitur, vt ff. de iureiur. l. si quis. & ff. de cond. & demonstr. l. municipib. an de futuro, quando remittitur, vt ibi dicitur. 2
n *Indiuisas.*] pro iure.
* *Nihil vobis nocere.* quia sub conditione facta fuit ista diuisio. conditione ergo non impleta, soluitur diuisio. Vel secus ei rō voluntate pactum in diuisione, quod nomine quarundā rerum nō peteres fieri diuisionem: venies quidem contra pactum, cum nec ipse tibi seruet pactum vt s. de pact. l. cum proponas. 2

1 Istū glo. sequi videtur Paulus hic: licet Pet teneat contra. Iuramentum quādoque ex delatione, quandoque ex voluntate praestatur.

2 Iunge ambas hic. & ff. solutiones, & dic, quod iurisiurandum, siue sit de praeterito, siue de futuro remittitur in contractibus, in vltimis voluntatibus, tacitè, si de futuro remittitur p praetorem non de iure ciuili, vt in l. al. ad le. in glos. & in l. facta, §. si in danda, ff. ad Trebel. Pa. de Ca. hic.

4 † al. constitit.

S*i fratres.*] CASVS. Si frater tuus praedium pro indiuiso tuum ignorante te obligauit: si diuisione facta portio sua à creditore euicta fuerit: si stipulatus fueras de euictione, ages ex stipulatione: si non, ages praescriptis verbis ad interesse. Si verò te sciente obligauit, si stipulatio de euictione fuerit interposita, ages: alioquin non.
p *Hoc.*] scilicet praedium.
q *Euictis.*] p hypothecariā: vt ff. de euic. l. si mancipiū, §. f.
r *Sociorum.*] qui obligauerant.
s *Obligatio.*] vt s. tit. prox. l. 2. & j. de commu. re. alie. l. fin.
t *Ex stipulatu.*] id est, ex stipulatione.
u *Agere potestis.*] vt q s. tit. 2. l. si familiae. & ff. de euict. l.

ſi cum, §. fin. & hoc cum neſciuiſtis: aliàs non agitur, niſi ſtipulatio, vel pactio de euictione interuenit, vt ſubijcies vt inf. de euict. l. ſi fundum. ſic itaque pactum ſolum ad eam parandam ſufficit. Sed contra inf. communia de leg. l. fi. in fin. Sol. vt ibi. & facit ff. eod. Litem quamuis, in fine.

statoris, poſſit venire in diuiſionem. Dicitur, quòd ſic.

e *Teſtamenti.*] hodie determinat Authen. de iureiur. à mo. præſti. colum. 5.

f *Nihil impedit.*] nam diſpoſitiuæ voluntas ſeruantur, non enunciatiuæ: vt hic, & inf. de teſt. l. verba. niſi iurauerit, vt in auth. de iureiur. à mo. §. 1. col. 5.

S*I inter vos.*] CASVS. Habebam cum Titio rem cõem: facta diuiſione, & cuilibet noſtrũ portione ſua aſſignata, non vult Titius ſtare diuiſioni. an ſit audiendus, quæritur? Dicitur, quòd non.

a *Maiores.*] ſecus ſi minores: vt ſup. tit. 1. l. pen.

b *Finem accepit.*] his enim modis accipit finem; vt s. tit. 2. l. ſi diuiſionem. & ff. de pact. l. diuiſionis.

c *Conſenſu.*] hoc eſt per pactum. Vel dic ſolo conſenſu nõ reuocari re perfecta: vt & ff. de pact. l. ab emptione.

F*Amiliæ.*] CASVS. Lex iſta dicit, quòd iudiciũ famil. ercisc. & com. diuid. hñt locum pro corporib. cõibus ex hæreditaria cauſa, vel alia: ita demum ſi corpora communia ſunt. hoc eſt verum de directo dominio. ſed vtile dominium habet locum pro rebus diuiſis: puta pro damno dato, & ſic ſoluitur s. ff. cõmuni diuid. l. in ſumma.

d *Agi poteſt*] vt & ff. eod. l. per hoc. & in l. 2. in fin. Sed s. ff. cõi diuid. in ſumma. vbi etiã poſt interitũ rei cõis agitur. Idem & in familiæ erciſcundæ iudicio: vt ff. famil. ercisc. ſi ſeruus. Solu. hic dicit de directa: ibi de vtili. Itẽ cõtra ff. com. diui. l. 3. §. ſicut, & § fin. & ſeq. & ff. de dam. infect. l. ſi finita, §. ſi plures. in quibus legib. agitur communi diuid. pro præſtationibus, & ſumptibus factis, antequam res eſſet cõis: alias eſt in glo. poſt cõionem, ſed dicas agi vtili, non directa: vel reſpõde ad omnia, ita demũ agi põt, ſi vt ſuit diuiſio.

S*criptura.* CASVS. Paterfam. fecit teſtamentum, in quo omnia bona inter filios ſuos diuiſit, in vltima parte teſtamenti adiecit, ſe nihil indiuiſum reliquiſſe: an ſi appareat aliqua res indiuiſa, non obſtantibus verbis illius te-

ſcientes obligationẽ, dominium ſuſcepiſtis, tantum euictionis promiſſionem ſolennitate verborum, vel pacto promiſſam pbãtes, eos conueniendi facultatẽ habebitis. [1]† Da. Non. [2]† Decemb. Nicomediæ CC. Coſs. 294.

A diuiſione facta tradendo, vel poſſeſſionem dimittendo apud alterum de conſortibus, ſolo conſenſu recedi non poteſt. h. d. B. cum Sal.

Iidem AA. & CC. Nicomacho, & alijs.

LEX VIII.

SI inter vos maiores [a] annis vigintiquinque rerum communiũ diuiſio, relicta, vel tranſlata poſſeſſione, finem accipit: [b] inſtaurari mutuo bona fide terminata conſenſu [c] minimè poſſunt. Da. Non. Decẽb. CC. Coſs. 294.

Vbi non eſt cõmunio, non cadit diuiſio. h. d. Bal. & Sal.

Iidẽ AA. & CC. Demetria.

LEX IX.

FAmiliæ erciſcundæ, vel cõmuni diuidundo iudicio, ita demum, ſi corpora maneant communia, agi poteſt. [d] Dat. 6. Idus Decemb. Nicomediæ CC. Coſs. 294.

Verbis teſtatoris enunciatiuis non ſtatur, nec creditur, ſi contrarium apparet. h. d. Pau. de Caſt.

Iidẽ AA. & CC. Gallicano.

LEX X.

SCriptura teſtamenti, [e] qua ſpecialiter omnia diuiſa continentur, quo minus res, quarum teſtator non fecit mentionem, hæredes inquirere poſſint: nihil impedit. [f] Sine die & conſule.

Officiũ iudicis in diuiſione eſt familias non ſeparare, & ſeparatas coniungere. hoc d. Sal. Vel ſic: Officiũ iudicis in bonis diuidendis eſſe debet, vt vna familia ſeruorum adinuicem ſe attinentiũ non diuidatur, ſed integra nõ adiudicetur, ne inducatur dura ſeparatio. h. d. Pau. de Caſt.

Imp. Conſtantinus A. Cerulo rationali triũ puinciar.

LEX XI.

POſſeſſionum * diuiſiones ita fieri oportet, vt integra apud ſucceſſorem vnumquemque ſeruorum [e] vel colonorũ aſcriptitiæ cõditionis, ſeu inquilinorum proximorum agnatio, vel affinitas permaneat. [g] Quis enim ferat liberos à parentibus, à fratribus ſorores, à viris coniuges ſegregari?

¶ Igitur ſi qui ſic ſociata [3]† in ius diuerſum mancipia, vel colonos diſtraxerint, in vnum eadem redigere cogantur. [h] Dat. 3. Cal. Maij, Iulia. & Pauli. [4]† Coſs. 334.

Dos, & donatio propter nuptias ad patrẽ reuerſa debet eſſe pcipua illius filij, vel filiæ, p quo, vel qua data fuerit: extraneis inſtitutis cum illo, vel illa. Sed inſtitutis filiis debet ita demũ ad eundẽ redire, quando alij ſimile lucrũ haberẽt, non diuidendũ, aliàs diuiditur inter omnes. Vel ſic: Dos à patre profecta, & ad eum reuerſa, venit inter liberos diuidenda: niſi ratio inæqualitatis aliud inducat: ſed cum hærede extraneo non diuiditur, ſed ad ipſos liberos, pro quibus data fuerat, reuertitur. h. d. Iaco. But. & Pau. de Caſt.

Imp. Iuſtinia. A. ad Senatũ.

LEX XII.

ILlud [5]† æquitatis fouere rationibus benè nobis apparuit. Si quis etenim pro filio ſuo ante nuptias

P*Oſſeſſionum.* CASVS. Si fundum tecum habebã cõem, & in eo colonũ: & in diuiſione velim, vt mihi Stichus aſſignet & tibi vxor ſua: an ſim audiendus, quæritur. Dicitur, quòd non. ſed vni noſtrum vterque aſſignabitur, & in pecunia fiet condemnatio alteri.

g *Permaneat.*] aliàs pmaneret. ſic & s. de agric. & cenſi. l. diffinimus, §. illud, li. 11. & ff. de ædil. edict. l. pleriq; & ff. de leg. 1. l. ſi domus, §. q confitetur. & ff. de fun. inſtruc. l. q ſitum: §. itẽ lanificas. & s. de cuſto. reo. l. qm vnũ. Itẽ nec ipſa mancipia à terra debẽt ſeparari: vt s. de agri. & cenſi. l. 2. & l. quemadmodum, li. 11. Item nec vt Inſt. de offi. iud. §. quòd ſi commode.

h *Cogantur.*] ſ. in cõmunionẽ. vel poſtulabit iudicio cõi diuidũdo, vt aliter fiat diuiſio, vel adiudicatio. Sed quo poſtulãte? Reſpon. quolibet duorum. ſ. qñ iudex ſine volũtate eorum ita diuiſit. Sed q. d. ſi duo ſic diuiſerũt, vel ab alio ita diuiſa retinuerunt? Rñd. quilibet forte repellit, ſi cõſenſit ei, quod retractare intẽdit. arg. dictæ l. & l. 1. ſi domus, §. qui cõfitetur.

I*llud.*] CASVS. Si pr vel cõſimilis perſona dotẽ, vel donationẽ pp nuptias dedit, vel aliquis pro eis, & ſoluto matrimonio, ad eum dos vel donatio pp nuptias reuertatur, & facto teſtamento nõ faciat mentionẽ de illa dotis ſingulatione: aut teſtatus nec reperit inter extraneos, aut inter filios ſuos, & eſt noua & alius filius, & filia, ſecundum qui ſimiliter h... Pau. hic, runt dotem, & ante quia hæc, nup. do. quorum ma ... ſinit cõe... aliquas ... ſes ex paterna ſub... ...

ſtantia: iſti ſimiliter lucri cauſa dicũt habere hoc pcipuum, ... faciunt autẽ res reuerſas, pro ea quantitate æqua, que ... matrimonia.

1† al. conſiſtat.
2† aliàs 2. Nou.

* Ex lib. 2. tit. 23. l. 1. C. Theod.

3† Diſſociata, vt & in C. Th.

4† al. Proculo, & P. inc.

5† Iſta lex ...

tres lucrāti sunt distribui. Si autem nihil præcipuum habent, quorum durant adhuc connubia, communicantur, inter eos res ad patrem reuersæ: at si plures res ad patrem reuersæ sunt, quam ipse dedisset, fortè facto pacto de lucranda dote, vel propter nup. præcipuum habebit superfluum filius, vel filia, cuius nomine lucrari contingit. Si verò minus ad patrem peruenerit, quam dedisset, dispendium ad eundem filium, vel filiam, ad quos, vel quas datum est, pertinebit. Sin autem extranei sunt instituti tum filio & filia, quorum dos & ante nup. do. ad patrem reuersæ sunt, tunc extranei nihil habebunt de illa dote, vel donatione, si pater nullam fecit mentionem, & ita si bene inspicias in duobus casibus hic cessat collatio: & cum plus rediit ad patrem scilicet pro illo superfluo, & cum hæredes extranei instituti sunt. Sed nunquid corriguntur hæc hodie per auth. inf. de collat. ex testō? dic ꝙ non, ꝙ dic, vt in summa de colla. §. fi. ibi, facienda est.

donationem conscripserit,[a] vel dederit,[b] vel pro filia sua dotem, & hoc, quod dedit, iterum ad eundem reuertatur, vel stipulatione vel lege[c] hoc faciente: vel & si alio dotem, vel ante nuptias donationem dante, stipulationis paternæ tenor, vel fortè[d] legis hoc induxerit: ille autem testamento condito, vel filios suos, vel extraneos[e] scripserit hæredes & nihil de hmôi rebus, quæ ad eum reuersæ sunt,[f] vel peruenerunt, disposuerit: inueniantur alij liberi eius res à paterna substantia lucrati vel per ante nuptias donationem vel dotes, vel militiæ, causa, quia (vt pote testamento existente) non coguntur conferre,[g] tunc filius, vel filia easdē res, quæ ad patrem reuersæ sunt, vel peruenerunt,[h] habeant præcipuas, ad simile tamen lucrū cōputandas:[i] vt in præsenti casu tantum habeat ipse, vel ipsa; quantum eius fratres à patre sunt consecuti[k] secundum eos modos quos supra diximus. & quos supra diximus, & quos conferre propter testamentum non coarctantur.

Sin autem nihil tale penitus in fratres eorum à patre collatum est: neque ipsos sibi præcipuè hanc partē vindicare, sed quasi paternę facta substantiæ sit, inter omnes secundum institutionis tenorem diuidi. & hęc quidem, si inter fratres patris elogium compositum sit.

¶ Sin autē extranei sint scripti[l] hæredes, & nihil in testamento suo, neque in parte testator dixerit,[1] † tunc omnimodo[m] præcipuum habeat filius vel filia, quod ad patrē reuertitur, vel peruenit. Si tamen minus in fratres[n] collatum est, amplius aūt ex hmôi cā ad patrē peruenit, illo, qđ ad similem quantitatem concurrit, excepto,[o] cætera quasi paternæ substantiæ facta, secundum modum institutionis[p] diuidantur.

¶ Illo proculdubio[q] obseruando, quod si minus sit id, quod pater ex huiusmodi cā habuisset quantitate, quæ in fratres[r] collata[s] est: * tota hmôi portio ad eas personas perueniat, quarū occasione res ad patrem reuertitur.

¶ Ea igitur, quę in paterna persona diximus, obtinere volumus etiam in auo, & proauo paterno, vel materno, & in matre & in auia, & proauia paterna vel materna. Dat. 11. Cal. Aug. Constan. Lāpadio & Oreste VV.CC.Coss. 530.

TITVLVS XXXIX.
Finium[2] † regundorum.

Non inspiciuntur fines antiqui, sed fines in venditione designati: quia licitum est mutare terminos in propriis agris, hoc dicit, Bart. Vel sic: Dominus certam partē fundi vendens potest terminos secundum conuentionem venditionis apponere, ultra quos non licet emptori agere, Sal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Nicephoro.[3] †

LEX PRIMA.

REgionem[t] †[*] certam fundi, proprij[4] † finibus eius mutatis, dominos eius distrahere, ac residuum retinere non prohibetur. Nec amplius emptor,

a *Conscripserit*. i. per scripturam dederit.

b *Vel dederit*. scilicet sine scriptura.

c *Vel lege*. etiam sine stipulatione: qa dos profectitia erat, vt j. de rei vxo. acto. l. vna, §. extraneum. Alij ponunt exemplum, quando mulier dimittit primū matrimonium, & ꝯtrahit secundum sine voluntate patris, nam dos redit ad patrem, vt infra de nupt. l. si vt proponis, 2.

d *Vel forte legis*. cū contemplatione patris dos data est, vnde habetur profectitia, vt ff. de iure do. l. profectitia.

e *Extraneos*. coniungit hos sed postea diuidit in responsione.

f *Sunt*. cum ipse dedit.

g *Conferre*. nisi pater expresse dixisset vt infra de coll. l. 1. Sed hodie hæc & illa corriguntur, per auth. ibi positam, ex testamento.

h *Peruenerunt*. cum alius dedi.

i *Computandas*. alias est in textu, computandā sunt.

k *Consecuti*. non plus, minus autem sic, si earum dos vel donatio fuerat minor. arg. infra ea. l. in fi.

l *Scripti*. scilicet cum filia, cuius dos reuersa est ad patrem, & sine alijs fratribus, quorum constat matrimonium. & idem dic de filio.

m *Omnimodo*. etiam si in fratres nihil tale collatum sit, & in hoc differt hic casus à superiore secundum quosdam: qđ non placet, vt infra prox. Sed dic omnimodo. s. etiam si extranei nihil habeāt vltra virilem, & hic §. vsque in fine, non corrigitur per auth. dictam, ex testamento. Quid autē si hæc filia & fratres & extranei sunt instituti? Respondeo idem esse, ac si filii & filios sine extraneis instituisset, Acc.

n *In fratres*. non institutos, idem si instituti.

o *Excepto*. i. præcipuo adiudicato huic filiæ, cuius dos est reuersa, sine dicas inter ipsam & fratres, quorum matrimonia durabant.

p *Institutionis*. inter ipsam & extraneum hæredem.

q *Proculdubio*. nunc dicit econtra.

r *In fratres*. qui nō sunt hæredes, idem & si essent.

s *Collata*. quando rediit.

FINIVM REgundorum.

Sicut superiore actione diuidunt, sic & hæc dirimit finiū quæstionē, vbi est quædam quasi communio, & ideo merito hic ponitur.

R*Egionem*. CASVS. illius legis ponitur in gloss. 1. sed clarius dic ꝙ quidam fundum habebat, cuius partes ꝓ non erant distincta, & vna vocabatur Titiana: alia Mutiana. dñs quoque alii volens ampliare, aliam distrahere, mutauit metā alterius, quā postea vēdidit: emptor vero aliam, petebat, licet venditio iterum idē post mutationem finium. Dī ꝙ non pōt, & facit ad hanc positionem, ff. eod. l. omnes

t *Regionem*. pone habeo fundum terminatum in duas partes, muto terminos, & alteram partem vendo, puta minorem, emptor, cedens primos termino. non posse mutari, ingreditur usque ad primos terminos in possessionem, cogetur quidem hoc iudicio, stare illis finibus, qui fuerunt tibi demonstrati in

1 † Edixerit.

* Solt. legēdum pu lat. Cod. hic.

2 † 2. Co. Theo. 20. Paul. 1. sententi. 16. adde Eclog. 58. 9. 1. Harmeno. 1. c.

3 † Al. Niciphoro.

* De materia finium regun. vide in c. ex literis ext. de prob. & ibi scribentes.

4 † Legis Cuiac. 15. obser. 33.

vendítione, nam potui agrum meum terminare, prout volui, vt hic, & inf. l. prox. & ff. eo. l. in finalib. & l. eos. & de le. 1. l. qđ in rerum natura §. si quis, & de le. 2. Caius in fin.
a *Rõne*. i. rõbiliter. Vel dic rõne quentionis, vt subijcit.

k *Finiatur*. per officium iudicis non sñiando, cum libellus non sit datus. Vel dic sententiando definitiuè. 2 sic & supra de rei ven. l. ordinarij, & infra de interdi. l. incerti, & sup. de iud. nulli. Et põt hoc hře locum, qñ habebã instřm, quo cõtinebatur, quod ego debebã habere 10. iugera: sed ego dico me hře minus. prius ergo quæritur, vsque ad quem locum possideo, qa feci semina ri terrã, & arari, & co li: & postea si minus est, q̃ dicat instrumẽtum meũ, scietur per agrimensorẽ: & etiã ipse iudex videt, si opus est, vt ff. eo. l. si irruptione, §. fina. & poneni termini ante
l *Et tunc* s. probato prius quantum vltra meum est.
m *Vt patefacta*: s. p hæc duo iudicia scilicet possessorio, & alio. s. cõi diuidundo quo pbaui p instřm vel testes, q̃tũ vltra est ager meus, finiatur lis vel subijt, agrimensore interueniente vice cuiusdã executoris.
n *Terminetur*. per sententiam, uel dic motu iudicis.
o *Hmõi qõ*. hic erat lis cõtestata ideo dr. qõ, aliàs non posset definitiuè pcedi, vt sup. de iu. l. pperãdũ §. j. sed i prĩ. huius l. dixit q̃rimoniã, quia ñ erat ibi lis ɔtestata.
ADDITIO. Putat Bar. hic, qđ qñ qõ est solũ de finib. & non de proprietate. lite nõ contest. possit ad definitiuã sñiam pueniri pro quo facit qđ no. ide Bar. in l. si omnes, sup. si minor ab hæredi. se absti.
p *Obseruante*. i. pñte.

S*Vccessionum*. CASVS. Cum haberemus agros confines antiquis terminis distinctos, placuit alios ponere, & a veterib. recedere. si forte postea his mutatis moueat quæstio iudex nouos fines sequetur. cũ alias termini successionum varietate & nouo cõsensu mutari possint. Viuianus.
b *Varietas*. s. quia vni succedunt duo hæredes, qui terminant inter se aliter, q̃ terminatũ habuit testator, vel tenuerit.
c *Agris*. s. partibus, agrorum.
d *Alterutro*. hodie dicimus alteri: sicut olim alio, hodie alij.
e *Monumenta*. i. terminos, à moneo: qa monent & docent quousq; ptẽdant fines. Vel p similitudinẽ: quia sicut sepulchrum est memoria hominum, sic p terminos finium memoria retinet. Vel appellat. monumenta, instrũ q̃ ptinẽt alios fines, q̃ mõ immutantur. Statur ergo antiquis terminis, nisi noui probent, vt hic, & s. l. prox. & ff. eo. l. eos, & l. in finalibus. & ff. de acqu. plu. arcen. quod principis.

S*I quis*. CASVS. Ego & Titius habebamus fundos distinctos, ego dico fines malè positos, qa vltra eos fundus meus porrigitur, pone per duo iugera, licet ego non possideam illa duo iugera: vñ puto aliter fines poni: tamen ordo seruandus est, vt primo de possessione. i. vsque ad quẽ locũ sĩt [illegible] de pprietate super duobus iugeribus cognoscatur, tertio agrimensore misso ad agrũ, hmõi litigiũ terminet pñte vtraq; parte, si adesse vult. Si vero pars aduersa se absentet, non eo minus iudex cum agrimensore & altera parte pñte aget ad j. partẽ. & facit s. de rei vend. l. ad eam.
f *Si quis*. actor agit finium regun. Primo inquiritur quantum tenet. Scdo, quot iugera ibi hře dẽat. Tertio mittitur [illegible] quantum hẽat minus ad [illegible] Quarto iudex definiet præcipiendo poni [illegible] vel per adiudicationem.
[illegible] aliqua fundi, vt ff. de ver. sig. l. locus. [illegible] agens finium regundorum.
[illegible] rei vendicatione inquirit iudex, quid [illegible] hic cũ dicam vltra terminos, vel [illegible] meum: sed in rei vendica[illegible] hic qq; [illegible] & ille sĩt in eius [illegible] distinguantur, [illegible] §. inst. de offic. iud. § si finium.

r Pro intellectu istius l. vide Ange. Are. in § quædam actiones, in gl. sup. ver. finium regun. inst. de actionibus.
[illegible]

1 † Traditione legit Cuia. de loco arg. l. 7. ff. de ac. emp.

quã qđ[1] † rõne[a] sm venditionis fuerit ad se peruenit vẽdicare pt pretextu terminorũ tpis añcedẽtis vẽdõnẽ. D. Id. Decẽ. Nicomediæ AA. Cos. 293.

Varietate successorum & consensu dominorum possunt agrorum termini mutari, h. d. Bar. Bal. & Pau. de Cast.

Ijdem AA. & CC. Tatiano.

LEX II.

SVccessionum varietas,[b] & vicinorum noui consensus, additis, vel detractis agris[c] alterutro,[d] determinationis veteris monumenta[e] sæpe permutat. D. 9. Cal. Ian. Nicomediæ AA. & Coss. 293.

In iudicio finium regundorum quæritur de proprietate possessione: & mensura committitur agrimensori: & secundum eius relationem postea iudex mandat terminos dirigi: & adiudicat, & altera parte, per contumaciam absente, potest iudex agrimensorem emittere, & definitiuam proferre, hoc dicit, Bal.

Imp. Constan. A. ad Tertullianũ P. V. Com. Dio. Asi.*

LEX III.

SI* quis[f] sup sui iuris locis[g] prior de finibus detulerit querimoniã,[h] quæ proprietatis controuersiæ cohæret:[i] prius possessionis[2] † qõ finiatur[k] & tunc[l] agrimensor ire præcipiatur ad loca, vt patefacta[m] veritate, hmõi litigiũ terminet.[n] Quod si altera pars, ne hmõi[o] qõ terminet, se subtraxerit: nihilominus agrimẽsor in ipsis locis iussione rectoris prouinciæ vna cum obseruante[p] parte hoc ipsum faciẽs perueniet. Da. 8. 3 † Ca. Mar. Veronæ, Gallicano, & Symmacho Coss. 330.

Qui post litem contestatam super finibus aliquid inuadit indebite, punitur, h. d. & istam legem commendat Rofre. in materia violentiarum. Vel sic: Qui post litem contesta. in iudicio finium regundorum occupat de alieno: illud hẽt reddere: & tantũdẽ suo, h. d. la. Butr. Bal. & Sal.

Idem A. ad Bassum P. V.

LEX IIII.

SI constiterit[q] *eũ, qui finalẽ[r] detulit[4] † qõnẽ,[s] prius quã aliquid sñia determinet rẽ sibi alienã vsurpare voluisse:[t] non solũ id, quod malè[u] petebat, amittat, sed quo magis vnusquisque cõtẽtus suo, nõ expectat[5] † iuris alieni: is q̃ irreptor agrorũ fuerit in lite superatus, tãtum agri modũ quantũ adimere[6] † tentauit,[x] amittat.[y] Lecta apud acta[7] † 13. Calend. Iul. Gallicano, & Symmacho Coss. 330.

2 Quia est unus, de casibus exceptis à regula, qđ ante li. contest. non debẽt testes recipi, uel sententiari, ut per gl. 1. in c. qin frequenter. x. ut lit. non contest.
3 † Al. 16.
* Ex lib. 2. titu. 26. l. 1. C. The. & The. & Iu. Frontino, ubi sup.
4 † Retulerit.
Quæstio & querimonia differunt.
5 † Al. expectet.
6 † Diripere.
7 † Senatũ.

S*I constiterit*. CASVS. Aliqs egit cõ uicinũ suũ de finib. litẽ est ɔtestatus: anteq̃ fi. regũ. pferret sñia, occupauit de terra vicini sui, & posuit fines propria auctoritate, quid iuris sit, quærit? Respõ. q. illud quod petebat, amittet, quod occupauit, restituet, & nihilominus tantundem de suo, & hoc est quod dicit.
q *Si constiterit*. s. iudici.
r *Qui finalem*. idest, de finibus.
s *Qõnem*. loquitur ergo hæc constõ de post litem contest. violentia commissa sed illa, si quis in tantam, j. vnde ui. loquitur & ante & post, & hæc de immobilibus tantum, illa ẽt de mobilibus, ut instit. vi bon. rap. §. sed nedum. Item hæc locum habet tantum, cum controuersia est de finibus.
t *Voluisse*. i. uoluntarie usurpasse, ne sit cõ. ff. de pœnis, l. cogitationis, sic & ff. de ter. diui. l. fi. & inf. de re cre. l. antepe. illi, renunciandum putauit, &c. Et hoc ẽt innuit uerbum, irreptor. & similitudo interuicti unde ui, & si quis in tantam & furti in quibus casib oportet factũ interuenire. Vel dic, quod non tanquam cogitauit, sed etiam ultra processit, unde punitur, ut sup. de his, qui ad eccl. confu. l. fi. in prin.

Voluntas sine effectu an sit punienda.

u *Malè*. si aũt bñ, amitteret tñ rẽ, sicut i ɔstõne, si qs i tãtã.
x *Tentauit*. i. temeratie ademit.
y *Amittat*. conpõne ex hac lege, & facit inf. de suffr. l. re.

Quin quæ

* Sciendũ ... **Q**Vinque pedum.] CASVS. De minori spatio quinque est legibus pedum olim non agebatur: hodie per hanc legem 12. tab. cauillud tollitur: quia de minori spatio agi potest, non obctũ fuisse, stante exceptione quinque pedum, si videris de alterius vt inter vi finibus occupatum. & hoc est quod dicit.

cinorũ p̃-a *Praescriptione*] id dia consti est exceptione, quidã tutis fini- dicunt sic scribi probus quin- scriptione, non praeque pedũ scriptione. q. d. pro- (qui fines tentione, vel prolonfiniũ dici gatione, vt pro loca- potuerũt) liter ponatur. Vel vespatiũ re- rius dic praescriptiolinquerẽt, ne, i. exceptione praevt eo spa- scriptionis. nam olim tio ire, a- si controuersia erat gere vter- de quinque pedibus que domi- tantum, vel minus, nus possẽt & ageretur hoc iu- Itaque, vt dicto, repellebatur acircumuer gens praescriptione, ti aratrum id est exceptione, qđ facto eate erat propter terrę vti nus falco litatem: sed hodie posset, id agitur quantumcumspatiũ vsu- que vnus de alterius capi lex ve finibus occupauerit tat. Serui- per hanc legem. Sed tus itine- Petrus Baylardus, q. ris, seu iter se iactauit q̃ ex quaad culturã libet quantumcumvsucapi po que difficili litera ratest: iter li fieret aliquem sanum mitaneũ, intellectum: hic dicit vt Varro nescio.

zit, nõ po- b *Finalis.*] cum queftest. Lex stio est de finibus zoManilia. tius possessionis. deinde la- c *Vel locorum*] id est ta est, qua alicuius partis agri, cautũ fuit, vt ff. de verbo. signif. vt quoties l. locus. de his qui d *Intentio.*] proposique pedi- ta hac actione. bus cõtro- **C**Unctis. CASVS. uersia mo- Quaestio finium uerei, agi regundorum nõ tolmẽsor eli- litur longo tempore: geretur, q. sed longissimo. Ratio fines eos est, quia mixta est in regeret. rem, & in personam. Vltra qui- Instit. de act. §. praeque pedes terea. lis nõ erat e *Et machinationib.*] finalis, sed eorum, qui conabanproprieta- tur eã finiri decẽnio, tis, ideoq; vel vicennio. Azo. non agri- f *Sed 30. tantummodo* mẽsor, sed *annorum.*] est enim pretor ad- mixta, vt Inst. de act. eũdus erat §. quędam. Sed quãreliqua vi- do nascitur? Respond. ex quo coeperant fines turbari. Item apud Alc. vnde nascitur? Respon. non ex contractu, vel quasi, vel mali. de quin lcficio, vel quasi, sed ex datiua propter turbationem, vt ff. que pedi. ff. eod. l. fin. Sed videtur tolli 10. ann. vt ff. pro emp. l. 2. §. sed praescript. & si fundus. & l. qui fundum. §. 1. vbi dicit, quod si vicinus Gothof. meus vendidit aliquid de meo, quod emptor praescribit 10. * Est & a- annis: sed certè non ideo mihi denegatur haec actio, sit terlia quęstio mini commodius distinguantur: sed sibi remanebit quod demon. de praescripsit. Vel dic durare 30. ann. vbi nihil de meo praequa vide scripsit, vt hic. aliis contra, vt ibi. quod in idem recidit. Cuiac. 10. obseru. 2.

* Vi. Cuia. hic, & Agenium.

* Ex Iul. Frõ. vbi s. † Mutio-

Etiam pro modica occupatione, & pro vili cespite terrae, redditur iudicium finium regundorum. Vel sic: Iudicia, quae redduntur in re communi, redduntur ita pro re parua, sicut pro re magna. hoc dicit Bald. Vel sic: Exemptio antiqua quinque pedum non impedit hoc iudicium. Salyc.

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Neoterio PP.

LEX V.

QVinque pedum * praescriptione [a] summota, finalis [b] iurgij, * vel locorum [c] libera peragatur * intentio. [d] PP. 8. Calen. Aug. Arcad. A. 2. & Rufino Coss. 392.

Quaestio finium regundorum non tollitur, nisi spatio 30. annorum, & non spatio longi temporis. h. d. Bald. & Salycet.

Imppp. Theod. Arcad. & Hon. AAA. Rufino PP.

LEX VI.

CVnctis * molitionib. [e] † & machinationibus amputatis, decernimus in finali quaestione non longi temporis, sed triginta tantummodo annorum [f] praescriptionem locum habere. Da. 2. * † Non. Nouem. Arcad. A. 2. & Rufino Coss. 392.

DE CONSORTIBVS EIVSDEM LITIS.

Quia in praedictis finium regun. vel communi diuidundo iudicijs euenit eiusdem litis esse plures consortes, siue agendo, siue excipiendo: qui agentes finium regundorum, vel communi diuidundo, repellebantur ea ratione, quia quidam eorum abessent. Et econtra si conuenicbantur simul, se exceptione turbantur, quia non omnes adessent: & ideo generaliter remouet in omnibus.

EXplosis.] CASVS. Consortibus eiusdem litis, siue conueniebantur, siue agebant, semper obstabat exceptio ante legem istam, quod nunquam vnus sine alio admittebatur pro parte sua, & tunc praecipuè vbi non haberẽt idem forum, si in diuersis prouincijs versabantur: sicque in fraudem cõtingebat litigia protelari. haec insolẽtia remouetur hic: & cauetur, vt semper pro parte audiatur, siue agat, siue conueniatur: etiam consortis praesentia non habita. & hoc dicit haec lex: & loquitur ante li. conte. sequens post litem contestatam.

TITVLVS XL.

De consortibus eiusdẽ litis.

Licet plures sint consortes eiusdem litis: tamen quilibet potest pro parte agere, & defendere. h. d. Bald. & Salyc.

Imp. Iulianus A. Secũdo PP.

LEX PRIMA.

EXplosis * atque reiectis praescriptionibus, quas litigatores sub obtentu consortium, [g] studio protrahendae disceptationis excogitare consueuerunt, siue vnius fori omnes sint, siue in diuersis prouinciis versentur, nec [h] adiuncta praesentia cõsortis, vel consortium, agendi, [i] vel respondendi iurgãtibus licentia pro [k] parte * pandatur. [l] Dat. 3. Non. Septemb. Antiochiae Mamertino, & Neuitta Coss. 362.

Pro consorte post litis contestationem absente, potest quis agere, & defendere sine mandato, praestitis legitimis satisdationibus. h. d. & iste casus non reperitur alibi. Bald.

Impp. Valent. & Valens AA. Salustio PP.

LEX II.

COmmune * negotium post litem legitimè ordinatam, [m] etiam quibusdam absentibus insolidum agi sine mandato potest, [n] si

g *Consortium.*] dicit reus, non respondebo tibi, nisi tui, vel mei consortes adsint. h *Nec.*] id est sine. i *Agendi.*] post lit. contest. ab alijs, vt j. l. proxi. sed respondere pro alijs potest, & ante & post. & ad hoc inf. de cert. pet. l. cum te. & ff. de iudi. l. non idcirco. k *Pro parte.*] i. propter partem, vel propriè. l *Pandatur.*] i. praebeatur.

COmmune.] CASVS. Sub praetextu absentiae consortis, vel consortum eiusdem litis nõ prorogandum est negotium, sed lit. contest. agi potest absentium nomine: neque mandatũ exigitur ab iis, qui praesentes sunt. Sola enim cautio de rato si agatur, & de iudicato soluendo si conueniatur, necessaria est: quod si certũ sit eum non habere mandatum, admittatur consors pro altero praestita satisdatione, hoc tamen, nisi fuerit inhibitum: quo casu aliud est. & sic loquitur ff. de iudic. l. si praetor.

l *Ordinatam.*] i. inchoatam. contra ff. de procu. l. Pomponius. sed loquitur post litem contestatam, illa ante.

m *Ordinatam.*] non ante, si certum sit eum non habere mandatum, vt dixi s. de procu. l. 1.

n *Potest*] imò videtur, quod non, vt ff. de iud. l. si petitor. quae est contra Sol. alijs inuitis non potest, vt ibi: sed ignorantibus sic, vt hic. & ff. de procu. l. Pomponius, §. fin.

ADDITIO. Bar. hic distinguit, quia aut plures consortes habent eandem litem circa rem indiuiduam. & potest vnus solus agere, & defendere, vt l. si cum vno. ff. si ex noxa. causa ag. Aut est res diuidua, & tunc ante litem contestatam non potest agere vnus, nisi pro parte sua, vt sup. l. proxim. Post litem verò contestatam aut vult agere alijs inuitis, & contradicentibus, & non potest, vt l. si petitor, ff. de iud. aut alijs ignorantibus, & potest praestita cautione de rato, vt hic.

* Ex lib. 2. titu. 5. l. 1. C. Theod. * Habent cõsortem olim ∥ egisset, hãc exceptionem audie bat: quod ageret, nõ adiuncta persona consortis: si cõuenicbat hac exceptione se tueri poterat. Quod habet et cõsortes. Sidonius 4. epist. vide Cuia. hic. Gothof. * Ex lib. 2. tit. 12. l. 2. C. The. & cõcor. gl. e. in e. cum M. Ferrariensis, de const. & e. cum dilecti, cũ gl. 2. de dolo, & contu. nibus, & machinis. † Prid.

a *Cauere.*] id est satisdare, cum prætoriæ sint. Sed videtur lite contestata huiusmodi cautiones non præstari, vt ff. de procur. l. Pomponius, §. ratihabitionis. quæ est contra. Sol. ibi interuenit procurator ante litem contestatam: vnde erat quod imputaretur aduersario: hic interuenit postea, vt s. de procura. l. nihil. idem dici potest in causa suspitionis, vt ff. de arb. l. non distinguemus, §. cum quidam.

b *Satisdatione.*] s. pro parte sociorum.

præsentes rem ratam dominum habiturum cauere [a] parati sint, vel (si quod ab his petitur) iudicatum solui satisdatione [b] firmauerint. PP. 7. [1] † Idus Decembr. Diuo Iouiano A. & Varroniano Coss. 364

1 † Al. D. 6. vt in C. Theod.

DE NOXALIBVS actionibus.

Dixit de damno dato à liberis personis, vt sup. ad leg. Aquil. nunc de dato à seruis, & omni maleficio ab eis commisso.

*18. Eclo. 8.

TITVLVS XII.

De noxalibus * actionibus.

Ex furto facto in seruitute non tenetur liber factus, nisi ex noua contrectatione, h. d. Bald. Vel sic: Vbi seruus deliquit aduersus extraneũ, noxa sequitur eum liberum factum. Si verò deliquit aduersus dominum, ex noua tantum contrectatione tenetur. h. d. Salyc.

Imp. Alexãder A. Marcello.

LEX PRIMA.

SI extat [c] corpus nummorum, quos ablatos ex patris tui hæreditate ab eo, quem liberum [d] esse constiterit, allegas, vendicare eos, vel ad exhibendum agere non prohiberis. nam quamuis aliàs [e] noxa caput sequatur, & manumissos furti actione teneatur, [f] quæ in hæredem non competit, [g] cum tamen seruus à domino aliquid auferat, [2] † quamuis furtum committatur, [h] furti tamen actio non est nata, [i] neque aduersus [k] ipsum, si postea manumissus est, locum habet, nisi furtiuas res, & post manumissionem contrectet. [l] PP. 13. Calen. Decembr. Maximo 2. & Æliano Coss. 224.

SI extat corpus.] CASVS. Testator in testaméto suo reliquit libertatem puré seruo suo, iacente hæreditate iste seruus subtraxit res hæreditarias: adita hæreditate statim est liber, an hoc ipso furti agere possim? Respõ. quod non. imò si res extant, eas vindicare possum, quia licet seruus furtum faciat domino, tamen cum eo furti agere non potest, neque si postea est manumissus: nisi res furtiuas post manumissionem contrectet, scilicet baiulando de loco ad locum.

c *Si extat.*] aliàs extiterit. alias existat.

d *Liberum.*] scilicet institum in testamento tui patris, suus enim erat seruus.

e *Aliàs.*] quãdo extraneo esset furtum factum à seruo.

f *Teneatur.*] vt Insti. de nox. act. §. omnis.

2 † Al. aufert.

g *Competit.*] vt infrà de fur. l. furti. sed hæredi sic. vt Institu. de perpe. & tempo. ac. §. est enim.

h *Committat.*] & res fiat furtiua, vt Instit. de oblig. quæ ex delict. §. secundo, qui.

i *Est nata.*] vt infrà an seruus ex suo facto. l. fin.

k *Aduersus ipsum.*] necdum aduersus hæredem, aduersus quem tentasti agere.

l *Contrectet.*] quæ nascetur ex præsenti contrectatione: cum ex prima non fuerit nata alias contra, vt ff. de fur. l. si qui. Habet etiam iste aliud auxilium, scilicet preter actionem in rem, & ad exhibendum, scilicet actionem in factum in duplum, vt ff. si quis testa. liber. esse ius. l. 1. in princ. & facit ad istam l. ff. de fur. l. serui, & filij, & ff. de noxa. l. si seruus legatus. & ff. de minor. l. verum, §. 1. & de act. & oblig. l. serui. & ff. de condi. fur. l. quod ab alio.

Auxilium multiplex quandoq; simul concedunt.

SI serui vestri.] CASVS. Serui dederunt damnum arboribus vicini, qui furtim eas ceciderunt, super quo delicto statuta est certa pœna à lege, & si hoc fecerint vobis ignorantibus, vel prohibentibus, an ad illam pœnam teneamini, quæritur? Dicitur quod non. vnde habetis in electione, vel dare seruos pro noxa, vel condẽnationem pœnæ subire.

Statutum disponens super eo, super quo disponit ius commune, interpretatur secundum ius commune: ad hoc communiter allegatur. Bald. Vel sic: Ne aliquis indebitè damnum patiatur, verba statuti recipiunt interpretationem restrictiuam. h. d. ista lex secundum Bald.

Imp. Gordianus A. Quintiliano, & aliis.

LEX II.

SI serui vestri, nescientibus [3] † vobis, vel etiam prohibentibus, furtim arbores [m] ceciderunt, quibus [n] etiam propria pœna, iuxta legem [o] saltui [p] datã fuerat præstituta, si vltra veremini, ne ex [4] † persona eorum vltra noxæ deditionẽ sitis obstricti: cum ex delictis seruorum dñi ignorantes, vel prohibentes, si noxali actione conueniantur, ita condẽnari debeãt, vt aut noxæ dedere, aut condemnationem sufferre habeãt in sua potestate. [q] PP. 3. Non. Iun. Gordiano, & Auiola Coss. 240.

¶ Nota ex ista l. quæ semper ad hoc allegatur, quòd statuta disponentia aliquid super eo, super quo disponit ius commune, intelliguntur secundum ius commune. & cum hoc etiam allegatur glo. magna in c. fin. §. in computatione, extra de iur. delib. Item etiam allegatur, quod statuta recipiunt interpretationem restrictiuã, ne quis indebite dãnum patiatur: [1] nã indebitè pateret dominus damnum, si cogeretur emendare, vel soluere pœnam ex delicto serui commisso ipso ignorante vel prohibente: & sic nulla pœna concurrente. Paul.

3 † In scientibus.

1 Quem punctum hic pulchre examinat Salyc. quem vide.

4 † In.

m *Arbores.*] cuiusdam extranei.

n *Quibus.*] s. arboribus, vel syluis. Vel dic, s. seruis, & quibuslibet damnum tale dantibus.

o *Legem.* [2]] qua imponitur pœna dupli.

p *Saltui.*] i. loco vbi erant arbores. Et dicit, q erat pœna dupli damni dati computato pretio arborum, vel lignorum manentium: & hoc per actionem ar. fur. cæ. l. furti, §. fin. & §. seq. Vel dic ciues illius loci statuisse pœnam contra eos, qui arbores cæderent, vel saltui dicit propter Nili aggeres, vt infrà de Nili agger. non rum. l. 1.

2 Scilicet municipalem. Paul. Saltus qualiter accipitur.

q *In sua potestate.*] vt ff. eod. l. 1. & l. 2. in princ. Et scias, quod noxæ deditio est in solutione: sed damnum est in obligatione, & condemnatione, vt ff. de re iudi. l. miles, §. 1. & Inst. de offi. iud. in princ.

Pro plagio serui potest ipse criminaliter conueniri: dominus autem ciuiliter noxaliter si non consensit. h. d. Bal. Vel sic: pro delicto commisso à seruo, si agatur criminaliter, debet seruus accusari: si ciuiliter debet dominus conueniri, qui si non consenserit, facultatem habet dandi seruum pro noxalibus. h. d. Salyc.

Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Eutychio.

LEX III.

SIue seruum plagij pa-

SIue seruum plagij.] CASVS. Si seruus alicuius subtrahit filium tuum: tu potes accusare seruum plagij si velis, vel dominum suum noxali iudicio conuenire, vel furti: sed si dominus est ignorans, nec postea habet ratum factum serui, noxæ dedendæ, vel damni sarciendi conueniri potest.

Actio

a *Accusare.* s. ex lege Flauia de plag. quæ habet locum, quando filium tuum hic seruus subtraxit, & celauit, & ideo accusatur seruus: quia corporalis pœna imponitur; vt infra ad l. Fla. de plag. l. fina. alias contra, vt ff. de accusa. l. hos, §. omnibus, dominus etiam hic pro eo poterit allegare: vt infra de accus. l. 2. Accursius.

b *Solenniter.* in scribendo te, & libellum proponendo: vt ff. de accus. l. libellorum.

c *Serui.* s. nomine.

d *Noxali.* s. serui corrupti, vel filij corrupti. Vel dic furti, vt infra ad l. Fla. de plag. l. si qs seruum, & hic subijcit.

e *Facultatem.* vt sup. l. proxima.

1† Et non eo consentiente legunt Græci libri. Et ita hunc locum restituit Cuia. 5. obser. vi. Et recte, grauior est enim in sciente qui in ignorante actio. Gothof.

SI *seruus.* CASVS. Conuenitur dominus ex delicto serui, aut insolidum detracta noxæ dedicatione, aut quatenus ad eum peruenit ex eo maleficio, aut conuenitur cum noxæ deditione, qui tres casus signant hac l.

Quod si. Si vero dominus magis velit seruum dedere pro noxa, tamen adhuc conuenietur, pro rebus, quæ ad eum peruenerunt. Si autem potuit prohibere, & non prohibuit, tenetur in solidum. Sed quid si seruus committit crimen publicum, rapiendo vxorem alicuius? certè si damnum passus velit accusationem publicam instituere, debet eam dirigere cōtra seruum, non contra dominum.

f *Si seruus.* conuenitur dominus ex delicto serui, aut vt eum noxæ dedat, aut inquantum ad eum peruenit, aut ad insolidum sine noxæ deditione: quos tres casus ponit hæc lex. Annectit & quartum, vbi & ipse seruus conuenitur.

g *Vi rapuerit.* & sic habet locum actio vi bonorum raptorum.

h *Conuenire.* ut infra vi. bon. rap. l. de his, & ff. eodem, leg. 2. in prin.

i *Qui.* scilicet dominus.

ras¹† accusare ᵃ solenniter, ᵇ præsidem prouinciæ adire nō prohiberis: siue dominum eius solicitati serui ᶜ noxali ᵈ iudicio, vel furti malueris cō uenire: suam tibi notionem præses prouinciæ accommodabit. non ignorans, quòd si dominum elegeris, & eo non consentiente, quod intendis, commissum probaueris, vel noxæ dedendæ, vel damni sarciendi, ac pœnæ præstandæ habeat facultatē.ᵉ PP. 5. Nonas Octob. Sirmij AA. Coss. 292.

Ex rapina serui dominus ignorans noxaliter conuenitur: sciens vero & prohibere valens, conuenitur absque beneficio dandi pro noxa criminalis vero accusatio ex delicto serui contra dominum nō protenditur.

Idem AA. & CC. Socio.

LEX IIII.

SI seruus ᶠ ignorante domino, vel sciente, & prohibere nequente, res tuas vi rapuerit,ᵍ dominum eius apud præsidem prouinciæ, si nec dum vtilis annus excessit, quadrupli, quod si hoc effluxit tempus, simpli noxali iudicio cōuenire ʰ potes. qui, ⁱ si noxæ maluerit seruum dedere, nihilominus cum ipso, quātum ad eum peruenit, experiri nō prohiberis.ᵏ nam si eo conscio, & prohibere valente: de detracta noxæ deditione conuentus ad summam condemnationis soluēdum omnino compellendus ˡ est. Sanè si criminis publici accusationē propter vxorem tuam à seruo raptam intentandam putaueris non contra dominum, sed cōtra eum seruum, quē facinus commisisse proponis, hanc instituere debes.ᵐ PP. Calē. Septemb. Sirmij. AA. Coss. 299.

Ciuile iudicium cum seruo non consistit sed cum domino est agendum, h. d. Bald. Vel sic: Ex delicto serui debet dominus ciuiliter conueniri, Sa.

Ijdē AA. & CC. Nenodh.²†

LEX V.

SI tibi per furtum nec manifestum ancillā ⁿ seruus ᵒ ope consilioque domini cum alijs reb. subtraxerit: cum inter seruum, ᵖ & liberum ᵠ ciuile iudiciū cōsistere non possit, eum ˢ ob hoc delictum dupli pœnali actione, & de rebus ᵗ proprijs vendicatione, vel condictione ᵘ conuenire potes.ˣ S. 5. Calend. April. CC. Coss. 294.

TITVLVS XLII.

Ad exhibendum.³†

Actio ad exhibendū est præparatoria ad rei vendicationem, Bal. Vel sic: Qui rem sibi vult vendicare ratione dominii: potest prius ad exhibendum experiri. hoc dicit Salicetus.

Imp. Alex. A. Crescenti mili.

LEX PRIMA.

SI dominium ancillæ, de qua agis, ad matrem tuam pertinuit, ʸ nec iure ᶻ à patre tuo venūdata ᵃ est, eiusq; proprietatē tibi vēdicare paratus ᵇ es: præses prouinciæ exhiberi eā iubebit,ᶜ vt apud iudicē de rei veritate ᵈ quæratur.ᵉ PP. Calē. Maij. Alex.⁴† A. Cos. 227.

les tantum, & rei persecutoriæ. Vlilianus.

n *Ancillam.* scilicet tuam.

o *Seruus.* alienus.

p *Seruum.* scilicet illum.

q *Et liberum.* scilicet te.

r *Ciuile.* secus in criminali: vt sup. l. px. Itē hoc in ciuili regulariter: vt s. de iu. l. seruus sed fallit s. vbi cau. sin. l. fi. & ff. de iud. l. uix.

s *Eum.* dominum.

t *Et de rebus.* furti, si velis suo noie de cōtractu noxæ dedrtione agere noxaliter ex maleficio serui.

u *Vel condictione.* in hoc, quod ad eū peruenit fm Irn. & H. vt ff. de condict. fur. l. proinde, & debes alteram eligere, cum ambæ sint rei persecutoriæ: vt & ff. de re. iur. l. nemo ex his, §. quoties.

2 Theophilo.

x *Potes.* si res peruenit ad eum. Accur.

AD EXHIBENdum.

Quia in rei vēdicatione, de qua dixit, & ēt alijs multis opus ē hac actione, ideo & ea dicit, vt & ff. e. l. 1. & 2. & 3. §. est aūt.

SI *dominium.* CASVS. Si pater tuus ancillam ex successione materna ad te pertinentem distraxit, nec ei successisti: tibi non præiudicat, quo minus pro ea rei vendic. & ad exhibendum agere possis.

y *Pertinuit.* p q pr. sumitur ad te pertinere, vt j. de probat. l. si tu possideris & intelligendum hic maxime. nā & si ex alia causa velles petere ancillam, esset hæc actio præambulatoria, vt ff. eod. l. 1.

3† 15 Eclo. 4. Hæc actio datur vendicaturo, interdicturo vtrubi, spraturo, & noxa li iudicia acturo. Vide Cuia. 9. obser.

z *Nec iure.* quia nullum fecit tibi præiudiciū, sed quantū ad cōhentes sic, vt inf. de bon. ma. l. 1. & inf. de jur. dol. l. si a matre. & ff. de contrah. emp. l. rem alienam.

a *Venundata est.* nec patri tuo successeris.

b *Paratus es.* cum patri tuo non successisses, alioquin non audieris, vt supra de rei ven. l. cum à matre.

4† Antonino. 4. & Alex. Coss.

k *Non prohiberis* vt ff. de vi, & vi armat. l. 1. §. familiæ, & ff. de pecul. l. licet, §. ex furtiua causa.

l *Compellendus est.* vt ff. eo. l. 2. circa prin. Accur.

m *Debes.* Et corporaliter punietur: vt inf. ad l. Iuliam de vi. l. si criminis. Accur.

SI *tibi per furtum.* CASVS. seruus tuus furto non manifesto rapuit ancillam, dantur cōtra te duæ actiones, ciui-

c *Iubebit.* summatim cognita uenditione & dominij causa, vt ff. eo. l. 3. §. iudex, & §. ibidem.

d *Veritate.* idest domino.

e *Quæratur* in iudicio directa in rem, vel dic quæratur, scilicet plenarie per probationes testium & instrumentorum, directo forsan, & per quæstionem ancillæ, ut infra de quæst. quoties, & l. hoc quod placet, & infra de liber. cau. l. eam;

sed secus cum in liberali causa de dominio est incertum. ff. de quæst. l. de minore, §. fi. vbi plene diximus, quando seruus torqueatur.

SI criminis. CASVS. Si seruus mihi fecerit damnum, agã contra te actione noxali, vt damnum emendes, aut des pro noxa, & ut cum noxa, & vt eum exhibeas agam ad exhibendum.

a *Si criminis.* id est delicti.

b *Postulatur.* actione noxali proposita [illegible] dominum, ut ff. eo. l. 3. §. [illegible] noxali nō [illegible] quia non competit ad exhibendum actio, nisi interfit pecuniariter vt ff. eo. l. si liber homo, & l. de eodem, §. 1. & l. fi. De quibus autem criminib. possit accusari seruus, dicitur, ff. de accusa. l. hos accusare, §. omnibus.

c *Produci.* idest exhiberi.

d *Domino.* scilicet. in iudicio.

NEque. CASVS. Si [illegible] me rē tuam non possidente vendicasti, vel ad exhibēdum egisti causa dñij non expressa, & succubuisti: si postea incœpi possidere, nō obstante exceptione rei iudicatæ, ad exhibendum, poteris agere. Vel pone casum vt in gl. magna.

Rationes criminis ventilandi debēt personę exhiberi, hoc dicit Bal. & Sal.

Idem A. Syro.

LEX II.

SI criminis [a] alicuius reus seruus postulatur, [b] per ad exhibendum actionem produci [c] à domino, [d] non celari debet. PP. 11. Cal. Decemb. Alex. Coss. 227.

Sententia absolutoria non nocet agenti de nouo ex causa, super qua non fuit pronunciatum, Bal. Vel sic: Absolutoria lata, quia reus non possidet, non præiudicat, quin ex noua possessione possit agi. hoc dicit Sal.

Idem A. Fœlicissimæ.

LEX III.

NEque ad exhibendum actio, neque proprietatis vendicatio, si nunc compe tit, [e] propterea perēpta [1] † est quod aliquando aduersus te ad exhibendum actione aliter [f] pronunciatum [g] est, quia commutatione litis [h] alia res esse incipit. PP. Cal. Septēb. Maximo, 2. & Æliano Coss. 234.

1† Adempta.

e *Competit.* propter præsentem possessionem aduersarij.

f *Aliter.* quam tibi fuerit oportunum.

g *Pronunciatum est.* quia fuit reus absolutus.

h *Litis.* i. instante iudicij. Et dic casum, quod primo non possidebat, nūc vero possidet, vt ff. de excepti. rei iudi. l. si quis ad exhibendum, & l. si rē, & ff. rem ra. hab. l. procurator, & ff. de rei vend. l. si autem, §. 1. & de noxa. sed & ff. de iureiur. l. qui iurasse, §. fi. Et dotes hic quærere, vt ibi Vel pone, quod primo non eram dominus, nunc sum, quia extitit conditio rei mihi legatæ; vt ff. de excep. rei iud. l. si mater, §. eandem. Vel alio modo quæsiui dominium vt ff. de petit. hær. l. hæreditas. & ff. eo. l. de eo. §. sæpius, & argu. sup. si sæpius in integ. resti. post. l. 2. Vel tertio, pone, quia qui primo egit nomine meo, non habebat mandatū, nunc [illegible] nēt, vt ff. de excep. rei iud. l. si is, §. si te. Et distingue hic quia si ago in rem vel in personā, & ex primo cām, non præiudicat [illegible] alia: vt ff. de excep. rei iud. l. si mater, §. si quis autem. Si autem non ex primo cām, si quidem in rem ago, & absolui [illegible] quia non possidet, non obstat mihi exceptio rei iudicatæ [illegible] vt ff. de excepti. rei iud. si rem, & l. rem, & l. seq. si vero, quia [illegible] me dominum non probo, nocet mihi, ni ex superueniente [illegible] dñio agerem, vt dixi. Vbi autem personaliter, & non pro [illegible] posita causa, aut vnam prosequor, & tunc serua vt supra de [illegible] l. sicea, aut omnes, & tunc in omnibus nocet exceptio [illegible] vt infra de annal. excep. l. fi.

[illegible] absolutoria [illegible]

Contra non exhibentem instrumenta, iuratur in litem, hoc dicit Bal. Vel sic: In actione ad exhibendum iuratur in litem, b. d. Salic.

NOn ignorabit. CASVS. Si instrumenta ad me pertinentia, penes te sunt, eaque exhibere recuses, iurabo, in litem pro quanto nollem te non exhibuisse, & in tantum condemnaberis.

i *Non ignorabit index.* turpe est patritium ius ignorare, circa, quod & ipse versatur ff. de orig. iur. l. 2. §. Seruius autem Sulpitius.

Idem A. Flacillæ [2] †

2 † al. Facillæ.

LEX IIII.

NOn ignorabit iudex, [i] si instrumenta tui iuris, quæ penes diuersam partem fuisse [k] probaueris, ab eisdem non exhibeantur, [l] iusiurandi in litem [m] facultatem deferri tibi oportere. PP. 3. Calen. Mar. Agricola, & Clementino Coss. 231.

Actio ad exhibendum proponitur cōtra possessorem, & contra eum, qui dolo desiit possidere, Bal.

Imp. Gordianus A. Sabiniano. [3] † militi.

3 † Sabino.

LEX V.

AD exhibendum actionē non tantum eū, qui possidet, sed etiam eum tenere, qui dolo fecit, [n] quo minus exhiberet, meritò tibi à non contemnendæ auctoritatis iurisconsulto Modestino responsum [o] est. PP. 2. Id. Feb. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

k *Fuisse.* in initio, litis, secundum Io. ar gu. inf. de fid. instru. l. si. & inf. de reuoca. donat. l. his solis, §. quicquid igitur. Alij subaudiunt, quando cunque, 2 nam præsumunt eum qui aliquā parte do possedit, & nunc possidere. arg. huius gl. in l. prælegis, sed expone vttor, §. si iudixi. Itē pro eis, inf. de ter, si mā. proba. l. siue possidetis. sed aliud in dñio, ut ibi. Itē pro eis, ff. de excep. rei iudic. l. si rem, sed ibi probatur cum non possidere eo ipso, quod contrarium non probatur.

2 Pro ista parte gl. facit text. cū

l *Non exhibeantur.* iusta causa exhibendi à te probata, 3 ut ff. de in lit. iurand. l. in instrumentis.

3 Istā glo. sequuntur, Odof. Cy. & Pau.

m *In litem.* vt inf. eo. l. instrumenta, & ff. eodē, l. 3. §. præterea. Quōque fit ad interesse tantū condēnatio, puta cum possessor nihil dolo fecit, sed culpa, ut ff. eodē, l. Iulianus scribit §. finali, & l. sed si hæreditas in princip. & l. de eo. §. si post. Quandoque manu militari, sicut in reiuendi. ut s. de rei vē. l. à possidētibus, & ff. de rei uend. l. qui restituere.

Inuasor instrumentorum potest criminaliter accusari, & ciuiliter ad exhibendum cogi, hoc dicit Bal. & Sal.

Imp. Philippus A. [4] † Palemonidi, aliàs Palæmoni. [5] †

4 † al. A. & Philippus Cęs.

5 † al. Polemonidi.

LEX VI.

INstrumenta ad ius tuum [p] pertinentia, partem diuersam inuasisse [q] asseuerans, si quidem crimen [r] intendis,

AD exhibendum. CASVS. Non tātum qui possidet, sed quis dolo desijt possidere, actione ad exhibenda. conueniri poterit, & hoc à Modestino respōsum est, ut hic, & ff. eodē, l.

n *Dolo fecit.* hic enim tenetur utiliter, Iulia. in prin. & ff. de re. iu. l. parem. Sed [illegible], ff. e. l. cum seruus, ubi dicit, quòd nulla est vtilis ad exhibendum. Sol. verū est in eo sū, quē ibi dicit, cū seruus dolū cōmisit. Vel dic aliud est dari vtiliter, quòd est respectu rei, & hoc fieri pōt, ut hic aliud utiliter, quòd est respectu actoris, & hoc non inuenitur: ut ibi, sed hoc nō placet ut inf. eo. l. si res, in fi. Itē no. quòd tantum uenit hoc casu in actione, quantum in principali idest, quantum interest, ut d. l. ff. eo. l. Iulianus.

o *Responsum est.* ut iuretur in litem contra eum.

INstrumenta. CASVS. Si instrumenta ad me pertinentia inuasisti, aduersus te criminaliter l. Iul. de ui pu. si cum armis, si sine armis, priuata agere potero, & hoc in prima. Si uero ad exhibendum, & non exhibeas, iurabo in litem.

p *Instrumenta ad ius tuū.* large accipe, ut ist. ui bo. rap. §. fi.

q *Inuasisse.* impropriè, ut ist. ui bo. rap. §. pe. sic supra de rei uen. l. domum, nam pro immobili ad exhibendum non agitur, ut infra quando & qui, l. 2. §. 1. lib. 10.

r *Crimen.* i. criminaliter, l. Iul. de ui publica, uel priuata.

Solenni-

solennibus [a] accusationibus impletis, fidem [b] asseuerationi tuæ facito. Sin verò ad exhibendum intendis, iudiciorum more experire. [c] PP. Idus. [1]† Mar. Peregrino, & Aemiliano Coss. 245.

Qui rem deterioratam sua culpa exhibet, in factũ actione tenetur. h.d. Bal. Vel sic: Exhibens rem deterioratam sui culpa, forma tamen non mutata, liberatur ab actione ad exhibendun: sed tenetur in factum. h.d. Salic.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. & CC. Vitalianus al. Vitaliano.

LEX VII.

EXhibitionis necessitate tenetur, qui facultatem [d] hñs culpam, vel dolum in explẽdo præcepto [e] committi; ita vt qui [2]† rem deteriorẽ [f] exhibuit, æquitas [g] exhibitionis perficiat, vt quãuis ad exhibendum agi non possit, in factũ [h] tamen actio contra eũ detur. PP. 16. Cal. Iun. Maximo ij. & Aquilino Cos. 287.

Ex pacto apposito per aliũ in contractu commodati, vel depositi rei meæ, acquiritur mihi directa, si sum hæres paciscentis: alias datur mihi vtilis actio. hoc dicit secundum Bal. & est lex noua. Vel sic: Rem propriam ab alio commodatam, vel depositam non prohibetur dominus vendicare, & speciale est, vt ex ex pacto deponentis, vel commodãtis alteri quæratur vtilis actio. h.d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Photino. [3]†

LEX VIII.

SI res tuas commodauit, aut deposuit is, cuius in precib. meministi, aduersus tenentem, ad exhibendum, vel vendicatione vti potes. Quod si pactus sit, vt tibi restituantur: si quidem ei, qui deposuit, successisti, iure hæreditario depositi actione vti non prohiberis. Si vero nec ciuili, nec honorario iure ad te hæreditas eius pertinet, intelligis nullam te ex eius pacto, contra quem supplicas, actioné stricto iure habere: vtilis [i] aũt tibi propter æquitatis rõnẽ dabiť depositi actio. S, 5. Cal. Ma. Herac. A. Cos.

Naturaliter liberatas potest condicere instrumentum debiti. hoc dicit secundum Bald. & est not. vel sic: Debitori soluenti competit actio, vt instrumenta debiti exhibeantur, & ei reddantur. h.d. Salic.

Ijdẽ AA. & CC. Faustino. [4]†

LEX IX.

SI ex quocunq; contractu apud præsidẽ prouinciæ iure debitũ, cui opo tuerat, te reddidisse probaueris, chirographa tua, ex quib. iam nihil peti potest, [k] & instrũa ad eũ contractum pertinentia, [l] tibi naturaliter [m] liberationem consequuto, exhiberi, ac reddi, [n] iubebit. S. 8. Calẽ. Sept. CC. Co s. 294.

TITVLVS XLIIII.

De religiosis, & sumptibus funerum, & aleæ lusu, & aleatoribus.

Corpus humanum sepultum in vno loco, potest in alium locum transferri subsistente iusta causa, & interueniente superioris auctoritate. h.d. Paul. de Cast.

a *Solennibus.*] libello solenniter ff. de accus. l. libellorum.

b *Fidem.*] probationibus luce clarioribus, vt infr. de probat. l. fi. sed in actione ad exhibendum summarium, vt ff. e. l. 3. §. sciendum. Et no. q̃ accusatio de instr̃is subtractis. q̃ñ que est publici iudicij, vt q̃ñ testm̃ alicuius dr̃ surreptum, vel interlectũ ex lege Corn. de fal. Si verò alia charta, tunc non videť eẽ publici iudicij, vt ff. ad leg. Cor. de fal. l. Paulus respõ. & l. qui testũ, & inf. ad leg. Corn. de fals. l. eum qui. Item not. quandoque non agi pro instrumento ad exhibendum, vt ff. e. l. 3. §. si quis extra, & §. interdum.

c *Experire.*] vt supr. eo. l. non ignorabit.

EXhibitionis.] CASVS. Egi aduersus te ad exhibendũ seruum, iudex præcepit, vt exhiberes exhibuisti, sed deteriorẽ actio. tamen ad exhibendum liberaberis: sed quia culpa tua rẽ deteriorem exhibuisti, propter damnum datum, actione in factum teneberis.

d *Qui facultatem.*] exhibendi, vel restituẽdi, vt ff. eo. l. 3. §. fi.

e *Præcepto.*] iudicis, qui percepit exhiberi. & sic no. q̃d est arbitraria, vt Instit. de ac. §. p̃terea quosdã.

f *Deteriorem.*] in eadem forma tñ, vt seruum debilitatum, vel elusatum, at mutata forma ea exhibita, vt ex scypho massa, tenetur ad exhibendũ, vt ff. ad exhiben. l. Iulianus scribit. §. si q̃s. ver. sed & si quis.

g *Aequitas.*] id est talis debet exhiberi, q̃ antiquam formã nõ amittit, vt ff. ad exhiben. l. Iulianus. §. si quis rem.

h *In factum.*] subsidiaria legis Aquiliæ. nec obst. ff. ad legem Aquil. l. qui tabulas nam ibi dicit dari Aquiliam. s. vtilem, q̃ bene concurrit cum actione in factum. a diximus supra de le. Aquil. pen. & fi. Item non obst. quod ibidẽ dicit dari ad exhibẽdum, quia est verum, cum exhibet mutata forma. Item contra. ff. depos. l. 1. §. si res deposita & ff. commod. l. iij. §. 1. Solu. vtrumque refertur ad suum tractatum, & rectè, quia differentia est inter actionem bonæ fidei, & stricti iuris, 2 vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. Item contra. ff. de sol. l. etiam. Solut. ibi aliquid de eo, quod principaliter erat dandum, deerat: hic nihil, licet deterior daretur. Alij dicunt, quod hic in factum, quando dominus non est actor, quod non placet.

SI res.] CASVS. Rem meam Titio commodasti, vel penes eum deposuisti, aduersus eum rei vend. & ad exhibendum agere potero, & hoc in prima. Si vero pepigisti de re mihi restituenda a depositario, & successi tibi iure hæreditario, agam depositi cum depositario, & hoc in secunda. Si vero nullo iure tibi successi, neq; ciuili, neq; prætorio, ex pacto tuo tamen dat vtilis depositi actio. & hoc in tertia.

i *Vtilis.*] c. ff. e. l. cũ seruus. Solu. nulla est vtilis in casu illius legis. An autem idẽ in cõmodato? Vr̃, q̃ nõ cum de hoc non rãdeat, vt insti. de inut. sti. §. quoties. Item, quia q̃ in vna permisit, ĩ alijs prohibere vr̃, vt ff. de iudi. l. cũ prætor. sed Io. dicit idem, quia q̃ statuitur in vna, & eius simili, vt sup. de diu. resc. l. si libellũ. Item no. q̃ ex hac l. dixit M. ex alterius pacto semp dari vtilẽ actionẽ, vt gic, & j. de pac. cõ. l. pr̃. & j. de do. q̃ sub mo. l. quoties, & ff. de pos. l. Publia. & ff. si cert. pet. l. certi cõdõ §. si nummos. & infr. per quas perso. no. acquir. l. cum per liberã. & ff. de pig. ac. l. si cum venderet. & ff. so. ma. l. Caius, & ff. de verb. ob. l. quodcũque. sed Io. dicit hæc oĩa specialia & alia plura, q̃ notaní plene Insti. de inu. sti. §. si q̃s alij, regulariter c. ff. de ver. ob. l. stipulatio ista. §. alteri. & ff. de regulis iu. l. quo tutela. §. fi.

SI ex quocunque.] CASVS. Si 10. mihi numerasti, & me tibi soluisse probare potero, exhiberi instr̃a .i. chirographa, præses prouinciæ iubebit, quibus tibi fui obligatus.

k *Nihil peti potest.*] vt & infra de solut. l. si actore.

l *Pertinentia.*] condictione sine causa, vt inf. de condict. ex l. vel sine causa. l. dissolutę.

m *Naturaliter.*] & ciuiliter, quia solutione, vt inst. qui. mo. tol. ob. in princ.

n *Reddi.*] per conditionem sine causa, cum debitor non fuit dominus, quia creditor soluit tabellioni, vt hic, & j. de cond. ex l. vel sine cau. l. dissolutæ, & infr. de sol. l. Si autem debitor soluit, agit ad exhibendum, & rei vendicatione, vt hic. Item nota hic vtroque iudicio simul agi s. exhibitorio, & restitutorio.

[1]† Alidi 2. Idus.

[2]† al. vt si.

[3]† Photino.

[4]† Faustino.

1 Doctores dñt, quòd hic nõ loquiť de illa actione ĩ factum speciali, q̃ est subsidiaria. l. Aql. de gñali, quę dať in defectũ aliarum actionũ, secundũ P. hic.

2 Istã glo. vsq; ad fi. sequiť P. & Doct. hic.

* Concor. glo. super verbo. resignãt. in c. cum pridẽ extra de transa.

r † al. Donia. quia in bonis sunt, dixit: nunc de ijs, quę in bonis nõ sunt, & sic nec vẽdicant, sed nec diuidũtur, sed alio iure defendũtur: vt per actionẽ in factum & interdictum in mortui inferendo, & sic in hac sponit de religiosis. sed quia in monumẽtis faciendis, & cadaueris inferendis fiunt sumptus: ideo de his ... Et qui extre-ma lucem, gaudia occupant, ... ideo subijcit de ... & c. de quo nihil dicit hic titulus ... nihil dicit de rebus ... quidã tñ hic vnã pro vltima huius tituli ... tractat de ista materia.

2 † al. existimatione.

3 † Hilario. al. Hilariono.

a *Si vi. Rectorũ prouinciæ.*] si verò non ex iusta causa, ... Augustus vt infra eo. tit. Item hoc erat natus perpetuæ sepulturæ, alias contra ... si nec dum ... desinit prior locus esse religiosus, ut ff. e. l. cum in diuersis.

b *Inuito. Non potest.*] vt Inst. de re diu. §. religiosum. Accur.

c *Monumentum.*] i. sepulchrũ ... improprie accipitur, vt ... l. si sepulchrũ ... in monumento esset sepultus, cum res esset profana, vt j. eo. l. locud.

4 † Ratione.

d *Posse.*] inferendi ius tñ legatur, ut inf. de leg. l. monumenta.

e *Legatum.*] hic actione ex testamento.

f *In funus.* hoc venit in funeraria actione.

g *Vel morbum.*] hoc actio. neg. gest. vt ff. eo. l. impensa. & l. in eum. & sup. de petit. hær. l. 4. & de neg. gest. l. quod in vestem.

5 † Primo

h *Si sepulchrum.*] Dr̃ sepulchrũ, postq̃ ibi aliqs sepultus est: ante vero dr̃ monumentũ, vt ff. e. l. 2. § sepulchrum. & § monumentũ. Dr̃ & alia significatione monumentũ, res memoriæ causa in posterũ prodita, vt ff. de monumentum & l. 2. §. monumentũ. & de ter. diuis. in cõi. §. si.

Sepulcrũ, & monumentum different.

6 † Iure.

ADDITIO. Dic & alio mõ, dñr monu-

Imp. Antonin. A. Doritę. [2]†

LEX PRIMA.

Si vi fluminibus reliquiæ filij tui continguntur, vel alia iusta, & necessaria causa interuenit: æstimatione [1] † rectoris [a] prouinciæ transferre eas in alium locũ poteris.* PP. 9. Cal. Nouẽb. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Locus, in quo sepelitur corpus humanum de voluntate domini, efficitur religiosus, et si desinit esse in cõmercio, vt non possit uendi, nec obligari: quia in nullius bonis est, secus si cõtradicẽte domino, uel ẽt ignorate. h. d. Pau. de Cast.

Idem A. Hilariano. [3]†

LEX II.

Inuito, vel ignorante te, ab alio illatũ corpus in puram possessionem tuam, vel lapidem, locum religiosum facere non potest. [b] Sin autem voluntate tua mortuum aliquis in locum tuum intulerit, religiosus iste efficitur. Quo facto, monumentum [b] neq; venire, neq; obligari à quoq̃, probente iuris religione, [4]† posse [d] in dubiũ non venit. PP. Cal. Maij. Aquilino 2. & Auulino Coss. 217.

Legatarius non tantum legatum, sed etiam id quod expendit in infirmitate, & funere testatoris, potest repetere. h. d. Salic. vel sic: Legatarius non prohibetur vna cum legato petere etiam impẽsas, quas fecit in personam defuncti, vel in eius sepulturam. h. d. Pau. de Cast.

Imp. Alexander A. Rimo. [5]†

LEX III.

Legatum [e] à defuncto tibi relictum, & quod in funus, [f] vel morbum [g] eius erogasse te boni viri arbitratu probaueris, præses prouinciæ [6] † solui tibi iubebit. PP. 5. Non. Iul. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Locus religiosus vendicari non potest, quia nullus est dominus eius, & vendicatio nõ competit nisi domino. h. d. primo. Item in sepulchro familiari, quod quis fecit sibi, & familiæ suæ, oẽs hæredes etiam extranei habent ius sepeliendi: quia cẽsentur de familia, nec per diuisionẽ bonorũ ad vnum tantum potest deuenire. h. d. secundo. Item locus profanus, licet sit iuxta locum religiosum, non est religiosus. Et si deputatus ad vsum alterius loci, dicitur etiã pars vel portio loci illius, & pertinet ad illum, ad quem pertinet ipse locus, ad cuius vsum est destinatus. h. d. tertio. Pau. de Cast.

Idem A. Luciano. [7]† L. IIII.

Si sepulchrũ [h] monumenti appellatione significas, [8]† scire debes iure dominij id nullum vendicare [i] posse. Sed si [k] familiare fuit ius eius ad omnes hęredes pertinere, nec diuisione ad vnum hæredem redigi potuisse.

¶ Profana tamen loca, quæ circa id sunt, si semp vicinis ædificijs vsui hominum destinatis cesserint, eius sunt, cui illa, [l] quorum partes esse visæ [9]† sunt, ex diuisione obtigerunt. PP. 9. Non. Nouemb. Maximo 3. & Aeliano Coss. 224.

Voluntas defuncti debet obseruari, nec potest omitti circa conscientiam latam. h. d. Bald. Vel sic: Ad construendum monumentum secundum voluntatem defuncti, coguntur hæredes, non iure actionis: quia non est cui competat, sed officio iudicis. h. d. Pau. de Cast.

Idem A. Cassio [10] † militi. LEX V.

Militis voluntatem, quam circa monumẽtum tibi faciendum testamẽto expressit, & pater, & mater eius hæredes negligente non debent. Nam & si delatio [m] hoc nomine præteritis constitutionibus amota est: inuidiam [n] tamen, & conscientiam [o] circa omissum supremum eiusmodi officium, & contemptum iudicium defuncti, euitare non possunt. PP. 8. Cal. Maij. Iuliano, & Crispino Coss. 225.

Scripturæ, quæ sunt in lapide monumenti, non faciunt fidem. h. d. secundum vnum intellectum Falcid. Vel sic: Hoc dicit secundum lecturam secundam, quę est vera. In monumento hæreditario, quod quis fecit pro se, & hæredibus suis, liberti non habent ius sepeliendi, si non sunt heredes, nisi longo tempore præscripserint. Pau. de Cast.

menta. i. fines, & termini diuidentes duo prædia vicina, ut ss. fi. reg. l. 2. quod dic, vt ibi in glo.

i *Vendicare.*] sed actione in factum peti potest, ut ff. de rei ven. in rem. §. loca. & l. quę religiosis.

K *Sed si.*] i. quis. nã multo magis est hoc in hæreditario. Azo. & quod sit familiare, & quod sit hæreditarium, dicitur ff. e. l. familiaria. & l. vel quę.

l *Cui illa.*] s. obtigerunt ex diuisione. vt dicit]. & est sic ff. de leg. 3. l. prædij §. fin. & de 9h. emptio. l. in modicis. & l. quę dc. §. 1. Item in fi. legis vr̃ q. d. l. quę religiosis sed ibi adhærent, hic nõ, sed sunt proxima.

m *Militis. Delatio.*] i. est accusatio, vel actio: nã nõ pot cogi aliqua actione, cum soli sint hæredes, sed pontificali auctoritate compellũtur, ut ff. de pet. her. l. hęditas. §. 1. & de annuis leg. l. Quint.

n *Inuidiam.*] i. blasmum.

o *Et conscientiam.*] scilicet malam.

7 † Licinio al. Luciano.

8 † 59. E. glo. 1. 1. Vi. Cuiac. Nouell. 1. in princ.

9 † Iussæ.

10 † Cassiano.

Mo-

Idem A. Primitiuo & alijs.

LEX VI.

MOnumentorum [a] inscriptiones [b] neq; sepulchrorum iura, neque dominium loci puri ad libertos transferent. [1] † Præscriptio autem longi temporis, si iustam causam initio [2] † habuit, vobis [c] proficiet. PP. 8. Calend. Iul. Iuliano. & Crispino Coss. 225.

In re sua vnusquisque potest ædificare prout vult, dummodo non appareat, quòd sit prohibitum. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Ornare sepulchrum non est prohibitum. h. d. Sali.

Imp. Gordianus A. Claudio.

LEX VII.

STatuas sepulchro superimponere, vel monumento, quod a te exstructum profiteris, ornamenta, duæ putas, superadd re non prohiberis: cum iure suo eorum, quæ minus prohibita sunt, [d] vnicuique facultas libera nō denegetur. PP. 3. Calend. Augusti. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

Sepulchrum familiare nō transit ad cognatos non hæredes institutos. h. d. Sal.

Imp. Philippus A. Iuliæ.

LEX VIII.

IVs familiarium [e] sepulchrorum ad affines, [f] seu proximos cognatos [g] non hæredes institutos, minime pertinet. PP. 16. Calend. Iul. Peregrino, & Aemiliano Coss. 245.

Locus religiosus scienter vendi non potest: sed cohærentem loco religioso quis vendere potest. h. d. Sal.

Idem A. & Philippus C. Faustinæ. [3] †

LEX IX.

LOcum quidem religiosum distrahi non posse manifestum est. [h] verum agrum purum monumento cohærentem profani iuris esse, ideoque efficaciter venundari, non est opinionis incertæ. PP. 6. Calend. Decēb. Philippo A. & Titiano Coss. 246.

Corpus depositum sine licentia, potest aliò exportari. hoc dicit Salic.

Impp. Dioc. & Maxim. AA. & CC. Aquilianæ.

LEX X.

SI nec dum perpetuæ sepulturæ corpus traditum est, [i] translationem eius facere non prohiberis [k] PP. 8. Id. Feb. Diocletiano 4. & Maximiano 3. AA. Coss. 290.

Reus criminis non prohibetur sepeliri. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Gaudentino.

LEX XI.

OBnoxios criminum * digno supplicio subiectos sepulturæ tradi non vetamus. [l] PP. 8. Id. Apr. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Mortuorum corpora nō debent in ciuitatibus sepeliri. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Victorin.

LEX XI.

MOrtuorum reliquias, ne sanctum [m] municipiorum ius polluatur, [n] intra ciuitatem condi, iam pridem vetitum est. [o] PP. 3. Calend. Octob. ipsis 4. & 3. & AA. Coss. 290.

Ista lex dicit idem, quod dixi in l. si sepulchrum, quòd hæredes etiam extranei habentius sepeliendi, tam in sepulchro familiari, quia censentur de familia; quàm in hæreditario, quia sunt hæredes: sed in familiari non habent ius sepeliendi, nisi sint de familia, id est de agnatione: & etiā hæredes extranei, licet non sint de familia. hoc dicit Paul. de Cast.

a MOnumentorum. Verba sunt, mihi, & libertis meis. Hic, & libertis meis sine traditione dominium sibi non acquiritur.

b *Inscriptionis.*] scilicet sic conceptæ, mihi libertisque meis facio. 1 Et bene dicit non transferūt, quia non ex vi donationis inter viuos, cum liberti, neque per se, neque per epistolā, vel nuncium huic donationi consenserūt. Item nec ex vi vltimæ voluntatis, quia non affuerunt quinque, vel septem testes. Vel secundo 2 dic inscriptiones tales fuisse, mihi hæredibusque meis facio, & secundum hanc non prosunt libertis, cum non sint hæredes. Vel dic a quodā extraneo sine voluntate domini factæ sūt huiusmodi inscriptiones, & ad hoc ff. eodem. l. vel quæ. 3 Vel dic inscriptiones tales fuisse, secūdum quod dicitur de iure codicil. l. literæ.

c *Vobis.*] libertis. Sed contra ff. de mor. infer. l. longa. Solu. purus, vel profanus locus circa monumentum præscribitur, ut hic: religiosus non, vt ibi. Alij dicunt 4 ius inferendi posse præscribi, ut hic: sed dominium sepulchri non, vt ibi. & infra, de leg. l. monumenta.

STatuas.] Nota ex hac l. regulam, quòd omnia censentur permissa, quæ non reperiuntur prohibita, secundum Paul.

d *Prohibita sunt.*] sic ff. si ser. ven. l. sicuti, §. Aristo. & argu. ff. qui. ex cau. mai. nec non, §. sed quod, & supra de Iudæis, leg. nullus.

IVs familiarium.] Not. quòd appellatione familiæ non continentur cognati, qui sunt coniuncti per fœminas, nec etiam affines. hoc dicit Paul. de Cast.

e *Ius familiarium.*] quod sit pro se, & familia dicitur familiare.

f *Ad affines.*] Excipe generam, & nurum, cum familiæ appellatione contineantur, vt infra, de verborū significatio. l. final. Item dic qui sunt affines, vt ff. de gradib. l. nō facile. §. affines.

g *Cognatos.*] Secus in agnatis, qui continentur familiæ appellatione, vt infra cod. l. ius sepulchri, quæ est contra, & instit. de legi. agnat. tute. §. sunt autem, & ff. de verborum significatio. l. pronunciatio, §. communi, & ff. de adopt. l. qui in adoptionem. Sic dic tamen idem videtur in cognatis, vt in in auth. de hær. ab intestat. §. nullam, col. 9.

h LOcum Manifestum est.] vt supra cod. l. si sepulchrum, & institut. de empt. & vend. §. fi. & ff. co. l. vel quæ, §. fin.

i SI nec dum. Traditum est.] ut ff. de sepulch. viola. l. 3. §. non perpetuæ, alias secus, vt supra eod. l. 1. & infra eod. l. nemo.

k *Non prohiberis.*] vt & ff. eo. l. si quis enim eo animo, & de cada. pu. l. 1. & 2. & fi. Accursius.

l OBnoxios. Non vetamus. imo hodie petitio est necessaria: si vel in certum locum relegatus est, vel capitaliter damnatus, vt ff. de cadaue. pu. l. 1. & tertia.

m MOrtuorum. Sanctum.] vt institut. de rerum diuisio. l. sanctæ.

n *Ius polluatur.*] videtur ergo, quòd reliquiæ pollutæ sunt, quod dici potest. Vel dic, quòd plerumque euenit, ut res nō polluta per se, alij iuncta polluat aliam, ut æs auro, & sic & hic.

o *Vetitum est.*] vt & ff. de sepulchrum violat. l. prætor. §. diuus.

Ius

1 † al. transferunt.

1 Ista prima positio non placet scribētib. hic.

2 † al. iniij.

2 Ista est vera Paul.

3 Diuina. Paul.

4 Placet scribētib.

3 † Faustino.

* Nisi dānatos læsa maiestatis l. 1. ff. de cad. pu. In re Gallico hæc lex seruatur teste Rebuff. in proœm. n. 53. 55.

a [Ius sepulchri. Haeredes.] scilicet pertinet.
b [Familiaris.] idest sepulchri ius.
c [Ad familiam] agnatorum, non cognatorum, vt supra eodem, l. ius, & facit ff. eodem. l. vel quæ. in princip. & de suis, & legit. hæred. l. 1. §. interdum.
d [Nemo. Corpus.] perpetuæ sepulturæ traditum, alias contra sup. cod. l. si necdum.
e [Sine Augusti.] idest Imp. argum. ff. de mor. infe. l. fin. ff. eo. l. ossa.
f [Alearum vsus. Comonbelon.] Ludus vbi lapis in longum proijcitur.
g [Comodiaulion.] ludus vbi lapis, vel palus in breue spacium proijcitur.
h [Rindalca.] ludus vbi equites currendo in terram rem proijciunt.
i [Ecperusan.] vbi pondus dentibus eleuatur.

ADDITIO. Circa materiam huius constitutionis vide gl. in verbo, ad aleas, in ca. clerici. extra de vita, & honestate cleric. & glo. 35. distin. cap. 1. & Abb. dicto cap. clerici, vbi determinat 5. quæstiones, quarum prima est, an ne possit repeti, quod in ludo perditum est. Secundo, an valeat consuetudo in contrarium. Tertia, an ex mutuo facto in ludo oriatur actio. Quarta, an valeat trã in ca. si. de factio ibi facta. Quinta, de qua solum remittit, an vendens rem in ludo teneatur de euictione.

* Legẽ de alea latam fuisse testatur Cicer. * Vide in hãc l. Ioã. Baptistã Piũ annotationum posteriorũ, ca. 72. & Alcia. lib. præter missorum ca. in dict. lusũ aleæ.

1 De illa vide Cur. in ca. fi. de consu. col. 12. ver. sic. item post prædi[illegible] tenet, & sic.

Ijdem AA. & CC. Dionisio.

LEX XIII.

Ius sepulchri tam familiaris, quam hæreditarij ad extraneos etiam hæredes: [a] familiaris [b] autem ad familiam, [c] etiam si nullus ex ea hæres sit, nõ etiam ad alium quemquã, qui non est hæres, pertinere põt. S. 3. Idus Nouẽb. Sirmij. CC. Coss. 294.

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Cynegio. PP.

LEX XIIII.

Nemo humanũ corpus [d] ad alium locum sine Augusti [e] affatibus transferat. Dat. 3. Calen. Mart. Cõstantinop. Honorio N. P. & Euodio Coss. 386.

Alearum vsus est prohibitus, & qui perdit, potest repetere. h. d. Salic.

Impp. Iustinianus A. Ioanni PP.

LEX XV.

Alearum * vsus [f] antiqua res est, & extra * opera pugnatoribus concessa. Verum pro tempore prodijt in lachrymas, multa millia extranearum nationum suscipiens. Quidam enim, nec ludentes, nec ludum scientes sed numeratione tãtũ, proprias substantias perdiderunt, die noctuque ludendo, argento, apparatu, lapidibus, & auro. Consequẽter autem ex hac ordinatione blasphemare, id est, Deo maledicere conantur, & instrumenta conficiunt.

¶ Commodis igitur subiectorum prospicientes, hac generali lege decernimus, vt nulli liceat in publicis, vel priuatis domibus, vel locis ludere, neque inspicere: & si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio, sed solutum reddatur, & actionibus competentibus repetatur ab ijs, qui dederunt, aut eorum hæredibus, aut his negligentibus, ab eorum procuratoribus, vel patribus, seu defensoribus, repetat fiscus, non obstante nisi quinquaginta annorum præscriptione: episcopis locorum hoc prouidentibus, & præsidum auxilio vtentibus.

¶ Deinde vero ordinent quinque ludos, Comõbelon * Comondiaulion, [g] Rhindalca, [h] Cayron, Ecperusan. [i]

¶ Sed nemini permittimus ẽt in his ludere vltra vnũ solidũ, ẽt si multum diues sit, vt si quẽ vinci contigerit, casum grauẽ non sustineat. Nõ enim bella solũmõ bñ ordinamus, sed & res ludricas.

¶ Sed istam interminantes pœnam trans gressoribus, potestatem dando episcopis hoc inquirẽdi, & præsidium auxilio sedandi, prohibemus etiam ne sint equi lignei. Et si quis ex hac occasione vincatur, hoc ipse recuperet, domibus eorum publicatis, vbi hæc reperiuntur.

¶ Sin aũt noluerit accipere is, q dedit: pcurator nr̃ hæc inquirat, & in opus publicũ conuertat.

¶ Similiter prouideant iudices, vt à blasphemijs, & periurijs, (quæ eorum inhibitionibus debent comprimi) omnes penitus conquiescant.

* Sensus est, Alea militibus olim permissa in castris, ne torperent otio. Non impune tamen milites etiam in ludo arma amittunt argu. l. 3. ff. de re milit. vid. Forcat. 20 Cupid. nume. 7. Gotho:

DE REBVS CREDITIS, ET IVREIVRANDO.

De actionibus in rem dixit. De personalibus 1 sequitur. Et primò de ijs, quæ ex contractibus 2 de quibus totus hic liber tractabit. Et caue tibi, quia in hoc titu. non 3 tractat de hoc, scilicet, de rebus credi. sed tantum de iureiur. sic & ff. quod cum eo. nam non tractatur ibi de ijs, de quibus dicit rubri. sed in sequenti libro, scilicet in libro de peculio sic, & supra titu 1. Item verbum crediditi, & verbum rei generalia sunt, vt ff. eodem l. 1. Si quæras quare dixit de credit. rebus, & non de rebus debit. Respond. vnum dicendo est, maxime dignius, alterum dixisse videtur. Vel verius 4 quia tractat quo ad creditores qualiter agant, & vendicent. 5 non de exceptione reorum: quia ergo, tam in realibus, quam in personalibus inopia probationum ricurritur ad iusiurandum: ideo de hoc merito interserit. Accursius Florent.

1 Et de alijs, quæ ad exemplum earũ proponũtur. Sal.
2 Quia sũt digniores. Azo. Bal. & Sa.
3 Imo. B. & Sal.

4 Approbat a Iac. But. Cyn. Azo. B. B. & Sal. hic & Paul. in rub. ff. eo.
5 Glo. improprie loquitur nisi te referret ad tit. de iure emphyteutico. Iodocus Lauerinus.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI
Principis ex repetita prælectione.
Liber Quartus.

TITVLVS Primus.
De rebus creditis, & iureiurando.

Causa iuramento decisa non retractatur prætextu periurii, nisi in casibus in Lex. pressis. h. d. Bald.

[Causa.] CASVS. Dicebam te mihi teneri in decem, tu denegasti: detuli tibi iusiurandum extra iudicium, vel tu mihi detulisti iudice approbante, vel iudex detulit: iurasti te mihi teneri, an si postea appareat me peierasse, debeat iusiurandum retractari, quæritur? dicitur, quod non, nisi

nisi hoc lege fuerit expressum.

a *Vtriusque partis.*] quo solo casu nascitur actio ex iureiurando. Sed quando iudex infert parti: vel par parti in iudicio, cum sit nascitura actio ex sententia, vt infra eod. actori non nascitur ex iuramento, secundum P. sed Ioan. dixit tunc duas dari in factum & ad idem & eidem & contra eundem: nec mirum quia ex confessione datur vna, & ex sententia postea datur alia, secundum B. Item & alias inuenio duas dari, idem & in eundem, & ad eandem rem, vbi tamen vnam intentari sufficit, ut ff. de actio. empt. l. nõ est nouũ. & de fideius. si reus, sic econtra in eo, qui debet, vt de dno. re. l. reus, & de fideius. l. generaliter. §. 1.

b *Inferente.*] vel referentes nam qui refert, infert. Et dic, scilicet i iudicio, vt differat à præcedenti, & comprehendit hic iudiciale, & necessariũ sed necessarium 2 defert iudex.

c *Vel remisso.*] tunc enim habetur pro iurato. 3 ff. eodem, l. non erit. §. fin. & l. remittit.

d *Potest.*] Not. non quæri de periurio. sic infra. l. proxi. & ff. de in lit. iur. l. fin. & ff. de dolo. leg. quod si deferente, & ff. de except. aduersus.

e *Nisi specialiter.*] quod amissum allegatur, 4 & probatur, &cæt. Hæc autem exceptio non fit a iuramento voluntario: 5 quia illud nunquam retractatur, vt ff. eodem, l. admonendi in fine. Sed a iudiciali, quod in casu vno retractatur, vt infra eodem, l. admonenda. 6 Item in alio, vt in alio casu, vt ff. eodem, l. admonendi. 7 Item in alio, vt infra de pœna iud. Authent. nono iure. 8 Sed ibi defertur a lege, non à iudice, vel a partibus. Item nec fuit ibi delatum in eo, in quo litigium erat. Sed in voluntario videtur excipi, vt infra de repu. auth. hodie. sed dic ibi similiter speciale, vel ibi nemo detulit. Item & supra de transact. l. si ex falsis. 9 & infra de dig. l. quoties, lib. duodecimo, & ff. de crim. stel. l. de periurio. 10 quibus legibus tractantur iuramenta voluntaria. Sed dic ibi iuramentum fuit super vallando contractu: hic super lite dirimenda, vt fit loco probationis, præterea in l. illa, si ex falsis, venit contra duo, scilicet contra, iuramentum, & contra pactum, hic solum deierat. vel ibi non retractatur prætextu periurij, sed falsitatis: & sic sic non est contra. Item not. quod iusiurandum aliud voluntarium, aliud iudiciale, aliud necessarium, voluntarium extra iudicium defertur, & sic dicitur, quod sponte suscipitur & refertur, & recusatur, at ff. eodem, l. iusiurandum, quod ex conuentione in principio iudiciale refertur in iudicio a parte parti, & iudice approbante, & consentiente. & hoc potest recusari, & referri, vt infra eodem, l. delata. & l. generaliter. §. sin autem & cui. olim vero non poterat recusari, vt ff. eod. l. manifeste, vel expone eam, vt ibi dixi. Necessarium 11 defertur iudex, & necessitatem imponit. ar. ff. de in litem iuran. l. fin. nec recusatur, nisi iusta causa, vt infra eo. l. generaliter.

ADDITIO. Vide similem glo. in §. item si quis postulante, in verbo quærimr, Inst. de actio. & amplio ... in c. fin. in prin. extra de iureiur.

I *Vrisiurandi.*] CASVS. Quam pœnam pa... habeat deierans, quæritur? Dicitur, quod satis Deum habeat

1 Approbatur secũdũ Iac. Butr. Cy. Azo. B. B. & Ange. hic Sal. in lectore ... 2 Idẽ Iac. Bu. & Sal. 3 Approbatur secũdũ præd. 4 Not. ex ista gl. qđ qui allegat casũ fallentiæ legem, cum dẽt probare secundũ Iodo. 5 Ista est de mente omnium. 6 Ibi est spãle fauore vltimæ volũtatis Bald. 7 Ibi est spãle i iuramento, necessario pp instrumenta de nouo repta. Bal. 8 Dic, quòd ibi erat iuramentũ purgationis. & iste est verus itellec. illius auth. Angel. hic. 9 Dic, hic loquitur in iuramẽto litis decisionis: ibi vero non erat iuramẽtũ ad decisionem litis, sed ad obseruationẽ contractus inualidi. vñ si non valet principale, nec accessoriũ Bal. 10 Dic, quod ibi fuit delatũ iuramẽtũ, sed vltro præstitum & sic non fuit litis decisiui, hic vero sic.

Imp. Antonin. A. Hercu.

LEX PRIMA.

Causa iureiurãdo ex consensu vtriusque partis,[a] vel aduersario inferẽte,[b] delato, & præstito, vel remisso,[c] decisa, nec periurij prætextu retractari potest,[d] nisi[e] spãliter hoc lege excipiatur. PP. 15. Cal. Iul. Anton. A. iiij. & Balbino Coss. 223.

Periurus à Deo solo punitur: nec tenetur crimine læsæ maiestatis. h. v. Bald.

Imper. Alexand. A. Felici.

LEX II.

Iurisiurandi contempta religio satis Deum vltorem[f] habet.

¶ Periculum autem corporis, vel maiestatis crimen[g] secundum constituta diuorum parentum meorum, etsi[h] per principis venerationem[i] quodam calore fuerit peieratum, inferri non placet.[1] PP. Cal. April. Maximo ij. & Aeliano. Coss. 224.

Inopia probationum emergente, debent deferri per iudicem iuramentum causæ decisiuum. Bal. Vel sic: Omnem litem cum causæ cognitione potest iudex iureiurando decidere. Vel sic: Vbi semiplenè tantum est probatum potest deferri causa cognita sacramẽtum necessarium. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA & CC. Seueræ.

LEX III.

In bonæ fidei contractib.[k] necnon etiam in cæteris causis,[l] inopia[m] probationum, per iudicem[n] iureiurando, causa cognita, res decidi[o] oportet. PP. Cal. Sept. Maximo 2. & Aquil. Coss. 226.

vltorem, nec enim si per principem esset iuratum quodam calore, & cæt. nec deieranti corporalis pœna esset infligenda.

f *Vltorem.*] quasi dicat non retractatur hoc sæculo, & sic sunt eadem contraria, quæ sunt superiori l. & solue hic vt ibi. Posset etiam intelligi hæc lex, quando qui iuraret non comedere carnes, vt tunc solum Deum habeat vltorem, secus si suum iuramentum parum alij noceat, vt in contrarijs, & sic nil esset contra. Item videtur contra supra de sum. trinita. leg. prima. in fine. Solut. 12 hic contemnit religionem deierando: ibi violando alicer fidem catholicam.

g *Crimen.*] id est, periculum maiestatis, id est criminis læsæ maiestatis.

ADDITIO. Facit tex. singul. secundum Ludouicum de Rom. in l. quarta. ff. ad legem Iuliam maiest.

h *Etsi.*] id est quamuis.

i *Non placet.*] immo videtur in corpore puniri, ff. eod. l. si duo. in fine. Solut. 13 hic per calorem: ibi non, argument. infra ad legem Iuliã maiest. l. alienam, & ff. de regul. iur. l. quic quid calore. Vel ibi contra duo venit, scilicet pactum & iuramentum: hic contra iuramentum tantum. Vel tertio hic non patitur pœnam corporis, vel pœnam læsæ maiestatis, sed certe nec ibi, sed quandam minorem. Item contrarium huic fini & principio est, supra de transactionibus. l. si quis maior. in fine. Solutio hic de alio iuramento dicit.

I *N bonæ fidei.*] CASVS. Dicebam te mihi teneri in decem ex causa venditionis, sed plene probare non potui, quia non habebam nisi vnicum testem, tu negabas, propter probationem inopiam iureiurando delata a parte parti iudice approbante, vel iudice referente, poterit decidi causa, ista sunt vera non solum in contractibus bonæ fidei, sed stricti iuris, & in ijs, quæ ex maleficio descendunt.

k *In bonæ fidei. cõtractib.*] q. numerant inst. de ac. §. actionũ.

l *Causis.*] non repetit contractibus, nam & non solum comprehendit contractus stricti iuris, sed etiam delicta, & quasi delicta, nam super omnib. potest iurari, 14 vt hic, & ff. codẽ. l. tertia. §. 1. & de rerum amot. l. Marcellus, §. 1.

m *Inopia.*] s. emergente.

n *Per iudicem.*] Deferentem iusiurandum, vel à parte parti delatum approbatum, & sic de vtroque hic dicit.

o *Decidi oportet.*] i. causã definiri potest secundum eã, qui iurauit, vt ff. eodem. l. admonendi. Et nota si actor plenè probat, vincit, sed, si nullo modo, absoluitur reus, licet non iuret, vt supra de eden. l. qui accusare, & de iudici. l. properandum. §. primo. & infra de probat. l. secunda. nisi in casibus, 15 in quibus lex defert reo iuramentum ad purgationem sui, vt supr. de ijs, qui ad ecclesiam confu. l. fin. & sicubi. & infra de fide instrum. l. fin. & de iure deliberandi. l. fin. §. licentia danda. & in Authent. de fide instrumen. §. si tamen collat. sexta. & ff. de eden. l. prætor. §. sed si initio. Si autem actor semiplene probauit per scripturam domesticam puta, vt infra de probat. l. instrumenta, vel per comparationem literarum, per quam qualisqualis colligitur fides, vt in auth. de fide instrumen. §. numerantes omnes. & §. si vero nullus, collat. sexta. vel per fugam rei, qui debuit sisti...

11 Approbatur secũdum Sal. Angel. & Paul.

12 Approbatur secũ dũ B. Butr. Ang. & S. Et sic potest iurari per creaturam & cõ cor. c. & si Christus. cum gl. sũ per verbo creaturã ext. eo. tit.

13 Ista solut. est bona secundum Bal. & Sali.

14 Qñ agitur ciuiliter: sed si qñ criminaliter. B. B. Butri. Auge. Al. Tri. & Odof. hic.

15 Approbatur per præd. scribẽs.

finito officio respondere per se, vel per procuratorem ibi vbi gessit officium, vt in Auth. de collat. §. super hoc, & §. si quis autem, collat. nona. Vel per vnum testem, quem dico semiplene probare, arg. ff. quemadmodum testa. aper. l. prima. §. fi. & de dote præleg. l. Theopompus, & ff. eo. l. si duo. in fi. primi responsi. & ff. ad leg. Corn. de fal. l. si quis decurio. & ff. de re mili. l. non omnes. §. a barbaris. Item si duo faciunt plenã probationem, ergo vnus semiplenã nec obst. ff. de quæst. l. maritus. 1 ibi enim non prohibetur quæstionem haberi, quia non præcedebant indicia, sed quia in caput domini non debuit torqueri, vt infra de quæstio. l. 1. In prædictis dico casib. deferetur iuramentũ per l. istam, sed non aperit cui, sed ponit in causæ cognitione, debet ergo iudex inspicere, an sciat veritatem, an non, qui vult iurare, vt eum qui nesciat, iurare nõ faciat, vt ff. eod. l. iusiurandum & ad pecunias. ij. §. tamen, & ff. re. amo. l. Marcellus. §. qui rerum, & infra de iudic. vid. toll. l. ij. Sed quid si non interfuit facto, sed dicat scio veritatem per famam? nec tunc ei deferat, vt d. l. ij. de iudic. vidui. licet quidam 3 contra. Sed quid si vterq; dicat scio veritatem? Respond. deferam actori secũdum H. qui induxit pro se semiplenam probationẽ. Alij vt Azo deferunt reo, si est æqualis honestatis vt actor. & est ero eis. ff. eod. l. admonendi. & inf. eod. l. cum etiam. 4 Item quia contingeret absurdum, nam cum introduxisset actor vnum testẽ, vt tunc detur ei iuramentum, ergo ipse tenet vicem alterius testis, sicque in re sua testificaretur, quod esse non debet, vt inf. de testib. l. omnibus. Item respiciat personam actoris & rei, secundum Azo. si sit alias honesta, vel non. Item personam testis inducti, arg. ff. de testi. l. iij. ibi, tu magis &c. & in Auth. de testib. §. 1. collat. vij. Item an modica sit causa, an magna, 5 & sic pro qualitate personarum actoris vel rei testium deferam sacramentum huic vel alij, vel nulli. in casibus tamen actori tantum defertur in odium rei, vt inf. vnde vi. l. si quando. & sup. de iud. l. properandum. §. 1. & §. sin autem alterutra.

1 Idem Bar. Cyn. B. B. Ang. Sal. & Al.

2 Dic, quod ibi actor ignorabat veritatem qua agebat de facto alieno, ideo non deferebat iuramentum. Bal. & Sal.

3 Idem Bal. Iaco. Bar. Cyn. Angel. & Sal. hic, & Bart. P. & Iason l. admonendi. ff. eo.

4 Dic, quod ibi loquitur in iuramento iudiciali: ideo nihil facit pro opinione actoris Sa.

5 Et quæ cã sit magna, vel parua, dic hoc attendi ex qualitate personarũ, & regionis, modo re. Albe. & idẽ Ang.

6 Ista lectura est bona, sed modicæ dubitationis, ideo dic, quod fuit finita tutela. Sal.

Pupillus tutori iuramentum deferre non potest Bald.

Ijdem AA. & CC. Martianę.

LEX IIII.

SI ad excludendam tutelæ actionem pupillus iusiurandum tutori detulerit:[a] postea eandem litem exercere nõ prohibetur.[b] PP. Cal. Iul. ipsis, 4 & 3. AA. Coss. 290.

Relictum à tutore, videtur relictum à pupillo: & si dubitabatur de eo, potest tutori deferri iuramẽtum. Bald. Vel sic: Relicta à tutoribus intelliguntur relicta à pupillis, & vbi aduersarius fatetur, ad sacramentum non recurritur. Et tutor iurat in causa pupille. nota. h. d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Iuliano.

LEX V.

CVm etiam à pupillorũ tutoribus, velut ab ipsis pupillis relicta[c] fideicommissa videantur:[d] super fideicommissis præses prouinciæ cognoscet. & si id tibi relictum esse constiterit, reddi tibi efficiet, idem,[e] si inficietur,[f] ad iusiurandum (vt desideras) tutorem adiget.[g] PP. 4. Calen. Decem. ipsis. & 3. AA. Coss. 290.

Declaratum ab arbitro, cuius declaratio iuri consonat, est exequendum siue sequendum à iudice. hoc dicit secundum primam lecturã. Bal. Vel sic: Super causa status potest iusiurandum deferri. Salic.

Ijdem AA. & CC. Bessio.

LEX VI.

CVm proponas * partib. placuisse iurisiurãdi religione[h] generis, & ingenuitatis quęstionẽ decidi.[i] præses prouinciæ iuxta decretũ arbitri ad voluntatis vr̃æ placitum amitę tuæ filij consulet.[k] PP. quinto Idus Feb. Tyberiano, & Dione. Coss.

Filius non potest deferre sacramentum in causam patris, nisi habeat mandatum, uel pater ratificet. h. d. & idẽ in alia quacunque persona coniuncta. Bal. Vel sic: Iuramentum vel delatio vnius non præiudicat alteri ratum non habenti. h. d. Sal.

S*I ad excludendam.*] CASVS. A tutore pupillus petijt fundum, detulit tibi iusiurandum: qui iurauit se non debere: periurus est, an non obstante, quod iurauit se non debere, possit pupillus litem exercere, quæritur? Respond. quod sic. Vel dic, quod deferente pupillo tutor iurauit se non teneri ex ea administratione: quod verius est. 6

a *Detulerit.*] aliàs dederit.

b *Non prohibetur.*] non ratione periurij, vt ff. eodem, l. 1. sed quia detulit sine auctoritate tutoris: non enim potest dici, quod tutor qui iurauit in hoc ei auctoritate in re sua, vt ff. de auctoritate tuto. & curato. l. prima, & 6 dicas hic, quæ dicuntur ff. eod. l. iusiurandum, quod ex conuentione. §. primo.

ADDITIO. Dic, quod in omni iuramento requiritur veritas intentionis, iudicium discretionis, & iustitię impletio. in Auth. quod cis, infra de nupt. Bald.

C*Vm etiam.*] CASVS. Testamentum fecisti, filium tuum impuberem instituisti, ei tutorem dedisti, fideicommissum mihi reliquisti: ex cuius substantia fideicommissum solui debeat, an tutoris, an pupilli, quæritur? Dicitur, quod licet ea, quæ à pupillo relicta sunt, videantur à tutore relicta: tamen ex substantia pupilli, sunt soluenda, & de hoc præses cognoscet: & si constiterit aliquid mihi fuisse relictum, præses compellit tutorem ad iurandum, aliqua præsumptione pro me faciente.

c *Relicta*] à patre.

d *Videantur*] & sic de bonis pupilli soluentur, 7 vt hic, & ff. de legat. 2. peto. §. mater. & de leg. 3. fi. & infra de fideicom. l. etiam, & ff. de fideicom. lib. l. Thais. §. 2.

e *Idem.*] scilicet præses.

f *Si inficietur.*] i. si neget fideicommissũ esse relictum, aliqua præsumptione pro te faciente, secundum quosdam.

* Iste text. est singul. secundum Lu. do. de Ro. fin. §. 466. secundum lecturam vltim. gl. ad hoc quòd arbiter incidẽter põt cognoscere de causa status.

ADDITIO. Quotuplex sit præsumptio, vide glo. in c. is cui. de spõs. & in l. fi. ff. quod metus cau. & cum ista gl. concordat Bal. & Sal.

g *Adiget.*] idest cõpellet, non tamen vt anceps periurium 8 subire cogatur. argument. ff. eodem l. iusiurandum, & ad pecunias, secundo respond. Sed in iuramento in litem, est secus: vbi etiam sciens non compellitur iurare, vt ff. de in litem iuran. l. videamus, in principio. Quid autem si expresse voluit tutorem dare de suo, vel pupillo, vel extraneo? Respondeo non valet, 9 nisi aliquid fuerit relictum, argument. ff. de fideicom. lib. l. Thais. §. secundo. & facit infra de fideicom. l. fin. & l. ab eo.

8 Id est si cõpellitur iurare de re, de qua non habet notitiam. Lodo. laudetenis.

9 Idem B. & Salic.

C*Vm proponas.*] CASVS. Cum de successione cuiusdam amitæ quæreretur, scilicet an ei possint filij succedere, quæstio status, & generis ab agnatis mouebatur: detulerunt extra ius filijs iuramentum, & iurauerunt, volebant agnati retractare iusiurandum, quasi quod talis quæstio per iuramentum decidi non potuisset, fuit de hoc inter eos compromissum, scilicet, an talis delatio teneret: pronunciauit arbiter, quod tenuit. adhuc nolebant agnati seruare sententiam: dicitur, quod præses prouinciæ seruari iubebit. duobus alijs modis potest intelligi, prout dicit in glos.

h *Religione.*] extra ius.

i *Decidi.*] & decisa fuit.

k *Consulet.*] iubet iusiurandum seruari, primo enim fuit præstitum, & cum diceretur, quod non posse talis quæstio iuramento decidi, fuit de hoc compromissum: an tenuit talis decisio? & dixit arbiter, quod sic, & adhuc non seruabatur: præcipiet ergo præses, quòd seruetur. Vel dic arbitri, idest ordinarij iudicis, sic sup. de pestu-

postulan. l. quisquis. & hoc dico, ne sit contra, ff. de arbit. l. non distinguemus, §. de liberali, & supra de peda. iudic. l. 2. in fin. Vel dic, quòd principaliter de hæreditate agebatur coram arbitro, & incidenter de statu. argum. sup. de iudic. l. quoties.

1 † Vito. N *Ec filius.*] CASVS. An filius debitori patris iuramentum deferens ei possit præiudicare, quæritur? Dicitur, quod non: neque litigando, neque paciscendo: nisi pater q gestum erat, ratum habeat.

a *Alius.*] nisi de hoc haberet mandatum.

2 † Cōtr. b *Litigando.*] idest succumbendo.

c *Citra.*] idest præter sic ff. de pactis, l. pacisci, & ad Trebel. si cui. §. si autem à me. & de furt. qui vas. §. vetare, & ff. de seruit. vrban. prædio. inuitum.

1 Approbatur fm Bal. Ang. & Sal. d *Aliquid.*] deferendo fortitan iusiurandum debitori, 1 & sic nota non præiudicari per alium, vt hic, & argum. ff. de pecu. deposui, §. 1. & ff. eo. l. quanto magis, & l. sequen. & l. iusiurandum, quod ex conuentione, §. fina. & l. tutor. in princ. & supra de pact. filius, & l. seruus. & ff. de solu. l. filiusfamilias, & supr. de procura. l. maritus.

A *Ctori delato.* CASVS. Dicebam te mihi teneri ad decem, negasti, detulisti mihi iuramentum, vel detuli tibi iusiurandum, & tu mihi retulisti, vel cum paratus essem iurare mihi remisisti ad similitudinem iudicati: dabitur mihi actio in factum ex iureiurando.

e *Actori delato.*] à reo extr. iudicium, non a iudice, secundum P. ne duæ nascitur in factum actiones. Nos contra, 2 vt dixi sup. eod. l. 1. Accursius.

Ijdem AA. & CC. Eutychianæ.

LEX VII.

NEc filius, nec quisquā alius, [a] nec litigando, [b] nec paciscendo, sed neque iusiurandum citra [c] voluntatem dominæ rei deferendo, præiudicium ei facere potest. Vnde si citra [1] † mandatum tuum aliquid [d] erga rem tuam filius tuus gessit, nec hoc ratum habuisti, nihil tibi oberit. S. Idib. Nouemb. AA. & Coss. 293.

Ex iuramento nascitur actio in factum ad instar iudicati. h. d. Bald. & Salic.

Ijdem AA. & CC. Alexandro.

LEX VIII.

ACtori, delato, [e] vel relato iureiurando, si iurauerit, vel ei remissum [f] sit sacramentum ad similitudinē iudicati in factum [g] actio competit. S. 12. Calen. Maii. CC. Coss. 294.

Reus, cui iuramentum defertur, tenetur iurare, aut deferre, vel soluere. hoc dicit Bald. Vel sic: Deferens tenetur prius de calumnia iurare: & is, cui defertur, tenetur iurare, vel referre: aliàs compellitur soluere. h. d. Bal.

2 Idem B. But. Ang. B. & Cyn. in l. 1. sup. eod. f *Remissum sit.*] quod fuit susceptum mox. 3 quàm fuit delatum, vt ff. eodem, l. non erit, §. fina. & l. remitti, & ad hoc, ff. quibus mod. pign. vel hypo. solui. l. item, §. primo.

3 Vide gl. in ca. quia pp. extra de eccl. & in ca. si in qualibet, 12. q. 2. g *In factum.*] scilicet si informiter iurauerit, non referendo, sed ad aliquam speciem causæ: sed si super aliquo facto nominatim iuratum est, veluti se vendidisse, sicut venditi si vendidisset actio competeret, sic & nunc vtilis actio datur venditio, vt ff. eodem, l. si duo. §. si quis.

D *Elata.*] CASVS. Dicebam te mihi teneri in decem, negabas, detuli tibi iusiurandum cum hoc communiter placuisset, si per me non steterit quo minus de calumnia iurem, scilicet, quod non animo calumniandi detuli tibi iusiurandum, alterum vnum facies, aut iurabis, aut referes, aut solues per iudicis delationem, & compelleris ad probatio ad aliquod istorum.

h *Delata.*] i. quia placet 4 parti: puta actori causam decidi per iusiurandum. — 4 Ista est de mente omnium.

i *Per actorem.*] quia nisi iuret, denegabitur ei actio. & habebitur pro remisso iusiurandum, 5 vt ff. eodem l. si non fuerit. — 5 Concor. Sal. & Bu.

Ijdem AA. & CC. Martiano.

LEX IX.

DElata [h] conditione iurisiurandi, ritus (si non per actorem [i] quo minus de calumnia iuret, [k] steterit) per iudicem [l] soluere [m] vel iurare, nisi referat [n] iusiurandum, necesse habet. [o] S. 5. Calend. Maij. Sirmij AA. Coss. 299.

Etiam in actione depositi potest deferri sacramentū. h. d. Bal. & Sal.

k *De Calumnia iuret.* nisi sit patronus, vel parens, qui de calumnia non iurant, 6 vt ff. eodem, l. iusiurandum, §. qui iusiurandum. — 6 Idē Sal. hic, & B. & Ias. in l. hic alleg.

l *Per iudicem.*] delationem approbantem.

m *Soluere.*] quod petitur.

n *Referat.*] qui nō debet de calumnia iurare, 7 vt ff. codē l. iusiurandum, & ad pecu. §. ait prætor. Et not. quòd quandoq; non licet ei referre, vt infra de fidei. l. fi. & ff. rer. amo. l. Marcellus, §. fin. & ff. de iniur. l. lex Cornelia, §. hac. & infr. de iur. delib. l. sancimus, §. licentia danda, & supra de ijs, qui ad eccles. confu. præsenti, §. sicubi. — 7 Idē Sal.

ADDITIO. Dic, quòd in actionibus turpibus, vel famosis descendentibus ex delictis reus præcisè compellitur iurare, nec potest referre, in capitulo final. extra eodem. Ias. in l. iusiurandum, ff. eodem.

o *Habet.*] vt & ff. eodem, leg. manifestæ. Quid si fuerit susceptum? Respon. non reuocabitur, vt ff. eo. l. manifestæ, sed certe imo potest recusare, vt infra cod. l. generaliter, §. sin autem is cui. & ibi solues. Dic, quòd hic conuenerat inter partes, vt causa iuramento decideretur, ibi non, & sic non corrigitur. Iacob. Butrig.

Iidem AA. & CC. Protogeni, al. Protogenito.

LEX X.

IN actione etiam depositi, quæ super rebus quasi sine scriptis datis mouetur, iusiurandum ad exemplum cæterorum [p] bonæ fidei iudiciorum deferi potest. S. 5. Calend. Decemb. CC. Coss. 300.

Iuramentum delatum potest reuocari, antequam sit iuratum, vel pronunciatum, & reuocatum non potest iterato deferri. hoc dicit not. Bald. Vel sic: Delatio iuramenti, antequam præstetur, vel sententietur, potest reuocari. h. d. Salic.

Imp. Iustinianus A. Demostheni PP.

LEX XI.

SI quis [*] iusiurandum intulerit, & necdum eo

* Intell. huius l. vide p Purpur. in l. edita, nu. 38. C. de edend.

I *N actione.*] CASVS. Deposui penes te librum meum, repetij depositum, negasti te penes me deposuisse, an ego tibi, vel tu mihi possis iuramentum deferre, quæritur? Dicitur, quòd sic, ad exemplum, &c. videbatur, quòd non admitteretur delatio in deposito, sicut nec compensatio.

p *Cæterorum.*] nam & hæc est bonæ fidei, & institut. de act. §. actionum, sed videtur non deferri, quia nec 8 compensatio habet locum, vt infra, de compen. l. fina. & pro Iac. hoc argum. infra de non numer. pecun. l. in contractibus, §. illo, & quia de dolo tantum, & lata culpa tenetur, & ideo videbatur non admitti iuramentum, quo diceret se non teneri, vel non recepisse. — 8 Concor. But. & Sal.

S *I quis.*] CASVS. Dicebam te mihi teneri in decem negasti, detuli tibi iusiurandum, antequam iurares, alijs probationibus abundantibus mihi, forte quia in-

ueni instrumenta, per quæ potui probare, reuocaui iuramentum, an his probationibus iterum deficientibus possum regredi ad delationem iuramenti, quæritur? Dicitur, quod non: satis enim, &c. nec me admittet iudex, & hoc in prima, sed vsque ad quod tempus reuocare licet, quæritur? dicitur, ꝙ vsque ad definitiuam sententiam, non post sententiam, quæ prouocatione non fuit suspensa, vel confirmata, ne repet. &c. & hoc in secunda. Et qualiter in hac secunda parte poni casus habeat, dic, vt subijcit. l. prox. §. in princip. in positione casus.

a *Allegationibus.*] i. probationibus.

b *Ad sacramentum.* quod iam reuocauit.

1 Concor. c. cum venisset. cū glo. fin. in med. extr. de testitu.

c *Putauit.*] 1 & renunciauit, & est ad hoc infra, de non numer. pecu. l. generaliter, & ff. de sta. hom. l. homo lib. & ff. qui satisd. cogan. de die. §. fin. & inf. de cond. indeb. l. fi. & infra, de fide instrumen. l. cū quidam, & ff. de procura. l. in cau. æ. & de adminis. tut. l. cum quæritur. Sed argum. contra, ff. de collat. bono. l. nonnūquam, sed ibi nulli nocebat.

ADDITIO. Imo, & ibi de præiudicio fratrum, quibus videbatur acquisitum ius, tractatur, sed ex benignitate admittitur, ne a successione de facili priuetur. Salic.

præstito, postea (vt pote sibi allegationibus,[a] abundantibus) hoc reuocauerit, sancimus, nemini licere penitus iterum ad sacramentum[b] recurrere. Satis enim absurdum est redire ad hoc, cui renunciandum putauit:[c] & cum desperauit aliam probationem,[d] tunc denuo ad religionem conuolare, & iudices nullo modo eos audire ad tales iniquitates[e] venientes.

¶ Si quis autem sacramentum intulerit, licere quidem ei hoc facere, & alias probationes (si voluerit) præstare: ita tamen, vt huiusmodi licentia vsque ad litis tantummodo terminum ei præstetur.

¶ Post definitiuam[f] autem sententiam, quæ prouocatione suspensa non sit, vel quæ postquam fuit appellatum, corroborata fuerit, nullo modo reuocare iuramentum,[g] & iterum ad probationem venire cuiquam cōcedimus, ne, repetita lite, finis negotij, alterius causæ fiat exordium.[h] Dat. 15. Calend. Octobr. Chalcedone Decio V.C. Cos. 529.

Ista est not. lex, & ita vtilis, sicut in isto quarto libro, & hoc intendit. Iuramentum ad decisionem litis delatum à parte, vel in defectum probationis delatum a iudice, ante sententiam definitiuam, vel ipsa sententia, est præstandum. hoc dicit vsque ad §. sed iuramento. Bald. Vel sic: Si iudex in definitiua sententia reum condemnat sub conditione, si actor iurauerit, & sententia sit appellatione suspensa, non poterat actor interim iurare, propter quod actore interim moriente, sententia non habebat effectum: nunc prouidetur, vt possit iurari, etiam appellatione pendente. hoc dicit Salicetus.

d *Probationem.*] cuius contemplatione reuocauit iusiurandum.

2 Singul. gl. secūdū Lud. dero. singu. 37.

e *Iniquitate.*] 2 variationem, iniquitatem appellat.

f *Definitiuam.*] dicas, ꝙ interlocutoria erat, quia pronunciabatur sacramentum esse præstandum, & ideo dicitur definitiua, quia illud definit. 3 & sic non corrigitur per se q. l. secundum Irn. vel dic, quòd de definitiua dicit, nam postea olim iurabatur, vt hic, & inf. de sententijs, l. cum semper iudex, sed hodie contra, vt inf. l. prox. in princ.

3 Ista glo. semper allegatur, quod sñia, quæ desinit vnū articulū causę, potest dici largo mō, & improprio definitiua.

g *Iuramentum.*] idest delationem.

h *Exordium.*] quod esse non debet, vt infra, de fruc. & lit. expen. l. terminato.

G *Eneraliter.*] CASVS. In princ. huius legis recitat Imperator quandam antiquitatem, quæ talis est, olim si Titius a Sempronio 10 petijsset, intentionem suam Titius probauisset semiplene forte per vnum testem, iudex quia non plene sibi liquebat in causa, pronunciabat sic, condemno Sempronium Titio in decem, quæ petijt Titius, si Titius iuret Sempronium sibi teneri, & a tali sententia appellabatur: pendente autem appellatione contingebat Titium mori: iuramenti delationem ad hæredem non transmittebat, quia forte hæres veritatem ignorabat, vel non erat fide dignus, vt defunctus: multæ causæ, ideo quod iuramentum post sententiam consueuit interponi, periclitabantur, propterea hanc antiquitatem corrigit Imperator, statuens, quod omne iuramentum, siue necessarium, siue iudiciale ante sententiam præstetur. Si vero actor reo, vel iudex iusiurandum deferat, reus potest iurare si vult: si non vult reus, potest actori referre, & habet actor necesse iurare. Si vero recuset, & condemnetur, non appellat, cum non debeat respuere in persona sua, quod placuit in persona aduersarij. Vel pone sic: Delato iureiurando, si nō recusetur, præstetur. Si vero referatur, delator nullatenus potest recusare. Si vero recusetur, & iudex viderit iurandum esse, condemnabit illum quantum ad illud capitulum, super quo iurare debuit, nec audietur appellans, quis enim ferendus est, &c.

¶ *Si ss autem is cui.* Si vero is, cui iuramentum defertur, vel a parte, vel a iudice, illud recusauerit, hoc ei facere liceat: si tamen iudex viderit esse iurandū, condemnabit eum super illo capitulo, super quo iurare debuit, quasi eo deferente delator iurare paratus esset, & ei fuisset remissum, quando eo volente recusatur. & hoc est, quod subijcit, quasi volente, &c. nihilominus super alijs capitulis lite suo marte currente, &c. ita tamen, quòd reus protestetur, quando recuset, & si non audiatur, appellet, & si iudex appellationis viderit iuramentum bene illatum, sed male recusatum, confirmabit sententiam primam iudicis. Si vero fuerit malè illatum, & bene recusatum, rescindetur prima sententia, neutri parti, quo ad expensas præiudicium generando: sed si actor obtinuit in prima sententia, reus in secunda, vel econuerso, fiet expensarum inuicem compensatio: illi vero, qui iuramentum detulit, siue iurauit is cui delatum est, siue ei remissum fuerit cum paratus erat iurare, non audiatur appellans, & hoc in secunda.

¶ *His de præsentibus personis.*] Prædicta vera sunt, cum tam actor quam reus præsens est: si vero actor sit præsens, reus absens, & per procuratorem litiget, si debeat iuramentum deferri, datis inducijs præsentare se debet coram iudice, & iuramentum subire, vel recusare. Si vero, adeo nobilis sit, vt in prouincia, in qua degit, iudex iurandum prospexerit, mittere debet ad iudicem illius terræ, & ille iuramentum recipiet, & in scriptis redigi faciet: sit illatum siue relatum: si susceperit, & præstiterit, vincat: si illatum vel relatum recusauerit, causam amittat: nec deferenti liceat appellare: poterit autem si voluerit ire per se, vel per procuratorem, & iuramento interesse: si vero, nec ire voluerit, nec procuratorem mittere, reus coram iudice illius prouinciæ iuramentum debet subire, vel referre, & debet redigi in actis, qualiter iurauerit vel tulerit, & debet acta mittere ad iudicem, coram quo causa agitur, quid autem sit statuendum de expensis iudex examinabit. Interim tamen dum omnia ista fiunt, alia capitula causę poterunt examinari, sed non definitur sententialiter, & postea examinabitur capitulum, super quo iuratum est: ea vero, quæ sancita sunt, cum tam actor, quam reus præsens est, & in personis absentibus obseruentur, & hoc in tertia. Iudex verò coram quo causa agitur, videre debet qualitatem personarum, an iuramentum sit præstandum coram se vel alibi, & sub qua forma obseruatis ijs, quæ de iuramento calumniæ sancita sunt, vel a Iustiniano, vel a retro princi-

principibus non derogando per hanc legem alijs antiquis legibus, quæ super iuramentis præstandis sancita sunt: sed si quid in his deest, hoc repleatur, vel si quid minus benè dictum est, hoc corrigatur, vt est in principio huius legis, & hoc in vtraque parte.

Idem A. Demostheni P. P.

LEX XII.

Generaliter de omnibus iuramentis, quæ in litibus [a] offeruntur vel à iudice, vel à partibus, definiendum est. Cum. n. iam increbuit [b] iudices in plenissima [c] definitione [d] sacr̄m imponere, [e] euenit, vt prouocatione [f] lite suspensa, ij quidem qui iusiurãdum præstare iussi sunt, ab hac forte luce subtrahantur: probationes [g] autem rerum cadant, * cum [h] multum discrepet iuramentum hæreditarium [i] à principale [k] sacramento.

¶ Necessitate itaq; rerũ coacti, & probationibus pinguius [l] subuenientes, ad huiusmodi venimus sanctioné.

¶ Omne igitur iuramentum siue à iudicibus, siuè à partibus illatum, vel in principio [m] litis, vel in medio, vel in ipsa definitiua [n] sententia sub ipso [o] iudice detur, non expectata, [p] vel vltima definitione, vel prouocationis [q] formidine.

Iuramento præstito est standum præcedẽte legitima delatione: si autem non est præstitum, sed recusatum: si quidem ab eo, cui refertur, habetur pro conuicto, & non appellatur: si autem ab eo, cui defertur, potest per iudicem haberi pro conuicto, & contra eum pronunciari definitiuè, si iuramentum respicit totam causam, vel in interlocutoriè super aliquod capitulum: tamen si credit se grauatum, poterit appellare, & iustificare appellationem. h. d. vsque ad § his de præsentibus. Baldus.

¶ Sed iuramento illato, cum hoc à partibus factum [r] fuerit, & à iudice approbatũ, [s] vel ex auctoritate iudicis cuicumque parti illatum: [t] si quidem is, cui imponitur sacramentũ, nihil ad hoc fuerit reluctatus, [u] hoc [x] præstetur, vel referatur, [y] necessitate ei imponenda, cui iure refertur, relationis sacramentum subire: vel si hoc recusauerit, * quasi illato [z] sacramento [a] præstito, [b] causa, [c] vel capitulum decidatur, [d] nullo loco prouocationi relinquẽdo. Quis enim ferendus est ad appellationis veniens auxilium in his, quæ ipse facienda procurauit. [e]

¶ Sin autem is, cui [f] sacr̄m

a *Quæ in litibus.*] non ergo de voluntario 1 iuramẽto dicit hæc lex.

1 Quia illud extra iudicium, & quãdocumque. Angel.

b *Increbuit.*] i. consuetudo fuit. 2

c *In plenissima.* id est interlocutoria, vt quidam dicunt. Tu dic, in definitiua: nam dicit plenissima, vt ff. de re iudicata, l. 1. interlocutoria enim plenè, non plenissimè definit.

d *Definitione.*] & benè, quia sententia debet continere condemnationem, vel absolutionem, vt ff. de re iudica. l. 1. nam sub conditione solebant ferre sentẽtiam si iuraret reus, vel actor.

*Cogũtur tamen hæredes interdum iurare, dummodo veri similiter possint iurare, vt potè nota eis veritati facti, quam liberi tacita quadã præsũptione nosse intelliguntur. Vi. in hunc locũ Rol. à Val. 1. cons. 52. adde Aruba. 19. 55. nu. 8. Min sing. 1. obseruat. 13. Gothof.

e *Imponere.*] veluti condemno Titium Seio in quinquaginta, si Seius ibi iurauerit deberi, vt suprà l. proxi. in fi. & infrà, de senten. & interlo. l. cum iudex. Vel ecõtra, absoluo Titium, si iurauerit se non debere. Accursius Florentinus.

f *Vt prouocatione.*] vel etiam ante appellationem intra decẽ dies.

g *Probationes.*] præstande per eorum iusiurandum. Et sic not. q̃ sacramentum obtinet locum probationis, vt j. de non num. pec. l. contractibus, §. illo. & de iure delib. l. fin. §. licentia danda, & ff. eod. l. sed & si possessori, §. fin. Sed arg. contra, 4 ff. eo. l. eum qui, in princ. sed illud verum quantum ad pœnam: secus autem quantum ad rem. Item quandoque obtinet locum veritatis, vt ff. eod. l. sed & si possessori, §. 1. Quandoque locum siue vim litis contestatæ, vt ff. eod. l. nam & postea, §. si is cui. Quandoque vim pacti, vel transactionis, vt ff. eod. l. 1. & 2. Quandoque vim solutionis, siue acceptilationis, vt ff. eod. l. iusiurandum etiam, & l. seq. §. 1. Quandoque vim nouationis. Item delegationis, vt ff. eo. l. qui iurasse, §. fin.

4 Dic, q̃ ibi fuit cõsideratum onus, hic verò effectus. Saly. & Ang.

h *Cum.*] pro quando temporaliter melius ponitur, quàm accusatiuè.

i *Hæreditarium.*] id est hæredis.

k *A principali.*] scilicet defuncti, vt quia nesciat hæres veritatem, nam licet ei ignorare, vt ff. de re iudic. l. qui in alterius. nec de alieno facto compellendus est iurare, vt ff. rerum amotar. l. Marcellus, §. iurare. Item potest esse, quod defunctus bonæ famæ, & legalis homo fuit, sed hæres nequam.

l *Pinguius.*] no. sic j. de hære. l. quoniam, in fine.

m *In principio.*] id est post litem contestatã, vel id est ante.

n *Definitiua.*] i. paululum ante sententiam, quoniam quæ incontinenti fiunt, inesse videntur, vt ff. si cert. pet. l. lecta, & supra de pact. l. petens. Alij dicunt, i. paululum postea, vt non sit correcta lex superior. & illa quæ est j. de sent. & interloc. l. cum iudex. & pro eis facit inf. eod. §. fin. vbi dicit non mutari vetera iura. Tertij dicunt, id est in ipsa sententiæ prolatione, & reddunt singula singulis, id est, vt ad id quod dicit in princip. litis, vel in medio referatur, id quod dicit non expectata sententia: & ad id quod dicit in ipsa definitiua sententia, referatur, non expectata prouocationis formidine.

ADDITIO. Aduertas secundum Cynum hic, quòd hoc principium istius legi. non corrigit superiorem legem proximam in fine. licet Glos. hoc ibi velit, & glos. fi. infra eodem. l. sed solum. hoc nouum inducit, quòd etiam appellatione pendente possit hodie iurari, ne probationum copia pereat, & sic non corrigitur etiã hodie l. cum iudex. infra, de senten. & interlocu. omnium iudic. vt vult etiam Bartol. & hic, & ibi.

o *Sub ipso.*] id est coram. sic suprà, de episc. audien. l. mathematicos.

p *Expectata.*] Redde singula singulis, vt dixi. Vel dic non expectata vltima definitione, & cum à partibus defertur, vel prouocationis formidine, cum à iudice.

q *Prouocationis* quia secũdum legem, post sententiam tantum licet appellare, supra de episcopali audientia.

* Scilicet ille, cui relatũ est iuramẽtum. Salyc.

r *Factum.*] id est delatum.

s *Approbatum.*] & sic est iudiciale: & ideò dicit approbatum, quia quandoque non approbat, vt si ille cui defertur, dicat se nescire veritatem, vt ff. eod. l. iusiurandum, & ad pecunias, circa principium.

t *Illatum.*] & sic est necessarium.

u *Reluctatus.*] id est non recusat.

x *Hoc.*] nunc respondet.

y *Vel referatur.*] cum à parte infertur, vel etiam cum à iudice, & poterit isto casu is cui defertur recusare, Item appellare, vt j. ead. l. §. sin autem is cui.

y *Illato.*] id est delato.

a *Sacramento.*] quia perinde habetur, ac si primus iurasset.

b *Præstito.*] ab eo, cui ab initio illatum fuit.

c *Causa.*] quando super tota causa defertur: sed capitulum, quando super certo capitulo defertur.

d *Decidatur.*] sic ergo delator non potest recusare, si ei refertur: sed is cui primo delatum fuit benè potest recusare, vt inf. ead. l. 1. Item nec appellar, vt hic, quod alteri, cui scilicet primo fuerat delatum non denegatur, quia potest appellare, vt inf. proxi. §.

e *Procurauit.*] procurauit enim, vt lis iureiurando decideretur, & est sic ff. quod quisque iur. l. 1. & ff. eod. l. iusiurandum, & ad pecu. §. si is.

f *Cui.*] siue sit actor, siue reus,

est illatum vel à parte, vel à iudice, hoc subire minimè voluerit, licentiam quidem habeat sacramentum recusare:[a] iudex autem si hoc[b] omnimodo præstandum existimauerit,[c] sic causam dirimat, quasi volente[d] eo, sacramentum sit recusatum: & ita cætera siue capitula,[e] siue totius negotij summa examinetur, & lis suo marte percurrat, nullo ei obstaculo obuiante.

¶ Ipse autem qui sacramentum sibi[f] illatũ dare recusauerit, vel hoc attestetur,[g] vel si fortè non audeat, habeat sibi in vltima prouocatione repositũ auxilium,[h] * & si iudex appellationi præsidens, bene quidem illatum iusiurãdum, non ritè autem recusatum pronunciauerit, res secundum quod iudicatum est permanebit. Sin autem nõ ritè quidem illatum, rectè autem recusatum sacramentum pronunciauerit: tunc ei licebit emẽdare sententiã iudicis, quæ quasi ex recusato[i] sacramento processit, & nihil penitus nec præiudicij,[k] nec iniusti dispendij[l] cuicunq; incurret, sed & causæ cursus[m] ab initio vsq; ad nouissimũ terminum non impedietur, & lis æqua lance trutinabitur.

¶ Siue autem[o] illatum iurãm præstitum fuerit, siue recusatum,[n] ipsi parti, quæ hoc intulit, nullũ prouocationis remediũ in hoc reseruabitur, cum nimis crudele est, parti, quæ hoc detulit[o] propter hoc ipsum, quòd iudex eius petitionem[p] sequutus est, superesse prouocationẽ.

Iuramẽtum defertur absenti, & debet venire ad iudicem, vel ad eum mitti, vt sub actorũ testificatione iuret, vel referat, vel recuset. Et quæ dicta sunt de appellatione inter præsentes, dicuntur inter absentes, h. d. not. vsq; ad §. in omnibus. Bald.

¶ His de præsentib.[q] personis statutis,[r] nec absẽtes nos fugiunt, sed etiam eos huic legi subiugamus: & si persona præsens non inueniatur, cui sacrãm illatũ est, lite fortè per procuratorẽ vẽtilata, necesse est[s] vel ipsam principalem personã, datis certis inducijs, ad iudicem venire, vt ea, quæ de sacris statuta sũt, impleat: vel si iudex existimauerit,[t] in prouincia vbi degit, sub actorum[u] testificatione iuramentũ ab ea, vel dari, vel referri, vel recusari, hoc ꝓcedere, vt singulis casibus euentus[x] iam definitus imponatur, licentia danda[1] † etiam parti alteri, vel per se, vel procuratorem super hoc ipsum ordinatum, adesse ijs, quæ de iuramento aguntur: vel si neutrum[y] facere maluerit, &

a *Recusare.*] a contra, J. eo. l. delata & ff. eod. manifestæ. Sol. hic nouum. Vel dic, vt in d. l. manifestæ, diximus.
b *Si hoc.*] hoc ad necessarium tantum restringitur.
c *Existimauerit.*] id est illum, cui illatum est, non iustè recusare prospexerit.
d *Volente.*] idest sicuti si alteri retulisset, & cum ille subire vellet, iste ei remisisset, & sic ille recusasset illo volente. Vel aliter, id est sicut si relatũ sibi sacramentum recusasset, quod ab initio detulisset. & hæc duo paria sunt quo ad sententiam, non quo ad appellationem, nam secundum primum intellectum, qui defert, vel refert, non appellat, vt J. ead. l. §. siue autem, hic autem qui recusat appellat. Item secundum alium non appellaret, quod hic facit, vt hic subijcit.
e *Capitula.*] super quibus non est iuratum, vt infra ead. l.
f *Sibi.*] scilicet reus, vel actor.
g *Hoc attestetur.* quasi, ex causa subire iustificati iurandum recusat? potest ex forte, quia dubitat de facto, cum hoc in iuramentum sit veritatis, vt ff. eod. l. iusiurandum. & ad pecunias, circa princip. & inst. de amot. l. Marcellus, §. iurare autem. Accursius.
h *Auxilium.*] ille ergo cui defertur appellat, & datur iudex appellationis, cuius officium quale sit, statim subijcit.
i *Ex recusato.*] hoc expone, vt supra. Et quasi dicit, ideò, quia non per omnia est simile, vt modo notaui.
k *Præiudicij.*] ex prima sententia.
l *Dispendij.*] nam neuter alteri damnatur in expensis ob hoc, quod calumniose egerit, nam vnus dicit vnam causam, alius aliam, & sic quilibet bonam causam fouisse videtur, vt in Auth. de iudic. §. oportet, coll. 6. Vel dic dispendij ex prima sententia, s. quia cassatur per appellationem. Vel dic, id est damni.
m *Cursus.*] quantum est in alijs capitulis, vt infra ead. l. §. nullo. Vel dic etiam huius, scilicet primæ, & secundæ, non procedit, vt moris est procedi in causis principalibus & appellationis.
n *Recusatum.*] ab eo cui delatum est, volente tamen deferente. Dic ergo recusatum, id est remissum, sicut si iudex ... & is cui delatum est recusat delatum, vt subijcit, ... & supra eod. §. sin autem.
o *Detulit.*] Nota delator non appellat, sed relator, secundum P. sic, quia hoc facit ex necessitate, vt ff. de const. pec. l. illud. sed Io. contra, quia omnis relator est delator.
p *Petitionem.*] i. iurisiurandi illationem. Et no. hic triplex iuramentum, vt not. ff. eo. l. 1. in fi. & J. eo. l. 1. & est voluntarium, quod spontè suscipitur, & recusatur, & refertur: vt ff. eo. l. iusiurãdum quod ex cõuentione, in prin. de alijs duob. dicit hæc lex. sunt & alia multa iuramẽta, de quibus in corpore iuris tractatur: vt no. ff. eo. super rub. Item no. ꝙ in casibus nullo modo refertur: vt ff. rerum amo. l. Marcellus, §. fin. & l. non magis. Item & J. de fideicom. l. fin. Item & vbicumque lex deferat, nisi eadem lex dicat de recusatione: vt infra, de bo. auth. iud. poss. l. fi. §. fin. & d. l. Marcellus, & sup. eod. delatæ.
q *His de præsentibus.* personarum, quarum est negotiũ: aliæ sunt præsentes, aliæ absentes, supradicta locum habent inter præsentes. In absentibus autẽ non omnino quantum ad expensarum præstationẽ: sed quædam eorum obtinẽt. Item nota secundum Irn. quòd illatum auctore iudice iusiurandum à parte parti: aut suscipitur, aut recusatur: susceptum, aut præstatur, aut refertur: relatum rursus aut suscipitur, aut recusatur, qui delatum aut relatum præstitit, obtinet: qui recusat sine causa, cadit quidem: sed qui retulit, relatumque recusat, non potest prouocare, quod scilicet, alteri non denegatur: nam appellare potest, qui sacramentum sibi delatum recusat, cum iudici videatur, quod iuret, nam contra eum fertur sententia, absente quoque altero, idem & casu iuris euentus deprehenditur, & hoc dicit lex ista secundum Irn.
r *Statutis.*] vsque nunc.
s *Necesse est.*] deferri ergo potest absenti, sicut & remitti, vt ff. eod. l. penult.
t *Existimauerit.*] vt ff. eod. l. iusiurandum, §. si de qualitate. alias destinauerit.
u *Sub actorum.*] conficiendorum coram iudice illius prouinciæ, vbi absens degit, & ad hoc J. de fide instr. l. iudices. & J. de iuram. cal. l. 3. §. sin autem, & auth. principales, & ff. eod. l. ad personas, & J. finium regund. l. si quis.
x *Euentus.*] vt si illatum sibi susceperit, & præstiterit, vincat, idem est si relatum præstat: si autem relatum, vel illatum sine causa recusat, amittat causam, nec licet ei qui intulit appellare.
y *Neutrum.*] id est neque per se, neque per procuratorem.

De hoc vide c. vlt. vbi bon. glos. extra eod. tit.

* Iste tex. §. nullo tamen & c. est singul. Vel dic super quibus ... iuratum, vt infra eod. hic, §. prox. sed & causa ... &c. ... pellatio- nis, & vid. glos. 2. c. t. de his quæ vi metus causa fiunt.

1 † Concedenda.

Iudices.

ex vna parte,* sub fide tamē gestorum, iuramentum præstari, vel referri, vel recusari: expensis propter huiusmodi causam præstandis, officio iudicis [a] trutinandis, an ab vtraque [b] parte, an ab altera [c] oporteat eas dependi, nulla tamen ex hoc litibus impedimento generando, sed donec ea procedunt, alijs vel capitulis * vel litis [d] membris [e] à iudice examinandis: & postquam fuerint intimata gesta super iuramento subsequuta tunc iterum ad hoc capitulū iudice redeūte, & eo ad impleto ad cętera perueniente, omnibus alijs, quæ de præsentibus sancita sunt, & in absentium parte obseruandis.

Secundum qualitatem personarum iudex compellit ad comparendum in iudicio personaliter, vel mittit ad domū. Itē lex noua in dubio non prę sumitur corrigere veterem, hoc dicit, Bal.

¶ In omnibus autem casibus in quibus sacramenta præstātur, obseruationem iudicialē permanere censemus ſm personarum qualitatem, siue sub ipso iudice præstari oportet iuramentum, siue in domib. [f] siue sacris scripturis tactis, siue in sacrosanctis oratorijs. [g] Similique modo in sua firmitate remanere, quę de calūniæ [h] iureiurando, vel relato sacramento legibus [i] cauta [k] sunt, vel à nobis, vel à retro diuis principibus introducta non enim vt aliquid derogetur antiquiorib. legibus, hęc prolata sunt, sed vt si quid deesse eis videatur, hoc repleat. Recitata septies * in nouo cōsistorio palatij Iustinia. Dat. 3. Calend. Nouemb. Decio V.C.Coss.

Ista est not. & facilis lex, & hoc intendit. Causa vltimæ voluntatis falso iuramento decisa, retractatur veritate reperta, & in causa executionis testi potest obijci leg. Falcidię beneficium h.d.not. Bal. Vel sic: iuramentum super vltima voluntate præstitum retractatur, si contrariū postea probetur, & si Falcidia immineat, illa detrahitur iuramento non obstante. Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XIII.

CVm quis legatum, vel fideicommissum, vtpote sibi relictum, exigeret, [l] & testamento forte non apparente, pro eo [m] sacramentum ei ab hærede delatum esset, & is religionem suam præstasset, affirmans sibi legatum, vel fideicommissum derelictum esse, & ex huiusmodi testamēto id quod petebat, consequutus esset, postea autem manifestum [n] esset factum, nihil ei penitus fuisse derelictum, apud antiquos quærebat, vtrū iureiurādo standum esset: an restituere deberet, quod accepisset: [o] vel si re vera ei derelictum fuisset legatum, [p] vel fideicommissum, an daremus licentiam hæredi Falcidiam, si competat, ex hoc retinere? Nobis itaque melius visum est repeti ab eo legatum, vel fideicommissum, nullumq; ex huiusmodi periurio lucrum [q] ei accedere. Sed si verum fuerit inuentum, quartæ detentionem introduci (si tamen locum habeat) cui [r] ex delicto impium sibi lucrū afferre

a *Iudicis.* coram quo iuratur.
b *Ab vtraque parte.* cum alteri parti fuit delatum, & ab ea alteri relatum, vel cum vnicuique fuit delatum super diuersis capitulis, & sic vtrique prodit sententia.
c *Ab altera.* cum alteri parti fuit delatum, & ab ea præstitum: in quo casu cōdemnatur in expensis pars, quæ detulit, & sic secundum l. properandum, §. sin autem alterutra, supra de iud. §. oportet. collat. 6. Item not. de expensis officio iudicis imponendis, & ad hoc inf. de app. l. eos. §. si quis autem, & infra de testibus, l. quoniam liberi.
d *Vel litis.* vel, pro idest.
e *Membris.* scilicet, capitulis.
f *In domibus.* ratione sexus, vel dignitatis, ut ff. eod. l. ad personas, & l. iusiurandum & ad pecunias, §. si de qualitate, & supra de iura. calu. l. 2. §. 1.
g *Oratorijs.* i. super altari.
h *De calumnia.* quod præstatur à deferente, & de his habes ff. eo. l. iusiurandum & ad pe. §. ait prętor, & §. qui iusiurandum.
i *Legibus.* super iuramento calumniæ, & in litem, & in alijs, vt no. ff. eod. l. 1. etiā super isto, excepta recusatione quod hodie fit, & tempore sententiæ, vt supra, eadem l. in princ. & §. sin autem is cui nā olim fiebat post sententiam, vt sup. ea. l. in prin.
ADDITIO. Tu dicas hanc gl. communiter reprobari per doctores in eo, quod dicit, duo noua hac l. induci contra iura vetera. De secundo enim diximus supra, ea. l. in fin. De primo vero. l. quod hodie possit iuramētum iudiciale recusari: Dic hoc verum subexistēte causa, vt satis probat tit. supra in § sin autem is cui. iuncto, §. seq. & sic l. manifesto, ff. eodem, non corrigitur hodie, vt dicunt communiter ibi docto. Vide Abb. in c. fi. in prin. extra eodem ver. sed contra prædicta.
k *Causa sunt.* exceptis casibus duobus primis huius l.

C*Vm quis.* CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, ex eodem testamento fundum mihi quasi relictum ab hærede petij: hæres negauit fuisse mihi aliquid relictum, non apparente testamento: detulit mihi hæres iuramentum. quæritur, an restituere debeam, quod accepi, cum appareat post nihil fuisse mihi relictum? Respondetur quod sic, & hoc in prima. Si vero aliquid fuerit mihi relictum: sed erat quæstio inter me, & hæredes: an detrahere possent Falcidiam, & delato mihi iuramento iuraui Falcidiæ locū non esse, si postea autem iuramentum retractando posset hæres Falcidiā detrahere, quærit? Dicitur quod sic, vt non ex periurio meo lucrū consequar. & hoc in secunda.
l *Exigeret.* in iudicio.
m Pro eo. s. legato.
n *Manifestum esset.* non per testes, sed per scrip. testamenti, secundum P. vel dic etiam per testes.
o *Accepisset.* hoc primum soluit, ibi: nobis itaque, &c. aliam quæstionē soluit ibi, sed & si verum, &c.
p *Legatum.* contra, ff. de dolo. l. quod si deferente. Sol. transactio non valet in rebus testamenti, antequam aperiatur. vt ff. de transa. l. de his controuersijs, & sic fuit hic.
q *Lucrum.* imò videtur stari delationi, vt ff. de dolo, l. quod si deferente, & l. sequen. vel si iuratum est sine delatione, tunc detur de dolo, vt in eo. tit. l. si legatarius, quæ sunt contra, non condictio indebiti, de qua hic dicit. Sol. Hæc corrigit illas quo ad hoc casum, & erit ratio, quia sacramentum obtinet vim transactionis, vt ff. eod. l. 1. & 2. sed transactio non potest fieri, nisi cognitis verbis testamenti, ergo nec iuramentum deferri. vt ff. de transa. l. de ijs, & quemadmodum testamen. aper. l. prima. Vel hic erant cognita verba testamēti. non. sic nō no. hic speciale, vt retractetur iuramentum, vt ff. eod. l. admonendi.
r *Nec cui.* Potes intelligere, vt de Falcidia non fuerit facta quæstio: & ideo ipso iure in ea non obstat iuramentum. Vel secundo dic, quod de ea fuerit facta quæstio; & sacramentum delatum & iuratum, quòd Falcidia non habet locum: nam dicit ex hoc delicto, sed potest intelligi de alio priuato delicto.

* Iste tex. est singul. ſm Angel. hic, quòd iurām iudiciale, vel necessariū pōt præstari p parte aduersario et absente, & valebit, sicut aduersarius esset præsens.

* Sing. est et ſm Angel. hic, q liceat pendeat dilacio data su p vno, tū sup alijs iudicantis officiū nō cessat, & ita limitata est lex siue pars. supra de dilat.

* Septimo Cuiac. 20. obser.

* Idē Bar. Butr. & Salic.

Trāsactio nō pōt fieri, nisi cognitis verbis testamenti.

SI CERTVM PETATVR.

De actionibus personalibus dicturus de condictionib. sumit initium, & primo de illa, qua petitur certum, quæ est generalis, vt ff. eo. l. certi. specialiter etiam dicit hic ti. de condictio ne certi ex mutuo, in qua seruantur quędā de specialia, vt ff. eo. l. singularia. & hoc, quod dicit si cer. peta. i. mutuum. nam restringitur eius significatio alij dicunt esse actionis nomen, vt ff. de tri. l. prima.

nostris legibus concedatur, Dat. 15. Calend. Nouemb. Constantinop. post consulatum. Lampadij, & Oreste VV. CC. 552.

TITVLVS II.

Si certum petatur.[a] †

Onera hæreditaria inter hæredes pro hæreditarijs portionibus diuiduntur, etiamsi in prælegatis sit inequalitas, hoc dicit Bald. vel sic: hæredes tenentur ad onera hæreditaria, non pro modo prælegatorum, sed pro hæreditatis rata: Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Modestino.

LEX PRIMA.

NEque æquam,[a] neque vsitatam[b] rem desideras, vt æs alienum[c] patris tui non pro portionibus hæreditaris exoluatis, tu, & frater cohæres tuus, sed pro æstimatione rerum prælegatarum, cum sit explorati iuris, hæreditaria onera ad scriptos hæredes pro portionibus hæreditarijs non pro modo emolumenti, pertinere.[d] Quod nec tu ipse ignorare videris, cum creditoribus secundum formam veteris iuris * pro portione tua caueris.[e] Datum Calend. Iu. Chilone, & Libone Coss. 205.

Ista est not. lex. Qui pecuniam alienam suo nomine mutuat, sibi stipulando ius quærit, quod cedere tenetur, h. d. Bal. Vel sic: In pecunia aliena non consistit mutuum, tamen numeratori sibi stipulāti quæritur actio, non domino nisi vt cedat, eum compellat, hoc dicit: Sal.

Imp. Anton. A. Hermogeni.

LEX II.

QVamuis pecuniam tuā[f] Asclepiades suo[g] nomine crediderit: stipulando[h] tamē sibi ius obligationis[i] quęsiuit, quam pecuniam vt possis petere, mandatis[k] tibi ab eo actionibus consequeris.[l] PP. 7. Cal. Maij. Messala, & Sabino Coss. 217.

Qui officium in prouincia administrat, fœnus exercere, non potest, hoc dicit, Bald.

Imp. Gordia. A. Sempronio.

LEX III.

EOs, qui officia administrant[m] neque per se neque per suppositas personas tempore officij sui in prouincia fœnus[n] agitare posse, sæpe scriptum est. PP. 8. Cal. Septemb. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Qui nomine domini mutuat, si nomen dominus debitoris ratum non habet: agit actione mandati, vel vtili, absque cessione, hoc dicit, & est not. Bal.

---

† Petetur P. F. petat de Chirographo. C. Th. lib. 2.

NEque. CASVS. Testamētū fecisti, duos hæredes instituisti, alteri fundū prælegasti, qualiter inter eos æris alieni facienda est diuisio, an pro portionibus, hæreditarijs tantum non habita, ratione prælegati, an habita? Respon. quod ius restitutionis, non prælegati inspiciendum est: qui aliud desiderat, neque rem vsitatam, neq; æquam desiderat. sicq; dirigit fer nonē ad eum, cui nil erat prælegatum volentem haberi rō nem prælegati, q. nō vr̄ hoc ignorasse, quod proportione hēditaria facienda sit diuisio ęris alieni, cum ipse creditorib. pro portione sua cauisset. Vi.

a *Neque æquam.* quo ad ius scriptum, Acc.

b *Neque vsitatam.* quo ad cōsuetudinē.

c *Aes alienum.* quod pater tuus debuit, vt ff. de verb. sig. l. cedere, §. æs.

d *Pertinere.* vt supra de pact. l. pacto, & fa mil. ercisc. l. licet. & hæc quæ, & inf. de hæred. act. l. creditores. & l. pro hæreditarijs, & infra de exce. l. 1. Et est alia ratio, 1 quia personalis obligatio nō sequitur fundum, etiam prælegatum, vt ff. ad Treb. l. 1. §. si hæres. Item & alia, quia legata non cōsueuerunt esse de damno, vt ff. mand. l. si hæreditatem, sed reuocantur propter æs alienum, & debitum bonorum subsidium, vt sint nulla, vt ff. de hæ. inst. l. ex facto. ij. §. vnde scio & infra de iure deli. l. scimus, §. licentia creditoribus.

* Intellige l. 12. Tab. q explicat P. Prateius lib. 4. veter. interp. Eadem Sa. Bart. Bal.

e *Caueris.* per quod agnoscere videris pro rata, vt infra ad leg. Fal. l. 1.

QVamuis. CASVS. Pecuniam meam Titio tu nomine tuo mutuasti. & eam tibi reddi tuo nomine stipulatus es an, mibi quæsita sit actio aduersus Titium? Respon. non, si pecunia consumpta fuerit, sed qua actione te conueniam, non aperit. Tu dic utili neg. gest.

f *Pecuniam tuam.* per quod videbatur tibi quæsita actio.

g *Suo.* si autem tuo, esset tibi actio quæsita, vt ff. eo. l. certi; §. si nummos. licet si tibi stipulatus esset, nulla tibi quæreretur actio, vt in ea. l. quoniam.

h *Stipulando.* nisi. n. esset stipulatus, non quæreretur sibi actio, nisi consumptione, nam eo modo reconciliatum esset mutuum, quod sic, vt ff. eo. l. 2. §. appellata. Item annuet stipulatio se quens actionem, quæ oritur ex numeratione, & qū, dixi, ff eo. l. certi, §. qm, in gl. s. condicere, &c.

h *Stipulando.* similiter per vsucapionem, ff. eo. l. non omnis numeratio, circa princ.

i *Ius obligationis.* certi condictionis ex stipulatione, non ex numeratione, &c.

k *Mandatis.* s. vt negotium, tuū gessisse. videatur te ratum habente in subsidium, pecunia consumpta per debitorem.

l *Consequeris.* vtili nego. gest. vt sup. de rei ven. l. mater. & infra, de reb. alie. non ali. l. 2. vel depositi, si erat deposita, & gñaliter ex quouis cōtractu, ex quo apud eum fuit. Sed quid si pecuniam alienam, quam dedi mutuo, stipulatus sum mihi reddi, pecuniā suam vendicet antequā cōsumpta sit, an tenebitur mihi ille, cui numeraui? Videtur q non. arg. ff. in rem verso. l. sed dicendum, & ff. de cond. sine cau. l. 1. in fin. & l. 2. & 3. Item pro hoc, ff. de stip. ser. l. 1. §. 2. Sed cōtra videtur, q sic, quia in genere debitor est, quod non perit, vt inf. eo. l. incendium, primū verius est. Item quid si de pecuniam alienam mutuo, nec debitor vult eam consumere qualiter à me conuenietur? Videtur qd non possit, arg. ff. eo. l. non omnis, §. & cū pecunia. Item condictio sine causa nō datur, quia ex causa est apud eū, quæ non est finita: nec datur respectu possessionis quia ad certæ pecunia possessionem nō est adstrictus. Magis videtur verum, 2 vt teneatur quasi consumpta pecunia, quia per eum fit, ne con sumat, ut ff. de cond. & demon. l. iure ciuili, si vero bona fide hoc faciat, non tenetur, vt quia est ei denunciatum à domino, ne consumat, vt ff. eo. l. nā & si fur. & facit infra de distra. pig. l. si maritus, & supra de rei uend. l. si ex ea pecunia.

2 Istud approbare vr Cy. hic.

EOs qui. CASVS. An potestas Bononien. durante sua administratione per se, uel suppositam personam pecuniam fœnori dare Bononien. possit, quæritur. Dicitur, quod non.

m *Administrant.* ad tempus, secus si sunt perpetui, ut ff. eo. l. præsidis, in prin.

n *Fœnus.* s. fœnerando. Alij idem si sine fœnore dent, & idē in quolibet contractu, ut ff. eod. l. & principalibus, & supra de contra iud. l. 1. & ff. de contrah. emp. l. non licet. & l. qui officij, & idem arg. sumere videtur, quod possit, ut d. l. ff. eod. præsidis, in fi. quod intellige à non subditis, ne fit contra, in fra, eod. l. pen. Acc.

Si absque.

SI *absentis.*] CASVS. Absente me pecuniam meam, & meo nomine Titio mutuasti, quem conuenire volebam, id mutuum reprobaui, qualiter mihi succurratur ad recuperationem pecuniæ à te mutuatæ, cum tecum actionem non habeam, quæritur? Respon. quòd cedam tibi actionem, & vteris iure cesso. Si verò non cedam, quia nō compellar, nisi te conuenissem, & tu exciperes, quia nomine meo mutuasses, quo casu per exc. compellerer cedere, tunc vtilem actionem quasi fictione quadam nomine tuo mutuasses, præses prouinciæ tibi competere non negabit.

* Nomine id est, obligatione, vel contractu. cur ita? collige ex l. is h. eod. Vide Cuiaci. 5. obser. 29. Gothof.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Maximo PP.

LEX IV.

SI absentis [a] pecuniam nomine eius [b] fœnori dedisti, ac reprobato * nomine, [c] mandatis actionibus, [d] experiris, præses prouinciæ iurisdictionem suam præbebit. Idem, [e] si cessare [f] mandatum [g] animaduerterit, vtilem [h] tibi [i] aduersus debitorem actionem eo nomine competere non negabit. Propos. 15. Calend. Mart. Præsente, & Albino Coss. 247.

Not. est, & h. d. Numeratio in persona vnius non obligat alios, nisi constituerint se reos debendi insolidum re, vel verbis, vel chyrographo, & biennium sit elapsum, vel inuicem fideiusserint. Baldus. Vel sic: Plures rei debendi possunt insolidum tàm re, quàm verbis constitui, & plus valet verum, quam simulatū. hoc dicit Salyc.

a *Si absentis.*] scilicet Titij.

b *Nomine eius.*] vnde directam actionē ei tibi non quæsitis vt ff. eod. l. certi, §. si nummos.

c *Reprobato nomine.*] ab eo, cuius fuit pecunia, volente eo agere tantum aduersus te. Et dic nomine, id est contractu, vel actione. Vel dic debitore. Vel dic, quod reprobat per in integrum restitutionem, vel verius reprobat eo ipso, quod non vult agere ex actione sibi quæsita. Alij dicunt eo, quòd ratum non habet: quod non placet. Sed licet reprobet, vt dixi, tamen ei est quæsita etiam ignoranti, & inuito, vt allegatur ff. de actionib. & obligationib. l. furioso. & ideò eam cedit, vt hic dicit. Sed quid si dederit nomine absentis, & postea incontinenti sibi stipulatus est? Forte dici potest, vt tantum ex stipulatione agatur, vt ff. de nouationib. l. cum enim, nec dicam priori ablatam actionem, quia nec habuisse videtur. Vel dic aliud esse, cum alterius nomine dedit, sic ergo tenetur duobus, & cui primo soluerit, ille habebit. Vel dic, quòd non potuit nouare, vt ff. de procur. l. mand. & l. procur. tuto. & de iudic. l. si petitor. & hoc placet.

d *Actionibus.*] si cedat tibi, actionem directam habes, sed si non, vtilem.

e *Idem.*] præses prouinciæ.

f *Si cessare.*] quia non cogitur mandare, nisi opposita exceptione.

g *Mandatum.*] id est, cessionem.

h *Vtilem.*] quasi tuo nomine dedisses, vt ff. de administr. tutor. l. cum quæritur. & ad hoc infrà, de contra. iudi. tut. l. si non.

i *Tibi*] s. mutuanti, vel eius nomine est numerata.

k SI *non singuli.*] CASVS. Tres fuerunt confessi se mutuo 10. accepisse, & vni tantum fuerunt numerata, dicit, quod alij duo non tenentur: si nullum tamen horum quatuor interuenerit, id est quia non obligauerunt se insolidum re, vel verbis, constituentes se reos, vel si non fideiusserunt pro eo qui accepit, vel non est lapsum biennium. Item eodem modo prosequeris in tribus, qui confessi fuerunt se accepisse oleum, sed vni numerata fuit pecunia, nam duo non tenentur, nisi aliquid supradictorum quatuor interuenerit, sed tunc tenentur sicut tertius tenebatur. Item ille etiam, cui est pecunia numerata, non tenetur ad oleum, sed ad pecuniam, quam verè accepit, nisi in stipulatione fuerit oleum deductum, vt infra l. proxi. distinguitur.

l *Insolidum.*] te, & ipsis mandantibus, & volentibus.

m *Quantitate*] quia numeratione tenetur insolidum. sed hoc quomodo, cum eiusdem pecuniæ, & dominium, vel possessio non possit penes plures esse insolidum, vt ff. commoda. l. si vt certo, §. si. Respon. si vni numeratur aliorum voluntate, vt ff. de solutio. l. qui hominem, §. 1. & ff. de duobus reis, l. eandem. & ad hoc j. de duob. reis, l. exprimere, & ff. loca. l. diui[illegible].

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Aristodemo, & Proculo.

LEX V.

SI non singuli [k] insoli[d]ū, [l] accepta mutua quantitate, [m] vel stipulanti [n] creditori spontè vos obligastis: licet vni numerata sit pecunia, vèl intercessionis [o] nomine hanc pro reo [r] † suscepistis obligationem, frustrà veremini, ne eius pecuniæ nomine vos conuenire possit, quam alij mutuo dedit, si intra præstitutū tempus [p] rei [q] gestę quęstionem detulistis. Ac multò magis [r] inanem timorem geritis, si pecunia [s] numerata oleum susceptū instrumento sit collatum: cū si reddendi stipulatio [t] nulla subiecta est, & huius rei est, habita solēnis contestatio, [u] in suo statu remanente eo, quod verè factum intercessit, [x] ex olei accepti scriptura nihil deberi [y] manifestum est. S. 5. Non. Maii, AA. Coss. 293.

† Real. co.

n *Vel stipulanti.*] repete si non, & sic fierent per stipulationē duo, vel plures rei debendi, vt Inst. de duobus reis, in princ. & j. de duob. reis, l. propter. Accursius.

o *Vel intercessionis.*] repete si non. si ergo intercessissent, insolidum tenerentur, vt Instit. de fideiuss. §. si plures.

p *Præstitutū tempus.*] l. biennium, vt Insti. de lit. obl. §. multum.

q *Rei gestæ.*] qualiter fuistis confessi, sed alij fuit data, & non vobis, vt sperabitis, vt j. de condic. ex le. l. si. sed oppo. hic non proponitur, quæ interuenit scriptura confessionis, ergo etiam post biēnium potest excipi, cum biēnium obligat, vt literæ interueniunt. Sed dic hic etiam fuisse scripturam. Item non obstat infra plus valere quod agi. l. 1. quia illa regula fallit in obligatione literarum.

r *Multo magis.*] Suprà fuit vna simulatio, hic duæ, & ideò dicit multò magis.

s *Si pecunia.*] Quidam habent, si pro pecunia, numerata, & secundum hoc ponitur casus in hoc loco, vt ponitur infra l. proxima: ideò subijcit, cum si reddendi, & cæt. quia si stipulatio nouandi animo interponatur, contra est, vt infra l. proxima. sed hoc non placet, quia tunc non fieret confessio olei spe accipiendi pecuniam, cum iam erat accepta ab illis, qui de dolo confitentur, vnde non haberet l. cum de protestatione exceptionis, quam dicit hic locum habere, vt subijcit, & huius rei est, &c. & infra de non numerata pecunia, l. aduersus. & alij habent sine pro, quæ est melior. Et dices pecunia numerata, scilicet vni confessi sunt alij duo de oleo, & ideò subijcit, cum si reddendi, & cæt. quia stipulatio interuenit ab alijs duobus, datur exceptio in factum, vt infrà de non numerata pecunia, l. cum vltra. Vel secundum istam eandem literam dic numerata, id est numeranda, sic suprà de legib. & constit. l. 1. & sic non fuit alicui numerata, & secundum hos duos vltimos modos soluitur contrarium, infrà de rerum permutat. l. rebus, cum istis confitentibus non fuit numerata aliqua pecunia, vel aliquid aliud datum. Item secundum primum non fuit facta confessio post numerationem incontinenti.

t *Stipulatio*] de oleo, scilicet, sed tantum confessio huius rei de oleo non accepto.

u *Contestatio.*] ante biennium.

x *Intercessit.*] scilicet numeratio pecuniæ.

y *Nihil deberi.*] scilicet ab accipiente pecuniam.

Si ex pretio.] CASVS. Debebas mihi decem ex causa venditionis: rogasti, vt dimitterem penes te ex causa mutui, & dimisi, & stipulatus sum ea nouandi animo mihi reddi ex causa mutui, & similiter stipulatus sum vsuras, licet falso demonstres te debere ex causa mutui, etiā nouata est quoque prima obligatio, & dicitur, quod legitimas vsuras petere potero: si verò vsuras per stipulationem non promisisti, sed obligasti te ad reddenda decem in instrumēto ex causa mutui, & simpliciter conuenisti mihi dare vsuras, eas petere non potero, nec mutatur prima obligatio. Viuianus.

a *Si ex pretio.*] id est, quantitate debita pro pretio cuiuslibet venditionis puta.

b *Nouatione.*] ipsius fortis.

c *Per stipulationem.*] & animo nouādi hoc modo, decem, quæ mihi debes ex venditione tali, confiteris ex causa mutui te debere, & ex ea causa ea reddere per stipulationem promittis, & vsuras, & animo nouandi priorem obligationem ex venditione: alias non fit nouatio, vt infra de nouationib. l. finali.

d *Præmissa.*] In instrumento.

e *Substantia.*] Inspicitur ergo, quod cautū ita fuerat, vt hic, & infra ad Macedonian. l. filius familias aliquid.

f *Citra.*] id est, sine stipulatione.

g *Conscriptum est.*] scilicet in chyrographo. Sed nonne deceptauit tabellio, qui hoc scripsit? Respondeo erat priuata scriptura, non publica. Vel scripsit, quòd sic confitebatur, & non quòd sic esset veritas, vt dicebant Iudæi ad Pilatum, scribe, quòd dicit se regem Iudæorum, non quòd sit rex Iudæorum.

Debitum ex causa vna, potest in aliam causam mutui per stipulationem transferri, non simplici confessione, nec nudo pacto. Et licet confessio fiat per instrumentum, tamen non operatur idem, quod stipulatio, quia stipulatio est efficacior contractus, qui fit in iure. h. d. not. secundum Bald.

Ijdē AA. & CC. Nicandro.

LEX VI.

SI ex precio [a] debitæ quantitatis, facta nouatione, [b] per stipulationem [c] vsuras licitas ab eo contra quem supplicas, stipulatus es, falsa mutuo datæ quantitatis demōstratio præmissa, [d] cum obligationis substantia [e] non defecerit, quo minus vsque ad modum placitum vsuræ possint exigi, nihil nocet. Si verò citra [f] vinculum stipulationis tantum mutuā pecuniā datam conscriptum [g] est, & eius præstari fœnus conuenit, [h] simulatis pro infectis habitis, huiusmodi placitum nihil de præcedenti [i] mutauit obligatione. S. 15. Calen. Decemb. AA. Coss. 293.

Agens ex mutuo non habet necesse probare originem dominij. h. d. vbi habemus cautum, frustra quærimus casum. h. d. Vel aliter: Repetenti mutuum non potest opponi exceptio turpis quæstus h. d. & iste est verus intellectus huius legis. Bald.

h *Conuenit.*] Nudo pacto, & sic peti non potest, vt inf. de vsuris, quamuis. sed in primo casu huius legis fuerunt vsuræ reductæ in stipulationem.

i *Præcedenti.*] Sola ergo pactione, vel scriptura constitui non potest mutuum, nisi ad manus pecuniam habeat, non dico præsentem, sed in arca, & sic soluitur contra. ff. eodem, l. singularia, & ff. manda. l. qui negotia. Item adhuc huic responso est contra, inf. de non numerata pecunia, l. aduersus. Solut. hic scriptura fuit facta ad nouationem, ibi ad nouationis probationem, sic & ff. de iudi. l. exigere. Vel melius ibi cauta fuit quantitas per stipulationem, hic pacto nudo, vt hic distinguitur. vel sic hic vt ibi,

& concordat huic l. supra, de transactionib. l. cum ..., & infra ad Velleian. l. 3. & supra de post. l. si sub specie, & infra plus val. quod agitur, l. 1. & ff. de legat. 2. l. cum filius. §. domin. s.

Non vnde originem.] CASVS. Mutuaui tibi pecuniam redactam ex furtiua, (quod benè potest fieri, quia dominus est pecuniæ, licet dominus non sit rei furtiuæ. ff. de furtis, l. qui vas, §. final.) si pecuniam mutuasti, non inquiritur vnde ad te peruenerit, sed an sit tui mutuantis.

Vel sic: Contractus substantia, non origo pecuniæ est spectanda. h. d. Bald.

Ijdē AA. & CC. Pactumeiæ.

LEX VII.

NOn vnde originē [k] pecunia, quæ mutuo datur, habeat, sed qui cōtraxit, si vt propriā [l] numerauerit, in huiusmodi obligationibus requiritur. S. 5. Non. Octob. Sirmij AA. Coss. 293.

Vtile per inutile nō vitiatur, & non causa potest conuerti in causam mutui, nudo pacto apposito incontinenti, secus si ex interuallo, vt sup. eod. l. si ex precio. secundum B. h. d. Bal. Vel sic: Si datur species æstimata pro pecunia mutuanda, contrahitur mutuum, vsura tamen promissa non debetur vltra, nec vitiatur intra legitimū modum: & insufficientia pignoris nō impedit totius debiti exactionem. h. d. Salyc.

Ijdem AA. & CC. Proculo.

LEX VIII.

SI pro m[utuo] tua pecunia, q̄ à creditore poscebas, argentū, vel iumenta, vel alias species vtriusq; cōsensu æstimatas [m] accepisti, dato auro pignori, licet vltra vsuram [n] centesimā vsuras stipulanti spopondisti, tamen sors, quæ æstimatione placito partium definita est, & vsurarum titulo legitima [o] summa tantum rectè petitur. Nec quicquam tibi prodesse potest, quod minoris* esse precij pi[gnus] ...

k *Vnde originem.*] id est, vnde peruenit ad mutuantem, dummodo sit sua, vt subijcit.

l *Si vt propriam.*] Et sic statim nascitur cōdictio, aliàs demum reconciliatio mutui, vt dixi supra eod. l. secunda. Vel dic propriam, id est suo nomine: alias alij quæritur condictio, vt ff. eodem, l. certi condictio, §. si nummos. Accursius.

Si pro mutuo.] CASVS. Volebam à te mutuo accipere pecuniam: quam cum non haberes ad manum, equum, vel speciem aliam æstimatam, puta viginti, de consensu vtriusque nostrum mihi tradidisti, vt ex eo pecuniam redigerē, & haberem eam tanquam mutuatam, & stipulatus es eam tibi reddi cum vsuris centesimis, & aurum tibi pignori obligaui. ex isto themate eliciuntur tres quæstiones. Prima est, an teneat ad pecuniam, cum mihi numerata non sit. Secunda, an ad vsuras centesimas. Tertia si pignus tantum non valeat, an teneat ad prædictam solidam quantitatem. Viuianus.

m *Æstimatas.*] & sic æstimationem videtur legem ... ris ab initio accepisse, vt & hic, & ff. si certum petatur, l. rogasti, & ff. mandati, l. qui negotia. prout habes iti i in litera, nihilominus: sed si habes, nihilo magis, est contra. Solue vt ibi.

n *Vsuram.*] Et ideò per hoc videbatur infirma promissio vsurarum, & sic nihil eo nomine peti posse. quod est minime verum, sed potius si te stipuletur quis vltra statutum modum, siue vsuras vsurarum: non ideò minus licitas duntaxat petere potest, vt hic, & ff. de vsuris, l. placuit. & ff. de condic. indeb. l. si non sortem, in princ. & [inf.] de vsur. l. pro auro. sed per auth. nec licitas petet, vt infrà de vsur. authent. ad hæc.

o *Legitima.*] quantitas.

* Got. putat legendum esse non minoris, vel maioris, vt sit sensus. Debitorē nō ideo vsuras legitimas creditori denegare, quod ei non minoris precij pignus vendiderit, quam summa ab eo accepta valeat.

Pignus.

a *Pareas.* vt inf. de pigno. l. 1. & de distra. pign. l. 2. & ff. si cert. pet. l. creditor, 2. & inf. de act. & obl. l. aduersus, & de distr. pig. l. quæsitum, §. fi. sed Veneti contrarium seruit. Ac.

C*Vm te.* CASVS. Titius & Seius Gallio in Gallia x. mutuauerunt, reddenda Romæ. Titius in solidum petere volebat, nunquid potuit? distinguitur, aut Titius & Seius, cõstituerunt se duos reos credendi in solidum, re vel verbis: aut non. Primo casu in solidum petere põt, vel si Seij esset procurator, vel eius hæredis. Secundo casu Titius solam dimidiam partem consequetur, & Seius aut eius hæres aliam dimidiam.

b *Cum te.* s. Caium.
c *Dedisse.* titio pone.
d *Stipulandi.* insolidũ, vt ff. de duo. reis l. reos.
e *Pro solido.* s. vt dixi. & sup. eodem l. si nõ singuli.
f *Animaduerterit.* s. iudex.
g *Debitum.* primis duob. casib. iure tuo, sed tertio partim tuo noĩe, partim ꝓcuratori, vt ff. fami. ercis. l. plane, in fi. & facit sup. de consortib. eiusdem lit. l. 1.
h *Solum.* nisi lite cõtest. supra de consor. eius. lit. l. 2.

2 † Syncropho.

gnus, quod dedisti, proponis, quo minus huius quantitatis solutioni pareas.[a] S. 17. Calen. Ian. AA. Coss. 263.

Si plures simul mutuant, cuilibet pro parte quæritur, actio: nisi sit conuentũ, quòd sint plures rei credendi, re, vel verbis insolidum, Bal. & Salic.

Ijdem AA. & CC. Alexand.

LEX IX.

CVm te[b] in Gallia cum Syntropho[c] †certum auri pondus, itemque numeratam pecuniam mutuo dedisse,[c] vt Romæ solueretur, precibus asseueras, aditus cõpetens iudex, si duos reos stipulandi,[d] vel re pro solido[e] tibi quæsitam actionem siue ab hæredibus Syntrophi procuratorem te factũ animaduerterit,[f] totum debitum,[g] alioqui quod dedisti solum,[h] restitui tibi iubebit. S. 15. Calẽ. Ian. AA. Coss. 295.

In vno instrumento possũt contineri obligationes diuersarum personarũ: nec vitiatur instrumentum, vel probatio, hoc dicit. in primo responso. Item per stipulationem alia causa ĩ causam mutui verti potest, h. d. in secundo respõso. Bal. Vel sic: De plurium debitis vna charta, vel instrumento contentis, vnum solũ põt exigi, vel stipulatione nouari: nec pœnitentia vnius cõtractum, Sal.

E*O quòd.* CASVS. Potest poni ĩ tribus scholarib. q promittunt dño collectã eorũ noĩa in schedula aliqua cõscripta, sunt, vult dñs primo pecuniam petere ab eo cuius nomen vltimo scriptũ est, dñe illi, aut debitum primo scriptum exiges totum, aut simul. an impedietur exactio, q̃ritur? Dr̃, ꝙ nõ; vel sic: Mutuaui tribus, pecuniã & quilibet se insolidum obligauit, volo petere ab vno, excipit ille, ꝙ solus cõueniendus nõ est, quia tres se obligauerunt? Rñd. ꝙ nõ obstat exceptio mihi talis, vnde ab vno petere possum, & hoc in prima. Item si mutuaui tibi pecuniam, & stipulatus sum oleum mihi reddi petere possum, & si debitorem pœniteat, quod ad oleum se obligauerat, non ob hoc rescinditur contractus, & hoc in secunda.

i *Eo quod.* sic construe, exactio non interpellatur. i. non remouetur, eo quòd vno tantum instrumento continetur obligationis probatio proprij debiti singulorũ. debiti dico à multis, nam dicebatur, prout quodcunque debitum prius in instr̃o legitur ita prius exigendum vr̃. vel uidebatur non posse peti, nisi totum simul, quod in vno instrumento continetur, sed tamen aliud est, vt ff. de euict. l. cum plures.
k *Exactio* i. petitio.
l *Non interpellatur.* i. remouetur.
m *Nam si.* vere prædicta ratione interpellatur, quia nec ista quæ sequitur. Vel dic, nam pro certẽ.
n *Stipulanti.* secus si sine stipulatione translata fuit mutuatio pecuniæ in vinum, vel in aliam speciem, ut supra cod. l. si non singuli, in fi. & l. pro mutua.
o *Rectè* i. iure ciuili.

Ijdem AA. & CC. Crispino.

LEX X.

FO quod[i] à multis proprij debiti singulorũ obligationis vno tantum instrumento probatio, continetur, exactio[k] non interpellatur.[l] nam si[m] pro pecunia, quã mutuo dedisti, tibi vinum stipulanti,[n] qui debuerant, spopõderunt, negotij gesti pœnitentia contractum rectè[o] habitum non constituit irritũ[p] S. 2. Non. Februa. Sirmij AA. Coss. 299.

Casus aduersæ fortunæ nõ liberat generis debitorem, Bal. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Maximia.

LEX XI.

INcendium[q] ære[r] alieno[*] non exuit debitorem. S. 2. Id. Feb. Sirmij AA. Coss. 299.

Obligatus soluere cũ alio, siue pro parte, siue insolidum sit obligatus, soluendo solidũ pro parte correi, repetit a correo, hoc dicit, tex. & gl. Bal.

Ijdem AA. & CC. Theopha.

LEX XII.

SI in rem communem cum Ione mutuã sumpsisti pecuniam,[s] nec re,[t] nec solennitate verborum nos obligastis in solidum,[u] & si eã post integram[2] † soluisti, de restituenda tibi parte contra Ionẽ experiri,[x] vt debitum[y] poscens,[3] † iudice cognoscente, potes.[z] S. 15. Calend. Septẽ. CC. Coss. 300.

p *Irritum.* ut sup. de transa. l. q̃uis, & inf. de contrahen. empt. l. non idcirco, in fi. & inf. de act. & obliga. l. sicut.

I*Ncẽdium.* CASVS Mutuaui tibi x. post omnia bona tua per incendiũ perierunt? nunquid desinas mihi esse obligatus, quæritur? dicitur, quod non.
q *Incendiũ.* vel alius fortuitus casus, ut in sti. quib. mod. re contrah. oblig. §. item is cui res.
r *Aere alieno.* siue sit pecunia, siue aliud genus, quod. n. in genere debetur, perire non potest, ut ff. ad leg. Fal. l. in ratione 2. §. diligenter, ibi incerte, &c. & de uerb. obli. l. inter stipulantem, §. sacrã. at in cæteris contractib. ut si * spẽs debet mihi uel mea, uel futura mea: interitu eius liberatur, ut ff. de uer. obli. l. si ex legati causa, & l. si seruum, sed fallit quod hic dicit in re aurea pecunia, ut ff. de nauti. fœ. l. periculi, & inf. de nau. fœnd. l. Item in act. noxali, ut ff. de nox. act. si is, & in actione de peculio: ubi tempus, rei iudicandæ inspicitur, an sit in peculio, ut ff. de pecul. l. quæsitum, in prin. & ff. de lib. leg. si quis reum, §. idem Iulianus, alias est l. si liu. famil. & de fideiuss. l. cũ fideiubeat.

* Nec. n. genera sunt quid materiale, sed quid intellectuale q. passionem non recipiũt, Got.

2 † In integrũ recte.

S*I in rem.* CASVS. Si in refectionẽ domus cõis mihi & Titio pecuniam mutuasti, ego totã tibi solui an a Titio petere possim, quæritur? Respond. quod ego & Titius nec re, nec verbis insolidum nos obligauimus: & ego postea insolidum solui: Titium conuenire potero, perinde ac si ei mutuassem, sed qua actione, nõ apperit. Tu dic neg. gest. act. vel locati. Vi.

3 † Poscores.

s *Pecuniam.* puta in communem domum reficiendam.
t *Nec re.* qualiter fiat, dictum est, sup. eo. l. si non singuli.
u *In solidum.* quod facere potuistis, vt sup. eod. l. si non singuli, quòd si esset, & solueres, diceretis alium liberare, non officio gestionis, sed natura obligationis, sed & tunc actio negotiorum gestorum locum haberet, vt not. infra de duobus reis, l. 1.
x *Experiri.* actione negotiorum gestorum.
y *Debitum.* i. sicut ei mutuasset aliquid.
z *Potes.* actione neg. gest. & ad hoc ff. loca. l. si diuisa, & infra de duob. reis l. 1. & ibi not.

EVm qui. CASVS. Si pecuniam, quam in rem tuam impendebam, mutuo accepi, & Titius creditor mutuauit non contemplatione tui, sed mei, quem nostrum habebit Titius obligatum? Respon. q me, qui mutuam accepi.

a *Alienas*. scilicet impendendam.

b *Dante*. alias haberet eum obligatū actione negotiorum gestorum, vt plene dixi, ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. 1.

c *Obligatum*. scilicet accipientem.

MVtua pecunia. CASVS. Mutuasti mihi decem: confectum est inde instrumentum, cui subscripsit Titius tanquam testis, nunquid subscribendo videatur se obligasse, quaeritur? Respon. quod non: cum ab eo ea tibi reddi stipulatus, non fuisset.

d *Subscribentem*. vt testis, non vt se obliget, vt infra de actio. & obligat. l. nimia. & infra de fideiuss. l. si pater, & infra de admin. tuto. l. si non. & not. ff. de euict. l. quidam.

n† Creditoris, & paulo post cedāti.

NOn aduersus. CASVS. Mutuasti mihi decem: postea eadem decē mutuaui Titio, & decessit, vis me conuenire: dico me non esse cōueniendum, sed haeredes Titij cui mutuaui. nunquid sim audiendus? Respon. quod non. Viuia.

e *Postulas*. vt infra de actio. & obliga. l. eum, & de sol. eum à quo, & infra deposi. l. si is, & ff. de cond. indeb. l. his solis, & hoc quando nō idem tenetur, quia habebat actionem alias, cessio pro iusta praestatione est, vt argumen. ff. de pecu. l. quod debetur, in fine.

QVisquis. CASVS. Si potestati Bonon. aliquis de sua iurisdictione mutuo foenebrem pecuniam dedit, vna cum potestate exilij poena plectetur. & hoc in prima. Idem si duo eundem honorem ambiebāt, & alter alteri pecuniā dedit, vt desisteret. exilij pęna plectetur. & hoc in secūda. Aliud tñ est modus petendi exēplum in hac vltima parte: sed dic, vt in glo.

z† Charidemo.

f *Versatus*. licet domicilium non habeat.

g *Collectarius*. qui mecum eundem desiderans honorem, dat mihi pecuniam, vt desistam, & cum non impediam. Alij dicunt idest, qui emit honorem, vt inde duplum colligat. vt in auth. vt iud. sine quoquo suff. §. cogitatiuo, & §. eos & §. si quis autem collat. 2.

Actus agentium pariunt obligationem inter contrahētes, quicquid sit actum inter vnum ex contrahentibus, & tertium, h. d. not. vel sic: Ille qui contrahit, nomine proprio obligatur licet gerat in animo non conuertere in vtilitatem suam: sed tertii, h. d. no. & est quotidianus iste casus, & r. o. Bald. Vel sic: mutuum obligat contrahentes, non dominos rerum, in quorum vtilitatem est versum: nisi eorum contemplatione à numerante sit factum, hoc dicit Sal.

Ijdem AA. & CC. Frontoni.

LEX XIII.

EVm, qui mutuam sumpsit pecuniam, licet in res alienas,[a] creditore[1] † nō cōtemplatione domini rerū eā foenori dante:[b] principaliter obligatum,[c] obnoxium remanere oportet. S. 17. Calen. Nouemb. Nicomediae, CC. Coss. 300.

Mutuatae pecuniae subscriptio non nocet subscribenti. h. d. Bal. Vel sic: subscribēs se vt testis, non obligatur, hoc dicit, Sal.

Ijdem AA. & CC. Hadriano.

LEX XIIII.

MVtuae pecuniae, quam alijs dedit creditor, citra solennitatem verborum subscribentem[d] instrumento te non habet obligatum. Sine die. AA. Coss.

Personalis actio non sequitur debitorem debitoris, & iura non mandantur inuito. h. d. Bal. vel sic: Creditor non potest cogi à debitore, vt eo dimisso, agat contra eum, cui debitor ipse pecuniam foenerauit. h. d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Charidemo.[z] †

LEX XV.

NOn aduersus te creditores, qui mutuam sumpsisti pecuniam, sed eius, cui hanc credideras, haeredes experiri, contra iuris formam euidenter postulas.[e] S. 5. Calen. Decemb. CC. Coss.

Qui pecuniam iudici mutuat, praesumitur iudicē corrumpere: & qui propter honorem publicum consequēdum dat pecuniam, exilii poena punitur. hoc dicit. In officiale recipiente, licet adiiciatur titulus mutui, praesumitur barrataria. Bald.

Impp. Honor. & Theodo. AA. Theodoro PP.

LEX XVI.

QVisquis * iudici foenebrem pecuniā mutuauerit, si in prouincia fuerit versatus,[f] quasi emptor legū, atque prouinciae, vel si quis collectarius[g] honoris pretiū dederit ambiēti:[h] exilij poena[i] vna cū ipso iudice plectetur. Dat. 17. Cal. Nouē. Basso, & Philippo Coss. 408.

Chirographum non probat debitum, nec eius solutionem nec creditur et si sit vltra quinquaginta libras auri; nisi adsint sibi tres subscribentes q sint bonae opinionis h. d. Ba.

Imp. Iustinia. A. Mennę PP.

LEX XVII.

SVper chirographarijs[k] instrumentis haec pro communi vtilitate facienda duximus, vt si quis * pecunias credere[l] supra quinquaginta libras auri voluerit,[m] vel supra reddito debito securitatē accipere,[n] cū amplius sit memorata quantitate, sciat non aliter debere chirographū à debitore, vel creditore[o] recipere, q̃ si testimoniū triū testiū probatae opinionis per eorum[p] subscriptiones idē chirographū capiat. Nā si contra[q] 3† huiusmodi obseruationem chirographum super pecunijs memoratā auri quātitatem excedentibus profe-

h *Ambienti*. eundem honorem. Vel dic secundum alium, idest ei, qui desiderat pecuniam pro hoc sibi dari.

i *Poena*. huic l. & supra eodem, l. eos, est contra, ff. eod. l. praesidis, & l. principalibus, & ff. de vsur. l. Caius. Sed distingue: aut sint perpetui, & tunc possunt, vt d. l. contractis, ff. eodem. si vero temporales, pro republica, possunt vt d. l. Caius, sed si pro se, ab homine alterius prouinciae possunt, vt hic, & ff. eodem, l. praesidis, in fine. à suo non possunt, vt hic: & supra eodem, l. eos. & ff. eodem, l. principalibus & facit ad hanc leg. quod diximus ff. de offic. praetor. l. Barbarius.

1† Istā gl. sequitur Bal. & Cy. hic.

* Vi. Cuia. No. l. & in obs. 14.

SVper. CASVS. Duo dicuntur in lege ista, primum, q si debitor in instrumento aliquo confiteatur à se creditore recepisse vltra 50. libras auri, non aliter fides huic instrumento adhibenda est, q̃ si tres testes adhibiti fuerint, & ei subscripserint. idem est, & si creditor confessus fuerit in instrumento sibi a debitore solutum, nec ab aliquo iudice tale instrumentum admittatur. In fine dicit, quod lex ista in futuris creditis, & debitorum solutionibus, locum habeat, non in praeteritis. Viuia.

* Vide ita hunc locū diligentissime Harmenopulū 1. cap. 6. & Cuia. l. 11. in fin. qui potior. Chirographarius sic dicatur.

k *Chirographarijs*. à chiros, quod est manus, & graphos, quod est scriptura.

l *Credere*. idest mutare.

m *Voluerit*. scilicet creditor.

n *Accipere*. scilicet debitor.

o *Creditor*. scilicet, debitorem.

p *Per eorum*. capiat, dico per eorum, &c.

3† Citra.

q *Nam si contra*. in auth. de fid. instr. & caute, §. oportet.

Quotiens.

ratur, minime hoc admitti a indicantib. oportet.[a] q in futuris creditis, vel debitorum solutionib. locũ hr̃e oportet. Dat. 10. Cal. Constantin. D. N. Iustiniano A. 2. Cos. 528.

IN AVTHENT.

De inst ru. cau. & fide. §. oportet vero. collat. 6. constit. 5.

Contractus supra libram auri celebratus in scriptis ab imperito literarum, quinque testium eget solennitate, inter quos connumeratur tabellio; si autem sine scriptis fit contractum, testibus, aut iureiurando causa deciditur. Si autem non sit in ciuitate contractum, propter simplicitatem contrahentium vetera iura seruantur. h. d. tex. auth. cũ suppletione, quæ est in corpore unde sumitur. Bal.

SEd nouo iure quinq; testes adhibendi sunt si fiat ab imperito[b] literarum contractus in scriptis, & in ciuitate, & excedit libram auri, nã si quis facere quẽlibet cõtractũ ex non scripto voluerit; manifestũ est, quia aut p testes, aut per iusiurandũ fidẽ pcipiat, actore quidẽ testes deducente, pulsato aũt iurãte, aut referente, sicut iudex disposuerit. In agris autem quæ hactenus valuerunt apud eos, & tunc sint firma.

TITVLVS III.

De suffragio.*

Ex nudo pacto debetur salarium aduocato: & si salarium consistit in quantitate vel re mobili, vel se mouente non est necessaria certa scriptura promissionis, vel traditionis: secus in re immobili, & si aduocatus sibi ius dicit, tres pœnas patitur: quia de vi punitur: possessionem restituit, & iure, quod per promissionem meruit & patrocinio, priuatur. d. d. Bald.

Imppp. Theo. Arca. & Honor. AAA. Rufino P. P.

LEX VNICA.

SI* qui desideria sua extare cupiẽtes,[c] ferri sibi a quoquam suffragiũ postulauerint, & ob referẽdã vicẽ se spõsione constrinxerint,[d]

a Oportet.] quantum ad probationem. Sed contra infra qui po. in pig. l. scripturas. Solut. ibi. inf. quantitatem istam subsistebat contractus, vel ibi rogati. Item contra inf. de testi. l. testium. sol. ibi. & facit ad l. istam ff. de rescind. vendi. l. si Titius, & infr. de fideicom. l. quæstionem, sed hodie aliter distinguitur, quam hæc lex dicat. Et ideo vide authen. sed nouo iure, q̃ est tit. de instru. cau. & fid. §. oportet. coll. 9. quam antiqui ita habebant.

SEd nouo iure.] neque quantitatis vltra vnam librã auri neque contractus distinguitur in ciuitate, nisi quinque testibus probatæ opinionis, atque subscriptionibus adhibitis. & intelliguntur hæc authen. si partes contraxerunt in scriptis, & non ruri. & breuiter dicunt, si fiat contractus ruri, statur legi codicis, nec distinguitur si fit in scriptis vel non: si vero in ciuitate, si quidem in scriptis, tunc seruabant auth. sine scriptis, statur legi Codicis. Sed tu aliter habes auth. Sed nouo iure quinque testes, &c. In qua figura casum hoc modo secundum Viuianum.

CASVS. Hæc auth. in parte corrigit legem C. & in parte non corrigit: & breuiter tria dicit. In prima corrigit, quia dicebatur in l. C. si quis vellet mutare pecuniam iam excedentem summam 50. librarũ auri, oportebat adhibere in chirographo tres testes, aliter tale chirographum non valebat hæc auth. hoc corrigit, dicens quòd non sufficiunt tres testes sed 5 opus sit, si contractus fiat ab imperito literarum, in ciuitate, & excedat prędictam summam. In secunda parte permittit, quòd in contractu facto sine scriptis sufficiant duo testes. In tertia dicit quòd si contractus fiat in agris, quod ius vetus habet locum in l. ista Codicis. Viuianus.

b Ab imperito.] Expone verba breuiter, & vltimo distingue, vtrum fiat super minori summa libræ auri, aut super maiori, & si super minori, sufficiunt duo testes ad plenam probationem, siue peritus, siue imperitus literarum contrahat, siue in scriptis, siue sine scriptis, ruri vel in ciuitate contrahatur. & hoc est quod dicitur in auten. de fid. instru. §. si. collat. 9. vt ibi, vt non de rebus exiguis, & cæt. si super maiore, si quidem imperitus literarum cõtrahat, & in scriptis, & in ciuitate, exiguntur quinque testes, inter quos requiritur tabellio, & omnes subscribere debent cum ipso contrahente, vel pro contrahente subscribere vnus testiũ. & pręmittetur signum contrahentis, vt in auth de fid. instr. §. oportet. col. 6. & ideo tanta solennitas exigitur, quasi stulte faciat, quòd de scriptura se intromittit imperitus. Si vero imperitus sine scriptis contrahat in maiore summa, exiguntur tres testes, vt in auth. de fid. instr. §. 2. & §. se & si instrumenta, in eo quod di it adhibeatur similiter testium ex scripto prętentia. Cum autem peritus contrahit in maiori summa, siue in scriptis, siue sine scriptis, exiguntur tres, vt in prædicto ti. u. §. secundo. & §. sed & si instrumenta. & sit comparatio literarum priuatarum, si quæ

ti intercesserit scriptura, & negetur, ita demum, si supersint testes nec exigitur eorum subscriptio: sed si subscripserint, exigitur vt veniant, & proprijs subscriptionibus attestentur: vel non subscripserint, quod eis præsentibus confectum est documentum: & ita collatio, id est, comparatio adiuuatur augmento testium, & in hoc casu pôt loqui auth. quæ est inf. de fide instrumentorum. at si ptractus, &c. & in auth. de fide instr. §. 1. 2. & 3. vbi autem inde facta est publica scriptura, quæ reuocatur in dubium, probetur de eius fide per tabellionem, & per eius ministrum, & per eum p quem. i. per cuius manum numerata est pecunia, vel per solũ tabellionẽ, & non est opus, vel locus comparationi vel cõparatione. Si vero non superest tabellio, vel minister, vel adnumerator pecuniæ, fit cõparatio literarũ tabellionis signorum vel notarum ad plenã fidẽ & non subscribẽtiũ fit pparatio. Si verò nec tabellio, non minister nec adnumerator veniant, tabellionis & scribẽtiũ fit cõparatio & vna quælibet qualis colligit fide, vt habes hoc in auth. de fide instr. §: si vero moriantur. & §. seq. In scriptis autem dico contrahi qñ id agitur vt aliter non valeat nisi facta scriptura vt vr̃ innui in auth. de fide instr. §. & hæc dicimus, super instrumentis ex scripto, & c. col. 6. secundum P. sed Azo. aliter, vt no. in l. contractus, inf. de fide instrum. Vel dic, vt no. inst. de contrahen. emp. & vend. §. 2. Et hoc in vrbe, in agris vetera iure seruantur, vt auth. de fid. instr. §. si. quę dicunt, vt in omni summa sufficiant duo testes, nisi vbi contractus chirographario instrumento initus est vltra quinquaginta lib. auri, vbi tres exiguntur. vt in hac l. alias duo. ff. de test. l. vbi. Acc.

* Si certũ petatur de suffragijs. 2. Co. Th. 29. In hũc vide Alci. Paradox. lib. 2. c. 41.

* Et intell. huius. l. vj. p For. Garc. in l. legitima. nu. 33. ff. de pact.

DE SVFFRAGIO.

Quia suffragium petitur per certã conditionem, vt infra eod. l. 1. de qua dicere cępit, ideo de hoc hic dicit, & dicitur propriè suffragium ipsum patrocinium, quod præstat aduocatus, nam fragor idest sonus, inde suffragium, idest sonus ille, qui fit vt per eum suffragetur alicui. hic autem ponitur impropriè .s. pro eo, quod datur pro patrocinio.

SI qui. CASVS. Si actor vel reus alicui pro præstando sibi patrocinio, certum constituit salarium, illud reddat, si calliditate moram soluendi fecerit, ad solutionem coarctetur, & hoc in prima. Et si in re mobili salarium fuit constitutum, sola traditio ad dominium transferrendũ sufficit, nec scripturã interuenire necesse est: & est contractus firmus, & hoc in secunda. Si vero aduocatus rem sibi conuenientem pro salario promissio tantũ vna monitione postea facta inuasit sua auctoritate, possessio ad dominum redeat, & a petitione sua cadat. & hoc in quarta. Viu.

c Cupientes.] siue consti ant pecuniam, siue aliud petant.

d Constrinxerint.] singulariter alias non obligantur secundũ Gothofredum.

quosdam. Sed dicas nudo pacto, & quod subjicit restituant. s. condictione ex hac lege, cum stipulatio non interuenit: alias si interuenit stipulatio, agitur certi condictione ex stipulatu, si certum commissum est: si incertum, actione ex stipulatu: vt Instit. de verb. oblig. in prin. Si autē nullo modo, tunc officio iudicis pro modo litis & facundia aduocati, & fori consuetudine, vt in fine huius legis. & ff. de var. & extraor. cogn. l. 1. §. in honorarijs. Si aūt est quantum & incertum, potest peti vt constituatur certum, vt dictum est, licet in procuratore secus, ut infra manda. l. salariū. vbi de hoc dices. Sed quidā dixerūt, quòd vbi pactum nudum interuenit de eo præstando detur actio præscriptis verbis, vel de dolo, si dicas incidere in speciem illam, facio vt des, per l. ff. de præscripti. verbis. l. naturalis. §. quod si faciam. & hoc præstito prius patrocinio. quæ opinio non placet. illud autem constat actionem locati locū non habere. cum nec in mensore habeat locum, vt ff. si men. fal. mod. dixe. l. prima §. ideo autem. ad hoc ff. locat. l. qui operas. §. 1.

† Suffragium. * Quod hic pertinet Fiocrit... postea venit Nouel. l. VI. Cuia. hic & Duar. 2. disput. 21. Robe. 2. sente. 1.

Actio locati nō habet locum in aduocato in mēsore.

* Idest sola adnotatione, & scriptura conuentionis. Vincētius Lirinensis aduersus profanos. Obliuionis meæ gratia commonitorium mihimet parasse supra ceccur. Commonitorij formula extat apud Cassiodorū 7. variarū. Symmachus pro eodē Monitorium vsurpat Goth. † al. tenebitur.

Aduocato quando sit salariū præstandum.

promissæ restituant,[a] cum ea quæ optauerint,[b] consequantur,[c] si artibus[d] moras nectant,[e] ad solutionem debiti coarctandi[f] sunt. ¶ Et † si quid eo nomine* in auro vel argento, vel cæteris rebus mobilibus datum[g] fuerit traditio sola[h] sufficiet, & contractus habebit perpetuam firmitatem; quoniam[i] collatio rei mobilis inita,[k] integra fide, ac ratione cumulatur.[l] ¶ Quod si prædia rustica, vel vrbana placitum[m] continebit:[n] scriptura, quæ ea in alium[o] transferat,[p] emittantur sequaturque traditio corporalis, & rem fuisse completum gesta[q] testentur. aliter enim ad nouum dominium transire non[r] possunt, neque de vetere iure[s] discedere. ¶ Quod si quis dum solo * commonitorio[t] suffragio nititur, bona[u] duxerit occupanda: reus temeritatis, ac violentia retinebitur,[z] † ac in statum pristinum possessio reducetur,[x] eo a petitione excluso, qui nō dubitauit inuadere, quod petere[y] debuisset. D. 4. Non. Mart. Const. Arc. 3. & Hono. 2. AA. Cos. 394.

TITVLVS IIII.

De prohibita sequestratione pecuniæ.

Non debet incipi a sequestratione, sed debet seruari ordo iuris in conueniendo prius debitorem. hoc dicit. Bal. vel sic: Sequestratio non est facienda, nisi prius debitor secundum iuris ordinem sit conuictus. h. d. Salic.

Impp. Hono. & Theod. AA. Ioanni PP.

LEX VNICA.

Quoties * ex quolibet contractu pecunia[z] postulatur, sequestrationis[a] necessitas conquiescat.

* Ex lib. 2. tit. 28. l. vnica. C. T.

a *Restituant.*] idest soluant.
b *Optauerint.*] s. subsidium patroni.
c *Consequantur.*] s. præstito eis suffragio. & sic est arg. quod demum finita causa sit salarium præstandum. & sic est arg. contra supra de iud. l. properandum. §. penult. Sed tu dic, quòd statim, quod hic, dici. consequantur, caute dicit, non enim dicit consequuti sunt vel dic quod post allegationes, & ante finem: & ita iam cōsequuti sunt sed hoc non placet. Vel tertio cōsequantur qđ optant eo ipso qđ aduocatus dicit se paratū patrocinium præstare, nā hoc desiderāt, s. sibi præstari. & præstat, ergo hēt, qđ optat. & hæc & prima bona.
d *Si artibus*] id est, fraudibus.
e *Nectant.*] id est, faciant clientuli.
f *Coarctandi sunt.*] s. eo modo qui sequitur.
g *Datum*] id est, promissum dari.
h *Sola.*] s. sine scriptura, quæ infra statim erit necessaria ad translationem dominij.
i *Quoniam collatio.*] id est datio.
k *Inita.*] id est facta.
l *Cumulatur.*] id est, firmatur.
m *Placitum.*] s. quod de salario rei immobilis dandę conuenit, & est in scriptis redactum, quod est necesse.
n *Continebit.*] Quando salarium conuenitur pro patrocinio præstando in re immobili, debet de conuentione fieri scriptura, alias non transfertur.
o *In alium.*] s. patronum.
p *Transferat.*] idest dominium transferri significet.
q *Gesta.*] idest prima scriptura, quę facta est de salario, vt dixi, debet enim & in scriptura contineri rem esse perfectam, & consumatam. Alij dicunt duas scripturas fore necessarias, vnam tunc, & aliam tunc, vt hic videtur innui. Vel dic, quod istud est expositio prioris.
r *Non possunt.*] Nota speciale, alias etiam ante scripturam transfertur dominium licet sit contractus in scriptis, vt no. inf. de fide instru. l. contractus. licet E. quoque dixisset contrariū.
s *Iure.*] idest dominio.
t *Commonitorio.*] idest sola admonitione. Vel idest hac sola ratione, quod commonuit eum suffragio.
u *Bona.*] Mobilia vel immobilia.
x *Reducetur.*] Sic infra vnde vi. si quis in tantam. & instit. de interdi. §. recuperandæ. & supra finium regu. si constiterit.
y *Petere debuissent.*] per offi. iud. quando conuentum nō erat, vel alijs modis, vt in prin. dixi. Item not. quod nomine palmarij .i. victoriæ, potest aliquid pacisci: vt ff. de var. cog. l. prima. & §. si nomine. Sed tūc quæro, si plura fuerūt capitula, & in aliq. amisit, in alijs vicit: quod conuentū est nomine palmarij, in totū vel in partem peti debeat? & forte in totum, quia verum est eum vicisse. Item & quæri potest, si non vicit, sed transegit, & puto posse, quasi vicerit, vel quasi per eum non steterit, quo minus vincat. pro hoc ff. mā. l. si. & est qstio sabbatina. Itē potest quæri, an etiā pro salario vno et in causa appellationis debeat præstare patrociniū? qđ nō puto, nō sic in infinitū teneatur, ar. ff. de dam. infe. l. qui bona. §. fina. & l. seq. & l. si finita. in prin. & etiam est hæc sabbatina quæstio, quæ pendet ex ea, an causa appellationis sit eadem prima, an alia, & dicimus, quod non, vt not. supra de procurat. l. inuitus. Item & posset quæri, an cogatur exire prouinciam, si dicatur, quod in causa appellationibus debeat eum iuuare? H. quòd non, et in prima, in qua constat, quod vsque ad finem debeat iuuare. quod non puto. vt ff. de procurat. l. sed & hæ personæ. §. non solum vbi de hoc dixi.

Aduocatus an debeat pro vno salario præstare patrociniū I causa appellationis.

DE PROHIBITA SEQVESTRATIONE.

Ne quis crederet pecuniam vel aliud quod petitur sequestrandum, ideo de hoc ponit.

Quoties. CASVS. Peto decem à te, petij ea sequestrari apud iudicem, vel apud alium, an sim audiendus? Respondetur quod non, sed libellum tibi porrigere debeo, vel probationem offerre, & per sententiam facere te compelli ad solutionem. Vivianus.

z *Pecunia.*] Largè accipe, vt ff. de verb. sig. l. si pecuniæ verbum. & infra de constit. pecu. l. 1.

Sequester quis est.

a *Sequestratione.*] Est autem sequester ille, apud quē plures eandem rem (de qua controuersia est) deponunt. dictus ab eo, quod occurrenti, & quasi sequenti eos qui, contendūt, committitur, vt ff. de verborum signifi. lege, sequester. Sequestratio autem dicitur ipsa separatio rei, vel possessionis. interim autem dum res apud sequestrum est, nec possidet actor, nec possidet reus, nisi hoc esset actum in sequestratione, vt custodiæ tantum causa fiat depositio, ut ff. depositi. l. licet. §. rei depositæ, & ff. de acquirenda possessio. l. interesse. Sponte ergo fieri potest sequestratio, non autem cogitur aliquis ad hoc. Sed in casibus compellitur aliquis. Primus, si res mobilis petitur, & persona suspecta sit quod

Sequestratio.

quid cum ea fugiat, vt ff. qui satisdare cog. l. si fideiussor, §. fin. & ff. de offic. præsi. l. Senatusconsulto, §. fin. & de agri. & censi. l. litibus, lib. 11. Secundus 1 fit in re mobili, vel immobili, si possidens sit suspectus, ne de populetur fru-ctus, vel quòd rem sit dissipaturus, vt ff. soluto matrimonio, l. si cum dotem, §. fin autem, & de appel. l. Imperatores, & inf. quorum appell. l. ab executione. Fit & tertio propter contumaciam non cauentis de collatione facienda, vt ff. de collat. bonor. l. 1. §. si frater. Fit quarto propter conditionem personæ, vt si seruus de conditione seruitutis proclamat in libertatem: & contra eius dominum pronunciatum est. Fit enim sequestratio rerum earum, de quibus dubitabatur, si sint domini, an eius qui dicit se liberum, vt infra quibus ad libert. proclam. non licet, l. fi. & de asser. toll. l. 1. §. §. super peculio.

1 Concor. extr. de sequest. c. 1. 2. & 3. & gl. in c. olim, super verbo, sequæstrati, de rescrip. & in gl. 1. in c. 2. extra, de sequestr. vbi ponuntur casus, in quibus fit sequestratio.

ADDITIO. Alios casus, in quibus sequestratio fieri potest, videre poteris hic per Ioan. Fabrum in suo Breuiario satis succinctè. Aduerte tamen hic, secundum Bart. q licet regulariter nō admittatur sequestratio vt hac lege tamen permittitur bene permutatio, & descriptio rerum in domo existentium, & fructuum, quę ibi percipiuntur. de quo est tex. no. secūdum Bar. hic, & in l. 1. §. penult. ff. de ventre in posse. mitten. vbi hoc etiā nota. quod notabiliter limitat Bald. hic, nisi fieret, cum iniuria, ut in descriptione supellectilium.

Oportet enim debitorē primo conuinci: & sic deinde ad solutionem pulsari. quā rem non tantum iuris ratio, sed & ipsa æquitas persuadet: vt probationes secum afferat, debitoremque conuincat, a pecuniā petiturus. D. 6. Id. Iulii, Rauennæ, Honorio 13. & Theodosio 10. AA. Coss.

TITVLVS V.

De condictione indebiti.

Indebitum per errorem solutum, nisi sententiæ auctoritas refragetur, condicitur sine vsuris. hec dicit no. secundum Bal. Vel sic: Indebitum præter sententiam per errorem solutum, repetitur etiam ab hærede soluentis; nec veniunt vsuræ ex mora. hoc dicit Salic.

Imp. Antoninus A. 1 † Mutiano.

2 † Alias Impp. Seuerus & Antonin. AA.

LEX PRIMA.

Pecuniæ b indebitæ c per errorem, d non ex causa iudicati e solutæ, esse repetitionem iure condictionis, f non ambigitur. Si quid igitur probare potueris patrem tuum, cui hæres extitisti, amplius debito creditori suo persoluisse, repetere potes. g Vsuras h autem eius summæ præstari tibi frustra desideras. Actione i enim condictionis ea sola k quantitas repetitur, quæ indebita l soluta est. PP. 3. Calen. August. Antonino A. 4. & Balbino Coss.

a *Conuincat.*] sic supra, de edendo, l. qui accusare.

DE CONDICTIONE INDEBITI.

Sicut in mutuo (de quo dictum est) contrahitur obligatio re: ita in indebito, ut Instit. quib. modis re contra. obli. §. 1. ideo de hoc hic ponit.

Pecunia.] CASVS. Primo tradit regulam, demum exemplum dat regulam, quæ talis est. Indebiti per errorem soluti ex causa, non iudicatum solutum fuerit, per condic. indeb. compet. repetitio, sed non veniunt vsuræ, nisi in stipulatu fuerint deductæ. Viuianus.

b *Pecunia.*] largè accipe pro qualibet re, vt ff. de verb. sig. l. pecuniæ, 1. & 2.

c *Indebitæ.*] naturaliter & ciuiliter, vel naturaliter, tantum. vt plenè diximus supra, de iuris & facti ignor. l. cum quis, in fine.

d *Per errorem.*] scilicet facti. vt quia credebat suum procuratorem accepisse, vel cum, cui successit. & ad hoc ff. locati, l. sed addes, §. si quis cum. An idem si per errorem iuris? quidam non. nos idem, cum non debeat nocere in damno vitando, ut ff. de iur. & facti ign. l. error, in fine.

e *Iudicati.*] nam tunc secus. Et sic no. 2 casus vbi solutum indebitum non repetitur. Primus, quando ex causa iudicati, vt hic, & ff. eod. l. eleganter, §. 1. & l. Iulianus, & in ciuili mand. l. si fideiussor. i. a. in omnibus, & infra de compen. l. cum, nam ex causa, & fam.ercis. l. cum putarem, & supra de iuris & facti ign. l. 1. Secūdus, naturali si iurauit creditor de mul. Item bitore deferente licet quā repeti-falso, vt Inst. de ac. §. tio con pe item si quis postulanti tit. vel no. te. Tertius, si ex causa vide i onā transactionis, vt inf. gl. in c. ti. l. prox. & ff. eod. l. in ex. de summa, in prin. Quartus, si soluitur ex cau. Quintus, quæ per inficiationem vsuræ nem crescit, vt infra non debeed l. ea quæ. Quintus, vide tus, l. si ex causa pieta. Cuia. 8. obtis, vt ff. eo. l. cum is, ser. 24. in §. penul. & Instit. de debitū soob. quæ ex quasi con lutum pro tra. § fin. Sextus, vbi mutuo est. sciens soluit, vt infra Gotho. eod. l. indebitum, & ff. eod. l. 1. Dic ergo hic. non ex causa iudicati, s. vel simili. nā sufficit si legislator vnum ponat gratia exempli. istud tamen, quod hic dicit de re iudicata, quandoque recipit instantiā, vel exceptionem, s. quia solutum ex ea causa repetitur, ut ff. de iudic. l. si pretor, §. Marcellus, & ff. commod. l. in cōmodato, §. fin. & l. rem mihi. & ff. de condi. sine causa, l. 2.

2 De debi iudicati i ff. mand.

f *Condictiones.*] in transitiue, i. eo iure, quod est condictio. Est autem actio sine condictio, ius persequendi in iudicio, &c. vt Inst. de act. in princ.

g *Potes.*] dic, vt ff. de probation. l. cum de indebito.

h *Vsuras.*] ante litem contestatā perceptas: nam post secundum quosdam currūt. arg. ff. de vsur. l. in fideicommissi, §. in his, & l. lite. quod non placet. & illa l. lite. in bonæ fidei iudicijs, vel quasi loquitur. Item ille. §. in his, loquitur in fructibus, vt ff. de vsur. l. videamus, 2. in princip. nec ergo etiam post currunt in iudicijs, s. stricti iuris, quod est notādū, vt hic, & ff. de noua. l. emptor, & ff. de vsur. l. videamus, 2. §. si actio. & 3. de vsu. l. quamuis. & ff. de cond. ob turpem cau. l. quoties.

i *Actione enim condictionis.*] quia solum per hanc actionem fructus naturales peti possunt: sed vsura est fructus accidentalis. Et dic, quod intransitiue loquitur.

k *Sola.*] vt ff. eod. l. per errorem.

l *Indebita.*] i. dicere non etiam vsuræ. Incrementa autem naturalia bene veniunt in hac actione, ut fructus & partus, vt ff. eod. l. indebiti, in princip. & ff. de vsur. l. videamus, 2. §. item si indebitum. quæ sunt contra.

Delegatus indebitè vero creditori delegantis, à delegante condicit. hoc dicit Bal. Vel sic: Indebitum absque transactione per errorem ex delegatione solutum, repetitur à delegante, non ab eo qui ex delegatione debitum recepit. Salic.

Imper. A. 2 † Secundinæ.

2 † Alias Idē AA.

LEX II.

Si citra vllam transactionem, m pecuniam indebitam alieno creditori promittere delegata es, aduersus n eam, quæ te delegauit, condictionem habere potes. PP. 14. Cal. Ian. Antonino A. 4. & Balbino Coss.

Vbi ad repetendum actio oritur, multo fortius ad retinendum exceptio producitur. hoc dicit Bald. Vel sic: Qui potest solutum repetere, fortius potest exceptionem opponere: vel liberationem à quantitate indebita condicere. h. d. Salic.

Si citra vllam transactionem.] CASVS. Dicebam te mihi teneri in 10. & credebas te mihi debere, creditori meo delegauit te, nulla transactione interueniente: si soluisti, à me, condices per condic. indeb. si non solueris, compelleris, sed à me condices, ut libereris ab obligatione. Viuia.

m *Transactionem.*] uel aliam similem causam, ut sup. l. proxima diximus.

n *Aduersus eam.*] cui nihil debebas, & tua solutione libera-

ta est: & sic nihil refert, an accipiat per se vel per alium, secundum Irn. ff. ad Velle. l. nõ putauit. Et referas hic quod dicitur. ff. de excep. doli, l. parte, §. si cum. & l. Iulianus, & de noua. l. doli. in fin.

CVm & soluta.] CASVS. Si quantitas indebita per ignorãtiam soluta repeti potest, multo magis scriptura cõfecta de indebito soluendo condici poterit. Viuianus.

a Cũ & soluta.] prius emisso chyrographo ex indebito, vel generaliter dicit.

b Multo facilius.] nã cui damus actionem, multo magis exceptionem, vt ff. de superfi. l. 1. §. quod autem, & ff. de reg. iur. l. fauorabiliores.

c Condictio.] i. repetitio indebiti, vel sine causa, vel incerti, secundum Azonem, vt ff. de condi. sine cau. l. 1. 2. & 3. & facit ad hanc legem supra l. proxi. & sup. de transactio. l. nec intentio. & l. 2. & ff. de actio. emp. l. si hæres, & j. de iur. & fac. ignor. l. si non. & inf. de fideius. l. si indebitam, & j. de cond. ex le. l. si non est.

EA quæ. CASVS. Quædam causa est, quæ per inficiationẽ crescit, ex qua si indebitum fuerit solutum, repeti non potest, puta in actio. legis Aquiliæ in legato relicto in pias causas. & hoc in prima. Idem est & si ex ea causa aliquid fuerit promissum, scilicet, quod condictioni locus non erit, vt si datum mihi fuerit damnum, competit mihi pro damno datò ac. legis Aquiliæ, quæ per inficiationem crescit, non si ex ea causa mihi soluisti, cum mihi damnum non dedisti, idem est si promisisti, & nondum soluisti. Viuianus.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Pamphilo.

LEX III.

CVm & soluta [a] indebita quantitas ab ignorãte repeti possit, multo facilius [b] quãtitatis indebitæ interpositæ scripturę cõdictio [c] competit, vel doli exceptio agenti opponitur. S. 3. Non. April. Bizantij AA. Coss.

Qui soluendo vel promittendo pœnam possibilem negationis euadit, vt indebitũ non condicit. Bal. Vel sic: Solutum vel promissum ex causa, quæ per inficiationẽ crescit, non repetitur. h. d.

Ijdem AA. & CC. Veraclio. [1] †

1† Heracleo.

LEX IIII.

EA, quæ [d] per inficiationem [e] in lite crescunt, [f] ab ignorante [g] etiam indebita soluta repeti non [h] posse, certissimi [i] iuris est. Sed & si cautio indebitæ pecunię ex eadem causa interponatur, condictioni locum non esse constat. S. 6. Id. April. Bizantij AA. Coss.

Putatiuus successor & filius repetit indebitum, quod eo nomine soluit. hoc d. Bald. Vel sic: Debitum hæreditarium per errorem à non succedente solutum, repetitur. h. d. Salic.

d Ea quæ.] puta damnum erat 10 & ista possunt per inficiationem crescere, quæ 10. si fuerint soluta, licet indebita quo ad soluentem, quia alius dedit damnum, non repetuntur: sed si soluisset aliquid vltra, istud posset repetere, quia illud non crescit per inficiationem, & hoc secundum M. quod H. & Ioan. non placet, quia lex respicit causam, quæ crescit per inficiationem, sicut causam transactionis, vel rei iudicatæ, vt ff. ad leg. Aquiliam, l. si ex plagis. §. tabernarius. & secundum hoc siue damnum tantum ab alio datum alius emendet, siue etiam vltra det, vel promittat, non repetitur. idem si à se datum est & confitetur. nam si soluat duplum vel vltra, idem. Sed an à dante damnum repetat? Dic, vt ff. de interrog. actio. l. qui seruum, §. prin.

Causa quæ per inficiationẽ crescit.

e Per inficiationem.] vtpote si occidisti animal vicini, vel si negasti legatum ecclesię, duplum reddes, vt Institut. de obl. quæ ex quasi contra. na. §. vlt.

f Crescunt.] ex leg. Aquilia, vt legato, vt supra ad legem Aquil. contra negantem. & Institut. de oblig. quæ ex quasi contractu, §. fin.

g Ab ignorante.] s. iuris, vt quia credebam, me teneri pro libero homine: secus si facti, secundum quosdam, quod nõ placet, vt dixi sup. eod. l. 1.

h Non posse.] hoc si ab alio erant debita. nam si seruus nõ erat ab aliquo interfectus vel vulneratus, bene posset iste repetere, vt ff. ad l. Aquil. l. inde Neratius, §. fin. & l. seq. & ff. de confess. leg. si is.

i Certissimi.] secus in actione, quæ ab initio est pœnalis, vt ff. eod. l. eleganter, §. fin. & Instit. de act. §. sed furti. In casu tamen huius legis dant quidam condictionẽ sine causa, licet cesset indebiti.

Ijdem AA. & CC. Attalo.

LEX XV.

SI à patre emancipatus, ei non intra tẽpora præstituta [k] iure honorario successisti, quicquid indebitum [l] postea per errorem (vtpote patris successor) dedisti, [m] eius condictionem tibi competere, non est incerti iuris. S. 14. Cal. Maij, AA. Coss.

Indebitũ meo noĩe solutum ratum habens condico. Bald. Vel sic: Indebitũ alieno noĩe solutum, ab illo repetitur, si ratum habet. h. d. Salic.

SI à patre. CASVS. Filio emancipato in bonis patris cui delata bonorum pos. eam filius intra annũ vtilem non agnouit. post annum credens se teneri, creditoribus hæreditarijs soluit & suo nomine: nunquid repetet? Dicitur quòd sic.

K Præstituta.] s. intra annum, vt Instit. de bo. poss. §. liberis.

l Indebitum.] s. quantum ad tuam personam, qui neque ciuili, neque honorario iure successisti.

m Dedisti.] tuo nomine, alioquin obtineret. quod legitur j. de petit. hæred. l. de hæreditate, & ff. eod. l. repetitio. quæ sunt contra. quæ solutio probatur. ff. de solut. l. cum quis, §. de peculio. ibi, & magis simile, &c. & ff. eo. l. si pœnæ causa, §. 1.

Ijdem AA. & CC. Munafex.

LEX VI.

SI per ignorantiam [n] facti non debitã [2] † quantitatem pro alio soluisti, & hoc, adito rectore [3] † prouinciæ, fuerit probatum, hanc ei, cuius nomine soluta [o] est, restitui, eo agente, * prouidebit. S. 6. Id. August. AA. Coss.

2† Soluti
3† Rectori
* Vide Cuiac. 8. obser. 9.

Hanc declara, vt sup. de iur. & fac. igno. l. cum quis. Et adde quod not. Instit. de oblig. ex quasi contrac. in fin. Bald. & sic summatur; Naturaliter tantum debitum, facti errore solutum, repetitur. h. d. Salic.

SI per ignorantiam. CASVS. Titio debebam decem, Seius amicus meus credens me non soluisse, satisfecit ei pro me. cui competat indebitæ quantitati. per errorem solutæ condictio, quæritur, scilicet an mihi, cuius nomine solutum est, an Seio, qui soluit? Respond. quod mihi. Idem & in minus solenni voluntate, si soluit legatum vel fideicommissum hæres, credens solennitatem interuenisse. & ita errabat in facto, postea apparuit voluntatem non fuisse solemnem, an hæres qui soluit, per condictionem indebiti repetere possit, quæritur? Respond. quòd sic. h. d. cum l. seq.

Ijdem AA. & CC. Dionysię.

LEX VII.

FIdeicommissum, vel legatum indebitum [p] per er-

n Si per ignorantiam facti.] cum forte ideo esset indebita, quia debitor iam persoluerat: secus autem iuris fuisset ignorantia hoc casu, secundum Irn.

o Eo agente.] & sic ratum habente quod suo nomine est solutum indebite: aliàs vel mandati actionibus experieris, vel cessante mandato dabitur vtilis indebiti. arg. j. si cer. pet. l. si absentis, ff. eo. l. si procurator. & l. indebitum, & l. dñs, & ad hoc j. per quas person. nobis acquir. l. cum per liberam.

p FIdeicommissum. Indebitum.] ciuiliter, sed naturaliter debitum.

Facti.

a *Facti.*] quia putauit intercessisse solennitatem septem testium, quæ non intercessit. Vel dic, vt infra ad legem Falcidiam l. error. & supra de iur. & fa. ign. l. cum quis.
b *Solutum.*] per errorem iuris non posset, vtpote si crederet valere testamentum.

roem facti [a] solutum [b] repeti [c] posse, explorati iuris est. S. 5. Id. Septemb. AA. CC.

Procurator falsus tenetur condictione indebiti. Bal. Vel sic: Soluenti falso procuratori, condictio, non liberatio, competit, h. d. Sal.

Ijdé AA. & CC. Zyparo. [1] †

LEX VIII.

CReditoris [*] falso procuratori [d] soluenti, aduersus eum [e] indebiti repetitio, non obligationis liberatio [f] competit. S. Petit. 25. Cal. Nouemb. AA. Coss.

Dominus soluendo ex contractu falsi procuratoris siue gestoris siue madato, uidetur approbare contractum. h. d. no. Vel sic: Ille qui facit, quod est faciendum secundum naturam contractus, videtur probare contractum. Bal.

Ijdé AA. & CC. Gratiano.

LEX IX.

INdebitum solutum sciens non rectè [2] † repetit. [g] ¶ Circa mandatum [h] autem ab alio re distracta, dominus euicta re, vel ob præcedens vitiũ, [i] satis emptori [k] faciens non indebitum prætendere potest: sed per huiusmodi factum ratum [l] contractum habuisse probans, à [3] † sed debitum ostendit esse solutum. [m] S. 4. No. Decem. Nicomediæ CC. Coss.

Beneficium electionis non perditur facilitate erroneæ solutionis. h. d. no. secundum Bal. Vel sic: Debitor alternatiue ad duo soluens vtrunque, habet electionem quod repetat, sicut habebat antequam solueret. h. d. Salic.

Imp. Iustinia. A. Iuliano. PP.

LEX X.

SI quis seruum certi nominis, aut quandam solido rũ quantitatẽ, vel aliã rẽ promiserit, [n] & cũ licẽtia ei fuerat vnũ ex his [*] soluẽdo liberari, vtrũq; per ignorãtiã [o] dependerit: dubitabaẽ, cuius rei daretur à legib. ei repetitio, vtrũq; serui, an pecuniæ? A vtrũ stipulator, an promissor hẽat huius rei facultatẽ [p]? Et Vlpianus quidẽ electionẽ [q] ei præstat, [r] qui vtrũq; accepit, vt hoc reddat, quod sibi placuerit: & tã Marcellum, quã Celsum sibi consonantes refert. ¶ Papinianus autẽ ipse, qui vtrũq; persoluit, electionẽ [s] donat: qui & antequã dependat, ipse [4] † hẽat electionẽ; qđ vtlit præstare, [t] & huius sniæ sublimissimum testem addit Saluium Iulianum summæ auctoritatis hominem, & prętorij edicti perpetui [5] † ordinatorẽ. ¶ Nobis hæc decidentibus [u] Iuliani & Papiniani snia placet, vt ipse habeat electionẽ [*] recipiẽdi, qui & dandi [x] habuit. D. Cal. Aug. Constant. Lampadio, & Oreste VV. CC. Cos.

Ratione dubitationis oritur condictio indebiti, sicut ratione erroris. h. d. secundum Bald. Vel sic: Indebitum solutum ancipiti animo, sine mente titubante, repetitur. h. d. Sal.

---

c *Repeti posse.*] nisi tale sit legatũ, quod per inficiationẽ cresceret, vt venerabilibus locis relictum, vt sup. eod. l. ea quæ. instit. de oblig. quæ ex quasi contractu. §. fi. & instit. de actio. §. item mixta. & §. quadrupli. aliàs est. §. sed furti.

Creditoris.] CASVS. Debebã tibi decem. solui Titio gerenti se tuum procuratorem: an liberatus sim àte: vel si non, an aduersus Titium detur mihi indebiti condictio, quæritur? Respõd. li beratus non sum: & competit mihi conditio. Vi.

d *Procuratori soluenti.*] debitori procuratori dico, quem putauit in rem suam factum, &c.

e *Eum.*] procuratorem.

f *Liberatio.*] à verò creditore. sed videtur huic legi contra. inf. de fur. l. falsus. & ff. de cond. cau. da. l. si procuratori. & ff. de fur. l. falsus. §. 1. & de solu. l. cum quis. §. j. sed distingue, vt d. l. infra de fur. l. falsus.

Indebitum.] CASVS. Si sciens tibi non debere aliquid, & soluo, non repeto: sed pone q̃ Titius rem meã. sine mãdato vendidit Seio, & ei euicta est: in casu euictionis obtuli me defensioni Titij, & emptori satisfeci, vel emptore agente quanto minoris, obtuli me defensioni illius Titij, & satisfeci emptori. an quasi indebitum videar soluisse, & repetere possim, quæritur. Respon. quod non, quia satisfaciendo emptori, videor ratificare venditionem factam à Tertio. vnde videor quasi debitum soluere. Vlpianus.

g *Non repetit.*] vt ff. de regu. iur. l. cuius per errorem. & ff. eod. l. 1.

h *Circa mandatum.*] si enim mandasset, teneretur vtili ex empto, ad exemplum institoriæ, vt ff. de act. emp. l. Iulianus. §. si procurator.

i *Vitium.*] redhibitoria erat.

k *Emptori.*] ex empto, vel ædilitia actione agenti.

l *Factum.*] quia satisfecit.

m *Solutum.*] ad hoc facit ff. rem ra. hab. l. Paulus respondet. & ff. ad Maced. l. sed Iulianus. §. pe. & fi. & l. sed si pater. rati enim habitio mandato comparatur, vt infra ad Maced. l. fi. & concor. ff. de inoffi. t. sta. l. eum qui §. 1. & ff. de euict. l. si mancipium. §. duplæ.

SI quis seruum.] CASVS. Promisi tibi seruum aut decem sub alternatione, credens me ad vtrumq; teneri. per ignorantiam vtrunque solui, cuius rei erit repetitio, dubitatur. & an promissoris esset electio, an tui creditoris? Dicit Vlpianus electionem pertinere ad te, cui vtrunq; solutum est vt reddas quod horum volueris. Papinianus econtra in cuius scilicet sententia erat Iulianus, & in eorum sententiam declinat Imperator, vt habeã electionem repetendi, quia habui electionem soluendi quod vellem. Viuianus.

n *Promiserit.*] sub alternatione.

o *Per ignorantiam.*] putans se vtrunque datarum promisisse.

p *Rei facultatem.*] scilicet quam velit retinere, vel restituere.

q *Electionem.*] de necessitate vtrique extat, vt ff. eo. l. cum is: in prin.

r *Praestat.*] hoc potest esse verum, cum vel pacto apud creditorẽ ab initio fuerat electio, vt ff. eod. l. non fortem circa fin. vel quando à duobus rei promittendi, ambo promissa sub alternatione per ignorantiam soluta sunt, vt ff. eodem. l. plane. & sic non corrigitur quod hic dicit, nec quod illis legibus dicitur. Vel dic, ll. illas, & quod hic dicit Vlpianus, corrigi per Iustinianum, vt hic sequitur.

s *Electionem donat.*] donec vtrunque extat, vt ff. codem, l. cum is. in principio.

t *Praestare.*] vt infra de verborum signifi. l. cum quidam. in fi.

u *Decidentibus.*] contra. ff. de iure dot. l. plerunque. vbi dicitur, quod in optione recipientis est. Sol. hæc lex corrigit aliam.

x *Dandi habuit.*] hoc verum, nisi in duobus casibus, vt supra dixi per l. ff. eod. l. plane. & l. si non fortem. §. fin. quæ sunt contra secundum Ir. Vel hęc corrigit illas. Sed qui debet Stichum aut decem & putat se ad alterum præcisè teneri, non repetit, ut ff. ad leg. secunda. l. si is cui. verò soluerat quinque tantum, nec in quinque potest dici liberatus, nec in quinque obligatus, licet in his quinque primo fuit obligatus. est ergo inter liberationem & obligationem quod-

---

1 † Hypa-rolal. si pa ro.
* Intel. huius l. vi. p Ange. Perus. in l. fal sus. nu. 19. C. de furt.
2 † *Al. debet, rectè.*
3 † *Probatis.*
* Glo. 1. in ca. 1. circa me in vor. politor ... de procur. dicit per hanc l. quod procurator actoris tenetur ostẽdere mandatũ, vel satisdare de rato, quod sufficit si vnũ ex ijs duobus faciat.
* De Iuliani & Ce. si dissentiõe vi. Cuia. 8. obser. 35. cum Gotho.
4 † Al. ipsum hẽt.
5 † Al. & prętoriani adiciã ord.
* Cõcor. c. inter cæteras. cũ gl. 3. extra de rescri. & c. referente. ...

quo.ldam medium.f.quòd cessat quandoque obligatio, nec est extincta, vt ff.eo.l.si non sororem.§.fi.& ff.de solu.l.qui res.§.fi.secundum Azo.

P*Ro dubietate*].CASVS.Certum est,quod qui indebitũ soluit, repetit.quid ergo si aliquis dederit, dubitans an debeat vel non, de hoc erat qõ,quam decidit Imperator dicens,quod qui animo titubante aliquid dedit vel soluit,repetit, nec præsumitur trãsactionẽ interuenisse,nisi ab altera parte hoc specialiter fuerit probatum.

1 † *Vtrumne.*

a *Pro dubietate.*]no. hic, ꝙ dubitans pro ignorante habetur.

Dubitans pro ignorante habetur.

b *Titubante.*] i.dubitante debeat, vel nõ. & sic quãtum ad hũc titulum non est differentia inter errorem & titubationem, & nescientiam, & ignorantiam, nec quantũ ad titulum de iuris & fa. ign. sed quantum ad alia differũt, vt ff. de iuris & fa. ign. super ipsa rubrica,& potes dare exẽplum huius legis. ff.eod.l.2.Vel dic, ꝙ nihil dixit.ff.de reg. iu. l. non debet actori.§.in re obscura.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XI.

PRo dubietate [a] eorum, qui mente titubante [b] indebitam soluerint pecuniã, certamen legumlatoribus incidit:inde [1]† quod ancipiti animo persoluerint, possint repetere,an non. Quod nos decidentes sancimus,omnibus qui incerto animo indebitam dederint pecuniam, vel etiam quandam speciem persoluerint, repetitionem non denegari,& præsumptionem transactionis non contra eos induci: nisi hoc specialiter ab altera parte approbetur.Da.Cal.Octob.Constantinop.Lampadio,& Oreste VV.CC.Cos.

TITVLVS VI.

De cõdictione ob causam [2]† datorum.

2 †.Honesti: te (vt hic) dif. differat a tit. 7.inf. eo.) non tamẽ fecit ram. Goth.

DE CONDICTIONE ob causam datorum.

Dictum est supra de ea conditione, quæ datur ob præteritam causam. Nunc videamus de ea,quę datur ob causam futuram & honestã: propriè tamẽ causa dicitur de præterito tñ, vt ff. de cond. & demon.l. si ita legatũ. an fi. res vero in futurum,vt ff.de cond. indeb.l.damus. & ꝯgruit hæc condictio cum superiori, vtrobique enim intuitu causæ rem in aliũ emitto: neq; res emissa distinguitur: sed hæc futura, illa præterita respicit,vt dixi. Inde est, ꝙ in illa statim condictio nascitur post solutionem, in hac demũ cũm fuerit cessatum,nisi prius pœniteat.

Causa & res differunt.

Vbi non tenet contractus principalis, pacta adiacẽtia nil operantur. Vel sic: Deficiente substantia,deficit accidens. Vel sic: Deficiente causa, quæ est necessaria ad effectum producendum, deficit effectus.h d. secundũ Bald. Vel sic: Si pecunia datur ob dotem, & interponitur pacta de lucrando: & matrimonium non sequatur iure impediente, mulier non habet actionem de dote ad repetendum sed conditionem ob causam: nec pactum vllam habet efficaciã. h.d. Sal.

P*Ecuniam.*]CASVS. Mulier cum aliquo contraxit matrimonium,centum dedit in dotem, & pacta est ibi de dote restituenda quocunque modo soluto matrimonio, postea apparuit non contractum matrimonium fuisse, quia erant consanguinei. nunquid act. de dote possit repetere dotem,quæritur? Resp.quod non,sed condi.ob causam & pactum quod interuenit perinde est,ac si interpositum non fuisset,quia sicut matrimonium non valeat,ita nec pactum.Viuia.

c *Quam.*] idest aliquam,vel dic ad pecuniam recipiendam quam te &c.

d *Pactumque.*] idest de dote lucranda vel restituenda,soluto matrimonio.

e *Interpositum.*] de dote lucranda.

f *Auctoritate.*] quod ex multis causis prohibetur.vt no.insti.de nup.§.sunt & aliæ.

Imp.Antoninus A.Callisthenidi.[3]†

3 † *Al.Calling.*

LEX PRIMA.

PEcuniam, quam [c] te ob dotem accepisse, pactumque, [d] quod interpositum [e] 4 †(vt fieri cum iure matrimonium contrahitur, assolet)proponis:impediente quocunque modo iuris auctoritate [f] matrimonium constare,nullam [g] de dote actione [h] habet: [i] & propterea pecuniam, quam eo nomine accepisti,iure cõdictionis [k] restituere debes: pactũ quod ita interpositum est, perinde ac si interpositũ non esset,haberi [l] oportet. PP. 6. Cal.Aug.Læto 2.& Cereale Coss.

4 † *Al.pacto interposito.*

g *Nullam.*]de dote.

h *Actionem.*] ex eo pacto.

i *Habet.*] s.mulier. vel pactum habet. i. continet.

k *Condictionis.*] est enim personalis actio,vt inf.de do. q sub.mo.l.1. Et transitiuè legitur, sic supra titu.1.l.1. Et dic hoc casu condictionem esse priuilegiatam,vt ff. de priuile. cre.l.2.§. fi. & l. seq. Sed quo datur condictio pro dote,imò debet confiscari,vt inf. de incest. nup. l. qui contra.& ff.de rit.nupt.l.incestæ.& insti. de nup.§.si aduersus, quæ sunt contra? Solu. in legibus illis fuit sciens, hic ignorans factum ar.ff.eo. l.j.§. sed si parendi. & l.2. & infra de interdi.ma.l.si tutor. Sed P. dixit etiã sciẽtem agere condictione sine causa,vt ff.de condict.sine causa.l. fi. quod non placet quia ibi nec facto secutũ fuit matrimonium, vt ibi. Et distingue circa hoc. vt j.de incest.nup.l.qui ꝯ. Item nec obstat,ꝙ fuit causa secuta, quæ de iure sequi debet: quod hic nõ fuit, vt ff.eod. l.4.§. si libet. hæc ergo cõdictio locum habet, quia ob matrimonium datũ fuit,vt ff. de iu.do.l. dotis.& ff.eod.si extraneus.Item quo datur ob cãm,cũ ob nullam cãm videat datũ,vt ff.de cond. sine cã. auunculo? Rñ. causa est, si genus attendas: nulla est, si speciem attendas.

l *Haberi oportet.*]vbi enim causa deficit, & effectus: matrimonium autem est causa dotis: deficiente ergo matrimonio, non potest dos locum habere,vt infra de do. ante nup.l.fi. circa princip.& vbi nulla dos,nulla de dote actio, in qua sola est locus pacto retentionis. si ergo nulla est de dote actio,nulla retentio ex pacto,vt hic.& in auth.de nup.§.si vero ab initio.collat.4. & concord. huic legi.infra de don.l. cum res.

Si deficit modus appositus loco finalis causæ simpliciter vel secundum quid, repetitur datum.h.d.no. et ista lex est subtilis.Bal. Vel sic: Donatum per partem filiæ, vt creditoribus paternis soluat: ea non soluente, potest repeti per hæredem patris. h. d. Salic.

Imp.Alex.A.Asclepiadi.

LEX II.

SI (vt proponis *) pater tuus ea lege sorori tuæ [m] prędia, cæteraque, quorum meministi, donauit, vt creditoribus ipsa satisfaceret,&

* Concor. cum hac l. j. de don. cum res.

S*I vt proponis.*] CASVS. Si pater tuus sorori tuæ emãcipatæ prædium dedit,vt creditoribus satisfaceret,alioquin reuerteretur prædium ad hæredem: si non satisfaciat, quę actio competit tibi ad repetendum quod dedit,si pater tuus concessit in fata, vel adhuc superstes est, quæritur? Resp.quòd condictio ob causam.Viui.

m *Sororique.*] emancipatæ vel ex alio patre natæ. alias

si m

si in potestate esset donantis, cum patri non fuerit nata cō-dictio ob causam, nec eius filio, si fratri huius sororis potest competere, vel forte tunc daretur fratri in sororem.

a *Resolueretur.*] sic ff. eod. l. 3. in princ. sed & hoc non dicto idem ius esset, cum dicta lex in donatione hoc tacite con-

ac si placita obseruata non essent, donatio resolueretur, [a] eaque contra fidem negotij gesti versata est: non est iniquum, actionem condictionis ad repetitionem rerum donatarum tibi, qui patri succeßisti, decerni. PP. 14. Calend. Decemb. Albino [1] † & Maximo Coss.

Pactum in donatione appositum, ne liceat donatario alienare, operatur, quòd aut pactum seruetur, aut res donatæ condicentur ab eo. h. d. secundum Bald.

Impp. Valerianus & Gallien. AA. Aurelio, [2] † & Alexandræ.

LEX IX.

Ea lege [b] in vos collata donatio, vt neutri alienandæ suæ portionis facultas vlla cōpeteret, id efficit, ne alteruter verum [3] † dominium prorsus alienet: [c] [4] †

tineat, vt si non fiat, quod dictum est, reseruatur quod donatum est: sed hic nascitur condictio ex ipso contractu: sed quando nō fuisset dictum tunc ex quasi contractu, vt ff. de cond. indeb. l. 5. in princ. & l. quod quis sciens. secundum quosdam. sed verius est ex re ipsa, siue rei interuentu, vt arg. Instit. quibus mod. re contra. obligat. §. is quoque. Sed videtur huic legi contra. j. de rescind. vend. l. ea. Sol. vt ibi. Item no. dari hoc casu ob causam, cum cōtractui in nominato esset apposita pactio, vt j. de contrah. empt. l. si donationis. & de don. quæ sub mo. l. si doceas. nihilominus & actio præscriptis verbis, vt j. de don. l. cum res, & ff. de don. l. hæreditatem sed vbi est nominatus, tantum præscriptis verbis, vt ff. de re. permu. l. 1. in fin. & ff. eod. l. fi. & infra de pact. inter empt. & vend. l. 1. & l. cum re. & sup. fam. ercisc. licet. Sed cum hodie sit nominatus, vt no. inf. de rer. permu. super rubrica, videtur ex huiusmodi pacto non dari ob causam. sed præscriptis verbis tantum, per quod omnes leges huius tituli videntur abrogatæ, quæ de donatione dicunt. Sed dic speciale in donatione: vt quamquam sit hodie nominatus, tamen datur hæc condictio per has leges: vt d. l. 1. de don. quæ sub modo.

1 † Balbino.

ADDITIO. Bart. hic sic dicit, quod donatio simplex, & olim & hodie fuit contractus nominatus, de quo latius per eundem in l. si ff. isto tit. versic. pro declaranda ista, &c. Donatio vero, quæ fit ob causam, non est vere donatio, sed magis ob causam datio. vt l. 1 ff. de donat. ergo merito dicitur contractus innominatus & olim, & hodie.

Ea lege] CASVS. Nepotibus tuis prædium dedisti hoc pacto, quod neuter portionem suam alienaret, an donatio facta hoc pacto teneat: & quis sit huius pacti effectus, quæritur? Respon. quòd tenet, & habet talem effectum, scilicet ne timore eius aliquis ad alienationem procedat: tñ tenet, si facta fuerit donatori: tamen contra donatarium tantum, non autem contra possessorem alium, competet condictio ob causam. Viuianus.

b *Ea lege*] i. eo pacto, vt ff. depos. l. 1. §. si conueniatur.

c *Alienet.*] idest faciat, quod ille timore pacti ductus de facto non alienabit, id. ll. non procedet ad alienationem faciendam de facto: sed si alienabit, tenebit alienatio de iure, & dominium transferet, sed donatori dabitur condictio cōtra alienantem, cum personalis sit actio non contra possessorem ad rem, licet hoc quidam dixerunt per l. inf. de renoc. don. l. hic solis: quam rem cum non possit restituere, restituat eius æstimationem, sicque aliud petit, & aliud consequitur, vt ff. si cert. pet. l. vinum. ff. de verb. obl. l. si seruum, §. pen. & vlt. vendicatio enim non datur ei, cum detur condictio. nemo enim potest condicere rem suam, præterquam à iure, vt ff. vsufr. quemadmo. cau. l. fin. & sic dominium est translatum de primo in secundum, & de secundo in tertium. [illegible] alia est ratio, quare sit translatum de secundo in tertium, quia cum nudum pactum, [illegible] quodlibet [illegible] traditione non est [illegible], transferre in alium dominium non potest, vt [illegible] rem transferre [illegible] vel impedire [illegible] transferre in [illegible] accipientem, [illegible] legis [illegible] in rem, vt d. l. tradition[illegible] [illegible] altera pars est vera, nempe [illegible] pactum [illegible] idest quod non [illegible] nec dominium transferre, sed [illegible] est [illegible] ratione possessionis dari condictionem, & [illegible] de rebus alie. non alien. l. fin. quæ lex est con[illegible] lecturæ. Sed certe ibi non dicitur, quod non possit transferri dominium in accipientem, sed assignatur quæ continentur verbo alienationis, cum prohibita est alienatio. Item aliud est contrarium infra, si mancip. ita fuc. alie. vt ma. l. 1 a quidem. Sol. aliud in libertate, quam alijs rebus, quoniam apponens conditionem ne manumittatur, nō de actu manumittentis, sed beneficio libertatis intellexisse videtur: vt ff. de ser. export. l. si venditor. Hic autem de ipso actu intellexisse videtur. Item est alia ratio, quia sicut difficile reuocatur libertas, sic difficiliter tribuitur, quod nō est in alijs rebus, vt ff. qui & a qui. l. generaliter, §. fin. & est simile, vbi libertas est deterioris conditionis. ff. de manu. testa. l. cum ex pluribus & ff. de legat. 1. l. si quis a filio, §. si quis. Vel dic, quòd manumissio fuerat prohibita propter serui delictum, quia dominum offenderat: quod delictum non debet remanere impunitum, vt ff. ad leg. Aquil. l. ita vulneratus, & de fideiuss. l. si ab eo. Vel ideo vt possit torqueri, vt veritas eruatur, Vel ideo, quia si pœna apponeretur, exigi non posset, quia sic esset indignatio pœnæ non irrogatæ, vt ff. de seruis export. l. seruus. Vel distinguitur, an prohibeatur alienatio facti vel iuris tantum, vt hic, & ibi. & ff. de legat. 3. l. pater, §. filiam. Item distingue super hac l. verum alienatio fuerit prohibita a lege, vel a testatore, an pactis contrahentium. In primis duobus casibus volens alienare non potest, nec dominium in accipientem transfertur, vt su. ra. de legibus & constit. l. non dubium. & Instit. quibus alien. licet, in princ. & ff. de leg. 2. l. peto, §. fin. & l. cum pater, §. libertis. & de leg. 3. l. cum pater, §. filiam. In tertio bene transfertur dominium, vt hic, & arg. contra. ff. de distrac. pign. l. si creditor, §. fin. Item pro hac distinctione est ff. de transac. l. cum hi, §. hæc oratio, & §. plane. Item etiam in vltima voluntate, si sic est dictum, ne alienet extra familiam inter viuos, & extraneum hæredem instituat, transit ad eum dominium, nec agitur ad interesse, vt ff. de leg. 3. l. pater, §. fundum. Sed si per pactum est prohibita alienatio, & extraneum hæredem instituat, tenet alienatio, sed agitur ad interesse, vt ff. de verb. obligat. l. si ita quis promiserit decem tibi, §. ea lege. Sed contra in Authen. de alien. & emphyt. §. sanctissimarum, collat. 9. & infra, de bon. quæ lib. authen. excipitur. Sol. ibi in vltima voluntate. Item in illa de alien. & emphyt. pactum consonat cum l. quæ regulariter prohibet alienationem rei ecclesiasticæ, vt supra, de sacrosanc. eccles. l. iubemus, 2. & pro hoc est ff. de pact. l. si vnus, §. quod in specie. & hoc secundum Ioan. Sed B. distinxit, verum prohibitio fuerit apposita in contractu, & in traditione, vel in traditione tantum, vel in contractu tantum. In duobus primis non transfertur dominium: in vltimo sic, & est pro eo in seruitute excepta, quæ si in vtroque tempore excipitur, vel tempore traditionis, valet, & datur confessoria: alias agitur actione ex contractu: vt ff. de action. empt. & vend. l. si tibi liberum, & de seru. vrb. præd. l. si binatum. Sed Io. dixit in omnibus illis casibus, scilicet cum excipitur seruitus vel vtroque tempore, vel altero posse agi actione ex contractu, nec competere confessoriam ex pacto, cum tunc non potuerit esse seruitus quæsita: quia sua res nemini seruit, ff. de seru. vrban. præd. l. in re communi. Tertij distinguunt. an appareat causa, quare prohibita sit alienatio, & tunc non potest ille alienare: an non appareat, & tunc potest: vt ff. de legat. 2. l. filiusfamilias, §. diuin. & de leg. 3. l. [illegible] primo respond. & l. pater filium, § Iulius Agrippa. Quarti dicunt: refert an intersit eius, qui prohibuit alienationem, vt tunc non alienet: an non, & tunc sic. argument. infra, de pact. inter emptorem & vendit. l. fin. Sed contra eos videtur ff. de seruit. rusticorum prædro. l. cum fundus. Item fortiter huic legi obstat ff. communi diuid. l. 3. & l. in hoc iudicium, §. si inter socios. & ff. pro soc. l. idemque dicendum, in fine legis. quia pactum ne diuidatur, ita est res ante-

2 † al. Arcadio, & Eleuther.

Libertas sicut difficile reuocatur, sic difficiliter tribuitur.

3 † alter eorum.

4 † alienaret.

Alienans rem prohibitam alienari, an transfert dominium.

annexum, quod sequitur possessorem, id est emptorem: at hoc pactum ne alienet, non sequitur rem, sed sic, sequitur pro ad excipiendum, vt ibi: non quo ad agendum, vt hic. argum. ff. de pact. l. si tibi, §. pactum.

a *Condictio.*] ob causam, quam speciale est in donatione dari. vt dixi supra l. proxima.

*Cuiac. refert ex græcorum opinione, dari alienationi, sed tamen donatariũ teneri in id, quod iterest, uel cõditione ob rem data, ut etiã Accu. Forcatulus 3. cupid. 5. condictionem domino ideo peperere ait, quod eam elegerit. Quia in re multa obiecto vnam. Vi. Goth. hic. 1 † al. Aemilio.

S*I cum exiguam.*] CASVS. Accepi mutuo decem a quodam aduocato, & causam quod accepi centũ propter spem tui patrocinij, quod mihi promisit: postea ille nõ obseruauit fidem, an liberationẽ sponsionis per condictionem consequi possim, quæritur? Resp. quod sic.

b *Susciperes.*] pone decem.

c *Aduersarius.*] id est ille cõtra quem agis, scilicet creditor.

d *Per condictionem.*] ob causam vel exceptionẽ doli mali poteris te tueri. & ad hoc ĩ. de non num. pecu. l. minorem, & ĩ. tit. j. l. 3. & supra, de postu. l. si sub specie. & ff. de cond. sine causa. l. 4. & ff. de var. & extraordin. cogn. l. 1. §. in honorarijs. & sup. de pact. l. creditori.

S*I militem.*] CASVS. Dedisti pecuniam militi, ut esset procurator tuus ad causam quandam: obiectum est ei quod procurator esse non potest, quia miles, nũquid repetes pecuniã quam dedisti? Dicit quod sic, per condictionem ob causam. Vivianus.

e *Fecisti.*] de facto, & quantum ad destinationem animi tui.

f *Cum hoc.*] scilicet vt miles procurator fiat, vt supra, de procur. l. militem, & infra loca. l. militet.

g *Pecuniam.*] vt eã in sumptus litis erogaret, secundum quosdam.

h *Causa non secuta.*] vel quia noluit esse procuratorem, uel quia non potest de iure: vt argum. ff. eod. l. 3. §. si liber. & infra l. proxima. licet si non obijciatur ei exceptio admittatur: ut ff. de procur. l. filius familias, §. milites. & supra, de procurat. l. ita demum. quo casu si peregit, non potest repeti, quod datum est, sed uidetur huic ex huius pecuniæ datione nullam nasci actionem: ut ff. de actionibus & oblig. l. nõ solum. quæ est contra. Solutio: hic loquitur, cum re contrahitur obligatio: ibi cum consensu, uel uerbis. Vel hic non erat impossibilis conditio prorsus: ut dicta l. supra, de procurat. l. ita demum. Item contra, inf. de legat. l. ab administratione. Solue ut ibi, & eodem modo solue aliud in eodem tit. l. si legatarius, in fine.

i *Habebit.*] ut arg. ff. loca. l. ex conducto, alias l. si uno, § itẽ cum. & habet hoc locum indubitabiliter, cum ignorauit militem ut ff. loc. l. si ignorans. & idem si sciuit militem, sed credidit eum posse procuratorem esse, ut non noceat iuris ignorantia in damno vitando, sicut nec in condictione indebiti: ut diximus sup. tit. 1. l. 1. Item si sciebat utrumque; sed adiecit conditionem expresse, si fuerit procurator. arg. ff. de condic. indeb. l. 3. secus si non dixisset. arg. ff. de reg. iur. l. cuius per errorem. Item contra, inf. eo. l. fin. Sed dic, quod hic non stat per eum sed per eius.

velut donatori, vel eius hæredi cõdictio,[a] si non fuerit cõdictio seruata, quæratur. PP. Calen April. Valeria. 4. & Galieno 3. AA. Coss.

Defectus sperati patrocinii, inducit condictionem ob causam, quatenus causa deficit. h. d. Bald. Vel sic: Confessus se plus recepisse, quam re vera receperit, potest non recepti liberationem condicere. h. d. Salic.

Ijdem AA & Valerianus C. Aemiliæ.[1] †

LEX IIII.

SI cum exiguam pecuniã re vera susciperes,[b] longè maiorẽ te accepisse cauisti, eo quòd tibi patrociniũ aduersarius[c] repromitteret: cum dicas fidẽ promissi non secutam: vt libereris obligatione eius, quod non acceptum propter speratum patrocinium spopõdisti, per condictionem[d] consequeris. PP. 5. Calend. Maij, Aemilliano, & Basso Coss.

Datum militi occasione procurationis nõ secuta, condicitur. h. d. Bald. & Sal.

Impp. Diocler. & Maxim. AA. & CC. Martia.

LEX V.

SI militẽ ad negotiũ tuum procuratorem fecisti,[e] cum hoc[f] legibus interdictũ sit, ac propter hoc pecuniam[g] ei numerasti; quicquid ob causam datum est, causa non[h] secuta, restitui tibi competens iudex curæ habebit.[i] PP. 19. Calendas Octob. ipsis 4. & 3. Coss.

Simplex donatio non reuocatur: sed vbi in causa de facto, erratur, condicitur per condictionẽ ob causam. h. d. Bald. Vel sic: Ancilla data, vt dantis filia manumittatur: si non manumittitur, repetitur: quod secus est, si purè donata fuerit. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Cyrio.[2] † & Plotioni.

LEX VI.

CVm ancillã patrem vestrum ei, contra quem supplicatis, dedisse proponatis: interest multũ, vtrumne donandi animo dederit, an ob manumittendam filiam,[k] quam ancillam existimabat: cum perfecta quidem donatio reuocari non possit:[l] causa verò donandi non secuta,[m] repetitio competat. S. 2. Id. Maij, AA. Coss.

Defectus causæ in mente retentæ, non parit condictionem ob causam. h. d. not. secundum Bald. & Salic.

Ijdẽ AA. & CC. Gerontio.

LEX VII.

SI repetendi, quod donabas, vxori eius, quem ad proficiscendum tecum huiusmodi liberalitate prouocare proposueras, nullam addidisti conditionem:[n] remanet integra donatio, cum leuitati perfectam donationẽ reuocare cupientium iure occurratur. S. 7. Calen. Septẽb. AA. Coss.

C*Vm ancillam.*] CASVS. Pater tuus mihi dedit ancillam quandam, ut ancillam meam filiam suam naturalem manumitterẽ: distinguitur in lege ista, aut simpliciter dedit: aut dedit ut manumitterẽ. primo casu nõ reuocabit donatio. secũdo casu, si nõ feci, quod conuenit, aut quia nolui, aut quia non potui, quia forte erat libera, codictio ob causam competit. Vivia.

2 † al. Curioni.

k *Filiam.*] scilicet dedit.

l *Non possit.*] ut ĩ. de contrah. emp. l. 3. & ĩ de vsucap. pro donato, l. irritã. & ĩ. de ac. & obl. l. si quidem. & hoc nisi ex causa ingratitudinis: ut ĩ. de reuoc. donat. l. fin.

m *Non secuta.*] quia nec sequi potuit & iure: ut sup. l. prox. & l. 1. & ff. eo. l. 3. §. si liber. & ff. mand. l. cũ seruus, in fi. Et no. quod libero nõ potest præstari libertas, non iuris prohibitione, sed eius impossibilitate secundum Irn. sed in casu ualet libertas libero relicta: ut ff. de fideicom. lib. l. generaliter, §. si homini sante, quod libero. Item no. secundum Azo. quod dicit, hic cessante causa, &c. habere locum, si causa fuerit finalis, non impulsiua. arg. inf. de nupt. l. Imperalis, §. sed & si tales, & de iu. dot. l. si mulier dotem.

Libertas liberto præstari nequit.

Causa cessante, quod cesset effectus.

S*I repetendi.*] CASVS. Dedi uxori tuæ decem, ut sic induceret te ad proficiscendum mecum ad scholas, non es profectus: an repetere possim, quæritur? Distinguitur, aut expresse dixi quod repeterem, nisi ipse proficisceretur, aut hoc tacite in animo meo gestabam. primo casu repetam per cõdictionem ob causam. secundo casu non repetam. Vivianus.

n *Conditionem.*] Expresse, sed tacite hoc in mente agebatur ab altera parte tantum: ut ĩ. de donat. ante nup. l. si mater. & ff. eod. dedi. §. si quis quasi. Si autem ab utraque parte, tunc daretur repetitio: ut in donatione causa mortis: ut ff. de donatio. causa mortis, l. senatus, §. 1. & ff. eodem. l. cum quis mortis causa. & idem est sup. eo. l. 2. nam ibi ab utraque parte agebatur, si sequeretur matrimonium: ut ĩ. de donat. ante nupt. l. cum ueterum, circa finem. & arg. ff. eod. l. 2. §. fi.

& l. seq. & l. si filius. sic ergo fuit causa impulsiua, non finalis. quia tunc esset aliud: vt ff. de donat. l. 2. §. fin. & l. seq. & ff. de dona. inter virum, & vxorem. l. sed si mors, §. fin. & ff. de cond. & demonst. l. Titio centum, in princ. & concor. huic legi, inf. de don. ante nupt. l. si præsidis. & i. de transac. l. si maiores. & ff. de duob. reis. l. duos. & j. de rer. permu. l. ex placito. & ff. de acq. posses. l. qd meo, §. si furioso. & sup. quod met. cau. l. cum te.

Causa impulsiua dati, an possit repeti causa non secuta.

Dictam legem.] CASVS. Sponsus sponsæ dedit decem, vt illa intra certum tempus veniret ad domum suam; nō venit, cum venire potuit, nunquid repetit sponsus quod dedit? Resp. quod sic, vel ab ipsa si superstes est, vel ab eius successorib. si decessit. Viuian.

a *Dictam legem.*] i. dictum pactū a sponso: vt statim dicetur.

Conditione sub impossibili datum, an possit repeti.

b *Si non.*] si non habes, maximè, subaudias: vt probatur j. eod. l. 1. & l. si militum. & l. cum ancillam. & ff. eod. l. 3. §. si liber. Vel distingue an qui dat, scit conditionem impossibilem: & sic non repetit: an non, & tunc repetit. arg. ff. de acq. poss. l. quod meo, §. si furioso. & ff. de cōdic. sine causa. l. auunculo. & diximus idē inf. de leg. l. ab administratione. Tertij, vt Ir. dicunt, si non impossibilem, s. de natura, vt do tibi decē, si cœlum digito tetigeris. nam non repetitur, etiam si cessat. & est arg. ff. de act. & obliga. l. non solum. & sic non subaudi, maximè.

ADDITIO. Veritas est ista secundū Bart. hic, quando aliquis dat ob causam impossibilem ignoranter, habet locum hæc condictio, vt suprà eod. l. si militem. Si verò scienter, tunc aut dedit adijciendo conditionem, & repetitur, vt d. l. si militem. aut non adijciendo conditionem, sed per modum causæ, aut modi, & tunc non repetitur. ita loquitur secundum eum hæc lex.

Defectus finalis causæ possibilis parit condictionem ob causam. Bal. Vel sic: Datum ob causam, cui recipiens non paruit, cum posset, repetitur per cōdictionem ob causam. h. d. Salyc.

Ijdem AA. & CC. Flauiano.

LEX VIII.

Dictam legē [a] donationi, (si non [b] impossibile contineat causam) ab eo, qui hanc suscepit, nō impletam, condictioni facere locum iuris dictat disciplina. Quapropter [c] si titulo liberalitatis res tuas in sponsa [d] conferendo, certam dixisti legem, nec huic illa, cū posset, paruit: successores ipsius de repetendis quæ dederas, si hoc tibi placuerit, conuenire non prohiberis. [e] S. 3. Id. Februa. AA. Coss.

Accipiens à libero nō implens causam, cōdictione tenetur: secus, si accipiat à seruo pprio, vbi est hortādus, nō arctandus. h. d. secundū Bal.

Ijdem AA. & CC. Bibulo.

LEX IX.

SI liber constitutus, vt filię [f] tuę manumittantur, aliquid dedisti, causa non secuta, de hoc tibi restituendo condictio competit: [g] nam si [h] quid seruus de peculio domino dederit, contra eum quidem nullam actionem [i] habere potest: sed dominū, qui semel accipere pecuniā pro libertate passus est, aditus prouinciæ rector hortabitur [k] [1] † (salua reuerentia) fauore scilicet libertatis, placito suo stare. [l] S. 3. Id. Febru. Sirmij AA. Coss.

Si causa non impletur casu fortuito, cessat condictio. h. d. cum l. seq. secundū Bart. Vel sic: Si propter casū fortuitū res non sequatur: pecunia data nō repetitur. h. d. Salyc.

Ijdem AA. & CC. Canonianæ. [2] †

LEX X.

PEcuniam à te datā, licet hęc causa [m] pro qua data est, non culpa accipientis, sed fortuito [n] non est secuta: minimè repeti [o] posse certum est. S. 3. Non. Decemb. Nicomediæ. CC. Coss.

Si non stetit per aduocatum, non reddit salarium. aliàs secus secundum Bald.

Ijdem AA. & CC. Stratonicæ.

LEX XI.

ADuocationis causa datam [p] pecuniam, si per eos, [q] qui acceperant, quominus susceptam fidem impleant, stetisse probetur, restituendam esse conuenit. S. 17. Cal. Ian. CC. Coss.

f *Filia.*] ancillæ.

g *Condictio competit.*] vt ff. eod. l. dedi, §. primo. & de præscript. verb. l. si tibi. Contra videtur cum succedat constitutio, faciatque eas liberas: vt ff. eod. l. si quis pecuniam, §. primo. & inf. si manci. ita fuer. ali. &c. & l. si is. sed illud obtinet cum data est quantitas: secus si species: vt ff. de præscri. verbis. l. naturalis, §. at cum do.

h *Nam si.*] benè dixit, si liber constitutus, &c.

i *Nullam actionem.*] neq; ad repetendum quod dedit, neque ad implendum qd conuenit: cum iure ordinario domini cum seruis paciscentes, nihil agant, vt sup. de transact. l. interpositas. licet quidam contra: vt ibi diximus. Item contra ff. de manumis. l. si quis ab alio. sed ibi ab alio, non à seruo accepit.

1 † Præses.

k *Hortabitur.*] non compellet, vt inf. de lib. cau. l. cum affirmes.

2 † Conianæ. al. Conianæ.

l *Stare.*] s. quod manumittat.

PEcuniam.] CASVS. Dedi tibi 10. vt præstares mihi patrociniū, non præstitisti, quia decessisti. nunquid ab heredibus tuis repetam quod dedi? Respond. quod nō. vel pone sic secundum Azo. Dedi codicem, vt seruum meum curares cum esses medicus, decessit sine culpa tua, quia casu fortuito. & sic eum nō curasti. nunquid quod dedi, repeto? Respon. quod non. Si vero per te stetisset, & non per casum fortuitū. secus esset, & hoc dicit l. seq.

m *Causa.*] quę ab accipiente pendet. puta do tibi codicem, vt me ægrū cures. alias enim causa non secuta qualitercumque, dummodo dantis dolus cesset, repetitio competit, secundum Ir.

n *Casu.*] contingente in persona ægri conducentis, & pecuniam dantis. secus si in persona medici locantis operas, seu pecuniam recipientis: quia tunc repetitur, vt in contrario, ff. loca. l. si vno, §. item cum quidam, nisi in aduocatis, vt ff. de var. cog. l. 1. §. diuus. in quibus est speciale.

o *Repeti.*] ex cessatione. Sed nonne licet pœnitere, vt ff. eo. l. si pecuniam, in prin. & l. 3. §. 1. Resp. non cum impleta sit conditio, vel pro impleta habeatur. habetur autem pro impleta, cum iam admpleri non possit, ibi autem poterat.

ADDITIO. Bar. hic reprehendit hanc gl. dicens sic hic dicendū, aut volo repetere quasi cā non secuta, & nō possum, vt hic: aut quasi me pœniteat, quia pœnitentiæ est locus in contractibus innominatis, & possum, vt in contrarijs.

c *Quapropter.*] quod dixit in genere, ponit in specie.

d *In sponsam.*] cui maiori affectione donare videtur, propter spem futurarum nuptiarum. Vnde videtur conueniens non repeti, quod donatum est.

e *Prohiberis.*] ad hoc inf. de contrah. emp. l. 3. & de donat. l. legem. & l. cum res. Item contra inf. de rescind. vend. l. ea. Solu. vt diximus ibi: quia ibi erat alias venditurus. hic non erat aliàs donaturus.

SI liber.] CASVS. Stychus cum liber esset, decem dedit, vt filię suę manumitterentur. si non fiat, quod conuenit, per condi. ob causam repetere potest: sed si seruus meus esset, & de peculio mihi dedit decem, aduersus me act. non habebit: sed hortari poterit præses prouinciæ, vt fiat quod conuenit, fauore libertatis: saluo mihi iure patronatus in filiis, si eas manumittam. Viuianus.

p ADuocationis. Datam.] non ex pacto, sed sponte, vt bene faciat ad titulum illum.

q *Per eos.*] secus si per casum, vel clientulum steterit: vt ff. de var. cog. l. 1. §. pen. & ff. loca. l. qui operas. & sup. de iud. l. properandum, §. honorarijs. & inf. l. prox.

DE CONDICTIONE OB turpem causam.

Superiores condictiones duæ respiciunt honestam causam: hæc turpem, & præteritam, & futuram.

S*I ex cautione.*] CASVS. Si alicui lenæ decem promisisti, vt alicuius mulieris per eam tibi fieret copia, & illa decem confessus fuetis ex cã mutui te accepisse ab ea, & ex cautione tua conueniris: qualiter tibi succurrendum sit, quæritur? Respond. quod probabis tibi pecuniam numeratã non fuisse, & ex turpi causa eam promisisse: quib. duob. probatis absolueris. Vel pone casum, quod promisisti, e. cuidam, vt faceret alij furtũ, vel homicidium. Viuia.

1 † 10. E-clo. ob turpé, vel in-aun. om 12. ff. c. & de Olsedon. cl. tit. 6. ac. 7.

a *Si ex cautione.*] emissa non spe numerandæ pecuniæ, licet in ea contineatur numerata pecunia: sed ob turpé cãm emissa.

b *Ob turpem causam.* ex vtraque parte, vel alia secundũ Io. Et da exemplum, si promitto, ne delinquas. Itẽ si promitto, vt delinquas. Item si promitto meretrici. primo est turpitudo ex parte recipientis. secundo vtriusque: tertio dantis: vt ff. cod. l. 1. in fin. & l. vbi autem. & l. idem est, §. sed quod meretrici.

TITVLVS VII.

De condictione [1] † ob turpem causam.

Qui probat cautionem ex turpi causa emanatam, per consequens probat pecuniam non numeratam. h. d. Bald. Vel sic: Promissum ex causa turpi non potest peti: ideò causa turpi probata, reus debet absolui h. d. Salyc.

Imp. Antonin᷒ A. Ingenuo.

LEX PRIMA.

SI ex cautione [a] tua conueniri cœperis; nullam te pecuniam accepisse: sed ob turpẽ causam, [b] & quam fieri prohibitum [c] est, interpositam cautionem ei, qui [d] super ea re cogniturus est, probandum [e] est: & eo impleto, absolutio sequetur. Sine die, & Consule.

Turpe datum non repetitur. h. d. Vel sic: In pari causa criminis vincit reus, etiã tractans de lucro. Bald. Vel sic: Datum libidinis causa non repetitur, cum in pari causa turpitudinis melior sit conditio possessoris. h. d. Sal.

Idem A. Longino.

LEX II.

CVm te propter turpẽ [f] causam, cõtra disciplinam temporum meorũ, domum aduersariæ dedisse [g] profitearis, frustra eam tibi restitui desideras; [h] cum in pari causa, possessoris conditio melior [i] habeatur. PP. 15. Calen. Decemb. Læto 2. & Cereale Coss.

Officialis, qui prętextu officii aliquid per cõcussionem accipit, acceptum restituit, & criminaliter punitur. Bal. & Salyc.

Impp. Dioclet. & Maximianus AA. Dizonti militi, aliàs Dioni.

LEX III.

QVod euitandi tyrocinij [k] causa dedisse te apud competentẽ [l] iudicem ei, de quo quæreris, indubia probationis luce constiterit, instantia eius [m] recipies. [n]

c *Prohibitum est.*] potest esse, quod iste voluntariè assumpsit librumus, vel aliter habet in se implicitam affirmationem: vel prætermittitur pro instrumento.

d *Ei qui.*] & hic no. iudici esse faciendam fidem: vt suprà de eden. l. procurator.

Probatio fit, quandoque eo ipso, q' contrariũ non probetur.

e *Probandum est.*] à te, & ita probat non numeratam, & sic est contra inf. de proba. l. actor. & inf. de non num. pec. l. si ex cautione. Solu. probat admissus, non iussus, vel probat eo ipso, quod non probatur contrarium. sic j. qui mili. non poss. l. super tectis, lib. 12. & ff. de iure do. l. dotem quæ in prius. Vel hoc non simpliciter negat, sed negando aliud asserit: ideoque ab eo exigitur probatio. Sed quare dicit hic, quòd vtrumque probet, cum alterum tantum probare sufficiat ad hoc, vt sequi debeat absolutio? Respon. respexit lex quod duplici de causa potest conueniri. s. vel ex mutuo, & tunc debet probare non numeratam eo modo, vt dixi: vel ex promissione, & tunc se promisisse ob turpem causam præcedentem. Sed an huiusmodi exceptiones, & probationes etiam post biennium admittantur? Quidam quod non: arg. sup. de postu. l. sub specie, sed ibi non negat post biennium dari exceptionem doli, licet non detur non numeratæ pecuniæ: & ita hic potest dari post biennium doli. Vel quia promissum est ob turpem causam, quod idem est. nam præcedentem pactionem turpem considerare debemus, vt infra ad Maced. l. si filiusfa. aliquid. Sed opponitur. Nonne absoluendus est hic conuentus propter primam negatiuam, etiam si non probetur de turpitudine: non enim debet in eo probando grauari, quo probato non debet releuari: vt infra de probat. l. ad probationem? Sed dici potest hoc esse necesse post biennium, vel hic non solum petebat absolui, verum etiam cautionem condicebat, & contra. inf. de inuti. stip. l. dolo. & lex co. & inf. de condict. sine cau. l. fina. & suprà si certum petatur. l. si non singuli.

C*Vm te.*] CASVS. Si mulieri causa stupri domum dedisti, eam repetere non poteris: quia in pari causa turpitudinis potior est conditio possidentis. Viuianus.

f *Turpem.*] vt ei commisceretis, & non erat meretrix.

g *Dedisse.*] sic ergo fecit accipientis, vt Institu. de actio. §. sic itaque.

Fiscus repetit datũ ab aliquo ob turpé causam.

h *Desideras.*] Sic ergo ex inutili contractu dominium transfertur. & sic est contra s. de legi. & constitut. l. non dubium. Sed dic, quod repetit fiscus: vt ff. de iure fisci. l. Lucius.

i *Melior.*] in pari ergo causa melior, &c. vt hic, & s. de transact. l. transactione finita. & ff. de verbor. obliga. l. si seruum, §. de illo. & ff. ne quis eum, qui in ius voc. fu. vi exi. l. nam cum vterque. & ff. cod. l. si ob turpem. & de reg. iur. l. in pari. & ne q̃d in loco publi. l. prætor, §. idem. & ff. de calum. l. in heredem. & j. cod. l. mercalem. & ff. de doli except. l. apud Celsum, §. Marcellus. Sed quid de pignore, nunquid pignus poterit vendicari, vel repeti pigno ratitia actione? Rnd. Al. & M. q̃ non. sed certè melius est, vt dicamus pignus posse iure dominij vendicari, quia vendicatio contra eum, sicut contra quemlibet instituitur: vt ff. ad exhiben. l. de eo, §. pen. & fi. & ff. si quand. pau. fe. di. l. 1. §. fin. licet sit arg. contra, quia quandoque quis non tanquam quilibet admittitur; vt s. de do. l. 1. Secus verò in re principali soluta: quia eius dominium translatum est in accipientem, quod nulla cõditione, vel actione potest reuocari. & idem in pignore, si agatur pignoratitia actione ex contractu turpiter celebrato. Sed econtra, si creditrix agat, aut actione ex contractu turpiter celebrato, & non potest per hanc legem, cum in pari, &c. Nec obstat ff. eo. l. idem, §. sed quod meretrici. quia quædam honestè accipiuntur, quæ non honeste petuntur, vt ff. de var. cog. l. 1. §. 1. aut hypothecaria, quod potest, cum contra quemlibet possidentem detur, & non inspicit contractum. arg. d. l. ad exhib. l. de eo, in fi. secundum H. quod non placet: quia si datur vendicatio debitori non possidenti etiam nihilo soluto: multò magis exceptio. arg. ff. de superfic. l. 1. §. quod autem ait prætor.

Pignus datũ ob turpé causam an possit vendicari, vel repeti, ac pign.

Q*Vod euitandi.*] CASVS. Si clericus aliquis, vel inhabilis ad exercitium publicæ militiæ, puta mancus vel claudus, aliquam pecuniam alicui potestatem habenti vocandi homines ad ciuilia munera ob vitandam militiam dederit: an repeti possit, quæritur? Dicitur quòd sic, per condict. ob causam. & accipiens de crimine concussionis poterit accusari, & condemnari. sic intelligo legem istam de dante, qui erat inhabilis. alioquin si habilis fuisset, vterque esset in turpi causa. nec haberet locum repetitio. Viuianus.

k *Tyrocinij.*] id est militiæ.

l *Competentem.*] inhabilis erat, & ipso iure excusatus: sed quia inquietabatur, dedit.

m *Eius.*] scilicet militis.

n *Recipies.*] per hanc condictionem, & dic quod turpiter

piter accepit, vnde etiam crimine concussionis tenetur, vt subijcit. sed qui dedit, honeste dedit, quia erat inhabilis ad militiam, alias graue esset detractare militiam, vt ff. de re milit. l. qui cum vno. §. qui post desertionem, nec est contra, supra quod met. cau. l. cum te, quia ibi solui.

Crimen cõcussionis quid est.

a *Qui.* s. iudex.

b *Concussionis.* crimẽ concussionis est cum aliquis occasione publici officij quòd habet, aliquid extorquet a subiectis, vt ff. de cri. cõ. l. 1. & facit ff. de contrahen. empto. l. non licet, & hic tenetur, siue erat habilis, siue non.

QVoties. CASVS. Dedi tibi decẽ, vel furtũ vel homicidium non faceres: licet non feceris, quia tñ gratis abstinere debuisti, turpiter fecisti. vnde petã per condict. ob turpem causam. Potes ponere exemplum, ff. eod. l. in factum, & l. 2. & si marito alicuius mulieri., vt cum ea commisceretis, decem promisisti, an ea petere possit, quæritur? Dr quod nõ. Si verò dedisti, quia vterq; est in pari cã turpitudinis nõ repetes, hoc dicit, cum l. seq.

c *Quoties.* da exemplum, ut ff. eod. l. 1. in fi. & l. 2. & l. fina. & l. si ob turpem, & l. idẽ. §. primo, & ff. de posi. l. fin.

d *Vsura.* quod dic, vt supra de condict. indeb. l. 1.

1 † Bitiphio. alias e Bitostro.

MErcalem. lenocinij. Quid sit lenocinium, habes ff. de min. l. auxilium, §. fi. & de adul. l. mariti, §. lenociniũ, & l. 1. §. lenocinij, & facit inf. de adult. l. crimen.

2 † Ista lex est notab. & ad hoc semper solet allegari, quod allegans suam turpitudinẽ non est audiẽdus.

f *Demonstratur.* vt j. de don. ante nu. l. ea quæ, & ff. e. l. si ob turpem causam,

3 † Soluta quãtitate.

OB restituenda. CASVS. Si pecuniam meã surripuisti, & ob eã restituendam. 10. tibi dederim eam per condict. ob turpem cau. repetere potero, quia licet honeste dedi, turpiter tamen fecisti, quia gratis restituere debebas. Viu.

g *Ob restituenda.* cõcor. j. l. prox. & ff. eo. l. idẽ. §. quoties, & l. si ob turpem.

h *Ea.* vt quia pecora & ob illa restituenda dedi pecuniam.

qui [a] memor censuræ publicæ, post restitutionem pecuniæ, etiam concussionis [b] crimen inultum esse non patietur PP. 3. Calẽ. Aug. ipsis, 4. & 3. AA. Coss.

In condictione ob turpem causam non veniunt vsuræ, hoc dicit. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Rufino.

LEX IIII.

QVoties [c] accipientis, nõ etiam dantis turpis inuenitur causa: licet hęc secuta fuerit; datum condici tantũ, non ẽt vsuræ [d] peti possũt S. 7 Id. Ian. Sirmij AA. Cos.

Qui excludit seipsum proponendo, nõ est necesse, quòd excludat excipiendo: quia ex suo officio iudex debet eũ excludere, h. d. not. secundum Bal. vel sic: Promissam marito causa lenocinij vxoris, non potest ab eo exigi: sicut nec ei solutum potest repeti, hoc dicit Sal.

Ijdem AA. & CC. Bichoporo. [1] †

LEX V.

MErcalem [2] † te habuisse vxorem proponis: vnde intelligis, & confessionem lenocinij [e] preces tuas continere, & cautæ quantitatis ob turpẽ causam exactionem locum non esse. Quamuis enim vtriusq; turpitudo versatur, ac solutæ quantitatis [3] † cessat repetitio; tamen ex huiusmodi stipulatione contra bonos mores interposita, denegandas esse actiones, iuris auctoritate demonstratur. [f] S. 6. Idus Maij. CC. Coss.

Fur rerum vel animaliũ quicquid accipit pro restituẽdo; turpiter accipit: & restituere tenetur, h. d. cum l. seq. Bald. vel sic: Datum furi, vt rem subtractam restituat quasi turpiter acceptum repeti potest, hoc dicit, Sal.

i *Interueniat.* Titius.

EVm qui. CASVS. Si pecora mea abegisti, & ab ea restituenda pecuniam tibi dedero, non solum pecuniam per condict. ob turpem cau. repetere potero, sed & pecora, licet morte, vel aliquo casu fortuito perierint, restituere debes per condict. furtiuam, cum intelligaris semper fuisse in mora. Viu.

Ijdem AA. & CC. Eutychię.

LEX VI.

OB restituenda [g] ea, [h] quę subtraxerat, accipientẽ pecuniam cum eius tantum interueniat [i] turpitudo, condictione conuentum hanc restituere debere conuenit. D. 15. Calen. Ian. CC. Coss.

Recipiens pecuniam, vt pecora per eũ occultata restituat, tenetur illam restituere per condictionem ob turpem causam, & pecora per condictionem furtiuam, tam extãtia, quam perempta etiam casu fortuito, h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Zenoni. [4] †

LEX VII.

EVm, qui ob restituenda, quæ abegerat pecora, pecuniam accepit, tam hanc, [k] quam ea, quæ per hoc commissum tenuit, [l] restituere debere conuenit: licet mortua, vel alio fortuito casu perijsse dicantur, cum hoc casu in rem mora [m] fiat. Dat. 5. Cal. Decẽ. Nicomediæ AA. Cos.

TITVLVS VIII.

De condictione furtiua.

Ista est no. lex. & hoc dicit: Plures eandem furto subtrahentes, insolidum obligantur: & solutio vnius non liberat alium à pœna furti, & liberat à condictione furtiua, hoc dicit not. secundum Baldum.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Hermogeni.

LEX PRIMA.

PRæses prouinciæ sciens furti quidem actione singulos quousque insolidum [n] teneri, [o] cõdictionis [p]

k *Tam hanc.* scilicet pecuniam per condictionem ob turpem cau. vt ff. eo l. fina. & supra l. proxi. & dic quid sit crimen abigeatus: vt ff. de abig. l. 1. §. fi.

l *Tenuit.* scilicet, pecora, & hoc per condictionem furtiuam.

m *Mora.* vt infra de furt. l. subtracto. & infra tit. proxi. l. ante. & sup. quod met. caus. l. 1. & ff. de condict. fur. l. in re. & l. fina. & de vi & vi ar. l. 1. § recitissime, & l. merito. Sed videtur contra, inf. de fur. l. non decitionem, sed non obstat, vt d. l. subtracto.

DE CONDICTIONE furt.

4 † al. Zenonidæ.

Sicut condictio superior respicit turpẽ causam, sic & hæc, & ideo post illam subijcit de hac.

PRæses. Si tres mihi pecuniam subtraxerunt, agam furti aduersus quelibet in solidũ, & vno soluente alij non liberabuntur. secus in condict. fur. nã habet electionem quem velit insolidum conuenire: & vno soluente cœteri liberantur, & hanc diuersitatem in inferenda conditione cõsiderasse præses.

n *Insolidum.* qñ agitur actione furti, oẽs insolidum tenentur: qñ condictione furtiua vno satisfaciente pro alijs est satisfactum. 5

o *Teneri.* nec vno soluente cęteros liberari, vt ff. ad legem Aquil. l. itẽ Mela, §. si plures, & de iurisdict. om. iud. l. si quis & l. fi. & l. seq.

5 Concur. gl. 1. i. me. i c. 2. ex. de his quæ vi metusve cau. fiunt.

p *Condictiones.* s. furtiuæ, quæ nõ tollitur per actionẽ furti, vel econtra, vt ff. eo. l. si pro fure, §. furti, nisi in casu, qñ contra tutorem datur in duplum actio de rationibus distra-

Ee 2 hen-

pendis, nam condictione liberatur, vt ff. de admin. tut. l. tres tutores, circa prin. quæ est contra.

a *Subtractorum.* à pluribus, vt ff. de fur. l. vulgaris, §. penul. & alibi fur ex l. si plures.

b *Liberari.* à condictione furtiua, non ab actione furti, vt sup. & est ratio diuersitatis secundum M. quia actio furti ex maleficio datur. Sed condictio furtiua ex possessione, quod non placet, imò ex varijs figuris causarum, vt no. ff. cod. l. si pro fure, §. si.

ADDITIO. Videas de hoc plene p Areti. ... tal de Mat. in. §. omnium super glo. il. i. in verbo, modum, insti. de actio.

ANte CASVS. Si rem meã surripui, & antequam oblatas perierit, cuius sit periculum, quæritur? Resp. qui surripuisti. Viuit.

c *Certissimi iuris est.* vt s. tit. 1. l. fi. in fi. & in concor. ibi positis, & dicas hic de purgatione, vt dixi j. d. tit. l. subtracto.

1† Alieno tenimum eri.

DE CONDICTIONE ex lege, &c.

Supra speciales condictiones proposuit, nunc generales, nõ. n. est nouum, vt quibusdam specialiter enumeratis, generale subijciatur verbũ &c. vt ff. ad le. Aquil. l. si seruum. §. inquit.

LIcet ante. CASVS. Ex primipilari administratione tenebaris fisco in 10. nihil habet in bonis, nisi quendam debitorem in diem: an ante diem debitorem tuum conuenire possis, imo fiscus quæritur est; pecuniam recipias, vt sic satisfacias fisco. quæritur? Dicitur quod sic licet alias ante diem cum effectu peti non possit, & propter priuilegiũ fisci agens cedi ex lata.

2† Vlpiano.

3† Reperenit, &c.

d *Non possint.* obstante exceptione, vt ff. mand. l. si mandauero, 2. in princ. & ff. de verb. oblig. l. cum qui Calendis.

verò nummorum furtim subtractorum [a] electionem esse actum domum, si ab vno satisfactum fuerit, cæteros liberari, [b] iure proferre sententiam curabit, Dat. Cal. Maijs CC. Coss.

Fur est in mora, quæ non purgatur, nisi res restituatur, hoc dicit, Bal.

Idem AA. & CC. Aristæneto.

LEX II.

ANte oblationem interemptæ rei furtiuæ damnum ad furem pertinere, certissimi iuris est. [c] 1† Dat. Cal. Maijs CC. Coss.

TITVLVS IX.

De condictione ex lege, & sine causa, vel iniusta causa.

Fiscus debitorem debitoris sui ex causa primipili, præcedente discussione, solutum exigit ante diem Bald. vel sic: propter inopiam debitoris fisci potest debitor debitoris fisci ante tẽpus exigi, h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Vlpio. 2 †

LEX PRIMA.

LIcet ante tempus debita exigi non possint, [d] tamẽ si te ex primipilo [e] debitorẽ constitutum fisci; ac patrimonium tuum exhaustũ præses [f] prouinciæ compererit, 3† vt ad solutionis securitatem solum fœnebris pecuniæ subsidium superesse videatur, commonebit debitorem [g] tuum, si saltem ipse sit soluendo, vt ante definitum tempus debita 4† repræsentet: [h] vt fisco, cuius ob necessitates publicas, causam potiorẽ esse oportet, debita pecunia exoluatur. [i] S. 13. Calend. August. Sirmij CC. Coss.

Creditor, cui est satisfactum, tenetur reddere chirographum debitoris, Bald. vel sic. Soluto debito potest cautio repeti per condictionem sine causa, hoc dicit, Bal.

Ijdem AA. & CC. Sculatio. 5†

LEX II.

DIssolutæ quantitatis [k] retentum [l] instrumentum inefficax 6† penes creditorẽ remanere, [m] & ideo per condictionem [n] reddi oportere, nõ est ambigui iuris. S. Non. April. CC. Coss.

Malæ fidei possessor fructus percipiendo non facit furtum, sed cõsumendo facit furtum, & tenetur furti. Bal. vel sic: Malæ fidei possessor ad fructus extantes tenetur rei vendicatione: ad consumptos condictione ex iniusta causa. Salicetus.

Ijdem AA. & CC. Galatiæ. 7

LEX III.

MAla fide [o] possidens, de proprietate victus, de extantibus [p] fructibus rei vendicatione, [q] de consumptis ... condictione, sine causa, siue ex iniusta causa.

e *Ex primipilo.* i. ex primipilari administratione.

f *Præses.* sed quomodo præses cognoscit inter fiscum, & priuatum? Dic, quod hoc facit cum procuratore Cæsaris, ut supra si aduer. fisc. l. 1.

g *Debitorem tuum.* in diem vel pure.

h *Repræsentet.* s. fisco. ille debitor tuus conuentus condictione ex lege, & sic fallit hæc lex ad titulum istum. D. ad alia ... huius conditionis, vt dixi, ff. eo. l. 1.

i ... remisso interusurio medij temporis. argum. ff. ... si constante, §. quoties, & facit, inf. quando fis. vel ... per totum. ADDITIO. Per hanc legem dicit hic Bal. quod emptores gabellarum pro necessitate rei publi. possunt exigi ante diem, vel tempus; remisso tamen eis interusurio medij temporis, quod not.

DIssoluta quantitatis. CASVS. Si mutuasti mihi 10. & in diem confectum fuerit instrumentum: & solutis tibi 10. instrumentum reddere noluisti: qua actio. te conueniam vt reddas, quæritur? Respond. quod condict. sine causa, quod condict. sine causa quod est uerum, si tu soluisti tabellioni pro instrumẽto, alioquin vendicarem, & ad exhibendum agerem, vt supra ad exhib. l. fin.

4† Tua.

k *Dissoluta quantitate.* idest dissolutæ, obligationis pro quãtitate competentis. Vel id est solutæ.

l *Retentum.* si ex sua pecunia est factum.

m *Remanere.* vt infra de solu. l. nihil, & inf. deposi. l. propter & inf. loca. l. si conuictionis.

5 † Sculatio.

n *Per condictionem.* sine causa, & sic apparet dominium instrumenti esse creditoris, per quod vide turseum non debere restituere, si enim est set debitoris, non daretur ei pro re sua cõdictio, vt ff. vius. quẽ. adm. cap. l. si. nisi ratione possessionis daretur, vt ff. de condic. indeb. l. indebiti, §. 1. & hoc cum ex pecunia creditoris fuit solutum tabellioni, alias daretur rei vend. & ad exhibendum debitori, vt supra ad exhib. l. fi. & facit infra l. fin. & sup. de cond. indebit. l. cum & soluta.

6 † Cõcor. c. cum prident, cũ gl. super verb. resignauit ex. de pac.

MAla fide. CASVS. Si fundum meum mala fide possedisti, quia cum inuasisti, & egi, & obtinui, qua actio. ad fructus quos percepisti, agere possim, quæritur? Respond. quod extantes rei vend. ad consumptos condictio-ne, siue causa, siue ex iniusta causa.

7 † Galatiæ.

Nota ex hac l. quod malæ fidei possessor fructus percipiẽdo non facit furtum, sed consumendo, sic. secundum Bal. & ratio est secundum eundem, quia cum teneantur de percipiendis, est adstrictus percipere, & facit hoc de præcepto legis, consumere autem non adstringitur, imò vetatur, quia statim debuit domino restituere perceptos. facit quod no. ff. de pet. hær. l. etiam hære. §. fi. vbi uideas.

o *Mala fide.* quod iuris est scilicet bona vel mala fide possidere, sed fructus percipere facit, vt ff. de acq. rer. do. l. bonæ fidei, §. in contrarium.

p *Extantibus.* sub audi pro extantibus, &c.

q *Vendicatione*, vt ff. de rei vendi. l. fructus pendentes, &

& ī.de rei vendic. l.certum. vbi de hac materia plenè dixi. sed & actione furti, & condictione furtiua tenetur arg. ff. de fur. l. si certè. & de cond. indeb. l. si vrbana.

a *Condictione.*] Sine causa, vel iniusta causa: vt infrà de cri. expi. hære. l. aduersus, in fi. qua tenetur & is, qui rem, quam emerat seruus meus, quem possidet bona fide, sibi traditā accepit: vt ff. si certum pe. l. cum fundum, §. seruum. sed etiam rei vendicatione potest conueniri pro consumptis mala fide: quia dolo desijt possidere, vt ff. de regul. jur. l. rem. Item condictione furtiua: vt ff. de condict. furt. l. in re furtiua, §. fin. de percipiendis autē tenetur officio iudicis: vt Inst. de officio iudicis, §. illorum autem. & ī. de fruct. & lit. expen. l. litigator. & hoc si non habet titulum, aliàs dic, vt supra de rei vendica. l. si fundum.

Possessor malę fidei qua actione conueniatur pro fructibus cōsumptis.

SI non est. CASVS. Volebam à te pecuniam accipere mutuo, spe futurę numerationis cōfessus sum in instrumentis me recepisse. Postea eam numerare nolebas: qua actione te conuenire possim, vt red das instrumentum? Respond. q̄ si biennium intra quod cōsueuit opponi exceptio non numeratæ pecuniæ effluxit: & ante biennium elapsum protestatus fue ro me velle eam opponere: condicam per condictionem sine causa illud instrumentum. Viuianus.

1 † Acceptum.

sumptis verò condictione[a] conuentus, eorum restituti parere compellitur. Data Idib. Febr. CC. Coss.

Hanc legem summaui suprà in l. dissolutæ. Casus autem patet. Si pecunia non est numerata debitori, debet ei creditor reddere instrumentum. Bald. Vel sic: Confessus per scripturam se mutuum recepisse spe futuræ numerationis non secutæ: intra biennium potest condicere cautionem, & posteà, si intra biennium sit protestatio facta. h. d. Salyc.

Ijdē AA. & CC. Alexādro.

LEX IV.

SI non est numeratū, quod velut accepturum[b] [1] † te sumpsisse mutuò scripsisti: & necdum transijsset tempus[c] statutum, vel[d] intra hunc diem habitam contestationē monstrando: reddi[e] tibi cautionem præsidali notione postulare potes. Dat. 17. Calen. Ianuar. CC. Coss.

Notarius non debet scribere in instrumento spē partium.

b *Acceptum.*] aliàs acceptum: aliàs accepturum: id est in animo tuo gerebas te accepturum. hoc enim scilicet te accepturum, non debet in instrumento scribi.

c *Tempus.*] scilicet biennij: vt inf. de non numerata pecu. in contractibus.

d *Vel intra hunc.*] Licet transierit iam, quæ in scriptis est proponenda: vt ī. de non num. pecu. Auth. hanc querulam.

e *Reddi.*] condictione sine causa parum enim refert, vtrum ab initio sine causa datum sit, an causa pro qua datum sit, sequuta non sit: vt ff. de cond. sine causa, l. 1. 2. 3. & 4. & facit ad hanc legem ī. cod. l. dissolutæ. & si cert. petat. l. si non singuli. & ī. de fideiuss. l. si indebitam. & de non numer pecun. l. si quasi. Sed quomodo tam breui tempore hæc personalis actio tollitur? Respond. fingitur non nata.

DE ACTIONIBVS, ET obligationibus.

Quia in superioribus quædam generalia seruantur: ideò hic in medio de actionibus & obligationibus ponit.

DAta.] CASVS. Fideiussi pro te apud Titium: tradidi ei pecuniam in sacco, in specie, vt mandaret mihi actiones quas habebat contra te: antequam tecum fuissem litem contestatus decessit Titius, dicitur, quod vtilis mihi competit actio contra te debitorem. Vel pone casum in contractu nominato, & omnia verba stant propriè, & ferè omnes glos. superfluunt: vt si ego numeraui tibi centum, vt mihi mandares siue cederes actiones tuas aduersus tuum debitorem, ipsis cessis decessisti antequam essem litem contestatus cum debitore tuo: dicit, quod possum agere vtili actione: quia in principio statim fuit mihi nata. Viuianus.

f *Data.*] non vt eum pro quo soluisti, liberare velles, sed vt actiones eo nomine competentes in te transferantur. Et nota, quod præcessit pecuniæ dationem pactum de actione cedenda: aliàs non valeret cessio: vt ff. de fideiuss. l. cum is: & de solut. l. Modestinus. Item non fuit data pecunia vt quātitas: quia sic esset emptio, sed vt corpus, vt ff. de legat. 1. l. planè, infrà §. 1. & l. sed si certos. & l. si seruus legatus viuo, §. qui quinque. & sic fuit contractus innominatus, do vt facias, vel facio, vt des, alioquin ab initio contractus daretur vtilis actio, vt inf. de hæred. vend. l. emptor. & l. ex nominis. & ī. l. proxima. Nam in contractibus nominatis ab initio cōpetit vtilis sine cessione: sed in innominatis, in subsidium demum, vt hic dicit. Nec obstat, quod dicit quantitate, quia etiam species appellatione quātitatis cōtinetur, vt ff. de leg. 3. l. quisquis. Item nec quod dicit soluisti, quòd dic, id est tradidisti, sed M. in quolibet ab initio dat vtilem, & subandit hic maximè: sed hodie hæc videntur

TITVLVS X.

De actionibus, & obligationibus. [2] †

Ista est solemnis lex, & hoc d. secundum communem lectu. Directæ actiones procuratori in rem suam mandatæ, mandatore mortuo absque hærede, iuris artificio in vtiles conuertuntur. hoc d. & alibi non reperitur. & legitur tribus modis. duobus modis, vt in glossa magna. & tertio modo, vt in glossa parua, quæ incipit, pro quo fortè. Bald. Vel sic: Si mandator actoris moriatur sine hærede, lite nondum per mandatarium contestata, licet procuratorem in rem suam factum, vtilis actio ei competit. h. d. Salyc.

Imp. Gordianus A. Valeriæ.

LEX PRIMA.

DAta[f] certæ pecuniæ quantitate[g] ei, cuius meministi, [3] † in vicem [4] † debiti actionem tibi aduersus debitorem[h] pro quo soluisti[i] dicis esse mandatam:[k] & antequam co

2 † De obligatio. & act. rectius ex P. Flo. idq; P. Pratejus not. ad summ. Azo. eod. tit.

Quantitatis appellatione etiam con tinetur species.

3 † Et.

4 † al. inuicem.

expedita. Nam cum mandatum non finitur morte procuratoris, nec mandantis finiri debēt: vt inf. de don. l. illam. Vel ibi fuit cessa, hic mandata ad simplex exercitium, secundum quosdam. Vel tertio speciale illud in donatione. Vel illud in quinque alijs casibus speciale, in quibus ab initio datur vtilis. Primus in emptione: vt infrà de hæredit. vendit. l. emptor. & inf. l. proxim. in fin. Secundus in dote: vt infrà l. proxim. Tertius nomine dato in solutum, vt inf. quando fisc. vel pri. l. fin. Quartus in nomine dato pignori, ff. de pigno. l. cum conuenit. Quintus in legato nominis: vt infrà de legat. l. ex legato nominis. Et de natiuitate huius vtilis, dic, vt diximus ibi: & quis debeat in ea iurare de calumnia, dixi suprà de iuramen. calum. l. secunda, §. fin autem. Est & sextus hodie in donatione: vt infrà de donat. l. illam. Restat ergo, vt in hoc casu non detur ab initio vtilis, sed in subsidium: vt hic: nec etiam in omni nominato: nam in societate si velim tibi omnia communicare ex causa societatis, non tamen dabitur vtilis actio, sed debeo cedere directas: vt ff. pro socio. l. cum, in fine. & l. secunda, & tertia. & de pecul. l. Stycho. hoc ergo casu viuente mandante, habet directam nomine mandantis, suo nomine nullam: mortuo mandante extinguitur directa, & nascitur vtilis.

Actio vtilis in aliquib. casibus ab initio datur sine cessione.

g *Quantitate.*] in specie, scilicet quia in sacculo, & non in numero, & fuit ibi contractus, do vt facias.

h *Debitorem.*] pro quo fortè fideiussisti.

i *Soluisti.*] pro cuius obligatione quærenda soluisti.

k *Mandatam.*] aliud est cedere actionem, & aliud mandare. Nam primo casu nil penes cedentem remanet.

Actionem cedere, & mandare differunt.

secundo casu remanet directa, secundum quosdam. Sed Io. dixit, qui cedit, retinet directam, vtilem transferri: sed qui mandat, tantum committit causæ exercitium, & non transfert directam, vel vtilem: nisi in casibus, vt dixi, vel nisi in subsidium: vt in hoc casu, vel nisi fiat mandatum, vt fiat procurator in rem suam, quo casu idē est cedere, quod mandare, & ita hic potest accipi. Tertij dicunt, vt Azo. & Io. inter cedere actionē, & mandare, nullam esse differentiā quoad cedentem, vel mādantem, quia semper remanent penes eum directæ, licet quoad eum, cui fit cessio, differentia sit, vt modo dixi, s͡m Io. vt ff. pro soc. l. 1. in fi. & l. 2. & 3. & de pecu. l. quis ergo. vel nulla est q̄tum ad casum huius legis, secundum M.

* Vid. Cuiac. 2. obseru. 31. & ad Nouel. 134. 2 casi. a. recipō. 5.

a *Contestareris.*] nam tunc secus esset, vt j. de nouat. l. 3.

b *Sine herede.*] subaudi maxime, secundum M. vt s̄. dixi.

c *Fati munus.*] videtur ergo, ꝙ mandatum mandatis morte finiatur, etiam si in rem suam constituatur procurator, & ideò in subsidium datur vtilis, sic & infra de contrario iudicio tu. si non ex propria. & sup. ad exhi. l. si res. ff. de pac. l. si cum emptore. Item no. rem integram ante li. cōtest. vt ff. de intrilict. om. iud. l. & quia, in fin. Sed nunquid qui tibi tenet vtili actione, est tibi obligatus? & nunquid in libello vere poteris dicere eum tibi obligatum? quidā quod non, sed lex permittit tibi agere vtili actione ad vtilitatem tuam.

Actione vtili qui tenetur, an sit obligatus.

1 † al. conueniri.

nomine litem cōtestareris, [a] sine [b] hærede creditorē fati munus [c] implesse proponis: * quæ si ita sunt, [d] vtilis actio tibi competit. [e] PP. 5. Calē. Maij, Attico, & Prætextato Coss.

Vbi nomen debitoris datur in dotem, vel datur ex causa venditionis, competunt vtiles actiones. h. d.

Impp. Valerianus, & Galienus AA. Celso.

LEX II.

NOminibus [f] in dotem datis, quāuis nec delegatio [g] præcesserit, nec litis contestatio [h] secuta sit: vtilem tamē marito [i] actionem ad similitudinem eius, qui nomen emerit, [k] dari oportere, sæpè rescriptum est. PP. 14. Cal. Febr. Seculari, & Donato Coss.

Pro debito domini nō conuenitur colonus, qui satisfecit pensioni. hoc dicit Bald. & Salyc.

Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Rusticiano. al. Rusticano.

LEX III.

OB causam ꝓprij debiti locatoris cōuenire [1] colonos, pensionibus ex placito satisfacientes, [l] per quem [m] iniuriosum est. [2] † PP. Prid. Calen. Ianua. Tyberiade, Maximo 2. & Aquilino Coss.

d *Quæ si ita sunt.*] quia vtilis, & directa idem sunt in substantia.

e *Competit.*] contra debitorem nomine tuo, quam vsque nunc non habuisti.

NOminibus.] CASVS. Mulier marito debitorem habens, ius quod habebat in debitore, dedit in dotem: licet debitorem marito non delegel, vtilis tamen competit ei contra debitorem vxoris suæ. sic est in eo, qui emit à creditore ius, quod habebat in debitore. Viuian.

f *Nominibus.*] id est actionibus.

g *Nec delegatio.*] scilicet debitoris, quæ fit per stipulationem, vt ff. de nouat. l. 1. alias l. delegare. §. 1.

h *Contestatio.*] contra debitorem mandata actione, vt inf. de nouat. l. 3. & hic est alius modus delegandi. his enim duobus modis fit, vt ff. de nouat. l. delegare. §. 1.

i *Marito.*] sponso non, vt ff. de iure dot. l. stipulationem. Sed quæratur an eadem sit substantia vtilis & directæ actionis, q͡d Ioan. dicit arg. ꝯ. ff. de procu. l. non solum, §. sed interdum. & de iureiuran. l. nam & postea, §. iusiurandum. ADDITIO. Vide de hac quæstione per Bar. in l. 1. ff. eo. tit. in 3. col. vers. quæro vtrum actio vtilis & directa, &c.

k *Emerit.*] in quem transit sine cessione vtilis; vt hic, & inf. de hær. vel act. vend. l. emptor, & ff. de pact. l. si cum emptore. Et idem est in quibusdam alijs, quos notaui sup. l. proxim. his ergo casibus statim competit vtilis, sed facta cessione competit directa nomine cedentis: vt enim in venditione rei corporalis non transit dominium, nisi facta traditione: vt sup. de rei vendic. l. seruum. sic ille, cui venditur nomen, vel cui datur in dotem, non habet directam, nisi facta cessione: vt j. q͡n fiscus vel priua. l. vtilē tn̄ in casibus: vt dixi. Sed quia nō propriè dicitur traditio incorporaliū: vt ff. de acquir. poss. l. 3. in prin. ideò nomine cedentis non suo intentat directam, vt ff. pro socio. l. 2. & 3.

Actionis directæ, & vtilis an sit eadem substantia.

Bona fides præcipitur considerari inter contrahentes. hoc dicit Bald.

Ijdē AA. & CC. Liciniæ. [3] †

LEX IV.

BOnam fidem in contractibus considerari, æquū est. [n] 3. Nonas Octob. AA. Coss.

Liberum est contrahere, & non contrahere à principio; sed post obligationē contractam non est licitum resilire. h. d. Bald.

Ijdem AA. & CC. Camerino, & Martiano.

LEX V.

SIcut initio libera potestas vnicuiq; est habēdi, vel non habendi contractus: ita renunciare [4] † semel constitutæ obligationi, aduersario non consentiente, [o] nemo potest. Quapropter [p] intelligere debetis voluntariæ obligationi semel vos nexos, ab hac, nō consentiente altera parte, cuius precibus fecistis mentionem, [q] minimè posse [r] discedere. Dat.

OB causam.] CASVS. An ex ꝯtractu domini locantis fundū colonus conueniri possit, quærit? Dicitur ꝙ non, solutis pensionibus conuentis. Viuian.

l *Satisfacientes.*] alioquin conueniuntur coloni, cōdēnato prius locatore: vt j. quando fiscus, vel priuat. l. 2. 3. & 4. & ff. pro soc. l. 3. & 3.

m *Per quem.*] id est, valdè.

BOnam fidem.] In lege ista ponitur quædam regula circa actiones, & obligationes, quæ talis est. In omni ꝯtractu bona fides exigitur, non tñ omnes actiones sunt bonæ fidei. Viuian.

n *Æquum est.*] Exemplum: vt ff. depos. l. bona fides. Et dic in bonæ fidei contractib. exigitur, vt cesset dolus ad eorum essentiam; vt ff. de dolo. l. & eleganter, in princip. & de contrah. empt. l. domum, in fi. nisi quando incideret dolus. in contractibus verò stricti iuris, quoad effectum, siue incidat dolus, siue det causam: vt ff. de verbo. oblig. l. si quis cum aliter. & plenè dixi supra ex quib. cau. maior. l. in contractibus. & vide Glos. in c. 3. ext. de empt. & vend. An autem dolus tertij dans causam contractui vitiet contractum? Quidam quod sic: vt d. l. eleganter nos contra per eandem legem, circa princip.

n *Æquum est.*] quia vbi dolus dat causam contractui, nullus est. ff. de dolo. l. & eleganter.

SIcut.] Præmittit duas regulas. Ab initio cuilibet liberum est contrahere, vel non contrahere: sed contracto celebrato, alter contrahentium altero inuito, obligationi semel constitutæ renunciare non potest. si ergo cum aliquo contraxisti, vel vendendo, vel locando, eo inuito ab obligatione recedere non potes. Viuian.

o *Non consentiente.*] contra j. de commu. seruo ma. l. 1. vbi dissentiente socio potest mandari.

p *Quapropter.*] quod dixit in genere, nunc dicit in specie.

q *Mentionem.*] contra ff. de condi. ob cau. da. l. si pecuniam, in principio.

r *Minime posse.*] vt & ff. commo. l. in commodato, §. sicut. & infra de rescinden. vend. l. de contractu. & supra de transact.

2 † Hinc etiam colligunt, vasallum nō cogi ad exsoluenda patroni debita: sed nec debere Principi alienū subditum eius fisti. Sed tamen, vt hoc perpetuò verum sit, ius repræsaliarum non admittit. Vide Pechium ca. 4. de iure sisten. Cuiac. 8. obs. 14. Goel.

3 † Licilla.

Colonus an possit conueniri pro debito locatoris.

4 † Renunciari.

Bona fides quare exigitur in contractibus.

transact. & l. quamuis, & infra de contrahen. empt. l. nón idcirco, in fine. ff. mand. l. si mandauero, 2. §. sicut & ff. de cur. fur. l. cuius bonis, in prin. ff. nau cau. l. 1. §. 1. & ff. de iud. l. interdum, §. senator, & infra de donat. l. si quis argentum, §. fin. & infra ad Vell. l. si mulier, 2. §. sin autem. & l. finá. Et sic collige ex prædictis, quod qui ex voluntate imponit sibi necessitatem, non est ei subueniendū: vt ff. qui satisd. cog. l. si fideiussor, §. pen. Et no. hic duas regulas. Prima, q; nemo compellitur contrahere, quod fallit in casibus, vt no. j. de iure delib. l. nec emere. Secunda, q; facto contractu nemo discedit altero inuito, quæ fallit in dato ob causam, vt ff. de condi. cau. data l. de di. §. 1. & l. si pecuniam, §. fin. Sed distingue, an fiat contractus innominatus gratia tua, vel mea & tua, & tunc obtinet, quod hic dicit, an mea tantum, & tunc quod ibi dicit, sic ff. de pactis, l. si cum fundum secundum quosdam. Item fallit in actione mandati: vt ff. mand. l. si mandauero. 2. §. fin. & l. si quis alicui. §. qui suscepit mandatum, & in actione pro socio, ff. pro soc. l. verum, §. fina. Sed specialia sūt. Vel dic secūdo, quòd in casibus prædictis non erat nata actio: nascitur enim mandati ex renunciatione facta re non integra, vel si intersit, ut in d. l. si mandauero & instit. manda. §. fi. Item pro socio, ex renunciatione intempestiua, vel finita societate; ut d. l. verum, §. fi. & infra p soc. l. tandiu, & ff. pro soc. l. sed & socius, §. fi. vel aliter, licet socius renunciet, tamen remanet obligatus, sicut potest facere emptor renunciare contractui, sed tamen tenetur ad interesse. Item ad illam, mandati, dic quod non nascitur, nisi quando res est non integra: vel quando intersit, ut prędixi, vnde reuocando prius non se eximit ab obligatione, cum ei non teneatur. vt ff. de verb. oblig. l. decem. Item nec obest ff. depos. l. 1. §. penul. & ff. de preca. l. cum precario. quia precario concedens, vel deponens non se obligat, vt non reuocet. Sed tu dic tertio secundum Azo. quod prædicta ratio, q; actio non sit nata, non valet: quia non de actione, sed obligatione hic tractat: quam constat natam in casibus prædictis. Sed plus dico, quia actio depositi nascitur ante dolum commissum, ut ff. deposi. l. 1. §. idem Pomponius quærit, & §. est autem, & idem in consimilibus, sed secus in pro socio. Est ergo illa ratio differentiæ, quia in mandato non damnificatur dominus vel procurator, vt ff. manda. l. si procuratorem, §. mandati: In condictione vero ob causam ideo pœniteo: quia is cui dedi, non obligauit me vestiendo contractum ex parte sua. in societate est ratio, quia agitur interesse. In deposito, & precario respondeo, ut dixi, & eodem modo respond. ad illam l. ff. si certum petatur, l. qui pecuniam.

Cōtractus an rescindatur per pœnitentiam alterius cōtrahentium.

1 † al. Mauriaco.

2 † Pignora. ab.

S*I in solutum*. CASVS. Si debitor meus in solidum quod habet in debito rem suum in solutum mihi dederit, pignora sibi obligata persequi per hypothecariam act. possum, & hoc in prima. Si vero ab antiquioribus creditoribus, à quibus fuit pecunia numerata, fuerint pignora distracta. ab emptore ea reuocare non potero, & hoc in secunda. Viuianus.

a *Persequere*. per hypothecariam; sed & personalem habes utilem: ut infra quando fis. uel priua. l. fi. & differt hæc ab interiori l. proxima. quia ibi emit, hic in solutum accepit. Itē hic accepit in solutum specialiter uel gñraliter ius pignoris: ibi non.

ADDITIO. Aduertas, q; finis istius glo. non placet doc. uolentibus, & concludentibus, q; cessante personali actione, etiam hypothecaria eius accessoria intelligitur cessa.

b *Perspicis*. ut infra qui po. in pig. ha. l. si generaliter, & infra si antiquior credi. l. 1. & secunda.

3 † Fuelpisto. al. Cōfuelpisto.

4 † Pignorā

Nonis Aprili. Byzantij. AA. Coss.

Cesso personali titulo dationis insolutum, vel titulo venditionis; hypothecaria etiam intelligitur esse cessa, siue veniat ex obligatione generali, siue speciali, hoc dicit not. cū l. seq. Bal. Vel sic, quando debitor dat suo creditori in solutum nomen debitoris sui, cuius bona erant etiam hypothecata, potest creditor ipse prosequi pignora nisi à prioribus creditoribus sint distracta. Salicet.

Ijdem AA. & CC. Mauritio.[1] †

LEX VI.

SI in solutum nomen debitoris sui debitor tibi dedit tuus, ac te in rem tuam procuratorem fecit, pignora, quę specialiter vel generaliter habes obligata, persequere.[a] Quæ si ab ijs, quibus fuerant obligata, cum potiores erant, distracta probentur,[2] emptoribus auocari non posse perspicis.[b] Dat. 9. Calend. Iul. Sirmij AA. Coss.

Vendita hypothecaria, dicitur vendita actio rei vendicationis. Bal. Vel sic: Ex simplici emptione nominis in emptorem transfertur etiam persecutio, & distractio pignoris, & hypotheca venditori competentis: nisi à prioribus creditoribus sit vendita, vel ab emptorib. præscripta, hoc dicit, Salic.

Iidem AA. & CC. Mauritio.[3] †

LEX VII.

SI à creditore[c] nomē comparasti,[d] ea pignora,[4] † q̄ venditor nominis persequi posset, apud præsidem prouinciæ vendica[e] nam si debitum ex eius[f] persona res tibi obligatas tenentes nó transferāt;[g] iure cōi[h] pignora distrahere non prohiberis.

¶ Sanè si à[5] † creditoribus in ordine pignorum antecedentibus venundantibus, qui possident, comparauerunt,[i] vel longi temporis præscriptione[k] muniti perhibentur;[l] pignorum distrahendorū facultatē te nōhabere perspicis S. 3. Cal. Ia. Sirmij. AA. Cos.

S*I à creditore*. CASVS. Si comparauia ct. à Titio, pignora q̄ Titius habebat obligata, possim uendicare ab ijs, qui ea possident, & ea distrahere possum, nisi illi qui possident, soluāt q; mihi debetur, & hoc in prima. Si uero possidentes pignora erant potiores, & uendiderint, aut etiā si longi temporis p̄scriptione tuti sint, qui emerunt à posteriorib. tūc neque uēdicare, & per hoc neque distrahere possum. Viuia.

4 † al. sanè credito.

c *Si à creditore*. scilicet, alicuius.

d *Comparasti*. an idem si fuerit datum nomen pignori? Respon. utique: cum enim habet principalem utilem, accessoriam habet, ut inf. de hære. uend. l. postquam.

e *Vendica* per hypothecariam.

f *Ex eius*. scilicet, creditoris uendentis.

g *Non transferant*. idest, non soluant.

h *Iure communi*. secundum formam, quam habes infra de iur. do impe. l. fi. & inf. de hær. uend l. emptor & l. ex nominis, & ff. de hær. uen. l. emptori nominis.

i *Comparauerunt*. sic inf. ad Maced. l. si permittente.

k *Vel longi temporis præscriptione*. hypothecaria durat quandoque decem annis inter præsentes, 20. inter absentes. quandoque 30. annis, ubi s. deficit titulus, quandoque 40. durat: ut inf. si aduer. credi. l. 1. & 2. & de præscrip. 40. annorum, l. sicut, & l. cum notissimi.

Actio hypothecaria quanto tpe duret.

l *Perhibentur*. Licet à posterioribus emerit.

S*I quidem*. CASVS. Diligebam quendam, s. Seium ea affectione, qua pater filium diligit suum, permisi uolens ei donare, ut acciperet pecuniam à procuratore meo: ille uolens me remunerare, mandauit procuratori suo, ut mihi pecuniam restitueret, antequam acciperem, decessit Seius: an decem, quæ dedi Seio, repetere possum, uel à procuratore petere, id quod mandauit sibi Seius mihi dandum, quæritur? Respon. quod non repetam ab hæredibus, cum perfecta donatio non reuocetur: nec à procuratore repetere potero, quia morte mandantis finitum est mandatum, & hoc in prima. Si uero Seio mutuassem eam, possem ab hæredibus petere, & hoc nisi aliquem debitorem mihi delegauerit,

rit, à quo fuerim stipulatus illam pecuniam mihi reddi. Vivianus.
a *Permisisti*. donando eidem, & sic etiam de facto habuit.
b *Ante perceptionem*. i. antequam perciperes à procuratore
c *Nec*. nunc soluit.

i *Teneri*. sic ff. quod metus cau. l. extat.
k *Exceptione*. etiam post impletam fundatam intentionem, & ad hoc supra de rei vend. l. res, & de edend. l. qui accusare & inf. excep. l. si quidem.
l *Remedijs*. vt ff. de re iud. l. a diuo.

Mandati mandantis morte finitur.

d *A procuratore*. cum morte mandantis finitum sit mandatum, vt ff. de leg. 2. l. cum pater, §. Mevio. & de dona. l. 3. §. si pecuniam. Sed contra infra de dona. l. illam, vbi dicit non finiri morte. Solut. quidam dicunt quod illa corrigit hanc: Alij dicunt ibi, quod decessit ille cui mandatæ sunt actiones: hic ille qui mandauit, cui solutioni est contra institut. mandati, §. item si adhuc & cæt. Tertij dicunt, quòd hic non mandauit illi cui volebat donare: sed procuratori, quem volebat dare: ibi vero illi, cui volebat dari, mandauit. Tu dic, quod nihil mihi donauit vel cessit: sed permisit vel mandauit, vt pecuniam à suo procuratore acciperem: vnde sicut expressè potest reuocare: vt ff. de don. l. qui saxum. ita hic tacite, scilicet eo mortuo. Alij tamen alia ratione dicerũt hic non agi, non illa quia morte sit finitum mandatum, sed illa quia iure antiquo si ne traditione donatio non valebat, nec ab herede poterat petí: sic in actione donata non valebit sine mãdato vel etiam cum mandato, sed reuocato vel finito, quod nihil est, quantum, ad hanc legem.
e *Dedisti*. & sic non fuit donum.
f *Nec delegato*. idest à procuratore.
g *Eius*. i. cui mutuo dedisti.

1† Repetere.

2† ab Oliuio.

N*Egantes*. CASVS. Si mutuasti mihi 10. & negẽ tibi me teneri, non debes me armata manu ad solutionem compellere, sed petere debes coram iudice, & te non probante quod intendis, vel si propter exceptionem te remouen, absoluar, si probaueris, condemnabit me iudex, & per executionem rei iud. compellendus ero ad solutionem. Viuia.
h *Negantes*. i. debere.

3† Petitionem.

Donatio non finitur morte, sed promissio ordinata ad donationem de futuro, re integra morte finitur, hoc dicit: Vel sic: Mandatum etiam remunerationis gratia finitur morte mandantis re integra, hoc secundum Pet. & Cyn. & Bald.

Ijdem AA. & CC. Crescentio.

LEX VIII.

SI quidem donationis causa ei, quem affectione patris te dilexisse proponis, tuã accipere pecuniam permisisti: [a] & hanc tuam liberalitatem ille remunerans te à procuratore suo aliam pecuniam sumere præcepit, rebusq; humanis ante perceptionem [b] fuit exemptus, nec [c] quod dederas, recuperare (cum perfectam habuit donationem) nec quod tibi dari mandauit necdum tibi traditum petere 1† potes à procuratore.

¶ Quod si mutuo dedisti, [e] nec à delegato [f] dari nonandi causa stipulatus es, successores eius [g] solutioni parere compellantur. Dat. 13. Calẽ. Febr. CC. Coss.

Debitum non est exigendum armata manu, sed ciuiliter in iudicio, hoc dicit Bal. & Salic.

Ijdẽ AA. & CC. Glyconi. 2†

LEX IX.

NEgantes [h] debitores nõ oportet armata vi terreri: [i] sed petitore quidem non implente suam intẽtionem, 3† vel exceptione [k] submoto, absoluit: conuictos autem cõdemnari, ac iuris remedijs [l] ad solutionem vrgeri conuenit. Dat. Idus Feb. CC. Coss.

Electa hypotheca, non tollitur, personalis aduersus debitorem, & quatenus ex pignore non est satisfactum, remanet actio prima. Bal. Vel sic: Pignore electo, pro residuo pretii remanet integra petitio, hoc dicit.

Ijdem AA. & CC. Rufino.

LEX X.

ADuersus debitorem, electis pignoribus, personalis actio nõ tollitur, sed eo, quod de pretio seruari potuit, in debitum computato, de residuo manet integra. Data, 3. Non. Apr. CC. Coss.

Quod mutuatur colono, nõ potest repeti à domino, etiam si castaldi (aliàs vasalli) domini fuerint præsẽtes, h. d. B.

Ijdem AA. & CC. Paulæ.

LEX XI.

NImia credulitate circunuenta es, cum quod 4† colonis in rem suam [n] mutuo dedisti, 5† à domino prædij te postulare posse credidisti, nec ad eum obligandum actorem [o] ipsius adiuuat te præsentia. Dat. 8. Cal. Augu. CC. Coss.

Pro debito pecuniario liber homo seruire non cogitur Bal. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Iouino. 6†

LEX XII.

OB æs [p] alienum 7† seruire [q] liberos creditoribus, iura compelli non patiũtur. Dat. 13. Calen. Nouemb. CC. Coss.

IN AVTHEN.

¶ Vt nulli iudi. lice. habere loci seruat. §. quia vero, col. 9. const. 9.

A*Duersus*. CASVS. Mutuasti tibi pecuniam, pignus mihi obligasti, non ideo quod cœpi pignus uẽdicare, tollitur personalis actio sed si pretium pignoris ad debitum non sufficit, pro residua quantitate debita, te potero conuenire. Viuian.
m *Integra*. vt infra de distract. pigno. l. hypothecis, & de iure domi. impetran. l. si circa finem, & de pign. l. 1. & sup. si certum pet. l. si pro mutua, & ff. si cert. peta. l. creditor, 2. & ff. de distract. pignorũ, l. quæsitum, & ff. de pecul. l. si ex duobus, circa principium, & leg. quæsitum. §. si an. nua.

N*Imia*. CASVS. Si colono meo in rem suam decem mutuasti, à me petere non poteris, nec mihi præiudicabit præsentia actoris mei, id est, castaldionis, quo magis tibi obliget. Viuian.
n *Rem suam*. id est, colonorum, nam si domini, secus esset, vt inf. quod cum eo l. qui.
o *Actorem*. castaldionum, vel quia subscripsit vt testis, vt sup. si cer. pet. l. mutuæ, sic econtra sup. eod. l. 3.

4† Quini.

5† Id.

O*B æs alienum seruire*. CASVS. An ob æs alienum, quod contraxi, me facto postea non soluendo, ego liber seruus creditori fieri cõpelli possim, quæritur? Respond. quod non; vel dic compellendus seruire & sic accipitur seruire proprie, postmodum impropriè. Tertiò dic seruire liberos, id est, filios obligari. Viuianus.
p *Aes alienum*. æs alienum dicit, quod nos alijs debemus. Aes suum vel nostrũ, quod nobis alij debent, ut ff. de verb. sign. l. cedere, §. æs.
q *Seruire*. idest, seruos fieri, uel retine propriam significationem, sed repetitur instantia, inf. de capt. l. fi. & inf. communia de ma. l. 1. §. 3. & cum aliquis se obligat ad seruandũ, vsque

6† Iouiano.

7† Ambrosius lib. de Tobia. Vidi inquit, miserabile spectaculũ liberos pro paterno debito in actione deduci. i. actionẽ. vi. Cuia. ad Nou. 134. Goth. Aes aliẽũ. Aes propriũ.

vsque ad aliquod tempus. Vel dic, id est filios obligari, vt ĵ. quæ res pigno. oblig. l. qui filios, sed hoc fallit secundum B. vt arg. int. de pat. qui fil. l. 2.

I Mò à debito.] CASVS. Hæc Auth. non corrigit legẽ Codicis, sed addit, & imponit pœnas tres creditori, qui compellit debitorẽ, vt pro debito fiat seruus eius, quia perdit debitum. Item cogit tantundem dare ipsi debitori, vel eius parentib. tertiò patitur creditor talia faciens pœnam corporalem. Viui.

a Creditor cadat.] si cũ seruire compellat.

b Retento.] id est, illi qui fuit retentus, vi, et si pater consensisset, vt arg. ff. quę res pig. obl. poss. l. si.

Pactũ q creditor, possit debitorẽ capere & retinere pro debito nõ valet.

c Parentibus.] agentibus nomine retenti, in quorum potestate est retentus. Vel dic, parentibus, qui successerant retentis: idẽ tñ si extranei succesfetant: sed de parentibus dicit, ideo quia frequẽtius fit. Vel tertiò si retentus vellet remittere, parentes pñt petere: quia eis videtur fieri iniuria. ff. de lib. cau. l. 2. ȝ & 4. An autem his legib. potest renũciari? Respond. non, vt not. in Auth. vt fine prohibi. &c. §. a collat. 7. alias incipit, siue debiti, siue credi.

E Vm cui.] CASVS. Si decẽ mutuasti mihi: & de his vestes ꝯparaui, an aduersus vẽditorem vestiũ actionẽ habeas, ꝙrĩt? Resp. q d nõ. sed ꝯ me cui mutuasti, agere debes. Viui.

d Mercibus.] suis vẽditis.

e Abstulisse.] i. accepisse à debitore tuo. sic. ff. de sua. l. qui vas in pŗinc.

f Actionem.] vt inf. deposi. l. si is & supr. si cer. pet. l. nõ aduersus, & sup. de condic. indeb. l. his solis.

E St in arbitrio.] CASVS. Titius obligauit mihi pign. pro pecunia, quam ei mutuaui & pignus distraxit & vẽdidit: in electione mea est velim conueniri Titium actione personali, aut agere hypothecaria aduersus emptorem pignoris: nisi possessor pignoris tueri se possit pręscriptione longi temporis. Viuianus.

g Actione.] s. conueniatis.

h Pignora.] vt infra de pigno. l. quamuis personali, & l. distractis, & l. debitorem, & l. persecutione, & de præca. & Salmi. inter l. primo. & argumen. infra de fideiuss. l. primo & hoc in pignore expresso, secus si in tacito etiam iure veteri, vt ff. de iure fisc. Moschis, & est si. infra, l. de sier. pign. da. ma. l. prima, secunda, & tertia, & infra de pign. l. secunda.

i Longi temporis.] de hoc dic, vt dixi supra eodem, l. si à creditore.

Debitorem meum cępi, & detineo, quæritur an puniar, & qualiter? Respondetur quod tripliciter punior: quia priuor iure meo. Secundo quia debeo tantundem dare detento uel parentib. eius. Tertiò quia punior pœna corporali. d.d. Et quia non dicitur, qualiter, relinquitur arbitrio iudicis. Bald. vel sic: Not. quòd triplici pœna affligitur, qui debitorem suum capit, & retinet. Secus si debitor esset fugitiuus: quia capi potest, vt ad iudicem ducatur: et tunc modico spatio debet retineri. l. ait prætor. §. si debitorem. ff. quæ in fraud. cred. l. interdũ. 2. §. qui furẽ ff. de furtis. Sal.

I Mò à debito creditor[a] cadit, tantundem dãdo vel retento,[b] vel eius parentib.[c] ipso quoque creditore corporalibus pęnis subdendo.

Accipiens mutuum obligatur mutuanti, non is, ad quem pecunia propter mercimoniũ deuenit. Bal. & Sali.

Ijdẽ AA. & CC. Barsumio.

LEX XIII.

E Vm, cui mutuam dedisti pecuniam, ad solutionem vrgeri competenti debes actione. nã aduersus negotiatores, quos ex mercib.[d] pecunias abstulisse[e] tuo debitori proponis, nullam habes actionem.[f] Dat. 9. Cal. Appril. CC. Coss.

Creditori datur ius eligendi, an agat personali vel hypothecaria: imò ius cumulandi personalem & hypothecariam in libello. h. d. Bal. & hoc iure isto hodie serua Authen. hic positam. Salic.

Ijdem AA. & CC. Hermodoro, & Nicomacho.

LEX XIIII.

E St in arbitrio vestro,[1 †] personali debitoris hæredes actione,[g] an eum, qui ab his distracta, sibique tradita pignora[h] tenet; in rem Seruiana (si non longi temporis[i] præscriptione munitus sit) an vtrosque conueniatis. Dat. 5. Calend. Decemb. Nicomedię, CC. Coss.

IN AVTHENT.

De fideius. §. sed neque ad res. collat. 1. constit. 4.

Not. quòd non modo principalis, sed etiam fideiussor est prius excutiendus, quam perueniatur ad pignoris possessores.

S Ed hodie nouo iure prius conueniendi sunt omnes fideiussores & mandatores, & sponsores, quàm ad pignorum perueniatñ possessores.[k]

TITVLVS XI.

Vt actiones & ab hęredibus & contra hæredis incipiant.

Stipulatio & legatũ post mortem collatum incipit ab hærede: & hoc vigore huius legis, remota regula antiquiorum. Bal. vel sic: Obligationes tam ex contractib. quam ex vltima voluntate possunt ab herede incipere actiuè & passiuè, remota antiqua regula his cõtraria. Sal.

S Ed hodie.] Hac Auth. corrigit legẽ Codicis, qa prius debet conuenire fideiussores & debitores quam pignoris possessores. Viui.

k Possessores.] est cõtra in auth. de liti. §. ad hoc, aliàs ab hoc. collat. 8. quæ est inf. de pig. Auth. hoc ita. B. dicit, quòd nęc corrigitur. I. & Io. dicunt, quòd illa delitig. secundum istam. Vel quod ibi dicit, verum est, si possessor habeat cãm à debitore, alioqui ꝯ. sed hoc non placet ideo qa dolus auctoris emptori nocere nõ dẽt, cum conuenitur, vt ff. de excep. dol. l. apud. §. si cũ. Vel dic, vt plene ibi dices.

1 † Virum.

ADDITIO.

Bald. hic dic notabiliter istam Auth. non habere locum, si extraneus possessor non libr, sed debitori possidet pignus. Nã tunc poterit ipse nõ excusso pricipali aut eius fideiussore conueniri: quia effectus iudicij fundatur ꝯtra principalem, ex quo non tã ipse possessor, quam principalis cuius nomine possidet, videtur conueniri ar. l. a. sup. vbi in rẽ act.

VT ACTIONES & ab hæredibus & contra hæredes incipiant.

Dixit titulo superiori de actionib. Sed quia quædam ab hæredibus incipiunt, & contra hæredes, ideo de his dicit, & aliæ prius tatæ protendũtur contra hæredes, & hęredib. vt inf. de hære. act. per totum.

C Vm stipulationes.] CASVS. Olim stipulatio post mortem alicuius contrahentium concepta, vel pridie quàm moreretur, non valebat. Verbi gratia. Si stipulet me aliquid redditurum post mortem tuam non valebat. ratio quare non valebat, erat illa: quia actio contra hæredem & ab hærede incipere non poterat. Quam antiquitatem emendauit Imperator dicens, quod stipulatio sic concepta valeat, & quòd actio incipiant competere hęredi, & aduersus hęredem: ne propter nimiam subtilitatem verborum, voluntas contrahentium impediatur. Viuian.

Cum

Stipulatio est contractus impropriè.

a *Contractus.*] sic ergo innuit stipulationem esse contractum, sed impropriè, vt ff. de verbo. signi. l. Labeo. 2. idem innuit iu legatis, sed illa sunt ex quasi contractu, vt insti. de oblig. quæ ex quasi contra. §. hæres.

b *Post mortem.*] alterius contrahentium. Verbi gratia. Si promittam me daturum decẽ post mortem tuam, quod pro tibi decem post mortem tuam, quod pro eodem est, ac si hęredi tuo legem, vt habes hæc exẽpla insti. de inu. stipul. §. post mortem, & §. seq. & insti. de lega. §. post mortem, & infra, de fideicommissis... contrahen. sti. l. scrupulosam.

1† De veteri regula in Codi. Theod. de c... dim. rescr. & a Theophi. in §. post mortem, de leg. Goth.

c *Antiquitas.*] cui videbatur ex facto contrahentium inter ipsos incipere debere obligationẽ, sed hoc fallebat in stipulatione condicionali, etiã olim, vt insti. de verbo. obl. §. ex conditionali.

d *Recepimus*] s. in dicta l. scrupulosam.

e *Illam*] non solum rẽ mutare, & ad hoc in auth. de non alien. §. finimus, col. 2.

f *Vel contra hæredes.* vt si defunctus, ad diem certum sub pęna pecuniam promisit, eo etiam ante diẽ mortuo necdum hæreditate adita committitur pœna, vt ff. de verbo. obliga. l. ad diem, & ff. de naut. fę. l. fi. & ad hoc ff. de verbo. obl. l. quodcũque. §. 1. immo pone prædicta exempla, vt modo notaui in alia glo. alterius contrahentium, &c. Et caue tibi, quia aliter dicitur post mortem incipere actio in stipulatione, & aliter in legato. In stipulatione enim dicitur incipere, non quia nulla fuerit ante mortem, sed quia nunc incipit esse efficax, vt ff. de euic. l. si per imprudentiam, §. non minus, sed vbi mihi legas post mortẽ meã, nunquam mihi debetur, sed hæredi meo tantum, quasi ex sua persona, vt ff. de euic. l. qui à pupillo. & ff. de actio. & obli. l. obligationum ferè. princ. & ff quando dies leg. ce. l. 3. Item huic lxhi est contra. ff. de act. & obli l. sub hac. Sed ibi non potest velle hæres, quia nec à principio sic facta valet, promitto si volam. vt ibi dicit. Vel ibi non est inutilis ea ratione, quia actio non possit ab hærede vel contra heredem incipere: sed quia ab initio ex sui natura inutilis est sic concepta, si volam. Item no. arg. de præbenda non vacante, vt dixi sup. de pact. l. fi. & facit. ff. ad l. Falc. l. pœnales, circa princ. ibi, nec contrarium est, &c.

2† Al. latitudo voluntatis.

Actio aliter dicitur incipere in stipulatione post mortẽ, & aliter in legato.

Impera. Iustinia. A. Ioanni P.P.

LEX VNICA.

CVm stipulationes, & legata, & alios contractus[a] post mortem[b] compositos[1] †antiquitas[c] quidem respuebat, nos autem pro communi hominum vtilitate recepimus:[d] consentaneum erat, etiam illam[e] regulã, qua vetustas vtebatur, more humano emendare.

¶ Ab hæredibus enim incipere actiones, vel contra[f] hæredes, veteres non concedebant, comtemplatione stipulationum cęterarumquę causarum post mortem cõceptarum. Sed nobis necesse est, ne prioris vitij materiam relinquamus, & ipsam regulã de medio tollere, vt liceat & ab hæredibus, & contra hæredes incipere actiones & obligationes: ne propter nimiam subtilitatem[g] verborũ voluntates[2] †contrahentium impediantur. D. 15. Cal. Nouem. Const. post Consulatũ Lampa. & Orestæ VV. CC.

TITVLVS XII.

Ne vxor pro marito, vel maritus pro vxore, vel mater pro filio conueniatur.

Vxor conuenta ex contractu mariti, non habet necesse contractũ infringere: quia siue valeat, siue non, ex eo conueniri nõ potest. h. d. Bal. vel sic: Mulier ex contractu mariti non põt conueniri nisi ex intercessione, à qua iuuatur Velleiano. h. d. Sal.

g *Subtilitatem.*] sic inf. pro soc. l. de societate, & ff. qui. mod. pig. vel hypo. sol. l. sicut. §. si debitor. Item ad hoc. inf. de consti. pecu. l. pen. prope finem.

NE VXOR PRO MARITO, VEL &c.

Licet hæres pro defuncto conueniatur, vt sup. tit. 1. non tamen sic est in alijs: etiam qui valde coniuncti videntur, vt hoc titu. & sequen.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Asclepiodotæ.

LEX PRIMA.

FRustra 3 † disputas[h] de contractib. cum marito tuo habitis, vtrum ne iure steterint, an minime: cum tibi sufficiat, si proprio nomine[i] nullum contractum habuisti, quo minus pro marito tuo cõueniri possis, quod nec si sponte pro eo intercessisse, quicquam à te propter Senatusconsultum[k] exigi iure potuisset. Datum prid. Idus April. Dioclet. 3. & Maximiano 2. AA. Coss.

Pro debito mariti non potest fieri missio in bonis vxoris: tamen si maritus possidebat, habet vxor probare se dominam. h. d. not. secundum Bal. & Salic.

F *Rustra disputas.*] CASVS. An ex contractu mariti possit cõueniri vxor, quæritur? Respõ. frustra disputas mulier, tenuerit contractus initus cum marito ipso iure vel non, quia ex contractu mariti non conuenietur propter Senatuscõ. Vell. Viuia.

3† Cõcor. cum hac l. & duabus seq. cap. ex parte vestra, & gl. super verbo aliena. de rescrip.

d *Disputas*] aliàs dubitas, s. tu vxor.

i *Si proprio nomine.*] id est ad vtilitatem tuam, vt infr. loca. l. contractus.

k *Senatusconsultum.*] Velleianum, vt & infra ad Vell. l. frustra. sed hodie ipso iure seruatur illæsa, quando obligat se cum viro, vt in Authent. ut nulli iudi. §. & illud vero coll. 9.

Ijdem A. Terentiæ. 4†

LEX II.

OB maritorum culpam vxoris inquietari leges vetant.[l] Proinde rationalis noster, si res, quę à fisco occupatæ[m] sunt dominij tui esse probaueris,[n] ius publicũ sequetur.[o] 5† D. 3. Non. Sept. Diocle. & Maxi. AA. Coss.

Res tradita ad sustentationem filiæ, non prǽsumuntur esse dotalis, sed extra dotem h. d. not. secundum Bald. nec possunt capi pro debito mariti. Salic.

O *B maritorum.*] CASVS. Si maritus alicuius mulieris, aliquod crimen cõmisit, propter quod omnia bona sua confiscantur, & inter ea bona mulieris occupantur à marito possessa: cum leges noline, vt ob delictum maritorum vxoris inquietentur, procurator Cęsaris, qui cognoscit inter priuatũ & fiscum, probante muliere res occupatas ad se pertinere, iure dominij eas faciet sibi restitui. Viuia.

5† Exaquatur.

l *Vetant.*] vt inf. de do. inter vi. & vxo. l. res, & inf. ad l. Iul. de vi. l. 1. & infra, de pœnis, l. sancimus, sed hoc fallit in casu, scilicet propter primipili necessitatẽ, propter quam retinetur dos, vt inf. quib. cau. pi. ta. contra. l. satis, & de primipilo. l. fin. lib. 12. non autem aliæ res vxoris, vt infra de priuile. fi. l. bona. Sed & maritus ob culpam vxoris conuenitur in casu, vt ff. de offi. pro con. l. obseruare. §. proficisci. Vel ibi ob suam propriam, vt ibi dixi.

4† Terentina.

m *Occupatæ sunt.*] Nomine mariti, qui eas possidebat.

n *Probaueris.*] s. tu mulier.

o *Sequetur.*] id est, faciet tibi reddi, vt hoc publicum ius seruetur, ne mulieres pro altero inquietentur.

C *Vm te professiones.*] CASVS. Pro filia tua centum in dotem non dedisti, sed ad se sustentandum prædium

dium ei assignasti: maritus ex administratione tutelæ, vel munere ciuitatis alicuius factus est debitor meus: numquid prætextu illius debiti possit capi illud prædium quod in dote non erat, quæritur? Dicitur quòd non: quia sicut nec mater pro obligatione filij sui obligati tenetur: ita nec maritus pro vxore, si postea se non obligauit: certissimũ enim est &c.

a *Possessiones.*] i. res possessas.

b *In dotem.*] Maxime: nam idem tunc, nisi in casu, vt inf. in quibus cau. pig. &c. l. i. ...

c *Munerum.*] vt tutelæ.

d *Ex persona mariti*] s. interpellari non potest.

e *Quomodo.*] i. sicut.

f *Constet.*] vt ff. ad munic. l. Lucius, §. idem respondit constante, nisi in casu, vt ff. de offi. proconsul. l. obseruare, §. j. & nisi solitis modis pro ea se obligauerit, & hoc est quod subijcit, nisi ipse, &c.

g *Neminem.*] nisi pater pro filio, dominus pro seruo, hæres pro defuncto, & hoc ideo, quia pro vna persona censetur, vt instit. de inuti. stipu. §. ei verò q. & §. post mortem. & inf. de impube. & alijs substit. l. si. & in auth. de iureiur. à mo. præsti. §. r. collat. 5. Vel potes dicere hæc regula de iure ciuili obtinet, non prætorio.

†Idest in quietari.

Ijdem AA. & CC. Carpophoro.

LEX III.

CVm te possessiones [a] nõ in dotem [b] pro filia tua dedisse, sed ad sustentandam eam extra dotis causam filiæ tuę prædia assignasse proponas: ciuilium munerum [c] vel onerum municipalium obtẽtu, ex persona mariti [d] eius, quomodo [e] matres ex persona filiorum, interpellari † non possunt: cum neque maritum pro vxoris obligatione conueniri posse constet, [f] nisi ipse pro ea se obnoxium fecit. Certissimum enim est ex alterius contractu neminem [g] obligari. 3. Id. Septemb. Firmij AA. Coss.

Gratuita solutio partis nõ grauatur in solutionem alterius partis. hoc dicit. Not. secundum Bald. vel sic: Licet mater soluerit partem debiti filii sui, non propterea potest compelli ad solutionem residui. Salic.

Ijdem AA, & CC. Philotheræ.

LEX IIII.

CVm te [h] ideo ex persona filij tui commemores conueniri, quod [i] pro debitis eius aliquid [k] intulisse videaris; defensionibus tuis vti [l] apud eum, cuius super ea re notio est, minimè prohiberis, vt is ad solutionem alieni debiti vrgeri te non patiatur. Dat. 10. Calen. Septemb. Titiano, & Nepotiono Coss.

CVm te CASVS. Cum mater ex contractu filij, si filius fuerit non soluẽdo, partem debiti soluerit: an super residuo eo prætextu, quod debitum agnouit partem soluendo, conueniri possit, quæritur? Respõ. quod non. & hoc prouidebit competẽs iudex. Viuianus.

h *Cum te.*] ò mater.

i *Quod.*] pro quia debita filij tui soluisti, cum non teneteris, volebant creditores te cogere ad totum soluendum.

K *Aliquid.*] partem soluendo.

l *Vti.*] ne alter pro altero conueniatur, nec obstat, quòd aliquid est solutum, ut hic, & ff. de vsur. l. cum de in rem verso, & inf. de vsur. l. creditor, & inf. de execu. tut. l. voluntariè, & sup. de pact. l. si certis annis. Sed contra infra ad leg. Falc. auth. sed cum testator Sol. hic nullo modo est debitum: ibi ciuiliter & naturaliter, vel saltem naturaliter. Item contra inf. de fideicom. l. prima. Solu. vt ibi.

ADDITIO. Soluas sic, ibi hæres fuit naturaliter obligatus, & coadiuuat fauor alimentorum & vltimæ voluntatis cum diutina præstatione, qua visus est in futurum velle soluere.

SEd omnino.] CASVS. Si tibi Anglico vel Hispano mutuo pecuniam, vel sum spoliatus in Anglia, vel Hispania, vel Tuscia, non propterea si inuenio alios Anglicos, vel Hispanos, vel Tuscos, debeo eos pignorare in ciuitate ista: nec hoc mihi licet facere, imo omnino prohibeor hoc facere: & si contra facio debeo puniri, & condemnari in quadruplum eius, quod pignoraui: insuper cadam ab actione mea. hoc dicit ista auth.

IN AVTHENT.

Vt non fiant pign. pro alijs, §. 1. colla. 5. constit. 5.

Qui pro debito vnius sua auctoritate grauat alium, punitur in quadruplum, & cadit a iure suo. d. Bald. & Salic.

SEd omnino, qui aliũ pro alio secundum formam [m] pignorationis exigit, totum idipsum [n] quicquid sit, in quadruplum vim passo reddet: necnon, & ab actione, pro qua talia præsumit, cadet.

m *Formam.*] idest, vt quæ accipiat, habeat loco pignoris. Idemque magis si accipiat, vt habeat in solutum. Aliud puto, scilicet quòd non habeat locum pœna huius legis, si a debitore mea auctoritate debitum vel indebitum auferam: tunc. n. ius tm̃ quod habeo in re, vt quia obligata: vel pro se, vt quia debita est, amitto per edictum diui Marci: sed per constitutionem, si quis in tantam. licet ius non habeam, in alio tamẽ patior pœnam. & est pro me vt tantum ius quod habeam, perdam: nõ autem quadruplum, ff. de ijs quibus vt indi. l. rescriptum. & j. de pœnis, l. sancimus. Alij putant me semper debere cadere à debito, & non tantũ pignus occupatum perdam, arg. ff. quod met. cau. l. extat. sed ciuitates seruant cõtra hanc authen.

Rem mihi obligatã si aufero, qđ perdo.

ADDITIO. Suppleas concedẽdo repræsalias. Hujus occasione Bal. hic pertractat succinctè materiam repræsaliarũ, quam quidem ad lõgum tractat Bart. in tractatu suo repræsaliarum, & Ioan. And. in cap. non debet alicuis, de reg. iur. li. 6. in Mercurialibus. Petrus de Ancha. in ca. primo. de iniur. li. 6. & nouissime Socinus in consilio suo 231. incip. cum in præsenti consultatione in secunda parte.

TITVLVS XIII.

Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel seruus pro domino conueniatur.

Mutuatum filio emancipato, pater reddere non tenetur, mutuatum verò filio in potestate in casu permisso nõ iussu patris, pater tenetur reddere de peculio. Bald.

n *Idipsum.*] scilicet, quod est exactum.

NE FILIVS PRO PATRE, VEL MATER pro filio emancipato, &c.

Putabatur ratione paternitatis, vel filiationis, vel libertinitatis alium conueniri, quod remouet.

NEque.] CASVS. Si cum filio sui iuris effecto contraxisti, pecuniam ei mutando: patrem, nisi specialiter se obligauerit, pro filio non habes obligatum, & hoc in prima. Si verò filiofamil. in potestate existenti sine iussu patris mutuasti, quatenus est in peculio, vel quatenus in rem patris versum est, patrem habebis obligatum, vt infra ad Maced. leg. Zenodorus. Si ergo frater tuus decem à creditore accepit mutuo, & creditor exegit ea à patre tuo. recuperare illa tu hæres poteris per condictionem indebiti, & hoc quia nomine suo soluit: si vero nomine filij, non repetes.

Imp. Gordianus A. Candido militi.

LEX PRIMA.

Neque ex eius filij persona, qui cum sui iuris esset mutuam pecuniam accepit, pater eius, si nō fidem suam obstrinxit, conueniri potest: neque ex eius, quem in potestate[a] habet, si sine iussu[b] eius contractum est; neque si contra senatusconsultum Macedonianum mutua pecunia data est, amplius q̃ de peculio actionem sustinere cogitur. Quapropter pater[1]† tuus, si ei pecunia à creditore fratris tui extorta[c] est, ad[2]† quam reddendam non tenebatur: præsidis prouinciæ auctoritate eam recuperabit.[d] PP. 3. Non Octob. Pio,[3]† Pontiano Coss.

Filius, vt filius non tenetur pro debito patris, nec pro officio ab eo male gesto. h.d. Et ideo agens contra filium ex persona patris debet facere mentionem, quòd sit hæres: alias libellus est ineptus, vt not. in l. si cum dotem, §. transgrediamur. ff. solu. matrimo. Bald.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Neotet. & Eutolmi.[4]†

LEX II.

Ne contra iuris auctoritatem ab eo, qui patrem[e] vestrum, a quo emancipatos vos dicitis, ad munus ciuile deuocauerat,[5]† inquietemini, præses prouinciæ ꝓuidebit.[f] Dat. 8. Calen. Febr. Max. 2. & Aquitino Coss.

Propter officium filii, pater non tenetur. h.d. Bald. vel sic: Si pater contradixit, quando filius fuit electus decurio, non potest conueniri ꝓ eo. h.d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Theogeni.[6]†

LEX III.

Si filiusfamilias, inuito[g] patre, decurio creatus sit; pro eo patrem inquietari nō posse,[h] iure manifestissimo cautum est. G. 10. Calend. Maij CC. Coss.

Viuente patre, filius non tenetur ad debitum patris. h. dicit Bald.

Ijdē AA. & CC. Achiuæ.[7]†

LEX IIII.

Patris[8]† nomine superstitis filium, nec munerū ciuilium, nec debiti causa, personali[i] posse conueniri actione, cōstat. S. 12. Calen. Mart. Sirmij CC. Coss.

Ex contractu patroni vel domini libertus vel seruus non tenetur. h.d. Bal.

Ijdem AA. & CC. Lampedio.[9]†

LEX V.

Ex patroni,[k] vel domini[l] contractu, liberti vel serui conueniri non possunt. Dat. Idib. Apri. CC. Coss.

Ista est notabilis authentica. Scholares ad legitima studia procedentes, ipsi & eorum nuncii possunt ire & stare libere & secure tanquā bene meriti: & quorum sciētia mundus illuminatur premia promerentur, eos nullus debet offendere: nec pro alio pignorare, qui contra facit, punitur. Electio quoque datur eis conueniri coram magistro, vel domino suo: an coram Episcopo, sub quo velint. & qui eos contra priuilegiū huius authen. tradit ad iudicem, perdit causam. Deinde iubet hanc auth. situari. hoc tit. h.d. Bald.

Noua constitutio Friderici.

Habita super hoc diligenti inquisitione episcoporum, abbatum,[10]† ducum, & omnium iudicum, & aliorum procerum sacri nostri palatij examinatione,[m] omnibus, qui causa studiorum peregrinantur scholaribus, & maximè diuinarum atque sacrarum legum[n] professoribus, hoc nostræ pietatis beneficium indulgemus, vt ad loca, in quibus literarum exercentur studia tam ipsi, quàm eorum nuncij veniant, & in his securè habitent. Dignum namque existimamus, vt cum omnes bona facientes, no-

a *In potestate.*] Hic assume quod dicit ī. amplius &c. & ab eo excipitur, si sine iussu &c. & si neque contra senatusconsul. &c. nam tunc, scilicet, secundo casu in nihil tenetur, vt ī. ad Maced. l. si filius tuus. & instit. quod cum eod. §. fin. no. Contra Maced. autem potest accipi multis modis, vt infra ad Maced. l. Zenodotus. In primo autem, scilicet, quando cum iussu, tenetur insolidum pater.

b *Sine iussu.*] nec aliud interuenerat, quo similiter insolidum teneri possit, veluti ī rem versio vel propositio tabernæ, vel negotiationi: quod si factum esset, teneretur insolidum.

c *Extorta.*] suasionibus non per vim: tūc enim caderet à iure suo, vt ff. quod met. causa. l. extat.

d *Recuperabit.*] Per condictionem indebiti: & hoc quia nomine suo soluit. si vero nomine filij, non repetit, vt ff. de cond. inde. l. si is, quæ est contra, & pro hac solutione est ff. de consti. pecu. l. 1. in fine. & l. seq. & adhoc. ff. si certpetat. l. si filiusfamilias, & ff. ad Maced. l. sed & si pater. §. 1.

e *Ne contra.*] CASVS. Si Pater tuus ob administrationem ministratam factus est de[illegible], putuæ tutelæ, & [illegible] non soluendo an tu [illegible] iuris effectus, conueniri pro eo possis, quæritur? Dī, quòd non.

e *Patrem vestrum:*] viuum adhuc: quia si mortuus esset, eius successione delata ad vos, posset, vos conuenire, non quia filios, sed quia hæredes, vt sup. de filiofami. l. 1.

f *Prouidebit.*] vt ī. de primipila. l. fi. lib. 12.

Si filiusfamilias.] CASVS. An pater pro filio decurione creato eo mortuo si filius debitor factus fuerit. conueniri possit, quæritur? Dicitur q̃ non, si eo inuito filius fuerit decurio.

g *Si filiusfamilias inuito.*] Si enim patre sciente, teneretur insolidum pater, vt ff. ad municipa. l. quoties, & inf. lib. 10. de filiofamil. & quemmo. pro eo. parte. l. 1.

h *Non posse.*] nisi de peculio, vt ī. quod cū eo. l. 1. & ff. de pecu. l. 3. §. fi. & l. seq. & inf. qñ prouoc. nō est ne. l. si pater. Et distingue hic, vt diximus ī quòd cum eo. l. 1.

Patris.] CASVS. An patre superstite obligato ratione debiti principalis puta quòd acceperit aliquid mutuo ratione puta muneris: filius cōueniri debeat, quæritur? Dicitur, q̃ nōn. Et dico notanter superstite, quia si esset hæres, tunc teneretur vt hæres.

i *Personali.*] reali forte sic, si rem peculij pater obligauit.

k *Ex patroni.*] Tēpore contractus.

l *Vel domini.*] tempore contractus. & facit. ff. de act. & oblig. l. serui. & sup. de iud. l. cum debitoris. & de nota. l. 1.

Habita.] Casus in hac auth. talis est. Imperator primo præcipit, q̃ scholares securè vadāt ad loca studiorū, & nullus eius iniurias inferat, & reddit rōnem ibi, dignū enim, &c. & rationem rationis ibi, quis, n. &c. deinde concludit ex supradictis ibi, hac igitur. Secundo ꝓhibet Imperator, ne scholares dānum patiantur pro delictis vel debitis cōmissis ab alijs: Imponendo pœnam temeratoribus huius legis. Tertio dat electionem scholaribus, sub quo velint conueniri. Quartò iubet hanc legē poni in tit. isto, ne filius pro patre. litera satis plana est de se.

m *Examinatione.*] sic que erit lex solēnis, supra de legibus, & constit. l. humanum.

n *Sacrarū legum.*] Nota leges sacras, vt supra de legibus, & cō. sti. lege, legēs, tertia.

Spe

1† Quoq;.

2† Ob.

3† Vlpio.

Ista glo. ibi suasio nibus. est singu. om nino. vide quæ nota vi in extra ua. Io 22. execrabilis. in pri. circa ver. bi extorsisse.

4† al. Vtilemo.

5† Aduocauerat.

6† al. Theodogeni.

7† Acheno. al. Atheo.

8† In quibusdam eodi. hæc l. patris. & l. si filiusfa. inuersæ sunt.

9† al. Lampetio.

10† Not. hic, quòd personæ ecclesiasticæ possunt esse in consilijs principū secularium: de quo vltra Bal. hic ꝓ Cano. in cap. nō est vo ti, de voto & vo. red. quia licet eis prohibeatur vaga & indiscreta secularium negotiorum tractatio: possunt tñ vnum tractare cap. in archiepiscopatis deratabi,

ſtram laudem & protectionem omnimodò mereãtur, quorum ſciẽtia totus illuminatur mundus, & ad obediẽdum Deo & nobis eius miniſtris, vita ſubiectorum informatur, quadam ſpeciali [a] dilectione eos ab omni iniuria defendamus. Quis enim eorum non miſereatur, qui amore ſcientię exules facti, de diuitibus pauperes, ſemet ipſos exinaniunt, vitã ſuam multis periculis exponunt, & à viliſſimis ſæpe hominibus (quod grauiter ferendũ eſt) corporales iniurias ſine cauſa perferunt?

¶ Hac igitur generali, & in perpetuum valitura lege decernimus, vt nullus de cætero tam audax [b] inueniaẽ, qui aliquam ſcholaribus [c] iniuriam inferre præſumat; nec ob alterius cuiuſcunq; prouinciæ delictum ſiue debitũ (quod aliquando ex peruerſa [d] conſuetudine factum audiuimus) aliquod damnum eis inferat. [1]† Sciturís hmõi ſacræ conſtitutionis temeratorib. & etiam ipſis locorum rectoribus qui hoc vindicare neglexerint, reſtitutionem rerum ablatarum ab omnibus exigendam in quadruplum; notaque infamiæ eis ipſo iure irrogãda, dignitate ſua ſe carituros in perpetuũ.

¶ Veruntamen ſi litem [e] eis quiſpiam ſuper aliquo negotio mouere voluerit, huius rei optione [f] data ſcholaribus, eos coram domino, [g] vel magiſtro [h] [2]† ſuo, vel ipſius ciuitatis epiſcopo, quibus hanc iuriſdictionem dedimus, [i] conueniat.

¶ Qui verò ad alium iudicem eos trahere tentauerit, [k] etiam ſi cauſa iuſtiſſima fuerit, à tali conamine cadat. [l]

¶ Hanc aũt legem inter Imperiales conſtitutiones, ſ. ſub titulo. Ne filius pro parte, &c. inſeri iuſſimus. Datũ apud Roncalias, [3]† anno domini 158. mẽſe Nouembris.

Pedagia ſoluere an teneatur ſcholares.

a *Speciali.*] Nam licet omnes debeat ab iniurijs defendi: hi maxime, ne videantur negligi. ſed an pedagia ſoluant? Reſpon. non, arg. ff. de leg. ſi quando. Item quia in vſum proprium ferunt libros & alia, inf. de vec. & com miſſ. l. vniuerſi. Item quia non eſt conſuetum, vt ff. de pub. & vec. l. 4. in fin.

Audacia qualiter æſtimatur.

b *Audax.*] Audacia in malum, ſic in ſummam de vi. l. ſi quis in tantam, & ff. ſi pars hæred. pet. l. 1. in fin. & de liber. & poſthum. l. filius. §. videndum in fine.

c *Scholaribus.*] Cuiuſlibet facultatis, vt ſupra & ſubaudi maximè, nec. n. licet alicui alij inferre iniuriã; ſed iõ de his dicit ſpecialiter, ne videãtur negligi, vt ff. de iniu. l. item apud. §. hoc edictum. Item qđ dicit iniuriam. q. d. vindicando ſe, ſed ad defenſionem ſic, cum moderamine, vt inſr. vn de vi. l. 1.

d *Ex peruerſa conſuetudine.*] Not. peruerſam conſuetudinem nõ ſeruandã, ſic & in Auth. vt nul. iudic. §. 1. coll. 9. & in noua cõſt. Frid. de ſta. con. li. ec. edi. §. 1. coll. 10.

Lis & cauſa quomodo ſumantur.

e *Si litem.*] large ponitur ꝓ ciuili & criminali, licet alibi tm̃ pecuniaria, vt ff. de teſti. l. prima, & hoc patet ex eo qđ ſup. dixit, vbi ꝓpria authoritate vindicari prohibuit, ſic & cauſa licet dicaẽ criminalis, vt d. l. prima. quandoque pro ciuili ponitur, vt ſup. de iuriſd. om. iud. l. in criminali. Sed per ſcholares & doctores renunciatum eſt Bononiæ, quantum ad criminales, & ſic ſeruatur exceptis clericis qui ſuo non potuerunt priuilegio renunciare, vt ſupra de epiſcop. & cler. Auth. ſtatuimus.

f *Optione.*] id eſt, electione. Et no. quod in contractibus alternatiuarum eſt electio rei, vt ff. de iu. do. l. plerunq; in fi. ſed in iudicijs, actoris, vt ff. de non. ope. nunc. l. ſtipulatio. §. primo. Item in dubio dicto, vt ff. de iud. l. ſi quis intentione, vel ſi duabus actionibus agere poteſt eius eſt electio. Itẽ conuenire ſub quo iudice vult, vt ff. de iudi. l. quod legatur, & l. ſi fideicommiſſum, hoc autem falli. in fauore ſcholariũ. An autem ex quo elegit, variare poteſt? videtur quòd ſic, vſque ad litis conteſtationem, ſicut actor, vt ff. de iur. om. iu. l. ſi conuenerit. & ff. ſolut. matrimo. lege ſi cum dotem. §. eo autem tempore.

ADDITIO. Hoc intelligas verum, quòd ſcholaris poſſit variare ſcilicet ſemel, & non pluries. l. non vtrique. §. 1. ff. de eo quod cert. loco. pro quo facit, quia vnum eligendo videtur recuſare alium: quare ad alium redire nõ poteſt. auth. offeratur ſup. de lit. conteſt.

g *Domino.*] legum, qui alias præceptor appellatur, vt ff. de exam. inſtit. l. 1. ab ætol. alias magiſter, vt ff. de arbitr. l. qualem. alias eſt l. dicere. §. Caſſius.

h *Vel magiſtro.*] alterius facultatis.

i *Dedimus.*] per hanc conſtitutionem. Sed nonne etiam iure veteri hoc idem erat, vt in proœmio ff. §. in Berit. nſum? Reſpon. non, quia ibi tantum de legum profeſſoribus dicit. Item non dicit, quod optio eſt ſcholaris, vt hic dicit. Item cum dederit in hoc iuriſdictionem prædictis: nunquid poterunt delegare? videtur quod non, vt ff. de offi. eius cui man. eſt iuriſd. l. 1. §. quæ vero. Sed dic, quod ſic poteſt: quia non conceditur alicui, eo quòd de maiorib. ſit: ſed cuilibet etiam grammatico: vnde competit iure magiſtratus, nam pro eo, quòd regimẽ iuris poteſt delegari, vt in d. l. olim §. quæ vero. Sed olim non: cum tantum legum profeſſoribus erat conceſſum: ideo quia de maiorib. ſunt. Item nunquid poteſtatẽ põt eligere ſcholaris: Rñ. ſic, q̃a ſic erat olim in ſcholaribus legum, vt in proœmio. ff. §. pen. & q̃a quilibet ibi ꝯhens ſit de eius foro ratione contractus: niſi ꝑ priuilegium eximeretur vt clerici, vt in Auth. de ſan. epiſc. §. Oeconomos. col.

k *Tentauerit.*] Nunquid demum lite cõteſtata? Videẽ ꝙ ſic: quia tunc videtur ve re tractus, vt ff. rẽ rat. ha. l. amplius, & ar. ff. ꝙ quiſq; iur. l. 1. in fi. & ne qs eum q̃ in ius voc. l. 1. §. 1. Sz cõtra videtur, quod ſola citatio ſufficiat: quia dicit, tẽtauerit, licet ille nõ venerit, vt ſu. de epiſco. & cler. l. ſi quis non dicam. Sol. nõ amittit actor cãm poſt citationem ſolã factam corã poteſtate, ſed ſi demũ priuilegio allegato iſter. nam prius vr̃ vocari, vt ſciatur an velit priuilegium allegare, vt ff. de iudi. l. ſi quis ex aliena ſi vero vocat coram eo, quem conſtat non eſſet iudicẽ, tunc nec venire tenecẽ vocatus, vt ff. de iuriſd. om. iu. l. fi. & actor cauſam amittit, vt hic & ſup. de iu. om. iud. l. in criminali. Item an poteſt pœnitere vocans? videtur quòd non in alterius iniuriam, vt ff. de regu. iur. l. nemo poteſt. Sed ar. cõtra. ff. de in ius vo. l. quamuis, ſed ibi non auferat actor actionem, vnde remittit eam patrono & ei remittitur pęna. Item quid ſi ſponte reus ſubit iudicium? Reſp non punitur actor, vt d. l. quamuis. Item an eſt dilatoria, vt tantum ante litis conteſtationem poſſit opponi? Reſpon. ſic, cum ſit fori, vt inf. de except. l. fi. Item quid ſi vocans errauit in facto vel iure? Reſp. videtur ei parci, vt ff. de iu. & fac. ign. l. error. in fi.

l *Cadat.*] aliàs eſt priuetur. Sed an ipſo iure, vel per ſententiam? Reſpon. per ſententiam, quia dicit priuetur, vel cadat, & ſic intellige ſup. de iuriſ. om. iu. l. in criminali. Sed a quo eſt danda? Reſpon. a iudice actoris, ſi illud iudicium fuit declinatum, vel ſi non, idem iudex poterit: cum & hoc ſit ius rei. Sed qua actione? Reſpond. condictione ex hac lege, vt ſup. de condi. ex le. l. 1. vel officio iudicis. Item quid ſi iudex ſe iudicem pronunciauit? Reſpon. appellabitur ab eius ſententia.

1† de priuilegijs, quę bonarũ literarũ ꝓfeſſoribus & ſtudioſis data ſunt. Viu. Oldẽdop. in tracta. d iu. ſing. c. 10. Reb. li. 3. de priuile. ſchola. q. 280. enumera. & Horatium Lucium ĩ eo demeract. 100. Got.

2† Cõcor. c. cum cõtingat. cũ gl. ſup verbo, vel cõſuetudine in me. de ro. compe tea.

Citans ſcholarẽ, ad iudicẽ vetitu, aꝑdat cauſam ſuã.

3† Roncalia, ſiue Roncaliæ cãpi. ſup. Padũ non procul. à Placẽtia ĩ qb. ſolebãt oli Imperatores ꝯuẽtꝰ agere ſolẽne. Roncaliæ meminit. Abbas Vrſpergenſ. & Guntherus 2. Lyguri. Got.

AN SERVVS EX SVO FACTO, &c.

Seruus liber factus alius homo videtur, vt ff. de ſolut. l. qui res. §. aream, & ideo dubitatur, an poſſit conueniri de eo, quod in ſeruitute.

QVamuis.] CASVS. Si ſeruo tuo ſub conditione libertatem dediſti, & ea pendente conditione cum aliquo contraxit, poſtea extitit conditio & ita liber effectus eſt, nunquid eum liberum effectum potero conuenire de contrac. celebrato, dum erat ſtatuliber? reſpon. quòd non.

Sta-

a *Statulibero.*] Videbatur liber, vt ff. si ex noxa. cau. aga. l. fi. & ff. de poen. l. mortis. §. fi. sed tamen seruus est, vt ff. de statuliberis. l. statuliberi. Vnde sicut seruus non tenetur ex ante gesto, in inf. l. proxi. & sup. de neg. gest. l. si cognati. ita & iste non tenetur, sed fallit in casu, quando tenetur de dolo, vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. seruus pactionis, & de fidei com. l. si pure. & ff. de libe. leg. l. Aurelius. §. Sticho. & ff. quarum rerum ac. l. 1. §. 4. Item in alio quem habes inf. eod. l. promisse. Item in alio. ff. de nego. gest. l. eum actum. & l. atqui. §. Scaeuola. Item in alio. ff. depo. l. si apud filium, sed ibi ex posteriori detentione. Item fallit in maleficijs & quasi, vt instit. de noxa. §. omnis, & facit ff. de ope. libe. l. vt iuriurandi.

1 † *Lex.*

2 † *Iuliano.*

C*Reditoribus.* CASVS. Seruo meo pecuniam mutuasti: an aduersus eum manumissũ peculio suo ei non legato agere possis, quaeritur? Respon. quod non, idem est si legato. vt ff. de do. praeleg. l. 2. per contrarium.

b *Maxime.*] Idem ergo si est legatum, vt hic innuit & sic e contra. ff. de dote prae leg. l. 2. §. per contrarium, vbi dicit libertum conueniri, si est ei peculium legatum. Sol. secundũ Io. & B. & R. non conuenitur orcinus libertus ab initio, vt hic: conuenitur tamen inspecto exitu. s. quia si haeredes aliquid praestiterunt, conueniunt orcinum libertum, vt ibi, argu. inf. de vsur. rei iu di. l. fin. Sed hoc non placet, quia sic nec aliud esset in liberto orcino, quam in eo filio exhaeredato, cui dos est praelegata: quod esse debet, vt ibi dicitur. Dic ergo, quod ibi fuit directo libertas relicta, & peculium legatum, vnde nullo tempore dominium serui vel peculij habuit haeres, vt sic tãtum manumissus tenetur. Hic autem per fideicommissum, vnde cum potuit haeres dando retinere, & non fecit: meritò ipse tenetur, & non non manumissus, vt arg. ff. de tribu. l. quod in haeredem. §. fi. & de pecu. leg. l. si seruo. hypothecaria tamen, si res peculij fuerint obligatae, semper tenetur manumissus, & facit ff. de act. & oblig. l. serui.

Libertus an possit conueniri ex contractu in seruitute, facto, peculio sibi legato.

P*Romissa.*] CASVS. Si seruus tuus promisit tibi pecuniam, vt eum manumitteres, & manumisisti, & ab eo manumisso reddi stipulatus non es: an eam petere possis, quaeritur? Dicitur, quòd sic, per act. in factum, quod est speciale.

c *Promisse.*] Secus si promisisset operas, quia non tenet promissio, nisi post manumissionem, vt ff. de liber. causa. l. fina. & de ope. lib. l. vt iurisiurandi, & de manu. testam. l. seruus testamento.

TITVLVS XIIII.

An seruus pro [1]† suo facto post manumissionem teneatur.

Contrahens in statu libertatis non conuenitur postea liber factus. h. d. vel magistralius: illud quod est in potentia, non disponit de actu. h. d. Sal.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Iuuentiano. [2]†

LEX PRIMA.

QVamuis cum statulibero [a] contraxeris: tamẽ ex antè gestore non habere cum eo post impletam cõditionẽ libertatis actionem, scire debes. PP. 4. Idus. Decem. Dextro 2. & Prisco Coss.

Accipiens mutuũ in seruitute, non tenetur liber factus. h. d. Bal. & Salic.

Imp. Antoninus A. Bexico.

LEX II.

CReditoribus tuis, qui tibi in seruitute mutuã pecuniam crediderunt, nulla aduersus te actio competit: maximè [b] cum peculium tibi non esse legatum proponas. PP. Cal. Septemb. Laeto & Caereale Coss.

Pecunia ob libertatẽ promissa petitur per actionem in factum. h. d. Bal. & Sal.

Imp. Alexander A. Herodi.

LEX III.

PRomissae [c] tibi pecuniae à seruo tuo, vt eum manumitteres, si postea quam manumisisti, stipulatus ab eo non es, aduersus eum petitionem per in factum [d] actionem habes. PP. Idus Septemb. Alexandro A. Coss.

Serui delictum quod non parit in libertate. h. d. Salic. Vel sic: Seruus ex furto alij facto quàm domino, tenetur liber factus. h. d. Sal.

Imp. Gord. A. Hierony. [3]†

LEX IIII.

LIcet seruitutis tempore [e] ea, quae pecuniam matris tuae surripuisse dicitur, ob [f] huiusmodi admissum cõueniri non poterat: [g] [4]† ad libertatem. tamẽ perducta (nã caput noxa sequitur) furti actione tenetur. [h] PP. Idus Septẽb. Pio, & Pontiano Coss.

Seruus, qui coluit praedia domini, liber factus non tenetur. h. d. Sal.

Ijdem A. Cresto.

LEX V.

SI (vt allegas) antequam à domino manumittereris, fundos eius coluisti, posteaque adempto peculio [i] libertate donatus es: ob reliqua, si quae pridem contracta sunt, res bonorum, quas postea proprijs laboribus quaesisti, inquietari minimè possunt. PP. 16. Calen. Decemb. Arriano, & Pappo Coss.

Ex delicto commisso in dominum seruus non tenetur liber factus. h. d. secundum Bald secus, si liber factus delinqueret. h. d. Salic.

Impp. Dioclet. & Maximiã. AA. & CC. Feliciano.

LEX VI.

SIue serui sint ij, quorum praecibus fecisti mentio-

d *Per in factum.*] Quae extra ordinaria est, & sic loquitur ff. quarum rerũ ac. non da. l. fi. §. 1. & ar. ff. si quis testa. li. esse ius. fu. l. 1. Sed contra. ff. de dolo. l. & eleganter. §. seruus, vbi de dolo datur. Solut. ibi nihil promisit seruus domino.

3 † *Herodi.*

L*Icet*] CASVS. Ancilla tua seruitutis tpe tibi furtũ fecit, an eam manumissam postea furti conuenire possis, quaerit? Dicitur quod sic: cum ea dum adhuc ancilla erat, conuenire nõ potueris, & ea manumissa noxa caput sequit id est manumissam, quae caput ei effecta, noxa sequitur.

4 † *Poterat*

e *Seruitutis tempore.*] Signatur cõtra de noxa. l. 1. sed non est cõtra, quia hic non domino, sed extraneo subtraxit.

f *Ob.*] eius matris.

g *Non poterat.*] sed dominus.

h *Furti actione teneatur.*] Sed hec furti actio vnde nascitur? respon. Io. ex furto ĩ seruitute commisso. Nam quae dabatur in dominum noxaliter, nunc competit in libertum, & sic de persona in personam facit saltum, vt hic, & ff. de capi. dimi. l. tutelas. §. iniuriarũ, & sup. de nox. l. 1. & ff. de act. & oblig. l. serui. & de noxa. l. qui ex pluribus. At cõdictio furtiua non datur, nisi liber contrectet, vt ff. de condi. furti. quod ab alio.

S*I vt allegas.*] CASVS. Mulier seruum suum colonum manumisit, adempto ei peculio: an ob reliqua, quae tempore seruitutis contraxit, res quas post manumissionẽ acquisiuit mulier, requirere possit rei ven. vel hypo. proponendo, quaeritur? Dicitur quod non: quia nec personaliter super hoc potetit conueniri.

i *Adempto peculio.*] Quid si donasset peculium manumisso? Respond. conueniri posset, quia non intelligitur esse peculium, quod sibi domino debebatur, vt ff. de pecu. l. sed si damnum. §. peculium alias l. peculium autem, & l. si noxali. §. quod autem. Azo. Vel subaudi maximè adempto. nam tunc idem esset, vt sup. eo. l. 1. & 2.

Sine

Siue serui.] CASVS. Si seruus tuus tibi furtum fecerit, cum conuenire non poteris in iudicio: sed verberibus subijcitur, cum inter dominum, & seruum nulla lis consistere possit, vt ff. de iudi. l. lis. in fi. nisi in casib. vt ff. co. l. vlt. nec si postea cum manumisisti, ex antegesto cum erat in seruitute, tenebitur liber factus, & hoc in prima. Si vero post manumissionem aliquod commisit, puta faciendo tibi furtum: cum conuenire poteris, & hoc in secunda.

a *Conueni.*] verberando, vt ff. de fur. l. seruus in fi. & infr. de pa. po. l. si congruentius.

Seruus delinquens, vel contra heres an liber factus teneatur.

b *Nullum.*] vt ff. de iud. l. lis. nisi in casibus, vt in co. tit. l. vlt.

c *Patitur.*] nisi in casu vt ff. si quis test. li. esse iuss. fu. l. 1. & in alio, vt supra de peti. hære. l. fin. in quibus est speciale. Et distingue hic, si seruus delinquit in seruitute: si quidem in dominum, non tenetur liber, vt hic si in extraneum, tenetur, vt instit. de noxa. §. omnis, si ex contractu. si quidem annexa fuit gestio & sibi soluere potuit & non soluit, tenetur, aliis non, vt sup. de nego. gest. l. si cognati. & ff. de reg. iur. l. quod quis, nisi in casu, vt dixi per legem. sup. de peti. hæ. l. 1. fi in fi.

1† Exigere.

d *Sententiam.*] supra de noxa. l. 1. in fin.

QVANDO FIscus vel priuatus &c.

Generaliter prohibuit sup alium pro alio conueniri hic permittit in casu.

2† al. 6.

Propter æs.] CASVS. Pupillus tenetur tibi in decem: an res tutoris bona pupilli non tenentis pignori capi possint? Dicitur quod non.

e *Tenet.*] idem si teneret, licet hypothecaria pro eis posset iudicio conueniri, sed nec ipsi pupillo tenetur ipse, licet male gerat, nisi finita tutela, vt infra, de admini. tut. l. 2. & l. rationes. sed ea finita etiam pro suis rebus potest hypothecaria conueniri, vt infra de admin. tuto. l. pro officio. & facit. ff. de reb. eo. vendi. l. si.

1 Vicini sunt qui scientia clamantes audire possunt, dicit Bar. in l. si tertius. ff. de aqua pluua. l. 1. §. eod. aût recto ff. ad Syll. vide etiã Pan. in c. quoniam de præsumptio.

f *Non oportet.*] per iudicem.

Si in Causa.] CASVS. Titius debitorem habens tenetur mihi in decem: qui cum mihi condemnatus est non soluendo: an debitorem suum conuenire possim, quæritur? Dicitur, quod sic, & ad solutionem compellitur.

g *Sine quæstione.*] Veniunt enim vicini, 1 & dicunt omnes res esse suas mobiles & immobiles.

h *Conuenti.*] Officio iudicis, vt hic, & ff de re iud. l. à diuo. §. sed & illud debet dici. & inf. de prætor. pign. l. 1. & de executione rei iud. etiam, & sup. de ac. & ob. ob caus. hoc tamen si confiteatur se debere debitor debitoris: cæterum si neget, contra rescriptum est, vt ff. de re iud. l. à diuo. §. sed verum. Nec distinguo, vtrum negetur per malitiam, an non: licet P. distinguat. argum inf. de fals. l. 2. tum quia nemo scit. tum quia nõ est differẽtia inter res corporales & nomina: quod lex prædicta videtur velle aperte. Si quæras, quid si malitiose negat? Respon. dabitur curator bonis, qui actiones moueat, & exerceat, vt ff. de Carbo. edi. l. sed & si is qui. §. si impubes, & ff. de cu. bon. dan. l. 1. & 2. Possum etiam, & alio iure cõuenire debitorem debitoris, similiter iure communi, videlicet hypothecaria, & tunc seruatur quod dr ff. de pigno. act. l. si conuenerit, 2. in prin. iure vero speciali agitur cõ debitore debitoris, vt inf. l. prox. si est non soluẽdo debitor, vt inf. l. proxi. & l. non prius.

3† CausS.

Debitorẽ debitoris conuenire possumus.

4† al. Primiano.

nem, domi eos conueni: [a] quia inter dominos, ac seruos iudicium constare nullum [b] potest. siue post delictum manumissi sint, ex antecedentibus post datam libertatem eos nulla ratio iuris à dominis quondam conueniri patitur. [c] Sanè si post manumissionem quid illicitè cõmiserint: hoc apud præsidem prouinciæ argue, accepturus ex iure sententiã. [d] Dat. 2. Idus April. Byzantij AA. Coss.

TITVLVS XV.

Quando fiscus vel priuatus debitoris sui debitores cõuenire [1]† possit, vel debeat.

Res tutoris non possunt in tenutam capi pro debito pupilli. h. d. Bal. & Sal.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Valeriano.

LEX PRIMA.

PRopter æs alienum pupilli, res tutoris, qui nihil ex bonis eius tenet, [e] pignori capi non oportet. [f] PP. 1. [2]† Calend. Iun. Laterano & Rufino Coss.

Si debitor condemnatus aliàs soluendo non est, in subsidium venitur ad nomina debitorum ipsius: & in ipsis nominibus fit executio exẽmplo iudicati. hoc dicit Baldus.

Imp. Antoninus A. Marco.

LEX II.

SI in causa [3]† iudicati Valentis, quem tibi condẽnatum esse proponis, nihil est, quod sine quæstione [g] pignoris loco capi, & distrahi possit: debitores eius conuenti, [h] ad solutionem auctoritate præsidis prouinciæ cõpelluntur.

Per officium procuratoris Cæsaris, debitores debitoris fisci, compelluntur soluere debitum fisco, si fatentur. Baldus.

Impera. Gordianus A. Primanio. [4]†

LEX III.

SI debitum [i] non inficiantur ij, quos obnoxios debitoribus fisci esse proponis, potest videri non esse iniquum, quod desideras, vt ad solutionem per officiũ procuratoris compellantur. [k] nam si quæstio aliqua refertur, [l] id concedi non oportere, etiã ipse perspicis. PP. 6. Calend. Feb. Sabino & Venusto Coss.

Contra debitorem debitoris fiscus non agit, nisi constet principalem eius debitorem non esse soluendo. Bald. & Salic.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Zosimo.

LEX IIII.

NOn prius ad eos, qui debitoribus fisci nostri

Si debitum.] CASVS. Titius tenebatur fisco in decem, Seius Titio, Titio inuento non soluendo vult fiscus pp priuilegium suum conuenire Seium: an possit, quæritur? Distinguitur, aut negat Seius se Titio teneri, aut cõfitetur. Primo casu non conuenitur a fisco. Secundo casu sic: & ad solutionem cõpellitur per procuratorẽ Cæsaris, qui cognoscit inter priuatum & fiscum, & dic, conueniri, per cõdi. ex le. l. 1. Vel secundo dic, quod fiscus Seium conuenit, & fecit eũ condemnari, & eo non inuento soluendo agit contra Titiũ, & hic est casus, quãdo ex pecunia fiscali secundus debitor cõuenitur, etiam primo existen a soluendo, vt hic. & ff. de iure fisca. l. 3. §. multa. Vel tertio dic, quod Titius mutuauit Seio ca. z. Titio non inuento soluendo, agit aduersus Seium.

i *Si debitum non inficiantur.*] Idem, si malitiose inficiantur, secundum P. Sed tu dic contra, vt dixi sup. l. proxi.

k *Compellantur.*] scilicet officio iudicis, & hoc condemnato prius debitore, vt dixi inf. l. proxi. Vel dic, vt prius etiam non condemnato, si non est soluendo, & tunc per condictionem ex lege, vt sup. de condic. ex le. l. 1. Item tertio casu, quod ex pecunia fiscali, secundus debitor conuenitur, etiam primo existente soluendo, vt habes hic, & ff. de iur. fisci. l. 3. §. multa, & de conue. fisc. debi. l. 1. li. 10.

l *Refertur.*] iuste vel non. & dabitur curator bonis, vt dixi supra. l. prox.

Non prius.] CASVS. Debitor debitoris fisci à fisco con-

conueniendus non est: nisi appareat debitorem principaliter soluendo non esse.

a *Fiscalem.*] condictione ex lega, vt sup. de condic. ex leg. l. 1. vel dic illam vtilem, quam habet debitor, directam.

b *Non esse.*] & in alijs duobus casibus, vt notatus in prima & vlt. glos. sup. l. proxim, sed priuatus tunc tãtum, quando fecit cõdemnari suũ debitorem, vt ff. de in diem addic. l. fin. & sup. eo. l. 1. & 2. & inf. l. prox.

sunt obligati, actionem fiscalem [a] extendi oportere, nisi patuerit [1] † principales reos idoneos non esse, [b] certissimi iuris est. S. 12. Cal. Maij, AA. Coss.

1 † al. paruerit al. nisi potuerit probari principia.

Dans nomen in solutum cedit vtiles, non autem mandat directas, nisi hoc specificet. h. d. Bald.

Ijdem AA. & CC. Nanidæ. [2] †

2 † Nanidæ.

LEX V.

IN solutum nomine dato, [c] non aliter nisi mandatis [d] actionibus ex persona sui debitoris [e] aduersus eius debitores creditor experiri potest: suo autem nomini [f] vtili actione rectè vtetur. Dat. Calen. Ianuar. CC. Coss.

TITVLVS XVI.

De hæreditarijs actionibus.

Creditor debitori pro parte succedens, pro aliis partibus contra hæredes agit: & si res obligatas teneat, auocat ab eis, hoc dicit notanter secundum Bald. Vel sic: Alter ex cohæredibus pro pecunia sibi à defuncto debita, potest conuenire cohæredes pro rata, & prosequi pignora. h. dicit Salic.

IN *solutum.*] CASVS. Tenebatur mihi Titius in decẽ ius quod habebat cõtra Seium debitorem suum dedit mihi in solutum, quæ actio mihi competit aduersus Seium, quæritur? Respon. quod vtili nomine meo: directa vero non, nisi fuerit mihi mandata.

c *Dato.*] sed non delegato: quia tunc secus esset, vt j. de noua. l. 1.

d *Mandatis.*] sed si fuerit mandata actio finitur mandati morte, secus si cessat secundum quosdam. Sed dic, vt no. sup. de act. & oblig. l. 1.

e *Debitoris.*] potest scilicet directa.

f *Suo autem nomine.*] suo nomine dicitur agere, non quia promisit ei, vel quia secu contraxit: sed propter conuentionem, quam fecit cum suo creditore. Et est similitudo inter emptionem rei corporalis, & nominis dationẽ. Nam per solam venditionẽ nõ transfertur dominium rei vendi, nisi sequatur traditio, sic nõ transfertur actio directa per donationem in solutum, nisi ea cedatur. & sic secundum hoc suo nomine agit ex sua persona: cum vtilis actio ei datur à lege. Potest etiam dici superiori casu agi ex persona debitoris: quia ab eo habeat causam. sic ff. de ijs, qui notantur infra. l. furti. §. si quis alieno, & facit ad legem istam quod no. sup. de act. & obl. l. 1. & 2. & l. si in solutum, & infr. de leg. l. ex legato, & sup. de neg. gest. l. si ab eod. & sup. de pac. l. pacto. & sup. si cert. pet. l. si absentis.

Traditio fit ut ie habet in rebus corporalibus, ita et fit in actionibus.

DE HÆREDITARIIS ACTIONIBVS.

Superiori titulo dixit alterum: pro altero conueniri in casu hic ponit & alium casum, vel aliter: Ab alio debiti nomine alium vna eademque actione conueniri posse hic insinuatur: superiori vero titulo alia actione idem fieri declaratur, alia dico quantum ad ius & personas, eademque quantum ad rem & causam.

PEcuniam.] CASVS. Mulier aliqua filio tenebatur in decem & eum cum duobus alijs hæredibus instituit. pro duabus partib. habebit cohæredes suos obligatos, pro tertia erit penitus confusa, & hoc in prima. Si vero filio iure pignoris aliqua obligauit, & ab vno cohæredũ inueniat possessa, aduersus eũ aget hypothecaria, & insolidum & hoc in 2.

g *A matre.*] quæ te cum alijs hæredem instituit.

h *Pro patre.*] debiti.

i *Competente.*] scilicet actione, non autem coniungas pro parte tibi competenti: nam pro ea parte qua successi: extinguitur obligatio, non vero remanet, vt hic, & supra de neg. gest. l. si ab eo. & inf. de bo. auth. iudi. poss. lege si vxor. & sup. de pac. l. debitori, & infra, ad l. Falc. l. licet. Vel dic pro parte debiti competenti tibi, nõ pro parte hæreditatis. Sed quid si mater rem indiuiduam tibi debuisset, vt seruitutẽ, nunquid extincta est tota actio tua, vel in nullo erit extincta? Respon. forte æstimabitur seruitus, & pro parte pretij tenebuntur cohæredes, vt ff. de lega. 2. l. cũ filius, in prin. & ff. ad l. Fal. l. lege Falcid. interueniente, & supra de inoffi. testamen. l. cũ duobus, & potes hoc distinguere, vt dixi supra de pactis, l. debitori.

Debitore rei indiuiduæ an extinguatur totum, creditore debitori in partẽ succedente.

Imp. Gordia. A. Hermeroti.

LEX PRIMA.

PEcuniam, quã tibi a matre [g] debitã fuisse dicis, ab hæredib. eius cohæredib. tuis pro parte [h] tibi competẽte [i] petere debes. Sed & res, si quæ tibi ob idẽ debitũ obligatę sũt, persequi non prohiberis. [k] PP. x1. Calen. Mar. Gordi. A. 2. & Põpeia Coss.

Personales actiones paßiuè inter hæredes diuidũtur pro portionib. hęreditariis: reales verò possessorẽ sequũtur paßiuè. h. d. no. secundũ B. & S.

Imp. Decius A. Telemachæ.

LEX II.

PRo hæreditarijs partib. hæredes onera hæreditaria agnoscere, etiam in fisci rationibus placuit: [l] nisi intercedat pignus, vel hypotheca. tunc. n. possessor obligatæ rei conueniendus est. PP. 14. Calen. Nouemb. Aemiliano, & Aquilino Coss.

Actio de dote contra hæredes, non contra debitores mariti dirigi debet. h. d. secundum Bal. & Sal.

Impp. Dioclet. & Maximi. AA. & CC. Maximæ.

LEX III.

HAeredem mariti quondam tui de dote tibi reddenda conueni persona-

k *Non prohiberis.*] hypothecaria insolidũ dum agendo, vel quasi Seruiana. licet si debitum pro parte extinctum, ad quod est inf. de distra. pig. l. quamdiu, & ff. famil. ercisc. l. hęredes. §. an ea, in fine. & ff. ad Trebellia. l. debitor. sed pro ea parte, qua dominus est rei obligatæ. nõ agit hypothecaria cum esse quorum in ea remanet hæres, sed pro alijs, secundum Azonem.

PRo hæreditarijs.] CASVS. Si debitor meus duos hæredes instituit, vnũ ex 8 alium ex 4. vncijs: pro portionibus hæreditarijs eos conuenire debeo. Si vero pignora mihi obligata aliquis eorum possideat, possessorem t[illegible] habeo obligatum, & hypothec. insolidum conuenire p[illegible]ro.

l *Placuit.*] vt supra de pactis. l. pactum successorum, & si cert. petat. l. 1. & sup. fam. ercisc. l. ea quæ, & infra de iure delib. l. si te. & infra si vnus ex pluribus, l. 2. & ff. de rei vendi. l. si possessor fundi. Sed hoc fallit in casibus. Primo, quando indiuiduum est in obligatione: quo casu quilibet tenetur insolidum, vt ff. de verbo. oblig. l. in executione, §. 2. Secundo, si res, quæ debet restitui ab vno, teneatur insolidum, vt ff. commo. l. e. tertia. §. hæres, & ff. depo. l. duo. Tertio, in pollicitatione facta ob honorem apud rempublicam. tunc enim pollicitator insolidum, item hæres eius insolidum tenetur, facta vero pollicitatione sine causa, ob id quod opus promissum cœptum est, si bona liberorum non sunt soluendo ad totum opus: extraneus hæres in quintam partem patrimonij perfuncti, liberi vero defuncti in decimam tenentur, ut ff. de Sol. l. prima, §. si quis, & l. ex pollicitatione. Quarto, in alimentis, quæ pro voluntate iudicis vel defuncti, vel ab vno insolidum, vel à pluribus partibus designatis petuntur, vt ff. de ali. leg.

Hæredes non semper tenentur pro portionib. hæreditarijs.

l. 3. in princ. & §. 1. Quinto, si testator legauerit ab vno hærede creditori hæreditario, causa debiti compensandi, tunc enim hæres ille vsque ad quantitatem legati onus æris alieni sustinebit: vt ff. de lega. 2. l. cum ab vno. Sexto, in funeraria, quæ non tantum in hæredes pro hæreditarijs portionibus, sed etiam in virum, ad quem aliquid peruenit nomine dotis, instituitur pro rata portione eius, quam lucratus est de dote. vt ecce lucratus est vir cētum: in hæreditate sunt 300. ipse conuenitur ꝓ tertia. & hæredes pro duabus: vt ff. de relig. l. quoties. & l. veluti. & l. Celsus. Item fallit in casu quodam mirabili, quem habes, ff. ad legem Falci. l. qui fundum, §. si tu ex parte. & hoc in personalibus. Reale autem contra possidentem semper instituitur: vt ff. ad exhib. leg. de eo. §. fin. & hic subijcit.

H *Æredem.*] CASVS. An mulier stipulata dotem sibi reddi, diuortio, vel morte soluto matrimonio: & maritus decessit: debitores hæreditarios actione personali defuncti, pro dote sibi reddenda conuenire possit, quæritur? Dicitur quod non. sed hæredē defuncti conueniet.

a *Postulas.*] vt infra eod. l. fin. & infra sol. matri. lege, dotis. Sed videtur etiam contra debitores eam esse experiri: cum omnia bona mariti sunt tacite pro dote obligata, vt infra de rei vxor. actio. in principio. ergo & nomina. Instituet ergo actionem vtilem contra debitores, vt ff. de pignor. actio. l. si conuenerit 2. in princip. & infra, quæ res pign. oblig. poss. lege, nomen. Sed potest dici aliud in expressa obligatione: & aliud in tacita, vt & alias est differentia: vt supra de actio. & obligatio. lege fina. & ff. de iure fis. lege Moschis, secundum Azo. Vel dic, quod hic denegat personalem contra debitores viri, non hypothecariam: eam ergo intendit dicens: peto à te decem, quæ debes viro, vel hæredi eius: quia dico me iure hypothecario nomen tui debitoris, vel ius obligationis mihi obligatum: non autem dicet, quod sit ei personali obligatione obligatus: sed & personali potest eum conuenire, debitore prius condemnato: vt supra titulo 1. l. 2. Item quod dicit decerni, secundum vetera iura dixit, secundum quæ actiones decernebantur à prætore: hodie contra: vt supra de formulis. lege prima, & secunda.

e† Cryspo no.

Actio funeraria, quos competat.

a Aduersas, secundum Cyn. hic, quod ista nō est vera fallētia ac tex. istū: quia in hoc casu non est defunctus obligatus. ita vt obligatio ab eo descendat in hæredes. Itē etiā vt dicit hic Angel. hæredes istius defuncti tenētur pro hæreditaria portione: quatenus onus funeris respicit eos.

lem enim actionem contra debitores hæreditarios tibi decerni frustra postulas.[a] PP. 14. Cal. Maij AA. Coss.

Ætas debitoris non infringit ius creditoris. Bald.

Ijdē AA. & CC. Crispo.[1] †

LEX IV.

SVb prætextu ætatis pupilli debitoris hæreditarij[b] creditorum exactionē[c] differri non posse nimis euidens[d] est. vnde cum te tutorem proponas, quemadmodum à pupillis creditoribus[e] satisfiat, eniti[f] debes. Dat. 10. Calē. Decemb. Sirmij AA. Coss.

Præpostera petitio nō procedit: & qui se in allegatione contrariorum implicat, repellitur ab vtroque: potest tamen postea agere ordinariè. h. d. Bald. Vel sic: Præpostera petitio non admittitur: & per successionem, quā creditor facit debitori, actio extinguitur. Salyc.

Iidem AA. & CC. Iulio.

LEX V.

VT debitū tibi ante aditam hæreditatē[g] soluatur;[h] ac tunc si ad te pertineret hæreditas, q̄ri iubeamus, præpostera[i] petitio est. Etenim cum tibi soceri successionem quæsitam patuerit, debiti petitionem extingui per confusionem nō ambigitur.[k] Dat. prid. Nonas Mart. Sirmij, CC. Coss.

Pro hereditaria parte, pro qua creditor debitori succedit, confunditur actio, non in totum: nisi fuerit institutus animo compensandi. hoc d. secundum Bald. Et si cohæredes non sint soluendo, potest impetrari bonorum separatio. h. d. Salyc.

Ijdē AA. & CC. Domno.[2] †

2 † Domno.

LEX VI.

SI adulta, cuius curam geris, ꝓ triente patruo suo (quem etiam tutelam eius administrasse proponis) hæres extitit, nec ab eo[l] quicquam exigere ꝓhibita[m] est,

S *Vb prætextu.*] CASVS. Titius mihi tenebatur in decem: decessit, & filium impuberem hæredem instituit: an petitio debiti hæreditarij prætextu ætatis in tempus pubertatis differri debeat, quæritur? Dicitur quod non: sed tutor mihi satisfaciet.

b *Hæreditarij.*] id est, qui hoc ipso debitor est, quod hæres est: alias aliter accipitur, id est qui debet hæreditati.

c *Exactionem.*] id est, portionem.

d *Euidens est.*] vt & infra manda. lege, si tibi. & de non numerat. pecu. lege, si intra, si intra. in fi. & ff. de negot. gest. Nesennius, §. 1. & ff. quibus ex causis in poss. ea. lege, apud Iulianum. & hoc, nisi fieret ei quæstio status & honorum: vel status tantum: vt ff. de Carb. edict. l. 3. §. 1. & l. de bonis, §. ita demum, in princ. Accursius.

e *Creditoribus.*] hæreditarijs.

f *Eniti.*] vendendo de bonis eorundem.

V *T debitum.* CASVS. Debitor meus in 100. me hæredem instituit. peruenit hæreditas ista ad Titium: volo eum primo conuenire ad centum: an petitio mea per cōfusionem sit sublata, quid iuris sit, quæritur? Respondetur, quod non possum eum conuenire ad centum, & quasi præpostera petitione audiendus nō sum. Vel sic. Socer meus debebat mihi centum, qui decedēs instituit me hæredē, & Titium: petere volo tota centum à Titio cohærede meo, & dico, nolo esse hæres: debet inquiri, an velim esse hæres, aut non: & postea debeo totum primo petere: si non sum hæres. sed si pro parte sum hæres, partem debiti potero petere petitione pro parte mea debiti confusa.

g *Aditam hæreditatem.*] scilicet, antequam adeat, vel repudiet.

h *Soluatur.*] à possessore rerum hæreditariarum, qui te dicebat, vel negabat hæredē. Sed an eo quod petit debitum, videtur renunciare hæreditati? Respondeo non: quia expresse reseruat sibi quæstionem hæreditatis: vt ff. de condict. indeb. l. si quis sic soluerit.

i *Præpostera.*] id est, præponitur quod post ponendum est, quod est absurdum: vt ff. de except. l. fundi. & l. fundum. nisi in casu, vt infra de testam. l. præposteri. Item nota maiorem causam præponendam. sic & ff. de iudic. lege, per minorem. Item nota, quod ideò hic seruatur ordo, quia vna pendet ex alia: alias autem seruatur ordo, vel quia præiudicialis sit vna. vt Instit. de actio. §. præiudiciales. vel quia electione tollantur: vt ff. de tribu. l. quod in hæredem, §. eligere. vel quia sint contrariæ: vt infra si seruus extero se emi man. l. 1.

k *Non ambigitur.*] vt s. de pact. l. debitori. & ff. de fideiuss. l. generaliter. & l. hæres à debitore, §. 1. & j. l. proxi.

S *I adulta.*] CASVS. Titius gessit tutelam alicuius pupilli, & factus est debitor ex mala administratione in tercentum, pupillum cum duobus alijs hæredem instituit, non prohibendo, ne à cohæredibus debitum peteret pro duabus partibus. curator pupilli facti adulti cohæredes conuenire poterit, cum vltra suam tertiam debiti petitio non sit confusa. hoc in prima. Si verò curator petat rescindi testamentum ob hoc, quod petitio pro parte tertia hæredis inconfusa, non est audiendus: quia si hoc petit, magis petit contra vtilitatem pupilli, quam pro vtilitate pupilli. & hoc in secunda. Si verò cohæredes soluendo non sint: petere poterit curator, vt bona cohæredis separentur à bonis testatoris, & adulto satisfiat. & hoc in tertia.

l *Nec ab eo.*] testatore.

m *Prohibita est.*] animo compensandi: quia tunc non

posset petere debitum, ex quo hæreditatem vellet, vt inf. de hæred. insti. l. si compensandi. & ff. de lib. leg. l. tutor. & inf. de fideicomm. l. cum necessitatem.

a *Pro besse.*] id est octo vncijs.

b *Cum vltra.*] id est ad damnum.

c *Non confundatur.*] vt suprà de neg. gest. l. si ab eo. & infrà de bo. auth. iud. pos. l. si vxor. & inf. ad legem Falc. l. licet. & inf. de contrar. iudi. tu. l. si pater.

d *Aduersus adultam.* s. contra eius voluntatem facis, si hoc facis: nam alius accipiet hæredita. & est sic, inf. de ijs qui. vt. iud. l. Polla.

e *Si quidem.*] duo timebat, primum, ne adulta adeunte, cohæredes non tenerentur. Secundo dato, q teneantur, timebat portione eorum absorberi per proprios eorum creditores: sed vtrumque timorem remouet.

f *Se.*] adultæ tuæ.

g *Probentur.*] scilicet si soluatur proprijs creditoribus eorum, & hæreditarijs, vel sic: probentur tam suis creditoris, quàm adultæ.

h *Separatione.*] scilicet bonorum defuncti à bonis cohæredum: quam separationem postulant à prætore, vel prærde. creditores hæreditarij: & ita hoc adulta hic postulat. infra de bo. autho. iudi. pos. l. est iurisdictionis, & datur causa cognita, scilicet si creditores ab hærede non nouauerint, vel vsuras vel fideiussores non acceperint: vel si hæreditatis, & bonorum hæredis confusio facta non fuerit: vel si quinquennium non transierit, vt ff. de sepa. l. 1. §. illud. & §. præterea. & §. quod dictum. Sed creditores hæredis non postulant separationem bonorum hæredis à bonis hæreditarijs: vt ff. de separa. l. 1. §. quæritur.

* In scriptis nostris exemplis legitur postulata separatione nullum ei damnum fieri patitur. Et ita legit Acc. exponendo verbum patitur pro fieri. In glossâ impressis ita legitur, at si non soluendo constitui probentur: postulata separatio nullum ei damnum fieri patitur...

i *Damnum.*] & sic prodest ei adultæ seruari testamentum, vel saltem ...

k *Patietur.*] ... passiui ponitur.

debitum à cohæredibus eius pro besse[a] petere non prohibetur, cum vltra eam[b] portionē, qua successit, petitio nō confundatur.[c] Nam aduersus adultam[d] tuam rescindi postulas testamētum, si quidem[e] cohæredes eius adeuntes hæreditatem se[f] etiam obligant & si non soluendo constituti probenē:[g] postulata separatione,[h] nullum ei damnum[i] prẹses prouinciæ fieri patietur.[k] Dat. Calend. Decemb. AA Coss. 299.

Creditor non agit contra legatarios, sed contra hæredes: h.d. Bal. & Sal. Vel sic: Personalis actio non sequitur singularem successorem. h.d. Salyc.

Ijdē AA. & CC. Apolausto.

LEX VII.

Creditores[l] hæreditarios aduersus legatarios non habere personalem actionem[m] conuenit: quippe cum euidentissimè lex duodecim[n] tabularum hæredes huic[o] rei faciat obno-

xios. Dat. 6. Id. Decemb. Nicomediæ, CC. Coss. 303.

Creditores. CASVS. Si debitor meus hæredem instituit, & multa legauit: an aduersus legatarios personalem habeam actionem quæritur? Dicitur, quòd non. sed aduersus hæredem, & hoc ... l. tab.

l *Creditores hæreditarios.*] innuit ergo legatarios non esse hæ... creditori certè imò sunt: vt ff. de act. contr... sepa. l. creditoribus.

m *Actionem.*] vt & sup. ... l. 1. & infrà de hæred. ... & ff. ad Treb. etiam l. 1. §. si hæres. Sed con... l. si præfatam. ... Solut. ibi hæres ... Vel sic ... Item si facias ... personalem. Nam hypothecaria agetur contra legatarios ... legata ... de donat. ante nupt. lege ... & infra de du... & suprà de pact. l. pacto. & familiæ er... l. licet. & l. ea.

... debiti.

EX DELICTIS DEFVNCTORVM.

In quantum hæredes ex contractibus defunctorum, vel quasi teneantur, dixit: nunc in quantum ex delictis audi.

Post.] CASVS. Si vim mihi fecisti rem meam rapiendo, an hæres tuus ex delicto à te commisso teneatur, quæritur? Dicitur, quòd non regulariter, nisi tecū fuero lit. contest. vel aliquid ad hęredem occasione delicti tui peruenisset.

TITVLVS XVII.

Ex delictis defunctorum in quantum hæredes conueniantur.

Actiones ex delicto post litem contestatam transeunt ad hæredes: sed ante litem contestatam non transeunt, nisi quatenus ad eos peruenit. h.d. Bald.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Macedoni. aliàs Macedonæ.

LEX VNICA.

Post litis contestationem eo, qui vim[*] fecit[p] vel concussionem[q] intulit, vel aliquid deliquit,[r] defuncto: successores eius insolidum,[s] alioquin[t] in quantum ad eos peruenit, conueniri, iuris absolutissimi est: ne alieno scelere[u] ditentur. Dat. 5. Calend. Maij, Sirmij, CC. Coss. 294.

p *Qui vim fecit.*] rapiendo mobile. rem: vel inuadēdo immobilem: vt Inst. vi. bo. rapt. §. sed necdum.

q *Vel concussionem.*] Da exemplum, vt §. quod met. caus. l. si impressionem. & de condict. ob turp. cau. l. quod euitandi. & dic, q in factum datur actio ad repetendum. vt ff. de concuss. l. prima.

r *Deliquit.*] extra contractum, vt inferēdo dolum, vel metum. A.

s *Insolidum.*] vt & ff. de regu. iur. l. omnes actiones. & Instit. de perpet. & tem. act. §. pœnales.

* Vim non intulit.

t *Alioquin.*] id est, si metum in lis nō est contestata.

u *Scelere ditentur.* Turpia enim lucra ab hærede sunt extorquenda, vt & ff. de calum. l. in hæredē. & quod refert hic met. cau. l. videamus. legē sumptā esse ex delicto, vel quasi: quod dicit Co. an ex contractu, vel dic Hermogenianus. Primo casu, quod actiones in heredibus actorum grū apud ...

... dic, quod actiones ... datur: vt Instit. de perpe. & tempo. act. §. sed hæredibus. eundē vi... nisi quando datur ad vindictam, vt in actione iniuriæ, de Gothi... tum: vt ff. de collat. bo. l. cum emancipati, §. emancipatus. & in actione in factum, quæ datur contra libertum tenent. §. merè vocantem in ius patronum sine venia: vt ff. de in ius vocan. l. penult. vbi dicitur, quòd hæredi non competit. statuto & idem in popularibus actionibus. vt ff. de his, qui deiec. posse fieri vel effu. l. si verò plures, §. qui autem. Modo ita in actione vt quis ... in factum de calumniatoribus. Nam illa datur: aut quia alijs, vel mihi nihil abest: aut quia aliquid ad te peruenit, vt ff. de famia. calumnia. lege hæc actio. potest tamen dici speciale in ea, vel amplio ne detur hæredibus eius, qui dedit pecuniam: cum habeat conditionem ob turpem causam. Econtra regulariter non datur contra hæredes, nisi inquantum ad eos vel certa peruenit: vt hic, & Institutio. de perpe. & tempo. actio. quàntitas non omnes. & infrà de furt. lege, furti. Sed hoc fallit puta legitim. actione vi bonorum raptorum, quæ etiam in id, quod tim... ad eos peruenit, non datur: sed condictio furtiua: vt ff. ... niatur. Et vi bonorum raptorum. lege secunda, §. finali, quæ est fieri posse contra. Item in interdicto vnde vi, quod in hæredem, vt ciuitas non datur etiam de eo, quod peruenit, sed in factum tenetur vt ff. de vi, & vi arm. lege, prima, §. finali. Nec obstat, maleficio quod hic dicit de vi: quia hic non dicit dati vi bonorum commisso raptorum, vel interdictum vnde vi, immo dicit vim, in suo fecerit, vel aliquid deliquit, innuens, quod criminalis ... rat causa de vi. & sic, dabitur hic in factum, vel condictio furtiua, vel secundum Paulum prætor dat, vt in illis legibus, sed de æquitate datur in id, quod peruenit, vt hic. Item fallit in conditione furtiua, quæ datur etiam si non perue-

peruenti, vt ff. de condi. furt. lege, in condictione, & lege, si pro fure, §. fina. Sed dic eam non esse ex maleficio. sed ex varijs figuris causarum, vt not. in d. l. si pro fure, in fine. Item fallit, ff. quod quisque, iur. l. 3. §. quod autem, sed ibi priuilegium durabat hæredi. sic ergo & pœna. præterea non actio ibi contra hæredem datur, sed exceptione remouetur. Item fallit si lis est contestata, vt hic & dicta regula iuris, vt ff. de reg. iu. l. omnes, affectiones. Item fallit. ff. ad le. Iul. repe. l. 2. sed ibi lis erat cōtestata. In alio tamē est ibi speciale, quia ibi contestatione nō perpetuatur nisi vsq; ad annum, vt ibi dicitur. Vel erat publicum crimen, de quo dicam statim, sed in duobus casibus non perpetuatur contestatione, vt ff. ne de statu defun. lege, prima, §. sed interdum, & supra de dolo l. finali. 1 Si autem fit ex contractu, vel quasi, regulariter datur hæredi: nisi in duobus casibus vbi non transit etiam lite contestata in hæredem, vt infra de rei vxor. act. l. prima, §. videamus igitur, & ff. de oper. liber. l. si operarum iudicio. Item in alio casu scilicet in cōditione, in qua reuocatur donatio, q̄ non datur hæredi, vt infra de reuocan. do. leg. prima, & leg. his solis. Item contra hæredes datur similiter, regulariter etiam ex doli clausula, vt ff. de act. & obl. leg. ex contractibus, & leg. ex depositi. & de verborum obliga. l. ex ea parte, §. fina. sed hoc fallit cum dolus testatoris dedit causam contractui, & ad hæredem dolo si aliquid non peruenit, vt insti. de perpe. & tempo. actio. §. aliquando. Item fallit in actione in factum, quæ datur contra mensorem, vt ff. si mensor fal. mo. di. lege, 3. §. penultim. & §. fina Item in actione tribut. vt ff. de tribu. l. illud, §. pen. & §. fina. Item in actione ex stipulatu competenti pro iudicio sisti, pro eo, quòd quis conueniebatur iniuriarum, vt ff. si quis cau. l. si cum, §. qui iniuriarum. Item fallit si interueniat confusio, de qua dixi supra titu. l. 1. In publicis autem criminibus nec hæredibus datur, nec contra heredes etiā lite contestata, vt ff. de accusa. l. ex iudiciorum, & infra si reus vel accu. mor. fu. l. fin. nisi in quinque casibus. Primus est legis Iuliæ maiestatis in duobus capitulis eiusdem legis, vt ff. ad ad leg. Iul. ma. l. fin. Secundus est crimen hæreseos, supra de haret. leg. 4. & de aposta. l. apostatarum. Tertius est crimen repetūdarum. Quartus de residuis. Quintus peculatus, vt ff. ad l. Iul. pecu. l. fin. 2. Et facit infra rerum amo. l. de rebus, & de magistratus, con. l. in hæredes, & ff. de pecu. l. summa. §. emptor, & de tribu. l. quod in hæredem, §. to-ties, Accursius.

*25. Eclo. 2. 1. Harmenop. 3. & 4. u. 6.

¶ Aduertas q præmissa hūt locū de iure ciuili, de iure uero canonico, longe aliter est dicēdum, vt patet ex no. per Doc. i c. si. ext. de sepul. & in c. in literis de ra. & in ca. tua, de vsur. & in c. 3. de pi. & per Frider. in consilio suo, 30. incip. Nunquid hæres extraneus. Pœnæ ex publicis criminib. quibus casibus transeant contra hæredes.

TITVLVS XVIII.

De constituta * pecunia.

Qui se pro alio constituit soluturum, obligat & se, & successores suos, hoc dicit Bald.

Imp. Gordianus A. Felici.

LEX PRIMA.

SI pro alieno debito te soluturum constituisti: [a] pecuniæ constitutæ actio non solum aduersus te, sed etiam aduersus heredes tuos perpetuo cōpetit. D. 8. Cal. Iul. Sirmij, CC. Coss.

IN AVTHENTICA,

vt cum de ap. cogn. §. ad hoc aliud, colla. 8. Const. 11.

Ista auth. est valde vtilis & no. Personale cōstitutum tenet quod ad constituentē, si vnus est in solidum. si autē plures sunt nominati copulatiuè, pro parte virili: si autem disiunctiuè, tunc etiam insolidum: sed impersonale constitutum non valet, hoc dicit nota, secundum Bal.

SI quando quis pro se, vel pro alia persona pecuniam se soluere constituerit, vel spoponderit, sic dicens, Satisfaciam tibi, tenetur pro quātitate, quam promisit. [b] Sin autem sic dixerit, Satisfiet à me, & ab illo, & illo: illis quidem, quos nominauit, non cōsentientibus, solus [c] pro rata tantum portione persoluet. Sin autē dixerit, satisfiet, verbo impersonaliter prolato, non tenebitur. Sin autem sic dixerit. Erit tibi satis factum aut à me, aut ab illo: illo, quem nominauit, non consentiente, solus insolidum tenebitur.

In quacunque re debita tenet constitutum, non indebita. Item actio de pecunia constituta durat per 30. an. & transmittitur hincinde. Item statuta artificū inter se sunt valida, hoc dicit, Bal. Vel sic: Actio de constituta olim nō competebat: nisi si quando res constitutæ consistebant in pōdere, numero, vel mensura: & non durabat nisi anno: & pro aliis rebus dabatur actio receptitia: hodie vero pro omnibus rebus & speciebus in constitutum deductis datur actio de constituta, sublata receptitia: cum omnes species in pecuniam conuerti possint & durat spatio 30. annorum, & debitum etiam in diem, vel sub conditione potest constitui, & datur hæredibus & contra hæredes, dum tamen debitum sit constitum. Et statuta ab argentariis, & mercatoribus inter eos sunt seruāda, Salic.

Imp. Iustinianus A. Ioanni PP. [1] †

LEX II.

REceptitia actione cessante, quæ solemnibus verbus composita inusitato recessit vestigio: necessarium nobis visum est magis pecuniæ constitutæ naturam ampliare. Cum igitur præfatæ [2] † pecuniæ constitutæ actio in his tantummodo casibus à veteribus conclusa est, vt exige-

DE CONSTITVta pecunia.

Non solum hæres st... tario, sed etiam h... ... ctione quis co... alieno nomine & ideo de hoc hic po...

SI pro alieno. CASVS. Tenentur Titio in decem, constitui me soluturum ei illa 10. non solum aduersus me, sed & hæredem meum competit actio.

a *Constituisti.* nudo pacto sine stipulatione, vt inst. de actio. §. de pecunia

SI quando. CASVS. Lex non dicit, quibus verbis se constituit soluturum, sed autem distinguit, an aliquis dicat, satisfaciam, ibi pro illo, & tunc tenetur in solidum, an sic, satisfiet tibi à me, & ab illo, & illo, & tunc tenetur pro parte. Aut, satisfiet tibi à me, vel ab illo, & tunc tenetur insolidum, nominato non consentiente, aut satisfiet tibi, verbo impersonali prolato, & tunc in nullo tenetur.

b *Promisit.* vt in l. Codicis dicitur.

b *Promisit.* si autem dixit, satisfiet, impersonaliter, non tenetur.

c *Solus.* alium ergo non obligat. nam non potest quis aliū constituere, vt ff. eo. leg. cum qui, §. sed si quis constituerit, & inst. de inuti. stipu. §. si quis alium, & de duobus reis, l. his uerbis. Sic econtra alijs non potest constitui vt ff. eodem leg. cum qui, §. Iulianus scribit, l. 11. & argumen. ff. de verborum, obl. l. si mihi & Titio. in principio. Item adijcias, si dixerit, satisfiet tibi, hoc non valet, vt in corporatam persona loquentis generali sermone non continetur, ut ff. loca. l. qui insulam, §. fina. & infra de sol. inquisitio.

1 † Iuliano

2 † Præfata actio.

REceptitia. CASVS. Olim habebant locum duæ actiones scilicet repetitia, & de constituta, sed solum locum habebant in his, quæ pondere, numero mensurave consistū t & durabant vsque ad annum. Item inter veteres erat dubitatio, an in debito conditionali uel in diem, competeret actio facto constituto, & receptitia locum habebat, quando aliquis constituerat se soluturum, illud, quod nullo modo

debebatur. Hodie vero amplias naturam actionis de constituta, quod locum habet in omnibus rebus, quæ in stipulatum deduci possunt, siue sint mobiles, puta liber vel seruus: vel immobiles, puta fundus vel se mouentes, vt equus. & durat vsque ad 30. annos, & locum habet in debito tam puro, quam conditionali, repetitia de cætero locum non habente. & hoc in prima. An hæredibus & in hæredes detur actio de constitu ta? Dicitur, quod sic nec illud, quod nullo modo debitum est, constitutum tenet, licet olim obtineret per recepticiam, & pro illo debito soluto condictio proponebatur ad repetendum, & nomine pecuniæ continentur omnes res, cum in eam possint conuerti, & veteres omnes res nomine pecuniæ designabant. & hoc in secunda. Si vero argentarij, vel campsores consuetudinem habent incōstituendo pro alijs, illa obseruetur. & hoc in tertia.

a *Communionem.* nota tria vitia, quæ per ordinem corrigit.

b *Longæua.* idest perpetua.

c *Concluderetur.* [in] quos casus non habebant.

d *Constituto.* idest existente.

e *Fieri.* scilicet.

f *Valeret.* ubi debitū erat cōditionale, vel in diem. Vel dic, quod etiam de puro non videbatur purè fieri: cum verba prætoris diem ponunt, vt ff. eodem l. si. duo §. fina.

g *Hac apertissima.* hic corrigit primum vitium.

h *Instrumenta.* fundi secundum quosdam, vt ff. de fundo instrumen. l. quæsitum, vel etiam pro chartis pone.

i *Et neque.* corrigitur, secundum vitium.

k *Triginta.* no. personales actiones triginta annis durare, vt instit. de perpe. & tempo. act. circa princip. & infra de præscrip. 30. an. l. sicut in rem. Sed fallit in quibusdam, vt in actione de dolo, vt supra de do. l. fina. & iniuriarum, vt infra de iniur. l. si non conuitij, & in fine & redhibitoria, & quanto minoris, vt ff. de ædil. edi. l. sciendum, §. finali, & in omnibus prætorijs penalibus, vt ff. de acti. & ob. l. in honorarijs, & in quibusdam alijs.

l *Et l[iceat].* hic corrigitur tertium uitium.

m *Pro debito pure.* quod ergo debetur pure, potest constitui in diem & sub conditione, & non econtra, vt ff. eodem id quod in princip.

n *Vel sub conditione.* vt existente conditione teneatur etiam si pure sit, alias vtraque actio depereat, vt ff. eod. l. id quod.

o *Defraudata sit.* vt scilicet ex nudo pacto detur, ut instit. ad actio. §. de pecunia. Item datur spatium decem dierum, etiam si pure fiat, ut ff. eod. l. promissor, §. 1. sed in hoc ubi imo videtur ius commune, ut ff. de solu. l. quod dicimus.

1† Quacūque causa.

2† Puro.

Actiones aut in rem. Personales 30. annis durant.

res res, quæ pondere, numero, mensura constitūt, in alijs autem rebus, nullam haberet communionem: [a] & neque in oībus casibus longæua [b] esset constituta, sed in speciebus certis annali spatio concluderetur: [c] & dubitaretur an pro debito sub conditione vel in diem in constituto [d] eā possibile esse fieri, [e] & an pure constituta pecunia contracta valeret. [f] hac apertissima [g] lege definimus, vt liceat omnibus constituere non solum res, quæ pondere, numero, mensura consistunt, sed etiā aliàs omnes, siue mobiles, siue immobiles, siue sese mouētes, siue instrumenta, [h] vel aliàs quascunque res, quas in stipulationem possunt homines deducere, neq; [i] sit in quocunque casu [1] † annalis, sed siue pro se quis cōstituat, siue pro alio, sit & ipsa in tali vitæ mensura in qua omnes personales actiones positæ sunt idest in annorum metis triginta, [k] & liceat [l] pro debito [m] purè, vel in diem, vel sub conditione [n] constitui: vt [2] † non abūmilem penitus stipulationi habeat dignitatē, suis tamē naturalibus priuilegijs minimè defraudata [o] sit, sed & hæredibus, & contra hæredes [p] competat, vt neque recepticiæ actionis, neque alio indigeat respublica in huiusmodi casibus adminiculo sed sit pecuniæ constitutæ actio per nostram constitutionem sibi in omnia [q] sufficiens, ita tamen, vt hoc ei inhæreat, vt pro iam debito [r] fiat constitutum, cùm secundum antiquam recepticiam actionem res exigebatur, & si quid non fuerat debitum: cū satis absurdū & tā nostris tēporibus quā iustis legibus contrariū sit, permittere per actionē recepticiā res idebitas cōsequi, & iterū [s] multas proponere cōdictiones, [t] q & pecunias indebitas, [u] & promissiones corrūpi, [x] & restitui definiūt. ¶ Vt non erubescat igitur tale legū iurgium, hoc tantum modo constituatur, quod debitum est: & oīa, quę de recepticia in diuersis libris legūlatorū posita sunt, aboleantur, & sit pecunię cōstitutę actio omnes casus cōplectens, qui per stipulationem pñt explicari. ¶ Et neminem moueat quod sub noīe pecuniæ ēt oēs res exigi definiamus: cū & in antiquis libris prudentum, licet constituta pecunia nominabitur tamen non pecuniæ tantum per eam exigebantur, sed omnes res, quæ pōdere, numero, mensura constitutæ erāt. Sed & possibile est, omnes res in pecuniam conuerti. [y]

Si enim certa domus, vel certus ager, vel certus homo, vel alia res, quæ expressa est, in constituendis reb. ponatur, [3] † quid distat a noīe ipsius pecuniæ? Sed vt subtilitati eorum satisfiat, qui non sensum sed vana nominum vocabula [z] amplecti desiderant: ita [a] omnes res veniant in constitutam actionem, tanquam si fuisset ipsa pecunia constituta, cum etiam veteres pecuniæ [b] appellatione omnes

ADDITIO. Tu dicas, quod licet sit iuris communis, quod non semper debitor, qui pure tenetur, debet cum sacco uenire paratus, sed dabatur induciæ pro arbitrio iudicis, ut in dicta l. quod dicimus, tamen est priuilegium in ista actione, quod illud tempus induciarum est a lege limitatum ita ut a iudice breuius tempus constitui, non potest.

p *Contra hæredes.* ut supra eodem, lege prima.

q *In omnia.* scilicet negotia.

r *Pro iam debito.* scilicet ciuili & naturali, uel naturali tantum. Item debitum tantum debet esse re, uel spe, ad hoc, ff. eodē, l. 1. §. debitum, & §. fin. & l. 2. & 3. in princ.

s *Et iterum.* econuerso.

t *Condictiones.* indebiti, & sine causa.

u *Indebitas.* hoc per indebiti.

x *Corrumpi.* hoc per condic. sine cau. uel incer. ut sup. de con. di. ex le. l. uit. Alij dicebant repeti cautionem per recepticiam. Alij per actionem de constituta, sed prima placet.

y *Conuerti.* non sic econtra, pecunia in res ut ff. de fi. ieiu. l. l. si ita fideiussorem.

z *Vocabula.* controuersiam de nomine, pertinacibus hic relinquit, sic & in Top. M. Tul. Cum res intelligitur, minus de nomine laborandum est.

a *Ita omnes.* argumen. quod etiam quælibet ultima uoluntas potest dici testamentum, ut infra communia de leg. l. pen.

b *Pecuniæ.* nomen pecuniæ quandoque strictè, ut infra tit. 1. l. 1. & insti. de emp. & uendi. §. item pretium. Quandoque largius pro ijs, quæ pondere numero, uel mensura consistunt, ut ff. de leg. 1. l. talis, & ff. si certum peta. l. 2. § item mutuum, Quandoque largissime pro omnibus, quæ in patri-

Actio de constituta pecunia in q b. sit priuilegiata.

3† al. proponatur.

Pecuniæ nomē multis modis ponitur.

patrimonio sunt, vt hic, ff. de verb. sign. l. pecuniæ verbum. & l. pecuniæ appellatione. sed verbum rei pro ijs, quæ sunt etiam extra patrimonium, vt ff. de verb. sig. l. rei appellatio.

a *Indefessè.*] id est sine defectu, vel id est cum tanto studio, vt non sentirent animi fatigationem: constituebant enim olim argētarij quędam inter se, forte, vt etiam non debitum posset constitui, & id seruabatur inter eos, vt hic, & arg. ff. de eden. l. quędam, §. fi. & in auth. de fideiuss. §. fi. col. 1. & hoc etiam hodie seruaretur, si inter se huiusmodi constituerent, vt hic, & d. Authen. si coram suo iudice, quē habere possunt, vt j. de iurisdic. om. iud. l. fin. non coram alio: cum non sit commune ius.

* De argētariorum officio vi. Cuiac. ad Nou. 136. Statuta negotiatorū, an sint seruanda.

res significari definiant, & huiusmodi vocabuli, & in libris iuris auctorū, & in alia antiqua prudentia manifestissimè inuentum sit.

¶ Ijs videlicet, quę argenti * distractores, & alij negotiatores indefessè [a] constituerint, in sua firmitate secundū morem vsq; adhuc obtinentem durantibus. D. 10. Cal. Mart. post Consulatū Lāpadij, & Orestæ VV.CC. 531.

Beneficium diuisionis, qd competit pluribus fideiussoribus, competit pluribus constituentibus pro alio. & de similibus idem est iudicium. h.d. Bart.

Idem A. Ioanni P.P.

LEX III.

Diui Hadriani [b] epistolam, quæ de periculo diuidēdo inter mandatores, & fideiussores loquitur, [c] locum habere in ijs etiam, qui pecunias pro alijs simul constituunt, necessarium est. Æquitatis. n. * ratio diuersas species actionis excludere nullo [d] modo dēt. * Dat. Cal. Nouēb. post Lampadij, & Orestæ VV.CC. Consulatum 531.

D *Iui.*] CASVS. Epistola D. Hadriani loquebatur tantum de fideiussoribus. vt si quattuor pro aliquo fideiusserint, poterunt impetrare beneficium diuisionis, vt quilibet pro parte teneretur. dicit, ꝙ epistola ista locum habeat ēt in ijs, qui cōstituunt se pro alijs soluturos: nam quilibet insolidum tenetur: prestito tamē beneficio epistolæ, ex quo enim est eadem æquitas in fideiussoribus, quæ in constitutionibus: ergo idē ius obseruetur.

b *Diui Hadriani epistolam.*] vt inf. de fideiussor. l. fideiussor. dilectæ, §. hoc est verum, vbi nos igitur sunt soluendo cum glos.

* Simile in ca. cum dilectæ,

c *Loquitur.*] vt Insti. de fideiusso. §. si plures. & inf. de fideiuss. l. fideiussor. & de fideiuss. l. inter fideiussores. & l. si plures.

super ver. similitudine. de cō. fir. vti. vel

* Nunquā res. sed quandoq; nō hodie hoc diuidunt inter se, vt beneficiū ff. rem. pup. sal. fo. l. 1. ꝑdest, vix

d *Nullomodo.*] idem est enim ergo in tutore, & curatore, vt ff. de tut. & ratio. dist. l. 1. §. nunc quo epistolæ D. Hadriani nō ibi idem ius, vt ff. de leg. & senatuscon. l. nam vt ait. & infra ad legem Falcid. l. fina. & ff. ad leg. Aquil. l. illud.

cum contratractus, in vllus quo epistolæ tractemus. Item nolæ vbi eadem æquitas, renuncietur. Goth.

TITVLVS XIX.

De probationibus.

Sicut actor tenetur probare suam intētionem, ita reus suam exceptionem. h.d. Cyn. Bart. & Pau. de Cast.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Faustino.

LEX PRIMA.

VT creditor, [e] qui pecuniam petit numeratam, implere [f] cogitur: ita rursum [g] debitor, qui solutam affirmat, eius rei probationem præstare [h] debet. PP. prid. Cal. Iulij, Dextro 2. & Prisco Coss. 197.

Agens rei vendicatione, probare debet se dominum, aliàs reus absoluitur, & dominus esse præsumitur. Bal. Saly. & Pau. de Cast.

Imp. Antoninus A. Aulizano. al. Alutano.

LEX II.

POssessiones, [i] quas ad te pertinere dicis, more iudiciorum [k] persequere. Non enim possessori incumbit necessitas probandi eas ad se [l] pertinere: cum te in probatione cessante, [m] dominiū [n] apud eum remaneat. [o] PP. 15. Calen. Decemb. Læto, & Cereali Coss.

Si collega fuit soluendo tempore depositi officii, alter collega non potest conueniri, nec eius hæres. Bald. Vel sic: Ex presenti statu presumitur in preteritum, & qualis quis hodie reperitur, præsumitur fuisse, nisi probetur contrarium: & ad hoc allegatur. Item allegatur, quod ex persona tutoris, qui erat soluendo tempore finiti officii, non potest quis conueniri. h. d. secundum Pau. de Cast.

Imp. Alexander A. Lexnæ, & Lupo.

LEX III.

EX persona collegæ aui [p] vestri conueniri non debetis, si eundē collegā tem-

1 Istā continuationem rubr. sequit Odofr. Bart. B. P. & Sa.

DE PROBATIONIBVS.

In prædictis 1 & infrà dicendis opus est probationibus: 2 & ideò de his ponit. Et est probatio rei dubiæ per argumenta ostensio, & dicitur secundum P. à probe, aduerbio probe enim agit, qui probat, quod intendit.

2 Scilicet vt quis ꝑ se obtinere possit suiam Pa.

V *T creditor.*] CASVS. Si creditor à me petijt pecuniam, & negem ipsum numerasse: probare debet se numerasse. econuerso si eam me soluisse dicam, & neget: debeo probare pecuniam esse solutam.

e *Vt creditor.*] id est sicut. Accurs.

f *Implere.*] id est probare, siue debitor neget, 3 siue dubitet, vt hic, & j. de num. pec. l. si ex causa. & l. asseueratio. & l. 1. & j. de fal. causa adie. l. si non designata.

3 Concor. & Ange. hic.

g *Rursum.*] id est, contra.

h *Praestare debet.*] siue neget creditor solutum, siue dubitet, 4 vt hic. & ff. eo. l. in exceptioni. & j. de rei vend. l. inciuile. Et eueniunt hæc duabus rationib. Prima, quia dēt habere lucrum ille, qui asserit, sic & onus, vt ff. de reg. iur. l. sm naturam. Scđa, quia qui dicit, dēt probare, vt ff. eo. ei qui dicit. nō que tū solutum præsumitur, 5 & si debitor nō ꝓbet, vt ff. eo. l. si chyrographum.

4 Idem tenet Ange. hic.

5 Quæ ꝓsumptio transfert onus probandi, scđū Cy.

P *Ossessiones.*] CASVS. Titius possidet fundum pertinētem ad me, conuenire eū debeo rei vēdi. ad fundū, & probare de dñio, ꝙ si nō ꝓbauero, fundus remanebit apud Titium.

i *Possessiones.*] id est res possessas.

k *Iudiciorum.*] dato libello, & alia faciendo, vt j. de lit. contest. Auth. offeratur. Acc.

6 Ista censetur approbata ꝑ B. & illam sequit Pa.

l *Ad se pertinere.*] vt j. de eden. l. qui accusare. & de rei ven. l. fi. & j. eod. l. actor. & l. frustra. & ff. e. l. quinquaginta.

7 Ista placet Ba. & Pau.

m *Cessante.* vel qa no pbauis, vel qa nō potes.

n *Dominium.*] i. possessio, 6 sm Io. vt & j. de rei vēd. quoties. & ff. de verb. sig. l. interdū. Sed P. dicit proprie poni, & psumi possessorē 8 dominū, vt dicet j. eo. cum res. Tertij 9 dicunt, ꝙ sponte reus probauit se dominū, vt ff. eod. l. circa.

8 Quo ad ius excipiendi, & retinendi. Pau.

9 Ista reprobatur per P. hic duabus rationibus, quas vide per eundem.

o *Remaneat.*] de facto.

10 Quo casu licet beneficiū diuisionis, si pōt probare colleg ā tpe depositi officij fuisse soluendo. P.

E *X persona.*] CASVS. Auus meus & dno alij gesserunt tutelam cuiusdā pupilli: & ex mala administratione facti sunt debitores pupilli. auus solui: centū, & decessit me hærede relicto: alij facti sunt non soluendo, valt pupillus factus iam adultus me hæredem aui mei ad 200. conuenire: dico alios contutores aui mei fuisse soluendo tempore depositę administrationis. vnde si imputet pupillus, qui tantum supersedit cōuenire: dicitur, quod si probem hoc, non debeo conueniri ex persona collegæ, vel aui mei: & dirigit Imperator sermonem ad me hæredem.

11 Istud ē falsū, sm Doct. hic in hoc casu, de quo vide gl. in verbo accipiendū. in §. vsque adeo, in l. 1. ff. de tu. & ra. dist.

p *Aui.*] cuius estis hēdes, & dic vtrūque. i. auū, & collegā administrasse, & auū pro sua parte satisfecisse. 10 Vel dic collegā tū administrasse: & istū auum teneri, qa non petijt eum remoueri, quo casu etiā mag. primo conuenitur, quam & in l. 1. auus: 11 & si tēpore depositi officij fuerit soluēdo collega, de trāsact.

a Quis ha non tenetur magi. nec iste, 1 vt hic. & ff. de mag. con. l. 1. bet reme- §. si magistratus, & de tu. & rat. distr. l. 1. §. nunc tractemus. dium be- & §. vsque adeo. & ff. eo. l. non est necesse. & infra in quibus neficij or- causis habenti tut. l. fin. & de diui. tut. l. 1. dinis. B. de a *Ostenderitis.*] hoc ideo, quia ex præsenti præsumitur in quibus re- præteritum. 2 sic ȷ. medijs vi- de adult. l. si qui. Vel de latius p dic, quia vnus dicit, Ias. in l. 1. alius negat, vt ȷ. eod. ȷ. de tras. l. actor.

2 Sequitur eam Paul. & B. quod habet locū in materia necessaria vel cōtingenti, fm Bald.

b *Proprietatis.*] CASVS. Dominium alicuius rei probari potest per instrumentum emptionale, & per alias probationes legitimas.

b *Proprietatis dominium.*] id est dominium, 3 quod est proprietas. Est enim & aliud 4. dominium, scilicet in vsufr. vnde dicitur, vsusfructus est pars dominij, vt ff. de vsufr. l. 4.

*Poti' col ligēdū est, ex præ. c. rito psumi ad pſens, vt Alciat. 2. præsum. 25. & q de bitorē nō conuenit, quocum.

c *Emptionis.*] non solo, sed cum alijs, 5 vt ȷ. eod. l. cum res. Non enim sufficit habere instrumentum emptionis: quia forte potuit conuenire sibi præiudicat. l. 2. ff. co. Gothofr.

sibi pręju- tē à malæ fidei possessore emit.

d *Legitimis.*] vt per famam consentientem, 6 vel testes, vel etiam alia, vt ff. de testib. l. 2. §. eiusdem. & ad hoc ȷ. fam. erciscun. ideo.

* Hæc lex trāsposita est, vt ex hac subiecta paret. ideo quæ quarta hui' tit. in editiōe Haloādri recte collocatur. Id quod sæpe in hac editione accidisse video. Gothof.

e *Instrumenta.*] CASVS. Si inueniantur instrumēta in domo mea, in quib. scripsi me debere aliquid Titio, non adiecta causa, ex qua, an per se sufficiant ad debiti probationem, quæritur? Dicitur, quod non: & cum alijs probationibus valent.

3 Et istud est directū dominiū vide Bart. in l. si q. §. differentia. ff. de acq. poss.

e *Instrumenta domestica.*] id est priuata, non à tabellione facta, sed à confitente, siue ab alio: vt si scribo, debeo tibi decem: & dicuntur domestica, quasi in domo scripta. Et est notandum, quod primo posuit gen', postea duas species, quæ sunt hic, f. testatio, quā interueniunt testes. sic ȷ. tit. 1. l. 1. & ff. de neg. gest. l. Nesennius. & ff. eo. l. fin. in Annotatio quando sine testib. & semper 7 sine causa, alias valet 8 in mutuo post biennium, in alijs causis stat tim, vt ȷ. de non numer. pecu. l. in contractibus, in princ. & l. generaliter. & ff. quib. ex cau. maio. l. necnon, §. si quis.

4 Quod dicitur Bal.

5 Requisita ad acquisitionem dominij, fm Bar. & Paul.

6 Id est cōsensu eū probet. alia ḡba. tione quo pius.

f *Alijs quoque.*] nisi tres sunt testes inscripti, ergo cum alijs cū proiunt. Et sic no. quæ non prosunt singula, multa iuuant, vt hic, & ȷ. l. proxi. & ff. ex quib. cau. l. necnon, §. si quis tamen pius. nec debet iudex alligare animum ad vnam speciem probationum, vt ff. de testib. l. 3. §. eiusdem. arg. contra inf. de qui numero tut. vui. in fine.

ADDITIO. Dic, quod vbi plura tendunt ad fundandum & impu. diuersa, tunc procedit contrarium: quando autem tendunt ad perficiendum vnum totum, tunc procedunt ista fm Bald. & iura, secundum Bartol. in l. 1. §. idem Cornelio. ff. de quæst.

pore depositi officij* soluendo fuisse ostenderitis. a PP. 5. Cal. Ianuar. Pompeiano, & Peligno Coss. 232.

Dominium potest probari, tam per instrumentum, quàm per testes. h. d. vel per alia indicia. Pau. de Cast.

Idem A. Vito.

LEX IIII.

Proprietatis dominium b non tantum instrumento emptionis, c sed & quibuscūque alijs legitimis d probationibus ostenditur. PP. Cal. Nouem. Alexandro A. 3 & Dione Coss. 230.

Scriptura priuata sine aliis adminiculis non sufficit ad probationē plenā inducendū. h. d. & vt differat à lege sequēti, pone casum in scriptura priuata debitoris, contra quam agitur. Lex autem sequens, & lex, exemplo, loquuntur in scriptura priuata ipsius agētis, vt nō faciat fidem pro se, sed nec scriptura priuata cōiuncti facit fidem contra se, nisi habeat alia adminicula. Pau. de Castro.

Imp. Philippus A. & Philippus Cæsar, Sertorio. al. Sertinio.

LEX V.

Instrumenta e † domestica, seu priuata testatio, seu adnotatio, si non alijs f quoque adminiculis adiuuentur, ad probationem sola non sufficiunt. PP. 8. Idib. April. Philippo A. & Titiano Coss. 246.

Rationibus defuncti non statur ad probādum sibi, vel hæredi, vel scribenti debitū fuisse. h. d. Bald. Vel sic: Rationes priuatæ defuncti non probant sibi deberi: & verba enūciatiua in vltimæ volūtate emissa ad commodū hæredes, ei non prosunt, nec ad incommodum eius emissa ei nocēt, nisi testator iurauerit. h. d. Salyc. Vel sic: Scriptura priuata non facit fidem pro scribente. h. d. vsque ad vers. eiusdē iuris est. cum l. exemplo. inf. eo. Pau. de Cast.

Idem A. & C. Romulo.

LEX VI.

Rationes g defuncti, h quæ in bonis eius inueniūtur, ad probationem sibi debitæ q̄titatis solas sufficere nō posse, sæpè rescriptū est. ¶ Eiusdem i iuris est, & si in vltima voluntate defunctus certam pecuniæ quantitatem, k aut etiam res certas sibi deberi * significauerit. PP. Idib. Martij, Philippo A. & Titiano Coss. 246.

IN AVTH.

De iureiurādo à moriēte p̄stito, §. vlt. coll. 5. constit. 2.

Assertioni iuratæ testatoris hæredes stare debent: creditoribus autem non potest imponere legem. h. d. Bald.

Quod * obtinet l omnimodo, si testator nō insup. communia vtriusque iud. l. scriptura. & ff. ad Syllan. l. 3. §. 1. & ȷ. de testam. l. verba testamenti. & ff. de lega. 2. l. Titius, §. Caius. & l. antepen. §. quisquis. & ȷ. ar. tut. l. 1. Sed in casu seruantur voluntates enunciatiuæ, vt ff. ad Syllan. l. 1. §. fi. & l. 2. sed dispositiuæ voluntates deficientium seruantur, vt in Auth. de nup. §. disponat. coll. 4.

l *Quod obtinet.*] 1. quod defuncti voluntas non præiudicat veritati: sed si iurat, præiudicat ei. casu scilicet quando fuisset debil ores rogi stare religioni defuncti. Gothofr.

g *Rationes.*] CASVS. Si scripsi in rationibus meis Barb. ad Titium debere mihi decem: hæ rationes ad probandum non sufficiunt. Idem est, si dicam in testamento, quod debeam Titio decem. nam non præiudicatur per hoc hæredibus: quod verum est, si ego testator non iuraui: quia si iuraui, hæredes tenentur seruare iuramentum meum, & ista est ratio, quæ sibi relicta sunt: & licet hoc iuramentum præiudicat hæredi, nō tamen creditoribus. hoc dicit cum auth. seq.

ad Baldum, hic solū et probat anti quissimū fm cūdū Bal. alioquin amittēt om singul. gl. fm Gl. in l. 1. ff. finiū regum.

1 Cicero c. 2. cū glo. tra de fide

g *Rationes.*] q̄ sint, instrum. dic, vt ff. de eden. l. si quis, §. rationem.

7 Imò loquitur de tamen

h *Defuncti.*] ideò, quia credebatur, quod si quid esset ibi falsum, remouisset testator.

scripta priuata attestata, vel non hūte causā obligatorium,

i *Eiusdem iuris est.*] id est, sicut superiori casu nō operatur aliquod præiudiciū debitoribus: & sic in sequenti non parat eis securitatem, quod obtinet, vt in auth. hic posita.

quæ nō facit in mutuo post biennium: vel in alijs cautis statim plenā fidem p se

k *Quantitatem.*] hoc sine alijs adminiculis. B. & P.

limitat auth. quā hic assignat: quia si iurauit defunctus, hæres plus non potest petere: sed nihilominus potest excipere. Et dic quantitatē, scilicet decem cum li bi deberentur 9 20.

8 Hoc verum, si ei confessata, secus si negata, fm B. & P.

* Sed debeAliud si dixit tantū, re. ita legē secundum Hug. Sed dū exstimo, idque si dixit tantum, quia innuit hic errore id videtur dixisse, cum per hæredem aliter esse probetur, nisi iurasset: vt re, quod extat in Authen. quod obtinet. vel. nisi fuerit initio. Id sciens: vt ff. de pact. l. tale. & ȷ. de fal. cau. l. 1. in fi.

hypothesis diuersa à superiore, q hui' legis etiam satis innuit auaie.

10 Et thenme sequēti, quod dicit, hæredes cogi stare testatoris religione, vt ff. ad Syll. l. 3. Quæ verba ostendunt testatorē in rebus certis obligatū fuisse, non ei res certas debitas, alioqui dicendum

9 Placet B. B. & Pau.

10 Opin. H. procedit, vbi verba enunciatiua proferuntur principaliter, & propter se, secus si propter aliud, quia tunc procedere opin. Azo. Salyc.

* Quod non obtinet omnimodo, nisi testator. &c. vel sensus non continuò obligari hæredes ex confessione testatoris, nisi iurauerit. Gothof.

quando testator iurauit nil se habere in bonis plus, quam nominauerit, & ita ex hoc paratur præiudicium hæredibus sed creditoribus minimè. An autem extraneo debitori pariatur securitas per iusiurandum defuncti? Quidam. quod nō. Tu dic, quod sic, 1 & gratia exempli de hæredibus dicit, qui habebāt aliquas res defuncti.

1 Sequitur eā B. B. & Sal.

vel hoc modo probat, quod tempore contractus fuit minor vt sup. de in integ. rest. min. l. si minorem.

ADDITIO. Dicas breuiter ex mente doctorum, quòd ille debet semper ꝓbare ætatē, qui ei allegat siue actor ad fundandā intentionē suā, siue reus ad fundandam exceptionem de quo est casus, vt dicit Bar. ibi, in l. si minorem, sup. de in integ. rest.

a *Relicta sunt*. vt j. de fideicom. authen. hoc amplius.

b *Comparabitur*. etiā si iurauerit.

ADDITIO. Quia licet hæredes necesse habeant stare iuro testatoris, non tamen creditores eius. idem dicit gl. super verbo graue, in §. in c. literas, extra de ꝓsumpt.

Exemplo. CASVS. Siue fiscus siue alius quilibet in rationib. suis scribat, quod sibi debitum est: non tā huic scripturæ creditur.

No. ex hac leg. singulariter secundum Pau. hic, ꝙ scriptura priuata & ad vtilitatem fisci, non facit plenam fidem.

c *Perniciosum est*. rō quare domesticis nō creditur instrumētis. Similis rō est, ff. de pœnis, l. si quis aliquid §. qui abortionis.

1 † al. præbere posse oportet.

d *Neque fiscum*. licet priuilegiatus sit. & facit, ff. de inter. ac. l. de ætate. §. 1. A.

e *Frustra exigatur*. in probanda intētione, licet in exceptione probandas sic: vt sup. e. l. j. & j. de eden. l. q accusare, & inf. e. l. actor.

2 Fundata intentione actoris fm B. & Pau.

Cum. CASVS. Si dico me minorē, quia volo excusari a tutela, vel forte, qa nolo liberari a curatoribus, de ætate probare debeo.

2 † Mattiano.

f *Cum te*. nolebat à cura liberari.

3 Sustinet fm B quia licet non teneat probare, se minorem tpe quo petit restitui, et si alleget, tā tenetur se probare minorem tpe læsionis. B.

g *Proponas*. asserendo te velle restitui se cūdum quoldā. ꝙ nō placet: 3 qa & maior petit restitui intra quadrienniū, quare dic, vt dixi, ff. de minorib. l. de ætate. Vel dic, nolebat a curatoribus liberari.

raucrit: alioquin hæredes necesse habent testatoris religioni stare, aut minime fruentur his, quæ relicta sunt; [a] sed creditoribus nihil ex hoc præiudicij comparabitur. [b]

Ex propria scriptura creditoris, non conuincitur debitor etiam in fiscali hoc dicit Bal. Vel sic: Etiam pro fiscali debito propria scriptura non probat, hoc dicit, Sal.

Imp. Galienus A. Sabino.

LEX VII.

Exemplo perniciosum [c] est, vt ei scripturæ credatur, qua vnusquisque sibi ad notatione propria debitorem constituit, vnde neque [d] fiscū neque alium quemlibet ex suis subnotationibus, debiti probationem præbere oportet. [1] † PP. 3. Nō. Ma. Galieno A. 7. & Sabinillo Coss. 267.

Reus non est onerandus in probatione, hoc dicit, Bal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Publ. & Optato.

LEX VIII.

Frustra veremini, ne ab eo, qui lite pulsatur, probatio exigatur. [e] PP. 13. Calendis, Basso. & Quintiano Coss. 289.

Allegans se minorem debet probare se minorem, hoc dicit Bal. & Sal.

Ijdē AA. & CC. Marcia. [2] †

LEX IX.

Cum te [f] minorē quinq; & 20. an. esse proponas, [g] adire præsidem prouinciæ debes & de ea ætate probare. [h] D. Id. April. AA. Coss. 293.

Illud, quod potest, & solet ab alio abesse, nō probat illud esse: ad hoc allegatur. Vel sic: Quando sunt aliqua penitus separata, vno probato, reliquum non probatur. h. d. B. A. Vel sic. Probatio debet esse de necessario, non de contingenti concludente. Vel sic: non probat hoc esse, quòd ab hoc etiā quandoque contingit abesse. Vel sic: Consequentia, quæ procedit ex fallibili: nō est bona: quia non efficax vel necessaria, hoc dicit, Sal.

Ijdem AA. & CC. Isidoro.

LEX X.

Neque natales [i] tui (licet ingenuum te probare possis,) neque honores, quibus te functum esse commemoras, idoneam probationē pro filiæ tuæ ingenuitate [k] cōtinent: cum [l] nihil prohibeat & te ingenuum, & eam ancillam esse, Dat 18. Cal. Maii, AA. Coss.

Qui vitium inuisibile obiicit testamento, illud probare tenetur, hoc dicit, Ba. Vel sic. In dubio præsumitur pro testamento, nisi contra probetur, h. d secundū Bar. Vel sic: Qui testamentum impugnat, debet ostendere causam quare careat viribus. Vel sic: Iuris negligentia debet probari, quādo intētio fundatur i Sal.

Idē AA. & CC. Antoniæ.

LEX XI.

Si scriptum [m] hæredem ab amita tua, vel de testamēti vitio, vel quacunque alia ratione [n] non posse obtinere

Neque natales. CASVS. si de possessione seruitutis in libertatē ꝓuocaueris filia tua ancillas sufficiat ad ꝓbandum eā liberā, si instrumentū natiui actis tuæ ostendas, quo ꝓbatū est ingenuū te esse, vel ab eo fuisse acceptū ad honores qris? Dī ꝑ nō. qa bene pōt esse, ꝙ tu sis ingenuus, filia vero ancilla, puta si eam ex matre ancilla suscepisti: quo casu partus ventrem sequitur. Vinianus.

i *Natales*. i. natiuitates, 7 seu scripturæ natiuitati. al icuius, quibus continetur quo patre sit natus, qua matre, & quibus Consulibus.

7 Sequitur eam Bald. Sal. & P.

k *Ingenuitate*. docet rō, quia cōdō matris inspicitur in liberis.

l *Cum nihil*. probabilitatis, vel necessitati., cum partus ventrē sequatur vt supra de rei vend. l. partū. & ff. de stat. ho. l. & seruorum, §. ii & inf. de is. cau. l. aut. licet sit ar. 3. inf. ne de statum. l. si pater. 8 Et not. hic arg. quod nō probat hoc esse, qd ab hoc contingit abesse, fatale, f. & frequenter, sic infr. e. l. ad probationē dnij, & l. ad probationē seruitutis, vt j. uā cognati. l. pen. si vero sunt duo talia quorū unū non est sine altero uel raro est, 9 uel non ē sine altero frequenter, uno probato probatur & reliquum, ut inf. e. l. siue possidetis & l. cum precibus & l. matrem nam & ꝑ mater libera fuit

2 Dic ꝙ in honoribus alius sequitur conditionem patris, sed in libertate, uel seruitute sequitur cōditionē matris, F.

9 Idē Cy. & Pau. & ideo scolaris loquēs in puella, nō ꝓsumit dicere pater noster fm B. & text. est in ca. nec aliqua 27. q. prima.

& filij serui esse, sed non præsumitur, ut i ff. eo. matrem & idem in auia materna, & cæteris usque ad sextum gradum, in quo fit computatio cognatorum, ut inf. de his cau. leg. aui. In auis & proauis etiam maternis contra, quia fœminarum conditio tantum hic est spectanda.

h *Probare*. testibus vel instrumentis, vel etiam corporis aspectu, vt ff. de mini. l. minor, 20. an. adito, est ergo aliud 4 in ætate quam in dominio, vbi quis præsumitur dominus, qui aliquando fuit, vt hic, & inf. eo. l. sine non autem sic præsumitur minor, qui aliquando fuit, vt hic, & est rō, 5 quia solus temporis cursus facit maiores, non autem mutat dñium. Et distingue sic in ætate. verū intendendo quid dicat se maiorē, vt quia vel à tutoribus liberari, & tunc probat, ut ff. de min. l. minor, 25. an. quod adito. an negando, 6 puta cū tutores volun t finire tutelam, dicentes eum factum puberem, & tunc non probat. Econtra si dicat se minorem, probat: quod

4 Istā sol. sequit. B. B. Sa. & P.

5 Istā rō est bona fm B. & Sal.

6 Displicet B. An. & Pau.

Si scriptum. CASVS. Si amita tua, quæ est soror patris tui, testamentum fecerit, & extraneum instituerit, si testamentum probare possis esse falsum, uel institutum non capacem, de hæreditate agere poteris, Viuia.

m *Scriptum*. quod satis est interim pro eo siue possideat, siue petat.

n *Alia ratione*. forte quia non sit capax, præsumitur enim

enim capax: vt ff. eo. l. ab ea parte, vel non sit solenne testm̃ vel falsum. ADDITIO. Istud exemplum est bonũ in se, sed quo ad literã ñ, quia litera ñsupponit veritatẽ facti. B. & Sa.

a *Agere potes* possidens idem probaret, & ad idem sup. de iur. & fag. ign. l. post, arg. contra, ff. de publ. l. quæcumq; §. 1. & de inoffi. test. l. liberi, & inf. codic. l. nec codicillos, & ff. eo. l. cuistam. 2 Et no. q hic agitur petitione hæreditatis.

vel antecessoris turpitudinem allegaret, quod non potest, vt inf. de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus, sed forte dicebat p̃tium non solutum; quare hoc est probandum per emptorẽ. Item dicit P. eo ipso, quis possideru r vel possederit, dominus præsumitur & vendicat, si à possessione cadit. & pro eo. sup. eod. l. 2 in fine, quod non placet, 11 vt ff. de pig. l. & quæ nondũ, §. q dr. & de pub. l. eum, §. publiciana. hic nõ nõ. j. de agric. & cens. l. si coloni, lib. 11. quia ibi speciale vel agitur, ibi tantum de possessione reuocanda, non dominio.

hæreditatem, probari à te posse confidis, de hac hæreditate apud rectorem prouinciæ agere potes.[a] S. v. Cal. Maij, Heracliæ AA. CC. Cos. 294.

Etiam sine instrumentis potest probari dominium probando titulum emptionis, cũ pretii numeratione & vacuæ possessionis traditione, h. d. secundum B & Sal.

Ijdem AA & CC. Chroniæ.

LEX XII.

CVm res[b] non instrumentis gerantur, sed in hæc rei gestæ testimonium[c] conferatur, factam emptionem,[d] & in[e] vacuam possessionem inductum patrem tuum pretium que numeratum[f] quibus[g] potes, iure proditis probationibus docere debes. Datum 5 Non. Octobris, AA. Coss. 299.

Literæ, per quas qs mulierem quandam sibi sororem appellant, eam sororem nõ faciunt, sed probant, seu præsumi faciunt: aliter tamen rem se habere probari potest: hoc dicit primo. Item rescriptum quo datur arbiter ad diuidendam hæreditatem inter duos, velut fratrem sororem, & tã quam cohæredes, nõ præiudicat absenti, h. d. Sal. Vel sic: Per literas assertorias cõsanguinitatis non inducitur consanguinitas, nec probatur, si simpliciter propter aliud sunt emissæ, h. d P. de Cast.

Ijdem AA. & CC. Iustino.

LEX XIII.

NOn epistolis[*] necessitudo cõsanguinitatis, sed natalibus,[h] vel adoptionis solennitate coniungitur:[i] nec aduersus absentem[k] hæreditatis diuidẽdæ gratia, vel ut[1] † contra fratrem pro[l] ancilla petitus arbiter, substantiam perimit veritatis.

¶ Siue itaque quasi ad sororem,[*] quam ancillam te posse probare confidis, epistolã emisisti,[m] siue familiæ erciscundæ quasi pro[n] cohærede petitus arbiter doceatur, fraternitatis quæstio per hęc tolli non potuit. D. Calend. Decemb. AA. Coss. 299.

Qui negat esse filium, quẽ tractauit vt filium, debet probare negatiuam, qua probata, veritati est locus, & confessio in contrarium est irrita, h. d. Vel sic: sola professio, qua quis alium suum appellat filium: & econtra: non probat quem filium sed quasi possessio filiationis trasferet onus probandi in aduersarium, hoc dicit, Salic.

Cum res. CASVS. Si fundum à patre tuo emptum Seius possideret & eũ per rei vend. petere velles, si instrumẽta emptionalia non haberes, sed alias probationes quibus probare posses patrem emisse, & pretium numerasse, & in vacuã possessionem inductum fuisse, & venditorem dñm fuisse, tunc sufficit, & licet Pla. hanc quartã non exigebat, tñ dixit, q vendicare posset, licet non est eius res, quia pꝯtius eam firmitatẽ habet ex solennitate verborum, & scriptura itemenien ..., & alijs adminiculis, aliqñ. o. interueniit scriptura, non vt contra per eam firmitatem & substantiam obtineat, sed solum ad æternam rei memoriam. Viu.

b *Cum res.* i. obligationes vt insti. de rebus cor. & distin., cum ponitur pro, qũ ... in qñq; iiunt in... scriptis, ii hoc. scilicet agatur inter partes, & tunc probandum est, quod totum ... sit completum, ut infra de ... contra ... Vel dic, 3 quod cum dicit rationem eius, quod sequitur, & ... secundum hoc geruntur, scilicet vt inde trahant substantiam, vt ff. de pig. l. contrahitur 4 & infra de contrah. emp. l. non idcirco, & ff. de fide instrum. l. in re.

c *Testimonium.* id est. probatio.

d *Emptionem.* quod est necesse 5 alias nuda traditio non transfert dñium: vt ff. de acquir. rer. dom. l. nunquam. Acc.

e *In vacuam.* dicitur vacua, 6 quã aliquis non possidet, nec est in possessione, vt ff. de act. emp. l. 2. §. 1. & l. 3. hic dic, quod demonstratiue ponitur, non q sit 7 opus, ad translationem dnij vacuã tradi, vt ff. de fund. do. l. si fundũ. licet q dã 3, ubi dixi. Itẽ dicit P. q satis est ad dñij probationem probare, hęc tria 8 emptionẽ, & uacuæ possessionis traditionẽ, & pretium ... quod non placet 9 qa potest esse, q uenditor non fuit dñs ... emptor non fit dns, ut ff. de acq. re. do. l. traditio 10 oporteret ... probare, q venditor fuit dns, ut ff. de pig. l. & ... §. ... & de publ. l. eum, §. publiciana ... probari, quia probat eum uel ... uel ... uel alijs ... modis, ut Institu. de re. di ... in fi. tit. & sic supplẽas hanc legem. V... quod agebat ... contra uenditorem, uel eius hæredẽ qui non negabat uenditorem fuisse dominum, quia sic suam

f *Numeratum.* non ergo Publicianam intentit, vt ff. de publicl. l. de pretio. sed directam in rem, 12 vt supra de rei vend. l. quoties.

g *Quibus.* de hoc erat qõ: quia solis instrumentis videbantur probari sed non est ita: vt hic & sup. eod. l. proprietatis.

NOn epistolis. CASVS. Si alicui ancillæ epistolã misisti, in qua eam sororẽ vocasti, illa credens, sororem tuam esse, petijt iudicẽ, qui diuideret inter te & ipsam bona hæreditaria, diuisit, uel nõ, nõ curo si postea appareat eam ancillam esse: an tibi per epistolam, in qua eam sororem vocasti præiudicasti, quæritur? Dicitur q non, nec diuisio facta per iudicem præiudicauit, cum non per epistolam soror fiat, sed p consanguinitatem vel per adoptionem.

h *Natalibus.* i. natiuitate: vt ff. de liber. caus. l. parentes.

i *Coniungitur.* ut inf. de test. l. neq; professio neque liber fit p epistolam, ut ar. infra de libe. cau. l. iubemus, nec cohæres ut hic subijcit, ut ff. de pac. l. epistolam. Et quod dicit non coniungitur epistolis, dic, quod nec re uera, neque ad præiudicium, secundum quosdam, nec ob. ff. eo. l. quidam. in fine, quia ibi non, probat hæredes fratres defuncti, quia erant in possessione filiationis. 13 Alij ut Ia. quod ad præiudicium ualent epistolæ, donec contra probetur, ut arg. ff. de lib. ag. l. 1. §. Iulia. alias est §. quod senatuscons. sed uidetur quod per epistolam probetur, ut ff. eo. l. fi. r. respon. Sol. non probant plene epistolæ, ut hic, sed semiplene, ut ibi, 14 & sic alijs prosunt, ut sup. eo. l. instru.

k *Aduersus absentem.* idest cõtra illum, qui suam ancillam uocauerat sororem.

l *Pro ancilla.* a procuratore ancillæ, quem constituit procuratorem ad petendum iudicium familiæ erciscundæ, ideo quia soror nominata erat, secundum Azon. & si duo erant pro ea.

m *Emisisti.* nec est amplius ali quid factum.

n *Pro cohærede.* a procuratore ancillæ, quasi ipsa esset cohæres, Azo. & dic quod hic erat 15 in possessione fraternitatis, & ideo frater probat.

1 Ibi loquitur in extrinseca solennitate: separata, ... non præsumitur hic in intrinseca, B. & Sal.

2 Istæ leges allegatæ in glo. non sunt ꝯ sed cõcor. Ba. & Sal.

3 Ista est bona P. & Sal.

4 Vbi glo. ponit multos casus, in ...

5 Sequitur eam Sal.

6 Dic ...

7 Quasi ...

8 Dic ...

9 ...

10 ...

11 Et bene B. & P. q̃n deducitur in iudicio per uiã agendi & principaliter secus si incidenter q a tũc sufficit possessio d pñti: & idẽ qñ excipiẽdo añ fundatã intẽtionem actoris fm Ba. Sal.

* Glo. 1. in c. per tuas. de prob. dicit per istã legẽ, quod non sufficit ad probationem filiationis, si quis aliquem filiũ suum nominet, nisi etiam ut filius habitus sit ab eo.

1 † Vel ut.

* Consanguinitas & filiatio quõ probetur ui. Hotomanum 2. practic. 13. obser. 1. 2.

12 Sequitur eũ B. & S.

13 Diuinat ad l. quidã Sal.

14 Dic melius, quod qñ i epistola continẽtur uerba dispositiua: inducunt dispõnẽ: sed qñ in epistola continentur uerba enunciatiua iducũt probationem, si uerba proferũtur principaliter propter se: alias non. B. B. P. Angel. & Sal.

15 Diuinat fm Sal. licet eũ sequãtur B. & Ang.

Non

Non nudis.] CASVS. Nutriui Titium in domo mea tanquam filium, & eum filium nominabam, non præiudicatur mihi per talem assecuerationem, si meus filius non sit.

a *Non nudis.*] filius petebat paterna beneficia à patre, hic negat filium.

b *Assecurationibus.*] assecurare est sine interrogatione aliquid verum, falsum affirmare, alioquin si interrogatus responderat eum hoc profiteri, vel professio.

c *Professione.*] scilicet falsa.

d *Consentiant.*] vnde videbatur fiudicium veritati fieri per talem consensum, id est, vt vltra non quæratur, an filius sit. Accur.

e *Constituuntur.*] vt & dixi supra l. prox. in prin.

f *Alienum.*] scilicet filium.

g *Detege.*] Cum ille quasi possideat filiationem, 1 & quæstio est, verum filius sit istius, vel alienus, sic & supra l. proxi erat in possessione fraternitatis, sed secundum eas non erat ita, sed dicebat ex confessione facta extra iudicium plenum alicui fieri præiudicium.

ADDITIO. Dic hoc verum, quando fuit principaliter facta propter filiationem, secus si pro aliud vt ff. de mente Salic. de quo per Bar. in l. 1. §. idem per contrarium. ff. de alien. lib.

* Concor. ad hanc legem gl. 1. in c. per tuas extra de probat.

1 Istud est de mente Pau. & Sali. & qualiter filiatio possit probari vide B. Panor. & Fely. in c. per tuas. extr. eo. & Panor. in ca. transmissæ, qui filij sint legiti.

* Intel. huius l. vide per Fab. Accorób. l. naturaliter §. nihil cōe. de acq. pos. & ibide per Bolog. nu. 78. & per Rubeū Alexan. nu. 281.

Iidem AA. & CC. Mutiano, aliàs Mutiano.

LEX XIIII.

Non nudis [a] * asseuerationibus, [b] nec ementita possessione [c] (licet vtrique consentiant [d]) sed matrimonio legitimo concepti, vel ad optione solenni filij ciuili iure patri constituuntur. [e] Si itaque hunc, cōtra quem supplicas, alienum [f] esse probare cōfidis, per te, vel per procuratorem affirmationem eius falsum detege. [g] Dat. Calen. Decemb. AA. Coss.

Qui violenter possidet ab onere probandi non releuatur imò fortius aggrauatur. h. d. not. secundum Bal. Vel sic: Ex statu præcedēti colligitur, cui incumbat onus probandi in præsenti. h. d. Salic.

Iidem AA. & CC. Antonio.

LEX XV.

Vis [h] * eius, [i] qui se dominum contendit, ad imponendum onus probationis seruo, minimè [i] prodest. Cum igitur aufugisse te de domo Seueri proteraris, [k] verum [l]

Vis eius.] CASVS. Duxisti Stichū ad domū tuā per vim, vt sic seruiret tibi, postea fugit: an ob hoc, quod tibi seruierit, & ita dicis te esse in possessione seruitutis illius, probare debeat se esse liberum, quæritur? Dicitur, quod non: sed si dicat se liberum, debet iudex inquirere, an bona fide, vel dolo fuerit in possessione, si dolo, quod præsumitur, quia fugit, debet probare se liberum: si bona fide, quod præsumitur ex violentia tibi facta, debes probare ipsum esse seruum tuum.

h *Vis eius.*] id est violenta possessio, quam habet in seruo.

i *Minimè prodest.*] iusta tamen prodest, & sic infert, cum igitur aufugisse te, &c. vel plane, & hæc verior.

k *Profitearis.*] Quod facis contra tu.

l *Verum.* Hoc autem probare.

m *In poss.*] scilicet an ille per violentiam a detinuit te, quo casu præsumeris, quod bona fide sis in possessione libertatis, an non per violentiam. & nunc præsumeris mala fide. Vel aliter, id est, an fugeris, quo casu præsumitur te bona fide exiuisse, an non fugeris, & tunc præsumitur mala fide tenuisse. Sed non placet, quia de fuga constat: 3 & sic certa est, & ideo non inquiritur, & hac eadem ratione non placet secunda expositio. Vel tertio subaudi, & post inquiratur, an violenter tenuerit te, & tunc licet ausugeris de domo serui, & sic in possessione libertatis sis dolo malo, & ideo videtur idem ius statuendum, quod esset, si esse in possessione seruitutis, vt supra, vbi causa stat. aqi debet. l. 1. & infra de lib. cau. l. eam, quæ, quia tamen seruus iustum initium non habuit, commodum

a Ista prima est de mēte Bal. & Salic.

3 Idem Bal. Paul. & Sal.

4 Ista placet Paul. hic.

possessionis nāscisci non debet vt ff. eod. l. si quis liberum, & super huiusmodi quæstione pronunciabitur, vt hic, & ff. de lib. cau. l. liberis, §. fi. & ff. eo. l. si filius.

Siue possidetis.] CASVS. Titius habeat quatuor filios, duos emancipatos, duos in potestate, decessit in patria potestate constitutis institutis hæredibus emancipatis prætentis, vel exhæredatis, & ita nihil eis dedisse vē: emancipati dicunt quoddā ad se prædium ptinere cā donationis in eos factæ à patre: dr, qꝫ sic possiderent prædiū, & alij in potestate petant, qui in potestate non sunt, habent probare prædiū ad se ptinere. Si in contrariū abhuc debent pbare emancipati dominium prædij ad se pertinere, ex causa donationis in eos factę à patre.

No. ex ista l. q̄ semper allegatur ad hoc qꝫ qui semel probat fuisse dominus, præsumitur semper durasse dn̄s vsq; ad mortem, vel si viuit, præsumi, hodie esse dn̄s nisi contrarium probetur. Paul.

n *Facto.*] vnde sciticet, vel quo titulo sint sita.

o *Siue ipsis.*] præteritis 5 forte, vel exhæredatis.

p *Constituti.*] per q̄d p̄sumunt esse vestra, qui enim fuit dn̄s ad huc dn̄s p̄sumit, 6 vel si qui cā alius hæres, vt hic, & legat. ff. de reg. iur. l. q̄d nostrum, & arg. in f. tit. lo. Aut. si testes, & sic de seru. l. alterius & mutat. B. no. ff. si regula l. si lib. secus in ætate, q. Hic ponit qdam

nec ab illo iusto initio, [1] † sed per violentiam asseueras te esse detētum: inquisito prius, an in possessione [m] libertatis sine dolo malo constitutus sis; tunc etiam onus probationis quis debeat subire, per hmōi euentum declarabitur. D. 11. Cal. Ianuar. AA. Coss.

Dominium patris præsumitur continuatum in filium hæredem, non in eum, qui se prætendit hęreditarium. hoc dicit. Bald. vel sic: Filius emancipatus asserens rem sibi donatam à patre, debet illud probare, siue ipse petat ab hęrede possidente, siue hæres ab eo possidente petat. h. d. Salic.

Iidem AA. & CC. Philippo, Sebastiano.

LEX XVI.

Siue [a] † possidetis prædia, quę à patre communi sibi fratres emancipati donata contendentes vindicant, ipsis incumbit facto [n] probationis necessitas. Siue [o] ipsis ea prædia quasi à patre vestro sibi donata tenentibus, vos hęredes constituti [p] patris petitis, [q] vt intentionem vestrā non constitisse detegant,

1 † Aliàs, nec ab illo iusto initio, sed per violentiā.

a † Siue. 5 Cū ei legitima. Sa lic.

6 Si allegat se hodie dom: quia præsumptio iuris non pdest, nisi cā

7 Quæ forsan cursu temporis

7 vt & sup. de fi. inte. resti. min. l. si minorem, & dixi supra nisi co. l. cum te. Vel dic contra, vt no. & bene ibi colligitur in l. addictio si minoré. Quid in possessionem idē secundum P. & H. vt J. Odof. quæst de pig. act. l. si creditor, & sup. ad exhib. l. nō ignorabit. Sed vera fin lo. non idem, qui facilius amittitur possessio quā dominium B. B. Ang. vt ff. de acq. poss. l. si quis vi. §. differentia & non obst. l. si P. & Sal. creditor, quia habuit causam à me. nec illa non ignorabit: 9 Scilicet, quia probatur, quod tēpore litis contestatę erat apud possidentem. Vel 8 distinguitur, qn̄ tractabitur de commodo sumit possessorum, vt qa dicat te vsucepisse, & tunc sit vera opinio. Plaut de incommodo, vt quia conueniatur rei vendicatione, & tunc est vera 9 opinio. Vel potest dici, quòd vbi merit causā vendica, non præsumitur possidere. licet aliquando possesse ab actore, dic: sed econtra, si dico me vsucepisse, præsumor, quod tunc vel nisi tō lis contestata erat apud possidentem sed econtra constat, pore litis quòd non possideo, non præsumor ideo non possidere hodie, quod aliqn̄ potest. possi non possedisse vt ff. de except. rei iudi. l. si rem. & l. si quis de rei Bar. exhibendum, & ff. rem rat. hab. l. procurator. in princ. B. P. Sa. &

ADDITIO. Potest apertius dicere ex mente Iac. de Are. Ange. quem sequitur hic. Sal. quod si quis probat te possedisse 10 Sed isto fuit iam x. ann. non præsumitur ex hoc, quòd hodie possi- casu standeas, sed si quis probat te possedisse iam est mensis, vel sunt dum est pro x. dies, præsumeris etiam hodie possidere, quia in modico interuallo non præsumitur interuenisse mutatio.

q *Petitis.*] s. fundum, & sequentia erunt verba responsionis. Vel petitis hoc. f. vt intentionem, &c.

r Hic pobationi det facere ille, qui dicit. Bar.

Falsi.]

a *Facti sunt.*] Sic ergo reus probat, & causam siue titulum dicere cogitur, & sic est contra. supra de rei vendi. l. res, & de petit. hæredi. l. cogi. & supra cod. l. frustra & infra eod. l. actor. & omnes tractantes de tali materia. Solut. ideo probat, quia præsumptio 1 est pro actore, vt nil, alias non, vt ibi. Et not. hic circa huiusmodi præsumptionem. quia aut non est dubitatio inter partes de facto, & ita lex præsumit super certo facto aliquid, vt reuersum ab hostib. nõ esse captum, vt ff. de test. l. lega. Cornelia, & idem in cæteris fictionibus. & tunc nũquã admittit probatio 2 in contrarium, vt instit. quib. mod. ius pat. pot. solui. §. sed si ab hostib. & infra de rei vxo. actio. l. vna. §. accedit. & in 3 respon. & hæc præsumptio dicitur pro veritate fictio. Vbi autẽ dubitatio est de facto inter partes, vt an quis fuerit de bonis mariti. Moueatur. & an contraxerit matrimonium cũ libera muliere, ad q̃ consuetudinem habebat, & lex de facto dubitabatur, præsumit sic fuisse vel nõ, & bene admittitur probatio in contrarium, vt infra de dona. inter virum & vxor. l. etiam & ff. de rit. nupt. l. in libera, nisi lex præsumat, & statuat quandoq; ex vi scripturæ, vt j. arb. tut. l. fi. & inf. de contrah. stip. l. & ff. de verb. obl. ... In his duobus, quę po... nunt eum ... sicut ... nos ... contra, ... de pac. ... iurisiu. iam. §. ... quod ... hi ... ad Vel ... probatio in ... Sed in ... vt sup. de inoffi. testa. l. 3. & inf. de insti. & subst. ... generaliter. §. cum autem, sed hic posset probari contrarium. Quandoque fauore dotis, vt infra, de rei vxo. act. in princ. & item vt infra ad Macedo. l. fin. Item ... arg. ff. eo. l. cum de indebito. § si autem pro parte, vel ex solutione transfertur onus probandi, sed hic non fuit solutum, 7 sed alio modo ad emancipatos prædia peruenerunt, & adde ff. quod metus cau. l. non est verisimile.

1 Rationem cuius præsumptionis erat eius intentio fundata. Bar.

2 Sequitur eam B. & Paul.

3 Intel. huius l. vide per Cami. Villarini ... dubitatio ... Moueatur. Vide ... Alciat. ... præsump. ... Quid ... sic ... probatio in ... non admi- ... probatio ... per cõfessionem partis. B. B. & Paul. hic.

4 Et bñ ... per B. ... Sed Ang. Alex. ... & Sal. in l. ... de vero ...

5 Ibi ... præsumptio in ... his ... admitti- ... probatio in ... Alc. ... & ... in d. l. 3.

6 Ibi est ... actio nõ ... B. P. & Sal.

7 Concor. B. P. Angel. & Salic.

8 Sed quia manumissione ... hic al. leges, de alijs modis non e- rat quęrẽ- dũ. B. & Sal.

vnde domini facti sunt, a emergente quæstione, docere compelluntur. Dat. 10. Cal. Febr. AA. Coss. 299.

Probatio concludens ex tempore requirit probationẽ illius temporis, & probatio non concludens non est probatio hoc dicit no. secundum Bal. vel sic: Non sufficit probari, quod quæstio status non moueatur fratribus vt præsumatur quis ingenuus: sed quod mater fuerit libera ante eius partũ. hoc dicit Bal. vel sic: Qui fundat intentionem suam in tempore agendo, vel cõcipiendo debet tempus probare. ad hoc semper allegatur. h. d. Pau. de Cast.

Ijdem AA. D CC. Paulinæ.

LEX XVII.

MAtrem a tuam b consecutam libertatem, ac te post editam, vt ingenua probari possis, ostendi cõuenit. c Quod enim fratrib. tuis nulla moueatur d quæstio ad defensionem tuam nihil prodesse potest. Da. 5. Idus Feb. AA. Coss. 299.

Statur instrumento donec probetur contrarium hoc dicit Bald. Et plus valet, quod agitur quam id quod instrumento inscribitur, seu simulate concipitur. hoc dicit: Salic.

Ijdem AA. & CC. Violantillæ. a †

LEX XVIII.

CVm precibus tuis significes, ignorante te, prędium eum, cuius meministi, sibi velut à te donatum e instrumentis inferi fecisse; si vera sunt, quæ precibus indidisti: nec ad nomen f factæ donationis fundus iste peruenit, vnde adito iudice competenti, probare te oportet g cõtra voluntatem tuam hunc fundum instrumento aduersarium tuum sibi adscribi a laborasse, vt secundum tenorẽ rescripti nostri possis cõsequi sententiã. D. 7. Idus Apr. Byzantij. CC. Coss. 300.

Exceptio dilatoria in initio litis opponitur, sed post litem contestatam venit probanda, fundata intentione actoris. h. d secundum Bald.

Ijdem AA. & CC. Menandro.

LEX XIX.

EXceptionem a dilatoriam b opponi quidem initio, probarẽ verò postquam actor monstrauerit, quod asseuerat, oportet. Da. 13. Cal. April. Nicomediæ. CC. Cos. 200.

ad Orficia. l. fi. Item no. quod hic ideo probat, quia aliquando fuit mater ancilla, quod non placet, 9 quia probato de manumissione modo, quare magis nata præsumeretur ante manumissionem, q̃ post, sic enim in deterius præsumeretur, quod esse non debet. vt ff. co. l. cum de ætate. Dic ergo quòd inde probat se post editam, quia erat in possessione seruitutis & ad hoc arg. & sup. de pet. l. hær. l. 1. & & rei vend. l. quoties.

ADDITIO. Ista gl. ibi, dic ergo, bene loquitur, si ista erat actrix, sed si erat rea prout litera innuit, dic, quòd si constituat se probatricẽ, debet etiam probare ingenuitatem, secundum Bal. Pau. & Sal.

d *Potest.*] Neq; quo ad necessitatem, neq; quo ad probabilitatem, vt j. de lib. cau. l. mulcis.

CVm precibus. CASVS. Fecit Scipio scribi in testo, quod fundum Cornelianũ ei dederas, cum de Semproniano intelligeres, vel debuit scribi, quod cõmodaueras & scriptũ ẽ, quòd dederas, an per tale instrumentũ prętudicetur, quæritur? Dicitur, quòd si probare possis, hoc esse scriptũ cõ voluntatem tuã, tibi præiudicat.

e *A te donatum.*] cũ de alio intelligeres fundo, 10 vel cũ dẽret scribi, cõmõ, scriptũ est, dono, vel loco.

f *Ad nomen*] nedum ad rei veritatem, vt sup. de ser. l. a nullo.

g *Oportet.*] præsumitur enim interim pro instrumento, 11 vt in auth. de fid. instr. si vero moritur, col. 6. sed probatio in cõtrarium admittitur, vt plus valeat veritas, q̃ scriptura, vt hic, & j. plus va. quòd agi. l. 1. & j. si quis alteri vel sibi l. cum propria, & de re. ali. non alien. l. distrahente, & de emanci. l. a. & de dona. l. nec ignorans, & ff. de excep. l. qui agnatis. Sed contra. infra arbit. tut. l. fi. §. 1. & ff. de vsufr. leg. l. si alij. Sol. illa specialia sunt. 12 & facit extra. de proba. c. tertio loco. & ibi not.

9 Et bene B. B. P. & Sal.

10 † Violantilla.

Concor. c. cum lo. de fil. instru.

De doctrina exceptionũ, vide boni gl. i. c. exceptione, ex de excep.

10 Vtrum quę exemplum est verũ, sed secundũ ẽ amicabilius literæ secũdũ Salic.

11 Nisi aliqua suspicio sit ɔ instrumẽtũ pp rasuram, uel quia producens fuit solitus facere. B. in l. 1. sup. de iureiur. propter calũ. dã. & sequitur gle. B. B. Ang. P. & Salic.

12 Quia ibi in l. fi. pro instrũ præsumptio iuris, & de iure, contra q̃ non admittit probatio. Salic.

13 Idem Bar. & P. dũmodo nõ sit præclusum in cã. uel renunciatũ. probationibus.

14 Hoc & de iure cõmuni, quia reo nõ incũbit onus probãdi. l. frustra. cod.

Matrem tuam.] CASVS. Si mulierem aliquam peteris, vt seruam tuam, ipsa vero asserat se esse liberam, eo, quòd fratres eius liberi sint, an eo ipso probare possit se liberam, quæritur? Dicitur, quod non, sed oportet, quod probet matrem suam fuisse manumissam, ideo quia ipsam constitit fuisse ancillam aliquando, & se fuisse natam ex ea post manumissionem, quibus probatis erit ingenua.

b *Matrem tuam.*] quam ancillam fuisse constabat.

c *Conuenit.*] probatur & alijs 8 modis ingenuitas. s. per restitutionem natalium, et ff. de nata. re. l. quæris. Itẽ per sententiam, vt ff. de sta. ho. l. ingenuum. Item quòd sit natus ex ancilla passa moram in fideicommissaria libertate, vt infra

EXceptionem.] CASVS. Mutuaui & pactum feci de non petendo tibi vsque ad annum, cum sit dilatoria ista exceptio, initio opponenda est, & probanda, postquam actor fundauerit intentionem suam, & verum est, quòd probare potes prędictam exceptionem, nisi didiceris testificata vel dicta meorum testium, & hoc dicit auth.

h *Exceptionem dilatoriam.*] Alia enim est peremptoria. alia dilatoria, quod dic per exempla, vt instit. de except. §. appellantur. Peremptoria potest 13 opponi, & probari quandocunque ante sententiam. s. postquam actor monstrauerit intentionem suam. 14 vt infra de exce. l. si quidem & infra sent. rescin. non pos. l. peremptorias, & instr. de præscri. lon. temp. l. empto & extra de ordi. cogni. c. 1. Hæc tamen lex, & alia de except. videntur velle, quòd reus debeat eam contestari ante probationem actoris, sed puto, quòd illa contestatio ex voluntate fiat, non ex necessitate. Item sup. cod.

& quæ-

1 Et bene & quædam peremptoriè opponuntur post sententiam, 1 Bar. Ang. vt diximus supra de iur. & fac. ignor. l. 1. & infra sentent. B. P. & S. rescind. non poss. l. peremptorias. 2 Si autem dilatoria sit 2 Quę sũt exceptio, si quidem solutionis ex pacto, vel lege, opponi illæ, quæ debet in initio causæ, & sub conditione, si actor probauerit

nõ impu- intentionem suam ut
gnant seu dicta l. si quidem, &
tertij, quæ infra 3 de except.
est- sunt li alias si diceret se de-
mitatoriæ bere, sed tibi pactum
ex actiõnis factum, statim actor
sm P & S. monstrasset per con-
3 Sequitur fessionem rei. Et in-
Bartolus. tellige 4 causæ ini-
4 Imo post tium, cõtestationem
fer, quia litis, vel ante, vel cir-
hic examica, vt supra de iura-
natur sup mento cal. leg. 2. in
alijs arti- princ. & §. fin. Proba
culis a pri tur autem hæc exce-
mis nullo ptio postquam actor
modo de- monstrauerit, quod
scendenti asseuerat, vt hic. ita
bus, nec tamen si reus non di-
ipsis 5 con- dicit testificata, quia
trarijs, de tunc per testes non
quo latius posset 6 probare, vt
in authen. authen. hic posita dis
seq. Ange. cit. Si autem sit de-
& est de- clinatoria iudicij, si
mente B. quidem sciat hanc si
& Paul. bi competere, in prin
* Concor. cipio opponat, alias
cũ hac au- sileat, vt infra, de ex-
then. c. in cept. l. fin. & ff. de in-
causis, cũ dic. l. sed & si suscepe
sua glo. ex rit, in princip. Si no-
tra cod. ti. sciat, opponat etiam
5 Hoc ve- post sententiam, vt
rum in ex falsi procuratoris, &
ceptioni- non competentis iu-
bus iudi- dicis, vt sup. de pro-
ciũ retro cur. l. licet, & infra si
nullũ: sed à non compet. iud.
in alijs dic l. fina.
q siue scie ADDITIO. Ad-
bat siue das hic pulchram
ignorabat glossam in verbo, in
nõ potest, dilatorijs, in capit.
litem con exceptionem, extra
testatã op de excep.
ponere. P.
& Sal.

IN AVTHEN. de testibus, §. quia verò multi. collat. 7 constit. 2.

Ista est not. authen. Post didicita testificata testium productio non procedit: sed si non constat testificata didicita, trina productio fieri potest. quarta non, nisi cum quadam solennitate, quinta nullo modo. hoc dicit not. secundum Baldum. Concordat extra de testibus, capit. in causis, & cap. vltra tertiam. vbi ista authent. canonizatur.

AT qui semel [a] * produxerit testes, aut bis, aut ter, & testificata retractauerit, aut ab aduersario hoc faciente disputationem acceperit, [b] & ex hoc testificata didicerit, [c] non habebit licentiam [d] vlterius vti productione [e] testium ex diuina etiam iussione. [f]

¶ Si verò hoc non egerit, tunc danda est quarta productio [g] testium, sacramento ab eo, prius dando, quòd neque subtraxerit, neq; per cunctatus est ipse testificationes, vel aliquis aduocatorum eius, vel alius pro eo agens, nec per dolum, nec per machinationem, vel artem, quartam productionẽ [h] testium petat fieri.

AT qui semel.] CASVS. Si ego produxi testes semel, vel bis, & aperta sint dicta testium, ita quòd sciam ea, quæ dixerunt testes, & aduersarius meus disputauit super dicta testiũ, non potero postea alios testes producere: si non didici, possum ter, vel quater producere. Iurare tamen debeo, quòd nec ego, nec aduocatus meus, vel alius pro me dicta testium perquisiuit.

a *At qui semel.*] quidam legunt hanc authen. inf. tit. primo, leg. final.

b *Acceperit.*] ac si dicat, siue à se, siue ab alio sciuit.

c *Didicerit.*] vel suorum testium, vel aduersarij, vt in eo. auth. Accursius.

d *Licentiam*] idest, facultatem. ff. de rei vend. l. officium. contra. Sol. vt ibi.

ADDITIO. Dic, quòd ibi loquitur in productione, quæ fit de nouo super alio articulo, hic super eodem. Bartolus, & Paulus.

e *Productione.*] nisi ad reprobationem 6 testium: vt inf. titu. 1. l. si quis testibus, & l. fin. & auth. si testis. An autem à se inductum posset reprobare, forte non: vt dicta l. si quis testium. Bar. Ital. us. Item nunquid in causa appellationis possunt produci? Respon. vtique, secundum Azo. 7 vt inf. de ap. l. eos. §. si quid, & de tem. app. l. per hanc. cum sit alia causa à prima. Ala. dicit, quòd non. & quia dicitur de eandem causam, & quia ratio auth. est generalis, timor. s. subornationis, sed prima opi. 8 seruatur. Sed ius canonicum distinguit, an si per
cod. capitulo, & tunc
non potest: aut super
alio, & tunc potest. vt
extra de test. c. frater
nitatis. Item an post
aperturã possint in
strumenta produci?
Dic, quòd sic, quia ibi
nõ est suspicio, & sic
se habet consuetudo.
f *Iussione.*] ff. de mi-
noribus, l. minor 26.
annis omissa. contra.
Solut. Vt ibi.
g *Productio testium.*]
renunciauerit vel nõ
renunciauerit testi-
bus: ergo sola scien-
tia nocet, sed renun-
ciatio non: vt in cor.
§. illud, & in nouel.
de testibus, §. & quia.
h *Productionem.*] qui
dam dicunt 9 vnam
productionem esse,
cum semel producun
tur: 10 & si eadem
die, & intra eandem
dilationem iterum
producuntur, est alia
productio. Alij vo-
cant vnam dilationẽ
productionem vnã,
intra quam quoties
voluerit, poterit pro
ducere: sed prima ve
rior est. 11 Item quid
si per se redierit? Vi-
tur vltimo dicto stã-
dum. arg. ff. de manu
mis. test. l. Stichum,
& de hære. insti. l. si
ita scriptum, & inf.
de lib. cau. l. cum pre
tium, sed puto nõ ha
bendam 12 ei fidem,
si cum aliqua parte
fuerit locutus.

Per productionem instrumenti subtracti non probatur libertas, sed magis præsumitur contra subtrahentem, hoc dicit not. secundum Baldus.

Ijdem AA. & CC. Phrominiæ.

L E X X X.

SI de possessione seruitutis, emptionis instrumentis subtractis, in libertatem proclamat Eutychia, cum petitori probationis onus incũbat, [i] intentione sua defecta, his iuuari minime [k] potest. Nam si [l] in seruitutem petatur, ad emptionis [m] probationem non est indicijs alijs opus, sed instrumentorũ furtum [n] monstrare sofficit. 4. Non. Decembr. Nicomediæ, CC. Coss.

Instrumentum nihil aliud probat, quam illud, quod continetur in eo, & quod omittitur in instrumento, præsumitur non actum inter partes. hoc dicit Baldus. Vel sic: Ad probationem dominii non sufficit agenti producere instrumentum, in quo alius suo nomine emit, & probare quod emit de pecunia ipsius agentis. hoc dicit secundum Pau. de Cast.

SI de possessione.] CASVS. Si ancilla subtraxit mihi instrumentum emptionis, & de possessione seruitutis in libertatem proclamat, cũ sibi onus probationis incumbat: an sufficiat ad probandum quod sit libera, si penes se habeat instrumenta emptionis? Dicitur, quod non. & hoc in prima. Si verò de possessione libertatis eam in seruitutem petieris, sufficit ad emptionis probationem, si probes eam instrumenta emptionis subtraxisse.

i *Incumbat.*] quod est, si exceptione seruitutis prouocet in libertatem, vt & ff. eodem, l. filius, & inf. de lib. caus. l. non ideo. & hic idem si dolo esset in possessione libertatis, vt ff. de lib. caus. l. liberis, & supra eodem, l. vis eius.

k *Minime potest.*] vt inf. de latin. liber. tol. §. ille autem.

l *Nam si.*] vere non iuuatur agendo, quia neque excipiendo, si dolo erat in libertatis possessione.

m *Ad emptionis.*] s. Euthychiæ, sed an hoc sufficiat.

n *Furtum.*] ab aduersario factum. 13 secus si alio, vel fortuito casu amittatur instrumentum, vt in contrario infra titul. 1. testium, in fine, & de fide instrum. l. sicut iniquum, & inf. de iure dot. l. cum citra, quæ sunt contra.

6 Hoc in-
tellige, quõ
fit repro-
batio re-
spectu per
sona. Bar.

7 Ista est
vera secun
dũ opinio
nẽ legista
rũ. Bal. &
Paul.
Etiã in
foro ciuili
per can. in
c. fraternitatis. ex
[illegible] de te-
stibus.

9 Et bene
B. B. & S.
10 Cum
examina-
tione B. B.
Ang. & P.

11 Idem
præd.

12 Dic, quòd
si incontinẽti testis
redijt, potest corrigere dictum suum: secus si ex interuallo.
Bal. Paul.
Sal.

13 Quo casu si potest
probare instrumẽtũ
subtractũ
licet [illegible]
non depo-
nant [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ntis.
Paul.

Ijdem AA. & CC. Crispo.

LEX XXI.

AD probationem domi nij aliena subtrahêtes instrumenta, his vti minime possunt: quippe cum horum lectio non recitantem, sed quem tenor scripturæ desi gnât, adiuuet. Cum itaque [a] nec cætera probationum indicia reprobentur, iure competenti [b] prædiorum, quæ in quæstione veniunt, dominium ad te ostende pertinere: nam res [c] vendicantem ab emptore, suos numeratos nummos asseuerantem, erga probationem [d] laborate non conuenit, [e] si quidem huiusmodi, licet probetur factum, tamen intentioni nullum præbet adminiculũ. S.6. Id. Decemb. Singiduni AA.Coss. 303.

Per media impertinentia nõ fit probatio. hoc dicit Bal. Vel sic: Ad probandum quẽ seruum, qui est in possessione libertatis, non sufficit probari matrem exercuisse seruilia ministeria, nec fratrem seruum esse. h.d. Bal.

Ijdẽ AA. & CC. Agatoclę.

LEX XXII.

ij AD probationem [f] seruitutis Glyconis, matrem [g] eius ac fratrem seruilia fecisse ministeria, non [h] sufficit, cum neque ingenuorum conniuentia [i] coniunctis necessitudine præiudicet, neque de seruis ex eadem matre [k] natis libertatem vnus adipisci prohibeatur. [l] Dat. 9. Calend. Ia. ipsis CC. Coss.

Licet actor dicit se non posse probare, onus tamen probationis non refunditur in reum. hoc dicit secundum Bald. & Salic. & not. Vel sic: Actori asserenti incumbit onus probandi, reo vero neganti non incumbit, etiam si actor dicat se probare non posse: nec propter hoc conuenit in cũ onus probandi transferre, quia negatiua probari non potest. hoc dicit Paul. de Castr.

Ijdem AA. & CC. Menelao, al. Melnetio.

LEX XXIII.

ACtor, [m] quod asseuerat, probare se nõ posse profitendo, reum necessitate monstrandi contrarium non [n] adstringit, cum [o] per rerum naturam factum [p] negantis, probatio nulla sit. * Dat. 8. Calen. Ian. CC. Coss. 304.

Qui producit scripturam suspectam, nisi probet eam veram, punitur iudicis officio tamquam falsarius. h. d. secundum aliam hoc dicit: Qui accusat instrumentum de falso, & non probat, punitur tanquam falsarius. Pau. de Cast.

AD probationem.] CASVS. Si ex pecunia mea, quam penes te deposui, prædium tuo nomine comparasti, instrumentum emptionis, quo continebatur te emisse, confectum fuit: & ego illud subtraxi: an probationem dominij, scilicet, quod pretium ratione dominij ad me pertineat, eo vti possim, quæritur? Dicitur, quod non, cum in eo de me nulla fieret mẽtio. item nec sufficit, si probem ex pecunia mea emptum fuisse ad dominij probationem.

a *Cum itaque.*] cum eis subtractis vti non possis. constat autem alijs argumentis vti posse, itaque, &c.

b *Competenti.*] probando ea, quæ dicuntur su. eo. l. cum res.

c *Nam res.*] bene dixi competenti.

d *Probationem.*] scilicet talem.

e *Non conuenit.*] quia non prodest: hic ergo nota, quòd id debet quis ꝓbare, quo probato adiuuetur, sic & in interrogationibus: vt argum. ff. de inoffic. testa. l. 1. item not. hic ꝙ res mea pecunia empta, non ideo est mea, vt infr. si quis alteri vel sibi, l. 1. & fallit in tribus casibus, vt dixi, ff. de don. inter vi. & vxo. l. vxor marito.

AD probationem.] CASVS. Si Glyconem de possessione libertatis in seruitutẽ petieris, non sufficit ꝓbare, quod seruus tuus sit, ideo, quia mater sua est libera & fratres sui aliqui præstiterunt seruitium, vel ministerium tibi: cum non matris & fratris consensus Glyconi, vt fiat seruus, possit præiudicare, & esse potest, quod Glyco sit liber factus ex eadẽ matre fratre suo seruo existente.

f *Ad probationem.*] quæ domino incumbit, cum ex libertate petatur in seruitutẽ, alias secus, si ex seruitute in libertatem petatur, vt supra eodem l. matrem.

g *Matrem.*] quæ erat libera. Azo.

h *Non sufficit.*] vt infra de libe. cau. l. liberos, in fi. & infra, de inge. ma. leg. 2. Nam etiam liberi quandoque seruilia faciunt ministeria: vt ff. de vsu. & habit. l. cæterum, §. Proculus, & instit. de vsu. & hab. §. 1. Accur.

i *Conniuentia.*] idest consensus matris & fratris, scilicet qui sunt ingenui, non præiudicat filijs: v. sup. de transactio. l. transactio matris.

K *Matre natis.*] etiam ancilla.

l *Prohibeatur.*] vt inf. de liber. caus. l. multis, & l. aui. hic tamen seruus præsumitur.

ACtor.] CASVS. Si fundum à te peto, nec probo, quia non possum: & peto, quod tu probes contrarium scilicet quod ad me non pertineat: an sim audiendus, quæritur? & dicitur, quod factum negantis, &c. & intellige secundum rerum naturam & secundum solitum cursum causarum.

m *Actor.*] actorem accipe 1 etiam pro accusatore: vt infra eod. l. fin. & pro reo excipiente affirmatiue: vt ff. eodem, l. in exceptionibus, non negatiue: vt inf. de non nume. pecun. l. si ex cautione.

n *Non astringit.*] Quãdoque tamen ab actore præsumptionem pro se habente in reum trãsfertur probatio, vt sup. eo. l. siue possidetis, & infra, de dona. inter vir. & vxo. l. etiam. quandoque econtra a reo in actorem, vt ff. eo. l. si pactum. & l. si chirographum, & l. cum de indebito, in prin. & §. 1. & idem in accusatore, & in accusato. s. quod transferatur probatio de vno in alium, vt infra, ad l. Iul. de adult. l. si ij qui. & in authent. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero ita compe iuntur, & supra, de episc. & cleri. l. si qua per calumniam.

o *Cum per rerum naturam.*] idest per solitum cursum causarum: consuetudinẽ enim alteram naturam appellamus, vt ff. de lib. & posthu. l. si quis posthumos. in prin. quæ est, vt negans probare non debeat, sed affirmans. Alij, vt Ir. dicunt rerum naturam, vt affirmatum, quia quod affirmatur, est: & ita põt probari per differentias, & species: sed illud quod negatur, non est: & sic nõ potest probari. cum non habeat species, vel differentias. Sed certè licet sit verum, quod illud, quod nõ est, non probatur per species, vel differentias, tamen probatur medium vt patet inf. de contrahen. & commit. stip. l. optimam in fin. & inf. cod. l. cum precibus.

ADDITIO. Dic melius, quod negatiua facti infiniti tempore & loco, non limitati, non est probabilis: negatiua tamen facti finiti tempore & loco limitati, est probabilis. Sal.

p *Factum.*] Secus ius 2 vt ff. eodem leg. ab ea parte. imo non secus, quia ideo probat negans ius, quia est præsumptio pro actore, quod omnia liceant, vt ff. ex quibus caus. maio. leg. necnon, §. primo, & sic & in facto, si sit pro actore præsumptio, transfertur in reum probatio, 3 vt diximus modo. Item huic regulæ, quod reus non probet, signantur contraria, quæ diximus. ff. eodem. l. 2. Et distingue vt ibi & quæstiones fac, quas facimus in leg. circa. in eodem titu. In casu tamen mere negatiua probatur, vt cum iuro me non con-

1 Istã glo. vsq; ad finem sequitur Salic.

Probatio qñq; trãsfertur de vno in alium.

Consuetudo altera natura ẽ.

* Concor. c sup hoc. prope fin. extra de renun. & ca. 3. circa fi. de causa possess. & pro. & ca. qũ cõtra falsam. in princi. de prob. & c. ad nostrã. ext. eo. tit.

2 Quia negatiua iuris non habens aliq̃ imministuram facti est probabilis per apertionẽ libri. B.

3 Istud dictum placet Salic.

conscium alicuius malignitatis. vt in auth. de hæ. & fal. §. si vero absunt. col. 1. & te non habere vxorem, vt in authent. de sanct. epis. in prin. col. 9. & arg. supra de iis, qui ad eccle. confu. l. fi. §. ficubi. Sed hæc non sunt sacramenta probationis, sed cuiusdam purgationis.

ADDITIO. Aduerte, quod triplex est negatiua, iuris s. facti, & qualitatis, vt notat ple. per glossam in ve. bo, per rerum naturam, in ca. bonæ 1. extra de electio. vbi vide.

Imppp. Valens, Gra. & Valen. AAA. ad Antoninũ. PP.

LEX XXIIII.

IVbemus * omnes, qui scripturas [a] suspectas [b] comminiscuntur: [c] cum quid in iudicio prompserint [1] † nisi ipsi adstruxerint veritatem, vt nefariæ scripturæ reos, & quasi falsarios esse detinendos. Dat. Pri. Idus Ianuar. Tyberiade, Valente. 6. & Valen. iun. II. AA. Coss. 376.

* Ex lib. 2. titu. 39. l. 7. C. Th.

1 † Promiserint.

Accusator debet accusationem suam probare per idoneos testes, vel per apertissima documenta, & luce clariora. h. d. secundum Bald. vel sic: In criminalibus probationes debent esse luce clariores. Salic.

Imppp. Grat. Valent. & Theodo. AAA. Floro. PP.

LEX XXV.

SCiant * cuncti accusatores eam se rem deferre in publicam notionem debere, quæ munita sit idoneis testib. vel instructa apertissimis documentis, [d] vel indiciis [e] ad probationem indubitatis, & luce [f] clariorib. expedita. * Dat. 15. Calen. Iun. Constantin. Anton. & Syagrio Coss.

* Ex lib. 9. tit. 17. l. 3. C. Th.

IVbemus. CASVS. Si scripturã aduersus aliquem suspectã tuleris, & ea vsus fueris, nisi eam probaueris veram, eris puniẽdus, vel sic: Si proferentem scripturã de falso accusaueris: nisi probes eam falsam pœnam, quam sustineret ipse, si tu probasses, patieris tanquam falsarius. secundo casu expone commíniscũtur, id est ad memoriam reducunt accusando falsarios, primo casu commíniscuntur, scilicet proferendo, tanquam mendaces, quia mendaces proferunt scripturas descriptas.

a *Qui scripturas.*] id est qui dicunt, vel qui ad probandum sui intentionem adducũt.

b *Suspectas.* vel ratione personæ: quia aliis fecit malas scripturas 2 qui istam composuit, vt argu. ff. de acu. l. si cui. §. iisdem, & de re mili. l. non omnes §. a barbaris, & inf. de susce. & arca. l. si aliquid, li. 10. Vel ratione chartæ ipsius, vt quia si abrasa, 3 vel quia vi. uperata arg. inf. de edict. diui. Hadr. toll. l. fi. in princ. & hic.

c *Comminiscuntur*] componitur à con, & memini. i. ad memoriam reducuntur accusando. s. falsarios, nam nisi probent, eandum patientur pœnam, 4 vt infra tit. 2. l. 2. & l. fi. Vel dic comminiscuntur, s. proferendo, & vtendo, à con, & mentior; quia mendaces proferunt, & suspectas. & ad hoc.]. tit. 1. l. fi. §. fi. & l. iudices. & ad l. Cor. de fal. l. ante pe. &]. de fal. vbi & l. fi. & secundum hunc casum est hic speciale, quòd sine accusatore quis damnatur, vt]. tit. 2. l. nullum & ff. ad l. Iul. de adult. l. 2. §. si publico. & de suspec. tut. l. tutor. §. præterea concor. extra de confes. c. 2.

1 Vtraque lectura est vera, & no. secũdũ B. & eas sequitur B. & Paul.

2 Approbatur per B. B. P. & Ang.

* Concor. 2. q. vlt. c. sciant cuncti. & 5. q. 6. epiphanius.

3 In loco suspecto, P.

4 Idest accusant secũdum aliã lect. B.

SCiant.] CASVS. Si aliquem accusare volueris de crimine apostasiæ, afferre debes probationes luce clariores. s. per testes, siue certissima indicia ad probationem sufficientia per se, vel cum aliis.

d *Documentis*] i. instrumentis, puta in crimine falsi, vt]. de contrahen. & co... l. legitimam.

e *Vel indiciis* ... ientibus, vel cum aliis cum multa sint diligens in utires fieri examinatio, vbi de hominis salute tractatur, vt hic: & inf. de pœn. l. qui sententiam. & de app. l. addictos. non autem ex præsumptione: quia sanctus est, &c. vt ff. de pœ ...

f *Et luce.*] meridiana ... fallit, vt infra ad l. Iul. de adult. l. si ipsi ... auth. ... mat. & aui. §. fi. & no. in toto illo generali dedum ...

DE TESTIBVS.

Dixit in genere de probationibus: nunc per species: & primo de viua probatione.

Hanc legem restituit ex Basilicis Cuiacius lib. 13. obseru. c. 38. quam Antonini esse existimet, illius autem ea est sententia. Ne testes recipiantur aduersus tabulas, vel instrumenta, quæ etiam testiũ subscriptionem habent.

TITVLVS XX.

De testibus.

LEX PRIMA.

COntra * scripturam testimonium non scriptũ testimonium non fertur.

* Vi Cuia. dicto loco

Ingenuitas potest probari non solum per testes, sed etiam per instrumenta, & alia argumenta seu præsumptiones. hoc dicit secundum glo. quæ legitur duobus modis. Paul. de Cast.

Imper. Alexander A. Capro.

LEX II.

SI tibi [g] controuersia ingenuitatis fiat, defende [h] causam tuam instrumentis, & argumentis, quib. potes. [2] † Soli [i] etenim testes ad ingenuitatis probationem non sufficiunt. PP. 5. Cal. Maij, Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

SI tibi.] CASVS. ponitur trib. modis in hac lege. Primo sic. Si quis aliquem de possessione libertatis in seruitutẽ petierit. & ille velit probare se liberũ, quia spõte forte vult in se transferri onus probandi: sed testes non habet nisi per instrumentum, vel alia argumenta possit probare se liberum, quæritur? Dicitur, quod sic: quia non soli, id est solummodo, & etalia enim sicut testes sufficiunt ad probationem. Secundo pone casum sic: Si seruus tuus fugit à te, & cum dolo malo in possessione libertatis existentem petieris, necessitas probãdi se liberum esse ei incumbit, cum dolo malo sit in libertatis possessione. Si per testes probare non possit, probet per instrumenta. Tertio sic: Si seruus de possessione seruitutis in libertatem proclamauerit, & testes non habet probet per instrumenta natalium, siue aliis indiciis, quòd intendit, se esse liberum, & sic dic defendere, idest agere, & sic reus dicitur facere controuersiã, sed impropriè, ut aliis ff. de procur. l. non solum.

2 † Putas.

g *Si tibi.*] in reo potest poni, & sic probat ex voluntate, vt ff. de probatio. l. circa. Vel dic necessitate, cum erat dolo malo in possessione ingenuitatis, vt ff. de libera. caus. leg. libertis, §. si quis. Vel quòd iam actor probauerat, vnde incumbebat reo probatio exceptionis, vt ff. de probatio. l. in exceptionibus, & ad hoc multum facit litera. Vel dic in actore, & ponitur, defendere, pro agere, ut ff. de iis qui notan. infamia. l. furti. §. si quis. & ff. de re iudica. l. sæpe, §. primo. & secundum hoc reus facit controuertiam, vt & alias. ff. de procuratio. l. non solum, §. si status.

h *Defende.*] s. per traditionem, scilicet vno modo age causam defendendo te vel hoc imperando non dicit, sed consulendo secundum quod litera iacet. & tunc expone soli, id est solummodo. ff. de vsu & habit. l. 2. Vel dic soli, & nihil aliud ius, quod facit generalem exclusionem, vel specialem: & sic est falsa.

i *Soli.*] id est, solummodo, vt ff de vsu & habi. l. secunda. & de vulga. substitut. l. qui liberis. in princip. & ibi, non in solo pane viuit homo. & testibus, ergo & aliis probationibus probatur de statu, ut hic, & infra titulo primo. l. statutum. & infra de liber. cau. l. nec amissa. Vel dic soli, cum non reddant rationem sui dicti, quam debent facere manifestam, ut in authen. eodem §. & licet. ibi. aut etiam causam, & c. coll. 7. videtur tamen, quod simplex assirmatio, & Paulus

5 Istæ expositiões placẽt B. & Pau.

vel negatio eius rei, de qua dubitatur sufficiat sine redditione causæ, vt Authen. vt lic. matr. & auiæ. §. quod autem à nobis. coll. 8. & ff. de cond. & demonst. l. cum tale. §. falsam, & in Auth. de sanct. episc. in princ. coll. 9. & de alie. & emphyteu. §. §. prædicti. & §. est super, collat. 9. Accur.

ADDITIO. Dic, q testis tenetur cām sui dicti dicere, si interrogatur, alias nō. gl. & Bar. in l. solam, inf. eo. tit.

Domestica testimonia repelluntur. h. d. Bal. & Sal.

Impp. Valerianus, & Gallienus AA. Rosę.

LEX III.

Etiam [a] iure ciuili domestici [*] testimonij, fides improbatur. PP. 3. Calen. Septemb. Valeriano. 3. & Galieno AA. Coss. 256.

Ista est not. lex & hoc habet in effectu: Dictum testis sine redditione causę non probat, nisi alijs adminiculis appareat esse probatum. hoc dicit Bar.

Imppp. Carus, Carinus, & Numerianus AAA. Valerio.

LEX IIII.

Solam [b] testationem [c 1] † prolatam, nec alijs legitimis adminiculis causam approbatam, nullius esse momenti, certum est. PP. 8. Cal. Decemb. Caro, & Carino. AA. Coss. 283.

Veritas est præponenda gratię, & potentatui: & testes debent esse verisimiliter tales, qui preferant, & proferant veritatem. h. d. not. Bal.

Vel sic: Testes debent præponere veritatem gratiæ, & potentiæ. h. d. Sal.

Impp. Diocl. & Maximia. AA. Candido.

LEX V.

Eos testes ad veritatem [d] inuandum [2] † adhiberi oportet, qui omni [e] gratiæ, & potentatui [f] fidem religioni iudiciariæ [g] debitam possint preponere. PP. 5. Calen. Maij, Maximo 2. & Aquilino Coss. 280.

Ascendentes vel descendentes pro se, vel contra se non ferunt testimonium. Bald.

Ijdē AA. & CC. Tertullo. [3] †

LEX VI.

Parentes [h] & liberi inuicem aduersus [i] se, nec [4] † volentes [k] ad testimonium admittendi sunt. PP. 4. Nonas Decembr. Nicomediæ. CC. Coss. 294.

Nemo contra se cogitur producere testes, & adiuuare aduersarium suum. h. d. Bald. & Sal.

ETiam iure ciuili. CASVS. Non solum de iure naturali, sed ciuili domesticum reprobatur testimonium: vnde illos, q de familia tua sunt in testimonium producere non potes.

a *Etiam iure ciuili.*] Non solum naturali, vt ff. eod. l. pen. Vel dic non solum prætorio. & sunt domestici, 2 vt supra de ijs, qui ad eccle. confu. l. edictū nō. §. fi. & ff. de pœnis, l. recipiendum. §. fur. & inf. de quæst. l. pridem, & qui accusare non poss. l. pen. Quid in viro & vxore? Dic quòd sunt domestici, arg. ff. si quis caut. l. sed & si. §. preterea. 3 & ff. de iudi. l. interdum, & ad. Syl. l. 1. §. si vir. Quid si puer cēdum est domesticum aduersarij produci? forte cogetur: quia fauore mei forte impediebatur, argum. sup. de leg. & const. l. quod fauore. sicut dicimus de aduocatis. ff. eo. l. fi.

ADDITIO. Hoc intellige secūdu Pau. de Castr. hic, qñ subest sola ratio domesticitatis: secus si etiam reuerentia subesset, vt quia esset libertus aduersarij, vel vxor, vel etiam concubina secundum Bald. hic.

* Concor. gl. in c. in literis, sup verbo, de familia, extra eo. tit.

1 Istud dictū sequitur Bal.

2 Displicet Bald. quia illud reperitur: vide Pan. & Fel in c. in literis extra eo.

1 † Al. sola testatione.

3 Sequitur B. B. & P. & idem dicendum est in sponsa & concubina, quę nō distat ab vxore i affectu animi sed solū in honore. Bald.

SOlam.] CASVS. Si peto à te fundum: & super dominio fundi induco testes: si dictum eorum sit nudum, puta quia dicant fundum ad me pertinere, & non adijciant causam, quomodo sciant ad me pertinere: non valet huiusmodi testimonium, & sic suam testationem per scientiam dicti debent facere manif. stam. Vel dic testimonium non coram iudice, vel sola, idest, sine sententia iudicis, quia iudex postea non fert sententiam, vel dic sola, vt dicitur in gl.

b *Solam.*] sola sine iuramento. sola extra iudicium, sola sine adiectione causæ Accur.

b *Solam.*] à iureiurando, vt ius. eo. scilicet iusiurandi. in princ. vel solam 4 à præsentia iudicis, ut in auth. vt defun. seu fun. §. illud. Vel solam 5 à sententia iudicis sequenti, vt sup. de iudic. l. properandum. Vel solam, puta si coram vicinis fuerit protestatus, vt inf. eo. titu. l. 1. apud, & sup. quod met. cau. l. metum. Vel solam dicit scripturam depositionis testis ante publicationem, quæ quidem cum in se testes non contineat: quibus præsentibus aliqui testificati fuerunt, non habet vires coram alio iudice. Dicet quis, Nonne eo ipso, quod tabellio dicta testium scribit, publicata sunt? Respon. non: vt ff. eo. l. 3. §. idem diuus, sed tunc cum iudice ordinario 6 audiente, a tabellione dicta testium coram testibus recipiunt ad æternam rei memoriam, secundum H. non tamen intelligentibus, quid dicunt & citata parte aduersa. Vel solam dicit, idest, sine redditione causæ, quam interrogatus dicere debet: vt hic, & in authen. de hær. & fal. §. si verò absit, & de sanctis. episco. §. 1. & in Auth. eo. §. & licet, & in Auth. vt liceat ma. & auiæ. §. quod autem à nobis, & ff. de transac. l. cum hi. §. in causa. Sed argum. contra. ff. de condi. & dem. l. cum tale. §. falsam. Si 7 autem non interrogetur de causa, stabo dicto suo: quia non debet esse verbosus, arg. sup. de precib. Imper. offe. l. fin. Demum si interrogetur, dicere debet: vt arg. de iu reiur. l. iusiurandum & ad pe. §. qui iusiurandum, & ff. de no. ope. nun. l. de pupillo. §. qui opus, & ff. de dam. infect. l. 4.

4 Sequitur illā glo. B. Pau. & Sa.

5 Intellige, quād non valet attestatio secuta sententia iudicis, vt habeat fidā statim execution ē paratam, sicut fnia. habita ī alio iudicio. l. fi. j. eo. Bar.

5 In hoc bene lo 3. nr. Bar.

7 Ibi loquitur in testatore deponente: hic vero in teste, in quo non militat eadem ratio. Bal.

ADDITIO. Intellige præcedentia, quādo testis deponit super eo quod cadit sub sensum corporeū, si vero deponat sup eo quòd cadit solum sub iudicium intellectus: vt puta, dicit Titium dominum illius fundi: tunc semp debet reddere cām sui dicti etiam non interrogatus, vt vult Innoc. in c. causam, quæ, extra eod. tit. & sequuntur omnes doctores.

c *Testationem.*] Contra sup. de sacrosanc. eccle. Auth. hoc ius, vbi dicitur, q œconomum non oporteret dicere, vbi, vel q ecclesia dēat, sed quod tātum debeat, & hoc est ideo, quia nihil sibi prodesset. Solut. si quæratur, tenetur dicere, alias non.

2 † *Al. indicandam.*

3 † *Tertullio.*

4 † *Etiam.*

EOs.] CASVS. Quales testes admitti debeant in causis, quæritur? Dicitur quod tales, qui magis diligunt veritatē & fidem & honestatem suam, quam gratiam, vel alicuius potentiam

d *Ad veritatem.*] Latitantem, & dicitur iuuari, quando releuatur. Accur.

e *Omni gratiæ.*] Sicut vicinus antiquis.

f *Et potentatui.*] id est, subditi. ff. eodem leg. nullus testis. 8 vbi dicitur idoneus non est, cui potest imperari à parte.

8 Voluit allegare l. idonei.

g *Iudiciariæ.*] Not. iudici faciendam probationem: 9 vt sup. de eden. l. procurator. & de condic. ob tur pem caus. l. 1. Item ff. eod. not. quod fides est præponenda gratiæ & potentatui. 10 vt ff. eo. l. 3. & l. ob carmen. §. si testes, & in Authen. de testib. §. sancimus, collat. 7.

9 Sequit B. & Salic.

10 Idē tenet Barto. hic & in l. qui testamento.

PArentes.] CASVS. Nec patet in causa filij, quam habet filius cum extraneo: nec econuerso pro se vel contra se, nec volens nec inuitus in testimonium admittitur.

h *Parentes.*] accipe in infinitum: vt ff. de in ius voc. l. quique §. primo. & siue sint liberi potestate siue non: cum pa rens dicatur etiam mater & auus maternus, vt ff de verbor. signifi. l. liberorum, large enim pro descendentib. sumitur, tamen pro sicut & pro ascendentibus parentes, contra ff. de probat. l. banda etiam matris professio. & hoc est, quia melius nouit etatem. Facit 11 Vel potest dici ad instructionem. Contra, ff. quod cu. tam fidē, iusque vniuer. l. illud, vnde prodest consensus, sed hic est in. alia causa. Accur.

11 In eaquæ cū iq: ff. de testa. nō tantam. sicut extra ne? B. hic

i *Aduersus se.*] sicut nec pro se, vt ff. eod. l. testis idoneus, & in §. que & l. idonei, & l. pe. & sup. l. 12. Sed quid in filio naturali? Re cunque spou. idem, arg. sup. l. proxi. & large intelligi debet: vt ff. de inf. alleg. constit. pec. l. fi. hoc verum est.

k *Nec volentes.*] nedum inuiti, vel subaudi etiam, si non habet

habes. Item hoc referas ad vtrumque, & ad ferentem testimonium, & ad eum contra quem fertur, vt ff. de postulan. quos prohibet. Sed de fratre quæro, an contra fratrem admittatur? & pro argu. quòd sic. 1 ff. eod. l. prima. §. primo. & l. lege Iul. quæ est in eo. tit. loquitur in criminali, nisi forte esset a in potestate eiusdem, ut: instit. de testa. §. sed neque hæres. Item cōtra, ff. de proba. l. etiam matris professio, sed speciale in ętate probanda. Vel solue ut ibi. Item cōtra ff. de testa. l. qui testamento, §. per contrarium, ubi in testamento filijfamilias militis ante missionem pater est testis. Sed respond. non filio, sed inter hęredes filij dicitur esse testis.

1 Hoc uerū in causa ciuili, nisi ratio domesticitatis, uel nimis intensa amicitię c. 5 repellat secus uerò in causa criminali Bar. hic.

2 Sequitur B. & Ang.

* Concor. cum hac l. c. 1. ext. de probat. & 4. q. 4. c. si testes. §. q. intendit.

1 † Diuersum.

Ijdem AA. & CC. Diogeni, & Ingenuæ.

LEX VII.

Nimis graue * est, quòd petitis[a] vrgeri partem aduersam [1] † ad exhibitionē eorum, [b] per quos sibi negotium fiat, vnde intelligitis, quòd intentionis vestræ proprias afferre debetis probationes, non aduersus se ab aduersarijs adduci. [c] Dat. 6. Calen. Maij, CC. Coss. 294.

Seruus non potest produci in testem contra dominum suum, de facto tamen suo interrogari potest. hoc dicit Sa.

Ijdem AA. & CC. Deruloni.

LEX VIII.

Seruos pro domino, quēadmodum aduersus eū, interrogari non posse, [d] pro facto autem suo [e] interrogari posse, non ambigitur. Dat. Cal. Nouemb. Nicomediæ, CC. Coss. 284.

Testi non iurato, non adhibetur fides. Item vox vnius vox nullius. hoc dicit Bald.

Imp. Constantinus A. ad Iulianum præsidem.

LEX IX.

Iusiurandi, [f] * religione testes prius, quam perhibeant testimonium, iam dudum arctari præcipimus, & vt honestioribus potius testibus fides adhibeatur. [g] Simili modo sanciuimus, [h] vt vnius [i] testimonium nemo iudicum in quacunque causa facile [k] [2] † patiatur admitti. Et nunc manifestè sancimus, vnius * omnino testis responsio nō audiatur, etiam si pręclaræ [l] curiæ honore præfulgeat. Dat. 8. Calen. Septemb. Arri. Optato, & Paulino Coss. 334.

In re propria nemo est iudex idoneus. hoc dicit Bald. nec testis. Salic.

Impp. Valens, Gra. & Valentia. AAA. ad Gracchum, P. P. al. P. V.

LEX X.

Omnibus [m] * in re [n] propria dicendi testimonij facultatem iura submouerunt. * Dat. 6. Calen. Decemb. Valente 5. & Valentiniano iun. AA. Coss. 376.

Testes debent esse liberi, & non debent esse socij, vel participes criminis, & qui producunt testes, debent eis dare impendia. hoc dicit no. Bal. & Sal.

Nimis graue. CASVS. Si peto à te decem, & uelim ut producas testes ad probādum contra te: nunquid sum audiendus, quæritur? Dicitur, quòd non, quia nimis graue est, &c.

a *Petitis.*] id est aduersus se, vt supra de eden. l. 1. & l. qui accusare.

b *Eorum.*] scilicet testium.

c *Adduci.*] argum. infra, de excusa. tut. l. humanitatis, sed fallit in casu, ubi est speciale, ut sup. de assess. l. si post. 3 quæ est contra.

Seruos.] CASVS. An seruus pro domino, uel contra dominum possit induci uel interrogari, quæritur? Dicitur, quod non, sed de facto proprio seruus interrogari potest.

3 Vel dic, q ibi non probationem, sed personę sententiam petit pars Sal.

* Ex lib. 11. tit. 39. l. 3. C. Th. 4. Idem B. & Salic.

d *Non posse.*] ut & infra, de quæst. l. hoc quod placet. 4 & exceptis criminibus adulterij, fraudati census, & læsæ maiestatis, ut infra de quæstionibus, le. 1. & excepto casu qui est infra, de iure delibe. l. fin. §. licentia danda creditoribus.

e *Pro facto autem suo.*] ut inf. de quæst. l. interrogare, & ff. de ædil. edi. l. quæro in fin. & ff. de probat. l. cum probatio, & quando recipitur cum tormentis, ff. eod. l. ob carmen. §. sed his autem quæstionibus 5 fides adhibeatur, ut ff. de quæstionibus, l. edictum, sed non omnino, ut ff. eo. tit. l. 1. §. quæstioni.

5 Concor. cum ista gl. Sal.

Iusiurandi.] CASVS. Testes debent prius iurare antequam perhibeant testimonium de ueritate dicenda, & hoc in prima. [illegible] semper debet credere honestioribus, & etiam [illegible] parte productis, & hoc in secunda. Vnius etiam testimonium non admittitur, etiam si in dignitate sit constitutus, & hoc in tertia.

f *Iusiurandi.*] [illegible] prestitis, ut in decre. 3. quæstio. 9. [illegible] ar argumentum contra, 3. quæstio. 4. si quis [illegible] pro utraque parte, ut argument. Authen. [illegible] collat. 9. Item, quod falsarium non [illegible], quia [illegible] dicere uerum aliquid, & aliud falsum; & sic se habet generalis cōsuetudo, & pro hoc supra de episcop. & cleric. l. presbyteri. Sed fallit in episcopo, qui non iurat, ut supra de episcopo. & cleric. Authent. sed index. Item si remittatur consensu partium, ut argument. ff. de ferijs, le. 1. & infra, de tempor. appellat. l. fin. in fine. Item quando tractatur de uentre inspiciendo, in renunciatione quam faciunt obstetrices etiam sine iuramento, ut ff. de uentre inspic. l. 1. circa princ. Item præsente utraq; parte iuratur, ut infra eodem, l. b quando.

f *Iurisiurandi.*] quia aliter esset ordo præposterus.

g *Adhibeatur.*] dignitas enim, & auctoritas, & opinio, & uerisimilitudo, in testibus attenditur, ut hic, & ff. eodem, l. 2. & 3. & circa princip. & l. ob carmen. §. fin. & in Authent. eodem, §. 1. collat. 7. Azo. Item potest adsignari contra. ex duabus ll. infra titu. 1. l. scripturæ, & l. in exercendis litibus. Sed aliud in instrumentis cōtrarijs, quę producens potuit prouidere, non autem sic testium dicta.

h *Sanciuimus.*] §. iam dudum.

i *Vt vnius.*] contra, ff. de uentre insp. l. prima quia creditur obstetrici, sed hoc ē speciale.

k *Facile.*] propter 3. q. 3. ca. si tabellionem, cui soli testes. §. quandoq; creditur, nullus, ut infra ad legem Cornel. de fal. l. si quis decurio. & in Auth. de fide instrum. §. si uero moriantur. collatio. 6. Vel dic, id est facile esset, & stultū si pateretur, sic ff. de fideiuss. si fideiussorem, & ff. de probat. si quis libertum, & J. eod. l. testium, & recita hic, & diximus supra de rebus cred. l. tertia.

2 † Fiscalt.

* Concor. c. ueniens, lo. 1. in fin. & ca. licet uni extra eod. tit.

* Ex lib. 11. tit. 4. l. 1. C. Th.

* Concor.

l *Si præclaræ.*] puta silentiarius, & ad hoc sup. de arbi. l. ne in arbitris, §. si autem.

Omnibus.] CASVS. In causa quam habebam aduersus Titium, ordinaui procuratorem, an procurator possit induci in testimonium? Dicitur, quòd non, quia omnibus, &c.

m *Omnibus.*] ff. eo tit. l. nullus, ff. quando appel. sit. l. 1. §. in propria. ubi dicit, quod causa est illius, ad quem pertinet emolumentum, & damnum.

n *In re propria.*] principaliter, uel secundario, puta uenditor pro emptore, quòd enim sit sua causa, patet, quia appellat uicto emptore, ut ff. de appella. l. ab executore, §. primo. & l. a sententia. & de re iudic. l. sæpe. §. item bidum mandabatur sicut in propria, ut ff. quan. appell. sit. l. 2. §. sed alius. Item quia lucrum, & damnum ad eum redit, & sic est propria, ut ff. quando appell. uel. prima. §. in propria. Sed quidam contra, argu. ff. finium regu. l. penalti sed ex pone ut ibi. Sed contra huic l. instit. de testa. §. legatarij. sed

sed ibi in causa testamenti non sua fert testimonium, nec propter hoc quod valeat testamentum, sequitur quod valeat legatum. Item contra infra, de fideicommiss. l. fin. sed impropriè ibi ponitur nomen testis, posset tamen sic intelligi hæc lex, quod nihil esset contra, vt dicatur illa propria, quam aliquis p se agit, & facit ff. eodem l. nullus, & ff. de iurisdict. omnium iudic. l. qui iurisdictioni, & de arbit. l. penul.

* Ex l. 23. tit. 39. lib. tit. 1. C. T.

Voniam liberi.] CASVS. Liberi homines p duci debent ad dicendum testimonium, in causa autem criminali non producuntur testes eiusdē criminis participes. Item prouideat index, vt producens testem eum alat. Idem erit in causa ciuil. vt testem producens eum alat.

a *Quoniam liberi*] continuatur l. superiori. Vel dic, si permittetur a domino producere seruum, nemo dubitaret eum nutriendum, cum, & dominus alias eum alat, sed quia liberi, & extranei producuntur, ideo dicit qualē cautelā index adhibeat, qn quis p ducit, non & sic not. seruum nō admitti, quia pro nullo est, vt ff. de regu. iu. l. quod attinet, & de testa. l. qui testamento, §. seruus. Et lege hic authen. si teste, de iure vero ff. de reg. iu. l. quod attinet, & leg. seruitutem morti comparamus.

b *Testes.*] ff. de reg. iu. l. quod attinet, & leg. seruitutem morti comparamus.

c *Ad causas.*] Propriè hic ponitur. scilicet pro criminali, vt ff. eodē. l. 1. Accursius.

d *Alienas.*] vt supra l. prox.

e *Participes.*] criminis. Non ergo appellat aliorum socios omnes, qui ab aliquo possunt accusari, sed si de eodem crimine,

b Qualibet vera secundū Ba. & Sal.

2 Gl. pcedit de iure ciuili, & cā quis p ducit, non erat de crimine condemnatus quia tunc taquā infamis repel. lereretur, de iure vero can. criminosi etiam non cōdēnari repelluntur, nisi vult per actram poenitētiam. P. per tex. in c. testimonium, extra eod.

3 Propter immanitatem criminis. Ang.

4 Vel dic q si socius sperat lucrum, vel danū, non admittit, alias sic.

5 Illud dictū sequitur. B. B. & Sal.

Impp. Honor. & Theodo. AA. Cæciliano P. V.

LEX XI.

QVoniam [a*] liberi testes [b] ad causas [c] postulantur alienas, [d] si socij, & participes [e] criminis non dicantur, sed fides ab his notitiæ postuletur [f] in exhibitione [g] necessariarū [h] personarum, hoc est testium, talis debet esse cautio [i] iudicantis, vt his venturis ad iudicium, per accusatorem, [k] vel ab ijs, per quos [l] fuerunt postulati, sumptus [m] competentes dari præcipiat.

¶ Idē iuris [n] est, & si in pecuniaria causa testes ab altera parte producendi sunt. Dat. 12. Calend. Febr. Rauennæ, Honorio, 8. Theodosio, 3. AA. Coss. 409.

IN AVTH. de testib. §. si vero dicatur. coll. 7. const. 2.

Ista auth. est not. & diuiditur in duas partes. In prima loquitur, quando testi obiicitur status inhabilitas. Secundo loquitur, quando testi obiicitur inimicitia seu odiositas. Secunda ibi, si vero, & hoc intendit. Propter exceptionem, quæ obiicitur in persona testis, non differtur testimonium: nisi pro opponente sit de iure præsumptio, vel talis aperta probatio, quæ testimonium etiam latum prorsus eneruaret. hoc dicit ista authent. in ratione sui. Bald.

SI testis productus dicatur seruilis esse fortunæ, & testari voluerit, ipse verò se liberum esse affirmet si quidem ex natiuitate, impleatur [o] testimonium eius, vt si is habita disputatione seruus esse apparuerit, respuatur ei testimonium.

¶ Si verò libertinum se dixerit, & prius instrumentum suæ manumissionis ostendat quàm testificetur, nisi iurauerit se alibi probationes habere, quo facto, testificatio quidem scribatur, sed nisi instrumentum mōstrauerit, respuatur testimonium eius.

¶ Si verò dicatur odiosus ex lite criminis inter eos mota, & hoc apparuerit, non ante audiatur, quàm de crimine iudicetur. * ¶ Si verò ex lite pecuniaria, [p] vel aliter est odiosus: procedat quidem testatio, tempore verò disputationum seruētur huiusmodi quæstiones.

Libertus contra patronum non testificatur: imo testificando punitur. h. d. Bald.

Ijdem AA. Georgiæ.

LEX XII.

LIbertorū [q*] aduersus patronos illicitas, atq; improbas voces pœnæ obiectione præcludimus, atque ita, vt non modò spontè pro-

ne lucrum, vt arg. ff. quando appell. sit l. 1. §. in propria. Et an legatarij? respon. vt sup. l. proxi. diximus.

f *Postuletur.*] Vt in aliena causa.

g *In exhibitione.*] idest, alimento.

h *Necessariarum.*] idest testium qui sunt necessarij ad probandum.

i *Cautio.*] idest cautela vel prouisio.

k *Per accusatorem.*] Solennem.

l *Per quos.*] vi per nō solennē accusatorem vt in crimine notorio, vt infr. de accusa. ea q. Vel dic per accusatorē quēcūq; & p quos. s. accusatos, qui qnque pbatur, vt j. de abo. l. fallaciter.

m *Sumptus.*] vt j. de appel. l. eos. §. si quis, & est ar. quod laboratores debēt ali, sed nō eorū instrumēta emendari, vt ff. ad l. Rho. de iac. l. 2. §. 1.

n *Idem iuris est.*] q debeant ali, non autē ad omnia prædicta refertur.

6 Hoc verū, si gratis laborēt alias sec. nisi cōsuetio. vel cōsuetudo aliud dispo nat. B. B. Sal. & Angel. de quo vide latius per Bal. & Ias. in l. si non fortē. §. libertus, ff. de cōdi. indeb.

S *I testis.*] CASVS. Bene dixit de liberis, quia si seruus esse dr. distinguit nā qui dr seruus, aut dicit se ingenuū aut libertum. Primo casu fert testimoniū, sed si postea apparuerit seruus, nō valebit testimoniū eius. Secundo casu antequam testimoniū dicat, ostendere debet instrum manumissionis, nisi dicat se hēr instrumentum alibi, & testificatur, sed nō valebit testimoniū, nisi postea instrum manumissionis ostendat. Si vero qui contra me inductus est, sit mihi inimicus ex aliqua causa criminali, non auditur, nisi prius de causa cognoscatur. Si vero ex pecuniaria causa dicatur testis inimicus, fert testimonium, sed quæstio illa vtrum sit inimicus, vel non, referatur

* Concor. glos. super verb. nota biles post me. in c. ex parte. ext. eo. tit.

* Ex lib. 4. tit. 6. l. fin. C. Th.

2 & vnius absolutio alteri prosit plenè, & vt ff. ad l. Iul. de adul. l. denunciasse, §. final. vel qualequale præiudicium isti quidem tales non admittuntur ad testimonium, & sic ad prædicta refertur. In casibus tamen admittuntur, vt ff. custo. re. l. diuus, & infra de male & mathe. l. fi. & ff. de re mil. l. non omnes, §. fin. sed ibi non erant socij, vt inf. de fal. mo. l. 1. & sup. de ser. l. prouinciarum, sed hæc specialia sunt. 3 Vel dic isti tales non sunt al. ndi cum magis ad excusationem sui veniant, & quique etiam torquentur, vt j. de ser. l. prouinciarū, & sm hoc legitur eum seq. Itē nunquid in ciuili idem, vt socius non admittatur? Resp. sic, vt in fi. huius legis, & hic. Sed sm lo. 4 contra, & hoc in criminali dicit, & q dicit in fin. non referatur ad oia, sed ad alimenta. pro parte ergo socij potest admitti, pro sua non, & idē si sine societate res cōis: quia licet vnu. vincat, nihil alij reddit. vt ff. si pars hære. pet. l. 1. §. quinimo aliud si 5 essent vere socij omnium bonorum, vel illud quod petitur quasi sit futurum commu-

bitur in tempus disputationum. hoc dicit ista authent.

o *Impletur.*] i. recipiatur. Quid de statu liberi? Respon. idem quia sunt serui, vt ff. de statu lib. l. statulib. Item quid de ascriptijs. Resp. admittuntur, ut argu. sup. de epis. & cle. l. iubemus, & auth. ad scriptiuos. Item quid de monachis & conuersis. Dic admitti, quia non inueniuntur repelli: vt ff. eo. l. 1. & argu. in auth. de mona. §. cogitandum. colum. 1. & idem de conuerso & regulari canonico.

p *Pecuniaria.*] Sed hic refert, an omnibus bonis, vel parte maiore, vel de statu, & tunc nō admittatur, vt insti. de excu. tut. §. item propter inimicitias, & §. item is. & infra de reuo. do. l. fi. & no. ex hac Auth. q quidam testes in principio repelluntur, alij ex post facto. Item not. q post aperturam reprobantur: vt inf. eod. l. si quis.

7 Istā glo vsque ad fin. sequit Cyn. Bal. & Sal.

L *ibertorum.*] CASVS. Aduersus patronum nec volens, nec inuitus ad testimonium admittatur libertus.

q *Libertorum.*] Sic & inf. qui accus. non pos. l. fin. sed nec pro

protis, vt inf. de q.l. pridem. Quid de hærede patroni extraneo? Rñ. idem, argu. supra de in ius voc. l. venia. sed ius succedendi liberto nõ trãsit ad extraneum hæredem, vt inf. de lati. libe. toll. l. 1. §. si sub conditione. Item intellige etiã patronis volentib. vt arg. ff. de postul. l. quos prohibet. & solut. matri. l. alia. arg. contra sup. de pac. l. pen. contra alios autem, & pro alijs possunt, vt sup. de postuland. l. nec cæterorum.

a † al. iniq.

NVllum. CASVS. Inter me, & Titium vertebatur quædam causa: produxi quosdam testes, qui non erant de foro iudicis causæ, vel erant milites, isti testes inueniuntur incredibilia dicere, an iudex eos possit punire, cum non sint de sua iurisdictione? Dr, q sic: nec possunt allegare priuilegiũ fori, quia dum sunt in iudicio, deberet cessare eorum priuilegium.

* In quibusdã est Græca cõstitutio.

a *Præscriptionem.*] quia sit clericus.

ADDITIO. Aduertas in quãrũ glos. ista sentit clericum in casu istius l. posse puniri à iudice laico, q hoc reprehendit Innocen. in cap. verum, extra de foro comp. & post eum Paul. de Cast. hic.

* Et sic pars aduersa non debet esse p̃sens, & cõcord. c. venerabili, ext. eo. tit. & c. inquisitiones, §. 1. de accus.

b *Improbitas.*] quia varie.

c *Rei qualitas.*] quæ falsitate non caret.

d *Præcepimus.*] quo minus per iudicem causæ verberetur, si sit administrator, vel per apparitores sui maioris, si non sit administrator, sed delegatus, vt in Auth. eod. §. si vero ignoti.

e *In ciuili.*] Subaudi etiam.

f *Præsidio.*] s. priuilegio fori, alij dicũt, de sportulis.

g *Quicunque.*] aliàs quodcunque, & tunc est, offenderit, & aliàs quicunque, & tũc est, offenderint.

h *Animaduertendi.*] vt in auth. eo. tit. §. si vero ignoti. & not. hic, quẽ sine accusatore damnari, i vt dixi sup. tit. 1. l. pen.

i Sic etiã Papa procedit ex officio contra simoniacũ, q̃d dic, vt in ca. 2. extra de confes.

dire non audeant, sed ne vocati quidam in iudicium venire cogantur. Dat. 7. † Idi. Aug. Rauennæ, Mariniano, & Ascledíodoro Coss. 423.

Periurus testis delinquẽs in officiis testificationis efficitur de foro iudicis, coram quo testificatur: nec habet aliquod priuilegium, nec immunitatem, propter quam possit euitare pœnam pro motu iudicis imponendam. hoc d. not. secundum Bald.

Imp. Zen. A. Arcadio P.P.

LEX XIII.

NVllum * penitus, cum semel ad iudicẽ quemlibet, licet non suum, dicendi gratia testimonium fuerit ingressus, armatã fortè militiam, vel quamlibet aliã fori præscriptionẽ,[a] ad euadẽdũ iudicis motũ, quem vel testimonij verborũ improbitas[b] bel rei qualitas[c] flagitauerit, posse prætẽdere pcẽpimus,[d] sed omnes qui in ciuili, scilicet causa suum præbent testimonium, separato, & tanquã ante iudiciũ interim deposito exceptionis fori priuilegio, huiusmodi p̃sidio[f] denudatos, ita ad iudicãtis intrare secretum,* vt quicũque[g] aures eius offenderint, nõ dubitent sibimet formidãdã, data cũctis iudicib. absque vllo præscriptionis obstaculo (sicut sæpe dictũ est) in testes, quorum voces falsitate, vel fraude nõ carere p̃spexerint, pro qualitate videlicet delicti animaduertendi [h] licẽtia. Dat. 12. Calẽ. Iun. Decio, & Longino Coss. 486.

Imp. Zeno.

LEX XIIII.

HAnc l. restituit ex Basilicis Cuiac. lib. 30. obser. c. 38. & illius argumentum his verbis fere explicat i 5. Græca, q̃ dat in primis pedaneis iudicib' testes falsos corrigendi, & tormentis subijciẽdi si plebeij sint, ius potestatemq; adhibito præfectum vigilũ. Qđ si testes decuriones sint, vel in aliqua dignitate positi, vt non possit in eos iudex pedaneus animaduertere: debet rẽ oẽm ad magistratũ, à quo datus est, referre. ita vt pro insinuatione relationis nihil inferatur: & si res aperta sit, sententiam à magistratu ferri de testium fide suscipienda, vel recipienda oporteat: sin aũt maiori indagatione indigere videatur, rursus eius rei cognitionem iudici delegari, non obstante vlla præscriptione fori, vllove priuilegio. Nam cum vltro testimonium dixerint, suo priuilegio testes renunciasse videntur. Qui falso negauit aduersarium suum esse cognatum, exegitq; ab eo probationes generis, aut gentis, quam is se habere dicebat: non hẽat ius vendicandorũ bonorũ intestati, (eius scilicet, quem suum esse cognatũ negauit, cum intestatus decesserit) sed non audiatur qui ab aduersario p̃bationes generis exigit, nisi prius ipsi iuret de calumnia, & iurato conseruetur ius legitimæ successionis. Requiruntur verò ad generis probationem testes quinq; si desint instr̃a, vel tres si illis instrumenta suffragẽtur. Quod si hmõi sint instr̃a, quæ omnium probationũ vice esse possint, illa et sine testib. sufficiunt. Vltimũ autẽ huius constitutionis caput illud est, vt qui instrõ testis adfuit, & qui deposuit tanquam testis, quæ sciebat post litẽ motã, non possit diffugere testimonium, & vti præscriptione fori.

& ff. eod. l. qui falsi. Sed an pœna legis Corneliæ, & an adhuc poterit accusari? Respond. & alia pœna mitior poterit imponi, & poterit accusari.

Imp. Iustinianus. LEX XV.

COnstitutio * iubet nõ solũ in criminali iudicio, sed et in pecuniarijs vnumquẽq; cogi testimoniũ perhibere de his, quæ nouit cum sacri p̃stratione, vel iurare se nihil compertũ habere, (exceptis tñ personis, q̃ legibus prohibentur ad testimonium cogi, & et illustribus, & his, qui supra illustres sunt, nisi sacra forma interueniat.) & si quidẽ in regia vrbe testes habitẽt, cogit eos propria voce testimonium ferre. Si verò non adfuerint, mitti ad eos iubet procuratores partium, vt apud eos deponant, quæ nouerunt, vel inficient, quæ ignorãt. Eadem proculdubio obseruando, & in testimonio, quod in gestis fit, nempè vt eædem personæ ab eius necessitate excipiantur. Omnibus autem testibus sine damno, & impendio suo vult factas de his interlocutiones, & productiones procedere.

* Hanc l. restituit Cuiac. 11. obser. 18.

Firmans, vel approbans personam testis in vno actu, firmat, & approbat eam in omni alio simili: nisi noua inficiandi causa superuenerit. h.d. Salyc. Et est canonizata hæc lex 4. q. 3. cap. si testes, §. si quis testib. Salyc. Vel sic: Contra personam testis, quem quis semel produxit, non potest opponere, nisi causa de nouo emerserit: sed contra eius dicta sic. h.d. secundum Bart. bonus casus, quem tene menti. Paul. de Castro.

SI quis.] CASVS. In causa, quam habebam cum Titio, produxi testes pro me, in alia causa, quam habuit Seius contra me, eosdem testes produxit contra me, an eos reprobare possim, quaeritur, dicendo eos infames? Dicitur quod non, nisi postquam tulerunt pro me testimonium interuenerint inter me, & eos capitales inimicitiae, & nisi velim assignare temeritatem in dictis eorum, vel nisi probem eos corruptos per pecuniam. Accursius.

a Aduersus eum.] ff. de neg. ge. l. Pomponius. i. Accurs.

b In alia] nam in eadem nō producuntur plus, vt ff. cod. l. produci. & inf. eod. l. fina. §. i. Et non distinguitur, an ab eo, alem, contra quē fuerunt primò producti, an ab alio postea producantur, cum sit eadem ratio, vt ff. de verbo. obli. l. a Titio, in fin. vers. & ff. ad l. Aquil. l. illud.

c Excipere.] id est, excipiendo repellere, & hoc ideò, quia approbasse videt eorum personas, licet inhabiles, vt ff. ad legem Iul. de adulte. l. si vxor, §. fina. licet sit argum. ff. de inoff. testam. l. Papinianus, §. sed nec. Vel quia cui stetit pro se, stet & contra, vt infra titu. proxim. Authen. ad haec. & supra de reb. cred. l. generaliter, §. i. & §. sin autem. erit ergo. idem si sit seruus hic testis. excipe ff. de adul. l. si vxor, §. vlti. vbi dicitur quòd, mores non potest quis recusare, quos approbauit.

1 † In quibusdā est cōstitutio Graeca.

2 † Supple cum gl. capitales tamen. & si solū leues secundum B. in marg. in §. testis colla. 8. nō adhibentur ei certa fides.

3 † Adde, etiā & cōsanguineos secus B. contra Gl. in l. tutor. ff. de suspec. tut.

Imperator Iustinianus A. Mennae PP.

LEX XVI.

SI quis[1] † testibus vsus fuerit, idemque testes aduersus eum[a] in alia[b] lite producantur: nō licebit ei personas eorū excipere,[c] nisi[d] ostenderit inimicitias[2] † inter se,[3] † & illas postea emersisse, ex quibus testes repelli leges praecipiunt, non adimenda scilicet ei licentia, ex ipsis depositionibus testimonium[e] eorum arguere.[f]

§ Sed, & si liquidis probationibus datione, vel promissione pecuniarū eos corruptos ostenderit,[g] etiā eā allegationē integrā ei seruari praecipimus. Da. 7. Calen. Iul. D. N. Iustino A. 2. Cons. 528.

Quando debitum est contractum in scriptis, eius solutio probanda est per scripturam, vel quinque testes idoneos, qui deponant quomodo fuerunt praesentes solutioni, sed perdita scriptura, & casu probato, duo testes de vera numeratione deponentes sufficiunt, hoc dicit Bald. & Salyc.

Idem A. Mennae PP.

LEX XVII.

TEstium[h] facilitatē, per quos multa veritati cōtraria perpetrantur, prout possibile est recusantes, omnibus[i] praedicimus, vt qui[k] in scriptis à se debita retulerint,[l] quòd non facilè[m] audientur,[4] † si dicant omnis debiti, vel partis solutionem sine scriptis se fecisse, velintque vtiles, & forsitan redemptos testes super huiusmodi[n] solutione producere, nisi quinque testes idonei,[*] & summae atque integrae opinionis praesto[o] fuerint solutioni celebratae, hique cum sacramenti[p] religione deposuerint sub praesentia sua[*] debitum esse solutum, vt creditor confessum sibi solutam pecuniam. & hoc dicit Authen. rogati.

d Nisi ostenderit inimicitias.] scilicet capitales, vt sup. eod. Auth. si testis. Idem dico, si quaelibet alia noua interueniat causa, non sic, si erat antiqua, vt ff. vt in poss. leg. si is à quo. §. [illegible] & ff. de interrog. act. l. de aetate, §. ex causa, cum eadem sit ratio aequitatis, vt supra de consti. pecu. l. fin. licet quidam dicant speciale in his tribus exceptionibus. Accurs.

e Testimonium.] secundum dictum.

f Arguere.] assignando contrarietatem in dictis eorum, & sic post aperturam inducuntur testes ad reprobationem aliorum, vt sup. Auth. si testis, in fin. vt hic subijcit. Item videtur huic l. contra. ff. eo. l. produ. i. sin vnum illius l. intellectum, scilicet primo contra se, postea pro se, vnde videtur redemptus. hic contra. Hoc nihil est dicere, nam isti duo casus sunt isti, si bene consideres, vnde dic quod hic producuntur ab alio, non ab illo, contra quem primo deposuerunt. Vel hic in alia lite, vt in princ. huius l. ibi, in eadem.

g Ostenderit] vt falsum dicant in secundo testimonio.

TEstium facilitatem.] CASVS. Accepi à Titio decem mutuo [illegible] scriptura, postea dico me totam pecuniam, vel partem soluisse, econtra asserit creditor, quod non, qualiter solutionem factam probare possim, quaeritur? Dicitur [illegible] quinque testes, qui iurent se interfuisse solutioni factae, vel per scripturā factam à creditore de solutione. Sed si [illegible] in contracta est sine scriptis, licebit mihi probare per duos testes solutionē fore factam, & hoc in primo. Ista, quae dicta sunt, locum habent in futuris temporibus [illegible], & non in pecunia, quae dicitur soluta ante [illegible] & hoc dicitur in secunda. Si verò dico super solutione [illegible] cautam me amisisse, probabo amissionem per testes, & solutionem debiti. & hoc in tertia. Et isti testes, debent rogari, siue intersint solutioni, siue intersint, quando creditor confessum sibi solutam pecuniam. & hoc dicit Authen. rogati.

h Testium facilitatem.] nam quandoque magis occultant veritatem, quam dicant, vt in Auth. cod. in princ. colla. 7.

i Omnibus.] scilicet debitoribus, & hoc si quantitas excedat quinquaginta aureos. aliis sufficiunt duo, vt non de rebus exiguis maximas adstrictiones homines sustineant, vt in Authen. de fi. instr. §. vt autem coll. 6.

k In scriptis.] id est, longe debitā, & dicitur in scriptis, quando est actum, vt non aliter valeat contractus, vt [illegible] l. contractus, vel etiam alios quocunque modo sit actum, vt fiat inde scriptura.

l Retulerint.] id est, soluerint.

m Non facile.] id est quod esset facile, & leue, & ideo nullo modo fiat, & nisi, quod sequitur, ponitur exceptiuè. Vel dic non facile, quia quandoque & sic ponitur expositiuè, vt ff. de procur. l. quae omnia, in fi. & l. seq. Item videtur, quod tres sufficiant, vt s. si cer. pet. l. fina. sed & ibi scripturam recipiebat à creditore, hic non. Accursius.

n Super huiusmodi.] quinque testes idonei.

o Praesto.] sic ergo de sua scientia debet reddere testimonium, vt hic, & statim subijcit, sua praesentia, vt in Authen. de haere. & fal. §. si verò absunt, collat. i. de auditu autem alieno, non nisi in casu aquae pluuialis arcendae, vt ff. de aq. plu. arc. l. 2. §. antepen. & de probatio. l. si arbiter. & in causa matrimonij. 14. q. 2. super quod hodie est correctum, vt extra de clande. despon. c. i. aliter obseruatur in sacramento calumniae, vt s. de iur. cal. l. 2. §. i. & totoris, vt in Auth. vt hi, qui obligatos se habere per res minorum, §. vt autem. collat. 8. Item non exigo, vt dicant, nos vidimus, sic enim de alieno visu testificarentur, quod esset aurum: qualiter enim vnus scit: si alius vidit, sed dicat talis fuit praesens: ne inueniatur varietas temporis, vt in Daniele de varietate loci dicitur de Susanna, per quod non creditur: vt 3. quaest. 9. cap. nihilominus, & 35. quaest. 6. de parentela. Item not. quod quandoque de credulitate testis audiatur, vt ff. de vent. insp. l. i. in princip. De tempore autem, & vestibus, & similibus insinuationibus non quaeritur, nisi quando videantur suspecti, & tunc dicit sic, vt ff. ad Syllan. l. prius. sic enim dicit quo in anno flagitium sit admissum. Sed de loco sic, vt dixi de Susanna. Item no. in solutione quinque testes necessarios, vt in confessione, vt in Authentica rogati. infra eod. & in codicillis, vt supra de codicil. l. fina. in fine. & in donatione causa mortis, vt infra de donation. causa mortis. l. finali. Item alibi, vt in Authentic. de fide instrumentorum, §. oportet, collat. 6. Item septem in testamentis, vt infra de testam. l. hac consultissima. Quandoque octo, vt infra qui testament. face. poss. l. hac consultissima. Quandoque quindecim, vt cum aliquis est promouendus inter agentes in rebus, vt infra de proxim. sacr. scrin. lege vtriusque libro duodecimo. Quandoque tres, vt supra si certum peta. l. fin. regulariter duo, vt ff. eod. l. vbi numerus. Vnus autem non sufficit, vt supra eodem. l. iusiurandi, in fine.

p Sacramenti.] id est, iusiurandi.

4 † al. audiantur.

* Concor. c. licet vniuersis, cū verbo quedam. in fi. ext. eo. tit.

* Iste textus est valde no. & semper allegatur ad hoc quod debeat reddere rationem dicti sui per sensū corporeū, puta visum, vel auditū, quia visu, & auditu percipiuntur; nam non censetur fuisse praesens, nisi audisset vel vidisset, vt l. dixi proferre, l. coram, s. de arbi. sed si testificant de alijs, quae nō percipiuntur visu, vel auditu, sed gustu, vel odoratu, aut tactu, debent deponere per sensum illi appropriatum. alias non esset sufficiens probatio, vt not. per B. in l. i. s. de verbo. oblig.

Itatuta.

a *Statuta.* scilicet per hanc legem.
b *In scriptis.* s. per apocham, ut in f. tit. I. l. plures, nam nihil, & c. ut ff. de reg. iur. l. nil tam naturale.
c *Iis.* scilicet excipiendis, vt possit etiam duobus testibus probare. Accursius.
d *Qui iam.* i. olim ante hanc legem.
e *Securitas.* sit, scilicet in scriptis.
f *Infortunij.* sunt.n. multi fortuiti casus, vt Inst. quib. modis re cont. ob. §. itē his.
g *Probantibus.* sic ergo qui casum dicit, eum probet, vt ff. de test. l. 2. Item nota, quod duo probāt, s. casum, & debiti solutionem & sic est contra, sup. tit. I. l. si de possessione, vbi sufficit probare furtū. Sol. ibi de delicto aduersarij admissum erat, hic non.
h *Per testes.* s. duos vt ff. eo. l. vbi.
i *Rogati.* ab eo qui introducit eos, vt in Auth. eod. tit. §. & licet, in fi. §.
k *Vt in testamentis.* de quo constat et vetero iure, vt ff de test. l. hæredes, §. fin. & infra de codicil. l. in fi. No. ergo quatuor casus in quibus sunt rogati, tres sunt hic, & quartus est. ff. de diuor. l. nullum alias regulariter est contra, vt ff. eod. l. ad fidem. Alij exigunt hodie semper rogatos, per hanc Auth. & male.
l *Confessioni.* in corp. Auth. nō aperitur, quod sunt quinque necessarij, & sic duo sufficiūt secundum Io vt ff. e. l. vbi. Sed Azo. cōtra nam ex quo in solutione sic est, ergo & in cōfessione, cum sit eadē ratio H. verò distinguit, vt rogati sufficiant duo, non rogati sint quinque siue sit solutio, siue cōfessio. Item no. quòd sm istam l. testiū, & Auth. hanc, vr, quod cōfessio extra iudicium valeat, sed hoc est ad liberādū aliud ab obligandū. Itē an contra confessionē istam possit uenri intra 30. dies? Resp. sic, ut inf. de non num. pec. l. in contractibus, §. 1. Vel distingue, aut fuerit confessio solennis, id est coram testibus habita, & tunc possit uenire cōtra, ut hic, an non, & tunc possit, ut ibi.

* Hac lege, quod quinque testes habeāt ui scripturæ, permotus) Senatus Spirēsis cēsuit. Quinque testib. quolibet probari posse quantumuis statutū probationes alias à scriptis admitti. Vid. Myn sing. 1. obser. 5. Cuiac. 15. obieru. 38. Goth.

Confessio extra iudiciū an ualeat.

scientes omnes ita ea statuta [a] esse, non aliter debitum, vel partem eius persoluant, nisi vel securitatem in [b] scriptis capiant, vel obseruauerint præfatam testium probationem: ijs, [c] scilicet, qui [d] iā sine scriptis debitum, vel partem ejus persoluerint, à præsenti sanctione merito excipiendis.

¶ Sin vero facta quidem per scripturam securitas [e] sit, fortuito aūt casu, vel incendij, vel naufragij, vel alterius infortunij [f] perempta: tunc liceat ijs, qui hoc perpessi sunt: causam peremptionis probātibus, [g] etiam debiti solutionem per testes [h] probare, dānumque ex amissione instrumenti effugere.* D. Calend. Iun. D. N. Iustiniano A. 2. Coss. 528.

IN AVTH. de testibus, §. & licet, coll. 8. const. 2.

Ista auth. addit duo ad l. secundum verum intellectum. Primo, quod testes de quibus illa lex loquitur, debent esse rogati, & non fortuiti, sicut in testis. Secūdū est, vt quod ibi dicitur, quod quando quis vult probare solutionē debiti, de quo apparet per instrumētū, locū habeat, & in eo, qui vult probare cōfessionē creditoris de recepto: licet quidam aliter intelligāt in gl. Pau. de Cast.

ROgati, [i] vt in testamentis, [k] non fortuiti vel trāseuntes, veniant. Idem est si post solutionem rogati intersint confessioni [l] creditoris dicentis pecuniam sibi debitam solutam fuisse.

Testes absentes possunt cogi venire ad testificandum, etiam in causa pecuniaria: & postquam venerint, possunt detineri per quindecim dies cum satisdatione de non recedendo, si voluerint satisdationē præstare, vel si noluerint, cum iuramento: aliam violentiam non debet eis fieri: & intra dictos quindecim dies debent iurare parte aduersa præsente vel citata, & deponere dicta eius: & iudex in hoc debet esse solicitus, quod si factum non fuerit, possunt propria auctoritate recedere, & sine licentia iudicis: & iudex qui fuerit negligēs, dēt puniri hodie ista lex singularis, P. de C.

Idem A. Iuliano P.P.

LEX XVIII.

SI quā [m] inuitos testes in pecuniariis causis [n] ex nostra [o] lege aliqs trahere maluerit: si quidē sua sponte fide iussionē † suæ [p] personæ siue [q] dāno præstare, velint, hoc fieri: sin aūt noluerint, non carcerali custodia detrudi, sed sacro eos cōmitti cēsemus. Si.n. pro toto litis certamine iuri iurādo testui credēdū esse putauerint ij, qui eos produxerint, multo magis [r] præsentiā suā testibus sacro eorum credere debent. Sed cū minimè oporteat testes in hmōi casib.

iuramento necessario standum erit, quia si pro principali causa creditur eis, multo magis hic, & hoc in prima. Non autem compellendi sunt stare vltra 15. dies, intra quos citabit partem aduersam, vt præsto sit quando dicant testimonium: si non veniat, iudex audire debet ipsos, & elapsis 15. diebus poterunt reuerti ad propria sine licentia iudicis, nec redire cōpelluntur, & hoc in secunda. Si vero per iudicē stetit quo minus testimonium dicant, damnum quod pp hoc altera pars passa fuerit, resarciet ei ex suis facultatib. & hoc in tertia. Et hanc l. intellige in causis iam cœptis, nō autem in præcedenti.
m *Si quando inuitos.* ergo inuiti [illegible] venire, & [illegible] hi. l. inen, [illegible] & quem [illegible] dicitur ab [illegible] arg. ff. qui [illegible] & ff. [illegible] ridi. & [illegible] §. fin. & hoc capitis pignoris. vtas. Inst. de fatis. §. pena & hoc est munus publicū, vt d. l. 2. §. 1. si quis cautionibus colligitur. Nec obst. ff. quēad. testa. aper. l. sed si quis ex signatorib. quæ est 3. vbi nō videtur cogi: quia ibi erat absentes, & alterius prouinciæ. Vel aliud est in recognitione sigillorū testamenti, quæ pōt et fieri domi, vt ibi, & aliud in testibus, qui corā iudice debēt cogi venire, ut hic. Vel coram eo cui delegat in alia prouincia lege statuente præterquā in criminali, vbi tamen coram eo debent uenire ut in Auth. eo. §. & q. in, & ff. eod. l. 3. §. testes. Item ideo dicit si quando, quia qui dā uolētes admittunt qui inuiti non coguntur, ut ff. eod. l. inuiti, 1. & 2. De proxenetis autem quando cogantur, habes in Auth. eod. §. antepen.
n *Causis.* in criminalibus idem, nam cum quidā excusentur ue inuiti non dicant, restat alios compelli, ut ff. eod. l. 3. §. lege, & l. 4. & 5. Item dic causis, scilicet cœptis, non ante litem contestatam, nisi in casu, & hoc dicit Auth. sed & si quis, quam lege hic.
o *Nostra lege.* s. Græca, quam non habemus, sed erat in antiquo Codice.
p *Suæ personæ* permansuræ in iudicio donec dicant testimonium, quod dicere debent.
q *Sine damno.* i. sine coactione.
r *Multo magis.* sic inf. de pact. conuent. tam super do. l. hac lege, & inf. ne fideius. do. dentur, l. 2. & in Lombarda dicitur, quod socius, qui credidit socio totum negotium, non potest cum eo inire duellum.

Testes inuiti cogun tur ex con cor. c. 1. & ca. 4. cum glo super uer. timore, ext. de test. cog.

† Fideiussor.

SI quando inuitos. CASVS. In causa quam habebam cum Titio in ciuitate Bononien. produxi testes Mutin si dubito de eorū recessu, si uelint dare fideiussores de stando in ciuitatē Bonon. donec ferant testimonium, possunt si uolunt. uel si non possunt dare fideiussores, aut nolunt, iurent quòd non recedent, aut quod die eis adsignata comparebunt ad ferendum testimonium ueritatis, & isti testes cogi possunt, quod stabunt quousque deposuerint, & corā

protelari, & pro alienis commodis suas inuenire difficultates: [a] disponimus non amplius [b] testes obseruare [c] compelli iudices, postquam fuerint admoniti, nisi tātum 15. dies, intra quos iudices prouideant, quatenus cognitionem [d] suscipiant, in qua testes necessarij visi fuerint, vt omnino licentia eis concedatur, & altera [e] parte cessante, & minimè eos [f] obseruare [g] volente, * si per executores admoniti venire noluerint, [h] testes accipere, & alterutra parte præsente, quæ eos introducit, [i] testimonia eorum capere.

¶ His autem diebus effluentibus, liceat quidem testibus discedere à iudice, nullā habente licentiam eos postquā absfuerint iterum retrahere. [k]

¶ † Ipsum autem iudicem, si per eum steterit, quo minus testimonium præstetur, parti læsæ omnem iacturam [l] pro huiusmodi causa illatam ex suis facultatibus resarcire disponimus. Dat. 12. Calend. April Lampadio, & Oreste Coss. 530.

*Concor. c. in nomine Domini, ext. de testibus.

† Nihilominus in c. 9. il i ni- de glos.

IN AVTHEN.

De testib. §. & hic verò, quia multoties, coll. 7. const. 2.

Testes ante litem cōtestatam quandoque recipiuntur, & publicantur, parte citata legitimè, & valent ad æternam rei memoriam, hoc dicit not. secundum Bald. Vel sic: Testes ad æternam rei memoriam possunt recipi, etiam ante litem contestatam, si de facili possunt mori, uel in remotis sunt se absentaturi: parte aduersa legitimè citata, Salicetus.

SEd & si quis ab aliquo aliquid patiatur contra leges, [m] aut aliter læsus, aut dānum patiens, & testes apud iudicem producere voluerit, & eorum testimonia publicare: [n] aduersarius moneatur à iudice, & sic, eo præsente, index attestationes [o] recipiat. Quod si venire noluerit etiā eo absente attestationes *recipiat, & perinde ualebunt, ac si eo præsēte, receptæ fuissent nec opponere poterit, q; ex vna [p] parte datæ sunt.

Testibus examinatis corā arbitris, non tenetur quis stare coram iudice, si viuunt, sed potest petere eos iterum examinari, si vult: sed si sunt mortui, non requiritur vlterior examinatio: sed standum est eis, sicut si coram iudice fuissent recepti, saluo tamen iure opponendi contra personas & dicta. h.d. ista lex singularis, quę non est alibi, nisi in l. pen. ff. de arbit. Tamen illa declaratur, & limitatur per istam. Paul. de Cast.

Idem A Iuliano PP.

LEX XIX.

CVm apud compromissarios [q] iudices testes, fuissent producti, variatum erat, vtrum deberet co-

a *Difficultates.* vt ff. quemadm. testam. aper. l. sed si quis ex signatoribus.

b *Non amplius.* i. non vltra quindecim dies.

c *Obseruare.* i. parere iudicibus.

d *Cognitionem.* idest testimonium per quod cognoscunt causam.

e *Et alterutra.* vel ea, quæ postulauit produci: vel ea contra quam postulati sunt.

f *Eos.* scilicet iudices.

g *Obseruare.* idest obedire. & est mala grammatica.

h *Noluerint.* si ergo velint adesse, præsentibus ipsis est proferenda probatio, vt hic: & in authentica hic posita, & infra titulo primo, l. iudices, & authen. apud & in Decret. secunda quæst. prima, c. in primis, in fi. sic est etiam in iuramento calumniæ, ut supra, de iuram. calum. l. secunda, §. [illegible] autem. sed hoc facto non poterunt plures produci, cum dicta ita sint testificata, vt supra, de prob. auth. atqui semel. Vel dic, quòd iuramentum fiat in præsentia: & sic prædicta intelligantur. Dictum autem testis secreto recipiatur, vt per Danielem est inductum: & sic approbat consuetudo generalis, argumen. pro hoc supra eodē, l. nullum. Item licet hic absente altera parte recipiantur, reseruatur tamen licentia obijciendi in dicta eorum, vt infra eodem leg. fi. §. 2. & fi.

i *Introducit.* siue sit ille, qui primo produxit, siue contra quem producti fuerint, qui modo eos producere videtur, cum petit, ut iudex eos recipiat, si autem vtraque pars esset absens, non contraheretur cremodicium: nec testes testificarentur.

k *Retrahere.* ne leges sint ludibrio, ut & infra, de bon. quæ libro l. fin. §. vbi autem puerilis, & de adopt. l. emancipati, §. fina. alias incipit adoptare.

l *Omnem iacturam* fecit enim litem suam vt Institut. de oblig. quæ ex quasi delic. §. 1.

SEd & si quis. CASVS. In hac auth. talis est. Si Titius aliquid mihi fecerit contra legem, quia non soluit, quod mihi soluere tenebatur, & ego testes nomino, quos producere volo, antequam ei moueam controuersiam, forte quia ad futuri sunt, vel de eorum morte timeatur, iudex debet citare partem aduersam, vt præsto sit, quando [illegible]. Si venire noluerint: iudex audiet eos. & attestationes valebunt, perinde ac si aduersarius fuisset præsens, nec obijcere poterit, quòd vna parte præsente receptæ sunt.

m *Contra leges.* vt quia non soluitur, quod debetur, cum leges suum ius vnicuique tribui volunt, vt Instit. de iust. & iur. §. iuris præcepta, uel econtra petitur à reo, quod non debet.

n *Publicare.* i. per publicam manū authēticari: non tamen in aperto, quia sic non possent postea produci testes, vt sup. ti. proxi. auth. at qui semel. Alij dicunt illam habere locum, quando inducuntur lite contest. hic ante. Sic ergo licet regulariter post litem contest. inducantur, fallit tamē quādo possunt facile non esse, & sic hoc intellige per [illegible], quod est ff. ad leg. Aquil. in l. 1. & infra, de vsu. pup. l. pupillus, & infra de test. l. qui testamenta. & ad idem ff. eod. l. current.

o *Attestationes.* i. iuramentum non dictū. Vel dic attestationes scilicet faciendas, debet. n. videre, & audire, qui sunt testificantes. Alij dicunt, quod etiam dicta vt notaui modo super l. si quando, prima verior.

p *Vna parte* quæ productio non valet, nisi altera parte vocata, vt hic, & l. si quando sup. eo. Accu.

CVm apud. CASVS. In causa, quam habebam aduersus Titium, cōpromisimus in arbitrū, & sub pœna, produxi testes arbiter tulit sentētiam. sed melius ponitur, aut propter publicationem nolui stare sententię, & soluo penā conuentam, & volo habere regressum aduersus eum corā iudice ordinario: an testes producti coram arbitro, possint produci corā iudice? distinguitur: aut omnes sunt superstites: aut nullus aut quidā. Primo casu iste, cōtra quē testes producuntur, eliget: an uelit adhuc, quod producantur, an velit stare testimonijs scriptis coram arbitro. Secundo casu necesse habet ille, contra quem producuntur credere scripturæ, in qua dicta testium redigebantur. Tertio, quantum ad mortuos credetur dictis eorum: Quantum ad uiuentes reus habet electionem an velit, quod iterum producantur, an quod stetur dictis corā, salua semper omnia allegatione contra dicta eorum in omnibus casibus prædictis. Viuia.

q *Cum apud compromissarios.* i. delegatos, arg. ff. de iudic. l. iudicium soluitur. Vel dic propriè poni. i. arbitros à quibus licet recedere soluta pœna, & ante sententiam & post: ut ff. de arb. l. si quis rem.

In iudi-

a *In iudicio.*] scilicet ordinario.
b *Obseruari.*] quod scilicet per pactum conuenit, vt argu. de re iud. l. si conuenerit.
c *Testes.*] scilicet omnes, vt differat ab vltimo cap.
d *Iterum.*] nunquid iurabunt iterum? Respon. sic, argum. ff. de damn. infect. l. qui bona, §. si quis stipulaturus, & fortè idem in causa appellationis, si super nouo articulo, vel capitulo inducantur, vt & in sacramento calumniæ dixi supra de iur. calu. in princ. l. 2. secundum Accursium.

ADDITIO. Hoc intellige, quâdo in nouo pôt ... instantia, & corâ alio iudice denuo inducuntur; secus autem si in eadem instantia repetantur ad declarâdum id, quod non clare dixerunt, quia qui declarat, nouo nihil inducit. & ad hoc l. hæredes, §. sed & si iste tex. re notam. ff. de testam. & l. adeò, §. cum quis ff. de acquiren. rerum dômin.

1 † Et sic tellige, testis, repetitis vicib. aucti, & exa- minari. & concor. c. côstitutis. cum gl. fi. de ext. co. tit. & ad hoc putat. fin. gularis fe- cûdum B.

* Ex his Et non opponi.] paverbis fe- tet ergo, quod aliàs quentibus potest opponi, vt ff. sûpsit Pa- eod. l. produci, sed illpa ea, quę lud hic non obstat, dixit in c. quia hic est alia causa præsenta- sa, & alius iudex. ta post me f *Factas.*] coram iudium. ext. dicc. de testib. g *Seruato.*] opponendi in dicta, & personas.
1 Sic dici- tur in cap. vlt. in glo. h *Subtracti.*] scilicet omnes.
1. circa fi. ext. de pro i *Quasi factas.*] s. in bat. & ca. iudicio.
causam q. k *In morientium.*] id est, mortuorum. Et nota, quod in hoc est, & de iudicio dictum est, valet in alio, vt & suprà de arbit. l. pen. in fine.
ext. co. ti. 2 † al. de- est, & de apochis. * 11. Cod. Theod. 2. Eclog. 23. l *Prædiximus.*] sup. 1. Harme- pxi. l. omni iure, &c. nop. 8.

rum depositionibus in iudicio[d] litigator vti, an non esset audiendus. Sancimus igitur si quidem in compromissis aliquid pro hmôdi causa statutum est, hoc obseruari.[b] Sin aût nihil conuentû est in hmôi casibus, si quidem supersint testes, licétiâ habere eû, contra quê depositiones eorum proferuntur, si eas recusauerit concedere testes[c] iterum[d] adduci, & non[e] opponi eis, q iam testimonium suum dederint: vel si hoc côcedere minimè maluerit, depositiones eorû quasi factas[f] accipere, omni iure legitimo, qđ ei côpetit[i] † aduersus eas, seruato.[g] Sin aût ab hac luce oês subtracti[h] sint, tunc necessitatem ei imponi, fide scripturæ approbata, in qua depositiones eorû referuntur, eas quasi[i] factas accipere. Si verò[*] res permixtę fuerint, & quidâ ex his mortui, alij viuentes, tunc in superstitum quidê testimonijs eandem electionê seruari litigatori, aduersus quê testimonia proferûtur: in moriêtium[k] aût personas depositiones eorû nô esse respuendas. Omni secundum q iam prædiximus,[l] aduersus eas, & testes legitimo iure, quod ei competit, aduersus quem proferûtur, integro reseruato. Da. 6. Calê. Apr. Lampadio, & Oreste Coss. 531.

TITVLVS XXI.

De fide instrumentorum,[m] & amissionê[n] eorum, & de apochis,[2] † & antapochis faciendis, & de ijs, quæ sine scriptura fieri possunt.[*]

2 Vide similem gl. in l. & si infrâ, in 2. gl. ʒ. de fid. instru. & iu. hab. fis. fin. P. Et p hunc tex, vř approbari illorû opinio, qui dicunt non valere statutû, quod nô fiat probatio aliter, quàm p scripturam.

m DE FIDE Instrumentorum, &c. De probatione viuæ vocis dixit; sequitur de probatione mortuæ, id est per scripturam.
n *Et amissione.*] id est perditione.

DEbitores.] CASVS. Habebam debitorem, & instrumentum amisi: an mihi obsit instrumenti amissio, quo minus debitor soluat? Respond. quòd non. si per testes probare, quàm hanc possim debitum.
o *Quibuscunque.*] 2 scilicet idoneis, non enim ad vnam speciem probationis, &c. vt ff. de test. l. 3. §. eiusdem. argum.

suprâ de eden. lege prima. & de rei vendic. l. iudicia.
p *Compellet.*] Captis pignoribus secundum ordinem iuris, vt ff. de re iud. l. à diuo, §. 1.
q *Nec oberit.*] Not. non nocere amissionem, si aliàs probet, vt ins. eod. l. sicut. & l. statim. & l. si solemnibus. & l. in instrumentis. & l. cum instrumentis. & lege non idcirco. & infrà de iure dot. l. cum citra. & ʒ. famil. ercisc. l. non ideò. & ff. eod. l. in re. & de pign. l. contrahitur, & suprà de pact. lege pactum, quod bona.

Probato debito per creditorem, debet iudex ad solutionem compellere debitorê, non obstante instrumenti amissione. hoc dicit Saly. Vel sic: Perditio instrumenti non nocet, si potest fieri probatio per testes, vel alios modos legitimos. Et sic loquitur de secunda parte rubricæ, de qua loquuntur multæ aliæ Pau. de Cast.

Imp. Antonin' A. Marchiæ.

LEX PRIMA.

DEbitores[*] tuos quibuscunque[o] rationibus debere tibi pecuniam, si probaueris, ad solutionem compellet[p] aditus præses prouinciæ: nec[q] oberit tibi amissio instrumêtorum, si modo manifestis probationibus eos debitores esse apparuerit. Da. 5. Id. Septemb. Constantinop. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Sententia lata contra vnum, quod instrumentum sit falsum, non præiudicat consorti eodem instrumento vtenti, sed benè potest accusari, & per se conuinci. hoc dicit not. secundum Bal. Vel sic: Alter ex creditoribus potest vti instrumento, de quo alter fuit condemnatus de falso. Et sibi non præiudicat ista sententia, licet per neutrum eorum fuit appellatum ab ea. h.d. Salyc.

Imp. Alexan. A. Mabiliano.

LEX II.

SI vteris[r] instrumento, de quo alius[s] accusatus falsi victus[t] est, & paratus[u] est, (si ita visum[x] fuerit) à quo pecuniam petis eiusdê criminis te reum facere,[y]

SI vteris.] CASVS. Duo erant creditores stipulandi eiusdem debitoris, & habebant instrumentû, vnus creditorum volebat agere ex instrumento illo: debitor verò accusabat illud instrumentum de falso, & obtinuit, alius non appellauit, vult alius creditor agere ex eodem instrumento, ex quo erat alius condemnatus, quæritur, an possit? Respond. certe potest, cum sententia lata inter alios huic præiudicare non potuit: sed si debitor vult accusare instrumentum de falso, subijcere se debet pœnæ talionis.
r *Si vteris.*] si, id est quamuis, vel propriè lege.
s *Alius.*] vel cohæres vel correus stipulandi: 3 vel cum essent duo creditores, fecerunt sibi caueri in eadem charta, ita quòd quilibet creditor sibi in certa quantitate si parata cauebat, vt s. si cert. peta. l. eo quod.
t *Victus est.*] arg. ff. de vi, & vi ar. l. nam postea.
u *Paratus.*] scilicet debitor, a quo, &c. & quod dicit, si ita visum fuerit. ideò dicit, quia & ciuiliter posset agere excipiendo, vel actione in factum, vt ʒ. de transactio. l. si ex falsis. de quo dic, vt ibi dixi. Alij dicunt non posse ciuiliter agi, donec viuit delinquês, vt possit de crimine criminaliter accusari, vt dicetur ʒ. eod. l. si circa prin. Accur.

* Ex li. 4. titu. 2. l. 1. C. Grego. intell. huius l. sciendum, nu. 22. de verbo. oblig.

3 Non intelligas, q erant duo rei credendi, q a tûc sententia lata côtra vnum nocet alteri, vt in l. ex duobus. & ibi per B. de duobus reis stipulandi Petr. hic. Legis Corneliæ de falsis pœna quę sit.

x *Visum fuerit.*] Nota generale dictum, res inter alios, &c.
y *Facere.*] id est accusare, eo quod falso vteris, vt infrà si reus, vel accus. mor. l. tertia. vel quia dicat te fecisse, vel fecisse fieri.

a *Et discrimen.*] repete paratus eſt, & dic; Diſcrimen damnum.
b. *Periculi.*] ſcilicet pœnæ quod infligitur per pœnam legis Corneliæ de falſis, quæ eſt deportatio, & omnium bonorum publicatio in libero, in ſeruo vltimum ſupplicium, vt ff. ad leg. Cornel. de falſ. l. 1. §. fin. Sed qui ſolum vtitur, & non fecit, an patiatur eandem pœnam? Dic, quod ſic. ſed põt euadere abſtinendo ad vſu, vt ĵ. ad legem Cor. de fal. l. ſi falſos. Vel dic verius decennio 2 tantum reiegandum, qui vtitur, niſi deſiſtat, vt ff. de falſ. l. falſi, §. ordine. Item no. quod ex hac litera dicunt quidam debere inſcribere accuſantem in libello ſe ſubiturum eandem pœnam, quam & reus, ſi non probauerit, ſic & infrà eod l. fin. & ff. de accuſ. l. l. libellorũ. Nos dicimus non eſſe neceſſe, & nihilominus patietur ſimilitudinem ſupplicij, vt ſuprà de aduocat. diuer. iudic. l. 1. & ff. de teſtib. l. 3. §. idem diuus. Item contra ad fin. huius legis. ff. de inoffic. teſtamẽ. l. Papinianus, §. fi. quæ eſt contra, vbi præiudicatur legatarijs iure iſto, ſi contra teſtamentum pronunciatur. Solut. ex teſtamẽto pendet petitio omnium, quæ in eo ſcripta ſunt, quo infirmato, cætera nihil valent, ſed ex inſtrumento non pendet petitio debiti. Sed huic exceptioni eſt argum. contra ff. de except. rei iudi. l. 1. vbi, idem in teſtamento dicit, quod hic in inſtrumento debiti, quòd alijs non præiudicet. Sed dic, quod ibi nullum vel irritum dicebatur, vbi iudex nihil noui facit, ſed declarat, quod eſt: at in querela inoffi. teſta. nouum facit, qui reſcindit, & facit hæredem, qui non eſt, & deſinere qui eſt, vt dicta l. Papinianus, in fi. & ff. de vulga. ſubſtitut. l. in ſubſtitutione. Alij ſoluunt, quod ibi fit ius ex ſententia, hic non, quod in idem recidit. Alij, quod ibi legatarius, non autem cohæredibus præiudicat, & ſic non eſt argu. contra, ſup. de inoffic. teſta. l. cum duobus. Sed contra, ſupra de petitio. hæred. l. fin. §. fin. ſed ſolu. vt ibi. Item contra inf. de ijs, quibus vt indig. l. Polla. in fin. Sed ibi expone retractatas, id eſt retractare intendis, vel ibi tranſactio, hic ſententia. Item quæro, an idem in teſte, vt ſemel falſum dicens non repellatur, ſi ab alio producatur? Respond. ſi iudex notauit illum falſum, non idem quod hic, alias, ſi ſimpliciter ſuo edicto non credit, contra, vt ff. ad Turp. l. 1. §. 1. & ff. de ijs, qui notan. inf. l. Lucius.
c *Non oberit.*] quia res inter alios, &c. vt hic, & ff. de re iudic. l. ſæpè. & infra res inter alios. & inf. quibus res iudi. non noc. per totum.
d *Crimini.*] id eſt, criminationi.
e *Debuiſti.*] ex neceſſitate potuiſti tamen, vt ff. de appell.

1 † al. deeſt, pœna.

2 Iſta eſt vera, ſm P. de Caſt. hic, quia minus delinquit, q vtitur, & non fabricauit, nec fabricari fecit, quã ille, qui fabricauit & licet am bo incidat in l. Cornel. de fal. minus tamen punitur. qui ſolum vtitur ſecundum eundem.

& diſcrimen [a] periculi [b] pœnæ [1] † legis Corneliæ ſubire: non oberit [c] ſententia, à qua nec is, contra quem data eſt, appellauit: nec tu, qui tunc crimini [d] non eras ſubiectus, appellare debuiſti. [e] PP. 3. Calend. Octob. Maximo 2. & Aeliano Coſs. 224.

Qui renunciauit vſui inſtrumenti ſuſpecti: tacitè videtur fateri inſtrumentum falſum; nec poteſt iterato producere. h. d. no. & non eſt alibi. Bald.

Idem A. Aeliano.

LEX III.

SI aduerſarius tuus apud acta præſidis prouinciæ, cum fides inſtrumenti, quod proferebat, in dubium reuocaretur, [f] nõ vſurum [g] ſe conteſtatus eſt, veteri nõ debes, ne ex ea ſcriptura, quã nõ eſſe verã, etiã profeſſione [h] ei conſtitit [i] negotiũ denuo repetat. PP. 3. No. Decẽ. Maxim. 2. & Aeliano Coſs. 224.

Si debitor fiſci amiſit inſtrumentum ſolutionis, procurator fiſci tenetur ei oſtendere librum rationum. Saly.

Imp. Gordian. A. Martiano.

LEX IV.

ILlatæ [k] diſpenſatori [l] pecuniæ, ſi ob amiſſorũ inſtrumentorum [m] caſum probatione defeceris, [n2] † inſpectio rationum fiſcalium fidem demonſtrabit. [o] Da. 2. Id Febru. Gordiano A. & Auiola Coſs. 240.

Qui allegat inſtrumentũ caſu perditum, debet probare: & niſi probet caſum, non patrocinatur ei allegatio caſus: ſaluum tamen eſt ius probandi per alias ſpecies probationis. hoc dicit no. Bar. Vel ſic: Si creditor dicat ſe perdidiſſe caſu inſtrumentum debiti, non debent propterea, qui dicuntur debitores, ad ſolutionem vrgeri: niſi creditor probet caſum, & tenorem inſtrumenti. hoc d. Sal. Vel ſic: De perditione inſtrumenti non ſtatur ſimplici verbo hoc aſſerentis: ſed habet neceſſe hoc probare. h. d. Pau. de Caſt.

Idem A. Priſco, & Marco militibus.

LEX V.

SIcut * iniquum eſt, inſtrumentis vi ignis conſumptis, debitores quantitatum debitarum renuere ſolutionem, [p] ita non ſtatim caſum conquerentibus facilè [q] credendum eſt. Intelligere

l. à ſententia. & l. ab executore, §. 1.

SI aduerſarius.] CASVS. Debebat mihi Titius quindecim, habebam inſtrumentum, & teſtes, volebam eum conuenire ex inſtrumento, forte dicebat Titius inſtrumentum eſſe falſum, vel reuocabatur in dubium, an valeat inſtrumentum, vel non? dicebam me nolle eo vti, & ſic ei renunciaui, poſtea pœnitui, & volebam eo vti, an poſſim, quæritur? Dicitur, quod non.
f *Reuocaretur.*] aliud forte ſi non reuocaretur, licet diceret ſe non vſurum.
g *Non vſurum ſe.*] alijs abundantib. probationibus.
h *Profeſſione.*] cui magis credendũ eſt, quam alicui inſtrumento.
i *Conſtitit.*] vt & infra de confeſſ. l. 1. An autem de falſo poſſit accuſari? Dic, quod non, vt infrà ad leg. Corn. de fal. l. ſi falſo.

ILlata.] CASVS. Tenebaris fiſco, ſoluiſti, & à procuratore fiſci recepiſti inſtrumentum de ſoluto, alio inſtrumento in rationibus fiſcalibus, in quibus ſcribebatur ſolutum, penes eum remanente, tuum amiſiſti, ſi procurator te conuenire velit, ac ſi non ſoluiſſes, & ſolutionem probare non poſſis, an eius inſtrumenti, quod penes eum de ſoluto remanſit, inſpiciendi facienda ſit tibi copia, quæritur? Reſpond. quod ſic.
k *Illata.*] i. ſolutæ.
l *Diſpenſatori.*] id eſt procuratori fiſci.
m *Inſtrumentorum.*] Nota hic, quod quis contra ſe exhibere tenetur. contra ſup. de teſtib. l. nimis graue.
n. *Defeceris.*] Secus ſi probationes habebas, vt ff. de eden. l. 2. & l. ſi quis, §. prohibetur.
o *Demonſtrabit.*] te deſiderante eas exhiberi tibi, vt ſuprà de eden. l. procurator. & l. non eſt. & l. iuſtum.

SIcut iniquum.] CASVS. Tenebaris mihi in decem, habebam inſtrumentum, igne conſumptum eſt, an à debito libereris, quæritur? Rñd. quod non. nec mihi facilè debet credi de amiſſione, niſi probem, vnde ſi per inſtrumenta probare non poſſum, quod intendo, ſaltem alijs probationibus vti debeo ad faciendum fidem.
p *Renuere ſolutionem.*] vt ſup. eod. l. 1.
q *Facilè.*] ſed ſi crederetur ei, quod amiſerit, quod prodeſſet? Reſpond. in duobus prodeſſet. Illud enim in caſu recipitur, cum eſt amiſſum inſtrumentum per aduerſarium, vt ſupra de probatio. l. ſi de poſſeſſione. Item in alio prodeſt, vt exoneretur ſolemnitate quinque teſtium, vt ſuprà tit. 1. l. teſtium, in fi. Sed hic ſi probet creditor per duos teſtes ſe amiſiſſe inſtrumentum, in quo continebatur quod Titius debebat decem, & ipſi audierunt legi, quã re probatur debitum magis, quam per quoddam exemplum, cui non creditur.

2 † al. defeceris.

* Ex l. 2. tit. 2. li. 4. C. Theod.

creditur, nisi originale ostendatur, vt supra, de eden. auth. si quis, & ff. eo. l. quicumque. Sed dic quod erit præsumptio si hoc probet, vt possit deferri iuramentum, alij dicunt 1 hoc sufficere, arg. d. l. si de possessione.

1 Hanc tenent Sa. & Paul.

a *Vel.* pro saltem.

, 1 †al. instrumētis, uos uel alijs argu. prob. fidem.

b *Fidem.* idest ueritatem.

S*Tatum tuum.* CASVS. Manumissionis tuæ instrumentum amisisti: non ob hoc status tuus periclitatur.

c *Certi iuris est.* si aliæ sunt probationes, vt & sup. eodem l. 1. nam & sine instrumentis de statu probatur, vt supra titulo 1. & infra, de liber. cau. l. nec omissa, & infra, de nupt. l. si vicinis.

S*I solennibus.* CASVS. Princeps quendam dimisit à militia, concessis, & in scriptura redactis priuilegijs, quæ priuilegia consueuerunt honestè dimissis à militia concedi: an ei obsit amissio instrumentorum, quibus continebantur priuilegia, quo minus vtatur priuilegio veteranorum, quæritur? Respond. quòd nō, si alias habet probationes de missione honesta.

d *Si solennibus stipendijs.* excursis vel finitis, Accur.

e *Honestè.* vel causariè, secus si ignominiose, vt ff. de ijs, qui not. infam. l. 2. §. ignominiæ.

2 Et sic innuit, quòd quasi possessio priuilegij releuat quē ab onere probandi: qđ displicet Pet. Cynus, Bar. & Bal. c. cum personæ, đ priuil.

f *Sacramento.* quod faciebant, vt ff. ex quibus causis maior. l. penult.

g *Si alijs.* cum non sis in quasi possessione a priuilegiorum. alias præsumitur pro te, quod sis honestē missus. 3 Vel negabatur miles fuisse, vnde probat miliciā, alijs præsumitur honestè missus, vt argum. ff. de manum. testam. l. seruo. Sed nonne soli eius sacramento creditur, si ante fuerat bonus miles? quidam, quod sic, vt ff. de re mil. l. non omnes, §. à barbaris. Vel dic 4 ibi solum volebat admitti ab hostibus rediens, hic autem etiam priuilegia petit. vnde hic plene probat, vt hic: & sup. eod. l. Accur.

3 Imò quātū ad consequendū priuilegiū hoc debet expresse ꝓbari, nec sufficit quā si possessio priuilegij, cū ius ei resistat. Pet. & Bar.

4 Sequuntur Pa. & Ba.

h *Priuilegia.* quæ multa sunt, vt infra, de vetera. per totum lib. 11. & infra, de excu. uetera. & infra quando prouoc. non est necesse, l. veteranis.

itaque debetis, non existentibus instrumentis, [1] †vel [a] alijs argumentis, probare debere fidem [b] precibus vestris adesse. PP. 3. Calen. Iun. Sabino ij. & Venusto Coss. 241.

Licet sit perditum instrumentum manumissionis: potest tamen probari manumissio per testes, h. d. Pa. de Ca.

Imp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Lucido.

LEX VI.

STatum tuum, natali professione perdita, mutilatum non esse, certi [c] iuris est. Dat. 13. Cal. Febr. Nicomediæ, Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Aliquem esse militia perfunctum, & per consequens habere priuilegia veteranorum, amissis instrumentis, vel inde non confectis, potest probari per testes hoc dicit, Baldus.

Ijdem AA. & CC. Zinimæ.

LEX VII.

SI solēnibus [d] stipendijs honestè [e] sacramento [f] solutus es, licet super huiusmodi re instrumenta (vt dicis) facta perdita sint: tamen si [g] alijs euidentibus probationis veritas ostendi potest, veteranorum priuilegia [h] etiam te vsurpare [i] posse, dubium non est. Dat. 15. Calend. Iun. Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Licet dominus perdat instrumētum proprietatis, propter hoc nihil accrescit vsufructuario, hoc dicit Bal. Vel sic: Factum fructuarij non præiudicat proprietario probanti de suo dominio, hoc dicit Sal.

i *Vsurpare.* in bonam partem, idest continue vti, vt ff. de vsucap. l. 2.

S*I constiterit.* CASVS. Habebam proprietatem in fundo, cum Titius haberet vsumfructum, an sic emptionis instrumentum proprietatis, amisit, obsit mihi illa amissio, quo minus proprietatem illā vēdicare possim, quæritur? Dicitur, quòd non, si alias constiterit penes me proprietatem fuisse.

2 †In quibusdam codicib. legitur Alex. & ꝫ. ex personę fructuarię.

Ijdem AA. & CC. Alexā. [2] †

LEX VIII.

SI constiterit proprietatē [k] possessionis, de qua agitur, apud vos esse, prouidebit iudex ex persona fructuarij nullū [l] pręiudiciū dominio [m] vestro comparari, propter amissionem instrumentorum, Dat. 16. Cal. Mart. Diocle. 2. & Maximiano AA. Coss. 287.

Licet non interueniat instrumentum, tamen diuisio valet h. d. Bal.

Ijdē AA. & CC. Aristęneto.

LEX IX.

INstrumentis etiam non interuenientibus semel diuisio rectè [n] facta non habeatur irrita. [o] PP. 7. Calen. Iul. AA. Coss.

Ea, quæ possunt celebrari sine instrumentorum confectione, non perdunt vires ex instrumentorum amissione. Bal. Vel sic: Venditio valet etiam sine scriptura: ideo amisso instrumento non vitiatur, si aliter probetur, Sal.

Ijdem AA. & CC. Victoriano. [3] †

LEX X.

CVm instrumentis [p] etiā non interuenientib. venditio facta rata maneat, cōsequenter amissis etiam, quæ intercesserant, non tolli substantiam veritatis placuit. D. 8. Calen. Nouemb. Rerinassi AA. Coss.

Perditis actis, potest emācipatio probari per testes, h. d. secundum Bal.

Ijdē A. & CC. Theagenę. [4] †

LEX XI.

EMancipatione facta, & si actorum tenor non existat, [q] si tamen alijs indubijs

k *Proprietatem.* idest dominium rei possessæ.

l *Nullum.* vt supra, de vsufruc. l. interest & l. neque.

m *Dominio.* nā possessionē posset interuertere, vt arg. ff. de vi & vi arm. l. cum fundum, & l. colonus.

I*Nstrumentis.* CASVS. Habebam rem cum Titio communem: facta est diuisio nulla interueniente scriptura: an ob hoc sit minus firma, vel minus ei stari debeat, quæritur? Respon. quòd non.

n *Rectè.* secus si nō rectè, vt sup. comm. vtriusq; iudi. l. maioribus, & facit ſ. fam. ercisc. l. non ideo.

o *Irrita.* interueniente stipulatione, uel traditione: ut ff. de pact. l. diuisionis. Accur.

C*Vm instrumentis.* CASVS. Sicut uenditio scriptura non interueniente rata manet, sic & ea interueniente, & amissa ñ retra ctabit.

3 † al. Victorino.

p *Cum instrumentis.* ratio est sequentium sic & sup. de probat. l. cum res. Sed quia si conuenerit, ut in scriptis fieret, sed amissa sunt? Respon. satis est satisfactum iuri: unde non tollitur substantia ueritatis, vt sup. tit. 1. testium, in fi. sed in testamentis secus, ubi amisso testamēto in scriptis deficit probatio secūdum quosdam. Vel idem, si tamen sit publicatum, ut ff. de testam. l. 2. & facit supra eod. l. 1. & infra de emancip. l. 2.

4 †Theagenis.

E*Mancipatione.* CASVS. Si interueniente scriptura filium tuum emancipasti, si per testes, uel alia instrumenta ostendere poteris emancipationem iure factam, quominus valeat, amissio scripturæ non oberit.

q *Non existat.* quia amissa sunt, sine his enim non ualeret, infra de adopt. l. fina. & de emancipat. l. iubemus, in fine.

probationibus, vel ex personis, [a] vel ex instrumentorum incorrupta fide [b] factam esse emācipationem probari possit: actorum interitu veritas conuelli non solet. [c] Dat. Id. Nouemb. AA. Coss.

Breuis est, & leuis. Vacua possessionis traditio potest probari testibus, & instrumentis, hoc dicit Bald.

Ijdem AA. & CC. Dionysię.

LEX XII.

NOn idcirco minus in vacuam [d] inductus prędij possessionem donationis causa, quod eius facti prater missum [e] instrumentum asseueratur, hanc obtinere potes. Dat Id. Decemb. Nicomedię AA. Coss.

Non debet credi protestāti super eo, quod non apparet, hoc dicit.

Ijdem AA. & CC. Leontio.

LEX XIII.

APud [f] eos, qui rem gestā [g] ignorauerint, amissorum instrumentorum habita testatio nihil ad probationē veritatis prodesse potest. Da. 16. Calend. Ian. Nicomediæ AA. Coss.

Conflictus scripturarum ab eadem parte productarum expellit substantiam probationis, h. d. not. Bald. Vel sic: Repugnantia scripturarum ab eadem parte productarum facit illis fidem non adhiberi hoc dicit, Salic.

Ijdem AA. & CC. [1] † ad Seuerum Comitem Hispaniarum.

LEX XIIII.

SCripturæ [h] * diuersæ, fidem sibi inuicem derogantes, ab vna eademque parte prolatæ, nihil firmitatis habere poterunt. Dat. 4. Calen. Maij, Viminatij CC. Coss. [2] †

Tantum valet instrumentum ad probandum, quantum depositiones testium: & econuerso, hoc dicit & ista lex ponit regulam, quæ fallit in multis casibus, in quibus ad substantiam rei requiritur scriptura, & per consequens etiam ad probationem, qui ponuntur per glo. in capi. primo, de censi. libro sexto, & in Spec. de instrumen. edit. §. restat, secundum Pau. de Castro.

Quidam tamen dicunt sine scriptura fieri posse per legem istam. & infra, de mancip. leg. 2. & leg. prædicta, iubemus loquitur in absente emancipato, & alia loquitur in adoptione.

ADDITIO. Paulus de Castro hic dicit primam expositionem, siue opinionē huius glossæ tenendam reprobata secunda: quòd etiam Bartol. hic dicit esse tutius propter l. ne in arbitris, supra de arbit. & c. quoniam contra, extra, de probatio.

a *Ex personis.* idest ex testibus.

b *Fide.* puta priuata scriptura aduersarij.

c *Non solet.* vt supra eod. l. 1.

NOn idcirco. CASVS. Si prædium mihi donasti, & in vacuam possessionem prædij me induxisti: an ideo minus valeret donatio, scriptura non interueniente, quæritur? Dicitur, quòd non, nec retractari potest.

d *In vacuam.* quando nec alius possedit, nec est in possessione, vt ff. de actio. empti, l. secunda, §. primo, & l. tertia, Accursius.

e *Prætermissum.* vt infra, de acquirenda possessio. l. minus, & de contrahen. emp. non idcirco, & supra de rei vendica. l. quoties, & inf. de donatio. l. in extraneos.

APud eos. CASVS. Mutuaui tibi decem, confectum est instrumētum, amisi illud, vocaui vicinos, & coram eis protestatus sum de amissione instrumenti: an huiusmodi protestatio valeat, vel prosit ad debitæ quantitatis probationem, vel ad probationem amissionis, quæritur? Dicitur, quòd non. & sic dic, quod apud eos, idest vicinos. Vel sic, coram iudice, coram quo te volebam conuenire, protestatus sum me instrumenta amisisse, qui de veritate contractus ignorauit: an mihi prosit illa protestatio, quæritur? Dicitur, quod non, & sic dic apud eos, id est iudices.

f *Apud eos.* scilicet iudices, secundum M. & sic est arg. à contrario sensu, quod secundum conscientiam debeat iudicari: Vel dic apud eos, scilicet testes, vt sup. quod metus cau. l. metum, & sup. de transac. l. si maior. 3.

g *Gestam.* id est amissionem. Vel dic, id est veritatem contractus.

SCriptura. CASVS. Volo probare fundum Titianum ad me pertinere proprietatis ratione, produco instrumentum, quo continetur, quod illum fundum emi, & mihi traditus est in solidum. Item produco aliud instrumentum, quod in illo eodem die mihi fuit constitutus vsusfructus in eodem prædio. Dicitur, quod tales scripturæ sunt diuersæ imo potius aduersæ, vnde non probant mihi. Est enim impossibile, quod eodem tempore sim dominus in totum, & habeam vsumfructum tantum [illegible], aliàs pone exemplum ad legem istam, & dic, [illegible] gloss.

h *Scripturæ.* scilicet publicæ ambæ, si autem altera est priuata, stabo publicæ, cum sit dignior, vt infra, de contrahen. stipulat. leg. optimam, in fine. Pone casum in diuersis, ita quod non aduersus directo, nec per medium, vt ecce profero duo instrumenta, in quorum vno continetur me fructuarium, in altero me proprietarium, quod non placet: quia vtrumque potest esse verum, si diuersis temporibus ad me pertinuerit vsusfructus, & proprietas: sed eodem tempore non possum esse vsufructuarius, formali vsufruc. & proprietarius, cum suæ res nemini seruiat, vt patet ex definitione vsusfructus, vt Institutio. de vsufructu, in principio. sed secundum hoc esset exemptum in aduersis directo. nam directe sequitur, si sum vsusfructuarius: ergo non proprietarius, & econtra. Pone ergo, quod profero vnum, quo continetur, me solummodo emisse, aliud, quo cōtinetur, quòd cum vxore mea eandem rem emi, & eadem die, & alijs testibus præsentibus. Vel in vno me emisse, in alio mihi donatum fuisse, & eadem die, quod non est verisimile, & ideo neutrū ualet, vt hic. Potest etiam poni in diuersis, ita quod aduersis non directo, sed per medium: vt si produco vnum, quo continetur, quod decem millia promisisti Bononiæ, aliud quod dicit te promisisse mihi decem Romæ, & habent eandem diem, neutri statur per legem istam. sic & cum dico, homo est animal, & homo non est substantia, hæc sunt diuersa, ita quod aduersa, non directo, sed per medium: Sed quidam dicunt Ioannem in diuersis tantum legisse legem istam, ita quod non in aduersis: quod falsum est. sed dixit, quod in eis poterat intelligi, nihilominus & in aduersis, ut dixi, & hæc sunt in contrariis per obliquum, multo magis si sunt directo contraria, sibi derogant, vt in primo exemplo, quando dicitur eodem tempore me vsufructuarium, & proprietarium. Sed quidam contra: & dicunt standum digniori. Prædicta autem seruantur, quando ab eadem parte producuntur, vt hic. si autem vnum ab vna parte producitur, aliud ab alia, statur digniori, ut infra, de contrahenda stipulatione, lege, optimam, in fine. Et nota, quod non potest aptari pro concordan. huic legi, ff. de regulis iuris, leg. ubi repugnantia, quia ibi eadem scriptura sibi erat contraria. Item intelligimus illam de repugnantia perplexitatis verborum, ut ff. de conditionibus institutionum, lege si Titius, vel Iunius, ut patet ff. de usu, & habitatione, l. per seruum, § fin. & huius par., & de seruit. leg. uia. Sed quidam (ut Hugo) intelligunt eam in testamento duobus codicibus scripto, ut dicitur Institutio. de testamentis, §. finali, & in uno continetur Stichum legatum Titio, & in alio legatum Seio, neutrum ualet, sed si in eodem esset talis diuersitas, tunc

1 † al. Imp. Constantinus A. C.

* Concor. c. ex tenore, ext. de rescrip. & c. imputari, de fide instrum.

2 † al D. tertio. Nō. Maij: Constantinop. Dalmatio. & Zenofilo Coss. si ita est, hæc lex lata est anno 333. Coth.

Testes diuersi, vel vnus. Quid si dicentes, an probent.

tunc distinguit, vt diximus inf. de testa. l. vnus. Item quod huic l. ff. de prob. l. cum de ætate. Sol. vt ibi. An autem idem in testibus diuersa, vel contraria dicentibus ex vna parte productis. Mihi idem argum. j. e. l. in exercendis. B. cótra, quia potuit sibi proui lere, quod non est in testibus. Vel aliud in testib. ideo quia videntur ab vtraq; parte producti, licet vna pars inducat. Vnde sicut in instr. à diuersis partibus prolatis statur digniori, ita in testib. plurib. & melioribus statur, vt ff. de testib. l. ob carmē, §. si testes, & l. 3. §. 1. & in Auth. de testib. §. si verò quędam, coll. 7.

ADDITIO.

Testes, & instr. æquiparant. & cócor. gl. in c. cū venisset, sup verbo. testimonia, exc. de testib. circa princ.

Aduertas, & hæc l. habet locū non solū in actore, sed et in reo, nā licet reus possit vti cōtrijs defensionib. l. nemo ex his, ff. de reg. iuris. tamē non potest vti cōtrijs probationibus, vt dicit Io. And. in c. imputari, extra eod. tit.

I *N exercendis.*] Materiam istius l. tractant Doc. tā Legistę quam Canonistæ in c. cum Io. ext. eo. tit.

a *In exercendis.*] Tātū valent duo testes, quantum instrumentum, vt hic, vnde licet duo reprobēt priuatū instrumentum, vt j. de cōtrah. stipu. l. optimā. non tamen reprobant publicum vt hic tres autem vel quatuor sic, vt sup. de prob. l. cum precib. & extra eo. c. cū Io. nisi esse tale, cui esset standum pręsumptione iuris & de iure, vt j. arbit. tut. l. fi. Sed est cótra i Auth. eo. §. si vero tale aliquid, coll. 6. vbi plus viuæ voci credi videtur, q̃ mortuæ: sed ibi ex vna parte erāt instrumentum, & testes qui pro eo testificabantur, ex alia solum instrumentum, vnde præualent duo. Item videtur cōtra, sup. eod. l. j. sed expone vt ibi. Et econtra fallit hæc regula in multis casib. qui nō probātur nisi per scripturam, vt diximus

Imp. Constan. A. ad populū.

LEX XV.

IN exercendis [a] litib. eandem vim obtinent tam fides instrumentorum, quàm depositiones testium. Da. Romæ 12. Cal. Aug. Gallicano & Basso Coss. 317.

LEX XVI.

SI conuentus [b] quis negauerit manum propriam prolatam in libello aut alia charta, si quidem ex comparatione is conuincatur, hoc est alia eius prolata manu & cōparata cum ea, quæ est in libello, det is pœnæ nomine actori pro mendacio solidos 24. Si verò aut tabellio productus fuerit apud quem instrumentum scriptum est, aut alij quidem testes pro veritate deponentes, tunc ipse præter pęnam 24. aureorum non possit habere licentiam obijciendæ exceptionis pecuniæ non numeratæ, vt dicat, quāuis instrumentum factū fuerit, ea tamen, quæ in eo scripta sunt non fuisse data. Sed omnimodo cōdemnetur etiā si nihil re vera ipsi solutum est. Hæc quidem obtineant si conueniatur quis ex proprio contractu. Si verò tutor est aut curator vnius earum, quæ sub cura esse solent personarum, masculus aut fęmina secundum constitutiones tutelam gerens propriorū liberorum, & manum propriam prolatam in contractu eorum, qui sub tutela aut cura sunt inficiatus fuerit, tunc si quidem ex sola comparatione conuincantur mentiri, pręstent ipsi vigintiquatuor aureos. Si verò ex productione tabellionis, aut testium, pecuniæ quidem non numeratę exceptione adimatur his, qui sub tutela aut cura sunt (neque enim peccarunt illi) sed ipsi tutores, aut curatores alios vigintiquatuor aureos pœnę nomine dent actori, habentibus his, qui sub tutela, aut cura sunt saluam sibi pecuniæ non numeratę exceptionem. Neque enim æquū est ipsos ex alienis peccatis damno affici. Hæc de reis conuentis, vbi dixit constitutio, transitum fecit, & ad agētium personam. Iubens si actor manum propriam inficietur positam in charta contra ipsum prolata, forte in ea, quæ de suscepto dicitur confessione, & ipse similiter, si quidem ex sola comparatione conuincatur, præstet 24. aureos: si vero ex productione tabellionis, aut testium, tunc modis omnibus imputet & agnoscat contenta in illa charta, etiā si reuera non sunt accepta ab ipso. Hæc si proprio nomine agat. Si verò tutor est, aut curator, det quidem duplam pęna vigintiquatuor aureorum. Is verò q sub tutela, aut cura est, possit obijcere probationi exceptionē nō numeratę pecunię.

Ex contractu in scriptis non oritur ius, nisi completa scriptura mundi, & sine vitio in forma, in qua fieri consueuit, & contractu absoluto, id est perfecto habito inter partes, interim dum dictatur, locus est pœnitentiæ, & licitum est recedere à proposito; saluo quòd præcedentibus arrhis, arrhæ perduntur ex pœnitentia. Et hęc lex dat formam non futuris solum, sed & præteritis & perfectis: nisi quæstio sit sopita transactione vel sententia: & nisi in contractibus veterum emptionum, in quibus seruari debent statuta veterum: vt hic not. hoc dicit secundum Bald.

Imp. Iustinianus A. Mennæ P.P.

LEX XVII.

CONtractus [c] venditionū, vel permutationū,

sup. de pac. l. pactum quod bona. vide hos casus collectos per Io. And. in cap. 2. de censib. lib. 6.

b *Si conuentus.*] Hāc legē Cuiac. restit. io. obser. 8. vi. l. 20. j. e.

C *Ontractus.*] CASVS. Contraxi cum Titio vendendo forte vel permutādo & confeci instrumētum super cōtractu, ita vt ex scriptura nō solum probationem habeat, sed etiam capiat substantiam. Dicitur q contractus talis, vel alius quicunque, puta donationis vel trāsactionis, nullam obtineb. it firmitatem, nisi abbreuiatura, quam fecit tabellio in quaterno suo vel schedula, etiā in mundum sit recepta: & nisi in instrumento partes se subscribant: antequam enim mundū sit completum ex abbreuiatura sola, nulla dicit obligatio, nec ex ea abbreuiatura agi potest, nec potest cōpellere venditorē vt rē tradat, vel vt teneatur ad interesse meū, & hoc in prima. Hęc vera sunt, & locū habent in instr. quæ fiunt post legē istam & in illis instrumentis, quæ tunc erant cœpta nisi super his transactum sit, i. iudicatum sed instrumēta emptionalia quæ erant cœpta tempore istius legis, debēt compleri per iura, secundum quod locum habent ante legem istā, & hoc in secunda. Si vero dedi arrhas, & nolo perficere cōtractū, ergo eas perdo amitto. Si vero venditor nolit adimplere contractum per traditionē rei, restituet arrhas, quas accepit in duplum, & hoc in tertia.

c *Contractus.*] Hac lege dicitur quādo cōtractus debet perfici in scrip is. Cōtractus prout refertur ad donationē & transactionem, impropriè ponitur, prout ad alia ppriè, vt ff. de verb. sign. l. Labeo, §. contractum. Dicitur ergo hic cōtractus eo, quod cōueniunt sic inter se. Accursius.

Cōtractus ponit propriè & impropriè.

Sigan.

vel donationum, quas [a] intimari non [1] † est necessariũ: dationes [2] † etiam arrharũ, [b] vel alterius cuiuscunq; causæ, quas tamen in scriptis [c] fieri placuit: transactionum [d] [3] † etiã, quas in instr̃o [e] recipi conuenit: nõ aliter vires habere sancimus, nisi instrã in mundum [f] recepta, subscriptionibusq; partiũ [4] confirmata; & si per tabellionem cõscribantur, etiam ab ipso completa, & postremo a partibus absoluta [g] sint, vt nulli liceat prius quam hęc ita præcesserint, vel à scheda cõscripta (licet literas vnius partis, vel ambarũ habeat) vel ab ipso mundo, quod necdum est impletum, vel absolutum, aliquod ius [h] sibi ex eodem contractu vel transactione vendicare; adeo vt nec in illud huiusmodi venditionib. liceat dicere, quod precio statuto necessitas venditori imponatur, vel cõtractum venditionis perficere, [i] vel id [k] quod emptoris interest, eo persoluere. Quod tã in postea conficiendis instrumentis, quàm in ijs, quæ iam scripta, [l] nondum autem absoluta sunt, locum habere præcipimus; nisi iam super his transactũ sit, vel iudicatum duæ retractari non possunt: exceptis emptionalibus [m] tantum instrumentis, iam vel in scheda, vel in mundo conscriptis, ad quæ præsentem sanctionem non extendimus, sed prisca iura in his teneri concedimus.

¶ Illud ẽt adijcientes, vt in posterũ, si quę arrhę super facienda emptione cuiuscunq; rei datæ sunt siue in scriptis, siue sine scriptis licet non sit specialiter adiectũ, quid sup ijsdem arrhis nõ procedente contractu, fieri oporteat; tñ & qui vẽdere pollicitus est, venditionem recusans, in duplũ [*] eas reddere [n] cogatur, & quis emere pactus est, ab emptione recedẽs, datis a se arrhis cadat, repetitiõe [n] earũ denegãda. D. Cal. Iun. Constã. D.N. Iustinia A. 2. Cos. 528.

Iudices possunt committere examinationem absentiũ testium iudici illius territorii, vbi testes degũt, & mandare partibus quod ibi compareant: & hoc siue testes producant ad probationem, siue ad alicuius instrumenti reprobationem. h. d. Vel sic: Testium vel instrumentorum receptioo potest ex causa committi iudici alterius territorii h. d. no. Bald. Vel sic: Siue testes petantur examinari ad probationem principalis negotii: siue ad comprobationem alicuius instrumenti producti, iudex potest, committere examinationem absentium iudici illius territorii, in quo testes degunt, commonereq; partes debet, vt adsint delationi sacramenti ab ipsis testibus præstandi. h. d. & not. Salic.

a *Quas.*] Scilicet donationes, & dic de illis quæ non excedunt quingentos solidos, vt j. de donat. l. pen. Alij dicunt quando fiunt inter coniunctos, exigi scripturam, etiam infra eam summam, vt j. de donat. l. data. quod non placet.

b *Etiam arrharum.*] Vt in sponsalibus exercendis, vt j. de sponsal. l. mulier. Et est hic arg. contra M. quod contractu arrharum sit contractus per se, vt ff. de actio. emp. & vendi. l. ex empto. §. is qui vina. & sic potest hic locum habere conditio ob causam, vt not. ff de condic. ob. cau l. fin.

c *In scriptis.*] Scilicet vt aliter non valeat nisi scriptura facta. argu. sup. de prob. l. cũ res, secundum Io. vel secundum P. & Azo. quando in contractu vel ante conueniunt, vt scriptura inde fiat gerẽtes in animo nõ prius contrahere, q̃ scribatur, secus si à principio simpliciter contrahant, & postea ad probationem fit inde scriptura.

d *Transactionem.*] Impropriè dicit contractus, sic & in condictione indebiti, vt Instit. quib. modis re contrahitur oblig. §. item is quoque. sed quia cõsensu fit transactio, ideo sic dicitur secundum Ioan.

e *In instrumento.*] Quæ dicuntur vulgo rogationes secũdum Io. & schedula, vt hic subijcit. est breuiatura & protocollum, vt in Auth. de tabell. §. illud, coll. 4.

f *In mundum.*] Mundum vocat instrumẽtum in quo post factã rogationẽ omnia cõprehenduntur, & dicitur à munditia, eo quod sine vituperatione debet esse.

g *Absoluta.*] id est subscripta à partibus vt in Authent. cad. §. sed etsi instrumenta, & §. oportet, coll. 6.

h *Aliquod ius.*] Actionis vel obligationis.

i *Perficere.*] id est adimplere. nam perfici dicitur statuto precio, vt inf. de peric. & commo. rei vend. l. 1. sed adimplere dicitur per traditionem, vt ff. de act. emp. l. si quis alienam.

k *Vel id quod emptoris.*] Contra M. facit qui dixit venditorem præcise teneri ad rem tradendam, vt not. inf. de actio. emp. l. si traditio. item quid si trãdat venditor ante mundum completum, an dominium transferatur? Bul. aliquando dixit quod non, sed postea mutauit consilium dicendo quòd sic, not. sup. de suffrag. l. vnica, & pro hoc quod transeat dominium ex inutili contractu. est ff. de dolo, & l. elegãter, in prin. Item in contractu conditionali, vt ff de iu. dot. l. dotis, 1. §. fin & l. seq. & l. stipulationem, & infr. de donat. ante nupt. l. cum veterum. Item quomodo rem repetet, cum non possit precium petere? Respondeo, condicet rem condictione sine causa. nec ob. quòd dicere solemus, ex contractu nominato traditum non posse condici: quia non est contractus nominatus, cum non sit adhuc perfectus, sed tantum initiatus. Sed de vsucapione potest quæri: si dominus non est tradens, an causam vsucapiendi præstet? Respon. non nec virum: nam cũ sponsa tradit sponso res, licet conditionalis sit traditio, vt ff. de iure dot. l. plerunque, §. si autem. fit tamen res sponsi, si hac mente tradat; vel nisi appareat, quod factum sit, sed nõ vsucapit dotẽ, nisi post nuptias secutas: vt ff. de vsucapio. pro dote, l. 1. & 2.

l *Iam scripta.*] Ante legem istam.

m *Emptionalibus.*] Secunda exceptio.

n *Reddere.*] Condictione ex hac lege, vel officio iudicis, vel actione ex eo contractu: vt ff. de act. emp. l. exempto, §. is qui vina & de contrahen emptio. l. sed Celsus, §. 1. Et intellige dari directã ex empto, cum contractus tenuit: vtilem, quando non tenuit, quia mũdum non erat completum. Sed quidam non dant actionem ex eo contractu hoc casu. Item si quis est passus damnum arrharum, an nihilominus teneatur ad interesse? Respon. non, secundum M. & Azo. ista est ratio, quia in datione arrharum videor ponere spem meam. arg. ff. de precario, l. & habet. §. cũ quis, & infra de except. rei iud. l. si causã, & infra de iu. delib. l. fin. §. si vero postquam, & §. si autem hoc aliqs, & supra de reb. credit. l. generaliter, §. si autem. & ff. quemad. testa. aper. l. sed & si quis. & inf. de pac. dot. l. fi. § a. & sup. de procu. l. maritus, & ff. de act. & oblig. l. obligationum ferè, §. vbi tacitè fit nouatio. An ergo agatur ad arrhas, aut ad interesse tantum, & in eo computentur arrhę, sed H. dixit si agitur ad arrhas, nihilominus potest agi ad interesse, & fortè quod consecutus est pro pœna, i. arrhas, in interesse computabit, quia cum possit petere legalem & conuentionalem, petita vna, videtur in residio tantum agi. arg. ff. vi. bon. rap. l. 1.

n *Repetitione.*] Deneganda venditore contento hac pęna secundum nos, vt modo dixi in emptore. Et no. secundum H. quod non dico referre quantum ad ista, an sit data arrha loco precij & arrhæ, vel arrhæ tantum, quia illud ad aliud interest, vt dicetur infr. quando licet ab empt. disc. l. 1. & 2.

Arrharũ cõtractus, an sit contractus per se.

1 † al. deest hæc negatio.

2 † al. dationi.

3 † al. transactione.

4 Quid si pars sui scribendi ignari. vide Alciat. 6. & 8. parerg.

Scheda quid sit.

Mundum.

Dñium an transferatur ex inutili contractu.

* apud Thuriosaliter obseruatũ teste Theophrasto in lib. de legib. apud Strobeũ, apud quos vẽditor plectebatur actione tantæ pecuniæ quãta vẽdiderat. vide Cuiac. 11. obseru. 17. Gothof.

Arrhas pdens ad nullum aliud interesse teneri.

Iudice.

Iudices.] CASVS. Habebam causam cum Titio Bononiæ: erant testes, qui nouerunt de causa, Mutinæ. Dicitur, quod iudex illius ciuitatis coram quo ventilatur quæstio, potest mittere litigantes Mutinam, vel procuratores suos: & ibi testes ferent testimonium præsente vtraque parte, quæ est coram iudice Mutinen. & postea negotium ad priores iudices reuertetur. Et quòd ita possint iudices facere, probatur per quandam constitutionem Græcam, quam non habemus. Idem est, si profero instrumentum, quod dicitur suspectum, quia si testes alibi sunt per quos probare possim veritatem huius instrumenti, debet iudex permittere vt accedant ad locum, in quo testes degunt, & ibi recipiantur eorum testimonia, quæ postea ad priorem iudicem referentur.

*Concor. c.2. cũ gl. super verbo, admonendus. ex tra de test.

† Fieri 1 mittatur.

Ijdem AA. Mennæ PP.

LEX XVII.

IVdices, [a] siue in hac inclyta vrbe, [b] siue in prouincijs, secundum ea, quæ disposuimus, [c] vt possint (si hoc perspexerint) occasione testium in alijs locis degentium litigãtes vel procuratores [d] eorum ibi destinare, vt depositionibus [e] sub vtriusque partis præsentia * factis, res, [f] ad eos referatur: etiam in illis seruare volumus, qui prolatis instrumentis fidem adhibere exiguntur, [g] vt si poposcerint in alijs locis, id eis facere 1 †, permittatur, & hoc si iuste peti iudex inuenerit, similis [h] proferatur sententia: [i] vt postquam in locis opportunis fides instrumento data, vel minus [k] data fuerit, referatur negotium ad priorem [l] iudicem. Dat. 8. Id. April. Decio V.C. Cos. 529.

IN AVTHENTICA, De testib. §. & quoniã. & §. hæc omnia. collat. 7. const. 2.

Receptio testium potest committi in ciuilibus causis, non in criminalibus. hoc dicit Bald. & Sal.

APud [m] eloquentissimũ aliquem iudicem, vel defensorem ciuitatis, siue à prouincia in prouinciam, siue ab vrbe in vrbem, vel ab vrbe in prouinciam hæc petantur: sed hoc in ciuilibus tantummodo causis. Nam in criminalibus testes apud iudices repræsentandi sunt: & cum res exegerit, [n] tormentis * subijciendi.

Sicut creditor tenetur facere debitori soluenti apochã solutionis: ita econtra debitor creditori facere vnam antapocham, in qua contineatur se soluisse debitum creditori, quod est necessarium in annuis, vel mẽstruis debitis. h.d. Bal. & Salic.

Ijdem A. Demosthenei PP.

LEX XVIII.

PLures * apochis, [p] vel redituum vel vsurarum perceptis, 1 [q] si quando super his fuerit dubitatio exorta, eas [r] habere se negando, ius agentiũ faciunt vacillare: [s] cum coloni aduersus dominum certantes, & sibi iniquã annua pensione: & quolibet anno tantum soluisti nomine pensionis: & si hæc duo non faciam, nullum generabitur mihi præiudicium, si habebam alias probationes, cum id quod pro me introductum est, in læsionem meam non debeat retorqueri. Hæc quæ dicta sunt in colono, possunt intelligi in debitore, qui tenetur mihi in 100. sub vsuris. & per 30. ann. vsuras soluit, & ei de recepto feci apocham, & eandem dicat præscripsisse contra me in personali act. qua mihi tenebatur, spatio 30. ann.

a *Iudices.*] scilicet, iubemus, vel sancimus subaudi: vel volumus, quod est inf. & incipe constructũ, ea quæ.

b *Vrbe.*] Roma veteri vel noua, per excellentiam, vt insti. de iure natu. §. sed quoties Accur.

c *Disposuimus.*] i. ad similitudinem eorũ, quæ statuimus supra de iura. calum. l. 2. §. fin. autem & de reb. cred. l. penul. §. fin. & secundum hoc subaudi ea, & subaudi sancimus iudices, &c. Vel verius dic, statuimus in Græca lege, quam non habemus. Accursius.

d *Vel procuratores.*] alias vel procurator: & tunc plana est. alias vel per procuratores: & tunc dic vel, pro etiam, vel saltem.

e *Depositionibus.*] idest, iuramentis, non autem dictis vt diximus supra de testi. l. pen.

f *Res.*] i. negotium. & hoc vt facilior fit probatio, vt hic & supra vbi de ratio. l. fi. & ff. de incen. rui. nau. l. ne quid. §. de his, & vt testes à suis non auocentur negocijs, vt ff. quemadmodum testa. ape. l. sed & si quis ex signatoribus.

g *Exigitur.*] quia suspecta videntur prima facie, vt supra de proba. l. penul. unde per testes absentes vult dare fidem instrumento.

h *Similis.*] s. ei, quæ dicta est sup. proxi. respond. s. vt possint destinare litigantes vel procuratores eorum.

i *Sententia.*] interlocutoria, vt ff. de arbitr. l. qualem. §. finali.

k *Minus.*] idest, non.

l *Priorem iudicem.*] respectu eius, apud quem sunt attestationes productæ, dicitur prior iudex.

APud.] CASVS. Hæc generaliter sunt vera, quæ dicta sunt, siue petantur testes de prouincia in prouinciam &c. & quod dictum est, quod iudex illius ciuitatis debet partes mittere ad loca, in quibus testes degunt, habet locum in causis ciuilibus. In criminalibus debent duci testes coram iudice, coram quo causa ventilatur, qui potest eos subijcere tormentis, si eos inuenerit vacillantes. Et nota quod dicta testium non debent manifestari alicui de partibus: sed debent claudi sub sigillo iudicis, qui recepit eorum dicta: & debent ista testimonia sic recepta referri ad priorem iudicem.

m *Apud eloquentissimum.*] idest ordinarium. & subaudi, recipiantur testes. Sed contra videtur in authen. vt de fun&. seu fu. §. illud. colum. 5. vbi dicit non demandari testium receptionem. Sed dic, habenti iurisdictionem potest demandari, vt hic: non habenti, non, vt ibi. vel ibi testes erant præsentes, hic non.

n *Exegerit.*] quia vacillant, vt ff. de quæstio. l. ex libero. in princip. & l. vnius. §. testes. & supra de testibus. l. nullum. & in authent. de testi. §. 1. colla. 7.

PLures.] CASVS. Locaui tibi fundum: conuenisti vt dares mihi omni anno certam pensionẽ, puta 10. primo anno soluisti, secundo & tertio &c. vsque ad 20. an. de hac solutione feci tibi scripturam, ibi qua confessus sum, quod tãtum recepi nomine solutionis, & ei subscripsi: & tibi & non mihi parta est securitas elapsis 30. ann. tenui & non alsquid recognitionis gratia soluisti: qualiter mihi succurẽdum sit, quæritur? Dicitur φ duplici via, una est vt retineam exemplũ illius apochę, quã dedi tibi: & ut in ea te subscribas, vel si faciã apochã de recepto, possum petere, vt facias antapochã de soluto: in qua contineatur, φ à me talẽ fundum recepisti sub

* Concor. 5. q. 5. c. il li q. Hæc manitus 3. præct. 8. obs. 9. adde tormẽtis subijciẽdos testes, si spõte testificãt adtestimoniũ dicendũ. mouet Nouel. 90. c. 1. §. 1. sed male. nec. enim ibi aliud dicitur, quam quod ignoti & corrũpere veritatem festinãtes, torqueri possunt. Gothof.

o *Plures.*] scilicet, debitores vel coloni, ut subijcit.

p *Apochis.*] apocha est 1 de receptis, puta confiteor me recepisse tantum: & à creditore fit, & datur debitori, ut ff. de cond. indeb. l. fin. §. Titius, & ff. de fur. l. qui tabulas. §. apocha. & de accepti. l. si acceptolarem. §. 1. Antapo. ha uero est de solutis, & à debitore fit in hunc modum, confiteor me tã tum usurarum nomine, uel pẽsionis soluisse. & creditori datur. & dicitur ab ante, quia fit ante apocham, secundum Io. alij 2 vt B. dicunt antapocham scripturam debitoris. s. qua confitetur se debere, quod diximus apocham, 3 & dicuntur ab anti, quod est contra quia fit contra primam obligationem, vt quia dr, confiteor me debere. quam vocant apocham. Tertij vt Ia. dicunt, quod creditor scribit duas apochas, & dat eas debitori, ut unã sibi retineat, & in alia se sub scribat, & reddat eã creditori. quod non placet, ut hac l. §. 1.

1 Istud est de mente Bar. & P. Antapocha.

2 Et malè ex mente Bart. & P.

3 Et l. ene Pau. & sic etiam apocha dicit scriptura in qua debitor confitetur se debere creditori ex aliqua causa, secũdũ eundem.

q *Perceptis.*] a dominis.

r *Eas.*] scilicet apochas.

s *Vacillare.*] per negationem enim res fit dubia, ut hic

& infra quibus ad lib. procla, non lic. l. 3. & de acquirend. poss. l. nemo.

a *Temporalem.*] immo est perpetua, quæ est 30. ann. sed 10. vel 20. esset temporalis. sed expone temporalem, idest causam habentem ex tempore. Item no. hic, quod annuæ præstationi præscribitur 30. ann. quod est contra M. 1 vt plene dices infra de præscri. 30. ann. l. cum notissimi. §. fin. Item argu. huius legis dixerunt quidam, quod si 30. an. cessat. in solutione colonus, fit domino præiudicium, & amittit possessionem sed aliud si soluit, vt infra de præscrip. 30. an. l. male. & ff. de usur. l. cum quidam. §. diuus, sed nos 2 non distinguemus, an soluerit, vt ff. de acquir. poss. l. quamuis. §. 1. vel non, vt infra de præscrip. 30. ann. l. 2. & ff. de vsur. l. cum quidam §. diuus. & d. l. male.

1 Cuius opinio est vera, eam intelligendo in annua præstatione non respectiua ad aliam principaliorem, sed æque principalem.

1 † Al. perueniat.

2 Intellige gl. procedere, nisi colonus interuertisset possessioné domini: quia ab eo tpe inciperet præscribere 30. ann. sm Pau. & Salic. Apocha. Antapocha. clusa his notis [ ] desunt.

b *Si voluerit is, qui.*] scilicet dominus vel creditor.

c *Exemplar.*] scilicet apochæ.

d *Eius.*] scilicet debitoris. Et dicitur apocha ista scriptura facta in præiudiciú creditoris. Antapocha, quá facit dominus in præiudiciú coloni vel debitoris.

e *Imponendæ.*] per cõdictioné ex hac lege. Et dic reddere idest dare, vt ff. de ver. sig. l. verbû reddendi vel dic ꝓprie: quia primo debitor fecit antapocha continenté tantum se soluisse, & creditori dedit, & creditor subscripsit, & debitori reddidit. repetit ergo núc illam antapocham, & cum & pro eo faciat in eo quod creditor subscripserat, dummodo det debitori apocham: vel facit apocham, 3 in qua faciat debitorem subscribere, & non repetet antapocham.

*Antapocha quomodo formetur atq. alia adhuc l. vi. apud Cuia. hic.

3 Concor. cum hoc dicto glo. super verbo monumenta in e significa nit in medio, extra de test.

num certantes, & sibi iniquã fortè libertaté vindicantes, vel debitores creditorib. suis temporalem[a] præscriptioné opponere cupiétes, ad easdé inficiationes perueniunt. [1]†

¶ Quod resecantes iubemus vt in præfatis casibus, val alijs priuatis similibus si voluerit, [b] is, qui apocham conscripsit, vel exemplar [c] cum subscriptione eius, [d] qui apocham suscepit, ab eo accipere, vel [2] † antapocham suscipere, omnis ei licentia hoc facere concedatur, necessitate imponendæ [e] apochæ susceptori antepocham reddere: ita tamen, vt si hoc is, qui apocham conscripsit, facere neglexerit, vel non curauerit nullú ei præiudicium ex eo, quòd antapocham * non recepit, generetur: cum hoc ꝙ pro quibusdam introductú est, inferre eis iacturam minimè rationi conueniat æquitatis. [f]D. 12 Cal. Octo. Chalcedone, Decio V.C. Coss.

Ex scriptura priuata prius approbata, item ex scriptura forensi, idest facta coram iudice & ex scriptura publica fit comparatio literarum: & ii, qui eam faciunt, debent solenniter iurare ꝙ faciant remoto odio, vel gratia, idest absque corruptione alicuius pretii. Bal. Vel sic: Comparatio literarum potest fieri ex scriptura forensi vel publica, vel etiam priuata, prius tamen approbata: & hi, qui cõparationem habent facere, debent prius forma hic scripta iurare. Et hoc est seruandum vbique, & in comparationib. faciendis, non iam factis retractandis. h. d. Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XIX.

COmparationes[g] literarum ex [h] chirographis fieri, & alijs instrumentis, q̃ non sunt publice [i] confecta, satis abundeque occasionem criminis falsitatis dare & in iudicijs [k] & in contractibus manifestum est.

¶ Ideoque sancimus [l] non [3]† licere comparationes literarum ex chirographis fieri, nisi trium testium habuerint subscriptiones: [m] vt[4] † prius [n] literis [o] eorum [p] fides imponatur, vel ex ipsis hoc deponentibus, [q] siue cunctis, siue omnimodo duobus [r] ex his, sine comparatione literarum testium [s] procedente: [5] † &

3 † Aliter.

4 † Et.

5 † Producente. al. producente.

2 † Al. ina

f *Aequitatis.*] vt supra de legibus & constitu. l. quod fauore. & infra de secundis nupt. l. generaliter. §. 1. & si de leg. & Senatusc. l. nulla. Accur.

CComparationes.] ista lex est solennis, & habet materiam intricatam, ideo diuiditur in tres partes: quia primo præmittit proœmium. Secundo ponit statutum de causis. Tertio ponit statutum de modis. Secunda ibi, Ideoq;. Tertia ibi, Omnes CASVS. Olim fiebat comparatio siue similitudo de priuata scriptura ad priuatam, per quam multæ falsitates committebantur, vt si Titius tenebatur Seio in decé & in instrõ confessus fuerit Seio in decem se teneri: ille negabat se instrm scripsisse. fiebant comparationes ad illam priuatam scripturam per aliam similem scripturam. Hodie vero non fiet comparatio literarum ex priuatis scripturis, nisi ipsæ priuatæ scripturæ, per quas vult probare habeant subscriptioné triu testium: & qui superstites sunt, iurent, ꝙ ipsi interfuerunt, qñ instrm suit factum & viderunt se subscripsisse oés, vel saltem duo, alioquin si iam decesserint, nõ procedet cõparatio: nec aliter facienda est literarum cõparatio, et si aliquis proferat instrm, quo continetur, quod debeas mihi decem ad probandum illud, quo continetur quod debeã tibi viginti. facienda est etiã cõparatio de instro publico ad instrm publicû: & de forensi ad aliud forense. & hoc in prima parte. Qui verò petunt comparationem, vel illi qui eam facere debent, vt puta partes, in scriptura iurabunt, ꝙ neq; lucri gratia, neque odio faciunt, neque fieri possunt comparationem huiusmodi. sed bona fide, & hoc in secunda. Habet autem locû hæc lex in omnibus iudicijs, & tãtum futuris negotijs, non præteritis. & hoc in tertia.

g *Comparationes.*] i. assimilationes.

h *Chirographis.*] i. priuatis manib. scriptis. Accur.

i *Publice.*] i. apud iudicem. vel per publicam personam.

k *In iudicijs.*] in iudicijs planum est. In contractibus dic ita, quod emebam à te, si tu ostenderes mihi instrumétû emptionale: quod ostendis. & ego habeo illud suspectû. tu probas p quasdã alias literas: & sic falsitas in contractibus cõmittitur.

l *Sancimus.*] nota ꝓpter futurum periculum euitandum aliquid prohiberi. sic sup. de rebus credi. l. generaliter. in prin. & ff. qui satisd. cog. l. fideiussor. §. fin. & de rei vend. l. si vero. cum l. præcedenti & naut. caup. l. 1. §. 1.

m *Subscriptiones.*] hodie idem. & si non subscripserint, si tñ interuenerint tres testes, vt in auth. cod. tit. §. 1. & 2. & §. si tamen quisquam. coll. 6. secundum H. vel verius hic loquitur de priuata scriptura. ex qua fit comparatio: & quia per eam niter vincere vel iuuare aliam, ideo magis solennis & authética debet esse ibi de ea ad quam. Item ibi super summa maiore quinquaginta aureorum. Vnde etiam tres exiguntur ibi, vt iurent: hic duo sufficiunt, vt hic subijcit. Accur.

n *Vt prius.*] quam comparatio fiat.

o *Literis.*] dic idest subscriptioni.

p *Eorum.*] testium.

q *Deponentibus.*] idest iurantibus.

r *Duobus.*] scilicet testibus, & facit pro M. qui dicit solennitatem testementi posse per duos testes probari: licet 7. exigantur in compositione, quod diximus infra de bo. possess. secundum tab. l. fin.

s *Testium.*] quas literas fecerant alibi: & constat eos fecisse hic, ex eo quod subijcit, comparatio efficiatur. Sed quare tertij ad primum non fit recta via? Respond. in tertio non erant literæ cum testium inscriptione. Et no. hic, & ex eo quod subijcit, comparatio efficiatur, secundum hanc legem plenam fidem haberi comparationi, sed per authen. non sufficit sola comparatio: quia oportet argumento alio eam iuuari, vt in authent. cod. §. si quis igitur vult. & §. sed & si quis aut mutui. & §. oportet autem iudicantes. & §. si vero nullus & §. si vero tale aliquid contigerit. & §. si vero moriantur. & videtur committi iudici, an plenam

faciat

facia fidem cōparatio, sed illud in publicis: in priuatis secus, quia ibi aliud exigit argum. & sic potes hic legere auth. at si ꝯctus, &c. & ibi plenè de hoc dicetur statim. Accur.

a *Comparatio.*] s. literarum ꝯſentium, & subscribentium, quod si nō inueniantur tales subscriptiones, fiet quod hactenus valuit, vt in Authen. c. §. si verò nullus horum. Accur.

b *Aliter.*] alias est, nō aliter, & hęc quoque plana, & alias naturaliter: & tunc dic. i. naturali ingenio alicuius: vel naturaliter, i. simpliciter natura literarū esse inspecta. Variatio. n. plerisq; in literis et eiusde inuenitur ex varijs causis, vt in auth. ea. §. 1. Acc.

c *Insemetipsum.* hoc refertur ad id, quod sup. dictū est ex priuata scriptura nō fieri ꝯparationē, nisi hēat subscriptionē trium testiū: licet &c. vt ꝗa profert ꝗ me inſtrm à Titio factum quo cōtinet, ꝗ mihi debes dece vt approbes aliud quasi ab eodem factū, quo continetur me debere tibi centum. Vel dic emptor nondum numerato precio instrm vēditionis pfert, vt res tradatur sibi, venditor negat eum scripsisse. vnde emptor producit prioris debiti instrm, in quo casu magis prose, ꝗ ꝯ se facit. Sed hoc respōsum corrigit per auth. ad hæc. Item no. hic ex eo quod dicit, licet, &c. & si partes velint consentire ꝯparationi: quòd et pſensu partiū nō pōt aliter fieri comparatio, nisi secundo lege, vt arg. ff de postul. quos prohibet.

tunc ex hmōi chartula iam probata comparatio[a] fiat. aliter [b] etenim fieri cōparationē nullo concedimus mō, licet ī semetipsum [c] aliquis chartā cōscriptā proferat: sed tm̄ mō [1]† ex forensib. [d] vel publicis instrumentis, vel hmōi chirographis, quę enumerauimus, comparationem [2]† trutinandam. Omnes [e] autem comparationes non aliter fieri cō cedimus, nisi iuro antea præstito ab his, [f] qui comparationem faciunt, fuerit affirmatum, quòd neque lucri causa, neque inimicitijs, neq; gratia tenti, hmōi faciunt comparationem & hoc obseruari tā in omnib. sacris nostris scrinijs, [g] quam in apparitionē oīs sublimissimæ pręfecturę, necnon magisteriæ potestatis cęterisq. oīb. iudicijs, quæ in orbe nr̄o constituta sunt: his oīb. in posterum obseruādis.

¶ Comparationes etenim iā antea factas retractari, extra periculum minimè est. Dat. 14. Cal. April. Lampadio, & Oreste Coss. 520.

IN AVTHENT.

De ijs, qui ingrediuntur ad appell. §. illud etiam iudicauimus, collat. 5. constit. 11.

Adduntur ad l. C. alia duo genera scripturarū, ex quib. potest fieri comparatio, s. de scriptura, quæ producitur per partem aduersam, & de sumpta ex archiuio publico. h. d. Pau. de Cast.

AD hæc, ex ijs literis, quibus aduersarius tuus vtitur, & profert, rectè petis examinationem [h] fieri.

¶ Item & charta, quę profertur ex archiuio * publico, [i] testimoniū [k] publicū habet.

IN AVTHENT.

De instr. cau. & fide. §. oportet, & §. seq. coll. 6. const. 3.

Ex duob. concurrētib. s. quòd cōtractus sit factus in ciuitate, et excedat librā auri, si produco schedulā manu tua scriptā de tali contractu, quā tu negas, non creditur soli comparationi sine alio argumento, i. sine testificatione testiū deponentiū, quod viderūt eā per te scribi, licet non interfuerint contractui, quod olim non requirebatur: sed soli cōparationi stabatur, vt in l. C. quæ tamen per hanc corrigitur in hoc. Pau. de Cast.

Pone, quòd Titius profert scripturam contra me à se scriptam, quam dico verā: ergo profero aliam contra eum, quam dico ab eo Titio esse scriptam, dicit quòd bene potest fieri comparatio. Item si aliquod instrumentum de archiuio publico, vel scrinio profero, fiet comparatio ex alia scriptura, quæ producitur ex archiuio publico.

h *Examinationē.* per comparationes literarum, puta ꝓducis literas tuas, vel alterius contra me: ego eas confiteor. Vel nō probas, & induco aliā priuatam ꝯ te, & quam dico te vel eūdem fecisse, & id ꝓbo per cōparationes literarum, quas contra me ī duxisti. Ideo corrigit hic l. cōparationes in eo quod dicit, licet in semetipsum, &c. Alij dicunt. quòd & hic est attestatio, id est triū testium præsentia.

ADDITIO. Dicatur cum Pau. de Cast. ꝗ l. C. in nullo corrigitur, inquantū dicit, licet ī semetipsum &c. sed loquitur in alio casu quam ista auth. quę loquitur, quando vna scriptura ꝓducebatur cōtra me per te, & alia pme cōtra te. At l. C. loquitur, quando vtraque ꝓducebatur ab eadem parte, quo casu non potest fieri comparatio: quia potest subesse manifesta fraus. ita dicit ipse Pau. sup. l. prox.

i *Publico.*] id est archa, in qua reponuntur publicæ scripturæ, vt ff. de pœ. l. metis, §. solet.

k *Testimonium publicum.*] Non dico, quòd publicum sit, vel manu publica factum: quia sic nihil adderet, sed habet publicum testimonium, eo ipso quod confitentur magistratus ex archiuio eā esse: vel eo ipso quod talia erant signa in ea, qualia solent fieri, scilicet, manu commentariensis, vt ff. de iure fisci. l. in fraudem, §. quoties. Patet ex prædictis ex quinque generibus scripturæ fieri comparationes, scilicet ex priuatis subscriptis, ex publicis, ex forensibus, & ex his duabus, quę sunt in hac authen. Sed an cuilibet & à quolibet, vel contra quemlibet? Respondetur secundum Io. sic, cum simpliciter dicatur eam fieri: sed Hug. totum dicit contrarium. Sic ergo dicit, priuati ad priuatum tantum probandum, vel improbandum. Item forensis ad forense tantum probandum vel improbandum. sic de publico, & alijs: non autem publici ad forense, vel econtra: nec priuati ad publicum, vel econtra, cum etiam diuersa forma fuit proposita. Sed Azo dicit, quando ex vno genere ad aliud, si sint eiusdem formæ, vt ecce forense & publicum: nam forense potest formam habere publicam.

ADDITIO. Aduertas, quòd opinio Ioannis volentis inter scripturas diuersorum generum posse fieri comparationem, communiter tenetur per Doct. reprobatis opinionibus H. & Azo. quia non tractatur hic de comparatione formæ extrinsecæ, seu qualitatis, sed de substantia literarum, & formæ extrinsecæ earum, vt sciatur si ab eodem sint scriptę, neque, secundum Bartolum.

d *Ex forensibus.*] i. eorum, quæ conficiuntur in foro, i. in iudicio, puta acta, quæ fiunt per tab llionem, & generaliter quæ formam publicam habent: sic dicta, quia eis vtimur in foro. Sed quæritur, an forensi instrumento non scripto per manum publicam, sit fides adhibenda, vt publico? Respon. non. Sed arg. contra, ꝗ. de don. l. in donationibus.

e *Omnes autem.*] ex quibus instrumentis debeant fieri comparationes, diximus: nunc autem quomodo.

f *Ab his.*] s. peritis scriptoribus, quibus iudex committat, vt arg. ꝗ. de re mil. l. semel. lib. 12. & in Auth. de non alien. §. quod autem, coll. 2. Iurant autem duo alij hodie, i. qui inducit instrm ad comparationem, & qui petit eam fieri, quòd non aliam habentes probationem veniunt ad comparationem: nec circa eam aliquid egerunt, quod possit veritatem abscondere, vt in auth. ead. §. si vero nihil, & sic (quod est mirabile in hoc casu) bis de calumnia iuratur, & est speciale: sed regulariter contra. per anteriorem auth. vt in Auth. de ijs qui ingred. ad app. § fin. coll. 5.

g *Scrinijs.*] i audientijs, sic dictę, quia in scrinio, i. in pectore principis sunt iura, vt inf. de testa. l. omnium. Vel quia consueuerunt ibi esse scrinia, vt patet in palatio Bonon.

AD hæc.] CASVS. Dictum est in lege antiqua, quòd potest fieri comparatio priuatæ scripturæ ad priuatam habentem subscriptionem trium testium, & ex publico & ex forensi instrumento addit autem duos modos,

1 † Vel.

2 † Aliās, comparatione trutinādā.

* Concor. c. peruenit post prin. 50. q. 1.

Instrumēta forēsia quæ, & vnde dicant.

Iuramentum calūniæ præstatur bis quādoq;.

Comparationes ex quib. generib. scripturarum fiant.

1 Gl. sup verbo, viros. post med. in c. qm cōtra, de ꝓb. dicit, quòd scripturæ notariorū iudiciorū credi sine testibus. I his quę geruntur in iudicijs: secus in ꝯtibus.

AT si contractus.] CASVS. Hoc addit, quod si contractus fiat in ciuitate, & excedit liberam auri, non credatur soli comparationi literarum: sed alij testes adesse debent, qui de causa veritatem dicant.

a In ciuitate.] secus si in agris, vt statim dicetur.

b Collationi.] i. comparationi.

c Argumentū.] aliis argũ, quod dicit in ea. Auth. §. oportet.

d Soli.] no. hic effectum cõparationis. nã olim in totũ credebatur, vel l. cõparationes & in auth. e. in prin. Hodie verò qnãdoq; cõmittitur iudici, vt vnã qualemqualem inde assumat fidem. quod est in publicis, vt in auth. eo. §. si vero nullus hòrum. qñque plus ẽt argumẽti exigit, vt hic. qñque nullo modo, vt qñ ab vna parte est instrũm & vox viua: ab alia vero sola cõparatio literarũ, vt in auth. e. §. si vero tale. licet quidam dicant aliter, f. plus testib. q̃ instr̃is credi, qđ est falsum. & hãt hic auth. hodie magis &c que nõ legitur, sed intellige vt dixi. & est rõ, quia aliter, &c. vt in auth. ead. §. t. Item cautius fit hodie cõparatio. Nam distinguit, verũ fiat cõtus super minore summa libræ auri: & tũc indistĩctè duo testes sufficiũt, siue i scriptis, siue sine scriptis, siue à peritis, siue nõ, siue in ciuitate siue extra: vt in auth. eã. §. vt autẽ. si vero vltra, si quidẽ imperitus & in ciuitate & in scriptis, tũc quinque, vt in auth. ea. §. oportet. si sine scriptis imperitus, vel ecõtra peritus, in scriptis, vel sine scriptis, tũc tres, vt in authen. ead. §. si quis igitur, & §. sed & si quis aũt mutui, & §. sed & si instra. Et dr̃ in scriptis, qñ id agitur vt nõ aliter valeat, nisi fiat scriptura: vt innuitur in auth. ea. §. & hæc dicimus, & sup. eod. l. contractus, in princ. Ex prædictis autem instr̃is fit comparatio priuatæ quidẽ scripturæ, si supersint testes, & propriæ subscriptioni attestentur, vel ꝙ eis præsentib. est facta charta. & sic alio argumento iuuatur, vt hic, & in auth. ead. §. 2. & 3 si autem est publica, tũc si superest tabellio cũ alijs, qui interfuerunt, siue ẽt ipse solus, non fit comparatio, sed creditur ipsi soli tabellioni si vero non superest, sed minister vel annumerator superest, fit comparatio literarũ tabellionis & signorum, & non subscribentium, sed si non superest minister vel annumerator, tunc etiam subscribentium fit comparatio, vt in auth. ea. §. si vero mentiantur, & §. seq. & hoc in vrbe, in agris secus secundum legem veterem, vt in authen. ea. §. hæc autem omnia. ut duo sufficiant, nisi cõtractus excedat quinquaginta libras auri, vt sup. si cert. pet. l. fin.

Comparatio sola an plenè probet.

Comparatio qualiter hat hodie.

* Gl. super verbo, mãdato i c. t. cã, de pro cur. inducit hic legẽ, ꝙ si dubitetur de mãdato ꝓcuratoris, q̃a sigillũ ẽ incognitũ, deteri fides d co.

AT si contractus fiat in ciuitate, [a] & vnam libram auri excesserit: omnino collationi [b] adsit argumẽtum [c] quodlibet, nec credatur ei soli. [d]

Instrumentum, cuius fides semel est approbata, debet iterum produci, si aduersarius dicit se uelle & posse redarguere illud de falso: & si non producatur, habetur pro falso: nisi ille, qui non producit, se perdidisse solẽniter iuret, vel nisi sit lata sententia definitiua, quæ in rem iudicatam transiuit. h. d. no. secundum Bald. Vel sic: Postquam instrumento publico, vel priuato in iudicio producto quis fidem imposuerit, non cogitur illud iterato producere: licet de falso is, contra quem productum fuerit, velit id redarguere: nisi petens iuret, quòd credit se falsum illud posse probare: quia tunc cogitur iterum illud coram iudice criminis producere: nisi causa sit iam finita, & ex toto sopita: vel nisi iuret, quòd instrumentum sit casu perditum sine eius dolo vel culpa: & si hoc sacramentum præstare noluerit, instrumento nulla fides in causa adhibẽda erit. h. d. tota ista lex. Sal.

Idem A. Iuliano P. P.

LEX XX.

CVm quidam * instrumentum [e] protulerit, vel aliam chartulam, [f] eiq; fidem imposuerit, [g] postea autem persona, cõtra quam ista chartula vel instrumentũ prolatum est, quasi falsum [h] hoc constitutum redarguere nitatur: ne diutius dubitetur, vtrum necessitatem ei, qui protulit, imponi oporteat repetita vice hoc proferre, an sufficiat ei fides iam pridem approbata: sancimus si quid tale eueniat, cum quis petit iterũ eam chartam proferri, prius sacramentum præstare, quòd existimans [i] se posse falsum redarguere quod prolatum est, ad huiusmodi venit petitionem. Quid enim si cum nosset deperditam esse chartam, vel fortè concrematam, vel alio modo deminutam, hanc requiri assimulans, & ad difficultatẽ productionis respiciens, huiusmodi facit petitionem? Et postquã hoc ab actore vel petitione fuerit iuratũ, & inscriptionum pagina [k] apud competentem iudicẽ deposita: tunc necessitatem imponi ei, qui protulit chartã, * de qua quæritur, iterum eam apud iudicem criminis proferre, quatenus possit apud eum crimen falsitatis ventilari. Sin autẽ dicat non esse sibi possibile eam ostendere, quia per fortuitos casus huius copia ei abrepta sit, [l] † tunc subeat sacramentum, [l] ꝙ nec habeat eandem chartulam,

CVm quidam.] CASVS. Petebam à te protuli instrũm. apparuit suspectũ. dedi ei fidẽ per duos testes, vis vt illud iterum producam, vt illud possis accusare de falso: an sis audiendus, quæritur? Rñ. ꝙ sic, si iures ꝑ calumniam hoc te non petere, & ꝙ credis illud posse arguere de falso: quo casu inscriptione facta, in qua obligabis te ad pœnã talionis, nisi probaueris apud iudicẽ, cõpellar id iterũ producere: & hoc in prima. Si vero dixi me illud producere nõ posse, quia perdidi, & illud non habeo: nõ aliter sum audiẽdus, q̃ si iurem me illud producere non posse, & hoc in secunda. Si vero noluim iurare, nullã pœnã sustinebo aliam, nisi quod scriptura illa viribus carebit, & perinde erit ac si cõfecta non fuisset. & hoc in tertia. Quod autem dictum, est ꝙ possis petere iterato produci instrũm cum solennitate prædicta, verũ est vsque ad sententiam, sed post nõ, & hoc in quarta.

e Instrumentum.] publicum.

f Chartulam.] quamcunque et priuatam, qñ est producibilis.

g Imposuerit.] cum appareret suspectum, vt sup. e. l. iudices. & sup. de probat. l. pen. vel dic imposuerit, s. per productiones.

h Falsum.] s. accusando: nam etiam excipiẽdo dicere posset.

i Existimans.] nota quòd sufficit semel exhibuisse nisi iuretur non calumniãdi causa id se postulare, sed hodie non iuratur, cum semel sit iuratum, vt in Authen. de ijs, qui ingred. ad app. §. fin. coll. 5. vel verius hæc est alia causa à prima, quia hæc est criminalis. Et sic no. in criminalib. de calumnia iurari, vt diximus supra, de iuramen. cal. l. 1. in princ. & est simile iuramentum, ff ad exhib. l. thesaurus.

k Pagina.] quæ inscriptiones debent fieri ab accusatoribus, vt dixi inf. eo. l. 2. & criminaliter hic agitur. Sed quidã sumunt hic arg. quod donec de crimine potest agi criminaliter, quia viuit, qui dicitur commisisse crimen, non agitur ciuiliter, & pro eis ff. de Carb. edic. l. 2. & sup. vbi causæ fisc. l. 1. & inf. si ex fal. instr. l. & sup. eod. l. 2. sed falsum est vt inf. ad leg. Corn. de fal. l. damus. & les. & sup. de transact. l. si ex fal. & dixi sup. eod. l. 2.

l Sacramentum. t] quia præsumitur quod habeat eam cum habuerit tempore litis contestatæ, vt sup. ad exhiben. l. non ignorabit. Item no. sufficit, si iuret: secus in creditore, vt Inf. de pign. act. l. si creditor. quia ille ex contractu tenetur de dolo & lata culpa & leui: hic non. Itẽ creditor liberatur eo probato: hic aut non sentit tale emolumentum. & ideò

* Quando q semel ꝓduxit instrumentũ iterũ cogatur producere vide Rul. a Val. cons. 44. vol. 3.

Ciuiliter agi de crimine an possit, adhucco, qui illuc commisisse dr̃ viuente.

t Concor. ca. 2. circa fi. cu gl. j. cã, de ꝓb

nec alij eam dederit, nec aliud aliũ voluntate eius constituta sit, nec dolo malo fecerit, quo minus appareat ea, sed re vera ipsa chartula sine omni dolo[a] sit deperdita, & productio eius sibi impossibilis sit. & si tale subeat sacramentum, ab huiusmodi necessitate relaxetur. Quod si prædictum iusiurãdum subire minimè maluerit: tunc quasi falsa chartula nullas hẽat vires aduersus eũ, contra quem prolata est, sed sit penitus euacuata. Neque.n vlterius pœnam produci cõtra eos, qui non iurauerint, volumus: [1] † cum forsitan quidam subtili[b] reuerentia tenti, nec verum sacramentum præstare patiuntur. Eãdem autem copiam ei [c] præstamus, donec causa apud iudicem ventilatur. Si enim * iam plenissimum finem accepit, & neque per appellationem suspensa est, neque per solitam [d] retractationem adhuc lis viuere speratur: tunc satis durum est huiusmodi querelæ indulgeri: ne in infinitum causæ retractentur, & sopita [e] iam negotia per huiusmodi viam iterum aperiantur, & contrarium aliquid nostro eueniat [2] † proposito. Dat. 5. Calend. Mart. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss.

Imper. Iustinianus.

LEX XXI.

SI postuletur [f] ab aliquo [g] in iudicio, vt instrumentũ non aduersus seipsum, sed aliũ quẽdam producat, quod alteri prosit, idque producere recuset, vt qui damnum inde metuat, verũ is qui exhiberi chartam petit, nequaquam eum lædendum dicat, sed pecuniam ipsum ab illis accepisse, qui per instrumentum exhibendũ coarguendi sunt: vult constitutio, vt is, qui habet instrumentũ, id ipsum proferat, siquidẽ ex illius prolatione nihil ipse damni sensurus sit. Sin re ipsa detrimentũ ei prolatũ instrumẽtũ adferat, nequaquã eũ cogi ad proferendũ debere, cum ei magis expediet, id occultare, quã publicare. Quod si adfirmatis, cui opus est instrumẽto, nihil fraudis ex eo futurũ: duntaxat iusiurandum præstet, quod existimando se fidei suæ detrimentum pati propter instrumẽti exhibitionem, eã ipsam ob causam, pferre chartã recuset. Et qm sibi damno id fore putat, curiosius sacramentũ præstet atque dicat, se non quia pecuniam acceperit, vel quid aliud, non proferendæ chartæ causa, vel quod muneris promissionem habeat, nec metu illius, contra quem instrumentũ requiratur, nec eiusdem amore chartæ exhibitionem recusare; sed quia magnum ex eo circa facultates suas detrimentum capiet. Nam quemadmodum is, qui quadã in causa verum scire putatur, inuitus quoq; testimonium dicere cogitur, neque si promissam pecuniam hẽt ob non perhibẽdum testimonium, neq; si aduersus amicos testimonium dicturus venit, recusare testimoniũ potest, a quo instrumenti exhibitio desideratur, vel propterea quod aliquid acceperit, aut accepturum se speret, vel ob amicitiam cũ illo, cui damno futurum est instrumentũ. Sed si quis iuret, se instrumentum, ꝙ desideratur non habere, prorsus id proferre, ꝙ non habet, haud cogitur. Sin eiusmodi sacramentũ prçstare nõ sustinet, oĩno cogitur desideratum instrumẽtum exhibere. quod si semel occultauerit, quasi qui nec iurare, nec instrumentum edere velit: omne damnum, ꝙ hinc emerget, ei cui opus est instrumento, de suo cõpenset, ijsdem obtinẽtibus ẽt in argentariorum aliorumque breuibus. Cæterũ illi codices, vel instrumenta proferre cogantur, qui & testimonium dicere aduersus aliquem cogũtur. Nam in quas personas inuitus quis testimonium non dicit, aduersus easdem nec codices, vel instrumenta, vel quid aliud tale proferre cogitur. Notissimi sunt autem ex legibus, qui aduersus aliquos inuiti testimonium dicere non coguntur, sicut & ij, contra quos aliqui testimonium perhibere non coguntur. Nec vlli licet aliter cogere, vt exhibeantur instrumenta, nisi eodem in iudicio, in quo causa agitur; idque sumptibus eius, qui codicis aut instrumentorum exhibitionem fieri desiderat. Oportet autem semel duntaxat eorum ostensionem fieri, ac si prolato semel instrumento, desideret is, cui opus est, exhiberi denuo, siquidem rationi consentaneum visum fuerit iudici, vt iterum quoque charta proferatur: ille vero, qui eam iam protulit, secundam exhibitionem recuset, quod se dicat chartam perdidisse, vel alioqui non habere facultatem eius exhibendi iuramento tãtum fidem facito, nec amplius ad præferendum cogitor: ijsdem continentibus non in vrbe duntaxat Imperatrice, verum etiam in vniuersa Republica.

TITVLVS XXII.

Plus valere quod agitur, quam quod simulatè concipitur.

Veritas præualet scripturæ, & simulationi. hoc dicit. Salic.

& ideo sufficit si iuret. & simile huic infra de iure do. impe. l. si. §. si autem dubitatio. Item no. hic quod actore nõ probante cogitur reus se defendere per sacramentum alioquin contra eum pronunciatur, vt sup. de probatio. l. pen.

Actore nõ pbãte q̃doque cogitur reus se defendere.

[a] *Dolo.*] De culpa enim in sui. non tenetur, ut ff. sol. mat. l. etiam. §. 1. in fin.

Culpæ nomine nullus tenet in suis.

[b] *Subtili reuerentia.*] Vt ff. de condit. inst. l. quæ sub conditione. circa princ.

[c] *Ei.*] Qui falsum dicit.

[d] *Per solitam.*] Vt p in integrũ restitutionẽ, vel supplicationem factamã præfecto prætorio.

1 † Noluimus.

[e] *I sopita.*] Vt & supra. de transact. l. fratris. & insti. de pœn. te. li. circa. prin. & J. de agri. & cens. l. litibus. lib. xj. sed videtur post sententiam audiri, ut infra si ex fal. instr. l. 1. & 2. quę sunt contra Sal. hic non soli instrumẽto habuit fidem iudex, ibi sic. Vel hic, 2 quã ab initio fuit de hoc quæstio, ibi quando non. & hæc uera.

*Intel. huius tex. ponit Benedic. de plũ in l. qui agnitus nu. 23. de except. 1 Concor. cũ hoc si. glos. super uerbo, post sentẽ. etiam. post prin. c. li. cet. de proba.

[f] *SI postuletur.* Hãc l. restituit Cuiatius. x. obs. 8. eius ẽt meminit Iustinian[9] Edicto nono, & 7. Eclo. 18. ex li. 22. ti. 1. c. 77.

2 † al. alij.

[g] *Ab aliquo.*] inter quid. nro pretatio. Leunclasij. veniat.

PLVS VALERE quod, &c.

Quia per scripturã; de qua doctũ est, aliud fingitur.

fingitur quam est verum, ideo dicit, quod praeualeat.

IN contractibus.] CASVS. Emi fundum, confectum est instrumentum, non me, sed vxorem meam emisse, numquid veritas praefertur scripturae, quaeritur? Respond. quod sic, quia in contractibus, &c.

a *In contractibus.*] Praemittit aphorismū generalem, speciale subijciens postea, & pone casum, vt supra quod met. caus. l. si per impressionem. & ff. ad Macedo. l. si filiusfamilias, 1. §. pen. & l. sed & Iulianus. §. mutui. & in. de legat. 2. qui quartam ne tā. & de haered. instit. cum l. quoties. §. 1. & de donat. inter vir. & vxor. l. si sponsus. §. circa & supra de probationem fieri, l. cum precibus. & l. quoties in ad probationem seruitutis. & infra de editoris in mancipa. lib. l. prima & secunda, & infr. de non numerat. pec. l. nec ignorans. & supra de transact. l. cum ea, & infra de pignorat. contrah. empt. l. 3. & supra si cer. pet. l. si ex modo, vt pretio. Sed videtur contra, infra, creditor speciale, sicut & ff. de vsufruct. legatum, l. si alij, secundum Ioan. vel ibi non contractum est aliud actū, secundum R. Itē fallit infra ad Vellei. l. antiquae. ibi sumi verā speciale, sic & in re iudicata. fallit ut ff. de regul. iur. l. res iudicata. & in iureiurando, vt ff. de iureiurando. l. sed & si possessori. §. item si. & in transactione, vt ff. de iureiuran. l. 2. & in re hæreditatis, vt ff. de acquirē. hæredita. l. is qui putat, & in casibus illis, vbi fit ius ex sententia, vt ff. de inoffic. testam. l. Papinianus. & §. fin. & de statu homi. l. ingenuum. & de lib. agn. l. 1. §. fi. & l. 2. & 3. in princ. Item & fallit haec regula in obligatione literarum post 2. annorum, vt infra de non num. pecu. l. si intra. Item fallit, vt ff. de leg. 1. l. 4. & de sup. leg. l. Labeo.

* Nota de causa simulationis. ... Ne de si. ... ex l. 1. 2. 3. infra de pac. pign. quia non ea lex tituli. Exemplum tituli emptionis ex l. 5. in fin. ff. de distrac. pign. adde Cuiac. 16. obs. 26. Gothof.

b *Veritas.*] Hoc verum est, vbi partus est probare contrarium.

ACta.] CASVS. Tutor rem pupilli emere non potest, & si simulat uxorem emisse, magis inspicienda est veritas, quam quod simulate actum est, ut dicatur nullam fuisse venditionem.

c *Acta simulata.*] forte tutor erat, qui administrabat, ideoque rem pupilli emere non potest, sed facit per vxorem. ff. de author. tut. l. 5. § pupillus. & de contrah. empt. l. si in emptione. §. fin. vel in dignitate erat, vt ff. de contrahen. empt. l. non licet. vel pone, ut supra quod met. caus. l. si per impressionem. item etiam, vt ff. pro so. l. cum duobus. & inf. si quis alter. vel si. l. multum & inf. ad Vell. l. si cum pater.

d *Sed eius.*] ad idem ff. de contrah. empt. l. non licet.

e *Non possunt.*] neque in rei ueritate, neque in praeiudicio: & sic haec simulatio de persona in personam. ut infra eodem l. si quis gestum, aliās à causa in causam, ut infra leg. proxim.

EMptione.] CASVS. Accepi decem à te mutuo, sub vsuris, & obligaui pignus, tu timens ne diceris vsurarius, vel ne posses vsuras petere, iure casui obstante: fecisti scribi in instrumento contractum emptionis, & venditionis interuenisse, cum intercessit pignoris obligatio: vnde non scriptura, sed gestum erit inspiciendum.

f *Emptione.*] Simulauit creditor emptionem, & sic fecit fieri instrumentum, cum esset pignus, vt si ad diem redderetur pecunia, res esset incempta, non valet, cū sit in fraudem legis cōmissa, vt inf. de pac. pignor. l. 1. 2. & 3. vel fructus voluit lucrari, ne teneretur computare in sortem, vel non videri vltra legitimam vsuram esse, vel euitare iura canonum, quae de vsuris repetendis dicūt, haec quidem non valet sic simulata. Quid autem si hoc iurauit? Respond. idē, vt supra de legib. & constit. l. non dubium, in fin. & facit infra de contraben. emptio. l. si ancillam.

1 † Gessisse. 1 Sin. gl. Fin Ias. in §. fuerat. Institu. de actio. in gl.

Impp. Valerian. & Galien. AA. Ruffino.

LEX PRIMA.

IN contractibus [a] rei veritas [b] potius, quàm scriptura perfici debet.

Cū obiicitur simulatio, debet inquiri veritas facti. hoc dicit Bald. Vel sic: Simulatio allegata apud iudicem est probanda. h. d. Salic.

Impp. Dioclet. & Max. AA. & CC. Soteriae.

LEX II.

ACta simulata, [c] velut nō ipse, sed eius [d] vxor cō parauerit, veritatis substantiam mutare non possunt. [e] Quaestio itaque facti per iudicem, vel praesidem prouinciae examinabitur. Dat. x. Calend. Maij. CC. Coss.

Contractus emptionis intelligitur esse factus causa pignoris, maximè quando apponitur pactum de reuendēdo. h. d. Salic.

Iidem AA. & CC. Maximę.

LEX III.

EMptione [f] pignoris causa facta, non quod scriptum, sed quod gestum est, inspicitur. Dat. Calē. Maij, Sirmij. CC. Coss.

Breuis est, & in ista est simulatio de persona ad personam, & ideo inspicitur vera persona, non simulata. hoc dicit Salic. Vel sic: Persona, quae verè contraxit, attenditur, non quae simulatè fingitur. h. d. Salic.

Iidem AA. & CC. Decio.

LEX IIII.

SI quis gestum a se, alium egisse [1] † scribi [g] fecerit: plus actum, quam scriptum valet. Dat. 8. Calend. Decemb. CC. Coss.

Erronea subscriptio vitiat actum. hoc dicit Bal. Vel sic: Subscribens se instrumento quod non legit, putans continere id, quod mandauit, vel quod sibi persuasum extitit, cum aliud contineat, sibi nō praeiudicat. hoc dicit Salic.

Iidem AA. & CC. Victori.

LEX V.

SI falsum [h] instrumentum emptionis cōscriptum, tibi velut [i] locationis, quàm fieri mandaueras, [2] † subscribere te, non relegentem, [k] sed fidem habentem suasit, neutrū contractum (in vtroque [l] alterutrius consensu deficiente) constitisse, proculdubio est. Dat. 13. Calen. Ianuar. CC. Coss.

SI quis.] CASVS. Mutuasti mihi x. quia maiores usuras stipulari non poteras, supposuisti Titium, qui potuit maiores vsuras stipulari, & stipulatus est, & in instrumento Titius, non tua persona comprehensa fuit. Actum, non scriptura, inspiciendum est. Vel pone casum, vt in gloss.

super ver. creditoribus.

2 † Subscribenti non relecto, si fidem habenti fuit. &c.

g *Scribi.*] Mutuatus sui decem, feci alium scribi in fraudem vsurarum, ut infra de vsur. eos. §. fina. Vel pone in vendente, qui faciebat alios vendere. sicut & supra eodem l. 2. posui in emente. & sic differt haec ab illa. Vel illa specialiter, haec generaliter. Vel ibi publica charta fuit, hic non. & facit infra si quis al. vel sibi l. cum propria, & infra ad Velleian. l. si cum. & infra de donat. inter virum, & vxor. l. si filij.

h *SI falsum.*] Procurator tuus, cum deberet locare domum mandato tuo vendidit eam, & fecit se subscribere, cum crederes locationem, sed erat venditio, nec vt venditio, quia non cogitasti, nec vt locatio valet, cum accipiens in hoc non consensit, ff. de contrah. empt. l. in venditionib. & inf. de donat. nec ignorans, & de rebus ali. non ali. l. 2. & ff. manda. l. cum mandati. & ff. de transact. l. cum Aquiliana.

i *Velut.*] instrumentum locationis tu credebas factum de locatione, & fuit factum de emptione.

k *Non relegentem.*] scilicet instrumentum.

l *In vtroque.*] scilicet contractu: nam in venditione non consensit, qui subscripsit: in locatione non consensit, quia accepit: sed supra eodem l. prima, vterque consensit veritati, & ideo valet.

DE COMMODATO.

Dixit superius de condictionibus, quibus petitur quid dari: nunc de actionibus ijs, quibus interesse petitur, quæ quia ex contractibus veniunt, de his dicit, præmittens de eo, qui gratia accipientis contrahitur.

TITVLVS XXIII.

De commodato.

Commodatarius de casu fortuito, non tenetur secundum simplicem naturã contractus, sed secundum naturam expressæ conuentionis potest teneri de casu fortuito. h.d. Bal. Vel sic: Commodatarius non tenetur de casu fortuito, nisi se ad id adstrinxerit pacto. h.d. Salyc.

Impp. Diocletianus, & Maximianus AA. Sciotæ.[1] †

LEX PRIMA.

EA quidem, quæ vi maiore [a] auferuntur, detrimento eorum, quibus res commodantur, imputari nõ solent. [b] Sed cum is, qui à te commodari [c] sibi bouem postulabat, hostilis incursionis contemplatione periculum amissionis, ac fortunam futuri [d] damni in se suscepisse [e] proponatur: præses prouinciæ, si probaueris eum indemnitatem tibi promisisse, placitum conuentionis [f] implere eum compellet. Dat. 6. Cal. Iunij, ipsis AA. Coss.

Qui intentat certam speciem contractus, debet probare formam, ex qua resultat illa species. h. dicit Bald. Vel sic: Commodator debet probare vsum finium, ad quem commodauit. hoc dicit secundum vnam lect. vel sic: Deducens certam speciem contractus in iudicio, debet illam probare si negatur. hoc dicit secundum aliam lectu. Salycet.

Ijdem AA. Aulizano.[2] †

LEX II.

CVm eum, qui temporalis ministerij causa suscepit [g] ancillam ad restitutionem eius bona fides vrgeat, consequens est, socerũ tuũ huius rei [i] cã tradidisse ancillam, adito præside prouinciæ, probare: vt fidem susceptam is aduersus quem supplicas, cõpellatur [k] agnoscere. Dat. prid. Non. Noué. ipsis AA. Coss.

Commodatarius tenetur restituere rem sibi accommodatam ad pignorandum. h.d. Bal. Vel sic: Res ad pignorandum commodata extenuato debito est restituenda. h.d. Salyc.

Ijdem AA. Soteriæ.[3] †

LEX III.

DE restituẽdis reb. quas marito [4] † obligandas pro se dederas, [l] postquam [m] debitum fuerit extenuatũ, [n] commodati [o] actionẽ etiam aduersus hæredes eius exercere potes. Dat. 3. Id. April. Sirmij, ipsis & Coss.

Breue est, & ideò non summatur. h.d. Salyc.

Ijdẽ AA. & CC. Faustinæ.

LEX IV.

PRætextu [p] debiti [q] restitutio commodati [5] † non probabiliter recusatur. Dat. 12. Calend. Decembr. ipsis AA. Coss.

EA quidem.] CASVS. Commodaui tibi equum, sine culpa tua perijt casu fortuito. an tenearis, quæritur? Dicitur, quòd non: & hoc in prima. Si verò vt duceres ad bellum tibi cõmodaui, & pepigi, vt tenereris: si ibi perijsset, teneberis. & hoc in secunda.

a *Vi maiore.*] cui resisti non potest, vt ff. quod met. cau. l. 2.

b *Non solent.*] iure ꝯctus, nisi vitio eius casus interuenerit, vt ff. eod. l. in rebus. in prin. & l. si vt certo, §. quòd vero. & §. seq. & Instit. quib. mod. re contrahitur ob. §. item is.

1 † al. Cicolæ.

c *Commodari.*] ff. cõmod. l. si de damno.

d *Futuri.*] nõ est contra naturam contractus, sed præter.

e *Suscepisse.*] speciali pacto, non generali, vt dixi. ff. si quis cau. l. sed & si. §. quæsitũ.

f *Conuentionis.*] contractus enim, &c. vt ff. deposi. l. 1. si conueniatur. & facit ff. loca. l. si domum. & de contrahen. emp. l. si quis fundum.

CVm eum.] Casus huius legis ponitur in glo. sed clarius dic sic: Commodaui tibi ancillam, vsque ad annum ad faciendum certum ministerium, puta lanificiũ? adueniente tempore non vis eam restituere: quia dicis lanificium non esse cõpletum, qualiter mihi succurrat, quæritur? Resp. quod probabo me ancillam vsq; ad tempus tradidisse, & eam recuperabo.

g *Suscepit.*] ex commodatione à socero tuo gener pro socero facit verba.

h *Socerum tuum.*] adito præside, &c. quòd est inf. Sed cur probat hic socer? immo commodatarius, qui affirmat ad certum vsum, & tempus sibi commodatum? Respond. hic constabat ancillam commodatam ad certum vsum, puta lanificium: sed dicebat commodator, quod ad certum tempus commodauerat. hoc probare debet. quia contra eum præsumitur, quod vsque ad finem ministerij commodauerit, secundum [r] Io. & sic ante tempus non debet reuocare, quod esset vsu finito, vt ff. commo. l. in commodato, §. sicut. Et dic, quod ancilla erat commodantis, vel aliena: non curo. ff. eodem. l. ita vt si fur. Vel aliter dicas, quòd ille commodatarius dicebat socerum suum ei donasse, nec obstabit suprà de probat. l. siue. quia ibi reali, hic personali actione agitur ex eo contractu.

r Et benè secundum Doct.

h *Huius rei.*] id est, ad certum tempus.

i *Compellatur.*] scilicet commodatarius.

k DE *restituendis.*] CASVS. Commodaui tibi codicẽ, vt pro te eũ obligares: soluto debito aduersus te, & aduersus heredem tuũ pro restituẽdo agã cõmodati.

l *Dederas.*] s. alicui.

m *Postquam.*] vel ante quandoque, vt statim dicetur.

2 † Aliazano. al. Elozano.

n *Extenuatum.*] id est, solutum.

o *Commodati.*] distingue ergo, cum rem meam obligo pro alio: aut trado illi, vt obliget, aut ego obligo pro illo. & si trado: aut gratis, & tunc datur actio commodati, vt hic. aut non gratis, & tũc præscriptis verbis, vel locati, vt ff. de præscript. verb. l. rogasti, §. fin. Si autem obligo pro alio: aut pro præsente, & tunc agit mandati, vt ff. manda. l. quod fidem. aut pro absente: & tunc nego. gest. vt ff. e. l. si vt certo, §. nunc videndum, & §. rem tibi. & ff. mandati. l. ex mandato. sed cum ego obligaui, agam pig. actio. contra creditorem soluta pecunia. Agitur autem his actionibus cum transactum est tempus, ad quod obligari passus sum rẽ. aut si tempus non sit expressum, agam cum diu est in solutione cessatum, vel facilis solutio est debitori, vt ff. mand. l. Lucius.

3 † Soteræ. Rem meã si obligo pro alio, quæ actio mihi com petat.

4 † al. dec. marito.

PRætextu.] CASVS. Debebam tibi decem, commodaui tibi equum: prætextu debiti nõ vis equum restituere, non probabiliter recusas eum restituere mihi.

p *Prætextu.*] nisi fecerit expensas iure commodati.

5 † al. commendati.

q *Debiti.*] à commodãte commodatario soluẽdi, non ꝓbabiliter recusat commodatarius restituere rem cõmodatam; nisi debitũ sit liquidũ, & commodatarius teneatur nõ in specie, sed ad æstimationẽ ꝓꝑ rei deteriorationem, siue ad interesse, & idem si cõmodatũ cõsistit in pecunia, vt diues appareat. & ita loquitur ff. de compensa. l. fi. & Instit. de act. §. in bonæ fidei. & nisi ꝓꝑ impensas probabiliter in re factas: nam tunc retinet, vt ff. eod. l. in reb. §. possunt, & acquir. poss. l. si quis rem. sicut & alias. de cond. indeb. l. si non fortem, §. si centum.

Cuiacius apud Pau. 2. sent. 12. §. vlti. reprehensus à Fornerio 2. selectio. 14. à se ipso defensus 9. obser. 37.

ADDITIO. Quod hæc glo. ĩ. dicit de pecunia commodata, intellige verum, si commodata sit vt quantitas. secus verò si vt species, quia tunc de ea iudicatur, vt de specie. l. plane. 1. §. 1. & l. sed & si certos, ff. de lega. 1.

DE PIGNORATITIA ACTIONE.

Q*Vod ex operis.*] CASVS. Obligaui tibi ancillam, vel fundum pro decem, quæ mihi mutuasti, quod ex operis eius, vel fructibus fundi lucratus es, computabis tibi in debitum, si verò fundum deteriorem fecisti, teneberis ad damnum resarciendum, vel ad debitum exonerandum admissa compensatione in eo, quo res deterior facta est per act. pign. hoc dicit cum l. seq.

TITVLVS XXIV.

De pignoratitia [1] † actione.

Fructus, & commoda rei pignoratæ sortem extenuant ipso iure creditore percipiente. h. d. Bald. Vel sic: Obuentionis rei pignoratæ à creditore perceptæ extenuant debitum. h. d. Salyc.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. ad Metrodorum.

LEX PRIMA.

EX [2] † pignore percepti fructus imputantur in debitum, qui si sufficiunt ad totum debitum, soluitur actio, & redditur pignus. si debitum excedunt, qui superfuerunt redduntur, [3] † videlicet mota actione pignoratitia. PP. Id. Octob. Apro & Maximo Coss. 208.

Imp. Alexan. A. Demetrio.

LEX II.

QVod [4] † ex operis [5] † [a] ancillæ, vel ex pensionibus domus, quam pignori detineri dicis, perceptum [b] est, debiti quantitatem releuabit. [c] Dat. Calend. Octob. Antonino 4. & Alexandro Coss. 221.

Fructus, qui debuerant percipi, extenuant sortem, sicut percepti. h. d. Bald.

Iidem A. Victorino.

LEX III.

CReditor, [6] † qui prædium pignori nexũ [7] † detinuit, fructus quos percepit, vel percipere debuit, in rationem exonerãdi debiti [d] computare necesse habet. [e] & si agrum deteriorem constituit, [f] eo quoque nomine pignoratitia actione obligatur. [g] PP. 6. Idib. Decemb. Antonino 3. & Alexandro Coss. 223.

Licet sit data vendendi facultas, non minus tamen potest interim auferri. h. d. Bal. Vel sic: Pactum, quod liceat creditori pignora vendere, non facit, vt si plus vendantur, illud creditor sibi lucretur: sed reddere debitori tenetur. h. d. Salyc.

Idem A. Hermeo, & Maximillæ.

LEX IV.

PActum [h] vulgare, quod proposuistis, vt si intra certum tempus pecunia soluta non fuisset, prædia pignori, vel hypothecæ data vendere liceret, non adimit debitori [i] aduersus creditorem pignoratitiã actioné. [k] PP. 12. Cal. Maij Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Creditor non tenetur de casu fortuito, qui tamen non præsumitur, nisi probetur. h. dicit Bald. Vel sic: Creditor non tenetur de pignore perdito sine eius culpa, vel vitio. Salyc.

Idem A. Dioscoridæ. [8] †

LEX V.

SI creditor sine vitio [l] suo argentum pignori datum perdiderit, [m] restituere id non cogitur: [n] sed si culpæ reus depræhenditur, [o] vel non probat manifestis [p] rationibus [q] [9] † se perdidisse, [r] quanti debitoris interest, cõdemnari debet. PP. 13. Calen. Maij, Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

---

[1] † Harme nop. 5.

[2] † Hanc l. restituit Cuiac. 2. obser. 31.

[3] † Vi. l. 4. inf. eod.

[4] † Quæ.

[5] † al. opetarum.

[6] † Facit ad hanc le.

[7] † al. sibi vexum.

[8] † Dioscoro.

[9] † Probationibus.

Pignoris amissio p creditoré probari debeat.

---

a *Ex operis.*] dicis à debitore.

b *Perceptum.*] vel percipi potuit, vt inf. l. prox. & l. fi. & in l. i. de distr. pig. l. fundum. & de pigno. l. si domitium. & ff. in quibus cau. pign. vel hyp. contra. l. cum debitor. & inf. de partu pig. l. 2.

c *Releuabit.*] vt ff. de pign. act. l. si pignore. in princ.

d C*Reditor Debiti.*] quia fidem adhibuisse debuit: vnde negligentia nocet ei. ff. commoda. l. 3. §. 1. vbi dicitur, res quæ deteriorata redditur reddi non videtur.

e *Necesse habet.*] vt s. l. prox. & j. de vsu. l. ex prædijs.

f *Constituit.*] dolo vel culpa, id est faciendo quod facere non debuit, vel omittendo, quod facere debuit: secus si furtos, vel maleficijs coercetur. vt ff. eod. l. si egatur, in fi.

g *Obligatur.*] vel ad damnum resarciendum, vel ad debitum exonerandum: admissa compensatione in eo quo res deterior facta est, vt j. e. l. creditor.

h P*Actum.* CASVS. obligasti mihi rem tuam pro decem, conueni, vt eam distraherem pecunia non soluta sua die: an pactum illud debitori præiudicet, quo minus agat pignoratitia ad id quod gerens excedit debitum, si per verbo pro maiori pretio sit fructus. an venditum vel quo mihi fine, in his adimatur actio pigno. si non vendidi, vel decem pro viginti, cum esset obligata pro decem, vel dolo vendidi, vel ante diem? Dis. quòd non.

h *Pactum.*] quod valet, vt j. de pact. pig. l. 1. & ff. de pig. l. si fundus, in fi

i *Debitori.*] tale pactũ nõ adimit, quin creditor possit petere.

k *Actionem.*] si fortè creditor plus vendiderit, vt ff. eod. l. quamuis, in fi. & l. sec. & inf. de iure dom. impe. l. fin. §. si verò creditor vel nondum vendidit, vel malè vendidit, vel dolo malo, vel ante diem, vt inf. si vendi. pig. aga. l. 1.

S*I creditor.*] CASVS. Si rem, quam creditori meo obligaui, sine culpa sua lata, vel leui perdidit, eam restituere non compellitur. & hoc in prima. Si verò dolo, vel sua culpa miserit, inse mihi tenebitur. & hoc in secunda. Si autem soluta sibi pecunia dicit se rem sibi obligatam amisisse, non creditur eius assertioni, nisi manifestis probationib. hoc ostenderit: quod si non probauerit, quanti mea interest, mihi condẽnabitur. & hoc in tertia.

l *Sine vitio.*] id est sine dolo, vel culpa lata, vel leui: de quibus tenetur creditor, vt Institu. quib. mod. re contrahi. ob. §. fin. & ff. eo. l. si cum vendéte, §. fi. & l. ea. & inf. de pig. l. sicut.

m *Perdiderit.*] & ita fortuito casu amisit.

n *Non cogitur.*] & ad debitum tenetur debitor, vt j. eo. l. proxi. in fi.

o *Deprehenditur.*] tenetur de dolo, & lata culpa, & leui.

p *Manifestis.*] nõ manifestissimis, sed in crimine hoc obtinet, vt s. de prob. l. sciant.

q *Rationib.*] & hoc ideo probatur, quia contrarium nõ monstratur.

r *Se perdidisse.*] hoc probare debet ẽm oés, scilicet quod perdidi pignus, vt j. de testa. l. publicat. & s. de testa. l. testium. in fi. & de h. instrum. l. sicut. Sed an sine culpa se perdidisse pbare debeat, sub iudice lis est, verbum Horatij. Bul. enim distinguebat, an debitor confiteatur amissum, vt tunc ipse debitor pbet culpam: aut diffitetur, & tũc creditor probet amissionem, & p consequens causam amissionis probare debet, scilicet sine culpa se perdidisse. & pro eo. ff. locati. l. si quis fundũ. alias si quis domum. §. imperator. & j. de periculo. tut. & ff. de exceptio. rei iudica. l. si rem. sed M. & Ioan. & H. & Azon. & nos per istius, dicimus enim indistinctè debitorem probare debere culpam, vt ff. de probat. l. quoties, §. dolo. & de adimen. tutor. chyrog. aphis in fi. accipien. & de lega. 2. l. omnia. atus l. cum ita. legatum, §. species. & inf. eo. l. si nulla. nec obstat l. ff. loca. l. si quis domum, §. imperator. nec illa, si rem. quia ibi probat eo modo, quod non probatur contrarium, vt infra quorum. non possunt. l. fi. lib. 12. Item pro nobis, quia potest vnum esse sine altero: potest enim creditor probare amissionem: nec tamen

men sine culpa. Item quia tantum debet facere confessio debitoris confitentis amissum, quantum & si creditor probauit, nec plus nec minus, ff. de inof. testa. l. qui de inofficio so. in fi. Item nec debet creditor in eo probando grauari, quo probato non debeat reuelari, vt supra de probatio. l. ad probationem. j. Ad l. autem de periculo tut. respõ. vt ff. solut. mat. l. Titia. secundã Ir. Item arg. j huic. l. sup. de fid. instru. l. fi. sed ibi solui. ADDITIO. Limita opinionẽ istius glo. habere veritatem in his casib. fortuitis, q de facili. & frequenter eueniunt sine culpa possessoris vt sunt vis hostium, impetus aquarum, & similes, pro quod allegat Sal. hic l. si merces, §. culpæ. ff. locati & l. pen. in princip. & ff. sol. mat. secus in alijs casib. fortuitis, qui sine culpa præsumpta de facili non eueniunt, vt est furtum, & similes.

2 † al. prouideri nõ poterant.

2 † Ex huiusmodi causa.

Casus fortuiti, qui nõ possunt præuideri, non veniunt in contractibus bonæ fidei, vel stricti iuris, h. d. B. Vel sic. Creditor de casu fortuito contingente in re pignorata non tenetur: nec à debiti petitione excluditur: nisi de contrario actũ fuerit, hoc dicit, Sal.

Idem A. Trophimæ.

LEX VI.

QVæ fortuitis casib. accidunt, cum præuideri[1] † non poterint (in quibus etiã aggressura latronum[a] est) nullo bonæfidei iudicio præstantur,[b] & ideo creditor pignora, quæ[2] † huiusmodi casu interierint, præstare non compellitur, nec à petitione debiti submouetur,[c] nisi inter contrahentes placuerit,[d] vt amissio pignorum liberet debitorem. PP. Id. April. Fusco & Dextro Coss. 226.

Creditor tenetur de damno sua culpa dato tempore obligationis. Bald. Vel sic. Creditor tenetur pignoratitia pro damno illato in re pignorata eius dolo vel culpa, & necessarios sumptus in ea factos recuperat, hoc dicit Sal.

Imp. Gordiannus A Iuliano.

LEX VII.

ij CReditor, qui fundos,[e] 3 † & domos pignori, vel hypthecæ accepit, damnũ in decidendis arborib. domibusque destruendis ab eo datum, in rationem debiti[f] deducere cogitur. Et si dolo, vel culpa rem suppositam deteriorem fecerit,[g] eo quoque nomine pignoratitia actione tenebitur, vt talem restituat qualis fuerat tempore obligationis[i]. Creditor autem necessarios[h] sumptus, quos circa res pignoratitias fecerit, exigere non prohibetur. PP. 13. Calendis, August. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

3 † Vel.

Vera amissio prodest, Bal. Vel sic. Creditor non tenetur si pignora sint pdita sine eius culpa, & perditio simulata præsumitur, si postea possidere reperitur, Salic.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Saturino.[4]

LEX VIII.

SI nulla culpa,[i] seu segnitia creditori imputari potest, pignorum amissorum dispendium ad periculum eius minimè pertinet[k]. ¶ Sane si simulata amissione etiam num eadẽ pignora (vi asseueras) à patre diuersa possidentur, aduersus eam[5] † experiri[l] potes. PP. 8. Calend. Mart. Præsenta & Albino Coss. 247.

4 † Saturnio.

5 † Eum.

Res perit domino rei: & nõ est inculpa, qui facit, quod fieri est consuetum, vel qui facit, quod facit maior pars hominum, h. d. Bal. Vel sic. Pignus repositum in loco, in quo pignora publice consueuerũt reponi, non perit periculo creditoris, nec debitor propterea liberatur à debito, h. d. Salic.

Impp. Diocler. & Maximian. AA. & CC. Georgio. al. Gettio.

LEX IX.

PIgnus in bonis[m] debitoris permanere, ideoque[n] ipsi perire,[o] in dubium non venit. Cum igitur asseueres in horreis[p] pignora deposita: consequens est, secundum ius perpetuum pignoribus debitori pereuntibus (si tamen

Quæ fortuitis. CASVS. Si creditor pignus sibi obligatum casu fortuito pdidit, vel p furtũ, nõ tenebit: nisi hoc ꝯuenerit, vt per casũ fortuitũ, aut alio mõ a mitteretur pignus, nõ teneret debitor soluere debitum.

a *Latronum.* qui palã hoies spoliant, vt & inf. depositi, l. 1. & in auth. vt nulli iud. §. pen. col. 9. in furto aũt dic. vt ff. pro soc. l. cũ duob. §. damna.

b *Præstantur.* ut ff. de pign. l. si inter, §. quid & inf. de pig. l. sicut & ff eo. l. si cum venderet, §. fin. & de nau. fen. l. fœnerator & ff. de fideiuss. amissi. in prin. & ff. de peri. & cõmo. l. mortis. & inf. locati. l. 1. & 4. & de contrahen. empt. l. fistulas, §. fi. & de peric. & cõmo. rei vẽd. l. hoc ita vẽsum, §. fi. & ff. cõmo. l. si vt certo, §. nũc uidendũ, & ff. de reg. iur. l. contractus. & de administ. rerũ ad ciuit. pti. l. 2. §. si eo tempore, & de præscri. verb. l. si tibi rẽ, 2. resp. & inf. mandat. à procuratore.

c *Summouetur.* vt in fi. quib. mod. re contrahi. obligat. §. fin. & infra de pign. seruo. & infra eod. l. pignus.

d *Placuerit.* specialiter, & incontinenti, vt supra de nego. gest. l. negotium.

Creditor. CASVS. Obligaui fundum, vel domum: destruxisti, an damni ratio sit habenda, quæritur? Resp. quòd sic, & compensabitur in debitam quantitatem, & hoc in prima. Idem est si dolo deteriorasti, quia act. pig. teneberis, vt tale restituas, quale recepisti, & hoc in secunda. Siquis vero sumptus vtiles vel necessarios & in re pignorata fecerit, eos exigere poterit. & hoc in tertia.

e *Creditor.* qui fundos No. p hypotheca est in re immobili: pign. i re mobili.

Hypotheca & pign. differunt.

f *Debiti.* i. in compẽsationem debiti.

g *Fecerit.* alias non fecit & ĩ facit deteriorem, & facit ff. eod. l. eleganter, §. si.

h *Necessarios.* & vtiles ut ff. eo. l. si necessarios, & ff. de pign. in summa. moderatos tamen, vt ff. eod. l. si seruos.

Si nulla. CASVS. Damnũ sine culpa creditoris rerum amissarũ non ad creditorẽ, sed ad debitorẽ ptinet & hoc in prima. Si vero creditor simulat se amisisse, cũ non amisit: si possidet, debitor aduersus eũ experietur pignoratitia act. & hoc in secunda.

i *Si nulla culpa* in faciendo, segnitia in omittendo, nam de vtraque tenetur, vt ff. eo. l. si seruos, & l. eleganter.

k *Pertinet.* vt sup. e. l. si creditor, in prin. & l. quæ fortuitis, & inf. de pigno. l. sicut, & l. seruos.

l *Experiri potes.* & facit j. de distrac. pig. l. qui sub imagine.

Pignus. CASVS. Cum pignus in bonis debitoris remanet, si perijt sine culpa creditoris, debitori non creditori perire dr. Si ergo libri tuum mihi obligasti, & in horreo deposui, & perijerũt: tibi nõ mihi perijt, & nihilominus habebo aduersus te debiti psecutionem.

m *In bonis.* i. dñio ut hic, & ff. de distra. pig. l. r. scriptum. in pri. & ff. de ædil. edi. l. quis sit fugitiuus. §. pignori, & ff. qui & a quib. manũ. lib. non fi. l. generaliter.

n *Ideoq.* non est bona rõ, adde ergo, cũ creditoris culpa non interuenerit.

o *Ipsi perire.* nisi creditori culpa possit imputari. ut sup. l. prox. vel pactum, ut sup. tit. prox. l. 1. uel mora, ut ff. deposi. l. si in Asia, §. fi.

p *In horreis.* & in tutiori loco reponi non poterant, ut ff. de

ff. de dam. infect. l. vtique, & de ami. tuto. l. tutor pro pupillo, §. primo.

a *Publice* Not. ar. ergo, quod non intelligitur culpa, quam con suetudo admittit. sic ff. de ædil. edict. quis sit fugitiuus §. apud Labeonem, & arg. ff. ad Maced. l. 3. Accur.

g *Dominium debes*. sed an creditor poterit dicere, non es dominus tu debitor, quia agis rei vendicatione? Quidam quod non, quia non potest referre quæstionem dominij, cum ab eo causam habeat, & pro eo hæc lex & inf. de non nu. pecu. l. 1. & infra de præsc. 30. an. l. si quis emptionis, §. sed hæc contra supra. Tu dic quod potest vti et dominum se esse tunc debet probare & quod hic dicit sufficere probare originem, verum est, nisi referatur quod dominij. Vel dic, probare hic originem sufficit, vt præscriptio non opponatur. Vel dicit vendicari dominium, i. rem suam per pignoratitiam actionem. & de hoc dixi infra de præscrip. 30. ann. l. si quis emptione, §. pen.

h *Si tueri*. cum ipse possidet.

i *Turbandi*. si quæstio sit, an debeas, vel non.

k Tu. s. debitor.

l *Per vendicationem*. i. per quasi Seruianam vel hypothecariam, quod idem est, vt inst. & act. §. item Seruiana.

m *Inducitur*. vt creditor probet debitum.

n *Et tibi*. s. eo probato.

o *Difficilis*. s. de iure, & post longum tempus: nec potest creditor obijcere, quare tam longo tempore debitorem dimiserit, vt hic, & inf. de non nu. pec. l. 1.

p *Vel oblatione*. vt ff. eo. l. si & de pignoribus l. creditor, & de lui. pign. l. fi. & de compensatio. l. in iniuncti. & ff. de mi. l. ait prætor. §. 1. & inf. de vsu. l. acceptam. Accur.

Pignus furtum uendicanti an possit dici non est dominus.

2 † Debita

3 † Facit ad hanc l. gl. 2. in c. ultim. post prin. gl. extra, de præscrip.

4 † Defensione.

5 † Damianio.

6 † Modus

7 † Appollodora.

Actio pignoratitia est personalis.

Nec creditores. CASVS. Mutuaui tibi 10. pro eis 10. rem tuam mihi pignori obligasti, & eam tenui spatio 10. annorum inter præsentes 20. inter absentes, an tibi debitum offerenti opponi possit a me vel a successore meo longi temporis præscriptio, quæritur? Dic, quod non: sed si debitam quantitatem offerres, & non eam recipere vellem, debes eam consignare & deponere: & debes probare rem mihi obligatam, & si neges pecuniam me tibi mutuasse, probare debeo, me tibi mutuasse siue numerasse, siue possideam rem obligatam, siue tu. & si hoc probato & oblato à te debito, & me recipere nolente consignato & deposito, facilis erit tibi pignoris liberatio. & hoc in secunda.

b *Successerunt*. i. ius vniuersum: secus in emptoribus vt inf. si aduersus creditorem l. diuturnum. & est ro. quia emptor tenetur tm rei vendicatione debitori, hic au. & et pignoratitia, quæ est personalis, & sic durat 30. annis, vt supra de consti. pec. l. 2.

c *Et deposita*. vt inf. de vsur. accepta, in iudicio autem sola oblatio sufficit, vt ff. eo. l. si rem, §. si. & l. aliena. §. 1. & ff. quib. mo. dis. pign. vel hypo. sol. ui l. item, §. 1.

d *Longi temporis*. s. decem vel viginti annorum, quia personalis est pignoratitia, vt infra de distra. pign. a vlt. & ideo eius vita 30. annis durat, vt d. l. de constit. pecu. l. 1. & infra quibus non ob long. temp. præscript. l. neque mutui. Sed quando nascatur dic vt ff. eo. l. si rem, §. omnis. Vel ideo hæres non præscripsit: quia successor est scientiæ eius, vt ff. de diuer. p scrip. l. an vitum, quia ergo creditor non præscripsit propter conscientiam rei alienæ, vt ff. de vsucap. l. pignori non dico propter malam fidem, sicut fructuarius & colonus, ut in stitu. per quas personas nob. acquiri, ut, §. sed bonæ fidei. itē in hrd. Sed an longissimo tempore pscribet? Ioan. vtique.

e *Possunt*. quantum ad cursum vsu ratum.

f *Originem*. idest, te obligasse ei rem & tradidisse, & sic præsumitur habere hodie, quia ab isto habuit, alias secus, nisi possedisset tempore litis contestatæ, vt supra ad exhiben. l. non ignorabit cum ergo possidere præsumatur rei vendicatione tenetur. alias non teneretur, vt sup. de alie. iu. mu. cau. fa. leg. 2.

in horreis, quibus & alij solebant publicè [a] vti, res depositæ sint) personalem actionē debiti reposcendi causa integram te habere. PP. 6. Nonas Maij. Mediolani AA. Consulibus.

Soluto debito, vel oblato & consignato legitime, creditor possidens pignus conueniri potest a debitore duplici via, s. rei vendica. & pignoratitia directa. Econtra autem si debitor possidet, nec debitū sit solutum, vel legitimè consignatum: conuenitur a creditore hypothecaria, præscriptione longi temporis non obstāte in aliquo casuum prædictorum. h. d. Bal. vel sic: Debito verè soluto uel oblato, cō signato & deposita, debitor à vendicando pignore non potest submoueri longi temporis præscriptione: tamen agēs rei vindicatione debet probare causam suæ intentionis: & creditor excipiens de pignore vel agens hypothecaria debet probare suam exceptionē vel hypothecariæ actionē, a qua debitor liberatur, si probet debitum solutum uel oblatum & depositum, h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Apollodore. [7] †

LEX X.

Nec creditores, nec qui his successerunt, [b] aduersus debitores pignori quō dam res nexas petentes, reddita iure debiti [2] † quantitate vel his non accipientibus, oblata, & consignata, & deposita, [c] longi [d] temporis præscriptione muniri possunt. [e] vnde intelligis, quòd si originem [f] rei [3] † probare potes, aduersario tenente, vendicare dominium [g] debes.

¶ Vt autem creditor pignoris defensione [4] † se tueri [h] possit extorquetur ei necessitas probandi [i] debiti, vel si tu [k] teneas, per vendicationem [l] pignoris hoc idem inducitur, [m] tibi [n] non erit difficilis, [o] vel solutione vel oblatione, [p] atque solenni de positione pignoris libera. D. Non. Maij, ipsis CC. & Coss.

Pignoratitia competit soluto debito, hoc primo. Creditor non potest hypothecam sine pacto, vel iudicis decreto inuadere, h. d. secundo. Bald.

Ijdē AA. & CC. Ammia. [5] †

LEX XI.

Pignoris causa res obligatas [q] soluto debito restitui dēre, pignoratitiæ actionis natura declarat. [r] quo iure, [6] † si titulo [s] pignoris obligasti [t] mancipia, per eandem actionem [u] vti potes, nec creditor citra conuentionē, [x] vel pręsidalem iussionem debiti cā res debitoris arbitrio suo auferre potest. D. 5. Cal. Ian. Sirmij ipsis CC. & Coss.

Pignoris. CASVS. Soluto debito res obligata per actionem pignoratitiam restitueda est. si ergo mancipiū mihi obligasti & debitum soluisti, per act. pign. mancipium poteris recuperare, an vero si non soluisti, propria auctoritate possis res tuas mihi obligatas inuadere, quæritur? Resp. quod non, nisi ab initio conuenit, vel iussus iudicis interuenisset.

q *Obligatas*. & traditas.

r *Declarat*. vt inf. de lui pig. l. si. in fi. Et quod dicit soluto. dic vel alias satisfacto, vt ff. eo. l. si rem, §. omnis.

s *Titulo*. non est titulus, sed dic, id est, modificatione possidendi.

t *Obligasti*. idest, tradidisti.

u *Actionem*. pignoratitiam, non tua auctoritate.

x *Conuentionem*. vt si conuenit, ut non soluto debito liceat creditori auctoritate sua rem accipere obligatam.

y *Vel præsidalem*. per quam licet etiam sine pacto: sed si dens pro nullum horum interuenerit, & creditor abstulerit sua au. pria auctoritate. tenetur lege Iulianus, de vi. & incidit in edictum ricat e qua diui Marci, vt ff. quod met. cau. l. extat. & l. pen. Item ui bo. actione te norū raptorū, si res est mobilis, vt inf. vi hono. rapto. l. res, neatur quamuis

Creditor pignus uel hypothecam inuadere.

quamuis autem ex conuentione liceat auferre: tamen ciuilius faciet cum iudicis auctoritate, vt l. contraria,]. de pign. l. creditore. Item adhuc contra. ff. de dam. infec. l. vtique: sed ibi inquilinus erat suspectus, ne recederet, vel ibi locator quodammodo etiã prius vĩ habere possessionem pignoratitiam, vnde meritò sua auctoritate capit, vt argu. ff. in qui. cau. pign. ta. contrahitur. l. est differentia.

QVò minus.] CASVS. Si prædiũ mihi obligasti, & certo spatio decem, vel viginti ann. fructus percepi, an facta cõpensatione fructuum & debiti, vsque ad concurrentem quantitatem, & residuo soluto vel ablato, cõsignato, & deposito, me restituere nolente tibi prædium pignoratũ obstare possit longi temporis p̃scriptio, quæritur? Dicitur, ꝙ non. Viui.

a *Accepit.*] vt s. e. l. j.

b [*Solueretur.*] consignatione tñ eius facta, vt dixi sup. eod. l. nec creditores, in fi.

c *Durant.*] nec perdita, nec diminuta: aliàs nõ tenetur, nisi in culpa fuerit, vt supra eo. l. creditor, qui fundos.

d *Defenditur*] s. creditor, vt & dixi sup. eo. l. nec creditores. & facit. ff. de vsur. l. debitor.

1 † Saturnino. aliàs Herisco. al. Erusco.

2 † Creditores. Aliàs his notis [] inclusa, desunt.

DE INSTITORIA & exercit. actione

Dixit, qualiter ex nostris conueniamur cõtractibus: nũc qualiter ex alienis: & de duobus generibus cõtractuum præmittit, in quibus insolidũ tenemur. Vel dixit de pignore, ꝙ est accessoriũ: nunc de alijs accessorijs. Est. n. in cõtrahẽte seruo vel filio obligatio pricipalis, naturalis, & ciuilis, vel naturalis tantum.

3 † 53. Eclog. 1. ad. de Harmenopu. 2. titu. 11.

SEruus.] CASVS. Si seruum tuum alicui stationi prępostuisti ad emendũ frumentum, vel vendendum: quæritur, quæ actio locũ hẽt? Rñd. ꝙ institoria. & hoc in prima. Si verò in eam causam ei mutaui decem, qua act. eũ habebam obligatũ? Rñd. ꝙ institoria. & hoc in secunda. Si verò non in eam fortè causam mutuaui, sed in rem tuã versa est: de in rẽ verso habebo te obligatũ.

e *Seruus.*] nam & serui, & omnes possunt esse institores, vt ff. eod. l. sed & si quis meam rem, §. parui.

Fructus extenuãt sortem: quod intellige, quando cum sorte recipiunt functionem, vel à principio, vt pensio domus, vel ex post facto, quia sunt consumpti, vel quasi puta commixti, ita quòd non possunt discerni. Bal. Vel sic: Creditor fructus perceptos computat in sortem; & residuo soluto, pignus tenetur restituere: nec longi temporis præscriptionem potest opponere. h. d. Salyc.

Ijdem AA. & CC. Herscisco. 1 †

LEX XII.

QVò minus fructuum, quos creditor ex rebus obligatis accepit, [a] habitatione, ac residuo debito soluto, vel, (si per creditorem 2 † factum fuerit, quò minus solueretur [b]) [oblato, consignato, & deposito] pignora, quæ in eadem causa durant, [c] restituat debitori: nullo spatio longi temporis defenditur. [d] Dat. 12. Calen. Decemb. CC. Coss.

TITVLVS XXV.

De institoria, & exercitoria actione. 3 †

Ex contractu serui institoris dominus tenetur institoria insolidum: sed si non est institor, tenetur dominus, quatenus in rem suam est versum. hoc d. Bald. Vel sic: Seruus institor domini ex causa suæ institutionis obligat dominum insolidum: non institor verò, vel ex causa non suæ institutionis, obligat de in rem verso tantum. hoc dicit Salyc.

Imp. Antonin. A. Hermeti.

LEX PRIMA.

SEruus [e] tuus pecuniam mutuam accipiendo, ita demum te institoria actione obligauit, si cum eum officio alicui vel [f] negotiationi [g] exercendæ præponeres, etiam vt id faceret, [h] ei permissum [i] à te probetur. [k] Quòd si hæc actio locũ non habeat, si quid in rem tuam versum probabitur, actione in eam rem p̃posita, [l] cogeris exoluere. PP. 8. Cal. Sep. Duobus Aspris Coss. 213.

Ex contractibus serui dominus de peculio duntaxat tenetur: nisi alia ratio augeat obligationem, vt præpositio vel versio in rem domini. h. d. Bal. & Salyc.

Imp. Alexander A. Callisto.

LEX II.

EX contractib. seruorum quãuis de peculio duntaxat domini teneantur, de eo tamẽ, ꝙ in rem eorum [m] versum est, vel cum institore ex causa, cui præpositus fuit, contractum est: etiam insolidũ conueniri posse, [n] dubium non est. [o] PP. 3. Calen. Maij, Alexandro A. 2. & Marcello Coss. 227.

Ex deposito facto penes institorem, tenetur dominus. h. d. Sal. Vel sic: Ex illo contractu datur institoria, vel exercitoria, qui celebratus est ob causam, in quã fuit positus. & intelligo tacitè, vel expressè. h. d. Pau. de Cast.

Idem A. Martiæ.

LEX III.

INstitoria tibi aduersus eũ actio competit, à quo seruum mensę prępositum iudicis: si eius negotij causa, qđ per eum exercebatur, depositam pecuniam nec redditam, potest probari. [p] PP. Non. Maijs, Agricola, & Clementino Coss. 231.

f *Vel.*] pro id est.

g *Negotiationi.*] dominicæ, non peculiari, quando non institoria, sed tributoria sibi vendicat locum, ff. eod. l. sed & si pupillus, §. penult.

h *Faceret.*] id est acciperet mutuum.

i *Et permissum.*] tacitè vel expressè.

k *Probetur.*] qđ fieri intelligitur, quando ad emendas merces eum præposuit: nisi nominatim hoc prohibuerit, vt ff. de instit. l. cuicũque, §. nõ tamen. & §. seq. & ff. ad Macedo. l. sed Iulianus, §. interdum. Et arg. ff. de exer. act. l. 1. §. non autem. Et no. ꝙ ad hoc, ꝙ ista actio locum habeat, tria ꝯcurrere oportet vt in exercitoria, scilicet quod ei mutuaueris pecuniam in eam causam, in qua est præpositus expressè vel tacitè. Item ꝙ scias eum præpositũ in eam causam: licet Ia. in hoc contradixerit. Item quod in eo loco mutues, vbi res ex pecunia tua comparanda reperiatur, vt ff. de exercit. l. 1. §. non autem. & l. fina.

Exercitoria locum habet tribus concurrentib.

l *Proposita.*] de in rẽ verso, vt]. l. proxi.

EX contractibus.] CASVS. Seruo meo pecuniã mutuasti, & in rem meam versa est: p̃posui seruum alicui negotiationi, & in eam causam mutuasti ei: habebis me obligatum insolidum: licet aliàs de ꝯtractibus seruorum domini duntaxat de peculio teneantur.

m *Eorum.*] scilicet dominorum.

n *Posse.*] s. dominos. Accurs.

o *Dubium non est.*] ad hoc concor. ff. eod. l. cuicumque, in princ. & si non est dominus soluendo, conuenitur institor, si est homo liber, vt ff. de instit. l. 1. in fi. & l. 2. Accurs.

INstitoria.] CASVS. Si penes seruum tuum, quem mensæ nummulariæ præposuisti, aliquam quantitatem pecuniæ in eam causam, vt meã cum tua cambirem, deposui: si probem depositũ, & non redditum probas, eo ipso quod non probatur contrarium: habebo te obligatum institoria.

p *Potest probari.*] quod est eo ipso, quod contrarium non probatur, vt inf. qui mili. non pos. l. penult. & fi. lib. 12. nec enim iste deponens probat non redditam, cum sit negatiua, vt sup.

vt suprà de prob. l. actor. & dic depositam, vt tamen si vellet vteretur, vt ff. si cert. petat. l. si quis nec causam. Vel deposuit, cum posteà cambire secum proponebat: aliter non contraherent in causam, in qua esset præpositus. & facit ff. eodem. l. cuicumque, §. sed & si in mensa.

Etiam mulieres tenentur institoria, & exercitoria. h. dicit Bald.

Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Antigonæ.

LEX IV.

ET si à muliere [a] magister naui [b] † præpositus fuerit, ex contractibus eius ea exercitoria actione ad similitudinē institoriæ tenetur. PP. 13. Cal. Nouemb. Sirmij CC. Coss.

1 † aliàs nauis.

Ex contractu præpositi ad mutuum accipiendum, obligatur præponens ad exemplum institoriæ. h. d. secundum Bal. Vel sic: Ex contractu facto cum procuratore speciali, datur contra dominum vtilis institoria. h. dicit Pau. de Castro.

Ijdem AA. & CC. Caio. [2] †

2 † Caio.

LEX V.

SI mutuam pecuniam acciperet à te Demetriano [c] Domitianus mandauit, & hoc posse probare confidis, ad exemplum [d] institoriæ eundem Domitianum apud competentem iudicem potes conuenire. [3] † Da. 4. Cal. Nouemb. ipsis CC. & Coss.

3 † Conuenisti.

Ille, qui sequitur voluntatem alicuius, perinde est, ac si sequeretur mandatū eius. h. d. Bal. Vel sic: Ex contractu celebrato cum seruo de voluntate domini, tenetur dominus insolidū ad exemplum institoriæ. Salyc.

ET si.] CASVS. Sicut mulier ex facto, si quem præposuit alicui negotiationi, tenetur institoria: sic ex facto magistri, si quem naui præposuit, tenetur exercitoria, & hoc ad exemplum institoriæ.

a *Et si à muliere.*] tractat de vltima parte rubricæ.

b *Tenetur.*] sicut teneretur institoria, si negotiationi præposuisset, vt ff. de instito. lege sed & si quis meam, §. parui. sic & in ista, vt ff. de exercit. l. 1. §. cuius, & §. parui. & erat huius legis dubium: quia videbatur intercedere, sed non est verū: imò rem suam agit, vnde cessat Velleianum, vt ff. ad Vellei. l. si mulieri 2.

SI mutu.] CASVS. Domitianus mandauit Demetriano institori suo, vt acciperet mutuam pecuniā à Titio expendēdam forte in negotijs suis, qua actione habet Titius dominum obligatū? Respon. quod vtili institoria ad exemplum directę: quia directa non datur, quia negotium vnum fuit mandatum, vt ff. eodem. l. in eum. secus si plura, vt ff. eodem, l. cuicumque, §. 1. vel quid mutuauit Demetriano cōtemplatione Domitiani, tunc agitur neg. gest. act. ad exemplum instito. vt ff. de negot. gest. l. liberto. Vel dic datur institoria non solemnis ad exemplum directæ solemnis, quæ olim dabatur, quæ iam sublata est, vt ī. de formu. l. 1.

c *Demetriano.*] seruo suo: si autem creditori mandasset, haberet contra eum creditor actionem mandati, vt infrà manda. l. si literas.

d *Ad exemplum institoriæ.*] scilicet directæ. sed cur non datur directa hoc casu? Respon. quia vnum negotiū fuit mandatum, vt ff. eo. l. in eum, in prin. secus si negotium pecuniæ generaliter, vt ff. eod. l. cuicumque, §. 1. Alij dicunt, quod mutuasti Demetriano contemplatione Domitiani, & sicut dicunt dari negotiorum gestorum ad similitudinem institoriæ, vt arg. ff. de neg. gest. l. liberto, in princ. Vel dic tertio ad similitudinem directæ, quæ cum sollemnitate dabatur, olim, quæ hodie est sublata, vt ī. de formu. l. 1. & distingue circa hoc, vt dixi sup. si cert. pet. l. cum qui mutuam.

Dominus qua actione teneatur ratione ꝗ. Gras cum seruo celebrati.

QVi secutus.] CASVS. Lex ista dicit, si contraxi cum seruo tuo voluntate tua, tu ad instar directæ institoriæ teneris mihi institoria vtili insolidum, hoc dicit.

e *Ad instar actionis.*] scilicet directæ: quia non instituerat, sed semel contrahere iusserat. vt dixi ī. l. proxi. vel ad instar eius, quæ olim proponebatur cum solēnitate. Vel dic, quod loquitur, quādo dñi voluntate contraxisti cum seruo, puta, ꝙ iussit, & tenetur in solidum, quòd iussu, vt ff. qđ iussu. l. 1. sicut aliàs si teneretur institoria, teneretur insolidū. & hoc dicit hic. Potest poni & aliter sm Io. vt dicas voluntate domini te cōtraxisse habita inter dñm, & seruum: & tunc cessat, quod iussu, vt dñt, qđ nō placet, vt ff. qđ iussu. l. 1. Alij dñt mandatum seruo, vt accipiat mutuum: sed non est dictum a quo: tunc enim teneretur quòd iussu, sed nos non distinguemus. Alij dñt mutuantem dedisse contemplatione dñi, & sic dari negotiorū gestorū ad instar institoriæ, vt ff. de neg. gest. l. liberto, in prin. & facit ad legem istā. ff. de in rem ver. l. si res, §. 1. sed quidā assignant eam priam.

f *Conuenit.*] actione quod iussu.

Ijdem AA. & CC. Onesimæ. [4] †

4 † Onesimæ. al. Dionesimæ.

LEX VI.

QVi secutus domini voluntatem, cum seruo ipsius habuit contractum, ad instar [e] actionis institoriæ rectè insolidum [5] † dominū conuenit. [f] Dat. 14. Calend. Decemb. CC. Coss.

5 † al. pro solido.

TITVLVS XXVI.

Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotiū gestum esse dicetur, vel de peculio, siue quod iussu, aut de in rem verso. [6] †

6 † 17. Eclog. 7.

Ex officio tutelæ, vel curæ gestæ per filium, pater non obligatur, nisi peculiotenus, & de in rem verso: nisi huiusmodi tutelæ ex decurionatu, in quo pater consenserit, sumpsit officium: quia tunc tenetur insolidum. hoc dicit Baldus.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Ælio. [7] †

7 † Æliæ.

LEX PRIMA.

CVm filiusfamilias tutor, aut curator [g] datur, [h] pater [i] tutelæ, vel negotiorum gestorum iudicio de peculio, & de in rem verso [k] conueniendus est.

¶ Quòd si voluntate eius filius decurio sit creatus, & à magistratibus tutor constitutus: [l] pater insolidum sa-

QVOD CVM EO, qui in alie. &c. Prima pars rubri. est generalis, sequētes tres speciales, & dātur non insolidum hæ actiōes, sed quatenus est in peculio, & quatenus est iussum, & in rem versum.

CVm filiusfamil.] CASVS. Filiusfam. fuit in testamento datus tutor: quatenus ex administratione pater teneatur, quæritur? Resp. quod tenetur vtili actione tutelæ, quatenus est in peculio, vel de in rem verso, si in rem eius versum est, vel nego. gest. cum filius erat curator. & hoc in prima. Si verò voluntate patris creatus fuit decurio, & à magistratibus datus tutor, tenebitur pater in solidum. & hoc in secunda. Et perinde tenetur insolidum tutelæ, sicut si aliquod publicum munus filius administrasset, & malè. & hoc in tertia.

g *Curator,*] in testamento: sed indiget confirmatione, vt Instit. de cur. §. primo.

h *Datur.*] in testamento, agnouit pater, vel non, vt ff. de admin. tut. l. Lucius. 1. secus si à iudice, quia tunc tenetur insolidum, si agnouit, vt ff de tu. l. si filius, quæ est contra, vel ibi sciuit, & agnouit. hic licet sciuit non agnouit.

i *Pater.*] agnoscens vel non: vt dixi.

k *In rem verso.*] contra. ff. de tut. l. si filius. & ibi sciuit, & consensit: hic non. & ibi publicum auctoritate, & vtilitate, vt decurionatus.

l *Tutor constitutus.*] i. filius primo factus decurio. Duobus ergo

Pater quē admodum tenear pro filio suo tutore.

ergo casibus propter tutelam à filio factam tenetur pater in solidum, quando à iudice datur & agnouit pater, ut d. l. si filius. Item & quando à iudice: sed prius erat factus decurio voluntate patris, vt hic. Item alijs duobus tenetur de peculio & de in rem verso, scilicet, quādo à testatore agnouit pater vel non, vt d. l. Lucius. Item quādo à iudice, & pr̄ nō agnosceret, vt d. l. si filius.

1 † Inductum.

a *Idonus.* s. tutelæ nā placuit &c. vt instit. de excu. tut. in principio.

b *Munerum ciuilium.* quæ sunt publica auctoritate & vtilitate, vt consulatus & p̄fectura, nā & ibi pater tenetur in solidum, q̄a fideiubere v̄r, vt ff. ad municip. l. quoties, & familiæ erciscundæ l. si filia. aliis l. si vni, §. idē scribit. §. quantum ad rempublicam. si aūt magistratus existēs malū daret tutorem, & sic alium à republica læderet, de peculio teneretur pater, vt ff. de pe. l. 3. §. fi. & de magi. conue. l. 1. §. fi.* Sin autem munus est publicum auctoritate, sed vtilitate priuatū, vt tutela dic, vt dictum est.

2 † Hāmio

† Hæc aliter conciliat Cuia. lib. 10. obser. c. 34.

3 † Contracta.

4 † Et.

tisfacere cogit: cum id onus [a] exemplo cæterorum munerum ciuilium [b] introductum [1] † intelligatur. Dat. 7. Id. Nouembris, Dextro 2. & Prisco Coss. 197.

Actio naturaliter formata in solidum, ex accidenti moderatur, quatenus quis facere possit, h. d. Bald. Vel sic. Si filiusfamilias qui patris, vel propria voluntate contraxit, ab hæreditate patris se abstinuit: inquantum facere potest, duntaxat cōueniri debet, hoc dicit, Salice.

Ijdem AA. Annio.[2] †

LEX II.

Eius rei nomine, de qua cum filiofamilias contractum [3] † est, siue sua voluntate,[c] siue eius,[d] in cuius potestate fuit, siue in peculium ipsius, siue in rem patris ea pecunia redacta est, [4] † si paterna [e] hæreditate abstinuit, actio nē, nisi in id quod facere possit,[f] non dari,[g] perpetui edicti interpretatione [h] declaratum est. PP. 8. Calend. Decembris, Dextro 2. & Prisco Coss. 197.

Paria sunt mādare & subscribere, h d. tex. cum glo. Et sic no. quod subscriptio domini habet vim mandati. h. d. Bal. vel sic, ex contractu celebrato cum seruo, etiam domino inscio tenetur dominus de in rem uerso, hoc dicit Sal.

Eius rei. CASVS. Si cum filiofa. cōtraxeris sine voluntate patris. vel cum patris voluntate, siue illa pecunia versa est in peculium filij, siue in rē patris, & pater decessit alio hærede instituto, & ab hæreditate abstineat, in id, quòd facere potest deducto ne egeat filius conuenietur.

c *Voluntate.* scilicet, tantum.

d *Siue eius.* subaudi siue & eius.

e *Si paterna.* quasi dicat nō solū, si viuo patre fuit emancipatus. Sunt. n. sex casus in quibus inqūtum facere potest, cōdemnatur, vt ff. eod. l. 2. & de mino. leg. 3. §. sed vtrum, & de fideiusso. l. si dubitetur, §. filiusfamilias.

Filiusfa. i sex casib. in q̄tū facere. pōt cōdēnatur.

f *Possit.* deducto, ne egeat, vt ff. de reg iur. l. in condemnatione. Item & hoc posse facere dicitur, quod commode potest, vt ff. de verb. sign. l. nepos Proculo. Alij dicunt, inquantum patitur patrimonium, ut in eo, qui cessit bonis, ut insti. de act. §. fi. Sed quod secundum eos habent hi priuilegium? Respon. ut usuræ centesimæ post condemnationem non currant contra eos, quæ currerent, si insolidum damnarentur, quod non placet, sed in parentibus & patronis quibus sunt alimenta præstanda, dicunt idem, quod nos, scilicet condemnari, deducto ne egeant.

Alimenta sunt parentibus & patronis præstanda.

g *Non dari.* habita ratione, ne egeant, ut ff. de pecu. l. si filius.

h *Interpretatione.* idest, sententia, sed & uerba dicunt, ut ff. eod. l. 2.

Etiam. CASVS. Si seruo domino nec mandante, nec iubente, nec contractui subscribente pecuniam mutuaueras, & in rem eius versa est, de in rem verso habebis obligatum dominum.

i *Neque iubente.* vel etiam ratum habente, quibus casibus habet locū q̄ iussu, vt ff. quod iussu, l. 1. in princ. & §. si ratū. No. hic differētia esse inter iussum & mādatum, vt in authen. vt nulli iudic. §. & hoc verò iubemus, coll. 9. & dixi ff. quòd iussu l. 1. in princ. Itē q̄ dicit mandante, dic siue seruo siue cōtrahenti cum eo: licet P. dixerit q̄henti cū seruo tantum facto iussu habere locum quod iussu. Sed contra eum, ff. quod iussu l. j. in princ.

Mandatū & iussus differunt.

Imp. Antonin. A. Artemoni.

LEX III.

Etiam si non mandāte, neque iubente,[i] neque subscribente [k] domina, pecuniā mutuā seruo Priscæ dedisti: tn̄ ea, quantitas si in rē dominę eius iustis erogationib. versa est. de in rē verso apud suū iudicē eam conueni, consecuturus secundum iuris formā id, quod tibi deberi[l] apparuerit. Dat. 3. Calen. Iul. Læto & Cereali Coss. 216.

Nuncius seu merus minister ex contractu nullatenus obligatur, & vtrum sit nudus minister, cognoscitur ex causa, & forma, hoc dicit Ba. vel sic. Filius vt patris nuncius recipiens pecuniam patri debitam, vel creditam, nō obligatur, hoc dicit, Sal.

Idem A. Lucio. LEX IIII.

SI ex contractu patris iussu eius mutuam pecuniam accepisti,[m] teque eius hæreditate abstines, frustra vereris,[n] ne à creditoribus eius conueniaris. Dat. 5. Calend. Ianuar. Messala, & Sabino Cos. 215.

Filiusfamilias potest fide iubere pro alio si sit ætatis legitimæ, hoc dicit, Bald. Et tenetur in solidum: pater vero de peculio tantum. Sal.

Imp. Alexan. A. Asclepiadi.

LEX V.

NVlla res prohibet filios familias si pro alijs maiores vigintiquinq; annis fi-

K *Subscribente.* per quod videtur iubere, vt ff. quod iussu, l. 1. §. sed & si serui. Quid autem si prohibuisset? Respondetur nihilominus teneri de peculio, ut ff. de pecul. l. si quis §. etiam. Accur.

l *Deberi.* vt ff. de in rem verso. l. 1. in pri.

SI ex contra. in. CASVS. Mutuasti decem filio Titij iubente Titio, & tradidisti ei, ut ministro, vel nuncio: Titius decessit filio hærede instituto, sed ab hæreditate abstinente, numquid filius ex contractu patris tenebitur? Dicitur, quòd non.

m *Accepisti.* vt nuncius vel minister, ut ff. quod iussu, l fi. in prin. Et arg. ff. de p̄xene. l. 2. secus in obligando iussu patris quia tunc in solidum teneretur viuo patre adeo vt nec posset restitui in integrum, ut ff. de in integrum restitutio. minor. l. 3. §. sed vtrum, sed absente eo damnaretur, inquantum facere potest, ut ff. quod cum eodem, lege pater.

ADDITIO. Aduertas secundum Salic. hic cognosci, quod iste filius, ut nuncius patris accepit pecuniam mutuo, ex eo quia pater fuit ille, qui contraxit, sic filius capiendo illam pecuniam adhoc missus uoluit patrem solum obligatum esse, ex causa enim cognoscimus aliquem esse nuncium, ut quia uult dominum solum obligari. pro quo facit, l. fi. ff. quod iussu, & l. fin. ff. de institu. item ex forma nunciandi, quia scilicet, uerba sunt concepta in persona mittentis.

n *Vereris.* qui non succedit, non tenetur, ut hic, & infra ar. tu. l. cum.

NVlla. CASVS. Si filiusfamil. maior 25. ann. apud creditorem tuum pro te fideiussit, an teneatur, quæritur? Dicitur, quod sic, & hoc in prima. Et si cum patre de peculio agatur, utetur defensionibus suis, sed quibus non aperit

& hoc

& hoc in secunda. Tu dic deducendo quod sibi debetur vel alijs, qui sunt in potestate. Aliter intelligitur hæc secunda pars, sed dic vt in glo.

a *Actione*. ex stipulatu & insolidum dum est in potestate, vt ff. de iudic. l. tam ex contractibus & de actio. & obligat. l. filiusfamilias ex omnibus, & de fideiuss. l. si dubitetur l. si filiusfamilias, & infra de fideiuss. filius. & in hoc differt à seruo, qui fideiubere non potest. Item differunt in compromisso. Item in iudicio, vt ff. de pecul. l. 3. §. si seruus. & §. sed si filius. Item & in Macedoniano, vt instit. quod cum eodem, §. 1. & §. pen. Item seruus ex ante gesto nõ tenetur, sed filius sic vt ff. de nego. gesto. l. cum actum, & quod cum eo. per totum titul.

Filiusfa. & seruus differunt in multis.

b *Tecum* ò pater. veteris quidem tu defensionibus deducendo, quod tibi debetur, vel alijs, qui sũt in potestate tua. vt ff. de pecu. l. sed si damnum, §. præterea. Itẽ quia lapsus sit annus ab emancipatione filij, & ff. quando act. de pecu. est an. l. 1. in princ. Vel dic, tecum ò fili, cum velis defendere patrem. Vel dic quod conuenit is vt hæres patris, & tunc his duobus modis ex dẽ sunt defensiones, vt in primo casu. Vel dic quarto filium suo nomine conueniri. & dices de peculio idest propter peculium aut ex stipulatu, & dic defensionib. s. c. senatusconsulti Macedo. Vel qa sibi inuicem aliquid debeatur.

1† Martiano.

2† Vicem, Vl. Cuiac. 5. obie. 35.

S*I seruus*. CASVS. Seruo meo mutua sibi decẽ. & in locum vsurarum concessit ei habitationem cuiusdam domus meæ: nũ quid præiudicauit? Dicitur quod nõ: sed creditorem ingrediẽtem expellere potero.

deiusserint, actione [a] competenti aduersus eos teneri. Sed si duntaxat de peculio tecum [b] agatur, defensionibus si quæ tibi competũt, vteris. PP. 6. Id. Decemb. Maximo 2. & Æliano Coss. 260.

Seruus in præiudiciũ domini transfert possessionem rei dominicæ, & de facto immissum dominus potest expellere Baldus.

Impp. Valerian. & Galien. AA & Valerian. Cæs. Matrono.[1]†

LEX VI.

SI seruus tuus sine permissu tuo accepta pecunia mutua in vsurarum [2] † vicẽ habitandi facultatem creditori concessit, nullo iure aduersarius tuus hospitium [c] ex hac causa sibi vendicat, cum te serui factum non obligauerit, [d] & ingrediens [e] rẽ tuam, contra vim eius auctoritate cõpetentis iudicis protegeris. D. 12. Calen. Iul. Aemyliano, & Basso Coss.

Ex contractu serui tenetur dominus actione de peculio, quæ post mortem serui, vel eius statu mutato, durat anno, & si aliquid est versum in vtilitatem domini, datur de in rẽ verso, quæ durat perpetuo. Ex contractu vero cũ libero gesto non obligatur dominus, nisi pecunia in eius vtilitatem sit versa, uel ratum habuerit, hoc dicit, Sal. vel sic. Actio de peculio est perpetua, quousque viuit seruus, & in eiusdem potestate licet prætoria, quia est rei persecutoria non pœnalis sed mortuo seruo manumisso vel alienato, efficitur annalis à tpe mortis manumissionis vel alienationis. Actio vero de in rem verso semper est perpetua, etiam post manumissionem, vel alienationem, hoc dicit usque ad § alioqum. secundum Pau. de Ca.

Imp. Diocletianus, & Maximian. AA. & CC. Crescenti.[3]†

LEX VII.

EI, qui seruo [f] alieno dat pecuniam mutuam, quã diu superest seruus, [g] itẽ post mortem eius intra annum [h] de peculio in[4]† dominũ competere actionem, vel si in rem domini versa sit hæc quantitas, post annum etiam esse honorariã [i] actionem, non est ambigui iuris. Quapropter [k] si quidem in rem domini pecunia versa est, hæredes eius conuenire potes de ea summa, quæ in rem ipsius processit. Si vero hoc probare non potes, consequens est, vt superstite quidem seruo dominum de peculio conuenias, vel si iam seruus rebus humanis exemptus est, vel distractus, seu manumissus, nec annus excessit, de peculio quondam aduersus eum [l] experiri possis.

dic, non erat hic res peculiaris, sed dominica. unde dominus per se possidebat, per uim ergo ingrediendo magis suã retinere, quam alienam dicitur inuadere, ut ff. de vi & vi arma. l. 1. §. vi possidere. Vel tertio dico, peculiaris erat, sed seruus noluit dominum possessione priuare, quod ex eo patet, quia ad habitandum tantum concessit, alias auferret, vt d. l. peregre. Accursius.

e *Ingrediens*. scilicet, tu.

E*I, qui*. CASVS. Quantum durat actio de peculio, & de in rem verso, intendit hæc lex dicere, & loquitur prima pars in seruo, secunda in libero dicit ergo in hac parte generaliter, quod qui cũ seruo alieno contraxit, quamdiu super est seruus, vel post mortem eius, intra annũ habet dominũ obligatum de peculio, sed si in rem domini versum est, habet dominum perpetuo obligatum de in rem verso. Si vero seruus decessit vel alienatus sit, vel manumissus, & annus nondum excessit, ad uersus eũ, qui habet peculium, agere potes. & hoc in secunda. Si uero cum procura. meo contraxisti, & fidem eius (mutuando pecuniam) secutus es, nullam aduersus me habebis actionẽ nisi in rem meã versum sit, vel post factum cum eo ratum habuero, & hoc in tertia.

3 † al. Recienti.

4 † Contra

f *Ei qui seruo*. intentio huius legis est ostendere, quãtũ durat actio de peculio & de in rem verso.

g *Superest seruus*. manens in eadẽ causa. & hoc nisi actio præscriptione aliqua cõmuni tollatur.

h *Intra annum*. hoc si actio maiori tempore alias finienda esset, alioquin limitabitur suo tempore puta seruo uiuente per 29. an. & dimidium, quod non conueni dominum, postea enim non agam intra annum, sed intra sex menses tunc mortuo seruo. Item hoc uerum est, cum pura erat obligatio, alioquin contra, ut ff. quando actio de pecu. est an. l. 1. §. annus, & l. cum post.

c *Hospitium*. idest, facultatem habitandi, ut ff. quod iussu l. dominum, & infra si alie. res pig. da. sit. l. nexum. Et arg. supra de procu. l. procurator, & infra eodem, l. si liberam, §. quod si non.

d *Non obligauerit*. vt necesse habeas petere.

e *Et ingrediens*. tua auctoritate, & defenderis per uti possidetis interdictum. Sed nonne seruus dominium saltem possessione priuauerat, ut ff. de acquirend. possess. l. peregre § quibus explicitis. si ergo faceret sua auctoritate, in crimen 1. si quis in tantam, ninfra unde ui. l. si quis in... Solutio. hic incontinenti post obligationem serui ... dominus, arg. ff. de ui & ui ar. l. 3. §. cum igitur. Vel

Seruus an possit ... priuare.

i *Esse honorariam*. scilicet de in rem uerso.

k *Quapropter*. quod dixit in genere, dicit in specie.

l *Aduersus eum*. scilicet qui habet peculium, ut uenditorẽ, qui habet pretium peculij & serui. Et sic primo est conueniendus, & postea ipse emptor, ut ff. de pecu. l. si creditor, § primo, & l. si ex si duobus, § fina. & l. seq. & l. hinc quæritur, §. pen.

Cum

Supra locutus est Imperator de contractu celebrato cũ seruo alterius, an dominus ex illo teneantur, & qua actione, & usque ad quantum: hic loquitur, quando cum libero homine gerente negotium alterius, & recipiente mutuũ auctoritate illius, cuius negotium gerit, an dominus teneatur, & quando? Et respondetur, quòd si dans mutuum non habuit respectum ad dominum, sed ad illum, cum quo contrahebat: ille solus tenetur, & non dominus, nisi in duobus casib. s. si pecunia fuisset in rem domini versa, vel si dominus habuißet ratum contractũ. h.d. et reputatur singularis. Pau. de Cas.

¶ Alioquin, si cum libero [a] res [1]† eius agente, cuius precibus meministi, contractũ habuisti, & eius personam [b] elegisti: peruides [2]† cõtra dominũ nullã te habuisse actionem, nisi vel in rem eius pecunia processit, vel cõtractũ ratum habuit. [c] D. No. Apr. Bizantij AA. Coss.

Pater tenetur insolidum ex contractu filii, quando mandauit, vel iußit cum fieri, vel fideiußit pro eo. h.d. aliàs non tenetur, nisi de peculio, vel de in rem verso, nisi filium præposuißet negotiationi quæstuariæ: quia tunc etiam insolidum exercitoria vel institoria tenetur: ut sup. tit. 1. per totum. Pau. de Cas.

Ijdẽ AA. & CC. Diogni. [3]†

LEX VIII.

SI mandator pro filio tuo extitisti, vel iussu tuo cum eo, quem in potestate tua habuisti, cõtractum est, intelligis & sorti, & vsuris te patre oportere si te his oib. obligasti; [d] vt res, q̃ pignoris iure detinẽtur, [e] liberari possint. Quod fideiussor creditę pecunię itercessisti: teneri te ex ea [f] obligatiõe explorati iuris est. D. 3. Cal. Maij. CC. Cos.

Filiusfamilias ex contractu licito tenetur insolidum: & liberatus à potestate per emancipationem, ex illo conuenitur solũ, quatenus facere potest: & idẽ de morte patris dummodo hæres non existat. h.d. Sal. Vel sic. Filiusfaml. ex licito cõtractu insolidũ obligatur, & ẽt conuenitur viuente patre, et durãte paterna potestate, sed ea soluta, nõ tenetur nisi quatenus facere potest, nisi sit hæres patris in solidum, vel pro magna parte, quia tunc tenetur insolidum. Paul. de Cast.

Ijdem AA. & CC. Isidoro.

LEX IX.

SI ex alio * contractu, non ex illicita [g] mutui datione debitos extitisti, vel quod patrem tuũ in fidẽ [h] suscepisti, tã in patris positus potestate iure teneris, quã ẽt morte genitoris tui iuris effectus. Et si quidem patri hæres extitisti, [i] insolidum, alioquin inquantum facere potes, secũdum edicti formam. [k] Sed & si per emancipationẽ tui iuris effectus es, similiter [l]

a *Cum liber o.*] vt procuratore, vel negotiorum gestore alicuius, vel tutore, vel curatore. Non dicas possesso bona fide quia tunc distingueretur, an in peculium, quod ad se, an q̃d bonę fidei possessorem pertinet, vertisset: vt ff. de pec. l. 1. §. fi. & l. 2. & l. hinc quæritur. §. pen.

b *Et eius personam.*] s. tantũ secundum nos. [1] Alij dicunt etiam domini cõtemplatione fecisti.

1 Et bene secundum Paul. de Cast. hic.

c *Ratum habuit.*] his enim duobus casibus vtilis actio negotiorum gestorum habebit locum 9 dominũ secundum Gulielmũ vt infra. de reali. non ali. l. 1. & supr. de rei vend. l. mater. non directa, quia non eius nomine dedisti: vt ff. de neg. gest. l. si pupillis. §. sed si ergo. Alij dicunt hic hẽre locũ vtilem conditionem certi, & ad hoc q̃ teneatur sup. de procu. l. si pretiũ, & sup. tit. 1. l. si mutuam sed v̄r. Et his duobus casib. dñm nõ teneri, vt su. de tu. vel cura. l. si creditor. & su. si cer. pet. l. cum qui. Sol. illa secundũ istam, vel non datur in dominũ actio à principio, sed ex post facto sic, rato habito, vel in rem eius verso, vt hic: q̃d ĩ idem cum prima recidit. Sed quo põt habere ratum, cum eius noĩe non dederim? Respon. & si ego nõ dedi eius noĩe, ipse tamẽ accepit eius nomine: & ideo sua ratihabitione quæritur ei proprietas pecuniæ, vt ff. de neg. gest. l. si ego & sic teneri, cum re ipsa quasi suũ negotium videatur facta tali versione, & per talem ratihabitionem, vt ff. de neg. ge. l. si pupilli. §. item quęritur. Vel dic secũdũ alios, quòd licet nõ egerim, vt eũ haberẽ obligatũ, nec tã egi 9rium, s. vt non haberem eum obligatum, different enim hæc inter se. Et distingue circa hoc, vt sup. si cert. pet. l. eum qui pecuniam.

1 † Rem.

2 † Et prouides.

3 † al. Diogenio.

SI *mandator.*] CASVS. Si mandasti mihi, vt contraherem cum filio tuo, vel iussu tuo contraxi, non solum in sortem, sed etiam in vsuris, si pro sorte, & vsuris te obligasti, teneberis, vt soluas, ad hoc, vt pignora tua, & tuo nomine obligata liberentur, & hoc in prima. Sed si tu pater pro filio tuo fideiussisti, quando accipiebat pecuniam mutuo, indubitanter tu pater ex illa obligatione poteris conueniri, vt fideiussor, & & hoc in secunda.

d *Obligasti*] subaudi maximè, nam idem & si simpliciter acceptus sis, vt ff. loca. l. quæro in fi. respon.

e *Iure detinentur.* obligatæ. s. tuæ, & tua voluntate, vt & inf. man. l. si tibi. non autem videris permittere, vt obliget eo ipso, quod mandas mutuari ei, vt ff. quod iussu. l. dominum.

f *Ex ea obligatione.*] ex stipulatu, sicut extraneus teneretur. Est enim aliud iubere, & aliud fideiubere, vt ff. quod iussu. l. prima. §. quid ergo si fideiussierit. Et nota hac lege tres casus, quibus pater tenetur insolidum, cum mandauit, & cum iussit, & cum fideiussit. patet, quòd aliud est cũ mandauit alicui, q̃d contraheret cum filio, quo casu tenetur ei mandati, & quòd iussu, si est in re dominica, sed in peculiari solum quod iussu, & aliud cum filio iussit, quia tunc tenetur quod iussu, non mandati, siue in re peculiari, siue in dominica, tenetur etiã de in rem verso. Sed P. aliter dixit contra eum tamen est, vt ff. q̃d iussu. l. 1. in prin.

Pater ex filij contractu semper tenet insolidũ.

SI *ex alio.*] CASVS. Si filius tuus in potestate constitutus apud creditorem tuum fideiussit, pro te, vel cũ aliquo contraxit licitè, non accipiẽdo pecuniam mutuo contra Macedo. non solum dũ est in potestate, sed etiã si per mortem tuam sui iuris sit effectus, tenebitur pro rata, & si tibi hæres extitit, tenebitur insolidum, si non, inquantũ facere potest, idem si per emancipationem sui iuris sit effectus, ut s. conueniri possit inquantum &c.

* In scriptis exemplaribus. l. si ex alio & l. si mandator iunctæ sũt.

g *Ex illicita.* h.d. propter Macedonianũ, quia tunc nullo tpe tenetur aliquo modo vt inf. tit. 2. l. pen.

h *In fidem suscepisti.* fideiubendo enĩ pro eo teneris, ut hic, & infr. de fideiusso. l. filiusfamilias, & ff. de fideiussori. l. si dubitet. §. filiusfamilias, & ff. q. satisd. cogan. l. fideiussor. §. filius, & econtra pater quo filio. & dominus pro seruo. vt inf. l. proxi. & quod iussu l. 1. §. quod ergo. si autem soluisset pro parte, teneretur de in rem verso pater mutuam in hanc causam, vt ff. de in rem verso. l. si pro parte. in prin.

i *Heres extitisti.*] vel bonorum possessor, vel ex Trebelliano. Et dic in parte non modica, scilicet, ad minus in legitima, vt ff. eodem, l. secunda, & l. tertia, in princip. & l. 5. & primo.

k *Formam.*] hoc priuilegium perdit filius varijs ex causis, vt ff. eo. l. 5. §. 1. & vsque in fi.

l *Similiter.*] i. inquantum facere potes, vt sup. proxi.

SI liberam.] CASVS. Si seruus tuus liberam habens peculij administrationem, equas, quas habebat in peculio, cum fœtu vendidit, contractum reprobare non potes, & hoc in prima. Si vero seruus non habens liberam peculij administrationem res aliquas peculiares distraxit, nec dominium transfert, nec ementib. seruilē conditionem non ignorantibus parat causā vsucapiendi, si res fuit immobilis, & hoc in secūda emptor aūt, qui sciens res mobiles à seruo emit, furti tenetur, & hoc in tertia.

a *Si liberam.*] ff. de pec. l. procurator cui.

b *Liberam.*] quę specialiter est concedenda, vt ff. de pecu. l. q̄ Tuberonis. §. alia.

c *Rem dominicam.*] id est, peculiarem, alijs frustra diceret d libera administratione, nam & hæc peculiaris est dominica.

d *Eo ignorante.*] vel sciente, sed prohibente.

e *Non habent.*] quandoque transfert aliquis quod nō habet, vt dixi Insti. qui alie. licet. §. 1.

f *Scientibus.*] s. non habere liberam administrationem. sic sunt malæ fidei, qui emunt. Accur.

g *Initium.*] id est, titulum vel causam vsucapiendi. sic ponitur infra de præscrip. 30. an. l. 2.

h *Unde.*] quia nō habent iustum initium.

i *Præscriptionem.*] s. in immobilibus.

k *Ideoque.*] quia non ignorauerunt conditionem eorum. Acc.

l *Etiam furti.*] vt pro rebus mobilibus: vt inf. de furt. l. 1. & l. eos qui. nam pro immobilib. non fit furtum: vt insti. de vsuca. §. quod autem. Sic ergo distingue: quia si contraho cū seruo habente liberam administrationem, & bona fide, qđ iussu dñm conuenio: rei quoque mihi traditæ dñium acquiro vel vsucapiendi cām initium hi paro, vt ff. ꝑ iussu. l. 1. §. si iussu. & in prin. huius l. & ff. de pig. act. l. si conuenerit. 2. §. fin. & ff. de rei ven. l. si quis hac §. fin. & de acquir. poss. si seruus, si autem non habeat liberum, dominium non [transfert], vt in 2. respō n. huius l. & ff quod iuss. l. dominum. agō tamen de peculio, vt ff. de pec. si quis seruum. §. fin. i. Et si procedas, & quæras, an ementi causa vsucapiendi quæritur? hoc casu dico, si res incidit in vitium furti (quod est statum, cum seruus amouet furandi animo, si est res dominica, vt inf. de ser. fugi. l. 1. si verò peculiaris, cum tradita est scienti vel ignoranti: vt ff. de fur. l. interdum. 2. §. si res) certè non vsucapitur: vt insti. de vsucapione. §. furtiuę, si autem non incidit, & emptor putat seruum habere ius distrahendi: & sic est bonæ fidei, vt ff. de verbor. sign. l. bonæ fidei. vsucapit: vt ff. de vsucap. l. si seruus.

1 † Al. Diogeni & Aphrodisio

2 † Domini.

*Vi. Cuia. 15. obser. 18.

1 Intelligas illud in rebus peculiaribus non traditis ad vendendum, q̄m tales res ad vēdendū traditas pōt alienare si prin. ne cōcessione libere, quo facit. l. cum tabernam. cum ... not. ff. de pigno.

conueniri te posse, debes intelligere. Dat. 6 Idus April. Byzantij. CC. Coss.

Habens liberam administrationem potest alienare rem domini: non habens nō potest alienare, & quidem sciens rei vitium non habet iustum possessionis initium. h. d. Bal. Vel sic: Seruus habens liberam peculij administrationem potest res peculiares alienare, & dominium transferre aliàs secus, quia nec transfert dominium, nec vsucapiendi conditionem in scientem eius conditionem. h. d. Paul. de Cast.

Ijdem AA & CC. Aphrodisio.[1] †

LEX X.

SI liberam[a] peculij administrationē habens, equas de peculio cum fętu serui vē diderunt, reprobandi contractum dominus nullam habet facultatem. Quòd si nō habentes liberam[b] peculij administrationem, rem dominicam,[c] [2] † eo ignorante,[d] distraxerunt, neque dominiū, quod non habent,[e] in alium transferre possunt: neq; conditionem eorum seruilem scientibus,[f] emptorib. possessionibus iustum afferūt initiū.[g] vnde[h] non immerito nec longi temporis præscriptionē[i] huiusmodi possessorib. prodesse manifestum est: ideoque[k] res mobiles ementes a seruo,* etiam furti[l] actione tenentur. D. 5. Non. Octob. Sirmij. CC. Coss.

Ex contractu facto cum seruo, vel ancilla impubere, non tenetur dominus simpliciter de peculio sed eatenus, quatenus peculium est locupletatum. h. d. secundum intellectum gl. & doct. regulariter autem actio de peculio datur contra dominum vsq; ad vires peculij, etiam si ex tali contractu peculium non fuerit in aliquo locupletatum quia in peculium non est versum ex illo contractu. h. d. Paul. de Cast.

Ijdem AA. & CC. Attalo.

LEX XI.

CVm ancilla[m] contrahenti (quam iure[n] non obligari posse constat) aduersus dominum inquantum locupletius[o] eius peculium factū est, ea superstite, ac post mortem eius intra vtilem[p] annum dandam actionem, non ambigitur. D. Prid. Cal. Decemb. CC. Coss.

Dominus per seruum non obligatur de iure ciuili, subtilitate tamen ex edicto pretoris tenetur de peculio, & de in rem verso. h. d. tex. secundum Ba. Vel sic: Actio de peculio datur deducto eo, quod domino debetur à seruo. h. d. Paul. de Cast.

Ijdē AA. & CC. Victori.[3] †

LEX XII.

DOminum per seruum obligari non posse,[q] tantum de peculio (deducto [4] † scilicet quòd naturaliter seruus domino debet,)[r] eius creditoribus dari actionem: vel quid in rem eius versum probetur, de in rem verso, edicto perpetuo declaratur. Dat. 13. Calen. Febr. Sirmij. CC. Coss.

CVm ancilla. CASVS. Cum ancilla tua impubere contraxi, mutuando ei 10. an habeā te obligatū, quæritur? Respon. quod sic, quatenus ex ea pecunia locupletatus es, & ea superstite, & ea mortua, intra annum vtilem habebo contra te actionem.

m *Cum ancilla.*] scilicet non pubere, secundum Ir. vt ff. de pecu. l. prima. §. si cū impubere.

n *Quam iure.*] s. ciuili, nec etiam naturali sine tutoris auctoritate, vt ff. de actio. & oblig. l. pupillus. Acc.

o *Locupletius.*] Not. ergo quatuor casus, vbi de peculio datur inquantum est locupletatum, & non in plus. Primus, vt hic. Secundus, vt in maleficijs, vt ff. de pecu. l. licet. §. ex furtiua causa. Tertius, si mutuā pecuniā accipiat seruus ad ludendum ff. de alea lusu. l. fi. §. 1. Quartus ff. de negot. gest. l. si pupilli. §. sed si ego. in d. §. vel secundum alios loquitur hic etiam in maiore impubere. Et q̄ dicit inquantum locupletius, &c. i. detracto quod domino debetur.

p *Vtilem.*] nisi communis præscriptio obstet, vt dixi supra co. l. ei qui.

DOminum.] CASVS. Si seruus tuus se mihi obligauit, an tu mihi per seruum tuum obligeris, quæritur? Respō. quod dñs per seruum obligari non potest, veruntamē habeo aduersus te act. de peculio, si nihil est versū in rem tuam, sed primò antequam creditoribus detur actio, deducet id quòd seruus tuus debuit tibi, si autem in rem tuā fuerit versum, perpetuo de in rem verso dabitur contra te actio.

q *Non posse.*] s. iure ciuili, sed prætorio sic, ex ea causa, ex qua seruus ciuiliter teneretur, si esset liber, vt ff. de pecu. l. non solum. §. si.

r *Domino debet.*] Item ijs, qui sunt in eius potestate, vel quorum tutelam vel curam gerit, vt ff. de pecu. l. sed si damnum,

Actio de peculio datur in quātum ē locupletatū, & non in plus i certis casib.

3 † Al. Lactori. al. Lictori.

4 † Eo.

damnum, §. 1. alias, l. peculium autem deducto, & de tribu. l. 1. in princip. Item pro socio: ut ff. de pecu. l. si noxali. §. fin. & l. sequen. secus in quibusdam alijs, qui uidentur socij, quia unus conuentus non deducit alij debitum, ut ff. de pecu. l. sed in emptore, & l. sequen. Item cum agitur de peculio, nõ æstimatur seruus in suo peculio: ut ff. de pecu. l. deposita. §. Stichus.

Dominos.] CASUS. Si seruo tuo colono mutuaui 10, nec iussisti, quòd ei mutuarem: an habeam te obligatum, quod iussu, quęritur? Respond. quòd non. unde à seruo fideiussorem accipere debeo, & licet non detur in prædictis casibus, quod iussu: dabitur tamen utilis, & efficax de peculio.

a *Si certam.*] idem si incertam, secundum Bul.

b *Numerari.*] vel aliter contrahi, vt ff. ad Velleian. l. si domina.

c *Præceperint.*] generaliter, vel specialiter vel mandauerint, vel subscripserint, vel ratum habuerint, ff. quod iussu. l. domi-num.

d *Seruo.*] non castaldioni: actor est castaldio domini.

e *Vt qui seruo.*] generale est: sequentia sunt specialia: & omnia in seruis. Dic ergo colono suo, & conductori. i. seruo, & q conducebat, & laborabat prędia ad opus domini.

f *Procuratori.*] Ad vnum negotium: actor ad omnia.

g *Cultoresue.*] i. dominos per alios colentes: vel non obligatur vllo modo dominus secundũ quosdam: nec seruus ciuiliter, sed naturaliter sic.

h *Non posse.*] etiam de peculio, secũdum Io. quod non placet, vt in fi. huius legis. & ff. de pecu. l. si quis seruum, §. etiam. & hic dicas non posse, scilicet quod iussu.

i *Absentem.*] scilicet seruus.

k *Mentiatur.*] vt sic ei reddatur. non ergo huiusmodi epistolæ ei præiudicant, vt hic, & ff. manda. l. si verò non remunerandi. §. cum quidam, & inf. de libe. cau. l. iubemus, & de fideicom. lib. l. ex verbo. & supra de probat. l. non epistolis.

l *Specialiter.*] id est expressim, sicut exponitur secundũ Azo. supra de neg. gest. l. negotium, nam generalis iussus sufficit, vt ff. quod iussu. l. 1. §. 1. licet. quidam contra per hoc verbũ specialiter. Item per hoc quod supra de actore, & procuratore generali, & speciali dicitur, & hoc quod dicit non agi quod iussu: collige, quòd generale mandatum de gerendo negotio non præiudicat domino, vt teneatur, quod iussu: nisi & liberam concedat administrationem, vt & in procuratore dicimus, ut ff. de procur. l. procurator cui generaliter libera: uel nisi dicat, quodcumque uoles, &c. ff. quod iussu. l. 1. §. iussum.

m *Teneri non posse.*] quod iussu.

Mandatũ generale nõ præiudicat domino.

Literę commendatitiæ, & familiares nõ censentur emissæ animo obligandi, sed simpliciter commendandi. hoc dicit not. secundum Bald. Vel sic: Si pecunia mutuatur seruo sine speciali iussu domini, dominus non tenetur, quod iussu, sed tantum de peculio: de quo primò deducitur, quod debetur domino; nec literæ commendatitię obligant commendantem: ideo consulitur contrahenti cum seruo, vt accipiat fideiussorem, ne sibi debitum reperiatur inane. Salicet.

Impp. Honor. & Theod. AA. Ioanni PP.

LEX XIII.

Dominos * ita constringi manifestum est actione prætoria, quæ appellatur, Quod iussu, si certam [a] numerari [b] præceperint [c] seruo [d] actorive pecuniam. ¶ Igitur hac in perpetuũ edictali lege sancimus, vt qui seruo, [e] colono, conductori, procuratori, [f] actorive possessionis, pecuniam mutuam dat, sciat dominos possessionum cultoresve [g] terrarum obligari non posse. [h] Neque familiares epistolas, quibus homines plerumq; commendant absentem, [i] in id trahere conuenit, vt pecuniam, quam rogatus nõ fuerat, impendisse pro prædijs mentiatur: [k] cum nisi specialiter, [l] vt pecuniam præstet, a domino fuerit postulatus, idẽ dominus teneri non [m] posse: creditaq; quantitate mulctari [n] volumus creditores [o] si huiusmodi personis, non iubente domino, nec fideiussoribus [1]† specialiter acceptis, fuerit credita pecunia. [p] ¶ Sanè * creditori damus licentiam, vt si liber [q] à rationibus, quas gerebat, fuerit inuentus actor, [2]† seruus, procuratorve prædiorum: vtilis [r] actio pateat de peculio. Dat. 5. Id. Iul. Rauennæ. Honorio 10. & Theodosio 6. AA. Coss. 415.

* Ex lib. 2. ti. 31. l. vnica. C. T. Castaldio quis dicatur.

n *Mulctari.*] scilicet, quo ad actionẽ quod iussu.

o *Creditores.*] No. puniuntur in hoc, quod amittunt pecuniam sic concessam.

p *Credita pecunia.*] i. nam illi tenerentur, vt instit. de fideiuss. §. primo.

q *Vt si liber a rationibus.*] vt quia deducto eo quod domino debetur aliquid super est de peculio suo, & postquam reddiderit rationem domino de omnibus quæ gessit. Alij etiam fatuè dicunt hoc casu seruum de peculio conueniri, quando liber est à ratiocinijs.

r *Vtilis.*] idest efficax. Alij dicunt ideo vtilem, quia tempore motui credebatur peculium, cum non erat: quia non erat domino concessum, quod non placet. Et no. quòd quidam habent hic aliam l. quæ incipit, si quis cum filio. quæ hic esse non debet.

1† Eius.

* Ex lib. 2. ti. 32. l. vnica. C. T.

2† Auctor.

3† al. acquiritur.

TITVLVS XXVII.

Per quas personas nobis acquiritur. [3]†

Per procuratorem quæritur causa possessionis, non obligatio personalis. Ideo pacto legis commissorię, vel addictionis in diem a procuratore interposito, nulla quæritur obligatio domino. hoc dicit Salic. Vel sic: Per procuratorem acquiri potest domino tam possessio, quàm etiam dominium, sed actio personalis, vel obligatio non potest acquiri sine cessione. hoc dicit secundum lect. glo. Paul. de Cast.

PER QVAS personas nobis acquir.

Dixit qualiter per alios obligemur: nunc qualiter lucremur.

Excepta.] CASUS. Certũ est, q per liberam personam, quæ non est iuri nostro subiecta, nihil nobis acquiritur: causa tamen possessionis nobis acquirit per procu. & hoc in prima. Si vero procurator meus prædium meum vendidit Titio, & pactum inter eos factũ est: subsecuta stipulatione vt si pretium sua die non solueretur, inemptũ esset, & liceret mihi rem vendicare: an possim agere ex pac. quod interposuit procura. meus cum Titio, quæritur? Dicitur quod non. nec habeo ratione pacti seu stipulationis vendicationem prædij, si in eodem statu est, quo fuit antequam esset venditio, & hoc in secunda. An autem seruus meus per tradi. mihi acquirere possit, quæritur? Respond. quod sic. & hoc in tertia.

Impp. Diocletianus, & Maximian. AA. Marcellæ. [4]†

4† Marcello.

LEX PRIMA.

Excepta possessionis causa, [s] per liberam personam, quæ alterius iuri

[*Excepta possessionis causa.*] Causa causata possessionis est dominium & vsucapiendi conditio. nam tradita possessione, vel sequitur dominium uel conditio usucapiendi: & hæc duo per procuratorem quæruntur, scilicet possessio, & dominium etiam ignorandi: sed conditio vsucapiendi tantum scienti: vt hic & inst. eodem. §. ex his, & inf. de ac. pos. l. 1. & c.

l.1.& l.per procuratorem. Item possessio, scilicet continua per triennium vel 10.vel 20.annorum est causa causans mediata dominij quærendi, vt ff. de vsucap. l.3. Item dic, & excepta possessione: quia & ipsa sola per procuratorem quæritur, quando non plus est petres dantem: vt dict.§. ex his, & ff. de acquir. possess. l.1.§.per procuratorem,& l.communis, §.1.dicitur etiam econtra quòd ad aliquid causa causãs dominium possessionis. nam quia sum dominus, vendico possessionem, vt insti.de act.§.aliæ.Alij dixerunt solam possessionem quæri per procuratorem:& per possessionem dominium:vt dic.§.ex his, & exponunt excepta causa possessionis, id est possessione. quod non placet:imo & dominium quęritur per procuratorem: ut & ibi dixi.

*Si strictũ ius spectamus, non æquum cõpetit enim utilis. An & directa. uide Hotman.3. obseru.31.

a *Non est subdita.*] nã tunc secus esset, vt instit. eo. §.1. & seq. & ff.de acquir.re.dom. l.etiam inuitis, & de ver.oblig.l.seruus vetante.

b *Redintegrata.*] i. venditionis rescissionem: vt nisi pecunia solueretur, res sit inẽpta. & dño traderet, secundum Io.vel dominus rem vendicaret. vel dic redintegratę,i.redintegrandæ,& sic tempus pro tempore,& sic est pactum legis commissoriæ, & dic siue fecit stipulationem, vt subijcit: siue pactum, vt prædixi,hic procurator concepit verba eius in persona domini, vel etiam in sua: sed donationem in persona domini:hæc quidem pactio non quærit domino dominium vel possessionẽ: & sic non aget: sed procurator intentet rei uendicationem secundum quosdam, quod nõ placet,vt ille habeat in rem, qui prius non fuerit dñs. Dic ergo non ualet dño,ut personalem habeat actionem ex stipulatione,sed realem ex pacto de re inempta:ut infra de pact.inter emptio.l. commissoriæ, non ex illo, ut domino reddatur, uel ut liceat ei uendicare: quia reali actione non dices emptorem personaliter obligatum, ut insti.de act.§.1. Alij dicunt, quod non fuit hic pactum legis commissoriæ,sed alicuius rei dandæ pactio,& quod dicit uendicationem, idest dationem uel restitutionem, & sic nullo iure aget dominus.

1† Al.deest quidem.

2† Siue.

3† Pignoris.

c *Nulla.*] de stricto iure, sed de æquitate sic, secundum M. q Io.non placet: ut hic, & ff. de usur. l.si quis solutioni.§.pen. & quod ui aut clam l.3. in princ. & ff. de constit. pe.l.& licet, & infra si quis alte. uel ubi.l.cum per eos. nisi in casibus positis.instit.de inutil.stip.§.si quis alij ubi fallit hæc regula. Et dic,quòd nec procuratori est quæsita, nisi eius intersit, ut ff.de uerb.obligat l.stipulatio ista,§.penul. & antepen. Item no.hic personalia iura.i.personales actiones non ita acquiri per alterum, ut realia, idest rerum,ut rei uendicatio,idest dominium,uel possessio. & est ratio: quia personalia, s.iura, & actiones magis sunt ossibus obligantis infixa,ut ff.de pecu. l.quod ergo, & ff.pro socio, l.2.& 3.

terius iuri non est subdita, [a] nihil acquiri posse, indubitati iuris * est. Si igitur procurator nõ sibi, sed ei, cuius negotia administrabat, redintegratæ [b] rei vendicationẽ pactus est, idque pactum etiam stipulatio insecuta est: nulla [c] dño obligatio acquisita est. Seruis autem res traditæ, [d] dominis acquiruntur. Dat.Cal.Iul.ipsis, AA.Coss.

Quæsita personali sine cessione, similiter quæritur hypothecaria.h.d.Bald.Vel sic: Quando per liberam personã alteri acquiritur obligatio p sonalis, vt in mutuo facto nomine alterius, acquiritur etiam hypothecaria. h.d.licet ante hanc l.hoc non esset, sed veniebat cedenda; quæ cessio hodie non est faciendã. Pau. de Cast.

Imp.Iustin. A. Iuliano PP.

LEX II.

CVm per liberam personam, si pecunia alterius nomine fuerit numerata, acquiritur quidem [1] † ei, cuius nomine pecunia credita est, per huiusmodi numerationem [e] condictio, [f] non autẽ hypotheca vel pignus eorum, quæ procuratori data, vel [2] † supposita sunt, dominis contractus acquiritur. [g] talem differentiam expellentes, sancimus & condictionem, & hypothecariã actionem, vel pignus [3] † ipso iure & sine aliqua cessione ad dominum contractus peruenire. [4] † Si enim [h] procuratori necessitas legibus imposita est, domino contractus cedere actionem: quare quemadmodum [5] † ab initio in personali actione cessio superuacua videbatur, non etiam in pignoribus & hypothecis, si simili modo dominus contractus habeat hypothecariam [i] actionẽ, seu pignoris vinculum, vel retentionem sibi acquisitam [k] Dat.Calend.Nouemb. Lampadio, & Oreste VV.CC.Cos.530.

Si vnus ex pluribus dominis iubet seruo communi, vt stipuletur ipsi iubẽti, & ipse stipulatur alteri, præualet, iussio: quia iubenti tantum acquirit. Si autem iubet ei simpliciter, vt stipuletur, & non dicit cui: aut stipulatur nullo expresso nomine dominorum, & sic sibi: tunc quæritur iubenti. aut stipulatur expressim alteri, & acquirit illi.h.d.secundum lect. Azo. quam sequitur glo.Salic.Vel sic; seruus communis iussus vni ex dominis stipulari, si stipulatur nominatim alteri, & id quod stipulatur, principaliter spectat ad iubentem, præualet iussio nominationi. si autem ad nominatum pertinet, vel ad neutrum, prę ualet nominatio. h.d. secũdũ lect. Ioan. Vel sic; Iussus specialis præualet nominationi, sed iussui generali præualet nominatio.h.d.Pau.de Cast.

Actiones reales facilius quæ rũtur per alterum, quã personales.

4† Pertinere.

5† Non.

d *Res traditæ.*] animo transferendi: & hoc ideo, quia nihil proprium habere potest, ut insti. eo.§.itẽ nobis acquiritur.

C*Vm per liberam.* CASVS. Si procurator meus pecuniam meo nomine mutuauit Seio: an habeam condictionẽ certi ex mutuo ad pecuniam repetendam, quæritur? Dicitur quod sic, & hoc erat secundum antiqua iura, & hoc in prima. Si uero pignora pro mea pecunia mutuata supposita sunt: an agere possim hypothecaria quæritur? & dicitur quod secũdum antiquos non poteram: hodie possum agere pro pignoribus, etiam nõ cessa mihi actione à procuratore.

e *Numerationem.*] alias rationem.

f *Condictio.*] ut ff. si cert.pet.l certi condictio.§.si nummos, & supra si cer.pet.l.absentis, & sup.de condi.inde. l.si per ignorantiam.

g *Acquiritur.*] & idẽ taliũ necessaria erat cessio.

h *Si enim.*] hæc ratio non est generalis.qa in multis casibus, est actio cedenda, nec tamen competit ipso iure, ut ff. de acquiren. poss. l. possessio quoque, §.& si possessio, sed hoc in mutuo locum habet, sed pro hac ratione est: quia quod iuris est in principali, & in accessorio esse debet, vt j.de vr..l.eos.in princ.& ff.de reg.iur.l.cum principalis.Sed cõtra,ff.de pig.act.l.solutum,§.si.ubi dicit hypothecariam nõ quæri per procuratorem. Sol hic corrigit. Vel ibi dicit plerumque propter hunc casum. Vel directa non,ut ibi:sed utilis sic, ut hic,& arg.sup.ad exhiben.l.si res.

i *Hypothecariam.*] quasi dicat non est ratio,quare in hoc casu similiter non quæratur hypothecaria sine aliqua cessione,sicut & principalis. Item non obst.sup.eod.l.prima,quia hic speciale circa pecuniam mutuam,ut ff.si cert.pet l.singularia. Accur.

k *Acquisitam.*] quasi diceret,bene debet habere.

S*I duo.*] CASVS. Istius legis ponitur in glos.sed clarius dic, quod habebam tecum seruum communem: iussi ei,ut

ei, vt stipularetur ex mea causa pensionem domus meæ, stipulatus est non mihi iubenti, sed tibi: non acquiri tibi, sed mihi. Si verò stipulari iussi non ex re mea, sed tua: & stipulatus est tibi, plus valet in persona tua. Idem est, si res ad neutrum pertinet, vt si stipulatus sit aliquid ex operis suis, tunc præfertur nominatio. Vel dic secundo, refert an iussit stipulari simpliciter, hoc modo, vade & stipuleris, quo casu si tibi stipulatur, tibi acquirit, an mihi, & meo nomine, & mihi tunc acquirit, & non nominato. prima positio placet Io. & secunda M.

a *Si duo.*] dic casum. Duo habent seruum commune.n, vnus iussit, sed alteri est stipulatus, quis præualet? Et respondeo, si causa spectat ad iubentem, vt ad suæ domus pensionem, suæque vxoris dotem, præualet iussio. si ad nominatum pertinet, vel ad neutrum, præualet nominatio, vt ff. de stipu. ser. l. proinde. §. fi. & ff. de vsufruc. l. adhuc, alias l. si seruo. §. si duos. Quod ergo dicit, quod enim &c. non corrigit principium, & hoc secundum Io. Ir. & B. sed non videtur valere. quia ex re vnius pôt alteri quæri, vt ff. de stip. seruo. l. si ex re. §. 1. Alij dicunt corrigit principiũ per finem. Tu potes tertio dicere secundũ antiquos, vt dixit Azo. Aut simpliciter iubeã stipulari, & ipse aliũ nominat, & tunc quæritur nominato: vt in fi. huius l. ibi, sin aũt, &c. an iussi stipulari, & mihi, & meo nomine, & tunc mihi quæritur, licet alium nominet, vt hæc lex distinguere videtur.

b *Vt suo nomine.*] quia seruus naturaliter domino debet obedire, cum causa spectat ad iubentem secundum primos, vel planè secundum Azo.

c *Iussione.*] quia loquebatur cum vnus iussit, & alium nominauit.

d *Et nescit.*] aliud est ignorare, aliud nescire: vt lex distinguere videtur.

e *Quod enim.*] dixit acquiri iubenti, cum ad eum causa pertinet: sin autem ad nominatum tantum, vel ad neutrũ, nominato tantum quærit, & hoc obijcit, quod enim &c. secundum primos, & accipe hic, inf. sin autem &c. vsque in finem, & postea sume, quod enim, &c. vbi respondet tacitæ obiectioni, quasi nominatio non præualeat iussui, sed æquiualeat per regulam antiquam, cui respondet. Vel secundum Azo. verè in hoc casu ei, qui iussit, mederi opus fuit, quia veteres regulæ hoc prætermiserunt, quia loquebantur cũ iussit, & alium non nominauit, vel econtra.

f *Absimilem.*] idest, non succumbere.

g *Nominationi.*] id est, tm̃ valet iussio sine nominatione alterius, quantũ nominatio si fuerit vtrunque & non ex re iubẽtis, secundum primos.

h *Facere.*] ẽt ex re alterius secundum primos, vel dic simpliciter, secundum Azo.

i *Dominum.* & causa non pertinet ad iubẽtem secundũ primos.

k *Herilem iussionem.* cum iubentis non interfit naturaliter, sine cum cã ad eum non spectat, secundum G. Io. B. Vel dic secũdum Azo. cũ nõ iussit, vt sibi stipularet, sed simpliciter iussit.

Idem A. Iuliano PP.

LEX III.

SI duo,[a] vel plures communem seruum habeant, & vnus ex his iussit, vt suo noie[b] seruus ab alieno stipuletur, decem puta aureos vel aliam rem, ipse autem seruus nõ eius, qui iussit, sed alterius ex dominis suis fecit mentionẽ, & noĩe illius stipulatus est: inter antiquam sapientiã quę rebatur, cui acquiratur actio, vel lucrum, quòd ex ea cã accidit, vtrum ne ei, qui iussit, an ei, cuius seruus fecit mentionem, an ambobus? Cumq; ex omni latere magna pars auctorum multum effuderit tractatum: nobis verior eorum sententia videtur, qui domino, qui iussit, afferunt stipulationẽ, & ei tantum mõ acquiri dixerunt: quàm aliorum, qui in alias opiniones deferuntur: neque enim malignitati seruorum indulgendum est, vt liceat eis domini iussionem[c] contempta sua libidine, facere stipulationem, & ad alium dominum, qui eum forsitam corrupit, alienũ lucrũ transferre: quod neque ferendum est, si seruus impius domino quidem, qui iussit, minimè obediendum existimauerit: alij autem, qui forsitan ignorat, & nescit,[d] repentinum adducat solatium. Quod enim[e] sæpe apud antiquos dicebatur, iussionem domini non esse absimilem[f] nominationi,[g] tunc debet obtinenere, cum seruus iussus ab vno ex dominis stipulationem facere,[h] sine nomine stipulatus est: tunc enim ei soli acquiret,[1] † qui iussit. Sin autem expresserit alium dominum,[i] soli illi necesse est acquisitionem celebrari. Multo enim amplius oportet valere dominici nominis mentionem, quàm herilem iussionem.[k] Da. 15. Cal. Decemb. Lampadio & Oreste VV. CC. Coss. 530.

2 † Al. acquirat.

TITVLVS XXVIII.

Ad Senatusconsultum Macedonianum.

Mutuans filiofamilias, quem probabili ratione patrẽ familias arbitratur, non repellitur exceptione Senatusconsulti propter iustæ ignorantię patrocinium. h. d. no. secundum Bal. Vel sic: Si filiusfamilias asserat se sui iuris esse mutuanti, hoc iusta ratione credere se dicenti, cessat beneficium Senatusconsulti Macedoniani. h. d. Salic.

AD SENATVS-consul. Maced.

Dixit sup. tit. 2. et patrem teneri pro filio, nunc etiam filiũ, dicit non teneri cum effectu propter Macedonianum Senatusconsultum.

Imp. Aelius Pertinax A. Attilo.

LEX PRIMA.

SI filiusfamilias[a] † cum in potestate patris esset, mutuam à te pecuniam accepit cum se patremfamilias diceret, eiusque affirmationi credidisse te iusta ratione[l] [3] † edocere potes,[m] exceptio ei denegabitur. PP. 19. Cal. Apr. Falcone & Claro Coss. 194.

3 † al. deest familias.

Enumerat quinque casus, in quibus cessat Senatusconsultum Macedonianum. h. d. no. hæc lex Bald.

SI filiusfamilias.] CASVS. Filiofa. dicenti se sui iuris esse, pecuniam mutuasti: an non obstante exceptione Senatusconsulti Maced. eam repetere possis, quærit? dicitur, quod sic. si probare possis te ex iusta rõne credidisse, scilicet quia sic agebat, sic cõtrahebat &c. ac si paterfam. fuisset, vt ff. eo. l. si quis.

l *Iusta ratione.*] non vana simplicitate deceptus, nec ignorantia iuris: quia paterfamilias publice videbat, & sic agebat, & sic cõtrahebat &c. vt ff. eo. l. si quis.

m *Edocere potes.*] Quod edoces eo ipso, quod contrarium non probauit. vt in l. fi. qui mili. non poss. l. fin. lib. 12. & hoc quia præsumitur ignorantia, vt ff. de proba. l. verius. Item: quia dolus obijcitur, vt ff. de prob. l. quoties. §. qui dolo. Item no. hic pro pter mendacium quem grauari: vt hic, & ff. de rei vend. l. fi. & infra qui po. in pign. ha. Authen. item, & ff. quod cum eo. l. sed & si. §. primo, & l. eum, & supra si minor se. ma. dix. l. 2. & 3.

1 † Iste tex. reputatur singularis secũdũ Pe. de Rauena ad hoc, quod si syndicus vult se excusare, quod ignorauit, maleficiũ esse cõmissum. nunquam erit excusatus, nisi cõstet de diligenti inquisitione eius, & est doctrina aurea Baldi hic, secundum Ang. in li. maleficiorum in verbo nec non ad denunciandum.

Ignorare & nescire differunt.

ADDITIO. Et dicas, quod nescire dicitur, quòd scire non tenemur. Ignorare vero, quod scire debemus: vt dicit gl. in l. de statu. ff. de testa. quę gl. insuper ponit differentiam inter dubitationem & errorem.

Seru' duorum stipulando cui acquirit.

Rauen-

Z *Enodorus.*] CASVS. Lex ista ponit quinque casus, quibus cessat Senatusconsul. Maced. & dicit, filiusfam. cum videretur sui iuris esse, quia sic agebat, & c. mutuo accepit pecuniam, vel voluntate patris, vel accipit in rem patris, & conuertit in rem patris, aut in eam rem, quæ patris oneribus incumberet, vel sui iuris effectus animo nominandi promisit, vel aliàs agnouit, puta soluendo debitum, vel partem debiti: an locum habeat Senatusconsul. quæritur? Resp. quòd non. Vin.

a *Videretur.*] aliàs videbatur, sic enim agebat & c. vt ff. eod. l. tertia.

b *Voluntate.*] præcedente vel sequente: vt inf. eo. l. fin. vel ēt tātum sciente, & non contradicente, vt ff. eo. l. si tā. & l. si filius familias patre absente ad hoc su. ne filius pro patre. l. 1. & ff. de mino. l. 3. § sed verū. Item patris accipe, q. cum habeat in potestate, vt ff. e. l. filium.

ADDITIO. * Addas cum Bal. hic cessare ēt hoc Senatusconsul. si filiusfam. consueuit accipere pecuniam mutuo, & pater consueuit soluere: ex tali enim cōsuetudine præsumitur patris voluntas, vel l. Titianus. ff. quod cum eo. & l. vel vniuersorum. ff. de pigno act. quæ facit cessare Macedo. v. in hac l. 1.

* Et & aliꝰ casus, in quo nō habet locum Senat. Maced. si pa. qū frater suo fratri in eiusdē patris potestate existenti suā ppriā pecuniā ve. luti castr. mutuo dat. Ias. & alij i l. frater a fra. cond. ind.

c *Incumberet.*] vt dotē sororem suā: vt ff. eo. l. sed Iulianus. § sed & si filius.

d *Nouatione.*] Non per ignorantiā facti, aliòquin in factū excipiendum erit, vt ff. eo. l. si. Acc.

e *Agnouit debitum.*] soluendo partem debiti, vel vsuras, vt ff. eodem l. sed Iulianus §. si. & l. seq. Aliud si pignus dederit: quia tūc in quantitate pignoris videtur approbare, sic ff. eo. l. sed & si pater, in prin. & est ratio quare aliud in solutione partis debiti, & aliud in donatione pignoris: vt ibi dixi. Accur.

Impp. Seuerus, & Antonin. AA. Sophiæ. al. Sophilę.

LEX II.

Z Enodorus si, cum sui iuris esse publicè videretur,[a] aut patris voluntate[b] contraxit, aut in eam rem pecuniam accepit, quæ patris oneribus incumberet,[c] vel suæ potestatis cōstitutus nouatione[d] facta fidem suam obligauit, vel aliàs agnouit debitum:[e] non esse locum decreto amplissimo ordinis rationis est. PP. 5. Cal. Mart. Saturnino & Gallo Cos. 199.

Si obligatio est licita in origine est simpliciter licita in actibus consecutiuis. h. d. Bald. Vel sic: Senatuscons. Maced. cum habet, quando à principio filiofamilias est mutuatum, non quando pretium ex venditione in mutuum est conuersum. h. d. Sal. Vel sic: In alio contractu quàm mutui non habet locū exceptio Macedoniani. h. d. secundum Pau. de Cast.

Ijdem AA. Macrino. 1 †

LEX III.

S I filiusfamilias aliquid mercatus, pretium stipulanti venditori cum vsurarum accessione spondeat: non esse locum Senatusconsulto, quo fœnerare 2 † filijs familias est prohibitum, nemini dubium est:[f] origo[g] n. potius obligationis, quā titulus actionis considerandus est. PP. Idus Mart. Saturnino, & Gallo Coss. 199.

1 † Macro. no.

2 † Al. fœnerari.

S *filiusfamilias.*] CASVS. Vendidi filiofa. liberum, & [illegible] erat venditio, & non mutuū in veritate, & in mutuo [illegible] habet Maced. non in venditione, stipulatus sum pretium cū vsuris mihi reddi, an petenti mihi pretium condictione certi, quia per talē actio. reperitur mutuum, posset mihi opponi exceptio Maced.? Rndeo, quod non, quia initium obligationis, quæ erat ex causa venditionis nata potius inspiciendum est, quam titulus actionis, idest quā condictio certi, quæ conueniat dari ad mutuum.

f *Debitum est.*] nisi factum sit in fraudem, vt ff. eod. si filius fam. 1. § 1. & l. sed Iulianus. §. mutui. & §. sed si fraus.

g *Origo.*] id est, vtrum ab initio sit mutuum vel alius contractus: non autem titulus: quia licet eadem vendere ad pretium per stipulationem promissum detur actio, vel actionis titulus, quæ mutuanti datur, scilicet certi condictio, vt ff. si cer. pet. a. l. certi condictio in prin. tamen origo inspicitur: vt hic & ff. de fideiusso. l. tutor. & de donatio. l. q id quod. & de leg. 2. l. cum filius. §. hæres meus, & supra. si cert. pet. l. si ex ptio. & ff. manda. l. si procuratorem, in prin. Sed arg. §. ff. de pecu. l. licet. §. idem scribit.

ADDITIO. Dicas, q ibi titulus posterioris obligationis non dependet à causa originalis obligationis. ideo ibi causa originalis non attenditur, hic vero cōtra.

Filius consentiente patre potest mutuum accipere, & res patris obligare: & inter creditores prioritas, & ordo prælationem inducunt. h. d. secundum Bald. Et est idem casus, qui habetur sup. eo. l. 2. in quo cessat Senatusconsultum Macedonianum, quando est factum patre permittente. h. d. secundum Pau. de Cast.

Ijdem AA. Cyrillæ.

LEX IIII.

S I, permittente patre,[h] filiofamilias pecuniam mutuam dedisti: Senatusconsulti potestas non interuenit. Et ideo persecutio[i] pignoris, quòd in bonis patris fuit cum denegabitur: præsertim cum eidem 3 † filius hæres[k] extiterit; modo[l] si nullus alius iure conuentionis vel rōne tpis, & ordini, potior[m] apparuerit. PP. 12. Cal. Maij, Fab. & Mutiano Coss. 202.

3 † al. cum & eidem.

Ratione legationis & studiorum potest mutuari filio familias vsque ad debitum, & consuetum modum. Bald. Vel sic: Ex causa legationis & studiorum potest mutuari filiosfamilias vsque ad debitum modum, & pater insolidum, ex mutuo vero ex causa peculiari recepto pater tenetur actione de peculio tātum: quæ post mortem filij durat anno vtili: nisi patri, iussus intercesserit, quia tunc pater perpetuo tenetur. h. d. Salic.

S *I permittente.* CASVS. Si filiofam. permittente patre, pecuniam mutuasti, & rem patris in pignus accepisti, an cessat Macedon. quæritur? Respon. quod sic, & habebis act. hypothec. ad per sequendum pignus, cum eidem filius hæres extitit, & nullus alius creditor potior te sit in ordine & in tēpore.

h *Patre.*] Qui filium habebat in potestate alias non, vt ff. eod. l filiū, & hæc permissio inducit, quod iussu: vt ff. quod iussu l. prima. §. si ratum.

i *Persecutio.*] mala il latio videtur: nec enim ideo qd præcepit dari pecuniam, permittit rem obligari, vt ff. quod iussu l. dominum. Respond. hic vtrunque permisit, & ideo bene dicit infra præsertim, & c. Vel dic non permisit obligare res, sed quia successit patri, confirmatur pignus, vt subijcit: & secundum hoc abundat præsertim.

k *Hæres extiterit.*] quo casu pignus conualescit, etsi ante nō valebat, quia sine voluntate patris erat obligatum, vt ff. de pignor. l. si Titio. & de condi. indeb. l. si non sortem. §. si filius, & sup. quod cum eo. l. si mandator.

l *Modo.*] Malè videtur positum istud modo, nam & si potior si alius, hic tamen agit, vt ff. qui potiores in pignor. habeantur. l. si prior. §. si simpliciter. sed sic cōtinua, datur persecutio contra omnem modum.

m *Potior.*] Vt in dote reddenda & similibus, nam etiam tunc aduersus potiorem denegaretur, ut d. l. si prior. §. si simpli-

simpliciter, & supra de actionibus & oblig. l. si à creditore, & inf. qui potiores in pigno. ha. l. licet.

M *Acedoniani.*] CASVS. Filiofamilias degenti in scholis pecuniam mutuasti: an cesset Macedon. quæritur? Respondetur quod sic, si ad eam quantitatem mutuasti, quã pater erat erogaturus, idest, tenetur erogare, & hoc in prima & hic in primo casu competit actio de in rem verso. In secundo de peculio, idest si in vtiles tantum, & non necessarios sumptus creditum est. In tertio quod iussum ex contractu filij in patrem post mortem filij dabitur actio de peculio: si nondum annus excessit, & hoc in secunda. Si vero in rem patris versa est, post mortem filij perpetuo dabitur, & hoc in tertia.

1 † al. Septimia Musa.

* Ex tit. 5. li. 3. l. 1. C. Goth.

a *Petitionem.*] Nam tenetur filius insolidum: & pater de in rem verso, vt ff. de in rem verso, l. 2. §. proinde.

b *Non recusaret.*] idest, recusare non deberet. vt ff. eodem, l. sed Iulianus, §. quod dicitur, & dic, vt ibi not. Sed nonne idẽ, & si non abit filius, & in necessarios sumptus ei credatur? Respondeo idem videtur argu. ff. eod. l. sed Iulianus, §. fin. & de in rem verso. l. quod si. §. proinde si seruus & l. penult. idest respon. & l. fin. Sed miraculose loquit hæc lex: in principio enim innuit patrem teneri insolidum viuo filio: in secundo casu de peculio. quare dic, quod insolidum tenetur, quando sumptus fuit talis, quem necesse habuit pater facere: vt libros emere, ex quo ad scholas mittat. Si vero non habebat necesse, verum propter filij dilectionem paterna pietas non recusaret, vt libros cooperire, & literas deaurare: tunc de peculio tenetur etiam eo viuo, & secundum hoc loquitur supra ne fil. propat. l. prima, ibi enim est creditu filiofamilias, Senatusconsulto permittente: nec tenetur pater amplius quam de peculio.

2 † al. PP. Prid. Calen. Maij.

3 † Theoni

Pater pro mutuo filij quandoq; insolidum tenetur.

Imp. Alexander. A. Musę.[1] †

LEX V.

MAcedoniani* Senatusconsulti auctoritas petitionem [a] eius pecuniæ non impedit, quã filiofamilias studiorũ, vel legationis causa alibi degenti ad necessarios sumptus, quos patris pietas non recusaret, [b] credita est. Sed ex cõtractu filij post mortem eius de peculio actio in patrem cõpetere ita demum poterit, si anni vtilis spatium petitionem non impedit.

¶ Sanè si iussu patris datum ei mutuum probetur, nec in quos vsus versa sit pecunia, disquiri necesse est, sed perpetua[c] in patrem, etiam mortuo filio, est actio. Dat. Pridie Cal. Mart.[2] † Agricola, & Clementino Coss. 231.

Beneficium Macedoniani facit patrem de peculio efficaciter non teneri, & in dispositione legali statuta in filio, locũ habent in nepote vbi est eadem ratio h. d. Sal. Vel sic: Ex mutuo facto filiofamil. non datur actio de peculio cõtra patrem. Item Senatusconsultũ quod loquitur in filiis, habet etiam locum in nepotibus constitutis in potestate. Paul. de Ca[s]t.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Theopompo.[3] †

LEX VI.

SI filius tuus in potestate tua agens, contra Senatusconsultum Macedonianũ mutuam sumpsit pecuniam. actio de peculio aduersus te[d] eo nomine efficaciter dirigi[e] nequaquam[f] potest.

¶ Quod Senatuscõsulti auxilium, licet filij familias [m]e meminerit, & ad nepotes, & pronepotes porrigitur. [h] PP. 6. Non. Martij. Philippo A. & Titiano Coss. 246.

Mutuum factum filiofamilias reconciliatur patre ratum habente, quia ratihabitio retrotrahitur. Bald. Vel sic: Ratihabitio patris Macedonianum excludit, & filiusfam. miles Macedoniano non tuuatur. hoc dicit Sal.

Imp. Iustin. A. Iuliano PP.

LEX VII.

ij SI filiusfamilias citra patris iussionẽ* vel mandatum, vel volũtatem pecunias creditas acceperit, postea autẽ pater ratum contractum habuerit: veterum ambiguitatẽ decidẽtes sancimus, quemadmodũ si ab initio voluntate patris, vel mandato, filiusfamil. pecuniam creditam accepisset, obnoxius firmiter constitueretur:[i] [4] † ita & si postea ratum pater habuerit contractum, validum esse huiusmodi [k] cõtractum: cum testimonium paternum respuere satis iniquum [l] sit. Necesse est enim patris ratihabitionem, vel principali mandato patris, vel cõsensui non esse absimilem: cum nostra nouella lege [m] generaliter omnis ratihabitio prius retrò trahatur, & cõfirmet [n] ea, quæ abinitio subsecuta sunt. & hæc quidẽ de priuatis hominib. sancienda sunt.

¶ Sin autem miles filiusfamilias pecuniam creditã acceperit siue sine mandato, siue consensu, vel voluntate, vel ratihabitione patris: stare oportet contractũ, nulla differentia ...

c *Perpetua.*] vt sup. tit. e. l. ei qui.

S *I filius.*] CASVS. Si filiofamilias contra Senatusconf. Macedon. pecuniam mutuasti: aduersus patrem de peculio actionem non habebis, & hoc in prima. An autem illud Senatusconsul. tam ad alios, quam ad filios extendatur, quæritur? Resp. quod sic. ad nepotes, & pronepotes, licet de filio tantum faciat mentionem, & hoc in secunda.

d *Aduersus te.*] vel fideiussores, vel mandatores eius, nisi animo donandi intercesserint: vt ff. eo. l. sed & si. §. nõ solũ.

e *Dirigi.*] a creditore, qui sciuit, vel scire potuit eum esse filiumfamilias, cui credebat: alias Macedonianum non obstat, vt ff. eo. l. penul.

f *Nequaquam potest.*] quod est verum, etiã si paterfamilias esset, cum se obligauit, & postea filiusfamilias factus accipiat: vt ff. eodem le. sed Iulianus, §. si filius, & le. sequen.

g *Filiusfamilias.*] cuiuscumque dignitatis: licet in milite secus dicatur: ut ff. eo. §. fin & inf eodem l. fin. in fin.

h *Porrigitur.*] ad filios & ad filiasfamilias similiter: ut ff. eodem. l. sed & si pater. §. hoc Senatusconsultum.

* Quæ sit differentia inter iussionem, mandatum, auctoritatem & cõsensum, dixi in vocę in regu. iur. ratihabitionem. lib. 6. & notatur per Ang. in §. tutor. isti. de auctor. tut.

4 † al. cõstituebatur.

S *I filiusfamilias.*] CASVS. Filiosfamil. sine voluntate patris, vel iussu accepit pecuniã mutuo: procedente tempore pater habuit ratum: quod filius fecerat: an cesset Maced. Senatusc. quæritur? Respond. quod sic, quia ratihabitio patris trahitur retro, & comparatur mandato, & hoc in prima. Prædicta vera sunt in filiofamil. non milite. Si vero filiusfam. miles mutuo accepit, non habet locum: quia præsumit lex, quod ipse expendit illam pecuniam in causas Castren. & emit inde arma & c. argum. quod si prælatus accepit pecuniam mutuo, videtur eam conuertere in vtilitatem ecclesiæ.

i *Constitueretur.*] ut sup. eo. l. Zenodorus.

k *Huiusmodi.*] scilicet, legis.

l *Iniquum.*] argumẽ. supra de epis. audi. l. de creationibus.

m *Nouella lege.*] ut inf. de donat. inter vir. & vxor. l. donationes. i. Et no. regulam hanc, vt hic, & ibi, & ff. de iud. l. licet. sed fallit in casibus, ut ff. ad Trebel. l. seruo inuito. & de acqui. hæred. l. si quis mihi bona. §. iussum. & tem ... l. pen. & ff. de appel. recip. l. 1. & ff. de iis, qui notan. infa. Sed quid ergo in prin. Sed an inuito, & contradicente filio potest pater habere ratum, ut sic teneatur etiam filius? videtur quod non, ut ff. de pac. l. si. Sed contra puto per hanc legem.

Ratihabitio in multis casibus mandato non assimilatur.

n *Et confirmet.*] idẽ de dona. inter vir. & uxo. l. antepen.

Sin

ſerentia introducenda, ob quam cauſam pecuniæ creditæ, vel vbi [1] † cõſumptæ ſint. In plurib. iuris enim articulis filijfamiliàs milites nõ abſimiles videntur hominibus qui ſui iuris [a] ſunt: & ex [2] † præſumptione [b] omnis miles nõ creditur in aliud quicquam pecuniam accipere, & expendere, niſi in cauſas caſtrenſes. [3] † Dat. 12. Calend. Augu. Lampadio & Oreſte VV. CC. Coſs. 530.

TITVLVS XIX.

Ad Senatuſconſultum * Velleianum.

Mulieri ſe pro alio obligãti ſuccurritur: ſed ſine obligatione pro alio ſoluenti minimè ſubuenitur. Bald. Vel ſic: Mulieri pro altero intercedenti fideiubendo, vel in ſe obligationẽ transferendo ſuccurritur; ſed pro alio non obligato ſoluenti repetitio non datur, h.d. Salic.

Imp. Antoninus A. Lucillæ.

LEX PRIMA.

MVlieribus quidẽ, quæ alienam obligationẽ ſuſcipiunt, [c] vel in ſe transferunt, [d] ſi id contrahentes non ignorent, [e] Senatuſconſulto ſubuenitur. *

¶ Sed ſi pro alijs, cum obligatæ non eſſent, pecuniam exoluerint, [4] † interceſſione ceſſante repetitio nulla [f] eſt PP. Nouis Decemb. Gentiano, & Baſſo Coſs. 212.

Mulier re vera principalis põt ſe principaliter obligare. Idem & in rem ſuam intercedere poteſt. Bald. Vel ſic: Mulier contractu proprio non iuuatur Velleiano: nec ſi pro creditore ſuo ſe obligat intantum, quantum debet. hoc dicit Salicetus.

Ijdem A. Nepotianæ.

LEX II.

FRuſtra ſenatuſcõſulti exceptione, qđ de interceſſionibus fœminarũ factum eſt, vti tentaſti: quoniam [5] † principaliter ipſa debitrix fuiſti: eius enim Senatuſconſulti exceptio tunc mulieri datur, cum principaliter ipſa nihil debet, ſed pro alio debitore apud creditorem eius interceſſit.

¶ Sin autem ꝓ creditore ſuo alijs ſe obligauerit, [g] vel ab eo ſe, vel debitorem ſuũ delegari [h] paſſa eſt: huius Senatuſconſulti auxilium nõ habet. PP. 3. Idus Auguſt. Antonino A & Balbino Coſſ. 214

Mulier non minus iuuatur Velleiano, quia intercedit pro filio. h.d. Sal. Vel ſic: Etiam ſi pro filio mater intercedat, iuuatur Velleian. h.d. Paul. de Caſt.

Idem A. Seruato.

LEX III.

SI cum ipſe mutuam pecuniam acciperes, [i] mater tua contra ampliſſimi ordinis conſultum fidem ſuã interpoſuit, exceptione ſe tueri poteſt. [k] PP. 3. Id. Aug. Antonino. A. & Balbino Coſs. 214.

Mulier iuuatur, cum alienam obligationem in ſe tranſtulit, vel bona ſua pro alio obligauit, non ſi non obligata pro alio ſoluit. h.d. Salic. Vel ſic: Iſta lex vult idem in effectu, quod lex prima, ꝙ mulieri ſuccurritur quando intercedit, non quando rem ſuam vendit, & pretium pro alio ſoluit nulla præcedente interceſſione. h.d. Pau. de Caſt.

a *Sui iuris.*] vt in Macedoniano: vt hic, & ff. eod. l. 1. in fin. & l. 2. & in teſtamento: ut inſti. qui teſt. fa. poſſ. in princ.
b *Ex præſumptione.*] quæ eſt iuris, & de iure: ut & aliàs inf. tit. prox. l. antiquæ §. ſed ſi quipem. An autem poſſit renunciare filiusfamilias Macedoniano, cum mulier poſſit Velleiano: ut ff. ad Vell. l. fi. §. pen. & ff. eo. l. tamenti. & inf. quando mul. tu. offi. fungi poteſt, l. fin. & auth. matri? Reſpon. minimè, cum enim remiſſio ſit donatio, & donare non põt, ut ff. de pac. l. contra iuris, §. fi. & ff. de don. inter vir. & vxo. l. ſi ſponſus, §. circa, & ff. de condi. cau. da. l. ſi mulier. Nec obſt. quod dicitur in Velleiano, quia illud fauore: ut ff. de condi. indebit. l. qui exceptione. hoc odio creditoris inducitur: vt ff. eo. l. ſed & ſi pater. §. non ſolum.

Macedoniano renunciari nõ poteſt ſed benefic. Vellei.
1 † Veluti.
2 † Ita.
3 † al. cauſis caſtrenſibus.

AD SENATVS-conſul. Velle.

* 1. Harmenop. 13

Sicut filiusfamilias, & pater eius habent exceptionem ex ſuperiori. Senatuſcon. ita mulier ex hoc Senatuſ. Velleia. (quod ſic nũcupatum eſt a Velleio Conſule, qui fuit author huius cõſtitutionis. (Vidẽdum ergo vbi habeat locũ, & qñ ceſſet, & quod ſit eius officium, vel circa mulierẽ, vel circa creditorem, quib. detur, & cõtra quos: & an hodie locũ habeat Senatuſconſultum Velleian. Azo.

* Morib' Galliæ mulier põt ꝓ marito mutuum accipiente, uel aliter ſe obligante hac cura eius auctoritate etiã hæredia ſua antiqua ſibi hypothecare. Inde fortaſſe dicẽ Velleianũ in Gallia deſuetum. Sed hoc falſum eſt, & illud ideo in Gallia receptum eſt, ꝙ iter virum, & uxorẽ plerumq; cõmunio ſit omniũ bonorum. Aliud eſſet, ſi iter eos nõ ſit communio ex pactis matrimonialibus Gothofr. hic.
4 † al. exoluunt.

MVlieribus.] CASVS. Si mulier pro alio fideiuſſit, & nouandi animo in ſe obligationem ſuſcepit, non tenetur propter Velle. & hoc in prima. Nec habet locum repetitio, ſi mulier non obligata pro alio ſoluis, tanquam uolens ei donare, & hoc in ſecunda.
c *Suſcipiunt.*] participando, ita quod priſtina maneat: quod ſit tribus modis: mandando, fideiubendo, conſtituendo.
d *Transferunt.*] ab initio ſe obligando pro alio: uel ex poſt facto transferendo in ſe animo nouandi: ut j. eo. l. Senatuſconſ.
e *Si non ignorent.*] .ſ. ipſas eſſe fœminas? ſed ſecus ſi ignorent, quia ſunt ueſtitæ ueſte uirili, ut ff. eod. l. ſi decipiendi. Vel dic ſciant, ſcilicet eas intercedere. Nam ſecus ſi ignorent eas intercedere: ut ff. eo. l. ſi fideiuſſores. & l. uxori in fin. 1. reſpon. Et no. quòd ſiue ambo ſciunt ſcilicet, creditor & ipſa, ſiue creditor tantum, ſiue ambo ignorent, ſubuenitur mulieri: ut ff. eo. l. uir uxori. non ſic in quarto caſu, cum ipſa ſcit, & creditor ignorat: ut hic dicitur. Item no. quod ubicunque iuuatur ſi renunciauerit, non excipitur, ut ff. eodem, l. fina. §. penult. & ad Maced. l. tametſi. & ſupra de pac. l. ſi quis in conſcribendo, & inf. quãdo mu. tu. offic. fun. poteſt. authent. matri & auiæ.
f *Nulla eſt.*] fideiubenti enim, & non donanti ſuccurrit ſenatus: ut hic, & ff. eodem, l. ſed ſi ego, eſt enim auariſſimũ genus earum, ut dicta l. ſed ſi ego & ff. de dona. inter vir. & uxor. leg. ſi ſtipulata. Sed quare ſi ab initio ſoluat pro alio, non repetit, ut hic: ſed ſi interceſſit prius, & ſoluat poſt, repetit? Reſpond. quia primo caſu uidetur donare: ſecundo non: ut infra eod. quamuis.

5 † Cum.

FRuſtra.] CASVS. Si mulier pro debito ſuo obligatur, non iuuatur per Velleian. & hoc in prima. Item ſi pro creditore ſuo ſe obligat alij: uel creditor mulieris delegat eam alteri creditori, mulier non iuuatur: verbi gratia: mulier tenebatur Seio in 10. Seius eandem delegauit Sempronio creditori ſuo, non habet locum Velleianus.
g *Obligauerit.*] non tamen animo nouandi: & ita in rem ſuã, quare tenetur: ut hic, & ff. eod. l. ſeu ſi cum. & leg. aliquando. in princ & l. debitrix. & ſup. ne uxor pro ma. l. 1. in princ.
h *Delegari.*] animo nouandi. Accur.

SI cum.] CASVS. Si filius matre fideiubente accipiat decem mutuo: an locum habeat Velleianum, quæritur? Reſpondeo, quod ſic. unde ſiue mulier intercedat pro extraneo, ſiue pro filio locus eſt Velleian. ut hic, & ff. codem, l. ſecunda, §. ultimo.
i *Acciperes.*] ideſt, accipere uelles.
k *Poteſt.*] ſic ergo mater non fideiubet pro filio, ut hic. Nec econtra filio pro patre, ut ſup. eodem, ſcilicet ſi paternam,

Sena-

Imp. Alex. A. Alexandriç.[1] †

LEX IV.

SEnatusconsultum locum habet; siue eam obligationem, quæ in alterius persona constituit, mulier in se transtulit,[a] vel participauit, siue cùm alius pecuniam acciperet, ipsa se ab initio[b] ream constituit, quod[2] † in rerum earum[c] habitis pro alijs obligationibus admissum est.[d] Sed si prædia tua annis maior vigintiquinque vendidisti, & pro marito pecuniã soluisti:[e] deficit[f] auxilium senatusconsulti. PP. 6. Calen. Ianua. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Maritus non potest obligare res vxoris non consentientis: & hoc de iure communi, nec si consentiat expressè: & hoc de iure speciali. Si tamen obligat res vxoris, asserendo eas proprias, vxore præsente, & dolosè tacente, tenet obligatio. h.d. not. secundum Bald.

Ijdem A. Popiliæ. 3 †

LEX V.

SI sine voluntate tua[g] res tuæ à marito tuo pignori datæ sunt, non tenentur.[h] ¶ Quòd si consensisti obligationi, sciente creditrice, auxilio senatusconsulti vti potes.[i] ¶ Quòd si patientiam præstitisti, vt quasi suas res maritus obligaret, decipere voluisti mutuam[k] pecuniam dantem: & ideò tibi nõ succurretur senatuscõsulto, quo infirmitati, non calliditati mulierum consultum est.[l] Dat. 15. Cal. Iulij, Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Mater potest se obligare pro facto suo, sed non potest conseruare tutores indemnes ab eo, quod eis à filio debebitur. Bal. Vel sic: Mater, quæ indemnitatem tutoribus filiorum promisit, etiam si eis fideiussores dederit, vt ei administrationẽ permitterent, Velleiano non iuuatur. secus si pro tutoribus fideiusserit. hoc dicit. Vel breuiter: Mater potest pro facto suo se obligare, sed pro tutoribus filiorum non potest fideiubere. h.d. Salyc.

Idem A. Torquato.

LEX VI.

SI mater cum filiorum suorum patrimonium gereret,[m] tutoribus eorum securitatem promiserit,[n] & fideiussorem præstiterit, vel pignora dederit: quoniam quodammodo suum negotium gessisse videtur, senatusconsulti auxilio, neque ipsa, neque fideiussor ab ea præstitus, neque res eius pignoratæ adiuuantur. ¶ Sin aũt tutore se excusare volente, ipsa se interposuit, indemnitatem ei repromittens,[o] auxilio senatusconsulti vti minimè prohibetur.

SEnatusconsultum.] CASVS. Mulier iuuatur senatusconsulto quãdo per nouationem alienam transfert in se obligationem, vt si Titius debeat mihi centum, postea promisit mulier se mihi ea soluturum, vel principaliter, verbi gratia, volebat ipsa fideiubere, sed creditor volebat principalem debitricem eam esse, postea mãdauit mihi, quod pro ea fideiuberẽ: in hoc casu mulier iuuatur. & hoc in prima: vel si participauerit alius pecuniam, puta alio pecuniã accipiente: ipsa se obligauit principaliter, verbi gratia, Mulier volebat fideiubere pro me, creditor eam recipere nolebat, vnde principaliter se obligauit, & ego fideiussi, & habeo pecuniam. Item si mulier res suas pro alio obligauit, iuuatur per Velleianum, & hoc in secunda. Si verò mulier maior vigintiquinque annis prædia sua pignorata vẽdidit, & pecuniam creditori mariti soluit, non iuuatur. & hoc in tertia. Viuian.

a *Trãstulit, vel participauit.* fideiubendo.

b *Ab initio.*] accipiẽdo ipsa mutuum, quo casu datur institoria, vt ff. eod. l. quamuis, §. si cum essem.

c *Earum.*] scilicet mulierum.

d *Admissum est.*] vt & ipsæ res nõ teneantur cum effectu, vt j. l. prox. Accurs.

e *Soluisti.*] quod est verum, si aliàs esset non venditura.

f *Deficit.*] quiã donanti non succurritur, &c. vt supra eod. l. 1. in fi. sed à viro repetit. quia donatio inter virũ, & vxorem sic facta non valet. vt ff. de donat. inter vir. & vxor. l. si sponsus, §. si vxor. Item huic resp. est contra. ff. eo. l. si. §. item si mulier. Sol. ibi vendidit creditori viri mulier, & sic fraus fuit à creditore quæsita, hic ipsamet inuenit alium emptorem.

SI sine voluntate.] CASVS. Maritus obligauit res vxoris suæ, ea non consentiente, non tenentur res. & hoc in prima. Si verò consensit marito obliganti, & creditor sciebat res mulieris esse, iuuatur senatuscons. & hoc in secunda. Si verò mulier tacuit, cum maritus res suas obligaret, vt deciperet creditorem, qui pecuniam præstitit, non iuuatur. & hoc in tertia.

g *Si sine voluntate tua.*] id est inuita, vel ignorante.

h *Non tenentur.*] de iure etiam cõi hoc est, vt hic, & j. ne vxor pro ma. l. 1. & j. quæ res pig. obl. pos. l. qui filios, in fi.

i *Vti potes.*] & ita iure speciali, vt suprà l. proxi. & ff. eod. l. quamuis, in princ.

k *Mutuam.*] no. q plus operetur tacitus consensus, quàm expressus, vt ff. de procur. l. filiusfam. §. veterani.

l *Consultum est.*] vt ff. eod. l. 1. & 2. & inf. si ali. res pign. da. sit, l. si probaueris. Sed solet hic quæri, quare possum rem tuam obligare te præsente, vt tibi præiudicem, vt hic: non autem vendere, vt tibi præiudicem? Respondeo pignus re contrahitur, sed venditio consensu, quod non placet, quia & pignus contrahitur consensu, vt ff. de pig. act. l. 1. Dic ergo, quia per obligationem rei agitur, vt in ipsa re ius creditori quæratur, quod fieri non potest, nisi volente eo, cuius est. merito ergo cum patitur, videtur suum accommodare cõsensum, sine quo obligatio esset nulla. At venditio etiã contradicente me fieri potest, & tenet. iter eos, quia id nõ agitur per contractum, vt ius in re quæratur: sed vt alter alteri obligetur de euictione, vt ff. de actio. empt. l. ex empto, in princ. meritò ergo, cum non impedit contractum contradictio mea, nec præsentia prosit contractui, vt ff. de re iudic. l. sæpe, §. 1. Sed argu. contra, s. quòd videatur consentire, est ff. de euict. l. quidam ex parte. sed ibi partem precij accepit, & dic, vt ibi.

SI m. ger. CASVS. volebat mulier gerere tutelam filij sui, tutor dubitabat, ne sustineret damnum, si ipsa nõ bene administrasset, mulier ad hoc, vt administrationem haberet, promisit indemnitatem, vt si propter suam malã administrationem vna manu aliquid damni prestaret filio, ipsa ei alia manu refunderet, & pignora dedit, & fideiussores. in hoc casu nec pignora, nec fideiussores iuuantur. & hoc in prima. Si verò tutor volebat se excusare, & mulier promisit eum indemnem conseruare de eo, quod impenderet in rem pupilli, an hoc casu iuuetur, quæritur? Respon. quod sic. & hoc in secunda. Si verò petijt tutorem filio, & pro tutore fideiussit, quia omne periculum in se recepit, hoc casu iuuabitur senatuscons. Velleian. quia videtur intercedere. & hoc in tertia. Viuianus.

m *Gereret.*] id est gerere vellet.

n *Promiserit.*] propter hoc, vt dimitterent eam gerere, si ipsi cessarent.

o *Repromittens.*] quasi pro pupillo filio, & sic iuuatur, vt hic. Sed 5. ff. eo. l. quãuis, §. 1. & l. tutor, in princ. Sol. refert, an promiserit indemnitatem pupillo de eo, quod debet, vel debebit tutor; & tunc suscepit obligationem tutoris. Vel econtra, promisit tutori indemnitatem de eo, quod debet, vel debebit ei pupillus; & tunc suscepit obligationem pupilli, & in vtroque est intercessio, & sic non tenetur, vt hic.

1 † Alexandriæ.

2 † Et.

3 † al. Popillę, aliàs Pupillæ.

Aut promisit tutori indemnitatem de eo, quod debet, vel debebat pupillo: vel econtra promisit indemnitatem pupillo de eo, quod debet, vel debebit tutori: in vtroque cessat Velleianum, vt in legibus contrarijs. & hoc est, quod dixit Bulg. S. & T. tollunt contrarium: quia scilicet refert, vt dixi, dicat mulier: promitto quod debes, vel debebis; & tunc non intercedit, vt in contrarijs: an promitto quod debet, vel debebit tibi pupillus; tunc est intercessio, vt hic dicitur.

alio. & inf. de fideiuss. filiusfamilias. & ff. qui satisd. cogan. l. 2. §. & filius.

k *Teneri.*] scilicet pro eorum virili. Sed videtur insolidum, vt ff. de fideiuss. l. si Titius, in princ. Sol. hic intercesserunt non constituendo se debere insolidum, vnde pro partibus tenentur, vt ff. de duobus reis. l. reos, §. fin. ibi, insolidum se reos constituerunt: at fideiussores tenentur insolidum semper, etiam si hoc non sit dictum, vt Instit. de fideiussorib. §. si plures. vel aliter & hic, & ibi insolidum tenebantur, sed ibi insolidum exempta fuit fœmina, cum in totum fideiusserit, hic pro parte fuit exempta, vt ff. eo l. vir vxori, in fi. & l. seq.

¶ Si verò tutores petijt, & sponte periculum suscepit,[a] quo minus teneatur, auctoritas[1] † eam iuris tuetur.[b] PP. 6. Idus Octobr. Modesto, & Probo Coss. 229.

Mulier consentiens fundum suum pro alio obligari, inutiliter consentit: & cum sit inutile, est inutilis venditio eius per creditorem facta, & recuperatur ab emptore non restituto precio: & filius vt hæres matris, potest infringere factum patris. Bal.

Imp. Gordian. A. Viuiano.

LEX VII.

SI sciens creditor à marito pro proprium debitū[c] obligari[2] † fundū mulieris, licet ea consentiēte, eum pignori[3] † accepit propter senatusc͂osulti auxiliū, vendēdo[d] eum dñium mulieri auferre nequit:[e] nec tibi[f] necesse est, p̄stito precio[g] emptori[h] vendicare, si matri hæres extitisti. PP. 12. Cal. Octob. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Si masculi permixtim cū fœminis obligationē paternam in se transferunt animo nouandi, valet nouatio pro parte masculorum, & pro ea parte pignus obligationis veteris liberatur: sed pro parte fœminarum non valet, nec eatenus pignus liberatur: & si pater pro obligatione nouante, pignus constituit, tenetur insolidum, partim pro nouatione, partim pro non nouatione. Bald.

Idem A. Triphoni.

LEX VIII.

SI paternam obligationem non tantùm masculini sexus filij, verum etiam filiæ emancipatæ[i] in se receperunt: quamuis filiæ virilibus obligationib. eximātur propter exceptionē, quæ ex senatusconsulto Velleiano descendit, tamen filios in id, in quod se obligauerunt, teneri:[k] filiarumq; subducta persona, patrem in id conueniri[l] posse, in quo conueniretur, si filiæ non intercessissent, dubium non est.

¶ Pignora[m] tamen patris, & si in posteriorem obligationem[4] † accepta[n] sunt, sine dubio tenentur. Sed & si in priore[o] fuerunt obligatione, quatenus ad patrem per restitutoriam[5] † actionem redit, eatenus[p] [6] † tenebuntur. PP. Non. Octob. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Mulier potest pro alio soluere citra intercessionem: secus si prius intercesserat. Bal. Vel sic: Si mu[lier] pro alio nulla præcedente promissione, vel intercessione soluit, non iuuatur Velleia. vt repetat ab eo cui soluit: secus si præcedente promissione, vel intercessione ipsius. hoc dicit Pau. de Cast.

Idem A. Proculo.

LEX IX.

QVamuis mulier pro alio soluere possit: tamen si præcedēte obligatione, quam senatusconsultum de intercessionibus efficacē esse non sinit, solutionem fecerit, eius senatusconsulti beneficio munitam se ignorans,[q] locum habet repetitio.[r] PP. Non. Iul. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

a *Suscepit.*] pro tutoribus intercedens.

b *Tuetur.*] nisi specialiter fuit comprehensum decreto prætoris, matris periculo dari, vt inf. si ma. indem. pro. l. fin.

SI *sciens.*] CASVS. Si creditor accepit à marito prædiū vxoris pignori, sciēs illud ad muliere pertinere, & vēdidit. an prę̨iudicauit mulieri quæritur? Resp. quod non. nec hæres mulieris necesse habet refundere preciū emptori, si velit prædiū vendicare.

c *Debitum.* s. mariti.

d *Vendendo.*] scilicet creditor.

e *Nequiuit.*] vt & ff. de rei vend. l. redemptores, §. fin. & l. seq.

f *Nec tibi.*] s. filio, qui successisti matri, cuius prædium a marito suo, tuo: patre obligatum fuit, licet ea consentiente.

g *Precio.*] vt S. de rei vend. l. si mancipium. & l. pater.

h *Emptori.*] loquitur filio mulieris.

SI *paternam.*] CASVS. Seius habuit duos filios, & duas filias emancipatas, tenebatur Titio in centum. filij, & filiæ animo nouandi receperūt in se paternam obligationem, & promiserunt reddere Titio prędicta centum, & redimere pignora patris obligata, an filiæ per beneficium Velleia. ab obligatione liberentur, & ita remaneant filij obligati ꝑ medietate, & si ita sit, qualiter succurratur Titio, quæritur? Respond. quod restituitur actio in patrem pro ea parte, qua filiæ se obligauerunt. & hoc in prima. Item pignora quæ obligauerant, remanent obligata pro parte filiorum. & hoc in secunda. Illa verò quæ fuerunt in prima obligatione, hactenus teneantur, quatenus aduersus patrem redit actio pro portionibus filiarum.

i *Emancipatæ.*] hoc nihil ad rem. Nam in potestate posita potest fideiubere pro patre, vt sup. quod cum eo. l. si ex alio. & inf. de fideiuss. filiusfamilias. & ff. qui satisd. cogan. l. 2. §. & filius.

l *Conueniri.*] s. restituta in eum prima actione, quæ sublata erat nouatione.

m *Pignora.*] licet pater in partem conueniatur, pignora tamen tenentur insolidum.

n *Accepta.*] scilicet tantum. & sic no. tenere accessorium in totum, licet principale pro parte tollatur per Velleianum.

o *In priore.*] quando pater se obligauerat.

p *Eatenus.*] pro parte ergo filiorum, quia tenuit nouatio cum effectu, non tenentur pignora, vt hic innuit. & ff. de nouat. l. nouatione, & l. aliā. & C. etiam ob chyrogra. pe. pig. re. pos. l. 2. sed pro parte filiarū non tenuit cum effectu: vnde adhuc pro ea parte tenentur, vt hic, & ff. eod. l. aliqñ, §. 1. Et est ratio, quare & hoc casu nouatione nō tollat pignus, quia nō tenuit cū effectu. Vel dic, nō fuit nouata pricipalis: statim enim, q̄ fuit personalis directa extincta per nouationem, fuit eius loco a iure supposita restitutoria: vnde omni t̄pe inuenitur pricipalis directa, vel vtilis restitutoria, & sic hypothecaria nō extinguitur, vt d. l. aliquando, §. 1. & l. debitrix, §. pen.

QVamuis.] CASVS. Mulier si soluat pro alio, non iuuatur, quia videtur donare: sed si fideiussit, & postea soluit, sic.

q *Ignorans.*] scilicet ius, vel factum credens se intercessisse, cum non intercesserit, vt ff. de cond. indeb. l. qui exceptionem, in princ. secus si sciens, quia tunc non repetit, vt ff. de condict. indeb. l. 1. & de reg. iur. l. cuius.

r *Repetitio.*] id est condictio indebiti.

1 † al. auctoritate iuris tuebitur.

2 † al. decet, obligari.

3 † obligatum.

4 † al. posteriore obligatione.

5 † rescissoriam.

6 † al. hactenus.

[illegible]

SI *aduersarius*. CASVS. Si aliquis locauit rem non marito, sed mulieri: mulier non vtitur auxilio Velleia. sed si locauit marito, & ipsa intercessit, vel in se recepit obligationem, iuuatur.

a *Negotium*. conductionis sine fraude.

b *Reliqua*. idest debita.

b *Contracta*. idest in obligationem deducta.

d *Recusare*. vt inf. lo ca. l. contractus. in fine, ff. eod. Seia mancipia.

e *Secutus est*. sciens te intercedere, Acc.

ETiam. CASVS. Mulier habebat omnia bona mariti tacitè obligata pro dote sua: si ergo cõstante matrimonio ius hypothecæ, seu pignoris marito remisit, an ei succurratur per Velleia. quærit? Dicit quod, nõ, duabus tamẽ rationibus videbatur cõtrarium. Primo per Velleia. quo succurritur mulieri. Itẽ propter remissionẽ factam inter virum & vxorem quæ videtur donatio, quæ non tenet, ergo nec remissio. cõtrarium est verum.

f *Etiam*. dubitatio huius legis fuit, quia omnia bona viri mulier tacitè obligata tenet.

ADDITIO. Et intelligas hanc legem, & l. iubemus, inf. eo. in muliere sui iuris, secus vero si esset filiafam. quia tunc nõ faceret præiudicium patri, nec sibi, donec fuerit in potestate. ita dixit Alexan. de Imo. in addi. suis ad Bar. in d. l. iubemus. pro quo allegat notata in l. 2. §. quod si in patris, ff. sol. mat. Secundo intelligas & hanc, & l. iubemus. quando maritus in alijs reb. remanet soluendo. alias secus, ut latius per Bar. in d. l. iubemus.

g *Hypothecarum*. excepta 1js, quæ spẽcialiter ob dotẽ obligentur, fm quosdam.

h *Remitti*. duabus rationibus, videbatur contra, & propter Velleianum, quo succuritur mulieribus, sicut si rem suam obligant pro alio, sed tamen hic secus est, ut ff. eodem, l. quamuis, in principio. & propter donationem quæ fit inter virum, & uxorem, sed nec hoc nocet, quia non dicitur donatio, vt hic, & ff. quibus mod. pign. vel hypo. sol. l. 1. & l. Lucius, & ff. qui in fraudem cred. l. si pignus & de leg. 3. l. 3. §. finali, & loquitur hæc lex quando remissio fit viro generaliter, nam quando fit alij contrahenti cum viro, vel in re vna, vel certis, loquitur infra eodem, l. iubemus.

Mulier conducens prædia obligatur pro se, sed si maritus conducit, non potest obligari pro marito. h. d. Baldus Vel sic: Si contrahitur principaliter cum muliere, & sic negotium ad ipsam pertinet, nõ iuuatur Velleiano: secus, si cõtrahitur cum alio, & illa pro illo se obligat: & sic principaliter non pertinet ad eam negotium, h. d. Pau. de Cast. Idem dicit l. si fœnebris, infra eodem.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Trophonæ.

LEX X.

SI aduersarius tuus non cũ marito tuo, sed tecũ negotium[a] gessit, reliqua[b] conductionis, quæ dicis esse contracta,[c] obtentu hmôi obligationũ nõ potes recusare.[d] Enim vero si cum eosdẽ fundos nõ tibi, sed marito tuo locaret, personam tuam vt idonea sequutus[e] est: beneficio amplissimi ordinis, quod factum est de intercessionibus fœminarum, te tueri potes. PP. Calẽ. Septemb. Peregrino, & Æmiliano Coss. 245.

Mulier potest renunciare iuri hypothecarum, hoc dicit Bal. & Sal.

Idem A. Hæboræ.[1] †

1 † Theodoræ.

LEX XI.

ETiam[f] constante matrimonio ius hypothecarũ,[g] seu pignorum marito remitti[h] posse explorati iuris est, PP. & Cal. Octob Peregrino, & Aemiliano Coss. 245.

Mulier obligans se pro dote filiæ non iuuatur Velleiano, h. d. Caue tibi, quia hoc intelligitur interueniente publica persona: sed si non interuenit publica persona, dic vt inf. eo l. antiquæ, §. fi. Bal.

Impp. Valeria. & Galien. AA. Sepidutæ.[2] †

2 † Sepiduæ.

LEX XII.

SI dotare filiam volens,[i] genero res tuas obligasti: pertinere ad te beneficiũ Senatusconsulti falso putas.[3] † Hanc. n. cãm[k] ab eo beneficio esse remouẽdã prudẽtes viri putauerunt.[l] PP. 9. Cal. Mar. Tusco[4] † & Basso Coss. 259.

3 † Putabas.

4 † Fusco.

Mulier accipiẽs mutuũ, obligatur ex eo, nec refert qualiter vtatur, sed qualiter cõtrahat, Bal. Vel sic: Mulier si principaliter mutuum recipiat, non iuuatur: licet postea in alienos vsus conuertat, h. d. Sal. Vel sic: Quãdo mulier contrahit, & pro se, licet vtilitatem contractus transferat in alium, etiã creditore sciẽte, non iuuatur Velleiano, Pau. de Cast.

Impp. Dioc. & Maxi. AA. Condianæ. al. Candianæ.

LEX XIII.

SI fœnebris pecunia iuxta fidem veri[m] à creditore tibi data est: siue tota quantitas[n] fœnoris, siue pars eius in vsũ mariti processisse proponatur, decreto patrũ[o] nõ adiuuaris, licet creditor cãm contractus nõ ignorauerit P Da. 2. Cal. Septẽb. ipsis AA. Cos.

Exceptio Velleiani competit etiã fideiussori, nisi successerit principali, Salic. Vel sic: Exceptio Velleiani competens mulieri, competit etiã fideiussori suo & mandatori, vel ei, cui ipse mandauit, h. d. cum l. seq. Pau. de Cast.

SI *dotare*. CASVS. Si mulier pro filia sua genero suo dotem constituit, & pro ea res suas obligauit, an iuuetur per Senatusconsult. Velleia. quæritur? Respond. quod non, & hoc responderunt iurisperiti.

i *Volens*. o mater.

k *Causam*. scilicet dotis.

l *Putauerunt*. fauore dotis est hic speciale, vt inf. eo. l. generaliter, & ff. de cõdi. ind. l. cum his, §. pen. similiter sunt & alij casus, in quibus cessat Velleianum, vt dicetur infra eo. l. generaliter.

SI *fœnebris*. CASVS. Mulier accepit pecuniam mutuam, ut eam daret viro sciente creditore: an iuuatur beneficio, quæritur? Dicitur quod non.

m *Fidem veri*. i. ipsa rei veritate, non in fraudem accipientis.

n *Tota quantitas*. i. tota quantitas, quæ fœnori data fuit.

o *Patrum*. i. senatorum, sed iure ciuili, quo impediuntur donationes inter virum & vxorem, iuuaris: inquantum es pauperior, & ipse est locupletior, vt ff. de don. inter vir. & vx. l. 1. & l. si sponsus, §. circa.

p *Ignorauerit*. immo videtur ei iuuari, si creditor sciuit, vt ff. eo. l. Seia. §. fi. & a. quæ est contra. Solu. hic sciuit eam accipere, vt marito donaret: ibi vt se vel rem suã pro viro obligatam liberaret. Idẽ secus, vbi daret marito, cũ mulierem mandasse pro alio sciret: nam tunc iuuatur, vt & arg. contra. ff. eo. l. fi. §. si mulier vt ipsa, & l. si fideiussores, & l. quicquam. Vel dic q in Seia. eo animo accepit ab initio, vt solutam causam mariti, sine non: sed postea mutauit voluntatem secundum M. vel refert scientiam ad illam intercessionem, quam fecit patiẽndo virum obligare rem suam, quæ est intercessio: Hanc vltimam sententiam ad mutuum facit, vt supra eodem, l. si sine. hic autem ad mutuum factum mulieri. Vel ibi fuit fraus facta Senatusconsulto: quia cum iussionẽ te fideiuberet pro marito, creditor maluit mulieri dare pecuniam, omnia, vt ff. eod. l. quamuis, §. si cum essem, & l. quidam. hic Doctor. & Bar. hic. hic non fuit hæc fraus.

Mulierem. CASVS. Mulier fideiubens pro alio non tenetur: an autem fideiussor eius, si primo fideiussit, & de illa fideiussione fideiussorem dedit, & teneatur quæritur? Respond. quod non, sed si ei successit, pro quo intercessit non iuuatur.

a *Posse intercedere*. cum effectu.

b *Fideiussorem*. etiã si animo donãdi intercesserit, vt ff. eo. l. si mulier, 3. §. si ab ea. Accur.

c *Marito*. pro quo intercessit.

d *Non extitit*. si autẽ extitit, aut intercesserat sic à principio, vel ex postfacto quod principaliter tenebatur, & tunc tenetur, & exceptioné amittit, vt ff. de sol. l. Stichũ, §. adito. aut accessorie, & tũc tollitur accessoria, & remanet principalis, vt ff. de fideiussori. l. generaliter, in prin.

1 † Fideiussores.

Si vxor. CASVS. Mulier volebat intercedere pro marito suo, creditore nolente eam recipere: mãdauit Titio, ut pro ea fideiuberet, & fideiussit, an tenetur, quæritur? Dicitur, quod non, sed ei cõuento dabitur exceptio Velleia.

e *Securitas*. vt ff. eo. l. si mulier 3. § fi. & l. si fideiussores.

2 † Adhi-ges ab.

3 † Cohæsit

Si mulier. CASVS Tenetur mihi Titius in 10. animo nouandi accepi mulierem, quæ recepit obligationé: an iuuetur p Senatusc. Dr. q sic, sed an in ueterem debitoré mihi detur actio, quæritur? Dicitur, quod sic.

f *Suscepit*. animo nouãdi vel ab initio, ut s. e. l. Senatuscõsulti.

g *Rescissoria actio*. i. restitutoria datur, quæ s. prius dabatur. Vel institoria, idest quæ erant danda, vt ff. eod. l. quamuis, §. quoties, §. si mulieri hæres, §. si cũ essem, & hoc verum est, etiam si creditor sciuit mulierem non teneri, non tamen eam decepit, vt ff. eo. l. quidam, & de fideiuss. l. si Titius. Item est verum etiam sub conditione ea obligatam etiam interim hac actione agitur, ut ff. eo. l. aliquando, §. fi.

Ijdem AA. & CC. Basilissæ.

LEX XIIII.

MVlierem contra Senatusconsulti Velleiani auctoritatem non posse intercedere,[a] eademque exceptione fideiussorem [b] 1 † eius vti posse, iuris auctoritas probat Vnde si mater tua marito[c] quondam suo hæres non extitit,[d] satis idoneæ exceptionis remedio tuta est. PP. 8. Cal. Apr. Byzãtij. CC. Coss.

Qui mandato mulieris pro alio promittit, ab ipso initio efficaciter non tenetur, hoc dicit, Bal.

Ijdẽ AA. & CC. Agrippino.

LEX XV.

j SI vxor pro marito contra Senatusconsultũ intercessura te rogauit mandatario nomine, vt pro ea tuã fidem obstringeres:[2] † initio contractus per exceptionis auxilium obligationi tuæ adhæsit[3] † securitas,[e] qua conuentus defendi potes, PP. 18. Cal. Iun. Sirmij. CC. Coss.

Muliere subducta, datur in antiquum debitorem rescissoria, Bald. Vel sic: Si mulier alienam obligationẽ in se transtulit animo nouandi, creditori contra debitorẽ restituitur vtilis actio prima, sicut supra eo. l. si paternam, in fi. Pau. de Cast.

Ijdem AA. & CC. Rufino.

LEX XVI.

SI mulier alienam suscepit[f] obligationem, cum ei per exceptionem Velleiani Senatusconsulti succurratur creditori contra priores debitores rescissoria[g] actio datur PP. 17. Calend. Febr. Sirmij, CC. Coss.

Si cum. CASVS. Callistratus accepit pecuniam mutuo, & inde factum est instrũm, quòd uxor sua non ipse accepit mutuam pecuniam: an mulier iuuet? Rñ. quod cessante exceptione Velle. magis respiciendũ est, qđ actũ est, q. quod scriptum est, & ita vir tenetur, vxor vero non tenebitur.

h *Eam*. i. vxorem, quæ ipso iure tuta est, quia non est recurrendum ad extraordinarium iudicium, ut ff. de minis. l. in causæ, 2. in princ.

i *Simulata*.] vt supra plus vale quod agitur, & c. l. r. & l. acta, & l. si quis.

Si nomen vxoris simulatè est appositum in instrumento loco viri: obligatio est ipso iure nulla ratione simulationis: vnde non est hic locus exceptioni Velleiani, sed nullitati ipso iure, Bal.

Ijdem AA. & CC. Alexãdro.[4] † & alijs.

LEX XVII.

SI cũ pater vester à Callistrato mutuam sumpsisset pecuniam, velut hanc eius vxor accepisset,[5] † instrumentum[6] † conscriptum est, nec ad exceptionis tractatum ex Senatusconsulto venientem peruenire necesse est, cũ eã[h] veritatis substantia constituta potius,[7] † quam simulata[i] gesta tuetur. 3. Id. Mart. CC. Coss.

Mulieri creditorem decipienti non datur exceptio Velleiani, Pau. de Cast.

Ijdem AA. & CC. Zotico.

LEX XVIII.

FOeminis alienas, vel veteres,[k] vel nouas obligationes aliqua ratione suscipientibus, subuenitur, nisi[l] creditor aliqua ratione per mulierem deceptus sit,[m] nã tunc replicatione doli, Senatusconsulti exceptionem remoueri, constitutum[8] † est. D. 5. Id. Nouembr. Antiochiæ. CC. Coss.

Mulier etiã si in eius persona obligatio sumat exordiũ iuuatur beneficio Velleiani. Baldus vel sic: Mulier iuuatur, Velleiano, si creditor potius eligat cũ ea contrahere, quam cum masculo, Sa.

Ijdem AA. & CC. Faustinę.

LEX XIX.

CVm ad eas etiã obligationes,[n] quę ex mulieris

Foeminis. CASVS Si mulier animo nouãdi transferat in se obligationem, quatenus Titius tenebatur Seio: sibi succurritur, nisi Seiũ decepisset, quo casu si ipsa excipiat de Velleiano, replicabit Seius de dolo.

k *Veteres*. per nouationé transferẽdo in se veterem obligationẽ, vel paciẽdo se delegari, ut ff. de noua. l. delegare, j. & ff. de solu. l. solutionem, vel dic ueteres fideiubendo, constituendo vel etiã mando, vt ff. mãd. l. si vero non remunerandi, §. si post creditam. Itẽ qđ subijcit nouas, puta cũ erat contracturus cũ alio creditor elegit mulierem in fraudẽ Senatusc. vt inf. pro. xi, & in primo casu datur restitutoria: in secundo institoria, idest actio, quæ in creditore dabatur vel erat danda, vt ff. eo. l. quãuis, §. si cum essem, & §. quoties.

l *Nisi creditor*. ut & ff. eod. l. 2. & de reg. iuris, l. in eo quod plus §. fin & de exceptio. dol. apud Celsum, §. Marcellus, in fin. §. uel nisi similis sit casus, vt dices infra eo. l. fi.

m *Deceptus sit*. q. a deceptis & nõ decipientibus iura subueniũt vt ff. eo. l. 2. Sed & si uterque sciuit, nõ dico cessare Senatusc. vt quidam dicunt: quia non uidetur celatus, & ut ff. de act. emp. l. 1. §. fi. H.

4 † Alexandræ.

5 † Suscepisset.

6 † Instrumento.

7 † Potior à

Cvm ad eas. CASVS. Si fideiubeat mulier, etiam quando per calliditatem creditoris obligat se, non tenetur, uerbi gratia creditor alicui masculo pecuniam mutuare proponebat, & fœmina pro masculo debebat intercedere, postea noluit eũ accipere pro fideiussore, sed fecit, q mulier constituit se ream & principalem debitricem, quamuis alius pecuniam reciperet, an iuuetur, quæritur dicitur quod sic.

8 † A. Pio & Seuero l. 2. ff. eo. Deceptis subueniendum est.

n *Etiam obligationes*. non solum ad eas, quando intercedit in ueterem, ut sup. eo. l. si natus.

Reptum.

a *Perpetuo.*] i. g[e]n[er]ali.
b *Defendi potes.*] scilicet tu mulier, vt ff. eo. l. quamuis. alias l. non putans, §. si cum essem. Accurs.

H*Aeredes.*] CASVS. Non solũ mulier, si intercessit, iuuatur, sed & eius hæredes.
c *Dubium.*] apud sapientes.
d *Dubium non est.*] & ideò restitutoria datur similirer in hęredes, vt ff. eod. l. hæ actiones. sed videtur exceptionem nõ dari hæredi, cum persona facit locũ beneficio, vt ff. de reg. iur. l. in omnibus, 3. sed hoc speciale. Vel aliter s hoc non est speciale, quia istud beneficiũ est reale: & ideò trãsfertur cũ re. & q[uo]d sit reale dicit l. ff. de excep. l. exceptiones. 2.

1 † Potest.

a Ad intellectum huius gl. vide glos. & ibi scribẽtes in cap. priuilegiũ personale, libro 6. de reg. iur.

Exceptio Velleiani realis est.

I*Vbemus.* CASVS. Certum est, quòd mulier habet omnia bona mariti tacitè obligata pro dote sua: pone ergo, quod aliquis vult contrahere cum marito alicuius mulieris, sed dubitat contrahere: quia sunt omnia bona sua tacitè obligata mulieri. an ipsa possit renunciare iuri hypothecę vel pignoris, quæritur? Respõ. quod sic. sed tamen si renunciatur in vno contractu, vel duobus etiam verbis generalibus, non debet hæc renunciatio trahi ad alias p[er]sonas, nec ad alias res, vel alios contractus, nisi de quibus actum est. & hæc quæ dicta sunt, locum habent in contractibus futuris, & præteritis nondum sopitis.

* Intel. huius l. vide per Vbert. Zuchar. in l. 1. C. de pact. num. 135.

2 † Renunciari.

* Concor. gl. 1. post mediũ, in verb. sicut potes videre in simili. in cap. si diligenti. de foro compet.

Generalitas trahitur ad ea tantum de quibus est cogitatũ.

e *Certis personis.*] cõtrahentib. cum viro.
f *Custodiri.*] vt & habes i. eod. l. etiam.
g *Coarctetur.*] argu. cõtra generalitatem, vt non trahatur, nisi ad ea specialia, de quibus est cogitatũ, vt ff. de trãsact. l. cum Aquiliana, & l. qui cum tutoribus, & i. de transact. l. si certa. & ff. quib. mod. pign. vel hypot. sol. Pau. in princ.
h *Prætendentibus.*] s. contrahentibus.

S*Iue.* CASVS. Lex antiqua dicit, qua

persona calliditate creditoris sumpserunt primordiũ, decretum Patrum, quod de intercessione fęminarum factum est, pertinere edicto perpetuo [a] declaratur: si tamen creditor, qui cõtrahere cũ alio proposuerat, mulieris personã elegit, exceptione contra petitores secundũ ea, quæ asseueras, defendi potes. [b] 1 † Dat. 18. Cal. Ianuar. Nicomediæ, CC. Coss.

Exceptio Velleiani transmittitur ad hæredem. hoc d. Bald. & Salyc.

Ijdem AA. & CC. Theodotiano.

LEX XX.

HÆredes quoque mulieris aduersus creditores eadẽ exceptione, quæ ex Senatusconsulto introducta est, vti posse dubium [c] non est. [d] Dat. 9. Calen. Ian. ipsis CC. Coss.

Generalis renunciatio restringitur ad contractum, super quo interponitur. Bald.

Imp. Anastasius A. Celeri magistro officiorum.

LEX XXI.

IVbemus,* licere mulieribus, & pro vno contractu, vel certis contractibus, seu pro vna, vel certis p[er]sonis [e] seu rebus, iuri hypothecarũ sibi competenti per consensum propriũ renunciare, 2 †* quodque ita gestum sit, hac auctoritate nostra firmũ, illibatumq; custodiri: [f] ita tamen, vt & si generaliter tali renũciatione pro vno (vt dictũ est) contractu, seu certis contractibus, vel ad vnã, vel ad certas res, seu personas consensum propriũ accommodantes visæ sunt, vel fuerint, eadem renunciatio ad illos contractus, & illas res, seu personas, quibus consensum suum propriũ accommodauerunt, vel accõmodauerint, coarctetur: [g] nec alijs quibusdã contractibus, quibus minimè mulieres consenserunt, vel consenserint, prętendentibus [h] eam opponendi licẽtia prębeatur: ijs, scilicet omnibus, quę in præsenti per hanc consultissimã legem statuimus, ad prętéritos nihilominus cõtractus, pro negotijs, & controuersijs, necdum 3 † transactionibus, vel 4 † definitiuis sentẽtijs, seu alio legitimo modo sopitis, locum habituris. Dat. Cal. April. Anatolio, & Agagito Coss.

IN AVTHEN.

Vt immobilia ante nupt. dona. §. si quis igitur, collat. 5. constit. 14.

Alienationi, siue obligationi rei donatæ propter nuptias mulier consentire non potest, nisi certa forma hic expressa, & in casu, quo dos est salua futura, non obstante consensu, vel renunciatione. hoc primo. In dote autem nõ solum est dicta prohibitio, sed maior: quia non valeret renunciatio, etiam si dos non esset peritura. & hoc in re immobili. Tertio dicitur, quòd per hanc auth. non derogatur priuilegiis dotis: quia venit ad priuilegia amplianda, non minuenda. h. d. Salyc.

SIue à me,* siue ab alio pro me fiat donatio [i] p[ro]p[ter] nuptias, quod ex ea causa est immobile, [k] neque alienare valeo, neque [l] obligare. in hoc ergo cõtractu mulieris consensus nihil proficit, quo minus demus mulieri in rem actionem [m] in sponsalitia [n] largitate soluto matrimonio: nisi & secundo post biennium profiteatur, & aliæ res viro sint, ex quibus ei cõsuli possit. Absque his [o] enim neque si frequenter consentiat, lędetur: vir tamen obligabitur in alijs rebus suis, huius obligationis, seu alienationis occasione, quæ quantum ad mulierem pro non dicta, & pro non scripta habetur: & multo magis [p]* idem in dotibus locum habet, vt non aliquid

liter mulieri pręiudicatur, si renũciet iuri hypothecæ, q[uo]d habet in rebus mariti hæc auth. addit, q[uo]d aliquã præiudicat sibi de dominio alicuius rei sibi donatę. pone q[uo]d ego, vel alius pro me, dedit nomine sponsalitię largi. spõsę meæ fundum: quæritur, an illud prædiũ possem alienare? Dicit, quod non. & si mulier consentiat: quia si alieno, habebit rei vend. sol. mat. vel me ad inopiam vergẽte. Si verò mulier post bienniũ consentit alienationi, quam habet ratam, sibi pręiudicat, si habeam alias res, ex quibus satisfiat ei pro prædio illo, si non habeã, non præiudicatur ei, ego autẽ obligor illis, qui mecum contrahunt. hoc in donatione, nõ ita in dote. ideò enim priuilegia dotis manẽt integra: quia dos alienari non potest. Viuianus.

3 † Necnõ & rectius.
4 † Et.

i *Donatio.*] supple & pactum de ea lucranda, alias male diceret statim ita dari mulieri rei vendicationem sol. mat. cum deberet redire ad virum, vt dos ad mulierem, vt i. de pactis conuent. auth. æqualitas.

Donatio p[ro]pter nuptias est in dominio vxoris.

* Concor. cũ hac authen. glos. sup[er] verbo alienat. in c. ex parte vestra, extra de rescrip.

k *Immobile.*] in rebus vxoris mobilibus stabo iuri veteri.
l *Neque obligare.*] cũ mulieri est obligatũ pro dote, vel verius, imò est eius dominium, sicut dotis dominium est viri: & ideò dabit statim actionem in rem.

Sponsalitia largitas, quę di[ci]tur.

m *In rem actionem.*] quę datur iure dominij. vel posset dici hypothecaria. prima placet.
n *In sponsalitia.*] i. in donatione p[ro]pter nuptias. sicut patet in Authẽ. vt spon. larg. specialis, &c. colla. 9. propriè autẽ dicitur ea, quæ fit ante matrimonium, quæ valet, sicut quælibet simplex donatio, vt & supra, si aduersus donationem, l. 1. Accur.
o* *His.*] i. nisi hi duo sint scilicet quod sint aliæ res, & secundus consensus, vt infrà eod. l. si mulier.
p *Et multo magis.*]

* Quidam hæc verba referũt ad alienationem dotis quasi nullo iure possit dos alienari, & malè. Hoc tantum innuit, maiorem esse causã prohibendæ alienationis dotis, quam propter nuptias donationis, vide Cuiac. ad Nouel. 61. in fine. Gothof.

Hæc referũt quidam ad omnia prędicta. & sic etiam dos poterit alienari inæstimata. ſm hunc modum, ꝙ non placet: quia malè diceret, & multò potius, &c. Dic ergo ſm Ioan. vt referatur ad id tantum, quod dixit de prohibenda alienatione, non ad id quod de permittẽda. in dote ergo etsi millies consentiat, & post tempora, non præiudicat sibi, vt Instit. quib. ali. licet, in prin. Alij dicunt, vt Iac. quòd loquitur hæc clausula de rebus immobilib. datis in dotem æstimatis: q̃ licet possunt quantum ad proprietatem alienari: quia maritus est dominus rei dotalis: remanent tamen obligatę mulieri. Vel intelligitur de rebus mobilibus datis in dotem inæstimatis, q̃ seruari possunt, vt seruus; aliud in ijs, quæ non possunt seruari, quæ sine huiusmodi solemnitate alienantur, vt ff. de iure dot. l. res in dotem datæ.

a *Immobile*. hoc verbum non est in correctum nõ pote.

b *Pro ea*.] & ea viuente; si autem esset mortua, hæc priuilegia nõ transirent ad extraneos hæredes, sed ad suos, vt ff. sol. matr. l. etiam. & j. de priui. dot. l. vna. & j. qui pot. in pign. hab. l. vlt. & in corp. vnde hæc sumitur, in fine.

SI mulier. CASVS. Mulier 25. ann. fideiussit pro me: post ea intra bienniũ confirmauit suã fideiussionem, quia dedit creditori aliquod pignus: vel fecit instrumẽtum, quæritur, an per talem consensum sibi prędicet? Dicitur, quod non. Sed si post biennium dedisset creditori, benè teneretur.

c *Perfectæ ætatis*. 25. ann. vt j. de his qui ven. æta. l. fin.

d *Vel cautionem*. nomine cautionis intelligitur nuda promissio, j. de verb. signif. l. sancimus.

e *Inciderit*.] vt ff. de minor. l. 3. §. scio.

f *Cautione*.] plus ergo duæ confessiones operãtur quàm vna, vt & j. de plus petit. l. 1. in fi. & j. de præscript. 30. ann. l. cum notissimi, §. sed & si quis. & j. titu. 1. l. in contractibus, §. 1.

r Ratio est, quia tales res dicuntur consumptibiles, in quo præsumptione iuris in eas dominium pe- ... fisse. glo. 1. in l. 1. C. si aduers. vsucap. ꝙ benè no.

1 † Al. his notis () inclusa desunt.

immobile [a] pro ea [b] alienetur, vel obligetur: omnibus tamen priuilegijs doti datis, in sua firmitate durantibus, siue agat mulier, siue nomine eius alius.

Secunda intercessio mulieris post biennium facta, aufert mulieri beneficium Velleiani. hoc dicit Baldus, & Salyc.

Imp. Iustinianus A. Iuliano PP.

LEX XXII.

ij SI mulier perfectæ [c] ætatis constituta, post intercessionem, vel cautionem [d] conscripserit, vel pignus aut intercessorem præstiterit, sancimus antiqua legum varietate cessante, siquidem intra biennale iuge tempus post priorẽ cautionem numerandum, pro eadem causa fecerit cautionem, vel pignus, aut intercessorem dederit, nihil sibi præiudicare, quòd adhuc ex consequentia suæ fragilitatis in secundam iacturam inciderit. [e]

¶ Sin autem post biennium hæc fecerit: sibi imputet, si quòd sæpius cogitare poterat & euitare, non fecit, sed vltro firmauit. Videtur etenim ex huiusmodi temporis prolixitate non pro aliena obligatione se obligare, sed pro sua causa aliquid agere, & tamen secunda cautione [f] sese obnoxiam facere, (in quãtum 1 † hoc fecit,) quàm pignus, aut intercessorem vtiliter dare.

IN AVTHEN.

Vt nulli iud. lic. ha. loci sernua. § illud, coll. 9. const. 9.

Mulier consentiens obligationi viri, vel se aut rem suam obligans, ipso iure sibi non præiudicat, nisi quatenus probetur in rem eius versum. h. d. Bald.

SI qua mulier crediti instrumento cõsentiat proprio viro, aut scribat, & propriam substantiam aut seipsam obligatam faciat: iubemus hoc nullatenus [g] valere: siue semel, siue multoties huiusmodi aliquid pro eadem re fiat: siue priuatum, siue publicum sit debitum: sed ita esse, ac si neque factum quicquam, neque scriptum esset: nisi manifestè probetur, quod pecuniæ in propriã ipsius mulieris vtilitatem expensæ sint. *

Mulier fideiubens non gratis, sed aliquo recepto, non iuuatur beneficio Velleiani, sed efficaciter obligatur: quia non videtur intercessisse ex leuitate, vel fragilitate sexus, sed pro præmio consequendo. hoc dicit primo. Et si hoc continetur in instrumento publico subscripto à tribus testibus, statur suæ confessioni absque alia probatione. Aliquo autem istorum deficiente, non excluditur à beneficio Velleiani, nisi efficaciter probetur, quòd precium, vel præmium receperit aliter, quàm per eius confessionem. hoc d. secundo. Et eo casu quo precium receperit: & sic excluditur à beneficio Velleiani, si intercessit transferendo in se obligationẽ animo nouandi: & sic est facta nouatio: quatenus tamen mulier non est soluendo, restituitur actio in pristinum debitorem. hoc tertio. Item quando non recepit precium, vel pecuniam, si non intercedit cum instrumento publico continente subscriptionem trium testium, ipso iure seruatur illæsa. si autem cum tali instrumento, iuuatur Velleiano: & omnes leges huius tituli tunc vindicant sibi locum. h. d. iste singularis lex, & vtilis inducens de nouo, quæ de iure veteri non erant inducta. Paul. de Cast.

SI qua] CASVS. In antiqua l. dictũ est, ꝙ post biennium consentiendo mulier sibi prędicat cõfirmando quod prius fecerat. aut ponit casũ, quando non præiudicat: & si pluribus vicibus approbet quod fecerat. pone ergo ꝙ Titius volebat alienare substantiam vxoris suæ, quod nihil est: imò loquitur in creditore, pro quo intercessit, & ea ipsa consensit in publico instrumento: an sibi prędicet, quęritur? Dicitur quòd non.

g *Nullatenus*.] ipso iure, etiam si iurauit, vt j. de legi. & const. l. nõ dubium. Et no. ꝙ argu. huius l. sumpserũt quidam auth. talem: sed hodie non tenetur, nisi probetur manifestè pecuniam in vtilitatem mulieris conuersam: & sic dicunt hodie non habere locum Velleianum*, quia aut nõ est versa, & non tenetur ipso iure: aut est versa, & ipso iure tenetur cum effectu. quod non placet, quia etiã per posteriorem Authen. de hęred. ab intest. §. ex his, colla. 9. renunciatur Velleiano, ergo locum habet. Est ergo quod hic dicit, speciale, cũ pro viro intercedit ea ratione, qua & donationes prohibitę sunt, scilicet de mutuo amore, &c. ff. de dona. inter vir. & vx. rem. l. 1. 2. & 3. in prin. vel secundum B. potest intelligi hæc authen. eo casu loqui, cum mulier in instrumento publicè confecto, & a tribus testib. subsignato confessa est se precium recepisse pro intercessione. olim enim tunc cessabat Velleianum, vt j. l. antiquæ. hodie non, vt hic, nisi probetur illud precium in vtilitatem eius esse versum. & sic in aliquo corrigitur l. antiquæ per auth. ...

* Nota exceptionẽ, quæ fallit in illis locis, in quibus mulier habet cõmunionẽ bonorum cum marito. tunc enim si quid vxor cum marito acceperit, præsumitur in rem suam vertere, aut saltem vertere debuisse. Gothof.

Velleianũ an hodie locum habeat.

ANtiqua. CASVS. Si mulier accepit pecuniam vt fideiuberet, non iuuatur. & hoc in prima. Sed si ostendatur publicum instrumentum tribus testibus subsignatum, in quo contineatur mulierem pro fideiussione pecuniam accepisse, instrumento stabitur, & hoc in secunda. Si verò sine scriptis, aut debet creditor probare mulierem accepisse pecuniam, & non iuuatur: aut si non probet, mulieri succurritur, & hoc in tertia. Si vero alicui mulieri inopi pecuniam dedi, vt pro me intercederet, & intercessit: si conueniatur à creditore, non iuuatur. Et si ab ea aliquid accipiat, potest residuum petere à me, & hoc in quarta. Si vero mulier velit se obligare pro alio, fideiubendo pro eo, non aliter tenetur, nisi intercedat in instrumento publicè confecto, & a tribus testib. subsignato, & hoc in quinta.

a *Retia*. idest dispositiones ex iure profectas.

b *Nodos*. i. per similitudinem.

c *Accipiens*. & hoc non negat.

d *Sed si quidem*. Si constet eam aliquid accepisse, non iuuatur, si vero de hoc dubium sit, sic probatur vt sequitur.

e *Esse credendum*. An admittatur probatio in cōtrarium? Respond. non, quia præsumptio est iuris & de iure, contra quam non recipitur probatio, 1 ut & inf. arbi. tut. l. fi. & supra tit. 1. l. fi. & sic non ob. infra de contrah. & commit. stip. l. optimam, & inf. tit. px. l. in contractibus, in prin. & supra de probat. l. cum precibus. & infra de dot. cau. non nu. l. fi. quæ sunt contra. Itē nec obest ei, quod dicit infra in ver. sin autem, super uer. repelli. nam ibi vult signari, hoc contra infra eo. § fin. quia ibi in primo dicto secundum B. nihil aliud, quare hic non potest probari contrarium, quia per huiusmodi confessionem à iure speciali creditur, à benefitio Velleiani, quod facilius quàm à cōmuni iure velit recedere, sicut erat in contrarijs legibus, vt in Auth. de non alien. § quia vero verisimile, in fine collat. 2. Alij dicunt, quod hoc euenit, quod non potest probari contrarium, quia teste subsignauerunt, secus si non subsignauerunt, ut in contrarijs. Tertij dicunt non probari contrarium scilicet per duos testes, cum & instrumentum vicem habeat duorum testium, vt supra de fi. instru. l. in exercēdis. sed per tres, vel per plures sic, vt in prijs, Acc.

f *Ostendere eam*. cum ipsa neget.

g *Auxilium*. Velleianū. l. sed hodie ipso iure sun. ill. eis, ut infra, eo. § ne autem.

h *Antiquam actionem*. quando nō est sublata, vel non nata tūc noui parit, ut ff. eo. l. quamuis, § quoties, & § fi. cū essent.

i *Eum*. debitorem.

k *Seruari* scilicet creditori.

l *Vel ei*. s. creditori.

m *Aliquis*. debitor.

n *Accepit* Et hoc cōstat Accur.

o *Ne autem*. Bulg. dicit hunc §. nihil innouare in his casibus, vbi Velleianum mulieribus olim nō succurrebat, sed ibi illis tūc, vel ab obligationib. eas eximebat in quibus nisi sic intercessio fiat in scriptis, seruantur ipso iure ill. eis, sed si fiat intercessio hoc modo, tūc ope exceptionis, & sic principium huius legis non corrigitur per hunc §. nec duos sequentes leges veterū, generaliter, quę post istā sunt. Sed M. dixit hūc §. generaliter loqui, cū dicat intercessione sic facta oia tracta quæ de intercessionib. cauta sunt ueteribus legib. vel nouis & sic nisi intercedat in instro publice cōfecto, & à trib. testib. sūsignato, ipso iure est tuta ēt in illis casib. vbi olim nō iuuabatur, & sic corrigit hic huius legis, principium, & debet esse hæc ultima in hoc ti. sm eū, ut sic duæ sequētes pro hic corrigant: si aūt intercedet sic, ut hic dicit, tūc in illis casibus ubi olim nō iuuabat, nec hodie iuuetur in quib. olim iuuabatur, & hodie iuuatur similiter, nō ipso iure, sed per exceptionē Velleiani. Prima opinio uerior est.

Idem A. Iuliano PP.
LEX XIII.

ANtiquæ iurisdictionis retia,[a] & difficillimos nodos[b] resoluentes, & super uacuas distinctiones exulare cupientes, sancimus mulierē, si intercesserit, siue ab initio, siue postea aliquid accipiēs,[c] vt sese īterponat, omnimodo teneri, & non posse senatuscō sulti Velleiani vti auxilio, siue per scripturam sese interposuerit. Sed si[d] quidem in ipso instrumento intercessionis dixerit sese aliquid accepisse, & sic ad intercessionē venisse & hoc instrumentum publicè confectum inueniatur, & à tribus testibus consignatum, * omnimodo esse credendum[e] eam pecunias, vel res accepisse, & non esse ei ad Senatusconsulti Velleiani auxiliū regressum. ¶ Sin autem sine scriptis intercesserit, vel instrumento non sic confecto, tunc si possit stipulator ostendere[f] eam accepisse pecunias, vel res, & sic subijsse obligationem, repelli eam à Senatusconsulti iuuamine. Sin verò hoc minimè fuerit ab eo approbatum, tūc mulieri superesse auxilium,[g] & antiquam[h] actionem aduersus eū[i] seruari,[k] pro quo mulier intercessit, vel ei[l] actionem parari.[1]

Mulier quæ pro fide iubēdo aliquid accipit, in se obligationem alterius animo nouandi transferendo, primo debet excuti: & quatenus non est soluendo, restituitur actio contra veterem debitorem, h. d. & iste casus non reperitur alibi, Bal. & Salic.

¶ Sed si minus idoneę mulieri constitutæ aliquis[m] pecunias vel res dederit, vt pro eo se obligaret, mulieri quidem quæ re vera hæc accepit,[n] nullus pateat aditus ad senatusconsulti auctoritatē: creditori aūt liceat aduersus eā venire, & quod pōt ab ea exigere, & in reliquū, antiquum debitorē aggredi, vel in partē, si aliquid à muliere possit accipere, vel in totū, si ea penitus inopia fatigetur.

Iste § est valde no. & h. d. Mulier in instrumento publico à tribus testibus subscripto intercedens obligatur, tamen valet beneficium Velleiani in casibus, in quibus dictum beneficiū loquitur, sed si omissa hac forma intercedit, ipso iure non obligatur, hoc dicit, Bal.

¶ Ne autem[o] mulieres perperā sese pro alijs interponant: sancimus, nō aliter in tali eas cōtractu posse pro alijs se obligare, nisi instro publicè confecto, & a trib. testib. subsignato, accipiant hoīes à muliere pro alijs confessionē, tunc etenim tātūmodo eas obligari, & sic oia tractari, quæ de intercessionib. fœminarum, vel veterib. legibus, cauta, vel ab Imperiali auctoritate introducta sunt. Sin aūt extra eandē obseruationē mulieres acceperint[2] † intercedentes, pro nihilo hēatur huiusmodi scriptura, vel sine scriptis obligatio, tanquā nec confecta, nec penitus scripta, vt nec Senatusconsulti auxilium imploretur, sed sit libera & absoluta, quasi penitus nullo in eadē causa subsecuto.

Mulier intercedens pro libertate tenetur efficaciter libertatem fouere, & est speciale, h. d. Bal. vel sic: Fauor libertatis facit cessare Velleianum, h. d. Vel sic: Mulier intercedens pro seruo vt consequatur libertatem, non iuuatur Velleiano h. d: Sal.

* Cōsignatum, quod hic dī de subscriptione testium, non est hodie in usu, nā sufficit, quod notarius attestetur de interuētu ipsorū, sm Pa. Castren.

1 Admittitū in priū per cōfessionē patris, ut in auth. sed iā necesse, inf. de do. ante nupt. & Bar. hic 1 † Part.

2 † Susceperint.

2 Et eā sequtur B. hic.

V*Eterum*. CASVS. Seruus tuus promisit tibi centum, vt eum manumitteres: mulier fideiussit pro eo an iuuetur, quæritur? Dr ꝙ non, hoc est fauore libertatis.

a *Tacere impetrantes*. fauore libertatis, vt & arg. ff. eodem, l. aliquando, in princip. & ad hoc supra, an seruus ex suo fac. l. promissa.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XXIIII.

VEterum ambiguitatem decidẽtes, sancimus, si quis vt seruo suo manumissionem imponat, mulierẽ acceperit, obnoxiam sese pro certa quantitate facientem, si in [1] † libertatem seruũ perduxerit, [2] † siue principaliter mulier sese obligauit, siue pro seruo hoc fecit, teneri eã rectè omnimodo, senatuscõsultum Velleianum in hoc casu tacere impetrantes.[a] Satis etenim acerbũ est, & pietatis rationi contrarium, dominũ serui qui credidit mulieri, siue soli, siue post serui promissionem, [3] † & libertatem seruo imponere, & suũ famulum perdere,[b] ea minimè accipere, quib. fretus ad huiusmodi venit libertatem.

Si maior ætate masculus, vel fœmina dotem pro muliere promiserit, Velleianũ cessabit, h. d. Sal. Vel sic: Mulier intercedens pro dote, etiã nudo pacto efficaciter obligatur, h. d. Vel sic: Dotis fauore cessat Velleianum, h. d.

Idem A. ad populum vrbis Constantinopolitanæ & vniuersos prouinciales.

LEX XXV.

GEneraliter sancimus, vt si quis maior vigintiquinque annis, siue masculus, siue fœmina dotem pollicitus sit, vel spoponderit pro qualibet muliere, cum qua matrimonium licitum est, omnimodo compellatur suam confessionem adimplere; neque enim ferendum est, quasi casu fortuito interueniente mulierem fieri indotatam, & sic à viro forsitan repelli, & distrahi matrimonium. Cũ enim scimus fauore dotium, & antiquos iuris conditores seueritatem legis sæpius mollire,[c] merito & nos ad huiusmodi venimus sanctionem. Nam si spontanea voluntate ab initio literal itatem suam ostẽdit, necesse est eum, vel eam suis promissionibus satis facere,[d] vt quod ab initio sponte scriptum, aut in pollicitationem deductum est, hoc ab inuitis postea compleatur, omni auctoritate Velleiani Senatusconsulti in hac causa cessante.[e]

b *Perdere*. sic ff. de actio. emp. l. emptorem, §. fi.

G*Eneraliter*. CASVS. Si masculus, vel fœmina pro aliqua promisit dotẽ mulier promittens, an iuuetur, quæritur? Dr, quòd non. & hoc in fauorẽ dotis.

c *Sæpius mollire*. vt nudo pacto oriatur actio, vt inf. de don. promiss. l. ad exactionem. Itẽ in tacita stipulatione, & tacita hypotheca, vt infra de rei vxo. actio. §. 1. & §. ij. Item vt in ea præferatur alijs creditoribus, vt infra q. po. in pig. hab. l. fi.

d *Satis facere*. sicut enim, &c. vt sup. de act. & obl. l. sicut.

e *Cessante*. cessat ergo Velleianum fauore dotis, vt hic, & supra eod. l. si dotare. Item libertatis, vt supra l. proxim. Item si renunciet, ut ff. eod. l. fin. §. pen. 1 Item si accipiat precium pro intercessione, vt sup. l. antiquæ. Item si decipiat, vt ff. eodem, l. si decipiendi. Item si secundo caueatur, vt supra eo. l. si mulier, 2. vnde versus.

Casibus in senis mulier spondendo tenetur

Pro libertate, pro dote renunciet: & si decipiat, precium capiat, caue atq; scdo.

Item septimus, si in rem suam, vt ff. eod. l. si aliqñ, in prin. & supra eo. l. 2. in fi. idẽ si succedat ei, pro quo intercessit, ut ff. eo. l. quamuis, §. planè si mihi. Potest addi & nonus, vt si mulier intercessit pro me in decem, & solui ei prædicta decem: nam si conueniatur ex fideiussione, non opponet exceptionem, vt ff. eod. l. si mulier contra Senatusconsultum Velleianum pro me.

1 † alias si ad.

2 † al. produxerit.

3 † Siue & serui promissione.

1 Hoc intellige uerum de consuetudine de iure vero non potest mulier renunciare Velleiano, quia eo ipso quod renũciat, decipitur, vt l. doli, §. di uersum, ff. de nouat. & l. interdum, ff. de min. non ob. l. fin. in §. pe. ff. eo. quia ẽ speciale in renunciatione facta in iudicio, ita dicunt cõiter Doct. hic, & in d. §. pen.

TITVLVS XXX.

De non [*] numerata pecunia.

Creditor non præsumitur numerasse, nisi probet, siue pignoratitia conueniatur, siue hypothecaria agat, h. d. Bal. & Salic.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Hilario.[4]

LEX PRIMA.

SI pecuniam tibi non esse numeratã, atq; ideo frustra[f] cautionem[g] emissam asseris,[h] & pignus datum[i] probaturus es, in rem[k]

DE NON NVMERATA PECVNIA.

Superiorib. senatusconsultis subuenit ciuiliter,[a] & naturaliter obligatis ratione speciali, hic ciuiliter tñ obligatis succurritur ratione naturali. Et no. quod non numerata pecunia dr etiam respectu creditoris vt infra eo. l. in cõtrib. 2.

a Sequitur eam Pa. & Bar. Sal. & cõiter Modern. i l. cum quis sup. de iu. & fac. ign.

S*I pecuniam*. CASVS. Obligaui me Titio in instrumento spe futuræ numerationis: feci instrumentum de reddenda pecunia, & pignora dedi, vel obligaui. Titius non numerat, unde volo pignus repetere, an possim, quæritur? Dicitur quod sic, si probem me pignus dedisse, cum creditor negat pignus datum, & pecuniam mihi numeratam non fuisse, quod probatur eo ipso, quòd non probatur contrarium, & hoc in primo. Si vero creditor confiteatur, pignus datum, & pecuniam esse creditam, oportet ꝙ probet pecuniam fuisse numeratam, si vult agere aduersus me debitorem possidentem pignus hypothecaria, & hoc in tertia.

f *Frustra* bene dicit frustra quia licet ciuiliter obligetur, habet tamen exceptionem, ut infra l. in cõtractibus, in princ. etiam si promiserit, vt inf. eod. l. cum vltra.

g *Cautionem*. i. simplicem promissionẽ.

h *Asseris*. i. assertiuẽ dicas. Vel dic, asseris. i. pbas, quod est eo ipso, quod non probetur contrarium, nam creditori incumbit onus probandi, quod numerauit, ut inf. eo. l. ex cautione, ut & supra de prob. l. j. similis probatio est. infra qui mi. non poss. l. si per seruis lib. 12. & ff. de iu. do. l. docemus, primo.

i *Datum*. idest, traditum.

k *In rem*. s. pignoratitia propter rẽ, ut ff. de pign. act. l. solutũ, §. si quasi. Et ideo bene sufficit probari pignus datum, ut hic dicit, nam datur pignus ex contractu: & hoc secundum nos. Alij dicunt in rem, id est rei vendicatione, sed secundum eos præsens possessio deberet probari, & dominium, vt & supra l. 2. de alie. iudic. leg. 1. Sed dic, quod creditor non obijciebat quæstionem de domino, sed ideo se defendebat, secundum eos, quia non erat pignus sibi datum, ut dicebat. Tertij, ut H. dicunt, quòd agit rei vendicatione, & sufficit probare traditionem, quia possessor non potest de dominio quæstionem referre, cum casum habuit a petente, ut & hoc dixi supra de pignorat. actio. leg. nec creditores. Quarti dicunt, quod quis præsumitur possidere, quia aliquando possedit, sicut in dominio, supra de probatio. leg. siue possidetis. nisi probet se perdidisse creditor rationibus manifestis, ut supra de pignor. actio. leg. si creditor. sed si probat debitor pignus datum pro centum, non uidetur, quod possit recuperare, nisi ea soluat, sicut & qui iurauit, ut ff. de iureiurando, leg. si duo. §. Marcellus. Item quomodo probat contra se? Respondetur, 3 probat non pro data, sed pro danda pecunia. & sic non obstant prædictæ oppositiones.

* 13. Eclo. 1. 2. Harmenop.

4 † al. Himeloro, al. Hẽrare.

3 Istam. gl. sequuntur Bal. & Sa.

Experiri,

a *Experiri.*] idest vendicare, vel aliter in rem, idest, ad rem.

b *Intentio.*]' bene dico, si negetur pignus datum, te probare debere illud datum, & pecuniam non numeratam. etenim si creditor pignus datum confiteatur, sed pecuniam non esse redditam, oportet ipsum probare pecuniā numeratam. & hoc dicit, nam, &c. & dic intētio, idest, exceptio dati pignoris opposita a creditore. qui enim excipit, agit, vel intendit, vt ff. de excep. l. 1.

c *Nec numerata pecunia.*] idest non redditæ pecuniæ.

d *Si te.*] scilicet debitore.

e *Agere cœperit.*] actione hypothecaria. & habes hoc de verbo ad verbum. inf. si pign. con. nu. pecu. secu. non fue. l. 1. Accursius.

MInorem.] CASVS. Volebam à te mutuo accipere viginti, numerasti decē, & spe futuræ numerationis aliorum decē cōfessus sui me debere viginti, non numerasti. qualiter mihi succurratur, quæritur? Respō. quod si probem te nō numerasse integra 20. quod probabitur, nisi probetur contrarium: ad x. quæ accepi sola, & ad vsuras in stipulatum deductas tātum teneor.

experiri[a] potes. Nam intentio[b] dati pignoris, hæc numeratæ pecuniæ, [c] nō aliter tenebit, quā si de fide debiti cōstiterit. Eadēq; ratione veritas seruetur, si te[d] possidēte pignus, aduersarius tuus agere cœperit.[e] PP. Cal. Septemb. Laler. & Rufino Coss.

Exceptio non numeratæ pecuniæ opposita respectu partis, idem operatur quo ad partem. Item si opponeretur respectu totius ad totum. h. d. not. Bal. Vel sic: Exceptio non numeratæ pecuniæ sicut potest opponi pro tota quantitate confessata, & non numerata, ita pro parte non numerata. Pau.

Imp. Antoninus A. Maturio.

LEX II.

MInorem[f] pecuniam te accepisse, & maiorē* cautionem interposuisse, si apud eum, qui super ea re cognitururs est constiterit,[g] nihil vltra, quam accepisti, cū vsuris in stipulatum deductis, restituere te iubebit.

* Maioris.

Reus conuentus ex cautione mutui confessati opponens actori exceptionem non numeratæ pecuniæ, vel doli, definitiuè debet absolui, actore non probāte numerationē. Bal. vel sic: Si creditori agenti opponatur exceptio non numeratæ pecuniæ: creditor debet probare numerationem, alias reus absoluetur. Salic.

Idem A. Demetrio.[1] †

† al. Demetriæ.

LEX III.

SI ex cautione[h] tua, licet hypotheca data, cōueniri cœperis exceptione opposita, seu doli,[i] seu non numeratæ pecuniæ,[k] cōpellitur petitor probare[l] pecuniā tibi esse numeratam: quo non impleto, absolutio sequetur.[m]

vsque ad biennium', non vltra nisi antea esset contestata exceptio, vt infra eod. l. in contractibus. in prin. & §. omni. & loquitur hæc lex in mutuo tantum: aliis statim præiudicat sibi debitor, vt infra eod. l. generaliter. Sed qualis erat hæc cautio? non videtur loqui in priuata: quia hęc nihil probat, vt sup. de probat. l. instrumēta, nec de publica: quia illa plenè probat, nec potest excipi, vt supr. titu. prxi. l. antiquæ, & inf. arbi. tu. l. si. Sed dic loqui in priuata debitoris, vt insti. de litera. obl. §. 1. secus si alius scribat me debere, vt d. l. instrumenta. Vel non erat ibi causa. Item & in publica potest loqui, si ibi dicat, confessus est se accepisse. secus si dicat, accepit: nam tūc plenè ꝓbat: sed hoc nō debet scribere notarius, nisi sit pecunia in præsenti. nec ob. d. l. antiquæ. quia ibi reeditur à beneficio speciali, nec illa inf. arb. tu. l. si. qa ibi speciale. Itē nec ob. inf. eod. l. in cōtractib. im princ. vbi dicit in instrumento datam esse, &c. quia ibi erat priuatū. Vel expone, vt ibi dices. Sed & si dicat sic, accepit, & est publicū instrumentum: potest contra probari, sicut contra aliā publicam scripturā, per tres vel per plures testes, vt sup. de prob. l. cum precib. & ✝. de contrahen. & commit. stipulat. l. optimam in fine. Sed si renūciauerit exceptioni non numeratę pecunię, nonne & tunc pōt opponi? Respondetur secundum quosdam sic, doli exceptio. & interrogabitur creditor an numerauit, & si dixerit non, siue ei probatur, videtur esse in dolo, qui ei non potuit remitti per renunciationem, antequam fuit commissus dolus. vt ff. de pact. l. si vnus. §. illud. & illud. & l. iurisgentium §. sin autē. & de tribu. l. primo. Duo enim sunt, quæ debitori dantur, scilicet exceptio, & quod onus probandi sibi non imponitur, cum ergo renunciat, huic oneri renunciare videtur, ne nihil renunciatio operetur. Item pro hoc ff. de offi. præsi. l. illicitas, in princ. Item pro hoc, quia quantumcunque renunciat, facit sub spe numerationis. quod secus est, cum Velleiano vel alijs exceptionib. renunciatur. Item idem dicas post biennium, vt exceptio doli habeat locum. Item pro hoc, quia datur condictio sine causa ad cautionem vsq; ad 30. ann. vt ✝. e. l. si quasi ergo multo magis exceptio, vt ff. de superfi. l. 1. quod autem ait. Item ad duo tenetur creditor intra biennium, scilicet ad liberandum & ad restituendum chyrographum. nō ergo temporis cursu liberatur. vt ff. de actio. & obli. l. obligationum fere. §. placet. Alij, vt Azo. dicunt ex toto præiudicare, vt ff. de pact. lege, iurisgentium. §. ait prætor, & §. sed & si quis. & quod dicitur de condictione, dicitur eam dari post biennium quasi iam numeratum sit. Item quomodo compellitur creditor probare, imò qui excipit, vt ff. de proba. l. in exceptionibus, Sed dic hic, quod qui excipit nihil ponit, sed positum negat. vnde non probat, vt supra de proba. l. actor. in fin. quod non est in alijs exceptionibus regulariter.

f *Minorem.*] superiori lege, dixit, quando nihil accepit: hic quando minus quàm sit confessus.

g *Constiterit.*] idest probatum fuerit à te. & sic est contra inf. l. proxim. vbi dicit creditorem probare debere. Sol. ibi totum negauit debitor: hic partem fatebatur ar. ff. de probatio. l. cum de indebito. §. 1. & inf. eod. l. cum fidem. & probauit hanc negatiuam per confessiones. Item per numerationes diuersis temporibus factas secundum varias quantitates. Vel verius dic probas eo ipso quod non probatur contrarium: vt & ponitur contra sudra de condict. ob. turp. cau. l. 1. & sup. l. prox. in vers. asseris. nam quod iuris est de toto quo ad totum, idem de parte quo ad partem, vt inf. eodem. l. cum vltra. & argum. sup. de cond. ob turpem causam da. l. si cum exiguam. & ff. de rei vend. l. quæ de tota.

SI ex cautione.] CASVS. Si confessus fui in instrumento me accepisse à te mutuam pecuniam spe futuræ numerationis, nec numerasti, si conueniar ex cautione mea, opposita a me doli exceptione, vel non numeratæ pecuniæ, probabis te numerasse: & te non probante, absoluar.

h *Si ex cautione.*] in qua continetur, confiteor me debere decem ex causa mutui, vt Inst. de lit. oblig. §. planè. Vel per stipulationem promitto decem reddere, quæ confiteor me accepisse: quo casu excipiam in factum, vt infra eod. l. cum vltra. Accur.

i *Doli.*] quæ est generalis, vbicunque alia locum habet, vt ff. de excep. doli. l. secunda. §. & generaliter. nisi ratio personæ, vel iusta ignorantia eam excludant, vt ff. de excep. dol. l. apud. §. aduersus. & l. secunda. §. & generaliter.

k *Pecuniæ.*] hæc contra omnem datur, etiam contra patrem, vel patronum. vt ff. de excep. doli. l. apud. §. aduersus.

l *Probare.*] si vult obtinere, vt sup. de proba. l. 1. & hoc

m *Sequetur.*] quid addit hoc l. primæ huius tit. Respon. hęc dicit de exceptione doli, & illa non. Item ibi hypothecaria agebatur, hic condictione certi,

CVm fidem.] CASVS. Confessus eras te recepisse decem mutuo à Titio: non tibi tamen numerauit, 5. ei soluisti. an in non solutis excepti. non numeratæ pecuniæ, & in solutis repetitionem habeas, quæritur? Respon. quod non, imò si errasti, onus probandi tibi incumbit, vt ff. de prob. l. cum de indebito. in prin.

a *Deferre.*] sed non ne etiam condictio indebiti datur ei ad repetendum solutũ, vt per totum titu. de condict. indeb. Respõ. sic. sed hic sciẽs soluit secundũ A. vnde nec soluti habet repetitionem, vt ff. de cond. indebi. l. 1. & de reg. iur. l. cuius & sup. qd met. cau. l. 2. & infra ad legem Falcidiam auth. sed cum testator. nec nõ soluti habet exceptionem, vt hic. Vel dic secundum M. & Ir. quod errando soluit credens sibi numeratã, & sic præiudicat sibi in soluẽdo (melius staret in soluto) vt hic scilicet, vt onus probandi immineat, sicut & alias ex causa transfertur probandi onus, vt ff. de proba. l. cum de indebito. in prin. nõ autem in alijs præiudicat, sicut præiudicat supra de pact. l. si certis. & hoc qñ agnouit, quod agnoscere non tenebatur. Sed econtra, quid si quis non agnoscat, quod agnoscere tenetur? Respondetur in hoc casu loquitur authen. quam hic habes, contra qui proprii, &c. quæ est de trien. & semis. §. studium. colla. 3.

Qui ex interuallo cautionis præteritæ debitum agnoscit, non potest opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ. h. d. Bal. & Sal. vel sic soluens sciẽter partem totius debiti confessati, non potest pro residuo apponere exceptionẽ non numeratæ pecuniæ. Sal.

Idem A. Bassano, aliàs Basso.

LEX IIII.

CVm fidem cautionis agnoscens, ẽt solutionẽ portionis debiti, vel vsurarũ feceris, intelligis te de non numerata pecunia nimium tardè querelam deferre.[a]

IN AVTHENT.

De trien. & semis. §. studium ero, collatio. 3. constit. 5.

Qvi propriam scripturam, vel numerationem in ea contentam negat, reus, actor, vel curator, de mendacio conuictus, pœna hic inserta punitur: a qua releuatur, si delato ei iuramento, fatetur. h. d. not. Bal. vel sic: Leges huius tituli prouidẽt ei, qui confessus est se recepisse, quod non recepit: vel quod asserit se non recepisse. ista vero auth. prouidet contra eum, qui econuerso negat se recepisse, quod verè recepit: vel negat scripturam factam manu propria, in qua continetur numeratio, vel receptio. Paul. de Cast.

COntra,[b] qui propriam[c] scripturam, qua conuenitur,[d] abnegat,[e] vel numerationem[f] inficiatur: conuictus, in duplum[g] condemnetur, nisi sacramento[h] illato confiteatur.[i] tunc enim non punitur, nisi in expensas, actoris iuramento[k] declarandas. At si post numerationis[l] inficiationem prætendat solutionẽ: oĩno solidũ exigitur, nec prodest iam facta solutio.[m] ¶ Cõtra, si actor literas[n] suas a reo ꝓlatas abneget,[o] eadẽ sit, & pœna,[p] & iusiurandi forma: hac [1] † pœna curatori[q] infligenda, si de suis literis quæstionem referat in causa eius, quem curat.

Exceptio non numeratæ pecuniæ non potest opponi obligationi primę, quæ origiñẽ trahat aliunde, quam ex numeratione. h. d. secundum gl. vel secundum Pet. Exceptio, quæ non congruit petitioni, non procedit. h. d. Bal. vel sic: Exceptio non numeratæ pecuniæ habet locum quandocunque petitur pecunia, vt mutuata: non si ex alia causa. h. d. secũdum lect. Petri. Sal.

COntra. CASVS. Lex Codicis dicit de eo, [illegible] agnouit fidem scripturæ. Auth. ponit contrarium, scilicet quãdo debitor non agnoscit scripturam sed negat, dicens, Ego obligatus [illegible] Titio [illegible] confessus sum me decem recepisse [illegible] Titi. [illegible] illa propria scriptura me [illegible] nego illam [illegible] sum puniendus [illegible] quòd [illegible] Titius [illegible] me scripsisse, & pecuniam [illegible] per testes, aut per instrumentum, in duplum puniar. secus [illegible] mihi detulit iuramentum, & confiteor ipsum [illegible] & postea dico [illegible] soluisse. non prodest mihi [illegible] feci, sed debeo soluere totam quantitatem, [illegible] Si vero creditor negat propriam scripturam, de soluta eadem pœna puniatur forma sacramenti præcedente. [illegible] est si curator adulti negat scripturam in causa adulti: quia curator non punitur, non adultus.

r Vel etiã [illegible] à debitore tñ [illegible] Bal.

z Nisi sit publicum instrumentum debitoris. Bal.

b *Contra.*] i. contrarium [illegible].

c *Propriam.*] [illegible] propria manu factam. & negans rescripsisse. Sed quid si publicam aliquis abneget esse publicam? Resp. non habet locum hæc auth.

d *Qua conuenitur.*] id est ex qua obligatus est. secus si fine ea sit obligatus, vt quia vere est numeratum ante: sed tantum ad probationem, & in eius præiudicium producitur.

e *Abneget.*] si scripturam, & numerationem negat, obtinet, quod hic dicit. idem si numerationem tantum in scriptura contentam, dummodo obligatio literis sit contracta.

f *Vel numerationem.* contentam in illa. s. scriptura.

g *In duplum.*] actio ne ex eo contractu. & est pœna simpli si præcesserit numeratio. si non, est pœna dupli, vt in corp. auth.

h *Sacramento illato.* à debitore actori: vel econtra ab actore, reo, qui confitetur potius, quàm iuret: sed non iurauit hic, cum probata sit numeratio.

i *Confiteatur.*] sic ff. de iureiurand. l. eum qui, in princ.

k *Iuramento.*] sic, supra de iudic. l. properandum. §. secundo.

l *Numerationis.*] propriç scripturæ cõtentæ. Vel dic etiam scripturæ.

m *Facta solutio.*] sed cum sublata erat obligatio solutione eius quod debetur, vt instit. quibus modis tollitur obliga. in princi. qua actione hic duplum, vel simplum exigitur? Respon. certi condictione, vel prima vtili. quia fingitur non soluisse ꝓpter mendacium. Vel verius condictione ex hac lege. Item no. crescere pœnam per inficiationem, vbi nihil debetur. secus in l. Aquil. vt ff. de interroga. actio. l. confessionibus. & ad leg. Aquil. l. inde Neratius. §. fina. Item no. propter inficiationẽ crescere condemnationem, vt institutio. de obliga. ex quasi contractu. §. fin. & supra ad legem Aquil. l. contra negantem. Item no. quem puniri de mendacio, vt ff. de rei vendi. l. penul. & infra qui pot. in pigno. hab. auth. item possessor. in fi. Item quod dicit, omnino insolidum exigitur: idest tantundem. & sic habet duplum, cum vnum sit simplum ipsum debitum. Vel dic exigi duplum præter ipsum debitum, quod est ei solutum.

n *Literas.*] quibus continetur de solutione sibi facta, quæ dicitur apocha, vt supra de fide instrumentorum. l. plures.

o *Abneget.*] si scripturam & numerationem negat, obtinet, quod hic dicit. idem si scripturam tantum. idem si numerationem scriptura contentam, dummodo obligatio literis sit contracta.

p *Et pœna.*] idest vt caret petitis. & in tantundem de suo condemnetur, condictione ex hac lege, nisi iuramentum sit delatum.

q *Curatori.*] sic infra vnde vi. l. meminerint. & supra de iudi. l. properandum. §. 1.

1 † al. ea

Aduersus.

ADuersus.] CASVS. Si tu petis à me decem non ex causa mutui, sed ex alia causa præcedente, puta venditionis, & tunc nõ debet inquiri, an tu numeraueris, sed an causa, quæ præcessit, fuerit venditio vera necne. Vel pone casum, vt in glossa magna.

a *Quasi.*] veritatis expressiuum est.

b *Pecunia petitur.*] quia dicit creditor mutuatam, & ex ea causa petit, cum mutuata non sit, & ideo ex ea causa peti non potest propter hanc exceptionem.

c *Debiti.*] puta venditionis, vel pensionis.

d *Præcesserit.*] Dic, quòd decem mihi debebas ex venditione, volui, vt confitereris te recepisse ea decem à me ex causa mutui: certe non requiritur modo, an fuit numerata, vel fortè debita ex causa præcedenti vel non, vt hic: sed bene inquiritur, an hæc secunda confessio fuerit stipullatione vallata, ut sic ex ea agi possit, an non, & sic non possit, vt sup. si cert. pet. l. si non singuli. & l. si ex precio, quæ sunt contra. & infra de duobus reis, l. 2. Tria enim sunt subaudiẽda, præsens numeratio, & hæc non probatur præcedens causa debiti, hæc sic inquiritur, ut hic solemnitas cautionis, & hæc sic, ut in contrarijs, & ita loquitur. Vel quæritur de obligatione secunda, hic non quæritur de causa debiti, præcesserit, uel non. Vel dic secundum M. quod hic erat parata pecunia ad soluendũ, ibi non. Vel sic fuit confessus debitum præcedẽs se debere ex causa locationis, uel emptionis, & sic alia quàm mutui: quare incontinẽti sibi præiudicat, ut inf. eo. l. generaliter. ibi ex causa mutui, quod ex alia debebatur. Vel secundum Ir. hic chirographum fuit ad probationem factum, non ad obligationem ut ex eo agatur, sed ut præcedens debitum possit probari. ibi verò fiebat chirographum ad obligationem, ut ex eo agatur. Item quis hanc præcedentem causam probat? Respon. secundum Irn. præsumitur pro actore propter hãc cautionem ex lege. infra eodem leg. generaliter, & ideo probat reus non intercessisse, vt habes in exemplo supra de [illegible] post. l. 4.

1 † Augustiano, al. Augustino.

Imp. Alexander A. Haustiano.[1] †

LEX V.

ADuersus petitiones aduersarij, si quid iuris habes, vti eo potes. Ignorare autem non debes non numeratæ pecuniæ exceptionem ibi locum habere, vbi quasi [a] credita pecunia petitur [b]

¶ Cum autem ex præcedente causa debiti [c] in chirographum quantitas redigitur: non requiritur, an tunc cum cauebatur, numerata sit: sed an iusta causa debiti præcesserit. [d]

Qui se pro alio constituit debitorem principaliter, vel accessoriè, non potest opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ. Bald. Vel sic: Suscipiens in se obligationẽ, non potest opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ. hoc dicit Salic.

Idem A. Iustiniano, al. Iuliano.

LEX VI.

FRustra opinaris, exceptione nõ numeratæ pecuniæ te esse munitũ, quando (ut fateris) in eius vicem, qui erat obligatus, substitueris te debitorem. [e]

Obligatio chirographi non numeratæ pecuniæ condicitur. Bald. Vel sic: Qui confessus est spe futuræ numerationis, & reddere promisit: potest intra biennium condicere obligationem, si contra eum non agatur: & si agatur, sufficit, quòd obiiciat exceptionem non numeratæ pecuniæ. hoc dicit Paul. de Castro.

Idem A. Iuliano, & Amiano.[2] †

LEX VII.

SI quasi accepturi mutuã pecuniam aduersario cauistis, [f] quæ numerata non est, per condictionem [g] obligationem repetere, & si [h] actor non petat, vel exceptione non numeratæ pecuniæ aduersus agentem vti potestis.

Exceptio non numeratæ pecuniæ transmittitur ad hæredem, nisi tempore sit sopita. h. d. Bald. & oppositio facta per defunctum prodest hæredi. Salic.

Idem A. Materno.

LEX VIII.

SI intra legibus definitum tempus, [i] qui cautionem exposuit, nulla querimonia vsus defunctus est, residuũ tempus eius hæres habebit, tam aduersus creditorem, quam aduersus eius hæredem.

¶ Sin autẽ questus est, exceptio non numeratæ pecuniæ hæredi, & aduersus hæredẽ eius perpetuo competit.

¶ Sin verò legitimum tempus excessit, in querimoniam [k] creditore minimè deducto: omnimodò hæres eius, [l] etiam [m] si pupillus sit, debitum soluere compellitur.

e *Debitorem.*] secus si nec illi erat numer[illegible] l. cum mandatori.

SI *quasi.*] CASVS. Con[illegible] cem mutuò, non [illegible] cepi, quia [illegible] hi succurratur, quæritur? Respond. [illegible]

f *Cauistis.*] i. reddere amisistis, scilicet pecuniam, quam &c.

2 † Antiano, al. Annoniano, al. Damiano.

g *Per condictionem.*] l. sine causa, ut ff. de cond. sine cau. l. qui sine. & sup. de cond. indeb. l. cum & soluta. & de condic. ex le. l. si. & inf. de fideiuss. l. si ind[illegible] bitam, & de solut. l. sin.

h *Et si.*] i. quamuis.

SI *intra.*] CASVS. Si is, cui competit exceptio non nu. pecu. intra bienniũ decessit, residuum tps, quod superfuerat defuncto dabitur heredi. & hoc in prima. Si verò intra biẽnium contestatus fuerit litẽ, perpetuabitur, & perpetuò hæredi dabitur, & hoc in secunda. Si verò post biennium decesserit: nec intra illud tẽpus eam opposuerit, hæredi etiam pupillo non dabitur.

i *Tempus.*] olim quinquennium. hodie biennium: ut Inst. eod. §. in ultum.

k *Querimoniam.*] vel coram vicinis, uel in domo propria sm Ia son. sed Ioã. dicit debere fieri in scriptis ad domi. creditoris, vel in iudicio ad similitudinẽ querelæ non numeratæ dotis: & tunc perpetuã ad heredes transmittit: ut infra prox. respon. & [illegible] eod. l. in contractibus, §. in omni. & authen. hanc autem.

l *Hæres eius.*] Sed ex quo tẽpore currit cõtra hæredem? Respõ. si est minor completa ætate sua: licet quidam dixerint statim si maior est, statim ab adita hæreditate, secũdũ P. vt [illegible] de tem. p. in integr. resti. l. ea quæ, in fi. & hic innuit: quod vltimum scilicet de maiore, non placet, quia illud in inchoanda. secus in complenda, quæ statim currit: ut ibi diximus, per l. ff. de in diem adiec. l. si prædio.

l *Hæres eius.*] ut ff. in quibus cau. mino. non re. l. ultra. sed intellige, quia biennium patris elapsum erat. Vel distingue, verum suo nomine vel alterius: si non suo, non currit, vt [illegible] eod. l. contra. si alieno, bene currit.

m *Etiam si pupillus.*] currit ergo pupillo hæc præscriptio biennalis. & sic est cõtra sup. in quib. cau. in integrum rest. non est neces. l. fin. Sed hic totum biennium cucurrit contra defunctum: vt hic apertè dicit. Vel dic secundum quosdam licet.

FRustra.] CASVS. Titius confessus erat se recepisse decem à Sempronio ex causa mutui, dato quodam substituto pro se debitore, puta Seio, non numerauit Sempro. pecuniã: an Seio detur exceptio non num. pec. si conueniatur? Rñ. quod non: sed dic verius, quòd interuenit numeratio.

licet non cucurrisset, idem cum descendat ex parte defuncti, vt ff. de minor. l. Aemilius. vel solue ut ibi. Item nota priuilegiatum succedentem non priuilegiato non habere priuilegium, vt sup. de hæred. actio l. sub prætextu. & inf. de ijs qui. bus ut indig. l. Polla.

CVm vltra hoc.] CASVS. Confessus fui me recepisse à te decem mutuo in instrumento, nec recepi nisi quinque, quia alia quinque mihi non numerasti, & stipulatus es tota decem tibi reddi, qualiter mihi succurritur, quæritur? Respond. quòd agēte te habeo exceptionem in factum, si nondum biēnium excesserit, vel si intra illud tempus protestatus fuerim pecuniam numeratam mihi non fuisse, non obligabor vltra quinque, quæ numerasti.

a *Constet.*] vt ff. de pact. l. si tibi, in princip. & ff. si certum petatur, l. rogasti. §. 1. & supra eod. l. minorem. Sed opponitur de duobus reis. Nam ad vtrumq; non peruenit insolidum dominium pecuniæ, vt ff. commodati, l. si vt certo, §. fina. & de castrensi peculio, hæreditate, §. pater. & tamen tenentur insolidum. Respond. non re, sed verbis. Vel intellige hic accepit ipse, vel alius pro eo: sicut fit in dictis duobus reis: quia autem non obligatur vltra, nec vltra excipitur, sed si obligetur, vt quia fuit stipulatus creditor, opus est exceptione, & hoc subijcit secundum quosdam.

b *In factum.*] quæ per interpretationem inducta est ad similitudinem non numeratæ pecuniæ, ut instit. de exceptionibus in principio. Vel dicitur in factum, quando est habenda ratio personæ, vt ff. de exceptione doli, l. apud. [. aduersus. Vel dic, quod species hic promissa fuerat, non quantitas. Vel dic, quod eadem est hæc exceptio, & exceptio non numeratæ pecuniæ secundum Iacob. Vel uerius ubi sine stipulatione, habet locum exceptio non numeratæ pecuniæ: ubi uero cum stipulatione: hæc in factum locum habet.

c *In testando.*] i. protestando, ut sup. l. proxi dixi.

ASseueratio.] CASVS. Si affirmo me soluisse pecuniam quam mutuasti, usque ad triginta annos, probare possum me soluisse: si dico mihi non numeratam pecuniam, ultra biennium non potero opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ: & hic casus non est contrarius superiori. in priori casu affirmo: & ideo incumbit mihi probatio: in alio nego. vnde non mihi, sed creditori incumbit probatio.

Qui partem accepit, non tenetur ad solidum, sed dumtaxat ad acceptum, dummodo excipiat tempore competēti. h. d. Bald. Vel sic; Si post cautionem factam ex causa futuræ numerationis, partem dumtaxat quantitatis confessatæ receperit: creditori totū petēti potest exceptio obiici: si tempora competentia non sint lapsa. Salic.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Zoilo.

LEX IX.

CVm vltra hoc, quod accepit, re obligari neminem posse constet, [a] & si stipulatione interposita, placita creditor non dederit, in factum [b] esse dandam exceptionem conuenit, si necdum tempus, intra quod huius rei querela deferri debet, transit, vel si intra hoc in testando [c] iuri partium sit: nihil ultra hoc, quod accepisti, sortis à te nomine aditus rector, vel præses prouinciæ exigi patietur.

Exceptio negatiua non requirit probationem: secus in affirmatiua. h. d. Bal. Vel sic: Exceptio solutionis debiti etiam vltra biennium poterit opponi: & affirmanti, non neganti incumbit onus probandi. Salic.

Ijdem AA. Mezantio.

LEX X.

ASseueratio debitum solutum contendentis, [d] temporis diuturnitate non excluditur, [e] nec huic obloquitur, [f] quòd exceptio non numeratæ pecuniæ certa die non delata querela prius eua nescat, [g] cum inter eum, [h] qui factum asseuerans onus subijt [i] probationis; & negantem numerationem, cuius naturali ratione probatio nulla est, [k] & ob hoc ad petitorem eius rei necessitatē transferentē, magna sit differētia.

Exceptio non numeratæ pecuniæ non potest opponi cōtra transactionem. Bal. Vel sic: Petenti ex transactione non obiicitur exceptio non num. pec. h. d. Salic.

Ijdem AA. Eutychiano.

LEX XI.

SI transactionis causa dare Palladio pecuniam stipulanti spopōdisti, exceptione non numeratæ pecuniæ defendi non potes. [l]

Exceptio competens reo, cōpetit cuilibet intercedenti pro reo. h. d. Bal. & Salic.

Ijdem AA. Seuerino.

LEX XII.

TAm mandatori, q̄ fideiussori nō numeratæ pecuniæ exceptio exemplo rei principalis competit. [m]

Ista lex est solemnis. Confessio debiti ex alia causa, quàm mutui, vel dotis, est efficax ad probandum; recipit tamen probationem in contrarium: si verò non probetur, stare debet suæ confessioni. Et si facta est in scriptis, seu cum scriptura publica, vel priuata, non potest probari directo contrarium, nisi per aliam scripturam ei contrariam. hoc dicit ista lex magistralis. Paul. de Cast.

d *Contendentis.*] debitoris.

e *Non excluditur.*] vt & ff. de except. doli, l. pure, §. fin.

f *Obloquitur.*] i. contra loquitur, vel contradicit.

g *Euanescat.*] quia pro eo unum, ut scilicet nō probet. & contra eum sit aliud, s. vt biennio duret tantum. Accur.

h *Cum inter eum*] scilicet magna sit, &c. vt .n fine.

i *Subijt.*] ut supra, de probationibus l. prima. 1

k *Nulla est.*] ut infra. de probationibus, l. actor. similes quidem sunt: quia vterque negat se debere. sed differunt: quia alter factum negat, alter asserit secundum Iru.

1 Ista lex hic in gl. allegata, & l. præsens notātur ad hoc q̄d facta non præsumūtur, ad quod ēt allegari solet. l. i. bello, §. facta, sed ubi de tu quomodo hoc ibi probatur.

SI transactionis.] CASVS. Petebas a me decem, reuocatum erat in dubium, an tenerer: trāsegi, & quinque stipulāti promisi si conuenias me, an possim obijcere except. non numeratæ pecuniæ, quæritur? Respōdeo quod non, quia ex quo promisisti per stipulationē, ex causa transactionis illa quinque debentur, intercesserit numeratio, uel non.

l *Non potes.*] quia subest causa hoc ipso, quod a lite discēditur, ut sup. de transac. l. 2. & ff. de condict. indeb. l. in summa, circa princ.

TAm mandatori.] CASVS. Mandasti mihi, vt mutuarem Titio decem Titius confessus est in instrumēto se decem recepisse, cum tamen nō receperit, quia nō numeraui: & pro eo Seius fideiussit, an tibi sicut ei detur except. non numeratæ pecuniæ, quæritur? Respon. q̄ sic. & etiā eius fideiussori.

m *Competit.*] inuito etiam reo principali sicut in alijs, dummodo rei cohæreat non personæ, ut ff. de fideiuss. l. ex persona, & l. si stipulatus esses, & ff. de pact. l. final. & ff. de except. l. omnes exceptiones, & inf. eod. l. penulc. Sed ex cuius persona? Respon. debitoris. Item nunquid post biennium? Respond non. 2 Item nunquid numeratio postea facta facit, ut fideiussori exceptio auferatur? Videtur quod non, ut ff.

2 Sequitur istā Salic. & Paul.

3 Per creditorē debitori. Alber.

1 Et bene Cy. Albe. Bal. & Sal. quod ẽ verũ nisi fieret in fraudẽ fideiussoris. B.

vt ff. de pact. l. fin. Sed dico contra: quia fingitur non competisse exceptionem numeratione facta. Item nunquid hoc dices, si etiam iam opposuit exceptionem fideiussor? Resp. vtique. Sed nonne licuit reuocare mandatum vel renunciare? Respond. 2 Aliud est reuocare, siue renunciare mandatum, & aliud hanc exceptionem opponere.

3 Idẽ Sal.

1† Theodoro P. V.

G *Eneraliter.*] CASVS. Debeo tibi x. ex cã legati, vel venditionis, vel alia, non curo: nec intercessit scriptura. vel intercessit. & in illa cõfessus sum me tibi debere decem. si conuenias me, & instrumentum ostẽdas mihi: an habeas necesse probare ex qua causa promisi tibi decẽ quęrit? Dicitur, quòd non. satis enim est si ostendas instrumentum prioris confessionis. vnde cõpellẽdus sum ad solutionẽ, nisi probẽ quod verũ non fuit, quod eram cõfessus verbi grã, si cõfessus sũ me tibi debere decẽ, ex causa legati, & per falsum instrumentum. si testamentum, in quo tibi legatum dicis verum, vel validum non est, non teneor tibi soluere alias sic: quia absurdum esset venire contra confessionem propriam.

2† Probationem.

3† Doceat.

Imp. Iustinus A. Theodoro. 1† PP.

LEX XIII.

GEneraliter sancimus, vt si quid scriptis [a] cautũ fuerit pro quibuscunque pecunijs ex antecedente causa descendentibus [b] eamque [c] causam specialiter promissor edixerit: non iã ei licentia sit causæ probatione[2] † stipulatorem exigere, cum suis confessionib. acquiescere debeat: [3] † nisi certè ipse econtrario per apertissima rerum argumenta scriptis [d] inserta religionem[e] iudicis possit instruere, quòd in aliũ quenquam[f] modũ, & nõ in eũ, quem cautio perhibet, negotium subsecutum sit. Nimis enim indignum [g] esse iudicamus, vt quod sua quisque voce dilucidè protestatus est, id in eũdem casum infirmare, testimonioque proprio resistere.

Hęc lex est solennis, & not. & legam eam per partes: & hoc intendit: Querela non numeratæ pecunię est intra biennium continuum proponenda: quo elapso introduci non potest, nisi ętatis, vel absentiæ beneficio. h. d. vsque ad §. sed quoniam. Bald.

Imp. Iustinianus A. Mennæ. 4† PP.

LEX XIIII.

IN contractibus, in quibus

a *Scriptis.*] quid si sine scriptis fiat huiusmodi confessio? Quidam dicunt, quòd non habet locum hæc lex. sed secundum Io. sic, quia in fi. dicit, indignum est, &c. Sed an tunc poterit probare contrarium per testes? Respond. sic, arg. ff. de reg. iur. l. nihil tam.

b *Descendentibus.* vt ex venditione, vel locatione, vel etiam ex maleficio.

c *Eamq.*] s. venditionis, vel ẽt ex maleficio, vt dixi, vt si alia quam mutui, quia tunc biennium expectatur, vt ĩ. l. prox. vel dotis, quia tunc tempora seruantur, quæ habes ĩ. de do. cau. non num. l. fi. & auth. ibi posita. Item no. causam exprimi. si enim nulla exprimeretur, cautio non valeret, vt ff. de probat. l. cum de indebito. §. 1. & ff. de don. l. nulla ratio. Sed an stipulatio valeat sine causa? Potest dici, quòd sic, secundum quosdam, sed nisi causa probetur reus absolui tur. vt de do. excep. l. 2. §. 1.

d *Scriptis.*] non testibus & sic est contra. sup. de fid. instr. l. in exercendis. Sol. hic speciale, vt alias sup. si minor se maior dix. l. 3. §. fin. Alij dicunt etiam per testes, quod non placet. Item an per contrarium scripturam tollatur talis obligatio literarum, puta si tibi illum nõ debere, vel non scripsisse? Puto sic per regulam iuris, vt ff. de reg. iur. l. nihil tam. Item an etiam vltra biennium admittatur? Resp. sic, secundum quosdam, vt sup. eo. l. asseuerationi. Et est certius secundum Pil. ratio, quia statim tenetur, nisi contra probetur. Item hoc fallit in casibus, vbi non potest probari contrarium. Primus est infra arb. tu. l. fin. licet ibi erat priuata scriptura, vel fauore pupillorum. Item in alio fallit, vt sup. tit. 1. l. antiquæ. §. 1. sed ibi receditur a iure speciali, quod est facilius, quam a iure communi, vt hic. Item quid si creditor confiteretur sibi solutum ex alia causa, quam mutui an statim sibi præiudicet, an demum post triginta dies, vt inf. d. l. proxi. §. super. Et videtur post triginta dies, cum hic asseret causam confessionis, creditor non. sed potest dici secundum alios, idem in liberatione, quod in obligatione, vt, statim præiudicet, prima placet.

ADDITIO. Intelligas hanc legem dicentem debere probari, per scripturam aliam, &c. procedere eo casu, quo quis confitetur instrumentum esse verum, & causam in eo appositam fuisse partium voluntate appositam, secus si dicam eam non esse veram. Ita limitat hanc legem Imo. in c. cum contingat. extra de iureiur. in 46. charta.

e *Religionem.*] not. fidem iudici faciendam. 3 vt diximus supra de eden. l. procurator. Et vt hoc plenè scias, dic quòd cum quis confitetur extra ius, aut pro se, vt alium sibi debere, & tunc non valet, vt supra de probat. l. exemplo. aut contra se, & tunc vel ad liberandum, & si post triginta dies bet fieri sibi præiudicat, non vtraq; partes prius, nisi in casibus, te secundũ vt infra l. proxim. §. Ab. super. & §. secundo. Aut se alij obligãdo: quo casu sub distingue: quia aut certam causam non adijcit: & nõ valet, 4 vt ff. de proba. l. cũ de indebito. §. fi. vel adijcit certam: & tũc vel iudicialis, numerõnis, vt mutui & emissa vel aliam. si numera tionis, competit exceptio debitori intra bienniũ, & nisi creditor probet, causa. post bienniũ vero nõ auditur, vt ĩ. l. prox. in princ. quia bienniũ pro numeratione. & secundum quosdam obligatio post bieniũ efficit naturalis & ciuilis, quæ erat ante tantũ ciuilis: sed secundũ nos 5 ẽt post bienniũ ciuilis tantũ sed tamen effectum habet naturalis, vt in ea, quæ prouenit ex sententia, vt supra de re. cre. l. actori. & ff. de condi. inde l. Iulianus. Item secundum Iac. & nos etiam post biennium admittitur debitor ad probandum, vt diximus in simili casu. sup. eo. l. si ex cautione. sin autem alia est causa quam numerationis, puta venditionis, tunc serua l. istam. Item in dote serua infra de dote cauta. l. fin. & authent. ibi posita. Item quod licet hic dicatur literarum obligatio, tamen sola scriptura non obligat, sed necessaria est ratio intellectualis obligandi. & sic dicit lex. ff. de act. & oblig. l. non figura, non autem per locum, vel causa doctrinæ dicendo obligatur, vt in eodem titu. l. obligationum substantia. §. fin. item no. quod licet quis scribat se debere alicui, non inserta causa, non obligatur. non enim plus facit scriptura, quam faceret stipulatio. Vnde sic dicendo, debeo tibi decem, non obligatur quis alij, at cum scribat confiteri se accepisse mutuam pecuniam, obligatio oritur ciuilis, sed exceptio opponitur intra biennium, nisi contrarium probetur, vt insti. eo. §. 1.

Dic, quòd ista probatio fit per confessionem partis.

quæ confessio extra iudicialis, & tũc vel ad aliquẽ obligãdũ personalib. & tederet ad aliquẽ obligãdũ. Salic.

4 † Mene.

5 Et bene B. B. Ang. P. & Sal.

f *Quenquam.*] vt puta quia non fuit vera venditio, sed donatio. tamen placuit eis aliqua de causa, vt comprehenderetur in scriptis, vt venditio. vel forte cum Titius emeret, placuit aliqua de causa Seium in chirographo poni, quo probato præualet veritas, vt hic, & supra plus valet quod agitur l. 1. & 2. & l. si quis.

g *Indignum.*] vt sup. de rebus cred. l. si quis iusiurandum, & ff. de do. l. quidem, in fin. primo. respon. Sed argu. contra. ff. de inof. testa. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. Quod autem sit, si huiusmodi confessio fiat in vltima voluntate, distingue, aut dicit testator, lego tibi x. quæ debeo. & es non capax, & sic omnino non valet, quia in fraudem dictum videtur, vt ff. de probat. l. qui testamentum. si vero capere potest, & iuro, valet etiam si nihil debeo, vt ff. de lega. 3. l. cum quis §. codicillis. si non iuraui, sed quantitatem ex primo, adhuc valet, vt fideicommissum: tamen non valet ve debitum, cum nihil debeatur, vt infra de fal. cau adie. l. 1. & 2. & ff. de leg. 2. l. Lucius Titius 2 §. quisquis. 2. secus si non exprimo, sed dico, quod debeo lego tibi. & nihil debeo. quia non valet, vt ff. de lib. leg. l. legaui. §. contra & de leg. 1. l. si sic. §. 1. SI autem contra dixi, confiteor mihi solutum, vel dixi, talis soluit mihi, & ideo ab eo peti noto, videtur velle remittere. infra de fal. causa adi. & legat. l. 1.

IN *contractibus.*] CASVS. Olim poterat opponi exceptio non nume. pecu. vsque ad 5 annos. hodie vsque ad biennium.

biennium. sed si minor non opponit, potest iuuari per restitutionis in integrum & ista sunt vera, & locum habent in debitore. & hoc in prima. Si vero sit depositarius qui confitetur res penes se esse depositas: statim sibi præiudicat vel dic, & melius loqui in depositione, qui confitetur sibi restitutas res deposita: statim sibi præiudicat idem est in procuratore fisci, qui cõfitetur sibi esse solutas publicas functiones, vel tributa. idem est in marito, qui primo cõfessus fuit sibi solutam dotem demum secundo cõfessus est vxorẽ sibi soluisse: quia non poterit obijcere exceptionem non solutę dotis: sed statim sibi pręiudicat. Si vero sit creditor, qui confitetur sibi solutum debitum vel in partem, vel in solidum: nisi reddit instrumentum debitori, vel promisit reddere non præiudicat sibi statim, sed post lapsum 30. dierum, intra quos poterit opponere exceptio. nõ solutæ pecuniæ. & hoc in tertia. An autem creditor si velit offerre iuramentũ debitori post triginta dies, vt iuret se soluisse, sit audiendus, quæritur? quod non, & hoc in quarta. Qualiter autem is, cui competit exceptio, non numeratæ pecuniæ, debet eam opponere, quęritur? Respondetur, quòd coram testibus debet dicere non fuisse numeratã, & tunc si præsens aduersarius, vocabitur: si non est præsens, opponet eam coram iudice si vero præsens non sit aduersarius, nec ipse index, tunc apud alios iudices est opponenda: sed si non sit alius iudex, tunc coram episcopo. & hoc in quinta. Prædicta vera sunt similiter, & in dote non numerata, scilicet quod per talem protestationem huiusmodi exceptio non nume. dotis perpetuatur & hoc in sexta.

pecuniæ, vel aliæ res [a] numeratæ, vel datę esse conscribuntur, [b] non intra quinquenniũ (quod antea constitutũ erat) non numeratę pecuniæ exceptionem obijcere possit, qui accepisse pecunias, vel alias res scriptus sit, vel successor eius: sed intra solum biennium continuum, [c] vt eo elapso, nullo modo [d] querela nõ numeratæ pecuniæ introduci possit: Ijs [e] scilicet, qui propter aliquas causas specialiter legibus expressas, etiam lapso quinquennio in pręteritis tẽporib. adiuuabantur, etiã in posterum (licet biennium pro quinquennio statutum est) eodem auxilio petituris. [f]

Hæc est secunda pars, in qua ponuntur tres casus, in quibus cessat exceptio nõ numeratæ pecuniæ. Primo, quãdo cautio sit ex causa depositi: quod intelligo, dummodo non sit facta fraus de contractu ad contractum: videlicet si cum tacite ageretur, quod esset mutuum, sit oppositum nomen depositi. Secundo, quãdo publicus officialis confitetur se recepisse publicas functiones. Tertio quando dotem retropromissam maritus confitetur retro se recepisse, secundum Pet. sed glo. intelligit, & melius, quando fuit gemina confessio, in litera tamen hoc non exprimitur. h.d. secundum Bal.

¶ Sed quoniam securitatib. [g] & instrumẽtis depositarum [h] rerũ vel pecuniarũ talem exceptionẽ opponere litigatores, [i] conantur: iustũ esse perspeximus, [1] † huiusmodi potestatẽ, in certis quidẽ casibus prorsus amputare, in alijs verò breui tẽpore [k] concludere. ¶ Ideoque sancimus instrumento quidem depositionis [l] certarũ rerum, vel certæ pecuniæ, securitatibusque publicarũ functionum [m] (siue in solidum, siue pro [2] † parte solutæ esse conscribantur) illis etiam securitatibus, quæ post confectionem dotalium instrumentorum de soluta dote ex parte, vel insolidum exponuntur, [n] nullam exceptionem non numeratę pecuniæ penitus [o] opponi.

c *Continuum.* [1]] quo elapso in simplum tenetur, nisi abneget propriam scripturam: secus si abnegauit propriam scripturam, vel numerationem in ea contentam: tunc enim in duplum, vt supra eo. auth. contra qui propriam.

d *Nullo modo.*] nec si vellet probare si non numeratam pecuniam secundum quosdam, vt inf. eod. §. illo. sed Ioan. contra. [2] Quid autem si creditor bene confitetur se non numerasse? Dicam iudicem [3] debere absoluere, cum debeat stare confessioni creditoris cõtra se. sed H. est contra. [4] Item quid si post biennium pecuniam creditor numerasse? Dic tunc id agi, vt ex sola scriptura obligatio teneat & magis implendæ prioris obligationis gratia numeratio est intelligẽda fieri, vt ff. de no. l. cũ enim. Item quid si renunciauit exceptioni non numeratæ pecunię: an potest nihilominus opponere exceptionẽ doli, vel in factum, vel conditionem sine causa? Dicunt Io. & Azo. & H. non: sed alij [5] contra, vt dixi supra sit ex cautione.

e *Iis.*] scilicet hominibus.

f *Petituris.*] quales sunt minores, & absentes ex iusta causa cui vt minores hodie ipso iure iuuantur. vt supra in quib. cau. in integr. restit. non est necess. l. fina.

g *Sed quoniam securitatibus.*] i. instrumentis in quibus creditores scribunt se accepisse debitum, id est apochis.

a *Aliæ res.*] quæ consistunt in numero, pondere, vel mensura. hoc enim biennium in mutuo tantum sibi vendicat locum, non aliter, vt sup. l. proxim. dixi. Item hoc intellige, quoniam sit spe futuræ numerationis: alioquin non quæro de non numerata, cum nec actum sit de numerando, vt sup. eod. aduersas. licet videatur contra. ff. de postu. l. si sub specie. & si cert. pet. l. si non singuli. sed in prima subaudi maxime, secundum G. vt ibi dixi. & in illa, si non singuli. sperabat mutuari.

b *Conscribuntur.*] sed si hoc est ita scriptum. s. pecuniam numeratam ergo ita est, vt in auth. de fid. instr. §. si vero non mantat coll. 9. Respon. hic erat priuatum instrumentum. quod non probat, vt sup. de prob. l. instrumenta, vel si publicum est, expone numeratæ, vel datæ. i. confessio de numeratione vel donatione conscripta est. Item per verba futuri temporis cautio fiered literarum. nam per verba præteriti temporis tantum non contrahatur obligatio literis, sicut nec stipulatio, vt ff. de verb. obl. l. 5. §. stipulatio secundum Io. Alij dicunt hic contrahi, etiam per verba præsentis temporis, vt insti. eo. §. plane.

h *Depositarum.*] cum hæc lex non distinguat: an loquatur in deponente, vel depositario: nec ergo distinguo, an siue depositarius scribat, statim sibi pręiudicat, vt sup. l. proxi. siue deponens se accepisse, & tunc statim sibi præiudicat, vt hic. Sed in depositario videtur, quòd hodie sunt testes tres necessarij, qui subscribant huiusmodi instrũ, vt in auth. de fi. de instr. §. 1. coll. 6. sed ibi loquitur, quando cõtractus fit in scriptis. vel ibi non cõstabat scripturam depositarij esse. & ideo tres exiguntur. Vel ibi erat priuata, hic publica. Vel ibi, vt ex ea fiat comparatione ad aliam improbandam.

i *Litigatores.*] s. contradictores.

k *Breui tempore*] scilicet, triginta dierum, vt infra §. proximo. alias dicitur aliter modicum tempus, vt ff. de iudic. l. si debitor.

l *Depositionis.*] acceptæ.

m *Functionem.*] vt procurator fisci, vel administrator publicas functiones solutas fatetur in totum, vel in partem, vt j. de apochis pub. l. h. lib. 10.

n *Exponuntur.*] a viro confitente dotem sibi solutam, quæ non est.

o *Penitus.*] nec illam, quæ concluditur biennio, vel aliam. Sed est contra. inf. ea. l. §. si. in fin. Solue. hic sunt duæ confessiones, quæ valent plus quam vna, vt supra de plus peti. l. 1. & sup. titul. 1. l. si mulier. 2. sed in l. contraria vna tantum. Vel hic propria manu scripsit instrumentum: ibi non. Vel hic loquitur, cũ maritus scripsit sibi solutam dotem, ibi

cum

1 Concor. glo. in c. si cautio. super verbo confessioni. ext. de fide instr.

2 Et bene Bal. Sal. & Pau. hic.

3 Et bene sm Cyn.

4 Et malè Cy. & Angel.

5 Dic, quod si fuit in eodẽ instr̃o, non valet renunciatio, secus si in diuersis, quia tunc valet & non poterit opponi ista exceptio, secundũ Pa. hic.

1 † Prospeximus.

2 † ex.

Tertia pars h.d. Contra cõfessionem ad liberãdum prætextu numerationis emanantem, necnon contra promissionem reddendi instrumenti cãcellati admittitur exceptio non numeratæ pecuniæ intra 30. dies tantum. Bald.

¶ Super cæteris verò securitatibus,[a] quæ super priuatis debitis à creditore cõscribuntur, partem debiti sortis, vel vsurarum nomine solutam esse significantes, vel adhuc fœneratitia cautione apud creditorem manente, solidi tamen debiti solutionem factam esse demonstrantes,[b] vel etiam futuram esse redhibitionem instrumenti fœneratitij promittentes,[c] vel (si qua alterius cuiuscumq; contractus gratia, in quo 1 † numeratio pecuniarum, vel datio certarum specierum scripta est, securitas similiter data sit) depensas esse pecunias, vel alias res, vel partem earum significantes, intra triginta tantũmodò dies[d] post huiusmodi securitatis expositionem[e] connumerandos, exceptionem non numeratæ pecuniæ posse obijci, ut si hi transacti fuerint, eadem securitas à iudicantibus 2 † omnibus modis admittatur: nec ei liceat,[f] qui securitatem exposuit, post excessum memoratorum triginta dierum non esse sibi solutas pecunias, vel alias res dicere.

Quarta pars. Et h.d. Elapso termino iuris non est manifestæ turpitudinis nolle iurare, nec iusiurãdum referre. h.d. Bal. Vel sic: Vbi exceptio nõ numeratæ pecuniæ non potest opponi, ibi non potest iuramẽtum deferri. h.d. Salic.

¶ Illo videlicet semper 3 † obseruando, vt in quibus nõ permittitur exceptionem non numeratæ pecuniæ opponere, vel ab initio, vel post taxatum tempus elapsum, in his nec iusiurandum offerre[g] 4 † licet.

Quinta pars h.d. Querela nõ numeratæ pecuniæ in scriptis est proponenda corã iudice loci contractus: & absente aduersario, & etiam sine citatione sola propositio præscriptionem interrumpit. Bald. Vel sic: Ad perpetuandam querelam non numeratæ pecuniæ peruenitur hoc ordine, vt eo absente, qui dicitur numerasse, vel etiam præsente, sed administrationem iurisdictionis habẽte, querela fiat corã iudice loci, vel nullo iudice ibi existente coram episcopo: eo verò præsente, vel administrationẽ iurisdictionis non habente, eidem fieri debet querela, & hæc omnia in scriptis & inf. tẽpora querelæ prætaxata. h.d. Salic.

¶ In omni enim 5 † tẽpore[h] quod memoratæ exceptioni taxatum est, ei licebit, cui talis exceptio cõpetit, vel denunciationib. scripto missis querelã non numeratæ pecuniæ manifestare ei, qui numerasse eam, vel alias res dedisse, instrũ scriptus est, vel si abesse eum ijs locis in quibus contractus factus est contigerit: in hac quidem alma vrbe apud quẽlibet ordinarium iudicem, in prouincijs vero apud viros clarissimos rectores earum, vel defensores locorum[i] eandem querelam manifestare, eoq; modo perpetuam sibi exceptionem efficere.[k]

¶ Sed si præsens[l] quidem sit, qui pecunias numerasse, vel alias res dedisse scriptus est, aliquã verò administrationem in hac alma vrbe vel in prouincijs gerat, vt difficile * esse videatur denunciationem ei mittere, licentiam damus ei, qui memorata exceptione[m] vti velit, alios iudices adire, vel in hac alma vrbe, vel in prouincijs & per eos ei manifestare, cui exceptionem huiusmodi obijcit, factam à se super non numerata pecunia querelam esse. Quòd si in prouincijs vel non sit alius administrator ciuilis, vel militaris, vel propter 6 † aliquam causam difficile sit ei, qui memoratam querelam opponit, adire eũ, & ea, quæ dicta sunt, facere: licentiam ei damus, per virum reuerendissimum Episcopum eandem suam exceptionem creditori manifestare, & ita tempus statutum interrumpere.

Quæ

---

cum mulier scripsit sibi redditã soluto matrimonio. Item no. hic tres casus, vbi cõfessio de recepto statim præiudicat. Est & quartus: vt si procurator fisci confiteatur precia rerum fisci venditarum se recepisse: vt j. de quadrien. præscrip. l. omnes. §. si. ne quis grauetur bis soluẽdo fisco. Est & quintus s. tit. t. l. antiquæ, in princip. Sed quid si procurator fisci, qui sic fuit confessus, non est soluendo fisco, an in debitorẽ actio dabitur fisco? Respõ. sic, ut j. de cano. fru. l. 1. li. 11. Sed arg. contra, j. de conuen. fisc. debi. l. quoniã, lib. 10. & ff. de re pu. l. 6. & j. de apoc. pub. l. pen. lib. 10. & j. de fideiussor. l. 2. & j. de quadri præsc. ti. l. 1. Item arg. quod et ab initio non valeat confessio, s. de transact. l. præses. sed ibi gratis remittebat, hic cõfitebat acceptum. Item quæ est ratio in casibus alijs magis, q̃ in mutuo? Resp. quia illa cõfessio plurimũ fit in mutuo, debitore facile confitente, & ideo prouidendũ fuit, arg. ff. de leg. & senatuscõ. nam ad ea. Item quid in alijs casib. à prædictis quinque. Quidam idem q̃ in his quinque: alij idem, quod in mutuo quod verum est, vt infra prox. §.

a *Super securitatibus.* quæ a creditorib. de soluto debito fiunt.

b *Demonstrantes*] licet securitates.

c *Promittentes.*] s. securitates.

d *Triginta dies.*] sed ante 30. dies quis probabit. Quidam, quòd creditor probabit nõ solutum. Alij, q̃ debitor solutum, sicut creditor numeratum, ut sup. eo. l. si ex cautione. Item pro hoc sup. de probation. l. 1. quod est verius.

e *Expositionem.*] s. cõnumerandos.

f *Nec ei liceat.*] not. arg. contra Iac. in eo quod dixi supra eod. l. si ex cautione.

g *Offerre.*] & hoc est contra eundem Iaco. manifestè. Nam & iuramenti præstatio est probatio, 1 vt j. de iure delib. l. fin. § [illegible] contra [illegible] [illegible] [illegible] fecisse, nulla alia vi[illegible] de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] patiens, § [illegible] [illegible] [illegible]. & l. [illegible] [illegible], § si pater. sic. & hic nulla via, veritas possit contra, nec ergo teneor respondere ad interrogationes factas de huiusmodi materia. Sed potest responderi ad [illegible] de iureiurãdo [illegible] [illegible], quod sit [illegible] [illegible], & secundum id loquitur hoc, quod habes supra de iureiu. l. generaliter, §. sin autem.

h *In omni tempore.*] scilicet biennij, vel triginta dierum.

i *Locorum.*] vbi est contractus factus.

k *Efficere.*] vt s. eo. l. si intra. & l. cũ vltra.

l *Si præsens.*] hoc habes s. de episc. audiẽ. l. si præsens, & l. fi. & infra. de anna. excep. l. ut perfectius.

m *Exceptione.*] vt sicut superiores perpetuantur, sic & hæc, & sic bene sequitur auth. hanc aute, quæ est de tempore non solu. dot. §. 1. coll. 7. & sm hoc est contra sup. ea. l. §. 1. solue, ut ibi. item contra, inf. de do. cau. l. fin. Solue, ut ibi.

Hanc.

---

1 † Quia.

2 † Iudicibus.

3 † al. deest semper.

[illegible]

4 † Offerre

5 † Verò.

* Hinc colligit Bart. quod pa[illegible] sit quẽ non esse [illegible] [illegible], vel esse, sed cũ difficultate posse adiri.

6 † Per.

Quæ etiam in exceptione nõ numeratæ [1] † dotis locum habere, certum est. Dat. Calen. Iul. Constantinopol. DN. Iustiniano A. ij. Cos.

IN AVTHENT.

De tempore non sol. pec. super do. §. fin autem, coll. 7. constit. 10.

HAnc autem querelam [a] in scriptis [b] fieri oportet; & si quis eam in iudicio faciat, oportet eam mulieri, vel omnimodò ei, qui dotem conscripsit, innotescere.

Verus creditor, & quilibet iustus possessor, vel petitor, potest ciuili tantum creditori opponere exceptionem nõ numeratæ pecuniæ etiam debitore absente contradicente: in qua si succumbat, debitoris vel eius intercessoribus non præiudicat. h. d. not. secũdum Bald.

Idem A. Mennæ PP.

LEX XV.

SI cui [c] * non numeratæ pecuniæ competere possit exceptio: etiam eo supersedente tali auxilio [d] vti, vel præsente, [e] vel absente, creditores [f] eius possint, [2] † siue ipsi conueniantur (vtpote res eius detinẽtes) ab ijs, qui debita [g] eius exigunt, cui competit huiusmodi exceptio, vel dotis, vel alterius causæ nomine siue contra alios [h] possidentes aliquam actionem [i] ipsi moueant, in examinãdo negotio suis aduersarijs eandem non numeratæ pecuniæ exceptionem opponere, nec eo prohibeãtur, quòd principalis debitor ea nunquam vsus sit: ita tamen, vt principali debitori, neque fideiussori [k] [3] † eius aliquod præiudicium generetur, si is, qui eam exceptionem opposuerit, victus fuerit, sed possint illi posteà, si conueniantur, intra statuta scilicet tempora, eadem [4] † se exceptione tueri.

Confessus spe futuræ numerationis, siue contractus sit mutui gratuiti, siue vsurarium, et iam apposito iuramento, habet exceptionem non numeratæ pecuniæ. h. d. Bald. Vel sic: Iuramentum de reddendo subiectum cautioni, non impedit exceptionem non numeratę pecuniæ opponi. h. d. Salic.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XVI.

INdubitati * iuris est, non numeratæ pecuniæ exceptionem locum habere & in talibus nominibus, vel fęneratitijs, vel alijs cautionib⁹, quæ etiam sacramenti [l] habent mentionem. [m] Quæ. n. differentia est in huiusmodi exceptione, siue iusiurãdum positum est, siue non, tam in fœnaratitijs, [5] † quàm in alijs instrumentis, quæ talem exceptionem recipiunt?

TITVLVS XXXI.

De compensationibus.

Fisco ex diuersa statione non opponitur compensatio. h. d. Bald.

Imp. Antoninus A. Dianensi. [6] †

LEX PRIMA.

ET senatus [n] censuit, & sępe rescriptum [o] est, compensationi in causa fiscali [p] ita demum locum esse, si eadem statio [q] quid debeat, quę petit. Atque hoc iuris propter confusionem [r] diuersorum officiorum tenaciter seruandum est.

¶ Si quid autem tibi ex ea statione, cuius mentionem fecisti, deberi constiterit, quam primum recipies.

Ex causa iudicati sicut non condicitur, ita nec compensatio ipsius admittitur. & exceptio compensationis potest opponi in executione sententiæ. h. d. Bald.

---

1 † pecuniæ.

HAnc auth.] CASVS. In hac authent. dr̃, q̃ querela non numeratæ dotis debet fieri ĩ scriptis, & ita si vult maritus eam opponere, vocet mulierẽ, quæ dotẽ dedit, vel eũ qui pro ea dotem constituit, suã exceptionem sibi in scriptis offerens.

a *Hãc autem querelã.* s. non numeratæ dotis, hoc idẽ intelligit Io. in exceptione nõ numeratæ pecuniæ, cum eadem sit ratio, vt ĩ. ad le. 2. Falc. l. fi.

b *In scriptis.*] .i. qui scriptus est dedisse.

SI cui.] CASVS. Seius mutuauit Titio x. & ei obligauit res suas: vel forte missus fuerat in possessionẽ bonorum ipso nõ soluente; iste idẽ Titius obligauit se Sempronio spe futuræ numerationis, sed nõ numerauit: vult Sẽpronius ꝯuenire creditores Titij, qui habẽt pignus vel conuentionale vel iudiciale, an possint opponere except. non nu. pec. Dr̃ q̃ sic: si tñ creditores succũbant: quia Sempronius aduersus eos obtinuit, nõ præiudicant Titio: quia res inter alios acta, &c.

* Intel. huius l. vide per Bulgarinũ in l. 1. nu. 59. sol. matr. ff.

c *Sicut.*] si debitor non vult excipere de nõ numerata pecun. contra ciuilẽ creditorem, creditores veri exceptione vtuntur.

2 † alias deest.

d *Tali auxilio.*] sic ff. de contrat. ab. si post mortẽ, §. fin & de separ. l. 1. §. sed si quis.

e *Vel præsente.* sed nolente vti vel latitãte.

f *Creditores.*] .s. veri. qui cum iam sint missi in possessionẽ bonorum debitoris conueniũtur à ciuilibus.

g *Debita.*] .s. pecuniã q non numerauerũt. imò certe & si neque agant neque conueniantur: sed debitor conuenitur. arg. ff. de appel. l. si perlusorio.

h *Contra alios.*] s. ciuiles creditores, q possident: vt hic, & ff. de cõd. indeb. l. tutores.

3 † Fideiussoribus.

i *Aliquam actionem.* puta hypothecariam ex conuentione: vel quia veri fuerant in possessionem missi, vt ff. de pigno. actio. l. non est mirum.

4 † ea.

k *Fideiussori.*] accedit ergo fideiussor ciuili obligationi tantũ: vt hic, licet quidam ĩ. dicant. & quod dicit præiudicium, s. plenum: quia res inter alios &c. vt ĩ. res inter alios acta. & arg. ff. de interr. act. l. si defensor, in prin. generatur tñ qualequale præiudicium. Vnde appellare possunt vt d. l. si perlusorio.

INdubitati.] CASVS. Obligaui me Titio spe futuræ numerationis: iuraui me soluturũ: si iuraui an mihi, cõpetat exceptio nõ num. pec. quæritur? Dr̃ q̃ sic.

l *Sacramenti.*] vt ꝯfiteor me debere x. quę iuro me redditurũ. Et no. hic tacitã cõditionem inesse iuro, s. si det pecunia, & hoc ideo: quia hoc cogitabat. vt & ar. ff. d acq. pos. l. qđ meo. §. j. sic & ff. q satisd. cog. l. fi. non autẽ sic dico fm̃ Io. ĩ. de transact. l. si ex falsis. quia ibi non cogitabat de falsitate. Vñ ibi non intelligitur tacita cõditio.

* Intel. huius l. vide per Fort. Garz. in l. si unus. §. pactus, numer. 65: & 68. ff. de pactis. & per Did. Couar. l Rub. ext. đ test. part. 2. nu. 12. & relectionũ parte 1. §. 3. num 10.

m *Mentionem.*] aliàs mentionem, & aliàs cautionem.

5 † al. tam in fœneratitijs cautionib. q̃.

DE COMPENsationibus.

ET Senatus.] CASVS. Si fiscus habeat duos stationarios, & vnus mutuauit mihi x. & ali⁹ mihi x. dẽt, an hinc inde locũ habeat cõpensatio? Resp. q̃ non, ꝑ ꝯfusionẽ. s. ne confundãtur diuersa officia stationũ. & hoc i prima. Si vero stationarius, q petit a me decem, debet mihi decem, põt fieri cõpensatio. & hoc in secũ.

6 † al. Dionysio.

n *Senatus.*] cuius nomen non habemus.

o *Rescriptum est.*] à principibus.

p *In causa fiscali.*] si à fisco petat, eodemq; creditore, vel fiscus petat ideq; debitor.

q *Statio.*] habet. n. fiscus suas stationes. si ergo vna debet fisco decẽ, qui fiscus debet decem alij, non compensatur, vt hic: secus autem si fiscus succedat tali debitori, qui & creditor est: quia totum extinguitur, vt infra, de solut. l. 2.

r *Confusionẽ.*] scilicet vitan-

vitandam, vt illud vnusquisque habeat suum, &c. & est ad legem istam argum. contra ff. de administrat. tutor. l. inter tutores.

E*X causa.*] CASVS. Petebas à me decem, & condemnatus sum, solui ex causa iudicati, an possim tibi opponere compensationem pro illis decem, quæ tanquam indebita solui? Et dicitur, quod non: sed si nondum solui ex causa iudicati, benè admittetur compensatio, si aliud in quantitate mihi debeas.

1 † al. Asclepiadi.
2 † Si.
3 † al. deest, si debitum.

a *Non potest.*] sunt & alij casus, qui no. sup. de cond. indeb. l. 1.

b *Admitti potest.*] quia sic auferetur vtilitas sententiæ victori. Et pone exemplum, quod ex sententia decem, tibi solui, quæ aliàs non debebam: conuenio te ad alia decem, obijcio tibi compensationem indebitæ pecuniæ solutæ, quasi mihi tenearis ad eam reddendam, non possum, sed soluendo potest compensari, si condemnato aliquid debetur, vt ff. eod. l. si cum milìti, §. 1.

Idem A. Asclepiadæ.[1] †

LEX II.

EX[2] † causa quidem iudicati si debitum [3] † solutum repeti non potest:[a] ea propter nec compensatio eius admitti [b] potest. Eum verò, qui iudicati conuenitur, compensationem pecuniæ sibi debitæ implorare posse, nemini dubium est.

Hic enumerantur casus, in quibus cessat compensatio ipso iure in effectu. Bal. Vel sic: Debitor reipublicæ potest ei compensationem obijcere, nisi sit debitor ex aliqua de causis hic subiectis. h. d. Salyc.

Imp. Alexãder A. Capitoni.

LEX III.

IN ea, quæ reipublicæ [c] te debere fateris, compensari ea, quę inuicem ab eadem tibi debentur, is cuius de ea re notio est, iubebit, [d] si neque ex Calendario, [e] neque ex vectigalibus, [f] neque ex frumẽti, vel olei publici pecunia, [g] neque tributorum [h] neque alimentorum, [i] neque eius, qui [4] † statutis sumptibus seruit, [k] neq; fideicommissi ciuitatis [l] debitor sis.

Compensatio fit vsque ad concurrentes quantitates ipso iure, & impedit cursum vsurarum. h. d. Bal. Vel sic: Vbi quantitas dẽtur, hincinde compẽsatio fit ipso iure vsq; ad concurrentem quantitatem, & pro ea rata impeditur cursus vsurarum. h. d.

4 † Qui.

I*N ea.*] CASVS. Si debebas decem reipubl. & ipsa tibi decem, hincinde admittitur compensatio, nisi in 8. casibus. Vnus est, si debitor sim eius in Calendis. Secundus est, si debeo frumentum, vel si debeam pedagiũ, vel tributum ei, vel alimẽtum alicui seruienti, vel si tale debeam, quod in certas res, vt puta ad emendum frumẽtum, deputatur, vel si debeam fideicom. aliquod, vel legatum, & ipsa aliquid debeat, in oĩbus his non hẽt locum compensatio.

Compensatio an & quẽadmodum fisco opponat. Calendarium quod signat.

1 Adde quod Calendis quoq; sunt feriç. l. oẽs dies. C. de fer. & l. pridem. ff. eo. & de Calẽdis vide plura in data lib. 6. & per glo. in le. cum bissextum. ff. de ver. signif.

Compẽsatio an fiat ipso iure.

c *In ea quæ reipublicæ.*] scilicet Romanorum. Vel dic idem in qualibet ciuitate, vt argum. ff. ex quib. cau. ma. l. sed & si per prætorem, §. finali. & l. legatis. & ff. de publica. l. sed & hi, §. 1.

d *Iubebit.*] vt procurator Cæsaris, vt sup. si aduers. fis. l. 2. Et not. generaliter fisco compensari, vt hic, & sup. eodem, l. fin. si modo qui fisco compensat, intra duos menses probat suum debitum, vt ff. de iur. fis. l. aufertur, §. qui compensationem, sed hæc compensatio cessat in casibus, qui sunt hic, quorum quidam sunt etiam. ff. eodem. l. ideo. & l. ob negotium. & d. l. de iure fisci. l. aufertur. §. vt à debitoribus. Item fallit sup. eod. l. 1.

e *Ex Calendario.*] liber est rationum nominum, sic dictus, quia in Calendis fiebant reuocationes [1] debitorum, vt ff. de leg. 3. l. qui filium.

f *Ex vectigalibus*] scilicet soluendis pro rebus vehendis, vt inf. de vecti. l. vniuersi.

g *Frumenta.*] vt & infrà eod. l. si ex venditione.

h *Tributorum.*] quæ pro prædijs, vel capitibus præstantur.

i *Alimentorum.*] statutorum alicui seruienti reipublicæ.

k *Seruit.*] id est, quæ si soluantur statutum est, in quos vsus ista expendantur.

l *Ciuitatis.*] scilicet cuiuslibet, vt modo dixi.

S*I constat.*] CASVS. Si debeam tibi decem, tu mihi alia decem, ipso iure fit compensatio. Si verò debeo tibi decem, & tu mihi duodecim, opponam tibi compensationem vsque ad concurrentem quantitatem, de vsuris residuis, si aliquo iure debeantur, integra manente petitione.

Idem A. Luciano.

LEX IV.

SI constat pecuniam inuicem deberi, ipso iure [m] pro soluto compensationem haberi oportet ex eo tempore, ex quo ab vtraque parte debetur, vtique quoad concurrentes quantitates, eiusque solius, quod amplius apud alterum est, vsuræ * debentur, si modo petitio earum subsistit. [n]

Non solum actio, sed & officium iudicis, quod olim pro fideicommisso proponebatur, potest per exceptionẽ compensationis excludi. h. d. coniuncta l. pecunia verbũ, §. fin. ff. de verbor. sign. Bald. Vel sic: Debitum ex testamento potest compensari: & eius quod potest in compensationem deduci, non debentur vsuræ. h. d. Salyc.

m *Ipso iure.*] no. pro M. quod ipso iure fit compensatio, & si non opponatur ab homine, vt hic, & infra eodem, l. finali, & Institu. de actio. §. in bonæ fidei. Sed Ioan. dicit eam fieri tunc demum, cum ab homine opposita fuerit, vt ff. eodem, l. 1. & 2. & l. quod Labeo. nam si ius ipsum compensaret, non esset in hominis potestate, cum quo debito compensetur, quod tamen lex dicit, ff. eodem. l. si quid. & l. verum. & lege quod Labeo. Item dicit lex eum malè agere, cui obstat compensatio, vt ff. eodem. l. verum. vnde patet esse actionem, sed edidi exceptione, vt ff. quando dies vsusfruc. legat. ced. l. 1. §. finali. Quod autem dicitur alicubi fieri eam ipso iure, verum est, si ab homine opponatur: hoc tamen fallit in delictis, vbi ipso iure fit, vt ff. eodem, l. si ambo, §. quoties. Item ad inhibendum cursum vsurarum, vel pœnam committendam, vel pignus liberandum, vt hic, & infra l. proxim. & infra de solut. l. eius. & ff. eodem. l. cum alter, cum enim debeantur ex mora, & nulla est mora, vbi est exceptio: vt ff. si cert. peta. l. lecta, in fi. ergo non currunt.

* Istæ vsuræ non habent locũ hodie iure canonico. 14. q. 3. ca. si. & Deut. 32. Et aduerte hic non licere mutuare cũ pacto, quod alio tẽpore tãtundẽ mutuetur mihi. gl. in c. si fœneraris. 14. q. 3. quam glo. dicit sing. Iason l. ex hoc iure, colum. 12. vers. 15.

n *Subsistit.*] quod in bonæ fidei iudicio, ex mora in stricti iuris, ex stipulatione, vt ff. de negocijs gestis, l. quia tantundem. & infrà titulo primo, lege in bonæ fidei. & supra in quibus cau. in integr. restitut. non est ne. l. in minorum.

Idem A. Honoratæ.

LEX V.

ETiam si fideicommissum [o] tibi ex eius bonis deberi constat, cui debuisse [p] te minorem quãtitatem

E*Tiam si.*] CASVS. Debebas Titio decem, legauit tibi duodecim, si à te petantur decem, an vsque ad concurrentem quantitatem possit fieri compensatio, quæritur? Respondetur, quod sic, vsurarum exclusa petitione: nam vsurarum in id, quod est amplius debito, integra manebit petitio.

o *Etiam si fideicommissum.*] quod à sola liberalitate olim pendebat vnde non videbatur compẽsari: sed hodie etiam actionis iure, Instit. de fideicommiss. hæred. in princ. & inf. communia de lega. l. omne verbum.

p *Debuisse.*] quod peti poterat, vel solutum non repeti, vt ff. eod. l. etiam.

dicis, æquitas compensationis, vsurarū excludit cōputationem. Petitio aūt eius,[a] ꝙ amplius tibi deberi probaueris, sola relinquitur.

Cauta sed non recepta non possunt compensari, nec quis tenetur soluere, vbi pōt compensari. h. d. Saly. Vel sic: Si petitur id quod non debetur, obiicitur exceptio intentionis: sed si id quod debetur obiicitur exceptio compensationis. h. d. in effectu secundum omnem lectionē gl. quæ legit multis modis propter duo contraria. Pau. de Cast.

Idem A. Pollidenti.

LEX VI.

NEque scriptura,[b] qua cautū est accepta, quæ negas tradita, obligare te cōtra fidem veritatis potuit, & compensationis æquitatē iure postulas, non enim prius exolui, quod debere te constiterit, equum est, quam petitioni mutuæ responsum * fuerit, eo magis, quod ea te persequi dicis, quæ à muliere diuortij causa amota q̄reris.[c] PP. D. 5. Cal.[1] † Decemb. Alex. A. 3. & Dione Coss.

*Concor. ca. 1. cum gl. 1. extra de mutu. peti.

1. † al. Cal.

Venditor petens pretium, patitur compēsationem. fallit in fisco. hoc dicit Pau. de Cast. post Salyc.

Idem A. Euzosio.

LEX VII.

SI ex venditione pretium venditori debetur, compēsationis ratio opponitur: aduersus fiscum enim solūmodo emptores petitioni p̄tij compensationem obiicere prohibentur.[d]

Vitricus percipiens fructus ex reb. priuigni tenetur ei restituere. h. d. Bal. vel sic: Æstimatio fructuum debita ab eo, cui legatum quantitatis est relictū, potest cum illa quantitate compensari. h. d. Vel sic: Qui tenetur ad fructos consumptos, patitur compensationē. h. d. P. de Ca.

Imp Gordianus A. Emerito.

LEX VIII.

SI propter fructus ex possessione tua perceptos,[e] vitricus tuus debitor tibi cōstitutus est, cum id, quod à matre tua[f] ei legatum est, à te petere cœperit mutuo[g] debitæ quantitatis apud eū, qui super ea re iudicaturus est, compensationem non immeritò obiicier.

Nemo compensat, quod sibi non debetur. Bal. & Sal.

Idem A. Eumenidi.

LEX IX.

EIus,[h] quod non ei debetur, qui conuenitur, sed alij, compensatio fieri non potest.

Qui pro liberando prædio empto aliquid soluit creditori, illud venditori compensat cum pretio. h. d. not. & tenementi casum. Bal. & Salyc.

a *Eius.*] id est petitio vsurarum eius fideicommissi, quod amplius, &c. vt sup. l. proxima.

NEque scriptura.] CASVS. Confessus fui me recepisse ab vxore mea centum nomine dotis, nec recepi illa, postea ex causa futuri diuortij surripuit mihi res, propter quas tenetur mihi in alijs centū, celebrato diuortio petit à me centum ex confessione dotis, qualiter mihi succurratur, quæritur? R̄n̄d. ꝙ intra tempus habeo excep. non num. pecun. quo elapso habebit locū compensatio. sed hoc non placet ꝑ ꝯ̄trium hic signatum. Si verò non ex scriptura ista, sed ex alia causa tenear tibi in centū, tunc fiet compensatio istorum centum, ad alia centum, quæ mihi debet, eo ꝙ res amouit, & sic possunt esse duo casus. Vel dic, ꝙ sit vnus tantum, secundum Accurs. & hæc verior. Quattuor modis alijs dic casum, vt notatur in glo.

b *Neque scriptura.*] pone sic casum, vt tollas contrarium. Quod Titius confessus fuit se recepisse decem ex causa mutui à Seia, cum nihil accepisset, postea cœpit ab vxore sua propria in veritate ex cā mutui decem. Primo obijcit Seię exceptionem, & hoc vsque illud, & compensationis, &c. Secundo casu obijcit compensationem vxor in rebus amotis, & hoc vsque in fin. Vel dic, quòd scripsit se decem accepisse mutuo ab vxore, cū nil recepit, intra biennium quidem habet exceptionem contra vxorem, & hoc vsque illuc, & compensationis, &c. post biennium non, sed compensat in res amotas, & hoc vsque in fin. leg. Vel tertio confessus fuit decem se recepisse ab vxore ex causa mutui, cum quinque tantum acciperet: in ijs quinque habet exceptionem, vt in princ. in alijs quinque, quæ accepit vere obijcit compensationem ad res amotas, vt & supra de non numerata pecunia, minorem. Et secundum has, scilicet tres expositiones non est contra inf. de rei vxor actio. §. sed nec obstant res amotas, cum ibi in dote loquatur, hic non. Vel quarto dic etiam in dotis confessione hic loqui, & dic in confessione fuisse centum, in donatione quinquaginta fuerunt: pro quinquaginta non datis habet locum exceptio non numeratæ dotis, vt in princ. pro alijs obijcit compensationem ad res amotas. Nec obstat prædicta lex contraria, quia nec hic dicit retentionem fieri dotis perpetuam ob res amotas. Sed maritum non debere prius soluere, quod debet, quàm responsum fuerit mutuæ petitioni, & postquam responsum fuerit, & res amotas fuisse constiterit, compensatio locum habebit. Vel dic, quod scripsit se centum in dotem accepisse, cum nihil receperit, & idem intra tempora statuta infra de do. cau. l. fi. & auth. ibi posita, obijcit exceptionem, vt hic in princ. postea obijcit compensationem, & sic non obstat contrarium, quia hic non fuit dos vere numerata, ibi sic. Vel dos erat in pecunia, ibi in specie. Vel hic res dotales nō extabant, ibi sic. argu. ff. si cert. pet. l. cum fundus, §. 1. Si quæras qualiter fit hic compensatio speciei ad quantitatem, dic amotā fuisse pecuniam, vel frumentum, vel aliud ꝙ in quantitate consistat. Vel dic, hic erāt mota consumpta, vnde ad æstimationem ventum fuit.

c *Quæreris.*] vt & J. rer. amot. l. ...

SI ex venditione.] CASVS. Ex causa legati debebam tibi decem, tu mihi decē, ex causa venditionis: quia tibi rem vendidi, nec pretium soluisti: an hincinde admittatur compensatio, quæritur? R̄n̄d. ꝙ sic. & hoc in prima. Si verò fiscus rē mihi vēdidit pro decem, & mihi ex alia causa tenetur in decē, si petat sua decē, non potero opponere compensationem. hoc in secunda.

d *Prohibentur.* vt diximus s. eod. l. 3.

SI propter. CASVS. Si mulier prædiū pertinens ad filium suum, inuito filio suo viro tradit, & ex eo fructus percepit, & consumpsit, & ratione illorum fructuum factus sit debitor filij in centum, & postea ipse decessit filio hærede instituto, relictis viro centum nomine legati: an marito petenti centū ex causa legati, possit filius obijcere compensationem centum quæ debet vitricus, quæritur? Dicitur, quod sic.

e *Perceptos.*] & consumptos.

f *Matre tua.*] cuius es hæres.

g *Mutuo.*] id est inuicem.

E*ius.*] Pone casum vt in glo. seq.

h *Eius.*] vt si decem a te petam, & tu inuenis quendam, cui ego debeo decem, quæ tui causa vult mihi remittere, vt tibi remittam non compellor quidem, vt ff. eodem, l. in rem, §. 1. & facit in eodem titulo si cum milite. Sed hæc fallunt in procuratore in rem suam: vt ff. eod. l. in rem, in princip. Item in fideiussore, qui potest obijcere compensationem in eo, quod tibi debetur vel reo principali, vt ff. eod. l. 5. similiter socius quod debetur socio: vt ff. de duob. reis. stip. l. si duo. Item in alio casu, vt ff. eod. l. si cum filiofamil. §. 1. Quod ergo hic dicit alij, dic omnino alij. Accursius.

ADDI-

ADDITIO. Addas etiam quod exceptio compensationis obstans venditori, pōt opponi emptori. ita determinat Din. in c. is qui in ius, in fi. de reg. iur. lib. 6.

QVoniam. CASVS. Vendidisti mihi prædium pro decē & dicebas illud liberum à seruitute: erat tamen obligatū Titio ꝓ 10. Si Titio agēti, hypoth. solui debitum; an tibi agēti ex vendito ad pretium, possim objicere compēsationem, quæritur? Resp. quod sic.

a *Quoniam liberum*. s. à seruitutibus erat tamen obligatus cuidam creditori.

b *Obligatione*. s. personali, pro qua hic etiam fundus erat creditori venditori obligatus.

c *Soluisse*. s. proponis te emptorem soluisse creditori venditoris hypothecaria agenti.

d *Debitum*. s. pretiū, quod debetur ex venditione.

e *Indebitè*. quantum ad te: debite tamen quantum ad venditorem, alioquin si à nemine deberetur, compensationem objicere non posses, immo indebitum repeteres & facit ff. de rei vendic. l. emptor. & inf. de euic. cum tibi.

SI tutores CASVS. Magistratus compulerunt me nominare aliquos tutores quibusdam pupillis, & illos nominaui, postea cum illi pupilli aliqd dēent ex officio primipili, solui pro eis. conuenior à pupillis eo, quod nominaui tutores minus idoneos, quia facti sunt debitores pupillorū in decem, modo quæro, nunquid possum eis objicere compensationem de eo, quòd pro eis officio primipili solui? Respondetur, quod sic.

f *Pro his*. scilicet pupillis.

g *Soluisti*.] fuerat enim eorum pater primipilarius, ex cuius mala administratione pupilli tenebantur.

h *Conuenti*. vt instit. de satisda. tut. §. pen. & infra de magi. conue. l. 1.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Nicandro.

LEX X.

QVoniam liberum [a] fundum distractum tibi ꝓponis, post vero, veluti precedente emptionem obligatione, [b] certum quid soluisse [c] si debitum [d] à te apud præsidem prouinciç petatur, compensationem eius, quod indebite [e] soluisti, potes opponere.

Quod debetur pupillo à nominatore tutoris non idoneè administrantis compensatur cum eo, quod pupillus debet tutori soluenti debitum patris pupilli ex administratione primipili Bald. Vel sic: Si magistratus, qui tutorem pupillo nominauit, aliquid pro debito paterno pupilli soluit: potest hoc pupillo contra eum (licet in subsidium agenti cōpēsare,) & si in pluri tutor minus idoneus tenetur, illud nominatos soluere cogitur, Salicetus.

Ijdem AA. Iuliano, [1] † & Paulo.

1 † Iulio.

LEX XI.

SI tutores pupillis officio magistratus vrgente nominastis, ac pro his [f] propter onus primipili pecuniam soluistis: [g] superstitiosam geritis solicitudinem, ne ab ipsis cōuenti, [h] hanc eis imputare minime possitis, vel a vobis quicquam amplius exigatur, si tantum [2] † quantum eis tutores debuerunt, vel vos [i] nomine ipsorum maiorum quātitatem dedisse probetur.

2 † Tamē.

Qui partem debiti compēsat, aliam autem partem offert, consignat & deponit: potest pignus vendicare, Bald. & Salic.

Ijdem AA. [3] † Corneliano al. Cornelio.

3 † al. Ij iā AA. & CC.

LEX XII.

INuicem debiti compensatione habita, si quid amplius debeas, soluens, vel accipere creditore nolente offerēs, & cōsignatū deponens de pignorib agere potes.

Quod debetur reipublicæ, nō potest compensari cum eo, quod officialis debet tanquā priuata, & singularis persona Bald. vel sic: Si compensatio facta in causa publica non tenet, ad suum debitum, qui compensauit agere potest, Sa.

Ijdem AA. & CC. Basso.

LEX XIII.

SI velut in id debitū, quòd solennium publicarū pensationum nomine debueras compensaturo tibi nihil te petiturum postea Mutiano [l] scripsisti: redditis [m] ijs; quæ venerant in compensationē, non indebiti soluti repetitio, sed aū debiti cōpetit exactio.

Debiti ad debitum admittitur cōpensatio: fallit in tribus casibus, scilicet quando debitum petitum est liquidū, exceptio, autem obscura, & tunc non debet iudex acceptionem admittere sed reseruare excipienti ius petendi. Item quando debetur ex causa depositi. Item quando debetur ex causa rapinç vel furti. Bald.

Imp. Iustinianus A. Ioanni P. P.

LEX XIIII.

COmpensationes ex omnibus actionibus [n] ipso

INuicem. CASVS. Mutuaui tibi 10. & dedisti mihi pignora, tenebar tibi in 10. facta compensatione vsque ad concurrentem quantitatem, residuam partem debiti solues, vel me recipere nolente consignabis, & depones, vt essent vsura, & postea poteris agere pigno. act. ad recuperandum pignora.

k *Agere potes*. pignoratitia actione, uel in rem, ut infra de luitione pig. l. si reddita. & sup. de pig. act. l. nec creditores, & l. quo minus. Sed ad pignoratitii sufficeret sola oblatio in iudicio, vt ff de pigno. ac. l. si rē alienā, §. fi.

SI velut. Pone casum, vt in gl.

l *Mutiano* q tunc dispensator erat reip. & mihi 10. debebat proprio noie, & ego sibi 10. noie publico, compensaui secum. tandē eo mortuo compensatio non valuit: quia erat in aliquo de specialib. casibus positis sup. eo l. in ea, & sic coactus sui soluere sequenti administratori, agam ego ad meū debitū, sed si cōpensatio tenuisset, quod postea soluissem, vt indebitum odicerem vt ff. eo. l. si ambo. & & postea, r. resp.

m *Redditis*. s. solutis à te alij dispēsatori.

COmpensationes.] CASVS. tam in actionib. realibus, q in psonalib. admittitur compensatio, in talibus sic, si possedisti equum meū, & culpa tua perijt, teneris mihi ad æstimationem, q si fuerit in triginta; & debeam tibi 30. hicinde fit compensatio. In personalib. sic: si debeas ex causa mutui 10. & ego tibi alia 10. fiet compensatio, si debitum ex vtraq; parte sit liquidum. si autem ex vna parte sit obscurum, non erit locus cōpensationi: sed cognoscetur de causa, & hoc in secunda. Si vero dēas mihi 10. ex causa depositi, quia apud te rē mei deponebam, & ego tibi ex alia causa debeo 10. non fiet compensatio, & hoc in tertia. Si vero possessionem meam, siue mobilem siue immobilem per uim occupasti, & distracta est: teneris ad æstimationem, quæ si fuerint in 10. & ego ex alia causa tenear tibi in 20. hincinde non fiet compensatio odio prædonis, & hoc in quarta.

i Vel vos. repete, vel si probetur vos dedisse nomine ipsorum maiorem quam, &c. quasi diceret, siue tantum quantum tutores eis debebant, siue id quod pro eis soluistis, siue plus, objicietis compensationem, alias si minus, objicietis usque ad concurrentem quantitatem tantum, vt sup. eo. si constat, & l. etiam.

n *Actionibus*. ubi quantitas hincinde debetur, & non obstat exceptio, vt ff. eodem, l. quæcunque, & supra eod. l. si constat.

constat. secus si hincinde species debetur, vel ab altera parte species, ab altera quantitas, vt ff. de pign. actio. l. si conuenit. secundo respond. & ff. de condic. ind eb. l. si non sortem § si centum, & de impen. in re. do. l. quod dicitur, in princip. & sup. de rei vendica. l. si pecunia, & idem si hincinde debetur pecunia, sed vel species, nam non fit compensatio, vt ff. de pecul. si creditor, §. 1. Quid est ergo, quod hic subijcit, rei vendicatio si opponi compensatio. nem? Rñdetur desijt res posse hic præstari dolo vel culpa possessoris, unde venitur ad æstimationē, & sic fit compensatio. res ipsa tamen dicitur esse in obligatione, siue petitione, vt ff. de verb. oblig. l. si seruum, §. an filius, & § effectus, & § nouari autem. Sed secundum hoc quomodo æstimationis, quę nō petetur, fit compensatio? Respondetur, videtur esse in obligatione inspecto exitu, & pro hoc est, quod dicit lex talem æstimationem posse constitui, vt ff. de constituta pecunia, leg. promissor. primo respondetur. Item quid si hincinde debentur genere, vt equus vel homo? Satis dici potest compensationem ipso iure admitti, vers. si pars hæreditatis, leg. 1. §. item si cum alie. & de tarren instit. si qui non minus, pri. mo respons. & de legat. secundo, l. vno ex, §. sed si vno. Item quod subijcit ipso iure, dic vt dicimus supra eodem, l. ge si constat.

iure fieri sancimus, nulla differentia in rem, vel in personalibus actionibus, inter se obseruanda. Ita tamen compensationes obijci iubemus, si causa [a] ex qua compensatur, liquida sit, & nō multis ambagib. innodata, sed possit iudici facilem exitum sui præstare. satis enim miserabile est, post multa fortè variaque certamina, cum res iam fuerit approbata, tunc ex altera parte, quæ iam pene conuicta [b] est, opponi compensationem iam certo, & indubitate debito, & moratorijs ambagibus spem condemnationis excludi. Hoc itaque iudices obseruent, & non procliuiores ad [1] † admittendas cōpensationes existant: nec molli animo eas suscipiant: sed iure stricto vtētes, si inuenerint eas maiorem, & ampliorem exposcere indaginem, [c] eas quidem alij iudicio reseruēt: litem autem pristinam iā pene expeditam, sententia terminali [d] componant: excepta actione depositi [e] secundum nostram sanctionem, [f] in qua nec compensationi locum esse disposuimus.

a *Si causa* i. secunda, ex qua compensatur.

b *Conuicta* est per testes, uel per confessionem, argu. ff. de iureiurand. l. cum qui, in principio. & no. ff. de reg. iur. l. nemo ex his.

c *Indaginem*. Nota sic. ff. ad exhiben. l. 3. §. ibidem, & ff. de inoffi. test. l. si quando erit, & potest dici exposcere maiorem indaginem, vel examinationem, si intra duos menses non potest probari, ut ff. de iur. fis. l. aufertur, e. qui compensationem. Vel officio iudicis fit hic. & illud speciale in fisco.

d *Terminali*. i. definitiua.

e *Depositi*. scilicet directa, secus si contraria, quia tunc non ex fide rupta agitur, ut argumen. institutio. de actio. §. in bonæ fidei. ubi dicit sub prætextu con. & cæt. Vel dic secundum B. idem in utroque, si ergo est in hac speciale: ergo secus in commodato, & sic ibi fit compensatio. Sed contra, supra de commo. l. sub prætextu. Sed ibi non compensatione, sed retentione uti uolebat. Item quod dico in commodato, & cæteris personalibus, ubi species petuntur, fieri compensationem, intellige semper si res debitæ possent restitui. In actione autem in rem diximus supra eadem, l. in princip.

f *Sanctionem*. infra depositi. l. pen.

g *Possessionem*, mobilem uel immobilem, & intellige, quando ad æstimationem fuisset peruentum, alias nullum esset dubium. Item ratione pœnæ, in qua est quantitas, vt infra vnde vi. l. si quis in tantam. Item ratione rerum mobilium amissarum, ff. de vi & vi armata. l. 1. §. rectissimè. Habent ergo hæc locum, siue conditione ex lege, siue actione in rem, siue interdicto agatur ad huiusmodi possessionē, hoc odio huius possessoris. Sed argu. contra, ff. eo. l. si ambo. vbi in delictis fit cōpensatio. Sed ibi in alijs delictis, vel ibi erat hincinde delictum, hic nō. Et nota hic casus, vbi cessat compensatio. primo odio, vt hic. Item in deposito eadem ratione, vt sup. proximo resp. Item eadem ratione, vt ff. eod. l. ob negotiū. Item è cōtra cessat fauore, vt in fisco in casibus, qui sunt sup. eo. l. in ea. Itē cessat, quando species est debita, ut dixi in prin. huius l. Item quando res exposcit maiorem inquisitionem, ut sup. ea. l. §. 1. Accur.

¶ Possessionem [g] etiam [1] † alienam perperam occupantibus compensatio non datur.

1 † Authen.

TITVLVS XXXII.

De vsuris.*

* a. Cod. Th. 33. 13. primo Eclog. 3. 3. Hæm.

Vsuræ per stipulationem permissa, probata interrogatione præcedente, & responsione sequente, debentur iure optimo, hoc dicit Baldus, vel sic: Probata solemni stipulatione vsurarum, licet in instrumento scripta non sit, vsura debentur, hoc dicit Salicetus.

Imp. Antoninus Pius A. Euocauo.

LEX PRIMA.

SI interrogatio [h] præcedente promissio vsurarum recte [i] facta probetur, licet instrumento conscripta non sit [k] tamen optimo iure [l] debentur.

Emptor ex die traditionis possessionis tenetur venditori ad vsuras pretij non numerati: nec sufficit ipsum pretiū minus solenniter deposuisse, hoc dicit, Bal.

DE VSVRIS.

Dixit hucusq; qualiter actoris intentio minuitur compensationibus, vel alijs exceptionibus: nūc qualiter augeatur.

SI interrogatione. CASVS. Mutuasti mihi decem, & vsuras solenniter stipulatus es, sed non interuenit scriptura: an nihilo minus debeantur vsuræ, quæritur? Respondetur, quòd sic, si fuerint promissæ usque ad legitimum modum.

h *Si interrogatione*. quæ stipulationibus præmitti solet, ut insti. de uerb. oblig. in prin.

i *Recte*. i. secundum modum regionis, ut legitimus modus usurarum non ostendatur, ut ff. e. l. 1. in prin. & inf. eo. l. eos, §. super. Et not. hic, qui solennitatem dicit eam, probet, ut ff. de publi. l. quæcunque, §. fi.

k *Non sit*. quoniam præsumerentur omnia solenniter acta, ut insti. de fideiuss. §. fi. & infra de contrah. stip. l. 1. & ff. de pact. l. iurisgentium, §. q fere. Sic ergo refert, an testes dicāt aliquem promisisse, & non ualet, nisi dicant præcessisse interrogationem, ut hic, & aliud si in instrumento hoc dicatur, ut dixi secundum Io. sed G. etiam in testibus dicit idem arg. ff. de reb. dub. l. quoties a.

l *Optimo iure*. quod moribus inductum rebusque receptum est, secundum Ir. Vel dic B. deberi usuras bono iure, ut pacto nudo, quando non peti, sed retineri possunt, ut inf. eod. l. 3. Item meliori, ut officio iudicis. Sic enim euenit in bonæ fidei iudicijs, ut infra eo. l. in bonæ fidei. Item optimo per stipulationem, ut hic. Vel tertio dic optimo, i. utilissimo. est enim utile accipienti & danti, ut ar. Inst. quib. mo. re contra, obl. §. fi. sic ergo secundum B. ius aliud bonum, ut ff. de usucap. l. 1. aliud melius, ut sup. de proc. l. exigendi. aliud optimum, ut hic, & de uerb. obl. ubi autem, non dimino, ut dices infra eo. auth. ad hæc.

1 Et sic potest probari per testes, quod in instrumento deficit. & facit c. sicut nobis cum gl. super uer. et primam tū. ext. pē ñ. extra de sen ten. & re iud.

Vsuras.

Vsuras.] CASVS. Rem mihi vendidisti, & tradidisti, sed pretium tibi non numeraui: vsuræ ex mora an debeantur, quæritur? Respond. quod sic. nec obstat, quo minus debeantur, cum penes me, aut alium habui pretium non legitimè depositum, quia non prius oblatum.

a *Tradita est.*] secus si tradita non esset, vt hic, & inf. de act. empt. l. curabit. & ff. de act. empt. l. Iulianus, §. ex vendito. & ff. eod. l. liberalitatis. §. fi. Sed cum fructus pertineant ad emptorem ex tẽpore contractus, vt ĩ. de act. emp. l. fructus, sicq; possit eos petere, & percipere, vt semper tenetur ad vsuras, vt ff. de act. empt. l. Iulianus, §. possessionem, & de regu. iur. l. qui actionem. & l. qui potest? Resp. hoc non potest obijcere venditor, qui ipse percepit. An autem hic vsura sit illicita etiam iure canonico? Respon. secundum Azo. & H. non, quia loco interesse præstatur, & fructuum, vt hic. & argu. ff. pro socio. l. socium, qui meo.

ADDITIO. Hoc tenet etiam Glos. in c. conquestus, extra de vsuris. & sequitur ibi Abbas, & communiter Canonistæ, alios etiam quosdam casus, in quibus est licita, ponit eadem gl. in prin. & plures ponuntur 14. questio. 1. in summa.

b *Depositi.*] imò videtur liberatus: vt ĩ. eod. l. acceptam. & ff. eod. l. cuicis, §. 1. Sed dic, quod hic deposuit sortem sine vsuris, vt inf. debi. vend. pig. impe. non poss. l. 1. vel deposuit, scilicet apud se, vel aliũ, non tamen legitime, & hæc melior.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Lucio.

LEX II.

VSuras emptor, cui possessio rei tradita est, [a] si pretium venditori nõ obtulerit, quamuis pecuniam obsignatã in depositi [b] causam habuerit, æquitatis ratione præstare cogitur.

Si vsuræ nudo pacto promittantur, non oritur actio: sed si soluantur, nec datur repetitio, nec fit extenuatio sortis. h. d. Bald. Vel sic: In contractibus stricti iuris citra vinculum stipulationis, vsuræ non debentur, nudo tamen pacto conuentæ non repetuntur, nec extenuant sortem. h. d. Salyc.

Ijdem AA. Iuliano.

LEX III.

QVãuis vsuræ fœnebris pecuniæ [c] citra vinculum stipulationis peti non possint, tñ ex pacti [d] conuentione solutæ, [e] neq; vt indebitæ repetuntur, neq; in sortem accepto ferendæ sunt.

Pignus obligatũ pro minoribus vsuris, non potest retineri pro maioribus ex posteriori cõtractu nascentibus ad hoc allegatur. h. d. Bald. vel sic: Pro vsuris etiã nudo pacto cõuentis tempore traditionis pignorum, possunt pignora retineri, non pro eorum augmento postea conuento, nisi specialiter dictum sit. Salyc.

Ijdem AA. Honorio. [1] †

LEX IV.

PEr retentionem [*] pignoris vsuras seruari posse, [f] de quibus pręstandis conuenit, licet stipulatio interposita nõ sit, merito constitutum est: [g] & rationẽ hẽt: cum pignora conuentione [2] † pacti ẽt vsuris obstricta [h] sint. Sed tantum in causa de qua agis, hęc ratio cessat, sq; quide tpe contractus [i] de minoribus vsuris petẽdis [3] † conuenit: [k] postea autẽ, cum se debitor pręstaturum maiores repromisit, [l] non potest videri rata [m] pignoris retentio, quãdo eo tempore, quo infra [*] emittebantur, [n] non conuenit, vt pignus etiam ob hanc adiectionem [o] teneatur.

Ratione minoris perceptionis vsurarum præsumitur recessum à maiori, etiam si vsura debeatur reipublicæ. Bal. Vel sic: Si creditor sciens minores vsuras receperit per triennium, à maioribus ex tacito pacto intelligitur recessum, etiã si vsura deberetur ciuitati. h. d. nota. Salyc.

Ijdem AA. Sabino, & alijs.

LEX V.

ADuersus [p] creditorem vsuras maiores ex sti-

QVamuis.] CASVS. Mutuasti mihi decem, pacto incontinenti apposito, conueni de vsuris præstandis, an debeantur, quæritur? Respon. quod non: sed si solui, non repetam, nec in sortem sunt accepto ferendæ si ex pacto debentur.

c *Pecuniæ.*] hoc nomen pecuniæ, stricte accipe, vt non contineat cætera, in quibus est mutuum: alias esset contra infra cod. l. frumenti. Item fallit hoc in duobus casibus, vt ff. eod. l. etiam. & de nau. fœ. l. periculi. item est rectum, quod hic dicit, etiam si pactum de eis præstandis incontinenti apponatur, vt ff. de præscript. verbis, l. Titius, sic & alibi pactum incontinenti appositum non parit actionem, vt ff. de rel. l. quod si locus. & ĩ. de iure dot. l. auia. Regulariter contra etiam in strictis iuris iudicijs, vt ff. si cert. peta. l. lecta. Sed in bonæ fidei contractibus non solum ex pacto incontinenti facto debentur vsuræ, sed etiam ex mora. infra de pact. inter empt. l. in initio. & ff. eod. l. cum quidam, §. ex locato, & inf. eod. l. in bonæ fidei. & ĩ. de pact. l. in bonæ fidei. & ff. depositi. l. Lucius. & l. Publia, §. Lucius, §. Titius. & ff. mand. l. qui negotia, & de in rem verso. l. si pro parte, §. in rem.

d *Ex pacti.*] scilicet nudi.

e *Soluta.*] nomine vsurarum: secus si simpliciter, quia tunc in sortem tenerentur, vt ff. de solut. l. in his, §. eadem autem. sed secus vbi & ciuiliter debetur vsura, tũc enim prius in vsuras solutum accipitur, vt inf. eod. l. si vsuras. Sed ex venditione pignor. redacta pecunia etiam in naturale debitũ potest retineri. ff. de sol. l. Paulus respondit, non ideo, §. 1.

PEr retentionem.] CASVS. Si mihi decem mutuasti, & pignus dedi, & cõueni pacto nudo de præstandis vsuris, retinebis pignus quousque soluerim vsuras. & hoc in prima. Si verò promisi minores vsuras, puta quattuor. & pignus dedi, & postea forte ti die conueni, vt soluerem maiores vsuras, puta, 8 den. an habeas retentionem pignoris, pro maioribus, quæritur? Dicitur, quod non. & hoc in secunda.

f *Posse.*] etiam à fisco succeslore talis debitoris, vt ĩ. de vsur. fis. l. a. lib. 10.

g *Constitutum est.*] vt ff. de pigno. l. grege. §. fin. & de pig. act. l. solutum, §. fine autem, & inf. eod. l. pignoribus.

h *Obstricta sint.*] s. nominatim.

i *Contractus.*] pro quo datum fuit pignus.

k *Conuenit.*] nudo pacto, & cum pignore.

l *Repromisit.*] nudo pacto, sed pro his maioribus pignus obligatum non fuit.

m *Rata.*] alijs tacita, sed videtur, quod sic, quia tacite sit repetitum, vt insti. ad legem Aquil. §. ex hoc tamen capite. & ff. de verbor. obligat. l. Titia, §. idem respondeo. & ff. de cond. instit. l. cum seruus, sed hoc est speciale odio vsurarum. Vel dic, quod ex interuallo conuenit de maioribus, argumen. ff. de adim. legat. l. si tibi certam. Item & si non sit tacita actio, videtur tamen habere retentionem, vt infra ob chyro. pe. l. 1. quod hic negat, sed hic naturaliter tantum debita erat, vel hic odio vsurarum.

n *Emittebantur.*] pro maiori vsura, vel dic pro minori.

o *Adiectionem.*] alijs actionem, & alijs cautionem.

ADuersus.] CASVS. Mutuasti mihi decem, & promisi tibi vsuras minores per stipulationem, postea conueni de dandis maioribus, an si per certos annos minores recepisti, in maioribus tibi præiudicasti, quo minus eas petere possis, quæritur? Respond. quòd sic.

p *Aduersus.*] hic fuerunt promissæ maiores, sed solutæ minores.

1 † Honoratæ.

* Intel. huius l. vide per Anto. Rube. in l. nõ solum, §. morte, nu. 197. de nou. oper. nunc.

2 † Conditione.

3 † Præstãdis.

* Id est cũ pignus cõtraheretur in sortem tantũ. Agitur hic de chyrographariis vsuris, quæ sunt, cum pignus cõtractũ est in sortem duntaxat. Hæc taxatio si defuerit pignus datũ tacite quoque vsuris sufficiet. Harmen. apud Cuiac. 5. obs. 28. Goth.

Vsuras minores accipiens sibi præiudicat.

a *Per certos annos.*] decem, vel viginti, vt ff. eod. l. qui se promisses, vel quinque, vel sex, vel secundum Azo. triennio, argum. ĵ. de fideicomm. l. 1.

b *Pacti.*] s. taciti, vt ĵ. eod. l. quamuis. Sed cum quis præiudicet sibi minores accipiendo, vt hic dicit, quare debitor non præiudicat sibi dando maiores, vt ff. de sol. l. creditor. §. fi. Respon. vt ff. de act. & obl. l. Arrianus.

Remissio tacita aliquādo valet, vbi expressa non valeret.

c *Ciuitatis.*] sic ergo remiserunt tacitè vsuras maiores, & sic est ĵ ff. de pact. l. imperatores. Sed ibi expressè, hic tacitè, vt arg. ff. de procur. l. filiusfamil. §. veteranis, sic & cōtra tacite remittit, non expresse, vt in auth. de san. epi. §. si verò intra. in fi. tit. coll. 9. & in Auth. vt cū, de app. cog. §. si vero liberi. coll. 8. Vel dic, quod ibi erat liquidum, hic non, vt arg. sup. de transac. l. præses. Vel tertio hic ciuitas successerit creditori, vnde dēt vti eius iure, vt ff. eod. l. cum quidam, §. fiscus, vel eorum propria erat pecunia, nō ciuitatis. Vel ijdem isti nō possunt petere maiores, sed alij defensores successores eorum possunt, vt ff. de publica. l. licitatio, §. earum rerum.

1 † Antonio.

2 † Aristeo.

d *Ex cautione.*] qua cauerat amita pupillorum, cui pupilli vestri successerunt.

S*I creditrici.*] CASVS. Mulier mutuauit mihi decem sub pignore, & vsuras stipulata est: obtuli pecuniam, si illa nolit accipere qualiter mihi succurratur, quæritur? Rñ. quod consignabo, & deponam in ædem sacram, & ex eodem tempore non currunt vsuræ, & hoc in prima. hæc vera sunt, qñ mulier præsens est. Si verò absens est, interpellabo præsidem.

e *Non cogeris.*] quia ipso iure es liberatus vt infrà eod. l. acceptam. & hoc nisi idē debitor fuerit in mora, reaccipiendo pecuniam depositā, vt ĵ. eod. l. acceptam, in fi. & ff. eod. l. debitor, quæ sunt contra.

f *Præsidem*] vt & sup. tit. 2. l. in contractibus, §. penult.

C*Reditor.*] CASVS. Decem mihi mutuasti, per annum, vel biennium, vsuras solui, an mihi præiudicauerim, quo magis in posterum soluere tenear, quæritur? Respond. quod non. nec ex tali solutione probabis me ad vsuras futuri temporis teneri, nisi per instrumentum, vel alio modo vsuras in stipulatum deductas probaueris. Viuianus.

g *Intendit*] vt & sup. de probat. l. 1.

pulatu petérem, si probetur per certos annos [a] minores posteà consecutus, vtilis est pacti [b] exceptio; secundum quod tueri causam potestis, etiā aduersus defensores ciuitatis [c] maiores petentes ex cautione, [d] si probaueritis semp quicunces amitā pupillorum vestrorū, quæ maiores cauerat, dependisse. [1] †

Vbi præcedit oblatio, & sequitur depositio, cessant vsuræ, & absente creditore sufficit offerre in iudicio. hoc dicit Bal. & Salyc.

Imp. Anton. A. Antiæneo. [2] †

LEX VI.

SI creditrici, quæ ex causa pignoris obligatam sibi rem tenuit pecuniā debitam cum vsuris testib. præsentib. obtulisti, eaq; non accipiente, obsignatam eam deposuisti: vsuras ex eo tempore, quo obtulisti, præstare non cogeris, [e] absente verò creditrice, præsidem [f] super hoc interpellare debueras.

Ex præstatione vsurarum non præsumitur promissio earum. h. d. Bald.

Idem A. Aristeo.

LEX VII.

CReditor instrumentis suis pbare debet, quæ intendit, [g] & vsuras se stipulatum, si potest. Nec enim si aliquando [h] ex consensu præstitæ sunt, obligationem constituunt. [i]

Eligens ex duabus clausulis eiusdem cōtractus vnam ex illis, s. leuiorem: grauiori renunciare videtur. Baldus. Vel sic: Si creditor, cui sunt promissæ maiores vsuræ, in casu, quo minores promissæ non fuissent solutæ, minores exegerit eo tempore, quo maiores petere potuit, sibi præiudicat, vt maiores non exigat. Salyc.

Idem A. Theophoro. [3] †

LEX VIII.

ij QVamuis Bassa, [4] † cum pecuniam mutuam acciperet, minores vsuras Menophani spopondit: & nisi intra certum tempus eas soluisset, ampliores (licitas [k] tamen) promisit: tamen si post tempus [l] cautioni præfinitum creditor easdem accepit, nec maiores sibi dari postulauit, ac per hoc non recessisse eum à minorū præstatione probari [5] † potest: eas vsuras computari oportet, quarū in exactione creditor perseuerauit.

Mora tutoris impedit cursum vsurarum, quæ veniunt ex mora debitoris. hoc d. Bal. Vel sic: Si debitor offerat minores vsuras tempore congruo, ipse euitat cursum maiorum, & depositio sortis facit cessare cursum omnium. Salyc.

Idem A. Probo.

LEX IX.

SI per te non stat, quo minus intra tēpora præfinita pecuniam minorū solueres vsurarū, sed p tutores [m] filiorum creditoris, qui eam accipere noluerūt, idq; apud iudicem datū probaueris: eius tpis, quo p te nō stetisse apparuerit, vsuræ minores [n]

h *Aliquando.*] minus tamen triennio, vt non contradicat, ĵ. de fideic. l. 1. secundum M. quod non placet, & illud fauore alimentorum: hoc odio vsurarum.

i *Constituunt.*] imò videtur, quod sic, vt ff. eod. l. cum de in rem verso. Sed ibi petebantur, vt promissæ, quæ promissio ex diuturna præstatione probatur: hic autem tantū ex eo, quod præstitæ erant, & plene dixi de hoc s. de pact. l. si certis.

Q*Vamuis.*] CASVS. Si debitor a creditore minores vsuras stipulatus est, & nisi intra certa tempora soluerit minores, conuenit, vt soluat maiores, si eo elapso recipit minores, an in maioribus sibi præiudicauit, quæritur? Respon. quod illæ debebuntur mihi, in quarum exactione, & solutione perseuerauerim. Viuianus.

3 † Doriterio. al. Dosiphoræ.

4 † al. vassa. & ad intell. huius l. vide M. Soc. in l. ita stipulatus, nume. 194. de verb. obl.

k *Licitas.*] & certas. alias non valet promissio, vt ff. eod. l. tutor, §. fin.

l *Post tempus.*] quo potuit petere maiores. Et no. quod differt hæc lex ab illa lege, aduersus, supra eod. quia ibi non fuerunt promissæ minores vsuræ, sed tantum petitæ, & exactæ. Item no. quod vnus ius eligendo alij renunciare videtur, & inf. de iur. dot. imp. l. 2. & ff. eod. l. pecuniæ. §. 1. & l. qui remisses.

5 † Probare.

Electione vnius tollitur aliud.

S*I per te.*] CASVS. Titius mutuauit mihi decem, & minores vsuras stipulatus est, conuenit de præstādis maioribus si sua die minores nō soluerem, Titius decessit relictis pupillis hæredib. minores intra tempus tutores noluerunt accipere, ex quo per me non stetit, maiores vsuras non exigent, & hoc in prima. Si verò deposui, & consignaui sortem solenniter, ex eo, quod deposui, vsuras amplius soluere non compellar. & hoc in secunda. Viuianus.

m *Per tutores.*] idem si morte creditoris nemo fuit, cui solueretur: vt ff. eod. l. pecuniæ, §. 1.

n *Vsuræ maiores.*] promissæ, si in minoribus cessaret. Et sic no. quòd sola oblatione impediuntur vsuræ, quæ nondum cœperunt currere. sic & in pœna non commissa: vt ff. de arbitr. l. Celsus, in fi. secus si in ijs, quæ iam currere cœpissent, quia ibi non sufficit oblatio, vel etiam priuata depositio: vt suprà eodem, l. 1. Sed est necessaria consignatio, & solemnis depositio, vt hic subijcit. & suprà eod. l. si creditrici. & ĵ. eod. l. acceptam, & inf. de sol. l. obsignatione,

Oblatio sola, an, & qñ impediat cursū vsurarum.

tione, & ff. de admin. tuto. l. tutor pro pupillo, §. 1. & ff. de mi. l. ait prætor, §. 1.

a *Non exigentur.* ope exceptionis.

b *Deposuisti.* & obtulisti. & solenniter, vt modo dixi. Item quid in alijs rebus debitis? Rñ. vt inf. eo. l. acceptam.

non exigentur.[a] Quod si etiã sortem deposuisti,[b] ex inde ex quo id factum apparuerit in vsuras non conuenieris.

Computatio vsurarum fit in fine cuiuslibet anni, hoc dicit Bal. vel sic: Licet plures præstationes vsurarum per plures annos factæ in vnum collectæ excedant duplum veræ sortis: non propterea iudicãtur illegitimę: q̃ nõ coacervatio. sed singulorum annorum præstatio debet considerari, hoc dicit, Sal.

Idem A. Donato:

LEX X.

Vsuræ [c] per [*] tempora solutæ [d] non proficiunt reo ad dupli [e] computationem. Tunc enim vltra sortis summam vsuræ non [x] † exiguntur, quoties tempore solutionis [f] summa vsurarum excedit eam [2] † computationem. [g]

Per oblationem impeditur vsuræ, & per fructuum acceptionem extenuatur sors scilicet fructibus consumptis, Baldus.

Idem A. Popilio.

LEX XI.

Ex prædijs pignori obligatis creditor post oblatam sibi [3] † iure pecuniam, quam nõ suscepit, si fructus [h]

Vsuræ. CASVS. Mutuasti mihi centum, & ea retinui post decem ann. & omni anno solui 10. nomine vsurarum. in capite 10. an. computo oẽs vsuras, quas solui diuersis temporibus, & inuenio eas excedere sortem in quadruplum: & sic volo vsuras repetere quasi maiores centesimis: an possim, quæritur? Rñ. q non nec est ita facienda computatio in capite 10. an. imò cuiuslibet anni per se. & facta sic computatione debet perpẽdi an vsura excedat sortem an non. Viuia.

* Moll. nu. 46. de usu. Hoto. 1. de usur. 10.

x † al. deest hac negatio.

c *Vsuræ.* nec minores, nec maiores.

d *Solutæ.* vel etiam soluendæ. & quod dicit per tẽpora, id est, per plures annos, vt & accipitur in Daniele de antichristo: Regnabit antichristus per tempus, & tẽpora, & dimidiũ tpis, idest annum & duos annos, & dimidium annũ. nam & tñ prædicauit Christus in terra. & dic 10. debeo, quorum nomine vsuras per lõgum tempus solui. repetere vsuras quasi vltra duplum pstitas non possum, quia q̃ fint vltra duplum, vel vltra legitimum modum, in capite anni despiciendum est.

2 † Dupli.

e *Dupli.* vsurarum [illegible], imo sortis, vt inf. eo. l. eos. §. sup

3 † In.

f *Tempore solutionis.* faciendo pro uno anno.

g *Computationem.* idest, quantitatem sortis, vt ff. de nautico fœnore, l. nihil, §. pen.

Ex prædijs. CASVS. Obligaui tibi prædium pro 10. ea tibi obtuli, te accipere nolente consignaui, & deposui, ex eo tempore quo obtuli, vsura quæ incipit currere, desinet currere, & fructus post oblationem percepti, diminuunt sortem vel sic: Conueni, vt darem tibi vsuras à pascha in antea, ante pascha obtuli, per oblationem solam cursus vsurarum futuri temporis impeditur; & quod dicit exonerari debitum sortis, intellige, scilicet ab vsura futura, cum non erat dictum, vt debitor perciperet fructus nomine vsurarum. In secundo casu, prima positio verior est. Viuianus.

h *Fructus.* qui ex conuentione loco vsurarum, percipiebantur, vt infra eodem l. si ea lege, & secundum hunc casum fuit hic oblatio, consignatio, & depositio sortis, vt usura, quæ currere cœperat, desinat, vt infra eodem, l. acceptam. Sed secundum hoc nonne ipso iure est liberatus, nõ ergo dicitur debitum exonerari propter fructus? Respond. conuertit eam postea in suos usus. Vel dic secundo, quod sola oblatio fuit hic, & futuras, quæ non cœperant currere, impedit, ut sup. eo. l. si per te, erant enim conuentæ à certa die in antea, & quod dicit, debitum sortis exonerari, scilicet ab ipsa usura futura, si ante diem aduenientem obtulit, & secũdum hoc nihil de fructibus erat dictum, vel quod eos perciperet creditor uice usurarum certa die in antea Vel dic tertio nullas hic fuisse usuras, & quod dicit post oblationem exonerari, subaudi maximè, nam idem, & ante, ut sup. de pigno. actio. l. 1. & tunc dic debitum sortis, id est, debitum, quod est sors.

accepit [4] † exonerari sortis debitum, certum est.

4 † Suscepit.

Ex nudo pacto, in frumento, vel hordeo venit accessio. Sed quo iure petatur? Dic si pactum fuit incontinenti appositum, per actionem præscriptis verbis, vel aliquam de actionibus generalibus, puta per triticariam, si accessio nõ est in pecunia: vel actione in factum, siue accessio sit in pecunia, siue non: vel condictione ex lege. hoc dicit Bal.

Imp. Alexander A. Tyrenno.

LEX XII.

Frumenti, vel hordei mutuo dati accessio [i] 5 † etiã ex nudo pacto [k] præstãda est.

In bonę fidei iudiciis veniunt vsuræ ex mora, quæ sopito iudicio principali, peti nõ possunt, Bal.

Idem A. Eustachiæ.

LEX XIII.

In bonę fidei [l] iudicijs (quale est negotiorum etiã gestorum [m]) vsurarum rationẽ [n] haberi [o] certum est. Sed si finitum est iudicium sententia, quamuis minoris [p] condemnatio facta est, non adiectis vsuris, nec prouocatio secuta [6] † est, finita retractanda [q] nõ sunt, nec eius temporis, quod post rem iudicatam fluxerit:

Frumenti. CASVS. Si pro 10. corbibus frumenti, quos tibi mutuaui nudo pacto, conuenisti mihi 12. dare: an præstare tenearis quæritur? Respond. quod sic.

i *Accessio.* Non. n. propriè potest dici usura.

k *Pacto.* dummodo in litium modum ut inf. e. l. eos. §. cæteros. Sed qua actione? Rñ. per condictionẽ triticariã, ut ff. de tritica. l. 1. uel dic condictione ex hac l. & facit infra eo. l. oleo. Item not. hic ex nudo pacto deberi usuram, ut ff. eod. l. etiã, & de nau. fœ. l. periculi. sed regulariter contra, ut supra eo. l. quamuis. j. Item no. quod ex nudo pacto hic oritur actio, qđ speciale est, ut diximus supra de pact. l. legem.

5 † Actio. melius auctio.

In bonæ fidei. CASVS. Tenebaris mihi ad 10. act. neg. gesto. quia gesseras negotia mea, fuisti in mora, & conuenite, iudex condemnauit te ad 10. & de usuris nihil dr, an possim petere usuras, quæritur? Dicitur, q non, nisi à sententia fuerit appellatum: nec eas, quæ cucurrerunt à tempore latæ sententiæ ante quadrimestre, qđ datur condemnatis, sed eo elapso nisi iudicatis satisfiat, usuras centesimas potero. Viuia.

6 † Facta.

l *In bonæ fidei.* & in ijs, quæ naturam habent bonæ fidei, ut supra in quibus causis in integ. restit. non est necessar. l. in minorem.

m *Gestorum.* ut insti. de act. §. actionum.

n *Rationem.* i. emolumentum habere.

o *Haberi.* officio iudicis ex mora, ut ff. e l. mora, §. in bonæ fidei, & ff. loca. l. quæro, & ff. de neg. gest l. quia tantundem & infra depositi l. usuræ, & inf. loca. aduersus.

p *Minoris.* scilicet propter usuram, de qua non dixit, ut hic subijcit.

q *Retractanda.* quia in bonæ fidei iudicijs, non est alia actio sortis, & alia usurarum, ut infra de positi, leg. 4. & ff. de actio. empt. l. qui per collusionem, §. fin. secus si alia actione debentur, ut in stricti iuris iudicijs ubi per stipulationem debentur, ut supra de iudic. l. 1. & ff. de eo quod certo loco. l. certum.

a *Nisi ex causa iudicati*, i. nisi post quatuor menses, qn currunt centesimæ, vt infra de vsur. rei iudic. l. 2. & fin. sed M. dixit etiam medio tempore currere, si antea fuerat debitor in mora, per l. ff. eo. l. in fideicommissi, in princ. quòd non placet, quia ibi in fructibus dicit, qui sua accessio naturalis, secus autem in ciuili, vt dixi, nisi quando appellasset frustratorie, vt ff. eo. l. tutor.

vsuræ vllo iure postulantur, nisi ex causa iudicati.[a]

Habitatio domus pignorata non dicitur excedere modis legitimum vsurarum, secus in locatione, si pluris est à creditore locata. Bal.

Idem A. Aurelio.

LEX XIIII.

SI ea pactione vxor tua mutuam pecuniā dedit vt vice vsurarum domum in habitaret, pactoque ita, vt conuenit, vsa est non etiam locando domum pensionem redegit,[b] referri quæstionē quasi plus domus redigeret, si locaretur quam vsurarum legitimarū ratio colligit, minimè oportet. Licet enim vberiore † sorte[c] potuerit contrahi locatio: non ideo tamen illicitum fœnus esse contractum, sed vilius conducta[d] habitatio videtur.

Hæc lex habet not. materiam, & hoc intendit. Pœna inserta in contractu mutui, videtur inserta, loco vsurarum. & vtile per inutile non vitiatur. hoc dicit Baldus ideo quatenus excedit legitimum modum, non valet. Salicetus.

Imp. Gordianus A. Claudio.

LEX XV.

CVm allegas vxorem tuā ea conditione mille aureorum numero quantitatem sumpsisse, vt si intra diem certum debito satis non fecisset, cū pęna quadrupli redderet ꝙ accepit, iuris formam non patitur legem cōtractus istius vltra[e] pœnam legitimarum vsurarum posse procedere.

SI ea pactione. CASVS. Mulier aliqua mutuauit mihi 10. noie vsurarum promiti, vt habitaret i domo mea: quæ in habitauit, nec alij locauit, postea compertio, ꝙ si alij locasset, 10. percipere potuisset: vñ qa non dedi ui nisi vt noie vsurarum, volo repetere, quæritur, an possim? dr ꝙ non: quia videor ei locasse vilior i pretio, quam alij potui. Viuia.

b *Redegit*. secus ergo si locasset, & pensiones maiores legitimis vsuris percepisset, tūc.n. in fraudem legitimæ vsuræ uidetur factum sm Ioan.

c *Sorte*. i. q̄titate.

d *Conducta*. quod toleratur rōne incertitudinis, vt inf. eo. l. si ea. & quia licitum est contrahentibus, &c. vt ff. de minor. l. in causæ, §. pen. secus ergo si hæc locatio est vltra dimidium iusti pretij, ut infra de rescin. vend. l. 2.

CVm allegas. CASVS. Mutuaui tibi re. conueni si ita die non solueres, ꝙ tenearis ad quadruplum nomine pœnæ præter sortem, an valeat cōuentio? dr ꝙ non, nisi vsque ad pœnam legitimarum vsurarum: vnde superfluo detracto, stipulatio vires habebit. Viuia.

e *Vltra*. superfluo ergo detracto stipulatio vires habebit, vt hic, & ff. eo. l. pecuniæ, in princip. * Et not. ꝙ H. intelligit hanc l. qñ talis erat persona, quæ consueuerit fęnerari: quòd si est contra talem p̄sumptionem non admittam probationem: in alijs autem dantibus gratis pecuniam, & maxime ius ignorantibus hoc pactum non reprobatur, ut arg. ff. eo. l. qui semisses, §. fi. & ff. de pet. hær. l. utrū §. fi. & de pig. act. l. uel uniuersorum, & de re iudic. l. non omnes, ubi barbarius. Alij ut Ioan. non distinguunt, si solitus fœnerari, uel non. nam semper fraudem præsumunt ex quantitate pœnæ, ut hic, & ff. de actio. empt. l. Iulia. §. idem Papinianus respondit, & ff. eodem, l. pœnam, & l. pecuniæ. Neç obstat d. l. qui semisses, quia ibi ex negligentia, hic ex pro-

[*] Maiore. * In hoc art. oēs doctore. hāc adhibēt distinctione vt cū in ꝯtractu mutui adijcit pœna, ꝯ uel ea ꝯtra directa loco vsurarū, & ideo peti non possit, in alijs autem ꝯtractibus. si adijcitur pœna, rationiquitatis aut facto, quòd obligationē augeat, tūc distinguendū ē, an is, qui pœnā stipulatur, solitus sit fœnerari necne, vt primo casu pœna peti non possit tanquam adiecta in fraudem vsurarum, sc̄do casū possit. doct. hic, & in l. rogasti, §. si cer. pet. in l. Iulian. §. idē Papin. ff. de act. emp. canonist. in c. illo uos de §. pign. In no. & alij in c. suam. de pœ.

missione petijt vsuras, & hoc ubi pęna adijcitur quantitati secus si promissæ speciei, uel facto, quia nunc tota petitur, vt ff. de actio. empt. l. Lucius, & supra de transactio. l. promissis. Sed secundum nos, qui dicimus de vsuris correctum per auth. de eccle. siæ, titul. colla. 9. qualiter de hac pœna iudicabimus? cùm nec pœnam dixi, nec usuras iudicemus? Respondetur, condemnabo in tantam quātitatem nomine pœnæ, quanta est legitima vsura, quòd non placet, quia sic semper posset quis stipulari nomine pœnę etiam vsuram. Item non rebus, sed verbis lex imponeretur, quod esse non debet, vt infra communia de lega. l. 2. in fi. dic ergo quantum interest.

Fructus nomine vsurarum promissi non possunt vltra debitum modum peti. hoc dicit, Bal. vel sic: triticum nomine vsurarum promissum non potest peti ultra legitimum modum, hoc dicit Sal.

Idem A. Sulpitio.

LEX XVI.

CVm non frumentū, sed pecuniam fœnori te accepisse alleges, vt certa modiatio tritici pręstaretur,[f] ac nisi is modius sua die fuisset oblatus, mensurarum additamentis in fraudem legitimarum vsurarum grauatum te esse contendas; potes aduersus improbam[g] petitionem competenti vti defensione.

IN AVTH. nullum credentem agricolę tenere. §. sancimus ita qua colla. 4. constitutio. 5.

In ista authentica ponitur accessionum, & vsurarum limitatio dupliciter. Primò, quando mutuantur agricolis fructus aridi. Secundò, quando pecunia. Item ponitur excessus modi ipso iure irritatio. Secunda ibi in ver. si aliquid. & seipsam summa. Bal.

AD hæc, qui fructus aridos[h] credidit agricolæ, vel pecuniam, in vnoquoque anno pro modio octauā partem modij, pro solido siliquam[i] vnam vsurarum nomine accipiens, terram, siue aliquid aliud, quod pignori accepit omnino reddat. Si aliquid præter hoc commiserit, ab actione cadat[k] oimodo.*

CVm non. CASVS: Mutuasti mihi pecuniam, & animo nouandi stipulor frumentum tibi reddi, vsque ad certam mensuram, & si sua die non soluerem stipulatus es in fraudem legitimarum vsurarum additamentum, tibi petenti obstat exceptio. Vinianus.

f *Præstaretur*, nomine sortis in stipulatione deductæ, & animo nouandi obligationem pecuniæ.

g *Improbam*. quantum ad additamentum. Ir.

SEQVITVR AVthentica.

Ad hęc, quæ est in cor. nullum credē. ag. collat. quarta. quam quidam legunt super l. frumenti, alij super legem, oleo.

AD hæc.] CASVS. huius authen. sic ponitur: Si uolo mutuare agricolæ pecuniam, uel fructus, possum pacisci, ut in fine anni pro medio reddat totum corbem frumenti. Si autem maiorem, vsuram adducerem in stipulationem, cado ab actione mea ipso iure, uel ope exceptionis, & terra propterea obligata non tenebitur, Vinianus.

*Vi. Cuia. ad Nouel. 32.

h *Aridos*. ut frumentum, & hordeum: & idem in liquidis, ut arg. infra eodem, l. oleo. Vel verius in alijs remanet lex antiqua.

i *Siliquam*. quid si filiqua, dic ut no. sup. de episcop. & cle. auth. sed hodie.

k *Cadat*, ipso iure, uel per exceptionem, quod uerius est.

Item

Ration. incertitudinis futurorum fructuum aliquid iudicatur iustum, quod si appareret certum, esset iniustum. h. d. Bald.

Imp. Philippus A. Euxeno, aliàs Euxeni. [1]†

LEX XVII.

ij. SI ea lege possessionem mater tua apud creditorem suũ obligauit, vt fructus in vicem vsurarum consequeretur, obtentu maioris percepti emolumenti, propter incertum * fructuum euentum [2]† rescindi placita non possunt.[a]

Vsuræ indebitæ solutæ, prius sorte soluta, cum in sortem cedere non possint, vt indebitæ condicuntur. h. d. Bal.

Idem A. Castori. [3]†

LEX XVIII.

INdebitas [b] vsuras, etiam si ante sortem solutæ non fuerit, ac propterea minuere eam non potuerint, [c] sed [4]† post sortem redditã creditori fuerint datæ, exclusa veteris iuris [d] varietate repeti posse perpensa ratione firmatũ est.

Hęc est lex singularis. Oblatio debiti et consignatio, ac depositio tempore, & loco cõgruo facta cursum vsurarũ impedit, à periculo casus fortuiti liberat debitorem, pignora dissoluit, hypothecariæ obstat: quod etiam in traiectitia pecunia seruatur: creditori vero parit actionem contra depositarium, & quemlibet detentorem: sed si debitor depositum recuperauit, in veterem obligationem reincidit. h. d. Bald.

Idem A. Hyreniæ. [5]†

LEX XIX.

ACceptam mutuo [e] sortem cũ vsuris [f] licitis

Item no. ꝙ hanc Auth. Al. & quidam alij intellexerunt in omni homine, non solum in agricolis, quia tex. in cor. sit generalior quam rubrica, sicut & alias est infra etiam ob chirogr. pe. l. 1. nam etiam ad alia, quam ad pecuniam trahitur tibi tex. in princ. secundum eos corrigitur infra eod. l. oleo vbi vltra octauam permittebatur. Item & lex infra eo. l. eos vbi maiorẽ permittit vsuram, quam sit aliqua pro solido. Tu dic secundum Azo. ꝙ H. & Ioan. ꝙ tãtum in rusticis loquitur hęc auth. & ideo in cęteris serua leges illas, nam & aliàs subuenitur rusticis plus quàm alijs, vt infra de testamen. l. fin. sit distingue circa hoc, an mutuet quis pecuniã ad numerũ, an aliud quod consistat pondere, numero, vel mensura, primo casu si stipuletur in pecunia vsuras, potest intra legitimum modum, non vltra, vt infra eo. l. eos, sed in rusticis vsque ad siliq., vt hic, si autem stipuletur nomine vsurarum aliud, ꝙ consistat pondere, numero, & mẽsura: si quidem certum, non valet vltra legitimũ modum, vt hic, & l. cum non frumẽtum, sup. proxime, si autem in certum modum: tũc etiam vltra legitimum, & vltra centesimam, vt infra l. prox. & supra eod. l. si ea. & est ratio, quia in incertitudine se posuit, vt ff. de nau. fœn. periculi. nam potest esse, quod plus aut minus percipiet, quam nunc credat. & hæc serua in rusticis, & alijs. Secundo casu. s. quando mutuauit, quòd est in pondere, numero, & mensura: tunc si stipulatur vsuras, siue accessiones illius rei pro quantitate illa, vltra centesimam etiam potest stipulari, quia tanto minus poterit tunc valere, quod non excedat. vnde ratione incertitudinis valet, vt innuitur in hac l. & infra eod. l. oleo. sed in rusticis vsque ad octauam modij, vt hic. Sed iure nouo, secundum Ioan. & Azo. & nos non solum in rusticis, & non solum in minorandis vsuris, vel accessionibus, sed ex toto tolluntur vsurę, vt in Auth. de eccles. tit. §. 1. collat. 9. vbi dicit seruandas regulas sanctorum quatuor conciliorum: sunt enim prohibitæ in Niceno vt 47. distin. c. quoniam. Item si nulla lex diceret, adhuc non valerent, cum sint contra legem Dei. & inferior non potest tollere legem superioris, vt ff. ad Treb. l. illum à quo §. tempestiuum, & de arg. l. nam magistratus. Item Christus ad Paulum dixit: Durum est contra stimulum calcitrare. Item contra naturam est, vt seruus tollat legem domini sui, vt sui, vt sup. de pact. l. seruus, non ergo stipulatio, non pignus, non iuramentum, prętandis tenet, vt supra de leg. & const. l. non dubium, & pro hoc etiam facit multum, quia d. l. Iustiniani in Auth. de eccles. tit. est de iuis vltimis, unde iam quasi pœnituisse ui letur de eo, quod permiserat eas: nam posteriora priorib. derogant, ut ff. de ru. codic. l. diuus. §. licet. & de leg. 1. l. si mihi & tibi. § si. Nec ob. huic opinioni, in Authen. de usur. nau. collat. 9. quæ est post illam de eccles. titu. & permittit usuram, quia speciale est in nautico fœnore, in quo etiam iure ueteri multa erant specialia propter periculum, quod subit creditor, & quod nudo pacto, & quod sine stipulatione debentur, ut ff. de nau. fœ. l. periculi, & infra eod. l. eos. §. 1. Sed contra, in Auth. de eccles. titu. §. sin autem distulerint. Sol. ibi speciale duplicis fauore scilicet ultimæ uoluntatis, & in legato ad pias causas relicto.

SI ea lege.] CASVS. Mulier obligauit mihi veniam & in vicem vsurarum conuenit, vt reciperem vindemiã, si plus emolumẽti consequutus sim ex fructibus, quàm etiam sit in vsura, an illud reuocari possit? Dic ꝙ non, puta potuerat euenisse, ꝙ nihil euenisset, & tñ necesse haberet stare conuentioni, & propter incertu non erit retractanda. Vi.

a Non possunt.] contrarium non postulaturus, si modicũ percepisset, vt j. de sol. l. cum ꝓ pecunia. & hoc intelligit Io. qñ dubitari poterat, verũ tñ perciperet, an minus, ita contineuit qñq; minus, qñq; tñ accipi. cæterum si indubitabile vt cõmoueri opinione, et si aliter posset otingere, tñ rescindent placita, secũdũ Io. vt ar. j. de donat. l. sancimus. §. fi. & ar. inf. e. l. oleo & su. e. l. si ea.

INdebitas.] CASVS. Mutuaui tibi decẽ, nec conueni de vsuris, si soluisti, an eas vt indebitas repetere possis, quæritur? Resp. distinguit aut eas vsuras ante sortẽ soluisti, aut post si ante, in sortem imputabantur: si post, repetes per cond. indeb. Vi.

b Indebitas.] vtroq; iure.

c Non potuerint.] tunc enim solutæ minuerent sortem, & sic non repeterentur, ut ff. de cond. inde. l. si non sortem, in prin.

d Iuris.] quia non disting. iu. ut soluat ante, uel post quo ad hoc, cuia lucro creditori non cedun, ante, uel post soluantur, sed ante solutæ cedunt sorti, & postea sors soluta condicitur: sed post solutæ ipsæ eædem condicuntur, ut hic, & ff. de cond. indeb. l. si non sortem, in princip. Item non refert sit pro eis pignus obligatum, uel non, & hoc quando utroque casu sunt indebitæ, si autem pacto sunt debitæ, tunc retinentur, ut supra eodem l. quamuis. 1. & l. per retentionem, & infra eodem l. si usuras, & l. pignoribus, & ff. de solut. in his. §. Imperator. & l. creditor. §. cum de sorte.

ACceptam.] CASVS. Mutuaui tibi quinque sub usuris, accepto pignore, obtulisti sortem mihi, sed nolui recipere, ut cursus usurarum inhiberetur, qualiter tibi succurratur? Dicitur quod consignabis, & depones in publicum locum, puta in ædem sacram, & ex tunc periculum erit mei creditoris, & ius pignoris soluetur, & non teneberis, & hoc in prima. Et idem de traiectitia pecunia obseruabitur, & hoc in secunda. Qua autem actione persequi possim pecuniam à depositario, uel à debitore: dicit in fi. quod actione utili: sed non aperit, quæ actio illa sit: tu dic depositi, uel in rem Viuian.

e Acceptam mutuo.] Idem in omni debito, quod potest consignari, secus in eo, quod consignari non potest, ut infra de donat. ante nupt. auth. dos data. Quid ergo facit debitor speciei, quæ consignari non potest? Respon. offerat. & si quidem res oblata postea pereat, si est in specie, iure ipso debitor liberatur: si in genere per exceptionem, secundum Ioan. ut ff de solut. l. qui decem, in prin.

f Cum vsuris.] Hoc ideo, quia totum debitum debet offerre, ut cursum usurarum inhibeat, ut hic, & ff. eod. l. tutor. §. Lucius, nisi tribus in casibus. Primus, quando hoc actum est, ut ead. l. tutor. §. Lucius. Secundus, quando non est liquidum, ut ff. si cert. petat. l. quidam. Tertius in libertate, ut ff. de statulib. l. cum hæres. §. item si decem,

1 † Al. Eutecno.

* Ratio decidendi hic sumitur à creditore. Et tñ aliter indicatum fuit a Senatu Parisiẽ. sic sentio, i. oĩ vẽditione) ergo & reditus annui, de quo hic agitur) spectandã esse quantitatẽ i. præcij, ꝙ est tẽpe venditionis. l. posuit 8. in fi. inf. de resc. vẽ. Eoq; admisso, non esse quærendũ, an res empta creuerit, an decreuerit, cũ certo iure, periculũ, & detrimentũ res ad emptorem pertineat. Got.

2 † Prouentuũ.

3 † Al. Castuxiæ.

4 † Licet.

5 † Trenetæ.

a *Post contestationem.*] i. post testium vocationem, & denunciationem, sicut & alibi ff. de legib. & constit. l. fi. & supra eo. l. 2. & hoc congruo loco & tempore, vt ff. de solut. l. si soluturus, & de verb. oblig. l. qui Romæ, & infra de solut. l. obsignatione. §. sed ita demum.

b *Inhibeatur.*] Quid mirũ? ipso enim iure oĩs obligatio tolli videtur, vt infra de solut. l. obsignatione & ff. mãda. l. qui mutuam, §. 1. nec obstat quòd nõ sit directũ, dominiũ creditoris, vnde non datur ei directa rei vendicatio, sed vtilis, vt infra in fine huius legis, nam nihilominus ipso iure et debitor liberatus, sicut & cedendo actionẽ legatario nominis, liberatur ab actione ex testamento, non tamen à se separari potest actio ex toto. ff. pro so. l. 3. in prin. & de pecul. l. quid ergo, idem in muliere, quæ fundũ in dotem promisit, nam dando eum liberatur, licet dominia remaneat, secundum quosdam, vt infra de iure do. l. in rebus, idem in eo, qui soluit illi procuratori, a quo est reuocatum mãdatum. nam liberatur, licet non efficiat dominus pecuniæ creditor, vt ff. de solut. l. vero procuratori. §. sed & si quis mandauerit, & l. cum quis §. si debitorem, sed B. dixit dominium transire in dominum propter præcedens mandatum. Vel dicas non ipso iure, sed per exceptionem, vt in fine legis dicetur. Item hoc verum, siue vsuræ per stipulationem, siue officio iudicis debeantur. Sed quidam dicunt vt Ioan. tunc sola oblatione tolli, quod reproba, vt supra eo. l. 2. & l. ex prædijs. Item hoc etiam in currentibus: nã quæ nondum cœperunt currere, etiam sola oblatione tolluntur, vt supra eod. l. si per te.

1 † Testationem, rec. & c.
2 † Suscipiat creditor.
* Quidam negat hic depositione. requiri quo nomine reprehendit à Cuia. ad 522. §. 9. de verb. oblig. q. distinguit vsuras ex mora oblatione sisti, nõ eas, q ex stipulatione dẽnt. Got.

creditoribus post contestationem a 1 † offeras: at non suscipiant, 2 † consignatam in publico depone, c vt cursus legitimarum vsurarum inhibeatur. b In hoc autem casu c publicum intelligi oportet, vel sacratissimæ ędes, vel vbi competens iudex super ea re aditus deponi eas disposuerit: quo subsecuto etiam periculo d debitor liberabitur, & ius pignorum tolletur: e cùm Seruiana f etiam actio manifestè declaret, pignoris inhiberi persecutionem, vel solutis pecunijs, vel si per creditorem steterit, quo minus soluãtur. g Quod etiam in traiectitijs h seruari oporteret: creditori scilicet actione vtili i ad exactionem earum, non aduersus debitorem (nisi fortè eas receperit k) sed contra depositarium, l vel ipsas m competente pecunias.

Mandator, & fideiussor conuenti vltra legitimum modum vsurarum, sunt ipso iure tuti, sicut reus principalis. hoc dicit Bal.

Idem A. Aelio. 3 †

LEX XX.

Constitutionibus sacris, q̃ vltra certum modum vsuras fęnebris pecunię exigi prohibent, mandatoribus etiam, vel fideiussoribus* subuentum est; quibus n quasi o mandator, vel fideiussor conuentus vti potes.

Simpliciter solutũ cedit in debitum vsurarum. h. d. Bal. Vel sic: Simpliciter solutũ creditore volente, cedit in debitum vsurarũ: seu prius in vsurarũ, quam in sortem h. d. Sal.

Idem A. Chiresmo.

LEX XXI.

Si vsuras præstari pignore dato conuenerat, q & incontinenti r numeratione facta postea vel antè,* propter quod debitum solutionem feceras, non designasti: habuit creditor in vsuras tibi accepto ferendæ solutę quantitatis facultatem. s

sublata est ipso iure: vnde in perpetuum, & c. vt ff. de solutio. l. qui res. §. aream, & ff. deposit. l. prima. §. satisdatione. Respon. vtili in rem, vel ad exhibendum, sicut quilibet alius, vt subijcit. Vel dic etiam prima conueniri, & fingitur non facta depositio, cum non durauerit, vt ff. de in rem verso. l. si pro patre. §. verũm. Vel tertio dicas tolli per exceptionem, quæ ex ceptio fit inefficax, cum debitor recipit pecuniam.

3 † Gilio.

l *Sed contra depositarium.*] vtili depositi.

m *Vel ipsas pecunias.*] idest, possidentem pecunias vtili in rẽ, collige ergo ex præ dictis oblationem, & consignationem, & depositionẽ ipso iure, vel per exceptionem tollere omnem obligationem, at de hæc, supra positio sola nihil, vt eo si supra eodem. l. 2. §. iussor fin. nisi cum non est soluat, cũ cui offeratur, vt sup. eodem. l. si crediri. in fine. Item oblatio sola vsuras futuras impedit. Item pœnam committendam impedit, vt supra eo. l. si per te, & ff. de arbi. Celsus, in fin. non illas, quæ cœperant currere, vt ff. de admin. tutor. l. tutor pro pupillo. §. 1. Item sola oblatio tollit pignus, vt dixi. Item interitum facit esse creditoris, vt ff. de verb. obli. l. si seruum. §. sequitur. Itẽ in duobus casibus sola oblatio liberat debitorẽ à debito, vt infra de cond. inser. l. fi. & infra de susce. & ar. l. 1. li. 10. Sed quare sola oblatio non tollit cursum vsurarum inchoatarum, & tamen facit transire interitum? Respond. non possunt consignari, & deponi illa, super quib. tractamus de interitu, & ideo sufficit oblatio. Item & quandoque possunt, tamen in vsura est sola oblatio: cum uero dicimus de interitu, est oblatio, & sequitur interitus. nam & in pecunia, si sequatur interitus, non tenetur debitor, ut ff. de solut. l. qui decem, in prin.

* Sed cum hodie vsuræ sint prohibitæ de iure ciuili. nec authen. ad hæc, fideiussor eas soluat, cũ nõ teneret nec posset cogi solue re, nũquid poterit pœnam petere, vide hic Paul. de Cast.

* Hinc colligit Cuia. 13. obs. 31. ante gestũ negotiũ au thoritatẽ interpositã tutoris valere.

c *In hoc autem casu.*] bene hoc casu dicit. nam alijs aliter accipitur publici nomen, vt ff. ne quid in lo. publ. l. 2. §. publici. & aliter Instit. de rer. diuis. §. 1.

d *Periculo.*] Omnimodo, sed sola oblatio liberat secundũ distinctionem, quam in prin. legis dixi.

e *Tollitur.*] vt & ff. quib. mod. pign. vel hypot. sol. l. item liberatur. §. qui paratus, & l. Paulus §. 1. Si quæris an inducat pignoratitiam actionem sola oblatio? distinguetur an fiat in iudicio, & tunc agit pignoratitia: an non, & tunc non, licet possit debitor creditorem petentem repellere, vt ff. de pign. actio. l. si rem alienam. §. fin. & d. l. item liberatur. §. 1.

f *Cum Seruiana.*] id est, quasi Seruiana, quę hypothecaria vocatur, vt Inst. de act. §. item Seruiana.

g *Soluantur.*] vt ff. de pig. actio. l. aliena. §. fi. & d. l. item liberatur. §. 1. & infra de lui. pigno. l. fi. & infra de pign. l. si dominium, & l. creditor.

h *In traiectitijs.*] vt debitor offerendo, consignando, & deponendo liberetur, de quibus dicetur infra tit. proximo. l. prima.

i *Actione vtili.*] Depositi, vel in rem, & sic non est in eum translatum dominium directum.

k *Eas receperit.*] Et hoc casu loquitur ff. eod. l. debitor, in §. sed qua actione tunc ipse conuenitur? Prima non, quia

Constitutionibus.] CASVS. Si mihi mutuasti decem, & vsuras vltra legitimum modum stipularis, non solum mihi, sed fideiussori meo subuenietur. Viuian.

n *Quibus.*] s. constitutionibus, & facit supra de nonnum, pe. l. tam mandatori. & inf. eo. l. eos, in prin. & ff. de excep. l. omnes.

o *Quasi.*] pro certè.

p *Vti potes.*] ut inf. de sol. l. 1. Sed contra. §. eo. l. a. ubi dicitur, quod pronior solutio intelligenda est.

Si vsuras.] CASVS. Mutuaui tibi decem sub usuris accepto pignore, quinque soluisti, nec in quam causam recipiantur illa quinque dictum est, dicitur, quòd creditor habet electionem computandi in usuras. Viui

q *Conuenerat.*] Per stipulationem, uel nudo pacto: sed dictũ erat, quòd pignus pro eis teneretur, alioquin solo pacto promissæ sine pignore, si soluantur sine designatione in sortem tantum, debet eligere creditor, ut ff. de solut. l. in his. §. Imperator. & l. Paulus respondit non ideo. §.

r *Incontinenti.*] quę enim incontinenti fiunt, inesse uidentur, & cæt. ut hic, & ff. si cert. pet. l. lecta, & supra de pac. l. petens.

s *Facultatem.*] ut & supra de solut. l. 2. & ff. de pigno. act. l. cum & sortis, immo uidetur etiam in grauius delictum,

&

& sic in sortem, vt ff. de sol. l. 2. & 3. Sol. secundum quosdā grauius debitum est vsura, quia magis inuite quis soluit quod ad se non peruenit, quod non placet: nam & cum quis suo nomine debet, item & fideiussorio nomine si soluit, indistincte videtur solutum in duriorem causam: & durius est, quod suo nomine quam quod alieno, vt ff. de sol. l. & magis. Dic ergo illi loqui, cum ex pluribus causis est debitor: ex vna: partim principaliter. partim accessorie. Accur.

1 † Camilo. P *Ignoribus.*] CASVS. Mutuaui tibi decem, & obligasti pignus, & actum est vt pro vsuris pignus teneatur: si cas solemniter stipulat⁹ non sum, vsuras legitimas petere nō possum: puta non conuentas per stipulationem: habeo tamen retentionem pignoris pro eis, & hoc in prima. Si vero dictum nō erat, quod pignus teneretur, nihil amplius sorte petere possum: nec habeo retentionem pignoris, sed ad solutionem pignoris compellendus sū, & hoc in secunda. Viuianus.

a *Pacto.*] idest ratione vel nomine pignoris possunt, cum hoc dictum est, vt pignus pro eis vsuris teneatur, ut hic. & sup. eo. l. 1. per retentionem.

b *Verum.*] lege ita, hoc scilicet est verū iure constituto iam dudum, scilicet in d. l. per retentionem, & ff. de pign. l. grege, §. fin. & c.

c *Pacto.*] vt per pignoris retentionem possint seruari.

d *Conuenisse.*] nudo pacto, cum sine stipulatione peti non possit, sic nec vsura, vt sup. eodē l. quamuis. 1.

Pignus obligatum pro sorte & vsuris, potest pro vtroque debito retineri: sed pignus obligatum pro sorte tantum, non potest retineri pro pœna. h. d. Bal. & Sal.

Ijdem A. Carino. [1] †

LEX XXII.

PIgnoribus quidem interuenientibus vsuræ, quæ sine stipulatione peti nō poterant, pacto [a] retineri possunt.

¶ Verum [b] hoc iure constituto, cum huiusmodi nullo interposito pacto, [c] tātum modo certæ summæ præstari pœnam conuenisse [d] proponas: nec peti, nec retineri quicquā amplius potest, [2] † [e] & ad pignoris solutionē [f] vrgeri te disciplina iuris perspicis.

2 † al. possit.

Non consideratur quod casualiter contingit: & illud quod habet in se potentiam plus vel minus, non dicitur excedere modum. h. d. Bald. Vel sic: Ratione incertitudinis conceditur, quod aliàs non concederetur. hoc dicit Salic.

1 Ibi vide Sal.

Idem A. Iasoni.

LEX XXIII.

OLeo quidem, vel quibuscunque fructib. mutuo datis, [g] incerti pretij ratio additamēta vsurarū eiusdem materiæ suasit admitti.*

Mater gerens negotia filij, tenetur ad vsuras pecuniæ, quā administrauit. h. d. Bal. vel quā potuit fænerare. Sal.

Idem A. Glauciæ. [3] †

3 † Licio, al. Glucia.

LEX XXIIII.

SI mater tua maior annis cōstituta, negotia quæ ad te pertinent, gesserit: cū omnem diligentiam [h] præstare debeat, vsuras pecuniæ tuæ, quā administrasse fuerit cōprobata, [i] pstare cōpelli pōt.

Species æstimata recipit vsuras h. d. Bal. Vel sic: Species potest dari æstimata, vt eius æstimatio conuertatur in mutuum: & tūc creditor pōt stipulari vsura. h. d. Sal.

Imp. Constan. A. ad populū.

LEX XXV.

PRo auro, & argento, [k] & veste [l] facto chirographo, licitas solui, vel promitti vsuras iussimus.

Ista lex est notabilis: & licet sit correcta inquantum permittit vsuras, tamen bona notabilia extrahuntur ex ea, & principium h. d. in summa. Debitor tutus præscriptione in principali debito, vel re principali, est etiam tutus in vsuris cum fructibus. h. d. vsque ad §. super Bald.

Imp. Iustin. A. Mennæ PP.

LEX XXVI.

EOs, [m] * qui à principali actione per exceptio-

*Hinc colligit Cuia. fruges recepisse im modicas vsuras, vel supra legitimū modum. idq; confirmat græcorum auctoritate. 3. obse. 35.

e *Amplius potest.*] scilicet sorte.

f *Solutionem.*] idest restitutionem.

O *Leo quidem.*] CASVS. Mutuaui tibi oleum, vt tantūdem cum accessione in eadem mensura in fine anni redderes, an valeat talis conuentio, quæritur? Dicitur quod sic: licet hæc accessio excedat legitimum modum vsurarum & hoc ratione incerti pretij, & incerti exitus introductum est.

g *Mutuo datis.*] ita vt tantumdem olei cum accessione in eadem materia reddatur vsque ad legitimum modum. Idem etiam si fiat solutio in pecunia, & valebit etiam vsque ad legitimum modum, vsque ad duplum propter incertitudinem, nam poterit esse quod longe minus valebit tunc oleum: vel longe plus quam nunc, & facit supra eod. l. frumenti.

S *I mater.*] CASVS. Mater tua gerens negotia tua, pecuniam tuam fœnori non deditam dare consueuisti, & non dedit, tenebitur. Vitia.

h *Diligentiam.*] regulariter, ut supra de neg. gest. l. tutori.

i *Comprobata.*] si & ipse dominus conuenerit fœnerare, vt ff. eodem l. qui semisses. §. fin. Item hoc si potuerit fœnerare. Item præstat etiam sic periculum nominum, nisi subito suas substantias amiserint, vt ff. de nego. gest. l. at qui natura, §. fin. l. litis, §. 1. Accur.

P *Ro auro.*] CASVS. Volebam à te accipere 10. mutuo: nō habebas, sed aurum æstimatū dedisti, & conueni vt æstimationem cū vsuris redderem, an valeat hæc conuentio, & debeantur vsuræ, quæritur? Respondeo quòd sic, & hoc dicit Imperator, vt solui & promitti possint vsuræ.

k *Pro auro, & argento.*] his æstimatis omnibus quæ consistūt pondere, numero vel mensura.

l *Et veste.*] æstimatis datis, vt reddat æstimatio, vt sup. si cert. pe. l. si pro mutua. nā specierum non præstatur vsura, nisi in casibus, vt ff. eodem, l. in fideicommissi in fin. l. cum quidam, §. fin. & de pet. hære. l. hæres furiosi, §. fi. vel forte etiam si in illis casibus fuerint species æstimatæ argu. infra de secun. nup. l. hac edictali, §. his illud.

E *Os.*] CASVS. Mutuaui tibi decem, pignus obligasti: stetisti p 30. ann. vel 40. quod nec soluisti sortem, nec vsuras, nec pignus petij sti, certum est ꝙ condictio certi ex mutuo, sublata est spatio triginta ann. sed nunquid petitio vsurarū similiter sit sublata, quæritur? Respō. videbatur ꝙ nō, nisi vsurarum illarū quas potui petijsse, iam elapsum est spatium triginta an. nec petij, puta si vsuras primi anni & secundi nolui petere: sed vsuras sequentium annorum petij: quia eis nondum præscribitur 30. ann. nunquid possim petere? Ad hoc respond. quod non, quia extincta est accessoria de vsuris, actione principali de mutuo extincta & hoc in prima. In secunda dicit, quod illustres & qui super eos sunt, possunt stipulari vsuras vsque ad tertiam centesimæ, vt puta sors est in 12. vsura mensis erit quatuor. mercatores possunt stipulari vsque ad bessis centesimæ: qui si mutuarunt triginta suo periculo possunt stipulari centesimam quæ æquiparatur sorti in annum. & hoc ideo est: quia pecunia talis periculo mutuantis est. puta cum quis stipulatur decem pro libra. Alij possunt stipulari vsque ad mediam centesimæ: quia si mutuani 20. possum stipulari 10. creditores non debent detrahere de sorte. & hoc in tertia. Item per interpositas personas non debent maiores vsuras stipulari, & hoc in quarta, vnde ista lex tota loquitur cum non mutuatur agricolæ, secus si mutuaretur agricolæ, vt in auth. ad hæc.

* Gloss. in verbo, iuramētū in c. si diligēti. in med. ext. de foro cōp. inducit hāc legē in argumē. quod sublato principali tollat accessorium.

m *Eos.*] scilicet iubemus.

Vel

nem triginta, vel quadraginta annorum, siue personali, siue hypothecaria ceciderūt iubemus non posse, super vsuris, vel fructibus præteriti temporis aliquā mouere q̄stionem, dicendo ex ijsdem tēporibus eas velle sibi psolui, q̄ non ad triginta vel quadraginta [a] pteritos annos referuntur, asserendo singulis annis earum actiones nasci. principali enim actione non subsistēte, satis superuacuū.[b] est super vsuris vel fructibus adhuc iudicem cognoscere.

Modus vsurarum hic taxatur: & non valet consuetudo, quæ vlteriores vsuras permitteret; & fœnoratores nō possunt aliquo pretextu fraudare taxationem huius legis, nec per interpositam personam circumuenire. Et si dubitatur, an persona sit interposita necne, defertur iuramentum purgationis. hoc dicit notantur vsque ad fi. Bal. Vel sic; Modus vsurarum hic taxatur secundum varietatem personarum; nec consuetudo, vel conuentio contraria est seruanda, & si dubitetur an in fraudem persona sit interposita, vel non, ad sacramentum purgationis recurritur. Salic.

¶ Super vsurarum verò quātitate etiam generalem[c] sanctionem facere necessarium esse duximus veterem durā, & grauissimam earum molem ad mediocritatem deducentes. Ideoque iubemus illustribus quidē personis, siue eas præcedentibus,[d] minimè licere vltra tertiam[e] partē centesimæ, vsurarū nomine in quocumque contractu vili, vel maximo stipulari.

¶ Illos verò qui ergasterijs[f] præsunt, vel aliquā licitam negotiationē gerunt, vsque ad bessem centesimæ (vsurarum nomine in quocunque contractu) suam stipulationem moderari. ¶ In traiectitijs autem cōtractibus,[1] † vel specierum[g] fœnori dationibus, vsque ad centesimam tantūmodo licere[2] † stipulari, nec eā excedere, licet veterib. legib. hoc erat concessū. ¶ Cæteros autē oēs homines dimidiā tantummodo centesimæ* vsurarū nomine[h] posse stipulari: & eā quantitatē vsurarū etiā in alijs omnib. casibus nullo modo ampliari, in quib. citra stipulationē exigi vsuræ solent:[i] nec liceat iudici memoratā augere taxationē occasione consuetudinis[k] in regione obtinentis. ¶ Si quis autē aliquid contra modum huius fecerit constitutionis: nullā penitus de superfluo[l] habeat actionē: sed & si acceperit, in sortē hoc imputare cōpelletur:[m] interdicta licētia creditorib. ex pecunijs fęnori dādis aliquid detrahere, vel retinere siliquarū[n]* noīe, vel sportularū,[o] vel alterius cuiuscū que causæ gratia. Nam si qd

a *Vel quadraginta.*] hoc refertur ad hypothecariam, vel etiam ad personalem. facta in ea contestatione litis, vt insi. de præscript. triginta ann. l. fin. Sed quid si hypothecaria sit sublata decem vel viginti annis, quare non agit pro usura, cum principalis obligatio duret, ut in contrario casu, vt infra de luit. pign. l. intelligere? Resp. Ioā. hoc verum, cum pro vsura pignora teneātur. Vel intellige hāc legem, qn̄ præscriptione quadraginta anno. tollitur hypothecaria. Itē cur tollitur accessoria obligatio usurarum per aliā accessoriā sublatam: imo (ut dicā uerius) principalis. s. usurarū petitio q̄ est principalis quoad pignus, quod pro eis tenetur? Resp. hęc sola ratio non est sufficiens, sed eam adiuuat, quia ex stipulatione agenti ad usuram, obstat pscriptio triginta ann. quæ responsio ualet, cum 30. ann. uel 40. an. tollitur hypothecaria.

b *Superuacuum est.*] ut ff. de reg. iu. l. cum principalis, & ff. de pecu. leg. l. namque, & infra, de præscrip. 30. annorum l. si quis emptionis. §. fin. Sed contra j. in prædicto titulo. l. cum notissimi. §. in his etiam, ubi dicit ex initio cuiuscunque anni incipere præscriptioné. Solu. hic odio usurarū, uel uerius ut ibi. Item cōtra j. de luit. pigno. l. intelligere. Sol. de alio accessorio ibi: & de alio hic. Item distingue hic, an usura debeatur iudicis officio: & tunc siue tollatur principalis præscriptione, ut hic, siue per sententiam, ut supra co. l. in bonæ fidei, & j. depositi. l. 4. siue solutione: tollitur semper accessoria, ut ff. de eo qd certo loco, l. centum, & l. fi. si aūt stipulatione: tunc etiā si principalis per pscriptionem tollitur: & accessoria, ut hic secus si per sententiam uel solutionem sortis, ut d. l. centum Capuæ.

c *Etiam generalem.*] non solum singula exponere.

d *Præcedentibus.*] ut superillustribus, uel dic illustres qui tantum dignitatem habent: sed si administrationem habent tunc dicuntur eos præcedere. Et no. Materiam huius legis comprehendi in his uerbis.

Discant illustres stipulari posse trientes.
Et mercatores sibi possunt quærere besses.
Quærere semisses possint communiter omnes.
In traiectitijs vices centesima sumes.

e *Tertiam partem centesim.*] sors est duodecim, usura sit in anno quatuor, sed & si octo: tunc est bessis, si æquiparatur sorti: tunc est centesima.

f *Ergasterijs.*] idest stationibus ab erga quod est opera, & steron quod est statio, vt supra de episc. & cler. l. 2.*

g *Vel specierum.*] datarum æstimatarum, uel pone exemplum, ut supra eod. l. oleo. Et dic specierū datarum ut traijciantur. Item est traiectitia, ut si piscatori detur pecunia ī apparatū, uel athletę ut se exerceat, ut ff. de naut. fœn. l. periculi. Nota ergo quatuor casibus usuram centesimam præstari in traiectitia, uel quasi, ut hic. Item in accessione frumenti, uel uini, uel hordei, ut sup. eod. l. frumenti. Itē post tēpus quadrimestre, ut j. de usur. rei iudi. l. fi. Itē in pupillari pecunia clam accepta, de neg. gest. l. qui fine. Itē in quinto, ut ff. pro sol. l. cū duobus, §. 1. & j. de ædi. priua. l. si ut proponis. Itē in sexto, ut sup. eo. l. si ea. Itē nota q̄ qn̄q. lex statuit aliū certum modum extra generalitatē q̄ hic est. ut semisses, ut inf. de his qui. ut indig. l. 1. in fine. Item quartam centesimæ, ut auth. hoc ius porrectum est. sup. de sacrosanc. eccl. Item in agricolis siliquam, ut supra eodem authent. ad hæc.

h *Vsurarum nomine.* etiam fiscus, ut supra de usu. fisc. l. fi. li. 10.

i *Exigi solent.*] ut in bonæ fidei iudicijs, ut supra eod. l. in bonæ fidei, uel in legatis, & fideicommissis, ut supra in quib. cau. in integ. rest. nō est necess. l. in minorum. Vel dic, ut sup. eo. l. frumenti, & ff. eo. l. etiam. H.

K *Consuetudinis.*] ut & inf. quæ sit longa consuet. l. 2. Hoc uerum, nisi iurauerit sequi consuetudinē, quod non placet, ut supra de legi. & consti. u. l. non dubium. Sed minui possunt occasione consuetudinis. 1 Item ubi simpliciter usuræ legitimæ sunt promissæ, debentur leuiores, quæ in ciuitate frequentantur, ut ff. de admin. tu. l. tutor. qui. §. ex cæteris. licet sit arg. contra, ff. eod. l. quod in stipulatione.

l *De superfluo.*] no. utile non uitiatur per inutile.

m *Compelletur.*] ut & ff. de condict. indebi. l. si non sortem, in princip. & facit ff. eod. l. usuras, & l. placuit, & l. Caius. & l. 1. in princ.

n *Siliquarum.*] .i. certum nummorum numerum, ut unum piscem emat & cum sua familia gaudeat.

o *Vel sportularum.*] quas forte ut dicunt quidam, dabunt executoribus pro hac pecunia petenda, uel tabellionibus pro cautione scribenda.

Vsuræ an tollantur, principali obligatione sublata.

Vsurarum taxatio qualis esse debet.

Vsuræ specierum cognitio.

*Ergasterium, ut & hic significasse gloss. vr, in tabernam mercimonijs deputata. l. 2. de epid. & mercat. li. 12. Alias his notis () inclusa desunt.

1 † Pecunijs.

Vsura centesima est in multis casibus præstanda.

2 † Licet.

* Centesimā usurā, definit Anto. Augu. lib. 2. c. 10. Emēda dū cum pars sortis cētesima singulis mēsib. idest duodecim, singulis annis penditur.

* Siliqua quid Aug. lib. c. 5. 9. Emenda.

1 Idē Sal. remittens ad no. in cle. 1. ext. de usu.

Inter-

a *Interdictum est.*] quã quidam possunt maiore stipulari, q̃ alij vt sup. ca. l. §. super. Fit ergo hic fraus de persona ad personã & facit ad hoc ff. de legi. & Senatusc. l. ꝫ legem, & ff. de auth. tu. l. pupillus. §. fi.

1 † Qui.

b *Sacramenti.*] nota ve dixi sup. de his qui ad eccl. confu. l. præsenti. §. sicubi. sed hodie non valent, vt dixi sup. e. auth. ad hęc.

D*E vsuris.*] CASVS. Lex superior proxima in futuris, non præteritis negotijs locum hẽt, vt si aliquis ante legem istam stipulatus est vltra modũ taxatũ, pcedens lex vires habet, & secũdũ eã fiet exactio. & hoc in prima. In secunda dicit, q nullus debet stipulari vltra duplũ sortis, sicut olim fieri consueuit: nec pignora quorũ occasione consuetum erat olim vltra duplum stipulari, nullo modo hodie procedant: nec vltra duplũ teneantur, & hoc in secundã. Hæc quæ dicta sunt, sunt obseruanda in bonæ fidei ptractib. & in alijs quibus vsuræ debentur, vel exiguntur, & hoc in tertia. Viu.

† Not. hic Sal. quod pp difficultatẽ pbationũ veniatur ad iuramentũ purgationis, & est arg. qd valet ꝯstitutio epi scopi admittens facilem probationẽ in probando aliquẽ vsurarium.

c *Statuimus.*] supra l. proxima.

d *Exacturos.*] ẽt si legitimum modum excedat: & sic in parte seruatur, & in parte non, & ponit exemplum. ff. de legi. & Senatusc. on. l. cũ lex.

e *Exigi.*] per retentionem pignoris.

f *Censemus.*] vt & ꝭ mand. pretij, & facit sup. l. proxi.

V*T nullo.*] CASVS. Vt vsuræ vsurarũ nõ exigatur, veterib. legib. fuerat constitutum, sed non ad plenum: quia olim si mutuaui decẽ, poteram redigere vsuras in sortẽ: puta, sors erat 10. vsuræ 5. poterã redigere in sortẽ 10. & 5. & ita esset 15. & illorum 15. poterã stipulari vsuras, sed hoc erat obseruare verba & non sensum: ideo statuit Imperator vt nullo modo vsura præteriti, vel futuri temporis in sortem redigatur,

2 † Contra fiibus

huiusmodi factũ fuerit: principale debitum ab initio ea quantitate minuetur, vt tam ipsa minuenda pars, quã vsuræ eius exigi prohibeantur.

¶ Machinationes ẽt creditorum, qui ex hac lege prohibiti maiores vsuras stipulari, [a] alios medios subijciunt, quibus hoc non ita interdictum [a] est, resecantes, iubemus, si quid tale fuerit attentatum, ita vsuras computari, vt necesse esset, tanquam si ipse qui alium imposuit, fuisset stipulatus, in quo casu sacramenti [b] etiam illationẽ nem locũ habere sancimus.

Lex noua trahitur ad præterita, quatenus pendet de futuro: non quatenus robur & perfectionem recepit pro tempore præterito. h. d. Bald.

Idem A. Mennæ P P.

LEX XXVII.

DE vsuris, quarum modum iam statuimus, [c] prauam quorũdam interpretationem penitus remouentes, iubemus etiã eos, qui ante eandem sanctionem ampliores quam statutę sunt, vsuras stipulati sunt, ad modũ eadem sanctione taxatum, ex tẽpore dationis eius suas moderari actiones, s. illius tẽporis, quod ante eandem fuerit legem, pro tenore stipulationis vsuras exacturos. [d]

¶ Cursum insuper vsurarũ vltra duplum minimè procedere concedimus, nec si pignora quædam pro debito creditori data sint, quorum occasione quædam veteres leges, & vltra duplum vsuras exigi [e] permittebant quod & in bonæ fidei iudicijs, cæterisque omnibus casibus [2] † in quibus vsuræ exiguntur, seruari censemus. [f]

Vsura in sortem conuerti non potest, & leges nõ imponuntur verbis, sed rebus. h. d. Bal. Vel sic: Sicut vsura vsurarum non potest exigi, ita nec in sortem singulis annis imputari, aliàs lex esset imposita verbis, & non rebus. hoc dicit Bald.

Idem A. Demostheni. P. P.

LEX XXVIII.

VT nullo modo vsuræ vsurarum à debitorib. exigantur, veteribus quidem legibus constitutum [g] fuerat, sed non perfectissimè cautum. Sic enim vsuras in sortem redigere fuerat concessum, & totius summæ vsuras stipulari, quæ differentia erat debitoribus, à quibus reuera vsurarum vsuræ exigebantur? Hoc certe erat non rebus, sed verbis tantum modo legem ponere. [h]

¶ Qua propter hac apertissima lege definimus nullo modo licere cuiquam vsuras præteriti temporis, vel futuri in sortem redigere, & earũ iterum vsuras stipulari. Sed & si hoc fuerit subsecutum, quidem semper vsuras manere, & nullum vsurarum aliarum incrementum sentire, sorti autem antiquæ tantummodo incrementum vsurarum accedere.

LEX XXIX.

VSuræ [i] minutim & per interuallum, solutæ cum duplo compensantur, etiam si non vniuersæ simul solutæ fuerint.

LEX [k] XXX.

PRæsens [l] constitutio declarat, vsuras particulatim solutas, duplum debitæ sortis non excedere. Verum excipitur id, quod positum est in 109. Non de vsuris pecunię municipalis.

TITVLVS XXXIII.

De nautico * fœnore. [3] †

Pro tempore, quo creditor suscepit periculum traiectitiæ pecuniæ, vsura centesima debetur: pro tempore sequenti, communis h. d. cum gl. Sal. Vel sic: Eatenus veniunt vsuræ centesimæ pro pecunia traiectitia, quatenus durat suspicio periculi maris apud creditorem, quod est quousq; nauis peruenerit ad portum; quo casu cessant omnes vsuræ & debentur centesimę. postea verò veniunt communes, & non centesimæ: & idem si creditor non suscepit in se periculum. hoc dicit cum l. seq. secundum Paul. de Cast.

tur, sed maneat vsura semp vsura: nec sors incrementum vsurarũ suscipiat: sed sorti tm̃ accedat vsurarum incrementum.

g *Constitutum fuerat.* vt & ff. eo. placuit. & de cond. ind. l. si non sortem. in priu. & supra ex qui. cau. insa. irrog. l. improbum.

h *Ponere.*] quod esse non debet, ut inf. cõmunia de leg. l. 2. in fi. s. scilicet vsuræ pteritæ vel futuræ pariant vsuras, ut & infra de viur. rei iud. l. fi. Sed si vsura præterita fit oblata in præsentia, & postea ex cã mutui cõcessa, valet. nã duo actus creduntur interuenire, vt ff. si certum peta. l. singularia.

i *Vsuræ.*] Leunclaij interpretatio.

k *Lex.*] Eclog. lib. ca pi. 23.

l *Præsens.*] interpretatio Leunclaij.

DE NAVTICO fœnore.

Nautica vel traiectitia dr̃ pecunia, quæ traditur vt traijciatur, & cuius creditor suscepit periculum, & eius centesimam vsuram creditori stipulari permittitur, eamq; præstabit debitor quo ad periculum suscipit creditor: & ex quo nauem nauigare cõuenit, vt ff. e. l. 1. & l. periculi. & ꝫ. l. 1. & l. fin.

ADDI.

* Puto ana tocismũ, de quo hic agitur odio fœneratorũ interdici alias. si nouã sorte debitori numerare licet, & ab eo nouas & alias vsuras stipulari, cur non acceptas, ab eodẽ vsuras breui manu eidẽ renumerare sortis instar nõ liceat vt ex ea pecunias nouas vsuras præstet. Goth.

* Ex hinc etiã fœnus illud appellatum, maritima vsura. l. 6. ff. eo. titu.

3 † Traiectitia pecunia.

ADDITIO. Aduerte hic, quod etiam iste modus fœnerandi, licet creditor suscipiat in se periculum pecuniæ, est de iure Canonico prohibitus, vt in c. nauiganti 1. respon. extra. de vsur.

vestibus Imperialibus, vel similibus, nam tunc nauis cum mercibus confiscatur, vt ff. de publ. l. cotem §. dominus, & §. illicitatum.

g *Quæ.*] scilicet illicita.

h *Tempestatis.*] ex qua sola periculum suscepi.

Traiectitiam.] CASVS. Si pecuniam traiectitiam vltra mare vehendam mihi credidisti tuo periculo, & vsuram centesimam stipulatus es, tamdiu debebuntur vsuræ centesimæ, quousque nauis appulerit ad portum, tunc enim cessat tempestas maris, qua cessante cessant centesimæ, & tunc incipit esse meo periculo & communis vsura debebitur. Viui.

1 † Mutuo.

a *Communium vsurarum.*] sed non centesimarum.

b *Appulerit.*] si eousque periculum creditor suscepit, & exinde cōis præstatur vsura, si pecunia non fuerat soluta sequo sequenti eius gr̄a, vel consignata non fuerit, vt ff. eo. l. 4. Acc.

Cum dicas.] CASVS. Si pecuniam mihi mutuasti vt tibi redderetur in ciuitate Hierusalem, & conuenit vt esset periculo mei debitoris, an vsuræ præstari debeant, queritur? Respondet, quòd vltra legitimum modū non exigit, quis erit ille modus, habes supra tit. 1. l. eos. §. super. Viui.

2 † Cosmanæ. al. Cosmiana.

c *In sacra vrbe.*] Hierusalem, vel Romæ.

d *Profitearis.*] vnde cōi iure est periculo debitoris, vt supra si cert. pet. l. incendium.

e *Licitum.*] quod licere habes supra tit. 1. l. eos. §. super.

Cum proponas te.] CASVS. Si mihi pecuniam mutuasti, & periculum quousque nauis in Africam veniret: & in portu Salonitanorū vbi ferebatur, pecunia solueret, q portu eiil in Africa, in te suscepisti, & vsuras stipulatus es centesimas: an si antequam nauis ad locum destinatum peruenisset, propter illicitas merces quas vehebam, nauis confiscatur: periculū pecuniæ amissæ ad te pertinere debeat, quæritur? dicitur quòd non, quia pecunia non ex discrimine tempestatis maris amissa est, sed propter illicitas merces: & sic propter delictum tuum: vnde si tu nauis salua ad portum veniret, tu teneris. Viui.

f *Mercibus.*] vt attramento, alias ornamento regali, vel

Impp. Diocle. & Maximi. AA. Honorato.

LEX PRIMA.

TRaiectitiam pecuniam, quæ periculo creditoris [1] † datur, tamdiu liberam esse ab obseruatione communium [a] vsurarum, quamdiu nauis ad portum appulerit, [b] manifestum est.

A iure communi non receditur, nisi pactum in contrarium reperiatur: ius autē commune continet. l. incendium. supra si cert. peta. quod ergo in contractu non dicitur, ero non intellecto censetur h. d. secundum Bald. Vel sic: Pecuniæ nauticæ debitoris est periculum, nisi aliud fuerit conuentum h. d. Salic.

Ijdem AA. Cosmaniæ. [2] †

LEX II.

CVm dicas te pecuniam ea lege dedisse, vt in sacra vrbe [c] tibi restitueretur, nec incertum periculū quod ex nauigatione maris metui solet, ad te pertinuisse profitearis, [d] non est dubium pecuniæ creditæ vltra licitum [e] modum te vsuras exigere non posse.

Ista lex est multum notabilis. Qui suscipit in se periculum nauigationis, intelligitur in se suscipere periculum fortunæ, non culpe debitoris. h. d. Bal.

Idem AA. Iuniæ.

LEX III.

CVm proponas te nauticum fœnus eas conditione dedisse, vt post nauigium quod in Africam dirigi debitor asseuerabat, in Salonitanorum portum naue delata, fœnebris pecunia tibi redderetur, ita vt nauigij dumtaxat quod in Africam destinabatur, periculum susceperis, [3] † perque id [4] † vitium debitoris, nec loco quidem nauigij seruato, illicitis comparatis mercibus, [f] ea quæ [g] nauis continebat, fiscum occupasse, amissarum merciū detrimentum, quod nō ex marinæ tempestatis [h] discrimine, sed ex [5] † præcipiti auaritia, & inciuili debitoris audacia accidisse asseueratur, adscribi tibi iuris publici ratio non permittit. [i]

Debitor generis liberatur per interitum, si creditor suscipit in se periculum: alias non. h. d. Bal. Vel sic: Periculum pecuniæ traiectitiæ spectat ad debitorem, nisi aliud sit actum h. d. Sal.

Ijdem AA. Eucharisto. [6] †

LEX IIII.

TRaiectitiæ quidem pecuniæ quę periculo creditoris mutuo datur, casus, antequam ad destinatum locum nauis perueniat, ad debitorem [k] non pertinet. [l] Sine huiusmodi vero conuentione [m] [7] † infortunio naufragij debitor non liberabitur.

TITVLVS XXXIIII.

Depositi, [8] † vel contra.

Casus vero, non casus prætensus liberat debitorem, et si interficiantur. h. d. Bald. Vel sic: Periculum depositi contingens casus, non dolo, vel lata culpa depositarii, spectat ad deponentem. Sal.

Imp. Alexander Mæsteno. [9]

LEX PRIMA.

SI incursu latronum, vel alio fortuito [n] casu ornamento, deposita apud

i *Non permittat.*] culpa enim debitoris successit casum, vt & ff. commod. l. si vt certo. §. interitum.

3 † Suscipere.

4 † Al. dicest, & l.

Traiectitia.] CASVS. Si pecuniam traiectitiam vsque ad certum locū mutuasti, & tuo periculo, quousque nauis ad locum destinatum peruenerit periculo tuo erit, & hoc si euenit, vt periculo tui creditoris esset, alioquin si non conuenit, periculo meo debitoris erit, nec per casum naufragij liberer.

5 † Dolo.

k. *Ad debitorem.*] vt dixi in rub. huius tit.

l *Non pertinet.*] vt supra si cer. pet. l. incendium.

m *Conuentione.*] i. si nō conuenerit, vt periculum subiret creditor. & ad hoc: Instit. quibus modis re contrah. obli. §. 2. & supra si cer. peta. l. incendium.

DEPOSITI, vel contra.

6 † Euchinariste.

Dixit de contractib. celebratis gratia accipientis, vt de cōmodato, nūc gratia dātis tm̄, vel quia in deposito venit vsura, ideo de eo subijcit.

Si incursu.] CASVS. Si vestes penes me deposuisti, & eas fortuito casu, puta latronum incursu amisi, & fui interfectus: non solum ego, qui de dolo tantum, & lata culpa teneor, liberabor, sed etiam hæres meus, nisi conuenerit, vt in me fortuitum casum reciperem, s. specialiter, & hoc in prima. Si verò prætextu latrocinij hæres falsò asseuerauit eas esse amissas, cum apud eū sitio. Al. cōstitutæ sint, vel dolo eas possidere desijt: non solum depositi, sed ad exhibendū actio, & rei vēdicatio tibi pet. & hoc i secūda.

7 † Conditione.

8 † 13. Eclog. 2. cap. 35. j. Harmenop. 9.

9 † Menmistio. Al. Metrio.

Nota ex hac lege secundum Bal. quod non est bona consequentia à latronibus interfectus, ergo derogatus, quia potest esse vnum sine altero, quod tene menti, secundum eundem.

n *Vel alio fortuito.*] Innuit latrocinium esse fortuitum casum.

Latrocinium est casus fortuitus.

casum, quod verum est, vt ff. pro so. l. cum duobus, §. damna, & supra de pign. actio. l. quæ fortuitis, & Insti. quibus mod. re contrahen. oblig. §. item is, & supra commod. l. 1. Et est latrocinium palam, maxime in syluis, furtū est clam, vt in Authen. vt nulli iudic. §. penult. colla. 9. Sed an furtum sit fortuitus casus. Videtur quod non, cū non videatur fieri sine culpa, vt d. §. damna: sed certè immò quandoque est, vt ff. de furt. l. cum qui. §. idem scribit. ADDITIO. Dicas quando furtum fit à persona domestica, vel ab eo, de quo diligentissimus homo non fuisset suspicatus, tunc adscribitur casui fortuito, ut d. §. idem scribit. aliàs secus.

interfectum [a] perierint; detrimentum ad hæredē eius, qui depositum accepit, qui dolum solum; & latam culpam [b] (si non aliud specialiter conuenit [c]) præstare debuit, non pertinet. Quod si prætextu [1] † latrocinij commissi, [d] vel alterius fortuiti casus, res quæ in potestate hæredis sunt, vel quas dolo desijt possidere, nō restituuntur: tā depositi, quā ad exhibendum actio, sed & in rem vendicatio competit. [e]

1 † ali. sub prætextu.

In actione depositi vsuræ veniunt ex mora. Bald. & Salic. quod intellige in quantitatibus, secus si in specie, vt ff. de vsur. l. in fideicommissi. §. fin. h. d. Bald.

Imp. Gordianus A. Celso. [2] †

LEX II.

2 † Idē A. al. Celsine.

VSuræ [f] in depositi actione, sicut in cæteris [g] bonæ fidei iudicijs, ex mora venire solent. [h]

Depositarius vtendo facit furtum: & si non conuenitur furti, sed depositi, debet agere gratias exactori. h. d. Bal. Vel sic: Si depositarius vtatur re deposita, inuito deponente, furtum facit; & si non conuenitur furti, sed depositi, debet cōgratulari exactori. Salic.

Idem A. Austero. [3] †

LEX III.

3 † Antonio.

SI depositi experiaris, non immeritò etiam vsuras tibi restitui flagitabis: [i] cum tibi debeas gratulari, [k] quod furti [l] eum actione non facias obnoxium. [m] Si quidē, qui rē depositam inuito domino sciens, prudensque in vsus suos conuerterit, etiam furti delicto succedit. *

* Admittitur etiā concursus actionis furti cū actione pro socio l. 45. ff. pro soc. & mandato, l. 22. ff. mandati. Vide Cuiac. 17. obs. 12.

Lata definitiua, officium iudicis in accessorijs conquiescit: hoc dicit Bald. concordat Salic.

Idem A. Timocrati.

LEX IIII.

SI deposita * pecunia is, qui eam suscepit, vsus est, [n] non dubium est, et vsuras debere præstare. ¶ Sed si cū depositi actione expertus est, tantūmodo sortis facta condēnatio est, vltra non potes propter vsuras experiri. Nō enim duæ sunt actiones, alia sortis, alia vsurarū, [o] sed vna ex qua [p] condemnatione facta, iterata actio rei iudicatæ exceptione [q] repellitur.

* Glo. ult. in c. si diligenti, in med. inducit hanc l. in arg. q ubi principale nō tenet, nec accessoriū.

* Licet autē iniquū videatur ex re mea quem fieri locupletiorem, tamē negatiua lattica usurarium teneri ad restituendum sup lucrū, sed ad eas tātū pecunias, quas illicite exegit. Goth.

a *Interfectum.*] eundemque depositariū, & vel erat nomē proprium, vel quia interfectus fuit à latronibus.

b *Culpam.*] quæ dolo comparatur, vt ff. eo. l. quod Nerua, & facit ff. de regul. iur. l. contractus, & si quid dolo amisit, non agit furti: sed si culpa, sic, vt ff. de furt. l. eum. §. is apud, & §. idem scribit.

c *Conuenit.*] Tunc enim seruatur conuentio, vt hic, & ff. eodem, l. 1. §. si conueniatur. In alijs etiam casibus tenetur vltra dolum, & latam culpam, vt si se obtulit, vt ff. eodem l. 1. §. sæpe, vel precium accepit pro custodia, vt ff. commod. l. si vt certo. §. nunc videndum. Item si gratia accipientis sit depositū, vt ff. si cert. pe. a. l. si quis nec. Item si mora præcedat casum, ut ff. eodem si in Asia. §. fin. Item si culpa, uel dolus præcessit casum, ut ff. eod. l. quod versa & ff. commod. l. si ut certo. §. commodatum, & ff. de cond. furt. l. qui furtum, & ff. eod. l. qui furtum. & ff. eo. l. 1. §. si rem.

d *Commissi.*] quod falso asserit commissum, ut supra de pign. actio. l. si nulla, in fi. & l. si creditor.

e *Competit.*] & si agat in rem, probat se dominum, si quæstio referatur ei de dominio, ut diximus supra de pignor. actio. l. nec creditores. Item agitur etiam in factum in casu; ut ff. de rei uend. l. cum autem.

f *Vsura.*] Deposui pecuniam, & diu mansit apud te: eam peto, si contradicis, ueniunt usuræ ex mora. Item si est species deposita, uenit fructus & omnis causa & partus, ut ff. eodem, l. prima, §. hanc actionem, & de usur. l. quideamus, 2.

g *In cæteris.*] ut ff. de usu. l. mora. §. in bonæ fidei, & supra de usur. in bonæ fidei, & insti. de act. §. actionum.

h *Solent.*] Vel si usuras percepit, uel si pecuniam consignatam in suos usus conuerterit, etiam nulla mora alias interueniente, ut hic, & ff. eod. l. Lucius, 1. & si sacculum. §. fin. & l. dic, §. 1. & infra eodem. l. si depositi. & l. si is qui depositam, & ff. de neg. gest. l. atqui. §. pe. & de pign. act. l. quamuis, §. fin. & l. seq. & l. fin. & inf. de pact. inter empt. & uendit. l. in iudicio, & infra de actio. empti l. curabit. & l. fructus.

SI *depositi.*] CASVS. Si pecuniam depositam, signatam, & clausam penes me habeo, nec restituo, ex mora teneor ad vsuras, & sic debeo gratulari Deo, si conuenias me actione depositi, cum furti possis me facere obnoxium, quia qui rem depositam sciens in vsus suos conuertit, furti etiam tenetur. Viuia.

i *Flagitabis.*] cum pecunia numerata sit.

k *Gratulari.*] s. depositarius.

l *Quod furti.*] Distinguitur, an sit signata an numerata: nam si signata, tenetur furti ad duplum. ff. eod. l. si sacculum. si numeratam, tantundē tenetur reddere.

m *Obnoxium.*] Loquitur ergo cum clausa est deposita: alioqui si aperta, videtur cōcedere vt vtatur: vt ff. eodie. §. 1. Item si ex precio collegatur ab initio; agitur, ut sit depositum: vt ff. eo. l. Lucius, 1. & l. si sacculum, §. 1. aliàs in dubio esset mutuum ex tunc: ut ff. si cert. pet. l. si ab initio.

SI *deposita.*] CASVS. Si pecuniā penes me deposuisti, & ea vsus fuero, quæritur ad usuras tenear, & non solum ad eas quibus fuero usus, dubium non est, & hoc in prima. Si uero iudicio depositi in sortem tm̄ fuero condemnatus, propter usuras postea experiri non poteris, quia sortis & usurarum non duæ actiones sunt, sed una. Vi.

n *Vsus est.*] cum esset clausa, ut s. dixi l. pr.

o *Vsurarum.*] quod est uerum in usuris, q petitur ex officio iudicis in bonæ fidei iudicijs, & illa lex contra, ff. de eo quod cer. lo. l. certum. loquitur in usuris debitis ex stipulatione, & dicit, q diuersæ sunt stipulationes, & diuersa iudicia, quia tunc possent peti etiam post sententiam, ut ibi, & de except. rei iudic. l. si mi... in, & supra de iudic. l. 2.

p *Ex qua.*] scilicet actione.

q *Exceptione.*] prodesset ergo exceptio rei iudicatæ condēnato. & sic est contra, ff. de except. rei iudic. l. euidenter, & l. si à te. §. 1. Sol. non prodest ei, in quo est condemnatus, sed in quo fungitur absolutus, scilicet de vsuris, sed hoc non placet Ioan. ut ff. de negot. gesto. l. si autem, §. fin. Vel dic non prodest, antequam soluat condemnationem, ut ibi, postea sic, ut hic, & ff. de except. rei iudic. Dic ergo, quod hæc est ratio, quia non potest durare accessorium sine principali, ut hic, & supra de usur. l. in bonæ fidei, & l. eos. in princip. & secundum hoc iterata actione usurarum repellitur exceptione rei iudicatæ, scilicet illatæ, & distingue, ut & ibi dixi. Sed nonne officium per se etiam exercetur? vt in restitutione minorum, quare ergo hic non durat post sententiam? Respon. triplex est officium, unum quod principaliter intenditur, per quod restitutiones petuntur, ut ff. de minor. l. quod si minor, §. fin. & salaria constituuntur aduocatis, ut ff. de uar. cogn. l. 1. §. in honorarijs; & aliud, quod inhæret arbitrarijs & hoc perit pereunte actione principali, ut ff. de eo quod certo lo.

l. cen-

l.centum, & l.fi.nisi in casu, vt ff.eo.tit.l.3.§.item Iulianus. est tertium, quod inhæret actionibus bonę fidei, & hoc simi liter cũ actione perit, vt hic, & ff.de act. empt.l.qui per collusionem, §.1. & de vsur.l.in bonæ fidei.

ADDITIO. Hoc intellige in vsuris actionis bonæ fidei secus vero in fructib. quia illi veniunt iure actionis, vt vult glo. in verbo, bonæ fidei: prope fin. in §. actionum. Inst.de actio.

P *Ropter.*] CASVS. Ego ex causa conductionis fundi debebam tibi decem, solui tibi quinque, & instrumenta conductionis depositi apud quendam eo pacto, vt soluta residua pecunia, illa instrumenta mihi redderentur, solui residuam quantitatẽ pecuniæ quam debebam, nec instrumenta recepi, qualiter mihi subuenietur? Rñ. soluta à me pecunia, quæ debebatur ex pacto, possum petere instrumenta deposita ab eo, apud quẽ sunt in sequestro.

1† Claudio.

a *Propter.*] loquitur colono, qui nummis colit, & partem soluerat, & de residuo cauerat, & apud communem amicũ instrumentum deposuerat.

2† Dissolutæ.

b *Aduersario.*] locatore.

c *Conductione.*] s.domus, quia soluerat partem, & de communi consensu apud alium deposuerat instrumentum.

d *Ea.*] instrumenta.

e *Conuenire.*] depositi sequestraria, ut ff.eo. l.si in Asia.§. cum sequestro, vel pscriptis verbis, ut ff.de præscrip.ver.l.apud.& facit infra l. prox.

f *Tutus es.*] ut infra loca l. si conductionis.& supra de cond. ex lege.l.dissolutæ.

I *S penes.*] CASVS. Si ego & tu instrumenta transactionũ, vel alia ad nos spectãtia apud aliquẽ commendauimus, fides depositi seruãda est: & iõ illa instrumẽta debebit reddere alteri nrm, vel ambobus sicut nos cõuenimus.

3† Depositæ.

g *Partẽ transactionis.*] idest instrumenta trãsactionum.

h *Habet.*] vel p actionem depositi, vel per actionem pscriptis verbis, ut s.l prox.& ff.de dolo.l.si olcũ, i prin.& hoc nisi sit improba lex, ut ff.de pscr.ver.l.si rẽ.§.fi.

Instrumenta apud sequestrum deposita per conductorem, & locatorem, debent de iure reddi conductori, facta solutione. Bald. Vel sic: Sequester tenetur restituere sequestrum ei, de quo actum fuit, impleta conductione. Item debitor postquam soluit, tutum est, licet non re habuerit instrumentum debiti. h.d. Baul. de Cast.

Impp. Valerianus, & Gallien. AA. Claudiano.[1] †

LEX V.

PRopter [a] instrumẽta quidem, quæ te deposuisse cum aduersario [b] tuo dicis, vt residua pecunia, quæ ex conductione [c] debebatur soluta, [2] † ea [d] reciperes, si id quod placuerat, implesti, sequestrum potes conuenire.[e] Quãuis autẽ hæc reddita nõ fuerint, tamen aduersus eũ, à quo fundum conduxeras, si omne quod ex hoc contractu debebatur, reddidisti, ipsis solutionibus tutus [f] es.

Sequester instrumentorum tenetur ea reddere in casu reddendi. h.d. Bald. Vel sic: Sequester tenetur seruare legem à partibus sibi datam. Salic.

Impp. Diocletianus & Maximianus AA. Alexandro, aliàs Alexandriæ.

LEX VI.

IS, penes quem vtramque partem tratactionis, [g] vel alia instrumenta cõmendasse [3] † dicis, legem qua hæc suscepit, seruare necesse hẽt.[h]

Per instrumentum factũ inter te, & Titium, in quo continetur, quòd tu mutuasti ei centum, quæ tibi deposueram, probatur depositum inter te, & me. h.d. & esset difficile reperire istũ casum alibi. Bal. Vel sic: Depositarius tenetur deponenti, nõ ille, cui pecuniam depositam credidit. Salic.

Ijdem AA. Attico.

LEX VII.

DEsiderium tuum cũ rationibus iuris non congruit:[i] nam si custodiam pecuniæ suscepisti, quàm alijs à te mutuo datam conscriptum instrumentum, quo hanc tibi reddi profiteris, arguit;[k] solutionem eius competentem improbè recusas.

Actio depositi personalis debitoris non sequitur debitorem. Bal. Vel sic: Actio depositi vt personalis, cõpetit cõtra depositarium, & eius hæredem, non cõtra singularem eius debitorem. Salic.

Ijdem AA. Alexandro.[4] †

LEX VIII.

SI is, qui depositam à te pecuniam accepit, eam suo nomine, vel cuiuslibet alterius mutuò dedit: tam ipsũ de implendo suscepta fide,[l] quàm eius successores teneri tibi, certissimum est.

¶ Aduersus eum autem, qui accepit, nulla actio tibi competit, nisi nummi extent: tũc enim contra possidentem vti rei [5] † vendicatione [m] [6] † potes.

Hæreditas sustinet vicem personę defuncti. h.d. Bald. & Salic. & quod ei interim quæritur, hæredibus posteà adeuntibus quæsitum intelligitur. Sal. Vel sic: Ex contractu serui hæreditarij acquiritur actio hæreditati iacenti, & per eam postea hæredi. Paul. de Cast.

Ijdem AA. Menophillo, & cæteris.

LEX IX.

CVm hæreditas psonã [n] domini sustineat, ab hæ

D *Esiderium.*] CASVS. Si pecuniam, quam penes te deposui, alij mutuasti. & inde factum sit instrumentum, quo cauit se redditurum, quandocunque eam peteres, si te conuenero, non ob hoc minus solutionem pecuniæ improbè recusas, quia alij mutuo concessisti, & quòd ea reddenda per instrumẽtum tibi caueri feceris, & si id desideras, desiderium tuũ nulla iuris ratione subnixũ est. Vi.

i *Non congruit.*] quod plerumque euenit.

k *Arguit.*] idest, argutè probat, cum sit publicum, ut in Aut. de fide instru.§.si uero moriantur, coll.6. Et dic, q depositari* pecuniæ numerauerat eum alij, vel deposuerat apud alium forte hoc pacto, ut statim cum deponẽs repeteret, reddatur pecunia: nunc autem dicit depositarius cõuenendum debitorẽ cui mutuauit illam pecuniam, ut instrumentum dicit, nõ se, quod dicere non potest, ut hic, & infra l. prox.& sup.de actio.& obligat. l.eum, & supra si cert.pet.l.nõ aduersus.& ff.de con dic. indeb.l.his solis.

* Expẽgẽdã dictionem, mutuo, cẽsent quidẽ per l. Lucius. ff.eo.in cogita.

4† Alexandriæ, aliàs Alexãdra.

S *Is.*] CASVS. Si pecuniam apud te deposui, & alij mutuasti: si fecisti conuentionem, scilicet de custodiendo, & restituendo, non solum tu teneberis, sed etiam is qui tibi successit, & hoc in prima parte. An autem aduersus eum cui mutuasti, actio mihi competat, quæritur? Respond. quod si extiterit, aduersus possessores habeo in rem actionem, & hoc in secunda.

5† al.deest rei.

l *Suscepta fide.*] secundum quam custodire, & restituere debet, ut plenè diximus supra l. proxima.

6† Edicto.

m *Vendicatione.*] ut & supra ad exhiben. l.si res.

C *Vm hæreditas.*] CASVS. Decessit paterfamil. iacente hæredi. seruus hæreditarius quasdam res penes Titium deposuit, an futurus hæres pro rebus illis depositis habeat actionem aduersus successores depositarij, quæritur? Dicitur quod sic. Viuianus.

n *Personam domini.*] ut ff.de acquir. rer. dom. l.hæreditas, & in.

ff. Instit. de stipula. seruo. in princ. & de hæred. instit. §. seruus autem alienus. ff. de noua. l. nouatio. 2. in fi.

a *Seruo.*] CASVS. Seruus hæreditarius deposuit: agit hæres postea succedens depositi: vt hic, vt ff. eodem. l. 1. §. idem si seruus. & ff. de act. & obligat. l. qui à seruo.

b *Successeris.*] Hi. n. erant emācipati, vel sui, vel sub conditione potestatiua instituti-alioquin non hęreditati, sed ipsis videtur actio quæsita, secundum quosdā. 1 ADDITIO. Ex hac glos. habes. quod vbi est tuus hæres, ibi nunquam iacet hæreditas: quia existentia sui hæredis inducit continuationem dominij sine aliquo medio: vt ff. de liber. & posthu. l. in suis. Hęc ex Baldo hic.

1 † Depositas.

1 Et benè vt p DD. in l. suis.

2 † al. Septemię Demostheni.

c *Potestis.*] Hoc nisi bona fide eidem seruo alienato, vel manumissio solutum sit: vt ff. eodem. l. quod seruus.

Q*Vid depositum.*] CASVS. Si quis conuenitur directa actione depositi, & suo nomine condemnatur: eo quod rem depositam non reddit, notatur infamia. Viuianus.

d *Suo nomine.*] non hæreditario, tutorio, curatorio, procuratorio: vt ff. de his, qui not. infam. l. furti, §. qui alieno. & l. 1. & l. seruus.

S*I quis.*] CASVS. Si decē penes me deposuisti, & tu mihi teneris in decem, tibi repetenti depositum, an compensationem obijcere possim, quæritur? Dicitur, quod non. & hoc in prima. Si verò rem aliquam penes te deposui. & tu apud me hincinde: quominus depositū repetatur, nulla obstabit compensatio. & hoc in secunda. Si verò rem quam penes te deposui, quo minus mihi restituas, contradixerit aliquis, satisdante me de seruando te indemnem, mihi eam restituere debes. & hoc in tertia.

* Ex hoc verbo, & alijs ęquipollentib. positis in hac lege, dicit Bar. quod actio depositi est de his, quæ requirunt summariā cognitionē: quod intellige, vt ipse etiam declarat quātum ad cognitionē, & ordinē iudicij, nō quantum ad probationem.

¶ Not. primo ex hac lege secundum Bal. hic, quod depositi ad depositum non fit compensatio: tamen benè admittitur reconuentio: non cum defertur liquidum propter non liquidum, sed reseruaretur hoc quod est probandum, quod tene menti secundum eundem.

¶ Not. secundo ibi prima fronte, quia illud quod restituitur, debet de proximo reddi: & dicitur prima facie restitui, facit quod no. in c. debitores, extra de iureiur. Bald.

e *Titulum.*] Aliàs ponitur titulus pro causa quo dominium, vel possessio transfertur, siue de vsucapione quæramus, vel de publiciana, vel de petitione hæreditatis, quæ non datur contra titulo possidentem, vt infra in quibus caus. long. temp. præscript. l. hæreditatem. sed hic pro detentatione ponitur, & ideò non impediret petitionem hæreditatis, vt ff. de petitio. hæred. l. & non tantum.

f *Compensationem.*] in toto.

g *Deductionem.*] in partem.

h *Exceptionem.*] hoc ad vtrumque refertur: & ad hoc supra de compensat. l. fin. & Instit. de act. §. in bonæ fidei. & ff. ad exhiben. l. 3. §. idem. Sed nonne saltem propter impensas habet retentionem? R. sic. sicut in commodato: vt ff. commoda. l. in reb. §. fin. & ff. de acqui. poss. l. si quis rem. sed Io. contra per literam istam.

i *Opponat.*] nec spoliatio opponi potest in deposito secundum quosdam. Alij contra: extra de ordine cog. c. 2. & ibi de hoc in gl. hic patet simile ad legem istam. extra etiam de deposito. c. bona fides, circa finem.

k *Cum.*] pro quādo. Si autē pro quia poneretur, mala esset causa, vel ratio.

l *Non concessa.*] à iure, vel sine permissu dominij, ipse enim permittere pōt, vt ff. eo. l. 1. §. si conueniatur. redditur ergo cuilibet ēt prædoni: vt ff. eo. l. 1. §. si prædo. nisi apud dominum deposuit non dñs, vt ff. eo. l. bona fides, §. fi.

m *Ad perfidiam.*] vt & ff. eo. l. 1. §. est aūt. & §. quod autem. & de pac. l. iurisgentiū. §. sine autem.

n *Ab vtraque*] cum duobus idem priuilegium datur: vterque suum contra alium exercet, vt hic, & ff. ex qui. cau. ma. l. fin.

o *Qui primus.*] vt ff. de iudi. l. qui prior.

p *Quod si inscriptis.*] idem si sine scriptis, vt puto, vt argu. s. de pet. hær. l. fi.

q *Vel fraudem.*] depositarij.

r *Affirmauerit.*] depositarius.

s *Præstita.*] Depositario deponente, & cum fideiussoribus, vt recitatur in Auth. eo. in fi. collat. 6. Sed cum non fuerat litem contestatus denuncians, non videtur danda cautio, vt ff. si cui plus quàm per legem Falcid. hæc autem s. respon. & §. hæc cautio. Sed forte speciale est in depositario, qui recipit gratia deponentis tantum, vt ei caueatur ante litem contestatam. Vel melius dic, nec ibi caueri tantum post litem contestatam, imò post controuersiam: sed controuersia etiam ante litem contestatam facta caueatur, vt in eodem titulo l. 3. §. si legatarius. Sed ad quid fiet hæc cautio, cum ille qui denunciauit, nullam habeat actionem de iure, ergo non videtur interponi debere, vt ff. de procurat. l. non cogendum, §. fina. & ff. vt in poss. leg. l. si is a quo, §. diuus? Respond. poterit vel iniustè conueniri vel vinci, vel saltem faciet expensas. Vel dic etiam caueri, vt probet sibi restitutum depositum. sic & ff. de rei vend. l. is à quo. & de pet. hæred. l. penult. Item videtur, quod de iure

---

reditario seruo [a] priusquam patri vestro successeritis, [b] res commodatas [1] † secundū bonam fidem ab eius, qui suscepit, successoribus apud rectorem prouinciæ petere potestis. [c]

Condemnatus in actione depositi directa, quia non restituebat rem, efficitur infamis. h. d. Pau. de Cast.

Ijdē AA. & CC. Septimę. [2] †

LEX X.

QVi depositum non restituit, suo nomine [d] conuentus, & condemnatus, ad eius restitutionem cum infamiæ periculo vrgetur.

Depositarius sine dilatione compellendus est ad restitutionem: nec potest obiicere compensationem, vel dicere sibi in contrarium factam protestationem. h. d. coniuncta auth. hic posita. Bal. quæ lex est singularis.

Imper. Iustinianus A. Demostheni P. P.

LEX XI.

SI quis, vel pecunias, vel res quasdam per depositionis acceperit titulū, [e] eas volenti ei qui deposuit reddere illico * modis omnibus compellatur: nullamq; compensationem, [f] vel deductionem, [g] vel doli exceptionē [h] opponat, [i] quasi & ipse quasdam contra eum, qui deposuit actiones personales, vel in rem, vel hypothecariā [3] † prætendens: cum [k] non sub hoc modo depositum acceperit, vt non concessa [l] ei retentio generetur, & [4] † cōtractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam [m] retrahatur. *

¶ Sed & si ex vtraque parte aliquid fuerit depositū: nec in hoc casu compensationis præpeditio oriatur, sed depositæ quidem res, vel pecuniæ ab vtraque [n] parte quàm celerrimè sine aliquo obstaculo restituantur; ei, videlicet, primum qui primus [o] hoc voluerit: & posteà legitimæ actiones integrę quoque ei reseruentur. [5] † Quod obtinere (sicut iam dictum est) oportet & si ex vna parte depositio celebrata est, ex altera autem compensatio fuerit opposita: vt integra omni legitima ratione [6] † seruata, depositæ res, vel pecuniæ prima fronte restituantur. Quòd si in scriptis [p] attestatio non per dolum, vel fraudem [q] fuerit ei, qui depositum suscepit, [7] † ab alio transmissa, vt minimè depositum [8] † restituat, hocq; per iusiurandū affirmauerit: [r] liceat ei, qui deposuit, sub defensionis cautela idonea præstita, [s] res depositas [9] † quàm ocyssimè recuperare. Lecta à quarto milliario [10] in nouo palatio Iustiniani.

3 † Hypothecarias. Depositarius, an propter impēsas habeat retētionē.

4 † Ne.

* Id etiam locum habere in deposito cōfessato, ostēdit Rolan. à Val. 1. cons. 17. nu. 2. 3. & seq. quod omnino vide.

5 † Seruentur.

6 † Actione.

7 † Accepit.

8 † Acceptum.

9 † al. Deposita quā tocyus.

10 † al. Recitata Septimillia rio in nouo consistorio palatij Iusti.

iure communi debeat teneri, vt ff. de eden. l. quædam, §. is autem. Respond. hic restituit ei, à quo causam habuit, & ideò non est in culpa: hodie autem non præstaretur huiusmodi cautio, nec curantur huiusmodi interdictiones per authent. quam lege hic, sed iam, &c.

Sed iam.] CASVS. In lege codicis dictum est, quod non potest interdici restitutio depositi, sed debet depositum restitui: & posteà eum q deposuit, poterit is, apud quem depositum erat, conuenire quandocumque voluerit: & si contradicat, & ille qui deposuit damnum aliqđ patiatur, contradicēs damnum debet reficere: imò ad tertiam, & ad centesimas vsuras tenebitur, & pœnam eandem sustinebit, qui interdixerit colono, ne pensionem soluat: & magistratui ne ministret ex publico ministrātib. debitas præbendas: quæ panes ciuiles appellātur in corpore.

a *Cautum.*] per authen. in eodem titu. §. 1. coll. 6.

b *Extrinsecus.*] Ex hoc videtur corrigi, quod est ff. de rei vēdicatione. l. officium. & ff. eodem. l. bona fides. vbi dicit dominum admitti ad vendicandum. Sol. dicūt quidam hic extrinsecus, id est, præter rei dominum, vel eum qui habeat ius in re. Sed Io. dicit denunciationem simplicē non admitti, vt hic: sed si vendicare vult, iudicio potest. Dic ergo extrinsecus, id est, præter deponentem.

c *Qua subsecuta.*] id est restitutione, sed certe, & ea non subsecuta, cum ciuiliter & naturaliter possideat deponens: vt ff. eod. l. licet, §. rei.

d *Damnum.*] quodcūque fortuiti casus.

e *Præstabitur.*] à denunciatore: scilicet, deponenti, vt in cor. §. nemini.

f *Vsurarum.*] si est in pecunia, vel auro depositum: & idem si in speciebus: nam æstimantur, & æstimationis datur vsura deponenti: vt in corp. §. primo. sic & sup. de vsur. l. oleo.

g *Vel publicæ personæ.*] i. magistratui, Instit. de Attil. tut. §. pen. ne soluant alicui præbendam, quam ex publico deberet habere: vt in corp. §. huic autem.

IN AVTH.

¶ De deposito, & denunciationibus inquilinorum, §. 1. colla. 5. constit. fin.

Tertia persona veniens ex transuerso, non potest extra iudicium prohibere, ne reddatur depositum, vel ne inquilinus reddat pensionem domino, vel ne præbenda, vel salarium præstetur ei cui debetur. hoc dicit Bald. Vel sic: Hodie nulla persona veniens ex transuerso, potest extraiudicialiter interdicere depositi restitutionem: nec vt inquilinus domino debitam non soluat pensionem: nec vt præbenda, seu salarium de publico non saluatur ei, cui debetur. Salyc.

Sed iam cautum [a] est, ne quis extrinsecus, [b] depositario interdicat depositi restitutionem: qua subsecuta, [c] depositor possidens pulsari poterit ab eo qui interdixit.

¶ Si contra factum fuerit, damnum [d] quodcumque acciderit ei, qui vim passus est, præstabitur [e] ab eo, qui interdixit: necnō & tertia centesimæ vsurarum [f] nomine, ex quo facta est huiusmodi contestatio.

¶ Quibus pœnis subiacet qui vel inquilino dationem pensionum, vel publicæ personæ [g] panis interdicit administrationem.

Ista est notabilis lex, & hoc dicit: Si vnus ex hæredibus deponentis recipit solummodo portionem, quæ sibi contingit: quicquid postea contra debitorem accidat, cohæredibus non tenetur. h. d. Bal. & Salyc.

Superuacuam.] CASVS. Si rem tuam penes me deposuisti, & decessisti hæredibus relictis: & vnus egerit depositi aduersus me: & partem suam consecutus est: & alij agere ex negligentia supersederint: si posteà factus fuero non soluendo: an cohæredes aduersus cohæredem, qui partem suam consecutus est, habeant regressum, vt partem illam cōicet, quæritur? Resp. quod non.

Idem A. Ioanni P.P. LEX XII.

Superuacuam veterū differentiam de medio tollentes, si quis certum pōdus auri, vel cōfecti [h] vel in massa [1] † constituti deposuerit, & plures scripserit hæredes, & vnus ex his contingentē sibi portionem à depositario acceperit, alter supersederit, vel aliàs [2] † fortuito casu impeditus hoc facere non potuerit, & postea depositarius in aduersam inciderit fortunam, [i] vel sine dolo depositum perdiderit: sancimus, nō esse cohæredi eius licentiam venire contra cohæredem suum, & ex eius parte auellere, quod ipse ex sua parte cōsequi minimè potuit, quasi eo, quod cohæres accepit, cōi constituto: cum [3] † si certæ pecuniæ depositæ fuerint, & suam partem vnus ex cohæredibus acceperit, [4] † nemini veniat in dubium bene eū accepisse partem suam, & non debere aliam partem attingere. Nobis etenim nō videtur esse homo obnoxius, [k] neque in massa, neq; in specie, [l] neq; in pecunia numerata, q suam partē suscepit: ne industria pœnas desidiæ soluat. [m] Si.n. & alius hæres tpa opportuna, quemadmodum cohæres eius, obseruasset: & suum vterque reciperet, & sequentib. altercationib. minimè locus relinqueretur. [5]

h *Confecti.*] scilicet in speciem, aut quantitatem.

i *Fortunam.*] vt quia factus est nō soluēdo dolo & lata culpa.

k *Obnoxius.*] s. cohæres, repete cohæredi negligenti.

l *Neque in specie.*] diuisibili, cū dicat suā partem accepisse: vel accepit æstimationē partis. Si autem decē (homines puta) essent depositi: nec qn que possent vni restitui, cum in quolibet medietas remansit. Sed secus in quantitatibus: vt ff. de sol. l. cum Stichus, & Pāphilus. & ff. eod. l. 1. §. si pecunia. & per hoc est: quia si quis rogatur restituere hæreditatem, retenta certa quātitate illam totam retinet de portione sua: sed si rogetur restituere retēto prędio, alia portio prædij à cohęrede, q dominium habet, accipitur: vt ff. ad Trebellianum, l. deducta §. nummis acceptis. & de leg. 2. l. cum pater, in princ.

m *Soluat.*] sic J. de allu. & palu. l. fi. & ff. de negot. gest. l. si ex duob. & ff. de bonis auctor. iud. possiden. l. non expediens, §. 1. & ff. de condi. indeb. l. tutores. & ff. famil. ercisciū. l. hæredes, §. item scribit. & l. Lucius. Sed ɔ in contr. idem Labeo, in prin. Solu. hic alij poterat imputari culpa: ibi non. licet enim in q̄stione ponatur quando fuit, & quando nō fuit in culpa: in responsione tamen ponit tantum, quando fuit in culpa. Item cōtra ff. pro soc. l. verum, §. si cum tres. vbi vnus de tribus socijs, quod exigit ab alio, cōmunicat cum tertio. Solu. speciale ibi: quia fraternitatem habet societas: vt in ca. l. in princip.

Hęreditatem rogatus restituere, retenta quātitate, vel pdio, q d retinebit.

1 † Massam.

2 † Alio modo.

3 † Vbi.

4 † al. accepit.

1 Quia licitum est cuilibet p commodo suo vigilare. & concord. glos. super verbo, circūuentus. in me. in ca. cum olim. ext. de sen. & re iud.

5 † al. relinquebantur.

TITVLVS XXXV.

Mandati, vel contra.

Procurator pecuniā versam in vtilitatem domini, repetit per actionem mādati. de salario autem prætoris est notio. h. d. Bald.

MANDATI, VEL CONTRA.

Exposuimus sup. de contractibus, qui re contrahuntur: vt de deposito, & pignore, & indebito, & mutuo, & cōmodato.

Nunc

Nunc videamus de 5ctibus, in quibus solo consensu nascitur obligatio. Et quia inter eos excellentior est contractus mãdati (trahit.n. originem ex officio & amicitia) ideo prius videndũ est de mandato. Videndum quod sit mandatũ, & vnde dicatur mandatũ, qualiter contrahatur, & inter quas personas, & in quib. reb. & quot modis, & qñ nascatur actio mãdati directa vel cõtraria, & qñ competant & inquantum, & quales sint. Azon.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Leonidæ.

LEX PRIMA.

ADuersus eum, cuius negotia gesta [a] sunt, de pecunia, quam de proprijs opibus, [b] vel ab alijs mutuo acceptam [c] erogasti, mandati actione pro sorte, & vsuris [d] potes experiri.

¶ De salario [e] autem quod promisit, apud præsidem prouinciæ cognitio præbebit. [f]

Actio mandati cõpetit ad pecuniam solutam à mandatario, & ad pignora persequẽda. Bald. Vel sic. Fideiussori pro pecunia ab eo soluta, à principali recuperanda, & pro pignoribus consequendis, competit actio mandati, hoc dicit, Sal.

Ijdem AA. Marcello. [1] †

LEX II.

CVm ex causa fideiussionis pecuniam patrem [g] tuum exoluisse proponas, habes mandati actionem, qua non solum pecuniam, [h] sed etiam pignora [i] in obligationem [2] † deducta potes consequi.

Mandati. vel alias de mandato.

ADuersus. CASVS. Si mandato tuo negotia tua gessi, & aliqua impendi, vel pecuniam mutuo accepi, vt in ea impenderem, non solum sortem, sed et illas vsuras actione mãdati consequi potero, & salarium quod mihi promisisti mihi restitui prouidebit iudex Viuian.

a *Gesta sunt.* cum mandato.

b *Opibus.* quas fœnerare consueueras, vt ff. de vsur. leg. qui se misses, §. fi.

c Acceptam. sub vsuris.

d *De vsuris.* etiam sine mora, ut ff. eod. l. si uero non remunerandi, §. si mihi.

e *Salario.* certo & promisso animo remunerandi laborem vt ff. eo. l. si remunerãdi, in princ.

f *Prabebitur.* vtrum fuerit licitum uel nõ, certum vel incertum Et ut plene uideas, aut est incertum, & non valet: vt infra eodem tit. l. salarium & ff. eodem l. qui mutuam. §. salarium. [1] ut certum, & tunc aut erat alias facturus, & tunc pro eo incontinenti promisso agitur mandati contraria informata, ut hic. ex interuallo, tunc agitur extraordinaria, vt ff. eodem, lege, salarium. Si autem non erat alias facturus, aut tale factum consueuit locari, & tunc est locatio, vt ff. eodem leg. prima, aut non, & tunc est contractus innominatus, & agitur præscriptis verbis, ut ff. de præscriptio. ver. l. naturalis, §. aut cum do. & hoc quando est licitum. Si autem mediam, vel quotam partem litis pasciscatur, tunc nõ valet, & punitur, ut ff eodem lege, salarium, & l. si remunerandi, §. maturus, & supra de postula. leg. si qui. Sed quæro an hoc salarium procuratoris possit excedere centum aureos, ut dicitur de aduocatis? Respond. non, nam aduocati procuratores dici possunt, ut ff. de var. cog. l. 1. §. aduocatos, & §. licita.

1 † Marcellino.

2 † al. obligatione.

1 Hoc intelligas verum, ut cõpetat procuratori actio ex promissione, iudex tñ ex suo officio constituet ei salariũ sm meritum eiusdem, vt dicit Sali. Salariũ procuratoris an possit excedere centum aureos.

CVm ex causa. CASVS. Si pater tuus apud creditorem pro me fideiussit, pignora obligauit, & pecuniam soluit, & decessit, habebis tu aduersus me mandati actioné, per quam non solum pecuniam, sed pignus consequi poteris, Viuianus.

g. *Patrem.* Item idem si tu hæres eius solueris, ut ff. eodem, leg. hæredem.

h *Pecuniam.* & usuras.

i *Pignora.* puta res patris tui creditori ab ipso patre obligatas debitore mandante: ut ff. com. lege, si vt certo, §. plane si ego; vel secundum alios, à debitore obligata, patre tuo ad hoc ei commodante, & hoc casu agitur commodati, ut ff. commo. l. si ut certo, §. nunc videndum. in princ. vnde lite contestata in actione mandati pro pecunia uidetur & super commodato actio contestata, ut inf. de anna. exceptio. l. fina. Vel tertio dic, res debitoris fuisse obligatas creditori, nam non cogeris creditori [illegible] uere: nisi tibi cesserit hypothecariam contra debitorem: ut ff de fideiuss. l. 1. & iure exceptionis consequeris pignora. Vel quarto debitor obligauit patri tuo pro fideiussione quædam pignora, q̃ consequeris hypothecaria à debitore. Et secundum hos tres intellectus hæc dictio, qua, facit simplicem relationem, cum nõ mandati, sed alio auxilio pignora petantur, vt & infra de iniur. l. dominum. Vel dic quinto, quòd cũ fideiussit illius debitoris mandato, incontinenti quædam pa. tri tuo debitor pro fideiussione obligauit, ex quo pacto & hypothecaria & pscriptis uerbis actio nascitur, & mandati actio informatur, ut ff. de pac. l. iurisgentium, §. quinimo, inf. de pac. inter empt. & vend. l. 2.

Mandatum actionũ nõ excludit mandantem re integra ab agendo, hoc dicit, Bal. Vel sic. Mandans alteri actiones, potest hoc non obstãte re integra experiri, hoc dicit Pau. de Cast.

Ijdem AA. Germano.

LEX III.

SI pater tuus [k] tibi tui [3] † iuris [l] constitutionem aduersus debitores suos mandauit, [m] potuit & ipse præsens aduersus eos, re integra, [n] experiri. Si quid itaque ab eo apud iudicem [4] † actum est, rescindi id nulla ratio patitur.

3 † Sui.

4 † Præsidem.

Procurator repetit, sumptus litis, etiã si in causa succubuerit, h d. Bal.

Imp. Alex. A. Vulnerato.

LEX IIII.

ETiam si contrariam sententiam reportauerunt, [o] qui te ad exercendas causas appellationis procuratorem constituerunt, si tamen nihil culpa tua factum est, [*] sumptus quos in lite probabili ratione feceras, contraria mandati [p] actione petere potes.

SI pater tuus. CASVS. Pater filio suo emancipato mãdauit, ut aduersus debitores experiretur, nunquid si pater præsens ueneri, experiri possit, quæritur? Dicitur quod sic, re integra: alioquin nõ & quod per patrem actum est, non rescindetur, Viuianus.

* Allegãt ad hoc suf ficit bone oratori nihil omittere de his q̃ ad causam pertinent, & si non uincat.

k *Si pater tuus.* si, idest quamuis.

l *Tui iuris.* idest tui iuris.

m *Mandauit* Ad exercitium tantum.

n *Re integra.* ut ff. eod. l. si uero non remunerandi, §. si mãdauero exigendam, & institu. manda. §. penult. lite uero cõtestata, non potest, nisi interueniat aliquid horum per quod repelluntur procuratores, ut ff. de procurat. l. post litem, cum 6. ll. seq. & supra de proc. l. procuratoribus. Sed quid si faceret hunc filium procuratorem in rem suam? Tunc dic, ut inf. de nouat. l. 3.

Procurator succũbẽs an possit sũptus repetere.

ETiam. CASVS. Duo habentes controuersiam cum Titio, egerunt & succubuerunt, appellauerunt, & in causa appellationis procuratorem constituerunt, & procurator in causa appellationis sine culpa sua succubuit, an sumptus, quos fecit rationabiliter, consequi possit, quæritur? Respondetur, quod sic, contrario iudicio mandati. Viuianus.

o *Reportauerunt.* Dominus ergo uidetur damnatus, secundum M. Ioan. contra, ut dices infra de senten. & interloc. l. 1. & quod dicit, reportauerunt, quia tu procurator fuisti damnatus.

p *Mandati.* Fuit ergo procurator cum mandato, sicque repetit sumptus, ut hic, & ff. eod. l. qui mutuam, § fi. & infra eodem, l. si contra licitum, in fin. 2 secus si sine mandato defendisset, nam tunc demum si obtineret, repetit sumptus, non

2 Cõco. gl. 2. in med. in c. cũ extra de procurat.

non aliis, quasi non vtiliter gesserit, ff. iudica. solui. l. iam tamen, §. in hac, ij. quæ est contra. Sed si hic procurator sua culpa damnificauit dominum in viginti, & suis sumptibus meliorauit in decem, an hæc decem repetet vel compenset? Videtur quòd non: vt ff. de negotijs gest. l. siue hæreditaria & de leg. 2. l. si modo nulla.

SI maritus. CASVS. Maritus tuæ sororis gessit tua negotia, ut procurator, mandasti ei, vt peteret bonorum possessionem tibi debitam non petijt, & amisisti, an aduersus eum experiri possis, quæritur? Dicitur quòd sic, sed qua actio, nō aperit. tu dic mandati ad interesse, Viuianus.

a *Congrediendum est.* Actione mandati ad interesse, vt ff. mand. l. si procuratorem, §. mandati. Erat autem dubitatio, quia sicut hæreditas non potest adiri per procuratorem, vt ff. de acqu. hære. l. Paulus. sic videbatur in bonorum possessione sed est contra, quia hæc petitur per procuratorem, vt hic, & ff. de bono. poss. l. 3. §. acquirere.

Hæreditas per procuratorem adiri non pōt.

b *Mandasse.* Specialiter vt dicunt argu. ff. de min. l. illud §. si talis, & sic est in iussu, vt ff. de acqui. hære. l. si quis mihi, §. si verum. Sed cōtra puto. nam cum à gesto re sine mandato petita possint haberi rata, ut ff. ad Trebe. l. seruo inuito. circa princip. & de bonorum possess. l. 3. §. acquirere & rem ratam haberi, l. bonorum multo magis per procuratorem generaliter peti potest.

2 †al. Aurelio.

SI fideiussor. CASVS. Si pro me præsente, & patiente fideiussisti, licet nō mandaui, vt fideiuberes, & soluisti, habebis aduersus me mandati act. vt tibi indēnitatem præstem. Viuianus.

3 †Auctor.

4 †Tradidisti.

c *Patiente.* Est ergo tacitum mandatum & expressum, & ex vtroque datur actio mandati, ut hic & ff. eod. l. si remunerandi, §. si passus, & l. qui patitur, ff. de reg. iur. l. semper qui. & repetit nisi cōtradixerit, uel animo donandi fideiuberet, uel in rem suam, vel in turpem rem, uel contra bonos mores, ut ff. eo. l. si remunerandi, §. si passus, & l. si vero non re. §. si adolescens, & l. si pro te.

SI literas. CASVS. Mandaui tibi per epistolam, ut mutuares Titio 10. & mutuasti, tam me, quam Titium habebis obligatum. vnde contra mandantem habes actionem mandati, & contra accipientem certi condictio. ex mutuo. Viuianus.

d *Si literas.* Publicas vel priuatas, quibus mandauit, ut crederes ei pecuniam. non ut commendatum eum haberes, vt ff. eo. l. si vero, §. cum quidam, & sup. quod cum eo. l. vlt.

Procurator, qui neglecto mandato bonorum possessionē non petiit, tenetur domino, hoc dicit. Bald.

Idem A. Guliano.[1]†

LEX V.

SI maritus sororis tuæ tibi procurans, petere bonorū possessionem noluerit, cū ipso tibi congrediendum[a] est: quam querelam ita cum effectu habes, si mandasse,[b] te vt peteretur bonorum possessio eumque neglexisse arguas.

Qui patitur pro alio fideiubere, videtur mandare hoc dicit, Bal. & Sal.

Imp. Gordianus. A. Sosibio.

LEX VI.

SI fideiussor pro reo patiēte[c] fidem suam adstrinxerint, mandati cum eo post exolutam pecuniam vel factā condemnationem, potest actionem exercere.

Mutuans ex mandato alterius, obligat sibi recipientē tanquam principalem ex eo contractu: & mandantem tā quam accessorium per actionem mandati. h. d. Bal.

Idem A. Aureliano.[2]†

LEX VII.

SI literas[d] eius secutus, qui pecuniæ actor[3] fuerat ei, qui tibi literas tradidit, pecunias credidisti,[4]† tam condictio aduersus[e] eum, qui à te mutuam sumpsit pecuniam, quam aduersus eum, cuius mandatum secutus es, mandati actio[f] tibi competit.

Ex mandato patris competit actio contra hæredem, hoc dicit Bal. Vel sic: Mutuās seruis ad mandatum domini, habet vtrumque obligatum actione mandati, & hypothecaria potest etiam pignora persequi, hoc dicit Sal.

Impp. Valerian. & Galien. AA. & Valerian. Cæs. Lucio.

LEX VIII.

SI tibi pupillorum pater, vt pecuniam in rem suam seruis eius crederes, mandauit, & in hanc rem æquè ipso præcipiente pignora sunt obligata,[g] & mandati actione pupillos[h] post mortem patris conuenire, & exequi ius obligationis pignorum[i] pōt, si in solutione cessabitur.

Procurator, qui dominum læsit in causa etiam in minimo articulo, tenetur domino, hoc dicit.

Impp Dioclet. & Maximia. AA.[5]† Marcello.

LEX IX.

CVm per procuratorem causam tuam læsam[k] esse dicas, mandati actio aduersus eum tibi competit.

Hæc est solennis lex. Fideiussor ante solutionem non agat mandati, nisi sit condemnatus, vel nisi debitor bona dilapidet, ita quod verisimiliter periculum sit in mora: vel nisi sit conuētum inter reum, & ipsum quod possit agere quandocunque; hoc primo. Fideiussor iniustè condemnatus appellatione non vsus, nō regreditur contra reum, hoc dicit notanter secundum Bal. & Salic.

e *Aduersus eum.* Si non potest satisfacere accipiens. & dent cedi actiones huic mandanti ꝯ accipientem, vt ff. de fideiussorib. l. si mandato, & ff. eo. l. si quis alicui, §. fi. Et distingue hic breuiter, quia aut dirigitur mandatum ad creditorem vt pecuniā mutuet procuratori, & sic loquitur hic, aut procuratori mittitur, & tunc tenetur dominus vtili institoria: vt supra de exercito. l. si mutuam, aut fuit nuncius, & tunc certi condictio contra dominum datur, & supra quod cum eo. l. si ex contractu. Et de his plene dixi supra si certum pet. l. cum qui.

f *Actio.* Contraria.

SI tibi. CASVS. Si mandato meo seruo pecuniam credisti & decessi filijs relictis impuberibus an aduersus pupillos mandati habeas act. quæritur? Respond. quòd sic, tam ad pecuniam, quam ad pignora. Viuia.

5 †Al. & CC.

g *Obligata.* A seruis.

h *Pupillos.* Non. n. eo minus ex contractu patris tenentur quod pupilli sunt, vt hic, & supra de non num. pecun. l. si intra, & de hær. act. l. sub prætextu. Item no. mandat. mandauerat enim dñs in sua re, vt dicit, secus si in peculiari. quia tunc daretur quod iussu, ut ff. quod iussu, l. 1. & supra quod cum eo. l. si mandator, posset dici vtrāque simul competere cum dirigitur ad extraneum, non ad filium, uel ad seruum.

i *Pignorum.* Per hypothecariam. Accur.

CVm per procuratorem. CASVS. Si procurator meus cū aduersario meo collusit patiendo se superari, vel non appellauit, cum potuerit, an aduersus eum habeam mandati act. quæritur? Dicitur quod sic. Viuia.

k *Læsam* ut quia collusit cum aduersario, vt ff. e. l. si procuratorē. in prin. vel si non appellauit, supra de proc. l. inuitus, vel aliud qđ dolo vel culpa fecit, ut sup. de proc. l. si pc.

SI pro ea.] CASVS. Si pro Titia fideiussisti, vel mandasti, vt sibi pecunia mutuaretur: an antequam pro ea soluas, possis agere aduersus eam, quæritur? Dicitur, quod non; nisi condemnatus fueris, vel nisi hoc conuenit, vel nisi Titia incepisset dilapidare bona sua. & hoc in prima. Si verò tu pro ea fideiussor, vel mandator extitisti: & conuentus except. habēs eam non opposuisti, aut condemnatus nō appellasti: an mandati si quid pro ea soluisti, agere possis, quæritur? Dicitur, quòd non. & hoc in secunda.

Ijdem AA. Papio.
LEX X.

SI pro ea, [1] † contra quam supplicas, fideiussor, seu mādator intercessisti, & neq; condemnatus es, neque bona [2] † eam dilapidare posteà cępisse [a] comprobare possis, vt ibi iustā metuendi causā [b] præbeat, neque ab initio ita te [3] † obligationē suscepisse, [c] vt eā possis & ante solutionem conuenire: nulla iuris ratione antequam satis creditori pro ea feceris, [d] eam ad solutionem vrgeri certū est. Fideiussorē [e] verò seu mandatorem exceptione munitum, [f] & iniuria [g] iudicis damnatū, & appellatione [h] cōtra bonam fidem minimè vsum, non posse mandati agere, manifestum est.

Procurator tenetur de culpabiliter gestis, & culpabiliter non gestis. h. d. Bald. Vel sic: Procurator tenetur de gestis & gerēdis per eum susceptis: & de dolo & lata culpa. h. d. Salyc.

Ijdem AA. Caio.
LEX XI.

PRocuratorem non tantū pro ijs quæ gessit, sed etiam pro ijs, quæ gerenda suscepit, [i] & tàm propter exactam ex mandato pecuniam, quàm non exactam, [k] tàm dolum, quàm culpam, sumptuum [l] ratione bona fide habita, præstare necesse est. [4] †

Contra tenorem mandati non valet, quod procurator facit. h. d. Bald. Vel sic: Procurator non seruato mandato, non præiudicat domino. h. d. Salyc.

Ijdem AA. Firmo.
LEX XII.

CVm [5] † mandati negotij contractum certam accepisse legem asseueres, eam integram secundum bonam fidem custodiri conuenit. Vnde si contra [m] mandati tenorem [n] procurator tuus ad te pertinentem fundum vendidit, nec venditionem posteà ratam habuisti: dominium tibi auferri [6] † non potuit. [o]

Procurator tenetur etiam de leuissima culpa. h. d. Bald. Vel sic: Procurator de dolo & omni culpa tenetur, non de casu fortuito. h. d. Salyc.

1 † Cōcor. cum hac l. c. fi. cum glo. 1. ext. de fideiuss.

2 † Sua.

3 † Se.

Fideiussor an possit agere antequam soluat.

a Cœpisse.] aliud si iam tempore fideiussionis cœperat dilapidare vt ff. vt in pos. leg. l. si is à quo. & l. planè. & ff. de vaca. mu. l. pen. §. vlt.

b Causam.] quia homines dicunt, quod malè fecit facta sua, vt & dicemus infrà de collat. auth. quod locum. & j. de iu. dot. vbi & ff. solu. matr. l. si constante.

c Suscepisse.] quod facere potuisti speciali pacto.

d Feceris.] nota non posse fideiussorem agere antequam soluat, sed fallit in quatuor casibus, si dilapidare bona sua debitor cœperit. Item si condemnatus fuerit. Item si hoc conuenit, & hi tres sunt hic: quartus est si diu stetit in obligatione, quod quantū sit diu, iudex arbitratur, vt ff. eod. l. Lucius. alias autem non: sed secus in eo, qui animo nouandi intercessit, qui statim agit, vt ff. eod. l. si mandato meo, §. si iudicio, quæ est contra. Et est ratio, quia iam liberauit eum, ac si soluisset, vt ff. eod. l. inter. §. si is. Item secus si mandem tibi, vt mihi fundum emas, nam agitur contra me, & antequam soluas, vt suscipiam obligationem: vt ff. eod. l. si mandato meo, 1. respon. & de neg. gest. l. si quis mandato. quæ sunt contra. Sed dic, quod ratio est diuersitatis: quia si fideiussor statim ageret, afficeretur damno debitor, qui modo alium tam commode inuenire non potest, vt poterat tunc: quod esse non debet: vt ff. commo. l. in commodato, §. sicut. Item qui mandatum accepit de fideiubendo, videtur accipere & de soluendo: vt ff. de condict. indeb. l. indebitam pecuniam. atqui de emendo fundo mandatum acceperit, non videtur accipere de soluendo. Item in casu etiam post solutionem non agit: vt si ante diem soluendi soluit, vt ff. eod. l. si mandauero tibi, vt pro me, in princ.

ADDITIO. Videas similem gl. in c. fi. extra de fideiuss. quod cap. sumptum est ex hac l.

e Fideiussorem.] dixit s. fideiussorem damnatum mandati agere posse, quatenus autem hoc verum sit, subiungit.

f Munitum.] sed si res vti non potest, & minus honesta erat, & soluit, agere potest: vt ff. eod. l. idemque, §. pen.

g Iniuria.] ad hoc infra de euict. l. emptor. & ff. de fideiuss. l. exceptione. & ff. de euict. l. si per imprudentiam. Item contra ff. de pub. l. si quis prohibuit, alias incipit, Papinianus, lib. 6. sed ibi ignorabat exceptionē sibi cōpetere: hic sciebat.

h Appellatione.] quam interponere debet ex bona fide: vt sup. de procura. l. inuitus, nisi reo præsenti denunciet, vt appellet, vel nisi propter paupertatem dimittat: vt ff. eod. l. si procuratorem, §. si ignorantes. Et breuiter de his exceptionibus distingue, an sit declinatoria iudicij quam fideiussor omisit, & tunc nihilominus agit mādati: vt ff. eo. l. si fideiussor 1. §. quædam. an sit solutionis dilatoria, vel peremptoria: licet quidam inter eas distinguant: & tunc si ex persona fideiussoris cōpetat, & turpis est, quia impetrauit ius iniquū, vt dicunt quidam: vel aliter erat turpis, & tunc agit nihilominus mandati: vt ff. eo. l. idemque, §. pen. si honesta, quia pactum fideiussori est factum, ne à se, vel à reo petatur: & sic porrigitur ad rem: vt ff. de pact. l. idem, §. 1. non aget: vt ff. eod. idemque §. pen. Nec distinguo sciens, vel ignorans eam omittat: quia in suo facto non probabiliter errat: vt ff. ad Velleian. l. quanquam. Si autē ad reum nō porrigitur, vt Velleiana, vel similis, tunc nihilominus agit: vt ff. eo. l. si fideiussor 1. §. fi. Si aūt ex persona principalis competit; si quidē peremptoria, & sciens eam omittit: non agit mādati. sed ignorans, si quidem ius, nō aget: si factū, aget: vt ff. eod. l. si fideiussor 1. §. nō malè. Si vero dilatoria solutionis, nō aget interim, sed demum adueniente die, vt ff. eo. l. si mandauero tibi 2. in princ. Si autem erat talis exceptio reo competens, qua fideiussor vti non potest, non imputatur fideiussori, etiam si sciens eam omittit, si modo non habuerit facultatem rei commoniendi, &c. vt ff. eod. l. idemque, §. pen. & hoc etiam no. ff. eod. l. si fideiussor 1. §. quædam.

Fideiussor si omisit exceptionem, an sit ei imputandum.

4 † Habeat.

5 † incipit, Si mandati.

6 † Auferre.

PRocuratorem.] CASVS. Ordinaui procuratorem ad exigendam pecuniam a debitore, suscepit mandatum; non solum de gestis, sed etiam de his, quæ omisit gerere, tenetur: tenetur etiam de dolo, & culpa: sed si aliquos sumptus bona fide fecit in administratione, illos poterit repetere.

i Suscepit.] tenetur enim non quia gessit, sed quia gerenda suscepit, vt hic, & ff. eod. l. si remunerandi, §. 1.

k Non exactam.] quia debuit exigere, vt ff. eod. dolus est.

l Sumptuum.] vt & sup. eod. l. etiam. & infra eod. l. si contra licitum, in fi. & ff. eodem. idemq; §. idem Lab. eo. & l. ex mandato.

CVm.] CASVS. Mandaui tibi, vt venderes fundum meum pro centum, vendidisti pro 50. nec ratum habui, nunquid mihi præiudicasti, quo minus eum vendicare possim, quæritur? Dicitur quòd non.

m Contra.] id est, citra sic, sup. de Iudæis. l. cœlicularum.

n Tenorem.] qui erat vt certo pretio venderet: vt ff. eod. l. diligenter. vel vt certæ personæ venderet, vt ff. de contrahen. empt. cum seruo.

o Non potuit.] non ergo nocet domino procurator,

siue pro parte sit falsus, quia excedit mandatum, siue ex toto, vt hic, & ff. de nou. oper. nunc. l. cum procurator, §. fin. & pro emptore. l. qui fundum, §. procurator. & inf. de noua l. non abstulit. & ɜ. de procur. l. si procuratorem. & l. si procurator.

Procurator an teneatur de leuissima culpa.

A *Procuratore.*] CASVS. De dolo, & culpa non casu fortuito, tenetur procurator.

a *Et omnem culpam.*] de dolo, & lata culpa, & leui tenetur secundum omnes, vt hic, & ff. eo. l. si procuratorem, §. dolo. & l. dolus. & ff. de reg. iur. l. contractus. Sed secundum Io. & B. & Azo. etiam de leuissima culpa tenetur, vt hic. nam qui omnem dixit, nihil omisit, sed O. & M. ɜ: vt dices ɜ. eod. l. in re. Nec obst. primæ opinioni, scilicet de leuissima. ff. eod. l. ademque in princ. vbi dicit nihil amplius quã bonam fidem, nã exponit, i. nihil quo sic nec lius, nam nil melius est bona fide. Vel ibi emerat procurator, & omnia fecerat. & sola restabat traditio facienda, in qua sufficit bona fides, quæ sit in traditione. Itẽ nec obstat ff. de reg. iur. l. cõtractus. quia ibi nõ remouet, quin de leuissima teneatur. ADDITIO. Quòd autem procurator teneatur de leuissima culpa, tenet Cyn. hic post Iaco. de Aret. & etiam Dyn. in c. contractus, de regul. iur. lib. 6. & dicunt rationem esse, tacitam assertionem industriæ suscipientis mandatum, cum procurator propter solam industriam eligatur, ergo, &c. vt argument. ff. de ædili. edict. l. si quid venditor.

* Concor. Gl. in c. a. super ver. restituimur, in med. extra de restitu. in integr.

1† alias, & CC.

Ijdem AA. Zosimo.

LEX XIII.

A Procuratore* dolum, & omnem [a] culpam, non etiam improuisum [b] casum præstandum esse, iuris auctoritate manifestè declaratur.

Quod vni soluitur plurium voluntate, omnibus videtur esse solutum. h. d. Bal. Vel sic: Si is, qui mandato alterius rem emit, & illam ei tradidit, pro pretio quod soluit, mandati agitur. h. d. Salyc. Vel sic: Quod vni traditur de mandato alterius, etiam illi traditum videtur. hoc dicit Pau.

Ijdem AA. Hermiano.[1]†

LEX XIV.

SI secundum mandatum Triphonis, & Felicis equos tua pecunia [c] comparatos, vel in solutum à proprio [d] debitore tibi traditos, vni de his vtriusque voluntate dedisti: ad parẽdum placitis, [e] eos mandati iudicio conuentos bona fides vrget.

Ista lex licet sit breuis, habet tamen materiam opulentam: & quia breuis est, seipsam summat. Bald.

Ijdem AA. Precutio.[2]†

LEX XV.

MAndatũ re integra domini morte finitur. [f]

Si mandatum non impletur, ad interesse agitur. h. d. Bald. & Salyc.

Ijdem AA.[3]† Vranio.

LEX XVI.

AD comparandas merces data pecunia, qui mandatum suscepit, fide rupta, [g] quanti interest [h] mandatoris, tenetur.

Ijdem AA.[4]† Gorgonio.

LEX XVII.

SAlariũ incerta[i] [5] † pollicitatione promissum peti [k] non potest.

Licet contractus principalis sit stricti iuris: accessorius tamen potest esse bonæ fidei, & veniunt vsuræ. Bal. Vel sic: Mandator ab eo pro quo intercessit, non tantum quod soluit, repetit: sed etiã vsuras ex mora. h. d. Salyce. Vel sic: Qui mandat aliquid mutuari, si soluit mandatario, repetit ab eo, cui mutuũ est factum, pro quo videtur mandator intercessisse. Pau. de Cast.

Item nõ re integra: alias enim secus: vt ff. de insti. l. si quis mancipijs, §. eius. & ff. de arb. l. arbiter. Sed quando dicitur res integra? Respond. in causis ante litis contestationem: vt ff. de iurisd. omn. iudi. l. & quia. in negotijs autem potest quæri, an inceperit aliquid, vel paramenta fecerit: vt patet ff. de pol. l. 1. §. cepisse. & de cond. ob causam da. l. si pecuniam, in princ. Ex tunc ergo reuocari non potest: ne ei sit suum officium damnosum, vt ff. de pur. l. si seruus communis. §. quod verò. Item licet mandatũ morte finiatur, vt hic dicit, tamen si ignorãs mandatarius eũ mortuum, re adhuc integra aliquid fecerit, potest agere contra hæredem: ne iusta, & probabilis ignorantia cum damno afficiat: vt Inst. eod. §. item si adhuc. & ff. eod. l. inter, circa prin. Item quod hic dicit, est verum, nisi sit tale mandatum, quod suscipiat initiũ a morte testatoris: vt de sepulchro: vt ff. eod. l. si vero, §. fi.

Mandatũ cum finiatur re integra, quã dicitur res integra.

3† alias, & CC. Vaando.

4† alias, & CC.

5† Incerte pollicitationis.

A *D comparandas.* CASVS. Si mandaui tibi, vt ex pecunia mea merces emeres: nec emeris, si pecuniam in vsus tuos cõuertas, quanti mea interest iudicis mandati mihi condemnaberis.

g *Rupta.*] quia carius emit, quam potuerit: vel etiam in suam vtilitatem conuertit.

h *Interest.*] quanti, scilicet tunc agitur interest. nam si nil interest, nil agitur, licet aliquando interfuerit: vt ff. eod. l. si procuratorem, §. mandati. secus in argentario, vbi sufficit semel interfuisse: vt ff. de edendo. l. vbi, §. primo. & similiter secus in eo, qui promisit iudiciũ sisti, ff. si quis cau. l. qui autem, §. fin.

b *Improuisum.*] nisi specialiter conuenit, vt & sup. depo. l. 1. & de pign. act. l. quæ fortuitis. & de neg. gest. l. negotium. & ɜ. commod. l. 1. Vel nisi culpa præcedat casum. vt ff. commo. in reb. & l. si vt certo, §. sed interdum. Item nisi fuerit in mora, vt ff. depo. l. si Asia, §. fin.

S *I secundum.*] CASVS. Titio, & Seio pecunia tua equos comparasti: vel in solutum à debitore tuo accepisti, & alteri eorum de voluntate vtriusque tradidisti, vt tibi restituatur quod nomine equorum à te proficiscebatur, mandati eos habebis obligatos.

c *Tua pecunia.*] comparatos illorum mandato, sic & ff. eo. l. si fundum. & l. qui negotia, §. fin.

d *A proprio.*] scilicet tuo, subaudi.

e *Placitis.*] id est restituatur tibi, quod equorum nomine à te fuit profectum. Sed nonne videntur illi mihi mandare de re mea vendenda eis: & sic non valet: vt infra tit. l. 1. Respond. immo de aliena, vt eam eis acquiram: quod feci, ex quo facto mihi abest.

M *Andatum.*] CASVS. Mandasti mihi, vt fundum tibi emerem: antequam an has donarem decessisti: an expiret mandatum, quæritur? Dicitur, quòd sic.

f *Finitur.*] vt Insti. eod. §. item si adhuc. & ff. de solu. l. fin.

S *Alarium.*] CASVS. Pro expediendis negocijs meis promisi salarium: sed incertum: dicendo sic: remunerabo laborem tuum: nunquid tale salarium peti potest, quæritur? Respond. quòd non.

i *Salarium incertum.*] re & genere. nam si re tantum, valeret: vt promissio equi in genere, secundum Io. Item si dixero, faciam te militem, non est incertum, secundum Io.

k *Peti non potest.*] sed solutum retineri potest, & quod dicit pollicitatione: ideò dicit, quia si esset in stipulatione deductum, (scilicet incertum) forsan posset agi ex stipulatu, secundum Hug. sed Azo dicit, etiam tunc non valere: & de pollicitatione ideo dicit: quia salarium plerumque offertur à domino nulla interrogatione facta: sed subito dicit dominus ita, & ita faciam tibi, & qua actione petatur salarium, vt dixi sup. eod. l. 1.

P *Ost.*] CASVS. Mandasti Titio, vt mutuaret decem Sempronio, soluisti Titio illa decẽ, tam Sempronium, quàm eius hæredes ad sortem, & ad vsuras ex mora actione mandati conuenire poteris.

Test.

Ijdem AA. Tusciano.

LEX XVIII.

POst solutionem [a] à se factam qui dari mutuo mãdauit, ab eo pro quo intercessit, vel successorib. eius, quod solutum est etiam cũ vsuris [b] post moram reddi rectè postulat. [c]

Usuræ vltra licitum modum non possunt deberi, etiã si per stipulationem fuerint promissæ, vel pro eis datum fuerit pignus, hoc dicit, Pau. de Cast.

Ijdem AA. Eugenio.

LEX XIX.

PRetij rerum [d] distractarum, quas venales, præcedente mandato, acceperas vltra licitum vsuras ex stipulatione, vel mora præstare (licet pignora data probẽtur) compelli non potes.

Illicitum salarium non potest peti, nec etiam sumptus, quos in lite improba qui fecit hoc dicit Bald. Vel sic: Ex pacto de quota litis nil potest procurator petere sed si tale pactum non fuit: bene potest petere expensas factas de suo hoc dicit, Pau. de Cast.

Ijdem AA. Epagatho.

LEX XX.

SI contra licitum, litis incertum redemisti, [e] interdictę conuentionis, tibi fidẽ impleri frustra petis. [f] Quod si gratuitum mandatum suscepisti, secundum bonam fidẽ sumptus rectè postulas. [g]

Condemnatus mandati directa, dicitur infamis: quia licet quis in re propria sit moderator & arbiter, non sic in re aliena, hoc dicit, Bal. Vel sic: Condemnatus in actione directa mandati efficitur infamis: ideo consulitur procuratoribus, vt sint diligentes, non negligentes, h.d. Sal.

Imp. Constantinus A. Volusiano PP.

LEX XXI.

IN re mandata [h] non pecuniç solum, [i] cuius est certissimum [k] mandati iudicium verum etiam existimationis [l] periculum est. Nam suæ quidem quisque rei moderator atque arbiter, [m] * non omnia negotia, sed pleraque ex proprio [n] animo facit. Aliena vero negotia exacto [o] officio geruntur: [p] nec quicquam in eorum administratione neglectum, [q] ac declinatum, [r] culpa vacuum est.

Ex paruitate pretii cessio actionum præsumitur simulata, & est inualida, nisi vsque ad concurrentem quantitatem eius pretii numeratio. Fallit in casibus hic expressis & similibus eandem rationẽ habentibus. Si autem cessio non sit facta contemplatione pretii, sed ex mera, & pura li

a *Post solutionem*. Mandator soluit, & conuenit cum cui mutuari mandauit, & eius hæredes, & quod dicit, post solutionem, scilicet non ante, nisi in casibus, vt dixi sup. eo. l. si pro ea.

b *Cum vsuris*. ex mora, vel communi iure debitis, ut in bonæ fidei iudicio: vt ff. eo. l. si uero non re, §. si mihi, & infra eo. l. 1. & inf. proxi. & sup. depo. l. 2. Sed contra ff. eo. l. inter. §. præterea, vbi dicit nihil plus uenire, nisi quod soluit: sed ibi supple nisi rõ vsurarũ emergeat: ut hic.

c *Postulat*. actione mandati.

PRetij rerum. CASVS. Mandaui tibi vt res meas venderes, & stipulatus sum vsuras vltra legitimum modum, puta tres solidos pro libra: & pignus dedisti: & vendidisti res meas: ad pretium mihi teneberis, & ad vsuras legitimas, & pignora vltra legitimum modum vsurarum non tenebuntur. Viuianus.

d *Pretij rerum*. accepisti res vendendas à me, reddes pretium & vsuras legitimas, non vltra, licet in mora fueris vel in stipulationẽ sint deductæ, & licet pignora pro his sint obligata, quia non valet quod sequitur ex eo, vel ob id, vt supra de le. & constit. l. nõ dubium.

SI contra. CASVS. Habebam causam contra Titium ad cẽtum: cõueni tibi dare illorũ 100. 50. vt esses procurator meus in causa, fuisti, an iudicio mandati agere possis ad 50. quæritur? Dr, quod nõ. & hoc in prima. Si vero mandatũ gratuitum suscepisti & impendisti, repetes. Viuia.

Procurator paciscens de quota litis an possit petereque utiliter expendit.

* Pactum de quota litis dr, si ue paciscatur de dimidia siue de certa quantitate in euenturum victoriæ, qa per hoc inducit ad calũniosè litigandũ secundum Pau. Cast.

e *Redemisti*. partem dimidiam litis paciscendo secundum quosdam, vel quantamcunque quotam, ut diximus supra de postul. l. si qui. redemisti dico, modica pecunia data uel nulla. sed ideo quia procurabas eius causam, fecisti tibi conueniri. Et no. contra licitum nec enim licet procuratori uel aduocato, ut sup. de proc. l. litem & ff. eod. l. si remunerandi, §. fi. ff. de pac. l. sumptus.

f *Frustra petis*. Quid autem si de tuo impendisti: & utiliter? Resp. nihil reperis ex pacto de quota parte litis facto pro expensis, uel actione mandati informata, licet in continenti fuerit pactum factum de quo tota litis, * quia illicitum pactum non informauit, nec etiam officio iudicis, quod super illicitis non est implorandum, nec actione negotiorum gestorum, & hoc probatur ex eo quod subijcit, quod si gratuitum, &c. Quidam tamen dicunt contra, nam dant ei negotiorum gestorum pro expensis, quatenus utiliter impendit.

g *Postulas*. vt ff. eo. l. si quis alicui, §. fi. & sup. eo. l. 1.

IN re. CASVS. Mandaui tibi, vt gereres negotia mea recepisti mandatum, si dolum adhibuisti in gerendo, non solum in pecunia ad interesse mihi condemnaris, sed efficieris infamis, quia suas res potest quilibet administrare, prout vult alienas autem non, nisi cautissimo officio. Viuianus.

h *In re mandata*. i. in negocio mãdato.

i *Solum*. scilicet est periculum.

k *Certissimum*. imo cum contineat interesse, vt ff. eo. l. si procuratorem, §. mandati. continet incertum, vt & actio præscriptis verbis dicitur hoc respectu incerta, vt infra de re. permu. l. rebus. Sed dic. i. certissimum est actionem mandati dari, vel etiam est certissima inspecto fine: quia iudex certificat ut inst. de act. §. curare.

l *Existimationis*. id est, famæ, sic accipitur, ff. de var. cog. l. pen. damnatus ergo mãdati directa est infamis, vt hic, & ff. de his qui no. infa. l. 1. §. q. pro socio & l. furti, §. mandati. ADDITIO. Intelligas hoc quando est damnatus propter dolum suum, secus vero si propter culpam esset damnatus vt dicit gl. in d. §. qui pro socio.

* Dummodo disponat legitime, alias secus. l. testandi. in tex. & glo. ff. de test.

m *Arbiter*. scilicet existens, i. dispositor, proprie enim non potest arbiter quis esse in sua re: vt ff. de arbit. l. pen. & est simile huic ff. solu. matr. l. etiam. §. licet.

n *Ex proprio*. quædã enim facimus inuiti: vt ff. de actione, emptio. l. Iulianus, §. Idem Celsus. quædã nõ volentes facimus vt testamentum, si sumus minores 14. anno. vt inst. qui non est permis. fa. testa. §. præterea, & idem insti. de ijs qui sunt sui uel alie. iur. §. fi.

o *Exacto*. i. exactissimo, secundum Io. & B. sic Inst. quibus mo. re contrahi. ob. §. item his, uenit ergo secundum eos in actione mandati etiam leuissima culpa, sup. eo. l. a procuratore & argu inst. loca. §. fi. sicut ibi, Saturnia sancta dearum maxima siue sanctissima, alias secundum M. distingue utrũ gratia mandantis tantum interueniat mandatum, & tunc præstabitur dolus, & lata culpa tantum, an mandatarij tantum, & tunc leuissima, sicut in commodato distinguitur, ff. commo. l. si ut certo, §. interdum, & l. in rebus.

p *Geruntur*. id est, geri debent.

q *Neglectum*. cum incepit facere, & destitit. Io.

r *Declinatum*. cum ab initio commisit. Vel pone econtra secundum Azo. & utroque dicto, uel utrumque ponitur pro eodem.

Per diuersas. CASVS. Olim si aliquis habebat actio. aduersus alium, & dubitabat aduersus eum mouere actio. poterat vendere alicui ita quod si, vel data modica quantitate pecuniæ, vel nulla ageret. vt de multa mala per talem cessionem contingebant. Statuit igitur Imperator Anastasius, quod nullus talem act. vendat, quia præsumitur, quod sit simulata, & non vera venditio. redimés ergo litem quę est tec. pro 20. non poterit agere nisi pro 20. & vsuris in quibusdam tamen contractibus, potest fieri cessio. puta inter cohæredes potest enim vnus alij cedere act. Item si creditor acceperit a suo debitore nomen sui debitoris in solutum aget iure cessio, vel si patiatur creditor cō trouersiam super pignoris re sibi obligata, potest petere, vt debitor cedat ei act. a non dño super re quā possideo, possum petere, vt mihi cedatur ius fructuarij, vel superficiarij, vt me possim me tueri a [illegible] tius verō dñm. vel [illegible] Si possideo rem in emphyteusim possū petere, vt dominus mihi cedat act. suam. Item legatarij pōtperere [illegible] cessionē ab hærede. In vltima parte dicit, quod si titulo donationis cedatur actio, bene tenet cessio.

a *Per diuersas.* In primo casu fuit simulatio. In secundo præsumitur, a secundo quatuor excipiuntur.

b *Inhiantes* intell. inficiantes, sic & inf. de præscrip. 30. ann. l. 1. in princ.

c *Properare.* modicum dando pro cessione facienda, ut infr. l. prox. in princ.

d *Litigatorum.* debitores puta.

e *Vexationibus.* in plus petendo.

f *Cum certum.* [illegible] dicas, cum certum & [illegible] præsumptione [illegible] ut ff. de probat. [illegible] l. cum de indebito, & ff. de aliē. iud. [illegible] l. 4. qui. & [illegible] non tamen stetur huic præsumptioni, nisi alias probatur simulatio.

g *Pro indubitatis.* dicuntur indubitatæ, in quibus aduersarius non negat. alias est dubia per negationem, ut infra qui. ad lib. procl. non licet l. 2. & 3.

h *Iura sua.* i. sibi debita, & large pone uendicare, vt etiam contineat actionem personalem.

i *Velle.* i. magis præsumitur, quod ei commiserit, ut quod consecutus fuerit, partim reddat, & partim retineat. Vel dic quem cedere prædicto modo minori pretio.

k *Conamen.* i. finitum.

l *Dubium.* præsumptiuè.

m *Cessiones.* pro nihilo uel modico factas, dolo, uel fraude, uel simulatione aliqua.

n *Solutarum.* No. in hoc forte est uis, ut sit necesse pretiū solutum, vt sup. de rei uend. l. quoties. Item hoc de usuris uidetur corrigi. inf. l. prox. sed dic, ut ibi.

o *Venditionis.* quæ si uera esset, ualeret cessio, ut per totū titul. de hæred. uel actio. uend. sed hic loquitur secundum Azo. & bene, cum parua pecunia emit, & animo uexandi, quare solum quod dedit, repeti permittit hæc lex. secus cum iusta causa fit cessio, & non animo uexandi.

p *Insertum.* scilicet, pro tota actione.

q *Contingit.* quando agunt familiæ erciscundæ, vt infra de lit. l. fin. in fi. & ff. fami. ercis. l. plane, licet pro hac cessione detur minus, quam cessio sit.

* Dispositio huius legis & seq. nō obseruatur in Gallia, nisi cessionibus nominum uel [illegible] ctionū ad mobilium, uel nominum cōpetentia.

† [illegible] Cap. [illegible] 10. [illegible]

beralitate: efficaciter transeunt vtiles actiones secundum tenorem directarum, h. d. Bald. & est singularis lex secundum Pau. de Cast.

Imp. Anastasius A. Eustachio PP.

LEX XXII.

Per diuersas [a] * interpellationes ad nos factas, cōperimus, quosdam alienis rebus, fortunisque inhiantes [b] cessiones alijs competentiū actionū in semetipsos exponi properare, [c] hocque modo diuersis [1] † personas litigatorum [d] vexationibus [e] afficere, [f] cum certum [f] sit pro indubitatis [g] obligationibus antea suppetebāt, iura sua [h] vindicare, nā ad alios ea transferre velle [i] ¶ Per hanc itaq; legē iubemus in posterum hmōi conamen [k] inhiberi, * nec n. dubiū [l] est redēptores litiū alienarū videri eos esse, qui tales cessiones [m] in se cōfieri cupiūt, ita tñ, vt si quis datis pecunijs hmōi subierit cessionē, vsque ad ipsam tantummodo solutarum [n] pecuniarum quantitatem, & vsurarum eius actiones exercere permittatur, licet instrumento cessionis, venditionis [o] nomen insertum [p] sit, exceptis, scilicet cessionibus, quas inter cohæredes pro actionibus hæreditarijs fieri contingit. [q] & ijs [r] quascunque vel creditor, vel is, qui res [s] alienas [2] † possidet, pro debito, seu rerum apud se cōstitutarum munimine ac tuitione accepit: necnon [s] ijs, quas * inter legatarios seu fideicommissarios quibus debita [u] vel actiones [x] seu [y] res aliæ relictæ sunt, pro [z] his fieri necesse sit. Nulla etenim tali rōne [a] * intercedente, redēptor (sicut superius declaratū est) magis [a] existit qui [3] † alienas pecunijs [c] pstitis subijt actiones. Si aūt p [d] donationē cessio facta ē, sciāt oēs hmōi legi locū nō esse, sed antiqua iura esse seruāda vt cessiones tā pro exceptis, [4] † & spāliter enumeratis, q alijs causis [e]

* Hoc [illegible] Papinianum [illegible] apostoli. [illegible] gl. [illegible] ex. de resc.

r *Et ijs.* cessionibus exceptis quascunque creditor. s. accepit, p debito. qui si [illegible] & cum ne [illegible] debitoris, & [illegible] ab debitore suo accipit in solutum. Vel dic creditor cedit actionem in fideiussori minus soluenti: vt ff. de fideiussori. l. si fideiussor. [illegible] idem respon. Vel tertio pone quod rem tuā possideo, obligasti Titio creditori tuo, & ego facio mihi cedi ius suum pro minore pecunia, quam debebat in illam re. vt sim cōtra te tutus: & secundum hæc duo exempla accipe, [illegible] ff. de dā. infect. l. Proculus. Vel pone, quòd ille q nome meo est stipulatus cum mandato, vel sine mandato mihi cessit.

s *Is quę res.* Hoc est aliud exemplum, vbi tenet cessio, puta accipit quis pro re quā possidet, ius emphyteuticarij uel fructuarij, vel superficiarij. vel similis, vt tueatur se à dño, licet ualeat plus uel minus, quòd dat cedenti, quam illud in quo uult se munire. Vel dic cum timerem domui meæ ruinam ex domu tua, accepi à te ius quoòd habes in domo tua, puta rei uēdicationem, dedi tibi minus quam ualet ius cessum, quod non placet quia uerbis tantum fit hæc expositio. Vel tertio in re quā possideo habes Publicianam, impetro à domino ut cedat mihi ius dominij, modicum sibi dando, ut contra te tuear me, ut ff. de publ. l. pen. & fi.

t *Nec non his* scilicet cessionibus, exceptis quas inter legatarios, & [illegible] pone pluribus legatum nomen tunc enim ipsi inter se credunt actiones minimo dato, & ab hærede petunt sibi ce[illegible].

u *Debita.* i. actiones personales, ut dixi modo in exemplo.

x *Vel actiones.* scilicet, in rem.

y *Seu res.* scilicet, hæredis: nam si testatoris, non esset necesse cedere legatario rei vendicationem, cum statim ab adita hæreditate dominus fiat, ut infra communia de leg. l. 1.

z *Pro his.* scilicet, relictis.

a *Ratione.* i. non intercedente aliquo prædictorum casuum exceptorum.

b *Magis.* quam uerus actionis emptor.

c *Pecunijs* paucis ab eo cui facta est cessio illi. s. qui cedit. Alij dicunt econtra præstitis à cedente illi, cui fit cessio, quod non placet.

d *Per donationem.* scilicet, ueram.

e *Quam alijs causis.* Lex ista uidetur sibiipsi contraria. si enim ualet cessio & in exceptis casibus, & alijs. ergo in omnibus, ergo male dixit in princip. l. non ualere. Dic ergo hic loqui de non simulatis, puta ex causa donationis, secus autem in simulatis, quæ non ualent, ut supra dixit. Sciendum est ergo, quod simulata est cessio, cum id agitur intercedentem, & cum cui ceditur, quòd omne lucrum, & emo-

2 † Aliquas

* Vi. Cuia. 16. obs. 16.

* Hic not. Sal. q casus singulares & excepti, ob identitatē rōnis extēduntur ad similes, de quo puncto uide post alios Dec. in l. 1. ff. de regu. iur.

3 † al. quā qui.

4 † Inspectis.

* Placet Salic. reprobata gl. in l. 2. inf. cō. de le. quæ uult cōtrarium.

Cessio qñ simulata dicatur.

& emolumentum ad cedentem refertatur: sed simulatur contra.ium.s.quòd debeat pertinere ad eum cui fit cessio. & tūc non valet, vt sup. plus valere quod agitur &c. Si autem sit dubium, an sit simulata vel non praesumitur simulata ex paruitate pretij. Nam non est verisimile, quod pro tam paruo pretio sit facta cessio. arg. ff. de transac. l. cum hi. §. modus, licet ad dolū argumentum hoc non sufficiat. vt ff. de rescin. vend. l. dolus, & dic non agit, nisi in tm̄ quantum dedit, vt sup. hac l. 2. resp. pro residuo aūt agit qui cessit, aliud tamē est vbi est pro parte vendita & pro parte donata, vt inf. l. proxi. sm̄ Ioan. & Azo. Sed quantū pretiū dicitur modicum? Respon. forte qñ nec dimidiam continet actionis, vt inf. de rescin. vē. l. 2. Vel dic qñ deductis expensis, & labore, & pretio, adhuc plus satis valet actio, de qua fit cessio. Item praesumitur simulata si non reperitur nomen pretius, ex quo fit cessio, in cessione, vt sup. hac eadem l. innuitur ibi: licet instrumento, & sic forte cōtinetur, ille cessit illi actionē sua contra illum, vel similia &c. Si verò nomen cōtractus ibi continetur, non praesumitur simulata, nec obstat supr. ibi licet instrumēto, &c. nam intellige, quod primò debeat fieri instrumentum venditionis vel donationis, & postea subseq. cessio, vt non videatur fraus facta, hic autē fuerat prius cessio facta, & postea instrumenta contractus: & io aliud est. Vel verius titulus deficiens facit simulatā, sed assistens non facit non simulatam, si aliud sit quod faciat simulatā, vt paruitas pretij, & hocc casu nō amittit actio, sed agit q cessit: cum cessio nō tenuerit, uel ex paruitate pretij erat simulata. Item tertio praesumitur simulata, si actio sit iusto pretio pro parte vendita, & pro alia parte donata: & hic agit is, qui emit in tantum quantum dedit, in residuo nullus agit, nec is qui cessit, nec is cui ceditur, vt ī. l. prox. licet enim licet cum modica pecunia data pro tali actione, facta est cessio, vt modo dixi: sed in casibus non praesumitur simulatio quantumcūque pretium datum sit pro cessione, qui hac lege continentur, & distingue hic, vt hic, vt sup. ne liceat: po. l. prima.

Cassio actionis ex quib. praesumatur simulata.

1† Immutatione.

Pretium in cessione qñ dicatur modicum.

1 Est d. mēte Sal. in fine 3. col. quia cessio debet habere propriū titu.

2† Cōcor. cum hac l. c. 2. cū gl. 2. extra de alien. iud. mutā. cau. fa.

3† Consequatur quisquam quæ praestitit.

ADDITIO. Addas post Bar. hic [illegible] etiam cessionem simulatam, quando pretium, pro quo facta est cessio, non apparet in veritate [illegible] innuitur in hoc tex. [illegible] supra & inf. l. proxi. ibi, vero contractu re ipsa persolutum, ex quo concluditur secundum eundem non sufficere si instrumento cessioni. cedens sibi solutum esse confiteatur, nisi reuera sibi solutum probetur quod verum est quantum ad eum contra quem ceditur, sed contra ipsum cedentem noceret illa cessio a.

factæ seu faciendæ, secundū actionum quæcunque cessæ sunt vel fuerint tenorem, sine quadam 1† imminutione obtineant.

Hæc est nota. lex quæ venit ad præcedentem declaratiuè, & hoc intendit in summa. Si actio est pro parte vendita, & pro parte donata præsumitur cessio simulata. idem si solus titulus donationis sit appositus, tamen clam aliquid sit datum nomine pretii. His ergo casibus cessionarius nō agit, nisi quatenus re ipsa persoluit, cedēs etiam propter suam fraudem actione priuatur, & licet de rigore ista sanctio deberet retro trahi: tamen de æquitate non trahitur retro: sed ad futura tantum porrigitur. h.d. no. secundum Bald:

Imp. Iustinianus A. Ioanni. P.P.

LEX XXIII.

AB Anastasio[a] † diuę memoriæ principe iustissima constitutio conscripta est,[a] tam humanitatis quàm beneuolentię plena, vt ne quis alienum subeat debitū cessione in eum facta, & ne amplius a debitore cōsequatur ijs, 3† quæ pręstitit cessionis auctori, exceptis quibusdam casib. qui specialiter illa sanctione continentur. ¶ Sed cum ij, qui circa lites morantur,[c] eandem piam dispositionem in sua natura remanere minimè concesserint, inuenientes machinationem, vt partem quidem debiti venditionis[d] titulo transferant in ipsum creditorem, reliquam autem partem per coloratam[e] cedant donationē: generaliter Anastasianæ constitutioni subuenientes, sancimus nulli licere partem quidem debiti cedere pecunijs acceptis, & venditione actionum habita, partem[f] aūt donationis titulo videri transferre,[g] sed si voluerit debitum totū purè donare, & per donationem actiones transferre, 4† nō occultè, nec per artes clādestinas pecunias suscipere, publicè aūt simulatam donationē celebrare, sed vndique puram, & non dissimulatā facere donationem huiusmodi enim cessionib. non aduersamur.[g] ¶ Si quis[h] autem occulte[i] aliud quidē agere conatur, & pecunias pro parte accipit, & vendit particulatim[k] actiones, partem 5† autem donare simulat, vel ipsi, 6† qui emptionem 7† actionis partim 8† subit, vel forsitan alij per suppositam personam, (quia & hoc sępius perpetratum esse didicimus) huiusmodi machinationem penitus amputamus, vt nihil amplius accipiat, quam ipse vero cōtractu re ipsa persoluit;[l] sed omne quod superfluum est, & per figuratā donationem translatum, inutile esse ex vtraque parte[m]

A B *Anastasio.*] CASVS. In supe. nostri lege statuit Imperator Anastasius vt non fieret venditio actionis, quæ diuina erat, sed quia quidā uolentes peruertere sensum illius legis pro parte vendebāt: hoc prohibet Iustin. dicens quod ille cui cessa est actio, si non potest agere, nisi pro ea quantitate q dedit: pro residuo fiet cessio inutilis, quia nec ille q cessit potest agere, nec ille cui cessa est. Si vero ex causa donationis vellet cedere quis act. bene posset, in futuris negotijs non in præteritis locū habet hæc lex. Viuia.

Adde hic [illegible] in cessione [illegible] fit [illegible] si [illegible] li. in fi. col.

4 † Hoc.

a *Conscripta est.* de lege superiori dicit.

b *Præstitit.*] pro tali actione cedenda.

c *Morantur.*] qui omnia mala nouerint, vt in auth. de exhib. §. illud quoque. coll. 5.

d *Venditionis.*] iusto pretio factæ.

e *Per coloratam.*] quare dicit coloratā, cū vere & iusto pretio vendebat partem. & mera liberalitate aliā partem donat. Resp. quia nō donaret partem, nisi aliam cessionarius emeret, similis color. inf. de nat. lib. l. legem, in fin.

5 † Particu.

6 † Quidē.

7 † Emptione.

8 † Partim.

f *Partem.*] hic tangit tertium casum, quem inf. apertius declarabit.

g *Non aduersamur.*] imo consentimus, vt sup. lege proxima in fine.

h *Si quis.*] scilicet, creditor.

i *Occulte.*] quia alias non erat donaturus, nisi aliam partem emisset, sed hic tacebat, & sic redit ad primum, vt aliquid addat.

k *Particulatim.*] id est, partem actionis.

l *Persoluit.*] & etiam vsuras, vt sup. l. proxi. circa princip. quæ est contra. Vel hęc corrigit illam, vel verius, his tribus tantum sortem petit scilicet quando pro parte vendidit, pro parte donauit alicui directo. Item quando per interpositam personam, vt hic. Item quando aliquid occultè fac, vt ex causa donationis tota sibi cedatur, vt inf. prox. §. at superior. quando modicum assignatur pro cessione tota: [illegible] pro illo modico pretio: tunc & pretium & vsuras petit emptor, vt ibi.

m *Vtraque parte.*] scilicet cedentis & eius cui ceditur, sic & in possessione furioso tradita, vt ff. de acquiren. poss. l. quod meo, §. si furioso.

Et

a *Et sibi.*] scilicet quod verè solutum fuit.
b *Molestia.*] ex reliquo.

SI SERVVS EX tero se emi mandauerit.

Audisti generaliter sup. de mandato: nūc audi specialiter in quendam casū, s. cum seruus extero se emi mandauerit. Et notantur quatuor dici i hac lege, s. an fuerit vtile mādatū. Itē an actio detur ipsi dño ex venditione, licet mādatū sit inutile. Itē an solutio nummorū peculiariū liberet emptorē. Itē an agat de ancilla & de precio. In primo dicit nullū eē mādatū. In secundo dari dño actiones ex vēditio. In tertia, qđ emptor nō liberatur. In quarto de vtroq; agi nō posse, dic ergo si seruus extero, &c.

1 † Astuti.

S*I seruus extero.*] CASVS. Seruus mandauit Titio, de se emendo & manumittendo. Ex illo themate tres eliciuntur quæstiones. Prima est, an valeat mādatum? respon. quòd non, nec inspecta persona serui, neque domini, tenet non: quia cū liber homo de se emendo non posset mandare, multo minus nec seruus ex persona sua, domini nō: quia qui mandat rē suam à se emi, inutiliter mandat: quia cū mandet de emendo, à seipso videtur emere: sed nulli est emptio suæ rei. Secundo quæritur, an ex tali mādato dominus habeat actionem mandati, vt tibi reddatur seruus. Vel habeat actionē ex vendito ad consequendum pretium? Resp. quod mandati. Tertio quæritur an emptor soluendo nummos peculiares, liberatus sit? Dicitur quod nō. Quarto quæritur, an possit intentare vtramque? Dicitur, quòd nō: quia cōtrarię sunt, quia per actionem manda. cōsequeris seruum, per actionem ex vendito pretium eius, & sic

2 † Et.

3 † Hanc constitutionem retinitur Cuia. 16. obser. 16.

censemus: & neque ei qui cessit actiones, neque ei qui eas susciperet curauit, aliqd lucri, vel fieri, vel remanere, vel aliquā contra debitorē, vel res ad eum pertinētes, esse vtrique eorum actionem. ¶ Sed & si quis donationem quidem oīs debiti facere assimulauerit, vt videatur esse totū donatio, aliquid aūt occultè susceperit: & in hoc casu tm̄ modo exactionem sortiri eius quòd datum esse cōprobetur, & si hoc [a] à debitore persoluatur, nulla contra eū vel substantiam eius ex dissimulata donatione oriatur molestia. [b] Et iustum quidē fuerat hoc remedium debitorib. ab Anastasianis tēporibus impertiri, ex quib. ēt lex data est, quam homines astutè [1] † lucrandū esse existimauerunt. Sed ne videamur in tanta tēporum nostrorū beneuolentia aliquid acerbius admittere: in futuris post pˀsentem legē casib. hæc obseruari censemus, vt [2] † oē quòd contra legem Anastasianam excogitatum est, hoc in posterū nro perfruatur remedio.

LEX XXIIII.

PRæsens constitutio mentionem facit constitutionis [3] † Anastasij diuinæ memoriæ, quæ facta est de cessionibus, quæq; vult, ei qui pecunias dederit, actiones cedi, nihil tamē amplius exigi permitti, quàm quod re ipsa dederit. Inueniens autem in ea quasdam personas exceptas, præcipit & in ijsdem personis hanc legem obseruari, neque superioris legis exceptione vti, sed vt emptor pecunias recipiat aut vsuras. Quòd si donatio simpliciter actionum fiat, lex iubet, cessionē donationum cā factā valere, nisi fortè circūueniendi animo facta sit.

TITVLVS XXXVI.

Seruus extero se emi mandauerit.

Hæc lex consueuit difficilis reputari, & in materia seruorum est quotidiana, & h. d. Si seruus de se emendo mandat extraneo, mādatum in suis finibus stans non parit actionem aliquam. Si autem mandato sungatur contractu emptionis subsecutiuè actio oritur de ę quitate, non ex solo mandato, sed emptionis cooperante contractu et mandatarius idemque emptor soluendo pretium de peculiarib. nummis sibi administratis à seruo, non liberatur à pretio: ideo nihilominus potest ad pretium conueniri: non tamen ad rem & pretium, contradictione obstante, quòd non sinit produci duo contradictoria ad effectum. h. d no. secundum Bal. vel sic: Mandatum serui mandantis se extero emi, est inualidum ab initio, sed conualescit emptione secuta ex post facto, & non liberatur mandatarius soluendo nummos peculiares domino, sed domino datur electio, agat mandati vt seruum consequatur: vel ex vendito vt pretium ei detur: vtrumque tamen actionem non potest cumulare obstante contrarietate. h. d.

Impp. Diocletia. & Maxim. AA. & CC. Dionysiæ.

LEX VNICA.

SI seruus extero [c] se mandauerit [d] emendū, quamuis nec ex pˀsona serui (quia hoc liber mandare non pōt [e]) nec domini persona (quoniā qui mandat [f] vt à se res comparetur, inutiliter [g] mandat) consistere credebatur actio, tamen optima ratione, [h] quia non id agitur, vt ex ipso [i] mandato, sed propter mandatum ex alio cōtractu nascaē actio, domino queri placuit obligationem. [4] † Si itaque

emptor tenebit seruum, sed ista non possunt simul stare, vt consequaris pretium, & consequaris seruum.
c *Extero.*] per hoc quod dicit extero, intelligas quemlibet alium à domino & à seruo.
c *Extero.*] Exterum siue extraneū dic omnem præter dominū. Sed quid si domino mandat? Respon. nō valet, quia à seipso non potest emere. Item nec ab alio rem suam, vt ff. de contrahen. emp. l. suæ rei? Sed qd si seruus plurium vni dominorū mandat de se emendo ab alio? Itē quid si rem vnius mandet alij emere? Videtur quòd valeat, vt ff. de accep. l. an inutilis. §. accepto. Sed puto qđ non, cum nec si extraneo mandet valeat, vt hic dicit, scilicet de se emendo.
d *Mandauerit.*] liber non posset hoc mandare, multo minus seruus.
e *Non potest.*] scilicet de se emendo, & sic multo minus seruus, vt hic, & ff. quibus ad libe. procla. non licet. l. penul. in princip. & de liber. caus. l. ordinata. §. si is. Item aut dices tenere mandatum secundum ius naturale, quo est liber. & sic non valet, cū nec liber mandet, vt dixi. Item secundum ius ciuile pro nullo habetur, vt ff. de reg. iur. l. quod attinet.
f *Qui mandat.*] cum idem inueniretur vēditor & emptor, qđ esse non potest, vt ff. de rerum permu. l. 1.
g *Inutiliter.*] quia ita sequeretur, quod idē esset venditor & emptor in casu tamen valet, vt in creditore q. possidebat pignus, ff. man. l. si mandauero. §. si qui.
h *Ratione.*] s. æquitatis, quæ præualet rigori iuris, vt supra de iu. l. placuit.
i *Ex ipso mandato.*] scilicet solo, id est, pˀ consequens de æquitate. Sed mandatum sit inutile, vel sit propter mandatum ex illo contractu.

Seruus si mādet domino suo de se emēdo nihil valet.

4 † Actionem.

Ex

¶ *Ex ipso mandato.*] nullo alio secuto, sed alio secuto scilicet venditione: datur actio ex mandato, ut subijcit secundum Ioan. Sic & alias una stipulatio praestat alij robur, ut instit. de muti. stip. §. alteri. Sed hic tanto plus, quia cum sequens causa scilicet venditio sit bonae fidei: & praecedens causa mandati: facit sequens, ut ex prima detur actio, quod in stipulatione non est ita, & quod hic subijcit propter mandatum, &c. converte literam, i. ex mandato propter alium contractum. Similis conversio literae est sup. communi diuid. l. prima. Alij ut P. dicunt ex ipsa venditione dari mandati, ut hic innuit, pro quo est, quia & alias ex pacto incontinenti apposito datur actio ex contractu praecedenti vel sequenti, ut s. de pac. inter empt. & vend. l. 2. Bul. etiam dicit ex se dari actionem mandati, scilicet, ab imperatore vno, cum non datur per legem ex dicto mandato, sed prima placet.

Stipulatio una aliam corroborat.

domino ignorante [a] emi te mandasti, ac te nummos subministrante peculiares, soluti [b] sunt: emptori minimè liberatio per huiusmodi [c] factum potuit peruenire. Nec tamen [d] si tradita, nec manumissa es, etiam mandati de ancilla, [e] & empti [f] de pretio consequendo contrarias [g] actiones ei exercere concedi placuit. Sanè in illius arbitrio relictum est, utrumne mancipium, [h] an pretium [i] consequi velit. cum ex peculio quod eius fuit, solutio celebrata, obligationis vinculo emptorem liberare non potuerit. Scriptura Calend. Octobr. Sirmij ipsis AA. Consulibus.

TITVLVS XXXVII.

Pro socio.

Valet societas, in qua unus pecuniam confert, alter operam. hoc dicit Bald. concor. Salic.

a *Ignorante.*] secus si sciret, quia tunc recipiendo suum pretium sibi imputat, & emptor liberatur. Vel dic secus si sciat, quia tunc sibi praeiudicat in seruo, ut non possit agere mandati.

b *Soluti.*] tibi, scilicet, venditori.

c *Per huiusmodi factum.* idest per huiusmodi solutionem. Nam emptor tenetur facere nummos accipientis, ut ff. de act. empt. & vend. l. ex empt. §. 1. Sed quare non conceditur ut ex peculio soluat, sicut & ubi manumissus est, si decem dederit, ut ff. de statul. l. statuliberos. [. paruit? Respond. quia ibi voluit testator aliquid dari, sciens illum non habere aliud patrimonium, videtur permittere, ut & ff. de manum. testa. l. si quis locuples, & de condi. instit. l. quae sub conditione, & inf. de condit. inser. l. cum patremfa. at hic nihil potest videri permisisse, cum & mandatum a seruo emanauerit. Alij distinguunt, an simpliciter mandat seruus se emi, an si emi suis nummis, & manumitti. Primo casu non potest dare peculiares nummos, ut hic. Secundo sic, ut in d. l. de statulibe. quod non placet, nam hic geritur contractus venditionis inter dominum & emptorem: vnde debet secundum commune ius facere nummos capientis, per d. l. ex empt. §. 1. Sed in hoc casu esset tunc uis: quia primo non posset agere contra emptorem ut manumittatur, ut ff. de manu. l. 4. §. si ab ignoto. nec alius forte nomine serui: at in secundo ipse seruus consistit aduersus emptorem ut manumittatur, ut de iudi. l. vix. & etiam ipse venditor ratione affectionis, ut ff. mand. l. cum seruus, & pronunciatur liberandus, non liber, ut ff. de man. l. 4. in princip. & ff. de iud. l. qui se.

Manumissus si x dederit, ex peculio ea soluere potest.

d *Nec tamen*] hic mutat personam.

e *De ancilla*] scilicet, consequenda, ut statim dices.

f *Empti*] idest venditi, & ff. de act. emp. l. veteteres, contra, ff. de act. empt. & ven. l. ex empto, ubi dicitur quod iniquissimum est ut re & pretio careat. Accur.

g *Contrarias actiones.*] Dic, quòd loquitur de actione mandati ad ancillam consequendam secundum Ioann. sicut & si emi asinum mandasset, & hoc innuit dictio consequendo, quae licet sit neutri generis, concipit tamen foemininum, & idem innuit postea, cum dicit, utrum ne mancipium &cet. Alia actio est ex vendito ad pretium, quae sunt contrariae: cum per vnum auferatur emptori seruus, per aliam apud eum remaneat. Et sic no. contrarias actiones non posse quem exercere, ut inst. de furt. l. 1. sed contra hoc, quòd dicit dari actionem mandati ad ancillam persequendam, vide, ut esse contra quia contraria non datur emptori contra me, ut recipiam si nolim, si ergo contraria non datur, ergo nec directa: quia ultro citroque esse solet, ut instit. de obl. quae ex quasi con. in prin. & habes hoc ff. man. l. seruus meus. Sed dic, esse solet regulariter. fallit autem in hoc casu, ut hic. & ibi dicitur, & in eod. titu. l. potest. Alij ut P. dicunt mandati agi ut manumittatur, & tunc erit contrarietas, cum si & pretium & quod manumittatur, consequeretur venditor, duplici damno emptor afficeretur: quod non placet, quia aut non interest mea ratione affectionis alicuius manumitti, & tunc non datur directa mandati, cum non intersit, ut ff. eo. l. si procurarem, §. mandati, & sic non est contrarietas, cum non sit actio mandati: aut interest & tunc utraque intenditur, nec sunt contrariae, ut ff. man. l. ser. uus. Praeterea est contra P. quod sequitur sane &c. Nam apertè dicit agi ad ancillam consequendam, sed ipse dicit rei vendicatione, quod non placet, quia si rei uendicatione ageret, aut est pretium emptoris solutum, & sic agi non potest: aut si peculiare vel nullum, erit in emptoris arbitrio offerre pretium, ut ff. mand. l. diligenter, §. 2. at hic dicit in venditoris esse arbitrio Accur.

h *Mancipium.*] actione mandati.

i *Pretium.*] scilicet actione.

Impp. Diocletianus, & Maximianus AA. Aurelio.

LEX PRIMA.

SOcietatem, vno pecuniam [k] conferente, alio operam, [l] † posse contrahi, magis obtinuit. [l]

1 †Dante.

Ementes praedium communiter, videntur tacitè contraxisse societatem tam rei, quàm onerum supportandorum propter rem. h. d. not. secundum Bald. vel sic: Fundus emptus communiter a duobus, utroque in possessionem inducto, communis efficitur; & pensiones solutae ab eorum altero, una cum pretio possunt peti actione pro socio. Sal.

Ijdem AA. & CC. Pantonio. [2] †

2 †Pannonio.

LEX II.

CVm proponas te praedium coniuncto domi-

Socius qui pecuniam solus contulit, an debeat capitale saluum habere in diuisione societatis. Iacob. de Are. quem sequitur hic Cy. reprobando istam responsionem gl. dicit, quod in dubio non praesumitur pecunia communicata, & ideo saluam eam habere debet is qui eam contulit. Alioquin ut dicit hic P. & sequeretur, quod praestans operam haberet lucrum, & alius damnum, & sic esset inaequalitas, quod esse non debet.

S*Ocietatem.*] CASVS. Titius cum Seio contraxit societatem ut Titius praestet operam, Seius pecuniam, & lucrum esset commune: an sic contrahi possit societas, quaeritur? Dicitur, quod sic.

K *Pecuniam.*] in communi causa.

l *Obtinuit.*] quia saepe opera alicuius pro pecunia valet, ut instit. eode. § 2. & si partes adiectae non fuerint, aequales in lucro & damno spectantur, ut ff. eodem. l. si non fuerint. Sed item quaero, an ille qui pecuniam contulit, debeat habere capitale saluum in diuisione societatis, idest sortem. & lucrum tantum ex ea proueniens communicare. Ioan. distinguit an ab initio sic dedit pecuniam ut communicaret, an ut sua remaneret. In primo casu communicatur. In secundo non. Quid si hoc non appareat? Respon. in dubio praesumitur communicata, ut ff. eod. l. 1. § si. & l. 2. licet alia huius sit ciuitatis, & quarundam aliarum consuetudo, s. quod in dubio non praesumatur communicata r. Item, quid si hic sors sit amissa, an tantumdem debeat reponere, & an sit commune periculum? respon. non est commune periculum, ut ille qui operam ponebat aliquid conferat. sed finita est societas interemptione rerum, ut ff. eod. l. verum, § incertum, & circa pecuniam consueuit exhibere operam, quam modo non habet.

C*Vm proponas.*] CASVS. Si emendo fundum cum Titio contraxit societatem, & tibi ei traditus est fundus soluto pretio a te; an ideo quia ex tua tantum pecu-

nia pretium soluisti à d te solum pertinere debeat, quæritur? Dicitur quod non: sed ad vtrumque vestrum, & iudicio societatis consequeris id quod pro eo soluisti.

¶ *Coniunctio dominio.*] idest tali animo vt in eo socij sitis, vt ff. eod. l. vt sit. Alij dicunt coniuncto: quia & alia prædia communia ibidē cōfinia habebant, ut ff. eod. l. cum duobus in princ. Accur.

1 † Pattuo-

a *Dominio.*] licet soluerit pretium & pensiones.

2 † Deductum.

b *Pertineat.*] vt ff. de acq. re. do. l. traditio.

3 † al. numeratum est.

c *Numeratum.*] vnde tibi soli dominium asserebas quæsitum.

d *Consequeris.*] aliud est in socio reficiente communem insulam, vt ff. eod. l. cum duobus, alias est. l. si fratres, §. idem respond. socius, &c.

C*Vm in societatis.* CASVS. Si emēdo silem cum Titio societatem contraxisti, & antequam ad te lucrū perueniret, in fata decessiti, hærede relicto: an hæres iudicio societatis partem lucri quæ ad te spectabat petere possit, quæritur. Dicitur quod sic.

4 † al. bona fides al. fide exhiberi conuenia.

e *Fides.*] scilicet, bona, ut sup. de actio. & oblig. l. bonam.

f *Aequitatis.*] i. bona fides.

g *Etiam compendia.*] non solum onera, & æqualiter, vt subiicit, nisi contra actum sit, vt ff. eo. l. nō fuerint, in princ.

5 † Ratione.

h *Participasse.*] i. partem habuisse in societate salinarum.

i *Tibi.*] agenti actione pro socio.

K *Præcipiet.*] licet. n. non sis hæres, quia non transit societas ad hæredem etiam si sit dictum, ut ff. eo. l. nemo, nisi in vectigalibus, ut ff. eod l. adeo, tamen emolumenti successores sūt, vt hic, & ff. eod. l. verum, §. in hæredē, & ages pro socio ut hic, & incepta negotia debes consūmare, ut ff. eo. l. hæres socij.

6 † l. r.

l S*I societatis.*] Duo consentientes se socios omnium bonorum adinuicem promiserunt diuidere per æqualibus partibus, Vel cum de hoc esset controuersia, animo transigendi fecerunt eandem promissionem per stipulationem: quæ stipulatio hoc casu est necessaria, cum iure transactionis pactum interponat, ut ff. de pactis. lege diuisionis.

m *Intestatus.*] nam personalis obligatio comitatur omnē hæredem, ut hic, & ff. de act. & oblig. l. ex contractibus, & facit ad l. inf. qui testam. fac. poss. l. 1. in respon.

nio [a] patrono 1 † tuo comparasse, iu possessionemq; tamte, quam ipsum inductū: 2 † iuris ratio efficit, vt dominiū fundi ad vtrumque pertineat. [b] Sane quia pretium à te solo numeratum, [c] 3 † & solennibus pensitationibus cessante socio, satisfactum esse dicis: iudicio societatis id, quod eo nomine præstari oportuerit, consequeris. [d]

Societatis commoda transeunt ad hæredem. h. d. Bald. & hoc verum, etiā si sit talis societas, quæ ad hæredē non transeat.

Ijdē A A. & CC. Victorino.

LEX III.

CVm in societatis contractibus fides [e] 4 † exuberet, conueniat æquitatis [f] rationibus etiam cōpendia [g] æqualiter inter socios diuidi præses prouinciæ si patrē tuum salinarum societatem participasse, [h] & non recepta cōmunis compendij portione, 5 † reb. humanis exemptum esse perspexerit: commodū societatis quod deberi iuxta fidem veri constiterit, restitui tibi [i] præcipiet. [k]

Causa testati vel intestati non pertinet ad cōtractus. h. d. Bal. Vel sic: Non refert, an socius decesserit testatus vel intestatus: quia hæres eius conuenta tenetur seruare. h. d. Salic.

Ijdem A A. & CC. Celeri.

LEX IIII.

SI societatis [l] iure, vel trāsactionis stipulatione subdita bonorū omniū 6 † æquis partibus inter te, & Flauiam diuisionē rectè fieri placuit: quò minus hæc rata seruentur, nihil interest, vtrum testatus, qui fuerit obligatus, an intestatus [m] rebus sit humanis exemptus.

Durat societas ad beneplacitum sociorum. h. d. Bal. & Salic.

Ijdē A A. & CC. Theodoro.

LEX V.

TAmdiu societas durat, quamdiu cōsensus partium integer perseuerat. [n] Proinde si iam tibi pro socio nata [o] est actio: eam inferre apud eum, cuius super ea re notio est, non prohiberis.

Societas potest contrahi sub qualibet cōditione: quia voluntates contrahentium sunt seruandæ. Bal.

Imp. Iustinian. A. Ioanni PP.

LEX VI.

DE societate [p] apud veteres dubitatum est, si sub conditione contrahi potest: puta si ille cōsul fuerit, societatem esse contractam. ¶ Sed ne simili modo apud posteritatem sicut apud antiquitatē huiusmodi causa vētiletur, sancimus societatem contrahi posse nō solum purè, sed etiam sub cōditione. ¶ Voluntates [q] etenim legitimæ cōtrahentium omnimodo conseruandæ sunt. 7 †

Curator furiosi potest renunciare societati furiosi, & qui habet auctoritatem legitimam in contractu, habet etiam in distractu. hoc dicit Bald.

Idem A. Ioanni P.P.

LEX VII.

SAncimus, veterum dubitatione semota, licentiam habere furiosi curatorē dissoluere [r] (si maluerit) societatem furiosi, & socijs licere ei [s] renunciare. Et quemad-

T*Amdiu.*] CASVS. Si cum Titio societatem contraxisti, & dissoluta consensu societate, aliquod quod ad te causa societatis pertinebat apud Titium remansit, an illud consequi possis, quæritur? Respond. quod sic. actio. pro socio, quæ iam nata est societate finita.

n *Perseuerat.*] vt insti. eo. §. manet.

o *Nata est.*] fuit ergo ab initio nata, sed nō intentatur nisi finita societate, secundum quosdam. Vel dic nec etiam nasci nisi finita societate, sicut in actione tutelæ dicit, ff. de tut. & ra. dis. l. si tutor, §. fi. & l. sequē. hoc tū fallit in societate vectigaliū, ut ff. eo. l. actione. §. nonnumquam. Et idem etiā posset dici in societate priuata. si expediat ab ea non recedi: & opus sit sic agi, ut in tali casu, & nascatur, & intentetur etiā societate durāte. Itē prædicta vera sunt, si agitur ad personales præstationes hinc inde. si autem ut res non cōis communicetur, etiam et durante agi pōt, vt ff. eod. l. 3. & cōmuni diui. l. 1.

D*E societate.*] CASVS. An sub cōditione possim cōtrahere societatē, quæritur? Dicitur quod sic: licet apud veteres, scilicet, ante iura digestorum, de hoc esset dubitatum vnde tam pure, quam sub conditione cōtrahi pōt.

7 † De eo dubitabatur, quia societate mācipatio in est & imaginaria vēditio. Vlpia. 19. §. 2. quæ non recipit cōditionem. hodie imaginaria vēditio subla ta l. 54. ff. de obliga. & consequēter placet societate sub conditione cōtrahi ut hic, ut & emptionē § . 4. instit. de emp. & locationē, l. 20. ff. locat. Goth.

p *De societate apud veteres.*] ante leges digestorum, nam etiam per eas potest contrahi sub conditione, ut ff. eo. l. 1.

q *Voluntates.*] vt ff. de po. l. 1. §. si conueniat.

S*Ancimus.*] CASVS. An curator furiosi dissoluere possit societatem, quam contraxit furiosus ante furorem, quæritur? Dicitur quod sic, & socius furiosus societati renunciare potest, licet olim esset dubitatum apud veteres, vnde sicut curator in alijs cōtractibus hēt legitimā administrationē ita in societate distrahenda. Viuia.

r *Dissoluere.*] renunciando alijs socijs, vel alij renunciando curatori: sic fit per procuratorem etiam generalem, vt ff. eo. l. actione. §. renunciare.

s *Ei.*] scilicet curatori.

modum in oib. contractib. alijs legitimâ auctoritatem ei dedimus, ita & in hac parte eũ permittimus cõpetenter cõmodis furiosi prouidere.

TITVLVS XXXVIII.

De contrahenda emptione, & venditione.

Valet venditio rei etiam existentis alio loco, quam vbi contractus celebratur. h.d. Bal. vel sic. Nec vitiatur venditio quia res sit constituta in alio loco, quàm vbi contrahitur. h.d. Sal.

Impp. Valerian. & Galien. AA. Paulo.

LEX PRIMA.

Venditiones etsi in alio loco quam in quo possessiones constitutę sunt, [a] 1† fiant: non ideo irritæ esse creduntur. [a] 2†

Vbi non est consensus, ibi deficit substantia emptionis, & venditionis. Bal. vel sic: Furiosus non potest vendere propter defectum consensus: nisi tempore dilucido intervalli. h.d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Auito.

LEX II.

Emptionem, & venditionem consensum desiderare, [b] nec furiosi vllum esse consensum, [c] manifestum est. Intermissionis autẽ tẽpore furiosos maiores viginti quinque annis venditiones & alios quoslibet cõtractus [d] posse facere, non ambigitur.

Si non valet quod ago vt ago: valet vt valere potest. h.d. Bal. vel sic: Contractus verus donationis praualet simulatæ venditioni & pactum de alimentis præstandis ei adiectum seruandum est. h.d. Salic. vel sic, & clarius: Si fiat donatio reuera, & simuletur fieri venditio, valet donatio: nec potest rescindi propter simulationem venditoris. Donatarius tamen debet implere modum vel venditionem appositam in donatione. h.d. P. de Cast.

Ijdem AA. Valeriæ.

LEX III.

Si donationis [e] causa, venditionis simulatus contractus est, emptio in sui deficit [f] substantia. [g] 3†

¶ Sane si in possessionem rei sub specie venditionis causa donationis, vt te [h] aleret, [i] induxisti, sicut perfecta [k] donatio facilè rescindi non potest ita legi, quam tuis reb. donãs dixisti, parere conuenit. [l]

Nemo potest emere rem suam, nisi quatenus ab eo posset aliquo remedio euinci. h.d. not. secundum Bald. concor. Salic.

Ijdem AA. Luciano.

LEX IIII.

Cum res tibi donatas, [m] ab hrede [n] donatricis tibi distractas [o] esse proponas, in elligere debueras duplicari tibi titulum possessionis [p] non potuisset, 4† sed ex donatione & traditione dominum factum te frustra emisse, cum rei propriæ emptio non possit consistere. [q] At tunc demũ tibi profuit,

---

DE CONTRAHENDA EMPTIONE, & venditione.

a *Venditiones.*] CASVS. An rem constitutam Mutinæ possit aliquis vendere Bonon. existens, quæritur a Respon. quod non refert, an pręsens sit res vel non, quominus ratificetur venditio. Viuian.

a *Creduntur.*] vt & j. si qs alteri vel sibi. l. fi. sic & donatio, vt j. de donatio. l. data. in fi. & stipulatio, vt ff. de eod. fur. l. parui.

Emptionem.] CASVS. An furiosus venditionem rei celebrare possit, quęrit. Dicitur qđ nõ, quia non põt consentire, nec sine consensu cõtrahĩt venditio. Si verò dilucida habet interualla: puta quia fit furiosus æstate, resipiscat in vere, & i rẽ suam vendat si maior sit 25. an teneat vẽditio. Itẽ & alios quoslibet contractus põt celebrare. Viui.

b *Desiderare.*] vt insti. eo in prin. Si ergo interuenit error vel i contractu, vel in pretio, vel in corpore, vel in qualitate, non valet cõtractus, vt ff. eo. l. in venditionib. idem si in sexu, vt ff. eo. tit. l. alioquin. §. si Item si in essentia, vt ff. eo. l. domum.

c *Consensum.*] vnde nec vendere nec emere põt: quãque tñ tacitè videt cõsentire, vt ff. solu. matr. l. 2. §. si d

d *Contractus.*] & omnia quæ vult, quæ nõ infirmatur ꝓpter somatio. l. 17. permenjetẽ furorẽ, vt hic, & j. de cur. fu. l. cũ alijs, & qui testa. fa. poss. l. furiosum & ff. de spon. l. furor.

Si donationis.] CASVS. Donaui tibi prædiũ hoc pacto, vt ministres mihi alimẽta, & finxi venditionem interuenisse, nõ tradidit? Respon. ꝙ simulatum est, sed quod uerè gestũ est ꝯpelleris seruare, act. ꝑ scriptis verbis, unde si mihi subtrahebas alimẽta ꝯpelleris solũ uere ea actione præscriptis uerbis. Viu.

e *Si donationis.*] quæ uerè fit.

f *Deficit.*] quia plus ualet quod agitur.

g *Substantia.*] Substantia emptionis est consensus ut sup. l. prx. non autem consentiunt in uenditione qui licet uerbis emptionem exprimant, corde tamen aliud sapiunt, ut ff. de reb. dub. ijs, l. in ambiguo. & hoc quando in totum agebatur ut esset donatio. si uero pretio uiliori, ualet uenditio nisi inter uirum & uxorem ff. eo. l. cum in uenditione, & l. si quis donationis. Item not. hic simulatum contractum non tenere, ut sup. plus ua quod agi per totum, & ff. eo. l. nuda. & de reg. iur. l. imaginaria.

h *Vete.*] ibi fuit contractus innominatus à muliere, scilicet do, ut facias.

i *Aleret.*] id est, hoc pacto ut te alat.

k *Perfecta.*] olim stipulatione ei interposita, hodie etsi nudo pacto, vt insti. de don. §. pficiuntur. Vel pfecta dr. i. impleta traditione, vt ff. de act. emp. l. si quis alienã, & sup. de act. & obl. l. si quidẽ faci le aut dicit, quia propter ingratitudinẽ reuocatur quandoq; vt j. de reuo. do. l. fi.

l *Conuenit.*] actione ꝑscriptis verbis, vt inf. de re permu. l. reb. & ff. de pact. l. traditionib. & inf. de don. l. legem, vel conditione ob cãm, ut ff. de ꝑscri. verb. l. naturalis. §. fin aũt rẽ do. & iu. de cond. ob. cau. l. ea. & l. si ut ꝓponis. Vel ẽt vtili rei uendicatione, cũ sub modo fuerit donata, vt j. ẽ do. quæ sub modo. l. 1. ua lete ergo vt donatio. vt infra eod. l. empti. Accursi.

Cum res.] CASVS. Berta donauit tibi aliquas res, an ualeat emptio, si ab hrẽde suo postea eas ꝯparaueris, quæritur? Dr qđ non, quia suæ rei. &c. & hoc in prima. Si uero nõdũ tradidisset, ualeret. Itẽ rõne iuris qđ habet filius in reb. alijs puta, põt agere qre inofficiosi, quo casu si inofficiosa reperiat donatio facta à Berta valebit emptio.

m *Donatas.*] à Berta supple, & traditas, ut patet statim.

n *Haerede.*] scilicet filio Bertæ.

o *Distractas.*] i. venditas, sic strictè ponitur ut ff. de publica. l. si ego. §. patrus. 3. respon.

p *Possessionis.* i. dominij, ar. ff. de verb. sig. l. interdũ, & possidere bene põt qs ex pluribus causis, ut ff. de acq. poss. l. 3. §. de pluribus ff. de re. iu. l. nõ ut ex pluribus.

q *Consistere.*] Nõ fine sciens, siue ignorans, ut j. e. l. nisi. & ff. eo. l. suæ rei. & de pignor. act. l. debitor nisi ratione possessionis, uel nisi sub conditione uel ratione iuris: quod habeat uenditor in ea re, ut ff. eodem. l. si emp. §. rei suæ, & l. qui tabernas. & de leg. prima. l. æterra. §. 1. Insti. de leg. §. si cui fundus, & idem erit in ultimo casu huius legis ratione iuris q̃ relx ualet uenditio. Et põt reddi rõ quare rei sua emptio nõ ualeat: quia statim ut facta est uenditio cõmittitur actio ex empto pro euictione, quia ꝙ ul i res, aliena uendi, si post a emptor eius dñs fiat, actio de euictione cõmittitur, ut ff. de epict. l. si uendideris. Cum ergo hic emptor ab initio sit, dñs statim committitur ꝯ uenditorem actio de euictione,

---

1† At nõ idẽ in oblatione rei furtiuæ a fure faciẽda, fur. n. non liberat, nisi rẽ ꝑsentẽ offerat. l. 72. §. 2. ff. de solut. ẽt si absẽtis possit fieri no uatio. l. 17.

2† Sed an falsum uideatur instrumẽtũ i tali uenditione sic formatũ uẽdidit, & tradidit? Respon. ꝙ ex ipso uidetur data licẽtia emptori, utrẽ ꝓpria auctoritate capiat. secundũ Castr. hic.

Emptionis substãtia est cõsensus.

3† Emptionis deficit substãtia.

4† Quod enim meũ est, amplius meũ fieri nõ potest & concor. in c. in ter dilectos, cũ gl. super ver. qđ meum est, extra. de fi. instr.

Emptio suæ rei quare non valeat,

1 † Eo.

donatione te non fuisse dominium demonstretur.[a] Sanè quoniam omnia bona tibi ab ea [1]† donata, & tradita dicis: ad hoc filio facta venditio rerum maternarum, afferre perfecta etiam donatione poterit defensionem, ne vel exemplo inofficiosi testaméti possit hæc auocare.[b]

Hæc est not. lex. & h. d. Tam tutor, quàm vxor eius potest rem pupilli emere palam & bona fide. Bal. et Sal.

Ijdem AA. Gratiæ.

LEX V.

CVm ipse tutor [c] nihil ex bonis pupilli, quæ distrahi possunt, cōparere [d] palam & bona fide prohibetur:[e] multo magis vxor eius hoc facere potest.

Res perfecta nō vitiatur, licet pueniat ad casum à quo nō posset oriri h.d. Bald. vel sic: Donatio ante facta non irritatur, licet matrimonium inter donatorem & donatricem postea sequatur h.d. Sal.

Ijdem AA. Lucretio.

LEX VI.

SI Gaudentius [f] in matrē tuam titulo venditionis[g] sine quadam fraude[h] dominium mancipij transtulit: nō idcirco, quod posteà inter eos matrimonium, & diuortium secutum dicitur, iuri eius quicquam derogatum est,[i] quod vendicare,[k] te matri tuæ successisse probans, minimè prohiberis.

Figmentum veritati non præstat impedimentum. hoc dicit Bald.

Ijdem AA. Pisoni.

LEX VII.

SI ancillam ex emptione sibi quæsitam, mater tua donatione à secundo marito postea se simulauit accepisse, tituli falsi figmentum donationis[2] †dominium ei duplicare, vel auferre non potuit.[l]

2 † Al. dest, donationis.

In contract lib. nominatis habet locū condictio ob causam. h d. Bal. Vel clarius: Licet pretium non soluatur, non agit venditor cōdictione ob causam ad repetitionē rei, sed actione ex vendito ad ipsum pretium. h.d. Paul. de Cast.

Ijdem AA. Diogeni.

LEX VIII.

SI non donationis causa, sed verè vineas distraxisti,[m] nec pretium numeratum est, actio [n] tibi pretij, nō eorum, quæ dedisti, repetitio competit.[o]

Sine pretio cōtractus venditionis nō hēt substantiam. Bal. vel sic: Sine pretio non est venditio non pretium conuentū non solutū facit possessorem in iustum, & ex uenditione simulata pretiū non petitur, nec res tradita repetitur, si agebatur ut donaretur. h.d. Sal. vel sic: In emptorem transit dominium facta traditione, licet pretium non sit solutum, si fuerit habita fides de pretio: nisi venditio

ne, & emptor tenetur ad pretium: sicque inuicem compensatione facta causa minuendarum litium nullum venditio censetur arg. ff. de compen l. 1. & 2.

a *Demonstretur.*] quod esse potest, quia tua erat vxor, vnde non valuit inter virum & vxorem donatio, vt ff. de dona. inter vir. & vxor. l. 1. & hoc si renocauit antequam confirmaretur, vt Infr. de dona. inter vi. & vxo. l. donationes. 1.

b *Auocare.*] quatenus immoderate donatum est, querela, s. inofficiosæ donationis, vt sup. de inoffic. do. l. cum donationibus. Et no. hic q ro̅ne iuris valet venditio. q & in legato est vt ff. de leg. 1 l. si domus. §. fi. sed nō semper: vt ff. de leg. 3. l. Mæuius. § pen. q q̄ & hic potest dici, quod non valeat venditio: sed qui emi, habet exceptionem. Sed si emit putans esse vendentis, & sic pōt repetere pretiu̅, vt ff e. l. suæ rei nunquid habet exceptionem pro re, vt non reddatur? Nō puto, quia sic postularet cōtraria, quare nō auditur. s. vt habeat ré, quasi valeat venditio: & repetat pretiū, quasi non valeat venditio, vt arg. sup. tit. 2. l. 1. in fi.

C*Vm ipse.*] CASVS. An res pupilli quas distrahi necesse est, pp ęs alienū patris, bona fide & palam emere tutor possit, quęrit? Resp. quod sic, & multo magis vxor sua.

c *Cum ipse tutor.*] au ctoritate contutoris.

d *Comparare.*] comparare immobilia nō potest: mobilia autē palā potest, vt ff. eo. l. si in emptione, quæ pro contraria signat

e *Prohibetur.*] Immo prohibetur, vt ff. e. l. si in emptione. § si. q est contra. Sol. ie. ad ministrabat. hic non sm Azo. ar. ff de auth. tut. l. tutores. Sed hoc non placet, vt ff. rem pu. sal. so. l. 4. §. illud. Vel hic emit à pupillo cum auctoritate ɔtutoris, arg. ff. de auth. tut. l. 4. & 5. §. sed si cum. vnius enim auctoritas sufficit, licet plures sint, ut infra. de Auth. tut. l. fi. sui vero se auctore. Vel dic, quòd palam pōt, vt hic clam non, vt ibi arg. ff de admin. tu. l. non existimo. & de auct. tut. l. pupillus. § fane, & de rit. nupt. l. fin. hic & inf. de do. l. donatio hec. §. in conscribendis, & habet boc locum in omni officio publico vel priuato. aliter puniatur, vt ff. eo. l. non licet. Item opponitur huic solutioni proxim. secundum ff. de admi. tu. l. tutor rerum. in fin. vbi dicit pupillum rem vendicare non posse, quam sibi tutor accepit de bonis eius, & pretium rationibus pupilli intulit. Sed respon. ibi est ideo, quia res pupilli erat vsucapta ab hærede tutoris. Vel non ideo quia emptio valeat, sed quia bona fide fructus, siue animalia inde nata ita perceperat, vnde fecit suos. Vel dic, ibi non potest vendicare, nisi reddat pretium q̄d in suam vtilitatem peruenit. Ar. contra. ff. de prædi. mi. l. si prædiū, vel ibi palā egit. Et no. quòd vbi ex tutoris parte tm̄ oritur obligatio, se auctore obligatur tutor, vt ff. de admin. tuto. l. quoties, § non tm̄.

S*I Gaudentius*] CASVS. Si Bertæ mancipium, minoris puta 10. cum valeret 30. vendidisti animo donādi pp affectum quē habes de ea ducenda: postea cum ea nullū contraxisti matrimonium: quia rōne consanguinitatis distractum est, an prę iudicet ei vel eius hrdi quo minus mancipium vendicare possit, quęritur? Dicitur quod non.

f *Gaudentius.*] proprium nomen.

g *Venditionis.*] aliàs donationis, & tunc plana. aliàs venditionis, & tunc dic factæ minori pretio animo donandi, quæ valet inter cæteros, sed nō inter coniuges, vt ff. eo. l. si q s donationis.

h *Fraude.*] à matre tua commissa.

i *Derogatum est.*] q d videbatur, cum peruenit in eum statū, à quo incipere non potest, vt arg. ff. de verbo. oblig. l. plurib. §. & si placeat. Vel quia non durauit eā, propter cuius spem facta fuerit, arg. ff. de in rē ver. l. si p patre. §. versum, sed nihilominus valet, ut hic, & ff. de dona. inter vi. & uxo. l. si inter extraneos.

k *Vendicare*] ab omni possidente.

S*I ancillam.*] CASVS. Si mater tua ancillam comparauit, & a marito suo simulauit titulo donationis accepisse, an tibi præiudicauit, puta quia dicat maritū sibi donasse constante matrimonio, & ideo uelit maritus ancillam à te reuocare, an possit, quæritur? Dicitur quod non. Viu.

l *Non potuit.*] Quia dicit maritus se donasse constante matrimonio, & quod uelit eam tibi auferre, & facit sup. eo. l. cum res, & sup. plus ua. quod agi. l. 1. & de reg. iur. non ut ex pluribus.

S*I non.*] CASVS. Vineam mihi uendidisti, nec pretium solui, an uineam repetere possis, quæritur? Dicitur quòd non sed actione ex uendito agere potes ad pretium.

m *Distraxisti.*] id est, uendidisti.

n *Actio.*] hoc habita de pretio.

o *Competit.*] ut sup. de rei uen. l. incivile, & infr. de rescin. uend. l. ea conditione, & hoc quando fides est habita de pretio,

pretio aliis potest rem vendicare, vt ff. eod. l. quod vendidi. & ff. de tribu. l. procuratoris. §. pen. & insti. de rerum diui. §. venditæ. Et dic, quòd volebat repetere condictione ob causam, sed non habet locum in contractibus nominatis, vt ff. de rerum permu. l. 1. §. fin.

Empti. CASVS. Sine pretio nulla cõsistit emptio, & hoc in prima. Si verò pretium constituatur nec soluatur, & res tradatur, nõ ob hoc minus tenebit vẽditio: sed ages ad pretium. & hoc in secunda. Si verò venditor pretiũ sibi solutũ negaret, non ob hoc minus possidet quis quod cõparauit, & hoc in tertia. Si verò aliquis prædium tibi donauit, simulauit autem se vendere, si subsecuta fuerit traditio, non aget ad pretiũ: quia pfecta est donatio. & hoc in quarta.

a *Empti fides.* ab vtroque cõtrahẽtiũ hita.

b *Sine quantitate.*] i. pretio & certo, vt insti. eod. l. pretium, nec sine re quæ veneat, valet venditio: nisi in fructibus, & alea, & similibus, vt ff. eo. l. nec emptio.

c *Non numerato.*] fide tamen habita.

d *Irritus.*] non enim autem pretij numeratio &c. vt ff. e. l. 2. §. j.

e *Rectè possidet.*] cum a venditore habeat, vel eius volũtate expressa, vel tacita, alias secus, vt infra, de acq. poss. l. minus, & ff. de acq poss. l. si ex stipulatione. Et dic, q hic fuit habita fides de pretio à uẽditore.

f *Facta venditione.*] simulata tamen.

g *Sequatur.*] hoc iure veteri, hodie etiã nudo pacto fit donatio, ut infra. de dona. l. si quis argenteum. §. fi.

sit inualida, quia non fuerit conuentum de certo pretio, & si fuit facta animo donandi, pretium peti non potest. h. d. Paul. de Cast.

Ijdem AA. Seuero. [1] †

LEX IX.

EMpti fides, [b] ac venditi sine quantitate [b] nulla est. Placito autem pretio nõ numerato, [c] sed solum tradita possessione, istiusmodi cõtractus nõ habetur irritus: [d] nec idcirco is, qui comparauit, minus rectè possidet, [e] quòd soluta [2] † summa quam dari conuenerat, negatur. [3] † Sed & si donationis gratia prædij facta venditione, [f] [4] † traditio sequatur, [g] actione pretij nulla competente, perficitur donatio.

Contractus potest esse nullus duplici causa, & vtraque potest eodem libello proponi. h. d. no. tex. cum gloss. secundũ Bald. Vel sic: Si mulier simulatè emit rem suam tanquam mariti, non præiudicat sibi. h. d. Salic. Vel sic; Emptio rei suæ non valet, nec præiudicat ementi. h. d. Paul. de Cast.

Ijdem AA. Georgio. [5] †

LEX X.

SI mater tua velut ex patris tui [h] bonis prædium suum comparauit: cum rei propriæ non consistat [i] emptio, & hanc simulatam [k] proponas: huiusmodi placi-

Si mater. CASVS. Mulier volens dare pecuniam viro suo (quod no. potuit, cũ nõ valeat donatio inter vir. & vxo.) simulauit, se emere prediũ suum propriũ à marito, & pretium ei dedit, an mulieri, vel eius hæredi per talem venditionem præiudicatur quo minus pretium repetere possit, quæritur? Dicitur quod non.

h *Patris tui.*] mariti sui.

i *Non consistat emptio.*] ut & ff. eod. l. suæ rei. & l. si debitor. nisi ratione possessionis. 1 ut ff. eod. l. si in emptione, §. rei suæ, uel sub conditione, ut ff. eod. l. existimo & ff. de leg. 1. l. cætera, §. 1. & arg. ff. de uerb. obl. l. nemo, & l. existimo, & uel per alium: ut ff. manda. l. si mandauero, 2. §. si hi. & nisi ratione partis aliorum, ut ff. de in diẽ addic. l. quod si uno in fi. Sed quidam ibi intelligunt sub conditione, qua existente res non fit uostra.

k *Simulatam.*] & ideo pro infecta quoque habendam,

vt sup. plus ua. quod agi. Dupli. i ergo ratione non valet.

l *Substantiam veritatis.*] cum fuerit simulata.

m *Non potuit.*] cum sua erat. sup. eo. l. si ancillam.

INuitum] CASVS. An rem tuam uitiosam per iudicem me possis compellere emere, quæritur? Dicitur quod non contra si rem uitiosã habuero, & tu eã desideraueris: non potero me compellere, ut tibi vendam.

n *Non continet.*] vt & inf. de iure delil. e. l. nec emere, & supra de act. & ol l. l. sicut, & inf. loca. l. inuitos, & inf. de nupt. l. neq; ab initio, & ff. de pig. act. l. quæ muis, & supra de Iudæis. l. nemo exterus, & infra eodem, l. dudũ. Sed prima fallit in casib. vbi quis cogitur comparare, vt ff. de acti. empt. l. Iulianus, §. idem Celsus, & ff. de leg. 1. l. & si æquo, & ff. com muni diui. l. communi diuidundo. 2. §. fi. & insti. de leg. §. non solum. Item & secunda fallit. nam quandoque quis distrahere cogitur, vt infr. de communi ser. ma. l. 1. licet quidã ibi dicãt, q iam erat liber. vnde cum non sit seruus, non dici ur cogã vendere rem su licet æstimationẽ recipiat. Item fallit. ff. de lega. 1. & si æquo, & infra de his q sunt sui uel alie. iur. l. fin. & ff de relig. l. si quis sepulchrum, & infra de patrib. qui fi. dist. l. 2. in fin. & ff. de act. empt. l. Iulianus, §. idem Celsus. & infra eo. l. dudum.

tum mutare substantiam veritatis, [l] & ei nocere non potuit. [m]

Contractus non redduntur in inuitum. Baldus, & Salic.

Ijdem AA. Paterio. [6] †

LEX XI.

INuitum comparare vel distrahere postulãtis desiderium iustã causam non continet. [n]

Fideiussor non est de substantia emptionis, nec de generali natura eius, nec etiam instrumentum: nec etiã pœnitentia, quamquam incontinenti post actum perfectũ secuta, inualidat ipsum contractum. hoc dicit not. Bald. Vel sic: Fideiussor de euictione non est de substantia emptionis, nec instrumentũ traditæ possessionis: & ideo eorum omissio non vitiat; nec post emptionem factam locus est pœnitentiæ, etiam si pretium non sit solutum: sed pro eo soluendo agi potest. h. oc dicit Salic.

Idem AA. Paterno. [7] †

LEX XII.

NOn idcirco minus [o] emptio perfecta est, q emptor fideiussorẽ non accepit, [p] vel instrumentum testationis vacuæ possessionis omissum est: [q] nam secũdum cõsensum auctoris in possessionem ingressus rectè, possidet. [r] [8] † pretium sane, si eo nomine satisfactum nõ proteris, nec facto contractu interueniente consensu, si pœni tueris, minus ualebit uenditio. & hoc in ultima.

Non idcirco.] CASVS. Si mihi prædium uendidisti, non ob hoc minus tenebit uenditio, q fideiussorem nomine euictionis nõ accepi, uel instrum uenditionis non interuenit: quia sufficit, q consensu tuo sim introductus in vacua possessionẽ. & hoc in prima. Si verò pretiũ tibi adhuc non solui, petere potes, ...

o *Non idcirco minus.*] fallit in seruo communi manumisso.

p *Non accepit.*] de euictione, cum nec dandus est, nisi actum esset, ut ff. de euict. l. emptori. & ff. de præto. stip. l. 2. §. stipulatio.

q *Omissum est.*] ut sup. de fide instru. l. non idcirco, & sup. de rei uen. l. quoties, & inf. de communium re. alie. l. fin. & sup. de proba. l. cum res.

r *Possidet.*] ut inf. de acq. poss. l. minus, & ff. de acqui. poss. l. si ex stipulatione, & infra si quis alteri uel sibi, lege, si emancipatis.

1 † al. & CC.

2 † Solutã esse summam.

3 † Vide Cuia. 8. ad African. Non idem in locatione, quæ certa ponderatione aut modiatione fieri potest. Pl. 9. epi. non nũmo, sed partib. locaui Got.

4 † Factam vẽditionẽ.

5 † Gordianæ.

1 Hoc uerũ, qñ per aliquod remediũ possessorium emptor ñ possit a vẽditore possessionem recuperare: alias secus. Bart. & Bald. in l. si ẽptione. §. rei suæ, in gl. alle.

2 Intellige qñ vendens poterat in uito dño rẽ distrahere: alias emptio rei suæ per alium celebrata non ualet. Cy. & Bal. i l. unica. sup. si certum pe.

6 † Paterno.

7 † Patiano.

8 † al. pro donatione præsumit possidere Odo.

a Tui

a *Peti potest.*] vt d.l.quoties, & inf.eod.titu.l.in ciuile.
b *Contestatio.*] idest coram testibus protestatio.
c *Rescindit.*] supra de transact. l.quamuis, & de actio. & oblig. l.sicut.& si cert.pet.l.eo.quod.

In vendentis.] CASVS. Vendo tibi si emere volueris, vel ego voluero.nõ valet emptio. Vel pone casum ut in glo.

d *In vendentis.*] Quidam non intelligentes ponunt casum. Vendo tibi talem rẽ pro quanto uolueris, vel quanti æstimaueris: qui casus est, ff. eod.l.quod sæpe.§.1. Tu dic ꝙ ipsum commercium, i. contractus, qui est emptio, & vendi.fuit hic positum in arbitriũ alterius,ut si volueris sic emere,sic,& ff.d. act. & obli.sub hac.& de verb.obl.l.centesimis. §.fi. Sed vr̃ ꝯ inst.eo. §.emptio ubi dicit tenere. Sol.aliud est cũ dico, vendo quanti uolueris,ut hic,aliud si uolueris,ut ibi. Alij ut R.quòd ubi expressè dixi,quãti fueris arbitratus, tunc non ualet, at ubi uel a te facta fuit,ut si uolueris emere,ualet: sicut & si dicerem, si capitolium ascenderis, quia expressa nocent,ut ff.de cond.& demonst. l.nonnumquam, & de leg.3.l. fideicommissa, §. si fideicommissum. Sic ergo dicit hic uoluntate,s.expressa. Alij, ꝙ ibi fuit collatum in arbitrium alterius cõtrahentium,ut boni viri arbitrio. Io.vero dicit, ꝙ ibi fuit institutio pure facta, sed resoluitur sub conditione hic autem facta fuit sub conditione. Tu dic,si pretium conferatur in alterius arbitrium, non valet,ut ff.eod.quod sæpe. §.1.idem si commercium, vt hic. Porro res ipsa confertur,vt instit.eod.§.emptio.Si autem in extranei arbitrium pretium cõferatur: si quidem innominati,non ualet,nisi in casu,ut ff.loca.l.si merces, & de pig.si fundus.§.fin. Si autem nominati, valet, si ipse fuerit arbitratus,alias non.nec recurritur ad arbitrium boni viri, vt arg.infra eod.l.fin.Si autem arbitretur sed male,recurritur ad arbitrium boni uiri ut arg.ff.pro socio.l.si ita coita.& l.societatem mecum. Accidentale autem.i.accidens aliquod quod non est de substantia contractus, siue in alterius contrahentium arbitrium,siue extranei conferatur, sicut in societate, ita in venditione ad boni uiri arbitrium recurritur,siue arbitretur siue non, vt ff.eod.l.hæc venditio. & pro socio.l.si ita coita,& l.societatem mecum. Quod dixi in venditione, serua etiam in locatione, ut arg.infr.eod. l.fi.in fin.In stricti vero iuris iudicijs non recurritur ad alterius arbitrium,ut ff.de verb.oblig.l.si quis arbitratu, qđ potest dici si non arbitretur. alias sic, ut ff. de ope.l.si libertus ita.Porro in arbitrium promittentis si conferatur tacite,valet,ut si ascenderis capitolium,ut d.l.de condi.& demon.l.nonnumquam,si expressè,ut si uis uel uoles,uel uolueris, non valet,sed si cum voles vel volueris sic, vt ff.de verb. oblig.l.centesimis,§.si ita,& l.si Titius,§.fin.& l.si quis stipulatus,& de act.& oblig.sub hac. Sed quid si dicam, volo tibi vendere rem illam pro x.& tu dicas,ego uolo emere pro x. an erit contracta venditio? Videtur ꝙ non nam si dicam, volo ascendere arborem,non sequitur ꝙ ascendam. Sed certe hoc valet, cum solo consensu contrahatur, at ibi necesse est ut ascendat,& clarum est, quòd non ascendit,licet sic dicat, sed hoc non est clarum eum non consentire. nam & his verbis fideicommissum contrahitur, ut instit. de singulis re.per fideicom.reli. §.fi.& mandatũ contrahitur,ut ff.man.l. 1.Item quid si dicã, rem meam uellẽ uendere tibi pro x. & tu dicis, ego uellẽ emere? An. non hoc ualet. quia ponitur uerbum præteriti imperfecti, quod rẽ imperfectam significat. Itẽ quid si dicam: uendo tibi pro x. si uis,& ego emo si vis? Rñd. hoc non ualet secundum Azo. per l.istã. Alij ut H. ꝙ sic, & hæc lex intelligitur, qñ in futurum apponitur conditio uoluntatis.Sed arg.contra, ff.de condi.instit.l.si Titius.

ADDITIO. Videas similem gl. in l.in personã. §. generaliter. ff.de reg.iur.s.

1 † Lolliano. al. Tulliano.

2 † al. quæ.

3 † Intel. huius, l.vi de ꝑ Mar. Socin.in l. 1a stipulatus,numero 138. de verb.obli.

betur,peti potest.[a] nec enim, licet incontinenti facta,pœnitentiæ contestatio[b] consensu finita rescindit.[c]

Contractus in alterius cõtrahentium voluntatẽ collatus,nõ intelligitur efficaciter celebratus.h.d.Salic.Vel sic: Contractus vltrò citroq; obligatorius potest cõferri in voluntatẽ,vel arbitriũ alterius ex contrahẽtibus,& si cõtra fiat,non valet.Pau.de Cast.

Ijdem AA.Iuliano.[1] †

LEX XIII.

IN[2] †vendentis,[d] vel emẽtis voluntatem collata cõditione comparandi,quia[3] † nõ adstringit necessitate contrahentes, obligatio nulla est. idcirco dñs inuitus ex huiusmodi conuentione rem propriam, vel quilibet alius distrahere non compellitur.

Nõ solũ proximis, & consortib. sed etiã alijs liberum est arbitriũ rem propriam distrahẽdi,nõ obstãtibus constitutionibus quæ olim contrariũ disponebant. h.d.no.Bal. Vel sic: Iure nouo nõ cogitur quis prius vendere proximis & cõsobrinis quã extraneis. b.d.Sal.vel sic: Potest quis vendere rem suam cui vult reprobata lege, quæ cogebat eum vendere consortibus nõ extraneis.Paul.de Cast.

Imppp. Valẽtin. Theodo.& Arca.AAA. Fabiano.[4] † PP.Illyrici, & Italiæ.

LEX XIIII.

DVdum[5] † proximis[e] cõsortibusque[f] concessum erat, vt extraneos ab emptione[6] †remouerent, neque homines suo arbitratu vendenda distraherent: sed quia grauis hæc videtur iniuria, quæ inani honestatis colore velatur,vt homines de rebus suis facere aliquid cogantur inuiti:[g] superiore lege cassata, vnusquisq; suo arbitratu q̃rere, vel probare possit emptorem:[h] nisi lex[i] specialiter quasdã personas hoc facere prohibuerit. Dat.6.Calend.Iun. Vincentiæ,Tatiano,& Symmacho.Coss.

Pretium rei vẽditæ ꝑ tertiũ arbitratorẽ definitũ, seu declaratũ cogitur emptor soluere,& nõ arbitrãte eo nõ tenet vẽditio:ꝙ ẽt in locatione

4 † Fausiano al. Flauiano.

5 † Ex lib. 1.tit.1.l.6. C.T. Hic l.limita in casu notabili.l.1.ff. de priuil. creditorũ, & uide Io. Igneũ qui hic pertractat materiam retractus.

6 † Præsumitur n. affectio in cõiunctis pro retinẽda possessione affini. & gentilia. Vide Alcia. 1.præsumpt. 20.

DVdum. CASVS. Olim si re meã vendere uolebã. non extraneo, sed consanguineo,si comparare uolebat, habebã necesse uendere. Item, si duo erant cõsortes in aliqua re, & unus uolebat uendere rem illã, non poterat quãdiu consors uolebat emere,& si alius emebat, consors poterat offerre pretium,& rẽ recuperare, quod remouet Imperator ꝑ hanc legem, dicens, ꝙ quilibet cuicumque voluerit rẽ suam distrahere poterit: nisi lex specialiter hoc prohibeat,qualiter hoc faciat,non aperit. Tu dic,si testator alicui rem legauit, ne extra familiam alienet: quo casu uoluntas sua tanquam lex seruanda est: si uoluntas non fuerit nuda.

e *Proximis.*] idest,consanguineis.
f *Consortibusque.*] licet non consanguineis.
g *Inuiti.*] uendere ei cui nolunt, uendere tamen uolunt.
h *Emptorem.*] ut inf.de communi re.alie.l.falso, & infra, de donat.l.portionem,& sup.communi diuidum.l.1.& sup. de iudæis. l.nemo exterus.
i *Nisi lex.*] forte à testatore sic dicta, uel ab eo,qui rem tibi dedit adiecta uel scripta,ut sup.de re.alien.non alie.l.fin. Vel si emphyteuta uelit uendere emponemata sua.i.meliorationes:præfertur quidem dominus extraneo,ut infra, de iure emphy.l.fin. Item in iudicio communi diuidundo post litem cõtestatam:& in iudicio familiæ erciscundæ post motam controuersiam alienationes uoluntariæ extraneis sunt interdictæ,ut sup.communi diui.l.1.in fi.& ff.fam.erc.l.alienationes. Vel dic nisi lex scilicet quam habes inf.lib.11. nõ licere habitatoribus metrocomiæ,l.1.

Emponema quid significet.

ADDITIO. Hæc exempla non placent Cyn. quia hic loquitur de prohibitione in personam: ideo pone exemplũ l.unica.sup.ne Christianum man. Vel dic secundum Bald. nisi lex.idest specialis constitutio loci uel municipale statutum hoc prohibuerit: quia statuta ualent,ut c.constitutus, de in integ.resti.

Venditio non impeditur per uerbũ uolo.

fin.

S*Vper.*] CASVS. Olim si aliquis rem suam venderet quanti Titius definiret, dubitatio erat, an valeret talis venditio. Dicit Imperator, quod si venditio facta fuit sub illa conditione, nec deficit conditio. puta quia Titius pretium definiuit, emptor ad pretium, venditor ad rem tradendam tenebitur, siue in scriptis, siue sine scriptis celebrata fuerit venditio. Si non definiat, non valebit remota diuinatione, an sit collatum arbitrium in certam personam, an in virum bonum. & hæc eadem dici possunt in collatione, & conductione, cum pensio in alicuius arbitrium conferatur. Viuian.

a *Peruenit.*] siue bene, siue male sit arbitratus, secundum Azo. Tu dic si male, recurritur ad arbitrium boni viri. vt ff. pro socio. l. si ita coita. & l. societatem mecum. Idem dico in stricti iuris iudicijs: vt ff. de ope. liber. l. si libertus. 2. licet alij contra: vt ff. de verbo. obligat. l. si quis. arbitratu. Tertij dicunt, vt P. quod si excessit dimidiam iusti pretij, potest deceptus rescindere contractum eo modo, quod si ipsemet recte contrahens fuisset deceptus. & hoc officio iudicis, vel actione ex eo contractu, data emptori, vel actione: vt inf. de rescin. vend. l. 2. & hoc cum non dolose fecit. alias tenetur de dolo, si non potest alii promissum, quia non participauit dolum, nec est deceptio vltra dimidiam.

a Glo. ista sequuntur Bal. & Pa. 1 † al. perueniret. 2 Et hoc fauore dotis cuius vagi contra contrahentes, fisio, nulla quantitate specificata, etiam b *Legis.*] vt supra de si non fuerit fide instrum. l. contractus. declaratio alteri c *Promissio.*] vt nec commissa. ad alterius arbitrium Pau. hic. recurratur, 1 & in 3 Et est ratio simili casu loquitur tio, quia ibi ff. de verbor. oblig. l. fuit facta si quis arbitratu. hoc commissio tamen fallit in duo- super acci bus casibus. Primus, dentalibus infra de dotis pro. l. contractus: 3. & ff. de iure dot. l. hic super cum post, §. gener. 2 pretio, quod Secundus est ff. cod. l. hæc venditio. 3 Et est tertius infra est de substantia. communia, de leg. l. fin. §. 1. stantia. Pa. ADDITIO. Et hoc fauore vltimæ voluntatis, vt non pe-

seruari mandatur. h. d. Vel breuius. Si pretium ad tertii arbitrium committitur: illo non arbitrante contractus redditur nullus, nec a persona receditur: & illo arbitrante firmatur. Saly. Vel sic: Si pretium committatur in arbitrium, vel declarationem tertii, secuta declaratione valet contractus: sed ea non secuta, non valet tanquam defecta conditione, sub qua censetur contractus celebratus. nec est curandum, an illi fuerit commissa declaratio tanquam amico communi, & sic fuerit habitus respectus ob personam eius, an tanquam in arbitrium boni viri, & sic fuerit habitus respectus ad id quod facere debet, vel faceret bonus vir: quia, non secuta declaratione, neutro casu valet contractus, nec receditur ab eius persona, vt per alium bonum virum declaratio fiat. hoc d. ista lex singul. quæ quotidie allegatur. Pau. de Cast.

Imp. Iustinianus A. Iuliano PP.

LEX XV.

SVper rebus venundandis si quis rem ita comparauerit, vt res vendita esset quanti Titius æstimauerit: magna dubitatio exorta est multis antiquæ prudentiæ cultoribus: quam decidentes sancimus, cum huiusmodi conuentio super venditione procedat, quanti ille æstimauerit, sub hac conditione stare venditionem; & si quidem ipse, qui nominatus est, pretium definierit, omnimodo secundum eius æstimationem & pretium persolui, & venditio ad effectum perueniat,[a 1] siue in scriptis, siue sine scriptis contractus celebretur: scilicet, si huiusmodi pactum cum in scriptis fuerit redactum, secundum nostræ legis [b] definitionem per omnia completum, & absolutum sit. ¶ Sin autem vel ipse noluerit, vel non potuerit pretium definire: tunc pro nihilo[c] sit venditio, quasi nullo pretio statuto: nulla coniectura, imo magis diuinatione in posterum seruanda, [2] † vtrum in personam certam, an in boni viri arbitrium respicientes contrahentes ad hæc pacta venerint:[d] quia hoc [e] penitus impossibile esse credentes, per huiusmodi sanctionem expellimus. quod etiam in huiusmodi locatione locum habere [f] censemus.

TITVLVS XXXIX.

De hæreditate, vel actione vendita.

Fiscus hæreditate vendita non tenetur creditoribus hæreditariis respondere, sed emptor est conueniendus ab eis. h. d. not. Bal. Vel sic: Speciale est in fisco hæreditatem vendente, vt a creditoribus hæreditariis conueniatur emptor, & non ipse h. d. Sal. Vel sic: Quando fiscus vendit hæreditatem, creditores hæreditarii non debent molestare fiscum, sed emptorem. & est speciale in fisco. h. d. Pau. de Castro.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Geminio.

LEX PRIMA.

AEs alienum, hæreditate nomine fisci vendita,[g] ad onus emptoris bonorum pertinere, nec fiscum [h] creditoribus hæreditarijs respondere, certum, & absolutum est.

Hæres & non emptor hæreditatis a creditorib. conuenitur hæreditariis: & sic eis satisdandum tenetur, nisi hac lege emerit. Sal. Vel sic: Venditor hæreditatis debet conueniri a creditoribus hæreditariis, non autem emptor; etiam

reat, licet tertius non arbitretur: sed recurritur ad superiorem. Paul.

d *Venerint.*] nam distinguebant veteres, vtrum in personam certam, an vt in bonum virum in eum consenserunt.

e *Quia hoc.*] id est, per coniecturam scire. 1 † al. reseruanda.
f *Locum habere.*] vt ff. loca. l. si merces. in prin. & Insti. loca. in princ. ibi, si merces. Sed an sit cogendus arbitrari ille, in quem sic arbitrium est collatum? Respon. sic. ideo dic 4 si cum pœna, vel cum cospignoribus cautum sit stari eius arbitrio, & ipse recepit ad definiendum. alias non. sicut & arbiter: vt ff. de arbit. l. 3. §. tamen si. & l. litigatores, §. 1. & l. non distinguemus §. 1. sed illo non arbitrante vnus alterum compellere non poterit ad eligendum alterum.

4 Displicuit Cyno, dus arbitrari ille, idem Ang. & P. idem, quod si compromissum valet, & acceptaui arbitrium, potest cogi arbitrari: quia interuenit pignus, vel pœna, siue non.

ADDITIO. Vt tibi liqueat, an, & quando pretio collato in arbitrium boni viri ab eius persona recedatur, distingue breuiter sic post Bart. in l. si quis arbitratu. ff. de verbor. oblig. Aut fuit arbitratus inique, & receditur ab eius persona. l. si libertus 2. ff. de oper. liber. cum similibus. Aut nunquam fuit arbitratus, & tunc aut fuit vnus de contrahentibus, & receditur, vt l. hæc venditio, ff. eod. Aut fuit assumptus super contractu perficiendo, & non receditur ab eius persona, vt hic, cum similibus. Aut super contractu perfecto, & in aliquo accessorio, & receditur a persona: vt l. domum. ff. eod.

DE HÆREDITATE, vel actione vendi.

Dixit 5 de venditione rerum corporalium: nunc incorporalium.

6 Ista continuationem sequitur Cynus & Bald.

AEs alienum. CASVS. Hæreditate nomine fisci vendita, emptor tenetur ad onera, & ad æs alienum. & hoc est speciale in fisco. secus in primo venditore hæreditatis.

6 Approbatur per Odof. Cy. Bal. & Pa.

g *Vendita.*] a procuratore fisci.
h *Fiscum.*] ipse, qui est hic, sicut & quando vendit bona vacan-

vacantia: vt ff. de iure fisci. l. cum qui bona vacantia. aliàs non: vt infra eo. l. proxi. Sed quid si emptor non est soluendo? Respon. 1 æquum est in fiscum dari actionem. arg. ff. eod. per quem fac. est. l. fi. in prin. Item huic l. est contra inge q̃ fic. si de quadr. præs. l. 2. & Inst. de vsuc. §. fin. Sol. 2 hac per

h *Non potest.*] à creditoribus: sed à te sic, eatenus, vt vel actionem suscipiat, vel quanti tua interest præstet: vt ff. de dona. l. hæreditatem, sic ff. de lega. 1. l. apud Iulianum. §. hæres. Alij dicunt speciale in donatione, sicut in fisco: vt s. eod. l. 1. Vel dic à creditoribus non sed à te, sic etiam præcise: vt ff. de noui oper. nun. l. stipulatio. §. siue, vel teneri, conueniet vt satisfaciat, vel vt respondeat creditoribus. In primo casu non cogatur suscipere iudicium. in secundo sic.

a Idẽ Cy. & intelli ge q̃ fic. tunc tene tur in quã tum ad eũ peruenit, & non vl tra. Bald. 2 Ista est falsa: quia legẽ corre ctio ẽ cui tãda. Ang. 3 Hæc pòt esse vera. Ang. hic. 4 Dic, q̃ etiã aut fiscus vẽdit rem tanq̃ suam simplici ter: & tũc nõ pòt res ab empto re euincere, & sic loq̃tur iste §. Cyn. in ad di. & Bal.

illas corrigitur. Vel in quã aliud 3 est in hæreditate priuilegio fisci, ne vexetur pluribus actionibus, vt hic. & alud in venditione Ista est singularium rerum. quia est & aliud speciale in fisco: vt qui emit hæreditatẽ ab eo qua si vacantem, teneatur petitione hæreditatis: vt ff. de peti. here. dic. nec vllam alias l. si putauit. §. item si quis. 4 cũ alterius rem rei statim fit tut. emptor: vt infra de quadrien. præs. l. fi. Dicũt tamen quidam hic: tes ita demũ teneri emptorem, si fiscus sciens euicerit. Alij ita demum vt iuribus si ignorauit. Alij nõ distinguunt.

in contra- tiũ allega tis aut tan quã suam ex causa.

R *Atio*] CASVS. Delata erat alicui hæreditas: eam adijt, & mihi vendidit: quis creditorib. hæreditarijs, & legatarijs respondere tenetur, quæritur? Respon. quod tu venditor, & age aduersus me ex vendito, & hoc in prima. Si verò satisfiẽ de suscipiẽdis actionibus, & de seruando te indemnem, an creditoribus hereditarijs, & legatarijs respõdere teneãr, quæritur? Respond. quod non: veruntamen si non satisfeceris ex forma pacti, poterit venditor me reconuenire ad interesse.

a *Iuris*] id est legis 12. tabularũ, & iuris prætorij, quæ volunt

si fuit actum inter ipsum, & venditorem, vt deberet illis soluere, vel satisfacere. quod tamen venditor eis soluerit, potest per actionem ex vendito ab emptore recuperare, qui censetur eam emisse cum commodis, & oneribus, non autem potest venditor post venditionem, & traditionẽ compellere emptorem ad satisdandum de satisfaciendo creditoribus, si tempore venditionis hoc actum non fuerit h. d. Pau. de Cast.

Imp. Antonin. A. Floriano.

LEX II.

RAtio iuris [a] postulat, vt creditoribus hæreditarijs, & legatarijs, seu fideicommissarijs te [b] conuenire volentibus tu respondeas: [c] & cum eo, cui hæreditatem venundedisti, tu experiaris suo ordine, [d] Nam vt satis tibi detur, [e] serò desideras: quoniã eo tempore, quo venundabatur hæreditas, hoc non est comprehensum. [f] Quamuis enim ea lege emerit, vt creditoribus hæreditariis satisfaciat: excipere tamen actiones hæreditarias inuitus cogi [g] non potest. [h]

Actionem suã potest quis cedere contra inuitum, & ignorantem debitorem. h. d. Bald. & Salyc.

Imp. Alexander A. Timoth.

LEX III.

NOminis venditio [i] etiã ignorante, vel inuito eo, aduersus quem actiones mandantur, contrahi solet. PP. 5. Id. Febru. Maximo, & Æliano Coss.

Deceptus in contractu dolo aduersarij non cogitur adimplere contractum. hoc dicit Bal. & Salyc.

Idem A. Diogeni.

LEX IV.

QVi nondum certus [k] de quantitate hæreditatis, persuadente emptore, quasi exiguam quantitatem, [l] eam vendidit: bonæ fidei iudicio conueniri [m] vt res tradat, vel actiones mandet, non compellitur. nam suo quoque iure eorum [n] persecutionem habet. [o]

Emptor hæreditatis mandatis actionibus habet directas, quas concipit in personam mandantis: sed nõ mandatis actionibus, habet vtiles. h. d. Bald.

Idem A. Onesimo. [1] †

LEX V.

EMptor hæreditatis, [2] † actionibus mandatis, [p]

N *Ommis.*] CASVS. Inuito, vel ignorante debitore meo, ius quod in eo habere, distrahere possum.

i *Nominis venditio.*] id est actionis venditio fit etiam ignorante debitore, vel inuito, cuius nomen venditur, siue pure debeat, siue non, vt hic, & infra de don. l. 2. & ff. eo. l. nomina eorũ. Sec. est in delegatione, quę fit consentiente demum debitore: vt j. de no. l. 1. Quod ideo est, vt dicsit, q̃a ibi nullæ reliquiæ actionis penes delegãtem remanẽt. Tu dic clarius, quod delegatio fit per nouationẽ nouatio per stipulationem: at stipulatio tantum à præsente, & volente contrahitur, vt ff. de verb. obl. l. 1. in princ.

Nomẽ vẽdi potest ignorante debitore, & etiã inuito: non autem delegari.

Q *Vi.*] CASVS. Erat hæreditas mihi delata, dicebas eam non esse bonam, vnde vel minori pretio eam tibi vendidi, vel cum non essem venditurus, dolo induxisti me ad vendendum. si non tradidi, an tradere compellendus sim, quæritur? Respond. quòd non. sed si tradidi, repetam, & à quolibet possidente res hæreditas persequi potero.

1 † Diogeni. al. Enesimæ.

2 † hæreditarijs.

vt hæredes creditoribus hæreditarijs teneantur: vt supra de hære. act. l. fi. & de pact. l. pactum, ideo quia vendunt desinunt hæredes esse, vel teneri: vt hic, & infra de remis. his, quæ in frau. credit. l. 1. & ff. de leg. 1. l. quamuis hæres, & arg. ff. de iure dot. l. si mulier, §. 1.

b *Te.*] scilicet venditorem.

c *Tu respondeas.*] non emptor: nisi factus sis tu non soluendo. argu. ff. de leg. 1. plane. 2. §. qui rogatus. & ff. de fun. dot. si maritus fundum. Sed quare non sic creditores possunt emptores conuenire, vt emptor debitores? Respo. venditor de suo potest facere quod ei placet, & sic actiones transferre contra debitores, sed de alieno nequaquam: vt ff. de neg. gest. l. soluendo. & ff. de noua. l. si ita. §. fin.

d *Suo ordine.*] libello dato & actione ex vẽditio, vel negotiorum gestorum: vt ff. eo. l. 2. §. fine. & de procur. l. licet, §. eatenus.

e *Nam vt satis tibi detur.*] de suscipiendis actionib. vel de seruando indemnem. sic & ff. de iudi. l. in omnibus. quæ est contra. Alij dicunt, quod hoc non petitur ex iusta causa. Tu dic quod petitur hic satisdatio, scilicet cum fideiussore, quod non potest: sed caueri de indemnitate sic: vt ibi.

f *Comprehensum.*] nec natura contractus ea est.

g *Cogi.*] si quis potest: vt infra de pact. l. 2.

* Nĩ quoties fit cũ dãnum mittitur, satisdatio põt exigi, l. 27. l. 38. ff pro soc. Dici põt etiã, vẽditorẽ in hæreditatis non satisdare de euictione, ff. de fa. tuo. l. 2. ff. eod. Gothof.

k *Qui nondum certus.*] secus si certus: vt ff. de act. empt. l. 1. in fine. Sed nonne semper videtur certus: vt infra de rescind. vend. quisquis quæ est contra? Sol. speciale in hæreditate: vt ff. de reg. iur. l. qui in alterius.

l *Quantitatem.*] scilicet contineat hæreditas. & dic dolo dante causam contractui, & sic ipso iure non valet. Vel incidentem, & tunc actione ex contractu, vel exceptione purgatur, vt hic, & ff. de dolo. l. si quis affirmauerit, in princ. & de actio. emp. l. Iulianus, §. si venditor. & §. per contrariũ. Et distingue hic, vt diximus s. ex quib. cau. ma. l. in contractib.

m *Conueniri.*] id est, conuentus.

n *Eorum persecutionem.*] quæ sunt in hæreditate, vel actione de dolo si tradidit, vel dolus dedit cãm, vel petitione hæreditatis, vel rei vẽdicatione ab extraneis possidentib. res her.

o *Habet.*] scilicet venditor.

E *Mptor.*] CASVS. Si emisti ab hęrede hæreditatẽ sibi delatam, si hęs cedit tibi actiones, habes vtiles, & exercitiũ directarũ act. si nõ cedit, hes vtiles actiones sine ei cessione.

p *Mandatis.*] s. directis: nã vtiles habet sine cessione ex natura contract. vt j. subijcit. in directis ergo est procur. in rẽ suã.

Eouguut.

Hæreditatis emptor quã actionẽ hẽat, facta sibi cessione per venditorẽ.

a *Fungitur.* agit ergo directa nomine mãdantis, nec enim separata est a mandante, vt ff. pro socio, l. 3. & de pecu. l. qs ergo casus. Vnde etiam post cessionem potest venditor agere, nisi in tribus casibus, vt infra de noua. l. 3. Item quæ poterant venditori exceptiones nocere, & isti noceant. Item cessione facta an statim utilis deficiat? Resp. Ioã. non. & sic cõpetit vtilis directa nec sunt duę, sed vna duas habens qualitates, alterã iure ɔ̃ctus, alterã iure cessionis. Alij dicũt statim annihilari vtilem facta cessione directæ. quãcumque tñ exerceat, puto eum deb. Io. iurare de calũnia, cum sit principalis psona & suum negotiũ gerat, vt sup. de ꝓc. l. q stipenda. Alij distinguunt, an vtilem intentet, vel directam. Itẽ huiusmodi cessio inutilis vr, cum & sine cessione detur vtilis: vt hic subijcit, & ff. de pac. l. cũ emptore, & ff. de pe. hær. l. ei qui. & ĩ. de actio. & oblig. l. nominib. & l. si a creditore, & inf. de leg. l. ex legato. nisi actione facto hæredis vẽdentis sine quite: quo casu necessaria est cessio: vt in Trebelliani ca restitũe, vt ff. ad Tre. l. hęres pecuniã.

b *Vtiles actiones.* et sine cessione. Et nota aduersus debitores. Ita tñ puto aduersus possessores singularũ rerũ illius hæreditatis, dummodo non ɔ̃ vẽditorẽ, qui vtiq; dominus remã sit, vt inf. l. proxi. & posset agendo præferri emptori, nisi in trib. casibus: vt dixi. Quid autem si ago a Titio, tu a me emisti hæreditatem, an vterque nostrum, an prior tantũ habet vtiles actiones? Et dic, q vltimus emptor.

QVi tibi. CASVS. Hæreditatẽ mihi vẽdidisti si non tradidisti, adhuc dñs perseueras. sed si alij vendidisti, quod potuisti, act. emp. ad interesse mihi tenebris.

g *Tradere* pro opinione Ioan. contra M. vt venditor præstando interesse libertur, vt inf. de act. emp. l. si traditio.

ADDITIO. Dic hoc verum si venditor non habet facultatem rei tradendæ. aliis precisè poterit cogi tradere. gl. in §. precium, Inst. de emp. & uend. Bar. in l. j. ff. de actio. emp. Bar. & Ias. in l. stipulationes non diuiduntur, ff. de uerb. oblig. Fal. & Pau. in l. si traditio, infra de act. emp. & Ias. in §. actionum, Inst. de act. & Ang. hic.

eo iure vti debet, quo is, cuius persona fungitur.[a] quamuis vtiles[b] etiam aduersus debitores hæreditarios actiones emptori tribui placuit.

Posterior in titulo, sed prior in possessione, priori in dominio præfertur, hoc dicit, Bal. Vel sic, Ex sola venditione hæreditatis dominium rerũ possessarum non transfertur: ideo non prohibetur illas alteri vẽdere & tradere, licet teneatur priori emptori ad interesse, hoc dicit Sal. Vel sic. venditor antequam tradit, est dominus, & ideo alteri vendendo & tradendo transfert dominium, & sic secundus emptor in eo erit potior, quã primus, concord. l. quoties, supra de rei vend. Paul. de Cast.

Idem A. Pomponio.

LEX VI.

QVi tibi hæreditatem vẽdidit, antequàm res hæreditarias traderet,[c] & dominus earum[d] perseuerauit:[e] & ideo[f] vendendo eas alijs, dominium transferre potuit. Sed quoniam contractus fidẽ fregit, exempto actione conuentus, quãti tua interest prę stare[g] cogetur.

Nomen potest pignorari & uendi, & transit non solũ personalis, sed etiam hypothecaria, h. d. Vel sic. Nomen debitoris potest dari pignori, & ille cui datum est, potest, ipsum alteri vendere iure creditoris sicut aliam rem pignoratam, & emptori datur vtilis actio ad exigendum, sicut dabitur uenditori ante quàm venderet, h. d. tex. cum glo. Pa. de Cast.

Impp. Diocletia. & Maximianus AA. Manofæ.[1] †

LEX VII.

POstquã eo decursum[h] est, vt cautiones[i] quoque debitorum pignori debẽtur, ordinarium vitium est, post nominis venditionem vtiles[k] emptori (sicut respõsum est) vel ipsi[l] creditori postulanti dandas actiones.[2] †

Qui emit nomen, non propterea efficitur dominus rei debitę, sed agit ad illam actione personali, h. d. Bal. Vel sic Ex venditione nominis transit vtilis, & etiam exercitiũ directæ si cedatur, tam ad debitum, quàm ad pignora, nõ autem dominium rerũ pignoratarum, h. d. Paul. de Cast.

Ijdẽ A. & CC. Iuliano.[3] †

LEX VIII.

EX nominis emptione dominium rerum[m] obligatarum ad emptorem non trãsit, se vel in rem suam procuratore[4] † facto,[n] vel utilis secundum ea quæ pridem constituta[o] sunt, exemplo creditoris, persecutio[p] tribuitur.

Sicut potest vendi actio in personam, ita actio in rem, & generale statutum, ge-

POstquã. CASVS. Olim tantum corpora obligabantur, sed postea deuẽtum est ad hoc vt actiones obligentur. si ergo actionem, q̃ habeas aduersus debitorem tuum, mihi uendidisti, habeo utilem actionem.

h *Postquam eo decursum est.* Prius fuit in usu tantum mobilia impignorari. secũdo etiam ad immobilia ventum est. tertio ad nomina, sicut hic in executione, ut ff. de re iud. a diuo, §. 1. Vt ergo ius tueatur creditorẽ ex agendo cõtra debitorẽ nomen exigat, exactẽ pignoris loco teneatur uel cõpenset vt inf. q res pig. obl. pos. l. nomen & ff. de pigno. act. l. conuenerit. q. tueatur emptorem nomini in pignore, ut hic & ff. eo. l. emptori nominis, & inf. l. proxi. in fi. Vel hic dicit de actione principali.

i *Cautiones* scilicet instrumenta.

k *Vtiles.* q̃ a scriptũ tradendo uideor remisisse debitum, ut ff. de pact. l. Labeo.

l *Vel ipsi.* alias uel ipsi: & tunc vel pro etiã, alias ueluti ipsi. & tunc construe, q dictio sicut non ponitur similitudinariè sed sic responsum est. scilicet a sapientibus secundum hanc lecturam, alias deficit vtrumque, & tunc planum est.

[1] † Manceta.

[2] † al. nomini et uenditione utiles actiões emptori, sicut responsum est, uel ipsi creditori postulanti, dandas.

[3] † Vigiliano. al. uigiliano.

[4] † Procuratori.

EX nominis. CASVS. Mutuaui tibi decem, & pignus obligasti, si ius quod aduersus te habeo uendidero Titio, an dominium pignoris ad emptorem pertranseat, quæritur? Dicitur quod non nec pignoris persecutio datur, nisi procuratori in rem suam constituto; directa nomine cedentis, utilis nomine suo, ad exemplum mei creditoris.

c *Traderet.* quod facere debet si potest, alioquin nihilominus cedere debet earum rerum persecutionem, ut ff. eo. l. 2. §. peruenisse.

d *Earum.* ut inf. de actio. emp. l. si ancillam, & l. si pater. & in. de ijs qui a non domino, l. qui tibi, & ff. de act. emp. l. quintus, & sup. de rei uend. l. quoties, & l. seruum.

e *Perseuerauit.* ut & sup. de pact. l. traditionibus, & usucapion. dominia transferuntur, & non nudis pactis.

f *Et ideo* bona ratio est, ut ff. de acqu. rer. dom. l. traditio. Sed hoc qualiter, cum utilis competebat emptori? Respon. ut sup. l. proxima.

m *Dominium rerum.* quæ sunt accessiones nominis uenditi: secus autem si ipsum pignus per se creditor uenderet, ut Insti. quibus ali. lic. §. 1.

n *Facto.* subaudi dat̃ directa personalis, vel hypothecaria.

o *Constituta* sunt. ut dixi sup. l. proxima.

p *Persecutio.* quę directo fuerat creditoris. s. hypothecaria.

Certi. CASVS. Certum est, quod personalis actio vendi potest per supradicta, an similiter in rem actio quæritur, vt si habeam contra te rei vendic. pro re mea: an eam vendere possim, quæritur? Respond. quod sic: cum nomen actionis non tantum ad personales, sed ad reales extendatur.

a *Redemerit.* idest, emerit.

b *Conceditur.* ut sup. e. l. nominis, & l. post qu. l. & l. ex nominis.

c *Facultate.* licet nō videtur sic acquiri vtilis in rē, quæ datur ratione dominij vtilis, nisi traditio interuenerit, idem tamen est, vt dicit.

e *Facultate.* fallit in actione iniuriarum.

d *Omnium.* largissimè accepto vocabulo, quia nomen actionis continet etiā iudicis officium, vt ff. de act. & obl. l. actionis verbo, alius strictius, vt ff. de act. & oblig. l. actionum genera. alias strictissime: vt in eod. tit. de act. & oblig. in fine.

e *Pateat.* iuris prudentibus dicentibus posse vtilem actionē intendere eum, qui emit actionem. Item an hypothecaria fine personali possit cedi alij creditori, vel nō? Indico creditori? Resp. non cū sit accessoria. Vnde siue principali nō transit. Item sequeretur, vt ageret principaliter, cū credens, quod alius perderet hypothecarium cessam.

f *Differentiam.* quia vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, ff. de publ. l. de precio.

g *Introducere.* potestit ergo cedi, & psonalis & realis, & item per vtilis dabitur curatori in rem suo nomine, directa nomine cedētis. Sed fallit in actione iniuriarum: quæ nec ante litis contestationē potest cedi, cum non sit in bonis, ut ff. de iniur. l. iniuriarū. ij. Secundum Ioan. uel forte potest ante quod dicitur, non est in bonis, verum est, vt transeat ad hæredem viuentibus nobis, tamen cedimus alij. 1 Item pone me possidere codicem meum, & vendo tibi actionem in rem competentem mihi nomine codicis, nihil quidem agitur. Si vero dixi competitura, valet, & est spes uendita, & ages quando alius cœperit possidere codicem meum, & ita ui-

Actionis nomen ossum iudicis conti- net. 2 † al. ueni- se. 3 † & quæ Cu... hic. de reb. ... non de ... ... hic titulus. 3 † emere. Actionis ... ... poss... ... 4 † al. Va... l. n. Theo. & Arcad. 5 † Tinge... * Blatta purpura ē ... Indico conchylio ... Tg... ... rotat. ... Lāpridiū in Heliogabalo. 1 Idem tenet glo. & ... in d. l. ... si nomen ... sequitur Ba. in d. l. ... ... 6 † Oxyblatta. 7 † al. Ianthina.

neraliter debet intelligi in omni casu, in quo potest ratio assignari, h. d. Bal. Vel sic: Sicut per venditionem personalis transfertur vtilis, ita per venditionem realis, h. d. Sal.

Imp. Iustinianus A. Ioanni PP. LEX IX.

Certi & indubitati iuris est, ad similitudinē eius qui personalem redemerit[a] actionem, & vtiliter eam mouere suo nomine cōceditur:[b] etiam eum, qui in rem actionem comparauerit eadem vti posse facultate.[c] Cum enim actionis nomen generale sit omnium,[d] siue in rem, siue in personam actionum, & apud omnes veteris iuris conditores hoc nomen in omnib. pateat,[e] nihil est tale, quod differentiam[f] in huiusmodi vtilibus actionibus possit introducere.[g]

Quæ res vendi[1] † non possunt, & qui[2] † vendere, vel mercari[3] † vetantur.

TITVLVS XII.

Prohibentur vendi purpuræ, quibus princeps vtitur cū sedet in maiestate: & priuatus hoc faciēs punitur, vt hic. Bald. Vel sic: Nullus priuatus potest de colore purpureo tingere, nec mercari, nec etiā vellus vendere sub pœna capitis, & publicationis bonorum, hoc dicit Sal.

Imppp. Grat. Valent.[4] † & Theod. AAA. Fausto Comiti sacrarum largitionum.

LEX PRIMA.

Fucandæ[h] [5] † atque distrahendæ purpuræ vel in serico,[i] vel in lana, quæ blatta[*] vel[6] † oxobapta, atque hyacinthina[7] † dicitur, facul-

deor vendidisse, quod & mihi competat. Item hic no. quod verbum legis indefinitè prolatum generaliter accipiendū est, vt ff. de leg. præst. l. 1. §. 1. Idem in verbo legantis, vt ff. de au. & arg. leg. l. 1. & l. Plautius, & idem in verbo contrahentis, vt infra quæ res pign. obl. pos. l. fin. arg. contra, supra de transact. l. si de certa, & ff. de transā. l. qui cum tutoribus, in princ. & in §. & l. cum Aquiliana.

tatē nullus possit habere priuatus. Sin autem aliquis supradicti muricis[k] vellus vēdiderit, fortunarum suarum, & capitis sciat se subiturum esse discrimen.[l]

Istam legem non seruant Pisani, qui emunt sericum à barbaris, h. d. hæc lex. Bal.

Ijdē AAA. Toriobanda[8] † Duci Mesopotamiæ.

LEX II.

Comparandi[9] † serici à Barbaris facultatē omnibus (sicut iam præceptum est[m]) præter comitem commerciorum etiamnum iubemus auferri.

Non licet frumenta publici canonici emere in littoribus: & est ratio, ne detur materia delinquendi, & potandi ad potes, secundum Oldr. Vel sic: Non licet frumentū publici canonis alibi quam in locis ordinatis emere, Sal.

Impp. Arcad & Hono. AA. ad Senatum & populum.

LEX III.

Quia nonnunquā[n] in diuersis littorib. distrahi publici canonis frumenta[o] dicuntur, vendentes & ementes sciant capitali pœnæ se esse subdendos, & in publicā fraudem commercia contracta damnari.

Frumentum exercitui missum non potest quis emere, sub pœna hic subiecta, hoc dicit Salic.

Impp. Honor. & Theod. AA. Fausto[10] † PP.

LEX IIII.

Ne frumentum, quòd deuotissimo exercitui mittitur in prædā lucrūq; vertat: hac sāctione decernimus

ADDITIO.

Dic, quòd ibi ex mente proferētis verba generalia erant restringēda, quæ mens colligitur ex expressione rei vel causæ. Bar. in l. si de certa, alleg. in gl.

QVAE RES VENDI non possunt, &c.

Ex prædictis uidebatur omnes res posse uendi, & quibuslibet: qd hic remouet.

Fucanda. CASVS. Si priuatus quis lanam, uel sericum ex quibus uestis Imperialis fit, uendiderit, non solum in publicatione bonorum mulctabitur, sed capitali supplicio subijcietur.

h *Fucandæ.* i. idest, tingendæ, fucus enim color est.

i *In serico.* scilicet, si ue sit purpura de serico, siue de lana.

k *Muricis.* quòd in fraucellus appellat. Et nota duo commoda prouenire de hoc murice, scilicet de encausto Imperiali, ut supra, de diuer. re. l. sacri affatus. Item purpura, ut hic.

l *Discrimen.* hæc accusatio post mortem pcedi uidetur, ut ff. & ijs quib. ut ind. l. 1.

Comparandi. CASVS. Nulli tribuatur licentia cōparādi sericum, nisi cū licētia illius, qui consueuit emere uestes imperiales.

m *Præceptum est.* in legibus, quas non habemus. Vel dic, ut supra l. prox. ubi prohibuit uendere, & per consequens emere.

Quia. CASVS. Qui in fraudē reip. frumentum emit, capite punitur.

n *Quia nonnunquam* ut infra, de nauicularijs, lib. 11. l. pen.

o *Frumenta.* quæ tantum ad fiscum deberent deferri, per latores vendebantur, inf. l. prox.

Ne frumentum. CASVS. Si frumentum exercitui principis mittatur, nullus nisi de exercitu principis comparare

8 † al. Cariobandi.

9 † Hinc colligunt Gratianiti ... confi... cognitam ... Romanis ... cognitam fuisse. Seri cum res pciosa æstimata est, l. 37. ff. de Cuic. adeo ut Vopisc. referat, libram auri librā serici fuisse. ui de Cuiac. hic. & Pet. Fabr. l. semest. ... Goth.

2 † Alias Lacipit, fuscā da. Fucus quod fit.

* Al. his notis ( ) iclusa desunt.

10 † alias Faustino.

parare poterit: quia si aliter factum fuerit, si est honestior, deportabitur: inferior capite punietur.

a *Proscriptionis.*] id est deportationis, secundum P. nam inferiores capite damnantur. Vel dic stylum proscriptionis, i. publicationis bonorum.

1 † al. capitis.

b *Inferiores.*] deportantur, cum & haec sit capitalis pœna: vt ff. de bon. poss. l. edicto prætor. §. rei. & in dubio mitiorem pœnam intelligimus, vt ff. de pœ. l. interpretatione. & sic et intellige legem superiorem proximam. Item nota, quod dicit inferiores plus puniri, & est sic, vt ff. de incend. rui. nau. l. Pedius, argum. contra s. de episc. & cler. l. presbyteri.

* Oleum tamen exportari permisit Solon apud Plutar. in eo. Prateius in lib. vet. iurisperit. ad leg. Solonis.

QVÆ RES EXportari.

Ad idem tendit, ad quod & superior titu.

A*D Barbaricum.*] CASVS. Ad hostes transferendi vinum, vel aliud nulli facultas est nec ad gustandum: nec eo prætextu quod se mercatores esse huiusmodi commerciorum dicere solent.

* Vide Cuiac. 9. obs. 9. in fine.

* Ne alioquin degustationis causa promptius inuadant fines Romanorum. Hoc enim modo Longobardos legimus à Narsete in Italiam pellectos; & Gallos ab Etruscis. Liui. 5. Ad de Alciat. 4. dispunct. 11. Goth.

c *Ad Barbaricum.*] scilicet solum.

d *Liquaminis.*] scilicet alterius, nam & supradicta liquamina sunt. Sed quid in aridis? Dic idem eadem ratione.

e *Quisquam.*] Romanus.

f *Commerciorum.*] quia dicit se mercatorem.

2 † al. Constantino PP.

N*Emo.*] CASVS. Legati missi à Barbaris ad ciuitatem Romanam nullam habeant facultatem comparandi arma, nec ferrum factum, vel infectum. quod si aliter factum fuerit, venditor cum publicatione bonorum capitali sententiæ subiaceat.

* Quis dicatur proditor, vide per Fely. in c. 1. de homicid.

g *Alienigenis.*] idest hostibus populi Romani. Accurs.

h *Telis.*] & etiam nauium fabricandarum scientia: vt j. de pœnis. l. fi. & facit j. de littorum, & itinerum custo. lib. 12.

vt quicunque hoc fuerint forte mercati, honestiores quidem stylum proscriptionis,[a] (& omnium amissionem) incurrant: inferiores[b] autem, viliores que personæ capitali[1] † supplicio subiaceant.

TITVLVS XLI.

Quæ res exportari non debeant.

Nullum liquamen pōt trāsferri ad Barbaros, quantumcunq; modicum, etiam causa degustandi. h. d. Salyc.

Impp. Valens, & Gratia. AA. ad Theodorum magistrum militum.

LEX PRIMA.

AD Barbaricum[c] transferendi vini, olei,* & * liquaminis[d] nullā quisquam[e] habeat facultatem, nec gustus * quidem causa, aut usus commerciorum.[f]

Non licet vendere arma hostibus populi Romani, nec eorum legatis, sub pœna capitis, & confiscationis bonorum. h. d. Salyc.

Imp. Martianus A. Aulo PP.[2] †

LEX II.

NEmo alienigenis[g] Barbaris cuiuscunque gentis ad hanc vrbem sacratissimam sub legationis specie, vel sub quocunque alio colore venientibus, aut in diuersis alijs ciuitatibus, vel locis, loricas, scuta, & arcus, sagittas, & spathas, & gladios, vel alterius cuiuscunque generis arma audeat venundare. nulla prorsus ijsdem tela, nihil penitus ferri, vel facti iam, vel adhuc infecti ab aliquo distrahatur. Perniciosum namq; Romano imperio, & proditioni * proximū est, Barbaros quos indigere conuenit telis,[h] eos, vt validiores reddantur, instruere. ¶ Si quis autem aliquod armorum genus quantumcunque nationum Barbaris alienigenis contra pietatis nostræ interdicta vbicunque vendiderit: bona eius vniuersa protinus[3] † fisco addici, ipsum quoque capitalē pœnam subire decernimus.

TITVLVS XLII.

De eunuchis.

Tanquam homicida punitur ille, qui castrat aliquem. Bal. Vel sic: faciens quē eunuchum punitur capite; & tam seruus, quàm locus confiscatur, vbi sciente domino eunuchus efficitur. h. d. Saly.

Imp. Constantinus A. Aurelio duci Mesopotamiæ.

LEX PRIMA.

SI quis post hanc sanctionem in orbe Romano eunuchos[i] fecerit, capite[k] puniatur: mancipio tali, necnō etiā loco, vbi hoc cōmissum fuerit, domino sciente, & dissimulante, confiscando.

Subditi Rom. Imperio in loco nullo possunt fieri eunuchi: nec facti aliquē alienari pœna capitis imminente contrafacienti, & tabellioni qui instrumentum alienationis conscripserit. Barbari autem Romano Imperio non subiecti, & extra Romanum Imperium eunuchi facti, vbiq; possunt vendi. h. d. Salyc.

Imp. Leo A. Viuiano PP.[4] †

LEX II.

ROmanæ gentis homines[l] siue in Barbaro[5] † siue in Romano solo[6] † eunuchos factos, nullatenus quolibet modo ad dominiū cuiusquam transferri iubemus, pœna grauissima[m] statuenda aduersus eos, qui hoc perpetrare ausi fuerint: tabellione videlicet, qui huiusmodi emptionis, siue cuiuslibet alterius alienationis instrumenta conscripserit, & eo qui octauam, vel aliquid vectigalis causa pro his susceperit, eidem pœnæ subijciendo. ¶ Barbaræ autem gentis eunuchos extra loca[n] nostro Imperio subiecta factos, cunctis negotiatoribus, vel quibuscunque alijs emendi in commercijs, & vendendi vbi voluerint tribuimus facultatem.

DE EVNVCHIS.

3 † Proscr.

Scilicet nō faciendis: vel si facti fuerint fiscū adijci, confiscādis, ideoque non alienandis: & sic conuenit cum prædictis.

S*I quis.*] CASVS. In ciuitate Romana si aliquis post has leges seruū suum eunuchum faciat, capite puniatur, & seruus applicetur fisco, vna cum loco vbi cōmissum fuerit domino sciente, & dissimulante.

i *Eunuchos.*] etiam seruos: vt statim probat.

k *Capite.*] accusatur enim l. Cornelia, de sicarijs. vt ff. ad leg. Corn. de sic. l. 3. §. n. & l. 4. licet in quibusdam terris pro melioribus quoad quedā reputentur: vt ff. ad l. Aquil. l. si seruus seruum, §. & si puerum. quæ est contra.

R*Omanæ.* CASVS Siue in Romano siue in Barbarico solo serui Romani eunuchi fiant: nulli cōparandi eos licentia tribuatur. si qui comparent, pœna grauissima puniantur: & tabellio qui instrum vēditionis scripsit, simili pœna punietur. Qui octauam vel aliquid aliud nomine vectigalis illorū eunuchorū susceperit, penes fiscū retinebit: & qui hoc cōmiserit, pœna mortis punietur. & hoc in prima. Eunuchos aūt factos extra solū Romanū apud Barbaricam gentē cuilibet comparandi licentia tribuatur. & hoc in secunda.

4 † al. Iustiniano PP.

5 † Barbarico.

6 † Loco.

l *Homines.*] s. seruos: nam postea dicit ad dnium cuiusquā H.

m *Pœna grauissima.*] mortis: vt ff. de pœn. l. vltimum, sm H.

n *Extra loca.*] apparet ergo in locis nostri Imperij fieri non posse. & facit ad hāc legem, inf. de vectig. l. ex prœstatione.

DE

DE PATRIBUS QUI FILIOS, &c.
Et hic tendit, ad idem, ad quod superiores.

Libertos.] CASUS. Nullus titulo donationis, vel venditionis, vel pignoris iure filium alicuius suscipiat à patre. nec excusabitur si prætendat ignorantiam, scilicet quia eum esse liberũ ignorauit: nec ad aliũ transferẽdi tribuatur emptori facultas.

a *Venditionis.*] Nota nullo titulo contrahi super filio, cum liber homo sit: vt hic. & infra quæ res pign. ob. poss. qui filios. & de pa. po. l. abdicatio. & inf. de euic. l. si tibi. & ff. de eui. l. mil. §. pater. & ff. quæ res pi. obli. pos. l. si.

b *Ignorantiæ.* emptoris. Accurs.

Si quis.] CASUS. Si pater filiũ suũ famis causa distraxit, certè eius seruitio vti potest emptor: quia vere seruus eius est, in hoc casu valente quod venditione: ita tamẽ vt pater, vel ipse filius eum redimere possit oblato emptori pretio, aut dato alio mancipio pro filio.

c *Sanguinolentus*] aliás sanguinolentus: aliás sanguinolẽtos: prima melior est: pater sanguinis idest sanguine, siue capitali pœna punitus, secundum Azon. & H. nisi iusta causa fuerit, quare vendat.

d *Vendiderit.*] an pater ignorare poterit eodẽ casu? Respõ. sic: cum liceat, quod maius est: vt ff. de reg. iur. l. non debet. Sed quidam contra. Item an hoc liceat matri? Respõ. nõ. arg. ĩ. de trãsac. l. transactione. Itẽ nunquid propter aliã similem causam necessariam permittit? Respon. nõ. cũ hoc nõ inueniã. Quare etenim dãtur pro obsiditate ex aliqua causa? Respond. vsurpatum est. Item an efficiatur seruus? Quidam quod nõ: sed seruit: vt ĩ. cõmunia de ma. l. dem... Item so. dicit verè cũ seruũ facit. Non mirũ si dominus liberare cogitur. quia hoc fit & alias: vt ĩ. de epis. aud. ... & Inst. de nox. §. dominus. & ĩ. de ca. & postli. reu. l. Idem ... de filijs ex filia vendita natis. Item ad hoc ĩ. ... & infra de euict. l. si tibi. Item pro ... hoc hæc litera, ad ingenuitatem propriam repetere.

e *Offerat.*] & consignet, si non vult accipere, vt infra de ... l. 1. §. primo.

f *Valere.*] si esset seruus, iusta enim pretia pecuniaria ex præsenti æstimatione, & non ex præterita empione constituuntur, vt ff. de iure fis. l. 3. §. diuus. Accurs.

*Vide l. 1. ti. 3. lib. 3. C. Theod.

† Accipienda.

*Romanis quondam non licuit liberos terrere. Hali carn. a vinctos ad opus rustici mittere: interficere. Sed id tandem degenerauit in imaginariã venditionẽ. Hodie apud Moscouitas, si verũ est, quod refertur à Sigismundo Libero Barone. Sanguinolentus: siue sanguinolẽtos, ... Goth. Filiũ vendere & pignorare ... Nal. & male. Sanguinolẽti sunt recẽs nati. l. 1. C. Theod. de expoli. lib. 5. ti. 7. Lacta. Infantes sanguine ... Ælian. 7. à matre recentes. 3. ... apud Cu. 2. ... thof.

a Vide ...

TITULUS XLIII.
De patribus qui filios suos distraxerunt.

Pater, vel alius parens, nõ potest suos descendẽtes afficere iugo seruitutis, vel alterius nexus libertatem impedientis. h. d. Bal. Vel sic: Parentes non possunt liberos alienare quoquo titulo, etiam pignoris. h. d. Sal.

Imp. Dioc. & Max. AA. Pap.

LEX PRIMA.

Libertos * à parentibus neque venditionis, a neque donationis titulo, neque pignoris iure, aut alio quolibet modo, nec sub prætextu ignorantiæ b accipiẽtis, † in alium transferre posse, manifesti iuris est.

Hęc est no. lex. Propter nimiã paupertatẽ egestatemq; pater vẽdere potest, & pignorare filium, & filiã: qui tamen possunt ad ingenuitatẽ proclamare satisfaciẽdo creditori, vel quanti homo est vẽditus emptori. h. d. Vel sic: Propter nimiã paupertatẽ, & famis necessitatem potest pater vendere filium, & filiam: sed postea pretio oblato, vel alio æquè bono mancipio præstito, in pristinam libertatem repeti põt. h. d. Sal.

Imp. Constant. A. prouincialibus, S.

LEX II.

SI quis propter nimiam paupertatẽ, egestatemq; victus causa filium filiamve sanguinolẽtus * c vẽdiderit: d venditione in hoc tantũmodo casu valente, emptor obtinendi eius seruitij habeat facultatem: licet autẽ ipsi qui vendidit, vel qui alienatus est, aut cuilibet alij, ad ingenuitatẽ eum propriam repetere tẽmodo si aut pretiũ offerat, e quod potest f valere, aut mancipium pro eiusmodi præstet.

DE RESCINDENDA VENDITIONE.

¶ 3 Dixit qualiter contrahatur venditio: nunc qualiter rescindatur altero contrahentium inuito.

TITULUS XLIV.
De rescindenda venditione.

Rescinditur venditio facta per metum, maximè si pretium restituitur. h. d. Bal. concor. Salyc.

Imp. Alexander A. Maroni.

LEX PRIMA.

SI pater tuus per vim g coactus domum vendidit; ratum non habebitur h quòd non bona fide gestũ est. malę fidei. n. emptio * irrita est. i Aditus itaque nomine tuo k præses prouinciæ, auctoritatem suã interponit: maximè l cum paratũ te proponas id, quod pretij nomine illatum est, emptori refundere.

Ista est famosa lex, & habet materiam singularẽ, & no. & h. d. Vbi re ipsa venditor vltra dimidiã iusti pretij decipitur, ex equitate huius legis tã ipsi quàm hæredi eius succurritur, vt vel restituto pretio res ei reddatur, vel iustũ pretiũ suppleatur: & electio est emptoris. h. d. Bal. vel sic: Venditor deceptus re ipsa vltra dimidiam iusti pretij, potest pretiũ restituendo rem recuperare: nisi emptor malit iustũ pretium supplere. Salyc.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. Lupo.

LEX II.

REm * maioris pretij si tu, vel pater tuus minoris ...

Si pater.] CASUS. Pater tuus per metum coactus rem suã vendidit, & pretium accepit. antequam actio quod metus causa intentaretur, decessit: an tu qui ei successisti possis, quod metus causa agere ad rehabẽdam rem. Dicitur quod sic oblato à te pretio.

g *Per vim.* s. cõpulsiuã. nã de alia dicere nõ potest hic. & non quando cadit in hominem constantem: vt ff. quod metus cau. l. metum autem non.

h *Non habebitur.*] apud iudicẽ: vt & ĩ. de transf. interpositas. & ff. de auctor. præst. l. 1. in fi. & ff. de reg. iur. nihil consensu.

i *Irrita est.*] i. irritanda 4 per actionẽ quod metus causa. Alij 5 distinguunt, an metus det causam, vt in dolo simplici, &c. & metus in se habeat dolum: vt ff. quod met. cã. l. si cũ exceptione. §. eum qui. & sic intellige, quod hic dederit causã, & eodem modo intelliguntur ff. quod metus cau. l. si mulier. §. si dos. sed verius ibi est speciale in dote.

k *Tuo.*] à te, vel ab alio pro te.

l *Maximè.*] ideò dicit maximè: quia & si non offerret, adire præsidem posset: necesse tamen haberet offerre postea in lite, sicut & diximus sup. de transactio. l. si maior annis. & ad hoc sup. de ijs, quę vi, &c. l. si vi. & supra de re puta. l. 1. Vel dic 6 quod abundat maximè: sic & alias infra de manu. test. l. fin. §. 7 si autem. & infra de fideicõmiss. lib. l. cum tendit. Vel dic 7 quod ad hoc respiciat: quia licet detur actio, quamuis nõ sit paratus pretium refundere: non tamen irritãda est emptio? nisi demum refundat: sed demum reddito à te pretio restituatur domus. Vel dic quarto 8 referri hoc ad casum, quando venditio extorta est per impressionem: vbi non restituitur pretium, vt supra quod met. cau. l. si per impressionem.

3 Hęc continuatio est de mente Odofr. & Cyn.

4 Istam sequitur Ang. Bal. & Pau. & idẽ dic in omni alia cõuentione. la. in l. interpositas. ĩ. de trãs.

5 Et malè Angelus. Venditionẽ per metũ factam, si is velit rescindere, an debeat præstium, si offer.

* Malæ fidei ẽptio nõ est emptio aliud in stipulatione. l. 36 ff. de ver. obli. vide Cuiaci. 8. obser. 10. Gothof.

6 Istam tenent Cyn. & Paul.

* Concor. c. cum dilectus. & c. cũ causa. ext. de emptio. & vẽdi. vbi vide pulchras glo.

Rem.] CASUS. Si rem quæ 100. valebat, pro 40. vendidisti, an rescindere possis venditionem, quæritur? Respon.

8 Diuinatiua est.

Respond. quòd de rigore iuris non de æquitate, sic: refuso precio quod à te accepi: ita tamen vt emptor eligat, velit soluere iustum preciũ, & habere rem: vel rem restituere refuso sibi precio, quod dedit. quod quando sit minus precium, in fine dicit, illud, scilicet, quod est minus dimidia iusti precij.

ris distraxerit, humanũ est [a] vt vel precium te restituente emptoribus, fundum venundatum recipias, auctoritate iudicis [b] intercedente: vel si emptor elegerit, [c] quod deest iusto precio, recipias. * Minus autem precium esse videtur, si nec dimidia pars veri [1] †precij soluta sit.

Neque priuato, neque fisco licitum est recedere à contractu, h.d. Bald. Salic. addit, altero inuito.

Ijdem AA. Martianæ.

LEX III.

De contractu venditionis & emptionis iure perfecto, alterutro inuito, nullo recedi tempore bona fides patitur, [d] nec ex rescripto [e] nostro: quo iure fiscum [f] nostrum vti, sæpe constitutum est.

Per instrumentum emptionis quondam factæ non probatur, quod posterior emptio sit iniusta: nec propterea præsumitur mala fides, h.d. Baldus

a *Humanum est*. secus de rigore iuris. cum licuit contrahẽtib. sese decipere: vt ff. de minor. l. in causæ, ij. §. pen. Sed ille rigor mitigatur, cum est immẽsa deceptio sicut & quando inest dolus.

b *Iudicis*. sed qua actione? Quidam: officio iudicis per hãc legem, & sup. ex q.b. cau. ma. l. in cõtractibus, & vsque ad 30. annos. quod nõ posset esse, cũ intra quadriennium ad plus deberet dari officiũ iudicis: vt sup. de tẽp. in integ. resti. l. super uacuum. Tu dic iure actionis, s. ex eo contractu: cum in bonæ fidei contractibus ueniant ea de quib. nec est actum, nec cogitatũ, vt inf. de act. emp. l. 2. Nec obst. quod quasi petitur rescindi, nã & ad rescindendum datur actio ex uendito, vt ff. de cõh. empt. sed Celsus, §. si fundus annua, in qua actione exercet officiũ iudex sic & aliàs ff. quod met. cau. l. metum aũt præsentem, §. ex hoc edicto. In stricti iuris autem iudicijs obstaret exceptio doli, vt ff. de verborum, obl. l. si quis cum aliter. quamquam posset dici ibi loqui, cum stipulatio interposita fuit super contractu bonæ fidei. Illud autem constat in alijs bonæ fidei cõtractibus habere locum legem istam. Item quid si iste venditor iurauerit se nullo modo venire contra venditionem? Resp. P. quod nihilominus tũc habebit locum, quod hic dicitur, quia non præcisè agit vt venditio rescindatur. Nos contra, quia quodam modo videtur agere ad rescissionem, arg. ff. de cond. instit. quæ sub cõditione, §. si quis sub. Secus dico in minore qui iurauit, cum ibi iuram operetur tantum quod videatur maior, nisi & ipse iurasset, & occasione minoris precij non venire contra, quod semper præsumo cum sciat vires suæ rei, ut infra eod. l. quisquis, & ff. de act. emp. l. 1. Item quod si ipse emptor rem iã alij vendiderat & tradiderat? Dico nihilominus habere locum quod hic dicitur, quia per eum factum est quominus habeat, arg. ff. de rei vẽn. si hominem, in prin. & ff. de verb. obl. l. si se ruũ, §. idemq; secus si fortuito casu perijsset penes istum emptorẽ, quia tunc sufficit tenere preciosum quod habet, ut ff. de iu. dot. l. si res, §. 1. Alij dicunt & tunc eum teneri, cum alternatiue ad duo tenebatur, vt ff. de contrahend. empt. l. si in emptione, §. pen. Sed certè imò res tantum erat in obligatione. Vnde ea perempta non debet amplius teneri, ut ff. de verb. obl. si ex legati. Item habet locum lex ista econtra, s. decepto emptore, ut res recipiatur. Sed quæ est hæc dimidia? Dic in emptore decepto: si res ualet 10. emit pro 16. licet alij dicant, emit pro 21. quod non placet, quia tunc non dimidiam iusti precij, sed duplum egreditur in uẽditore, sicut si res ualet decẽ, vendidit pro quatuor. Et probatur hæc in fine huius legis, & inf. si uoluntate, & inf. si ma. fac. l. 1. Et sic no. quòd summa captio euitatur, ut ff. de au. & arg. leg. l. si vxori. Sed qualiter sciam quando excedit? Rñ. non per hoc quòd duo, uel tres uolunt tãtum dare, quoniam precia rerum non constituuntur ex affectione singulorum, vt ff. ad l. Fal. l. precia. & ff ad leg. Aquil. l. si seruum meum. Dic ergo inspici venditiones factas locorum existentium iuxta illum, item rei qualitatem, & redituum quãtitatem, ut infra eod. l. si quos, & in Auth. de alie. & emph. §. sanctissimas, col. 9. & de non alie. § quia vero Leonis qui lem & §. si vero alicuius, coll. 2. & ff. de reb. eorum, l. pen. & rã. & de leg. 3. l. Caius. §. Titius, & ff. de iu. fis. l. non intelligitur, §. diui fratres, & ad leg. Falc. l. 3. in princ. & l. precia. & hoc in immobilibus, in mobilibus autem rebus, vt frumẽto est preciũ certũ. Sed arg. cõtra ff. de cond. fur. l. si seruus, in ñ. r. respond. & ff. ad le. Fal. l. in lege, 4. §. 1. & l. in quantitate §. magna.

c *Elegerit*. est ergo in potestate emptoris, & idem de eo cõtra emptore decepto esse in potestate venditoris. Et distingue ex quib. cau. ma. l. in contractibus.

d *Patitur*. fallit in actione redhibitoria item in alijs tribus, s. l. commisserit, & pacto addictionis in diem, & munus iniectione. Sed his tribus casibus contrahens semel sic voluit H. arg. ff. de aqua plu. arcen. l. in diem.

e *Nec rescripto*. ut sup. dei rei uendic. l. in ciuile, & inf. de emanc. l. nec auus, & sup. de actio. & oblig. l. sicut.

f *Fiscum*. No. fiscum ut iure priuati, ut & plene diximus supra de pet. hæred. l. 1. Accur.

Vel sic: Ad rescindendam venditionem non sufficit probare, quod res pluris fuerit empta, quam sit vendita, hoc dicit, Salic.

Ijdem AA. Eudoxio. [2] †

LEX IIII.

Ad rescindendam venditionem & malæ fidei probationem hoc solum non sufficit, quòd magno precio fundum comparatum, minoris distractum [g] esse commemoras.

Ratione doli contractus rescinditur, & quicquid secutum est ex eo vel ob eum. h.d. Bal. Vel sic: Venditio dolo facta rescindetur, non si bona fide & mutuo consensu, hoc dicit, Salic.

Ijdem AA. & CC. Rufo. [3] †

LEX V.

Si * dolo [h] aduersarij [i] deceptum [k] venditionem [l] prædij te fecisse præses prouinciæ aditus animaduerterit sciens contrarium esse dolum bonæ fidei (quæ in huiusmo-

De contractu. CASVS. Si contractum venditionis celebrasti, & perfectus est, emptore inuito ab eo recedere nõ potes, nec rescriptum si impetres vt rescindatur, valebit fiscus rẽ eodem iure tenetur.

Ad rescindendam. CASVS. Fundum pro centum emptũ uendidi, postea pro 40. volo rescindere uenditionem, quasi dolus intercessisset, pro hoc quod plus emi, & minus uendidi. an possim, quæritur? Dicitur quòd non. nec sufficit ad probandum dolum, quod maioris emptum minoris vendidi, quia potest esse quod nunc quando uenditus fuit mihi plus ualuit, quam nunc quando ego vendidi.

g *Distractum*. etiam si constet precium duplicari. H. quia diligentia possessoris res melioretur, & negligentia deterioratur, ut ff. de iu. fis. l. 3. §. diui.

Si dolo. CASVS. Si per dolum dantem causam contractui rem tuam, quam alias non eras distracturus, uendidisti, officio iudicis rescindetur. Si uero dolus non intercesserit, & uenditio mutuo consensu perfecta est, non rescindetur emptore inuito, si maior 25. annis distraxisti.

h Si dolo. dante causam cõtractui: alias nõ rescinderet, sed ad supplementũ ageret. ut ff. de dolo, l. & elegãter, circa pri.

i *Aduersarij*. secus si dolo tertij, quia tũc agit act. de dolo cõtra illum tertiũ, si aliter non posset res esse salua uenditori: puta, quia emptor nõ fuit cõscius doli, quia tũc teneretur ex uendito, uel si fuit, nõ est soluendo, ut d. l. & eleganter.

k *Deceptum*. i. induxisti me dolo ad uendendam rem, quam uendere nolebam, non ualet, sed si non fuit dolus, & eram maior, ualet uenditio.

l *Venditionem*. s. rectissimã ostendit de facto, uel secundo si processit uenditio ut in firma, sequitur uenditio ut infirmanda.

1 Et eorum opinionẽ sequitur Pet. & Cy. licet 5 teneant Bar. Bald. Sali. Ang. & Pau.

1 † Iusti.

a Notanda est ista gl. ad hoc, quod quocũque casu officio iudicis requiritur ad rescindendũ cõpetit tm intra quadrienniũ. Sal.

* Hæc l. nõ habet locũ si res vẽd. sit iussu testatoris. Tiraq. de retract. §. 24. gl. 1. nu. 4. si trãsactiones res alienata. idem ibid. gl. 9. nu. 107. quod improbat ab Imberto in Enchir. Cuia. negat hãc l. admitti i rebus mobilibus 16. obser. 18. Quidã ait admitti in rebus mobilibus pretiosis. quã sniam Robert. 2. animad. 12. ait procedere in oib. rebus mobilibus. Fatetur tñ pp rem vel summã minimam non concedi restitutionem. l. 4. ff. de resti. in integ. Goth.

* Cuiac. negat beneficium huius legis porrigi ad emptorem. 16. obseru. 18.

Quo nosse reprehensus à Roberto 2. animad 13. defensus ab Antonio mercatore 2. notat. 13 Quæ sit dimidia quo ad emptorem vide Scholia item Harmenop. Mynsin. 4. obser. 37. Goth.

2 † al. Celsio.

Deceptus ultra dimidium iusti precij, pot restitui, qualiter intelligatur illa dimidia.

3 † Rufino.

* Intell. huius l. uide plo. ignea in l. contractus, num. 109. de regu. iur.

a *Rescindi venditionem.* iubebit scilicet officio suo, vel condictione indebiti, si putans te obligatũ tradidisti vel actione de dolo proposita secundum quosdam. Tu dic actione ex vendito, quæ datur ad rescindendum re non tradita, vt ff. de act. emp. l. ex empto, §. is vinũ. & de contrahen. empt. lege ied. Celsus, §.

h *Conueniamini.* quia quod quisque iur. &c. & vt ff. quod quisque iuris. l. 1. in princ. & infra, de fruc. & lit. expen. l. fi. & infra, de commu. re. alie. l. portionem. Sed si concederetur tale rescriptum, nonne nullum esset, cum ex toto absorberet ius alterius: vt supra de prec. Imper. offer. l. quoties. ergo nemo vtetur contra impetrantem, cum nihil obsit conatus, &c. vt ff. qđ quisque iur. l. 1. in fine? Ad hoc dicas, quod hic non dicit, quod fuit concessum, vel quod concessum valeat, sed dicit, posito hoc qđ. nõ oportet, vt dicit Azo, non valet aũt et si concedatur. Alij dicunt, qđ licet non valet debet tñ impetrans uti eodam iure, ut ff. quod quisq; iur. l. 3. in fi. 2. rñ. & §. si is pro quo. Et quod in prima lege dicit, loquitur cũ inter non subditos fuit latum. quod non placet, quia in d. l. 3. bene ualet licet impetrans non fuerit eo vsus. Tertij dicunt, quod hic petebatur, ut concederet nõ obstãte lege aliqua, uel ex certa scientia, quibus casibus ualeret. prima uerior.

* Nota hic illud cõe, quod quisque iuris, &c. uide Cuia. ad l. 4. infra de iure fisci.

di maxime contractibus exigitur) rescindi [a] venditionem iubebit.

¶ Quòd si iure perfecta venditio est à maiore vigintiquinque annis; intelligere debes consensu mutuo perfectam venditionem, resolui non posse. [b]

Licet quis velit reddere duplum, non rescinditur venditio perfecta, h.d. Bald. Vel sic. Venditio non rescinditur licet precium offeratur, hoc dicit, Salic.

Ijdem AA. Gratiano. [1] †

LEX VI.

NOn est [c] probabilis causa, propter quam rescindi consensu factam venditionem desideras. Quãuis enim duplum [d] offeras preciũ emptori, tamẽ inuitus ad rescindendam venditionem vrgeri non debet.

Concesso vno inconuenienti, sequitur aliud, ad hoc allegatur, Bal. & Salic. Vel sic. Etiam militi non debet concedi per rescriptum facultas rescindendi venditionem perfectam, & si concederetur, eodem iure vti contra teneretur, hoc dicit, Sal.

Ijdem AA. Mucarolo, & alijs militibus.

LEX VII.

RAtas manere semper factas iure [e] venditiones, vestra [f] etiam interest. nam si oblato precio rescindere venditioné facilè permittatur, [g] eueniet, vt & si quid vos de laborib. vestris à fisco nostro vel a priuato comparaueritis eadem lege conueniamini, [h] quã vobis [i] tribui postulatis. *

Contractus non rescinditur, nisi deceptio sit vltra dimidiam iusti precii, inspecto tempore contractus, h.d. Bal. Vel sic: Venditio facta paulò viliori precio non rescinditur, si dolus & metus interuenerit: ad quem probandum, non sufficit dicere, quòd venditor ab initio satis maius precium petiit quam conuenerit: secus si deceptio vltra dimidiam iusti precii interuenerit. h.d. Sali.

Ijdem AA. Euodiæ, aliàs Euodio:

LEX VIII.

SI voluntate tua fundum tuum filius tuus venundedit, dolus ex calliditate, atque insidijs emptoris argui debet, [k] vel metus mortis, vel cruciatus corporis imminens detegi, [l] ne habeatur rata uenditio. Hoc enim solum, [m] quòd paulò minore precio fundum venditum [2] † significas, ad rescindendam venditionem [3] † inualidum est. Quòd si uidelicet contractus, emptionis, atque venditionis cogitasses substantiam, & quòd emptor uiliore comparandi, venditor cariore distrahendi votum gerentes, ad hunc contractum accedant, vix-

1 Non obstant. quia ibi agitur ad rescindendum contractum actione [illegible] eo quia [illegible] rescissiones partium consensione, hic nõ immo contractus ab initio fuit nullus ipso iure. Ang.

2 Quia nõ obstãte quod sit ipso iure nullus, si deceptus uoluerit, poterit stare contractui. gl. & Bar. in l. & eleganter, allegata in glo. & est similis gl. in l. in cau. §. ij. circa prin. ff. de minor.

1 † Perfectas.

si tendus annus. 1 Ee rescinditur eatenus, quatenus de facto processit: & tibi decepto datur actio, non doloso, cum ipso iure nullatenus sit in eius præiudicium. a sic & infra, de præd. minor. l. & si is. Vel hic ex venditione ad supplementum, cum vellet stare contractui: vt notatur in l. & eleganter.

b *Non posse.* altero inuito, vt infra quãdo liceat ab emp. discedi l. perfecta, in fi. & facit infra, de præscrip. longi temp. l. si & fraude, & ff. pro socio l. 4.

NOn est. CASVS. Vendidisti mihi rem pro decẽ: vis rescindere uenditionem offerendo mihi duplum precij, an sis audiendus quæritur? Dicitur, quod non: quia non est causa probabilis rescindendi.

c *Non est.* triplex poterat esse causa, quare venditor uellet rescindere venditionẽ offerendo duplũ precij emptori, scilicet quia deceptus fuerat in dimidia iusti precij. Sed certè hoc licet facere contrahentibus, non tamen ultra procedant. Item quia res erat melior facta, quam fuerat tẽpore contractus. Itẽ quia affectionem habet in ea venditor, ac precia rerum secundum veritatem, non ex affectione singulorũ, vel vtilitate sunt æstimanda, vt ff. ad leg. Falc. pretia, & l. præcedenti, & ff. ad leg. Aquiliam, l. si seruum, meum.

d *Duplum.* vel etiã decuplum. Acc.

RAtas. CASVS. Duo milites uendiderunt, uolebant impetrare rescriptum, ut liceret ei rescindere uenditionem oblato precio. Dicit Imperator, quod non sunt audiẽdi: non expedit eis rescindere uenditionem, cum alij similiter possent impetrare rescriptum ad rescindendas suas [illegible] quas fecerunt cum eis, siue priuatus qui eis aliquid uendidisset, quia eadem l. uti possent.

[illegible] adsint quæ adesse oportet, & absint, quæ [illegible].

[illegible] *interest.* loquitur quibusdam militibus, &c. Instit.

[illegible] per rescriptum quia priuilegiati erant mili[illegible] priuilegio petebant.

i *Vobis.* ut ff. quod quisque iuris, l. prima, § fin. & supra, de precibus Imperatori offerendis, l. prima.

SI Voluntate. CASVS. Filius tuus te consentiente vendidit fundũ pro paruo precio, uis rescindere uenditionem propter parui precij quãtitatem an possis quæritur? dicitur quod non, quia ad hoc vt possis rescindere contractum, probare debes filium tuum dolo inductum ad uendendum, uel metu, quia non est rescindenda uenditio propter paruũ precium quia hoc cõsueuerãt facere emptores, cũ uenditores primo offerunt uendere magno precio, & emptores offerunt paruam quantitatem, & postea maiorem, si uendentes detrahunt eo quod petierant, & ita contendunt inuicem, & postea consentiunt, & sic propter exiguitatem precij non poterit rescindi uenditio, nisi probes filium tuum deceptum ultra dimidium iusti precij.

2 † al. uenundatum.

3 † Emptio.

k *Argui debet.* id est argutè probari, ut supra, de dolo, si dolum.

l *Detegi.* Hæc enim duo inducunt actionem quod metus causa, ut sup. de transact. l. interpositas, & ad hoc inf. de distrac. pign. l. & qui sub imagine.

m *Hoc enim solum.* ideo ad hoc quod dixi probandum te remitto.

Tertio.

a *Tuetur.*] vt ff. de pact. l. 1. §. 1.
b *Vllam rationem.*] cum liceat contrahentib. inter se, &c. vt hic, & ff. de minor. l. in causæ, 2. §. pen. & ff. loca. l. item si pretio, §. quemadmodum. & ff. de contrahen. emp. l. res bona.
c *Vel statim.*] nudo venditoris uerbo.

lis inciles, vt ff. de dolo. l. eleganter, in prin. idem videtur, & si dedit causam contractui, vt eadem l.
n *Restitutio*] iure actionis: vt sup. de act. empt. l. 1. & plenè dixi sup. ex quib. cau. maio. l. in contractibus.
o *Competit.*] actione ex vendito, vt rescindatur.

d *Disceptatione.*] coram iudice.
e *Iusti precij.*] de hoc dixit sup. eo. l. 2.
f *Tẽpore venditionis.* No. ut ff. de in. iff. l. 3. §. diui fratres.
g *Præstita.*] per legẽ su. eo. l. 2.

1 Concor. gl. in c. cũ causam, quæ fuit, extra de testi.

P *Recij.*] CASVS. Vendidisti mihi fundum pro decem, & di tibi sequum inso lidum, vis rescindere contractũ ex prætextu, quia quantitatem conuentã non solui, an possis, quæritur? Respon. quod non.

† Iusta.

h *Consentienti.*] inuito enim nõ soluit aliud pro alio, vt ff. si cert. pet. l. 2. §. mutui. & j. de solut. l. cũ a quo. Sed cõ huic legi videtur, quod alias dicitur in venditione debere interuenire precium, vt Instit. de contrah. emp. §. item pretiũ. sed illud quo ad venditionem, non quo ad numerationem, vt ff. de contrahen. empt. l. inter. §. sine pretio.

* Concor. c. cũ causam extra de testib.

† Etiam. Venditio an ualeat sine pretio.

D *Olus.*] CASVS. Dolo tuo interueniente vẽdidi tibi rem pro decem, quæ valebat 15. volo rescindere cõtractum, quasi dolus commissus sit dando paruum precium, an possim, quæritur? Resp. quod dolus qualitate facti, non exiguitate precij probatur: qui etiam si intercessisset, non aduersus eum agere possum, qui rem a te habuit, puta secundum emptorem, sed contra te restituar in integrum propter dolum tuum, qui incidit in contractum. Viuian.

† aliàs, & CC. Domitiano.

† eo resci.

Dolus quo probet in venditione interuenisse.

i *Qualitate*] puta, quod emptor plura dixit in re quæ venditur, vituperando eam, dissimulando præsentia, nunciando futura, vt ff. de act. emp. l. 1. & l. Iulianus, §. si vẽditor & §. per contrarium, & §. idem Iulianus & ad hoc ff. de minoribus, l. ait prætor, §. proinde. & supra, de dolo, l. dolum.

† alias, & CC.

que post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emptore autem huic, quod obtulerat addente, ad certum consentiant precium profecto prospiceres neq; bonã fidẽ, quæ emptionis atque vẽditionis † cõuentionẽ tuet, [a] pati, neque vllam [b] rationem concedere rescindi propter hoc consensu finitũ contractum: vel statim, [c] vel post precij quantitatis diceptationem: [d] nisi minus dimidia iusti precij [e] quod fuerat tempore * venditionis, [f] datum esset, electionem iam † emptori præstita [h] seruanda. Dat. Cal. Dec. CC. Coss.

Pro pecunia numeranda possunt dari pecora, & videtur datum pretium. h. d. Bal. Vel sic: Pro pretio venditæ rei possunt res in solutum dari: nec ex hoc irritatur vẽditio. h. d. Sal.

Iidem AA. † Domitio.

LEX IX.

PRecij causa nõ pecunia numerata, sed pro ea † pecoribus in solutum consentienti [h] datis, contractus non constituitur irritus.

Dolus consistit in animi qualitate, non in rei pretio. h. d. Bal. Vel sic. Ex qualitate facti, non paruitate præcii dolus probatur: qui si interuenerit, contra emptorem actio competit, non contra eũ qui ab emptore emit. h. d. Sal.

Iidem AA. † Seuero.

LEX X.

DOlus emptoris qualitate [i] facti, nõ quantitate [k] precij æstimatur. Quem si † fuerit intercessisse probatum: non aduersus eum, in quem emptor dominium transtulit, [l] rei vendicatio [m] venditori, sed contra illum cum quo contraxerat, in integrum restitutio [n] cõpetit. [o]

Scienti non infertur dolus, & licet pretiũ non sit vsquequaq; conueniens, contractus tenet. h. d. Bald. concord. Sal.

Iidem AA. Magnæ.

LEX XI.

VEnditor factum [p] emptoris, quod eum tempore contractus latuit, post arguendo, non quod eo tempore scierit, quo ad ageretur, & consensu, de dolo quæri potest. [q] Igitur cum patrem tuum, vt maior comprehenderetur instrumento precium, quam rei, quæ distrahebatur, esse conuenerat, [r] consensisse profitearis, propter hoc solũ de circumscriptione frustra quæritur. Sanè [s] si placitum precium non probet ir solutum, vel in quantitatem debiti [t] per errorem facti compensari cautum fuerit: hoc reddi rectè postulatur. [u]

Necessitas rei familiaris contractum inefficacem non reddit, & sapiens est, qui cõpetit illicitè. Bal. Vel sic. Vẽditio facta viliori pretio propter munus publicum, vel vrgens debitum, non rescinditur. Sal.

Iidem AA. Antiocho. †

LEX XII.

NOn idcirco minus venditio fundi, quod hunc, ad munus sumptibus necessarijs vrgentibus, non

V *Enditor.*] CASVS. Si Titius apparauit à me rẽ aliquã, & dolo me induxit, possũ agere aduersus ipsum, si probauero ipsum dolũ tẽpore contractus adhibuisse: nec sciui illũ dolũ commisisse, & hoc in prima. Sed si vendidi Titio fundũ pro cẽtũ, & in instrumẽto uẽditionis scriptum sit, quod emit pro 200. non propter hoc rescinditur venditio. & hoc in secunda. Satamen Titius adhuc precium non persoluit, agere possum ut soluat, vel si per errorem facta fuerit compensatio, possum hoc non obstante petere pretiũ, uerbi gratia: Titius tenebatur mihi dare centũ ex causa uenditionis, ipse dicebat quod debebam ei alia centũ ex causa mutui, cum in veritate non debebam, & sic per errorem facta est compensatio, qua non obstante, agere potero ex uendito ad pretium. Viuia.

† Quid si.

p *Factum.* i. dolum.
q *Quæri potest.*] i. venditor, quasi diceret, dolus scienti non infertur, sed ignoranti, vt hic, & ff. de reg. iu. l. nemo videt, & sup. de transl. l. cũ donationis. & hoc uẽditore decepto. Idẽ est econtra in emptore decepto, ut subijcit. nam pater tuus cum aliquid emeret, consensit ut de pretio maiori caueret, quam res ualeat, infra tamen dimidiã iusti precij: licet uenditor dolũ committat, emptor nõ potest conqueri: quia ubi consensus, & conscientia, abest dolus.

† al. Antiocho. al. Antiochoni.

r *Conuenerat.*] i. conueniens erat.
s *Sanè.*] nũc redit ad primum, quando uenditor fuit deceptus, & dicit, quod agitur ad pretium non solum, & est idem vt si cautum fuit, vt compensaretur illud pretium cum eo, quod dicebatur à uenditore debitum emptori, cum non esset.
t *Debiti*] non subsistentis. & ad hoc inf. de act. emp. l. 2. in prin. & ff. de pac. l. si cum te. & sup. de rei uend. l. inciuile.
u *Postulatur.*] per uenditorem.

k *Non quantitate precij.*] vt sup. eo. l. ad rescindendam. sed licet non prorsus ualeat, ualet tamen cum alijs, & sic soluitur contra ff. de transac. l. cum hi § modus.
l *Transtulit.*] siue ex emptore siue sit alius eius voluntate.
m *Rei vendicatio.*] Tenuit ergo contractus, & sic fuit do-

N *On idcirco.*] CASVS. Tenebaris fisco ob munus publicum in x. uel alij priuato, non curo: vendidisti mihi prædium

prædium non viliori, quam esset dimidia iusti precij, vt sic fisco satisfaceres? vis rescindere venditionẽ quasi pro vrgẽte debito, & sumptib. distraxeris: an sis audiendus, quæritur? Dicitur, quod non: sed abstinere debes à tali petitione illicita: & precium petere, si nondum solutum est, potes. Viuia.

de præ. mino. l. si quidem nisi minima esset deceptio: vt ff. de in integ. rest. l. scio.

k *Procul posita.*]ad hoc est arg. j. de fal. mo. l. 1. §. domus.

l *Paulo vilioris.*] secus ergo si vltra dimidiam esset deceptio, ut sup. e. l. 3. licet quidam dicant idem, & tunc hæc lex presumat eum scientẽ, & sic donare. Item loquitur hæc lex, cũ re ipsa est deceptus. Nam si dolo* aduersarij, secus esset: quia licet iste sit in culpa, ille est in dolo, qui preponderat: vt ff. ad leg. Aquil. l. item si obstetrix, §. fin.

viliore precio, [a] vel vrgente debito te distraxisse contendis, rata manere debet. [b] Ab illicitis itaque petitionibus abstinendo, ac precium, si non integrum solutum est, petẽdo, facies consultius. *

Protestatio non habentis ius protestandi, non officit cõtractui. h.d. Bald. Vel sic: Denunciatio vel protestatio facta ab eo, qui non habet denunciandi ius vel protestãdi, non officit contractui. hoc dicit Sal.

Idem AA. CC. Nicæ.

LEX XIII.

SI maior [c] annis viginti quinque fundum distraxisti: propter hoc solũ, quod ementi, ne compararet, socer tuus denunciauit, [d] emptionem factam à te rescindi bona fides non patitur.

Licet non seruetur modus, non reuocatur venditio: sed agitur ad modum implendũ, & æquipollens. h.d. Bal. Vel sic: Venditio non rescinditur ex eo, quod emptor non soluit tributum reipublicę prout conuenit: sed emptor tenetur venditori ad interesse. h.d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Basiliq.

LEX XIIII.

EA conditione distractis prędijs, vt quod reipublicæ debebatur, [e] qui comparauit restitueret, venditor à se celebrata solutione, [f] quanti interest, experiri [g] potest & nõ ex eo, quòd emptor non satis conuentioni facit, cõtractus irritus constituitur. [k]

Imputet sibi ille, qui vendidit rem, cuius precium ignorauit: quia non debuit esse tã negligens, & supinus. h.d. Bald. Vel sic: Venditio facta paulo viliori precio, non rescinditur prætextu ignorantię qualitatis rei iusti precii. h.d. Bald.

Imppp. Grat. Valẽ. & Theo. AAA. ad Hypacium PP.

LEX XV.

QVisquis * maior [i] ętate prædia etiã procul posita [k] † distraxerit, paulo vilioris [l] precij nomine repetitionis rei venditę copiam minimè consequatur: neq; enim † inanib. immorari [m] sinatur obiectis, vt vires [n] locorum sibimet causetur incognitas, qui familiaris rei scire vires, vel merita, atque emolumenta [o] ante debuerat. [p] * Dat. vj. Nonas Maij, Merobaudij. & Saturnino Coss.

Publicus exactor debet res vendere gratiosè, neque in subhastationibus fraudẽ committere. h.d. Bal. & Sal. Vel sic: Fundus debitoris reipublicæ vendendus ab exactore debet subhastari: & secundũ qualitatem eius, et redituum quantitatẽ ęstimari, ne fraus fiat debitori. aliter venditio facta rescinditur. h.d. Sal.

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. ad Magillum Vicarium Africæ.

LEX XVI.

SI quos * debitorum mole depressos necessitas publicæ [q] rationis adstringat

a *Viliore precio.*]non vilioris precij, & alias non viliori precio, & semper subaudi, quàm sit dimidia iusti precij.

b *Debet.*]vt j. de pignorib. l. cum te. & ad hoc, su. quod met. cau. l. cum te.

*Vide Cuiac. 16. obseru. 18.

SI maior. CASVS. Volebã tibi fundũ vendere: socer meus nũciauit tibi ne emeres, nihilominus emisti, volo hoc pretextu retrahere vẽditionem an possim, quæritur? Dicitur, quod nõ: cum maior 25. ann. sic vendidisti. Viuia.

c *Si maior.*]maxima licet alia ratione nõ valeret, ut ff. de rebus eo. l. 1.

d *Denunciauit.* Nota nõ nocet denunciatio ab eo facta qui nõ habet denũciare, vt hic & ff. de min. l. tut. & j. debitorẽ ven. pig. impe. non poss. l. 2. secus si interesset eius, qui denunciauit, quia dominus esset, ut su. de rei uend. l. si fundum, & ff. quod fal. tut. auth. l. 2. Accur.

Dennũciatio illius cuius non interest, nõ nocet.

EA conditione.] CASVS. Debes decẽ fisco: vendi tibi mihi prędiũ, vt solueres illa decẽ nõ solui. an debeat rescindi vẽditio, quasi conditioni non paruerim? Resp. quod nõ: sed ages ad interesse. Viuia.

e *Debebatur.*] puta tributa.

f *Solutione.*]maximè: vt ff. de neg. gest. l. si quis mandato. & de her. uen. l. 2. §. fin. secus in fideiussore, vt sup. mãd. l. si pro ca.

g *Experiri potest.*]vt j. de re. perm. l. rebus & de do. l. legem.

h *Constituitur.*]imò vr, per hic. vt j. de pac. inter empt. uend. l. cum te. Sol. hic erat alias uenditurus, ibi non. & eodem modo solue aliud contrariũ su. de cõd. ob. cau. da. l. si ut proponis.

m *Immorari.*] nota contra aduocatos.

n *Vt vires.* colendo.

o *Emolumenta.*] locando.

p *Debuerat.*] pro eo dẽ ergo dẽt haberi ac si ipse sciuisset de his vt ff. ad l. Aqui. l. idẽ. §. 1. & ff. ad Velleia. l. quamquam. & ff. de ædil. edic. l. 1. §. causa & ff. si cer. pet. l. quod te. & pro emp. l. qui fundum, §. seruus. Sed arg. contra, Insti. qui. ma. non poss. §. præualesse. & su. de hęr. ven. l. qui nondum.

* Ex lib. 5. titu. 1. l. 4. C.Th.

† Sita.

† al. deest enim.

ADDITIO. Dicas, quod in §. præualisse, loquitur in moriente, qui regulariter præsumit ignorare uires sui patrimonij. ar. j. qui testam fac. poss. l. hac cõsultissima. §. at cum humana. in actu uerò uiuentis dicas si bona peruenerũt ad eum de nouo, præsumitur eorum uires ignorare. ita loquitur d. l. qui nondum. Si uero ab antiquo ad eum peruenerunt, tunc si erant immobilia, præsumitur scire, ut hac l. idem, si erant mobilia, & præsentia: sed si absentia erant mobilia, præsumitur ignorare eorũ uires, ut l. in fraudem ff. qui & a quib. uide latius Barto. in auth. sed cum testator, inf. ad leg. Falcid.

* Concor. ab excõicato, cũ gl. super verbo, & facto ante mediũ extra de rescrip.

* Ex li. 10. tit. 17. li. 1. C.Th.

SI quos.] CASVS. Possidebas prædiũ tributarium, cessasti soluere tributa. procurator fisci vult per uenire ad uendicionem rerum tuarum. qualiter debeat fieri uenditio? Dicit lex, scilicet quòd bona fide debeat celebrari, & quãtitas, & qualitas redituum consideranda est, nec uiliori precio debent distrahi. ut possessor damno efficiatur, emptores uero perpetuo dominio gaudebunt. si tantum fisco, quantum exegerit nihil. as ill ius cuius res distrahitur, numerauerint. & hoc dicit. Viuian.

Glo. super uerbo, ad aliud in c. c. i causam q inter. in uer. sed q̃liter hoc probat, extra de testa. dicit per hanc legẽ, quod pcium probatur ex qualitate rei.

QVisquis.] CASVS. Prędia alibi sita mihi uendidisti: an eo pretextu, quòd ignoraueris vires illorum prædiorum, quia procul erant sita, rescindi possit uenditio quæritur? Respon. quod non, quia nullus debet ignorare uires patrimonij sui. Viuia.

i *Quisquis maior.*] si uero minor, aut nulla esset ipso iure venditio facta sine decreto: aut daretur restitutio, ut infra

q *Publicæ.*]quia obligati erant communi uel reipublicæ.

Distrahere.

propriás distrahere * facultates: rei qualitas, & redituum quantitas æstimetur: b ne sub nomine subhastationis publicæ locus fraudibus relinquatur, vt a † possessionibus viliore pretio distractis, plus exactor ex gratia, c quam debitor ex pretio consequatur. ¶ Hi postremo sub empti titulo perpetuo dominij iure potiantur, qui tantũ adnumerauerint fisco, quantum exegerit vtilitas priuatorum. Etenim per iniquum est, vt alienis bonis sub gratiosa auctione d distractis, parum accedat publico nomini, cum totum pereat debitori. Dat. 13. Cal. † Iul. Aquil. A Id. Ian. Adrumeti post Cõsulat. Tatiani, & Symmachi. VV.CC.

† E.

† al. Dat. Cal.

Furtiui, & clandestini: cõtractus in præiudicium fisci non tenent. h. d. Bal. & Sali. Vel latius: Venditiones factæ in fraudem reipublicæ irritantur, & emptor conscius in pretio mulctatur. h. d. Sal.

Impp. Arcadius † & Hono. AA. Messalæ, PP.

LEX XVII.

HI * qui imposita munera e ciuitatum fuga destituunt, f vel † ineũdos furtim existimant esse contractus: intelligant sibi nihil hæc profutura esse commenta, & pretio emptorem fugæ conscium g mulctandum esse, quod dederit * Dat. 12. Calen. Septem. Theodo. V. C. Cos.

† Impp. Grat. Val. & Theod. AAA.
* Ex lib. 8. C. Theod. de contra. empt.
† Et.
* Dederit. V. Cuiac. 16. obs. 13.

Proceres palatii, siue consiliarii, qui stant ad consiliũ domini, non possunt emere res subditorũ. h. d. no. Bald. Vel sic: Proceres palatii non possunt emere res subhastatas a fisco. h. d. Sal.

Imppp. Arcad. Hono. & Theo. AAA. Nestorio Com. R. P.

LEX XVIII.

VEstium, * auri, & argenti, seu mancipiorũ coemendorum, h si quando a priuatis i nr̃is ea contigerit venũdari, palatini k * sciant sibi copiam denegatam: l pœna in eos m amissionis n pretij exercenda. * Dat. 6. Cal. Aug. Vincen. & Frauita Coss.

* Hæc lex sumpta est ex ea. const. ex qua l. 3. inf. de conduc. & proc. pd. l. 11. ti. 71.
* Palatini res priuatas principis administrãs sub Comite rerum priuatarũ. Ideo que Comites res prĩcipis distrahere Palatini Comitis res emere vetantur, emerese citra auctionem. l. ult. inf. de iure. hast. fis. ut etiã in tutore. l. a. ff. pro empt. Gotho.
* al. exercẽda.

TITVLVS XLV.

Quando liceat ab emptione discedere.

Sicut emptio, & venditio solo consensu contrahitur, ita solo dissensu distrahitur, nisi a traditione sumat effectum: quo casu nisi retradatur, non distrahitur. Bald. vel sic: Re integra cõtrario consensu ab emptione disceditur: re vero non integra actus priori similis requiritur. h. d. Sal.

Imp. Gordianus A. Rufino.

LEX PRIMA.

REm quidem integra o ab emptione, & venditione vtriusque partis consensu recedi p potest. q Etenim r quod consensu contractum est, contrariæ voluntatis aminiculo dissoluitur. * At enim post traditionem s interpositam nuda voluntas non resoluit t emptionẽ, si non actus u

* Concorde. in c. a. de reg. iur. in antiq.

a *Distrahere.*] per exactorem.

b *Aestimetur.*] No. fieri æstimationem rei secundum reditus: ut ff. de iure fisci. l. 3. §. itiui fratres. & in Authen. de aliena. & emphyt. §. & hoc autem colla. 9. Item no. q̃ ad hoc ut res alicuius propter publicum debitum vendatur, oportet, quòd diu sit in solutione cessatum. Item quod facta sit subhastatio. Itẽ vt dei plus offerenti, & bona fide ementi, & iusto ptio. Item auctoritas præsidis: ut habes hic & inf. ti. propter pub. pen. l. 2. & sup. si aduer. n. l. edicto. & j. de fide instru. & iu. ha. fi. l. 2. & de iu. fis. l. 3. lib. x. & ff. cod. l. fundum. Item no. hac lege, quòd rescinditur venditio etiam ratione modicæ iniquitatis.

c *Ex gratia.*] consequitur enim grates, & ad hoc ff. de iniu. l. si puero, in prin.

d *Auctione.*] id est vẽditione, quæ vtrinq; auget etiam vni pretium, & alteri rem.

H*I qui.*] CASVS. Si adstrictus curiæ, vt curet ciuilia munera ad alium locum se transferat, & res suas distrahat, & post vendet occultè: nil sibi proderit huiusmodi fuga, & emptor conscius amissione pretij mulctabitur. Viuianus.

e *Munera.*] s. personalia.

f *Destituunt.*] s. officia, ut decuriones, vel similes: vt sup. de adno. diu. iud. l. 3. qui occultè vendunt res suas, hoc. q. dem non licet: ut hic, & j. qui bo. ced. pos. l. propter. & ff. ad munic. l. incola. & de mune. & hon. l. si quis. & j. de decur. l. si ad magistratum. lib. x.

g *Conscium.*] vt argu. ff. quæ infra. cre. l. si debitor in fraudem. secus si ignorans: ut ff. pro emp. l. qui fundum. §. procurator. & datur pretium hoc fisco.

V*Estium.* CASVS. Prohibetur hac lege, ne silentiari principatis a priuatis hominibus vestes, argentum, aut mancipia emant licet alij priuati hoc facere possint, q̃ fecerint, amissione pretij mulctentur. Viuianus.

h *Coemendorum.*] negotiandi causa: ut infra de commer. & mer. l. nobiliores. B.

i *A priuatis.*] i. comite rerum priuatarum. i. à procuratore fisci. Vel verius a quibuslibet priuatis hominibus.

K *Palatini.*] i. proceres palatij, quorũ consilio regitur respublica, & est hoc ideo: quia possunt ostendere minacem fauorem, & idẽ intellige in qualibet alia re, ut sup. de contra. iud. l. 1. §. 1. & de offic. re. pro. l. nullum.

l *Denegatam.*] nisi ad hoc, ut sibi habeant, & retineant, secundum B. vt sup. de contract. iud. l. 1. Vel generaliter loquitur secundum ea tempora, qñ imperator sufficienter dabat omnia prædicta ipsis palatinis.

m *In eo.*] palatinos non venditorẽ. Azo.

n *Amissionis.*] i. venditor, ut innocens non punitur.

¶ QVANDO liceat ab emptione discedere.

¶ *Quando altera parte inuita disceditur a venditione dixit: nunc quando vtraque volente audi. Accur.*

R*Em quidẽ integra.* CASVS. Si rem mihi vendidisti, nec tradidisti, nec ptium tibi numeraui: an ab emptione recedere possimus cõmuni consensu, quæritur? dr̃ q̃ sic. Si vero interuenit traditio, vel rei uel pretij, vel alteri, q rem non integram facit, ab emptione recedi non potest nuda voluntate, nisi cõtrarius actus intercesserit: puta si retradam rẽ, ut mihi pretium. quo casu, resoluitur emptio. Viuia.

o *Integra.*] s. vere, hoc est neque pretio soluto, neque tradita re, ut inst. qui. mo. tol. ob. §. fi. Vel quasi ut q a hõ vẽdit mortuus sit. quo casu p tradito hr̃: ut ff. eo. l. cum emptor. §. fin. & hoc in uero ptio rei: secus in arrha. ut j. l. prox. In iurisdictione aũt, & iudicio dr̃ res integra ante litẽ contestatam: ut ff. de iurisd. om. iu. l. & q a & de pc. l. ante litẽ.

p *Recedi.*] ita quod res non sit tradita.

q *Potest.*] ut & ff. de pact. l. iurisgentiũ. §. adeo. & l. ab emptione. in princ. & supra de transl. l. diuersa.

r *Etenim.*] bona rõ tex. in c. a. ut ff. de re. iud. l. nihil tam natur. de.

s *Post traditionem.*] s. rei. & pretij, uel alterutrius tantum.

t *Resoluit.*] nec pater actionem, ut retro reddatur, quod est datum, etiam si incontinenti fiat: ut ff. de pac. l. ab emptione. §. j. & inf. l. prox. in fin. Sed vr̃, q̃ debeat tibi competere exceptio, si rem uolueris tradere contra me pretium petentem, q̃ utique verum est secundum quosdam. q̃ non placet: ut inf. l. prox. dicẽ. & dixi ff. de pa. l. ab emptione. in fin.

u *Non actus.*] non est bona exceptio, quia tunc non voluntas nuda, sed actus resoluit. Et dicunt quidã, quod hic actus est secunda quædam venditio: & debet emptor eodem pretio.

tio reuendere venditori. argum ff. de contrahend. emptio. l. pacta. in fine, & ff. eod. l. 2. quod non placet: quia tunc essent duo contractus & non diceretur secunda emptio re soluere primam. sed duæ essent: vt ff. de euict. l. si ei. erit ergo similis actus si retradat rem. & ille pretium, idest retraditio rei, & traditio pretij: quo facto ipso iure resoluitur: licet quidam dicant quo ad effectum tantum.

a *Retro agent.*] idest in contrarium ducés eam, scilicet ab esse ad non esse.

P *Erfectam.*] CASVS. Si rem mihi vendidisti, nec tradidisti, nec tibi prætium numeraui: contrario consensu re adhuc integra resolui potest venditio: & si arrhas dedi, repetere potero: sed qua actione non aperit. tu dic condictione sine causa, uel ex empto. & hoc in prima. Si vero partem pretij solui, ab emptione non possum recedere: nec pretium, quod dedi repetam, sed actionem habebo ad ea, quæ in venditione præstari conuenit. Viuia.

b *Perfectam emptionem.*] quantum ad obligationem. Vnde tam de puta, quam de conditionali dicit: & sic dicitur perfecta. ff. de pericu. & com. rei. vend. l. necessario. alias autem dicitur perfecta traditione. ut ff. de act. empt. l. si quis alienã rem.

† Potest.

† Recuperare.

c *Pa. to. & consensu.*] idest pactionali consensu mutuo interposito, ut neuter alium conueniat: ut Inst. de ser. §. fin. Idem videtur, & si de vno tantum sit dictum: ut ff. de accep. l. si. & ff. eo. l. cũ emptor. in prin.

d *Recuperare.*] s. actione ex empto, vel condictione sine causa, vel ob causam: vel præscriptis uerbis: ut ff. de act. emp. l. ex empto. §. is, qui vina. & §. ego. Item hæc vera nisi arrha sit data loco pretij, & arrharum: quia tunc seruatur id, quod est, ubi non est res integra: quod satis uidetur secundum quosdam, quando in pecunia datur arrha. Item no. hic, quod arrhæ datio non facit rem non esse integrã: enim sit contractus per se uenditioni accedens: ut supra de fide inst. l. contractus. Idem fidem pacti dicit ideo: quia ex quo conueniunt de dissoluendo contractu, & de arrhis reddendis conuenisse uidentur.

e *Partem.*] est enim aliud pretium, uel partem eius, aliud arrham dari.

e *Partem.*] pro arrhis ex pagamento.

f *Præstare.*] quæ habes. ff. de act. emp. l. ex empto. in princ.

g *Actionem.*] ex empto. & hoc doli mali replicatione opposita, si ille exceperit de pacto. Sed pone, quod parte pretij soluta, & re tradita actum est, vt recedatur à contractu numquid in eo, quod solutum non est habet, emptor exceptionem? Vĩ, quod sic: cum nudum pactum pariat exceptionem: vt ff. de pac. l. iurisgentium. §. sed cum nulla. Sed dic contra: quia iam haberet rem sibi traditam, & pretium, quod esset iniquum. Vnde remanet mirabile: ut nudum pactum non pariat exceptionem. Et est ratio, quia non adhoc interponitur, sed ut contractus rescindatur.

Pactũ nudum non semper parit exceptionem.

quoque priori similis retro agens [a] venditionem, intercesserit.

Per datienem arrharum res non desinit esse integra; sed per solutionẽ partis pretii desinit esse integra. hoc dicit Bald. vel sic; Nudo consensu re integra ab emptione disceditur, & arrhæ datæ repetuntur, sed quia parte pretii soluta, res non est integra, ideo nudo consensu non receditur; sed vt res tradatur agitur. Salic.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. Felici.

LEX II.

PErfectam [b] emptionem atque venditionem re integra tantum pacto, & consensu [c] posse dissolui cõstet. Ergo si quidem arrhæ nomine aurum datum sit, potes † hoc solum secundum fidem pacti recuperare. [d] † sin vero partem [e] pretij persoluisti, ad ea, quæ venditorem ex vẽditione oportet præstare, [f] magis actionem, [g] quàm ad pretij quantitatem, quam te dedisse significas, habes.

TITVLVS XLVII.

Si propter publicas pensitationes uenditio fuerit celebrata.

Venditio solenniter facta, ob tributa non soluta non reuocatur, licet à debitore, vel creditore tributum postea offeratur. h.d. Bald. vel sic; Vẽditio solenniter facta per fiscum, ob cessationem tributorũ non rescinditur per priorem dominum, nec per eius creditorem. Salic.

Imp. Antoninus A. Materno

LEX PRIMA.

VEnditionem ob tributorum cessationem factam [h] reuocari non oportet, [i] neque priore domino pretium offerente, neque creditore [k] eius [l] iure hypotecę, siue pignoris prætendente. Potior est enim causa tributorum, quibus priore loco omnia bona cessantis obligata sunt. [m]

Venditio legitimè facta non retractatur: si autem est facta minus legitimè, debet quatenus de facto processit retractari: citato tamen possessore & non aliter. h.d. Bald. vel sic: Venditio ob tributa non soluta solenniter facta nõ retractatur. secus. si solenniter non fuerit facta; quia quatenus de facto processit reuocatur, citato tamen possessore. h.d. Salic.

Impp. Diocletianus, & Maximianus AA. Plotio. †

LEX II.

SI deserta prædio ob cessa-

¶ SI PROPTER publicas pensitatio, &c.

Quia fit venditio quandoque propter publicas pensitationes nõ solutas, vt & habes supra de rescind. ven. l. si quos. ideo de ea dicit. s. quando rescindatur, quod fit, si nõ est solenniter facta. vt inf. eo. l. 2. Et dicũtur publicæ pensitationes annuæ exactiones tributorum, vel vestiũ, vel auri, uel argẽti, quæ a certis personis debebantur fisco. sed & ea, quæ ad viarum vel pontium refectionem præstanda sunt a possidentibus ut inf. eo. l. fin.

Pensitationes publicę, quæ dicantur.

V *Enditionem.*] CASVS. Possidebam prædium tributarium, cessaui in solutione tributi prædium solenniter vendidit, an me postea offerente pretiũ possim prædium recuperare, quæritur? Rñ. quod non. Idẽ est in creditore cui obligaui illud prędiũ: quia tributorum cãusa est potior, quã cã alicuius creditoris vñ propter hoc, quia cessaui in solutione tributorum, bona sunt obligata. Viuia.

h *Cessationẽ factam.*] per quantum tempus sufficiat cessasse, non est lege expressum: & ideo dici potest secundum Azo. & H. quod biennũ debeat transire, sicut in colono priuati: ut ff. loca. l. quæro. §. inter. & sicut in emphiteuta ecclesiasticæ rei: ut in auth. de alie. & emptio. §. si vero quis locator. licet in emphyteuta priuati triennium sit: ut inf. de iu. emph. l. 3. Alij dicũt statim ex quo est cessatum, per hanc l. & arg. inf. de uec. & con. l. 4. Item & pro eis est, quod dicitur pupillo remitti pœnam postquam cessatum est intra xxx. dies: ut ff. de pu. l. Imperatores. §. 1. quasi speciale sit in eod.

† Politianæ al. Plotianæ.

i *Non oportet.*] ut inf. de remis. pign. si hypothecas. & inf. si antiquior cred. pign. uen. l. 1. & de quad. præs. l. 1. 2. & 3. & de distra. pig. l. si prius.

k *Creditore.*] nisi potior esset tempore. ut supra de pri. fis. l. 2. & qui po. in pig. ha. si fundum. & ff. qui po. in pi. ha. si pignus.

l *Eius.*] quia scientes tacuerunt

m *Obligata sunt.*] tacite ut sup. in qui. cau. pig. ta. contra. l. 1. Et sunt multa necessaria in hac venditione: ut diximus supra de rescin. uen. l. si quos.

S *I deserta.*] CASVS. Si prædium censuale, quòd possidebam, quia cessaui in solutione tributorum, comparasti: an venditio conuelli possit, quæritur? Dĩ, quòd non & hoc

in pri-

in prima. Si verò in venditione præsidis auctoritas non intercessit, rata non est habenda venditio, sed reuocari poterit prædium cum fructibus, & hoc in secunda. & hæc omnia fieri debent præsente me, qui primo emi prædium illud tributarium, & hoc in tertia. Viuia.

quam si ei soluatur, vt ff. de minor. l. quod si minor. §. fi.
o *Summa.*] rei, i. procurator Cæsaris.
p *Prouincia.*] i. officium, alii is officij sui.
q *Proposuerit*] i. solui iusserit in futurum, & sic auctoritate præstitit venditioni.

a *Collationum.*] quia cessabant conferre ad vias reficiendas.
b *Vel reliqua.*] reliqua dicuntur non solum cum aliquid est solutum, sed & cum nihil, vt ff. de verbo. signi. l. cæterorum.
c *Syncera fide.*] & quod publice hac subhastetur.
d *Solenniter.*] i. facta subhastatione.
e *Auctoritate.*] licet iusto pretio & solenniter facta sit. Idéq; est & si quid istorum deficiat quæ sunt necessaria, vt diximus sup. l. proxi.
f *Reuocari.*] cum fructibus, vt inf. de fide instr. & iure hastæ fisc. l. 1. & pen. lib. 10.
g *Consulatur.*] scilicet do mino.
h *Præsente eo.* priore emptore. quæ enim causæ cognitionem desiderant, præsenti bus partibus agenda sunt, vt ff. de minor. l. in causæ. §. causa. & l. si ex causa. §. fin.

† Iudicis.
† idque.

tionem collationum, [a] vel reliqua [b] tributorum, ex permissu præsidis † ab ijs, quibus periculũ exactionis tributorum imminet, distracta syncera fide [c] iusto pretio solenniter [d] comparasti: venditio ob solennes præstationes necessitate facta, conuelli non debet. Sin autem venditio nulla iusta auctoritate [e] præsidis præcedente facta est, hanc ratam haberi iura non concedunt. Id † itaq; qđ frustra gestum est, reuocari [f] oportet: ita vt indemnitati tributorum omnibus modis consulatur. [g] Quæ oĩa tractari cõuenit, præsente eo, [h] quẽ emptorẽ extitisse proponis.

Conuento debitore ac conuicto ob publicas pensitationes non solutas, debet solennis celebrari venditio, & si minor sit debitor, debet citari legitimè, s. quod compareat cum tutore, vel curatore. h. d. Bal. Vel sic: Si debitor fisci conuentus, et conuictus cessauerit in solutione publicarum functionum solennis venditio debet fieri eius bonorum, et si debitor sit minor debet citari, vt compareat cũ defensore, qui etiam venditioni debet adesse. h. d. Sal.

Imper. Constantinus † A. Fausto præsidi Beticę.

LEX III.

SI quis * fundum, vel mãcipium, aliamve rem ob cessationem tributorum, vel etiam ob vestium, auri, argentique debitum, quæ annua exactione soluuntur, [i] occupata, conuento debito-

re, & apud iudicem interpellatione celebrata, cum solutio cessauerit, sub hasta [k] distracta comparauerit: perpetuã emptionis accipiat firmitatem. Sin autem minoris [l] forte persona fuerit inserta: [m] necesse sit legitimę defensionis venditioni personam [n] adesse: nihilque intersit, vtrumne officii summæ rei [o] † procuratoris, an certę rectoris prouincię, [p] id quod debitum fuerit, proposuerit. [q] Dat. prid. Id. Decemb. Felic. & Titia. Coss.

Sine censu, vel reliquis * fundum comparari non posse.

TITVLVS XLVII.

Promittens soluere tributa rei dotem datę, nõ tenetur ex promissione, re ad dotatorem reuersa. h. d. Bal. Vel sic. Pactum de tributis soluẽdis per mulierẽ ex re dotali, euanescit soluto matrimonio, re mulieri restituta. h. d. Sal.

Imp. Alexãder A. Capitoni.

LEX PRIMA.

EX conuentione quidẽ, qua pactum nouercam tuam cum patre tuo dicis, cũ fundum [r] in dotem daret, vt ipsa tributa agnosceret, [s] actio tibi aduersus eã cõpetere non potest, [t] etiam si pactum [u] in stipulationem deductum probetur. Sed & si fundus æstimatus ita, vt pars instrumẽti significat, in dotem datus est: ex vendito [x] actio, vt placuit stetur non † competit. PP. Non. Decem. ipso A. & Dione Coss.

SINE CENSV, vel reliquis &c.

* Census dicitur, q̃ est soluendum in futurum, reliqua dicitur in præteritum.

X conuentione.] CASVS. Mulier marito fundum dedit in dotem tributarium inæstimatum & conuenit vt ipsa onera tributaria agnosceret, decessit maritus, & illa in solutione tributorum cessauit, an hęres viri aduersus eam, ut soluat tributa agere possit, quæritur? Dicitur, q̃ non, nec sua interest, & hoc in prima. An autem si datus esset æstimatus, haberet hęres actionem ex vendito aduersus mulierem ad faciendum, quod conuenit s. vt soluat tributa, quæritur? Dicitur, q̃ non: & hoc in secunda. Viuia.

* Census dictus est tributum quod prædijs prouincialib. imponebatur, & fisco pẽdebat. hic si iã in debitũ trãsierat, reliqua appellabat quasi reliqua censuũ debitorum. hinc reliqua colonorũ dicũtur pensiones à colonis debitæ l. 29. §. per to. ff. de lega. 3. Cõt.

r *Fundum.*] inæstimatum.
s *Agnosceret.*] i. solueret. Accur.
t *Non potest.*] quia sicut matrimonium, ita dos, & de dote pactum personis eorum cohæret, nec transit ab hæredes, secundũ Irn. quę ratio placet. Alij dicunt, ideo nõ valere, quia priuatorum pactis ius publicum lædi nõ oportet. Tu dic tertio, q̃ sua nihil interest, secundum Azon. & soluto matrimonio dos redeat ad virum, alias ad mulierem.
u *Etiam si pactum.*] quia possidens tenetur reddere tributum de iure publico. Vnđ pactis priuatorũ, & c. ff. de pact. l. ius publicum. & hac ratione soluto matrimonio definit esse dotalis, s. quando inæstimatus datus est. Contra, supra de pact. l. ex conuentione.

† al. affirmatiuè legitur. Vid. Hotom. in l. 1. sup. de pact.

S *I quis fundum.*] CASVS. Si in solutione tributi, qui pro prædio tributario soluere tenebaris cessasti, & prædium solenniter distrahatur, vel mancipium, vel alia res quæcunque, vel quia cessasti in solutione vestium quæ debebantur officialib. reip. ub. omni anno, an illa vẽditio infirmari possit, quæritur? Resp. quod nõ. & hoc in prima: nec minor tuitus, nec curatoris auctoritas interceslit: nec refert, procurator si qui cognoscit inter priuatum, & fiscum: an præses prouinciæ auerit interloquendo minorem censum debuisse, & in solutione cessasse. Viuia.
i *Soluuntur.*] f. fisco.
k *Sub hasta.*] i. subhastatione facta, & auctoritate præsidis, & iusto pretio.
l *Minoris.*] viginti quinque annorum.
m *Inserta.*] libello dic. s. venditione.
n *Personam*] i. tutorem, sed pupillo pœna commissi remittitur, si intra 30. dies vectigal soluerit. ut ff. de public. l. Imperatores, §. 1. Sed videtur solum iudicem sufficere, vt ff. de min. l. sit prætor. §. permittitur etiam. quæ est contra. Sol. maior solennitas exigitur in alienatione rei minoris,

† Constantius Fausti no.

* Ex li. 11. tit. al. 9. l. 2. C. Th.

x *Ex vendito.*] hoc est contra, supra de pac. l. ex conuentione. Solutio dicunt quidam, quòd ex vendito non datur, vt hic. Sed excepto sic, vt ibi, quod nihil est, quia exponitur hic, id est ex empto, & supra si seru. ex. sc. emi mandat. l. 1. Alij dicunt, quòd non valet, scilicet in præiuditium fisci, sed paciscentium sic. quod satis dici potest. Vel dic, secundũ Io. quòd fuit hic facta æstimatio, vt sciatur quanto minus

minus valuerit, vt ꝑ.de iu.dot.l.si inter.ibi fuit vera æstimatio Vel solue, vt ibi. Vel hic anteq̃ soluat filius, vult agere.

R Ei.] CASVS. Possidebam prædium censuale: vendidi hoc pacto, ut ego sustineam onera tributorum soluendorum, an valeat talis conuentio, quæritur? Dicitur, ꝙ non: sed ea non obstante tenebitur emptor ad solutionẽ tributorum: cum rem censualem nec vendere sine censu, nec emere cuiquã sit permissum. Viui.

a *Emolumenta.*] non inuenda.

a *Causam.*] corrigendam.

c *Reliquorum.*] s.tributorum remanentium ad soluendum ea.

d *Reliquatorum.*] cũ pars soluta est.

e *Hac lege.*] vt nihil soluat.

f *Pro reliquis.*] i.s. pro præteritis.

g *Vniuersis.*] etiam præteriti temporis, vt ff.de public.l. Imperatores.& 16.q.1.c.si quis laicus.

*Ex li.11. titu.3.l.1. C.Th.

h *Agnoscere.*] id est, soluere.

i *Vel vendere.* in præiudicium fisci, vt ff. de pac.l.inter debitorem.sed inter se agit postquã venditor soluit fisco, vt ff de pac. l.epistola, § pactum. non autem prius, vt sup.l.prox.

Sequitur auth. sed & periculũ, quæ est de mand.prin.§.non permittas itaq; coll.3.quæ addi.huic l.

*Nã venditor plerunq; necessitate rei familiaris ꝓpellitur vẽdere ꝓtio minore. Saluianus 5.da prouidentia.inopiã penes venditorẽ esse, eīque volunt bñficium l.2. sup. de rescind.ven. ad solos vẽditores ꝑtinere, vid Cuiac. 16. obser. 16. Goth.

S *Ed & periculum.*] CASVS. Hæc auth.ad l Codicis, dicit, ꝙ venditor prædij tributarij pōt in se suscipere periculũ soluẽdi tributa illius ꝑdij, quod vẽdidit:imo cogitur, si constet emptorẽ non esse sufficientem, quia tūc venditor cogitur corã iudice constiteri.i. promittere, quod periculo suo sit talis vẽditio ꝑdij, i. quod ibi ipse subibit solutionẽ tributorum. Viuia.

k *Recipere.*] s. venditor de soluendis tributis.

*Nota hic Sali. quomodo tenet emptor ꝓ collectis impositis vẽditori rõne possessionũ quas emit, nõ rõne possessionũ quas non emit.

l *Potest*] id est debet vt colligitur in corpore, ubi est coges, & ita hic subijcit, cogitur, &c. & sic econtra debet, pro potest. ff.de offi. procons. & leg.l.3.in fi.

Comparans fundum ea lege, vt nõ soluat censum vel tributum, tali pacto non excusatur, quin soluere compellatur, quod pro ipsa possessione debetur.h.d. Bald. Vel sic: Emens fundum à priuato ea lege, ne soluat tributum, vel censum fisco, tenetur nedum ad futura, sed etiam ad præterita, & pactum fisco non præiudicat h.d. Salic.

Imp. Constant. A. ad Antonium Marcellinum Præsid. prouin. Lugdun. 1.

LEX II.

REi* annonariæ emolumenta[a] tractantes, cognouimus hac esse causam[a] maximè reliquorũ,[c] ꝙ nonnulli captantes aliquorum momentarias necessitas,* sub hac conditione fundos comparant, vt nec reliqua[d] eorũ fisci inferant, & immunes eos possideant. Ideoque placuit, vt si quem constiterit hmōi habuisse contractum, atque hac lege[e] possessionẽ esse mercatum: tam pro solutis censib. fundi comparati,* quàm pro reliquis[f] vniuersis[g] eiusdẽ possessionis obnoxius teneatur: cum necesse sit eum qui comparauit, censum rei comparatæ agnoscere:[h] nec liceat cuiquam rem sine censu comparare, vel vendere.[i] Dat. Cal. Iul Agrippinæ Constantin. A. V. Lucimo CC. Coss.

IN AVTHENT.

De man.prin.§. non permittas itaque, coll.3. constit.4.

Ista est no.auth.per quam patet, quod si emptor, non est sufficiens ad soluendum veteres collectas impositas venditori, quod fiscus recurrit cõtra venditorẽ, licet non possideat: & hoc venditor tenetur profiteri, & promittere tempore cõtractus.h.d.ista auth. no.secundum Bald. Vel sic: Prædia tributaria non possunt vendi sine decreto: ideo iudex diligenter debet examinare, an emptor sit idoneus, & soluendo, & si reperit eum minus idoneum, non debet auctorari, nisi venditor in se suscipiat onus tributorum. h.d.not.Sal.

SEd & periculum in se recipere[k] potest,[l] si examinatione ante traditionem facta emptor minus idoneus inuentus fuerit. tunc enim venditor apud gesta profiteri cogitur, quia periculo suo transpositio fit fiscalium[m] tributorum.

Qui possident prædia tributorum, tenentur soluere tributa, & publicas pensitationes non obstante pacto inter emptorem, & venditorem apposito, & pro libra, quæ reperitur apud venditorem, tenetur, emptor, licet in ipsum emptio translata nõ sit.h.d.Bal. Vel sic: Possessores prædiorum tenentur ad tributa, & publicas pensitationes, non obstante conuentione contraria cum fisco auctore inita: licet professio noui possessoris non sit iterum facta.h.d.Sal.

Imper. Iulia. A. Seclæ. PP.

LEX III.

OMnes[n] * pro ijs agris, quos possident, publicas[o] pensitationes agnoscant:[p] nec pactionib. contrarijs adiuuẽtur, si vẽditor, aut donator apud se collationis[q] sarcinam pactione illicita voluerit retinere,[r] &

m *Fiscalium.*] prædiorum, pro quib. fisco tributa prẽstãtur.

O *Mnes.*] CASVS. Si possideo prædium censuale, nec dare vendere potero hoc pacto, vt penes me omnia onera tributaria resideant, sed talis pactio nullius sit momenti: nec mihi proderit scriptura, in qua confessus erã me promisisse censum pro tali agro, vt penes me resideat: nec ad emptorem transtulerim, & vt non possidens pro possessore cogatur. Viuian.

n *Omnes.*] ex hac generaliter lætantur prouinciales, quasi Italica prædia non solum prouincialia dent tributa. & pro eis Instit.de re diuis. § per traditionem. Sed certe hoc in prouincialibus locis tantum intelligitur: sicut & cum dico, omnis homo diligit filium suum: refertur ad habentes filios, & illud omnis homo videt, quod ipse uidet: refertur ad uidentes. sic omnis homo timet in mari. subauditur, qui ibi sunt. Item mulier præfertur omnibus creditoribus: verum est talibus, qualis est ipsa, id est hypothecas tacitas, non etiam expressas habentibus. Item nec illud Insti. prodest eis, quia quo ad dominij translationem exequantur Italica, & prouincialia prædia, sicut & alias exequantur eadem quo ad vsucapionem, ut infra, de vsucap.transfor.l.1. §. fin. immo & illud Instit.aperte est contra eos, cum tantum prouincialia prædia ibi appellet tributaria. Itẽ ꝓ hoc, quod tantum prouincialia præstent, facit ff. de censi.l.prima. Nam illæ prouinciæ, quæ ius Italicum hebent non præstant tributa: ergo patet, quod nec Italica. Absit enim, quod dicamus principem, & dominam prouinciarum Italicam esse sub tributo, sicut in lamentatione dicit de Hierusalem. Item pro hoc est expressum supra, de episc. & cler. l de his.

Italica prędia non debent dare tributa.

Italia est ꝓuinciarũ domina.

o *Publicas pensitationes.*] s. solitas solui, & hoc tam præteritas, quam futuras: vt ff. de publica.l. Imperatores. Item hoc cum à priuato fit venditio. secus si a procuratore fisci, qui & peræquator dicitur: quia tūc emptor, pro præterito tempore non conuenitur, vt infra, de censi. lib.11.l.fin.

* Ex li.11. titul.3.l.3. C.Th.

Peręquator dicitur quandoq; fisci procurator.

p *Agnoscant.*] i. soluant.

q *Collationis.*] quia secundum Irn. est in præiudicium fisci.

r *Retinere.*] non ergo ualet hæc pactio in præiudiciũ fisci.

quo

quo minus possessor exigatur: ut hic, & ff. de pact. inter debitorem, & l. ius publicum. sed ui emptor postquam soluerit agat contra venditorem actione ex empto, vel præscriptis verbis, bene valet: ut ff de pact. l. epistola. §. pactum. & antequam soluat emptor agere non potest: ut sup. eodem. l. 1. Sed secus in vsuris. ubi agitur, & antequã soluat. & post, vt supra de pac. l. ex conuentione. Sed hodie venditor fideiubet quandoque pro emptore: ut supra e. auth. sed & periculũ. Accur.

erat tempore contractus, distinguitur vrbanum prædium à rustico, vt ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. si. cum sequentibus vsque ad l. veteres & l. si venditor. De incommodo autem dicas, quod multa sunt necessaria, vt sequatur emptorem ut no. ff. eod. l. necessario. §. 1. Accur.

Possessio qualiter accipiat.

a Professio.] i. scriptura, qua profitetur possessor tantum se debere, & pro tali agro & ager designetur, & eius qualitas, & quantitas, & confines: ut ff. de censi. l. forma. Prædicta quidem scriptura nõ est adhuc ab emptore facta: sed sola est illa, quam fecit venditor, cum ipse cœpit illud prædium habere.

b Exigantur.] possessor. n. exigitur, vt s. in princ. huius l. & j. de allu. l. 2. & de fid. mil. l. fin. & ff. de imp. in re. do. fa. l. neque si iedum, etiam ecclesia: ut in decr. 11. c. q. 1. c. si tributum. & cap. magnum. Sed ar. contra. ff. de le. 1. l. apud. §. hæres. sed ibi cogitur hæres nõ possidens a legatario non a fisco.

† Secundiæ.

DE PERICVLO, & commodo rei, &c.

Quia in re vendita & non tradita sæpe cõtingit periculum ideo hoc dicit.

POst perfectam.] CASVS. Si rẽ mihi vendidisti, nec tradidisti, & interiit, aut aliquid ei accidit: ad me emptorem periculum pertinebit, ad venditorem autem si res fuerit vitiosa præcedenti tempore. i. ante venditionem, aut fuit aliena. vel obligata pignori alicui, vnde si quis vendat rem alienam vel alii obligatam, & post emptionem euincitur illa res ab emptore: hoc periculum pertinet ad venditorem. dum tamen emptor denunciauerit ei. Viuia

si nec dum translata sit professio [a] censualis, sed apud priorem fundi dominum forte permaneat, dissimulantibus ipsis, vt non possidentes pro possidentib. exigantur. [b]

TITVLVS XLVIII.

De periculo, & commodo rei venditæ:

Perfecto contractu commodum, & incommodum est emptoris: tamen si ex causa antecedenti res euincitur, ratione euictionis agitur si fuerit denunciatum venditori, vt adesset causæ, & emptor non fuit ex contumacia condemnatus. h. d. Bald. Vel sic: Emptione perfecta rei periculum, vel incommodum spectat ad emptorem: nisi ex causa antecedente, præcedente denunciatione legitima. h. dicit Salic.

Imp. Alexander A. Apollonio. †

LEX PRIMA.

POst perfectam [c] venditionem [d] omne commodum, [e] & incommodũ, quod rei venditæ contingit, ad emptorem pertinet. [f] Auctor [g] enim ex his tãtum causis suo ordine tenetur, quæ ex præcedente tempore causam euictionis parant: [h] & ita, si ei denunciatum est, [i] vt causæ agendæ adesset, [k] & non absente emptore, [l] contra eũ [m] pronunciatum est.

Cum vinum venditur ad mensuram, ante quam mensuretur, periculum mutati vini pertinet ad venditorem. Cum autem non venditur ad mensuram, sed vt certum corpus, tunc statim periculum est emptoris, & quod dict ũ est in vino, idem in oleo, frumento, & cæteris similibus post venditionem deterioratis, vel penitus corruptis. h. d. Bald. concor. Sal.

Idem A. Iuliano.

LEX II.

CVm conuenit, vt singulæ [n] amphoræ vini certo pretio væneant: [o] antequã tradantur, [p] imperfecta [q] etiam tunc venditione, periculum vini mutati, emptoris, qui moram [r] mensuræ faciendæ non interposuit, non fuit. Cum autem [s] vniuersum, quod in horreis erat positum venisse sine mensura, & claues [t] emptoribus traditas alleges: post perfectam venditionem, quod vino mutato damnum accidit, ad emptorem pertinet. Hæc omnia locum habent non solum si vinum, sed etiam si oleum, vel frumentum, vel his similia venierint, & ea aut † deteriorata, aut penitus corrupta fuerint.

f Pertinet.] vt hic, & inst. eod. §. cum autẽ. & ff. eo. id quod: & inf. de iu. dot. l. cum dotem. in fin.

g Auctor.] s. venditor.

h Parant.] siue de facto, vt quia animal est uitiosum: siue de iure, ut quia est alienum, vel alij obligatum, secus autem si ex sequenti, ut quia libertatem consecutus est propter præmium: ut j quibus ex causis ser. pro præ. li. acci. per totum titu. Vel quia postea factus est fugitiuus: ut infra. de ædil. act. l. si apud, & facit ff. de hære. uel act. vẽd. l. 2. §. si venditor. Accur.

i Denunciatum est.] vt hic, & j. vbi in rẽ act. l. 1. nisi actoris insidijs denũciatio fuerit impedita: ut ff. de euict. l. si dictum. §. fi. & nisi in casu, ut ff. de euict. l. Heren.

K Adesset.] nisi sciat.

l Emptore.] Nam si absens, ut contumax damnatus esset, venditorem non grauat: vt ff. de eui. l. si ideo. idem si fuerit præsens, sed iudicis iniuria damnatus: ut in eo. tit. l. si per imprudentiam. & infra de euict. l. emptor fundi. Accur.

m Contra eum.] s. emptorem: vt in princ. litis.

CVm conuenit. CASVS. Cum quis vendit vinum, refert an in specie, puta sic vendo tibi uinum, quod est in cellario illo: aut in quantitate, vt vendo tibi decẽ corbes vini. Primo casu si vinum mutetur, damnum ad emptorem pertinebit. Secundo casu ad venditorem, si emptor non fuerit in mora accipiendi, & ista vera sunt non solum in vino. sed etiam in oleo, & frumento. Viuia. † Postea.

c Post perfectam.] tribus modis dicitur perfici. Vno quo ad hoc, vt non liceat ab ea discedi: & hoc modo etiam conuentionalis dicitur perfecta. Alio quo ad periculum: & ita hic. Tertio quando res traditur: ut ff. de act. empt. l. si quis alienam. . .

d Venditionem.] quantum ad obligationem.

e Commodum.] adueniens rei post contractum, ut alluuio: ut ff. eod. l. id quod & fructus: ut infr. tit. 1. l. fructus. & fetus ut infra tit. prox. l. pen. Itẽ actiones legis Aquiliæ, & damni infecti, & aquæ pluuiæ arcendæ nomine rei venditæ acquisitæ. Item acquisita ex opera serui uendiii, & similia. vt ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. si fructibus iam maturis & §. si quid seruo. & §. idẽ Celsus. De commodo autem, quòd

Venditæ rei multiplex utilitas accedere potest.

n Singulæ.] i. vniuersum uinum, quod habebat.

o. Væneant.] & sic fit venditio in quantitate, siue in genere: quod idem est.

p Tradantur.] specialealiis etiam ante traditionem: ut supra lege proxima.

q Imperfecta.] quantum ad periculum, non quantum ad obligationem. Vel imperfecta, quia tacita inest conditio, si admissum fuerit: ut ff. de contrahen. emp. l. quod sæpe. §. in his.

r Moram.] nam ex tunc emptoris esset periculum: ut hic, & ff. eo. l. si per emptorem. in fi.

s Cum autem.] nunc dicit quando in specie.

t Et claues.] ad maiorem euidentiam dicit, idem tamen, & si non tradantur, cum idem iuris sit, quod in cæteris rebus.

rebus: vt d.l.quod sæpe.§.in his.sed & clauium traditio facit, vt vinum traditum videatur, vt ff.de contrahen.empt.l.clauibus. & plene dicas hic de hac materia, ut diximus.ff.eod.l.1.in princ.

ADDITIO. Addas etiam glo.in verbo,statim,in §.cum autem,insti. de emp. & vend.

Dicit hic Nico.de Matarel. quod hanc legem, & quæ sunt scripta per eam ipse intelligere non potest. hoc dicit Bald.

Idem A.Diaphaniæ. †

† Daphineæ.al.Aphi.æ. l. Amphenæ.

LEX III.

DOlum[a] auctoris bonæ fidei emptori[b] non nocere certi iuris est.

Emptione perfecta, nisi mora interueniat, periculum est emptoris. h.d. Bald. Vel sic: Perfecta emptione, ad emptorem spectat periculum rei venditæ, nisi mora venditoris præcesserit.h.d.Salic.

Imp. Giordian' A.Syluro. †

† Syluestro.

LEX IIII.

CVm inter emptorem, & venditorem, contractu sine scriptis[c] initio, de pretio conuenit, moraque venditoris in traditione non intercessit, periculo emptoris rem distractam esse, in dubium non venit.[d]

Casus incendii emptione perfecta emergit emptoris periculo.hoc dicit Bal. Vel sic; Si emptio est pura, periculum incẽdii spectat ad emptorem. h.d.Sal.

Impp.Diocletianus, & Maximianus AA.Leontio.

LEX V.

CVm speciem[e] venditam per violentiam ignis absumptam dicas: si venditionem nulla conditio suspenderat,[f] amissæ rei periculum te[g] non adstringit.

DOlum. CASVS. Dolus venditoris emptori non nocet: ut cõcordet cum titulo, sic pone casũ. Aliquis mihi vendidit vinum, & asseuerauit bonitatem vini, dicens vinum esse tale, quod posset durare usque ad nonum annum, immo, quod posset portari ultra mare sine periculo. vinum illud mutatur circa Pascha, an periculum spectet ad te venditorem, ad emptorem, quæritur? Dicitur quod ad venditorem: quia dolus venditoris bona fide ementi nocere non debet. Vivia.

a *Dolum.*] vt de eo scriptum est q. sciens bonitatem vini non duraturam, hoc celauit emptori: vt ff.eo. l.si uina quæ. Item h. d. quantum ad rei periculum, non quantum ad euictionem. Si tamen dolo eius res perijt, ei perijt, & non emptoris. Vel pone venditorem in vino vendito lætiferos immiscuisse succos,[1] vel repudiasse hæreditatem, quæ ad substitutum erat delata: si postea vendit hæres hæreditariam rem alicui, & conueniatur emptor à substituto, nõ nocet emptori mala fides venditoris, cum non habeat rem ex lucratiua causa: ut de exceptio.doli. l.apud Celsum, §. de auctoris. Item, quod dicit dolum, intellige nisi sit talis, qui rẽ afficiat: ut insti. de vsucap.§. furtiuæ. Item intellige dolum in contrahendo aduersus emptorem interpositum. Item potest poni. ff. de pecu.l.summa.§.emptor & de act. emptio.l.1.§.1.& l. sicut equum. & ff.de diuer.præscr.l.an uitium.& ff.de publ.l.quæcunque.§.fina.ff.quæ in fraud.cred.l.qui autem.§.hoc edictum.

1 No bene hãc secundam lecturam.

Vẽditoris mala fides an noceat emptori.

b *Emptori.*] qui nihil doli fecit in emptione contra venditorem dicitur, & alio modo bonæ fidei.qui credit rem esse vendenti: ut ff.de verb.sig.l.bonæ fidei.

CVm inter.] CASVS. Si rem mihi vendidisti, nec in mora tradendi extiteris: si pereat periculo meo perit. Viuian.

c *Sine scriptis.*] hoc à compositionibus est additum ex l.7. de fide instr.l.contractus.

d *Non venit.*] ĩ.eo.l.1.& ff.eo.l.lectos.& l.si per emptorem.

CVm speciem.] CASVS. Equum mihi vendidisti, nec tradidisti, & igne consumptus est: si pura est venditio, non ad te, sed ad me damnum pertinebit. Viuia.

e *Speciem.*] scilicet certam.

f *Suspenderet.*] alioquin periculum peremptionis ad venditorem, deteriorationis ad emptorem pertinet.ut ff.e.l.q si pendente aliàs l. necessario.§.sane si pendente.

g *Te.*] vẽditorem.& hoc nisi culpa, vel mora, vel pactum aliud inducat: ut dixi ĩ eo.l.1. Vel nisi venditoris vitio acciderет, uel ab em. prouideri potuerit.ut ff.e. l.si vendita.

Venditor interitu speciei liberatur ab actione ex empto: & nihilominus emptor tenetur ei ad pretium.hoc dicit Bald.Vel sic; Si perit ancilla sine venditoris culpa, vel mora, & sine præterito latenti eius vitio, periculum spectat ad emptorem: ideo cõpellitur ad pretij solutionem. h.d.Sal.

Ijdem AA. Cærulo. †

† Ciriliæ. al Cyrille.

LEX VI.

MOrtis[h] casus ancillæ distractæ, etiam ante traditionem sine mora venditoris dilatam, non ad venditorem, sed ad emptorem pertinet, & hac non ex præterito[i] vitio rebus humanis exempta, solutionem pretij emptor non recte recusat.[k]

MOrtis. CASVS. Vendidi ancillã: anteq̃ traderẽ, decessit, an nihilo minus ad pretium tenearis, quæritur? Respõ. q sic, si nõ fui in mora trahendi. Viuia.

h *Mortis.*] qui debet aliquid certum alicui, ut Stichum, si eo non existente in mora decedat Stichus casu, ipso iure liberat: vt hic, & ff.de rescin. vend. l. cum emptor. & de rei ven.l.cũ autem. & ĩ.eod.l.1.et si intereat eo casu, quo non interijsset penes eum cui debet, secũdũ Io.& nos, vt ar.ff.de leg. 1. l.cum res.§.si. E contra si est in mora debitor, indistinctè tenet de casu per eandẽ l. licet quidam contra in vtroq; casu, sed si debet quis hoiem in gñe, & offerat Stichum ei cui obligatus est, & ille nolit recipere, Sticho postea mortuo casu, non ipso iure. sed per exceptionem liberatur, ut ff.de sol.l.qui decem.in princ.

i *Ex præterito.*] quando tenetur edilitia actione. ut ĩ. de ædil. act. l. 3. nisi erat manifestum, ut ff.de cõtrah. emp. l. ea quæ.

k *Recusat.*] ut ff. de contrah. emp.l.si emptio. §.penultimo.

TITVLVS XLIX.

De actionibus empti, & venditi.

Licet emptor non soluat pretium, non potest ab eo res tradita vindicari, sed ad pretium est agendum. hoc dicit Bald.Vel sic: Venditor ad pretium non solutum potest agere, non rem traditam vẽdicare.h.d.Sal.

Imp. Antonin. A. Delianæ.

LEX PRIMA.

ADuersus eum, cui agrũ vendidisti, iudicio[l] venditi consiste.[m] Nec enim tibi in rem actio cum emptore, qui personaliter tibi sit obligatus, competit.[n]

¶DE ACTIONIBVS EMPTI, ET VENDITI.

Quia parum valent venditiones, nisi actiones darentur, ideo de eis dicit.

ADuersus eum.] CASVS. Prædium mihi vendisti, & tradidisti: si pretium non numeraui, an prædium a me vẽdicare possis, quæritur? Respon.q non: sed ages ad pretium actione ex venditio. Viuia.

l *Iudicio.*].i.actione.sic, & ff.de mi.l. in causa.j.§.interdũ.

m *Consiste.*] scilicet ad pretium.

n *Competit.*] ut & supra de rei uend.l.inciuile.& de contrahen.empt.l.non idcirco.Sed contra. ff.de trib.l.procuratoris.§. pe.& inst.de re diu.§.venditæ.Solut.hic fuit fides habita de pretio, vel erat solutum. sed ad aliud agebatur, cum

ad multa agatur hac actione. Alij intelligunt hanc l. quod emptor, cui tradita fuit res, reuendidit venditori, sed non retradidit: vnde personali agitur ꝯ eum. Et quòd dicit, venditi, i. empti secundum eos. sic ff. de act. empt. l. veteres. ac ibi. & rei vendicatio cōpetit, sed potest agere actione vēditi.

VEnditi. CASVS. Fundum vendidisti pro centum, numerasti 50. ad alia 50 actio. habes ex vēdito. & hoc in prima. Si verò credebā me tibi debere 50. cū nō debebam, & compēsauimus: postea appareat me nihil tibi debuisse: an non obstante compēsatione possim agere ad partē pretij residuā? Rñ. ꝙ sic. & hoc in secūda. Si quos verò fructus percepi ante vēditionem, teneor tibi restituere ꝑ actionē ex vendito: quia fructus ꝙ percepti sunt ante traditionē, non accedunt venditioni. & hoc in tertia. Vepone casum, vt in gl.

a Quo nomine ei est permissa retentio est l. 11. ff. co: vide Rol. à Valle 1. consil. 53. num. 17.

Residuum pretii potest peti, non obstante refutatione, vel compensatione erronea. Et si emptor occupat fructus ad se nō pertinentes, restituere tenetur. h. d. Bal. cōcor. Sal.

Impp. Valeria. & Galien. AA. & Valer. C. Domitian.

LEX II

j VEnditi [a] actionem ad recipiendum residuū pretium* intendere aduersario [b] tuo poteris. Nec quod in compensationē venerit, [c] id obesse tibi poterit; si in bonæ fidei [d] contractu (in quo maiores etiam vigintiquinque annis officio iudicis in ijs, quæ dolo [e] commissa sunt, adiuuant) iusto errore te ductū, [1] † vel fraude aduersarij captum, quasi debitum id esset, quod reuera non debebatur, pepigisse [f] monstraueris. Fructus quoque perceptus [g] ante venditionem [h] contractam, quos cum venditioni non accessissent, eundem emptorem inuasisse [i] proponis, eodem iudicio [k] reposces.

1 † Inductum.

a *Venditi.*] id est, ex vendito, ꝙ idem est: vt ff. de act. emp. l. Iulianus, §. ex vendito.

b *Aduersario tuo.*] id est, contra aduersariū tuum, i. emptorem.

c *Deberes.*] emptori, cum reuera non deberes, puta quia primo illi aliquid debuisti, sed ꝓcurator tuus illi soluit, quam solutionem econtra emptor negat. Vnde tu credens ei, illud compensasti quod debebat tibi ex venditione. H. & facit ī. de rescind. vend. l. venditor, in fine.

d *In bona fidei contractu.*] maximè. nam & in strictis iuris similiter adiuuantur saltem doli exceptione opposita. vt ff. de verb. oblig. l. si quis cum aliter. Sed ideo dicit bonæ fidei, quia in eis habet locum magis officium iudicis, quam in alijs, vt Insti. de act. §. bonæ fidei. & ī. de transact. l. age.

e *Dolo.*] intercedente, vel ex ꝓposito, vel ex ipsa re: vt & ī. ex quib. cau. ma. l. in ꝯtractib. & ī. cōia vtriusq; iud. l. maiorib. & ff. de in. do. l. iure succursum, §. fi. & ff. d pac. l. si cū te.

f *Pepigisse.*] id est, pacto renunsisse, scilicet, cumpensando.

g *Perceptos.*] licet in fundo sint.

h *Ante venditionem*] Solo. n. tpe vēditionis cohærētes, vel postea ꝑcepti accedūt: vt ī. eo. l. fructus. & ff. eo. l. ex empto.

i *Inuasisse.*] id est, rapuisse: vt probatur Inst. vi bon. rapto. §. quod non solum. sicut exponitur ī. de rei vend. l. domum.

k *Eodem iudicio.*] sed cum hi fructus venditionem non attingant: vt ff. eod. fundi, §. si ruta. quomodo ueniunt fructus in actione ex uendito? Respond. imò multa ueniunt, de quibus non est actum, nec cogitatum: ut ff. de contrah. empt. l. quoties. & l. seq. & de ædil. edict. l. 1. §. causa. & de dolo. l. & eleganter. §. non solum. Alij dicunt, quod à patre hoc erat actum, ne uenirent fructus. Alij dicunt, eodem iudicio, id est, coram eo. iudice: sed alia actione, id est, rei uendicatione secundum P. Alij uili ui bon. rapt.

EX arrhali pacto.] CASVS. Volebam emere rem à Titio, dedi annulum pro arrha. Titius cecidit à possessione annuli, nunquid uendicare poterit, quæritur? Dicitur quod non: sed per triticariam condictionem petet. unde non ex eo quod conuenit, ut detur pro arrha, ex tali pacto arrhali competit tibi rei uendi. pro annulo, uel retento primo casu dic quod conuenit ꝙ annulus mihi restitueretur soluto pretio. an eum repetere possim pretio soluto, quæritur? Dicitur, quod sic personali act. præscriptis verbis, non in rem ex empto. Alijs modis cōsueuit poni, dic vt no. in gl.

Ex arrhali contractu oritur actio personalis, non in rem. h. d. Bal. Vel sic: Datum arrharum nomine repetitur personali actione. h. d. Salyc.

Impp. Diocl & Maximia. AA. Serapodoro. [2] †

LEX III.

EX arrhali pacto [l] personalis duntaxat actio paciscentibus præparatur. *

2 † al. Serapodoro.

* Aliud est præparare, aliud parere. vide Alciat. 10. obs. 18.

Venditor ex mora traditionis tenetur ad interesse emptori iuxta arbitriū iudicis de causa cognoscentis. h. d. no. secundum Bal. & Saly.

Ijdem AA. Mutiano.

LEX IV.

SI traditio rei venditæ iuxta [m] emptionis contractum procacia [n] venditoris non fiat; quanti interesse compleri emptionem fuerit arbitratus præses prouinciæ, tantum in condemnationis taxationem [o] deducere curabit.

l *Ex arrhali pacto.*] Annulum emptori dedi pro arrhis: vēditor a possessione cecidit. non potest vendicare, sed ratione possessionis condicere per triticariā; sed nec q dedit, vendicat quasi ex contractu illo vel pacto: sed quia alius erat dominus, & hoc si annuli dominium non transtulit. Alij dicunt, si dedi arrham, nō ideò sum rei emptæ dominus. sed personaliter ex empto agā. & hoc innuit verbum, præparatur: nam non dicit, nascitur. Vel dic tertio, in datione arrhæ conueni vt mihi redderetur pretio soluto. personaliter qui dē agam præscriptis verbis, non in rem ex pacto, licet quia alius eram dominus, possum vendicare: vel si nihil conuenit, repetam per condictionē sine causa, & per actione ex empto: vt ff. eod. l. ex empto, §. is qui. Vel secundum P. loquitur de tacito pacto, quod semper intelligitur super arrhis, scilicet, vt emptor penitus perdat, vēditor duplum reddat: ex quo pacto tacite personalis nascitur obligatio, & actio: vt s. de si. instr. l. contractus. Sed opponitur, si dedi arrham hoc pacto, vt si pœniteam, sit tua: nonne venditor dominus factus ex hoc pacto vendicat, si a possessione cadat? Sed certè non ex pacto, sed ex traditione, & possessione, & dominio: nam solum pactum hoc non operatur.

SI traditio.] CASVS. Emi fundum à Titio, nec vult ex sua superbia tradere, qualiter mihi succurratur? Resp. quòd condemnabitur mihi non præcisè ad rem, sed ad interesse.

m *Iuxta.*] id est, secundum quod conuenit.

n *Procacia.*] id est contumacia; habet enim venditor rem, nec tradidit. & sic condemnatur hic in interesse, & argum. est contra Mar. vt nota. sup. de hæred. vend. qui tibi. & not. ff. eod. l. prima.

Venditor an teneat præcise ad rem tradē dam.

ADDITIO. Dicas post Bart. in l. 1. ff. eod. & glo. in verbo, tradatur. in §. pretium. Institi. de empt. & vend. quòd si emptor habet facultatem rei tradendę, tenetur præcisè eam tradere. Si verò non habet facultatem rei tradendæ, liberatur soluendo interesse, hæc est communis omnium penè doctorum distinctio. Item de quo interesse hic dicat, vide ibidem in nota. per glos. quæ incipit: Hic nota triplex, &c. Illud no. etiam hic, quod emptori obijcitur exceptio, nisi pretium soluat: vt ff. eod. l. Iulianus, §. offerri. & econtra emptor obijcit venditori, nisi rem tradat: vt ff. eod. l. qui pendentem. Quid ergo si vterque de alio timeat? P. dixit sequestrari vtrumque: vt argum. ff. de sol. l. si soluturus. sed ibi vtroque contrahentium volente, vel ibi iudice iubente facta fuit sequestratio. est enim regulariter prohibita: vt ī. de prohib. se. l. 1. Dic ergo. quod prius agens offerat, vt modo dixi, vt arg. ff. de ædil. edic. l. ædiles etiam. §. fin. & ī. eod. l. si pater tuus, in fine.

o *Taxationem.*] per se, vel per emptoris sacramentū factū.

Curabit præses.] CASUS. Minor 25. ann. vendidit mihi prædium, ex quo fructus percepi: partem pretij solui, partem non solui, tenebor ad pretium, & ad vsuras partis pretij non soluti a tempore traditionis factæ: & hoc duplici ratione: tum quia fructus percepi, tum fauore minoris ætatis. Viuian.

a *Restituere.*] hoc qñ ipse emptor percepit. secus si ipse venditor percepit: vt argu. ff. de pign. act. l. si pignore, §. si prædo. secundu Oc. & quosdam alios: quod non placet, sed ne esse, ac si agat emptor ad fructus, & venditor aget ad vsuras, alias non, cum culpa sua sibi obsIet, quoniam rem non tradidit: nam dicet emptor, vt culpet alij, &c. & ff. de iure do. cum in fundo, §. quod si acciderit. & pro hoc est quod diximus ff. eodē Iulianus. §. ex vēdito. Acc.

b *Ratio.*] quæ adeò iusta est, vt cum quasi interesse petantur vsuræ: de vsuris etiam iure canonum obtineat, quod hic dicit secundum Azo.

c *Nulla.*] vt s. in quibus causis in integr. rest. non est necess. l. in minorum. Sed con. trans. de pact. inter empt. & vend. in initio. sed expone vt ibi.

d *Intercesserit.*] de iure communi.

VEndīti. CASUS. Actio vēditi nō ad rescindēdam venditionem, sed ad pretium competit: nisi hoc conuenerit, vt est in emptione, siue pacto. l. commissoriæ vel addictionis in diem: vel si vltra dimidiam iusti pretij fuerit venditor deceptus. Viuianus.

e *Aliud.*] nam quandoq; aliud conuenit, per quod agitur hac actione etiam ad destruendam emptionem, vt in pacto legis commissoriæ, & addictionis in diem, & in simili: vt ff. de l. commiss. l. si fundus. & infra de pact. inter emp. & ven. l. 1. & 2. & l. cum te. & ff. eod. l. ex emp. §. is q vina. & de contr. emp. l. sed Celsus, §. si fundus.

f *Non facilè.*] Nam quandoq; datur etiā ad destruendā, etiam si nihil fuit actum: vt sup. de rescind. vend. l. 2. & ff. eod. l. ex empto, §. si quis virginem. & arg. s. quod met. cau. l. si vi. & ff. eo. l. si hæres. sed in illis duabus vltimis non agitur ex vendito.

1 † al. Decinio.

* Intell. huius l. vide p Hieron. Butigell. in l. vinū, num. 35. si certū pet.

2 † Haretio.

Emptor qui percepit fructus rei emptæ, tenetur ad vsuras pretii non soluti. h. d. Bald. & Salyc.

Ijdem AA. Deciæ. aliàs Diodoro.[1] †

LEX V.

CVrabit[*] præses prouinciæ compellere emptorem, qui nactus possessionē fructus percepit, partem pretij, quam penes te habet cum vsuris restituere:[a] quas & perceptorum fructuum ratio,[b] & minoris ætatis fauor (licet nulla[c] mora intercesserit[d]) generauit.

Venditi actio non competit ad cōtractum rescindendum, nisi rescissio sumat originem ex conuentione. h. d. Bald. & Salyc.

Ijdem AA. Neratio.[2] †

LEX VI.

ij VEnditi actio, si non ab initio aliud[e] conuenit, non facilè[f] ad rescindendam perfectam venditionem, sed an pretium exigendum competit.

Emptor soluens venditori ignoranti nummos proprios ipsius venditoris, non liberatur. h. d. Bald. Vel sic: Venditor non præiudicat sibi, si ignoranter propriam pecuniam nomine pretii recipiat. h. d. Salyc.

Ijdem AA. Diodoro.

LEX VII.

SI seruos distraxisti, ac pretium de peculio eorum, quod ad te pertinebat, nesciens[g] vnde solueretur, accepisti: consequens est, integram te habere actionem pretij: cum proprij venditoris nummi soluti non præstent[h] emptori liberationem.

Emptor re non tradita non efficitur dominus, etiam si gerat se pro domino, soluendo tributa, vel etiam collectas pro ipsa: & ideò nō potest vindicare, sed potest agere personali ex empto, vt inducatur in vacuam possessionem, pretio persoluto. h. dicit Bal. Vel sic: Ante rei traditionem aliquod ius reale non transfertur in emptorem: nec solutio vectigalis probat traditionem: ideò rem non potest vindicare, sed ex empto vt res tradatur potest agere: pretium tamen compellitur soluere. h. d. Salyc.

Ijdem AA. Eusebio.

LEX VIII.

SI pater tuus venundedit portionem suam, nec induxit in vacuam[i] possessionem prædij, ius omne penes seeum retinuisse certū est.[k] Neque enim velut traditionis factæ vectigal exolutū, si simulatum factum intercessit, veritatem mutare potuit.[l] Quapropter aditus præses prouinciæ si animaduerterit in vacuam possessionem, neque patrem tuum,[m] neq; successores eius emptorem vel hæredes[*] ipsius[3] † quocumq;[n] loco factos induxisse: non dubitabit nihil esse translatum pronūciare. Et si ex empto ad inducendum eum in vacuam possessionem prædij perspexerit conueniri: æstimabit,[4] † an pretium sit exolutum. ac si repererit non esse pretio satisfactum, hoc restitui[o] tibi prouidebit.

Si venditor asserit minus tributum deberi, cum maius debitum sit, tenetur emptori ignoranti ad interesse: scienti autem non tenetur. hoc dicit Salyc.

Si seruos.] CASUS. Seruum mihi vendidisti, nummos peculiares, quos mihi subministrauit seruus tuus, tibi solui. an sim liberatus, quæritur? Dī q non, quia peculium seruorū tuorū erat tuū: sed actio. hēs ex vendito ad pretium.

g *Nesciens.*] alioquin donare vr emp. & ei soluti videref: vt ff. de po. l. 1. §. eleganter. & ff. de regul. iur. l. cuius p errorē.

h *Non præstent.*] vt & s. si seruus extero. l. 1. & ff. man. anda. l. si procuratorem, §. si liber hō, in fi. & §. si mandauerim. & l. cū seruus extero. & de act. empt. l. ex empto, §. emptor. Sed ɔ ff. de manu. l. 3. §. proinde. Solu. licet habeat locum cōstitutio, vt seruus ad libertatē perueniat solutis peculiarib. nūmis, nihilominus tñ emptor remanet obligatus: vt d. l. māda. l. cū seruus.

SI pater.] CASUS. Pater tuus portionem prædij, q cum Titio habebat, commune, vendidit Seio: sed cum in vacuam possessionem non induxit. & sic adhuc dominus remansit. si tributum pro prædio solutum sit a Seio, tanquam esset suum, nō p hoc mutabitur veritas, s. q pater tuus. dominus perseuerauit. & hoc in secūda. Si verò tu cœperis cōueniri ex empto à Seio, vt eum inducas in possessionem vacuam: puidebit præses, an pretium sit solutum. quod si non fuerit. solui tibi iubebit. & hoc in tertia.

i *In vacuam.*] demōstratiue, nō causatiuè. dicit. sufficit enim ad dñij translationem, etiam in non vacuam induci secūdum nos. vt ff. de fundo. l. si fūdum. & no. s. de pro ba. l. cū res. & dicitur vacua: vt ff. eod. l. 2.

k *Certum est.*] vt & s. de hære. vend. qui tit. l. & j. de iis, qui a non do. l. quur. [illegible]

l *Potuit.*] vt s. de rei vend. solemnibus. & ff. de acqui. rer. dom. l. antepenult. & j. de don. l. si functione.

m *Patrem tuum.*] id est, venditorem.

n *Quocumque loco.*] i. quocumq; gradu. [illegible] [illegible]

o *Hoc restitui.*] id est dari, vel solui: & [illegible] rem loco pignoris: vt ff. eod. l. Iulianus, §. [illegible] & de hoc dixi supra eod. l. si traditio.

* Singularis successor nō potest appræ authoritate possessionem ingredi. aliud est in hærede vniuersali. vi. Bal. hic.

3 † Eius.

4 † Existimabit.

Dominij trāslatio, an requirat vacuæ possessionis traditionem.

SI minor. CASVS. Vendidisti mihi fundum tributarium sciens, vel ignorans: non curo, dicebas, quòd non debebat nisi quinque, tributi, & debat decem, agam ex empto, quanto minus emissem, & hoc in prima. Si vero sciens huiusmodi onus illud subij: contra te nulla mihi dabitur actio & hoc in secunda.

* Capitatio ex eo appellatū hoc tributū quod iumēta capita uocarentur, pro quorū capitum numero, ut quisq; possidebat, huic collationi subijciebatur, l. fi. C. de immu. ne. conced. Contra

Ijdem AA. Antipatræ.

LEX IX.

SI minor à venditore, siue sciente, siue ignorante, dicebatur capitatio [a] prædij uēditi, & maior inuenta sit: in tantum conuenitur, in quantum si scisset emptor ab initio, minus daret [b] pretij. Sin vero huiusmodi onus & grauamen functionis cognouisset: [c] nullam [d] aduersus venditorem habet actionem.

Qui carnem venditam nō tradit in termino, tenetur ad interesse, h.d. Bal. Vel sic: Si venditor carnis, illam nō tradit in termino, tenetur ad interesse valoris, non mœroris, h.d. cum glo. Salic.

Ijdem AA. Attalo.

LEX X.

CVm venditorem carnis fide conuentionis rupta tempore placito hanc non exhibuisse proponas, ex empto [1†] actione cum, quanti intersit [e] tua, si tunc tibi præstita fuisset, apud præsidem prouinciæ cōuenire potes. [2†]

Post venditionem ancillæ venditor ante quam tradat, est dominus pleno iure: & ideo potest manumittere, hoc dicit. Bal. sed tenetur emptori ad interesse, Sal.

Ijdem AA. Bucarpiæ. [3†]

LEX XI.

SI ancillam tibi ex causa venditionis traditam vēditor manumisit, libertatem alienæ factę præstare nō potuit. [f] Quòd si post venditionem ante traditionem manumisit, pleno iure dominus constitutus, ciuem Romanā facere non prohibetur: [g] tibi personali propter ruptam fidem cōtra venditorem actione competente. [h]

a Capitatio. id est, tributū siue reditus. b Minus daret. idest dedisset. Sed certe immò non uidetur teneri, quando ignorauit, ut ff. co. l. si sterilis, §. 1. quæ est contra. Sol. hic sciēter potuit venditor, ibi nō quia hæreditarium fuit, arg. ff. de regul. iur. l. qui in alterius. Vel dic, quòd est uerius secundum B. quod hic asseuerauit. arg. ff. co. l. Iulianus, §. 1. Vel non refert, verū fuerit, sciēs an ignorās, quātū ad hoc vt agatur quanto minoris emisset emptor, ut hic, & de ædil. edi. l. quoties. Sed quātū ad actionē quanto minoris ciuilē, de qua hic dicit, & prætoriam, q̄ datur quanto minoris res est, vt ff. de ædil. edi. l. quod si nolit, §. si plures. c Cognouisset. emptor d Nullam. s. nomine illius grauaminis ga dolus, &c. ut supra de transa. l. cum donationis, & ff. de act. empt. l. 1. §. 1. & infra de iur. do. l. si à matre, & de euict. l. si fundum.

Actio quāto minoris & exēpto differunt.

CVm venditorem. CASVS. Inuitaueram quosdam ad cœnam: conueni cū becario ut mihi venderet carnes, non facit quod conuenit, sed ab alio emi maiori pretio, quanti mea interfuit, eas tunc præstitas fuisse, quando eas præstari conuenit, tenebitur mihi becarius.

e Intersit. etiam si nunc paratus sit tradere, quia debuit duo, & tradere, & tunc tradere, sic & ff. de act. emp. l. Celsus. inspicitur in hoc interesse, quia carius erat tunc, non in hoc non habuit familia quid manducaret, ut ff. co. l. si sterilis, §. cum per uenditorem.

1 † Empti.

2 † Potest.

3 † Encardiæ.

SI ancillam. CASVS. Ancillam mihi vendidisti, & tradidisti, traditione facta eam manumisisti, an hoc facere potuisti, quæritur? Resp. quod non, quia ancillæ per traditionem factæ alienæ libertatem dare non potuisti. Sed quid si nondum ancillā tradidisti, & dominus perseuerasti? R. nō retractabit manumissio, sed teneberis mihi ad interesse.

f Non potuit. ut inf. de ijs qui à non domi. ma. l. si tradita.

g Non prohibetur. vt & inf. de ijs qui a non domino ma. l. 2. & 3. & hoc cum emit priuatus, secus si ecclesia, ut sup. de sacrosanct. eccl. l. fin. sed & hæres seruum sub conditione legatum non est potest manummittere ut ff. qui, & à quibus. l. generaliter nec alienare, ut infra communia de leg. l. fi. §. sed quia, & ff. de leg. 1. l. seruo legato, §. 1.

h Competente vt supra de hære. uen. l. qui tibi, & facit ff. de manu. l. cum qui.

Seruus sub cōditione legatus, nō potest manumitti.

Quando uinum venditur certæ qualitatis, & mensuræ statim periculum & commodum est emptoris, h.d. Baldus Vel sic: Vino in specie vendito postea mutati, seu in pretio diminuti vel aucti, periculū spectat ad emptorem. Et non tradens vinum ad mensurā venditum, tenetur emptori ad interesse, hoc dicit, Sal.

Ijdem AA. Crispino, al. Crispo.

LEX XII.

SIcut periculum vini mutati, quòd certum [i] fuerat comparatum, ad emptorem, ita commodum aucti pretij pertinet. [k] Vtique [l] hoc verum est, si certæ qualitatis, [m] ac mensuræ distracto vino, fidem placitis [4†] seruandam esse conuenit. Quo non restituto, non pretij quantitatis, [n] sed quanti interest * emptoris, [5†] competit actio.

Perfecto contractu, fructus pertinent ad emptorem, ad quem pertinent etiam onera functionum. E contrario vero ab emptore post moram petitur pretium cum vsuris, h. d. Bald.

SIcut. CASVS. Si uendo tibi decem corbes ex tali segete: post uenditionem perfectam commodum & incommodum, ad emptorem pertinebit. Sed si uendo tibi uinum, nec trado teneor tibi ad interesse, non tantū ad precium quod soluisti.

i Certum in specie.

k Pertinet. nā secundum naturam est, &c. ut ff. de reg. iu. l. secundum naturam. Et dic certum scilicet in specie. Item dic cum uinū uendit in specie secundum Io. & P. post degustationem emptoris est periculum, cum uero in quātitate, post degustationem, & mensurationem habitam est periculum emptoris, nisi uinū ueneat in aduersione, ut ff. de peri. & commo. rei uendi. l. si quis uina §. si in aduersione. & ff. de cō trahend. emptione, l. quod sæpe, §. in his. Ante mensurationem itaque, & degustationem periculum est uenditoris. Omne inquam periculum siue acoris, siue mucoris, siue effusionis, nisi emptor periculum in se suscepit ut dixi, uel nisi fuerit in mora degustandi, sed licet quod tunc, scilicet ante degustationem & mensurationem, sit periculum uenditoris, transfert tamen in emptorem, ut dixi, offerendo, & denunciando ei, ut degustet & metiatur, periculum acoris & mucoris. non effusionis, sed omne periculum est emptoris post degustationem. & mensurationem, sed non post degustationem tantum, nisi periculum deteriorationis tantum, sed ante degustationem omne periculum est uenditoris, & sic non est ratio eadem contrariorum, ut post degustationem omne periculum sit emptoris, ut ff. de nego. gestorum, l. si quis negotia aliena gerens indebitum, &c. Et hoc secundum omnes, excepto Azo. qui aliter dixit, ut diximus supra titu. 2. l. 2. Accur.

Vini uenditi cuius est periculum.

4 † al. placita.

* hoc noīe non id uenit, q̄ emptor lucrare potuisset, sed dānum quod emptor incurrit uinū maiore p̄tio emendo ab alio ff. co. l. 21. Goth.

5 † Empti.

l Vtique. id est, sicut.

m Qualitatis idest bonitatis, ut est Campaniæ, & no. quod hoc sit in genere, quod perire non potest, ff. ad leg. Falc. l. in ratione, 2, §. incertæ.

n Quantitatis. scilicet de illa uinea, uel de hoc uase. nec

sultum conuentum vel commune: sed etiam singulare petitur interesse, vt ff. eo. l. r.

F*ructus*. CASVS. Post perfectam venditionem fructus ad emptorem transeunt, & emptor tenetur soluere tributa, & hoc in prima. venditor non potest petere nisi pretium, nisi emptor fuerit in mora, quo casu petet vsuras.

a *Post.* & non ante: vt supra eod. venditij. in fi. Accur.

b *Perfectum.* ad quod plura sunt necessaria vt sup. tit. l. 1.

c *Conuenit* vt ff. eod. l. Iulianus, § si fructibus nisi venditor exceperit, vt ff. de contrah. empt. l. qui fundum, §. fundi.

d *Grauamen* vt & supra fine cen. vel re. l. 2. & 3.

1† Mora.

e *Ac si moram*. vel quasi mora, vt sup. e. l. curabit, cũ hēat fructus, vel pactio, vt infra de pact. inter emp. & uend. l. in initio. Sed cum possit uenditor petere pretiũ, ergo habere videtur vt ff. de reg. iu. l. qui actionẽ. Sed rñdeo, hoc nõ potest dicere dicere emptor, cũ habeat uel petat fructus, ut & diximus sup. eo. l. curabit.

2† al. certe

f *Exigere potest.* vt & ff. de peri. & commo. rei vend. l. fi. & de usur. l. mora. in §. bonæ fidei.

3† al. recte.

E*mptor*. CASVS Qui vendit seruum, debet promittere quod non sit fugitiuus, & quod sit sanus, quod non sit erro, & quod sit noxa solutus, & quòd eũ tradat.

g *Tradendis.* sed quo modo cauetur de tradendo: cum statim debeant tradi? Resp. forte post certum tempus tradi debebant: vt ff. de iudi. l. in omnibus.

h *Eorum fuga.* quod absit.

i *Sanitate.* quod adsit. & sic de corporali & animi uitio cauetur: ut ff. e. l. ex empto, §. animalium. Sed hæres non cauet de corporis uitio pro seruo legato, ut ff. de lege 3. l. si a substituto, §. hæres.

Ijdem AA. Alexandro. LEX XIII.

FRuctus post[a] perfectũ[b] iure contractum, emptoris spectare personam conuenit,[c] ad quem & functionum grauamen[d] pertinet.

¶ Venditor quoque pretium tantum ac si moram[e1] †inter cessisse probetur, vsuras officio iudicis exigere potest.[f]

Venditor tenetur se obligare particulariter & distincte ad omnia capitula, quæ sunt de natura contractus, h. d. no. & tene menti. Bal. Vel sic: Venditor seruorum tenetur se obligare ad hic scripta Salicet.

Ijdẽ AA. Rufoni, al. Rufino. LEX XIIII.

EMptor seruorũ rectè[2] † de his tradendis,[g] & eorum fuga,[h] itemque sanitate,[i] erronesq;[k] non esse, aut noxa solutos,[l] repromitti sibi iure[3] † postulat.

Determinata cõuentio parit actionẽ determinato modo, hoc dicit, Bal. Vel sic. Emptor non potest petere ultra conuenta, nisi mora sit facta, hoc dicit, Sal.

Ijdem AA. Antonino, al. Antonio. LEX XV.

VLtra modum[m] tritici distracti citra pactum in solutione mora non facta, nihil emptor exigere pôt.[n]

Fructus pecorum pertinẽt ad emptorem & tenetur venditori resarcire sumptus quos fecit in pecoribus, h. d. Bald. concor. Salic.

k *Erronesque*. Erro dicitur, quod in res nugatorias totum expendit. Qui sint fugitiui & errones, habes ff. de ædil. edi cto. l. quis sit fugitiuus, in prin. §. erronem.

Erro quis dicatur.

l *Noxa solutos.* i. quod eorum nomine dominus noxaliter non teneatur, uel quia nunquam commiserunt delictũ. Vel quia est satisfactum, vt ff. de ædil. edi. l. quis sit fugitiuus, §. quod aiunt ædiles, sed si domino fecerit furtum, nõ tenetur nisi dixerit, uel promiserit, ut ff. de ædi. edi. l. si furtum, & l. quod si nolit. §. 1.

V*ltra modum*. CASVS. Si uendo frumentum pro 5. non possum petere nisi 5. nisi emptor fuerit in mora, vel nisi aliud conuenit. vel dic si uendam ad certam mensuram, puta 100. corbes, ultra petere non possum nisi, &c. & tunc petam interesse.

m *Vltra modum.* id est quantitatem.

n *Exigere potest.* vt si ex interuallo facta mora uenit interesse.

Ijdem AC. Cirillo. LEX XVI.

POst perfectam[o] venditionem fœtus quidem pecorum emptori, venditori verò sumptus (si quos bona fide fecerit) restitui debere notissimum est.[p]

Venditor non tenetur defendere emptorem à violentia, quæ sibi de facto infertur h. d. not. secundum Bald. Vel sic: Violentia facta emptori non nocet venditori, sed emptor contra expellentem habet actionem, h. d. Sal.

Ijdem AA. Hermiano,[4]† & Lupo. LEX XVII.

EXpulsos vos de fundo per violentiam à Nerone, quem habere ius in eo negatis,[q] profitentes, nullam vobis aduersus eum ex cuius venditione fundum possidetis, actionem competere probatis.[r] Igitur ad instar[s] interdicti seu actionis[5] † permissæ* experiendum esse perspicitis.

Si quis alteri[t] vel sibi[u] sub alterius nomine, vel aliena pecunia emeris.

TITVLVS L.

Res empta ab vxore de pecunia mariti, ab hærede mariti vendicari non potest, sed ad pecuniam est agẽdum, hoc dicit Bald. & Sal.

Imp. Antoninus A. Secundino. LEX I.

SI[6] † pecunia[x] patris fundus, mancipiaque comparata[y] sunt, tamen cum emptiones matris

P*ost perfectam*. CASVS. Si pecora mihi uendidisti, fœtus relictus tibi sumptus, quos bona fide fecisti, restituere debes.

o *Post perfectam.* ad quod plura sunt necessaria, ut sup. titu. prox. l. 1. diximus.

p *Notissimum est.* vt & ff. eod. l. Iulianus, §. præterea.

E*xpulsos*. CASVS. Si prædiũ mihi uendisti, & de euictione mihi promisisti de eo quod expulsus sum à Titio, non agam contra te de euictione, sed aduersus Titium interdicto vnde ui, uel actione in factũ, quæ datur loco cuiuslibet interdicti.

4† al. Hurmiano, & Erinipio.

q *Negatis.* hodie etsi haberet, amitteret vt infra unde ui. si quis tantam.

r *Probatis.* nam iniuria quæ fit emptori, non nocet uenditori, ut ff. de euict. l. si per imprudentiam. circa prin.

s *Ad instar.* non ideo quod non possit uel interdicto vñ ui agi, uel actione i factũ, ut subijcit sed ideo quia sublata est antiqua solẽnitas, ut inst. de iter. di. §. fi. pt et p constõ nem, si qs in tantam. insuñ ui experiri, sed & rei uendicatione, & si in hac succubuerit, aget de euictione, ut ff. de euic. l. euicta, §. duplæ.

5† Accusationis. * actioni, promissæ Cuiac. 17. obseru. 5. actionis in quã l 1. ff. uti possi. vel in factũ, l. 4. ff. uti. possi. vtriusque. interdicti at actionis idẽ effectus, licet forma diuersa. Cuiac. 5. obs. 17. Gothof.

SI QVIS ALTERI, &c.

Generalia venditionis supra posuit, nũc ponit specialia.

t *Si qs alteri. vel &c.* s. emerit. quod est ff. de hoc hẽs. ff. eo. multũ, in uer. si uero.

6 † Ex.

u *Vel sibi.* de hoc habes inf. in d. l. multum, ibi, an contractu, &c. & in uer. quod si quidem emisti.

S*I pecunia patris*. CASVS. Si mater tua ex pecunia patris fundum comparauerit suo nomine, & sibi traditus est, cui sit acquisitus fundus, quæritur? Resp. matri. Sed tu qui patri tuo succedis, ad pecuniam eam conuenire poteris: sed qua actione, non aperit. tu dic, neg. gest. si gessit negotia patris, uel mandati, si mandatum intercessit.

x *Si pecunia patris.* scilicet tui.

y *Comparata.* ab eius uxore suo nomine.

Constitutam.

a *Constitutam.*] vt inf. eod. l. pen. & ℨ. de donat. inter vir. & vxor. l. si de tua. & sup. de rei vend. si ex ea. & ꝭ. de probat. l. ad probationem. sup. communia vtriusque iudi. l. si patruus. etiam si socius sit omnium bonorum: vt ff. de adminiſt. tut. l. Titium, §. altero. & pro soc. si quis societatem. Sed hoc fallit in quatuor casib⁹. vnus ꝭ. de rei vendic. l. si vt ꝓponis. Alius inf. arbit. tut. l. curator. & ff. quã ex pac. tut. l. 2. & idẽ in prælato videtur, qui emit ex pecunia ecclesiæ. Item idem si vir ex pecunia dotali emerit res aliquas voluntate vxoris: ut ff. de dot. l. ita. & l. res quę. hic tamen concurrit voluntatis vtriusque videtur dominiũ in uxorẽ transire. Item & si uxor donauerit marito pecuniam, & ille ex illa rem emerit, nec soluendo est, nam datur mulieri vtilis in rem actio: ut ff. de don. inter uir. & ux. l. uxor marito.

Empta res de pecunia mea, an sit mea.

1 † Effectam.

2 † Constitu.

b *Propter numerationẽ.*] à patre tuo factã.

c *Ciuiliter.*] si negotia gessit, negotiorũ gestorum, uel mandati: alias si donauit uir, condictione sine causa, uel ex iniusta causa, uel rei uendicatione si extat, & erat hic filius hæres patris, sed mater uiuebat: & fuit reuocata donatio ꝑ uirũ, ne morte cõfirmet. Acc.

3 † al. Septimiæ.

SI emancipatis. CASVS. Filio tuo in potestate tua constituto prædium emisti, & emancipato tradidisti: an tibi sit acquisitum dominiũ, quæritur? Respon. ꝙ sic. idem est si tu passus fuisti eum in possessione fundi esse.

d *Si emãcipatis.*] alias secus: ut & ꝭ. de inoffic. do. l. 2. & de probat. siue possidetis. l. 1. & ℨ. de don. l. siue.

e *Voluntate.*] quod sufficit: ut & ℨ. de acquir. poss. l. minus. & ꝭ. de ꝯhen. emp. l. nõ idcirco. in prin. Acc.

4 † al. deest nunc.

MAncipia.] CASVS. Si mater tua tuo nomine, & fratris tui, cui scilicet fratri successisti fundum comparauit, & tibi fratriq; tuo traditus est; licet in instrumento venditionis cõtineatur, quod ipsa pecunia sua comparauit ipsum, eo nõ obstãte fundum persequi poteris.

tuæ nomine factas esse proponas, ignorare non debes traditione matrem tuam dominam fuisse constituta.[a] 1 † Planè si pecuniæ petitionem competere tibi propter numerationem [b] pretij existimas, ciuiliter [c] contende. 2 †

Donatio facta filio in potestate, confirmatur emancipatione, si res fuit filio tradita, vel reperitur in possessione de voluntate patris tacita, vel expressa. h. d. Bald. Vel sic: Si pater tradat filio emancipato fundum, quem emit eius nomine dum erat in potestate, vel eum sciuit possidere, donatio perficitur, & emancipato dominium acquiritur. Salyc.

Imp. Alexander A. Septimæ, 3 † & alijs.

LEX II.

SI emãcipatis [d] vobis fundos quos nomine vestro, cum in potestate ageretis, pater emerat, tradididit, vel in possessione eorum voluntate [e] patris fuistis, dominiũ acquisistis.

Numerans pretium alio emente, non quærit sibi dominium. h. dicit. nisi nomen emptoris fuerit appositum simulatè. Bald. Vel sic: Ministro non quęritur dominium: licet numerauerit pretium. h. d. Salyc.

Idẽ A. Patrimo. al. Paterno.

LEX III.

MAncipia, quorũ nunc 4 † meministi, si (vt proponis) nomine tuo itemque fratris tui, [f] cui successisti, empta, [g] vobis tradita sunt; licet instrumento emptionis matrem tuam pecunias numerasse contineatur; [h] persequi ea more iudiciorum, non prohiberis.

Probata simulatione, nihil prodest habere penes se instrumentum: tamen in dubio non præsumitur simulatio. h. d. tex. cum gl. Bald.

Impp. Valerianus, & Galie. AA. & Valen. C. Cyrillo.

LEX IV.

QVamus instrumẽto emptionis socrus nomen inscripseris; [i] tamen si possessionem tenens [k] dominus effectus es, ob eam rem frustra calumniam mulieris, quamuis ipsa contractus tabulas [l] habeat, reformidas.

Si vir emens in veritate, facit opponi nomen vxoris in instrumẽto simulatè, acquiritur viro, non vxori: & vxor possidens tenetur restituere rem cum fructibus taxatis à iudice. h. d. Bald. Vel sic: Si maritus de vxore confisus instrumentum emptionis scribi fecit in persona vxoris, & vxor contra fidem rem emptam contulit in filiam, non præiudicatur marito petenti rem cum fructibus restitui, probata simulatione instrumenti. h. d. Salyc.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Vero.

LEX V.

CVm propria pecunia [m] tua, te cõparante possessionem, quondam vxoris tuæ nomen tantummodo 5 † accommodasse [n] dicas, eandemque occasione custodiæ suæ [o] commissorum instrumentorum contra bonam fidem proprietatem eiusdem fũdi vsurpasse dicas, rector prouinciæ pro sua exercitatione cognitũ 6 † habẽs, 7 † [p] donationẽ à non domina vxore tua in filiam suam [q] collatam nullum præiudicium dominio tuo attulisse: docenti [r] tibi veritatẽ precibus tuis assistere, restituere eandem possessionẽ, habita etiam fructuum taxatione, [s] curabit.

f *Fratris tui.*] scilicet, nomine.

g *Empta.*] scilicet à matre vestro nomine.

h *Contineatur.*] hoc enim non probat sua: vt & suprà de probat. l. ad probationem 1.

QVamuis.] CASVS. Si maritus fundum comparauit, & in instrumẽto scribi fecerit, quod socrus sua emerit, cum in veritate non emit, magis inspicitur, quod in veritate actum est, quàm quod simulatè conceptum est. vnde ille nec totum, nec partem fundi vendicare poterit.

i *Inscripseris.*] i. inscribi feceris, sic. ff. & ijs q̃ no. infa. l. furti, §. mãdati. Vel dic ꝓprie. tu tñ emebas sua vtramque expositionem, & aliud agebat, & aliud simulabatur: vt & ꝭ. plus valere q̃ agi. l. si quis. & ℨ. l. A xi. & l. multum. instrumento tñ statur prima facie: vt ꝭ. de proba. l. cum precib.

k *Tenens.*] sau.

l *Tabulas.*] i. scripturã.

CVm propria. CASVS. Ex pecunia tua, & tuo noie fundũ cõparasti: i instro venditionis nomen vxoris cã honoris inscribi fecisti: illa instrumentũ surripuit, & in filiã fundũ tanquã suũ, titulo donationis trãstulit. nũqd tibi ꝓiudicauit, q̃rit? Rñd. ꝙ non: sed post recuperabis fructus, quos pcepit æstimatione taxata, si ꝓbaueris te emisse, & gra honoris instrumento nomẽ eius inseruisse.

m *Cũ propria pecunia.*] ad remouendũ, vt de pecunia nõ tenearis, vt qa fortè cueneerat.

5 † Falsa.

n *Accommodasse.*] fortè cã honoris: vel fortè alia rõne simili q̃ redditur ff. de auc. ho. tut. l. pupillus, §. sanè si q̃ dẽ. & ℨ. d cõmer. & mer. nobiliores.

o *Suæ.*] datiui casus.

6 † Cognitum.

p *Habens.*] ꝙ hoc sequit donatione, &c.

7 † Dominus.

q *Filiam suam.*] ex alio viro. Accurs.

r *Docenti.*] q̃d oportet te facere, cũ satis sit pro eo instrumẽto contineri eam emisse: vt hic: & ꝭ. de Ꝗ b. l. cum precibus. & ꝭ. plus vale. quod agi. l. acta. & ℨ. de don. inter vir. & vxor. l. si filij. & inf. de ꝯhen. & com. stipul. l. si cum.

s *Taxatione.*] id est, æstimatione taxata.

Haec lex est multum singularis. & hoc d. Res empta per vxorem de pecunia viri, efficitur vxoris: tenetur tamen de viro, quatenus de pretio est locupletata, sed res empta per virum apposito nomine vxoris in instrumento, pertinet ad virum, qui in se concepit contractũ verum. sed si vir non concepit contractum in se, sed in persona vxoris absentis, contractus nõ tenet, & ideò ex eo non oritur obligatio: sed tamen traditio facta ex eo transfert dominium. hoc d. secundum Bal. Vel sic: Si vxor emit sibi fundum de pecunia quam vir numerauit sibi, fundus vxoris efficitur, & maritus pecuniam ab ea repetit, quatenus locupletior existit. secus si maritus emerit sibi, sed nomen vxoris in instrumento fecerit scribi: quia tunc fundus efficitur mariti veritate attenta, & non scriptura. & vbi vir procurator vxoris concepit verba cõtractus est inutilis: & ideò neutri eorum competit actio, sed in traditione facta ex eo, is, cui traditur, potior in dominio habetur. hoc dicit Salycetus.

Iidem AA. Dionysio.

LEX VI.

MVltum [a] interest, vtrũ ne vxore tua comparâse, pecuniam numerasti, [b] eique possessio tradita est: an contractu emptionis à te nomine tuo habito, [c] tantum vxoris nomen post instrumentum inscribi feceris. Nam [d] si quidem vxor tua nomine suo emit, eique res traditae sunt, nec in te quicquam de his processit: non nisi de pretio [e] aduersus eã, inquantum tu pauperior, & illa locupletior facta est, habes actionem.

¶ Quod si tu quidem emisti, [f] & ibi tradita est possessio, tantum autem nomen vxoris quondam tuae instrumento inscriptum [1] † est: res gesta [g] potior quam scriptura [h] habetur.

¶ Si verò ab initio negotiũ vxoris gerens, comparasti [i] nomine ipsius: [k] empti actionem [l] nec illi, nec tibi quaesisti: dumque tibi non vis, nec illi potes. [m] Quare in dominij quaestione ille potior habetur, cui possessio à domino tradita est. [n]

MVltum.] CASVS. Vxor mea comparauit praedium, & sibi traditum fuit. ergo autem numeraui venditori precium: cui acquisitum sit dominium illius praedij, quaeritur? Respond. quod vxori. si enim solui precium pro ea, videor ei donasse: sed recuperabo, quatenus sum pauperior, & ipsa locupletior & hoc in prima. Si verò ego comparaui, & mihi traditum est: feci tamen scribi in instrumento, quod vxor mea emit: mihi erit quaesitum dominium. sed quid si non, vt nuncius, sed vt procurator valens negotium gerere vxoris meae, dixi sic venditori: vendis vxori meę tale praedium: & ipse respondeat, vendo: cui sit acquisita actio ex empto, quaeritur? Respond. quod nec mihi, quia nolui: nec vxori, quia non potui: quia alteri pacisci, &c. ille tamen, cui facta est traditio, potior erit in dominio fundi. & hoc in tertia.

a *Multum.*] tres casus ponit. Accurs.

b *Numerasti.*] scilicet ipsi mulieri, vt emeres, volens tu vir ei donare, & sic habent locum sequentia. alias si venditori numerasses similiter, volens ei donare: insolidum teneretur: vt de dona. inter virum & vxorem. l. qd autem, §. si vxor. & l. si cum mulier. & infrà de dona. inter vir. & vxor. l. & si de tua.

c *Habito.*] & te pecuniam numerante.

d *Nam.*] redit ad primum.

e *De pretio.*] non ergo pe. es rem: vt diximus ĩ. eod. l. quamuis. & de rei vendi. l. si ex ea pecunia.

f *Si quidem emisti.*] redit ad secundum.

g *Res gesta.*] id est, veritas.

h *Scriptura.*] sed interim statur scripturae: vt ĩ. de probatio. l. cum precibus. & infrà de contrahen. stipul. l. optimam, in fi. continebatur enim in instrumento virum, & vxorem emisse: vel vxorem tantum, cum tantum emeris. & ad hoc suprà eodem. l. quamuis. & l. proxim. & suprà plus va. quod agi. l. acta. & infra de contrahen. & commit. stipul. l. si cum tuam. si autem de viro tantum contineretur, sed nomen vxoris tantum esset positum, vt quia dixisset vir: vendis mihi & Bertae vxori meae ementi meum nomine, sed non re, vt dixit M. quia tunc satis patet simulatio. & hoc in secundo modo intelligunt quidam hoc responsum.

1 Concor. c. ex parte cum gl. 1. circa prin. de restitu. spoliat.

i *Comparasti.*] sine mandato, vel etiam cum mandato, sed tamen procuratoris non nuncij receperat officium: & ipse nuncij, & non procuratoris concepit verba in emptione, scilicet, sic, vendis illi.

k *Ipsius.*] per haec verba, vendis vxori meae.

Procurator, & nũcius differunt.

l *Actionem.*] aliud enim in nuncio est.

m *Potes.*] Nota, quod possumus, nolo: & quod volo, non possum. sic & inf. de do. l. siue emancipatis. & inf. de iure dot. l. si genero. Item nota, quod omnis nuncius est procurator large, sed non conuertitur: vt ff. de procurat. l. 1. §. 1. Hic tamen strictè accipitur nuncius, & est nuncius velut pica, & organum domini, & in persona domini debet concipere verba contractus. & domino quaeri dicitur per seipsum, non per alium. & concipit verba sic vendis illi. vt ff. de constitu. pec. l. qui autem, §. fi. & l. seq. & de contrahen. empt. l. 1. §. fina. Si autem dicat nuncius vendis mihi. & sic in sua persona cõcipiat verba, valet. vt sibi quęratur, sed domino tenetur mandari, secundum H. quasi male fecerit mandatum. argum. dictae leg. ff. de procur. l. 1. §. 1. Si autem est procurator, tunc verba contractus debet concipere in sua persona, & sibi quaerit, vt infrà l. proxi. in fi. & ff. de constit. pecu. l. eum qui, §. Iulianus quoque, libro 11. scribit, in fine. sed domino cedere tenetur: vt ff. de acq. poss. l. possessio quoque, §. & si possessio. Si autem in persona domini, non valet sibi: quia nõ vult, nec domino: quia non potest. Alteri enim stipulari, &c. vt ff. de verbo. oblig. l. stipulatio ista. §. alteri. & sic hic loquitur. & ff. de contrahen. emp. l. fundus. & de constit. pec. l. sed & si filio, §. 1. Sed M. dixit alteri per alterũ quaeri vel etiam actionem: vt arg. ff. de act. emp. l. Iulianus, §. si procurator. & quod hic dicit, intelligitur non quaeri domino, s. directam, quod nõ placet. & in dicta l. Iulianus ideò est, quia dabatur in dominium vtilis institoria. vnde iniquum erat, nisi & sibi daretur ex eiusdem persona actio. Regulariter ergo non quaeritur actio per alterum, nisi in casibus, quos not. Institut. de inuti. stipul. §. si quis alij. sed dominium & possessio sic: vt suprà, per quas personas nobis acqui. l. 1. speciale tamen est in quibusdam, vt in cuiuscunque persona concipiantur verba, quaeratur domino, vt in tutore, & curatore, & actore: vt ff. de constitut. pecun. l. eum qui, §. finali. Item in seruo, & etiam in filio quantum ad profectitium peculium: vt Instit. de stipul. ser. §. fine.

1 † Scriptum.

Actio per alterũ nõ quaerit regulariter.

n *Tradita est.*] vt ab eo, qui habet ius vendendi: vt & suprà de rei vendi. lege quoties. Sed qualiter in dominio erit potior, cum contractus in nullius persona teneat, vt hic: & nuda traditio non transferat dominium: vt ff. de acquir. rer. domin. l. nunquam? Respond. dic dominij, id est possessionis. sic ff. de verbor. signif. l. interdum. Tu dic, quod ex inutili contractu transit dominium: vt ff. de dolo. & l. & eleganter, in princip. & dixi suprà de fide instrumen. l. contractus. Sed, quomodo obligatio non contrahitur, sed possessio, & dominium transfertur ex inutili contractu? Respond. obligatio iuris est: vnde ex legitimo tantum contractu nascitur obligatio. possessio verò facti: ideoque sine obligatione quaeritur: vt argum. ff. ex quib. cau. ma. l. denique.

Obligatio iuris est possessio, facti.

Cum.

CVm per eos. CASVS. Si filius meus vel seruus oliua à Titio tuo nomine comparauit, nec ille fidem seruauit, quia tradere noluit, agam aduersus eum actio ne exempto per me, vel per procuratorem meum. & hoc in prima. Si verò aliquis tanquam procurator: quia ei mandaui, nomine meo, fundum tantum comparauit si venditor non tradat, aget sed nõ ego sed per actio. mãdati consequar, vt ipse cedat mihi actionẽ quam habet ad versus venditorem, & hoc in secunda.

a *Proponas*. quia nõ vel tradere.

b *Contrahentibus*, ablatiui absoluti.

c *Cui mandaueris*. id est, mandabis, puta procuratorem, & ad dic qđ est in fin. adi competentem, &c.

d *Habuerunt*. suo nomine, alias non valet, ut sup. l. prox.

e *Vel quibus*. potes enim eos cogere actione mandati, ut cedãt actionem contra venditorem, cui vis: vt hic, & ff. de vsuc. l. pignori, & ff. de acquir. pos. l. possessio. & ff. manda. l. idemq; §. si cui mãdauero. Item not. hic, q ex alterius cõtractu alteri non quęrit actio, licet M. dixerit hoc verum de directa vt & diximus, supra l. proxim.

1 † al. mandaueras.

2 † Hanc.

QVi aliena. CASVS. Si pecunia mea tuo noie fundũ cõparasti, si tibi tradidit uẽditor idemque dñs, tibi est dñium acquisitũ. Si vero nõ tradidit, acq sita est tibi actio ex empto, & hoc in prima. Si tua pecunia tibi cũ Titio cõi cõparaueris, & tuo nomine conuenies te Titius ad partem pecuniæ q̃ sua erat, sed non ei dabitur ad fundum in rem act. & hoc in secũda.

3 † Videlicet.

f *Quærit*. ut sup. e. l. r dicimus, & facit, ff. de distr. pig. l. si mauius, & inf. de pig. l. quamuis ex ca. & ff. pro soc. l. si quis.

4 † al. Valentianæ.

5 † Et. Comparatiuus pro positiuo q̃ que ponitur.

* Fallit id in pecunia militum l. 7 superuẽ. Minoris, l. 3. §. de arb. tut. Vxoris feudorali, l. 54. ff. de iu. do. Gothof.

6 † Tantũ.

g *De rebus*. i. de pecuniis. communibus

h *Conueniendo*. pro socio, vel cõdi ctione sine ei, vel alia generali conditione.

i *Consultius*. p suo positiuo ponitur.

k *Non competit*. nisi sit socius omnium bonorũ, vt sup. cõia v. triusque iudi. l. si patruus, secundum H. quod non placet, imo ad communicandum agitur, ut ibi.

Procurator contrahere potest, & debet ex eo agere vel procuratorem ad agendum constituere ad petitionem domini, h. d. Bald. Vel sic: Mandatarius subiectus potestati mandantis, illi quærit actionem, non subiectus verò sibi quærit, sed debet experiri ad petitionem domini, vel procuratorem ad experiendum constituere, hoc dicit Sal.

Ijdem AA. Gerontio.

LEX VII.

CVm per eos, qui negotia tua gerebãt, olei materiam te comparasse, contractusque fidem pretio suscepto rupisse venditorem proponas,[a] si quidem ex empto ijs, qui iuri tuo subiecti fuerant contrahentis, [b] tibi quæsita est actio, vel per eum cui mandaueris [1] † [c]

¶ Sin vero sui iuris constituti, secundum mandatũ tuũ hunc contractum habuerũt,[d] ac [2] † sibi empti quæsierunt actionem: per eos, vel quibus[e] illi dederint mandatum adi competentem iudicem: qui [3] † secundum bonam fidem (quæ in huiusmodi contractibus obseruari solet) satisfieri prouidebit.

Si vnus ex fratribus de pecunia communi emit, suo nomine, sibi non alteri fratri dominium acquiritur. h. d. Baldus, & Salic.

Ijdem AA. Valentinæ. [4] †

LEX VIII.

QVi [5] † aliena pecunia comparat, non ei, cuius nummi fuerunt, sed sibi * tã actionem empti, quam dominium, si ei [6] † fuerit tradita possessio, quærit.[f] Cum itaque de rebus [g] communibus fratrem patruelem tuum quędam comparasse contendas, de tua pecunia hunc conueniendo [h] facies consultius.[i] Nam in rem de rebus ab eo comparatis, tibi contra eum petitio non competit.[k]

In contrahendo intra absentes requiritur nũcius, Vel epistola, h. d. Bal. Vel sic: Dominium transfertur in eum cui per venditorem res traditur: licet alius pecuniam numerarit & venditio inter absentes requirit nuncium vel epistolam, hoc dicit. Sal.

Ijdem AA. Ruphinæ, al. Rufino. [7] †

LEX IX.

NIhil prohibet, altero [l] pecuniam numerante, in alium [m] vel vtriusque [n] contrahentis consensu, vel certè venditore tantummodo volente, dominium transferri, eo etiam manifestè constituto,[o] vt inter absentes per mediã personam, veluti per nuncium, vel per epistolam, talis cõtractus perfici possit.*

Nihil prohibet. CASVS. Si procurator meus fundum nomine meo comparauit, si tamen ipse venditor gestuit in animo vt mihi quæreretur, mihi acquisitum est dñium & hoc in prima. An aũt inter absentes, vel p epistolam, uel nuncium ɋhi possit venditio, qrit? Rñ. ɋ sic, & hoc in secũda.

l *Nihil prohibet alter o* i. p̃curatore, qui scienti & ignoranti dño qrit, vt ff. d acq. rer. do. l. si p̃curator sine ergo ambo hoc gestiãt, siue vẽditor tm, mihi acq rit, ut hic, & ff. de do. l. qui mihi. idẽ si solus p̃curator hoc gestiat, vt ff. de acq. pos. l. e. §. hæc q de seruis. secus in negotiorũ gestore, q nõ acq rit, ut ff. de neg. ge. l. si ego.

7 † al. Rufiano.

m *In alium*. cuius nomine empta est.

n *Vtrisq*. scilicet eius qui pretium numerauit, quam uendentis.

o *Constituto*. ut ff. de contrah. empt. l. 1. §. fin. & sup. de cõtrah. emp. l. 1. & inst. de ob. l. ex consensu.

DE REBVS alienis nõ alien. &c. Audisti alteri factã alteri non prodesse: audi mõ non obesse.

De rebus alienis non alienãdis, & de p̃hibita rerũ alienatione, vel hypotheca.

TITVLVS. LI.

Emptori rei alienę tenetur restituere domino, nisi p̃bet quo iure emit, vel nisi præscripserit: quo casu emptor securus est. sed venditor domino tenetur condictione ad pretiũ hoc dicit Bal. Vel sic. Emens rem alienam scienter, vsucapit, & domino restituere tenetur, emens uerò ignoranter vsucapit, ideo post vsucapionem dominus agit solum de pretio contra venditorem. Sa.

Imp. Alexander A. Cautiano.[8] †

LEX I.

SI præsidi prouinciæ probatum fuerit, p Iulianum nullo iure [9] munitũ, seruos *

SI præsidi. CASVS Si seruum meum Titio scienti uendidisti, an eũ vendicare possim, quæritur? Rñ. p̃ sic. & hoc in i. Si uero ignorantem esse, cinerit & recu pabo: sed nõ a pit qua ac. tu dic. ac. neg. ge. habẽdo ratã uẽdõné, & hoc in 2.

* Nudum ministeriũ præstat nũcius, fungiturq; epistola est mutuo nũcius. Vnde nolunt nũcium in p̃sona dñi uerba concipere. Procuratorem in persona sua d io nominato. B. ad l. 6. sup. eo. Goth.

p *Si præsidi prouinciæ probatum fuerit*. Nota iudici faciendam fidẽ, ut & ff. de prob. l. quinquaginta, 1 § q iure dñij, uel creditoris, uel officij publici, uel priuati. & hoc p̃sumitur, nisi õtiũ p̃bet. sic inf. qui milit. nõ. pos. l. super seruis. lib. 12. Vel uerbũ probationis ad hoc nõ referi, sed ad verba sciẽte, & nisi p̃batei sciẽ, & ignorãtia p̃sumerent, ut ff. de p̃b. l. ueri*, & ff. de leg. §. non solum.

8 † Cassiano al. Cariciano.

r *Seruos*. si munitus ut tutor pupilli, exactor publicorum per usucapionem; & in creditore fallit.

a *Scientibus.* f. emptoribus, eis nō habere ius vendendi. Azo. b *Iubebit.* per rei vendicationem, non ad pretium, cū tuo nomine ... ut fit ... unde non potes habere ratum ... de preca. ... & de neg. gest. l. pupillus, §. ... in ... dum re præscripta vel vsucapta, ...

tra, dominus rei succedit venditrici, non dominæ, & sic secundum utrumq; modum non domina uendidit & secundum casus ff. de euic. l. Seia. sed primus est in l. uendicantem & constitue diuersis modis.

l *Non licet.* ea ratione, quia res non fuerat defuncti, secundum quosdam.

... mea dixit ... vicapi nō cō... dari actionē negotiorum gestorum, vt not. sup. de rei uend. l. mater. & hoc cum à nullo habet causam is, qui vendidit, vel habet, sed lucratiuā, aliàs ... quod si habet, sed non lucratiuam, cum tantum absit quantum ... adsit. nō tenetur ad pretium, et in subsidium, vt ff. si cer. pe. l. si cum seruum.

c *Ignorauerint.* ... ẽpi deceptorē decebat.

d *Facti.* scilicet vsucapione.

e *Pretium.* in subsidium agere per actionem negotiorum gestorum, vt ff. de neg. gest. l. vlt.

f *Iubebit.* per actionem, negotiorū gestorum, habendo tantum in subsidium: vt ... ff. sup. de rei vend. l. mil. & inst. si vēdi. pig. aga. l. seruos, & ff. depositi l. sed & si nō sic ... & de nego. ge. l. fi. & insti. j. l. c.

[margin: pretium ... vendidit ore ... aliàs ... quod ... Gratia. al. Græcia.]

tuos scientibus [a] vendidisse; restituere tibi emptores seruos iubebit. [b] Quod si ignorauerint, [c] & eorū facti [d] sunt, pretium [e] eorum Iulianum [f] tibi soluere iubebit.

Venditio mariti sigillantis sigillo vxoris, non officit vxori, quæ non nouit quid sigillaretur, h.d. Bald. Vel sic Vxor, quæ venditioni rei suæ factæ per maritum ignoranter apposuit sigillum suum, sibi non præiudicat.

Imp. Gordian. A. Græciæ. [1] †

LEX II.

Distrahente marito rem tui iuris, si consensum ei non accommdasti, [g] licet si gillo tuo venditionis instrumentum fraude conquisita, [h] signaueris: eiusmodi tamen commentum emptori usucapione non [1] † subsecuta, uel longi temporis præscriptione minimè munito, nullam præstitisse securitatem potest.

Non potest hæres iure hæreditario vel proprio venire contra factum defuncti, & si uenit & euincit tenetur de euictione ad interesse, hoc dicit Bal. & concor. Sal.

Impp. Diocletian. & Maximia. AA. [3] † Valeriano.

[margin: 3 † aliàs & CC.]

LEX III.

Venditrici succedenti [i] hæreditario iure perfectam rectè [k] venditionem rescindere, ac dominium reuocare non licet.

¶ Sed & si hæc ex persona sua uendicet, vel exceptione te doli mali, si hanc viam elegeris, tueris; vel, euicta re, si defensione [m] monstrata vti nolueris, quanti tua interest poteris experiri.

Mater pro debito filii nō potest res filii dare in solutū nisi filius ratificet, hoc dicit, Bald. vel sic: Mater pro debito filii non habet potestatem dandi res illius in solutū creditori, nisi illo consentiente, vel ratum habente, hoc dicit, Salic.

Ijdem AA. Astabili. [4] †

LEX IIII.

Mancipia patris, quæ fundum à Philippo conduxerat, successione tibi quæsita, domino fundi pro debitis [o] in solutum mater tua dādo, nihil tibi auferre potuit. [p] Ideoque si tu maior viginti quinque annis effectus, ab ea negotium gestum non fecisti ratum, oblato debito, [q] si nō hæc locator iure pignoris sibi obligata [r] vendidit, petere poteris.

Filius potest venire contra pactum patris iure proprio, hoc Bald. & Sal. Vel sic: Si pater vendat rem filii non præiudicat illi, hoc dicit, Sal.

m *Defensione.* id est prædicta exceptione doli.

n *Experiri.* actione ex empto pōt etiam agere ex stipulatu ad duplum, vt & ff. de euict. l. uendicantem & l. seq. & l. Seia. & inf. de libe. cau. l. si ab eo. & de euic. l. si ue possessio, & supra de rei vend. l. cum à matre, & de restit. milit. leg. quę a patre & aliud in hærede fideiussoris, qui suo iure vendicat, infra de euic. l. finali, non autem ipse fideiussor, ut in eodem titu. l. exceptione. sed si omisit exceptionem sua culpa, est cō demnandus, nihil ergo debet consequi, ut ff. de euic. l. si rem, §. si duplæ, & de reg. iur. l. quod quis, an si [4] † Assonione, Resp. hanc culpā al. Aphenon potest sibi uendibio tor imputare, cū ex ea lucrum senserit, id est rem, ut ff. de iure dotium, l. cum in fundo, §. quod si mulier. Sed si omnē sit exceptionem, & sic scienter reddidit ergo non debet repetere, ut ff. de condi. indeb. l. 1. quę est cōtra. Sol. hic habet emptor actionem ex empto, & exceptionem, unde restituendo rē, solum exceptioni renunciare uidetur, remanet ergo sibi actio maximè cū sciat ius suū vbiq; durare, ut ff. quibus modis pig. uel hypo. sol. l. sicut, §. non uidetur, sed in l. contra, solam exceptionem facti uel iuris habet, quam cum soluendo perdit, nil remanet. Item & si opposuit, & non admissa exceptio, adhuc agit, ut ff. de euic. l. sed & si exceptio. nec potest uenditor dicere pro se factam emptori iniuriam, ut ff. de leg. 1. l. si seruus plurium, §. final.

g *Non accomodasti.* licet tu maior eras.

h *Conquisita.* quia dicebat uit se locasse, ut sup. plus ua. q agi. l. si. vel quia dicebat esse epistolam, & ad hoc sup. de gabel. l. cum precib. & sume a contrario, ergo si sciuit apponendo sigillum, uidetur habere ratum, quod est not. ut inf. de episco. & cler. l. si qua per calumniam, & ff. rem ra. habe. l. de satisdatio. Sed arg. contra. ff. de pig. act. l. Caius. sed hic ignorabat, ibi sciebat ius suum vbique durare.

Distrahente. CASVS. Si fundū vxoris tuæ ea nō consentiente uendidisti: & fingens instrumētum venditionis esse instrumentum locationis, vel epistolam, vxorem tuā induxisti, ut illa sigillum suum apponeret nō præiudicabit mulieri, quo minus emptor teneatur, nisi sit secuta præscriptio, vel usucapio, si res erat mobili.

Venditrici. CASVS. Si mulier rem tuam uendidit, & ei successisti, rata est uenditio: nec reuocare poteris, & uendicanti tibi obijciet emptor de dolo. & si hac exceptione uti noluerit, & euincas rem, aget aduersus te ex empto ad hoc quod sua interest, uel ex stipulatione ad duplum nomine euictionis.

i *Venditrici succedenti.* id est hæredi uenditricis, qui succedit iure hæreditario.

k *Rectè.* dupliciter potest intelligi hæc lex, nam uenditrix non domina successit domino rei, & sic ex sua persona scilicet nouo domino vult uendicare, uel uersus e contra, ...

Mancipia. CASVS. Pater tuus conduxit fundum Titio, & in illum fundum agriculturæ causa mancipia duxit, decessit te instituto hærede, mater pro mercede dedit mancipia in solutum, an tibi præiudicet, quæritur? Dicitur quod non, sed si maior annis factum matris ratum nō habuisti, oblata mercede, si Titius mancipia non distraxit iure creditoris, recuperare poteris.

o *Pro debitis.* mercedibus.

p *Auferre potuit.* ut & supra de rei vend. l. mater.

q *Debito.* quod habet locum, etiam si esses minor, ut infra de prædi. mi. l. ut ete.

r *Obligata.* a patre tuo. & ad hoc supra, si aduer. vendit. pig. l. 2.

SI fundum.] CASVS. Pater meus mihi emancipato fundum donauit, vel vendidit, postea eundem fundum me inuito alij uendidit, & tradidit: nunquid potero vendicare? Certè sic, si patri non successi, emptor non praescripsit.

a Si fundum.] quem post emãcipationem quaesisti. Vel dic aduenticium: & secundum hoc dic secus, si ante, &c. Accur.

b Post emancipationẽ.] secus si ante: quia tuc pater esset dominus, & sic posset alienare, vt infra, de bo. que lib. l. fin. §. vbi autem, & §. ipsum autem. Vel dic idem si ante, vt infra de bo. mater. l. 1.

c Consentiente.] aliter si te volente: vt sup. si adu. do. l. 2.

d Successisti.] Aliter si successisti, vt supra eo. l. venditrici.

e Munitus.] tunc enim confirmaretur alienatio, vt sup. eo. l. 1. Et sic no. casus, in quibus res aliena potest alienari. Accur.

Ijdem AA. Aethro.

LEX V.

SI fundum [a] tuum pater post emancipationẽ, [b] te non consentiente [c] venundedit: neque ei successisti, [d] neque possidens longi temporis praescriptione munitus [e] est: tibi agenti, eum rector prouinciae reddi efficiet.

Hanc legem declara per id, quod dixi sup. eo. l. 1. Bal. vel sic. Vendens rẽ alienã, nõ preiudicat domino. h. d. Sal.

Ijdem AA. Rufo. †

† Rufinae.

LEX VI.

NEmo.] CASVS. Si rem meam tibi non obligatã, vel non habẽs ius distrahendi, puta rõne officij, distraxisti; mihi non praeiudicasti.

NEmo [f] res ad te pertinentes, non obligatas sibi, [g] nec ex officio [h] vendendi potestatem habens, distrahendo quicquam tibi nocere potuit.

Prohibita alienatione simpliciter, videtur prohibitus oĩs actus, per quẽ alteri quaeritur ius in re. h. d. Bal. vel sic. Si res prohibetur dominij trãslatio, sed pignoris obligatio, & vsusfructus, aliarumque seruitutum constitutio. Sal.

Imp. Iusti. A. Ioanni PP.

LEX VII.

SAncimus, * [k] siue lex [l] alienationẽ inhibuerat, siue testator hoc fecerit, [m] siue pactio contrahentiũ hoc admiserit: [n] nõ solũ dominij alienationẽ, [o] vel mãcipiorũ manumissionẽ esse prohibẽdã, [p] sed ẽt vsusfructus dationẽ, vel hypothecam, [q] vel pignoris nexũ penitus prohiberi.

f Nemo.] priuatus. secus in fisco, uel Imperator. vt inf. tit. 1. l. 2. de quadrien. pręsc. l. fi. secus, in flumine, vt ff. de ac. re. do. l. ergo. §. alluuio.

g Sibi.] quia tun potest vendere pacto, vel ex lege, vt infr. de iu. do. impe. l. fi. Accur.

h Ex officio.] publico, vel priuato: vt tutor curator, executor, exactor tributorum principis, vel procurator fisci. vt ff. de fur. l. interdum 2. §. qui tutelam, & inst. de offi. iud. §. fin. & ff. de euict. l. si pignora. & ff. de cens. l. forma. §. illam, & l. cum possessor. §. pro pecunia. & idem in procuratore, si habet liberum, vel speciale mandatum: vt ff. de procur. l. procurator cui, secus in vero: vt inst. quibus alien. licet. in prin.

i Potuit.] vt & sup. eo. l. 1. & ff. de acq. re. dom. l. traditio. sed fallit in casibus superioribus legi annotatis.

SAncimus.] CASVS. Quae verbo alienationis contineantur, intendit dicere haec lex, siue lex, siue testator, siue pacta contrahentium prohibeant, alienationem fieri. Dicit ergo, quod prohibitus alienare, dominium transferre non potest rei, quae alienari prohibetur, nec obligare, nec in emphyteusim dare, nec in ea vsumfr. constituere, nisi in casib. in quib. testamentum. vel lex, vel contrahentium pactio alienationem fieri permisit.

k Sancimus.] haec lex tractat de ultima parte rubricae, i. de prohibita &c. & enumerantur hac lege, quae continentur appellatione alienationis, siue lex, siue testator, siue pactio prohibuerit eam: non autem procedit, vt quaeratur, an transferatur dominium, si fiat contra prohibitionem, tunc enim dicas, si lex prohibeat, non: vt sup. de leg. & const. l. non dubium. Item si a testatore, cum & eius voluntas sit lex: vt in Auth. de nupt. §. disponat, col. 4. nisi sit nudum praeceptum: vt ff. de lega. 1. l. filiusfamilias, & diui. si vero pactio contrahentium prohibeat, nihilominus transit. Vt enim pactum sine traditione non transfert, ita & non retransfert. vel translationem non impedit. vt sup. pac. l. traditionibus, quod fit in vltimis voluntatibus: vt de facto facta alienatione redeat dominium in eum quem testator uoluit sine aliqua traditione: vt & ff. de le. 3. l. pater. §. quindecim. nam & transit sine traditione: vt ff. de furt. l. si Titio. Alij dicunt idẽ in probatione, quae fit pacto, vt dñium non transeat ar. huius legis, quae haec parificat, sed certè nõ in hoc parificat, sed in eo quod continentur appellatione alienationis: vt si fiat contra, agatur, vel rei vendicatione, quã lex, vel quã defunctus prohibuit, vel condictione ob cãm, quã pactio, vt sup. de condi. ob. cau. l. ea lege. Item pro eis, j. si manc. ita fuc. alie. l. ea. sed speciale in libertate: quia postea non posset reuocari, vt ff. de mi. l. si ex cã. §. aduersus. Vel ideo spãle, quia propter maleficia sunt huiõi, phibitiones, q expedit puniri: vt inf. de poenis, l. si operis. Vel ea est ratio, quia prohibita alienatione, vr cogitatũ de facto, sed prohibita manumissione, vr cogitatum de effectu beneficij: vt ff. de seru. export. l. si vẽditor. Alij aiũt, ut non sit contra d. l. ea lege. sup. de * cõd. ob cau. da. dicũt. cit ad hũc Aut fuit cogitatũ de l. ext. de pacto, vt tunc transferri. i. e. nõ cõratur dñium, sed aga cupiscẽtia, tur ad interesse. Aut in gl. su. g de effectu transferen verbo, cum di dñium: vt tunc nõ nisi mala. transferatur dñium. Sed alij distinguunt vtrum in tradendo & contrahendo, vel verũ in tradendo tñ opponatur phibitio vt tunc non transferatur dñium: an in contrahendo tantum, vt tunc transferatur. Et inducũt pro se, quod est ff. de actio. emp. l. si tibi, & de ser. vrb. praed. l. si binarũ, sed certè ibi loquitur de quodã pacto imponendę seruitutis, quod ante traditionem imponi non pot, cum sua res nemini seruiat ff. si vsuf. pet. l. vti frui. Sed illud magis vr obstare, quod est in Auth. de alie. & emph. §. sanctissimas, col. 9. sed certe ibi non solum pactum impedit alienationem, sed generalis prohibitio legis, quę pactum coadiuuat: sicut & in alio casu, vt in Auth. vt liceat ma. & auiae, in prin. col. 8. vbi ergo pactum non coadiuuatur, speciali lege transit dominium: vt dictum est.

* Bene facit ad hũc

Dñiũ, an trãsferat, si res contra prohibitionẽ alienetur.

l Si lex.] vt lex Iulia fundi dotalis, vt Inst. quib. alien. li. in prin. Item super rebus minorum, vt ff. de reb. eo. qui. l. 1. Item ecclesiasticarum, vt sup. de sacros. ec. l. iubemus. 2.

m Fecerit.] vt vetando quid alienari ext. familiam, vt ff. de leg. 2. l. cum pater. §. libertis, & inf. de adm. tu. l. tutelam. & inf. qui non pos. ad li. per. l. 2. & de test. ma. l. contra voluntatem, & de fideicom. l. voluntas.

n Admiserit.] quia hoc pacto vendidi, ne alienares, sicut fuit sup. de cond. ob cau. l. ea lege. & j. de pac. inter emp. & ven. l. fi. ff. de uer. sig. l. si ita quis promiserit. §. l. ea lege. Sed in hoc contra. ff. de pac. l. nemo, sed hic non dicit de effectu pacti, an valeat, vel nõ: sed pacto apposito, quae comprehendantur. an aũt valeat, hẽs inf. de pac. inter emp. & vẽ. l. fi.

o Dominij alienationem.] quod fit quocunque modo transferatur dominium, vt inf. de fun. do. l. 2.

p Prohibendam.] à lege, cum lex, a testatore, cum testator, à pacto, cum pactio prohibuerit. Accur.

q Vel hypothecam.] hae non sunt verae alienationes, cum vsusfructus sit in re aliena, vt inst. de vsufru. in princ. & pignus in bonis debitoris manet, vt supra de pign. act. l. pignus, & per contractum emphyteuticum non dicitur fieri alienatio, vt infra de iu. emph. l. 2. sed ex interpretatione loquitur haec lex. vt in Auth. de non alie. §. alienationis, & §. qui vero Leonis. 2. col. 2. Nam verè non est alienatio, vt e. l. & ff. de verb. significa. l. alienationis, & j. de fundo do. l. 1. & 2. Item ad pignus est arg. contra. ff. de pig. l. in quorum. Solue, vt ibi. Vel dic, quod appellatione alienationis continetur pignus, ut hic: sed appellatione venditionis non, vt ibi P.

¶ Similique modo, & seruitutes minimè imponi, nec emphyteuseos contractus: * † nisi in ijs tantum modo casibus, in quibus constitutionum authoritas, [a] vel testatoris voluntas, vel pactionum tenor, qui alienationem interdixit, [b] aliquid tale fieri permiserit. [c] *

De communi rerum alienatione.

TITVLVS LII.

Qui vendidit rem communem non præiudicat consorti, nisi secuta vsucapione, vel præscriptione, quo tamen casu in subsidium tenetur ad partem pretii. h.d. Bald. vel sic. Vendens rem communem non præiudicat socio, quin partem suam possit vendicare, nisi res sit vsu capta, vel præscripta & tunc contra socium potest agere ad pretium hoc dicit Sal.

Imp. Antoninus. † A. Apollodoro.

LEX PRIMA.

SI nulla vsucapione prærogatiua, vel diuturni silentij præscriptio emptorem possessionis [d] quam à coheredibus patrui tui [e] distractam suggeris, proportione tua munit: in rem actio [f] incolumis perseuerat. at si receptum ius [g] securitatem emptori præstiterit, arbitrium est [h] tibi liberum conueniendi eos, qui proportione tua satis illicitam venditionem celebrauerunt.

Ratione communionis pōt fiscus totā rem efficaciter vēdere: secus in priuato, etiam si pretium in fisci vtilitatem conuertat. h.d. Bal. vel sic: Si fiscus rem communem vendat, præiudicat socio, non si priuatus vēdat, licet emptor de voluntate venditoris fisco pretium soluat. h.d. Sal.

Idem A. Terentiano. †

LEX II.

MVltum interest, vtrū coheredes tui [i] possessionem communem distraxerunt: an vero fiscus, cum partis dominus esset, soliditatem iuxta proprium priuilegium [k] vendidit. Etenim si à fisco facta sit venditio, fidem eius infringi, minimè rationis est. Si vero coheredes soliditatē vendiderunt, licet emptor ab his delegatus partem pretij fisco soluerit, [l] alteramq; in cautionē deduxerit: tamen portioni tuæ ea venditio nō potest obsistere.

Quando aliqua communia sunt pluribus uel singulis vnusquisque per se habet partis suæ alienandę liberam facultatem. h.d. Bald. vel sic. Pars rei communi potest vēdi etiam extraneo, ante intentatum iudicium communi diuidundo. h.d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximi. AA. † Eusebio.

LEX III.

FAlso tibi persuasum est, [m] communis prædij portionem pro indiuiso antequam cōi diuidundo [n] iudicium dictetur, tamen socio, non etiā extraneo posse distrahi.

Alienatio pro parte nō valet. h.d. Bal. vel sic: Miles partem rei suæ alienatæ potest vendicare: sed non socii partem, etiam si pro illa offerat pretium. h.d. Sal.

Idem AA. † Vlpiano militi.

LEX IIII.

ADDITIO. Bar. ibi dicit, aut res prohibetur vendi, vel alienari, tunc non potest obligari, hic. Ratio est, quia per obligationem peruenitur ad venditionem pignoris, vt l.2. & 3. ff. de distra. pig. sicut ergo prohibetur venditio, ita & eius preambulum: vt l. oratio. ff. de spon. Quandoque prohibetur persona emere res, non aūt prohibet res uendi, tunc ille nō impeditur pignori accipere casus est in d.l. in quorum in gl. alle. Ratio: quia licet accipiat pignori, per hoc nō conceditur, vt ipse accipiat sibi in solutum, vel in emptionem, sed q alij vendat pro suo debito, quod non est prohibitum. hoc tamen limita singulariter, vt per Bar. hic.

a *Authoritas.*] quæ permittit, rem dotalem, si mulieri expedit, alienari, vt ff. de iure do. l. fi. Item rem ecclesiasticam: vt su. de sacros. eccl. auth. hoc ius. Item rem minoris, vt infra de præd. mi. l. ob æs.

b *Interdixerit.*] s. generaliter.

c *Permiserit.*] s. specialiter in aliqua persona, vel causa.

† Al. contractum.

* Sed nec in feudum dare. Vide Cuiac. 2. feudo. titu. 4.

* Ista lex circa prin. reputatur sing. secundum Bart. ad hoc, q alienatione prohibita, videt prohibitus omnis actus, p quem fit translatio dominij directi vtilis vel alicuius i ? re.

DE COMMVnium rerum alienatione.

† Gordianus.

SI nulla.] CASVS. Si uno cohæredes rem habeat comunē, & vnus insolidum eā vēdat cohærede ignorante: an partem suā vendicare possit? Distinguitur, aut emptor præscripsit, aut non. si sic, non potest & hoc in prima, & hæc sunt vera non solum in emptore, & cohærede, sed in hærede emptoris, & hærede cohæredis.

d *Possessionis.*] & rerum mobilium, quæ in ea erant, propter quæ mentionem facit de vsucapioni. Vel quod dicit de possessione, & ad mobilem rem, & ad immobilem potest referri. Accursius.

e *Patrui tui.*] Patrue hic succedit, qui patruus successerat cu quibusdā alijs cuidā alij: cū quibus cohæredib. patrui nō erat hæc res cōis huic.

f *In rem actio.*] quę quidē longe tēpore tollitur, vt j. in qui. caus. cess. lon. tempo. præsc. l. hereditatem. Sed contra in e. ti. l. vnus, sed ibi solui.

g *Ius.*] i. vsucapio, vel præscriptio.

h *Arbitrium.*] supple, vel non conueniendo. & dic actione negotiorum gstorum in subsidium, vt sup. tit. 1. l. 1. & hoc si pro parte potuit expediri: alias fam. erc. vt sup. de neg. gest. l. si ab vno. & dixi sup. fam. erc. l. in familiæ.

MVltum.] CASVS. Inter duos casus ponit hęc lex differentiam: cū quis habet rem communem cum aliquo, aut cum priuato, aut cum fisco. Primo casu, si priuatus rem cōmunem vendat, priuato non pręiudicat quo minus, eam rem vendicet. Secundo casu, si fiscus uendat: rata manet venditio propter priuilegium fisci. vnde in primo casu, licet emptor à priuato delegetur, vt fisco partem soluat, vendicat.

i *Tui.*] priuati.

k *Proprium priuilegiū.*] qd est, vt occasione modicæ partis totū possit vendere: vel quia melius uendit suam partem, vel quia indiuidua est, vt infra de vend. re. ciu. l. 1. lib. 10. Si autē nullam habet ibi partē, aut suam credit, tunc habet locum infra de quadr. præsc. l. fin. Si sciat alienam, nō puto, quod pręiudicet domino, nam si ideo præiudicat, quia partem habet, ergo si partem non habet, non præiudicat.

l *Soluerit.*] & ita videbatur conueniens, vēditionem non posse infringi, quia pretiū fiscus habet, ut supra sed tamen secus est, vt ff. de vsur. l. cum quidam. §. si debitores, & ff. de iure fis. l. si fiscus.

FAlso.] CASVS. Si habebam rem communem cum Titio: an alij, quam Titio partem meam p indiuiso antequā diuidatur, possim vendere, quæritur? Resp. quidam, q non, sed male persuaserunt.

m *Persuasum est.*] vt supra de contrahen. emp. l. dudū, & j. de iure do. l. ante diuisionem. Accur.

n *Antequam communi diuidundo.*] post acceptum namque iudicium, socijs non consentientibus alienare prohibetur, vt supra. commu. diu. l. 1. sed in familiæ erciscundæ, etiam post motam controuersiam: quia

† Terentiano.

Fiscus alienam rē vendēdo, an, & quādo domino præiudicet.

† Alias, & CC.

† Alias, & CC.

quia simile est petitioni hæreditatis: ut ff. de pet. hær. l. diuus. & l. sed & si lege. §. si ante litem.

PORTIONEM.] CASVS. Si habebam rem communem cum milite, partem suam alienare non potuisti.

a *Tuam.*] id est tui.

b *Eius.*] s. fratris non militis.

c *Pretio.*] quia tu emptus esse debes.

d *Grauitati conuenit.*] vt & s. communia vtriusque iud. l. si fratres. & arg. s. de resc. vend. l. tutas.

SI *maior.*] CASVS. Si prædium mihi, & tibi commune Titio credenti tuum proprium vendidisti e parte mea euicta, licet de euictione nihil conuenerit, emptori ad interesse tenebe- ris.

e *Nescienti.*] quia si sciuit, non tenetur aliqua actione. ut infra de euict. l. si fundum. nisi stipulatione prospexerit, ut s. com. vtriusque iudi. l. si fratres, & ff. de doli exce. l. apud Celsum. §. item Labeo scribit. Alij dñt et scientem agere, saltem ad pretium, per l. ff. de acq. empt. l. ex empto. §. quia autem, quod nõ placet, & in alio casu ibi loquitur.

f *Conuenerit.*] agitur ergo de euictione, licet non conuenerit, vt j. de eui. l. non dubitatur, & ff. de euic. l. 2. & facit j. de contrah. emp. l. fi idcirco.

g *Emptori.*] s. conuentus actione ex empto pro euic. Accur.

PORTIONEM quidem tuam [a] militantis, frater tuus alienare non potuit. Eius [b] aũt partẽ pretio [c] soluto tibi restitui postulare, nec militari grauitati conuenit. [d]

Vbi res pro parte euincitur, pro parte debetur euictio. h. d. Bald. Vel sic: Euicta etiam rei parte, emptor, qui ignoranter emit, agit ad interesse: licet sibi non prospexit de euictione, h. d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Olympiano.

LEX V.

SI maior annis vigintiquinque veluti propria nesciẽti [e] communia cum fratribus tuis prædia distraxisti: licet nullum instrumẽtum intercesserit, nec quicquam specialiter conuenerit: [f] alienæ portionis euictione secuta, quanti interest, emptori [g] solues.

Rem alienam gerentibus, non interdici rerum suarum alienationem.

TITVLVS LIII.

Ratione officii male gesti nõ interdicitur venditio: sed cũ sua causa res transfertur. h. d. Bal. Vel sic: Tutores vel curatores, administratione durante, non prohibentur res suas alienare, nec ea finita: licet sint ex ea causa iam condemnati. h. d. Sal.

LEX VNICA.

NOn est interdictum tutoribus, vel curatoribus, [h] etsi ex eo titulo iudicati debitores sunt constituti, cum sua causa [i] res suas alienare. Potuit ergo [*] curator tuus fundum suum cum suo onere [k] obligare fisco nostro, nam & priuato potuisset. [l]

REM ALIENAM, &c.

* Sed tamen tutor contrahere vectigal a fisco non debet. ut infra ne tutor vel curat. vectig. l. 1.

NOn est.] CASVS. Tutor, vel curator finita tutela, vel cura a pupillo conuentus, & condemnatus ex mala administratione tutelæ in reo, an res suas distrahere possit, quæritur, Respond. q; sic: sed cum sua cã. s. pignoris. Tacite n. sunt pupillo obligatæ: & obligare potest tam fisco, quam priuato, cum sua tamen causa.

h *Vel curatoribus.*] & multo minus procuratoribus, qui priuatum habeant officium.

Tutori
riculosum
est
here offi-
cio deposi
to, anteq
rõnẽ red-
diderit.

i *Causa.*] s. pignoris. Sunt n. tacitè obligata pupillo, & adulto contra eo, ut inf. de adm. tu. l. pro officio, & quod dicit de alienatione, idem est de obligatione: vt subijcit.

k *Onere.*] ut & ff. de iure fisc. l. res, §. 1. & j. de distra. pig. l. si debitor. & ff. de contrah. emp. l. alienatio.

l *Potuisset.*] ut & ff. qui po. in pig. ha. l. si pignus, si tamen deposito officio tutor ante quam rationem reddas, cum fisco contrahat, tenetur. l. Cor. de falsis si adhuc viuit ille, cuius tutela est administrata, vel cura: non alias: vt ff. de fal. l. 1. §. tutores. Sed si cum priuato, tenetur crimine stellionatus, quod subsidiarium est. ut ff. de cri. stel. l. 3. §. fin. & ff. de pign. actio. l. tutor, §. fin. & concor. ff. de actio. empt. l. si hæres. & inf. de ijs, qui in prio. cre. lo. su. l. 1. § potiores. Accur.

* No. arg. a vẽditione præmissa ad pignoris cõstitutionẽ. E cõtrario non valet, conditio en phiteuticos vendi nõ potest, dño nõ denunciãte. l. ult. C. de iu. emph. pignorari tamẽ põt, l. 16. in fin. ff. de pig. Vi. Cuiac. 5. feu. imp.

De pactis inter emptorem, & venditorem compositis.

TITVLVS LIIII.

DE PACTIS inter empt. & vend. &c.

Quia in venditionibus varia apponuntur pacta ideo de his dicit. vel ponit.

Propter moram ex pacto, emptor arrhas perdit, & rem traditã restituere tenetur. h. d. Bald. Vel sic: Pactũ, vt emptor perdat arrhas, & rem restituat, si intra tẽpus conuentum non soluat pretium, est seruandum. h. d. Sal.

Imp. Anton. A. Diotimæ.

LEX PRIMA.

SI ea lege prædium vendidisti; vt nisi intra certum tempus pretium fuisset exsolutum, emptrix arrhas perderet, & & dominium ad te pertineret: [m] fides contractus seruanda est. [o]

SI *ea.*] CASVS. Vendidisti mihi prædium ea lege, ut si statuto tempore pretium non soluerem, arrhas, quas dedi, amitterem, & rem tibi restituerem: an valeat talis pactio, quæritur? Respond. quod sic.

m *Arrhas perderet.*] in hoc facit ff. de lege comm. l. de lege, & potes hic discere distinctionem pactorum, quam not. supra de pac. l. in bonæ fidei.

n *Teneretur.*] id est, restitueretur tibi. Similis expositio ponitur, infra de donat. ante nupt. l. si cum ante nuptias, & infra de iure dot. l. etiã si non. & est ad hoc supra de transactio. l. si super. Et sic patet, quod non est pactum legis commissoriæ, vbi ipso iure redit dominium: sed hic per hæc verba, res fit inempta: vt & infra. l. commissoriæ.

† Deton.

o *Seruanda est.*] per actionem ex vendito informatam, vel præscriptis verbis, & infra l. proxima, & eundem casum habes infra l. tertia. Item facit, supra de condictio. ob causam, l. secunda, & ff. de leg. l. fin.

Valet pactũ de re retrouẽdenda, & ex mora veniũt fructus. h. d. Bal. Vel sic; Pactũ, vt emptor rem restituat, si intra certũ tempus pretium ei offeratur, est validũ & ex eo datur actio pretium offerẽti, & consignanti: & habetur ratio fructuum perceptorum post oblationem h. d. Sal.

Imp. Alexan. A. Charisio.

LEX II.

SI fundum parentes tui ea lege [p] vendiderunt, vt siue ipsi, siue hæredes [q] eorum emptori pretium quandocunque, † vel intra certa tempora obtulissent, restitueretur, [r] teque parato [s]

† quãdoq;

SI *fundum.*] CASVS. Pater tuus vendidit Titio fundum hoc pacto: ut quandocunque pretium sibi refunderet, vel hæres, vel intra certa tempora, restitueret ei fundum: offerente te, qui es hæres patris pecuniam, si Titius, uel hæres eius fundum non restituat, agere potes præscriptis verbis, ut fides seruetur.

p *Ea lege.*] id est pacto. Et not. quod nec hic est pactum, l. commissoriæ.

q *Siue hæredes.*] hoc non fuit necesse dici. ut ff. de proba. l. pactum.

r *Restitueretur.*] s. fundus.

s *Teque parato.*] s. venditore, vel hærede venditoris.

satisfacere conditioni dictæ, hæres emptoris non paret: vt cõtractus fides seruetur, actio præscriptis verbis, vel ex vendito [a] tibi dabitur, [b] habita ratione eorum, quæ post oblatã [c] ex pacto quantitatem, ex eo fundo ad aduersarium peruenerunt. [d]

Valet pactum, vt res ad vẽditorẽ reuertatur, sic residuum non soluatur. h.d. Bal. vel sic; Tradens fundum vt pretio intra certum tempus non soluto, ad se reuertatur, ex vendito habet actionem, non rei vindicationem. Sal.

Idem A. Felici militi.

LEX III.

QVi ea lege [e] prædium vendidit, vt nisi reliquũ pretium intra certum tempus restitutum esset, ad se reuerteretur: si non precariam possessionem tradidit, [f] rei vindicationem [g] non habet, sed actionem ex vendito.*

Qui elegit viam contractus, non potest reassumere viam pœnitentiæ, & distractus. h.d. Bal. vel sic; Pacto legis commissoriæ non potest vti, qui pretium, vel eius vsuras maluit sequi. Sal.

Idem A. Iuliano.

LEX IIII.

COmmissoriæ venditionis legem exercere nõ potest, qui post præstitutum pretij soluendi diem, nõ vindicationem [h] rei eligere, sed vsurarum [i] pretij petitionem sequi maluit.

Vsuræ ex pacto veniũt ex pacto. Vsuræ ex mora, veniũt ex mora, h.d. Bal. Vel sic: vsuræ deductæ in pactum iuxta contractum incõtinenti appositum, iure actionis debẽtur: non si pactum sit ex interuallo appositum; quia tunc non ex pacto, sed iudicis officio tãtũ debentur ex mora. Salic.

Imp. Gordianus. A. Lõgino.

LEX V.

INitio venditionis si pactus es, [k] vt is, cui vendidisti possessionem, pretij tardius [l] exoluit tibi vsuras pẽsitaret†: non immerito existimas, etiam eas tibi adito præside prouinciæ, ab emptore præstari debere. Nam si initio contractus non es pactus, si cœperis experiri deberi ex mora duntaxat [m] vsuras: tam ab ipso debitore, quam ab eo, [n] qui in omnẽ [o] causam empti suam fidẽ adstrinxit ve iure postulabis.

† Pẽsitari.

Si non seruatur substantiale pactum, rescinditur quicquid est actum. Substantiale est, quod causam cõtractui dat. Bald. vel sic; Si non impleatur id, propter quod fundus exiguo pretio venditus fuit: potest venditor illum petere sibi restitui cum fructibus. Salic.

Imppp. Carus, Carinus, & Numerian. AAA. Rimulo, al Romulo.

LEX VI.

CVm te [p] fundum tuum certæ rei cõtemplatione [q] inter uos habita, exiguo pretio in alium transtulisse commemores: poteris

a *Ex vendito.*] informata. Accur.

b *Dabitur.*] Sic ergo nota duas actiones dari ex hoc pacto incontinenti apposito, vt & infra, de præscr. ver. l. rebus, & de donatio. l. legem, & de iure dot. l. aula. & ff. de actio. empt. l. si sterilis, §. si tibi, & infra quando dec. opus non est, l. 1. & ff. de præsc. ver. l. si vir. & ff. de contrahẽ. empt. l. qui fundum. in vlti. col. & ff. de pac. l. iuris gentium, §. sed cum nulla.

c *Oblatam.*] & consignatam, & depositã, vt inf. eod. l. si a te. & ff. de le. com. l. si.

d *Peruenerunt.*] ad hoc est ff. de lege cõmi. le. si fundus. in prin. & l. leg.

QVi ea lege.] CASVS. Prædium mihi vendidisti, & partem pretij solui hoc pacto: vt si intra annum residuã partem pretij non offerrem, q prædium ad te reuerteretur: si non solui, vt conueni an rei vendi. habes pro prędio, quęritur? Respond. quod non, sed actionẽ personalem ex vendito, quia transtulisti dominiũ: nisi precario possessionem vsque ad id tempus mihi tradidisses: quo casu competit tibi in rem actio, quia apud te dominium remansit.

*Vi. Cuia. 16. obs. 19.

e *Ea lege.*] nec hic fuit pactum legis cõmissoriæ.

f *Tradidit.*] sed puta si in antẽ precario tradidisset, dominium apud se retinuisset: vt ff. de preca. l. & habet, §. cum quis.

g *Vindicationem.* quia verbis legis commissoriæ non est vsus, s. quod esset res. inempta. tunc enim bene vindicaret: vt inf. l. proxi. & ff de rei vendi. l. si quis hac, & est sic. s. de cond. ob cau. l. ea lege.

COmmissoria. CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, ut si statuta die pretium non soluerẽ, q esset inemptũ, non solui: sed eo clapso pretium cum vsuris petiuisti: videris recessisse a priuilegio legis cõmissoriæ: vnde prædium vendicare non poteris.

1 Videtur de mente Sali. & facit pro gl. q res per cõmissum perdit ipso iure, l. commissa. ff. de pub. & secũdũ oẽs doct. ista gl. est indubitata, maxime qñ pactũ fit per verba merè directa. & tituli rescissiua.

h *Vindicationem*] potest ergo vendicare: vt hic: & ff de rei vend. l. si quis hac, & de leg. commis. l. fin. Sed contra. sup. de pac. l. traditionibus & ff. de pac. l. ab emptione. in fine, vbi dicit, nudis pactis non transferri dominium. Sed dic specia le in pacto l. commissoriæ. 1 Item no. non esse licitum variare: vt ff. eod. post diẽ, & h. de lege, in fin. & de mino. l. Aemilius. Item not. q quilibet suo priuilegio potest renunciare. sic sup. de pact. l. pen. Item q qui elegit vnum ex contrarijs, alij renunciasse videtur, vt ff. de inof. testa. l. mater.

i *Vsurarum.*] ex pacto incontinenti apposito debiturum, ve ex mora: vt inf. l. prox. & facit. ff. de dona. cau. mor. l. si mortis 2. & infra, de iu dõ. impe. l. 2.

INitio.] CASVS. Vendidisti mihi prędium hoc pacto, vt statuta die pretio nõ soluto, tenerer tibi ad vsuras, si non soluo, usuras soluere cõpellendus sum, & hoc in prima. Si vero in initio contractus hoc non pepigisti: ab eo tempore, quo fuero in mora, venient vsura, & tam a me, quã a fideiussore meo eas petere poteris.

k *Si pactus es.*] incontinenti, etiam citra stipulationem, ut ff. depositi. l. Publia. §. Lucius & s. de pac. l. in bonæ fidei. secus in fœnebri pecunia, in qua non debentur vsuræ sine stipulatione, vt sup. de vsur. l. quamuis. 1.

l *Tardius.*] a die contractus, puta dabis mihi pretium, & vsuras vsque dum illud solueris.

m *Duntaxat.*] s. cum nec fructus perceperit: vt ff. de act. empt. l. Iulianus. §. ex vendito. nec minor est, cui debetur: ut & s. de ac. empt. l. curabit & s. in quibus causis in integ. rest. non est ne. l. in minorum. Et no. quod hoc casu officio iudicis petitur, vt s. depositi. l. 4. sed superiori iure actionis ex eo cõtractu, vel præs. ver. vt s. eod. l. 2.

n [illegible] fideiussore.

o *In omnem.*] vt & ff. de vsu. l. si qs solõni, §. 1. & s. man. l. post. Et dic idem, si simpliciter fideiussit, ac si in oẽm causam, vt plene habes no. ff. loca. l. quæro in prin.

CVm te.] CASVS. vẽdidi tibi prędium pro x. q valebat xx. hac lege, ut si per patriã tuã cõtigeret me trãsire, q tu honorifice me reciperes: trãsiui, & non recepisti me, sed te abscõdisti, volo agere ex vendito, ut rem mihi restituas, quia hoc conuenit forte: vel q alias nõ essem distracturus, nisi fecisses. q conuenit ideo minori ptio vendidi, an rescindere vendõnẽ possim; quæritur? Respon. q sic, refuso tibi pretio, q dedisti, quia pretio refuso, nullam videris passus iniuriam.

p *Cum te* pone sic casum. Dabo tibi pro c. si dederis mihi equũ.

q *Contemplatione.*] dantẽ causam contractui.

Frandi.

a *Fraude.*] i. damno.
b *Quando.*] pro quia.
c *Conueniat.*] immò videtur ad interesse tantum agi: vt sup. de resc. vend. l. ea conditio. quæ est contra. Solut. hic duo conuenit, vt aliquid fieret: quod si non fieret, quod res restitueretur: ibi vnum tantum. Vel verius hic esse fam dedit cõtractus hic conuentio, quia alias non erat cõtractus, ibi sic.
d *Perficiet.*] id est, p̃cipiet et actionem ex vendito: et argu. ff. de contrahen. emp. l. hęc venditio. §. fin. & l. seu Celsus. §. 1. & l. fundi partem, & supra de contrah. emp. l. si non donationis, & infra, de don. l. legem, vel per condictionẽ ex hac l. non autem per cõditionem ob causam, quæ in contractibus nominatis locum nõ habet, vt ff. de condi. ob cau. da. l. 6. Accur.

*Vi. Rol. a Vall. cõs. 59. nu. 5.
†promissa
†Diuersa.
Cõdictio ob cãm ñ habet locũ in contractibus noiatis.

tibi ea res non esse fraudi,[a] quando nõ impleta* promissit† fide, dñij tui iuris in suã causam reuerti conueniat.[c] Et ideo aditus competens iudex, fundum, cuius mentionẽ facris, restitui tibi cum fructibus suis sine vlla ludificationes sua auctoritate pficiet:[d] præcipuè cum & aduersa † pars receptis nũmis suis, nullã passa videri possit iniuriã.

Dilatio, quę vim cõtractus perimit, non potest concedi per rescriptum in forma communi impetratum. si autem non perimit, sed prorogat sic. h. d. Bal. Vel sic: Pactum, quod res sit inempta, pretio reddito est validũ, nec tollitur rescripto. & contra se subtrahentem, sufficit oblatio, & depositio. h. d. Sal.

Impp. Diocletia. & Maxim. AA. Musæo. †

LEX VII.

SI à te comparauit is, cuius meministi, & conuenit, vt si intra certũ tps soluta[e] fuerit data quantitas, sit res inempta: remitti hanc cõuentionem rescripto nostro non iure petis.[f] ¶ Sed si subtrahat, vt iure domin[i]j eandẽ rem retineat: denunciationis, & obsignationis, depositionisq; remedio, contra fraudem[g] potes iuri tuo cõsulere.

Illa conuentio rata habetur, quæ tẽpore contractus celebratur, nisi postea resoluatur. h. d. Bald. vel sic: Pacta sunt seruanda, nisi cõtrario pacto tollantur. h. d. Sal.

† Musco. al. Mtico. al. Musico.

I à te.] CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, vt si statuta die, puta intra annum, pretiũ mihi redderes, quod esset inemptum, an possis impetrare rescriptum, ut in longius tẽpus liceat soluere? Respond. nec concessum tenet. Si vero nolui recipere oblatum a te pretiũ, offeres, depones, & consignabis. Viuianus.
e *Soluta.*] idest reddita a venditore emptori.
f *Petis.*] tu venditor petebas enim, vt quod tibi licebat vsque ad annum, posses facere, vsque ad bienniũ scilicet reddere pecuniam, & recipere rem, & sic est contra supra, de preci. impe. offe. l. quoties. Sol. hic ad actionem petebatur, ibi ad exceptionem. Vel hic magnum, ibi paruũ tẽpus petebatur. Vel hic noluit princeps indulgere.
g *Contra fraudem.*] emptoris nolentis recipere, quod debet, vt hic, & infra, quando decr. opus non est. l. prima, occurritur dico per oblationem, & consignationem, & depositionem, ut hic, & inf. de iu. emphy. l. 2. in fin.

Tempore.] CASVS. Pacta, quæ inter emptorem, & venditorem tempore contractus incontinenti ante, vel post apposita sunt, ut quod fideiussorem mihi dares nomine euictionis, obseruanda sunt: nisi ut recedi possit postea conueniat.
h *Tempore.*] idest incontinenti ante, uel post, supra, de pactis. l. petens, & l. in bonæ fidei, & ff. de pactis, l. in emptionibus, & l. iurisgentium, §. quinimo. & supra de rebus alien. non alie. l. fi.
i *Pacto.*] vt supra de pactis. l. pacta, & arg. sup. de usu. l. aduersus, & l. quamuis. Accur.

Ijdem AA. & CC. Auxanoni. †

LEX VIII.

TEmpore[h] contractus inter emptorem, & venditorem habitam conuentionem, integrã seruari, si ab ea posteriore pacto[i] non recedatur, certum est.

Valet pactum, quod in loco vendito non possit monumentum cõstrui, vel capella ędificari: quia prope monumentũ, & ecclesiam sæpe conuersantur inimici. h. d. Bal. vel sic: Pactum ne in re tradita monumentum extruatur, vel ne iuri humano eximatur, est seruandum. h. d. Sal.

Imp. Iustini. A. Ioanni PP.

LEX IX.

SI quis ita paciscatus in venditionis, vel alienationis[k] contractu, vt nouo domino nullo mõ liceat in loco vẽdito, vel alio mõ sibi concesso monumentum exstruere, † vel alio mõ humano iuri eũ eximere;[m] sancimus, licet hoc apud veteres* dubitabatur, tale pactum ex nostra lege esse fouendũ, & immutilatum permanere.[n] Forsitan. n. multũ eius intererat, ne ei vicinus, non solum quem nollet, aggregaretur,[o] sed & pro quo spãliter interdictum est. Cũ etenim venditor, vel alter † alienator non alia lege ius suum transferre passus est, nisi tali fretus[p] conuentione: qũo ferendum est, aliquam captionem ex varia pati eum interpretatione.

† al. Auxononi.

I quis.] CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto ne liceret mihi in eo facere monumentum, an valeat tale pactum, quæritur? Respond. quod licet olim dubitaretur, an valeret, dicit tamen Imperator valere, pot enim tua interesse, ne sit monumentum, ne occasione monumenti, inimici tui veniant ad domum tuam, quæ iuxta fundum illum est, vnde valebit pactum.
k *Vel alienationis.*] licet alterius, nam & venditio alienatio est.
l *Nouo domino.*] i. emptori.
m *Eximere.*] scilicet dedicando.
n *Permanere.* immo duabus rationib. videtur non valere. Prima, quia non interest per l. ff. de pa. l. nemo. quæ est contra. sed hic ualet pactum, ut possit agere ad interesse, si cõtra fiat, alienatio tamen ualet, ibi. Vel hic in contractu, & sic in re, quę erat tradentis, ibi non. Secunda est, quia hic non fuit stipulatio, vt ff. de religios. l. quod si locus, quæ est contra. Solu. hic erat locus purus, ibi iam religiosus, vel religioni destinatus. Vel hic corrigit, uel hic fuit stipulatio. Sed an aget ex hac stipulatione, uel pacto? Quidam quod non, cum pecuniariter non intersit. sic & aliis ex inutili stipulatione non agitur, ut ff. de uerborũ obligationibus. l. Titia, quod non placet, immo pecuniariter potest interesse propter frequentiam hominum, uel aliquorum inimicorum, qui ad locum illum venirent, & hoc subijcit, forsitan enim &c.
o *Aggregaretur.*] quod esset, quando pactum fuisset de nõ alienando.
p *Fretus.*] tali, casu repetet rem actione ex vendito, reddito pretio, vt supra eodem, l. cum te. non rei vendicatione, ut dixi supra de rebus alienis non alien. l. finali.

† Cõstruere.
* Pomponium intel. aut thorem l. 67. ff. de pa. Goth.
† al. alius.

SI SERVVS EXPORTANDVS, &c.

Specialia quædam pacta fiunt in venditionibus seruorum: ideo de his dicit.

L*ege venditionis.*] CASVS. Seruum mihi uendidisti hac lege, vt exportaretur intra annum, & nisi exportaretur, qd liceret tibi manumittere, ante tempus eũ manumisti, tenet manumissio, sed lapso tpe nisi exportet, redeget in seruitutẽ, & fisco applicabit. Si vero non manumisti nec exportatus est, manus immissio non denegat.

a *Exportata.*] i. exportanda, vt sup. de legi. & consti. l. 1.

b *Denunciatione.*] i. conuentione.

c *Antequam fides.* postea non, vt inf. cod. l. ancilla.

d *Venduntur.*] recidunt ergo in seruitutẽ, & de ipso iure facto dñio fisci venditur fiscus, vt & tacitũ fideicõmissum, vt infra, ad l. Fald. etiam.

e *Eadem lege.*] Nã si fiscus vendat, simili pacto uendet, vt in loco phibito nõ moretur. Sed si pmissu emptoris, qui emit a fisco, morat in loco prohibito, cui dat manus iniectio primo venditori, an fisco? Dñr q̃ fisco alius. n. homo vr, cũ toties sit mutatus, vt ff. de sol. l. qui res. §. Arca. Sed Io & Azo dicũt, q primo venditoris, & sic si p plures manus ambulauerit, semp prior est potior, sicut & i lege de seruo nõ astituendo dr, vt ff. e. l. si Titius. & de phen. emp. l. si q̃s sub hac, cũ nõ eius voluntate pueneri t ad libertate, sicut nec p dic cõditio turtica. ff. de cond far. l. & iõ sed cessauit ad tẽpus actio. vt d. l. q res. §. aream, & de ver. ob. l. inter stipulantem §. sacram.

f *Veniunt.*] ad fiscũ.

g *Exceperunt.*] vel excepisse intelliguntur, vt inf. eo. l. si.

h *Ante.*] i. facta fide. quod in locis prohibitis non moretur.

i *Denegatur.*] ipso iure ex pacto redeunte dñio in venditorem, sicut in pacto l. commissoriæ, sm H. Vel demum manu iniecta sm Io. & Azo. vt intra. l. prox. in prin.

Seruũ exportandũ nõ serua ta lege vẽ diderit si seus, de manus iniectio primo venditori, an fisco? cui datur manus iniectio.

Si seruus exportandus veneat.

TITVLVS LV.

Emptor serui exportati potest eum manumittere, antequam veniat contra pactum, non potest: & tamẽ contrauenient, fisci seruituti subijcitur: quia ad fiscum pertinet delicta punire, vnde omne delictum fiscum habet vltorem. h.d. Bald. vel sic. Seruus venditus exportandus (& sic ne certo loco moretur: aliàs liceat venditori manus inijcere) potest exportatus (& sic non rupta fide conuentionis) manumitti, & tunc manumissus ad locum prohibitũ non põt accedere aliàs in seruitutem deducitur, et à fisco uendicatur ante tamẽ manumissionẽ, si sit cõtra factũ, hẽt dominus manus iniectionem. h.d. Sal.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Petroniæ.

LEX PRIMA.

LEge venditionis exportata [a] mancipia sub denũciatione [b] manus injiciendę, libertatẽ ab emptore, vel qui successit in locũ eius, antequã fides [c] rũpatur, accipere possunt. ¶ Quæ tñ à fisco post manumissionẽ vendicãtur, [d] & in perpetuã seruitutẽ eadẽ lege [e] veniunt, [f] cum in ijs ciuitatib. cõuersantur, quas cõtrahẽtes exceperũt. [g] ¶ Ante [h] manumissionẽ vero injiciendæ manus facultas non denegatur, [i] atq; ideo non petuntur in publicam.

Pœna conuentionali debet quis esse contentus: legalis autem applicabitur fisco & qui consentit, pęnam remittit: nec etiam fiscus petit. h.d. Bald.

Idem AA. Nedieno. †

LEX II.

SI vt manus iniectionẽ haberes, cauisti tibi, iure tuo vti potes. [k]

¶ Quòd si hoc omisisti, [l] & pęnã stipulatus es: homo qui dẽ fisco commissus est, [m] tu verò nactus es ex stipulatu actionem. In oib. tamen quęritur, an domini [n] voluntate [o] in locũ prohibitum venerit.

Contra pactum ancilla manumitti non potest. h. d. Bal. vel sic. Vbi solum pactum de exportando interuenit, solus fiscus agit h.d. Sal.

Imp. Alexander A. Nonio. †

LEX III.

ANcilla, quæ exportanda P venijt, nec exportata est, sed ab emptore in eadem ciuitate morante, in qua † empta, & manumissa est: aduersus legem venditionis libera fieri nõ potuit. & ideo aditus a te [p] procurator meus partibus suis fungetur.

De triplici motu animæ loquitur nam anima mouetur admiratione, & iste fuit primus secundum huius legis ordinem: Secundo mouetur punitiuè, & iste fuit secundus motus. Tertio mouetur præsumptiuè: & iste est tertius motus: h.d. Bald. Vel sic: Dicenti se venditũ a seruis propriis, licet ab emptore manumissus sit, non creditur, nisi per eum sic esse probetur. h.d. Sal.

Idem A. Papiæ.

LEX IIII.

MOueor, [r] quòd te à seruis tuis dominũ eorum

S*I vt.*] CASVS. Vendidi tibi seruũ, vt exportaretur, salua mihi manuum iniectione si non exportaretur, eũ non exportasti, manus injiciam, sed si non reseruaui mihi manus iniectionem, sed sum stipulatus pœnam, si non exportatur, petam pœnam, & seruus confiscatur, & hoc verum est, nisi domini voluntate in loco prædicto moram fecerit.

k *Vti potes.*] si cõtra legem factum sit, vt supra. l. prox. in fi.

l *Omisisti.*] iniectionem manus.

m *Commissus.*] si cõtra factum sit, ad quẽ fiscũ spectat punire delicta, & succedere delinquẽtib. vt ff. de iu. fis. l. lucius. Vẽditor aũt utrumq; hẽe non potest, nisi hoc actũ esset, vt hẽet pœnam & seruũ, ut ff. de tran. l. q fidẽ, & ff. de exc. do. l. apud Celsũ. §. l abeo. & sup. ti. t. l. 1. Itẽ caue, q a dicit stipulatus, nã si tñ pactus esset de pęna, licet in cõtinẽti, nõ valeret, nisi sua interesset, q nõ inspicitur, iu tertis sua, vel non, qñ stipulõ interuenit, ut hic, & ff. eo. l. seruus.

n *An domini.*] quondam, tenũciare. n. suo iure potuit. ff. de pac. l. pactũ. Vel dic pñtis famã si sine eius voluntate moretur, nõ cõmittitur pœna, ut ff. eo. l. & l. si Titius.

o *Voluntate.*] pœnitentia ducti.

A*ncilla* CASVS. Si ancillã tibi vẽdidi hoc pacto, ut exportaretur, nec exportata est, & eã manumisisti, nõ valet manumissio, & interueniente fisci procuratore, q discernet inter fiscũ, & priuatũ, an ancilla dẽat pul licari, vel nõ, fisco applicabit.

g *Exportanda.*] hoc pacto, vt extra aliquẽ locũ staret, puta extr. Romanam.

p *A te.*] Venditore, vel quolibet deferente, vt ff. de iu. fis. l. 1. & est procurator Cæsaris iudex in hac cã: cũ ipse uenditor sibi nõ est pactus manus Iniectionem, sed tantũ dixit, exportetur, vt sup. l. prox. 2. resp.

M*oueor.* CASVS. Si seruus dñm suũ uendidit hoc pacto, ut exportetur, emptor eũ de facto manumisit, si postea dñs seruũ accusauerit, & pbauerit, capitali pęna seru' plectetur pẽdẽte uero lite quousque dñs de intẽtione sua probauerit hẽndus erit p liberto.

r *Moueor.*] bene debuit moueri.

† Al. Nedimo.

† Nonio.

† Al. deest in qua.

a *Aduersus eum.*] scilicet seruum.

b *In exemplum.*] scilicet ordinarij, criminis punietur. hic extraordinem. Vel dic in exemplum, vt scilicet alij terreantur: t sic, ff. de abigeis, l.1. in fi. & de poenis, l. si quis aliquid, §. qui abortionis.

t Placet, & est sin. §. lo.

c *Deprehenditur.*] s. libertinitati. Et sic no. quo statu te inuenero, eo te tenebo, donec contrariũ videbo. vt this, & infra de ingenuis manumissis l. pen. & ff. de offi. præt. l. Barbatius. Sed in causa libertatis, & seruitutis, & etiam dum agitur, vtrum seruus sit in possessione seruitutis necne: habetur pro libero interim, & sic alio statu, quã prius erat: vt ff. de lib. cau. l. ordinata. Et est ratio: quia ibi alias non posset esse in iudicio: hic vero põt, quia liber.

Q*Vi exportandus.* CASVS. Si seruum tuum mihi vendidisti, hac lege: ut a ciuitate Bonon. exportetur. an in ciuitate Romana stare possit quæritur? Dicitur, quod non. idẽ si conuenit, ut exportetur de Hispania, seu aliqua alia prouincia: quod scilicet in Italia nõ moraretur.

d *Nec in vrbe.*] tum, quia maius: & non debet sibi maioribus cui est interdictũ minoribus: ut ff. eo. l. cui pacto, & de inter. dic. & relega. l. relegatorum, §. fin. & ff. de senato. l. qui indignus. Item quia communis est patria: ut ff. ad municip. l. Roma. Accur.

† Serapio ni.

e *In Italia.*] hoc ea ratione, quam modo dixi. Et no. quod tribus locis videtur hic prohibitus, s. illo, & sua patria. Item omni maiori loco, ut hic, sic & si pomerio interdictum, nec in ciuitate moraretur: ut ff. eod. l. cui pacto, sed minoribus uti potest prohibitus maiorib. excepta sua patria, quæ quantum ad eum est, pro maiori habetur, ut ff. de off. præfec. vrb. l. 1. §. fin quæ tamen quantum ad alios, non est maior: & ideo non uidebatur prohibitus: ut d. l. relegatorum, §. constitutum. Vel sic dic, ut ibi.

Pomerio erat prohibitio vt prohibita ciuitas.

uenijsse affirmas sub ea lege, ne in patria moreris, & ab eo, cui te emptor prior vendiderat, manumissum esse dicis. Quare competens iudex aduersus eum,[a] quem præsentem esse dicis, cognitionem suam præbebit: & si veritas accusationi aderit, excecrabile delictum in exemplum[b] capitali poena vindicabit.

¶ Sed quoadusque probaueris, quæ intendis, status tuus esse is videtur, qui in te post manumissionem deprehenditur.[c]

Odio sum pactum imputatur extensiue: & patria sua debet cuilibet esse maior omni alia patria. h. d. Bald. vel sic: Cui ex pacto interdicitur ciuitas sua, interdicitur etiã Romana, & cui interdicitur certa prouincia, interdicitur etiam tota Italia. h. d. Sal.

Idem A. Seraphiano. †

LEX V.

QVi exportandus à domino de ciuitate sua venijt, nec in vrbe[d] Roma morari debet, qui autem de prouincia certa, nec in Italia.[e] Si itaque contra legem constitutam factum probare potes: vetere iure, quod propterea tibi competit.

Si mancipium ita venierit, ne prostituatur.

TITVLVS LVI.

Vendita ne prostituatur si contra fit, redit ad venditorem: nisi consenserit eam prostitui: nã tunc fit libera, & si primus emptor non prostituit, sed secũdus, vel tertius: res redit ad primum, non ad immediatum venditorem. h. d. Bald. vel sic: Si ancilla est vendita eo pacto, ne prostituatur (aliàs venditori liceat eam abducere, vel manus iniicere) ea prostitura, licet ei abducere eam nisi cõsenserit: quia tunc ad libertatem perducitur. & hæc habent locũ, etiam si per plures emptores transierit. Salic.

Imp. Alexander A. Socrati.

LEX PRIMA.

PRæfectus vrbi[f] † amicus noster eam, quæ ita venijt, vt si prostituta fuisset, abducendi potestas esset; ei, cui[g] secundum constitutionem diui Hadriani id competit, abducendi impetit† facultatem.[h]

¶ Quòd si eum patientiam accommodasse contra legẽ,[i] quam ipse dixerat,[k] vt in turpi † quæstu mulier haberetur, animaduerterit: libertate † competente[l] secundum interpretationem eiusdem † principis, perduci † eam ad prætorem, cuius de liberali causa iurisdictio est, vt ibi lis ordinetur,[m] iubebit. Nec enim * tenor legis,[n] quam semel comprehendit,[o] intermittitur † quòd dominium per plures emptorum personas ad primum,[p] qui prostituit, sine lege simili peruenit.

† al. urbis.

† Indixerat.

† Stupri.

† mulieri, eius.

† produci.

SI MANCIPIVM ITA VENIERIT, &c.

Vt superius pactum gratia uenditoris apponitur, sic & istud gratia serui. Vnde superius potest uenditor remittere, supra eo. l. 2. in fi. hic non potest. Accur.

P*Ræfectus.*] CASVS. Si uendidi tibi ancillam, ne prostitueretur: & si contra factum esset, quod liceret mihi eam abducere, si prostituatur, utar pacto, & hoc in prima. Si uero consilium tibi præbui ut prostituatur ancilla peruenit ad libertatem ex constitutione diui Hadriani ad Aufidium Victorinum, & hoc in secunda. Si vero non consensissem, sed per plures manus ambulauerit, & vltimus emptor eam prostituit, ad me perueniet, & hoc in tertia.

f *Præfectus vrbi.*] cuius officium est tueri, ne mancipia prostituantur: ut ff. de offi. præfe. vrb. l. 1. §. hoc quoq; offi. iu.

Mancipia non sunt prostituẽda.

g *Ei cui.*] s. venditori.

h *Facultatem.*] si contra pactum fuerit factum. vel in eius fraudem: vt infra eo. l. fi.

i *Contra legem.*] idest conuentionem.

k *Dixerat.*] contra suum ergo pactũ venire non potest: ut hic, & ff. commod. l. in commodato, §. sicut, & ideo, quia hoc gratia mancipij fuit positum. unde iam ei, hic fauor auferri non potest: sic & ff. de contratabul. l. si post mortem, in fin. sed illud in pacto superioris tit. ut sup. ti. proxi. l. 2. in fin. & aliud in pacto interioris tit. ut inf. ti. proxi. l. si quia in illis legibus pactum fuit gratia venditoris.

l *Competente.*] nõ tamen ius patroni habet: ut ff. de in ius voca. l. sed & si, §. prostituta. & ff. de contrahen. empt. l. si quis, sub hoc.

m *Ordinetur.*] Per assertores, qui hodie non sunt: vt inf. de assertol. l. 1. in princ.

n *Legis.*] .i. pacti de nõ prostituendo, alias liceret manum iniicere. Et dic, quod si is cui vendita est secundo, sine simili lege eam prostituat: potest abduci mãcipiũ, si primus uendiderat sub ipso pacto manus iniectionis. Si autem dixit, vt fieret libera, efficiatur, sed hoc ipso, quod vendita est, si non simili lege, nõ iniicitur manus, nec libera efficitur ex cõstitutione diui Hadriani, sed ex constitutione diui Vespasiani sic: ut ff. de iure patro. l. diuus Vespasianus. Accursius.

* Gl. in c. si sup uerbo, ut pso naliter, de offi. dleg. iducit hãc l. quod no possunt meo facere nõ delicto, nec alieno.

† intersimi mit eius.

o *Comprehendit.*] s. primus uenditor.

p *Ad primum.*] idest qui primo prostituit, non dico, qui primo emit. Et not. quòd si pactum primi differat à pacto secundi uenditoris: quia primum de manus iniectione, secundum quòd sit libera, uel econtra: semper præualet libertatis pactum, eius fauore: ut ff. eod. l. si Titius. Et plenè not. hic de huiusmodi constitutionibus habet enim locum constitutio diui Hadriani, ubi uendo, uel ex qualibet causa trado, ne prostituatur, & hoc cœpit ancillam in libertatem. Vbi autẽ seruaui manus iniectionem, tunc eam seruo mihi, nisi ego consentiam prostitutioni: ut hic: Et etiam edictum diui Vespasiani: cum ego ancillam emptam ne prostituatur, alteri, vendo.

* Seruis ad libertatẽ consequẽdam multæ constitutiones auxiliant.

vendo sine simili lege: vt ff. de iu. pa. l. diuus Vespasianus. Et constitutio diui Marci, & Commodi missa ad Aufidium Victorinum: vt si dono, vel vendo seruum, ut manumittas: vel si pretium do, non pecuniam in specie, ut manumittas tuum seruum: ut inf. tit. 1. l. 1. & 2. & l. si is, qui & ff. de cond. cau. da. l. dedi. 1. §. sed si tibi, & l. si pecuniā, §. 1. & si certum tempus adijciā, eo elapso, constitutio inducit libertatem, si potuit manumitti. Si vero dico manumittas qñ voles, inducit libertas te mortuo. Si vero qñ poteris te & seruo pōte, post duos menses: alioquin post quatuor inducitur libertas. Si vero, vt manumittas simpliciter dicunt quidam idē, q in casu prox. supra dixi. ergo postq̄ potuisti manumittere, & cessasti, vt ff. de p̄script. ver. l. naturalis, §. at cū do. & qui sine ma. ad liber. per l. Latinus. Est & quarta constō diui Marci & Commodi in semestribus: cum trado seruum, vt post tempus fit liber, non comprehendendo factū manumittentis, vt j. tit. 1. l. 3. & ff. de ser. export. l. fi. Est & constō diui Seueri, & Antonini ad Vrbicum Maximum, cum seruus mandat, ut ematur suis nūmis, quam habes. ff. de man. l. 4. & ff. de iud. l. qui se.

† al. P V.

† ia.

† al. deest. de. & paulo post legitur quo.

† al. etsi tabulis vēdi inserta nō sit.

M Vlierem.] CASVS. Si ancillā mihi vendidisti, hoc pacto, ut non prostituatur, & si cōtra fieret, q libera esset: si p̄stituatur, & controuersia fuerit, q tale pactum nō intercesserit officio iudicis exhibere compelleris, & erit libera. & licet hoc pactū in scriptis non redigatur, non ob hoc minus valet.

† ea.

a *Militare.*] nemine agēte. Sūt. n. quędam quę per officiales iudicis nemine agente expediuntur.

Iudex debet ex officio tueri libertatem ancillæ contra pactum prostitutæ, & de hoc inquirere ex mero officio. h. d. Bal. vel sic: Ancillam cōtra legem venditionis prostitutam, qua cauetur, vt prostituta libera esse debeat, debet iudex facere exhiberi, & si pactū negetur, cognoscitur, nec curatur, q pactum sit in scripturam redactum, dummodo de eo constet. h. d. Sal.

Idem A. Seuero PP. †

LEX II.

MVlierem, quam ita venisse allegas, ne prostitueretur: aut si prostituta fuerit, libera esset: per officium militare [a] exhiberi apud tribunal oportet: vt si † controuersia [b] referatur de † pacto, (q tñ [c] si verum est, libertas mulieri, existente cōditione, cōpetit) agatur causa [d] apud eum, cuius de ea re notio est. ¶ Hæc aūt lex, [e] & nisi [f] † tabulis venditionis inserta sit, quamuis [g] epistola, vel sine scriptis facta [h] ostēdit, valet.

Satis videtur p̄stitui, quæ in caupona tenetur, & in pactis non debet cōmitti fraus. h. d. Bal. vel sic: Ancilla, quę non debet ex pacto prostitui, non debet etiam in caupona retineri. h. d. Salic.

Idem A. Aurelio.

LEX III.

EAm, † quæ ita venit, ne corpore quæstum faceret: nec in caupona sub specie ministrandi [i] prostitui (ne fraus * legi dictæ fiat) [k] oportet.

Si mancipium ita fuerit alienatum, vt manumittatur, vel contra.*

TITVLVS LVII.

Constitutio disponens in fauorem libertatis in venditione, trahitur ad donationem ex interpretatione extensiua & pōt disponēs pœnitere, sed non hæres eius, & qui hēt libertatem, non debet petere se liberari, sed in libertate defendi. h. d. Bal. vel sic: Seruus alteri donatus, & traditus, vt certo tēpore transacto ad libertatē perducatur: tēpore transacto liber efficitur, nisi donator interim mutauerit voluntatem. h. d. Salic.

Imp. Alexander A. Patricensi. †

LEX PRIMA.

SI Patroclus † postea, quam te Hermiæ donationis cā dedit lege dicta, vt si quindecim annis continuis [l] seruisses, ad libertatem perducereris, ita vt ciuis [m] Romanus esses tempore peracto: si modo Patroclus non contrariæ voluntatis [n] fuerit, aut † si iam [o] decesserit, ad libertatem peruenisti: quoniam placuit non solum ad venditos, sed etiam ad donatos [p] eam legem, ut manumitterentur, pertinere.

¶ Nec te potuit, semel translato dñio in Hermiā, postea alii Patroclus vēdere: [q] & iō

b *Controuersia.*] quasi non ea lege, vel conditione, fit vendita, vel quasi cōditio nō euenit, quod utrumq; sequi necesse est, ut libera fiat Azo.

c *Quod tamen.*] interpositio est.

d *Causa.*] liberalis.

e *Lex.*] i. pactum in venditione appositum.

f *Et nisi.*] alias & si nō. alias, & nisi. & tunc ponit q̄, si nō. sic ff. de sena. l. feminæ. & ff. si quis cau. l. si eum. §. fin. in fin.

g *Quamuis epistola.*] alias quamuis sine epistola.

h *Facta.*] s. conuentio. nam epistola nunquam fit sine scrip. Azo. & est ad hoc inf. de do. l. in extraneos. Item ff. de ma. l. si seruus Stic.

E *Am quæ.*] CASVS. Si ancilla erat hoc pacto vendita, ne prostitueretur: ne fraus pacto fiat in taberna cū ministrandi, ut sic prostituatur, morari non poterit.

i *Ministrandi.*] quam speciem assumunt quidā volentes male agere: ut ff. de ijs, qui no. infa. l. athletæ, §. ait prætor.

K *Fiat.*] cum ergo aliquid prohibetur, & id per quod peruenitur ad illud: sicut & ff. de spon. l. oratio, & inst. vi bo. ra. §. 1. Sic econtra cum quid conceditur, & id per quod peruenitur ad illud: ut ff. quē admod. test. aper. l. 2. §. inspectio.

* Siquid p̄hibetur vna via, altera nō debet admitti, & concor. c. tuæ fraternitatis. cū gl. super verbo effectū extra de pro.

¶ SI MANCIPIVM ita fuerit &c.

Specialiter dixit in superioribus titulis duobus pacta contra mancipiū, & pro eo inducta nūc mixtim de utroque, & quando pro eo, & quando contra eum.

* Adde 19. Eclog. 17. vi Cuia. 1. obs. 29.

SI *Patroclus.*] CASVS. Dedisti mihi seruum hoc pacto, ut xv. an. mihi seruiret, & liber esset finito tēpore, si tu interim nō pœnitueris, uel in fata p̄cesseris, p̄terito tpe liber erit: & non solū ad venditos, sed ad donatos talis pactio extendet: nec translato dño eum alijs distrahere potuisti: nec seruus de libertate p̄stāda litigare hēt necesse, sed ex p̄stitutione erit liber.

† al. Patricensio.

† Si postea quā te Patroclus Hermiæ &c.

l *Continuis.*] quare si aliquo tempore fugerit, tantundem temporis postea debebit seruire, ut sit liber: ut ff. de statu lib. l. cum hæres. in fin. & l. seruus qui. §. seruus. Accursius.

m *Vt ciuis Romanus.*] nam quidam liberti non erant ciues Romani, sed hodie omnes: ut Institut. de libertin. §. libertinorum.

† Etiā. al. voluntatis fuerat, aut si iam decesserat.

n *Voluntatis.*] Potest ergo mutare uoluntatem, ut hic, & ff. de manum. uin. l. si pater. & de condict. cau. da. l. si pecuniam. §. primo, & de ser. export. l. tertia. Sed contra in eodem titulo. l. quæsitum, ubi nō potest mutare. Sol. potest, ut constitutio non repræsentet libertatem, ut hic: sed non potest, quia emptor si sponte uelit, possit manumittere, ut ibi, uel solue, ut in dicta l. 3. Accursius.

o *Si iam decesserit.*] vnde iam non potest mutare uoluntatē, nec hæredis uoluntas exquiritur: ut dicta l. ff. eodem. l. tertia. Sed contra ff. de donatio inter uirum, & uxorem. l. quod autē §. uxor. Solut. ibi nō fuit uxor donatarij facta domina.

p *Ad donatos.*] Ex interpretatione constitutionis: ut ff. qui sine manum. l. mancipia. & hoc faciebat hic quæstionem.

q *Vendere.*] scilicet in tuum præiudicium, quo minus sis liber finito tempore, uenditio tamen ualet. ut ff. de contrah. emp. l. rem alienam. Accur.

Ex

a *Ex constitutione.*] diuorum Marci, & Commodi, vt infra l.proxima.

b *Defendere.*] arg.ꝫ.ff.de verb.obl.l.qui Romæ,§.Flauius. Sed ibi de actu certo manumittendi fuit cogitatum. Accurſ.

S*I ea.*] CASVS. Filium tuum naturalem ſeruum, quem ex ancilla tua ſuſtuliſti, Titio hoc pacto vēdidiſti, vt intra mēſem eum manumitteret, ſi non manumiſit, ex conſtitutione diui Marci, & Commodi liber erit. Viuian.

c *Creſtes.*] maior 25. ann. vt ff. de minor. l. verum. §. quid ſi minor. Azo. Sed certè imò videtur idem & ſi minor, cum erat filius, vt Inſtitu. qui manum. non poſſ. §. eadem.

d *Sed.*] pro &.

e *Filium*] id eſt qui erat filius.

f *Venundedit.*] intra duos annos.

g *Liber eſt.*] vt hic,& s. l. proxi. & ff.de in ius voca. l. ſed ſi hac lege,in princ.

S*I iuſta.*] CASVS. Vendidiſti mihi ancillam ſeptennem hoc pacto, vt cum veniret ad 25. annū, ad libertatem perueniret, illa non manumittitur, nunquid perducitur ad libertatem? Certe ſic, ex cōſtitutione D.Marci, & Commodi, & licet manumiſſa non fuerit, qꝫ ex ea poſt prædictū tempus natum eſt, ingenuum eſt. Viuianus.

h *Si iuſta.*] propriū nomen eſt fœminæ.

i *Vt cum haberet annos 25.*] Dubitatio erat, quia non videbatur paciſci, vt manumitteretur.

k *Inſertum.*] ſ.vt manumitteretur.

l *Locus eſt.*] ſcilicet ex interpretatione. ſed propriè locum habet conſtitutio diui Adriani,vt ff.eod. l.fin.ſed vbi comprehenditur factum manumittentis, directò hæc conſtitutio locum habet,vt d.l.fin. & s.eo.l.1.& 2.

m *Manumiſſa eſt.*] de facto, vt Inſtit. de ingen.a.fin.

S*I ita.*] CASVS. Vendidiſti mihi ancillam, vt intra menſem eam manumitterem, non manumiſi: mora mea ei non nocet, cum manumittere potui, quia ex conſtitutione libera erit, & filij poſtea nati erunt ingenui.

1 † Oreſtes al. Chreſtes. alias, Chrenes.

x Adde q̄ dī ex Cuiac.10.obſeruat.21. in fine.

2 † al. Fulcinio.

3 † Compulſa.

4 † al. expreſſū eſt.

5 † al. deeſt ſcripta.

non de præſtanda tibi libertate, (quā ex conſtitutione [a] iam fueras adeptus) litigare debuiſti: ſed libertatem quā obtinueras, defendere. [b]

Quod non fit per hominem, reputatur à lege. hoc d. Bald. Vel ſic: Seruus venditus vt manumittatur, ad libertatē perducitur, ſi differatur.h.d.Salyc.

Idem A Eutichiano liberto.

LEX II.

SI ea lege Creſtes [c] 1 † ſeruum ſuum, ſed [d] naturalem filium, [e] venundedit, [f] vt emptor eum manumitteret, quāuis non eſt manumiſſus, ex conſtitutione diuorum Marci, & Cōmodi ad Aufidium Victorinū, [x] liber eſt. [g]

Pactum oſtendi, operatur idem, quod pactum faciendi.h.d.not. Et mutiliter factū non impedit diſpoſitionem legalem, vt in verſic. nec obeſt. Bal. Vel ſic: Ancilla vendita, vt certo tēpore elapſo ſit libera, efficitur, licet pactū non contineat factū emptoris in manumittendo debere interuenire: ideo poſtea ex ea natus eſt ingenuus. hoc dicit Salyc.

Idem A. Fulginio. 2 †

LEX III.

SI iuſta [h] 3 Saturnino puellam nomine Firmam agētem, tunc annos ſeptem hac lege vendiderit, vt cum haberet [i] annos vigintiquinque, libera eſſet, quamuis factum ab emptore præſtandæ libertatis pacto nō ſit inſertum, [k] ſed vt libera eſſet, expreſſum: 4 † tamen conſtitutioni diuorū Marci,& Commodi in ſemeſtribus ſcriptæ, 5 † locus eſt: [l] ideoq; impleto vigeſimoquinto anno, Firma libera facta eſt: nec obeſt ei, quòd viceſimoſeptimo anno manumiſſa eſt, [m] quæ iam ex conſtitutione libera erat. Et is quem poſt viceſimumquintum annum ex te conceptum enixa eſt, ingenuus eſt.

Cum primum poteſt, intelligitur quis in mora fauore libertatis. Bal. Vel ſic: Si dominus recipit pretium, vt libertatē præſtet ſeruo, mora in manumittendo commiſſa, liber efficitur. h.d.Sa.

Imp.Gordia.A.Iucundæ. 6 †

LEX IV.

SI is, qui precium [n] pro te acceperat, vt ſtatuto tempore te libertate donaret, moram repromiſſæ libertati præſtitit, ex eo tempore te li[x]beram eſſe effectam manifeſtum eſt, [o] ex quo, cū poſſet [p] dari libertas, non eſt præſtita: & idcò ex te natos, ingenuos videri procreatos, non incertæ opinionis [q] eſt.

Pactum, quod reſiſtit libertati, appoſitum venditioni ſerui proprii, impedit libertatem, pœnæ tamen petitionem non inducit. Et citatus à iudice incompetenti, vel ſub conditione, quæ non tangit eum, nō tenetur comparere. hoc d. not. Bald. Vel ſic: Seruus venditus cum pacto, ne ad libertatem perducatur ſub certa pœna, per emptorē manumiſſus, liber non efficitur, nec pœna committitur, nec procurator fiſci eſt competens iudex inter priuatos.h.d.Salyc.

Idem A. Martino. 7 †

LEX V.

EA quidem mancipia, [*] quorum venditio eam legem accepit, ne ad libertatem perducantur, [r] etiamſi manumittantur, [s] nanciſci

n *Si is qui precium.*] puta dominus tuus.

o *Manifeſtum eſt.*] vt & ff.de manumiſ. l.ſi quis ab alio. & de liber. cau.l.Paulus. Sed contra ff.de condi. cau. da. l.3. §. ſed ſi tibi, & ff.de præſcript. verb. l. naturalis. §. at cum do. in quibus dicit non fieri liberum de aduenientem. Solu.ibi dabatur pecunia, vt ſpecies, hic vt quantitas. Vel ſalua, vt in qualibet earum dixi.

ADDITIO. Dicas clarius poſt communiter Doct. in d. §.ſed ſi tibi. Dedi tibi pecuniam, vt ſeruum tuum manumitteres, quem per illam pecuniam à te emi,& vt eum manumitteres intra certū tēpus apud te dimiſi, tunc effluxo tēpore à lege fit liber, vt hic. Si verò pecuniā ſimpliciter dedi, vt ſeruum tuū manumitteres intra certum tempus, non tamen emendo eum, tunc elapſo illo tpe, non fit liber à lege, ita loquutur d.§.ſed ſi tibi, & d.§.at cum do. ſupra alleg.per Gloſ. Si autem dubitetur, vtrum emerim, vel non, tunc diſtinguit Bart.in d. §. ſed ſi tibi. aut dedi eam in ſacculo.ſ.vt ſpeciem, & non præſumitur emptio. aut dedi pecuniam numeratam, tunc ſi illa pecunia correſpōdet vero pretio ſerui, præſumitur emptio: ſi non correſpondet,ſed eſt minus, non præſumitur emptio:ſed eſt cōtractus innominatus,ita vt haberet locum textus in dicto §. ſed ſi tibi. & in dicto §. at cum do.

6 † al. Iocundæ.

p *Poſſet.*] & debetur.

q *Opinionis.*] vt & ff. de ſtatu homi.l.Herennius.

E*A quidem.*] CASVS. Mihi mancipium vēdidiſti hoc pacto, ne manumittam: & ſi cōtra factū eſſet, ſtipulatus es cētum nomine pœnæ. ſi manumiſi, an agere poſſis ad pœnam? Dicitur quod non: quia non tenuit manumiſſio: nec ſi me coram procuratorē fiſci vocaueris ad pœnam, coram eo conreſpondebo, cū non ſit competens iudex.

7 † Martino.

* Alc. lie. 5.para.ca. 13.

r *Perducantur.*] ſ.per aliquem. ſecus fortè ſi dixi à te nō manumitti: qa tūc alij poſſunt manumittere.

s *Manumittantur.*] ſcilicet de facto.

M*Vltum.*] CASVS. Vxor mea comparauit prædium, & sibi traditum fuit. ergo autem numeraui venditori pretium: cui acquisitum sit dominium illius prædij, quæritur? Respond. quod vxori. si enim solui pretium pro ea, videor ei donasse: sed recuperabo, quatenus sum pauperior, & ipsa locupletior & hoc in prima. Si verò ego comparaui, & mihi traditum est: feci tamen scribi in instrumento, quod vxor mea emit: mihi erit quæsitum dominium. sed quid si non, vt nuncius, sed vt procurator valens negotium gerere vxoris meæ, dixi sic venditori: vendis vxori meæ tale prædium: & ipse respondeat, vendo: cui sit acquisita actio ex empto, quæritur? Respond. quod nec mihi, quia nolui: nec vxori, quia non potui: quia alteri pacisci, &c. ille tamen, cui facta est traditio, potior erit in dominio fundi. & hoc in tertia.

Hæc lex est multum singularis. & hoc d. Res empta per vxorem de pecunia viri, efficitur vxoris: tenetur tamen de viro, quatenus de pretio est locupletata, sed res empta per virum apposito nomine vxoris in instrumento, pertinet ad virum, qui in se concepit contractũ verum. sed si vir non concepit contractum in se, sed in persona vxoris absentis, contractus nõ tenet, & ideò ex eo non oritur obligatio: sed tamen traditio facta ex eo transfert dominium. hoc d. no secundum Bal. Vel sic: Si vxor emit sibi fundum de pecunia quam vir numerauit sibi, fundus vxoris efficitur, & maritus pecuniam ab ea repetit, quatenus locupletior existit. secus si maritus emerit sibi, sed nomen vxoris in instrumento fecerit scribi: quia tunc fundus efficitur mariti veritate attenta, & non scriptura. & vbi vir procurator vxoris concepit verba cõtractus est inutilis: & ideò neutri eorum competit actio, sed in traditione facta ex eo, is, cui traditur, potior in dominio habetur. hoc dicit Salycetus.

Ijdem AA. Dionysio.

LEX VI.

MVltum [a] interest, vtrũ ne vxore tua comparãte, pecuniam numerasti, [b] eique possessio tradita est: an contractu emptionis à te nomine tuo habito, [c] tantum vxoris nomen post instrumentum inscribi feceris. Nam [d] si quidem vxor tua nomine suo emit, eique res traditæ sunt, nec in te quicquam de his processit: non nisi de pretio [e] aduersus eã, inquantum tu pauperior, & illa locupletior facta est, habes actionem.

¶ Quod si tu quidem emisti, [f] & ibi tradita est possessio, tantum autem nomen vxoris quondam tuæ instrumento inscriptum [1] † est: res gesta [g] potior quam scriptura [h] habetur.

¶ Si verò ab initio negotiũ vxoris gerens, comparasti [i] nomine ipsius: [k] empti actionem [l] nec illi, nec tibi quæsisti: dumque tibi non vis, nec illi potes. [m] Quare in dominij quæstione ille potior habetur, cui possessio à domino tradita est. [n]

a *Multum.*] tres casus ponit Accurs.

b *Numerasti.*] scilicet ipsi mulieri, vt emeret, volens tu vir ei donare, & sic habent locum sequentia. alias si venditori numerasses similiter volens ei donare: in solidum teneretur: vt de dona. inter virum & vxorem. l. q̃d autem, §. si vxor. & l. si cum mulier. & infrà de dona. inter vir. & vxor. l. & si de tua.

c *Habito.*] & te pecuniam numerante.

d *Nam.*] redit ad primum.

e *De pretio.*] non ergo per rem: vt diximus s. eod. l. quamuis. & de rei vendi. l. si ex ea pecunia.

f *Si quidem emisti.*] redit ad secundum.

g *Res gesta.*] id est, veritas.

h *Scriptura.*] sed interim statur scripturæ: vt s. de probatio. l. cum precibus. & infrà de contrahen. stipul. l. optimam, in fi. continebatur enim in instrumento virum, & vxorem emisse: vel vxorem tantum, cum tantum emeris. & ad hoc suprà eodem. l. quamuis. & l. proxim. & suprà plus va. quod agi. l. acta. & infrà de contrahen. & commit. stipul. l. si cum team. si autem de viro tantum contineretur, sed nomen vxoris tantum esset positum, vt quia dixisset vir: vendis mihi, & Bertæ vxori meæ ementi mecum nomine, sed non re, vt dixit M. quia tunc satis patet simulatio. & hoc in secundo modo intelligunt quidam hoc responsum.

1 Concor. c. ex parte cum gl. 1. circa prin. de restitu. spoliat.

i *Comparasti.*] sine mandato, vel etiam cum mandato, sed tamen procuratoris non nuncij receperat officium: & ipse nuncij, & non procuratoris concepit verba in emptione, scilicet, sic, vendis illi.

k *Ipsius.*] per hæc verba, vendis vxori meæ.

Procurator, & nuncius differunt.

l *Actionem.*] aliud enim in nuncio est.

m *Potes.*] Nota, quod possunt 1. nolo: & quod volo, non possum. sic & inf. de do. l. siue emancipatis. & inf. de iure dot. l. si genero. Item nota, quod omnis nuncius est procurator largè, sed non conuertitur: vt ff. de procurat. l. 1. §. 1. Hic tamen strictè accipitur nuncius, & est nuncius velut pica, & organum domini, & in persona domini debet concipere verba contractus. & domino quæri dicitur per seipsum, non per alium. & concipit verba sic vendis illi. vt ff. de constitu. pec. l. qui autem, §. fi. & l. seq. & de contrahen. empt. l. 1. §. fina. Si autem dicat nuncius vendis mihi. & sic in sua persona cõcipiat verba, valet. vt sibi quæratur, sed domino tenetur mandari, secundum H. quasi male fecerit mandatum. argum. dictæ leg. ff. de procur. l. 1. §. 1. Si autem est procurator, tunc verba contractus debet concipere in sua persona, & sibi quærit, vt infrà l. proxi. in fi. & ff. de constit. pecu. l. cum qui, §. Iulianus quoque, libro. 11. scribit, in fine. sed domino cedere tenetur: vt ff. de acq. poss. l. possessio quoque, §. & si possessio. Si autem in persona domini, non valet sibi: quia nõ vult, nec domino: quia non potest. Alteri enim stipulari, &c. vt ff. de verbo. oblig. l. stipulatio ista. §. alteri. & sic hic loquitur. & ff. de contrahen. emp. l. fundus. & de constit. pec. l. sed & si filio, §. 1. Sed M. dixit alteri per alterũ quæri vtilem actionem: vt arg. ff. de act. emp. l. Iulianus, §. si procurator. & quod hic dicit, intelligitur non quæri domino, s. directam. quod nõ placet. & in dicta l. Iulianus. ideò est, quia dabatur in dominium vtilis institoria. vnde iniquum erat, nisi & sibi daretur ex eiusdem persona actio. Regulariter ergo non quæritur actio per alterum, nisi in casibus, quos not. Institut. de inuti. stipul. §. si quis alij. sed dominium & possessio sic: vt suprà, per quas personas nobis acqui. l. 1. speciale tamen est in quibusdam, vt in cuiuscunque persona concipiantur verba, quæratur domino, vt in tutore, & curatore, & actore: vt ff. de constitut. pecun. l. cum qui, §. finali. Item in seruo, & etiam in filio quantum ad profectitium peculium: vt Instit. de stipul. ser. §. fine.

† Scriptum.

Actio per alterũ nõ quærit regulariter.

n *Tradita est.*] vt ab eo, qui habet ius vendendi: vt & supra de rei vendi. lege quoties. Sed qualiter in dominio erit potior, cum contractus in nullius persona teneat, vt hic: & nuda traditio non transferat dominium; vt ff. de acquir. rer. domin. l. nunquam? Respond. dic dominij, id est possessionis. sic ff. de verbor. signif. l. interdum. Tu dic, quod ex inutili contractu transit dominium: vt ff. de dolo. & l. & eleganter, in princip. & dixi supra de fide instrumen. l. contractus. Sed, quomodo obligatio non contrahitur, sed possessio, & dominium transfertur ex inutili contractu? Respond. obligatio iuris est: vnde ex legitimo tantum contractu nascitur obligatio. possessio verò facti & iuris est ideoque sine obligatione quæritur: vt argum. ff. ex quib. caus. ma. l. denique.

Obligatio. possessio, facti.

Cum.

CVm per eos. CASVS. Si filius meus vel seruus oliua s à Titio tuo nomine comparauit, nec ille fidem seruauit, quia tradere noluit, agam aduersus eum actio ne ex empto per me, vel per procuratorem meum. & hoc in prima. Si verò aliquis tanquam procurator: quia ei mandaui, nomine meo, fundum tantum comparauit si venditor non tradat, aget sed nō ego sed per actio. mādati consequar, vt ipse cedat mihi actionē, quam habet ad versus venditorem, & hoc in secunda.

a *Proponas*. quia nō vel tradere:

b *Contrahentibus*. ablatiui absoluti.

c *Cui mandaueris*. id est, mandastis, puta procuratorem, & ad dic q. est in fin. adi competentem, &c.

d *Habuerunt*. suo nomine, alias non valet, ut sup. l. prox.

e *Vel quibus*. potes enim eos cogere actione mandati. ut cedāt actionem contra venditorem, cui vis: vt hic, & ff. de vsuc. l. pignori, & ff. de acquir. pos. l. possessio. & ff. manda. l. idemq; §. si cui māda uero. Item not. hic, q ex alterius cōtractu alteri non quærit actio, licet M. diceret hoc verum de directa vt & diximus, supra l. proxim.

QVi aliena. CASVS. Si pecunia mea tuo noīe fundū cōparasti, si tibi tradidit uēditor idéque dñs, ei bi est dñium acquisitū. Si vero nō tradidit, acqsita est tibi actio ex empto, & hoc in prima. Si tua pecunia tibi cū Titio cōi cōparaueris, & tuo nomine conueniet te Titius ad partem pecuniæ q sua erat, sed non ei dabitur ad fundum in rem act. & hoc in secūda.

f *Quærit*. ut sup. e. l. r. diximus, & facit, ff. de distr. pig. l. si ma ritus, & Inf. de pig. h quamuis ex ca. & ff. pro soc. l. si quis.

g *De rebus*. i. de pecuniis. communibus

h *Conueniendo*. pro socio, vel condictione siue cū, vel alia generali conditione.

i *Consultius*. p suo

k *Non competit*. nisi sit socius oium bonorū, vt sup. cū a v.

Procurator contrahere potest, & debet ex eo agere vel procuratorem ad agendum constituere ad petitionem domini, h. d. Bald. Vel sic: Mandatarius subiectus potestati mandantis, illi quærit actionem, non subiectus verò sibi quærit, sed debet experiri ad petitionem domini, vel procuratorem ad experiendum constituere, hoc dicit Sal.

Ijdem AA. Gerontio.

LEX VII.

CVm per eos, qui negotia tua gerebāt, olei materiam te comparasse, contractusque fidem pretio suscepto rupisse venditorem proponas,[a] si quidem ex empto ijs, qui iuri tuo subiecti fuerant contrahentis, [b] tibi quæsita est actio, vel per eum cui mandaueris [c] † [1]

¶ Sin vero sui iuris constituti, secundum mandatū tuū hunc contractum habuerūt,[d] ac [2] † sibi empti quæsierunt actionem: per eos, vel quibus[e] illi dederint mandatum adi competentem iudicem: qui [3] † secundum bonam fidem (quæ in huiusmodi contractibus obseruari solet) satisfieri prouidebit.

Si vnus ex fratribus de pecunia communi emit, suo nomine, sibi non alteri fratri dominium acquiritur. h. d. Baldus, & Salic.

Ijdem AA. Valentinæ. [4] †

LEX VIII.

QVi [5] † aliena pecunia comparat, non ei, cuius nummi fuerunt, sed sibi * tā actionem empti, quam dominium, si ei [6] † fuerit tradita possessio, quærit. [f] Cum itaque de rebus [g] communibus fratrem patruelem tuum quędam comparasse contendas, de tua pecunia hunc conueniendo [h] facies consultius. [i] Nam in rem de rebus ab eo comparatis, tibi contra eum petitio non competit. [k]

1 † al. mandaueras.

2 † Hanc.

3 † Videlicet.

4 † al. Valētianæ.

5 † Et. Comparatiuus propositiuo q̄que ponitur.

* Fallit id in pecunia militum l. 7 superuē. Minoris, l. 3. §. de arb. tut. Vxoris feudotali, l. 54. ff. de iu. do. Gothof.

6 † Tancū.

triusque iudi. l. si patruus, secundum H. quod non placet, imo ad communicandum agitur, ut ibi.

NIhil prohibet. CASVS. Si procurator meus fundum nomine meo comparauit, si tamen ipse venditor gestuit in animo vt mihi quæreretur, mihi acquisitum est dñium & hoc in prima. An aūt inter absentes, vel p epistolam, uel nuncium q̄hi possit venditio, qrit? Rñ. q sic, & hoc in secūda.

l *Nihil prohibet altero* i. procuratore, qui scienti & ignoranti dño q̄rit, vt ff. de acq. rer. do. l. si procurator sine ergo ambo hoc gestiit, siue vēditor tm, mihi acqrit, ut hic, & ff. de do. l. qui mihi. idē si solus procurator hoc gestiat, vt ff. de acq. pos. l. e. §. hæc q de seruis. secus in negotiorū gestore, q nō acqrit, ut ff. de neg. ge. l. si ego.

m *In alium*. cuius nomine empta est.

n *Vtriusq.* scilicet et eius qui pretium numerauit, quam uendentis.

o *Constituto*. ut ff. de contrah. empt. l. 1. §. fin. & sup. de cōtrah. emp. l. 1. & inst. de ob. l. ex consensu.

In contrahendo intra absentes requiritur nūcius, Vel epistola, h. d. Bal. Vel sic: Dominium transfertur in eum, cui per venditorem res traditur: licet alius pecuniam numerarit & venditio inter absentes requirit nuncium vel epistolam, hoc dicit. Sal.

Ijdem AA. Ruphinæ, al. Rufino. [7] †

LEX IX.

NIhil prohibet, altero [l] pecuniam numerante, in alium [m] vel vtriusque [n] contrahentis consensu, vel certè venditore tantummodo volente, dominium transferri, eo etiam manifestè constituto,[o] vt inter absentes per mediā personam, veluti per nuncium, vel per epistolam, talis cōtractus perfici possit.*

7 † al. Rufiano.

De rebus alienis non alienādis, & de phibita rerū alienatione, vel hypotheca.

TITVLVS. LI.

Emptori rei alienę tenetur restituere domino, nisi pbet quo iure emit, vel nisi præscripserit: quo casu emptor securus est. sed venditor domino tenetur condictione ad pretiū hoc dicit Bal. Vel sic. Emens rem alienam scienter, vsucapit, & domino restituere tenetur, emens uerò ignoranter vsucapit, ideo post vsucapionem dominus agit solum de pretio contra venditorem. Sa.

Imp. Alexander A. Cautiano. [8] †

LEX I.

SI præsidi prouinciæ probatum fuerit, [p] Iulianum nullo iure [q] munitū, seruos [r]

DE REBVS alienis nō alien. &c. Audisti alteri[o] factā alteri non prodesse: audi mō non obesse.

SI præsidi. CASVS Si alterum meum Titio scienti uendidisti, an eū vendicare possim, quæritur? Rñ. q sic. & hoc in. Si uero ignorans meū esse, emerit & tur q; ep vsucaperit, ace ptiu recupabo: sed nō a. pit qua ac. tu dic. ac. neg. ge. habēdo rati uedōné, q hoc in 2.

p *Si præsidi prouinciæ probatum fuerit*. Nota iudici faciendam fidē, ut & ff. de prob. l. quinquaginta, 1 §. in persona

q *Iure diuij*, uel creditoris, uel officij publici, uel priuati. & hoc pūnitur, nisi q̄rit phet. sic inf. qui milit. nō. pos. l. super seruis. lib. 12. Vel uerbū probationis ad hoc nō refert, sed ad verba sciētē, & nisi probaret scia, & ignorātia psumerent, ut ff. de pb. l. ueri, & ff. de leg. §. non solum.

r *Seruos*. si munitus ut tutor pupilli, exactor publicorum per usucapionem; & in creditore fallit.

* Nudum ministeriū præstat nūcius, fungi turq; epistola est mutuo nūcius. Vnde nolunt nē cium in persona dñi uerba concipere. Procuratorem fūsa d'io nominato. B. ad l. 6. sup. co. Goth.

8 † Cassiano al. Cariciano.

tuos scientibus [a] vendidisse; restituere tibi emptores tertuos iubebit. [b] Quod si ignorauerint, [c] & eorũ facti [d] sunt, pretium [e] eorum Iulianum [*] tibi soluere iubebit.

Venditio mariti sigillantis sigillo vxoris, non officit vxori, quæ non nouit quid sigillaretur, h.d. Bald. Vel sic Uxor, quæ venditioni rei suæ factæ per maritum ignoranter apposuit sigillum suum, si bi non præiudicat.

Imp. Gordian. A. Gręcię. [1] †

LEX II.

Distrahente marito rem tui iuris, si consensum ei non accommodasti, [g] licet sigillo tuo venditionis instrumentum fraude conquisita, [h] signaueris: eiusmodi tamen commentum emptori usucapione non [1] † subsecuta, uel longi temporis pręscriptione minimè munito, nullam præstitisse securitatem potest.

Non potest hæres iure hæreditario vel proprio venire contra factum defuncti, & si uenit & euincit tenetur de euictione ad interesse, hoc dicit Bal. & concor. Sal.

Impp. Diocletian. & Maximia. AA. [1] † Valeriano.

LEX III.

Venditrici succedenti [i] hęreditario iure perfectam rectè [k] venditionem rescindere, ac dominium reuocare non licet. [l]

¶Sed & si hæc ex persona sua uendicet, vel exceptione te doli mali, si hanc viam elegeris, tueri: vel, euicta re, si defensione [m] monstrata vti nolueris, quanti tua interest poteris experiri. [n]

Mater pro debito filii nõ potest res filii dare in solutũ nisi filius ratificet, hoc dicit, Bald. vel sic: Mater pro debito filii non habet potestatem dandi res illius in solutũ creditori, nisi illo consentiente, vel ratum habente, hoc dicit, Salic.

Ijdem AA. Astabili. [4] †

LEX IIII.

Mancipia patris, q fundum à Philippo conduxerat, successione tibi quęsita, domino fundi pro debitis [o] in solutum mater tua dãdo, nihil tibi auferre potuit. [p] Ideoque si tu maior viginti quinque annis effectus, ab ea negotium gestum non fecisti ratum, oblato debito, [q] si nõ hæc locator iure pignoris sibi obligata [r] vendidit, petere poteris.

Filius potest venire contra pactum patris, iure proprio, hoc Bald. & Sal. Vel sic: Si pater vendat rem filii non præiudicat illi, hoc dicit, Sal.

a *Scientibus.* s. emptoribus, esse nõ habere ius vendendi. Azo.
b *Iubebit.* per te vendicanti rem, non ad pretium, cũ tuo nomine non sit factæ ... unde non potes habere ratum ... de preca. ... & de neg. gest. l. pupillus, §. ... ergo ... in subsidium re præscripta vel vsucapta, ... statim ... pere pta... neg. ge. l. si ... tamen dixit ... vsucapionẽ cõ... etiam dari actionẽ negotiorum gestorum, vt not. sup. de rei uend. l. mater. & hoc cum à nullo habet causam is, qui vendidit, vel habet, sed lucratiuã, aliàs quod habet, sed non lucratiuam, cum tantum absit quantum adsit. nõ tenetur ad pretium, et in subsidium, vt ff. si cer. pe. l. si eum seruum.
c *Ignorauerint.* q a se procuratorẽ dicebat.
d *Facti.* scilicet vsucapione.
e *Pretium.* in subsidium age per actionem negotiorum gestorum, vt ff. de neg. gest. l. vlt.
f *Iubebit.* per actionem, negotiorũ gestorum, habendo ratum in subsidium: vt hi, & sup. de rei vend. l. mater. & inf. si vẽdi. pig. aga. l. seruos, & ff. deposit. l. sed & si nõ sit his. & de neg. ge. l. si. & inf. si. l. l. r.

Distrahente. CASVS. Si fundũ vxoris tua ea nõ consentiente uendidisti: & fingens instrumentum venditionis esse instrumentum locationis, vel epistolam, vxorem tuã induxisti, ut illa sigillum suum apponeret nõ præiudicabit mulieri, quo minus emptor teneatur, nisi sit secuta præscriptio, vel usucapio, si res erat mobili.
g *Non accomodasti.* licet tũ maior eras.
h *Conquisita.* quia dicebat uir se locasse, ut sup. plus ua. q agi. l. h. vel quia dicebat esse epistolam, & ad ho. sup. de gaba. l. cum precib. & sume à contrario, ergo si sciuit apponendo sigillum, uidetur habere ratum, quod est not. ut sup. de episco. & cler. l. si qua per calumniam, & ff. rem ra. habe. l. de sacndatio. Sed arg. contra. ff. de pig. act. l. Caius. sed hic ignorabat, ibi sciebat ius suum vbique durare.

Venditrici. CASVS. Si mulier rem tuam uendidit, & ei successisti, rata est uenditio: nec reuocare poteris, & uendicanti tibi obijciet emptor de dolo. & si hac exceptione uti nolueris, & euincas rem, aget aduersus te ex empto ad hoc quod sua interest, uel ex stipulatione ad duplum nomine euictionis.
i *Venditrici succedenti.* id est hæredi uenditricis, qui successit iure hæreditario.
k *Rectè.* dupliciter potest intelligi hæc lex, nam uenditrix non domina successit domino rei, & sic ex suã persona scilicet nouo domino vult uendicare, uel uersus e contra, dominus rei succedit uenditrici, non dominæ, & sic secundum utrumq; modum non domina uendidit & secundum casus ff. de euic. l. Seia. sed primus est in l. uendicantem & construe diuersis modis.
l *Non licet.* ea ratione, quia res non fuerat defuncti, secundum quosdam.
m *Defensione.* id est prædicta exceptione doli.
n *Experiri.* actione ex empto põt etiam agere ex stipulatu ad duplum, vt & ff. de euict. l. uendicantem & l. seq. & l. Seia. & inf. de libe. cau. l. si ab eo. & de euic. l. siue possessio, & supra de rei vend. l. cum à matre, & de restit. milit. leg. quę a patre & aliud in hærede fideiussoris, qui suo iure vendicat, infra de euic. l. finali, non autem ipse fideiussor, ut in eodem titu. l. exceptione. sed si omisit exceptionem sua culpa, est cõdemnandus, nihil ergo debet consequi, ut ff. de euic. l. si rem, §. si duplæ, & de reg. iur. l. quod quis, ex sua culpa. non potest sibi uenditor imputare, cũ ex ea lucrum senserit, id est rem, ut ff. de iure dotium, l. cum in fundo, §. quod si mulier. Sed si omnisit exceptionem, & sic scienter reddidit ergo non debet repetere, ut ff. de condi. indeb. l. r. quę est cõtra. Sol. hic habet emptor actionem ex empto, & exceptionem, unde restituendo rẽ, solum exceptioni renunciare uidetur, remanet ergo sibi actio maximè cũ sciat ius suũ vbiq; durare, ut ff. quibus modis pig. uel hypo. sol. l. sicut, §. non uidetur, sed in l. contra, solam exceptionem facti uel iuris habet, quam cum soluendo perdit, nil remanet. Item & si opposuit, & non admissa exceptio, adhuc agit, ut ff. de euic. l. sed & si exceptio. nec potest uenditor dicere pro se factam emptori iniuriam, ut ff. de leg. i. l. si seruus plurium, §. final.

Mancipia. CASVS. Pater tuus conduxit fundum Titio, & in illum fundum agriculturæ causa mancipia duxit, decessit te instituto hærede, mater pro mercede dedit mancipia in solutum, an tibi præiudicet, quæritur? Dicitur quod non, sed si maior annis factum matris ratum nõ habuisti, oblata mercede, si Titius mancipia non distraxit iure creditoris, recuperare poteris.
o *Pro debitis.* mercedibus.
p *Auferre potuit.* ut & supra de rei uend. l. mater.
q *Debito.* quod habet locum, etiam si esses minor, ut infra de prædi. mi. l. ucere.
r *Obligata.* à patre tuo. & ad hoc supra, si aduer. uendit. pignora.

[*] pretium a uenditore condicit, sed ut quod habet lucratiuam, Ba. l. 9. supra d. neg. g. & infra. Vlt. prac. 31. c. ...
1 † Gratia. al. Græcia [ta].
2 † alias & CC.
3 † Affonio ne, Resp. hanc culpã al. Aphobio.

S *I fundum.*] CASVS. Pater meus mihi emancipato fundum donauit, vel vendidit, postea eundem fundum me inuito alij uendidit, & tradidit: nunquid potero vendicare? Certè sic, si patri non successi, emptor non praescripsit.

a *Si fundum.*] quem post emãcipationem quæsisti. Vel dic aduentitium: & secundum hoc dic secus, si ante, &c. Accur.

b *Post emancipatioñ.* secus si ante: quia tuc pater esset dominus, & sic posset alienare, vt infra, de bo quæ lib. l. fin. §. vbi autem, & §. ipsum autem. Vel dic idem si ante, vt infra de bo. mater. l. 1.

c *Consentiente.*] aliter si te volente: vt supr. si adu. do. l. 2.

d *Successisti.*] Aliter si successisti, vt supra eo. l. venditrici.

e *Munitus.*] tunc enim confirmaretur alienatio, vt sup. eo. l. 1. Et sic no. casus, in quibus res aliena potest alienari. Accur.

Ijdem AA. Aethro.

LEX V.

SI fundum [a] tuum pater post emancipatiõe, [b] te non consentiente [c] venundedit: neque ei successisti, [d] neque possidens longi temporis præscriptione munitus [e] est: tibi agenti, eum rector prouinciæ reddi efficiet.

Hanc legem declara per id, quod dixi sup. eo. l. 1. Bal. vel sic. Vendens rẽ alienã, nõ præiudicas domino. h. d. Sal.

Ijdem AA. Rufo. †

† Rufino.

LEX VI.

N *Emo.*] CASVS. Si rem meam tibi non obligatã, vel non habẽs ius distrahendi, pute rõne officij, distraxisti; mihi non præiudicasti.

NEmo [f] res ad te pertinentes, non obligatas sibi, [g] nec ex officio [h] vendendi potestatem habens, distrahendo quicquam tibi nocere potuit.

Prohibita alienatione simpliciter, videtur prohibitus oĩs actus, per quẽ alteri quæritur ius in re. h. d. Bal. uel sic. Si res prohibetur dominij trãslatio, sed pignoris obligatio, & vsusfructus, aliarumque seruitutum constitutio. Sal.

f *Nemo.*] priuatus. secus in fisco, uel Imperator. vt inf. tit. 1. l. 2. de quadrien. præsc. l. fi. secus, in flumine, vt ff. de ac. re. do. l. ergo. §. alluuio.

g *Sibi.*] quia tun potest vendere pacto, vel ex lege, vt infr. de iu. do. impe. l. fi. Accur.

h *Ex officio.*] publico, vel priuato: vt tutor curator, executor, exactor tributorum principis, vel procurator fisci. vt ff. de fur. l. interdum 2. §. qui tutelam, & inst. de offi. iud. §. fin. & ff. de euict. l. si pignora. & ff. de censi. l. forma. §. illam, & l. cum possessor. §. pro pecunia. & idem in procuratore, si habet liberum, vel speciale mandatum: vt ff. de procur. l. procurator cui, secus in vero: vt inst. quibus alien. licet. in prin.

i *Potuit.*] vt & suo. eo. l. 1. & ff. de acq. re. dom. l. traditio. sed fallit in casibus superioribus legi ius vocatis.

S *Ancimus.*] CASVS. Quæ verbo alienationis contineantur, intendit dicere hæc lex, siue lex, siue testator, siue pacta contrahentium prohibeant, alienationem fieri. Dicit ergo, quod prohibitus alienare, dominium transferre non potest rei, quæ alienari prohibetur, nec obligare, nec in emphyteusim dare, nec in ea vsumfructum constituere, nisi in casib. in quib. testamentum, vel lex, vel contrahentium pactio alienationem fieri permisit.

k *Sancimus.*] hæc lex tractat de ultima parte rubricæ, i. de prohibita &c. & enumerantur hac lege, quæ contineantur appellatione alienationis, siue lex, siue testator, siue pactio prohibuerit: tamen non autem procedit, vt quæratur, an transferatur dominium, si fiat contra prohibitionem, tunc enim dicas, si lex prohibeat, non: vt sup. de leg. & const. l. non dubium. Item si a testatore, cum & eius voluntas sit lex: vt in Auth. de nupt. §. disponat, col. 4. nisi sit nudum præceptum: vt ff. de lega. 1. l. filiusfamilias, & diui. si vero pactio contrahentium prohibeat, nihilominus transit. Vt enim pactum sine traditione non transfert, ita & non retransfert. vel translationem non impedit, vt sup. pac. l. traditionibus, quod sic in vltimis voluntatibus: vt de facto factum alienatione cedeat dominium in eum, nemine testator uolunte sine aliqua traditione: vt & ff. de le. 3. l. pater. §. quidam, nam & transit sine traditione: vt ff. de furt. l. si Titio. Alij dicunt idẽ in probatione, quæ fit pacto, vt dñium

Dñiũ, an trãsferat, si res contra prohibitionẽ alienetur.

non transeat ar. huius legis, quæ hæc parificat, sed certe nõ in hoc parificat, sed in eo ꝙ contineantur appellatione alienationis: vt si fiat contra, agatur, vel rei vendicatione, qñ lex, vel qñ defunctus prohibuit, vel condictione ob cãm, qñ pactio, vt sup. de codi. ob. cau. l. ea lege. Item pro eis, ↄ. si manc. ita fuc. alie. l. ea. sed speciale in libertate: quia postea non posset reuocari, vt ff. de mi. l. si ex cã. §. aduersus. Vel ideo spãle, quia propter maleficia sunt hmõi ꝓhibitiones, õ expedit puniri: vt inf. de pœnis, l. si operis. Vel ea est ratio, quia prohibita alienatione, vr cogitatũ de facto, sed prohibita manumissione, vr cogitatum de effectu beneficij: vt ff. de serui. export. l. si vẽditor. Alij aiũt, ut non sit contra d. l. ea lege. sup. de cond. ob cau. da. dicũt. ctt ad hæc Aut fuit cogitatũ de l. ext. de facto, vt tunc transfe sti c. nã cõtratus dñium, sed aga cupiscẽtia tur ad interesse. Aut in gl. fu g de effectu transferen verbo, cum di dñium: vt tunc nõ nisi mala. transferatur dñium. Sed alij distinguunt vtrum in tradendo, & contrahendo, vel verũ in tradendo tñ opponatur ꝓhibitio vt tunc non transferatur dñium: an in contrahendo tantum, vt tunc transferatur. Et inducũt pro se, quod est ff. de actio. emp. l. si tibi, & de ser. vrb. præd. l. si binarũ, sed certè ibi loquitur de quodã pacto imponendæ seruitutis, quod ante traditionem imponi non pot, cum sua res nemini seruiat ff. si vsuf. pet. l. uti frui. Sed illud magis vr obstare, ꝙ est in Auth. de alie. & emph. §. sanctissimas, col. 9. sed certè ibi non solum pactum impedit alienationem, sed generalis prohibitio legis, quæ pactum coadiuuat. sicut & in alio casu, vt in Auth. vt liceat ma. & auiæ, in prin. col. 8. vbi ergo pactum non coadiuuatur, speciali lege transit dominium: vt dictum est.

* Bene facit.

Imp. Iusti. A. Ioanni PP.

LEX VII.

SAncimus, [*] [k] siue lex [l] alienationẽ inhibuerat, siue testator hoc fecerit, [m] siue pactio contrahentiũ hoc admiserit: [n] nõ solũ dominij alienationẽ, [o] vel mãcipiorũ manumissionẽ esse prohibẽdã, [p] sed ẽt vsusfructus dationẽ, vel hypothecam, [q] vel pignoris nexũ penitus prohiberi.

l *Si lex.*] vt lex Iulia fundi dotalis. vt Inst. quib. alien. li. in prin. Item super rebus minorum, vt ff. de reb. eo. qui. l. 1. Item ecclesiasticarum, vt sup. de sacros. ec. l. iubemus. 2.

m *Fecerit.*] vt vetando quid alienari ext. familiam, vt ff. de leg. 2. l. cum pater. §. libertis, & inf. de adm. tu. l. tutelam. & inf. qui non pos. ad li. per. l. 2. & de test. ma. l. contra voluntatem, & de fideicom. l. voluntas.

n *Admiserit.*] quia hoc pacto vendidi, ne alienares, sicut fuit sup. de cond. ob cau. l. ea lege. & ↄ. de pac. inter emp. & ven. l. si. ff. de uer. sig. l. si ita quis promiserit. §. l. ea lege. sed in hoc contra. ff. de pac. l. nemo, sed hic non dicit de effectu pacti, an valeat, vel nõ: sed pacto apposito, quæ comprehendantur, an aũt valeat, hẽs inf. de pac. inter emp. & vẽ. l. fi.

o *Dominij alienationem.*] quod sit quocunque modo transferatur dominium, vt inf. de fun. do. l. 2.

p *Prohibendam.*] à lege, cum lex, a testatore, cum testator, à pacto, cum pactio prohibuerit. Accur.

q *Vel hypothecam.*] hæ non sunt veræ alienationes, cum vsusfructus sit in re aliena, vt inst. de vsufru. in princ. & pignus in bonis debitoris manet, vt supra de pign. act. l. pignus. & per contractum emphyteuticum non dicitur fieri alienatio, vt infra de iure emph. l. 2. sed ex interpretatione loquitur hæc lex: vt in Auth. de non alie. §. alienationis, & §. quia vero Leonis. 2. col. 2. Nam verè non est alienatio, vt d. l. & ff. de verb. significa. l. alienationis, & ↄ. de fundo do. l. 1. & 2. Item ad pignus est arg. contra. ff. de pig. l. in quorum. Solue, vt ibi. Vel dic, quod appellatione alienationis continetur pignus, ut hic; sed appellatione uẽditionis non, vt ibi P.

ADDI.

ADDITIO. Bar. ibi dicit, aut res prohibetur vendi, vel alienari, tunc non potest obligari, hic. Ratio est, quia per obligationem peruenitur ad venditionem pignoris, vt l. 1. & 3. ff. de distra. pig. sicut ergo prohibetur venditio, ita & eius preambulum: vt l. oratio. ff. de spon. Quandoque prohibetur persona emere res, non aūt prohibet res uendi, tunc ille nō impeditur pignori accipere casus est in d. l. iu quorum in gl. alle. Ratio: quia licet accipiat pignori, per hoc nō concurrit, vt ipse accipiat sibi in solutum, vel in emptionem, sed q alij vendat pro suo debito, quod non est prohibitum. hoc tamen limita singulariter, vt per Bar. hic. a *Authoritas*.] quæ permittit, rem dotalem, si mulieri expedit, alienari, vt ff. de iure do. l. fi. Item rem ecclesiasticam: vt su. de sacros. eccl. auth. hoc ius. Item rem militis, q̄ quem fit translatio dominij directi vtilis vel alienius i. re notis, vt infra de præd. mi. l. obæs.

b *Interdixerit*.] s. generaliter.

c *Permiserit*.] s. specialiter in aliqua persona, vel causa.

† Al. contractum.

* Sed nec in feudum dare. Vide Cuiac. 2. feudo. titu. 4.

* Ista lex circa prin. reputatur sing. secundum Bart. ad hoc, q alienatione prohibita, videt phibitus ōis actus, q̄ quem fit translatio dominij directi vtilis vel alienius i. re.

¶ Similique modo & seruitutes minimè imponi, nec emphyteuseos contractus: * † nisi in ijs tantum modo casibus, in quibus constitutionum authoritas, [a] vel testatoris voluntas, vel pactionum tenor, qui alienationem interdixit, [b] aliquid tale fieri permiserit. [c]

De communi rerum alienatione.

TITVLVS LII.

Qui vendidit rem cōmunem non præiudicat cōsorti, nisi secuta vsucapione, vel præscriptione, quo tamen casu in subsidiū tenetur ad partem pretij. h. d. Bald. vel sic. Vendens rem communem non præiudicat socio, quin partem suam possit vendicare, nisi res sit vsu capta, vel præscripta & tunc contra socium potest agere ad pretium hoc dicit Sal.

DE COMMVNIUM rerum alienatione.

† Gordianus.

S *I nulla*.] CASVS. Si duo cohæredes rem habeāt cōmunē, & vnus insolidum eā vēdat cohærede ignorante: an partem suā vendicare possit? Distinguitur, aut emptor præscripsit, aut non. si sic, non potest & hoc in prima, & hæc sunt vera non solum in emptore, & cohærede, sed in hærede emptoris, & hærede cohæredis.

d. *Possessionis*.] & rerum mobilium, quæ in ea erant, propter quæ mentionem facit de vsucapione. Vel quod dicit de possessione, & ad mobilem rem, & ad immobilem potest referri. Accursius.

e *Patrui tui*.] Patrue his successit, qui patruus successerat cu quibusdā alijs cuidā alij. cū quibus cohæredib. patrui nō erat hæc res cōis huic.

f *In rem actio*.] quę quidē longo tēpore tollitur, vt j. in qui. caus. cess. lon. tempo. præsc. l. hęreditatem. Sed contra in. e. ti. l. vnus, sed ibi solui.

Imp. Antoninus. † A. Apollodoro.

LEX PRIMA.

SI nulla vsucapione prærogatiua, vel diuturni silentij præscriptio emptorem possessionis [d] quam à cohæredibus patrui tui [e] distractam suggeris, proportione tua muniat: in rem actio [f] incolumis perseuerat. at si receptum ius [g] securitatem emptori præstiterit, arbitrium est [h] tibi liberum conuenendi eos, qui proportione tua satis illicitam venditionem celebrauerunt.

Ratione communionis pōt fiscus totā rem efficaciter vēdere: secus in priuato, etiam si pretium in fisci vtilitatem conuertat. h. d. Bal. vel sic: Si fiscus rem communem vendat, præiudicat socio, non si priuatus vēdet, licet emptor de voluntate venditoris fisco pretium soluat. h. d. Sal.

g *Ius*.] i. vsucapio, vel præscriptio.

h *Arbitrium*.] supple, vel non conueniendo. & dic ad hæc negotiorum gstorum in subsidium, vt sup. tit. 1. l. 1. & hoc si pro parte potuit expediri: alias fam. erc. vt sup. de neg. gest. l. si ab vno. & dixi sup. fam. erc. l. in familiæ.

Idem A. Terentiano. †

LEX II.

MVltum interest, vtrū cohæredes tui [i] possessionem communem distraxerunt: an vero fiscus, cum partis dominus esset, soliditatem iuxta proprium priuilegium [k] vendidit. Etenim si à fisco facta sit venditio, sidem eius infringi, minimè rationis est. Si vero cohæredes soliditatē vendiderunt, licet emptor ab his delegatus partem pretij fisco soluerit, [l] alteramq; in cautionē deduxerit: tamen portioni tuæ ea venditio nō potest obsistere.

Quando aliqua communia sunt pluribus uel singulis vnusquisque per se habet partis suæ alienandę liberam facultatem. h. d. Bald. vel sic. Pars rei communis potest vēdi etiam extraneo, ante intentatum iudicium communi diuidundo. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximi. AA. † Eusebio.

LEX III.

FAlso tibi persuasum est, [m] communis prædij portionem pro indiuiso antequam cōi diuidundo [n] iudicium dictetur, tamen socio, non etiā extraneo posse distrahi.

Alienatio pro parte nō valet. h. d. Bal. vel sic: Miles partem rei suæ alienatæ potest vendicare: sed non socij partem, etiam si pro illa offerat pretium. h. d. Sal.

Idem AA. † Vlpiano militi.

LEX IIII.

in familiæ erciscundæ, etiam post motam controuersiam: quia

M *Vltum*.] CASVS. Inter duos casus ponit hęc lex differentiam: cū quis habet rem communem cum aliquo, aut cum priuato, aut cum fisco. Primo casu, si priuatus rem cōmunem vendat, priuato non præiudicat quo minus, eam rem vendicet. Secundo casu, si fiscus uendat: rata manet venditio propter priuilegium fisci. vnde in primo casu, licet emptor à priuato delegetur, vt fisco partem soluat, vendicat.

i *Tui*.] priuati.

k *Proprium priuilegiū*.] qd est, vt occasione modicæ partis totū possit vendere: vel quia melius uendit suam partem, vel quia indiuidua est, vt infra de vend. re. fi. l. 1. lib. 10. Si autē nullam habet ibi partem, aut suam credit, tunc habet locum infra de quadr. præsc. l. fin. Si sciat alienam, nō puto, quod præiudicet domino, nam si ideo præiudicat, quia par dominium habet, ergo si no partem non habet, dicet, non præiudicat.

l *Soluerit*.] & ita videbatur conueniens, vēditionem non posse infringi, quia pretiū fiscus habet, ut supra sed tamen secus est, vi ff. de vsur. l. cum quidam. §. si debitores, & ff. de iure fisc. l. si fiscus.

† Herennio.

Fiscus alienam rē vendēdo, & quā præiudicat domino.

† Alias, & CC.

F *Also*.] CASVS. Si habebam rem communem cum Titio: an alij, quam Titio partem meam pro indiuiso antequam diuidatur, possim uendere, quæritur? Resp. quidam, q non, sed male persuaserunt.

m *Persuasum est*.] v. supra de contrahen. emp. l. dudū, & j. de iure do. l. ante diuisionem. Accur.

n *Antequam communi diuidundo*.] post acceptum namque iudicium, socijs non consentientibus alienare prohibetur, vt supra. commu. diu. l. 1. sed

† Alias, & CC.

quia simile est petitioni hæreditatis: ut ff. de pet. hær. l. diuus. & l. sed & si lege. §. si ante litem.

Portionem.] CASVS. Si habebam rem communem cum milite, partem suam alienare non potuit.

a Tuam.] idest tui.

b Eius.] s. fratris non militis.

c Pretio.] quia tu contentus esse debes.

d Grauitati conuenit.] vt & j. communia vtriusque iud. l. si fratres. & arg. j. de resc. vend. l. iterat.

Si maior.] CASVS. Si prædium mihi, & tibi commune Titio credenti tuum proprium vendidisti: parte mea euicta, licet de euictione nihil conuenerit, emptori ad interesse tenebe- ris.

e Nesciens.] quia si sciuit, non tenetur aliqua actione, ut infra de euict. l. si fundum. nisi stipulatione prospexerit, ut j. cō. & vtriusque iudi. l. si fratres, & ff. de doli exc. l. apud Celsum. §. item Labeo scribit. Alij dñt et scientem agere, saltem ad pretium, per l. ff. de acq. empt. l. ex empto. §. quia autem, quod nō placet, & in alio casu ibi loquitur.

f Conuenerit.] agitur ergo de euictione, licet non conuenerit, vt j. de eui. l. non dubitatur, & ff. de euic. l. 2. & facit j. de contrah. emp. l. nidcirco.

g Emptori.] s. contentus actione ex empt. pro euic. Accur.

REM ALIENAM, &c.

* Sed tamen tutor tem dotem vectigal à fisco non debet, ut infra ne tutor vel cur. vec. cō. l. 1.

Non est.] CASVS. Tutor, vel curator finita tutela, vel cura a pupillo conuentus, & condemnatus ex mala administratione tutelæ in 100. an res suas distrahere possit, quæritur, Respond. q sic: sed cum sua cā. s. pignoris. Tacite. n. sunt pupillo obligatæ: & obligare potest tam fisco, quam priuato, cum sua tamen causa.

Portionē quidem tuam [a] militantis, frater tuus alienare non potuit. Eius [b] aūt partē pretio [c] soluto tibi restitui postulare, nec militari grauitati conuenit. [d]

Vbi res pro parte euincitur, pro parte debetur euictio. h. d. Bald. Vel sic: Euicta etiam rei parte, emptor, qui ignoranter emit, agit ad interesse: licet sibi non prospexit de euictione, h. d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Olympiano.

LEX V.

SI maior annis vigintiquinque veluti propria nesciē ti [e] communia cum fratribus tuis prædia distraxisti: licet nullum instrumētum intercesserit, nec quicquam specialiter conuenerit: [f] alienæ portionis euictione secuta, quanti interest, emptori [g] solues.

Rem alienam gerentibus, non interdici rerum suarum alienationem.

TITVLVS LIII.

Ratione officii male gesti nō interdicitur venditio: sed cū sua causa res transfertur. h. d. Bal. Vel sic: Tutores vel curatores, administratione durante, non prohibentur res suas alienare, nec ea finita: licet sint ex ea causa iam condemnati. h. d. Sal.

LEX VNICA.

NOn est interdictum tutoribus, vel curatoribus, [h] etsi ex eo titulo iudicati debitores sunt constituti, cum sua causa [i] res suas alienare. Potuit ergo * curator tuus fundum suum cum suo onere [k] obligare fisco, sic, nam & priuato potuisset. [l]

De pactis inter emptorem, & venditorem compositis.

TITVLVS LIIII.

Propter moram ex pacto, emptor arrhas perdit, & rem traditā restituere tenetur. h. d. Bald. Vel sic: Pactū, vt emptor perdat arrhas, & rem restituat, si intra tēpus conuentum non soluat pretium, est seruandum. h. d. Sal.

Imp. Anton. A. † Diotimæ.

LEX PRIMA.

SI ea lege prædium vendidisti, vt nisi intra certum tempus pretium fuisset exsolutum, emptrix arrhas perderet, & & dominium ad te pertineret: [n] fides contractus seruanda est. [o]

Valet pactū de re retrouēdenda, & ex mora veniūt fructus. h. d. Bal. Vel sic; Pactū, vt emptor rem restituat, si intra certū tempus pretium ei offeratur, est validū: & ex eo datur actio pretium offerēti, & consignanti: & habetur ratio fructuum perceptorum post oblationem h. d. Sal.

Imp. Alexan. A. Charisio.

LEX II.

SI fundum parentes tui ea lege [p] vendiderunt, vt siue ipsi, siue hæredes [q] eorum emptori pretium quandocunque, † vel intra certa tempora obtulissent, restitueretur, [r] teque parato [s] ...

sco contrahat, tenetur. l. Cor. de falsis si adhuc viuit ille, cuius tutela est administrata, vel cura: non alias: vt ff. de fal. l. 1. §. tutores. Sed si cum priuato, tenetur crimine stellionatus, quod subsidiarium est. ut ff. de cri. stell. l. 3. §. fin. & ff. de pign. actio. l. tutor, §. fin. & concor. ff. de actio. empt. l. si hæres. & ibi. de ijs, qui in prio. cre. lo. su. l. si potiores. Accur.

* No. arg. a vēditione præmissa ad pignoris cōstitutionē. Econtrario non valet, conditio enim pignerat. vendi nō potest, dño nō de nunciāte. l. ult. C. de iu. emph. pignorati tamē pōt, l. 16. in fin. ff. de pig. Vi. Cuiac. §. stu. imp.

DE PACTIS inter empt. & vend. &c.

Quia in venditioni bus varia apponuntur pacta ideo de his dicit vel ponit.

Si ea.] CASVS. Vendidisti mihi prædium ea lege, ut si statuto tempore pretium non soluerem, arrhas, quas dedi, amitterem, & rem tibi restituerem: an valeat talis pactio, quæritur? Respond. quod sic.

m Arrhas perderet.] in hoc facit ff. de lege comm. l. de lege, & potes hic discere distinctionem pactorum, quam not. supra de pac. l. in bonæ fidei.

† Dotonæ.

n Pertineret.] idest, restitueretur ut i. similis ex positio ponitur, infra de donat. ante nupt. l. si cum ante nuptias, & infra de iure dot. l. etiā si non. & est ad hoc supra de transactio. l. si super. Et sic patet, quod non est pactum legis commissoriæ, vbi ipso iure redit dominium: sed hic per hæc verba, res fit inempta: vt & infra. l. commissoriæ.

o Seruanda est.] per actionem ex vendito informatam, vel præscriptis verbis, & infra l. proxima, & eundem casum habes infra l. tertia. Item facit, supra de condictio. ob causam, l. secunda, & ff. de leg. l. fin.

† quādoq;

Si fundum.] CASVS. Pater tuus vendidit Titio fundum hoc pacto: ut quandocunque pretium sibi refunderet, vel hæres, vel intra certa tempora, restitueret ei fundum: offerente te, qui es hæres patris pecuniam, si Titius, uel hæres eius fundum non restituat, agere potes præscriptis verbis, ut fides seruetur.

h Vel curatoribus.] & multo minus procuratoribus, qui priuatum habent officium.

i Causa.] s. pignoris. Sunt. n. tacite obligata pupillo, & adulto, ut inf. de adm. tu. l. pro officio, & quod dicit de alienatione, idem est de obligatione: vt subijcit.

K Onere.] ut & ff. de iure fisc. l. res. §. 1. & j. de distra. pig. l. si antequam debitor. & ff. de contrah. emp. l. alienatio.

l Potuisset.] ut & ff. qui po. in pig. ha. l. si pignus, si tamen deposito officio tutor, ante quam rationem reddat, cum fi-

Tutori periculosum est contrahere officio depositionē reddiderit.

p Ea lege.] idest pacto. Et not. quod nec hic est pactum l. commissoriæ.

q Siue hæredes.] hoc non fuit necesse dici. ut ff. de proba. l. si pactum.

r Restitueretur.] s. fundus.

s Teque parato.] s. venditore, vel hærede venditoris.

satisfacere conditioni dictæ, hæres emptoris non paret: vt cōtractus fides seruetur, actio præscriptis verbis, vel ex vendito [a] tibi dabitur, [b] habita ratione eorum, quæ post oblatā [c] ex pacto quantitatem, ex eo fundo ad aduersarium peruenerunt. [d]

Valet pactum, vt res ad vēditorē reuertatur, sic residuum non soluatur. h.d. Bal. vel sic; Tradens fundum vt pretio intra certum tempus non soluto, ad se reuertatur, ex vendito habet actionem, non rei vindicationem. Sal.

Idem A. Pelici militi.

LEX III.

QVi ea lege [e] prædium vendidit, vt nisi reliquū pretium intra certum tempus restitutum esset, ad se reuerteretur: si non precariam possessionem tradidit, [f] rei vindicationem [g] non habet, sed actionem ex vendito.*

Qui elegit viam contractus, non potest reassumere viam pœnitentiæ, & distractus. h.d. Bal. vel sic; Pacto legis commissoriæ non potest vti, [1] qui pretium, vel eius vsuras maluit sequi. Sal.

Idem A. Iuliano.

LEX IIII.

COmmissoriæ venditionis legem exercere nō potest, qui post præstitutum pretij soluendi diem, nō vindicationem [h] rei eligere, sed vsurarum [i] pretij petitionem sequi maluit.

Usuræ ex pacto veniūt ex pacto. Vsuræ ex mora, veniūt ex mora, h.d. Bal. Vel sic: vsuræ deductæ in pactum iuxta contractum incōtinenti appositum, iure actionis debētur: non si pactum sit ex interuallo appositum; quia tunc non ex pacto, sed iudicis officio tātū debentur ex mora. Salic.

Imp. Gordianus. A. Lōgino.

LEX V.

INitio venditionis si pactus es, [k] vt is, cui vendidisti possessionem, pretij tardius [l] exoluit tibi vsuras pēsitaret: non immerito existimas, etiam eas tibi adito præside prouinciæ, ab emptore præstari † debere. Nam si initio contractus non es pactus, si cœperis experiri deberi ex mora duntaxat [m] vsuras: tam ab ipso debitore, quam ab eo, [n] qui in omnē [o] causam empti suam fidē adstrinxit vt iure postulabis.

† Pēsitaret.

Si non seruatur substantiale pactum, rescinditur quicquid est actum. Substantiale est, quod causam cōtractui dat. Bald. vel sic; Si non impleatur id, propter quod fundus exiguo pretio venditus fuit: potest venditor illum petere sibi restitui cum fructibus. Salic.

Imppp. Carus, Carinus, & Numerian. AAA. Rimulo, al. Romulo.

LEX VI.

CVm te [p] fundum tuum certæ rei cōtemplatione [q] inter uos habita, exiguo pretio in alium transtulisse commemores: poterit

a *Ex vendito.*] informata. Accur.

b *Dabitur.*] Sic ergo nota duas actiones dari ex hoc pacto incontinenti apposito, vt & infra, de præscr. ver. l. rebus, & de donatio. l. legem, & de iure dot. l. aula. & ff. de actio. empt. l. si sterilis, §. si tibi, & infra quando dec. opus non est, l. 1. & ff. de præsc. ver. l. si vir. & ff. de contrahē. empt. l. qui fundum. in viti. col. & ff. de pac. l. iuris gentium, §. sed cum nulla.

c *Oblatam.*] & consignatam, & depositā, vt inf. eod. l. si a te. & ff. de le. com. l. si.

d *Peruenerunt.*] ad hoc est ff. de lege cōmi. le. si fundus. in prin. & l. leg.

QVi ea lege.] CASVS. Prædium mihi vendidisti, & partem pretij solui hoc pacto: vt si intra annum residuā partem pretij non offerrem, q prædium ad te reuerteretur: si non solui, vt conueni an rei vendi. habes pro prędio, quęritur? Responsum. quod non, sed actionē personalem ex vendito, quia transtulisti dominiū: nisi precario possessionem vsque ad id tempus mihi tradidisses: quo casu competit tibi in rem actio, quia apud te dominium remansit.

*Vi. Cuia. 15. obs. 29.

e *Ea lege.*] nec hic fuit pactum legis cōmissoriæ.

f *Tradidit.*] sed pur. sin autē precario tradidisset, dominium apud se retinuisset: vt ff. de preca. l. & habet, §. cum quis.

g *Vindicationem.* quia verbis legis commissoriæ non est vsus, s. quod esset res. inempta. tunc enim bene vindicaret: vt inf. l. proxi. & ff de rei vendi. l. si quis hac, & est sic. s. de cond. ob cau. l. ea lege.

1 Videtur de mente Sali & facit pro gl. q res per cōmissum perdit ipso iure, l. commissa. ff. de pub. & secūdū oēs doct. ista gl. est indubitata, maxime qn pactū fit per verba mere directa. & tituli re... fc...

COmmissoria. CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, vt si statuta die pretium non soluerē, q esset inemptū, non solui: sed eo elapso pretium cum vsuris petiuisti: videris recessisse a priuilegio legis cōmissoriæ: vnde prædium vendicare non poteris.

h *Vindicationem.*] potest ergo vendicare: vt hic: & ff de rei vend. l. si quis hac, & de leg. commiss. l. fin. Sed contra. sup. de pac. l. traditionibus & ff. de pac. l. ab emptione. in fine, vbi dicit, nudis pactis non transferri dominium. Sed dic specia le in pacto l. commissoriæ. 1 Item no. non esse licitum variare: vt ff. eo. l. post diē, & l. de lege, in fin. & de mino. l. Aequilius. Item not. q quilibet suo priuilegio potest renunciare, sic sup. de pact. l. pen. Item q qui elegit vnum ex contrarijs, alij renunciasse videtur, vt ff. de inof. testa. l. mater.

i *Vsurarum.*] ex pacto incontinenti apposito debiturum, ve ex mora: vt inf. l. prox. & facit. ff. de dona. cau. mor. l. si mortis 2. & infra, de iu. dō. impe. l. 2.

INitio.] CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, vt statuta die pretio nō soluto, tenerer tibi ad vsuras, si non soluo, usuras soluere cōpellendus sum, & hoc in prima. Si vero in initio contractus hoc non pepigisti: ab eo tempore, quo fuero in mora, venient vsura, & tam a me, quā a fideiussore meo eas petere poteris.

k *Si pactus es.*] incontinenti, etiam citra stipulationem, vt ff. depositi. l. Publia. §. Lucius & s. de pac. l. in bonæ fidei. secus in fœnebri pecunia, in qua non debentur vsuræ sine stipulatione, vt sup. de vsur. l. quamuis. 1.

l *Tardius.*] a die contractus, puta dabis mihi pretium, & vsuras vsque dum illud solueris.

m *Duntaxat.*] s. cum nec fructus perceperit vt ff. de act. empt. l. Iulianus §. ex vendito. nec minor est, cui debetur: ut & s. de ac. empt. l. curabit & s. in quibus causis in integ. rest. non est ne. l. in minorum. Et no. quod hoc casu officio iudicis petuntur vt s. depositi. l. 4. sed superiori iure actionis ex eo contractu, vel præs. ver. vt s. eod. l. 2.

n ... fideiussore.

o *In omnem.*] vt & ff. de vsu. l. si qs colōni, §. 1. & s. man. l. pe st. Et dic idem, si simpliciter fideiussit, ac si in oēm causam, vt plene habes no. ff. loca. l. quarto in prin.

CVm te. CASVS. vēdidi tibi prędiū pro x. q valebat xx. hac lege, ut si per patriā tuā cōtigeret me trāsire, q tu honorifice me reciperes: trāsiui, & non recepisti me, sed te abscōdisti, volo agere ex vendito, ut rem mihi restituas, quia hoc conuenit forte: vel q alias nō essem distracturus, nisi fecisses. q conuenit ideo minori ptio vendidi, an rescindere vendōnē possim; quæritur? Respon. q sic, refuso tibi pretio, q dedisti, quia pretio refuso, nullam videris passus iniuriam.

p *Cū te* pone sic casum. Dabo tibi p c. si dederis mihi equū.

q *Contemplatione.*] dante causam contractui.

Frandi.

a *Fraude.*] i. damno.
b *Quando.*] pro quia.
c *Conueniat.*] immò videtur ad interesse tantum agi: vt sup. de resci. vend. l. ea conditio. quæ est contra. Solut. hic duo conuenit, vt aliquid fieret: quod si non fieret, quod res restitueretur: ibi vnum tantum. Vel verius hic causam dedit cōtractui hæc conuentio, quia alias non erat cōtractutus, ibi s. c.
d *Perficiet.*] id est, proripiet et actionem ex uendito: et argu. ff. de contrahen. emp. l. hæc venditio. §. fin. & l. sed Celsus. §. 3. & l. fundi partem, & supra de contrah. em. pt. l. si non donationis, & infra, de don. l. legem, vel per condictionē ex hac l. non autem per cōditionem ob causam, quæ in contractibus nominatis locum nō habet, vt ff. de condi. ob cau. da. l. fi. Accur.

* Vi. Rol. a Val. i. cōs. 59. nu. 3.
† promissa
† Diuersa.
Cōdictio ob cām ñ habet locū in contractibus noiatis.

S*I à te.*] CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, vt si statuto die, puta intra annum, pretiū mihi redderes, quod esset inemptum, an possis impetrare rescriptum, ut in longius tēpus liceat soluere? Respond. nec concessum tenet. Si vero nolui recipere oblatum a te pretiū, offeres, depones, & consignabis. Viuianus.

† Musco. al. Misco, al. Musico

e *Soluta.*] idest reddita à venditore emptori.
f *Petis.*] tu venditor petebas enim, vt quod tibi licebat vsque ad annum, posses facere, vsque ad bienniū scilicet reddere pecuniam, & recipere rem, & sic est contra supra, de preci. impe. offe. l. quoties. Sol. hic ad actionem petebatur, ibi ad exceptionem. Vel hic magnum, ibi paruū tēpus petebatur. Vel hic noluit princeps indulgere.
g *Contra fraudem.*] emptoris nolentis recipere, quod debet, vt hic, & infra, quando decr. opus non est. l. prima, occurritur dico per oblationem, & consignationem, & depositionem, ut hic, & inf. de iu. emphy. l. 2. in fin.

T*Empore.*] CASVS. Pacta, quæ inter emptorem, & venditorem tempore contractus incontinenti ante, vel post apposita sunt, ut quod fideiussorem mihi dares nomine euictionis, obseruanda sunt: nisi ut recedi possit postea conueniat.
h *Tempore.*] idest incontinenti ante, uel post, supra, de pactis. l. petens, & l. in bonę fidei. & ff. de pactis. l. in emptionibus, & l. iurisgentium, §. quinimo. & supra de rebus alien. non alie. l. fi.
i *Pacto.*] vt supra de pactis. l. pacta, & arg. sup. de usu. l. aduersus, & l. quamuis. Accur.

tibi ea res non esse fraudi,[a] quando nō impleta* promissit† fide, dñij tui iuris in suā causam reuerti conueniat.[c] Et ideo aditus competens iudex, fundum, cuius mentionē facris, restitui tibi cum fructibus suis sine vlla ludificationes sua auctoritate pficiet:[d] præcipuè cum & aduersa† pars receptis nūmis suis, nullā passa videri possit iniuriā.

Dilatio, quę vim cōtractus perimit, non potest concedi per rescriptum in forma communi impetratum. si autem non perimit, sed prorogat sic. h. d. Bal. Vel sic: Pactum, quod res sit inempta, pretio reddito est validū, nec tollitur rescripto. & contra se subtrahentem, sufficit oblatio, & depositio. h. d. Sal.

Impp. Diocletia. & Maxim. AA. Musæo.†

LEX VII.

SI à te comparauit is, cuius meministi, & conuenit, vt si intra certū tps soluta[e] fuerit data quantitas, sit res inempta: remitti hanc cōuentionem rescripto nostro non iure petis.[f] ¶ Sed si subtrahat, vt iure domin[i]j eandē rem etine t: denunciationis, & ol signationis, de positionisq; remedio, contra fraudem[g] potes iuri tuo cōsulere.

Illa conuentio rata habetur, quæ tēpore contractus celebratur, nisi postea resoluatur. h. d. Bald. vel sic: Pacta sunt seruanda, nisi cōtrario pacto tollantur. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Auxanoni.†

† al. Auxononi.

LEX VIII.

TEmpore[h] contractus inter emptorem, & venditorem habitam conuentionem, integrā seruari, si ab ea posteriore pacto[i] non recedatur, certum est.

Valet pactum, quod in loco vendito non possit monumentum cōstrui, vel capella ędificari: quia prope monumentū, & ecclesiam sæpe conuersantur inimici. h. d. Bal. vel sic: Pactum ne in re tradita monumentum extruatur, vel ne iuri humano eximatur, est seruandum. h. d. Sal.

Imp. Iustini. A. Ioanni PP.

LEX IX.

SI quis ita paciscatus in venditionis, vel alienationis[k] contractu, vt nouo domino[l] nullo mō liceat in loco vēdito, vel alio mō sibi concesso monumentum exstruere,† vel alio mō humano iuri eū eximere;[m] sancimus, licet hoc apud veteres* dubitabatur, tale pactum ex nostra lege esse fouendū, & immutilatum permanere.[n] Forsitan. n. multū eius intererat, ne ei vicinus, non solum quem nollet, aggregaretur,[o] sed ēt pro quo spāliter interdictum est. Cū etenim venditor, vel alter† alienator non alia lege ius suum transferre passus est, nisi tali fretus[p] conuentione: qūo ferendum est, aliquam captionem ex varia pati eum interpretatione.

S*I quis.*] CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto ne liceret mihi in eo facere monumentum, an valeat tale pactum, quæritur? Respond. quod licet olim dubitaretur, an valeret, dicit tamen Imperator valere, pōt enim tua interesse, ne sit monumentum, ne occasione monumenti, inimici tui veniant ad domum tuam, quæ iuxta fundum illum est, vnde valebit pactum.
k *Vel alienationis.*] licet alterius, nam & venditio alienatio est.
l *Nouo domino.*] i. emptori.
m *Eximere.*] scilicet dedicando.
n *Permanere.* immo dualus rationib. videtur non valere. Prima, quia non interest per l. ff. de pa. l. nemo. quæ est contra. sed hic ualet pactum, ut possit agere ad interesse, si cōtra fiat, alienatio tamen ualet, ibi. Vel hic in contractu, & sic in re, quę erat tradentis, ibi non. Secunda est, quia hic non fuit stipulatio, vt ff. de religios. l. quod si locus, quę* est contra. Solu. hic nium intel erat locus purus, ibi ligit autem religiosus, vel thorem l. religioni destinatus. 67. ff. de Vel hic corrigit, uel pa. Goth. hic fuit stipulatio. Sed an aget ex hac stipulatione, uel pacto? Quidam quod non, cum pecuniariter non intersit. sic & alias ex inutili stipulatione non agitur, ut ff. de uerborū obligationibus. l. Titia, quod non placet, immo pecuniariter potest interesse propter frequentiam hominum, uel aliquorum inimicorum, qui ad locum illum venirent, & hoc subijcit, forsitan enim &c.

† al. Aux
† Cōstruere.
* Pompo.
† al. aliter.

o *Aggregaretur.*] quod esset, quando pactum fuisset de nō alienando.
p *Fretus.*] tali, casū repetet rem actione ex vendito, reddito pretio, vt supra eodem, l. cum te. non rei vendicatione, ut dixi supra de rebus alienis non alien. l. finali.

SI SERVVS EXPORTANDVS, &c.

Specialia quaedam pacta fiant in venditionibus seruorum: ideo de his dicit.

L*ege venditionis.*] CASVS. Seruum mihi uendidisti hac lege, vt exportaretur intra annum, & nisi exportaretur, quod liceret tibi manumittere, ante tempus eū manumisi, tenet manumissio, sed lapso tēpe nisi exportet, redigēt in seruitutē, & fisco applicabit. Si vero non manumisi nec exportatus est, manus immissio non denegat.

a *Exportata.*] i. exportanda. sic sup. de legi. & consti. l. i.

b *Denunciatione.*] i. conuentione.

c *Antequam fides.* postea non, vt inf. cod. l. ancilla.

d *Vendicantur.*] recidunt ergo in seruitutē, & de ipso iure facto dūio fisci vendicat fiscus, vt & tacitū fideicōmissum, vt infra, ad l. Fal. l. etiam.

e *Eadem lege.*] Nā si fiscus velat, simili pacto uendet, vt in loco prohibito nō moretur. Sed si permisit emptoris, qui emit à fisco, morat in loco prohibito, cui dat manus iniectio primo venditori, an fisco? Dī q fisco alius. n. homo vī, cū toties sit mutatus, vt ff. de sol. l. qui res. §. Arei. Sed Io. & Azo dicūt, q primo vēditoris, & sic si p plures manus ambulauerit, semp prior est potior, sicut & i lege de seruo nō prostit. vendo dī, vt ff. e. l. si Titius. & de pdien. emp. l. si q s sub hac, cū nō eius volunta. e puenerit ad libertatē, sicut nec p dit cōditiōn. turpica. ff. de cond. sar. l. & iō sed cessauit ad tēpus actio. vt d. l. q res. §. arcam, & de ver. ob. l. inter stipulantem. §. sacram.

Seruū exportandū nō seruata lege vēdiderit fiscus, demū sub tali pacto vēdit. nō exportatur, cui dabit manus iniectio.

f *Veniunt*] ad fiscū.

g *Exceperunt.*] vel excepisse intelliguntur, vt inf. eo. l. fi.

h *Ante.*] i. facta fide. quod in locis prohibitis non moretur.

i *Denegatur.*] ipso iure ex pacto redeunte dñio in venditorem, sicut in pacto l. commissoriæ, sm H. Vel demum manu iniecta sm Io. & Azo. vt infra. l. prox. in prin.

Si seruus exportandus veneat.

TITVLVS LV.

Emptor serui exportati potest eum manumittere, antequam veniat contra pactum, non potest: & tamē contraueniens, fisci seruituti subiicitur: quia ad fiscum pertinet delicta punire, vnde omne delictum fiscum habet vltorem. h.d. Bald. vel sic. Seruus venditus exportandus (& sic ne certo loco moretur: aliàs liceat venditori manus iniicere) potest exportatus (& sic non rupta fide conuentionis) manumitti, & tunc manumissus ad locum prohibitū non pōt accedere aliàs in seruitutem deducitur, et à fisco uendicatur ante tamē manumissionē, si sit cōtra factū, hēt dominus manus iniectionem. h.d. Sal.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Petroniæ.

LEX PRIMA.

Lege venditionis exportata[a] mancipia sub denūciatione[b] manus iniiciendę, libertatē ab emptore, vel qui successit in locū eius, antequā fides[c] rūpatur, accipere possunt. ¶ Quæ tñ à fisco post manumissionē vendicātur,[d] & in perpetuā seruitutē eadē lege[e] veniunt,[f] cum in iis conditionib. cōuersantur, quas cōtrahētes exceperūt.[g] ¶ Ante[h] manumissionē vero iniiciendæ manus facultas non denegatur,[i] atq; ideo non petuntur in publicam.

Pœna conuentionali debet quis esse contentus: legalis autem applicabitur fisco & qui consentit, pœnam remittit: nec etiam fiscus petit. h. d. Bald.

Idem AA. Nedieno.†

LEX II.

Si vt manus iniectionē haberes, cauisti tibi, iure tuo vti potes.[k] ¶ Quòd si hoc omisisti,[l] & pœnā stipulatus es: homo qui dē fisco commissus est,[m] tu verò nactus es ex stipulatu actionem. In oib. tamen quęritur, an domini[n] voluntate[o] in locū prohibitum venerit.

Contra pactum ancilla manumitti non potest. h. d. Bal. vel sic. Vbi solum pactum de exportando interuenit, solus fiscus agit h.d. Sal.

Imp. Alexander A. Nonio.†

LEX III.

Ancilla, quæ exportanda P venijt, nec exportata est, sed ab emptore in eadem ciuitate morante, in qua † empta, & manumissa est: aduersus legem venditionis libera fieri nō potuit. & ideo aditus a te[p] procurator meus partibus tuis fungetur.

De triplici motu animæ loquitur nam anima mouetur admiratione, & iste fuit primus secundum huius legis ordinem: Secundo mouetur punitiuè, & iste fuit secundus motus. Tertio mouetur præsumptiuè: & iste est tertius motus. h.d. Bald. Vel sic: Dicenti se venditū a seruis propriis, licet ab emptore manumissus sit, non creditur, nisi per eum sic esse probetur. h.d. Sal.

Idem A. Papiæ.

LEX IIII.

Moueor,[r] quòd te à seruis tuis dominū eorum

S*i vt.*] CASVS. Vendidi tibi seruū, vt exportaret, salua mihi manuum iniectione si non exportaretur, eū non exportasti, manus iniiciam, sed si non reseruaui mihi manus iniectionem, sed sum stipulatus pœnam, si non exportatur, petam pœnam, & seruus confiscatur, & hoc verum est, nisi domini voluntate in loco prædicto moram fecerit.

k *Vti potes.*] si cōtra legem factum sit, vt supra. l. prox. in fi.

l *Omisisti.*] iniectionem manus.

m *Commissus.*] si cō factum sit, ad quē fiscū spectat punire delicta, & succedere delinquētib. vt ff. de iu. fis. l. lucius. Vēditor aūt utrumq; hēre non potest, nisi hoc actū esset, vt hēet pœnam & seruū, ut ff. de tran. l. q fidē, & ff. de exc. do. l. apud Celsū. §. Labeo. & sup. ti. i. l. i. Itē caue, qa dicit stipulatus, nā si tm̄ pactus esset de pęna, licet in cōtinēti, nō valeret, nisi sua interesset, q nō inspicitur, in tertio sua, vel non, qñ stipulō interuenit, ut hic, & ff. eo. l. seruus.

n *An domini.*] quondam, renūciare. n. suo iure potuit. ff. de pac. l. pactū. Vel dic pātis f. nam si sine eius voluntate moretur, nō cōmittitur pœna, ut ff. eo. l. i. & l. si Titius.

o *Voluntate.*] pœnitentia ducti.

† Al. Nedimo.

† Nouio.

A*ncilla* CASVS. Si ancillā tibi vēdidi hoc pacto, ut exportaretur, nec exportata est, & eā manumisisti, nō valet manumissio, & interueniente fisci procuratore, q discernet inter fiscū, & priuatū, an ancilla dēat publicari, vel nō, fisco applicabit.

† Al. deest in qua.

g *Exportanda.*] hoc pacto, vt extra aliquē locū staret, puta extr. Bononiam.

p *A te.*] Venditore, vel qui dicet deferente, vt ff. de iu. fis. l. i. & est procurator Cæsaris iudex in hac cā: cū ipse uenditor tibi nō est pactus manus iniectionem, sed tantū dixit, exportetur, vt sup. l. prox. 2. resp.

M*oueor.* CASVS. Si seruus dñm suū uendidit hoc pacto, ut exportetur, emptor eū de facto manumisit, si postea dñs seruū accusauerit, & pbauerit, capitali pęna seruus plectetur pēdēte uero lite quousque dñs de intētione sua probauerit hēndus erit p liberto.

r *Moueor.*] bene debuit moueri.

a *Aduersus eum.*] scilicet seruum.

b *In exemplum.*] scilicet ordinarij, criminis punietur. hic extraordinem. Vel dic in exemplum, vt scilicet alij terreantur 1 sic, ff. de abigeis, l. 1. in fi. & de pœnis, l. si quis aliquid, §. qui abortionis.

1 Placet, & est sin. glo.

c *Deprehenditur.*] s. libertinitatis. Et sic no. quo statu te inuenero, eo te tenebo, donec contrarium videbo. vt sit, & infra de inge. manu. gen. & ff. de offi. præt. l. Barbatius. Sed in causa libertatis, & seruitutis, & etiam dum agitur, utrum seruus sit in possessione seruitutis necne: habetur pro libero interim, & sic alio statu, quã prius erat: vt ff. de lib. cau. l. ordinata. Et est ratio: quia ibi alias non posset esse in iudicio: hic vero pot. quia liber.

Qui exportandus. CASVS. Si seruum tuum mihi vendidisti, hac lege: ut a ciuitate Bonon. exportetur. an in ciuitate Romana stare possit quæritur? Dicitur, quod non. idẽ si conuenit, ut exportetur de Hispania, seu aliqua alia prouincia quod scilicet in Italia nõ moraretur.

d *Nec in vrbe.*] tum, quia maius: & non debet frui maioribus cui est interdictũ minoribus: ut ff. eo. l. cui pacto, & de inter. dic. & relega. l. relegatorum, §. fin. & ff. de senato. l. qui indignus. Item quia communis est patria: ut ff. ad municip. l. Roma. Accur.

† Serapioni.

e *In Italia.*] hoc ea ratione, quam modo dixi. Et no. quod tribus locis videtur hic prohibitus, s. illo, & sua patria. Item omni maiori loco, ut hic, sic & si erat pomerio interdictum, nec in ciuitate moraretur: ut ff. eod. l. cui pacto, sed minoribus uti potest prohibitus maiorib. excepta sua patria, quæ quantum ad eum est, pro maiori habetur, ut ff. de off. præfec. vrb. l. 1. §. fin quæ tamen quantum ad alios, non est maior: & ideo non uidetur prohibitus: ut d. l. relegatorum, §. constitutum. Vel sic dic, ut ibi.

Pomerio prohibitio vr. prohibit ita ciuitas.

uenijsse affirmas sub ea lege, ne in patria moreris, & ab eo, cui te emptor prior vendiderat, manumissum esse dicis. Quare competens iudex aduersus eum,[a] quem præsentem esse dicis, cognitionem suam præbebit: & si veritas accusationi aderit, excecrabile delictum in exemplum[b] capitali pœna vindicabit.

¶ Sed quoadusque probaueris, quæ intendis, status tuus esse is videtur, qui in te post manumissionem deprehenditur.[c]

Odio sum pactum imputatur extensiue: & patria sua debet cuilibet esse maior omni alia patria. h. d. Bald. vel sic: Cui ex pacto interdicitur ciuitas sua, interdicitur etiã Romana, & cui interdicitur certa prouincia, interdicitur etiam tota Italia. h. d. Sal.

Idem A. Seraphiano.†

LEX V.

QVi exportandus à domino de ciuitate sua venijt, nec in vrbe[d] Roma morari debet, qui autem de prouincia certa, nec in Italia.[e] Si itaque contra legem constitutam factum probare potes: vetere iure, quod propterea tibi competit.

Si mancipium ita venierit, ne prostituatur.

TITVLVS LVI.

Vendita ne prostituatur si contra fit, redit ad venditorem: nisi consenserit eam prostitui: nã tunc fit libera, & si primus emptor non prostituit, sed secũdus, vel tertius: res redit ad primum, non ad immediatum venditorem. h. d. Bald. vel sic: Si ancilla est vendita eo pacto, ne prostituatur (aliàs venditori liceat eam abducere, vel manus iniicere) ea prostitura, licet ei abducere eam nisi cõsenserit: quia tunc ad libertatem perducitur. & hęc habent locũ, etiam si per plures emptores transierit. Salic.

Imp. Alexander A. Socrati.

LEX PRIMA.

PRæfectus vrbi[f] † amicus noster eam, quæ ita venijt, vt si prostituta fuisset, abducendi potestas esset; ei, cui[g] secundum constitutionem diui Hadriani id competit, abducendi impetit† facultatem.[h]

¶ Quòd si eum patientiam accommodasse contra legẽ,[i] quam ipse dixerat,[k] vt in turpi † quæstu mulier haberetur, animaduerterit: libertate † competente[l] secundum interpretationem eiusdem † principis, perduci † eam ad prætorem, cuius de liberali causa iurisdictio est, vt ibi lis ordinetur,[m] iubebit. Nec enim[*] tenor legis,[n] quam semel comprehendit,[o] intermittitur † quòd dominium per plures emptorum personas ad primum,[p] qui prostituit, sine lege simili peruenit.

† al. urbis. † Indixerat. † Stupri. † mulieri, † eius. † produci.

SI MANCIPIVM ITA VENIERIT, &c.

Vt superius pactum gratia uenditoris apponitur, sic & istud gratia serui. Vnde superius potest uenditor remittere, supra eo. l. 2. in fi. hic non potest. Accur.

PRæfectus.] CASVS. Si uendidi tibi ancillam, ne prostitueretur: & si contra factum esset, quod liceret mihi eam abducere, si prostituatur, utar pacto, & hoc in prima. Si uero consilium tibi præbui ut prostituatur ancilla perueniet ad libertatem ex constitutione diui Hadriani ad Aufidium Victorinum, & hoc in secunda. Si vero non consensissem, sed per plures manus ambulauerit, & vltimus emptor eam prostituit, ad me perueniet, & hoc in tertia.

f *Præfectus vrbi.*] cuius officium est tueri, ne mancipia prostituantur: ut ff. de offi. præfe. vrb. l. 1. §. hoc quoq; offi. tu.

Mancipia non sunt prostituẽda.

g *Ei cui.*] l. 1. vend. i.

h *Facultatem.*] si contra pactum fuerit factum. vel in eius fraudem: vt inf. eo. l. fin.

i *Contra legem*] idest conuentionem.

k *Dixerat.*] contra suum ergo pactũ venire non potest: ut hic, & ff. commod. l. in commodato, §. sicut, & ideo, quia hoc gratia mancipij fuit positum. unde iam ei hic fauor auferri non potest: sic & ff. de contratabul. l. si post mortem, in fin. sed illud in pacto superioris tit. ut sup. ti. proxi. l. 2. in fin. & aliud in pacto interioris tit. ut infr. proxi. l. fi. quia in illis legibus pactum fuit gratia venditoris.

l *Competente*] nõ tamen ius patroni habet: ut ff. de in ius voca. l. sed & si. §. prostituta. & ff. de contrahend. empt. l. si quis, sub hoc.

m *Ordinetur.*] Per assertores, qui hodie non sunt: vt inf. de assert. toll. l. 1. in princ.

n *Legis.*] i. pacti de nõ prostituendo, alias liceret manum iniicere. Et dic, quod si is cui vendita est secundo, sine simili lege eam prostituat: potest abduci mãcipiũ, si primus uendiderat sub ipso pacto manus iniectionis. Si autem dixit, vt fieret libera, efficitur, sed hoc ipso, quod vendita est, si non simili lege, nõ iniicitur manus, nec libera efficitur ex cõstitutione diui Hadriani, sed ex constitutione diui Vespasiani sic: ut ff. de iure patro. l. diuus Vespasianus. Accursius.

* Gl. in c. si sup uerbo, ut pso naliter, de offi. deleg. inducit hãc l. quod nomine meo facere nõ debeo, nec alieno.

o *Comprehendit.*] s. primus uenditor.

p *Ad primum.*] idest qui primo prostituit, non dico, qui primo emit. Et not. quod si pactum primi differat à pacto secundi uenditoris: quia primum de manus iniectione, secundum quod fit libera, uel econtra: semper præualet libertatis pactum, eius fauore: ut ff eod. l. si Titius. Et plenè not. hic de huiusmodi constitutionibus habet enim locum constitutio diui Hadriani, ubi uendo, uel ex qualibet causa trado, ne prostituatur, & hoc cœpit ancillam in libertatem. Vbi autẽ seruaui manus iniectionem, tunc eam seruo mihi, nisi ego consentiam prostitutioni: ut hic: Et etiam edictum diui Vespasiani: cum ego ancillam emptam ne prostituatur, alteri, vendo.

† Interimit eius. * Seruis ad libertatẽ consequẽdam multæ constitutiones auxiliantur.

a *Ex constitutione.*] diuorum Marci, & Commodi, vt infra l. proxima.
b *Defendere.*] arg. ff. de verb. obl. l. qui Romæ, §. Flauius. Sed ibi de actu certo manumittendi fuit cogitatum. Accurs.

SI ea.] CASVS. Filium tuum naturalem seruum, quem ex ancilla tua suscepisti, Titio hoc pacto vẽdidisti, vt intra mẽsem eum manumitteret, si non manumisit, ex constitutione diui Marci, & Commodi liber erit. Vivian.

c *Crestes.*] maior 25. ann. vt ff. de minor. l. verum. §. quid si minor. Azo. Sed certè imò videtur idem & si minor, cum erat filius, vt Instit. qui manum. non poss. §. eadem.
d *Sed.*] pro &.
e *Filium.*] id est qui erat filius.
f *Venundedit.*] intra duos annos.
g *Liber est.*] vt hic, & s. l. proxi. & ff. de in ius voca. l. sed si hac lege, in princ.

SI iusta.] CASVS. Vendidisti mihi ancillam septennem hoc pacto, vt cum veniret ad 25. annũ, ad libertatem perueniret, illa non manumittitur, nunquid perducitur ad libertatem? Certe sic, ex cõstitutione D. Marci, & Commodi, & licet manumissa non fuerit, quod ex ea post prædictũ tempus natum est, ingenuum est. Vivianus.

h *Si iusta.*] propriũ nomen est fœminæ.
i *Vt cum haberet annos 25.*] Dubitatio erat, quia non videbatur pacisci, vt manumitteretur.
k *Insertum.*] s. vt manumitteretur.
l *Locus est.*] scilicet ex interpretatione. sed propriè locum habet constitutio diui Adriani, vt ff. eod. l. fin. sed vbi comprehenditur factum manumittentis, directo hæc constitutio locum habet, vt d. l. fin. & s. eod. l. 1. & 2.
m *Manumissa est.*] de facto, vt Instit. de ingen. a. fin.

SI is.] CASVS. Vendidisti mihi ancillam, vt intra mensem eam manumitterem, non manumisi: mora mea ei non nocet, cum manumittere potui, quia ex constitutione libera erit, & filij postea nati erunt ingenui.

1 † Orestes al. Chrestes. alias, Chrenes.
¶ Adde q. dã ex Cuiac. 10. obseruat. in fine.
2 † al. Fulcinio.
3 † Cum iulla.
4 † al. expressũ est.
5 † al. deest scripta.

non de præstanda tibi libertate, (quã ex constitutione a iam fueras adeptus) litigare debuisti: sed libertatem quã obtinueras, defendere. b

Quod non fit per hominem, reputatur à lege. hoc d. Bald. Vel sic: Seruus venditus vt manumittatur, ad libertatẽ perducitur, si differatur. h. d. Salyc.

Idem A. Eutichiano liberto.

LEX II.

SI ea lege Crestes c 1 † seruum suum, sed d naturalem filium, e venundedit, f vt emptor eum manumitteret, quãuis non est manumissus, ex constitutione diuorum Marci, & Cõmodi ad Aufidium Victorinũ, liber est. g

Pactum essendi, operatur idem, quod pactum faciendi. h. d. not. Et inutiliter factũ non impedit dispositionem legalem, vt in versic. nec obest. Bal. Vel sic: Ancilla vendita, vt certo tẽpore elapso sit libera, efficitur, licet pactũ non contineat factũ emptoris in manumittendo debere interuenire: ideo postea ex ea natus est ingenuus. hoc dicit Salyc.

Idem A. Fulginio. 2 †

LEX III.

SI iusta h 3 Saturnino puellam nomine Firmam agẽtem, tunc annos septem hac lege vendiderit, vt cum haberet i annos vigintiquinque, libera esset, quamuis factum ab emptore præstandæ libertatis pacto nõ sit insertum, k sed vt libera esset, expressum: 4 † tamen constitutioni diuorũ Marci, & Commodi in semestribus scriptæ, 5 † locus est: l ideoq; impleto vigesimoquinto anno, Firma libera facta est: nec obest ei, quòd vicesimoseptimo anno manumissa est, m quæ iam ex constitutione libera erat. Et is quem post vicesimumquintum annum ex te conceptum enixa est, ingenuus est.

Cum primum potest, intelligitur quis in mora fauore libertatis. Bal. Vel sic: Si dominus recipit pretium, vt libertatẽ præstet seruo, mora in manumittendo commissa, liber efficitur. h. d. Sa.

Imp. Gordia. A. Iucundæ. 6 †

LEX IV.

SI is, qui precium n pro te acceperat, vt statuto tempore te libertate donaret, moram repromissæ libertati præstitit, ex eo tempore te liberam esse effectam manifestum est, o ex quo, cũ posset p dari libertas, non est præstita: & ideò ex te natos, ingenuos videri procreatos, non incertæ opinionis q est.

Pactum, quod resistit libertati, appositum venditioni serui proprii, impedit libertatem, pœnæ tamen petitionem non inducit. Et citatus à iudice incompetenti, vel sub conditione, quæ non tangit eum, nõ tenetur comparere. hoc d. not. Bald. Vel sic: Seruus venditus cum pacto, ne ad libertatem perducatur sub certa pœna, per emptorẽ manumissus, liber non efficitur, nec pœna committitur, nec procurator fisci est competens iudex inter priuatos. h. d. Salyc.

Idem A. Martino. 7 †

LEX V.

EA quidem mancipia, r quorum venditio eam legem accepit, ne ad libertatem perducantur, s etiam si manumittantur, t nancisci

n *Si is qui precium.*] puta dominus tuus.
o *Manifestum est.*] vt & ff. de manumis. l. si quis ab alio. & de liber. cau. l. Paulus. Sed contra ff. de condi. cau. da. l. 3. §. sed si tibi, & ff. de præscript. verb. l. naturalis. §. at cum do. in quibus dicit non fieri liberum de aduenientem. Solu. ibi dabatur pecunia, vt species, hic vt quantitas. Vel salua, vt in qualibet earum dixi.

ADDITIO. Dicas clarius post communiter Doct. in d. §. sed si tibi. Dedisti tibi pecuniam, vt seruum tuum manumitteres, quem per illam pecuniam à te emi, & vt eum manumitteres intra certũ tẽpus apud te dimisi, tunc effluxo tẽpore à lege fit liber, vt hic. Si verò pecuniã simpliciter dedi, vt seruum tuũ manumitteres intra certum tempus, non tamen emendo eum, tunc elapso illo tpe, non fit liber à lege, ita loquuntur d. §. sed si tibi, & d. §. at cum do. supra alleg. per Glos. Si autem dubitetur, vtrum emerim, vel non, tunc distinguit Bart. in d. §. sed si tibi. aut dedi eam in sacculo. siue speciem, & non præsumitur emptio. aut dedi pecuniam numeratam, tunc si illa pecunia correspõdet vero precio serui, præsumitur emptio: si non correspondet, sed est minus, non præsumitur emptio: sed est cõtractus innominatus, ita vt habeat locum textus in dicto §. sed si tibi. & in dicto §. at cum do.

p *Posset.*] & debetur.
q *Opinionis.*] vt & ff. de statu homi. l. Herennius.

EA quidem.] CASVS. Mihi mancipium vẽdidisti hoc pacto, ne manumittam: & si cõtra factũ essem, stipulatus es cẽtum nomine pœnæ. si manumisi, an agere possis ad pœnam? Dicitur quod non: quia non tenuit manumissio: nec si me coram procuratore fisci vocaueris ad pœnam, coram eo correspondebo, cũ non sit competens iudex.

r *Perducantur.*] s. per aliquem. secus fortè si dixi à te nõ manumitti: qa tũc alij possunt manumittere.
s *Manumittantur.*] scilicet de facto.

6 † al. Iocundæ.
7 † Marito.
8 Alc. lie. 5. para. ca. 13.

a *Non possunt.*] vt ff. de manumiss. l. si quis hac. & infra de his, qui ad liber. perue. non poss. l. 1. & 2. argum. ff. pro socio. l. sed & si socius. Sed fallit, si minorem domini vendicauerit, vt ff. ad Syllan. l. 3. §. hi quoque. & si suis nummis sit emptus, vt ff. de manumiss. l. 4. §. siue autem.

b *Causam.*] quia licet fuerit pœna apposita, non tñ committitur, vt exigatur, si ɔtra fiat: cum effectũ nõ habeat manumissio, vt ꝫ. l. proxi. sic & ff. vt leg. no. caue. l. licet. sed hoc fallit, si & de facto noluit manumitti, vt ff. de ver. obl. l. qui Romæ, §. Flauius. Sed si ea lege donaui, vel vendidi, ne tu alienares, poteris quidem alienare, sed agam conditione ob cãm ad interesse, vel ad preciũ, vt ꝫ. de cond. ob cau. l. ea lege, quæ est ꝫ. Sed aliud in alienatione, quæ facti est, vt & ff. de cura. fur. l. cõsilio. Vnde et rem alienam vẽdere possumus, non solũ nostram sic prohibitã, vt ff. de ꝯh. emp. l. rẽ alienam. Item incido in pœnam ex solo facto, vt ꝫ de transac. l. vl. si pactũ ac manumissio e iure, vt hic, & ff. eo. l. si venditor. nisi in casu, vt ff. de cõd. insti. l. mulier, §. pen. Vnde quia est iuris, nõ possumus alienũ seruũ manumittere, vt inf. de ijs, qui à non do. per totũ tit. Est & alia rõ, quia libertas semel præstita, difficile reuocatur, vt Instit. quib. ex caus. manu. non pos. §. semel. alienatio facile. vnde facilius ɔ prohibitionẽ fit alienatio, q̃ manumissio, vt arg. ꝫ. de appell. l. nec causas. Alij tamen distinguunt, an in ẽdendo, vel tradendo tantum sit pactum appositum, quod non placet, vt diximus de rebus alien. non alien. l. fin.

1 † Adiectio.

2 † al. potuit vocare.

3 † Nec.

libertatem non possunt.[a] Neque enim conditio, quæ personæ eius cohæsit, immutari facto eius, qui à lege comparauit, potest.

¶ Nec tamen pœnæ exactio,[1] † (si qua addita est) conditioni non seruatæ testã exigendi tribuit cautam.[b]

¶ Qua igitur ratione te poterit reuocare[2] † ad officiũ procuratoris,[c] qui eam legem venditioni dedit, perspici non potest: cum nec in priuatorum contractibus fiscus se interponere debeat: & [3] † literæ[d] ad te missę, personæ factum[e] (si nõ ipse manumiseris) non contineant.[f]

Factum legis excusat negligentiam hominis. h. dicit Bal. Vel sic: Si venditur ancilla, vt manumittatur sub pœna, licet non manumittatur, nõ potest peti pœna, quia per constitutionem effecta est libera h. d. Salyc.

Impp. Diocletianus, & Maxim. AA. & CC. Rufinę.

LEX VI.

SI puellam ea lege vendidisti, vt manumitteretur, & si manumissa non esset, cẽtum aurei præstarentur,[g] non seruata fide, nihilominus eam raptã ex vestigio[4] seruitutis ad libertatẽ, quæ præstari potuit, constitit:[h] nec pecunia,[i] quasi rupta fide suscepta, rectè[k] petetur: cum non mutata[l] venditoris voluntate, cõditionis potestatem[*] post manumittentis factum repræsentari, optima ratione placuit.

TITVLVS LVIII.

De ædilitijs actionibus.*

Vendens scienter seruum vitiosum, tenetur non solum ad precium, sed etiam damna petuntur. h. d. Bal. Vel sic: Vendens scienter seruum fugitiuum vel aliter vitiosum, tenetur emptori tunc ignoranti ad precium, & omne damnum illatum h. d. Saly.

Imp. Antoninus A. Decẽsio.

LEX PRIMA.

SI non simpliciter,[m] sed consilio fraudis seruum tibi nescienti[n] fugitiuum, vel alio modo vitiosum quis vendidit, isq; fugitiuus abest:[o] non solum in precium serui venditorem cõueniri, sed etiam damnum,[p] quod per eum tibi accidit, competens iudex (vt iampridẽ placuit) præstari iubebit.[q]

non esset, centum aurei præstarentur: si non manumisi eam, cum ex constitutione ad libertatem peruenerit, an ad pœnam agere possis, quæritur? Dicitur, quòd non, nisi intra illud tempus voluntas tua fuerit mutata.

g *Præstarentur.*] nomine pœnæ.

h *Constitit.*] ex constitutione, vt ff. de manum. l. cũ minor.

4 † al. cuestigio.

i *Pecunia.*] i. pœna.

k *Rectè petetur.*] imm̃o vĩ, q sic, vt ff. de ver. obl. l. qui Romæ. §. Flauius. & ff. eod. l. seruus ea lege. in fi. Sed in vtraque illarũ fuit de certo modo manumittendi dictum, s. vindicta: hic non, & certe quoque de facto solo cogitatur, vt ff. de cond. insti. l. mulier, §. penul.

* Potestate manumittentis, &c. Cuiac. 16. obseru. 24.

l *Non mutata.*] potest enim mutare, vt hic, & ff. de cõd. inst. l. mulier. §. pen. & §. 2. Sed contra ff. eo. l. quæsitum. sed ibi fuit contractus nominatus, hic innominatus, imo dic, vt ff. eod. l. si quis. Item arg. cõtra ꝫ. tit. 1. l. 1. 2. respon.

* Actiones ædilitię dicũtur, quæ edicto ædilium curulium constitutæ sunt: quarũ tres species in iure ciuili reperiunt. Redhibitoria, Quanto minoris, & in factum, & dãtur emptori contra venditorem ad pretiũ varijs ex causis recuperandum. Redhibitoria sex mẽsiũ: Quanto minoris anno: In factum, sexaginta dierũ spatio circumscripta est l. ædiles, ff. eod.

DE ÆDILITIIS actionibus.

De actionibus circa venditiones iure ciuili prodijs dictũ est: sequitur de prætorijs, quæ sunt prædictarum pedissequæ, vt ꝫ. de vet. iur. enucl. l. 2. §. quæritur.

SI non simpliciter.] CASVS. Si sciens mihi ignoranti seruum vitiosum vendidisti, non solum ad precium, sed ad damnum teneris.

m *Si non simpliciter.*] i. non sine fraude, sed certè nihil videtur interesse, fraude, vel sine fraude hoc fecerit, vt arg. ff. eo. l. 1. §. causa. & ꝫ. de act. emp. l. si minor. Sed respond. imò. Nam primo casu tenetur de omni damno: secundo non, vt ff. de actio. emp. l. Iulianus. in princ. Item quantum ad exceptionem generalem, quando dixit se nolle teneri de aliquo vitio. Nam primo non prodest ei exceptio, altero sic, vt ff. de act. empt. l. 1. §. 1. & l. quæro. & ff. de hær. ven. l. hoc autem. sed specialis pactio etiam scienti prodest, vt ff. de excep. doli, l. apud Celsum, §. item Labeo scribit.

n *Nescienti.*] secus si scienti, vt ff. eod. l. si tñ. §. in ædilitijs. & idem si supine ignorauit, vt de contrahen. emp. l. ea quæ.

o *Abest.*] idem est si non absit: sed hoc dicit, quia semper abesse videtur, & cum etiam præsentem habere non licet: & species quædam est libertatis, esse fugitiuum, vt ff. de act. emp. l. Iulianus, §. 1. & ff. cod. l. quis sit fugitiuus, §. idem retectatis. Sed & ideo dicit, abest, quia non solum consilij, sed facti est fugere, vt ff. eod. l. quis sit fugitiuus. Tria ergo hic. nota: fraudem vendentis, ignorantiam ementis, absentiam serui. Primum non multum operatur quantum ad redhibitionem. Secundum multum. Tertium nihil, vt dixi superius.

p *Damnum.*] vt ff. eod. l. illud. nisi pro damno ipsũ seruum pro noxa dimittat, & serui precium reddat, vt ff. eod. l. quæro. & l. cum autem, §. Iulianus.

q *Iubebit.*] actione ex empto ciuili, quę quia similitudinem habet

c *Procuratoris.*] fisci, coram quo agebat priuatus contra priuatum ad pœnam, eo quod contra venerat manumittendo, sed hic non est competens iudex, vt sub ijcit, vt supra de iurisdict. omn. iudic. l. 1.

d *Literæ.*] repete, & cum.

e *Factum.*] id est de facto tantum.

f *Non contineant.*] dic literas illas esse, in quibus venditor hoc pactum cum emptore facit, vt ꝫ. tit. 1. l. penult. & habeas hic, non contineant. Vel si non habes, repete suppositum. & sic venditor mittit, & emptor consenserat his literis. Vel dic secundo, quod literas mittebat procurator fisci ad conuentum, quibus dicebatur, si manumitteris, venias responsurus ad pœnam, alias, non venias. Vel tertio, quod in literis procuratoris fisci repetebatur forma pacti, de quo pacto inserto hic dicit. & hoc, si habes non: vel subaudias non. Si verò non habes, dic quod non manumisit, sed alij vendidit, & ille manumisit hic non tenetur, si de se tantum fuit dictum, vt non manumitteret. & repete, & qua ratione literarũ &c. perspici non potest.

SI puellam.] CASVS. Ancillam mihi vendidisti ea lege, vt intra annum manumitterem, & si manumissa

habet cum prætoria, ideo hic ponitur hæc lex. Vel dic de prætoria, per l. ff. eodem, l. 1. §. aiunt, in fin. verborum ædilium, & habent commune ex empto, & ædilitiæ, quia ambæ persequuntur interesse contra scientem venditorem, secundum Ir.

CVm proponas.] CASVS. Si seruus quem comparasti post annum fugit cessat redhibitoria: quia redhibitoria sex mensibus, & quanti minoris anno finitur.

a *Anni tempus.* currentis a tpe venditionis, ut ff. e. l. sciendum. in fin. nisi fuerit emptor ignorans, ut ita tim dices.

b *Congredi* redhibitoria, vel quanto minoris ex empto uero ciuili cũ sit perpetua agere potes, si ante venditionem quoq; tale vitium non abfuit, alioquin non ages, posteriores enim casus ad emptorẽ pertinẽt, ut & i. l. proxi. & sup. de pic. & cõ. rei vendi. l. j. & ff. de ædil. edic. l. ædiles, 1. in prin. & l. actioni.

c *Sex mensium.* utiliũ & ꝙ subijcit de anno dic utilis, ut ff. e. l. sciẽdũ, §. si. & ff. de excep. rei iud. l. si is. & intelli ge utile quo ad q. d. §. q̃a demũ scienti currit illud tps. non. n. ṽ experiundi potestatem habuisse, qui ignorauit, ut ff. eo. l. cum sex. Ideoque a tpe sciẽ currit tẽpus continuum, ut & alias ff. de calum. l. annus. Et caue, quod quandoque redhibitoria intra duos menses, quanto minoris, sex mensibus finitur, scilicet quando ob hoc ipsam agi. ur, quia nõ cauetur, ut ff. eod. l. si venditor.

d *Concludi.* tamen actione ex empto potest agere.

SI apud priorẽ. CASVS. Si seruus ad venditorem non fugiat, venditor non tenetur. Si vero venditor promiserit in posterum non fieri vitiosum, quamuis videatur impossibilis promissio, tamen tenetur. Si vero fugiat ad venditorem, iuxta rei qualitatem præses dabit sententiam.

e *Dominum.* melius posset assignari super illo verbo, non doceatur, quia tunc tenetur rei vendicatione, si fuit dominus in tradendo, ff. de rei uend. l. si ager autem non fuerit dominus, tenetur Publiciana, licet quidam & tunc dent ei rei vendicationem, dicentes non licere ei referre quæstionem dominij, ut diximus sup. de non nu. pec. l. 1. & ad hoc, ff. de contrahẽ. empt. l. si cum fundum, §. 1. & secundum hoc pone casum, ut in ultima parte legis.

f *Interuenientes.* scilicet seruus, qui nunquam ante fuerat.

g *Pertinet.* ut & arg. supra l. prox.

Licet seruus post annum fugiat, vel post multos annos (quod hic dicitur de anno fugæ, notat facti accidentiam) tamen potest agi redhibitoria intra sex menses: vel quãto minoris, intra annum, Bald. Vel sic: Ex fuga serui post annum contingente non potest quanto minoris, nec redhibitoria agi, h. d. Sal.

Imp. Gordiano A. Pẽhilio.[1]†

LEX II.

CVm proponas seruum, quidem pridem comparasti, post anni tempus [a] fugisse, qua ratione eo nomine cum venditore eiusdem congredi [b] quæras, non possum animaduertere. Etenim redhibitoriam actionem sex mẽsium [c] temporis vel quanto minoris anno concludi,[d] manifesti iuris est.

Quoties est necesse probare duo, non sufficit probare alterum, & hic oportet probare duas fugas si a possessore incipias. Potest quis promittere factum serui & subditi sui, sicut suum, quando hoc est de natura contractus: & etiam quando est ultra naturam. Iudex secundum qualitatem probationũ, debet pronunciare, hoc dicit, Bald. Vel sic. De futuro casu, seu vitio sequi non tenetur venditor, nisi de eo promiserit. & si ad venditorem reuertitur, illum restituere tenetur, hoc dicit. Salicetus.

Impp. Diocle. & Maxim. AA.[2]† Mut ano.[3]†

LEX III.

SI apud priorem dominũ [e] fugisse mancipiũ non doceatur, fuga post venditionẽ interueniens,[f] ad damnum emptoris pertinet.[g]

¶ Sin autem venditor non vitiosum ẽt in posterum fieri seruũ temerè promiserit quãuis hoc impossibile [h] esse videatur, tamẽ [4]†ſm fidẽ antecedentis,[i] vel incontinenti secuti pacti [k] experiri posse, nõ ambigitur. Posteriores. n. casus nõ vẽditoris, sed emptoris periculum expectant.[l]

¶ Verũ cũ seruum, quem cõparaueras, ad eũ, qui distraxerat, redijsse contendis, competens iudex perspectis omnibus, pro repertæ rei qualitate proferre curabit [m] sniam. D. Romæ Rufino P. V.

Res quandoque, redhibetur ob pactum, quandoque ob vitium, ut fundus pestibilis hoc dicit Bald. Vel sic: Ubi fundus venditur sub conditione displicentiæ, eo displicẽte, potest agi redhibitoria, & idem si sine pacto vendiderit sed herbas pestiferas facit, h. dicit, Bal.

Ijdem AA. Falso.

LEX IIII.

SI prædium quis sub ea lege cõparauit, ut si displicuerit,[n] inemptum sit: id, ut pote sub cõditione [o] venditũ, resolui, & redhibitoriam[p]

h *Impossibile.* quia factum, alienum: & ideo propter maltam difficultatem quasi impossibile habetur, sed expone difficile, sic ff. de ijs, qui deiec. vel effu. l. cum fane. alias agi non posset, ut ff. de reg. iur. l. impossibilium. Sed quomodo valet, cum alienum factum non possit promitti ut ff. e. ver. obl. l. stipulatio ista, in prin. Resp. ut ibi promittere se curatum hoc casu, & similibus: & sic est nõ simplex abnutuum, ut ff. de verbor. oblig. l. inter stipulantem, in prin. Vel promisit duplam. Aliud si fieret vitiosus, ut ff. de euict. l. quod dicitur. Vel uidetur promittere interesse si fiat, ut ff. de euict. l. si ita quis.

i *Antecedentis.* ut & sup. de pact. l. in bonæ fidei & l. petens. & sup. de usur. l. si ut ras, & ff. de ser. urb. præd. l. si i inarum, & de con. l. Lucius.

k *Pacti.* tradi.

l *Expectant.* nisi pacti aliud sit, ut supra, sumit. Accu.

m *Curabit.* quia si dolo venditoris fugit, qui cum corrupit, tenetur serui corruptione & rei vendicatione, uel Publiciana tenetur, ut in prin. legis dixi, & facit ad hanc legẽ, inst. de oblig. & con. institu. stip. l. tom. mortua. §. fin.

SI prædium. CASVS. Si prædium sub cõditione emas, ut si displiceat, resoluatur venditio, redhibitoria cum hac est. Idem est, si habeat pestifera, uel lethiferas herbas.

n *Displicuerit.* & intra tps. præfinitum, quia in perpetuum conuenire põt, & si quidẽ nihil de tpe conuenit intra dies 60. utiles, potest redhiberi per actionem in factum, ultra non, nisi causa cognita, ut ff. eod. l. quod si nolit. §. si quid ita. Et datur hæc actio in factum, in quinque casibus. Primus est, ut modo dixi. Secundus si venditor non pronunciat de ijs, quibus iubet ædiles pronunciari, scilicet de natione uel similibus, ut ff. eod. l. quod si nolit. §. qui mancipia. Item si non cauerit de ijs, de quibus cauere iubetur, ut ff. eod. l. si uenditor & tunc intra duos menses uel sex, ut ibi dicitur. Item ad pretium, cum fuerit facta redhibitio sine iudice, ut ff. eod. l. quod si no. §. in factum. Item propter ornamenta intra 60. dies ad redhibendum, nisi ornamenta dentur, ut ff. eo. l. ædiles, 2. in prin. & uendendi. Potest dici & textus, si cum ueteranus pro nouitio est venditus, ut ff. eo. l. præcipiunt ædiles, & l. si §. sequentes.

o *Sub conditione.* scilicet resolutiua, ut arg. ff. de contrahẽ. empt. l. 3. & inst. de contrah. emp. §. si. Acc.

p *Redhibitoriam.* id est in factum.

Margin notes: [1]† Petilio. al. Peticio. [2]† A. & CC. [3]† Mutia na. [4]† Tantũ. Pestilis legit Cuia. to obli. p. id est, pestibilis: uel herbas lethiferas habens. Pestibula narrãt ter pestiferas, utunque pestes, ut loquitur Columella. Actio in factum ad redhibendum datur in quinq; casibus.

actionem aduersus venditorem competere, palā est. Idē obseruatur, & si pestibilis fundus, i. pestibiles [1] † herbas vel lethiferas habens, ignorante emptore distractus sit, nam in hoc ēt casu per [2] † eandem [a] actionem eum quoque redhibendum esse constat [3] †

In redhibitoria actione debet probare emptor seruum fugitiuum esse, hoc dicit Sal.

Impp. Gratia. Valentin. & Th o AAA. Nephridio. [4]

LEX V.

Habito semel bonæ fidei contractu, mancipioq; suscepto & pretio soluto, [5] † ita demum repetendi [b] pretij potestas est ei, qui mancipiū cōparauit, largiēda, si illud, [c] quòd dixerit fugitiuum, poterit [6] † exhibere. [d] Hoc.n. nō solum in barbaris, [e] sed etiam in prouincialibus [f] seruis iure præscriptum est, Dat. 3. Calendis, Iul. Constantinopol. Honor. [7] † 9. & Euod. A. & V. C. Coss.

TITVLVS LIX.

De monopolijs, & conuentu negotiatorum illicito, vel artificio [8] † ergolaborum, necnon balneatorum prohibitis, & pactionibus illicitis.

Primo prohibet monopolia generaliter, secundo descendit ad duplicem speciē. Primo quando super pretiis rerum. Secundo quando super operis. Tertio dicit transgressores statuti illiciti nō puniri. Quarto mandat contra statuentes inquiri. Quinto imponit pœnam facientibus conuenticula. Sexto ponit pœnā primatibus collegiorum. Septimo punit negligentiam iudicum, partes patent per paragraphos. Bal. Vel sic: Cōuētiones inter negotiatores & artifices, ne quis eorum minori pretio ab eis taxato res vēdat: vel ne per eum vnum inchoatum, per alium expediatur, seu perficiatur, sunt ā iure probatæ, & penis hic statutis subiectæ hoc dicit Salicet.

Constitutio Græca hic notatur deesse.

Imper. Zeno. A. Constantino præfecto prætorio. [9] †

LEX PRIMA.

Iubemus, ne quis cuiuscūque vestis, vel piscis, vel pectinum * fortè, aut * echini, [g] vel cuiuslibet alterius ad victum, vel ad quemcunque vsum pertinentis speciei vel cuiuslibet materiæ, pro sua auctoritate, vel sacro iam elicito, aut in posterum eliciē do rescripto, aut pragmatica sāctione, vel sacra nostræ pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere, ne ve quis illicitis habitis conuentionibus coniuret, aut paciscatur, vt species diuersorū corporum negationis, non minoris, quam inter se statuerint, venundentur. [h]

¶ Aedificiorum quoque artifices, vel ergolabi, [i] aliorūque diuersorum operum professores, & balneatores penitus arceantur pacta inter se cōponere, vt ne quis quod alteri cōmissum sit, opus [10] † impleat, aut iniunctā alteri solicitudinem alter intercipiat, data licentia vnicuiq; ab altero inchoatū & derelictum opus, per alterū sine aliquo timore dispendij implere, [k] oīaque [l] huiusmodi facinora, denunciandi [m] sine vlla formidine, & sine iudiciarijs sumptibus. ¶ Si quis autem monopoliū ausus fuerit exercere, bonis proprijs expoliatus, perpetuitate damnetur exilij.

¶ Cæterarum præterea professionum primates si in posterum aut super taxandis rerum pretijs aut super quibuslibet illicitis placitis, ausi fuerint conuenientes huiusmodi sese pactis constringere, [n] quadraginta librarum auri solutione percelli decernimus, officio tuæ sedis quinquaginta librarum auri condemnatione mulctando, si in prohibitis monopolijs, & interdictis corporum pactionibus commissas fortè (si hoc euenerit) saluberrimæ nostræ dispositionis condemnationis venalitate interdum, aut dissimulatione, uel quolibet uitio minus fuerit executum.

---

a *Per eadem*. simplex sit relatio, nam non ad in factum, quæ ad redhibēdum datur, sed ad aliam, s. ex empto redhibitoriam & sic pro vera redhibitione hic ponitur. supra non, vt ff. eo. l. etiam.

Habito. CASVS. Si pretium repetas, quia uendidi fugitiuum, probare habes ipsum fugitiuum, & hoc locum habet non solum in barbaris, sed etiam in prouincialibus, seruis.

b *Repetendi*. per hāc actionem redhibitoriam Accur.

c *Si illud*. s. mancipium.

d *Exhibere*. i. probare vel ostēdere. imò videtur & si sit mortuus, quod possit redhibitoria agi, vt ff. eo. l. quod si nolit, §. idem ait hominem & §. si mancipium, §. pe. & l. si hominem. Idem & si est in fuga, vnde & tunc exhiberi non potest, vt ff. eo. l. redhibere. §. si. quæ omnes sunt contrariæ, Sol. hic ponitur exhibere, i. probare, & nihil est. ʒ. Et alij dicunt, quod ibi fuit emptor sine culpa, hic non. Alij quòd hic fuit vndique bona fides, ibi tātum in emptore, prima placet.

e *In barbaris*. idest mancipijs nostris ab hostibus captis.

f *Sed etiam in prouincialibus*. i. natis apud nos.

DE MONOPOLIJS, &c.

Quia venditores illicitas ineunt inter se pactiones, ideo eas prohibet hic ti. Et dicitur monopolium. i. singularis negotiatio in ciuitate. A monos, quod est vnum, & pola, quod est uenditor, vel polium, quod est venditio, quasi vno & certo modo facienda negotiatio vel venditio. Inde etiam dicitur bibliopola. i. vēditor librorum, biblia. n. dicit monopola pen. produc. & talis negotiator qui sic cū alijs pactus est P. autem deriuauit monopolium à monos, quod est unum & polis, quod est ciuitas, inde monopolium, idest vnica negotiatio in ciuitate. & per hoc verita, & inde monopolus dicitur pe. correpta, qui solus uult esse in ciuitate emptor & uenditor.

Iubemus. CASVS. Prohibet, ne alicuius speci. i mercatores super rebus vendendis, vel ad certū pretiū p se impetrato rescripto monopolium audeant exercere. Nec cuiusquam operis artifices super inceptis operib. nō complendis, si contra fiat, sine iudiciarijs sumptis denuncietur. Facientes monopoliū spoliati bonis in exilium damnantur. Aliarum professionum primates, qui hic nominant, in quinquaginta libras auri puniuntur. Si præses in puniendo, venalitate, vel dissimulatione remissius fuerit, in quinquaginta libr. auri. punitur.

g *Echini*. i. eburei. vel dic, quod echinus est paruus piscis semipedalis.

h *Venundentur*. Iustū est. n. vnicuique sua committere sup. de Iudæis. l. nemo. 2.

i *Ergolabi*. i. stationum.

k *Implere*. Contra hanc artifices faciunt in multis locis.

l *Omniaque*. Repete, data licentia.

m *Denunciandi*. Sic sup. de episc. & cle. l. si quis in hoc.

n *Constringere*. Fortè quod neminem doceāt, nisi tantum det.

DE

---

1 † Pestibilis Cuiac. dicto loco

2 † Super.

3 † Al. deest, cōstat.

4 † Al. Nebridio P. V.

* Ex lib. 3. tit. 4. l. 1. C. T.

5 † Dissolutio.

6 † Poterit.

7 † Al. Honor. A. 9. & ... V. C.

8 † Al. vel artificum, ergolaborum, necnō balneatorum prohibitis illicitisque pactionibus.

9 † P. V.

* Postea, nomen piscis est. Pectinib. Pectinib. patulis, dixit Horatius, iactat se molle Tarentum.

* Echini. Cuia. uidetur legisse hemmacci, quorū cute uestes politi notat, & in ijs fraudē & monopolii magnū lucrū inuenisse. Plinius scribit li. 8. c. 37. Puto hic agi de echino pisce, Gothof.

10 † Onus.

DE NVNDINIS, &c.

Occasione emendi vendendique, quandoq; quis impetrat à principe nundinas, id est, vt celebretur generale forum in alicuius villa, vel possessione. & ideò de hoc ponit.

Qui exercendorū. CASVS. Qui nundinas, aut mercatum impetrant, nullum ibi venientem conueniant ratione mercium: aut ratione loci temporalē quæstum faciant, vel ratione priuati debiti aliquam molestiam faciant.

a Licentiam.] quam decennio nō vtendo amittunt, vt ff. eo. l. 1.

b Conueniant.] de impetrante rescriptū dicit. cæterum alij ibi cōtrahentes cum ijs, qui habent ibi pergulam, vel horreum, possūt cōuenire eo dem, vt ff. de iud. l. hæres, §. proinde. Et dicas hic mercibus, id est occasione mercium: & sic subaudi in sequentibus.

c Venalitiis.] i. seruis.

d Locorum.] vt exigant aliquid ratione locorū: habent enim grande commodum, ex eo, q̄ propter forum terra eorum impinguat argu. ff. de aqua plu. arc. l. 1. in fi.

Nundinæ quō amittuntur.

1 † P. V. Forum impiguat terram.

2 † Venalibus.

* Cessāt itaque ius re præsaliarum, seu clarigationis nundinarū tempore. Bal. sic.

* Vectigal generaliter dicitur quicquid fisco, vel reipublicę impij nomine præstatur. & huius tria erant. Decumarum, quæ ex frumento, vino, & minutis frugibus exigebantur: scripturæ, quæ expascuit: portorij, q̄ ex mercibus exportandis vel importandis recipiebatur. l. 17. ff. de vectig.

Cōmissum porrò dicitur, quod contra legis præscriptum perpetratur hinc res in cōmissum cadere dicūtur, quibus vectigal solutū non est: vt passim ex hoc tit.

DE VECTIGALIBUS, &c.

Quia ratione rerū venditarum, vel quocumque modo quæsitarum, si deferantur de vna ciuitate in aliam, prestatur vectigal, scilicet octaua, vt ꝗ. eod. l. ex præstatione. & duas partes habet fiscus, & tertiam ciuitas, vel ordo ciuitatis, vt inf. eo. l. fin. & ideò de his dicitur. Et dicitur vectigal, quia præstatur de rebus, quæ vehuntur.

TITVLVS LX.

De nundinis, & mercationibus.

Illi, quibus sunt nundinæ, non possunt venientes ad nundinas causa debiti arrestare, nec merces eorum sequestrare, nec aliquam partem mercium ratione territorii accipere, nec aliquod datium imponere, vel pedagium, vel gabellam: nundinantes enim liberi sunt tempore nundinarum in accessu, mora, & recessu. Bal. Vel sic: Tempore nundinarum negotiatores, & alii ad nundinas concurrentes, non possunt ibi ex ante gesto conueniri. h. d. Salyc.

Impp. Valens, & Valent, AA. ad Probum PP. 1 †

LEX VNICA.

QVi exercendorū mercatuum, aut nundinarum licentiam, [a] vel veterum indulto, vel nostra auctoritate meruerunt: ita beneficio rescripti potiantur, vt nullum in mercatibus, atque nundinis ex negotiatorum mercib. conueniant, [b] vel in venalitijs, [c] 2 † aut locorum [d] temporali quæstu, & commodo priuata exactione sectetur, vel sub prætextu priuati debiti aliquam ibidem concurrentibus.

TITVLVS LXI.

* De vectigalibus, & commissis.

Libertas præstita ante motam quæstionem commissi, non reuocatur prætextu vectigalis non soluti. hoc dicit Salycetus.

Impp. Seuerus, & Anton. AA. Victorino.

LEX PRIMA.

SI iure [e] manumissus es ante quæstionem [f] commissi motam, statum tuum vectigalis nomine conuelli non est æquum.

Res, quæ incidit in commissum, post quinquennium non potest peti. h. d. Bal. Vel sic: Commissum non petitur post quinquēnium, nec etiam ante peti potest pretium rei sine dolo peremptæ, quæ cecidit in commissum. hoc dicit Salycetus.

Ijdem AA. Linuo. 3 †

LEX II.

NEque commissum, qđ ante quinquennium factum dicitur, si lite res anticipata non est, [g] vendicari potest: neque pro re, quæ in commissi causam cecidit, si ipsa non existat, nec dolo [h] supprimatur, pretium peti potest.

Licet milites nō incidant in commissum, tamen soluere tenentur omissum. Bald. Vel sic: Miles ob professionē omissam priuilegiatur, ne incidat in commissum. hoc dicit Salyc.

Ijdem AA. Ingenuo militi.

LEX III.

OMnibus militibus nostris prospeximus, ne ob omissas professiones pœna commissi teneretur. [l] Proinde super vectigalibus, est militibus remissa.

e Iure.] Dic casum, quòd ex aligquo seruo delato erat præstanda octaua, vt ꝗ. eod. l. ex præstatione. sed licet octaua, sit fisci, & ordinis, tamen potest manumitti, cum vnus sociorum alijs etiam inuitis manumittit, vt ꝗ. de com. ser. ma. l. 1. Vel dic, quod aliquis conduxit vectigal à fisco, pro quo hic seruus, & cætera bona fisco tacitè sunt obligata, vt infra quib. caus. pig. tac. contra l. 1. potest tamen manumitti. secus si specialiter, & expressè, vt inf. de ser. pig. da. man. l. 2. & 3. Sed primo casu videtur contra ff. de publ. l. commissa. vbi totus videtur fisci factus. Solut. ibi fuit omissa professio: hic non. Cōt. sed facta professione non soluit, quo casu non totum habet fiscus. sed eius octaua duplicatur. vt ff. eod. l. fi. §. diui quoque fratres. vel ibi in §. diui. etiam professio fuerat omissa, sed multum interest domini seruum non perdere, cum forte vxorem corrupit, vel rationes reddere debebat.

ADDITIO. Potes breuiter & clarius dicere post Dyn. & Bart. in d. l. commissa, dum quæritur, an propter vectigal non solutum, res totā incidat in commissū, aut quis omisit scienter profiteri, scilicet se debere tantum nomine vectigalis fisco, vel ciuitati, & soluere, & tota res incidit in commissum, d. l. commissa. aut professus est, sed non soluit: & tunc solum octaua pars publicatur. aut ignoranter omisit profiteri, & tūc si fuit deceptus per publicanum: duplicatur octaua pars, vt dicto §. diui quoque fratres.

Vectigal non soluto, an tota res incidat in cōmissum.

f Ante quæstionem.] nam post manumitti non potuisset factus litigiosus, vt ꝗ. de litig. l. 2. in fi.

Neque commissum. CASVS. Post quinquennium, nisi fit lis contesta. pro commisso res vendicari non potest, & si res non extat, nec dolo extare desierit: nō potest pretium peti.

3 † Iunio.

g Non est.] nam si esset, perpetuata esset actio, vt ꝗ. de præscrip. 30. ann. l. fi.

h Nec dolo.] vel lata culpa, vt ff. si mensor falsum mod. dixe. l. 1. §. lata. non leui sicut etiam in deposito: quia sicut ibi gratia deponentis tantū: ita hic tantum gratia fisci erat. Item no. quod quinquennio tollitur rei vendicatio fisci & sic videtur contra ff. de diuer. præscrip. l. in omnibus. Sed ibi litera ibi soluitur, nisi minora tempora, &c. Item contra inf. de præscript. triginta ann. l. omnes. Sed de his dixi supra de sacrosanct. eccles. l. vltima.

Fisco aliquādo tollitur rei vēdicatio quinquennio.

Omnibus. CASVS. Pœna recognitionis omissæ super vectigalibus, est militibus remissa.

i Teneretur.] cum hoc sit militis priuilegium: apparet aliud esse in priuato, vt hic, & ff. eod. l. fin. §. diuus quoque Plus. Item & pro vectigali non præstito, vt ff. eod. l. Imperatores. & ff. de mil. l. si ex causa. §. si in commissum. Item ex illicita delatione, vt ff. eod. l. eotem, §. dominus. Item ex illicita emptione, vt inf. eod. l. si quis. Item expone professiones, id est scripturas, quibus continetur se tantum debere nomine vectigalis, & nomine talis rei.

Vectigal non solutū, & multa alia faciunt res cadere in cōmissū.

a *Deposito.*] i. omisso.
b *Portoria.*] id est vectigalia.
c *Exolue.*] tu miles.

P*Enes illum.*] CASVS. Remaneant vectigalia penes illum, qui plus dabit, & duret per triennium locatio, postea renouetur.
d *Extiterit.*] si modo bene caueat, vt ff. eo. l. licitatio in prin. & de iu. fis. l. non intelligitur, §. cũ quinquennium. & ĩ. t. itu. prox. l. fin.

V*Niuersi.* CASVS. Pro rebus, quæ ad vsum proprium, vel ad fiscum, vel ruris gratia venuntur, vectigal nõ debetur: capitalis pœna stationarijs, si contra faciant, infertur.
e *Proprium.*] scilicet vitæ suæ, & familiæ necessariæ, vt ff. de vsu. & hab. l. 1. §. 1. & l. plenum. §. 1.
f *Reuehunt.*] scil. deportant ad culturam agrorum, à re, & vocabulum hoc. Excipiuntur etiã quædam aliæ, vt ff. e. l. licitatio, §. earum. & §. res. & §. fiscus. & ĩ. eo. l. omnium, in fi. & ll. allegatis. Sed quid si gratia domus faciendæ, vel reficiendæ, vel alicuius operis, inferantur? Rñd. per hanc legem non videntur excepta.

O*Mnium rerum.*] CASVS. Omniũ rerum, ac personarũ priuatarum, circa vectigalia est æqua cõditio, vt oẽs soluant, excepti nauicularijs.
g *Concessa.*] i. remissa. Et est ad legẽ istã in auth. de monac. §. hinc aũt nobis. coll. 1. & ĩ. de anno. & tributo. l. omnes lib. 11.
h *Non parua functio.* est.] & ideò talia rescripta sunt damnosa fisco: ideo non valent, vt sup. de preci. impe. offe. l. 1.

i. E*X præstatione.* o. *num.*] nota octauas: sic & sup. de eunuchis. l. 2.
k *Facienda.*] vt & ĩ. eod. l. omnib. in fi. & facit ĩ. de quib. mu. vel præscript. lib. 10. l. 2. & 3.

A*Legatis.* CASVS. Pro ijs, quæ adportantur Romam, octauarij, recipiant vectigal: non pro ijs,

1 † Iulium. al. Rufinũ.
* Ius lib. 4. tit. 11. l. 1. v. Æmiliæ.
* Olim locabantur vectigalia in quinquennium. Vatro 4. de lingua. Vectigal a sunt primitus v. cons vectigal.
2 † Meandro.
3 † Vita.

de deposito [a] hoc metu, si qua portoria [b] debere te apparuerit, exolue. [c]

Quando fiscus vendit, vel locat prouentus vectigaliũ, debent cõcedi plus offerenti, si tamen idoneè caueat. Item non debent vendi, vel locari pro minori spatio triennii. Item non debet interrumpi præstatio, id est nec vnum momentum vltra debitum dandũ est emptori, vel conductori ad soluendum fisco. Item finito triennio de nouo subhastantur, scilicet et subhastantur, & venduntur. h. d. Bal. Vel sic: Locatio vectigalium debet fieri per triennium, & ei qui plus obtulerit in licitatione, tẽpore statuto soluendum est, & triennio finito ad nouam locationem debet procedi. Salyc.

Imp. Const. A. ad Rufum. [1] †

LEX IV.

PEnes [*] illum vectigalia manere oportet, qui superior in licitatione extiterit: [d] ita, vt non minus, quàm triennii fine locatio concludatur: nec vllo modo interrumpatur tempus exigendis vectigalibus præstitutum. Quo peracto tempore, licitationum iura conductionumq; recreari oportet, ac simili modo aliis collocari. D. 10. Calend. Iul. Crisp. C. 2. & Const. Coss. [*]

Non soluitur gabella de eo, quod pro vsu proprio, nec de eo, quod ad fiscum portatur, nec de instrumentis ruralibus, sed si causa negotiationis, soluitur. Quid ergo si dubitetur? Respo. recurrendum est ad iudicia. Bal. Vel sic: Pro rebus quæ portantur ad fiscum, vel proprii vsus causa, vel gratia ruris exercendi, non debet vectigal solui. Salyc.

Idem A. Menandro. [2] †

LEX V.

VNiuersi prouinciales pro his rebus, quas ad vsum [3] † proprium, [e] vel ad fiscum inferunt, vel exercendi ruris gratia reuehunt, [f] nullum vectigal stationarij exigant: [4] † ea verò, quæ extra prædictas causas, vel negotiationis gratia portãtur, solitæ præstationi, vel pensitationi subiugamus: capitali pœna proposita stationarijs, & vrbanis militibus, & cæteris personis, quarum [5] † auaritia id tẽtari firmatur. [*]

Nullus est immunis à solutione vectigalium, etiam si super immunitate proferat principis rescriptum: quia præsumitur obreptitium. h. dicit Salyc.

Impp. Valens, & Valent. AA. & Florentinum [6] † Comitem sacrarum largitionum.

LEX VI.

OMnium [*] rerum, ac personarum, quæ priuatam degunt vitam, in publicis functionibus æqua debet esse inspectio.

¶ Hoc ideo dicimus, quia nonnulli priuatorum elicitas suffragio proferunt sanctiones, quibus vectigalia, vel cætera huiusmodi, quæ inferri fisco moris est, sibi asserant esse concessa. [g]

¶ Si quis ergo priuatorum eiusmodi rescriptione nitatur, cassa eadem sit. Vectigaliũ enim non parua functio est, [h] quæ debet ab omnibus, qui negociationis, seu transferendarum mercium habent curam, æqua ratione dependi: exceptis nauicularijs, cum sibi gerere rem probabuntur. Dat. 10. Cal. Mar. Valen. & Val. AA. Coss.

Nomine vectigalis soluitur octaua, à qua nullus est immunis. h. d. Salyc.

Ijdem AA. & Gratianus A. ad Archelaũ Comitem Orientis.

LEX VII.

EX præstatione vectigalium nullius omnino nomine quicquã minuatur, quin octauas [i] more solito constitutas omne hominum genus, quod commerciis voluerit interesse, dependat: nulla super hoc militarium personarum exceptione [*] facienda. [k]

Ambasiatores pro rebus, quas portant, non sui vsus gratia ad locum, ad quem vadunt, tenentur soluere vectigal: non pro iis, quas portant de loco, vnde reuertuntur. h. d. Salyc.

Imp. Grat. Valent. & Theod. AAA. Palladio [7] † Comiti sacrarum largitionum.

LEX VIII.

A Legatis [l] gentium deuotarum, [m] ex iis tm̃. speciebus quas de locis proprijs vnde cõueniunt, huc deportant, octauarii [n] vectigal accipiant: quas verò ex Romano solo, (quæ tunt tamen lege concessa,) [o] ad propria deferũt: has habeant a præstatione immunes, ac liberas.

quæ in regressu reportabunt de Roma. lex secus plana est.
l *A legatis.*] i. Ambasiatoribus.
m *Deuotarum.*] id est quæ deuotæ sint, & obediãt populo Romano; aliàs in legatis hostiũ: quia cum illis non est commercium, vt ff. de verbor. obli. l. liber homo. & ĩ. tit. 2. l. 2. & l. mercatores. & facit ĩ. de metallarijs. l. 1. & 5. lib. 11. Accurs.
n *Octauarij.*] i. ij qui ad hoc cõstituti sunt, vt octauas accipiant.
o *Concessa.*] sup. quæ res export. non de. l. 1. & 2. Accurs.

Vsurpa-

4 † Aliis, stationarijs exigatur.
5 † Quorũ. Cogimur tamen ex etiam, quę vectigal nõ soluũt proficeri. l. 203. ff. de verb. sign. vid. Cuia. 14. obs. 3. Octauarij qui dicantur.
6 † al. Florũ. al. Floren. tum.
* Ex lib. 10. 11. tit. 12. l. 3. C. Th.
* Adde §. dũ & Cuiac. de vectigalibus centesimæ quadragesimæ 6. obs. cap. 28.
7 † Calladio.

a VSurpationem. Licentia. qa eum liceret accipere vectigal, amodo nō concedit, non tñ permittit traditionē animalium sine prohibitione illa, forte sine barbaris concedant. & non legitur hæc lex.

b VEctigalia Quæ fierunt à principe.

c Form dari. inf. de pascuis publi. l. 1. lib. 11. contra H.

d SI quis. Mancipū. Genitiui casus pluralis numeri. & non legitur.

e QVicquid. Vectigales. i. eos, q præsunt vectigalibus exigendis. Azo.

f Largitionalium. qa largitione principis, vel alterius consecuti sunt hanc potestatē. Azo. & facit inf. titu. e. l. non fident. & l. non legitur.

g EXceptis Adsacrum. Illa. n. tantum principi reseruantur.

h Cætera vectigalia.

i Aerario. Sic ergo duæ partes fisco, tertia ciuitati, vel ordini ciuitatis datur, vt hic. & ē sic inf. de o p. publ. l. ne splendidissimæ, & in Auth. de collat. §. iubemus. coll. 9. & inf. de diuer. prædijs urb. & rusti. l. 3. in fi. lib. 11.

k Consortium. i. omnium ciuitatum.

l Tertionis. i. tertiæ partis, quæ singulis assignatur ciuitatib. Azo. & non legitur hæc in scholis.

*vi. Anto. Augu. ad Modest. de Arabarchia. Alabarchia cōmēdat Cuia. 8. obs. 37.

1 † Augustianicam.

2 † Anthemio.

3 † Solertia

VECTIGALIA noua, &c.

m NOn quidem. CASVS. Noua vectigalia non instituūtur propter tenuitatem, & hoc in prima l. Nec decreto ciuium hoc in secunda. Nec inconsulto principe. hoc in tertia. Si vltra modum consuetum conductiones perceperunt pœna est exilij.

m Non quidem Concor. ff. ad leg. Iul. ambitus, l. 1. & ff. ad le. Iul de vi publ. l. fin. & if. & allu. l. hi quos & inf. de excu. mu l. placet, & if. lib. 10. & coll. do. & ff. de cēsi.

4 † Pro.

Licet gabella non soluatur, tamen curandum est, ne ad hostes aromata deferantur, h. d. tex. cum gl. Bal. Vel sic, Licet vectigal hodie per Ægyptum non soluatur, tamen traductio animalium olim prohibita non permittitur, hoc dicit, Sal.

Ijdem AAA. eidem Comiti sacrarum largitionum.

LEX IX.

VSurpationem totius licentiæ [a] submouemus circa vectigal Arabarchiæ * per Aegyptum, atque Augustaneam [1] † constitutum, nihilque super traductione animalium, quæ sine prohibitione solita minimè permittenda est, temerariè per licētiam vendicari concedimus.

Quod conceditur ciuitati ad angustias sumptuum releuandas, firmum esse debet. hoc dicit Bald. Vel sic: Qualibet ciuitas vectigalia sibi concessa pro suis curiis imponere potest, h d. Sal.

Imp. Arcad & Honor. AA. Rufino [2] † PP.

LEX X.

VEctigalia, quæcunque quælibet ciuitates sibi ac suis curijs ad angustiarū suarū solatia [3] † quæsierūt, [b] siue illa functionibus curialium ordinum profutura sūt siue quibuscunque alijs earūdem ciuitatum vsib. designātur, firma his, atque ad habēdum perpetua manere præcipimus, atque vllam contrariam supplicantium super [4] † his molestiam formidari. [c]

Salinarii si emunt salinas nil potest mensurari, vel vēdi sine eorum licentia, & pœna est ipsis applicanda, h. d. Bal. Facit ff. de actio emptio. l. creditor. Vel sic. Nemini licet uendere sal sine licentia publicanorum, alias sal & preciam cadit in commissum & publicantis debetur, hoc dicit Salic.

Ijdem AA. Lampadio, PP.

LEX XI.

SI quis sine persona mancipium, [d] 5 † idest, salinarum conductorum, sales emerit, vendereve tentauerit, siue propria audacia, siue nostro munitus oraculo, sales ipsi vna cū eorum precio mancipibus addicantur. *

Rescripta, & conuentiones, & statuta vectigalium non valent, h d. Salic.

Impp. Honorius, & Theo. AA. Cusoni [6] † Comiti sacrum largitionum.

LEX XII.

QVicquid contra vectigales [e] largitionaliū [f] titulorum, vel pragmaticis, vel sacris adnotationibus fuerit elicitum, effectu, & viribus carere censemus.

Tertia pars gabellarum, & pedagiorum pertinet ad ciuitatem, duę verò ad fiscum imperii. hoc dicit Bal. vel sic. Vectigalis soluti duas partes habet fiscus, tertiam ciuitas, vel municipiū, nisi sit uectigal principi reseruatum, hoc dicit Salicetus.

Impp. Theod. & Valēt. AA Flauiano PP. [7] †

LEX XIII.

EXceptis ijs vectigalibus, quę ad sacrum [g] patrimonium nostrum quocunque tempore peruenerunt, cætera [h] 8 † reipublicæ ciuitatū atque ordinum, æstimatis dispendiis, quæ pro publicis necessitatibus tolerare non desinunt, reseruentur; cū duas portiones ærario [i] nostro conferri prisca institutio [9] † disposuerat, atque hanc tertiam iubemus adeo in ditione vrbium municipum, quę consistere, vt proprij compendij curam non in alieno potius, quam in suo arbitrio nouerint constitutam.

¶ Designatę igitur consortium [k] portionis, [l] eatenus iuri ordinum ciuitatumque obnoxiū maneat, ut etiam locandi quanti sua interest, licentiam sibi nouerint contributam.

l. forma, §. 1. & non legitur in scholis. Vel si.

5 † Mancipium.

* Salinas publicas intellige, nā priuati. & salinas possid. re l. uic l. 4. ff de cēsi. adde Cuiac. 3. obs. 31. habebāt aūt publicani maximas familias i salinis, & ad illas nonnulli damnabantur, l. 8. ff. de pœn. vid. Cuia. 7. obser. 4. in fi. Goth.

6 † Gaulonio. al. Gaisoni.

7 † Militi; al. Comiti

8 † Cæterarum.

9 † Constitutio.

TITVLVS LXII.

Vectigalia noua institui non posse.

In arduis princeps committit examinationē, & sibi reseruat deliberationes, vt hic, & not. prudentiam Regis, Bald. vel sic: Si expedit alicui ciuitati nouum uectigal imponere, præses debet principi pro licentia obtinenda recribere. Salicetus.

Impp. Seuer. & Ant. AA. Victorino, al. Victori.

LEX PRIMA.

NOn quidem [m] temere permittenda est nouorum vectigalium exactio, sed si adeo tenuis est patria tua, vt extraordinario auxilio iuuari debeat, allega præsidi prouinciæ, quæ in libellum contulisti,

¶ Qui, re diligenter inspecta, vtilitatem communem intuitus, scribet nobis, quæ compererit & an habenda sit ratio vestri, & quatenus existimabimus.

a Vectigalia. Facit ff. de publ. l. licitatio, alias l. vectigalia, & idem est in ecclesijs per conci. Lateranen. vt in c. prohibemus extra de censi. & non legitur hæc in scholis.

b Non solent inconsultis principibus. ad hoc, ff. de leg. & senatuscons. l. & ideo, & de consti. prin. l. in rebus, & supra ti l. quicquid.

c Restitui. cum pœna, vt ff. de publ. licitatio. §. quod illicite. & ff. de furt. l. et. & sup. ex quib. cau. infam. irrog. l. 2. & ff. lib. 10. de superexactor. l. 1. & de c. commun. l. placet, & inf. de censi. l. præpositores. lib. 11.

d Si prouinciarum consuetudinem. sic ff. de ver. sig. l. munus. 2. & facit ad hæc l. 1. de edif. priu. l. per prouincias, & ff. de public. l. licitatio. §. quod illicite, & l. si publicani. §. fi. & ff. ad leg. Iul. de vi pub. l. fi. & sup. tit. 1. l. 3. & non legitur.

e Obligata. Interpretatio Leunclavi. Est autem hæc l. desumpta & 56. Eclog. 4. capit. 7.

1 † Castiliano.

* vi. tex. & Pan. in c. quibusdã, de ver. sig.

DE COMMERCIJS & mercatoribus.

In hoc titu. quædã specialia ponit circa negociatores pertinentes ad domũ principis, & quædam generalia omnium mercatorum.

Negociatores. CASVS. Negociatores domus principis, & aliorum potentiorum, debent moneri vt soluant, & fiat effectus tolerabilis agnoscendæ deuotionis.

f Necessitatem. alias necessitate debitam pensionem.

g Moneantur. hic benigne exiguntur debita et quolibet negociatore ad domum principis pertinente.

h Deuotionis. scilicet debitor, siue vectigalis siue alterius, quia cũ efficacia benigne & cum instãtia homines conueniendi sunt, vt soluant, ut ff. de vsur. l. si bene, Azo.

2 † al. Mercibus, & mercatoribus.

Ciuitates, quæ sunt sub prĩcipe, non possunt imponere noua datia, & imposita non debent solui, & soluta vi, vel simplicitate, debent restitui, hoc dicit cum sequen. Bald. Vel sic: Sola ciuitatum decreta non sufficiunt ad noua vectigalia instituenda, hoc dicit, Salic.

Ijdem AA. Callistiano,[1] †

LEX II.

Vectigalia[a] noua, nec decreto ciuitatum institui possunt.

Vectigal illicitum non debet exigi, & exactum debet restitui, h. d. Sal.

Impp. Galle. & Valeria. AA. Tusco, & alijs.

LEX III.

Non solent noua vectigalia inconsultis principibus[b] institui.* Ergo & exigi aliquid quod illicitè poscatur, competens iudex vetabit: & id, quod exactum videtur, si contra rationem iuris extortum est, restitui[c] iubebit.

Vectigal non debet exigi vltra antiquam consuetudinem, vel vltra statutum, à principe, sub pœna perpetui exilii.

Imp. Cõstã. A. ad Felicẽ PP.

LEX IIII.

Si prouincialium nostrorum querela de conductorum auiditate extiterit & probatum fuerit vltra antiquam consuetudinem,[d] & nostræ terminos iussionis, aliquid eos profligasse, rei tanti criminis perpetuo exilio puniãtur. Sub conspectibus autem tuis, vel eorum, qui tuę grauitati succedunt, licitationis cura seruetur.

LEX V.

Illorum, qui publica, siue fiscalia debent, omnia bona sunt obligata[e].

TITVLVS LXIII.

De commercijs, & mercatoribus.[2] †

Benignè & salua congrua honestate sunt compellẽdi homines ad solutiones fiscaliũ, hoc dicit Bald. Vel sic: Negotiatores principis, & etiam mercatores debent benignè moneri, vt vectigalia, & debitas pensiones soluant, hoc dicit Salic.

Impp. Valẽs, & Valẽ. AA. ad Iulianũ[3] † Comitẽ Orientis.

LEX PRIMA.

Negociatores,* si qui ad domum nostram pertinent, potentiorum quoq; homines* necessitatẽ[f] debitã pẽsionum[4] (vt honestam postulat agnoscere moneantur,[g] vt per cũstos, qui emolumenta negociationibus captant, tolerabilis fiat[5] † agnoscendæ deuotionis[h] effectus. Data 15. Cal. Maij Constantinopol diuo Ioniano, & Varroniano Coss.

Licitum est ab hostibus furari, & prædari, h. d. Bal. Vel sic: Cum hostibus populi Romani, vel sacri Imperii non licet mercari, hoc dicit, secundum gl. Salic.

Imppp. Gratia. Valentin. & Theod. AAA. Titiano Com. sacr. largitionum.

LEX II.

Non solũ Barbaris aurũ minimè præbeatur, sed ẽt si apud eos inuentũ fuerit, subtili[k] auferatur ingenio. Sed si vlterius aurũ pro mancipijs, vel quibuscunq; specieb. ad Barbaricũ fuerit trãslatũ à mercatoribus nõ iã dãnis, sed supplicijs subiugentur. Et si id iudex repertum[l] nõ vindicat, tegere, vt cõscius, criminosa festinat.*

Alii sunt nobiles, alii virtutis studiosi, alii diuites, vnde virtus non dicitur nobilitas, nec diuitiæ. Iac. Butr. & qui fecit facit artes mechanicas, non potest esse nobilis, tex. est hic no. Bal. Vel sic: Potentiores, & nobiliores debent se à negotiationibus abstinere vt plebei facilius possint negociari, Sal.

Impp. Honor. & Theod. AA. Theodoro PP.

LEX III.

Nobiliores[m] natalibus, & honorum luce conspicuos, & patrimonio ditiores, perniciosum vrbibus mercimonium exercere prohibemus, vt inter plebeios, & negociatores facilius sit emendi, vendendique commercium.

Non est licitum mercationis causa conuersari cum gentibus non gratis populo Romano: ne credantur Romani exploratores arcanorum regni alieni. et no. pœnam hic imponi subditis de eo, quod faciunt extra territorium patris, hoc dicit, Bald. Vel sic: Dum Imperator inisset

i Effectus. alias affatus, & alias effectus.

k Non solum. Subtili. & hic bonus est dolus, ut ff. de dolo. l. 1. §. non fuit. Et erant hi barbari hostes populi Romani, vt ff. de cap. l. nihil. in. fi. Impe. ra deuoti dñi, vt s. in l. 1 a legati, & fac. 22. q. 2. c. vtilem.

l Repertum. ad hoc ff. de priu. car. l. 1. & ad leg. Iul. de ui. l. fe uos, l fi. & ff. ad Syl. l. 3. fi. & ff. de sepulc. uio. l. 3. §. diuus Adrianus, & ff. de noxa. l. in delictis, & l. in oibus & inf. de priui. scho. l. 3. lib. 12. & ff. de ijs, quod not. infa. l. quid ergo, §. 2. & in decre. d. 34. error. & 86. facientis & 2. q. 7. negligere, & 23. q. 3. qui potest, & q. 8. c. propterea.

m Nobiliores. Facit inf. loc. l: milites, & in decr. 13. q. 3. c. clericũ & supra rescin. uend. l. fi. & ff. de autho. tu. l. 5. §. pupillus.

3 † Secundo P. P.

* Ex l. 3 ti. 1. l. 5. C. Th.

* Hominũ vocabulo in iure cõtinentur curatores, actores, custodes, vasalli, & similes, ut l. 1. supra de epi & cle. & Cuia. 8. obser. 14.

5 † Perficiatur tamen.

5 † Tolerabiles fiat.

* Vi. Bello nisanũ, 2. prac. 6. n. 40.

Merca-

M*Ercatores.*] CASVS. Prohibet, ne vltra certa loca mercantiæ fiant, pœnas imponit mercatoribus, & iudicib. si contra fiat: excipiũtur legati, nisi sub specie legationis diu morentur in prouincijs. Viui.

a *Persarum Regi.* qui nõ erat subiectus Romano Imperio tempore huius legis, sed incœpit tempore Iustiniani, vt in Auth. de hæred. & Falcid. in princ. coll. 1.

b *Commeauerint.*] habent enim in sua cura limites custodire. Azo.

c *Comitentur.*] quo non debent permutti redire, si diutius resideant. Azo. & non legitur.

d C*Essante omni ambitione.*] loquitur de mercatoribus, pertinentibus ad domum principis de quibus loquitur sup. eo. l. 1.

e *Collegiatorum.*] q. a de eorum collegio, vel corpore erant.

1 † Artaxaten.

f *Substituendi.*] vltra prædictum numerũ, sic & supra de sacrosanct. eccl. l. non plures, & non legitur.

g S*I qui.*] facit supra eod. l. mercatores, & non legit.

2 † Cõmutandas.

DE RERVM permutatio. &c.

1 Ista continuatio, placet Cy. & Salic.

Dixit 1 de cõtractib. nominatis, ex quib. transfertur dominiũ nũc de innominatis, ex quib. militer trãsfertur, anteq̃ dicat de locatione, q̃ est nominatus, sed nõ trãsfertur ibi dominiũ: & quia inter innominatos præcipuus est permutationis, iõ de h. d. Sed quare non dr̃ nominatus permutatio, cũ elegantius sit nomen, q̃ in vẽditione, vel similibus? Respon. permutare, verbum est generale & pertinẽtes ad venditionẽ, & locationẽ, & oĩm contractum, vbi aliquid hincinde accapitur, sed alij ꝯtractus sua sumpserũt nomina at hic cũ datur species certa, ꝓ alia certa, caruit nõie speciali, nã plura sũt negotia, &c. vt ff. de p

3 † Limites.

4 † al. commeauerit.

5 † Exemptis.

fœdus cum Rege Persarum, statuit, quòd extra certa loca hic nominata subiecti Romano Imperio non possent mercari à Persis, nec è contra: aliàs puniuntur ipsi, & iudices, per quorum ineunt limites, excipit legatos Persarum, qui tempore suæ legationis merces duxerunt commutandas. Salic.

Ijdem AA. Anthemio PP.

LEX IIII.

MErcatores tam imperio nostro, quàm Persarum Regi[a] subiectos, vltra ea loco, in quibus fœdoris tẽpore cum memorata natione nobis conuenit, nundinas exercere minimè oportet, ne alieni regni (quò non conuenit) scrutentur arcana.

¶ Nullus igitur posthac Imperio nostro subiectus vltra Nisibin, Callinicum, & Artaxatam [1] † emendi, seu vendendi species causa proficisci audeat, nec præter memoratas ciuitates cum Persa merces existimet cõmutandas. [2] †

¶ Sciente vtroque, qui contrahit, & species, quæ præter hæc loca fuerint venundatæ, vel comparatæ, sacro ærario nostro vindicandas: & præter earum rerum, ac precij amissionem, quod fuerit numeratum, vel commutatum, exilij se pœnæ sempiternæ subdendum.

¶ Non de futura contra iudices, eorumque apparitores per singulos contractus, qui extra memorata loca fuerint agitari, triginta librarum auri condemnatione, per quorum limitem [3] † ad inhibita loca mercandi gratia Romanus, vel Persa commeauerint. [b] [4] †

¶ Exceptis [5] † videlicet ijs, qui legatorum Persarũ quolibet tempore ad nostrã clementiam mittendorum iter comitati, merces duxerint commutandas: quibus humanitatis, & legationis intuitu extra præfinita etiam loca mercandi copiam non negamus, nisi sub specie legationis diutius [*] in qualibet prouincia residẽtes, nec legati redituũ ad propria comitantur.[c]

¶ Hos enim mercaturæ insistentes, non immeritò vnà cum ijs, cum quibus contraxerint, seu resederint, [6] † pœna huius sanctionis persequetur.

Mercatores ad domum principis pertinentes debent esse 563. qui à muneribus personalib. sunt immunes. h. d. Salic.

Ijdem AA. Aetio. PP. [7] †

LEX V.

CEssante omni ambitione, [d] [8] † omni licentia, quingentorum sexaginta triũ collegiatorum[e] numerus maneat, nullique his addendi, mutandive, vel in defuncti locum substituendi[f] pateat copia, ita vt iudicio tuæ sedis sub ipsorũ præsentia corporatorum in eorum locum, quos humani subtraxerint casus, ex eodem, quo illi fuerant corpore, subrogentur, nulli alij corporatorum præter dictum numeratum per patrocinia immunitate [9] † concessa.

Transgredientes ciuitates prohibitas, vel negotiationes prohibitas suscipientes, cuiuscunque sint dignitatis, puniuntur pœna exilii, & publicatione bonorum, quod non.

Ijdem AA. Maximo [10] † Comiti sacrarum largitionum.

LEX VI.

SI qui [g] inclitas [11] † nominatim vetustis legibus ciuitates transgredientes ipsi, vel peregrinos negociatores sine comite [12] † cõmerciorum suscipientes fuerint deprehẽsi, nec proscriptionẽ bonorũ, nec penã perẽnis exilij vlterius euadent. Ergo oẽs pariter, siue priuati, siue cuiuspiã dignitatis, siue in militia constituti, sciant sibi, aut ab huiusmodi temeritate penitus abstinendum, aut supradicta supplicia subeundum.

TITVLVS LXIIII.

De rerum permutatione, & de præscriptis verbis.

In permutatione rei venalis ob euictionem condictio ob causam non datur, secus in non venali. h. d. Bal. vel sic. Si res permutata, & euicta venalis fuerat, præscriptis verbis ad interesse agitur, & nõ condictione ob causam ad repetendum datum, secus si venalis non fuerat exposita, quia tunc præscriptis verbis, vel condictione ob causam agi potest. h. d. Salic.

scrip. verb. l. naturalis q; retinuit generale, vnde dicitur innominatus. s. noĩe speciali. Alij aliter respõdẽt, vt dixi. ff. de pac. l. iurisgẽtiũ §. 1. Acc.

Si

* Hinc collige ex frequenti delicto pœnã augeri. Vi. Bellouisiũ 3. prac. 15. nu. 7.

6 † Residerint.

7 † P. V.

8 † Ambiguitate.

9 † In vetitate.

10 † Alias, Maximine, al. Maximiano.

11 † Indictas.

12 † Sine comite.

Imp. Gordianus A. Therasę.

LEX PRIMA.

SI cum * patruus tuus venalem possessionem [a] haberet, pater tuus pretij nomine, licet non taxata [b] quantitate, aliam possessionē dedit: idque, quod comparauit, [c] non iniuria iudicis, nec patris tui culpa euictum est: [d] ad exemplum ex empto actionis, non immerito id, quod tua interest, [e] * si in patris iura successisti, consequi desideras.

¶ At enim si cum venalis possessio non esset, permutatio facta est: idque, quod ab aduersario præstitum est, [f] euictum est: quod datum est (si hoc elegeris) cum ratione restitui postulabis. [g]

Permutatio est similis venditionis, & ex ea oritur actio Præscriptis verbis, quæ est bonæ fidei. Bal. Vel sic: Tria dicit: videlicet quòd permutatio est bonæ fidei, & re ipsa perficitur: & similis est emptionis: & quia est bona fidei, ideo actio resultans ex ea, est bonę fidei, vt institu. de act. §. actionum. Sal.

Imp. Dioclet. & Maxim. AA. Primitiuæ.

LEX II.

PErmutationem, vtpote re ipsa [h] bonæ fidei [i] † constitutam, [i] sicut commemoras vicem emptionis obtinere, [k] non est iuris incogniti.

In contractib. innominatis causa habetur loco conditionis, secus in contractib. nominatis. h.d. quo ad originem actionis, non quo ad alia. Bal. Vel sic. Permutatio est cōtractus nudus, nisi interuētu rei vestiatur, sed stipulatio est, contractus solennis. Vel sic. Ex pacto permutationis non oritur actio, nisi uestiatur rei interuentu, vel solennitate verborum. Vel sic. Pactū permutationis nudum à rei interuentu, nō producit actionē nisi interuenerit stipulatio. Sal.

Ijdem AA. & CC. Leontio.

LEX III.

EX placito * permutationis, nulla [l] re secura con-

SI cum.] Ista lex est valde singul. secundum Barto. Bald. Ang. & Ias. hic, & secundum Bal. in l. si vt proponis, ff. de condict. ob causam, ad hoc, quòd licet in contractus permutationis regulariter sit locus pœnitentiæ: tamen quando res venalis permittatur: non habet locum pœnitentia, & per consequens, nec condictio ob causam. secundum eundem, & figura casum in hac l. vt [illegible] glo. prox.

* Intel. huius l. vide per Iacob. de neguis, in Rub. de verb. obl. nu. 174.

a *Venalem possessionē.* Patruus tuus venale possessionē habebat pro viginti: pater tuus volens emere, dedit ei nomine pretij aliam possessionem: sed non taxata quantitate, dicens, bene sufficiet tibi pro pretio rei tuæ quam venalem habes. Possessio itaque quam pater tuus accepit, euicta est. tu qui es heres patris, ages ad exemplum ex empto actionis, id est, actione præscriptis verbis. Vel dic vtili ex empto ad exemplum directæ: nam non fuit emptio, cū nō fuit precium certum: nec permutatio, cum patruus propositum vēdendi haberet, & nomine pretij rem acceperit. tamen si cum non haberet propositum uendendi, permutauit, euicta re ageret præscriptis verbis, vel condictione ob causam.

* De hac materia vide bo. textū in ca. 1. & ibi Panor. extra de his quæ h. à præla.

b *Taxata.*] ex quo apparet non fuisse emptionem, alias enim secus, 1 vt supra de rescind. ven. l. pretij.

1 Sequitur eam Cyn. B. B. & Sa.

2 Idē Cy. Bar. & Sa. & est no. à da ē in cō. dē pro significatione huius verbi cōparo.

c *Comparauit.*] quantum ad hoc, quod alter venderet destinauerat. Vel dic, 2 quòd comparo est uerbum generale, ut ff. de contrahen. empt. l. 1. §. pen.

3 Imo. Cy. Bal. & Sa.

d *Euictum est.*] si enim iniuria iudicis, uel culpa patris, quia fuerat absens, ut euictum, non ageres, ut ff. de euict. l. si imprudentiam, & l. si ideo: Ergo patet, quòd fuerit aliena, ergo non fuit permutatio, ut ff. eo. l. 1. §. item emptio. vbi dicit impediri. Accur.

4 Vtilis ad exēplū actionis ex empto. B.

e *Interest.*] non etiam quod dedisti, ex quo apparet non fuisse permutationem, sed alium contractum innominatum similem emptioni & permutationi. & dabitur utilis ex empto, secundum B. & Az. vel præscripti. uerbis, 4 secundum H. & est ad hoc infra de euic. l. si prædium, & l. si permutationis.

5 Idē conuētio de permutando, sed nō pōt adimpleri dicta quētio tradēdo rē alienā. Cy. & Salic.

f *Præstitum est.*] caute dicit, præstitum, nam & in re aliena consistit permutatio 5 donec euincitur, licet Pedius contra uideatur sensisse, ut ff. eodem, l. prima, circa finem.

6 Ista glo. sequitur B. Angel. & Sali.

g *Postulabis.*] per condictionem ob causam. Et not. 6 quòd aut datur pretium pro re, & est emptio, aut species pro specie, & tunc aut incerta pro incerta, ut bouem pro asino, aut incerta pro certa, aut certa pro incerta, ut oleum pro frumento in genere, ut infra eodem l. emptionem, & his tribus casibus est contractus innominatus generalis, vt do, vt des, ut habe hoc ff. de præscript. uerb. l. naturalis, §. prima, & secundo, aut certa pro certa, & tunc est permutatio, ut infra eodem, l. quoniam, quæ & ipsa est innominatus contractus, & fit nudo pacto, 7 sed non nascitur actio nisi re ex altera parte secuta, sicut & in generali, do vt des. Et hac ratione dicitur contineri permutatio sub illo generali, do ut des. & facit ff. locati. l. & hæc distinctio.

7 Idē Ang. in l. prox.

PErmutationē. CASVS. Cum emptione similitudinē habet contractus permutationis & est bonæ fidei.

h *Re ipsa.*] s. inspecta. Vel dic, id est ueritate inspecta, sic ff. de iureiu. l. quoties.

i *Constitutam.*] ut institu. de act. §. actionū.

† Bona fide.

k *Obtinere.*] vt ff. de cau. in posses. ea. l. fin. In hoc ergo conueniunt, quia vtraq; est bonę fidei, vt dicto §. actionum. Itē ex vtraq; paratē causa vsucapiendi, vt ff. de vsuca. l. sequitur, §. de illo. Ex vtraque parte præstatur euictio, ut supr. l. proxi. Ex utraque fit redhibitio, ut ff. de ędil. edic. l. sciendum. §. penult. Item in utraq; promittitē sanitas serui, ut ff. eod. l. 1. Sed differunt in multis, primo, quia vēditio fit consensu, sed permutatio ex rei traditione, ut infra eo. l. placito. Item in venditione alius est emptor, & alius est uenditor, sed in permutatione non discernitur, vt ff. eodem, l. 1. Item in uenditione emptor facit preciū accipientis, sed uenditor non: at in permutatione videt quòd vterq; deberet facere accipientis, secundum Pedium, ut ff. eod. l. prima, in fine. Item in venditione non transfertur dominium, nisi pretio soluto, licet res tradita sit: secus in alijs contractibus, & sic secus in permutatione, ut institut. de rerum diuis. §. per traditionem. & venditæ, & facit supra communia utriusque iudi. l. 1.

* Intel. huius l. vide per Hier. Verrū in Rubri. de uer. obl. n. 351. & ibidem Iacob. Nihri n. 113. & 243.

ADDITIO. Vult hęc glo. in fin. quod §. venditæ, institu. de rerum diuisio, solum loquatur in contractu emptionis & uenditionis, & non in alijs. hoc ipsum etiam vult glo. unica in l. traditionibus, supra de pactis. Sed aduerte, quod gl. in verbo, remansit, in l. cum proponas, supra de dolo & glo. in uerbo, facere, in l. si seruus, §. locaui. ff. de furtis, tenet contrarium, quod sequitur ibi Bar. reprobata hac glo. & glo. in §. traditionibus, pro quo allegat text. in l. 3. ff. de pigno. actio.

EX placito.] CASVS. Conueni tecum de permutando prædio meo cum tuo, si non interueniat traditio, non nascitur actio, nisi stipulatio interuenerit, quia tunc posset agi ex stipulatione.

l *Nulla re secuta.*] sed re secuta nunquid ex illo, pacto, an rei traditione actio oritur? Dico ex pacto, licet in mutuo, & similibus ex ipsa rei traditione nascatur actio, vt hac lege manifeste probatur, & ff. de pac. lege, iuris gentium §. sed si in alium, in fine §. primi. Idem probatur, & in actione de peculio. licet enim seruus debeat centum, si tamen duo tantum sunt in peculio, ad illa duo tantum est obligatus, vt ff. de peculio, lege, quoties. §. si semel,

Quid

stat nemini actionem competere, nisi stipulatio subiecta, [a] ex verborum obligatione quæsierit partibus actionem.

Cōdictio ob causam nō datur cōtra singularem successorem, nec actio præscriptis verbis: quia personalis actio non sequitur fundum. hoc dicit Bal. vel sic: Si res ex causa permutationis tradita, alteri vendatur, nec recipiens implet conuenta, contra emptorem nulla actio competit: sed contra eum, qui recepit, vt impleat conuenta, vel vt restituat data. Salic.

Iidem AA. & CC. eidem Leontio.

LEX IIII.

CVm precibus * tuis expresseris placitum inter te, & alium permutationis intercessisse, eumque fundum à te datum vendidisse, contra emptorem quidem te nullam [b] habere actionem perspicis, cum ab eo susceperit dominium, cui te tradidisse titulo permutationis nō negas.

¶ Sed si secundum fidem placiti stipulatio subiecta est: successores eiusdem, cum quo contractum habuisti, conuenire non prohiberis. [c]

¶ Si verò nulla stipulatio intercessit, præscriptis verbis actio est, vt vel fides placiti tibi seruetur, [d] vel quod alterius accipiendi fundi gratia dedisti, causa non secuta restituatur. [e]

Ista verba, hac conditione, vt, non faciunt conditionem, sed modum, & ex isto contractu oritur actio præscriptis verbis. h.d. Bald. vel sic: Qui implenit permutationem, potest agere contra non implentem præscriptis verbis, vt impleat, vel per condictionem ob causam, vt data restituat. h.d. Salic.

Iidem AA. & CC. Theodolanæ.

LEX V.

QVoniam asseueras patrem tuum ei, contra quem preces fundis, hac conditione dedisse fundum, ut inuicem domum certam acciperet, aditus præses prouinciæ placitis [1] † eum parere, vel si causam, propter quam fundus datus est, sequi non perspexerit, [2] † conditionis ratione datum à te restituere, sicut postulas, iubebit. [f]

[1] † Compellet.

[2] † al. Prospexerit.

Actio præscriptis verbis ex incerto cōtractu nascitur, idest ex cōtractu nominis incerti. Bal. vel sic: Re tradita, vt impleantur cōuenta, præscriptis verbis actio competit. h.d. Salic.

Quid ergo si postea augeatur ei peculium? Adhuc potest agere creditor serui, vt ff. de pecu. l. quæsitum. §. is qui. Sed vnde agit, vel ex qua causa? Certè ex eadem, ex qua primo egi, nec enim ex incremento peculij actio nascitur, sed agitur ex veteri contractu. Hoc etiam ad alias nostras sententias prodest. Dicimus enim, quòd ex contractu dudum initio, hodie dat actio, vt patet in mutuo, vt ff. de fideiuss. l. si quis pro eo. §. si nummos, & in societate, & in tutela. nam demum finita tutela datur actio, licet quidam dicant nasci, sed nō intentari. sed falsum est, vt ff. de tutelis & ra. distr. l. si tutor. §. fi. & l. seq. & argu. ff. de fur. l. serui & filij. Idem quandoque in mandato. vt ff. de offic. procons. l. obseruare. §. fina. Idem dicimus in actione ex stipulatu pro dote, nec enim nascitur, ni si solu. matrimonio, & pro hoc & contra hoc infra de repud. l. 1. & ff. de bonis dā. l. sed & si alia. & ff. solut. matrimon. l. hæc actio. Item nunquid ab vna parte re tradita etiam alteri qui nō vestiuit, datur actio? Ioan. non. & probatur ex necessitate supra de pact. l. si certis. Sed hæc quæstio videt fatua, ad quid enim daretur actio, cum sibi iam sit adimpletum, licet ipse nō impleuerit, quod conuentum est? Dici potest ad euictionem rei sibi dari.

* ad intel. huius l. vi. Hiero. Vertiū. in Rubri. de ver. oblig. nu. 188. & ibi. Iacob. de Nigris, numer. 138.

a *Subiecta.*] scilicet, pacto: primo enim paciscuntur nudo pacto: secundo subijcitur stipulatio, & sic nascitur actio ex stipulatu, vel condictio certi ex stipulatione: vt instit. de verbor. obligat. in princ. Sed in primo casu huius legis nascitur in factum, vel præscriptis verbis, quod idem est, vt infra l. prox. & habet locum præscriptis verbis, in pactis incontinenti appositis, vt supra de pact. inter empt. & vend. l. 2. Item secundo vbi dubitabatur de nomine contractus, vt ff. de præscrip. verbis. l. 1. 2. & 3. & l. si tibi rem. & de exerci. act. l. 1. Item tertio in tribus contractibus innominatis scilicet, do, vt des, sub quo est permutatio. & in facio, ut facias, & do vt facias. Sed in quarto, scilicet facio, ut des, datur de dolo, ut d. l. naturalis, §. quod si faciam. Et est ratio, quia ex hoc facto mihi abest, & tibi non adest, ut si de manumittendo conueni, ut supra de dolo. l. cum proponas, alias contra, scilicet si tibi adesset, ut ff. eodem. l. solent. Sed hæc ratio fallit in facio, ut facias, si de manumittendo conuenit hincinde, ut ff. eod. l. naturalis. §. fin. Sed ibi est alia ratio, quia hincinde est obligatio facti, unde condemnatio fit in interesse, ut ff. de re iudi. l. si quis ab alio. §. fi. Et est alia ratio, quare de dolo datur, ut diximus ff. eod. l. naturalis, §. quod si faciam. & §. 3. Item nota hos contractus cognosci ex pacto, non ex eo, quod præuenitur ab altero, ut supra, de transactio. l. cum mota. Item in factum actio in multis sibi locum vendicat. Primo ubicumque præscriptis verbis, & tunc dicitur in factum ciuilis, ut ff. eodem, l. prima. in fine. Secundo in subsidium l. Aquil. ut instit. ad legem Aquil. in fine. & ff. de dolo. l. & elegāter. § idem Salon. Item loco edictorum, & interdictorum, & interdictorum, ut institut. de interdict. §. fina. Item alias vbicumque equitas suadet actionem dari, uel ex contractu, uel quasi, uel ex maleficio, vel quasi, unde dicitur nasci ex varijs figuris causarum, ut ff. de actio. & obliga. l. prima, & ff. eod. l. quoties, & supra de sacro sanct. eccles. l. sancimus, & facit ad legē istam ff. de pact. l. dimissionis.

CVm precibus.] CASVS. Conuenit inter me, & te de permutando fundo meo cum tuo: tradidi tibi fundum, & distraxisti, nec vis stare placitis: an contra emptorem habeam actio. quæritur? Dicitur, quod non. Sed si intercessisset stipulatio, agam ex stipulatu: si non, agam præscriptis verbis, vt facias, quod conueni., vel condictio. sine cau. fundum repetam.

b *Nullam.*] in rem, vel in personā, quia cum eo non contraxisti.

c *Non prohiberis.*] vt supra de pact. l. si pacto.

d *Seruetur.*] scilicet vt tradat quod conuenit, per hanc præscriptis verbis actionem, ut hic, & ff. eod. l. naturalis. §. 1. Sed an præcisè? Videtur quod sic, ut hic, & infra eodem, l. fin. in fine. Sed dico contra. & subaudi hic, nisi uelit interess. præstare, ut hic, & Instit. de donat. §. 2. Item quæro. si ex causa permutationis tradidit rem & fidem non habui de illa: sed statim sperabam dandam, an transeat dominium? Videtur, quod non, argu. Instit. de rer. diuis. §. uenditæ. Alij dicunt aliud in permutatione, quam in uenditione.

ADDITIO. De hoc dicas, vt dixi sup. eod. l. 2.

e *Restituatur.*] per condictionem ob causam datam, causa non secuta: ut hic, & ff. eodem. l. naturalis. & infra eod. l. proxim.

QVoniam.] CASVS. Conueni tecum de permutando domum meam cum tua, tradidi meam, non facis quod conuenis, agam præscriptis uerbis, uel condictione sine causa, ad repetendum quod dedi.

f *Iubebit.*] ut sup. l. prox. Item est ad legem istam, quod no. sup. eod. l. 1.

Etiam.

REbus.] CASVS. Si conuenit inter aliquos de permutādis aliquibus rebus, ut stetur conuentioni, vel ut præstetur interesse, agetur præscriptis uerb.

a *Lege.*] idest pacto sic ff. deposit. l. prima. §. si conueniatur.

b *Incertam.*] quia continet interesse, quod est incertum 1 prima facie, licet postea certificetur, ut institut. de actio. §. curare. sic & stipulatio dicitur incerta, eo quod incertum continetur in ea, ut ff. de uerbo. obligat. l. ubi autem non. Itē ciuilis hæc dicitur, quia ex æquitate ciuili datur: ubicunq; enim ex æquitate ciuili 2 actio datur, præscriptis uerbis dicitur, ut per exempla dicas, ut ff eodē l. quoties & l. si tibi polienda. & l. quia actionum. & l. duo. Non tamen nego, quin in factum, & pŕscriptis uerbis quandoque sint idem, ut diximus supra eodē. l. ex placito. Item contra huic l. ff de pact. l. si tibi. in princip. Solu. 3 ibi de ea obligatione, quæ cōtrahitur re, ve it i dixi, & eodem modo solu. ff. si cert. peta. l. rogasti. §. 1.

1 Imo est certum, cū sit in rerū natura, iō dic. q dr incerta, qa ex incerto ptu hēt originem Cy. & S.

2 Ista glo. est de mente Odof. & Cy. & Sal.

3 Idē præduti.

c *Iuris autoritas demonstrat.*] vt infra de donatio. quę sub mo. l. 1. & de donat. l. legem. & l. cum res. & de pac. do. l. legem. & supra de act. empt. l. 2. & de contrahen. empti. si donationis & supra de pac. dict. l. legem. & ff. de pac. l. in traditionibus.

EMptionem.] CASVS. Si rem meam cum tua permutauero, emptio non est. Si igitur cōuēnit, ut darem tibi decem corbes frumēti, & tu mihi decem corbes olei, si stipulatio secuta non fuerit, & decem corbes tradidi, nec stas placitis: repetam condictione sine causa quod dedi.

d *Placuit.*] vt ff. de contrahend. emptio. l. prima & dic rebus, idest speciebus ab vtraque parte interuenientibus.

Ijdem AA. & CC. Protogeni.

LEX VI.

REbus certa lege [a] traditis, si hic non pareatur, præscriptis verbis incertam [b] ciuilem dandam actionem, iuris auctoritas demonstrat. [c]

Generis ad genus non est emptio, sed contractus innominatus: & ideo, causa non secuta, habet locum condictio ob causam. Bald. vel sic: emptio non est sine pretio: ideo si frumentum datur pro oleo, est permutatio. hoc dicit Salic.

Ijdem AA. & CC. Timotheo.

LEX VII.

EMptionem rebus fieri non posse, pridem placuit. [d] Igitur cum frumenti certam modiationem Callumacho, & Acamato te dedisse, vt tibi repræsentent olei designatum pondus, asseueres, si placitis citra stipulationis solennitatem [e] nō exhibeant fidem, quantum dedisti, causa non secuta, condicere pro desiderio potes. [f]

Ex condictione ob causam finalem, oritur præscriptis verbis. Item habet locum condictio ob causam tanquam in contractu innominato: secus, si causa sit impulsiua. hoc dicit text. cum glos. & no. hanc legem. Bald. vel sic. Ex pacto in traditione rei apposito tanquam vestito, agitur præscriptis verbis, vt conuenta impleantur. hoc dicit Sal.

Ijdem AA. & CC. Paulinæ.

LEX VIII.

EA lege rebus donatis [g] Candido, vt quod placuerat, menstruum, seu annuum tibi præstaret, cum huiusmodi cōuentio non nudi pacti nomine censeatur, sed rebus proprijs dictæ legis substantia [g] muniatur, ad implendum placitum (sicut postulas) præscriptis verbis tibi competit [h] actio.

TITVLVS LXV.

De locato, & conducto.

Locator horrei non tenetur de casu fortuito, vel violento: sed bene tenetur de culpa præsumpta. hoc dicit. Bald.

Imp. Antoninus A. Agrippino.

LEX PRIMA.

DOminus horreorum periculum vis maioris, vel effracturam latronum, [i] conductori præstare non cogitur. His cessantibus, [k] si quid extrinsecus [l] ex depositis rebus, illæsis [m] horreis, perierit: damnum depositarum [n] rerum ei resarcire debet.

e *Solemnitatem.*] alias obtinet, quod est supra si cert. pet. l. fi non singuli.

f *Potes.*] ut & supra eodem, l. quoniam. & supra de condict. ob causam. l. ea lege. & l. dictam. & infra de donat. l. legem.

EA lege.] CASVS. Si dedi fundum, vt annuatim dares mihi decem corbes frumenti, vel quolibet mense vnū corbem: si placitis non obtemperes, agam præscri. verb.

g *Substantia.*] idest ipsa lex dicta rebus proprijs rei traditione muniatur. Azo. supra eodem l. rebus, cum suis cōcor. & infra. de euic. l. 2. Et not. quod refert cum aliquid do, ut aliquid facias, quia aut alias eram daturus, & tunc nulla competit actio, ut ff. de dona. l. 2. in fi. & l. seq. aut nō, & tunc vel condictio ob causam ad repetendum datur, vel præscriptis verbis, ut fiat quod conuenit, vel interesse præstetur.

h *Competit.*] ut hic, & dixi supra. de pact. inter emptio. l. cum te.

DE LOCATO, & conducto.

Quia locatio ad similitudinem emptionis est inducta: ideo de ea ponit post venditionem.

DOminus.] CASVS. Locaui tibi horreum, vt in eo frumentum tuum reponeres, reposuisti, & latronum incursu, vel alio fortuito casu amisisti, puta, quia horreum nō erat clausum, periculum rerum repositarum ad me non pertinebit. Sed si non fractis, vel non læsis horreis, dominus horreorum tenetur.

i *Latronum.*] qui effractis horreis surripuerunt ibi posita.

k *His cessantibus.*] & alijs similibus casibus fortuitis, qui non præstantur hic, vel simili alio iudicio bonæ fidei, vt hic & ff. eodem l. dominus. in princip. & l. ex conducto. §. primo, & l. perinde. & l. sed & de damno. & l. habitatores. & supra de pignoratitia actio. l. quæ fortuitis. & depositi. l. prima, & ff. commod. l. ad eos. & ff. de de actio. emptio. leg. si ea res. Sed hoc casu debet exhibere custodes, vt infra eodem. l. 4.

l *Extrinsecus.*] idest non vitio ipsarum rerum depositarum. Vel dic, idest extra has causas fortuitorum, scilicet casuum. Et dic mercede, scilicet interueniente, secundum Irn. ut ff. eodem l qui mercedem.

m *Illæsis.*] per, quod præsumitur dominus in culpa prima facie, scilicet eius culpa perijsse res. Et distingue hic secundum Ioann. ut diximus, ff. eodem l. dominus. Item not. quòd dicitur vulgo, scilicet an quid de suo perdiderit, qui rem commodatam, vel depositam perdidit, pro quo est ff. commoda. l. si ut certo. §. quod vero. Accursius.

n *Depositarum.*] id est positarum in dictis horreis: nec enim depositum, imò mercede data dominus horreorum retinet dictas merces in horreis suis, & sic fuit locatio

catio non depositum, vt ff. de posi. l. 1. §. si quis seruum, in secundo dicto. Si vero econtra depositum, tunc tenetur de solo dolo, & lata culpa, vt supra depositi. l. 1. nisi in certis casibus, qui no. ff. depositi. l. 1. §. sæpe.

A *Duersus*.] CASVS. Si faber opus faciendum à me conduxit, nec præsto sibi mercedē operæ, aget ex conducto ad interesse. Sed nunquid veniet vsura ex mora, sicut in ceteris bonæ fidei iudicijs? Respon. quod sic.

a *Conduxisti*.] conductor dicitur nomine ædificij: & eiusdem ratione dominus dicitur locator. Itē conductor dicitur dominus ratione operæ: & faber locator ratione eiusdem operæ, vnde faber potest agere ex locato, & conducto ad mercedem, diuersis respectibus, sic & ff. ad l. Rhod. de iac. l. 2. circa prin.

b *Eo iudicio*.] s. ex conducto, quod est bon. fid. vt hic, & insti. de act. §. actionum.

c *Cum vsuris*.] mora interueniente, vel alia simili causa, & ad hoc supr. de vsuris. l. in bonæ fidei.

d *Solitis*.] id est, quæ in rogatione frequentantur, vt ff. de vsur. l. 1. in princi. & ff. de administra. tut. l. tutor qui repertorium. §. ex ceteris. Dūmodo legitimum modum non excedant, quem habes supr. de vsuris, l. eos. §. super. Sed iste, qui sic locauit operas, quando poterit mercedem petere? Respon. finito opere vel tempore, vt ff. eod. l. opus quod, secundum B. sed illud quando suo periculo conduxit vnde quando non suo periculo conduxisset, posset dici econtra, vt arg. supra, de iudic. l. properandum. §. in honorarijs, at in pensione domus vel fundi dices infra. l. prox.

ADDITIO. Tu dicas, quando quis locat operas suas ad faciendam totam domum vna mercede, inspiciendam qualitatem personæ: puta si sit forte locator pauper, qui non posset totam domum perficere, nisi minutatim desibi pecuniam, tunc enim uidetur tacitè actum, ut etiam ante opus perfectum sibi pecuniam minutatim præbeas, argum. l. si uero non remunerandi. §. si. ff. manda. idem si consuetudo sic esset, vt l. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de ædili. edic.

A *Ede*.] CASVS. Si domum tuam mihi locaueris: an me inuitum expellere possis, quæritur? Respon. quòd non, nisi in solutione pensionis domus cessauerim uel eam habitare volueris, uel reficere, aut in domo male fuerim versatus, puta destruendo parietes, vel tectum.

e *Aede*.] id est, de æde. vel id est ædis, sic & ibi: Sermonem quem audistis, non est meus, alij habent insulæ.

f *Pensionem*.] in pecunia consistentem, alias si partiarius est, vel in alia re constat merces, agitur pro socio vel præscriptis verbis, ut ff. depositi. l. 1. §. si quis seruum, & ff. locati, si merces. §. vis maior. & ff. communi diuid. l. si conuenerit, in fi.

g *Insolidum*.] nam particulariter non sufficit, vt ff. de vsu. l. tutor. §. Lucius, & ff. de colla. bo. l. prima. §. si cum duobus, cum non minima incommoda habeat particularis solutio, vt ff. fami. ercisc. l. planè.

h *Soluisti*.] scilicet de facto. Idem dicas, si paratus sis soluere, vt ff. mand. l. diligenter. § primo. & §. secundo. cum proximus ex dantis: vt in Authen. vs exact. instan. do. §. finali. collat. 7 sed cessare per biennium oportet, quando fuit actum, vt non expelleretur; 1. vt ff. loc. & condu. l. quæro. h inter. Accur.

1 † Epicteto fi.: al. Epiteto

2 † Inquilinus am a... dem, sed malè.

3 Hæc gl. tenent B. Ang. in Sa lic. hic.

Faber, qui præstitit operā, et non recepit mercedē, petet mercedē cum vsuris h. d. Bal. vel sic: In locato veniunt vsura ex mora. h. d. Bal.

Idem A. Epicleto.[1] †

LEX II.

A Duersus eos, à quibus extruendā ædificia cō duxisti,[a] ex conducto actione cōtendens, eo iudicio,[b] quod est bonę fidei, debitū cum vsuris[c] solitis[d] cōsequeris.

Inquilinus, qui soluit pensionē, non potest per dominum durante locatione, expelli, nisi propter necessariam refectionem rei, vel culpa inquilini abutentis. h. d. not. Bal.

Idem A. Callimorphoniæ.

LEX III.

A Ede,[2] †[e] quam te cōductam habere dicis, si pensionem[f] domino insolidum[g] soluisti,[h] inuitam te expelli non oportet: nisi proprijs vsibus dominus eā necessariam[i] esse probauerit, aut corrigere[k] domum maluerit, aut tu malè in re locata versata es.[l]

Tenetur dominus horreorum exhibere custodes, et eis exhibitis liberatur. qui custodes, si reperiuntur culpabiles debent puniri per præfectum prętorio, sic inferior iurisdictionē sufficit. et ad cū remitti. tamen si dominus promisit custodiam, tenetur iuxta promissum. h. d. Bald.

Imp. Alexander A. Sabino.

LEX IIII.

E X diui Antonini Pij literis certa forma est, vt

i *Necessariam*.] intellige quando post locationem ex inopinato superuenit necessitas, quia alia domus, quam habitabat, corruit: vel vxorem duxit. 2 Secus autem si tempore contractus hoc prouidere potuit, ut ff. vt in possessio. leg. l. si is à quo. §. fin. & l. seq. & ff. de interrog. act. l. de ætate. § ex causa. & eodem modo dicas in sequēti casu.

k *Corrigere domum*.] hoc tū sine damno inquilini procedit, secundum Ir. s. duobus his casibus, scilicet primo & secundo, in tertio autem opinio est, vt pro rata remittatur ei merces, vel restituatur, & intellige tunc, cum necessaria fuerit refectio. alijs ad omne interesse inquilini tenetur locator, 3 vt ff. eod. l. qui insulam. in prin. & l. & hęc distinctio. in principio. Accur.

l *Versata es*.] hoc casu dicunt quidam 4 nihil diminuendū de mercede, quasi operationem eius facienda cum damno. Nos contra, 5 cum dominus vel locator possit conuenire inquilinū pro damno dato re locata actione locati, vt in Aut. de alie. & emphyt. § si vero qs collat. 9. & ff. in quibus cau. pig. ta. contra. l. non solum, alias Pomponius, sed & actione legis Aquiliæ, vt ff. eod. l. si vulneraueris. Sunt ergo quatuor casus, quibus expelli potest inquilinus & etiam colonus. Quorum primus ille fuit, si non soluit pensionem sed si nullus istorum interueniat potest resistere colonus & inquilinus, 6 vt ff. vti possideris l. si duo. §. cum inquilinus. & de vi & vi arma. l. colonus. Sed quæro, quo tempore sit soluenda? Respon. quædam leges videntur velle in principio: & si non soluit, expellatur: vt hac l. & sup. de iud. l. properandum. §. in honorarijs. Quędam in medio, sicut in salario, quod sicus dat patrono suo vt supra de aduo. diuer. iudicum. l. per hanc, §. sexcenti aurei. Quædam in fine, sicut & cum aliquid debetur in diem, vt ff. de verbo. obl. l. qui hoc anno. & ff. migrando. l. primo. §. si pensio. Tū dic 7 primo seruari, quod actum est, quod si non apparet, tunc serua morem regionis, vt ff. de fundo instru. & instrum. leg. l. cum de lanionis, §. asinam, quod si non appareat. tunc quod minimum est, id est in fine anni, vt ff. de reg. iur. l. semper in obscuris, & l. semper in stipulationibus. Sed licet non teneatur persoluere conductor prius, si tamen non soluat, potest repelli secundum Azo. ut hic dicitur, maxime post tempus soluendæ mercedis, adeo vt si pœnam promiserit, si expelleret, non tenetur. vt ff. eodem, l. quæro. §. inter. Alij 8 vt H. dicunt, quod demum tempore conductionis finito potest expelli, quia totum debet contractum prius adimplere ex sua parte, vt arg. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. offerri. Sed & conductor non potest agere, nisi soluat totam pensionem, ut ff. de migrando, l. prima. Sed certè tunc ea ratione posset expelli, quia tempus 9 sit finitum, vt ff. d. l. vti possideris. §. cum inquilinus, & int eodem, l. ne cui nisi contrarium esset actum, vt in quibusdam alijs casibus, vtibi dices, & facit ff. eod. l. rū quòd si domus.

ADDITIO. Concordat cum hac l. cap. penul. in § fin. extra isto titulo.

E *X diui*.] CASVS. Si horrheum tibi locaui, ut in eo frumentum tuum reponeres, & custodes exhibui, de fortuito casu non teneor, nisi aliud conuenisset: quod vt fiat, prouidebit præfectus, & in prima. Si vero conuenerit, vt custodiam præstarem; eam adhibere debeo, & hoc in secunda.

2 Iam glo. vsq; ad fin. sequuntur Bal. & Sal.

3 Sequuntur ei Bal. Sa. lic. imo tūc si velit, poterit inquilinus, ei resistere glo. & P. in l. habitatores ff. e.

4 Hāc primam opinionē sequūtur P. & Cyn.

5 Idem B. & Sal.

6 Idē Cy.

7 Hāc tenent B. B. Ang. & Salic. hic.

8 Istam tenent Pet. Cy. Bal. & Salic.

9 Pro concordia ista rū opinionū vi. Ia. in l. 1. in 11. col. C. de iure emphy. & in auth. qui rem § sup. de sacrosc. eccle.

In quilinus 1 quatuor casibus expelli pōt.

Deso-

a *Deferentibus.*] hominibus conducentibus horrea.
b *Nec vltra.*] quam vt custodes exhibeant. cum domini depositarum rerum tempore depositionis scribant per custodes horrea exerceri.
c *Parentem.*] in scientia & ætate.

quid. §. mancipiorum, & de vsu. & habi. l. non aliter. per nouissimum tamen retinet dominus possessiones suas, vt ff. de acquiren. possess. l. qui vniuersas. §. finali. ff. loca. & condu. l. si cui locauerim. & l. cum in plures, & l. si tibi.

domini horreorum effractorum, eiusdem querelas deferentib.[a] custodes exhibere necesse habeant, nec vltra[b] periculo subiecti sint.

¶ Quod vos quoque, adito præside prouinciæ, impetrabitis. Qui si maiorem animaduersionem exigere rem deprehẽderit, ad Domitium Vlpianum præfectum prætorio, & parentem[c] meum, reos remittere[d] † curabit.

¶ Sed quia[e] domini horreorum nominatim etiam ipsi custodiam repromiserunt, idem[f] exhibere debent.

Inuecta & illata coloni obligantur pro mercede domino scienti: inquilini etiam ignoranti Bal. vel sic: Illata in prædium rusticum per conductorem suo domino scienti tacitè pro pensione obligata: illata verò in vrbanum sunt obligata etiam ignoranti. Salic.

Idem A. Petroniæ. 2†

LEX V.

CErti iuris[*] est, ea, quæ volnntate[g] dominorũ coloni in fundum conductũ induxerint,[h] pignoris iure dominis prædiorum teneri.

¶ Quando autem domus locatur, nõ est necessaria in rebus inductis, vel illatis scientia domini: nam ea[i] quoque pignoris iure tenentur.

Conductor potest rem conductam alteri locare, nisi sit actum, quod alteri locare nõ possit. h. d. Bal.

Idem A. Victorino.

LEX VI.

NEmo prohibetur[k] rẽ, quam conduxit fruẽdam, alij locare, si nihil aliud conuenit.

Fideiubens in prima conductione non tenetur in secũda: siue sit prorogata, siue innouata, etiam ex consequẽtia primæ h. d. secundum Bal. vel sic: Fideiussor vectigalium finito tempore non tenetur, licet is, pro quo fideiusserit, de nouo recõduxerit. Sal.

Idem A. Terentiano.

LEX VII.

SI cum Hermes vectigal octauarum[l] 3† in quinquennium continuum 4† cõduceret,[m] fidem tuam obligasti: posteaque spatia eius temporis expleto, cum idem Hermes in conductione, vt idoneus detineretur,[n] non consensisti, sed cautionem tibi reddi postulasti: non oportere te de posterioris temporis periculo adstringi, cõpetẽs iudex non ignorabit.[o]

Propter sterilitatem fit remissio: nisi cum vbertate cõpensetur. Bal. vel sic: Remissio congrua debet fieri propter sterilitatem, nisi aliud fuerit conuentum, vel nisi tanta fuerit vbertas aliorũ annorum, quòd possit condigne compensari cum sterilitate. h. d. Salic.

d *Curabit.*] sic & ff. de offic. præfec. vigil. l. 3. & de leg. 3. l. 1. §. ijs quibus.
e *Sed quia.*] prædicta secundum naturam contractus, sed quia &c. sic & supra commo. l. 1. & ff. co. l. si quis domum. §. Iulianus.
f *Idem.*] s. custodiam. & de hac materia dic plene, vt ff. co. l. dominus horreorũ. Accursius.

CErti iuris.] CASVS. Inuecta à colono domino sciẽte, loco pignoris tantum tenebuntur: ab inquilino inuecta, omnino tacite sunt obligata, siue dominus ea sciuit inuecta, siue non.
g *Voluntate.*] i. domino sciente, vt inf. innuit.
h *Induxerint.*] vt ibi perpetuo sint, quamdiu inhabitauerint, vt ff. de pign. l. debitor. & ff. in qui. cau. pig. ta. contra. l. eo iure.
i *Nam ea quoque.*] alias hæ quoque quæ inducuntur domino ignorante, & est ratio, quia sæpe talia inducuntur, quæ non vult conductor sciri a locatore, * quod de leui non accidit in rusticis, cum non nisi ligones, & aratra, & similia inferant, non pecunias, quas non audent optare, ut inf. de agrico. & censi. l. domini prædiorum. li. 11. & tacit ad l. istam infra in quibus cau. pign. ta. con. l. fin. & ff. de pa. l. item quia conuentiones, & ff. in qui. cau. pig. ta. contra. l. in prædijs. Sed quid si in domũ, vel in fundum conductũ res alienas quis inferat domino rei sciente, & non ꝯdicente? Videtur, quòd sint obligatæ, vt arg. ff. de pign. actio. l. aliena. in principio.

ADDITIO. Ista gl. singularis secundum Ias. in §. item Seruiana. in 8. colum. Institu. de act. ad hoc, quod eo ipso, quod ille, cuius sunt res, scit, & patitur res suas per conductorem inferri in domum conductam, uidetur per hoc consentire, adeo quod res illatæ in domum sunt tacitè obligatæ. & hanc gl. sequitur ibi Ia. licet Salic. B. & Ang. dicasti ibi contrarium.

† Dimittere.

2† Al. Petroniæ.

2 Adde similem gl. in §. item Seruiana. ver. colo. ni. inst. de actio. qui ibi sequitur Ias.

* Intel. huius l. vide per Fort. Garcii. in l. itẽ quia. nu. 18. ff. de pact.

NEmo.] CASVS. Si locaui tibi domum: an alij locare, possis, quæritur? Respon. quod sic.
k *Nemo prohibetur.*] alijs æque idoneo, & ad eundem vsum. 2. arg. ff. de vsufr. l. æquissimum, §. fina. & l. sed & si

2 Sequitur eam Bald.

SI cum.] CASVS. Si vectigal in quinquennium a principe conduxisti, & fideiussorem dedisti: finito autem tempore conductionis, illud iterum conduxeris, an reuocata cõductione ignorãte fideiussore, pro pensione futuri tempori. fideiussor teneatur, quæritur? Dicitur, quod non, & est arg. quòd si scholaris pro scholari fideiusserit, & postea ignorante fideiussore fiat nouatio, quod fideiussor non tenetur.
l *Octauarum.*] sic dictum quia octaua ex mercibus pro uestigali assumebatur, ut supra de vectig. l. 2. le gatis, & l. ex præstatione.
m *Conduceret.*] Pro certa mercede singulis annis, ut ipse ea inuectarium colligat: & talis conductor dicitur publicanus, ut ff. de publi. l. 1. §. hic titulus.
n *Detineretur.*] videtur ergo, quod inuitus possit retineri idem conductor. quod videtur verum, si nõ possit alij sic commode locari, ut hic, & ff. de publi. l. cotem. §. fi. Sed contra in eod. titulo. l. licitatio. §. primo. sed ibi æquè cõmode poterat locari alij. Sed plus est ꝯ. ff. de iure fisci. l. 3. §. cum quinquennium vbi dicit non detineri inuitum, etiam si non sic cõmode possit locari alij. Sol. illa corrigit illam de publica. & hic volens fuit detentus, secundum Azo. & H. Vel de rigore loquit hęc, & illa de publica. alia de iure fisci, de æquitate, quod in idem recedit. Vel verius in illa de publica. maximos perceperat fructus publicanus, ita quod tempore forte debilitauerat, & propterea cogitur reconducere, & hic dices sponte retentum.
o *Non ignorabit.*] vt argu. ff. de pact. l. fin. & ff. eod. l. item quæritur. § finali. Sed licet de futuro non teneantur: an de præterito tenetur? Quidam quod non post tempus, quasi uidetur nouasse omnem primam obligationem, & remisisse fideiussori, retinendo conductorum post tempus, argum. ff. de separa. l. prima. § illud, & preca. l. & habet. §. cum quis. Tu dic, quod sic, argum. ff. manda. l. qui mutuam. ff. §. non ideo, & ff. de administra. tuto. l. Lucius. 2. in principio.

3† Octauarium.

4† Al. desit, continuum.

Licet.]

Licet.] CASVS. Locaui tibi fundum in quinquennium pro singulis annis x. corbibus frumenti. vnus fuit sterilis, an illo anno à solutione pensionis releuari debeas, quæritur? Dicitur quod sic, nisi aliud conuenerit: vel nisi fertilitas præcedentium annorum possit compensari cum sterilitate illius anni.

Idem A. Higinio. [1]†

LEX VIII.

Licet certis annnis quantitatibus [a] fundum conduxeris, si tamen expressum non est in locatione (vt mos regionis postulabat [b]) vt si qua lue [c] tempestatis, vel alio cœli vitio damna accidissent, ad onus tuum pertinerent: & quæ euenerunt sterelitates, [d] vbertate aliorum annorum repensatæ non probabuntur: rationem [e] tui iuxta bonam fidem [f] haberi rectè postulabis: eamque formam, qui ex appellatione cognoscet, [g] sequetur.*

Successor, ad quem non descendit obligatio personalis, idest successor singularis, nō tenetur stare colono, vel inquilino: nisi ius coloni, vel inquilini sit reseruatum in contractu. Bald. Vel sic: Emptor fundi non tenetur absque pacto stare colono. hoc dicit Salicetus.

Idem A. Fusco.

LEX IX.

Emptorem [h] quidem fundi necesse nō est stare colono, [i] [2]† cui prior dominus locauit: nisi ea lege emit. [k] Verum si probetur aliquo pacto [l] consensisse, [m] vt in eadē conductione maneat: quamuis sine scripto, [n] bonæ fidei iudicio ei quod placuit, parere cogetur.

Hæres obligatur ex locatione, & conductione defuncti: tam perpetua, quam temporali. h. d. Bald.

Imp. Gordianus A. Pompo.

LEX X.

Vim veritatis ignoras, in conductionibus non

---

[1]† Nigro al. Hygino. [2] Idem Bal. & Salic. hic & adde glo. similem quam sequitur Pa nor. in ca. pp. in ver si. magno ex. co.

[3] Dic, quod hic erat dubitatio quātitatis, pp fructus, & eorum respectu, iō habeb con sideratio ipsorū fructuum. Sa. hic. & Panor. in ca. pp. ex. co.

* Secus si fructus ferti parati sint in casu cōsumpti sint, quia non sit remissio porro, nam suo dño vi defecet, cō ductori, nisi colonus fit partiarius, l. 25. inf. eo. si militer imputādum est conductori, quis sciens hel. si tpe fun. dum cōducit. Remis. sio tñ facienda est colono, quando metu belli aut pestis domo fugit, quū neutrū sit cū fine pa. nia, fieri aliquid pp metum vel pp probabilem suspicionem metus, l. 7. ff. q. aut. Non autē fit re. missio grā duis. & tē.

a *Quantitatibus.*] non erat partiarius hic colonus: quia tunc omne damnum, & lucrum esset commune: l. si vt ff. eod. l. si merces, §. si vis maior, sed erat in nummis merces. Et sic propriè cōductor dicitur, vel in certa quantitate frumenti, vt 20. corbium, vbi agitur præscriptis verbis vt ff. depositi. l. prima. §. si quis frumentum. Et erat dubitatio legis, quia annua erat merces constituta, & si nihil perciperet, videbatur teneri. Vel erat dubitatio in eo, quia cum certa erat merces, sicut non crescebat, licet multos haberet fructus, sic nec diminui videbatur, licet paucos, vel nullos colligeret.

b *Postulabat.*] scilicet exprimi: si autē quia nil subaudiretur, sed esset mos, quod nō teneretur colonus in his casibus, etiam si nihil esset dictum, superfluo diceret hic, si tamen expressum non est & cæt. vt ff. de reg. iur. l. semper in stipulationibus. Alij hæc verba adaptant inibi, repensatæ non probabuntur, ut mos regionis postulat, & hic omittunt.

c *Lue.*] aliàs labe. & aliàs lue, & est nomen, & significat quandam pestem siue corruptionem ex aliquo elemento prouenientem. Alias est verbum, & habet multas significationes. Vnde versus. Crux luit, ex tempo, lux mala, pignus, ouem quis tenebrasque. Aere luo pignus, cruce pœnas, luce tenebras. Dicitur, & luere, quando lauantur ouis.

d *Sterelitates.*] quando dicitur sterilitas? quandam quando nec semen recolligitur, vt argum. ff. eod. l. ex conducto, §. Sed & si labes, & l. si vno anno. §. vbicunque Sed Ioann. dicit inspici vulgi opinionem. Item quando dicitur esse vbertas, vt sic se compenset sterilem annum? Ioa. dicit, [3] quādo tantum habuit, vt facta compensatione vtrique neuter dicatur sterilis. Sed si nouissimus annus fuerit sterilis, nunquid ex præcedentibus fiet compensatio? Respon. sic vt sic teneatur pro eo soluere, si dominus ignorauit vbertatem præcedentem, quando remisit pro hoc anno sterili. Si autem semel remisit, non tenetur remittere, sed si remisit, videtur donare irreuocabiliter, ut ff. codem, ex conducto, aliàs l. si vno anno. §. quid tamē, & ff. de tri. lega. l. ex eo. & de annua leg. l. legatum. §. vini.

ADDITIO. Dicas cum Bart. hic, quem sequitur Abbas in cap. propter sterilitatem, primo respon. extra eod. quod tunc dicitur sterilitas, vt fiat remissio pro rata, quando colonus recipit tam modicos fructus, ut soluendo pensionem, remaneat deceptus vltra dimidiam iusti pretij, est enim cō tractus bonæ fidei, & bona fides non patitur quem ita decipi, vt l. 2. sup. de rescind. vendi pro quo facit iste textus ibi, rationem tui iuxta bonam fidem. &c.

e *Rationem tui.*] postulantis remissionem, vel ut non præstes, ut ff. eo. l. ex conducto. alias l. si uno anno, §. vbicūque.

f *Bonam fidem.*] & idem lex præcipit, vt ff. codem, l. ex conducto, §. si vis.

g *Cognoscet.*] fuerat enim hic iudicatum, sed altera pars appellauerat.

Emptorem.] CASVS. Locasti mihi fundum, postea vendidisti, an inuito emptore possit colonus in eo morari, quæritur? Dicitur, quod non, nisi hoc pacto conuenerit inter emptorem, & venditorem, ut in ea conductione liceret ei morari.

h *Emptorem.*] quidā habent emptorem, & bene, alij emptori, & tūc habet duos sensus, vt scilicet emptor non stet colono, vel econtra emptori colonus non stet, sed primus intellectus est verus per exceptionem, nisi ea lege, &c. sed secundus est verus, licet non per legem istam, sed per aliam, vt ff. eo. l. qui fundū.

i *Colono.*] colonus in villa, inquilinus in ciuitate, vt ff. de acquir. possess. l. res pignoris. An idem ergo in inquilino? Respond. sic. secundum Ioann. ut ff. eodem, l. si merces, §. 1. & ff. de act. empt. l. Iulianus. §. penul. sed non idem in misso in possessionem a prætore, qui stat colono debitoris, ut ff. de bon. authorita. iudic. possiden. l. in venditione, r. primo. Item non sic in eo qui conduxit ad non modicum tempus, qui habet actionem in rem si a possessione cadat, ut ff. si ager vect. per totum, & ff. de superfic. l. prima, primo, & infra, de fundo patrimonia. l. final. libro vndecimo, multò magis ergo exceptionem, vt eadem, l. de superfic. §. quod autem ait prætor. Sed quidam dixerunt idem in eo, quod in simplici colono, & si expellatur agat contra locatorem, vt ff. eodem, l. si merces. §. primo. Si ergo non tenetur stare, & cum expellat, non tenetur vnde vi, ut l. si quis in tantam, & quia colonus non possidet ciuiliter, vel naturaliter, ut ff. de viscapione, l. non solum, §. quod uulgo. Item secundum H. si colonus renitat, non tenetur aliqua prædictarum actionum, quia facit causa sui iuris conseruandi, ut ff. uti possi. l. si duo. §. secundo, quod potest esse verum, sed tamen expelli potest, vt hæc lex dicit. Item quod hic dicit in emptore, idem in quolibet singulari successore, ut ff. de legat. 1. l. nihil proponitur. §. fin. & ff. eodem, l. qui fundum. in fin. & ff. de vsufruc. l. arbores, §. primo. Sed contra est. ff. de iure fisci. l. finali. vbi colonus inuito emptore percipit fructus, sed ibi speciale, ne fiscus teneatur colono. Accur.

K *Emit.*] Tunc enim si emptor colonum expellat, tenetur emptor venditori in eo, quod venditor colono, non autem potest colonus resistere quo minus expellatur, ut dicta l. ff. eodem, l. si merces, §. primo, & l. si fundus, & l. & hæc distinctio, & de actio empt. l. Iulianus. §. penultimo. Vel potest dici colonum habere exceptionem licet non habeat actionem, ut argumen. infra de euict. l. emptori, & ff. pro socio. l. idemque erit, §. fin.

l *Pacto.*] etiam tacito.

m *Consensisse.*] scilicet colono.

n *Sine scripto.*] Vt & supra de pactis, l. pactum quod bona, & facit ad hoc ff. de regulis iuris, l. nemo ad alium, & ff. de contrahen. empt. l. alienatio.

Vim.] CASVS. An in ius conductionis succedat hæres conductoris, quæritur? Dicitur, quod sic, siue fuerit perpetua

---

pestates in locis, in quib. grādo contiue te fructus uerberare solet. Vide Cottā in memorabilibus in uer. cōductor. Goth.

[3] Ista opinio est magis præiudicij conductori, quia modicū faceret, ut uterque annus sterilis dici nō posset, dic ergo melius, ut per Salic. hic.

[2] † al. emptori quidem fun. necesse nō est stare colono.

petua conductio 30. annorum, siue temporalis, vsque ad annum. f. si moriatur intra tempora locationis, quia vtroq; casu transmittitur ad hæredes.

succedere hæredes conductoris existimans, [a] cum siue perpetua conductio est, etiam ad hæredes transmittatur: siue temporalis, intra tempora locationis hæredi quoque onus contractus incumbat.

Reconducere nemo tenetur inuitus. h. d. Bal.

Imp. Philippus A. Theodo.

LEX XI.

INuitos conductores, seu hæredes eorum post tempora locationis impleta non esse retinendos sæpe rescriptum est. [b]

Damnum in rebus coloni pertinet ad colonum, non ad dominum. Bald. Vel sic: Damnum illatum per latrones in rebus coloni, existentibus in possessionibus cōductis, non debet resarciri per locatorem. hoc dicit Salicet. s.

Idem A. Nicæ.

LEX XII.

DAmnum, quod per aggressuram latronum in possessionibus locatis rei tuę illatum esse proponis, a domina earundem possessionū, quam nullius criminis ream facere te dicis, resarciri tibi nulla ratione desideras. [c]

Diuisio contractus inducit diuisionem obligationis. Et correi habent beneficium cedendarum actionum pro rata. Bald. Vel sic: Et conductione plurium, quilibet tenetur pro parte, nisi quilibet se obligauerit in solidum, & tūc soluens solidum, potest petere, vt contra alios sibi cedantur actiones. Sal.

a *Existimans.*] Est ergo veritas, quòd succedit, vt hic subijcit. & ff. eodem. l. cum in plures, §. hæredem. & l. sed addes, §. penul. & inf. de iure dot. l. si fœnus, & instit. eod. §. fin. & de re diu. §. is vero. in eo, quod est ibi, fere. Sed contra supra de vsufruc. l. si domina. Sol. ut ibi.

ADDITIO. Dic, quod ibi loquitur de locatione vsusfructus: hic vero proprietatis. Odof. hic, & gl. in l. contrariis.

INuitos.] CASVS. An colonus finito tempore conductionis possit retineri inuitus in locatione? Respon. quòd non.

b *Rescriptum est*] vt & sup. de cōtrahen. emp. l. inuitum. Sed contra, ff. de publi. l. eotem, §. si. vbi tenetur inuitus. Sol. ut dixi sup. e. l. si cum Hermes. Item cōtra. inf. de agric. & cen. l. cū satis, §. 1. lib. 11. sed ibi in perpetuo conducentibus, hic s ad tempus dicit.

a Idem Ang.

DAmnum.] CASVS. Locaui tibi fundum meum, boues induxisti, an damnum tibi datum resarcire debeā, quęritur? Respon. quod non, nisi ego reus criminis fuero.

c *Desideras.*]vt & s. de act. empt. l. si. Sed contra ff. eod. l. ex cōducto, §. si uis tempestatis, ubi dicit dominum præstare debere colono omnem vim, sed ibi de diuina dicit, scilicet tempestate, vbi tenetur dominus, scilicet ad mercedem remittendam, sed hic de humana vt dicit.

ADDITIO. Tu dicas, aut damnū contingit in fructibus, siue in re locata, & tūc debet fieri diminutio mercedis, vt in dicto §. si vis, aut damnum contingit in rebus proprijs coloni, & tunc non fit diminutio, vt hic Bar. Bald. Angel. & Salic.

SI diuisa.] CASVS. Tribus domum tuam diuisim locasti, quilibet pro parte sua tenebitur, non autem pro aliena, & vno soluente partem suam, alij non liberantur. Sed si conuenit, vt quilibet in solidum teneretur, hoc casu quem elegeris, conuenire poteris. & ei satisfacienti, cedes actionē aduersus alios pro quibus soluit.

d *Si diuisa.*] Quia egerunt, vt quilibet pro parte tantum teneretur, expresse, vel tacite supplendo, uel quilibet suam partem conduxit, ut subijcit.

e *Et.*] pro idest, & c.

f *Non oportet.*] vt & infra de diui. tut. l. 2. §. 1. si tamen insolidum alter vellet soluere, petet sibi cedi actiones, ut sup. si cer. pet. l. si in rem.

g *Locatori sunt obligati.*] quia hoc egerunt, ut quilibet insolidum teneretur etiam iure veteri, ut ff. de duobus reis, l. eandem. & l. reos, §. cum tabulis. Accur.

Impp. Valer. & Galien. AA. & valer. Cæs. Haraclidæ. [r] †

LEX XIII.

SI diuisa [d] conductio fuit, & [e] in singulis pro partibus facta, alieno nomine cōueniri vos non oportet. [f]

¶ Si autem omnes, qui conducebant, in solidum locatori sunt obligati, [g] ius ei competens cōueniendi, quē velit, non debet auferri. [h]

¶ Habetis [i] sanè vos facultatem [k] locatori offerendi debitum, & ut transferantur [l] in vos ea, quæ ob hanc conductionem ab ijs, quorū nomine [m] inquietamini, obligata sunt postulandi.

Qui locat operas, tenetur operari, demū percepta mercede: quia tunc intelligitur fidem fallere, & non ante. h. d. not. tex. cum glos. Bald.

Ijdem AA. & Cæs. Iuliano, & alijs.

LEX XIIII.

SI ij, qui à vobis [n] redemerant [o] frumentum, & hordeum annonæ [p] inferendum, accepta pecunia [q]

h *Auferri.*] hoc corrigitur hodie, quia licet sit actum, ut quilibet in solidum teneatur, tamē pro parte sunt conueniendi, si ambo sunt soluendo, & præsentes, vt in auth. de duobus reis. in princi. col. 7. Sed & beneficium epistolæ D. Hadriani potest implorari, vt ff. de tut. & ra. distra. l. 1. §. nunc tractemus. Accur.

r † Gradidæ.

i *Habetis sanè.*] ut infra de duobus reis. l. 1. & de diui. tutel. l. 2. in princip. & § n. & infra arbit. tute. l. cum heredicę, in fi. & infra, de fideiuss. l. 2 & ff. eode l. cum apparebit, & ff. de cuie. l. in creditore, & ff. qui. po. in pign. hab. l. mulier.

k *Facultatem.* & necessitatem.

l *Transferantur.*] sed an insolidum, vel pro parte? Respon. pro parte, vt satum hic innuit, & ff. de administration. tut. l. si plures tutelam, & ff. de ceni. l. cum possessor, & ff. de pecu. l. quæsitum, §. 2. Sed pone cessionem non esse factam. Respon. si sunt socij, dabitur actio pro socio ad interesse, non ad pignora. si non sint socij, sed ut scholares sunt, tunc dabitur vtilis pro socio, ut ff. de is, qui deie. vel effu. l. perceptione. Alij nullā dant, ut ff. de fideiuss. l. Vranius.

m *Quorum nomine.*] videntur ergo inuicem fideiussere, secūdum hoc quod dicit, ut ff. ad Velleian. l. vir uxori.

SI ij.] CASVS. Procurator fisci, conduxit plaustrum ad ferendum annonam, mercedem soluit, si non facit locator, quod conuenit, aget aduersus eum ex locato.

n *Si ij, qui a vobis.*] .i. procuratoribus fisci. Accursius.

o *Redemerant.*] .i. operas suas locauerant circa frumentum vehendum, & frumentum uehendum dicuntur conducere, & sic locare, & conducere dicuntur.

p *Annonæ.*] publicæ.

q *Accepta pecunia.*] cautè dicit, accepta pecunia, aliàs non est locatio, ut ff. depositi. l. 1. §. si quis seruus. Item caute dicit, accepta, nam sicut emptor demum soluto pretio cogit venditorem ad rem tradendam, sic & hi conductores frumenti inferendi accepta pecunia cogent fidē adimplere, ut ff. de act. empt. l. Iulianus, §. offerri, & ff. locati, l. 2. in princ.

Si

SI de fundo.] CASVS. Mihi fundum locasti, demum me expulisti, agam ex conducto ad interesse, & si pœnam promisisti, si me expelleres, agam ad pœnam.

a Ex conducto.] ad interesse, in quo venit etiam lucrum, vt ff. eod. l. si fundum, §. fi. Item & agit ex conducto, si quid vtiliter, vel necessario sit impensum, vt ff. eo. l. dominus, §. 1. & l. pen. in princ. An autem per constitutionem, si quis in tantam, vel interdicto aliquo succurratur colono cõtra dominũ? Respon. non videtur, cum nullam habeat possessionem, de qua sit expulsus: nec potest dici, quod incontinẽti interuertit possessionem, & sic incipit sibi possidere conductor. & sic secundo expulsus aget per l. ff. de vi & vi arm. l. 1. §. qui à me vi. quia hæc incõtinenti fiũt, vt in eo. tit. l. 3. §. cum igitur. Item an possit resistere domino? Respond. vt diximus sup. eo. l. emptorem. Item an & contra extraneum aget interdicto, si ab eo repellatur? Respon. si prius possessionẽ interuerterat domino, sic: alijs non, vt ff. de vi & vi arm. l. colonus, & l. cum fundum. Sed an eo ipso videatur interuertere, quod inuitus expellitur? Respon. non, cum non sibi, sed domino semper possidere intendat.

b Placuit.] interposita stipulatione, vt onus probandi interesse euitetur, vt Insti. de verb. oblig. §. pen.

c Retinere potes.] scilicet exactam. Vel dic retinere mercedem loco pœnæ. & hoc nisi in casibus, quos habemus supra eodem. l. æde. altero tamen debet esse contentus, nisi sit actum pacto manente rato, vt ff. de excep. doli. l. apud Celsum, §. Labeo. & ff. de transact. l. qui fidem.

fefellerunt: ex locato agere cum eis potestis.

Conductor indebitè expulsus, debitè petit pœnam promissam: & reponitur in fruitione, si sit apposita clausula, rato manente pacto: & si non soluit pensionem, potest eam retinere pro pœna: & gratis fruetur fructibus conductis. h. d. Bald.

Ijdẽ AA. & CC. Euphrosinæ. LEX XV.

SI de fundo à locatore expulsa es, cum eo[1] † agere ex conducto[a] potes: pœnam quoque à locatore, quam præstari, rupta conuentionis fide, placuit,[b] exigere, ac retinere potes.[c]

Pactum seruatur, & tacito consensu conductio renouatur. Bald. Vel sic: Qui remanet vltra suum tempus in re conducta, videtur de nouo conduxisse. h. d. Salyc.

Ijdem AA. & CC. Timotheo. LEX XVI.

LEgem quidẽ conductionis seruari oportet,[d] nec pensionum nomine amplius quam conuenit, reposci.[e] Sin autem tempus, in quo locatus fundus fuerat, sit exactum, & in eadem locatione conductor permanserit: tacito[f] consensu eandẽ locationem vnà cum vinculo[g] pignoris renouare videtur.

Conductor indilatè tenetur soluere pensionem, & vsuras ex mora. h. d. Bald.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. Hosalio.[2] †

LEX XVII.

PRæses prouinciæ ea, quæ ex locatione debentur, exsolui sine mora curabit: nõ ignarus ex locato, & conducto actionem, cum sit bonæ fidei,[h] post moram vsuras[i] legitimas admittere.

Propter edacitatem vermium fit remissio mercedũ: & in pensionibus seruanda est consuetudo. Bald.

Ijdem AA. Amno.[3] †

LEX XVIII.

EXcepto[k] tempore, quo edaci locustarum[l] pernicie sterilitatis vitium intercessit, sequentis temporis fructus,[m] quos tibi iuxta præteritam * consuetudinẽ[n] deberi constiterit, reddi tibi præses prouinciæ iubebit.

Consuetudini, & statuto renunciari potest expressè. nam in tacitis semper consuetudo & statutum videntur inesse: & renunciatio vnius non facit alteri iniuriam. Bal. Vel sic: Fides contractus est seruanda: & remissio facta ab vno non præiudicat alteri. Salyc.

Ijdem AA. Valerio.[4] †

LEX XIX.

CIrca locationes, atq; cõductiões maximè fides[o]

1 † al. deest cum eo.

2 † Hosta.

3 † al. Annio.

* Consuetudinem, hæc est bona lex, quãdo quidẽ nõ exprimitur certa quãtitas, intelligitur de ea, q̃ consueuerit præstari secundum Bart.

4 † Valentino.

P Ræses.] CASVS. Si domum mihi locasti, nec pensionem sua die solui, teneor ad vsuras ex mora: sicut in cæteris bonæ fidei contractibus.

h Cum sit bonæ fidei.] vt Insti. de actionib. §. actionum. & suprà eod. l. 2. & l. emptorem.

i Vsuras.] vt s. eo. l. lio. 2. & ff. eo. l. quæro. & de vsuris, l. cum quidam, §. ex locato.

EXcepto.] CASVS. Locasti mihi fundum in trienniũ: primo anno erat sterilis: duobus annis sequentib. fertilis: subducto tempore sterilitatis in residui temporis pensionem sum obligatus.

k Excepto.] nisi ex vbertate aliorum annorum possit recompensari, vel nisi speciali pacto spectet ad suum periculũ, quod seruandum esset, vt supra eod. l. legem, & l. licet. Et dic, quod colonus de sterilitate potest quæri, vt hic: & plenè diximus suprà eo. l. licet. non autem de exiguitate, vt ff. eod. l. si vno, §. cum quidam.

l Edaci locustarum.] quia omnia edunt.

m Fructus.] i. merces propter fructus sequentis tẽporis. nam non potest intelligi de portiario colono, sed de eo, qui nummis colit, vt ff. eod. l. si merces, §. vis maior. Vel fuit hic contractus innominatus do, vt des, s. vt daret certam mensurã fructuũ singulis annis, puta decẽ corbes frumenti, quotcumque fructus percipiat singulis annis, siue decem, siue 20. siue 40. vnde cum hic cõtractus sit similis locationi: eadem æquitas est in isto seruanda, quæ in illo, vt argum. ff. depo. l. 1. §. si quis seruum, & de præscr. verb. l. naturalis, §. fin.

n Consuetudinem.] de præstandis pensionibus: quando enim certa merces non exprimitur, datur quantum solet ex consuetudine dari, vt hic: & argum. ff. de damno infec. l. si finita, in princip. & de ædil. edicto, l. quod si nolit, §. quia assidua. & est ad l. istam. ff. eod. l. ex conducto, §. si vis tempestatis.

C Irca.] CASVS. Pacta, quæ fiunt in locatione, seruanda sunt. si ergo locauerint duo mihi fundum, & vnus pensionem pro parte sua mihi remiserit: alij non præiudicatur, quo minus partem suam exigere possit.

o Fides.] vt s. eod. l. legem. maximè autem ideo dicit, quia & quædam non dicta seruantur, si modo bonum, & æquum sit, vt Insti. de oblig. ex consensu, in fi. & s. eod. l. proxi. in fi. & ff. eod. l. ex conducto, in princ.

L Egem.] CASVS. Locasti mihi fundum pro decem, & ea solui: plus petere non potes. Si verò in conditione te consentiente remansi: tempore locationis finito, eandem conductionem videor renouasse, pignoribus remanentibus in causa conductionis, quæ fuerunt in prima conductione, vel locatione.

d Oportet.] sic, & ff. eod. l. si merces, §. conductor. & ff. de contrah. empt. l. pacta.

e Reposci.] hoc in priuatis locationibus: alijs secus, vt s. de allu. & palu. l. 2.

f Tacito consensu.] in sequentem annum, nisi interim dominus furere cœperit, vel decesserit, vt ff. eod. l. qui ad certum.

g Cum vinculo.] sic ff. si certum petat. l. si quis nec causam, §. penul. & hoc nisi fuerit res alienata illata. nam tunc exigitur nouus domini consensus. In vrbanis autem prædijs intelligitur reconductio facta, quatenus inhabitauerat, nisi in scriptis aliter comprehensum sit, vt ff. eod. l. item quæritur, §. qui impleto.

a *Specialiter.*] repete maximè, & sic contra, propriè ponitur. Vel dic contra, pro præter, vt ff. de pact. l. pacisci. & eodem modo subaudi, maximè.

b *Contra legem.*] melius dixisset præter legem. nec enim contra legem aliquam fit, si aliquis renunciet ei, quod pro se introductum sit, potest enim de iure hoc fieri, vt & supra, de pact. l. si quis in conscribendo. & prodest hoc notare propter id, quod diximus supra, de pact. l. 1. Item nota hic, quod res inter alios, &c. vt & j. res inter alios. & j. de pactis, l. actionem. & ff. de pact. l. si vnus, §. pacta quæ.

QVi rem.] CASVS. Si rem meam, quā putabam tuam esse, locasti mihi, non valet locatio: nec in te dominium est translatum.

c *Existimans.*] idem si sciens: sed facilitatem facti notauit, vt infra eod. l. ad probationem. sed possessionem perderet sciens, vt ff. de acqui. possess. l. si rem aliquam. & l. quod meo, in prin. & ff. de rei vendicat. l. quædam mulier. & de vsucap. l. ei à quo. & facit ad legem istā ff. de acquir. re. domi. l. si procurator 2. & ff. de rei vend. l. inter officium. & ff. eod. l. non solet. & supra de rei vendic. l. re tua. & infra, de donat. inter virum & vxo. l. fin. & ff. de reg. iur. l. neque pignus.

SI olei.] CASVS. Locasti mihi fundum, vt soluerem 10. cados olei: & locasti in triennium solui: alius offert 15. cados olei: an à contractu locationis recedere possis, quæritur? Dicitur, quòd non.

contractus seruāda est, si nihil specialiter a exprimatur contra cōsuetudinem regionis. Quòd si alij remiserint contra legem b contractus, atq; regionis consuetudinē pensiones: hoc alijs præiudicium afferre non potest.

Rei propriæ per ignorantiam facta conductio, viribus non subsistit. Bald. Vel sic: Conductio rei propriæ nō tenet, nec dominium transfert. Salyc.

Iidem AA. Carpophoro.

LEX XX.

QVi rem propriam conduxit, existimās c alienam, dominium non transfert, sed inefficacem conductionis contractum facit.

In contractu locationis non habet locum pœnitentia, etiam si non sit propriè locatio: sed contractus innominatus. Bal. Vel sic: A conductione contracta non receditur, licet ab alio plus offeratur. Salyc.

Iidem AA. & CC. Antoniæ.

LEX XXI.

SI olei certa ponderatione fructus anni locasti, d de contractu bona fide e † habito, propter hoc solum, quod alter f maiorem obtulit g ponderationem, recedi non oportet.

g *Obtulit.*] nisi vltra dimidiam esses deceptus, vt supra de rescind. vend. l. 2. & l. si voluntate.

SI ij.] CASVS. Locasti mihi operas in quinquennium, vt fidem contractus serues, iudex te compellet.

h *Certi.*] minus trigintā annis. Quid autem si in perpetuum, vel vltra triginta annos? Ion. quod non tenet. Nos, quod sic, cum saltem feriatis interpellentur diebus: & sic non fit seruus, vt & infra de ingenu. man. l. si vestram. & per substitutum possit seruire, vt not. supra, de vsufruct. l. antiquitas.

Qui promittit operas, tenetur seruare bonam fidem. hoc dicit Bald.

Iidem AA. & CC. Papiniano.

LEX XXII.

SI ij, contra quos supplicas, facta locatione certi h tēporis suas tibi locauerint operas: quatenus bona fides patitur, causa cognita, competens iudex conuentionem seruari i iubebit. k

Per instrumenta locationis non probatur dominium. Et qui rem propriam à se possessam conducit, non mutat sibi possessionis causam. Bal. Vel sic: Locatio non sufficit ad probandum dominium contra conductorem, qui postea de dominio cœpit litigare. hod. Salyc.

Iidem AA. & CC. Prisco. aliàs Fisco.

LEX XXIII.

AD probationem l * rei propriæ, siue defensionē non sufficit locatio ei facta, qui post de dñio cœperit cōtendere; cū inscientia domini proprij, m & erratis n nullū habeat cōsensum; sed ex euentu, si victus fuerit, o cōtractus locationis nō cōstitisse magis p declaratur. Nemo enim q sibi iure possessionem mutare potest.

i *Seruari.*] & præcise cogentur ad factum, vel ad interesse, prout 1 voluerit actor, vt ff. de nou. oper. nunc. l. stipulatio, §. siuè. & ff. de verb. obl. l. si fundū. & sic intelligitur ff. de aqua pluu. arcē. l. si vel nō possessor, Titius, §. officium, & si contumax fuerit locator, cum præcisè ad standū alias factum agitur, iura soluendo. bitur in litem, vt ff. de interesse, eod. l. si cui. §. 1. vel pœnā,

k *Iubebit.*] f. vt p id si erat pro tempus præstet, quod missa, liberè conuenit. sabit. Bal.

1 Hoc verum si equitas hoc suadeat, quia forte alius nesciret operas præstare alias.

AD probationem.] CASVS. Rem meam mihi locasti, vendicare vis, & probare dominium ad te pertinere per hoc quod mihi locasti: an ad probationem hoc sufficiat, quæritur? Respond. quòd non. Non enim sufficit ad probādū dominium probare me conduxisse.

l *Ad probationem.*] ad probandum, quod pluris fit alicuius petentis, non sufficit probare se locasse: nec contra ad defensionē se conduxisse, sed alio modo oportet probari locantis, vel conducētis dominium, 2

2 Glos. in c. inter dilectos, super verbo meum, in medio, ext. de fid. instru. inducit hanc l. in ar. quod licet ex pluribus causis possit fieri traditio rei: ex vna tamē dominiū quæritur.

3 Istam glo. sequit Bal. & Sal.

d *Locasti.*] i. vsum concessisti. non tamen fuit: quia sine mercede in pecunia esse non posset, vt ff. depositi. l. prima. §. si quis seruum. & de præscrip. verb. l. naturalis, §. at cum do. & ff. de dot. inter virum & vxo. l. si vir vxori. & supra de præscript. verb. alias de rerum permut. l. emptionem. & argum. supra de contrah. empt. l. empti.

ADDITIO. Habes ex hac glos. quod hic non erat locatio, sed erat contractus innominatus: quare dicas, quod oleum hic fuit solutum: & sic res non erat integra. alias esset locus pœnitentiæ, vt l. si pecuniam, ff. de cond. cau. da. Item suppleas secundo, quod hic erat res exposita locationi: vnde habet similitudinem cum contractu bonæ fidei, argu. l. 3. tit. 1. alias enim non esset contractus iste bonæ fidei: quia contractus innominatus non dicitur bonæ fidei, nisi in duobus casibus, vt Instit. de act. §. actionum. ita intelligit Bart. hic hanc legem.

e *Bona fide.*] maximè. nam idem est in stricti iuris iudicio, vt supra, de actio. & oblig. l. sicut. & supra, de transact. l. quamuis.

f *Quòd alter.*] scilicet tertius.

vt hic: & infra, de liber. cau. l. ad probationem. & ff. eod. l. non solet. & agebatur hic rei vendicatione, non locati. & si quidem conductor probet se dominum, patet quod contractus fuit nullus, cum rei suæ non sit locatio, vt ff. depositi, l. qui rem. & de vsucapionib. l. ei à quo. Dic ergo probationem, scilicet quando petit, siue defensionem quando possidet.

ADDITIO. Quia finita locatione conductor restituit, & postea agit rei vendicatione. Salyc.

m *Domini proprij.*] conducentis.

n *Errantis.*] idem in sciente, vt diximus j. eod. l. qui rem.

o *Victus fuerit.*] qui locauit.

p *Magis.*] electiuè ponitur.

q *Nemo enim sibi iure possessionem.*] dic possessionem, id est, proprietatem: 3 sic ff. de verborum significatio. l. interdum. & sic est plana. Alij sic, benè dixi sic esse in dominio. nam secus est in possessione, quam conductor non potest sibi commutare: sed colonario iure tenet, quod non placet, vt ff. de vsucapionib. l. ei à quo. Alij econtra, 4 vt locator, qui possidebat pro prædone, vel pro possessore, eundem non

3 Et hoc si ue sciens, siue ignorans fuerit ipse conductor. Cyn.

4 Ista glo. allegatur secundum Sal. hic ad hoc, quod locatio non præbet titulum sm

non ideo incipit pro suo possidere colonum. Vel quarto non potest prodesse locatori prædicta locatio ad probationem sui iuris, quia non potest sibi mutare causam suæ possessionis, nam nec nullus alius potest. Vel quinto non mutat alias cum locatio tenet, hic autem mutat quia non tenet locatio, ut ff. de vsuca. l. ei à quo, & de hac mutatione causæ possessionis plenè dixi, inf. de acqu. poss. l. cū nemo. 1 Et ad hoc q errans non consentit, est sup. de iu. & fac. igno. l. non idcirco, & supra eodē, l. qui rem. & infra de præscriptio. longi. tempor. nec petentem.

1 Vide c. inter dilectos. vbi Pan. Imo. & Fel. extra de fid. instr. & c. cum venerabilis de relig. do. & l. solemnibus sup. de rei uen.

Contractibus. CASVS. Fundum mihi locasti, nō ideo quia non interuenit instrumentum, minus est habendus ratus locationis contractus, nec uxorem meam conuenies, nisi in posterius tempus de nouo conduxerit.

a Etsi non interuenerint. vt & sup. de fid. instru. l. si constiterit & est ratio, quia cū nudo consensu contrahatur, neque verba, neque scriptura desiderantur, vt ff. eodem leg. 1.

* Not. aduertius eū à quo cām habemus, non posse impedi rei ven. nec qō. dominij.

b Non vxorem. sic & supra ad Velleian. l. si aduersarius, & supra ne vx. pro ma. l. 1.

Ex conductione mariti nō tenetur vxor, sed si ipsa conduxit, tenetur, h. d. Bald. vel sic. Contractus conductoris, valet etiam sine instrumentis, vel scriptura, & tenentur hæredes conductoris, non eius vxor, nisi ipsa postea cōduxerit, Sal.

Ijdē AA. & CC. Antonino.

LEX XXIIII.

Contractus locationis, conductionisq; non interuenientibus etiam instrumentis ratus habeatur, secundum quod hæredes conductoris (etsi nō interuenerint [a] instrumenta) non vxorem [b] conuenire debes. Sanè de posteriore tempore, quo conductricem ipsam proponis fuisse, adesse fidem precibus tuis probans, pensiones integras ab ea pete. *.

Conductor debet prius dominum, seu possessionem restituere, quàm de proprietate litigare, seu subiicere, hoc dicit Bal. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Epagato alias Apagasto.

LEX XXV.

SI quis conductionis [c] titulo agrum, uel aliam quācunque rem accepit, possessionem prius restituere [d] debet, & tunc de proprietate litigare.

Euanescit instrumentum, si exinanitur debitum, Bal. vel sic: Impleta fide conductionis finitæ agi potest contra locatorem. vi retenta, vel abrepta restituat, Sal.

Ijdem AA. & CC. Opiloni, & Hermogeni.

LEX XXVI.

SI conductionis * implestis fidem, [e] eiusdem rei gratia factum instrumentum euanuit. [f] Quod si quid ve-

c SI quis conductionis. Pone casum, quod vendidi tibi rē retento vsufructu, uel constitués me tuo nomine possidere, quam tibi postea loco, agam finito tempore locationis contra te condictione ex hac lege, & postea uendicabis tuum dominium, licet duæ regulæ videantur obstare, una quæ dicit, cui damus actionem, multo magis exceptionem, ut ff. de superficie, l. 1. §. quod autem ait prætor. Et alia, dolo facit, qui petit quod restituturus est. Sed hoc expresse sic non ordinat lex. Vel vbi lex non ordinat, sic habent locum prædictæ regulæ, & idem potest dici in omnibus, qui alieno nomine tenent, vt in tutore, curatore, gestore, depositario commodatario, vsuario, & vsufructuario, si non est in his aliqua iusta causa retinendi, vt ff. de acquir. possessione l. si quis rem quam. (Alij dicunt etiam in his dominij causam obstare agenti possessorio) & agitur his & alijs causis vtili condictione ad instar huius directæ, quæ ex hac lege datur. 2 Vel pone 3 casum & melius, secundum quod hæc litera sonat simpliciter, & supra eo d. l. ad probationem.

d Restituere. condictione ex hac l. ut dixi: sic & alias actione ciuili agitur possessorio, ut ff. de condict. indeb. l. indebiti, §. primo, & de tritica. l. secunda, vel etiam ex locato 4 agitur hic ad possessionem, ut ff. loca. l. videamus, §. qui vinum & argumen. supra de actio. empt. l. secunda in fine, & secundum hoc iuratur in litem, vt ff. eodem l. si cui, §. primo, & tunc pœna. l. conductores, infra eodem, habebit locum, nisi iustam causam habeat retinendi, vt ff. de acquirenda possessio. l. si quis rem. & de vi & arma. l. colonus in fine. Sed opponitur, non tenuit locatio rei propriæ, sicque non potest agi ex locato? Respondetur interim dum est dubium, utrum teneat uel non agi potest. vel etiam si sit certum, tamen agitur, sicut & agitur pignoratitia actione, vbi etiam constat non teneri pignus, ut ff. de pignorat. actio. l. si rem, prima §. is quoque secus si ageret rei vendicatione, quia tunc potest excipi, ut supra eodem l. ad probationem. Sed videtur huic legi contra, infra de agrico. & censi. l. litibus, lib. 11. vbi dicit fructus sequestrando 5, & de possessione cauendum, si dominum apparebit melius ius habere, per quod patet, quod non statim reddet. Solutio. illa hanc corrigit. Vel hic 5 constabat de locatione: ibi non, sed ab alio forte domino se habere dicebat conductor. vnde cum iste seruitium pro eo vellet: potest de hoc iure secum litigare: licet alias non posset secum litigare, ut infra in quibus cau. cog. cen. leg. prima, & secunda, lib. 11. infra de agricol. & cen. l. cum satis lib. 11. Vel secundum Ioan. licet domino ibi non restituat statim, tamen non obest ei, quia colonus tenetur probare nihilominus alterius esse, non eius qui se dominum esse dicit. Vel ibi loquitur de perpetuo censitis: hic non. & hæc uera uel hic possessorio. 6 ibi petitorio petebatur. nam redditus ibi petebantur, & prædium penes colonum esse uolebat. Item secundo est contra ff. depositi l. bona fides, vbi deponēti non reddit, sed domino uero. Solutio. ibi petitorio, ff. depositi, hic possessorio condictione scilicet ex hac lege agitur. Vel ibi erat fur, uel prædo, hic bonæ fidei possessor. Vel ibi incontinenti paratus erat dominus probare; hic non, argumen. ff. ad exhibendum, l. tertia, §. sed & si idem, quam distinctionem Ioan. non admittit, quando lex expressim ordinat, vt prius restituatur possessio, vel causa possessionis prius agatur, & postea proprietatis. 8 Vel ibi constabat dominium, hic non. Item contra ff. de regu. iuris, l. in condemnatione, §. fina. de except. doli. l. dolo. Item & ff. de regulis iuris, l. inuitus, §. primo. & de superficie. l. prima. §. quod autem ait, ibi, cui damus actionem, & cęt. Sed illa sunt in petitorio non in possessorio intelligenda, cui damus &c. & est ad legem istam supra, de rei uendic. l. ordinarij, & infra, de interdict. l. incerti. Sed ibi dicit hodie constat, &c. ut nota, infra, de edict. diui. Hadrian. tollen. l. secunda.

ADDITIO. Colligas hic paruam distinctionem ex iuribus in hac glo. alleg. dum quæritur, an conductor possit locatori referre quæstionem dominij, quia aut de locatione est dubium, & potest opponi exceptio dominij: ut d. l. litibus, aut constat de locatione, & tunc si locator agit condictione ex hac l. non potest excipi de dominio, vt hic. si vero agit actione ex eo contractu, tunc aut obijcit conductor de dominio proprio, & potest, quia illa exceptio perimit in totum ius agentis, ut l. ad probationem supra eodem aut obijcit de dominio tertij, & tunc si ille tertius sibi assistat & agit, & tunc potest, ut l. bona fides, §. fin. ff. de posi. alias non potest.

SI conductionis. CASVS. Locasti mihi fundum, & mercedem solui: instrumentum locationis euanuit, si aliquid in fundo à me inductum est, & tu locator illud surripueris, dabitur mihi rei uendicatio, uel ui bonorum raptorum, aut ex conducto, ut illud mihi restituas.

e Fidem. soluendo debitam pensionem.

f Euanuit. ut sup. depositi. l. propter, & ideo condici, uel uendicari potest, ut sup. de condic. sine causa, l. dissoluta, & supra ad exhib. l. fin.

2 Istam sequitur Sa. hic.

3 Vera est sm Iac. de Are. & Angel. hic.

4 Iste intellectus reprobatur sm Bar. Ang. & Sa. hic, & est tex. in contrarium in l. qui rē. ff. depo.

5 Hanc tenent Cyn. Bar. & Angel. hic, & idem Bar. in l. 3. ria.

6 Istam tenēt Ia. de Are. & S.

* Ista lex reputatur singularis secundum Bar. hic.

7 Hæc est vera secundum Sali. vel dic, q ibi depositarius opponebat ñ falsum de dominio tertij sed et ille tertius agebat cū eo, & assistebat opponēti, ideo prius agitur, gs sit dñs Sa.

8 Idē tenet Sal.

9 Idē Ang. hic B. S. & Ang. in expositione gl. 1.

a *In fundo.* à vobis conducto.
b *Direptum est.* à locatore, vel alio.
c *Restitui.* rei uendicatione vel vi bonorum rapto. vt supra eodem, l. damnum, vel etiam ex conducto contra locatorem tenentem vel rapientem, arg. supra de act. em pt. l. 2. in fi. & ff. de cõtrahen. emptio. l. quoties, Accur.

Si tibi. CASVS. Si ꝓ colonis tuis Titius Seio soluerit: ante habeat obligatum, quæritur? Distinguitur: aut Titius stipulatus est pecuniam sibi à domino reddi, aut non, si sic, habet te obligatum si non, habet Viuianus. Vel pone casum, vt in gl. seq.

d *Si tibi.* pone casum, secundum Irn. ꝗ colonus soluit ꝓ colonis, i. ad scriptitijs prædij, sine quibus prædiũ alienari, vel locari nõ potest, ut infra, de agri. & cẽsi. l. quẽadmodũ, li bro. 11. Vel dic, qđ extraneus aliqs soluebat pro colonis, & vtroque casu stipulatione datur domino alias non datur actio.

e *Prorogasti.* aliàs prærogasti, i. ante tẽ pus soluisti, s. creditoribus eorũ. Vel dic simpliciter, i. soluisti s. creditorib. eorum

f *Iubebis.* scilicet conditione certi ex stipulatione, vt ff. si certum petit. l. si quis certum.

g *Stetit.* i. stipulatum non interuenit.

h *Iure nostro.* s. ciuili, sed prætorio nascitur de constituta si eo animo pacti e stis, alias ageres negotiorum gestorum contra colonos. Sic ergo non obstat. Infra de act. §. de constitut. Vel in hoc secundo casu inutiliter fuisset stipulatus, cũ utiliter stipulari uel les, & ideo nec ex stipulatu quod soluisti, agere potes, ut ff. de consti. pec. l. 1. §. cum. Et adhuc quæritur, quomodo præscriptis uerbis non nascitur, cum incontinenti fuerit pactum factum, ut supra de pac. l. legem, & l. leg. proponas & supra de rerum permu. l. rebus? Respond. secundum P. speciale sicut, & alias, ff. de relig. & sum. p. fune. l. quod si locus, & infra de iure do. l. auia. Sed miror, quare hoc dixerit, nam pactum uel factum, quod sui ui sanitate uestitur, intercessisse debet, quod hic non fuit, sed alijs soluerat, & pro alijs, & adhuc ab alio paciscebatur, reddi sibi sic, ergo non potest uestiri, & hoc placet. Tertij dicunt hic ex interuallo appositum. Quarti, quod ibi in contractu, hic in distractu, & facit ad legem istam, ff. de pactum. leg. iurisgentium, §. sed cum nulla, & infra de pactis conuentis. lege, prima.

Casum ponit dupliciter.
1 † Maximus. al. Maximiano.
* Vide in hanc l. Albro. 11. Vel dic ciat. li. pa terg. c. ca. 4. & intel. vide per Hiero Bu tigel. in l. Ia 46. si cert. pet. & la. de Nigri. in l. 1. nu. 43. de uer. obl. & Cu iã. in l. legem, in fi ne, sup. de pact. & in l. petens. num. 47. eo. tit.

1. No. istã gl. fm Angel. ꝗ pactũ apposito iuxta ductum non uestitur eius cohærentia quãtenus ad vtilitatẽ tertij.

strum in fundo [a] fuit, vel vi direptum [b] est, hoc restitui [c] vobis pses prouinciæ iubebit.

Si soluerim pro colono tuo, & tu mihi promittis per stipulationem, teneris efficaciter, secus, si nudo pacto fideiubes, Bal. vel sic: Ubi nudũ pactum non sufficeret, stipulatio prodest. h. d. Sal. vel sic: Pactum cohærentia traditionis non vestitur, quando cum tertio, & non cum recipiente interponitur, h. d. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Neroni.[1] †

LEX XXVII.

SI tibi, * [d] quæ pro colonis conducti prædij prorogasti, [e] dominus fundi stipulanti dare spopondit, competens iudex redditi tibi iubebit. [f]

¶ Nam si conuentio placiti sine stetit, [g] ex nudo pacto perspicis actionem iure nostro [h] nasci non posse.

In contractu locationis nõ veniunt sarcienda fortuita, Bal. vel sic: Conductor locatori & econtra tenetur de dolo & culpa, non de casu, Sali.

Ijdẽ AA. & CC. eidẽ Neroni. LEX XXVIII.

IN iudicio tam locati, quã conducti dolum, [i] & custodiam. [k] nõ ẽt casum, [l] cui resisti non põt, venire constat.

De structa per conductorem, debent restitui per se, & eius hæredem, Sal.

IN iudicio. CASVS. In locato & conducto uenit dolus, & lata culpa, & leuis, non casus fortuitus. Viuian.

i *Dolum.* ut. ab. lit.

k *Custodiam.* vt adsit & potest contingere in conductore ꝓ culpa circa custodiam, ut si. nau. cau. sta. l. nauta. Circa locatorem, quia rem alienam locauit, vt ff. eo. l. si quis domum, vel uitiosam, vt in l. sed addes, §. 1. & l. cũ in plures §. seruã meam. Sed licet ex natura contractus ueniat custodia, nõ tamen leuissima culpa uenit, ut ff. nau. caupo. stab. idẽ. §. sed si gratis. si tamẽ spe cialiter promittatur custodia, etiam leuissima culpa uenit, secundum Ioannem, ff. eodem, qui mercedem.

l *Casum.* fit enim ꝓpter casum remissio mercedis, & sic neque locatori imputatur, quia alias teneretur ad interesse ut ff. eod. si fundus, Azon. & hoc nisi ex pacto speciali, argu. sup. de neg. gest. l. negotium, & facit sup. commoda, l. 1. & sup. mand. l. à procuratore, & de pig. act. l. creditor.

Locator non tenet de leuissima culpa.

Merces ꝓ casum remittit.

Ijdem AA. & CC. Iuliano.

LEX XXIX.

CVm conductorem ędificia, quæ susceperat integra destruxisse proponis, hæc ẽt heredes [m] eius pręses prouinciæ instaurare, ędificiorum inter uos habita rõe, [n] iubebit.

Qui prohibetur esse principalis, prohibetur esse accessorius. Bal. vel sic: Curiales non possunt aliena pdia cõducere nec cõducẽtib. fideiubere. S.

Impp. Theo. & Valentin. AA. Florentio, PP.

LEX XXX.

CVrialis, * neq; [o] procurator, neq; cõductor [p] alienarũ rerũ, nec fideiussor, * aut mandator conductoris existat, alioquin nullã obligationem, neq; locatori, [q] neque conductori [r] ex huiusmodi cõtractu cõpetere sancimus. D. 6.[2] † Id. April. Constantinop. Theod. A. 16. Cons.[3] †

Milites non debent omittere vsum armorum, nec esse graues uicinis eorum hoc dicit. Et illi, qui aluntur à republica, debent militare pro ipsa, non contra ipsam. vel ho norem ipsius, tene mẽti. Bal. vel sic. Milites debent se abstinere à conductionibus, nisi gratia sui vsus, h. d. Sal.

Imp. Leo A. Aspari [4] † magistro militum.

LEX XXXI.

MIlites nostros, alienarum

CVm conductorem. CASVS. Scholaris cõduxit hospitium integrum, destruxit hospitium, nunquid teneatur redintegrare, quæritur? Rñ. ꝗ sic. si viuit, & eo mortuo hæres eius. Nam tenetur conductor, si fecerit rem deteriorem ad interesse, & posset etiam expelli.

m *Hæredes.* uidebatur, ꝗ non, quia maleficiũ erat, seu non est itẽ, ut ff. de act. & obl. l. ex contractib. & ex depositi. Accu.

n *Ratione.* ut talia restituantur, qualia fuerant tempore cõductionis uel præstet quanti sua interest.

CVrialis. CASVS Si aliquis curialis est adstrictus curiæ, non põt esse conductor, uel fideiussor, siue mandator conductoris, & si cõ trafacit, ex isto contractu nulla oritur actio.

* Ex Nouel. Theo.

* Concor. gl. 1. in fi. in c. pen. de si deiu. in antiq.

2 † al. 17.

3 † al. A. 17. & Felicio Coss.

4 † Asparo.

o *Neq; procurator.* veluti qui certa mercede sibi præstita cũ domino conuenit, ut à cæteris conductoribus ipse sibi exigat, secundum quosdam, uel dic simpliciter, sicut & in clericis, ut in authent. de sanc. episcop. §. aliam col. 9. & infra l. proxi.

p *Neque conductor.* si tamen in conductione successit alij, iuste remanet, ut ff. de decur. l. 4.

q *Locatori.* scilicet scienti, ut ff. eodem, l. si ignorans, & facit infra, de decur. leg. si quis procurationem, lib. decimo, & infra, qui ad conduc. præ. fisca. acced. non lic. libro 11. l. prima.

r *Conductoris.* si pro locatore fideiussit.

MIlites. CASVS. Milites armatæ militiæ prohibentur conducere res alienas, & esse fideiussores conductorum, siue procuratores, siue mandatores eorum, & debeant dare operam armis, non agriculturis, siue priuatis negotijs, ita ut nos defendant & rempub. à qua aluntur.

Com-

rerum cōductores, [a] seu procuratores, [b] aut fideiussores, vel mandatores conductorũ fieri prohibemus: ne omisso armorũ vsu, ad opus rurestre se conferant, & vicinis graues præsumptione cinguli militaris existant.

¶ Armis [c] autem, nō priuatis negotijs occupentur: vt numeris, [d] & signis suis iugiter inhærentes, rempublicam, à qua aluntur, ab omni bellorum necessitate defendant. *

Non tenetur dominus rē locare eidem, si nō vult, nisi per pactũ in scriptis factum adstrinxerit se ad renouandum: nam tunc compellitur: & alii locare non potest. h. d. & est valdè not. l. ex pro contractibus emphyteuticis, in quibus omittitur renouatio. Bal. Vel sic: Dominus potest locare rem alii, cum fuerit finita locatio primi: nec debet primus secundo cōductori molestiam, vel litem iniustam inferre, sub pœna hic subiecta. h. d. Salyc.

Imper. Zeno A. Adamantino PP. [1] †

LEX XXXII.

NE cui [e] liceat, qui aliquam domum alienā, vel locum, aut ergasterium nomine conductionis accepit, alteri, qui post eum [f] domini voluntate ad eadem [g] conductionē accessit, litem inferre, [h] quasi rem illicitā, aut agenti damnosam tentauerit, sed patere facultatem dominis domos suas, vel ergasteria, vel loca, cui voluerint locandi: [i] ipsis nihilominus, qui conduxerint, ab omni super hoc molestia liberis conseruandis: nisi fortè pacta [k] per scripturā specialiter inita cum dominis, vel cum ijs, qui posteà conduxerint, legibus [l] videlicet cognita, agentis [m] intentionibus suffragentur.

¶ Quòd si quis huiusmodi controuersiā sacris iussionibus [2] † interdictam crediderit commouendam; si priuatus est, acriter cæsus exilij subeat pœnam; si militat, decem librarum auri dispendio feriatur.

LEX XXXIII.

HÆc [n] constitutio permittit vtrique tàm locatori, quam conductori, vt liceat intra [o] annorum conductionem soluere tàm in Italia, quàm in omnib. prouincijs: ac ne pœnam quidem velut ex transgressione prçstare, nisi contractus initio specialiter huic legi valedixerint, aut circa scripturam renunciarint.

Qui rem conductam non restituit ante condemnatoriam sententiam, postea tenetur etiam ad eius æstimationem quasi inuasor. hoc d. Bald. idem Salyc.

Idem A. Sebastiano PP.

LEX XXXIV.

COnductores alienarũ rerum, seu alienam cuiuslibet rei possessionē precario [p] detinentes, seu hæredes eorum, si non eam dominis recuperare volentibus [q] restituerint, sed litem vsque ad definitiuā sententiam expectauerint: non solum rem locatam, sed etiam æstimationem [r] eius victrici parti, ad similitudinem inuasoris alienæ possessionis, præbere compellantur. D. 5. Calend. April. Constantinop. Theodorico, & Venantio Coss.

Signa Imperialia dicũtur victricia. hodie debet Imperator in Italia verecũdari de tanta fama, quæ tenet gloriā nominis, sed non hominis. & iacet infatuatum Imperium (dico in Italia) nam in sua maiestate consunci non potest: vt in Authen. quomodo oportet, §. fin. Bald. Vel sic: Milites prohibentur à conductione rerum alienarum: aliàs tàm ipsi, quàm locatores puniuntur pœna hic scripta, vel inserta. & quilibet potest eos accusare. h. d. Saly.

a *Conductores.*] sed an stabulũ pro suis, vel alia ad militiã facientia poterit cōducere? Resp. sic. & hoc de iure tamen prohibet: vt j. subijcit, nc omisso, &c. & idem in domo reficiēda dico, nō habitāda vt j. eo. l. fi. in prin. nam & miles punitur, vt j. cod. tit. l. vlt. sed locanti, & ignorāti parcitur: vt ff. eod. l. si ignorans.

b *Procuratores.*] vt & s. de proc. l. militem. nisi in rem suā, vt in eo. ti. l. qui stipendia. & ff. de proc. l. filiusf. fa. §. veterani. & qui stiid. cog. de dic. §. 1. & nisi pro necessarijs in causa liberali, vt ff. de lib. cau. l. 3. §. militi. Vel nisi pro suo matrimonio, vt d. l. filius fam. §. veterani. & idē de milite cælestis militiæ, quod hic de sæculari dicit, vt in Authen. de sanc. episc. §. alium, collat. 9. Idem in Fabricensibus, vt j. de fabr. l. fi. lib. 11.

* Sic clerico prohibet, ne postulet contra ecclesiam, in qua habet beneficiũ, ext. de postul. c. vlt. & concor. huic l. gl. illius c. super verb. contra ecclesiā, post princ.

c *Armis.*] sic inf. de iu. delib. l. fi. in prin. & sup. de condict. ob cau. l. si militem, & j. de re mil. l. milites 2. lib. 12. & 11. q. 3. per totam. Accurs.

d *Numeris.*] quorum quidam dicuntur militia, alij cohors, alij vexillatio, manipulus, [r] legio, cuneus, ala: vt ff. de ijs, q not. infam. l. 2. circa prin.

[1] fal. P. V.

[r] Dic tu auct. Nonio Marcello, q legio cōstat decem cohortib. cohors rursus diuidit in 30. manipulos. Est autem manipul⁹, vt ait Varro, minima exercitus man⁹, quę vnum sequitur signum: vexillationē antiq. nominauctunt alam equitum.

NE cui.] CASVS. Si alicui conduxerim domũ meam, vel ergasteriũ vsque ad annũ: & in sequēti anno nolo sibi locare, sed alij: an possit mihi, aut illi cui locaui, aliquam quæstionem mouere? Resp. q non. & si pcecerit, si vilis persona est, verberatur, & in exilium mittit: si nobilis, punitur in x. libras auri.

e *Necui.*] sancimus.

f *Post eum.*] i. finita eius conductione.

g *Ad eandem.*] id est eiusdem rei.

h *Inferre.*] alioquin si damnum per hoc dominus habuerit, agit de dolo, vel in factum, vt ff. de dolo, l. rem quandam, secundum H. quod non potest stare, cum habet actionem ex locato: vt j. l. prox. in lege au semilla, rē quancam non habebat locum aliud auxilium.

[2] † cōstitutionibus.

i *Locandi.*] tpe prioris locationis finito. fallit tũ hoc in pdijs fiscalib. j. de loc. prę. fis. l. congruit. & l. pdia, §. fi. lib. 11. Item fallit in scholaribus, vt ext. de locat. & conduc. c. ex rescripto.

k *Pacta.*] vt nō liceret alij locare, donec iste conductā habere vellet, & tantum dare, quantum alius. Et nota p scripturā speciale, vt j. tit. 1. l. 1.

l *Legibus.*] non vi, vel dolo, vel metu.

m *Agentis.*] i. prioris.

n *Hac.*] constitutionem hāc ex Basilicis restituit Cuiacius 12. obser. 38. Interpretatio Leunclaij 20. Bologn. 1. c. 93.

o *Intra.*] ex hoc loco Cuia. probat ædilitium edictum pertinere ad locationes 12. obs. 38. quod tamē negat Vlpianus in l. 63. ff. de ædil. edicto.

COnductores.] CASVS. Si cōducis à me rem aliquā, vel precario cōcedo tibi rem aliquam: finito tēpore conductionis, debes mihi reddere si viuis, & hæredes tui, si non viuis. Si autem tu aut tui hęredes differant vsque ad sententiam definitiuam: competens iudex nō solum in re. sed in æstimatione rei debet te condemnare.

p *Precario.*] hic de vtroque loquitur alia, quæ dicit idem infra vnde vi. l. non ab re. & quæ hic desunt, ibi supple.

q *Volentibus.*] s. iure, vt s. l. proxi.

r *Aestimationem.*] repetit actione locati: vt ff. eo. l. videamus, §. q vinũ. & l. si cui. §. qui seruũ. sed hęc ęstimatio cōductione ex hac l. proponēda est post definitiuā sententiam sm quosdam, vt innuit hæc lex: nam tunc demũ est in obligatione. sed Io. dicit etiam ante, s. sub illa conditione si distulerit restituere vsque ad sententiam. sed obijcitur ff. de iud. l. nō quemadmodum. Sed respō. quod illud est verum in principalibus, sed hæc æstimatio est accessoria.

Licet.] CASVS. Leges aliorum Imperatorum prohibebant milites conducere prædia aliena, ne locatoribus, & alijs vicinis essent iniuriosi: veruntamen, quia leges illæ in multis circumueniebantur, Iustinianus imponit pœnam militibus contra facientibus, & dicit, quod si aliquis miles conduxit rem alienam, ipso iure fit infamis; & perdit gradum militiæ, & ex illa locatione non datur actio locatori, vel conductori.

a *Principes.*] vt sup. eo. l. milites, cum suis concord.

b *Procurandas.*] idest reficiendas.

c *Constitutionis.*] id est constituti.

d *Procurandos.*] idest defendendos armis.

e *Conuertere.*] atrocitatem.

f *Optionibus.*] id est, qui diuersis temporibus militabant pro mercede. Vel dic optionibus, i. electionibus, alijs opinionibus, vt in Auth. vt neque miles, neque fœderatus, per totũ, coll. 13. & facit ad l. istam in Auth. vt lic. mat. & auię. §. quod autem, coll. 8.

g *Saltem in posterũ.*] licet in præterito nõ ita fecerint.

h *Cadant à militia.*] ipso iure.

i *Constituti.*] ipso iure.

k *Susceperint.* nomine stipendiorum, vel alimentorum.

l *Et hoc.*] id est, non solum à militia cadent, sed etiam hæc percepta reddent. & hoc condictione ex hac l. vel condictione indebiti.

* Quid sint optiones, vide Vegetium lib. 2. de re milit. c. 7.

m *Vt.*] id est sicut.

n *Constitutus.*] scilicet actor, qui alienũ petit, sibi tamen debitum.

o *Elegerit.*] cedendo ei actionem. quod est vetitũ: vt s. ne liceat potent. l. 1. & 2.

p *Et à suis cadat reditibus.*] ille qui cessit. Vel dic, qui locauit. & dicit in Auth. de ecclesi. tit. §. antepen. collat. 9.

q *Laudandus.*] sic supra de episco. & cler. l. nulli, in fine.

DE IVRE EMphyteutico.

Videbatur contractus emphyteutic[s] similis locationi, sed non est, vt Instit. de loc. & cõduc. §. adeò, & ideo tit. de locato, ponitur vicinus titulus iste.

ADDITIO. Et fit contractus emphyteuticus hoc pacto. nam ab initio datur certa quantitas pecuniæ: Deinde constituitur modica annua pensio in recognitionem potius directi dominij, quam in fructuum percipiendorum recompensationem. ita dicit Iason de Mayno in l. 1. inf. eod.

Imp. Iustinian. A. ad Senatũ.

LEX XXXV.

Licet retro principes [a] multa de militibus, qui alienas possessiones, vel domos cõductionis titulo procurandas [b] suscipiunt, sanxisse manifestũ est: tñ quia res sic est contempta, vt neque interminationis sacratissimę cõstitutionis [c] milites memores, ad huiusmodi sordida audeãt venire ministeria, & relictis studijs publicis, signisq; victricibus, ad conductiones alienarũ rerũ prosilire, & armorũ atrocitatem non in hostes ostendere, sed cõtra vicinos, & forsitan ẽt aduersus ipsos miseros colonos, quos procurãdos [d] susceperint, conuertere: [e] necessariũ duximus ad hanc sacratissimam venire constitutionẽ, altius, & plenius huiusmodi causam corrigentes. ¶ Iubemus itaq; omnes omnino, qui sub armis militãt, siue maiores, siue minores, (milites autem appellamus tàm eos, q sub excelsis magistris militum tolerare noscuntur militiá, quàm qui in vndecim deuotissimis scholis taxati sunt, necnon eos, qui sub diuersis optionib. [f] * fœderatorum nomine sunt decorati) saltem [g] in posterum ab omni conductione alienarũ rerum temperare, scituros, quod ex ipso contractu ab initio sine aliquo facto, vel aliqua sententia cadant [h] à militia, & nõ sit regressus eis ad pristinum gradum, neque beneficio Imperiali, neq; consenso, vel permissu iudicis, sub quo tolerandã sortiti sunt militiam: nedũ alienas res conductionis titulo esse gubernandas existimant, suas militias, suamq; opinionẽ amittant, ex militib. pagani, ex decoratis infames constituti; [i] & quod post huiusmodi cõductionem (quam penitus interdicimus) à publico susceperint, [k] & hoc [l] sine aliqua mora, vel procrastinatione reddere cõpellantur, scituris, & ipsis, qui suas facultates post hanc legem eis ad conductionem permiserint, nostra lege eorum conamine violata, quòd nulla eis exactio [1] † contra eas concedatur: vt [m] qui alieni appetens constitutus [n] militem procuratorem elegerit, [o] & à suis cadat [p] reditibus. ¶ Pateat aũt oĩbus huiusmodi copia apud competentes iudices accusationis: vt qui in hac causa delator existat, laudandus [q] magis, quàm vituperandus intelligatur. ¶ Pœna, quã contra milites nostrorũ pręceptorũ [2] † contẽptores & ipsos, qui eis cõductiones rerum ad se pertinentiũ pmiserint, statuimus in futuris causis obtinente.

1 † Actio.

2 † præceptorũ nostrorum casibus.

TITVLVS LXVI.

De iure [a] emphyteutico. [3] †

Contractus emphyteuticus propriã habet naturã, atque figuram, exigitq; scripturã, & propter particulare damnum emphyteuta non liberatur à canone. Bal. Vel sic: Contractus est contractus per se distans à conductione & locatione: & debet fieri in scriptis cum pactis in eo initis. Et si de casu fortuito nihil est conuentum, tunc si res pereat tota, liberatur emphyteuta: non si pereat pro parte. h. d. Salyc.

Imp. Zeno A. Sebastiano PP.

LEX PRIMA.

IVs emphyteuticarium [r] neque conductionis, [s] neque alienationis [t] esse titulis adijciendum, sed

Ius.] CASVS. Emphyteuticus cõtractus, id est melioratio nis, neque venditio, neque locatio, &c. & si quis in non modicum tempus; imò in perpetuum concedit mihi fundum, vt faciam domum, vt ibi plantem, &c. & reditum sibi annuum reddam, & si inter me & dominum fiat aliquod pactum, illud seruandum est. verbi gratia, Si cõueniat scriptura interueniẽte, quod si flumen auferat totum fundum, vt damnũ pertineat ad aliquem nostrum. Si verò non conuenit, distinguitur: aut totus fundus perijt, aut pars fundi. primo casu damnum respicit dominum: secundo casu me emphyteutam.

r *Ius emphyteuticarum.*] id est contractus emphyteuticus, qui qualiter fiat, habes Insti. loc. §. adeo. Circa quem contractum sunt tria naturalia, siue tacita pacta. Primum habes in §. huius legis. Secundum habes inf. eod. l. 2. x. 1. Tertium habes inf. eod. l. fin. §. 1. & cum dicit iste textus, ius emphyteuticarium: ex hoc patet, quòd emphyteuta habet ius in re, p quod à locatore differt: vt ff. de legat. 1. l. si domus, in fine.

s *Conductionis.*] quia non solet locatio &c. vt ff. loca. l. non solet. at hic transit vtile dominium, & naturalis possessio: & ius cõstituitur in re, vt ff. si ager vectig. l. 1. §. fin. Item hoc ius in rebus soli tantum constituitur.

t *Alienationis.*] quia hic ex quibusdã causis potest res aduocari: vt inf. eo. l. 2. & §. Item quia dominiũ, scilicet directũ remanet penes dominum, sed alienatio est act[a], per quem dominium transfertur, vt inf. de fun.

* Emphyteusis ab inititione Græce dicit, & est cõtractus, quo dominus fundi defectu forte & squalidi vsum, & fructum plenissimũ & quasi dominium alteri cõcedit, ex lege vt inserendo, plãtando, & colẽdo meliorem faciat, proq; eo pendat preciũ, seu vectigal omniũ. Cuiac. hic.

3 † Emphyteoticorũ.

fun.do.l.j. Item in venditione est precium, & certum, & in quantitate, hic autem & in specie, & præterea per singulos annos soluitur, vt instit. de contrahend. empt. §. pretium & §. seq & loca. & condu. §. adeo. Item hic necessaria est scriptura, vt hac l. quod in alienatione, vel locatione non est opus. & in multis alijs vt curiosus lector poterit reperire. Sed opponitur, quia etiã alienationis vocabulo continetur, scilicet donatio in emphyteusim, ut in Authen. de non alie. §. alienationis., coll. 2. & supra de reb. alie. non alie. l. si. quæ sũt contra. Sol. nõ continetur appellatione alienationis si proprie, & stricte accipias, ut est dominij trãslatio, ut hic, sed large sic, vt ibi.

1 †Sic constitutum.

* Ista tex. reputatur singularis secundum Ba. & Frã. Cremense ad hoc. quod si de ecclesia domum, vt me alimentaret & postea domus est conbusta, vel alio casu fortuito est destructa nihilominus tamen tenetur ecclesia me alimentare, ut per hunc tex.

a Idem B. & B. Sa. & Ia. reprobatis duabus opinionib. sequentib.

a Conceptionem. in animo contrahentiũ, vel in uerbis. Accur.

b Definitionemq;. scilicet in lege, hoc est ad obseruationem specialiter definitam.

c Cuncta. puta pacta.

d Casibus. veluti de euictione, & de alienatione, & cæteris causis.

e Scriptura. Nota hunc contractũ fieri debere in scriptis, & sic, & alias, licet contra regulariter, ut no. supra, de pact. l. pactum quod bona. Vel dic hoc dici de pactis, non de contractu. Vel non prohibet sine scriptis fieri, licet dicatur fieri in scriptis.

ADDITIO.

Et sic nota contractum emphyteuticũ posse fieri sine scriptura, quod approbat consuetudo, teste Bart. hic.

f Custodiri. per condictionem ex l. ista Zenonis, vel præscriptis uerbis.

g Ingruebat. i. eueniebat.

h Particulare. s. medietatis, arg. ff. de uer. sig. l. nomen filiarum, §. portionis, & de usuf. l. etiam partis secundum M. quod B. non placet. Sed dicit particulare dum non sit totius rei, i. dummodo non sit tota res extincta, quamuis maior pars perierit, damnum pertinet ad emphyteuticarium, ut insti. loc. § adeo. in fi. § alioquin non complecteretur omnes casus hæc l. quod facere vult, cum subditur aduersatiua, sin uero particulare, &c. hoc placet. 2 videtur distinguendum, ut ff. de contrah. emp. l. domum. sed ibi ante contractum perijt, si vero post, semper esset emptoris periculum, ut in uenditione, ut insti. de contrahen. emp. §. cum autem. Item contra huic dicto infra de allu. & palu. l. 2. sed est speciale in tributis, ut aucto uel diminuto prædio augeatur, uel diminuatur pensio, ut ibi.

i Emphyteuticarius. quia emolumentum si quod accessit iure alluuionis, ad eum spectat. Sed quod econtra si augeatur res, an augeatur pensio? Respond. 3 potest distingui si apparens, vel latens augmentum, ut alluuionis ad instar fructuarij, ut ff. de vsufru. l. item si fundi, §. sed si in insulam.

2 Et bene Bal. & Sa. Alb. & Ia.

3 Ista glo. displicet. BB. Sal. & Ias. nec debet distingui.

hoc ius tertium esse constituimus,[1] †ab vtriusque memoratorum contractuum societate seu similitudine separatũ cõceptionẽ[a] itẽ definitionẽque[b] habere propriã, & iustũ esse validũque contractũ, in quo cuncta,[c] quæ inter vtrasque contrahentiũ partes super omnibus, vel etiã fortuitis casibus,[d] pactionibus scriptura[e] interueniente habitis placuerint, firma illibataque perpetua stabilitate modis omnibus debeãt custodiri,[f] ita * vt si interdum ea, quæ fortuitis casibus eueniunt, pactorum non fuerint conuentione concepta, si quidem tanta emerserit clades, quæ prorsus etiã ipsius rei, quæ per emphyteusim data est, faciat interitum hoc nõ emphyteuticario, cui nihil reliquum permãsit, sed rei domino, qui quod fatalitate ingruebat,[g] etiam nullo intercedente contractu habiturus fuerat, imputetur. Sin vero particulare,[h] vel aliud leue contigerit damnum, ex quo non ipsa rei penitus lædatur substantia, hoc emphyteuticarius[i] suis partibus nõ dubitet adscribendum.

Pacta emphyteutica seruanda sunt: quibus cessantib. seruanda est natura contractus: quę est, vt si per triennium canon non soluatur, possit dominus expellere emphyteutam, nisi steterit per dominum, & emphyteuta deposuerit censum. Bal. Vel sic: Pacta inita inter dominum, & emphyteutam, sunt seruanda: & maxime super reiectione emphyteutæ. Et si de eius reiectione nihil fuerit conuẽtum, potest expelli si non soluerit per triennium, nulla meliorationis, vel alicuius pœnæ habita ratione: nisi per dominum steterit quominus solutionem receperit, & emphyteuta consignauerit, & deposuerit, Sali.

IN emphyteuticarijs. CASVS. Dictum est supra ad quem debeat spectare periculum rei datæ in emphyteusim. hic dicit, quod pacta si quæ fiant, siue sine de natura contractus siue de extrinsecis, debeant seruari, & si non fiant, debet emphyteuta soluere singulis annis pensionem & debet reddere apochas domino in quibus continetur de solutione, & si a solutione per triennium cessauerit, dominus poterit eum expellere nec ei valere poterit dicendo se fecisse meliorationes, & posuisse emponemata, i. aliqua ædificia, allegando, quod dominus penes se lucrifaceret si emphyteutam expelleret. Itẽ nec emphyteuta poterit obijcere domino, q pẽsionẽ non petijt, quia offerre debuit, & si dominus nolit accipere debet consignare, & deponere.

Imper. Iustinianus A. Demostheni PP.

LEX II.

IN emphyteuticarijs contractibus sancimus, si quidem aliquæ pactiones[k] in emphyteuticis instrumentis fuerint conscriptæ, easdem & in omnibus alijs capitulis[l] obseruari, & de reiectione eius, qui emphyteusim suscepit, si solitam pensionem, vel publicarum functionum[2] †apochas non præstiterit.[m]

¶ Sin autem nihil super hoc capitulo fuerit pactum, sed per totum triennium,[n] neque pecunias soluerit, neque apochas domino tributorum reddiderit,[o] volenti[p] ei licere eum à prædijs emphyteuticarijs repellere:[q] nulla ei in posterum allegatione nomine meliorationis, vel eorum

k Pactiones. præter alias, quæ ex natura rei contractus tacite intelligitur. Accur.

l Capitulis. s. uel super interitu, ut supra l. prox. uel alienatione, ut inf. l. prox. uel super alijs, uel etiam super reijciendo emphyteutam, puta si non soluat per quinquẽnium, uel decenniũ, vt subijcit, & de reiectione, &c.

m Præstiterit. pensio soluebatur domino, & functio fisco eodem fundo, & emphyteuta, qui suscipiebat apocham a fisco, i. confessionem de soluto, ut & sup. de fid. instr. l. plures. debeat eã dño dare in unoquoque anno alias si non redderet per triennium, expelli potest, ut hic. Et hoc ea ratione, quia posset esse, quod res ad dominum rediret, & fiscus peteret etiam præteritas functiones, ut ff. de publ. l. Imperatores, in prin. Si ergo habuit dominus apocham factã emphyteutæ à publicano, tuebitur se contra eundem publicanum. Vel dic apocham cum subscriptione sua, ut d. l. plures.

n Triennium. 4 in emphyteuta ecclesiæ biennium, ut supra sacrosan. eccl. authen. qui rem. idem in colono priuati, quod hic, scilicet de biennio 5 dicimus, ut ff. loca. leg. quęro, §. inter.

o Reddiderit. cum subscriptione sua, ut d. l. plures, uel aliter, ut modo dixi, Accur.

p Volenti. uia si uellet ad pensionem tantum agere, ex le. Zenonis posset.

q Repellere. per se, huius 6 l. auctoritate, sed melius si iudicis auctoritate fiat per libellum, 7 cum possideat, ut arg.

2† Inscriptas.

4 Concor. cum hac glo. i. cir. prin. r. in ca. literæ 2x, extra de dila.

5 Intellige sm distinctione m Bart. in l. æde. supra loc. q. refer hic Ia. x. col.

6 Idẽ Inn. Io. And. & Inno. in c. potuit, extra de loc. & Ias. hic.

7 Imo non requiritur libellus. Al. & Bal.

quæ, emponemata [a] dicuntur vel pœna [b] opponenda: sed omnimodo eo (si dominus voluerit) repellendo, neque præcedente, quòd non est super hac causa inquietatus, cū neminem oporteat conuētionem, vel admonitionem expectare, sed vltro sese offerre & debitum spontanea voluntate persoluere, secundum quod & anteriore lege nostri numinis, generaliter cautum [c] est.

¶ Ne autem ex hac causa dominis [1] † facultas oriatur emphyteutas suos repellare, & reditum [x] minime velle suscipere, vt ex huiusmodi machinatione, triennio elapso, suo iure is, qui emphyteusim suscepit, cadat, licentiam ei cōcedimus, attestatione præmissa, pecunias offerre, hisq; obsignatis, & secundum [d] legē depositis, minimè deiectionis timere periculum.

Emphyteuta potest ius suū vendere vel non secundum tenorem pactorum: cessante autem super hoc pacto, dominus est requirendus an velit emere tanto pretio, quod ab alio inuenitur, & expectandus est per duos menses, & si non vult emere, sed consentire, debet pro consensu inuestituræ noui emphyteutę habere quinquagesimam, & si nō vult emere, nec consentire, licitum est emphyteutæ post duos menses iura sua vendere personę non p[r]ohibitæ & si aliter vel alii vendeat quam liceat, sua per dit. hoc dicit, Baldus.

Idem A. Iuliano PP.

LEX III.

CVm dubitabatur, vtrum emphyteuta debeat cū

infra de pign. l. creditores, secundum M. & B. nec pertimescat crimen, si faciat per se, cum sibi arbitrium vltionis sciat 1 esse concessum, vt infra de metatis. l. deuotum, lib. 12. & ad idem ff. de pig. l. ex vectigali. Si tamen interuersa possessione, suo noīe cepit possidere emphyt. non deijcies eū tua authoritate 1 ut ff. de vi & vi. ar. l. colonus secundum Ian. Sed quid fecerit per actū dominu . vt non liceat ei emphyteutam repellere, etiam si pēsionem non soluat? Resp. pactum seruandum 2 arg. sup. de pa. l. pe. quia iuri pro me introducto renunciare possum. Alij distinguunt an conueniatur ne omnimodo liceat, & tunc non valet, an vsque ad certū tempus, tunc sic : ut communi diui. l. noc, §. si conueniat. Sed est ar. contra, quod tale pactum non valeat, vt ff. de preca. l. cū precario. sed prima est verior, & est pro ea. ff. de po l. 1. §. si conueniatur. Item si triennio elapso dominus recipiat pensionem omnium annorum, quib. est cessatum, an ammodo poterit deijci? Resp. non 3 argum ff. de leg. commiss. l. post diem. Duorum enim alterum poterat facere dominus, vel deicere, vel pensionem petere, ut in Auth. de al. & emphy. §. si vero quis locator, col. 9 eligendo ego vnum alteri renunciasse videtur, ut d. l. post diem, & d. l. si fundus, §. 1. in eod. titu. Item quis probabit, verum emphyteuta se soluisse, an dominus sibi non fuisse solutum? Respond. emphyteuta, vt argum. supra de probat. l. 1. quod faciet per teste 4 vel instrumenta, vel confessiones. Vel quod tribus continuis annis proximis soluerit, per quod præsumitur retro soluisse semper, ut infra de apochis pu. leg. penultim. libro decimo. Item quid si emphyteuta promisit pœnam, si non soluerit pensionem, an poterit deijci? Videtur, quod non, quasi per pœnam renunciauerit dominus deiectioni. argum. inf. de pac. conu. l. finali, [illegible] contra 5 ne quod fauore domini, scilicet pęna, est [illegible], & sup. de legi. & sena. l. quod fauore & d. l. in fra de pactis conu. loquitur in priuilegijs, 7 quæ facilius quam iura communia tolluntur. Sed tamen verumque[?] scilicet eum deijcere, & pœnam petere non poteit. nisi hoc actum sit, vt vtrunque possit, vt ff. de except. l. doli. l. apud Celsum. §. Labeo, & sup. de transac. l. cum proponas, & de verborum obligatione, l. ita stipulatus, in fine. Item si semel [illegible], si iterum fiet per aliud triennium [illegible], an iterum poterit exigi? Respondeo, non 7 vt argumen. ff. [illegible] l. si duo. §. finali. Nec obstat, etiam si sic dictum [illegible] manente contractu quæ non comprehendit pœnæ [illegible], quia non est contractus 8 ut ff. de exceptio. [illegible] §. Labeo. nisi expressè esset [illegible] quoties cessaueris toties in pœnam [illegible] §. finali. Item promisit pœnam [illegible] & petit pœnam, & vult nullo minus [illegible], an poterit? Respond. sic 9 argum. ff. de transac. l. qui fidem, & l. pacto, & supra de pact. l. cum proponas ij. In [illegible] domini diffinitum est, quod contractus debeat ratus manere & pro hoc est argum. ff. de regu iur. l. cū [illegible] & supra de transact. l. si quis maior. Item quid si emphyteuta faciat aliam emphyteutam vnum uel plures, & [illegible] quod [illegible] datur domino? Quidam [illegible] dicit, quòd uendicat dominus [illegible] a secundo emphyteuta, & si ille excipiat de iure emphyteutico quod replicet, quia non debet ei fides seruari &c. vt supra de pac. l. cum proponas, 2. & ff. vsufru. quemadmodum ca. l. si usufructus nomine. Sicque poterit consequi pensiones. Item quid si aliquis non emphyteuta possidens fundum, pro quo 40. an soluit pensionem, deijciatur nūc? Respon. non potest deijci, sed præsumo emphyteuticum contractum celebratum fuisse, vt in ar. inf. de fundis patrim. l. fin. & l. ius emphyteutici lib. 11.

a *Emponemata*. alias emphyteomata exponunt aliqui id est ędificia, uel sunt meliorationes.

b *Vel pœna opponenda*. promissa a domino, si emphyteutam expelleret, vt ff. loca. l. quæro, § inter. Et dic quod emptonemata Græce, Latine dicitur melioratio ut hic dicit, & infra l. prox. in princ.

c *Cautum est*. ut infra de contrahend. stipu. l. magnum. & facit ff. de usur. l. pecuniæ. §. usuratum, & ff. de ali l. libertis, §. manumissis, & ff. de leg. com. l. si fundus, §. si. Fallit tamen in casu, in operis libertorum, quæ uidentur debere peti corā iudice ad hoc ut stipulatio committatur, vt ff. de operis lib. l. cum patronus. Vel ibi non fuerat dies præfinitus. Sed quo tempore anni fiat solutio? Respond. secundum quod actum est, alias etiam inter tres uices poterit solui, dummodo ante Calendas Ianuarij, ut inf. de co. fun. l. placuit, lib. 11.

d *Et secundum legem*. ita quodammodo in suos usus non conuertat, ut sup. de vsu. l. acceptam, & inf qui potio. in pignora ha. l. 1. Sed uidetur, quod sola oblatio sufficiat, cum velit pœnam euitare tantum, quod quidam dicunt, arg. inf. de suscep. & arc. l. 1. lib. x & inf. de condi. inser. l. fin. & ff. de arbitris, l. Celsus, in fin. Hic ergo subaudires depositis, scilicet maxime. Alij dicunt quod est hic speciale, ut sola oblatio non liberet etiam à pœna committenda. Sed quid si ille qui soluere debuit ignorauit, quia hæres est acceptoris, ut ff. de re. iur. l. qui in alterius & sic non soluit. an possit deijci? Respon. de stricto iure sic, ut ff. de uerb. oblig. l. cum filius, §. in hac, & l. ad idem, & ff. de nautico. fœnore, lege finali sed dabitur restitutio ex clausula generali. ff. ex quibus. causis maio. l. 1. in fine. Sed de æquitate non potest dici, quia non cedit tempus ignoranti, ut ff. quod ui aut clam. l. semper, §. hoc interdicto, & ff. de calum. l. annos, & de ædilitis edi. l. cum sex, & ff. quando, appellan. sit, l. prima. §. dies, & ff. quis ingere sse d. l. 3. sed in illis legibus de vtili anno dicitur, & facit ad finem huius legis, infra de pignorat. l. creditor.

CVm. CASVS. Accepi ab aliquo fundū in emphyteusim ad non modicum tempus, ædificaui in eo fundo, uolo ædificium uendere, quæritur an possim? Dicitur, quod sic, si hoc contineatur in instrumento emphyteuseos. Si nihil dictum, sit non possum sine consensu domini, nec etiam ius, si quod habeam in re, non habita uoluntate domini, uendere, debeo denunciare, domino, & si dominus uelit tantum dare quantum alius, ille præferatur. Et si intra duos mēses dominus noluit emere, potero vendere quicunque uolero, non tamen illi, cui dominus prohibuerit uendere, puta quia dixit, do tibi fundum in emphyteusim hac lege, ne liceat tibi uendere domum, si domum ædificaueris. Tertio, Si vero alij uendidero, dominus non poterit

con-

1 Imò non requiritur libellus Alb. & Ba.

2 Ex interuallo, sed bene incōtinenti. B. & Ias. 35. col.

1 † dominu

x reditum. Qui solet cōiter præstari. [illegible] argu. [illegible] spec. de locato. [illegible] ex cōi op. [illegible]

3 [illegible] Sal.

4 Hic etiā [illegible] differenter [illegible] hic Ia. [illegible]

5 [illegible] Fel.

6 [illegible] bene arge. Bal. Al. [illegible]

7 Hinc 7. [illegible] de Ro.

8 [illegible]

9 Hinc 7. [illegible]

contradicere tunc immo emptorem necesse: habet in possessionem mittere: non per procuratorem, sed per seipsum, vel per literas suas. per quas ostendat se uelle ipsum mitti in possess. dirigendas in ciuitate magistro census, vel in prouincia praesidi prouinciae, qui emptorem ducat in possessio & pro hac inductione, vel renouatione contractus emphyteuseos, non plus habebit dominus, quam quinquagesimam rei datae in emphyteusim. Sin autē dominus hoc modo post duos menses facere noluerit, licentia datur ex hac lege ipsi emphyteutae, emptorem ducere in possessionem domino inuito & si aliter fiat, quam hac lege continetur, ergo cadam à iure.

vsusfructus nomine. Item an in venditione debeat contineri, saluo iure domini, an simpliciter, quod ius emphyteuticum vendat? Puta alterum sufficere. Item si primus emphyteuta vendiderit, & secundus velit nunc vendere, cuius exequirantur consensus, domini, vel emphyteutae primae? Quidam dicunt emphyteutae primi, quia ab eo [illegible] habet. Th dic domini, quia hęc lex dicit, domini consensum requiri. & primus emphyteuta desiit dominus esse alienādo, nec possidet ciuiliter, nec naturaliter: vnde eius non est quaerenda voluntas. Praeterea [illegible]

domini voluntate [a] suas meliorationes, quae Graeco vocabulo ἐμπονήματα, [h] dicuntur, alienare, vel ius emphyteuticum in alium transferre, an eius expectare consensum: [c] 1 † sancimus siquidem empeyteuticum instrumentum super hoc casu aliquas pactiones habeat, eas obseruari. sin autem nullo modo huiusmodi pactio 2 † interposita est, vel fortè instrumētum emphyteuseos deperditum est, [d] minimè licere emphyteutae sine consensu domini meliorationes suas alijs vendere, [e] vel ius emphytheuticum transferre.

¶ Sed ne hac occasione accepta, domini minimè concedant emphyteutas suos accipere [f] precia meliorationum quae interuenerunt, sed eos deludant, & ex hoc commodo emphyteutae depereat; disponimus attestationē domino transmitti, & praedicere, quantum precium ab alio re vera accipi 3 † potest. Et nō quidem dominus hoc dare maluerit, & tantam praestare quantitatē, quantam ipse re vera 4 † emphyteuta ab alio accipere potest: ipsum domi num omnimō haec cōparare.

¶ Si autem duorū mensium spacium fuerit emensum, & dominus hoc facere noluerit licentia emphyteutae detur, vbi noluerit, & sine cōsensu domini meliorationes suas vēdere: ijs tñ personis, quae noō solēt in emphyteuticis contractib. vetari [g] ad huiusmodi venire emptionē. Necessitatē aūt hēre dominos si alijs melioratio secundum praefatū modū vēdita sit, accipere emphyteutā, vel ius emphyteuticū ad personas non prohibitas, sed concessas, & idoneas ad soluendū emphyteuticū canonē, trāsponere [h] si emphyteuta maluerit; non contradicere, [i] sed nouū [*] emphyteutā in possessionē suscipere, nō per cōductorē, vel p procuratorē, sed ipsos dominos per se, [k] vel per literas suas vel (si hoc nō potuerint, vel noluerint) per depositionē, [l] in hac quidē ciuitate apud virū clarissimum magistrū cēsuū, vel praesentib. tabularijs per attestationē, [m] in prouincijs aūt p praesides, vel defensores celebrādam.

¶ Et ne auaritia tāti domini magnā molem pecuniarum p p hoc efflagitēt (quod vsq; ad prȩsens tps perpetuari cognouimus) non amplius ei liceat pro subscriptione sua, vel depositione nisi quinquagesimā partē precij, [n] vel ęstimationis [o] loci, qui ad aliā p sonam trāsfertur, accipere. [p]

¶ Si autē nouum emphyteutam, vel emptorem meliorationis suscipere minimè dominus maluerit, & attestatione facta, intra duos menses hoc facere supersederit: licere emphyteutae, etiam nō consentientibus dominis ad alios suum ius, vel emponemata 5 † transferre.

¶ Sin autem aliter fuerit versatus, [q] quam nostra constitutio disposuit iure emphyteutico cadat. [r]

2 † al. an vero eius expectare consensum nō oportet.

2 † pacto.

3 † Accipere.

4 † Ipsa veritate.

a *Voluntate.*] tacita, quasi ex natura contractus.

b *Emponemata.*] inde est emponemato graphi, de quibus dicitur infra de decur. l. si quos. lib. 10. dabantur enim olim sterilia in emphyteusim sola, quia diligentia emphyteutae fiebant fertilia: sed hodie ad inuentum est, vt omnia dentur in ecclesiasticis autē dentur, quę congrua videntur aeconomo, vt supra de sacrosan. ecclesi. authen. perpetua, & auth. si quas.

c *Consensum.*] f. expressum.

d *Deperditum est.*] nec adsunt testes, qui probent amissionem, & quod in eo continebatur, immo ipsum pactum, alioquin aliud esset, vt supra de fide instrumen. l. in exercēdis. Vel secundum quosdam ideo, quia scriptura tantum probatur, quod nihil est: quia etiam tunc sufficeret probari interuenisse instrumētum, & amissum, & quod in eo continentur. vt supra de fide instr. l. emancipatione.

e *Alijs vendere.*] vēdere, & ius emphyteuticum transferre idem est, secundum quosdam. Sed an donare? Item quod non, quia de alie[illegible] n[illegible] one hic fit mentio. Sed certè immo potest etiam sine domini consensu, vt infra de fun. patri. l. prima, libro 11. & [illegible] loca. §. adeo, & arg. infra de praed. curia l. [illegible] primo. Item an pignorare? & idem dicam, quod in donatio, vt ff. de pignor. actio. l. tutor. §. fin. & de pigno. l. lex. Sed cum & donat, qualiter dominus petet pensionem à secundo emphyteuta? Respon. proponat rei vendicationem, nisi soluat pensionem, vt ff. vsufruct. quemadmodum cauea l. si

*Vi. Forme 2. q. 22. se lect. 70.

a Contrarij tenet Ba. hic non obsta ted. l. 1. et vf verbis.

Si Fi[illegible] mino, qui induxit in possessionem, sit finitus videtur habere cautra [illegible] ff. de relig. l. 1. §. 1. & ad Syllanianū l. 1. §. 1. & supra depo[illegible] authenti. sed tam [illegible] est.

emphyteuta, [illegible] ere: renouari cōtra [illegible] eumClar. ex cōi opinione refert iniuria affici, nisi renouet illi emphyteutae nomine, que ad superiorē appellari posse. q. [illegible] 5. emphyteusis [illegible] Gui 2. obs. Veltem. 148. 2 Iste sequitur intel. & lectus [illegible] magis placet. Bart. Sal. & Ias. licet primus fit verus.

ADDITIO. Istā glossam in omnibus recenset Barto. Bald. Sal. & est de mente aliorum.

f *Accipere.*] confirmando.

g *Vetari.*] apponitur enim quando que in contractu emphyteutico, ne Titius, uel Seius, vel alia persona quam nominata, debeat accedere ad emptionem illius rei. dic 2 de hoc, ut dicitur supra titul. l. [illegible] dus intestialis. & l. milites. & l. licet. & supra de sacrosanct. eccles. au. cere. then. quibus unque. Item ad hoc, supra de contrahen. emptio. l. dudum.

h *Transponere.*] permutando.

i *Non contradicere.*] scilicet censemus dominum.

k *Per se.*] sic supra de ijs, qui ven. aetat. impe. l. 2. & infra de decur. l. nullus qui ne xu lib. 10.

l *Per depositionem.*] id est, qualemcunque scripturam, qua ostendat se velle nouum emphyteutam suscipere.

m *Per attestationem.*] i. scripturā cū testib.

5 † al. emphyteumata.

n *Partem precij.*] qua venditur.

o *Aestimationis.*] quando alio titulo transfertur, & hoc dicitur pro re nouari ne dari.

p *Accipere.*] à nouo emphyteuta: 3

q *Versatus.*] scilicet emphyteuta.

r *Cadat.*] ipso iure. 4 Quicquid ergo contra legem istam fiat, poterit dominus rem vendicare, aliud in fructuario, 5 vt ff. de vsusfr. l. cus vsusfructus.

3 Idem Ia. & est singul. secundū eundē.

4 Idē Bar. Bald. Sal. & Ias.

5 Idem Ia. & est de mente aliorum.

DE SPONSALIBVS, ET ARRHIS. sponsalibus, & proxeneticis.

Dictum est de contractib. rerum, nunc de contractib. personarum. Vel sic: Expediuntur in superiori libro de so[cietate], quæ contrahitur propter pecuniam quærendam, nunc audiamus de societate cõiugali, qua [ce]lebratur propter prolem procreandam. Vel aliter: Audiuimus de contractibus rerum, Audiamus & differamus de contractibus personarum, q[ui]b. persona personæ cõiungitur, masculus feminæ sociatur. Et q[ui]a hoc fit p nuptias dicamus de nuptiis. Et quia sponsalia veluti preparatoria præueniunt nuptias, de sponsalib. videamus, & de arrhis, quæ dantur gratiæ sponsaliorũ, & de proxeneticis quibus interuenientibus ista contrahuntur ut ff. eod. l. vlt. in fine legis Azo.

e Si is. In eandem prouincia.] [Sed] si in alia post tres annos, vt infra de repud. l. 2. & hoc si absens sit ex probabili causa tantum. si uero absens ex probabili, & necessaria causa, expectetur donec adsit, vt ff. eod. l. sæpe. quæ est contra.

* De modo, quo vtebatur antiqui in cõhẽdis spõsalib. & illorũ ceremonijs. Vide Constanti. tit. de matrimonio. Tull. Scalij. 3. Poetices. 101. Goth. hic.

* Alc. li. 1. Dispunct. c. 22. legit proxeneticijs quem vide.

1 † al. disponsare.

a Proxeneticis.] id est, salarijs, quæ dantur proxeneticis. l. 2. sed de hoc nihil dicitur in nigro. Acc.

a Alij despõsata.] alias despõsata. & tunc plena, & alias despõsatę. & tũc dic, non prohibetur, id est non fit prohibitio. Vel habeas in fine, non prohibentur in plurali numero. Et nota, quod magis proprie dixisset alicui, quam alij, sed propter aliud, alij, quod infra est, dicit. Item intellige cum causa, vel sine causa, tunc tamen patitur pœnam arrharum, ut infra eod. l. fina. præterea secundum canones aliud videtur 27. q. 2. capit. defensores. Sed certe immo idẽ, quia hic de ea, quæ est desponsata per verba de futuro, quæ qualiter fiat, habes ff. eod. l. 1. & 2. & facit ad istam. infra de repud. l. 2. & de ver. obli. l. Titia, in prin.

2 † Pacatianum.

* Ex lib. 3. titu. 5. l. 4. C. Th.

ADDITIO. Videas circa materiam huius legis cap. ex publico, cum no. per gl. & Abb. extra eod.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI

Principis ex repetita prælectione.

Liber Quintus.

TITVLVS PRIMVS.

De sponsalibus, * & arrhis sponsalitijs, & proxeneticis. a *

Dissolutis sponsalibus de futuro, licitum est alij nubere hoc dicit. Bald.

Impp. Dioc. & Maxi. AA. & CC. Annonariæ, alias Bianoni.

LEX PRIMA.

Alij despõsatæ b 1 † renũciare conditionem, & nubere alij, non prohibetur.

Sponsa sponsum absentem tenetur per biennium expectare, quo elapso, alteri nubit impunè. h. d. Bal. Vel sic: Comprehendendo vtranque lectur. h. d. Sponsa per verba de futuro debet expectare sponsum vsq; ad tempus legitimum, intra quod illo non veniente põt iure sine metu arrharũ alij nubere. h. d. Sal.

Imp. Constantin. A & Constans Cęsar ad Cęlium Probinum 2 † P. V.

LEX II.

SI is, * qui puellam suis nuptijs pactus est, intra biennium exequi nuptias, in eadem prouincia c degens, supersederit, eiusque spatij fine decurso in alterius postea coniunctionẽ puella peruenerit: nihil d fraudis ei sit, quę nuptias maturãdo, vota sua diutius eludi non passa est.

Obligationem purificatam, sequentis casus occursio non resoluit, secus in obligatione purificanda. h. d. Bald. Vel sic: Casus non facit quẽ perdere arrhas sponsalitias, nisi culpa illius casum pręcedat, quod not. h. d. Sal.

Imppp. Gratianus Valentin. & Theod. AAA. Eutropio PP.

LEX III.

ARrhis e * sponsaliorũ 3 † nomine datis, si interea sponsus, vel sponsa decesserit, quæ data sunt, iubemus restitui: nisi causam, vt nuptię f nõ celebrarentur, defuncta h persona iã prębuit. i

Prouisio paterna circa liberos, est maioris efficaciæ, quàm tutoris, etiam si paterna sit expressa per modum vltimæ voluntatis. hoc vltimum tamen non dicit tex. hoc dicit Bald. Vel sic: Tutor, vel curator non potest dissoluere sponsalia cõtracta per patrem puellæ. h. d. Salic.

Impp. Hono. & Theod. AA. ad Marianum 4 † PP.

LEX IIII.

SI pater * pactum de filiæ nuptij k inierit, & humana sorte cõsumptus, ad vota nõ potuerit peruenire: id inter sponsum, & sponsam firmum, l ratumq; permaneat quod à patre docebitur destinatum: m 5 † nihilq; permittatur hic momenti, quod cũ defensore, ad n quẽ minoris commoda pertinebant, o 6 † docebitur fuisse transactum.

d Nihil fraudis.] id est, damni, nec in pecunia, neque in fama. Veteres enim pro dãno, & c. ve ff. de ędili. edicto. l. cum autem. §. excipitur.

ADDITIO. Circa huius legis materiam vide cap. de illis. & cap. sicut ex litteris. & quæ ibi notantur per gloss. & Doct. extra eod.

e Arrhis.] Hæc autem pignora vocantur, vt infra tit. 1. l. 2.

f Restitui.] Pœna ex vtraque parte cessante.

g Nuptia.] quę nunc pro mittuntur tempore sponsaliorum.

h Defuncta persona.] interuenit osculum, vel non licet, in donatione propter nuptias factis, vt infra titul. 2. l. si a sponso. committebatur ergo hoc casu pœna hæredi. & sic infra titulo 2. l. cum veterum.

* Ex lib. 3. titu. 5. l. 6. C. Th.

3 † Sponsalitiorum.

i Prębuit.] & idem tunc amittit arrhas.

k Si pater.] CASVS. Pater de filiæ nuptijs si pactum fecerit, post eius mortem filiæ tutor, vel curator non potest tangere, vel mutare quod pater fecerat.

k De filiæ nuptijs.] de tali, quę iure recusare non poterat, ut ff. eod. l. sed ea quæ.

l Firmum.] habita ratione, vel comparatione eius, quod pater fecit, & quod tutor vult. & sic non obstat. ff. de uerborum oblig. l. Titia primo respon.

4 † Marinianum.

m Destinatum.] alias destinatum, & alias, definitum, & hoc non nisi puella iure recuset, sicut est in tutore. ff. de confirm. tutor. l. vtilitatem. Accurs.

* Ex lib. 3. titu. 5. l. 7. C. Th.

n Defensore.] i. tutore, uel curatore.

o Commoda.] i. pecuniaria tractanda, non autem de maritando eam. in coniunctione ergo puellæ non quæritur con-

5 † Definitum.

6 † Pertinebunt.

consilium tutoris, sed ipsius puellæ: quæ si cultu verecundiæ non eligat, iudicis erit deliberare, vt infra, de nuptijs, l. in coniunctione, & l. in copulandi, & ff. eod. l. si puellæ, & ff. de ritu nuptiarum, l. sciendum, secundum quosdam. sed aliæ in curatore dicunt; illa, si puellæ, dicit, quod ipse solus non potest constituere sponsalia, sed certe cum aliis [illegible] infra, de nuptijs, l. 1. A [illegible] a [illegible] [illegible] curatori. & [illegible] l. [illegible] nuptias. rescrip. pet. l. prima, ff. de tutor. & repud. l. Iulianus.

altera nobilis, ut ff. de ritu nup. l. legē. & sic non obstat infra tit. 1. l. 1.

K *Vel conditionem.*] vt quia est filia senatoris, & ille libertus, uel hæreticus, vel Iudæus, vt ff. de ritu nuptiarum, l. lege. & supra, de Iudæ. l. ne quis.

1 † Al. paternam.

Periniquum enim est, vt contra paternā [1] † voluntatem, redēpti forsitan tutoris, aut curatoris admittatur arbitrium: cum plerūque etiam ipsius fœminæ [a] aduersus cōmoda propria inueniatur laborare consilium. Dat. 4. Nonas Nouēbr. [2] † Hon. 13. & Theod. 10. AA. Coss.

2 † Al. Ratione DD. NN. Hon.

Qui contraxit sponsalia, & ea non vult exequi: si est ætatis legitimæ, arrhas, quas recepit, restituet duplicatas: si minor, solum quas recepit. Si autem pater, vel auus, vel alius ascendens receperunt, & per eos stetit, ipsi restituūt duplicatas, nisi legibus, vel moribus, vel alia ex causa probabili de nouo in notitiam perueniente, vel nouiter emergente sponsalia non mittantur executioni. & olim erat pœna quadrupli: hodie dupli: nisi partes de quadruplo, vel triplo conuenerint: extra quā pœnam partes pacisci non possunt. h. d. Bald.

Impp. Leo & Anthemius AA. Erythrio PP.

LEX V.

MVlier [b] iuris sui cōstituta, arrharum spōsaliū nomine vsque ad duplū teneatur, i. in id, quod accepit, & aliud tantundem, nec amplius, si post completum vicesimumquintum annum, vel post impetratā veniam ætatis, atque in competenti iudicio cōprobatam, huiusmodi arrhas suscepit. In simplum autem, i. tantummodo in id, quod [c] accepit, si minoris [3] † ætatis est: siue virgo, siue vidua sit: siue per se, siue per [d] tutorem aut curatorem, vel aliā personam easdem arrhas acceperit. Patrem verò, vel matrem legitimæ ætatis constitutos, siue simul, [e] siue separatim [f] arrhas pro filia susceperint, auum etiam vel proauum, si pronepte, [g] vel pronepte, in duplum tantummodo cōuenit [h] teneri. Quæ ita custodiri censemus, si non propter personam [i] vel [k] conditionem, vel aliam [l] causam legibus vel generalibus [m] cōstitutionibus interdictam, futurum matrimonium constare prohibetur. [n] tunc enim quasi nullo facto, vtpote sine causa easdem arrhas præstitas, tantummodo [o] reddi cōsequēs esse præcipimus. His [p] illud quoque adijcimus, vt etiam si legibus prohibitæ non sint speratæ nuptiæ: post arrhas autē sponsalitias spōsa coniugium sponsi propter turpem, vel prodigam, vel impudicam cōuersationem, aut religionis, [q] vel sectæ [r] diuersitatem recusauerit, vel eo, quòd quasi vir coitū (ex quo spes sobolis oritur) facere [s] non potuerit, vel ob aliā iustam excusationis causam: si quidem probatum fuerit, ante datas easdē arrhas sponsalitias hoc idem mulierem, vel [t] parentes eius cognouisse: sibi debeant imputare. [u] Sin verò horum ignari sponsalitias arrhas susceperint, vel post arrhas datas aliqua iusta causa pœnitentiæ intercesserit: ijsdem tantummodo redditis, super alterius simpli pœna liberi custodiātur. Quæ [x] omnia simili modo etiam de spōsis super recipiendis necne arrhis præstitis custodiri censemus: quadrupli videlicet pœna, quæ

3 † Videlicet.

M *Vlier.*] CASVS. Mulier sui iuris constituta, si maior, vel post veniam impetratam arrhas recepit, & non copulat: in duplum tenetur. Si minor sit, uel per se, vel tutor vel curator fecerit, in simplum. si pater vel mater, vel auus & maiores susceperint, in duplū tenentur. hæc vera, si sine causa desistant. Si verò aliquod impedimentū emerserit, aut sciebat qui recepit arrhas, & hoc sibi imputet. si ignorabat, reddat quod suscepit. Et de hoc idem in sponso, quod in sponsa dictum est quadrupli pœna reiecta: vt fuit olim: nisi aliter fit ex pacto: cautio verò pœnalis interuenire non potest.

b *Mulier.*] præbens causam, ut nuptiæ nō celebrentur.

c *Quod accipit.*] seruatur ergo ipso iure illæsa minor a pœna. vel dic præhabita in integrum restitutione.

d *Per tutorem.*] quia qui per alium accepit. &c. ut ff. de administr. tut. l. ita autē, §. gessisse.

e *Simul.*] cum filia.

f *Separatim.*] idest, sine filia.

g *Pronepote.*] scilicet susceperint.

h *Conuenit teneri.*] idem dicam in tutore vel curatore, sic infra vnde vi, l. meminerint. & supra, de iudic. l. properandū, §. fin. & infra, de seruis fugit. l. quicumque. nam vt patris, sic & tutoris est officium pupillam dotare, vt infra de promiss. l. fin. Sed hoc quod subijcit, fallit infra tit. 1. l. prima, quæ est contraria. Accursius.

Tutor pupillam dotare tenetur.

i *Personam.*] quia turpis, meretricator, vel similis, &

l *Aliam causam.* velut cognationē, uel mortem alterius.

m *Generalibus constitutionibus.*] ut inter tutores & curatoribus, ut infra, de interdicto ma. per totum, & [illegible] ut supra [illegible]. & clericis, l. [illegible], in prin. & de sacro sancte ecclesijs, ut infra, de nuptijs, l. si quis alumnam.

n *Prohibetur.*] inter eos, qui de facto contraxerunt sponsalia.

o *Tantummodo reddi.*] condictione ob causam, uel sine causa: & hoc quando ignorauit accipiens, vt supra, de condict. ob causam, l. 1. alias in duplum. argumē. infrā proxi. §. & hoc in accipiente: in dante autem si quidem ignorauit, prædicto modo repetit: si sciuit, non repetit propter scelus suum, sed fit arrha caduca. Alij dicunt, quod etiam tunc repetit, quasi nulla fuerit causa, ut ff. de condic. sine causa, l. fin. Sed illam legem intelligimus in ignorāte, vt ibi diximus. & ff. de donat. inter vir & vx. l. cum hic status, §. si. & inf. de incest. nuptijs, l. q. ō. & ff. de ritu nupt. l. præfectus, & supr. de cond. ob caus. l. 1.

p *His illud quoque.*] scilicet exceptionib. prædictis. & facit supra, de episcop. audi. l. si legibus.

q *Religionis.*] quia nō vult iacere in pēnis, uel bibere vinū. Accursius.

r *Secta.*] quia Sarracenus, &c.

s *Facere.*] facit de repud. l. i causis, & 33. quæst. 1. cap. 1. & 2.

t *Vel parentes.*] alterius ergo scientia alteri nocet. & sic est contra, ff. de iuris & facti ignor. l. iniquissimam. sed soluitur supra, de episc. aud. l. si legibus.

u *Imputare.*] vt in duplum arrham reddant. scienti enim dolus, &c. vt ff. de act. emp. l. 1. in fin. & ff. de reg. iu. l. nemo fraudatur. & sup. de transac. l. te fideicommiss.

x *Quæ omnia.*] dixit quā mulier accepit arrhas à sponso e nunc:

nunc contra, quando sponsus à muliere. & similiter distinguitur in dante & accipiente, vt supra. *

a *Definita erat.*] nam petebatur, & si non erat promissa.

*Negat arrhas dari sponso à sponsa, Cuiac. 4. obs. 26.

b *Placuerit.*] non errando. & sic non obstat ff. si quis cautio. l. sed & si quis, §. fin. vel hic speciale. Item nota pęnam stare vsq; ad quadruplum. de quo plenè diximus inf. de sent. quæ pro eo quod interest, l. 1.

c *Definitionem.*] definitio legis est arrhas in duplum reddi, nisi de pœna vsque ad quadruplum placuerit.

d *Nullas vires.*] vt & infra, de inutil. stipulat. l. 1. & de verbor. oblig. l. Titia, & l. stipulatio hoc modo. & infra, de nup. l neque ab initio.

*Concor c. gemmę, & c. requisi. nis, ext. de spons.

e *Potestas.* præterquã à duplo arrharũ vel à pęna quadrupli pacto comprehensa, ne sibiipsi contradicat, vt hic proximé dixit. &). tit. 1. l. 1. Inter alios tamen, quã inter eos qui nuptias volunt contrahere, non erit hæc libertas : ut si promittas mihi decem, si filia tua non nupserit filio, aut illi. & licet libera sint matrimonia ab obseruatione pęnæ: tamen si quis filiam suam instituat, si nupserit tibi, non prius fit heres quam tibi nupserit, vel tu recuses. neque enim inhonesta vel remittenda est illa conditio, vt ff. de condit. & demonstr. l. Titio centum, §. 1. & infra, de institut. & substit. l. 1. & l. reprehendenda.

ADDITIO. Videas de hac materia plenè per Abbatẽ in c. gemma mulier, extra co. & Bart. in l. Titia, in princip. ff. de verb oblig.

f *Constitutio.*] extat lex illa 54. Eclog. 15. interpretatio Leunclaij.

SI RECTOR PROuinciæ vel ad eum pertinentes, &c.

Dixit de sponsalibus in genere: nunc in specie.

S*I quis.*] CASVS. In potestate publica constitutus seu positus, vt rector prouinciæ, vel procõsul, vel eius filius, vel consiliarius aut domesticus, qui mulieri aut suis parentibus, aut eius tutori, vel curatori potest esse terribilis, si cũ ea sponsalia contraxerit, tenent sponsalia. Sed si mulier velit postea pœnitere, hoc sibi licebit, & arrhas non reddet duplicatas, imò si fuit coacta contrahere, arrhas retinet. Et si postea deposito officio mulier cum talibus voluerit facere matrimonium, bene quidem. & nota, quod hic vocat arrhas pignora.

in anterioribus legibus definita [a] erat, in qua & arrharum quãtitas imputabatur, cessãte: nisi specialiter aliud ex communi consensu inter cõtrahentes de eadem quadrupli ratione placuerit. [b]

¶ Extra definitioné [c] aũt huius legis si cautio pęnã stipulationis continens fuerit interposita, ex vtraque parte nullas [d] vires habebit: cum in contrahendis nuptijs libera [a] potestas [e] esse debeat.

Dat. Calend. Iul Martia. & Zenone Coss.

LEX VI.

COnstitutio [f] vult, ne proxeneta seu conciliator nuptiarũ quicquam capiat. si tñ omnino sustineat aliquid accipere, siquidé nihil de ea re conuenerit, nihil oĩno cõsequatur. sin pactũ intercesserit, nõ vltra vicesimam partẽ dotis, & ante nuptias donationis exigat, si dos adducẽtas vsq; libras auri pertingit. minus aũt siquidẽ volet, vt accipiat, liberum ei facit. sin verò cuiuscunq; maioris quantitatis dos fuerit, vltra decem libras auri proxenetã accipere nõ permittit, neque si perfecta est dos, vel ante nuptias donatio. Quòd si præter hæc aliquis pactus sit, ne exigatur, sed & solutũ reddatur, siue pecuniam accepit, siue res, datave ei est confessio debiti, aut omnino accepit aliquid mobile vel immobile, vel se mouẽs, intentatis actionibus non solũ tamen accipientem, sed etiã cum eius hæredes, nec solũ ab eo, qui dedit, sed etiam ab eius hæredibus, pœna decem librarũ auri definita aduersus eos, qui præter hæc aliquid agere tentauerint.

TITVLVS II.

Si rector prouinciæ vel ad eum pertinentes, sponsalitias dederint arrhas. [1] † *

Rector prouinciæ vel assistens, cui ipse præbet fauorem, perdit arrhas quas pro matrimonio contrahendo dedit sponsæ renuenti: sed finito officio matrimonium contrahi non est prohibitum. hoc dicit Bald.

Imppp. Grat. Valentin. & Theod. AAA. Eutropio PP.

LEX VNICA.

SI [1] † quis* in potestate publica positus, atque honore administrãdarum prouinciarum, qui parentibus, aut tutoribus, aut curatoribus, aut ipsis, quæ matrimonium contracturæ sunt, potest esse terribilis, arrhas sponsalitias dederit: iubemus, vt deinceps, siue parentes, siue eædẽ mutauerint [g] voluntatem: non [h] modo iuris laqueis liberentur, pœnæque statutæ expertes sint: sed extrinsecus data pignora [i] lucratiua habeãt, si ea nõ putent esse reddenda. quod ita latè patere volumus, vt non solũ circa administrantes, [k] sed etiam circa administrãtium filios, nepotes, ac propinquos, & participes, idest cõsiliarios, domesticosque, locum habeat: quibus [l] tamen administrator operam dederit.

¶ Impleri [m] autem id postea [n] matrimonium non vetamus, quod tempore potestatis ob eas personas, de quibus locuti sumus, arrhis fuerat obligatum, si sponsarum consensus accedat.* Dat. 15. Cal. Iul. Thessalon. Theod. A. 2. Coss.

g *Mutauerint voluntatem.*] durante officio, secundum M.

h *Non modo.*] id est, non solummodo.

i *Pignora.*] hæc appellauit arrhas titulo superiori: & non est vis in nomine. Sed huic videtur contra, supra titulo primo, l. finali, §. quæ ita. Solue ut ibi. Item contra, ff. de ritu nuptiarum, l. si quis officium. ubi dicit in simplum reddi. Sol. ibi finito officio mutauit volũtatem, hic eo durante. Vel hæc loquitur quando per potentiam vel blanditiam induxit eam ad sponsalia. Et nota hic desicere regulam, quæ est ff. eodem, scilicet de spon sal. l. oratio. nam hic sunt spõsalia, sed matrimonium non potest esse, vt d. l. si quis officium.

1 † Al. spõsalia dederit.

* Arræ spõsalitiæ munuscula dicũtur quæ sponsis dari solent, quasi coëptionis futura prorogatiua: q & pignora dicunt in hac le. unica, uide Cuiac. 11. obs. 17.

2 † Est cõstõ Græca.

* Ex lib. 3. titu. 6. l. 1. C. Th.

k *Administrantes.*] nisi in patria sua id exerceant, vt ff. de ri. nupt. l. eos.

l *Quibus.*] subaudi pro quibus, & cæt. & sic nota illorum facto ita demum administrantem damnificari, si operam dederit: non aliis.

m *Impleri.*] si de nouo consentiant, vt ff. de ritu nuptiarum, l. eos qui.

n *Postea.*] id est honore deposito. Et sic nota, quod rector prouinciæ in prouincia qui regit, potest habere concubinam, ut ff. de concub. l. finali. Item filias in matrimoniũ collocare, vt ff. de ritu nupt si quis officium, §. fin. Item sponsalia contrahere sed non ducere uxorem. si tamen deposito officio de nouo consentiant, iustæ nuptiæ sunt, ut in eod. titu. l. eos qui. si uerò post depositum officium mulier noluerit nuptias contrahere, distinguitur fuerit volens uel coacta contrahere spõsalia. primo casu dedit arrhas ut d. l. si quis officium. si coacta, lucratur eas, ut hic.

* Cyrillus Græc⁹ interpres ad l. 38. ff. de ri. nupt. hanc l. refert ad ipsos præsides, eorũ filios, nepotes participes, assessores, quibus ipse præses consti tuẽdis nuptijs operam nauauerit. Alię ẽt hic affe rũt exempla, quæ præseruant a Cuiac. hic, & 4. obser. 22. Goth.

ADDITIO. Tu dicas, quod licet de iure ciuili prohibeatur

tur matrimonium inter istas personas hac lege expressas, de iure tamen canonico (quod obseruandum est, & præualet in matrimonij) tenet matrimonium contractum inter eas, vt dicit Abbas extra de cog. leg. supe: rub. sequuntur communiter omnes.

DE DONATIONIBUS ante nuptias, & sponsalitijs.

*Eiusdem iuris è hęc donatio, cuius & dos eadē pacta recepio, eandē quantitate. Mortuo viro illius dimidia, tertia vel quarta pars reddit vxori præratione pactorū, vel cōsuetudini vide Cuia. 2 feudo 9. & clar. 3. §. donatio. q. 11. Goth.

Dixit de præambulis nuptiarum in duobus proximis titulis: sequitur de nuptijs, sed quia hmōi donationes pręcedūt ideo de eis præmittitur. & dicitur ante nuptias, & pp nuptias idem. & inf. eo. l. fi. & fit in cōpensationē dotis. Sponsalitia vero est simplex donatio, q̄ sponsus facit sponsę: & econtra, vt j. eo. l. cū te & alijs plurib.

M *Vltum.*] CASVS. Sponsę meæ futuræ dedi cen. contraxi cum ea matrimonium: & dedit mihi in dotem illa 100. Dicitur quod soluto matrimonio illa potest petere act. de dote. sed si non dedisset nisi tantum 100. & ego confessus sum recepisse 200. soluto matrimonio non poterit repetere, nisi 200.

a *Si ea.*] scilicet bona.

b *Quæ donat.*] simpliciter.

c *Tradiderit vxori.*] & sic perfecta est donatio; idem & si promiserit sic, vt teneatur, vt arg. ff. de don. inter virum & vxor. l. 3. §. finali. & l. seq. li. et fit argum. contra ff. de donat. inter virum & vxo. l. Papinianas.

1† Auctū.

d. *Auxerit.*] solo pacto, & confitendo recepisse 30. cum nihil, vel minus receperit. hoc quidem pactum iure veteri etiam (quia nudum) non erat obligatorium, vt infra de do. l. si quis argumentum §. fi.

TITVLVS III.

De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias & sponsalitijs.*

Donatio ante nuptias potest in dotem conuerti, nisi donatio in tempus matrimonii sit collata. Bald. Vel sic: Simpliciter donata a sponso sponsę, possunt in dotem conuerti seu retro dari: nisi fuerint collata in tēpus prohibitum matrimonij h. d. Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Metrodoto.

LEX PRIMA.

MVltum interest, si ea,[a] quæ donat[b] vir futurus, tradiderit[c] vxori, & postea in dotem acceperit, an vero donandi animo dotem auxerit,[d] vt videatur accepisse, quod non accepit. Priore enim casu donatio non[e] impeditur: & res quæ in ea causa sunt dotis effectæ, iudicio de dote peti possunt. posteriore autem casu nihil[f] actum 1† est donatione: & quod in dotem datum non est, repeti non potest.

Qui probat se dedisse munera parentib. sponsæ, sub finali causa matrimonij contrahendi, ea repetit, qualitercunque matrimonio non contracto. Bal. Vel sic: Donatio facta ob cām nuptiarum, causa non secuta, repetitur. h. d. Sal.

e *Non impeditur.*] quia completa est donatio ante nuptias. & sic in dotem dari possunt: & tanquam in dotem datæ repetuntur, vt subijcit, & infra eod. l. si consentiente. & de secundis nup. l. generaliter. & de publicia. l. sponsus. in prin.

f *Nihil actum est.*] quia in id tempus excurrit dotis constitutio: & sic donatio eo tempore, quo coniugales esse incipiunt, unde non tenet, ut infra eod. l. quod sponsæ. & ff. de iure dotium. l. si res. 2. responso. & infra de dote cau. lu. Sed contra l. 2. & 3. eod. titu. Solu. ibi interuenit scriptura, hic non; imo ibi morte donantis, fuit donatio confirmata: hic diuortio vel morte donatarię fuit dissolutum matrimonium.

S *I præsidi.*] CASVS. Volebam puellam quandam vxorem ducere, & ideo dedi munera parentibus suis, postea noluit mihi illam dare, an munera, quæ dedi, petere possim quæritur? Respond. quod sic.

g *Vxorem duceres.*] hoc expresso alioqn contra ff. de condi. cau. da. l. 3. §. si quis quasi. & sup. de condi. ob. cau. l si repetē di. Alij dicunt etiam non expresso, quia tacitè intelligitur, vt inf. eo. l. cum veterum. Sed certe ibi tacitè intelligebat ab vtraque parte. quod etiam alias vbicunq; sufficeret: ad repetendū, vt diximus supra de condi. ob. cau. da. l. si repetendi. Sed quasi si constet mea confessione me donasse: objicio tamen causam matrimonij in donatione fuisse expressam, ipsi vero dicunt me simpliciter donasse, quis probabit, vel pro quo præsumetur? Respōdeo: si agam condōne ob cām, mihi incumbit, onus probādi causā. si condōne sine causa, oportet q probam simpliciter factam, quia non præsumitur donatio, vt ff. de prob. l. cum de indebito. §. 1 nisi coniunctio personarū aliud inducat, ut ff. illo tit. l. Procula.

Confitēs se donasse sed sub cōdōne, an teneatur hoc probare qđ sub conditione donauerit.

h *Nupserit.*] quocunque operam dante. & sic no. arg. non referre per quem fiat. sic & ff. de ver. obli. l. cum seruus. hoc argumentum facit ad multa.

Imp. Alexander A. Attalo.

LEX II.

SI pręsidi prouincię probaueris, vt Eutychiam vxorem duceres,[g] munera te parentibus eius dedisse: nisi Eutychia tibi nupserit,[h] tibi restitui, quod dedisti, iubebit.

Mulier, quæ virum in dote circumuenit, donationem hac contemplatione factam non petit a viro, nec ab eius hærede. h. d. Bald. Vel sic: Mulier expollicitatione, vel promissione sponsi agenti, obstat exceptio doli: si causa ob quam facta fuit, secuta non extitit. h. d. Sal.

Idem A. Marcellæ.

LEX III.

POllicitatione[i] a fratre quondam tuo sponsaliū causa facta,[k] etsi in stipulationem deducta[l] sit, ideo[m] præstanda non fuit, quoniam in dote vxor maritum fefellit. exceptionem[n] itaque doli aduersus actionem ex stipulatu rectè objicies.

Pacta sunt, aliquid fieri tempore prohibito, vel conferri in tempus prohibitum. h. d. Bal. Vel sic: Donatio facta sponsæ in tempus matrimonij collata non ualet. h. d. Sal.

Imp. Gordianus A. Marcello. 2†

LEX IIII.

QVod sponsę ea lege donatur, 3† vt tunc do-

i P *Ollicitatione.*] Pone, q frater tuus, cui successisti, ratione dotis promisit sponsæ suæ stipulanti aliquid sponsalium causa, cum dos ei data non fuerit, licet tenebatur stricto iure exceptione tamen te defendere poterat, quę tibi quoque proficit, si eius noīe conueniaris, ad quod est. ff. de verb. obl. l. si quis aliter. & hoc quando ab initio dos debuit promitti, quæ promissa, vel constituta non sunt & idē dico si fuit promissa, & data, sed dicebat mulier fundum ualere 10. qui vix 5. valebat. nam saltem nunc dolo facit, vt arg. ff. de do excep l. 2. §. 1. & 2. & §. & generaliter.

2† Marce.

3† Datur.

k *Facta.*] sponsæ suæ, & hac causa expressa. Accu.

l *Deducta.*] id est, conuenta per pollicitationem.

m *Ideo.*] nunc respondet.

n *Exceptionem.*] ob causam. n. dotis facta fuit promissio.

Q *Vod sponsæ.*] CASVS. Eram ducturus quandam in matrimonium: dedi centum sub tali conditione,

vt:

vt eius fierent post contractum matrimonium. Dicitur, quod talis donatio non valet: quia ante matrimonium noluit in eam transferre dominium: & post contractum matrimonium non possum ei donare.

a *Sine effectu.*] quia nec ante matrimonium transit dominium: quia noluit. nec post, quia non potuit, vt ff. de dona. inter virum & vxorem. l. cum hic status. §. si sponsus. & infra de dona. inter virum & vxorem l. à marito. sic & ff. de manu. test. l. libertas in prin. sic ergo quod potuit, noluit: & quod voluit, nō potuit, vt hic, & supra si quis alteri uel sibi. l. multū. & ff. de rebus dubijs. l. in ambiguo. Sed econtra illa, quò confertur in tempore soluti matrimonij valet, vt donatio causa mortis, vt ff. de donat. inter virum & vxo. l. si eum. §. finali, & l. sequenti.

1† Subsecutæ.

2† Gratianus.

3† Alias Theodosiu.

4† Repromisit.

E A qua. CASVS. Quidam salutis suæ immemor, cum esset in Hispania, voluit ibi quandam ducere vxorem, cum tamen in Francia aliā vxorem haberet: & promisit huic secundę aliquid nomine dotis: an illud petere possit? Resp. quod non.

b *Cœlibatu.*] quia fingebat se cœlibem, id est, sine vxore.

Cœlebs quis dicatur.

c *Matremfamilias.*] idest, vxorem.

d *Non potes.*] vt & infra ad leg. Iuli de adul. l. eum. in fine. & facit infra de test. l. neque professio. in fin. & infra de ing. manu. l. 1. & supra de cond. ob tur. p. cau. l. mercalem, & infra de incest. nupt. l. 2. item nota, quod ex eo quod hic dicit, non posse peti, colligunt quidam a contrario: ergo nec retinet, si accepit: sed non ualet, vt ff. de condi. indeb. l. ex quibusdam. Neque enim paria sunt promissio & datio per omnia. nam si dedero meretrici, non repeto. si non solui, non teneor. ergo qui sciens dedit, non repetit, sed fiscus sic, si mulier scienter accepit: ut ff. de dona. inter vir. & vxo. l. cum his. §. si vus. §. fi. & facit ff. de leg. 3. l. fi. nam & ibi non valet relict... t coniugi, quæ coniuncta non est: sicut nec hic donatio. Acc.

Meretrici promissum an teneat.

minimum eius adipiscatur, cum nuptiæ fuerint secutæ, sine 1† effectu a est.

Impossibilitas de iure vitiat promissionem etiam à sciente factam. h. d. Bald. Vel sic. Donatio facta ob modum impossibilem, non valet: nec potest quis duas vxores habere. h. d. Salic.

Impp. Val. & Galien. 2† AA. Theodoræ. 3†

LEX V.

EA quæ tibi vt sponsæ daturum se promisit 4† is, qui te facto cœlibatu, b cum aliam matremfamilias c domi reliquisset, solicitauit ad nuptias, petere cum effectu non potes: d cum tu sponsa (vxore domi posita) non fuisti. Accepta Idib. Maijs Antiochiæ Tusco, & Basso Cos.

Præmitte ad euidentiam quod sponsæ de futuro potest donare: sed contracto matrimonio per verba de præsenti, non potest donari. h. d. & ista lex non est alibi. Bald. Vel sic: In dubio donatio facta in vxoris domo præsumitur facta sponsæ, & est valida, in domo viri præsumitur facta vxori, & non valet. hoc dicit notanter. Salic.

Imp. Aurelianus A. Donatæ.

LEX VI.

CVm in te simplicem donationem e dicas factā esse die nuptiarū, & in ambiguum possit venire, vtrum a sponso, an a marito f donatum sit, sic distinguendum est: vt si in tua domo donum acceptum est, ante g nuptias videatur facta esse donatio. quòd si penes se dedit sponsus, retrahi h possit. vxor enim fuisti.

Verbum, remaneat, ponitur pro verbo reddatur, siue restituatur. Bald. Vel sic: Mors dicitur matrimoniū dissoluere contra voluntatem morientis. Vel sic. Agentem magis quam verbā spectamus. h. d. Salic.

Imppp. Carus Carinus, & Numeria AAA Lucianæ. 5†

LEX VII.

SI cum ante nuptias munera i darentur, k ita conuentum est, atque huiusmodi conscripta est pactio, vt si qua sors l extitisset contra voluntatem eius, & matrimonium dissoluisset tunc quæ data erant apud eum qui dedisset, hæredéve eius remanerent, m pro qui hæreditatē eius accepit, n cui o pacta puella munera lege pdicta susceperat, eodem iure postulare. p

De re donata & tradita non potest donator testari, supple in præiudicium donatarij. h. d. B. l. Vel sic: Perfecta donatio nō reuocatur etiā in vltima voluntate. h. d. Sal.

e *Simplicem donationem.*] ad differentiam propter nuptias donationis, quæ multiplex est pendet enim ex liberalitate quodammodo. item ex dote.

f *A marito.*] eodem enim edie & vir & sponsus esse potest.

g *Ante nuptias.*] & sic tenet, ut sup. eo. l. 1. & ff. de iure do. l. dotis. j. 2. respond. & infra eo. l. si ante. & ff. de publi. l. cum sponsus. j. respō. Sed quid si in via, cum forte in domum viri ducebatur? Respon. idē quod si fieret in domo sponsæ. arg. ff. de rit. nup. l. denique Cinna & facit ff. de dona. inter virum & vxo. l. inter eos, & l. pe. in princ. & §. virgini.

h *Retrahi.* quia prohibita est inter virū & vxorem, donatio, vt ff. de dona. inter virum & vxorem. l. primo. 2. & 3. retrahitur ergo rei vendicatione, si extat. si cōsumpta est condictione sine causa, quatenus locupletior facta est, vt ff. de dona. inter virum & vxorem. l. pen. §. fin. & l. quod autem & l. si sponsus §. fi. & l. seq. Et nota, quod fatuè quidā hic colligit, quod secundum leges traductio sit necessaria ad matrimonium, secus non secundum canones, quod nō placet vt ff. de reg. iu. l. nuptias. & i aut. de nup. §. nuptiæ collat. 4. & posset esse ff. de don. inter uirū & vxo. l. pen. & d. l. Ratione. denique. & de ritu nupt. l. muliere. & facit ad l. istā infra de incest. nup l. licet.

5† Al. vinianæ.

Matrimonium an sine traditione.

S I cum ante.] CASVS. Titius ducturus Seiam in vxorem dedit ei centum ante nuptias hoc pacto, vt si contingeret matrimonium dissolui, ipsa illa centum redderet. si matrimonium dissolutū est, poterit heres Titij illa centum petere.

C Vm in te.] CASVS. Ea die, qua quis vxorem ducit, donat ei aliquid postea vult reuocare, dicens donationē non valere, quia inter maritum & vxorem non valet mulier econtrario dicit, quod imo valet quia non accepit vt vxor, sed vt sponsa quæritur, quid iuris sit? Respondet imperator distinguendo: aut dedit vir cum iam vxorem domum duxisset, & non valet, antequam eam duxisset domum & valet: quia primo casu censetur iam vxor, secundo vero non.

i *Munera.*] simplicia quæ in talibus dari consueuerunt, vt ff. de verb. sig. l. munus 1.

k *Darentur.*] tibi puellæ.

l *Sors.*] quia mors alterius eorum interueniret.

m *Remaneret.*] i. residerent, & ex hoc verbo erat dubitatio: cum stipulatio dandum vel sim dicat continere qd hic non fuit: sed ponit impropie, vt dixi & sic ī, de iu. do. l. etiam si non & sic non sensum magis q̄ verba testamenti inspici. & plus quod actum, quam quod dictum sit intuendum, vt ff. de adi. leg. l. 3. §. conditio. & ff. de contrah. emp. l. sed Celsus, sic & qui stipulatur anima esse & viuere, interesse stipulari videtur. vt ff. de euict. l. si ita quis. Acc.

n *Accepit.*] adeundo vel recipiendo ex constitutione Trebellia.

o *Cui.*] idest, a quo defuncto.

p *Postulare.*] actione præscriptis uerbis. & sup. de pac. inter. emp.

empt. & vendit. l. secunda. & facit ff. de pactis dotalibus. l. Inter socerum.

S I ante.] CASVS. Titius maior vigintiquinque annis dedit sponsæ suæ fundum aliquem in dotem, & eam induxit in possessionem, vult postmodum illum fundum alienare, quæritur vtrum possit? Dicitur quòd non, si non est appositum aliquod pactum, quod aliquo casu reuerteretur ad ipsum virum.

a *Matrimonium.*] contractum.

b *Maior.*] secus si minor, ut i. ff. de præd. minor. l. prædia.

c *Eundem.*] scilicet fundum.

d *Alienare.*] i. alienare non potuit.

e *Potuisse.*] vt pote quod aliter iam est factum. sic & infra, de donatio. inter virum & vxor. l. si quidem. & ff. de do. l. i. & supra, de rei vendicat. l. quoties. Item intellige hanc legem secundum determinationem legis, ꝫ. eod. l. cum veterum. Vel loquitur hic, quando fuit dictum, vt nullo casu repeteretur.

1† Euphrosio, al. Euphrosinio

2† aliis & CC.

Impp. Diocl. & Max. AA. & CC. Euphrosinæ. 1†

LEX VIII.

SI ante matrimoniũ a maior b quinque & viginti annis cõstitutus, spõsæ suæ, licet ante sponsalia fundum donauit, eamque in vacuam induxit possessionem, postea nullo titulo superstitem, vel testõ eundem c relinquentem, alienare d potuisse, e certi, ac manifesti iuris est.

Perfecta donatio per rescriptum principis non potest reuocari. h. d. Salic.

Ijdem AA. 2† Iuliano.

LEX IX.

CVm te spõsæ filij tui quẽdam donasse cõfitearis: perfectã donationem rescindi, nec nr̃o oportet f rescripto, quam tua voluntas, iuris; auctoritas fecit ratã. *

Ablatũ de facto nõ inducit permissionem auferendi de facto: sed ciuili remedio opus est. Bal. vel sic: Donatio simplex facta sponsæ non reuocatur, licet matrimonium nõ sequatur. hoc dicit de quo quid iuris, dicetur infra eod. l. cum veterum. h. d. Salic.

C Vm te. CASVS. Dicitur in hac lege, quòd donatio propter nuptias legitimè facta non potest rescindi per rescriptum principis.

f *Oportet.*] infra, de reuocandis donationib. l. si apud, & l. si donationem. & sup. de transact. & l. quamuis. & supra, de condic. ob causam, l. si repetendi.

* Et sic donatio cedit in utilitatẽ nurus al. donata vxori à cõsãguineis mariti, sũt mariti, cũ eius cõtẽplationi donentur. Bart. in l. 10. ff. de vulg. Rol. a Val. 1. consil. 10. char. 4. §. donatio. q. 10. Alciat. nõ ꝓbat, 1. præsump. II.

Ijdẽ AA. & CC. Dionysio.

LEX X.

SI filiæ tuæ spõsus ei mancipiũ donauit, g ac in eũ iumenta liberalitatis ratione contulisti, nec nuptiis secutis, h contra iuris rationem, quod dederat, abstulit: non inuicem datorum restitutio, sed eius, quod illicitè rapuit, repetitio i cõpetit.

Mors accidentalis gladij, simplicem donationem non rescindit. Bald. vel sic: Mors sponsi non facit donationem sponsalitiam reuocari. h. d. Sal.

S I filiæ.] CASVS. Titius filiæ Seij sponsæ suæ mancipium dedit: Seius etiam Titio iumenta quædam liberalitatis causa dedit, contracto matrimonio Titius per vim abstulit, dicit Imperator, quòd iste Titius debet restituere id, quod per vim abstulit vxori suæ.

g *Donauit.*] simpliciter, non contemplatione matrimonij, vt non obstet infra eo. l. cum veterum. & dic in donatione duo inspici, secundum Iranus & volũtatem. Vel si fuit hæc donatio contemplatione matrimonij, dices corrigi per legem illam cum veterum.

ADDITIO. Prior verior, vt euitetur correctio, vt in Auth. quib. mod. nat. effic. sui. §. tribus, coll. 7. & arg. supra, de inoffic. don. l. vnica.

h *Nec nuptijs secutis*] idest, non secutis, ut sic nec negatio neget, quod includitur in dictione, Secutis, non in verbo, abstulit. sicque ponitur nec, & pro & non.

i *Repetitio.*] per actionem vi bonorum raptorum, l. si quis in tantum, infra vnde vi. & secundum primum casum dic, quod simplex donatio non reuocatur, licet matrimonium non sequatur. ff. de do. l. i.

Ijdem AA. & CC. Neæ.

LEX XI.

SI tibi k res proprias l liberalitatis cã sponsus tuus tradidit, eo qđ ab hostibus posteà interfectus est, irrita donatio m fieri non potest.

Quod simpliciter donatur, simpliciter valet. h. d. Bald. vel sic: Donatio facta à socru, si perfecta est, non reuocatur. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Timotheæ, & Cleonimæ. 3†

LEX XII.

SI mater n vestra filiæ suæ sponso, vel marito o prædia sine vlla repetendi lege donauit, & eum in vacuam possessionẽ induxit, nuptijs, diuortio solutis, perfecta non dissoluitur donatio.

Sponsus rem donatã sponsæ sequentibus creditoribus obligare non potest. h. d. Bal. vel sic: Creditor agẽs contra donatariũ hypothecaria, debet probare suã hypothecam tẽpore præcessisse. si ergo non apparet, vtrum res fuerit prius donata Titio, quã obligata Seio, Seius agens hypothecaria succumbit, quia nõ probat rem fuisse in bonis debitoris tẽpore obligationis. h. d. Bald. vel sic: Creditor agens hypothecaria, debet ꝓbare rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis. h. d. Salic.

Ijdẽ AA. & CC. Alexan. 4†

LEX XIII.

DE reb. in spõsam donationis gratia collatis, creditores mariti facti, si nõ prius obligatas eas sibi ꝓbẽt eam cõuenire minimè põt. p

Mater consentiens donationi rei suæ, venire con-

S I tibi] CASVS. Sponsus sponsæ suæ res proprias donauit, conferendo in eam sponsalitiam largitatem, postea sponsus captus est ab hostibus, nunquid donatio propter hoc efficiatur irrita? Respõ. quòd non.

k *Si tibi.*] in præcedẽti lege simpliciter fuit facta donatio, nõ sub conditione futurarum nuptiarum, similiter & in hac, & in sequenti lege. Vel dic sub conditione illa matrimonij, sed secuto matrimonio fuit impleta infra prox. l. si mater.

l *Proprias*] sui sponsi.

m *Donatio.*] hoc imitatur infra eod. l. cum veterum. & l. si à sponso. Vel dic vno de prædictis modis duob. intelligi hanc legem.

3† Cleotimæ, al. Timotheo, & Deotimę, alias Leotinæ.

S I mater. CASVS. Mater sponsæ sponso filiæ suæ donauit pdia, & cũ in vacuã possessionẽ induxit, postea secutę fuerunt nuptiæ, sed tandem diuortio solutæ, nunquid mater poterit illam donationem reuocare? Certe non, & hoc est verum in sponsalitia largitate, secus in donatione propter nuptias.

n *Si mater.*] expone hanc legem, vt dixi ꝫ. l. prox. & facit sup. de cond. ob cau. dat. l. si repetendi. & ff. de vsur. l. cum quidam, §. diuus. & ff. de condi. cau. da. l. 1.

o *Marito.*] nam secus donat genero, sed non socer, ut ff. de don. inter vir. & vxo. l. 3. §. socrui. & l. cum hic status, §. ratio, & ꝫ. de donat. inter vir. & vxo. l. si te.

4† al. Alexandræ.

D E rebus.] CASVS. Sponsus aliquas res sponsę donauit, postea cœpit sponsus creditores habere, nunquid creditores poterunt res illas à sponsa reuocare? Respond. quod non, si nullo tempore eas obligatas habuerunt.

p *Minime possunt.*] quia hæredes non successores in rem personali actione conueniuntur, vt supra, de hære. vel act. vend. l. fin. & ꝫ, de do. l. æris, & infra, de iu. dot. l. licet dos. hoc.

hoc verum, nisi ante esset tis obligata, ut hic, & infra, de donat. inter vir. & vxor. l. si quidem. & in alio, s. quando in fraudem eorum esset facta, vt infra, de reuoc. ijs, quæ in fraud. cred. l. 3. & ff. quæ in frau. cred. l. fin. §. 1.

quando causa liberalitatis tantum, & non matrimonij facta est donatio. prima placet sm Irn. Item no. q hæc loquitur quando stat per alterum: si verò per neutrum, tūc loquitur sup. eod. l. si tib res. Item & loquitur hic, ubi non est ex mera liberalitate donatio, sed contemplatione matrimonij,

SI consentiente. CASVS. Sponsus filiæ meæ de consensu matris filiæ mancipia matris in sponsam contulit. secutis nuptijs eadē mancipia inæstimata recepi in dotem. decessit maritus, & ei mater extitit hæres, mater vult offerre mācipiorum æstimationem, & ea reuocare, poteritne? Certè non.

1 † al. Aurelio.

a *Matre sua.*] cuius erāt mācipia, & ideo eius exigit cōsensus.

b *Non æstimatis.*] alias æstimatio repetetur, ut infra, de iure dot. l. quoties, & l. cū dotem.

2 † receptis.

c *Improbè.*] restituet ergo mācipia mater sponsæ matri sponsi, non eorum precium.

d *Recusat.*] repetit ergo sponsa, ut hic, & ff. de publ. l. cum spōsus, in princ. Item ad id, quod dicit cōsentiēte, facit ff. de euic. l. quidam.

* Potest. n. in re donata quædā esse utilitas, quæ precio desit, ut eo pacto preciū nōlem per rerum ipsarū uicem sufficeat. Got.

CVm veterum.] CASVS. Olim si sponsus dabat sponsæ, valebat donatio, etiā si non fuerit cōpletū matrimoniū: hodie si sponsus donat sponsæ, vel econuerso, semper intelligitur dare sub conditione, si matrimonium sequatur. Sed si sponsus donat spōsæ, & parentes spōsi nolunt perficere matrimoniū, tunc sponsa non tenetur restituere donationē quā accepit, sed promissam petere potest. Si vero pater spōsæ no fuerit, vt perficiatur matrimonium, tunc sponsus, & hæredes sponsi repetere poterunt, quod donatum est. Idem obseruetur quādo sponsa donat sponso.

3 † PP.

* Ex lib. 3. titu. 5. l. 2. C. Th.

e *Cum veterum sententia.*] quæ deprehenditur, s. e. l. si filiç, & l. si ubi. ideoque illæ ad hanc trahendę sunt. nā per has duas leges Cōstantini debemus itelligere omnes alias leges istius tit. quæ indistinctè dicunt valere, & non reuocari donationes inter spōsos. Alij dixerunt, q aliç leges huius tit. loquuntur,

4 † Sponsè uir.

5 † al. parens.

6 † noluerit.

tra nō potest, etiā precium rei offerendo. h. d. Bal. vel sic. Filius potest donare res matris ea consentiente; & donatio sponsalitia potest retro in dotē dari, nec mater volens preciū dare auditur. h. d. Salic.

Iidē AA. & CC. Aureliæ, 1 †

LEX XIIII.

SI consentiēte matre sua [a] spōsus filiæ tuç mancipia donauit, & his acceptis 2 † in dotem nō æstimatis, [b] in matrimonio post decessit: mater, eademq; hæres eius precium offerens, * restitutionē eorum improbe [c] recusat. [d]

Donatio inter sponsos præsumitur esse largitas sponsaliorum: & matrimonio nō secuto, donatum redditur donatori, nisi per ipsum donatorē steterit, quòd matrimonium non sequatur. h. d. vel sic: Simplex donatio sponsalitia intelligitur hodie ob causam futuri matrimonii facta: & is per quem steterit, ne matrimoniū fiat, non repetit quod dedit, & etiam sibi datum restituit. h. d. Salic.

Imp. Cōst. A. ad Max. PV. 3 †

LEX XV.

CVm veterum [e] * sniā displiceat, q donationis [f] in spōsam, nuptiis quoq; nō secutis, decreuit valere: etiā ea, quç largiēdi animo inter spōsos, & sponsas iure celebrātur, redigi ad huiusmodi conditiones iubemus, vt siue affinitatis [g] coeundæ causa, siue [h] nō ita, vel in ptāte patris degentes, vel vllo modo proprii iuris constituti, tanquā futuri causa matrimonii aliquid sibiipsi, [i] vel consensu parentū mutuò largiantē, si quidē sponsus, 4 † vel parentes 5 † eius sortiri filium noluerint [k] 6 † vxorē, id qđ ab eo donatum fuerit, nec repetatur traditum, & si quid apud donatorē resedit, [l] ad spōsam, & hrēdes eius submotis ambagib. transferatur. [m] Quòd si spōsa, vel is, in cui° agit ptāte, cām nō contrahendi matrimonii pbuerit, tunc spōso eiusq; hrēdib. sine aliqua deminutione per condictionē, [n] aut per utilē actionē in rē [o] redhibeantur. Quç similiter obseruari oportet, & si ex parte spōsæ in spōsū donatio facta sit. Dat. 17. 7 † Calen Nouēb. PP. 6. 8 † Cal. Septēb. Romæ. Cōstāt. A. V. & Licinio V. C. 9 † Coss.

Dictum est supra in l. præced. quando per pęnitentiam matrimonium non contrahitur: sequebatur videre quid iuris, quando per casum. & nunc determinat hęc lex, q quando sponsus donauit sponsæ, & non interuenit osculū, repetitur omne datum: sed si interuenerit osculum, repetitur dimidia pars, aliam lucratur sponsa ratione osculi. h. d. Bald.

Idem A. ad Tyberianum Vicarium Hispaniarum.

LEX XVI.

SI * a sponso rebus sponsæ donatis, interueniente osculo, [p] ant nuptias hunc, vel illā mori contigerit, dimidiā partē rerū donatarum ad superstitē pertinere pcipimus, dimidiā ad defuncti, vel defunctç hrēdes, cuiuslibet gradus sint, & quocūque iure [q] successerint, vt donatio stare p parte dimidia, & resolui pro parte dimidia videat. ¶ Osculo * verò non [r] interueniente, siue sponsus, siue sponsa obierit, totā infirmari donationem, & donatori sponso, vel hæredibus eius restitui. ¶ Quòd si sponsa, interueniente, vel non interueniente osculo, donationis titulo (quod rarò [s] accidit)

quod semper præsumitur, nisi in contrarium sit actum.

f *Donationes.* s. factas.

g *Affinitatis.*] .i. matrimonij, quod non est affinitas, sed causa affinitatis, ut ff. de gradibus cogn. l. non facilè, §. affines.

h *Siue non ita.* i. dicere, siue nominati expressit causā mrimonij se dare, siue non.

i *Sibiipsi.*] cum sui iuris sunt.

k *Noluerint.*] sine causa.

7 † al. 15.

l *Resedit.*] de ijs, quç se daturū obligauit.

8 † al. 18.

m *Transferatur.* condictione ex hac lege.

9 † al. deest V. C.

n *Per condictionem.*] ex hac lege.

o *In rem*] quç oritur ex tacito pacto. Tacite. n. vē pacis l. de red dēdo, si matrimoniū non sequatur per factum accipientis, sic & ff. de iure dot. l. stipulationem. sicut p expresso nasceretur, vt infra, de do. quæ sub mo l. 1. & 2.

SI a spōso. CASVS. Si sponsus dedit spōsç, distinguit, aut interuenit osculum, aut nō. Primo casu si moriatur sponsus, vel spōsa, medietas rerū donatarum remanet penes spōsam, medietas penes hęredes. In secundo casu non ualet donatio, siue spōsus, siue sponsa moriatur. Sed quid econtra, si sponsa donauit sponso, qđ raro accidit. Certe hoc casu, si interuenerit osculū, uel non, solida donatio reuocatur.

* Ex lib. 3. titu. 5. l. 5. C. Th.

p *Osculo.*] qđ mulier dr dare, non accipere, & gratia uiri, non mulieris interuenit.

q *Iure.*] ciuili, vel prætorio.

r *Non interueniente.*] uel interueniēte quidem, sed fuit illicitū, matrimonio nō secuto iuris phibitione.

* Ecce hic magis fauetur mulieri, quā uiro. contra l. in multis & ibi not. per Albe. ff. de leg. similis fauor mulierum est in l. 2. C. de ijs, q. ue. æta. impetr.

s *Raro accidit.* qa auara. Auarissimū. n. genus est mulierū, ut ff. ad Vel. l. sed si ego, in fi. & ff. de do. iter vir. & ux. l. si stipulata, §. 1. & qa sagacior, ut s. de ijs, qui uen. æta. impet. l. 2. §. fęminas.

Mus.

fuerit aliquid spōso largita, & ante nuptias hunc, vel illā mori contigerit: omni donatione infirmata, ad donatricem sponsam, siue eius successores donatarū rerū dn̄m transferatur.[1] † Accep.[2] † 13. Cal. Maij Hispali, Nepotiano, & Pacato [3] † Coss.

Minor in potestate patris constituta, maximè si patris auxilio est destituta, puta quia pater abest, non tenetur insinuare donationē ante nuptias. Bald. Vel sic: Donatio ante nuptias facta mulieri in minori ætate, non indiget insinuatione. h. d. Salyc.

Impp. Theod. & Valentin. AA. Hierio PP.

LEX XVII.

MInoribus [4] † ætate fœminis, & actorū testificatione in ante nuptias donatione [a] ad eas facta omissa, si patris auxilio destitutę sit, iustè cōsulitur, vt firma donatio sit. D. 10. Cal Mar. Constātino. Taro & Felice Coss.

Licet pater transeat ad secunda vota, vel etiam mater, non tenentur tamen seruare filiis primi matrimonii donationem propter nuptias, quam recuperauit pater: nec dotem, quam recuperauerit mater soluto primo matrimonio. Vel sic, & breuius: Quod ad alteram ex coniugibus reuertitur de eo, quod dedit, nō tenetur filiis primi matrimonii reseruare. h. d. Bald.

Imp. Zeno A. Sebastian. PP.

LEX XVIII.

SI liberis ex priore matrimonio procreatis pater ad secundas migrauerit nuptias, vel non migrauerit: nihil omnino filijs prioris coniugij ex donatione [b] ante nuptias, quā ipse, vel alius pro ipso vxori quondā eius matri cōium liberorū donauerit, seruare cogitur: quoniā & mater liberis ex priore matrimonio extātibus, post secundas nuptias multoque amplius si non fuerit alteri marito sociata, nihil [c] ijsdē filijs ex dote, quā patri eorū ipsa, vel alius pro ea obtulerit, seruare compellitur.

Constāte matrimonio dos & donatio propter nuptias possint de nouo augeri, & de nouo constitui, & pacta de nouo apponi, vel vetera prorogari: & hypotheca ex die augmenti contrahitur: & è contrario possunt dos & donatio minui, nisi illa diminutio fieret in fraudē filiorum primi matrimonii. h. d. Bal. & Sal.

Imp. Iustinus A. Archelao PP.

LEX XIX.

SI [5] † constante mr̄imonio, consiliū augendæ dotis inierit, vel vxor fortè, vel eius nomine quilibet alius nihilo minus marito quoq; liceat, seu pro marito cuilibet alij, tūc donationē ante nuptias additamento maiorē facere quantò dotis augetur titulus. Nec obsit in huiusmodi munificentijs, interdictas esse [d] liberalitates tempore nuptiarum. Indulgendum [e] est nāque cōsensui communi partium: ne cum negetur augendæ potestas donationis, dotis etiam pigrius [f] constituatur augmentum.

¶ Idem [6] † licere præcipimus etiam in ijs matrimonijs, in quibus interdum accidit, ante nuptias quidem donationem nullam [g] esse, solam verò dotem marito mulierem obtulisse: vt etiam tunc muliere dotem augente, liceat marito quoque donationem in vxorem suam eiusdem quantitatis [h] facere, quantum aucta dos continere dignoscitur: pactis videlicet, de redhibitione vel retētione auctæ dotis, vel donationis (prout partes consenserint) pro iam statuto [i] modo ineundis, siue iniungēdis veterib. pactis, quæ initio nuptiarum de ante nuptias donatione, & dote principaliter constituenda inita [k] sunt.

1 † Per osculum, & dexteram resignatur pudor spitūs. Tertull. lib. de velan. virgi. Beguinarum fuit error, osculum mortale esse peccatum, vt post Ca est da hic, & ī. de iu. dot. l. mnatus c. fi. vlt. clemē. de hæreti. Solo osculo nō contrahi pinquitas, c. lex diui na 27. q. 2. apud Gallos osculo nec deliba tur pudicitia, ne qui dē in spōsalitia: adeo vt senatuscō. Tolozano spōsalitia munera iussa fuere restitui. Bossi in titu. de extraordi. crimi. refert quendam capite plexum fuisse, q osculū per vim nuptæ mulieri rapuisset. quo casu pœna arbitrio iudicis est potius relinquenda. Cla. 5. sent. §. vlt. q. 83. De osculo alię mulieri dato, & vē dicato. vide Valeri. Maxi. 6. c. 2. Et vindicādo August. 21. de ciui. 11. De alijs ad osculū pertinentibus vide Petr. Gregor. 8. Syntagm. 8. & 36. 12. Pet. Costa in Polystore, c. 4. Gotho.

Minoribus.] CASVS. Mulier minor 25. annis patre destituta recepit donationem tantæ quātitatis, quæ requirebat insinuationem: nūquid donatio ista sine insinuatione facta valebit? certè hic. a Donatione.] licet sit vltra 300. solidos, vt & ī. de dona. l. sanci mus, §. aliās verò. secus si esset maior, vt hic, & ī. de iu. dot. l. fi. §. simili. Sed hodie idem si esset maior: quia si pacta lucri cedant patri mulieris, non nocet insinuatio omissa. sed ecōtra non cet viro ad lucrū dotis, vt ī. in auth. eo. l. decursum est.

Si liberis] CASVS. Paterfam. habuit prima vxorem, & ex ea suscepit liberos, & ipsa dotem lucratus est ex pacto, vxore præmortua, nunquid tenetur seruare dotem liberis primi matrimonij? Certè non, si non conuolat ad secundas nuptias. Idem econtra est in muliere, cui donata est donatio pp nuptias a viro. b Ex donatione.] ad se reuersa, vt dēt: quod est no. p l. istā, quia sicut dos ad mulierem: ita donatio ad virum redit solu. mat. vt hic dī. Item dubitatio legis erat ſm quosdā: quia si vir lucraretur dotem ex pacto, teneretur seruare. sic ex morte mulieris lucrari vī donationem. sed certè magis vī rehabere suam. sic econtra dicas in muliere. c Nihil.] cum habeat alia bona, ex quibus pōt relinquere vnicuiq; filio tm̄ quantum dat secundo viro in dote. & sic soluit ꝯrium, quod est ī. de secun. nup. l. hac edi ctali, in princ. Aliud autem si apud maritum aliquid ex dote remaneret, vel apud vxorem ex donatione, quia seruare cogeretur, vt ī. de secund. nup. l. fœminæ.

Si constante.] CASVS. Mulier copulauit sibi Titiū in maritum, & paruā dedit dotā, & ille paruā donationem, an illa postea cōstante mr̄imonio possit augere dotem, vel ille donationem. Accep. facere pōt, vt æqualis sit quantitas tam dotis, q̄ donationis. Et pacta, q̄ apponunt de nō reddenda dote vel retinēda, illa debebunt obseruari in donatione, & bona Titij tacitè erūt obligata p illa quantitate, quā mulier adiecit ab eo tpe, quo aucta est dos. Et sicut vir & vxor pōt augere dotem & donationē cōstāte mr̄imonio ita pōt diminuere, nisi in casu. v. g. Maritus, vel vxor suscepit filios ex primo mr̄imonio. vult conuolare ad ſm mr̄imoniū: tunc si vult mulier dotem vel parte eius dare marito, non pōt: nisi tn̄ det vnicuiq; filiorum, quos suscepit ex primo matrimonio, quantū dat isti secūdo marito. & hoc casu mulier non pōt diminuere dotem in fraudē filiorū, iure præsumente cōtra eam, q aliud agat, & aliud agere simulet. pone. n. q mulier dedit cā dotis marito 100. si vult in diminuere dotē, non pōt. d Interdictas.] iure ciu. vt ff. de don. inter vir. & vxo. l. 1. sed ibi de simplici do. e Indulgendum.] i. remittendū aliquid de rigore iuris: sic infra de temp. ap. l. h. in fi. f Pigrius.] sic ī. de bo. quę lib. l. constitutionis. §. prospiciēdum. g Nullam esse.] scilicet ab initio. h Quantitatis.] vt instit. de do. §. est & aliud. & dic q̄titatis, i. quotitatis iure isto, sed hodie ēt quātitatis, vt ī. de pac. con. l. ex morte. & l. lege. & in auth. æqualitas. ſm quosdam. q̄d non placet. & illę leges ad pactū lucri intelligūtur: hęc ad ꝯstituendā dotem & donationē. i Statuto modo.] in prin. huius legis, vbi dī indulgeri sibi pacta, & si nil dicatur, erit & illud seruandū q̄d in principali erat vt ff. de pac. dot. l. inter socerum, §. 2. k Inita sunt.] cū dos constituebatur.

2 † al. Datū? Et rñ. q sic. Item Idi. Iulij. Constanti no. 3 † al. Fa cundo, vt in C. Th. 4 † Ex lib. 3. titu. 5. l. vlt. C. Th.

5 † Hic legem Iust. . . . fecisse pro fitet l. vlt. §. 1. ī. cod. sed in imperantem cum patre quo viuo nobilissimus Cęsar & Imperator est appellatus. Gothof.

6 † al. Idēque.

a *Referantur.*] sic &]. de sec. nup. l. hac edictali, §. fin. &]. de pac. con. l. fi. Sed arg. contra est,]. de bo. quæ libe. l. cum oportet. in fi. &]. qui poti. in pig. ha. l. fin.
b *Firma.*] in casibus illis tantum, vbi licet solui dotem constante matrimonio, vt ff. solu. matri. l. si constante. & de iure dot. l. mutus, §. manente, alioquin], vt]. si dos constante matrimonio l. vnica. quę est]. Vel dic, hic non erat dos præsti-ta, sed promissa. & per pactum remissa.
c *Machinari.*] sed qũo aliqs posset machinari, cum quantũ sit datũ secundo coniugi nõie dotis, vel donationis, spectetur tps mortis binubi parentis, vt in Auth. de nu. §. quia verò hactenus, col. 4. Rñ. nihileminus & tps ɔ̃tracti matrimonij inspicitur. n. vtrumque. si enim tpe ɔ̃cti matrimonij fuerint viginti in dotem data sub pacto de lucrando: tpe aũt mortis binubi parentis sint diminuta in 5. tñ tps ɔ̃tracti matrimonij spectatur. Si verò ponas econtra, inspicitur tẽpus mortis binubi. Ergo ideo dicit hic, quia citò per hoc, id est per talem diminutionem filij prioris matrimonij grauarẽtur, qui debent reuocare, quòd plus est, vt inf. de sec. nup. l. hac edictali §. fin vero plus q̃ statutum est. Hic aũt ideo vult diminuere, vt fraudet filios prioris matrimonij, vt non possint reuocare scilicet filij: cum iam tempore mortis non inueniatur plus in dote, & sic debeat communicari cum filijs, & secundi & primi matrimonij, secundum H.

SEQVITVR Authentica.

Sed iã necesse, &c. q̃ legitur super principio huius legis. & est ex corpore de æqual. do. §. aliud. col. 7.

SEd iam.] CASVS. Hic dicit, q̃ si mulier auxit dotem, maritus põt augere donationem: & si vir non tenetur aliquo debito, tunc possunt augeri donationes, vel de rebus mobilibus. Si verò maritus grauetur ære alieno, quod debeat augere dotem, & donationem de rebus immobilibus, quia tamen si mulier haberet prædia, & res immobiles, & augeret dotem de rebus

¶ Iura etiam hypothecarũ, quæ in augenda dote vel donatione fuerint, ex eo tempore initium accipiant, ex quo eædem hypothecæ contractæ sunt, & nõ ad prioris dotis, vel ante nuptias donationis tempora referantur.[a]

¶ Sed & si è contrario maritus & vxor ad deminuendã dotem, & ante nuptias donationẽ consenserint, licere eis ad similitudinẽ deminutionis quæ in dote fit, etiã ante nuptias deminuere donationem, vt pacta de amborũ deminutionibus ineũda, firma[b] & legitima esse intelligãtur: exceptis, vide licet ijs casibus, in quibus aut maritus ex priore matrimonio liberos habens, ad secũdas migrauerit nuptias: aut vxor similiter ex anteriore matrimonio liberis ei extantibus, secundo marito se iunxerit: in hoc. n. secundo matrimonio, vel à parte mariti, vel à parte mulieris, vel ab vtraque (si hoc etiã acciderit) interdictã esse deminutionem dotis, vel ante nuptias donationis, ne aliquid aduersus filios prioris matrimonij machinari[c] videatur, censemus.

IN AVTH.

De æqualit. do. & propter nu. do. § aliud, coll. 7. cõst. 8.

Dictum est in lege, si constante. sup. cod. quòd licitum est si constante matrimonio dos augetur, augere vel facere donationem propter nuptias. In hac auth. in 1. resp. dicitur, quòd hoc non solum est permissum, sed est necesse. Sed statim quæritur, in quibus rebus possit fieri istud augmentum; Pone, quod vir est grauatus ære alieno & mulier vult facere augmentũ dotis, vt excludat anteriores creditores mariti. vt inf. qui po. in pig. ha. l. assiduis. an istud augmentum poterit fieri in qualibet re? Respõ. quòd hoc casu debet fieri in re immobili, non in quantitate. nam si fiat in re mobili, vel quantitate, in isto augmento non vtetur aliquo priuilegio contra creditores mariti. h. d. B.

SEd iam[1] † necesse est, si alia pars augmentũ præstat, alteram quoque partem incrementum celebrare:[d] & si quidem vir alieno ære[e] non impediatur, in reb. quibuslibet procedat augmentum.[f] At[g] si debitor sit, ne fraudis erga creditores suspicio[h] subesse possit, omnino res immobiles incremento dotis proficiant.

¶ Si enim mulier immobilis substantiæ domina, res mobiles in augmentum dederit: in hac parte dotis nullo vtetur aduersus[i] alios creditores priuilegio.

Donatio, quæ olim ante nuptias dicebatur, hodie ppter nuptias appellatur, proprio vocabulo ei imposito: & põt fieri constante matrimonio. Et pacta dotalia, & in dote apposita, in ista donatione correlatiua tacitè intelliguntur repetita. Et põst donatio propter nuptias insinuari tàm ante quàm post matrimoniũ, quocumque modo durante matrimonio. h. d. Bald.

Imp. Iustinian. & Ioãni PP.

LEX XX.

CVm multæ[2] † nobis interpellationes factę sint aduersus maritos, qui decipiendo suas vxores faciebãt donationes, quas ante nu-

mobilibus non gauderet aliquo priuilegio.
d *Celebrare.*] non ergo in voluntate erit, vt erat per l. si constante, sed ex necessitate.
e *Aere*] magno.
f *Augmentum.*] dotis.

g *At si debitor sit.*] magnæ authoritatis.
h *Suspicio.*] alioquin aliud erit. Item hoc erit propter priores creditores, non propter sequentes, vt vr: sed certè eadẽ fraus aduersus sequen. posset committi. 1
i *Aduersus alios creditores.*] præcedentes vel etiam sequentes, secundum H. & B. & Azo. & Accursium.

CVm multæ.] CASVS. Olim si donatio fiebat vltra qngentos solidos, non valebat sine insinuatione, quia ille qui donabat, debebat notificare prẹsidi. & impetrare licentiam donandi. vñ mariti decipiebant vxores: qa non insinuabant donationes, vt sic ꝓ infectis haberentur. Et sicut dos põst cõstitui cõstãte matrimonio, ita & donatio ꝑꝑ nuptias, quæ licet fiant cõstante mřimonio, non debent dici simplices donatiões, sed propter nuptias: non tñ dẽt donatio esse maioris quantitatis, quã dos. & si fuerint aliqua pacta inter virum & vxorem, puta de dote vel donatione lucranda: illa obseruẽtur. sed si super dona non fiat pactũ, sed sup dote sic: tunc pactũ factũ in dote, intellige repetitũ in donatione ꝑꝑ nuptias. Pacta tñ, quæ fiunt de dote lucranda vel donat. intelligi debet in partibus, & nõ in quantitatib. Verbi gratia. Mulier dedit mihi dotem 30. & fecit pactũ de dote lucranda pro tertia. & ego dedi ꝑ dona. 15. & fecit pactum simile vxori: habeo decem ab ea, & illa lucrabitur quinque. Si autẽ mulier fecit mihi pactum de lucranda tertia parte dotis: & ego de lucrãda parte quarta dona. propter nup. tunc illa tertia deducet ad quartam. Item donatio ante & post matrimonium põt insinuari.
¶ *Supersedebant.*] vsque dum fieret matrimonium per verba de præsenti. Et no. tria. vitia olim, scilicet quia fiebat ante nuptias donatio hæc, non post. secundum, quia vocabatur.

1 Hæc opinio gl. sustineri potest secundum Bart. quãdo apparent aliqua insticia, ex quibus posset fraus præsumi.

1 † Ut tenet. vt per Bulgar. in l. 1. nu. 54. sol. mat. & Io. Hannibal. in l. post contractũ nu. 50. ff. de donat.

2 † Iusta.

Donatio pp nuptias olim tria habebat vitia.

cabatur ante nuptias. Tertium, quia ante, non post matrimonium contractum poterat insinuari. & duo vltima nascuntur ex primo, primum per Iustinum est sublatum, vt su pra l. prox. secundum tollitur hic usque illuc si igitur, & c. tertium tollitur inf. §. pen

a *Lucrentur*. si pacta dotalia cedebant par ti iuri.

b *Vxores autem* quę debuerunt facere insinuationem, quòd i dote non erat opus, cuiuscunque quantitatis esset.

1 † imperfecta.

c *Emendato*. sic & instit. de do. §. est & aliud, & postea dicit de insinuatione, non tñ plene, nisi φ pôt fieri et matrimonio ɔstante, vt inf. e. §. fi. seu authetica, eo decursum, & c. plene dicet. Et not. tria in hac lege. Primo qualiter probet ꝑ multa similia, q hêt cum dote donatio, quod etiâ hoc hêat, vt êt constante matrimonio fieri possit, ut dixerat Iustinianus, & sic pp nuptias uocetur, & hæc sunt uitia, q dixi. Scdo de pac. lucrorũ, de quo non dixerat in prin. Tertio de insinuatione.

2 † eam.

3 † maritis.

d *Rem*. i. qônê omissæ insinuationis, non dicas, an possit fieri cõstate matrimonio: quia hæc est soluta. sup. l. prox. sed nouas rationes dicit.

4 † dationẽ

5 † Romani pontificis dotaliũ nocant Gallidoariũ, Græci recẽtiores hypobolõ.

e *Quare*. bene dico, sic uocari, cũ fiat & post, & merito fit post. quare enim & c.

f *Fit*. etiam constan te matrimonio.

g *Nuptiæ*. quia nuptiæ sunt causa cãus, sed dos est cã câta, ergo deficiente cã causante, deficit & causa quæ debet causari.

h *Nulla dos*. sic & ff. de iure do. l. 3. & in ãn auth. de trien. & semis. §. sed nec. collatio. 3

i *Sine dote autem*. argu. contra in decre. 30. q. 5. c. nullum sine dote.

k *Celebrari*. & sic est similiter in donatione.

l *Facere*. s. sicut est in dote.

Antipherna q̃o sint & vnde dicantur.

m *Antipherna*. contra dotem, ab anti, quod est contra, & pherna, id est dos, quasi contra dotem datio, ut & hæc donatio est. 1

1 Vide de hoc Alci pretermis. lib. I.

ptias antiquitas nominauit, insinuare autem eas, actis interuenientibus supersedebât, vt infectæ [1] † maneant, & ipsi quidem dotis commoda lucrentur: [a] vxores autem [b] sine nuptiali remedio relinquã tur: sancimus, nomine prius emendato, [c] ita rem [d] corrigi: & non ante nuptias donationem eandẽ 2 † vocari, sed pp nuptias donationẽ. Quare [e] enim dotẽ quidẽ êt constante matrimonio, mulieri marito dare conceditur dona tionem aũt marito, nisi ante nuptias, facere non permittatur? & quæ huius rei differẽtia rationabilis potest inueniri; cum melius erat mulieribus pp fragilitatẽ sexus, quã maribus 3 † subueniri; sicut. n. dos propter nuptias fit, [f] & sine nuptijs, [g] quidẽ nulla [h] dos intelligitur, sine [i] dote autẽ nuptiæ possunt celebrari, [k] ita & in donationibus quas mariti faciunt, vel pro his alij, debet esse aperta licentia, & constante matrimonio, talem donationem 4 † facere, [l] quia, quasi antipherna [m] 5 † hæc possunt intelligi, & non simplex donatio. Ideo enim & antiqui [n] iuris cõditores iter donationes êt dotes cõnumerãt.

¶ Si igitur & nomine [o] & substantia [p] nihil distat à dote ante nuptias donatio, quare nõ êt ea simili modo, & matrimonio contracto dabitur.

¶ Sancimus itaque omnes licentiam habere, siue prius, quàm matrimonia contraxerint, siue postea, donationes mulieribus dare propter dotis donationem, vt non simplices donationes intelligantur, sed propter dotẽ, & propter nuptias factæ.

n *Antiqui iuris*. dicentis, quod alia est simplex don. alia ob causam, sicut est dos, & hæc don. vt ff. de do. l. 1.

o *Nomine*. quia ambæ dicantur donationes.

p *Et substantia*. quia vtraque fit propter nuptias, & propter vtramque datur rei vendicatio & hoc dicit auth. permissa, & c. quam hic lege.

q *Permissa est*, & c. Hæc auth. sumitur in auth. vt immo ante nupt. de collat. 5. & in authen. de æqua. do §. aliud, coll. 7. q̃ habes inf. de iure dot. auth. donationem.

IN AVTHEN.

Vt immobil. ante nup. do. §. si quis, colla. 5. consti. 14.

Pro donatione propter nuptias competit in rem actio mulieri, hæc dicit Bal.

Permissa est [q] & in rẽ actio, ꝑ tali donatione mulieri aduersus oẽs possessores

Finit Authen.

Sequitur textus C.

¶ Simplices etenim donationes non pp nuptias fiunt, sed pp nuptias vetitę sunt, & pp alias [r] cãs, & libidines fortitã vel vnius partis egestatẽ, non pp ipsarũ 6 † nuptiarum affectionem efficiuntur. [s]

¶ Si igitur [t] dote iam præstita, maritus nulla ante nuptias donatione facta, donare mulieri res maluerit, ita tamen, vt dotis quantitatem [u] non excedant, & hoc ipsum significauerit, quòd non simplicem faciat donationem, sed propter dotem iam conscriptam, & ipse ad donationem venerit, licebit hoc ei facere, & supponatur pactis dotalibus huiusmodi donatio: & si quidem hoc specialiter fuerit expressum, [x] pacta conuenta seruari oportet. [y]

¶ Sin autem donatio quidem talis facta, vtpote dotali instrumento antecedente, nulla autem pacta tali donationi post nuptias inferãtur, te ipsa videatur hoc esse pactum vt secundum dotales conuentiones intelligãtur, & in tali donatione pacta fuisse conuenta, vt æquis passibus [z] vtraque ambulet, tam dos quàm donatio, ita tamen ut Leoniana [a] constitutio (quæ super exæquatione pactionum loquitur, nõ in quãtitate, sed in partibus) maneat in his ca-

r *Aliás causas*. ne mutuo amore spolietur, & ne melior fiat pauperior, aut deterior fiat ditior, ut ff. de do. inter uirum, & vxor. l. 1. & 2. & 3. in prin.

Donatio quare sit a ter coniuges prohibita.

s *Efficiuntur*. sicut sit hic.

t *Si igitur*. nunc secunda pars incipit.

u *Quantitatem non excedant*. imo uidetur posse excedere, ut infra d pac. do. l. ex morte. quam & confirmat, ff. ea. l. §. ita th, & c. Solu. ibi à principio constituuntur dos & donatio, pñt inæqualiter constitui, vt ibi. vbi ex postfacto constituitur alterum sec, vt hic. sed hodie semper æqualiter ut in auth. æqualitas. quæ est super lege contraria.

Dos & donatio an possint cõstitui inæqualiter.

6 † ipsam.

x *Expressum*. quia pacta sunt facta in donatione.

y *Oportet*. scilicet quotam partem dotis uel donationis de bene lucrari, si autem in dote prius data fuit aliquod appositum, in donatione postea data nullũ, φ erat in dote, intelligetur in donatione, & hoc subijcit, sic ergo pactum si est expressum, etiam inæquale, ualet, ut hic, pacta conuenta, & c. Sed ɔtra inf. de pac. conuen. l. ex morte. vbi saltem in quantitate exigit æqualitatem. Solu. hæc corrigit, quod non placet, immo hæc illam confirmat, ut infra, §. ita tamen & c. Dic ergo φ hic dicit, quando ex postfacto constituitur, ibi ab initio vtraque. Sed authentica dicit ubique seruari æqualitatem, etiam in quantitate, & non solum in quantitate, quæ authentica ibi ponitur, æqualitas, & c.

z *Aequis passibus*. quantum ad pactum.

a *Leoniana*. vt inf. de pact. con. l. ex morte.

b *Partibus*. quotis, quæ corrigitur per authenticam ibi positam.

a *Sed etiam nostra.* vt inf. co. ti. l. legem, ambæ tamen dicūt, quando initio est vtraq̃ue constituta, vt modo dixi.
b *Minorem.* si maius reducitur ad minus, ergo aliquod ad nullum, si super aliquo notum sit nullum, cum id quod nullum sit minus sit, vt ff. de tribut. l. illud, §. minus, quod est falsum, imo nullum ad aliquod, vt sup. e. d. l. §. si autem donatio, &c. sic & alias fallit argumentum prædictum, vt si instituam te hæredem in vndecim vncijs, & alium simpliciter: habet partem vacantem: si verò nulla vacet, quia primus in xij. vncijs sit institutus, alius in medietate tūc priori adeimptum vñ, & secundo datum sic & in legato, vt infra de leg. l. cum quæstio.

1 † Maioris.

DOs data. CASVS. Lex codicis dicit quòd maritus pōt facere donationem. Auth. imponit ei necessitaté facere donationé, & mulier si velit soluere dotē & maritus eā nolit accipere, pōt eam consignare, & deponere coram iudice & corā testibus dicit mulier se esse paratā soluere secūdum pactum, ꝙ fecit de lucrāda donōne.
c *Meretur.* i. debebit eam mulier lucrari soluto matrimonio: licet nullum pactum de ea vel eius quota parte lucranda fuerit factum, ꝙ nō placet: imo est dicere, ꝙ sicut mulier constituit dotē, & ita & maritus dēt donatione propter nuptias cōstituere & sicut dos ad mulierem soluto matrimonio redit, nisi pactum sit de lucrando, vt inf. a de rei vxo. act. §. illo procul dubio. sic & donatio redit ad maritum cū lex illa, cum multæ dicat dotē & donationē propter nuptias æquis passibus, ambulare, sed cur meretur vxor, cum ipsa nō lucretur eā, nisi ex pacto speciali, vt d. §. illo, nec fructus hēat? Rñ. vt securior sit in dote nam res suas vir alienat consentiēte vxore, vt sup ad Velleia. l. ēt, quod non est in donatione, vt in authē. ibi posita, siue à me, &c. Sed quia actione agitur ut fiat donatio? Rñ. cōdictione ex hac l. Sed Azo dixit, ꝙ agit mulier conditione, vt sibi tradatur, non autem, vt constituatur, quia ipso iure est constituta in simili quantitate, qua est dos.

Dos ad mulierem redit soluto matrimonio.
Dos & donatio propter nuptias æqs passib. ambulant.
Donatio propter nuptias quare detur vxori.

d *Res mobilis.* nam aliter non fit depositio, vt argu. infra quando & quibus quarta pars, l. 2. lib. 10.
e *Exactio.* sed quid si nec fuit constituta donatio, nec petita constitui sed facto diuortio petit eam constitui & lucrari pro tertia, cum dotē dedisset, & de ea lucranda pro tertia sit factum pactum? Respond. non potest agere. sed sibi imputetur, quare constante matrimonio non fecit sibi fieri donationem. Item nunquid pactum de lucranda dimidia parte dotis valebit, cum nullum fiat in donatione? Rñ. sic. Alij contra, cū dicat lex illa, cum multæ disparib. etenim, &c. & minus dr̃ & si nihil sit, vt ff. de trib. l. illud, §. penul. & ff. de ver. sig. l. minus. Sed contra eos est sup. ea. l. §. si autem donatio, &c.

sibus intacta, & non solum ea immutilata custodiatur, sed etiam nostra, [a] quam de interpretatione eius fecimus, ambiguitatem eius tollentes, disparibus etenim pactionibus factis, maiorem [1] † lucri partem ad minorem [b] deducendam esse censemus, vt eodem modo vterque minorem partem lucretur.

IN AVTHEN.
Vt exact. instant. do. §. illud. coll. 7. consti. 5.

Not. est valde, & dicit quod dos data meretur donationem propter nuptias coæqualem sibi in quantitate, & qualitate, & pactis, ita intelligit gloss. Secundò dicit, quod si mulier non dedit dotem, sed promisit, & vult dare & offerre: deponit & cōsignat si res consignabilis est vel offert tantum si immobilis, (quod simile est danti) & promeretur donationem. sed si differt dotis præstationem non meretur propter nuptias præstationem, alias largitionem, h. d. Bal.

DOs data donationē propter nuptias meretur. [c] præterea si pars mulieris dotem soluere sit parata, cum ex diuerso recusetur, & mulier hoc contestetur: cumque sit res [d] mobilis, signaculo imposito reconsat, aut ingrediens iudicium hoc petat fieri, ut parti viri denuncietur, & sic nequaquam declinanda est donationis exactio. [e] At si per dilationem dos viro non detur: etiā donatio prorsus denegetur.

Finit Authen.
Sequitur textus C.

¶ Similique [f] modo si facta quidem fuerit talis donatio, [a] † quæ antea quidem ante nuptias vocabatur, nunc autem propter nuptias, non autem fuerit, actis interuenientibus, insinuata, licebit etiam constante matrimonio eā insinuare nullo penitus obstaculo ex nuptiarum interuentu faciendo. si enim fieri eas post nuptias concedatur, multo magis insinuari.

2 † Conditio.

¶ Similique modo & ea constitutio, quam pro augendis tam dotibus, quam ante nuptias donationib. fecimus, [g] intacta illibataque conseruetur, omnib. uidelicet quæ de simplicibus donationibus inter maritum & vxorem constante matrimonio vel à veteribus [h] vel à nobis statuta sūt, in suo robore duraturis.

IN AVTH.
Vt spon. larg. in princ. col. 9. constit. 2. & in authen. vt fra. filij, §. illud quoque, coll. 9. constit. 7.

Ista authentica cōtinet ius positiuum. Primò præmittit quoddam præambulum, scilicet quod donatio propter nuptias est specialis contractus id est, proprius, distinctus, & validus, & iustus. Secundò subdit, quòd vbi facta est donatio propter nuptias, in qua est appositum pactum de lucrando consimile pacto dotis: mulier quę non insinuat donationem propter nuptias, nō meretur pęnam, quin existēte conditione lucretur: sed uir qui non insinuat, meretur pœnam quod sibi prodest pactū lucrādæ dotis, hoc dicit, Bal.

EO decursum est, ut spōsalitia [i] largitas specialis [k] sit contractus, nec in insinuationem [l] desideret,

f *Similique modo.* tertia pars legis, & refertur ad prin. l.
g *Fecimus.* sup. l. pro xi. videtur enim fecisse cum fecerit pater eius. Vel dic, ꝙ fecit aliam, quam non habemus, similem illi.
h *A veteribus.* ut ff. de do. inter vir. & vxo. per totum, & inf. de donat. inter uirū & vxo. per totum.

EO decursum. CASVS. Lex antiqua dicit, ꝙ maritus debet insinuare donationem, Auth. dicit, ꝙ non est necesse vt insinuetur, siue maritus fecerit donationem in vxorem, siue ecōuerso, & quòd dixi, non est necesse ut insinuetur, uerum est quo ad mulierem quia si vxor fecit ei pactum de lucranda dotē, maritus petere non potest dotem, si non est insinuata.
i *Sponsalitia.* i. donatio propter nuptias & sic impropriè dr̃. sed propriè illa, quā sponsus sponsæ, vel contra dat & facit.
k *Specialis.* quia quoddam speciale in ea seruat ut subijcit, nec. n. insinuationē, &c. olim cōtra. nisi in casu, vt supra eo. l. minoribus.

l *Insinuationem.* que exigitur in donatione excedente quingentos solidos, ut infra de do. l. pen. & fi.

a *In viri personam.*] scilicet nomine viri fiat mulieri.
b *Quatenus.*] id est, eo pacto vt conscribat, scilicet maritus in hunc contractum, id est donationem propter nuptias, i. dicere, hoc pacto vt fiat insinuatio, vel vt subscribat maritus.
c *Quantum ad mulierem.*] vt insinuatio non sit necessaria.
d *Cum ea sit quantitas.*] qa excedit quingentos solidos.
e *Concedant parti.*] dicit enim, quod si erat pactum vir de lucrata dote, quae erat mille. & sic vltra quingenta, si mulier, scilicet praecederet: & mulier deberet lucrari donationem propter nuptias, si vir praecederet: quae similiter erat in mille. lucrabitur ergo mulier donationem, si vir procedat, licet non interuenerit insinuatio. at econtra si vxor praedecedat, non lucrabitur vir de dote, si donatio non est insinuata.

N*Vnc.*] CASVS. Lex Codicis dicit, quod constante matrimonio pôt dos minui: ista auth. corrigit, dicens, quod hodie illud est prohibitum. secundo dicit, quod maritus vel vxor tenetur dare vni filiorũ primi matrimonij tm, quãtum dat vir mulieri, vel mulier viro.

DE NVPTIIS.

Dixit de praeambulis nuptiarũ, scilicet sponsalibus: sequitur nunc de nuptijs. Vel sic: Praemissis praeparatorijs nuptiarũ, ponit de nuptijs. Azo.

C*Vm de nuptijs.*] CASVS. Mulier quaedam habebat filiam minorem duodecim ann. cuius malitia supplebat aetatem: eratq; thori matura. vnde mater, & tutor illius puellae impuberis, tractabant de marito ei tradendo: super quo eligendo fuerunt discordes: quaeritur, quid hoc casu agendum sit? Responsio. quod recurrendum est ad praesidem prouinciae, & ille qui sibi iustior videbit, praeferetur in nubendo cũ puella. Viuian.

f *De nuptijs.* futuris, alias si non esset pupilla, non haberet tutorem, & eius voluntas quaereretur, vt j. eod. l. in copulandis. & l. viduae. & l. in coniunctione. Alij dicunt, quod haec puella nolebat suam voluntatem dicere cultu verecundiae, vt d. l. in coniunctione. quod tamen non placet, & cum ibi in adulta dicat.

1 † al. Portio. al. Petito.
2 † August. ep. st. 133. g. Roatus. vt confirmarem nuptias puellae, facerẽ, inquã, sed mater puellae non addit, & tu scis ad nuptias cõtrahendas voluntatẽ eius necessariã. Vide Cuia. 3. obser. 5. Gothofr.

etiamsi ab alio detur, licet in [b] viri personam donatio fiat, quatenus [b] ipse in hunc contractum conscribat. hoc quantum [c] ad mulierem.

¶ At si vir vel alius, qui dederit eam, non insinuet, cum [d] ea sit quantitas, & postea dotalitium concedant, [e] parti viri: nullam super eis habeat vir actionem.

PAter donationem propter nuptias, quam contulit in vxorem, non cogitur seruare liberis prioris matrimonii, etsi ad secundas nuptias migrauerit. aliud est si apud maritũ aliquid ex dote, vel apud mulierem ex donatione resedit.

¶ Illud enim seruare liberis prioris matrimonii debet.

IN AVTH.

De aequalita. do. §. aliud, coll. 7. constit. 8.

NVnc inhibetur deminutio, ne fraus fiat liberis prioris matrimonii, quorum vnicuique etiam cui minus datum est, dare tantum cogitur, quantum secũdae vxori. ita etiam à parte vxoris.

TITVLVS IV.

De nuptiis.

Quando super maritanda puella discordant consanguinei, & tutor, arbitrium iudicis est necessarium, qui debet eligere quod est vtilius puellae, & non pati quod est inutile. h. d. Bald.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Portio. [1] †

LEX PRIMA.

CVm de nuptiis [f] puellae quaeritur, nec inter tutorem, & matrem, [2] † & propinquos de eligendo futuro marito conuenit: arbitrium [g] praesidis prouinciae necessarium est.

Etiam sine subscriptione paterna, valet consensus patris in nuptiis per filiam contrahendis. h. d. Bald.

Ijdem AA. Trophimae.

LEX II.

SI nuptijs pater tuus consensit, nihil oberit tibi, quod instrumento ad matrimoniũ pertinenti non subscripsit. [h]

Illicitum matrimoniũ potest coram suo iudice saeculari accusari, & poenę arbitraria imponitur contrahenti. h. d. Bald. Vel sic: Libertus nec patronã, nec eius filiam, neptem, vel eius proneptem potest ducere in vxorem. Saly.

Iidem AA. Valeriae.

LEX III.

LIbertum qui patronam seu patroni filiam, vel coniugem, [i] vel neptem, vel proneptem vxorem ducere ausus est, apud competentẽ iudicem accusare poteris, [k] moribus temporum meorũ congruentem [l] sententiã daturum; quae huiusmodi coniunctiones odiosas [m] esse merito [n] duxerunt.

Per concubinatum & illicitum coitum contrahitur affinitas, vnde eius affines prohibentur matrimonio copulari. h. d. Bal. Vel sic: Concubina patris non debet esse vxor filii. h. d. Sal.

Imp. Alexand. A. Perpetuo.

LEX IV.

LIberi concubinas parentum suorum vxores [o] ducere non possunt: [p] quia minus religiosam, & probabilem rem facere videntur. Qui si contra hoc fecerint, crimen stupri committunt.

g *Arbitrium.*] per quod sedetur eorum discordia. sic & Instit. de satisd. tuto. §. fin autem. & ff. de admin. tuto. l. 2. §. fi.

S*I nuptias.*] CASVS. Filiafam. contraxit nuptias consentiente patre: pater in instrumento dotali non se subscripsit. nunquid nuptiae sunt legitimè contractae? Respond. quod sic. Viuianus.

h *Non scripsit.*] hoc visum quandoque: hodie contra, vt in Auth. sed nouo iure. quae est j. eod.

L*ibertum.* CASVS Libertus nõ potest contrahere nuptias cum patrona, vel patroni filia, vel coniuge, vel nepte, vel pronepte, & si contraxit, nuptiae nõ valent: vnde de hoc poterit accusari, & sustinebit poenas iudicantis. Viuianus.

i *Coniugem.*] quondam.

k *Accusare poteris.*] quicunq; sis. s. de stupro, vel adulterio, vel sacrilegio: nisi vilis esset talis foemina, vt ff. eod. & de ritu nup. l. si patrona. quę est contra.

l *Congruentem.*] scilicet extra ordinẽ suo officio, secundum quosdam.

m *Odiosas.*] iure ciuili, sed non naturali.

n *Merito.*] propter reuerentiam personarum, & facit ff. eod. l. senatoris filia. & l. lege.

L*iberi.*] CASVS. Filius tuus illã, quae fuit tua cõcubina, in vxorẽ ducere non põt, & si contra fecerit, stuprum committit, & lege Iulia de stupro tenetur. Viuianus.

o *Vxores.*] nec concubinas habere, vt ff. de concub. l. 1. §. pen.

p *Non possunt.*] propter affinitatem. Sed certè quod, non vr affinitas, cum dr affinitas regularitas personarũ ex nuptijs contiunctarum, oĩ carens parentela: at hic nõ prouenit ex nuptijs. sed certè sic impedit matrimoniũ propter illicitam coniunctionem, sicut per affinitatem, & sic est hic illicita coniunctio, vt ff. eodem, l. semper. sed & hic potest dici affinitas, vt 35. q. 3. cap. de incestis.

Affinitatis definitio.

ADDITIO. Aduertas, quòd de iure canonico non solum ex licito coitu, sed etiam ex nefario oritur affinitas impediens matrimonium contrahendum, & dirimens iam contractum, vt in cap. discretionem, & c. pe. extra de eo qui cogno. consan. vxo. suae. & cap. per tuas, extra de proba. vn-

de secundum canones sic diffinitur, Affinitas est personarum proximitas ex coitu proueniens, omni carens parentela sanguinis: de quibus vide latius per Ioan. Andr. in declaratione arboris affinitatis, in principio.

Sed alij contradixerunt. Sed quare non inspicitur initium contractus, vt ita nullum sit matrimonium, vt & alias ff. mand. l. si procuratorem, §. 1. & depos. l. 1. §. item si seruus hæreditarius? Respond. non concedo, vt contra legem inchoatum conualescat: sed de nouo incipit hic finita administratione. & sic non obstat sup. de leg. & consti. l. non dubium. Alij respon. illi legi, quod loquitur in perpetuo prohibitis: quod hic non est. cōcordātiæ sunt huic l. infra si quacumque præ. po. l. 1. & supra si rector prou. l. 1. & ff. de ritu nupt. l. qui in prouincia, in princi. & ff. de donat. inter virum & vxor. l. 1. §. 1. & inf. de don. inter virum & vxo. l. donationes.

S*I vt proponis.*] CASVS. Titius patre suo sciente, & non contradicente, ꝯiunxit matrimoniū cum Berta, ex qua procreauit filium. nunquid iste filius erit auo suo iustus nepos? Respōdeo, quod sic, & eum agnoscere tenetur. Viuianus.

Taciturnitas æquipollet cōsensui.

a *Non contradixit.*] idem contra in patre filiæ nubentis. ff. de spons. l. in sponsalibus, §. 1. Et no. arg. hic, qui tacet, consentit, sic ff. furti aduer. nau. cau. sta. l. 1. in fi. & ad Macedon. l. sed Iul. §. interdum, & l. si filiusfa. patre. & ff. nau. cau. l. fin. & ꝯ. ad Velleianum. l. si sine. Sed arg. ꝯ. ff. de furt. l. qui vas, §. vetare. & adde hic, quod dicit ff. de contratabu. l. 2. §. si emancipatus.

1 † Sic et si dns [illegible] quod [illegible] ratur [illegible] excessit fines mandati, debet statim cōtradicere: contor[illegible] cū [illegible] gl'ossuper [illegible] Protinus contradixit. ex[illegible] off. [illegible] 2 † al. vere filii non debes nepotem suum non agnoscat.

E*T si contra mandata.*] CASVS. Si præses prouinciæ durante suo præsidatu ꝯtraxit nuptias cum sibi subdita: illæ nuptiæ nō valent, verum tamen si sponsa deposito officio remāsit in eadem voluntate; nouo consensu interueniēte, legitimū erit matrimonium, secundū consilium Pauli prudentissimi. Viuian.

b *Mandata.*] differētia est inter mandata principum, & constitutiones. Nam cōstitutio generalis est no[illegible] [illegible] actiōes leges imperatoris pertinens. Mandatum vero est [illegible] constitutio, qua cauetur quo rector prouinciæ debeat se habere in prouincia.

3 † [illegible] quam administrat, vt in auchen. de mand. prin. in princ. col. 3.

c *Contractum sit.*] cū administratore, qui non oriundus inde: non enim qui in sua patria militat, prohibetur ibi ducere [illegible] vt ff. cod. l. si quis officium. & l. eos qui. concubinam potest habere, ff. de concubi. l. fin.

4 [illegible] d *Post depositum.*] [illegible] quod post depositum officium [illegible] consensu. secus si in minore 12. ann. nupta, [illegible] legitimo tempore imple[illegible] sine nouo cōsensu, vt ar. gu. ff. de sponsa. l. [illegible] donat. inter virum & vxo. l. cum hic status. in [illegible] l. 4.

A[illegible] dicas de hoc, vt in c. 1. §. idem quoque. [illegible] lib. 6.

e [illegible] *liberos.*] quid si ante? Respon. non sunt legitimi [illegible] l. Paulus. secus in natis ex concubina, vt [illegible] §. si. Sed cur hoc? Respond. quia concubinatus [illegible] per legem accepit, vt ff. de concu. l. in concubinatu.

Qui non contradicit, & patitur cum possit vetare: censetur consentire h. d. Vel sic: Patientia habetur pro consensu in fauorabilibus. h. d. Bald. Vel sic: Taciturnitas patris habetur pro consensu in filii nuptiis. h. d. Salyc.

Idem A. Maximæ.

LEX V.

SI (vt proponis) pater quondam mariti tui, in cuius fuit potestate, cognitis [1] † nuptiis vestris, nō contradixit, [a] vetari non debes, [2] † ne nepotem suum non agnoscat.

Quod prohibetur initiari, potest posteà impedimento cessante confirmari, accedente consensu nouo. h. d. Bald. Vel sic: Matrimonium inualidum validatur ex nouo cōsensu adhibito tempore quo cessauit causa impediens. h. dicit Salyc.

Imp. Gordianus A. Valeriæ.

LEX VI.

ET si contra mandata [b] principum contractū [c] sit in prouincia consentiente muliere matrimonū: tamen post [d] depositum officium, si in eadem voluntate perseuerauerit, iustæ nuptiæ efficiuntur: & ideò postea [e] liberos susceptos, [3] † natosq; ex iusto matrimonio, legitimos esse, responsum [4] † viri prudētissimi Pauli declarat.

Solemnitas requisita in actu faciendo, requiritur in eo reparando, vel reficiendo. hoc dicit Bald. Vel sic: Sicut consensus patris necessarius est in matrimonio contrahendo à principio, sic in dissoluto reparando. hoc dicit Salycetus.

Idem A. Apro.

LEX VII.

ij SI (vt proponis) [5] † post querelam de marito à filia tua ad te delatam, dissolutum [6] † est matrimonium, nec te consentiente, ad eundem regressa est: minus legitima coniunctio est, cessante patris voluntate, in cuius est potestate, atq; ideò non petente [7] † [f] filia, petitionē dotis repetere non prohiberis.

Auctoritas curatoris in nuptiis adultæ nihil operatur, quia personæ curator non datur. h. d. Bal. Vel sic: Non curatorem, vel cōsanguineorum, sed solus p[uellæ] consensus in eius nuptiis spectatur. h. d. Salyc.

Idem A. Romano.

LEX VIII.

IN copulandis nuptijs nec curatoris (qui solam rei familiaris sustinet administrationē) nec cognatorum, [g] vel affinium vlla auctoritas potest interuenire, sed spectanda est eius [h] voluntas, de cuius coniunctione tractatur.

S*I vt proponis.* CASVS. Filia mea habebat maritum, cum quo contraxerat matrimonium me consentiente: tandē conquesta de marito suo fuit celebratum diuortium: postea recōciliata est suo marito me inuito. cui cōpetit repetitio dotis, quæritur? Resp. quod tibi patri: quia sicut filia tua te inuito nō potest matrimonium contrahere: ita nec marito reconciliari. Viuianus.

5 † Intell. videl. arg. in l. 2. nu. 24. soluto ma. tr.

6 † dissolutum.

7 † pœnitentem.

f *Non petente.*] immo etiam contradicente, quod alias non esset, vt ꝯ. de rei vx. act. §. & hoc ex rei. & ff. solu. matri. l. 2. §. penul. & l. dotem. & l. voluntate. & facit ff. de statu ho. l. Paulus. & ff. eod. l. nuptiæ: 32. q. 2. c. patrem. Sed contra 27. q. 2. c. sufficiat. extra de rapto. c. cum causa. & ff. de pact. do. l. cum marit. §. Titius.

ADDITIO. Dicas, q̄ de iure canonico valet matrimoniū, etiā sine consensu parentum, vt d. c. cum causa. & d. c. sufficiat. ꝯ. alleg. per Glos.

I*N copulandis.*] CASVS. Si puella sit adulta, & agitur de nup. præsentibus contrahendis, voluntas puellæ si eam vult exprimere, requiritur, non curatoris, cuius officium est administrare, non nubere: nec requiritur consensus propinquorum suorum. Viuianus.

g *Nec cognatorum.*] ex necessitate.

h *Eius voluntas.*] cum vult eam exprimere, alioquin præsidis, vt s. eod. l. 1. vel abuo in tutore, q̄ in curatore, & est sic ff. de appel. l. cum in vna, §. tutor. & facit ff. eo. l. secundum. & s. de spons. l. si patrem. Et no. curatorem principaliter dari rebus, sed cōtra in tutore, vt Inst. qui da. tu. pos. §. certe.

S*I vicinis.*] CASVS. Contraxi matrimonium cum Berta nullis confectis dotalibus instrumentis: posteà mihi nati sunt filij ex ea: non feci natalitia instrumenta filiorum conficj: an sit legitima vxor, & liberi ex ea nati legi-

legitimi, quæritur? Reip. quod sic. Viu.
a *Ad natam filium*. ex tali matrimonio.
b *Pertinentes*. s. tabulæ, quæ dicuntur natales, & facit 30. q.5. per totam.
c *Potestatem*. nisi cõtrariũ sit actum, quia in concubinam scilicet eam habet, ut ff. de concubi. l. in cõcubinam. Vel plene dic, vt diximus, ff. de ritu nup. l. in liberæ. Et no. probationem filiationis, sic & ff. de ijs, q sunt sui vel alicui iu. filiũ, & ff. de prob. l. fin. & sup. de test. l. 1. & sup. de rei vend. l. indicia. vere enim probari non potest de patre, vt ff. de cond. & demonst. l. Lucius.

CVm te. CASVS. i. aliqua nõ est filia senatoris, sed vxor. si mortuo senatore nubat homini inferioris honoris, desinit clarissima esse.
d *Cum te*. differentia est inter eam quę sortita est nomen feminæ clarissimæ per patrem senatorem, & eam quæ per maritum. Nam primo casu retinet dignitatem, etiam si sit nupta viro ordinis inferioris, dum tñ non plebeo. Sed in secundo vxor retinet, si est uidua vel nubat non tamen viro inferioris ordinis, nisi & tunc consularem dignitatem impetret à principe, vt ff. de sena. l. fœminæ & l. si na. iii princip. & inf. de incolis, l. fi. lib. 10. & de digni. l. mulieres li. 12. & in autẽ. de nup. §. non tamen coll. 4. ff. ad muni. l. fil j. § uidua.
e *Clarissima*. id est illustris.
f *Secundi ordinis*. idest plebei, secundum M. vel verius simplici. et inferioris.
g *Dignitatis*. si quã si antea habebas.

SI inuita. CASVS. si mulier tua uolens aut inuita à parentib. suis te inuito detinet, adi prælidẽ prouinciæ q eos coget, ut patiantur eã ad te redire Viuia.
h *Si inuita*. maxime. nam si esset, uolens,

1 Conc. c. ex parte B. in fi. extra de foro cõp. ubi Papa vocat reginam Angliæ quæ erat relicta à Rege Angliæ.

5 † In uno manuscripto reperi vbi .n. auctoritas iuris desit, ibi nullũ matrimonii videri ɔtrahit. sæpe rescriptum est.

Quidam aiunt se hanc cõstitutionem in quibusdam exemplarib. reperisse. Quam tametsi in nullis libris reperi, nec Greci eã habuerint, ne quid desideretur adscripsi. Gothof.

Idem A. Rationalibus.

LEX IX.

MAnifestum est, nuptijs contra mandata contractis, dotem, quæ data (illo tẽpore, cũ traducta est) fuerat, iuxta sententiam D. Seueri fieri caducam. nec si cõsensu postea cœpisse videatur matrimonium, in præteritum commisso vitio potuit mederi, D. Cal. April. Antiochiæ, Gordiano A. & Auiola, Coss 240.

Ista lex tractat duo. Primo de matrimonio præsumendo. Secundò de simulatione præsumenda, & dicit quòd nati ex ea, quę est vel præsumitur vxor, si sunt nati in domo patris, præsumuntur legitimi. h. d. Bal. vel sic. Ad præsumendũ matrimoniũ non sunt necessaria instrumenta nuptiarũ, nec ad probationẽ filiationis est necessarium instrumẽtũ natiuitatis: sed quòd probetur natus ex ea, cum qua dicitur esse legitimum matrimonium, & in domo vicinis sciẽt. h. d. Sal.

Imp. Probus A. Fortunato.

LEX X.

SI vicinis, vel alijs scientibus vxorem liberorũ procreandorũ cã domi habuisti, & ex eo matrimonio filia suscepta est: quãuis neque nuptiales tabulæ: neque ad[a] natam filiã pertinentes[b] factæ sunt: non ideo minus veritas matrimonij, aut susceptę filiæ, suã habet potestatẽ.[c] [1] †

Dignitas accidentalis cõtrario accidente resoluitur: sed non ea quæ ex natalium radice procedit. h. d. Bal. Vel sic. Mulier nobilitatem, quã acquisiuit propter virum, statim perdit, cum alteri inferiori nubit, hoc dicit, Sal.

Impp Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Paulinæ.

LEX XI.

CVm te[d] non ex senatore patre procreatã, sed ob matrimonium cum senatore contractum clarissimæ[e] fœminæ nomen adeptam dicas, claritas, quæ beneficio mariti tibi parata est, si secundi[f] ordinis virum postea sortita es, redacta[2] † ad prioris dignitatis[g] statum, [3] † deposita est.

Maritus repetit suam vxorem etiam à patre maximè cum pater retinet eam reluctantem, h. d. Bal.

Ijdẽ AA. & CC. Alexandro

LEX XII.

SI inuita[h] [4] † detinetur vxor tua à parent. b. suis: interpellatus rector prouinciæ amicus noster (exhibita[i] muliere) voluntatem eius secutus. desiderio tuo medebiẽ

Filius non cogitur intuitus ad aliquam vxorem ducendam, sed quam vult, dum tamen patris consensus accedat hoc dicit, Bal.

Ijdem AA. & CC. Sabino.

LEX XIII.

NEc filium quidem familias inuitum ad uxorẽ ducendam cogi, legum disciplina permittit.[k] igitur sicut desideras (obseruatis iuris[l] pręceptis) sociare cõiugo tuo quam volueris, non impedieris, ita tamen, vt [5] † contrahẽdis nuptijs patris tui consensus accedat.

Per instrumenta contracta super dote, non contrahitur matrimonium. Item & sine instrumentis matrimonium contrahitur, & per indicia probari potest, hoc dicit Bald.

NEq; sine nuptijs instrumenta facta ad probationem matrimonij sunt idonea, diuersum ueritate continente,[m] neque, non interpositis instrumentis,[n] iure contractum matrimonium, irritum est,[o] cum omissa † [6]

esset idem.
i *Exhibita*. per interdictum de libero homine exhibendo, vt ff. de liber. exhib. l. si ad instar. item & vtile de liberis exhiben. vt ff. de liber. exhiben. l. imo & sic refera u l. imo ad titulum sub quo posita est, licet ... p. a.

NEc filium. CASVS. Filius nõ potest cogi à patre inuitus vxorem ducere, cum & ipse inuito patre non debet sibi vxorem eligere. Viuianus.
k *Permittit*. vt ff. e. l. non cogitur, & l. si patre.
l *Iuris preceptis*. quę sunt initi. eo. per totum, & facit 32. q. 2. ca. non omnis, §. cum ergo dicitur, & j. a. c. j. argu. contra 27. q. 2. ca. 1.

NEque. CASVS. Si inter me & mulierem instrumentum dotale conscriptum est, & ego non consentio in eam per verba de præsenti, non sufficit dotale instrumentum ad cõsummationem matrimonij. & licet sit matrimonium cõtractum non propter hoc exigitur instrumentum dotale. Viuia.
m *Continente*. nam plus ualet quod uere est gestum, quam scriptum, vt ff. de of. sic. præsid. l. illicitas § veritas, & sup. plus ua. quod agi. interim tamen statur scripturæ publicæ, ut supra de proba. l. cum precibus.
n *Instrumentis*. non enim dotibus, sed & affectu matrimonium contrahitur, ut infra de repud. in ...
o *Irritum est*. nisi in casu inf. contentu aut. sed nouo iure. ita & in alio, ut inf. eo. in authentico ..., & in alio secun ... quoddã vt inst. de nup. §. fin. quod non placet, vt ibi diximus.

NEque ab initio. CASVS. Sicut aliquis ab initio nõ cogitur inuitus contrahere matrimoniũ ita contracto matrimonio, si diuortio dissoluitur, non cogitur reconciliare. Viuianus.

2 † reductã
3 † gradu.

4 † Conc. cum hac l. c. non est, ext. de despon. & matrimo.

5 † Quod.

6 † amissa legẽt Grę ci Cuiac. 17. obs. 6.

a *Distrahendi.* secus in contractibus, vt supra de actio. & obligat. l. sicut.

b *Matrimonij.* quam habet ab initio.

c *Necessitatem.* si dixerit vir vxori, promittis decem si vnquam diuerteris a me, non valet, vt ff de verb. obl. l. stipulatio facta, & l. Titia. & inf. de inuti. stip. l. libera, sup. de spon. l. fi. in fi. Sed contra ff. de don. inter ui. & vxor. l. ea quæ. § plu. ibi in pecunia processit a stipulante, sed licet non valeat prædicta pœnalis stipulatio, pœnam tamen legalē subibit, qui si ne cā diuertit, vt inf. de repu. l. iubemus.

Stipulatio pœnalis in matrimonio non valet.

† alias ij unt.

V*Xorem.* CASVS. Patronus regulariter libertam suā in vxorem accipere potest, nisi patronus esset de ijs personis quæ prohibētur contrahere cum liberta sua: puta quia senator vel senatoris filius. Viuianus.

d *Ex ijs personis* puta senator vel senatoris filius, vt ff. de ri. nup. l. lege Iulia. & de non potest. ut sup. eo. l. liberum, & dic vt ibi, & ratio in promptu est.

S*Ed nouo iure.* CASVS. Si liberā mulierem, cum qua non prohibeor contrahere, domi teneo, videor eam in vxorem retinere, nisi ab initio protester quod teneo eam ut concubinam, vt ff. eo. l. liberi. sed si senator tenet libertam in domo sua, utraque præsumitur, si vxor nisi inueniatur dotale instrumentum in quo contineatur confiteor me accepisse a tali muliere tantum in dotem cum qua matrimonium contraxi, habet casus in quo requiritur dotale instrumentum contra hoc quod dicitur sup. eo. l. neque ... Viuianus.

2 † aliis deficit inclusa ( )

e *Cum liberta.* idem econtra secundum ... vt libertus cum filia senatoris.

f *Dotalibus.* id est nuptialib. & est speciale hoc regulariter contra sup. eo. l. neque sine.

P*Atrem.* CASVS. Titius filiam suā exposuit, ... puellam ... nunc adulta facta est, nunc volo, quod filia Titij nubat filio meo, Titius non vult, an omnes sumptus quos feci in ea nutrienda potero a Titio recuperare, quæritur? R. quod sic. Vnde quamuis pietas uideatur inhibere repetitionem, tamen quia non vult quod sua filia nubat meo filio, sumptus factos recuperabo.

quoque scriptura, cætera nuptiarū īdicia nō sint [1] † irrita.

Matrimonium debet esse liberum ad hoc allegatur. Bal. vel sic. Matrimoniū debet esse liberum in contrahendo, & etiam ad inuicem diuertendo, h. d. vel sic. In cōtrahendo & dissoluendo contractum matrimonij, exigitur libera voluntas, Bar.

Ijdem AA. & CC. Titio.

LEX XV.

ij NEque abinitio matrimonium contrahere neque dissociatum recōciliare quisquam cogi potest. vnde intelligis liberam facultatem contrahendi atque distrahendi [a] matrimonij [b] trāsferri ad necessitatem [c] non oportere.

Manumissor potest accipere in vxorem suam libertam h. Bal. vel sic. Patronus potest libertam suam in vxorem ducere, nisi sit ex personis expressè prohibitis, hoc dicit, Sal:

Ijdem AA. & CC. Taiano.

LEX XVI.

VXorem libertam suam manumissori ([2] † si non sit ex ijs [d] personis, quæ specialiter prohibentur) ducere non est interdictum, & ex eo matrimonio iustos patri filios nasci, certissimum est.

IN AVTHENT.

Vt liberti de cætero, § si quis autem, col. 6. consti. 6.

Nulla dignitas prohibet cum libertis nuptias, contrahi. Ratio est, quia redacti sūt liberti hodie ad ius ingenuorum, h. d. Bald. vel sic. Hodie quilibet potest matrimoniū contrahere cum liberta, Sal.

SEd nouo iure nulla dignitas prohibet cum liberta [e] nuptias contrahi, dotalib. [f] instrumentis confectis.

Hic ponitur vnus casus, in quo alimenta pietatis causa data repeti possunt, h. d. Bal. vel sic. Si pater qui filiam exposuit, non consentit nuptiis contrahendis cum filio nutritoris, tenetur impensam alimentorum soluere, Sal.

Ijdem AA. & CC. Rhodoni.

LEX XVII.

PAtrem, qui filiam exposuit, [g] hanc nunc adultam sumptibus & labore tuo factam, matrimonio coniungi filio [h] tuo desiderantis fauere uoto conuenit, qui [i] si renitatur, [k] alimentorum solutioni [l] [in hoc solummodo casu] parere debet. [3] †

Hæc lex ponit quæ sunt personæ, cum quibus matrimonium non consistit, hoc dicit Bal.

Ijdem AA. & CC.

LEX XVIII.

NEmini liceat contrahere matrimonium cum filia, nepte, vel pronepte, [m] itemque cum matre, auia, vel proauia, & ex latere amita ac matertera, sorore, sororis filia, & ex ea nepte, præterea fratris [4] † tui filia, & ex ea nepte, itemque ex affinibus priuigna, nouerca, nuru, socru, cæteris quæ iure antiquo [n] prohibentur, quibus cunctos volumus se abstinere.

Ponitur hic forma qualiter vidua debent contrahere matrimoniū, & qualiter virgines & de quorum consensu. Aduerte tamen quia ista forma non est substantialis quantum ad substantiam matrimonij, sed est quedam forma continens quandam iustitiam publicæ honestatis, hoc dicit, Bal.

g *Exposuit* s. in hospitali.

h *Filio tuo desiderantis.* subaudi tui desiderantis.

i *Qui* s. pater.

k *Renitatur.* consentire. Sed videtur, quod patria potestas sit soluta. & sic est contra infra de infan. exp. l. 2. & sic etiā citra consensum eius pater ... nō pōt eam dare filio suo. quod quidam cōcedunt uel dic aliud in seruo & libero, quam filio, vt in prædicta l.

l *Solutioni.* Regulariter contra, vt supra de neg. gest. l. ... & 2. & ff. de cōd. indebi. l. cum is §. pen.

N*Emini.* CASVS. Hæc lex ponit inter quas personas nuptiæ sint prohibitæ. Et certe inter ascendentes & collaterales. Item inter affines. Viuianus.

[3] † Hæc in vno deleta sunt.

[3] † Vi. Cu. ia. 16. obs. 36.

m *Pronepte.* & usque in infini. ... vt insti. eo. §. ... & ff. e. l. sororis, & l. nuptiæ cōsistere, adeo vt si Adā uiueret, non posset contrahere matrimonium secundum, Ioan.

n *Antiquo.* nisi sint in septimo gradu, vt in de. ... 35. q. 2. c. progeniem. & c. consanguinitate, & c. in copulatione, & cap. nulli.

ADDITIO. Hodie prohibitio solū extenditur ad 4 gradū inclusiue, c. non debet, extra de consangui. & affi.

[4] † Deest I omnibus.

V*Idua.* CASVS. Si mulier aliqua est uidua, & habens patrem sit emancipata, vel in potestate patris, & est intra 25. annos si velit cōtrahere nuptias, debet cōtrahere cū pře uoluntate. Sed quid si filia vidua vult sibi eligere vnū maritum: pater vult aliū. Certè si æque bonus sit ille quē vult eligere mulier sicut př, stabitur iudicio mulieris. Sed quid si mulier vidua nō hēat patrem, & tractatur de eligendo

do mulieri maritum: quorum cōsensus requiratur, quærit? Respon. Agnatorum & cognatorum, qui nō sunt ei successuri ab intestato: quia isti nō videntur suspecti. Vivianus.

* Ex lib. 3. tit. 7. lib. 1. C. Th.

* Glo. r. c. in nostra post med. in vers. sed quid vbi duo detestib. vbi ponit tenor huius l. & adducit in arg. quòd si duo æqualiter petūt de matrimonio, debet mulier tradi illi cui ꝯsentit.

* Matris, ita emendat Cuia. 3. obser. 5.

* Virginū pupillariū Cuia. d. loco legit.

a *Sententia.*] scientia, non aūt consensus ē necessarius. Vel dic, q̄ est consiliū, q̄ hæc lex dicit, cum emancipata sine patre potest hoc facere: vt ff. eo. filius mancipatus, & de 5 tab. l. 3. §. si emancipatos, & arg. ff. d. l. in coniunctione. sic est supra, de iure emp. l. si.

b *Delectu.*] i. de liberatione alias delectū.

c *Habendo examinare.*] idest ad habendum examen.

d *Pares.*] si vero impares, prætius debet ei dici, vt meliorem eligat.

e *Suspicio*] sic & inf. vbi pu. ed. l. 1. & 2. & sup. ti. auth. sed iam necesse est.

f *Succedere.*] i. ad deliberationem admitti.

C *Elebrandis.*] CASVS. Licet inter ascendentes & descēdētes & collaterales nuptiæ sint prohibitæ, tñ inter consobrinos, nup. iæ sunt permissæ. Sunt autē consobrini ex duob. fratribus, nati sicut consobrini ex duabus sororibus nati. Hæc lex hodie non seruatur iure canonico. Vivi.

g *Auctoritate.*] quæ idem, quod hæc lex statuebat.

* Prisci iūris. Erant prisco iure licita hæc matrimonia, vt patet ex Cluētiana Cic. 1 qua de Cluentij sorore meminit, quæ Melino consobrino suo nupserat Brutus itē auct. Plut. Catonis auunculi sui filiā in vxorē duxit. Conf. ss. 1 Parentibus.

h *Fomentis.*] quæ erat media iuris prædicta.

i *Fratribus.*] hi sunt patrueles.

k *Sororibus.*] hi sunt consobrini, vt inst. de gradi. §. quarto gradu.

l *Legitimi.*] hoc est verū iure fori, vt hic & ff. e. l. 4. & l. non solum. §. 1. & insti eo. §. duorum, sed non in re poli: vt 35. q. 1. ca. cum igitur.

I *N coniunctione.*] CASVS. Si filia quę ē in potestate patris vult ꝯtrahere nuptias debet ꝯtrahere cum voluntate patris, sed si est sui iuris, & est destituta patre & matre non requiritur consensus eorū, sed sui ipsius, sed si nō vult declarare suum arbitrium, tunc recurrit ad propinquos. Vivi. in ipsius patrisfamilias.

Imppp. Valentin. Valens & Grat. AAA. ad Senatum.

LEX XIX.

VIduæ* intra * quintū & vigesimum annum degentes, ét si emancipationis libertate gaudent, tamen in secundas nuptias sine pr̄is sententia[a] non conueniant.

¶ Quod si in coniunctionis delectu[b] mulieris voluntas patris* repugnat sententiæ, & propinquorum: placet admodum (vt in virginum* coniunctionibus sancitum est) habendo[c] examini auctoritatem quoq; iudiciariæ cognitionis adiūgi: vt si pares[d] sint genere ac moribus cōpetitores, is potior existimetur, quem sibi consulens mulier approbauerit. Sed ne fortè ij qui gradu proximo ad viduarum successionem vocantur, etiam honestas nuptias impediant: si huius rei suspicio[e] processerit: eorum volumus auctoritatem iudiciūq. succedere,[f] ad quos etiam si fatalis sors intercesserit, tamen hæreditatis commodū peruenire nō possit. Dat. 17. Calen. August. Gratiano A. 2. & Probo Coss. 372.

Inter consobrinos cōsistit matrimonium: dicit glo. iure Romano, sed non diuino: & ideo nati ex consobrina sunt incestuosi, & non succedunt secundum Cy. & Bald.

Impp. Arcad. & Hono. AA. Eutychiano PP.

LEX XX.

CElebrandis inter consobrinos matrimonijs licentia legis huius salubritate indulta est, vt reuocata prisci iuris * auctoritate, [g] restinctisque calumniarum fomētis, [h] matrimonium inter cōsobrinos habeatur legitimū siue ex duob. fratribus, [i] siue ex duabus sororibus, [k] siue ex fratre & sorore nati sunt, & ex eo matrimonio editi, legitimi, [l] & suis patribus † successores habeantur. Dat. 6. Idus Decemb. Constantino. Arcad. 4. & Honor. 3. Coss. 405.

In matrimonio per filiam contrahendo patris expectatur arbitrium, suusque cōsensus exigitur, sed si patre caret, matris & propinquorum est iudicium requirendum: quibus non extantibus, si puella curatorem habet, ipso & propinquis assistentibus si puella cultu verecundię sponsum sibi non eligit, iudici est deliberare permissum. h. d.

Impp. Hono. & Theo. AA. ad Theodorum PP.

LEX XXI.

IN coniunctione filiarū in sacris positarum, patris expectetur arbitriū. Sed si sui iuris puella sit, intra quintū & vigesimum annum constituta, ipsius[m] quoque assensus exploretur. Si patris auxilio destituta, matris & propinquorum, & ipsius quoq; requirantur adultæ iudicium. Si verò vtroque orbata parēte, sub curatoris defensione constituta sit, & inter honestos competitores matrimonij oriatur fortè certamen, vt quæratur cui potissimum puella iungenda sit: si puella cultu verecundiæ propriam noluerit voluntatem depromere coram positis propinquis iudici deliberare permissum est, cui melius adulta societur.

Dictio à includit terminum a quo, & dictio vsque includit terminum ad quam. h. d. vel sic. Dictio à, & dictio vsque, ponuntur inclusiuè, nam includunt suas extremitates, vt hic dicit Oldra. ergo hac lege a caligato milite vsque ad protectoris personam inclusiuè sine aliqua solemnitate scripturarum matrimoniū est permissum. h. d. Bald. vel sic: Milites et caligati sine antiqua solemnitate possunt nuptias cōtrahere. Sa.

Impp. Theodo. & Valentin. AA. Basso PP.

LEX XXII.

A Caligato[n] milite vsque ad[*] protectoris[o] personam sine aliqua solennitate matrimoniorū liberā cū ingenuis dūtaxat mulierib. contrahendi coniugijs permittimus facultatem.

Pompa matrimonii non facit ad esse matrimonii. h. d. Salic.

SI Ijdem AA. Hierio PP. LEX XXIII.

SI † donationem ante nuptias, vel dotis instru-

A *Caligato.*] CASVS. Nedū plebeij pñt contrahere nuptias sine dotalib. instrumentis, immo & milites.

n *A caligato.*] caligatus dicitur ille, qui habet ocreas ferreas. Vel a Protectoris, i. peditum viliorum, qui regit & protegit gregarios armatos milites. Vel caligatum vocat, erat, a cali idest infimā & obscura militia servitium, vt in Authen. calciaquib. ... legamento sic § quaquis. ... Protectoris nomina tector erit maior, quatuor. Cont. si dicatur à minore vs. Protector que ad maiorem. Vel quis dicaterdo est militia pedestris, & equestris. Pedes tres Pedestres Milites dicuntur milites qui habent caligas ... ligas de corio: & hi Equestres dicuntur caligati in militiis. Equestres ... in equis vadunt. ... quod hodie est ius generas quod hęc lex dicit, vt sine solemnitate scriptura & aliorū quę dicuntur inst. L. prox. cōtrahatur matrimonium. Accur.

S *I donationis.*] CASVS. qui contraxit matrimoniū cū aliqua muliere, nec donauit

* Sunt qui putant à protectoris, legēdū piscia cohortis, q̄ nia ex sente Vlpiani probarē vt in l. 1. §. prin. ff. de his q. not. infam. certe tenēda vulgata lectio, erat aūt sūmus protectorū gradus: quorū maxima erat prærogatiua adorare purpurā vt liquet ex noticia vtriusque imperij & historijs Imperatorū Cont.

† Ex lib. ... C. Th.

instrumẽta [a] defuerint, pompa [b] etiam aliaque nuptiarum celebritas omittatẽ, nullus existimet ob id deesse, rectè alias inito matrimonio, firmitatẽ, vel ex eo natis liberis iura posse legitimorum auferri, [1]† inter pares honestate personas nullas lege impedirẽ [2]† consortium, quòd ipsorum consensu, atq. amicorum fide firmatur. [3]† Da. 10. Cal Mar. Constant. Felice & Tauro Coss. [4]† 428.

Clementia decet principem, restitutio natalitib. omnem abstergit maculam, infectio parentum inficit filium post ea conceptũ. inter pares ẽt sine dotalib instrumentis consistit matrimonium. h. d. lex ista lõga. Iac. de Are. B.

Imper. Iustinianus A. Demostheni PP.

LEX PRIMA.

IMperialis beneuolentiæ proprium hoc esse iudicãtes, vt omni tpe subiectorũ commoda tam inuestigare, quã eis mederi procuremus, lapsus quoq; mulierum per quos indignã honore conuersationẽ imbecillitate sexus elegerint, competenti [5]† moderatione subleuandos esse censemus, minimeq; eis spẽ melioris conditionis adimere, vt ad eã [c] respicientes, [d] improuidam, & minus honestam electionem facilius delinquant. Nam [e] ita credimus Dei beneuolentiam, & & circa genus humanum nimiam clementiam, (quam ã nostræ naturæ possibile est) imitari, [f] quis quotidianis hominum peccatis semper ignoscere dignatur, & pœnitentiam suscipere nostram, & ad meliorem eam statum deducere. Quod si circa nostro subiectos imperio nos ẽt facere differamus: nulla venia digni esse videbimur. ¶ Itaq; [g] cum iniustũ sit [6]† seruos quidem libertate donatos posse per diuinam indulgentiam natalib. suis restitui, postq; huiusmodi principale beneficium ita degere quasi nunquam seruissent [7]† sed [8]† ingenui nati essent: [h] mulieres autẽ quæ scenicis [i] quidem ludis sese ante immiscuerunt, [9]† postea vero, spreta mala conditione, ad meliorem migrauere sententiam, & inhonestam professionẽ effugerunt, nullam [10]† spem principalis habere beneficij, quod eas ad illum statum reduceret, in quo si nihil inhonesti peccatum esset, commorari potuerunt.

Scenicæ mulieris ad frugem melioris uitæ reuertentes possunt impetrare à principe, vt eis liceat cum cæteris matrimonium contrahere: quo impetrato, ad pristinum statum intelliguntur reductæ: & nomen scenicarũ desinunt habere: & matrimoniũ cũ eis potest contrahi impunè, & filii ex eis nati erunt legitimi: possunt tamen ẽt post impetrationẽ à contrahendo se abstinere. h. d. Sal.

¶ Præsenti sanctione clemẽtissima principale beneficiũ eis sub ea lege * condonamus, vt si derelicta mala & inhonesta conuersatione cõmodiorem vitam amplexæ fuerint, honestatiq; sese dederint, liceat eis nostro supplicare numini, [11]† vt diuinos affatus sine dubio mereantur, ad matrimoniũ eas venire permittentes legimumitijs, qui eis coniungendi sunt nullo timore tenendis, [12]† ne scitis [k] præteritarum legum infirmum esse, ita validum huiusmodi permanere matrimonium confidentibus, quasi nulla præcedente inhonesta vita vxores eas duxerint, siue dignitate [l] prędití sint, siue alio [m] modo scenicas in matrimonium ducere prohibeantur: dum tamen dotalibus [n] omnimodq instrumentis non sine scriptis tale probetur coniugium. Nam omni [o] macula penitus direpta, & quasi

suis

nit ei ppter nuptias, ne fecit fieri dotale instrumentũ & pompam nuptiarũ dimisit, propterea nõ deficit matrimonium, & nihilominus liberi suscepti erunt legitimi. Accur.

a *Instrumenta.*] sic & sup. eo. l. neque sine, & inf. de repu. l. iubemus, & in authen. vt lic. mat. & auiæ. §. qa vero dudum. coll. 8.

b *Pompa.*] i. conuiuium familiare. Acc.

IMperialis.] Diuiditur in tres partes glossa. Primo ponit proœmium. Secundo ponit statutũ. Tertio concludit. Iacobus de Arena. Bal.

CASVS. Sicut Deus miseretur hominib. ita princeps vult, qui dere subiectis, & eis misericordii imperti ri; dici. ergo, q̃ si mulier in meretricio degens pœnitere voluerit: poterit postea nubere cui voluerit, dũ tñ interueniant dotalia instrumenta, nec vocabit postea Scenica, & filij nati legitimi erunt, & succedẽt ex testã, vel ab intestato, nec nocet eis si non nubant ex quo eis pmissum est nubere, qa eis filij postea suscepti succedunt: & licet mulier non petat priuilegium, sed a principe ei concedatur, munda erit, & filiæ postea susceptæ Scenicæ non dicent, sed iã natæ impetrare pñt priuilegium, & nubere cuicũque voluerint interuenientib. instrumentis, filię ẽt natæ ex ea, quę in meretricio vsq; ad mortẽ perseuerauit, post mortẽm matris poterũt priuilegium impetrare. Item contrahi potest matrimonium inter dispares: quia clarissimus poterit accipere spectabilẽ in vxorem, si interueniant dotalia instrumenta. Item hæc lex locũ habet in prę teritis negotijs. Viu.

c *Ad eam.*] meliorẽ conditionem.

d *Respicientes.*] s. mulieres.

e *Nam ita.*] subleuando lapsũ mulierum, licet nostros lapsus Deus miserator subleuat.

f *Imitari.*] No. q̃ dicit imitari nimiam, alias Diuinã clementiam. i. Dei, q̃d ideo dicit, quia in sola pietate possumus esse Deo pares, sicut dicitur, sola Deos ęquat clementia nobis, sic & in Auth vt iud. sine quoquo suffrag. §. itaque. colla. 2. & j. de do. inter vir & vxo l. fi. in fine.

g *Itaque.*] Suspensiua est constructio vsque illuc, præsenti sanctione &c.

h *Nascerent.*] vt ff. de natali. restitu. l. quęrit.

i *Scenicis.*] quę dicũtur scenicę, dicit in auth. scenicas non solum &c. coll. 5. scilicet prostitutæ hic aũt licet de eis tractare intendat, tẽperauit tñ vocabuli significationẽ, earum turpitudinem supprimere volens, alias enim dicũtur scenicę quę ludũ in scena. & illę etiam sunt infames. & de eis ẽt posset dici hic loqui, vt ff. de ijs qui no. infa. l. 1. & 2. §. fi.

k *Scitis.*] id est statutis.

l *Dignitate.*] sibi data.

m *Alio modo.*] puta data patri, s. dignitate: vt quia ille senator, & hic sit filius senatoris.

n *Dotalibus.*] i. nuptialibus, na & sine dote põt esse matrimonium sed non ej, vt sup. de do. ante nup. l. fi. tutius est tñ aliquid (licet modicũ) in dotem dari.

o *Omni macula.* No. arg. q̃ sectus si admittentius, licet prius fuerit infamis si accedit pœnitentiam, q̃ quidam concedunt, & proci. in decret. 32. quæstio prima, quoda autem, &c. apud. & in Lomburdia de periur. c. fi. leg. secunda. Sed io. contra. arg. de re mil. l. qui cum vno. §. ignominia. & ff. de

1 † si.

2 † fiat.

3 † confirmatur. C. Th al. seruatur.

4 † Al. cons.

5 † Al. cum competẽti

6 † iustum.

7 † Defecissent.

8 † si.

9 † al. miscuerunt.

Pietas nos Deo parificat.

10 † Non nullam.

Scenicę quæ sunt.

* Antiqua huic referi pti formula extat apud Cassiodorũ. epi. 8. Quod de scenica diximus idẽ de ancilla. Hiero. ad Oceanũ. si ab Imperatore stolã illæ, i. ancillæ, meruerint inter vxores eas recipere cogent, &c. Goth.

11 † Al. nomini.

12 † Retinendis.

Matrimonium an possit esse sine dote.

ff. de ritu nupt. l. palam, §. non solum. & pœnitentia quo ad mundum, uel solum principem ualeat sibi data.

ADDITIO. Videas de hoc in capitulo testimoniũ cum ibi no. per glo. & docto. ext. de testibus.

a *Vocabulum.*] sic supra de f. r. l. à nullo.

b *Distulerint.*] idem & si nunquam uenerint sic & supra de cond. ob cau. l. si repetendi. sic ergo late interpretatur cõcessio. sic & ff. de constitut. princ. l. fin. & ff de re iudic. l. quidam consulebat. & infra. de bo. uocan. l. si quãdo 1. lib. 10. prædictam autem interpretationem licet facere, etiã si iurauerit cõtrariũ. Vnde sequitur auth. Quod eis &c. quæ est ex corpore scenicas, &c. colla. 5.

QVod eis. CASVS Hæc auth. non corrigit legẽ codicis, sed addit ei: vnde lex codicis dicebat, quod mulier impetrabat, vt posset cõtrahere nuptias interuenientibus dotalib. instrumentis. hæc authen. dicit, quod si mulier scẽica iurauit nõ relinquere illam vitã, & vult postea pœnitere, potest hoc facere nec deserendo illã vitã peierauit. quia tale sacramentum est illicitum. Viui.

c *Quod eis.*] aliàs eis, & alias his.

d *Permittitur.*] Sic & aliàs ex permissione legis deferrur sacramentum ratione pietatis, vt ff. de obseq. l. nullum, & aliàs ratione tacitæ conditionis: vt supra de non num. pec. l. fin. Item, & alias quia contra leges fiat: ut sup. de legi. & consti. non dubium, & ff. de leg. 1. l. si quis inquilinos, §. fin. & ff. de pact. l. iurisgentium, §. & generaliter, & alias habes melius est vota stultæ promissionis non implere, quàm crimen admittere. Item tolerabilius est iuramentum non implere, quã turpiter facere: ut in decret. 22. quæst. 4. c. 1. & ca. vnusquisque.

Sacramentũ ex certis caulis defertur.

e *Pœna.*] 10. librarũ

suis naturalibus huiusmodi mulieribus redditis, neque vocabulum[a] inhonestum eis inhærere decætero volum[us], neque differentiam aliquam eas habere cum ijs, quæ nihil simile peccauerunt.

¶ Sed & liberos ex tali matrimonio procreandos, suos & legitimos pr̃i esse: licet alios ex priore matrimonio legitimos habeat: vt bona eius, tã ab intestato, q̃ ex testamento isti quoque sine vllo impedimento percipere possint. Sed & si tales mulieres post diuinum rescriptum ad preces earum datum, ad matrimonium venire distulerint,[b] saluam eis nihilominus existimationem seruari præcipimus tã in alijs oĩbus, quã ad trãsmittendã quibus voluerint suã cõpetentẽ sibi legibus ab alijs relictã vel ab intestato delatã hr̃ditatẽ.

IN AVTHEN.

¶ Scenicas non solum si fideiussores. §. 2. colla. 5. constitu. 4.

Ista auth. cõtinuatur ad l. C. hoc modo. dictũ est sup. in l. Codicis, quod scenicæ pœnitentes possunt supplicare principi, vt eis restituat famam, vt possint nubere honestis personis. Nunc dubitatur, quid si illa mulier iurauerit semper permanere in illo vitio, & in illo opprobrio, & libidinis infamia: nũquid iuramentũ impediat, quin possit priuilegiũ impetrare? Determinat, quod iuramentum non valet, quia est illicitũ, & dicitur quòd potius est puniendus ille, qui exigit tale iuramentum, quã illa quæ iurat. h. d. Bal.

QVod eis[c] permittitur[d] etiam si iurauerint in tali professione se perseueraturas: quia legib. expressum est illicitæ rei iusiurandũ seruari non oportere: & pœna[e] periurij, si qua est, in eum cõuertenda est qui exigit.

Finit Authent.

Sequitur textus C.

Qui consequitur dignitatem, tacite videtur restitutus ad famam. Bald. vel sic: Si mulieribus scenicis, vel quibuscũque alijs imperator dignitatis titulum concessit, videtur eum omni macula, & impedimento dispensare, hoc dicit Salic.

¶ Similes verò tale merentibus[f] ab imperatore beneficium mulieribus, illas etiam esse volumus, quæ dignitatem[g] aliquam habent,[h] † etsi nõ Serenissimo principi supplicauerint, vltroneã[i] † tamen donationẽ[k] ante matrimoniũ meruerint, ex qua dignitate, & aliã etiam omnem maculam, per quã tertis hominibus legitime coniungi mulieres prohibentur, aboleri penitus oportet.[l]

Non dicitur scenicæ filia, quæ concepta est absterfa macula: sed tantum illa, quæ nata est vigente macula. h. d. Bald. vel sic: Filiæ natæ post priuilegiũ matri cõcessum, illo potiũtur priuilegio: non prius natæ: nisi pro illis fuerat supplicatum. h. d. Sal.

¶ His illud adiũgimus, vt & filiæ huiusmodi mulierum, si quidẽ post expurgationẽ prioris vitæ matris suæ natæ[m] sint, non videantur scenicarum esse filiæ, nec subiacere legibus, quæ prohibuerũt filias scenicarũ certos homines in mr̃imoniũ ducere.

¶ Sin verò ante procreatæ sint, liceat eis preces offerentib. inuictissimo principi, sacrũ siue obstaculo vllo moreri rescriptũ, per quod eis ita nubere permittatur, quasi non sint scenicæ matris filiæ: nec iã prohibeantur illis copulari, quibus scenicæ filias, vel dignitatis, vel alterius causæ gratia vxores ducere interdicitur: vt tñ omnimodo dotalia inter eos etiam instrumentã conficiatur.

¶ Sed & si a scenica matre procreata, quæ vsque ad mortem suam in eadem professione durauerit, post eius obitũ preces imperatoriæ clementiæ obtulerit, & diuinam indulgentiam meruerit, liberationem maternæ iniuriæ, & nubendi

iuri. vt inf. ea. authẽ. Et no. quod tria debet continere iuramentum, veritatem, iustitiã, & iudicium: quorum si quod defuerit, periurus est qui facit. vt 22. q. v. c. animaduertendum, at hic nulla fuit discretio, nullomin licitum, de hoc dicitur ext. de iureiur. ca. & si Christus.

Iuramentum tria continere debet.

f *Simili merentibus.*] ad sui petitionem.

g *Dignitatem*] a principe sibi dam.

h *Habent.*] per priuilegium principis.

i *Vltroneam.*] i. sine † al. habẽ administratione, nã tes. cum administratione non possunt habere: ut ff. de reg. iur. l. 2. ni si forte diceret non obstante lege aliqua. Et erit exemplum quando sine administratione: quia concessit, quòd esset illustris, vel sin ilis: vt ff. de sena. l. fin.

† al. vltronea tamen donatione

K *Donationem.*] idest concessionem dignitatis, & sic & dicitur donari libertas: vt in stit. de lib. 1.

l *Penitus oportet.* arg. quod hoc ipso, quod conceditur dignitas, videtur remitti infamia, cum omne id per quod peruenitur ad illud, videtur esse remissum: vt infra, de dignita. l. 2. lib. 12.

m *Post illud. Natæ.*] sint argu. quod non est dicendus sacerdotis filius, vel regis qui antequam esset pater sacerdos, vel rex, natus est: sicut hic. & econtra qui nascitur postquã mulier desinit esse scenica. & est sic ff. de noxa. l. in delictis §. 1. & ff. quod iussu

Regis filius an dicatur qui natus est anteq̃ pater eius rex esset.

iussu l. si tutoris, §. si iussu, & ff. ad l. Cor. de fal. l. de eo. qui, & ff. de mili. testa. l. Titius, & ff. de decu. l. 2. §. in filijs, & infra, de decur. l. fi. lib. 10. Sed arg. contra, ff. de cōd. & demon. l. si ancillę. Item arg. pro & contra, ff. de penis. l. moris, §. iste. dic, vt ibi.

a *Imo. Remouendum.* à dubitatione.

b *Impares*] Vt inter clarissimam, & illustrem: & inter illustrem, & super illustrem.

c *Nefariarum.*] Quā inter ascendentes, & descendentes.

d *Incestarum.*] Inter collaterales, vel affines.

M *Aximis.*] CASVS. in l. Codicis dicebatur: Si mulier Scenica impetrauit à principe, quòd posset contrahere nuptias: poterit contrahere dotalibus instrumentis interuenientibus. Hæc auth. dicit, quæ debent contrahere nuptias sine dotalibus instrumentis. Nam regulariter inferiores personæ possunt contrahere nuptias sine dotalibus instrumentis, fallit in maximis personis decoratis dignitate, & certæ aliæ personæ solo affectu nuptias contrahunt. exceptis barbaris. Viuia.

1 † al. obscuris.

e *Decorati.*] vt super illustres.

f *Ad illustres.*] Descensiuæ, & inclusiuæ. nam & ipsi maximis decorantur dignitatibus.

2 † In.

g *Dotalibus.*] id est instrumentis nuptialibus. Nam dos non est opus, ut dixi sup. ea. l. Sed argu. contra in authentica, quibus mo. na. effi. le. §. hoc ergo. colla. 6. Item & alijs in tribus casibus exigitur scriptura, q. sunt in hac lege. Et & quartus sup. eodem auth. sed nouo iure. regulariter contrarium sup. eo. l. neque sine, & hic subijcit.

h *Ante contractas.*] scilicet ante dignitatem adeptam: ut in corpore.

i *Barbaris.*] idest subiectis nostræ reipublicæ, quibus solo affectu sine aliqua scri-

licentiam sibi condonantem; istam quoque posse sine metu priorum legum in matrimonio illis copulari, qui dudum scenicæ filiam vxorem ducere prohibebantur.

Remotis veteribus legibus quę disponebant matrimonia sine dotalibus instrumentis, inter impares honestate personas non valere: statuit Imperator ea valere: exceptis nefariis, incestis, & aliis prohibitis. h. d. Bald. vel sic: Matrimonia inter pares possunt fieri, etiam sine dotalibus instrumentis: secus, si personę sint impares, hoc dicit Salic.

¶ Imò etiam illud remouendum [a] esse censemus, quod in priscis legibus (licet obscurius) [1] † constitutum est, vt matrimonia inter impares [b] honestate personas cōtrahenda, non aliter quidem valeant, nisi dotalia instrumenta confecta fuerint. hinc vero etiam non intercedentibus, omnimodo firma sint sine aliqua distinctione personarū: si modo liberæ sint, & igenuæ mulieres, nullaq; nefariarū, [c] vel incestarum [d] cōiunctionum suberit suspicio. Nā nefarios, & incestos coitus omnib. modis an pu tamus, sicut & illos qui præteritarum legum sanctione specialiter vetiti sunt: exceptis videlicet ijs, quos [2] † præsenti lege permittimus, legitimiq; matrimonij iure muniri pręcipimus.

IN AVTHENT.

¶ Vt lic. ma & auiæ, §. quia vero legem. coll. 8. contl. vlt.

Maximis dignitatibus præditi debent matrimonia contrahere cum dotalibus instrumentis. excipiuntur ab ista solemnitate Barbari subiecti Romano imperio. hoc dicit Bald.

MAximis decorati [e] dignitatibus vsque ad [f] illustres, non nisi dotalib. [g] instrumentis conscriptis, ritè contrahunt nuptias: licet an ante [h] contractas retineant, exceptis Barbaris [i] Reliqui omnes affectu [k] solo rectè contrahunt matrimonium.

Sequitur textus Codicis.

Hæc lex trahitur etiam ad matrimonia iam contracta post imperium Iustiniani, non ante. h. d. Bald.

¶ His itaque per hanc generalem legem ita constitutis, & de cætero conseruandis, præteritas etiam huiusmodi coniunctiones ex subiecto [l] tempore factas secundū prædictam dispositionem iudicari præcipimus: vt si quis talem vxorem ab initio nostri imperij (prout dictum est) iam duxerit, & liberos ab ea procreauerit: iustos eos & legitimos, & tam ab intestato, quàm ex testamēto patris [3] † successores [m] habeat, & legitima in posterum nihilominus ea vxore permanēte, procreati [4] † quoque liberi legitimi sint.

Vbi fit mentio nuptiarū, non sufficit nobilis ætas: sed oportet, quod matrimonium re ipsa contrahatur. hoc dicit sing. secundum Bal. Vel sic: Conditio nuptiarum impletur per actum, & rem ipsam non per habitum, & potentiam. Sal.

Idem A. ad Senatum.

LEX XXV.

SAncimus, si quis nuptiarum fecerit mētionē in qualicūque pacto, quod ad dandum, vel faciendum, vel non dandum, vel non faciendum concipitur, & siue nuptiarum tempus dixerit, siue nuptias nominauerit, non aliter intelligi conditionem esse adimplendam, vel [5] † non extenuandam, nisi ipsa nuptiarum accedat festiuitas: [n] [6] † & non esse tempus inspiciendum in quo nuptiarum ætas, vel fœminis post duodecimum annum accesserit, vel maribus post quartumdecimum annum completum: sed ex quo vo-

prura licet contrahere nuptias: licet maximis decorentur dignitatibus.

k *Affectu solo.*] Non obstat insti. eod. § fi. qa illud quo ad hoc vt filij fiant legitimi. non ad substantiam matrimonij.

FINIT GLOS. AVTHENT.

Sequitur glossa textus Codicis.

l *Subiecto.* idest deinceps.

m *Successores.* Si prædictum priuilegium impetretur.

S *Ancimus.* CASVS Si promitto mulieri dare, vel facere sub his verbis: cum nuptias contraxerit: non intelligimus cum est viripotens, sed cum venerit ad actum nuptialem.

¶ No. circa hanc notabilem legem, quod tunc satisfit huic conditioni, quando fit desponsatio per verba de præsenti: quod probatur hac lege ibi sed ex quo vota, &c. votum enim nuptiarum procedit, quando fit desponsatio per verba de præsenti, & sic dicetur conditio impleta, licet nondū secuta coniūctio per carnis copulam. ita dicit Bart. hic. & idē latius in l. Titio centum §. Titio genero in penult quæstio. ff. de conditio. & demō stra. per l. cui fuerit. illo titul.

3 † al. patri

4 † al. procreandi.

n *Festiuitas.* vt infra, de testa. manu. l. cum testator, & arg. supra de his qui veni. æta. impe. l fi. & infra de le. hæred. l. si maior. Argu. contra infr. de fideicommissarijs liber. l. commissaria. Sed ibi statuit certū tempus: hic autem non. Item ibi fauore

5 † al. deest non.

6 † al. solēnitas.

tore libertatis. Item a. contra inf. de inst. & substi. l. si mater.
a *Mediocrem.*] aliis est in tex. meliorem.

1 † Meliorem.

S *I furiosi.* CASVS. Hæc l. habetis sup. de epi. audi. l. tã dementis, & vult hæc lex hoc dicere. Sicut filius & filia mente capti põt nuptias cõtrahere, ita filius furiosi. Sed quõ hoc põt esse, cũ in nuptijs filij requirat̃ cõsensus patris? Rñ. q̃ det cõtrahere cum cõsensu curatoris mente capti, & propinquorum, & de eorũ cõsensu debebit dos & donatio cõstitui arbitrio rectoris prouinciæ, vel arbitrio epi loci, & p̃ isto consilio siue scriptura, non debet furiosus aliquid dare, ga non debet amplius affligi.

2 † Intell. huius l. vide per Hiero. verium in l. ex facto. nume. 368. de vulga. & pup.

b *Constituti sunt.*] Remanent enim in potestate: vt ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. patre.
c *Nuptias.*] institu. eo. §. 1.
d *Aliam.*] repete retulit. Vlpianus.
e *Adiuuantes*] repete cõditores, antiqui iuris aliás adiuuante.
f *Antistitum.*] æstimatione repete constituenda q̃d est inf.
g *Quod moderatione.*] Sic & ff. de iure doti. l. quero. & sup. de epis. audien. l. tam dementis. Sed quid si idem sit filius patris curator, quod potest: vt ff de cura. fur. l. 1. Respõ. spãlis ad hoc dabitur, vt arg. ff. de iure doti. l. siue gñalis, quo minus enim curator detur habenti curatorem, regula iuris non est impedimento: vt ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. ventris. §. fi. Vel aliter dic, q̃ p̃dicta fiãt aut horate p̃tore vel iudice: vt & qñ debitor soluere vult minori: vt ff. de mino. l. ait pretor. §. 1. & facit ad legem istam ff. de leg. 3. l. filiç, & ff. eo. l. si nepos, & l. si ita. & l. si filius.

3 † al. Et alia dubitatione ex hoc emergente.
4 † Constitutio.
5 † Introduxit.
6 † Sequẽs huius constitutiõis pars iã posita fuit supra d' epi. aud. l. tã dementis.
7 † Donationis.
8 † Vrbis.

ADDITIO. Nota ex hac glo. q̃ filius familiæ potest donare cã mortis patri, in cuius est potestate, non auctoritate patris, sed iudicis, quod nopro

vota nuptiarum re ipsa processerint. sic enim & antiqui iuris contentio dirimetur, & immensa librorum volumina ad mediocrem [a] 1 † modũ tandem peruenient.

Filiæ, vel filii furiosi, vel mente capti, sine consensu patris matrimonium contrahere possunt, & dotem & donationem ante nuptias cum auctoritate curatoris constituere: & gratis debet procedere, ne afflicto addatur afflictio. hoc dicit Salic.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XXVI.

SI furiosi 2 † parentis liberi, in cuius potestate constituti [b] sunt, nuptias [c] possint contrahere, apud veteris agitabatur, & quidem filiam furiosi marito posse copulari, omnes pene iuris antiqui cõditores admiserunt sufficere enim putauerunt, si pater nõ contradicat. In filio autem familias dubitabatur, & Vlpianus quidem retulit constitutionem Imperatoris Marci, quæ de furioso non loquitur, sed generaliter de filijs mente captis, siue masculi, siue fœminæ sint qui nuptias contrahũt, vt hoc facere possint, etiam non adito principe. Et aliam [d] 3 † dubitationem ex hoc emergentem, si hoc, quod de mente capto constituto 4 † induxi:, 5 † etiã in furiosis obtinendum sit, quasi exemplo menti capti, & furiosi filios adiuuantes.[e] His itaque dubitatis, tales ambiguitates decidentes, sancimus hic repleri, quòd diui Marci constitutioni deesse videtur, vt non solum demẽtis, sed 6 † etiam furiosi liberi cuiuscunque sexus possint legitimas contrahere nuptias, tam dote quam ante nuptias donatione 7 † a curatore eorum præstanda, æstimatione tamen in hac regia vrbe, excellentissimi præfecti vrbi, 8 † autem virorum clarissimorum earum præsidum, vel locorum antistitum, [f] tam opinione personæ, quam moderatione [g] dotis, & ante nuptias donationis constituenda, præsentibus tam curatoribus dementis, vel furiosi, quã ijs qui ex genere eorum nobiliores sunt, ita tamen, vt nulla ex hac causa oriatur, vel in hac regia vrbe, vel in prouincijs iactura substãtiæ furiosi, vel mente capti, sed gratis omnia procedant, ne tale hominum infortunium etiam expensarum detrimento prægrauetur.

Potest quis alumnã suam ducere in vxorem, sed non eã quam de sacro fonte leuauit. d.d. Bal. vel sic: Cum ancilla manumissa patronus potest contrahere matrimonium: cum filia vero adoptiua etiã emancipata non potest, nec cum aliena de sacro baptisma te sumpta. Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XXVII.

SI quis alumnam [h] suam libertate donauerit, & in matrimonio suo collocauerit: dubitabatur apud antiquos, vtrumne huiusmodi nuptiæ legitimæ esse videantur, an non. Nos itaque vetustam ambiguitatem decidentes, non esse vetitum matrimonium censemus. si enim ex affectu omnes introducuntur nuptiæ, & nihil impium, nec legibus contrarium in tali copula expectamus: quas prędictas nuptias inhibẽdas existimemus? nec enim homo sic impius inuenietur, vt quam ab initio loco [i] filiæ habuit, eam postea in suo collocet matrimonio: sed ei credendum est, quia eam ab initio non vt filiam educauit, & libertate donauit, & dignam esse postea suo putauit matrimonio. Ea videlicet, persona omnimodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis siue alumna sit, siue non, a sacrosancto suscepit baptismate: * cum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem, & iustam nuptiarum prohibitionem, quam huiusmodi nexus, per quem Deo mediante [k] animæ eorum copulatæ sunt.

Potest quis accipere vxorem sexagenariam, vel decrepitæ ætatis constitutam. h. d. Bald.

Idem

limitatione glo. 1. ff. de autho. tut. secundum And. Barb.

S *I quis alumnam.*] CASVS. Si ego nutriui aliquã puellam ancillã vel liber tam, vel aliqua nutriuit me: ego eam illa non prohibeor nuptias contrahere: quia licet ad illam habeã affectionẽ, non tamẽ prohibent nuptiæ inter me & illam: eam si quam suscepi de sacro fonte, ducere non possum. Viu.
h *Alumnam.*] i. quã ipse aluit cũ sua esset ancilla, & inde eam manumisit, & subijcit: & facit instit. qui. ma. non põt. §. eadẽ.
i *Loco filia.*] s. adoptiuæ, quam et non licet ducere: vt institu. eodem. §. & hæc adeo. Vel hic dicit, q̃ aluit vt filiam: sup. in prin. alius fuit cũ ca. Vel aluit vt ancillã. & facit 29. quæst. 2. c. si quis ancillam. & infra ad legem Iul. re petun. l. fin.
K *Deo mediante.*] no. & sic ad hunc casum 30. quæst. 3. & 4. per totum. & extra de cogna. spiri. capi. & li. 6.

S *Ancimus.*] CASVS. Olim masculus qui habebat 60. annos prohibebatur nuptias contrahere, similiter mulier habens quinquaginta annos, sed hodie per Insti. hoc correctum est. Viuianus.

Ho-

* Hic loc ostendit puros ad sacramẽtũ baptismatis oblatos fuisse ab extraneis. An & a parentib. potuerit? vtique. vide Aug. epis. ad Bonif. Goth.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXVIII.

SAncimus [1] † nuptias, quæ inter masculos, & fœminas maiores, vel minores sexagenarijs, vel quinquagenarijs lege Iulia vel Papia prohibitæ sunt, homines volentes [a] contrahere, & ex nullo modo, vel ex nulla parte tales nuptias impediri. [2] †

Noua dignitas mariti, vel soceri matrimonium non dissoluit, quia fœlicitas viri debet vxori prodesse, & similiter fœlicitas vxoris debet prodesse viro: & similiter fœlicitas soceri debet nurui prodesse h. d. Bal. vel sic. Res perfecta, & consummata non vitiatur, licet ueniat ad casum, à quo non potest incipere. hoc dicit Salicetus.

Idem A. Ioanni, PP.

LEX XXIX.

SI libertam quis vxorem habeat, deinde inter Senatores scribatur dignitate illustratus, an soluatur matrimonium apud Vlpianum quærebatur: quia lex Papia inter Senatores & libertas stare cõnubia non patitur. [b] Nos igitur Dei sequentes iudicium, non patimur in vno eodemque cõnubio, mariti fœlicitatẽ vxori fieri infortunium, vt quantum vir in altum tollatur, tantũ coniux eius decrescat, [c] imo magis penitus depereat. absit itaque a nostro tẽpore huiusmodi asperitas, & firmũ maneat matrimonium, & vxor marito concrescat, & sentiat eius fulgorẽ, stabileq; matrimoniũ ex huiusmodi superuentu minimè deminutum. [d] ¶ Simili modo si priuati hominis filia ad liberti veniat connubium, & postea pater mulieris ad Senatoris dignitatem fuerit elatus: taceat Papię legis crudelissima sanctio: & neque per hunc modum dissoluatur [e] matrimonium inter filiã Senatoris & libertum, ne soceri prosperitas sine genero inueniatur. Melius enim est legis Papię seueritatem in vtroque casu compescere, quam eam sequendo hominum matrimonia dispergere, non ex vitio mulieris, & mariti, sed ex prospera alterutrius patris fortuna. cum enim [3] † ex vna [f] radice vitium nascitur, consequens est, vt vna lege tollatur. 534.

Idem A. vbique terrarum constitutionis Episcopis.

LEX XXX.

SAcram fecimus constitutionem, nemini permittentes, neq; inuitam mulierem ancillam aut liberam in scenam, aut orchestrã pertrahere, neque conuerti volentẽ prohibere eam eius fideiussores, quasi super hoc ipso certum auri modum promissum repetendo, sed si quid tale factum fuerit, prohiberi hęc & a clarissima prouinciarum pręsidibus, & a ciuitatum religiosiss. antistibus constituimus, dantes licentiam religiosissimis episcopis vna cum clariss. prouincię Pręside, etiam inuitos trahere ad se eos, qui compulerint, aut qui mutuari, seu cõuertĩ ab ea actione prohibuerint, & publicam quidem fieri eorum substantiam, ipsos vero ciuitate expelli. Si vero qui prouinciam regit, ipse sit, qui eas compulerit, aut a prædicta actione conuersionem, seu resipiscentiam prohibuerit, damus licentiã, & solos religiosissimos episcopos adire eã, quæ talia patitur, aut eius fideiussorem, hunc vero episcopum aduersari magistratum habenti, & non permittere iniuste agere, aut sin minus fuerint ad id consequendum potentes, indicare id nostro imperio, vt a nobis competens exerceatur pœna, fideiussoribus simul liberandis, & fideiussoribus indemnibus conseruandis, licentiam dantes conuersis huiusmodi mulierib. liberis, & ingenuis existentibus ad matrimonium transire legitimum, etiam si contigerint honestissimis dignitatibus, qui illas duxerint, decorati, non amplius indigentibus Imperialibus rescriptis, sed sua potestate nuptias celebrantibus nuptialibus nimirum instrumentis omni modo inter ipsos factis, eademq; & de scenicarum filiabus constituentes. Hanc autem dictam cõstitutionem, & in quinto libro omnium constitutionum huius scilicet nostræ pietatis cognominis libri, ad ciuiles magistratus rescriptã posuimus. Quoniam enim oportebat per præsentem Sanctionem, & vobis vbique terrarum positis religiosissimis episcopis hæc facere manifesta, propterea congregantes quæ ad ipsam pertinent expositione laxiore sancita, etiam eandẽ diuinam constitutionem fecimus etiam ad vos, vt sacerdotalem conseruantes reuerentiam, & continentiæ studiosi, hęc custoditatis, tã magni Deo metum, quam Imperialem indignationem, si quid horum prætermiseritis, considerantes.

Dat.

a *Homines volentes.*] Dic qđ lege Pap. cauti fuerat, quod masculus major sexagenario non contraheret cũ maiore vel minore fœmina quinquagenaria: & econtra maior quinquagenaria non contrahat cam maiore, vel minore sexagenario: & erat ratio, qa nuptiæ fiunt cã liberorum, q̃ causa hic deficere videbatur: sed contra est, vt hic, & infra de legit. hær. l. si maior. ADDITIO. Hĩc legem intellige de tali sene, qui tñ coire potest, licet difficulter. alias aũt si omnino non posset coire, non valeret matrimonium, facit c. 2. extr. de frigi. & malefi. de quo vide latius per Christ. Port. in §. 1. in fi. insti. de nuptijs.

SI libertam.] CASVS. Si liberta est vxor alicuius, qui postea Senator efficitur, nõ propter hoc debent nuptiæ dissolui, nam fœlicitas casus mariti non debet esse damnosa vxori. ab initio tñ senator non potest ɔ̃here matrimonium cum liberta. Secundo dicit: quid si pater mulieris, q̃ nupsit liberto, non erat Senator, postea effectus est Senator: nunquid dissoluitur m̃rimoniũ ex eo quod nõ licet filiæ Senatoris nubere liberto? respon. non. Viui.

b *Non patitur*] vt ff. eo l. lege Iulia.

c *Decrescat.*] hic & su. de stat. & imag. l. fi. & ff. de ɔd. & demonst. l. falsa. §. sed si cui. & sup. eo. Auth. maximis. Sed eq̃ alterius coniugis infœlicitas, facit valere matrimoniũ, quòd nõ valet, vt ff. eo. l. si quis in Senatorio. non autem infœlicitas patris, vt ff. de Senato. l. filiam.

d *Deminutum.*] non ergo vitiatur, licet ad eum casum peruenerit a quo incipere nõ potest, vt & instit. de lega. §. potest autem.

e *Dissoluatur.*] hic & ff. sol. matr. l. si cum dotem §. an autem illa & ff. de his qui sunt sui, vel alieni iuris. l. patre.

f *Vna.*] s. hac.

1 † In manuscripto hæc lex vltima est huius libri.

2 † Vide Cuia. 33. ad pferi. Ant. Mercatorẽ. i. Nota. r. in fi. Ant. Guberti in pract. de sponsalib. & matrimon. Goe.

3 † Hęc verba ponuntur in glo. super verbo, nõ is, ante fi. in c. fraternitatis, extra de testi.

DE INCESTIS ET INVTILIBVS nuptijs.

Largè omnes dicuntur inutiles: sed nefariæ propriæ inter ascendentes & descendentes. Incestæ inter collaterales vel affines: vt insti. eod. §. ergo omnes, & ff. cod. l. quinetiam, & l. fi. & ff. de adul. l. si adulterum. 1. respõ. Aliæ qua alijs rationibus prohibentur, simpliciter inutiles dicuntur, quod multis modis contingit: vt dix imus institu. cod. §. sunt & aliæ.

Nuptiæ nefariæ, & incestæ quæ sint.

L *Iberta.*] CASVS. Patronus cũ sua liberta matrimoniũ contraxit. postea liberta ipso inuito à se discessit, & alij nupsit: an hoc facere potuerit, quæritur? Respon. quod non. & si alteri nubat, non erit sua vxor.

1† al. Amphioni.

a *Non habeat.*] diuortium tamen tenet: vt ff. de repu. l. final. in prin. vnde non committitur adulterium cum ea: vt ff. ad legẽ Iuliam de adul. l. penul. sed quo ad hoc, vt non possit alij nubere, dicitur durare prius matrimonium, vt ff. vnde vir, & vxo. l. 1. §. final. & facit ff. eo. l. matrimonij, & l. in eo iure. & de diuor. l. penult.

2† discessit.

b *Velis.*] Quod qualiter fiat, dic ut ff. de repu. l. fi. Accur.

3† al. Sebastiano PP.

N *Eminem.*] CASVS. In hac lege præcipit Imperator, quod nullus subiectus Romano imperio habeat duas vxores: & si habeat vnam de iure, aliam de facto, vltimæ nuptiæ sunt inutiles: & eo iure efficiuntur infamis. Viuian.

c *Binas vxores.*] vel sponsas, vel alteram coniugem, & aliam sponsam: ut ff. de his qui notan. infam. lege prima, §. final. & l. quid ergo, §. 1. & sup. de donat. ante nupt. l. ea quæ.

d *In edicto.*] Non est bona ratio: quia nubens intra tempus luctus infamatur: vt infra, de secundis nupt. l. 1. tenet tamen matrimonium. vt in authen. de restitu. & ea quæ pa. §. fina. coll. 4. Sed est ratio, quia ꝓhibentur à lege: ut hic, & insti. eo. §. affinitatis, & infra, de adul. l. eum.

Dat. Calend. Nouemb. C. P. D. N. Iustinia. 4. & Paulino Coss. 534.

TITVLVS V.

De incestis & inutilibus nuptijs.

Liberta vxor patroni non potest diuertere inuito patrono, & cum alio contrahere matrimonium. h. d. Bald.

Imper. Alexander A. Amphigono.[1]†

LEX PRIMA.

Liberta eademque vxor tua, si à te inuito decessit,[2]† connubi[um] cum alio non habeat, [a] si modo vxorem eam habere velis.[b]

Binas habens seu tenens vxores, est infamis. hoc dicit Bald.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Sebastianæ.[3]†

LEX II.

Neminem qui sub ditione sit Romani nominis binas [c] vxores habere posse, vulgo patet: cum etiam in [d] edicto prætoris huiusmodi viri infamia notati sint. quã rem competens iudex inultam esse non patietur.

Inter liberum, & seruam matrimonium non consistit: & filii qui nascuntur ex serua, dicuntur serui: quia sequuntur cõditionem matris. Hoc primo. Decurio, qui contraxit matrimoniũ cum serua, deportatur: bona eius curiæ confiscantur: puniuntur actores, & procuratores locorum scientes, qui passi sunt in domibus dominorum suorum huiusmodi libidinem exerceri: punitur etiam dominus si fuit sciens, & non denuncians, & in publicatione fundi veniunt accessoria, mancipia, & pecora illi fundo deputato: & magis putatur delictum commissum in ciuitate quam in agro. hoc dicit. hæc lex. Bald.

Imp. Constantinus A. Patroclo.

LEX III.

Cum [4]† ancillis non potest esse connubium. [e] nam [f] ex huiusmodi contubernio [5]† serui nascuntur: ideoque præcipimus, ne decuriones in gremia potentissimarum domorum libidine seruarum ducente cõfugiãt. Si enim decurio clam auctoribus, & procuratoribus nescientibus, alienæ fuerit seruæ coniunctus: & mulierem in metallum trudi [6]† per sententiam iudicis iubemus, & ipsum decurionem in insulã deportari: omnibus bonis eius ciuitati, cuius curialis fuerit, mancipãdis, si patria potestate fuerit liberatus, nullosque [g] habeat liberos, vel parentes, vel etiam propinquos, qui secundum legum ordinem ad eius [7]† successionem vocentur.

¶ Quod si actores, vel procuratores loci, in quo flagitium admissum est, fuerint cõscij, vel compertum facinus promere [8]† noluerint: metallo eos conuenit implicari.

¶ Si verò dominus loci hoc fieri permisit, vel posteà cognitum celauit: [h] si quidem in agro id factum est, fundus cum mancipijs, & pecoribus cæterisque rebus, quæ cultui [9]† rustice sustinentur, fisci iuribus vendicetur. Si verò in [i] ciuitate id factum est, dimidiam bonorũ oĩum par-

C *Vm ancillis.* CASVS. Si liber homo velit ancillam ducere in vxorem, de iure hoc esse non potest: cum ea tamen posset esse contubernium. Item decuriones non possunt cum ancillis contubernium contrahere, & si contra fecerint clam in aliqua villa, uel prædio: si quidem fecerint procuratoribus domini nescientibus, mulier damnatur in metallum, decurio damnatur in insulã: si fuerit sui iuris omnibus bonis suis confiscatis, si non habebat aliquos propinquos ab intestato. Si autem fecerint procuratoribus domini scientibus ipsi damnantur in metallum. Si autem dominus fundi sciuerit. & permiserit: & si patitur fieri in prædio rustico: quæ sunt in illo prædio, vna cũ prædio confiscantur. Si autem patitur fieri in prædio vrbano: quia facinus contra parietes domesticos commissum est, pœna augetur, quia dimidia pars bonorum suorum confiscatur. Viuianus.

4† Ex lib. 12. titu. 1. l. 6. C. T.

5† Simile in ca. sanè vbi matrimonia contracta per sacerdotes dicitur cõtubernia. ext. de cle. coniuga.

e *Connubium.*] idest matrimonium: connubium & coniugiũ idem sunt, nisi in casu vbi etiã quod matrimonium non est, dicitur connubium, ff. de rit. nup. l. in eo. §. hoc caput.

6† Detrudi.

Contubernium quid sit.

f *Nam ex* &c.] Bona ratio: vt insti. de pat. po. in princip. appellabitur ergo contubernium: vt infra ad leg. Iul. de adul. l. serui. Item hoc iure fori, secus iure poli: ut extra de coniugio ser. cap. 1.

g *Nullosque.*] repete, & si.

7† eiusmodi.

h *Cognitum celauit.*] & no. hac & sequenti lege tantundem esse, siue quod faciam ab initio esse, siue postea sciam & patiar. Sed arg. contra, ff. de his qui not. infam. l. quid ergo, facit 34. q. 1. cap. 3. & infra, de vsuc. transfor. l. 1. §. fi. Item sume hic argum. ꝙ parcitur ei, qui delictum cognitum à se patefecit, sic infra de his qui se de l. 1. lib. 10. & insi. l. prox. dic.

8† Proderc. C Tho.

9† Ita legitur C. Th. in vno tamen manuscrip. legitur cultu rustico cõtinentur, & tec. nõ est cõtẽnẽda.

i *In ciuitate.*] Sic & in l. Mosaica distinguebatur, fieret adulterium in ciuitate, vel in rure.

Argu-

a *Augentes.*] Immo in casu non augentur, si fundus in villa vbi hoc factum est, plus valeat, quàm alia sua bona. Ad quod Io. dicit quòd tunc non totus fundus publicaretur, sed id omne quod est minus dimidia, hæc enim lex augere pœnam voluit. Alij dicunt contra, & raro inueniri, quod decuriones plus habeāt ext. ciuitatem, quam intra: & sic de eo non cauent legislatores: vt ff. de le. & senatusc. l. nam ad ea.

b *Domesticos.*] facit inf. de tal. mo. l. 1. & ad leg. Iul. de adult. l. Gracchus.

QVi contra.] CASVS. In hac lege dicitur, quæ pœna imponatur ei qui incestas nuptias, & inutiles contrahit. Et dicit, quod si aliquis contrahit nuptias cōtra legum præcepta, vel constitutiones principum illæ nuptiæ nō valēt: & dos data & donatio propter nuptias debent confiscari. nā & dos & donatio aufertur accipiēti ut indigno, & fisco applicatur. Fallit si maritus vel fœmina, vel vterque eorum acerrimo errore facti prohibitas nuptias contraxerunt: quo casu nec dos, nec donatio pp nuptias publicantur. Item fallit si vir vel mulier sunt minores xxv. ann. quod est verum si cum peruenerint ad xxv. ann. ipsi facientes prohibitas nuptias dissoluerint: alias dos & donatio pp nupt. confiscantur Viuian.

* Intellectū nouū huius l. uide apud Didac. Couarruuias in lib. 4 decreta. parte 2. c. 6. §. 8. nu. 22.

c *Qui contra legem.*] vt ff. de ritu nupt. l. lege Papia.

d *Mandata.*] vt supr. titu. l. 1. & si contra.

mus confiscari, pœnam augentes,[a] quoniam intra domesticos[b] parietes scelus admissum est, quòd noluit mox cognitū publicare. D. Calē. Iul. Aquilæ Constan. A. 5. & Licinio Coss.

Ex matrimonio reprobato lucra matrimonialia non procedunt: sed veniūt potius confiscanda: idem in donatione simplici: nisi ætas, sexus, vel iusta ignorantia excuset. h. d. Bal. vel sic: Nuptiæ à iure prohibitæ, sunt ipso iure nullæ: & donata hinc inde à scientibus auferuntur vt indignis, & fisco applicantur: non ab errantibus iustè; dum tamen coniunctionem dirimant comperto errore. Sal.

Imppp. Val. Theo. & Archad. AAA. ad Andromachum Comit. RP.

LEX IIII.

QVi contra * legum[c] præcepta, vel contra mandata[d] cōstitutionesq;[e] principum nuptias fortè cōtraxerit: nihil ex eodem matrimonio, siue ante nuptias donatū,[f] siue deinceps quoquo modo datū[g] fuerit, consequatur: idq; totū qđ ab alterius liberalitate[h] in alterū processerit, vt indigno indignæve sublatum, fisco[i] vendicari sancimus, exceptis tā fœminis, quàm viris, q aut errore[k] acerrimo * non affectato[l] simulatove, neque ex vili causa decepti sunt, aut ætatis lubrico lapsi: quos tamen ita demum legis nostræ laqueis eximi placuit, si aut errore comperto,[m] aut vbi ad legitimos peruenerint annos, coniunctionem huiusmodi sine vlla procrastinatione[n] diremerint.

In veteri testamento tenebatur quis ducere vxorē fratris eo mortuo: & debebat ei imponere certum nomen. Imperator dicit hic cōtrarium: quia relictā fratris alter frater non ducit eam in vxorē: nec potest duas sorores successiuè habere in vxores. hoc dicit. vel sic: Fratris præmortui vxorem, vel vxoris præmortuæ sororem non licet ducere in vxorem: licet præmortui fratris vxor virgo permanserit. h. d. Salic.

Ijdem AAA. Cinegio.[1] †

LEX V.

FRatris[o] 2 † vxorē ducendi, vel duabus sororibus

& continuum excusat. Si verò in iure, quantum ad pœnam incestus, mulier in totum releuatur. & item in mare qui sic errat in iure ciuili: quia credidit posse contrahere cum pupilla, si autem in iure gentium, in aliquo subleuatur non in totum, vt ff. ad l. Iuliam de adul. l. si adulterium, §. nonnunquam, in fin. ibi, cū in adulterio, &c. & §. stuprum. in fin. §. Est tamen argum. contra inf. titu. 1. l. 1. Sed certè ibi clā fuerat contractum. vnde præsumitur scientia: secus si palam, quando bona fides præsumeretur: vt ff. de ritu. nup. l. fin. Item quid erit de filijs ipsorū? Respon. non est cautum in lege. Sed dico esse legitimos, si vterque ignorauit, licet nullum sit matrimonium: sicut & in adoptiuis contingit, qui sunt legitimi sine matrimonio. & hoc dicitur rescripsisse Alexāder ex priuilegio cuidam, vedi ces inf. eodē. l. si quis incesti. ad hoc ff. de ritu. nupt. l. qui in prouincia. §. diuus, vbi autem alter sciuit illi non sunt legitimi, sed ignoranti sic. ADDITIO. Tu dicas de hoc. Si matrimonium est publice cōtractum in facie ecclesiæ: tunc siue vterque ignorauit impedimētum, siue alter tū, filii sunt semper legitimi. ca. cum inter &c. ex tenore, extra qui fil. sint legi. Si vero matrimonium esset cōtractum clandestinè, licet vterq; ignoraret impedimentū, non essent filij legitimi ca. cum inhibitio, §. si quis uero. de clādestina. sponsa.

Matrimonium vetitum p errorem cōtractū an excuset ignorātes. Filij nati ex mrimonio uetito an sint legitimi.

* Acerrimo i quinque manuscriptis, & sic legi hoc loco ait Alber. de Rosa. in dictionario suo iuris. vi. Cuiac. 15. obser. in fi.

1 † Vincica p.p.

2 † Ex li. 3. tit. 12. l. 1. & 3. C. T.

e *Constitutionesque.*] vt supra de epis. & cler. l. si quis non dicam. & l. raptores, & sup. tit. 1. l. si quis alumnam, §. fin. Item quandoque contra senatusconsultum, ut sup. tit. 1.

f *Donatum.*] Quod hodie dicitur propter nupt.

g *Datum.*] scilicet pro dote.

h *Liberalitatem.*] Extra dotem & donationem pp nuptias.

i *Fisco vendicari.*] vt ff. de ritu nupt. l. necesse, & instit. de nupt. §. si aduersus, & hoc cum vterque scienter contraxit. si autem à sciente ignoranti detur, apud ignorantem remanet: vt probatur ff. de leg. l. fi. & de dona. inter virū & vxo. l. cum hi, status, §. fin. Vel dic aliud esse, cū relinquitur ei ex testō. Nam tutor ex testō quendam pupillæ suæ quam duxit. nil potest capere: præsumitur enim eam decepisse. illa autem econtra ex testamento eius potest: vt d. l. de leg. 1. l. fin. & ff. de rit. nup. l. præfectus. Item argum. contra, ff. de condi. sine cau. l. auunculo, vbi restituitur danti. Sol. ibi nec de facto secutum fuit, uel dic, ut ibi. Item contra infra titu. 1. nisi tutor. vbi similiter restituitur danti. Solu. ibi speciale. Vel hic de matrimonio prohibito legibus: ibi senatusconsulto. Vel ibi loquitur cum tutor donat pupillæ: hic econuerso. Vel hic desponsalitia largitate: ibi de dote. Vel ibi in minore 25. annis.

k *Errore acerrimo.*] idest iustissimo, vel fortissimo. Et dicas hic breuiter, quod hæc lex propter errorem facti iustum,

l *Affectato.*] cum forte potuit scire, & noluit.

m *Comperto.*] parcitur alicui propter ignorantiam, vel cum sciunt si se offerat: alias purget, si c ff. depo. l. 3. & ff. de ædil. edic. l. si quis fit fugitiuus, §. idem Cœlius ait si seruus, argu. contra, ff. de his qui no. infa. l. quid ergo. in princip. Nam si à patre nesciente, sed postea ratum habente filius duxit vxorem intra tempus luctus, & tamen non notatur pater infamia. Similiter est argum. contra in vsucapione, vbi bona fides sufficit ab initio, & si postea superueniat scientia rei alienæ: non enim vsucapio interrumpitur, nec id. o minus vsucaptor facit fructus suos, ut ff. de usuc. l. qui scit. §. fin. & infra, de vsuca. transfor. l. vnica. Sed arg. contra prædictis ubi superueniens scientia nocet, sicut & in nostra lege in petitione hæreditatis: vt ff. de petit. hære. l. sed & si lege. §. consuluit. Item & in usucaptore partus, incipiente cognoscere, quòd mater sit furtiua, interrumpitur usucapio: vt ff. pro Soc. l. pen. in princ.

Vsucapio an interrūpat, si sciētia rei aliene superueniat.

n *Procrastinatione.*] sic in decre. 1. quæstio. 1. constat.

FRatris.] CASVS. In l. ista dicitur, quòd quis non potest eam ducere in uxorem, quæ fuit uxor fratris sui. Itē si aliquis habuit unam sororem, non potest aliam ducere prima mortua. Viuian.

o *Fratris.*] Facit instit. eodem, §. affinitatis: & infra eod. l. pen. & l. fin.

SI quis.] CASVS. Aliquis contraxit incestas nuptias, non amittit bona dum viuit: sed filij illegitimi erunt, nec pater eis aliqua dare debet, nec in testamento, nec inter viuos, nec per se, nec per interpositas personas. & dos, si qua constituta est, confiscabitur: & si contrahens incestas nuptias, & testamentum faceret, non potest relinquere extraneis: filijs tamen, quos suscepit ex primo matrimonio, potest relinquere, & nepotibus, & pro nepotibus, patri, & matri, & auo, auiæ, fratri, & sorori: si tamen aliquis eorum cōsilium dederit, ne contrahatur tale matrimoniū, non habebit aliquid de hæreditate, sed ille, qui est in secundo gradu. Viuian.

a *Vetitique.*] propter incestum. & sic specialiter de incestis titum. Et dicitur cestus, id est cingulus Veneris: vnde incestus, id est effrenata libido. Vel dic vetiti generaliter, vt ad secundam partem rubricæ referatur.

* Ex libro 13. tit. 12. l. 2. C. Th.

b *Habere credatur.*] vt in Auth. qui. mod. nat. effic. sui. §. fi. collat. 7. sed per decret. Alexan. permittitur, quod sint legitimi eo casu, quo permittitur stare matrimonium, vt extra qui filij sint legit. c. ex tenore. & ff. de ri. nupt. l. qui in prouincia, §. 1.

c *Testandi.*] imponitur ergo necessitas in personas certas testari. sic & j. de secund. nup. l. 3. §. fin. & ī. de sacrosan. eccles. auth. si quæ.

d *Gradu.*] nisi sit alius in eodem gradu cum eo, qui excluditur: & est l. ista, 35. q. 7. cap. quidam. & infrà de mulier. quæ ser. proor. l. 1. & infrà de secun. nupt. l. hac edictali. & ff. de ritu nupt. l. semper. Item intellige hanc legem secundum ea, quę notauimus supra l. qui contra. id est quando sciuerunt. Item sunt, & aliæ pœnæ, quos patiuntur prædicti. vnde vide Authen. incestas. quę est ex tit. de incest. nupt. collat. 3.

1 † Diem functi. C. Theod.

INcestas.] CASVS. Lex Codicis dicit, quod qui incestas cōtrahit nuptias, retinet bona. Auth. corrigit, dicens, quod bona illius confiscantur, si non habet filios, alioquin substantia eius deuoluitur ad filios, & pater debet ali à filijs: & si miles erat, qui tale contrahit matrimonium, amittit cingulum, & mittetur in exilium: si vilis est, verberabitur.

2 † Gradū inuenitur.

coniungēdi, penitus licentiā submouemus, nec dissoluto quocumque modo cōiugio.

Incestas nuptias contrahentes non perdunt ipso iure proprias facultates: tamen in hoc puniuntur, quia non possunt testari, nec possunt habere successores, nisi p̄sonas hic declaratas: quibus nō existētibus succedit fiscus. Bald.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Euthyciano PP.

LEX VI.

SI * quis incesti, vetitiq; [a] coniugij sese nuptijs funestauerit, proprias quādiu vixerit, teneat facultates: sed neq; vxorē, neque filios ex ea editos hēre [b] credatur. ¶ Nihil prorsus p̄dictis, neq; per interpositā quidem personam, vel donec superstes, vel moriturus derelinquat, dos, si qua fortè solemniter aut data, aut promissa fuerit, iuxta ius antiquū fisci nostri commodis cedat, testamento suo extraneis nihil relinquat: sed (siue testato, siue intestato) legib⁹ ei, & iure succedant, si qui fortè ex iusto, & legitimo matrimonio editi fuerint: hoc est de descendentibus filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis: de ascendentibus autē pater, mater, auus, auia: de latere frater, soror, patruus, amita. Testandi [c] sanè ita demū habeat facultatē, vt ijs tantummodo personis pro iuris, ac legum, quod voluerit, arbitrio relinquat, quas succedere Imperialis præcepti tenore mandauimus: ita tamen, vt ab hæreditate defuncti 1 † penitus arceatur, si quis ex ijs, quos memorauimus, in contrahēdis incestis nuptijs consilium inijsse monstrabitur: successuro in locum illius, qui post eum gradu [d] 2 † proximus interuenerint. ¶ Ea sanè, quę de viris cauimus, etiam de fœminis, quæ prædictorum sese consortijs commaculauerint, custodiātur. Memoratis verò personis non extantibus, nostro fisco locus pateat. * Dat. 5. 3 † Id. Decembr. Constantinop. Arcadio 4. & Honorio 3. AA. Coss. 396.

IN AVTHEN. de incestis, & nefarijs nuptijs, §. 1. collat. 2. constit. fin.

Ista auth. dicit, quod bona cōtrahentiū incestas nuptias ipso facto sunt confiscata. Itē dicit, quòd filii eorū legitimi ipso facto sunt effecti sui iuris. Item dicit, quod isti dēnt poni in exilio. Itē dicit, quod licet pater sit exul, filius tamē debet eum alere. h. d. Bal.

INcestas [e] nuptias contrahentis pœna est confiscatio [f] bonorum tàm cæterorum, q̄ dotis: exilium etiam, & cinguli, [g] (si quo potitur) spoliatio, verberatio quoq;, si vilis est: fœmina quoque talia scienter [h] peccante, simili pœna subiuganda: substantia [i] sic amissa, liberis hoc ipso sui iuris effectis, [k] si quos habet legitimos, applicetur: [l] vt tamen pater ab eis alatur: quibus non extantibus, fisco defertur. [m]

IN AVTHEN. quibus modis natur. efficiantur sui. §. fina. collat. 7. constit. 1.

Nefarii, incestuosi, & spurii non succedunt, nec aluntur. h. d. in c. cū haberet. ext. de eo qui duxit in matrimo. quam polluit per adult. dicitur, quod spurii sunt alendi de æquitate canonica: tamen hoc non puto verum in nefariis, incestuosis, sed in spuriis simpliciter. h. d. Bald.

EX complexu nefario, [n] aut incesto, seu dānato

e *Incestas.*] Et hanc, & sequen. authen. intellexerunt quidam tantum de vetitis iure sanguinis, secus si aliàs sint vetitæ, vt cum ancilla alicuius, quod est vetitum, vt suprà eod. l. cum ancillis. vnde eius filiū dicunt naturalem, quod non placet, imo largè hanc, & proximam auth. accipe quocumque modo sint inutiles, arg. in corpore huius authen. & suprà eod. l. qui cōtra. & l. si quis incesti. propriè autem qualiter accipiatur, not. suprà eod. in rubrica.

* Aliàs pœnas; vide apud Clarum, l. sentum, §. incestus 9.

3 † aliàs 60.

f *Confiscatio.*] scilicet si non habet filios legitimos, vt inf. proxime. Sed videtur, quod etiam alij excludunt fiscum, vt in Authent. vt nulli iudic. §. fina. collatio. 9. Solut. illa hanc corrigit, vel aliter, vt plenè dices infrà de bo. dam. auth. bona.

g *Cinguli.*] id est dignitatis.

h *Scienter.*] secus si ignoranter, & idem in mare, sed non ita ad plenum, vt plenè dixi suprà eod. l. qui contra legem.

i *Substantia.*] sic amissa. Redit ad primum casum quando vir deliquit.

k *Effectis.*] ipso iure, vel hoc ipso, quod pater supplicio deditus est. Ad hanc expositionem pertinet, quod dicitur in corpore: paternam mox illi accipiant successionem, &c.

l *Applicetur.*] scilicet substantia.

m *Defertur.*] ipso iure.

EX complexu.] CASVS. Auth. incestas. dicit, quod substantia patris defertur filijs. Authen. hęc addit, dicens, quod filijs natis de incestuoso matrimonio non est danda patris substantia, nec ab eo ali debent. Viuianus.

n *Nefario.*] largè accipe, licet impropriè, vt suprà proxima authen. dixi.

liberi, nec [a] naturales sunt nominandi, omnis paternæ substantiæ indigni [b] beneficio, vt nec alantur à patre.

Pauper si aliàs est dignus, non dicitur vilis, & abiecta persona: sed illæ personæ dicuntur viles, quæ malis moribus vilescunt. Bal. Vel sic: Paupertas, vel diuitiæ non faciunt quem ignobilem, vel nobilem esse: sed status, conditio, vel vtilitas, & commendatio vitæ. Salyc.

Impp. Valēti. & Martia. AA. Paladio PP.

LEX VII.

HVmilem, [c] *vel abiectā fœminā minimè eā iudicamus intelligi, q̄ licet pauper, ab ingenuis tn̄ parētib. nata sit. vnde licere statuim. senatoribus, & quibuscūq; amplissimis dignitatib. præditis, [d] ex ingenuis parētibus natas, quāuis pauperes, in matrimoniū sibi accipere, [1] † nullamque inter ingenuas, & opulētiores [e] ex diuitijs, & opulētiore fortuna* esse distantiā. ¶ Humiles verò, abiectasq; personas eas tantūmodo mulieres esse censemus, ancillā, ancillæ filiā, libertā, libertæ filiā, scenicā, scenicæ filiā, tabernariam, tabernariæ filiā, tabernarij, vel lenonis, aut arenarij filiā, aut eam, q̄ mercimonijs publicè præfuit, ideoque huiusmodi inhibuisse nuptias senatorib. harum fœminarū, quas modo enumerauimus, æquū [2] † est. D. pri. Non. Apri. Cōstantinop. Ætio, & Asterio Coss. 454.

Vxorē fratris, & virginē frater superstes nō potest ducere in vxorē, nō obstāte cōsuetudine Aegypti, vel rescripto principis. h. d. cū l. seq.

Imp. Zeno A. Epinico PP.

LEX VIII.

LIcet quidem Aegyptiorū idcirco mortuorū fratrum sibi cōiuges matrimonio copulauerint, q. post illorū mortē mansisse virgines dicebantur, arbitrati, scilicet [3] † (q. certis legum cōditoribus placuit) cū corpore nō cōuenerint, nuptias non videri re esse cōtractas, & huiusmodi connubia tūc tp̄is celebrata, firmata sunt: tamē pr̄senti lege sancimus, si quæ huiusmodi nuptiæ cōtractæ fuerint, eas, earum q; cōtractores, & ex his progenitos antiquarum [f] legū tenori subiacere, nec ad exemplū Aegyptiorum (de quibus suprà dictum est) eas videri fuisse firmatas, [4] † vel esse firmandas. [5] †

Rescriptum permittens incestuosum matrimonium, est ipso iure nullum. h. d. Salyc.

Imp. Anastasius A. Seueriano [6] † PP.

LEX IX.

AB incestis [g] nuptiis vniuersi, qui nōo reguntur impio, nouerint tēperandū. nam [h] rescripta quoq; oīa, vel pragmaticas formas, aut cōstitutiones impias, q̄ quibusdā plonis tyrānidis tp̄e permiserunt scelesto contubernio matrimonii nomē imponere, vt fratris filia vel sororis, vel eam, q̄ cū [7] † habitauerat, vxorē legitimā turpissimo colore fio liceret amplecti, aut vt alia hmōi cōmitterentur, viribus carere decernimus: ne dissimulatione culpabili nefanda licētia corroborētur.*

TITVLVS VI.

De interdicto matrimonio inter pupillam, & tutorem, seu curatorē, filiosq; eorum.

Rusticitas, vel imperitia non excusat. h. d. Bal. Vel sic: Inter pupillam, & tutoris filium prohibitum est matrimonium. nec prætextu ignorantiæ excusatur. h. d. Salyc.

Impp. Seuer. & Antonin. AA. Marino. [8] †

LEX PRIMA.

SEnatusconsu ti [i] auctoritatē, quo inter pupillam & tutoris filium connubium saluberrimè sublatū est, circūuenire rusticitatis & imperitiæ velamētis nō oportet. [k]

---

a *Nec naturales.* quales sunt ex concubina nati, qui sunt naturales tantum, & legitimi tantum. vt adoptiui: legitimi, & naturales, vt ex vxore: nec legitimi, nec naturales, vt Insti. de quibus hic dicitur.

b *Indigni.*] & materna: quod est verum, quando coitus per legem poterat accusari: aliàs non. vt si ex meretrice, quo casu matri, non patri succedit, vt Inst. de succe. cog. §. vulgo. & ff. de in ius voca. l. quique, in fine. & l. quia. Sed quid si non obstante hac l. concessit Imperator talem fieri legitimum? R. sic potest, vt arg. §. de testam. auth. hoc inter. cum nullus ei legem imponere potuerit, vt ff. de arbitr. l. nam magistratus.

HVmilem.] CASVS. Senator, vel filius Senatoris prohibetur contrahere nuptias cum humili persona, vt puta cum scenica, aut eius filia, aut cū illa, q lenocinium exercet. Viui.

c *Humilem.*] quia inhibitum erat senatoribus contrahere nuptias cum humilioribus fœminis, vt ff. de ritu nupt. l. lege Papia. Quæ sunt intelligendæ humiles, hæc lex dicit, quæ innouatur per Authen. vt liceat de cæt. §. quis autem, colla. 6. per quam auth. licet senatoribus ducere libertas, dotalibus instrumentis confectis, sed per Auth. vt licet mat. & aui. §. quia verò legem dudum. col. 1. Nouellæ. licet permittit cum humilioribus personis.

d *Præditis.*] id est, ornatis.

e *Opulentiores.*] idest diuitiores. non refert, si sint ingenuæ, an sint diuites pecunia, an sint opulentæ fortuna, i. bona conuersatione, vel bonis moribus, & sic in decretis, de regibus.

LIcet.] CASVS. In lege ista dicitur, q in terra Aegypti erat consuetudo, q ... contrahebant matrimonium per verba de præsen.

* Exponitur. Mart. de mat. ... constitutionibus ... posita fuit sub tit. de legib. leges sacratissimæ.

1 † Adsciscere.

* Hinc illud Horatij Fortuna mores nō mutat genus.

2 † deest. al. placet.

3 † Videlicet.

ti cum sorore vna, si ante contractum matrimonium volebam contrahere cum alia sorore, poteram hoc facere. Sed hæc lex hodie est correcta. Viuianus.

f *Antiquarum.*] supra eod. l. qui contra. & l. si quis incesti. & est ad istam l. s. eod. l. fratris. & j. l. proxi. & s. de deui. ante nu. l. cum in te.

AB incestis.] CASVS. In hac imperator reprobat leges, & constitutiones quorundam vsurpatorum Romani Imperij, qui suis legibus & constitutionib. incestas nuptias contra hic permiserunt: vnde Imperator omnes leges, & constitutiones tyrannicidis, & præcipit incestas nuptias non contrahi, etiam ex authoritate Imperialis rescripti. Viuianus.

g *Ab incestis.*] supra l. prox. & l. fratris. & insti nup. ex re. pe. l. 2. 23. q. 5. incestuosi. Item, nos. rescriptum permittens illicitum matrimonium nullius esse momenti.

h *Nam.*] accepi decernimus, quòd est j.

DE INTERDICTO matrimonio, &c.

Dixit qualiter ratione sanguinis matrimonia prohibentur: nunc autem qualiter ratione officij.

SEnatusconsulti.] CASVS. Tutor, vel eius filius per senatusc. prohibetur contrahere nuptias cum pupilla sua, nec excusat prætextu rusticitatis. Viuianus.

i *Senatusconsulti.*] cuius nomen non habemus, & prohibet matrimonium inter tutorē, vel eius filiū, & pupillam, vt hic, & ff. de ritu nupt. l. senatus. & de spō. l. tutor.

ADDITIO. Aduertas tamen, q matrimonium inter istas personas contractum de iure canonico tenet, vt dicit Abb. extra de cog. leg. super rubrica.

k *Non oportet.*] nota. errorem, vel imperitiam non excusare.

4 † Confirmatas.

5 † al. Confirmād.

6 † Idē A. Sebastiano PP. Cuiaci. restituit. 8. obserua. c. 38. vulgo; hic l. esse Zenonis.

7 † Super.

* Et sic simulare nō licet, con. cor. 12. q. 5. cap. caucte.

8 † Mario.

Et sic est contra, ff. de adult. l. si adulterium, §. si quum, & §. nonnunquam, ibi enim videtur quod iure ciuili error excusat a poena incestus, in totum: etiam mares nedum foeminas. Sed dic speciale hoc casu. Vel hic clam, vnde à iure praesumitur scientia, vt ff. de ritu nup. l. fin. Itẽ concor. huic l. sup. de in ius vocando. Sed argum. contra infra. de iis qui sibi adscr. l. senatus, & l. penul. & ff. de iurisdiction. iudicum, l. si quis id §. doli, & de eodem [illegible] §. fi. & supplicio [illegible] qui contra.

Error an excuset a poena.

2 † Filij.

Vitricus potest esse tutor priuignae.

a *Mater pupillae. Non prohibetur*. nam priuigni sui tutor quis esse potest, vt infra de contrario iudi. tut. l. finali.

Cum proponas. CASVS. Contraxi matrimonium cum aliqua muliere, ex qua suscepi liberos, ista erat minor 25. ann. postea pater meus fuit ei datus curator, nunquid matrimonium dissoluitur? Certe non, sed vt omne scrupulum cesset, dandus est ei alius curator. Viuianus.

a *Susceptos*. maxime. nam idem & non susceptis liberis. sic & ff. de ritu. nupt. l. qui in prouincia. §. primo.

c *Habuisse*. idem esset & si in potestate esset, vt ff. de ritu nupt. l. non est.

d *Videantur*. quod enim legitimae, fit &c. vt infra de administra. tuto. l. sancimus.

e *Omnis scrupulus*. de iure & de facto. nam tractu temporis diceretur forte curatorem datum ante matrimonium. & facit ff. de regulis iuris, l. quae dubitationis, [illegible] ff eodem, l. pen. §. 1. & infra de excu. tut. licet, & l. amplissimi.

f *Habebit*. scilicet vxor tua.

g *Substitutus*. etiam a patre tuo.

Libertinum. CASVS. Libertus [illegible] fuit tutor filiae pa-

2 † Higin. al. Basa.

3 † Seruitutem.

4 † Patris.

Inter matrem pupillae & eius tutorem non est prohibitum matrimonium: & loquitur expresse hic, quod vitricus potest esse tutor priuignae suae, hoc dicit. Bal.

Imp. Alexander A. Byrrho.

LEX II.

Mater pupillae cum tutore filiae suae, vel filio [2] tutoris nuptias contrahere non prohibetur.[a]

Matrimonium rite contractum, ex superueniente casu retractari non debet, hoc dicit Bald. Vel sic. Socer non prohibetur dari curator nurui. nec cura superueniens dirimit matrimonium legitime contractum inter adultam & filium curatoris, h. d. Sal.

Idem A. Rogatiano.

LEX III.

Cum proponas ei, quam matrimonio tuo iunctã suggeris, post liberos susceptos [b] curatorem patrem tuũ datũ, quem contendis, nec in potestate habuisse: [c] cum rite contractum matrimoniũ ex postfacto vitiari non potuerit, nullam interpretationem metuere non debes, ne liberi, quos habetis, non ex iusto matrimonio suscepti videantur.[d] Vt autẽ omnis scrupulus [e] auferatur, insistere pater tuus debet, necnon & vxor tua, vt alius loco eius detur. habebit [f] enim facultatẽ repetendae rationis negotiorum gestorum ab eo qui fuerit substitutus.[g]

Appellatione filiorum, etiam naturales filii continentur. h. d. Bal. Vel sic: inter filium liberti & pupillam cuius ipse libertus est tutor, prohibetur matrimonium. Sal.

Imp. Philippus A. Higinę.[2] †

LEX IIII.

Libertinum, qui filio suo naturali, quem in seruitutem [3] † susceperat, [h] postea manumisso pupillam suam, eandemque patroni [4] † sui filiam in matrimonio collocauit, ad sententiam amplissimi ordinis, qui huiusmodi nuptiis interdicendum putauit pertinere, dubitari non [i] oportet.

Curator adulto suo potest in vxorem filiam suam dare, Bald.

Impp. Philippus [5] † A. & Philippus C. Apuleio.

LEX V.

Curatorem adulto suo filiam suam nuptui collocare non posse, falso [k] tibi persuasum est.

Ista lex determinat spatium temporis, quod debet interuenire ad hoc, vt filius tutoris vel curatoris possit contrahere matrimonium cum pupilla vel adulta, quia debet esse lapsum tempus 25. annorum & vtilis anni. Itẽ quod ratio administrationis, sit reddita, h. d. Bald. Vel sic. Non reddita ratione vel etiã reddita, non potest filius tutoris matrimonium contrahere cum pupilla donec ipsa 25. annos excesserit, nisi pater puellae hoc desponderit. Sal.

Impp. Valeria. & Gallien. AA. Iucio.[6] †

LEX VI.

Si patris [l] tui pupillam, non dum reddita tutelę ratione, vel post redditam nondũ exacto quinto & vigesimo anno, necnon vtili [7] † anno, vxorem duxisti, nec matrimoniũ cum ea habuisse, nec filium ex huiusmodi coniunctione procreasse videri potes.

¶ Sanè si hoc pater puellae cum decederet, postulauit: & nuptiae ritè contractae, & filius videtur iure susceptus.[m]

Tutor uel curator, qui pupillam, vel adultam suam sibi vel filio suo collocat matrimonio, ipso facto fit infamis ex dolo suo praesumptio: nam ideo praesumitur contraxisse, vt non reddat rationem administrationis ratione fraudis commissae, h. d. Bal.

troni prohibetur illam ducere in vxorem [illegible] & etiam filius eius. Viuianus.

h *Susceperat*. nunc libertus.

i *Non oportet*. & regatur, vt ff. de ritu nupt. l. libertum, in princ. & facit supra de nupt. l. libertum.

Curatorem. CASVS. [illegible] quod [illegible] [illegible] ista [illegible] quod non, [illegible] timebat pupillus ab vxore & haerede vxoris reposcere rationem.

5 † Al. [illegible] Philippo.

k *Falso*. quia bene potest [illegible] filiam suo pupillo, & curator adulto copulet, vt hic, & ff. de ritu nupt. l. si serui, & §. tutor [illegible]. Et ratio est, quia non est hic timor, ne timeat pupillus ab vxore & haerede tutoris reposcere rationem, quod esset contra, argum. ff. de ritu nupt. leg. si quis officium in principio. & §. finali, & infra, l. proxim. & l. si tutor.

Si patris. CASVS. Lex ista continet mentem totius titu. Et dicit si fui tutor alicuius puellae, ipsa non potest mihi nubere, vel filio meo antequam reddam ei rationem administrationis tutelae. Item nec adhuc potest nubere, si est intra 25. annum: vel intra tempus, in quo petitur restitutio.

6 † Luciali. [illegible] al. Aurelio.

l *Si patris*. concord. ff. de liberis & postu. filius a patre. & de ritu nupt. non est tutor, & l. penult. §. de vno. alias de nup. & l. non est. & l. seq. & infra de donatio. inter vir. & uxorem, l. si ex voluntate, & ff. testam. [illegible] l. tutor & infra eodem l. proxima.

7 † Al. vtili etiam.

m *Susceptus*. idem si praecesserunt sponsalia ut ff. de rit. nup. l. tutor, vel si impetret a principe, ut ff. de ritu nup. l. non solum, §. 1.

S*I tutor.*] CASVS. Impetraui rescriptum, vt possim ducere vxorem adultã cuius fui tutor: an possim, quæritur? Respon. φ sic. Si autem sine rescripto eam duxerim, ero infamis nec dos data repeti potest. Viuia.

1† Paregorio. al. Paregonio.

2† Matrimonium.

a *Infamia.*] ipso iure, Accur.

b *Confessum.*] si confiteatur extra iudicium, non fit infamis nec fit ei præiudicium. Sed si in iure & ob dolum, efficitur infamis, secus ob culpam, ut institu. de suspec. tuto. §. suspectus 2. & ff. de ijs qui not. infam. l. quoniam, & ff. de interrogat. ac. leg. l. §. final.

Confessio extraiudicialis non infamat.

c *Et dos data.*] contra supra titulo primo, l. qui contra. Solu. vt ibi. Item concor. huic legi, ff. de ritu. nupt. l. non est liberum, in principio, & ff. de sponsali. l. tutor, & infra de excusatio. tutorum, l. amplissimi, & infra de donatio. inter virum & vxorem, l. si ex voluntate, & ff. de donatio. inter virum & uxorem, leg. cum hic status, §. finali. Item facit contra, supra de condictio. ob causam lege, prima.

3† Al. Triberio.

S*I quis.*] CASVS. Licet ille, qui in veritate fuit tutor, vel eius filius, prohibetur contrahere nuptias cum illa, cuius fuit tutor, non tamen ille qui gessit negotia pupillæ, aut eius filius.

d *Et non ad exemplum.*] est & alia differentia, quia excipitur de dolo tutoris si pupillus sit locupletior, non etiam de dolo procuratoris vt ff. de doli except. apud, §. illa etiam, & §. sequenti. Sed opponitur cum hic pro tutor teneatur vt tutor, de his quæ gessit, cur hic diuersum? Item concord. supra si rector prouinciæ, leg. prima, & ff. de regulis iuris, l. in ambiguis. Item nota, quod licet sit hic eadem æquitas, quæ in lege superiori, non tamen idem ius, argum. contra, ff. ad lege. Aquil. l. illud. & de verbo. obliga. l. à Titio.

ADDITIO. Dicas quòd nõ est eadẽ ratio, quia ille procurato non habet tantam potestatem in pupillum, quantam habet vetus tutor.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Paragonio.[1]†

LEX VII.

SI tutor, vel curator pupillam, vel adultam quondã suam sibi vel filio suo nullo diuino impetrato beneficio in matrimonio [2]† collocauerit, manet infamia [a] contra eum, veluti confessum [b] de tutela: quia huiusmodi coniunctione fraudẽ administrationis tegere laborauit & dos data [c] per condictionem repeti potest.

Lex pœnalis disponens de tutore & curatore, intelligitur de tutore & curatore vero, & non ficto h. d. Bal. Vel sic: Prohibitio facta de tutore vel curatore, non extenditur ad protutorem siue negotiorum gestorem, hoc dicit Salicetus.

Impp. Leo & Anthemius AA. Etythio [3]† præfecto prætorio.

LEX VIII.

SI quis tutoris, vel curatoris nomine vsurpato, id est pro tutore seu curatore negotiorũue gestore res pupillæ administrauerit, eamq; sibi filioue suo copulauerit, talesnuptias stare, & non ad exemplum [d] tutorum infirmari sancimus, ne ex huiusmodi subtili vel maligno tractatu matrimonia, seu proles ex his progenita, vel dos super his data vel promissa, aliquam læsionem, vel calũniam patiantur.

TITVLVS VII.

Si quacunque præditus potestate, vel ad eum pertinentes, ad suppositarum iurisdictioni sui aspirare tentauerint nuptias.

Qui sibi subiectam ratione iurisdictionis per metum vel terrorem nititur vxorem accipere, punitur pœna 10. li. auri, & perdit officium, seu dignitatem siue spe recuperationis, quam si denuo vsurpat, expellitur de prouincia, in qua deliquit, & tam mulier quam alij de domo mulieris ab eius iurisdictione eximuntur in omnibus quæstionibus ciuilibus & criminalibus, & alium iudicem sortiũtur, h. d. & est not. tex. Bal.

Imppp. Gratia. Valent. & Theodo. AAA. Theodoro. PP.[4]†

LEX VNICA.

SI quis * ordinaria, vel qualibet præditus potestate circa nuptias inuitis ipsis, [e] vel parentibus earum contrahendas (siue pupillæ, siue apud patrem virgines, siue viduæ erunt, siue sui iuris viduæ, denique cuiuscunque sortis [f] (occasione potestatis vtatur, & minacem feruorem [5]† suum inuitis ijs, quorum vtilitas agitur, exhibere aut exhibuisse detegatur, hunc, licet prohibitas nuptias non peregerit, [g] attamen [h] [6]† pro tali conamine * mulctæ librarum auri decem obnoxium statuimus, & cum honorem ambierit, [7]† per actam dignitatem vsurpare prohibemus: tali scilicet pœna, vt si circa honorem eũ quo malè vsus est vindicandum, nostris statutis [8]† pater noluerit, eam prouinciam, in qua sibi [9]† hoc vsurpauerit, habitare [i] per iuge biennium [k] [10]† non sinatur.

¶ Illo videlicet adijciendo, vt & in potestate adhuc constituto, [l] liceat personæ, quã huiusmodi ambitu circumuenire tentauerit, confestim cõtestatione proposita, cũ sua, suorumque domo [11]† iurisdictionem eius euitare: [m] curaturis hoc vniuscuiusque ciuitatis defensoribus, & eiusdem iudicis apparitoribus. Et quidem si hæc prauitas ordinarij iudicis erit, vniuersa domus eius [n] [12]† tractio, atque omnia vel ciuilia, vel criminalia negotia, quãdiu idem in administra-

SI QVACVNQVE præditus potestate, &c.

Hic propter officium, sicut titulo superiori, matrimoniũ prohibetur. Item hic de nuptijs sup. si rector prouinciæ, &c. de sponsalibus dixit.

S*I quis.*] CASVS. Rector prouinciæ iudex ordinarius alicuius loci voluit habere aliquam in vxorem, & cum ipsa recusaret, sibi & suis parentibus, minacem terrorem intulit, qua pœna sit puniendus, quæritur? Respondetur, quod patitur pœnam 10. libr. auri, & priuatur dignitate sua: quam intra biennium recuperare non poterit, & hoc casu mulier poterit recusare & vicarium, si fuerit in eodem delicto, aliàs non.

e *Ipsis.*] scilicet mulieribus.

f *Sortis.*] idest conditionis sit mulier subaudi.

g *Non peregerit.*] scilicet de iure.

h *Attamen.*] sic & ff. de extraord. cri. l. l. fin. & supra de episcop. & cler. l. si quis non dicam. Sed arg. contra. ff. quod quisque iur. l. 1. in fi. solu. vt ibi.

i *Habitare.*] illum honorem.

k *Biennium.*] scilicet continuum.

l *Constituto.*] scilicet reuerso.

m *Euitare.*] si hic spãliter conceditur declinari ordinarius iudex, ergo regulariter prohibetur, vt ff. ad munic. l. 1. & de hoc dicimus sup. de iud. l. apertissimi, circa medium legis.

n *Domus eius.*] scilicet mulieris, quæ circumuenta est.

4† Neoterio.

* Ex lib. 3. tit. 11. l. 1. C. T. & gl. 1. in c. insinuante, de offi. deleg. allegat hanc legem, φ pp dãnato ta familia recusatur, tanquã suspecta.

5† Fauorẽ.

6† Et cum honore abierit.

* Conatus punit. ui. Cuiac. 15. obs. 25.

7† Sic distinguit. Du. prohibemus, tali. C. The. ita prohibem' tali.

8† Statutis nostri sanctionis C. Th.

9† Semper eam C. Th.

10† Sãctionibus.

11† Aliam quam, hic deest, Ian.

12† Ad iurisdictionẽ eius definat persõ. C. Th.

Vicario.

a *Vicario.*] illius iudicis. b *Vel similis.*] veluti legatus proconsulis. c *Praefecturam.*] scilicet vrbis. & facit supra de nupt. l. etsi contra.

* Ho. & si ordinarius iudex est suspectus, non ideo eius vicarius suspectus postulatur. Gothof.

SI NVPTIÆ ex rescripto petantur.

1 † Si Cod. Theod.

2 † Aliàs, ide administrauerit tutelã.

Quæ scilicet aliàs non valerent: vel etiã quæ aliàs valerent.

3 † Duar. Coss.

QVidam.] CASVS. In lege ista prohibet Imperator contrahi prohibitas nuptias, & imponi ei, qui contrahit pœnam. Vltra dicit, quod filij nati ex eis nuptijs, non erunt legitimi. Si tamen quis impetrauerit rescriptum, quod si contraxerit sponsalia cum aliqua prohibita, cui dederit arrhas, quod arrhæ sibi restituantur, hoc casu valebit rescriptum. Viuianus.

d *Quidam.*] loquitur de his, quæ non possunt tenere: vnde qui impetrat, sustinet pœnam, quam hic dicit: nisi in casu quem excipit. Potest etiam secundo intelligi de illo matrimonio loqui, quod etiã de iure communi tenet. Item tertio potest plane intelligi in prædictis, vt & supra titulo proximo. Accursius.

* Ex lib. 3. ti. 10. l. vnica. C. Th.

e *Ordine.*] quo cauetur, vt cum non prohibitis contrahatur, secundum primum, vt Institu. de nupt. §. 2. vel quo cauetur, vt libere contrahantur matrimonia, vt infra de inuti. stipul. l. secundum secundum subreptionẽ hic dum casum. vel quo vocat, quã cauetur vt tales nuptiæ, scilicet inter receptionẽ, præsidem, & subiectam consendũ etiam non fiant, secundum tertium, vt in duo. vi. supra de nupt. l. etsi l. 29. ff. de contra.

4 † De nobilis. C. Th.

5 † Se...

6 † Duar. sponsaliũ.

* Subreptionẽ hic. & superi* ob...

f *Confingentes.*] scilicet cum non habeant ius: secundum omnem casum, vel etiam habeãt secundum primum, & tertium.

7 † Filios hac ratione susceptos non habiturũ. Gothof. ... C. Theod.

g *Reddi sibi.*] subaudi, peruenire. Hi ergo

tione fuerit, vicario [a] competant. Sin autem vicarius* vel similis [b] potestatis, vim in huiusmodi matrimonio contrahendo molietur: vicissim ordinarius iudex intercessor existat. Sin [1] † autem erunt vtrique suspecti: ad illustrem præfecturam [c] specialiter talium domorum, quãdiu ibidẽ [2] † administrauerint, tuitio pertineat. Da. 15. Calen. Maij Thessalonicæ, Granno A. 2. & Theo. A. 1. Coss. [3] †

TITVLVS VIII.

Si nuptiæ ex rescripto petantur.

Non valet rescriptum obreptitium, vel de illicitis impetratum. h. d. Bald. Vel sic: Per rescriptũ principis mulier inuita non contrahit nuptias, & impetranti bona publicantur sine spe veniæ: & filii ex tali coniunctione nati, sunt illegitimi: impetranti tamen permittitur vt sponsalia patris consensu celebrata, impleãtur: vel data nomine arrharum, reddantur. h. d. Salyc.

Impp. Honor. & Theod. AA. Theodoro PP.

LEX PRIMA.

QVidam [d] * vetusti iuris ordine [e] prætermisso, obreptione precum nuptias, quas se intelligunt non mereri, à [4] † nobis existimant postulandas, sæpè [5] † habere puellæ consensum confingentes. [f] Quapropter tale sponsaliorum [6] † genus præsentis legis definitione prohibemus.

¶ Si quis igitur contra hanc definitionem nuptias precũ subreptione* meruerit, amissionem bonorum, & pœnam deportationis subiturum se esse non ambigat: & amisso iure matrimonij, quod prohibita vsurpatione meruerit, filios [7] † se ex hac coniunctione susceptos, iustos non

habiturum, nec vnquam postulatæ indulgentiæ annotationisve [8] † indulto efficacem se veniæ effectum meruisse. exceptis ijs, qui parentum sponsionem de nuptijs filiarum implere [9] † desiderant, vel sponsalia, hoc est arrharum data nomine, reddi [g] sibi præcepto legum cũ statuta [10] † pœna deposcunt. Da. Cal. Febr. Rauen. DD. NN. [11] † Honorio 8. & Theodosio 3. AA. Coss.

Idem dicit in effectu, quod lex præcedens. Vel quod in lege præcedenti dixit in genere, hic dicit in specie. Bald. Vel sic: Rescriptum, per quod incestæ nuptiæ conceduntur, non est impetrandum, nec impetratum est seruandum. hoc dicit Salyc.

Imper. Zeno A. Basilio PP.

LEX II.

NEfandissimũ scelus fratris sororisve filiæ nuptiarum, quod sacratissimis constitutionibus sub grauissimæ pœnæ interminatione damnatum est, [h] iterato præsentis diuinæ sanctionis tenore modis omnibus prohibemus.

¶ Precandi quoque in posterũ super tali coniugio (imò potius contagio) cunctis licentiam denegamus: [i] vt vnusquisque cognoscat impetrationem quoque rei, cuius est denegata petitio, nec si per subreptionem post hanc diem obtinuerit, sibimet profuturam. 380.

TITVLVS IX.

De secundis nuptijs.*

Mulier nubens secundo viro intra tempus luctus, punitur pœnis hac lege expressis. h. d. Bald.

Imppp. Gratia. Valent. & Theod. AAA. Eutropio PP.

LEX PRIMA.

SI qua * mulier* nequaquam luctus religionem

qui consentiente patre, nullam pœnam patiuntur. & est sic supra de interdict. matrim. l. si tutor. & de sponsali. mulier. & ff. de ritu nupt. l. tutor, & 36. quæstione 2. cap. nullus. Accursius.

8 † Principis indulto. C. Th.

9 † Impleri desideratur.

NEfandissimum.] CASVS. Si aliquis impetrat a principe vt possit contrahere nuptias cum filia sua, non * debet concedi alicui tale rescriptum: & si concedatur, non valet. Viuianus.

10 † Quadrupli.

11 † Sec. Du. desunt DD. NN.

h *Damnatum est.*] vt supra de nupt. l. nemini. & Inst. de nup. §. 2. & 3. si aduersus. & sup. de incest. nup. l. finali.

i *Denegamus.*] & hoc cum prohibetur iure naturali, vel gẽtium, vt quia ratione sanguinis vel affinitatis: secus vbi de iure ciuili tantum prohibetur, vbi rescriptũ tenet, vt supra de interdict. matrim. l. penultima. & facit infra ad Tertullian. l. si qua mulier.

DE SECVNDIS nuptijs.

Dixit de primis: sequitur nunc de secundis nuptijs, quæ omnes vlteriores dicuntur: & dic quod contrahuntur eodem modo: sed multa conceduntur primis, quæ non secundo contrahentibus dantur.

SI qua.] CASVS. Si mulier marito mortuo nubat intra annum luctus, fit infamis: & secundo viro non potest dare in dotem, nisi tertiam partem bonorum suorum: nec in testamento relinquere. Item nec ex testamento alicuius aliquid capere poterit, vel iure legati, vel institutionis. & ea, quæ auferuntur mulieri, dantur hæredibus illius testatoris: & non dantur fisco. Si vero mariti tradit Iotus prior aliquid ei de Garro reliquerat, auferetur mulieri, & applicabitur proximioribus de cognatio. ne primi viri, vt filijs

* Vi. Diodor. Sicul. lib. 12. Bibliothecæ.

* Nouum intelle. hic nib. nu. 51. * Ill pars leg. si qua mulier. 7. ad Tertul. & filiæ.

priori viro nuptiarum festinatione [a] præstiterit: ex iure quidem notissimo sit infamis. [b] præterea secundo viro vltra tertiam [c] partẽ bonorum in dotem nõ det: neque ei testamento [d] plus q̃ tertiam partem relinquat. Omnium præterea hæreditatum, legatorum, fideicommissorum, suprema voluntate relictorum, [e] mortis causa [f] donationum sit expers: hæc namque omnia ab hęredibus, vel cohæredibus, aut ab intestato [g] succedentibus vindicari iubemus: ne in iis, in quibus correctionem morum induximus, fisci videamur habere rationem.

¶ Iis etiam amittendis, quæ prior maritus ei suprema [h] voluntate reliquerit; quanquã hæc quæ mulieri à priore viro relinquuntur, & per immaturum [i] matrimonium vacuata esse cœperunt, primo à decem personis edicto prætoris connumeratis, [k] id est [3] † ascendentibus [l] & descendentibus, [m] ex latere [n] autem vsque ad secundum gradũ, scilicet gradibus seruatis, [o] deinde præsumi [p] à fisco iubemus.

3 † Ex.

¶ Eandem quoque mulierẽ infamem redditam, hæreditates [2] † ab intestato [q] vel legitimas, [r] vel honorarias, [s] non vltra tertium gradum sinimus vindicare. PP. 15. Calend. Ianua. Gratiano 5. & Theo. AA. Coss. 380.

2 † Hæreditatis.

IN AVTH.

De nup. §. sin autem tutelã, collat. 4. consti. 1. & secunda pars huius authenticæ habetur collat. 4. const. 6. de resti. & ea quæ parit in vndecimo mense, §. finali.

Vidua quæ intra annum luctus parit, & certum est quòd non ex priore viro, patitur omnes pœnas, quas patitur nubens intra annum luctus. hoc primo. Item mater, quæ suscepta liberorum tutela, contra sacramentum denuo nubit, non petito tutore, & ratione non reddita, similiter patitur omnes pœnas, quas petitur nubens intra annum luctus. h. d. Bald.

EIsdem pęnis [t] subijcitur etiam ea, quæ parit [u] intra luctus tẽpus, si modo indubitatum sit sobolem hanc ex defuncto non existere. [x] nã & vsufructu ante nuptialis donationis priuatur. [y]

& filiæ. Secundo nepoti, neptis. Tertio patri, & matri. Quarto auo, & auiæ. Quinto fratri, & sorori. post illos vocatur fiscus. poterit autem succedere agnatis vsque ad tertium gradum, siue ex testamento, siue ab intestato: vltra non. & sic habes ex hac lege quinque pœnas, quæ imponuntur mulieribus conuolantibus ad secundas nuptias intra annum luctus. Sed hodie secundum canones impune intra annum luctus nubere possunt. Viuian.

a *Festinatione.*] nubendo intra annum à tempore mortis primi viri.

b *Sit infamis.*] vt ff. de his qui not. infa. l. prima, nisi à principe impetret ante, vt ff. illo tit. l. solet, vel post; vt infrà ad Tertull. l. si qua. vel nisi decubuerit intra annum, cum vir non est lugendus. nam hæc duo sunt necessaria, vt ff. de his qui no. infam. l. liberorum §. primo.

c *Tertiam partem.*] Minus autem quandoque fit: quia filij eam coarctant, quorum vnicuique, &c. vt infrà eod. tit. l. hac edictali.

d *Testamento.*] nec etiam inter viuos, secundum H. ne inueniatur via, qua fiat contra legem, vt inf. eodem, hac edictali, in princip. Sed quid si insolidum faciat eum hæredem? si dicas habere totum, contradicit hæc lex. si dicas tertiam: ergo erit pro parte intestatus, & pro parte testatus, quod esse non debet, vt ff. de reg. iu. l. 7. Solut. secundum Ioann. insolidum est hæres, sed tenetur restituere venientibus ab intestato, quod vltra tertiam habet, vel fiscus aufert quasi indigno: licet enim acceperit, non tamen fuit capax, vt ff. de verborum. significa. l. aliud idem in eo, qui necem defuncti non vindicat. hæres enim est, sed aufertur hæreditas ei, vt ff. de vulga. substitu. l. ex facto. §. Iulia. & ad Trebell. cõpi. §. hi qui. sic & ff. de adopt. l. si arrogator. Alij dixerunt hoc speciale, vt pro parte testatus, & pro parte intestatus quis decedat. sic & ff. de inoffic. testam. l. circa.

Mulier nubens intra tempus luctus an patiatur pœnas legales.

e *Relictorum.*] ab alio, quàm à primo viro.

f *Causa donationum.*] non idem forte in ea, quæ fit inter viuos. argum. ff. de pœ. l. interpretatione.

g *Ab intestato.*] quando fuit sola instituta. & dic quocumque gradu sint etiam vsque ad decimum: nisi quando à viro priori fuerunt relicta, vt subijcit, quamquam hæc, &c.

h *Suprema.*] vel inter viuos, vt inf. l. proxi. Sed tunc dicam vendicari tantum ab hæredibus ex testamento, vel ab intestato venientibus.

i *Immaturum*] id est valdè maturum.

k *Enumeratis.*] qui sunt cognati, vt in auth. de nupt. §. primæ si quidem, collat. 4.

l *Ascendentibus.*] pater, mater, auus, & auia.

m *Descendentibus*] filius, filia, nepos, neptis.

n *Ex latere.*] frater, soror, qui omnes in secundo gradu sunt.

o *Seruatis.*] vt primo qui sunt in primo gradu admittantur. Sed an primo linea descendens, quam ascendens? forte sic, vt in Authen. de hæredi. ab intesta. §. primo, collat. 9. Sed an frater, & soror, auus & auia admittuntur simul, eo quod pares sunt in grado? puto quod sic secundum Azo.

p *Præsumi*]idest capi. Sed quare cum ab extraneo quid datur, non præsumitur à fisco, alijs deficientibus? Respond. quia maior est indignatio primi viri, si ad secũda vota transeat, quã alicuius etiam extranei. Item si habet substitutum, an excludat fiscum? Respond. sic. argum. infra de cad. coll. l. 1. §. in primo. & §. pro secundo.

q *Ab intestato.*]multo magis ex testamento, vt sup. eadem l.

r *Legitimas.*] quando sunt suæ, vel agnatæ.

s *Honorar as.*]quando emancipatæ, vel cognatę. Sed cum hodie statim nubere possint secundum canones, vt in decret. secunda quæstione tertia, cap. Euphemium. alias Paulum. patitur istas pœnas? Respond. quod non. argum. in Auth. constit. quæ de dignit. §. illud. collat. 6. Item no. quòd eædem pœnæ imponuntur parenti intra tempus luctus: & ei qui spreto sacramẽto deserit filiorum tutelam.

ADDITIO. Addas, quòd pœna quæ imponitur mulieri, eo quòd nimis festinanter nubit: de qua in hac lege. & infrà l. proxi. hodie est sublata per dictum Apostoli, 1. Corinth. 7. de quo in cap. penult. & fin. extra isto tit. Pœna verò quæ imponitur ideo, quia nubit secundo. de qua in l. fœminæ, & alijs ll. huius tit. non est sublata. ita dicunt communiter omnes Canonistæ in d. cap. pen. & fin. de qua vide omnino Abb. in d. cap. fin.

Testatus pro parte & pro parte intestatus quis esse nõ potest.

EIsdem.] CASVS. Addit legi auth. quòd sicut mulier, quę nubit intra annum luctus, quinque pœnis punitur: sic mulier quæ peperit post decem menses intra annum ex alio quàm ex marito, eisdem pœnis punitur: sic punitur illa quæ suscepit tutelam filiorum suorum, & iurauit non conuolare ad secundas nuptias, quamdiu filij essent impuberes: & antequam redderet rationem administrationis, & peteret filijs tutorem, relicto sacramento secundo nupsit. Viuianus.

t *Eisdem pœnis.*] quas patitur illa, quæ intra annum nubit, vt in l. 1. & 2. huius titu.

u *Parit.*] idem si non pariat, sed stuprum committat, vt in Auth. de resti. & ea quæ parit, §. fin. col. 6.

x *Non existere.*] etiã post decimum mensem sit nata à tempore mortis primi viri.

y *Priuatur.*] sed quod est quod hic dicit, quòd etiam vsumfructum ante nuptialis donationis amittit, cum etiam legiti-

legitimas nuptias, ꝗ hendo donationem illam amisit, vt infra e.l.2.& 3.& authen. vxori.& inf. si secũ. nup. mulier. l.1. Rñ. habet quidem donationem illam, sed au fertur ei vt indignę: vel si vere nupsit intra tps luctus, verum est, ꝙ amisit & proprietatem, & vsumfructũ, vt inf. eo. l.2. sed postea solam proprietatem, vt inf. eo. l. secundum Hug.

a *Sacramentum*. hodie non iurat, vt in Auth. vt sine prohib. matres, col.7. Sed an eadem pęna habeat locum? quod vr per d. Auth. vt sine prohib. ſm Io. Alij dñt ꝗ. cũ ꝑ ꝑ tria hæc pœna imponitur, vt in corp. vnde hæc sumitur. s. de nup. coll.4.

SI *qua*. CASVS. Si mulier intra annum nubat, infamis fit, & amittit q.c. qd habuit à marito vel in testõ, uel per do. inter vinos. Vin. l. *Adijcimus*. nam olim forte decem mẽses seruabantur. Vnde pro tam modico tempore non videbatur puniri.

c *Tametsi*. i. quãuis
d *Decore*. hoc nisi ante decubuerit, ut ff. de ijs, qui no. infa. l. libertorum, §.1. secundum M. sed ibi non erat lugendus, alias sufficit parere, cũ, & alia fit rõ, sine qua suspicio, &c. ut in Auth. de restit. & ea q pari. §.si. col.6.
e *Sponsalia*. de quo non dixerat lex præcedens.
f *Amittat*. per sententiam matrimoniũ tamen tenet, ut in Auth. rest. cur ergo legitimè factum punitur, ut argu. infra ad leg. Iul. de adul. l. Gracchus? Respon. non matrimonium, sed nimia festinantia punitur, vt in Authen. de nupt. §. primæ siquidem, colla. 4. & facit sup. ex quibus caus. in fam. irrog. decreto.

FOemina. CASVS. Superiores leges dicunt qualiter puniatur mulier, quæ intra tempus luctus nubit, hæc loquitur qualiter punitur ii

* Ex lib. 3. titu. l.8 l.1. C.T.

* Glo. in c. præterea, de æta. & allegat hãc l. ꝙ decem menses sit modicum tempus.

* Olim luctui agẽon præfiniti erant decẽ menses. Sene. de consolat. Maiores decẽ mẽsiũ spacium lugẽtibus viris dederunt. Tpe le. Iulia Visceliæ Nou. 22. d.43. nõdũ præfinitus erat annus Primus Theodosi* vt hic annum præfiniuit, quẽ qui secuti sunt auctores, non decem mensium, sed de anno luctu loquũtur, & qui ante annũ accipiunt pro decem mensibus, Vi. Cuiac. c.3. de præscri. Coch.

¶ Item & ea, quæ suscepta liberorum tutela, cõtra sacramentum[a] secundo nubit, nõ prius tutorem petens, & rationem reddens, & exoluens omne quicquid debet.

¶ Sed hodie vlteriore iure sacramentum ab ea non exigitur, sed contractis nuptijs à tutela repellitur.

Hic prosequitur materiã l. 2. sup. eod. & dicit, quod olim mulier tenebatur lugere virũ per menses decem & intra istud tempus decem mẽsium non debebant nubere: hodie sunt additi duo menses, & sic annus, luctus per duodecim menses est constitutus, h.d. Bal. Vel sic: Tempus luctus, intra quod mulier non potest nubere, est annus, itra quẽ nubens, vltra infamiam perdit omnia lucra nuptialia à primo marito habita, h.d. Sal.

Ijdem AAA. Eutropio PP.

LEX II.

SI* qua ex fœminis perdito marito, intra anni spacium alteri festinauerit nubere (paruũ* enim tẽpus post decẽ menses seruandũ adijcimus,[b] tametsi[c] id ipsum exiguũ putemus) probrosis inusta notis, honestioris, nobilisque personæ decore,[d] & iure priuetur, atque oĩa, quæ de prioris mariti bonis, vel iure sponsalium,[e] vel iudicio defuncti coniugis cõsecuta fuerat, amittat.[f] Dat. 3. Cal. Iun. Constant. Eucherio & Syragio Coss. 381.

Ista lex est singularis, & h.d. Mulier transiens ad secũda vota, quicquid ex facultatib. primi viri lucratiuo titulo consecuta est, tenetur moriens liberis cõmunibus reseruare, vel alteri eorum quem elegit contẽplatione meritorũ alienatione in extraneam personam penitus reiecta. h.d. primo. Itẽ si aliquis ex filiis primi matrimonii decedit, id qđ mater per successionem eius consequitur, fratribus remanentibus similiter reseruare tenetur, alienatione penitus interdicta. Sed si nullus alius filius superest, mater filio morienti succedit liberè, & pleno iure, & de bonis ex tali successione prouenientibus potest liberè disponere, & testari. h.d. Bal. vel sic. Mulier trãsiens ad secũda vota, tenetur reseruare filiis primi matrimonii, vel vni ex iis lucra omnia à primo viro peruenta ẽt si donationem propter nuptias alius dederat ei pro viro, sed hodie non vni tantum potest relinquere sed inter omnes distribuitur, hoc dicit cũ auth. Sequentibus. Sal.

Ijdẽ AAA. Theodoro[1] PP.

LEX III.

FOemin[æ],[g]* quę susceptis ex priore matrimonio filijs[h] ad secundas (post* tempus luctui statutum[i]) transierint nuptias, quicquid ex facultatibus priorũ maritorũ sponsalium[k] iure, quicquid etiã nuptiarum[l] solennitate perceperit, aut quicquid mortis cã donationibus factis aut testi iure directo, aut fideicõmissi, vel legati titulo, vel cuiuslibet munificæ liberalitatis prẹmio, ex bonis (vt dictũ est) priorum maritorum fuerint assecutæ, id totum ita vt perceperint, integrum ad filios, quos ex præcedente coniugio habuerint, transmittãt, vel ad quemlibet ex filijs (dũ modo[m] ex ijs tantum sit, quos ex tali successione dignissimos[n] iudicamus) in quẽ contemplatione meritorum liberalitatis suæ iudicium mater crediderit dirigendum.

¶ Nec quicq̃ eædẽ fęminæ ex ijsdẽ facultatib. alienãdũ in quãlibet extraneã ꝑsonã, vel successionẽ ex alterius matrimonij cõiunctione susceptã, præsumãt, atque[o] habeant ptãtẽ possidẽdi tñ, atq; fruẽdi in diẽ vitæ, nõ ẽt alienãdi facultate cõcessa. Nã si qđ ex ijsdẽ[2] † rebus in aliũ quemlibet fuerit ab[3] † ea translatũ: ex mẽnis[4] † redintegrabitur[p]

la; quæ nubit post annũ, dimissa affectione liberorum, & dicit, ꝙ talis mulier q cquid habuerit ex primo marito, siue in testõ, siue inter viuos reseruabit filijs primi patrimonij, nec poterit aliquid alienare; & si alienet cogetur restituere, tantum de suo proprio, remanente vsufru. apud eundem virum. Item si quis de filijs primi matrimonij decedat, poterit succedere filio, id tamẽ quod percepit de successione, dẽt restituere filijs primi matrimonij. si vero alij qui filij non sunt ex primo matrimonio qa oẽs decesserunt, quicquid iuris percepit ex successione filij, uel filiorum, pleno iure habebit.

No. ex hoc tex. ibi successionẽ, ꝙ illud primũ respicit principium huius legis, & vult dicere, quod vbi nõ sunt filij primi matrimonij, ibi nõ sunt pœnæ. con. con. §. sic vero expectet j. rñ. i. Auth. de nup. coll.4. & ita not. hic in gl. 2. huius legis secundum Bal.

g *Fœminæ*. hucusq; de ijs, quæ intra tps luctus nupserint, nũc quando postea.
h *Filijs*. secus si non haberet alios, cum esse causa prohibitionis. s. amor filiorum, vt in Auth. eod. §. si vero expectet. & §. primæ si quidẽ coll. 4. & inf. in fi.
i *Statutum*. i. annum nam citi ante maiorem patitur pœnam, vt sup. l. prox. & l.1.
k *Sponsalium iure*. i. simplicis donationis, vel p p nuptias.
l *Nuptiarum*. vt lucrum donationis ꝓpter nuptias.
m *Dummodo*. interpositio est.
n *Dignissimos*. quia sunt capaces. Acc.
o *Atque* pro sed.
p *Redintegrabitur*. s. si consumptę sunt, alias uendicantur, ut inf. ꝓx. §. & l. generaliter & facit infra ad Tertul. mater, & inf. l. prox. §.1. & de ind. vid. l. ambiguitatem, & inf. ad l. Iulia. maiest. l. quisquis.

1 † Floro.

* Ex li. 3. ti. 8. l. 2. C. Th. & no. ꝙ testator põt remittere pœnas secundarũ nuptiarũ. Bal. in l. filium quẽ, C. fam. erci. ꝑ tex. in Authẽ. de nup. §. disponat coll.4.

* Hic not. inclusa ( ) desunt in C. The. & ad dita sũt à cõpositoribus.

2 † ijsdem reb. p fraudem seuẽrioris animi. C. Th.

3 † A possessis dẽtẽ. C. T.

4 † Mater redintegrabitur compensatione facultatũ. C. Th.

a *Successione.* s. filij, q̃ m̃r succeßit filio. b *Possessione delata.* s. vtendi, & fruẽdi, vt & sup. dixi, Alij vt Azo. dñt in plena ꝓprietate, & idẽ in viro. vt in auth. neque virũ, ꝙ ex doto, coll. 8. sic no. ꝙ ex hac lege, & alia, & inf. ad Tertull. l. mater, distinguitur, nubat añ mortẽ filij, vel post, vt no. in d. l. mulier.

1 † Hæredes. C. Th.

SEQVITVR Authentica.

In donatione, &c. & est ex corpore de nupt. §. si vero expectet, coll. 4. q̃ hic leg. Et no. ꝙ quidã dicũt, ꝙ mulier hẽt plenã ꝓprietatẽ in talib⁹ cũ poßit testari, & fm̃ eos hæc auth. est necessaria, quæ corrigit quã filiũ vsumfructũ eam habere dicit. Sed Bul. dixit tantũ vsumfructum eã habere, & testatur de alienis ex permißione legis. sic & supra de sacrosa. eccl. auth. si qua. Itẽ ad id, quod dicit hęc lex, fœminæ, crediderit dirigendum. i. eligẽdũ vnũ de filijs ꝙ corrigitur p auth. lucrũ, quæ sequitur, & est de nuptijs, §. si verò expectet, coll. 4.

2 † decest. C. Th.

3 † decesset. C. Th.

IN *donatione.* CASVS. Auth. ista addit ad leg. Cod. Nam l. C. dicebat quòd mulier conuolat ad secũdas nuptias, pdit donationem ꝓpter nuptias, & perdit lucrũ cuiuslibet donationis. Sed hæc authen. addit, & dicit, quòd si maritus non dedit donationem propter nuptias mulieri, sed aliquis pro viro dedit illud lucrũ perdit quantum ad proprietatẽ, si conuolat ad secundas nup.

4 † Talem in quatur.

I *Verum.* CASVS Hæc Auth. corrigit legem Codicis. Nã l. Cod. dicebat, ꝙ mulier conuolans ad secun. nupt. post annum diuisa affectione liberorum lucrata est aliquid ex primo matrimonio illud lucrum pot diuidere inter liberos primi matrimonij, vel omnes, vel ... [illegible]

5 † Omnẽ quoq; mõ perceperit proprietatis iure obtineat. C. T.

faculcatibus, quo illibata ad eos, quos statuim[a] liberos,[1] † bona, & incorruptẽ pueniãt.

Mulier transiens ad secunda vota, succedit filiis primi viri ex testõ, vel ab intestato vt poßit poßidere talia bona donec viuit tamẽ extra filias superstites illius matrimonii alienandi ptãtem non habet. primo. Et si vnicus erat filius qui deceßit, vel si plures, & oẽs decesserunt, tũc habet plenum, & liberum dominium etiã alienandi quamlibet potestatem, h. d. Bal. vel sic: Mulier transiens ad secunda vota, tenetur aliis filiis ex primo matrimonio reseruare quæsita ex succeßione liberorũ dicti matrimonii: & ex his nullo superstite prohibito de bonis illis potest dispone re, hoc dicit, Sal.

¶Illud ẽt addimus huic[2] † legi, vt si aliquis ex ijsdem filijs, quos ex priore matrimonio susceptos esse constabit, fortè decesserit,[3] † matre iam secundis nuptijs funestata, alijs ẽt matrimonio progenitis liberis superstitibus, id ꝙ per eandem succeßionem[a] ab intestato, vel ex testõ suæ posteritatis mater videbitur consecuta in diẽ vitę suæ pro sibi debita portione sola, tantum poßeßione[b] delata, omne ijs, qui supererũt ex priore susceptis matrimonio filijs relinquat,[4] † nec super illius modi facultatibus testandi in quamlibet extraneam personam, vel quicquam alienandi habeat potestatem. Quòd si nullam ex priore matrimonio habuerit succeßionem, vel natus, natiue decesserint omne,[5] † quòd quoquomodo pceperit, pleno proprietatis iure obtineat, atque ex his nanciscendi dominij.[6] † & testandi circa quem voluerit, liberam hẽat facultatẽ,[7] † Dat. Cal. Iul. Constan. Antonino, & Syagrio Coss. 382.

IN AVTH. de nupt. §. si vero expectet. coll. 4. centũ.

Ista auth. se habet ad legẽ Codicis hoc modo. Dictum erat ĩ l. Co. quod si interuenit pactum de donat. propter nuptias lucrãda liberis existentib. vel simpliciter, quòd mater lucratur præmortuo uiro in matrimonio, tamen si postea trãsit ad secunda vota, tale lucrũ debet reseruari filiis primi matrimonii. & ipsa dũ uiuit, habet duntaxat potestatẽ ad vtendũ, & fruẽdũ: tamen tex. in l. C. non declarauerat, vtrum ista potestas sit dominium, an vsusfructus, & quidam dicebãt, quod erat dominium ad vtendum & fruendum. Alii dicebant, quod erat vsufructus formalis modo ista auth. decidit, quod dominiũ ipso facto est perditum, quia deserit ipsam propriet. ac ergo remanet ipsa simplex vsufructuaria formalis, hoc dicit.

IN donatione propter nuptias, et si alius pro viro dederit deserit ea proprietas. IN AVTH. coll. cõst. & §. quibus supra, versicu. venient autem talia.

Hæc auth. cõtinuatur ad l. Cor. ita: Dictũ erat ibi, quod mater trãsiẽs ad secũda vota poterat testari inter liberos, & disponere, & alterũ ipsorũ pro qualitate maritorũ eligere. sed ista auth. determinat, ꝙ legis dispõ ipso iure distribuit inter liberos talia lucra, & ipsa mater ptãtẽ distribuẽdi non hẽt, & idẽ in parte lucrãte. ꝙ si trãseat ad secunda vota, dos ab eo lucrata ęqualiter pertinet ad liberos superstites: & pater nõ habet aliter distribuendi arbitrium, h. d. Bald.

IVerũ hoc æqualiter inter liberos lege distribuitur, non arbitrio parentis permittitur.

IN AVTH. de nup. §. hinc nos, coll. 4. cõsti. 1. & de nõ elig. secũ nub. §. cũ igit, coll. 1. cõst. 1.

Ista est bona auth. & diuiditur in duas partes. Prima loquitur qualiter mulier, quæ trãsit ad secunda vota, succedit liberis cõib. ex testõ. Secũda qualiter ab intestato. Secũda ibi, ab intestato quoq;. Secũdo subdiuiditur in duas partes: quia prima loquitur qualiter succedat ab intestato ĩ bonis primi viri. Secũda qualiter succedat ab ĩtestato in bonis aliũde quæsitis, h. d. B.

EX* testamento[c] quidem succedit mater liberis suis, quæ conuolauit ad secundas nuptias, sicut institutus quilibet.[d] Ab itestato quoque vocatur, siue ante mortem filij,[e] siue postea secundas ineat nuptias:[f] sed ab intestato corũ

sam legem diuidatur inter liberos ęqualiter, non autem vult, ꝙ mater habeat licentiam diuidendi. Viuianus.

EX *testamento.* CASVS. Lex Codicis dicit, quod mulier põt succedere filio suo, sed non dicit qualiter, quòd aperit authẽ. quia succedit ex testo, sicut quilibet institutus, & ab intestato, & si filius habuit aliqua bona a patre, mulier non habebit nisi vsumfructũ. in alijs quę habuit filius non a patre, habet mulier plenum ius, hoc tamẽ ita si mr̃ non inueniatur igrata erga liberos.

Ex testamento. hęc auth. partim est ex titulo de non eligen. secun. nuben. §. cum igitur, coll. 1. partim ex ti. de nup. §. hinc nos, coll. 4.

d *Institutus quilibet* hucusque ex utroque.
e *Filij.* quem solum habebat.
f *Secundas ineat nuptias.* hoc ex illo de nõ eligendo & ꝙ subijci. s. de corũ, &c. vsque

* Hic scribit Io. de Garroni & nu. 38. ponit ... intell. huius Auth.

solum vsumfructum percipis, quæ paterna substantia ad filium peruenerunt. quantum vero ad antenuptialem donationem pertinet, erit similiter vt in residuis, [a] oĩno ingratitudine & hoc contra matrē fratresque inspecta.

IN AVTHENT.

De non elig. §. hoc aũt coll. prima. constitut. secunda. & de nupt. collat. 4. constitu. 1. §. quoniam infirmas.

Quod debuit lucrar vir vel vxor in casu non existen stentium liberorum, debet lucrari si ex postfacto res redeat ad eum casum. Vel sic: Quod iuris est de toto quoad totum, sic de parte quo ad partem. h. d. Iac. But. secundum Bald.

SEd & si quis [b] ex his [c] præmoriatur absque progenie, redit [d] ad matrem dominium, quãtum acquiritur ex pacto non existentiũ liberorum, residuum autem conceditur quibuslibet [e] defuncti hęredibus. [f]

¶ Si quid ergo ex his alienauerit, [g] pro suprascripta portione confirmatur alienatio. quare si sola hęres extiterit, [h] insolidum ad ipsam redit, [i] vel alienationē sequitur.

Ex quocunque coniugio suscepti filii, à suis parentibus collata spõsalitias largitates sibi vendicãt prçcipuas. h. d. Bal. Vel sic: Sicut mulier, quæ transit ad secũda vota, tenetur reseruare liberis illius matrimoni sponsalitiã largitatē quã vir primus ei contulit: ita mulier quę transit ad secunda vota, sponsalitiam largitatem ex donatione secũdi viri ad eã deuolutã tenetur filiis secundi uiri reseruare: siue ad tertium matrimonium transeat, siue nõ. Sed alia bona simpliciter,

vsque in finem est de nuptijs, sed ad hoc, quod dicit succedere ab intestato simpliciter, est contra proximam authenticam, sed & si quis: vbi aliter succedit. Sed dic ibi circa donationem ante nuptias, hic circa alia. quod non placet, cum & hic de illa donatione dicat, vt hic in fine. Alij, quod ibi fuit ab extraneo facta donatio hic a viro. Vel verius illa in donatione, & quando appositum fuit pactum: hic generaliter, & quando nullum pactum fuit factum de lucrando.

a *Residuis.*] scilicet a viro habitis, vt nubens secundo amittat ius proprietatis, vt in auth. de nupt. §. si vero expectet. collat. 4.

b SEd & si quis.] CASVS. Lex Codicis dicit, quod quicquid percipit mulier ex primo matrimonio quocunque tempore, compelletur reseruare alijs primi matrimonij. hoc autem in donatione propter nuptias distinguit: aut pacta est mulier de lucranda donatione, aut non. Si non, restituet eam filij. Si vero sic, nõ semper restituet: quia pone, quod sit pacta de lucranda tertia parte donationis, si maritus decederet sine liberis: si liberis existentibus, pacta est de lucranda donatione tota. mortuus est maritus existentibus liberis, & ita extitit conditio. hac ergo mulier totam donationem pleno iure secundum pactum, conuolat ad secundum matrimonium, & ita amittit proprietatem, si aliquis ex filijs primi matrimonij sine filijs decederet, mulier succederet ei in tertiam partem eius partis, quæ contingebat filium ex donatione, aliæ duæ partes dantur hęredibus defuncti: & si mulier aliquid de rebus illis alienauerit, pro tertia parte confirmatur alienatio. sed si esset filio suo hæres in totum, confirmaretur alienatio in totum. Vel pone casum, vt in glo. seq.

b *Sed & si quis.*] hæc est de non eligendo. §. hoc casum. & etiam de nuptijs §. quoniam infirmas. Et dic casum. Pactum fuit, vt si vir præcederet, vxor lucri faceret tertiam partem donationis propter nuptias, liberas scilicet non extantibus, & idem de viro dictum est, postea forte tribus relictis liberis decessit maritus: & postea decessit vnus ex liberis. sicut haberet totam tertiam partem si omnes decederent, sic debet lucrari tertiam partem portionis contingentis decedentem. Quam lecturam quidam improbant, quia liber existentibus deficit conditio, nec potest ammodo lucrari mater: sed tu approba, vt in nouellis titu de muliere, quæ post mortem mariti. l. nullam post hanc. & de his, quæ ad secundas, l. nulla scientia. Et dic quantum acquiritur, idest acquiri posset ex pacto &c. & ad dictam opinionem responde: quia non si omnes decederent, perinde haberetur, ac si a principio nullus natus fuisset, quod ergo est de toto, quo ad totum, idem de parte quo ad partem. l. quæ de tota. ff. de rei vendicatione. Negari tamen non potest, quin hæc authentica, contra ius commune dicat. Alij exigunt hic addi, quod pactum fuit de lucrando aliquid in casu existentium liberorum, puta totam donationem

1 Hanc secundã lecturã Bar. reiectis prima & tertia, quę dd. displicent, & ad l. si ita qs stipulatur respondens, vt hic per tũ, q non redit ad mulierem ex pacto non existentium liberorũ.

quam amisit nubendo. sic & ponitur in nouellis in titulo de muliere, quæ post mortem mariti. l. nullum post hanc. Contra quod est, ff. de verborum obligationibus l. si ita quis stipulatur. & ff. iudic. solui l. conquerebatur. si. n. committitur pactum in vno casu, non debet postea committi in alio. Ad quod dicas, quod duo fuere pacta. vel aliter, primo casu committitur ex vi pacti, secundo ex vi legis magis quam ex vi pacti. Tertij ponunt, quod pacta est lucrari tertiã partem in casu non existētium liberorũ: in casu existentium liberorum nihil. sed totum dictum est permanere penes filios. Cui opponitur, quod male diceret redire dominium, cum nunquam fuerit penes eam: & eodem modo primæ positioni opponitur. Sed dic, quod fuit saltem constante matrimonio, & amisit eo soluto. Item & per hoc tollitur alia qstio, si fuit pactum de tertia lucranda in casu liberorum existētium, & de tota in casu non existentium liberorum, & extiterunt. & sic tertiam lucratur, quam nubendo postea amittit. & tunc si decedant omnes, totam lucratur. sic ergo post plus redit q̃ primo habebat. male ergo ponitur redit. Sed hic habito respectu, vt dixi, quando matrimonium durabat. Item quid si simpliciter pepigit de lucrando? Respondetur in vtrumque casum videtur pepigisse. Item quid econtra si plus pepigit in casum existentium, puta totum, & minus in casum non existentium, puta tertiam? Dic, si amisit nubendo, quod recuperare poterit ex secundo pacto secundum formam eius, licet sit minus quam id, quod ex primo. sic ergo hæc sunt paria, ab initio nullos filios extare, & ex postfacto deficere omnes, vt in authen. vnde hęc sumitur, & idem si vnus decedat, vt quod iuris est in toto quo ad totum, idem seruetur in parte, quo ad partem, vt in auth. de nuptijs §. quoniam infirmas, collat. 4. quod est mirabile & voluntarium, & non nitens ratione, cum adhuc aliqui sint de liberis.

c *Ex his.*] s. filijs ex primo matrimonio natis.

d *Redit ad matrem dominium.*] quod habuerat tempore matrimonij in donatione, secundum primum & tertium casum. & quod amisit per solutionem matrimonij. nam vt dos ad vxorem, sic donatio ad virum redit soluto matrimonio, vt inf. de rei vxo. actio. §. illo. nam æquis passibus ambulant. vel secundum alium casum dic redit quod amiserat per secundum matrimonium, cum illud habebat ex pacto existentium liberorum.

e *Quibuslibet.*] ergo matri, cum ipsa sit hæres, malé ergo stat hæc authent. Sed dic quod alios instituerat, & matri solam legitimam dimiserat. Vel dic speciale in hac donatione, vt non plus debet habere mater, etiam si ei succedat.

f *Hæredibus.*] ex testamen, vel ab intestato, vt in corpore.

g *Alienauerit.*] mulier.

h *Extiterit.*] puta filio instituto.

i *Redit.*] cum nihil est alienatum.

Cum

C*Vm alijs.*] CASVS. Sicut mulier cogitur restituere quicquid habet ex primo matrimonio filijs primi matrimonij: ita debet restituere filijs secundi matrimonij quicquid habet ex secundo matrimonio, quod si non habeat filios ex secundo matrimonio, habebit pleno iure, ita poterit relinquere cuicunque voluerit. Viui.

a *Cum alijs.*] Cum, id est quamuis.

b *Sanctionibus.*] quas non habemus, vel dicit de illa infra de bon. mater. l. si visa.

c *Largitate.*] id est, donatione propter nuptias.

1† Du. In nuptias per.

d *Itaque.*] nunc dicit in specie, quod in genere dixerat. Vel quia sicut est circa primũ matrimoniũ, sic & circa secundũ.

e *Habens.*] scilicet mulier.

f *Nec prosit.*] Videbatur possedisse: quia hæc pœna mulieri imponitur, vt non alijs relinquere possit, quia secundo contraxit, matrimonium per quod tantum primis filijs fecit iniuriam, non secundis. Vnde primi cum secundis videbantur admitti, quod nõ est verum, vt hic dicit, & in authen. de nupt. §. illud. coll. quarta. Sed argument. contra infra eodem, l. si quis prioris. §. talem. vbi etiam filijs primi matrimonij. Sed hic de donatione propter nuptias, & de dote: ibi autem de alijs lucris secundum Bul. vel hic loquitur, cum filij secundi matrimonij vtriusque parentis hæreditatem adierunt: ibi illius tantum, qui lucri fecerat donationem, vel dotem, & ideo ibi prædicti filij secundi matrimonij habent eam donatione, vel dotem simul cum liberis prioris matrimonij, secundum Io. Accur.

2 † Deest in omnib.

3 † In.

4 † marito.

5 † in.

g *Id sibi.*] quasi dicat mulier libere habet, etiam si donator, id est vir secundus ex alia vxore filios habebat.

materna ipsa mulier decedẽs transmittit ad liberos, disponendo de eis, prout vult. Ab intestato vero omnes filii tã primi, quàm secundi matrimonii succedunt pro numero liberorum. h. d. Baldus.

Impp.[1]† Honor. & Theod. AA. Marino præfect. prætor.

LEX IIII.

CVm alijs[a] sanctionib.[b] iussermus materna bona integra ad liberos peruenire: quod tamen mulier mariti largitate[c] percepit, id ex eo tantum liberi coniugio procreati, sibi speciale tanquam paternum nouerint patrimonium[2] †vendicandum.

¶ Itaque[d] si habens[e] filios ad[3]† secundas nuptias fortasse transierit, sponsalitiam largitatem, quam vir secundus contulit in vxorem, tantummodo filij, qui ex secundo matrimonio[4]† suscepti sunt, pro soliditate possideãt nec prosit[f] liberis ex priore susceptis matrimonio, quod mulier ad[5]† tertia minimè vota migrauerit.

¶ Quod si posterior vir sine liberis ex eodem matrimonio susceptis decesserit, quicquid ab eo ex sponsalium largitate vxor fuerit consecuta, id sibi[g] iurisque suo sciat esse collatum, etiam si ex priore matrimonio donator filios reliquisse doceat.

¶ Ad maternas[h] sanè veniẽs vel ex hoc, vel ex quolibet alio titulo facultates omnis posteritas, ex quocunque susceptam[i] viro, pro debita sibi portione, &[6]† à matre,[k] vel spontanea largitate, vel per testamentum eius collata,[l] possideat.

¶ Nos enim hac lege id præcipuè custodiendum esse decernimus,[m7]† vt ex quocunque coniugio suscepti[n] filij patrum suorum sponsalitias retineant facultates. 422.

h *Ad Maternas.*] lege sic, sanè omnis posteritas ex quocunque viro suscepta possideat lucrum. subaudi veniens ad matrem, veniens dico ex hoc titulo, scilicet donationis inter sponsos. vel sic: Omnis posteritas veniens ad maternas facultates, quæ obueniunt matri ex hoc, vel ex alio titulo, quod in idem recidit. In alijs autem lucris a donatione propter nuptias, & de dote, & sponsalitia largitate loquitur dictus §. talem. & ibi plene dicetur.

i *Suscepta viro*] s. in primo vel in tertio secundum quosdã, vt non obstet §. talem. & caue tibi, quia non sunt filij ex hoc coniugio in quo habuit lucrum, sed ex alijs viris primis, vel posterioribus.

l *Et a matre.*] quasi dicat ita habebunt sicut mater volet: verbum enim, vt, denotat veritatem.

l *Collata.*] scilicet portio.

m *Decernimus.*] in principio legis.

n *Suscepti filij.*] si sũt filij alius omnino poste ritati, vt hoc §. in principio.

6 † Vt Dic.

Sicut mater transiens ad secunda vota, lucra prioris matrimonii tenetur reseruare filiis eiusdẽ matrimonii, ita vir transiens ad secunda vota tenetur reseruare filiis eiusdem matrimonii lucra dotis: Alienandi facultate penitus interdicta, administratione tamen permissa patri dum viuit, & etiam potestate eligendi, ac etiam diuidendi. h. d. vsque ad §. in ius autem. Bald.

Impp. Theodo. & Valentin. AA. Florentio.[8]† PP.[9]†

LEX V.

GEneraliter[o] † censemus, quocunque[10]† casu[p] constitutiones ante hanc legem mulierem[q] liberis communibus, ante mariti matrimonio dissoluto, quæ[r] de bonis mariti ad eam deuoluta sunt, seruare sanxerunt, iisdem[11] †casibus maritum quoque, quæ de bonis mulieris ad eum deuoluta sunt, morte mulieris matrimonio dissoluto, communib. liberis seruare.[12]†

G*Eneraliter.*] CASVS. Sicut mulier conuolans ad secundum matrimonium cogitur reseruare quicquid percepit a primo marito filijs primi matrimonij, ita vir conuolans ad secũdum matrimonium, omnia, quæ habuit ex prima vxore, compellitur relinquere filijs primi matrimonij, & filij habent dominium illarum rerum, & si mortuo patre res ab aliquo possidentur, filij eas possent vendicare si extant, & si non extarent res, haberent condictionem sine causa. pater autem dum viuit, possidebit res illas, & in morte relinquet filijs suis sicut vult, nec eas alienat. Item filij primi matrimonij possunt petere ea, quæ pater, vel mater lucrati sunt ex primo matrimonio, siue velint habere hæreditatem patris, vel matris prius decedentis, siue non, adire tamen debent hæreditatem illius, qui posterius moratur. Si autem vir, vel mulier ad matrimonium secundum conuolat, potest facere de rebus illis ad arbitrium suum, quas habuit ex primo matrimonio. si tamen non alienarent, filij post mortem parentum poterunt vendicare. Viui.

7 † præcipimus al. decreuimus.

8 † confirmat. No. Th. Flor.

9 † P. F. V. No. Th.

* Ex nouel. Th. pa tr. seu mat. bon. tit. 6.

10 † quoq; C. Th.

11 † casib. nos p huius l. auctoritatẽ maritum. No. Th.

12 † censemus.

o *Generaliter.*] si siue mulier nubat intra annum, siue post. Item siue mater, siue auia.

p *Quocunque casu.*] quod est quando secundo nubit, vt supra eodem, l. fœminæ & l. proxima. Item & quando non nubit, si non alienauit, vel consumpsit, vt infra hac l. in fine.

q *Mulierem.*] migrantem ad secundas nuptias.

r *Quæ.*] ea subaudi.

Donata.

¶Nec interest,[1] † si alter pro marito donationem ante nuptias, vel pro muliere dotē crediderit offerendam.

¶Hæc[2] † obseruari præcipimus, licet res ante nuptias donatæ [a] (vt assolet fieri) in dotem à muliere redigantur. [b] [3] †

¶Dominium autem rerum, quæ liberis per huius legis, vel præteritarum cōstitutionū auctoritatē seruantur, ad liberos ptinere decernimus.

¶Itaque, defuncto eo, q eas liberis seruabat, extantes ab omni possessore liberi vendicabunt: [c] cōsumptas vero ab hæredibus eius exigent, [d] q eas seruare debuerant Alienādi sanā, vel obligandi suo nomine [e] eas res quæ liberis seruari præceptæ sunt, eis q reseruaturi sunt, adempta licentia est.

¶ Negotia verò liberorum patri vtiliter [f] administrare concedimus.

¶ Diuidendi quoque res inter eos liberos ipsis parentibus pro suo arbitrio, vel eligendi quem voluerint, licentiam non denegamus. [g]

Lucra, quæ debent reseruari filiis primi matrimonii, pertinent ad eos, siue sint hæredes præmorientis, siue lucrantis. h. d. vsque ad §. illud. Bal. vel sic: Hæc lucra debētur liberis, si hæreditatē primi parentis non adiuerint: dummodo hæredes existant secundo morientis. hodie vero etiam si neutri eorum existant hæredes, dummodo non fuerint ingrati. h. d. cum authen. hæres. Sal.

¶ In ijs autem casibus, in q bus res vt paternas mater liberis communibus seruare pcepta est: (hoc est vbi morte mariti matrimonio dissoluto, mulier ad alias nuptias peruenerit) vel vbi res ut maternas patrem liberis communibus seruare censuimus: (hoc est, vbi morte mulieris matrimonio dissoluto, vir ad alias nuptias venerit) si hæreditatē eius parētis qui prior mortuus [h] est, non adierint liberi: licebit eis, tanquam eius tantum res fuerint, qui posterior moritur, [i] eas sibimet vendicare, scilicet † eius qui posterior moritur, hæreditatem crediderint adeundam: ne quod fauore [k] liberorum in ductum † est, quibusdam casibus ad læsionē [l] eorum videatur inuentum.

IN AVTHEN. de nuptijs, §. si vero expectet. & §. quoniam infirmas, & §. soluto. collat. 4. constit. 1.

HAeres [m] lucro cedunt liberis, licet hæredes non sint patris, aut matris, aut vtriusque; [n] nisi fuerint ingrati, & probetur ingratitudo.

Finit Authen.

Sequitur textus C.

Qui non transit ad secunda vota, potest lucra liberè alienare, & consumere, si verò non alienat, nec consumit, possunt liberi illius matrimonij tanquam reseruata vendicare. h. d. Bald.

¶ Illud etiam humanis sensibus huic legi credidimus inferendum, vt eo quoque casu, quo lucratur vel mulier res, quæ ad eam à marito puenīūt, vel maritus eas, quæ ex bonis mulieris ad eū transeunt; hoc est vbi primum matrimonium alterius morte dissoluitur, nec superstes ad secundus nuptias peruenit; [4] † si res uel maritus, vel uxor, hoc est qui superstes non consumpserit, vel alienauerit (quod eis [o] ad secundas nuptias [5] † non venientibus, quasi rerum dominis concessum esse non dubium est) [6] † liberis [p] liceat res à patre profectas, vt paternas; à matre, ut maternas accipere.

IN AVTHEN. neque virum quod ex do. §. propterea igitur, collatione octaua. constitutio. finali.

Ista authent. dicit, q lucrum dotis, & donationis propter nuptias omnino est reseruandum filiis illius matrimonii, siue matrimonium dissoluatur morte, siue diuortio. h. d. Bald.

a *Donata.*] sponsæ simpliciter quod postea datur in dotem: vt hic, & sup. de donat. ante nupt. l. 1. & l. si consentiente.

b *Redigantur.*] Vt seruetur filijs primi matrimonij viro lucrantur, & l. si c...

c *Vendicabunt.*] vt & infra, de bonis quæ lib. l. quæcunque, & ar. sup. de sacrosanc. ec les. l. iubemus. 2. & inf. de repud. l. cōsensu § si.

d *Exigent.*] cōdictione ex hac. l. secūdum Ioan. vel etiam sine causa. argu. contra. ff. de condic. sine causa. l. genul.

e *Suo nomine.*] bene dixit suo nomine: quia filij nomine potest, vt sequitur.

f *Vtiliter.*] imo & nō vtiliter: quia erubescit lex &c. vt in authent. de nupt. §. sed quod sancitum est. colla. 4.

g *Non deneg. mus.*] imo hodie denegat, vt sup. eod. auth. lucrum.

h *Mortuus est.*] Et qui donauit, vel dedit in dotem.

i *Maritus.*] & qui recipit in dotem.

k *Fauore.*] vt ea bona eueniant eis, tanquam primo mortui parentis fuissent.

l *Ad læsionem.* quod vtique fieret, si ipsi non possent ea bona habere, nisi prius adita hæreditate defuncti parētis dantis: fauore enim eorum in ductum est, vt liceat eis res quas mater accepit à patre, vt paternas, vel quas pater à matre, ut maternas vēdicare. hoc autem ad eorum læsionem posset retorqueri: q a si non adeant hæreditatem patri, morientis qui dedit, videtur q non possint vendicare res suas vt paternas, quod hic remouet. nam hic (vt si dicam) aditio omissa non efficit quo minus hic admittatur. cui simile dicitur. ff. de contr. tab. l. non tantum. §. si emancipatus, & facit ad hoc sup. de leg. & const. l. quod fauore, & de fi. de instrumen. l. plures. & ꝫ de rei vxor. ac. §. illo. Quod autē hic dicitur, si vel ei⁹ &c. innouat authen. quia hæres lucro cedunt liberis, licet nō sint hæredes patris, uel matris. uel non sint hæredes utriusque: idem & si neutrius sint, dummodo non sint ingrati circa utrumque, uel saltem decedentem: unde sequitur authent. hæres.

m HAeres.] CASVS. Lex codicis dicit quod filius poterit petere ea, q pater, uel mater lucratus est ex primo matrimonio & si nō adeat hæreditatem patris, uel matris qui posterius decessit. Hęc authen. corrigit hanc distinctionem, dicens q filij debent habere res, siue uelit adire hæreditatem parentum, siue non.

m *Hæres.*] Hæc authen. est ex authē. de nuptijs, §. si uero expectet. & §. quoniam infirmas, & §. soluto & §. deinceps col. 4.

n *Vtriusque.* Nisi ingrati extiterint. si nō est in textu, & in aut. de nupt. §. & super his quoque lucris, & §. si qs enim ex his.

o *Illud. Quod eis.* scilicet alienare, uel consumere, & facit infra eo. l. hac edictali, §. fina.

p *Liberis liceat.*] sed hodie non potest cōsumere, uel alienare, & sic sequitur alia authē. uxore, quæ & ipsa in aliquo corrigitur: & sic sequitur alia authen. si tamē. quas ambas lege, & non omittas quod dicit sup. eo. in authen. sed & si quis.

Vxo-

1 † Interesse.

2 † confirmatur. No. T. al. obseruare.

3 † redigātur, & l. si culpa mulieris repudiatione matrimonium fuerit dissolutum, maritus totam donationē nō partes ut in altere dote retinebit.

4 † Venit.

5 † confirmatur No. Tho. al. de est.

6 † Dubiū est si hæreditatē eius qui posterior moritur liberi adire noluerint, ut eis liceat no. Th.

VXore.] CASVS. Lex Codicis dicit, quod mater conuolans ad secundũ matrimonium, non potest alienare res, quas habuit ex primo matrimonio. Auth. confirmat hoc modo, quia si maritus aliquid lucratus est ex dote, cogitur seruare filio, siue conuolet ad secundum matrimonium, siue non, & si mulier aliquid lucrata est ex donatione propter nuptias à marito compellitur reseruare filio, siue conuolet ad secundas nupt. siue non. & prædicta habent locum non solum cum matrimonium uxoris, uel mariti morte soluitur, sed etiã in diuortio. Nam quædam est cõstitutio quæ loquitur super his lucris Viu.

1 † In quibusdã exempl. legitur, idemq; si aliter matrimoniũ soluatur, omissis his uerbis, super iisdem lucris &c.

a *Ex dote.*] Non corrigitur hic lex vetus in alijs rebus nisi in dote, & donatione propter nuptias.

b *Omnimodo.*] .i. siue contraxit secundum matrimonium, siue non.

c *Sponsalitia.*] .i. propter nuptias donatione.

d *Aliter.*] diuortio.

e *Constitutio.*] vt inf. eo. l. quoniam.

SI tamen. CASVS. Auth. hæc continuatur cum superiori lege, & dicit quòd mater quæ non conuolat ad secundum matrimonium, põt habere vtilem portionem cũ filijs suis in donatione propter nuptias, & idem in patre.

f *Si tamen.*] Hæc est ex corpore, ut fra. filij, §. quia verò mulieres. coll. 9.

HAc edictali. CASVS. Superiores leges loquuntur qualiter puniant mulier[illegible], & vir secundò nubentes, in rebus quas lucrati sunt ex primo matrimonio: cum conuolant ad secundum matrimonium. mulier nec in ultima voluntate, nec inter viuos põt plus secundo marito dare vel relinquere, quàm det vni ex filijs primi matri. Idem est in auo, & auia: si uero plus det secundo marito, vel

VXore mortua, quod vir ex dote [a] lucratur, filijs communibus omnimodo [b] reseruatur quantum ad proprietatem, vsufructu patri concesso. Idem est ex parte mulieris, si lucretur ex sponsalitia [c] largitate. Itẽ [1]† si aliter [d] matrimonium soluatur, super ijsdem lucris loquitur hæc eadem constitutio. [e]

IN AVTHEN. vt fratrum filij, §. quia vero mulieres. colla. 9. consti. 7.

Ista auth. dicit, quòd mulier quæ non transit ad secunda vota, non solum habet vsum fructum lucratorum ex causa donationis propter nuptias, sed etiam habet vtilẽ proprietatis partem secundum numerum liberorum. h. dicit Bald.

SI tamen [f] abstineat mater à secundis nuptiis, habebit & ipsa proprietatis portionem pro numero liberorum. Idem in patre obtinet, & in omnibus ascẽdentibus à secundis nuptiis abstinentibus.

Mulier secundo viro vel vlteriori, vel maritus secundæ vxori, vel vlteriori, nullo liberalitatis titulo, seu nullo lucrandi pacto, vel relicto, potest plus conferre quàm vni liberorũ prioris matrimonii minus [k] habenti: & quod vltra reliquit, vel donauit, pro non scripto habetur; & quicquid in fraudem huius constitutionis agitur, ipso iure cassatur. hoc dicit vsque ad §. his illud. Bal. vel sic: Coniunx transiens ad secunda vota, non potest vllo titulo in secundum coniugẽ transferre plus quam reliquerit vni ex filiis primi matrimonii, cui minus reliquerit, non valet, sed inter liberos æqualiter diuiditur, hoc dicit Saliccus.

Impp. Leo & Anthemius AA. Erythrio PP.

LEX VI.

HAc edictali [g] lege in perpetuum valitur sancimus, si ex prioris matrimonio procreatis liberis, pater materve ad secunda, vel tertia, aut vlterius repetiti matrimonii vota migrauerit: nõ sit ei licitum nouercæ, vel vitrico, sine testamento, [h] vel sine scriptura, seu codicillis, hæreditatis iure, siue legati, siue fideicõmissi titulo plus relinquere, nec dotis, aut ante nuptias donationis nomine, seu mortis causa habita donatione, conferre, nec inter viuos conscribendis donationibus (quæ etsi constante matrimonio ciuili iure interdictæ sint, morte tamen donatoris ex certis causis [i] confirmari solent) quàm filio [k] vel filiæ, si vnus, vel vna extiterit. Quod si plures liberi fuerint, singulis æquas partes habentibus, minimè plus quam ad vnumquemq; eorum 2† peruenerit, ad eorum liceat vitricum nouercamve transferri.

¶ Sin 3† autem non 4† æquis portionibus ad eosdem liberos memoratæ transierint facultates, tunc quoque non liceat plus eorum nouercæ, vel vitrico testamento 5† relinquere vel donare, seu dotis vel ante nuptias donationis titulo conferre, quàm filius, vel filia habet, cui minor portio vltima voluntate de relicta, vel data fuerit, aut donata: [l] ita tamen, vt quarta pars, quæ eisdem liberis debetur ex legibus, nullo modo minuatur, nisi ex iis causis, [m] quæ de inofficioso excludunt querelam.

¶ Quam obseruationẽ in personis etiam aui, [n] vel auiæ, proaui, & & proauiæ, nepotum, vel neptiũ, itẽ pronepotum, & proneptiũ, siue in potestate, siue emãcipati, emãcipatæve sint, paterna, vel mẽnalinea veniẽtib. custodiri cẽlemus.

secundæ uxori, quod plus datum est, non valebit. Item mulier proprietatem eorum quæ lucrata est à primo marito, perdit: vsumfructum tãtum retinet in rebus immobilib. mobiles uerò res æstimabuntur, & habebit vsumfruc. si satisdet secundum formam hic positam: alioquin res remanebunt penes filios, & filij satisdabunt matri de tertia parte cẽtesimæ æstimationis soluenda matri. quæ constituitur pro reb. quas mater lucrata est. si nec filius nec mater det fideiuss. mulier habebit usumfructum, & bona mulieris tacite erunt obligata pro rebus illis. & si nec uir, nec mulier conuolet ad secundas nuptias, alienare poterunt ea quæ habent ex primo matrimonio: sed si non alienant, filij priores matrimonij, mortuis parentib. usuendicabunt, licet hæreditatem parentum non adierint

g *Hac edictali.*] i. generali. Et nota quod hucusque dixit qualiter puniantur contemptores liberorum in lucris prouenientibus à defuncto coniuge, nunc qualiter in alijs eorum bonis.

2 † liberorum.

h *Testamento*] scriptura facto.

i *Causis.*] quæ sunt infra de dona. inter uir. & uxo. l. donationes. 1.

3 † al. sin uero non æquis portionib. ad eosdẽ liberos numeratis mediis transierint.

4 † ex.

5 † tastatẽ.

K *Quam filio.*] contra. sup. de donat. ante nup. l. fi.

l *Donata.*] ob causam, ut dos, & donatio ante nuptias: & inspicitur hoc tempore mortis binubi: ut in auth. de nup. §. quia uero hactenus, col. 4. & facit sup. de inoffi. do. l. 1. & sup. de donat. ante nup. l. si cõstante, §. fi.

m *Nisi ex iis causis.*] hoc a compositorib. est additũ. nec obstat inf. eo. l. cum apertissimè, quæ hoc quasi nouum inducit.

n *Aui vel auiæ.*] nam auus meus, qui nouer-

uercam magnā induxit, tm̄ mihi dabit, quantum illi magnæ nouercæ, quod intellige si & pater meus prædecesserit.

a *Liberorum.*] primi matrimonij: sed per l. inf. co. qin. etiam secūdi matrimonij sed tertio iure reditur ad istud vt in Authent. posita ibi, ad eos solos, &c.

1† Totum.

b *Diuidi.*] Sed pone ꝙ mulier quæ transiuit ad secunda vota, centum tm̄ habet in bonis, & ea dat secūdo viro: nunquid totum reuocabunt filij primi matrimonij? Videtur ꝙ sic, cum appellatione pluris, & totum comprehendatur. arg. j. de hęr. insti. l. 2. & ff. de verbo. sig. l. ceterorum sicut & minus diceret dare, qn̄ nil daretur, vt ff. de tribu. l. illud §. minus & ff de verborum significationibus minus. Sol. dico ꝙ reuocant, vt sint ęquales cum secundo viro. Item not. quòd hæc lex intelligit, qn̄ fecit pactū cū secundo viro de lucrando, alias non habet locū quòd hic dicit, vt diximus sup. si aduer. dotem. l. 1. Itē loquit̄ hæc lex, siue non hēt alia bona, nisi ea, q̄ dat secundo viro, siue hēat, ut in auth. de nup. §. illud. col. 4.

c *Alio quocunque.*] cum fugat se vendere, cum donet.

d *His.*] s. supradictis.

e *Statuta.*] vt sup. e. l. fœminæ, & l. cum alijs, & l. generaliter.

f *Mancipiorum*] qn̄ censent immobilia, vt ff. de diuer. & tempo. præscrip. longē.

g *Ciuilium.*] quæ de publico dant annuatim, vt in auth. de nō alie. §. 1. col. 4. & inf. de ann. ciui. lib. 11. Itē not. quòd hic loquit̄ de morte soluto matri. nam secus si per diuortiū: qa tūc aliā pęnā patitur, vt inf. de repud. & diuor. consensu. & §. hæc oīa & §. si vero.

h *Sacramento.*] a partibus, nō ab arbitro, ſm H. nec obst. auth. decernit ib, sup. de recep. ar. Vel dicēt ab arbitro. qa nō ē vero arbiter. sed arbitrator.

¶ Sin vero plus, quam statutū est, aliquid nouercæ, vel vitrico relictum, vel donatū aut datum fuerit: id 1† quod plus relictum, vel donatum aut datum fuerit, tanquam non scriptū neque derelictū. vel donatum, aut datum sit, ad personas deferri liberorū,[a] & inter eas diuidi[b] iubemus: oī circumscriptione, si qua per interpositā personā, vel alio[c] quocunq; modo fuerit excogitata cessante.

Mater transiens ad secunda vota, donec uiuit, rerū mobiliū lucratarum percipit cōmoda, alienatione, penitus interdicta. Immobiliū vero præstita satisdatione, & facta æstimatione vsumfructū hēt. Si aūt non vult, vel nō pōt satisdare, facultas satisdādi cōuertitur ad filios, qui dēnt satisdare matri pro vsufructu æstimationis medij tēporis: qua satisdatione præstita, filii possunt libere res alienare, neutro vero satisdante propter impotentiā, vel dissimulationē, res remanēt apud matrē, donec viuit, pro quorum restitutione sunt tacitè obligata bona matris præsentia, & futura: & ipsa mater posterioribus præfertur creditoribus. & hoc si trāsit ad secunda vota. Si aūt liberorum affectione, uel castitate seruata non migrauit ad secunda vota, remanet domina plena iure, & habet alienandi potestatē, tamen si non alienat, licebit liberis extantia vendicare. h. d. Bal. vel sic: Si mulier transit ad secunda vota, proprietas rerum à primo viro prouētarum in liberos primi matrimonii trāsfertur, & ipsa vsufructuaria efficitur, quę pro immobilib. tenetur satisdare forma hic scripta, & ea nō satisdātē, possessio trāsfertur in filios satisdantes: et neutro satisdante, possessio remanet penes matrem, & oībus liberis morientib. proprietas redit ad matrem. h. d. Sa.

¶ His[d] illud adiungimus, vt mulier in ijs casib 2† in quibus ante nuptias donationes cæteras ēt res à marito ad se deuolutas, ſm priorū legum statuta[e] liberis cōib. vt pater nas, seruare cōpellitur: hoc est, vbi morte mariti matrimonio dissoluto, ad alias nuptias venerit, immobiliū rerū, & manciporū,[f] annonarum quoq; ciuiliū[g] vsufructu duntaxat vitę suæ temporib. potiatur, alienatione earū penitus interdicta. Mobiliū verò rerū, iustis pretijs 3† ęstimatione habita p eos, quos vtraq; pars elegerit arbitros iudicaturos interposito sacramento,[h] simili mō vsumfructū habeat, si idoneā fideiussionē[i] præbuerit, quod easdem res mobiles, vel earum pretium filijs, & filiabus ex eodem matrimonio procreatis, vel post mortē eorū nepotib. & neptib. ex ijsdem liberis procreatis, siue oib. siue vno vnaue superstite mori contigerit:[k] ſm legum modum[l] restituat. vel certè si fideiussiones idoneas præstare distulerit, aut nequiuerūt, prædictæ res mobiles nondū matri a liberis traditę, apud eosdem manebūt. Solutæ verò eidem matri, vel ab eadem detentæ, restituentur liberis, si tamen ab his fideiussio idonea matri fuerit oblata, qua caueri debet* quòd eisdē superstiti[m] pro vsufructu earundē rerū mobilium vel pretio, quo taxatæ sunt, vsurarū noīe centesimę partem tertiā annuis quibuscunq; tpib. pręstare nō differant: ita tamen, vt in eadē fideiussione hoc quoq; caueatur, quod à filijs, filiabusve, vel ex his progenitis liberis (si ante eandē matrem oēs eos obire cōtigerit) omnes res[n] prædictę mobiles, secundū legum moderationē matri, vt ad eam luctuosum lucrū redeat, restituantur.[o]

¶ Erit itaque licitum vtrilibet[p] patri, quæ fideiussionem præbuerit, si sibi commodum esse perspexerit, his rebus mobilibus vti frui, easdemq; dare[q] mutuo,[r] vel obligare, vel vendere, vt ex his maximè[s] liberi acquireretur possint materno affectui[t] sine suo incommodo deseruire. 4† 4† Securitas

i *Fideiussionem.*] quā non præstaret pater 2† Cautio. pro bonis minoris. vt j. de bon. quæ lib. l. cū oportet. §. non aūt hypothecā. & l. fi. §. illo proculdubio, vel forte aliud est in casu isto. & in patre. Itē non aliter facit fructus suos, vt ff. de vsu fr. leg. l. vxori. 2.

K *Contigerit.*] s. matrem.

l *Legum modum.*] vt ipse si extant, ēt deterioratio æstimetur.

m *Superstiti.*] i. dum viuit.

n *Omnes res.*] Item si vnus de plurib. decedat. hēt locū pactū appositū in casu non existentiū filiorū, vt in auth. e. §. sed si q- dē nobis pridem ſm Io. vt. s. tanto minus nunc restituat. Aliq. libri hn̄t finem istius gl. sic, vt in auth. eo. §. & sancimus. Sed hoc quidē nobis prodest ſm. Io. vt s. tanto minus non restituat.

3† Iusti pretij.

o *Restituentur.*] conditione ex lege, vel rei vendic. si extant, vel ex stipulatione, q̄ interponit, sic ergo est aliqs solicitus de hęreditate viuētis. Sed ar. contra. ff de vulg. subst. l. 2. §. interdū. sed ideo est hoc. quia ab ea processerunt & quodammodo. scilicet per vsumfr. adhuc sunt suæ.

p *Vtrilibet.*] primo matri: postea filijs.

q *Dare.*] cui vult.

r *Mutuo.*] i. pro mutuo.

s *Maximè.*] qa ipsi hn̄t dn̄ium: & mater potest idem facere, si satisdedisset, cum ad pretium teneatur.

t *Affectui.*] s. in vsuris prędictis.

Mane-

* Not. de Sal. quòd deponētes de peritia artis, debēt prius iurare. de quo plenè Soc. in tractatu fall. in reg. 194. in verbo peritus.

a *Manebunt.*]sed q d si ambo sint parati satisdare, sicut & alias, vt inf. de testa. ma. l. si. Respon. potest dici meliorē cōditionem possidētis: vel melius, mater præfertur q̄ fructuaria est. arg. pro hoc, quod hic in contrario casu statuitur. Sed ar. contra. ff. vsufructua. quemadmodū cau. l. si vsusfructus nomine, & facit in auth. de nupt. § sin autem intestatus. pen. col. coll. 4.

1† Auferte.

S *I d si autem*]CASVS. Lex Cod. dicebat, quòd in oib. rebus mobilib. si mulier volebat dare fideiuss. de rēb. restituen. filijs cum moreret. poterat illis reb. vti, & frui. Hęc auth. corrigit l. codicis in aliquo, & dicit, quòd si mulier accepe. it centū in donationē pp nupt. in auro, & præmortuo marito eā cētū lucrata sit: si ad secundas nup. postea conuolauerit, dicta centum a filijs primi matrimonio et datis fideiussorib. non exiget: sed filii pstabunt cautionē de pręstanda tertia parte centesimæ illius.

b *In donatione propter nuptias.*] quam mulier lucrata est ex pacto.

c *Aurum exigitur.*]s. in solutione facienda.

d *Maritalibus.*] i. lucris, pro quibus sunt obligata, alia bona mulieris a pri. no viro habitis, & dic, vt infra eo. l. si quis. §. in illo.

e *Facultatibus.*] idē in viro, vt infra eo. l. si quis. §. in illo, & dic, i. lucris habitis a viro. & vt videtur interim filii non domini. Vel dic verius eos dn̄os, & non habere hypothecam, vt j. e. l. a quis prioris in fi. ... mmorata, & cæt. & subaudi nic precis.

f *Ijs etiam.*]i. faculta tib.

g *Pignoris.*]expresse scilicet.

h *Traditas*] a filijs ... ijs ... dem ... quæ liberorum ... §. si. & ... de dona. ante nup. l. ... §. pr. ... & j. de pac. ... l. si.

¶ Sin autem vtraque pars prædictam fideiussionē dissimulauerit, aut fortè offerre 1† nequiuerit, eædem res apud mulierem, vsq; in diem vitæ suæ manebunt. [a] 469.

IN AVTHENT.

De non eligend. §. aliud. collat. prima. constit. 2. & in authen. de nup. §. & quia parū. colla. 4. constit. 1.

Hæc authent. vult, quod si maritus aurum, vel pecuniam certam promisit ex causa donationis propter nuptias & non soluit, quòd si in substantia viri non reperiatur quantitas auri, vel argenti promissa, quod mulier uolens illam exigere, quia ex pacto est lucrata, non possit illam exigere ab hæredibus: ne compellantur substātiam vendere: sed teneantur hæredes cautionē usurarū illa est reperta in hærede. h. d. Salic.

SEd si aurum fuerit in donatione[b] propter nuptias scriptum, cautio vsurarum exponitur, nō autem aurum exigitur: [c] nisi fortè viri substantia habeat aurum, & cætera, quę scripta fuere.

Finit Authen.

Sequitur textus C.

Bona matris ad secunda vota transeuntis, sunt obligata filiis pro reb ab eorum patre ad matrem peruentis à die, qua res illę ad matrem peruenerunt, & ideo si illas alienet, filii vendicare poterunt, vt potiores. h d. Sal.

¶ Omnibus videlicet ijsdem maritalibus [d] facultatibus [e] ijs etiam, [f] quas habet, habiturave est, tanquam iure pignoris, [g] vel hypothecæ suppositæ sint super eadem ante nuptias donatione, vel rebus alijs ad eam ex mariti substantia deuolutis, ex eo die, quo eędem res ad eam peruenerint, liberis obligatis vt si qui post traditas [h] matri vel detentas ab ea res (si ita contigerit) contractum aliquem cum eadem muliere inierit, quæ se repetitis nuptijs copulauerit, in vendicandis [i] ijsdem suppositis rebus posterioris habeantur: 2† liberis, qui ex eodem matrimonio procreati sunt, & nepotibus, nepotibusque qui ex ijsdem liberis geniti sunt, siue dubio præponēdis.

Pater vel mater non trāsiens ad secunda vota, potest de lucris nuptialib disponere pro libito: & eo vel ea non disponente possunt filii uendicare res, licet hereditatē primi parentis repudiauerint. h. d. Sa.

¶ Sin vero liberorum suorum affectione seruata, pater, materve ad alias nuptias migrare noluerit, neque vir ijs, quę de bonis vxoris ad se transeunt, neque mulier reb. quæ ex substantia mariti ad se peruenerunt, pro suo arbitrio vti, vel eas vendere, aut quocunq; iure, vel modo alienare, vel pignoris iure, seu hypothecæ, si voluerint, obligare, vt pote domini earum, prohibebuntur. [k]

¶ Extantes autem prædas res, si non fuerint alienatæ, vel consumptæ, vel suppositæ, licebit liberis vendicare, etiam non adeuntibus hęreditatem parentum. [d] Dat. 2. Dal. Mar. Martiano, & Zenone 3† [l] Coss.

3† Du. Conss.

Ista lex, & principium sequentis tendunt ad idem, & hoc dicit. Quod debet per lucrantem filiis reseruari, si alter filiorum decedit cum liberis, alter vero adhuc viuit: liberi morientis succedant loco sui genitoris & non fratres: eis tamen electione reseruata. Bal. vel sic: Filius transmittit ad descendentes ius vendicandi lucrum sibi proueniens propter transitum quem parens fecit ad secunda vota, ascendentibus, & collateralibus exclusis. Sal.

Imp. Zeno A. Sebastione Præfecto Prætorio.

LEX VII.

IN quibus casibus pater dotem, mater ante nuptias donationem, vel alias res ad se ex al-

i *In vendicandis.*]per hypothecariam.

k *Prohibebuntur.*] vt sup. eod. l. generaliter. & si.

l *Tarentum.*]primo decedentis. nam posterius decedentiū adire debent, vt sup e. l. generaliter, quod & ipsum recepit correctionem, vt in auth. ibi posita, hæres &c. Item nouo iure, nec pater, q& ex dote est, nec mater, quod ex ante nuptias donatione lucrat, nisi partem pro numero liberorum sibi competentem in alium transferre potest, vt in authen. vt fra. filij. coll. 9. quæ iest sup. eo. l. generaliter. auth. si tā. Item ad in auth. de nup. §. soluto. coll. 4. & infra de bo. quæ si be. l. cum oportet. §. sin autem.

2† Posterior habeatur.

IN quibus CASVS. Si pater, vel mater ad secundas nup. conuolauerit: lucra quæ habet ex primo matrimonio cogit reseruare filij primi matrimonij. si non sunt filij,

filij, restituet nepotibus & non fratribus defuncti, si quis ex filijs decesserit. Notes hac lege ibi: portionem, quod beneficia vadunt secundum lineam sanguinis, & potius sequuntur lineam descendentem, quam transuersalem, secundum Baldum hic.

a *Praecepti sunt.*] vt sup. eod. l. foeminae. & leg. generaliter. in princip.

b *Debebatur.*] vel deberetur, si in tempore secundarum nuptiarum superstes fuisset: & hoc non facta electione à parente.

c *Peruenire decernimus.*] hoc intellige filio pacto non existentium liberorum: nam solum reliquum conceditur filijs haeredibus extraneis: vt hic, & in authen. de non alie. §. prospeximus, & §. hoc autem, col. 1. Sed per aliam de nupt. §. quoniam infirmas, coll. 4. reditur ad legem istam: vt sup. auth. sed & si quis. ibi, absque progenie &c. Item not. quod dubitatio huius legis est & erat, quia cum donatio propter nuptias processerat ex substantia patris, mortuo filio ad liberos alios videbatur peruenire, s. ad fratres defuncti, ad quos etiam bona patris perueniebant. Sed non est ita: quia in perpetuum decessit ab alijs quod ad hunc deuenit, secundum Ioan. si autem sine liberis decederet, quid iuris sit, dicit auth. sup. eod. l. sed & si quis ex his.

d *Eligendi.*] Eliget ergo hic huius de suis his, sicut & pater, & mater potest eligere: ut hic & supra eo. l. foeminae, & l. generaliter, §. negotia. Sed an ita corrigatur in hoc casu, sicut in patre ut supra eo. auth. lucratur? quod potest dici, sed alia rō posset assignari, quod illud corrigatur, non hoc: quia filijs omnibus fit iniuria per secundum matrimonium, & non nepotibus, & facit ad legem istam infra l. proxima. in prin. & infra communia de succes. l. fin.

Si quis. CASVS. Si pater, vel mater conuolauerit ad secundum matrimonium. Et si non supersunt, restituet nepotibus, non fratribus.

¶ *Illud.*] Si pater vel mater non conuolet ad secundum

1† aut pronepotes. — 2† Illo. — 3† Du. conss. — 4† Mena.

tera parte deuolutas, filijs vtriusq; sexus seruare praecepti sunt: [a] si quem ex filiis vel filiabus ante patris, vel matris obitum mori contigerit (siue ante secundas nuptias, siue postea) filio, vel filia nepote vel nepote, vel pluribus, patre suo adhuc viuo vel matre superstite, derelictis: portionem, quae defuncto filio, vel filiae debebat, [b] vel lucrum ex ea, non ad fratres, vel sorores mortui, sed ad filios eius, vel filias, vel nepotes vtriusq; sexus, aut pronepotes, [1]† auis vel proauis superstitibus, peruenire [c] decernimus: eligendi, [d] videlicet, quos voluerint ex liberis superstitibus, non adempta licentia. D. Cal. Mar. Ello [2]† V.C. Cons. [3]†

Sicut non succedunt fratres, sed liberi, ita nec parenter: & quotquot liberi existunt ex vno filio praemortuo, vnius loco habentur, hoc dicit vsque ad §. illud etiam. addendo principium istius legis ad finem summarii l. praecedentis. Item additur hic, quòd omnes nepotes ex vno filio ad vnam partem vocantur, & patruus ad alteram. hoc dicit Bal.

Imp. Iustinianus A. Menae [4]† Praefecto Praet.

LEX VIII.

SI quis prioris matrimonii filiorum ante [e] secundas nuptias patris, vel matris mortuus fuerit, filiis à se vel nepotibus, vel pronepotibus relictis: partem eius non ad fratres, vel si nullus alius frater, vel soror sit, ad patrem, vel matrem eius peruenire, sed ad filios vel nepotes, vel pronepotes eiusdem mortuae personae, sancimus: vt siue vnus, siue plures sint, eà tantummodo parte vindicare possint, quae mortuo competiit. [f]

Ibi in §. habuimus etiam in superioribus. & dicit, quod lucrans qui non transit ad secunda vota, potest de ipsis lucris disponere, & alienare, si vero non disponit nec alienat, in defectu prouisionis hominis succedit prouisio legalis reseruans haec lucra filiis, & nepotibus. hoc dicit Baldus.

¶ Illud [g] etiam certa sanctione definire censemus, vt si quis vel si qua ex alio matrimonio filiis procreatis, minime ad secundas nuptias venerit: eodem modo liceat quidem genitori, vel genetrici [5]† res ex priore coniugio [h] sibi acquisitas quo modo voluerit, alienare, vel administrare. si quae vero earum minime sint alienatae, possint liberi etiam non adeuntes paternam, [i] vel maternam haereditatem eas vendicare.

Iste §. continuatur ad praecedentia sic: Dictum est supra, quod lucrans qui non transit ad secunda vota potest liberè alienare res lucratas: modò posset dubitari, vtrum haeredem instituendo siue filium, siue extraneum, intelligatur alienare? Respon. quod siue specialiter relinquat, siue haeredem instituat, alienasse videtur. Bal.

¶ Certum esse sancimus, [k] [6]† quod etiam illa de caetero videbitur earundem fuisse rerum alienatio, quae in testamento genitoris, vel genetricis, vel specialiter [l] relinquendo, vel generaliter haeredem instituendo, [m] facta sit.

matrimonium, poterit alienare, siue specialiter concedat, puta legata faciendo, siue generaliter, instituendo haeredem: & si non alienauit, filij poterunt vendicare, etiam si non adierint haereditatem patris, aut matris post decedentes: adire tamen debent haereditatem patris, vel matris, qui posterius decedit.

¶ *Tolem.*] Hic §. sic continuatur. In superioribus dictum est, quod filij primi matrimonij possunt vendicare ea quae pater vel mater habuit ex primo matrimonio, & si non adierint haereditatem patris, vel matris: sed haec licentia non conceditur filiis secundi matrimonij: quia non possunt vendicare in totum lucra, quae habuit pater vel mater ex secundo matrimonio: sed pro parte filij primi matrimonij vendicare.

¶ *In illo.*] Sicut omnia bona matris, ita omnia bona patris tacite sunt obligata filiis prohibitae, quae pater lucratus est ex primo matrimonio, & pro alijs rebus, quae ad filios pertinent.

e *Ante.*] idem si post: vt sup. l. prox. in fine.

f *Competijt.*] i. competere poterat, sic ff. de sta. h. l. Labeo, & hoc non facta electione à parente, & habes idem, quod hic. sup. l. prox.

g *Illud.*] haec eadem fuit supra eo. l. generaliter. in fi. & l. hac edictali. in fi.

h *Ex priore coniugio.*] quo ad differentiam secundi quod contrahi potuit, sed contractum non est.

i *Paternam.*] i. eius parentis qui primo decessit adeant tamen haereditatem eius qui posterior moriatur, etiam qui est lucratus: ut sup. eo. l. generaliter, §. in his licet authen. haeres. corrigat ibi posita.

k *Sancimus.*] i. sancientes alias scientes.

l *Specialiter.*] id est particulariter.

m *Instituendo.*] s. in totum, nam alienatio est &c. ut in l. de fund. do. l. 1. & est simile, quia instituendo haeredem videatur alienare, ut ff. de leg. 2. l. peto, §. fratre, & de verb. obl. l. si ita quis instituens promiserit. §. ea lege. alienare videtur. Sed argumentum contra. ff. de fun. do. l. prima, & ff. de alie. iud. ex hoc edicto, §. sed haeredem.

5† al. deest — 6† Caeteri. sancimus. — Haeredem

IN AVTHENT.

De nup.§.deinceps.& §.soluto.colla.4.const.1.

Hæc auth. corrigit quod supra, de institutione hæredis dixit, nā hodie siue hæredem instituendo, siue generaliter bona sua relinquendo, nō dicitur hęc lucra nuptialia alienare, seu in aliū velle transferre: nisi expresse de eis faciat mētionē: sed p̄sumitur liberis seruare. h.d. quod no. Sal.

NVnc autem, [a] nisi expressim transponat in alios, præsumitur ipsi conseruare talia lucra.

Finit Authen.

Sequitur textus C.

Iste §. reputatur difficilis ꝑpter veritatem lecturarū: & vt intelligas, vide Bar. & S.

¶ Talem [b] vero licentiā datā filijs, [c] vt etiā nō adeuntes, [d] paternā, vel maternā [e] hæreditatē lucra vēdicarent [f] quę parēs eorū ex mr̄imonio, qđ secundo thoro [g] minime mutauit, sibi [h] acquisita nō alienauit, nullo mō eis concedimus, si paternā vel maternā hæreditatem [i] ab intestato ex parte [k] (si fortè alii etiam ex anteriore matrimonio morienti parenti filij sunt) sibi acquisierint. [l]

Bona parentē ad secunda vota trāseuntiū sunt liberis, quibus debēt lucra reseruari, tacite obligata: nec patria potestas impedit istam tacitam hypothecā: tamen pater filio ad reddendā rationem administrationis non cogitur. h.d. cū gl. Bal. vel sic: Sicut bona matris, ita patris ad secunda vota trāseuntis, sunt obligata liberis primi matrimonii pro lucris cōseruādis, ac etiā pro aliis bonis a matre, vel a materna linea ad filium peruentis, in quibus pater habet vsumfructū: non tamen filii ex causis prædictis possunt perscrutari administrationē parentum. h.d. Salic.

¶ In illo etiā veterē [m] sāctionē adimplentes, præcipimus exēplo matris, cuius res post secūdas nuptias filiis ex priore mr̄imonio natis in hypotheca suppositæ sūt, ad cōseruāda eis lucra, quæ ex priore mr̄imonio ad eam peruenerūt: patris quoq; bona, q̄ habet habiturusq; est, filius ex

ADDITIO. Dic, aut prohibitio alienationis est facta simpliciter, & non intelligitur prohibita transmissio ad hæredem testamentarium, vel legitimum. ita loquitur d.l.1.ff. de fundo do. Aut est facta limitatiuè: & tunc si limitatio est facta circa modum, puta quod non fiat alienatio fraudulenta vel dolosa: & tunc etiam non vř prohibita transmissio ad hæredem, quia in ea cessat dolus: ita loquitur lex, ex hoc edicto. in §. sed hæredem. sup. alleg. Si autem prohibitio est facta limitatiuè respectu personæ, in quam potest alienari, tunc vltra illam personam prohibitio est generalis, ita loquitur l. peto. in §. fratre, ff. de leg. 2. & hic cum similibus de qua distinctione vide latius per Bart. in d.§. fratre.

SEQVITVR Authent.

Nunc autem, quæ est de nupt.§. deinceps, & §. soluto coll. 4.

NVnc.] CASVS. Lex Codicis dicit, ꝙ pater videt alienare si aliquem instituat: & sic generaliter hæc authē. corrigit, quia nisi specialiter concedat alicui lucra, quæ habet ex primo matrimonio, pręsumitur conseruare talia lucra filiis primi matrimonij.

a *Nunc autem.*] Sic ergo immutat authē. quod dicit lex ista: quia per authen. præsumitur parens talia lucra conseruare liberis, nisi expressè transponat in alios, licet generaliter bona alicui dimittat: & sic speciale derogat generali, & est sic ff. de leg. 3. l. vxorem, §. fœlicissimo. Sed in quibus rebus habeat locum hæc authen. dubium est. Nam auth. de nup. §. solum, parenti ad secundas nuptias non venienti permittit liberam facultatem alienandi dotem, vel donationem propter nuptias: quàm corrigit auth. neque virum quod ex dote est: vt sup. eo. auth. vxore quæ etiā immutatur per authē. vt fra. si. ut sup. cod. auth. si tamen. vnde potest dici, ꝙ hæc auth. non loquitur in illa portione, quam lucratur parens ex pacto non existentium liberorum, & in alijs lucris, quæ non sunt dos vel donatio propter nup. Item est arg. contra huic auth. ff. de acq. re. do. l. quædam. sed illud regulariter est verum, hoc cautaliter.

Casum ponit.

b *Talem.*] dic casum sic: Concessum est filiis primi matrimonij vendicare lucra primi matrimonij, etiam non adeūtibus patris, vel matris hæreditatem: sed talem licentiam filij secundi matrimonii non passi iniuriam per tertium matrimonium non habent, scilicet ut soli ea lucra habeāt, si filij primi matrimonij extant, ideoque pro parte sunt hæredes secundi matrimonij sed secundum casum est contra. & supra eodem, l. cum alijs. Sol. illa trahitur ad istā, & secundum istam intelligitur, secundum M. vel hic loquitur de simplici donatione, quæ debet diuidi inter liberos primi matrimonij, & secundi, supra verò de donatio. propter nuptias, quam propriam habere debent. Vel melius ibi adierunt filij secundi matrimonij hæreditatem: & sic habuerunt præcipuum adierunt dico parentis à quo lucrū factum est, idest hæreditatem primò mortui parentis, idest secundi matrimonij: hic repudiauerunt filij secundi matrimonij hæreditatem præmortui parentis, sed adierunt lucrantis. vel ibi de spōsalitia largitate tantum, hic de alijs secūdum H. Sed vt hoc cōtrarium euites, dic sic casum secun. Ioā. Berta habuit primū virum, quo mortuo susceptis liberis lucrata est ex primo x. accepit secundum, & eo mortuo susceptis liberis lucrata est eodem modo xx. filij primi matrimonij non adita patris hæreditate, sed matris tantum postea morientis hāt ꝑcipua dicta 10. quæ ex patre suo mater lucrata est: filij secundi matrimonij si nō adeant patris hæreditatem, à quo mater lucrata est, sed tantum matris, ad quam cum filijs primi mr̄imonij admittuntur, sortiuntur dicta xx. cum supradictis filijs primi matrimonij: secus si adijssent vtriusque parētis hæreditatem filij secundi matrim. quia tunc insolidum lucrantur illa xx. & sic loquitur illa d. l. cum alijs, & ita ibi adierunt vtriusque, hic vnius. l. lucrantis. Quod dictum est in matre, idem in patre. & idē dicunt in filijs primi matrim. si tñ posterius decedentē succedant, ut pro parte vendicent lucra primi matri. pro quo sunt hæredes cum filijs secundi matrim. Sed Ioan. contra in hoc. sunt. n. iniuriati primi per secundū mat. & ideo vendicant insolidum ex quantacumque parte sunt hæredes, filij aūt secundi matr. non patiuntur iniuriā, & hoc s͠m has leges: nam per auth. fecit, vel non fecit iniuriam, integram tñ seruat: ut per auth. neque virum quod ex dote est coll. 7. quæ auth. in nuptialib. lucris tñ loquitur, ut ex rub. apparet: alia. n. lucra quomodo veli. alienat, nisi ad secunda vota conuolet: vt in auth. eo. §. si vero expectet. col. 4. quæ non alienata filijs deferuntur secundum H.

c *Filijs.*] secundi matrimonii.

d *Adeuntes.*] & hoc in diuersis casib. s͠m has leges, vt prox. diximus, sed hodie licet nullius: vt in auth. hæ res. sup. eod.

e *Vel maternam.*] s. primò morientis, sed secundi sic: vt sup. eo. l. generaliter. §. in his.

f *Vendicarent.*] ipsi soli.

g *Secundo thoro.*] i. tertio, omne enim matrimonium potest dici secundum, quod primum sequitur, forte respectu secundi quod est primum post 1 secundum, & sic de alijs: ut in auth. de hæ. & fal. §. inordinatum. coll. 1.

h *Sibi.*] idest parenti.

i *Hæreditatem.*] ad quam venit lucrum.

k *Ex parte.*] quod ita esse potest si forte, &c.

l *Acquisierint.*] i. acquirere potuerint, q. d. non eius parentis a quo venit lucrum, secundum casum. Ioan.

m *Veterem.*] s. illam, sup. eodem. l. hac. edictali. §. omnibus, vbi

Mulier binuba si ex vtroq; matrimonio lucret qualiter illud inter filios diuidetur.

1 Adda ꝙ similiter omne pōt dicā primum ante qđ aliud non est: ut not. Oldr. consi. 451. col. 2. text. est in c. Ioseph. de ver. sig. vnde dicit hic Sal. ꝙ non extantibus filijs primi matrimo. filij secūdi matrim. habebūt Antoniā in præiudiciū filiorum tertij matr.

priore matrimonio [1] † natis post secūdas eas nuptias ad ea cōseruāda, q̄ ex eorū matre lucratus est, supposita esse.

Illius [a] ēt patris, qui in sua ptāte talē liberū vel liberos habēs, maternā eis substantiā, vel ex materna linea ad eos deuolutā seruare cōpellit: bona isdē liberis supposita eē ad cōseruādas easdem maternas res decernimus: ita tñ, vt occasione taliū hypothecarū, neq; patris, neq; matris administrationē filij valeant perscrutari: vel aliquā eis mouere super hoc q̄ōnē: cum perspicui sit iuris, etiāsi alienata fuerint eorū bona, quæ extra memorata lucra, vel maternas res sunt, ius hypothecæ [b] integrum ijsdem manere filijs. D. 3. Id. Decē. D. N. Iustin. A. 2. Cos. 528.

Ista lex concernit l. hac edictali. & hoc dicit: Totum, q̄ vltra modum secundæ coniugi datur, vel relinquitur, tanquam non datum liberis vtriusque matrimonii applicatur. in hoc corrigitur lex, hac edictali. §. si vero. qua dicebat, quod applicabatur solum filiis offensis per transitum ad secunda uota. hodie corrigitur hæc lex, & redit ad l. hac edictali. per auth. de nupt. §. optimè. versi. & hoc decernens. & per auth. ad eos. hic positam, vnde corrigens corrigitur, & ad pristinū statū ius reducitur. Bald.

Idem A. Mennæ PP.

LEX IX.

QVoniam præteritæ [c] leges omnia, q̄ liberis [d] ex priore matrimonio, percatis mulier quidē secūdo marito, vir aūt secūdæ vxori dotis, vel ante nuptias donōnis nomine, vel alio quocūque modo dederit, vel reliquerit ijs ampliora, quæ uni filio, filiæ ex anteriore matrimonio progenitis dāda, vel relinquēda sūt, reuocata ad solos filios, vel filias ex [2] † anteriore mr̄imonio natos puenire cōstituerūt, nullaque in hac parte filiorū ex secūdo matrimonio natorū mētio [e] facta est: hoc quoq; corrigētes oīa q̄ memorato modo reuocātur, nō solū ad filios prioris mr̄imonii, sed ēt ad eos, q ex secūdis nuptiis nati fuerint, ptinere, [f] & in capita inter oēs diuidēda [3] † sancim[g].

Statuta in lucris nuptialibus matrimonio morte soluto, locum habent etiam si soluatur diuortio. h. d. Salic.

¶ Ad [4] † hæc, [g] lucra, q̄ marito, vel vxori ex dote, vel ante nuptias donatione occasione repudij accedūt, indistinctè post secūdas eorū nuptias liberis ex priore coniugio procreatis ad similitudinē mr̄imonii morte dissoluti seruari, [h] nec de cętero repudij cām [i] requiri, vel aliā in ea [5] † re exquisitionem fieri. Da. Idib. Apr. Cōstantinop. Decio V. C. Cos. [6] † 486.

IN AVTHEN.

De nupt. §. 1. & § nec illud. & § optimè. colla. 4. cōsti. 1.

Ista auth. corrigit legem codicis, et redit ad l. hac edictali. & ratio est: quia soli iniuriam passi debent consequi lucrum in recompensatio iniuriæ. h. d. Sal.

AD eos [k] solos ēt nunc pertinet, & si quis ex eis præmoritur relicta sobole, portio ei⁹ ad eā defertur.

Ne naturæ iniuriarentur leges, liberi qui sunt verè ingrati, non habent beneficiū l. hac edictali. h. d. Bald. vel sic: Liberi ingrati non admittuntur ad patrem lucri, quod debetur filiis primi matrimonii: ex eo quia plus debito sit datum, vel relictum secundo coniugi. h. d. Salic.

Idem A. Demostheni PP.

LEX X.

CVm apertissimè legibus [l] caueatur ingratos liberos a maiorum suorū hæreditate merito esse reppellēdos: si hoc [m] idem [n] in suis elogijs [o] conscripserint, & re vera hoc fuerit reuelatum, Proclamare videtur hmōi sanctioni [q]

1 † al. marito.

vbi dicit, q̄ hic subllicit vsque ibi, patris. a *Illius.*] ēt patris, non solū superioris. & dic. qđ sup. p̄ conseruatione lucrorū, hic pro cōseruatione rerum maternarum. b *Ius hypothecæ.*] cū res obligatę transeāt cum sua cā, vt infra de distrac. pigno. l. si debitor. qđ aūt hic de pr̄e dicit simpliciter verū est, q̄ filij in eius ptāte constituti non debent perscrutari eius administrationē, vt in auth. de nupt. §. & ita circa talia. & inf. de bō. quæ lib. l. fi. nisi spēe suspectus habeatur de fraude, vel de alic mādo, vt ff. ad Treb. l. Imp. Hadrian⁹. sed in m̄re nō est ita simpliciter admittendū. nā nihil p̄hibet eius administrationē perquiri in prædictis lucris. & facit infra de bonis mater. l. 1. & de bo. quæ libe. l. cū oportet. §. non autem, & §. fi.

QVoniam.] CASVS. Mater non potest plus dare secundo marito, quam dat vni ex filijs primi matrimonij. & si dat plus, nō valet: quia reseruabitur filijs primi matrimonij. vt sup. e. l. hac edictali. hæc lex corrigit illā dicens, q̄ id quod plus datum est, pertinet tā ad filios primi matrimonij, quā secundi. Si vero mater sine causa repudiauit patrē, lucrabitur p̄ dotem, & compellēt filio eam reseruare. c *Quoniā præterita.*] vt sup. eo. l. hac edictali. & de dona. ante nup. l. si cōstāte. §. fi. d *Liberis.*] ablatiui absoluti. e *Mentio facta.*] s. vt ipsi aliquid habeāt. f *Pertinere.*] sic ergo per hanc l. corrigit illa lex, hac edictali. in prin. sed hæc corrigit p̄ auth. quā hic hēs, ad eos, &c. g *Ad hæc.*] i. iuxta hæc. h *Seruari.*] subaudi sancimus. i *Causā requi.*] s. à qua parte vt quare sit missum.

2 † al. prio-re.

A *D eos.*] CASVS. Lex Cod. dicit,

q̄ lucra peueniunt filijs prioris mr̄imonij, & scđi. Hæc authē. addit, q̄ si quis decedat relicta sobole, poterit ad eam, q̄ ad eū peruenit, trāsmittere. k *Ad eos.*] hęc auth. sumit in auth. de nupt. §. optimè. & §. nec illud colla. 4. & sic sic rediī ad legē istā veterē. Ite si nihil datū fuerit filijs prioris mr̄imonij, & aliquid datum fuerit scđo marito vel vxori, totū restituit filijs illi: ita qđ filij secūdi matrimonij quarta debita nō fraudātur. Vel aliter, vt no. sup. eo. l. hac edictali. circa pricipiū. Vñ miror ēt, quare q̄sierunt hic quidā, verū filij primi mr̄imonij hēbant querelā, si nihil est eis datū. cum n. hēant conditionē ex hac auth. non habet locū querela, vt insti. de inof. testa. §. tam aūt &c.

3 † diuidi.

4 † al. hac autem.

5 † al. eam tem.

CVm apertissimè] CASVS. Si mater vel pater conuolat ad s̄m matrimonium, non pōt plus dare secūdo marito, vel scđæ vxori, q̄ vni ex filijs primi matrimonij, vt dicit lex Leonis, hoc distinguit hæc lex: qa aut filij sunt ingrati, aut non. Primo casu locum non habet hæc lex Leonis. Secūdo casu sic, quia non repelluntur. Viuia. l *Legibus.*] vt supra de inof. testa. l. liberi. & l. omnino. m *Si hoc.*] i. casum ingratitudinis. n *Idem.*] s. parentes. o *In suis elogijs.*] si eīn cā ingratitudinis nō fuit expressa, nō licet parentib. exhæredare, vt inf. de lib. præte. auth. nō licet. p *Reuelatum.*] i. ab hæredib. probatum. q *Sanctioni.*] i. statuto veterum legum.

6 † Du. Cons.

dinalis constitutio [a] Leonis inc. yte recordationis, quam super filiis ex priore matrimonio procreatis cōscripsit. Nam cū necessitas [b] est patri, vel matri, q ad secunda vota migrauerit, tm̃ præstare per quamcunq; causam secūdo marito, vel nouercę, q̃tum filio, [c] vel filię ex anterioribus nuptijs progenitis, qui partē minimā habiturus ē, relinquerit, maxima iniquitas ex hac sanctione contra genitores efficiebat. liberi etenim sciētes, q̄ omnimodo aliqd sibi à genitoribus suis ēē nolētibus relinquendum est, & tm̃, quantū secūdus maritus, vel nouerca acceperit cū [1] † omni licentia, & lasciuia suos genitores iniuriis adficiebant. Quapropter sancim⁹, ingratos reuera liberos, neq; hoc beneficiū, qd̄ diualis Constitutio Leonis augustę memoriæ eis præstitit, in posterum posse sibi vēdicare: [d] sed quasi ingratos ab omni hmōi lucro repelli. quam obseruatiōnem in personis etiam aui, & auiæ, proaui, & proauiæ, nepotū, vel neptiū, item pronepotum, vel proneptiū: siue in ptāte, siue emancipati emancipatęve sint, ex paterna, vel materna linea venientibus, custodiri censemus.

¶ Sed quemadmodū genitorib. ꝓuidem⁹, ita & innocuā posteritatē nullis affici iniuriis patimur, vt si genitores, qui sese secūdis nuptiis deuouerint irrationabile odiū ad priores liberos forsitā habētes, fine iusta ratione eos ingratos vocare cōcedātur.

¶ Eos etenim liberos huiusmodi beneficio defraudari volumus, qui re ipsa ingrati circa suam antiquitatem [e] ab hæredibus genitorum [2] † liquidis, & indubitatis ꝓbationibus conuicti fuerint, ex eiusmodi casibus, qui antea priscis legibus enumerati sunt. D. 15. Cal. Oct. Calcedone, Decio V. C. Coss. 386.

In lib. Basilicon. fit mentio 11. constitutionis huius tituli, quæ ipsius quidem est Iustiniani, sed ab eo abrogata Nou. 2. in qua etiam illius meminit: illam verò, tū ex ipso Basili. libro, tum ex Nouel. Iustiniani fuisse constat de hereditatibus filiorū, quorum matres ad secundas venerant nuptias, si ipsi ante eas intestati decessissent. In eodem Basil. libro fit mentio quoq; 14. constitutionis tituli, quæ ipsius est Iustiniani, eam Cuiacius Latinā reddidit in comm. ad Nouel. Iustiniani, quē secuti, illam sic restituimus.

Idem A. LEX XI.

SI filij, [f] quorum parentes ad secundas venerūt nuptias, ante eos decesserint, ꝓprietas lucrorum nuptialium ad filios hæredes etiā extraneos testamento scriptos peruenie̅t, deducto eo, quod in casum orbitatis parentē lucrari conuenit: quod etiā pro rata obseruatur vno ex pluribus filijs ante parētē mortuo. Sed si parēs lucra nuptialia alienauerit, & ad secūdas nuptias venerit, nec eū liberi instituerint, valebit alienatio ad finē eius, quod in casum mortis liberorum lucrari parens, qui alienauit, debuit, & reliquū reuocabitur ab hæredib. defunctorū liberorū. Da.

TITVLVS X.

Si secundo nupserit mulier, cui maritus vsumfructum reliquit.

Mulier transiens ad secunda vota, vsumfructum sibi relictum à primo marito perdit: & liberis prioris matrimonii restituitur: & si est in mora ex pressa, vel tacita restituendi, condemnatur ad omnes fructus quos percepit indebitè: secus si fuerat lucrata plenum dominium: nam tunc vsumfructum non perdit. Bald.

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. ad Tatianum PP. LEX VNICA.

SI vsumfructum maritus rerum suarum decedens vxori reliquerit, eaq; in secundas nupt. consortiumq; conuenerit, vsumfructū, quem ex priore marito consecuta fuerit, amittat: atq; eū filijs [g] ex eo die, quo nupserit, maturè restituat.

¶ Quod si liberos ex priore matrimonio adhuc imbecillitas habebit infantię, nec muniat eos tutoris auxilium, ac per hmōi occasionem mater, quæ relicta fuerāt, vsurpauerit: omnia legitimè repetantur, & cum competentibus [h] fructibus, ad liquidum deducta ratione restituat. Hæc de vsufructu, quem vir extremam constituens voluntatem de rebus proprijs vxori reliquerit.

¶ De vsufructu *verò rerū añ nuptias donatarū ea obseruari, [i] q̄ anteriores cōstōnes decreuerūt, sancimus. Da. Id. Mar. Arc. A. 2. & Ruf. Coss. [5] † Consti.

*Ex lib. 3. ti. 9. l. 1. in fi. C. Th.

3 † Dn.

a *Constitut o.*] quam habes sup. eod. l. hac edictali, in princ.

b *Necessitas.*] s. si aliqd vult dare, quasi diceret non plus.

c *Quantum filio*] hysteron proteron. sic, & Insti. de l. Aquilia, §. iniuria.

d *Vendicare*] imò & illa concedit exhæredare: sed dic illud à cōpositorib. additū, vel illud verum in beneficij legis Leo.

e *Suam antiquitatē.*] i. maiores suos. Et pt hic legi authen. q̄ dicit sic: Mater tamē filijs donans, si ad secundas nup. venerit, nō poterit occasione ingratitudinis reuocare, nisi ex trib. causis: si filius vitæ matris insidiet, aut manus impias inferat, aut circa toti⁹ substātię ablationem agere aliquid aduersus eam declaret, vt in Auth. eo. §. mater. coll. 4.

f *SI filij.*] cum recitat primū hui⁹ l. caput Cuia. hęc adijcit, quę tñ potius pro interpretatione accipienda videtur. nam pars, quę ei competebat, transit ad hæredes ei⁹, siue frēs sint, siue extranei, deducto tantū eo pro rata, quod apud parentem ex casu orbitatis, siue mortis liberorum remanere debet. Verū Gręcam huius cōstitutionis epitomen ab Antonio Augustino editā relinquimus.

1 † Dn. de eis cum.

SI SECVNDO nupserit, &c.

De pœnis secundo nubentiū dixit s. ti. 1. generaliter: nunc specialiter in casu vno.

SI. *vsumfructum.*] CASVS. Si vir vxori suæ vsumfructū rerum suarū reliquerit in vltima voluntate, & illa ad secundas nupt. conuolauerit: an vsumfr. retinere possit, quęrit? Dicitur, quod non, sed filijs restituet: q̄ si filius fuerit impubes, & pp̄ ętatis imbecillitate vsumfr. nō petierit, nec tutorē habuit, & mater vsumfru. vsurpauerit, rem cū fructib. quos percepit restituet, vsum-

2 † genitor.

... rerū donatarū ante nupt. suā obtinente firmitatem. Vitia.

g *Filys.*] legitimæ ætatis. Accursi.

h *Et cum competentibus.*] i. perceptis tm̃, non percipiēdis, s̄m quosdam. & sic intelligunt, quod dicitur s. de vsufr. l. si pater.

i *Ea obseruari.*] vt proprietas amittatur vsufructu retento, si secundo nupserit, vt & supra. l. hac edictali, §. his illud. & l. fœminæ.

SEQVI-

SEQVITVR AVTHENT.

Hoc locum, qua legitur in princ. legis.

HOc locum.] CASVS. Lex Codicis dicit, quod si maritus reliquerit vxori vsumfructum, perdit illum si ad secundas nuptias conuolauerit. Hæc auth. distinguit, aut vir dixit expresse, non perdat, si ad secunda vota migrauerit, & perdet, aut nihil de hoc dicit, & non perdet, licet secundo nubat.

IN AVTHEN.

De nupt. §. si vero solum, coll. 4. const. 1.

Istud auth. secundum vnã lect. legis diuiditur in duas partes. Nam in prima loquiquitur in vsufructu relicto vxori. In secunda loquitur in vsufructu, qui datus inter viuos, vel per se, vel cum proprietate. secunda ibi, sed vsus fructus. Bart.

HOc locum [a] habet, si datus vel relictus fuerit ea lege, vt ex secundis nuptijs interest: * alioquin perseuerat, siue relictus [b] esset, siue donatus, [c] quibus casibus licuit. [d]

¶ Sed vsusfructus in dote siue ante nuptias donatione lege permissus, non potest à testatore derogari. [e]

TITVLVS XI.

De dotis promissione, & nuda pollicitatione.

Dos incerta re & genere, ex pacto nudo non potest peti, etiam si nudum sit pactum in scriptura redactum.

a Hoc locum.] i. talis vsusfructus amissio.

b Relictus.] per legatum, vel fideicommissum.

c Donatus.] inter viuos.

d Licuit.] s. constante matrimonio: quod dic per exempla vt ff. de donat. inter virum & vx. l. si sponsus, §. concessa, & ff. si maritus, & §. si qs, & l. quod si vir, & l. quod adipiscendæ.

e Derogari.] argum. in auth. constitutio quæ de dignitati. §. pen. coll. 6. Et est ratio in superiori casu: quia conditio nõ nubendi secundo, non est in vidua improbata, sed in virgine sic: vt infra, de indic. vidui. l. 2. & in authen. cui relictum. Item aliud est forte in vsufructu aliorum lucrorum, quibus poterit derogare testator. Sed quid si dicat vir, relinquo eam dominam & vsuariam, vel dominam & vsufructuariam, quid habebit mulier per talia legata? Videtur quod nihil, vt ff. de re iudic. l. vbi repugnantia. Econtra quod sic, vt sint duo legata, l. plenæ proprietatis, & vsusfructus, vt ff. de vsufruc. leg. l. si Titio fundus. vnde cum proprietatem non habeat, quia testator alium instituit, habebit vsumfructum per legem illam, sicut & alias dicitur, lego vsumfructum habitationis: nam vsum habitationis videtur legare, vt sup. de vsufruc. cum antiquitas. Alij dicunt eo plus quod hæredes iure fideicommissi teneantur restituere hæreditatem, sed secundum consuetudinem 1 sic, & hic cum dicitur dominam & vsufructuariam, debet habere alimenta. Sed an extraneis institutis habet locum eadem consuetudo. Quidam quod non: alij quod sic, sed de iure videtur quod sic vt ff. de leg. & senatusc. l. de quibus: & inf. quæ sit longa consuet. l. 1. Econtra quod non: quia plenius filijs quam extraneis hæreditas debetur, vt infra, de codicil. l. fin. prædictus tamen vsusfructus non valet vltra dodrante, vt ff. de vsufruc. l. omnium. & æstimatur, vt ff. ad leg. Falcid. l. hæreditatum. Item ad hoc infra de indi. vidui. l. fi. & no. in Auth. de trien. & sem. §. prohibemus, coll. 3. & expresse ff. de vsufr. leg. l. vxori 2. Sed an idem in extraneis institutis. Dico idem. Vel dic, quod non, quia alia ratio est ibi, v infra de codic. l. fin. Sed argum. contra, ff. de leg. & senatusconf. l. de quibus, 2. respon.

* No. hic secundum Bar. quod si dicat testator, donec honeste & caste viuit, qđ ex hoc, si trãseat ad secũda vota, nõ amittit vsumfr. nã adhuc dicit honeste & caste viuere.

1 Aliàs legitur hic: sed secundũ ↄsuetudinẽ scriptã in curia Bulgari, debet habere alimenta.

DE DOTIS PROMISSIONE.
& nuda pollicitatione.

Dictum est de nuptijs tam primis quã secundis. cumque vtriusq; dos accedere soleat, ea rõne de eius promissione, vel pollicitatione supponit. Et est pollicitatio solius offerentis promissio: quæ pars quidem pacti est, sed ponit partem pro toto, vt ff. de pollic. l. prima.

FRustra.] CASVS. Si paterfamilias pro familia sua in genere dotem promittat, nec reddit, nec de tali promissione dotis generali conficitur instrumentum: an maritus eam petere possit, quæritur? Dicit quòd non. & ita dos generaliter promissa puta dicẽdo sic: promitto dotem, peti non potest.

h. d. Bal Vel sic: Duo specialia circa idem non possunt cõcurrere. h. d. & ad hoc semper allegatur. Salic.

Imp. Alexander A. Claudiæ.

LEX PRIMA.

FRustra * existimas actionem tibi cõpetere, quasi promissa dos tibi, nec præstita sit: cum neque species vlla, neque quantitas [f] promissa sit, sed hactenus nuptiali instrumento ascriptum quod ea, quæ nubebat, dotem [g] dare promiserit. PP. Cal. August. Pompeiano, & Peligno Coss. 1 † 232.

Qui promittit vsuras dotis, videtur ipsam dotem promittere. h. d. Bald.

Imper. Gordianus A. He-

LEX II.

SI pro 2 † dote promissa vsuras dare socer tuus spopondit, id quod deberi ostenderis, [h] competens iudex solui præcipiet. [i] PP. xij. Cal. Septemb. Pio, & Pontiano Coss. 3 † 239.

f Neque quantitas.] scilicet certa vt habeat locum contrarium. Vel dic, quòd nec certa, nec icerta, & sic nullum est contrarium.

g Dotem.] quæ nisi certa sit, non potest peti, vt hic, & argum. supra mandati, l. salarium, & ff. de verbo. oblig. l. ita stipulatus in prin. & l. triticum. Sed contra, ff. de iure dot. l. cum post §. gener. Sol. ibi i arbitriũ boni viri erat collata hic autem nullius. secundum Azonẽ. Vel hic promisit se daturũ ibi constituturum hæc non valet, vt infrà eod. l. si cum, vbi daturum promisit, & tamen valet. Vel tertio ibi pater promisit, cũ eius officium est dotare, hic extraneus, quę non placet: nam & hic ipsamet mulier promittebat. Tu autẽ dic, quòd ibi interuenit stipulatio, hic non, nec etiam pactum, sed sola scriptura, qua continetur, ꝙ ea quę nupsit, dotem promisit. Sed huic obijcitur, quod ex quo sic est scriptum, præsumitur & factum, vt Instit. de fideiuss. §. fin. & argum. j. eo l. 4. sed in illa l. j. eo. fuit scriptum voluntate iubentis, hic sine voluntate. vel ibi certa quantitas licet minor soluta fuit, vnde propter quantitatem certam pactum ibi intercessisse intelligitur; hic autem tantum dotem promissam contineri in instrumento. Ad aliam dic quod hic iam duo essent specialia, & quod presumerentur solennitates, & ꝙ incerta dos valeret, quod esse non potest. Vel hic nudo pacto. ibi stipulatione fuit promissa, vnde iam oporteret hic esse duo speciala, s. duo quod ex nudo pacto actio daretur, & quod ad incertum, ibi autem ad vnum tantum, s. ad incertum, & eisdem modis solue aliud econtra, inf. eo. si cum ea.

* Vid. Harmeno li. 4. tit. 8 & vide Io. Corras in §. q liberos, n. 170. d ritu nup. & Io. Grot. i l. si is qui pro emptore, nu. 186. de vsucap. vbi intellectus huius l.

1 † Du. Coll.

2 † al. dotare, est, pra.

3 † Du. Cond.

SI pro dote.] CASVS. Pater pro filia centum nomine dotis promisit, & usuras si sua die non soluerentur. si aliquo tempore vsuras non soluerit, an postea sit compellendus, quęritur? Respond. quod sic.

h Ostenderis.] scilicet dotem & vsura promissam. & idem si tantum usura esset promissa, nam quod alias facit solutio usurarum per longum tempus, ut ff. de usur. l. cum de in rem uerso. hoc debet stipulatio facere per totam horam, ut infra, ad legem Falcid. l. fin. & sic etiam hic quidam dicunt quod non fuit promissa sors nisi fictione iuris. per hoc, scilicet quod usura fuit promissa a socero dicente, & promittente usuras pro centum in dotem datis. ex hoc enim & ad ad sortem dabitur ex tacito pacto. arg. inf. eo. si uoluntate. Et si hoc approbes, procedit argum. glos. & poterit tolerari. Iac.

i Præcipiet.] proposita certi condictione ex stipulatu, si tamen

men tu vir subeas onera matrimonij: secus si pater munerit, vt ff. de iure dot. l. cum post. §. in domum, & ff. de except. do. l. An autem dicendum sit idem, si sponsus exhibeat, quæritur. quod satis dici potest, vt tunc scilicet habeat fructus & vsuras: alias non.

Si cum ea. CASVS. Si pater pro filia marito non certam dotem, sed qualem ipse arbitratus esset, promisit, nec fiet placitis, condictio certi ex stipul. compelletur eam declarare: alioquin recurret ad arbitrium boni viri.

a *Arbitratus.*] scilicet is qui dotem promisit.

b *Actionibus.*] id est actione, puta certi condictione ex stipulatu.

c *Videtur.*] fauore dotis etiam certa intelligitur quantitas, quę scilicet colligitur ex facultatibus, & secundum dignitatem viri, vt ff. de iure dotium, l. quæro. & l. cum post. §. gener. & sic est contra, supra eod. l. prima. §. dibi soluti, quia hic est ad arbitrium. Item nota ad arbitrium boni viri recurri, & sic à persona recedi, vt ff. de regu. iu. l. in personam, §. generaliter. & infra pro socio, l. si societatem, v. col. & ff. de contrahenda emptio. l. hæc venditio. & sic faciunt ad quæstionem eius, qui se cum pignoribus compromisit in offensum. Sed argumen. contra, vt à persona non recedatur, vt ff. de verbo. obl. l. si quis arbitratu. & ff. pro socio, l. si ita coita.

1 † Duar. quam.
2 † Si pro dote.
3 † Duar. promisit.
4 † ad. promissi.
5 † more.

Si voluntate.] CASVS. Pater pro filia centum dedit nomine dotis, fecit confici instrumentum, quo continebatur maritum fuisse confessum se recepisse 200. tacite videtur pactum de dandis 200. & ea maritus petere potest.

d *Petendis.*] id est petes tu vir: nisi animo nobilitatis simulandi hęc sunt, ut faciunt dopare, ignobiles cum nobilibus quia dotalia acci. iant. Et nota mirabilem fictionem, cui est argum. contra in mutuo, vt de dona. si i... uet. Lqui ... contra ... facit sup. de non numer. pec. l. in contractibus, §. l. ... de rei vxo. act. l. vnica, circa princ. & est hoc speciale in dote.

6 † Dasy. miano.
7 † Si pro te pater.

Qui committit se in arbitrium stipulatoris, videtur se committere tanquam in arbitrium boni viri. h. d. Bal. Etiam si promittens sit extraneus. Salic.

Idem A. Claudio PP.

LEX III.

SI, [1] † cum ea, quæ tibi matrimonio copulata est, nuberet, is, cuius meministi dotem [2] † tibi non addita quantitate, sed quodcunq; arbitratus [a] fuisset, pro ea daturum se ritè [3] † repromisit, & interpositæ stipulationis fidē nō exhibet: competentibus actionibus [b] vsus, ad [4] † repromissi emolumentum iure [5] † iudiciorum peruenies. videtur [c] enim boni viri arbitrium stipulationi insertum esse. PP. Calen. Ian. Sabino, & Venusto Coss. 241.

Ille, qui confitetur ex causa dotis plus recepisse, quam recepit, potest agere vt id, quod non recipit recipiat. h. d. Bald. non est alibi.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Rufo.

LEX IIII.

SI voluntate dotantis in dotali instrumento plura tibi tradita scripsisti, quam suscepisti, intelligis de ijs, quæ desunt, petendis, [d] pactum esse consecutum. [e] S. Non. April. AA. Coss.

Ex promissione dotis agit maritus, non mulier. h. d. Bal.

Ijdem AA. & CC. Dasumianæ. [6] †

LEX V.

SI pater [7] † marito tuo stipulanti promiserit dotē: non tibi, sed marito contra successori soceri [f] competit actio. [g] dat. viij. Calend. Decemb. AA. Coss.

Dos promissa nudo pacto cum scripturam vel sine scriptura, peti potest h. d. Vel sic: Ex nudo pacto dotis præstandæ oritur actio h. d. Bald.

Impp. Theod. & Valent. AA. Hierio Præfecto Præt.

LEX VI.

AD exactionem dotis, quam semel præstari placuit, qualiacunq; sufficere verba censemus, siue scripta fuerint, siue non: etiam si * stipulatio [h] in pollicitatione rerum dotalium minime fuerit subsecuta. Dat. 10. Cal. Mart. Constantinopol. Felice, & Tauro Coss. 428.

Pater simpliciter dotando filiā, non exprimendo de quo patrimonio, videatur dotasse de proprio patrimonio ipsius patris: si vero expressit quod dotabat de proprio patrimonio, & filiæ: tunc si est soluendo, intelligitur dotasse de proprio: si verò non est soluendo, intelligitur dotasse de patrimonio filiæ. h. d. ista lex singularis, & vnica, & est vna de quinquaginta decisionibus Iustiniani. Bal.

Imp. Iustinianus A. Ioanni PP.

LEX VII.

SI pater * dotem pro filia simpliciter [i] dederit, [k] vel pro filio ante nuptias donationem fecerit, [l] habeat autem filius, vel in ptāte constitutus, vel forte emancipatus res maternas, vel ex alio modo tales, quæ acquisitionē effugiunt, [m] quarū vsusfructus solus apud patrem manet, vel quocunq; modo poterat quasdā actiones contra patrem habere: [n] dubitabatur apud veteres, vtrū ne videretur pater ex ipso debi-

quiritur patri, vt aduentitias castrensia, & quasi castrensia.

n *Habere.*] cum sit emancipatus. Vel dic inspecto naturali iure. Vel dic ipsis, in quibus pater habet vsumfructum.

e *Consecutum.*] agetur ex prima stipulatione, & si excipiatur confessione, replicabitur de tacito pacto.

Si pater.] CASVS. Pater pro filia promisit dotem marito filiæ, & decessit. an hæredem patris filiam pro dote conuenire possit, quæritur? Dicitur q; non. sed maritus.

f *Soceri.*] scilicet sui, i. patris tui, sed si tu es hæres, & qualiter cum fratribus, de tuo est tota dos soluenda vt ff. de collatio. dot. l. 1. §. penult. & inf. de coll. l. 2.

g *Actio.*] secus in legato, ut ff. de legatis tertio, l. fideicommissa. §. interdum, secundum Ioan. & de legatis primo. l. seruo legato. §. si testator. Accursius.

Ad exactionem.] CASVS. An dotis conuentio stipulatione non interueniente, & ita nudo pacto fieri possit, quæritur? Dicitur quod sic, & ita ex nudo pacto agi potest, quod est speciale in dote.

h *Stipulatio.*] Speciale vt ex nudo pacto oriatur actio, vt hic, & j. de donat. l. si quis argentum, sed regulariter contra, ut supra locati. l. si tibi. sed hodie fingitur in esse stipulatio, vt inf. de rei vxo. actio. circa princip. Est & secundum speciale in dote, sup. e. l. 2. Item tertiū, sup. eo. l. si voluntate. & facit j. de testamen. l. quoniam indignum. & sup. de nō num. per. l. generaliter. & instit. de verb. oblig. §. in hac. & su. ad Velleia. l. generaliter. Accur.

* Etiam si dictio, vel stipulatio & c. l. 3. C. Th. Tribonian * verbū, dictio, sustulit pp sublatā solēnitatē dotis dicendæ. Idē factū in l. 1. inf. de iure dot. Dos autē dicebatur solennibus verbis sine stipulatione vide l. 48. in. dot. veluti ita, de cm doti sibi erūt. l. 46. ff. de iu. dot. a *** mihi dēs, doti bi erit. l. 44. § 1. l. 46. §. 1. l. 57. de iu. dot. Got.

Si pater.] CASVS quod mihi. Si pater pro filia dotem dedit, vel dare promisit, nec exprefsit ex cuius patrimonio, scilicet, an filiæ, an patris, præsumitur de bonis patris, & non filiæ. Si vero expressit de bonis patris & filiæ, si in pater sit soluendo, de proprijs bonis ipsius videtur dos constituta, si non, de bonis filiæ. Viui.

* Intel huius l. vid. g. Fort. Gar. in l. iutis. gentiū, n. 96. de pac. & per Ant. de Peru sio i l. 1. ff. de iurciur. n. 112. & per Coras. in l. qui liberos. ff. de ritu nup. nu. 98. 60. & 227. infra. fam. erc.

i *Simpliciter.*] id est de iurciur. nō designato ex quonam patrimonio.

k *Dederit.*] per destinationem.

l *Fecerit.*] destinatione.

m *Effugiunt.*] i. nō acq. & in l. filiū quem

to, dotis, vel ante nuptias donationis fecisse promissionē, vel [1] † dationē, vt sese ab huiusmodi nexu liberaret: an debitum quidem remaneret in sua natura, liberalitas autem paterna dotem, vel ante nuptias donationem [2] † dare suggessisset.

¶ Et in tali dubitatione multa pars legumlatorū sese diuisit: alio etiam incremento huiusmodi quæstioni addito, si fortè dixerit in instrumento dotali, ex rebus paternis, & maternis dotem, vel ante nuptias donationē dare, vtrum pro dimidia parte videatur datio, [3] † vel promissio facta esse, an pro rata [a] portione vtriusque substantiæ.

¶ Vtramq; igitur dubitationem [4] † certo fine tradentes sancimus, si quidem nihil addendum existimauerit, sed simpliciter dotem, vel ante nuptias donationem dederit vel promiserit, ex sua liberalitate [b] hoc fecisse intelligi [c] debito in sua figura remanente. * Neque enim leges incognitæ sunt, quibus cautum est, omnino paternum [d] esse officium, dotem, vel ante nuptias donationem pro sua dare progenie. Liberalitas itaque talis remaneat vera, [e] & irreuocabilis, vt & [5] † puro nomine liberalitas & debitum suam sequuntur fortunam.

¶ Vbi autem ex rebus tàm suis, quàm maternis, [f] vel alijs, quæ non acquiruntur, vel ex suis debitis, dixerit se fecisse huiusmodi liberalitates, tunc si quidem penitus inopia tentus est, ex illis videri rebus dotem, vel ante nuptias donationem esse datam, quæ ad filios, vel filias pertinent. [g] Si vero & ipse substantiam idoneam [h] possidet, in hoc casu quasi de suo patrimonio dotem, vel ante nuptias donationē dedisse intelligatur. [i] Poterat [k] enim secundum suas vires dotem pro filia, vel ante nuptias donationē pro filio dare, & consentire [l] filijs suis quā voluerint partē, vel fortè totam suam substantiam quam habent, paternæ liberalitati [m] pro dote, vel ante nuptias donatione aggregare, vt reuera appareat quid ipse velit dare, & quid de substantia filiorum proficiscatur: ne dum effuso sermone sese iactet, in promptum incidat sui periculum. [n] Da. Calen. Nouemb. Lampadio, & Oreste Coss. 530.

TITVLVS XII.

De iure dotium.

Vbi constitutio dotis incipit a promissione, re euicta, potest agi de euictione: sed vbi incipit à traditione, de euictione non agitur, nisi res æstimata sit data, vel dolus dantis dotem, vel tradentis intercesserit. h. d. Bald.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Nicephoro.

LEX PRIMA.

EVicta re, quæ fuerat in dotem data, si pollicitatio, [o] vel promissio [p] fuerit interposita: gener contra socerum, vel mulierem, seu hæredes eorum condictione, [q] vel ex stipulatione [r] agere potest.

---

a *Pro rata portione.*] vt plus de maiori substantia dare videatur.

b *Ex sua liberalitate.*] id est ex substantia.

c *Intelligi.*] secus præsumam in auo materno, argum. ff. de negot. gest. l. Nesennius. Nam ibi non compellitur auia dare alimenta, quia nepotes sufficientes erant: hic autem sic dotare licet filij sufficiant sibi.

d *Paternum esse officium.*] vt & ff. de ritu nupt. l. qui liberos. non maternum, vt j. tit. 1. l. neque mater. nisi quando esset hæretica, vt supra de hæretic. l. cognouimus. Quid autem si extraneus dotem pro muliere promisit: de cuius patrimonio videtur promittere, de suo, vel mulieris, siue patris mulieris? Respond. mulieris, vel patris, quasi eius gerat negotium, nisi aliud probetur. argumen. ff. de neg. gest. l. Nesennius. & ff. de administrat. tutor. l. cum post mortem, §. primo. & de legatis tertio. lege vxorem, §. pater.

e *Vera.*] non ficta, quod pater iactet se dare de suo, & de substātia filiæ detur, vt infrà eadem l. in fine.

f *Maternis.*] filio delatis.

g *Pertinent.* Sed hoc quid prodest patri: nam & si hoc nō præsumeres, tamen non cōdemnaretur pater, nisi quantum facere potest, vt ff. de re iudic. l. sed cum hoc. Respon. prodest, quia si perueniat hoc casu ad meliorem fortunam, non poterit conueniri, cum iam solutum est marito. secus autem de suo præsumeres eum promisisse.

h *Idoneam.*] scilicet tantam, vel talem, ex qua commode poterat hanc dotem pro filia dare. & accipe commodè, id est secundum dignitatem, & facultatem suam, vt ff. de verbor. signi- ficat. l. nepos Proculo. & ff. de iu. dotium. l. quæro. Sed in casu superiori indistinctè videtur teneri de suo dare pater. argumento ff. de vsuris. l. si stipulatus. sed fortè fauore dotis potest hic dici contrarium, quia hæc lex videtur velle notare differentiam inter primum, & secundum casum.

i *Intelligatur.*] scilicet totum.

1 † Donationem.

2 † Se. Dos si per extraneū promittitur, de cuius patrimonio promissa præsumitur.

3 † Donatio recti[p].

4 † al. dubitatem.

* An id iō receptum, quod præsumitur se obligatione naturali voluisse liberare vt vult Bald. An potius q pater durius obligat ex officio paterno, q ex lege est, q̄ ex gestione, & administratione bonorū filię, vt ita in duriorem casum videatur promittere, & soluere. l. 4. 5. ff. de solutio. vt vult Myns. cen. 5. obs. 32. An potius, quod inter coniunctissimas personas donatio facilè præsumitur? An quia dans, vel promittēs in dubio intelligit promisisse de suo, vt vult Alcia. præsum. 26. Goth.

5 † Du. & deest.

k *Poterat.*] ratio vtriusque.

l *Consentire.*] repete poterat, &c.

m *Liberalitati.*] id est ei, quod pater dedit.

n *Periculum.*] & sic, qui se iactauit se obligat. sic ff. de seruit. vrbanorum prædiorum. l. barborem. §. penult. & ff. de regulis iur. l. in ambuis. argumen. contra ff. de contrahen. empt. l. ea quæ.

DE IVRE dotium.

De dotis promissione, & de priuilegijs circa promissionem dotis competentibus dictum est: sequitur videre de iure quod circa dotes promissas & præstitas est inductum. Azo.

E *Victa.*] CASVS. Pater pro filia dedit fundum in dotem, postea euictus est. an maritus possit agere de euictione, quæritur? Distinguitur: aut incipit dos à datione, aut à promissione. si à promissione, scilicet quod promittebatur de ea præstanda, agat ex stipulatu. si à datione, aut erat æstimata, aut non. Primo casu agat actione ex empto vtili ad interesse. Secundo casu aut intercessit bona fides dantis, aut non. si sic, non aget: si non, aut intercessit mala fides, scilicet mulieris dantis, aut extranei dantis pro ea. Primo casu datur actio in factum. Secundo casu, actio de dolo.

o *Pollicitatio.*] sine interrogatione præcedente, vt ff. de pollic. l. 3.

p *Vel promissio.*] cum interrogatione: & dic de dote dandatum hic, quam in superiori casu. Vel quod est melius de tradenda, quo casu potest ad interesse agi: quod non esset in superiori casu, sed ad æstimationem tantum: vt ff. de verborum obligationibus. l. si dum tradi. Vel tertio, scilicet de euictione præstanda.

q *Condictione.*] scilicet certi. Vel dic condictione ex hac lege. Et nota, quod ex nudo pacto datur hic actio. prout ad pollicitationem respicit: & sic contra argum. suprà de pact. l. ex conuentione.

r *Ex stipulatione.*] id est, certi condictione, quæ datur

ex stipulatione, quasi nec sit datum, cum sit euictum: vt ff. de verborum obligat. l. vbi autem, §. fin. & ff. de rer. permutil. prima.

a *Intercesserit.*] si ? datione dos cœpit, sic & in donatione distinguitur, an teneatur de euictione donator, vel non per legem istam.

Donator an teneat de euictione.

ADDITIO. Vide glo. in verbo, venditionis. in fi. in §. perficiuntur. inf. de do.

b *Ex empto.*] Quia æstimatio facit emptionem, vt ff. eod. l. plerumque. & l. quoties. & suprà de pact. l. ex conuentione.

* His notis inclusa in quibusdam Codicibus non habentur.

c *Marito.*] iure veteri. & facit ff. de ædil. edict. l. ad res. & de dona. l. Aristo sed hodie secundũ Azo. ex stipulatu cõpetit, quia semper fingitur interuenisse, vt infrà de rei vxo. actio. §. 1. Sed nos contra. nec enim ibi dicitur, quod detur ex stipulatu, sed quod rebus euictis tacita est hypotheca cõstituta, vt ibi dices.

2 † Sed.

d *Interposito.*] vtpotè, quia res aliena data est.

e *Aduersus eum.*] scilicet extraneũ dotem cõstituentẽ, nõ autẽ mulierẽ, vt subijcit.

f *Famosa.*] vt infrà re. amo. l. diuortij.

g *In factum.*] i. nomine doli datur in factum: & sic intellige quod est ff. eo. l. cum post, §. cum res. Sic ergo ex prędictis collige, cum datur res in dotem, aut æstimata, aut non. Primo casu, aut ęstimatio, vt pretiũ restituatur, & tũc ex vendito, & re euicta, ex empto cõpetit vtilis ad interesse, vt ĩ. eod. tit. quoties aut. ideo vt appareat inquantum res deterioretur: vt eo pretio, quo æstimata est res, restituatur, vt ĩ. eo. si inter virum. & ff. eod. d. l. cum post. §. cum res. quo casu idem est, ac si non esset æstimata. Itaque cum non est æstimata, aut initium capit dos à datione, aut à promissione: si à datione, aut promissum est de euictione, & agitur ex stipulatu re euicta: aut non est promissum, & tunc vel bona fides dantis interuenit, vel mala: si bona, re euicta non agitur: si mala, agitur de dolo aduersus extraneum dantem: sed si mulier, vel pater eius dedit, agitur actione in factum in defectum famosæ actionis de dolo. Vbi autem res siue dos incipit à promissione re euicta, agitur ex stipulatu, ac si data non esset, vt modo diximus.

Dotẽ dans an teneatur de euictione.

¶ Sin autem nulla pollicitatio, vel promissio intercesserit,[a] post euictionem eius si quidẽ res æstimata fuerit, ex empto[b] competit actio.* (Si verò hoc nõ est factum, si quidem bona fide eadem res in dotem data est, nulla marito[c] competit actio.) dolo autem dátis interposito,[d] de dolo actio aduersus[e] eum locum habebit, nisi à [2]† muliere dolus interpositus sit. tunc enim, ne famosa[f] actio aduersus eam detur, in factum[g] actio competit. PP. Dat. Cal. August. Mutiano, & Fabiano Coss. 202.

Filia agens ex proprio contractu, non agit pro hæreditaria portione, sed secundum formam contractus: potest tamen exceptione repelli, si instituta sit animo compensandi: seu iussa est esse cõtenta portione institutionis. & prelegatis, iussaq; non petere à marito. hoc dicit Bal. Vel sic: Filia, quæ sibi fuit stipulata partem dotis maternæ de matris voluntate, non prohibetur illam petere, etiam si à matre fuerit instituta in minori parte: nisi probetur quod mater eam instituit, ne à viro eius peteret. h. d. Salyc.

k *Subiecta est.*] scilicet pacto præcedenti super eodem.

i *Eius.*] stipulationis, quia solutum matrimonium est.

k *Secundum quod.*] dixit in genere: nunc in specie.

l *Si Polla.*] pro qua mater dederat dotem.

m *Donandi.*] causa mortis, vel verius mortis causa capionis, quod est ac si inter viuos.

Imp. Antoninus A. Aluuiadi.[2]†

LEX II.

SI stipulatio[3]† de restituẽda portiõe dotis datę subiecta[h] est, conditioque eius[i] extitit: habet ex ea actionem is, in cuius personam vtiliter concepta, commissaq; est: secundum quod,[k] si Polla[l] soror tua de restituẽda sibi parte dotis habet actionem, eo quod mater vestra donãdi[m] animo passa est partem dimidiam dotis post obitum matris filiam stipulari:[n] metuere non.[d]ebet doli exceptionem, quod[o] matri suæ, quæ pactũ interposuit, hæres ex minore[p] quam dimidia portione extitit: nisi liquidò probatum fuerit matrem eius mutasse dotis pacti voluntatem contentamq; esse[q] voluisse, filiam suam pro portione hęreditatis pręlegationibus, maritumque suum exactione[4]† liberari voluisse. PP. Dat. 3. Cal. Aug. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Seruus dotalis potest per virum in testamento & inter viuos manumitti. hoc dicit Bal. & Salyc.

Imper. Alexander A. Euphemio.[5]†

LEX III.

ETsi[r] dotis exactio, de

n *Stipulari.*] & aliam lucraretur vir.

2 † Du. alluuiali. al. Alcibiadum.

o *Quod.*] id est quia.

p *Ex minore.*] quam dimidia, per quod videbatur intantum stipulationem etiam dotis diminutam.

3 † Vtilis.

q *Contentamque.*] id est, voluisse filiã contentam esse eiusdem partis dotis, cuius & hæreditatis. Vel dic quod voluit, quòd nõ haberet aliquid de dote propter. hæreditatem: & secundum has duas expositiones impropriè ponitur prælegationibus, id est beneficijs dotis, cum non esset in testamento relicta, sed inter viuos data, id est concessum ius petendæ dotis. sed ideò dicitur pręlegatio, quia in tempus mortis fuit concessum ius petendi, & sic mortis causa donatio, vel capio: sicque simile legato, vt infrà de donatio. causa mortis. lege fina. Vel dic tertio secundum Ioannem prælegationibus, id est, quibusdã rebus, quas sibi prælegauit prælegationibus dico valentibus proportione hæreditatis, nam non valet prælegatio pro ea parte, pro qua est hæres, sed pro partibus cohæredũ, vt ff. de legatis primo. l. legatum vlti. §. primo. & hoc intellige salua Falcidia ipsi filiæ. Collige ergo hic, quod ita demum reuocat mater, si aliquid pro hoc reliquit, quod accipit filia; sic est contra, ff. de legatis. tertio. lege cum quis decedens, §. nuptura. vbi sola pœnitentia reuocat. Solutio hic valuerat filiæ donatio inter viuos: ibi non, sed pro se matre. vnde hic non potest suum consilium sola pœnitentia in alterius mutare iniuriam, idem si esset mera donatio causa mortis, quia sola pœnitentia posset reuocari, si solo nudo pacto esset inita, & sic inualida iure veteri, vt ff. de donationibus. lege finali. & facit ff. de dote prælegata. l. Seia, & de alimentis legatis. l. penultima. & soluto matrimonio. l. quæ dotis. & de pactis dotalibus. l. cum maritus. §. finali. & supra de hæreditat. actio. si adulta. & infrà de donatio. quæ sub mo. l. quoties.

4 † Actione.

5 † Euphemio. alias, Eutono.

SI stipulatio.] CASVS. Materfamilias duas habens filias Seiam, & Pollam; pro Seia dedit centum in dotem, & passa est Pollam stipulari mediam partem dotis sibi reddi animo donandi causa mortis in casu dissoluti matrimonij, mortua matre; decessit mater. Polla instituta hærede pro tertia: si dissoluatur matrimonium, vel diuortio, vel morte, an possit petere medietatem dotis sibi reddi, aut tertiam, sicut fuit in tertia instituta? Respondet, quòd potest petere medietatem, nisi probetur matrem mutasse voluntatem.

ETsi dotis.] CASVS. Pater pro filia mancipium dedit in dotem, & maritus in testamento suo reliquit fideicommissariam libertatem: an pater ad quem dotis exactio pertinet, possit libertatem reuocare, quæritur? Dicitur quod non, cum maritus etiam inter viuos poterat eum manumisisse.

r *Etsi dotis.*] id est quamuis.

a *Dotalibus*. & sic inæstimatis, vt inf. tit. 1. §. & cum lex.
b *Reuocari non debuit*. hoc si vir est soluendo, vt & infra, de ser. pig. da. manumis. l. 1. & l. fin. & ff. de manumis. l. seruum dotalem, & ff. sol. matr. l. dotalem. Item no. hic maritū dominum rei dotalis, vt sup. de rei vend. l. doce, & dices infra eodem l. in rebus, nec obst. ff. sol. matr. l. si cōstante, §. si maritus, vbi dicūtur dotales serui alieni, i. nō viri: sed illud propter spem, non rem. Inde est, q̄ vir iubet seruo dotali hæreditatem adire vel repudiare. sed M. & P. dicunt verum reddere vxori interim quæsita vsq; dum adeat, per quod etiā probatur, quòd vir est dominus, vt ff. sol. matrimo. leg. seruus dotalis, in fine nec mirandum, si quod seruus dotalis acquirit non ex re viri, vel opera sua, vxori vir restituat vt ff. de acqui. hæred. l. aditio. Nam & idem est in seruo vendito, qui redhibet, de quo constat, quòd fuit fructus emptoris, vt ff. de ædilitio edic. l. & generaliter.

1 † pertinere, Da.

2 † Du præstitam reuocare nō debuit.

functa in matrimonio filia, potuisset ad patrem pertinere,[1] † dotalibus [a] tamen seruis maritus testamento directam, & fideicommissis libertatem iure dedit, & præstita [2] † reuocari non debuit, [b] cū inter viuos manumittēdi mācipia dotalia, constante matrimonio, liberam habeat maritus facultatem. PP. 6. Id. Decemb. Antonino, & Alexandro Coss. 223.

Breuis est, & per se patens, dicit enim quòd mulier marito suo potest dare in dotē omnia bona sua: quod intelligo non solum præsentia, sed & futura, si de futuris cauetur expressè: alias in vniuersali dispositione translatiua dominii futura non veniunt, hoc dicit Bal.

Idem A. Valentiniano.

LEX IIII.

NVlla lege prohibitum est,[c] vniuersa bona in dotem marito fœminam dare. PP. 4. Id. Iul. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Si res æstimata est in dotem data, soluto matrimonio res retinetur per virum, si æstimatio offeratur, h. d. Bald. Vel sic: Æstimatio facit emptionem, sed maritus habet electionem, restituat rem vel precium, hoc dicit.

NVlla. CASVS. Omnia quæ habet mulier, potest dare in dotem. & hoc nulla lege prohibitū est, Viuia.

c *Nulla lege prohibitum est*. imo permissum est, vt ff. eo. l. mulier bona, nec obstat supra, de inoffic. dotib. quia non reuocatur ibi, quia omnia dedit, sed quia inofficiosa erat pro filiis. Item eodē modo nō obst. sup. de secun. nupti. hac edictali, in pri. qa & ibi nō ideo quia omnia, sed quia iniuriam facit filijs primi matrimonij. Item eodem mō non obstat supra, si aduersus dotem, l. 1. & ff. de minorib. si ex causa, §. in dotis, quia & ibi, non quia omnia, sed quia non erat vir dignus tam magnam dotem habere, & sic læsa. Item nec obstat quod dicitur, quod immobilia non possunt à minore alienari, & sic nec in dotem dari, quia illud est falsum, quia possunt ex hac causa alienari, vt ff. eodem l. Titia, & inf. de admin. tutor. lex quæ tutores, & inf. de præd. min. l. prædia. & inf. si ma. fac. ra. hab. l. fin §. fin. Sed arg. est contra, in eo. ti. de pd. min. l. ob æs. sed & hoc posito tamen non quia omnia, sed quia huiusmodi rei prohibita esset alienatio, & idem si datum est aliquid ea lege, vt non alienet. Item nec obstat, ff. eodem l. iure succursum, §. fin. quia ibi alia deceptio (non quia omnia, si modo maritus esset dignus) rescissionem inducit, & eodem modo respondeo ad ea quæ dicuntur ff. eodem, si res, §. 1.

QVoties. CASVS. Pater pro filia dedit viro fundum æstimatum in dotem, vir tamen non habet necesse soluere ipsi fundum, sed æstimationem, sed an maritus si æstimationem soluere voluerit, possit fundum retinere, quæritur? Dicitur, quòd sic: nisi conuenisset, vt ipse fundus soluto matrimonio redderetur, quo casu fieret, quod conuenit.

Idem A. Statiæ.

LEX V.

QVoties res æstimatæ in dotem dantur, maritus dominiū [d] consecutus, summæ velut precij debitor efficitur. Si itaque non conuenit,[e] vt soluto matrimonio restituerentur, & iure æstimatæ sunt, retinebit [f] eas, si pecuniam tibi offerat. [g] Dat. 3. Id. April Alex. 2. & Marcello Coss. 227.

Extraneus dotans, ex nudo pacto incontinenti apposito sibi actionem quærit, pater vero communem actionem patris, & filiæ sibi nudo pacto consolidare non potest, h. d. Bal. Vel sic: Pater ex nudo pacto incontinenti apposito super dote profectitia sibi restituenda, agere non potest: mater vero, & auia sic. h. d. Vel sic: Pater dotans filiam non potest sibi quærere actionem, nisi per stipulationem, cæteri etiam possunt ex nudo pacto, h. d. Salic.

Imp. Maximinus A. Sulpitio

LEX VI.

AVia tua [h] * eorum quæ pro filia [i] tua in dotem dedit, etsi verborum obligatio non intercessit, actionem [k] ex fide conuentionis [l] ad te (si hæres extitisti) transmittere potuit. Nec. n. eadem cā est pris, & matris paciscentiū, quippe matris [m] pactum

d *Dominium*. ex hoc colligitur, quòd quando inæstimatæ sunt, non transit dominium, quod est falsum, vt dicetur infra eo. l. in rebus.

e *Conuenit*. nota ergo duplici modo fieri æstimationem vno vt hic, altero, vt inf. eo l. inter virum.

f *Retinebit*. subaudi maritus.

g *Offerat*. vbi ergo est dictum, cuius eorum sit electio, illius erit, vt infra, de fundo dot. leg. 1. si nihil est dictum viri, est electio, vt ff. eo. l. plerūque, in fi. Item videtur contra, ff. eod. l. si res, §. 1. vbi indistinctè videtur arbitrio viri. sed hoc secundum illam. Item contra, supra de vsu fruct. l. interest. Solu. hoc est fauore mulieris, vel lege legem illam, vt ibi notaui.

AVia. CASVS. Differentiā assignat inter patrē dantem dotem, & extraneum, quia etiam incontinenti non pōt pacisci tantum sibi reddi, nisi interueniat stipulatio, nec actionem sibi, & filiæ quæsitam simplici pacto poterit innouare, extraneus vero utiliter sibi paciscit incontinenti dotem reddi, & habet act. præscriptio. verb.

h *Auia tua*. differentia est inter patrem dantem dotem pro filia, & extraneum, nam pater etiam incontinenti non potest pacisci, vt sibi tantum reddatur sine stipulatione, quia officium paternum est dotare filias. cum enim sibi & filiæ quæsierit actionem, non potest simplici pacto innouare, & extraneus utiliter paciscitur sibi reddi incontinenti, & oritur actio præscriptis verbis, non autem informatur ve-us, quæ nulla est.

* Cōcor. est hac l. 1. ca. inter dilectos, cū gl. super verbo, quod meum, quę ponit casū huius l. extra, de fid. instr.

i *Quæ pro filia tua*. i. pro nepte sua, & sic pro extranea, vt infra titu. 1. §. extraneum, nam idem in quolibet extraneo, vt inf. eo. l. si dotem, & inf. de pac. conuen. l. 1.

k *Actionem*. scilicet præscriptis verbis, & sup. de rerum per mut. l. rebus, & ff. de pact. l. in traditione, & supra, de pact. inter emp. & uend. l. 2.

l *Conuentionis*. incontinenti adhibitæ, quæ valuit, ut dixi: sed non est idem in pacto patris, vere non idem, quippe matris, &c.

m *Quippe matris*. idem in auia, vt in nostro casu, & idem in quolibet, qui non habet personam dotatam in potestate, qui omnes dicuntur extranei, ut infra titu. primo, §. extraneum.

a *Patris*. subaudi, sed.
b *Profectitia*. profectitiam dotem facit non ius potestatis, sed nomen, si modo, vt pater dederit, vt ff. eod. l. profectitia, §. fin. & §. si pater.
c *Competentem*. i. competituram, nam non videtur nasci, nisi demũ soluto matrimonio vt ff. de bo. damn. sed si alia, in & faci: infra sol. matrim. l. dos.
d *Simplici*. sed stipulatione posset incontinenti, non ex interuallo post contractũ matrimonium, vt ff. soluto matrimon. l. quoties, & ff. de pactis dot. l. cum dos, & ff. e. l. post nuptias & infra l. prox. Sic ergo no. hic speciale, vbi ex pacto incontinenti apposito nõ oritur actio. sic, & supra de vsur. l. quãuis, 1. & ff. de relig. l. φ si locus, & ff. de ser. export. l. si seruus. Si q̃ratur ratio, quare diuersum in patre, & extraneo? Respond. quia patri prouisum est per l. fi. ff. soluto, matrim. l. 2. §. 1. quòd non est in extraneo vnde facile est vt sibi possit prouidere, ut infra tit. 1. §. accedit. Item secunda, quia patris officiũ est dotare, non extranei, vt sup. tit. 1. l. fi. & de præter. l. cognouimus, & ideo pactum nudum facilius operatur in extraneo, quàm in patre. Est & tertia, quia cum iam esset actio cõmuniter quæsita, non potest filiæ auferri sine eius uoluntate, vt ff. sol. mat. l. quoties. Sed non ne & sic est acquinta filiæ statum cum auus maternus, vel mater dedit dotem, vt infra ti. 1. §. accedit, & §. extraneum? Respon. sic, sed fingitur non quæsita, ut argum. ff. de nouatio l. cum enim. Et quarta est ratio, quæ redditur hic, quia non potest simplex pactũ nouare, & facit ad legem istam, ff. de condic. ob causam, l. si extraneus.

1 † Maximo.

actionem præscriptis verbis constituit, patris [a] dotis actionem profectitię [b] nomine cõpetentem [c] conuentione simplici [d] minimè creditur innouare. [e] Dat. 3. Id. Februa. Maximino [1] † A. & Africano Coss. 237.

Ius filiæ quæsitum facto patris, non potest ex post facto, ea non consentiente, mutari, hoc dicit Bald. Vel sic: Pater stipulando dotem sibi restitui ex interuallo non prę iudicat filiæ non consentienti, Salic.

Imp. Gordianus A. Marco.

LEX VII.

CVm à socero tuo pro vxore dos tibi daretur, si ea in stipulationem deducta non est sub tempore dationis sed postea: socer tuus tecum paciscendo, [f] si id non ex voluntate filiæ suæ fecit, conditionem eius lædere non potuit. [g] quandoque enim sola [h] de dote experiens, id pactum non debere ad sui dispendiũ operari, de iure defenditur. PP Dat. Calendis Octobris Pio, & Pontiano Coss. 239.

Verba trahuntur ad intellectum. & dispositum in principali, in augmento intelligitur tacite repetitum, etiam in obligatione verbali. hoc dicit, Bal. Vel sic: Sensum magis spectamus, quàm verba. Et pacta inita in aliquo subiecto intelliguntur repetita in eius augmento, hoc dicit, Salic.

e *Innouare*. id est ad nouum esse reducere, scilicet ubi est essentialiter patris, & filiæ communis, vt sit solius patris. Baldus.

C*Vm à socero*. CASVS. Pater pro filia dedit dotem, nec ipse stipulatus est eam sibi reddi, postea pactus est cum marito eam sibi reddi. In secundo casu soluto matrimonio morte, vel diuortio, an præiudicauit filiæ quo minus petere possit, quæritur? Respondetur quòd non, si sine uoluntate filiæ pactum fuisset interpositum. Viuianus.

f *Paciscendo*. vt sibi soli reddatur:

g *Non potuit*. ut & ff. eodem, l. post nuptias, & de pact. dot. l. cum dos secus si ante. ut ff. soluto matrim. l. quoties.

h *Sola*. veluti sui iuris facta emancipatione, uel morte patris, ut inf. ti. 1. §. videamus, uel quia pater sit turpis persona, aut absens, vt ff. sol. matr. l. si cum dotem, §. eo. autem tempore, & facit ff. de minor. l. 3. §. sed verum, in fi. §. & sicut pater non facit filiæ conditionem deteriorem, vt hic, sic nec filia patris, ut ff. sol. mat. l. 2. §. item si voluntate: econtra si fiat pactum ab aliquo eorum, vt prosit, dic vt diximus ff. de pact. dot. l. cum dos, in glo. imò nec, & de pac. l. & hæredi. §. filia. & facit ad l. istam in eo, quòd quædam pacta super dote non valent, vt quæ ad ius respiciũt ff. de pact. dotal. l. si pater, §. ex pactis, & l. 2. & infra tit. l. quãuis, & sup. l. prox.

Idem A. Agripinæ.

LEX VIII.

ETiam si non dotem reddi sibi mater, sed ea, quæ in dotem data sunt, vt eam sequerentur, [i] vel ad se pertinerent; in matrimonio defuncta filia, stipulata sit, durante matrimonio filia decedente, actionem ex stipulatu videri quæsitam, æquissimum esse iudicamus. cui [k] consequens est vt etiam id, quod additamenti [l] causa in dotem datum est, eadẽ actione repetatur. PP. Calen Febr. Sabinó, & Venusto Coss. 241.

Inter fiscum, & mulierem prælatio sumitur ex tempore. h. d. Bal. Vel sic. Mulier in dote præfertur fisco posterius contrahenti, h. d. Sal.

Imp. Dec. A. & Cæsar. Vrbic.

LEX IX.

DOtis tuæ potiorem causam magis esse [m] conuenit, quam reipublicæ, cui postea idem maritus obnoxius factus est. PP. 6. Idus Iunij, Decio A. 2. & Graio [2] † Coss. 251.

Vbi res æstimata datur in dotem, tenetur mulier viro actione ex empto: & commoda, & incommoda rei pertinent ad maritum, hoc dicit, Bald. Vel sic: Quando ęstimatio facit emptionem, mulier mulier tenetur ex empto ad rẽ & marit⁹ soluto matrimonio tenetur ad æstimationẽ, & interĩ periculũ & augmẽtũ spectãt ad maritũ, h. d. Sa.

E*Tiam* CASVS. Mater pro filia dedit dotẽ. nec eam stipulata est sibi reddi, sed vt eam sequeretur, uel ad eam pertinet in casu solutĩ matrimonij morte, uel diuortio, licet illa non fuerit vsa uerbis dotem sibi reddi an ob hoc minus sibi sit ex stipul. pro dote acquisita actio? Dicitur, quòd non: & eadem actione nõ solum dotem repetet sed dotis augmentũ. Viuian.

2 † Graio.

i *Sequerentur*. sic supra, de do. ante nup. l. si cum ante, & ff. de pac. tale pactũ, §. si. Et no. argum. sensũ non verba spectari, sic, & ff. de adim. legat. l. 3. § cõditio. & de contrahen. emp. l. sed Celsus, & infra de liber. præter. l. 3. & ff. de pact. tale, primo respõ. Arg. ff. de pa. l. iurisgẽtium §. verumque.

k *Consequens*. rationi.

l *Additamenti*. vt sunt accessiones, uel etiam aliquod separatum augmentum, quod intelligit los. si & super hoc incontinenti fuerit pactum, aliàs non, sed certe, & idem uidetur, etiam si nullum pactum speciale fiat super augmento, vt ff. de pact. dot. l. anter, §. cum inter, & sup. de donatio. ante nup. l. constante, §. pactis.

D*Otis*. CASVS. Pater pro filia dedit dotem, maritus postea contraxit cum fisco, & factus est eius debitor, quis præferri debeat in bonis mariti, quæritur? Dicitur, quod mulier. Viuianus.

m *Magis esse*. fiscus, & fœmina paribus passibus ambulant, vnde qui prior est tempore, potior erit in iure, vt hic, & infra, de priuile. fis. l. 2. & facit, ff. ex quib causis maio. l. finali. & infra, qui potio. in pigno. hab. l. quarta, hoc autem nisi ex primipili causa. nam tunc etiam res dotales occi-

les occupantur pro tali debito, vt ʒ. in qui. cau. pign. tac. cõtra. l. satis. & de primipil. l. vtilitas, lib. 12. liberi etiã, si non sint hæredes, conueniuntur, vt inf. de primil. l. fin. lib. 12.

C*Vm dotem.*] CASVS. Pater quo filia dotis nomine fundum dedit marito æstimatum, si euincatur, an vt talia præstentur, quæ præstanda sunt, maritus habeat actionẽ ex empto, quæritur? Dicit quòd sic, & commodum dotis ad maritũ pertinebit, & tantum ad æstimationem tenebitur. Viuia.

a *Ex empto.*] vt præstentur, quę præstanda sunt etiam euictoi vt & sup. de pac. l. ex conuentione. Sed an etiam ipsa habet ex vendito soluto matrimonio ad ęstimationem dotis? Non puto, nec enim simplex vendito, vt ff. eod. l. quoties. nec est absurdum ex altera tantum parte dari ex empto, & altera ex stipulatu pro dote, vt arg. ff. mand. l. potest.

b *Quis enim.*] argumentatur a relatiuis, velẽ communiter accidentibus. nam si est emptio, ergo preciũ: & econtra.

c *Fiant.*] hoc si post matrimonium, non autem ante. vt ff. eo. plerunque, §. si ante.

D*E ijs.*] CASVS. Pater pro filia quasdam res dedit in dotẽ, & direptæ sunt, id est ablatę per vim vel raptæ, an maritus habeat, an vxor actionem contra rapientem, quæritur? Dicitur quod vir. Viuia.

d *Ac direpta.*] id est vi ablata.

e *Mariti.*] vtpote domini, vt supra, de rei vend. l. doce.

f *Actionem.*] vi bonorũ raptorũ, vel furti.

E*X pecunia.*] CASVS. Si maritus ex pecunia dotali fundum emat, & suo nomine, cui acquiritur, quæritur? Dicit quòd non mulieri, sed viro quia actio ex empto acquiri mulieri non potuit, & pro parte residua dotis de dote habet actionem, si partem recipit, dum tamen de ea parte non fuerit à muliere transactum.

1† al. Rufino.

2† al. comparatur.

g *Comparatus.*] nomine suo.

h *Non tibi quæritur.* vt ʒ. de ser. pig. datma. l. fi. nisi hec ageret ab vxore, & viro,

Impp. Diocle. & Maxim. AA. Ingenuo.

LEX X.

CVm dotem te æstimatam accepisse profitearis, apparet iure communi per pactum, quod doti insertum est, formato contractu, ex empto [a] actionem esse. Quis [b] enim dubitet æstimationem à te mulieri deberi, cum periculo tuo res deteriores fiant, [c] vel augmenta lucro tuo recipiantur? PP. 12. Calendas Maij, Maximo ij. & Aquilino Coss. 286.

Si res dotalis vi aufertur, marito queritur actio. h. d. Bal Vel sic: Pro rebus dotalibus, & abreptis agit maritus, non vxor, h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Seueræ.

LEX XI.

DE ijs, quæ in dotem data, ac direpta [d] commemoras, mariti [e] tui esse actionem, [f] nulla est dubitatio. Dat. 10. Cal. Maij, Heraclię AA. Coss.

Res empta ex pecunia dotali non est dotalis, & ex tali emptione mulieri non acquiritur actio: & ideo si dos est in casu restitutionis, mulier pecuniam repetit, non ad rẽ agit. h. d. Bal. Vel sic: Fundus emptus ex pecunia dotali, non efficitur vxeris: ideo sola pecunia repetitur, uel eius residuum, vbi pars restituta fuit. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Rufinę. 1†

LEX XII.

EX pecunia dotali fundus à marito tuo comparatus, [g] 2† non tibi quæritur, [h] cum neque maritus vxori actionem empti possit acquirere, [i] & dotis tantum actio tibi cõpetit. Vnde aditus præses prouinciæ, si non te transegisse repererit, sed ex maiore parte dotẽ consecutam, residuum restitui prouidebit. [k] Dat. 8. Cal. Maij, Heraclię, AA. Coss.

dos fieret. & vtile esset mulieri, vt ff. e. l. res q̃ ex dotali. & l. ita constante, quæ sunt ʒ. Sic extra speciebus venditis. s. lapidibus fit pecunia dos. cũ hoc agitur, & mulieri est vtile, vt ff. eod. si ex lapidicinis. ex pecunia aũt minoris, vel militis res empta constat, q̃ est militis, vel minoris, vt sup. de rei vẽd. l. si vt proponis. & ff. qñ ex fac. tu. l. 2.

i *Acquirere.*] etiam si eius nomine emisset. vt & supra si quis alte. vel sibi. l. multum. & ʒ. eod. si granero auus tamen acquirit nupti, vt ff. sol. matr. l. Caius.

k *Prouidebit.* sic & ʒ. de fur. post decisionẽ

ADDITIO.

Intelligas hanc legẽ veram, si aliunde mulieri consuli potest, alioquin in subsidiũ bene posset ad rem agere, vt l. vxor marito, in fi. ff. de donat. inter vir. & vxor.

Mater non potest dare rem filiorum pro dote sua, & accipienti non competit actio nomine euictionis, si fuit sciens, nisi pactum, vel stipulatio intercesserit de euictione præstanda. h. d. Bald. Vel sic. Mater non potest in preiudiciũ filiorũ tradere pro sua dote res corũ. h. d. Sa.

Ijdem AA. & CC. Catulæ, 3† & Statiæ.

LEX XIII.

SI à matre vestra superstite aliquid ad vos pertinens, in dotem scienti vitrico vestro datum est, intelligitis nullam [l] firmitatem iurisdationem habere, si neque pollicitatio, [m] neque stipulatio [n] intercessit. Dat pridie Calend. Maij, Heraclę, AA. Coss.

Mater non cogitur dotare filiam, nisi ex rationabili cã, & nisi ex causis expressis in iure. Item pater ex bonis vxoris suæ non potest dotare filiam communem, non consentiente vxore. h. d. Bal. Vel sic. Mater non cogitur dotare filiam, nisi ex causa, pater sic, sed non potest de alieno, domino inuito. h. d. quod not. Sal.

Ijdem AA. & CC. Basillæ.

LEX XIIII.

NEque mater pro filia dotẽ dare cogitur, nisi ex magna, & probabili causa, [o] vel lege specialiter expressa, neque pater de bonis vxoris suę inuitæ vllam dandi habet facultatem. [p] Dat. Nonis Nouembr. Philippopol. AA. Coss.

S*I a matre.*] CASVS. De substantia filiorum dotẽ dedit mater viro, & nõ intercessit stipulatio vel pollicitatio, an te bus in dotẽ datis a filijs euictis agere possit maritus de euictione? Respondeo quod non. Viu.

3† Basiliæ.

l *Nullam.*] nec ad dominij translationem nec ad hoc, vt de euictione teneatur quæ dedit, cum accipiens fuerit sciens, vt ʒ. de euict. si fundum.

m *Pollicitatio.*] quæ sufficit in dote constituenda, vt sup. tit. 1. ad exactionẽ. & quãdo sic incipit dos, agitur de euictione, vt sup. co. l. 1.

n *Stipulatio.*] s. de euictione, etiã si incipit à traditione. & dic, cũ res non fuit æstimata. nã tunc agitur vtili ex emp. vt su. e. l. 1. & l. cum dotem.

N*Eque mater.* CASVS. An mater compellenda sit dare dotẽ pro filia, quæritur? Dicit, quod non, nisi ex mag. a & probabili cã, vel lege specialiter expressa. & hoc in prima. an vero maritus bona vxoris ea inuita possit dare in dotẽ pro filia, quæritur? Dicitur quod non. & hoc in secunda. Viu.

o *Causa.*] vt quia sit heretica, filia vero orthodoxa, vt su. de hære. l. cognouimus.

p *Facultatem.* sed de suis proprijs habet necessitatem, vt sup. tit. prox. l. fin.

Cum

CVm citra.] CASVS. An citra confessionem instrumenti dotalis dos a muliere soluto matrimonio repeti possit, quęritur? Resp. quòd sic, nec sibi oberit, licet instrumétũ dotale non interuenerit, vel si interuenerit, & amissum sit, non oberit quo minus repetat, si alias habet probationes: Viui.

a *Probanti.*] per testes, vel alias probationes, vel præsumptiones.

b *Amissis.*] sic in vẽditione, vt sup. de fide instr. l. cũ instrumentis. & in libertate, data, ĵ. de lib. cã, l. sicut, & facit sup. de rei vend. l. iudicia. & l. cum super. & de probatio. l. ad probationem. 1. & ff. de fide instr. l. in re. & sup. de nupt. l. neq; sine.

ANte diuisionem.] CASVS. Duæ sorores successerunt patri ab intestato, an alteram portionem, quam habet in fundo quasi pro indiuiso, ante factam diuisionem possit dare in dotem, quęrit? Dicitũ, quòd sic: nec obstat, quod fundus non est diuisus. Viuia.

c *Prohibetur.*] vt & sup. comm. diuidun. l. 1. & de ꝯhen. empt. l. dudum. & de commu. re. alien. l. falso. Item hoc casu etiam lite contestata, vt ĵ. de litig. l. fin. in fi.

REs.] CASVS. Si pater pro filia fundum in dotem dedit, deducto pro se vsufructu, & cum vẽdat, an filiæ præiudicet, quæritur? Dicitur, quod non. Viuia.

d *Quarum.*] i. quas.

e *Vsufructu.*] qui finitus cedit lucro dotis, vt ff. eo. l. 3. Sed ꝯ. ff. de pac. dot. l. 4. Sol. hic deduxit vsũfructũ, ibi fructũ. Iac.

f *Tibi.*] marito pro filia tua.

1 † Rerum.

SI socrus. CASVS. Socrus dedit filiæ suæ vxori meę fundũ detracto vsufructu, vxor mea dedit mihi eum in dotem, & socrus vsumfructum, & fecit mihi pactũ vxor mea & socrus de dote lucranda, si vxor prædecederet, prędecessit vxor, an fundus pleno iure penes me remanere debeat, quæritur? Dicitur, quòd sic, si vero socrus filię suæ locasset vsumfructum, mortua filia ad socrum reuertitur. Viui.

2 † al. nihil.

Amissio instrumentorũ non præiudicat doti: quia substantia dotis etiam sine instrumentis consistit, dummodo probetur per testes, vel legitimas præsumptiones. h. d. cum gl. Bal. Vel sic: Amissio instrumentorum dotalium non nocet, si aliæ sunt probationes. h. d. Sal.

Idem AA. & CC. Vlpiano.

LEX XV.

CVm citra fidem etiam instrumentorum datam dotem aliundè probandi,[a] post diuortiũ quondam vxoris tuę secundum bonam fidem restitui debere constet: amissis[b] etiam instrumentis, sine dubio cætera probationum indicia iure prodita nõ habentur irrita. Dat. 8. Cal. August. Sirmij AA. Coss.

Soror habens bona indiuisa cum fratre, potest partem suam in dotem dare, ẽt fratre ignorante, vel inuito. h. d. Bal. Vel sic: Communio non impedit partem pro indiuiso dari in dotem. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Aemilio.

LEX XVI.

ANte diuisionem soror tua intestato patri etiã ipsa succedens, pro indiuiso portionem fundi communis in dotem dare non prohibetur,[c] Dat. Nonis Iul. Sirmij, CC. Cos.

Dans proprietatem in dotem, retento vsufructu, non potest in præiudicium proprietarii vendere, vel alio modo disponere. h. d. Bald.

Ijdem AA. & CC. Sabino.

LEX XVII.

REs,[1] † quas[d] vsufructu[e] sibi deducto, socrus in dotem dedit, venundando auferre tibi[f] non[2] † potest. Dat. Non. Iulij. Sirmij, CC. Coss.

Si vir ab vxore recipit nudam proprietatem cum pacto de lucrando à socero vsumfructum, soluto matrimonio morte mulieris, nihil restitui: secus si vsumfructũ non recipit in dotem: quia tunc ei non prodest pactum de lucrando. h. d. Bal. Vel sic. Proprietas potest dari in dotem ab vxore, & vsusfructus pro eadem a socru, & pactum tunc de lucrando initũ cum vxore, nocet in vtroque morte autem conducentis non extinguitur vsusfructus formalis. h. d. Sal.

Ijdem AA. Menestrato.

LEX XVIII.

SI socrus tua fundum deducto vsufructu vxori[g] tuæ donauit, tibique in dotem, vxor quidem proprietatem, socrus autem vsumfructum dedit:[h] vxore tua rebus humanis in matrimonio exempta, fundum[i] apud te remansisse secundum placiti[k] inter vos fidem, non ambigitur. Nam si acceptura certum quid annuum, filiæ suæ vsumfructum locauit, mortua conductrice, vsusfructus[l] extingui minimè potuit. Dat. 14. Calendas Ianuar. Sirmij, CC. Coss.

Ex stipulatione dotantis non quæritur alteri actio: sed si illemet sibi stipuletur de voluntate dotantis, actio quęritur, sed si in testamento eã exercere prohibeatur, cum sit hæres institutus à dotante, salua Falcidia parendum est voluntati. h. d. Bald. Vel sic. Ex pacto, vel stipulatione patris nõ quæritur actio filiæ emancipatæ, & testator potest grauare hæredem, ne actione sua agat, salua tamen Falcidia. h. d. secundum lecturam glo. Sal.

Ijdem AA. & CC. Achilli.

LEX XIX.

CVm patrẽ pro filia dotẽ tibi dantẽ, si post mortẽ suã[m] in matrimonio constituta rebus humanis eadem[n]

g *Vxori tuæ.*] scilicet filiæ suæ & tenuit donatio.

h *Dedit.*] donando, vel faciẽdo simile pactum de lucrando, sicut & vxor facit super proprietate: & dedit causalem, quãuis ipsa haberet formalem.

i *Fundum.*] idest plena proprietate.

k *Placiti.*] de lucrando. & hoc cum socrus dedit vsumfructum genero suo, secus autem si retinuit, & filiæ locauit. & hoc subijcit: & sic sunt duo casibus: & huic secundo est contra, supra de vsufructu, l. si domina. Sol. vt ib.

l *Vsusfructus.*] s. formalis.

CVm patrem. CASVS. Pater duas habens filias, Seiam quæ erat in potestate, & Titiam, pro Titia dedit censũ in dotẽ, & pactus est, vt matrimonio post mortẽ suã soluto, quod medietas dotis ad Seiam perueniret: pater fecit testamentum, & Seiam cum quibusdam alijs hæredem instituit, & prohibuit Seiam aliquid petere pro dote, an Seia possit agere de dote, quæritur? Distinguitur: Aut pater stipulatus est, & non aget filiæ quia alteri, &c. aut ipsa stipulata est, & aget eatenus quatenus est instituta, & nõ in plus, quia in eo quod plus est obstaret exceptio: salua tamen retentione legis Falcidiæ. verbi gratia, quadragita habuit ex institutione, & quadraginta ei debeantur ex stipulatione dotis, si agat, repellitur excep. xxx. & x. sibi retinebit ex. Falcid. Viui.

m *Suam.*] i. patris.

n *Eadem.*] filia. nam si morte generi solueretur matrimonium, non noceret filiæ pactum patris, vt infra tit. a. quamuis.

Amnia.

a *Amnia.*] proprium nomen est filiæ emancipatæ, non nuptæ.
b *Pactum.*] ita quod stipulatus, ut statim innuit.
c *Nec Amniam.*] repetere, & proponas patrem sensisse se non velle Amniam aliquid petere ex stipulatione patris. Accursius.
d *Actio.*] scilicet directa. sic & j. tit.2.l. quamuis. & l. pactū. & supra si quis alte. uel sibi, leg. multum vtilis. sic non esset testamentum. sic & infra titu.2.l. pater pro filia. & infra de doquę sub modo.l. quoties.
e *Tibi.*] genero.
f *Prohibetur.*] potuit enim dixisse gratia cohæredum, ut ff. de leg.3.l. fideicommissa.§. interdum. Item gratia tui qui eras gener, ut hic dicitur.
g *Accepit.*] puta accepit quadraginta ex institutione, cum totidem ei deberentur ex stipulatione. in triginta patiatur exceptiones, quæ concurrunt cum eo quod superest deducta quarta, in qua non potuit grauari, ut hic subijcit, & ff. ad legē falcidiam, l. quod de bonis. §. fi. licet ipse hæres posset se in ea grauare, ut ff. ad legem Falcidiam. l. potest. Vel & hic posset grauari si hoc expresse dixisset, quod animo compensandi dimittitur, ut ff. ad legem falcidiā. l. si debitor. hodie autem constat, quòd potest ut infra ad l. falcid. authen. sed cum testator. & facit supra eodem, l. si stipulatio. & contrarium ibi dictum, & hic dici posset, ut ff. de le.3.l. cum quis. §. nupturæ. & ibi.
h *Falcidia.*] iure institutionis.

2† Amnia.

eximatur, partem dimidiam dotis Amniæ [a] 1† reddi, pactum [b] proponas: post vero testamento facto, cum alijs etiam Amniam hæredē scripsisse, nec Amniam [c] quicquam ex stipulatu petere velle sanxisse: si quidē hanc sibi reddi secundum fidem pacti stipulatam Amniam nō probetur, ex alieno pacto non prorsus ei vlla competit actio. [d] Si vero ex verborum cōceptione sibi Amnia quæsiuit obligationem, ac tibi [e] testatorem prospexisse probetur, [f] contra eam ex stipulatu post euentum conditionis petentem, quatenus accepit [g] ex defuncti voluntate, quæ fuit stipulata, exceptione (salua falcidia [h]) vti potes. Dat. 13. Cal. Februarij, Sirmij CC. Coss.

* *Fructus dotis pertinent ad maritum onera matrimonij sustinentem: quos si vxori concedit, repetit ab vxore, quatenus vxor locupletior effectus est. hoc dicit Bald. vel sic: Fructus dotis cedunt lucro mariti, nec possunt vxori donari h.d. Salic.*

Ijdem AA. & CC. Tyberio.

LEX XX.

PRo oneribus * matrimonij, [i] mariti lucro fructus totius [k] dotis esse quos ipse cœpit, vel si vxori capere [l] donationis causa permisit, cum inquantū locupletior [m] facta est, posse agere, manifestissimi iuris est. Da. 5. Calen. Maij. Sirmii, CC. Coss.

* No. q̄d titulus do(tis) ... dicitur lucratiuus, nō lucratiuus. con. cor. l. ex promissione. ff. de act. & obliga. Si vero conq̄d intelligę ex parte uiri, ex parte mulieris dicitur lucratiuus, vt infra fina.

PRo oneribus.] CASVS. Fructus dotis lucro cedunt mariti, propter onus matrimonij quod sustinet. Si vero stante matrimonio eos vxori dedit, reuocabit maritus eatenus quatenus locupletior facta est, & uir pauperior. Viuianus.

i *Pro oneribus matrimonij.*] quæ sunt plura, & sustinet ea uir, ut ff. solu. ma. l. si cum dotem. §. sin autem in seruitio. & ff. infra l. de donat. inter vir. & vxor. l. si quis pro vxore, in princ. §. 1. & ff. eod. l. dotis fructus. & l. quamuis. in fi. & de doli excep. l. fi. in princ. & ff. familiæ ercis. l. si filia. & l. si maritus.
k *Totius.*] nisi forte serui dotales, quærant aliquid extra res mariti, uel operam suam, quod quæritur mulieri.
l *Capere.*] scilicet.

m *Locupletior.*] & ipse pauperior, ut & supra. si quis alteri vel sibi. l. multum. ubi ergo ipsa uxor & sui ex eius bonis sustentata est, non repetet vir, ut infra tit.2.l. fructus. & de donat. inter uir. & uxo. l. si fructus. & ff. de do. inter vir. & uxor. l. si quis pro uxore. quæ sunt contra. Sed videtur fructus posse donari, nec repeti etiam in quo est locupletior, ut ff. de don. inter uir. & uxor. l. de fructib. & ff. de usu. leg. l. fructus. quæ sunt contra. sed ibi rem donando donat fructus, licet iure non teneat donatio: hic autem principaliter fructus.

Cum res in dotem data æstimatur, ita vt res sub eadem æstimatione reddatur, ipsa res est in dotem, non æstimatio. si tamen res est deteriorata, debet restitui etiam æstimatione taxata. hoc dicit Bald. Vel sic: Res dotalis æstimata, deteriorationis gratia repetitur soluto matrimonio, & non æstimatio. hoc dicit Salic.

Iidem AA. & CC. ad Geminium.

LEX XXI.

SI inter virum, & vxorem pactum sit interpositum, vt si matrimoniū intra quinquennii forte tempora quoquo modo esset dissolutum, species æstimatæ [n] doti datæ, pretiis, quibus æstimatæ sunt, redderentur: manifestū est non pretia specierum dari, sed ipsas species debere restitui: cum in placitis specierum reddendarum idcirco pretiorum nomen videatur annexum, ne si species aliqua deminuta [o] fuisset, aut perdita, alio pretio, quā quo taxata fuerat, reposceretur. Dat. Nonis Augusti. Agrippinæ, CC. Coss.

SI inter.] CASVS. Mulier dedit vineam marito in dotem: & pacta est, ut in causa soluti matrimonij in eadem bonitate & eodem pretio, quo tunc æstimabatur, sibi redderetur: an maritus soluto matrimonio uineā retinere possit, & pretium reddere, quæritur? Dicitur quod non. Viuian.
n *Æstimatæ.*] non tamen ut æstimatio faceret emptionem, sed ut sciretur, an essent deteriores, ut ff. eodem. l. plerumque. §. pen. & l. cum post. §. cū res. & ff. sol. ma. l. si æstimatis & sup. de usuf. interest. & infra sol. ma. l. dubium. & argum. ff. de æstima. act. l. 1. in fine. & vsufructuar. quemadmodum cau. l. 1. §. recte. Quid autem si nō appareat qua mente fiet æstimatio? Resp. præsumitur illa quæ facit emptionem, ut argumēt. ff. loca. cum fundus. Item quid si fuerit utilior in pretio, non in substātia? Vel quid si in pretio carior, non in substātia? Respon. pretium considerari.
o *Deminuta.*] i. usurpata: quod esse potest, ut ff. de fun. do. l. si fundus. deperdita vero quæ in rerū natura desinit esse & hoc dolo uel culpa uiri. arg. ad has expositiones ff. de pet. hær. l. deperditum.

Pater rem, quam pro filia dedit in dotem nec recepit, alienare non potest hoc dicit Bald.

Iidem AA. & CC. Libianæ.

LEX XXII.

REm, quam pater in dotem genero pro filia dedit, nec [p] recepit, alienare nō potest. [q] Dat. 5. Calend. Decemb. iisdem CC. Coss.

REm quam.] CASVS. Pater pro filia dedit rem inæstimatam in dotem, & postea non fuit ei restituta, quia non fuit solutum matrimonium, gener constante matrimonio rem illam alienauit: nunquid ualet talis alienatio, quæritur? Respondetur, quod non. Viuia.
p *Nec recepit.*] secus si recepit, quia tunc alienare potest ut innuit, sed hodie secus, ut j. tit. a. in auth. sed quamuis. Vel dic, quod non sumitur hic arg. à contrario quod in idē recidit.
q *Non potest.*] cum non sit suum, nec dotis potest conditionem

tionem facere deteriorem, vt ff.eod.l.post nup. & infra de do.contrastante.

SI *prædium.*] CASVS. An vxor prædium dotale inæstimatū sponte vel coacte inuito viro alienare possit, quæritur? Dicitur, quòd sic. Viuia.

a *Dotale.*] inæstimatum, cuius alienationem inhibet lex Iulia fundi dotalis, ut infra titu.i.§. & cum lex. & Instit. quibus alien.licet.in princ.

b *Nihil interest.*] & possit ipsa venire ꝯ venditionem etiam iuratam, ut supra de leg. & con.l.non dubium. & infra de agr. & cēsit. quemadmodum.li.11. Aliud dicunt quidam esse hodie per constitutionem Friderici, sacramenta puberum spōte facta supra si aduer. ven. sed certe sacramentū faceret eā haberi maiorē: at maior contraueniret: ergo & post sacrm̄ cum erit minor, veniret ꝯ. & sic etiā sibi non præiudicat, secūdum Ioā. Vel dic etiam cū non iurauit, distinguitur utrum scienti vel ignorāti vēndidit mulier: si scienti, nullatenus teneri de euictione. si ignoranti, obligat ēptori de euictione, licet res eius non fiat, nec eam habere possit: sicut in re sacra vendita dicitur, vt ff.de contrah. emp. l.& liberi & insti. de ꝯh emp.§.fin. ADDITIO. Hęc quęstio est decisa de iure canonico in cap.cum contingat. extra de iureiu. in anti. & in c.licet.e.tit.lib.6.ubi dicitur, ꝙ mulier debet omnino suū iuramentum seruare.

* Concor. est hoc te. glos. super uerbo omnibus viris bonis. in c. ex parte ext. de rescrip.

a † Cauistis.

c *Dominium.*] no. ut infra eod. l.in rebus.

Vxor non potest vendere predium dotale, nec vendenti consentire, marito non consentiente. h.d. Bald. Vel sic: Prædium dotale non potest mulier constante matrimonio alienare.

Ijdem AA. & CC. Diogeni.

LEX XXIII.

SI prædium vxor tua dotale [a] venundedit: sponte necne contractum ratum habuerit, nihil interest. [b] cum rei tibi quæsitæ dominium [c] auferre nolenti minime poterit. Da.5.Cal.Octob. Viminatij. CC.Coss.

Vbi mulier ex culpa perdit dotem, dos non reuertitur ad eum, qui eam dedit, nisi sibi fuerit pactus: vel stipulatus. h.d.Bal. vel sic: Pœna semel commissa propter repudium, non tollitur, licet mulier propter ingratitudinem sit reuocata in domini seruitutem h.d.Bald. vel sic: Vbi mulier ex culpa perdit dotem, nō reuertitur ad eum qui dedit, nisi ille sibi prouiderit. h.d.Sal.

Ijdem AA. & CC. Aurelio, & Lysymacho.

LEX XXIIII.

SI dotem* marito libertæ vestræ dedistis, nec eam reddi, soluto matrimonio, [d] vobis incontinenti pacto vel stipulatione prospexistis: [e] [1] † hanc, culpa vxoris dissoluto matrimonio, penes maritum remansisse constitit, licet eam ingratam circa vos fuisse [f] ostenderitis. Da.6.Calen.Nouemb. Antiochiæ, CC.Coss.

SI *dotem.* CASVS. Si patronus pro liberta centum dedit in dotem, nec pactus eam sibi reddi in casu sol.ma. & pp culpam mulieris solutum est matrimoniū, vtrū vir debet dotem lucrari an patronus eam petere possit, quæritur? Dicitur, quod nō nec si post dissolu.mat. propter ingratitudinem eam in seruitutem reuocasset. Viuianus. Item facit.ff.eod.l.cum post.§.patrona.

d *Matrimonio.*] pacto vero apposito culpa libertæ non nocet, vt in auth.de nupt.§.est quoque quęddam.col.4.

e *Prospexistis.*] sic ergo fit uxoris, ut uel reddi, vel in pęnam ei auferri possit per maritum.

f *Fuisse.*] postquam culpam diuortij commisit. Sed quid si ante? Respond. idem, si modo in seruitutem tunc non sit reuocata, cum sit diuortium factum sua culpa. Sed an idem sit in patrem si non sit stipulatus sibi reddi? Respon. utique licet lex prouideat ei quia & filia prouideat, & tamen amisit. & sic imputet, quod non fuerat stipulatus, secūdem H. argum. in authen.de nupt. Et no. de auulsione dotis: sicut & infra de repu. & diuor.l.consensu. & ff.solut.matr.l.

Defectus causæ impulsiuæ non impedit ius agendi: nec habetur loco contractus formalis, nec loco conditionis, nec loco causæ finalis. h.d.Bal. Vel sic: Stipulatio de dote reddenda mulieri testādi causa, cōmittitur illa mortua etiam intestata hoc dicit Salicetus.

Iidem AA. & CC. Euthychiano.

LEX XXV.

SI mulier [g]* dotem à viro sibi [2] † dari [h] stipuletur, ut de ea testari [i] possit: cum [k] ordinationis testamenti cogitatio, mortis [l] antecedens tempus significat, [m] nec conditionem, sed causam [n] contineat: intestata quoque muliere defuncta, stipulationē committi proficiet. [o] [3] † Dat. 3. Idus Nouembris Antiochiæ, CC.Coss.

Pater non pōt stipulari dotem extraneo reddi. Bal. vel sic: Pater non potest stipulari, filio emancipato. h.d.Sal. vel sic: Stipulatio alteri interposita neutri est valida. h.d. vel sic: Præter intentionem agentis, & contra prohibitionem iuris, non quæritur actio. h.d.Salic.

SI *mulier.*] CASVS. Mulier quæ dotem dederat, cum vellet de ea testari, stipulata est a marito sibi reddi, ut ex ea testaretur: licet decedat ab intestato, stipulatio tamen committitur, quia non fuit conditio apposita: sed causa efficiens uel impulsiua, ut in tali exemplo, dedi tibi decem ut emeres scyphum licet non emeris, non reddes mihi decem: quia causa hæc fuit impulsiua, quia impellebat me ad dandum tibi decem. & ideo siue decessit testata siue intestata, debet reddi dos. Viuianus.

g *Mulier*] quæ dotem dederat, cū uellet de ea testari. stipulata est eam à uiro sibi reddi ut in ea testaretur: licet intestata sit mortua, tamen stipulatio committitur, non enim fuit hæc cōditio, sed causa scilicet impulsiua uel efficiens, non finalis. cum enim scires eam uelle testari super dote, promisisti ei: sicut si item tibi decem ut emas caligas: nā licet nō emas non reddes decem, quia hæc impulsiua causa fuit, ut ff. de do. l.3.§.fin. & l.sequen. Et sufit hic argu. ad quæstiones huiusmodi, cōcedam tibi duos pedes terræ ut ibi projicias aquam an tibi eorum proprietas vel usus concessus videtur? Et uidetur quod proprietas, eo quod nō fuit conditio projiciendi, sed causa dandi. Item ad hanc dedi prædium ut haberent in usu aliqui religiosi, ut proprietas data uideatur, quasi non conditiu: sed causa licet incerta.

* Gl. in c. quēadmodum super uer. cōditio de iure iur. inducit hanc l. ad hoc, ꝙ licet in iuramentis promissorijs in sint certę conditiones: nullæ tamē insunt in iuramē tis asserto torijs. & ꝯ cor. 22. q. vlti.

2 † Sibi dē est Du. Terræ duos pedes ꝯ cedens, ut ibi projiciat aque, quid concedat.

3 † Al. proficiet.

h *Dari.*] idest reddi sub hoc modo, ut hic dicitur, &c.

i *Testari.*] per quod dicit uir tacitum pactum interuenisse, quod ipse lucretur: nisi testetur.

k *Cum.*] pro quia, ut sit ratio sequentis, non conditio, & causa nam quia hæc ordinatio significat tempus antecedens mortem: si dixeris esse conditionem, nunquam implebitur stipulatio, cum non possit ante mortem finiri matrimonium: & sic nec eos reddi, ut infra si dos constante ma.l.1. & sic facit infra de testa.l.pia posteri. & de contrahenda stipu.l.secundum. Alij dicunt ideo non ualere stipulationem, quia post mortem stipulari videbatur. hodie contra: quia ualet inst. de inutil. stip.§.post mortem. quod non placet.

l *Mortis.*] idest, mortem.

m *Significat.*] vel dic, idest significans, uel faciens. §. ibi intestata, &c.

n *Causam.*] idest modum. & dic impulsiuam, non finalem.

o *Proficiet.*] hæc redit us. scilicet mulieris ab intestato venientibus,

tibus, videbatur enim sub conditione facta stipulatio, scilicet si testata esset, & ideo intestata mortua conditione deficiente stipulatio euanuisset putabatur, sed non est conditio quæ si deficiat, obst. sed ideo fecit vt securior esset. sic & stipulatur mulier dotem reddi: & tamen sine stipulatione habet actionem, & hic etiam sine stipulatione poterat de ea testari.

Si genero. CASVS. Pater dans dotem pro filia, stipulatus est eā reddi in casu dirim. mat. extraneo puta filio emancipato. vnde extraneus ei nō repetet: quia non potest, quia stipulari alteri quis non potest, nec pater, quia noluit sibi quærere actionem. Viuianus.

a *Extraneo*. puta filio emācipato, secus si esset in potestate, quia eadē vox patris & filij intelligitur, vt Institu. de inutil. stipu. §. ei verò. licet sit arg. contra, ff. de pac. dot. l. cum dos. vbi nō est eadē vox.

b *Voluntate*. sicut & supra, si quis alte. vel sibi, l. multum, & ff. de rebus dub. l. in ambiguo.

c *Actionem*.] directam stricto iure, sed ex æquitate habet vtilem, vt & infra tit. s. l. pactū, & l. pater. & ff. so. mat. l. Caius. Vel dic, quòd nullā habet hic extraneus, cū esset rō quę reddi tur in si. illius l. Casus. scilicet dotis. & cōuentionis, sed mulier habet ex lege sibi datam, vt inf. tit. s. §. accedit, & §. extraneum. quæ nascit ex numeratione, vt & alias, vt & ff. si cer. pet. l. certi condi ctio, §. si nummos.

Licet dos. CASVS. Vir pactus cum muliere habente prędia tributaria, in alia quā ipsa dotalia, de dote lucranda, si decedat mulier, ad quē debeat pertinere onus prędiorū tributariorū, quæriī? Rñ. quòd ad hæredes mulieris. Viuianus.

d *Licet dos iure*. vt infra vnde vir. auth. præterea. vel de iure, idest pacto.

e *Successores*. scilicet mulieris.

f *Pensitationibus*. quæ non ex rebus dotalibus debentur. alias secus, ut sup. sine cen. vel reli. l. omnes, & ff. de publ. Imperatores. in prin. sed funerari tam ex dote, quam ex alijs hæreditarijs rebus debet, vt ff. de relig. & sumpt. fun. l. Celsus, & facit sup. de don. ante nup. l. de rebus.

*Dicit hic Salic. post Cy. ꝙ hoc probat ibi arg. à contrario sensu, si enim prę moriatur vxor, & matrimonii fue rit cā dote vir pacti religiis lucrari dotem, d itum sequitur ibi Bar. & vide quæ ibi notani.

Ijdem AA. & CC. Demostheni.

LEX XXVI.

SI genero dotem dādo pro filia pater communis eā reddi tibi extraneo [a] constituto stipulatus est: nec sibi, cessante voluntate, [b] nec tibi, prohibente iure, quærere potuit actionem.[c] Dat. 6 Calendas Ianuarijs, ipsis CC. Coss.

Bona lex & singularis est ista. Licet maritus sit lucratus dotem, non tamen tenetur ad soluendum tributa aliarum rerum vxoris suæ: sed tenentur possessores, seu successores, h. d. Bal. Vel sic: Onera hæreditaria spectant ad hæredes, non ad maritum dotem lucrantem, h. d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Pompeiano.

LEX XXVII.

LIcet dos [d] iure penes maritum remanserit, pro rebus tamen hæreditarijs successores,[e] non maritus quondam, solennibus pensitationibus [f] parere debent. S. 6. Calendas Ianuarij, Sirmij, CC. Coss.

Cum auctoritate generalis vel specialis curatoris potest dos constitui, licet curator, vel fideiussor minus habeāt in bonis, quam sint res in dotem constitutæ, & idem in donatione propter nuptias. hoc dicit, Bal. Vel sic: Auctoritate curatoris generalis, vel specialis dos, & donatio propter nuptias possunt constitui, & exigi, hoc dicit, Sa.

Imp. Zeno AA. Aeliano PP.

LEX XXVIII.

MVlier in minori ętate constituta, dotem marito cōsentiente generali vel speciali curatore, [g] rectè dare & exigere [1]† potest, [h] licet ipse [i] tempore creationis fideiussorem in minorem, [2] † quā dos est, quantitatem [3] † dicitur præstitisse. [k]

¶ Hoc idem obseruatur & si minor ante [l] nuptias donationem, consentiente (vt dictū est) curatore, fecerit, Dat. Calend. Ian. Basilio [4]† 2. & Armatio Coss. 476.

Lex est notab. & vtilis, & habet omnia bona secum. Viro vergente ad inopiam, etiam cōstante matrimonio, mulier potest dotem exigere, & hypothecaria agere, sicut posset matrimonio dissoluto, dēt tamē dos exacta pro oneribus matrimonii deseruire: & alienari non potest pactis dotalibus in casum soluti matrimonii reseruatis idem in donatione propter nuptias, h. d. Bal. Vel sic: Mulier cū maritus ad inopiam vergit, vel hodie inchoat malè vti substantia sua, pro dote, & donatione propter nuptias agit, & excipit, & à possessoribus non potioribus auocat hypothecas, vt se, maritumque sustentet & filios: & eas reseruat, non alienat: pactaque dotalia remanent firma, & creditorum iura in postea quæsitis integra, hoc dicit secundum dominum meum, cuius verba formaliter sunt hæc. Salyc.

Imp. Iustin. A. Mennæ PP.

LEX XXIX.

VBi adhuc * matrimonio [5]† cōstituto marit* ad inopiā [m] sit deductus, &

Mulier. CASVS. An melior minor ann. interueniētibus curatore generali vel speciali ad hoc dato, dotem cōstituere possit, quæritur? Dicitur, ꝙ sic. & licet in creatione faciendа, i. cum ipse fuerit creatus curator, fideiussorē dederit in minorem quantitatem quam dos sit, non propter hoc minus valebit dotis cōstitutio. Idē obsēruādū est in donat. propter nuptias vbi si curatore authore fieri debeat. Viui.

g *Curatore*. ad hoc dato, vt ff. eod. l. siue generalis, & facit Insti. de cur. §. item inuiti. & infra de admini. tut. l. si curatores.

h *Potest*. s. à marito.

i *Ipse*.] s. curator.

k *Praestitisse*. fortè, quia tunc paruum erat minoris patrimonium, vel dic hic minor, aliàs curator erat diues.

l *Ante nuptias*. facit huic sup. si aduer. dotem, l. 1.

1 † Exigi ia legendum esse Cuia. meticet 16. obseru. 14. vide.

2 † Aliàs minore.

3 † Al. quātitate.

4 † Basilio

Vbi adhuc.] CASVS. An constāte matrimonio, si uir ad inopiam vergat, mulier dotem repetere possit, quęritur? Dicitur quod sic, & si tenet res mariti, ad uersus creditores mariti agentes habebit exceptionem. Si non tenet, aget aduersum creditores, qui tenēt res viri, si ipsa sit prior tēpore seu potior iure priuilegio legis. & hoc in prima. Nullam verò habet licentiam alienandi res mariti, sed ex fructibus eorū tā ipsa quam vir quam eorū communes filij debent sustentari & hoc in scda. Creditores vero habebūt maritū obligatū personaliter, & aduersus eum, si ad vberiorem fortunam peruenerit, agere poterunt, & hoc in tertia. Si qua aūt pacta inter virum & vxorem de dote lucrāda iter cesserunt, ad illa obligentur, & hoc in quarta. Viuianus.

m *Ad inopiam*.] habet tamē, vt sibi possit mulier consulere in dote & donatione propter nuptias, & ceteris rebus, vt sup glos. super his, & sic est conueniens in c. ex parte, l. si constā te matrimonio, l. si constā te, in princ. vbi dicit tunc demum agi, quando euidentissimè apparet mariti facultates non sufficere, scilicet si creditoribus soluatur prius. verbi gratia, dedi centum in dotem viro, uir habet trecentum debet fortè 400. ecce facultas non sufficit, si solueret eius prius, praueniet ergo ipsa & sic

* Concor. cum hac l. super ver. alien. ff. soluto ma. t. ff. de rescrip.

5 † cōstāte.

& sic non est contra. aliis si demum cum nihil haberet, deberet agi, nullum esset legis consilium, quia tunc in quantum facere potest, debet damnari, ut Instit. de act. §. item si de dote. Item quomodo peteret donationem & alias res, vt hic subijcit, cum nec dotem possit cum effectu exigere. hodie autem constat prius, & post posse agi, scilicet quando vir cœpit male vti sua substantia, ut in Authen. de æqualitate dotis, §. illud, collatione septima, quod inspiciam secundum opinionem vulgi argumen. ff. de fundo instructo, leg. cum de lanionis, §. asinam. Sed quid in socero, qui recepit dotem, si vergit ad inopiam? Dico idem quod in viro. argumen. ff. de verborum obligationibus, l. a Titio, in fine. & infra ad legem Falcidiam, l. finali, Item quid si ambo teneantur, scilicet socer, & vir, & alter vergit ad inopiam? Respondeo iure isto non potest, cum alter sit soluendo, sed hodie per authentica contra, cum male vti iam inchoatis collige casum, quo exigitur dos ab inuito viro, etiã constante matrimonio. Est & alius casus, ff. eodem, l. quemadmodum, §. primo. Sunt & alij, vbi sponte potest soluere, non autem cogitur, vt ff. eodem, lege mutus, §. manente, & ff. soluto matrimonio, l. 2. quamuis, & l. tal. & si. regulariter contra, vt infra si dos constante matrimonio, per totum. Sed pone in nostro casu virum velle dare fideiussorem de dote restituenda uxori soluto matrimonio, numquid euitabit exactionem dotis ad præsens? quod videtur, ut argument. ff. soluto matrimonio, leg. si constante, §. quoties, & ff. qui satisdare cogantur, leg. si fideiussor, §. finali. Sed dico contra, quia infra dicit quod retinere debet ad sustentationem sui & uxoris. Item licet dotem non possit petere constante matrimonio, si non vergat ad inopiam, an tamen pignus petere possit? quod videtur, vt ff. de pignoribus, l. quæritum. Sed dico contra, ut ff. de distractione pignorat. l. cum soluendo, & pluribus modis pignus vel hypotheca soluatur, leg. soluitur, §. si pacificatur. Accursius.

a *Velit*. agendo personali, item reali, ut infra l. proxima, §. omnis. Item hypothecaria, vt subijcit.

b *Resque*. scilicet mariti.

c *Suppositas*. idest, obligatas ex conuentione, uel lege pro dote, ut hic, & infra, de rei uxoriæ act. §. primo. Item pro donatione ante nuptias, ut subijcit. & infra, de donatione ante nuptias, l. si constante. §. iura etiam, licet in alijs non sit priuilegiata donatio, ut dos, infra, qui potio. in pigno. l. finali, §. fin. quæ est contra. Item etiam pro alijs rebus extra dotem, id est parafernis, ut subijcit, & infra, de pactis conuent. l. fin.

d *Vocatæ*. scilicet mulieri.

e *Secundum legum distinctionem*: hoc est contra alios in rem. contra virum hypothecaria secundum quosdam quod nõ placet, sed dic eam esse distinctionem quæ sequitur, sed ita eam, & cui etiam triplex est opinio, ut plene distinximus infra qui potio. in pign. hab. l. fin.

f *Vendicare*.] per hypothecariam, secundum Azonem.

mulier sibi prospicere velit,[a] resq; [b] sibi suppositas [c] pro dote, & ante nuptias donatione, rebusq; extra dotẽ cõstitutis tenere: non tantũ mariti res ei tenẽti, & super his ad iudicium vocatæ, [d] exceptionis prædiũ ad expellendum ad hypotheca sẽm creditorẽ præstamus, sed ẽt si ipsa contra petentatores rerũ ad maritum suum pertinentium super ijsdem hypothecis aliquã actionẽ sẽm [e] legũ distinctionẽ moueat, non obesse ei matrimonium adhuc constitutũ sancimus, sed ita eam posse easdẽ res vẽdicare, [f] vel á creditoribus, vel ab alijs, qui [g] non potiora iura legib. habere noscuntur, vt potuisset, si matrimoniũ eo [h] modo dissolutũ [i] esset, quo dotis, & ante nuptias donationis exactio ei competere poterat ita tamẽ, vt eadẽ mulier [k] nullã habeat licentiã eas [l] res alienandi viuente marito, & matrimonio inter eos constituto, [m] sed fructib. earum ad sustentationem [n] tam sui, quã mariti filiorũque, si quos habet, [l] † abutatur, [o] creditorib. s. mariti contra eum eiusque res, si quas postea fortè acquisierit, integra sua iura habẽtibus, ipsis etiam marito & vxore post matrimonij dissolutionẽ super dote & ante nuptias donatione pro dotaliũ instrumentorum tenore [p] integro suo iure * potituris. D. 5. Idus Decemb. D. N. Iustiniano A. 2. Coss. 528.

IN AVTHENT.

De æqual. dot. §. illud, colla. 7. const. 8.

Marito vergente ad inopiam, mulier donationem propter nuptias vendicat, vt domina, hoc dicit, Sal.

DOnationẽ quoq; p p nuptias in hoc casu, [q] cõstãte mr̃monio vẽdicare [r] pot.

g *Qui non potiora iura*. contra fiscum enim, vel cæteros priuilegiatos priores tempore, vel liberos prioris matrimonij non exercet hoc priuilegium, vt l. assiduatis, & authen. ibi posita, infra qui potio. in pignor hab. & infra. de priuileg. fisci, l. secunda. Item contra extraneos possessores seru viri non agitur, nisi prius viro excusso, vt in Auth. de fideiussor. §. sed neque, eodem, l. 1.

h *Eo modo*. non tamen per omnia idẽ, vt subijcit, ita tamen, &c.

i *Dissolutum*. non per culpam vxoris. alias non repeteret, vt infra, de repud. l. consensu. P.

k *Mulier*. quid de viro si alienauit, & de euictione promisit? Certe tenetur de euictione, non tamen præiudicat mulieri alienatio, quia reuocabit, ut infra de præd. min. l. & tis.

l *Eas res*. idem dicas in re viri data ei in solutum pro dote, scilicet cum egerit actione personali.

m *Constituto*. quod possit, si verè esset solutum.

n *Ad sustentationem*. sic ergo fructus donationis sicut dotis uiuunt viro, non sic in fructu parafernaliũ. Item per hoc, quod aliud ab vxore patet eum damnandum hoc casu in solidum, cum non possit agere.

o *Abutatur*. idest, in totum consumatur secundum Io. aliás pot. non in malo usu, ut ff. de usu & habit. l. plenum, §. secundo. Quid autem si maritus efficiatur diues, an reaccipiet dotem? Respon. non, secundum H. cum ex causa iusta est soluta.

p *Tenore*. quia pacta facta erant de lucrando.

l † Dubitatur, secus in omnibus alijs

* Theodorus uetus interpres in l. 1. §. 1. infra, de rei uxo. actio. refert in extremo huius legis dicit, mulierem posse renũciare his, quæ sibi competunt hypothecis. quod noie Conti. 1. lect. 7. monet suporta Theodori uerba hic adiicienda quod Cuiac. displicet 11. obser. 25. negat enim a Theodoro cõstitutionem intelligi hãc legem, sed eam ipsam in qua scripsit, i. l. uni ca, §. 15. infra, de rei ux. actio. quæ circa finẽ ex Anastasiana constitutione tradit. Melioribus licere renũciare hypothecis lege introductis p p causam dotis. Goth.

SEQVITVR AVTHENT.

Donationem, &c. quæ est in Auth. de æqual. dot. §. illud, coll. 7. & legitur super prin. l. Accur.

DOnationem. CASVS. Lex Codicis dicit, quod mulier agere potest aduersus eos, qui tenent res mariti. Auth. ista addit, quod mulier potest uendicare res, quæ datæ sunt mulieri in donatione propter nuptias, Viuia.

q *In hoc casu*. scilicet cum deductus est ad inopiam maritus, ac in dote tantum immutatur, scilicet cum inchoauit male uti substantia sua. Nam & in corpore authen. dicit decimas ei, quasi nihil immutet in donatione propter nuptias de eo quod hac lege Codicis statuitur. Vel potest dici idem in donatione propter nuptias, quod hodie dicitur in dote.

r *Vendicare potest*. directo si ponas eam inductam fuisse in possessionem, alioquin utili, ut in Authen. ut immo. ante nuptia. do. §. 1. coll. 5. Quod autem ipsa sit domina, probatur ex eo quod dicitur alienare, ut inf. communia de leg. authen. res quæ, & ad Trebell. auth. contra cum rogatus. Item quod dicit eam uendicare, intellige, cum pacta erant de lucranda, & hoc innuit finis huius legis, ubi adhuc, sed si non sit pacta, idem uidetur propter spem quam habet lucrandi, si mariti culpa soluatur matrimonium. & ita eius interest ne dissipetur. sic & in d. authen. communia de leg. & ad Trebell.

In

IN rebus.] CASVS. Siue res mobilis, siue æstimata, detur in dotem, morte viri soluto matrimonio poterit res vendicare mulier, si extant: habet etiam hypothecam, & præfertur omnibus creditoribus mariti etiam anterioribus tempore, puta si vir fundum habens, eum obligauit, deinde eundem vendiderit mulieri, & illa postea eidem viro nuptura in dotē dedit, licet creditor anterior sit in eo fundo, non tamen est mulier potior: nec est mirandum si detur mulieri rei vendicatio, quia illę res ab initio fuerunt mulieris, licet in distinctione iuris dicatur dominium rerum dotalium fuisse in virū translatum, & habebit, vtpote quando dedit res æstimatas. & hoc in prima. Sive ro res inueniūtur ab aliquo possessæ, an præscrip. vel usucap. excludatur mulier à rei vendicatione? Respon. sic, si non agit eo tempore, quo agere potuit. scilicet soluto matrimonio, & marito vergente ad inopiam. si verò agere non potuit, quia vir diues erat, nec adhuc solutum est matrimonium, non currit ei usucap. vel præscript. & hoc in secunda. Cum vero mulier repetit dotem, constante matrimonio; non est necesse, quod fingat se diuertere à marito. Viuianus.

Lex solennis. In vendicatione, & hypothecaria rerū dotalium, vel quasi, mulier omnibus aliis creditoribus antefertur: quia venit ad rē propriam, vel quasi: & ei nō currit præscriptio, nisi ex tēpore, ex quo potuit actionem mouere. Et quod potest per veritatem introduci, facit fictionē cessare. hoc dicit Bal. vel sic: Mulieri etiam soluto matrimonio pro rebus dotalibus etiam æstimatis competit rei vendicatio, & hypothecaria, in quibus præfertur creditoribus ex tempore anterioribus: nec ei vlla currit præscriptio, antequā agere possit soluto, vel constante matrimonio. h. d. Salic.

Idem A. Demostheni PP.

LEX XXX.

IN rebus *dotalibus, [a] siue mobilibus, siue immobilibus, seu se mouentibus, (si tamen extant) siue æstimatæ, [b] siue inæstimatæ sint, mulierem in his vendicādis omnem habere post dissolutum matrimonium prærogatiuam [c] iubemus: [1] † & neminem creditorem [2] † mariti, q. anteriores [d] sunt, posse sibi potiorem causam in his per hypothecam vendicare, cum eædem res & ab initio vxoris fuerint, & naturaliter in eius permanserint dominio. Non enim, quòd legum subtilitate transitus earum in patrimonium [3] † mariti videatur fieri: ideo rei veritas [e] deleta, [4] † vel confusa est.*

¶ Volumus itaque eam in rē actionem [f] in huiusmodi rebus quasi proprijs habere, & hypothecariam omnibus anteriorem possidere, [g] vt siue ex naturali [h] iure eiusdem mulieris res esse intelligantur, siue secundum legū subtilitatem ad mariti substantiā peruenisse videantur, [5] †

* Intel. huius l. uide per Io. Coras. in l. naturaliter. e §. nihil cōmune, nu. 35. de acq. poss. & Maria. Socin. in l. ita stipulatus. nu. 227. de uerb. obli.

a Dotalibus.] largissime hic accipe, ut subijcit. propriè autem inæstimatæ dicuntur dotales, ut infra titu. 1. §. & licet, in quibus dolum, vel culpam præstare debet maritus ut ff. eodem. l. mulier bona. §. 1. & ff. sol. matrim. l. etiam. §. licet. sed & talem diligentiam quam in suis, ut ff. sol. mat. l. si constante. §. si maritus.

b Æstimata.] hic de æstimatis accipe, secundum quod est supra eod. si inter virum. alias non vendicatio, sed hypothecaria competeret, cum quasi emisse videatur vir, ut supra eod. l. quoties. secundum M. Alij dicunt, quòd hic seruata fuit electio mulieri rei; vel æstimationis, vt & ff. codē l. plerumque §. fi. vnde si rem eligat, habet directam uendicationem. si æstimationem, tunc hypothecariam. Vel dic tertio & verius, quod pro non æstimatis habet directam: pro his, quæ sunt æstimata, habet utilem. scilicet tunc quando vir alias non est soluendo, ut ff. de don. inter vir. & vxor. l. vxor marito, in fin.

c Prærogatiuam.] scilicet uolumus, quod est infra.

d Anteriores.] tempore, non priuilegio. nam ex hoc solo, quod alius sit anterior tempore, non præfertur mulieri. nec distinguo, vtrum alij creditores habeant expressam, vel tacitam hypothecam, non obstante lege superiori proxima: quia ibi loquitur de hypothecaria, quam habet in alijs rebus viri, hic de illa, quam habet in rebus datis in dotem, argum. infra qui pot. in pigno. hab. auth. si quid. Item non videtur, quòd alius creditor in re data in dotem posset esse prior tempore, nisi ponas, quod maritus hanc rem, cum sua esset, obligauit creditori, & postea vendidit, vel donauit alicui mulieri, quam postea duxit in vxorem, à qua eandem rem accepit in dotem, sed tunc ille præfertur. Dicas ergo, quod mulier promisit uiro dare in dotem fundum Cornelianum, non tamē dedit adhuc, uir obligauit illud prædiū, quod facere potuit, vt ff. de pigno. l. 1. circa princip. postea mulier tradidit, præfertur mulier creditori priori tempore.

e Rei veritate.] quæ est, ut in eius dominio remansisse videantur de iure gentium, secundum M. Vel quæ est, vt videantur esse domina quantum ad sustentationem: & sic iure primæuo similis est veritas, quæ aliorum respectu est fallitas, ut ff. ad Velleian. l. aliquando, in princ.

f In rem actionem.] scilicet contra alios creditores, sed contra maritum non habet nisi ex stipulatu, secundū quosdā: vel rei vendicationē habet inspecto iure naturali, quo uidetur domina hypothecaria, inspecto iure ciuili in eisdem rebus. sic infra ad Trebell. authent. contra rogatus. vel tertio rei vendicationem in non æstimatis, hypothecariam in æstimatis, & dic veram æstimationem factam, secundum H.

g Possidere.] idest habere. & sic impropriè ponitur. ff. de acqui. rer. domi. l. rerum. §. & incorporales. & de tia recte ff. acquir. possess. l. 3. in uenit. princip.

h Naturali iure.] scilicet licet iure primæuo, quo non distinguebantur dominia, nisi prius uidet quantum ad usum maritus. vnde quia promiscue traditionē cum uiro utitur, cum l. 20. sup. eo domina eo iure de pact. Sicuti videtur ut ff. rer. amotarum. l. 1. & infra de ta, quod fur. l. quamuis. & infra de cri. expil. hæred. l. aduersus. sic ea res dotales eadem ratione filiæ dicuntur domini rerum paternarum. ut Instit. de hæred. qual. & differen. §. sui & §. de lib. & posth. l. in suis. Item & quia sua fuit res, & ad eam est reuersura, mulierem dicitur eius eodem iure, nō autem iure gentium, vel ciuili, immo sunt uiri, scilicet per traditionem, ut Instit. de rerum diuis. §. per traditionem. Item habes expressum, ut Inst. quibus alien. lic. uel non, in princ. Item quomodo obligatur ei, ut hic dicit: si sua fuit, & semper duraret. Item inuenirentur esse duo domini in solidum, si ipsa esset domina, cum de uiro constet, scilicet quod sit dominus, quod esse non potest, vt ff. commo. si ut certo loco. §. si duobus. nec prodest, si dicas unum uno iure. scilicet naturali. alium ciuili. quia pone uxorem dominium quæsiuisse prius per usucapionem, & sic de iure ciuili. Item pro hoc, quia uir uendicat, ut supra de rei uendic. l. dote ancillam. quod non faceret nisi dominus esset, ut ff. de auro, & argen. lega. l. Quintus. 2. §. 2. Item manumittit seruum dotalem, ut inf. de seruo pigno. dat. ma. l. 1. quod si non esset dominus, non faceret, ut infra de ijs quia non do. ma. l. si non proprietatem. Item ipse iubet seruo dotali hæreditatem adire: ut solut. matr. l. seruus dotalis. Item pro hoc ff. de acquir. poss. l. Pomponius. §. i. dotem. & ff. de fundo dota. l. si maritus. & de iure. dota. l. dotis fructus. §. si res. & supra eodem si prædium & hoc secundum B. & Ioan. arg. M. dixit mulierem dominam de iure naturali, idest gentium, scilicet de re inæstimata, argum. huius legis. & ff. de collat. bonor. l. filium. & ff. qui satisda. cogan. l. sciendum. §. si fundus. sed hoc primæuo iure non naturali, id est gentium (ut dixi) intelligitur. Item pro eo. infra qui potio. in pign. hab. l. assiduis. sed responde ut ibi. Item pro eo, quia uis restituit thesaurum quasi in alieno inuentum, ut ff. soluto matrimonio. l. diuortio. §. si fundum, in fi. Item de partu ancillæ dotalis, ut infra codem. titu. itaque, sed hoc facit emptor cum redhibitoria agit, tamen interim dominus est.

[1] † al. deest.
[2] † Dū creditorum.
[3] † al. patrimonio.
[4] † dilata, al. leta, q̄d sententia recte.
[5] † Du. al. deest.

* Si initiū spectatur, dominiū illarum adeo maritus, Sicuti quod plerūq; redeant ad mulierem soluto matrimonio aut diuortio, illud ē falsum. Vide Cuiac. 10. obseru. 32. pone Gotho.

est, vt ff. de ædil. edicto. l. cum autem. §. fin. Item pro eodem ff. de minor. l. denique. §. sed verum, in fine. §. sed ibi est, vel subauditur, quasi. Item pro eo sunt argum. illa, quæ inducimus, ut non possit pater in dotem eam instituere, vt d. §. sed verum notauimus. De æstimatis autem constat, secundum omnes, quod viri sunt de iure gentium, & ciuili, ut ff. eod. l. cum post. §. in dotem. & supra eodẽ l. quoties. licet etiam in his habeat vxor actionem in rem in subsidium, ut dixi. Accursius.

f *Maiore.*] vt hypotheca contra ipsum maritum, quæ 40. anno durat, ut inf. de præscr. 30. ann. l. cũ notissimi, cir. princ.
g *Vel minore.*] 13. ann. quod dic. ut inf. de præscr. lon. temp. auth. quod si quis quibusdam.
h *Mouere.*] vt & arg. infra de ann. exce. l. 1. §. fi. & d. l. cum notissimi. §. illud. & de bo. quæ lib. l. quæcumque. & de bo. mater. auth. nisi.

per vtramque [a] viam, siue in rem, siue hypothecariam, ei plenissimè consulatur. Omnis [b] autem temporalis exceptio, [c] siue per vsucapionem [d] inducta, siue per decem, 1† siue [e] per viginti annorũ curricula, siue per triginta, vel quadraginta annorũ motas, 2† siue ex alio quocũque tempore maiore, [f] vel minore [g] sit introducta: ea mulieribus ex eo tẽpore opponatur, ex quo possint actiones mouere, [h] idest, opulentis quidem maritis constitutis, post dissolutũ matrimoniũ: minus autẽ idoneis, ex quo hoc infortunium eis illatũ esse claruerit: [i] cum constante etiam matrimonio,* posse mulieres contra maritorũ parũ idoneorum bona hypothecas suas exercere, iam nostra lege humanitatis intuitu definitum est, ficti [k] diuortij falsa dissimulatione in huiusmodi causa, quã nostra lex amplexa est, stirpitus eruenda.* Recitata septies * in nouo consistorio palatii Iustiniani. Dat. 3. Calen. Nouemb. Decio V.C. Cos. 529

Extraneo dotante, licet quo ad mulierem dos sit titulus lucratiuus, & quo ad virum sit titulus onerosus, tamen sicut quo ad virum insinuatione nõ eget, ita nec quo ad mulierem, licet excedat legitimam summam. hoc primo vsque ad versic. simili quoque modo. hoc intellige, nisi sit pactum de lucranda dote: nam hoc tali pacto vir non gaudet, nisi insinuetur, vt in auth. eo decursum. supra de dona. ante nupt. In donatione vero propter nuptias licet quoad mulierem sit titulus onerosus, quia reciprocus respectu dotis: tamen quo ad virum, vel quo ad extraneum, quando extraneus donat, est titulus lucratiuus: sufficit tamen insinuatio vnius vtriusque, hoc secundo vsque ad §. præterea. Bal. vel sic: Quando extraneus, idest non habens in potestate, dat dotem pro muliere: talis datio respectu viri, dicitur donatio ob causam, respectum mulieris donatio simplex, nec indiget insinuatione, licet alias secus. Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XXXI.

CVm* quidam [l] dotes pro mulieribus dabant, siue matres, siue alij cognati, siue extranei: [m] recte quidem

a *Vtramque viam.*] scilicet, vt siue dicas vxorem dominã, præferatur in rei uendicatione, siue virum dicas dominum, dic eam præferri in hypothecaria in eisdem rebus, vt dixi.

b *Omnis.*] dixi habere eam in rem, & hypothecariam: hoc verũ, nisi exceptione repellatur, quod fieri potest ex tempore, quo potuit dos repeti. & hoc dicit. Accu.

c *Exceptio.*] impropriè ponitur quo ad usucapionem, de qua sequitur, cũ per eam dominum quæratur directũ, vt ff. de vsucapio. l. vsucapio est.

d *Vsucapionem.*] scilicet trienniũ in rebus mobilibus datis in dotem. Sed videtur etiam soluto* matrimonio, quod remaneant dotales, ut ff. de fundo dot. l. etiã. & sic non usucapiuntur, vt in cod. tit. l. si fundum. Sed dic illã legẽ, etiam loqui tãtũ in eo casu, qui est in eodẽ tit. si maritus fuerit, vbi vir factus est seruus. & sic solutum matrimonium non tamen dominus alienat: secus est, si alio modo soluitur, quia desinent esse dotales, & possunt vsucapi, ut hic. Vel hic vnum est speciale pro muliere, ut etiam constante matrimonio agat propter inopiam uiri sic & aliud est contra eam, ut usucapiatur res dotalis soluto matrimonio, arg. ff. de iureiuran. l. cum qui, in prin. Vel tertio hic habet locum in re æstimata data, quæ non est dotalis propriè, & tamen vendicat eam uxor in subsidium, ut in princip. huius legis diximus, quæ vendicatio usucapione tollitur. Vel quarto loquitur hic in eo casu, quando scilicet alienatio permittitur, quod fit quandoque, ut ff. de fun. do. l. 1. & ut eodem casu usucapio permittatur. Vel quinto, quod hic est disiunctiua, cuius altera pars est uera, ut ff. de uerb. sign. hæc uerba, ille autem, &c. quia sequens, non prima de usucapione. Vel sexto loquitur de mobilibus æstimatis, quæ etiam cõstante matrimonio possunt alienari. & sic usucapi. ut ff. sol. mat. l. res. De rebus autem viri usucaptis, hic non dicit, cum in eis non habeat uxor nisi hypothecam, quæ vsucapione, triennij non tollitur, ut infra de pigno. l. usucapio.

e *Siue per viginti.*] da exemplum de rei vendicatione inter præsentes, & absentes. & hypothecaria contra extraneum habentem titulum, vel non habentem titulum, ut infra de præscr. lon. temp. l. fi. & supra si aduers. cre. l. 1. & 2.

i *Claruerit.*] cum ex tunc agere possit, ut supra l. prox.

k *Ficti diuortij.*] nã olim eo casu, quando uergebat ad inopiam, fingebatur diuortium, ut sic ageretur ad dotẽ, quod hodie non est opus, ut hic nunc dicitur.

CVm quidam. CASVS. Si quis extraneus olim dabat dotẽ magnã. i. ultra quingẽtos aureos pro aliqua, & nõ fuit stipulatus dotẽ sibi reddi: sed adhibuit quãdã mulierẽ, ut stipularetur donare ei uolens, maritus poterat eã accipere sine omni insinuatione: sed si illa mulier stipularetur dotẽ sibi reddi solut. matrim. nõ poterat agere, quia non erat insinuatio, & sine insinuatione donatio nõ valet, cũ excederet sũmã quingentorũ solidorũ, secundũ quosdã, licet litera dicat cõtra: sed oportebat, vt cederet mulieri actio, ille, qui pro ea dotẽ dederat, & ita remanebat aliquando mulier indotata. Dic ergo Imperator, quod hodie si mulier dedit, habet actionẽ, si nõ dedit ipsa, sed alius, habet actio. nisi ille qui dedit dotem pro ea, stipulatus est eam sibi reddi: nec necesse est, quod interueniat insinuatio. Idem est in donatione propter nup. & si quis dedit sponsæ meæ donationem, sol. matr. repeteret donat. vel mulier, si fecit pactum de lucranda donatione, neque dedit pro me, poterit repetere, nisi in initio donationis stipulatus est eã sibi reddi. Item si mulier promisit dotem in rebus immobilibus, si non tradat intra biennium, postea tenebitur ad fructus, pensiones, & alias obuentiones. Si vero in pecunia, tenebitur ad vsuras ex tertia centesimæ: Si vero aliæ res mobiles sint, & æstimatæ, idem erit, & debetur æstimatio cuiuslibet rei dotalis, nec omnes adunari, & æstimari debẽt. Si uero res mobiles non fuerint æstimatæ, non debentur usuræ, nisi lite contestata, & potest agere maritus pro dote, etiam ante biennium. Viuian.

l *Cum quidam dotes.*] dotis donatio fit, & in virum qui accepit, & in uxorem pro qua datur sic ergo no. cum extraneus dat dotem alicui marito pro uxore eius, quantum ad mulierem dicitur donatio simplex: & ideo exigit insinuationem, si fiat vltra quingentos solidos quo ad virum est donatio ob causam. s. ob dotem: & ideo non exigitur insinuatio quo ad eum.

m *Extranei.*] s. alij nam etiam prædicti extranei sunt. ut infra ea l. §. 1. Accursius.

1† al. decẽ curricula in manuscript. desunt.

2† al. mẽtas.

* Concor. glo. si per uerb. alienat. in fin. in c. ex parte uestra, de rescrip.

* Et sic fictio nõ est licita, & concor. 27 dist. c. quod interrogasti.

* Septies. septimo millitario urbis, ut l. 1. in fi. supra de sacros. eccle. Eadem ratione dicitur fortasse, quæ demũ suburbiũ Charthaginis, quod auctore Procopio ab ead. distabat stadijs 570. Vide Cuiac. 20. obseru. 3. Gotho.

* Ad intel. huius legis vide Bal. Nouel. in l. 1. n. 341. sol. matri.

a *Eas.*] scilicet dotes, quæ factæ sine vllis monumentis valent.
b *Obseruatione.*] i. sine insinuatione.
c *Casus.*] s. dotis reddendæ in casu si decedat vir.
d *Fortuitus casus.*] veluti post mortem mariti.
e *Non facta.*] i. non perfecta. nam quo ad eam non valebat, cum non erat insinuata.
f *Monumenta.*] à se facta.
g *Per cessionem.*] i. ipsa cogebatur cedere actioñ donanti aduersus maritum. cum ipsa agere non posset, vt non perdatur dos. quod è mirum. sic & alias alius vtitur ex persona mea eo iure, quo ego vti non possum, vt ff. rem ra. hab. l. procurator. §. si procurator. sic & fideiussor agit iure cesso, quo cedēs agere non posset, cum fit in solutum, vt ff. de fideiuss. l. cum is qui. sic ff. ad Velleia. l. quamuis. §. plane si mihi. & ff. de pecu. quod debetur. & ff. de vsufr. quod meū. Sed arg. contra. ff. de pact. l. & hæredi. §. nos autem.
h *Res.*] s. exactas.
i *Matrimony.*] scilicet finiti.
K *Monumentis.*] idest, insinuationibus.
l *Indigere.*] cum non excedit legitimam summam, alias secus, vt inf. eod. §. sin autem minor. secundum Azo. Vel dic secundum Hug. hoc in dote etiam si excedit, sed in donatione propter nuptias est quod dicitur ibi.
m *In omni persona.*] s. vxoris & mariti.
n *Stipulatus sit.*] dotem sibi reddi, vt & infra titu. 1. §. accedit. & facit supra de donation. ante nuptias auth. eo. decursum est.
o *Concurrit.*] Nil enim de liberis qui dedit dotem cogitauit.
p *Tristitia sua.*] i. mortis mariti, quibusdam enim lætitia est.
q *In potestate.*] sic dicitur extraneus. inf. tit. 1. §. extraneum: aliàs aliter, vt inf. de impo. lu. desci. l. 1. lib. 10. Accur.

1 † Casus.
2 † Aliàs oēs persõnas.
3 † Aliàs, sed in oēs personas.
4 † ad eam pertinere.
5 † Cõtractus.
6 † Habeat.
* Ex hoc vſ ſm Ba. q insinuatio testamenti facta ab hærede porrigitur ad legatarios: quia testamentum respicit principaliter hęredes, & legatarios per consequentiā.

eas[a] mariti sine monumentorum obseruatione[b] suscipiebant. Cum autem mulier redhibitionem casus[c] stipulabatur, & hmōi fortuitus casus[d] euenisset; ipsa mulier, vtpote à se nō[e] facta donatione, pp hoc ꝙ monumenta[f] deerāt, necessitatē habebat actiones in hmōi casu[1] † ad eum, qui dotē dedit, per[g] cessionem transferre, vel ipsas res[h] reddere: & ita inueniebatur forsitan post prolixa matrimonij[i] annorum curricula, & liberos fortè editos, infęlix mulier indotata. ¶ Sancimus itaq; in omnib. hmōi casib. nullis monumentis[k] rem indigere,[l] sed in[m] oī[2] † pſona[3] † ratas esse hmōi donationes: & mulierē ipsā dotē suā habere (cū fortuitus casus hoc lucrū ei addiderit) & firmiter hoc apud[4] † eā pmanere; nisi ipse, q ab initio dotem dedit, sibi dari in hmōi casū stipulatus sit:[n] tunc etenim cum neq; ab initio suspicio aliqua liberorū concurrit,[o] sed sibi oēm rem ille, qui dotē dedit, pepigerit, huiusmodi tractatus[5] † habere locum non potest: atqui in alijs omnibus casibus, in quibus ipse non est stipulatus, tristitiæ[p] suæ mulier hoc propriū habeat solatium per actionem dotis.

Donatio propter nuptias excedens legitimam summā debet insinuari: & insinuatio facta cum principali prodest ei, cui in conficiendo esset donatum. h. d. Salic.

¶ Simili quoq; modo si quis extraneorum (id est, qui eum pro quo dat, non in potestate[q] habet) pro alio ante nuptias donationū nupturę mulieri dederit, & necessaria monumēta adhibuerit. cum excedat summam legitimā donatio, vel nō[r] minor materfamilias nuptura sit: non solum* ad[s] eam, cui ante nuptias donatio datur, monumenta suā adhibent[6] † firmitatem, sed etiam ad illum pro quo dedit: vt si lucrum ei ex dotalib. pactis accesserit,[t] hoc non cedat donatori, sed in suū lucrū hoc maritus cōuertat, firmumq; & irreuocabile habeat, nisi donator, & hoc sibi[7] † reddi huiusmodi casu fuerit stipulatus, ne & in præfato casu simile[u] anteriori vitiū oriaŧ. ¶ Sin autem minor quātitas sit, vel ita res gesta sit, vt monumentorum ex omni parte nulla sit vtilitas[x], ex tunc & donatio ad vtrāq; pſona valeat,[y] & maritus casum lucretur; nisi & hic donator eam[8] † sibi stipulatus sit.

Singularis §. est, & quotidianus. Cursus biennii in præstatione dotis neglecta morā inducit, & decursum vsurarum vsque ad tertiā partem centesimæ. h. d. principaliter. Bal. Vel sic: Extraneus, qui dotem promisit, per lapsum biennii à tempore contracti matrimonii, sine alia interpellatione constituitur in mora, vt teneatur ad fructus, et usuras hac lege expressas: nec propterea phibetur maritus dotē ante bienniū petere, et si pmissor sit paratus usuras, & accessiones soluere. h. d.

¶ Pręterea sancimus, si* qs[z] in dotem, vel prædia, vel certum reditum, vel ędes, vel panes ciuiles spoponderit[a] vel[b] promiserit, si ex tēpore matrimonij[c] biennium[d] trāsactum sit: illico redituum, vel pēsionū, necnon panis ciuilis quæstū[e] eū præstare, ēt si nō fuerit adhuc res principales[f] traditę, & si tota dos in auro sit: itidem post biennium[g] vsuras vsque ad tertiā partē cētesimæ præstari. Sin autem aliæ res præter immobiles vel aurum[9] † fuerint in dotem datæ, siue in argento,[h] siue in muliebribus ornamentis, siue in veste, siue in alijs quibuscūque,[i] si quidem æstimatæ[k] fuerint, simili modo post biennium[l]

r *Vel non minor.*] vel pro &, id est & non minor, vt §. de don. ante nup. l. minorib.
s *Ad eam.*] vt ipsa ex pacto lucretur, si vir prædecesserit: sed hodie non est necessaria quātum ad mulierem, vt supra de donatio. ante nupt. authen. eo decursum est.
t *Accesserit.*] vt quia mulier prædecessit.
u *Simile.*] s. ꝙ post multa tempora inueniatur maritus sine donatione.
x *Vtilitas.*] quia est fœmina! minor, vt modo dixi.
y *Valeat.*] quod hodie etiam in maiore seruatur per authen. illam, eo decursum est, vt modo diximus. & concor. inde don. sancimus. §. alias, & ff. de do. l. 2. §. primo.
z *Si quis.*] scilicet extraneus.
a *Spoponderit.*] pollicendo.
b *Vel promiserit.*] s. per stipulationem.
c *Ex tempore matrimony.*] i. contracti.
d *Biennium.*] elapsū post contractum matrimonium, ideo autem de biennio dicit, vt ex tunc in mora videatur.
e *Quæstum.*] quod lucrari posset is, cui debebatur, vt ff. pro soc. l. quæstus alias contra, vt ff. de act. empti. l. sterilis §. cū per venditorem.
f *Principales.*] s. prędia, vel alia immobilia.
g *Biennium.*] & pro missionem factam, sed alterum non sufficit, vt ar. ff. sol. mar. l. de diuisione.
h *In argento.*] si fint aliæ res.
i *Quibuscumque.*] repetere, præter aurū.
K *Aestimata.*] speciale est ergo in auro vt eius præstetur vsura, si æstimatum vel non.
l *Biennium.*] mirabili modo inducitur hic mora ex tempore, cum alias interpellatio sit necessaria, sic quandoque pur-

7 † Aliàs, deest.
8 † Eum.
* Sali. hic dicit, istā lęgalē morā biēnij nō habet locū in vxore cohibitāte viro suo: q& voluit gl. hic in verbo, biennium, dū allegat. l. de diuisione, & ad intell. huius text. vide Ia. Nigris. in l. si intuitu. 13. nu. 22. de verb. obl.
9 † In auro.

purgatur tempore: vt ff. de leg. 2. l. Titia. §. vsura. & no. biennium seruari, in viro annus: vt j. tit. j. §. exactio.

a *Earum vsuras.*] licet vsura æstimationis rerum petatur, non tamen petitur æstimatio, imò res æstimatæ.

b *Parte centesima.*] vt supra.

c *Coadunationem.*] vt vniuersa quæ æstimantur, sint tanti quanti æstimata sunt, an non. nam & potest esse quod vna res iuste, alia iniuste æstimata est: & sic nõ fit æstimatio omnium: vt ff. de ędil. edic. l. si plura. & l. pen. & ff. de euic. l. j. sed tunc demum: vt dicit d. l. si plura quando singulorum non erat pretiũ designatum, sed hic erat: & ideo non fit idem ratione prædicta. Item & quia potest esse, quod vna res alio tempore fuit promissa, quam alia.

1 † al. Sed æstimationẽ earũ.
2 † Du. declarari.
3 † al. cam intelligẽdam.
4 † deest auro Du.
5 † al. expectandum.
6 † vnam quamque al. vna.

d *Contestatam.*] s. vt veniãt fructus: vt ff. de vsur. l. videamus. 2. §. si actionem. & est similis pscriptio biennalis: vt sup. de non nume. pecu. l. in contractibus.

DE REI VXO. actione &c.

Sicut in quouis alio contractu tria cõsiderãtur principaliter, s. cõuentio, obligatio, & actio: sic in dote, idoq; prius cõuẽtionẽ: vt in titulo de dotis promissione: secũdo obligationem: vt sup. tit. i. tunc ponit actionem. Sic .n. naturaliter debet disponi. Et nota, quod olim duæ dabantur actiones tã viro pro petenda dote, quã vxori pro repẽda dote: s. ex stipulatu & rei vxoriæ, sed hanc tollit dãdo oẽ quod in ea vtile erat actione ex stipulatu, quã reseruat & tacitè respõdet obiectioni in principio, quasi obijciatur ei, quod vilia tractet, & armis non intendat. & ipse ad excusationẽ sui respondet, rem, &c.

7 † autem. Dos hẽc tria cõsideranda.

& earum [a] vsuras ex tertia parte cẽtesimæ [b] currere æstimatione [1] † earum (quia & hoc apertius declarare [2] † oporteat) ea intelligẽda, [3] † quæ pro singulis speciebus facta est, vel pro unoquoq; genere dotalium specierum, idest pro [4] † auro & argẽto, vel ornamentis, vel veste, vel alijs speciebus: & nõ esse expectandam [5] † potest singula æstimationes vnam [6] † coadunationem [c] totius calculi: quod satis scrupulosum, & per nimiam subtilitatem perniciosum est.

¶ Sinautem minimè res mobiles fuerint æstimatæ; ea post bienniũ obseruari, quæ leges post litem contestatam [d] pro omnib. huiusmodi rebus definiunt.

¶ Sin verò [7] † res permixtæ fuerint, & partim in auro, partim in alijs rebus mobilibus, vel immobilibus; pro iam facta diuisione omnia procedere; licentia minimè deneganda marito, quando voluerit dotem petere. Nec is qui debet, putet sibi licentiam esse, reditus vel pensiones, vel vsuras, vel alias accessiones soluẽti, [8] † dotis solutionem protelare; sed siue ante bienniũ, siue posteà voluerit dotem pars mariti petere, queat & secundum leges eam exigere. Dat. 12 Calendas Aprilis, Lampadio, & Orestę [9] † VV. CC. Cos. 530.

¶ *Sciendum.*] Olim si maritus in testamento suo reliquerat vxori aliqua legata, mulier non poterat petere si volebat petere dotem: vel econuerso hodie vtrumque petere potest: nisi maritus dixerit contrarium. Item maritus non potest retinere dotem propter malos mores mulieris: ne pp hoc inter eos fieret diuortium. Item nec vtetur retẽtione dotis pp res quas amouit mulier, sed cõueniet eam actio. rerum amotarum. Itẽ non vtetur retentione dotis si filios habeat ex vxore, quia pater filios suos alere debet, & filias dotare. Item nec vtetur retentione dotis pp impẽsas in fundo dotali factas, sed si accepi fundum in dotẽ, & partem dotis in re immobili, & quantitate: puta centum, & impendi decem in fundo: diminuetur dos data in decem. et hoc quando facit necessarias expensas, si vero vtiles, ex mandato mulieris, cõsequetur eas per act. mãdati si mandauit, siue neg. gest. si nõ mandauit gest. si non mãdauit voluptarię non repetunt: sed tollitur quod fecit sine læsione prioris status rei, etsi voluntate vxoris fecit eas. Si verò mulier decedat, hęredes eius repetẽt dotem: nisi maritus fecisset pactum de dote lucranda.

8 † Soluendo.
9 † Duat. Presta.

TITVLVS XIII.

De rei vxoriæ [10] † actione in ex [11] † stipulatu actionem transfusa, & de natura dotibus præstita.

10 † Re vxoria.
11 † Legitur in uno: & stipulatione & natura dotib. instituenda.

Pro dote competit actio ex stipulatu, etiam si stipulatio non intercesserit, vel intercessit inutiliter. h. d. vsque ad §. & vt plenius. Bal.

REm.] CASVS. Crederet aliquis, quòd Imperator non tractaret de arduis rebus, sed minimis, sed non est verum: quia in præsenti constitutione de arduis tractat: quia intendit ostendere per quam actionem dos sol. mat. repetatur, & qua actio. maritus petat eam sibi reddi, ex quo semel constituta est. olim duab. actionibus petebatur: vel rei vxoriæ actione, vel ex stipulatu: hodie sublata est rei vxoriæ actio, remaneat act. ex stipu. & si quid vtilitatis habebat illa, hoc in actio. ex stipul. translatum est: & omnes dotes petuntur actio. ex stipu. siue intercessit stipulatio, siue non: quia etsi non interuenit, præsumitur interuenisse: & si interuenit, sed inutilis, puta inter absentes, præsumetur vtilis: & ex ea agetur. nec mireris, quod dico agi act. ex stipulatu, licet non interuenit stipulatio: quia hoc ideo est, s. quòd ex nudo pacto non datur actio: vt quando conueni tecum de permutando codice: si inuenit rei traditio vel stipulatio, agetur iam ex pacto vestito: vel da. exemplum, & melius, vt hic notatur. Item mulier habet omnia bona mariti tacitè obligata pro dote: licet de hoc nihil dictum fuerit sicut pupillus habet omnia bona tutoris tacitè obligata, & tacitè hypothecata. Item non solum mulieri datur pro dote, sed viro in bonis mulieris: & hoc siue dos fuerit profectitia, sed aduentitia, siue data à muliere, siue data ab alio. Nec refert, vtrum dos sit promissa in scriptis aut non. & hoc actio. ex stipu. transfusa in eam rei uxor. actio. & sicut illa erat bonæ fidei, ita & ista.

¶ *Cum autem*] Olim repetebatur dos solu. matri. annua, bima, trima, die, si vir conueniebatur rei vxo. act. & condemnabat inquantum facere potuit per actionem ex stipulatu, statim & insolidũ hodie inquantum facere põt, conuenietur deducto ne egeat: & si paup est, nec dotem reddere põt, promittere de dote tota restituenda, cũ ad pinguiorem fortunam peruenerit: & si est immobilis, statim restituet, mobilis elapso anno: & si nõ restituat, tenebit ad vsuras usq; ad tertiã centesimæ & fructus rerum immobilium debent mulieri restitui, & si mulier fuerit hæres instituta, de iure detrahet Falcidiã, & primò deducet dotem suam.
¶ *Cumque.*] Dicta sunt quæ sunt propria tam rei vxoriæ act. quã ex stipula. hic intendit dicere quod quæ erant communia tunc, nunc sunt accommodanda actioni ex stipu. tñ: dicit ergo, quod si mulier ancillas dedit in dotem, & peperit. sol. mat. si inæstimatæ sunt, mulieri debent restitui cum partu per actionem ex stipul. Item quicquid serui acquisierint extra res mariti, & operas suas. Fœtus verò animalium, & quicquid fructuum noie continetur, ad maritum pertinebit pro tempore matrimonij: & fructus vltimi anni in quo matrimonium separatum est, habebit maritus pro ea parte anni, pro qua stetit in matrimonio. De fructibus aũt rerũ æstimatarum nihil mulieri restituetur: cum earum cõmodum, & periculum ad virum spectet. Si verò pater vir dotem à muliere percepit, & virum cum alijs heredem instituit: detrahet vir dotem de hæreditate, & cauebit cæteris cohæredibus de seruando eos indemnes, s. quod a muliere non conuenientur. Si verò mulier fuerit hæres instituta, siue exhæredata, siue emancipata à patre vel auo, habebit dotem præcipuam: & sic excludit querelam inofficio & confertur si decedat intestatus, vel ex testamento, si pater voluerit: & hæc erunt cõmunia utriusque actionis.
¶ *Accedit.*] Olim si extraneus dabat dotem pro muliere, actione rei vxoriæ poterat dotem repetere, s. mulier: nisi stipulasset.

fuisset stipulatus dotem sibi reddi, non ita erat in actione, ex stipulatu. sed hoc habet hodie rei vxoriæ actio, scilicet quòd mulier habeat semper dotis repetitionem, nisi ille extraneus fuerit stipulatus sibi reddi. Extraneus autem oīs ille est intelligendus, qui nō habet personam dotatam in sua potestate, vt est pater. Item pater olim actio. rei vxoriæ nō poterat solus dotem repetere, non cōsentiente filia, & si pater antequā concessisset in fata, actionē moueret de dote, vel licet lis fuisset contest. ad hæredes eam non transmittebat, sed ad filium quasi proprium patrimonium, quod non erat in actio. ex stipulatu, quia in ea solus pater agere poterat filiæ consensu non expectato, & transmittebatur actio ad hæredem, quòd hodie locum non habet sed naturam rei vxo. actionis in hoc casu sibi vendicat actio. ex stipulatu.

1 † al. uxoria.

Et cum. In hoc §. lex Iulia prohibet fundum dotalem alienari à viro, & hypothecaria etiam cōsentiente muliere quod locum habet non solum in Italia sed in omni terra, nec contradicit huic, lex quę dicit, quod mulieres possunt renunciare iuri hypothecarum, supra ad Velleia. iubemus, quia loquitur ibi quando mulier renunciauerat iuri, quod habet in bonis mariti tacitè sibi obligatis. Item si aliqua pacta fiant in cōstitutione dotis, puta de dote lucranda, vel similia, illa debent seruari, dum tamen legibus non sint contraria. Et si bona gratia separetur matrimonium, non amittitur, infra de repud. l. consensu. & hæc lex habet locum in futuris negotijs non in præteritis. Viuia.

2 † Sancimus.

3 † Facta.

4 † Subiecta.

5 † Et.

6 † Additā.

Imp. Iustinianus A. ad populum vrbis Constantinopolitanæ, & ad vniuersos prouinciales.

LEX PRIMA.

REm in præsenti non minimā aggredimur, sed in omni penè corpore [a] iuris effusam, tam super rei vxoriæ [1] † actione, quam ex stipulatu: earum communiones, & differentias resecantes & in vnum tramitem ex stipulatu actionis totum rei vxorię ius quòd dignū esse valere censemus, [2] † concludentes.

¶ Rei vxoriæ itaque actione sublata, sancimus omnes dotes [b] per ex stipulatu actionē exigi, [c] siue scripta [3] † fuerit stipulatio, siue non: [d] vt intelligatur re ipsa [e] stipulatio esse subsecuta. [f] [4] † Eodemque modo [g] etsi inutiliter [h] facta est stipulatio: adiuuari enim eam [i] magis, quam euanescere oportet. Si enim cum vna in instrumento stipulatio valida inueniatur, alijs etiam inutilibus, suā noscitur præstare fortitudinem. [k] quare non ex nostra lege huiusmodi stipulationibus robur accedat legitimū? Est enim consentaneum nobis, qui censemus [l] [5] † vbi stipulatio supposita non est, intelligi eam fuisse adhibitā: [6] † multo magis [m] etiam si inutilis est, validam eam effici. [n]

Pro dote bona sunt tacitè obligata, hoc dicit, vsque ad §. sed etsi Bald.

¶ Et vt * plenius [o] dotibus subueniatur, quemadmodū in administratione [7] † pupillarium rerū, [p] & in alijs multis iuris articulis [q] tacitas hypothecas inesse accipimus, ita & huiusmōi actione damus ex vtroq; [r] latere hypotecā, [s] siue ex parte mariti pro restitutione dotis, siue ex parte mulieris pro ipsa dote prēstāda, vel reb. dotalib. euictis. [t] siue ipsæ principales personę dotes dederint. vel promiserint, vel susceperint, siue alię pro his personæ; & dos siue aduētitia, siue profectitia, siue, secundum veteris iuris nominationē. [u] [8] † Ita.n. & imperitia hoium, & rusticitas nihil eis poterit afferre præiudicij, cū nos illis ignorantib. & nesciētib. in hoc casu nrām induxerimus prouidentiā [x] Sicut.n. & stipulationes, & hypotheca inesse dotib. intelligūtur, [y] & inutiles stipulationes emēdantur, sic & in posterū causa inuenietur valida & perfecta, quasi omnibus dotalibus instrumentis à prudētissimis viris confectis.

* Intell. nouū. huius tex. ponit. For. Garc. in l. legitima nu. 25. ff. de pact.

7 † Administrationem.

8 † Nouationem.

sensu. puta dixit vir promittis equum in dotem? mulier dixit, promitto asinum.

i *Eam.* s. actionem, & sic ff. de reb. dub. l. quoties. 2.

k *Fortitudinem.* da exemplum, quia stipulor alteri, hoc non valet; adijcio pœnam: hoc valet, & dat robur inutili, non vt ex ea agatur, sed pœnæ metu ei pareatur, vt ff. de verb. obligat. l. stipulatio ista, §. alteri, & sup. de pac. l. si pacto. hic tamē datur robur ex hac lege huic, vt etiā ex ea agatur. & sic fit vtilis. & est sic supra si ser. exte. se emi. l. 1. Sed arg. contra, ff. de ijs qui. vt indig. l. cum quidā. nam vtilis non firmat inutilem institutionem, sed inutilis vitiat vtilem. Itē est arg. contra, ff. de adim. lega. l. 1. nam ibi vtile legatum nō dat robur inutili ademptioni. Alij ponunt hic exemplum per l. sup. de pac. l. in bonæ fidei. & l. potens, s. in pacto incōtinenti apposito cui datur robur vicinitate contractus, sed illa non est stipulatio sed pactū, vnde primum melius est.

l *Censemus.* hoc quod sequitur.

m *Multo magis.* locus à maiori, quia si nullum facimus aliquod, magis inutile. sic & ff. de pact. l. iuris gentium, §. adeo & supra de do. ante nup. l. si. §. si.

n *Effici.* per hanc legem.

o *Vt plenius.* nō solum in personali, verum in reali, hoc est in hypothecaria.

p *Rerum* vbi tacita cōpetitur hypotheca: vt inf. de admin. tut. l. pro officio.

q *Articulis.* ut electis, ut inf. communia de leg. l. 1. & in alijs casibus, quos habes in quibus cau. pi. ta. contra per totum.

a *Corpore.* nota corpus iuris in quo articuli iuris continentur, sicut corpus humanum vbi membra continentur.

b *Omnes dotes.* siue a patre uiri siue a patre mulieris, licet de patre viri possit dubitari. Item siue certa est, siue incerta. quod est notandum cum ad incerta tantum alias detur ex stipulatu actio, vt insti. de ver. obl. in princ. licet & hic quidam dent condictionem incerti, si certa est.

c *Exigi* i. peti vel repeti.

d *Siue non.* quia nec promissa.

e *Re ipsa.* idest, eo quod est dos.

f *Subsecuta.* s. conuentio nem. Sic ergo nota fingi stipulationem vbi non est, sic & ff. de opt. leg. his uerbis, & ff. de dā. infe. si finita §. elegāter, & in auth. ut nulli iud. §. super hoc autem iubemus, colla. 9. & ff. si cui plus quam per l. Falc. l. nisi, §. item, & de fidei. tu. cum ostendimus. §. si.

g *Eodem modo.* s. dos petatur ex stipulatu.

h *Inutiliter.* inspecto iure cōi, ut quia inter absentes vel ex interuallo, uel inepta conceptione, non autem ex dis-

r *Ex vtroque latere.* sed nunquid sic uir & uxor præfertur cæteris creditoribus? Respon. credo, quod non, cum non inueniamus de hypotheca viri.

s *Hypothecam.* idest, tacitam.

t *Euictis.* indistincte ergo re dotali euicta agitur de euictione & sic est contra, supra tit. 1. l. 1. Solu. hæc illam corrigit, uel secundum Irn. & bene etiam hæc secundum illam, s. ubi stipulatio vel pactum precedat donationem. Tertij dicunt hic, dari hypothecariam indistincte, non autem personalem, media placet.

u *Nominationem.* remanet nomen dotis profectitiæ & aduentitiæ, ut ff. de iure do. l. profectitia, in princ. & §. si quis certam.

x *Prouidentiam.* dando actionem ex stipulatu, & tacitam hypothecam. Accur.

y *Intelliguntur.* ipso iure, ut Infra qui pot. in pig. ha. l. fin. §. ad hæc. & in authen. de æqua. do. §. quia uero, & huiusmodi, & arg. supra de iur. & fac. ign. l. si. & de dotis promis. l. ad exactionem.

a *Sine scriptis*. vt & sup. de iu. do. l. cum citra.
b *Vallatam*. nam non numerantur intra eas quæ bonæ fidei sunt, vt instit. de actio. §. actionem.
c *Et non ex bona fide*. ad differentiam stricti iuris.
d *Beneficium*. erit ergo hoc casu bonæ fidei, vt hic, & institu. de actio. § fuerat.
e *Euentus*. i. effectus.
f *Ex stipulatu*. ab actione ex stipulatu.
g *Maneat*. id est, retineat.
h *Actionis*. rei vxoriæ. Ex prædictis ergo colligo quinque specialia. Primũ, quod intelligitur stipulatio vbi non est. Secũdũ vbi est inutilis, fit vtilis. Item quia datur ex stipulatu et ad certa. Item quod est bonæ fidei. Quintum etiam de hypotheca tacita.
i *Primum*. quia sua naturalia retinet, & alia nanciscitur, itaque sua naturalia exponamus.
k *Edictum*. quod non habemus: sed cauebatur in eo, vt si maritus vxori aliquid in vltima reliquerit voluntate, esset contenta alterutro, s. vel dote, vel legato, quod in actione ex stipulatu non erat.
l *De alterutro*. assequendo tantum.
m *Addidit*. s. mulierem esset alterutro contentam, & facit. ff. fam. ercis. l. si filia. §. pen. & de dote præleg. l. cum quis, §. 1. & inf. de repu. iubemus. Sed arg. contra ff. de adim. leg. l. alũnæ alias l. Titia, §. g. filias, & ff. solu. mat. l. si cum dotem, §. si pater, sed ibi redditur ratio.
n *Maneat*. i. transeat.
o *Ius*. iam competens mulieri.
p *Ad successores*. vtriusq; patris: mulieris, s. vt repetere possint, & mariti, vt restituere debeant, sed primum fallit in casu, quem habes infra eo. §. hoc ex rei vxoriæ. vbi non repetit hæres pris mulieris.
q *Mora*. in antiquis legibus inserta: vt

1† al. rei vxoriæ actio. al. l. test. te actione.

4† Etiam.

4† Actio.

5† Proueneris. al. p. u. casis.

¶ Et nemo putet nos hoc sancire in ijs tantummodo dotibus quę instrumentis recepta sunt. Nihil. n. prohibet, & si sine scriptis [a] dos vel detur, vel promittatur, vel suscipiat: simili modo intelligi factam stipulationem, & hypothecã ex vtraq; parte, quasi fuerit scripta. Et natura quidem ex stipulatu actionis hæc intelligatur, re [1] † vxoria in posterum cessante. [2] †

Actio ex stipulatu pro dote, est bonæ fidei: itẽ actio rei vxoriæ est sublata tamẽ quod erat vtile in ea, transfusum est in actionem ex stipulatu, hoc dicit, vsque ad § primum itaque. Bald.

¶ Sed etsi non ignoramus ex stipulatu actionem stricto iure esse uallatam, [b] & non ex bona fide [c] descendere, tamẽ quia nouam naturam de dote stipulatio sibi inuenit: accõmodetur ei natura rei uxoriæ & [3] † bonæ fidei beneficium, [d] & omnes quidem euentus, [e] quos dos ex stipulatu [f] habet maneat [g] pro sua natura exercens. Si quid autem optimum ex rei vxoriæ actione inuenimus, hoc in præsenti specialiter ei addimus, vt sit & noua ista ex stipulatu, [4] † quam cõposuimus, & non propria tãtum, sed etiam veteris actionis [h] pulchritudine decorata.

Vir legans vxori, in dubio nõ intelligitur legare pro dote & ideo vtrũq; cõsequitur. h. d. vsque ad § maneat. Bal. vel sic: Relictum à viro vxori, nõ intelligitur in dubio relictũ animo compensandi cum dote: ideo vtrumque potest peti. h. d. Vel sic: Actio ex stipulatu pro dote, non minuitur propter legatum factum vxori: nisi exprimatur, h. d. Sal.

¶ Primum [i] itaque quid naturale sit ex stipulatu actionis, exponatur, & ita si quid ex actione rei vxoriæ superuenerit, [5] † addatur.

¶ Sciendum itaque est edictum [k] prætoris, quod de alterutro [l] interdictum est, in ex stipulatu actione cessare, ita ut vxor & à marito relicta recipiat, & dotem consequatur, nisi specialiter pro dote ei maritus ea dereliquit, cum manifestissimum sit testatorem, qui nõ hoc addidit, [m] voluisse eam vtrũq; cõsequi.

Actio ex stipulatu actiuè & passiuè trãsmittitur in hæredẽ. h. d. Vel sic: Contractus factus trãsit in hæredem, sicut contractus verus hoc dicit. vsque ad §. sed nec retentio: Bal. Vel sic; Actio ex stipulatu pro dote trãsit ad successores, Salicet.

¶ Maneat [n] ex stipulatu actionis ius [o] ad successores, [p] & sine mora [q] transmissionis incorruptum.

Propter malos mores vxoris pudorem matrimonii non lædentes, propter res donatas vel amotas, seu propter communes liberos alendos, nec propter impensas in rebus dotalib. factas fit dotis retẽtio, sed prædicta actionibus competentib. repetuntur, h. d. vsq; ad § illo. Sal. Vel sic: Dos nõ potest retineri ob malos mores mulieris, nec ob res donatas, nec amotas, nec propter liberos, nec propter impensas vtiles, vel voluptarias: sed propter necessarias sic quia dotẽ minuũt ipso iure. Item potest retineri per pactum de lucrando, si mulier post decedit, h. d. vsque ad §. cum autem, Bal.

¶ Taceat [r] in ea retentionum verbositas.

¶ Quid enim opus est inducere ob [6] † mores [s] retentionem auxilio ex constitutionibus introducto, [t] vel ex qua causa [u] ob res donatas [x] retentio introducatur, cum sit donatori facultas per actionẽ in rem directam, [y] vel per vtilem. vel per condictionẽ suo iuri mederi?

¶ Sed nec retẽtio [z] ob res amotas necessaria est, pateat oibus maritis rerũ amotarũ [a] iudicium. Sileat [b] ob liberos retẽtio, cũ ipe nãlis stimul [9] † paten-

infra eo. §. exactio.
r *Taceat*. & nota hic quinque casus, in quibus competebat retentio in actione rei vxoriæ: sed hodie non competit, ob mores, ob res donatas, ob res amotas, ob liberos, ob impensas.
s *Mores*. & malos multos, quorũ vnus non sufficeret, vt in venialibus, non in criminalibus, vt si quotidie se inebriet, non tamen frangit matrimonialem pudorem, & facit infra de repud. is, l. si. i. fi.
t *Introducto*. s. diuortio, ut inf. de repud. l. consensu.
u *Causa*. scilicet rationabili.
x *Donatas*. scilicet vxoriã viro.
y *Directam*. cum res donata extat, sed vtilem cum est mutata conditio, siue cum est extincta, & ff. de dona. inter vir. & vxor. & l. sponsus. §. fina. & l. seq. & l. vxor marito, in fi. & l. vilem, & l. mulier, & facit sup. de condi. ex lege, l. 3. ff. de do. præleg. l. dote.
z *Nec retentio*. ex speciebus, si species extent. si quantitas, fit computatur, & sic non est contra, inf. re. amo. l. 1. & ff. sol. matri. l. diuortio, §. ob donationes, & eodem modo soluitur aliud contra, sup. de compen. l. neque. vel soluc, ut ibi.
a *Amotarum*. ut inf. de bo. quæ libe. l. fi. §. ipsum aũt filium.
b *Sileat*. subaudiunt quidam, s. Gosliani, si diuortio soluatur matrimonium. alijs si morte mulieris, dicunt retineri dotem. Sed B. & Io. contra, cum hæc lex dicat in determinatẽ, vt ff. de iu. dot. l. iure succursum est. & inf. de bo. quæ lib. l. 2. & inf. so. matr. l. dos, vt. i. de hoc etiam dices. sed prima opinio seruatur.

Horte-

*Huiusc dicti sit mentio in l. vlt. C. T. de testam. ibi, si mulier in cõdicto, ep de tas, alteutro est cũ sua explanatione et opinionem, ne pænitẽtia possit ad aliud trans. sit et satisfactio ne cogit ĩ cauere, ni si si ætati iunctur auxilio, &c. Vide quædam apud Cuia. 3. obserua. 15. Coth.

6† Malos.

*Præsumitur ergo aliquid rõne sanguinis, vt in c literas, cum gl. in per uer. in fratrem extra de præsump.

parentes ad liberorum suorũ educationem hortetur: [a] ne varium [b] genus culpæ mariti contra vxores excogitẽt, vt possint eadẽ retentione cõtra eas vti: cũ iam Imperialibus constitutionibus [c] statutum sit, si culpa mulieri dissolutum matrimonium fuerit, quid fieri oporteat.

¶ Sed nec ob impẽsas in res dotis factas retẽtio nobis satis vidẽtur esse idonea. [d] Cum enim necessariæ quidẽ expẽsæ dotis minuant quantitatẽ, [e] vtiles autem nõ aliter in rei vxoriæ actionem detinebantur, nisi ex voluntate [f] mulieris: non abs re est, si quidem mulieris volũtas intercedat; mandati actionẽ à nostra auctoritate marito cõtra vxorẽ indulgeri, quatenus possit per hanc, 1 † quod vtiliter impensum est, assequi, vel si non intercedat mulieris volũtas, vtiliter tamẽ res gesta est: negotiorũ gestorũ aduersus eã 2 † sufficere actionem.

¶ Quòd si voluptariæ sint, licet [g] ex voluntate eius expẽsæ: deductio operis quod fecit (sine læsione tamẽ prioris speciei) marito relinquatur: vt sit [h] omnium retẽtionum expeditus tractatus, & ex stipulatu actio merito secundum 3 † sui naturam nullam accipiat retentionem.

Muliere mortua in matrimonio, actio ex stipulatu secundum suam naturã transit ad hæredes. h. d. Salic.

¶ Illo proculdubio in ex stipulatu actione seruando, vt si decesserit mulier cõstante matrimonio, dos non in lucrum mariti cedat, nisi ex quibusdam pactionibus, [i] sed ad mulieris hæredes ex stipulatu actio secundum 4 † sui naturam transmittatur, siue expressa fuerit, siue ex hac lege inesse intelligatur.

In actione de dote maritus condemnatur, inquantũ facere põt. hoc primò. Mobilia, vel iuris quantitates, & genera i dotẽ data, restituuntur post annũ soluto matrimonio: immobilia statim fructus dotis tpe matrimonii dissoluti veniũt in restitutione. h. d. usque ad §. igitur. Bal. uel sic: Hæc actio contra virũ datur inquãtũ facere põt: et rerũ mobiliũ, et iuriũ restitutio dẽt fieri intra annũ: rerũ uerò immobiliũ incontinẽti: & vsuræ debent: à tpe moræ: fructus uerò à tpe soluti matrimonii. h. d. vsq; ad §. igitur.

¶ Cũ aũt [k] in actione dotis ex stipulatu quidẽ actio naturaliter restitutionẽ dotis à 5 † parte mariti vxori illico [l] & insolidũ fieri iubebat, rei vxoriæ aũt annua, [m] bima, trima die in iis, quæ pondere, numero, mensurave consistũt, exactionẽ pollicebatur, & non insolidũ, sed inquantũ maritus facere põt, si nõ dolo malo suã deminuerit substãtiã: in hac parte rudẽ figurã [n] ex stipulatu damus actioni: vt si matrimoniũ fuerit * dissolutum, nullo pacto [o] adhibito, intantùm quidem maritus cõdemnetur, inquantum facere potest: quia hoc æquissimum est, & reuerentiæ debitum maritali, [p] si non dolo malo versatus est: [q] cautione [r] videlicet ab eo exponenda, quòd si ad meliorem fortunam peruenerit, etiam quod minus persoluit, hoc restituere procuret.

¶ Exactio autem dotis celebretur non annua, bima, trima die, sed omnimodo intra annum [s] in rebus mobilibus, vel se mouentibus, vel incorporalibus: [t] cęteris videlicet rebus, quæ solo continentur, illico restituendis; quod commune [u] vtriusque fuerat actionis.

¶ Sin autem supersederit res mobiles, vel se mouentes, vel incorporales post annale tempus restituere, vel cæteras res statim post disso-

a *Hortetur.*] vt j. de bo. quæ libe. l. fi. §. ipsum autẽ filium.
b *Ne varium.*] hoc refert ad hoc, quod dixit s. de minoribus.
c *Constitutionibus.*] quas habes j. de repu. per totum.
d *Idonea.*] vt ff. de dote præleg. l. dote.
e *Minuant quantitatem.*] vt ff. de ri. nup. l. dote. & ff. de impen. i re. do. fa. l. j. §. j. & l. pe. & Inst. de ac. §. pp retẽtionẽ. quod intellige. cũ in quantitate consistit; quod diminuitur: vt quia fundus & pecunia sit in dotem: expensa quidem in fundo facta minuit pecuniam. si aũt fundum tũc nec in parte desinit esse dotalis nisi tanta sit expẽsa, quanti fundus, tunc desinit esse dotalis: nisi intra annum impensã marito obtulerit. Interim aũt an sit dotalis, & sic quasi pignus: an desijt esse dotalis, & incipiat esse dos si mulier luat, quidam tenuerunt primum: pro quib. est hoc exẽplum, si hẽo domum quæ valet centum, & debeo centum, verũ est me habere domũ valentẽ centum: non tñ hẽo in bonis centũ. Sceuola tenuit secũdã opinionem, vt hẽs hoc ff. de iu. dot. l. si is q. §. quod dr. & ff. de impen. in re. do. fa. l. quod dicitur.
f *Voluntate.*] vt & ff. de impen. in re. do. l. vtilium.
g *Licet.*] hoc speciale in dote: vt ff. de impen. in re. do. fa. l. pro voluptarijs. alias et talia repetũtur ex voluntate dñi facta: vt ff. de in rem ver. l. quod si seruus. §. sed si mutua. & §. nec non. & facit s. de rei ven. l. domum.
h *Vt sit.*] refert se ad omnia prædicta.
i *Pactionibus.*] idest pacto facto dote lucrãda, si prædecedat vxor. sic plurale pro singulari ponitur. vt ff. de orig. iur. l. 2. §. exactis. Itẽ est alius casus, quo remanet apud virum propter adulterium: vt j. ad leg. Iul. de adul. l. fi.
K *Cum autem.*] In supradictis quidem suã naturã exercet hæc actio ex stipulatu, sed in exactione datur ei ius rei vxoriæ actionis, vt inquantum facere possit, damnetur: quod intelligitur, deducto ne egeat: vt ff. de reg. iur. l. in condemnationem personarum.
l *Illico.*] in vtroque mat: quod insolidum.
m *Annua. bima.*] idest primo anno tertia, secundo tertia, & in tertio tertia: vt ff. de pact. do. l. aliud, & ff. de ann. leg. l. 3. in prin. & facit ff. de iu. dot. l. cum in fundo. §. pe.
n *Figuram.*] sumptam ab actione rei vxoriæ.
o *Pacto.*] de retentione dotis, vel de modo, vel de tempore restitutionis dotalium rerum: vt ff. de pact. dot. l. die. & sequentibus. illud autem non valet, quod teneatur maritus insolidum: vt ff. solu. mat. l. alia. §. j.
p *Maritali.*] vt ff. solu. mat. l. alia. §. fi. de re iudi. l. sunt qui in id. & Instit. de act. §. item si de dote.
q *Versatus est.*] in diminuendo substantiam suam, vt dixit idem si in re dotali dissipãda dolum cõmisit: & alias non est soluendo, commiserit dolum: vt ff. sol. mat. l. etiam. §. primo. & secũdo, & hos duos casus comprehendit hic secundum so. quibus tenetur insolidum.
r *Cautione.*] forte cũ fideiussoribus arg. ff. sol. mat. l. si constante. §. quoties. sed tũc die simplici: vt ff. pro socio. l. verum. §. itẽ videndum. Secus in actione de peculio, vbi non fiet et cautio: vt ff. de pecu. l. quoties. §. si semel.
s *Annum.*] post solutum matrimonium computandum.
t *Incorporalibus.*] vt in nominibus: quæ; tamen incorporalia æquiparantur immobilibus, vt j. de præscrip. lon. temp. l. fi. in fi. & ff. de in. deli. l. ait prætor. & de re iudi. l. a diuo. §. j.
u *Commune.*] si de immobilibus.

I. su-

1 † Hoc q.

2 † Cõpetit actio.

3 † Habeat.

4 † Duar. suam.

Pactũ quod maritus teneatur ad dotẽ restituendam insolidũ, nõ valet.

5 † Du. patre sed hic lectionẽ confirmant manuscr. exe.

* Nam tãtũ durat dos, quantũ matrimoniũ durat & simile habes i cap. quod à te in fi. cũ glo. super ver. redite de cleri. cõiug. & in c. nuper, de dot. post diuor. resti.

lutum matrimonium, etiam vsuras [a] æstimationis oium rerũ, quæ extra immobiles sunt, vsque ad tertiam partẽ cẽtesimę ex bona fide introducendas, maritus præstet: fructibus, videlicet immobilium rerũ parti mulieris ex tempore dissoluti matrimonij præstandis, similique modo pensionibus, vel vecturis nauium, siue iumentorum, vel operis seruorũ, vel quæstu ciuilium annonarum, & alijs, q̃ sunt eis similia parti mulieris restituendis. [b]

Vxor hæres instituta à marito, & grauata legatis, ante omnia deducit dotem: de residuo verò soluit legata, deducta Falcidia. h.d. vsque ad §. cumque ex stipu. Bal. vel sic: Vxor hæres instituta à viro in rõne Falcidię dotem, vt æs alienum, potest deducere. h.d. Salic.

¶ Igitur [c] & in sequenti capitulo sua ex stipulatu actio vtatur natura: vt si mulier à marito fuerit hæres instituta, & legis Falcidiæ ratio emerserit: [d] etiam dotis debitum [e] liceat ei sicuti alia debita [f] ex substantia mariti [1] † subtrahere, & sic [g] quartam partem deducere. [h]

Accessiones, quæ non sunt in fructu, augent dotem: vt partus ancillarum, & quęsita per seruũ dotalẽ extra operã suam, & extra rẽ mariti. Accessiones verò, quæ in fructu censentur, vt fœtus pecorum, & similia, cedunt lucro viri, quò ad matrimoniũ consistit, & fructus vltimi anni pro rata temporis diuiduntur: et prædicta sunt vera in rebus verè dotalibus i. in inæstimatis: sed quãdo sũt res ęstimatæ, oẽs accessiones integraliter sunt mariti tanq̃ tẽporis, & istud sit pro casu, & summario. & pro casu in terminis. h.d. vsq; ad §. cautione. Bal. vel sic: Partus ancillarum dotalium, et etiam per seruos dotales quæsita extra operas eorum, vel res mariti, pertinẽt ad mulierẽ: fœtus vero, & fructus pertinent ad maritum: sed pro rata temporis vltimi anni veniunt diuidendi, si dos fuit inæstimata: & si tempore diuisionis alter filiorũ dotem vxoris, vel nurus detinuerit præcipuam cautionem de defendendo præstare tenetur cohæredibus. hoc dicit Salic.

¶ Cumq; ex stipulatu actio in iis [i] casibus, quos enumerauimus, propriam naturam habeat, [k] necessarium est in sequenti tractatu ea exponere, quæ vel communia [l] sunt vtriusque actionis, vel quæ in [2] † solam ex stipulatu [m] [3] † actionem colligi oportet: vel propria quidem rei vxoriæ actionis, ex inde autem ex stipulatu actioni accommodanda. [4] †

¶ Itaq; partus dotalium ancillarum, id est, quæ æstimatæ [n] non sunt, vel quæ serui dotales ex quacũque causa (nisi ex re mariti, vel operis suis) acquisierunt: [o] ad mulierem pertinere [p] vtraque actio similiter voluit.

¶ Fœtus autem iumentorũ, & omnia quæ fructuum nomine cõtinentur, ad lucrum mariti pertineant pro [5] † tẽpore matrimonii, [q] siue

a *Vsuras æstimationis.*] sic. & sup. tit. j. l. fin. §. præterea. & subaudi hic non solum res principales.
b *Restituendis.*] vel si malit, petat vsuram æstimationis: vt modo dixi. Vel forte superiora locum habent, cum res desierant esse culpa mariti: hic quando extabant, secundum Azo. Sed quid erit hodie, vbi soluitur matrimonium per consanguinitatem? nunquid statim reddi dos, vel post annum. nam non potest dici diuortium, cum non fuerit matrimonium: nec ergo dos? Respon. statim arg. sup. de cõd. ob ca. l. j. Item quid si rebus ęstimatis datis in dotem maritus seruauit sibi electionem: quod potest? Respon. eligat. quod si non faciat, transfertur electio in vxorem. vt ff. de solu. l. j. & ff. de iure do. l. plerumque. §. fin. Item quid si dos cõsistit in rebus mobilibus tantum: vnde interim se alet mulier? Resp. de alijs suis bonis, arg. ff. de ven. in pos. mi. l. extraneo. Sed quid si nil aliud habet? Si quidẽ sunt hæredes patris communes filij, ipsi alẽt matrem: vt inf. de bo. quæ liber. l. fin. §. ipsum autem. Sed quid si extranei sunt heredes, vel diuortio est solutum matrimonium? Videtur quod vir vel hæredes eius teneantur alere, ex quo habent dotem, vt ff. de ven. in poss. mi. l. j. §. mulier. & l. curator. & ar. ff. ad Trebel. l. Imperator. & ff. vt in pos. leg. l. pen. & sup. tit. j. l. vbi adhuc. præterea pro dotis fructibus mulieri dabat alimenta. ergo & hodie alat eam cum penes se habeat. argum. in auth. quibus mo. na. effi. sui. §. pe. collat. 6. & in authent. de exhi. §. quoniam. col lat. 5. & ff. de libe. agn. l. si quis à liberis. §. si vel parens. Item adhuc videtur durare primum, cũ nec posset nubere secundo: vt argu. pro hoc ff. de repu. l. fin. & in authẽ. de nupt. §. soluto. collatio. 3. Item pro hoc ff. sol. matrim. l. si cum dotem. §. si autem. quasi sint dotis onus alimenta vxoris. econtra dilatio legalis debet esse vtilis viro: vt argum. ff. si cert. peta. l. lecta. & ff. de iudic. l. 2. §. in omnibus. & authen. const. quæ de dig. § pen. collat. 6. Sol. Distinguunt quidam, an habeat alia bona vnde se alat, vel non: vt primo casu non alatur, secundo sic: vt ff. de ven. in poss. mit. l. extraneo.

ADDITIO. Hoc tenent communiter Doctores in l. diuortio. in princ. ff. solu. mat. Ne alias tractaretur de decore memoriæ mariti, quod mulier cogeretur mendicare. Et subdit ibi Bart. quod mulier tenetur intra ipsũ annũ operari in domo hęredum, à quibus suscepit alimenta ad vtilitatem hæredum, per l. sicut, iuncta glo. ff. de oper. lib. De quo dic latius, vt per eundem Bar. vbi sup.

c *Igitur.*] q.d. in prioribus capitulis, sua vtitur natura actio ex stipulatu iure petitionis dotis. igitur in sequenti vtatur iure retentionis. Hug. Vel secundum Azo. quia petere potest, vt modo dixi, peta., & hoc casu scilicet deducendo.
d *Emerserit.*] inter eam & legatarios.
e *Debitum.*] vt & ff. ad leg. Falci. l. pater. in prin. & sup. eo. tit. §. sciendum. licet aditione hæreditatis actio sit confusa: vt ff. de hæred. vend. l. 2. §. fin. & inf. ad legem Falcid. l. licẽt.
f *Debita.*] vt & j. ad l. Falcid. imponẽda.
g *Et sic.*] scilicet omni debito deducto.
h *Deducere.*] scilicet de legatis.
i *In ijs casibus.*] sed non in omnibus: vt sup. e. §. exacti.
k *Habeat.*] i. retineat.
l *Communia.*] hoc vsque ad §. videamus.
m *Ex stipulatu.*] hoc in §. videamus.
n *Æstimata.*] quę veræ et dicũtur dotales: vt j. ead. l. §. cum lex, & idẽ dicas si sunt æstimatæ: sed conuenit vt soluto matrimonio reddant vxori nõ seruata electione viro: vt j. sol. mat. l. j. alias secus: vt ff. de iu. dot. l. si mãcipia, & facit ff. de iure do. l. plerũque. §. si serui. Azo.
o *Acquisierunt.*] assimilatur ergo maritus fructuario, vt ff. de pec. l. hinc quæritur. §. potest. & §. quæstio.
p *Pertinere.*] non quod sint sua, sed facta viri restituentur hac actione: vt hic, & ff. de acq. hær. l. aditio. & ff. de iu. do. l. si legato. sic large dicitur pertinere, vt ff. de verb. signi. l. verbum pertinere.
q *Matrimonij.*] vt & j. tit. j. l. pro oneribus.

Dos quando reddi tur, si matrimonium per cõsanguinitatẽ soluitur.

Mariti heredes an teneantur vxorẽ alere.

1 † Detrahere.

Dotis fructus cuius sint.

2 † Sola.

3 † Actio.

4 † Sumere.

5 † Honore forte onere.

æstimata, siue si æstimata sint.

¶ Sed & nouissimi anni, * in quo matrimonium soluitur, fructus pro rata tēporis portione [a] vtriq; parti dēre assignari, cōe vtriusq; actionis est, in rebus, s. non æstimatis. Aestimatarum. n. rerū maritus quasi emptor, & commodū sentiat, & dispendiū subeat, & periculum expectet. [b]

Percipiens dotem tenetur cohæredem seruare indemnem, hoc dicit vsque ad §. videamus igitur, Bal.

¶ Cautione, videlicet, defensionis in specie, in qua dotē suæ vxoris, vel nurus [c] in familię erciscundæ iudicio pręcipuam filius defuncti detrahit, secundum propriam naturam [d] ex stipulatu actionis cohæredibus suis pręstanda.

Actio ex stipulatu pro dote profectitia competens, per patris obitum consolidatur in filiam emancipatam etiam exhæredatam, hoc dcit, vsq; ad §. quo à nobis, Bal. vel sic: Si filia efficiatur sui iuris morte patris, vel emancipatione, actio de dote consolidatur in eius persona, etiā si à patre fuerit exhæredata, & dos confertur, & in legitima portione computatur, hoc dicit, Sal. H. Schif dauij. 33 ma

¶ Videamus [e] igitur quali incremento ei, de rei vxoriæ actione accedente, [1] † formari decet ex stipulatu actionem. Cumque iuris certi, atque indubitati sit, si parens per virilē sexum ascendens, dote pro filia, vel nepte præstita, emancipauerit eam, vel ipse decesserit, [f] in rei vxoriæ actione dotem omnimodo ad mulierem pertinere, etiam si fuerit exhęredata, [g] (quòd nō erat in ex stipulatu actione, ibi etenim, velut aliæ actiones [h] [2] † inter omnes cohære des actio diuidebatur) æquissimum [i] nobis visum [k] est, & in ex stipulatu actione mulierem dotem suam præcipuam accipere, etiam si emancipata, vel exhæredata sit, vel cum alijs hęredibus scripta.

Dos imputatur filiæ in legitimam, h.d. Vel sic: Dos, quæ ad filiam reuertitur, ei in legitimam imputatur, h.d. vsque ad § accedit, Bal.

¶ Quo à nobis recepto, [l] & aliç multæ species promptū accipiēt exitum, cū dos possit, & de inofficioso actionē excludere [m] (maximè [n] si sufficit ad quartam) & in collationem ferri, si intestatus paterfamilias decesserit, & testamento facto, quando hoc testatur [o] dixerit, quæ omnia ex stipulatu actio à rei uxoriæ actione accepit.

Extraneus dans dotem, nisi sibi paciscatur, donare censetur, & videtur mulier tacitè stipulata, h.d. vsque ad §. & cum lex. Bal. vel sic. Extraneus dotem dans, vel promittens pro muliere, censetur et donare, nisi stipulatus, vel pactus fuerit sibi reddi, & extraneus dicitur, qui non habet in potestate, h d. Sal.

¶ Accedit ei & alia species ab rei uxoriæ actione, si quando etenim extraneus dotem dabat, nulla stipulatione, vel pacto [3] † pro restitutione eius in suā personā facto, quisquis is fuerat, mulier habebat rei vxoriæ actionē, quod antea in ex stipulatu actione non erat. Stipulatione autem vel pacto interposito, stipulator vel is, qui paciscebatur, habebat vel ex stipulatu, vel præscriptis verbis ciuilem actionem. In pręsenti autem non sic esse volumus, [p] sed si non specialiter extraneus dotem dando in suam personam dotem stipulatus sit, * vel pactum fecerit, [q] tunc pręsu-

a *Temporis portione*. fructus dotis mariti sunt: sed ex quo & vsque ad quod tempus videndum. Et tu dic, quod duo sunt necessaria, vt incipiāt esse viri scilicet matrimoniū esse factum, & dotem traditam, nam ante matrimonium fructus capti augent dotem, & non fiunt viri: vt ff. solu. matrimon. l. si ante, & postea dotis demū ex traditione, vt ff. sol. matr. l. de diuisione. Sequitur vsque quo & quidem toto tempore matrimonij, vsque ad vltimum annum. & vltimi anni fructus diuiduntur pro rata, vt si per octo menses vltimi anni durauit. habeat vir bessem fructuum vxor trientem, & incipit vltimus annus habita relatione ad primum, vt & primus incipiat, quando prædicta duo interueniunt, scilicet matrimoniū, & dos data, vt d. l. de diuisione. sin autem talis sit fundus, qui bis ferat fructus in anno, eadem ratio est habenda dimidij anni, quæ integri. vel si semel in triennio, eadē ratio est habenda dimidij anni, quę integri. vel si semel in triennio, eadem triennij quæ & anni. Quid si maritus fundum cum fructibus pendentibus restituat, cauere debet vxor de fructibus restituendis pro rata: & si maritus locauit fundum colono, cauebit vxori de restituenda parte mercedis pro rata, vt ff. soluto matrimonio l. diuortio & l. si alienam.

* vi. Cuia. 14. obs. 22.

b *Expectet*. vt & sup. tit. 1. l. quoties, & ff. de iure dot. l. plerumque, in prin. §. 1. & 2. & l. 3.

c *Nurus*. quæ erat pronurus defuncti, vxor scilicet nepotis, quæ omnia præcipere, idest ante partem capere debet hic filius, idemque pater, qui est filius ad auum, ut hic & ff. de iure do. l. si is, §. ibi. & supra famil. ercis. l. 2.

Pronurus.

1 † Formare.

d *Propriam naturam*. non quod sub eo modo sit inuenta, sed cum natura sui in singulos competat, ne sine causa onerentur, præstanda est cautio & facit ff. de dote præleg. l. 1. §. Celsus

2 † Du. in omnes.

e *Videamus igitur*. quia propria ex stipulatu & communis vtriusque vidimus, igitur propria rei vxoriæ videamus.

f *Decesserit*. lite etiam mota, ut inf. eod. §. & hoc ex rei vxoriæ actione.

g *Exhæredata*. etiam bene, vt ff. de coll. do. l. si pater pro filia, & ff. pro socio. l. si socius, §. uerum.

h *Actiones*. ut & sup. fa. ercis. l. ea. & inf. si vnus ex plu. hæ. deb. uel cre. l. 1. & 2.

i *Aequissimum*. asseue cumque iuris, æquissimum &c.

k *Visum*. nunquid erit hoc verum. etiā quando pater expresse suis stipulatus, quod sic, argu. supra, §. illo procul. in fi. & auth. sed quamuis.

l *Recepto*. vt s. filia emancipata habeat dotem præcipuam.

m *Excludere*. ut sup. de inoffi. test. l. quoniam nouella.

n *Maxime*. nam & si non sufficit, non de inofficioso testamento, sed ad supplementum agitur conditione ex l. ut sup. de inoffi. testa. l. omnimodo. Sed hodie iure institutionis debent habere quartā, ut testamentum ualeat ut in authen. ut cum de app. cogit. §. aliud, col. 8. Item in alio corrigitur, quia hodie ad triennium & semissem agitur, ut in authen. de trien. & semis. §. 1. col. 3.

Institutionis iure debet filijs quarta relinqui.

o *Hoc testator*. s. fieri collationem, hodie autem & si non dicat contra ut inf. de col. auth. ex testo.

p *Volumus*. in primo casu, quo ad actionē ex stipulatu.

q *Fecerit*. incontinē ti in ipsa donatione, vt supra de iure do. l. si dotem. & l. si § j. & 2. ff. solut. matrim. l. si cum dotem. unde fingitur nec nata mulieri, ut ff. de noua. l. cum enim. Sed quid si extraneus cū promisit dotem, nil est pactus, sed postea cum ex internallo dat, vult incontinenti pacisci restitui sibi, vir autem nollit? Videtur secundum Hu. quod extraneus reddi, non possit, quasi tempu[s] tenetur illā donationis suspen[sa] stipulatio- tur per dictas ll. & ar nem remit gu. ff. de pac. l. in tra tere filia ditionibus, & soluto Anc. in cō matrimo. l quoties, lil. 435. in & hoc quidam di c. narratis cunt. Sed Ioan. con ex superi[o] tra:

3 † De restitutione.

* Limita ve non procedat in fratre, qui esset hæres patris, qui si stipulat dotē sibi

tra: quia sibi imputet, quod ab initio non pepigit. Item lex videtur expressa, infra titu. 1. l. ex morte in fi. Item ex promissione fit dos, vnde iam vir nouo pacto non est grauandus: vt ff. de cond. caus. dat. l. si donaturus, & pro hoc ff. solu. matrimo. l. 2. in princ.

& contradicat; vt ff. solu. matr. l. 2. §. voluntatem, & l. dotem, sed & ipsa filia sine patre quandoque agit, vt ff. solu. matri. u. l. si cum dotem, §. eo tempore, & §. seq. sed licet pater exigat, tenetur filiæ seruare pro alio viro, ideo ponitur hic authen. sed quamuis.

a *Præsumatur.* i. fingitur, super id enim quod est certum, fingitur, super incerto præsumitur.

b *Neque.* vt tacita sit stipulatio.

c *Mulieres.* quod esset, si extraneo tacita stipulatio quæreretur, quod esse non debet: vt hic, et sup. de leg. & cō l. quod fauore. & de inofficios. l. plures, & de pro. u. l. non, communis, & de secūdis nup. l. generaliter. & ff. de min. l. si index, & fac. ff. de pact. dotal. l. cum dos.

d *In potestate.* videtur, ergo necessaria, quod sit de ascēdentibus & quod habeat in potestate, sed videtur sufficere primum. ff. de iure doc. l. proficiticia. §. penultim. & ff. de repud. l. si filia, ff. & de contr. ... filiam. & sol. matrim. l. si ab hostibus, & leg. fin. ... qui sunt contra. Sol. secundum Iusti patrem stipulatus dotem quam pro emancipata dabat. Vel secundum alios lege hic, & propter habētem ... licet est ... pars capiat, ... habeat in potestate, siue non.

e *Tacitam.* Sed quid si stipuletur, videtur non valere tacitam. Sed dic ... tacitam non natam, licet sit nata, vt ff. de noua. ... Alij dicūt nec natam, quia nec ... obligat, vt ff. ... per ... omnis.

f *Lis contestata.* Nota ... etiam lite contestata non trā... actionem ad hæredes, vt hic, & infra solu. matrim. l. 2. & ... ff. ... vidua ... secundum ... ff. de oper. liber. l. ... operarum ... regulariter cō... temporali ... per ... temporalē ... filia demum consentiente agit, ut hic, & ... nomine ... & ... Cornelius. & ... ff. de iur. dot. l. post nuptias, vbi tamen ... videtur consentire, nisi ... licet contradicendi,

1 † Mulier ipsa.

2 † aliquid iuris.

3 † Sic in omnibus matrimonij. De autem dotatam.

4 † Ab est hæc negatio ab omnibus lib. ...

5 † Donamus.

6 † Solutū.

7 † Vt si.

8 † Secūdo.

matur [a] 1 † mulierē ipsam stipulationem fecisse, vt ei dos ex huiusmodi casu accedat. Neq; [b] enim in hac specie volumus videri extraneum tacitam stipulationem fecisse, ne quod pro mulierib. introduximus, hoc aduersus mulieres [c] conuertatur. Imò agis in huiusmodi dotibus quæ ab extraneis dantur, vel promittūtur, ipsa mulier fecisse videatur tacitam stipulationem, nisi expressim extraneus sibi dotem reddi pactus fuerit, vel stipulatus, cū donasse magis mulieri, quam sibi 2 † aliqd ius seruasse extraneus non stipulando videatur.

Actio ex stipulatu pro dote consolidatur in persona filiæ, sicut actio rei vxoriæ mortuo patre, h. d. Salic.

¶ Extraneum autem intelligimus omnem citra parentē per virilem sexum ascendentem, & in potestate [d] 3 † dotādam personam 4 † non habētem. Parenti enim tacitam [e] ex stipulatu actionē 5 † damus.

¶ Et hoc ex rei vxoriæ actione simili modo ex stipulatu actioni accommodandū est. si qn etenim post 6 † dissolutū matrimonium dos à patre eius petebatur, si quidem rei vxoriæ fuerat actio, non poterat solus pater sine consensu filiæ istæ agere, 7 † & si necdū actione mota ab hac luce fuerat subtractus, & lis contestata [f] esset, ad filiam quasi proprium patrimonium [g] dos reuertabatur. quod non erat in ex stipulatione. ibi enim & solus actionem habebat, consensu filiæ non 8 † expectato, & si decedebat, ad suos hæredes transmittebat. sed rei vxoriæ ius & in ex stipulatu actionē

transponere, satis humanum, satis pium satis vtile matrimonijs est.

IN AVTHENT.

¶ De æqua. dot. §. quia verò iam. coll. 7. const. 8.

Patri dotem filiæ ad se reuersam ea denuo nubente nō licitum est minuere: nisi eius patrimonium fortuito fuerit deminutum, h. d. Bal. & Sal.

* SEd quamuis dos potestatis, siue pactionis iure ad patrem redeat, nō tamē licet ei filia denuò nubēte, deminuere [h] priorem dotis mensurā, [i] nisi fortè substātia sua decrescat aliqua fortuita [k] clade. tunc. n. amplius secundo marito in dotē præstare non cogitur, nisi quantum facultates eius patiuntur.

Finit Authen.

Sequitur textus legis Cod.

Res dotalis non potest obligari, vel alienari etiam mulieris accedente consensu, licet in aliis rebus mariti mulier possit renunciare iuri hypothecarum, hoc dicit Bald. vel sic: Fundus dotalis vbique positus non potest alienari, vel obligari, etiam consentiente muliere, h. d. Sal.

¶ Et cum lex [l] Iulia fundi dotalis Italici alienationem prohibebat fieri à marito, nō cōsentiente muliere, hypothecā autem, nec si mulier consentiebat, interrogati sumus, si oporteat huiusmodi sanctionem non super Italicis tantū modo fundis, sed pro omnibus locum habere. Placet itaque nobis eandem obseruationem non tātum in Italicis fundis, sed etiam in prouincialibus [m] extendi.

¶ Cum autē [n] hypothecā 9 †

g *Patrimonium.* sic ff. de manumissis, l. 3. §. sed verum, in fi. & supra ... l. in reb. Accur.

SEQVITVR Authen.

Sed quamuis, &c. quæ est in authen. de æqual. do. §. quia verò, coll. 7.

SEd quamuis. [A] SVM. Lex codicis dicit, quod pater potest pro dote agere. hæc auth. addit, quod si agat, debet eam dare filiæ suæ, si vult eā minuere, nō potest nec eam pater diminuere, nisi forte substantia patris aliquo casu deminuta fuisset, qua tunc pro filia sua inquantū patri possint facultates sua, dotare possit.

h *Deminuere.* priorem autem dotē primo viro, licet ei deminuere secun. viro aut e matrimonium, vel post incontinenti, vt ff. sol. matrim. l. quoties, si autem patre viuente filia non nubat, ... quidem instituatur cū extraneis, percipiet dotem ... cum fratribus confert dotem, vt sup. com. vtrius que iudi. si.

i *Mensuram.* ... nubat contra vel. patris ut sup. de nup. l. si proponis.

K *Fortuita.* quam ipse pater debet probare, vt in corpore auth. & ar. inf. de testam. publicatis in auten. ipsa dedit prius, tantundem viro dare debet secundo ut ff. de iure do. l. dotem. ... si extraneus qui sit pactus sibi reddi, dedit primo viro, non ei. dos secundo viro, ut ff. de iur do. l. stipulationem, & l. sequen. ... si consenserit demum, ut arg. ff. de pact. dot. l. cum ... Tertius.

* Nouella 97. §. quia vero.

FINIT GLOS. authen.

l *Et cum lex.* duo de legis Iuliæ recitat.

m *In prouincialibus.* ex differentia enim locorum &c. ut in ... pra de tempor. in integ. rest. l. superuacuam.

n *Cum autem.* in loco correxi, & alienatione non videtur corrigendum, sed & ibi corrigo.

9 † Deest in omnibus.

De-

ei etiam ex hac lege donauimus,[a] sufficiens habet remedium mulier, & si maritus fundum alienare voluerit.[b] Sed ne & cõsensu mulieris hypothecę[c] eius minuatur, necessariũ est in hac parte mulierib. subuenire, hoc tãtum modo addito,[d] vt fundum dotalem non solum hypothecę titulo dare, nec consentiente muliere, maritus possit, sed nec alienare:[e] ne fragilitate naturæ suæ in repentinam deducatur inopiã. Licet enim Anastasiana lex[f] de consentientib. mulierib. vel suo iuri renunciantibus loquatur, tamen eam intelligi oportet in [1]† rebus mariti, vel [2]† dotis quidem æstimatis, in quibus dominium & periculum mariti est.

¶ In fundo autem [3]† non æstimato, qui & dotalis propriè nuncupatur,[g] maneat ius intactũ, ex lege quidem Iulia imperfectum, ex nostra autem auctoritate penitus, atque in omnib. terris effusum [4]† non tantum Italicis, & sola hypotheca conclusum.

Pacta dotalia, quæ dotis conditionem deteriorem non reddunt, sunt seruanda. h. d. vsque ad fi. l. Bal. vel sic: Pacta dotalia, quæ non sunt contra legem, sunt obseruanda & hæc lex corrigit omnes alias sibi contrarias, & sibi locum vendicat in dotibus post hanc constitutionem datis, vel promissis, non ante. h. d. Salic.

¶ Illud etiam generaliter præsenti addere sanctioni necessarium esse duximus, vt si qua pacta intercesserint, vel pro restitutione dotis, vel pro tempore, vel pro vsuris, vel pro alia quacunque causa, quæ nec contra leges,[h] nec contra constitutiones sunt: ea obseruentur.

¶ Sin autem repudio matrimonium fuerit dissolutum: omnia iura, quę ex Theodosiana,[i] vel nostra lege[k] descendunt, immutilata custodiantur.

¶ Simili quoque modo ea, quę [5]† Anastasiana[l] lege prolata sunt, quæ bona gratia [6]† separantur, enumerata, firma illibataque permaneant. Et generaliter quicquid sacratissimis constitutionib. vel libris prudẽtum cautum est, quòd non contrarium huic legi inueniatur, & hoc in sua maneat firmitate, & ex stipulatu actioni aggregetur, licet in re vxoria tractatum est.

¶ Quæ omnia in ijs tantummodo dotibus locum habere censemus, quæ post hanc legem datæ fuerint, vel promissæ, vel etiam sine scriptis habitæ. instrumenta enim iã confecta viribus carere non patimur, sed suum expectare euentum. Dat. Calend. Nouembr. Lampadio & Oreste Coss. 530.

TITVLVS XIIII.

De pactis conuentis tam super dote, quam super donatione ante nuptias, & paraphernis.

Ista lex est de verbo ad verbum supra de pac. et h. d. Pacta nuda etiam super dote non sunt seruanda: & non dicitur nudum, quod cohęrentia contractus, seu traditionis est vestitum. h. d. Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Nicæ.

LEX PRIMA.

Legem,[m] quam dixisti, cum dotem pro alumna[n] dares, seruari oportet: nec obesse tibi debet, quod dici solet,[o] ex pacto[p] actionem non nasci. tunc.[q] n. hoc dicimus,[r] cũ pactum nudũ[s] est, alioquin cũ pecunia datur,[t] & aliquid de reddenda ea conuenit, vtilis[u] est [7]† condictio.[x] PP. [8]† 7. Cal. Feb. Albino, & Aemyliano Coss. 207.

---

a *Donauimus.*] vt supra ca. l. §. 1. Accur.
b *Voluerit.*] quod potuit ea consentiente.
c *Hypotheca.*] quas habet i reb. viri, quarum hypothecarũ iusi potest renunciari, vt subijcit. & sup. ad Velle. l. & quia ergo sic minus potest ius mulieris, structurei prop. dotali d facto alienata rei vendicatio sui H. Alij dicũt i. hypothecis, quas habet in rebus dotalib. inæstimatis, quæ quia factæ sunt mariti, & obligatæ sunt mulieri pro dote, vt in his non teneat renunciatio. in æstimatis secus, vt subijcit. Tertij sic, licet mulier consentiat marito alienanti fundum dotalem: non tñ præiudicat ei: i hypothecis enim prẹiudicat, nõ in rebus dotalibus, cum vir non est soluendo, v. sup. tit. l. in reb. prima placet.
d *Addito.*] per hoc quod addatur, & l. Iuliam corrigimus, vt fundum &c.
e *Alienare.*] Si contra fiat, ipsa vir vendicat vt sup. de rei vendica l. doce, nõ mulier, nisi soluto matrimonio & hoc licet iurauerit vir vel vxor, vel vterque, vt sup. de legi. & consti. l. non dubium, & inf. de agri. & cen. l. quemadmodum lib. 11. Sed q̃d de mobilibus? Videtur quod permittat, cũ p de immobilib. vetat. arg. ff. de iudi. l. cũ prætor. Item pro hoc quòd seruũ dotalem manumittit, ut j. de ser. pi. da. ma. l. 1. Vel dic speciale libertatis fauore. concor In stit. q. alie li in prin.
f *Lex Anastasiana.*] quam habemus sup. ad Velle. l. iubemus.
g *Nuncupatur.*] vt su. ea. l. §. itaque partus.
h *Contra leges.*] quod erit, si ipso pacto naturã dotis immutet & quæ valent, & quæ non habes ff. de pac. dota. l. si mater dotem. per totam legem. & l. de dic. & l. sequen. Accur.
i *Ex Theodosiana.*] inf. de rep. lege si consensu.
k *Vel nostra lege.*] vt inf. de repud. l. ...
l *Anastasiana.*] vt infra de repu. l. si constante.

Mulier an sibi præiudicet, si marito alienãti fundum dotalẽ consentiat.
1 † Res, cuius dominium est mariti.
2 † Dos æstimata.
3 † In æstimatio, in omnibus.
4 † Et non tantum in Italicis, sed in omnib. & non solum i hypotheca, sed et in alienatione cõclusum in manuscri.

DE PACTIS conuentis tam super &c.

Dicit de constitutione, & obligatione, & a[c]tione dotium & donationum propter nuptias: super quib. quia fiunt quædam pacta, de his dicit. & de paraphernis, vel dicuntura para, quod est iuxta, & pherna quod est, dos: quasi iuxta dotem. i. quod vxor præter dotem secum ducit, vt ff. de iur. do. l. si ego §. dotis, & sup. de don. ante nup. l. fi. in princ.

Legem.] CASVS. Dans quis dotẽ pro alumna sua, pactus est eam sibi reddi in casu solu matr. an ex tali pacto agi possit, quæritur? Respon. quòd sic. videbatur quod non, q a est nudũ pactũ, quod verũ nõ ẽ, q a interuenit pecunię numeratio.
m *Legem.*] i. pactionem, vt sibi dos redderetur in casu dotis reddendæ.
n *Pro alumna.*] scilicet quam aluisti.
o *Solet.*] vt ff. de pac. l. iuris gentium. §. quinimo.
p *Ex pacto.*] scilicet nudo.
q *Enim hoc.*] idest hanc regulam.
r *Dicimus.*] s. habere locum.
s *Nudum.*] quod vestitur multis modis, vt not. sup. de pact. l. legem, quorum vnus hic sequitur.
t *Datur.*] vt fuit in nostro casu.
u *Vtilis.*] idest efficax.
x *Condictio.*] s. certi generalis, quę ad omnia certa dat, vt ff. si certum petatur. l. certi condictio in prin. Vel i. est præscriptis verbis, vt inf. de dona. l. legem, quæ cum sit personalis, condictio dicitur, vt insti. de act. §. appellamus. hęc autem vera, nisi in casibus, quos no. sup. de vsur. l. tertia. Fru-

5 † Anastasianæ legi.
6 † Idest cõ consensu sine que rela, sine libello repudij, illutar. Bona gratia matrimonij sine cã dissolui nõ põt, certæ, causæ, vt repudij certa cã sterilitas. l. 62. ff. de don. int. vi. Lex Ausonia id vetabat. epigrãma. Adde Cuia. ad Nouel. 22. Gothof.

7 † Cõditio hoc est cõuentio.
8 † In fin. sup. d pac. 3. Calend. Mart. Albino & Maximo Cos. Itaque alterutra subscriptio vitiosa.

F *Rustra.*] CASVS. Fecit maritus pactum cum vxore de fructubus fundi dotalis, vt se suosque aleret elapso triennio vult vir pœnitere an fructus quos mulier medio tempore suscepit, repetere possit, quæritur. Dicitur quod non. Vel dic secundo, quo maritus fructus perceperit, & ex eis vxorem & eius infamiam alebat si dissoluatur matrimoniū, nunquid mulier poterit repetere fructus? Dicitur, ꝙ non. & hoc casu loquitur viro primo, postea mulieri.

a *Tuis.*] ô mulier. & sic vir non petet à te quasi donum, vt ff. eo. l. 3. in fi. & l. si pater. §. ex pactis, & ff. de dona. inter vir. & vxor. l. si quis ꝑ vxore. §. fin. Sed contra. sup. de iur. do. l. pro oneribus. Sol. vt ibi. Vel dic, quod viro loquitur, & quod dicit secundum pactū, scilicet tacitū, & quod subijcit, seruierint: ideo dicit, quia secus si non seruierunt, vt ff. de exce. do. l. fin. in princ. prima placet. & facit ff. de pact. do. l. quæris.

1 † Theodoræ.

b *Posse.*] per maritum.

Q *Vamuis.*] CASVS. pater dās dotē pro filia, pactus est cū marito de dāda medietate dotis filijs, decedēte marito in matrimonio: an valeat pactū? Dicitur quod non, sed pater vel filia (q̄d verius est) totam dotem repetere potest.

c *Nuptui collocaret.*] data prius dote, & sic ex interuallo, secus si in ipsa donatione, vt ff. de pact. do. l. quæris, & sup. de iure dotium. l. cum à socero. Vel verius hic de aduentitia dicit. Vel pactum, non stipulatio fuit, ut supra de iure do. l. auia. quia tenetur denuo dotare.

2 † Intell. huius vide per Ioan. Crot. in l. 2. nu. 24. solut. mat.

3 † Tant. al. deest, vtrunque.

d *Non potest.*] s. hæredib. viri, ut ff. eo. l. 2. & est ratio, vt ff. solu. matri. l. 1. & ff. de iure do. l. 2.

P *Actum.* CASVS. Mulier pacta est cum marito de reddenda dote filio cōmuni emancipato à patre, si in matrimonio decesserit, an filius dotem petere possit, quæritur? Distinguitur, aut filius stipulatus est eam sibi reddi, aut non si sic, repetet, nec tamen ex pacto mulieris filio fit actio quęsita, si non, non repetet.

e *Cum patre tuo.*] cui est data dos constante matrimonio.

f *Dos restitueretur.*] nunc vel olim data.

g *Non essetis.*] & ideo a patre stipulari potuissetis.

h *Minus legitima.*] quia forte nulla.

Maritus assignare dēt fructus dotis vxoris pro suis alimentis: nec pōt eos condicere: h.d. Bal. vel sic: Fructus dotis ex pacto versi in alimenta mulieris, non possunt repeti. h.d. Sal.

Imperat. Antoninus A.[1] † Theodotæ.

LEX II.

FRustra prædiorum in dotem datorum, si secundū pactum sumptib. tuis [a] tuorumque seruierunt: repeti non posse, [b] ambigere non debes. Dat. 11. Cal. Apr. Antonino A. 4. & Balbino Cor. 214.

Pactum de dote retinenda, prætextu liberorum ipsi mulieri dotem repetendi non obest. h.d. Bal. vel sic. Pactū contra fauorē dotis nō valet. vel sic. Pater mulieris nō pōt pacisci, vt viro præmortuo liberis existentib. pars dotis retineantur pro liberis. h.d. Sa.

Imperat. Gordianus A. Torquatæ.

LEX III.

QVamuis [2] † pater tuus, cum te nuptui collocaret, [c] pactus sit, vt si maritus tuus, superstitibus filijs communib. in matrimonio, decessisset, pars dotis liberorum noīe retineatur: eiusmodi [3] † tn̄ conuentio, quo minus actionem integræ dotis habeas, proficere nō potest. [d] Dat. 6. Id. Ianuar. Gordiano A. & Auiola Consulib. 240.

Ex pacto matris filio non quæritur actio. h.d. Bal. vel sic. Pactum matris non prodest filio etiam in dote restituenda, vt contra patrem detur actio: sed propria filij stipulatio sic. h.d. Sal.

i *Actionem.*] directam, sed vtilem sic. vt supra eod. l. pater. & ff. solu. matr. l. Caius. Alij dicunt speciale in auo & nepote propter rationem, quæ redditur in d. l. Caius.

k *Potuisti.*] ex vestra stipulatione, non dicas ex pacto mulieris, ut inf. de stipu. l. si auia.

Idem A. Agatho.

LEX IIII.

PActum dotale, quo matrem conuenisse cum patre tuo [e] proponis, vt si in matrimonio decessisset, tibi & fratrib. tuis dos [f] restitueretur, si stipulatio ex persona vr̄a, cum in potestate patris cōstituti nō essetis, [g] minus [h] legitima intercessit, defuncta ea in matrimonio, actionem [i] vobis quærere non potuit.

¶ Sed si obligatione verborum ritè intercedente, dotis petitionē habere potuisti, [k] maximè [l] si adhuc [4] † vinculis potestatis patrię non attigeris, petitionem exequi nō prohiberis. PP. 5. Id. Iun. Sabino & Venusto Coss. 241.

Pactum inutile nō habet vim pacti, nec vim vltimæ voluntatis. h.d. Bald. vel sic. Pactū de futura successione non ualet etiam inter maritū & vxorē h.d. secundum glo. vel sic. Pactū vt bona mulieris post eius mortē pertineāt ad maritū, non valet. h.d. Sa.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. Claudio.

LEX V.

HAereditas [5] † extraneis [m] testamēto datur. Cū igit̄ affirmes dotali īstrumento pactū interpositū [n]

l *Maximè*] abundat ne sit contra insti. de inuti. stipul. § itē inutilis, sic & inf. de ma. test. l. fin. §. 1. Alij, ꝙ hic erat dos aduentitia, super qua tenebat stipulatio iter patrem & filium. Vel secundum A. erat hic dos ex peculio castrēsi uel quasi: q. dixit, quod ēt in potestate manens filius hanc posset stipulari, si castrensi peculio ei cedere voluisset parēs.

H *Aereditas.*] CASVS. Istius legis ponitur in gloss. magna: sed clarius dic, quod mulier pacta est cum marito, vt post mortem ipsius mulieris omnia bona sua ad eum peruenirent decessit mulier relictis hæredib. ex testamento, vel ab intestato: maritus vult vendicare illam hęreditatem ostendens instrumentum dotale, in quo continentur prædicta: nunquid potest? Dicitur quòd nō: q̄a hæreditas testamento, nō pactis dari cōsueuit. Vel dic. Pactum fuit inter virum & vxorem, vt bona mulieris ad Titium post mortem suam peruenirent: iure testamenti petere hæreditatē non potest, quia nec mulier eum instituit: nec iure pacti, quia alteri pacisci, &c.

4 † ad vinculum. Al. deest, ad.

m *Extraneis.*] extraneum appellat eum, qui ab intestato non succedit.

n *Interposi tum.*] inter virum & vxorē, dicunt pactum factū, vt bona mulieris ad se tertium extraneum pertineant post mortem mulieris, & hoc quidem non valet iure testamēti, vt supra. l. iure pacti, vt supra. l. proxi. Vel dic secundo, vt ad te scilicet virum pertineant, & hoc idem non ualet iure dotis, quasi in id tempus constitutæ, quo matrimonium deficit: sicut nec vsusfructus post mortem fructuarij constitutus, ut ff. de vsufruc. l. Titio cum morietur. nec etiam ualet iure testamentum, cum non interuenerit testamentum sed pactum. vt hic, quæ discrepant, cum alterum, scilicet testamentum possit mutari ex sola unius voluntate, alteri minime. Item alterum scilicet pactum dimittit hæredem obligatum, quod non eodem modo facit testamentū. Item alte-

Casū ponit dupliciter.

5 † Intell. huius l. vide de per Hieron. Butigal. in l. stipulatio hic nō. nu. 46. & 47. de verb. obli. per Cogn. in l. fi. nu. 97. sup. de pactis.

alterum ex vnius, alterum ex duorum ad minus voluntate pendet: alterum sine traditione transfert dominium, alterum non. Accur.

a *Tibi.*] scilicet extraneo secundum primum casum. Vel dic tibi viro, secundum alium.

ex linea materna non quæritur actio vtilis, nec directa.

g *Actionem*] scilicet directam.

h *Actio.*] vt d. l. quodcunque, & facit sup. ad exhibend. l. si res. & inf. de dona. quæ sub modo. l. quoties. & ff. soluto matri. l. Caius. Sed contra sup. de iure dot. l. si genero. Sol. vt ibi. Item sumunt hic arg. quidam, quod utilis actio non nascitur, sed accommodatur, uel ex æquitate datur, & est pro eis ff. rem pupil. saluam fore. l. non quasi ubi non nascit ipso iure, sed datur: licet pōt dici data siue accōmodari, & etiam nasci quandoque.

b *Nulla actione.*] neque reali, neque personali. Item neque directo, neque iure fideicommissi. Itē nec vt tua, nec ut tibi debita, ut fiant tua, & facit supra. de pac. l. licet. Si autem à muliere bona, eius post mortem suam aliquis stipuletur, valet, vt ī. vt act. ab hære. l. 1.

c *Successores eius.*] id est hæredes mulieris non agant contra virum ad obseruandū pactum. Accur.

SI conuenit.] CASVS. pater ex suo cans dotem pro filia cōuenit, ut si filia in matrimonio decederet, quod dos penes maritum remaneret, an valeat pactio? Dicitur quod sic: quia potuit pater conditionem suam in hoc casu deteriorem facere per tale pactum: cum ei soli cōpetebat dotis repetitio.

d *Si conuenit.*] s. inter socerum, & maritū.

e *Responsum.*] vt ff. solu. matrim. l. quoties & sup. de iur. do. l. cum dos, & facit supra eod. l. quamuis, & ff. solu. mat. l. 2.

PAter.] CASVS. Si pater pro filia nubente genero dotem dederit, & pact⁹ est eam in casu solu. matri. morte filiæ filijs prioris matrimonij reddi: an eam petere possent, quæritur? quod sic, non actione directa, sed vtili ex æquitate: quia directa per pactum aui eis non erat quæsita. Vel sic. Pactus est eam reddi nepotibus ex eodem matrimonio, quod est difficile, ut filij habeant patrem suum obligatum. Vel dic: Pactus est nepotibus ex filio. qui erant in eius potestate: quib⁹ utilē quęrere potuit, vt ff. de verbo. oblig. l. cuicunque. Prior positio uerior est.

esse vice testamēti, post mortem mulieris bona eius ad te pertinerent, quæ dotis titulo tibi [a] non sunt obligata: intelligis nulla [b] te [1] † actione posse conuenire hæredes seu successores eius, [c] vt tibi restituantur, quæ nullo modo debentur. PP. Non. Febr. ipsis AA. & Coss.

Pater potest iuri suo præiudicare per pactum in dote, quā dedit pro filia. h. d. Bal. vel sic: Pactum initum cum patre filiam dotante, ut ea mortua in matrimonio uiri cedat lucro, valet. hoc dicit Salic.

Ijdem AA. & CC. Ruso,

LEX VI.

SI conuenit, [d] vt in matrimonio vxore defuncta, dos penes maritum remaneret: profectitiæ dotis repetitionem huiusmodi pactum inhibuisse explorati iuris est: cum deteriorem causam dotis, in quem casum soli patri repetitio cōpetit, pacto posse fieri, auctoritate iuris sæpissimè sit responsum. [e] 2 † Dat. 5. Non. Maij, ipsis AA. Coss.

Ex stipulatione aui potest quæri nepotibus suis. h. dicit Bald. vel sic: Auus paternus potest stipulari dotem restitui nepotibus, mortua filia in matrimonio. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Phileto.

LEX VII.

PAter pro filia dotem datam genero, ea prius in matrimonio defuncta, nepotibus [f] 3 † pactus restituit: licet his actionem [g] quærere non potuit: 4 † tamen vtilis eis ex æquitate accommodabitur actio. [h] Dat. 14. Calē. Ian. Nicomediæ, CC. Coss.

Vir in paraphernalibus nullum habet ius, nec exercitium vxore prohibente. vel sic. Vir non habet administrationem rerum paraphernalium, si vxor contradicit. Bald. vel sic: In rebus paraphernis muliere prohibente vir se non potest immiscere. h. d. Sal.

Impp. Theod. & Valentin. AA. 5 † Hormisiæ Præf. P.

LEX VIII.

HAc lege [6] † decernimus, vt vir ijs rebus, quas extra dotem mulier habet, quas Græci parapherna [i] dicunt, nullā vxore prohibente habeat 7 † communionē, nec aliquam ei necessitatem imponat. Quamuis enim bonum [k] erat mulierem, quæ seipsam marito committit, res etiam 8 † eiusdem pari arbitrio gubernari: attamen quoniam conditores legum æquitatis conuenit esse fautores, [l] nullo modo (vt dictum est) muliere prohibente, vtrum in paraphernis se uolumus immiscere. Dat. Id. [*]

Aequalitas est seruanda in pactis appositis de lucrando super dote & donatione propter nuptias secundum l. C. quotitatiuè, secundum authen. etiam quanti-

HAc lege.] CASVS. An maritus de rebus mulieris paraphernalib. quas extra dotē habet, muliere contradicente, pro suo arbitrio disponere possit quæritur? Dē quod non: licet alias res arbitrio viri gubernandas cōmittat, cū & ipsa marito cōmittit gubernāda.

i *Parapherna*] Galli peculium appellant, vt ff. de iure dota. l. si ego. §. dotis. Accur.

k *Bonum.*] ut & ī. ne fideiu. do. den. l. 2. Et sic no. aliud bonum, & aliud æquum. & æquum præfertur, ut sup. de iudi. l. placuit & qnq; bonum præfertur, ut in usucapi. l. 2. quę plenè dixi. ff. de iusti. & iure. l. 1. in princ. Itē no. hic nō cogi quem ad bonū, sic & ff. de in lit. iur. l. uideamus, §. sed neque, argu. cōtra ī. de Iudæis, l. cælicolarū, & ff. de peri. & commo. rei vē. l. j. §. licet.

l *Fautores.* ut ff. de eo qd cer. loa. da. opor. l. quod si Ephesi. §. fi.

EX morte.] CASVS. Si maritus facit donationem in mulierē pp nuptias, & ipsa ei dotem dat: non refert, an dotis quantitas sit maior, uel minor, q̄ quantitas donationis, uel econuerso, & hoc in prima. Facta tn̄, quæ fiunt de dote lucranda uel donatione pp nuptias, debēt æqualia esse in partib. quasi maritus pacificatur de lucranda tertia parte dotis mulier potest pacisci de lucranda tertia parte donationis propter nuptias. & hoc in secunda. Nec refert, quis dederit dotem, an pater, uel mater, uel ipsamet mulier, uel extraneus: nec quis pro marito donationem propter nuptias fecerit, &c. & hoc in tertia. Si vero extraneus pro muliere dotem dederit: ipsa eam repetere potest, nisi ille tempore donationis, uel promissionis pactus sit, uel stipulatus eam sibi reddi, & hoc in quarta.

f *Nepotibus.*] ex ea natis ex alio matrimonio. alij ex eodē matrimonio? quod est difficile, ut filij suum patrem sic habeant obligatum. Vel dic ex alio matrimonio habuerat eos. Vel dic de nepotibus ex filio, quos & in potestate habet, quibus quærit utilem, ut ff. de uerb. obl. l. quodcunque. §. 2.

ADDITIO. Istam lecturam tenet hic Bar. dicens eam esse ueram, superiorem uero falsam, quia per ascendentes

1 † rationē

2 † Vlpian. tit. de dotib. §. mortua.

3 † pacta.

4 † Quia alteri nemo utiliter stipulatur, tamen nepotibus ex filio pater rectè stipulatur: hoc operatur existentia patriæ potestatis. Salic.

5 † Dn. Hormisd.

6 † Intelle. huius l. ponit Zasius in l. 1. §. huius studij, num. 8. de iust. & iu. & Marius Salomonius in d. l. 1. nu. 16. & ibidem etiam Fortun. Garcia. nu. 44.

7 † Cōmunicationem.

8 † eius.

Lex.

a *Eandem partem.*] i. totam, hoc est in quotitate, non in quantitate, vt subijcit.
b *Ex dote.*] si præmoritur mulier.
c *Donatione.*] si vir præmoritur.
d *Similiter.*] scilicet licebit offerre minorem quantitatem vel maiorem, cũ mulier mille obtulerit: quæ sunt vera ab initio: augmenta enim post contractum matrimonium facienda, æqualia debent esse. vt supra, de donat. ante nupt. l. si constante, quæ est contra, & l. fin. §. si autem. Alij dicunt, quod hæc trahit ad alia. Sed hodie etiam ab initio debet esse æqualitas, & sic [illegible] inæqualitas.

Dotis & donationis propter nuptias debet esse æqualitas.

e *Observandum.*] quãuis non sit necesse, quod constitutio sit æqualis, tamen pacta lucri debent esse æqualia.
f *Quantam.*] i. quotã.
g *Tantã.*] i. totam.
h *Vetitum.*] s. paciscendo non eandem partem. vel secundum alios pone exemplum eius pacti, quod est supra eod. l. quamuis.
i *Inualidum esse.* hoc per l. inf. proxi. corrigitur, quia maius ad minus reducitur, & sic valet.
k *Ducturo.*] viro.
l *Offerre.*] sic ff. de do. inter virũ & vxo. l. 5. §. fin. & ff. de admi. tut. l. ita autem, §. gessisse.
m *Is qui.*] pater, scilicet vel quilibet extraneus quicunque est, licet ei dicere legẽ suæ rei, ut sup. de rei vxo. ac. §. accedit, & ff. sol. mat. l. cu dotem, in princ. & C. de iure dot. l. fi. §. 1.
n *Oblationis.*] quã ante matrimonium obtulit, ut supra dixi: siue stipulationis tempore, quando postea daturus erat, & si tempore dationis nõ potest sibi pacisci qui ante simpliciter promiserat, vt & diximus sup. tit. 1. §. accedit.

A *Equalitas.*] CASVS. Lex codicis dicit quod potest esse inæqualitas in dote & donatione. authen. dicit, quod quantitates debẽt esse æquales, & pacta debent esse æqualia, & in augmẽto, & in omnibus: ẽa sicut augetur dos, ita debet augeri donatio propter nuptias.
o *In lucris.*] ut tantũ ex pacto lucret vnus quantum & alius.
p *Præstatione.*] idest datione: quæ ab initio fit.
q *Constitutione.*] cum promittitur, non tamen adhuc datur.
r *Pari.*] s. quantitate. hoc etiam de augmẽtis olim erat. ut sup. de do. ant. nupt. l. si constante. & l. fin. §. si autem. Sed cũ hodie vel nulla fiat donatio, vel alia forma vel minor dicit, [illegible] auth. per consuetudinem tolli, aut cũ loquitur tantum, quod pacta lucrorum sint, cæterum nulla etiam donatione facta dos constituta tenet.

S *Ed quæ.* CASVS. Lex Codicis dicit quod maius pactum deducit ad minus. Au. quod hoc verum est, quando mulier promisit dotem & tradidit: sed si non dedit, nihil de donatione lucrabitur. Item si promisit centum, & dederit quinquaginta, pro quinquaginta donationẽ lucrabitur.

L *ege Leonis.* CASVS. Si pacta de lucranda dote vel donatione sint inæqualia, maius pactum reducitur ad minus.

tatinè, secundũ cõsuetudinẽ neutro modo. h. d. tex. C. & auth cum glo. hic. Item ille, qui dat vel promittit dotem pro muliere, tacitè donare, & ipsi mulieri prouidere videtur, nisi sibi restitui paciscatur. h. d. Bald. vel sic: Pacta de lucrando super dote, & donationes propter nuptias interposita, debent esse æqualia in quoto, non in quanto, a quocũque dos vel donatio detur: hodie verò in his authẽ. æqualitas seruatur. h. d. Sal.

Impp. Leo. & Anthemius AA. Nicostrato PP.

LEX IX.

EX morte cuiuscunq; personæ siue mariti, siue mulieris eandem partem,[a] non pecuniæ quantitatẽ, tam virum ex dote,[b] quam mulierẽ ex ante nuptias donatione[c] lucrari decernimus: veluti si maritus mille 1 † solidorum ante nuptias donationem confecerit, licebit mulieri & minoris, & amplioris quantitatis dotem 2 † offerre, & marito similiter[d] ante nuptias donationem.

1 † aureorum.

2 † adferre.

¶ Hoc 3 † tamen obseruandum[e] est, vt quantam[f] partem mulier stipuletur sibi lucro cedere ex ante nuptias donatione, si priorem maritum mori contigerit: tantã[g] & maritus ex dote partem,[g] non pecuniæ quãtitatem stipuletur sibi, si constante matrimonio prior mulier in fata collapsa fuerit. & si pactũ contra vetitum[h] fuerit 4 † subsecutum: infirmum atq; inualidum[i] hoc esse, vt nulla ex eo procedere possit exactio, præcipimus.

3 † statum.

4 † subiectum.

¶ Eadẽ custodiri censemus, siue pater pro filio, siue mater, siue ipse ducturus uxorẽ sui iuris constitutus, siue quilibet alius pro eo ante nuptias donationẽ nupturæ dederit seu promiserit.

¶ Simili que 5 † modo siue pater pro filia, siue mater, siue ipsa pro se, sui iuris videlicet cõstituta, siue quilibet alius per ea vxorem ducturo[k] dotem dederit, seu promiserit: quoniam & alio pro ea offerente dotem, ipsa eam pro se videtur offerre.[l]

5 † De sit in omnib.

¶ Quod adeò verum est, vt & ipsa ab alio pro se oblatam dotem in lucrum suum reposcat: nisi fortè is, qui[m] eam obtulerit, statim, idest, tempore 6 † oblationis,[n] seu promissionis stipulatus, vel pactus sit, vt sibi dos prædicta reddatur. Dat. 15. Calen. Septemb. Anthemio A. 2. Coss. 468.

6 † obligationis seu promissionis.

IN AVTHENT.

De æqual. do. §. 1. colla. 7. constitu. 8.

Hodie inter dotem, & donationem propter nuptias debet esse æqualitas tam in cõstituendo, quam in eius augmento, quam etiam in pactis de lucrando. h. d. Hodie per consuetudinem derogatur: quia vel nulla datur donatio, vel minor. Sal.

AEqualitas 7 † omnimodo seruanda est in dote, & in donatione ante nuptias, non tantum in lucris[o] exinde prouenturis, sed etiã in præstatione,[p] & constitutione[q] vtriusque. Augmentũ quoque vel prorsus non fiat, vel ab vtraque parte celebretur, pari[r] scilicet, quantitate: ne vel eo modo subuertatur æqualitas.

7 † Nouel. 97. §. 1.

IN AVTHENT.

De non elig. secundo nubentes, §. fin. colla. 1. consti. 2.

SEd 8 † quæ nihil ex dote conscripta præstitit, nihil omnino viro mortuo percipiet ex donatione. Item quæ minus quam professa est, dedit, pro quantitate præstita & lucrum sentiat.

8 † Nouel. 2. §. illud quoque.

Pactum inæquale reducitur ad æquale per modum deminutionis, non per modum augmẽti: non tamen reducitur per modum annihilationis secundum glo. quia res debet interpretari, ut valeat, non ut pereat. h. d. Bald. vel sic. Maius pactum de lucrando super dote vel donatione non inualidatur, sed ad paritatem cum minori reducitur. h. d. Sal.

Lege

a *Lege Leonis.*] quæ est sup. l. proxi.
b *Adijciente.*] imo dicit ibi in ver. & si pactum, quod nullum est. Sed dic, quòd non dicit aliquid, s. de hoc, quod maius reducatur ad minus. Vel secundum alios dicit ibi id pactum nullum, quod contra legem est, quale est sup. eod. l. quamuis.
c *Clara.*] cum nihil sit legi ita proprium vt in auth. de testam. imper. §. nos omnia igitur. col. 8.
d *Deduci.*] quid si in dotem nihil est pactus maritus, vt lucrari posset, vel nulla est dos data nec promissa, at donatio propter nuptias est data, & de ea lucranda pactum interpositũ fuit? Dicunt quidam pactũ aliquod reduci ad nullum, quasi quod nullum est sit minus, vt ff. de verbor. signifi. l. minus. Sed Ioan. dicit, quòd valet, & nullũ reducitur ad aliquod & contra eos. & pro Ioan. est supra de donatio. ante nupt. l. fi. §. sin autem donatio. Item videtur contra, huic l. supra de don. ante nupt. l. finali, §. similique modo. Sol. vt ibi.

SI *mulier.* CASVS. Si mulier extra dotẽ cautiones siue instrumenta, in quibus quinquaginta continebantur sibi debita marito tradidit, an aduersus debitorẽ agere possit, quæritur: Resp. quòd sic, muliere volẽte, nec satisdabit eã ratũ habiturã. Et si exegerit sortem, reseruabit mulieri, & vsuras in alimẽta eius & familiæ suæ cõuertet & hoc in prima. Et si mulieri pro his cautionib. specialem hẽt hypothecam, ea dẽt esse contenta. si non habeat, generaliter oĩa bona mariti erũt obligata ex eo tpe, quo incœpit agere: quia ante poterat per maritum, vel per procuratorem experiri. & hoc in secunda. Maritus aũt dum cautiones apud eũ sunt, tenebit de dolo, & talẽ diligentiam habebit qualem in reb. proprijs, ne mulier aliquam patiatur iacturam. & hoc in tertia parte. Viuianus.

Imperat. Iustinianus A. Mennæ PP.

LEX X.

LEge Leonis [a] 1 † diuæ memoriæ pacta lucrorũ dotis, & ante nuptias donationis paria esse sanciente, nec adijciente [b] quid fieri oporteat, si hoc minimè obseruãdum sit: nos omnia clara [c] esse cupientes, præcipimus disparibus eis 2 † pactis, maiorẽ lucri partem ad minorem deduci, [d] 3 † vt eo modo vterque minorem partem lucretur. Dat. 8. Id. Aprilis, Constantinop. Decio V. C. Cons. 529

Maritus potest mouere actiones paraphernales, quarum sibi sunt tradita instrumenta, & exigere debita pro quib. restituendis bona sua sunt tacitè obligata, licet vsuras inde perceptas possit in suam & vxoris vtilitatem conuertere. nisi mulier aliter sibi prospexerit, quia prouisio hominis legis prouisionem excludit. h. d. & non habemus hunc casum alibi. Bal. vel sic: Ex sola traditione paraphernalium dicitur maritus factus procurator ad exigẽdum: ideo agens non cauet de rato, & vsuras potest in communes vsus conuertere: sortem vero debet seruare. & vbi mulier sibi de hypotheca non prouidet, lex ei tacitam hypothecam in bonis viri concedit: & maritus in his eandem diligentiam debet adhibere, quam in rebus suis. h. d. & no. Sal.

Idem A. Ioanni.

LEX XI.

SI mulier marito suo nomina, id est fœneratitias cautiones, quæ extra dotem sunt, dederit, vt loco 4 † paraphernorum apud maritum maneat, & hoc dotali instrumento [e] fuerit adscriptum: vtrumne hẽat aliquas ex his actiones maritus, siue directas, siue vtiles, an penes vxorem omnes 5 † remaneant, & in quem euentum dandę sint marito actiones, quęrebatur. ¶ Sancimus itaque, si quid tale euenerit, actiones quidem omnimodo apud vxorem 6 † manere: licentiã aũt marito dari easdẽ actiones mouere apud cõpetentes iudices, 7 † nulla ratihabitione [f] ab eo exigenda, & vsuras quidem eorum circa se [g] & vxorem expendere, pecunias autem sortis, quas exegerit, seruare mulier, vel in caulas, ad quas ipsa voluerit, distrahere, & si quidem in dotali instrumento hypothecę pro his nominatim à marito inscriptæ sint, his esse mulierem ad cautelam suam contentam. [h] Sin autem minimè hoc scriptum inueniatur, ex præsenti nostra lege habeat hypothecam cõtra res mariti, ex quo pecunias [i] ille exegit. Ante etenim habeat mulier ipsa facultatem, si voluerit, siue per maritum, siue per alias personas easdem mouere actiones & suas pecunias 8 † percipere, & ipsas cautiones [k] à marito recipere, securitate, ei [l] competente facienda.
¶ Dum aũt apud maritũ remanent eædem cautiones,

e *Instrumento.*] idẽ si alio mõ probetur: sed sic hic euenit.
f *Rat habitione.*] contra sup. de procu. l. maritus. Solut. hic in paraphernalib. ibi in alijs reb. mulieris, quas apud se detinuit. Vel hic in cautione, ibi in alij rebus. Vel hic cõstabat de mandato expresso. Vel verius tacitè si ibi hoc mandatum, eo ipso quod cautiones viro sic erant traditæ: at ibi nullum expressum uel tacitum interuenit mandatum.
g *Circa se.*] quid in naturalibus fructib. paraphernalium, tunc s. quando non est dominium in maritum translatum prima facie præsumitur non esse translatum, ut ff. de iure dot. l. si ego §. si dotis? Videtur idem quod de vsuris. argu. ff. de vsur. l. vsuræ. Sed dic, quòd non idem, sed sunt vxoris. vt ff. ad legem. Falc. l. pen. in princ. & ff. de dona. inter uir. & vxor. l. si stipulata. §. 1. licet ibi non erant paraphernales. & est ratio, quia in exigendo & agendo ex cautionib. labor est, quod non fit in fructib. Itẽ huic dicto est contra ff. de donatio. inter virum & vxor. l. si stipulata. §. 1.
h *Contentam.*] quando. s. ab initio conuenit. secus si ex postfacto, cum iam sit nata generalis tacita, vt argu. ff. de ac. & obli. l. quoties. Et sunt huic dicto similia: vbi si quis sibi præcauit, quòd lex iã ei non cauet, ut ff. de preca. l. & habet §. cum qui. & C. de execu. rei iudica. l. si causam. & ff. de bo. liber. l. etsi ex parte, §. fi. & ff. commo. l. si ut certo. §. si de me, & ff. de si para. l. 1. §. illud est sciẽdum. & arg. ff. de col. do. l. pen. Sed contra. ff. de eo quod cer. lo. l. 1. & C. de nouat. l. fi. & ff. de re iud. l. 4. §. si ex conuentione. 1 Item & no. hic quod in vno permittitur, in alio prohiberi videtur, sic & ff. de fun. instru. l. quæsitum. §. idem respõdit domo ita vt instructa. Sed an idem in dote? Io. no. & dicit, quòd nõ, s. si sic fecisset mulier quod speciale pignus accepisset. Sed argu. contra. ff. de public. l. 1. §. vnde.
i *Ex quo pecunias.*] sed non ex quo apud eũ nomina permanserũt. sic & sup. de don. ante nup. l. si constante. §. iura etiam hypocarum. & de secund. nup. lege hac edictali. §. omnibus.
k *Cautiones.*] quando non exegerat. & sic ponitur (&) pro (vel) Vel cautiones appellat, quas fecerat vir confitendo sibi solutum à debitoribus mulieris, quod non placet, quia illas debitores habent non vir.
l *Ei.*] scilicet viro, scilicet quòd mulier de cætero non molestet eum, petendo ab eo sortẽ cautiones nunc sibi redditas, vel cauebit ei ei omnia ab eo recepisse contrahendo.

1 † diuæ.
2 † pactis.
3 † & eo. Pactũ nullum reducitur ad aliquod.
Instrumentorũ traditio includit tacitũ mandatũ de agẽdo.
4 † Paraphernarũ. Paraphernaliũ rerũ accessiones extrinsecas vir partim lucratur, nõ autem intrinsecas.
5 † res maneant.
6 † remanere: licentiã autẽ marito easdẽ &c.
7 † Alciat. 1. præsum. 33.
Hominis prouisio tollit legis prouisionem nasciturã, sed non natam.
1 Dicas quòd hic prouisio legis erat de iure speciali: in cõtrarijs vero de iure cõi. circa quòd plenè videas per Cy. in l. 1. sup. de iure emp.
8 † suscipere.

Dolum.

a *Dolum.*] quod absit. vel si affuerit, interesse præstetur. Et no. leuem culpam hic tantum venire, sed in alio procuratore etiam leuissimam, vt sup. manda l. a procuratore.

DE DOTE CAVTA NON NVMERATA.

Dictū est supra de dote præstita, sed quia sæpe inuenitur dos cauta à marito, qui pœlus est eā sibi numeratam vel tradi tā, cum non sit, ponit de dote cauta, & numerata. Azo.

b *Cauta.*] a viro, non numerata à muliere. vel secundo. Cauta à muliere cū est in specie, subaudi, & non soluta, & non numerata similiter à muliere, si est in quantitate: & hoc continetur in instrumento dotis promissionis. Vel tertio dic, quòd ante ꝯfectionem dotalis instrumenti ꝯfessus fuit sibi solutam, sed excipit intra 30. dies, si autem post, nullo tēpore excipitur, ut supra. de non nu. pecu. l. in contractibus. §. 1. sed hodie serua authen. & l. fi. in fi. huius tituli.

D*otem.* CASVS Si mulier dotē promisit marito, nec tradidit, & confessus sit maritus post in instrumento in dotem se recepisse quod non receperit, an mulier aduersus eum agere possit, quæritur? Dicitur quod non, quia numeratio &c.

c *Numeratio.*] uel datio, si species sit, quæ dari possit & repeti.

d *Instrumentis.*] priuati, secus si publici secundum quosdam arg. inf. arbit. tut. l. fin. Sed tu dic, aut confessio ibi continetur tm̄, aut receptio, vt diximꝰ sup. de non nu. pecu. l. si ex cautione. Item an probet qui excipit? Resp. non, sicut in d. l. si ex cautione. & facit sup. de proba. l. neque. Item hoc intra tempus, ut infr. l. fi. vel inf. l. proxi.

e *Facit.*] secundum hoc omnes Bononiēses errant in confessione dotis. Sed dic, quod renunciant exceptioni: aliàs non valet, nisi præscriptum sit, vt inf. l. fi. & auth. ibi posita. etiam si ante matrimonium, vt sup. de donatio. ante nup. l. 1. & l. quod sponsæ.

& dolum, [a] & diligentiam maritus circa eas præstare debet, qualem & circa suas res habere inuenitur, ne ex eius malignitate, vel desidia aliqua mulieri accedat iactura. Quod si euenerit, ipse eandem de proprio resarcire cōpelletur. Dat. Calend. Nouemb. Lampadio & Oreste VV. CC. Coss. 530.

TITVLVS XV.

De dote cauta [b] non numerata.

Dos nuda confessione non constituitur, sed numeratione. Bal. vel sic: Dos confessata non numerata, effectualiter repeti non potest hoc dicit Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. & CC. Dionysiæ.

LEX PRIMA.

DOtem numeratio, [c] nō scriptura dotalis instrumenti [d] facit: [e] & ideo nō ignoras ita demum te ad petitionem dotis admitti posse, si dotem à te re ipsa datam probatura es. Dat. 13. Calen. Augug. Chilone, & Libone Consulibus 205.

Licet non interueniant traditio, si interuenit id, quod per traditionem inter virum & vxorem, morte donationis confirmatur. h. d. Bald. vel sic: Dos & eius augmentum confessata animo donandi, confirmantur morte confitentis. h. d. Salic.

Q*Vod de suo.* CASVS. Mulier dedit 200. marito, maritus animo donandi confessus fuit in instrumento se recepisse 300. decessit maritus constante matrimonio, & ita morte eius confirmata est donatio, an mulier augmentum dotis scilicet 100. quę vir confessus est recepisse, posset petere hǣdib. mariti, quæritur? Dicitur quod sic.

f *Confectam.*] vt per traditionem vel stipulationem.

g *Renocauit.*] expressim, vel tacitè, vt per diuortium, vt ff. de donat. inter uirum & vxo. l. & ideo. §. 1.

h *Munita.*] id est confirmata morte donantis. Vel ideo dicit quatenus, propter legem Falcidiam, quæ eam minuit, vt inf. ad legem Falc. in donationibus.

i *Peti potest.*] id est mulier petet ab hæredibus mariti, vt ff. de donat. inter vi. & vxo. l. si quis vxori. Sed contra. sup. de do. ante nup. l. 1. 2. responsio. Sol. ibi diuortio solutum fuit matrimoniū, hic morte. Vel ibi non interuenit scriptura, hic sic. Item & primum responsum eiusdem legis est contra, q̄a dicit q̄ ab initio valuit, sed ibi ante matrimoniū fuit facta donatio: hic post. Item contra ff. de don. inter vi. & vxo. l. Papinianus. vbi dicit tales donationes nō ꝯfirmari morte, quæ per stipulationē sunt factæ. Sed illud accipe, qū post stipulationē non fuit secuta, traditio aliqua, vel aliud quod pro traditione habeatur. hic sic. quia aliquid vir animo donandi promisit vxori, & hoc accepto tulit ei postea, & tunc ipse in doté adscripsit, ex quo dati mulieri & ab ea postea in doté traditum videt. Vel solue, vt ibi. Accur.

Imper. Alexander A. [1]† Papinianæ.

L E X I I.

QVod de suo maritus, constante matrimonio, donandi animo in dotem adscripsit, si eandem donationē legitimè confectam [f] non reuocauit, [g] qui incrementū doti dedit, [i] & durante matrimonio mortem obijcit, ab hæredibus mariti, quatenus liberalitas interposita munita [h] est, [2] †peti potest [i]. PP. Non. Decembr. Alexandro A. 3. & Dione Coss. 230.

Exceptio non numeratæ dotis debet opponi intra annū à die matrimonii, morte, vel repudio dissoluti. Bal.

Imp. Iustinianus A. Mennæ PP.

L E X I I I.

IN [3]† dotibus, quas datas esse dotalibus instrumentis [k] conscribi moris est, cum adhuc nulla datio, sed pollicitatio [l] tantum [4]† subsecuta sit liceat non numeratæ pecuniæ exceptionem [5] †opponere, [6]†non solum marito contra [7]† vxorem, vel eius hæredes, [m] (morte mulieris, vel repudio dissoluto matrimonio,) sed etiam hæredibus mariti, cuius morte [n] dissolutum est matrimoniū: socero [o] etiam, vel eius hæredibus, [p] si cum filio suo dotem suscepisse dotalibus instrumentis scriptum sit: [8]†

I*N dotibus.*] CASVS. Si mulier promisit dotem, nec tradidit, si maritus scripsit se doté recepisse tam ipse q̄ hǣdes sui possunt opponere excep. non nume. intra annum post solutionem matrimonij, postea non. Viu.

k *Instrumentis.*] priuatis, non publicis, ne sit contra ei quod diximus sup. eod. l. 1. nam hic dicit datis.

l *Pollicitatio.*] solius offerentis promissio, vt ff. de poll. l. pactū. quæ sufficit hoc casu, vt sup. de dotis promis. l. lege, ad exactionem.

m *Hæredes.*] s. vxoris.

n *Cuius morte.*] scilicet mariti.

o *Socero.*] id est, patre uiri.

p *Vel eius hæredibus.*] s. liceat opponere exceptionem, sed secundum hoc errant omnes Bononienses, cum confiteatur in instrumento dotem accepisse, & sic non ualet, vt hac lege dicitur. Sed dic, quod & ipsi renunciant exceptioni non numeratæ dotis, & tunc valet: alias non valeret talis confessio, ut hac l. dicitur, nisi præscriptio temporis cucurrisset, ut inf. eo. l. fi. & in auth. ibi signata. Nec valet quod quidam dicunt, quòd aut est confessio facta ante matrimonium, & tunc ualet, aut post, & tunc non valet, cum eius confessio ante matrimonium facta trahatur ad tempus matrimonij, vt sup. de dona. ante nup. l. 1. & l. quod sponsæ

1 † Papiniano.

Donatio inter virū & vxoré, si non interuenit traditio, non confirmatur morte.

2 Peti non pōt sed hic rectis. Esset tn̄ idē sensus si interp̄temur ab hǣredibus peti non pōt, hoc est hæredes petere non possunt.

3 † Si in.

4 † Subiecta.

5 † Hinc colligitur, scd̄m Bar. quòd licet in instrumēto primo contineatur, vere pecuniā fuisse solutam, tn̄ opponi pōt exceptio non numeratæ pecuniæ, & aduersarius habebit necessario probare pecuniam numeratam.

6 † Cōcor. gl. sup verbo, confessioni. e. si cautio. ex. de fi. instr.

7 † Vel vxoris eius hæredes.

8 † Omni denique personæ, q dotem.

sponsa, quæ sunt verá, quando confessio fuit facta in instrumento dotali vel ante. secus autem si post: quia postea nō excipit, vt in contrario supra de non numer. pecu. l. in contractibus, §. 1.

a *Persona.*] licet opponere hanc exceptionem, vt sup. de episc. audien. l. si præsens, in fi.

b *Annum.*] in hoc tempore opponendi aliter distinguit hodie.

QVod locum.] CASVS. Lex Codicis dicit ꝙ post annū opponi nō potest exceptio non num. do. Authen. hæc determinat, ꝙ potest opponi exceptio intra annum, qn̄ matrimonium durauit per biennium, si vsque ad x. annos, opponitur except. non nu. dot. intra tres menses: postea vero non, nisi essent tales personæ, q̄ petere possent in integrū resti. sicut minor. & reip. cā absēs.

c *Quod.*] s. vt exceptio vsque ad annum tantum detur soluto matrimon.

d *Decimum annum.*] nondum completum.

e *Ipsi.*] soluto. s. matrimonio. nam eo durante quoque tempore decennij opponi potest.

f *Transcurrerit.*] & supple, & matrimonium postea soluat, & idem si non soluatur. nam nullo modo etiam durante matrimonio videtur posse opponi post decenniū: licet superiores præscriptiones currāt demum soluto 20.

g *Si minor ætas.*] circa quam sunt multa specialia, vt diximus sup. de temp. in integ. resti. auth. si minor.

DE DONATIOnibus inter virū & vxorē, & à parentibus in liberos, &c.

Dixit s. de donationib. pp nuptias, q̄ valent pp matrimoniū. Nūc de simplicibus, q̄ pp matrimonia nō valent nisi fiat ratæ per confirmationē mortis vel aliā & est ratio prohibitionis multiplex, ut ff. eo. l. 1. 2. & 3. in princ.

BOna.] CASVS. Maritus constante matrimonio vxori suæ donationē fecit: decessit nullo hærede relicto, vnde fiscus omnia bona sua qua-

omnique personæ, [a] quam dotem suscepisse vna cū marito conscribitur, & eius similiter hæredibus: ita tamē, vt intra annum [b] tantum cōtinuum à morte mariti, vel mulieris, vel missione repudij computandum, [1] † ea licentia detur. Dat. Calend. Iun. D. N. Iustiniano A. 2. Coss. 528.

IN AVTHEN.

De temp. non sol. pe. super dote. §. generaliter. coll. 7. consti. 10.

Annus, de quo in lege C. non corrigitur, quando ante biennium matrimonium soluitur. hoc primo. Quòd si durat vltra biennium, & non excedit decennium locus est querelę vsque ad tres menses, & biennium computatur in his annis. hoc secundò. Quòd si matrimonium dissoluatur post decennium, querela denegatur. hoc tertiò. Et minori currit hoc tēpus: ideo restitutio est necessaria. hoc dicit Bald.

QVod [2] † [c] locum habet, si intra biennium soluatur matrimonium. si autē vltra biennium vsque ad decimum annum [d] extendat: & ipsi [e] marito, & hæredi eius intra tres menses querela permittitur. Sed si decennium transcurrerit, [f] omnino querela denegatur, permissa restitutione in integrū præfinita, & specialiter si minor ætas [g] interueniat.

TITVLVS XVI.

De donationibus inter virū, & vxorem, & à parentibus in liberos factis, & de ratihabitione.

Licet fiscus occupet bona vt vacantia: tamen donatio facta in vxorem vires non perdit. h. d. Bal. vel sic: Donatio inter coniuges confirmatur morte donatoris, etiā sine hærede morientis. h. d. Salic.

si vacantia occupauit: an fiscus donationē factā à viro morte confirmatam reuocare possit, quæritur? Dī, ꝙ non. Vis.

h *Vacantia.*] sed quomodo cum fisco uxor præferatur, ut infra vnde vir. & vxor. l. prima. Respond. nolebat hic vxor succedere.

Imp. Antoni. A Triphænę.

LEX PRIMA.

BOna quōdam matri tui fiscus, si nemine ei successore existente, vt vacantia [h] occupauerit, donationes ab eo factæ, [i] si vsque ad finem vitæ in eadem voluntate permansit, reuocari non possunt, [k] PP. 3. Id. Ianuarij, Duobus, & Apris Coss. 223

Miles non potest donare focariæ, idest cōcubinæ. h. d. Bald. vel sic: Miles armatæ militiæ non potest donare concubinæ. Sal.

Idem A. Marco militi.

LEX II.

SI ancillam nummis tuis comparatam esse præsidi prouinciæ probaueris, [l] donationisque causa [3] † focarię tuæ nomine instrumentū emptionis esse conscriptum; [m] eam tibi restitui iubebit. Nā licet cessante iure, [n] matrimonij donatio perfici potuerit; [o] milites tamen meos à focarijs suis hac ratione, fictisq; adulationibus spoliari nolo. PP. 12. Calen. Martij, Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Donatio facta ab vxore, confirmatur morte: & si erat in patris potestate, etiam patris mors requiritur: licet à principio consenserit: & donatio facta à socero in generum quondam, statim perficitur. h. d. Bal. & Sal.

Idem A. Epicteto.

LEX III.

DOnatio mancipiorum, aliarumque rerū, quas tibi ab vxore tua donatas dicis, si modo suæ potestatis,

i *Facta.*] re, & non sola promissione, ut ff. eod. l. Papinianus.

k *Non possunt.* cessante hoc casu priuilegio fisci, & facit ad legem istam, ff. de legatis. 1. l. quidam, §. quoties, & l. filius, §. qui intestato.

SI ancillam] CASVS. Miles ancillam quam comparauit, cōcubinæ suæ dedit, confecto instrumēto emptionali in persona focariæ: an donatio reuocari possit, quæritur? Dicitur quòd licet donatio tenuerit, quia inter virum, & vxorē nō est celebrata: tamen ad fauorem militis reuocari poterit. Vis.

l *Probaueris.*] ò miles. Accursius.

m *Conscriptum.*] & post ei traditum, & sic alias dominium trāsiret, ut inf. de do. l. emptionum. sed hic pp militiam secus.

n *Iure.*] quia poterat esse nullum matrimonium inter ipsum focariā, propter hoc videtur, ꝙ donatio ei facta valeat. Acc.

o *Potuerit.*] de communi iure, ut ff. de do. ina. l. affectionis, & l. donationes, in princ. quæ sunt contra: hic tamen non, propter militiam, ut subijcit, & facit ff. eod. l. oratio. & l. si prædia. & sup. si quis alteri vel sibi. l. cū propria. & plus ualere ꝙ agi. si quis. & supra de rei ven. l. si ut proponis.

ADDITIO. Addas secundū Richard. Malumb idem in clerico, quod hic de milite dicitur: quod sequitur Bar. hic, & in l. affectionis, ff. de donat. & idem in l. miles ita, §. mulier. ff. de mili. testa. & in l. miles. in princ. ff. de re iudi. vbi addit idē in aduocato: qa hi tres æquiparantur, s. clericus, aduocatus, & miles armatæ militiæ, facit glo. 2. in d. l. miles. ff. de re iudi. Prædicta limitat Petr. de Ancha. cons. 148. nisi tales personæ donarent propter merita: de-

1 † ei.

2 † Nouel. 100. §. generaliter.

3 † cōcubinæ focariæ.

de quibus si constaret aliter, quàm per assertionem donantis, valeret donatio. ita constituit ipse pro concubina cuiusdam sacerdotis.

DOnatio.] CASVS. Si vxor donat marito, aut est sui iuris, aut non. si est, & in eadem voluntate perseuerat vsque ad mortẽ, conualescit donatio. secundo casu si voluntate patris facta est donatio, valet: nec reuocatur. & hoc in prima. Si vero mortua filia socer in generum donationem fecerit: non solùm morte cõfirmat, sed etiã inter viuos perfici pōt. Vi.

a *Id fecit.*] cum esset in potestate.

b *In eadem voluntate.* hoc quando sola matrimonij ratione fuit inualida. Accur.

c *Perseuerauit.*] quod fecisse forsitan videt omnino, si non reuocauit. Item perseuerauit dico ipsa & pr̄, si in eius erat potestate, vt ff. eo. l. cum hic status, §. oratio non solum. Item timeo, ne cum patris volũtate in cuius potestate fit, fit donatio, patrẽ quoq; praemori oporteat: sicut est, cum ipse pr̄ donat, vt infra eo. l. si ut proponis.

d *Facta est.*] tibi quõdam coniuncto.

e *Etiam inter viuos.*] non solum oportet demum morte confirmari.

1 † in.

2 † quodã.

cùm donaret, fuit, vel patris sui voluntate id fecit, a & in eadem voluntate b donationis vsque 1 † ad vltimum diẽ vitae perseuerauit: c & ex mea, & ex diui Seueri patris mei constitutione confirmata est. Si autem post mortẽ filiae facta est d donatio a 2 † quondam socero tuo, etiam inter viuos e ea perfici potuit. PP. 4. Non. Martij, Antonin. A. 4. & Balbino Coss. 214.

Donatio facta inter soceros, vel corã iuri subiectos, non valet. h.d. Sal.

Idem A. Claudiano.

LEX IIII.

NEc 3 † inter eas quidem psonas, quarũ iuri subiecti sunt f, vir & vxor, qui quaeve g in eorum potestate sunt, donationes iure ciuili fieri possunt PP. 3. Id. Augu. Duobus Aspris Coss. 213.

Donatio inter coniuges diuortio infirmatur: vel eorum respectu inter prohibitos diuortio infirmatur. h.d. Bald. vel sic. Donatio genero facta à socero non confirmatur huius morte, matrimonio cum filia durante. h.d. Salic.

Imp. Alexan. A. Quintillae.

LEX V.

SI (vt proponis) pater tu[a], in cuius potestate fuisti marito tuo genero suo instrumentum debitoris donationis causa dedit, isque h matrimonio durante vita functus est, 4 † ac postea a marito diuertisti, quod gestũ est, non valet. i PP. Idibus Februarij, Albino, & Maximo Coss. 218.

Licet vir deponat rem nomine vxoris, non perdit dominium, & donatio facta vxori, si vxor praemoritur, reuocatur. Item quicquid acquirit vxor constante matrimonio, de bonis mariti praesumitur. h.d. Bal. concor. Sal.

Idem A. Nepotiano.

LEX VI.

ETiã si vxoris tuae nomine k res, quae tui iuris fuerat, depositae sunt: causa proprietatis ea ratione mutari non potuit, etsi l donasse te vxori res tuas ex hoc q̃s intelligat, m cum donatio in m̃rimonio facta, prius mortua ea, quae liberalitatem 5 † excipit, n irrita o fit.

¶ Nec est p ignotũ, q̃ cũ probari non possit, vnde vxor matrimonij tp̃e honestè q̃sierit, de mariti bonis 6 † eam habuisse, r † veteres iuris auctores meritò crediderint. q PP. Nonis Decemb. Alexan. A. 3. & Dione Coss. 230.

Vxor illicita viro donare non potest effectualiter, nec etiam potest talis donatio cõfirmari h.d. & not. hunc notabilem casum. Bal. vel sic: Donatio inter coniuges veros non tenet: inter putatiuos vero licet teneat ipso iure, nõ tamen in effectu: quia reuocari potest: h.d. Sal.

Idem A. Theodotae.

LEX VII.

SI ex voluntate patris r tui filio tutoris nupta es, s collata in maritum donatio ipso iure irrita est. Sed si matrimonium iure non valuit, t licet ipso iure donatio tenuerit, quia 8 † tamen indigna persona eius fuit, qui nec maritus potest dici,

3 † Apud Du. haec l. est secunda in ordine huius tituli posita ante c. si ancillam.

NEc inter eas. CASVS. An pr̄ vxoris possit dare patri viri, quaeritur? Dicit q̃ non: nec qui sunt in eadẽ potestate cũ viro: puta frater potest dare vxori: vel econuerso: quia videtur sibi adinuicẽ dare vir & vxor. vt ff. eo. l. 1. Accur.

f *Subiecti sunt.*] vt inter soceros. Sed socrus nurui potest, & econtra, quia nõ vertitur ibi ius potestatis, ut ff. eod. l. 3. §. socrui.

g *Qui quae.*] aliàs q vel quae, &c. puta seruos, & filios qui sunt in ptãte, q ergo tãgit virũ per potestatem (quod tribus contingit modis) vxori non pōt donare, ut hic, & ff. e. l. 3. x. g in ciuitatẽ.

4 † &. Socrus nurui, & ecõtra donare pōt.

SI vt.] CASVS. Titius marito filiae suae instrumentum quo habebat debitorem sibi obligatum donauit, decessit Titius, diuertit filia. an filia reuocare possit donationem quaeritur? Dicitur q̃ sic. quia diuortio subsecuto donatio est non confirmata morte Titij.

h *Isque.*] scilicet pater tuus.

i *Non valet.*] quia causa, pp quam solet huiusmodi donatio confirmari, non est secuta, vt ff. eod. l. sed interim, §. si.

ETiam.] CASVS. Deposui quandam rem [...]nes te nomine vxoris meae vt restitueretur. an possim illam repetere, quaeritur? Dicitur q̃ sic, cum per illa verba [...]no auferatur mihi dominium nec praesumitur res acquisita mulieri aliunde, quam e[x] reb. meis, si inter res mulieris inueniatur.

k *Nomine.*] quia dixisti res [...]des vxori: vel eius nomine depono, vel suae sunt, vel similia.

l *Etsi.*] pro etiam intelligat. quia forte animum habuisti donandi quando dixisti praedicta: vnde alias valeret, ut ff. de do. l. donationes, §. species.

n *Excipit.*] i. accepit.

o *Irrita fit.*] sine spe confirmationis, ut ff. eod. l. cum hic status. §. si diuortium, sed & ab initio fuit irrita: fuit tamen spes confirmandi. Similis duplicitas est, vt ff. de acquir. rerum dom. l. quaesitum. in fi.

p *Nec est.*] supra asserebat mulier sibi donatas à viro: nunc illud negat, sed & aliis dicit se acquisiuisse.

q *Meritò crediderint.* hoc gratia vitandae suspicionis turpis q̃situs, vt ff. eod. l. Quintus, sic & in praelato, vt sup. de epis. & cle. auth. licentiã. secus in tutore, ut in arg. contra, infr. arbitr. tut. l. si defunctus. in filio autem dic ut dicimus j. de bonis quę libe. l. cum oportet. circa prin. & facit j. de proba. lege siue possidetis, &c.

5 † Du. excepit. In alijs accepit.

6 † Aliud si longe post matrimonium, i. nõ intra annũ luctus quaesierit. aliud etiã si maritus inops fuit, uxor verò diues maior enim praesumptio minorem debet vincere aliud in concubina. Corras. 3. misel. 5. aliud quoq; si vxori bona paraphernalia fuerint vel negotiatrix cetera q̃ ad hanc regulã pertinent, uide apud Alci. 3. praesumpt. 25. Zas. 1. cõs. Min. sing. 2. obs. 92. Gothof.

7 † Cõditores veteris iuris credã dissent.

8 † tantũ. Quaestus turpis suspicio.

SI ex voluntate. CASVS. Si voluntate patris filio tutoris pupilla nupserit, & constãte matrimonio in eum dona. fecit: non valet donatio. & hoc in prima. Si verò patre contradicente, licet donatio tenuerit, quia matrimoniũ nullum fuit: tamen quia mulier fecit quod facere non decet, mulieri, vtilis dabitur actio ad donationem reuocandam.

r *Patris tui.*] iam mortuus.

s *Nupta es.*] & sic tenet matrimonium, quod non aliàs teneret, nisi casualiter, ut hic & sup. de interdi. ma. l. si patris. & l. pe. & ff. de rit. nup. l. non est, & l. non solum, §. de illo, & vbicumque teneret, haberet locum quod hic dicit.

t *Non valuit.*] voluntate patris.

Vti-

a *Vtiles actiones.*] rei vendicatio, & condictio sine causa, vt ff. eod. l. si sponsus. §. fi. & l. seq. Sed vr̄ non donanti, sed fisco competere reuocationem, vt ff. eod. l. cum hic status. §. fi. Sol. ibi sciebat donationem non tenere, hic credebat tenere. Item no. hic, ꝙ non debet esse melioris conditionis qui delinquit, vt ff. eo. l. 3. §. j. & de noxal. l. non solum. & quod vi. aut clam. l. semus. & in auth. de restitu. & ea quæ pa. §. fi. collat. 4.

S*I fructus.*] CASVS. Mulier marito suo fundum dedit in dotem, patiente marito illa fruct⁹ percepit constante matrimonio, & consumpsit, an diuortio facto eos restituere dēat, quæritur? & dr̄ ꝙ non, sed quatenus facta sit locupletior, conueniri potest.

b *Consumpsit*] nec locupletior facta est, vt hic innuit statim, vt quia aluit se, & suos, quod vir facturus erat, vt supra de pact. conuent. l. fructus. & ff. eo. l. si quis ꝓ vxore. §. fin.

c *Locupletior.*] quod est, si tantundem de suo erat erogatura, vt ff. de petit. hæred. l. sed & si lege §. consuluit, & §. seq. & §. quod aūt. & ff. de sol. l. 1 pupillo. qd̄ inspicitur tp̄e litis contestatæ, vt ff. c. qd̄ aūt, in princ. sic ergo hēs hic non tenere donationem fructuum, vt s̄. de iure dot. l. pro oneribus. Sed cōtra. ff. eo. l. de fructibus, & ff. de vsus. l. fruct⁹. Sol. hic ipsos fructus donauit: ibi autem prædia, & credidit tenere donationem: alias nec eo casu teneret in fructibus, vt ff. de acquirē. poss. l. quod vxor. & ff. eod. l. si vxor filio. Item quod dicit locupletior, subaudi. & vir pauperior, vt ff. eo. l. 4. & l. si sponsus. §. cōcessa. & §. si maritus, & facit infra si dos con. ma. l. j.

vtiles actiones [a] super reuocandis his tibi competunt. PP. Calendas Octobris Lupo & Maximo Coss. 234.

Fructus cōsumpti ex cā donationis, nō veniunt restituēdi: sed extantes sic. h. d. ista lex. Bald. vel sic: Etiam fructuum donatio non valet inter coniuges, et eatenus reuocatur, quatenus recipiēs locupletior efficitur. h. d. Salic.

Idem A. Leoni.

LEX VIII.

SI fructus eorū prædiorū in dotē accepisti, matrimonij tp̄e vxorē tuā percipere passus es, eosque vxor tua [1]† consumpsit, [b] restitui tibi post diuortiū oportere, nulla rōne cōtendis. Sinautē ex his locupletior [c]. facta est, intantum potest conueniri. PP. 5. Calendas Octob. Maximo & Paterno Coss. 234.

Licet maritus emat rē vxori de pecunia sua, tamē quæritur uxori dominiū. h. d. Bal. vel sic: Dominium rerū emptarum de pecunia viri vxoris nomine, pertinet ad eā, si ei sunt traditę: pecunia tamē tota reperitur, si fecit vt gestor: & si vt donator, quatenus est locupletior. Salic.

Imp. Gordian⁹ A. Origeni.

LEX IX.

ET si de tua pecunia mācipia vxori tuæ comparata sunt, [d] tamen si ei tradita sunt, eorū dn̄ium non ad te, sed ad eā pertinet: [e] pecuniæ aūt tm̄ modo repetitionem habēs, siue negotiū eius gerens numerationē fecisti, siue in eam donationē cōferens quātitatē precij largitus es. [f] Etenim, vel insolidū, [g] vel quatenus locupletior facta est, actione cum ea cōpetenti [h] experiri poteris. PP. 7. Calēd. Octobris Pio, & Pontiano Coss. 239.

Spoliatus ante oīa est restituēdus: et sub prætextu criminis non dēt quis inuadere possessionē alterius de facto. h. d. Vel sic: Obiectus criminis non impedit, quin spoliatus ante oīa sit restituendus h. d. Bald. Vel sic. Spoliatus ante omnia est restituendus, & separatorum separata debet esse ratio. h. d. Salic.

Idem A. Valeriano. [2] †

LEX X.

SI maritus [3] † quondam vxoris tuæ, [i] cum sui iuris [k] esset, in ea prædia, vel cętera donationis titulo cōtulit, & in ea voluntate vsq; ad mortē suā durauit: * ex oratione [l] diui Seueri cōfirmata ē donatio. At si eas res pr̄ defuncti [m] iniuriosè abstulit: p præsidē prouinciç eas restituere cogetur. [n] Nec. n. quasi maleficij eius sit maritus extinctus, crimen [o] intendens, sub prætextu accusationis, [p] quæ donata [4] † sunt, auferre debuit: cum causa liberalitatis à criminatione [5] † separata sit. [q] PP. 7. Calendas Februarij Ariano, & Pappo Coss. 244.

tantum. & hoc qñ gerens eius negotium emisti. & numerasti: si autem animo donandi, tunc inquantum locupletior facta est, quod est in eo, quod valent mancipia, cum vir emit: si autem mulier emit, tunc intantum inquantum eam eam ęre alieno liberauit, cū s. soluit venditori. si verò mulieri numerauit, & ipsa soluit vēditori, tūc tenet mulier inquantū mancipia valent, vt ff. eod. l. si cū vxore, & l. qd̄ aūt. §. si maritus. & § elegāter. & §. si vxorē. & l. si id qd̄. §. si ex decē.

h *Competenti.*] s. negotiorum gestorum primo casu, altero condi. sine cau. Sed quid si dubitetur, voluerit donare, vel ei⁹ negotiū gerere? Rū. ex mō, & ghe expensæ æstimandæ sunt, qd̄ dic, vt ff. e. l. verū.

S*I maritus.*] CASVS. Maritus cuiusdam mulieris dedit ei quædā prædia constante matrimonio, & in eadē voluntate vsq; ad mortem perseuerās, decessit: & cōfirmata erat donatio, & hęc secūdo nupsit: pr̄ primi mariti illa pdia occupauit, an teneat? Dr̄ ꝙ sic s. act. vi. bo. rapt. Si verò pr̄ dicat mulierem maritum interfecisse, an eo ipso ꝙ accusatur, debeat mulier amittere prędia, quæritur? Dr̄ ꝙ nō, quia separata est causa donationis ab actione criminis.

i *Vxoris tuæ.*] s. nūc.

k *Sui iuris*] s. per emancipationem.

l *Ex oratione.*] quā habes ff. eod. l. cum hic status. §. j.

m *Defuncti.*] primi viri.

n *Cogetur.*] actione vi bonorum rapt. vel condi. furt. vel interdicto, vnde vi. qd̄ et ad mobilia occasione immobiliū dat, vt ff. de vi, & vi. arma. l. j. §. si fundus a quo.

o *Crimen.*] idest criminalem accusationem legis Corneliæ, de sicar.

1 † Absumpsit.

2 † Veriano.

3 † Hęc lex si marit⁹. & lex, sicut cessat. trāspositæ sunt, & sequens hāc pcedit apud Dua.

* Sed qd si quæ iā vxori donauerat, marit⁹ impignorauit, an videatur recessisse à facta donatione? Vr̄ Bar. ꝙ sic.

4 † Data.

5 † Crimine.

E*T si de tua.*] CASVS. Maritus de pecunia sua prædium vxori comparauit, non ad maritum, sed ad mulierem pertinebit. pecuniæ tn̄ repetitionem habebit ipse, siue negotium gerēs uxoris, pecuniam numerauit, siue dona sua in eam conferens, quanti precij emptor tradiderit, vxor conuenietur. primo casu neg. gest. secundo casu condict. sine causa insolidum. quatenus facta est locupletior.

d *Comparata sunt.*] à te, ut infra eo. l. filij. & multo magis si ab ipsa.

e *Pertinet.*] ut & s̄. si quis alte. vel sibi. l. multum.

f *Largitus es.*] venditori.

g *Insolidum.*] i. non quatenus est locupletior: sed tamen inquantum facere potest, ne sit contra. ff. de iud. l. non

p *Accusationis.*] institutæ iam, vel etiam faciendæ.

q *Separata sit.*] idest non est verisimile, quòd crimen commisit, qui liberalitatem accepit, vt arg. infra de quæstio. l. nec si mors. vel secundo separata sit, idest, non debuit prætextu criminis, vel accusationis criminalis liberalitatem sua authoritate auferre, cum sit alia hæc, & alia illa causa. Et sic nota generale secretorum secreta, id est separatorum separata debet esse ratio sic & ff. de minoribus l. Papinianus, lib. 2. & ff. de calum. l. fi. & ff. famil. erciscun. l. bis consequenter. §. j. & infra de edicto diui. Adria. tollen. l. j. Licet autem sua authoritate auferre non debuerit, tamen si accusauerit, & fecerit condemnari, aufertur liberalitas vt indigno, vt infra de ijs, quibus vt indig. l. j.

& de reuoc. dona. l. fi. & ff. sol. mat. l. si ab hostibus. §. j. & ff. de ijs quib. vt indig. l. indignum. & facit ff. de tabul. exhib. l. j. §. hoc interdictum. Sed nonne præcedit criminalis quæstio ciuilem, vt supra de ord. iudic. l. fin. Respon. ſm duas expositiones, quas dedi, non dixi quæ præcedat. & si dices quod criminalis, ſm illam legẽ. Vel dic, quod licet præponatur criminalis, tamen ea pendente, & causa liberalitatis ... [illegible] ... sed hæc re ... prius ... vt supra de ord. iud. l. pen.

S[icut cessat.] CASVS. Si maritus singulis annis, vel ... promisit vxori ... donare aliquid, illud mulier petere nõ potest. sic & si maritus ex ea causa soluit vxori quod promisit, & vxor cõsumpsit: soluto matrimonio, & eo consumpto nulla competit ... marito. ... [illegible] ... confirmatur tamen morte annui promissio, vt ... stipulata fuerit. quod intellige ratione præteriti, nõ futuri temporis, vt in eod. titu. l. Papinianus.

c *Erogatique*]i. consumpti. alioquin esset repetitio, quatenus alter locupletior, & alter pauperior effectus, ſm quotidianam. ... *Non dari.*] nisi fit ... vt ff. e. l. annuo.

S[i maritus.] CASVS. Si vir constante matrimonio vxori fundum dederit, & eũdem postea obligauerit, vel alij donauerit, vel vendiderit, videtur donationem reuocasse.

d *Reuocatam esse.*]nisi voluerit vir ... ſm ... si maritus. Sed contra Inst. de le. §. si rem. & §. ij. Item rescripserunt. vbi legatum non reuocatur per sequentem obligationem, vel alienationem. Sol. Donatio odiosa est, legatum econtra fauorabile. Item donatio non tenuit ab initio, sed legatum sic: & ideo donatio ... reuocatur.

1 † Maximino.

2 † Permittit.

3 † Alias ... & erogatione non da &c.

4 † Secundiana.

5 † Irrumpere.

6 † Ex.

7 † Ex.

Donatio inter virũ, & vxorẽ non cõfirmatur ad agẽdũ, sed ad possidendum. h. d. Bal. Vel sic: Ex promissione alicuius annui, vel menstrui facta cõiugi nõ agitur, licet soluti repetitio nõ detur. h. d. Salic.

Idem A. Maximo.[1] †

LEX XI.

Sicut cessat[a] petitio quantitatis, quam de suo maritus vxori in menses singulos, vel annos singulos proprij vsus eius gratia promittit:[2] † ita & ex ea causa[3] † nummi soluti, erogatique[b] non dari[c] repetitionem manifestum est. PP. 5. Calẽdas Iul. Gordiano A. ij. & Pompeiano Coss. 244.

Specialis obligatio reuocat donationẽ inter virũ, et uxorẽ. h. d. Bal. Vel sic: Propter speciale hypothecam reuocatur donatio facta vxori, seu inter coniuges. h. d. Salic.

Idem A. Secundinæ.[4] †

LEX XII.

ij Si maritus tuus creditores sortitus, post factã in te donationẽ, fundũ, quẽ ex donatione iuri tuo vindicas, ijsdẽ specialiter obligauit eadẽ obligationẽ defensionis tuæ firmitatem interrũpere,[5] † intelligere debes: cum sit manifestum, non solum[6] † hac rõ obligatione, sed etiam[7] † donatione, vel venditione, vel alio quolibet modo rebus alienatis, reuocatam esse[d] a viro in mulierem factam donationẽ. PP. 3. Calend. Februarij, Ariano, & Pappo Coss. 244.

Obligatio non impedit translationẽ dominij, seu dominij translatio præcedẽs impedit obligationẽ. h. d. Bal. Vel sic:

Donatio valida facta uxori non præiudicat creditori anteriori, sed sequenti. Salic.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. Rufinæ.

LEX XIII.

Si quidẽ ante donationẽ possessionis[e] in te iure[f] (vt dicis) à marito collatã, prædium ab eodem creditore obligatũ fuerit alienationẽ eius saluo iure[g] debiti (si tñ iuris[h] cõ actionẽ eius[8] † creditori non excludit) factam esse non dubium est. ¶ Quod si[i] donatione iure celebrata, eo quod, vel ante nuptias[k] facta est,[l] vel in ijsdem casibus, in quibus ét constante matrimonio donatio procedere potest,[m] obligatio insecuta est: factũ mariti, quem diẽ suum obijsse memoratis, iuri tuo officere non posse,[n] certum est. PP. 12. Calendas Iul. Maximo ij. & Aquilino Coss.

Cõfirmatio donationis inter virum et vxorẽ facta in testamento, non intelligitur cẽ noua dispositio, sed veteris corroboratio, & retrotrahitur. Bal. Vel sic: Confirmans id, quod per se potest subsistẽ tũ habere, non videtur de nouo dare. h. d. Bal. Vel sic: Donatione inter viuos per maritum uxori collata in eius testamẽto confirmata, nõ debetur res, & eius æstimatio: sed res tãtũ ex donatione morte confirmata, de qua potest detrahi Falcidia. h. d. Salic.

Iidem AA. Octauianæ.[9] †

LEX XIIII.

Ex verbis, quę in postremis iudicijs interũtur,[o] licet ad fideicõmissum, vel legatum[p] vtilia sint, non

S[i quidem.] CASVS. Si vir donat vxori in casu licito: si primo donat, & postea obligat, non tenet obligatio: nec pôt vir mulieri derogare. si primo obligat, postea donat, saluo iure pig. transit, nisi iuri pignor. fuerat pscriptũ.

e *Possessionis.*]i. dominij. sic ff. de verb. signifi. l. interdum.

f *Iure.*]puta eo casu, quo valet, ostãte matrim. vt statim dicet.

g *Saluo iure*]vt & j. de do. ante nup. l. de rebus. & j. de remiss. pig. l. pe. & ff. distra. pig. l. si debitor. & ff. de don. l. fi. §. j. & ff. de contrahen. emp. l. alienatio.

h *Iuris ratio.*]veluti præscriptio, vel quia si ius in re debita dixit, vt ff. quod me. cau. l. extat. Vel quia oblatum recusat, vt ff. de sol. l. q decem. Vel qa aliud, p alio pignorauit, vt in Authen. vt nõ fiãt pig. §. j. coll. 5. Vel qa creditor consentit: vt ff. qui. mo. pig. vel hyp. sol. l. si ... in pri.

i *Quod si.*] nunc dicit econtra. Accur.

K *Ante nuptias.*]id est ante contractum matrimonium.

l *Facta est.*]vnde statim valet, vt sup. de do. ante nup. l. si ante. & ff. e. l. inter eos.

m *Procedere potest.*] vt intra annũ, vt s. e. l. sicut, vel causa dignitate, vt ff. eo. l. qd adipiscendæ. Vel ma... causa, vt ff. e. l. quod autem. §. fi. Vel causa religionis, vel pietatis, vt ff. e. l. sponsus. §. concessa, vsque ad §. fin.

n *Non posse*]quia ea demum, &c. vt j. quæ res pign. oblig. pos. l. qui filios. & j. si aliẽ. res pign. fit. prout.

E[x verbis.] CASVS. Titius cõstante matrimonio dedit quoddam prædium vxori suæ, & testamento suo donationem confirmauit, dicens sic: Illud prædium, quod dedi, confirmo vxori meę, vel tibi habeto. an hæc liberalitas censeri debeat legatum habito respectu ad tempus donationis, vt primo casu possit petere æstimationẽ predij ab heredibus: secundo casu prædij, quæritur? Resp. quod illa verba non habent vim legati, vel fideicom. sed tm ... his verbis vr affirmasse præcedentem confirmationem. & ita videtur econtra confirmasse dominium eiusdem prædij.

o *Interimitur.*]generaliter loquitur.

p *Legatum.*]significandum, & relinquendum.

8 † Deest in manuscri. & glossema est in plerisque.

9 † Octauianæ.

Sed

tamen † omnino legati, vel fideicommissi persecutio datur, sed ita demum,[d] si relinquendi studio huiusmodi verba fuerint adscripta. vnde[b] te voluntatis, non iuris[c] quæstionem in preces tuas contulisse palam est.

¶ Cū igitur[d] testamēto[e] lecto,[f] animaduertimus[g] maritum tuum ex præcedente donatione dominium tibi[2] † reseruasse, securitatique tuæ ad obtinendam proprietatem cauisse: inditorum verborū[h] conceptio non fideicommissum relictum[i] ostendit, sed ex Senatusconsulti[k] auctoritate[3] † liberalitatem mariti tui, cui[l] custodiendæ etiam moriens [4] † prospexit, quatenus firmare potuit[m] dominium, mortis tpē tibi esse[5] † addictā.* PP. 3. Non. Octobris ipsis AA. Coss.

Prætextu donationis uxor non potest defendere rem donatam, quominus fiscus agat in subsidium: sed prætextu donationis infirmatæ nullomodo defenditur causa, hoc dicit Bal. Vel sic: Ex re donata vxori licet per contractū venditionis simulatę, satisfieri debeat fisco creditori mariti ex officio primipili, residuo remanēte vxori: nisi fuisset reuocatio facta. h. d. Sal.

Ijdē AA.[6] † Iustinæ, & alijs.

LEX XV.

SI non verum[n] contractū pater vester gessit, sed sub specie venditionis donationem possessionis in matrem vestram cōtulit,[o] nec ex bonis, quæ in persona[p] patris uestri permansisse videbātur, vestri permansisse videbantur ob primipilum[q] indemnitati fiscali satisfieri potuit licet in eadem donandi voluntate[7] † perseuerauerit:[r] ex eadem tamē possessione ad supplendam pecuniam,[s] quæ ex bonis[t] ab eodem[8] † relictis[u] colligi nequiuerit, conferendum est.

¶ Quod si liberalitatis tenorem, mutata voluntate, pater tuus interrūpit, in[9] † hæreditate eius dominium[10] † retredisse,[11] nulli dubium est PP. 7. Calen. Febr. Tyberiano, & Dione Coss. 291.

a *Sed ita demum*. idest non quoties talia verba inseruntur in testamento, toties legatum, & fideicommissum peti potest.

b *Vnde*. ad quam voluntatem cognoscendam non potest commodius attingi, quam in spectis verbis testamenti superiorib. & inferioribus: & quia hoc est, igitur lecto, & cæt. sic ergo licet verba, quę ad legatū vel fideicommissum petendū alias sint idonea, quę posita in testō, non tamen ad petendum sufficiunt, nisi constiterit testatorem voluntate relinquendi illa posuisse. Sed cō si sint inepta ad legatum & fideicommissum, valent si probetur testatorem ita voluisse, vt ff. de leg. 3. l. non aliter.

c *Non iuris*. nam cognita voluntate scietur, quid iuris erit. Item secundario quęstio est iuris, quid præsumitur in dubio, quando non apparet voluntas testatoris.

d *Cum igitur, &c.* quia ita voluntas testatoris specti da est.

e *Testamento*. ergo cū maritus tuus in testamento cauit de cōseruanda tibi proprietate rerū prius tibi ab eo donatarum non pro hoc legasse vel fideicommissum reliquisse tibi uidetur, sed quod donauerat, confirmasse. Nam cum maritus, qui quædam iure, quædam non iure donauerat vxori, si legat ei ea quæ iure donauerat, non ad illa spectat legatum, quæ iure donata sunt nec enim est opus, sed ad alia non iure donata, ut ff. de lega. 1. l. si quando quis.

f *Lecto*. nunc in specie.

g *Animaduertimus*. ex superioribus & inferioribus verbis, ut argumen. ff. de lege prima, l. si seruus plurium. §. finali.

h *Verborum*. quæ inserta fuerant in testamento, per quæ vtrumque petere volebat, & erant talia res a me tibi donatas habeto, vel tibi sufficiant, ut ff de leg. 3. l. fideicommissa, §. si quis ita & sic volebat, & res earum æstimationem habere; sic & infra de cadu. tolł. l. 1. §. ubi autem legatarij & ff. de leg. 1. l. si pluribus, & sic dico non valere nec esse fideicommissum, quantum ad æstimationem præstandam, sed est fideicommissum, quantum ad ipsas res, & eas habebit, iure legati, non iure donationis, ut ff. d. leg. 1. l. si quando, ubi autem per tacitam uoluntatem confirmatur donatio in testamento, puta quia non reuocatur, habet eas iure donationis.

i *Relictum*. s. æstimationis rei donatæ sed intercedit fideicommissum, si donatarius conueniatur. ut ff de lega. 3. l. vxori, §. si licet sit argu. contra, ff. de lib. leg. l. petitor. Vel aliter dic, quod nec in re sit fideicommissum, ut no. contra P. inf. co. l. antepe. & l. res.

k *Senatusconsulti*. Trebelliani, secundum quosdam, vel facti Fuluio Aemiliano & Numidio Albino Consulibus, ut ff. eo. l. cum hic status. 1. resp.

l *Cui*. scilicet liberalitati, &c. est hæc lex argumen. ad confirmationem priuilegiorum, quod nihil nouum dare uideatur Imperator uel Papa, si vetera indulta confirmet & roboret, vt argumen. ff. de lega. 1. l. legata. Sed videtur hęc differentia nulla quo ad effectum. siue donet nunc, siue primam confirmare videatur? Resp. imò est differētia, quia posset reuocari in dubium, utrum prius donasset, uel non. Et no. hic, quòd Imperator interpretatur voluntatem defuncti, cuius solius est interpretari uolūtates, nam & iura interpretari est eius, vt supra de leg. & con. l. si cum & hę uoluntates pro iure seruantur, vt in authen. de nuptijs §. disponat, col. 4. & ff. ad leg. falcid. l. 1. in princ.

m *Totum*. s. vsque ad dodrantem, vt infra ad leg. Falc. l. in donationibus.

SI non. CASVS. Si maritus volens donare vxori contracto matrimonio, & sciens se non posse, finxit se uendere, & in eadem uoluntate vsque ad mortem perseuerauit, si ex bonis mariti debitoris fisci ex primipilari administratione fisco satisfieri non possit, an de ea, quæ donauit uxori, perueniri possit, quæritur? Dicitur, quod sic. Idē est, si renocauit donationes, quia tunc non erunt res illæ factæ uxoris, sed in hæreditate remanserūt, & ex eis, & alijs bonis satisfiet fisco.

n *Si non verum*. nomen fictionum est, id est, simulatū uenditio ergo non fuit, quia noluit, donatio non, quia non potuit si tamen uoluerint esse uenditionem, sed precio minori animo donandi, est non ualet, quatenus ex dolo locupletior est, ut ff. eo. l. si sponsus, §. circa.

o *Contulit*. postea quam incepit esse obnoxius ob primipilariam administrationem, & sic erat iam res obligata fisco. & ideo in sua causa remansit, vt supra eod. l. si quidem, Sed quid si ante? tunc forte contra, vt inf. eo. l. antepen. sed expone quod ibi dicitur, ut dicetur ibi. In uenditione autē vera si ante fecit, aliud dicam, quam in donatione.

p *Persona*. idest, ex bonis, quæ remanserit apud patrem vestrum.

q *Ob primipilum*. ad quod tenetur filius, etiam si non est hæres ut infra de primipil. l. si. lib. 12.

r *Perseuerauerit*. quo casu morte confirmatur hæc donatio.

s *Pecuniam*. s. quam debet ex primipalari administratione.

t *Ex bonis*. reliquis aliter enim non peruenitur ad extraneum pignoris possessorem vt hic, & ff. de iure fisci, l. Moschis. & infra de conuen. fisci debi. l. 1. lib. 11. aliud autem in expressa hypotheca secundum has leges, ut infra de pign. l. distractis. & l. persecutionem. Alij subaudiunt hic maxime, si non sufficiunt bona debitoris, hodie autem ubilibet prius debitor conuenitur, ut in authent. de fideiuss. §. sed neque, collatione, 1. & facit infra in quibus causis pigno. ta. contra. l. satis.

u *Relictis*. si ex bonis quæ remanserunt patri uestro, non potest satisfieri fisco, supplebitur de bonis datis matri uestræ a patre uestro.

1 † Omnimodos.

2 † Conseruasse.

3 † Liberalitate.

4 † Prospexerit, Du.

5 † Adiectā al. adiectā & tunc uirgula post potuit, sub notāda est & adiectū coniugat cum dominium.

* Ideo si donator legat quod donauit, id confirmationis iure capietur nō legati ut hinc constet, uerbū lego, non semper facere legatum, uti nec uerbum dono, donationem l. 15. ff. loc. Goth.

Papa confirmando uetus, nihil nouū dat.

6 † Iustiniano.

7 † Perseuerasse ea probari possit

8 † Eo.

9 † Hæreditatem.

10 † Rediisse.

11 † Nulla dubitatio est.

SI filij. CASVS. Maritus filium habens emancipatum prædium comparauit, & in instrumento emptionis fecit comprehendi nomen vxoris ea mortua ex eius successione voluit filius vendicare prædium, an possit, quæritur? distinguitur: vtrum honoris causa fecerit comprendi nomen vxoris, aut vt ei donaret in dubio præsumitur maritum donasse, & si non probet eum non animo donandi nomen vxoris comprehendisse, nihil lucri habebit in prædio filius. si vero probet, cedet filio prædium, & pratiũ patri. Vel pone casum aliter vt in glo. Viuianus.

a Si filij tui. habeo ex vxore duos filios emancipatos, qua mortua filij adierunt hæreditatem eius inter me & illos oritur lis de quibusdã prædijs, q̃ ego mea, illi matris fuisse ptẽdebant, q̃a instrũ. emptionis factum erat in psona matris. Cũ ego itaq; illa pdia comparauero nomine vxoris, nõ aio donandi, sed volens ei facere honorem, passus sum nomen eius poni i instrõ vel cũ meo vel eius nomine tñ: potero illa prædia mea facta uendicare. Si vero volẽs ei donare, repetã pecuniã, nõ pdia, quia dominium prædiorum trãslatũ fuit in uxorẽ, sed repetã pecuniã, q̃a illa donatio ñ fuit cõfirmata morte mea, quia superuixi vxori, nisi sit non soluendo mulier, quo casu hẽo v. ilem in rẽ ad fundum, vt ff. eo. marito, in fin.

1 † Sal. notat hic, q̃ simplicatio simulationis probat non tñ ex a…ilibus p… détib. sed ẽt sequentib. & est casus notã dus secũdum eum.

b Proba. cũ pro eis sit publicum instrũm, cui stat, vt su p. de pba. l. cũ precibus. Sed qũo negatiuam probo, ut sup. de probat. actor? Resp. non probo me nõ donasse: sed hoc, s. per possessionem rerũ. &c. dominum me effectum, me dico vsum duntaxat titulo nominis eius. Alij uolunt dicere vt H. ex l. ita. & ff. de leg. 3. vxoris. §. fi. & sup. fam. ercis. l. filiæ, q̃ præsumatur vir aio donandi fecisse, nisi p̃rium probetur, unde & uxorem suam dicebat se ponere noĩe, sed nõ re, quod non placet, nisi ex quãtitate pretij modica, & quia ipse sit diues, hoc præsumam, ut ff. eo. l. utrum.

ADDITIO. Tu dicas post Bar. hic: Qñ nomen uxoris inseritur in instrumento, si ipsi marito res traditur, non vxori, præsumitur non animo donandi ita intelligitur iste tex. secundum eum, si diligenter inspiciatur, & sic ẽt secundum eundem debet intelligi l. filiæ sup. fam. ercis. Sed si alicuius nomine emitur, & sibi traditur, præsumitur donatio. ita intelligit dictus Bar. si iustius l. quod nota.

Præsumitur emptio simulata, si est appositus titulus in persona vxoris, & traditio est facta ipsi marito secus, si traditio, & titulus in persona vxoris concurrunt, quia tũc ei acquiritur dominium. Bal. Vel sic: Si maritus honoris gratia nomen vxoris adscribi fecit in instrumẽto emptionis fundi, quod fecit: ipsum potest vendicare, alias si donandi animo solum pretium quod soluit, potest repetere, hoc dicit Salic.

Idem AA. Theodoro.

LEX XVI.

SI filij tui [a] emancipati matris hæreditatem sibi acquisierunt, proba [b] apud præsidem prouinciæ non donandi animo te nomine vxoris tuæ prædia comparasse, sed nominis duntaxat eius titulo vsum [1] † per possessionẽ rerum à venditoribus tibi traditarum dominium esse effectum, vt comprehensa filiorum tuorum iniuria, [c] proprietatis ius incolume perseueret. Nam si largiendi proposito id te fecisse constiterit pecuniæ [d] tibi persecutio cõpetit. PP. 6. Id. Mart. Tyberiano, & Dione Coss. 291.

Præsumitur vxor donare viro res, quas patitur eum cõsumere, secus in rebus paraphernalibus, quas retinet sibi saluas, h. d. Bald. Vel sic: Si maritus consumat paraphernalia vxoris. ea consentiente præsumitur donatio: & repetit vxor, quatenus maritus est locupletior, si vero ea inuita, totum repetitur, Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Crepitolinę.

LEX XVII.

DE ijs, quę extra dotem in domum illata, à marito erogata commemoras: si quidem te donãte, consumpta sunt, intelligis aduersus hæredes non nisi in quantum locupletior fuit [e] habere te actionem. Si vero contra voluntatem tuam, omnia tibi restitui [2] † oportere. [f] PP. 8. Cal. Mar. Heracliæ. AA. Coss.

2 † Oportet.

Intercedente diuortio, præmoriente donataria, & per reuocationem donatio inter coniuges infirmatur, h. d. Bal. vel sic: Rei donatæ inter coniuges dominium non transfertur, nec donatio confirmatur si diuortium sequatur vel donatarius præmoriatur, vel sit expressim reuocata, h. d. Sali.

Ijdem AA. & CC. Maternę.

LEX XVIII.

A Marito in vxorem donatione collata m[a]trimonij tempore, nec [3] † initio dominium transferri [g] potest: nec post, si diuortium intercesserit, [h] vel prior persona, quæ liberalitatem accepit, rebus humanis fuerit exempta [i] vel ab eo, qui donauit, fuerit reuocata, [k] potest conualescere. * D. 4. Calend. Semptemb. AA. Coss.

3 † In initio.

* An idem est, si iurata sit donatio? Rola. a Val. negat. i. cõs. 77. nu. 8.

Mater potest donare filio, etiam viuente marito, h. d. Intellige, quando sic donat, quod patri nihil quæratur, h. d. Bal. Vel sic: Securus potest donare genero, constante matrimonio, hoc dicit secundum vnam lecturam. Vel mater potest donare filio communi etiam constante matrimonio hoc dicit, Sal.

c Iniuria. quam intulerunt, uel quia non iure tenent, vel forsan authoritate sua ingressi sunt in possessionem. & facit s. si q̃s alte. uel sibi. l. multum, & l. quam. & l. cum propria.

d Pecunia. non rei, quia & mulier non a me, sed alio dominiũ consecuta est, ut diximus sup. eo. l. & si de tua.

DE ijs. CASVS. Si mulier extra dotem res in domum mariti intulit, & eas maritus cõsumpsit, quatenus maritus vel eius hæres teneatur, q̃ritur? Distingit, aut mulier eas donauit, & quatenus hæres locupletior factus est, p̃ueniet, aut no, & tuc insolidum.

e Fuit. scilicet maritus tuus.

f Oportere. actione rer. amot. uel condictione sine cã, uel depositi, vel mandati, vel ad exhibendũ & facit, ff. d iu. do. l. si ego. §. dotis, & su. d rei ux. ac. §. fileat.

A Marito. CASVS Maritus donans vxori cõstante mat. domiũ, nec statim, nec ex postfacto, i. tradõne facta, si diuortium intercessit, vel persona accipiẽs prior decedat, uel donatio fuerit reuocata, valet.

g Transferri potest. nisi in casibus, quos diximus s. e. l. si qui dam. & nisi in casu sol. mat. donetur, ut est mortis cã donatio, ff. eo. l. Si cũ, §. fi. & l. q̃a in hoc, sicut est ẽ, ut s. de do. añ nup. l. quod sponsæ.

h Intercesserit. nisi expressim fuerit confirmata donatio sub diuortij tpe s. d̃m l. … inde tunc non confirmatur, sed donatio noua constituitur, secundũ Io. ut ff. e. tĩ. l. si interim. §. fina. & l. seq. Item hoc quando non bona gratia factum est diuortiũ, alioquĩn distinguitur, ut ff. eo. l. cum hic status, §. si diuortium, in dubio tamen semper præsumitur reuocata, ut ff. de auro & arg. leg. l. … in fi. & l. 3.

i Exempta. uel ẽt simul ut & ff. de re. du. l. si inter uirum.

k Reuocata. expresse uel tacitẽ, ut sup. eodem. l. si maritus tuus.

Ijdē AA. & CC. Dionysię.

LEX XIX.

SI, cōstante matrimonio, tibi [a] mater domum tradidit, hanc in tuis bonis fecit. Dat. Idib. Iul. Philippopol. CC. Cos.

Sicut maritus non pōt donare uxori, ita nec aliū donāti accedere cōsentiēdo circa donationē rei propriæ. h.d. Bal. Vel sic: Si creditor viri rē sibi pignoratam vēdat uxori, pignore iā liberato nō valet uēditio ut simulata: nec cōfirmatur vt donatio, prǫmoriēte donataria. hoc dicit Salic.

Iidem AA. & CC. Claudiæ.

LEX XX.

CReditor, debito soluto, de pignore liberato nihil [b] ad vxorem debitoris quondam trāsferre potuit.[c] Sed nec consensus eiusdem debitoris accedens per eum qui creditor fuit, imaginarię factæ vēditioni ad dominiū transferendū prodesse quicquam potuit: cum tam ea, q̄ simulatè agūtur, quàm quæ in vxorem à marito donationis causa tempore matrimonii procedunt, propter iuris ciuilis interdictum [d] (cum proponas vxorem superstite marito rebus humanis exemptam) [e] pro infectis habeantur. Dat. 5. Id. Aug. Viminatii. CC. Coss.

Quod expenditur ab vxore pro marito, non repetitur, si in eius utilitatem non conuertitur. h.d. Salic.

Iidem AA. & CC. Maucaliæ.

LEX XXI.

SI propriis habitis contractibus, [f] quam acceperas mutuam pecuniam, pro marito donationis causa erogasti: cum [f] † hęc [g] ad dignitatem profuerit, nec locupletior sit factus, intelligis nullum tibi contra eum competere actionem. D. 3. Id. Aug. Viminatij. CC. Coss.

Ex iure patronatus nō censetur locupletior donatarius. h.d. Salic.

Iidem AA. & CC. Archinoæ.

LEX XXII.

MAritus manumissionis causa seruum mulieri, constante matrimonio, donare potest.[h] S. Calen. Aug. Sirmii. CC Coss.

Donatio valet inter socrū, & nurum: nec reuocatur ex pœnitentia. h d. Salic.

Iidē AA. & CC. Cæcilianę.

LEX XXIII.

SI te in vacuam [i] possessionem prædii socrus [k] tua titulo donationis ante matrimonium, vel post induxit: ad rescindendam donationem pęnitētia nihil [2] † proficit.[l] S. Calen. Nouem. Brundusii, CC. Coss.

Licet vir damnetur ad vltimū supplicium, non incorporantur fisco res vxori à viro donatę: sed si vir superuiuit, interim donatio pendet. h.d Bal. Vel sic: Donatio cōiugalis confirmatur morte donantis naturali vel ciuili, ex qua libertas perditur, non si perditur ciuitas tantum, libertate manente: quia tunc mors naturalis expectatur: nisi prius reuocetur. h. d. & est multum no. Salic.

Imp. Constan. A. Petronio Probino.

LEX XXIIII.

REs * vxoris, quæ vel [3] † ...

---

tum. & his duobus modis etiam donatio causâ mortis reuocatur, vt insti. de do. §. j.

SI *constante.*] CASVS. Constante matrimonio an mater filio emancipato possit donare, quæritur? Dicitur q̄d sic.

a *Tibi.*] emancipato vel non habenti patrem. & est ratio: q̄a fœminę non habent filios, vel filias in potestate, vt institu. de adop. §. fœminæ. & est sic ff. eo. l. 3. §. socrui. Sed quid si est in potestate viri matris, hoc est sui patris? Videtur hodie tenere, cū huiusmodi aduentitia patris non quærat, vt j. de bon. quæ libe. l. cum oportet. Sed dic contra, cum adhuc remaneat ratio, ne mutuo amore, &c. vt ff. eod. l. j. & 2.

CReditor.] CASVS. Maritus volens donare vxori prædiū, quod Titio obligauit, soluit Titio debitū, & finxit se non soluisse, & voluit vt daret vxori suæ predium, & dicit se vendidisse, & maritus consensit, non valet donatio, nec simulatio.

b *Nihil.*] neque pro parte, neq; pro toto.

c *Potuit.*] vt vēditio non, quia nolebat: vt donatio non, q̄a nō poterat, vt s. e. si nō verū. & facit s. plus vale. quod agi. l. j. & de transf. l. cū ea. & ff. loc. l. ad probatione & si cer. pet. l. si ex pretio. in fi.

d *Interdictum.*] vt ff. eod. l. j.

e *Exemptam.*] vt & s. eo. l. à marito.

SI *propriis.*] CASVS. Mulier mutuo accipiens pecuniā pro viro animo donandi soluit, an competat sibi repetitio? Dicitur q̄ nō, nisi ex ea pecunia factus fuerit vir locupletior, vel dignitas inde empta marito fuerit.

f *Contractibus.*] & sic non intercessit.

g *Cum hæc.*] aliàs cū hæc, & tūc plana. aliàs cū nec, & tū subaudi maximè: nā nec tū repeteretur, vt ff. eo. l. cum audipiscēdæ. hodie tamen nō licet donare causa dignitatis, vt infra ad leg. Iul. rep. l. fin.

MAritus.] CASVS. An constante matrimonio possit maritus donare vxori suæ mancipium ad manumittendum, quæritur? Dicitur quòd sic.

h *Potest.*] quo casu simul desinit & incipit seruus esse mulieris, vt ff. eod. l. quod autem §. pen. sic in acceptilatione simul oritur & extinguitur obligatio, vt ff. de noua. si Stichum. §. 2. & ideo quia non fit statim accipientis, sed demum cum manumittit, nō habet hic locum constitutio diuorum fratrum ad Aufidium Victorinum, vt in d. §. ff. eo. adde quod dicit in ea. l. quod autem in fi. & l. si eum. j. resp. Item quid si donat vt post certum tempus manumittat? dicunt quidam non tenere, vt ff. de do. l. Aristo. nos contra, vt d. l. quod autem in fine: interim tamen antequam manumittat, potest reuocare expresse vel tacitè, vt s. eo. l. si quidem. & facit j. de bo. quæ lib. l. fin. §. fi. & ff. de reg. iur. l. nemo prædo. §. locupletior. & ff. solu. matri. l. quod si vir.

SI *te.*] CASVS. Vt alicui, quod sicut socer non potest donare nurui, ita nec socrus: contrarium tamē est verum, nec si pœniteat, valet pęnitentia, quo magis reuocetur donatio.

i *Si te in vacuam.*] aliter olim non perficiebatur donatio. Azo. & facit sup. de don. ante nuptias, l. si ante. & quod dicit vacuam, demonstratiuè dicit, q̄ sic erat, q. vacua erat. vt plenè dixi sup. de prob. l. cum res.

K *Socrus tua.*] nurui loquitur.

l *Proficit.*] vt inf. de reuoc. do. l. possessionem. & arg. inf. si res alie. pig. da. sit. l. quæ prædium. & est ratio q̄ hic tenet, quia nō tangunt se per potestatem, vt ff. e. l. 3. ff. socrui. & sup. eo. l. si constante.

REs vxoris.] CASVS. Si maritus vxori constante matrimonio animo donandi tradiderit: sicut morte eius naturali confirmatur donatio, sic si ciuiliter moritur: qui seruus pœnæ efficitur. Siue tō deportetur, in pēdenti erit donatio, quia nec matrimonium dissoluitur, vnde si maritus in ea voluntate vsque in finem vitæ perseuerauerit, morte eius confirmatur donatio: nullo aduersus eam fisco seruato regressu.

Obligatio quandoq; simul oritur & extinguit.

[1] † Nec in plurib. & meliorib. Codicib.

[2] † Præfuit.

* Ex li. 9. tit. 42. l. 1. C. Th.

[3] † Sic C. Th. al. ex successione.

a *Qualibet.*] parentum vel extraneorum : ex testamento, vel ab intestato, ciuili, vel praetorio iure.
b *Ac mortuo.*] naturaliter.
c *Laesi.*] vt in metallum, vt insti. qui mod. ius pat. pot. sol. §. serui. & sic ciuiliter moritur, vt ff. de condit. & dem. l. intercidit. in fi. Sed hoc casu videtur donatum reuocari, non confirmari, quod hic dicit, vt ff. eod. l. cum hic status §. si donator seruus, quae est contra Sol. si fuit factus seruus hominis vir, hic poenae. Sed hoc cur tam varie? Resp. quia est ibi qui potest reuocare, s. dominus, sed hodie ex delicto non debet quis damnari, vt fit seruus poenae & sic sequitur auth. sed hodie. qua hic lege.
d *Adscri. nei.*] vt & §. ne vxor pro mari. l. ob maritorum. & ff. ad l. Iul. de vi. publ. l. j. & ff. de priuil. fisc. l. j.
e *Integro legum.*] nulla lege per hoc immutata, vel contradicente: quia etsi pater vel auus etc. vlum facere in fructum hal ebit.
f *Obseruanda sit.*] vt fecit scita ff. de bo. proscrip. l. si quis post hanc.
g *Naturae.*] i. natura dicitur dissolutio animae & corporis.
h *Vel deportatio.*] q. succedit hodie loco aquae & ignis interdictis, vt ff. ad l. Iul. pecul. j.
* Matrimonium non dissoluitur aqua & ignis interdictione & deportatione. Nouel. 22. c. 8. & 13. l. 1. C. de repud.
i *In pendenti.*] vt ar. de fi. secundo. l. cum pater. §. haereditate. An ergo potest inter rim reuocare? Resp. sic, vt ff. eod. l. seu si mors. §. j. & hic subij cit. & ar. ff. ad Treb. l. ex facto. §. si quis.
k *Dissoluitur.*] vt & ff. de con. dam. l. sed & si non mutet vxor a asteriorem, vt infra l. j. Vltimo hic distingue triplicem donationem, scilicet mortis, & inter coniuges, & inter viuos. Prima non valet, siue fiat ante reatum, siue post reatum: ante donationem, siue post: cum etiam testamentum rumpatur, & omnia pul. licentur, vt ff. de dona. cau. mor. l. si aliquis. & ff. eod. l. cum hic §. si maritus. in fi. §. Secunda si quidem ante reatum, distinguitur quae poena subsequatur, vt vel confirmetur, vel in pendenti remaneat, vt hac l. si post reatum, non valet, vt hic, & d. l. cum hic status. §. si maritus post damnationem constat non tenere. Tertia, s. inter viuos, valet ante reatum, vt C. de proscrip. l. pen. idem & post reatum, vt ff. de don. post reatum. nisi in criminibus laesae maiestatis, vt C. ad leg. Iul. maiest. l. pen. & fi. post damnationem autem non valet, vt d. l. post reatum. in fi. Ex praedictis patet, quod donatio inter coniuges non assimilatur omnino donationi causa mortis, nec inter viuos.

1 † Confirmat. C. T. al. deest.
2 † Sic C. T. al. Eo. al. deest vtrumq;
3 † Haec om. desunt in C. T.
4 † Stringi C. Th.
5 † Statutis in quibus, vt confirmat. C. T. lectio.
* Videtur ... in fructum hal ebit. arguitur ... si quis post hanc. ... ingre ... teli ... gio ... tens teli ... gratia post ... aliqua ... reuocare.
In ipsa Statu. t. L. 14. §. 2. ff de ritu. nup. soluit Cuia. No vel. 22 Gothof.
6 † Dua. 2. C. al.
7 † Du. C. Cos.
* No. 34. §. quod autem.

successione qualibet, a vel emptione, vel 1 † etiam largitione viri 2 † in eam ante reatum iure peruenerant, damnato, 3 † ac mortuo b ea poenae matrio, vel in seruilē conditionē ex poenae qualitate deducto, c illibatas esse praecipio, nec alieni criminis infortunio 4 † adsti. ingo d uxorē: cum paternis, maternisve, ac proprijs bonis frui eam iure gro e legum 5 † statuto vel gloriosum sit: & donatio maritalis ante tempus criminis, ac reatus collata in vxorem, quia pudicitiae praemio cessit, obseruanda sit, f tanquam si maritum eius natura, g non poena subduxerit.

¶ Sin autem aqua & igni ei interdictum erit, vel deportatio h illata, non autem mors ex poena subsecuta: donationes a viro in vxorē collatae, adhuc in pendenti i maneāt: quia nec matrimonium in huiusmodi casibus dissoluitur: k ita vt si vsq; ad vitae suae tempus maritus eas non reuocauerit, * ex morte eius confirmentur: fisco nostro ad easdem res nullam in posterum communionem habituro. Da. 3. Calen. 6 † Mar. Sardice, Crispo ij. & Constantio ij. 7 † Cos.

IN AVTHEN. de nup. §. quod autem, collatio. 4. constitutio. j.

Duo dicta ponit: et secundum infert ex primo. h. d. Salic.

Sed hodie * nemo bene natus l à principio, ex supplicio m fit seruus: & ideo matrimonium non dissoluitur. n 321.

Donationes inter viuos, quae sola morte confirmantur, trahuntur retro sed illae quae confirmantur in vltima voluntate, quae per mortem inter viuos valere non possunt, non habent tractum retro. h. d. Bald. Vel sic: Si donationes sint inualidae ratione potestatis vel matrimonii, confirmatio trahitur retro. Si autem sunt inualidae, quia summam excedant legitimam, expressa confirmatio in morte requiritur, nec retrotrahitur. hoc dicit Salic.

SEQVITVR AVTHEN. SED HODIE &c.

Et facit ff. solu. mat. l. si quis sic stipuletur.

l *Sed hodie. Natus.*] idest ingenuus natus.
m *Ex supplicio.*] idest ex poena alicuius supplicij. olim enim sic, vt supra l. proxi. Sed an lex ista correcta? ff. de poe. quidam non? Respon. non, quia haec authen. superueniens dicit. Item haec autem de bene nati. est intelligenda, vt in corpore innuitur. vnde haec similis, sicut in auth. de nup. §. quod autem colla. 4. & li. liberti licet non per hanc authenticam, tamen per aliam, vt lib. de caetero. coll. 6. dicuntur bene nati.
n *Non dissoluitur.*] quod fieret propter seruitutem qualitatem, si alter fieret seruus secundum leges. ut in corpore non sic secundum canones.

Rāde ita in Salic. ... ideo ... tatem ... ret ... decreto ... conf ... 9 ... de leg. ... raptores ... de rapt. ... h. raptores ... istud constitutum.

Imperator Iustinianus A. Mennae PP.

LEX XXV.

Donationes, * quas parentes in liberos o cuiuscumque sexus in potestate sua constitutos conferūt, vel vxor in suum maritum, vel maritus in suam vxorē, vel alteruter eorum p in 8 † aliam personā, q cui, constante matrimonio, donare non licet, vel 9 † aliae r persona 10 † in eā, cui s donare non poterant; ita firmas esse per silentium t donatoris, vel donatricis sancimus, si vsq; ad quantitatem legitimam, u vel eā excedentes, actis fuerint intimatae. Nam amplioris * quantitatis donationem minime intimatam, x nec per silentiū eius qui donauit, confirmari concedimus. y

D *Onationes.*] CASVS. Si maritus dedit vxori constante matrimonio vel e conuerso, licet ab initio donatio non teneat, confirmatur tn morte, si subsistat infra quantitatem quingentorum solidorum: si ultra, non confirmatur, nisi fuisset insinuata, vel expresse confirmatio intercesserit, & si sit ultra quingenta, & confirmatio fit expressa: ex eo tempore capit firmitatem, ex quo donatio fuerit cōfirmata, & hoc in prima & secunda, si infra subsistit, vel excedat, & est insinuata & cōfirmata: ex eo tempore quo erat facta donatio, firmitatem capit: sicut contingit in alijs negotijs, in quib. ratihabitio retrotrahitur, s. ad tempus celebrati contractus. & hoc in tertia, subtili distinctione iuris vel facti de caetero locum non habētem.

* Nota quod quaedam donatio patris in filium morte patris confirmatur, licet cōfirmat emancipatione filij. l. donationes. §. pater q. ff. de donat. & l. si ne emancipatis. inf. titu. de dona.
8 † Suam, al. alteri.
9 † Ipsae al.
10 † Desūt in alijs.
* An vsq; ad summam 500. solidorū ex l. 34. C. de do. Salic. negat. quia legitimā deficiens in re & in persona. Salic. ... tenet ... l. ... notat Salic. et opinionem cōiter reprobari & contrariam opinio...

o *In liberos.*] gratia similitudinis, & de his dicit, quae iuris impossibilitate ab initio non ualet: sed inter coniuges non valent iuris prohibitione.
p *Eorum.*] scilicet coniugum.
q *Personam.*] quae sit coniuncta per potestatem, ut filio mariti, vel uxoris seruo. & de his habes s. eod. l. nec inter
r *Vel aliae.*] puta filij uel serui.
s *Cui.*] quae in potestate viri uel vxoris sit.
t *Per silentium.*] quo confirmantur, vt ff. eo. l. cum hic. §. j. & §. oratio. Accur.
u *Legitimam.*] s. quingētorū aureorū hodie, vt C. de do. l. pe.
x *Intimatam.*] i. in actis non redactam.
y *Concedimus.*] cum duobus careat adminiculis, scilicet ... tatione.

ratione personæ, & ratione rei.

a *Distinctione.* excedant legitimam quantitatem, vel non. & hoc iure relicti, non donationis, cum ei cedit legitimam summam.

b *Referatur.* quantum ad fructus, & partus, & vt de damno dato in re non teneatur, vt hic, & ff. de lega. 2. l. cum pater, §. pater filiæ, & ff. de don. cau. mor. l. si mortis causa inter virum. non quantum ad dominium. vt arg. sup. fam. ercis. l. filiæ, & sic non obstat s. de inof. do. l. 2. vbi dicit in huiusmodi donationes habere præcipuas iudicio familiæ erciscundæ, quod non esset, nisi dominium apud testatorem resedisset, vt fami. ercis. si quod. & supra eo. l. si non verum, in fin. & hoc secundum Io. vel solue vt ibi. Alij dicunt etiam dominium retro transire donatarij fictione huius legis, licet non poterit ex presse transferri tunc, quasi plus operetur fictio, quam veritas, vt arg. ff. de solutio. l. sub conditione. & ff. eo. l. si ius seruus. Item nota contra P. facere legem istam, qui dixit, vbi expresse confirmauit, esse relictum, vbi tacuit, & sic tacite habere vim relicti, si erum esset relictum, non retraheretur retro. Item differt a relicto, uel a donatione causa mortis in alio vt no. supra eodem, l. res. in distinctione ibi posita, & facit infra ad leg. Falc. l. in donationibus, habet ergo vim relicti, vbi testator hoc voluit, aliás non, vt supra eo. l. ex verbis. Item est contra, infra de colla. l. si donatione. vbi nec retrotrahitur, nec etiam vt ex nunc valet, sed ibi vt haberet in peculiū fuit donatū, non aūt simpliciter, quod hic erat. Accur.

c *Ratihabitiones.* ut pater, qui factū filij? accipientis mutuum habet ratū, vt sup. ad Macedo. l. fi. vbi plura dedimus similia. & facit sup. de nup. l. si contra, & ff. de offic. proconsu. l. obseruare, §. fi. & infra de don. l. data.

d *In cæterum.* idest de cætero.

e *Posse.* forte distinguebatur, utrum uir donans errabat in facto, credens rem donatam non valere vltra legitimam summam. Vel, verum quis credebat ualere donationem.

1 † Duar. refert.

* Hmōi donōnem mortui mariti cōfirmantis, respectu dominij nō retrotrahi ad tēpus factę donōnis sed respectu fructuum perceptorum, no. Clar. d. l. Goth.

2 † In quibusdā est hic rub. de donōne Regis in Reginam vel Reginæ in Regem Existimo esse argumentum legis ab interprete aliquo ita conceptū.

¶ Sin verò specialiter eas in suprema voluntate donator, vel donatrix confirmauerit, sine vlla distinctione [a] ratæ habebuntur: ita tamē, vt quidē vltra legē finitā quantitatem expositę, minimè in actis insinuatæ fuerint: specialis earū confirmatio ex eo tempore vim habeat, ex quo eædē donationes confirmatę sunt.

¶ Si verò, vel nō amplior sit donatio, vel cū amplior esset in actis insinuata sit; tunc & silentium donatoris, vel donatricis, & spālis cōfirmatio ad illud tēpus referatur, [b] 1 † quo * donatio conscripta sit: sicut & alias ratihabitiones [c] negociorum gestorum ad illa reduci tempora oportet, in quibus cōtracta sunt. Nec in cæterum [d] subtilem diuisionem facti, vel iuris introduci posse. [e] Dat. Id. Decembris. D. N. Iustiniano A. ij. Coss. 548.

Contractus, qui celebrantur cum Imperatore, vel Augusta, habent vim legis, h. d. Bal. & hunc text. non habes alibi, Bal. vel sic: Matrimonium non impedit donationē inter principem, & eius vxorem, h. d. Vel sic: Inter principem, & Augustam valet donatio statim Salyc.

Idem AA. Mennę PP. 2 †

LEX XXVI.

ij DOnationes, quas diuus Imperator in pijssimam Reginā suam coniugē, vel illa in serenissimū maritum contulerit, illico valere sancimus, [f] & plenissimā habere firmitatē, vt pote Imperialibus contractibus legis vicem obtinentib. minimeq; opitulatione quadam extrinsecus egentibus. Dat. 8. Id. Ap. Decio V. C. Coss. 523.

DOnationes. CASVS. Si princeps donet vxori constante matrimonio, vel econuerso, indistinctè valebit donatio, siue fuerit expresse, vel silentio confirmata, siue non.

Princeps debet esse humanus, & nō superbus. Bal. Vel sic: Si donator captus ab hostibus moriatur, siue donatarius captus post mortem donatoris redeat, donatio confirmatur, Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXVII.

SI vnus ex ijs, qui matrimonio fuerant copulati, in aliū donatione facta ab host. b. captus esset, & in seruitutem deductus, & postea ibi morte perēptus, quærebatur, an hmōi liberalitas, quā anteà 3 † fecit, ex hoc roborari videretur, an vacillare, & iterū si donator quidē in ciuitate Romana cōstitutus decessisset, maritus aūt tpe is, qui donōnem accepisset, in captiuitate degeret, & postea reuersus esset, an videretur & tūc donō rata haberi. Cum itaque in vtroq; casu oporteat Augusto [g] remedio causam dirimi cum 4 † nihil tam peculiare sit Imperialis maiestatis, quā humanitas, per quā sola Dei seruatur imitatio: [h] in ambobus casibus firmam esse donationem censemus. Dat. Calend. Decemb. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

f *Sancimus.* & ita contractus imperialis est lex sic, infra de bon. quæ liber. l. cū multa, & de quadrien. præscrip. l. fin. in fi. & in Authen. de non alien. §. sancimus coll. 2.

SI *vnus.* CASVS. Si vir donauit vxori, & postea capiatur ab hostibus, & ibi decedat, an confirmetur donatio, quæritur? Dicitur, quod sic. & hoc in prima. Idem est, si uxor donet, deinde illa capiatur ab hostibus. & ibi decedat, quia perinde æstimatur donatio, ac si domi decessisset.

g *Augusto.* idest Imperiali.

h *Imitatio.* sic supra de nupt. l. imperialis, circa prin. & facit ff. eo. l. cum hic. §. si ambo. Acc.

3 † Duar. ante.

DE REPVDIIS, & iudicio, &c.

Omne quod ligat, solubile est, vt in Authen. de nup. §. deinceps, coll. 4. hic et post ligamina matrimoniorum de solutione dicit.

5 † Nihil aliud.

MAtrimonium.] CASVS. Si maritus deportetur, non dissoluitur matrimonium, si propter status mutationem uiri mulier affectionem suam non mutauit. An autem constante matrimonio possit dotem repetere a Reip. quod licet non iure stricto dē æquitate tamen ibi concedenda est, nec laudabile propositum eius, quod non vult diuertere a marito, ei erit impedimento, quo minus repetat dotē a fisco bona occupante.

i *Vel aquæ & ignis.* vel, pro idem. nam pro eodē ponit, vt ff. ad leg. Iul. pec. l. 3.

k *Non soluitur.*] si constat matrimonium, ergo habet filios in potestate natos, & nascituros, ut Instit. de patr. potest. in princip. Sed contra probatur, quia si prius habebat, amittit, ut Institu.

TITVLVS XVII.

De repudijs, * & iudicio de moribus sublato.

Deportatio non facit soluere matrimoniū: nec vxor perdit dotem ob deportationem mariti, h. d. Bal. vel sic: Deportatione viri, seu amissione ciuitatis matrimonium non soluitur. dos tamen de æquitate repetitur, h. d. Sal.

* Repudiū generale nomen est, nec nuptiarū tm diremptionem, sed & sponsaliorum significat, vt in l. 2 ff. d diuo. & liquet hic ex legibus subiec.

Imp. Alexan. A. Abutinianæ

LEX PRIMA.

MAtrimoniū quidē deportatione, vel aq. & ignis [i] interdictione nō soluitur [k] si

quibus mod. ius pat. post, solui. §. cum. inter. Item quia potestas patria propria est Romanorum ciuium, vt ff. de his qui sunt sui, vel alie. iur. l. item in potestate. Sed hic ciuitatem amittit, & apud hostes dicitur, ut ff. de legat. 3. l. 1. §. deportatos, & §. ij. quib. & ff. de poen. l. quidam. Non ergo habet ius patriae potestatis? Resp. ad hoc, quod est specialis casus, vbi natus ex matrimonio non est in potestate, & quod generaliter dicatur in potestate nasci, intelligitur qui nullius mutauit conditionem. Item vt matrimonii solui, vt ff. sol. matr. l. si quis sic stipulet. Sol. ibi affectionem mutauit mulier, repudiando eum, vt hic subijcit.

l. saepe & hoc in sponsalibus, uxor enim, cum certum sit ei triennium expectare, cum tu uiuere, non nubis, si uero incertum, quinquennium expectat a tempore captiuitatis, ut ff. eo. l. uxor. ADDITIO. Dicas de hoc, ut in c. de praes. spon. & in c. Dns, ac Redemptor noster de sponsalibus, extra de nup.

casus in quem maritus incidit, non mutet vxoris affectionem.[a] Ideoque dotis exactio[1] † ipso iure non competit;[b] sed indotatam cā esse, cuius laudandum propositum est, nec ratio aequitatis,[c] nec exempla promittunt.* PP. Nonis Nouemb. Alexandro A. iij. & Dione Coss. 230.

Mulier non tenetur sponsum vltra triennium expectare, adeo postea poterit nubere sine poena, h.d. Salic.

Impp. Valeria. & Galie. AA. & Valerian. C. Paulinae.

LEX II.

Liberum est filiae tuae,[d] si sponsum suū post tres peregrinationis annos* expectandum[2] † sibi vltra non putet,[3] † omissa spe huius coniunctionis, matrimonium facere:[e] ne opportunum nubēdi tempus amittat: cum posset nuncium remittere[f] etiā si praesente illo consilium mutare voluisset PP. 7. Calend. April. Aemiliano & Basso Coss. 260.

Diuortium fraudulētum nō impedit pactum in casum mortis collatum, Bal. vel sic: Fictum repudium non nocet tertio dotē stipulato sibi reddi, matrimonio morte dissoluto hoc dicit. Salic.

Impp. Diocletianus, & Maximianus AA. Tullio.

LEX III.

DVbium non est, omnia omnino, quę cōsilio recte[g] geruntur, iure meritoq; effectu, & firmitate niti. Quare si tu dotem pro muliere dedisti, & ex morte[h] eius dotis repetitionē stipulatus es, circumscribendi autem tui causa, ficto repudio, matrimonium breui* tempore rescissum est, res dotales, quas ante nuptias obtulisti, praeses prouincię recipere te non dubitabit.[i] Certum est enim daturum operam moderaturē prouinciae, vt quae contra fas gesta sunt, fructum calliditatis obtinere non possint:[k] cū nobis huiusmodi commenta displiceant. Imaginarios enim nuncios, id est repudia, nullius esse momenti, siue nuptijs fingat se renunciasse, siue sponsalibus, etiam veteribus iuris auctoribus placuit.* Dat. 2. Cal. nd. Septembris Tyberiade, ipsis AA. 4 † Cos.

Ijdem AA & CC. Pisoni.

LEX IIII.

Filiae diuortium in potestate matris non est.[l] Dat. 5. Calen. Ian. Sirmij, CC. Coss.

Diuortium filiae non est in potestate patris, nisi ex magna, & iusta causa, & si fuerit emācipata, tunc nullo modo, hoc dicit. Bald. & Salic.

Ijdem AA. & CC. Schyroni.

LEX V.

DIssentientis patris, qui initio consensit matrimonio, cum marito concordante vxore filiafamilias, ratam non haberi[m] voluntatem, diuus Marcus pater noster religiosissimus Imperator constituit, nisi magna, & iusta causa interueniente hoc pater fecerit. Inuitam autem ad maritum redire, nulla iuris praecipit constitutio. Emancipatae vero filiae pater diuortium in arbitrio

1 † Actio.

* Illud de Flaminica non licuisse facere diuortium. Fest. i. Flaminica ie. Gel. 15. ibi, Matrimonium Flamin. nisi morte dirimitur non est. Gorbo.

*Secundū can. nō est tēps praefinitum, ut in c. de illis, extra de spō. & matrimo.

2 † Spectādum.

3 † Putat.

a Affectionem. quam habet vxor erga virum.

b Non competit. mulieri ipso iure, quia matrimoniū durat: sed de aequitate agit & petit a fisco, ut subijcit. & est speciale quod durante matrimonio petatur sic, & j. de iure do. l. vbi. Sed contra, ff. de bon. dā. l. sed & si vbi demū morte interueniente agitur Solut. ibi mulier fuit deportata, hic vir.

c Aequitatis. inuadēte fisco bona, & per consequens est aequum teneri, vt j. ad l. g. Iul. de uis l. 2. & ff. sol. matr. l. si marito, in princi. & facit in Authē. de nupt. §. deportatio, col. 4. & ff. de capt. l. non vtā patre, & sup. tit. 1. l. tres vxores & ff. e. l. j.

Liberum.] CASVS. Si filia tua cum aliquo sponsalia contrahat tan illo peregrinante, nec intra triennium reuertente, ne nubendi tempus amittat, possit cum alio contrahere quaeritur? Dicitur, quod sic: quia & si sponsus praesens fuisset, potuit mulier sibi misisse nunciū repudij.

d Filiae tuae. ōmater. Accur.

e Facere. cum alio etiam non misso repudio, secundū Rog.

f Remittere. praesente eo. & hoc est post biennium, ut sup. de spon. l. 2. Dic ergo si non est arrha data, qūcunque potest mittere repudium, vt sup de spon. l. 1. sed ea data ante biennium inter praesentes, ante triennium inter absentes non potest, quin patiatur poenam arrharum, sm quod stipulatae sunt, ut hic, & d. l. supra de spon. l. 2. & l. fi. & hoc qn non est iusta causa ultra differendi, alias i... ultra triennium expectat, ff. de spons.

Dubium. CASVS. Pater dedit dotem pro filia, & stipulatus est si soluto matrimonio morte mulieris sine culpa mariti diuertere ... fine culpa mariti, ... ritus ... ut lucraretur an tal dolus filiae obstet ... quod nō, quia talis fraus princi displicet. & ideo si mitate nō habebit, ... dent obtinere ... mitatem & recte & cum consilio gerunt ... Salomōe Oia fac cū cōsilio, & nō poenitebis: unde nō obstante tali fraude, pōt pater dotem repetere in casu solut. matr. morte.

g Recte. i. iuste, & cum solennitate, qua debent, & est sic inf. de appellationibus, & ex. de l. 5. §. fi. a prel. c. nouit, & 15. q. 7. eps & d. 84. c. peruenit.

h Ex morte. i. succederet i matrimonio & ita in casu diuortij non fuisset stipulatus, sic & ff. sol. mat. l. si cum dotem.

i Non dubitabit. vti li actione, licet illa dolo fecerit, quominus condō stipulationis existat, vt ff. sol. ma. l. filiae. & ff. e. si filia.

k Non possint. No. sic & in de vxo. mil. l. 2.

Filiae. CASVS. Si mater solueret matrimoniū filiae ea inuita, nō est audienda.

l Non est. ut sup. de inof. test. l. filia. nec patris, ut ff. de dona. inter ui. & vxo. l. cū hic status, §. si socer. & ff. l. ... sed spōsalia dirimere pt pr, ut ff. de spōs. l. in ptāte.

Dissentientes. CASVS. An pr, qui ab initio cōsensit in matrimoniū filiae, quā habat in ptāte inuitā possit id soluere, quaeritur? Dic quod nō, nisi ex iusta cā filia sponsum repudiauerit Sed ponamus, quod filia secuta uoluntatem patris diuertit a marito, an possit cogere eā inuitam pater redire? Dicitur, quod non. Filia verò emancipatae matrimonium nullo modo dissoluere potest.

m Non habere ne bene concordantia matrimonia pater distrahat, ut ff. de li. ex. l. 1. §. fi. & supra de inoff. test. l. filia, & ... & dixi sup. l. prox.

* Breui ... de Cui ... 12. obs. 25.

* Contius 1. lect. 71. hoc addēdum putat ex Graecis. Vnde si iterū cōiuncti fuerunt, non pōt in secūdis nup. locum habere stipulatio quod Cuiac displicet 15. obser. 25. Goth.

4 † Duar. AA. & CC. Coss.

Non

a *Non habet.* [illegible] ad prin. l. aptatur. auth. [illegible] quæ est ex corpore, de nup. §. est quoque. coll. 4.

E *Contra.*] CASVS. Lex Codicis dicit: [illegible] filia pater non potest matrimonium dissoluere, & econuerso si filia vult [illegible] matrimonio in præiudicium patris, qui dedit [illegible] possit? Dic [illegible] non potest [illegible] in contrahendo matrimonio [illegible] eius consensu parentum exigitur, ita & in dissoluendo.

b *Econtra.*] i. contra ad legem.

c *Læsionem.*] vt fuit sup. eo. l. dubium.

*Nou. 24. §. est quoque.

d *Parentum.*] [illegible] est sup. de iu. do. l. si dotem. sol. ut ibi.

e *Dissoluendo.*] [illegible] horum iure [illegible] nonum obseruatur.

3 † Al. de ijs, qui nuptias inierant.

L *Icet.*] CASVS. Destinauit mulier sponso libellum repudij, sed ad eum nõ peruenit, sed ad [illegible] si patrem, vel [illegible] qui erat in potestate sponsi: an dissoluantur sponsalia? [illegible]

f *Marito.*] [illegible] fuit tñ traditus alicui de sua familia, quam habet in potestate, vel in cuius potestate ipse sit, vt ff. eo. l. a in fi. & causa debet mitti: vt infra eo. l. consensu.

V *Xor.*] CASVS. Si marito in militiam profecto, nec est ante quatuor [illegible] reuerso, ita ut vxor nesciat viuat, aut nõ: & velit ad secundas nuptias conuolare, & ducem, sub quo militabat maritus, postulat de marito an possit, quæritur? Dicitur quod sic: nec dicet [illegible] de adulte. [illegible] nec dotẽ amittet: nec clandestinas nuptias dicit contraxisse: nisi mulier habuit conscientiam alieni thori: quo casu furtiuæ essent nuptiæ.

g *Sospitatis.*] i. an esset mortuus. an viu?

h *Ducem.*] sub quo militauit.

i *Conuenit.*] in quærendo virum, an viueret.

a † Alterius, al. de eo qui verumque.

k *Dotis amissionem.*] imo recuperabit eam ab heredibus.

l *Violata.*] ab aliquo. Not. ergo adulterium non fieri sine dolo & mala conscientia, sic ff. de adult. l. mulier. §. pe. & l. pen. & hic probant. & sunt argument. ad quæstionem, qua quæritur, de eo, qui cognouit coniugatam credens solutam, & facit ex

suo non habet.[a] Dat. 5. Cal. Septembr. Nicomediæ, CC. Coss.

IN AVTHEN.

De nuptiis, §. est quoque. coll. 4. constit. 1.

Filiusfamilias non potest dissoluere matrimonium, nisi patre consentiente, emancipatus sic h. d. Salic.

E Contra [b] si filij familias distrahunt parente nolente, quid iuris sit, exprimit nouo constitutio [1] † de nuptijs, scilicet ne matrimonia distrahantur in læsionem [c] parentum, [d] qui dotem, vel ante nuptias donationem obtulerint, aut susceperint soli, aut cum filijs: quia sicut in contrahendo matrimonio consensus parentum exigitur, ita & in dissoluendo. [e]

Citatio ad domum valet, licet in citati notitiam non peruenerit. h. d. tex. cum glo. Salic.

Ijdem AA. & CC. Phœbo.

LEX VI.

L Icet repudij libellus non fuerit traditus, vel cognitus marito, [f] soluitur matrimonium. Dat. 18. Cal. Ianua. Nicomediæ, CC. Coss. Imp. Constantinus A. Dalmatio.

Mulier, quæ de marito per quadriennium noua non habuit, palam nubens, adulterij & cæteras pœnas euitat. hoc dicit Sal.

LEX VII.

V Xor, quę in militiam profecto marito post interuentum annorum quatuor nullũ sospitatis [g] eius potuit habere iudicium, atque ideo de nuptijs [2] † alijs cogitauit, nec tamen ante nupsit, quam libello ducem [h]

super hoc suo voto conuenit: [i] non videtur nuptias furtiue furtiuas, nec dotis amissionem [k] sustinere, nec capitali penę esse obnoxia, quæ post tam [3] † magni temporis iugitatem non temere, nec clanculo, sed publice contestatione deposita, nupsisse [4] † firmatur.

¶ Ideoque obseruandum, vt si adulterij suspicio nulla sit, nec coniunctio furtiua detegatur, nullum periculũ ab ijs, quorum coniugio erant copulatę, vereatur, cum si conscientia maritalis thori furtim esset violata, [l] disciplinæ ratio pœnam congruã flagitaret. Dat. Næsso. Feliciano, & Titiano Coss. 337.

IN AVTHENT.

Vt liceat matri & auiæ. §. quod autem à nobis. coll. 8. constitu. fin.

Hodie mulier habens virũ in expeditione militiæ non potest licitè nubere, etiam si diu eũ expectauerit, nisi formã huiuslegis seruauerit. Sa.

H Odie quãtiscunq; [m] annis maritus in expeditione manserit, mulier sustinere debet, licet neque literas, neque responsum ab eo acceperit. Sed si mortuũ audierit, non prius nubat, quam per se, vel per alium eum, sub quo militabat, adiens interrogauerit, si pro ueritate mortuus est, vt apud gesta deponatur cũ iure iurando, si mortuus sit: quo subsecuto post annũ [n] nubat. ¶ Si vero præter hęc nupserit, tam ipsa, quàm qui eã duxerit, velut adulteri puniantur. Sed qui iurauerit, si fal-

era de [illegible] & [illegible] Sed contra ff. [illegible] & in Auth. [illegible] §. sed etiam captiuitatis. collat. 4. quibus [illegible] Solu. ibi in captiuo [illegible] contra in Authen. de nup. §. [illegible] vbi de militante [illegible] & de [illegible] Sol. illa corrigit [illegible] & illa [illegible] quæ est in Au. [illegible] quæ autem [illegible] habes [illegible] expecta [illegible]

H [*Odie.*] CASVS. Hæc Authen. [illegible]

* [illegible] proba- [illegible]

* Nouell. 117. §. quod autem, & ex [illegible] concor. gl. nec [illegible] quia [illegible] ter. in §. porro [illegible] verbo præ[illegible] extra vt li. non contest. & con. præterita. de spon. & ma.

m *Hodie quantiscunque.*] i. licet [illegible] Sed contra in Authen. de nup. §. nominatos collat. 4. Sol. hic corrigit. Item contra [illegible] §. sed etiam captiuitatis. Sol. ibi in captiuo.

n *Post annum nubat.*] Computandum [illegible] tempore [illegible]

corpore. Sed contra ff. de ijs, qui notantur infam. l. genero. § [illegible] cum tempus, vbi [illegible] assumit & deponit lugubria. Sol. hęc corrigit, uel ibi erat certum, hic dubium, licet [illegible] sit per vnum.

a *Conuincatur.*]supra de reb. credi. & iureiu. l. a. sol. contra. de alio iuramento dicit.

b *Recipere.*]quomodo hoc, cum legitimè contraxerit? Respon. fingitur non contractum, vel nullum: licet verum, & rectum fuerit.

ctione tam viro, quam mulieri, quem filiorum velit instituere in dotem vel donationem, vel cui eam dare voluerit. & si aliqua pacta facta fuerint aduersus huius legis statuta, puta quia mulier pepigit de non amittenda dote: vel vir de non amittenda donatione propter nuptias: si in aliqua causarum prædictarum inciderit, nullam obtineant firmitatem.

CONsensu.]Primo ponit exordiũ, & rationem legis ꝯdendæ vsque ibi si qua igitur. Secundo enumerat causas, propter quas vxor potest diuertere à viro vsque ibi, vir quoque. Tertio enumerat causas, propter quas vir discedere potest vsque ibi, hæc nisi. Quarto punit diuertentem sine causa, vel eam non probantem vsque ibi, seruis. Quinto ponit, per quas personas, & quo probari possit, vsq; ibi, si vero. Sexto prouidet liberi lucrantib. vsq; ibi, pactiones. Septimò annullat pacta huic legi cõtraria vsque ad finem. Salic.

CASVS. Licet solo consensu ꝯhatur matrimonium, non tamen solo consensu dissoluitur, nisi misso libello repudij, prius, vel nisi aliqua ex causis in præsenti lege expressis inciderit, & hoc fauore liberorum. Si ergo maritus, vel vxor in aliquam earum inciderit impune, alter ab altero discedere potest: si nec vlla causa interueniente mulier à viro diuertat, vel de aliqua maritũ accusauerit, nec probauerit, amittet dotem, & donationem ante nupt. nec intra quinquennium alij nubet. quod si fecerit, erit infamis, nec dicetur connubiũ illa cõiunctio: sed qui talem coniunctione accusare voluerit, liberam habeat facultatem, si vero cautam probauit, dotem recuperat, & donationem ante nup. & lucro suo cedat, & post annum nubat, ne de partu dubitetur cuius fuerit, scilicet an primi, an sequentis mariti. Si vero uir vxori aliquid de prædictis obiecerit, & probauerit, dotem lucratur & donationem ante nup. & statim vxorem ducat, si velit. Si vero non interueniente aliqua de prędictis causis eam dimittat, dotem, & donationem amittat, & si seruus vel ancilla si sit pubes (si aliter probari non possit: an adulterium commisit) torqueatur, ut sic veritas eruatur. quia quæ in domo geruntur, magis per domesticos, quam per extraneos sciri possunt.

Si vero.] Si vir aut mulier temere repudium miserit, filio aut filijs, siue filiæ, aut filiabus ex matrimonio extantibus: quicquid ex nuptijs lucratum fuerit, vel per dotem, vel per donationem propter nuptias, illud filijs & filiabus post mortem parentis reseruabitur, data ele-

so iurasse conuincatur: [a] militia nudatus, decẽ libras auri soluet illi, quẽ mortuum fuisse mentitus est: eo licentiam habente, si voluerit, suã vxorem recipere. [b]

Matrimonium non potest ab altero cõiugum dissolui sine cã legitima hic expressa: et vxor contra faciens dotem perdit, & donationẽ propter nuptias restituit, nec intra quinquennium nubere potest: Vir autem contra faciẽs dotem restituit, & donationem perdit. Et ad probationem causæ admittuntur domestici, & alias inhabiles: lucransque debet lucrum liberis reseruare. & pacta contra hanc legem inita, sunt ipso iure nulla. h. d. Salic.

Impp. Theo. & Valen. AA. Hormisdæ PP.

LEX VIII.

COnsensum[c] licita [1] † matrimonia posse contrahi, contracta non nisi misso repudio [d] [2] † dissolui præcipimus. Solutionem etenim matrimonij difficiliorem [e] debere esse, fauor imperat liberorum. [f] Causas autem repudij hac saluberrima lege [3] † apertius [g] designamus. Sicut* enim sine iusta cã dissolui matrimonia iusto limite prohibemus: ita aduersa necessitate pressum, [h] vel pressam, [i] quamuis infausto, [k] ac-tamen necessario auxilio cupimus liberari.

¶ Si* qua igitur maritũ suũ adulterũ [l] aut homicidam, aut veneficũ, vel certè cõtra nostrum Imperium aliquid [4] † molientem, vel falsitatis crimine condemnatũ inuenerit, si [5] † sepulchrorum dissolutorẽ, si sacris ędib. aliquid subtrahẽtem, si latronem, vel latronum susceptorem, vel abactorẽ, [m] aut plagiarium, vel ad contemptum sui domusve suæ [o] [6] ipsa inspiciẽte cum impudicis mulierib. (quod maximè etiam castas exasperat) cœtum ineuntem si suę vitę veneno, aut gladio aut alio simili modo insidiantem, si se [o] verberibus [p] (quæ [7] † ingenuis aliena sunt) sufficientem probauerit, tunc repudij auxilio vti [8] † necessario ei permittimus libertatem, & causas dissidij legib. comprobare.

IN AVTH. vt lice mat. & aui § causas. coll. 8. const. si alias § quia vero quædam, in fine.

* SEd nouo iure vir, qui[q] sine causa hoc fecerit, ex alia substantia sua, etiam constante matrimonio, tantum dabit vxori, quantum tertia pars facit antenuptialis largitatis: sed matrimonium ob id non soluitur.

Finit Authen.

Nota ex hac lege ibi, exasperat, quod nihil est, quo sic exasperet vxorem, nisi impudicitia viri.

Nota secundo ꝯ i fautricem. de fautrice. & vide. quod not. in capit. vltimo. de pœnis, inclementiã, vbi habes glos. magistram.

Nota tertiò ibi, indignam, quod debet carere connubio qui se iudicat indignum.

Quarto no. ibi, ad eunt, à contrario sensu, quod si filius adesset, non posset reuocare factum patris. quod dic, vt supra de rei vendicatio. l. cum à matre. Bald. hic.

c *Consensu.*] solo sine aliqua solnẽitate, & hoc liberorum fauore, vt hic dicit: sed in casibus specialibus scriptura exigitur, vt Instit. de nup. §. finali. & supra de nupt. auth. sed nouo iure. & Authen. maximis.

d *Misso repudio.*] & sic cum solennitate, & iusta interueniente causa.

e *Difficiliorem.*]quã contrahere.

f *Liberorum.*] argu. de ritu nuptia. l. qui in prouincia.

g *Apertius.*] quam olim essent.

h *Pressum.*] virum.

i *Pressam.*] vxorem.

k *Infausto.*] id est malo omine sine infortunio, nam spes fuit indiuiduitatis vt instit. de pa. pot. in princip. sed aliquid sinistrum euenit, quod & causam dat dissidij: quod in præsentia septem testium fieri debet, ut ff. eodem, l. nullum.

l *Adulterum.*] videtur contrarium ei, quod dicit 32. q. 2. c. quicquid. & in Lomba. da si quis vxorem suam amiserit. l. nulli liceat. ubi dicit ex alia causa non dirimi. nisi causa fornicationis, & ad hoc in auth. de nup. §. minores & §. si igitur. § rursus, & § si vero. coll 4.

m *Abactorem.*] i. abigeum.

n *Sua.*] mulieris.

o *Sese.*] s. vxorem.

p *Verberibus.*]ad hæc aptatur auth. sed nouo iure. &c. quę est in auth. vt lic, ma. & aui. § si quis in sua domo & §. causas. & §. si quis autem propriam. coll. 7.

q SEd nouo. Hoc fecerit.] idest vxorem verberibus affecerit.

1 † Zenar. in C. no. S. Apost.

2 † Solui.

3 † altius.

* Quintil. declamatio 10.

* Eadem fere extant ibi C. Th. constit. l. 2.

4 † Molientem.

5 † Sepultorum.

6 † Al. domi suæ.

7 † Ab ingenuis.

8 † Necessariam.

* Nouell. 17. §. quia vero quædam.

Apertius.

Sequitur textus C.

¶ Vir quoque pari fine claudetur, nec licebit ei sine causis 1† apertius [a] designatis propriam repudiare iugalē. Nec vllo modo 2† expellat, nisi adulteram, [b] vel 3† veneficam, aut homicidam, aut plagiariam, aut 4† sepulchrorum dissolutricem, aut ex sacris ædibus aliquid subtrahentem, aut latronum fautricem, aut extraneorum virorum se ignorante, vel nolente, 5† conuiuia appetentem, aut ipso inuito sine iusta, & probabili causa foris, [c] scilicet, pernoctantem, vel 6† circensibus, vel theatralibus ludis, vel arenarum spectaculis in ipsis locis, in quibus hæc assolēt celebrari, se prohibente gaudentem, vel 7† sibi veneno, vel gladio, aut alio simili modo insidiatricem, vel contra nostrum imperium aliquid machinantibus consciam, seu falsitatis se crimini immiscentem inuenerit, aut manus audaces sibi probauerit ingerentem, tunc enim necessario ei discedendi permittimus facultatem, & causas dissidij legibus comprobare.

¶ Hæc 8† nisi vir, & mulier obseruauerint, [d] vltrice prouidentissimæ legis pœna plectentur. Nam mulier si contempta lege repudium mittendum esse tentauerit: suam dotem & ante nuptias donationem * amittat, nec intra quinquennium nubendi habeat denuo potestatem. Aequum est enim eam interim carere connubio, quo se mōstrauit indignam.

¶ Quod si præter 9† hæc nupserit, erit ipsa quidem infamis, connubium uerò illud nolumus nūcupari. Insuper etiam agendi hoc ipsum volenti cōcedimus libertatem.

¶ Si 10† vero eam* probauerint intentatam, tunc eam & dotem recuperare, & ante nuptias donationem lucro habere, aut legibus uendicare censemus, & nubendi post annum [e] ei (ne quis de prole* dubitet) permittimus facultatem.

¶ Virum etiam si mulierem interdicta [f] arguerit, 11† attentantem: tam dotē, quàm ante nuptias donationem sibi [g] habere, seu vendicare, vxoremq; si velit, statim 12† ducere hac iusta definitione sancimus.

¶ Sin autem [h] aliter vxori suæ renunciare voluerit: dotem redhibeat, & ante nuptias donationē amittat. 13† Seruis etiam, seu ancillis puberibus, si crimen adulterij, vel maiestatis ingeritur, tam viri quàm mulieris ad examinandam causam repudij, quo veritas aut facilius eruatur, * aut lucidius detegatur, si tamen alia documenta defecerint, quæstionibus subdendis.

¶ Super plagis [i] etiam (vt dictum est) illatis, ab alterutro [k] commouendis easdem [l] probationes (quoniam non facilè quæ domi geruntur, per alienos poterunt confiteri) volumus obseruari.

¶ Si verò filio, vel filijs, filiæ, vel filiabus extantis repudium missum est: omne quicquid ex nuptijs lucratū est, filio, seu filijs, filiæ, seu filiabus post mortem accipientis 14† seruari, idest, si pater temere repudiū miserit, donationem ante nuptias à matre seruari: si mater, [m] dotē ipsam eidem, vel eisdem filio, seu filiæ, patre moriente, dimitti censemus, [n] patri videlicet, vel matri inscribēdis filijs hæredibus, si unum, seu unam, vel omnes scribere, vel 15† vni ex his donare 16† velis, electione [o] seruata, nec vllam alienandi, seu supponendi memoratas res permittimus facultatē. Sed si aliquid ex ijsdem rebus defuerit, ab hæredibus, seu earum detentatoribus (si tamē

a *Apertius.*] quam olim essent.

b *Adulteram.*] quoniam non potest eam accusare, nisi se inscribat, in auth. vt li. ma. & auia. §. quia vero plurimas, col. 8.

c *Foris.*] nisi fuerit apud proprios parentes, vel alios, qui sunt sine suspicione, vel nisi vir eam de domo sua eiecerit: vt in authē. vt li. ma. & auiē. §. quia uero plurimas, coll. 8. diu reant sine causa.

e *Obseruauerint.*] quia iuerant sine causa.

e *Post annum*] vt sup. de secun. nup. l. 2.

f *Interdicta.*] sup. ea. l. §. vir quoque.

g *Sibi habere.*] vt tamen accusando eam de adulterio inscribat, vel lucretur dotē: ut superiori, §. dixi. Sed quō eo casu dotē habebit: nam ipsa cū suo patrimonio, vel toto vel parte retruditur in monasterium, & residuum datur ascendentibus, vel descendentibus, ut in authēt. ut nul. iudi. §. adulterā. col. 9. Resp. illud intellige alia substantia præter dotem. Cui responsioni obstat, quod est in fine eius authē. & si. n. ex authoritate legis lucraretur maritus, totum, cur diceret dotalia pacta seruari, cū & sine his totum lucratur, vt hic: sed vir eligit. Dic ergo secūdo quod etiam dos ea viuente debet monasterio applicari: quia inde debet sustentari: ea autem mortua dos debet dari viro tota vt hic, vel secundum pactum ut ibi, & hoc innuit finis dictæ authenticæ. Vel tertio hic loquitur cum ciuiliter agendo, condictione sine causa vtitur, probat de crimine. ibi cum criminaliter instituta accusatione. Item quid dices ubi soluitur matrimonium ratione affinitatis, & postea vult uir dotē retinere, quia dicit uxorem adulterium commisisse. Illa se excuset, quod non fuerit uxor, & ne nec matrimonium, pro uiro est. ff. de do. inter uir. & uxor l. 3. §. 1. Sed dic contra: vt in auth. de nupt. §. si vero ab initio. col. 4. & ff. rer. amo. l. in cōcubina. Itē pone patrē dotasse filiam, an propter suum delictū perdit pater dotem? Quod vī. quasi pactum non valeat: quo minus pœna huius legis seruet: vt ∫. ea. l. in fi. Ar. cō tra, ff. de pac do. l. cū dos. & ∫. eo. l. dubiū. & authē. contra si filij, &c. & dixi sup. de in do. l. si dotem.

h *Sin autem aliter.* sine aliqua de prædictis causis. Et nota hic, quod olim libera erant matrimonia, & sine cā, & etiam altera parte inuita poterant dirimi: vt ∫. eo. l. ex. & ∫. de inu. stipu. l. 1. ff. de verb. ob. l. Titia. Secūdo tpe ex certis causis permittitur dirimi misso libello repudij vt, hac l. Codicis: cui & aliæ causæ adiectæ sunt tpe sequenti. vt ∫ l. prox. quæ et retetunt in auth. de nup. & ∫. l. in causis, & l. fi. Ter. in iure abbreuiata sunt, & pauciores, q̃ sint in codice: vt in auth. de nup. §. per occasionē. cū sequētib. & §. miciores. coll. 4. Quarto iure adhuc pauciores: ut in aut. ut li. ma. & auiæ. §. quia uero plurimas. coll. 8. Quinto iure: et canonum oēs tetera sunt: nisi affinitatis, vbi nō dirimit, sed nullū fuisse declarat.

i *Plagis.*] subaudi alijs.

k *Ab alterutro.*] i. vel a uiro, uel ab uxore.

l *Easdem.* ut sub quæstione mittantur, & est sic ∫. de iur. delib. l. fi. §. licentia danda. & ∫. de quæst. l. 1. & de adu. uerba. & l. in adulterij. & l. fi. & ff. de testib. l. serui. & ∫. de admin. tut. l. lex q. & in auth. de hæred. & Falc. §. si uero absint. colla. 1. & ff. qui & a qui. l. prospexit, quæ faciunt etiam ad id, quod hic dicit ea, quæ domi geruntur, &c. Sed argumētum contra sup. de testib. l. etiam.

m *Si mater.*] scilicet temere liberum miserit.

n *Censemus.*] huius edicti meminit & ∫. eo. l. fi. §. eod.

o *Electione seruata.*] alias

1 † aperte.
2 † repellat al. deest v. & unque.
3 † nisi.
3 † nisi.
4 † sepulcrorum.
5 † cōiuiuia apparēte.
6 † nisi.
7 † sui. al nisi sui.
8 † enim.
* Sed an perda mulier adultera paraphernalia. l. ceterum sic & c. plerumque ext. de don. inter uir & uxo. & Ro. in sing. 311.
9 † Du. hoc.
1 † sin autē.
* Concor. est hoc §. cū gl. s. eat. ut li. non cont.

* Eam ob causam inditur illi luctus annuus: quin & propter reuerentiam & memoriam mariti quā duquidē et si intra annum peperit annum luctus peragere debet nisi hoc à principe impetratū erit id quod prægnanti nunquam prædit prīceps. Taci. 1. Dion. 48 & 58. Plutar. in Ant. E contrario remittitur luctus intra ritus luctum indign. Vi Cuiac. 6. obser. 32 ubi de luctu mulierū & festinatis nuptijs tracta. Goth.
11. intentātē.
12 † deducere.
13 † seruis iuuenibus vel ancillis.
* Concor. c. dilecto, cū gl. extr. de offi. archidi. & c. tertio loco. extr. de probat.
14 † reseruari.
15 † si cui.
16 † Deest in omnib.

alius per auth. videtur, vt sup. de secund. nup. authen. lucrũ secundum Ioan. vel ibi in alij. rebus dicit, secundum H. & Azo. & concord. huic sup. de secun. nup. l. generaliter.

a *Ipsos.*] filios.

b *Detrimento.*] idest propter metum detrimenti.

ADDITIO. Videas de hoc, ext. de conuersio. coniug. per totum titulum.

h *Tradenda sunt.*] s. dotes, & donationes.

i *Proprietatem emittentibus.*] Nota ergo, quod licet ingrediatur monasterium pater vel mater, non tamen continuè eorum substantia traditur filijs, sed expectatur mors, vel delictum eorum, vt hic dicitur: de his autem bonis aliter disponitur per aliam Authēticam, ut nulli iudi. §. quia vero aliqui. & facit in eodem. cor. vt lic. mat. & auiæ, §. prædictis, coll. 7.

non ipsas [a] hæredes scripserit, filii non adierint) resarciri præcipimus: ut etiam hoc modo inconsulti animi à repudio mittendo detrimento [b] retrahantur.

¶ Pactiones 1† sanè si quæ aduersus præsentia scita nostræ maiestatis fuerint, attentatæ, tanquam 2† legibus cōtrarias [c] nullam habere volumus firmitatē. D. 5. id. Ian. Protogene, & 3† Asterio. Coss 449.

Iure isto matrimonium potest dissolui mutuo consensu vxoris, & mariti. h. d. Sal.

Imp. 4† Anastasius A, Theodoro PP.

LEX IX.

SI, constante [d] matrimonio, communi consensu [e] tā viri, quam mulieris repudium sit missum, quo nulla causa continetur, quæ cōsultissimæ constitutioni diuæ memoriæ Theodosii, & Valentiniani inserta est: licebit mulieri non quinquennium expectare, sed post annum * ad secundas nuptias conuolare. D. xv. Cal. Mart. Anastasio A. 2. Cons.

IN AVTHEN.

Vt liceat matri & auiæ, §. quia vero ex consensu, coll. vii. constitutione fin.

Communi consensu dissolutum matrimonium, nisi religionis, & castitatis causa. h. d. S. l.

QVod [f] hodie [f] non licet, nisi castitatis concupiscentia hoc [g] fiat: tam dote quam ante nuptias donatione filiis conseruatis.

¶ Quę si alias postea nuptias contrahere, vel luxuriose viuere inueniantur: liberis tradendæ sunt [h] earum facultates: delinquentibus earum proprietatem [i] amittētibus. Filiis autem non extantibus fisco applicantur. Et qui talia deliquerint, legitimis 5† subiiciuntur pœnis.

Propter impotentiam coitus potest impunè diuortium fieri, prius triennio transacto. h. d. cum auth. Sal.

Imp. Iustinia. A. Mennæ PP.

LEX X.

IN causis iam dudum specialiter definitis, ex quib' rectè mittūtur repudia, illā addimus. vt si maritus uxori ab initio [k] matrimonii vsq; ad duos [l] annos continuos computandos coire minime propter naturalē [m] imbecillitatē valeat, possit mulier, [n] vel eius parentes sine periculo dotis amittendæ repudiū marito mittere: ita tamen vt ante nuptias donatio eidem marito seruetur. D. 3. Id. Decemb. D. N. Iustiniano A. 2. Cos. 528.

IN AVTHENT.

De nupt. §. per occasionem. collat. 4. constit. 1.

SEd hodie non biennium solum, sed triēnium enumerari uolumus ex ipso tēpore copulationis computādum.

Solo consensu etiam absque dote contrahitur matrimonium, & repudians vxorem indotatam sine causa, punitur in quarta bonorum mulieri applicanda: ita tamen quòd centum libras auri non excedat: & idem econtra in vxore indotata virũ repudiante, & hoc lucrum debet reseruari liberis eiusdem matrimonii, si extant, & iudicium de moribus est sublatum, & aliæ causæ ad diuortium sunt additę. Sali.

Idem A. Hermogeni magistro officiorum.

LEX XI.

IVbemus, vt quicūque mulierem cum voluntate pa-

c *Contrarias.*] vt quia pepigit de non perdenda dote, licet delinquat, nam per hoc ad delinquendum inuitaretur, vt ff. de pac. dot. l. conuenire, & facit supra de pact. l. pacta quæ contra leges.

1† itaque. SI constante.] CASVS. Si maritus & vxor consenserint de dissoluendo matrimonio, mulier nō expectabit vsque ad quinque annos, sed post annum poterit conuolare ad secundas nuptias, si nulla causa interuenerit ex illis, quæ in l. consensu. continentur.

2† legum.

3† Confirmat Cassiodori. & aliorum Chro. Du. aūt Asterio.

d *Si constante.*] Hæc est [illegible] superior Theodosij, sequentes duæ Iustiniani, de quibus omnibus meminit sup. de rei vxo. act. in fi. Sed hodie hæc lex corrigitur, & sic sequitur authent. quod hodie, &c. quæ est, vt liceat matri & auiæ, §. quia vero & ex consensu. collat. 8. & facit sup. de nupt. l. neque ab initio.

4† Iustini. A. Mēnæ.

* Quid si mulier ante annũ luctus pepererat, potest ne statim nubere Cuiac. ad Nouell. 22. & c. 20. de p̃scrip. & 6. obs. 32. putat posse, quotiesmatrimonii dissoluitur inter viuos puta mutuo cōsensu, seruitute electione solitariæ vitæ: aliud fore si matrimonium sit dissolutũ Gothof.

* Nu 217. §. quia uero ex consensu.

† Omnino vide q̃ notatur in ca. uni. de uoto lib. 6. & Mar. Soc. in cōs. 27. in 1. uolu. dicentem Papā posse dissoluere

e *Communi consensu.*] in hoc differt a superiori lege quia supra propter delictum alterius.

QVod hodie.] CASVS. Lex Codicis pmittebat matrimonium inter viuos separari cōsensu. Hęc authen. prohibet, nisi castitatis amore: quòd si post diuortiũ aliquis eorum nubat. vel luxuriose viuat, filij eorum debēt habere omnem eorum substantiam, & ipsi puniri.

f *Quod hodie.*] ut mutuo consensu matrimonium separetur, quod per l. Codicis, si constante, permittebatur.

g *Hoc fiat.*] puta quòd ambo ingrediũtur monasterium, vel ecclesiam vouentes castitatem. Vel alter tantum ingreditur, & qui in sæculo remanet, castitatem vouet, & facit in aut. de nupt. §. per occasionem. coll. 4. Azo.

matrimo. l pfumptũ ob carnalem copulam.

7† Subijciuntur.

IN causis. CASVS. Si maritus cū vxore sua a tempore contracti matrimonij p continuum bienniũ steterit, nec propter naturæ imbecillitatem eam cognouerit poterit ei repudium mittere, nec dotem amittet, nec vir donationem propter nuptias. hodie expectare debet per triēniũ. Item nec post triennium hoc licet.

k *Ab initio.*] Sed q d si ab initio coire, sed post bienniũ, vel amplius nō potuit? aliud est quàm hic dicit, secundum canones.

l *Ad duos.*] Hodie tres, vt in authen. hic posita, quæ incipit, sed hodie, &c. quæ est de nupt. §. per occationem. coll. 4.

m *Naturalem.*] vel propter facturas aliquas, alias fracturas aliquas. Accur.

n *Mulier.*] Item an contra uir posset in uita uxore dirimere? videtur quod sic: qa si primo non cognouerat, nec conatus fuerat cognoscere mulierem, non imputatur ei, quia nemo peccare cogitur: ante ergo quàm haberet uxorem, non potuit scire, an posset cognoscere necne: Item videtur nec tenuisse matrimonium, cum sit castratus, ut ff. de iu. do. l. si serua, quæ est contra. So. ibi naturaliter, hic ex casu superuenientis infirmitatis, vel alio, & facit in auth. vt li. matri, & auiæ, §. prædictis. colla. 8. & ext. de frig. & male. laudabilem, & co. tit. ca. 1. in fi. Sed contra. in fi. c. 3. & vlt. & 33. q. 1. ca. quod autem, & ca. si per sortiarias.

Castratus si contrahat, an matrimoniũ teneat.

Iole-

by Google

rentum, aut si parentes non habuerit, sunt voluntate maritali[1]† affectione [2]† in matrimoniũ acceperit, ẽt si dotalia instrumenta non intercesserint, nec dos data fuerit: tanquàm si cũ instrumẽtis [a] dotalib. tale matrimoniũ ꝓcessisset, firmũ coniugiũ eorũ habeatur. Non.n. dotib. sed affectu[b] matrimonia contrahuntur. Si quis aũt eam, q̃ sine dote vxorẽ acceperat, à coniugio suo repellere voluerit, non aliter ei hoc facere liceat, nisi talis culpa itercesserit, q̃ [3]† à nr̃s legib.[c] condẽnaẽ. Si vero sine culpa eã reiecerit, vel ipse talẽ culpã ꝯ in nocẽtẽ mulierem cõmiserit, cõpellaẽ ei quartã partẽ pro priç substãtiç prorata portione persoluere: vt si quidẽ quadringentarũ librarũ auri, vel amplius vir substantiã hẽat, centũ libras auri mulieri pr̨ stet, & nihil amplius, & si quã tamcunq; substantiam possideat. Si vero minus quadringentis libris auri puta substantia eius fuerit: tunc quarta pars cõputatione facta pura[d] substãtiæ eius vsq; ad minimã[e] quãtitatẽ mulieri deẽ. ¶ Eodem mõ seruãdo & in mulierib. quæ indotatæ constitutç, [4]† sine culpa mariti cõstitutionib. cognita [5]† eos repudiauerint, vel ipsç culpã innocenti marito pr̨bue rint, vt ex vtraq; parte ęqua lancæ [f] & equitas, & pœna seruetur. Hoc lucro quartç patris, filijs quidẽ nõ extantib. ipsi viro & mulieri competẽte, & ab ijs quo mõ voluerint disponẽdo: Filijs autẽ, & deinceps personis ex eo dẽ matrimonio interuenientib eis seruando ad similitudinẽ dotis, & ꝓpter nuptias donationis per omnia, quç super his statuta sunt.[g]

¶ Inter culpas [h] autẽ viri, & vxoris cõstitutionibus enumeratas, & has [6]† adijcim[9], si forsã vxor sua ope, vel [7]† industria abortũ fecerit, vel ita luxuriosa est, vt cõe lauacrum cum viris libidinis cã habere [8]† audeat, vel dum est in matrimonio, aliũ maritũ sibi fieri conata [i] fuerit & in his enim [9]† casibus locũ habere cõstitutiones sancimus, quæ de culpa tã mariti quam vxoris loquunẽ, vt quẽadmodũ dos, vel donatio pp nuptias perit, ita & mulieris in dotate in quarta partẽ, quam & viris, & mulierib. ex hac lege [10] [10]† destinauimus, amissionis periculũ sustineant: Iudicio[k] de morib.* (quòd antea quidẽ in antiquis legib. positũ erat, non aũt frequentabatur) penitus abolito.[l]

¶ Omnibus etenim causis requisitis, & plectis quas antiquitas introducebat, nihil validum præter eas, quas anteriores cõstõnes, & pñs dispositio introduxit, inuenimus. Dat. 12. Cal. Dec. DN. Iustiniano A. 2. Cos. 328.

Imp. Iustin. LEX XII.

VUlt[m] constitutio, neq; sub potestate cõstitutos, neq. sui iuris filios, neq. masculos, neq; fœminas posse distrahere mr̃imonia in suorũ lęsionẽ patrũ, aut matrũ, qui dotes, aut antenuptiales donatiões obtulerũt, vel susceperũt. Sed sicut ĩ cõtractu nuptiarũ expectamus patrũ cõsẽsũ, ita neq. transgere mr̃imonia finimus in parẽtũ læsionẽ citra illorũ voluntatẽ. Sed etsi mittaẽ repudiũ cõpetere cõtra eos exactionẽ pęnarũ nõ finimus, siue ipsi dederint hoc, vel susceperint, siue ẽt cũ alijs susceperint: parẽtẽ quidẽ cõtra volũtatẽ filijnõ posse trãsfigere mr̃imoniũ, filijs aũt permittere, & ĩ minori ętate cõstitutis, & neq. quidẽ vtile sit scięntib. citra patrũ volũtatẽ soluere matrimoniũ, & ex hoc parẽtes lędere. Hoc aũt bene quidẽ inchoãs philosophissimus sãciuit. Marcus: Diocletianus aũt hũc secutus ẽ: nos aũt similiter ad ꝓbauimus.

eã ad vxore diuertat amittat dotem, & illa donationem, si diuertat. Si vero dos vel donatio nõ fuerit ꝯstituta, & diuertat sine causa legibus expressa, dimittet quartam partem bonorũ suorum: vt si habeat quadringen. auri, vel argenti, dimittet, ei 100. si vero minus habeat, deducto ære alieno quartam habebit in qualibet re, etiam in minima. Idẽ si mulier sine cã diuertat, vel ipsa cãm præbuerit diuertẽdi, nam quarta pars bonorum eius viro reseruabitur, cũ erat indotata: & si filij extant, lucro illorũ cedat illa quarta pars ad similitudinem dotis, vel donationis propter nuptias.

1† Effectu Du. affectu.

2† Matrimonij nomine accepit.

3† Deest, Du.

Inter.] Si mulier indotata ope, vel industria abortum fecerit. Item si stuphas cũ hoĩb. causa libidinis intrauerit inuito marito. Itẽ si viuente marito de contrahendo cũ alio deliberauit. eam vir dimittere põt: & dimittet ei mulier quartã partẽ bonorũ istæ tres causæ cõputari pñt inter alias cãs, ꝓpter quas vir diuertere potest à muliere, & retinere dotẽ, & donationem pp nuptias, iudicio de moribus mulieris hodie quiescente. olim enim pp malos mores & leues poterat maritus diuertere à muliere.

4† Si sine.

5† Eas.

a *Cum instrumentis.*] & supra de nup. l. neque siue, & l. si vicinis.

b *Affectu.*] vt & su. de don. ante nup. l. fi. & ff. de re. iu. l. nuptias, & de do. inter vir. & vxo. l. cum hic, §. si mulier. & in au. de nu. §. nuptias itaque. coll. 4. contra ar. 30. q. 5. c. nullum.

c *Nostris legibus.*] sit. l. prox. & supra. eo. l. consensu. quam l. consensu. suam facit per approbationẽ vt sup. de vete. iu. enucleam. l. 1. §. merito.

d *Pura*] idest, deducto ære alieno: vt ff. de iur. do. l. mulier bona omnia.

6† Addimus.

7† Ita industria.

e *Ad minimam.*] i. in qualibet re etiam minima habet quartã. Alij sic, idest si paruam substantiam habeat, & tunc non puniatur in quarta ista Accur.

8† Candeat.

f *Aequa lance.*] non ergo debent ad imparia iudicari, vt & 32. q. 1. c. si quis, hodie aũt vir hac quartam non habet, si vltra tres liberos habeat, sed pro numero liberorum, vt in Auth. vt lic. mat. & auiæ. §. quia vero quidam. coll. 8. quæ hic corrigit, sed illa corrigitur per aliam, vt inf. li. §. si. colla. 9. & sic redimus ad hanc legem. Accur.

9† Causis

10† Definiuimus.

* Eius mentio fit l. vlti. de ince. nupt. C. Th.

g *Statuta sunt.*] vt supra eo. l. consensu. §. fin. & codẽ, quæ hic, hẽs in auth. de nupt. §. si quis. n. duxerit, & in auth. quib. mo. na. eff. leg. §. si. colla. 6. & facit sup. de sec. nupt. l. quoniam, §. fi. Accu.

h *Inter culpas.*] has tres culpas refert in auth. de nupt. §. has itaque & ad idem 32. q. 2. c. aliquando.

i *Conata.*] i. tractauit de habendo alium virum. Accur.

k *Iudicio.*] nunc tractat de vltima parte rubricæ. Accur.

l *Abolito.*] qđ fuerat illud iudicium, ignoramus. Sed dicimus, quòd multi mali mores, & leues, vt inebriationes, & similes, inducebant solutionem matrimonij, quod hodie non est, ut hic, & sup. de rei uxo. act. l. rem. in prin. §. taceat. & ff. sol. mat. l. rei iudicatę. §. 1. in fi. §.

ADDITIO.

Intelligas, ꝙ istud iudiciũ de moribus est sublatũ quantũ ad detractionem, seu compensationem dotis. Non aũt est sublatũ quin maritus adhuc possit vxorem malè morigeratam castigare, ut 7. q. 1. c. sicut alterius, moderatẽ tamen, ut ibi notatus per glo. 1. & 23. q. 4. duo ista.

m *Vult.*] ex veteri interprete hæc constitutio circumferri. Cuius meminit. Iustinian. Nouel. 22. capitu. 18. sumpta est autem ex libro Basilicon.

SOLV-

SOLVTO MATRIMONIO quemadmodum dos petatur.

De solutione matrimonij dixi postquã dos repetitur. sic de hoc dicamus: & dic petatur, i. repetatur sic ff. de pig. act. l. petenti, vbi ponitur pro repetenti. Accu.

TITVLVS XVIII.

Soluto matrimonio: quemadmodum dos petatur.

Quando agitur de ipsa re data in dotem reddenda, æstimatio non facit, quin in restitutione veniat partus rei, puta ancillæ. Bal. uel sic: Vbi ancilla dotem data licet æstimate, debet restitui, nedum ipsa sed etiam partus potest peti. h. d. Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Gemilliæ.

LEX PRIMA.

DVbium non est, post æstimationem dotis pactione, vel stipulatione interposita, vt si ipsę res, dissoluto matrimonio, extarent, vxori reddant: & ancillas cũ partu ex stipulatu[a] iudicio restitui oportere. PP. 3 Id. Apri. Laterno & Ruffo Coss. 198.

Hæres viri, & etiam hæres hæredis, & etiam fiscus qui occupat bona, tenetur ad restitutionem dotis. Bal. vel sic: Sicut pater per expressam exactionem non præiudicat filiæ, sic nec per tacitam ex quasi contractu addictionis inductam. h. d. Sal.

Ijdem AA. Aquiliæ.

LEX II.

SEcundum rationẽ iuris[b] existimas restitui tibi [1]† debere dotem à fisco, qui bona damnati patris tui suscepit: Licet enim viro quondam pater tuus hæres extiterit,[c] attamen iuri tuo hoc [2]† derogare non potest: cum & ipse[d] pater sine voluntate tua nec exigere nec accipere dotem poterat. Dat. prid. Non. April. Apro, & Maximo Coss. 208.

Liberi nati ex matrimonio putatiuo sunt spurii. Bal. vel sic: Dos data seruo, quem liberũ esse putauit, repetitur: sed filii nati licet sint ingnui, dicuntur spurii. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. Hostilię.

LEX III.

SI ignorãs[e] statum Erotis, vt liberum duxisti, & dotem[f] dedisti, isque postea seruus est iudicatus, dotem ex peculio recipies,[g] & si quid præterea eum tibi debuisse apparuerit.

¶ Filij autem tui, vt ex libera[h] nati, incerto[i] tamẽ patre,* spurij ingenui intelliguntur. PP. 3. Cal. Septemb. Læto, & Cereali Coss. 216.

Dos quæ procedit à patre, debet ad eum reuerti. h. d uel sic: Per obitum filiæ dos data à patre, reuertitur ad patrem. h. d. Sal.

Imp. Alexan. A. Apollonio.

LEX IIII.

DOs a patre profecto, si in matrimonio decesserit mulier filiafamilias,* [k] ad patrem redire debet. PP. 18. Cal. Septemb. Fusco, & Dextro Coss. 226.

c *Extiterit.*] Sic ne videbatur actio dotis confusione sublata, quod est verum quo ad patrem, non quo ad filiam, & hoc subijcit, attamen, &c. cui cum patre actio communis erat, ut ff. sol. mat. l. 2. §. 1.

d *Cum & ipse.*] bene dico tacitam exactionem non præiudicare filiæ, quia nec expressa vt hic, & ff. solu matrim. l. solũ, & l. 2. §. primo. & ff. de solu. l. qui hominem. §. si gener. & ff. de iu. dotium. l. post nuptias. & ad legem Falc. l. pater filii & inf. eodem. l. filiæ, nisi in casibus. ut ff. solu. matrimon. l. si cũ dotem §. corpe & l. dotem. & supra de nup. l. si vt proponis. 2. Est aũt tacita exactio, cũ quis suo debitori succedit, vt & facit hic pater genero, ut ff. de cui. l. si ei. cui. vendidi. §. si is. qui fundum.

D *Vbium.*] CASVS. Si mulier marito, suo ancillas æstimatas in dotem dederit, & eas stipulata fuerit sibi reddi in casu sol. ma. si extarent, vel si non æstimationem eatũ, & ancillæ dotales pepererunt, an partum cum matre maritus restitere debeat, quæritur? Dicitur, quod sic.

a *Ex stipulatu.*] Hodie semper fingitur stipulatio, olim aut si intercesserit stipulatio. Sed vr̃ partum apud virum remanere, vt ff. e. l. pe. §. mãcipia quæ est ꝫ. Solu. ibi obligauit se vir quocunq; modo perirent mancipia, iõ lucratur partum: hic sic se obligauit ad istam æstimationẽ, si sua culpa non extarent. non aut de fortuito casũ, sm̃ Ioan vel ibi fuerunt æstimata, vt eodem precio redderentur, licet deteriorauit: hic autẽ restitui debebant ipsa qualiacunque essent, alias si non extarent, tunc æstimatio. vel ibi fuit vera æstimatio facta, hic non, vt supra de iure [dot.] si inter & sic co... supr. de rei vxo. act. §. cũq;. vel electio erat seruata viro retinendi res, vel æstimationem, hic mulieri. vel hic actũ fuit expressim, vt partus restitueretur, ibi nõ. Item [facit] aliud contra ff. de iu. dot. si mancipia [...] partus remanet apud virum: sed [...] modo, [...] apertius dictum est.

[1]† Deberi.

[2]† Derogari.

S *Ignorans.*] CASVS. Si mulier ignorans seruo se copulauit, quem credebat liberum, & dotẽ dederit, & ille pronũciatus fuerit seruus, an dotem de peculio repetere possit, quæritur. Dicitur, qđ sic, & filij nati ex contubernio ingenui sunt, quia ex matre libera nati, sed spurij erũt: nam sicut vulgo concepti spurij sunt, ita nati ex seruo.

e *Si ignorans.*] secus si sciens, ut no. supra. de condi. ob cau. l. 1. in simili casũ, licet alij contra.

f *Dotem.*] quo ad suã opinionem.

g *Recipies.*] & si quidem res extant, vel aliæ ex his emptæ, ꝑfertur ipsi domino si non extant, præferri cæteris creditoribus non aũt domino, vt ff. eo. l. si cum doté, §. fi. & l. seq. & ff. de pecu. l. ex falso.

h *Ex libera.* matre & fa. it [...] de inge. in [...] Libarda, de ijs q ser [...] de l. pen. sed vltima est contra.

i *Incerto*] qa nullus est inspecto iure ciuili, ut ff. de re iu. l. quod accidet. & sic nõ est matrimonium, ut in auth. de nup. § si uero decretum, & §. se. col. 4. & facit 29. q. 2. c. si quis ingenuus, &c. perlatum. Item nota ex hac lege, quod vxor duxit virum.

* Quib. pater est incertus, ij sunt spurij. In certa ẽ patris cõditio in hoc themate, eius igit liberi sunt spurij. Est tñ in voce incertum, manifesta æquiuocatio. Goth.

* Quidam hic expugnat, familias.

S *Ecundum.*] CASVS. Si pater pro filia dotem det, & viro pater filiæ successerit, & omnia bona sua ob aliqđ delictu[m] confiscata fuerint, an dotem suam a fisco filia petere potest, quæritur? Dicitur quod licet obstat, quod pater [...] generaliter, & sic actio de dote sit confusa, quia [...] iudicat quo ad partem, non quo ad filiam extincta erat actio.

b *Rationem iuris.*] nam vult ius fiscum teneri ad dotem, vt hic, & ff. sol. ma. l. si ma[rito] in principio. & infra de bonis proscriptorum l. si vt proponis. & l. si deportatus, & l. fi. & ff. de vi[...] l. ei de in re[...] & hoc cũ [...] successit viro, hic autem succedit vt hæredi, s. patri in ulteris, q tantundem valet, cum hæres hæredis, &c. & inf. de hæred. inst. l. fin.

D *Os.*] CASVS. An pater dans dotem pro filia, ea decedente in matrimonio & in sua potestate constituta, possit dotem repetere, quæritur? Dicitur quod sic.

k *Filiafamilias.*] & sic erat in potestate, nã secus si emancipata, vt diximus sup. de rei vxo act. §. extraneũ, hic aut illud qrit, si sũt filij ex eo matrimonio, an nihilominus hẽat locũ hæc lex Io. & B. & Azo, & nos quod sic, nisi sit factũ pactũ re tentioni ff. de pa. do. l. si pr̃ doté, & ꝓ nobis ẽ sũ. đ rei uxo. ac. §. sileat & d. l. si pr̃ doté. & ff. de iu. do. l. prin. & ꝫ. de bonis,

nis, quæ li.h.2. & ff. rem ra.hab.l.fi. in princ. & ff. de euic.l. pater. & ff. solut.mat.l. si ab hostibus. in princ. & supra de nego.gest.l. quod in vxorem, & de iure do.l. auia, & ff. de in rem ver.l. & ideo in fin. & seq. & ff. ad Macedo.l. filiusfam. in id. Item probatur hoc aperta ratione. Nam actio, quæ acquiritur extraneo dandi dotem ex pacto, vel stipulatione, acquiritur patri ex ipsa lege: sed extraneus repetit dotem mortua muliere etiã interuenientibus liberis, ergo & pater. Item actio de dote cõis est patri, & filię vnde vel filia emancipata, ad solam mulierem pertinet etiã exhæredatam, vt supra de rei vxo. ac. §. videamus. ergo, & si filia mortua dos generaliter ad patrẽ pertinet. M. aũt dixit cõtra, & hanc & alias prædictas intelligebat liberis nõ existẽtibus, & pro eo inst. de hære. quali. & diff. §. sui. & ff. de li. & posth. l. in suis. Itẽ & C. de col. illam sed ibi respõ. Sed M. opinio vsu præuale. qa hæc intelligitur, si decedat sine liberis. ADDITIO. de hac quæstione vide lati* per Bar. in l. post dotem, ff. eo. tit. in vers. §. quæro quid in dote, &c. vbi cõcludit, quod de iure indistinctè dos reuerti debet ad maritum, subdẽs ibi vtilitatem istius disputationis, si de iure aut de consuetudine dos reuertatur.

Dos profecticia redire debet ad patrem etiam liberis existentibus.

* Cornut* in Persiã. Dos, inquit, a Ciue Romano data nõ patrio dicta nomine, si repudium non interuenerit, post mortẽ uxoris ad maritũ pertinet. ui. Cuiac. 9. obseru. Gotho.

Captiuitas vxoris non facit locum repetitioni dotis, sed eius mors naturalis. hoc dicit Sal.

Impp. Valer. & Galien. AA. & Valer. C. Tauro.

LEX V.

SI quidem viuit apud hostes vxor tua, nondũ frater eius quasi hæres doté repetere potest. ¶ Si verò diem functa est [a] & hæreditatem eius possit vendicare, [b] dotis quoque repetitio ei iure competit, cum in stipulatũ [c] deducta sit. * PP. 2. Non. Maii, Aemyliano. & Basso Coss. 260.

In dote agitur ad recipiẽdum. Bald. vel sic: Tam marito quam vxori in rei dotalis æstimatione decepto succurritur. h.d Sal.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. Alexandræ, & Neroni.

LEX VI.

SI circumscripta matre vestra, viliore pretio dotales res æstimatæ sunt, quid super huiusmodi contractuũ vitio statutum sit, vulgo patet. Proinde [d] si dolosis [e] artibus mariti circumuentam matrẽ vestram, inque ea æstimatione circumscriptam, apud præsidem prouinciæ cui dẽtibus probationibus ostenderitis, [f] quando [g] vobis possidentibus ad obtinenda prædia etiam doli mali exceptionis potestas opituletur, [h] sciet quatenus religionem iudicationis suæ temperare debeat. [i]

¶ Sinautem etiam maritus in æstimatione * grauatum se alleget, veritate examinata, non amplius, quam pretium iustum [k] restituere compelletur. [l]

¶ Hæc tum locum [m] habent, cum res in natura sunt: si tamen extinctæ sint, pretium, quod dotali instrumento insditum est, considerabitur. PP. 6. Calen. Nouemb. ipsis AA. Coss.

Pater non potest adimere filiæ dotem. h.d. Bald. vel sic: Pater auferre potest filiæ profectitia, quæ non sunt dotalia. h.d. Sal.

Iidem AA. & CC. Eotio.

LEX VII.

FIliæ pecuniam [n] adimere, quam habes in potestate, minimè prohiberis. Nam si pro ea dotem dedisti, hanc, constante matrimonio, ne consentiente quidem ipsa, matrimonio autem

SI quidẽ. CASVS. Mulier ab hostibus capta, si dubium sit utrũ uiuat an non, an frater eius dicens se hæredem, eius doté à marito petere possit, quæritur? Distinguitur, aut viuit, & tunc non est hæres nec dotem petere potest: aut non viuit, & tunc ... repetet si eam stipulatus fuerit ipse, & intellige, maxime quia idem esset si non fuisset stipulatus illa vel ille, ut sup. de rei vxo. act. l. 1. §. accedit.

a *Functa est.*] Sed quomodo probat eam defunctam, an erit necessarius testis, qui mortuam viderit, vel sepelierit? Dico secundum H. famam solam ad hoc sufficere, si ergo sint aliqui, qui testificentur, quod sic [illegible] publica habet fama in ciuitate sua, quòd ipsa mortua sit, sufficit. nã aliter quomodo probaretur secundum Bul. & Io. mortuam esse? & sic innuit lex infra, de capti. l. nec nos prætereat, sed R. apertè dicit probari debere.

Mortuum eẽ aliquẽ, qũo probetur.

b *Vendicare.*] beneficio legis Corneliæ, vt infra, de legi. hæred. l. si is. & ff. eod. si ab hostibus, in princ. Accursius.

c *Cum in stipulatum.*] mas ... idem si non fuit stipulatus ipse frater vel illa. quia tacita ... quæritur, quæ ad fratrẽ hæredem peruenit, vt sup. de rei vxo. act. §. accedit, & melius in §. illo proculdubio.

SI *circumscripta*] CASVS. Si maritus res sibi datas in dotem æstimauerit, & mulierem circumuenerit æstimando minori pretio quam valuerint, filij si eas possideant, habebunt exce. multo magis actio, ad æstimationem, non autem ad res si extent. & hoc in prima. Si vero vir dicat se circumuentum in æstimatione a muliere facta vltra iustum pretium, non tenebitur nisi ad veram æstimationem, & hoc in secunda. Ista locum habent, cum res extant: si vero pretium in dotali instrumento comprehensum sit, considerabitur si vir dolose non fuerit uersatus, & hoc in tertia.

d *Proinde.*] i. ergo.

e *Dolosis.*] Quo casu debet purgari dolus omnino, ut ff. de in. do. l. iure. §. fi. & sup. quib. ex cau. maior. l. in contractibus.

f *Ostenderitis.* uos hæredes matris.

g *Quando.*] i. quia.

h *Opituletur.*] Nota cui datur exceptio, eidẽ datur & actio: quod tamẽ fallit in multis, vt ff. de condi. in. debit. l. ex quibus.

i *Debeat*] faciendo ipsa prædia restitui.

k *Iustum.*] argu. ad hoc, quod enim emptor se grauatum allegat, iustum pretium restituendum sit.

l *Compelletur*] siue extet res, siue non.

m *Locum habent.*] quæ hic vsque in fine in dicit, referuntur ad id, rei licet proinde si dolo ... & sic restitutio patet marito in hoc casu, vt licet dolo mariti circumuenta sit vxor, tamen quando res non extant, non ultra dum tenetur ad iustã æstimationem communem præstãdam, sed ad conuentam. Alij legunt superiorem literam sic, proinde si maxime dolosis artibus, &c. & sic illud referunt ad subauditum casum per istud verbum maximè, scilicet quando nõ fuit vir in dolo. hoc non placet: sed si fuit in dolo etiã ad iustam tenetur æstimationem, ut ff. de in. do. l. si res. §. Scæuola, & in hoc casu, scilicet quando non fuit uir in dolo, generaliter accipiat mulier illam conuentam æstimationem, etiam si minus dimidia iusti pretij, [r] cum si æstimatio facta non esset, nihil haberet, vt ff. de iur. dot. l. si res, § quod si decesserit, & §. cæterum. Fallit ergo hæc lex, idest, nisi huius legis, cum uir fuit in dolo, ut dixi supra. Item & cum mulier est minor, vt d. l. si res. §. idemque. Item & quando inueniebat tempore donationis emptorem plus offerentem, ut ea. l. si res, §. planè. Sed illud intellige in minore, non maiore, ut ea. l. subijcitur, idque duntaxat, &c. Item in quarte, quando scilicet, est minor mulier, & extat res. nam restituitur ut iustam æstimationem habeat, ut d. l. si res, §. si mulier, & hoc si in æstimatione fit deceptio. si autem in hoc quòd dedit illam rem, alias non datura tunc ad ipsam rem: vel si non extat, ad iustam æstimationem. ut in d. l. si res, §. 1. Accur.

* Cuiac. 2. 17. obse. 1. negat simpliciter uerum esse, quod dr, emptori dari beneficium l. 2. de rescid. uen. Cõcedit hoc non ... casu dari restitutionem, in alijs negat. Datur enim hoc ... venditrici mulieri, & emptori marito, nedũ dimidium, sed etiã modicum deceptis. Goth.

r Placet Sal. remittiti ad no tata per se in l. 2. C. de rescin. ven. in 14. quæst.

FIliæ.] CASVS. An pater pecuniam, quam dedit filiæ in sua potestate constitutæ, adimere possit, quæritur? Dicitur, quod sic, nisi pro filia eam in dotem dedisset quo casu ea in uita adimere non posset solu. matr. nec ea consentiente constante matrimonio.

n *Pecuniam.*] quam ei donaueras tu pater non in dotem: tuam

nam si sic, non posses adimere, vt in fine huius legis.

a *Non potes.*] fauore dotis hoc speciale permittitur, vt hic & infra, de colla. l. dotis, & ff. solut. matrim. l. 2. §. 1. & quod dixi sup. eod. l. 2.

K *In solidum.*] habita tamen ratione ne egeat, vt ff. de re iudic. l. non tantum, & l. sicut. & facit ff. solut. matr. l. si cum dotem. §. pen. & l. 2. & de pec. l. depositi, §. 1. & supra de rei vxor. actio. §. extraneum, & ff. famil. ercisc. l. fundus. 2. in princip.

* † Deest, al. ead. al. illa, al. eadem filia.

N *Ec maritus.*] CASVS. Maritus licet solu. matri. in quantum facere potest condemnandus sit, tamen facto eo postea idoneo, in residuum conueniri potest, nec solum ipse, sed eius hæredes insolidum conueniri possunt, & si sint nõ soluendo, sed postea facti fuerint soluendo, poterunt conueniri, hoc intellige hęredibus extraneis, secus si essent sui.

b *In quantum facere.* vt ff. sol. matr. l. maritus. & ff. de re iudi. l. non tantum. & l. seq. Sed hoc in casibus duobus fallit, quibus tenetur insolidum, vt not. supra de rei vxo. act. §. cum autem.

c *Recusat.*] vt d. §. cum autem. & ff. pro socio. l. verum, §. itē videndum. Accur.

d *Hæredes.*] extraneos tamen.

e *Conueniendos.*] etiā si pauperes sint.

f *Non ambigatur.* qn̄ non sunt sui, alias secus, vt ff. solu. matri. l. etiam, ff. pro socio. l. verum, § patri.

D *Otis.*] CASVS. Mulier sol. ma. actione sibi competenti dotem repetere debet, nec propria authoritate potest ingredi res dotales, hæredibus mariti non cõsentientibus.

g *Conuenire debes.*] vt & supra de hęred. act. l. hæredem.

h *Facultatem.*] vt ff. de acq. poss. l. ex stipulatione, & sup. vt ne. li. si iud. au. sign. impri. re. quas al. de. l. j. Sed his duob⁹ casibus quos hic excipit, potest scilicet cū iudice, & ex conuentione, vt infr. de pig. l. creditores, & supra de pig. l. pen.

a † Ingredi.

S *I socero.* CASVS. Si pater mulieris dedit dotem socero filiæ suæ, licet gener sit mortuus in ptāte sui patris, solut. mat. socer, idemque pater mariti, nõ quatenus est peculium, sed in solidum pro dote restituenda conueniē, consentiente filia.

i *Si socero.*] qui est pater generi.

dissoluto, [i] † eadem inuita repetere non potes; [a] S. 5. Id. Februa. Sirmij. CC. Coss.

Pinguior fortuna mariti facit, q̨ pōt denuò conueniri ad residuū dotis. h. d. Bal. vel sic: Exceptio, ne quis teneatur vltra quam facere possit, non prodest ei, qui postea diues factus est, nec ad hæredes transit. Salic.

Ijdem AA. & CC. Salustiæ.

LEX VIII.

NEc maritus (licet post diuortium, inquantū [b] facere possit, condemnandus est) postea idoneus factus, qui non reddiderat integrū, residui probabiliter solutionem recusat. [c] At cum eius hæredes [d] insolidum conueniendos [e] non ambigatur, [f] ne cum his soluendo factis experiri non possit, superstitiosam geris solicitudinem. D. 13. Cal. Apr. Sirmij, CC. Coss.

Solu. mat. dominiū rei dotalis reuertitur ipso iure, sed non possessio, & ideo non pōt ingredi eā sine iudicis auctoritate. Bald. vel sic; Quis non debet propria auctoritate ingredi possessionē rei sibi resti tuēdæ: sed actionem sibi cōpetentem intentare. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC Martiæ.

LEX IX.

DOtis actione successores mariti super eo, qđ ei dotis nomine fuerat datū, conuenire debes. [g] [a] † Ingrediendi enim possessionem rerum dotalium, hæredib. mariti non consentientibus, sine auctoritate competentis iudicis, nullam habes facultatem. [h] S. D. 8. Calend. Nouemb. CC. Coss.

Socer, qui recipit dotē pro filio, tenetur eam restituere: Bald. vel sic: Pater recipiens dotem pro filio, ad eius restitutionem tenetur insolidum, non de peculio. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Epigono.

LEX X.

SI socero [i] filiæ tuæ dotem dedisti, licet in eius potestate, gener tuus rebus humanis exemptus sit, tamen non de peculio, sed insolidum [k] à te, consentiente filia, conuentum eum satisfacere oportet. S 7. Id. Nouemb. Heracliæ, CC. Coss.

Quādo mulier superuiuit, refectio dotis debet ei fieri integraliter. Bal. vel sic. Mortuo viro, res debet integra restitui mulieri. h. d. Sal.

Impp. Honor. Theodo. AA. Mariniano PP.

LEX XI.

SI [*] cõstante matrimonio, maritus fatali fuerit sorte consumptus, dos, quæ data dicitur, [l] vel promissa [m] ex eius vxoris facultatibus [n] ad [3] † eandem reuertatur, nihilque sibi ex hoc defuncti hæres audeat vendicare, [o] quod ad mulierem recurrere fecit obitus maritalis. [4] † Dat. 3. Non Decem. Rauennæ, [5] † Honor. 13. & Theodosio 10. AA. Coss. 409.

TITVLVS XIX.

Si dos, constante matrimonio, soluta fuerit.

Constante matrimonio nō potest vxori restitui, & restituta cum fructibus interim perceptis repetitur. h. d. Sal.

Impp. Hono. & Theod. AA. Mariniano PP.

LEX VNICA.

SI constante matrimonio, a marito uxori dos, sine causa legitima [p] refusa est, (quod legibus stare non potest: quia donationis instar

S *I constante.*] CASVS. Si vir constāte mat. in fata concesserit, mulier dotē de bonis suis profectam petere potest, nec hæredes defuncti aliqd sibi poterunt vendicare.

l *Data dicitur.*] i. à datione cœpisse.

m *Vel promissa.* ideſt a promissione cœpisse. si enim tantum esset promissa, non repeteretur.

n *Facultatibus.*] maxime, ut supra de rei vxo. act. §. accedit.

o *Vendicare.*] i. retinere.

SI DOS CONstante matrimonio &c.

Quia nō solū solut. matri. redditur dos, ut sup. titu. 1. sed etiā durante qnque: ideo de hoc dicit. In quo dic. cōstāte matrimonio maritus dotē restituit ex causa necessaria qnque, & qnq; ex causa probabili, & qnque sine causa. ex causa necessaria, vt cū maritus sit nō soluendo, ut sup. de iure do. l. vbi. Vel cū maritus deportatur, & vxor retinet affectionē, vt s. de repu. l. 1. Ex causa probabili, vt in casib. enumeratis ff. de iure do. l. mutus. §. manente, & ff. solu. mat. l. quamuis, & l seq. Superiori ergo casu ex necessitate, secundo ex voluntate viri reddit. Sine causa autē redditur, vt in hoc tit. & tunc qa donatio præsumitur, redditur viro.

* Ex lib. 3. tit. 13. l. 2. C. The.

3 † Eādem fœminā C. Th.

4 † Sic C. Thc. Du. D. Non.

5 † Confirmatur C. Th. Duautem Honorio 8. & Theod. 3.

S *I constante.*] CASVS. Si maritus constante matrimo. dotem reddit mulieri, nō valet redditio qa instar se habet donationis, quæ prohibetur fieri inter virū & uxorem. Si ergo ea decesserit ab eo tēpore quo maritus dotem reddidit, fructus dotis marito restituētur cum dote, ita tñ ne ꝓprietatē alienet maritus, sed salua sit liberis ex eo natis.

p *Legitima.*] quæ multæ

Digitized by Google

multæ sunt, vt ff. de iure dot. l. mutus, §. manente.
a *Perspicitur.*] i. p̄sumit, vt in Auth. de nup. §. dotes, coll. 5.
b *Cum fructibus.*] mala fide percep: is: alioquin contra, vt ff. de vsur. l. fructus percipiendo, & ff. de acqu. poss. l. quod vxor viro, & ff. de donat. inter vir. & vxor. l. de fructibus.

perspicitur [a] obtinere) eadē vxore defuncta, ab eius hęredibus * cū fructibus [b] ex die refusæ dotis marito restituatur: [c] ita vt proprietas eiusdē liberis ex eadē susceptis [1] † cōpetens, alienari [2] † cōtra leges à marito non possit. Dat. v. Nonas Nouembr. Honorio viij. & Theod. iij. AA. Cos. 407.

TITVLVS XX.

* Ne fideiussores, vel mandatores dotium dentur.

Satisdatio pro dote conseruanda non dēt dari, & si est data, nō tenet. Bald. Vel sic: A parte viri fideiussor, vel mandator, nō dēt dari vxori pro dote cōseruanda. b. d. Sal.

Imppp. Grat. Valentin. & Theod. AAA. Cynegio PP.

LEX I.

Siue ex iure, siue ex consuetudine [d] lex proficiscitur, vt vir vxori [e] fideiussorem seruandæ dotis exhibeat: [3] † tamen eam iubemus aboleri. Dat. viij. Nonas Septembris, Eucherio & Syagrio Coss. 381.

Imp. Iustinianus A. Iuliano PP.

c *Restituatur*] s. dos. Sed nōne vir cum debeat nūc reddere, dolo facit qđ petit, vt ff. de except. do. l. dolo? R̄n. repetit mobilia, vt gregē, vt sic vsque ad annū teneat. & sic nō pōt hęc lex hr̄e locum s̄m eos in immobili. Alij dicūt repeti, vt sic pro fructib. p̄teritis habeat retētionē, vt ar. ff. d̄ cōd indeb. l. qui exceptione, §. si pars. Tu dic s̄m q̄ Iustinia. in dic s̄m q̄ pat⁹ erat de dote lucrāda vir, & sc̄dā (prima mortua) accepit vxorem: vñ liberis quos ex ea habuit, seruare dēt dotē, vt probat hic intellectus i Auth. d̄ nupt. §. dotes, coll. 4. vbi hęc lex recitatur & facit s̄. de sec. nup. l. fœminæ. hodie tñ per posteriorē auth. et si secūdā non ducat, debet cōseruare liberis, vt in Auth. neque vi. quod ex dote, §. pręterea, coll. 8.

NE FIDEIVSSORES, &c.

Cōtra virū & eius hr̄edes agitur: vt sup. tit. 2. l. dotis. nunc ꝯ. fideiussorē, vel mandatores, q̄ nō tenēt.

S*iue.*] CASVS. Lex scripta, siue cōsuetudo, q iubet vt marit⁹ debeat vxori fideiussorē d̄ cōseruāda dote dare, aboleatur, & non solū non debet dare fideiussorē, sed nec mādatorē: nec à marito vel patre, vel alijs, q̄ dotē suscipiunt, est exigēda cautio: quia ex quo mulier marito se cōmittit sine fideiussore, & dotē, & alias res suas potest committere, & h. d. cum l. seq.

d *Siue ex consuetudine.*] ob errorē inducta, vel an hāc legē.

e *Vir vxori fideiussorem.*] In primis vr̄ contra. ff. de iu. dot. l. cum dotis. qua & sequenti b. similiter contradicit. Sol. ibi vir accepit, quod potest: hic vxor a viro, quod non potest. Secundo quid de pignore? vr̄ secus, cum & omnia sint obligata, nisi dicas ab extraneo amico mariti dati, quia tunc idē quod in fideiussore vr̄, vt arg. j. l. prox. vbi omnē satisdationē prohibet. Item an ante matrimoniū potest dari, s. sponsæ? vr̄ q̄ sic: cum de viro & vxore tñ hic dicatur: vt arg. s̄. de don. ante nup. l. si ante. Sed tu dic idē, quod sā in viro, cū in eū casum obligatio conferat: vt s̄. de don. ante nup. l. qđ sponsæ. Itē an post solutū matrimoniū pōt dari? R̄n. sic, vt ff. sol. matr. si constante, §. quoties, & de excep. l. exceptiones, 2. rñ. & s̄. de rei vx. act. §. cum autem in exactione. Item an alius potest pro viro dotem accipere & se obligare? quod vr̄, vt s̄. de do. cau. l. fin.? Econtra, q̄ non, vt j. l. prox. potest dici, vt cū viro accipiēs teneatur, vt ibi. solus accipiens non: vt in l. prox. imò tenet vtrobique, cum non est satisdatio: nisi qñ alterum est accessorium. Item si extraneus dat dotē & stipulatur, an potest accipere? quod vr̄. quia de viro & vxore hic dr̄. Vel forte idem quod in vxore dante, vel patre eius, cum eadem sit æquitas, vt arg. j. ad l. Fal. l. fi. Itē si ipse vir dat, an teneat fideiussor. Vr̄ q̄ non per legē istam & sequētem. Sed quidā dīc vt dari non oporteat: datus tñ teneatur: sicut in tutore testamētario, q satisdare nō tenet, si tñ satisdederit, tenet: vt ff. de fideiuss. l. Græce, §. à tutore. Alij sic distinguunt an ab errante, an à sciēte det. ar. ff. si q̄s cau. l. sed & si q̄s, §. fi. Alij sic distiguūt, an det p̄ dote dāda ab vxore viro, vel restituēda a viro vxori, & tūc dñt teneri, vt ff. de iu. do. l. cū dotis an verò det p̄ ea seruāda, quasi marit⁹ sic se habeat in administratione patrimonij sui, vt nō fiat inops, & tūc nō tenet, & sic loqui hic titulus, nā dicit hic seruādæ, q̄ opinio est p̄babilis. & sic dātur in ciuitate ista. Sed Azo dixit, & nullo mō teneri: vt s̄ de leg. cōst. l. nō dubiū, & ff. de fideiuss. l. cū lex. Itē an pōt renunciare huic titulo, qđ dñt q dā ex gñali regula. s̄. d̄ pac. l. si q̄s i cōscribēdo. Sed Azo dicit, q̄ nō: i primis ex ipsa rubr. q̄ p̄hibitoria ē, vt ff. ne q̄d i lo. publ. l. 2. in prin. & s̄. eā. sicut & alias s̄. ne Christianan. & alias s̄. ne q̄s in sua cau. in q̄b. casib⁹ nō pōt renunciari, nec ergo hic: ē .n. bonū ar. ex rubrica, vt ff. si cer. pe. l. j. Itē sicut p̄hibet rubrica viro, ne det: sic tenet⁹ vxori, ne accipiat. si ergo ꝯ fiat, nō valet: s vt s̄ d̄ le. & cōst. l. nō dubiū, & ff. d̄ do. inter vir. & vx. l. j. §. fin. Itē & pro hoc ff. de arb. l. sed & si in seruū, §. si q̄s iudex.

* Extraneis .f. vt mulier hoc ebete videate videatur extraneos hæredes fecisse liberis relicta portione legitima. Cuia. hic.

1 † Deest confirmat C. Th.

2 † Additū est a cōpositoribus.

* Differentia ē inter fideiussores, & mādatores, q̄ hi sua fide inducit ad contrahēdu cum alio, illi vero sequūt obligatio & ei accedant, quæ iam cōtracta est, vt liquet ex tit. ff. d̄ fideiussor. & mand.

3 † Deest in omnibus. Dotē maritus recipiens, an pro illius conseruatione debeat fideiussorē dare.

LEX II.

Generali definitione cōstitutionē [f] pristinam ampliantes, sancimus nullā esse satisdationē vel mandatum [g] pro dote exigendum vel à marito, vel à [4] † patre eius, vel ab omnib. qui dotē suscipiunt. [h] Si enim [5] † credendā [i] mulier sese, suamq; dotē [6] † patri mariti existimauit: quare fideiussor exigitur, vt cā perfidiæ in connubio eorum generetur? Dat. x. Calen. Aug. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

TITVLVS XXI.

Rerum amotarum.

Maritus cōuentus actione de dote, pro rebus amotis pōt cōpēsationē obiicere. h. d. Sa.

Impp. Alexander [7] † A. Polydencæ.

LEX I.

Compensationis æquitatē iure postulas, non .n. pri⁹ exsolui qđ debere te constiterit, [k] ęquū est, q̄ petitioni [8] † mutuæ responsum fuerit: eo magis, quòd ea te persequi dicis, quæ diuor-

4 † Patre vt legisse Azo vr̄.

5 † Credendam esse.

6 † patri.

7 † pollydenti.

Rubrica prohibitoria optimum inducit argumentū.

1 Etiam si addat iuramentū.

8 † tua.

f *Generali Constitutionem.*] supra l. proxi. ma.
g *Mandatum.*] vbi potest alias satisdatio esse, ibi & mandatum, vt ff. mand. si hæreditatem, §. & in summa. sic ergo vbi prohibetur alia, & mandatum, vt hic dicit.
h *Suscipiunt.*] econtra s̄. de do. cau. l. fin. Item contra. ff. de iu. dot. l. cum dotis. sed superiori lege soluimus.
i *Credendam.*] simile arg. sup. de pac. conuen. l. hac generali, & sup. de test. l. si quando, in prin. & j. qui pot. in pig. hab. l. fin & in decr. 12. q. 1. præcipimus.

RERVM AMOTARVM.

De dotis petitione plenè dictū est, sed q a in ea sæpe rerū amotarū obijcit cōpēsatio, j. e. ti. supponit de rerū amotione, & earum actione, quæ dicitur rerum amotarum. azo.

Hæc actio dat cū mulier amouit cōsilio diuortij, & secutū diuortiū sit. vt ff. e. l. rerū, ij. & sic cū nō fiat diuortiū, hodie iure canonū nō hēt locum, nisi vtilis, qñ causa ꝑpetratæ mortis, vel diuortij amouit, & secuta nō fuit, vt ff. eo. si mulier. nec pōt dici hr̄e locum, vbi rōne sanguinis fit separatio, cū ibi non tenuerit matrimoniū, vt ff. eo. si cōcubina. furti aūt actio cessat, s̄m Ioan. nisi pro ꝯtrectatione postea facta ex fauore matrimonij. vt ff. eo. l. 1. & 2. & 3. in princ.

Actio rerum amotarū quandoque datur.

C*ompensationes.*] CASVS. Si mulier res mariti surripiat & diuertat, postea dotem petat, an vir possit compensare res amotas cum dote, quæritur? Respon. quod sic: alioquin mulier, nisi res amotas restituat, non audictur.
k *Constiterit.*] teneri ex alia causa, quam dotis.

a *Tui iuris.*] quia vel tuæ sunt, vel tuo periculo, vt ff. eo. l. si concubina. §. fin. & contra. s. de com. l. neque. Sed contra s. de rei vx. act. §. sed neque ob res. Sol. hic ex alia causa quam dotis vir debebat. vel hæc per illam corrigitur. Vel, hic de dote in quantitate, ibi autem in specie.

D *Iuortij.*] CASVS. Dr in hac lege, qđ facto diuortio, rerum amotarũ actio datur. quæ matrimonio constante famosa nec pœnalis alteri eorum competit actio: sed in factum pro damnis datis.

b *Permittitur actio.*] secuto diuortio, vt ff. e. l. rerũ 2. nõ aũt durãte mrimonio, vt hic subijcit, cõstãte &c.

c *Neque pœnalis.*] ẽ ergo hęc pœnalis. & ideo cõstante matrimonio cessat. Sed quidam dicunt, q in casu datur ad quadruplũ, vt ff. e. l. ad fiscũ. qđ nõ placet, imò rei psecutionẽ cõtinet: vt ff. e. l. si mulier, §. hęc actio. sed idẽ dr pœnalis, quia iuratur in litẽ, & sic in plus agit, q sit apud amouẽtẽ, vt ff. eo. l. si cũ dos. §. fi. & l. seq. & damnũ quod marit9 habuit venit, vt ff. e. l. si concubina, §. pen. & l. si mulier, §. rerum. & l. pen. Itẽ ei qđ dicit nõ dari pœnalẽ, est q ff. ad l. Aquil. si seruus seruũ, §. si cũ maritus. nam actio legis Aquiliæ pœnalis est: vt Inst. ti. ad l. Aquil. §. his aũt verbis. Sol. i simplũ dat eo casu, sicut & actio serui corrupti dat eo casu i simplũ, vt ff. de ser. corr. l. fi. Item cõtra, j. de furt. l. fi. §. fi. vbi et rerũ amotarũ datur, constante matrimonio. Sol. vt ibi, & idẽ inter patrẽ & filium quantũ ad famosam, non quantũ ad pœnalem, vt ff. de fur. l. si qs vxori. §. 1.

d *Famosa actio.*] vt ... hęc aũt nõ ẽ famosa, qa et in quondam vxorem non datur: vt ff. eo. l. 1. & 2.

Actio rerum amotarum est pœnalis.
a † gratia, i manusc.
2 † Promittit. ita legit Cuiac. 17. obser. 6.
3 † Quartoni, al. Horatio.
* Vide Cuiac. 7. obser. 37. & 13. obser. 37.
4 † al. Ne dote mulieri bona mariti addicãtur vt apud Du. cui cætera desũt.

tij causa amota quereris. ¶ Cũ igitur apud competentẽ iudicẽ ex stipulatu cõueniaris a res ablatas esse. PP. Dat. 5. Cal. Decẽb. Alexãd. A. iii. & Dione Coss. 230.

Actio rerum amotarũ non competit, nisi sol. mat. Bald. Matrimonio verò constãte, cõpetit in factum. h. d. Sal.

Impp. Diocl. & Max. AA. & CC. Sereno. LEX II.

Diuortii † cã reb. vxoris à marito amotis, vel ab vxore mariti: rerũ amotarũ edicto ppetuo † permittitur b actio. Constante .n. matrimonio, neutri eorum, neq; pœnalis, c neq; famosa d actio cõpetit, sed de dãno in facto e datur actio. D. 5. Cal. Octob. ipsis AA. Coss.

Successores mulieris tenentur actione rerum amotarũ, quatenus ad eos peruenit. Bald. Vel sic: Actio rerum amotarum datur contra hæredes, quatenus ad eos peruenit. h. d. Bald.

Iidem AA. & CC. 3 † Quartino. LEX III.

De rebus, quas diuortii causa quondã vxorem tuã abstulisse proponis, rerũ amotarũ actione contra successores eius * non insolidum, sed in quantum ad eos peruenit: f qđ si res extent, dñii vindicatione vti non prohiberis. Dat. 5 Non. Decemb. ipsis AA. Coss.

TITVLVS XXII.

4 † Ne pro dote mulieris, bona quondã mariti addicantur, idest in solutum dentur.

In dote exigenda debet iuris ordo seruari, non citra solennitatem debent vxori bona addici. Salic.

Impp. Diocl. & Maxim. AA. Appollinatiæ.

LEX VNICA.

Vt vxori pro dote addicantur g bona quondã mariti, iure prohibitũ est. ¶ Sanè si nullo relicto successore, non idoneus successit: sm iuris formã, h quatenus successionis modus patitur, indẽnitati tuæ consulere non prohiberis. Dat. 5. Non. Dec. AA. Coss.

TITVLVS XXIII.

De fundo dotali.

Vbi electio est reseruata mulieri, fundus dotalis, licet æstimatus, non potest alienari. h.d. Salic.

Impp. Seuer. & Ant AA. 5 † Didiæ. LEX. I.

Si æstimata prædia in dotem data sunt, & conuenit, vt electio i mulieri seruetur: nihilominus, lex k Iulia, locum habet. ¶ Est autem l alienatio, omnis actus, per quem dominium transfertur. PP. D. xii. Cal. Mart. Antonino A. iiii. & Balbino Coss. 214.

Maritus non prouocat ad diuisioné fundi dotalis, sed prouocatur. Bald. Vel sic: Alienatio fundi dotalis voluntaria est prohibita, non necessaria. h.d. Salic.

e *In factum.*] generalis, quæ ex varijs causis est inducta: vt s. de sacros. eccl. l. sancimus, & sup. de iu. dot. l. 1. vel in factum subsidiaria l. Aquil. quæ in simplum datur. hic autem nihilominus & directa habet locum.

D *E rebus.*] CASVS. Si vxor tua res amouit, & à te diuertit, hæredes eius non insolidum, sed inquantum ad eos peruenerit. conuenire poteris. si res amotæ extent, eas poteris vendicare.

f *Peruenit.*] est. n. ex delicto, vt ff. e. l. si mulier. §. hæc actio. & pœnalis, vt diximus s. l. proxi. & ideo sic datur, vt hic. & s. ex delic. de. l. 1. & j. de fur. quo nuis. Sed vr dari insolidũ, sicut cõdictio furtiua, vt ff. eo. l. contra nurũ, §. si post. quæ est contra, sed nõ per omnia condictioni assimilatur.

NE PRO DOTE MVLIERIS, &c.

Satis patet continuatio ex præcedentibus clara.

V *T vxori.*] CASVS. Si sol. mat. morte viri mulier petat nõ obseruãdo iuris ordinem sibi addici bona mariti iure dñij pro dote, nõ est audienda, sed si decedẽte marito non soluẽdo, & sine successore: petit illi mitti i pos. bo. suorũ causa rei seruãdæ, debitore nõ sibi rñdente, p l. 2. ff. q. b. ex cau. i pos. ea. & distractis bonis ɔsulat ex edicto de bo. auth. iud. poss. & si emptor nõ fuerit inuẽt9, vel inuẽtus, sed min9 idone9: dabuntur mulieri bona in solutum, p l. fi. de iu. do. imp. & ff. de re iud. à diuo. §. exequũtur. & est hęc forma iuris, de qua facit mẽtionẽ lex psens. Viu.

g *Addicantur.*] citra ordinẽ iuris. sic & s. de iu. dom. impe. l. 1 ¶ in fi. & de bo. auth. iud. pos. si ... debito. & in l. possessionem, & s. de pac. l. si pacto quo pœnam, in fine.

h *Iuris formam.*] qđ ẽ, vt mittaris in possessionẽ causa rei seruãdæ, debitore non rñdẽte ex titulo. ff. q b. ex cau. in pos. ea. l. 2. & distractis bonis cõsulatur tibi. quod fit per aliũ tit. de bon. auth. iud. pos. imò p eũdẽ titulũ: vt l. Ful. ... cinius, §. 1. q si nõ inuenias emptorẽ vel min9 idoneũ, et tibi tũc dabuntur in solutũ: vt s. de iu. do. impe. l. fi. & ff. de re iud. l. à diuo, §. exequuntur.

3 † Candida.

DE FVNDO dotali.

Specialiter de re inæstimata in dotem data dicit.

S *I æstimata.*] CASVS. Si mulier prædiũ æstimatũ cẽtũ in dotẽ dederit, & cõuenerit, vt ff. sol. mat. eligeret velit prædiũ, vel æstimationẽ exigere: vir alienare nõ põt, obstãte l. Iulia de fũdo. q vetat fundum æstimatum datum alienari. & hoc in prima alienationis verbo continetur omnis actus, per quem transfertur dominium. h.d. (funnis)

i *Electio.*] rei vel æstimationis ... si esset viri. vt ff. e. l. q si

k *Lex Iulia.*] q vetat fundũ inæstimatũ in dote datũ alienari, vt s. de rei vxo. act. §. & cum lex. & ff. eo. si fundũ. nã pro nõ æstimato habetur: vt ff. de iu. dot. l. plerũque, §. si.

l *Est autem.*] Bene dixi nõ posse alienari. est aũt &c. & continuè literã. oĩs actus, p quẽ dñium trãsfertur, est alienatio & obligatio: vt emptio, & donatio. & sic ff. de statulib. ... l. statuliberi ... seruis, §. 1. in fin. qñque et largius dr alienatio & obligatio, vt s. de reb. alie. nõ alie. l. fi. & extra de reb. eccl. nõ alie. c. nulli. Item vr contra s. de vsufr. l. antereft. Sol. ibi vera fuit æstimatio illo vltimo casu, quare tenet

Diuisionẽ quidã peruerte ... non possunt.

net obl. Itē contra, sup. de ser. pi. da. ma. l. 1. Sol. speciale ibi in libertate, & facit sup. de iu. do. quoties, & ff. de in. dotis, l. cum in fundo, & inst. quib. alie. licet vel non, in prin.

MAriti. CASVS. Mulier partē fundi, q̄ habebat cōem cū Titio pro indiuiso, dedit in dotē æstimatam. non pōt vir prouocare ad cōi diuidūdo iudici. i qa forte adiudicaret Titio, & sic alienaret qđ vetat lex Iul. sed Titius pōt maritū ꝓuocare ad iudiciū cōmuni diuidundo.

a *Mariti*. idē est i spōso, vt ff. eo, l. lex. & ī. de bo. quæ lib. l. nō sine ratione. Accur.

b *Non possunt*. idē in minore, vt inf. de pd. min. l. iter oēs, & ecclesiæ, vt no. ī. de sac. san. ec. l. iubemus, & hoc ideo qa ex necessitate fieret qđā alienatio, vt ī. đ cōd. fur. l. & ideo, & l. eleganter, sic ergo inuitus in cōmunione detinet regulariter cōtra, vt no. ī. cōi diui. l. si. in casib. aūt alienantur vt ff. e. l. 1. & ff. de iu. dot, l. ita cōstante. & ff. eo. l. si fundum.

DIVORTIO facto, &c.

Ex præcedentibus patet continuatio.

LIcet. CASVS. Si qua lege, vel constitutione non caueatur apud quē sol. matrim. liberi vtriusque sexus ali debeāt, tū cōsiderabit cōperēs iudex, scilicet vt masculi penes patrem, & fœminæ penes matrem alantur. Viui.

c *Inter parentes*. s. ut apud matrem filiæ, apud patrē filij sint, vt & alibi. if. de cust. re. l. quoniē vnum.

d *Aestimabit*. taliter diuidēdo. vt hic, nisi ex aliqua cā in cōtrariū moueatur, ut ff. đ lib. exhib. l. 1. §. hoc interdicto, & differt hic tit. ab illo. if. vbi pupil. &c. quia hic viuit pr̄. ibi decessit.

e *Morari* adultus.

f *Nutriri* pupilli. vel pōt esse, ꝙ alibi moratur, & alibi nutriātur, & facit, 15. q. 2 c. definimus, Per auth. aūt plenius dicet q̄ sequitur si pater &c. quæ est, vt li. ma. & auię, §. illud, coll. 8.

SI pater. CASVS. Hæc aut. clarificat l. C. & đ t, ꝙ celebrato diuortio si maritus dedit causam diuortio, & ad secundas nuptias mater nō conuolauit liberi debent educari expēsis matris, apud patrē. Similiter econtra si mater pstitit cām diuortij, liberi debēt expēsis matris apud patrē, si ē lo

Imp. Gordianus A. Domitię.

LEX II.

MAriti, [a] qui fundum communē cum alio in dotē[1] † inæstimatum acceperūt, ad cōi diuidūdo iudiciū prouocare non possunt, [b] licet ipsi possint ꝓuocari, PP. 5. Non. Octob. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

TITVLVS XXXIIII.

Diuortio facto, [2] † apud quem liberi morari, vel [3] † educari debeant.

In arbitrio iudicis est, apud quem alantur liberi facto diuortio, hodie seruatur auth. hic posita, h. d. Sal.

Impp. Diocletian. & Maxi. AA. & CC. Cęlestinæ.

LEX VNICA.

LIcet neque nostra, neque diuorum parentum nostrorum vlla constitutione caueatur, vt per sexum liberorum inter parentes [c] diuisio celebretur: competens tamen iudex æstimabit, [d] vtrum apud patrem, an apud matrē, matrimonio separato, filij morari, [e] ac nutriri [f] debeāt. S. 8. Calen. Iul. Verone, CC. Coss.

IN AVTHEN.

Vt liceat matri, & auię. §. illud, coll 8. const. fin.

Mater potest petere quod pater alimentet filium, h. d. Bal. & tece menti.

* SI pater causam diuortij [g] præstiterit, apud matrem [h] ad secundas nuptias nō venientē liberi nutriantur patris expensis. Si vero econtra: tunc apud patrē matris locupletis [i] expensis, nisi pater minus idoneus sit. tunc. n. apud matrē locupletē nutriantur. Nam quēadmodū locupletes filij matrem alere coguntur egētem, ita iustum decernimus, & à matre filios pasci. Quòd de matre filijs indigentibus dictum est, hoc quoq; in oībus ascēdentib, & descēdent. b. [k] personis vtriusque naturę decernimus obseruari.

TITVLVS XXV.

De alendis liberis, ac parentibus.

Filii diuites tenentur alere parentes. h. d. d. cum lege seq. Sal.

Imp. Antonin⁹ Pius A. Basso

LEX PRIMA.

PArentum* necessitatibus[l] liberos succurrere [4] † iustū est.* Sine die, in Cōsule. Diui fratres & AA. Celeri.

LEX II.

COmpetens [m] [5] † iudex à [6] † filio te ali iubebit, si in ea facultate est, vt tibi alimenta præstare possit. D Idibus, Apri. ipsis AA. Coss.

Mater agere pōt cōtra maritū, vt alat filium h. d. Sal.

Ijdem AA. Titianæ

LEX III.

SI competenti iudici eum, quē te ex Claudio [n] enixam esse dicis, filium eius esse probaueris, alimenta ei [o] oro modo facultatum[7] † præstari iubebit. Idem an apud eum educari debeat, æstimabit. PP. 13. Cal. Mar. Romæ. Rustico, & Aquilino Coss.

Pater iudicis officio tenetur alere filium non ingratū, & vbi negatur filius, debet de filiatione prius constare, h. d. Salic.

Impp. Seuerus & Anton. AA. Sabino.

LEX IIII.

SI patrem tuum officio

cuples, sed si pater non est idoneus, non tenetur filios alere: imò apud matrem locupletē debent ali nam & filij locupletes tenētur matrem indigentem alere & quod dictum est de mre alēda, & filijs indigentibus, & idē per omnia seruetur in oībus ascendentib. & descendentibus indulgētijs. alēdis

g *Diuortij*. q̄ multæ sunt, vt dicimus ī. de repud. consensu, §. j.

h *Matrē*. imò ubi pater vult. & ff. de vē. in spic. l. 1. §. apud eum sed d ibi decesserat, hic nō. item hic præstitit causā diuortij.

i *Matris locupletis expensis*. Hæc verba, matris locupletis, &c. n̄ sunt in corpore, sed Ir. adiecit, & si habes ea. dic nisi pr̄ &c. ut referat ad primū dictū. s. qn̄ apud patrē expēsis p̄ris dentali. si aūt ea uerba omittis, dic nisi, &c. referri ad primū & ꝓximū, vt sit sensus, si mr̄ pstat cām. subandi tūc apud p̄rem, & a p̄re alunt, nisi &c. qa tūc pstat mr̄ i lē & qn̄ est minus idoneo, vt inf. de pa. po. l. pe. prima placet.

k *Descendentib*. ut ff. de lib. agn. l. si quis à liberis, in prin.

DE ALENDIS liberis, &c.

Hic vinebant parētes, ergo non diuerterāt, vel alter erat mortuus & d cit hinc inde alimenta pręstanda.

PArentum. CASVS. Filij patrē vergentē ad inopiam alere tenentur, & hoc ꝓuidebit iudex, si facultates filijs suppetant. & hoc dt. l. se.

l *Parentum necessitatib*. i. alimētis, ut & ī. de bo. q̄ lib. l. si. §. ipsū aūt & pe pa. po. l. filia. & l. nec filiū nō aut in ære alieno. ut ff. de li. ag. l. si qs a liberis. §. parēs. An it fratrem? Vr̄ ꝓ sic, ut ar. ff. đ tu. & ra. d. l. j. §. j. & ff. vbi pu. ed. l. q. filiū. & facit ī. l. ꝓ. in

COmpetens. tacet sup. l. ꝓxi.

SI competenti. CASVS. Si pater nō vult filiū suū alere, ꝓbet mater filiū eē, & vt pstet sibi alimēta ꝯpellet cōpetēs iudex, pēdēte lite fili⁹ cōis, qa dicit p̄rem filiū eē n̄ suū. apud quē educari dēat. s. an apud p̄rm iudex ęstimabit.

n *Ex Claudio* marito, ut no. infra l. prox.

o *Et*. s. maiori triennio, aliās mater debet eū alere, ut inf. de pa. pote. nec filium, & fac. sup. de hæ. l. cognouimus.

SI patrem. CASVS. Si pr̄ filium suū si ei obsequiositus exti

Xx 2 terit,

[1] † æstimarum.

[2] † al. apud quē filij nutriantur.

[3] † nutriri.

* Nouell. 117. §. illud

* Concor. 2. q. 4. c. in ter cætera & æquum licet filius non cogat æs alienū patris dissoluere, fidem in ... tū pro patre incarcerem cōiecto negare impune nō potest. Nouel. 115. c. 3.

An muneta nuptialia parentib. pupilli tutores possint mittere vi. l. 12. ff. de admi. tuto. adde Forcatu. 2. Goth.

[4] † enim.

[5] † filio tuo

[6] † Pręberi Frater fratrem an tenantur alere.

debito promerueris, [a] paternam pietatem tibi non [b] denegabit. Quod si spontè non fecerit, aditus cõpetens iudex alimenta pro modo facultatum præstari tibi iubebit. Quod si patrem se negabit, quæstionem istam in primis idem iudex examinabit[c]. PP. Non Februar. Laterano, & Rufino Coss. 198.

TITVLVS XXVI.

De concubinis.[a]

Non licet marito concubinã habere, h.d. & in hoc Imperator fauet vxoribus, Sal.

NEmini [d] licentia conceditur, constante matrimonio, [e] concubinam penes se habere. D. 18. Calen. Iul. Constantinis patre & fil. Coss. 324.

TITVLVS XXVII.

De naturalib. liberis, & matribus eorũ, & ex quibus causis iusti efficiantur.

Nati ex concubinis vilissimis, & patribus in dignitate positis, sunt pueri & incapaces, tam per viã vltimæ voluntatis, quã cõtractus. Et quod eis aufertur quibusdam personis applicatur, quibus parẽtentibus, negligentibus, vel existentibus, fisco locus aperitur. Item nec ipsis concubinis aliquid potest relinqui vel donari, vel ĩ alio titulo vendi vel concedi, h.d. Ba. Vel sic: In dignitate positi nõ possunt nuptias contrahere cum personis hic nominatis: alias notantur infamia, nec valet matrimoniũ, & collata liberis ex tali cõiugio, vel etiam talibus vxoribus, reuocantur per legitimas personas quibus negligentibus venit fiscus, hodie verò tenet matrimonium, & collata non reuocantur, hoc dicit, Sal.

Imp. Cõstant A ad Gregori.

LEX I.

SEnatores, seu [a] præfectos, vel quos in ciuitatibus duũuiralitas, vel sacerdotij, [b] idest Phœniciarchiæ, vel Syriarchiæ ornamenta, condecorãt, placet maculã subire infamiæ, & alienos à Romanis legib. fieri si ex ancilla, vel ancillæ filia, vel liberta, vel libertæ filia, vel scænica vel scænicæ filia, vel [1] † tabernaria, vel tabernię filia, vel humili, vel abiecta [2] † persona, vel lenonis, aut arenarij filia, vel quę mercimonijs publicè pfuit, susceptos [f] filios in numero legitimorũ hère voluerit aut proprio iudicio, aut nři prærogatiua rescripti: [g] ita vt quicquid talib. liberis př donauerit, (seu illos legitimos seu naturales dixerit) totũ [3] † retractũ legitimę soboli reddatur, aut fratri, aut sorori, aut patri, aut matri. ¶ Sed & [4] † si vxori tali qđcũq; [5] † datũ quolibet gñre fuerit, vel emptione collatũ, et hoc [6] † retractũ reddi præcipimus. Ipsos ēt, quãtũ venenis, [h] [7] † inficiuntur animi perditorũ, [8] † si [i] qđ ijs reddendũ est quib. iussimus, aut fisco nřo) tormentis subijci [k] iubemus. ¶ Siue itaque per ipsum donatũ est qui pater dr, vel per aliũ; siue per interpositã personam, siue ab eo emptũ, vel ab alio, siue ipsorum noĩe cõparatũ, statim retractũ, reddatur quib. iussimus, aut si nõ existãt, [l] fisci iuribus vindicetur. ¶ Quòd si existãt, & in præsentia rerũ constituti agere [10] † noluerint pacto, [m] vel iureiurando exclusi, totum sine mora fiscus inuadat. ¶ Quib. tacentib. & dissimulãtib. [11] † ad defensionem [n] fiscalẽ duorũ mẽsium [12] † tempora limitentur, intra quæ, si non retraxerint, vel propter retrahẽdum rectorẽ prouinciæ, [13] † non interpellauerint, quicquid talibus filijs, vel vxoribus liberalitas [14] † impura contulerit, fiscus noster inuadat, donatas vel cõmendatas [o] res sub pęna [p] quadrupli seuera [15] q̃one [q] perquirẽs. [16] † D. 7. Cal. Aug. Carthag. Nepotiano, & Facũdo Cos. 336.

IN AVTH. vt liceat matri & auiæ §. quia vero legem, coll. 4. consti. fi.

[a] SEd nouo iure huiusmodi mulieres cum omnibus hominibus contrahere nuptias possunt, etiam cum præditis magnis dignitatibus dum tamen dotalia instrumenta super hoc conficiantur ab illustrib. Reliqui vero citra eos qui maiorib. decorati sunt dignitatibus, solo affectu nuptias contrahere possunt, dumtamẽ liberæ sint, cum quibus licet nuptias celebrare.

Iam.

---

terit, al' tenetur, & hoc in prima, si noluerit, cõpellet a iudice ꝑ mõ facultatũ suarũ filio pstare alimẽta, & hoc in secda Si př dicat eum filiũ suũ nõ esse, i primis an sit filius inquiretur.

a *Promeruerit.* ergo ꝑ ingratitudinẽ pñt denegari alimẽta. vel si hij patre detulerunt [illegible] l. si qs ali [illegible] §. si qs ex his. in hoc onus pbandi vi iminere patri: ut [illegible] s. de inoff. test. l. non licet sit [illegible] in eo tit. liberi

b *Non denegabit.* ꝑstando alimenta.

c *Examinabit.* summarie [illegible] l. si qs a lib. § uel parẽs [illegible] & [illegible] nõ sit filius [illegible] § idẽ Iulia [illegible] & si cõfiterit nõ eẽ legitimũ, ñ alit, ut ff. [illegible] si qs a liberis, §. [illegible] aut. licet

De concubinis. CASVS

NEmini [illegible] vir cõstãte matrimonio concubinã habere non debet.

d *Nemini.* facit [illegible] ultra unã concubinã, ut iau. de trie. & [illegible] §. considerauimus, circa si colla. 3.

DE NATVRALIBVS, &c.

Hi prouenerũt ex concubinis, ideo benè supponit titulus.

e *Senatores.* Sacerdotij. nõ loqui de sacerdotio, [illegible] presbyterio, sed de quadam dignitate, [illegible] per ignem, secundum Ioan.

f *Susceptos.* ut ab uxore [illegible] i cõcubinis nã nec naturales sunt, & facit sup. de incest. nup. l. humilẽ.

g *Rescripti.* quid si fiat non obstante lege aliqua? Resp. retinetur, ut arg. ff. de legē, [illegible] l. si quis i prin.

h *Venenis.* [illegible] corpus sic animus illatum conuersatione. Acc.

i *Si quid quæritur.* interpositio est.

k *Subijci.* si dubitetur, an apud eas sint tales res.

l *Existant.* si prædictæ persone, quæ retorsit. possint.

m *Pacto.* [illegible] fecerant

post mortẽ defuncti nã ante ñ valet, ut ĩ de captis & postlim. reuer. l. nec nos. & ff. d acq. hær. l. qui supstitis. Alij non distinguũt antea, uel postea fecerũt, & idẽ d iure dicas, quo iurauerũt se ñ periuros. Et non ta voluerũt: q a nolle dicor, qđ nõ possũ meo facto impeditus, ualuit n. pactum qa licet př nõ possit pacisci, extranei possũt, sed fiscus aufert.

n *Ad defensionem.* i. ad defendendũ se à fisco, & ad hoc 6 uincẽdũ fiscus duo mẽses agant, aliàs repellentur, ut sul ijcit.

o *Commendatas.* alij ut dẽtur concubinæ uel filijs. Acc.

p *Quadrupli.* talib. filijs & cõcubinis inferẽda, nõ fortè alij de [illegible] res, & fa [illegible] de iure fisc. l. [illegible] lib. 10.

q *Quæstione.* torquẽ [illegible] concubinæ, ut s dixi, sed hodie hæc cõstitutio est abolita, ut in auth quib. mo. na. effi. sui, §. fi. coll. 7. quia huiusmodi fœminæ cũ oibus possunt cõtrahere, ut i. nup. auth. sed nouo iure, & aut. maximis & hic habent quidã auth. sed nouo iure hmõi mulieres.

Matre.

Alimenta [illegible] neganda.

a *Promeruerit* [illegible] in cõtinen. differentias ab uxorib. explicantem. Eadẽ prohibitio extat apud Paulum [illegible] 20. [illegible] constitutionis [illegible] Sozomenus [illegible] c. 5. obserua. 6.

Mulierum malarum conuersatione animus corrumpitur.

b Dic per [illegible] Nal. q̃ lege probat Ant. Aug. lib. 1. ad Modestin. & Cuiac. ad 13. Vlpia. & ita extat i Nouella Marciani, de matrimonijs Senatorũ. Gothof.

1 † ex tabernaria.
2 † Deest in omnib. li. ueteribus. Nolle dicor quod non possum.
3 † retractatum.
4 † Deest in omnibus.
9 † Hinc vi, que ad uerbum retractũ, desunt.
6 † re contractũ uideri præcipimus.
7 † interficiuntur.
8 † Deest in o[illegible] muteri.
5 † commodatum.
Concubinæ cũ omnibus possunt cõtrahere.
10 † noluerint.
11 † a defensione fiscali.
12 † tempore muniantur.
13 † impie.
14 † sæua.
15 † requirens.
16 † Lect.
a Nouell. 117. §. qa vero legẽ.

MAtre] CASVS. Si Titius habeat matrẽ & filios naturales & legitimos, q̃d naturalibus liberis ex cõcubina, & cõcubinę relinquere possit, quæritur? Respon. quod vnciã; & soli concubinæ, si liberos naturales ex ea non habeat dimidium, si vltra relinquat, restituetur legitimis, vel matri.

1† Anthemic.

a Matre.] alicuius qui habet filios naturales.

b Genitrici.] concubinę, scilicet.

c Semunciam] quid si soli filij? dic semunciam. alij dicunt vnicam, sed licet directe non capiant vltra, iure tamen pupillaris substitutionis totũ habere poterũt, quod tamen ex bonis patris nõ fuit, vt ff. de vulgari substit. l. si is qui. sed per authẽ. diminuitur hęc lex, quæ sequit nunc soli, &c. quæ est in Auth. quib. mod. natur. effic. sui, §. ne igitur, coll. 7.

2† liberis. 3† mariti. 4† Du. successorib.

NVnc.] CASVS. Lex Codicis dicit, siue testator habeat matrem, siue filios legitimos, poterit relinquere naturalibus tm̃ vnciam, cõcubinæ tantum semiunciam. authent. ista corrigit legẽ C. in hoc q̃d dicit de matre testatoris, quia si filij legitimi tantũ impediunt naturales, nõ mater.

* Nouell. 86. §. ne igitur.

d Soli liberi.] quod accipe in infinitum, vt ff. de verb. sig. l. liberorum licet in corpore vnde sumit dicat filios.

e Naturales.] scilicet tantum.

f Mater.] defuncti.

SI quis.] CASVS. Lege istas vsque ad l. humanitatis, potestis videre per vos. vnde lex ista ponit casum qualiter filium naturalẽ possim efficere legitimum vt mihi succedat: nam si sum liber homo, & nõ habeo legitimam sobolem, si volo ipsum tradere curiæ, efficitur legitimus: & succedat mihi si sum natus ex vico illo. Et idem si trado oneribus curiæ, ex cuius

Iure isto si quis habet matrẽ vel filios legitimos; non potest naturalib. & eorum matri relinquere vnciam. Et ipsis naturalibus non ex tãtibus solum semunciam concubinę potest relinquere, & vltra relictum redit ad successores. h. d. Salic.

Impp. Arcad. & Honor. AA.[1]† Autemonio PP.

LEX II.

MAtre,[a] vel legitimis filijs, vel nepotibus, aut pronepotibus, cuiuscunque sexus, vno pluribusve existẽtibus: bonorum suorum vnã tantum vnciam pater naturalibus[2] filijs, seu filiabus, eorumque genitrici:[b] vel si sola sit cõcubina semunciam[c] largiendi vel relinquẽdi habeat potestatem.

¶ Quicquid verò vltra modum cõcessum relictum sit: legitimis [2]† filijs, vel †[3] matri, vel cæteris [4]† successoribus iure reddatur. Dat. Id. Nouembr. Stilichone ij. & Anthemonio Coss. 405.

IN AVTHENT.

Quibus modis natur. effic. sui, §. ne igitur, collat. 7. constit.

* NVnc soli liberi [d] naturales, [e] & legitimi ad hunc modum coarctant, non etiam mater. [f]

Filii naturales legitimãtur, si per patrẽ principali curiæ offeruntur, & si pater in testamento ordinat, quòd sui filij naturales efficiãtur curiales: & ipsi hoc non habent ratũ, & postea inueniuntur paterna bona possidere seu alienare, compelluntur curiæ deseruire: quia ex posteriori possessione præsumitur fraus. q est notabile. Filia si est naturalis, efficitur capax si in uxorẽ viro traditur curiali. h. d. Bald. Vel sic: Pater, q filios naturales tradidit curiæ propriæ ciuitatis, vel ei, quę sit caput prouinciæ, quãdo ortũ hẽt ex regia urbe, potest illos insolidũ hæredes instituere: nec poterunt illi cõditionem curialem recusare, si reperiũtur paterna bona possidere. & idem si filiam naturalem alicui curiali tradidit in matrimonium. Salic.

Impp. Theo. & Valentin. AA. ad Apollonium PP.

LEX III.

* SI quis (* naturalẽ duntaxat fœcunditatẽ sortiatur,) seu liber [g] ipse, seu curiæ sit nexibus obligatus: & tradendi filios naturales, vel oẽs, vel quos, quęve maluerit, eius ciuitatis curiæ vnde ipse oritur, & insolidũ [h] hæredes scribendi liberã ei concedimus facultatem. [i]

¶ Qd̃ si cui nõ ex vrbe, sed [5]† ex vico vel possessione qualibet oriundo, naturales liberi contigerint, eosque velit sub [6]† definitione prædicta curiæ splendore honestare, & hæreditatis opibus adiuuare: eius ciuitatis ascribẽdi sunt ordini, sub qua vicus ille vel possessio censetur. [k]

¶ Quòd si alterutram regalium ciuitatum [l] patriam sortiatur: sit ei liberũ susceptã ex inæquali [m] coniugio sobolem cuiuscumque ciuitatis decurionibus [n] immiscere: dũmodò ciuitas quæ eligitur, totius p̃uinciæ teneat principatum. [o] Indignum .n. est, vt qui sacratissimæ vrbis vbere gloriatur, naturales suos non [7] † illustris ordine ciuitatis illuminet. [8] † Et hoc, siue postrema definiat [9] † voluntate, siue donatione cuiuslibet quantitatis in liberos naturales pater conferat.[p]

¶ Et quod de subeunda sorte curiali, seu testamento, seu actorum fide constituit, ita ratum esse, stabiliterque volumus obseruari, vt siue abstinendo [10]† ab hæredibus, siue abdicando donationes, naturales liberi curialem voluerint euitare fortunam, posteaque paternarum opum vel insolidum, vel ex parte reperti fuerint possessores, licèt eas alienauerint: [q] omnimodo

territorium, sum. & idẽ si sum ex regali ciuitate. Idẽ est si habeo filiam naturalem, & nõ habeo legitimam vxorem, si trado eã alicui in vxorem, qui est obnoxius curiæ, poterit mihi succedere: quia non refert ,puideamus oneribus curię, an per liberos, an per generos.

g Seu liber.] à nexibus curiæ.

h Insolidum.] non tñ in plus quam naturales & legitimos, si eos habeat, vt in Authen. quib. mod. nat. effi. sui, §. quoniam, collat. 7.

* Ex Nouel. The. 1. §. si qs. & Nouel. 2. §. semineo. d. bo. decu. & nat. fil.

i Facultatem.] siue habeat legitimos, siue non: vt in Auth. ea. §. si qs igitur fuerit, nõ habuerit naturalem ex ancilla, quia tunc nõ potest si habet legitimos: & tũc quando quis se offert, non potest si habeat fratres legitimos, vt in Authen. ead. §. & ille, & dicto §. si quis igitur fuerit.

* De sunt in oib. lib. & rectè.

* Videtur trã. sptę, & pperã ex Nouel. Theodos. de bo. de. cur. vide Cuiac. ad Nou. 74.

K Censetur.] Sic ff. ad municip. l. qui ex vico, & §. de epis. & cle. l. nulli. & in Auth. ead. §. si quis igitur ex qualibet.

5† Deest in oibus Cõfirmat Nouel. Theo.

6† Defensione.

l Ciuitatum.] veteris vel nouæ Romæ.

m In æquali coniugio] id est concubinatu.

n Decurionibus.] id est curialibus.

o Principatum.] vt metropolitana, vt in corpo. §. si quis igitur ex qualibet.

p Pater conferat.] imo & si ab intestato decedat hic pater, succedunt sicut legitimi: sed nõ alijs cognatis patris, nec alij cognati istis, vt in Authen. quib. mod. nat. effic. sui, §. filiũ verò, coll. 7.

q Alienauerint] post quã reperti: habere & si ex possessione pręiudi-

7† Illustri in oib. cõfirmat Nouel. Theo. 8† Deest, cõfirmat Nouell. Theod. 10† Deest in oib. cõfirmat Nouel. Theo.

modo

modo ad conditionē, in qua pater eos, amplificaris opibus, esse voluit, & inuiti cogantur accedere.[a] Sed & si filiam naturalem vel filias habuit, & eā vel eas curiali, vel curialib. ciuitatis ex qua oriundus est, vel sub qua vicus, vel possessio vnde orit, consistit; vel eius ciuitatis q̄ principatum totius prouinciæ tenet, matrimonio collocauit: hæc eadem in persona eius, vel earum ad exemplū marium obtinebunt. Quid[b] enim interest, vtrū per filios, an per generos commoditatibus ciuitatum consulatur? & vtrum nouos lex faciat curiales, an foueat, quos inuenit? Dat. xij. Calēd. Ianua. Eudoxio, & Dioscoro Coss. 442.

Acceptans onus, intelligitur acceptare emolumentum annexum. immo hoc casu emolumentum est irrepudiabile. vnde qui iuxta ordinationem patris acceptauit decurionatum: hæreditatem ea contemplatione relictam repudiare non potest b.d. Bal. Vel sic: Naturalis per patrē curiæ deputatus, si onus agnoscit, hæreditatem patris non pōt repudiare. b.d. Salic.

Impp. Leo & Anthemius AA. Armasio PP.

LEX IIII.

QVoniam desideria[c] morientium ex arbitrio viuentium non sine iusta ratione colligimus: & is, qui naturalem filium habens, hortantibus legibus vltrò ad instar legitimi filij municipalib. eum voluit aggregare 1† muneribus,[*] & donare patriæ principalem, manifestauit, notumque fecit sine dubio professione certissima facultatum suarum omnium elegisse se affectione debita successorem; cum certè huiusmodi personis adeò sacratissima cōstitutione subuentum sit, vt nec renunciandi eis, aut alienandi, vel repudiandi paternas hæreditates, aut donationes in fraudem curiæ concedatur[d] facultas, sed muneribus patriæ susceptis, patrimonia subire cogantur: nulla è diuerso calumniantium vocē penitus patiemur admitti, sed ipsum Philocalum,[e] & paternorū bonorum omnium ab intestato hæredem, & nostræ ciuitatis curiæ principalem iniuncta, vel iniungenda sibi munera subire, ex eoque genitos 2† nasci turos filios similiter paternæ conditioni subiacere præcipimus.

¶ Et huiusmodi formam in omnibus causis, q̄ similiter in 3† quocumque ciuitatis[f] ordine, curiaque contigerit, in posterum decernimus obseruari. Dat. Calend. Ianuar. Constantinop. Iordane, & Seuero Coss. 470.

Per subsequens matrimonium possunt legitimari liberi iam procreati: quod olim erat in cōtrarium statutum à Constantino corrigitur, & solum præteritis casibus reseruetur. b.d. Ista lex est correcta per l. cum quis, infra eod. Baldus. Vel sic: Iure isto quis poterat concubinam ducere in vxorem, si ex ea liberos habebat, nec erat vlla proles legitimi & in potestate: & poterant succedere ex testamento, vel ab intestato, etiā cum fratribus postea natis. secus si prolem ex concubina non habeat. b d. Salic.

Imperat. Zeno A. Sebastiano.

LEX V.

DIui Constantini,[g] qui veneranda Christianorum fide Romanum muniuit Imperium, super ingenuis concubini ducendis vxoribus, filijs quinetiam ex eisdem vel ante matrimonium, vel postea progenitis, suis, ac legitimis habendis, sacratissimam constitutionem renouantes, iubemus eos qui ante hanc legem ingenuarum mulierum, nuptijs minimè intercedentibus, electo contubernio, cuiuslibet sexus filios procreauerint: quibus nulla, videlicet, vxor est, nulla ex iusto matrimonio 4† legitima proles suscepta: si voluerint eas vxores ducere, q̄ antea fuerant concubinæ, tā cōiugiū legitimū cū hmōi mulierib. ingenuis (vt dictū est) posse contrahere, q̄ filios vtriusq; sexus ex earundē mulierū priore contuberniо procreatos, mox postquam nuptiæ cū matrib. eorū fuerint celebratæ, suos patri, & in potestate fieri, & cum ijs qui postea ex eodem matrimonio suscepti fuerint, vel solos (si nullus alius deinde nascatur) tam ex testamento volentibus patribus etiam ex integro succedere, quàm ab intestato petere hæreditatem paternam: pactis quæ matrimonij tempore super 5† dotibus, vel ante nuptias donationis rebus 6† subsecuta fuerint, etiam ad ipsorum personas pertinentibus: vt vna cum fratribus suis postea ex eisdem parentibus fortè progenitis, aut soli

(si

fui, §. si qu igitur.

Est autē Bora ciuitas, Arabiæ, Marcel. li. 14.

2† Nascendos.

3† cuiuscunque.

4† Prole legitima &c.

5† dotalibus.

6† subiecta.

Constantinus fuit primus Imperator Christianus.

1† Mulieritus.

* Bostræ verisimile est hic ciuitatis proprium nomen fuisse expressum, cum paulo post idem ceteris ciuitatib. cōstituat, cōfirmat hanc electionē Nouel. q. ... ibus mod. ...

...iudicatur eis. sic infra de rep. hære. l. 1. & ff. quib. mod. pig. vel hypot. solu. sicut §. superuacuum. & in Auth. eo. §. si verò ab initio, coll. 7.

a *Accedere.*] & eorū filij. licet secus quando cuis se offerat: vt j. de his q spon. mu. publ. sus. l. si. lib. 10.

b *Quid enim interest.*] sic & in auth. cod. §. sed hæc similiter sancimus. & arg. ff. de iti. actuq; priu. l. 1. §. pen. & ff. de verbor. obligatio. l. cum seruos. Sed arg. contra, inf. de operib. publ. l. si. Item argum. contra, j. de decurio. l. nullus qui. lib. 10.

c *QVoniam deside ria.*] hæc lex loquitur de superiori materia, sed in specie.

d *Concedatur facultas.*] q a prius cōsenserat se dari curiæ. alioquin permitteretur ei hæreditatē repudiare, & curialem conditionem, vt supra l. prox.

e *Philocalum.*] proprium nomen est filij.

f *Ciuitatis.*] scilicet Hustronæ, vt in Authent. ead. §. primus itaque, vbi hic casus refertur.

D*Iui.*] CASVS. Hæc lex ponit alium modum legitimandi, & dicit, Si ex concubina habeo filium naturalē: si contraho matrimonium cum ea, ibi efficiuntur sui, siue erāt nati ante contractum matrimoniū, siue post. Et ad istam lege concordat Inst. de nup. §. fine.

g *Constantini.*] hic fuit primus Imperator Christianus. Et nō legitur hæc lex: & habet

(si nullus alius sit procreatus) dotis & ante nuptias donationis pro tenore legum, nec minus pactorum emolumenta[1] † percipiant.

¶ Ij vero, qui tempore huius sacratissimæ iussionis, necdum prolem aliquam ex ingenuarum, concubinarum consortio meruerint, minimè huius legis beneficio perfruantur, cum liceat easdem mulieres sibi prius iure matrimonij copulare, non extantibus legitimis liberis aut vxoribus, & legitimos filios, vtpote nuptijs præcedentib. procreare. nec audeant, quos ex ingenua concubina dilato post hanc legem matrimonio nasci voluerint, vt iusti, ac legitimi postea videantur magnopere postulare. D. 10. Calend. Mart. Basilio. 2. & Armatio Coss. 476.

Per arrogationem potest filius naturalis legitimari. hoc est correctum per legem sequentem, quia per hoc aperitur via l. ordini, h.d. cum glo. sequen. Baldus. Vel sic: Anastasius Imperator permittit per hanc legem naturalibus liberis quolibet titulo dari, & relinqui, non existēte legitima sobole: ac etiam dicit quod propter consequēs matrimonium & per arrogationem legitimantur hoc dicit Salic.

Imp. Anastasius A. Sergio PP.

LEX VI.

Ivbemus [a] eos, quibus nullis legitimis existentibus, liberis in præsenti aliquæ mulieres vxoris [b] loco habētur, ex his sibi progenitos, seu procreandos, suos & in potestate legitimosque habere, proprias que substantias ad eos vel per vltimas voluntates, vel per donationes seu alios legi cognitos titulos (si voluerint) transferre, ab intestato quoq; ad eorum hæreditatem [2] † vocando, [3] † nec aliquis quæstiones, seu altercationes exercēdi sub qualibet [4] † astutia, subtilique legū vel constitutionum occasionē super his vel agnatis seu cognatis genitoris eorum, vel quibuſdā alijs superesse facultatem: in posterum nihilominus, quisquis huiusmodi mulierem vxoris loco dotalibus instrumentis confecti [5] † habuerit, pro eius sobole similem eandemque formam custodiri; ne adimatur ei licentia sibi quodammodo per liberos [6] † proprium suum patrimonium acquirendi. ¶ Filios insuper, & filias iam per diuinos afflatus à patrib. suis in arrogationem [c] susceptos, vel susceptas, huius prouidentissimæ nostræ legis beneficio, & iuuamine potiri cēsemus D. Cal. Apr. Anasta. A. 4. [7] † & Agapi. Coss. 508.

Lex, qua cassatur, intelligitur cassari quo ad futura, non quo ad præterita, Bal. Vel sic: Hæc lex primo declarat præcedentem, dicens quòd illa non vindicat sibi locum in liberis ex damnato coitu. Secundo cassat illam in eo, quod dixerat naturales effici legitimos per arrogationem, statuens quòd illud obtineat vsque ad diem præsentis legis, non postea, hoc dicit, Sal.

Imp. Iustinianus A. Marino PP.

LEX VII.

Legem [d] Anastasij [8] † diuinæ recordationis, quæ super naturalibus filijs emissa est, in his valere tantum casibus concedimus, qui nunc vsque subsecuti sunt, pro eiusdem legis tenore in matrimonijs tunc constantibus, vel postea contractis: ita tamen vt non aliunde progenitis subuenisse credatur, quam non ex nefario, nec incesto coniugio.

¶ Naturalibus insuper filijs vel filiabus ex cuiuslibet mulieris cupidine non incesta, non nefaria procreatis, & in paterna per arrogationem seu per adoptionem sacr æ susceptis ex diuinis iussionibus siue antequam eadem lex irrepserit siue post eandem legem vsque ad præsentē diē non sine rōne duximus suffragandū, vt adoptio seu arrogatio firma permaneant, nullis prorsus improbanda qōnib. quasi quod [9] † impetrarunt, lege quadam interdictum sit, quoniam & si qua prius talis emergebat dubitatio, remittenda sunt monente [10] † misericordia,' qua indigni nō sunt qui alieno laborant vitio. [e]

¶ Sint itaq; post eandem arrogationem seu adoptionem sui, & in potestate patrum, successioneque tam ab intestato, quam ex testamento capiant, prout in arrogatis seu adoptatis constitutum est. ¶ In posterum vero sciant omnes legitimis matrimonijs legitimam sibi posteritatem quærendam, ac si prædicta constitutio lata non esset. Iniusta namque libidinum desideria nulla de cœtero venia defendere, nullum subleuabit nouum adminiculum, præter [11] † anteriorum dispositionum ordinem: non ante lata

habet locum secundum sua tempora, quando facta fuit, hodie autem aliter est, vt infra eo. l. cum quis.

a Ivbemus. Hæc Anastasij, & superior Zenonis non valeat, quia secundum sua tempora loquuntur, vt in auth. c. 4. tribus, colla. 7. sed sequens sic, quæ est Iustini patris Iustiniani, vt in auth. c. §. adoptionis, cassatur ergo hæc per sequentem secundum Ir. & nihil valet. & facit, ff. de ritu nuptiarum l. in libertæ.

b Vxoris. puta concubina, quę tenentur ac si essent vxores secundum quod hæc lex loquitur secundum sua tempora. dicit enim, in præsenti aliquæ, &c. Vel aliter vere erat effecta uxor, & habebatur loco vxoris. nec obstat quod dicit, in posterum nihilominus quisquis huiusmodi mulierem dotalibus, &c. nam posse esse quod cum copulauit eam sibi non fecit dotalia instrumenta, sed si modo faciat idem erit.

c In arrogationem.] hoc vt dixi corrigit per §. adoptionis, & supra per l. proxim. §. in posterum, & per Auth. quibus modis natu. efficiuntur leg. §. & non nos latuit. coll. 6.

d Legem. CASVS. Hæc lex confirmat l. iubemus, & dicit, quod sicut nati ex libero matrimonio sunt naturales & legitimi, ita nati ex concubina, siue contraho matrimonium cum ea, siue impetro, a principe, vt legitimentur.

d Legem. & hæc est inutilis, nisi abrogaret præcedentem, secundum Irn.

e Vitio. sic infra ad legem Iuliam maiest. quisquis.

Auth

1 † recipiat Dua.

Iustinus fuit pater Iustiniani

2 † uocando

3 † nec aliquam quæstionis seu altercationis exercē da.

4 † astutia.

5 † habuerint.

6 † propior.

7 † & Anastasio al. Anatolio & Agapito.

8 † diui.

9 † impetratur.

10 † monētē.

' Venia dignus est q alieno morbo laborat cōcor. gl. in c. i. in extra super re-bo. intulē in si. extra de procur.

11 † antiquarum.

te lata sanctio,[a] quam ex hoc die recusandam pia suggerit ratio: non arrogationum vel adoptionũ prætextus,[b] quæ[c] vlterius minimè ferēdæ sunt; non astutiæ[d] siue diuinis affectādæ literis, siue quibusdā illicitis ambiendæ machinationibus[e]: cum nimis sit indignum, nimis item impium[1] † flagitijs[f] præsidia quærere, vt & petulātiæ seruire liceat, & ius nomenque patris, quod eis denegatum est id altero legis colore[2] † præsumat. D. 5. Id. Nouemb. Iustino A. & [3] † Eutherico Coss. 519.

Hæc lex tractat de successione naturalium, & dicit quem modum possint capere: amplians ius antiquum: sed etiam ampliatum per auth. licet, hic positam, hoc dicit, Bald. Vel sic: Iure isto nō extante matre, neque liberis legitimis & naturalibus, permittitur patri inter viuos, vel in vltima voluntate filiis naturalibus tantum dare, vsque ad sex vncias tantum, ab intestato verò in nihilum possunt succedere, hoc dicit, Sal.

Impp. Iustinianus A. Mennæ. PP.

LEX VIII.

HVmanitatis[g] intuitu naturalibus, partibus hoc indulgemus, vt liceat eis nulla legitima sobole, vel matre subsistente, naturalem vel naturales filios, matremque eorem non tantum ex tribus vncijs (quod præteritæ leges permittebant, sed etiam ex dupli ci portione, idest sex vncijs, hęredes scribere, vt licet ab intestato nullam communionem ad patris naturalis successionem habebat, ex suprema tamen eius volūtate permittatur eis vsque ad prædictas sex vncias. (si hoc scilicet naturalis pater voluerit) hæreditatem eius capere, ita tamen, vt memoratam sex vnciarum quantitatem in omnibus naturalibus filijs & matre eorum minimè testator excedat. quàm & in legatis, & in fideicommissis eis relinquendis, & dotibus, & donationibus tam[4] † alijs, quam ante nuptias, vsque ad sex vnciarum æstimationem liberā similiter naturalibus eorum patribus, damus potestatem.

¶ Hæc autem in futuris tantummodo testamentis, vel vltimis voluntatibus vel dotibus vel donationibus locum habebunt. Dat. Cal. Ian. Constantinopol. D. N. Iustiniano A. 2. Coss. 528.

IN AVTHEN.

Quibus modis natur. effic. sui. §. si vero filios. & §. fina. coll. 7. const. 1.

LIcet patri sine legitima prole seu parente, cui relinqui necesse est decedenti naturalibus totam substantiam suam, vel inter viuos largiri, vel in testamento transmittere.

¶ Quòd si parentes dumtaxat ei supersint legitima[h] parte parentibus relicta reliquum inter naturales distribui permittitur.

¶ Ab intestato[i] vero cum desit soboles ciuilis, nec superstit coniunx[k] legitima, si naturales ex concubina extant, quæ sola fuerit ei indubitato affectu coniuncta, in duas paternæ substantiæ vncias * succedant vt matri inter eos virilis portio (si superest) detur. Huiusmodi enim naturales filios pasci boni viri arbitrio est necesse: siue legitimi extant, & succedunt, siue coniuge viua quilibet alii sunt hæredes. Hi ergo & parētibus parem præstent (si opus sit) pietatem. Sed qui ex damnato sunt coitu, omni prorsus beneficio[l] secludantur.

Legitimatus per oblationem curiæ, consequitur iura legitimorum solum respectu legitimantis, non respectu cæteræ cognationis, h.d. Ille autem, qui legitimatur per matrimonium, efficitur legitimus quo ad omnes: quia ista legitimatio naturam imitatur. h.d. Bal. Vel sic: Filius legitimatus per oblationem curiæ soli patri efficitur legitimus successor, non aliis agnatis, vel cognatis, nec econtra ipsi sibi, hoc dicit, Sal.

Idem A. Mennæ. PP.

LEX IX.

[5] † COmmunium rerum[m] esse vtilitatem rectè iudicantes, lucidis, & [6] † ab omni

---

a *Ante lata sanctio.* sublatum bit.
b *Praetextus.* sublenabit.
c Quæ arrogationes & adoptiones.
d *Non astutia.* sublenabunt & est infra vt priuileg. ... l. 1. lib. 12.
e *Machinationibus.* alia ... pagina ...
f *Flagitiis.* idest flagitioso coitu.

HVmanitatis. CASVS. in lege ista dicit quod olim in quadam antiqua leg. continebatur, quod naturales filij cũ matre sua poterant succedere ex testamēto vsque ad tres vncias, hodie vsque ad sex vncias, quod corrigitur per aut. licet, situatam sub lege matre. ... quæ aut a pluribus hic legitur.

g *Humanitatis.* con cor. inf. de ... l. naturalibus, & in auth. de triē. & se. §. considatemus, coll. 3. & inf. de insti. & subst. l. generaliter, & i aut. e. §. discretis. coll. 7.

LIcet. CASVS. Hęc auth. legit super hac l. cōstituit tamen legi super illa Humanitatis. Dicit ergo, quod si Titius non habet filios legitimos, nec parentes: potest relinquere bastardis totam suam substantiam, siue in testamento, siue inter viuos, si vero tātum habeat parentes eis relinquat quartā debitā iure naturæ, reliquum dare poterit filijs naturalibus si decedat ab intestato non habens filios legitimos, nec vxorē quia in fata cōcessit, naturales filij succedūt i duas vncias hæreditatis paternæ & mater succedat cũ eis viriliter & si legitimos filios habeat, & vxor eius viuat, filij naturales debent alij de bonis paternis qa & ipsi alere dēnt si cōtingeret ipsū vergere ad inopiā.

h *Legitima.* quæ est hodie tertia, vt in aut. de tri. & se. §. 1. col. 3.
i *Ab intestato.* facit ... auth. de trien. & se. §. consideremus.
k *Coniunx legitima.* ... ea quæ ad ... cum cognatis extan-

tibus nil ex successione vendicare possit: vt inf. vñ vir & vxor l. 1. Rñ. licet non capiat, parat tamen naturalibus impedimentum ne capiāt: & sic fallit hęc regula. Si vinco vincētem &c. vt ff. de diuer. & tempora. præscript. l. de accessionib. Nam naturales filij repellunt agnatos, quātum est in duabus vncijs, ut hic subijcit, & agnati vincunt vxorē, vt d. l. j. inf vñ vir & vxor. & tamen naturales non vincunt uxorem imo vincuntur ab ea. vt hic, & cod. ... corpor. § si quis ... habens, & sic ... fallit dicta reg. ff. q. po. in pig. ha. l. Claudius, & in auto. de ęqual. do. §. his consequens. coll. 6. & l. æquissimum. & ... ex filio, & ff. de iniusto test. l. p. n.

l *Beneficio.* etiam imperiali, nisi dicat nō obstante: hac l. ar. ff. de lega. 3. l. si quis in prin.

m COmmunium rerū. alias omniū rerum.

Licet

---

[1] † sic.

[2] † præsumatur: ... præsum...

[3] † Euthario Cassiodo. & Marcelin.

[4] † aliis.

Vide hic exceptionē regulæ Si vinco vincētem te, &c.

* Nouell. ... filios, & ad hoc ... Auth. iel. vi. Auto. Rube. in l. pater filium nu. 32. ff. de in off. testa.

* Concor. gl. in c. nisi cum pridē. super verbo, Mātres, in fi. extra de renunc.

[5] † Omnium.

[6] † Deest Du-

...

a *Licet illustres.*] & si naturales fiant illustres, non tamen desinunt esse curiales, hoc si dignitate sola sine administratione fiat illustres: vt inf. de decu. l. fi. li. x.

b *Legitimi.*] ad hoc in auth. quib. mo. na. tu. eff. sui. §. filium. coll. 7.

c *Paterque non si quarta.*] infra quando & qui quarta pars de. l. 2. lib. 10.

d *Compellantur.*] in auth. qui mo. na. ef. sui, §. si quis autem legitimos coh7. contra. ibi patet sol.

e *Maternos eius.*] in hoc videtur, quod nulla differentia facta bonorum, vnde ad eum peruenerunt, fiscus habet tres partes, & isti cognati quartam vt in auth. co. §. sciendum. Vel dic quod illa per hanc distinguitur.

f *Qui postea.*] i. post hanc legem.

ambiguitate segregatis legibus vti nostro subiectos imperio ad præsentem sanctionem venimus: per quam omni dubitatione amputata, que vsque adhuc obtinebat, 1† certissimum facimus vt quoties naturalis filij curiali fortunæ patriæ sui genitoris assignantur, vel adhuc viuente patre, vel post eius obitum pro dispositione testamenti ab eo conditi: & eo modo legitima iura in paterna successione adipiscantur, 2† vt (quod rectè fieri minimè dubium est) licet illustrem a dignitatem ex qua curialis 3† fortunæ liberatio competere non potest, naturales filij antea meruerint: ne permittatur eis contra substantiam ab eodem naturali patre descendentium, (vel ascendentium *) vel ex latere agnationis, vel cognationis iure eidē patri coniunctorum (licet ipsi legitimi b successores eidem naturali patri per memoratam fortunam efficiantur) aliquod ius sibi vendicare. *

1† certissimam.

2† Deest in omnib.

3† curiali.

* Inclusa delenda esse Cuiac. monet. 17. obs. 6. est. n. iniquum, & falsum, patrem naturalem non succedere ascendentibus filijs naturalib. hoc est patri suo, uel proauo.

¶ Quod & in ijs locū habebit, qui iam a naturali patre curiali cōditioni traditi, & adhuc superstites sunt: eodē.f. modo, nec illis contra substantiam eiusdem naturalis filij, vel a latere coniunctorum, aliquod sibi ius vindicare valentib.

Filio legitimato per obligationem curiæ, decedenti ab intestato succedunt eius liberi, portione quarta curiæ dandæ, si dicti eius liberi non sint curiales: nati tamen postquam eorum pater fuit obligatus curiæ, efficiuntur curiales. Sal.

¶ Sed si quidem iste naturalis filius, siue postquam legitimus successor patri effectus sit, siue in antecedente tempore filios ex legitimo matrimonio, vel alios descendentes liberos habeat: eos modis omnibus ad eius successionem sine testamento morientis vocari, nec curiæ locum esse, preterquam c si quarta portio bonorū eius eidem curię debeatur, eo quod nullus fortè ex mortui liberis curialia munera per agere cogitur, illo, videlicet, obseruando, vt ii quos iste naturalis filius postea, quam fortunæ curiali datus est, procreauerit, & decuriones sine dubio sint, & curialia peragere omnia compellantur. d

* Aduertas, tamen, quod hoc pacto legitimatus non succedit patri in feudū licet in alia bona succedat. tex. est no. in c. naturales. in ti. si de feudo defuncto cōtentio sit inter dominū & agn. in vs. feu.

Si legitimatus per oblationem curiæ decedat sine liberis, succedit mater in tertia: in reliquum curia. Si vero mater non superest, succedit in paternis curia, cognati in reliquis: & cedit in paternis curia, cognati in reliquis: & si eius cognatus curiæ, se offerat: omnia etiam paterna ad curiam deuoluenda habebat: etiam eo casu si mater superfit, ad omnia bona extra substantiam patris quæsita cum cæteris succedit. h. d. Sal.

¶ Si vero sine liberis cuiuscunque gradus in statu decesserit, si quidem matre superstite: tertiam quidem partem honorem eius matrem habere, duas vero alias partes curam, cui a patre datus est. Sin autem mater quidam defuncti nō superest, alij vero cognati ex materna linea descendentes, vel ascendentes, vel ex latere venientes ad eius vocentur 4† successionem, tunc eam quidem, quæ a patre naturali ad eum peruenerunt, eidem curiæ competere. 4† successiones.

¶ Si quid vero filio postea legitimo successori effectu, vel a matre sua, vel aliundè quocunque legitimo modo acquisitum sit, hoc ad proximos maternos e eius cognatos peruenire.

¶ Illo videlicet obseruando, vt siue matre eius superstite, siue ea ante filium mortua, aliquis ex istis genere eiusdem curiæ fortunam subire paratus sit, liceat ei offerenti se eidem curiæ bona mortui, quæ de substantia patris ad eum per uenerunt capere, 5† omniaque peragere 6† curialia. quo accidente, mater defuncti (si adhuc superest) non solum tertiam partem eorum, quæ extra paternam substantiam filius eius aliunde acquisiuerit, sed etiam omnia ea, vel ipsa sola, vel cum cohæredibus suis capiet.

5† munera ciuilia

6† quo accidente.

Hac lege statuta non habet locum in iam mortuis, sed morituris. h. d. Sal.

¶ Ea vero, quæ de successione naturalis filij post curialem conditionem morientis constituimus, non tantum in ijs locū hr̄e debent, qui postea f a patre suo naturali 7† dati fuerint, sed et in illis, qui iam dati sunt, si tn̄ adhuc supersunt. ¶ Quod si ante præsentem sanctionem mortui sunt, minime ad eorum successionem eandem nostram sanctionem extendimus.

7† Dati curiæ fuerint ut & in alijs exemplar.

Etiam habens filios legitimos, potest naturalem curiæ tradere: sed non potest ei plus relinquere, vel donare, quam vni ex filiis legitimis, & naturalis cui minus dederit. hoc dicit. Salicetus.

¶ Et quoniam omnimodo fauendum est curijs ciuitatum: illud etiam in hanc partem 8† addendum esse censemus, vt liceat patribus naturales filios curiæ patriæ suæ tradere, non solum nulla eis legitima sobole existente, sed etiam si filios, vel alios liberos ex legitimis

8† attendendum.

CUm quis.] CASVS: Habebas mulierem quandam in concubinam, & ex illa filios, postea cum ea contraxisti matrimonium, & filios suscepisti, & dotalia contracta sunt instrumenta, an per subsequẽs matrimonium filij postea nati legitimentur? Dicitur, quod sic. & filij nati post matrimonium debent gratias referre filijs primo natis, quia illi fuerunt causa, quare isti erunt futuri legitimi vel quare pater postea concubinam accepit in vxorem.

a *Ex ijsdem matrimonys.*] scilicet parentibus, & facit institut. de nupt. §. si. & infra §. proxi. & quod ibi no & institu. de hær. quæ ab intest. §. primo, & no. quod hæc lex nõ distinguit habeat legitimos, vel non.

b *NUper legem.*] superiorem proximam.

c *Nuptialia.*] dic, vt diximus, institut. de nup. in fi.

d *Tollendæ.*] idest habendæ.

e *Vtilitas.*] vt instit. de ingenuis. §. primo, & ff. de senato. emancipatum. §. si quis post.

mis matrimonijs procreatos habeant, & eo modo naturales quoque filios sibi legitimos successores efficere: ita tamen, vt minimè eisdem patribus liceat per donationẽ, vel vltimam volũtatem amplius eidem filio naturali dare, vel relinquere, quam vni filio ex legitimo matrimonio procreato dederit, vel reliquerit, cui minima portio data, vel relicta sit. Dat. Calen. Iun. D.N. Iustinia. A. 2. Cos.

Per matrimonium legitimantur liberi naturales primogeniti, & succedunt æqualiter cum liberis postea nascituri. h. d. Bald. concord. Salic.

Idem A. Demostheni PP.

LEX X.

CVm quis a muliere libera, & cuius matrimonium non est legibus interdictum, cuiusque consuetudine gaudebat, aliquos liberos habuerit, minimè dotalibus instrumentis compositis, postea autem ex eadem affectione etiam ad nuptialia peruenerit instrumenta, & alios iterum ex eodem matrimonio liberos procreauit: ne posteriores liberi, q post

Quod dotem editi sunt, sibi omne paternum patrimonium vindicare audeant, quasi iusti, & in potestate effecti, fratres suos, qui ante dotem fuerant nati, ab hæreditate paterna repellentes, huiusmodi iniquitatem † amputandam censemus. Cum enim affectio prioris sobolis & ad dotalia instrumenta efficienda, & ad posteriorũ † filiorum edendam progeniem præstiterit occasionem: quomodo non est † iniquissimum ipsam stirpem secundæ posteritatis † priorem, quasi iniustam excludere, cum gratias agere fratribus suis posteriores debeant; * quorum beneficio ipsi sunt iusti filij, & nomen, & ordinẽ † consecuti? Neque enim verisimile est eum qui postea, vel donationem, vel dotem conscripserit, ab initio talem affectionem circa mulierem non habuisse, quę ea dignam esse vxoris nomine faciebat.

¶ Quapropter sancimus in huiusmodi casibus omnes liberos, siue ante dotalia instrumenta editi sint, siue postea: vna eademque lance trutinari, & omnes filios suos in potestate suis existere genitoribus, vt nec prior, nec iunior vllo habeatur discrimine; sed qui ex † ijsdem matrimonijs [a] procreati sunt simili perfruantur fortuna. Dat. 15. Cal. Octo. Calced. Decio, V.C. Cos.

Ista lex tollit dubium, quod insurgit ex lege præcedente, & hoc intendit. Per sequens matrimonium filii nati ex concubina legitimantur, etiam si ex eo matrimonio nullus postea nascatur vel natus viuens non reperiatur tempore mortis patris, & si antea nati legitimantur multo magis, qui erat in vtero tempore matrimonii, & tempus conceptionis, vel natiuitatis inspicitur, prout liberis est vtilius. Salic.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XI.

NVper legẽ [b] conscripsimus, qua iussimus, si quis mulierem in suo contubernio collocauerit, non ab initio affectione maritali (eam tamen cum qua poterat habere connubium) & ex ea liberos sustulerit, postea vero affectione procedente etiam nuptialia [c] instrumenta cum ea fecerit, filiosque, vel filias habuerit, non solũ secundos liberos, qui post dotem editi sunt, iustos, & in potestate esse patribus, sed etiam anteriores, qui & ijs, qui postea nati sunt occasionem legitimi nois præstiterunt. Quam legem quidã putauerunt sic interpretari, siue non progeniti fuerint post dotem conscriptam liberi, siue etiam ab hac luce subtracti, non anteriores filios iustos haberi, nisi in vtroque tpe viuentes, & superstites liberi inueniãtur: quorum super uacuam subtilitatem penitus inhibendam censemus. Sufficiat etenim talem affectionem habuisse, vt post liberorum editionem, & dotalia efficiant instrumenta, & spem tollendæ [d] sobolis habeant.* licet. n. hoc, quod speratum est, ad effectũ non peruenerit: nihil anterioribus liberis fortuitus casus derogare concedatur, & multo magis si quis mulierẽ, quam in contubernio suo habuerat, prægnantem fecerit, postea autem, ad huc grauida muliere constituta, dotalia fecerit instrumenta, & puer, vel puella editus, vel edita sit iusta patri soboles nascatur, & in potestate † efficiatur, & hæres existat morienti, siue ab intestato, siue ex testamento. Satis. n. absurdum est, si filij post dotem progeniti anteriorib. liberis adiutorium afferant, & ipsum puerum, vel puellam sibi opitulari non posse.

¶ Et generaliter definimus, & quòd super hmõi casibus variabatur, definitione certa concludimus, vt † semper in huiusmodi quæstionibus, in quib. de statu liberorum est dubitatio, non conceptionis.* sed partus tempus inspiciatur, & hoc fauore facimus liberorum, vt † editionis tempus statuamus esse inspectandum, exceptis ijs tantummodo casibus in quibus conceptionem magis approbari: infantium conditionis vtilitas [e] expostulat. Dat. 15. Calen. April. Lampadio, & Oreste VV.CC. Cos.

IN

† non esse ferẽdi censemus. Duare.

† liberorũ

† iniquum

6 Deest in omnibus.

* Hinc videi defendi posse illa cõis opinio, legitimatũ p nuptias, nedũ legitimum fieri, sed ius primogenitũræ etiã cõseq aduersus fratres iustis nuptijs postea suceeptos. Gut.

† subsecuti

† maritibus Duar.

Nuper. De intellectu huius legis vid p Hie. Veraum in l. ex facto. nu 92. de vul. & pu.

* Cyn tamen hic & Bal. in ca. naturales. li d feu. fu. controuertũt valere matrimoniũ in articulo mortis cõtractum, ita vt filij iam nati legitimentur.

† efficiantur, & hæredes existant.

† quod semper.

† &.

* Verbum procreati, nedum locu hẽt i natis, sed etiã in cõceptis. Et a suo i vtero conceptis, & nõdum nati possunt p rescriptũ legitimari. Vt. Rolan. a Val. cõs. 52. n. 37.

QVod ius. CASVS Lex Codicis dicit, q filij nati ante matrimonium, fiant legitimi per subsequens matrimoniũ, quod verum est, etiam si ex vxore sua præmortue, vel à qua legitime p diuortium diuerterat, habeat filios legitimos, quia si primo habuit vxorẽ, & ex ea filios, cum his filij naturales possunt legitimari per principem.

a *Quod ius.*] hæc authen. est in Auth. de incest. nupt. §. dubitatum, coll. 2.

* Nou. 12. §. dubitatum.

SEd noua. CASVS. Ista videtur distinguere primam auth. quia si ista cõcubina ancilla fuit, & filios habuit legitimos ante matrimonium, per subsequens matrimonium non possunt legitimari.

b *Constitutio.*] s. in Auth. de triẽ. & sem. §. pen. in fin. coll. 3.

* Nou. 18. §. pen.

NOua alia.] CASVS. Hæc loquitur tam de ancilla, q̃ de liberta: quia si aliquis desponset ancillam suam, & manumittatur, filij nati ex ea legitimantur.

c *Noua alia constitutio* vj. quæ est, ut liberti de cætero, §. si quis autem, coll. 6.

* Nou. 88. §. si quis autem.

† al. & ipsa dotis inscriptio simul, & libertatẽ tribuit, & ius suorum, alijs legitimis nõ existentibus.

PRæterea. CASVS Ponit alium modum hæc auth. qualiter pater potest legitimare filios, vt sic sibi succedant, & dicit, q pater potest supplicare principi, vt eos legitimet, si nõ vult mulierẽ ducere vxorem, vtpote, quia deliquit, vel mortua est, vel lateat, vel aliis matrimonium impediatur.

ITem. CASVS. Ista auth. ponit alium modum, qualiter filij possint succedere patri: dicens, q pater potest dicere in testamẽto suo, q vult filios suos esse legitimos, & sibi succedere, & filij debent ostendere testamẽtum patris principi, & sic fient hæredes, si uoluntatem patris vltimam approbent & hoc ius est generale.

* Nou. 64. §. sed & autem liud. & Nou. 89. §. si vero is qui d

Item sine legitimis.] & de mate quæst quibus modis nat. effi. legit. auth. vide §. illud.

IN AVTHEN.

De incest. nupt. §. dubitatũ, coll. 2. const. 6.

Filii legitimi non impediũt naturales legitimari per sequens matrimonium. h. d. nisi illi naturales essent nati ex ancilla, vt in auth. sed noua. quod tamen permittitur si dotalia conficiantur instrumenta, vt in authent. noua, alia. quæ corrigit authen. sed noua, & auth. sed noua, limitat auth. quod ius. Sal.

* QVod ius [a] locum habet, & si ante hoc cõsortium, legitimorum pater sit ex alia coniuge, à qua separatus sit legitime, vel ea mortua.

IN AVTHEN.

De trien. & sem. § penult. coll. 3. const. 5.

* SEd noua constitutio [b] non permittit hoc in ancilla: nisi ei qui sine legitimis alijs reperitur.

IN AVTHEN.

Vt liber. de cæt. §. si quis autem, collat. 6. const. 6.

* NOua alia cõstitutio [c] hoc gñaliter inducere vř & in iis, qui ex ancilla sunt, † ut ex ipsa dotis inscriptione simul & libertas tribuatur, & ius suorum.

IN AVTHEN.

Quib. mod. nat. effi. legi. §. si vero is qui. & §. sed & aliud, coll. 6. const. 1.

Bastardi non possunt legitimari à Comite, existentib. legitimis, quod credo verum, nisi consentientibus legitimis. h. d. Bald. vel sic: Hæc auth. addit, ideo dicit præterea. quod sui natura est repetitiuum, & ampliatiuum: quasi dicat, nedũ per sequens matrimonium in auth. præcedentibus, sed etiam sic matrimonio per rescriptum principis naturales legitimãtur. h. d. Salic.

* PRæterea, qui legitimã non habet prolem, sed ex huiusmodi consuetudine duntaxat naturalem: potest ab eo precibus principi datis, legitimos sibi constituere, & sine matrimonio, si mulier iã defuncta sit, vel deliquerit, vel occultet, vel alias venire prohibeatur, vel quo quo modo matrimoniũ impediatur, vt sacerdotio.

IN AVTHEN.

Quib. mod. nat. effi. leg. §. illud autem, coll. 6. const. 1.

Hic additur nouus modus per quem filii legitimantur. h. d. Bal. & Salic.

* ITem sine legitimis [d] decedens in testamento scribẽs velle se naturales filios fore legitimos successores, licentiã habeat, vt post mortem eius filii principi supplicent testamentum ostendentes, & principis, & legis dono fiant hæredes: si tamen filii [e] voluntatem patris amplectantur. q generaliter obseruatur. sed si alii quidẽ volunt legitimi fieri: alii nõ: volentes fiant, cæteri in iure naturali remaneant.

IN AVTHENT.

Vt liceat matri, & auiæ, §. ad hoc autem, coll. 8. const. fin.

Hic additur alius modus legitimandi naturales, qui est in se mirabilis, & ideo bene notandus, h. d. Sal.

* SI quis [f] liberos habens naturales ex muliere libera, quæ vxor ei poterat esse, dicat in instrumẽto siue publicè, siue propria manu conscripto, habente subscriptionem trium testium fide dignorum, siue in testamento, siue in gestis monimentorum hos suos esse, nec adiecerit naturales: huiusmodi filii ei legitimi successores erũt. ¶ Et si vni ex multis filiis testimoniũ quodlibet ex prædictis modis præbuerit: cæteris [g] ex eadẽ muliere natis ad legitima iura sufficiet.

In odiosis appellatione filii non cõtinetur nepos, si ratio odii quæ erat in filio cessat in nepote. h. d. hæc lex no. vel sic: Vbi fit mentio de filio respectu certæ qualitatis, non continetur nepos, qui est alterius qualitatis h. d. Bald. vel sic: Licet iure isto pater prohibeatur totum relinquere naturali filio, non tamen prohibetur nepoti naturali ex legitimo nato, nec nepoti legitimo ex naturali nato, vbi nulla subest soboles legitima. In successionibus ab intestato, remanent iura antiqua in suo statu. Salic.

e *Tamen filij.*] sic s. repetentes de transact. l. si quis in l. Gall. maior. ff. de leg. 2. l. ad fi. ff. de com pater. § libertis. li. & post. & de leg iu. l. cũ pat. §. illi.

& est i feudalibus cõsuetudinibus Flandriç, tit. de suc. feudi, quod vasallus nõ potest legitimare bastardũ sine cõsensu dñi directi, & legitimorũ heredum.

SI quis.] CASVS. Hęc authẽ. ponit adhuc aliũ modum, per quem filij succedunt tanquam legitimi; dicens, q si quis habet mulierem, quæ potest esse uxor, & dicat in instrumẽto publico, vel priuato, cũ subscriptione trium testium fide dignorũ, q vult filios naturales suos esse, & legitimos, erũt successores, quod si de vno filiorum dixerit, ipsum esse suum, & legitimum: cæteri filij ex eadem muliere nati, etiam erunt legitimi.

f *Si quis.*] sine legitimis forte verum in corpore nõ aperitur, habuerit legitimos, vel non.

* Nou. 89. §. illud autem.

ADDITIO. Dicas, q legitimatio non prodest, existentibus legitimis: nisi in duobus casibus, scilicet quando fit per oblationẽ curiç, & per matrimonium: vt in Auth. quibus modis nat. effic. sui, §. generaliter, coll. 7.

g *Cæteris.*] sic supra, de diuer. re. l. 1. & supra, de aduoc. diuers. judic. l. restituendæ. Et hic est casus vbi res inter alios acta alijs prodest. *Cuidam.*

* Nou. 117. §. ad hoc autem.

Item testamentaria, & datiua simul concurrunt quandoque, vt j. tit. 1. l. si vt proponis. sed legitima nunquā habet locum cum testamentaria, neque tutela legitima cū datiua. Siue ergo nullus est datus in testō, siue plures datiſunt, sed oēs decesse ūt, succedit tutor legitimus. si vero vnus eorum decessit, loco eius ꝯstituitur datiuus. f. si cęteri nō sufficiunt, quia quādiu locum habet testamentaria non habet locum legitima. similiter sub conditione dato, interim datur datiuus: sed si nō speratur cōditio extitura, habet locum legitimus. Itē si testō datus est excusatus, vel vt suspectus remotus, venit datiuus. vt ff. de test. tute. l. si quis sub cōditione. At vbi habet locum legitima, tutela, datus à iudice ipso iure nullus est: vt ff. de tute. & ratio distra. l. si tutor rei publicæ. §. 1. & j. q. da. tu. l. si sororis. Et prędictis ergo colligitur, ꝙ datiua tutela adminiculo testamentariæ excludit legitimam: quod non potest facere per se, & facit supra de nego. ge. l. curatorem.

†Gorgiæ.

sic ergo hodie inutilis est hæc lex. Vel dic, quòd alter habebat vnum men-ein: alter tredecim annos, & dimidium, quibus datus est tutor. maior creuit, ita ꝙ factus est 25. anno, adhuc tamen alter est pupillus, & remanet tutor idem, & hoc cum testō datus fuit. secus si a iudice: vt ff. de tute. & ratio. distrah. l. si tutor reip. §. 1. & plene dixi sup. eo. l. 1. in fin. Et nota quod dicit suæ ætatis, i. adultus, secundum primum casum, vel maior 25. secundum alium, quod probatur, su. de ijs, q ue. æta. impet. l. si.

Imp. Antoninus A. Sabiniano. ul. Sabino.

LEX II.

ET si à patre tuo testamēto iure tibi tutor datus, eo tempore quo hæres extitisti, in rebus humanis fuit: tamen codicillis [a] alius tutor rect- datus est, & vterq; propter voluntatem testatoris tutor erit: [b] nisi testō datum pater alium codicillis dando reprobauerit, tunc enim posterior solus tutor erit. Dat. Idibus April. Duobus Aspris Coss.

Frater impuberis tutorem testamentarium non excludit. Bal. vel sic: Tutela testamentaria non cedit legitimæ. h. d. Sal.

Imp. Alexander A. † Gordio, & alijs.

LEX III.

SI tutores testamento vobis dati sunt, quamquam vnus vestrum suę ętatis* factus sit, idest, pupillarem ætatem excesserit, tutela tamen vestra ad eum [c] non pertinet. & Aeliano Coss.

Mater non dat tutorem filio, nisi cum hæredem instituat: datum tamen eūdem cum inquisitione confirmat: & non confirmatus tenetur pro tutelæ, si gerat. h. d. Bal.

Idem A. Felicianæ.

LEX IIII.

MAter testamento filijs tutores dare nō *pñt, [d] nisi eos hæredes instituerit. [e] quando autē eos hæres † nō instituerit: solet [f] ex voluntate defunctæ datus tutor à p̄sidibus confirmari. Nullo [g] vero ex his interueniente, si res pupillares qui dati sunt, administrauerint, pro tutelæ actione tenentur. PP. 7. Cal. Iun. Iuli. 2. & Crispino Cos.

Si seruus alienus cum libertate a patre tutor filio datur, debet redimi. & manumitti & vt curator, vel tutor alteri adiungi. h. d. secundum vtramque lecturam. Salic.

Impp. Valer. & Galie. AA. * Daphne.

LEX V.

SI pupillorum p̄r alienum seruū de quo postulas, & tutorē esse voluerit, [k] & liberum: manente [1] † tamen alio tutore, & pupillis aū dato, [1] & redimi, & manumitti hunc apud præside prouin-

E T si a patre.] CASVS. Filio suo p̄r tutorē dedit in testō: deinde in codicillis dedit alium. an videatur primum repudiasse? Rñdet, ꝙ non: nisi hoc expresse dixisset testator.

a Codicillis.] Testō confirmatis: vt ff. eo. l. 3. Azo. Quod hodie semper verum est: vt cōfirmati videatur: vt inst. de condi. §. 1.

b Tutor erit.] contra videbatur, quia tutorem habenti, &c. vt inf. qui pe. tu. l. antepe. & inst. de cur. §. interdum. sed non postea, sed eodem tempore dari videtur: ac si eodem testō quo constat plures dari posse, secundum Lo-nr em. Adita ergo hæreditate saltem ab vno hærede, incipit tutela omnium, vt ff. eo. l. si nemo j. Antea ergo nullus erat prior, & sic non potest dici vnum ante alium. Item adhuc videbatur posteriorem dando priorem remouere, ut ff. de proc. l. si quis cum. §. si. qua est contra. sed aliud in procuratore quod priuatum est officium; vel idem quia inuenitur ibi vnus ante alium, hic autem non: cum ab adita hæreditate omnes incipiant hic esse tutores & facit ff. de adi. leg. l. alumnæ. §. qui filias. & infra de test. l. sancimus.

*Suæ ętatis fieri, ē puberē fieri. Vi. C. lib. 6. obs. 3. vbi varias ætatis significationes, explicat.

Procuratorē priorem remouet qui posteriorem dat.

S I tutores.] CASVS. Si pater filius dedit tutorem in testamento & vnus ad adultam ætatem peruenit: an fratris sui pupilli debeat esse tutor, & datus in testamento remoueri, quæritur? Dicitur, quod non. sed secundum hoc nulla est dubitatio legis, quia minor vigintiquinque annorum, tutor esse non potest, vt j. de legiti. tute. l. vltima. Dic ergo sic vnus filiorum habebat 21. ann. alios 13. qui alio pupillo remanente, peruenit ad 25. ann. an tunc erit tutor fratris qui fuerit datus in testamento.

c Ad eum.] factum adultu, sed qui erat remanet. Sed quid miri, cum hic erat minor 25. annis, vt infr. de leg. tut. l. fin. Respondetur, olim poterat esse tutor minor: sed excusare se, si volebat, vt hic, & inst. de excu. tut. §. item minor,

M Ater.] CASVS. An mater filio suo impuberi tutorē dare possit, quæritur? Distinguitur, aut instituit eū hæredē, aut non. Pri hæc casu pōt sed confirmabitur a iudice, sed sine inquisitione. Si vero dedit, nec institutus est, nec tutor confirmatus, & tunc cum inquisitione non tenet datio.

*Cuia. ad tit. inst. de negationē expungendā monet.

† Decst in aliquibus lib.

d Non potest.] vt & ff. de confirman. tuto. l. 1. respon. & j. tit. 1. l. 1. & de leg. 2. l. peto. §. mater. & ff. eo. l. 1. 2. responso. & est ratio quia nō habet in potestate filios, quod est necesse, vt teneat datio in testamento, vt inst. de tute. §. per missionem.

* Daphne

e Instituerit.] seu hoc quilibet extraneus posset, vt ff. de cōfir. tu. l. si patronus. imo non, sed confirmatur cum inquisitione: matris vero datio tenet per se, secundum quosdam. ar. inf. tit. 1. l. si. vel sine inquisitione hoc casu cōfirmatur. Sed vr contra & qñ instituit, scilicet ꝙ non possit dare, ut ff. de leg. 2. l. peto. §. mater. Sol. hæc illā corrigit, vel ibi expone non potest. s. aliàs quando no instituit, vt sic concordet cum principio istius. Vel non potest, vt ibi, qui in egeat confirmatione, quę omnino fit.

1 † autem.

f Solet.] Non dicit, quòd sit necesse sed solet expediat pupillo, non aliàs, vt ff. e. l. 3. §. sed & inquiri diligenter. ergo inquiritur. sic & in patronē cum non instituit, vt ff. e. l. qui tutelam. §. si. sed cum instituit, nulla fit vel non tanta.

g Nullo vero.] i. neque pupillo hærede instituto, neque confirmato. cum non fuit institutus.

S I pupillorum.] CASVS. Pater filio suo impuberi tutorem dedit quendam liberum, & iussit alienum seruum redimi, & manumitti, & cum tutorem dedit filio, eo re pupilli eximitur nihilominus alius erit tutor, & isto facto libero set tā adiungetur curator, quia tutorē habēti tutor dari non dēt.

h Voluerit.] quia potuit, ut inst. qui testa. da. tut. poss. §. j. & inf. de fidercom. lib. l. & si non ascripta.

i Dato.] a testatore eodem testamento, vel codicillis, secūdum Io. Vel dic iudice. Sed tunc oppones, quòd durante testamentaria non habet locum datiua, sed respon. esse verum, quando testamentaria tenuit ab adita hæreditate, vt curret dat cum liber datur: secus cum seruus, quem oportet prius tiuus, vt manumitti. Sed alia ratione non placet, quia non adiungitur tunc, sed solus esset cum ille interim datus deberet definere, ut insti. de Atti. tu. §. 1. prima ergo placet. 1

1 Et placet & Sal. salit tñ, si patrimoniū amplū, quòd tutor testamētarius non sufficeret, quia tunc dano. sup. e. l. 1. in glo. fin.

a *Et curatorem.*] non tutorem, vt euites opinionem, qui habenti tutorem, &c. vt infra qui pe. tu. l. antepenultima, &, insti. de cur. §. interdum. Vel dic secundum Ioan. etiã tutorem, quia eodem tempore dari videntur, vt supra eodem l. secunda. Tertij dicunt ideo curatorem, quia in minus solemni voluntate fuit datus, quod non placet, quia frustra diceret debere redimi, & manumitti. & facit infra titu. 1. l. si vt proponis.

S*I tibi.*] CASVS. Pater filio suo auunculũ tutorẽ dedit, an valet datio? Valet, quia cõuenietur, tam de gestis, quam de gerendis neglectis, actione tutelæ, nisi se excusasset.

1 † pater tuus.

b *Si tibi pater.*] non sic in matre, ut infra tit. 1. l. 1.

c *Neglectis.*] vt & infra si tut. non gessit. l. secunda, & supra de ritu. nup. l. si qui tutor. §. quinetiam.

T*Vtelæ.* CASVS. Finita tutela potest adultus tutorem cõuenire iudicio tutelæ ad id, quod sibi ex administratione debetur. & hoc in prima. An autem in testamento dari possit curator, quæritur? Dicitur, quod non, & hoc in secunda.

d *Iubebit.*] finita tutela non prius, vt ff. de tu. & ra. distra. l. nisi in princ.

2 † Deest, vt in eodẽ dicendi genere in omnibus pene legibus huius tit.

e *Non ambigitur.*] sed confirmatur: vt sup. de nego. gest. l. curatorem. & inst. de cura. §. dantur.

3 † cum in eius fuisti.

T*Vtores.* CASVS. Non solum per verba Latina, sed et per Greca dari in testamento potest tutor.

Latina verba legitima dicũtur.

† Florẽti, Nou. The.

f *Legitimis.*] idest, Latinis: & facit infra de test. l. hac consultissima. in fi.

* Ex nou. Theo. tit. de testam. l. vni. §. fi.

DE CONFIRmando tutore.

4 † dati.

Hoc est opus, quando datio non tenet omnino per.

T*Estamento.*] CASVS. Tutor a matre testamento datus se excusare non habet necesse, cum datio non teneat: datus tamen a iudice confirmetur, & tutelam administrabit, uel se excusabit. Viuia.

d *Dati.*] antequam tamen dentur, possunt se excusare si volunt, vt ff. de excu. tu. l. iurisperitos. §. fi.

h *Non habent.*] quia non tenet datio, ut & sup. ti. j. l. mater. sed sicus si p̃r dat q̃ a dẽt se excusare, ut sup. ti. 1. l. si tibi p̃r

---

ciæ, & curatorem [a] adiungere oporret. PP. 3. Cal. Mar. Seculari & Donato Coss.

Tutor ritè datus tenetur etiam de negligẽtia. h. d. Sal.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. Domnæ.

LEX VI.

SI tibi [b] 1 † pater auunculum testamento rectè tutorem dedit, nec ijs excusatus est: eum tutelæ iudicio, tam de administratis, quàm de neglectis [c] (cum administrari deberent) apud competentem iudicem conueni secundum bonam fidem tibi satisfacere iussurum. Subscrip. Non. Apr. Sirmij, CC. Coss.

Tutor rectè datur in testamento, non curator, licet confirmetur. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Triphernę.

LEX VII.

TVtelæ actione contra tutorem mota, quem 2 † in testamento patris, 3 † in cuius fuisti potestate, datũ proponis: reddi tibi, si quid debetur, competens iudex aditus iubebit. [d] Curatorẽ enim inutiliter in testamento dari non ambigitur. [e] Dat. 12. Cal. Maij, Sirmij, CC. Cos.

Impp. Theo. & Valen. AA. Florentio PP.

LEX VIII.

* TVtor etiam Gręcis verbis licet in testamentis relinquere: vt ita tutores 4 † dari videantur, ac si legitimis verbis eos testator dedisset. Dat. prid. Id Septemb. Theodosio A. 15. & Maximo Coss.

TITVLVS XXIX.

De confirmando tutore.

Tutor inutiliter datus excusatione non indiget, nisi ex die confirmationis. Cum casu summario concordat l. Caius testamento. ff. de excu. tu. h. d. Bal. & Sal.

Imp. Alexand. A. Prisco.

LEX PRIMA.

TEstamento matris tutores dati, [g] 5 † excusare se necesse non habent, [h] nisi decreto secundum voluntatem defunctæ, & quidem inquisitione [i] habita dati fuerint PP. 3. Non. Mar. Iuliano 2. & Crispino Coss.

Tutor relictus à patre intestamento non solenni, vel in epistola, non est tutor nisi cõfirmetur per iudicem. nec cedunt ei tempora excusationum proponendarum. h. d. Bal. Vel sic: Nec epistola, nec testamento imperfecto datus tutor legitimè: ideo excusationis tempus non cedit antequam confirmetur. h. d. Sal.

Idem A. Valerio.

LEX II.

NEque per epistolã, neque ex imperfecto testamento tutorem rectè dari, indubitati iuris est. ¶ Sed voluntas patris in constituendis [k] tutoribus, vel curatoribus in huiusmodi casib. à iudice, ad cuius officium hæc res pertinet, seruari solet. [l] Secundum quæ veteri non debes, ne tempus [m] antequam confirmareris, tibi cesserit. PP 8. Id. Aogu. Alexand A. 2 & Marcello Cos

---

i *Et quidem inquisitione.*] secus cum pater minus legitimè datur: vt insti. de tutelis. §. finali, & ff. eodem, l. si filio. Sed quare magis inquiritur a matre datus. Respon. quia fragile, & mutabile est mulieris consilium. & ad hoc ff. de testa. tu. l. pater. & ff. qui pe. tu. l. fi. in prin.

Mulieris consilium, est fragile.

N*Eque.* CASVS. Si tutor in testamento imperfecto datur, non tenet datio: confirmari tamẽ potest à iudice, tempus tamen legis datum ad excusandum se, tibi non cedet ante confirmationem.

k *In constituendis.*] confirmandis.

l *Solet.*] sine inquisitione, ut ff. eodem, l. si filio. & institu. de tuto. §. fi. sed hodie videtur, hæc lex corrigi, ut infra de test. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. & supra famil. erciscũdæ, l. finali. quod quidam dicunt, alij tamen econtra. Item an erit testamentarius, vel datiuus. Videtur, quod testamẽtarius, ut ff. eodem, l. secunda, & de cura. fur. l. si furioso puberi. Sed dic datiuum, ut argu. ff. de uerborum significationib. l. lege. & in Authen. de defen. ciuita. §. interim. collat. 3. hinc est, quod si mater interueniat ex authen. infra quãdo mu. tut. offi. authen. matri. præfertur huic. Nec obstat, quod dicitur omnimodo confirmandus, ut dicto ff. institu. de tute. in fi. quia exponitur ibidem secundum Io. idest sine inquisitione. non autem omnimodo, idest semper, & facit etiã pro matre, infra l. proxima.

5 † excusari.

Tutor in testã inualide dat a iudice tamen cõfirmatus, an dicatur testamentarius.

ADDITIO.

Tu dicas doctores communiter tenere talẽ tutorẽ esse testamentarium & præficiendũ legitimo, de quo per Bar. in l. prima, & secunda. ff. eo. tit. An autem iudicium matris tutorem legitimum expellas? Dic secũdum Bal. quod non: vt infra, qui pe. tu. l. cum a matribus.

m *Tempus.*] quinquaginta dierum, quod datur ad contexendas excusationum causas, quod currit ex quo incipit tenere decretum, quatuor autem menses continui ad peragendum negotium ex die nominationis, ut ff. de excu. tu. quinquaginta.

S*I vt proponis.*] CASVS. Si in testamento imperfecto tutor detur, & antequam confirmetur iudex alium dedit, posterior tutor, an autem qui cum patre litigant

possint

possunt esse curatores prouidebit competēs iudex pro vtilitate pupillorum.

a *Abeo.*] scilicet magistratu.

b *Interest.*] quatuor enim adesse debent: quòd is debet, qui iurisdictionem habet: quòd & is cui dari possit: & is detur cuius dandi sit facultas: & pro tribunali qui dat sedeat. vt ff. eod. l. naturali, §. 1.

c *Non potest.*] sic inf. de admin. tut. l. sancimus, 1. & ad leg. Iul. de adul. l. Gracchus. & hoc licet illi erant confirmandi, sic & ff. de minorib. l. in inte. & l. si mulieri.

d *Curatores.*] non dixit tutores, ne obstet regula, infra qui pet. tut. l. antepenult. Vel dic. id est tutores. & facit ff. de testa. tut. l. ex sententia. & supra titu. primo, l. si pupillorum. & quod not. in l. 1. & supra l. proxima.

e † Cum iurisdictio est, ut legitime uidetur Acc.

N *Aturalibus.* CASVS. An pater filio suo naturali tutorem in his rebus, quas vsque ad modū lege definitum dedit inter viuos, vel reliquerit in vltima voluntate, dare possit, quæritur? Dicitur quòd sic. tamen à judice cōfirmabitur.

e *Quocunque.*] inter viuos, vel in ultima volūtate, vt in Auth. quibus modis natur. effi. sui, §. penul. coll. 7. secus si nihil dederit, vt ff. eo. l. naturali, in princ.

f *Modum.*] scilicet vnam vnciā, vel sex, vel hodie in totum: vt supra, de natu. lib. l. 2. & auth. nunc solum. Idem in l. humanitatis, & in authen. licet. & facit ī. quando mul. tut. offi. l. fin. Sed oppone, nonne datur certis reb. hic. sic ergo est contra ff. de testa. tu. l. certatū, & l. quia personæ, & Instit. qui testam. da. tut. poss. §. certè. Respon. datur etiā rei, scilicet secundario, non principaliter: ut Instit. de excus. tuto. §. datus. vel non datur etiam rei, scilicet certæ, sed rei, quæ cōtinet ius, ut ff. eo. l. si tamen.

Tutor, an possit dari certę rei.

2 † se confirmare.

Tutor confirmandus non impedit quin interim alius possit dari, & dato poterit cōfirmandus adiungi. hoc dicit Bal. vel sic: Antequam tutor inutiliter à patre datus confirmetur, potest per iudicem de alio prouideri, & per eum gesta valent. h. d. vel sic; Legitimè facta non reuocantur, & confirmatio tutoris consistit in deliberatione iudicis, quia omnino est confirmandus. Salic.

Idem A. Sossiano PP.

LEX III.

SI (vt proponis) pupillo cuius meministi, pr̄ inutiliter testamēto tutores dedit & priusquam hi confirmarētur, alij ab eo [a] 1 † cuius interest, [b] dati sunt: id quidem quod iure gestū est, reuocari nō potest.[c] An autē qui iudicium patris habent, curatores [d] eidem pupillo constitui debeant, aditus cōpetens iudex perspectis vtilitatibus eius æstimabit. PP. Id. April. Modesto & Probo Coss.

Tutor datus filio naturali (etiam in testamento non solenni) est confirmandus, si patris affectio erga filiū naturalem ostenditur, ex eo q ei aliquid reliquerit. hoc dicit Bald. vel sic: Tutor datus à patre filio naturali, debet petere se confirmari, & confirmatus solum habet administrationem in prouentis à patre. h. d. Sal.

Imp. Iustini. A. Iuliano PP.

LEX IIII.

NAturalibus liberis prouidentes, damus licentiam patribus eorum in ijs rebus, quas quocumque [e] modo eis dederint, vel reliquerint (scilicet intra præfinitum nostris legibus modum [f]) & tutorem eis relinquere: qui debet apud competentem iudicem 2 † confirmari, & ita res gerere pupillares. Dat. xv. Calend. April. Constantinop. Lampadio, & Oreste Coss.

TITVLVS XXX.

De legitima tutela.

Cognatis non defertur legitima tutela. seu agnatis h. d. lex ista. vel sic: Tutela legitima ex l. xii. tab. deferebatur ad agnatos, non ad cognatos: & sic ad patruos, nō ad auunculos h. d. Sali.

Impp. Diocler. & Maxim. AA. Firminæ.

LEX PRIMA.

AD auūculos [g] nec masculorum tutelæ ex l. xij. tab. deferuntur: cum 3 † solummodo patruis, [h] si nō se excusauerint, id ius tributum sit. PP. vij. Cal. Iun. ipsis AA. iii ij. & iij. Coss.

IN AVTH. De hær. ab inte. §. ex his, coll. 9. const. 1.

Hodie tutela legitima defertur secūdum ordinem successionis, vt sic proximior vocetur, dū tamen sit idoneus, & plurib. extātibus in codē gradu, magis idoneo cōmittitur administratio aliorum periculo, & cum tacita hypotheca bonorum. h. d. Sal. ic

* SIcut hæreditas agnatione non inspecta proximis defertur, sic & tutelæ onus comitatur emolumentum, si masculi, & perfectæ sint ætatis, [i] & nulla lege ꝓhibeatur suscipere. [k]

¶ Quòd si plures sint eiusdē gradus, & ad tutelā vocanī: iubemus cōiter apud iudicē cōuenientibus vnū, vel plures elegi: [l] & eū, vel eos administrare: vt magis idoneo, vel idoneis cōmittaī tutela, periculo tutelæ omnib. imminente, qui ad tutelā vocātur: & substantiis eorū minoribus tacitè subiacentibus [m] pro huiusmodi gubernatione.

Etiā minima capitis deminutio iure isto excludit à tutela. h. d. cum gl. Sal.

Iidē AA. & CC. Asclepiodoto.

LEX II.

AD agnatos pupilli iure legitimo solicitudinē tutelæ ptinere, nisi capitis [n] deminutionē sustinue-

DE LEGITIMA tutela.

Deficiēte testamētaria succedit hęc, vt Insti. de legi agn. tu. in princ. & hāc nemo dat, sed lex, ut ff. eod. l. legitimos, in princ.

A *D auunculos.*] CASVS. In hac lege dicit Imperator quòd frater matris, qui dicitur cognatus, tutor de iure duodecim tabularum esse non potest.

g *Ad auunculos.* qui sunt matris fratres, & sic cognati.

h *Patruis.*] qui sunt 3 † solis pa agnati. & idem in ijs truis. qui sunt de nouo fortiti ius agnationis, ut ī. de leg. hæred. l. fin. §. si. sed cum iure prætorio admittūtur cognati ad successionē: an eodem iure, & ad tutelā, quærit Ioann. quod videtur. argu. Insti. de leg. patr. tu. hodie autem constat per authē. quę sequitur, sicut, &c. quæ est in Auth. de hæred. ab intest. §. ex his, col. 9.

i *Sint ætatis.*] ut & ī. eod. l. fin.

k *Suscipere.* ut miles, ut ī. qui pet. tut. l. armatæ. & in alijs casibus, ut in eo. tit. * Nou. 118. §. ex his.

l *Elegi.*] hæc electio fit propter cōmodiorē administrationē, ut hic, & ff. de leg. tu. l. legitimos, §. in legitimis, & ff. de admin. tut. l. 3.

m *Tacitè subiacentibus.* s. pro officio obligatis, ut hic, & infra, de admin. tuto. l. pro officio.

A *D agnatos.*] CASVS. Tutor pupilli debet esse agnatus, nisi maximam, uel mediam capi. dimin. passus fuerit.

n *Capitis diminutionē.* maximam, uel mediam, uel minimam si est legitima tutela: ut Inst. quibu. mod. tut. fi. §. sed & capitis & ff. de capit. dimi. l. tutelas, in princip. & ut ī. eod. l. frater.

C *Onstitutione.* CASVS. Claudius statuit, ut agnatus uocaretur ad tutelam fęminarum: cōstitutione cuius cessante statuit Imperator, ut nō solū patruus, sed frater ad legitimam pupillorum tutelam uocetur. Viuianus.

Sabla.

a *Sublata.*] quæ alios filijs, alios filiabus tutores esse volebat.
b *In e.*] quod est in fratre, etiã post minimam capitis diminutionem: vt ĩ. l. prox.

FRater.] CASVS. An frater emancipatus non obstante emancipatione ad legitimã fratris sui vocari debeat tutelam, quærit? Dr̃, ꝙ sic, nisi iusta causa possit se excusare. nec ob hoc ꝙ sit emancipatus, vel capite minutus se poterit excusare.

1 † Ex constitutione
* Hæc cõstitutio ẽ l. 2. C. Th. tit. de tut. & cur quç ita habet 1 fęminis tutela cõsanguine* patruus non recusat.

c *Antecedere.*] excipe hodie filium fratris, qui cum eo admittitur, ut ĩ. de leg. hær. auth. cessante.
d *Legitimam.*] sed econtra in potestate retẽtus, est fiduciarius, vt Inst. de fi. tut. §. 1. & facit ĩ. de leg. hære. l. de emancipatis, & l. meminimus, §. primo. & ĩ. de curat. furio. ne lucrum. Sed contra. ĩ. de inoffic. testa. l. fratres. vbi dicit tolli agnationem, & sic non erit legitimus, sed hæc corrigit. Itẽ facit Insti. de legi. agn. succ. §. fin.
ADDITIO. Tu dic, secundum Doct. reiecta falsa glo. differentia, ꝙ cum hodie frater tam in potestate retentus, q̃ emancipatus fratri succedat: ꝙ eius tutela non amplius fiduciaria, sed legitima est appellãdã. aliud olim erat ex lege 12. tabu. vt patet in Instit. de fidu. tut.

* Hoc uocabulo ꝓprie intelligunt fratres, sororesq; ex eodem patre prognati, prognatæve. vide Cuiac. 11. obser. 26.

NEmo.] CASVS. Minor 25. ann. tutor esse non potest, obstante minori ætate: an à legitima successione propter hoc excludi debeat, quæritur? Dicitur, ꝙ nõ.

2 † vocet.

e *Annum impleat.*] vt Inst. de fidu. tut. in fi. & de exc. tut. §. item maior. & inf. de leg. hær. l. fin. in fi. & inf. qui ætate se excu. lib. 10. l. cum filios.
f *Alius prægrauetur.*] scilicet minor.
g *Sub cura agere.*] quandoq; tamẽ vnus curator, & alius subcurator constituitur, vt ff. de neg. gest. l. ex facto.
h *Cui.*] i. quibus, vel cui. s. ætati.
i *Teneri.*] ar. sume, ꝙ si minor accipiat dotem, obligãtur bona eius tacitè, sicut nec hic qđ quidã dicunt. Alij, ꝙ sic, cum sit legalis obligatio. aliàs non sine decreto.
ADDITIO. Hanc quæst. decidit Bar. in repetit. l. si constãte, ff. sol. matr. in tertio modo repetendi, in versic. quarto quæro, pone, ꝙ minori. vbi cõsuluit danti dotem minori, quod obligationem bonorum expressam recipiat cum iuramento, per auth. sacramẽta puberum, sup. si aduer. vend.

3 † vocent.
4 † ei, in omnibus lib.

k *Amittere.* nõ fallit hæc regula, vbi ẽ successionis, &c. vt Inst. de leg. pat. tute. §. fi.

rint, manifestissimum est. D. iij. Non. April. A A. Coss.

Etiam ad pupillarum tutelam vocantur masculi, reiecta contraria constitutione Constantini. h. d. quam tamẽ non habemus. Salic.

Imp. Leo A. Erythrio PP.

LEX III.

1 † COnstitutione * diuæ memoriæ Constantini, lege Claudia sublata, a & antiqui iuris auctoritate, saluo manente agnationis iure, b tã consanguineus, i. frater, quàm patruus cæteriq; legitimi ad pupillarẽ fęminarũ tutelã vocãtur. D. Cal. Iul. Martia. & Zenone Coss.

Frater emancipatus est legitimus tutor alterius fratris in potestate retenti, & filiorum eius. h. d. Vel sic: Sicut frater emancipatus vocatur ad legitimam fratris & sororis hæreditatem, ita ad eorum tutelam. h. d. Sal.

Imp. Anastasius A. Policarpo PP.

LEX IIII.

FRater emancipatus, qui in germani sui, vel sororis successione omnes inferiores, seu prolixiores gradus, non tm̃ cognatorum, * sed etiã agnatorũ antecedere c à nobis pro nr̃a dispositione iussus est: et ad legitimã d fratrũ, & sororum, nec non liberorum fratrum tutelam, quasi minimè patris potestate per ius emancipationis relaxatus, si non alia iuri cognita excusatione munitus sit, 2 † vocari: nec sub ꝑtextu capitis deminutionis alienũ ab huiusmodi onere semetipsum esse contendere sancimus Dat. Cal. Apri. Ioanne, & Paulino Coss.

Qui non est legitimæ ætatis tutor esse non potest, & à successione propter hãc causam non repellitur. h. d. Bal. Vel sic: Minor 25 ann non vocatur ad tutelam, vel curam, cum ipse indigeat tutore, vel curatore. h. d. vel breuius. Qui non est ætatis perfectæ, non potest tutor, vel curator esse. h. d. Sal.

Imp. Iustinianus A. Demostheni PP. LEX V.

NEmo neq; frater, neq; alius legitimus in tutelam, siue ingenui, siue libertĩ 3 † vocẽt antequã quintũ, & vigesimũ suæ ætatis annũ implcat. e Immineat enim 4 † cuique pro sua tm̃ modo administratione periculum, ne alieno onere alius f prægrauetur. Sic etenim & pupillis, & adultis cõpetens gubernatio inducet, & naturalis ordo per oĩa conseruabitur. 5 † Cui. n. ferendum est * eundẽ esse tutorẽ, & sub tutela cõstitui? & iterũ, eundẽ esse curatorem, & sub cura agere? g ¶ Hæc certe, & nominũ, & rerũ fęda confusio est. ¶ Cæteris itaq; oib9 vel datiui, vel legitimi fiãt tutores, vel curatores ij, qui talis ætatis sunt, cui h suarũ rerũ administratio committitur, quorũq; res pñt plenissimo iure hypothecarũ teneri. i ¶ Oibus, q̃ de successionib. tã ingenuorum q̃ 6 † libertorũ prioribus legib. disposita sunt, i suo robore duraturis, nec aliquã 7 † imminutionem ex pñtis legis sanctione accepturis: maxime in libertorũ successionib. ne videatur ex eo, ꝙ ad tutelæ grauamen nõ veniũt, successionis emolumentũ amittere. k Recitata septies in nouo cõsistorio palatij Iustiniani. Dat. iij. Cal. Nouemb. Decio V. C. Coss.

TITVLVS XXXI.

Qui petant tutores, vel curatores.

Minor debet admoneri, ꝙ petat curatorẽ ad lites si admonitus nõ petit, etiã eidem absenti, & inuito dabitur. h. d. Salic. Vel sic: Volens cum adulto litigare, debet ipsum admonere: & ipse adultus potest petere curatorem sibi dari. h. d. Salic.

QVI PETANT tutores, vel curatores.

5 † Qui.
* Concor. c. indecorum, cum gloss. 1. de ætа. & quæ extra.

Venit nunc ad datiuam. & primo quærendo quis petat eã dari.

ADmone.] CASVS. Si quis habens minorem filii obligatũ velit eum conuenire si curatorem non habeat, admoneat eum ut curatorem petat, quod si non petierit & petat, vt ei detur curator.
l *Admone.*] si vis. nec enim punieris si non petas, nisi quia si sententia definitiua datetur pro te, non tene ret, vt sup. de procura. l. nec cõ minus. vẽditio autem fieri posset ex interlocutoria, vel definitiua de iure lata, si non defenderetur, licet secus si esset pupillus. vt ff. de bo. auth. iud. possid. l. si minor. & ff. quib. ex cau. in poss. eat. l. apud Iulianum. Alij autem puniuntur si non petant in successione, & in alijs, ut ff. qui pet. tut. l. sancimus 2. §. ne autem, & infra, de leg. hære. l. sciant. & facit ff. de minorib. l. ait prætor §. permittitur.

6 † Aliis, libertinorum, & nõ male.
7 † imminutionem.

Imper. Antoninus A. Chrysantæ.

LEX PRIMA.

ADmone l adolescentem, aduersus quem consi-

Con-

a *Consistas.*] aliàs cõsistas, aliis cõsistat.
b *Potes.*] non autẽ cogeris, vt dixi per le. dictam, le. si minor.

1 † consistat.

c *Officio suo.*] quod est, vt si litigat cũ tutore, nõ aliter detur curator, nisi postulanti pupillo: vt ff. de tute. l. qui habet. §. idem Cassius. si cum alio, datur inuito: vt inst. de cura. §. item inuiti.

Curator qualiter det adulto.

P*Atroni*] CASVS. Libert⁹ filijs patroni sui tutorem petere debet: quod si non fecerit, punietur.
d *Nomina.*] scilicet tutorum.
e *Ex quibus.*] idest propter quæ supradicta. scilicet aditionẽ & nominum editionem. Vel dic, ex quibus nominatis.
f *Subeas.*] emẽdaris enim verberibus, vt & ff. eo. l. 2. §. liberti. & etiam in seruitutem reuocaris, vt dicũt quidam. ff. de iu. pat. l. ingratus. & j. de lib. & eorum li. l. si manumissus. & sic est contra. j. de lib. can. l. solo. Sed dic refert inter necessariũ obsequium, & non necessarium, vt ibi diximus.

Libertus nõ petens tutores filijs patroni, qualiter puniatur.

I*N locum*] CASVS. Si tutor pupilli decedit, vel relegetur: petente matre, alius ei per competentem iudicem substituendus est.
g *Filijs.*] matri loquitur.
h *Postula.*] ò mater. & est ad hoc ff. ad Treb. l. 2. §. si mater non petierit. & ff. e. l. 2. & j. de adm. tut. l. fina.
S*I filijs.*] CASVS. Creditor põt petere tutorem filijs debitoris, si consanguineos non habet qui petant.
i *Et ipse*] s. creditor.
k *Curare.*] caute dicit curare, nam primo rogare dẽt eos, qui possunt petere, vt petant. vt ff. eod. l. 2. §. si quidem aliquis.
A*Mita*] CASVS. An soror patris filijs tutorem petere possit, quæritur? Dicitur quod sic.
l *Non prohibetur*] sed

cõsistere vis, vt curatores sibi dari postulet, cũ quib. fm iuris formã [1] † consistas. [a] q si in petendis his cessabit: potes [b] tu competentem iudicem adire, vt in dandis curatorib. officio [c] suo fungatur. PP. 2. Non. Februa. Messala, & Sabino Coss. 215.

Libertus omittens petere tutores filiis patroni, subiacet periculo deserti obsequii h. d. Sal.

Idem A. Epaphredito.

LEX II.

PAtroni tui filij si eius ętatis sunt, vt res eorum per tutores administrari debeant: cura adire prætorem, & nomina [d] edere, ex [e] quibus tutores constituantur: ne cessaueris, obsequi deserti periculum subeas. [f] PP. 3. Non. Iul. Messala, & Sabino Coss. 215.

Tutore mortuo, mater pupilli, debet petere alium dari. h. d. Sal.

Idem A. Atalaniæ.

LEX III.

IN locum tutoris defuncti vel in perpetuum relegati, alium dari tutorem filij [g] tuis idoneum ex eadem prouincia à iudice competente postula: [h] qui secundum officium suum vtilitatibus eorum ꝓuidebit. PP. 4. Id. Iul. Lęto 2. & Cereali Coss. 216.

Creditor in subsidium petit tutorem dari pupillo debitoris sui. h. d. Sal.

Idem A. Domno.

LEX IIII.

SI filijs debitoris tui non sunt necessarij qui tutores petant: potes & ipse [i] curare, [k] vt accipiant, per quos legitimè defendantur. PP. 3. Id. Iul. Lęto. 2. & Cereali Coss. 216.

Imp. Alexand. A. Fuscianæ.

LEX V.

AMita tutores petere filijs fratris sui non prohibetur [l] PP. v. Cal. Iu. Maxim. 2. & Aeliano Cos. 224.

Mater debet tutores petere filiis suis, & inuestigare qualiter administrant. non autem curatores. Sal.

Idem A. Octacilię.

LEX VI.

MAtris pietas [m] instruere te potest, quos tutores filio tuo petere debes. [n] [2] † & obseruare, [o] ne q̃d secus, quam oportet in re filij [3] † tui pupilli agatur.

¶ Petendi autem filijs curatores* necessitas matrib. imposita non est: [p] Cũ puberes minores annis vigintiquinque ipsi sibi curatores, si res eorũ exigit, petere debeãt. [q] PP. 10. Cal. Octob. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Volens reddere rationem administrationis adulto, potest petere curatorem dari, cui reddatur ratio. h. d. Sal.

Imp. Gordian⁹ A. Dionysio.

LEX VII.

ij ADmoneã, quæ quõdam pupilla tua fuit cum eam non tantum viripotentem esse, sed etiam nupsisse proponas, vt sibi petat curatorem. [r] Quòd si [4] † eũ petere neglexerit, quo maturius possis rationẽ reddere administrationis, adito eo, cuius super ea re notio est, petere curatorẽ non vetaberis, [s] PP. 6. Idus Ian. Gordiano A. & Auiola Cos. 240.

Et, qui adhibuit diligentiam, quam debuit adhibere, casus fortuitus non debet obesse. h. d. Bal. Vel sic: Impedimentum superueniens in persona procuratoris ad petendum missi excusat matrem. Salic.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. Musico.

LEX VIII.

CVm à matrib. sedulũ [t] petẽdi [u] tutoris officiũ exigaẽ, nec fortuiti casus impedimẽtis [x] [5] † ascribanẽ, ꝓponasq; ꝓcuratorẽ, q̃ ad petẽdũ pupillo tutorẽ à matre

nec cogitur præcise, sed causatiue: vt j. de leg. hær. sciant.
P*Atris*] CASVS. Mater filio suo tutorẽ petere dẽt: an aũt filio curatorem hẽt necesse petere, quæritur. Dr̃ q̃ non cum ipse talis sit, qui sibi ipsi curatorẽ petere possit, si rei qualitas exposcat.
m *Matris pietas.*] id est materna pietas.
n *Debes.*] ò mulier & facit ff. ad Tertul. l. 2. §. si mater nõ petierit & §. seq.
o *Et obseruare.*] repete & materna pietas instruere te põt, q̃d obseruare debes: ne quid &c. hic est, & illi q̃ petit & dati sunt, administrent, 1 & bene vt hic, & j. de admi. tu. l. fi. §. ꝓonis.
p *Non est.*] nisi eo casu quando impuberi petitur, vt ff. qui pe. tut. l. j.
q *Debeãt*] nõ ali⁹, vt ff. e. l. 2. §. curatores.
A*Dmone.*] CASVS. Mater misit procuratorẽ ad petendum tutorẽ filio suo, q̃ à latronib. interfectus est: interim decessit pupillus: nũquid videbitur non petijsse & sic excludi debeat a successione filij, quæritur. Dr̃ q̃ nõ, cum non stet per eã, sed per fortuitum casum, qui præuidere non potest.
r *Curatorem*] aliàs tutelæ iudicio teneris, vt ff. de admin. tut. l. ita autem. §. fi.
s *Non vetaberis.*] cui reddes rationem, vel potes offerre & consignare & deponere: vt ff. de mi. l. ait prætor. §. j. & facit ff. de tutel. l. qui habet, §. si pupillus j.
C*Vm a matribus*] CASVS. Si mater filio suo habenti tutorem, tutorem nõ petat, & decessit pupillus, an sit excludenda ab eius successione, quæritur. Dicitur quod non, quia habenti tutorem tutor dari non debet.
t *Sedulum.*] id est cõtinuum.
u *Petendi.*] non accusandi de suspecto: vt ff. eod. l. finali, §. finali.
x *Impedimẽtis.*] i. læsionibus

2 † al. Sed & obseruare.
3 † Deest ĩ omnibus.
* De solicitudine quis differentijs inter tutorẽ & curatorem vi. Cuia. 17. obser. 7.
1 Gl. sequitur Sal. & vide Bar. ꝑ text. ibi in l. 2. inf. de admi. tut. Bal. in l. precib. ĩ versi. q̃d ergo si petierit.
4 † ea petere.

* Et sic q. q̄s iuitus pa.is. non est illi im putandū. concor. di. l. tin. §. ca. ad eius ve vero, cir. ca med. cū gl. sup ver bo, multa.

1† Dum tutorem neglexisse.

Iuris naturalis ignorantia mulieres non excusat.

2† liberis.
3† Dum necessitate. alias necessitatibus.

sonibus scilicet ijs qui impediti sunt. sic & ff. de adminiſt. re. ad ciui. perti. l. 2. §. si eod. tempore: & infra de appel. l. præses.

a *Repelli.*] sic & si minor est, vt supra si aduer. del. l. licet. sed licet repellatur, quādo scilicet non habet iustam causam: vt hic, & ff. ad Tertullia. l. 2. §. si mater non petierit, fideicō missum, tamen à patre relictum non perditur: vt ff. e. l. fin. §. si verò, sed hodie videtur etiam illud admittere: vt j. de leg. hær. sciant. & ad Tertull. l. omnem, & facit. ff. eo. l. x. vel dic, vt in l. sciant.

b *Non poſſit.*] vt & infra qui. da. tu. pos. l. si sororis. & inst. de cur. §. interdum. & infra i qui. ca. tu. da. po. l. licet. vbi plene dices, sed habenti tutorē datur curator, vt ff. de tut. & cu. da. ab ijs. l. ventri. §. curatorem.

c *Non poſtulare.*] cū alium haberet.

N*Epotibus.*] CASVS. Si frater tuus habeat nepotes ex filio: & mater eius tutorem nō petierit: an tutorem petere possit, quæritur? Dicitur quòd sic.

d *Potes.*] non tamen obest, si nō petieris, cum eorum mater te præcesserit: vt ff. ad Tertullian. l. 2. §. fin.

M*Atres.*] CASVS. Non solum legitimis filijs, sed naturalibus mater tutorē petere dēt, & si non petierit prętendens ignorātiam iuris, non audietur: nec legis pœnam effugiet.

e *Profutura.*] qa est error in iure naturali: vt supra, de in ius voc. l. 2. & ff. si quid in fraud. pa. l. si patronus hæres, in pri. & sic non obst. ff. de iur. & fac. igno. l. error. & l. iuris ignorātia. & j. de codicil. l. fi. §. si quis verò, in fine. Vel dic quod ignorantia iuris arcet eam à lucro vt hic. nec obest ei in amittendo, & facit j. e. i ... & fac. igno. ... l. fin.

fuerat constitutus, à latronibus interfectum, petitionē ex necessitate demoratum esse: ab hæreditatis successione matrem repelli, [a] cuius nullum vitium intercessisse asseris, per quā durum est. * PP. v. Id. Mar. Tyberiano, & Dione Coss. 291.

Habenti tutorē mater non petit. h. d. Bald. Vel sic: Non imputatur matri si nō petat tutorē filio habenti. h. d. Sal.

Iidem AA. Asclepiodoto.

LEX IX.

CVm iure habenti tutorem tutor dari non possit: [b] intelligis matrem non officium pietatis in petendo, [1] † tutore deseruisse, sed iure munitam merito filio suo tutorem non postulare. [c] S. iij. Non. April. Bizantij AA. Coss.

Negligente matre, possunt agnati pupillæ eius petere tutorem dari. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Prisco.

LEX X.

NEpotibus fratris tui, si eorum mater in petendis tutoribus debito non fungatur officio, petere tutores solenniter potes. [d] S. pri. Ca. Maij Sirm. CC. Coss.

Mater dēt petere tutorem filio naturali, sicut legitimis. aliàs ei nō succedit. h. d. Bal. Vel sic: Mater etiam filio naturali tantum tenetur petere tutorem dari, nec ignorantia iuris excusatur. h. d. Salic.

Imp. Zeno A. Dioscoro PP.

LEX XI.

MAtres naturalibus etiam [2] filijs ad similitudinem eorū, qui ex iustis, ac legitimis nuptijs sūt procreati, petendum tutorem [3] † necessitati subiaceant: nulla eis, ignorantia ad euitanda legib. vel sacris constitutionib. definita, si petitionē tutorum minus curauerint, profutura. [e] Dat. Calend. Septemb. Constantinop. Zenone A. ij. Cos. 479.

TITVLVS XXXII.

Vbi petantur tutores, vel curatores.

In loco originis vel domicilii cōstituitur tutor vel curator minoribus: non vbi nō habēt originē vel domicilium. h. d. Bald. Vel sic: ibi tutor vel curator debent peti, vbi pupillus originem trahit: vel maiorem partem facultatum habet et domicilium. h. d. Salic.

Imp. Anton. A. Aristobulæ.

LEX VNICA.

MAgistratus eius ciuitatis, vnde filij tui originem per conditionem patris [f] ducunt, vel vbi eorum sunt facultates, [g] tutores vel curatores his quamprimum secundum formam perpetuam dare curabūt. [h] Quod si filij tui [i] neque possident quicquam in prouincia, vbi morantur, [k] neque inde originem ducūt: [l] restitui apud patriā suam, [m] & vbi patrimonium [n] habent, morabuntur, [4] † & ibi defensores legitimos [5] † sortiantur. PP. Calend. Octob. Leto. ij. & Cereali Coss. 216.

TITVLVS XXXIII.

De tutoribus, vel curatoribus illustrium, vel clarissimarum * personarum.

Non existente testamentaria, vel legitimo, tutor, vel curator dādus illustris in vrbe Romana nominandus est, per decem ex senatoribus eligendus, et per præfectum vrbis: & per eos nominatus, ab ipso præfecto confirmatur: et ei sic confirmatio per prætorem decernitur administratio: nec isti tenentur in subsidiū propter illius malā administrationem: In prouinciis verò tutores vel curatores clarissimarum personarum nominantur per curiales,

VBI PETANTVR tut. vel cur. &c.

Dixit, qui petatur, nunc vbi.

M*Agistratus.*] CASVS. Ibi peti debet tutor, vbi pupillus habet domicilium: vel ibi, vbi pater suus erat oriundus, vel vbi facultates suæ constitutæ sunt: si vero alibi sit, reduci debet ad patriam suam: & ibi tutor petetur.

f *Patris.*] sic & ff. ad muni. l. j. & l. assumptio. §. filius. & infra de munic. & ori. l. filios. & origine, lib. x.

g *Facultates.*] vt & infra de incol. l. ciues. lib. x. Sed quid si habet facultates in diuersis locis? Resp. Iudex cuiuslibet loci dabit suū tutorē: vt ff. de tut. & cu. da. ab his. l. pupillo.

h *Curabūt.*] de ea terra, secundum Azo.

i *Tui.*] ò mater.

k *Vbi morantur.*] nō tamen ibi domiciliū habent aliàs ratione domicilij possit ibi dari, secūdum Azo. Vel dic secūdum H. etiam ratione domicilij non posse dari, nisi sint ibi facultates: quia Romæ vbi est patria cōmunis, non potest dari tutor, si facultates sint in prouincia, vt d. l. pupillo.

ADDITIO. Tu dicas, quod iudex originis vel domicilij potest dare tutorē, cuius administratio porrigetur ad oia bona. l. magis. puto. §. illud ff. de reb. eorum. & est casus in. l. propter litem. §. licet. ff. de excusa. tut. ita tenet Bart. hic & latius d. l. pupillo. ff. de tuto. & cura. datis ab his, soluens contrarium, quod format hęc gl. & d. l. pupillo.

l *Ducunt.*] per se vel per patrem.

m *Suam.*] quę est ratione originis vel facultatum.

n *Et vbi patrimoniū.*] id est, facultates, & dic, &, pro vel.

DE TVTORIBVS vel curatorib. &c.

Quia in illustribus & clarissimis pupillis Romanis specialia quędam seruantur, ideo dic

Tutorem an possit dare iudex originis, si pupillus ibi non habeat facultatē.

4 † vt.
5 † sortientur. Du.

* Hoc vocabulo intelligitur plerumq; tres Senatorū ordines, illustres, spectabiles, & clarissimi: vt l. 2. C. quan. mul. est. necl. clarissimorum, nomen generale, & speciale. Gothof.

de his specialiter dicit.

ILlustribus. CASVS. Pro illis, Romæ illustribus præfectus urbis cum decẽ senatoribus & prætore, dabit tutorem, & si ille solus non sufficiat, plures vocabit ad tutelam: & quem senator & prætor elegerint, confirmauit præfectus, & de concedenda administratione ei decretum prætoris interponatur: nec actione in factũ subsidiaria tenebuntur, de his pupillis vero quibus tutores in testamento dati nõ sunt, vel legitimi non supersint; hæc quæ dicta sunt intelligi debẽt legibus, quę præcipiunt, ne res pupilli alienẽtur vel obligentur, & res tutorum sint eis tacitè obligatæ, suam obtinentib. firmitatẽ. in prouincijs autem curiales illustribus pupillis tutores dent cum periculo suarum facultatũ, siue si nõ idoneũ eligãt teneãtur.

a *Illustribus*. i. Romanis.

b *Ex quolibet*. i. quouis ordine.

c *Retentari*. idest, creari, vel retineri. al. præsentari.

d *Expertesq; damni*. qđ al. magistratus minores expectant, per subsidiariam actionem in factum, qua ista non tenentur, vt insti. de satis. tut. §. fin. & ff. de admi. tut. l. Æmylius.

e *Singuli creãdorum*. i. nullus solus.

f *Pares*. i. sufficientes ff. de nego. gest. l. sed & an vltra, §. 1.

g *Plures*. Vni tamen committitur administratio q̃nque, vt ff. de admi. tu. l. 3. §. pe. & insti. de satisd. tut. §. 2. & 3 & in auth. de hære. ab intesta. §. fi. col. 9.

h *Præfecturæ* illi eligũt, & hic solus confirmat.

i *Nomine*. idest, nominatione.

k *Decretum*. s. fortè de sumptib. in pupillũ factis, vt inf. de admi. tu. l. 4. vel ut tradatur ei administratio, vt in auth. ut ij, qui ob. se ha. per. res

1 † Du. P. V.

* Ex lib. 3. tit. 17. l. 3. C. Th.

2 † Illustris, cõfirmat Th. & inf. l. 2. §. vlt. quando mul. tu. off. fun. potest.

3 † præsentati recti.

4 † Deest. Du.

5 † cẽsibus, C. Th.

* Ita fit in Epo creando Nouel. 123. c. 1. sic & apud Corne. Tacit. 4. Annal. Patricij tres nominabantur, ex qis vnus Flamendatis eligebatur Goth.

6 † Hinc vsque ibi, Itaque, ab sũt a C. Th.

7 † motu.

8 † sui.

qui in subsidium ex nominatione teneantur, h. d. Sal.

Impp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Procul. [1] † PP.

LEX PRIMA.

ILlustribus*[a] † [2] præfectus vrbi, adhibitis decem viris è numero senatus amplissimi, & prætore clarissimo viro, qui tutelaribus cognitionibus præsidet, tutores, curatoresve ex quolibet[b] ordine idoneos faciat [3] † retentari.[c] & sanè id libero iudicio expertesque[d] damni constituẽt iudicantes.

¶ Et si [4] † in regendis pupillaribus [5] † substantijs singuli[e] creandorum pares,[f] esse non possunt: plures[g] ad hoc secundum veteres leges conueniet aduocari: vt quem cœtus* ille administrandis negotijs pupillorum dignissimum iudicauit, sola sententia obtineat præfecturæ:[h] [6] † super cuius nomine,[i] solennitate seruata, postea per prætorem interponatur decretũ.[k] Itaque hoc modo remoti à [7] † metu,[l] qui consilio affuerint, permanebunt, & paruulis adultisque clarissimis iusta defensio sub hac prudentium[m] deliberatione perueniet.

¶ Quod tamen circa eorum personas censuisse nos palã est, quibus sanè neque[n] testamentarij defensores, neque legitimi, vita, ætate, facultatibus suppetunt. Nam vbi fortè huiusmodi homines offerentur:[o] si nihil ad defensionem [8] † suis priuilegijs cõparabunt, vt teneri possint, iure præscribimus.

¶ Cæterum alia, quæ in causis minorum antiquis legib. cauta[p] sunt, manere intemerata decernimus.

¶ In prouincijs autem curiales[q] in nominandis tutoribus & curatorib. clarissimarũ personarum exhibeant debitã cautionẽ, & discriminis[r] sui memores cognoscant indemnitati minorum obnoxias etiam suas deinceps esse facultates. D. 3. Calen. Ianu. Mediolani, Timasio & Promoto, Coss. 389.

Occupati circa maiora, non vocantur ad minora, h. d. Bal. Vel sic: Curiales tutores dari illustribus prohibentur, h. d. Sal.

Imppp. Valent. Theo. & Arcad. AAA. Aureliano PV.

LEX II.

GEnerali lege prospectũ est, ne qui[s] ad illustriũ senatorum tutelam curialibus occupati necessitatib.[9] † vocentur.[t] D. 8. Calend. Augu. Theodosio A. 3. & Habũdantio, Coss. 393.

TITVLVS XXXIIII.

Qui [10] † dare tutores, vel curatores possunt, & qui [11] † dari non possunt.

Ratione dubitationis etiã seruis potest dari curator ad litem, h. d. Bal. Vel sic: Ei, cui mouetur quæstio status, dari potest tutor, vel curator, non obstante litis pendentia, h. d. Salicet.

Imp. Alex. Amphibulo.

LEX PRIMA.

CVm tibi in ea ætate[u] constituto, vt si de statu [12] † tuo constaret[x] per tutores siue curatores negotia tua administrari deberent, libertatis controuersiam fieri alleges, non [13] † ideo [14] † oportuit impediri, quo [15] † magis[y] liberali causa ordinata, (quia interim[z] pro libero habebaris,*) curator tibi daretur, per quem defendi causa tua potest, PP. Cal. Nouemb. Alexandro A. Cos. 223.

Hæc lex loquitur de curatore generali, qui in rebus vxoris dari non potest: sed curator ad lites bene potest esse maritus, h. d. Bald. Vel sic: Maritus non potest esse curator vxoris, hoc dicit, Sal.

mino. §. fi. col. 5. & sic hĩc hic q̃ primò eligitur. Secundo cõfirmatur. Tertiò decretum de administratione interponitur, sic & inf. de magi. conue. l. fi.

l *A metu*. quia non dabitur in eos actio subsidiaria.

m *Prudentium*. prædicti pfecti cũ alijs.

n *Neque testamentarij*. sic sup. qui da. tut. vel cura. poss. l. si tutoris.

o *Offerentur*. testamentarij vel legitimi. idonei tamen.

p *Cauta sunt*. ut res eorum nõ possint alienari vel obligari, & res tut. sint eis obligatæ tacitè, & similia.

q *Curiales*. s. cuiuscũq; prouinciæ. sicq; dicti, q a cõsilijs publicis semp intereant.

r *Discriminis*. sic ergo ipsi tenentur, ut & inf. de magist. conue. aduersus.

GEnerali. CASVS. Astrictus curiæ, illustri psonæ tutor dãdus nõ ẽ Vi.

s *Ne qui*. i. ne aliq.

t *Vocentur*. quia nõ præsumi eretur pupillis illustribus, cũ eorum bona sint fisco obligata.

QVI DARE TVtores uel curat. possunt, &c.

Diuit q possunt petere, & vel dari; tunc q dari, & qui dari.

CVm tibi. CASVS. Si minori 25 an. status moueatur quæstio, an ad defensionem suam dari sibi dẽat tutor vel curator, quærit. Dĩ quod sic, cũ pendente liberali cã pro libero sit habendus.

u *Ætate*. q a minor es 25. an. & mouetur tibi quæstio status.

x *Constare*. s. te esse liberum.

y *Quo magis*. i. quominus, sic sup. de iu. l. probandum, §. fin. & l. quoties.

z *Quia interim*. i. post quã causa liberalis est ordinata vsq; ad sententiam, & hoc quo ad plura, quo ad quædã tñ nõ, ut no. j. de libe. cau. l. lite sed tũc dmũ ordinata cã liberali dat curator, p quẽ ordinat causa liberalis?

9 † Vocentur.

10 † dari.

11 † dari possũt. al. dari possunt, vel non.

12 † Deest in oibus.

13 † Deest in oibus.

14 † potuit

15 † qui minus in plerisq; & ita interpretatur Cuia.

* Hic vidẽda est tibi gl. mag. in ita de lib. con. l. lite. Sal. cui ad de singul. Ludo. Ro. 576. incipiens, Scis quid doc.

Respon. fit ordinatio ante litis contestationem coram iudice, deinde datur curator, & sic fit litis contestatio. Sed pone, quod fertur sententia contra ipsum, an fuerit tutor vel curator ille, qui fuit datus? Videtur quod non, quia ita demum tenet datio, si liber inueniatur, vt ff. de tut. & cura. da. ab his l. ei, qui. Sed Ioan. dicit, quod sic ratione incertitudinis, sicut & aliàs ratione dubij cognoscit iudex, vtrum sit iudex vel non, vt ff. de iud. l. si qs ex aliena. Et cũ liberalis similiter tenctur rõne dubij inter suum & dominum, aliàs si non teneret datio tutoris, nec sententia teneret, quasi contra minorem indefensum lata, vel per nõ legitimam personã defensum. Necobst. d. l. ei qui. quia non tenet, ut ibi dicit, id est. vsq; ad pubertatem: vt aliàs quili bet curator datus pupillo, tenet tamen vsque ad sententiam. Si autem postea efficiatur liber, tenet vsq; ad tẽpus adultæ ætatis, si detur pupillo: vel vsque ad viginti quinque annos, si detur adulto, vt in eo. titu. l. curatorem, cum vero pronunciatur seruus, tunc ad sententiam, vt di. xi. Item. nonne debuit hæc quæstio statui in tẽpus pubertatis differri, vt ff. de Carb. edi. l. 3. §. 1. Respon. hic expediebat pupillo, vt in prædicta l. §. dux. Vel forte hic erat pubes, & facit ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. si impuberi in principio.

1 † dic. Du.

Maritus quare non possit esse curator vxoris suæ.

Maritus. CASVS. An maritus vxori suæ minori annis curator creari possit, quæritur? Dicitur quod non. Viuianus.

a *Non potest.* vt ff. & cura furi. l. virum, & idem in nuru. inf. de excus. tut. l. licet. & l. amplissimi. Sed videtur tenere datio. cum ipse debeat se excusare, vt instit. de excu. tut. §. pen. & infra de excu. l. licet. Sed dic improprie dicitur excusari, cum & si vellet curator esse, non posset, & est ratio, quia si male gerat vxor propter affectionem remitteret.

Luminibus. CASVS. An orbatus vtroque lumine curator dari debeat, quæritur? Dicitur quod non.

b *Luminibus.* cautè dicit in plurali, vt inf. qui morbo, l. j. secus si vnũ oculũ tñ amisisset, vt inf. de excu. tu. l. frater.

Militiæ. CASVS. An miles possit esse tutor? Dicitur quod non, nec legitimus, nec dari debet in testamento. quod si credat se posse esse tutorem, & res pupilli administrauerit, non actio tutelæ, (quia non potest esse tutor) sed act. neg. gest. pupillo tenebitur. Viuia.

c *Militia armata.* Ad differentiam inermis, vt sup. de epis. & cler. Auth. presbyteros, 2.

d *Voluer.* i. vt inst. de excu. tut. §. item & in milite, & j. pe. leg. l. ab administratione, & facit supra loca. l. milites, & de procur. l. ita demum.

e *Negotiorum gestorum.* vt & sup. de testa. tut. l. 1. & de neg. gest. l. curatorem, & ff. de neg. ge. l. 3. §. hac actione. Item & pro tuto, vt ff. de eo qui pro tuto. l. 1. §. si quis tamen, & sed in hoc potest dici contra vt in ea l. §. si quis quasi.

Idem A. Arthemisiæ.

LEX II.

Maritus, etsi rebus vxoris suæ [1] † debeat affectionem, tamẽ curator ei creari non potest.[a] PP. Calend. Iul. Fusco. 2. & Dextro Cos. 226.

Carens visu non potest esse curator, h. d. Bald. Secus si vnum oculum tantum amisisse vt in glo. Sal.

Imp. Philippus A. Dolenti.

LEX III.

Luminibus[b] captum curatorem haberi debere, falso tibi per suasum est. PP. 13. Cal. August. Peregrino, & Aemiliano Coss. 245.

Vbi est defectus personæ, ibi non potest quis sibi vindicare nomen tutelæ vel curæ, sed simplicis gestionis, h. d. Bald. Vel sic: Miles armatæ militiæ non potest esse tutor vel curator, hoc dicit. Sal.

Idem A. Emerito.

LEX IIII.

Militiæ armatæ[c] muneribus occupatus, neque si legitimus sit, neque si ex testamento datus fuerit, nec alio modo (& si voluerit[d]) tutor vel curator fieri potest, sed si errore ductus, res administrauerit, negotiorũ gestorum[e] actione conuenitur. PP. 10. Calendis, August. Peregrino, & Aemiliano Coss. 245.

Tutor non potest dari à iudice, qui non est suppositus iurisdictioni suæ, h. d. Salic.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Aemylianæ.

LEX V.

Neq; à præside alterius prouinciæ, neque à magistratibus municipalibus[f] tutorem ortum ex alia[g] ciuitate, nec domicilium, vbi nominatur habentem, iure dari posse ab eo, cuius iurisdictioni subiectus non est, certissimi iuris est. Neque cessatio ininncti perperam officij, ad periculum eius pertinet.[h] S. 12. Calend. Maij, AA. & Coss.

Matre negligente filiis tutorem petere, alii ad petendum admittuntur: & potest præses tam per se, quam per magistratum eis tutorem dare, h. d. Salic.

Ijdẽ AA. & CC.[2] † Leontio.

LEX VI.

QVod dicis[i] matrem filijs tutores nolle petere, super hac re adi præsidem prouinciæ, qui si eam neglexisse [3] † perspexerit, etiam ipse[k] magistratus dare tutores, vel nomina[l] mittere,[m] vt ab ipso[n] decreto[o] tribui possint, iubere non [4] † prohibeat, PP. Ca. Ma. AA. Coss.

Neque à præside. CASVS. Si præses & magistratꝰ hominem non suæ iurisdictionis nominauerit ad tutelam, nõ tenet noiatio, nec tenebitur, si tutelam non administrauit.

f *Municipalibus.* eiusdẽ prouinciæ, Hug.

g *Ex alia.* s. alterius prouinciæ, quando à præside, vt supra q. per. tut. l. in locum, nisi quando non inueniuntur in ea prouincia idonei, vt ff. de tut. & curat. da. ab his l. diuus.

h *Pertinet.* ut aliqua actione teneatur, vt arg. j. de appell. l. nominationes. si vero sponte gessit, tenetur negotiorum gestorum, vt supra l. l. proxima. Item nosecus in testamentario, quam hic dicit in datiuo, ut ff. de testa. tute. l. quæro. in princ. 1 sed tñ poterit excusa. tut. l. testamento, & facit ff. de tut. & cur. da. ab his. l. 2. & 3. & sup. titu. 2. l. 1. Sed quæ est ratio diuersitatis? Dic quia in dando à iudice, concurrere debent quatuor, vt no. sup. de confir. tu. l. si vt supponis.

1 † Et est rõ, dicit Salic. quia datiuus datur à iudice, in specta sui iurisdictione, quam testator nõ habet.

2 † Leontio.

Quod dicis. CASVS. Sinnt filijs tutorem non petit, creditor adire potest iudicẽ, & petere, vt iudex eis det tutorem.

3 † prospexit.

i *Quod dicis.* ô tu creditor.

4 † Du. prohibetur.

k *Etiam ipse.* s. præses iubere non prohibetur, & sic ergo magistratus dat tutores iussu præsidis sic & inst. de Atil. tu. §. penul. Sed contra, ff. de tuto. & cura. dat. ab his, l. nec mandante, nam est mixti imperij datio tutoris, vt ff. de tut. l. muto. §. tutoris, quæ est similiter contra. Solut. non potest delegari non habenti iurisdictionem sed habenti sic, hodie vero potest dare magistratus municipalis sine iussu præsidis, cum episcopo tamen, vt inst. de Atil. tu. §. pen. Vel refert inter iubere & mandare, siue delegare.

l *Nomina.* quod melius est, & ita se corrigit. Vel dic secundum distinctionem facultatum, vt instit. de Atil. tu. §. nos autem.

m *Mittere.* autem debet nomina tutorum præsidi alterius prouinciæ, cum in sua idonei non reperiuntur. vt ff. de tuto. & cura. da. ab his, l. ius dandi. & l. diuus.

n *Ab ipso.* s. præside.

o *Decreto.* s. suo præsidis, quo dabit eum tutorem, vel quo concedet ei administrationem.

IN *seruili.*] CASVS. Præses vel iudex seruum tutorem dare non potest. Viuianus.

a *A præside.*] à testatore sic: vt inst. qui test. da. cu. pos. §. j.

CReditorem.] CASVS. Creditor pupilli pōt tutor eius esse, nec petitionem debiti amittit, sed sibi soluere tenetur. Viuianus.

Seruus nō pōt dari à iudice tutor, uel curator. h.d. Salic.

Iidem AA. & CC. Rufo.

LEX VII.

IN seruili conditione constitutum, tutorem vel curatorem à præside [a] dari non posse, nullā habet iuris dubitationem Scrip. ii. Non. Iul. Philippopol. AA. Coss.

Iure isto creditor potest, esse tutor debitoris, & sibi soluere tutela durante. h.d. Sal.

Iidē AA. & CC. Euelpisto.

LEX VIII.

CReditorem debitorib. tutorem datū, non tm̄ petitionem [b] non amittere, sed etiam ipsum sibi posse soluere, nō ambigitur. [c] PP. v. Non. Iunii. CC. Coss.

IN AVTHEN. vt ii, q obl. se hab. perhi. §. sed si quis. collatio. vi. constitutio. 2.

Creditor vel debitor minoris, non dēt eius curam suscipere: & si suscipiat et taceat, creditor actionem perdit. Si debitor taceat, solutione interim facta non iuuatur: & si post administrationem susceptā creditor vel debitor eius efficiatur, curator ei adiungitur: & si cessionē aliquā contra minorē receperit, illa vti non poterit: sed minoris lucro cedit. h.d. Salic.

* MInoris debitor, [d] vel his, cui minor tenetur, aut qui minoris res tenet, à curatione [e] prohibetur. [f] Nam & ante curator, si minoris creditor [g] efficiatur, non sine [h] adiuncto curatore administrabit.

¶ Hoc aūt [i] ab initio vel probet, vel iuret se credere [k] minorē obligatum, vel res eius habere. Nam si taceat, actionis sustinebit iacturam. [l]

b *Petitionem.*] Bonum, q ei debebat pupillus, cui datus ipse tutor est.

c *Non ambigitur.*] vt & ff. de cōtrah. emp. l. fistulas, §. j. & infra de excu. tu. neque. & ff. de admi. tu. l. quoties §. sicut. vbi etiā pnitur, si sibi non soluat, cum possit: vt instit. de excu. tut. §. item propter litem. & infra de in litem dan. tut. l. fin. & ff. de adm. tut. l. ita autem §. debitor. Sed hodie contra.

MInoris.] CASVS. Authen. corrigit. l. in eo qd dicit, q creditor pupilli pōt esse tutor eius: & si tutor ab initio creditor pupilli non fuerat, sed postea fiat: quia forte pupillus successit ei, qui erat obligatus tutori: tūc alius dēbat adiūgi illi tutori. ab initio autem debebat tutor iurare se debitorē vel creditorē non esse pupillo: quia si taceat, amittit actio: si debitor est, licet soluat, non liberatur. & si tutori cedatur actio aduersus pupillum, tutor eam exercere non poterit, nec ille qui cessit: quia fecit contra iu. Viuianus.

d *Debitor.*] Sed qd si est in modica quantitate * debitor? Respon. non per hoc prohibetur: arg. ff. de excu. tut. l. non tantum. in prin. & de vent. insp. l. j. in fine, & de pig. l. si quis. §. j. & de legi. tuto. l. legitimos, ibi, maxi nē si modica &c. excipitur mater & auia: vt ī. tit. j. auth. ad hæc. Itē quid si rem minoris possideat, vel econtra rem eius minor vnde rei vendicatio competit inter eos? vī non per hoc prohiberi: vt Instit. de autho. tut. §. si & quia non est obligatio nec actio: vt Instit. de actio. in pri. te. & j. si vnus ex plur. l. 2. Quidam tamen contra: quia instrumenta pertinētia ad talia, posset subtrahere. vt in corpore. §. j. Itē quid si hēt res cōes secum? Non videtur prohiberi: vt ī. de excu. tut. l. quod res, sed per auth. hanc pōt contradici. Item quid si est naturale tm̄ debitum inter eos? Vī prohiberi: quia deduci pōt: vt ff. de neg. gest. l. at q natura. & impedit donationē. vt ff. de donatio. l. hoc iure. §. si q's seruo. econtra q non: quia dr̄ creditor: vt ff. de verb. signifi. l. creditor. & hoc placet. neq; poterit deducere vt arg. ff. de pet. hær. l. si q̄d possessor. in prin. ibi, sed & si ipsi &c. Accur.

* quæ aūt dicaī quātitas parua, vel magna, relinquitur arbitrio iudicantis, gl. in cor. vnde hæc authē. sumitur.

e *A curatione.*] similiter & à tutela: vt in nouella, tit. qui tuto. vel curato. l. pupillo. & in authen. eodem. §. sed & si quis ibi, sed coniungi tutorem &c. & quia est eadem ratio prohibitionis, argumen. inf. ad legem Falcid. l. fina. & colligitur in auth. vt sine prohibitione matres debiti. & crediti. §. j. & in rub. collat. 7. An ergo in omni tutela est hoc verum? Quidam quod sic: quia generaliter dicit. Alij excipiunt testamentarium: quia fides &c. vt Instit. de satisda. tut. §. j. & ff. de cur. fur. si furioso. in fine. & sup. de epi. au. l. de curatoribus. Sed certe eadem ratione datum ex inquisitione debent excipere: quia & eius fides est approbata, vt Instit. de satisd. tut. §. 2. & sic in solis legitimis & datiuis sine inquisitione haberet secum hæc auth. quod M. concedit. sed prima placet, vt omnes ēt testamentarios comprehendat. nec obstat quasi videatur fides approbata &c. quia illud verum, quod ad satisdationem vitandam, non quoad ea, quæ hac constitutione dicuntur, cum nec tum hæc constitutio fuerit cogitata. Item ex eo q excipitur mater tantum & auia: vt ī. tit. j. auth. ad hæc relinquitur in omnibus alijs loqui. in authen. de non alien. §. vt autē. collat. 2. & videtur expressum in corpore. §. & hoc dicimus. ADDITIO. Aduertas q in testamentario tutore Ol. quem sequitur Bart. hic sic distinguit, aut testator qui dedit talem tutorē sciebat ipsum esse debitorem vel creditorem: & tunc potest esse tutor: quia fides eius &c. aut ignorauit, & tunc vera est opinio istius glossæ, quia non potest videri approbare fidē eius, quē talem ignorabat. arg. l. mater. ff. de inoffi. testa. vide latius Bart. hic in ver. quæro an ista auth. habeat locum &c.

Tutor minoris esse nō potest, q est eius creditor vel debi-

* Nouell. 72. §. sed & si quis.

f *Prohibetur.*] Ergo vellet, non admittitur vt hic. Sed infra dicitur, quod admittatur: sed admittit debitum, vnde dicunt quidam, non prohibetur, quando dimittit debitum: & sic est magis excusatio, quā prohibitio: imo reijcitur, si scitur ab initio, vel admissus perdit debitum.

g *Creditor.*] Quid si male administrauit, & sic factus est debitor vel curata de suo impendit, & sic factus est creditor? Respon. l. in talibus non habet locum hæc auth. sed quando obuenit tutori hæreditas debitoris vel creditoris minoris, vel minori obuenit hæreditas debitoris vel creditoris tutoris: vt tunc curator adiungatur: vt in corpore. §. sed & si quis.

h *Non sine adiuncto.*] ergo cum adiuncto sic, & ita quod ab initio valet, nō vitiatur: licet in eum casum perueniat, à quo incipere non potest: vt Instit. de leg. §. econtrario. Sed arg. contra. ff. ad legem Aquiliam. l. qui in eū casum.

i *Hoc autem.*] ne sit licitum cuilibet euadere tutelam ab initio. Sed quid si paratus est soluere quod debet minori? Adhuc videtur repelli quasi suspectus: quia se ingerit. argum. ff. de procurato. l. quæ omnia. econtra quod non: vt ff. de iure immunita. l. semper. §. conductores, & de vsufr. l. cum fructuarius. Potest distingui, an est idoneus, vel non argumen. ff. ad legem Corneliam de fals. l. vxori §. primo. & de testamen. tutel. l. ex sententia. Vel potest distingui, an se offerat etiam ad tutelam vel non. argumen. ff. de conditio. & demonst. l. hæc conditio. prima. Item quid si debitum erat ei singulis annis? Videtur quod pro annis, quibus fuit tutor, amittat debitum: pro sequentibus restituatur: vt ff. de conditio. & demonstratio. l. pater. §. finali. Alij distinguunt, debeat ex stipulatione vel legato, vt primo casu totum perdat, quasi vna stipulatio sit; secundo valeant prædicta: quia plura sunt legata, argu. ff. de donat. cau. mor. l. senatus. §. si. Item quid si conditionale debitum est? Respon. idem, quod in puro.

K *Credere.*] sic ī. de iuramento calum. l. 2. §. 1. secus alias: vt ff. rerum amota. l. Marcellus. & in teste: vt ī. de testibus l. testium.

l *Iacturam.*] hoc si sciuit, alias secus. arg. ī. de tab. l. generali. lib. 10. & ff. si liber inge. esse dic. l. 2. Item quid si postea sciuit? Respon. tenetur denunciare: alias perdit. arg. ī.

¶ Item si debitor taceat: nec redhibitione, [a] nec alia [b] tempore curationis solutione [c] imbuitur.*

¶ Sed & si actionis cessionē aduersus minorem susceperat [d] nec post curā quidem depositā ea permittitur: vti [e] nec is qui cesserit agere dēt, [e] cū in legē commiserint, licet cessio pro iustis causis facta sit, sed minor lucrabitur. His valentib. in oī cura, pro digorū fortè, aut furiosum, aut demētiū, [1] & omnium, quas introducunt leges.

Habenti legitimum tutorem, non pōt dari datiuus. h. d. B. l. Vel sic: Habenti tutorem legitimum, non dēt dari datiuus: nec datus tenetur administrare. h. d. Salic.

Iidē AA. & CC. Maximia.

LEX IX.

SI sororis tuę filijs, tutore legitimo patruo constituto, [f] nec vllo excusato priuilegio, tutor datus [g] es, cū habenti tutorē aliū dari iura [h] prohibeāt, necessitatem administrationis ad eum pertinere, nec te datione teneri, non ambigitur. S. iij. Calēd. Februar. Sirmij. CC. Coss.

In locum tutoris vel curatoris non potest alius, nisi causa cognita, subrogari. h. d. Bal. Vel sic: Propter absentiam curatoris alius non adiungitur, nec substituitur, nisi illo remotio: & curator ante suā absentiam debet actorem cōstituere, ne damnum incurrat. h. d. Salic.

Iidem AA. & CC. Florentio (militi.*).

LEX X.

2† CVratorem [i] habenti neque adiungi, [k] nisi causa cognita, neq; in locum 3† eius alium substitui, nisi ante priore remoto, ambigui iuris non est. [4] † te quoq; [l] abfuturū damni, quod medio [m] tēpe negotijs pupillaribus cōtigit, esse succedaneū; cū actorem periculo tuo cōstituere debueras. [n] nec iure magistratuum in [5] † absentiam tuam alium creasse, certum est. PP. iij. Calēd. April. CC. Coss.

Iudicium debet legitimè inchoari ad hoc, vt possit iuridicè terminari. h. d. Bald. Vel sic: Minor non habet legitimam personam standi in iudicio, ideo ei debet dari curator generalis, vel ad litem. h. d. Salic.

Imp. Constant. A. & Constantin. Cęs. ad Bassum P. V.

LEX XI.

IN* vniuersis litibus [o] placet, non prius puberē iustam [p] habere personam, nisi interposito decreto, aut administrandi patrimonij gratia, [q] aut in litem fuerit curator datus; [6] † vt iuxta praecedentia nostrae pietatis statuta [r] legitimā in tractatae litis agitata in iudicijs controuersia finiatur. Dat. [7] † iiij. Id. Octobris Aquileię, Constantino A. & Licinio Coss. 312.

Curator generalis non pōt in lite mota facere ordinari specialem tutorem. h. d. Bal. Vel sic: Curator generalis nō potest deserere litem inchoatam, nec administrationem generalem propter specialem hoc dicit. Salic.

Imppp. Valent. Gratia. & Theo. AAA. Eutropio PP.

LEX XII.

CVrator [8] † adolescenti ordinatus, post inchoatā litem non pōt sub pretextu specialis curatoris à te [s] nominati, aut litem contestatā, deserere, aut ab administratione se subtrahere. Dat. iii. Calend. Oct. Constant. Euchario, & Syagrio Cos. 381.

---

de incest. nupt. l. qui contra. argumen. cō tr. ff. de bonis lib. l. qui cum maior. Vel potest dici, vt remouatur ab administratione.

a *Redhibitione.*] idest solutione debiti.

b *Alia.*] vt quia [illegible] pro alio soluat. c *Solutione.* specialē aliā contrarie [illegible] quasi in modo sol. obligati princ.

d *Susceperat.*] durāte cura, vel ea finita: vt in corpore §. quod si quis. & in nouel. qui tutor vel curat. pupil. cap. nulli. & etiam forte post redditam rationē: licet sit arg. contra sup. de inter. [illegible] sed [illegible] hic non. Itē [illegible] auth. habeat locum in administratē tantum? quod videtur: quia tā in rubrica, quam in eiusdem corpore de gubernatione in pluribus locis facit mentionem. Sed pōt dici [illegible] cum omnes teneātur: vt ff. de sol. l. [illegible] forte. §. primo. Acc.

e *Agere debet.*] sic [illegible]

SIsororis.] CASVS. Filius sororis tuę datus erat tutor patruus eorum: postea [illegible] & volebat te eis dare tutorem [illegible] regulam iuris, quae dicit, quod habenti tutorem [illegible] non [illegible] excusatione tenebris ex natione, quaerit? dicitur quod non.

f *Constituto.*] a lege.

g *Datus.*] [illegible] miles [illegible] & datus [illegible] vel in testamento [illegible] legitimo [illegible] superate datiuus [illegible] regula [illegible] sed fallit, ut ff. & instit. de tut. [illegible] sub conditione.

h *Iura.*] vt & [illegible] ex cau. tu. ha. l. licet.

CVratorem.] CASVS. Habenti tutorem vel datiuū cōmendat vel legitimum, alius eo non remoto subrogari non pōt idē est in curatore. Si ergo in absentia curatoris alicuius adulti, [illegible] iudex curatorem dederit: non tu, sed primus tenebitur. qui actorē periculo tuo debuit constituere. Viuianus.

In Gallia creditor vel debitor [illegible]

1 † al. & [illegible] administratione [illegible] leges.

Tutor legitimo [illegible] petat dari [illegible]

* Hęc vox [illegible] legendaą.

Nā [illegible] ne volens [illegible]

2 † Tutorē [illegible] Cuiac. 17. obseru. 6. [illegible] Gothof.

3 † [illegible]

---

i *Curatorem.*] aliās tutorem.

k *Neque adiungi.*] scilicet alium, vel auctorem, vel curatorem, vel tutor. Azo. licet regula iuris nō [illegible] fit impedimēto, quo minus habenti [illegible] torē curator detur, vt ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. venti. §. r.

l *Te quoque.*] scilicet priorem curatorem.

m *Medio.*] postquā cepisti abesse, donec reuerteris.

n *Debueras.*] antequam abesses. & hoc si necessitate impediebaris secundum quosdam. Tu dic etiam ex voluntate, dummodo aliqua iusta causa: vt hic. & ff. de admini. §. tut. l. decreto. in princ. & facit instit. de cur. § fin. & infra eod. l. curator. & de tut. vel cur. q. satis non ded. l. 2.

IN vniuersis.] CASVS. Minor non hēt legitimam personam standi in iudicio, nisi generalem, vel specialē habeat curatorem: vel uenia obtenta aetatis. Viu.

o *Litibus.*] nisi i possessione momentanea: vt supra qui leg. per. l. momentaneae.

p *Iustam.*] scilicet litigādi: vt ff de re iudicata. l. acta. §. contra. & supra si aduer. rem iudica. l. cum & minores. & sup. qui legi. per. l. 1.

q *Gratia.*] puta data venia aetatis, ut & supra de tēpor. in integ. restitut. l. ea quae § 1.

r *Statuta.*] hac lege.

CVrator.] CASVS. An curator ī litem datus minori, si litem fuerit contest. eam deserere possit, & sibi alium, qui litem peragat possit curatorem subrogare, quaeritur? Dicitur quòd non.

s *A te.*] idest si quis curator datus adolescenti coepit agere causas ipsius: & dicat postea, quòd quidam alius melius debet esse procurator: & sub tali praetextu uelit deserere administrationem. [illegible] infra de admin. tut. l. si. in princ.

4 † teq; abfuturū dā[illegible] num al. te quoq; absfuturū, damni, &c.

5 † Dum absentia [illegible]

* Ex lib. 3. tit. 17. l. 1. C. Tho.

6 † aut. C. Th.

7 † iij. C. Th.

8 † adolescentis.

Nec

NE magistratuum. CASVS. An magistratus colonū principis patrimonialē cōpellere possit ad suscipiendum tutelam, quæritur? Dī q̄ non, nec alium, qui habeat priuilegium, quo se possit excusare. Viuia.

1 † Meno rio PP.

a *Patrimonialem*. s. priuatæ rei Cæsaris, nā fiscalis nō excusat: vt inf. de excu. tu. l. coloni, quæ est §. Vel sic de perpetuo, ibi de temporali colono, qui potest remouere a cultura.

b *Alium*. vt militē vt sup. e. l. militiæ ar matæ. Et nota, q̄ his casibus ipso iure nō tenet da io, sed qui do potest datus se excusare, tenet decretū nisi se excuset his, & si vellet nō potest & facit. ff. d iure im mu. l. semper. §. colonis, & §. conductores. Item no. hic. q̄ quidam non possunt esse tutores, nisi testamentarij, vt ecce fermi, vt i. eo. l. in seruili. Item non municipes, vt ff. de tu. & cu. da. ab his. l. 3. & de test. tut. l. qui prin.

2 † Du. fun gatur, al. fungi pos. sunt.

Scruius tutor eē non potest, nisi testamē tarius.

c *Nuncupatione*. i. nominatione.

QVANDO MVlier tutelæ officio fungi potest.

¶ Quod quandoque permittitur, ut inf. eo. l. 2. & 3. regulariter §. vt inf. eod. l. 1.

TVtelam. CASVS. Ad administrandā tutelā pupillorum masculus non fœmina vocabitur, quia tale munus excedit infirmitatē eius sexus. Viuia.

d *Officium est*. ut & ff. de test. tu. l. iure nostro, nisi a principe ipetret, ut ff. de tu te. l. fi. & facit ad l. illam, ff. de regu. iur. l. 2. de postul. l. 1. §. sexum, & de eden. l. pe. & ad Velle l. 1. & sup. de arb. l. 6. & ff. de sta. hom. l. in multis. Sed §. ff. de neg. gest l. qui aliena, §. quanquam. sed ibi non fuit tutrix, licet pater eam rogauerit de filijs.

* Ex lib. 3. tit. 37. l. 4. C. The. & Pro hac l. facit c. ex parte. cum gl. extra d appella.

MAtres. CASVS Mulier si vult administrare tutelā filiorū, potest, si hoc impetrauerit à prin-

Principis colonus nec alius priuilegiatus debet tutor dari, hoc dicit, Sal.

Impp. Hono. & Theo. AA. † Monaxio, P. V.

LEX XIII.

NE magistratuum vlterius procedat licentia; plenius designamus, ne patrimonialem [a] colonum, siue alium, [b] qui priuilegio ab hac nuncupatione [c] defenditur, tutelæ muneris adstringat officium. D. Honorio 8. & Theo. 3. AA. Coss. 409.

TITVLVS XXXV.

Quandò mulier tutelæ officio [2] † fungi potest.

Mulier de iure communi non potest tutelæ officio fungi, h. d. Sal.

Imp. Alexander A. Otaciliæ.

LEX PRIMA.

TVtelam administrare, virile munus est, & vltra sexum fœmineæ infirmitatis tale officium [d] est. PP. x. Cal. Octob. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Olim mater non poterat esse tutrix, nisi per priuilegium impetraret, & renunciaret secundis nuptiis, & Velleiano, & omni alio auxilio, & habet hoc locum in matribus tam legitimorum, quam bastardorum, h. d. cum l. seq. Ba. Vel sic: Mater ætate maior, ad tutelam filii iure isto non poterat peruenire, existente testamētario vel legitimo, & eis deficientibus, si volebat hoc impetrare, debebat iurare, quòd ad secundas ineat nuptias bona huius secundi mariti obligantur filiis pro administratione tutelari, & quando mater secundas prælegit nuptias, de alio tutore per iudicem filiis debet prouideri, h. d. Sal.

Imppp. Valentin. Theodo. & Arca. AAA. Tatiano PP.

LEX II.

MAtres,* quæ amissis viris tutelam administrādorum negotiorum in liberos postulant: [e] priusquā cōfirmatio [f] officij talis in eas iure eueniat, fateantur actis; [3] † sacramento præstito, ad aliàs se nuptias non venire. ¶ Sanè in [4] † optione huiusmodi nulla [5] † cogitur, sed libera in conditiones, quas præstitimus, voluntate descendat. nam si malunt alia optare matrimonia, [6] † tutelam administrare nō debent. ¶ Sed [7] † ne sit facilis in eas [h] post tutelam iure susceptam irruptio, bona eius primitus qui tutelam gerentis [i] affectauerit nuptias, in obligationem venire, & [8] † teneri obnoxia rationibus [k] paruulorum præcipimus: [l] ne quid incuria, [m] ne quid fraude depereat. ¶ His illud subiungimus, vt mulier [n] si ætate maior est, tunc demum petendæ tutelæ ius habeat, cùm tutor, [9] † vel testamentarius, vel legitimus defuerit, vel priuilegio à tutela excusetur, vel suspecti genere submoueatur, vel ne suis quidem [10] † pro animi aut corporis [11] † valetudine administrandis facultatibus idoneus [o] inueniatur. Quod si fœminæ tutelas refugerint, & præoptauerint nuptias: tunc demum vir illustris præfectus vrbi, accito prætore, qui impertiendis tutoribus præsidet, siue iudices qui in prouincijs iura restituunt, de alio ordine per inquisitionem dari minoribus defensores iubebunt. Da. 12. Calend. Februa. Mediolani. Valentiniano A. 4. & Neotherio Coss. 373.

IN AVTHENT.

De hæred. ab intest. §. ex his, col. 9. constit. 1.

Mater & auia renuncians inter acta nuptiis, & Velleiano (non extantibus testamentariis) præfertur legitimis & datiuis, fœminis aliis interdictis, h. d. Sal.

cipe, & ei confirmetur, antequam tamē fiat confirmatio, iurare debet se non venturam ad secundas nup. quo subsecuto, si nubat omnia bona mariti secundi erunt obligata pupillo ab initio aut electionem habeat vel nubere & nō administrare, an econtra tunc demum autem mulier ad tutelam admittitur, cum nullus tutor testamentarius, neque legitimus superest, vel remouetur ut suspectus, vel se excusauit propter vel corporis impedimentum, & tunc si mulier mater velit nubere, [illegible] [illegible]

3 † absunt a. C. Th.

4 † Sic C. Th. al. optione.

5 † sic C. Th. cogatur.

6 † Tutelas filiorum [illegible]

7 † Intellige [illegible] [illegible] periculo [illegible] tutorij. [illegible]

[illegible]

e *Postulant*. [illegible]

[illegible]

col. 6.

g *Actis*. in sua prouincia, & est [illegible]

h *Ineat*. scilicet au [illegible]

i *Gerentis*. scilicet mulieris.

n *Rationibus*. s. præteritis.

l *Præcipimus*. ut & infra in quibus cau. pig. ta cōtra. l. si mater: & in authent. de nup. §. si autem tutelam, col. 4.

m *Incuria*. i. per negligentiam.

n *Mulier est*. ut sup. de legi. tu. l. fi.

o *Idoneus*. cū nō est idoneus, non vr esse, vt ff. quod cuiusque vniuersitatis, l. 1. §. & quidē. Et not. q̄ p auth. hic posita, hac lex in nullis corrigitur. Primo quia hodie est ne cesse principē aditi. Sedo q̄ non oportet eas iurare. Tertio q̄ maiores pœnas patiūtur, ut habes s. de secun. nup. l. si ijsdē penis. Quarto q̄ hodie legitimi nō præcedūt eas.

Matri. CASVS. Dicitur in lege Codicis, quod mulier tūc demum admittitur ad tutelā cum nullus alius legitimus eam præcedit. h.d. quod mater & auia præcedunt tutores legitimos, & mater prius, quam auia admittitur. hoc tamen ita, si coram iudice renuncient secundis nup. & senatusconsulto Velleia. & soli testamentarij eas præcedūt datiui autem & legitimi eas sequuntur.

* Nouell. 118. §. ex his.

a *Matri.* legitimæ, vel naturali, vel authen. ut sine proh. §. in fi. coll. 7. & inf. eo. l. ∫ in fin. Sed quid si est mater & pater? Dicunt præferri patrē quasi lītam, ut in l. 2. & l. fi. in fi. Item quid si est auus & auia? Dīt quidā ambos admittendos, cū nō sit cautū, quod auia per ∫ auum repellatur. Sed hoc si erit mater & auus paternus cum sit legitimus: præfertur. auth. pro ... de... contrario rōne tutelæ ... potest capi. nam ... Nec obstat quod dicit in fi. hic, solis testamentarijs eas præcedentibus: quia est sensus, idest non legitimi et inæquales. superiores autem admittuntur vel olim: ut in cor. huius aut. ibi, hoc enim seruātes &c. & benè probatur in nouel. eo. tit.

Auia & auus si sint, quis præferetur in tutela.

* Not. hic secundum Bar. quod hic ... mulier pro debito capi ... potest in ... casu tamē præfertur. auth. pro ... contrario rōne tutelæ. la. potest capi. nam proinde ... maior ... ac si esset masculus.

MAtri, * [a] & auiæ [b] secundum ordinem [c] tutelam [d] etiam ante agnatos subire permittimus, [e] si intergesta [f] nuptijs alijs & senatusconsulti Velleiani [g] auxilio * renunciauerit, solis testamentarijs [h] tutoribus eas præcedentibus, legitimis, & datiuis postpositis. Defuncti namque voluntatem præter has autem alijs mulieribus interdicimus officium tutelæ subire.

IN AVTHENT.

Vt sine prohi. matr. debit. & cred. §. propterea igitur, col. 7. consti. 4.

Primo prohibet, secundo iubet, tertio conseruat. Secunda ibi, sed contractis. Tertia ibi saluas, & breuius summari non potest.

b *Auiæ.* hoc est nouum de auia, mater enim etiam per legem Codicis admittebatur.

c *Secundum Ordinem.* cum primo mater, secundo auia admittatur.

d *Tutelam* an idem in cura? Quod videtur, ut auth. ut sine prohi. ma. §. quia vero matribus. & § quia vero mulieam... col. 7. Item eadē est æquitas, arg. ff. ad legem. Fal. l. fi. Item auth. ut sine prohi. ma. generaliter prohibet a tutela & a cura creditorem minoris, sic ergo & illa, & sine prohibitione, &c. generaliter videtur excipere, ut ex filius cōtextu euidenter apparet. Ut sine prohibitione, &c. & probatur in aut. de filijs ante dota. natis. § cum omnibus, coll. 3. Sed contra inf. de cur. fur. l. cum ... Sed potest dici correcta per illam auth. ut sine prohibitione. vel in curatore furiosi speciale esse, vel aliter esse non poterat, quia & forte maior erat, & sic prima placet opinio.

Matre pōt ... cura. & ... filiorum.

e *Permittimus.* ergo non cogitur, ut hic. & in l. 2. ibi sane in opinione &c. & in l. sicut ... in auth. ut l. ma. & auu. in prin. col. 8 licet quidam dixerunt contra. Item ... quia est legitima vel datiua? Videtur legitima, ut infra ad Tertul. l. omnem contra datiua, cum legitimi per l. Codicis eas præcedebant, ut l. 2. & fi. in fin. præterea l. non dat, nō se offerat, ut hic colligitur, quod non fit in legitimis, ut ff. de leg. tut. l. legitimos, in prin. præterea non compellitur, nec periculum patitur, si non susceperit, ut hic colligitur, quare potest dici non esse datiuam nec legitimam, sed extraordinariam, nisi dicas legitimam, idest secundum legem a iudice datam, sed videtur legitima, ut in auth. de hæ. ab inte. §. ex his, col. 9. & auth. presbyteros, 2. supra de episcop. & cle.

Mater nō cogitur ... tutelam filiorum.

f *Inter gesta.* id est coram iudice, scriptura inde facta.

g *Velleiani.* & omni alio auxilio, ut in authen. ut sine prohibitione ma. §. quia vero, coll. 7. quæ renunciatio quo ad matrimonium non valet, ut in prædicto § sed quo ad Velleianum sic, ut ff. ad Velle. l. fi. §. pen. Sed quibus hæc prodest renunciatio, cū pro nemine fideiubeat, sed pro se ... ut Velle. l. si mater, in gratiā creditorum ... pupilli &

mittat, pro pupillo intercedere vt. Sed quō eis absentibus facta iudici proderit? Rū. si actio quæritur ex stipulatione iudicis absenti, multo magis replicatio, vt si proponat Velleiani, replicet aduersarius, i. creditor de renunciatione, vt ff. ... l. non quasi. Itē ... huic aut. §. de ... l. alienā. Solu. hic speciale.

* SAcramentum quidem non exigitur, [i] sed contractis [k] secundis nuptijs expelli eam a tutela [l] conuenit: salua minoribus omni alia (prout iuris est) cautela. [m]

IN AVTHENT.

colla. &c. const. quibus supra.

Matris debitū non impedit eius tutelam, etiam si sit naturalis tantum: agere tamen debet omnia, quæ in legitimis sunt definita, hoc dicit. Salic.

* ADhæc, & si debitum inter ipsam & filios quoquo modo vertitur, tutela materna non ideo minus [n] admittitur; debito in sua natura durante. [o] Potest etiam mater naturalium filiorum tutelam agere, omnia agens, quæcunque in legitimis definita sunt alijs.

h *Testamentarijs.* Quid ergo si ipsa cū alijs data fuit in testamento? ipsa nō debeat confirmari, vel dari tutrix, quia testamentarius eā præcedat, cum dicas eā datiuam, non testamentariam. Et cum dicas confirmatum tutorem datiuū, nō testamentarium, ut nota. instit. de tute. §. fi. & supra, de confir. tu. l. 2. & per l. ff. de ver. sign. l. lege, & l auth. de defen. ciu. §. interim, col. 3. Sol. quidem de pleno præcedunt eam repelli hoc casu. sed H. dicit eam admitti, & quod hic dicit, quod testamentarii eam repellunt, ... quando ... non est data in testamento. Pro prima opin. est ff. de test. tu. l. iure nostro. Pro secūda est in corpore ibi, defuncti namque &c. & hoc placet. Item quid si sola est data? Respō non est tutrix, nisi a iudice confirmetur, ut ff. de nego. gest. l. qui aliena, §. quam quam secundum Azo. Alij dicunt corrigi per legem huius tit. & sic dicunt tutricem datam in testamento. Vel quod ibi non fuit data tutrix, licet pater eam de filijs rogauerit, sed etsi dateretur, non confirmaretur, ut ex illa datione, sed quasi non esset data, dabitur per hanc aut secundum quosdam. Prima placet, ut si est data, confirmetur, argu. in corpore ibi, defuncti namque voluntas, &c. nec ob. ff. de testa. tut. l. iure nostro, quia in hoc sit correcta. Item quid si datus est a iudice tutor matre ignorante? Videtur non tenere datio quasi perperam sit decretum interpositum, ut arg. ff. de re. cod. qui, ∫ magis, §. si ea alienum, & de tutor. & cur. da. ab his, l. scire oportet, & supra qui da. tu. pos. l. si fororis. Sed contra est, ut infra de confir. tu. l. si ut proponis. Et quod dicit de testamentarijs, dic etiam de legitimis ascendentibus ut modo notaui in glo. legitimæ vel naturali.

* Nouel. 94. §. propterea.

Tutor cōfirmatus est datiuus & non testamentarius.

* Nouel. ead.

SAcramentum. CASVS. Lex Codicis dicit, quod mulier ... debitatate, Auth. dicit quod non, sed si conuolet ad secunda nuptias, expelletur a tutela, auth. ad hæc addit ei, quod lex Codicis, dicens, quod si aliquod debitum contrahatur inter matrem & pupillum, tamen potest remanere tutrix, hoc dicit authen. hæc, & seq.

i *Non exigitur.* De non nubendo & sic corriguntur iura quæ dicunt id exit, ut in l. 2. C. & inf. l. fi. & in auth. de nup. § si autem tutelam, coll. 4 & alia plura.

k *Contractis nuptijs.* Quid si alias luxuriata est? Respō. est idē, arg. in auth. de rest. & ea quæ, § fi. coll. 4. & in auth. de nup. § si autem tutelam coll. 3.

l *A tutela.* Sed ad quos redibit hoc casu? Dic ad datiuam instar eius, qui in locū suspecti uel remoti datur, ut ff. de test. tut. l. ... idōnei. Itē dic ... ipsamet petat ... in q. cau. pig. ta. con. l. pen. & in auth. de nup. § si autem tutelam ...

m *Cautela.* alias tutela, nā rea nutriti sui & sux, sunt obligatæ filijs, ut sup. in l. 2. & in d. auth. de nup. §. si autem tutelā.

n ADhæc minus idem intelligo in auia & auo, quia si affectionis ratio suspitionem remouet, ut ff. de ritu nup. l. non solum, §. denuo.

o *Durante.* secus in alio tutore, ut sup. ti. l. aut. minoris, &c.

S *I pater.*] CASVS. Pater filio suo naturali vnam vnciã de bonis suis relinquere potest, & si non det tutorem: an mater eius possit esse tutrix? Dicitur quod sic præstito ab ea sacramento, quod ad secundas nuptias non conuolabit, & debet renunciare omni auxilio legitimo, & beneficio Senatusconsulti Velleiani: his quæ in superiori lege, sacramentũ dicta sunt obseruandis, si enim mater nullo existente tutore filiorum, legitimam nancisci potest tutelam, multo magis poterit esse tutrix filij sui naturalis, cum in hoc casu deficiat legitima Viui.

a *Secundum nostram constitutionem.*] quæ est sup. de confirman do tutore. l. finali.

b *Profectæ.*] suntque possunt proficisci: vt supra de natu. liber. l. humanitatis. An autem & spurij mater, tutelam possit petere? quod videi, quod quantum ad eã non id inspicitur: vt instit. de successi. co. §. vulgo, & ad Orfi. §. nouissimè. Item an alij cognati, qui vocantur ad successionem, iure prætorio vocentur & ad tutelam? dic vt sup. de leg. tu. l. prima. Hodie autẽ constat eos vocari iure nouo, vt in authen. de hære. ab intes. §. ex his. collat. 9.

c *Auxilio.*] vt in authen. de nup. §. si vero mater. collatio. 4. & in authen. vt sine prohi. matres deb. & cre. §. quia vero multa. col. septima, & facit hoc ad generalem renunciationem: vt no. ff. si quis cau. l. sed & si. §. quæsitum.

d *Conceditur.*] vt supra l. proxima.

* Sed, an sufficiat si gñaliter renunciet oĩ beneficio? nõ sufficit quo ad trãsitũ ad secũdas nuptias, quia non cõprehendit sub illa gñalitate, cũ non sit bñficiũ sed facultas quædam secundum Bart. hic.

* Quid si talis renũciatio omissa fuerit Bal. in auth. ma. & auiæ negat valere decretũ interpositũ super tutela. Alij existimãt, tacite videri mulieres has renunciationes fecisse. Addit Rol. à Val. 1. cõs. 23. n. 6. & seq. a multis existimari vide mãt renũ.

IN QVIBVS casibus tutorem, vel curatorem &cæt.

Dic, vel, pro idest nam nullum casum sub hac rub. ponit, quo habenti tutoré detur tutor secundũ quosdam: sed certè ponitur ff. de excusa. tuto. l. propter litem & datur intelligi ĩ. ex l. propter. Itẽ nota hic secundũ Ir. quòd nouo iure vbicunq; his legibus tutorem habenti tutor daba-

Etiam filiis naturalibus tantum matres possunt esse tutrices, omnia faciendo quæ in legitimis sunt cauta. hoc dicit Sal.

Imp. Iustinianus A. Iuliano PP.

LEX III.

SI pater secundum nostrã constitutionem [a] naturalibus liberis in ijs rebus, quæ ab eo in eos profectæ [b] sunt, tutorem non reliquerit, mater autem voluerit eorum (siue masculi sint, siue fœminæ) subire tutelam: ad exemplum legitimæ sobolis liceat ei hoc facere, quatenus actis sub competẽte iudice interuenientibus, iuramentum antea præstet, quod ad nuptias non perueniat, sed pudicitiam suam intactam conseruet: & renunciet Senatusconsulti Velleiani præsidio, omnique alij legitimo auxilio, * [c] suamque substantiam supponat, & ita filiorum suorum, vel filiarum naturalium tutricem eam existere sancimus.*

¶ Omnibus, quæ pro [1] † matribus, & liberis [2] † earum ex legitimo matrimonio progenitis, diualibus constitutionibus cauta sunt, in huiusmodi matribus obseruandis. Si autem in filijs iustis, in quibus, & testamentariæ, & legitimæ sunt tutelæ, & tamen matribus, his deficientibus, ad prouidentiam filiorum suorum venire conceditur: [d] multo magis in his casibus, vbi legitima tutela euanescit saltem aliàs eis dare humanissimum est. Dat. 15. C Ien. Apr. Constantio. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss.

tur, non tutor datur, sed curator ei adiungitur, vt insti. de ciatis legi. auth. tu. §. si. Hug.

S *I in locum.*] CASVS. Tutor erat reipublicæ cã absens, interim datus est tutor, eo reuerso suscipiet tutelam, consulte tamen faciet curator, si faciat eum compelli per iudicem, vt admi. tu. pup. suscipiat.

TITVLVS XXXVI.

In quibus casibus tutorem, vel curatorem habenti, tutor, vel curator dari potest.

Curator datus in locum absentis, eo reuerso, deponit officium. h. d. Bal. Vel sic: Tutor, uel curator datus loco absenti reipublicæ causa, desinit illo reuerso. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. Tyberiano, & Ru.

LEX PRIMA.

SI in locum eius tutoris ad tempus [e] datus estis, [f] qui reipublicæ cã aberat, isque iam finito munere, quod ei iniunctum est, abesse desijt: quin ad eius officium curam que pertineant [g] negotia pupillæ, ambigere non debetis. Sed consultius [h] feceritis, si præsidem prouinciæ virum clarissimum adieritis vt is ad ministrationem tutelæ compellatur. [i] PP. 8. Cal. Augus. Anton. A. 3. & Balbino Coss.

Curator datus in locum tutoris eatenus durat curator, quatenus duraret tutor. h. d. Vel sic: Curator datus impuberi, non durat post pubertatem. h. d. Bal. vel sic: In locum tutoris excusati potest curator dari, cuius officium finitur pubertate pupilli. hoc dicit. Sal.

Imp. Alexander A. Valentiniano.

LEX II.

POtuit quidem & debuit competens iudex in locum excusati [3] †tutoris, licet pupillus alios quoscunque heberet [4] † tutores, curatorẽ dare [k] ¶ Quamuis autem

12. ta. ff. de trãsa. de ã. vitis & cognitis verbis testamenti, (quæ

e *Ad tempus.*] hoc tñ non expresso alioquin contra, vt ff. de reg. iu. l. actus. opinionem non bat) ad hęc bñsi-

f *Estis.*] curatores, vt inst. de cu. §. item in locum, sed & tutores possent dari, si hæc iudici sedeat, vt ff. de tu l. quæsitum, & de susp. cut. l. 4. §. si quis al futurus. licet quidam exponant in l. illa tutor, i. curator. cio iuris mãcipalis ne suõlidũ cõueniãtur bñficio immunitarijs, cedẽdatũ excussiõis, ordinis diuisionis

g *Pertineant.*] nec. n. vocationem aliquam anni habet, vt Instit. de excus. tut. §. item ij, qui reipublicæ, nec et fuit finita tutela propter absentiã, & sic nudo est eadẽ. nec interim quæsiti liberi eum excusant: nec potest conueniri interim directa actione tutela, vt ff. de su. spe. tu. l. 3. §. quod si quis, & de excu. tut. l. Titius, sed vtili sic, vt ff. de tute. & ra. distr. l. tutor reipublicæ, in prin. & ff. de suspe. tuto. l. 3. §. si quis abfuturus, sic eius autem si in l. cũ eius, qui adhuc non est tutor, quia in die uel sub conditione datus sit, alius detur, quia ille desinit ad ueniente cõditione. Vel dic, vt instit. de Att. tu. §. 1. bñficio ab strahendo de duobus moreuocã de donationis ob non factã insinuationẽ bñficio si incarcerandi simulationis. Ad hæc tolli purgationem moræ, cõductori denegari remissionẽ occasione belli superuenientis, & similibus. Goth.

1 † Patribus. 2 † horum. 3 Non tamẽ cessabit sua administratio, nisi prius hic satisdederit. ar. l. si minister. impuberi. ff. de tut. & cur. da. ab his, & arg. hic not. tutorũ in glos. dicit Sal. coadiutorẽ datũ epo cõ mortuo cessare.

h *Consultius.*] i. cõsulte. ne quasi de culpa si deserat, redargui possit, vt ar. ff. de ad mi. tu. l. tutores. §. impuberi. quis: vel cõtutorat. ff. de tut. necessa. ius impuberi, vt ff. de eo, qui pro tut. nego. gest. l. 1. in fi. Alij dicunt, quòd ex vrbanitate, arg. supra de iterd. ma. l. 4.

i *Compellatur.*] capt. pignorib. vt inst. de satisda. tu. §. pe. & facit. ĩ. de per. tu. l. fin.

P *Otuit.*] CASVS. Si pupillus plures hẽat tutores, & vnus se excusauit, in loco eius subrogabitur alius q. vltra pubertatis administratione nõ cogetur, licet curatores det, nõ tutor. qa iam superuenit administratorem. Iẽ mus. s. capitulum, vide c. 1. de ægrotan. lib. 6.

k *Dare.*] i. curatorẽ, vel tutorem, ut ff. de testa. tutela. l. si quis sub cond. § si.

3 † Curatoris. 4 † Curatores.

Non

a *Non adstringeris.*]vt infra quando tut. vel curat. esse desi. l. i. & ff. de tu. vel cu. ab his. l. curatorem.

R*Opter.*] CASVS. Si pupillus tutorem habens diffusum habeat patrimonium, & in pluribus locis constitutum, si solus non sufficiat, adiungi poterit ei curator.

curator cum alijs in locum excusati tutoris substitutus sis: tamen periculo administrationis vltra pubertatis tempora non adstringeris. [a] PP. 5. Id. Iun. Modesto, & Probo Coss.

Curator adiungitur causa cognita h. d. Bald. Vel sic: Propter latitudinem, seu diffusionem patrimonii, curator pōt adiungi curatori. h. d. Sa.

Idem A. Hylæ.

LEX III.

PRopter latè diffusum, id est in diuersis locis constitutum [b] patrimoniū, vel quod solus administrationi non sufficias, an tibi tutelam administranti adiungi aliquos curatores [c] oporteat, præses prouinciæ (si te non sufficientem deprehenderit) æstimabit. PP. 8. Id. Decem. Pópeiano, & Peligno Coss.

Loco tutoris remoti, defuncti, vel relegati, alius debet substitui. h. d. Sal.

Impp. Valeria. & Gali. AA. Euploio.

LEX IIII.

LIcet tutorem habenti tutor dari non potest. [d] tamen certis ex causis alius idoneus substitui sententia competentis iudicis. solet in [1] † locum suspecti, qui conuictus ac remotus est, & in locum excusati, [e] vel defuncti, [f] vel [2] † relegati tutoris.* PP. Idus Mar. Secundari 2. & Donato Coss.

Licet alius adiungatur, primus non liberatur. h. d. Bal. Vel sic: Propter augmētum facultatum, tutori curator solet adiungi, tutor tamē non tenetur de gestis à curatore existente soluendo tempore finitæ tutelæ. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Zenoni.

LEX V.

CVm ob augmentum facultatū curatores adiungi soleant, non prius [g] dati [h] tutores ab administratione eorum liberantur.

¶ Sanè si is, [i] qui administrauit, tempore finitæ tutelæ [k] fuit soluendo, securi tēpis periculū [l] ad te [m] pertinere nō potuisse, manifestum est. D. 3. Cal. Apri. CC. Coss.

TITVLVS XXXVII.

De administratione tutorū vel curatorum, & pecunia pupillari fœneranda, vel deponenda.

IN AVTH. vt ij qui obligatam se habere perhibent. §. quoniam. coll. 6. constitu. 2.

Hæc authen. non facit ad legem Codicis, sed ad secundā partem rubricę, melius tamē stetisset post l. tutores: inf. eo. & ibi eam legis Cy. & hoc intendit. Vbi reditus prædiorum sufficiunt pupillo, vel administratoreius non tenetur pecuniam fœnerare, sed cautè recondere. h. d. Sal.

b *Constitutum.*] in eadem tamē prouincia: alias etiam tutor ei adiungitur, vt ff. de excu. tu. l. propter litem. §. si.

c *Curatores.*] Non curatores, vt & inf. de excu. tu. l. testamēto & ff. de adm. tut. l. curatores qui post. §. rerum. Et est ratio quare non tutor, vt not. inf. l. prox. quandoque tamen etiam tutores dantur: vt si in alia prouincia res sint remotæ vltra centesimū lapidem, vt d. l. propter, & sic etiā potest intelligi d. §. rerum. Item & quando testō datus erat sub conditione, vel ex die, & similibus, vt ff. de testa. tut. l. si quis sub conditione & infra eod. l. licet. Item & quando trās fuga est primus tutor. Item quando furiosus factus fuerit. ff. de tut. l. si quis tutor. & l. cum plura. Item in alio ꝗ. eo. l. fin. Item in alio ꝗ. ad Tertu. l. omnem, & in auth. de nup. §. si autem tutelli, coll. 4.

Tutor aliquādo datur habēti tutorē.

L*icet.*] CASVS. Quamuis regula sit, quod habenti tut. tut. dari non pōt fallit tamen in casu, cum in locum suspecti, conuicti, & remoti, vel defuncti, uel relegati al[a] subrogat.

d *Non potest.*] vt supra qui pe. tu. l. cum iure & qui da. tu. vel cu. pos. l. si tutoris, & instit. de cura. §. interdum, & regulariter, tamen &c. vt subijcit in exemplis vt ff. de testam. tut. l. si quis sub conditione. Item fallit in aliis, no. supra l. proxima. Sed quæ est ratio, quod habenti tutorem curator adiungitur, sed non tutor, v. hac l. Respon. datus tutor plenitudinem potestatis habet in pupillum, & eius res: vnde alius superueniens non posset habere eandem plenitudinem, quam curator non appetit, & sic potest adiungi, vt patet, quia tutor datis authorizat in aditione hæreditatis, & non curator, vt ff. de appellatio. cum in vna. §. tutor. Item quia tutor personæ, & per consequens rebus omnibus, vt institutio. qui dar. l. testamen. da. tuto. possunt. §. certè. & d. excusatio. tuto. §. da. tus. Sed curator rebus tantum, vt supra de nupt. l. incopute, §. quid laudis. Item quæ est ratio, quod habenti curatorem poterit alius curator adiungi, vt ff. de tuto. & curat. da. ab his. l. veneri, §. filij, & non habenti tutorem tutor? Resp. ex prædictis ratio colligitur.

Tutor quare dari non potest tutorē habēti.

1 † Loco.

2 † Ita in multis. in aliquibus de portari quādo ex co firmatur, quia in lo. cū relegati tutoris nō sed curator dař, quòd si fortè, ergo, ff. de test. sol. & ita emenda.

e *Excusati.*] ad tempus secundum quosdā, quòd nō placet, & *Defuncti.*] ciuiliter, deportatus, & sic remanet tutor, & sic non fallit regula.

C*Vm ob.*] CASVS. Cum pupillo habenti tu. obuenit aliquod augmentum, puta hæreditas, ratione cuius datus erat curator. vel adiunctus, nunquid ideo prius desinit esse tutor, quam alius sibi adiunctus est? dicitur, quod non, & si adiunctus tempore, finitæ tutelæ si. soluēdo, licet postea factus sit non idoneus periculum ad primū tutorem non pertinebit. Vivia.

g *Non prius.*] scilicet quam adiungendi dentur, hæc est falsa. Dic ergo non prius, scilicet per hoc, quamsi non adiungerentur, ut ff. de administratio. tuto. l. quoties. §. finali, & l. non curatores, sed & tutores dari possunt, vt dixi supra eodem l. propter

h *Dati.*] scilicet, prius.

i *Sin.*] s. curator, vel tutor adiunctus tibi tutori.

K *Finitæ tutelæ.*] vnde non poterat fieri suspectus à te, cum soluendo esset, vt infra de diuisio. tut. l. secunda.

l *Periculum temporis.*] quo factus est non soluendo, & facit sup. de probat. l. ex persona.

m *Ad te.*] tutorem. prius est enim conueniens ius, qui administrauit augmentū, quam primo dati, qui nō gesserūt augmentum, etiam si ante desijt esse soluendo, vt hic, & infra si tuto. non gess. l. finali, & de diuis. tuto. l. prima, & l. finali. Sed contra. ff. de administratio. tuto. Lucius 2. §. Sempronij, in fine §. vbi & non gerente n dicit ab initio c[...] niti: sed ibi nullo modo erat diuisa, vel erat a se, vt infra de diuis. tuto. l. secunda, in fine, hic autem quodammodo ab ipso iudice, vel a lege, nam adiunctus postea prima bona administrare non solet, vt d. l. quoties. §. constat.

nit Cuiac. nisi forte vox, Relegati, hic accipiēda sit pro Deportati. Cuiac. tū ad l. 8. 9. &c. ab ea emēdatione discedit.

* Tutorē habēti tutor dari nō pōt quia pupillus ē in tutoris pōte, & nemo pōt esse i duo rū pōtēe in solidū, nisi pro vno habeantur, vt cū coniuncti dari duo plures vt curatori, aūt nulla est in personam potestas. Coth.

DE ADMINISTRATIONE tutorum, &c.

Lege authen. nouissimè, hic super rubrica, quia dicit de pecunia pupilli fœneranda, sed alij legunt infra eo. l. lex. vel infra de vsur. pu. Ioan. degit. infra eo. in fi. alij infra eo. l. tutores.

Nouissime.

NOuissimè * [a] cautum est, a curatore [b] pecuniam pupillarem non esse fęnerandam, quòd si fecerit, mutui subiacebit periculo, [c] nisi mobilis sit eius substantia, cuius cura administratur. nunc enim curator illud solum mutuare cogatur, quod ad dispensationem sufficiet adolescentis, eiusque rebus: quod vero plus est, cautè recondatur: vel nisi ex necessitate hoc fecerit, veluti pro expensas in pupillum faciendas.

Vnus officialis nõ tenetur de eo, quod fecit alius in alio officio, & non eodẽ. h. d. Bal. Vel sic: Curator adulti non tenetur pro tutoribus praecedentibus, nisi negligentia in exigendo possit ei imputari.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Modest.

LEX PRIMA.

FRustra times administrare res adolescẽtis, cuius curatores: ne ex hoc aliquis existimet commune periculum prioris temporis [d] te recepisse: sed ea, quæ agenda putas, age: & (quod [1] † magis interest omnium partiũ [e])

* Nou. 72. §. quoniã.

NOuissimè.] CASVS. Lex C. dicit, quod tut. non debet fœnerare pecu. pup. quod si fœneret, tenebitur pupillo de mutuo, nisi in mobilibus esset substantia: quia tunc esset fœnerandum, quantum sufficeret ad expensas pupil. & familiæ eius illa pecunia, quæ non fœneratur, diligenter custodienda est: si tota non sufficit ad expensas pupil. tota fœnerabitur.

a Nouissimè.] sumitur ex corpore, vt ij qui ob. §. hæ. per. tes mi §. quoniam autem. col. 6. & distinguitur ibi plenius, vtrũ pupillus habeat sufficiẽtem reditum prædiorum, vt tunc non fęneret, aliàs sic.

b A curatore.] largè ponitur, etiam ut cõprehendat tutores.

c Periculo.] etiam fortuiti casus; quia culpa præcessit casum, alias periculum. id est culpatæ præstat: vt j. a. tu. l. & j. eo. l. de bitorib. Sed nũquid vsura ad eum pertinet? Videtur, quod sic, ut ff. de reg. iur. l. secundum naturam. Sed argu. contra. ff. de neg. ge. l. si negotia.

FRustra.] CASVS. Tutor pupilli male administrauit res pupillares, facto eo adulto dat⁹ est ei curator, qui timet administrare curã adulti, ne succedat in periculum administrationis temporis præcedentis: dicit Imperator, quod frustra timet, sed curam administret, & faciat, quod interest tutoris, pupilli, & sua, & tutorem ex male administratis cõueniet & qualiter intersit istorum, non apperit lex tu. dic pupil. interest, ne lapsu temporis fiat debitor non soluendo: tutoris interest, ut conueniatur, & liberetur ab vsurarum cursu, ne per negligentiam incidat in negot. gest. Viui.

1 † maximè.

d Prior temporis.] quo pupillus fuit, quod videbatur: quia successerat in administratione: sic & in periculo: sed non est verum, & facit infra, quando ex facto tuto. l. 1. & supra de prob. l. ex persona.

e Omnium partium.] s. tutorum adolescentis, & vestra. nam tutorum interest, ne processu temporis fiat immemor. Vel melius, ut liberetur, & in vsuris non grauetur, ut supra, si aduer. solutio. l. 1. Adolescentis interest, ne processu temporis fiat tutor non soluendo: vel versus vt suum habeat, ut infra, de vsur. pu. l. prima, secunda, & tertia. Interest, & vestra, ne incidatis in actionem negotiorum gestorũ quasi ex negligentia, ut infra eo. l. debitoribus.

ADuersus.] CASVS. Si ex duobus curationibus alicuius adulti alter alterum nondum finita curatione administrationis, iure velit conuenire: an possit, quæritur? Dicitur, quòd non. Viuianus.

f Non potest.] vt reddat rationem totius administrationis, vt infra eodem. l. rationes, & ff. de administratione tutorum, l. actus. Sed contra, ff. de tute. & rat. distra. l. nihil, §. cum furiosi, sed ibi furiosi, non adolescentis, erat curator.

insta, vt iudex inter eos, & tutores [2] † datus, quam primũ partibus suis fungatur PP. 12. Cal. Octob. Albino, & Aemiliano Coss.

Pro vniuersali curatione non potest agi, nisi finito officio h. d. Bal. Vel sic: Durante officio curæ, non agitur vt administrationis vniuersalis ratio reddatur. h. d. Sal.

Iidem AA Timoni & Elpidophoro.

LEX II.

ADuersus curatorẽ adolescentis, cui collegæ dati estis, quamdiu administratio cõmunis durat, exerceri iudicium non potest. [f] PP. 2. Calen. Maij, Apro, & Maximo Coss.

Expensæ legitimæ in pupillum factæ veniunt in rationibus computandæ, licet per iudicem tunc non fuerint decretæ. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. Eumosc.

LEX III.

SVmptus in [3] † pupillũ tuũ necessario [g] & ex iustis honestisque causis iudici, [h] qui super ea re cogniturus est, si probabuntur [i] facti:

& est ratio, vt ibi notatur. Item contra in eodem titulo l. si cum ad hoc aliis si cum tutore, §. cum curatore, ff. rem pupil. sal. fo. l. non quasi, §. hanc stipulationem, sed ibi non vt ratio totius administrationis reddatur, agitur per actionem negotiorum gestorum, sed ex stipulatione rem pupilli sal. fo. Item cõtra. ff. de administratione tutorũ. l. cũ curatore. Item contra in eod. ti. l. si cũ adhuc. sed nec ibi agitur negotiorum gestorum, vt ratio reddatur totius administrationis, sed furti, vel damni, iniuriarum. Item contra, ff. de contr. tut. l. 1. §. finito, sed ibi de contraria, non directa dicitur: sed & nõ de tota administrationis ratione ibi tractat: sed tantum de quodam impenso ab ipso curatore, sed certè imò de directa ibi dicit. Sed dic, ut in l. cum curatore, modo no. vel ibi in protute lex contraria. Sed distingue latius, aut cęptum quid debere tutor vel curator ante tutelam, vel curam ut ex mutuo, & furto, & conuenitur etiam durante officio, vt inst. de authori. tut. §. si. & ff. de test. tut. l. si plures, & infra, de excusatio. tut. neque à tutela, & l. quod res aut post, & tunc in tutela. aut de his, quæ ad eum non pertinent, & sic nascitur, sed nõ intentatur, ut in rapina, vel mutuo, vel furto: licet dicant quidam non intentari per se: sed per datũ curatorem liti. aut pertinent. & sic nec etiã nascit actio tutelę, vt. ff. de tut. & ratio distra. l. si tutor. in fin. & leg. finali, & l. si cum adhuc, aliàs si cum tutore, in principio, & l. cum tutor. & l. tali: in principio, & de administratio. tuto. l. cum plures. licet quidam dicant actionem tutelæ nasci, sed non intentari. quibus obstat dicta l. si tutor. Sed videtur nasci, & etiam intentari, ut ff. de administratio tutor. l. 3 §. 2. in fine. Sed ibi extra iudicium inquirit rationem vnius ab alio. Sed si postea nascitur, ut dixi. vnde nascitur? Respond. ex tutela præcedenti: sic aliàs ex contractu dudum inito postea nascitur, vt no. supra de rer. permut. l. ex placito. In curatore vero dic, quod omnes nascuntur, & intentantur, nisi actio vtilis negotiorum gestorum, pro generali ratione reddenda, ut apparet ex solutione contrariorum prædictorum, & facit ad l. istam, ff. de proc. l. qui proprio, §. fin. & l. qui tutor.

2 † dator.

Tutor, an possit à pupillo conueniri durante officio.

3 † pupillo tuo necessarij.

Actio quandoque nascitur ex cõtractu dudũ inito.

SVmptus.] CASVS. Si pupillus finita tutela fructus quos tutor percepit petat, & dicat tutor se in eo multa impendisse: an expensæ veniant in computationem, quæritur? Dicitur, quòd sic, licet de his refundendis decretum iudicis non interuenerit: quia iustitia, non authoritate iudicantis: quod bona fide erogatum est, debetur. Viu.

g Necessario.] puta in alendo.

h Iudici.] no. iudici, sic sup. de cond. ob tur. cau. l. 2.

i Probabuntur.] à te tutore.

Acceptas

a *Accepto ferentur.*] idest computabuntur, siue rehabebũtur, nisi certum salarium pro hoc erat ei constitutum: vt ff. ff. de admi. tu. l. tutoribus, §. fi.

b *Interpositum.*] Nam expedit quandoque non interponi: vt infra, de ali. pu. præst. l. 2.

c *Authoritate.*] sic supra si mi. ab hære. se ab l. 1. Accur.

NIsi.] CASVS. Libertus si pecuniam pupilli sui non deposuerit, vel in emptionem prædiorum collocauerit: sed in vsus suos converterit: ad præfectum vrbis remittetur puniẽdus. Vel dic, ꝙ mulier proponit talem quæstionem de curatore filij sui, quod curator filij sui, qui patris erat libertus, debebat pro filio suo pecuniã, nec eam deposuit, nec in prædiorũ cõparationem conuertit an sit puniendus, quæritur? Dicitur quòd sic.

d *Filiæ tuæ.*] O mulier quæ es mater.

e *Prædiorum comparationem.*] Nisi sit modica summa, ut ff. e. l. tut. q. §. si post, & §. si deponi. & ꝗ. l. ꝓxi.

f *Puniendus.* vt ꝗ e. si liberti. & ff. de susp. tut. l. 2. & 3. §. tutor. & §. tutores, & insti. de susp. tu. §. libertus.

FRustra. CASVS. Si tutor factus fuerit debitor pupilli ex mala administratione, & curator ei datus tutorem conuenerit, & condemnari fecerit, nec ille parere vult iudicatis, quia timet, si soluat, & adultus perdat, quod possit restitui aduersus solutionem, & ꝓpter hoc soluere con demnationem cõtra dicit, an sit audiendus, quæritur? Dí. ꝙ non, cum exacta pecunia authoritate iudicis possit deponi. Accursius.

g *Iudicatum.*] i. satisfacere pro iudicato, timebant n. tutores, quod si soluerent minori, & pecunia non verteret in vtilitatẽ pupilli, quod ipsi nõ essent liberati, & quã minor restitueret in integrum? Respõ. ad hoc Imp. quod tutores possunt deponere eam in sacra æde.

h *Detrectent.* Timentes restitutionẽ, ut supra si aduer. sol. hæc ẽplo.

accepto ferentur, [a] etiam si prætoris decretum de dandis eis non sit interpositũ, [b] id namque, quod a tutoribus siue curatoribus bona fide erogatur, potius iustitia, quàm aliena auctoritate [c] firmatur. PP. 16. Calend. Septembr. Duobus Aspris Coss.

Libertus tutor debet à [1] se exigere, quod debuit: aliàs remouetur vt suspectus, & venit puniendus h. d. Sal.

Idem A. Proculæ.

LEX IIII.

NIsi eam pecuniam, quã constiterit libertũ paternum tutorem filiæ tuæ [d] rationi eius debere, vel deposuerit, vel in prædiorũ [1] † comparationem [e] conuerterit: remittitur ad præfectum verbi, secundum ea, quæ cõstituta sunt, arbitrio eius puniendus. [f] PP. 12. Calend. Octob. Antoni. A. 4. & Balbino Coss.

Tutores quondam non iustè recusant soluere adulto, cum possint auctoritate præsidis, vel eius præcepto. Vel sic: Non debet retractari solutio debiti, quæ potest tute fieri. h. d. Sal.

Idem A. Rufino.

LEX V.

FRustra tutores quõdam adolescentium, quorum curam administras, iudicatum [g] facere detrectant: [h] cum exacta pecunia possit auctoritate præsidis [i] in deposito [k] causam haberi. PP. Cal. Iun. Læto 2. & Cereali. Coss.

Sub prætextu, vel velamine officij nõ debet calumnia committi. Bald. Vel sic: Tutores, vel curatores, qui iustam causam litigandi nõ habuerint, licet alieno nomine egerint; proprio tamen nomine debent in expensis condemnari. h. d. Sal.

Imp. Alexander A. Paconio.

LEX VI.

NOn est [2] † ignotum, tutores, vel curatores [a] adolescentium, si nomine pupillorum, vel adultorũ scientes calumniosas instituant actiones, eo nomine condẽnari [l] oportere: ne sub prætextu nominis eorum [m] propter suas simultates [n] 3 † securè lites suas [o] exercere posse [4] † existiment PP. 6. Id. Maij, Maximo 2. & Aeliano Coss.

Contra formam datam à testatore, non debet tutor rẽ pupilli vendere. h. d. Sal.

Idem A. Valerio.

LEX VII.

TVtelam pupillorũ tuorum sic administrare debes, ne ædificium, quod his relictum est, contra formam alienandi testamento datam vendas [p] PP. 6. Id. Iul. Maximo 2. & Aeliano Coss.

Ignorans se tutorem datum non tenetur: sciens verò sic; & de neglectis conueniri potest cum aliis: de gestis verò ab aliis conueniri potest gerentibus prius excussis. h. d. cum gl. Sal.

Idem A. Aprili.

LEX VIII.

ET si scisses [q] te curatorẽ datum, nec administrasses: cæteris curatorib. & administrationem peragentibus, & sufficientibus damno præstando, [r] contra te actio dari non potest. ¶ Sin autem nescisses te curatorẽ datum: etiam si soluendo cæteri non sint, damni periculum ad te non [5] † redundat. PP. 7. Calend. Decemb. Alexandro A. 3. & Dione Coss.

i *Præsidis.*] & sic nõ restitueret: ut ff. de mi. l. ait prior. §. q d tñ.

K *In deposito.*] donec inde ematur prædium, vel alias expẽdatur in necessarios vsus adolescentis.

NOn est ignotum.] CASVS. Tutor, vel curator pupilli, vel adulti calũniosè nomine pupilli aduersus aliquẽ actionem instituere non debet: quod si fecerit, condemnandus est aduersæ parti in expensis, quia prætextu pupil. calumniosa actio instituenda non est. Viuia.

l *Condemnari.*] in expensis. sic infra vnde vi. l. meminerint. in fine legis.

m *Eorum.*] pupillorum, vel adultorum.

n *Simultates.*] i. calũniosas intentiones. vel. i. propter latens odium.

o *Suas.*] scilicet tutorum, vel curatorum, & idem in prælatis ecclesiarum, & facit ff. eod. l. quoties, ff. sicut & ff. man. l. Quintus. & inf. de his, qui. ut indig. l. Polla. & infra. q. acc. nõ pos. l. 2.

TVtelam. CASVS Testator prohibens, ne ædificiũ, ꝙ extruxerat, alienaret tutorẽ filio suo dedit an tutor alienare possit, quæritur? Dicitur quod non. Viuia.

p *Vendas.*] vt & ꝗ. de re. alie. l. si. licet alias poterant vendere ædificium olim: ut ꝗ. eod. l. lex quæ.

ET si scisses.] CASVS. Si qs sciẽs se cũ alijs datũ curatorem, non administrat: si administrantes soluẽdo sint, non tenebit. si aũt ignorabat se curatorẽ datũ licet alij soluẽdo non fuerint, non ideo hic tenebitur.

q *Et si scisses.*] Quod pupillus ꝓbare dẽt: ut ff. eo. l. q dam decedẽs, §. fi. & l. hoc aũt. Sed ar. cõtra. ꝗ. de peri. tut. l. si tutor, §. fin. Sed expone, ut hic, vbi ergo nullã habet excusationẽ, stati tenetur, ex quo scit: vt hic, & d. l. q dã. in fin. & ꝗ. de suspe. tu. l. 2. & si hẽt excusationẽ aut eã ꝓsequit, & ab initio cogitur administrare: vt ff. eo. l. 1. si vero ꝓsequit, tenetur tũc demũ reprobata excusatione, & administrare iussus, ut ff. e. l. qui iussus. & ff. de exc. tut. l. si is q. tres. § illa quoque.

r *Damno præstando.*] hoc

1 † cõparatione.

2 † Deest in omnib9 rectè.

a Concor. cum hac l. gl. in c. placuit. super verbo, causæ, 16. q. 6.

3 † Securi.

4 † existimentur.

hoc enim in administratis, vt hic. at in neglectis omnes tenentur: & in his, s. administratis subsidium, vt ff. eo. l. tres tutores, §. non solum, & §. item in eo. & de excusa. tutorum. l. quid autem, & infra si tutor non gess. l. fi. & sup. de transa. l. 1. & de proba. l. ex persona.

non est. & ff. eodem. l. quoties, & planè, & etiam facit ff. de euic. l. Herennius Modestinus, & ff. mand. l. si procuratorem, §. si ignorantes, sed in dubio præsumitur mala, vt in d. l. Herennius.

g *Iudicio.*] vt & sup. si tut. vel cura. l. fi.

a *SI curatores habes.*] o adulta.

b *Moderatum.*] Secundum facultatem, & dignitatem, vt ff. de iu. dot. l. quæro, & l. cum post, & gener. Et si altra quam valeat mulieris facultas constituatur, non valet ipso iure. si autem vltra vires, valet sed restitutio locum habet, vt ff. de mino. l. si ex causa. §. in dotis.

Dos an possit per curatores cõstitui adultæ vltra vires.

1 † Decr. in omnib.

c *Cogantur.*] scilicet, pro dote, & impendia etiam faciet nuptiarum: vt ff. eo. l. curator.

SI liberti. CASVS. Si libertus adulti eiusdem curator, seruum adulti manumiserit sine eius consensu, vel ab alio per fraudem manumitti passus fuerit, resarciet ei damnum, vel pro modo admissi delicti punietur in corpore. Viuia.

d *Læsa sit.*] Qui manumisit seruum aliquem eo consulente: vt sup. si adu. lib. l. quos retrahi. Vel alias male gessit aliquid, de culpa quidem tenetur vtili negotiorum gestorũ iure communi, de dolo etiam criminaliter extraordinariè: vt hic subijcit, & d. l. quos retrahi. & in fi. de iuspe. tu. §. libertus, & supr. eod. l. nisi. Item nota secundum quosdã ex hac lege, & inf. e. l. si tutores, quòd aliud est dolus, siue fraus, & aliud culpa, sed veritas est quod in dolo inest culpa, sed non conuenitur.

e *Dedit.*] Et curator tenetur in defectum.

* Hoc nõ assumit cũ fuerit cõdẽnata. l. Herẽnius ff. de euic. l. inuitus. supra de pecu. Doc. in c. innotuit. de arbit. c. cum inter. de re iud.

SI bonam.] CASVS. Si tutor in causa pupilli (si bona fuerit) non appellauerit, sententia lata contra pupillũ: uel appellatione interposita, eam prosequi non curauit: iudicio tutelæ pupillo tenebitur pro indemnitate pupilli conseruanda. Viuia.

f *Si bonam.*] in mala fecus: vt supra eo. l.

Adulta agit contra curatores, vt constituant sibi dotem. h. d. Bal. vel sic: Adulta potest petere vt dotetur curatoribus cessantibus. h. d. Sal.

Idem A. Inclytæ.

LEX IX.

SI curatores habes,[a] hi q; dotare te bonis tuis cessant: adito præside [1]† prouinciæ impetrabis, vt quod moderatum[b] est honestæ personę, præstare cogantur.[c] PP. 17. Cal. Maij, Agricola & Clementino Coss.

Libertus fraudulenter administrant, remouetur, & punitur. Sal.

Idem A. Rufiæ.

LEX X.

SI liberti eiusdemq; curatoris culpa, vel fraude ratio vestra læsa sit:[d] sarciri dãnum ab eo, qui dedit,[e] præses prouinciæ curabit, non dubitaturus etiam grauiorem executionem adhibere, si quid tam aperta fraude commissum est, vt puniendum in liberto crimen deprehendatur. PP. 11. Calendas August. Agricola, & Clementino Coss.

Tutor in bona causa tenetur appellare, & prosequi. h. d. Bal. concor. Sal.

Imp. Gordianus A. Cęcilio.

LEX XI.

SI bonam[f] causam* ea, cuius autores, habuit, & aduersus latam sententiam nõ appellasti, seu post appellationem prouocationis solẽnia implere cessaueris, tutelę iudicio[g] indemnitatem pupillæ præstare debes. PP. Idus Augusti. Gordiano A. & Auiola Coss.

Defectus legitimæ ætatis in iudiciis, & rerum suarũ administratione non suppletur ex numero liberorum. h. d. Sal.

Idem A.[2]† Octauianæ.

LEX XII.

DE ijs, quæ in fraudẽ administrationis a tutore gesta, vel negligenter acta à curatoribus eorum,[h] quibus successisti,[i] allegas, agere debes, si modo, annos [3]† legitimæ ætatis implesti.[k] neq; enim ignoras non multum patrocinari fœcunditatem liberorum fęminis[l] ad rerum suarũ administrationem, si intra ætatem legitimam sint constitutæ. PP. 3. Non. Octobris Gordiano A. 2. & Pompeniano Coss.

Tutor agens pro pupillo, non tenetur cauere de ratio. h. d. cum glo. Sal.

Idem A. Longino.

LEX XIII.

TVtores debita pupillaria, seu deposita reposcentes, ad satisdationem[m] compelli non posse, manifestum est. PP. 8. Calen. Maij, Arriano, & Pappo Coss.

Durante administratione curator non cogitur rationes reddere. h. d. Sal.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Clementini.

LEX XIIII.

RAtiones curæ administratæ ante impletum quintũ & vigesimũ annũ, durãte officio, posci iure nõ posse,[n] manifestũ est. PP. pridie Non. Augusti. Philippo A. 2. & Titiano Coss.

Subscribens se tanquam curator proprio nomine non tenetur. h. d. Bal. Vel sic: De eo, quod quis facit, vt tutor vel vt curator non potest conueniri: nisi proprio nomine se obligauerit. h. d. Sal.

DE iis.] CASVS. Tutor ex mala administratione factus est debitor pupilli in 100. deinde cessit pupillus successit ei mulier, vult conuenire tutorẽ, an possit? 2 † Octauiano. distinguitur, aut est minor annis & non potest sine curatore, nec numerus liberorum in hoc casu ætatem supplebit, vt si habeat 23. an. & tres liberos, si maior, potest. Viuia.

3 † Legitimæ.

h *Eorum.*] s. pupillorum.

i *Successisti.*] scilicet pupillis, qui habent tutores, vel curatores. Et dic de his, scilicet agere debes, & hoc si es maior verè, non fictè, propter liberos. Vel dic successisti pupillis, qui habent tutorem: & adulto, qui habet curatorem, quod in idẽ recidit. Tertij dicũt, quod agis contra tuũ curatorem, eius, cui successisti, quæ vltima non consonant litteræ.

k *Implesti.*] verè, vt hic, vel etiam fictè, vt supra, qui da. tu. pos. l. in vniuersis.

l *Fœminis.*] nec maribus, nisi ad honores, vt sup. de in integrum restit. mi. l. eo. tpe, & ff. de mi. l. 3. & ff. de mun. & ho. l. ad rem publicam.

TVtores. CASVS. Tutor si conueniat debitorẽ pupilli, an debeat satisdare pupil. rem ratã habiturum, quæritur? Dicitur quod nõ. Viuia.

m *Ad satisdationem.*] rem ratam sibi, secundum Io. nisi dubitaretur, an sit vel duret tutor, vel gestus illã cõmissus sit, vt ff. eo. l. vulgo. Hug. sed certe illa non est cautio rati, sed quod actor non patiã damnũ ob id, quod tutor non sit in iudicio sisti, pupillus tũ cauet, & eos defendet, vt j. e. l. si. §. defensionem, & §. oẽm autem, & facit. ff. quod cuiusque vniuersitatis. l. item. §. actor.

n *RAtiones nõ posse.*] turbandi a curatore.

Curator, curatore. Item nec ab adulto, & hoc si poscatur ratio totan posset sue administrationis, sed alicuius capituli potest: non tarationem nisi a curatore, qui administret, aliquin contra, vt ff. eo. reddere l. 1. §. 1. sed ab alio, vt dixi sup. eod. l. aduersus. sed certe lex officio du illa ff. eo. l. 3. §. 1. extra iudicium potest intelligi conueniri tante, administrante a non administrante. Item & actio hic personalis, a reali distinguenda est, vt inst. de auth. tut. §. si.

*S*I non subscripsisti. CASVS. Adultus in aliquo contractu pro me fideiussit, & curator authoritatem praestando non fideiubendo contractum subscripsit. nunquid conuentus negotiorum gestorum ab adulto, & liberatus super fideiussione ad eo facta conueniri possit a creditore tanquam fideiussor, quaeritur? Dicitur, quod non.

a *Ex intercessione.* intercedebat enim minor, cui authorabat curator, & quia male fecit conuentus fuit a minore, sed absolutus a praeside. Vel dic, liberatus a cura generaliter. Alij dicunt, quod potest curam finitam subscripsit.

b *Curator.*]dum curator eras. & sic concor. huic l. inf. quando ex facto tut. l. 1.

c *Conueniri possit.*] a creditore, sic & sup. si certum petatur, l. mutuae, & infra, de fideiuss. l. si pater.

*N*On omni.] CASVS. Tutores pupilli distrahere non potest, quasdam tamen distrahere potest, non autem donare, sed si donauerit, eas pupillus poterit vindicare. Viui.

d *Causam possidendi.* vt animalia superuacua, & vestes detritas, vt infra eo. l. lex quae. & fac. quod dicitur, dominus est tutor, cum bene administrat, non cum spoliat ut ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tut.

e *Nulla ratione.*] vt & ff. eo. & tutorem ad vtili tatem, & l. cum plures §. 1. & inf. ... ma. fa. ... & ff. de offi. procu. C. e. l. 3. §. ... Sed fallit in casibus, vt ... dat mercedes doctoribus, & alimenta seruis, & libertis solemnia munera parentibus, do-

1† Quam.

2† al. rerum

3† Venundari.

4† donare

Tutor dominus est cum bene administrat.

Tutor de rebus pupilli aliquando dari potest.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. Licinio.

LEX XV.

*S*I non subscripsisti quasi fideiussor, frustra vereris ne ex ea intercessione, [a] 1† qua signasti, vt curator, [b] olim liberatus (vt affirmas) sententia praesidis, ex officio curatoris conueniri possis. [c] PP. prid. Nonas Martij Diocle. 3. & Maximi. AA. Coss.

Tutor non habet potestatem donandi, nisi ex causis à iure permissis, alias non praebet iustam causam possidendi. h. d. Sal.

Ijdem AA & CC. Proculo.

LEX XVI.

*N*On omni titulo res 2† pupilli potestatem alienandi tutores habent, sed administrationis tantum causa distrahentes, quae eis 3† venundare licet, iustam cam possidendi [d] comparantibus praestant: Cum itaque 4† donandi nulla ratione [e] res eorum, quorum administrant negotia, potestatem habeat, vindicare dominium à possidentibus non prohiberis. Data 10. Calen. Maij, Heracliae AA. Coss.

Tutelae officium non prohibet tutorem testari, nec sua donare. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Martiali.

LEX XVII.

*D*E successione sua [f] tutores frustra timent, cum iis, qui tutelam administrauerunt, testamenti factio non denegetur, nec de bonis suis donare aliquid prohibeantur. [g] S. 16. Calendas Nouembris Sirmij. AA. Cos.

Periculum nominum spectat ad tutorem: ideo debet esse solicitus, vt soluant, & eis denunciare, & postea secundum iura pignora vendere. h. d. Sal.

tem sorori ex eodem parte natae, vt ff. eo. l. cum plures. §. cum tutor. & ff. de tute. & ra. distra. l. 1. in prin. Acc.

*D*E successione.] CASVS. An tutor pupilli testamentum facere possit, quaeritur: Dicitur quòd sic, & de bonis suis in alium donationis titulo transferre. Videbatur quod non, quia omnia bona sua tacitè sunt obligata pupillo, contrarium tamen est verum.

Ijdem AA. & CC. Soterico.

LEX XVIII.

*D*Ebitoribus pupillae pro officio ratione tutorem te constitutum asseuerans, ad te nominum periculo pertinente, [h] parere solutioni denuncia. 5† Quae si satis non fecerint, in venditione pignorum vti communi iure [i] potes. S. prid. Calendas Ianuarij, Sirmij AA. Coss.

Tutor potest dari in absentia. h. d. Bal. Vel sic: Tutor datus sciens, & se non excusans, tenetur. Sal.

Ijdem AA & CC. Vindiciano.

LEX XIX.

*T*Vtor, licet absens, decreto datus, si sciens solemniter se non excusauerit, [k] administrationi constituitur obnoxius. [l] S. 3. Id. Feb. Sirmij. CC. Cos.

Bona tutoris, & curatoris sunt tacitè obligata, etiã si non suscepisset tutelam necessariam, nec vnquam aliquid promisisset. h. d. Bald. Vel sic. Bona tutoris, vel curatoris pro gestis, & non gestis sunt tacitè obligata pupillo, vel adulto. h. d. Sal.

Imp. Constantinus A. Euphemianae.

LEX XX.

*P*Ro officio administrationis tutoris, vel curatoris bona, si debitores [m] existant, tanquam pignoris titulo obligata, [n] minores sibimet vindicare minimè prohibentur.

¶ Idem est, & si tutor, [o] vel curator quis constitutus, res minorum non administrauerit Dat. 7. Calen. Apr. Treueris. Volusiano, & Anniano Coss.

Tutor non implens conditionem vtilem pupillo, tenetur ad interesse. h. d. Sal.

f *Et successione sunt.* tutorum.

g *Prohibeantur.* cum suo onere, vt & sup. rem alige. l. vnica. & ff. de contrah. empt. l. alienatio.

*D*Ebitoribus. CASVS. An tutor pupilli possit distrahere pignora eius debitoris: dicitur, quod sic, si primò denunciauerit debitori, quod soluat. Viui.

h *Pertinente.* si distulerit exigere dum fuit soluendo, vt infra e. l. tutores, in fi. & infra. arbit. tut. l. 1.

i *Communi iure.* quod est inst. de distra. pig. l si hoc.

*T*Vtor.] CASVS. quis sciat se tutorem datum, nec se excuset, ab inde periculum ad eum pertinebit. Viuia.

k *Excusauerit*] si intra tempus ad hoc institutum, s. quinquaginta duorum.

l *Obnoxius.*] vt ff. e. l. quidam. §. fina. & l. hoc autem. & dixi sup. eod. & si sciens.

*P*Ro officio.] CASVS. Si tutor, vel curator ex mala administratione factus fuit debitor pu. vel adulti, res tu. vel curatoris per hypothecam sibi obligatas potest vendicare pupillus, vel adultus a quolibet possidente. Viu.

m *Si debitores.*] tutores, vel curatores ratione administrationis.

n *Obligata.*] vt & fu. de rei vxo. actione §. 1. & hoc ex eo tempore, ex quo coepit esse tutor. argu. j. de bonis, quae libe l. cum oportet. §. fi. vel quo coepit male administrare arg. sup. de secun. nup. l. hac edictali. §. pen.

o *Et si tutor*] qui tutor non administrans tenetur vtili tutelae, curator vtili negotiorum gestorum, vt ff. de ritu nup. l si quis tutor.

5† Quod.

* Adde tu. & hac materia, quod bona tutoris, & curatoris, & etiã eorum fideiussorum sunt tacite obligata etiam ad lites. l. pro peràdum, & vltimo, vbi Bald. su. de iud.

tutor. §.1. & ff. rem pupil. sal. fo. l. non quasi. §. illum, & ff. eo. l. tutores, qui. §. in eum. Sed nunquid bona eius, qui gerit pro tutore, sint tacite obligata pupillo? Resp. sic, argu. ff. de priui. cre. l. dabimus, & ♃. qui pot. in pigno. ha. l. assiduis, circa princip. ibi, & hoc cum in personalibus &c. & §. ad hæc, ibi, cũ enim in personalibus, & est pro hoc ff. de tut. & rat. distr. l. vlt.

Pupillo, sint tacitè obligata bona eius qui gerit pro tutores.

1† Ad Maximũ præfectũ prætorio post alia. C.T.

a Ex lib. 3. tit. 29. l. 2. C. Th.

Idem A.[1]† Maximo PP.

LEX XXI.

PVpillorum [a] seu minorum defensores, si per eos donationum conditio [a] neglecta est, rei amissæ [b] periculum præstent. Dat. 3. Calend. Nouemb. Romæ, Sabino, & Rufino Coss.

Bona pupillorum, quæ possunt seruando seruari nõ debent alienari: nisi causa necessitatis, præcedente inquisitione, & causæ probatione, & subsecuta decreti interpositione. h. d. Bald. vel sic: immobilia, & mobilia, quæ seruando seruantur (præter animalia superuacua) non possunt tutores, vel curatores alienare, etiam in causam dotis sine decreto iudicis. h. d. Salic.

Idem A. ad Populum.

LEX XXII.

LEx, quæ tutores, curatoresque necessitate adstrinxit, vt aurum, argẽtum, gemmas, vestes, cæteraque mobilia pretiosa, vrbana etiam [2]† prædia, & mancipia, domos, balnea, borrea, atq; omnia, quæ intra ciuitatem sunt, venderent, omniaque ad nummos redigerent, præter prædia, & mancipia rustica, multum minorum vtilitati aduersa est.

¶ Præcipimus itaque, [a] vt hæc omnia nulli tutorum, curatorumve liceat vendere: nisi hac fortè necessitate, & lege [c] qua rusticum prædiũ atque mancipium vendere, [d] vel pignore, [3] † vel in donatione propter nuptias, vel in dotem [e] dare in præteritum licebat: scilicet per inquisitionem [f] iudicis, & probationem causæ [g] interpositionemque decreti, vt fraudi locus non sit.

¶ Ante omnia [h] igitur urbana mancipia, quæ totius supellectilis notitiam [a] gerũt, semper [i] in hæreditate, & in domo [4] † retineantur. nam boni serui fraudẽ fieri prohibebunt: mali, si res exegerit, sub quæstione positi poterunt prodere veritatem: atque ita omnia obseruabũt, vt nec inuentarium scribere, nec mutare, vel subtrahere aliquid tutor valeat, quod [k] in veste, margaritis, gemmis & vasculis cæteraque supellectile [l] necessarium est.

¶ Et tolerabilius est (si ita [m] contigerit) seruos mori suis dominis, quam seruire extraneis: quorum fuga potius tutori adscribitur, siue negligentiã dissolutã esse patiatur.

a Conditio.] Quia nõ impleuit conditionem, sub qua donatum erat minori.

Tutor pupillo tenetur, qui facit, quod ei actio non quæratur.

b Rei amissa.] idest non quæsitæ, & sic impropriè ponitur: vt insti. ad legem Aquil. §. illuc. ibi, nam hæreditatis quoque amissæ &c. Item nota quod facit tutor, vt actio non quæratur: & pro hoc tenetur pupillo: vt & ♃. arbit. tute. l. quicquid. & arg. ♃. eo. l. si tutoris, & ff. de inin. l. sed & si vnius. §. 1. & argu. inf. de ser. fugi. l. 5. §. fi. & inf. de cur. fu. l. na. §. 1. sed non facit, vt quæsita pereat, vt ff. eo. l. Lucius 2. §. fi. & sic ♃. de acq. posses sione, l. fin. Et facit hæc lex ad quæstionem, si tutor induxit testatorem, vt sibi relinqueret, quod pupillo relinquebat. Itẽ an & hoc casu petit restitui? Resp. sic, habet enim electionem, vtrum contra tutorem velit agere, vt hic: vel petat restitui, vt supra si tutor, vel curator. l. etiam.

2† De sunt in omnib.

LEx, quæ.] CASVS. Lex quædam præcipiebat, vt omnia bona pupil. per tutorem distraherentur, & redigerentur in pecuniam, illa fœnori daretur præter prædia rustica: quæ lex erat aduersa vtilitati pu. præcipit imperator, vt bona pup. immobilia siue mobilia non distrahantur: nisi hoc daretur in dotem, vel donationem propter nuptias, & in huiusmodi alienatione necesse est, vt interponatur iudicis decretum. Item prohibet, ne seruum alienet, & causam subiungit: quia scilicet si boni sunt, custodient domum, & res pupilli. ne in his fraudem tutor committat: si sint mali, poterunt torqueri, vt dicant veritatem de ijs, quæ in domo pup. continentur, & melius est, si serui apud pup. morentur, quàm extraneo seruiant, & fugiant, quorum fuga tutoris negligentiæ adscribetur. domus pup. vendi non debet: quia pater pupil. ibi decessit, & ibi imagines suas habuit, quas conuelli pupillis esset lugubre sed si ruinam patiantur, tutor eas reficere debet: ut ex conductionibus earum possit pup. omni anno pensionem percipere.

¶. Serui, qui aliqua arte præditi sunt, pupillo seruiant: & de bonis pupil alantur: Alij qui arte prædicti sunt, partim ex labore suo, partim ex substantia pupil. alantur. Quod autem serui alienari non debeant, duplex est pupilli commodum. s. ne tutores in rebus pupil. fraudem committant: vel mater pupilli res pupil. surripiat, & ad secundum maritum perferat. Nec debent res pupilli in pecuniam redigi, ne amittantur, forte debitore facto non soluendo: nec semper posset fœnerari. Nullo ergo modo distrahat has tutor sine interpositione decreti: nisi sint res, quæ seruando seruari non possunt: veluti vestes attritæ, & fructus, & animalia superflua.

a Vi. qdã in húc locum apud Cuiac. 7. obs. 33.

c Lege.] scilicet per iudiciariam authoritatem.

d Vendere, vel pignorare. puta ob æs alienum. Item pro iudicio sisti potest obligari minoris substantia: vt ♃. eo l. fi. §. defensionem.

3† De sunt & sanè videntur ex gl. irrepsisse. nec sũt hæc rectè cõiuncta, non. n. dicimus dare in donationem, vt dare in dotem.

e Vel in dotem.] non in dotem constitui à minore in immobili re, cum decreto. sic est & in donatione propter nuptias: ut infra si materfamil. l. fin. & fin. Sed econtra in vtroque infra, de præ. mi. l. ob æs. vbi propter æs alienũ tãtum permittitur. Item ad donationẽ tantum est contra. in eodem, l. prædia. Sol. prædictam intellige pro dote, & donatione à patre minoris promissa: & sic est æs alienum, de nouo autem constituere non potest minor, vt in contrarijs, hoc non placet: quia si pater promisit dari, poterit iure communi etiam sine decreto: vt ff. de rebus eo. l. magis, §. sed si pater. Item non placet, qa expresse dicitur. ff. de in. do. l. Titia, quod minor dedit prædia in dotem, sed illam intelligebat. Io. quod maior erat tempore donationis. Tu ergo dic speciale in dote; & in donationibus propter nuptias, & in d. l. ob æs alienum. tantum subaudi, vel aliam similem causam: vt ob dotem, & donationem propter nuptias, & dictam legem prædia. intellige de donatione sponsalitia, non propter nuptias.

a No. Sal. quod ꝑ domesticos & familiares probatur res, quæ sunt in domo. facit inf. de su. delib. l. fi. §. licentiã, de quo pũcto optime Lanf. in cap. quoniam contra fal sam. §. testium depositiones de proba.

Minoris substantia pro iudicio sisti pt obligari.

Minor an possit rem suam immobilem dare in dotẽ, vel donationem propter nuptias.

f Per inquisitionem.] quæ multis consistit: vt ff. de reb. eo. l. magis, § non passim.

g Probationem causæ.] quare vendat.

h Ante omnia.] generaliter prohibuit: tunc rationem de singulis reddit.

i Semper.] referas ad hoc, quod supra dictum est, nisi hac forte &c.

k Quod.] s. quod in inuentario scribantur. Vel dic, quòd in domo retineantur, & non vendantur: quod est verum, si non sunt vsu detritæ: vt infra. l. in fine.

l Supellectile.] impropriè dicit in cætera supellectili: quia supellex est domesticum patrisfamilias instrumentum, quod neque argento, auroue facto, vel vesti connumeratur: vt ff. de supel. leg. l. 1.

Supellex quid sit.

m Si ita.] s. seruiendo eis.

Bre-

a *Execrantur.*] idest odiunt serui.
b *Per hoc.*] idest per conseruationem seruorum.
c *Tunc enim.*] idest secundum antequam legem.
d *Remota.*] quando multoties contingebat, quod pupilli occidebantur à seruis.
e *Defecit.*] idest mortuus fuit.
f *Pater.*] idem si aliunde habuit, vt subijcit, ergo & domus.
g *Ergo & domus.* qa aduersa erat illa lex vtilitati minorem, ergo &c.
h *Collapsum.*] quod prius refici debet, quam nouum fabricari: vt inf. de ope. pu. l. fin.
i *Vel cuiuscunque.* vel dic, vel alius cuiusq;.
k *Testificatione.*] ipsum enim opus in præsentia plurium à iudice visum probat, quod est reficiendū, & quod egrat sumptibus. Et sic not. quod secundum conscientiam iudex iudicat: quia hoc videt ut iudex: sic ff. finium regun. l. si irruptione, §. ff. & de ferijs. l. 2. §. fin. & de ali. pu. præst. l. si.
l *Pretia.*] accepta ex venditione domus.
m *Deminuta* postea.
n *Inferant.*] seruiendo minori; vel locando alij.
o *Labore suo.*] faciendo herbā venalem, vel deferendo lapides: nec. n. artes hæ sunt.
p *Taxatione.*] facta à defuncto, alias à iudice, vel ipse minor siue tutor taxabit aliquid pro alimentis.
q *Lex enim.* diximus ne alienentur serui, & hoc propter duplex commodum minorum, & hoc subijcit, lex enim, &c.
r *Tutores.*] minoribus insidiantes.
s *Fœminas.*] matres.
t *Vitam.*] i. res de quibus debent viuere liberi.
u *Huic accidit.*] s. admissioni antiquæ legis, i. si admittatur. Vel huic rationi, quod seruantur serui ut minori præcaueat, maxime in pecunia, quę clam facile potest eis auferri.
x *Iam.*] idest prædictis rationibus.
y *Exceptis.*] & excipe fructus & reditus: ut j. eod. l. sancimus, §. fin. & pro his nō datur restitutio: ut ff. de min. l. & si sine, §. idem faciunt, & facit ff. de iure delib. l. ait præt. & j. quādo decr. opus nō est. l. & sine, & ff. e. l. tutor, qui repertoriū. §. 2. & ff. de proc. l. procurator tutorum bonorum.

1 † Deest, recte nobis idē dicatur idē. n. est non videre fixas imagines, & reuulsas uidere.
2 † Iudex interdū iudicat secūdum conscientiam.
3 † alius.
4 Vt faciunt Parisijs, & est sing. gl. ad destruendā mendicitatem.
5 †
6 † mulieres.
5 † intemperatas.
6 † vt plurimum.
7 † Huc Du.

disciplinam, siue duritia, vel inedia atque verberibus eos afficiat. Nec. n. domini exe crantur,[a] sed magis diligūt: ita vt hæc lex per hoc[b] quoque melior antiqua sit. Tūc enim[c] remota[d] seruorū custodia, etiā vita minorū sæpius prodebatur. ¶Nec vero domū vendere liceat, in qua defecit[e] pater,[f] minor creuit, in qua maiorum imagines, aut[1] † nō videre fixas, aut reuulsas[2] † videre, satis est lugubre. ¶Ergo & domus[g] & cætera omnia immobilia in patrimonio minorum permaneant: nullumq; ædificij genus, quod integrū hęreditas dabat, collapsum[h] tutoris fraude depereat.

¶Sed & si parens, vel[3] † ille cuiuscunque[i] hæres est minor, reliquerit deformatum ædificium: tutor testificatione[k] operis ipsius & multorū fide, id reficere cogatur. ita. n. annui reditus plus minorib. cōferent, quā per fraudes pretia[l] deminuta.[m]

¶Serui etiā, qui aliqua sunt arte prædíti, operas suas cōmodo minoris inferant:[n] & reliqui, qui in vsu minoris domini esse nō poterunt, quibusque ars nulla est, partim Labore[o] suo, partim alimoniarum taxatione[p] pascant.

¶Lex enim[q] non solum contra tutores,[r] sed etiam contra[4] † fœminas[s] immoderatas atque[5] † intemperantes prospexit minoribus, qua[6] † plerumque nouis maritis nō solum res filiorum, sed etiā vitam[t] addicunt. † Huic[7] † accedit,[u] quod ipsius pecuniæ (in qua robur omne patrimoniorum veteres posuerunt) fęnerandi vsus vix diuturnus, vix continuus, & stabilis est:[8] † quo subsecuto, intercidente sæpe pecunia, ad nihilum minorum patrimonia deducuntur.

¶Iam[x] ergo venditio tutoris nulla sit sine interpositione decreti: exceptis[y] ijs dūtaxat vestibus, quæ detritæ vsu, seu corruptæ seruando, seruari non[9] † poterunt.

¶Animalia quoque superuacua quamuis minorum, quin veneant, non vetamus. Dat. Idi. Mar. Constanti. A. 7. & Constantino C. Coss.

Tempus soluendi canonē, ipso iure non currit minorib. g. d. secundum gl. quod est mēti tenēdum. Bal. Vel sic: Imputat tutori, si res emphyteutica propter canonem non solutū redit ad dominū. h. d. S.

Idem A. Felici.

LEX XXIII.

SI tutoris,[z] vel curatoris culpa, vel dolo,[z] eo, quod uectigal prædio emphyteutico impositum minime defendere voluissent,[a] minoris[10] † prædium fuerit amissum:[b] damnum[c] quod ei cōtigit, ex substantia eorum resarciri[d] necesse est. Da. 13. Kal. Maij, Constant. Dalmatio, & Xenophilo Coss.

Tutor, & curator quā primū possunt, debent inuentariū facere de rebus, & instrumentis, seu iurib. pupillorū: & mobilia, quæ seruantur, in tuto collocare: & ex pecuniis prędia idonea (si possunt) emere: aliàs sub vsuris eas collocare: h. d. Sal.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Eutichiano PP.

LEX XXIV.

TVtores[*] vel curatores

Si tutoris.] CASVS. Si pupillus habeat prædium in emphyteusim, pro quo soluere tenetur fisco annuū cēsum, & in solutione per biennium, vel triennium cessauerit per culpam tutoris, & prædium à pupillo auferatur damnum, quod sentit pupil. tutor resarciet.
z *Vel dolo.*] quæ differunt: vt dixi j. cod. l. si liberti.
a *Voluissent.* s. fisco. s. per triennium: vt j. de iu emph. l. 2. sed si intra triginta dies offerant post amissionem, recuperant pro minorib. ut ff. de publi. l. Imperatores, ex tunc ergo sic amittitur: sed potest restitui in integ. vt ff. de mi. l. si ex cāuss. pen. Modie uero ipso iure seruatur illæsus: ut j. ex quib. cau. i inte. rest. nō est necess. l. fin. Itē contra j. de fun. pa. l. 2. lib. 11. sed ibi loquitur de prædio, ex quo vectigal præstabat Cæsari. hic fisco.
b *Amissum.*] s. p diū, quod exactor tributorū alij vendidit eū solēnitate, quod hebes sup. fi. propter pu. pen l. s.
c *Damnum.*] s. amissi prædij, sed hodie cū seruet illæsus ipso iure: de alio damno oportet dici. si uelis rē tueri: quod pōt esse in tit. 19. l. 1. expensis factis pro recuperando prædio, vel deteriorationem ipsius. Alij dixerunt, quod non restituitur hoc casu, nec seruatur ipso iure illæsus: ut inf. de fide instru. & iure in alijs, ut ha. fi. l. 1. lib. x. quod nō ex Accur. placet. constat, &
d *Resarcire necesse est.* ex uetere, ut & arg. j. vnde vi. l. meminerit, & infra arg. tu. quicquid. Sed aliud in dāno amissę cautionis vectigalis soluti: qa non tenetur tutor: vt ff. eo. l. fine hrde, §. 1. Vel dic idē si tamen culpa possit tutori imputari.

TVtores.] Diuidit in tres partes. Primo prouidet circa inuentarij cōfectionē. Secūdo circa rerū locationē. Tertio circa prędiorum emptionē. secūda ibi, Aurū tertia ibi. Ita tū. Salic. CASVS. Tutor, vel curator statim quo dati sunt, dēt facere inuentariū in pñtia tabellionis: in quo dēnt scribere oēs res & oīa instrumenta, quæ inueniuntur in hęreditate pupilli: & aurū, & argentū debet in securo loco reponi, & de mobilibus

7 † Alias, quo sæpe intercidente pecunia al. quo facto.
9 † poterint. Dua.
[*] Ex lib. 5. tit. 19. l. 1. C. Th.
[*] Ex lib. 5. tit. 19. l. ult. C. Th.

mox [a] quũ fuerint ordinati, [b] sub præsentia publicarũ personarum [c] inuentarium rerũ oĩum, & instrumentorũ [d] solenniter facere curabunt. [e] Aurum, argentũque, & quicquid uetustate tp̃is non mutatur, [f] si in pupilli substantia reperiatur, in tutissima custodia collocent: ita tamẽ, vt ex mobilibus aut prædia idonea comparentur, aut si fortè (vt assolet) idonea non potuerint inueniri, iuxta antiqui iuris formam [g] vsurarum crescat accessio: quarũ exactio ad periculum tutorũ pertinet. D. 7. Calen. Martij Constãtinop. Arcadio 4. & Honorio 3 AA. Cos. 396

Solẽs pupillo cũ auctoritate tutoris, vel ipsi tutori, vel curatori, decreto iudicis consequitur liberationem plenissimam. Itẽ laboratores, & coloni ẽt sine hac solennitate soluentes, liberãtur. h. d. Bal. Vel sic: Debitor pupilli soluens tutori ex præcepto iudicis, plenissimam consequitur liberationem. idem si sine iudice soluat annuum reditum: vel alicuius rei pensionem. h. d. Salic.

Imper. Iustinianus A. Ioanni PP.

LEX XXV.

SAncimus creatione tutorum & curatorum cum omni procedente [h] cautela, licere debitorib. pupillorũ, vel adultorum ad eos solutionem facere: ita tñ prius sententia [i] iudicialis sine oĩ damno [k] celebrata hoc permiserit, quo subsecuto, si & iudex hoc pronunciauerit, [l] & debitor persoluerit, sequitur huiusmodi [l] † cãm plenissima [m] securitas, vt nemo in posterũ inquietetur. Non .n. dẽt quod ritè & secundũ leges ab initio actum est, ex alio euentu resuscitari. [n] Nõ aũt hanc legẽ extendimus [o] ẽt in ijs solutionibus, q̃ ex redditibus vel pẽsionibus, [p] vel alijs hm̃oi [q] causis pupillo, vel adulto accedunt: sed si extraneus debitor ex fœneratitia forsitã cautione, vel alijs similibus [r] causis solutionẽ facere, & se liberare desiderat, tunc. n. eandem subtilitatẽ obseruari censemus. Dat. 10. Calend. Mar. Constantinop. post Consulatum Lampadij, & Orestis. VV. CC. Coss. 331.

Licet tutor interponat authoritatẽ uel curator adulto ius tamẽ suũ curator non perdit. h. Bald. Vel sic: Si tutor vel curator authoritatẽ præstat pupillæ uel adulto adeũdi hereditatem ex testamento, in quo tutor ipse vel curator est præteritus vel exhęredatus: sibi non præiudicat, quo minus testamentum expugnare possit. h. d. Salic.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXVI.

CVm quædã mulier testamento condito filiũ

bus rebus debent comparare prædia, & si idonea prædia non inueniantur, pecunia dabitur ad vsuras. Viuia.

a *Mox.*] vt statuitur, vt in aditione hæreditatis, vt infra, de iure de lib. l. fi. §. j. quod non placet. Sed dic, idest, quam primum potest: idest, statim, nisi iustissima causa differat, vt ff. eodem, lege, tutor qui repertoriũ. in princip. & ad hoc ff. de solu. l. ratum. & ff. ad Tertull. l. 2. §. confestim. & d. l. tutor. Item de quatuor mensibus potest induci supra, de episc. & cler. auth. presbyteros. 2. Ante illud confectum administrare nõ debet, nisi quid sit, quod nec modicã sustineat dilationem, vt d. l. ff. eod. tutor qui repertorium. in princ.

Tutor an administrare possit, inuentario nõdum confecto.

b *Ordinanti.*] adita tamen hæreditate intra tẽpus statutum, vt inf. de iure delib. l. fin. §. j.

c *Publicarũ personarũ.*] idest, tabulariorum. & ita exponitur sup. de episcop. & cler. l. orphanotrophos: sufficit tamen vnus tabellio. sed q̃a pluraliter dixerat tutores vel curatores, subiungit pluraliter personarum publicarum. vel plurale pro singulari ponit, sic supra, de his qui in eccle. ma. l. j. & l. orphanotrophos. Vel appellat publicas p̃sonas, idest, tabelliones & magistratum, idest ordinarium iudicem, qui debet interesse, quod patet: quia lex dicit ex inuentario posse conueniri debitores, ergo patet, q̃ apud iudicem facta fuit insinuatio, alias enim ei nõ crederetur, vt ff. e. l. chirographis. & in auth. vt spõ. larg. §. insuper. collatio. 9. Item, & per hoc q̃d dicitur decreto ei cõcedi curam, & acta inde fieri, & iuramẽtum præstari, vt j. d. cura. furi. l. fin. §. sed cum & in auth. vt ij, qui ob. se ha. per. res mi. §. fi. collat. 6. & j. arbit. tute. l. fin. & hoc in omni tutore testamentario legitimo, & datiuo intellige, nisi ei testator remisit confectionem inuentarij, vt infra arbit. tutelæ. l. fi.

Inuentariũ an possit fieri cũ vnico tabellione.

d *Instrumentorum.*] nec est necesse vocari creditores, secus verò in hærede, quia ipse habet beneficia duo propter inuentarium. s. Falcidiæ, & quia creditoribus pro viribus hæreditarijs tantum tenetur: at tutori imminet tantum onus, secundum Ioan. Item potest compelli vna vice, & inter plures vices fieri, secundum q̃d inueniet res, vt inf. de curat. furi. l. fi. §. tali.

Inuentariũ faciẽs tutor an debeat reuocare creditores pupilli,

e *Curabunt.*] alioquin vt suspecti remouerentur. Idem si pecuniam ad emptionem prædiorum non deposuerunt, vt ff. de suspect. tut. l. 3. tutores, qui repertorium.

f *Non mutatur.*] facile, vt metalla, marmorea, vere enim omnia mutantur, vt in authen. de non alien. §. vt autem. collat. 2. quæ ergo facile mutantur, vt fructus, vendere licet, vt s. eod. tit. l. lex, quæ. in fi. & j. eod. l. fina. & ad hoc in authen. vt ij, qui ob. se ha. per. §. quoniã. collat. 6.

g *Formã.*] vt ipse pupillus stipuletur, vel eius seruus, vel curator in subsidium, vt ff. eod. l. quoties. in princip. & det electionem pupillo. pe.† stea eligat nomina, vel pecuniam, vt in co. tit. cum quęritur. alie. lic.

† Solutionem, in §. fi. insti. q. alie. lic. vel non.

SAncimus.] CASVS. Debitor pup. si velit soluere tutori, necessaria est iudicis authoritas ad hoc, vt plenissimam consequatur securitatem. & hoc in prima; hoc quod dictũ est in solutionẽ faciẽda, q̃ sit necessaria iudicis authoritas, fallit in solutione redituum, & pensionum. Viuianus.

h *Procedente.*] sine dispendio.

i *Sententia.*] præceptiua vel præcepto.

k *Damno.*] i. sine oĩ dispendio.

l *Pronunciauerit.*] vt soluat.

m *Plenissima.*] siue interuenerit tutor, & iudex, siue iudex tantum, vt hic. & ff. de minor. l. ait prætor. §. permittitur

n *Resuscitari.*] sic infra ad l. Iuliam. de adulte. l. Gracchus & 26. dist. ca. deinde. in fi. & infra lib. 11. de expen. lud. l. vnica. & supra de cõfir. tu. l. 3.

o *Extendimus.*] vt semper oporteat fieri cum iudice, quia fallit in redditibus & pensionibus, vt hic, & in vsuris, vt infra eo. l. constitutionem. Item in Trebel. lianica restitutione, vt infra ad Trebel. l. Sancimus.

p *Pensionibus.* in pecunia, sed superius in alijs.

q *Alijs huiusmodi.*] vt in vsuris, vt d. l. constitutionem, & partiaria colono.

r *Alijs similibus.*] vt ex venditione distingue, vt diximus s. si aduer. sol. l. j. & facit. ff. e. l. Lucius 2. §. tute æ.

CVm quæd. m.] CASVS. Si mater filium suum præterierit, & pu. extraneum, cuius tutor est filius, instituerit hæredem, qualiter filio succurratur, quæritur, quia nisi hære. pupil. acquirat, & nomine pu. adeat, tenebitur actione tutelæ: si acquirat, & nomine pupilli adeat, præiudicat sibi in actione inoffic. querela respond. quod adire, idest pupillo adeunti authoritatem præstare debet, & finita tutela aget de inoffic. Viuianus.

a *Praeterisset.*] quod pro exhæredatione habetur: vt instit. de exhæred. li. §. mater.
b *Tutelæ.*] cum tutor est.
c *Negotiorum gestorum.*] l. cum est curator: vt sup. de neg. gest. l. curatoris.
d *Perdit.*] no. sic & ff. de inoffi. testam. l. nihil. & l. fin.
e *Hypothecis.*] quia pro hac mala administratione, eorum bona tenebuntur minori vt sup. eo. l. pro officio. Vel dic, quod in bonis matris habebat hypothecam, vt s. de secun. nupt. l. hac edictali. §. omnib. in qua videbatur sibi præiudicari, cum alij bona materna adiudicari vellent. Vel dic, tertio, quod quidam rem suam minori obligauerat, eandem & curatori pro alio facto: vnde timebat, ne si contra eũ peteret, teneatur minori, & si pro minore peteret, ne præiudicet sibi saltem in præscriptione.
f *Varijs causis.*] videlicet circa vsuras & alias accessiones. Vel dic, quòd vendidit minor rem tutoris vel curatoris, quam timet non reuocare, & contra timet reuocare. Vel dic quòd tutor vel curator vendidit rem minoris, contra quam venditorem timet petere restitutionem. Vel dic quod minor emit, vel alio modo acquisiuit, ab alio rem tutoris vel curatoris, quam si nõ reuocet tutor, vel curator, timet sibi præiudicari, & alia possunt poni exempla plura, in quibus omnibus habet locum hæc lex.
g *Transferri.*] vt & aut. quando ex fac. tut. vel cura. l. j. & ff. de re iu. l. si se. §. tutor. & ff. si quis cau. l. fi. secus in procuratore: vt ff. de procur. l. procurator qui pro legatum ad euictione & ff. mandati. quod in ea. l. seruum Titij.
h *Argumentati.*] prima facie videtur bonum arg. sed si medium subaudias, optimum est: secundũ Io. an. sic scilicet ideo cum finita est tutela, transeunt actiones in pupillum, ne officium sit ei damnosum, vt argum. ff. quemadmodũ test.

* Vi. Anto. Mercatorem. 1. tab. 12.

* Officium tuum nemini debet esse damnosum.

* Iste tex. semper al. legatur ad hoc, quod iure proprio id cum eo, quod cõmunis est, commune de similibus ad similia.

suum præterisset, [a] idem aũt filius, qui præteritus erat, vel fratris, vel extranei esset tutor, vel curator, qui scriptus à matre tutoris fuerat hæres: in præsenti specie manifestissimũ erat stare tutorem, vel curatorem in præcipiti loco: siue enim auctoritatem suã vel * consensum de adeunda hæreditate præstare pupillo, aut adulto minimè voluerit, ne ex hac causa sua iura aliquod patiantur præiudiciũ (satis .n. imminet periculũ tutelæ, [b] vel vtilis negotiorum gestorum [c] actionis, ne pupillus, vel adultus, vt pote ex illius tarditate læsus, litem ei ingerat (siue huiusmodi timore perterritus, auctor fuerit pupillo, vel adulto, periculum emergebat: dum .n. alij consentit, ipse sua iura perdit: [d] videbatur etenim cõfirmare matris suæ iudicium, quod oppugnandum esse existimabat, & multæ aliæ insuper species oriuntur, ex quibus verendum est, tutori, vel curatori circa suas res præiudicium * parari, puta in hypothecis, [e] & alijs varijs, [f] causis.

¶ Inuenimus autem generaliter, definitũ, post officium depositũ oẽs actiones, quas tutor, vel curator ex necessitate officij subierit, in quondam pupillum, vel adultum transferri [g] quare tam optimũ exemplo argumẽtati, [h] * nec nõ & in alijs omnib. casibus, in quibus veretur tutor, vel curator, ne præiudicium ei aliquod fiat timorẽ eius remouemus.

¶ Damus igitur eis cũ summa fiducia res pupillorum, vel adultorum gubernare, [i] scituris, quod lex nostra sua eis iura immutilata reseruat, [k] nihil ex huiusmodi auctoritate, vel consensu præiudicij subituris. Dat. Calend. Septemb. Constantinop. post Consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC.Coss. 531.

Hæc lex glossat l. sancimus sup. eo. & hoc intẽdit l. sancimus. sup. e. in fi. quæ loquitur de fæneratitia cautione, habet locũ in principali debito, non in vsuris, quia illæ possũt solui sine iudice, sicut pẽsiones, & annui reditus: dũmodo ẽt in vnũ collectæ nõ excedant summã cẽtũ solidorum, nec biennij metas. h.d. Salic.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXVII.

Constitutionem, [l] quã nuper fecimus, disponentes, quemadmodũ debẽt solutiones in contractib minorũ fieri, siue ex redditibus, siue ex pensionibus, siue ex alijs similibus [1] † causis, ẽt [m] in [2] † vsuras extendimus, quæ tamẽ non summatim neque ex multis annis collectæ iã debentur, biennales metas, & centum [n] solidorum quãtitatem minimè excedentes. Dat. 10. Cal. Nouemb. Constantinop. post Consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. Coss. 531.

Tutor litẽ cœptã non potest deserere. hoc primo. Si pendente lite, tutor, vel curator efficitur furiosus, alius subrogatur, qui litẽ exequitur. hoc secundo. Bal. Vel sic: Tutores, & curatores suos minores a litib. eis motis nõ defẽdentes, vt suspecti veniunt remouẽdi, et ẽt de proprio dãnũ resarcire tenẽtur. h.d. Sal.

Idem A. Ioanni.

LEX XXVIII.

ij Sancimus neminem tutorum, vel curatorũ pupilli, vel adulti, vel furiosi,

i *Gubernare.*] & sic authorare prædictæ aditioni, sed quãtum ad curatorem est contra. ff. de appel. l. cum in vna. §. tutor. Sol. ibi erat specialis curator ad aliud, hic generalis ad omnia. Vel hic in adulto, ibi in pupillo, cui potest prouideri per tutorem.
k *Reseruat.*] cũ ex necessitate officij faciant, vt ff. de inoffi. test. l. aduersus. §. tutores. & l. filius. & ff. de his, q. b. vt indig. l. tutorem. & l. post legatum. §. aduocatum. & inst. de inoff. testam. §. si tutor. sed aliud in eo, quod ex voluntate, vt ff. de inof. testam. l. fin.

Constitutionem.] CASVS. Sup. eod. l. sancimus. cautum est, qualiter debitor soluendo plenissimam consequitur securitatem de solutione redituum, & pensionum, hic addit, quod in solutione vsurarum sine interpositione decreti iudicis fieri potest, & plenè cõsequitur debitor securitatem, quæ non excedat summã centum solidorum, neque tempus biennalem, quo casu decretum iudicis in securitate talium vsurarum esset interponendum ad hoc, vt plene debeat consequi securitatẽ. Viu.
l *Constitutionem.*] quæ est supra eod. l. sancimus.
m *Etiam in vsuras.*] & ipsæ possint solui sine iudice, & sequitur plenissima securitas.
n *Et centum solidorũ*] hãc aduẽtionem. intellige secundum Io. etiam in pensionib. & redditibus. alij dicunt. Item an vtrumq; est necesse. s. vt excedat centũ solidos & biennium. quod satis videtur, vt argu. ff. de verb. obliga. l. si quis ita stipulatus fuerit 10. aureos. & ff. de cõdi. institu. l. si heredi plures. Item, quod dicit summatim. dic quod tot sunt, quot faciunt summã, sic & ff. de pact. l. si plures. Sed argum. contra. sup. viu. l. vsuræ.

Sancimus.] CASVS. Si tutor, vel curator pupil. cõtrouersiam, quam quis habet

1 † Casib.
2 † Vsura.

habet contra eos, non defendat, vel eorum causam non agat, remouetur à tutela cum infamia, & tenebitur pupillo ad omne damnum. Si vero incœperit agere, vel defendere; procedente lite, qui litem inchoauerat, factus fuerit furiosus, debet præstari à matre, vel à propinquis curator, & ordinandus est à iudice: & à matre, & à propinquis sollicitandus est, vt omni diligentia causam agat. Si vero curator se excusat, tunc alius & incontinenti petendus est ab his, ad quos pertinet periculum petendi tutores. & sic admittetur ad defensionē pupilli, qui nō satisdabit de rato nec iudicatum solui, vt & alij tutores. sed iudicio sisti: & per hanc satisda. poterūt res pupilli obligari sine decreto iudicis. Cum vero creatur, tutor promittet coram iudice, & in scriptis, quod pupillum diligenter, & sine dilatione defendet. Licebit aūt tut. vel cur. fructus distrahere sine decreto vt uinum frumentum, & similia, & pecunia ex uēditione fructuum redacta, vna cum alijs rebus per eos administrabitur.

1 † Desunt in omnib.

2 † huiusmodi.

a *Personarum.* vt prodigorū, & amentiū, & aliarū similium, vt instit. de cura. §. 3.

b *Susceperint.* satisdando iudicio sisti. & si iam inchoauerant, vt sup. qui. dari tutor. vel curator. l. curator. idem si nil incœpissent: quia incipere tenentur, vt subijcit, & inf. ead. l. §. personis, & supra de procur. l. neque & l. 3.

c *Hoc munus.* s. defendendi. Sed contra ff. de autho. tutu. l. 1. §. si tutor. sed illud in contractibus, ubi non cogitur auctorare hic in iudicijs.

d *Amoueantur.* vt ff. eo. l. ita autem, §. gessisse. idem si inuētarium facere differant, vt infra arb. tutel. l. fi. resp. idem si non satisdent, vt inf. de tuto. uel cur. qui non satisde l. 1. Idem si mentiendo dicant alimenta nō posse dari, vel pecuniam detrectant ad emptionem prædiorum, ut ff. de suspec. tut. l. 3. §. tutores.

* Illud secundū Sa. est bene notā. quia de curatore gnli, & tutore dubitatur, ut no. l. 3. sup. vbi pe. tutores, vel curato. & per doc. in ca. petitio de procu.

e *Existimatione.* i. fama.

f *Sed & si quis.* hic §. loquitur de maiore effecto furioso, cui debet dari curator.

g *Admonitus.* i. in iudicio vocatus ab aliquo.

h *Cautelam.* iudicio sisti.

i *Per procuratorem*, tunc enim procurator perficeret, etiam eo facto furioso, vt innuitur.

k *Actoris.* idest eius, qui agebat contra eum, quem verisimile est velle prosequi, sed & idem si actor esset furiosus factus, & reus vellet procedi.

l *Periculo.* vt liberti, qui nisi petant tutores, accusantur, ut ingrati, ut supra qui petant tuto. l. 2. & ff. de iure patro. l. ingratos, & ff. qui petant tut. l. 2. §. liberti.

m *Sua substantia.* vt mater, quæ repellitur à successione filij, vt ff. qui petan. leg. 2. §. sunt autem sed certè imò non sustinet periculum suæ substantiæ, nisi pœnas, quia petit minus idoneum & decreto fuit comprehensum eius periculo dari, ut infra si mater indem. pro. l. si. sed tutor non recte datus cum se negotijs immiscuisset, si errore comperto ea deserat: tantum tenetur eo nomine, nisi a tutores, § qui se. & ff. de eo qui pro tu. neg. lege prima, §. finali. Item & creditores habent dānum ex retardatione, ut infra eadem l. § ne autem. Item & duum viri si hoc male procurant, ut Institu. de satisd. tut. §. pen. Item tutor finita tutela debet admonere de petendo curatore, vt ff. eodem l. ita autem, §. si tutor pupillum.

n *Ordinauerint.* i. ordinari fecerint, sic ff. de his, qui no. infa. l. furti. §. mandati.

o *Præparare.* i. instare, vt dētur, quos petierint, & quod inuētarium faciant, & quod iurent, & sic præparant, non autem compellitur mater accusare, vt suspectum, vt ff. qui petant tut. vel cur. l. n. §. fi.

p *Ordinare.* i. ordinando postulare.

q *In ipsis gestis.* i. in quibus tutores debeat declarare se subire, & c. ut inf ead. l. § omnem autem.

r *Declarantes.* hi qui de nouo creantur.

s *Subire.* idest subituros.

aliarumque personarum: [a] quibus iam ex veteribus, quā ex nostris [1] † legibus vel constitutionibus creantur curatores, defensionem quam pro lite susceperint, [b] recusare, sed ab initio litis omnibus memoratas personas defendere, & litem præparatam secundum leges instruere, scientes, quod [2] † hoc munus [c] necessarium est tā tutelæ, quàm curationi. Et si hoc recusauerint vel subire distulerint: non solum vtpote suspecti amoueantur, [d] amissa eorum existimatione, [e] sed etiam ex substantia sua omne detrimētū quod antelatæ personæ, ex recusatione defensionis sustinent resarcire cogantur.

Sine lite contestata, siue ante (satisdatione tamen præstita) cōuētus factus sit demēs vel furiosus, ita quod indiget curatore, debet ei curator ad litē dari per iudicē corā quo lis vertitur, h. d. & nota. Sal.

¶ Sed & si quis [f] ex quadam interpellatione admonitus, [g] pro litis instructione consuetam cautelam [h] exposuerit, vel post litem contestatam, quam per se, non per procuratorem [i] susceperit, vel demens, vel furiosus factus fuerit, sancimus continuo curatorem ei in competenti iudicio ordinari, cura & prouisione tam iudicis, sub quo lis vertitur, * quam cognatorum, & propinquorum, & actoris, [k] si voluerit, vt nō ab eo instituta lis diutius protrahatur: necessitatem habente creato curatore defensionem subire, & cetera litis [3] † adimplere.

3 † implere

Ad curam eius, qui tenetur petere tutorem ordinari pupillo, spectat etiam facere petitos, & ordinatos compelli, vt pupillum defendant in lite. Et si contingat illum remoueri, debet facere alium substitui. hoc dicit. Sal.

¶ Personis etiam, [4] † quæ periculo [l] proprio, vel suæ substantiæ [m] tutores, vel curatores petierunt (siue matres forte fuerint, siue quidam alij) compellendis * eos, quos ordinauerint [n] tutores, vel curatores, præparare [o] talem subire defensionem, vel si illi noluerint hoc facere, & propter huiusmodi defensionis recusationem a tutela, vel curatio remoueantur, necessitatem imponimus memoratis personis, alios tutores, vel curatores ordinare, [p] in ipsis [q] gestis, in quibus tutores, vel curatores creantur, ex sua cōfessione declarantes [r] talem subire [s] defensionem.

4 † autem

* Hoc verū si curare debeat mater, quod tutores legime administrent in tutoribus a se petitis, nō aūt in testamentarijs, vel legitimis, secundum Bart.

¶ Ne autem [t] tales personæ sine prouisione debita relinquantur, vel contra eos agentium iura diutius protendantur: sancimus, continuo, idest, post recusationem [u] defensionis, in casibus videlicet, in quibus (sicut dictum est [x] hoc fieri possit, creationem aliorum tutorum, vel curatorum celebrari, cognatis, alijsque propinquis, & affinibus, vel creditoribus, vel alijs, [y] quorum interest, adeuntibus vel admonenti-

t *Ne autem tales personæ.* minorum, furiosum, dementium, & similium.

u *Recusationem.* & remotionem propter crimen, ut suspecti. ante enim non ordinatur alius, cum habenti tutorem, & c. ut sup. in quib. cau. ha. tut. l. licet.

x *Dictum est.* supra ca. l. in prin. & proxi. scilicet quando nō defendunt.

y *Vel alijs.* puta matre & liberto, vt ff. qui petant tu. l. 2. §. sunt autem quidam, & no. sup. prox. §.

a *Eos* s. iudices.
b *In hoc casu* quando remotis priorib. alij dantur.
c *Constituitur* s. iudicatum solui, 1 & de rato, vt sup. eo. l. tutores. 1. secus in patre defendente filium, qui satisdat de his, vt ff qui satisd. cog. filiusfa. quæ est ꝫ. cũ hic suum officium nõ dicat esse dãnosũ sibi, vt arg. ff. ex q. b. cau. mai. l. videlicet vel defendebat ibi conferendo in se iudicium hic non sic. Vel dic. vt ibi.

1 Concor. gl. 1. in fi. in c. man dato, extra de procu.

d *Alijsque personis*. furiosis, vel dmẽtib.
e *Instruant*. iudicio. sisti, ergo cauẽt; sed aliud in orphanotrophis, qui nec de hoc cauẽt, vt sup. de epis. & cler. l. orphanotrophos.
f *Pro cautela* i. iudicio sisti. vt dixi.
g *Subsignare*. i. obligare sic ponitur. ff. de iu. immu. l. semper. §. conductores. Et sic no. speciale, rem minoris immobilem sine decreto obligari, vel alienari, nam de mobilibus, quæ alias possunt obligari, vel alienari, non debet intelligi.

1 † insti. tuant.

h *Cum alijs*. quæ non sunt in vsu.
i *In gestis*. i. apud iudicem inter acta.
k *In cautionibus*. id est, chartulis.
l *Conscribuntur*. vtrẽ pupilli, vel adulti salua fore. & ad hoc sup. de episc. aud. l. de creationibus.
m *Alijsq.* furiosis vel mente captis.
n *Licere*. imò & cogitur, alioquin spectat ad eum periculum, vt ff. eo. l. si res.
o *Sine decreto*. vt inf. quand. decr. opus nõ est, l. fin. & sup. eo. l. lex quæ, in fi.
p *Pretio* q. d si iniusto? Rñ. nõ rescinditur venditio, nisi sordes, vel gratia interuenerit, vt ff. de min. l. & si sine, §. idem faciunt.
q *Aliarũque personarum*. vt furiosorum, & mẽte captorum.

DE PERICVLO tutorum, &c.

r *Et qui notitiæ*. Pater testamẽto duos viros prudẽtes, & locupletes filio tutores dedit, & quia ipsi non nouerant facultates eius, adiunxit eis contutores duos libertos suos qui res suas nouerant, non administrarent, vel non, vt in solidum, sed vt alios in administratione instruerent, & quod ab eis gereretur, inspicerent. tenentur itaque isti, sicut & illi, siue dissimulauerint scire, siue fraudẽ adhibuerint per sẽ tantũ, vel participauerint cum alijs, vel suspectos facere omiserint licet. n. non administrent, debent tamen inspicere qualiter alij administrent.

2 † addicimus.
3 † Deest omnibus tutoribus.

s *Tutores*. supple, vel curatores, vt subijcit, q. dati in testõ confirmantur, vt ff. de cu. §. dantur.
t *Patrimonij*. sic instit. de excu. tuto. §. sed & pp. alij autem oẽs accipiũtur in solidum. vt inf. de auth. præstan. l. fi. & facit ff. de sol. l. quod si forte §. 1. & ff. de admi. tu. l. 3. §. 1. & insti. de satisd. tut. vel cu. §. 1.
u *Tutores*. prædicti liberti.
x *Adhibuerint*. siue dissimulatione, & soli.

AD eo. CASVS. Paterfamilias habens patrimoniũ in duabus prouincijs, vnum in vna dedit tutorem, & alium in alia. degens in vna prouincia, non tenebitur pro his, quæ geruntur in alia prouincia, nec econuerso.

4 † Quinto.

bus eos,[a] qui secundum leges ius habent, tutores, vel curatores constituere.

Tutores, vel curatores non tenentur de iudicato soluendo satisdare, sed tantum de iudicio sisti, & in eam causam, & bona minorum possunt sine decreto obligare, h. dicit Sal.

¶ Defensionem autem, & nomen eius in hoc casu[b] apertius declarantes, ne forte putauerint tutores, vel curatores grauamen sibimet imponi, illã decernimus defensionẽ eos subire, quæ nõ satisdatione pro euentu litis constituitur,[c] sed vt tantũmodo litem secundũ legũ ordinẽ pro pupillo, vel adulto alijsque personis[d] 1 † instruant;[e] licẽtiam ex hac nostra auctoritate habentes, sine decreto res, quarum gubernationẽ gerũt pro cautela[f] litis subsignare.[g]

Tutores & curatores tempore suæ decretionis debent specialiter & expressim promittere, quòd defensionem minorum suscipient sine vlla dilatione, hoc dicit Salic.

¶ Omnem autem dubitationem pro defensione pupillorum, & adultorũ aliarũque personarum penitus amputãtes, sancimus, omnes tutores, vel curatores non aliàs creari, nisi prius cum alijs[h] solemnibus verbis, quæ pro gubernatione rerum tam in gestis,[i] quam in cautionib.[k] ab his conscribuntur,[l] & hoc specialiter expresserint, quod omnimodo sine dilatione defensionem pro pupillis & adultis alijsque[m] supra memoratis personis subire eos necesse est.

Tutores & curatores possunt vendere fructus rerũ minorum sine decreto pro pretio tunc currenti in loco, in quo distrahuntur, h. d. Sal.

¶ Hisque 2 † adijcimus, nullam 3 † neque in hoc capitulo ambiguitatem relinquentes, tutoribus & omnibus curatoribus licere[n] fructus, siue qui ex redditibus prædiorum colliguntur, siue qui ex substantia personarum, quarum gubernationem habent, inuẽti fuerint, id est uinum, & oleum, & frumentum, vel cuiuscunque speciei sunt, sine decreto[o] distrahere, iusto pretio,[p] quod in ijs locis, in quibus venditio celebratur, tunc temporis noscitur obtinere, & quæ ex venditione eorundem fructum colliguntur pecuniæ, cum alia pupillorum, vel adultorum, aliarumque personarum[q] substantia administrentur. Dat. 12. Calen. Nouemb. Constantinop. post Consulatum Lampadij, & Orestis, VV. CC. 53.

TITVLVS XXXVIII.

De periculo tutorum, & curatorum.

Etiam ad tutorem datum causa notitiæ, pertinet periculum, si alios administratores non instruxit, vel suspectos gerere permisit hoc dicit Bal. vel sic. Tutores instructionis, uel notitiæ causa dati, licet non administrent, tenentur de dolo, & culpa, ac etiam tenentur alio modo suspectos facere.

Imp. Alexan. A. 4 † Quanto.

LEX PRIMA.

ET qui notitiæ[r] causa liberti tutores[s] dãtur, quãuis soli administrandorum negotiorum pupillorum, siue adultorum facultatem interdum non accipiant propter tenuitatem sui patrimonij,[t] periculo tamen omnes sunt obligati, siue ea, quæ scire debent, ex vtilitate eorum tutores,[u] siue curatores dissimulauerint, siue fraudem aliquam adhibuerint,[x] vel cum alijs participauerint, aut cum suspectos facere deberent, vel in officio muneris, vel debito obsequio cessauerint, PP. 9. Cal. Februa. Alexã. dro A. 2. & Marcello Coss. 227.

Tutor vnius prouinciæ non tenetur de facto tutoris alterius prouinciæ, hoc dicit Bal. vel sic: Si administratio est diuisa à testatore, vel à iudice, periculum vnius non spectat ad alium, hoc dicit, cum gl. Sal.

Non

Idem A. † Saturn.

LEX II.

AD eos, qui in alia prouincia tutelã administrãt, periculum administrationis ex persona tutorum, qui in alia prouincia res pupilli gerunt, nõ porrigitur,[a] PP. Non. Iul. Alex. Aug. ii. & Marcello Coss. 227.

Tutor, qui seruat non seruanda, tenetur de periculo casus fortuiti. h. d. Bal. Vel sic: Periculũ casus fortuiti spectat ad tutorẽ, si culpa precedat casum, non aliàs h. d. cũ seq. Salicetus.

Imp. Philippus A. & Philippus Cæs. Gratiano.

LEX III.

SI res puppillares, quas in horreo conditas habere, aut etiam[a] † venundare[b] debuisti, in hospitio tuo[c] (vt asseueras) vi ignis absũptę[d] sunt: culpã, seu segnitiẽ tuã, non ad tuũ dãnũ, sed ad pupilli tui spectare dispendiũ, min[e] probabili rõne deposcis. PP. iii. Cal. Apr. Philippo Aug. & Titiano Cos. 246

Tutor seu curator non tenetur de casu fortuito. h. d. Bal.

Idem A. & C. Floro.

LEX IIII.

TVtoribus, vel curatoribus fortuitos casus, aduersus quos caueri non potuit, imputari non oportere, sæpe rescriptum est.[f] PP. 12. Calẽ. Septemb. Philippo August. & Titiano Coss. 246.

Probationes iuris, et de iure sũt liquidę. h. d. Bald. Vel sic: Negligentia nõ adscribitur ignoranti, nec periculum temporis ignoti. h. d. Salic.

Imp. Diocl. & Maximian. AA. Seuero.

LEX V.

SI tutor petitus,[g] vel testamento datus, tutorem te constitutum esse non ex remissioris[h] negligẽtiæ vitio, sed iustæ[*] ignorationis rõne nõ didicisti, idq; liqdis probationib. ostenderis:[i] periculo eius tpis; quod ignorantę te, transmissum est, non tenebe ris. PP. iii. Id. Septemb. ipsis iiii. & 3. AA. Coss. 290.

Tutela finita finitur periculum administrationis. h. d. Salic.

Iidem AA. & CC. Epicteto.

LEX VI.

TEmporis,[k] quod insequitur post tutelæ trãslationem,[l] administrationis officio finito, ad eos, qui fuerunt tutores, gerendæ rei nõ pertinere[m] periculum, rationis est. S. 5. Calen. Decemb. CC. Coss.

TITVLVS XXXIX.

Quãdo ex facto tutoris, vel curatoris minores agere, vel conueniri possunt.

Sententia lata contra tutorem vel curatorem finito officio non mandatur executioni in eos, sed in dominũ principalem. h. d. Bald. Nisi dolum commiserint, vel nouauerint, vt in glo. Sal.

Imp. Antonin. A. Septimio.

LEX PRIMA.

IVliana, cuius tibi curatores condemnati sunt, si vigesimũ quintũ annũ ætatis egressa est, actio iudicati vtilis aduersus ipsam bonaque eius, tibi exercenda est.[n] Nã tutores, curatoresq; finito officio nõ esse cõueniendos,[o] ex administratione pupillorũ, vel adolescentium, sæpe decretũ est. PP. 8. Calendas Iulii, Romæ, Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

a *Non porrigitur.*] diuisa administratione à testatore, vel à iudice, vt j. de diuid. tut. l. 3.

SI res.] CASVS. Si tutor res pupil. in loco non tuto posuerit: & per incendium perierint, tenebitur: quod suo damno non pupilli perierunt. Viuian.

b *Venundare.*] & his duobus modis damnum fortuiti casus euitari potuit. Azo. vt s. de pig. act. l. pignus & ff. de dam. in fec. l. vtique.

c *Tuo.*] subiacenti facile corruptioni.

d *Absumpta.*] & sic fortuito casu: vnde videbatur te non teneri, vt j. eo. l. prox. teneris tamen, quia præuidere potuisti.

e *Probabili.*] idest nimis improbabili ratio: sua enim per contrarium resoluuntur, vt supra de transact. l. fratris.

TVtoribus.] CASVS. An tutor de fortuito casu teneatur, quæritur? Dicitur quod non: quia præuideri non poterat. Viuian.

f *Rescriptum est.*] vt ff. eod. l. si res & sup. de pig. act. l. quæ fortuitis. & ff. pro soc. l. cum duobus. §. damna. & s. de neg. gest. l. negotium.

SI tutor.] CASVS. Siue tutor à matre petatur, siue in testamento detur, & ignoret se datum res quæ perierunt, antequam sciret se datũ, ad periculum suum non pertinebunt, si probauerit se nesciuisse, quod probatur eo ipso, quod non probatur contrarium, vel nõ probabit si vult: quia nec præsumetur scire, quia forte non interfuit in testamento, vel ad domum suam fuerat denunciatum. Viuia.

g *Petitus.*] à matre, vel ab alijs personis quæ petere debẽt tutores pupillis.

h *Remissioris.*] s. magnæ.

i *Ostenderis.*] admissus, non auditus, secundum P. Vel dic probas, quando præsumptio scientiæ est contra te, vt quia interfuisti testamẽto, vel publice sciebatur, & ad domum tuam fuerat denunciatum,[*] arg. ff. de iur. & fac. ign. l. nec supina. Vel dic, probas eo ipso, quod cõtrarium non probatur, & hoc ideo, vt tollas contrarium. ff. eod. l. quidam decedens, §. ii. & l. seq. vbi dicit pupillum probare, vt tollas aliud, quod dicit præsumi ignorantiam, vt ff. de prob. l. verius. & aliud quod dicit negantem non probare, vt supra de probat. l. actor. nec obstat, quod dicit hic liquidis, quia probationes legum liquidissimæ sunt. & concor. supra de administrat. tuto. l. & si scisses. & j. de suspe. tut. l. 2.

TEmporis.] CASVS. Tutor finita tutela de ante gestis tenetur, non de his, quæ postea sunt gerenda. in curatore econtrario: quia non de gestis, sed de gerendis tenetur. Viu.

k *Temporis quod insequitur.*] nec præcedẽtis temporis periculum spectat ad curatores vt supra. de administ. tut. l. j.

l *Translationem.*] quã enim quis desinit esse tutor: transfert ad pupillum & actionẽ & omnia quæ contracta erant in administratione.

m *Non pertinere.*] vt & ff. d. administ. tut. l. a tutoribus. §. j. & l. cum post in princ. & ff. si quis cau. l. si, & j. tit. j. l. j. & sup. in quib. cau. ha. tuto. l. j. & hoc nisi connexa sit administratio. vt infra vt causæ post pu. l. j. & ff. de hæ. tut. l. j. & ff. de rate. & ra. distrah. l. si tutor. & j. arbit. tut. tutor. & ff. de administrat. tuto. l. ita autem post completũ. Accursius.

QVANDO EX facto tut. &c.

IVliana. CASVS. Mulier quædam tenebatur mihi, & conueni tutorẽ suũ: & obtinui: & antequam sententia mãdaretur executioni facta est maior, in cuius bonis facienda sit executio, s. an tutoris vel mulieris quæritur? Respon. quod in bonis mulieris: quia finita tutela & cura, & rationibus redditis, amplius tutor vel curator non conuenietur.

n *Exercenda est.*] idẽ si non est maior, vt ff. de re iud. l. 4. §. tutor quoque, & ff. de administ. tut. l. j.

o *Conueniendos.*] vt

† Saturnino.

a † Vẽdere

Tutor qui dicit se ignorasse, quod fuerit datus, an probare debeat.

* Hinc nota. quod quis præsumit illud scire, quod est sibi denunciatum ad domũ. & idem not. gl. in l. ita j. de exe. tut. & his adde, quod propositum in potestate ecclesiæ quis non potest ignorare, secundum Bart. in authẽ. quom. op. epis. ad h.

* Ista gl. reputatur singul. per oẽs Doct. hinc est, quod transferant onus probãdi in aduersarium.

* Iusta est ignorãtia quæ cuius communiter accidere solet alias scientia arguitur, ex ijs, quæ cõiter fieri solent. vid. Rol. à val. l. cõs. 19. num. 38.

& probatur dictis ff. & ff. si quis cau. l. fi. hoc tamen fallit quando ex dolo, vel culpa tutoris ageretur, vt ff. de act. empt. l. Iulianus. §. sed & cum in facto. & ff. eod. l. 3. in princ. & l. 2. Item, & quando transtulit in se nouando, vt ff. eod. l. 5. Item secus in procuratore, vt ff. de procurat. l. procurator, qui pro euictione.

te, vt ff. si cert. pet. l. ciuitas. & facit §. si tutor, vel curator. l. si creditor. & quod ibi notatur. & ff. de in rem verso. l. pater. §. seruus & de mino. l. tutor. §. fina.

Ex stipulatione tutoris super rei pupilli pupillo quaeritur vtilis actio. h. d. Sal.

Imp. Alexand. A. Sorarcho.

LEX II.

ET si tutores tui cum pecuniam pupillarem crederent, ipsi stipulati [a] sunt, vtilis [b] actio tibi dabitur.

Lex praecedens dixit de acquirendo: haec dicit de obligando. Bald. Vel sic: Si pecunia, mutuo sumpta per tutorem in vtilitatem pupilli est conuersa, in pupillum competit actio. h. d. Salic.

Imp. Gordian. A. Prudentia.

LEX III.

SI in rem minoris pecunia profecta sit, quae curatori, vel tutori eius nomine minoris mutuo data est, merito personalis [c] in eundem minorem actio danda est. PP. Non. Sept. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Si finito officio tutor perseuerat in administratione, ipse tenetur, & ex eius contractu vtilis actio domino quaeritur. h. d. Salic.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. & CC. Maximianae.

LEX IIII.

SI ij, qui te in pupillari aetate constituta tutores fuerint, postea in administratione perseuerantes, vel curatores constituti, tua praedia locauerunt: eos competenter conueni, [d] sed & ex eorum contractu vtilis tibi quaeri potuit [e] contra successores conductoris actio. S. 3. Non. Mar. AA. Coss.

Idem AA. & CC. Onesimae.

LEX V.

PEr tutorem pupillo actio, nisi certis ex causis, [f] quaeri non potest. D. Id. Decembr. Caesarib. Coss.

TITVLVS XL.

Si ex pluribus tutoribus, vel curatoribus omnes, vel vnus [1] † agere pro minore, vel conueniri possint.

Vnus ex tutoribus potest causam defendere, aliis negligentib. h. d. Sal. Vel sic: Quilibet tutorem habet officium insolidum. h. d. nisi sit diuisum quo ad ius, vel administrationem. h. d. cum l. seq. Bald.

Imp. Anto. A. Cassio militi.

LEX PRIMA.

AB vno [g] ex tutoribus, vel curatoribus causam posse minorum defendi, cum alij tutores, vel curatores eam defendere noluerint, [h] ignorare non debes. PP. Non. Nouebr. Messala, & & Sabino Coss.

Quando administratio est diuisa à testatore, vel à iudice, non debet vnus pro rebus ad administrationem alterius spectantibus conueniri. h. d. Salic.

ET si tutores.] CASVS. Tutor si pecuniam pupilli mutuet, & stipuletur sibi reddi, cui acquisita sit actio? Respon. quod vtilis pupillo, acquiritur.

a Ipsi stipulati sunt.] scilicet sibi.

b Vtilis actio.] scilicet certi condictio. Et distingue, aut mutuat nomine pupilli, & non stipulat, & iure communi, quaeritur pupillo certi condictio. & hypothecaria, vt ff. si cert. pet. l. certi condictio. §. si nummos. & supra per quas personas. l. cum per liberam. aut suo, & forte etiam sibi similiter stipulatur, & tunc iure speciali acquiritur vtilis pupillo, & adulto, & furioso, & prodigo, vt hic, & ff. eod. l. 2. & ff. de administ. tut. l. quoties. in princip. & ff. rem pupil. sal. fo. l. 3. & 4. & ff. de const. pec. l. cum qui. §. Iulianus. & §. item tutori. & ff. cert. pet. l. si pecuniam, aut de pupillo stipulat, vel sibi nomine pupilli, & tunc specialissimo iure quaeritur sibi vtilis, vt d. l. cum qui §. si actori, & d. l. de admin. tut. l. quoties. §. j. & eisdem casibus, vbi dico quaerere vtilem personalem, dicam quaeri vtilem hypothecariam. arg. supra per quas personas. l. cum per liberam. Sed §. ff. de pig. act. l. solutum. §. per liberam. Sol. ibi directam negat pupillo hypothecam acquiri, hic concedit vtilem, vel solue, vt ibi. ADDITIO. Dicas, quod ibi tutor contraxit in his quae non pertinebat ad eius administrationem, ideo nullo modo quaerit actionem pupillo, ita volt in effectu glo. ibi. & tenent ibi Doct. quod limitat Bar. ibi, nisi in subsidium. sicut, quolibet extraneo contrahente, l. filiae. ff. de solutionibus.

SI in rem.] CASVS. Mutuauit tutori nomine pu. decem, quae in rem pupilli conuersa sunt, nunquid pupillus tenebitur? Respon. quod sic actione personali, puta condictione certi ex mutuo. Viuianus.

c Personalis.] vt ff. de pecu. l. ex facto §. plane. & argu. ff. de euict. l. illud, §. 1. & eodem casu poterit res minoris pignori obligari, vt ff. de pig. act. l. tutor. in princ. secundum H. sed & intelligitur cum decreto, vt in l. uno & de cur. fur. l. 2. [illegible] dicitur hic in minore, idem dic in ecclesia, vt l. de sac. san. eccl. auth. hoc ius porrectum. & in ciuitate,

SI l. 4.] CASVS. Si tutor finita tutela in administratione perseuerauerit: puta locando praedia pu. an actione vtili tutor tenebitur? Rnd. quod sic, & ex eius contractu adulto acquisita est actio. Viuianus.

d Conueni.] vtili tutelae, vt j. de arbit. tute. l. tutor. Sed quomodo, cum non sit tutor? Respon. propter praecedentem tutelam. arg. ff. de sol. l. cum quis. §. 1. & facit ff. de reg. iur. l. semper. secundum, quod B. ponit ibi casum.

e Quaeri potuit.] vt & arg. j. de cur. fur. l. 2.

f PEr tutorem. Ex causis.] s. cum in rem pupilli contrahit, non in suam.

1 † Perage re rem minores, vel conueniri.

SI EX PLVRIbus tutorib. &c.

Quid si vnus confiteatur, alter neget? Dic, vt dici consueuit ff. de proc. l. plurimus.

ADDITIO. Continua hanc rubricam secundum Sal. sic. Quia tutores, vel curatores quibus dictum est, contingit quandoque esse plures vnius pupilli, vel adulti: & dubitatur, si vnus ex pluribus agere, vel conueniri possit, ideo sequitur haec rubri. Et materiam huius rub. vide per Bal. in l. cum magistratus j. quando prouoc. non est necesse.

AB vno.] CASVS. Si pupillus plures habeat habeat tutores, an vnus causam pupilli, si alij defendere noluerint, possit defendere, quaeritur? Respond. quod sic. Viuian.

g Ab vno.] loquitur hic quando non diuisa est administratio, vel est diuisa à seipsis, quod est idem, vt j. de diui. tut. l. 2. arg. j. l. prox. loquitur quando est diuisa à testatore, vel à iudice. primo ergo casu vnius authoritas sufficit quisquis ille sit, nisi tale sit factum, quod ipsam tutelam dissoluat, vt hic, & j. de auth. prestan. l. fi.

h Noluerint.] vel etiam non potuerint. & ad hoc ff. de administ. tut. l. decreto. §. fi. & l. 3. §. 1. & inf. & de autho. praest. l. fi. sed si omnes vellent agere, vel conueniri, possunt. Sed an idem in pluribus consulibus, vt vnus solus agat, quod videtur vt hic. Econtra, quod non, cum omnes de calumnia iurent, vt sup. de iur. calumn. l. 2. §. hoc etiam, sed prima placet, nec est absonum, quod omnes iurent, sed vnus agat. quia & agit procurator, & iurat dominus, vt sup. de iura. calumn. l. 2 §. si autem.

Si diuisum

SI diuisum. CASVS. Si in duabus prouincijs tutores testator filio suo dederit, vnus in vna, alius in alia causam agat. Viuian.

a *Si diuisum* à testatore, vel iudice.

b *Iis tantum omnibus.* vel alicui eorum, vt sup. l. proxi. vel ideo tantum. q. d. nõ alijs, qui in alia prouincia administrant, vel ideo dicit omnibus, quia vno citato, & non respondente, conuenitur alius, qui si nec ipse defendat citatur tertius, & sic de singulis, si plures sint, quia & agnati vocãtur, vt ff. quibus ex causis in possessionem ea. l. hæc autem non quin vnus bene possit agere, & conueniri etiam solus, vt su p. l. prox.

c *Insinuari.* s. libellus petitionis, vel cõuentionis.

d *Ad iudicia.* alterius prouinciæ, vt & inf. de diui. tu. l. 2. & infra de aucto. præstan. l. fi. in princi. & ff. de admiñst. tuto. l. 3. §. fi.

* Ex lib. 2. titu. 4. l. 1. C. Th.

1 † producũtur C. Th.

2 † Sirmij Accepta 8. Id. Mart. Corintho. Cõstã. A. V. C. & C. Du. autem fic. Cõstã. & A. Licinio Coss.

Imp. Constantinus A. & Licinius C. ad Symmachum.

LEX II.

SI* diuisum a administrationis periculum per prouincias sit, ijs tantum omnibus b insinuari c conuenit, & ab ipsis inferri litem, qui in ea prouincia tutelæ, vel curæ officium sustinent, ne de alijs prouincijs defensores minorum ad iudicia d 1 † perducantur. Dat. pri Non. Febr. 2 † Constantino. A. 5. & Licinio C. Coss. 319.

TITVLVS XLI.

Ne tutor vel curator vectigalia conducat.

Tutor vel curator prohibetur vectigalia conducere, tutela non finita, vel ratione nõ reddita, sub pœna falsi: quam euitat si sponte satisfecerit vtrique, ante tutelam vero conducens excusatur à periculo, hoc Sal. vel sic: Periculosa est ista lex contra tutores, & curatores, qui emunt gabellã communis, & est fortè ratio legis, quia vident bona sua pluribus in solidum, obligare, quod in hoc casu est crimen falsi, in alio est crimen falsi, in alio est crimen stellionatus, vt infra de crimine stellio, l. 1. in fi. Bald.

Imper. Antoninus A. Sexto.

LEX VNICA

COmpetens iudex non ignorat non esse admittendos ad vectigalia conducenda 3 † eos, qui pupillorũ, vel adolescentium tutelam, seu curam administrant, vel qui eius administrationis rationem nõdum reddiderũt. e ¶ Sed quamuis contra interdictum ad vectigal conducẽdum accesseris, tamen quoniam vltro me 4 † adijsti, si tam vectigali, quam pupillis satisfeceris, falsi crimine f carebis. Cum autem fisco te iam obstrictum, postea tutorem esse factũ dicas, periculo g te excusare poteris. PP. 8. Calend. Aug. Romæ, Antonino A. 4. & Balbino Cos. 214.

NE TVTOR, VEL curator, &c.

COmpetens. CASVS. Tutor tenebatur pupillo ex mala administratione in 100. vlt. conducẽdere vectigal, an sit admittẽdus, quæritur? Dicitur quod non, & hoc in prima. Si vero dixerit se non teneri pupillo, cum teneatur, & sic ad conductionem accesserit, si pupillo satisfecerit, & fisco, in crimine non fuit, & hoc in secunda. Si vero primo fisco teneatur, deinde tutelã suscipiat, a periculo falsi excusabit.

e *Reddiderunt.* nisi decesserit ille cuius tutela, vel cura est administrata. Item secus si hæreditario iure successit in contractum fiscalem, licet viuat is cuius tutela, vel cura administrata est, vt ff. ad legem Corneliam de falsis, l. 1. §. ijdem principes, & §. sed & si in rem.

3 † Deest in omnibus

f *Falsi crimine.* in quod incidis. nam conducendo videris te dicere non esse tutorem, vel ex ea causa non teneri. & sic crimine falsi teneris, vt hic, & ff. ad l. Cornel. de falsis, leg. 1. §. tutores: Sed videtur utraque uia agi, ut infra quando ci. ac. præ. crim. l. 2. Solu. ibi fuit actum, hic vltra fatisfactum est. & est sic in crim ine stellionatus, ut infra de cri. stel. l. 1. & in falsa moneta, vt ff. de fal. l. qui falsam. & in crimine incestus, à quo liberatur, si ante sententiam illicitam conuentionem diremerit, vt ff ad leg. Iul. de adul. leg. si adulterium cum incestu. §. fratres. Alij vt Azon. H. & R. dicunt quod publica accusatio & ciuilis actio concurrunt, vt in l. contraria sed priuata accusatio, & ciuilis actio non, vt hic. Et exponunt hic falsi, idest criminis stellionatus, quod hic locũ habere dicitur quasi obliget res obligatas, quod non placet, tum quia hic est titulus criminis, scilicet falsi, vt hic dicit, & ff. ad legem Corneliam, de falsis l. 1. §. tutores. vnde cessat stellionatus & facit, ff. de crimi. stellio l. 3. tum quia etiam expresse dicit lex de accusatione priuati delicti, quod concurrit cum actione ciuili, vt furti, vt in l. contraria. quanquam ipsi dicunt ibi de furto, ex quo nascitur publica accusatio, scilicet si quis surripiat filium, vel seruum alterius. prima ergo placet, licet si priuato obligat, bene habet locum crimen stellionatus, vt ff. de pignoratitia actio. l. tutor, §. finali, & dic. lege de crimin. stellio.

4 † vltra debitum.

g *Periculo.* scilicet falsi. sed quidam dicunt, idest tutelæ, vt eam subire non teneatur, quod non placet, vt infra de excusatio. tuto. l. cosoli. Item econtra huic l. ad primam partem supra rem alienam ge. l. prima. sed speciale est fortè in contractu vectigalis, vel ibi non dicit, quod hoc crimine non tenetur.

TITVLVS XLII.

De tutore, vel curatore, qui satis non dedit.

Tutor non admittitur, nisi legitimè satisdederit, & qui non vult satisdare, remouetur. Item non recipiet tutor administrationem antequam satisdet, nisi sit testamẽtarius, vel confirmatus, vel datus ex inquisitione, hoc dicit Bal. vel sic. Tutor vel curator, qui non satisdedit, cum debet, administrare prohibetur, & ad satisdandum compellitur, h. d. Sal.

Impp. Valerian. & Calien. AA. 5 † Titio, & Flauiano.

LEX PRIMA.

SI nondum vobis ætas legitima completa est, satisdationem ab ijs, h quos minus idoneos i curatores vobis ab

DE TVTORE vel curatore, qui satis non dedit.

SI nondum. CASVS. An minor a curatore minus idoneo facultatibus, non moribus antequam officium curæ, compleuerit, possit exigere satisfactionem, quæritur? Dicitur quod sic; & antequã agat cum iudice, alioquin nisi satisdederit, remouebitur.

5 † Sixto.

quod non idoneum dedit tutorem: alioquin nisi satisdederit, remouebitur.

h *Ab ijs.* scilicet curatoribus.

i *Idoneos.* facultatibus, nam si moribus, remouendi essent, vt & suspecti. ut institutio. de suspec. tut. § penultim. & §. finali. Et not. testamentarium tutorem non satisdare, vt institut. de satisda. tut. §. primo. etiam non rectè datus, qui cõfirmatur, vt ff. de confir. tut. l. prima. Idem in datiuo tutore uel curatore dato ex inquisitione, ut ibidem, sed in dato sine inquisitione, secus, ut hic, sed hodie ex constitutione Græca, qui refertur Institutio. de Attil. tuto. §. penultimo, omnis datiuus tenetur satisdare, in testamentarijs nihil immutatur.

aduersario [a] cum magistratu suggereretur, datos dicitis, postulate. Prohibentur enim ab administratione, nisi securitati vestræ satisdatione prospexerint. PP. Non. Iul. Æmiliano, & Basso Coss. 260.

Tutor non satisdans inopia remouetur a tutela sine infamiæ nota, secus si fraude: & in locum defuncti idoneus debet subrogari, qui à defuncti hæredibus tenetur rationem exigere, Salic.

Ijdem AA & Valerianus C. Euploio.

LEX II.

EVm tutorem, qui superest, [b] si secundum præsidis præceptum, & iuris formam satis non dat, remoueri à tutela, si inopia [c] hoc faciat sine infamia: si fraude, etiam cum nota, aditus rector prouinciæ iubebit, & in locum defunctorum [d] alios idoneos substitui præcipiet: præserim cum patrimonium pupilli noua hæreditate auctum esse proponas.

¶ Tutores autē dati [e] ab hæredibus eorum, quos decessisse dicis, rationem tutelæ [1] † deposcent. PP. Id. Maij, Seculare, & Donato Coss. 261.

Sententia lata contra tutorem legitimum, vel datiuū qui non satisdedit, ipso iure est nulla, ideo restitutio non est necessaria, h.d. vel generalius Gesta à tutore, qui nō satisdedit, sunt ipso iure nulla in præiudicium minoris, Sal.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. Stratonicæ.

LEX III.

IN dubium non venit, tutores, qui testamento [f] dati non sunt, administrandi potestatem, nisi satisdatione emissa saluam tutelam fore, nō habere. Si igitur [g] tutor qui pro tutelari officio non cauerat, iudicio expertus est, aduersus eum [2] † lata sententia iuri tuo officere nō potuit: [h] nec ea quæ ab eo gesta sūt, vllā firmitatē obtinēt. Frustra igitur in integrum restitutionis auxiliū desideras, quādo ea, quæ ab eo gesta sunt, ipso iure irrita [i] sunt, PP. 18. Cal. Ianu. Nicomediæ, Diocle. 3. & Maxim. AA Cos. 287.

De pluribus tutorib. quorum nullus satisdare tenetur; si vnus satisdet, ille in administratione præfertur. Sal.

Ijdem AA. & CC. Tertullo.

LEX IIII.

NOn omnium [k] tutorum par similisque causa est. Quapropter [l] cum [m] exemplo testamentarij [n] confirmatum [o] à præside, vel datum ex inquisitione, [p] non onerari [q] satisdatione rē pupillorū saluā fore manifestū sit: pluribus tamē datis ex inquisitione tutorib. illū qui satis ēm formā edidit [r] rē pupilli saluā fore dedit, [r] in administratione præferri iādudū [s] obtinuit. S. Id. Decēb. Nicomediæ CC. Cos.

Tutor antequam satisdet [t] officium non exercet, nisi circa tempora peritura, vel ea, quæ neglecta præiudiciū afferre non possunt, h.d. hæc lex valde nota. Bal.

Imp. Cōstāt. & Maxi. AA. Seuero, & Maximo CC.

LEX V.

TVtor qui satisdationem, cū satisdare debuit minime interposuit, nihil oīno [t] ex bonis pupilli alienare pōt. [u]

¶ Postea quam autem ad tutelæ administrationem electus est, [3] † & bonorum possessionem pupilli nomine agnoscere eū potuisse. & cætera eius, quæ tempore arctarentur, persequi debuisse, apertè [x] [4] † claret. D. 11. Calen. Ian. Constantio & Maxim. AA. Coss. 305.

TITVLVS XLIII.

De suspectis tutoribus, vel curatoribus.

Finito officio non potest peti remotio, h.d. Bal. vel sic: Tutor durante tutela, accusatur de suspecto, & ea finita, conuenitur tutelæ iudicio, h.d. Salic.

a *Aduersario*. aduersabatur. n. magistratus vna cum curatoribus, vt non satisdaretur.

EVm. CASVS. Si ex plurib. tutoribus vnus tantum superstes fuerit, an debeat satisdare, quæritur? Rn. quod sic & si nolit, quia inops est; remouebitur sine ifamia: si aūt per fraudē, remouebitur cū nota infamiæ, & in locū defunctorum alij surrogabitur. maximè tū si patrimoniū pupilli sit auctū, & illi tutores conuenient hæredes defunctorū.

b *Superest*. alijs defuncti.

c *Si inopia*. sola paupertas non remouet eum, si alias est diligens, sed cessatio satisdationis pp inopiam vt ff. de suspec. tut. l. suspectus, & in sti. de suspec. tu. §. & hic dicitur.

Tutor propter paupertatem solam non remouetur à tutela.

d *Defunctorum*. alias est in litera, desertorum, alias defectorum.

e *Dati*. de nouo in locū defunctorum.

IN dubium. CASVS. Tutor neq; ex testō, neque ex inquisitione datus satisdabit. si vero prius egerit tutor alterius generis noie pupilli, & succubuerit quod satisdederis, non præiudicabit pupillo talis sntia, neq; habet necesse petere beneficium restitutionis.

1 † deposcere

f *Testamento*. vel ex inquisitione, ut infra l. prox. & facit insti. de satisda. tu. uel cu. §. 1. & sup. de episco. aud. l. decretionibus.

g *Si igitur*. tutor. s. legitimus, vel sim, liciter datus.

h *Non potuit*. istud hēt de verbo ad verbum sup. i quib. cau. in inte. resti. non est necess. l. si tutor. Acc.

i *Irrita sunt*. vt & ff. de mino. l. in causæ, 2. in prin.

NOn omnium. CASVS. Non omnium tutorū par conditio est, qui. n. dati in testō sunt, uel ex inquisitione, non satisdare debent rem pup. saluam fore.

2 † data.

k *Non omnium*. q.d. quorūdam sic, quorundam non.

l *Quapropter*. i. quare hoc? Rn cum &c.

m *Cum*. i. quia.

n *Testamentarij*. quē constat non satisdatur. §. 1.

o *Confirmatum*. hic habes exemplum in insti. de tute. §. si.

p *Inquisitione*. vt d. l. insti. de satisd. tut. vel cura. §. 1. & argu. ff. de cu. fu. l. bonorū. & facit Inst. de curat. fur. l. fi. §. 1.

q *Non onerari*. si vnus est, secus si plures, ut sūt. ij cit. ubi satisdant inter se. sed ibi vnus ex pluribus debet administrare.

r *Dedit*. hāc satisdationem præstat tutor contutori, quando ipse solus debet administrare.

s *Iamdudum obtinuit*. vt ff. de test. tut. l. testamēto datos, 2. & insti. de satisd. tut. §. 2. & ff. de admin. tut. l. 3. & de inii. l. q in iesix. §. q in alienis.

TVtor. CASVS. An tutor, neque in testō, nec inquisitione datus, possit rem pupilli alienare, antequam satisdederit, quæritur? Dr. quod non. sed nondum quæsita satisdati, ne petere pōt. bo. pos. pu. delatā postquā electus est.

t *Nihilominus*. alias nihilominus.

u *Potest*. vt s. eo. l. in dubiū & ff. de reb. eo. q sub tu. l. q neq; & de cur. fu. l. consilio. §. 1. & 2.

x *Aperte claret*. etiā si non satisdedit, quia quærit, nō diminuit, vt & j. qui admit. ad bo. poss. l. bonorū, imo & ibi damnū esse potest & ideo dic electus post satisdationem s. vt sup. eo. l. in dubiū.

3 † admittitur & satisdedit.

DE SVSPECTIS tutoribus vel curatoribus.

4 † declaratur.

Vnde oritur de accusatio. de suspectio, & qui remoueant, & qui accusent, habes. instit. eo. prin. & §. 1. & 2. inscribit accusator ut puto, sed & sine accusatore potest procedi, ut ff. eodem, l. 1 §. præterea.

Libertum.

Libertum.] CASVS. Tutorem filij sui, an accusare possit de suspecto mater, quaeritur? Dicitur quòd sic, non dum finita tutela: quia finita conuenietur cum actione tutelae pro male administratis.

a Tuum.] ô mater.

q Pubertate.] vel alio modo.

c Finitum non est.] sic ergo locus est accusationi, cum non est locus tutelae actioni & econtra, vbi est locus actioni tutelae, non est locus accusationi vt hic, & ff. eo. l. 3. §. quaeri potest, & §. si absolutus. Idē in casu et finita tutela, locus est accusationi vt si datus fuit ad tēpus, & ea finita à iudice est iterū datus, & non habet alium tutorem, qui prioris tutelae nomine eū conueniat, nā accusabit de suspecto pro prima administratione, vt & hic malè praesumatur eum acturum, & infamatur, vt ff. eo. l. 3. §. idem erit quaerendum, & §. si autem, & §. quod si quis.

Curatores.] CASVS. Qui curator sciens se curatorem datum, tardius administrat, suo periculo cessat, & tenetur, si vero fraudulēter cessat, remouendus est suspectus, & alius in locum eius substituendus.

d Tutela.] i. cura.

e Cessant.] si sciuerunt, vel scire potuerunt se curatores datos, vt sup. de peri. tut. l. si tutor & de adm. tut. l. & si scilles.

f Si id.] scuratores cessasse.

g Postulas.] sic ergo qui nō gerit, accusat, vt Inst. eo. §. sed ante quam, & ff. eo. l. impuberib. §. fi. sed cōtra. ff. eo. l. hęc enim, §. fi. vbi dicit, q̄ qui nihil gessit, non pōt postulari suspectus. Sol. remou. tū vt hic, nō accusetur vt ibi, quod nō placet, cū hic dicat postulari. Alij dicūt, si dolo cessat, obtinet, quod hic, alias quod ibi, vt no remoueatur, sed administrare ictu compellatur; & hoc antequā administrat, postea vero secus, sed semper certē vt si dolo, eo quòd nō gerit. Dic, ergo quòd n pōt directo ex verbis legis lata, vt ibi, sed ex interpretatione sic, vt hic. Alij dīc, q̄ hic iā cęperat gerere.

Praeses.] CASVS. Si tutor datus ad administrationem non accedit, cōpellitur captis pignoribus, & si in contumacia perseuerauerit, remouebitur vt suspectus, & alius in locum eius subrogabitur. Viuia.

h Strictioribus.] i. pignoribus captis, vt Inst. de satisda. tuto. §. pe. & ff. de mu. & ho. l. si quis. Vel percipiet sibi bāno alio quo, vt ff. de ven. in pos. l. 1. §. quid ergo.

i Perseuerauerint.] q̄a et captis pignoribus nō administrāt.

k Postulare.] sic. hęc enim. §. fi. Cōtra sol. vt in l. q̄ ex. diximus.

Etiam.] CASVS. An tutor testamentarius possit accusari de suspecto, quaeritur? Dicit q̄ sic. Viuia.

l Etiam testamento.] vt Insti. e. §. 2. & ff. eo. l. 1. §. ostendimus.

In postulandis.] CASVS. Nemo q̄a pauper est tutor, arguēdus est vt suspectus, sed si fraudem committat. Viuia.

m Principaliter.] vt Insti. eo. §. 1. at. quid tū operatur, ad ff. de testi. l. testiū, in prin. & in fi. e. l. pietatis. Item & facilius omittit administratio diuiti, vt su. de peri. tu. l. 1. & alias quoq; mul tū operatur paupertas, vt ff. de priuil. cred. l. si creditores.

Pietatis.] CASVS. An frater filiorū fratris, tutores arguere pōt de suspecto, quęrit? Dicit quòd sic, & hoc ē officiū pietatis, & hoc i prima. Si vero fraudem nō amiserit, sed inops factus fuerit, adiungetur ei alius, & hoc in secunda. Non solum frater & mater, sed cognati, & extranei pōt petere, vt tutor suspectus remoueatur. Viuia.

n Impetrabis.] nec ille is prodest satisdare, vt insti. eo. §. pe. & ff. eo l. suspectus, & l. quia.

o Aestimabit.] quòd facere debet, vt & su. de de peri. tut. l. 1. ibi, propter tenuitatem, &c.

p Remouendi.] id est petere vt remoueantur, vt ff. de ijs, qui notan. infa. l. furti sumandati.

q Parentibus.] vt auo paterno, & materno.

r Conceduntur.] vt Instit.

Not. ex hac gloss. iunct. tex. cum Bald. hic, quòd qui volūt acceptare omnia officia, quae sunt onerosa, ponūtur in carceribus & subijciūtur.

a † Deest in omnib.

2 † Duar. Leto ij. & Cere.

3 † Desunt.

4 † Conceduntur.

Imp. Antoninus A. Domitię.

LEX PRIMA.

Liberum tuum,[a] & tutorem filij tui, si fraudulenter res eius administrare existimas, suspectum facere potes, modo si officium eius pubertate[b] pupilli finitum[c] non est. Nam si eo iure tutor esse desijt, is iudicio tutelę conueniendus est. PP. Idus August. Rumae, Duobus, Aspris Coss 213.

Periculum curae neglectae spectat ad curatores, & cessantes gerere fraude, vel dolo, possunt remoueri vt suspecti. h. d. Sal.

Idem A. Iongino.

LEX II.

Curatores quidē suo periculo, quanto tardius ad eos tutela[d] transfertur, cessant.[e] Quod si in fraudem id[f] [1] † esse factum existimas, suspectos eos postulas[g] qui si submoueri meruerint, in locum eorum alios accipies. PP. Idus Ianuar. Letae,[2] † & Cereali Coss. 216.

Tutores possunt compelli ad administrandum, & in contumacia perseuerantes remouentur ut suspecti. h. d. Sa.

Imp. Alexand. A. Fortunatę.

LEX III.

Praeses prouinciae tutores filio tuum tuorum, strictioribus[h] remedijs adhibitis, omnimodo administrationis officiū compellet agnoscere. Quod si in eandē contumacia perseuerauerint,[i] suspectos postulare,[k] vt alij in locum eorum petantur, non prohiberis. PP. Idus Ianuar. Alexan. A. 3. & Dione Cos. 230.

Idem A. Thalidę.

LEX IIII.

Etiam testamento[l] patris tutorem datū, suspectum postulare potes, si fraudē tutoris argueris. PP. Calendas Ianuar. Maximo & Paterno Coss. 234.

In tutore principaliter attenditur persona, secundario patrimonium. h. d. Bald. Vel sic. Nō inopia sola, sed fraus & segnities tutorem reddūt suspectum. h. d. Sal.

Idem A. Asclepiadi.

LEX V.

In postulādis suspectis tutoribus seu curatoribus nō vires patrimoniorum principaliter,[m] sed an [3] † nihil segniter, nihil fraudulenter geratur perpendi oportet. PP. 6. Calen. Ianuar. Maximo 2. & Paterno Cos. 234.

Accusatio de suspecto est publica. h. d. Bal. Vel sic: Quilibet (maxime si sit de necessarijs) potest accusare tutorem de suspecto, paupertas tamē non est iusta causa, ut remoueatur, sed vt alius (si iudici videtur) adiungatur. h. d. Sal.

Imp. Gordianus A Felici.

LEX VI.

Pietatis fungeris munere qui fratris tui filios (vt necessitudo sanguinis suadet) protegere conaris. Si igitur tutores, vel curatores eorū non rectè administrāt, suspectis eis postulatis, atq; ostēsis, vt alij in locū eorū cōstituātur, facile impetrabis.[n] Quod si nihil in fraudē egerūt, verū ita egeni sunt, vt in eorū administratione fratris tui filiorū substātia periclitetur, an eis adiūgēdus sit curator, q̄ idoneus facultatib. sit, rector prouinciae aestimabit.[o] ¶ Remouēdi[p] āt licēt à nō solū parētib.[q] vtriusq. sexus, sed ēt cognatis, & extraneis, & affinib. & ipsi, cuius res administrant si nō impubes sit, arbitrio cognatorū bonae opinionis cōstitutorū cōceduntur.[r] [4] † PP. 5 Idus Nouem. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Inst. it. eod. §. consequens, & ff. eodem. l. 1. §. consequens, & l. impuberibus, in prin.

E*Vmquem.*] CASVS. Tutor pendente actione de suspecto, non debet administrare: sed alius interim, qui rem pupilli administrabit, subrogabitur. Viuia.

Pendente causa suspecti, debet tutor administratione interdici. h.d. Bal. Vel sic: Non solum remotio, sed iuris pendentia impedit interim administrationem tutoris. h.d. Bal. Vel sic: Pendente causa suspecti, tutor nõ potest administrare: sed datur curator, qui interim administrat. h.d. Salic.

Idem A. Gorgoniæ.[1]†

LEX VII.

EVm, quem vt suspectum tutorem, vel curatorem accusas, pendente causa cognitionis abstinere [2]† ab administrationis rerum tuarũ, donec causa finiatur, præses prouinciæ iubebit. [a] Alius tñ interea in locum [3]† eius in administratione rerũ ordinãdus [b] est. PP. 7. Cal. Mar. Sabino 2. & Venusto Coss. 241.

Vnus tutor non potest petere ab altero administrationis rationem durante tutela. h.d. Bal. Vel sic. Durante administratione, tutor non potest petere à contutore, vt reddat sibi rationem administrationis vniuersæ. h.d. Sal.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Proculo.

LEX VIII.

SI non suspectum [4]† contutorem tuum postulare, ac remouere ab administratione bonorum pupilli curaueris: admitti nequaquam potest ratio desiderij tui, iam nunc postulandis tutelam [c] tibi nomine eiusdẽ pupilli restitui. PP. 14. Cal. Nouemb. Peregrino, & Aemiliano Coss. 245.

Remotus ob dolum est infamis, non ob culpã. h.d. Sal.

a *Iubebit.*] vt & ff. de sol. l. quod si fortè, §. 1. & ar. inf. de ord. cog. l. fi. & j. de senten. pass. l. fi. & ff. de re mili. l. qui status, & Inst. eo. §. si quis aũt, & dic q̃ ibi not.

b *Ordinandus est.*] s. curator, quia habenti, &c. vt supra in quibus cau. l. licet.

S*I non.*] CASVS. An tutor contutorẽ suum possit accusare de suspecto, & remouere ab administratione, quęrit? Dr̃ q̃ sic, sed si petat, vt sibi concedat administratio tutelę, antequam accusauerit, non est audiendus, vel dic casum, vt no. in glo.

c *Tutelam.*] i. rationem tutelæ, petebat enim à contutore rationem tutelę, hoc fieri non põt durante tutela, vt hic, & sup. de adm. tu. l. 2. & ff. de admi. tu. l. cũ plures in princ. accuset igitur eum de suspecto, & remoueat.

S*Vspectos.* CASVS. An tutor remotus sit infamis, quærit? Distingũt, aut remotus est ob dolũ, & est ĩfamis, aũt ob culpã, & tũc n̄ ẽ ĩfamis.

d *Ob negligentiam.*] q̃ est leuis culpa. Sed q̃d si ob latã culpam est remotus? Dñt quidam, q̃ est infamis, vt ff. e. l. impuberib. §. si fraus. Tu dic ꝯ, vt Inst. eo. §. suspectus aũt remotus, debet ergo iudex dicere an propter dolũ, vel nõ remoueat eũ, q̃d si nõ dicit, nõ erit infamis, facta interpretatione benigniori, vt ff. e. l. hę. n. in prin. & §. 1. & ar. ff. de pe. l. si pie. Posset tñ distingui, an de dolo tñ inculpabatur, vt tunc ẽt non expressa cã videatur ob dolum remotus, & sic infamis intelligatur, vt arg. ff. de ex re iud. l. si ex testamento, & d. l. hæc enim, quæ videtur ꝯ in eo quod dicit, quòd simpliciter remotus non est infamis: intelligitur quando ex officio remouebatur, * non accusatus, vel obijciebatur dolus & culpa, non dolus tantum, & facit supra tit. 1. l. & cum.

1 † Gorgiana.

2 † Abstinere.

3 † Loco.

4 † Tutorẽ

* Not. ex hac gloss. quòd ꝯdẽnatus per inquisitionem, licet fuerit ex dolo ꝯdẽnatus non est ĩfamis. ꝓbari vr̃ in l. 1. j. si tuto. non gess. iunc. ibi glo.

DE IN LITEM DANDO TVTORE, &c.

Olim tutor dabatur, hodie curator. vt Inst. de author. tu. §. fi. & ideo de vtroq; dicit. Vel dic correctiue legi, vt curator, detur, qui & tutor à tuendo dr̃: non aũt sit verè tutor, cum certæ rei, non datur, Insti. qui test. da. tuto. poss. §. certe, nisi in casu, vt ff. de tuto. & cura. dat. ab his. l. impuberi. Quãdo inuito, & quãdo postulanti detur vt diximus supra qui pet. tuto. l. 2.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. Ammiano.

LEX V.

SVspectos tutoros ex dolo non etiam eos, qui ob negligentiam [d] remoti sunt, infames fieri manifestũ est. Dat. 8. Cal. Maij. CC. Coss.

TITVLVS XLIIII.

De in litem dando tutore, vel curatore.

Tutor potest transigere contra pupillum alio contutore anctore, et si nullum contutorẽ habet, dabitur ei curator ad litem illam defendendam. h.d. Sal.

Im. Antoninus A. Miltiade.

LEX PRIMA.

SI quas petitiones aduersus pupillos tuos habes, [e] dirigere eas potes, assistentibus, causamque defendentibus contutoribus tuis: cum & si alios tutores non haberent, ad hoc genus litis [f] defendendæ curatores accipere debe. ẽt. [7]† PP. 13. Cal. Augusti. Antonino Augus. 4. & Balbino Coss. 214.

Tutor pupilli, cuius pater vendidit fundum secum communem, consultius faciet, si tutela durante partem suam non vendicet: si tamen vult vendicare, debet petere curatorem dari, qui emptorem pupilli nomine defendat aduersus ipsum tutorem fundum vendicantem. h.d. Sal.

Imp. Alexander A. Euaresto.

LEX II.

AN tibi [g] patris fundi paterni vẽdicatio cõ-

S*I quas.*] CASVS. Si pupillus plures habet tutores, & vnus habeas causã cum pupillo, alij tutores eum defendunt: si vero vnum habeat tãtum, & ille habeat cãm cum pupillo, petat ordinari curatorem.

e *Habes.*] vt quia rei vendicationem contra eum habes, secus in personali hodie, vt supra qui da. tu. pos. auth. minoris.

f *Litis.*] quæ est inter tutorem, & pupillum, vt Instit. de autho. tu. §. fi.

A*N tibi.* CASVS. Initius legis ponitur in glo. sed clarius dic sic: Duo erãt fratres, Seius, & Mæuius habentem fundum cõmunem. Seius fundum vendidit insolidũ, & decedens Mæuium dedit tutorẽ filio suo, an Mæuius fundũ vendicare possit ꝓ parte sua, quærit? Vr̃, quòd nõ possit. Prima rõ est, quia si agat Mæuius, emptor ꝯueniet pup. de euictione ad duplum, & Mæuius habet necesse defendere pupillum suum, alioquin faceret contra officium suum. Alia ratio est, quòd si venderet, posset obijcere compensatione pu. quia pone, quòd pars fundi valeat decẽ, & dẽat decẽ tutor ex administratione, fiet ꝯpensatio. Si vero Mæuius nihil debeat, ꝯueniat pup. finita tutela actio. tutelæ contraria, si potest capere pro parte fundi, constituto tamen curatore. Viuia.

g *An tibi.*] Tu & frater tuus habebatis fundum paternum communem insolidum: cum frater vendidit Titio, & ex dupla promisit, qui frater decessit: & tu es tutor filij sui pupilli: si vis vendicare partem tuã fundi, teneberis

pupillum

pupillum in casum euictionis defendere: & cum damnum dupli habeat per te, ei teneberis. Vnde melius est quod vel compensando, vel agendo alias tibi consulas: sed & vendicare potes petito curatore pupillo, qui in causa euictionis defendat emptorem: dic ergo an tibi tutori.

n *Tutor.*] secundario, non principaliter, ut instit. qui test. tu. da. poss. §. certæ, & de excu. tu. §. datus, sed in casu etiam principaliter, vt no. in rub. Vel dic tutor, idest curator, sic ponitur, sup. de suspe. tutor. l. curatores, & de cond. & demon. l. pater §. conditionum.

a *Officium.*] argu. ff. si ser. vend. l. altius, & ff. de cond. inde. l. frater à fratre, & de administr. tu. l. quoties, §. item si temporali.

b *Quantitatem.*] in duplum, vel interesse forte nomine euictionis.

1† Actoris Lectio ex cuissa melior est ut patet ex verbo laudatus subsequenti.

c *Laudatus.*] ab emptore vt defēdat eū.

d *Cum aut.* ne timeas damnum cum &c.

e *Compensationis.* cū & tum aliquid pupillo debebas.

f *Contrario.*] idest, quando nihil debes pupillo, & hoc finita tutela, ut ff. de cōtra. & vti. ac tut. l. 1. §. finito, & §. quid tamē si ideo, & sic partem pretij tantū consequeris, & ita est cōtra, ff. re. amo. l. nō enim, sed hic forte habebat rem venalē: vel hic non præcisè: sed si vult maius malum euitare.

g *Impediatur.*] fortè quia lapsu tanti temporis reuocaretur ius tuum in dubium: ut sic officium tuū non sit tibi damnosum, vt ff. quibus ex cau. ma. l. videlicet & ca. ex officij. de rescrip.

2† Valeriano.

h *Vendicantem.*] ab emptore: & sic defendat hic curator emptorem contra tutorem vendicantem, vt institut. de auth. tut. §. finali, & argu. ff. de nego. gest. l. at qui. §. cum me. Alij dicunt dandum curatorem, qui statim agat contra tutorem ratione damni illati, pro eo quòd tutor vendidit.

A *D protegendam.* CASVS. Tutor vel curator datus ad vnum negotium vel relationem, illius nomine tantum tenebitur.

i *Siue curator.*] subaudi disiunctiuè: ut ibi, Alexander, siue Patris, &c. nam tutor certæ rei non potest dari, ut no. sup. in rub.

k *Administrationis.*] alterius quàm illius quam gessit.

l *Negotij.*] idest causæ.

m *Negotium.*] ad quod fuisti datus: & sic in speciē loquitur, sed supra in genere, & facit ff. de admi. tut. l quoties. §. constat.

A *D litem* CASVS. Si curator detur ad litem, & impensam faciat: à contutoribus suis exigere potest.

petat, is cuius de ea re notio est, æstimabit. Respicere autem debes officium,[a] in quo te esse tutorem dicis, ne ob eiusmodi peritionē, euictione secuta, vltra pretij quantitatem[b] 1† auctoris hæredē pupillum tuum oneres, qui laudatus[c] per te defendi debeat: cum aut[d] compensationis[e] rationē habere: aut[f] cōtrario[f] tutelæ iudicio experiri possis.

¶Sed ne tuū ius (si quod habes) impediatur,[g] ad eam rem defendendam, quæ aduersus te vendicantem[h] agēda erit, curatores pupillo petantur. PP. 12. Calend. Maij. Iuliano 2 & Crispino Coss. 225.

Curator datus certæ rei, vel liti, non tenetur de alia gestione. Bald. vel sic: Curator datus ad litem, non subiicitur periculo administrationis. h. d. Sal.

Imp. Galienus A. 2† Valerio.

LEX III.

AD protegendam causam tutor, siue curator[i] datus, conueniri non potest administrationis[k] periculo, cum sola suscepti negotij[l] tutela mandata est.

¶Si nihil igitur (vt allegas) præter negotium[m] gessisti, frustra conueniris. PP. Cal. April. Valeriano & Luciano Coss. 266.

Si curator ad litem expendit aliquid pro vtilitate pupilli: debet illud recuperare. hoc dicit Bald. vel sic: Curator ad litem, sumptus repetit, quos bona fide fecit. Sal.

Idem A. Ireneo.

LEX IIII.

AD litem datus tutor,[n] si quid bona fide erogasti, à contutoribus[o] more solito exigere potes.[p] PP. Caleo. Nouemb. Paterno & Arcesilao Coss. 263.

Vbi tutor testamentarius vel legitimus est cum pupillo litigaturus, debet ei de curatore ad litem facere prouidere: vel potest pupillus illius authoritate procuratorem constituere, qui eum sit defensurus: & si res exegerit, alius tutor ordinabitur. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Tigrani.

LEX V.

SIue ex testamento, siue ex iure legitimo fratris tui filiorum tutelæ onus ad te 3† perueniat: vereri non debes de ijs q̄stionibus quas aduersus fratrem tuū quondam tibi fuisse dicis:[q] cum si qua emerserit lis, procuratore[r] dato, & illis curatore ad litem constituto, & solēnitati* iuris[s] (vbi tutor exigitur[t]) & indemnitati vtriusque prospici possit. S. 4. Cal. Maij CC. Coss.

TITVLVS XLV.

De eo, pui pro tutore negotia gessit.

Mulier, quæ tutrix esse non potest, si se gerat vt tutrix: actione protutelæ tenetur. h. d. Sal.

ADDITIO. Vel dicas, quod litera stat propriè, & referas illa verba ad litem, ad verbum erogasti: vt sit sensus, si tutor datus, i. quomodocunque, quid bona fide erogasti ac litē &c. ita dicit Christoph. Porcius i §. certæ autem rei insti. qui testa. tut. dari possunt.

o *A contutoribus.*] propriè, vel i. à concuratoribus.

p *Potes.*] per vtilem neg. gest. ut ff. de neg. gest. l. ex facto, & J. de contra. in. tu. l. 2.

S *Iue ex testamento.* CASVS. Eras tut. datus fratris tui filijs, noluisti administrare, sciens multas esse cōtrouersias inter te & fratrem tuum. Dī. quòd non est tibi timendum, quòd poteris pupil. cōuenire: & dabitur sibi curator ad litem & pendēte lite si hæreditas aliqua ei obueniat, poteris præstare authoritatem adeundi eam. Viuia.

q *Dicis.*] ne ius quod habes, perdas.

r *Procuratore.*] s. ex voluntate.

3† Pertineat Du.

s *Iuris.*] scilicet ut satisdet rem pupillā saluam fore.

t *Exigitur.*] idest reconuenitur à pupillo, quo casu exactum saluum fore promittit. Vel dic tutor, i. curator, ut fere per totum hūc titulum, & secundum hoc exigitur, i. necessarius est, quod est semper in tali causa. Vel dic tertio exigitur tutor: ut qa dicebat pupillus hæreditatem quā dam ad se pertinere, quam & adire uolebat, quod cum curatore facere non pōt: sed cōtra tutor ad se pertinere dicit, quare dicit. quare datur tut. cuius authoritate adeat, vt ff. de app. l. cum in vna, §. tutor. & ff. de author. tu. l. curatorem, & tunc etiam in hoc satisfit solennitati iuris, vt detur tutor. & facit ff. de tute. l. qui habet, §. si pupillus, & facit inst. de cu. §. fi. & sup. qui dari tu. pos. l. creditorem, sed hodie contra, vt in auth. ibi posita.

* Vi. Cuia. 8 obs. 17.

Tutor pro curatore ponit q̄sque.

DE EO, QVI PRO TVTORE &c.

Cum tutor non sit, ut ff. eo l. 1. circa princ.

Etiam.

ETiam.] CASVS. Mulier credens se tutricem filij sui, administrauit res pupil. & male, cum tutrix non esset: an conueniri possit, quaeritur? Dicitur quod sic.

a *Etiam mulieres.*] matres vel aliae.

b *Pro tutore.*] idest quasi tutrices, cum non sint: & sic not. quod qui nec est, nec esse potest tutor, teneatur pro tutelae, vt mulier, vt hic, & seruus, vt ff. eodem, l. prima, §. proinde: sed secus si ille, in cuius bonis geritur, nō potest habere, vt qui fit pubes, vt ff. eodē, l. i. §. si quis quasi. Et potest quaeri, quae sit ratio diuersitatis, vel potest dici, idem si talis gerit pro tutore, qui nullo modo posset esse tutor, ut non habeat locum protutelae, ut supra qui da. tutor. poss. l. militiae. at mulier & seruus quandoque possunt, secundum Azo. & H. quod nō placet, quia non est verum seruo remanēte seruo.

* Intellige de habilibus ad tutel: nam secus de inhabilibus quae nō tenentur actione pro tutelae, ut l. a matre, sup. qui tu. dat. posse. Sald.

c *Teneantur*] actione protutelae, quę est priuilegiata vt tutelae, vt ff. de priuileg. cred. l. dabimus. §. 1. & ante etiam pubertatem intenditur, ff. eodem, l. 1. §. cum eodem, nec potest res minoris distrahere, vt ff. de re. eorum. l. qui neque.

Impp. Valeria. & Galien. AA. Marcello.

LEX PRIMA.

ETiam mulieres, a * si res pupillares pro tutore b administrauerint, ad pstandam rationem tenētur. c PP. Aemiliano, & Basso Coss. 260.

Exceptio quòd mandatum non sit sufficiens, vel non sit legitimum, potest opponi in quacunque parte iudicii, sicut & exceptio falsi procuratoris. hoc dicit cum gloss. Bald. Vel sic; Exceptio tutoris illegitimi potest opponi in quacunque parte iudicii. Salic.

Impp. Diocl. & Maxim. AA. & CC. Marco.

LEX II.

NOn vtiliter d nominatus tutor pupillorum nomine e agendo, licet ex eorum persona iniunctas f impleat intentiones, g exceptione, h si tutor non est, submouetur. Dat. Non. Decemb. CC. Coss.

NOn vtiliter. CASVS. Bononię non habebat tutorem: mater eius petijt tutorem Mutinen. inutiliter fuit petitus: veruntamen si administret & conueniat debitores pupillares: an possit sibi objici, quod non sit de iure tutor, quaeritur? Dicitur, quod sic.

d *Vtiliter.*] vt de aliena prouincia.

e *Nomine.*] aduersus debitores.

f *Iniunctas.*] a iudice.

g *Intentiones.*] non habita contradictione.

h *Exceptione.*] etiam post litem contestatam. quia similis est exceptioni falsi procuratoris, ut supra de procura. l. licet. & idem in praelato ut possit repelli, si quoquo modo possit viciari eius electio, ut exceptione repellatur. Item facit ff. de admi. tut. l. vulgo.

TITVLVS XLVI.

Si mater indemnitatem promisit.

Licet petierit mater tutorem dari filio eius peric: lo: non propterea tenetur ex illo facto, nisi hoc expressum fuerit iudicis decreto. hoc d. cum l. fi. Sal.

Imp. Alexander A. Brutiae.

LEX PRIMA.

SVo potius i periculo magistratus tutores, quos k petisti, dederint, quam tu contra sexus cōditionem alicui l ex ea obligatione obstricta es, quod tuo periculo tutores filiis tuis dari postulati. m PP. 3. Idi. Mart. Maximo. 1† 3. & Vrbano Coss. 225.

1 † Sic incertus auctor Fastorum. Cassiodor. autem legit Maximo 3 Fasti Graeci Maximo 4.

Tutor matri pupilli, vel auo administrationem committens, ab eis indemnitatis promissionem recipiens, officio finito, conuenitur: & ipse ab eis conseruabitur indemnis. h. d. Sal.

SI MATER INDEMNITATEM, &c.

SVo.] CASVS. Mulier petijt tutorem dari filio suo, & periculo suo: iudex malum dedit tutorem. nunquid pupillus matrem suam conuenire poterit, quaeritur? Dicitur quod non, sed iudicem qui non idoneum dedit.

i *Suo potius.*] electiuè.

k *Quos petisti.*] ò mater. Accursius.

l *Alicui.*] vel pupillo pro tutoris debito, vel tutori pro eo quod pupillus debebit & hoc propter Velleianum, secus si tutori promisisti, qd debebit pupillo, vel econtra pupillo, qd debebit tutori: quia tunc cessat, vel vt infra l. proxi. & supra ad Vellean. l. si mater. dixi. & hoc nisi dolose petijt non idoneum, ut ff. ad Tertul. l. 2. §. non solum.

m *Postulasti.*] nisi decreto hoc esset cōprehensum, ut infra eodem, l. fin. item facit supra de administra tutor. l. finali, §. personis contra. Sol. vt ibi.

Impp. Philippus A. & Philippus C. Asclepiadi, & 2† Menandro.

2 † Maandro.

LEX II.

QVaedam n pupillorum vestrorum o à matre, itemque 3† auo paterno administrata, eorumque nomine indemnitatem vobis promissam p asseueratis.

3 † Materno.

¶ Quae si ita sunt, & iidem pupilli legitimae aetatis 4† effecti, non aduersus matrē q suam, neque auum, sed contra vos congredi maluerint: non immeritò indemnitatem ab ijs praestari desiderabitis, 5† & quos administrationem suo periculo pridem suscepisse proponitis. PP. 4. Id. Iun. Praesente, & Albino Coss. 247.

4 † Facti.

5 † Duanquot &.

QVaedam.] CASVS. Mater vel auus mater. petijt a tutoribus filiorum suorum, ut quaedam possit administrare, & promisit de praestando eos indemnes: administrauit & male, si potius volunt pupilli conuenire te, quàm matrem, vel auum, bene possunt, sed a matre vel auo, quae suscepit administrationem tutelae, tutoribus omnimoda praestabitur indemnitas.

n *Quaedam.*] scilicet negotia.

o *Vestrorum.*] ò tutores.

p *Promissam.*] his verbis, promittimus vobis quod pupillis debebitis occasione vestrę administrationis: ut dixi supra l. proxi.

q *Matrem.*] neque auum, qui nil promiserunt pupillis, ut infra arbi. tutelae, l. tutorem.

Impp. Diocl. & Maximia. AA. Caiano.

LEX III.

OB tutorem non idoneū à matre petitum, frustra vobis eam teneri contenditis, cum non nisi specialiter eius piculo dari decreto r 6† fuerit comprehensum.

6 † Fuisset.

OB tutorem. CASVS. Mater petijt aliquem tutorem dari filio suo periculo. Quaesitum fuit: si is minus idoneus fuit, an mater filio teneatur? Respond. non teneri, nisi decreto iudicis comprehensum fuerit tutorem matris periculo dari, & c. puta dicendo sic: do tutorem periculo matris, non poterit conueniri, nec ea obligatione obstricta est.

r *Decreto.*] iudicis. & ipsa consentiente. & facit supra l. prima, & supra ad Velleia. l. si mater. in fine.

SI TVTOR CONTRA MATRIS VOLVNtatem datus sit.

SI contra.[CASVS. Mater decedens prohibuit, ne Titius filios suo tutor daretur, nihilominus eum pater dedit: nunquid poterit remoueri, quæritur? Dicitur quod sic, sed non erit infamis. Viui.

a *Si contra matris.*] præcedentis.

b *[v]oluntatem.*] prohibentem, ne aliquo tempore fieret tutor filij sui. Accursius.

c *Filio communi.*] sed cum patri loquatur, qualiter tutorem habeat? Respon. de filio naturali dicit secundum Azo. vel potest etiam de legitimo dicit, scilicet emancipato, cum pater nō possit esse tutor aliqua ex causa: & sic iudex det. Vel tertio etiam si non est emancipatus, & pater det prohibitū à matre, non erit quidem tutor, vnde de alio pater prouideat, & secundum hoc dic, quod alij non patri dirigit sermonem, & quod dicit communi, scilicet Titij dantis & Bertæ prohibentis, sicque erit melior conditio prohibentis, vt & ff. cōmuni diui. l. Sabinæ.

d *Rescriptio.*] scilicet quę dicit eum remoueri sine infamia.

e *Si in fraude.*] vt & supra de suspect. tu. l. fin.

f *Non suffragabitur.*] sic & monachus licet in minoribus ordinibus constitutus, in quibus alias si nō esset monachus pōt habere vxorem, monachus non habet,* vt in auth. de mona. §. si vero relinquens ver. quod si facti. col lat. 1. & facit ad l. ff. de confirma. tu. l. vtilitatem.

* Rō est in monacho, q᷑ & in minorib. cōstitutus ꝓhibetur vxorem ducere, non ordo ipse, sed ꝓfessio qua se obligat ad votum castitatis secundum Bal. hic.

sum, ex ea obligatione obstricta sit. S. Calen. Decemb. AA. Coss.

TITVLVS XLVII.

Si contra matris voluntatem tutor datus sit.

Contra matris voluntatem tutor filio dari nō potest. h.d. Bal. Vel sic: Tutor datus à iudice, vel à patre contra voluntatem matris premortuę, ab officio remouebitur, nec infamia notabitur: nisi de fraude conueniatur. h.d. Salic.

Impp. Seu. & Anto. AA. Tetio.

LEX VNICA.

SI contra matris [a] vltimā voluntatem [b] Fusciniū filio [c] communi tutorem datum probaueris, eum sine dāno existimationis à tutela remouēdum prætor decernet. quæ rescriptio, [d] si in fraude [e] conuictus fuerit, non suffragabitū. [f] PP. 13. Calen. Mar. Laterano, & Rufino Coss. 198.

TITVLVS XLVIII.

Vt causæ post pubertatem adsit tutor.

Tutor causam pupilli inchoatam prosequi tenetur, etiam post pupillarem ętatē, si instrumenta curatori non reddiderit. Sal.

VT CAVSAE POST PVBERTATEM adsit tutor.

TVtores.] CASVS. Pendente tutela causam pupilli tutor egit, & succubuit, appellauit: omnia acta penes eum habet, & factus est pup. adultus, nunquid causam appellationis prosequi debet? Dicitur, quod sic.

g *[T]utores.*] vel eorum hæredes, vt ff. de hære. tu. l. 1. & de app. l. tutores.

h *[T]ransfulerunt.*] secus si transtulētint, ut ff. de appel. l. tutor. & ff. ... pen. app. mors inter l. 1. in fi.

i *[C]ausarum.*] cœptarum antequam finiretur tutela pubertate, vt hic erat, & ff de administr. tut. l. fin autem: §. si tutor & arg. ff. de neg. gest. l. nam & Seruus. §. si viuo; & arb. tu. l. tutor post puberem, secus videtur in curatore post 25. an. vt ff. de app. l. negotiorum. §. fin. sed magis dic idem, vt ff. de admi. tu. l. ita autem, §. fin. & illa de app. loquitur, quando non habebat curator quondam instrumēta, sed minor factus maior. & facit ad hanc l. supra de peri. tu. l. fi. & ff. rem pu. sal. fo. l. si postea. ff. de admi. tu. l. a tutoribus. §. 1. Itē no. sic ar. ꝙ procurator & aduocatus sine nouo salario causā appellationis agere debent, quod lo. non placet.

K *Asseri.*] sic ergo qui appellat probat, quod est falsum, vt no. infra, de ap. l. ij. qui. vide lo. in c. in præsentia, super verbo, standum, extra de renunc.

l *Ij.*] tutores quondam.

1 † Rationem administrationis.

Aduocatus an teneatur appellationē sine nouo salario agere.

Im Philippus A. Dextro.

LEX VNICA.

TVtorres, [g] qui necdū [1] † administrationem ad curatores transtulerūt, [h] defensioni causarū [i] pupillariū assistere oportere, sæpe rescriptū est. ¶ Et ideo si (vt proponis) instrumēta, quib. asseri [k] pōt causæ prouocationis, etiamnum ij, [l] quorum meministi, apud te detinent, aditus pręses prouinciæ periculi sui eos admoneri pręcipiet. PP. 12. Calend. Nouemb. Philippo A. & Titiano Coss. 246.

TITVLVS XLIX.

[2] † Vbi pupilli [3] † educari debeant.

Pupillus educari dēt apud matrem: nisi ad secunda vota transierit. h.d. Bal. Vel sic: Quando de transitu matris ad secunda vota est contentio, iudicis committitur arbitrio: & onus alimentandi pupillum est necessarium. Sal.

Imp. Alex. A. [4] † Dionysodoro.

LEX PRIMA.

EDucatio pupillorū tuorū, nulli magis, [m] quam matri eorum, si non vitricum [n] eis induxerit, committenda est. Quando autem [o] inter eam & cognatos & tutores super hoc orta fuerit dubitatio, aditus præses

VBI PVPILLI educari debeant.

Plana est differētia inter hūc tit. & illū su. de diuor. fa. quia ibi diuortio solū e- rat per matrimoniū hic morte patris.

2 † Al. vbi. 3 † Educentur.

EDucatio.] CASVS. Si inter matrem & pupillū, & tutorē, & alios ꝯsanguineos sit cōtrouersia, apud quem educari debeat pupillus. Si mater ad secūdas nup. non ꝯuolauerit, præferenda est. Si aūt ad secūdas nup cōuolauerit, & orta fuerit qō inter matrē & tutores, seu ꝯsanguineos super tutela pupillorū, debeat aditi pręses prouincię, qui inspecta qualitate personarū coniunctione perpēdet. & si iudex decreuerit apud quem educari debeat, ille necesse habebit hoc facere.

4 † Duar. Dionysidoro al. Dionysiodoro.

m *Nulli magis.*] quia in illis est affectus &c. vt infra de cu. fu. l. fi. 1. respon.

n *Si non vitricum &c.*] quia tunc etiam filiorum vitam ei addiceret, vt supra de admin. tu. l. lex quæ. §. lex enim. Sed nonne potest esse tutor vitricus? Respon. sic, vt infra de contra tu. tu. l. fi. Sed respon. non per hoc apud eum, vel eam debent educari. Alij dicunt quod à patre potest dari tutor, non à iudice.

Vitricus an possit esse tutor priuigni.

o *Quando autem.*] recento eodem casu quando secundo nupsit, alia nullas super hoc fieret deliberatio: sed indistinctè matri committeretur, vt supra ead. l. Vel hic quando mater non appetit: sed alij dicit committendam, & tutor alij; vel tertio supra non fiebat quæstio inter tutores.

prouinciæ inspecta persona rum qualitate, [a] & coniunctione, [b] perpendet vbi puer educari debeat. [1] † Sin autem æstimauerit apud quem educari debeat, is necessitatem [c] habebit hoc facere, quòd pręses [2] † iusserit. * PP. 7. Id. Feb. Maximo 2. & Aeliano Cos.

Vbi pupillus educetur, est in iudicis arbitrio: de eo tamen, qui ei succedere debet est iusta suspicio. Sal.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. & CC. Gratæ.

LEX II.

VTrum [a] † nepos tuus ex filia apud te, an apud [4] † patruum suum morari debet, ex singulorum affectione, & qui magis ad suspicionem ex spe [d] successionis propior sit, æstimabitur. S. 18. Cal. Nouembr. Nicomediæ. CC. Coss.

TITVLVS L.

De alimentis pupillo præstandis.

Tutor iudicis officio cogitur alimenta præstare pupillo: licet pendeat quæstio de statu suo. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. Faustino.

LEX PRIMA.

PVpillus, si ei alimenta à tutore suo non præstantur, præsidem prouinciæ adeat: qui ne in alimentorum præstatione mora fiat, partibus suis fungitur. [e] Idem est [f] & si de statu pupilli, seu adulti, & de bonis eius controuersia pendeat. PP. 6. Id. Iul. Romæ Læto 2 & Cæreali Coss. 216.

Pupillus præsumitur alimentatus à tutore, & non præsumitur de nihilo vixisse, vel sine sumptibus studuisse. h. d. Bald. Vel sic: Tutori consulitur, vt alimenta pupillo præstanda faciat taxari à prætore: si tamen non fecerit, ea quæ legitimè in eius alimentis impendit, poterit ei imputare: & in dubio præsumitur alitus à tutore. h. d. Sal.

Imp. Alex. A. Euphidto.

LEX II.

QVod plerumque [g] postulatur, vt arbitrio prætoris [h] alimenta pro modo facultatem pupillis, vel iuuenibus constituantur, pro officio suo, qui aliena negotia gerunt, ne apud iudicem controuersiam habeant, [i] faciunt. Cæterum si bonus vir, & innocens tutor arbitrio suo aluit pupillos: quod interdum etiam * necesse est fieri, ne secreta [k] * patrimonij [l] & suspectum æs alienū pandatur, quod melius est interim taceri, quam cum de modo bonorum quæritur, vltro proferri: & apud acta ius dicentis contra vtilitatem pupillorum [5] † designari: [m] non dubiè accepto ferre debebunt ea, quæ vir bonus arbitratur, [n] nec merito ad exhibitionē educationis, & ad ministeria, [o] studiaq; erogata esse. Nec ferendus est iuuenis, qui cum præsens esset, studijsque eruditus, atque alitus esset, si ea per alium se consecutum non probet: [p] sumptus recuset, quasi vēto [q] vixerit, * aut nullo liberi hominis studio imbui meruerit. PP. Non. Decem. Maximo 2. & Aeliano Cos. 224.

TITVLVS LI.

Arbitrium tutelæ. [r]

In præiudicium tutoris non statur æstimationi bonorum, quam testator in suo testamento fecerit, vel dixit se habere. h. d. Ven sic: Verba enunciatiua testatoris non inducunt dispositionem in præiudicium tutorum. h. d. Bald. Vel sic: Non secundum testatoris æstimationem, sed secundum veritatem tenetur tutor reddere rationem. Salic.

---

torem & matrem & cognatos: hæc sic. prima placet, vt in authen. de nup. §. eius. d. in quoque, coll. 4.

a *Qualitate.*] vt tamē non sit apud eos, qui pudicitiæ eius insidientur, vt ff. eo. l. si disceptetur.

b *Coniunctione*] vt ff. eod. l. prima, & facit ff. de lega. 2. l. si seruus plurium. §. finali.

c *Necessitatem.* secus in curatore bonorū, vt ff. de cur. bo. dan. l. 1. § quæritur.

VTrum. CASVS. Auus maternus & paternus contēdebit inter se apud quē educari debeat pupillus, iudex æstimabit, quis eorū maiorē affectionē ergo pupillum habeat, & qs magis insidiaretur vitę pupilli propter spem succedendi, vt non ille, sed alius admittatur.

d *Ex spe successionis.* vt illi non concedat, vt sup. de nup. l. vidua. §. sed ne & ff. eo. & l. penultima. Sed hodie contra, secundum quosdam, vt in auth. de hære. ab intest. §. ex his colla. 9. quòd non placet, quia licet qui prior sit in successione, debeat esse tutor, non tamen educator.

DE ALIMENTIS pupillo præstandis.

PVpillus CASVS. In hac l. dicit Imperator, quod si tutor non vult præstare pupillo alimenta, compellitur per iudicem, etiam si de statu pupilli moueatur quæstio, puta quia sit seruus vel de bonis sit controuersia.

e *Fungitur.*] vt insti. de suspect. tut. § si quis tutor & §. seq. & ff. de suspect. tut. l. tertia. §. tutor qui ad alimenta. & hoc etiā feriato die, vt ff. de fer. secunda, & etiā ante quadrimestre tēpus exequi tur sententia, vt ff. de re iudi. l. 2.

f *Idem est.* vt debeāt ei pstari alimēta, vt ī. de Car. edi. l. sēda. & ff. d Car. edi. l. 2.

QVod plerunque.] CASVS. Aliquādo petitur à iudice, vt constituātur alimēta pupil. vel adulto, aliquando tutores subministrāt alimenta, & impensas faciunt sine authoritate iudicis, quia nolunt declarare facultates pu. ne inde possint sustinere dānū, an tales sumptus repetere possit, quæritur: Dicitur, quòd sic quia repetunt sumptus factos in alimētis, & in magistris instruentibus pupillū: nec enim dicat se vixisse de vento.

g *Quod plerumque.*] quasi dicat, quandoque non petunt decerni.

h *Prætoris.*] qui arbitretur, secundum qp legitur ff. eo. l. 3.

i *Habeant.*] quia postea pupillus diceret quod minus esset expensum.

k *Secreta.*] sic infra quando & qui. quartas pars. l. 2. libro 10.

l *Patrimonij.*] scilicet diuulgentur.

m *Designari.*] id est in scripturā redigi.

n *Arbitratur.*] sic supra de admin. tutor. lex quę.

o *Ministeria.*] id est ministros.

p *Non probet.*] sic supra de neg. ge. l. secūda, & facit ff. de neg. gest. l. Nesennius, & de admin. tut l. cum plures. §. 1.

q *Vento.*] vt luppus.

r ARBITRIVM tutelæ.

Idest actio: qualis sit subaudi quæ arbitraria dr, quia arbitriu iudicis habet locū, cū bonæ fidei sit. Cum.

---

1 † Al. desunt hæc oia vsque ibi ed pses legēdū est. quem ptes.

2 † Pręses prouinciæ

* De educatione Bart. Bal. & specula. & Vuumser nō pueniat vide Vuurms. l. prac. 38. c. 4. Cuia. 6. obser. 29. § putat recte argumentari à tutela ad educationē l. 1. §. vlt. ff. vbi pu. nō ed. Nam iure antiquo mariti tutela filij nō permittēbat, nisi à principe impetrasset, educatio permittebatur. Seneca de ƺsolatione ad Maximum. Pupillus relictus sub tutoris custodia vsque ad 14. annū fuit sub matris custodia. Goth.

3 † Verum ne posthumus ex filia, &c.

4 † Patrē.

Alimentorum petitio aliqua habet singularia.

* De sic legendu putat, necesse est fieri, quōd melius est interim secerta patrimonij, & suspectū æs alienū, taceri, q̄ cum &c.

* Omnino videdus est tex. hic in glo. allegatus, & ibi Io. de Pla. quia ē moralis tex.

5 † Præsignari. Al. adsignari.

* Vi. Alc. 1. psump. 5. 0

C*Um.*] CASVS. Si paterfamilias in testamento suo tutorem dederit filio suo, & dixerit se centum habere in bonis, cum non habeat nisi quinquaginta, an in ratione reddenda pup. præiudicetur tutori, quo magis petatur, quæritur? Dicitur quod non. Idem est, si dixerit testator se non habere nisi decem, cum habeat quinquaginta, quia non præiudicabitur pupillo.

a *Ratio.*] quæ scribi debet, vt ff. de tut. & ratio. distrahen. l. 1. §. officio.

b *Minuit.*] nam non enunciatiuæ voluntates, sed dispositiuę seruantur, vt hic, & ff. de lega. 2. Titia. §. Caius, & supra com. vtriusque iud. l. scriptura, & infra de testa. verba, nisi in casu, scilicet quando iurat, vt supra de probat. l. rationes, & in authē. quod obtinet.

1† Præsentiane.

N*Omina.*] CASVS. Quidam tutor accessit ad gerenda negotia pupilli, omnes debitores patris erant soluendo: si ergo tutor dolo, vel culpa non exegerit, & facti fuerint nō soluendo, an periculum spectet ad tutorē, quæritur? Dicitur quod sic.

c *Suscepta tutela.*] quod probari debet à pupillo, vt ff. de cōdi. & demōst. l. antepe. & de ma. cōue. l. 3. §. si magistratus.

d *Culpam.*] not. dolum, & latam culpā tantum hoc casu venire secundum H. sic & in alio casu, vt ff. de admin. tut. l. tutor qui re. §. competit, sed regulariter etiam leuis, vt infra eod. l. quicquid.

e *Negligentia.*] quæ est lata culpa, & facit ff. si cer. pet. l. periculum, & ff. de admin. tu. ad ciui. pertin. l. 2. §. si eod. & de matr. contra l. 1. §. si magistratus, & ff. de sol. l. Stichus, §. pen. & ff. de nego. gest. l. litis, §. 1. & supra de admin. tut. l. debitoribus, & ff. de vsur. l. si bene.

2† Curator q post.

S*I curator.* CASVS Iudex præcepit tutori, ut de pecunia pup. compararet prædia: & ille sibi, non pup. comparauit. in electione pupilli est, vel petere prædia empta de pecunia sua, vel pecuniā cū vsuris centesimis.

3† in emptione. Du. al. omnino deest.

Imper Antoninus A. Leoni.

LEX PRIMA.

CVm tutelæ administratæ ratio [a] à te peti cœperit, neque veritati, neque iustis probationibus officit, quòd (vt dicit) testator modum patrimonii sui verbis testamenti ampliauit, vel minuit. [b] PP. 5. Cal. Octob. Duob. & Aspris Coss. 213.

In exigendis nominib. debitorum tutor tenetur tantū de lata culpa. h. d. Sal.

Idem A. Præsentino. [1]†

LEX II.

NOmina paternorū debitorum, si idonea fuerint initio susceptæ [c] tutelæ, & per latam culpam [d] tutoris minus idonea tēpore tutelæ esse cœperunt: iudex, qui super ea re datus fuerit, despiciet: & si palam dolo tutoris, vel manifesta negligētia [e] cessatum est, tutelæ iudicio damnum, quod ex cessatione accidisset, pupillo præstandum esse statuere curabit. PP. Non. Iul. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Minoris est electio, vtrum petat rē emptam ex pecunia sua, licet non nomine suo, an pecuniam ipsam cum vsuris centesimis. h. d. Sal.

Idem A. Vitalio.

LEX III.

SI curator [f] post 2† decretum præsidis, sublata pecunia, quæ ad comparationē possessionis fuerit deposita, sibi prædium comparauit, elige, [g] vtrum malis in emptione 3† negocium tibi gest. [h] eum 4† gessisse, an quia in vsu suos pecuniæ conuersæ sunt, legitimas [i] vsuras ab eo accipere, secundum quæ iudex tutelæ iudicio 5† redditus partem religionis implebit. [k] PP. Cal. Iul. Læto 2. & Cereali Coss. 216.

Filius abstentus per tutores ab hæreditate creditorib. patris non tenetur, licet à tutorib. consequatur interesse: quia eum abstinuerunt ab hęreditate locuplete. idem, si cū eis trāsegerit. h. d. Bal. vel sic: Licet minor consequi posset, vel consecutus fuerit dānum sibi illatum à tutore, eo à paterna hæreditate abstinente: non propterea potest ipse à creditoribus hæreditarius conueniri. h. d. Sal.

Imper. Alexand. A. Aglao.

LEX IIII.

EVm, qui [l] bonis paternis secundū edicti formā [m] abstentus est, hæreditariis actionibus cōueniri nulla ratio suadet. [n] nec ad rem facit, [o] quod aduersus curatores, vel tutores, si non consultè abstentus sit, actio ei competat. Nihil [o] quippe in ea 6† actione, [q] quæ ex officio gesta sunt, vel geri debebunt, veniet: sed culpa solummodo, quantique inter fuit eius non fuisse abstentum, æstimabitur. 7† Cui consequēs est, vt si propter eam causam transegisti [r] cum tutoribus, vel curatoribus, nulla aduersus te creditoribus patris tui petitio competat. 8† PP. 3. Calendas Maii, Alexandro A. Coss. 223.

f *Curator.*] s. tenetur tibi, secundum Azo. alias curatorem. sic infra de fideicomm. l. eam quam frater.

g *Elige.*] subaudi ergo.

h *Gessisse.*] & sic prædium petere, ut & ff. quan. ex fa. tu. l. 2. & facit supra de rei uend. l. si ut proponis.

i *Legitimas.*] idest maximas siue centesimas, ut ff. de neg. gest. l. qui sine, & ff. de vsur. pu. l. 1. & pro hac pecunia, & vsuris, erat ead. res obligata, vt. j. de ser. pig. da. ma. l. si tut.

k *Implebit.*] data tibi electione.

E*Vm qui.*] CASVS. Filium tuum impuberem hæredem instituisti, & tutor abstinuit ab hæreditate pupilli, & damnificatus est tātum: in centum, quia hæreditas valebat mille, & in nongentis tenebatur creditoribus pupillus aduersus tutorē ad interesse, quod erat in centum, & ei condemnatus est tutor, quod per culpam suam fecit eum abstinere. nunquid creditores poterunt cōuenire pupillum act. hereditatis, quæritur? Di. quod non, quia hoc, quod consecutus est nomine transactionis, non vr. consecutus nomine hęreditatis. vel pone casum aliter, vt in glo.

4† Ser.

5† Datus.

l *Eum qui.*] Tutores abstinuerunt pupillū ab hæreditate paterna minus consultè: tenetur ergo hoc nomine: vnde vr. quod si pupillus quid consequi potest à tutoribus, propter hoc, quod creditores hęreditarij valeant eum cōuenire. Sed dr. hic cōtra, quia consequitur, quod interest eū nō esse abstentum: & illud est deducto ære alieno.

m *Formam.*] quæ est, vt antequam de hęreditate quid amoueat, abstineat, non post, vt ff. de acq. hære. l. si seruum, §. prætor ait.

n *Suadet.*] vt & sup. quod cum eo. l. si ex contractu, & infra de in omnib. renunc. ijs, quæ in fraud. cred. l. 2. sed hoc fallit in casibus, ut infra de primipi. l. filius. 2. quidam institutus abstinens accepit pecuniā à statu libero, vt ff. de acqui. hær. l. pro hære de. §. Papinianus scribit. Item si aliquid ex hæreditate amouit, vt d. l. si seruum. Item si per suppositā psonā bona patris mercetur, vt ff. de acq. tit. hær. l. si is qui bonis.

6† Deest.

7† Aestimatur.

8† Compe.

o *Facit.*] vt magis teneatur actionib. hæreditarijs.

p *Nihil.*] eorum.

q *In ea actione.*] tutelæ. q. d. hoc venit in actione tutelæ, quod interest ratione abstentionis, quod est ære alieno deducto, non quod male gessit, vel administrauit res hæreditarias, quod fecit forte non adeundo, vel in adeundo, sed per restitutionem eam dimisit, vel etiam nil administrauit: quia tunc ipsam hæreditatem habere videtur.

r *Transegisti.*] & aliquid ex transactione habes, quod occasione hæreditatis habes.

Omnes.

Quando plures tenentur eodē iure, & rationē eiusdem officii, omnes sunt ad eūdem iudicē remittendi. h.d. Bald. Vel sic: Tutores omnes, & eorum hęredes coram eodem iudice debent conueniri ex eadem tutela: & idem iudex debet delegari. h.d. Sal.

Imp. Gordia. A. Victorino.

LEX V.

OMnes tutores, seu hæredes eorum, qui administrauerant tutelam, [a] ad eundem iudicem ire debere iampridem cōstitutum [b] est. Cùm igitur patrem tuū cum alio tutelam administrasse alleges, præses prouinciæ eūdem iudicem aduersus te, atq; hæredes cōtutorū prīs[1]† tui dare debebit, quatenus quisq; condemnari debeat, examinari. PP. 10. Cal. Aug. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Minor potest approbare contractum, qui non tenet, si vult, & ad reliquum precium agere contra administratorē. h.d. Bal. vel sic: In electione minoris est ratificare venditionē inualidā a tutore factā, & preciū iustum (licet viliori sit venditum) iure communi petere ab ipso vendente, & postea ad alibi peruenire si omnes tutores pariter vendiderint, vnum in solidum conueniri pōt, sed eo conuento. sunt contra alios cedendæ actiones. h.d. Sal.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. [2]† & CC. Canoni, & alijs.

LEX VI.

CVm interdictę [c] vēditionis vitium [d] etiā precij fraude tutor vester cumulasse proponatur, non dubitabit præses prouinciæ, quando [3]† venditionem confirmare voluistis, [e] [4] † residuum precium [f] cum vsuris venditæ à tutore possessionis celeriter vobis restitui [g] iubere: ¶ Quod autē petitis ab hæredibus [h] eius, qui vendidit, precium vobis exolui superfluo* à nobis [i] desideratis: qa nec p̄sidis experientiā [5] † hoc possit latere, tutores qui gesserunt, siue eorū hęredes, ob ea negocia, quæ per eos administrata sunt, principali loco conueniri debere: cæteris ob culpæ rationem non seruari detrimenti periculo subtilis: [k] vel si pariter administrare doceantur: etiam aduersus vnum, liberum experiundi arbitrium competere: ita vt actiones, quas aduersus alios haberis, ad electum transferantur. [l6] † PP. 4. Calendas Septembris ipsis 4. AA. Coss. 290.

Tutor, vel curator nedum tenetur de damno illato, sed etiam de lucro omisso: & in actione tutelę, vel vtili actione negotiorum gestorum venit etiā leuis culpa. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Alexand.

LEX VII.

QVicquid tutoris dolo, vel lata culpa, aut leui, [m] seu curatoris, minores amiserint, vel cum possent, non acquisierint: [n] hoc in tutelæ, seu negociorum venire, nō est incerti iuris. S. pridie Idus April. AA. Coss.

Actioni tutelæ nō præscribitur lōgo tempore. h.d. Sal.

Ijdē AA. & CC. Dalmatio.

LEX VIII.

TVtores tutelæ conueniri, longi tēporis præscriptio non prohibet: [p] vnde si iis transactione, vel nouatione, aut acceptilatione, liberationē non præstitisti; apud rectorem prouinciæ quæcunque tibi debentur, repetere [7] † non prohiberis. S. 14. Calend. Maij. AA. Coss.

OMnes.] CASVS. Tam tutores, si plures habet pupil. quàm eorum hæredes, coram eodem iudice conueniēdi sunt. Si igitur pater tuus cum alio tutore administrauerit, vterque decessit: idem iudex pup. dabitur aduersus te, & hæredem tutoris.

a *Tutelam.*] s. eandem.

b *Constitutum est.*] ne diuidatur cōtinentia causæ, vt ff. de quibus re ad eun. iu. ea. l. 1. & 2. & supra de iudic. l. licet. & l. nulli, & ff. de liber. cau. l. si pariter. & de cod. l. si quis. §. 1. in fin.

CVm interdicta.] CASVS. Tutor in duobus peccauit: tum quia vendidit rem pupilli: tū quia paruo precio, & de pretio aliquid subtraxit: si minor vult habere ratam venditionem, potest repetere pretium, quod recepit tutor: & si tutor vnam partem precij pupillo restituerit, vel precio minus iusto vendiderit: residui precij necessaria est restitutio, quia iure communi tutus est: & illos qui gesserunt poterit conuenire, cum plures habuit tutores: & si omnes gesserunt, poterit eligere vnum ex tutoribus, & conuenire eum: pupillus tamen cedit actio. quā habet aduersus alios. Vivianus.

c *Interdicta.*] à lege, vt ff. de rebus eorum, l. 1.

d *Vitium.*] vel quia sibi retinuat, vel quia gratiosè vendidit minus quam valet.

e *Voluistis.*] nam & infirmare poteritis, vt ff. de administ. tutor. l. cum plures, §. primo, & facit, ff. de neg. gest. l. Pomponius.

f *Residuum precium.*] habebat enim pupillus partem precij, & aliam petere vult à tutore, quem apud se tutor retinuerat. Vel dic, residuum iustæ æstimationis, & confirmauerat pupillus, quod fuerat alienatus, non autem protulit precio.

g *Restitui.*] à tutore, vel ab emptore, si nō soluit.

h *Ab hæredibus eius.* s. tutoris.

i *Ambis.*] cum superfluum sit, &c. ut infra, de thesaur. l. 1. in fin. lib. 10. & ff. ad municip. l. 1.

k *Subtilis tis.*] si non est soluendo, qui administrauit, vt plene dicetur infra de diui. tut l. 2.

l *Transferantur.*] ut & ff. de tute. & ration. distrah. l. cum pupillus, & infra, de fideiussoribus, l. 2. & supra loca. l. si diuisa.

QVicquid.] CASVS. Hæc lex plana est: ideo pone casum per teipsum.

m *Leui.*] non leuissima, & da exemplum, ff. si cert. peta. l. periculum. Item rationes debet conficere, & confectas exhibere, ut ff. de tut. & ratio. distra. l. 1. §. officio, quandoque lata culpa tantum venit, ut dixi supra eod. l. nomina.

n *Non acquisierint.*] cum conditio quærendi existeret, ut & supra de administratio tutor. l. pupillorum, & ff. ad legem Aquiliam. l. inde Neratius, §. idem Iulianus, & l. si seruum meum, vel usuras ex re pupillari, vel similia, ut ff. de administratio. tutor. l. sine hærede. §. Modestinus, & §. idem respondetur. Sed quid si aliquis velit relinquere aliquid pupillo, & tutor fecit sibi relinqui? non videtur * teneri, argumen. ff. de iniu l. iniuriarum, §. si quid autem, non enim contra suam utilitatem tenetur ei prouidere, ut ff. de in litem iuran. l. videamus, §. sed nec tutorem. & argum. ff. de admini. tut. l. Lucius, 2. §. Sempronius. Sed argum. contra[l], ff. de adminitr. tutor. l. tutor. secundum distinctio. §. nō est, & est quæstio sabbatina.

o *Vtile.*] ut supra de negot. gest. l. curatoris.

TVtores. CASVS. Actio tutelæ p̄sonalis est: si ergo steterim per decem, vel viginti ann. quod nō egi, an repellar præscriptione? Dicitur, quod non.

p *Prohibet.*] vt & infra quibus non obstat longi temp. præscriptio. l. neque, & supra de constit. pecu. l. 2.

[1] † Patrui.

[2] † Septimio, & Cauens.

[3] † quando quidem.

[4] † Noluistis.

* No. q si ce frustra petitur, q de iure cō mun. concedicur.

[5] † Deest ī omnibus.

[6] † Transferatis, ī omnibus.

* Et bene secundum Bald. hic, neque obstat hæc lex, quia debet in lucro de lato, vel in eo, q dependet ex rebus pupilli: secus ī lucro nō delato, q pendet ex arbitrio tertij.

Tute-

T*Vtorem.*] CASVS. Tutor finita tutela conueniendus est, vt rationem reddat, & reliqua deferat, id est, quæ remanserunt penes eum ex administratione. Si vero dicat se non esse conueniendum: quia cessit matri administrationem, & illa indemnitatem sibi promisit: & ita mater debet conueniri. an sit audiẽdus, quæritur? Dicitur ꝙ nõ, sed tutorem conueniet, & tutor matrẽ ex stipulatu.

a *Rationem.*] gestorum.

b *Reliquorum.*] s. nõ gestorum secundum Hu. qđ non. placet imo rationem cõputando: reliquorũ reddẽdo, vt ff. de cond. & demon. lege cum seruus.

c *Promisisse.*] tenetur enim cessãte Velleiano, cũ suum gerat negotium, vt & & s̄. si mater indem. promi. l. quædam.

d *Ex stipulatu.*] directa, vtilis tamẽ datur secũdum quosdam, quod non placet, nisi quando prius condemnaretur tutor, ut ff. de re iud. l. a diuo. x. sic quoque.

S*I defunctus.*] CASVS. Tutor ĩ initio quando erat tutor datus, erat pauper: pendente tutela factus est diues: vult pupillus vendicare prędia quæ comparauit sibi tutor tanquã empta de bonis pupilli: nunquid põt, q̃ritur? Dr̃, ꝙ nõ, quia nõ sufficit ad probationem, ꝙ ex bonis suis factus fuerit diues, q̃a ab initio gestionis pauper erat.

e *Nam quod.*] vere alijs, nam &c.

f *Quæritur.*] vt & supra de vsufru. l. fi. in princ. est argu. quod ea, quæ acquirit filius, non acquirit patri. Sed argu. ecõtra sup. de episc. & cler. auth. licẽtiam. & de donat. inter virum & vxorem. l. etiam.

T*Vtor.*] CASVS. Durãte tutela, tutor inchoauit ædificare domum: finita tutela connexis completis, ad alia gerenda nõ accessit, de nõ gestis nõ tenebitur.

g *Administratione connexa.*] vt quia tpe pupillaris ætatis cępit facere domum, post eandem ætatem completam perfecit domum, non tenetur ad alia, vel dic post

Contra tutorem debet pupillus agere, nõ contra eum, qui indemnitatem promisit. h. d. Salic.

ejdem AA. & CC. Iuliano.

LEX IX.

TVtorem quondam, vt tam rationem,[a] quam si quid reliquorum[b] nomine debet, reddat, apud prætorẽ conuenire potes. quamuis enim matrem tuam susceptis bonis vestris indemnitatem pro hac administratione tutori se præstituram promisisse[c] proponatur: tamen aduersus tutorem tibi tutelæ, non aduersus matris successores ex stipulatu[d] cõpetit actio. S prid. Calen. Ianuar AA. Coss.

Licet tempore quo tutor accessit ad gerendum tutelam, esset pauper, & finita gestione reperiatur diues, tamen præsumitur sua industria & labore, non ex bonis pupilli ditatus. h. d. Bal. vel sic: Quæsita a tutore tutela durante, non præsumuntur quæsita de bonis pupilli: ideo non ea vendicare, sed tutelę iudicio agere dẽt. h. d. Salic.

Iidem AA. & CC. Põpenio.

LEX X.

SI defunctus tutelam[1] † vestram administrauit, non rerum eius dominium vendicare, vel tenere potes, sed tutelæ contra eius successores tibi competit actio. Debitũ autem alij iudicijs comprobari oportet. nam quod[e] neque ipse neq; vxor eius quicquam ante administrationẽ habuerunt, non idoneum[2] † huius continet iudicium. Nec enim pauperibus industria, vel augmentum patrimonij, quod laborib. & multis casibus quæritur,[f] interdicendum est.[3] † S. 10. Cal. Febr. Sirmij, CC. Coss.

Tutor tenetur etiam post tempus tutelæ trãsacti g. h. d. Bald. vel sic: Administrata post finitam tutelam, prioribus connexa veniunt in actione tutelæ. h. d. Salic.

Iidem AA. & CC. Chrusiano.[4] †

LEX XI.

TVtor post[5] † puberem ætatem puellæ, si in administratione connexa[g] perseuerauerit,[h] tutelæ actione totius temporis rationẽ præstare cogitur.

¶ Si autem post finitã administrationem in ijsdem reb. minimè se immiscuerit: temporis, quod insequitur periculum ad eum non pertinet. S. Calen. Decem. Anchialo, CC. Coss.

Vide per te hanc l. Sal.

Iidẽ AA. & CC. Quintillæ.

LEX XII.

TVtelæ actio tam hæredibus[i] quam etiam cõtra successores[k] cõpetit.[6] † S. 10. Calend. Decembr. Sirmij, CC. Coss.

Cõfessio tutoris extra inuentarium, non prǽiudicat veritati. sed confessio facta per inuentarium, ideo prǽiudicat, quod non potest contra probari hoc primo. Tutori nõ põt administratio decerni, nisi inuentario solenn. ter præcedẽte, nisi testator vetuerit inuentarium fieri. Item qui non facit inuentarium reputatur suspectus, & debet remoueri & puniri. h. d. Bal. vel sic. Confessio profitentis maiorẽ esse quantitatem patrimonii pupilli quam sit, nõ præiudicat sibi, nisi inuentarium fecit scribi: quia tunc probatio in contrarium non admittitur. h. d. Salic.

finitam administrationem, scilicet ante subaudi translationem factam ad curatorem: nam & in connexa administratione non tenetur, vt ff. de admi. tu. l. à tutoribus. §. 1. & sic diuersimode punctabis: sed si consumeret, negotiorum gestorum, non tutelæ teneretur, cum non teneatur administrare, & facit. ff. de neg. gest. l. cum actum.

h *Perseuerauerit.*] quidam intelligunt hoc in princ. siue sit connexa, siue non, dũmodo cõtinue perseueraret, quod nõ placet: sed in connexis tantum dixit, vt veniant in tutelæ iudicium. alia in actione neg. gesto. vt ff. de tu. & ra. dis. l. si tutor post. Et dic ꝙ perseuerare tenetur tutor & curator in connexis ante translationem, non post, vt hic, & sup. vt cau. post pu. l. vnica. & ff. de admi. tu. l. ita autẽ. §. pe. & §. fi. & l. tutorem qui. §. tutelã abs. sic. n. &c. & ff. de app. l. tutor. & sup. de peri. tu. l. temporis. Sed quid si in connexa cessauit ad tempus, & postea reassumpsit ante trãslationem? Dicã in tutelæ iudicium venire, cum gerere teneatur, vt dictum est.

i T*Vtelæ actio. Hæredibus.*] scil aliter quam pupillo, vt ff. de admini. tu. l. ex pluribus.

K *Successores.*] sed aliter quam in tutorẽ, vt inf. de hæred. tu. per totum.

V*Eteris.*] CASVS. Si tutor extra iudiciũ cõfitetur plus esse in bonis, quam sit, vt pupillus sit cũ nobili muliere contracturus matrimonium: sibi non pręiudicat. & hoc in prima. Si vero tutor in inuẽtario scripserit, centum esse in hæreditate. cum non sint nisi quinquaginta, præiudicat sibi: quia creditur publico in secunda. Non autem accedit tutor ad administrandas res pupillares, nisi prius facto inuentario: nisi testator præceperit inuentarium nõ fieri. & hoc in tertia. Si uero inuentariũ non fecerit, remouebitur ut suspectus, & erit infamis: nec bñficio principali erit absolut⁹. & alijs pęnis legitimis subiugabit.

1 † tuam.

2 † huiusmodi conuenit iud.

3 † Vi. Alciat. 1. prę sump. 37. nu. 3. Nec hodie, nec semper recte præsumitur pauper, qui olim pauper fuit. Ideoq; licet inops diuitis bona administret, non præsumit tamen ex alteri⁹ bonis acq̃sijuisse, sed ex sua industria. ꝙ in tutor et quouis administratore locũ habet.

An ẽt in matre tutrice? Alc. consil. 20. vol. 4. ita putat, cũ lex non distinguat. Corrasius vero 3 Miscel. 5. negat in ea matre, cui nulla fuit industria, nullum patrimonium, ad euitandã turpis quæstus suspitionẽ. Gothof.

4 † Chrysianæ.

5 † Pubertatẽ puellæ, in om.

6 † S. non est apud Du.

Imp. Iustinianus A. Iuliano PP.

LEX XIII.

Veteris iuris dubitationem decidentes sancimus, si quidem [1] † tutor, vel curator, pro substantia pupilli, vel adulti aliquid vbicumque dixerit, [a] ad maiorem quantitatem eã [b] reducens, siue pro voluntate pupilli vel adulti [c] siue [2] † per suã simplicitatem, siue per aliam quamcunque caussam, [d] nihil veritati præiudicare, [e] sed hoc obtinere, quod ipsius rei inducit natura & mẽsura pupillaris, vel adulti ostensa substantia. [f]

¶ Si autem inuẽtario publicè facto, res pupillares vel adulti inscripserit, [g] [3] † & ipse per huiusmodi scripturã confessus fuerit ampliorem quantitatem substantiæ, non esse aliud inspiciendum, nisi hoc quod inscripserit, & secundum vires eiusdem scripturæ patrimonium pupilli, vel adulti exigi. neque enim sic homo simplex (imo magis stultus) inuenitur, ut in publico inuentario scribi cõtra se [4] † aliqd [h] patiatur. [5] †

Tutor vel curator ante administrationem et decretum & confectionem inuentarij si a testatore non remissi, non potest administrare: & inuentarium non conficiens remouetur ut suspectus, nisi testator remiserit. h. d. Sal. c.

¶ Illo proculdubio obseruãdo, ut nõ audeant tutores vel curator res pupillares uel adulter aliter attingere, vel vllã sibi communionem ad eas uendicare, [i] nisi prius inuentario publicè facto, [k] secũdum morem solitũ res [6] † ei tradantur: nisi testatores, qui substantiã transmittunt, specialiter inuentarium conscribi uetuerint. [7] †

¶ Sciturus tutoribus, & curatoribus quod si inuentarium facere neglexerint: [l] & quasi suspecti [m] ab officio remouebuntur, & pœnis legitimis, quæ contra eos [8] † interminatæ sunt, subiacebũt: & postea ꝑpetua macula infamiæ notabuntur, neque ab Imperiali beneficio ab solutione huius notæ fruituri. Dat. Idib. August. Constantinop. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 535.

TITVLVS LII.

De diuidenda tutela, & pro qua parte quisque tutorũ conueniatur.

Si tutor, qui tenebatur per prius, tempore officii depositi est soluendo: collega nõ tenetur. h. d. Bald. vel sic: Tutor non tenetur ex facto contutoris, qui fuit soluẽdo tẽpore depositæ siue finitæ administrationis. h. d. Salic.

Imperat. Gordianus A. Optato.

LEX PRIMA.

Si post finitum administrationis officium collegæ tui indemnitati præstandæ idonei fuerint, [n] posteaque dum nõ conueniuntur, minus idonei effecti sunt: vitium alienæ cessationis ad dispendium tuum pertinere iuris ratio nõ patitur. [o] PP. 6. Id. Mar. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

Vbi administratio nõ est diuisa, omnes tutores tenentur æque principaliter, et per prius: sed ubi est diuisa a testatore, vel a iudice, non tenetur unus pro alterius gestione, nisi in casibus specialibus. diuisio uero, quam tutores inter se propria auctoritate faciunt, pupillo non officit. hoc dicit Bald. Vel sic: Si administratio tutelæ, vel curæ non fuerit diuisa, vel ab ipsis tutoribus, vel curatoribus diuisa fuerit, potest quilibet eorum conueniri in solidum: secus si fuerit

---

1 † Si quis a. *Dixerit.*] confiten- tutor. du extra ius & extra 2 † ꝑ sola inuentarium. implicita b *Eam*] substãtiam. te. c *Adulti.*] sic sup. de 3 † conscriali. pub. præsi. l. fi. ferint. d *Causam.*] quia sic 4 † hic tex. cadebat forte. allegat ad e *[illegible]*] non hoc sicut ergo valet confessio l. cũ & in extra ius. & sic fui au debito. ff. de [illegible] de ꝑ b. g. a. l. i. in fi. nemo sibi f *Substantia.*] vt & mitur vel sup. de iuris & facti le iactare ignor. l. cum falsa. suum. g *Inscripserit.*] sic er 5 † Quid si go non auditur probes ꝑ prius bario in contrarium s inuenta. vt sup. ad Vell. l. antisio papil. quæ. §. 1. & in auth. si adieri vt li. ma. & auiæ. §. psit? Sali. ad hac. col. 8. Sed cõ existimat tra sup. de prob. l. cũ psumptio precib. Sol. hic eo pane iuris et tiente, & uolẽte, vel de iure cẽ, ipso met. scribẽte sic qd sint pu scriptum est: ibi eo pilli, aut ignorante quid scrifaltem ea beretur, vel speciale donasse, et quia cum magna & ꝑpea, si solennitate fit inuen tutori in tarium & hoc etiam uentario modo soluitur sup. de scripse plus ual. quod agi. l. [illegible] & sup. si quis alhi a patre vel sibi cum propria pupilli le. h *Tatiatur.*] sibi ergatã vide go preiudicat. si pati. si tenuntur, vt hic, & ff. de classe lega har. tu. l. cum ostẽdito. qd Al. nus. §. fin. & facit ꝗ ciat. oino de har. insti. lege sidisplicet nali. quẽ Vide i *Vendicare.*] nisi res pa. ꝑsũp. perituras, vt ff. de ad m. i. Go min. tu. l. tutor q re thos. pertorium. §. 1. 6 † eius. k *Facto.*] quo scribũ 7 † Quid? tur inuẽta. sic & inf. voluntate de cu. fu. l. h. §. pe. ar. testatoris sup de epis. op. & de non ol sta ric. l. nulli. §. cum aute, poterit tenvir. ne iudex l *Neglexerint,*] quo si minori ipso ꝑ tatuitur dolo expeci. lo facere: nisi sufsit te anim ad aliqua causa necessa uertat, iu. ria, vt d. l. tutor. in toriẽ coge princip. te ad inuẽ m *Suspecti.*] violentarij cõle. ta est hac præsumtionem? ptio, vt ff. de suspect. Poterit. tutori tu. l. tertia. §. Bart. in l. tutor. & pœnas alias 55 de leg. habent, vt subijcit, 2. Hæredi quia in vincula deciam re tinuentur, vt d. l. mitti. pòt tertia. §. tutores. & quo ad §. hoc, nisi aliquo vinji dició le culo necessitudinis, gatariorũ vel affinitatis sint pu & fideicõ pillo [illegible] vt ff. nistratio de susp. cõ. tut. lege storũ, nõ si tutor. Vel illud inaût credi- tellige, cum ob aliã torũ. Cla. causã remouetur vt §. testamẽ suspectus. Vel dic, tum. l. 55. vt ibi. Guthol.

DE DIVIDENda tutela &c. scilicet à iudice, vel diuisa, scilicet à defuncto. 8 † determinata.

Si post.] CASVS. Si pupillus plures habeat tutores, & finita tutela omnes fuerint soluendo, & datus fuerit curator, nec ille egerit: & aliquis eorum fuerit factus non soluẽdo, periculum ad contutorem non pertinebit, sed ad curatorẽ: qui cum agere potuit cum effectu, agere supersedit.

n *Fuerint.*] sic inf. de fideiuss. l. fideiussor.

o *Non patitur.*] vt supra de prob. ex persona. & ff. de admin. tu. l. tutores, q. post. §. tutoribus. & l. Aemilius, & ff. rem pu. sal. fo. l. fin. & sup. in qui ca. tu. ha. l. fin.

Si diuisa.] CASVS. Si pupillus plures habeat tutores; aut facta ẽ diuisio inter eos à iudice, vel a testatore: aut nõ, si nõ, electionem habet pupillus finita tutela, quem velit conuenire, & insolidũ. Cessione tñ conuentionis & exactionis sibi cõpetentis aduersus alios contutores suos. facta. & hoc in prima. Si facta est, aut à iudice, aut a testato, re: aura se, illis duobus primis casibus unus ex alterius administratione nõ tenebitur: nisi per dolum alium suspectũ. remoueri non fecerit; vel tarde remouit, cum alter factus fuerit non soluendo; uel si accusauerit de suspecto, & collusit patiendo se superari propter aliquam pecuniæ quantitatẽ. & si dicat contutorẽ non administrasse: quia per hoc nõ excusabitur: quia & de non administratis tenebitur. & hoc in secunda. Si vero ipsi inter se diuiserunt, perinde est quam si diuisio facta non esset, & quilibet insolidum conuenietur: & vno conuento & exacto cedet sibi pupil. actio. aduersus alium. & hoc in tertia. Viuianus.

a. Sen.

a *Seu prouincia*. secus ergo vbi diuersarum prouinciarum fuerint, vt sup. de peric. tut. l. 2. & si vnu, ex plur. tut. l. 2. & ff. de cur. bon. dan. l. 2. §. 1.
b *Eligere*. vt sup. tit. 2. cum interdictæ, & arff. de cur. bon. dan. l. 3. Vel dic si omnes administrent, aut nullus, habet electioné pupillus, si vnus administrauit, & alius non: in administratis primò côuenitur qui gessit secundo magistratus deinde alius, at si nô gestis, omnes tenent vt j. si tut. nô gess. l. fi. & ff. de admi. tu. l. tres, §. itê in eo. & infra de hær. tu. l. pater
c *Facienda*. Itê alia duo beneficia habet scilicet vt actio. diuidatur, & vtilis (etiam nô cessa) detur, vt ff. de tu. & rat. dist. l. 1. §. nunc tractemus, & inf. de côtra iu. tu. l. 2. sed fideiussorib. tutoris denegatur, vt si. rê pup. sal. fo. l fi. §. 1. sed si essent plures fideiussores alter vnius tutoris alter alterius tutoris, nô denegatur eis hoc beneficium, vt ff. de hære. tut. l. pupillus nec obstat lex sequens, si fideiussores, quia pupillus accepit nouâ cautionem, & sic sibi fecit præiudicium. Et nota, q primum, & vltimû beneficiû non dantur dolosis: sed mediû de diuidêda actione sic, vt ff. & tut. & rat. dist. l. 1. §. nunc tractemus, & de admi. tut. l. si plures, secundú H. licet Azo. nô concesserit.
d *Deducta*. ablatiui absoluti.
e *Prodiderunt*. Idem si vnus non instruat alterum, super eo qđ alter nescit ad suam gestionem pertinere vt ff. de admi. tut. l. Titiû, §. tutores. Idê si non exegit satisdationem rem pup. sa. fo. cum videret eum fieri non soluendo, vt ff. de administ. tu. l. tres tutores, §. fin.
f *Non administrasse*. namnihilominus poterunt accusari de suspecto, ut ff. de suspec. tutor. §. suspectus autem est.
g *In solidum* aliud in pluribus administratoribus reipub. ut inf. de conue. fi. debi. l. 1. & l. quoniam, lib. 1. & quo quis cr. con. l. 1. & 2. & fin. lib. 11. & fac. ff. de neg. gest. l. cum alicui, & ff. de admi. tut. l. Lucius, 2. §. Sempronij, & §. maximè, in fi. & ad municip. l. Imperatores, & arg. ff. de admin. tut. l. si pupillus alterum. Ex prædictis collige, quia aut est diuisa à testatore, vel à iudice, & tunc non tenetur unus pro altero, nisi in tribus casibus hic positis, & duobus additis, si à nullo, uel à seipsis est diuisa, siue omnes administrent, siue nullus, omnes tenentur insolidum, ut in fine huius legis, & in principio si unus gessit, alter non tunc primo gerens, secundo magistratus, tertio non gerens, nisi quando debuit non gerens facere alium suspectum, vel tardè fecit, vel collusit, vt inf. si tut. non gess. l. 1. & ff. de tut. & rat. distr. l. 1. §. vsque adeo, & inf. de vsu. pub. l. 2. Aliud in curatore bonorum, vt ff. de cur. bon. dan. l. 2. §. fi. quia voluntarie côstituatur, vt in ea. §. l. quæritur, vbicumque dixi eos insolidû teneri, triplex datur remediû alijs sed dolosis vnum tantû, secûdum Azo. sed nec vnum quidem ut modo no. & de hac materia dixi s. de trâsa. l. 1. & d. §. nunc tractemus, & facit sup. de loca. & condu. l. si diuisa, in fi.

Tutores pupillo obligati quo ordine côueniantur.

rit diuisa à testatore, vel à iudice: quia quilibet tenetur pro parte, nisi in casibus hic positis, h. d. Sal.

Impp. Carinus & Numerianus AA. Primigenio.

LEX II.

SI diuisio administrationis inter tutores, siue curatores in eodem loco, seu prouincia [a] constitutos facta necdum fuerit, licentiam habet adolescens, & vnum eorum eligere, [b] & totum debitum exigere, cessione videlicet ab eo aduersus cœteros tutores, seu curatores actionem ei competentium facienda. [c]

¶ In diuisionem autem administratione deducta, [d] siue à præside, siue testatoris voluntate, vnumquemque pro sua administratione conuenire potest, periculum inuicem tutoribus seu curatoribus non sustinentibus, nisi per dolum aut culpam suspectum non remouerunt, vel tardæ suspicionis [1] † rationem mouerunt cum alter eorum non soluendo effectus sit, vel suspicionis causam agendo sua sponte iura pupilli prodiderunt. [e]

¶ Nec prodest eis dicentibus [2] † eum contutorê suum non administrasse [f] res pupillares.

¶ Sin vero ipsi inter se res administrationis diuiserunt nô prohibetur adolescentis vnû ex his in solidum [g] conuenire, vt actiones, quas aduersus alios habet, ad electum [3] † transferat. PP. emissa 12. Calend. April. Carino 2. & Numeriano AA. Consulibus 284.

Pacto tutorum non obstâte, prius conuenitur gerens, & eius hæredes, quàm non. h. d. Salic.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Zotico.

LEX III.

LIcet tutorum conuentione [h] mutuû periculum minimè firmatur, tamen eum qui administrauit, si soluendo sit, primo loco eiusq; successores conueniendos esse, non ambigitur. [i] S. 4. Calend. Octob. CC. Coss.

TITVLVS LIII.

De in litem iurando.

Contra hæredem tutoris ob dolum, vel latam culpam instrumenta non restituentem iuratur in litem, hoc dicit, Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. [4] † Asclepio.

LEX PRIMA.

ADuersus hæredes tutoris [5] † ad transferendâ tutelam [h] iudicem accipiens tempore litis [l] instrumenta ad puberem pertinentia [m] restituti desiderabis [n].

¶ Quod si dolo [o] non exhibeantur, in litem iurandi tibi facultas erit: modò

LICet. CASVS. Conuenit inter duos tutores vt vnus administraret, alius non, pactû illud non præiudicat, quo minus quem velit côueniat pupil. vel quominus periculum ad vtrumq; pertineat, nisi q prius côuenietur, qui administrauit, si soluê do sit. vel eius hæres
h *Licet tutorum conuentione*. sic s. de pa. l. decetorum, & l. pacto, & ff. de admin. re ad ciui. pert. l. 2. §. ius republicæ.
i *Non ambigitur*. vt inf. si tut. non gess. l. 2. & s. tit. 1. l. cum interdictæ, & ff. de administut. l. tres tutores, & inf. si tuto. rei pub. l. 1. & quod no. sup. l. prox.

DE IN LITEM iurando.

Quia in actione tutelę ob culpam specialiter iuratur in litem, vt inf. eod. alio. quod alias non est, vt ff. eod. l. siue & l. videamus, §. fi. & l. in actionib. [illegible] ideo ponitur [illegible] titulus.

ADuersus. CASVS. Si hęres tutori, res, uel instrumenta minoris detineat sint à tutela, & datu. est curator, aget aduersus eu ut restituat. si vero dolo uel culpa lata instrumenta nô exhibeat, poterit curator aduersus eû iurare in litê, pro quanto nollet instrumêtis carere, ut tibi non exhibita fuissent. Viu.
k *Tutelam* i. tutelarem administrationem, in te curatorê, qui & quondam cum alio fuisti tutor.
l *Litis*. & sententiæ, ne fit contra. ff. ad exhib. l. tigni. §. fi. Vel illud in realibus, uel in rem scriptis, hoc in personalibus, ut tempus litis sufficiat, ut ibi no.
m *Pertinentia* uel quia sua. uel sibi dedita, uel ab eo possessa, ut ff. de uer. sig. l. uerbum pertinere.
n *Desiderabis*. tu curator.
o *Dolo*. vel culpa. licet finita sit tutelâ, ut infra eadem, l. alio maxime post litis contestationem commissa, ut ff. de preca.

Marginal notes: 1 † actionê. 2 † Deest in omnib. 3 † transferentur. 4 † Asclepiadi. 5 † ob.

precario.lege,quæsitum,§.si seruire.
a *Quondam* cuius & tutor initi,& nunc curatores.
b *Voluerit*. non enim cogetis & mater non admittitur, etiam volens,sed ipse adultus si velit potest,vt ff.eo.l.videamus.in princ.& facit ad princ.l.sup.arb.tut.l.tutelæ.

IS *qui*. CASVS. Curator reposcẽs rationẽ tutelæ ab hęrede tutoris,non cõpellitur iurare in litem, sed si vult potest,si hæres aut hæres hæredis, instrumenta pupilli quondam dolo vel lata culpa exhibere detrectat,& hoc in prima. Si vero dolus vel culpa nõ interuenit, non iurabitur in litem sed iudex de veritate inquiret.

1† adsti in gere.

c *Reposcit*. nomine minoris, siue tutor, siue curator sit, & contra tutorẽ,vel curatorem,vel corũ hęredes agit,& idem si ipsemet ageret authoritate tutoris,vel curatoris.

2† Alexander.

d *Ita demum*. hæc verba,ita demum,determinant verbum, dolo,quod est infra. & subaudies,vel lata culpa.;& similis remota determinatio est ff.de furt.l.si vendiderim, §.si Titius. Vel subaudi maximè hæres remotus,nam idẽ si est primus, & est simile subauditũ ff.pro soc.l.si non fuerit,§.primo.

3† Rationes.

4† pro longa successione.

e *Per longam successionem*. fortè qa est hęres hæredis tutoris.
f *Neq; dolus*. dolus palam & clam committitur sed fraus palam,vt & ff.de pact. l.intigenem,§.dolo
g *Culpa*. s.tutoris, secundum quosdam vel uerius hæredis. Et nota,ꝙ ex lata culpa etiam hæredis,secundum nos iuratur in litem,vt hic, arg. a cõtrario sumitur, sed aduersus tutorẽ et de leui. & sic non obstat inf.eod. l. alio.quæ est contra. Alij dicunt ex dolo, & lata culpa tutoris iurari in libertatem sed ex dolo tantum hæredis per hoc quod modo dixit,dolo. Et quod hic subijcit de lata culpa,similitudinem notando inter dolum & latam culpam,dicit ideo,ut innuat,vt tunc iuretur,si lata culpa committatur ab hærede,sic & ff.familiæ ercisc.l.2. § primo.sed prima placet.

5† trei.

h *Argumentis*. non solum iureiurãdo,quod est species probationis.[illegible] tamen ante & post potest taxari, licet quidam dicant hodie contra,ut not.ff.eod.l.videamus, §.pen. & sup.de iudic.auth.post iusiurandum.

si quondam [a] pupillo debitã affectionem ad vincula quoque religionis [1] † extendere voluerit. [c] PP.Calen. Augusti, Antonino 2. & Geta 2. Coss. 206.

Nemo inuitus iurat in litem: & contra hæredem tutoris,etiam si sit hęres hæredis ob dolum vel latam culpam non restituentem iuratur in litem, & vbi dolus, & lata culpa cessant, aliter per iudicem de veritate inquiritur, Sal.

Imper. [2] † Antoninus A. Seuero.

LEX II.

IS,qui rationem [3] † tutelæ, seu curæ reposcit, [c] inuitus in litem iurare compelli non potest: sed volens ita demum [d] audiendus est, si hæres [4] † per longam [e] successionem tutoris instrumenta pupillaria dolo, vel circumueniendi pupilli gratia exhibere non vult. Sin verò neque dolus, [f] neque lata culpa, [g] neq; fraus hæredis cõuincet,omissa iurisiurandi facultate,iudex de veritate [5] † cognoscet,quæ etiam argumentis [h] liquidis inuestigari potest. PP. 11.Cal. Octob.Duobus Aspris Coss. 213.

Pupillus,vel adultus non potest liquidum debitum gratis remittere,h.d.Bal.vel sic: Minor non potest remittere pacto condemnationem secutam iuramento in litem præstito,h.d.Sal.

S *Umma*. CASVS. Duobus administratione rerum iniũcta,vnus administrauit,alius cessauit, qui gessit, dicebat minorem damnificatum fuisse in centum per hoc quod alius non gessit,& iurauit aduersus eum in litem, & iudex condemnauit eum in centum. minor circumuentus forte fecit ei pactum de non petendo, nunquid ei noceat quæritur? Dicitur quod non, eo quod non interuenit curatoris authoritas. Vel sic.Petijt socius vt transigeretur su[per] prædicta summa, an possit fieri trãsactio, quæritur? Dicitur ꝙ non prima positio verior est.

i *Summa*.i. quantitas.
k *Cessantibus*. scilicet inrestituendis rebus adultis.

6† in condemnatione reduxit

l *Pacto*. quia gratis non ualet cum sit minor.& supra,de pactis, l.pactum curatoris, nec transigẽdo,cum sit res certa vt supra de transactionib.l.si de certa & l.si causa cognita, & ff. de transactionibus,& post.§. fin. & ff.de condict.indeb. l.eleganter,§.si quis post, sed si esset maior,ualeret pactum, & nouatio, ut ff. de re iud.l.4. & §. si ex conuentione.

Idem A.Prisciano.

LEX III.

SVmma [i] sententia comprehensa: quam,cessantibus [k] curatoribus quondam tuis,iudex secutus iurisiurandi à te prolati religionem, [6] † in condemnationem deduxit,minui pacto [l] non potuit PP. Calend. Iul. Læto 2. & Cereali Coss. 216.

Contra tutorem etiam propter leuem culpam iuratur in litem: contra uerò tutoris hæredem propter dolum, & latam culpam tantum: nisi lis fuisset contestata cum tutore defuncto: quia tunc contra eius hæredem iurabitur propter leuem eius culpam, hos dicit, Salic.

Imper. Gordianus A. Mutiano.

LEX IIII.

ALio [m] iure est tutor, alio hæres eius [7] † Tutor enim inuentarium, cæteraque instrumenta si non proferat, [n] in litem iusiurandum aduersus se potest admittere. Etenim hæres eius ita demũ si reperta in hæreditate, dolo malo [o] non exhibeat. Sed cum aduersus ipsum tutorem litem contestatam esse dicatis, transferentibus vobis in hæredes eius actionem, præses prouinciæ partes suas exhibebit,non ignorans,nisi exhibeantur instrumenta, quatenus iuxta formã constitutionem partes suas

A *Lio iure*. CASVS. Alio iure tenet tutor, alio iure hæres eius,qa aduersus tutorem, si instrumenta non exhibeat dolo,lata culpa vel leui,iuratur in litem,aduersus hæredem non, nisi instrumenta fuerint in hæreditate inuenta, & illa dolo,vel lata culpa non exhibeat. & hoc in prima. Si vero lis cum tutore fuerit contestata in trãsferenda actione in hæredem, præses partib.suis fungeretur, & nisi instrumẽta exhibeantur non ignorabit qualiter procedat,sed non aperit qua actione. Tu dic,ꝙ deferet iuramentum hæredi,sicut poterat deferre defuncto,ut ff.de hæred.tut.l.cum ostendimus,& l.ult.

7† Et hinc no. ꝙ hæres defuncti censẽ diuerso iure, quod intellige, nisi esset lis contestata cum defuncto, secundum Bal. hic.

m *Alio iure*. idest tenetur.
n *Non proferat*. dolo,uel lata culpa, vel leui, alioquin id est.si non per leuem, non esset aliud in tutore, quam in hærede.pro cuius lata culpa iuratur,& sic est speciale, vt propter culpam iuretur,alias contra,ut ff.eod.l.uideamus, §.final.
o *Dolo malo*. supple,vel lata culpa,ut supra eod.l. is qui, vel lege,ut ibi no. Item de dolo ipsius hæredis dicit, non defuncti, quia tunc non iuratur in litem contra hæredẽ p. dolo defuncti,sed commune interesse petitur,ut inf.l.prox.

sed

Sed cum propter latam culpam vel leuem iuratur, an veniat singulare interesse in facti cognitione iudiciaria, siue alia probatione, sicut & quando propter dolum iuratur? Respond. commune interest venire, vt ff. eod. l. 2. §. 1. secundum Azo. & satis est approbatione releuari.

a *Moderari.*] sic deferendo iuramentum contra hæredem, vt poterat cõtra defunctum deferri, vt ff. de hære. tut. l. cum ostẽdimus. & l. fin.

L *Icet.*] CASVS. Si tutor inuentariũ non fecit, & decessit aduersus hæredẽ in litem iurabitur: sed cõueniri poterit de dolo defuncti ad cõe interesse.

b *Placuerit.*] apparet hic, qđ propter dolum defuncti, non iuratur aduersus hæredem in litem, sed ob suum hæredis, vt sup. eod. is qui. & l. alio. Item aduersus tutorem ipsum ex tali dolo iuratur, vt ff. de administra. tuto. l. tutor qui repertor. in princip. Alij dixerunt tantum defunctum in culpa fuisse nam & si in dolo, & aduersus hæredẽ ob dolum defuncti iuraretur.

1† Archemidoro.

2† deest in omnibus.

3 † vel, Dus.

4† Du. hæredes tutoris. al. hæredis tutor.

5† Cuiac. hic, & 13. obserua. 39. hãc negatiuã expungit eo sensu. Hęredẽ tutoris ex eiusque leui culpa teneri: & ita dissẽtit a cõi opinione. Mouetur, qđ hęrs tenet ex cõtractu defuncti, ergo & leui culpa, hæc, qa receptum sit hęrdẽ tutoris negligẽtiæ propriæ nõ teneri. l. 4. §. 1. ff. de fideiuss. tut. satis id indicat pp negligentiã defuncti hęredẽ obligari. Gothof.

6† Captãdum.

7† Du. gratiæ.

DE HAEREDIBUS tutorum, vel curatorum.

H *Aeredes.*] CASVS. De negligentia tutoris, ex cuius dolo non comperatur, an hæredes eius conueniri possint, quæritur? Resp. quod nõ, nisi lis fuerit contestata cũ defuncto, uel aliquid ad eum peruenerit ex bonis pupil. uel cum pupillo acquirere potuit, alij cessit, vt ff. manda. l. si procurator. §. vlti.

c *Ob negligentiam.*] scilicet defuncti.

d *Non oportet.*] ex dolo ergo defuncti & lata culpa hæres tenetur, non leui: vt hic, & sup. de nego. gest. l. curatoris. & ff. eo. l. fin. §. 1. & de actio. & obliga. l. ex deposito. & l. ex contractibus. & argumẽ. ff. de ma. conue. l. nõ similiter. & infr. de ma. conue. lege in hæredes. nisi in tribus casibus, vt subijcit.

e *Inchoata est.*] vt supra titu. primo. l. alio in fin. & ff. eo. l. fina. in fine.

f *Lucrum.*] vt inf. eodem l. fina. & ff. de calum. l. in hæredem.

g *Præstitum sit.*] vt quod potuit pupillo quærere tutor, alij permisit, vt ff. manda. l. si procuratorem. §. si. lucrum .n. est ex alieno, &c. vt ff. de fur. l. si pignore. §. 4.

debeat moderari.[a] PP. 7. Calend. Octob. Pio & Pontiano Coss. 239.

Propter dolum defuncti non iuratur contra hæredes. h. d. quod tene menti. Bald. vel sic: Ob dolum proprium, non tutoris, contra hæredem iuratur in litem h. d. Salic.

Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC.[1] † Artemidoro.

LEX V.

LIcet aduersus hæredes ob non factum inuentarium iusiurãdum in actione tutelæ prætermitti placuerit:[b] iudicem tamen [2] † datum,[3] † velut ex dolo tutoris alijs indicijs instructum, aduersus eos ferre sniam cõuenit, S. 8. Calend. Ianua. Nicomediæ. CC. Coss.

TITVLVS LIV.

De hæredibus tutorum, vel curatorum.

Hæredes tutoris non tenẽtur ex leui culpa tutoris. h. d. totus iste titulus. Bald. vel sic: Hæredes tutoris non tenentur ex leui culpa defuncti: nisi in tribus casibus hic expressis. h. d. Salic.

Impp. Seuerus & Antonin. AA. Fusciano.

LEX PRIMA.

HAeredes [4] † tutorum ob negligentiam,[c] q̃ non [5] † latæ culpæ cõparari possit, condemnari nõ oportet:[d] si non contra tutorem lis inchoata[e] est, neq; ex dãno pupilli lucrum[f 6] † captatum, aut [7] † gratia præstitũ[g] sit. PP. 6. Idus Mart. Laterano, & Rufino Coss. 198.

De non gesto a tutore, tenetur eius hęres. h. d. Salic.

Imp. Antoninus A. Valentino, & Materno.

LEX II.

PAter [8] † vester tutor, vel curator datus, si se non excusauit, non ideo vos minus hæredes eius tutelæ, vel vtili[h] iudicio conueniri potestis,[i] quod eũ [9] † tutelam, seu curam non administrasse dicitis: nam & cessationis rõ reddenda est. Prius tamen propter actum suum eos cõueniendos esse qui administrauerũt, sæpe rescriptũ ẽ.[k] PP. 11. Calẽ. Mart. Antoni. A. 4. & Balbino Coss. 214.

Hæredes tutoris tenentur de eo quod defunctus à se, uel ab alio nõ exegit. h. d. Salic.

Idem A. Vitæ.

LEX III.

ADuersus hr̃des[l] quondam tutoris tui tutelæ actione cõsiste. In iudicium aũt veniet ẽt id qđ ɩ bi tutor ex cã fideiussionis[m] debuit. PP. 4. & Non. Iu. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Hęredes tenentur ad eos peruenta restituere, & de neglectis a defuncto rationẽ reddere. h. d. Salic.

Imp. Alexand. A. Frontino.

LEX IIII.

HAeredes eorum, qui tutelam vel curam administrauerunt, si qđ ad eos ex re pupilli vel adulti perue-

P *Ater.*] CASVS. Si plures dati sunt tutores alicui, & quidam gesserunt, & quidam nón gerentes vel eorum hæredes tenentur: prius tamen conueniendi sunt qui gesserunt.

h *Vel vtili.*] vel pro, id est nam vtili non directa tenetur, qui non gessit, vt ff. rem pu. sal. fo. l. nõ quasi. §. 1. Vel dic tutelæ, scilicet vtili, vel vtili scilicet negotiorũ gestorum contra hæredẽ curatoris. sup. de nego. gest. curatoris.

8† si pater.

i *Potestis.*] cum ex dolo vel lata culpa tantum defuncti hæres teneaẽ, vt sup. l. pxi. appatet, ꝙ cessatio ẽ dolus, vel lata culpa vt hic, & inf. ti. j. l. 2.

k *Rescriptum est.*] vt sup. ti. 2. licet, & sup. ar. tut. l. cum interdictæ, & sup. de adm. tuto. l. & si scilicet. inf. si tu. reipub. cau. l. prima.

9† sci Duã.

A *Duersus.*] CASVS. Si tutor in causa pupilli contraxit, & fideiussorem nõ idoneum accepit puta, quia mutauit pecuniam pu. an teneatur eo nomine, quæritur? Dicitur quod sic vel sic. Aliquis fideiussit pro Titio apud Seiũ: Seius filio suo fideiussorem dedit tutorem si a seipso nõ exegerit. Titio facto non soluendo, vel Titium non conueni: poterit pupillus ex causa fideiussionis act. tutelæ cũ conueniro, eo ꝙ conuersa sit prima actio in actionem tutelæ.

l *Aduersus hæredes.*] qui si maiores sunt & legitimæ ætatis, debent explicare quæ per defunctum inchoata sunt, vt ff. eod. l. 1.

m *Fideiussoris.*] tu quia malum fideiussorem accepit in causam pupilli: nam tenetur eo nõie. Vel aliter: quia cũ debuit exigere alios debitores pupilli, & seipsũ debet exigere: & si nõ fecit, deuoluitur in actionem tutelæ prima actio, vt ff. de admi. tut. l. quoties. §. 1. etiam si prima erat finita tempore, vt d. l. quoties. & ff. de fideius. tut. l. tutor datus. & ff. de neg. gest. l. diuortio. §. pen. & §. fin. & l. qui sine. Accur.

H *Aeres.*] CASVS. Si ad tutoris hæredes vel curatoris aliquid ex re pu. vel adulti perueniat: an id restituere debeant, quæritur? Dr̃ ꝙ sic, & siue administrauerit tutor vel curator, siue non, tenebuntur. Viuianus.

a *Coguntur.*] vt sup. eod. l. prima.

b *Ambigendum.*] vt sup. eodem. l. pater & facit sup. arbit. tut. l. tutelæ.

SI TVTOR VEL CVRATOR, &c.

Qualiter is q gessit teneatur, dictum est: videamus qualiter is q non gessit, conueniatur. & quando. & in quo ordine. Azo.

C *Ertum est.*] CASVS. Si plures dati sunt tutores, & quidam gerant & quidam non, non gerentes, si soluendo non sunt, qui gesserunt, vel eos de suspecto non accusauerint, quin teneantur dubium non est. & hoc l. prima. Si ergo libertus & patronus dati fuerunt tutores & patronus fuerit suspectus: non debet libertus excusari, si eo prætextu dimittat patronu excusare: quia non liceat sibi aduersus patronū famosam instituere actionem: cum possit officium iudicis implorare, si aliquid de rebus pupilli peteret, vt amoueretur, & alius daretur. Vi.

c *Debuerunt.*] vt inf. l. pxi. & sup. de test. tu. l. si tibi pater. & ff. de ric. nu. l. si quis tutor §. quin etiam. licet. n. gessisse videatur, & qui per alium gerit, vt ff. de admi. tu. l. ita aūt. §. gessisse. & l. tres tutores. ff. d fideiuss. tut. l. 2. nihilominus tā teneī, vt ff. man. l. si procuratorē §. si tutores.

d *Non potuerunt.*] dic vt dixi sup. de proba. l. ex persona. & inf. si tutor reipub. l. 1. vide l. fi. inf. de fideiuss. tu. vbi similia verba habentur.

e *Omiserunt.*] hic dic, sicut dixi sup. de diui. tut. l. 2.

f *Patronum tuum.*] q & contutor erat.

g *Actionem.*] id est accusationem de suspecto. nam actionē pecuniariam, etiā famosam, pupilli nomine potest intēdere, vt ff. de in ius uoc. uoc. l. quæsitum, quæ est contra. Vel dic propriè, & non potest, scilicet suo nomine intendere: nisi ex magna causa, vt ff. de in ius uoc. l. sed si hac lege. §. fina. sed nomine pupilli sic, ut in contrarijs. Vel dic, non potest accusare, scilicet per libellum, sed implorando officium iudicis sic vt subijcit. quod dic, ut in summa de ob pa. præs.

h *Potuisti.*] implorando officium iudicis, vt ille remoueatur, & alius detur: cum sine accusatore hoc fieri possit, vt ff. de suspect. tut. l. 3. §. præterea. Sed quidam dicunt hic peti curatorem, non eum remoueri, cum sit coniunctus pupillo necessitudinis uinculo, vt ff. de suspe. tut. l. si tutor. In princip. quod non placet, quia non pupilli, sed contutoris erat patronus, satis tamen potest legi in patrono pupilli.

1 † tutela. al. de tutela.

2 † obseruari.

Tutor suspect⁹ qñque sine accusatore remouetur.

nerit restituere coguntur.[a]

¶ In eo ēt, qđ tutor, vel curator administrare debuit, nec administrauit, rationem reddere eos debere, non est ambigēdum.[b] PP. 8. Calen. Nouemb. Alexand. A. 3. & Dione Coss. 230.

TITVLVS LV.

Si tutor vel curator non gesserit.

Qui admittitur ad accusandū, pōt esse promotor inquisitionis, & pōt implorare officium iudicis in locū deficientis accusationis quod est not. dignū. Bal. vel sic: Tutori ēt non gerenti imputatur, si concuratorem suspectū nō fecit: et libertus, qui non pōt patronū de suspecto accusare, non prohibetur iudicis officium implorare. h. d. Salic.

Imp. Alexander A. Zotico.

LEX I.

CErtum est non solū eos qui gesserunt, sed etiam qui gerere debuerunt,[c] [1] † tutelæ teneri etiā in ea, quę à contutoribus [2] † seruari non potuerunt,[d] si modo cū eos suspectos facere deberent, id officium omiserunt.[e]

¶ Tu autem & si contra patronum[f] tuum famosam actionem[g] instituere non potuisti: prouidere tamen nequid tutelæ deesset, necessariis postulationib. [3] † apud eum, cuius de ea re iurisdictio fuit, potuisti.[h] PP. 2. Id. Decemb. Maximo 2. & Aeliano. Coss. 224.

Contutor pro gestis à contutore idoneo non tenetur in subsidium: pro neglectis ab vtroque pariter tenetur cum illis. h. d. Salic.

Idem A. [4] † Iusto.

LEX II.

QVi se non immiscuerūt tutelæ vel curæ, ex persona eorum qui gesserunt, & idonei sunt, non onerantur.

¶ Si qua vero sunt, quę cum geri debuerint, omissa sunt latæ culpæ ratio oēs æqualiter tenet.[i] PP. 8. Calē. Maii Coss. 225.

TITVLVS LVI.

De vsuris pupillaribus.[k]

Si tutor pecuniam pupilli in vsus suos conuertit, ad vsuras tenetur. h. d. Salic.

Imp. Antoninus A. Crescentino.

LEX I.

TVtorem,[l] vel curatorē pecuniæ, quam in vsus suos conuertit, legitimas[m] vsuras [5] † præstare debere olim placuit. PP. Non. Ian. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Tutor tenetur ad usuras etiam eius, quod a contutore debetur, vel pro contutore debet. h. d. Sal.

Q *Vi se.*] CASVS. Si duo tutores dati sunt pupillo, & vnus gerat, alius non, ille qui non gerit non tenetur, si alter qui gessit, idoneus est. Si vero aliqua sunt, quæ à nullo eorum gesta sunt: ad vtrumque periculum communiter pertinet. Viuianus.

i *Tenet.*] nisi erant appendicia eorum, quæ gesta sunt, ut ff. de admini. tut. l. tres tutores. §. itē in eo, & facit sup. l. proxi. in princ. & de diui. tut. l. fi. & ff. rem pupil. sal. fo. l. non quasi. §. si quis procurator. Et nota cum qs ad tutelam vocatur: aut inutiliter, & non tenetur si se non immiscuit. alias sic, negotiorum gestorum, vt sup. de test. tut. l. prima, aut vtiliter. & tunc si nō habet excusationem, tenetur ex quo scit se nominatum nisi alius gerat. ut sup. de admi. tut. l. & si sciss si habet, aut exequitur eam intra legitimū tempus, & tunc non tenetur: aut non exequitur eam intra legitimū tēpus, & tūc pro toto tempore teneī, si iussus est administrare, ut ff. de excus. tut. si is qui tres.

DE VSVRIS puppillarib.

Quia in actione tutelæ vsurarum fit condēnatio, de vsuris pupillaribus supponit. Azo.

k *Pupillaribus.*] Pupillares dicunt, quas pro conditione suæ personæ potest pupillus stipulari secundū modum qui est sup. de vsu. l. eos.

l T *Vtorē.*] CASVS. An tutor vel curator, q pecuniam pupilli vel adulti in vsus suos cōuertat, ad legitimas teneatur vsuras, quæritur? Dicitur quod sic. Viuia.

m *Legitimas.*] idest pupillares, non minuendas ex more regionis & hoc sic si palam conuertit, & sic loquitur ff. de admin. tut. l. tutor qui §. quæ autem sunt. vel dic legitimas, id est centesimas, ut quando conuenit clam: vt ff. de admin. tut. l. non existimo & ff. de neg. gest. l. qui sine. & omnes dicuntur legitimæ, id est a lege statutæ. & facit sup. ar. tut. l. tertia. & depositi. l. si depositā. Et no. quod quandoque præstantur centesimę, quandoque pupillares, ita ut non minuantur per consuetudinem regionis, vt patet per d. l. ff. de admin. tut. l. tutor qui repertorium. §. si post. vsque in fi.

E *Ius.*] CASVS. Si plures sunt tutores, & vnus uel ex persona sua, quia gessit, & mala, vel omisit, cum gerere debuit, vel ex alterius persona, qui soluendo non est,

3 † Hinc not. secundum Bal. q qui nō admittiī ad accusandū, potest eē promotor inquisitionis: & pōt implorare officium iudicis in locū deficiētis accusationis.

4 † Iustino.

Tutor datus alicui pupillo, qñ teneatur. & qñ non.

Pupillares vsuræ quæ dicuntur.

5 † Hostien. d vsu. 7. besses Vel semisses putat. Cu iac. hic Accursius opinionē sequitur. hic. n. putat agi de magnis vsuris nullas autem esse maiores centesimis Gothof.

Tutor pecuniā pupillarē in suos usus cōuertēs, ad quas vsuras teneatur.

conueniatur, & non soluat: an teneatur ad vsuras, quaeritur? Dicitur quòd sic, licet videatur, quòd ex persona alterius vsuras soluere non debeat: quia euenit, vt ab alio vsurae praestentur, si contutorem suum suspectum non fecerit, cum facere potuit. Viuia.

deponat, & sic inhibetur vsurarum cursus. Idem est in curatore obseruandum. Viuia.

g *Compelli non potest.* vt sup. vt nemo inui. l. i. sed fallit in casibus, ut ibi not.

h *Frequenter.* vt ex hoc magis contumax praesumatur.

Imp. Alexand. A. Ampliato.

LEX II.

EIus quod ex causa tutelae debetur, vsuras praestari oportere dubium non est:[a] quamuis alijs pro participe muneris [b] necessitas solutionis [c] irrogetur: quia non [d] id aliàs contingit, quàm si cessatio contutoris in suspecto faciendo [e] † imputari possit. PP. 13. Calendas Iul. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Non imputatur tutori, si non potuit negotiari cum pecunia pupillari, sed tenuit eã mortuam, Bal. Vel sic: Si tutori non potest culpa imputari, ad vsuras non tenetur, h. d. Salic.

Idem A. Vitalio.

LEX III.

SI pecuniam [2] † pupillarẽ neque idoneis [3] † hominibus credere, neque inemptionem possessionum conuertere potuisti, [f] non ignorabit iudex vsuras eius à te exigi nõ oportere. PP. Idibus. April. Modesto, & Probo Coss. 229.

Obligatus ad rationẽ reddendam, aduersa parte nolente agere, potest petere testes recipi ad aeternam rei memoriam, per quos fiet probatio sui iuris. h. d. Secundum vnã lecturam. Et item quòd assignetur aduersario terminus ad agendum, hoc dicit secundum aliam. sed primam notabiliorem puto, h. d. Bald. Vel sic: Tutor nõ potest pupillum suum quondam compellere, vt agat contra eum, sed denũciationibus factis potest coram praeside ea ad quae tenetur, deponere: & pro depositis non current vsura, h. d. secundum aliam lecturam, & hoc intendit. Reus non potest compellere eum, qui suum se dicit creditorem vt agat: sed potest eius testes facere examinari ad perpetuam rei memoriam, vel potest petere, vt ei praefigatur tempus vltra quod non audiatur, hoc dicit Salicetus.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. [4] † Ditatio, & Aurelio.

LEX IIII.

PVpillus agere vobiscum actione tutelae compelli non potest.[g]

¶ Verum aduersus futurã calumniã, vt & si quid ei debetis, cursus [5] † eius inhibeatur vsurarum, denunciationib. frequenter [h] interpositis, ad iudicium eum [6] † prouocare: ac si rem dissimulatione proferat, [i] actis apud praesidem prouinciae factis, voluntatis [k] vestrae rationem declarate, quo facto, tam vobis ipsis, quàm securitati filiorum vestrorum [7] † consuletis Quòd & in curatoribus locum habet. PP. Calendas Septem. Sirmij. CC. Coss.

TITVLVS LVII.

De fideiussoribus tutorum, vel curatorum.

Cum tutore & fideiussore nõ potest pupillus insolidum agere, hoc dicit. Salic.

Imp. Alexander A. Felici.

LEX PRIMA.

ELigere debes, [l] vtrum cum ipsis tutoribus, vel curatoribus, [8] † seu haeredibus eorum, an cum ijs, qui ipsis se obligauerunt, agere debeas, vel (si ita malis) diuidere [m] actionem. Nam insolidum, & cum reo, & cum fideiussoribus agi [n] iure non potest. PP. 10. Calendas

a *Dubium non est.* vt ff. rem pup. sal. fore, l. si postea.

b *Muneris.* qui cum suspectus remoueri debuit, remotus non est.

c *Solutionis.* sortis, & vsurarum.

d *Quia non.* id scilicet vt vsurae praestentur pro alio, & caet. vt hic, & ff. de administ. tut. l. tutor qui repertorium, §. pen.

e *Imputari possit.* hoc potest admitti diuisa tutela à testatore vel iudice, vt supra, de diui. tut. l. 2. Si autem non erat diuisa, & omnes gesserunt, vt hic erat, omnes tenentur insolidum, etiam si non debuit vel potuit remouere vt suspectum.

1 † computari.

SI pecuniam. CASVS. Si tutor pecuniam pupilli foenerare, vel in emptionem praediorum idoneè collocare non potuit, an ad vsuras pecuniae si eam deposuit, teneatur, quaeritur? Dicitur quod non. Vivian.

f *Conuertere potuisti.* quod credendum est mutuam suam dedit vt ff. de administrat. tuto. l. cum plures, §. fina. & l. sequen. §. non est, & facit in e. ti. l. ita autem depositioni, in prin. & in Auth. vt ij, qui ò obliga. §. quod si mobilis, coll. 6.

2 † Limitat l. 1. sup. eo. 3 † idoneis idem locupletibus, l. vlt. ff. rem pup. sa. fo. Vide Cui. 3. obse. 30.

PVpillus. CASVS. Si tutor finita tutela credat se debere pupillo pecuniam & pupillus nolit eum conuenire, vel rationes audire administrationis propter cursum vsurarum, an possit adultum compellere vel facere cõpelli, vt eũ cõueniat, quaeritur? Dicitur quod non. sed saepius debet facere pupillũ ad iudiciũ citari vt sic magis contumax praesumatur, & sic eius securitas possit prouideri qualiter autẽ hoc fieri debeat, nõ aperit. Tu dic, quod offerre debet, si nõ accipiat, declaret hoc iudici, & actor consignet &

i *Proferat.* idest differat.

k *Voluntatis.* quae est, quia vultis soluere, & quod subijcit, quo facto, supplo & depositis solenniter, vt ff. de procuratoribus l. si reus. Vel dic quae voluntas est, quia vultis producere teste. ad perpetuã memoriam, qualiter nihil debetis, vel si debetis, qualiter offertis, ut futura vsura impediatur, & pro hoc est quod subjicit actis etiam, &c. ut in Auth. de testib. §. penult: coll. 8. Tertium etiam est consilium, vt petat à iudice, vt statuat tempus pupillo, vltra quod non audiet eum agentem vt infra, de ign. manum. l. diffamari, & ff. quibus ex cau. ma ior. l. sed & si. §. ait praetor.

4 † Vitalio

5 † Abest a Duar.

DE FIDEIVSSOribus tutorum, vel curatorum.

ELigere. CASVS. Finita tutela pupillus habet eligere, vtrum velit agere cum tutoribus, seu curatoribus, vel cum eorum haeredibus, vel cum fideiussoribus, eorum, uel velit agere pro parte cum tutoribus, vel cũ curatoribus, vel cum haeredibus eorum, & pro parte cum eorum fideiussoribus. Si autem velit omnes insolidum conuenire, hoc sibi non licebit. Viuia.

l *Eligere debes.* ut supra, de actio. & obli. l. est in arbitrio, sed hodie contra, ut in Auth. de fideiuss. §. i. colla. 1.

m *Diuidere.* Inter reum & fideiussores, ut ff. de duo. re. l. reos in prin. sed fideiussores cõtra pupillum non habent beneficiũ epistolae, ut ff. rẽ pupil. sal. fo. l. fi.

n *Agi.* ita quod exigitur

NOn est. CASVS Si tutor teneat pupillo, & soluat, liberatur fideiussor.

6 † Id uidetur intelligendũ de adulto capace taliũ denunciationum, capace inquã ex more regionis, cuius imbecillitas suppleda alicui uidetur esse conuocatione propinquorũ Goth.

7 † Gl. in c. ti. de fide instr. indu cit hanc l. in argum. quod testes & probatio debet in publica formam redigi, & sic non peribit.

8 † Dua. sed

Si vero fideiubeat pro tutore, refert an simpliciter, an interueniente stipulatione rem pupilli saluam fore. primo casu tutore soluente liberatur hic iunior. secundo casu tutore satisfaciente, non dicitur liberatus, sed non incidisse in obligationem: vel primo casu obligatur fideiussor in totum, secundo in id tantum, quod à tutore seruari non potest. Viuian.

a *Liberari*. vt Institut. quibus modis tollitur obligatio, in prin. & infra, de fideiussor. l. si indebitum, in fi.

b *Simpliciter*. sic dicens, pro isto fideiubeo.

c *Planè*. sed nonne idem in primo casu, quod in his duobus est? Respon. non, quia primo ab initio fuit obligatus, sicq; postea liberatur, sed in his non fuit obligatus, sicque non liberari, sed non incidere in obligationē dicitur, nisi in id quod deest, vt hic, & ff. de verb. obl. l. decem.

Februar. Iul. ij. & Crispino Coss. 225.

Illa lex probat, quod fideiussor tutoris potest se obligare sub duabus formis, scilicet simpliciter & in defectū tutoris, & vtraque forma bona est, licet prima sit pura, secunda conditionalis, quod est notabile, & ideo dicunt instrumenta, & si dictus tutor non solueret, talis fideiussor promisit de suo soluere, & adimplere. h. d. Bald. Vel sic. Pro ea parte, quam tutor soluit, liberatur fideiussor suꝰ siue sit simpliciter acceptus, siue rē pupilli saluam fore, vel indemnitatem promisit, hoc dicit, Salic.

Idem A. Prisco.

LEX II.

NOn est ambigui iuris, electo reo, & soluente, fideiussorē liberari.[a] & ideo si simpliciter[b] acceptus est fideiussor in id, quod tutor seu curator debiturus[1] † esset; cum proponas tutorem vel curatorem[2] † condemnatum soluisse, quid dubiū est, fideiussorem liberatum esse: ¶ Planè[c] si stipulatio rem saluam[3] † pupillo fore, interposita est, vel cautum est in id, quod à tutore, vel curatore seruari non potest, manet fideiussor obligatus ad supplendam tibi indemnitatem. PP. Calend. August. Fusco 2. & Dextro Consulib. 226.

TITVLVS LVIII.

De contrario iudicio[4] † tutelæ.

DE CONTRARIO iudicio, &c.

S*I pro contutore*. CASVS. Si finita tutela pupillus vnū de tutoribus ob communem dolum conuenerit, & condemnari fecerit, & alius pro condemnato soluerit, si postea alia die velit ut pupillus cedat sibi actio. aduersus cōtutores, an contrario iudicio tutelæ ad id faciendum possit pupillū cōuenire, quærit? Dī q̄ nō. Si uerò soluerit vt cederetur ei actio, hoc casu videtur act. emisse, & vt ea sibi cedatur, poterit pupillum conuenire. Viuia.

1 † erat.

2 † damnatum.

3 † Deest in omnib.

4 † Vide Cuia. 9. obseruat.

d *Iudicato*. id est cōdemnato propter cōmunem dolum, vel tuum tm̄, cū te diuisim administrāte, suspectū facere debuerit, secundū quosdā.

e *Actio*. scilicet contra eum, qui iam per solutionem tuam liberatus est, tuo tamē nomine vtilē habes, vt infra l. prox. secundum Irn.

f *Emisti*. dicendo, ideo soluo, vt cedas actionem.

g *Suam*. idest tuam.

h *Datus*. scilicet tu.

i *Hærede*. contutoris.

k *Conuenire*. vt ff. de solutionib. l. Modestinus, & sic quæ est inutilis cedenti, est vtilis ei, cui cessa, vt ff. manda. l. e. Papinianus, & ff. de censi. l. cum possessor, in principio. & facit ff. de magist. con. leg. 2. & 3. facit infra, de solutio. leg. nulla.

S*I non*. CASVS. Duo erant tutores, qui malè administrabant bona pupilli, finita tutela, pupillus contra vnum, qui erat absens, egit, & insolidum condemnari fecit, ne ille sciuit se condemnatum, nec appellauit, & sic acquieuit eo soluente, iste condemnatus cōueniet pupillum vt sibi cedat actio aduersus contutorem vel si non cedat, cōuenit tut. vtili negocior. gest. actio. vel tutelæ. Viuia.

Actio extincta cedi non potest. Bal. Vel sic. Post solutionem simpliciter factam non potest fieri nec valet cessio. secus, si soluatur cum pacto ut cedatur, hoc dicit, Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Stratoni.

LEX PRIMA.

SI pro contutore iudicato[d] pecuniam soluisti, nullum iudicium tibi contra pupillum competit, vt delegetur tibi aduersus liberatum actio[e].

¶ Quòd si nomen emisti,[f] in rem[5] † suam[g] procurator datus,[h] hæredes[i] iudicati poteris conuenire.[k] PP. 7. Calend. Mart. Fabiano, & Muciano Coss. 202.

Vbi probationes sunt liquidæ, condemnatus in absentia non præsumitur condemnatus ex contumacia, sed propter malam causam. h. d. Bar. Vel sic. Tutor non ex propria, sed contutoris culpa condemnatus soluens, habet beneficium cessionis, & vtilis actionis. h. d. Sal.

Imp. Antonin. A. Primitiuo.

LEX II.

SI non ex propria culpa[l] solus pupillæ condemnatus es, sed absens[m] & indefensus acquieuisti, cum ex causa iudicati satisfacere cœperis,[n] actiones aduersus cōtutores tuos mandari[o] tibi à[6] † pupilla desiderabis,[p] vel vtili actione[q] vteris. PP. 2. Id. Octob. Duobus Aspris Coss. 213.

l *Si nō ex propria culpa*. duo erant tutores puellæ, vnus qui erat absens electus à pupilla, insolidum fuit condemnatus.

l *Si nō ex propria culpa*. idem si ex proprio dolo, vt actio ei non cedatur, vt ff. de tute. & rat. distr. l. prima, §. nunc tractemus, sic & ff. pro socio, l. cum duobus, §. finali. sic & procurator, qui soluit propter suum delictum, vt ff. de procuratoribus l. qui proprio, §. item contra.

5 † tuam. Rectius.

m *Absens*. cum constabat eum malam fouere causam, alioquin contra, vt ff. de euictio. si ideo, & l. si per imprudentiam. Vel dic, quòd fuit absens ex iusta, & probabili causa.

n *Cœperis*. opponitur ergo hæc exceptio cedendarum actionū etiam post sententiam, vt hic, & ff. de fideiuss. l. si fideiussores.

t Dic hoc esse ḡnale, ut oīs exceptio, quæ nō tractat de æquitate sniç op. in re sua iterogasse.

o *Mandari*. pro parte, non insolidum, vt ff. de tute. & rat. distra. l. cū pupillus, & de admi. tut. l. si plures, in fin.

p *Desiderabis*. contra, supra l. prox. vbi non mandatur a pupillo. Solu. ibi soluit hic non.

6 † pupillo. Duar.

q *Vtili actione*. scilicet negotiorum gestor. vel tutelæ, secūdum Azonem. sic & ff. de nego. gest. l. Lex facto. & supra si certum petatur, lege si absentis, & ff. de actionibus, & obligationibus lege prima, in fine, secus in fideiussoribus ut ff. de fideiussio. l. ut fideissor.

S*I pater*. CASVS. Pater tuus administrauit tutelam priuigni sui: & ex mala administratione tenebatur pupillo priuigno in quadringenta, decessit priuigno, & mc.

me hæredibus institutis: ita confusione extincta est actio reliqua 200. à te petere poterit. Si verò pater aliqua in rem priuigni impendi, vsque ad concurrentem quantitatem compensabit. Si verò quingenta impendit, & in quadringenta tantum tenebatur: nec agere velit, plus sciés fuisse erogatum, quā debitum sit: poterit eum conuenire contrario iudicio in id quod superest, de ducto debito. Viuianus.

a *Proponis.*] Nota vitricum posse esse tutorem priuigni, non tamen ap. dcum ali. vt hic, & supra vbi pup. pup. l. 1.

b *Extingui.*] vt supra, de negotijs gest. l. si ab eo. & de nego. act. l. si adulta, & infra ad legem Falcidiam, licet. & sup. de rei vendicat. l. cū à matre.

1 † Quē & priuigni.

c *Compensatione.*] sic supra communi diuidun. l. quarta, in fi. & ff. commod. l. in rebus §. fin.

d *Potes.*] sic ff. commod. l. in commodato, §. 1.

DE AVTHORItate præstanda.

De tutorib. & curatorib. dictum est, & quia oportet eos authoritatē prēstare minorib. in ijs, quæ agunt vel paciscunt in præiudiciū suum, ponit de authoritate præstanda. Azo.

2 † In rem sua irrogasse.

N*Eque tutoris.*] CASVS. Si pupillus sine tutoris authoritate stipuletur aliquid sibi dari, vel fieri: an valeat stipulatio, quæritur? Dicitur quod sic. Viuia.

e *Pro pupillo.*] nisi sit infans: vt ff. de verborum obligatio nib. l. mulier. Excepto vno casu, vt ff. rē pupilli saluam fore, l. seruum. & facit Instit. de autho. tutor. in princ. & infra, de contrahenda stipul. l. neque.

N*Eque actiones.*] CASVS. Si pupillus aduersus aliquem act. habeat, an sine tutoris authoritate eam remittere possit, quæritur? Dicitur quod non. Viuian.

f *Tutoris.*] non solum dominici.

3 † De sunt in omnib.

g *Poteris.*] quando que nec prodesse sibi potest, vt instit. de author. tutor. §. neque.

E*Vm qui.*] CASVS. Si à pupillo sine tutoris authoritate distractum fundum comparasti: eum præscribere non potuisti. Viuian.

Pro illa parte, ad quam pupillus succedit tutori, extinguitur actio tutelæ, et non in pluri, & erogata a tutore bona fide, possunt per cohæredem pupillo compensari, vel contrario iudicio repeti. h. d. Sal.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. Thesidi.

LEX III.

SI pater tuus,[1] † quem priuigni sui tutelā administrasse proponis,[a] testamento rectè facto, pupillo etiam quondā suo hærede instituto decessit, quoniam non nisi pro portione hæreditaria tutelæ petitionem confusione constet extingui,[b] pro residua parte succedentē patri, tutelæ te conuenit apud cōpetentem iudicē reddere rationēm: qui secundū bonam fidem eorum etiam, quæ patrem tuū in[2] † rem eius erogasse dicis, admissa compensatione,[c] & reliqui (si quid amplius debetur) faciet condemnationem.

¶ Quod si sciens amplius in rem suam erogatum, agendū propterea tutelę non putauerit, eum contrario iudicio conuenire potes.[d] S. 18. Calen. Ianuar. CC. Coss.

TITVLVS LIX.

De auctoritate præstanda.

Pupillus potest sibi stipulari sine tutore, sed non actionem remittere. h. d. cum l. seq. Sal.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Antoniano.

LEX PRIMA.

NEQVE tutoris, neque curatoris absentia quicquam stipulationi pro pupillo[e] 3 † vel adulto habitæ nocet. Sine die AA. Cos.

Ijdem AA. & CC.[4] † Serenæ.

LEX II.

NEque actiones[5] † sine tutoris[f] auctoritate in ætate pupillari constituta, remittendo, quicquam amittere poteris..[g] S. 17. Calend. Maij. CC. Coss.

Emens a pupillo sine tutore, non præscribit. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Caio.

LEX III.

EVm, qui à pupillo sine tutoris auctoritate distrahente comparauit, longi temporis spatium non defendit.[h] S. 3. Cal. Decemb. CC. Coss.

Minor non potest esse in iudicio criminali sine tutoris, vel curatoris auctoritate. h. d. Salic.

Imper. Iustin. A. Ioanni PP.

LEX IIII.

CLarum posteritati facientes, sancimus omnino debere & agentibus, & pulsatis in criminalibus caussis minorib. vigintiquinque annis adesse tutores vel curatores, in quibus[6] † adultos & pupillos leges accusari concedunt:[i] cū cautius sit & melius sit cum suasione prudentissima, & responsa[h] facere minores, litemq; inferre,[l] ne ex sua imperitia, vel iuuenili calore aliquid, vel dicant, vel taceant, quod si fuissent prolatum, vel non expressum, prodesse eis poterat, & à deteriore calculo[m] eos eripere.* Dat. 14. Cal. Mart. Constantinopol. post Consulatum Lampadij & & Orestis VV. CC.

h *Non defendunt.*] vt infra, de vsucapion. pro empt. l. cum qui. & ff. si certum petatur, l. non omnis. §. si pupillus. sed certe iurmo videi quod hic, vt ff. pro emptore, l. secunda, §. si pupillo. quæ est contra. Sol Distingue, cum quis emit aliquid à pupillo sine tutore, sciens eum impuberem: siue credat eam rem tenere, siue nō: cum errat in iure, nō vsucapit, ut ff. de vsucapio. l. nūquam. Si vero putat puberem: aut est mobilis res quæ emitur, & aliea. & vsucapitur, & sic loquitur contrarium, aut immobilis & tunc non vsucapitur: cum non possit alienari, ut hic, si autem est pupilli etiā mobilis non vsucapitur: ut ff de vsucapio nib. l. vbi ff. de acqui. rerum dom. l bonæ fidei.

4 † Seuero.

5 † Dn. nec actiones alias actionem.

C*Larum.*] CASVS. In hac lege dicit Imperator, quòd tam in ciuili causa, quam in criminali, si pupillus, vel adultus cōueniatur, vel conueniat, interuenire debet tutor, vel curator, ad hoc, quod teneat quod actum est, ne dicat pupillus quòd sibi nocet, uel taceat, quod sibi prodest. Viu.

6 † Caussis. Quid si lis fuerit īstitua ptra minorem 25. an. nul la prius si li dato curatore nul la est. Bossius tit. si aduersus rem iudi. Rol. 1. con si. 31. Idq; ita receptum esse in Regnis Hispanicis Placa retulit 1. delic. 32. In Italia diuersum, Ferar. in forma In quis. in verbo, & in Gallia. Et meritò cū in delictis minor 25. maior 14. habeatur in omnib. pro maiore, præcipuè si de pictū cōfiteaē. Bossi. ti. de 3. fess. n. 69. Pōt tamē ætas adesse ad electionem pœna. Clas 6. sent. §. vlt. q. 50.

i *Concedunt.*] quod est in omni crimine excepto crimine carnis, vt ff. de reg. iur. l. pupillū, & de trib. l. 3. §. fin. & Instit. de oblig. ex delic. §. fin. ff. de furt. l. impuberem, & ff de adulter. l. si minor.

k *Responsa.*] quando conueniuntur.

l *Inferre.*] cum pulsant: quod faciunt in accusando, prosequando suam, vel suorum iniuriam, vt ff. de accusationibus l. 2. & l. hi tamen, & infra de adult. l. pro pter.

m *Calculo.*] id est sententia. non ergo valet sententia ipso iure sine tutoris, Goth.

ambo-

auctoritate in iudicio, vt hic, & supra si aduersus rem iudi. l. cum minores, & cui leg. per. l. 1. sed contractus valet. licet restituatur: primū fallit in iudicio momētaneę possessionis, vt sup. qui leg. per. l. si. Accur.

V *Eterum.*] CASVS. Olim si plures erant tutores dati in testō, vel a iudice, vel à lege, vel ex inquisitione, vni⁹ dati in testamēto authoritas sufficiebat; si plures erant legitimi, non vnius, sed omnium sufficiebat authoritas: hodie vero nulla erit differentia cuiuscumque generis sint tutores: dum tamen administratio non sit diuisa: tunc enim quilibet pro sua ratione, seu parte pręstabit authoritatē, nisi tale factum fuerit, per quod soluitur tutela verbi gratia. Pupill⁹ vult se dare alicui in arrogationem, finitur tutela: vnde in hoc casu omnes tutores debent pręstare authoritatē, nec vn⁹ sufficit, quia quod omnes tangit, & cæt. Viuianus.

1† Veterū.

2† et vni⁹ in omnib.

a *Et.*] pro etiam.

b *Compellebantur.*] cuius distinctionis e-rat, arg. supra, de tut. vel cu. qui sa. non de. l. non omnium.

c *Sufficere.*] vt & supra, si vnus ex plur. l. prima. & ff. de curato. furio. l. cōsilio, §. fin. argumen. ff. de officio procons. l. 1. §. primo.

d *Absimiles.*] sed similes.

e *Pregrauantur.*] vt & ff. iudicatum solui, l. tertia, §. si tutor. & de curat. bon. dando l. 1. §. 1.

4† Dati.

f *Speratur.*] in ipsos magistratus. vt Inst. de satisd. §. pen.

g *Absurdum est.*] vt & ff. de adopt. l. quod ne. & l. nam ita, & de aquæ pluuiæ arc. l. in concedendo, & l. si autem plures, & ff. de re iudica. l. duo ex tribus, & infra, de appellationib. nominationes, & infra, de omni agro deserto, l. quicūque desertum, in §. lib. 11. & extra, archiepiscopus, & de officio Archidia. ca. ad hęc. Sed fallit hoc vbicunq; consensus tacitus sufficit. & facit infra, de curat. fur. l. fin.

* Absurdū Omnes tā gens, ab oibus approbe & cōcor. cx̄, de re. iur. c. qđ omnes, &c. si archiepiscopus, cū glos. super verbo, cū oibus, tēmp. ord.

h *Similiter.*] id est æqualiter.

5† Suas auctoritatem.

In omnibus actibus sufficit auctoritas vnius tutoris, nisi administratio sit diuisa, & nisi auctoretur super eo, quod finit officium. Bald. Vel sic: In gerendis à minoribus, sufficit vnius tutoris, vel curatoris auctoritas interposita super his, quæ spectant ad eius administrationem, nisi sit actus per quem tutela finiatur, quia tunc omnium consensus exigitur. Sa.

Idem A. Ioanni PP.

LEX V.

VEterem[1] †dubitationē amputantes, per quā testamentarij quidē, vel per inquisitionem dati tutores: & [a] vnius [2] † auctoritas sufficiebat, licet plures fuerant, non tamen diuersis[3] † regionibus destinati, legitimi autem, vel simpliciter dati omnes consentire compellebātur: [k] sancimus, si plures tutores fuerint ordinati, siue in testamento paterno, siue èx lege vocati, siue a iudice, vel ex inquisitione, vel simpliciter dati, vnius tutoris auctoritatē pro omnibus tutoribus sufficere, [c] vbi nondū diuisa est administratio, vel pro regionibus, vel pro substantiæ partibus: ibi etenim necesse est singulos, pro suis partibus, vel regionib. auctoritatē pupillo præstare: quia in hoc casu nō absimiles [d] esse testamentarijs, & per inquisitionem datis legitimos, & simpliciter datos iubemus, eo quòd fideiussionis onere prægrauantur, [e] & subsidiariæ actionis adminiculum speratur. [f]

¶ Sed hæc omnia ita accipienda sunt, si non res, quæ agitur, solutionē faciat ipsius tutelæ, vt puta si pupillus in arrogationem se dare [4]† desiderat. Etenim absurdum [g] * est solui tutelam non consentiente, sed forsitan ignorante eo, qui tutor fuerat ordinatus. Tunc etenim siue testamentarij, siue per inquisitionem dati, siue legitimi, siue simpliciter creati sunt, necesse est oēs suam auctoritatem [5] † præstare, vt quod omnes similiter [h] tangit, ab omnib. comprobetur.

¶ Quæ omnia simili modo, & in curatoribus obseruari oportet. Dat. Cal. Septemb. Constanti. post Consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. 531.

TITVLVS LXI.

Quando tutores, vel curatores esse definant.

QVANDO TVTORES, vel curatores esse desinunt.

Quia actio tutelæ demum finita tutelæ nascitur, & intentatur, vt diximus sup. arbi. tute. videamus quā tutores, vel curatores desinant esse. Azo.

Finitur officium adiuncti simul cum officio eius, cui adiungitur. Bald. Vel sic: Finito officio eius, cui quis adiungitur, finitur & eius qui adiungitur. h. d. Sal.

Imperator Antoninus A. Hernulæ. [6]†

LEX PRIMA.

SI curatores tutorib. adiuncti sunt, [i] pubertate pupilli tam tutorum, quā curatorum adiunctorum officium finiri, [k] ideoque alios propter ætatis infirmitatem curatores esse dandos, [l] manifestissimum est. * PP. 4. Cal. August. Romæ, Antonino A. iiij. & Babina Coss. 214.

S *I curatores.*] CASVS. Si tutor non sufficiat ad administrationem tutelę, pupillus potest petere, vt sibi adiungatur curator, qui eo tempore, quo tutela finitur, ab officio curæ eximitur hoc est, cum tempus pubertatis aduenerit, quo peruento, dandus est sibi alius curator, propter ætatis infirmitatem. Viuian.

6† Hermilæ.

i *Adiuncti sunt.*] quod quandoque fit, vt Institut. de curat. §. interdum.

k *Finiri.*] vt sup. in quib. cau. tu. ha. l. potuit. & ff. de tu. & cu. da. ab his, l. rē. & de tut. & rat. distr. l. nisi in princ.

l *Esse dandos.*] vt ff. de minor. l. 1. in fin.

* Est. Tutela pubertate finitur, vt hic. Sed tā gn̄ali quadā locorū ꝯsuetudine ꝑsertim in Germania officiū administratoris, & per ꝯsequēs eius periculū ad legitimā vsque ętatem ad ultorū, puta 25. annor. continuatur. Cuius ꝯsuetudinis rationē vide apud Gayl. 2. pract. 92. Goth.

Pupillus non potest cassare tutorem. h. d. Sal.

Impp. Diocletianus, & Maximianus AA. & CC. Menippo.

LEX II.

TVtoris officium ex sola voluntate pupilli non finiri, certissimū est. [m] S. 13. Cal. Februar. CC. Coss.

T *Vtoris.* CASVS. Si pupillus tut. sibi datū nō plus habere voluerit, an sola voluntas eius sufficiat ad hoc, ꝙ finiatur officium tutelæ, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

m *Certissimum est.* sic ff. de off. præsi. l. legatus. certi enim sunt modi, quibus finitur vt Instit. qb. modis tut. fin. per totum.

Imperator Iustinianus A. Mennæ PP.

LEX III.

INdecoram obseruatione in examināda maritū pubertate resecantes; iubemus, quemadmodū fœminę post

I *N decoram.*] CASVS. Adueniente tēpore pubertatis, an finitur officiū tutelæ? Dr̄, ꝙ sic, qualiter autem hoc sciebatur, olim fiebat corporis indagatio, sed hodie fœmina, cum peruenit ad 12. annos, iudicatur pubes: masculus, cum peruenit ad quatuor decim annos. Viui.

Cessan-

a *Cessante.*] vt insti. quib. mod.tu.fi. in princ.

ADDITIO. Hanc legem intellige quantum ad tutelam vel similia: secus vero quo ad matrimonium contrahendum: quia tunc bene debet fieri corporis indagatio, si dubium sit an sint puberes, hoc est an generare iam possint necne, ut in c.puberes 1 extra de despon.impub.

1 Ibi est gl. alia q̃ existentia annorum, si non ad sit ptãs cocũdi, nõ inducit matrimoniũ etiã cum consensu. * Vl. Tertull. lib. de anim. cap. 10 Macro. 7. Saturn. 7. * Hoc quã quã Iustinianus sibi adroget: videtũ aliunde sumpsisse. Tertu. lib. de velãd. virg. Tempus, inqt, Etanici obseruarunt, ut ex lege naturæ iura sua ætatib red dãt. Nam feminas q̃dem a 12. an. masculos a duo-b9 amplius annis ad negotia mittunt. Goth.

1 † Præstãdo.

2 † Du. sed actoré. al. ductorem.

3 † Deiunt in omnib.

DE ACTORE a tutore, seu. cur. &c.

¶ Quoniã sæpe contingit tutoré, vel curatoré impediri gerere minorum negotia, & equum est interim prouidere minorib9 ponit de actore ordinando a tutore, seu curatore. Azo.

S*I sui iuris.*] CASVS. Pater filij sui emancipati erat tutor legitimus obuenit pu. hæreditas materna: quam pater administrare non poterat, quia oportebat eũ abesse causa reip. an possit petere actorem, quæritur? Dicitur quod sic. sed procuratorem constituere non potest; quia dominus non est. Viuianus.

b *Si sui iuris.*] quia emancipati a te, per quod es legitimus eorum tutor, ut hic, & instit. de legi. parentu.

c *Non per procuratorem.*] quia non est dominus rerum filij: ut ff. de procu. l. 1. sed. per actorem: ut subijcit. & infra de appel. l. si actor. & sup. de procur. l. neque. ipse tamen pupillus cum authoritate tutoris, vel ipse tutor lite cõteitata ordinat, ut d. l. neque, & hoc in iudicijs, ad negotia vero etiam procurator ordinat. procuratorem ut ff. mandati, l. si procuratorem §. si quis. Similem actorem ordinat episcopus: non syndicum, cum non sit vniuersitas. & hic actor de calumnia iurat, cum legitimam personam habeat, ut dixi supra de iuramen. calumn. l. 2 §. primo, & b. sit autem vel dignitas, & non constituitur hic actor, nisi ex causa, ut Institut. de cur. §. fin. & ff. de administra. tut. l. decreto, & hoc subijcit nam absens erat a pupillo.

d *A te.*] idest, petitum constitui per iudicem: ut Instit. de cura. §. fin.

e *Peti conuenit.*] a possidentibus, & facit sup. qui da. tut. pos. l. curatorem. & ff. de tutelis. l. solet.

¶ De excusationibus tutorum & curatorum, &c.

Qualiter tutores & curatores ordinentur, itẽ remoueãtur, ut suspecti & reprobi dictum est. Nunc videamus qualiter excusentur quasi minus idonei. Azo.

F*Alsa suasione. Spado.*] idem in castrato, secundum Ioan, vt ff. eodem spadonem, in princ. licet in adoptionibus, & matrimonio, & substitutione posthumi sit differentia inter spadonem & castratum, ut Instit. de adop. §. sed & illud. ff. de iure dot. l. si serua. §. spadoni. & ff. de lib. & post hu. l. sed est quæsitum. §. primo.

impletos duodecim annos omnimodo pubescere iudicantur, & mares post excessum quatuordecim annorũ* puberes existimentur: indagatione corporis inhonesta cessante.a* Da. 8. Idus Apri. Constantinop. Decio V. C. Coss. 529.

TITVLVS LXI.

De actore a tutore, seu curatore 1 † dando.

Etiam pater tutor filii nõ constituit procuratorem, sed actorem ante litem contestatam. Bal. vel sic: Tutor pro rebus pupilli petendis non constituit procuratorem, sed actorem. Sal.

Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Alphocrationi.

LEX VNICA.

SI sui iuris b constituti filij tui, matri successerũt; licet te tutorem eorum esse probetur, tamẽ non per procuratorem, 2 † c sed per actorem decreto constitutum a te, d res eorum te absente peti conuenit. e S. Non. Ianua. Sirmij, CC. Coss.

TITVLVS LXII.

De excusationibus 3 † tutorum, & curatorum, & de temporibus earum.

Spado non excusatur à tutela. h. d. Sal.

Impp. Seue. & Ant. AA. Auiolæ.

LEX PRIMA.

FAlsa suasione credis te propterea quod spado sis, immunitatem à tutelis habere. PP. Calend. Maij, Chilone & Libone Coss. 205.

Curator generaliter & simpliciter datus, intelligitur etiã datus ad bona extra prouinciam situata: sed de facili ab illis obtinebit liberationem. h. d. Sal.

Ijdem AA. Habentiano. & Cosconio.

LEX II.

SI curatores, * dati estis f generaliter, g nec decreto 4 † significatum est Italicarum tantum rerum nobis munus 5 † iniunctum, adire debetis competentem iudicem, vt vos a prouinciali administratione liberet, h quòd si factum fuerit, i petent sibi in prouincia curatores adolescentes. PP. 8. Calẽ. Septem. Chilone, & Libone Coss. 205.

Ingenuus excusatur à tutela libertini. & si excusa is reiiciatur, debet appellare: aliàs tenetur. h. d. Sal.

Ijdem AA. Crispino.

LEX III.

EXcusationis quidẽ tuæ, si ingenuus k libertino tutor dat9 es, certa causa est. ¶ Sed cum te præses prouinciæ audiendum non putauerit propter præscriptionem, quasi tardius l adires, nec a decreto prouocaueris, * m intelligis parendum esse sententiæ. PP. Idib. Mart. Albino, & Aeliano Coss. 207.

S*I curatores.*] CASVS. Alicui erat datus tutor, alijs curator generaliter, minor habet patrimonium suum tam in Italia quam in prouincia: an curator Italicus possit se excusare ne sit curator in prouincia? Dicitur quod sic, quo facto dandus est sibi curator in prouincia. Vi.

f *Dati estis.*] a principe, vel ab alio eo mandante, uel a testatore, ut infra eod. l. testamento. alias non possetis ab eodem iudice tam in Italia quam in prouincia dari: cum in Italia prætor, in prouincia præses debet dare: ut ff. de tuto. & curator. da ab his. l. pupillo.

g *Generaliter.* ut Instit. de excusat. tuto. & curat. §. datus, & ff. de auto. & argen. lega. l. Plautius.

h *Liberet.*] quod facere debet, cum sit is de Italia: ut infra eo. l. testamento. & ff. eod. l. si illud usitatum, & l. propter, §. licet.

i *Fuerit.*] idest, fueritis liberati a prouinciali administratione. Vel idest si tantum Italicarum decreto munus est iniunctum.

E*Xcusationis.* CASVS. Ingenuus excusationem habet ne liberto detur tutor, sed cum aliquis prætendat hanc exceptionem, & iudex eum repellat quasi tardè prætendisset, iam non nisi appellet; habet necesse parere sententiæ Viuianus.

* Gl. in c. super q̃st. sup verb. uices suas extra de off. de in. ducit hic l. in argu. q̃ simpliciter com mittens uices suas, totum commisisse videtur.

4 † signatum.

5 † Adiunctum.

* Not. q̃ si alicui denegat audientia rõ neterminis potest prouocare.

k *Ingenuus.*] idem si libertus, si modo impetrauit ius aureorum annulorum, ut ff. eodem l. cum ex oratione. liberti ergo erunt tutores aliorum libertorum, ut ff. de tutor. & cu. da ab his l. pupillo. §. liberti. sed econtra, libertus non se excusat a tute. patroni, ut inf. eod. l. nec senatorum, & l. l. libertos.

l *Quasi tardius.*] non usque ad quinquaginta dies.

m *Prouocaueris.*] Quod potuisti, ut ff. quando appell. sit. l. 1. §. si quis. [illegible]

A*mplissimi.*] CASVS. Si tutor contrahit cum pupilla nuptias, non est matrimonium. & erit infamis. si vero aliquis vxorem habens minorem, absens datus sit ei curator: an impediatur matrimonium, quaeritur? Dicitur quod non, sed debet ei alius substitui: non enim debet ipsemet maritus remanere in cura per hoc quod dicit se ignorasse curatorem, datum. Viuianus.

a *Non intelligitur.*] Tum quia contra legem, tũ quia pupilla est adhuc: ut hic, & ff. de adulte. l. qui pupillam.

b *Constituitur.*] vt supra de interdic. matrimon. l. si tutor. & not. factũ infamare, licet de iure non teneat: ut inf. de adulter. l. cum qui. & ff. de ijs qui no. infamia. l. quid ergo. §. cum antẽ: & arg. ff. ad l. Cor. de falsis. l. si quis legatũ in princ. & arg. ff. de ritu nupt. l. palam. §. pen. in fine.

1 † Constituto.

c *Securus.*] vt nõ vitietur matrimoniũ, nec infameris dum tamen &c. & hoc ex voluntate. vt sup. de interdic. matrimon. l. cum proponis. secundum quosdã. sed illud quo ad matrimonium quia nihilo minus durat: ut dicit l. cum proponis: & ff. de ritu nup. l. pen. §. sed videamus, sed infamiam non euitat, nisi curatoré petat: ut hic, & inf. co. l. licet, & ad hoc, quod alterum petat. facit ff. de administ. tuto. l. tutores, §. qui se. & de eo qui pro tutore. l. prima, §. fi. & supra de administ. tut. l. fi. §. personis. Item sunt argu. haec ff. de mor. infe. l. prima, §. fin. & ff. de sepul. uio. l. sepulchri.

2 † Constituto.

3 † Albino

4 † Curatione.

d L*ibertos.*] Sponte manumissus. sed ex necessitate, manumissi possũt se excusare: ut ff. eod. l. libertum. §. penult. & l. quamquam.

Si maritus ignorans curator detur vxori, excusatur a pœna senatusconsulti: dum tamen alium petat substitui. h. d. Salic.

Impp. Antoninus A. Agatho Demoni.

LEX IIII.

AMplissimi ordinis [1] † consulto qui pupillã suam vxorem ducit, nuptias contrahere non intelligitur,[a] & tñ infamis constituitur.[b] ¶ Sed si tu Demetriae cũ eam in matrimonio haberes, absens, & ignorans curator cõstitutus es, potest esse securus,[c] dum tamen alius substituatur. Non enim debet ignorantia maritorum, amplissimi ordinis [2] † consulto fraus quaeri. PP. 11. Calend. Iul. Sabino, & Aemyliano Coss. 207.

Libertus nullam habet excusationem a tutela, vel cura filiorum patroni: & ideo licet fuerit eorum tutor, non prohibetur eis esse curator. Salic.

Imper. Alexander A. [3] † Basilio.

LEX V.

LIbertos [d] a tutela, vel cura [4] † liberorum patroni seu patronae nullam excusationem [e] impetrare posse, amplissimus ordo auctore diuo Marco, cẽsuit. Et ideo nec illud eis prodesse debet quo minus curatores et inuiti, patroni, seu patronae liberis dentur, quod eorundem tutelam administrauerunt.[f]

e *Excusationem.*] nec propter numerum librorum, vel aliam.

f *Administrauerunt.*] propter hoc alius excusaretur: ut infra eod. l. curator. libertus non: ut hic. Item not. arg. quod clericus qui beneficium habet ab ecclesia, ab onere sibi iniuncto se excusare non debeat, cum & ipsa loco pupillae sit: ut arg. sup. de aduo. diuer. iudiciorum. l. 2.

Q*uinquaginta.*] CASVS. Certum est, quod quinquaginta dies dantur volenti se excusare a cura, vel tutela sed à quo tempore incipiant currere, quaeritur? Dicitur, quod ab eo tempore a quo quis scit se datum tutorem, vel curatorem, & si iudex non admisit eius excusationem; quia si intra quinquaginta dies non venit nec appellauit, videtur acquieuisse iudicis sententiae. Viuia.

Terminus ad excusandũ se non labitur ignoranti. h. d. Bal. Vel sic; Tutores, vel curatores dati habeãt quinquaginta dies ad se excusandũ: qui incipiunt currere a tẽpore scientiae. Et si excusatio reiicitur, debet appellari. h. d. Salic.

Idem A. Maximino.

LEX VI.

QVinquaginta dies, qui praefiniti sunt ad professionem [g] excusationis, ijs, qui tutores, seu curatores dati sunt, ex eo die cedere, ex quo decretum praetoris, aut testamentum parẽtis notum factum fuerit [h] ei, qui ad munus vocatus fuerit, ipsa constitutio,[i] quae hoc induxit, sanxit. ¶ Sed si quis in eius temporis cõputatione ab eo, cuius de ea [5] † re notio fuerit iniuriã passus;[k] nõ prouocauit:[l] aequiescere [m] reb. iudicatis debet. PP. 3. Nõ. Maij, Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Iure isto debitum, vel creditum non excusat a tutela, sed alium facit adiungi. Sal.

Idem A. Auto. al. Antonino.

LEX VII.

NEque a tutela, neque à cura ideo quis excusatur, quod creditor, siue debitor eius est, cui tutor, siue

g *Professionem.*] idest protestationem apud tribunal: ut ff. eod. l. scire. §. scire autem oportet, & habet locum hoc, si est intra centum milliaria si vero ultra: pro uiginti milliaribus habet unum diem, & amplius 30. dies dum non minus sint quam quinquaginta: vt institu. eodem. §. qui autem excusare. & ff. eodẽ, l. scire. §. aliud dictum.

h *Factum fuerit.*] qa in facie, vel ad domum ei per praetorẽ sit dictum: ut ff. eod. l. scire. §. quinquaginta. & sic praesumitur ignorare, nisi probetur. per talia scire, vt & diximus inf. de peric. tut. l. pen.

i *Constitutio.*] Marci: ut dicta l. scire. §. aliud, in princ. §. & inf. eod. l. tutores. Ad peragendum negotium quatuor menses dantur ex die nominationis: ut ff. eo. l. quinquaginta. Sed opponitur si pdicta currunt à tempore scientiae, & iste à tẽpore nominationis: ergo prius debebit quandoque negotiũ terminari quam inchoari, si ponas post quatuor menses sciuisse. Quare dic quatuor menses currere a die nominationis, & scilicet & scientiae, & sic & tempus sex mẽsium, quod datur agenti redhibitoria, datur ex tempore venditionis: ut ff. de edil. edi. l. sciendum, §. fin. subaudiendum est. & scientiae uitij, uel morbi; ut ff. illo tit. l. cum sex. Vel si diceres statim currere mẽses quatuor ante scientiam, restituam cum ex generali clausula: ut ff. ex quibuscau. ma. l. 1. in fi. & argu. ff. quod ui aut clam. l. semper. §. hoc interdictum. prima uerior.

5 † Deest, recte intelligitur .n. de ea, scilicet computatione.

K *Passus.*] quia iudex eius excusationẽ non admisit. quia intra quinquaginta dies non venerat: nõ dicas quod in calculo errauerit, & error sit in sententia expressus. quia tunc sententia non ualeret ipso iure: ut ff. quae sent. sine ap. l. in princ.

l *Non prouocauit.*] quod fieri potest, sed non à nominatione: ut ff. quando app. sit l. 1. §. si quis tutor. & inf. eod. tutores. sed aliud in alijs nominationibus munerum, quae sunt publica authoritate & utilitate: ut inf. de app. ij, qui. nisi in casu, ut inf. quando prouo. non est ne. l. 3.

m *Acquiescere.*] No. de tacito cõsensu. sic sup. de post. l. 1. & de erro. aduo. l. fi. & distingue, vt dixi s. si tut. nõ ges. l. 2.

N*Eque a tutela.*] CASVS. praetextu, quod quis sit debitor uel creditor pupilli uel adulti, a tutela uel cura se excusare non potest, sed alius debet sibi adiungi: ut si creditor est. & velit pupillum conuenire, defendatreum adiunctus. Viuianus.

Datus

a *Datus est.*] vt inf. eod. l. quod res, & sup. qui da. tut. poss. l. creditorem. etiam si lis mora sit, nisi de maiori parte bonorum sit: vt Instit. eo. §. item propter. sed hodie contra: vt in Auth. vt ij, qui oblig. §. 1. coll. 6.

b *Defendatur.*] vt Instit. de authorit. tut. §. fi. & supra de in lit. dan. tut. l. 1.

niem.] & in eadem prouincia vnde es.

k *Aestimabit.*] vt & sup. in quib. c. [illegible] habenti l. 3. in fi.

Voluntaria.] CASVS. Si quis habebat excusationem, & voluntarie, seu sponte suscepit tutelam: non propter hoc compellitur aliam suscipere, vt supra, de episcop. & cler. auth. plures. Vel sic: Licet vnus excusationem habens sponte suscipiat, non praeiudicat alij, qui similem excusationem habet: vt ff. de priuil. vetera. l. secun. a. Vel dic, nō praeiudicat priuilegia pup. quo minus tutoris bona sint pupillo obligata. Viui.

c *Coloni. Ciuilibus.*] i. tutelis, quae ciuiles sunt, i. a iure ciuili inducte, vt ff. de tut. l. 1. Sed & j, sud. qui da. tuto. poss. l. si sed ibi in colono Caesaris. Vel dic, vt ibi dixi. Item j. ff. de iure immun. l. semper, § conductores. Sol. ibi ab alijs muneribus, non tutelis excusant. Vel ibi de conductore vectigalis, hic alicuius praedij, quod est verius, secundum Azo.

d *Frater. Amisit.*] vnum, secus si ambos, vt j. q mor. l. 1. & sup. qui da. tu. l. luminibus, & ff eo. l. susceptam.

e *Non posse.*] sic ff. de minor. l. verum, §. ex facto.

f *Exactores. Tanto tempore.*] Etiam postquā desijt, habeat tantundem, quod non placet, sed dic tanto, id est interim dum tractant. Et idem in omni eo, cui princeps curam alicuius rei mandauit, vt ff. e. l. Geometri, & l. mensores, & Instit. eo. §. item diuus Marcus, sed secus in absente reip. cā, qui quandoque ad annum, quandoque ad perpetuum excusatur, vt ff. eod. sed & milites, Instit. eo. §. item ij qui rei.

g *Oneribus.*] alijs.

Testamento.] CASVS. Si pupillus habeat patrimoniu in Italia & in prouincia, tutor ei datus simpliciter intra 50. diē excusationē habebit, quod vtrobique domicilium non habet proponere dēt, qui tēpus fluxit, videtur dationi consentisse, & vtriusque patrimonij erit tutor, sed propter latum patrimonium poterit adiungi curator. Viui.

h *Postulare debuisti.*] & habuisses, ut ff. e. l. illud. & supra eod. l. 2. & supra qui da. tut. pos. l. neque a praeside.

i *Diffusum patrimo-*

curator datus est: [a] sed participem in munere habere debet, vt si res exegerit, is, qui alieno auxilio eget, defendatur. [b] PP. 3. Id. Iulij, Iuliano 2. & Crispino Cos. 225.

Colonus fisci non excusatur à tutela. h. d. Salic.

Idem A. Maximo, al. Maximino.

LEX VIII.

COloni, id est conductores prędiorū ad fiscum pertinentium, hoc nomine excusationem à munerib. ciuilib. [c] non habent, ideoq; iniunctae tutelae munere fungi debat. PP. 4. Cal. Februarij, Fusco & Dextro Coss. 226.

Monocolus non excusatur à tutela, vel cura. h. d. Salic.

Idem A. Romano.

LEX IX.

FRater tuus nō ideo à tutela, vel cura excusari debet, quòd oculū amisit: [d] proinde intelligis munus susceptum eum deserere non posse. [e] PP. Cal. Febr. Modesto & Probo Coss. 229.

Exactor tributorum durante tēpore exactionis excusatur à tutela, vel cura. Salic.

Idem A. Crispino.

LEX X.

EXactores tributorū tanto tempore, [f] quanto rationem tributariam tractauerint, non solū ab oneribus, [g] sed etiam à tutelis vacationem habere, dubitare non debuisti. Dat. Idibus Augusti, Alexandro A. 3. & Done Coss. 230.

Tutor testamentarius tenetur bona administrare, etiam extra prouinciam constituta, nisi ab hoc se excusauerit, propter tamen insufficientiam curator adiungitur. h. d. Sal.

Idem A. Hylae.

LEX XI.

TEstamento tutor datus vt à bonis ijs excusareris, quae pupilli tui in alia prouincia, quàm vnde es, † vbiq; moraris, possidēt, intra quinquagesimū diem postulare debuisti. [h] Quod si facere cessasti, excusatio quidem tēporis praescriptione submouetur, sed propter latè diffusum patrimoniū [i] an tibi adiungi aliquos curatores oporteat, praeses prouinciae (si te insufficientē deprehenderit) ęstimabit. [k] PP. 8. Idib. Decembr. Pompeiano, & Peligno Coss. 232.

Habens priuilegium circa plura, per actum contrarium in vno actu specialiter factum, non perdit in aliis. h. d. Bald. Vel sic: Per vnum actum contrarium quis non perdit in aliis priuilegium habens effectum reiterabilē, & successiuum. h. d. Salic.

Imper. Gordianus A. [2] † Valentino.

LEX XII.

VOluntariae [l] [3] † tutelae munera priuilegijs [m] nihil derogant. PP. 11 Calen. Nouemb. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Liberti non excusantur à tutela, quia gerunt patronorum negotia: nisi patronus sit senator: & tunc vnus tantum excusatur. Salic.

Idem A. Apollinari.

LEX XIII.

NE [4] † senatorum quidem liberti, [5] † nedum cęterorū, propterea quia patronorum negotia gerunt: [n] à muneribus ciuilibus habēt immunitatem. tantūmodo etenim vnus senatoris libertus, qui patroni negotia gerit, à tutela siue cura [6] † vacationem habet. [o] PP. 10.

l *Voluntariae.*] si cum haberes excusationē sponte vnam suscepisti tutelam, non per hoc compelleris aliā accipere, vt hic, & supra, de episco. & cleric. authen. presbyteros, 2. & infra, de ijs qui spon. mu. l. 2. libro 10. Vel secundo licet vnus spontè suscipiat, non praeiudicat alij, qui habet similem excusationē, vt ff. de priuileg. vetera. l. 1. illam tamen adimplere tenet, vt ff. de vac. & excu. mu. l. prętor, §. si post causam. & infra, de ijs qui spon. pu. l. 1. libro 10.

m *Priuilegijs.*] scilicet suis, vel alterius vt dixi: vel dic tertio, id est, qui pupilli quo minus eius bona teneantur pupillo & facit ff. de operis libertorum, §. operis non impositis. & sup. ne filius pro patre, l. finali.

Ne senatorum.] CASVS. Non solum liberti aliorū, sed nec senatorum si gerant tutelam, vel curam patroni, a muneribus ciuilibus se excusare possunt, si vero senatoris tantum habeat vnum libertum, qui datus sit tutor patrono ille à tutela uel cura habet excusationem. Viuian.

n *Gerunt.*] vt tutores vel curatores

o *Vacationem habet.*] vt & ff. eod. l. spadonem, §. liberti, & l. cum ex oratione, in fine. sed contra, in eod. titu. l. libertum, in fine. Sol. ibi praeteritas non reijcit, sed à nouis excusatur, vt hic. Item contra, in eo. ti. libertus. sed

Tutor habens excusationē a tutela, si vnā sponte recipit, nō ppter hoc cogitur aliam accipere.

1 † Vbique.

2 † Valēti.

3 † Voluntaria.

* Materiā hui⁹ legis, vtrum per actum cōtrariū perdat priuilegiū, examinat Canon. in c. cū accessissēt, ext. de cōstit.

4 † nec, in omnibus.

5 † neque.

6 † Excusationem habeat.

sed ibi intellige, quod non erat solus. Item contra, primo casu huius l. fi. ad munic. libertus Sol. licet in plurali numero loquatur illa l. libertus, quòd liberti gerentes patronorum negotia, excusantur: diuisim intellige, i. ille, illius solus, & ille istius. sic ff. de verb. signific. l. sitrus, §. fin.

ff. de vsur. l. tutor. sic ff. de vsufr. l. quæsitum, & ff. de vsufr. leg. l. si mihi vsusfructus. & ff. de ritu nupt. l. si quis tutor, §. fin. & j. si pend. app. l. si pater. & ff. si tut. vel cur app. l. 1. & 2. & ff. de admin. tutor. l. tutores, §. tutor datus. Sed arg. contra, in d. l. de ritu nup. l. si quis tutor, §. quid ergo.

Seueriter.] CASVS. Iudex nominauit aliquem ad tutelam, vel curam, nō vt ille fieret tutor, sed vt redimeret. & pecuniam iudici, ne daret pecuniam iudici, ne assumeretur tutor, si excusationem habet, quicquid impēdit, recuperabit à iudice qui eum nominauit. Viu.

a *Seueriter*] quia lex Iulia repetundarum eum damnabit, & ff. ad legem Iul. repet. l. 3. & 4. Item conditione ob turpē causam, quando accepisset pecuniam ob hoc, & concussionis crimine, vt supra, de cond. ob turp. cau. l. quod enim. ad di. actio vero in factum de calumnia non videtur non nominauit per pecuniam, licet quidam dicunt contra.

1† Nominares

b *Nominari.*] à Titio puta.

2† ea re.

c *Cogetur.*] ex officio iudicis, vel actione in factum generali: vt ff. de vacat. mun. l. 1. §. 1. & infra, de decurio l. 2. in fi. & de sump. recu. l. 1. lib. 10.

Quanquam.] CASVS. Nominatus ad tutelā volebat se excusare: iudex non admisit excusatioē suā, & ideo appellauit, pendente appellatione, factus est pubes, an eā appellationis agitari debeat, quærit? Dic ii quod sic, propter periculum medij tempus quod effluxit post appellationē, vbi appareat quod malitiose cessauit, teneatur, alioquin non. Viu.

d *Detentus*] per sententiam iudicis.

e *Flagitaueris.* quod potes facere, vt & si. quæ sententiæ appel. l. 1. §. item cum contra fictas.

f *Examinanda est.*] ratione præteriti temporis, vt si appareat, quod per malitiam cessauerit, teneatur, alias non, vt ff. eo. l. qui testamento. & argum. j. eo. l. 1. &

Calend Febr. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Qui nominat aliquem ad munera, vt eum redimere faciat, criminaliter punitur: qui vero nominat, ut lite fatigetur, ad expensas ei reficiēdas ciuiliter tenetur. h. d. Sa.

Idem A. Heraclidæ.

LEX XIIII.

Seueriter [a] præses prouinciæ exequetur, si animaduerterit auunculum tuū propterea 1† nominari [b] tutorem, vt metu huiusmodi creationis à magistratibus iniuriam redimat.

¶ Quinetiam si aliqua ei excusatio cōpetit, & non alia causa nominatus est, quam vt lite fatigetur: quòd in 2† eam rem absumptum fuerit, is, qui eum nominauit, iuxta formam constitutionum ei reddere cogetur. [c] PP. Idib. Septemb. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Finita tutela, durat quæstio inchoata propter periculum medii tēporis. h. d. Bald. Vel sic: Licet pupilli efficiantur adulti, lite super excusatione pendente, tamen causa propter periculū medii tēporis debet terminari. h. d. Sal.

Idem A. Tauro.

LEX XV.

Quanquam in tutela detentus, [d] eo quod excusatio: quam obijciebas, non est admissa, prouocationis auxilium flagitaueris, [e] & in medio tēpore ij, quorum meministi, in adulta ætate agere cœperint, tamen non eo minus causa interpositæ prouocationis propter periculum administrationis eius tēpis iudiciorū more examinanda est. [f] PP. 8. Cal. Nouē. Arriano, & Pappo Cos. 244.

Propter litem maioris partis bonorum quis excusatur à tutela. h. d. de hoc dic hodie, vt in authent. minoris, sup. qui tuto. da. pos. Salic.

Imperator Philippus A. 3† Theodoro.

LEX XVI.

SI (vt allegas) tutor his datus es, cum quibus disceptationem hæreditatis tibi esse proponis, & tempora antiquitus excusationib. præstituta etiam nunc opitulantur, adire præsidem prouinciæ potes formæ 4† super ea re statutorum principalium obtemperari pro sua grauitate iussurum. [g] PP. 10. Calen. Aug. peregrino, & Aemiliano Coss. 245.

Datus curator nurui suæ debet se excusare: alias incidit in infamiam. h. d. Salic.

Impp. Galien. & Valerian. A. Epagatho.

LEX XVII.

Licet orationis [h] sub diuo Marco habitæ verba deficiant: is tamen, qui post contractas nuptias nurui suę curator datur, excusare [i] se debet, ne manifestam sententiam [k] eius ostendat. & litem pudoris [l] contrahat. Dat. 6. Idib. Ianuar. Valeriano 2. & 5† Luciano Coss. 254.

A creatione tutoris non appellatur, sed excusatio proponitur, & inopia pupilli nō excusat a tutela. h. d. Salic.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Sabino, & alij.

LEX XVIII.

TVtoris 6 † nominatos appellationem interponere necesse non habere, cer

SI vt allegas.] CASVS. Nominatus ad tutelam, dicebat se controuersiam habere cum pupillo super omnibus bonis, aut econuerso, & per hoc volebat se excusare, an hoc sufficiat, quæritur? Dicitur quod sic. si excusationem intra quinquaginta dies opponat. Insti. eo. §. item propter litem. ff. e. l. propter, in fi. Viuia.

g *Iussurum.*] quia admittet excusationē tuam, vt Instit. eo. §. item propter, ff. eo. l. propter.

Licet.] CASVS. Cum minore annis si matrimonium contraxisti, & ei pater tuus datus fuerit curator, a se non excusat, non solum offenderet orationem diui Marci, qua cauetur, ne quis pupillam suam sibi aut filio suo matrimonio iungat, sed infamis efficitur. Viuia.

4† Du sug ea statuto rum, al. si per his statutorum.

h *Licet orationis.*] quæ prohibuit tutorem dare suam pupillam filio suo in vxorem.

i *Excusare.* vt admi nistret a decreto. n. non se excusat, cum non teneat ipsum, vt sup. qui dare tu. pos. l. maritus.

k *Sententiam.*] quæ est, vt etiam si prius est vxor, non possis postea esse curator, licet verba de ea, quę erat prius pupilla, dicant. Et sic nō vbi eadem ęquitas. ibi idē ius sic inf. ad l. Falcid. l. fi.

Ius idem fit vbi est eadem æquitas.

l *Labem pudoris*] id est efficiatur infamis. & facit sup. de interdicto matrimonio, l. 3. & sup. eod. l. amplissimi.

5 † Lucillo, Cassio. & oēs Fastorum auctores.

Tutores.] CASVS. Nominatus ad tutelam, vel curam, si excusationem suam habet, appellare non hēt necesse, sed eam proponat intra quinquaginta dies. an autem sufficiat. quod testator relinquit vxori suæ vsumfructū omnium bonorum suorum.

6 † Curatores.

rum, pupillus nihil habet, quæritur? Dicitur, quod non quia personæ, non rei principaliter datur tutor: ut Instit. qui da. tut. pos. Viuia.

a *Certissimi iuris est.*] vt Inst. eod. §. qui autem excusare, & ff. eod. l. quinquaginta.

b *Præscriptum est.*] vt & sup. eo. l. quinquaginta.

c *Idoneum.*] cum principaliter psonæ tutor detur, ut Insti. qui testa. da. tu. pos. §. certe. & ff. de administ. tut. l. cum plure. §. 1. Item de hoc viusfru. non possunt hodie salua r: ut ff. de inoffic. test. auth. nouissima.

* Cuia. th. ad l. 4. ff. eod. a datione tutelæ putat posse appellari.

I *Nusitatam.*] CASVS. Nominatus ad tutelã uolebat se excusare per hoc, quod habebat matrem pu. obligatam cõtrario iudicio tutelæ: quia aliquando fuerat tutor, & in eam impenderat. nunquid sufficit talis excusatio, quæritur? Dicitur, quod non. Viuia.

d *Filia.*] scilicet Bertæ.

e *Contrario tutelæ iudicio.*] vt quia eius tutor fueris, vel successisti ei, qui eius fuerit tutor. Accur.

1 † Filij.

C *Vrator.*] CASVS. Si pupilli alicuius tutelam administrati: deinde eo facto adulto, curator noĩatus fuisti: an possis te excusare p hoc quod erat ei tutor? dicitur quod sic: & eam oppones ab eo tempore, quo sciuisti te curatorem nominatum. Viuia.

2 † Caritino.

f *Dies.*] qui currit à die confirmationis ut ff. eod. l. Caius.

g *Potes.*] ut Instit. eodẽ. §. qui tutelam. ff. eo. l. Caius. sed fallit in liberto: ut supra eo. l. libertos.

Q *Vod res*] CASVS. Tres habebas fratres vterinos: si datus fueris eis tutor: non poteris te excusare per hoc quod habeas cũ eis aliquas res cõmunes, cum dato curatore possit diuisio fieri. Viuianus.

3 † Parameni.

h *Possit.*] ut Instit. de aut. tut. §. fi. & supra de in lit. dan. tuto. l. 1. & 2. & facit supra eod. l. neque a tutela. Et potest dici, quod nec per auth. illam minoris, quæ est supra, qui da. tutor. pos. corrigatur hæc cum de personali obligatione loquatur.

Tutor uel curator an possit esse habens rẽ cõem cum pupillo, seu adulto.

ADDITIO. Contrarium tenet glos. 1. in uersic. item quid si habet res communes secum, &c. in dicta authenti. minoris. quam glos. in hoc communiter doc. approbant. ut ibi testatur Bartol. quia in communione oritur, quidã quasi contractus producens obligationem & actionem communi diuidundo: & sic potest dici debitor & creditor: per consequens non potest hodie esse tutor vel curator per dict. authent. minoris. ubi latius vide de hoc per eundem Bartol. in vers. quærit glos. quid si habet, &c.

---

tissimi iuris est. * Quapropter licet non appellatti, si quam te excusationem habere cõfidis, intra tẽpus, quod diui Marci constitutione p̃scriptum est, [b] hac apud præsidem prouinciæ vti nõ prohiberis. * Nam quod omniũ bonorum patrem pupilli vsumfructum reliquisse quondam vxori suæ proponis, ad excusandos vos a tutela non est idoneum. [c] Dat. Non. April. CC. Coss.

Debitum matris non excusat a tutela filii. Bald. & Salic.

Ijdẽ AA. & CC. Dionysio.

LEX XIX.

INusitatam rem desideras, de tutela 1 † filiæ [d] te dimitti postulans, quod te posse contrario tutelæ iudicio [e] matrẽ eius conuenire contendis. siue die & Cos.

A cura eius, cuius tutor fuit, iustè se quis excusat. h. d. Salic.

Ijdem AA. & CC. 2 † Cratino.

LEX XX.

CVrator adultis nominatus, quorũ tutor antea fueras, inuitus in administratione teneri non potes. Proinde si dies [f] excusationibus præfinitus nondum excessit: uti cõpetenti defensione potes. [g] S. 10. Cal. Decemb. Nicomediæ, CC. Coss.

Communio non excusat à tutela h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. 3 † Parammoni.

LEX XXI.

QVod res cum vterinis fratribus tibi cõmunes esse profitearis, ad excusationem tutelę non est idoneum: cum harum diuisio, curatore dato, fieri possit [h] S. 18. Calend. Ianua. Nicomediæ, CC. Coss.

Periculum tutelæ non spectat ad eum cuius excusatio fuit approbata. hoc dicit Sal.

Iidem AA. & CC. Hermodoro.

LEX XXII.

SI tutor nominatus decreto præsidis, habens excusationem absolutus es: [i] ad te non pertinere periculum administrationis manifestũ est. D. 13. Cal. Ian. Nicomediæ, CC. Coss.

Non cogitur quis suscipere tutelam, vel patrocinium contra fratres, vel filios fratris: nec etiam diceretur confidatus in causa. hoc d. Bald. vel sic: Propter magnam litem, quam habet soror creati tutoris cum pupillo, potest ipse a tutela excusari. h. d. Salic.

Idem AA. & CC. Neophito.

LEX XXIII.

HVmanitatis, ac religionis ratio non permittit vt aduersus sororem, vel filios sororis actionũ [k] necessitates [l] tutelæ [m] occasione suscipias: [n] cum & ipsius etiam pupilli, * cui 4 † tutor datus es, aliud exigere videatur vtilitas. s. ut eũ tutorẽ [o] potius habeat, qui 5 † ad defensionẽ eius nõ inhibeatur affectu. [p] ¶ Iuxta formam igitur, quã consulti dedimus, p ætorem [q] adiri oportet: vt & iusto tuo desidero, & pupilli

---

S *tutor*] CASVS. Si nominatus ad tutelam te excuset, & cum excusatione sua fuerit absolutus; an periculum administrationis ad eum spectare debeat, quæritur? Dicitur, quod non. Viuianus.

i *absolutus es.*] etiã iniuste, dummodo non per malitiam; & sic sententia quodammodo facit ius.

H *Vmanitatis.*] CASVS. Nominatus ad tutelam vel curam, si uelit se excusare per hoc, quod pupillus litem habeat cum sorore sua, quod præsumi posset, quod ratione affectionis patietur se superari, an sit audiendus, quæritur? Dicitur quod sic. & ei donãdus est alius tutor, qui propter affectionem eum defendere pup. nõ impediatur. Viuianus.

* Præsumitur. n. alterum ab altero diligi. vide Alciat. 1. Præs. 3.

k *Actionum.*] scilicet suscipiendarum.

l *Necessitates.*] cum ipse pupillus sit debitor sororis tuæ, vel filiorum sororis.

4 † Curator.

m *Tutelæ.*] quam habes, qua non excusas te: ut sup. eod. l. 1. ue.

5 † a defensione, rectius.

n *Suscipias.*] ex hac litera videtur solui quod quæritur: atqui possit compelli postulare contra fratres, uel sorores, vel eorum filios? Item an valeat ius sit excusatus, si dominus suus non parat contra fratrem, vel sororem, vel eorum filios.

Cõsanguinitas suspitioné quãque inducit oñque remouet. Ex hoc text. colligunt, sermone generali neminẽ præsumi quid quam constituere in eorum detrimentũ, quos hẽt cõsanguineos. de qua præsumpt. Alciat. 1. præsump. 27.

o *Tutorem.*] & sic detur alius tutor, id est alium habeat tutorem, uel detur curator.

p *Affectu.*] Hic consanguinitas inducit suspitionem: sic & ff. de minor. l. lex Corn. & ff. de iur. omn. iudic. l. qui iurisdict. & arg. ff. de procur. l. aut affinitate, quandoq; ecõtra remouet: ut ff. de ritu. nup. l. non solum. §. de illo.

q *Prætorem.*] quo authore hæc fiant. ipse enim iure datio. tenet. & facit inf. de lib. cau. l. si filium.

Excu-

ipsius cōmodo cōsulatur. S. 6. Cal. Febr. Sirmij, Fusco, & Anulino Coss.

Naucularii excusantur à tutela extraneorum: non eorum, qui sunt de corpore suo. h. d. Sal.

Imp. Arca. & Honor. AA. Flauiano Præfec. prætor.

LEX XXIIII.

Excusationem nauicularij tutelæ siue curæ hactenus ipsis tribuimus, vt in huiusmodi officijs minorib. sui tantum corporis obligētur. [a] Dat. 3. Non. Mart. Mediolani AA. Coss.

Consiliarii principis excusantur à tutela. h. d.

Imp. Anastasius A. Antiocho præposito sacri cubiculi.

LEX XXV.

Viros clarissimos sacri nostri palatii silentiarios circa latus nostrum militantes, de tutelis & curationib. excusari * sancimus. [b] D. Calen. Ianuar. Ioanne, & Ascelpione Coss. 500.

TITVLVS LXIII.

Si tutor, vel curator falsis allegationibus excusatus sit.

Excusatio concessa ob falsas allegationes, ipso iure nō tenet. h. d. Bart. vel sic: Approbatio excusationis ex falsis allegationibus interposita, non prodest tutori: & ideo periculum tutelæ spectat ad eum. Salic.

Imper. Alexan. A. Symmacho, & Diotimo.

LEX PRIMA.

Si absentibus [c] necessarijs [d] personis, vel ijs qui sua sponte [e] vos defendere volebant, * non competenti bus [f] allegationibus, qui vobis tutores, aut curatores dati erant liberati esse à munere [1] † non sunt: nec eis circumuenisse iudicis religionem profuit, [g] præses prouinciæ audiet vos: & si iniustum [h] decretum extorsisse eos apparuerit, exinde ad eos periculum administrationis pertinere pronunciabit, ex quo dati sunt. [i] PP. 12. Cal. Maij Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Post sumptā administrationem frustra quis se excusat. h. d. Salic.

Imp. Philippus A. Philippus C. Aulizano. 2†

LEX II.

Tvtores, quos postea q̃ bona pupillorum administrarunt, a præside prouinciæ quasi re integra excusari se impetrasse asseueras, periculū administrationis euitare minimè posse, manifestum est. [k] PP. 14 Calen. Iunij Philippo A. & Titiano Coss. 246.

Excusatio per ambitionē obtenta, non prodest. hoc dicit Salic.

Ijdem A. & C. Octauio.

LEX III.

Si (ut proponis) pars diuersa ab administratione tutelæ, seu curæ tuæ, itemq; fratris tui, ambitione [l] potius quam iuris ratione se excusauit: periculo iniuncti muneris minime liberata est. sine die, & Consule.

TITVLVS LXIIII.

Si tutor, vel curator reipublicæ causa aberit.

A tutela suscepta debet tutor petere se excusari, si sit ab futurus reipu. causa: alias periculum spectat ad ipsum: & reuersi: a noua tutela suscipienda habent vacationē per annum. h. d. totus titulus. Salic.

Imp. Gordianus A. Guttio.

LEX PRIMA.

Qvi tutores, vel curatores dati, reipublicæ causa absfuturi sunt.

---

a Excusationē. Obligentur.] sic & inf. de excu. veter. l. 2. & ff. eod. l. non tantum. §. eos. & §. fi. Et sunt nauicularij qui publicas naues faciunt vel conducunt ff. de iure immu. l. sēper. §. negotiatores. & §. immunitates. & § dinis.

b Viros Sancimus.] [illegible]

SI TVTOR vel curator. &c.

Si absentibus. CASVS. Nominatus ad tutelam absentibus parentibus pu. qui cum debebāt defendere, falsam excusationem prætendebat, forte dicendo quod habebat tres liberos, cum esset Romanus: & non habebat nisi duos, & absolutus est. si postea appareat eum falso se excusasse, & [illegible] circonuen[illegible], periculum administratio ad eum pertinebit ab eo tempore, quo datus erat tutor. Viuianus.

c Si absentibus.] maxime: ut ff. de [illegible] dic. l. acta. §. contra.

d Necessarys.] idest consanguineis, ut ff. de iusti. & iure l. fin. vel curatoribus, qui in talem causam dātur ut institut. de au ctho. tut. §. fin.

e Sponte.] quicumque sint, argu. ff. qui bus ex ca. in possess. ead. l. hæc autem. in princ.

f Non competentibus.] idest falsis vel iniustis.

g Profit.] sic supra de transactio. l. transactione 2. & supra si contra ius vel vtilit. pub. l. & si non cognitio.

h Et si iniustum.] idest iniuste vel iniuste. ff. de re iud. l. 4. §. condemnatum.

i Ex quo.] dati sunt ut inst. de excusa. tu. §. fi. & inf. de prædi. mi. l. quamquam & ff. de admini. tu. l. 1. & resp[on]. & l. qui [illegible] §. fi. & facit ff. de mi. l. verum. §. ex facto.

* Sic excusatur clericus [illegible] beneficij sui qui maest in ser. uitio episcopi, ut c. de cetero. de cler. nō resid.

* No. quēlibet afferēté se defensioni posse citandum.

1 † iussi in omnib. quae videtur re [illegible] deuius.

& ff. de ritu. nup. l. si quis tutor. in princ.

Tvtores.] CASVS. Si tutor, vel curator postquā incepit administrare, & excusauerit, non valet excusatio licet legitima fuisset. Viuianus.

k Manifestum est.] licet enim legitimam habeat excusationē, amittit eam si cœperit administrare: ut hic, & ff. de excusa. tut. l. non tantum. §. vacare, nisi in casib. Primus inst. eo. §. pe. Secundus ff. de mino. l. verum. §. ex facto. Tertius sup. ti. 1. l. fi. Quartus ff. eo. l. iurisperitos. Alius in l. post susceptam. Item no. quod etiam si vera sit excusatio, & non iusta, non prodest: & est speciale fauore minoris: ut sententia contra ius eius lata, non præiudicet ei: ut hic, & supra l. proxi. secus in maiore: ut sup. tit. 1. quinquaginta. Item not. quod prætextu falsæ allegationis in distincte retractatur sententia, siue fuit de falso quæsitum, siue non. ut hic quod secus est alias, si prius fuit de falso quæsi. tum: ut supra de fide instr. l. fi. in fin.

Si Vt proponis. CASVS. Si tutor, uel curator de facto se excuset, & iudex gratia, vel amore eum admisit, & a tutela absoluerit, nihilominus adhuc tutor permanebit habita absolutione pro nulla. Viuianus.

l Ambitione.] quia iudici dignitatē promisit, ut gratiosam daret sententiā, & sic est contra ff. ad Trebel. l. seruo inuito. §. dum prætor. Sol. hoc speciale hic fauore pupillorum. Si vero per pecuniam, tunc nullius sententia teneret, ut infra quando prouo. non tenet. est necess. l. venales.

SI TVTOR vel curator, &c.

Qvi tutores. CASVS. Si tutor datus pendente tutela reipubl. causa abesse cœpit, se excusare debet, ne medij temporis

Tutelam, suapta et administratione, qnq; desere licet. 2 † Auxilia no.

Sententia contra ius minoris lata, ei non præiudicat.

Sententia venalis nō tenet.

poris periculo adstringatur, quod si non fecerit, conuenietur: sed postulabit vt ille, qui interim administrauit, prius conueniatur. Viuianus.

a *Ad tempus.*] sed reuersi statim reassumunt: secus in ijs, qui absentes vocantur, vt Insti. eodem, §. item ij, qui reipublicæ. & infra l. proxima.

b *A tutela.*] & petere curatorẽ, vt d. §. & facit supra de excus. tuto. l. amplissimi.

c *Prætermisisti.*] id est ad tempus non te excusasti.

d *Postulabit*] hic dic, vt supra si tutor non gesser. l. prima. nec est contra. Instit. de curator. §. fina. quia ibi de actore. dicit constituto periculo absentis, hic de curatore.

CErtum.] CASVS. Ecqui abfuit reipubl. causa, & reuersus est, datur annus vt à tutela se excuset. Vel habet excusationem à noua tutela à tempore reuersionis. Viuian.

e *Certum est.*] vt Institu. eod. §. item ij, qui reipublicæ.

DE EXCVSAtionibus veteranorum.

QVi causaria.] CASVS. Miles, qui viginti annis stetit cũ principe, si ex honesta causa dimittatur, puta causa infirmitatis, idem priuilegiũ habet, quod veteranus: quia sicut veteranus à tutela non sui corporis excusantur, ita honestè missus à tutela aliorum recte, quam militibus excusationem habet, quam opponet intra dies quinquaginta ab eo tempore quo scit se datum tutorem. & hoc in l. sequen. Viuian.

f *Missione.*] triplex est missio, vt ff. de ijs, qui notan. infa. l. secunda, §. ignominiosa. sed qui ignominia mittitur, ab vtbicis excusatur tutelis, vt ff. de excusat. tut. sed & milites, §. sed & ignominia. & alijs, scribit autem Vlpianus.

g *Post viginti.*] quid si ante? Non idem, vt inf. de ijs, qui non imple. stipend. l. fin. lib. 10.

ad tempus [a] se excusare debent à tutela, [b] nec ẽt medij tpis periculo obstringantur. Qđ quidẽ si tu fecistis, eius interualli, quo abfuisti, periculum non debes pertimescere. Qđ si id prætermisisti, [c] vt priore loco is conueniatur, q administrauit, [1] † de postulabis. [d] PP. Idi. Mart. Gordiano A. & Auiola Cos. 240.

Idem A. Rheginio. [2] †

LEX II.

CErtum est [e] eos, qui rei publicæ causa abesse desierunt, ab omni noua tutela anno vacare [3] † debere. PP. 5. Cal. Mar. Gordian. A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

TITVLVS LXV.

De excusationibus veteranorum.

Veterani excusantur à tutelis, præterquã filiorũ veteranorũ, uel cõmilitonũ suorũ: & vnam tantum tunc suscipere compelluntur. h. d. Sal.

Imp. Antonin. A. Saturnino.

LEX PRIMA

QVi causaria [4] † missione [f] sacramento post viginti [g] annorum [5] † stipendia soluuntur, & integram famã retinent, ad [6] † publica priuilegia veteranis cõcessa pertinẽt. [h] PP. 7. Id Aug. Anton. A. 4. & Balbino Cos. 214

Licet lex, vel statutũ dicat quod aliquis non possit cõpelli, debet intelligi, cum vtitur suis defensionibus, alids potest cogi. h. d. Bald.

Im. Gor. A. Celeri veterano.

LEX II.

QVod placuit veteranos tantummodo conuetera ni filiorũ, seu militum, & quidem vnam tutelã, seu curam eodẽ tpe administrare cõpelli: [i] eo ptinet, vt si alijs dati fuerint solẽ nia tpa cãs [*] excusationis ad [7] † cõpetẽtẽ iudicẽ đferãt PP. 3. Cal. Iul. Gordi. A. & Auiola Cos. 240

TITVLVS LXVI.

Qui numero liberorum se excusant.

Tres liberi in Roma, quatuor in Italia, quinque in prouincia, excusant parẽtes à tutela, & mortui non computãtur, neq; nepotes ex filio superstite. h. d. totus tit. quod no. Sali.

Impp. Seuerus, & Anton. AA. Herodiano.

LEX PRIMA.

QVi ad tutelam, [k] vel cũ ram vocantur, Romæ quidem trium liberorum incolumium numero, de quorũ ẽt statu [8] † nõ ambigitur: in Italia vero quatuor, in prouincijs aũt quinq; habẽt excusationẽ. PP. Non. Apri. Geta, & Plautiano Cos. 204

Imp. Anton. A. Marcello.

LEX II.

NEq; filia amissa numero [9] † prodest ad declinanda municipalia munera, neq; nepotes [10] † numerantur, quorum pater superest: cum suo nomine patri prosint. Dat. Idi. Iun. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

TITVLVS LVII.

Qui morbo se excusant.

Propter morbos hic scriptos, quis excusatur à tutela, vel cura. Salic.

Imp Philippus A. & Philippus C. Sabino.

LEX VNICA.

LVminibus captus, aut surdus, aut mutus, aut furiosus: aut perpetua valetudine tẽtus, tutelæ, seu curæ [11] † excusationem [m] habet [12] † PP. 13. Cal. Apr. Præsente, & Albino Coss. 247.

h *Pertinent.*] quæ multa sunt, vt insta quando prouoc. nõ non est necess. l. veteranis. & ff. de priuileg. veter. per totum.

i QVod placuit. Compelli.] facit supra de excusatio. tutor. l. penult. & ff. eo. lem. l. administratores. §. fin. & l. fina. infra quando prouoc. non est necess. l. veteranis. & ff. de procur. l. filius familias. §. veterani. Item facit ff. de test. l. ex eo.

QVI NVMERRO liberorum se excusant.

QVi ad tutelam.] CASVS. Habens liberos tres incolumes Romæ, & quatuor in Italia, & quinque in prouincia, an liberetur ab onere tutelæ? Dicitur quod sic. Viuianus.

k *Qui ad tutelam.*] idem habes Institu. eod. in prin. & infra de ijs, qui num. li. l. si. lib. 10. secus in patrimonialibus, vt in eod. tit. lib. 11.

NEque filia.] CASVS. Liberi prosũt patri, vt superiori l. proxi. sed si quis habet filiam, & ex ea nepotes: si illa decedat, an nepotes prosint auo materno, quæritur? Dicitur quod non, sed patri. Viu.

l *Nepotes.*] ex filia. & est plana. Vel dic ex filio: sed tunc mortuo patre proficerent auo, ut vnius loco numaretur, vt Institu. eod. in prin. & ff. eod. l. excusantur. §. 2.

QVI MORBO se excusant.

m LVminibus. Excusationem.] vt infra qui morbo. l. 1. lib. 10. & supra qui da. tut. poss. l. luminibus. & ff. eod. l. post susceptam. & improprie potest dici excusatio. cum & si vellent, non possent, vt dictis legib. continetur, sic Instit. eo. §. minores. item secus in patrimonia lib. muneri. vt ff. de decu. l. honores, §. 1. sed ex postfacto cæcus non deter, vt ff. de auth tut. l. & si tutor. Item secus si vt [11] † Curaquam tãtum oculum tionis. amisit, ut sup. de ex. cus. tut. l. frater.

1 † Deest, in oibus.

2 † Rheminos.

3 † Caret.

4 † Ex causaria.

5 † Deest, in oibus rectè.

6 † & ad.

* No. quod si lex vel statutum dicat quod aliqs nõ possit cõpelli, hoc dẽt intelligi tũc demũ, qũ vtitur suis defensionibus, alias cogi possit.

7 † Apud.

8 † al. deest, & pan lo post statum, legit status.

9 † In numero.

10 † Pronepotes.

12 † Habent.

TITVLVS LXVIII.

Qui ætate se excusant.

Septuagenarius excusatur à tutela, & cura. h. d. Sal.

Impp. Seuerus & Anton. AA. Seuero. [1] †

LEX VNICA.

Pater tuus, si maior est annis septuaginta, [a] ad tutelam, seu curam euocatus, [2] † excusare se solenniter pôt PP. Idi. Sept. Chilone, & libone Coss. 205.

TITVLVS LXIX.

Qui numero tutelam se excusant.

Plura imperfecta non faciunt vnum perfectum. ad hoc allegatur. h. d. Bald. vel sic: Tria onera tutelarum nõ affectata, excusationem præbent à quocumque quandiu durant: & duæ imperfectæ excusationes diuersi generis non faciũt vnam perfectam. h. h. Salic.

Impp. Seuerus, & Anton. AA. Pompeiano. [3] †

LEX VNICA.

Si tres [b] tutelas, vel curas eodem tempore, nõ defunctoriè [c] susceptas administras, onere quartæ tutelæ, seu curationis pupillorum, seu adolescentium non grauaberis. Finito autem officio pubertate pupillorum, vel ætate adolescentium, alia substitui possunt, licet nõdũ ratio tutelæ, seu [4] † curæ administratæ reddita sit. Sed imperfectæ diuersæ species vacationis, licet permixta, ad excusationem non proficiũt. [d] Scire igitur debes eũ, q̃ duos filios habet, & duas tutelas administrat, excusationem non mereri. PP. 4. Id. Octo. Antoni. A. 2. & Geta 2. Coss. 206.

TITVLVS LXX.

De curatore furiosi, vel prodigi.

Finita causa naturali, inspicietur causa accidentalis. h. d. Bal. vel sic: Post vigesimumquintum annum datur curator furioso, vel prodigo. h. d. Salic.

Imp. Anto. A. Marininæ. [5] †

LEX PRIMA.

Curatores impleta [e] legitima ętate prodigis, [f] vel furiosis [g] solẽt [h] tribui. PP. 4. Calen. August. Messala, & Sabino Coss. 215.

Iura loquentia de minoribus extenduntur ad furiosos, & prodigos. h. d. Bal. vel sic: Res furiosi non alienantur decreto, sicut nec res pupilli. h. d. Salic.

Imp. Gordianus A. Anitio. [6]

LEX II.

Orationis [i] diui Seueri bñficiũ, quo possessiones rusticas sine decreto prę sidis pupillorũ, seu adolescẽtium [k] distrahi, vel obligari prohibitũ ẽ, nõ iniuria ẽt ad agnatũ [l] [7] † furiosi porrigiẽ.

QVI AETATE SE EXCVSANT.

a *Pater Septuaginta.*] vt & ff. eod. excusantur, in princ. sic in teste, vt ff. de testi. l. inuiti. secus in alio publico personali munere, vt a 55. annis supra excusentur, vt infra qui ętate. l. fin. lib. 10.

QVI NVMERO tutelarum se excusant.

Si *tres.*] CASVS. Habens tres tutelas, vel curas, à quarta vacationem habet: si vero finitæ sunt, alia poterit subrogari. Si verò quis habeat duos filios, et duas tutelas, cũ istæ tutelæ sint imperfectæ, an faciant vnam perfectam? Dicitur quod nõ. Vivianus.

b *Si tres.*] quandoque non sufficiunt, & quandoq; vna sufficit: & sic arbitrio iudicis relinquitur, vt ff. eod. l. si is qui. §. pen.

c *Non defunctoriè.*] idest trãsitoriæ, quia secus si transitoriæ, quia debent finiri cito, vt & ff. eod. l. non tantum, in princip. Vel dic, idest non affectatè, vt & ff. eod. l. ria. & Instit. eo. §. item tria.

d. *Non proficiunt.*] nisi sint eiusdem generis, vt duæ tutelæ, & duæ curæ, vt ff. eo. l. excusant. §. amplius. Et nota hic, quæ nõ prosunt singula, nec multa iuuant. sic ff. de iurisdict. om. iud. l. si idem. & supra de vsur. l. vsuræ. & infra de donatio. l. sancimus. §. si quis autẽ. Sed arg. cõtra, supra de probatio. l. instrumẽta. & ff. de vsur. l. si stipulatus. & in Authẽ. de fide instrum. §. si verò administrator, & §. si verò nullus, collat. 6. & inf. & Instit. & substit. l. si pater. nam nec institutio sub conditione per se sine exhæredatione, nec econtra valent, sed simul sic. Et facit ad testes diuersa probantes.

ADDITIO. Videas pulchram glo. 3. q. 9. in cap. nihil minus. & glo. fina. in l. ob carmen, in fi. ff. de testib. & tex. in cap. dilectus, extra de elect.

DE CVRATORE FVRIOSI, vel prodigi.

Dictũ est supra de curatoribus minorum: sequitur videre de curatore certarum personarum, quę propter furorem, vel propter prodigalitatem rebus suis superesse non possunt. Azo.

e *Curator. Impleta.*] verè, non fictè. vt ff. de iis qui ven. ætã. impe. l. fin. Quid ergo si fuerit minor 25. ann. Respon. vt minori datur tutor, vel curator, non vt furioso, vt ff. de tut. l. qui habet. in princ.

f *Prodigis.*] qui neq; tempus, neq; finem habent expensarum, vt ff. eo. l. j. §. j.

g *Furiosis.*] qui loco absentiũ sunt, vt ff. de reg. iur. l. vbi nõ. §. fi. sic ergo & absenti datur, vt ff. qui. cau. maio. l. ab hostibus, ĩ prin. & inf. de capt. l. j. Item & datur luxuriosè viuenti, vt ff. eo. l. mulieri, & similibus, vt Inst. de curat. §. fin.

h *Solent.*] An ante dationem curatoris põt q̃s cum pdigo post interdictionem bonorũ? Certe non puto, licet sit arg. ff. ... de i integ. rest. minor. l. si curatorem. & ff. eo. q̃ ibi assimilatur nõẽ habentem curatorẽ, pdigo. Vel dic, q̃ non põt ex tunc cum eo q̃s, quia facta interdictione est prodigus in curatione agnatorũ, vt not. do. Azo. in summa huius tit. §. in prodigis aũt. Item an teneat datio, si desit vt furioso, cum furiosus non fit? Argu. q̃ non est. ff. & tu. & cur. da. ab his. l. Seiæ. Quidã contra, quia ibi propter ætatẽ dabatur.

i *Orationis.*] CASVS. Tutor, vel curator prædium minoris sine decreto alienare, vel obligare nõ põt: & hoc oratione diui Seueri cauetur: sed an huiusmodi oratio extendatur ad curat. furiosi & pdigi, vt ille sine decreto alienare nõ possit, quæritur? Dic q̃ sic, vnde si obligetur, non tenet pignoris obligatio: creditor tñ hẽt personalẽ actio. aduersus furiosum, vel pdigum, si pecunia in vtilitatẽ suam fuerit cõuersa.

i *Orationis.* quæ est. ff. de reb. eor. l. j. circa princ.

k *Adolescentium.*] videtur ergo ex eo, quod est hic, & ff. de reb. eor. l. j. circa princ. q̃ oratio pertineat quo ad verba, & quo ad sententiam ad tutorem, & curatorem, sed ad curatorem furiosi sola sententia. & hoc dicunt quidam. Sed tu dic quo ad sententiam intelligi hæc prædicta, vt d. l. ff. de reb. eor. l. j. & intellige de curatore non quo ad verba, vt ff. de reb. eor. l. quinque.

l *Ad agnatum.*] eundemq; curatorem, & idem in aliis rebus, quæ prohibentur alienari, vt supra de admin. tut. l. lex quæ. secundum H. & forte idem in pręscriptione, & aliis beneficiis, qua minoribus dantur, vt supra in quibus cau. in integ. rest. non est necess. l. fin.

---

1 † Pompeiano.
2 † Deuonatus.
3 † Pontiano.
4 † Sine.
5 † Martiana.
* [Quib. cõparat] mutum, & surdũ, quem intellectũ carere ob superiora vitia cõtigerit, alias muto, vel surdo curator non datur. l. 8. in fine. Vide Vurum. 2. practi. 38. obseruat. 5. Gotho f.
6 † Antio, al. Anisti.
7 † Agnatos.

¶ Si igitur citra decretũ præsidis fundus mente capti, etiam ab agnato eius tibi pignori nexus est, vinculum pater pignoris in eo non consistit: [a] vtilem tamen aduersus eum personalem [b] actionem si ob eius vtilitatem pecunia mutua accepta est, poteris habere. PP. Calend. Ian. Pio, & Pontiano Coss. 237.

Ad petitionem filii datur curator patri mente capto. h. d. Bal. Vel sic: Per procuratorem furiosi vel mente capti potest restitutio peti, h. d. Salicetus.

Idem A. [2]† Aureliæ.

LEX III.

SI pater tuus mentis compos non est, pete ei [c] curatores, per quos si quid gestum est, quod reuocari oporteat, causa cognita, in pristinum statum restitui possit. [d] PP. 7. Idib. April. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Mater non potest administrare res filii furiosi vel mẽte capti, nec filium obligare, Bald. vel sic: Furiosi nulla est repudiatio matrimonii: nec mater præiudicat filio, si non sit eius administratrix. Sal.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Asclepiodoto.

LEX IIII.

CVm [*] repudiante [e] furiosa sui iuris constituta [f] maritum, [g] qui solus repudiare potuit, [h] quædam matrem furiosæ marito quondam eius instrumenta confecisse significes, intelligis nihil eam contra furiosam disponere potuisse, cum eius ad [†] ea iure nõ pertinuerit defensio. [i] S. Id. April. Byzãtij AA. Coss.

Frater est legitimus curator fratris furiosi vel mente capti h. d. Bal. Vel sic: Fratres emancipati qui hodie vocantur ad successionem sororum, eis furentibus, sunt curatores legitimi, h. d. Salic.

Imp. Anastasius A. ad populum.

LEX V.

NE lucrum quidem antea [k] indebitæ successionis emancipato vel emancipatis deputasse, nihil verò de oneribus tutelæ [l] prospexisse videamus, curatores nihilominus eos [m] pro duodecim [n] tabularum lege furiosis fratribus & sororibus, vt pote legitimos existere, [*] hac legis sanctione decernimus.

Curator furiosi habẽtis dilucida interualla, dicitur curator etiam dum iste habet dilucida interualla, tamen administrare non potest, unde est ergo cura continua, sed administratio est discõtinua hoc dicit Bal. Vel sic: Curator datus furioso habenti dilucida iteruall, non desinit curator esse tempore, quo ille sanæ mentis efficitur, sed exercitium administrationis sibi non competit: & potest tunc ille cui curator est datus, omnia per se agere, sed furore superueniente, exercitium restituitur curatori, h. d. Salic.

Imp. Iustinia. A. Iuliano PP.

LEX V.

CVm alijs quidem hominibus continuum furoris infortunium accidat, alios autem morbus non sine laxamento aggrediatur, sed in quibusdam temporib. quædam eis intermissio perueniat, & in hoc ipso multa sit differentia vt quibusdam breues induciæ, alijs maiores ab hmói vitio inducantur, antiquitas disputabat, vtrũne in medijs furoris interuall s pet maneret eis curatoris intercessio, an cum furore quiescẽte finita, iterũ morbo adueniente redintegraretur.

¶ Nos itaque eius ambiguitatem decidentes, sancimus (cum incertum est in huiusmodi furiosis hominibus, [3] quando resipuerit, siue ex longo, siue ex [4] † propinquo spatio, & impossibile [o] est, & in consi-

a Non consistit. sed contra, ff. e. l. i. pignus vbi dicit posse obligari, sed ibi cum decreto intellige.

b Personalem. vt sup. quando ex fac. tu. l. si in rem, & supra de vsuca p. pro emp. l. eum, sed & retentionem pignoris habet vt ff. de reb. e. l. si pupillorum, §. pen. & l. si fundum, §. fi. & infra ti. t. l. vero.

SI pater. CASVS. In hac lege dicitur, quod filius patri mente capto curatorem petere debet, per quem si quid alienatum est, reuocari possit.

c Petere. sed & tu potes esse curator, ff. eo. l. t. in fi. & l. 2. & l. 4.

d Possit. per iudicem.

CVm repudiante. CASVS. Si maritus vxorem suam à patre emancipatam, furiosum repudiauerit, & mater viro pactum fecerit de non reddenda dote vel alijs rebus filiæ, an præiudicet, quæritur? Dicitur, quod nõ. Vel pone casum aliter, ut in glossa.

e Cum repudiante.] delata fuit hæreditas viro & vxori furiosæ, mater eius repudiauit, non potest sed vir sic Io. quod non placet, sed de repudio matrimonij dicit.

f Constituta. idem multo magis de ea, quæ est in potestate. l. de hac indubitatur, quia plus iuris mater in ea habere videtur, quam in ea quæ est in potestate.

g Maritum. alias marito, secundum Io. & tunc vnum marito abundat. Vel nõ bene abundat, & tunc dic repudiauit hæreditatem marito secum instituto, ut eam hæreditatem sibi haberet.

h Repudiare potuit. hæreditatem secundum Ioan. Tu dic, i. vxorem, s. non furiosam. Vel dic etiam furiosam, si modo furor tantus est ut tolerari non possit, ut ff. soluto matrimo. l. si cum dotem, §. si

maritus, & ff. de reg. l. Iulia.

i Defensio. sic ff. de neg. gest. l. q alienã. §. quanquam, & ff. de reg. iu. l. fœminæ, nisi sit tutrix, ut supra quando mu. tu. off. fun. po. auth. matri. & auiæ.

NE lucrum. CASVS. Olim si pater duos habens filios vnum emanciparet, ille fratri suo succedere non poterat hodie secus est, quia emancipatus succede potest. unde cum emolumentum sentiat, onus debet sentire. Sicque vocabitur ad tutelã fratris sui.

k Antea. i. ante nostra tempora, scilicet per l. 12. tab. sed per Iustin. succedit, vt infra de legi. hær. l. fi. in fi.

l Tutelæ. imò & de tutela diximus in d. l. de legi. hær. l. fi. in fin. unde dic tutelæ, i. est curæ furiosorum vt subijcit. vel nil videmus dixisse, nisi pleue dicamus, ut argu. ins. eodem ad Sylla. l. pen. in fine & facit sup. de le. tu. l. frater, & infra de leg. hære. l. de emancipatis.

m Eos. scilicet emancipatos.

n Duodecim. idest ac si l. 12. tabu. uocarentur.

CVm alijs. Primo disputatio antiqua. Secundo decisio noua distinguẽdo. Secunda ibi, nos itaque, Sal.

CASVS. Cum quis furiosus est, aut perpetuo, aut ad tempus, primo casu curã administrare debet continue. nec eius iura finitur. Si dilucida habeat interualla, an interim debeat cessare cura? Dicitur curam non esse finiendam, sed in dilucido interuallo hereditatem adire vel contrahere potest, sine authoritate curatoris.

o Impossibile. i. difficile, sic ff. de his qui deiec. uel eff. l. 1. a.

Remo-

[2] † Aurelio

[*] In scrip. exem. leg. cum repudiante furiosum sui iuris constitutam marito quidem quod magis placet ut de marito repudiãte res intelligatur, ut ostendit ea verba, qui solus repudiare potuit. [*] Sal. dicit hãc l. multum bene probare quod de mente legis tacita lis, et edictũ successorium habeat locũ hodie in suis quib. à iure ciuili datũ beneficium abstinendi.

[a] † Furosis homines.

Impossibile quoque difficili ponitur.

[3] † In propinquo idem.

[4] † Remissus & curatori.

a *Remotus*. sed non est.

b *Viuit*. contra, ff. eod. l. 1. §. 1. ubi dicit durare, & finiri cum furore, sed hoc corrigit, vel ibi quo ad effectum & sic secundum istam. vel ibi non habebat intervalla.

1† Remissus est curatori.

c *Competunt*. vt testamentum, vt infra qui test. fac. poss. l. furiosum.

d *Stimulis*. idest cu stimulis.

* Præsumitur semper furiosus, qui semel furiosus fuit vi. Alc. 2. præsump. 18.

e *In contractu*. quem habuit tempore sanæ mentis, ut per traditionem, vel quid simile impleatur à curatore, non autem intelligas de eo quem habet tempore furoris, quia ibi solus curator sufficit, vt ff. de regu. iur. l. in negotijs. Vel loquitur secundum quorundam opinionem, quæ tangitur inf. l. prox. §. sin autem ex alia, prope finem. §. Vel dic contractus à se curatore faciendos.

2† Adierit.

f *Crebra*. nota aliquid constitui nimiæ frequentiæ vitandæ causa. sic infra de bonis quæ lib. l. fin. §. penulc. vt sic infinitas euitetur, sic sup. de sacrosan. eccle. inter.

Cum furiosus. Casus in hac lege vsque ad finem talis est, si furiosus est in patris potestate, administrabit bona filij castrensia vel quasi, nec dabitur furioso curator. Si vero pater moriatur, furiosum potest instituere hæredem, & ei substituere, ut infra. de impub. & alijs substit. l. vnam, & si furiosus moriatur, transmittit hæreditatem ad eos qui ei succedant ab intestato, & si furioso deferatur aliqua hæreditas, curator eius poterit agnoscere bonorum poss. & hæreditatem adire. Et si datus fuerit curatori in testamento pat. non satisdabit de bene administrando, si datus in testamento, sed à iudice vel lege, quia est proximus agnatus, tunc non cogitur satisdare, si idoneam

* Hal. decretu, in sacris perpetuis parentis &c. Filijsfamilias in sacris parentum erant l. vl. supra de inoffic. & adoptiv. Vul. 7. at non emancipati patris, pariis præs; Gothofr.

3† Et obuenerunt.

nio furoris, & sanitatis eum sæpius constitui, & post longum tempus sub eadem esse varietate, vt in quibusdam videatur etiam pene furor esse [b] remotus [a] curatoris creationem non esse finiendam, sed manere quidem eum donec talis furiosus viuit,[b] quia non est penè tempus, in quo huiusmodi moribus desperatur,* sed per interualla, quæ perfectissima sunt, nihil curatorem agere, sed ipsum posse furiosum, dum sapit, & hæreditatem adire, & omnia alia facere, quæ sanis hominibus competunt [c].

¶Sin autem furor stimulis [d] suis iterum eum accenderit, curatorem in contractu [e] suo coniungi, vt nomen quidem curatoris in omne tempus habeat: effectum autem quoties morb. [2]† redierit; ne crebra,[f] vel quasi ludibriosa fiat curatoris creatio, & frequenter tam nascatur, quàm desinere videatur. D. Calen. Septemb. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

Hanc legem legam per partes, & ex huiusmodi lectura apparebit legis diuisio. casus huius primæ partis. Furioso in potestate patris constituto non datur curator sed eius pater est legitimus administrator et verò existenti sui iuris pater curator dabitur. h. d. vsque ad §. Sin autem parentes, Bal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX VII.

Cum furiosus, quem morbus* detinet perpetuus, in sacris [g] parentis sui constitutus est, indubitate curatorem [h] habere non potest, quia sufficit ei ad gubernationem rerum, quæ ex castrensi peculio, vel aliter [i] ad eum peruenerunt, & vel ante furorem ei acquisitæ sunt, vel in furore [3]† obueniunt, [k] vel in ijs quorum proprietas ei tantummodo competit, [l] paterna verecundia. Quis n. talis affectus extraneus inueniatur, vt vincat paternum [m] vel cui alij credendum est res liberorum gubernandas esse parentib. derelictis?

¶Licet Tertullianus* iuris antiqui interpres, libro singulari, quem de castrensi peculio condidit, tali tractatu proposito videatur obscure eandem attingere sententiam, nos tamen hoc apertissimè introducimus.

Pater potest furioso substituere exemplariter, & relinquere curatorem, & si filius est in potestate, quæritur ei paterna hæreditas ipso iure. h. d. Bald. Vel sic: Pater potest filium furiosum hæredem instituere, & ei secundum formam iuris substituere, & si decedat ab intestato, hæreditas deuoluitur ad filium furiosum, etiam sui iuris constitutum, h. d. vsque ad §. sin autem ex alijs, Sal.

¶Sin autem parentes ab hac luce decedere contigerit, nostra constitutio, [n] quam promulgauimus de ijs quæ in testamento furioso relinquenda sunt, vel substitutione eorum in suo robore permaneat.

¶Sin [4]† verò perpetuo furiosus sui iuris [o] sit, tunc in paterna quidem hæreditate, quæ quasi debita [p] ad posteritatem suam deuoluitur, nulla est iuris, veterum dubitatio, cum illico appareat, & suus hæres [q] existat suis parentibus.

Curator furiosi, cui est delata hæreditas extranei, potest agnoscere bonorum possessionem nomine furiosi, h. d. Bald. Vel sic. Si hæreditas extranei deuoluitur ad furiosum, non petit ipse bonorum possessionem, sed eius curator sic, h. d. vsque ad §. sed cum antiquitas, Sal.

¶Sin autem ex alia quacumque causa hæreditas ad eum, vel successio perueniat, nunc magna & inextricabilis [5]† vetustissimo, iuri dubitatio exorta est, siue adire hæredi-

non habeat substantiam, iurabit tamen coram episcopo, & tribus primatibus, se bene administrabit bona furiosi, & faciet inuentarium. Si verò non habeat idoneam substantiam dabit fideiussores, & constituetur apud præsidem prouinciæ. Et omnia quæ acquiruntur furioso ex causa legati vel ex quacumque cã, debet administrare, & sic compos mentis factus fuerit, retinebit eum, si vult, vel repudiabit. Si vero moriatur in furore, peruenient bona ad eos, ad quos essent, peruentura si nunquam furiosus fuisset. Si verò curator decedat, alius in locum eius subrogabitur. habeat autem hæc lex locum in futuris negotijs, non præteritis.

g *In sacris*. scilicet vinculis.

h *Curatorem*. alium scilicet a patre. sed nec pater est curator, sed legitimus administrator: quandoque tñ rebus principaliter, quas nõ vult agnoscere pater, datur curator, sic infra de bo. quæ libe. l. fi. §. 1. & in auth. vt li. ma. & auia, in prin. coll. 8. vel ibi sanæ mentis erat.

i *Vel aliter*.] vt ex quasi castrensi peculio.

k *Obueniunt*. per seruos vel per legata, q cum acquiruntur ignorantibus, ergo & furiosis.

l *Competit*. vt in aduentitijs.

m *Paternum*. sic Tale epi. aud. l. & crea tionib. & ff. de ritu nup. l. fi. §. deni & inf. de impu. & alijs subst. l. humanitatis.

n *Constitutio*. quam habes inf. de imp. & alijs substi. l. humanitatis.

o *Sui iuris*. fit, s. nũc non tunc, cum moriebatur pater, alioquin suus hæres ei esse non potest.

p *Quasi debita*. ut infra de col. l. fina. §. pen. & inf. de impu. lucra. descript. l. 1. lib. 10.

q *Suus hæres*. vt sic statim curator possit.

* Tertullianus is est, qui & secundus Florens, natione Afer, patria Carthaginensis, qui de religione Christiana antiquissimus complures libros scripsit, quæque exercitatus in legibus Romanis scribit Eusebius. 2. Epist. 24 citaturq; cuius liber primus in l. 27. ff. de legi. Fuerunt & alij iurisconsulti Christiani, vt Licin. Rufinus, Aurellius, Arcadius, & Charisius vi. Cuia. 7. obs. 3. insti. Anto. Aug. lib. 1 nomini Goth.

4† Autem perpetuo in omnibus.

5† Ex ista gl. iuncto tex. hẽs, nullus affectus vincit paternũ & quo l. isti quidem, ff. q. me. cau.

6† vetustissimi iuris quæstio.

sit administrare. non autem dicas, quod sic sit hæres ipso iure, vt statim teneatur creditoribus, & non possit abstinere. & sic quod eius fauore esset inductum, in eius læsionem redundaret. Est ergo nomine, sed non re, vt dicimus in eo qui est sanæ mentis, vt supra, si vt se ab hæredi. absti. l. prima, vnde interim decedens nõ transmittit, sicut nec infans, vt infra de iure deliberan. l. si infanti. §. sin verò vel non sit. Sed arg. contra prædicta instit. de hæred. quæ ab intesta. §. posthumi. & infra de suis & legi. l. apud hostes. & ff. acquiren. hered. l. necessarijs.

b *Ex decreto.*] quia opus erat petenti adire prætorem, & solennibus verbis petere, & ipsum prætorem decernere: & dicitur decretalis: sed quod sic ei liceat, conceditur edicto prætoris mortui: & sic dicitur edictalis, vt ff. de bonorum possess. l. tertia, §. proinde. & ff. de success. edicto. l. prima, §. decretalis, & ff. si ta. testa. extab. l. j. hodie vero per Constantinum vtraque solennitas est sublata: & sine petitione hæreditatis: dummodo coram iudice dicat se velle bonorum possessorem esse: nec est opus eã decerni, vt hic subijcit, & infra quis admit. ad bonorũ possess. l. finali, quidam tamẽ dicũt per Constantinum solam solennitatem petendi sublatam, non decretum.

tatem, vel bonorum possessionem petere furiosus possit, siue non: & si curator eius ad bonorũ possessionẽ petendam admitti [a] debeat. & iuris auctores ex vtroq; latere magnũ habuerũt certamẽ.

¶ Nos itaq; vtramq; auctorũ aciẽ certo fœdere compescentes, sancimus, furiosum quidẽ nullo modo posse vel hæreditatẽ adire, vel bonorũ possessionẽ agnoscere: curatori aũt eius licentiã damus (imò magis necessitatem imponimus) si vtilem ei [1] † esse successionem existimauerit, eã bonorũ possessionẽ agnoscere * quæ antea ex decreto [b] dabatur, & ad similitudinem bonorum possessionis habere: cum petitio [c] bonorum possessionis Cõstantiniana [d] lege sublata sit, & ab ea introducta obseruatio, [2] † & pro antiqua [e] sufficit petitione.

Curator põt dari furioso in patris testamento, & non tenetur satisdare: dẽt tamẽ antequã administret, obseruare & iurare hic scripta. & si nullus ei à patre sit datus, peruenitur ad legitimũ idoneũ aliàs ad datiuũ, qui forma hic scripta dẽt creari. h. d. vsq; ad §. tali itaque. Salic.

¶ Sed cum antiquitas in curatore furiosi multas ambages constituit, quemadmodum [f] ab eo cautio, vel satisdatio detur, vel pro quib. rebus, [g] & quibus personis, & si omnis curator [h] talem præstet cautelam: necessarium nobis visum est, vt humano generi cõsulentes, omnem quidem obscuritatem, & inextricabilem circuitum tollamus: compendioso autẽ, & dilucido remedio totum complectamur.

¶ Et prius de creatione curatoris, qui furiosis vtriusq; sexus datur, sancientes: tũc [i] & alijs certum finem imponemus.

¶ Et si quidẽ [3] † parens curatorẽ furioso vel furiosæ [k] in vltimo elogio hæredib. institutis vel exhæredatis dederit, vbi & fideiussionẽ cessare necesse est, paterno [4] † testimonio pro [5] † eius satisdatione sufficiente: ipse qui datus est, ad curationẽ perueniat: [l] tamen, vt in hac florẽtissima ciuitate apud vrbicariã præfecturam deducatur, in prouincia autẽ apud præsidẽ [6] † eius, præsente etiam tam viro religiosissimo locorũ antistite, q̃ trib. primatibus [m] & actis interuenientibus, tactis sacrosanctis [n] * euangelijs, edicta oĩa se rectè, & cũ vtilitate furiosi agere, & neque prætermittere ea quæ vtilia furioso esse putauerit, neque admittere quæ inutilia existimauerit.

IN AVTHENT.

Vt ij qui oblig. §. pe. coll. 6 constitu. 2.

QVod * nunc generale est circa omnes curatores, vt iurent quidem non tamen à ratiocinijs sint exẽpti. Idem est in tutore.

Furiosi curator an possit bonorũ possessionem repudiare.

a *Admitti.*] debeat, scilicet vel non. nam ff. de suc. edi. l. prima, §. furiosi. dicitur, q curator furiosi non põt repudiare bonorum possessionem: quia nec delata est: sed si non est delata, ergo curator eam petere non potest: sed econtra dicitur q potest petere. ff. de bonorum possess. fu. l. prima, in princi. sed prima intelligitur, non videtur delata, vt possit repudiari: quia non potest, sed peti sic. Vel potest peti vt sit bonorum possessor de facto, non autem de iure: sicut de facto videtur intelligi. ff. de bo. possess. non est ambigendum. Nam cum dicit ventrem & furiosum cõtra fiscum admitti in bonorum possessionem, de possessione facti est intelligendum. nam si de bonorum possessione iuris intelligeres, multi alij fisco præferuntur, vt infra vnde vir & vxor. l. prima. Vel gratia exẽpli de his ibi dici. quicquid ergo olim fuerit, hodie põt petere curator nomine furiosi bonorũ possessionẽ iuris & facti: & facit eũ bonorum possessorem per legem istam! licet quidam dicant de facto ei q̃ri tantum, vt dices inf. ead. l. §. tali itaque. sed cum factus sit bonorum possessor, & postea resipiscat & nolit habere, an remanet hæres? quod videtur, quia si semel est hæres &c. vt ff. de minori. l. & si sine. §. sed quod Papinianus. nisi per querelam inofficiosi testamenti, vel seruus factus sit, vel memoria defuncti damnata, vt ff. de vulg. substit. l. in substitutione. & l. ex facto, in fi. & insti. de hære. quæ ab intest. §. per contrarium. Sed dic, quòd dimittere potest: & perinde erit, ac si non fuisset agnita, vt inf. eod. §. sinautem ipse. sicut & qui appellat, si non prosequatur.

1 † Deest, in omnib.

* No. casum, ĩ quo ẽ necessaria bonorũ possessio, & non aditi hære ditas de iure ciuili.

2 † Deest, in oĩbus.

c *Cum petitio.*] s. solennis.

d *Constantiniana.*] dictæ l. infra qui admit. ad bon. possess. l. finali.

e *Antiqua.*] scilicet solenni. Sed nũquid secundum Hug. hodie irritantur testamenta per solam agitionem, cum dicam irritandam per contra tabu. non irritum ipso iure? Respon. idẽ, vt hic innuit.

f *Quemadmodum.*] cũ fideiussore, vel sine, vel hypotheca, vel coram quo.

g *Rebus.*] mobilib. vel immobilibus, vel pro quibus.

h *Omnis.*] curator. siue testamẽto, vel aliter datus.

i *Tunc.*] idest simul cum curatoris creatione.

k *Vel furiosa.*] vel prodigo, vt ff. eod. l. pen. 2. respon.

l *Perueniat.*] post cõfirmationem iudicis & decretum, vt subijcit. non enim testamento perfecte dari potest, vt subijcit, & supra de confir. tut. l. j. & ff. eod. l. pen. in princip.

m *Primatibus.*] hoc expone, vt s. de episco. audien. l. de creationibus. vbi sunt hæc de verbo ad verbum.

n *Sacrosanctis euangelijs.*] idem faciunt hodie omnes curatores & tutores & sic lege hic auth. quod nunc generale &c quæ est in auth. vt ij qui obl. res. §. pen. coll. 6.

3 † Pater.

4 † Testamento, in om.

5 † Deest, in omnib.

6 † Eiusdẽ.

* Scripturis in om. [deo credibile ẽ cũ gelijs glossema fuisse, qđ postea in cõtextum irrepserit.

* Nou. 72. §. pen.

QVod nunc.] CASVS. Dicit lex C. q curator furiosi debet iurare coram episcopo & primatibus, q bene administrabit hæc authen. ampliat hoc esse verum in omnibus curatoribus, q scilicet iurent se rectè administraturos: non tamen propter hoc iuramentum excusabuntur à rationibus reddendis.

Sequitur Textus Codicis.

¶ Et inuentario cum omni subtilitate publicè [1] † conscripto, res suscipiat, & eas secundum sui opinionem disponat sub hypotheca rerum adeum pertinentium, ad similitudinem tutorum,[a] & curatorum adulti.

¶ Sin autem testamentum quidem parens eius non confecerit, lex autem curatorem ipso è agnatum[b] vocauerit, vel, eo cessante, aut non idoneo [c] forsitan existere, ex iudiciali electione curatorem ei [2] † dare necesse fuerit: tunc secundum præfatam [3] † diuisionem in hac quidem florentissima ciuitate apud gloriosissimam v. bicauarū præfecturam creatio procedat.

¶ Sed si quidem nobilis [d] sit furiosi persona, etiam florentissimo Senatu conuocando, vt ex inquisitione curator optimæ atque integræ opinionis nominetur.

¶ Sin verò non talis persona sit, etiam solo viro gloriosissimo præfecto vrbi præsidente, hoc procedat.

¶ Et si quidem curator substantiam idoneam possideat: [4] [h] eo sufficiente ad fidem gubernationis, & sine aliqua satisdatione nominationem eius procedere.

¶ Sin autem non talis eius census inueniatur: & tunc fideiussio, inquantum possibile est, ab eo exploretur, creatione [5] † quidem omnimodo, sacris scripturis propositis [e] in omni causa celebranda: ipso autem curatore cuiuscumque vel substantiæ vel dignitatis est, præfatum sacramentum pro vtiliter rebus gerendis præstante, & inuentarium publicè conscribente, quatenus possint vndique res furiosi vtiliter gubernari.

¶ In prouincijs [6] si etiam his omnibus obseruandis, vt apud præsidem cuiuscumque prouinciæ & virum [7] † religiosissimum episcopum ciuitatis, necnon tres primates, memorata creatio procedat: eadem obseruatione,[f] & per iureiurando, & per inuentario, & satisdatione, & hypotheca rerum curatoris, modis omnibus adhibenda.

Curator furiosi post quam iurauit, et satisdedit, et promisit promittenda, et recepit administrationem per decretum, pot agnoscere bonorum possessionem delatam furioso: & bona ea occasione peruenta tenetur in inuentario addere, saluo iure repudiandi & acceptandi furioso si resipuerit: sed si in furore decedit, ex acceptatione curatoris non fit transmissio bonorum possessionis. legatum autem bene transmitteretur ad hæredem furiosi h.d. Bal. Vel sic: Hereditas furioso delata pot per eius curatorem adiri, ita, vt si furiosus efficiatur sanæ mentis, possit eam sibi retinere vel respuere: & si respuerit, vel in furore decesserit, ad substitutum deuoluitur: et si nullus sit substitutus, deuoluitur ad eos qui succederent si furiosus in medio non fuisset, legata verò ad eius hæredes trasmittit cum potestate repudiandi h.d. vsq; ad § sin autem curator. Salic.

¶ Tali itaq; ordinatione in curatore furiosi disposita, si quid postea ad furiosum peruenerit, siue ex hereditate, vel successione, vel legato, vel fideicommisso, vel alio quocumq; modo: hoc furioso accedat,[g] & cum alia eius substantia manibus curatoris tradatur:[m] inuentario etiam super his omnibus rebus scilicet faciendo, & sub eius cura custodiatur, quatenus si quidem resipuerit furiosus, & acquisitionem admiserit, ipsi restituatur.

¶ Sin autem in furore diem suum finierit, vel ad suam sanitatem perueniens eam repudiauerit: si quidem successio est, ad eos referatur (volentes tamen [h]) .i. vel ad substitutum vel ab intestato [i] hæredes, vel ad nostrum ærarium: eo scilicet obseruando, vt ij veniant ad successionem, qui mortis tempore furiosi propinquiores existant ei ad cuius bona vocabuntur, si non in medio esset furiosus: omni satisdatione vel cautione,[k] quam per inextricabilem circuitum veteris iuris auctores induxerunt, radicitus excisa: legatis autem proculdubio & fideicommissis, cæterisque acquisitionibus furioso acquirendis,[l] & substantiæ eius aggregandis.

a Tutorum.] quoniam res hypothecatæ sunt, vt sup. de administ. tutor. l. pro officio. & facit ad inuentarium, vt sup. de administ. tutor. l. tutores. 2. & sup. arb. tu. l. fi. §. fin. Item facit ad testimonium paternum. sup. de tut. vel cur. qui satis non dedit. l. in dubium. & instit. de satisda. tut. §. j. & ff. de test. tut. l. testamento dato. 2. in prin.

b Agnatum vocauerit.] vt insti. de cura. §. item furiosi. & argu. ff. de leg. tut. l. legitimos, sed & Senatusconsultum quandoque vocat, vt per eum soluat creditoribus, vt ff. eod. l. curator.

c Idoneo.] quod pro eodem est ac si cessasset, vt ff. quod cuiusque vni. no. l. j. §. & quidem.

d Nobilis sit furiosi.] sic s. de tuto. & cura. illu. perso. l. j.

e Propositis.] & tactis. Accursius.

f Eadem obseruatione.] quæ est dicta in ciuitate Romana.

g Accedat.] sic ergo curator adit hæreditatem. & sic est contra. ff. de app. l. cum in vna. §. fi. Solut. ibi in curatore pupilli dicit. Vel Sol. vt ibi plenè diximus. Sed quid an sic adeat, vt furiosus fiat hæres? Dixi quod sic, sup. eod. §. sin autem ex alia. in gl. a. scilicet vel non, &c. Alij dicunt, quod non fit hæres, scilicet vt dominium rerum habeat, sed quantum ad administrationem, vt hunc §. nam his de causis quæritur furioso, ex quibus sanæ mentis homini acquiritur ignoranti, vt instit. de hær. quæ ab intest. §. fui. Pro prima opinione est ff. d leg. 2. l. Licinius Locusta. Sed secundi respondent, quod de facto tantum ibi habuit. Item pro prima. ff. ad Trebell. l. cum hæres institutus. Sed secundi dicunt, quod vere non fuit hæres: licet actiones hæreditarias cedat: quia & creditor hoc facit, vt instit. qui. al. licet. §. j. vel speciale vt fiat ibi hæres, eo quod tenet.

1 † Duarscripto.
2 † Dari.
3 † Definitionē. al. diffinitionem.
4 † Et sufficiente quod an tractius pu curator furiosi. dies hereditatē nomine ipsius furiosi, an faciat eū hæredem.
5 † Deest, quidē.
6 † Vero.
7 † Clarissimum.

transferre, actiones sic in eo. tit. l. cogi. §. hi qui solidum. Pro secunda opinione est. ff. de acquir. hær. l. si quis alicui. §. fi. Item videtur, quod nec commodum quærat, vt ff. de acquir. hær. l. Anflius. § in lit ro. Sed de commodo dominij, ibi intellige. quod non placet. Vel recitat ibi quorundam opinionem, quæ hic reprobatur.

h Volentes tamen.] sic j. de iure delib. l. nec emere.

i Ab intestato heredes.] qui defuncto successissent, nisi furiosus fuisset in medio, & cum fructib. medij temporis, vt hic subijcit. & ff. de pet. hære. l. hæres. in princip.

k Vel cautione.] qualis fuerit ignoramus.

l Acquirendis.] per hoc quod aduersatur dicēdo, legatis autem, patet quod aliter in hæreditate est. Et est ratio, quia recta via dominium quæritur in legato, vt ff. de fur. l. à Titio. non sic in hereditate, nisi adeat, vt in ff. de hær. qua. & diffe. §. fin. Item legatum sine onere, sed hæreditas non, vt ff. man da. l. si hæreditatem: & ideo ad suum hæredem transmittit legata, licet in furore decedat, vt hic dicit. Accursius.

Legati dominiū recta via quæritur, non autem hereditas.

m Per hunc tex. secundū Salic. vbi dicendum quod per aditionē quæratur furioso dominiū & ideo legata à furioso petūtur & actiones transferūtur in cū tamen inquit Salic. non est incōmutabiliter dominus, nisi resipuerit.

Ea.

a *Ea*. legata.
b *Remoueantur*. sic supra de legi. & con stit. l. leges, 2.
c *Introducta*. quam ignoramus.

DE PRÆDIIS, & alijs rebus minorum, &c.

Dictum est supra, qualiter prouideatur minoribus circa tutorem, vel curatorē: nunc aūt ponit qualiter prouideatur eis circa cōfessionem ipsorū, sicque imprimitur rubrica, De prędijs, vel alijs rebus minorum sine decreto nō alienādis. Azo.

VEnditio. CASVS. Pater obligauit prædium minoris, vel suum, hoc pacto, vt si sua die pecunia non solueretur, liceret creditori vendere, & decessit; & successit ei minor, non satisfaciēte sua die minore, creditor prædium distraxit, vult minor reuocare prędium quasi alienatum contra senatusconsultum, quo cauetur, quòd prædium minoris sine decreto alienari non debet, an sit audiendus, quæritur? Dicitur quòd non. Si tamen creditor viliori precio vendidit, quam prędiū valeret, potest iudex eum restituere, vt sibi iustum precium restituatur. Et quod dicitur in senatuscō sulto, tunc locum habet, cum minor ipse prædium vendidit sine decreto, non cum causa iudicati captum est prædium minoris, ac deinde distractum. 1 † Pertineant.
d *Pignoris*. scilicet conuentionalis, vel cum decreto, ob æs alienum obligatum. Vel dic, quòd vocatus noluit venire ad causam, vel cauere de damno infecto, vel pro legato, vt ff. eodem, l. 3. §. 1. Et quod subijcit ex cā iudicati, dic nec restitui nisi ex causa, ut quia graue dānum habet, vt ff. de minor. l. si ex causa. & sic ex necessitate permittitur, quæ

Sin autem ipse resipuerit, & ea [a] admittere noluerit, & apertè hæc respuerit, vel hæres eius illico separandis, quasi nec fuerint ab initio ad eum deuoluta, & per legitimum tramitem ambulantibus substantiam furiosi neq; prægrauantibus, neque adiuuantibus.

Quod est dictum in creatione curatoris à principio, idem intelligitur in subrogatione loco creati, h. d. Bal. vel sic. Mortuo curatore furiosi, vel eo vt suspecto remoto debet alius subrogari, h. d. usque ad §. hæc autem. Sal.

¶ Sin autem curator furiosi secundum nostram legem nominatus decesserit, sub eodē modo, eadem obseruatione alius creabitur, quemadmodum & si suspectus reperiatur, alter subrogetur, quod & veteribus legibus placuit.

Dispositio leg. huius habet locum in curatorib. post hāc legem creandis, non in prius creatis, h. d. vsque ad fi. Sal.

¶ Hæc autem omnia, quę de creationibus curatorum per nouam definitionem introducta sunt, futuris casib. imponantur, & neque antea facti curatores remoueantur [b] neque aliquid eis nonum accedat, sed antiquo ordine statuti in antiquos (quantum ad creationem) permaneant [1] † terminos: cautione videlicet, vel satisdatione, quæ antiquitus fuerat introducta, [c] super postea venientibus ad furiosos successionibus, minimè præstanda Dat. Calend. Septemb. Constantinop. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

TITVLVS LXXI.

De prędijs, & alijs rebus minorū sine decreto nō alienandis, vel obligandis.

Per uiam secundi decreti possunt adulti res alienari. h. d. vel sic: Prohibitio alienationis rerum minoris sine decreto non extenditur ad alienationes necessarias, sed ex causa dabitur restitutio, hoc dicit, Sal.

Imperator Antoninus A. Minutiano.

LEX PRIMA.

VEnditio quidem prædij: quod iure pignoris, [d] vel in causam iudicati captum, & distractum est, [e] ad Senatusconsultum, [f] quod de non alienandis prędijs pupillorum, vel adolescentium nisi auctore prætore, vel præside prouinciæ factum est, nō pertinet, sed si etiam in ea ætate es, cui subueniri solet, [g] aditus competens iudex, an [2] † te in integrum restituere debeat, præsente diuersa parte, [h] causa cognita dispiciet. [i] [3] † PP. 13. Cal. Decembris Duob. Alpris Coss. 213.

Quando contractus non tenet ipso iure, nō debet peti in integ. restit. h. d. Qui habent viam explicatam non debēt petere viā implicatam, h. d. Bal. vel sic. Vbi venditio pignoris est ipso iure nullā, restitutio ratione ætatis nō est ipso iure necessaria, secus si sit aliqua, & si interueniat læsio nō modica, vel fraus cum emptore sit participata, hoc dicit, Salic.

Imp. Gordian. A. Clearcho, & alijs. [4] †

LEX II.

NOn est vobis necessaria [k] in integrum restitutio, si tutores, uel curatores uestri possessionem, licet pignori nexā, vendiderunt [k] sine decreto. ¶ Quòd si creditores [l] id fecerunt beneficiū [m] tibi impartietur, si fraudulēta venditione participāte cōsilio emptoris, [5] † damnum tibi infl. ctū esse doceatur. [o] [6] † PP. 4. Cal. Febr. Gordia. A. & Auiola Coss. 240.

Pater non potest alienare rem filii sine decreto, hoc dicit, Bal. vel sic. Pater curator filii non potest prædia alienare sine decreto, h. d. Sa.

alijs non permittetur, vt arg. ff. de fund. dot. l. 1. Vel pone econtra exemplum, quia alterius prædiū, pupillo est obligatum, quod vēt vt ff. cod. le. magis. §. primo.
e *Distractum est*. à creditore.
f *Senatusconsultum*. id est orationem Imperatoris Seueri in Senatu recitatam, vt ff. eo. l. 1.
g *Solet*. s. intra quadriennium.
h *Diuersa parte*. vt ff. de minor. l. in causæ, 1. §. causa, & l. verum. §. sciendum.
i *Dispiciet*. & hæc cognitio potest delegari, vt supra vbi, & apud quem, l. fi. sicut in decreto super alienatione interponendo, vt argu. ff. de transactio. l. cum hi. §. si prætor, & facit infra l. proxi. 2 † Deest Duar.

NOn est. CASVS Si tutor pupil. licet alij obligatā distrahat possess. sine decreto, ipso iure nō tenebit alienatio, nec restit. in integrū est necessaria, & hoc in prima. Si vero creditor, à minore nō solente, iure creditoris sine decreto distrahat, valet uenditio. sed si fraudē in venditione cōmiserit, restituetur minor. & hoc in secunda. 3 † Discutiet.
k *Vendiderunt*. credentes sibi licere, vt creditori licebat, cū ergo ipso iure non teneat sine decreto, vt ff. eo. l. 1. ergo cessat restitutio, ut ff. de minor. l. in causæ 2. in prin. 4 † & A prodigo.
l *Quod si creditores* qui iure facere possunt sine decreto, licet tutius cum decreto, vt ff. eo. l. 1. §. si pupillorum, §. primo. * † Concor. constitu. circa fi. in gl. in p uerbo, solemnitas etc. de resti. in inte.
m *Beneficium* s. restitutionis, contra emptorem.
n *Locatur*. idē si enorme damnū fuerit passus, licet non interuenerit fraus, vt sup. si aduer. vēd. pig. l. 1. quæ est 3. A minimo aūt nō dabetur restitu, vt ff. de in integ. restit. l. scio. Et potes hic referre, q̄ diximus supra si aduer. uend. pign. l. 2. 5 † Consiliū emptore, rectius. 6 † Videat.

CVm emancipatis. CASVS. An pater filij sui emancipati minoris prædium minori acquisito sine decreto alienare possit, quæritur? Dic quod nõ: et si tanquam suum esset, vendidisset, non vt pupillare.
a Foret. vel directo vel vtiliter, sive ius in eo habeat, vel bona fide possideat, vt ff. eo. l. 3. §. penul. & ar. sup. & l. magis. §. 1.
b Curatore. i. tutore. cũ hic pr. & ille impube, ab eo emãcipatus esse vt Inst. de leg. paren. tut. & hic subijcit, sic & alias vnũ ponitur pro alio. §. de in li. tam. tutel tuto e, vel dic hos adultos & prem curatorẽ & quod dicit pupillare, s. quondã.
c Tanquam suum.] vbi est hæc ratio impedit, vt ar. ff. d. cur. fu. l. Iulianus, in fi.

8 † Nundana.

NOn solum. CASVS. Certũ est, quod orõne diui Seueri cauet, vt prædiũ minoris sine decreto alienari nõ possit titulo vẽditionis, an idẽ sit in alijs tit. alienationis, puta donationis, vel trãsactionis, quærit? Dic quod sic. Si ergo minor ex cã falsa vendidit fratri fundũ sine decreto, reuocari poterit, restito fratri, si quid minor ab eo percepit.
d Prohibentur. vt & §. de ijs, quod ven. ætat. impu. l. fi. & dic, re ea etiã appellat rustica, & suburbana hoc tit.
e Possunt. nisi in casib. vt it. ti. pax. pro to.
f Dedisti. secus si fundũ, de quo litigabat, minor diuisit aliquo sibi dato nomine trãsactionis, ar. §. de trãs. l. 3 fes, imò idem vt ff. de transl. cum his. §. si cum lis.
g Mutuo. sic sup. de rep. l. j. & §. si aduer. transac. l. 1. & 2.

2 † Debebis in oib.

ET si præses. CASVS. Iudex circũuetus falsis allegationib. puta quia dicebat, quod æs alienũ vrgebat, cũ nõ imminere, de prædio minoris alienando, decretum interposuit, nõ valet decretũ, nec alienatio, vnde prædiũ alienatũ minor vendicare poterit.

3 † Non est quod Du.

4 † Probatis.

5 † Vetaris h. Aditionem in rem

Impp. Valeria. & Galie. A A. Theodonano, & alijs.

LEX III.

CVm emancipatis vobis prædiũ acquisitũ foret[a] alienẽ à p̃re, eodẽ q; curatore,[b] sine præsidis auctoritate non, maximè si tanquã[c] suũ esset, nõ tanquã pupillare, vendiderit, itaq; illibata vobis persecutio eius manet. PP. 3. Non. Ianu. Tusco, & Basso Coss. 259.

Alienare frater non potest alienare in fauorem maiorem sine decreto rem prohibitam alienari, h. d. Bal. Vel sic. Immobilia minorum nullo titulo alienantur sine decreto ideo tradita vendicantur, redditis tamen quæ acceperũt, h. d. S.

Ijdem A A. Mithridati.[1] †

LEX IIII.

NOn solum per vẽditionẽ rustica prædia, vel suburbana pupilli, vel adolescẽtes alienare prohibẽtur:[d] sed neq; trãsactionis rõne, neque permutatione, & multo magis donõne, nec alio quoquomodo eam transferre sine decreto à dño suo possunt.[e] Igitur & tu si fratribus tuis per trãsactionẽ fundũ dedisti,[f] vendicare eũ potes, sed & si quid inuicẽ ab eis ex eodẽ pacto cõsecutus es, id mutuò[g] restituere debes.[2] † PP. 15. Cal. Maij, Sæculari 2. & Donato Coss. 261.

Decretum ex falsa causa alienationi interpositum, nõ tenet, h. d. Bal. Vel sic. Decretum ex falsa causa interpositum, est ipso iure nullum, ideo illo non obstante non tenet alienatio, h. d. Sal.

Ijdem A A. Sereno.

LEX V.

ET si præses[3] † prouinciæ decreuerit alienãdũ, vel obligãdũ pupilli suburbanũ vel rusticũ prædiũ tamẽ actionẽ[h] pupillo, si falsis allegationib. circũuẽta religionem eius probare[4] † possit, senatus reseruauit,[i] quod[k] exercere tu quoque[l] non vetaberis.[5] †

PP. Calen. Maij, Seculari 2. & Donato. Coss. 261.

Non sufficit causas allegare, sed oportet probare, hoc dicit, Vel sic. Ad petendum interponi decretum super alienatione rei minoris, non potest constitui procurator, h. d. secundum alium intellectũ singularem, Bal. vel sic: Non sufficit causam alienationis proponi coram iudice, sed est necesse, ut apud acta probetur, & vt decretum interponatur, h. d. Sal.

Impp. Carus, Carinus, & Numer. A A A. Varo.

LEX VI.

MInorũ possessionis vẽditio, per procuratorẽ delato ad præsidẽ pro vinciæ libello,[m] fieri nõ potuit, cũ ea res cõfici rectè aliter non possit, nisi apud acta causis probatis, quod vẽdõnis[6] † necessitatẽ iferat decretũ solẽniter iterponat. S. No. Maij, Caro, & Carino A A. Co. 283.

Sicut minor non potest alienare rem non alienabilem, ita nec eam potest refutare, vel finire, h. d. Bal. uel sic: Sicut minor non potest alienare immobilia sine decreto, ita nec ad alienandum se obligare, h. d. Sal.

Ijdem A A A. Isidoro.

LEX VII.

SI ad resoluẽdã dõnẽ, quod in emãcipatũ te pater cõtulerat,[n] minor 25. ann.[7] † cautionẽ[o] ei emisisti, per cũ hmõi scriptura[p] senatuscõsulti[q] auctoritatẽ data sit, nõ oberit iuri tuo. PP. 6. Id. Decẽb. Caro, & Carino A A. Coss. 283.

Etiam propter nuptias nõ potest minor alienare sua auctoritate rem non alienandã. h. d. Bal. vel sic. Ex causa spõsalitiæ largitates immobilia non alienantur sine decreto, hoc dicit Sal.

Impp. Dioclet. & Maxim. A A. Theodoræ.[8] †

LEX VIII.

PRædia rustica, quod cõtra senatusconsultũ data[9] † esse ante nuptias sponsaliorũ noie, pcũ ta-

& in psonã, quod tutoris, vel curatorem, vt ff. e. l. magis. §. pe.
i Reseruauit. nullum .n. fuit decretũ, & sic nulla alienatio. sic §. si ex fal. alleg. l. 1. arg. & ff. q b. ex cau. in pos ea. l. Fulcini. §. qs bona possidetur, & ff. eod. l. quis. Sed ar. §. Instit. qui manum. non pos. §. semel. sed ibi improprie ponitur falsa.
k Quam. s. in genere, nunc in specie.
l Tu quoq. s. minor.

MInorum. CASVS. Si minor vel ei° procurator pñti di de interponendo decretũ libellũ porrexit, non statim decernere debet, ve res minoris uendat, sed causam examinabit.
m Libello. quo petit decretũ, & cã inscribit, nõ ergo assertioni libello factæ credit, sed necesse est probari cãm. Vel dic, quod procurator ad hanc cãm nõ põt cõstitui, sicut in excusatione tutelæ, ut ff. de excut. l. excusare, & ar. §. si pp pu. pe. l. fi. & ar. ff. de offi. eius, cui man. est iur. l. 1. §. 1. Sed §. ff. de min. l. illud, §. si talis. sed ibi ad fauorẽ, hic ad dãnũ, & tñ nõ pt il i fieri sine spãli mãdato

6 † Venditioni.

SI ad resoluendum. CASVS. Pr filio suo minori, & emancipato prædiũ donauit postea filius sine decreto de reddẽdo patri cautionẽ emisit, tñ quod senatusc. huius cautio sic emissa, filio nõ præiudicabit.
n Cõtulerat tradẽdo
o Cautionẽ. de reddendo prædio dato à patre.
p Emisisti. ex interuallo.
q Senatusc. quo colligitur, sicut in tradendo nõ põt dñium in aliũ transferre, sic nec stipulari potest id promittere, cum iã suũ stipulator, ut ff. de reg. iu. l. qui actionẽ, & facit sup. si aduers. dona. l. 2.

7 † Deest in omnibus.

PRædia rustica.] CASVS. Minor sponsæ suæ donauit prædium

8 † Theodoræ.

9 † Donata.

prædium ante nuptias nomine sponsaliorum sine decr. an valeat donatio, quæritur? Dicitur quod non, vtpote facta contra senatusc.

a *Ad te.*] vxorem.

b *Non potuerit.*] imò: vt supra, ver. ad si. dona. l. 1. quę est contra. Sol. ibi mobiles, hic immobiles. Vel ibi decretũ fuit: hic non. Vel hic ipso falsitas, ibi, quia vter nuptias hoc placet. Itẽ 3. supra, de admini. tut. d. lex. Sol. non est cõtra: quia ibi nil de donatione dicit. Itẽ contra, infra, si maior fac. l. fi. §. cum autem. Sol. vt ibi.

* Hoc verũ qñ verba hęc sũt accessoria: secus si narratoria nec si per eis fundatur intẽtio l. qui familię &c.

* Est. Minori tamẽ permittitur donatio eius ab hoste redimẽdi causa, à quo hæres instit. utus est. Nouel. 115. Cuia 7. obs. 25.

E*T si.*] CASVS. Tutor vel curator si prædium minoris alienauerit sine decreto, an ideo minor reuocare possit, quæritur? Dicit qd sic. Pignora autem, quæ curator emptori ob euictionẽ obligauit, poterit emptor persequi.

c *Orationem.*] i. contra Senatusconsf. ad orationem factum, vt ff. eo. l. 1.

d *Rescissa est.*] quatenus de facto processit, cum de iure non teneat, sic sup. de rescin. vend. l. si dolo & ff. de actio. emp. l. ex empto. §. is qui villana. & sic de sacrosa. eccles. l. iubemus. 2. §. post statutum.

e *Pignora.*] quid si simplum de euictione promisit? Respõ. tenetur, vt ff. euict. l. minor 25. ann.

f *Sane.*] imo quicquid sequit &c. vt sup. de legi. & constitu. l. non dubium, quę est Sol. illa in ijs quæ stant in finib. prohibitionis, nec alia specialem pœnam imponentnam ad illa de quibus e specialiter cautum, non porrigitur generalitas, vt ff. de ver. obliga. l. doli. & de pœnis. l. pen. Fin. Io. Vel illud intelligitur de ijs, quæ fiunt contra communes leges aliud de eo quod fit contra priuilegiu & non contra leges communes. Vel hoc ideo contigit, quia curator est extra causam prohibitionis: & hoc pignus minorem non onerat. & sic quantum ad minorem vt non tenet principale, nec sui secutum, & sic loquitur aliud contra ff. de fideiusso. l. cum lex quantum autem ad tutorem, principale tenet: sic & ei secutum, sic & ff. de dona. inter virum & vxo. l. cum hic status, § si socer nurui. & ff. de diuor. l. fin. in prin. & j. de bonis mater. l. 1. Vel quartò, ibi de his quę habent perpetuam causam prohibitionis. Vel quintò, refert vendiderit tutor, vt hic, an pupillus, eo auctore, vt ibi.

Generalitas nõ porrigitur ad specialiter cauta.

a Nota ex hac gl. relata ad tex. quod accessoriũ nõ sequit suum principale vbi inaccessorio si est eadem ratio.

g *Persequi.*] tu emptor.

mariti cõfessio [*] ostendit cũ proprietas ad te [a] pp iuris interdictum transire nõ potuerit, [b] in dominio mariti permansisse palam [*] est. PP. 3. Non. Nouemb. Diocle. &

Licet ex priuilegio quis non obligetur, fideiussor, cui priuilegium non competit, obligatur. h. d. Bal. vel sic: Licet alienatio sit prohibita minorum fauore, tamen alii non prohibentur, se, & res suas obligare. h. d. Vel sic. Prohibitio extra personam & causam prohibitionis non egreditur. h. d. Sal.

Idem AA. Mutiano.

LEX IX.

ET si is, quem prædium rusticũ minoris distraxisse affirmas, curatoris officio fundus id fecit: venditio tamen contra diui Seueri orationem [c] facta, præsidis sententia non immeritò rescissa est. [d]

¶ Pignora [e] sane, [f] quæ ob euictionis periculum idem curator ex rebus proprijs tibi obligauit, non prohiberis persequi. [g] PP. No. Nouemb. Diocl. & Aristobolo Coss. 285.

Minor rem non rite alienatam vendicet, nec restituit pretium, nisi quatenus recepisse probatur. h. d. Bal. vel sic: Minor vendicans eius prædia non iure alienata, tenetur restituere pretiũ quatenus probatur in eius vtilitatem versum. h. d. Sal.

P*rædiorum.*] CASVS. Si prædium suum minor sine decreto alienauerit, poterit id reuocare, ita tamen vt pretium quatenus in vtilitatem suam conuersum est, emptori restituat.

h *Constiterit.*] non ergo, quòd emptor probat minorem locupletatũ, cum tutori est soluta, secus si ipsi pupillo, quia tũc pupillus probat non esse versum, vt j. eo. l. si prædiũ, & ff. de iureiur. l. nam & postea. §. si minor. q. est. Sed fallit in creditore: vt sup. si aduer. cre. l. 1. & 2. Vel hoc qñ cõtractus est nullus, sic quia cõpetat pupillo directa rei vẽdicatio, & aduersarius excipiat, dicẽs esse locupletatũ, & ita sibi exceptionẽ probare debeat, se minorem & læsum, vt ff. de probat. l. in exceptionib. & j. eo. l. vetere, & l. si prædiũ. vbi aũt tenet, cũ agit minor petendo restitui: plenè intentionem suam probare debet, se minorem & læsum, vt j. eo. l. fi. & ff. de cura fu. l. consilio. §. fi. & ff. eo. l. pupillorum, §. fi. & l. si fundus, & ff. de mi. l. patri. §. item. Vel planius. aut non tenet, & probat emptor, vt hic, & j. eo. l. veteres & l. si prædium. Aut tenet, & tunc minor: vt ff. de iureiur. l. nã & postea. §. si minor. Accur.

v † Galo.

Minor petens restitutione pbet se minorem & læsum.

Ijdem AA. [1] † Grato.

LEX X.

PRædiorum, quæ sine decreto alienata sunt, dominiũ tibi persequenti præses opem feret, apud quẽ si illuxerit non vniuersa pretia q̃ curatori tuo data sunt in patrimonium [2] † tuũ processisse, pro ea duntaxat pecuniæ parte te conueniri permittet, q̃ in facultates tuas erogatã esse constiterit. [h] S. 6. Id. Au. ipsis AA. & Coss.

2 † Summa.

Vbi contractus peccat in solennitate, non est tractandum de pretii paruitate, secus vbi omnia sunt solenniter acta. h. d. Bal. Vel sic, vbi alienatio est nulla, minori restitutio non est necessaria, secus si sit aliqua, & læsio in pretio sit secuta. h. d. Sal.

Ijdem AA. [3] † Trophimo.

3 † Tryponi.

LEX XI.

SI quidem sine decreto minor annis patronus tuus [i] rusticum prædium venundedit, superuacuum est de vili pretio tractare, cum senatusconsulti auctoritas, retento dominio, alienandi viam obstruxerit. [k]

Si vero iure interposito decreto, venditionem vili pretio eius possessionis, cuius vires ignorabat, fecit: iuxta perpetui edicti auctoritatem in integrum restitutio, [l] causa [4] † tamen cognita, præbetur. S. 12. Calen. Decembr. ipsis AA. & Coss.

S*i quidem.*] CASVS. Minor prædium suũ sine decreto alienauit, non refert, alienauit vili pretio vel non, qa nõ tenebit vẽditio, & hoc in prima. Si vero interposito decreto alienauit, sed ignorãs vires prædij minori pretio q̃ valuit, tenebit alienatio: sed restituetur, vt iustũ pretium ei suppleatur.

i *Patronus tuus.*] Io. liberte, idẽ & curator.

k *Obstruxerit.*] vt ff. eod. l. 1.

l *Restitutio.*] ad hoc vt pretium suppleatur, vel res reddatur, si vt minori venderet deceptus est, & hoc data electione emptori: alioquin si in hoc ipso quod vendiderat est deceptus, ad rem ipsam: vt argum. ff. de iure dot. l. si res. §. primo, & ff. de dona. inter virum & vxo. l. si spon. sus. §. circa. & arg. supra de rescin. vendi. l. secunda. Sed videtur iudicis decretum facere cessare restitutionem, vt ff. de mino. l. ait prætor, §. quid tamen. sed aliud est cum pro recipiente sibi debitum, & aliud cum pro alienante interponitur: vt ibi dixi. Item ad hoc quod dicit de vili pretio, facit ff. de transa. l. cum hi, §. si quis de alimentis, & supra de rescind. vendit. l. quisquis.

Restitutio nem an faciat cessare decretũ iudicis.

OB *as.*] CASVS. Si minor alicui in centum teneatur: volibetur interposito decreto possit rusticum prædium alienare, quæritur? Respon. quod sic, etiam prouinciale.

h *Ob eorum.*] scilicet minorum, & habes idem ff. eodem. l. si fundus. §. fina. & l. pupillorum, & penult. & ff. de mino. l. tutor. & ff de cu. fur. l. consilio. §. primo, & infra titu. secundo. l. si contra amplissimi. & ff. de acquir. rer. domi. l. bonæ fidei.

a *Alienum tantum.*] vel similem causam, vt dotem, vt plene dixi supra de administratio. tutor. l. lex quæ. in principio. Vel donationem propter nuptias, vt supra si ma. fac. l. fi. §. item ob famem. argu. sup. de pa. qui fi. dit. l. prima. & secunda cum personę rebus proponantur, vt supra de sacrosan. ecclesi. l. sancimus. Forte, & ob famem coniunctarum personarum, vt ff. de tu. & ra. distr. l. prima. §. sed nonnullos. Idem dicunt de fundo sterili, argum. supra de sacrosan. ecclesi. authen. item prædium. quod non placet, quia non videtur sterile, quod vendi potest, vt ff. ad legem Falcidiã l. tertia. & ff. eodem, l. si fundus nisi forte nil possit precipi.

*Vide Alcia. li. 4. dispun. ca. 5. Interpone post alienum vt tãn, refera turcam cognitam, & sic sit sensus: et vrgente æris alicuius necessitate, non aliter posse minoris ꝑdiũ alienari, q̃ cã cognita.

b *Prouinciale.*] econtra videbatur, q̃ a directum dominiũ venditoris, vel minoris non erat. & facit ff. eodem, l. magis, §. ne tamen.

1† Zoilę.

ETiam. CASVS. Si minor habeat prędium in emphyteusim, vel tale pro quo reddat tributũ fisco, vel Cęsari: an id sine decreto alienari possit, quęritur: Resp. quod non.

c *Etiam vectigale.*] quod præstat vectigal fisco.

d *Vel patrimoniale.*] quod Cæsari.

e *Emphytheuticum.*] ꝗ priuato. & idem si quodcunque ius habet in re, vt ff. eodẽ, l. tertia. §. sed ius.

VTere.] CASVS. Si minor prædium suum prouinciale sine decreto distrahat, vt emptor noie pretij fisco, cuius debitor erat minor, vel creditori suo vel patriæ satisfaceret, & prędium reuocare voluerit, an ei agenti nisi preciũ cũ vsuris fisco dëbiti restituat emptori, obstet dolo exceptio, quæritur? Dicitur, quod sic, & hoc cauetur in responso Papin. & cæterorum iurisconsul.

2† Frontino.

*Tx lib. 5. resp. l. pe. §. fi. ff. hoc tit.

f *Precibus.*] i. in libello precum.

g *Oppone.*] tu emptor.

Ob æs alienum, & similẽ causam possunt alienari res minorum. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Leontio.

LEX XII.

OB *æs alienum tantũ,[a] causa cognita, præsidali decreto prędium rusticum minoris prouinciale[b] distrahi permittitur. Dat. 2. Cal. Maij, Heracliæ, CC. Coss.

Minor non potest vendere suam emphytheusim sine decreto. Bal. vel sic: Non tantum proprium sed nec vectigale, vel emphyteuticarium prędium vendit minor sine decret. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC.[1]† Zenophilæ.

LEX XIII.

ETiam vectigale,[c] vel patrimoniale,[d] sine emphyteuticum[e] prædium, siue decreto præsidis distrahi nõ licet. Dat 8. Cal. Sept. Sirmij, CC. Coss.

Etiam ex contractu mutui secuta traditione propter reciprocam præstationẽ causatur ius retinendi. h. d. Bal. vel sic: Minor à vendicando alienata repellitur, si pretium in suum debitum versum non restituat cum vsuris: h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC.[2]† Phrominio.

LEX XIIII.

VTere* viri prudentissimi Papiniani respõso, cæterorumq; quorum prę cibus[f] fecisti mentionem, sententijs: ac dotali mali exceptionem oppone,[g] pretium ob eorum[h] debitum solutum probans, si sortem cũ vsuris, quæ fisco deberentur pupilli non offerentis, fundos prouinciales[3]† citra decretum præsidis venũdatos,[i] cum fructib. petant. Dat. 9. Cal. decẽb. ipsis CC. Coss.

Non potest minor soluere sine decreto aliud pro alio iis que non possunt alienari. h. d. Bald. vel sic: Immobilia pro alio debito nõ possunt in solutũ dari sine decreto. Sal.

Ijdem AA. & CC. Sabinę.

LEX XV.

SI minor vigintiquinque annis prædium rusticũ, cum[4]† aliud[k] deberes,[l] sine decreto in solutum dedisti: dominium à te discedere non permittit senatusconsulti auctoritas. Dat. 8. Cal. Decemb. CC. Coss.

Minor, qui ex pretio fundi venditi soluit onera, & tributa, prædium non recuperat, nisi restituat quod accepit. Bal. vel sic: Immobilia sine decreto iudicis in cuius territorio sunt sita, possunt cum fructibus vendicari, sed pretium in vtilitatem minoris versum, cum vsuris debet restitui, & sumptus meliorationis. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Euthysihiæ.

LEX XVI.

SI[l] prædium rusticum, vel suburbanum[m] (quod ab vrbanis non loco,[n] sed qualitate secernitur) in pupillari ętate cõstituta, tutore

i *Venũdatos.*] à minore.

SI *minor.* CASVS. Tenebatur mihi minor in fundo Sẽproniano, dedit mihi in solutum alium sine decreto, cum debuit dedisse Sempronianum. an id vendicare possit, quæritur? Dicitur, quod sic.

3† Cõtra.

k *Aliud.*] scilicet prædium, & ita alterum puta debitum, poterit alienare: aliud non. sic est differentia inter fundũ & fundum, vt ff. eodem, l. magis. §. si fundus, & §. si pupillus. Sed arg. contra. ff. eodem, l. si pupillorum. §. finali. vbi fundus primo obligatus cum decreto alteri pro eodem debito exoluendo, sine decreto obligaŕ. sed ibi ideo, quia in locum primæ obligationis succedit eadẽ res.

4† Aliqd.

l *Deberes.*] ex persona eius, cui successisti.

SI *prædium.*] Primò consulit minori. Secundo emptori. Secundo ibi, Emptor. CASVS. Si minoris rusticum prædium, vel suburbanum sine decreto alienetur, non tenebit alienatio, sed agetur, & restituetur sibi prædiũ cum fructibus, si extent, consumpta condicet, si tamen emptor probet pretium fuisse versum in vtilitatem minoris, repelletur minor doli exceptione, si non soluat pretium cum vsuris, & sumptus si quos fecit in prædio.

No. ex textu sufficere decretum illius iudicis, in cuius territorio res est, sufficeret etiã decretum illius iudici, qui habet pupillum sub se licet non habeat rẽ subse, vel. magis puto. §. illud. ff. de rebus eorum.

m *Suburbanum.*] pro eodem ponit rusticum, & suburbanum, vel suburbanum est, quod est iuxta vrbanum, vt hortũ in ciuitate, & extra.

n *Non loco.*] nam vrbanum potest esse in rure, & in ciuitate.

1 † Du. vẽdidisti.

* Id commune habet fundus pupillaris cũ dotali. V. Cuiac. 7. c bs. 3.

2 † Componere.

3 † Etad.

4 † Præstatura.

5 † Sumptibus.

ciuitate, vt ff. de verb. sign. l. vrbana prædia. & l. vrbana familia, & econtra rusticum in ciuitate.

a *Probare.*] ex voluntate, non ex necessitate. vt dixi sup. eod. prædiorum, secundũ H. & Azo. vel etiam ex necessitate, cum contractus nõ teneuerit, vt ibi dixi.

b *Facultatibus.*] mobilibus. ut ff. eodem, l. magis. §. item requirat. & hoc sup. de ijs, qui ve. ætat. impe. l. eos. & inf. tit. si prædium. & ff. eodẽ. l. 3. & infra tit. 2. si contra amplissimi. & supra de condi. ex le. l. si mala, & ff. de pe hære. sed & si lege §. scire. & ff. de mino. l. intra utile, & l. tuto. in fi. & ff. eo. l. si fundus, §. quamquam, & l. penultima.

I*Nter.*] CASVS. Si minor cũ minore habeat rem communem, fine decreto alienare nõ licet: sed nec ad communi diuidundo iudicium prouocare: sed si maior cuius fundus erat communis, ad iudicium prouocet, etiã si fine decreto fiat diuisio, bene tenet.

c *Minores.*] vterque enim eorum erat minor, sic ff. eo. l. pupillorum.

d *Distrahi.*] etiam per diuisionem. Est enim quædam alienatio per diuisionẽ, & adiudicationem.

e *Sine decreto.*] ut & ff. eodem, l. 1. §. si cõmunis. & licet ratio, quia ex necessitate fit, sic & ff. de condi. fur. l. & ideo, & arg. supra de fund. do. l. 1 & facit inf. tit. 1. l. 1. & fin.

S*I minores.*] CASVS. Si minor nomine suo, vel patris, fisco, vel priuato teneatur, an interposito decreto res suas distrahere possit, quæritur? Dicit, quod sic.

f *Debitis duntaxat.*] determinat debitis, non autem ea quæ sequuntur.

g *Obnoxij.*] ad pecuniam, secus si ad rem certam: tunc enim distinguitur patris, an suo nomine debeat, ut ff. eod. l. ma-

auctore, vel adulta sine decreto præsidis prouinciæ, in qua situm est, 1 † venundedisti, secundum sententiam senatusconsulti dominium eius, siue eius* à te discedere non potuit, sed vendicationem eius, & fructuũ, vel his non existentibus, condictionem 2 † competere constitit. Emptor autem si probare a potuerit ex cæteris facultatibus b obedire te muneribus, siue oneribus non potuisse. 3 † ad vtilitates præterea tuas cessisse pecuniam quam pretij nomine sumpseras, doli exceptionis auxilio pretium cum vsuris, quas 4 † præstitura esses, & 5 † sumptus meliorati prædij seruare tantummodo potes. Dat. 6. Id. April. Anchialo, CC. Coss.

Non potest minor diuidere immobilia, nisi prouocetur à maiore. hoc dicit Bald. vel sic: Minor non alienat etiam in communi, sine decreto, nec prouocat ad diuisionem, sed prouocatur à maiore, & tunc sine decreto procedit alienatio. hoc dicit Salic.

Ijdẽ AA. & CC. Philippo.

LEX XVII.

INter omnes minores c nec commune prædium sine decreto præsidis sententia senatusconsulti distrahi d patitur, nam ad diuisionis causam prouocante tantum modo maiore socio, eius alienationem, & sine decreto e fieri iam pridem obtinuit. Dat. 6. Id. Decem. CC. Coss.

Propter debitum fiscale (puta propter datia, & collectas,) potest alienari res minoris, interueniente decreto. Bald. Vel sic. Etiam propter debita fiscalia non possunt minorum prædia alienari, nisi causa probata, & interueniente decreto. hoc dicit Sal.

Imper. Constantinus A. & Constant. C. ad Seuerum.

LEX XVIII.

SI minores, vel ex patris nomine vel ex filio suo, debitis duntaxat f fiscalibus vrgentibus, vel ex priuatis contractibus reperiantur obnoxij, g decreti interpositio à Cõstantiniano prætore h celebranda est, probatis, examinatisque causis, vt patefacta rerum fide, i firma venditio perseueret. Dat. 12. Calend. Ianuar. Probiano, & Iuliano Coss. 322.

TITVLVS LXXII.

Quando decreto opus non est. k

Emptor mandauit restitui rem emptam refuso pretio: potest hoc fieri, licet hæres sit minor: quia voluntas testatoris operatur idem, quod decretum iudicis. hoc dicit Bald. Vel sic: Consensio paterna in contractu apposita, facit alienationem rei minoris valere sine decreto. hoc dicit. Vel sic: Ex voluntate paterna possunt immobilia pupilli alienari sine decreto. Salic.

Impp. Seuerus, & Antonin. AA. Valentino.

LEX PRIMA.

SI probare l potes, m patrem pupilli, cuius tutores conuenisti, n consensisse, o vt reddito tibi prædio prætium reciperet, id quod conuenit, seruabitur. Neque enim in ea re auctoritas præsidis necessaria est, vt tutorum solicitudini consulatur, si voluntati p defuncti pareant. Dat. 6. Calend. Ianua. Antonino, & Geta Coss. 206.

Idem operatur rescriptum principis, quod decretum inferioris solenniter emanatum. h. d. Vel sic: Habens verbum superioris, non indiges.

gis. §. si pupillus, & §. sed & si pater.

h *Prætore.*] idest, prætore quem constituit Constantinus.

i *Fide.*] quia non inuenitur vnde aliũde commode potuerit d. bitũ solui: nec enim fruntetum, nec alia necessaria debuerunt vendi, vt argu. ff de verb. sign. l. nepos Proculo.

k QVANDO decreto opus non est.

Diximus quando decreto opus sit, modo exponamus casus, in quibus nõ est opus iudicis decreto Azo Not. casus, vbi non est opus decreto. Primus sup. tit. 1. l. pen. Secũdus si nõ caueatur de damno infecto. l. si finita §. pupillus. cex. in alio, qñ defunctus permisit, vt ĩ. eo. l. 2. §. 1. & ff. eo. l. 1. §. 1. Item in alio, ut inf. eo. tit. l. 2. Item si iurauit, quòd plenè dixi sup. si aduer. ven. auth. sacramenta. Item alius, vt ff. cod. l. magis, §. sed si pater. Item in alio vt inf. eo. l. fin. Item in alio, vt sup. de administ. tut. l. si §. defensionem. Accur.

Minorum bona multis casibus sine decreto alienari possũt.

S*I probare.*] CASVS. Si mandauit testator, ut reddito pretio, minor tibi prædium restituat, decretum non est necessarium.

l *Si probare.*] sic supra de pact. inter empt. & vend. l. secunda.

m *Potes.*] tu venditor.

n *Conuenisti.*] ex vendito, vel præscriptis verbis.

o *Consensisse.*] in pacto emptionis.

p *Voluntati.*] habitæ in pacto venditionis.

Illud.

Illud.] CASVS. Minori impetrauit à principe, vt liceret sibi prædium distrahere sine decreto: si distrahat, an valeat alienatio? Dicitur quòd sic: quia priuilegium est loco decreti.

a *Vir clarissimus.*] minori 25. annorum, non enim sufficit generaliter veniam ætatis impetrari: ut supra de iis qui veni. æta. imp. l. pen. & si. quæ est contra, sic & hoc casu cessat restitutio: ut supra de iis qui ve. æta. impe. l. 1. & potest forte dici hoc casu, saltem coram iudice inquiri causam vendendi, licet decretum non interponatur, vt supra de iis, qui ve. æta. im pe. l. 2.

1 † Gloriosissima.

Prædium.] CASVS. In hac lege dicitur, quod prædium minoris sine decreto alienari non potest, nisi in testamento, vel codicil. vt alienetur, iubeat testator.

b *Deprehendatur.*] testamento, vel codicillis, vel nisi parens, vel ille cui minor successit ad alienandum, aliquo modo fuerit obligatus, vt ff. eod. l. 1. §. 1. & magis, §. si pupillus. Sed quid si mandauit generaliter, ut multi faciunt de rebus suis vendendis, vel tutoribus, vel curatoribus, vel fideicommissarijs, nunquid potesunt mittere manum ad quam rem velint? quod puto ex hac lege, & ff. eodem. l. 1. §. 1. & facit sup. de iis qui ve. æta. impe. l. 2. & 3. & sup. eo. li. 1.

c *Et sine. Permittimus.*] vt & supra de administr. tu. l. ex. §. fin. & ff. de rebus eo. l. & si sine, §. quæsitum.

SI QVIS IGNOrans rem minoris, &c.

Quoniam res minoris ab aliquib. distrahuntur tanquam sint eorum propriæ sine decreto, ideo quid iuris sit, si sine decreto ignorans quis rem esse minoris ab extraneo comparauerit, ponit.

Si ea.] CASVS. Hæres tutoris rem pupilli distraxit an eam pup. vendicare possit? Distinguitur, aut distraxit, ut suam, aut ut pupillarem. Secundo casu, si emptor sciens, nulla temporis præscriptione tutus est. Primo casu, si emptor erat ignorans, licet dominus non fuerit factus statim cum res tradebatur, tamen si eam post legitimam ætatem minoris præscripserit, vendicanti obstat præscriptio.

d *Hæreditario.*] id est iure ciuili.

e *Qui sciens.*] rem esse pupilli, & non tenere venditionem, & sic duo obstat emptori, vel præscriptori, mala fides, & quia pupillaris est res. Idem si sciat esse pupilli, & credat licere emere ab hærede tutoris, sed tunc impedit iuris error, ut ff. de vsucap. l. nunquam. in princ. & pro empto. l. 2. §. si quis à pupillo.

Præscriptio impeditur per iuris errorem.

f *Finiatur.*] ut & supra de neg. gest. l. curatoris. inchoata tamen debet perficere, vt ff. de hæredit. tut. l. prima.

g *Effectus.*] cum iam nō domino habeat, vt ff. de acqui. re. do. l. traditio.

Not. quod officium morte finitur. cui concordat te. in l. cuius bonis, ff. de cur. fur. vbi probatur quòd hæredes commissariorū nō succedunt in commissaria.

h *Statuti temporis.*] 10. vel 20. ann. quod demum eo facto maiore currit, ut hic, & inf. qui. non ob. lon. temp. præscrip. l. nō est incognitum. & infra eo. l. fin. Et est ratio: quia cum tempore minoris ætatis non potest alienari, ergo nec vsucapi, ut ff. de verb. sign. l. alienationis.

Si contra. CASVS. Tutor, uel curator si rem minoris alienauerit sine decreto, rescindi potest vēditio, nec tantum res, sed in restitutionem venient etiam fructus, siue extent, siue consumpti sint, si emptor non bona fide emit.

i *Probaueris.*] quod est eo ipso, quod contrarium non probatur, sic supra titu. l. si prædium, sic ergo probat aduersarius solennitatem, ut & alias qui solennitatem dicit, probet, vt ff. de pub. in rem act. l. quæcunque, §. fi. Sed argu. contra. inst. de fide §. ii.

k *Vniuersi.*] extent vel non, ut & supra tit. l. si prædium.

l *Si non bona fide.*] etiam de iure errantem, ut ff. de petit. hær.

get verbo inferioris. hoc dicit Bald. vel sic: Concessio principis specialis habet vim decreti. h. d. Sal.

Imp. Aurelianus A. Pulchro.

LEX II.

Illud requirendum est, an adito Principe Saturninus vir [1] † clarissimus [a] specialiter ius venditionis acceperit. Ad instar eum præsidalis decreti concessio principalis accedit. Data Idi. Ianuar.

Alienatio facta ex patris voluntate, vel testatoris, valet sine decreto. h. d. Sal.

Impp. Dioc. & Maxim. AA. & CC. Stratoniciano.

LEX III.

Prædium rusticum, vel suburbanum à minore vigintiquinque annis alienari sine decreto præsidis (nisi parentis voluntas, vel testatoris ex cuius bonis ad minorem peruenit, super alienando eo aliquid mandasse deprehendatur [b]) nulla ratione potest. Data 12. Calend. Apr. Nicomediæ. AA. Coss.

Vestes detritæ, & animalia superuacua possunt alienari sine decreto. hoc dicit Salic.

Imp. Constantinus A. ad populum.

LEX IIII.

Et sine interpositione decreti tutores, & curatores quarumcunque personarum vestes detritas, & superuacua animalia vendere permittimus. [c] Dat. Idib. Mart. Constantinop. A. 7. & Constantio C. 4. Coss.

TITVLVS LXXIII.

Si quis ignorans rem minoris esse, sine decreto comparauerit.

Qui emit rem minoris tanquam minoris, non præscribit, si autem tanquam maioris bona fide, præscribit. Bal. Vel sic: Emptor bonæ fidei. hoc dicit. Primo in vendente ut alienam. Secundo, vt propriam, Secunda ibi, si vero. Salic.

Imper. Gordianus A. Felici.

LEX PRIMA.

Si ea, quæ in iura tutoris hæreditario, [d] vel honorario titulo successit, possessionem tuam vendiderit: si vt pupillarem distraxerit: emptor qui sciens [e] à tutoris hærede mercatus est, cùm officium morte finiatur, [f] alienam rem comparando, de temporis interuallo nullam potuit acquirere [g] defensionem. Si verò vt suam distraxit, ignoransque alienam emptor comparauit: neque statim per traditionem possessionis dominus effectus est, sed tantùmmodo aduersus tempus statuti [h] temporis (cum te legitimæ ætatis esse non diffitearis) potest vti præscriptione. Dat. 5. Id. Septemb. Pio, & Pontiano Coss. 249.

Rem alienatam sine decreto vendicat minor cum fructibus, nisi emptor fuerit bonæ fidei. h. d. Sal.

Idem A. Crispinæ.

LEX II.

Si contra amplissimi ordinis decretū possessiones tuæ distractæ sunt, conuenit earum possessorem, vt (si ita probaueris [i] gestum) & possessio retrahatur, & fructus vniuersi [k] reuocentur, si non bona [l] fide emptorem fuisse, qui emit, constiterit. D. 16. Calen. Iā. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

Minus legitimè alienata vendicantur etiam à

hęredi.l.sed & si lege.§.scire. Sed opponitur, non potest vsucapi, ergo nec fructus pōt lucrari, vt ff. de vsucap.l.vbi lex. Sed tu ibi propter rei vitium, hic propter defectum solennitatis, vel propter ætatem quæ non noceret ad fructus, vt ff. de acquir.re.do.l.bonæ fidei.

POssessiones.]CASVS. Si tutor rē pupilli, vt suam sine decreto alienauerit: & ille in quē alienata est, scđo vendiderit, scđus emptor securus a nō erit, nisi post ætatē legitimā minoris eā præscripserit.
a Emptore.] etiam bonæ fidei
b Spatium.] s.10.vel 20.annorum.
1† Statuti.
c Intercesserit.] post minorē ætatē, vt sup. eo.l.1. sed hodie malæ fidei possessore alienante, &c. vt ī.de præscri.lō.temp. authen.malæ fidei. Sed opponit. Nonne etiā olim prohibebat alienari, vt ff. de re.e.l.1. ergo & vsucapi, vt ff. de uerb.sig.l.alienationis, ergo bona fides non prodest vt ff. de vsucap.l.vbi lex? Rñ. iterum dū minor est, sicut prohibet alienatio & vsucapio est phibita: sed post minorē ætatē utraque valet, vt hic. Vel ibi phibet, quia furtiua, hic pp defectum solennitatis, vt dixi sup.e.l.1.

QVoniam.] CASVS. prędiū à minore mihi donatū sine decreto, vel ab eius curatore vel tutore alij bona fide emēti vendidero, an teneat vēditio? Rñ. q si emptor pñte dño & maiore facto prędiū 10.ann. eo pñte, vel 20.eo absente tenuerit, securus erit, & vendicanti obstat exceptio.
d Quoniam aduersus emptorem.] s.agitur.

secundo emptore, nisi sit munitus præscriptione. h.d. Sal.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. Agathæ.

LEX III.

POssessiones tuæ rusticæ, vel suburbanæ sine cognitione causæ, & interpositione decreti contra Senatusconsultū alienatæ, nec a secundo emptore a rectè tenentur, nisi 1† statutum tpis spatium b intercesserit. c D. Idus. Febr. Nicomediæ, CC. Cos.

Emēs à donatario minoris pōt præscribere, si habeat bonam fidē, & continuat possessionem lōgo tempore. h.d. Bal. vel sic: s qui emit ab eo, cui minor donauit sine decreto, prescribit contra eū à die, quo factus est maior spatio decem annorum, eo presente, vel viginti eo absente. Sal.

Ijdē AA. & CC. Alexādro.

LEX IIII.

QVoniā d aduersus emptorē, ad quē ex psona eius, cui contra Senatusconsultum donata e res est, iusto titulo interueniente, ea res, de qua lis est, transitum fecit, requirere oportebit, an pñte priore dño, & maiore effecto, f sine cōtrouersia bona fide decēnio, vel absente 20. annis, qui qōnē patitur, possessor fuisse monstretur. Quòd si apud grauitatē tuā manifestè cōstiterit, sine vlla cunctatione, habita lōgi tpis præscriptione petitorē oportebit excludi. 2† D.6.Id.Iun. Dorostoli CC.Coss. 2 † Duar. D.Id.

TITVLVS LXXIIII.

Si maior factus 3† alienationem factam sine decreto ratam habuerit. 3 † Venditionem.

Licet minor factus maior ratā habeat alienationē prędii intra dimidiam iusti pretii venditi, pōt nihilominus ipsum vēdicare, nisi sibi iustū pretiū suppleatur, vel in debito compensetur. h.d. Sal.

Imp. Gordianus A. Lucinię.

LEX PRIMA.

CVm proponas curatorē pr̄is tui, non interposito prędidis decreto, pdiū rusticū hęredi creditoris, g seu 4† tutori eius h destinasse i venundare, eamq; venditionē deceptū pr̄em tuū ratā k habuisse, si minore l pretio distractū est prædiū, & inconsulto errore lapsū patrē tuū perpetrā vēditioni cōsensum dedisse cōstiterit, nō abs erit superfluū m pretij in 5† cōpensationem deduci, qđ præsidis prouisione fieri conuenit, cuius solertiæ congruū est, si n diuersa pars bonā fidē non amplectet, in arbitrio o eius ponere, an velit possessionem cum fructibus restituere: ita vt foenebris p pecunia 4 † Tutoris in omnib. 5 † Compēsationem.

SI MAIOR FACTVS ALIENAT. &c.

Licet vēditio prædij minoris sine decreto sit nulla, ptingit tñ eā ali[illegible] cōfirmari, puta p ratihabitionē, & sic patet de ea. Azo. Vel sic. Superiori titulo vēdidit tutor vel curator rē minoris, vt sui hic ut minoris, quo casu, siue ipse minor, siue tutor, vel curator, siue ambo vēdāt & maior factus ratū habuit expresse & qđ sine decreto factū erat, tenet. Idē si tacite, puta tacendo per quinq; annos in alijs ptrib. sed in donationib. decennium, nisi donatio propter nuptias sit, vbi quinque anni sufficiunt, vt infra eo.l.fin.

CVm proponas.] CASVS. Curator patris tui creditori, vel hędi, vel tutori filij creditoris pdiū, q ualebat 40. cū debitū non esset, nisi 20. dedit i solutū, vel vēdidit, & ita vltra dimidiā iusti pretij deceptus est, maior factus ratā habuit vēditionē, & decessit, an tu igit qui ei successisti, desiderare possis ut iustum pretiū tibi suppleat cōpensando, si quid ei debes vsq; ad competentem concurrentē quātitatē, q̄rit? Rñ. q sic, & nisi suppleat pdiū cū fructib. recuperabit, & hoc, vel hoc eligere poterit, hæres creditoris, vt suppleatur iustū pretiū cum vsuris, aut prædium recuperat.
h Hæredi creditoris.] scilicet sui.
h Eius.] i. creditoris.
i Destinasse.] & vendidit, uel destinauit, quod de iure non potuit.
k Ratam habuisse.] expresse, cum esset maior factus, & sic jam non potest reuocari, licet sine decreto facta.
l Si minore.] quam sit dimidia iusti pretij, ut patet statim, pro tali ergo hic talis ratihabitio hr̄, ac si in maiori ætati uenderet, sed tunc daretur electio emptori, an redderet rē, uel iustum pretium suppleret, ut sup. de rescin. uen.l.2. & l.si uoluntate, & nunc erit idem, ut hic subijcit. Alij dñt fuisse hic deceptionem in eo, quòd dolo emptoris fuit inductus ad habendum ratum, cum putaret pretio iusto factam fuisse uenditionem, quod non placet.
m Superfluum.] iustum pretium erat 10. conuentum, puta quatuor, quæ soluta sunt, sex ergo, quæ remanent, compensantur cū eo, quod hic quondā minor suo creditori debuit.
n Si.] idest quamuis non habuit bonam fidem, uel ponitur conditionaliter. s. si non vult adimplere quod debet, soluendo scilicet, uel compensando.
o In arbitrio eius.] i. aduersæ patris, hoc ē hr̄dis creditoris.
p. Foenebris.] quæ ut creditori ei debebatur.

e Donata res.] vt supra tit.2.l.non solum.
Præscriptiões an currant ꝯ minores.
f Effecto.] quare hoc, cū & ꝯ minores olim hmōi pscriptiones currebāt, licet hodie sit secus, ut sup in quib.cau.i integ.rest.l fi. Rñ. imo nō currebāt in hmōi casib. cū nec alienari poterāt, vt ff. de uer.sign.l.alienationis, & arg. ff. de fundo.l.si fundu, sic & in quibusdā alijs erat, q ipso iure non currebāt olim, ut diximus sup. in quib.cau.in inte.rest.l.fi. Vel dic hoc additū à ꝯpositorib. Vel tertiò ideo dicit maiore effecto, ut nec testū det hodie ꝯstat ipso iure prius nō currere. d.l.sup. in quib.cau.in integ.resti.l.fi. & facit sup.e.l.1.in fi. & ī.qui.non ob.long.tem.præscrip.nō est incognitū, sed uł et postea non posse usucapi. cum in initiū sit suspiciū dā in usucapione, ut ff. de usuca.l.sequitur.§.de illo.in fi.§.quo hic inspecto, non procedit vsucapio, sed dic uitiū esse rei & personæ, primum impedit, & demum eo finito currit usucapio, nullo ad principiū post habito respectu, ut ff. de usucap.l.ubi lex §.interdum, & l. non solum.§.quodvulgo, sed personæ uitium licet eo finito currat præscriptio, tamen ex bona fide & titulo ante uitium habito proce-
Vsucapionem impedit duplex uitium.

Rescissio-

a *Restituatur.*] supple, an quod iusto pretio deest supplere soluendo vel compensando. Sed contra inf. de prascri. 30. ann. l. . . . si. Sol. ibi dolo hic ipsa re interuenit deceptio. S*I sine decreto.*] C A S V S. Dicit imperator in hac lege, quod si tutor rē minoris sine decreto alienauerat vt suam, nisi fuerit bonæ fidei possessor, in quē res alienata est, & tutus fuerit præscriptioni vel confirmatione, quo minus minor vendicare rem possit non sibi præiudicabitur.

b *Alienata sunt.*] tā quam sua. & sic facit hæc lex cum titulo superiori, vt sup. tit. 1. l. 1. & l. fi.

c *Confirmatione*] sic inf. si alie. res pignoda sit l. antepen.

d *Possessor fuisset.* putans eum fuisse vendentem, vel habuisse ius distrahēdi, vt ff. de verb. sig. l. bo. fid.

S*I quando.*] C A S V S. Si res minoris sine decreto alienetur, siue adhuc fuerit sub curatore, siue non, p hoc qđ ueniā ætatis impetrauit, non valet alienatio ab initio, si tn minori nihil dicat tpe minoris ætatis, & post 25. ann. per quinquēniū tacuerit, non audit, si vult postea rescindere venditionē: & hoc i prima. Si vero minor sine decreto res suas donauerit, & p 5. an. inter pntes: p 20. inter absentes res donatarius tenuerit postq̄ factus fuerit maior, securus erit. & hoc in secūda. Ita tñ si maiori aliquid superest de quinquēnio, qa encurrit biennium, & succedet ei minor, illud quod superat defuncto, puta triēniū, currat ei post legitimā ętatē ad pscriptionē cplēdū, & hoc tertia.

cum competentibus vsuris restituatur.[a] Dat. Non. Octob. Pio, & Pontiano Coss.

Prædiū minoris minus legitimò alienatum reuocatur, nisi præscriptio uel ratihabitio post maiorem ætatem interuenerit. Sal.

¶ Idem A [1] † Alexandro.

LEX II.

SI sine decreto præsidis prædia tua à tutore tuo alienata sunt,[b] nec speciali confirmatione,[c] vel (si bona fide possessor fuisset[d]) statuti temporis excursu id, quòd perperam est [2] † actum, fuerat stabilitum: præses prouinciæ possessionem in ius tuum retrahet. D. 7. Cal. Ia. Pio, & Pontian Coss.

Re im mobili minoris alienata titulo oneroso, procedit cō firmatio cōtractus, & traditionis tacit. ... quinquēnii post ętatē legitimam inchoandi. Si aūt titulo lucratiuo, ad cōfirmationē traditionis. et tituli requiritur silentiū longi tēporis. h. d. B. d. vel sic: Si in mobilia sunt alienata sine decreto titulo oneroso ab ipso minore, vel ab eius administratore eo sciente, et patiēte, et factus maior taceat per quinquēnium, inducitur quædam tacita ratihabitio, contra quam venire nō pōt. Sin autē sunt alienata titulo lucratiuo, requiritur taciturnitas longi temporis, ad reuocationem autē admittitur etiā hæres, qui si & ipse sit minor tempus quòd superat defuncto ex decennio, uel quinquénio non currit: sed demum ex facto maiore. h. d. Sali.

Imp. Iustinia. A. Menæ PP.

LEX III.

SI qñ sine decreto[e] minorum,[f] vel adhuc sub curatorib. constitutorū, vel per veniā ætatis eorū, [3] † curā excedētiū, res alienanť, vel supponunť, & ad perfectā ætatē iidē minores prouecti, longo silētio querelā hmōi tradiderūt,[g] vt inutilis alienatio, vel supposito diuturno silentio roboretur: certum tps ad talē confirmationem præfinitum esse censemus.

¶ Ideoq; præcipimus, si per quinq; cōtinuos annos post implerā [4] † minorē ætatē, i. post vigintiquinq. annos cō numerandos, nihil[h] cōquestus est super tali alienatione, vel suppositione is, qui eā fecit, vel hr̄s eius, minimē posse [5] † retractari eā occasione prætermissionis decreti, sed sic tenere, quasi[i] ab initio legitimo decreto fuisset res alienata, vel supposita.

¶ Cū āt donatione à minorib. nec cū decreto celebrari[k]

batur 5. an. maiori vero 10, melioris conditionis est maior, q̄ minor. Añ. hoc verum in maiore, qñ sine eius uoluntate venditur. alias ēt statim non posset ꝯuenire. Præterea maior venit ꝯ litem contestando, hic minor quocunq; mō voluntatem ꝓriam declarando. Item adhuc opponit, quia vñ hic malæ fidei emptor tueri se 5. ann. sed sup. tit. 1. l. 1. & l. fi. q̄ sunt ꝯ bonæ fidei tuei se, 10. an. vel 20. & sic deterioris ꝯditionis est bonæ fidei, quā malæ fidei. Sed rñdet hic quoquo mō declarando voluntatē ꝓriā, venit minor ꝯ malæ fidei possessorem, vel ibi suo nomine vendidit tutor, hic noīe minoris facta est vēditio. Poro vbi vendidit vel obligauit minor habens tutorē uel curatorem, sine eo non ualet, ut supra de in integ. rest. mi. l. si curatore & sic non habet locū lex ista, quia cum nō subsit uetus titulus nō habet locum vsucapio, & sic nec illud quinquennium. Item dixerunt quidā eam nō habere locū, cum quis minor non habens tutorem uel curatorē, & non impetrata uenia uendidit, quod non placet H. Si aūt tutor uel curator, uel aliquid extraneus uendidit rē minoris ut suā, ignorāte minore si quidē emptor fuit bonæ fidei, habet locum præscriptio 10. uel 20. ann. quæ incipit currere post legitimā ætatem cōpletā. Si aūt sciebat emptor rē esse minoris, & sic nō posse distrahi sine decreto, uel ēt putabat posse distrahi sine decreto, & sic errabat in iure habet locū præsc. 30. ann. quæ incipit currere, postquam habuit 10. ann. ut sup. tit. 1. l. 1. & l. fi. & inf. de præs. 30. uel 40. an. l. sicut. Sed Pla. hoc casu, etiam post legitimam ætatem incipere dicebat præscr. 30. ann. & pro eo. inf. de bo. ma. auth. nisi, & inf. de ann. excep. l. 1. §. fin.

1 † Alexandræ.

2 † Pactū.

3 † Caus.

3 † Minorum.

No. hic sm Bald. simplicē q̄relam etiā corā uicinis impedire ratificatione.

4 † Retrahi Al. retractare eam occasionem.

e *Sine decreto.*] si vero interuenisset decretū, daretur restitutio vsq; ad quadriennium post legitimā ætatem, vt sup. de præd. min. l. si quidem, & sup. de temp. in integr. l. fin.

f *Minorum.*] hic subdiuidit, vel adhuc &c. & sic in duob. tm̄ casib. loquitur, qñ. s. minor hēt curatorē. Item qñ non habet, quia veniā ætatis impetrauit, & eius res est alienata, vel obligata, quod quidam dñt. sed certē idē si curatorem non habet nec impetrauit veniam. Vel dic in quatuor casibus loquitur, s. qñ minor authoritate tutorū uel curatorum vendit. Item & contra qñ tutor, præsente & volente minore. item quando alias est minor sine tutore vel curatore constitutus ... impetrauit veniam. Item & quando impetrauit veniam. & hoc quasi consonat cū prædictis. Quod autem dicit ... tutor vendidit præsente & volente ... Azo. pupillus intelligit ... perinde hr̄ ac si non esset præsens, & si ... titulus superior, qui de præscriptione 10. vel ... Sed Pla. dicit hunc titulum locum habere, ... cum nomine pupilli fecit tutor venditionem. Sed opponitur prædictis, si minori præscri-

g *Tradiderunt.*] tacendo, si autem expresse, statim posset eam ꝯfirmare, ut sup. e. l. 1. & 2. sup. & sup. maior fa. l. 1. & 2.

h *Conquestus.*] neq; in iudicio, neq; extra iudicium. Sed quid si extra conquestus est, narrando querelam emptori? Videtur quod sufficiat, arg. ff de arb. l. non distinguemus. § cum quidam secundum Azo. sed H. contra. s. ut coram iudice fiat Ar. sup. de non nume. pec. auth. hanc, sed ibi tenuit contractus. hic non.

i *Quasi ab initio.*] & ita emptor incipit dominus esse, & sic plus operatur hæc præscriptio, quā alia præscriptio 30. an.

k *Celebrari possunt.*] nisi præceptoribus, ut ff de admi. tut. l. cū plures. §. 1. uel alimenta necessarijs, ut ff de tuto & ra. distra l. 1. §. sed nōnullos, & nisi in donatione pp nuptias, ut subijcit. Idē excipiunt quidē sponsalitiā largitatē, ut su. si aduer. don. l. 1. sed ibi in reb. mobilib. facta fuit. Nā si in im mobilib. non ualeret, ut supra, de prædijs minorū, l. prædia.

En-

a *Excepta propter nuptias donatione.*] quæ tenet ab initio vt argu. ff. de iure do. l. Titia. & ſic eſt contra ſupra de prædi. mi. l. prædia. Sol. hic corrigit. Vel dic, quòd non valet. ut ibi. ſed quinque annis confirmatur, vt cæteræ alienationes per legem iſtam ſecundum Ioan. Vel hic de donatione ꝓpter nuptias. ibi de ſponſalitia, ideſt de ſimplici, & de hoc dixi ſup. de admini. tuto. l. lex quæ, circa princip.

b *In hæredis perſonã.* eius qui donauit, uel vẽdidit, vt referatur ad vtrumque.

c *Accedat.*] ad complendã præſcriptionem ut ff. de mino. l. interdum. in fin.

d *Hæredis.*] ſic lege ut ſit ſenſus, ꝙ ſi hæres maioris eſt minor, id ex quinquennio vel decennio, ꝙ ſupererat defuncto, currit hæredi demũ cum erit maior, & ſic intranſitiuè, ſ. hæredis qui eſt minor, & ſic eſt contra M. & P. in eo quod no. ſup. de tẽp. in integ. reſt. l. ea quæ. §. ſi. At ipſi ſic legũt, ut hic ſenſus, ꝙ ſtatim hęredi minori currit tempus, quod de quinquẽnio ſupererat. & dicunt; ꝙ poſt eiuſdem ætatem, ſcilicet defuncti, quod non placet.

1† al. poſt eiuſdẽ ętatem hæredis minoris ſilẽtio, &c. quam lectionem agnoſcit Dua. Et ita Græci interpretãtur. Vi. Cuiac. apud Pau. 1. ſent. 9.

poſſint, ſi minor, vel poſt veniam ętatis rem immobilem donationis titulo in aliũ (excepta [a] ꝑ nuptias donatione) tranſcripſerit, non aliter hoc firmitatem habebit, niſi poſt 25. ann. impletos, inter præſentes quidem decẽniũ, inter abſentes autem vicenniũ, donatore acquieſcente, effluxerit, vt tñ in hæredis [b] perſona illud tãmodo tps accedat, [c] qđ 1† poſt eiuſdẽ hæredis [d] minoris ætatẽ ſilentio tranſactum ſit. D. Id. Ap. Decio V. C. Cos. 529.

TITVLVS LXXV.

De magiſtratibus conueniendis. [e]

Minores in ſubſidiũ habẽt regreſſum cõtra magiſtratus qui eis tutores, vel curatores dederũt, & contra fideiuſſores, quos illi de indẽnitate receperũt. h. d. Primò ſoluit vnã quæſtionẽ vſq; ibi ſed aduerſus. Secũdo ſoluit aliã vſque ibi, q̃ ſi exercueris. Tertio nouũ dubiũm remouet in fauorem magiſtratuũ. h. d. S.

Imp. Anton. A. Mutiano.

LEX PRIMA.

SI magiſtratus [f] tutoribus, ſeu curatoribus, quos tibi dederint, ſeu nominauerint, ſtipulati ſunt ſe eo nomine indẽnes [g] futuros, & ſi quid præſtitiſſent, reperituros, inq; eam rẽ in fideiuſſores acceperũt extra rẽ [h] ſaluã fore ſatiſdationẽ, actio, [i] quam aduerſus tutores, ſeu curatores tuos inſtituiſti, aliena [k] obligationẽ non reſoluit. Sed aduerſus magiſtrat⁹ qui curatorẽ dederũt, actio vtilis [l] ita demum competit, ſi vniuerſis bonis [m] excuſſis, reuocatiſq; q̃ eum [n] in fraudẽ alienaſſe conſtiterit, indẽnitati tuæ inſolidum ſatiſfieri non potuit. ¶ Quam [o] ſi exercueris, [p] mandatis tibi ab eis [q] actionibus aduerſus fideiuſſores, [r] quos acceperunt, conſiſtere putes, licet vtilem actionem ſine ceſſione habeas. Accepta No. Ian. Duob. & Aſpris Coſſ. 213.

Ex lata culpa magiſtratus, tenetur eius hæres, nõ ex leui. h. d. Sal.

Imp. Alexander A. Paterno.

LEX II.

IN hǣdes magiſtrat⁹ cuius [s] nõ [t] lata culpa idoneè cautũ pupillo nõ eſt, nõ ſolet actio dari. PP. 3. Nõ. Iul. Iulian. 2. & Criſpino Coſſ. 225.

Magiſtratus qui ſunt ſoluendo, habent beneficium diuiſionis. Sal.

Imp. Gordia. A. Probiano.

LEX III.

SI tu, & collega tuus, cum magiſtratu fungeremini, minus idoneũ tutorem dediſtis, cautionemq; idoneã nõ exigiſtis, [u] nec aliàs ſeruari pupillo indẽnitas poteſt, [x] & vtrique ſoluẽdo eſtis, pro virili [y] parte in vos actionẽ

DE MAGIſtratibus conueniendis.

Non ſolum tutores, & curatores occaſione tutelæ, vel curæ conueniuntur, ſed etiam magiſtratus, & ſcribæ, & æſtimatores patrimonij & ſimiles, qui ratione publici officij tenentur prouidere minoribus: & ideo ponit de magiſtratib⁹ conueniendis Azo.

e *De magiſtratibus cõueniendis.* Hi in ſubſidium cõueniuntur, vt inſtitu. de ſatiſda. tuto. §. penul.

SI *magiſtratus.*] CASVS. Poteſtas Bonon. dedit tut. pu. tutor repromiſit rem pu. ſal. fo. & fideiuſſores eo nomine dedit. Item dedit tutor fideiuſſorem de ſeruando enim indemne m. ideſt poteſtatem: poſtea apparet eum tutorem ſoluere non poſſe adminiſtrata tutela, & ex mala adminiſtratione tenetur pup. in 100. finita tutela agit adultus aduerſus tutorem quendam: non per hoc liberatur magiſtratus: ſed ſi ſoluendo non inueniatur ipſe, vel eius fideiuſſor, in ſubſidium, conuenietur magiſtratus, vt cedat ſibi actiones aduerſus fideiuſſores, quos magiſtratus nomine ſuo accepit, quoniam & ſine ceſſione, vtilem habet actionem contra fideiuſſores nomine pupilli acceptos.

f *Si magiſtratus.*] Di[illegible] magiſtratus qui tutores dederunt, exegit a tutoribus fideiuſſores rem pupilli [illegible]. Item & alius de ſua propria indemnitate, licet pupillus, agat contra tutores, non tollitur actio contra magiſtratũ, ſed tenetur in ſubſidium, & poterit cedere actionẽ contra fideiuſſores, quos accepit: & ſine ceſſione habet vtilem.

g *Indemnes.*] an tutores hoc tenebantur promittere? Reſpon. itẽ: ſicut & quando vnus alij committit geſtionem, vt inſtit. de ſatiſda. tu. §. 1. & 2.

h *Extra rem.*] ideſt præter rem.

i *Actio.*] vtilis tutelę, vel negotiorum geſtorum.

k *Alienam.*] qua tenetur magiſtratus.

l *Vtilis.*] tutelæ: vt ff. eo. l. ſi. vel i factũ.

m *Bonis excuſſis.*] tutorum omnium, ſi omnes geſſerunt, & non eſt diuiſa tutela vel eſt, ſed a ſe: ut ff. eod. l. duo. Si autem aliquis geſſerit, alter non: prius magiſtratus conuenitur, quã ille qui non geſſit: nã imputetur cõtutori non gerenti, ꝙ tutorem non remouit, vt ſuſpectum: vel tarde remouit, vel accuſando prodidit iura eius. ut ff. de tute. & ra. diſt. l. 1. §. vſque, & ff. de adminiſ. tuto. l. Lucius, 2. §. penult.

n *Eum.*] tutorẽ vel curatorem, & ſubaudi, & excuſſis etiam fideiuſſoribus, vt infra eod. l. aduerſus.

o *Quam.*] ſ. vtilẽ cõtra magiſtratum.

p *Exercueris.*] non tam en exegiſti: quia fruſtra diceret, mandatis.

q *Ab eis.*] magiſtratus.

r *Fideiuſſores.*] dicit de ijs, qui fuerunt accepti pro rem pupilli ſaluam fore, contra quos etiam ſine ceſſione habet vtilẽ, vt hic, & ff. eo. l. 1. §. exigere, & interim nõ tenetur magiſtratus: vt j. eod. l. aduerſus: Ir. dicit de alijs a magiſtratu acceptis pro ſua indemnitate, quod non placet: quia & eos non habet, niſi demum cum damnum fuerit paſſus. Præterea ſ. ꝺ accepit eos nomine minoris. vtile quomodo utilis datur minori, ꝙ hic dicit, & facit inf. de conue. fi. de l. 3. li. x. & [illegible] quo quit. or. con. l. 2. lib. 11. & ff. de adminiſtra. tut. l. Lucius 2. §. Sempronius.

Tutores & magiſtratus, quo ordine ſunt cõueniendi à pupillis.

* Nõ hæc negatiuã Cuiac. expungit. 13 obſeru. 39. in l. 1. ſupra de hære. tut.

s IN hæredes Cuius.] ſ. magiſtratus.

t *Non lata culpa.*] ſed leui. Et ſic no. ex dolo & lata culpa magiſtratus tenetur hæres, non pro leui, ut hic, & ff. eod. l. non tantum, & l. quod ad hæredem, niſi lite conteſtata pro leui contra magiſtratum, v. ff. de precario l. quaſitum §. antepen. arg. ſup. de [illegible] l. 1.

u SI *tu, & collega Non exegiſtis.*] leui culpa, non lata vel [illegible] vt [illegible] magiſtratibus.

x *Poteſt.*] [illegible]

y *Pro virili parte*, [illegible] inter eos, vt alteriũs tantum

tum periculo dentur, vel alter tantum nominauit: quibus casibus hi primo conueniuntur, non autem alij liberantur. vt ff. eod. l. 1. §. si inter magistratus, & ff. ad municipales, l. Imperator, §. fin. & caue: quia aliter seruatur in pluribus fideiussoribus vnius tutoris, quorum quilibet insolidū tenetur cessis actionibus: vt ff. rem pupil. sal. fo. l. vlt. Item no. si non sunt soluēdo hi magistratus, non habet pupillus priuilegium ante alios creditores in bonis eorum: vt ff. eo. l. 1. §. priuilegium.

Fideiussores plures unius tutoris quō teneantur.

1 † Postulabis.

a *Postulabis.*] tu conuentus insolidum.

A*Duersus.*] CASVS. Ita demū ad magistratum, qui tutorem dedit, peruenitur, si tutor vel eius fideiussor soluēdo non sint, vt bonis eorum excussis, pupillo satisfieri idoneé non possit.

2 † Collegarū quoque ad in omnibus.

b *Collegarum.*] idest contutorum, qui cū eo administrauerūt insimul, vel vnus quādam alia: vt ff. eod. l. duo. nam si non administrant. tertio loco essent conueniendi, nisi in suspecto faciendo cessassent vel tarde fecissent vel ꝓdidissent, vt ff. eo. l. proponebatur, & dixi sup. eo. l. 2. & facit sup. si tut. non ges. l. 1. & de diui. tu. l. 2.

c *Satisfa.*] & si nunc inueniatur nō soluendo, præsumuntur tempore donationis fuisse non soluendo, & sic onus ꝓbandi pupillo non imminet: vt ff. eod. l. 3. §. si magistratus, & dixi sup. de proba. l. ex persona. Item cōtra, ff. ad munic. l. imperator sed ibi patet solutio.

I*N magistratus.*] CASVS. Aduersus magistratum vtilis i subsidium pup. competit actio si nec tutor nec fideiussor qui fideiussit rē pup. saluam fore, fuerit soluendo.

dari nō iniuria [1] † postulabis. [a] Dat. 8. Cal. Nouemb. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Contra magistratum agitur in subsidium, idest excussis tutoribus, collegis, & fideiussoribus. Salic.

Idem A. Aruntiano.

LEX IIII.

ADuersus nominatorē tutoris, vel curatoris minus idonei non antè perueniri potest, quàm si bonis nominari, itēq; fideiussoris eius, necnon [2] † collegarū, [b] ad quorū periculum consortiū administrationis spectat excussis, non sit indemnitati pupilli, vel adulti satisfactum. [c] PP. Id. Mart. Attico, & Prætextato Coss. 243.

Ista lex idem dicit quod præcedens, sed addit de tēpore finiti officij & hoc intendit: Sufficit tutores fuisse soluendo tempore depositi officij, vt ad magistratum non possit perueniri. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Eugeniæ.

LEX V.

IN magistratus municipales [d] tutorū nominatores, si administrationis [e] finito tēpore nō fuerint soluendo, [f] nec ex cautione fideiussionis [g] solidū exigi possit, pupillis quōdam in subsidiū indemnitatis noīe actionē vtilē [h] cōpetere, ex senatusconsulto, qđ auctore diuo Traiano parente nostro factū [3] † est, constitit. Da. 7. Id. Decē. ipsis AA. & Coss.

Si notarius qui inuentarium scripsit, minorem æstimationem rerū fecerit, & secundum illam fideiussorem recepit: tenetur minori actione in factū: nec ex hoc vitiatur datio curatoris. h. d. Sal.

Imp. Zeno A. [4] † Aeliano. PP.

LEX VI.

CVm [i] sit adiecta [k] prætoris sentētia generalem curatori administrationem mandantis, & quod eā [l] pro more sequitur decretum, [m] pariter sit [5] † compositū: manifestum est non curatoris [n] dationem fuisse inualidam, sed in æstimāda adultæ substantia, scribæ vitiū, qui tanquàm non amplius ducentis libris auri patrimoniū valeret, fideiussorē acceperat, [o] intercessisse. in quo casu non curatoris erit ratio reprehendenda, si qua [6] læsio rebus minoris illata fuisse aduersus legum ordinem comprobetur: sed super negligētia, vel dolo scribæ, [*] qui veram substantiæ taxationem passus est occultari, legib. [p] erit agēdum. Dat. 5. Cal. Ianuar. Basilio V. C. Cos. 4x6.

i C*Vm sit.*] CASVS. Prætor dedit curatorem, & generalem administrationem ei mandauit, deinde decretum interposuit, vt faceret inuentarium, & secundum eius quantitatem fideiussores daret, scriba inuentarij scripsit minus valere patrimonium, & æstimationem rerum ibi compertarum, vt sic minus locupletes fideiussores possent accipi, tenetur vt hic, & ff. eod. l. 1. §. diuus.

3 † Effecit.

k *Adiecta.*] idest lata, vel idest post satisdationem curatoris est adiectum de commissione administrationis.

l *Et quod eam.*] scilicet sententiam, quæ interlocutoria dici potest, vel magis decretum, ut in authē. vt ij, qui obli. §. fina. col. 6.

4 † Aemiliano.

m *Decretum.*] De faciendo inuentarium & fideiussoribus dādis. Alij dicunt de traditione rerum, ut supra de episcop. audien. l. de creationibus. Alij de alimentis pupillo præstandis, & decernendis. Alij dicunt de quadā solemnitate, quæ obseruabatur quandoque in datione tutorum, vt sup. de tu. & cur. illustrij. pers. l. 1.

5 † Constitutum.

n *Non curatoris.* scilicet tantum, & hoc quando ipse fecit sic scribi, vel si non fuit in fraude, planè leges.

6 Hinc no. ꝙ fideiuss. tutoris debet esse locuples, & idoneus secūdū quātitatem inuentarij, sed quid si ita diues pupillus sit, ut nimis difficile sit talē fideiussor. inuenire? Bal. hic tenet, ꝙ tolerетuȇ etiā minus sufficiens.

o *Si qua læsio.*] quia male administrauit, & nunc est non soluendo ipse, vel fideiussores, & hoc, siue fuit in fraude, siue non ipse curator, vel si tutor damno dato ab aliquo in rebus, æstimauit damnum rerum prout erant æstimatæ a scriba, vel vendit ideo minori pretio credens iustam fuisse æstimationem scribæ.

ADDITIO. Not. quod tutor, uel curator uendens rem sicuti æstimata est authoritate publica, excusatur, licet plus valeat: quod tamen intelligas secundum Barto. hic, nisi manifestum esset illam æstimationem esse iniustam, vel si de hoc est publica fama in vicinia, & locis circunstantibus, tunc enim tutor non posset dicere se credere illam æstimationem esse iustam, argu. supra de pericu. tut. l. si tutor petitus.

* Præsidis, vel prætoris s. non cuiusuis iudicis. Vide Cuiac. 16. obser. 14.

p *Legibus.*] condictione ex lege ista, secundum quosdam. Vel dic actione in factum, qua tenetur etiam magistratus, ut ff. eodem. l. fi. & dicam in electione esse minoris, an magistratum prius, uel scribam, & æstimatorem velit conuenire, licet dicant quidam primo tutorem gerentem, secundo magistratum, tertio non gerentem conueniri, & hoc bene, quarto scribas, quinto æstimatores, quæ vltima nulla lege probantur. Accursius.

d *Municipales.*] non autem in eorum fideiussores, qui rem pupilli saluam fore promiserant, vt ff. ad muni. l. §. penul. & ff. eod. l. 1. 2. respon.

e *Administrationis.*] scilicet tutelæ.

f *Soluendo.*] s. tutores.

g *Fideiussionis.*] datæ ob rem pupilli saluam fore, vt & supra eod. l. prox.

Magistratus non omnes tenentur de mala administratione tutorum.

h *Vtilem.*] tutelæ secundum Azo. vel in factum secundū H. quæ dicitur eadem, cum sit omnino similis, vt ff eod. l. fin. & facit ff. de confir. tut. l. 4. & in Authen. de iudic. §. nullo, collat. 6. Sed contra. Institu. de satisdat. tut. l. neque autem, vbi dicit magistratum, vel prætorem, vel præsidem non teneri. Ad quod dic, ꝙ quidam sunt, ad quos pertinet tantū dare tutorem, vel curatorem, non autem exigere satisdationem, vt sunt præsides, & hi non tenentur, vt ibi. Alij, qui vtrumque, & alij, qui tñ exigere satisdationem possunt, & hi tenentur, ut hic, & ff. de admi. tut. l. Aemylius dexter.

a DE SERVIS FVGITIVIS, &c.

1 Ista con tinuatio- nē sequū- tur Cyn. Bart. B. & Sal. quam uis Fulg. Ang. & P. reprehen- dit. sed Ia. dicit hic φ parū cir ca hoc est curandū quod no. 2 Dic vt p Sal. i l. pe. inf. eo. 3 Idem P. 4 Idē Sal.

Remota omni continuatione, dic: 1 quia supra dixit de obligationibus quæ sunt ex contractu: vt in 4. lib. vel ex quasi: vt in 5 subiecit ideo de ijs quæ sunt ex maleficio: & sic de furtis. Sed quia seruus facit furtum sui ideo de eo præmittitur de similib.

b *Libertis.*] scilicet ciuitatum.

c *Ciuitatum.*] Romanæ, vel alterius: a argu. j. eod. l. mācipia. & l. pe.

d *Artificibus.*] scilicet ciuitatum: licet non sint serui: 3 vt j. eod. l. fin.

e *Priuatam.*] scilicet singulorum de populo. Azo.

f *Dominicam.*] id est, Imperatoris. 4

CODICIS

Domini Iustiniani, Sacratissimi Principis ex repetita prælectione.

LIBER SEXTVS.

De seruis fugitiuis, a & libertis, b mancipijsque ciuitatum c artificibus, d & ad e † diuersa opera deputatis, & ad rem priuatam, e vel 2 dominicam f pertinentibus.

1 † diuersæ operæ.

2 † publicā

Seruum.] Tria facit. Primo ponit dictū. Secundò ɔsequentiam. Tertio rōne cōsequētię. partes patēt. h. d. Bal. Vel sic: Hæc lex tria continet dicta. Primo ponit primū dictū. Secundò cōsecutiuū illius. Tertio rō illius consecuti. Et secundū hoc pōt poni casus, vt litera iacet hoc modo, vt ponatur pro quæstione: An seruus, qui fugit à domino furtum faciat sui? Vel aliter potest poni casus, vt dicamus sic: Seruus aliquis fugit à domino: aliqs eum recipit qui eum vendidit bona fide alij ementi. quæritur vtrum iste emptor possit seruum vsucapere vel præscribere? Et dicitur quod non, propter rationem quæ in fine ponitur & in principio: quia furtum sui fecit.

Casum du pliciter po nit.

g *Seruum fugitiuum.*] duobus modis potest poni casus. Primo sic: In hac lege quæritur, an seruus alicuius si fugit à domino, dicatur facere furtum sui? Et respondetur quod sic. ex quo sequitur, quod non potest præscribi: cuius responsionis ratio est, ne, &c. Vel potest poni sic: Seruus meus fugit à me, & iuit ad quendam: ille ossidens eum vendidit bona fide ementi: quæritur, an emptor possit vsucapere? Et respondeo certè quod non duabus rationibus. Prima, quia fecit furtum sui. Secunda, ne fuga seruorum sit dominis damnosa. Vel pone vt in gl. quæ incipit. Sed quę dubitatio.

h *Facere.*] vt & ff. de fur. l. ancilla. Sed contra j. eod. tit. l. qui seruo. in princ. vbi dicit: quod non facit furtum qui fugam seruo persuadet. Sol. illud ideo, quia nemo ex consilio tenetur: non autem dicit fugientem non facere furtum sui. & dic quis sit fugitiuus & erro: vt ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus in prin. & §. erronem. quod tñ in vno dicitur, & in alio exauditur, vt ff eod. l. 1. §. pen. licèt quidam contra.

ADDITIO. Aduertas, φ solutionem illius glo. ad l. qui seruo. in ea allegat. reprehendunt communiter Doct. Nam ex consilio fraudulento obligatur quis: vt ff. de reg. iur. l. consilij. Vnde dicas secundum Doct. quod seruus fugitiuus facit furtum sui, vt hic: tamen istud non est propriè & regulare furtum: quia in furto requiritur, φ sit differentia inter contrectantem & rem contrectatam: vt l. j. ff. de furtis, sed hic est idem, ergo non est regulare furtum, & ideo præstans opem huic irregulari furto, non tenetur furti, nisi furtum regulare sequatur: vt in l. contraria.

i *Et ideo.*] Non valet hæc argumentatio: nam fallit in debitore surripiente pignus creditori, qui facit furtum rōne possessionis: & tñ est res vsucapibilis, vt ff. de vsucapio. l. sequitur. §. si rem. addo ergo hic quoddam medium, & est res furtiua: & sic valet vt Insti. de vsucapio. §. furtiuæ. nisi purgetur vitium: vt in eo. tit. §. aliqñ. Vel pōt aliter solui, φ ibi sit speciale in eo fure. & dic quod vna negatiua abundat. sic in Authē. de here. & Falci. §. inordinatum. col. j. & ff. de dam. infecto, l. fluminum. §. j. aliàs enim dæ negationis faciunt vnā affirmationē: vt ff. de verb. sign. l. duob.

k *Nec vsucapionem.*] triennij.

l *Præscriptionem.*] Sed quæ dubitatio est de longi temporis præscriptione, quæ in rebus tantum immobilibus locū habet: vt infra, in quib. cau. cess. lon. temp. præscri. l. in seruorum? Respon. sm quosdam hic loquitur de mancipijs adscriptitijs, qui sunt pars soli: vt ff. de diuer. & temporalibus præscriptioni l. 3. in quibus licet alias locum habeat longi temp. præscriptio: hic tñ cessat, quia fugitiuus est. Et si quęratur, quomodo fit furtum, cum iudicetur immobilis, & rerum immobiliū non fit furtum: vt Insti. de vsucapio. §. quod autem ad eas? Resp. ad similitudinem 5 secretæ, quæ est natura gl. sequenter immobilis, licet separata efficiat mobilis: vt ff. de fur. l. si cretæ. Item si quæratur, si emi adscriptitium tuum bona fide à non dño: qñ præscribam, cū non poss. Vt j. de agric. & cēs. l. quemadmodum. l. 11. ergo nec vsucapi: vt ff. de verb. signifi. l. alienationis? Respon. illa l. quemadmodum. loquitur quando dñs vēdidit, & quasi manifesta erat ibi fraus domini: quia partum terræ dabatur, & oēs adscriptitij vendebantur. sed in nostro casu non sic, quia præscribetur, habito titulo & bona fide ementis & vendentis. Sed prædicta positio non placet: 6 quia eadem remanet qō. de vsucapionibus, cum facias loqui de immobili, scilicet adscriptitio Dic ergo casum, 7 φ loquitur de præscriptione viginti annorum, quæ aliàs datur bona fide moranti in libertate, quam hic non habuit: & ideo non præscribit libertatem: vt infra, de præscrip. lon. tempo. quę pro liberta. l. j. & 2. & quod de vsucapione dicit, dic si ab alio possideatur titulo & bona fide. & sic sunt duo casus. Vel dic: 8 quod nec tempore quo mobilia, nec quo immobilia præscribuntur. sic infra, si aduersus creditorem l. j. Vel 9 potest dici, quod Imperator non habuit respectum ad tantam subtilitatem, sed cum responderet de vno scilicet vsucapione, incidit in aliud, scilicet in præscriptionem: vt & alias ff. ad legem Falc. l. j. §. sed operis. 10 & familiæ ercisc. l. 2. §. si quarta. sicut sæpe contingit cum aliquis petit a me decem, & respondeo nec decem, nec quinque dabo tibi: vel nec decem, nec aliud. & ponitur in seruo, vt in re mobili. Item quæ ritur cum seruus fugitiuus à domino possideatur, nisi diu moretur in libertate, vel ab alio possideatur: vt ff. de acquir. poss. l. j. §. per seruum. & l. rem quæ nob. is. & l. per eum. §. fin. qualiter domino eius potest fieri furtum? Respondetur 11 hic possidetur à domino animo, non corpore: vt ff. de acquir. poss. l. 3. §. si seruus & hic detentionem non habet. Vel hic si vsufr. possidebat, sed non detinebat, quia fugitiuus possidetur animo solo, si enim possideretur animo & corpore, non fieret furtum: vt ff. de acquirenda possessione, l. rem quę nobis. & ad hoc Institu. de obliga. quæ ex delicto. §. placuit 12 Item quomodo fit domino furtum, vt ff. de furt. l. interdum 2. §. cum autem quæ est contra vbi dicit, quod quandiu res surrepta domino per seruum, est penes seruum, non mutatur eius conditio? Rñ. 13 illa loquitur in peculiaribus aliud autem in dominicis, vt hic: in quibus fit furtum, etiā si penes seruum consistant, ipse enim non dicitur esse in suo peculio: sed dicitur res dñica ipsemet, vt ff. de pec. l. deposui. §. Stichus. & de pec. leg. Stichus habet in fi. Sed quare secus in dominicis Respondetur, 14 quia in peculiaribus videtur quandam licentiam contrectandi & damnificandi dominum, vt ff. de pecu. l. si seruus §. etiam. sed in dominicis non: vt in fi. huius legis. Inde est, quod res peculiaris ab alio surrepta, si redeat in ptātem serui, purgatur vitium non sic de dominica: vt ff. de vsucap. l. sequitur §. Labeo & prædi. l. interdum. §. si res. Item quid valet fieri furtum in dominicis per seruum, cum non pōt agi furti: vt instit. de obl. quæ ex delic. §. hi? Rñ. p p vsucapionē, vt hic & ibi dicit. Itē nū quid triginta annis pscribetur seruus fugitiuus? Vide-

5 Hucusque Bar. B. & Sal.

* sui. 7. Fe log. 6. Vi. de Cuiac. l. 17. obseru. 10.

6 Et benè Bart. Sal. & Ias.

7 Placet B. & Pa. licet Bal. Fulg. & Sal. tenent φ. Etiā si per alium nō fuit apprehēsus. Pa.

8 Ista est bona. Ba. & Sal.

9 Oēs sunt bonæ, dempta prima quæ est falsa, sm Bart. Sal. & Ias.

10 Versic. est sub §.

11 Idē B. Bal. Sal. & Ias. quāuis displiceat Paul.

12 Versic. est sub §. furtum.

13 Ista pla cet B. B. P. & Sal.

14 Idē Sal. & est de mēte Bar. Bal. & Pa.

TITVLVS PRIMVS.

Fuga seruum afficit, vt vsucapi, vel præscribi non possit. h. d. Bald.

Impp. Diocl. & Maximianus AA. Aemiliæ.

LEX PRIMA.

Seruū fugitiuū g sui h furtum facere, h & i ideo non habere locum nec k vsucapionem, nec longi temporis præscriptionem, l manifestū

Videtur ꝙ sic ut de præscrip 30. annorum. l. sicut. & l. omnes econtra ꝙ non, cum retineatur possessio, in eodem tit. l. male. ex tunc ergo ex quo desinam possidere, præscribebetur triginta ann. Accur.

1 Id. Bar. & vide Ia. hic.

ADDITIO. Tu dic ꝙ glo. inepte loquitur secundum Pa. & Ias. quo ad materiam l. nostræ. notanda tamen est ad hoc, ꝙ præscriptio sine possessione ciuili non currit. Ias.

a *Ne seruorum fuga.*] idest effectus fugæ, quæ est vsucapio vel præscriptio.

b *Ex quacumque causa.*] hoc quod dicit ex quacumque causa potest se referre ex parte subiecti & ex parte prædicati. ex parte prædicati, s. ne fuga seruorum sit dānosa dño, ex quacūque causa pone, s. vsucapionis aut præscriptionis. Sed ex parte subiecti, s. ita ne fuga seruorum ex quacumque causa, ex pone, scilicet leui aut iniusta. secus si magna vel iusta: 2 vt ff. de ijs, qui sunt sui vel alie. iur. l. 2. & Institu. de ijs, qui sunt sui vel alie. iur. §. vlti. tunc enim bene præiudicaret domino, vt ibi dicitur.

2 Glo. sequūt Bar. & Sal.

c *Fiat damnosa.*] quo[ad] lucrum. ad vsucapionem.

1† Ad bar.

R *Equirendi.*] CASVS. Si seruus meus in domum alicuius potentis se receperit, in quam ad requirēdum eum Intrare nō audeo. Præses faciet eum requiri.

d *Officij est.*] vt & ff. eo. l. Diuus. alioquin & magistratus 3 in 100. solidos: & ꝗ non patitur apud se inquiri in totidem punitur, vt ff. eod. l. 1. §. hoc autem. & eadem pœna imponitur suscipiēti alienum seruum, & non reddenti infra viginti dies, vt ea. l. j. §. & omnes istas pœnas dicas applicari fisco, cum mulctæ appellentur. vt ī. de nō mulctan. l. mulctarum. est & alia quæ datur actori, vt ī. eo. l. quicunque. Et dic: Officij est, idest ad eius officium pertinet.

3 Istā glo. vsq; ad fi. sequuntur Pa. & Sal.

4 No. 134. §. quarto.

est: ne seruorū fuga a dominis suis ex quacumque causa b fiat c damnosa. Scri. Idi. Decē. Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Officio iudicis conceditur dominis potestas persequendi seruos proprios fugitiuos, in domibus alienis. h. d. Bal. concordat Salic.

Idem AA & CC. Pōpeiano.

LEX II.

REquirēdi fugitiuos potestatem fieri dominis, præsidialis offi ij est d Dat. Cal. Maij. Cæsarib. Coss.

Serui ad barbaros fugientes, in actu fugæ deprehensi, grauiter pro motu iudicis puniuntur, mutilatione scilicet pedis, aut pœna metalli, vel simili. h. d. Bald. & Sal.

Imp Cōstātin. A. ad Probū.

LEX III.

SI fugitiui serui deprehēdantur e 1 † ad barbaros f transeuntes: aut pede amputato g debilitentur, aut metallo h dentur, aut qualibet alia i pœna afficiantur. Sine die, & Consule.

IN AVTH. vt nulli iudicum. §. quia verò nos oportet. collat. 9. constit 9.

Hodie loco pedis succedit manus abscissio: pro furto verò, sola fustiū castigatio: pro latrocinio, furca. Salic.

* SEd nouo iure si criminis qualitas mēbri abscissionē exigat, k vna sola l

h *Metallo.*] quæ sit hæc pœna, & operis metalli, & ministerij metallorum, habes ff. de pœn. l. aut damnum §. inter eos & §. quisquis & §. in ministerium. & Instit. quib. mod. ius pote. sol. §. pœnæ.

i *Alia pœna.*] scilicet simili, s vel extraordinaria, vt ff. de pœn. hodie. sed 5 in hoc quod dicit pedem amputari, cor. rigitur per auth. sed nouo iure. quæ hic ponitur.

5† Not. ꝙ dictio. alius. alia. aliud est implicatiua similiū. Bal. Ang. Pa. & Sal.

manus abscindetur: sed pro furto nec morietur, nec aliqđ membrum abscindetur, sed aliter castigabitur. m

¶ Fures n autem vocantur q occultè & sine armis huiusmodi delinqunt. Qui autem violenter aggrediuntur, aut cum armis, aut sine armis: in domibus, aut in itineribus, aut in mari: pœnis legalibus subijciantur.

In ista lege plura bona dicam, & hoc intendit: Suscipientes seruū fugitiuū scienter, pro singulo seruo & vice qualibet puniuntur: tamē de delicto tutoris, vel curatoris ipse punitur, & non dominus. & qui non potest soluere in ære, luit in corpore. erranti parcitur. et si à domino cœpit malitia, punitur, seruo priuabitur, & veritas eruetur per serui fugitiui torturam. h. d. Bal. vel sic: Dolosè fugitiuū occultans, ad eum cum pari vel viginti solidis tenetur. & pœna reiteratur. augetur delictum reiteranti & tutori, non minori: suscipiens verò sine dolo, non tenetur. sed dolosè mittens, seruo torto et confiscato puniatur. h. d. Salic.

Imp. Constantin. A. ad 2 † Valerianum.

LEX IIII.

QVicumque fugitiuū seruum in domum, vel in agrū inscio domino eius su-

K *Sed nouo iure.*

S *Exigat.*] quod euenit i quattuor casib. 6 Vnus est hic in l. si fugitiui. Secūdus in exactorib. tributorum, si non faciunt apocam de susceptis, idest scripturam, in qua scribuntur ea quæ suscipiūt exactores debitorū, vt in Auth. de mand. Princi. §. coges. coll. 3. Tertius est in nouellis de quibusdam hæreticis 7 &c. Et vt quartus in Lombarda, quæ dicit manum incidendam rebellioni, si fecerit falsum instrumentum, vt in Lombarda de eo qui fecit falsum tit. l. 1. in casu etiam ex lege Cornel. supplicium patitur fugitiuus, non solum ratione fugæ, sed cum adiūcto, vt ff. ad Syllan. l. 3. §. de his. 8 & l. lege Cornelia. in fi. 1. responsi.

6 Istā gl. sequuntur Bal. & Sa. & vide alios duos casus per Sal. hic.

7 Pro parua hæresi, aliàs dēt comburi. fm Ange.

8 Versi. est sub §. vtrum.

l *Vna sola manus.*] 9 Sed quæ? Respon. illa in qua minus potest, vt ff. de pœ. l. interpretatione. licet alij contra.

9 Idē Ba. Bald. Pa. & Sal.

ADDITIO. Opinionem huius gl. tenet Bart. hic. & etiā Pa. de cast. subdens, quod si quis habet manū aridam, quod illa sit amputanda: quod deformitas ēt in hoc facit pœnam. & ita determinauit Ioan. And. in c. pœnis de reg. iur. lib. 6. in Mercurialibus. & Ang. hic, q pro hoc allegat bonum tex. in l. 3. §. a arb. fur. cæsa.

2 † Valētinianum.

m *Castigabitur.*] s. fustibus, nisi sit publicus latro, 10 qui scilicet consueuit furari, 11 qui debet furcis suspendi: vt ff. de pœn. l. capitalium. §. famosos. & hic subijcit statim.

10 Singulis, gl. fm Ang. in §. ex maleficijs. 2. col. Institu. de actio.

11 Talis non dī famosus latro, sed famosus fur. B. B. P. Angel. & Sal.

ADDITIO. Et nisi furtum sit enorme, licet vnicum. à quo Cer. s. sentē. §. furtum. qu. 16. à quo dissensit Rolan. à Val. consil. 91.

n *Fures.*] quidam non habent hic plus: sic tamen est in cor. vnde hæc sumitur: vt in Auth. vt nulli iudi. §. quia verò nos oportet. collat. 9.

S *I fugitiui.*] CASVS. Si seruus meus fugit ad hostes, & in itinere deprehensus est: quā pœnam subire debeat, quæritur? Dicitur ꝙ amputandus est pes: aut detur metallo: aut alia pœna affici debet.

e *Deprehendantur.*] in itinere secus si ad hostes 4 iam peruenerint, & sic fuerit delictum consummatum: quia tunc vltimo supplicio puniuntur, vt ff. de pœn. l. si quis aliquid. §. j. quæ est contra. si tamen non petatur puniri, domino iure postliminij redditur, vt ff. de captiuis & postli. reuer. l. postliminium. §. transfugæ.

4 Id. Bar. Bal. & Sa.

f *Ad barbaros.*] idest, hostes populi Romani, vt supra, de com. mer. & mer. l. 2.

g *Amputato.*] & sic punitur in eo, in quo deliquit.

Q *Vicumque.*] CASVS. Si inscio me, seruū meū in agro tuo vel in domo tua recepisti, qualiter puniendus sis, quæritur? Respon. ꝙ eundem reddes cum æque bono, vel viginti soli. Si autē secundo vel tertio eum receperis, cum ipso duos vel tres, aut dictam summam pro vnoquoq; dabis: & istud locum hēt, si in domo pupilli receptus fuerit, scilicet.

scilicet quod tutor eadem pœna feriatur. si soluendo non fueris, supplebis in pœna, quæ non est in pecunia, si autem seruus constitutus penes te propter mercedem se dixerit ingenuum, missus forte à me vt prædictam pecuniam extorqueret, cũ nihil dolo fecisti, excusaberis. Torquebitur autem seruus, vt appareat an ipsum miserim, quòd si appareat, perdam non solum petitionem pœnæ, sed etiam seruum.

scepit, [a] eum cum alio pari vel viginti [b] solidis reddat. vi vero secundo vel [c] tertio eum susceperit, præter * ipsum duos vel tres alios, vel prædictam æstimationẽ pro vnoquoq; seruo domino repræsentet: In minorum [d] persona tutoribus, vel curatoribus pœna simili imminente.

¶ Quod si ad prædictam pœnam soluendam is, qui susceperit, minimè sufficiat, * æstimatione competẽtis iudicis castigatio [e] in eum procedat.

¶ Quòd si seruus fugitiuus ingenuum se esse mentitus, sub mercede [f] apud aliquem fuerit, nihil is qui eum habuit, poterit incusari. [g]

¶ Sanè mancipium torqueri oportet, [k] vt manifestetur, vtrum propter lucrũ capiendũ callide à domino ad domum vel ad agrum eius qui eum suscepit immissus sit, an non.

¶ Quòd si maligne factum est, ex serui interrogatione [i] patuerit, seruo [k] et suo eum, qui hoc fecerit, priuari oportet, & ad fiscũ pertinere mãcipium. Dat. Cal. Iul. Galicano, & Basso Coss. 317.

Officialis in suo officio negligens, condemnatur, nec potest absolutorium rescriptum impetrare, nec ista absolutio dat iudici regressum contra partem, cui fauit iniustè. h.d. Bal. vel sic. Qui solicitauit ad fugam ciuitatis mancipiũ tenetur cum eo alterum restituere & 12. solid. quod obtinet in libertis artificis solicitatis & negligens officialis ad duo similia mancipia tenetur, h.d. Sal.

Idem A. ad Ianuarium.

LEX V.

Mancipia [l] diuersis artibus prædita, quæ ad Rempublicam pertinent, in iisdem ciuitatibus placet permanere, [m] ita, vt quis tale mãcipium solicitauerit, [n] vel auocandum [o] crediderit, cum seruo altero solicitatum restituat, [p] duodecim solidorum summa inferenda Reipublicæ illius ciuitatis, cuius mancipium abduxerit.

¶ Libertis quoque artificibus si solicitati fuerint, [†] cum eadem forma [q] ciuitati reddendis, ita vt pro fugitiuo seruo, si solicitudine defensoris

a *Susceptr.* s. dolo malo, volens dominum fraudare seruo, vt patet, ff. de ser. cor. l. 1. §. quod autem, & l. 1. §. doli. Speciale est tamen in colonis Illyricanis, vt si qs eos recipit ignorans, nihilominus teneatur in quadruplum præter operas, & damnũ quòd locis q̃ deseruerant factum est, vt infra de colo. Illyr. l. 1. lib. 11. & hoc forte habet locum quando putabat colonum alienum, sed nesciebat cuius esset. si autem credidit ingenuum, nullam patietur pœnam, vt inf. e. l. quod si seruus.

b *Vel viginti solidis*. talem solidũ 1 accipe, qui valeat vnũ aureũ, vt ff. de in ius vo. l. fi. & Institu. de pœte. li. §. fin. & 72. tales aurei faciunt vnam libram auri, vt infra de suscep. & ar. l. quoties, li. 10. Sed cuius est electio, si detur alius par, vel solidi viginti? Respõ. debentis: 2 vt ff. de iure do. l. plerumque in fi. Item qua actione hoc petitur? Respon. vel condictione ex hac lege, 3 ut ff. de condict. ex lege. l. 1. uel actione serui corrupti, 4 ut ff. de seruo corru. l. 1. in princip. Item no. quod non h̃r rõ quantum ualuerit seruus. nam semper, vel uiginti solidos cum eo, licet multo plus ualuerit, reddet uel aliũ parem, sic & infra de condi. inter. l. fi. sed alias contra inf. de cõi ser. ma. l. 1. in fi. 5 Item no. quod hæc pœna danda actori nõ remittitur, etiam si ille peniteat, & uelit restituere intra uiginti dies. Sed ista quæ datur fisco in suscipientem remittitur, si intra uiginti dies peniteat. ut ff. eod. l. 1. §. 1. & est ratio, quia mitius cum lege, 6 quam cum eius ministro agitur, ut ff. de arb. l. Celsus. & in Auth. de iudic. §. oportet, coll. 6 Item no. quod etiam leg. Fla. de pla. potest accusari iste, ut infra, ad leg. Fla. l. si quis.

c *Vel tertio*. non ita si quarto secundum M. sup. de modo mul. l. fin. Vel dicas aliud in mulcta 7 de qua ibi dicitur, aliud in pœna quæ certa imponitur à lege, ut hic, arg. ad hæc sol. ut ff. de priua deli. l. nunquam. Item no. hic ex iteratione delicti augeri 8 pœnam, ut sup de Epis. aud. l. 3. in fi.

d *Minorum*. s. cum tutores uel curatores in domibus uel agris minorum fugitiuum susceperint. sic 9 patiantur fabricari falsam monetam in prædio pupilli, ut inf. de falsa moneta, l. 1. in fi. & inf. unde ui. l. meminerit.

e *Castigatio*. s. corporalis 10 quod est generale, 10 ut ff. de iurisd. omn. iud. l. si quis id, §. in seruos, & de in ius voc. l. fi. & inf. de sepul. uiola. l. fi. & ff. de pœ. l. 1. §. generaliter.

f *Mercede*. maxime, sed hoc ideo dicit, quia tunc magis est credibile quod ignoret.

g *Incusari*. cum non sciuit eum fugitiuum nam credit dicenti se ingenuum.

h *Oportet* ad petitionem conuenti ad seruum & ad pœnã.

i *Interrogatione* No. duo mirabilia. Primũ quòd seruus torquetur contra dñm, quòd est 9 ius cõe, vt inf. de qõ. l. 1. & l. seruos. & s de testib. l. seruos. q̃ sunt 9. sed hic speciale, vel non dẽt interrogari, vt ibi, nisi pro facto suo, 11 vt hic. & inf. de qõ. l. 1. interrogati, & intell. lige si indicia præcedant, 12 nam à qõne nõ est incipiendũ, vt ff. de qõ. l. 1. in princ. 2m quòd credit ei, 13 cũ præcedentib. indicijs ut hic, & ff. de ædil. edic. l. qro. § fi. & in. fra eo. cum seruum.

k *Seruo etiam suo*. q. d. non solũ pœnã petere non poterit, sed seruo, &c. & intellige cũ maligni(ta)s cœperit à dño, 14 secus aũt si cœpisti à possess. re, ut inf. ti. 1. si quis seruo quæ est contra. Et qa pro fugitiuis receptis variæ inueniunt pœnæ, iõ dic 15. quòd si seruum priuati recepit qs, reddit cum alio pari, uel uiginti solidis, ut hac l. si autem fisci occultat, & ipsum, & 12. libras argenti reddet, & vt inf. eo. si quis. si Imperatoris, tunc ipsum & libram auri, ut inf. de fug. col. l. 1. li. 11. si ciuitatis, & ipsum cũ pari, & 12. solid. reddat. & idem in liberto ciuitatis, ut sup. l. proxi. Si autem est liber, & artifex ciuitati adstrictus, tunc obtinet quòd dr inf. e. l. fin. Si vero sit seruꝰ Illyricanus, tenet in quadruplũ, pter opas & dãnũ, ut inf. de colo Illyri. l. 1. li. 11. Si Tracensis, duas libras auri, ut infra de colo. Tracen. l. 1. eo. li. Si autem sunt tributarij uel inquilini alicuius priuati, tum ipsum dño & aliũ æque bonũ, & 1. lib. argenti fisco pstat, ut inf. de agric. & cẽsi. l. seruos, in fi. li. 11. Itẽ si Gynecliarius, punit in 5 lib. auri Itẽ qui textrinã recepit, in trib. lib. auri, ut inf. de murileg. l. 5. & 6. lib. 11.

Mancipia. CASVS. Si mancipium ciuitatis alicuius (nõ intelligas Romanæ, ut sit 9, inf. e. l. si qs seruũ) auocandũ crediderit, cũ altero sero, & 12 soli. ciuitati restituet si libertũ, eadẽ pœna l. 12. sol. &c. cũ alteri libertus præstari nõ possit, cũ sit liber, & si defensor ciuitatis nõ reuocet, duos reddat, nec rescriptũ ut liberetur a pena impetratũ ualeat, nec retentionem illius mancipij sibi uendicet, quod ipsum cõparauerunt soluendo duos & hoc subicit uenditioni, &c.

l *Mancipia* publicæ ciuitates alicuius, puta Bonon. sic etiã poni. ut ff. de public. l. sed & hi. §. præterea, nec. n. loquitur de Roma ciuita. qa ibi alia pena imponit, ut inf. e. l. pe. quòd est 9.

m *Permanere*. in quibus, s. sunt constituta à Rectoribus.

n *Solicitauerit*. ut alio uadat.

o *Auocandum*. i. ut ad se uadat, & itellige in utroq; casu cũ effectu. i. cũ iuit. alias frustra diceret restituat, sed & si non iret, teneret tñ sui corrupti, ut ff. de ser. cor. l. 1. §. psuadere

p *Restituat*. forte, & si erat furtum manifestum, ut hic sit speciale, ut supra, de paganis, l. Christianis.

q *Cum eadem forma*. i. cum pœna 12. solid. libertus, n. alius cum sit liber, pstari non põt. sm Azo. Vel dic cũ necessita-

Marginal notes:

* Hac dictio Præter inclusiue ponitur. P.

* Sufficiat. Iste tex. solet allegari ad hoc, quòd qui non habet in ære, luat in corpore.

1 Qui solidus legalis hodie non est in usu, Sal.

2 Sequitur eum Ba. B. Ang. & S.

3 Ista placet B. & S.

4 Nihil est. Sal.

5 Ibi fit æstimatio quo ad aliud. B.

6 Idẽ & cũ fisco. Sal.

7 Sequitur eam Sal. & Pau.

8 Melius diceret iterati secundũ P.

9 Vt. Ias. in §. pœnales. Inst. de ac.

10 Conc. c. fiñ circa fi. cũ gl. extra, de do. lo & contu.

11 Sequitur eam Sal. & Pau.

12 Et bene Sal.

13 Nota quòd creditur vnico testi de facto proprio deponenti, contra ea quæ attib. a ... inducijs, Pau.

14 Sequitur eum P. Sal. & Corn.

15 Nota distinctionẽ quam sequuntur hic Bal. Ang. Sa. Paul. & Corn.

† In eadẽ fortuna ciuitati.

tis: vt est hic, & alium pstari ficut & aliis, vt ff. de fun. do. l. 1. aliter autem in liberto solicitato priuato, quia in sola reddictione operarum tenetur cum eo, vt inf. de ope. lib. fi.

a *Exigatur*. sed nonne puniatur pœna centum solid. vt ff. eo. l. 1. §. hoc aūt? Rñ. nō, q̄a loqtur ibi de priuati seruo, hic ciuitatis. Vel melius hic loqtur de defensore illi⁹ ciuitatis, cuius mancipia sunt abducta, ibi de eo i cuius ciuitatē sunt abducta. Itē no. hic negligētē administratorē puniri, vt sup. de of. Præfe. præt. Orię tis, l. si quos. & de adm. tut. l. pupillorū repelli et pōt ab administratione, ut ī. de procur. l. eum qui & prædi. l. si quos.

Admini-ſtrator negligens punitur.

* Valituris, Vi. cu ia. 17. obſer. 10.

b *Principali*. i. Principis, quo pœna sibi remittatur.

c *Nec vēditione*. qua liris æstimationē pstiterit, pœnā soluē do, & iō iure venditionis sibi cōpetere retētionē asserebat, ut ar. ff. ꝓ emptore, l. 2. in fi. & l. 3. q̄ remouet, licet olim obtinuerat. Vel dic, q̄ solicitata ei de cætero vendi non pōt. & hæc locū hēt si expo nas eius s. defensoris. Si vero dicas eius. i. serui. est sensus, ut ipse seruus in sui pœnā amodo vēdi ñ possit.

a† Voce.

2† disceptationi, in oībus.

CVm seruum. CASVS. Si seruū meū fugitiuū requirā, & uendicāti. i. pęnā mihi repetēti, te quasi dñm obiecisti vel eū ut prouocares ī libertate induxisti, torqueat seruus, ut sic veritas appareat, nec solū mihi & tibi ꝓderit, & sic intelligę diuisiuę, quòd nō solū, q̄a similiter utrique proderit, uerum & coercebuntur, à fuga alij serui, cū sciāt se esse torquendos.

3† detinere.

d *Repetit*. rei vendicatione. 1

a† Imò cōdictione ex l. quicūque Pau.

e *Statuit*. ut sup. eo. l. quicunque.

f *Opponit*. dicens, q̄ si suus, vel non sit petentis.

non fuerit requisitus, & reuocatus, idem defensor duo vicaria mancipia exigatur:[a] nec beneficio principali,[b] nec vēditione[c] in eius persona iam de cætero valituris.* Da. 16. Cal. Mart. Constantino. A. 5. & Licino Cęs. Coss. 319.

Si petenti seruum fugitiuū cum pœna, quæstio dominii refertur, per torturā serui illico aperta veritate lis dirimitur hoc dicit, Bal. concor. Sal.

Idem A. ad Tyberianum Comitem Hispaniarum.

LEX VI.

CVm seruū quispiā repetit[d] fugitiuū, & alius eū tandæ legis gratia, quæ i occultates mācipia certā pœnā statuit,[e] proprietatē opponit[f] vel in[1] † vocē libertatis eū aīauerit,[g] illico nequissimus[h] verbero[i] super quo ambigitur, tormentis subijciatur; vt aperta veritate,[2] † disceptationis terminus[k] fiat. quòd non solū vtrisq; iurgantib. proderit,[l] sed et seruorum aios à fuga poterit[3] † deterrere. D. 15. Cal. Septemb. Pacatiano, & Hilariano Coss. 332.

Qui occultat seruū̄ fisci, pena huius legis tenetur. Bald. vel sic: Occultās seruum fisci tenetur, ad illum & ad duodecim libras agenti, h. d. Sal.

Imppp. Valēs. Valēt. & Gra. AAA. ad Felicē Cōsularem.

LEX VII.

SI quis seruum fiscalem[m] putauerit occultandum, non solum eum restituere, sed etiam duodecim[n] libras argenti pœnæ nomine fisci iuribus dependere compellatur. Dat. 2. Id. Apri. Gratiano 2. & Probo Coss. 371.

Si seruus publicis operibus deputatus connubium contrahit cum ancilla, ipse, uxor & liberi in publicum retrahuntur, hoc dicit, Sal.

Imppp. Valen. Theod. & Arcad. AAA. Albino præfecto vrbi Romæ.

LEX VIII.

SI qui publicorum seruorum[o] fabricis, seu alijs[4] † operibus[5] † publicis deputati, tanquam propriæ conditionis immemores, domibus se alienis, & priuatarum adiunxerint, tam ipsi, quam vxores[r] eorum & liberi confestim conditioni pristinæ[s] laborique restituantur.[t] Da. 8. Calend. August. Timasio, & Promoto Coss. 389.

TITVLVS II.

De furtis, & seruo corrupto.

Allegās contraria agēdo, non auditur, h. d. & ista lex semper ad hoc allegatur, Bal. Vel sic: Actor vnam ex pluribus actionibus sibi contrariis necessario eligit, nec postea variat, sed electione sibi præiudicat, h. d. Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA Theogeni.

LEX PRIMA.

SI pecunia tua mandantibus seruis[u] tuis, quidam prædia cōparauerunt,[x] eligere debes, vtrum furti actionē

m *Seruum fiscalem*. s. Rom. ciuit. vel ipsius Imperij, aliter ī pri̅monialı seruo Imperatoris statuēdū est, & in seruo primati alicui⁹ & ī alijs multis seruis, vt plene dixi ī. e. l. q cūq; ifi.

n *Duodecim libr. argenti*. sic ergo pōt excedere quadruplū, & fu⁹ vilis erat, & sic est ꝯ. Inst. de act. §. oēs. Sol. pena ñ excedit quadrupū, qñ inuenit imposita ꝓ noia respectiua, vt duplū triplū, & c. vt ibi, sed qñ certa imponitur, pōt excedere quadruplū, ut hic

Pena an possit excedere quadruplum.

SI qui. CASVS. Si seru⁹ publicus puta faber in domū alicuius se receperit, & cōubernio ancillæ dñi domus, sciente dño, se ꝯiunxerit, tā ipse vxor ei⁹ & filij pristinæ seruituti restituantur. Viuia.

o *Seruorum*. impropriè d̄r seruorū, nā liberi erāt. sed seruire tenebant. de seruis aut talib. publicis dixit ī. e. mācipia. Ac.

4† operis.
5† Deest in omnibus.

p *Ancillarum*. sciētib. dñis ancillarum non aliter, s̄m Io. vt ar. ī. de bonis lib. l. 2. & ī. de ifan. exp. l. 1.

q *Consortijs*. nec. n. cū ancillijs est matrimoniū, sed ꝯtuberniū vt sup. de inces. nup. l. cum ancillis.

r *Vxores*. impropriè dicit vxores. Vel dic q̄ illæ fuerant liberę factæ. Accur.

s *Pristina*. idest primæ.

t *Restituantur*. proprie ponit ꝓut refert ad mares, sed ꝓut ad fœminas & filios, impropriè. sic & alijs verbū semel positū ponitur ꝓpriè & īpropriè, vt ff. si cer. pet. l. certi ꝯdō. ī pri. Et no. hic q̄ fili⁹ patris seqt ꝯdōnem, & sic est ꝯtra. ī. de rei vē. l. partū. Solu. hic spāle i odiū dñi ancillæ. Vel dic, q̄ i hoc seqr matre, nā & mater sequitur virum.

Verbū idē pōt ꝓpriè & impropriè poni.

DE FVRTIS, &c. Spāliter de furtis. hoium dixit, nūc gñraliter de furtis cuiuslibet rei vel sic, 2 Quia corrūpūtur serui ut fugiant, & occasione fugæ committitur furtum, ideo de hoc ponitur rubr.

2 Vtraque continuatio iungenda, Sal.

g *Animauerit*. i. induxerit eum vt diceret se liberum.

h *Nequissimus*. scilicet seruus. (nomen.

i *Verbero*. i. verberib. dignus. Vel dic q̄ verbero sit ꝓpriū

k *Terminus fiat*. vt sup. de rei vend. l. cum super, & inf. de libe. cau. l. ea quæ, & sup. eo. l. quicunque.

l *Proderit*. ad præsumptionem. Azo. vel ad probationem, vt hic dicitur terminus. &c.

ADDITIO. Tu dic s̄m P. de Cast. hic, quod si torqueñ de consensu utriusque partis, trahi(eorū dictū ad plenā probonē. si vero ad instantiā alterius tm̄ partis, tunc quo ad illam facit plenā probationem, quo ad alterā vero psumptionem.

SI quis. Casus. Si seruū fisci qs occultauerit qua pęna deat puniri, q̄rit? Et dr̄, q̄ dictū̄ sui cū 12. lib. arg. restituet.

SI pecunia. CASVS. Si mandato seruorū tuorū ex pecunia tua quis prædiū uel rem aliquam sciens nolete te ꝯ ō parauit, an cū eo furti, & cōdi. furti & mādati quasi ex ꝯtu serui tui, tibi acquisita sit actio, conuenire possis, q̄rit? Rñ. q̄ electionem habes, vel mandati, vel furti, sed simul non, q̄a agendo mandati cōprobas factū serui tui, agendo furti nō approbas, & ita esset tibi ꝓius, quod esse non debet.

u *Seruis*. s. tuis. ADDITIO. Intellige de seruis non habentibus alienandi potestatem, secundum Ange.

x *Comparauerunt*. scientes te nolle, ut supra, quod cum eo. [illegible]

a *Condictionem.*] furtiuam.
b *Criminis.*] scilicet furti.
c *Persequaris. &c.*] sic fit & aliis, vt ff. ad legem Aquil. l. sed & si is.
d *Bonæ fidei contractum.*] s. mandati, qui est bonæ fidei, vt Instit. de act. §. actionum. Sed certè imò videtur concurrere causa criminis cum causa bonæ fidei, vt ff. pro socio. l. rei cõmunis. & l. seq. & s. depositi. l. 3. & ff. cõ mod. si seruus. 1 & ff. manda. l. si mandauero. 2. 4. si tibi. quæ sunt cõtra. Solu. hic esset sibi contrarius, si mãdati & furti ageret. nam agendo mãdati, approbat factum serui: agendo furti, reprobat. Vnde quasi sibi contrarius repellitur, quod est no. vt ff. de condit. & demonst. l. Titiæ. & ff. de nino. l. si filius emancipatus. & ff. quãdo appel. sit. l. 2. §. sed si alius. & de petit. hæredit. l. si testamentum falsum. & sup. si seruus extero. l. j. & de codicil. l. fin. & supra de pact. inter empt. l. cõmissoriæ. & ff. de lega. 2. l. cum filius. §. varijs. & ff. de tribu. quod in hæredem. §. eligere. In legibus 2. autem contrarijs agendo pro socio & furti, vel locati & furti, vel commodati & furti, vel mandati & furti, vel depositi & furti, qui sunt casus contrariarum legum, non est sibi cõtrarius: cum vtroq; agatur ad improbandum factum aduersarij. Et vt clarius videas, dic quod hic ex alterius facto, ibi ex suo. 3 vnde hic contingit hæc cõtrarietas: ibi non est eã ratio, nec & rem & pretium consequatur: vt ff. de fur. l. si is cui. cui est cõtraria d. l. rei communis. Sed ibi solui. Quandoque tñ cõtrarias proponens actiones, auditur: vt ff. quorum lega. l. j. §. quod autem. 4 Sed quare illud fit, plene dixi ff. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere. Alij respondent illi l. si mandauero. 2. §. si tibi. ff. manda. quod ibi natiuitas vt nascatur mandati & furti permittitur: sed nõ exercitiũ, 5 vt hic innuit.

* Aequitas cõcordat cũ hac l. c. solicitudinẽ. i si. extra, de appell. Vide Cuiac. 7. obser. Bar. 11.
1 Contrarium isti l. est separatũ ab alijs legib. Ba. Pau. Alc. & Ias.
Cõtraria allegãs nõ est audiendus. sic & de iure canonico, pro factum cõtrarium quis renunciat iuri suo: vt in ca. 1. cum gl. 1. extra, de cle. cõiug.
2 Hãc solutionem quoad omnes leges excepta l. si seruus. seq. Bart. P. Sal. Fulgo. & Ias.
3 Displicet Bart. Sal. & Ias.
4 Ibi erat dubium pp factũ aduersarij. Bart. Sal. & Ias.
5 Istã solutionem quo ad l. si seruus. seq. Bart. P. Salic. & Ias. licet displiceat Bald.

& condictionem, [a] an mandari potius inferre debeas. neq; .n. æquitas * patitur: vt & criminis [b] cãm persequaris, [c] & bonæ fidei [d] cõtractũ impleri postules. Dat. 11. Calen. Maij, Seuero, & Albino Coss. 195.

Qui emit rẽ furtiuam, tenetur eam restituere: nec põt eam pro pretio retinere. Et solitus à furibus emere, suspectus habetur. Bal. & contractus super rebus furtiuis plu ries frequentatus, habetur suspectus. Salic.

Ijdẽ AAA. negotiatoribus.

LEX II.

INciuilem [e] rem desideratis, [f] vt agnitas [g] res furtiuas [h] nõ prius reddatis, q̃ pretiũ fuerit solutũ à dominis. [i] ¶ Curate igitur cautius [k] negotiari, ne non tantũ in damna huiusmodi, sed etiam in criminis suspicionem incidatis. [l] PP. Cal. Decemb. Chilone, & Libone Coss. 205.

INciuilem.] CASVS. Si rem mihi surreptam penes te reperio: nec restituere vis, nisi restituto pretio tibi, quia dicis te emisse: & hoc probare possis: an sis audiendus, quæritur? Respon. quod non: quia inciuile est, quod petis. Ad talium ergo rerum emptionem facile non debes accedere, cũ prauam suspicionem incurrere possis, & damnificari in restitutione rei pretio non restituto.
e *Inciuilem.*] & contra ius vt hic, & inf. de euic. l. super empti. & s. de rei vend. l. si mancipium, & ideo non auditur: vt s. de preci. Imp. offer. l. nec damnosa.
f *Desideratis.*] vos emptores.
g *Agnitas.*] idest habitas.
h *Furtiuas.*] & idem dicas, si non sunt furtiuæ per prædictas leges.
i *A dominis.*] sed quid si erat bonæ fidei possessor is cui furtum factum erat: an habeat contra possidentem aliquod auxilium? Videtur quod sic: vt infra, de agric. & censi. l. si coloni. lib. 11.
ADDITIO. Videas de hoc Abbatem in c. si diligenti. extra, de præscrip. in ver. nunquid autem antiquiori possessori. Vbi tenet, quod antiquior possessor potest contra secundum possessorem etiam bona fide possidentem, implorare officium iudicis: vel agere condictione ex l. si coloni. allega. in hac glo.
K *Cautius.*] non est participatio positiui: vt ff. de neg. gest. l. hæres.

Per destinationem dedicationis non trãsit res in tẽplũ, nec tẽplo quæritur actio h. d. Iac. But. secundũ Bald.

Imp. Antoninus A. secũdo.

LEX III.

SI nondum rem tẽplo diuino dedicatam [m] vitricus tuus furto abstulit: habes [n] aduersus eum furti actionem. PP. 6. Id. Septemb. Læto 2. & Cereali Coss. 216

Pro seruo solicitato agitur serui corrupti: pro subtracto furti. & vtraq; ciuilis potest per procuratorẽ exerceri. h. d. Iac. But. secundũ Bald. Vel sic: Solicitãs tãtũ seruũ actione serui corrupti: solicitatum verò occultans, etiam furti potest conueniri. h. d. Sal.

Imp. Alexand. A. Aurelio Herodi.

LEX IIII.

ADuersus eum duntaxat, [o] quem seruũ tuũ solicitasse dicis, si eum deterioris animi fecit, [p] serui corrupti [q] agere potes. [r]

l *Incidatis.*] vel propter frequentem negotiationem talium rerum: vel pp crimina talia sæpe commissa: non autem ob hoc, quod res furtiua apud ipsum reperitur. Alij dicũt vt P. alio cũ fiori suspectum, quod nisi ostẽdat vẽditorem: furti cõueniatur: nisi sit grauis & honesta persona, sed prima verior est.
ADDITIO. Barto. hic dicit inspiciendum sed, quãto pretio emerint, & vtrũ emerint clam aut palam, & sic existis indicijs dolus perpenditur, vt l. dolum. supra, de dolo.
ADDITIO. Pretiũ vero recipit, si quis rem alienam a latronibus emerit. l. 6. ff. de capti. Quia dominus nulla alia actione suum consequi à latronibus potuisset. Ad hæc emptori pretium restitui volunt, si emptor tempore venditionis protestatus fuerit, se rem domino restituturam, Cœpolla caut. 10. à quo Natta dissentit consil. 436. quem sequitur Alc. præsump. 29. Gothof.

Emens rẽ à fure an præsumatur particeps fraudis.

SI nondum.] CASVS. Si rem templo dedicare proposuisti, nec dedicasti, & eam vitricus tuus surripiat, an tibi furti teneatur, quæritur? Respon. quod sic; Ratio dubitationis fuit, quia videbatur, quod ecclesia agere deberet secus tñ est.
m *Dedicatam.*] destinaueras tamen in animo, & voueras, nec ad actum processeras dedicandi: tunc enim esset dedicata, vt ff. de libe. & post. l. seruos. & ff. de pollicita. l. 2. in prin. & §. fi. & non fieret furtum, sed fieret sacrilegium, si de facto auferatur: ista enim duo interuenire oportet, vt ff. ad legem Iul. peculatus. l. Diuus. & de pœnis. l. aut facta. §. locus. licet Decretistæ dicant vnum sufficere, vt 17. qu. 4. c. quisquis. In vltima autem voluntate, si quis præcepit rẽ dedicari, hæres tenetur, & sic forte exit res de bonis hæredis propter testamenti authoritatem, vt d. l. de pollicit. l. 2. & de libe. cau. l. seruos. & ff. de fur. l. a Titio.
n *Habes.*] tu qui dominus es: non templum. & hæc erat dubitatio.

ADuersus.] CASVS. Si seruum meum vt deterior fieret, solicitasti, aut per te nõ stetit quo minus deterior fieret, teneberis serui corrupti, si occultasti, furti. nec solum per me, sed per procuratorem agere possum, quod intellige ciuiliter. Tres leges seq. satis claræ sunt.
o *Duntaxat.*] q. d. non aduersus hæredem: nec enim potest vt ff. de ser. corru. l. hæc actio. Vel coniunge hoc aduerbiũ duntaxat, cum illo verbo, solicitasse, q. d. solicitauit, non etiam occultauit vel contrectauit.
p *Fecit.*] idem si non fecit. & per eũ non remansit, quin corrumperet eum: vt j. eod. l. si quis. vel ibi speciale.
q *Serui corrupti.*] in qua actione venit serui corrupti æstimatio in duplum: & æstimatio etiam rerum secum ablatarum: vt ff. de ser. corru. l. si qs. in fin. & l. in hoc iudicio
r *Potes.*] tu dñs serui et furti. q. d. non solum serui corrup.

Serui corrupti actione quid contineatur.

a *Per procuratorem.*] ciuiliter agens, quod est regulare: vt ibi per me, vel per procuratorem ago: vt ff. de iniur. l. sed & si vnius. §. idem Iulianus. non criminaliter potest agi per procuratorem: vt ¡. ad le. Corn. de fal. l. de fide. & ff. de publi. iud. l. pe. §. ad crimen. Sed nunquid vna illarum per alteram tollitur? Respon. non, cum ex diuersis causis dentur: vt ff. de priua. delic. l. nunquam. §. penult. Accursius.

1 † eo.

b C *Iuile.*] Implorabam officiũ iudicis vt diceret vẽditorem. Ciuile, q.d. vrbanum est & elegans. Sed an potest cogi per officium vel per actionem? Rñdetur nequaquã: vt sup. de per heredit. l. cogi. nã nemo cogitur indicare furem: vt ff. de furt. l. q. vas. §. qui furem. & licite accipitur merces propter indicium: vt ff. d' prescrip. verb. l. solet. & de cond. ob turp. causam. l. idẽ. §. si. quod non esset, si quis indicare teneretur: vt ff. de condi. ob. turp. causam. l. 1. §. fin. & l. 2. & fi. Sed arg. cõtra in Decre. eod. tit. l. qui cum fure. & quotidie faciũt Episcopi: quia excõmunicant etiã scientes furtũ factũ esse, nisi manifestauerint veritatem. Sed nonne ad minus tanquã testis in iudicio debet furem quilibet indicare, cum compellatur testificari contra furem: vt ff. de tabu. exhi. l. locum. §. hoc interdictũ. & ff. de testi. l. 1. ? Resp. illud fit, quia iam mihi furti agenti erat notũ: sed iudicio tantũ volebam fieri notum: vt argum. ff. de vsur. l. si quis solutioni. §. pen.

Furem indicare nemo tenetur.

2 † boni viri opinionem.

Epi excõicare põt scientes furtum, nisi indicauerint.

3 † Pythagoro.

4 † a domino.

¶ Qđ si solicitatũ occultaueris: ẽt furti 1 † cũ eodẽ agere potes. quas actiones ẽt per procuratorẽ [a] exercere minimè prohiberis. PP. Idib. Septẽb. Alex. A Coss. 223.

Possessor rei furtiuæ auctorẽ suũ ex vrbanitate tenetur in iudicio nominare, si vult euitare suspicionem, quę à bono viro debet esse remota. h.d. Bald. & Salic.

Idem A. Cornelio.

LEX V.

CIuile [b] est, qđ à te aduersarius tuus exigit, vt rei, q̃ apud te fuisse [c] fateris, exhibeas vẽditorẽ. [d] nã à trãseũte & ignoto te emisse, dicere nõ cõuenit, volẽti euitare alienã bono viro [e] suspicionẽ. 2 † PP. 3. Calen. Maij, Maximo 2. & Aeliano Cos. 224

Vẽdẽs vel donans seruum alienũ, domino non præiudicat: & si contrectat, furtum facit. Bal. vel sic: Contrahẽs in re aliena non præiudicat domino ignoranti. si tamen contrectat, tenetur furti. Sal.

Idem A. 3 † Pythidoro.

LEX VI.

ALienũ seruũ sine volũtate dñi, qui sciens vẽdiderit, [f] seu donauerit, [g] vel alio modo alienauerit: nihil 4 † domino deminuere potest. Et si contractet, vel apud se detinuerit: etiã furtum facit. [h] PP. Calẽ. Maij, Iuliano 2. & Crispino Cos.

Qui pecuniam, quam ad alium perferendam accepit, in vsus suos conuertit, furti tenetur. h.d. Bald. & Salic.

Idem A. Dato, al. Datæ.

LEX VII.

SI is, cui te pecuniã ad matrẽ tuã perferẽdã dedisse proponis, parua q̃titate numerata [i] reliq̃ in vsus suos cõuertit, furtũ fecit. [k] * PP. Idi. Iũ. Mode. & Probo Cos.

Si publicanus prætextu officii aliqd aufert dolo malo tenetur furti: et efficitur res furtiua, et nõ põt vsucapi. h.d. Bal. Vel sic: Tributorũ exactor sciẽs nihil deberi, aliqd exportãs, tenetur furti: exportatũq; furtiuũ efficitur, nec vsucapitur, sed à domino vindicatur. h.d. Salic.

Idem A. 5 † Valentino.

LEX VIII.

ETiam furti actione 1 6 † & condictione tributorũ exactor * tenetur, [m] si te nõ cessante in tributoria exactione, sciens quòd nihil debetur, ancillam tui iuris abduxit, aut vendidit; quæ res facit, vt nec emptor vsucapere possit.

vt supra, de probatio. l. siue possideris. & ff. de reg. iur. l. id quod nostrum. Sed præsumitur aliquali præsumptione esse rem furtiuam ex qualitate rei & personæ: vt ff. de quæst. l. de vnnore. §. pen. & de re milita. l. non omnes. §. à barbaris. & de offi. Presid. l. Diuus.

1 Ibi ẽt materia gl. & latè dixi in lectura mea Parisiensi Topicorum.

d *Venditorem.*] sic & aliàs qs purgat suã innocentiam: vt inf. ad leg. Corne. de fal. l. maiorem.

e *Bono viro.*] idest, suspicionem, quæ est aliena à bono viro.

f A *Lienum venderit.*] q, & sine contrectatione esse potest: vt si rem apud emptorem constitutam ei vendam: & tunc non est furtum: vt in fine huius legis innuit.

Venditio aliqñ sine cõtrectatione fit.

g *Donauerit.*] qa species lucri est: vt ff. e. l. si pignore. §. j. Azo.

h *Furtum facit.*] vt ¡. eod. l. si seruum. & ¡. de vsucap. pro emptore. l. 1. & §. sciens. & pro donato. l. 2. Et no. q, qui detinet, facit furtum. quod intellige si detinet mouendo vel includendo, quod est contrectatio, alioquin non esset furtum: vt ff. ad exhib. l. thesaurus. & ff. eod. l. si quis vxori. §. neque verbo. & l. inficiẽdo. Item iste plagium committit: vt ¡. ad legem Flau. de plag. l. si quis.

* additio. si rẽ certo loco d' bui sti, & tabellari rẽ in itinere cõsumpsit tibi perit, arg. l. 2. ff. de eo qđ cer. lo. Aliàs secus, si idoneo hoĩ aut publico tabellario & dicti pferẽdã. l. rõ. ff. cõmod. Goth.

i S *Iu Numerata.*] scilicet matri.

5 † Valẽtio

6 † Abest à Dua.

k *Furtum fecit.*] hic distingue, an fuerit missus à matre, vt tunc agat condictione furtiua: vt puta si bi quæsito dominio. Item actione furti: qa eius interest. ego quoque furti agam, si mea interest. an à me, vt tunc mihi cõdictio furtiua & actio furti detur: matri quoque, quia eius interest, det. actio furti: vt ff. de acquir. rer. do. l. pe. in prin. & ff. eod. l. eum qui. §. si epistola. & de don. inter virum & vxorem. sed interim. §. antepe. & l. si sponsus. in prin. Item actio negotiorũ gestorũ datur matri vt inde neg. gest. si pupilli. §. si qs pecuniam. Itẽ mihi daẽ actio mandati: vt ff. mãd. si verò nõ remunerãdi. §. dedi.

* No. hic sm. Doc. q, verũ maleficiũ ab officio nõ velatur secus in præsumpto: qa velatur à publico officio: hoc est facit, vt nõ præsumatur.

ADDITIO. Tu concludas post Bart. hic, & Abb. in c. qui cum fure. extra, de furtis. q, furtum quis indicare debet. & sic videtur propriè velle tex. in d. c. qui cum fure. nihil .n. dicit de fure, sed de furto: sed iudex ex officio implorato, vel dum procedit per inquisitionem generalem, potest quem compellere ad indicandum furem, argum. l. 2. & l. congruit. ff. de offi. Prætidis. Rectè ergo possunt Episcopi (vt dicit idem Abbas vbi supra) admonere & excommunicare non indicantes furem vel furtum: quia superiores tenentur omnibus modis purgare prouinciam malis hominibus: vnde ex hac causa põt compellere quem ad manifestandum. Non obst. prædictis si dicatur, quod ad instãtiam partis quis tenetur perhibere testimonium c̃ furem. arg. l. nullum, C. de test. ergo tenetus indicare. Nam aliud est perhibere testimonium, aliud est indicare sine testimonio. Nam cum quis testificatur, iam fur. erat detectus per accusationem: secus aũt, qñ fur est omnino occultus: quia tunc ad instantiam partis, quis non tenetur indicare furẽ.

c *Fuisse.*] non quod præsumatur hodie esse apud te: quia aliquãdo possedisti, cum habeat plurimum facti possessio: & ab inuito vel ignorãte põt discedere. secus in dominio:

E *Tiam.*] CASVS. Si nomine tributorum sciens me nihil debere, ancillam meam abduxisti & vendidisti: non solum teneberis furti, sed nec emptor vsucapiet: & contra quemlibet possidentem competit mihi vendicatio.

l *Etiam furti actione.*] non solum actione in factum ex tit. de publicanis in duplum tenetur: vt ff. de publi. l. j. §. quod quidem edictum.

m *Tenetur.*] imo vĩ q, non: vt ĩ. ex qb. cau. infa. irro. l. 2. quæ est ¡. Sol. hic sciẽs: ibi nõ. Vel hic sua authoritate accepit, ibi cõpellit ad uolendũ. Vel verius ibi fuit cõdẽnatus actione ĩ factũ in duplũ ex edicto de publicanis, q̃ nõ infamat: nec vĩ ob hoc furti cõdẽnatus, vt ibi dicit, nõ autem negat eũ posse cõueniri furti. Ista sol. placet Dy. Itẽ ¡. ff. vi. bo. rap. l. 2. §. si publicanus. vbi dicit eũ nõ teneri vi bo. rapt. Sol. ibi bona fi. accepit credẽs adhuc aliqd dẽri: hic malæ fidei.

a *Ipsius.* scilicet ancillæ.

SVbtracto CASVS. Seruum meum mihi surripuisti & rapuisti, nec obtulisti: & decessit: an interitu libereris, quæritur? Resp. quòd non, sed pœnæ legitimæ subiacebis nec obstat, ff. de obl. si ex legati, quia speciale est in fure, quod interitu speciei non liberetur, cum semper intelligatur esse in mora.

b *Hoc.* s. mancipium

c *Oblatum.* à fure domino. Nam oblatio rei furtiuæ purgat vitiū, idest moram. & intellige secuta peremptione, cum per dominum stat quominus accipiat. Item si stipuletur à fure nouandi animo etiam re non præsente, vel etiam re præsente, & non nouandi animo, ff. de solu. l. qui decem, §. idem, & ff. de condi. fur. l. parui, & ibi no. & concipitur stipulatio hoc modo, promittis quòd ex causa condictionis debes? non autem, valet, si seruum ipsum nominatim stipulet dari mihi, vt ff. de ver. ob. l. scire debemus, §. si.

d *Redundabit.* s. vt & sup. qd met. cau. l. 1. & ff. de vi & vi arma. l. merito, & l. 1. §. rectissimè, & sup. de cōdictio. fur. l. ante oblationem. & ff. de fur. l. in furti actione, § 1. & intellige de vi. ablatiua, secus in compulsiua, vbi tenetur de interitu ante sententiam, sed post non intra quadrimestre tēpus, postea vero sic, ut ff. quod metus cau. l. si cum ex. §. quod si homo.

e *Legitima.* ciuili & criminali extraordinaria, vt ff. de priua. deli. l. si.

1 † quāuis rebus.

2 † Et sic nullus casus excusat latronē. con cor. gl. sup verbo, restitutus. in c. olim uobis, circa mediū gl. extra, de resti. spol. ² hic malè Græci uidentur legisse, Fuga pro Plagio ut osten dit Cuiac. 7. ad African. folio, 117.

3 † Prospexerit.

piat, vindicatione tibi ipsius[a] cōpetat. PP. 10. Cal. Martij, Pompeiano & Peligno Cos.

Res furtiua, vel vi possessæ periculum ad furē & violentum pertinet, nisi moram offerendo purgauerit. h. d. Ba. concordat Sal.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. Aedisio.

LEX IX.

SVbtracto furto, vel vi abrepto mancipio,[1] † quamuis hoc[b] rebus humanis non oblatum[c] fuerit exemptum, tam ad raptorē, quam ad furem periculum redundabit,[d] & vterque eorum pœna legitima coercebitur. S. 7. Calen. Febr. Sirmij.

Res furtiua non potest vsucapi, & successori debet restitui. h. d. Bal. vel sic: Subtracta, vel plagio exportata, non vsucapiuntur vt vitiosa: sed domino & eius hæredi debēt restitui, h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Valerio.

LEX X.

SI abducta mancipia furto, vel *plagio,[f] venundata Præses prouinciæ[3] † perspexerit, cum nec ab emptore propter cohęrens vitium antequam ad dominum possessio reuertatur,[g] hęc vsucapi[3] † possint, & te ei cuius fuerint successisse[h] repeterit, restitui tibi prouidebit. Sine die & Consule.

Quod post aditam hæreditatem & possessionem apprehensam nouerca abstulit, in furti actionē venit, h. d. Bal. sic: Vxor quondam defuncti subtrahens hæreditate adita, & possessione apprehēsa, furti manifesti tenetur ad quadruplum, nec manifesti ad duplum. Sal.

Ijdem AA. & CC. Demostheni.

LEX XI.

DE ijs, quæ subtraxisse nouercam pupilli[i] tuis precibus significas, Rectorē adi prouinciæ, qui si eā[k] posteaquam dominus[l] rerum, is,[m] pro quo supplicas factus est, aliquid furatam[n] cognouerit, non ignorat[o] [4] † in quadruplū manifesti, nec manifesti vero dupli actione furti constituta, condemnationē[5] † formare. D. 7. Cal. Septēb. Viminalij. CC. Coss.

Partus ancillæ furtiuæ editus penes furem, est furtiuus, & non potest vsucapi: & pro eo competit condictio furtiua

po. ac. in princ. videlicet ex contrectatione, quæ fuit facta prius id vita defuncti, & non ex ea, quæ postea cum eadem sit persona censenda, vt in Auth. de restitu. à mo. præsti. §. 1. colla. 5. & ipsi defuncto ex prima & non ex assidua contrectatione dabatur actio furti, vt ff. de furt. l. ei qui, ergo, & idem in hærede dicendum est aut est singularis, & tunc ex sequenti contrectatione, non ex prima agitur, ut quia sit legat arius. vel similis, vt ff. eo. l. si dominium, & le. si is qui rem, §. 1. Sed quomodo aget furti, qui nunquam possedit? Resp. non mireris, quia hoc propter factum furis contingit, condictio verò furtiua domino soli competit, vt dictis, legibus continetur. Item nota, φ supradicta locum habeat quando bona adhuc dominium habebat secus si iacente hæreditate fiat furtum quia iacente hæreditate non potest fieri furtum, nisi in tribus casibus, puta pro re hæreditaria depo sita siue commodata subtracta, vel obligata, vel in qua vsusfructus alienus fit ff. de vsucap. l. si homo, & ff. eo. l. hæreditariæ, & l. seq.

DE ijs. CASVS. Si instituto filio inpubere hærede testator decessit, & post apprehensa bona à pupillo, nouerca eius aliqua subtraxit, an eam furti conuenire possit, quæritur? Respon. quod sic, & furti manifesti, si fuerit manifestū, vel non manifesti, si fuit non manifestū, nec obstat inf. eod. l. quamuis, quia post bona habuit ibi, hic ante.

i *Pupilli.* ex hæreditate ad pupillum deuoluta.

k *Si eam.* scilicet nouercam.

l *Dominus.* & possessor subaudi, vt ff. de crim. expil. hæredi. l. 2. & de vsucap. l. si homo, prius enim quam sit hæres possessor, non dicitur fieri furtum, vt dictis legibus, & ff. eodem. l. hæreditariæ, & ff. de crim. expil. hæredi. l. finali. Vel hic dominus, id est possessor. nam dominium pro possessione quandoque accipitur, & econuerso, vt supra, de rei vendicat. l. quoties, & ff. de verborum significatione, l. inter duo ratione autem prius facti furti non tenetur tam famosa actione, ut infra, de crim. expil. hæred. l. aduersus. Et sic tribus temporibus potest surripere, in vita uiri. Item post mortem ante apprehensa bona, & istis casibus non conuenitur actione famosa, vt infra eodem, l. quamuis, quæ est contra. Aut post apprehensa bona, & tunc furti, vt hic. Sed quid si prius surripuit, & post apprehentionem contrectat? Respondetur tenetur furti. nam nascitur actio ex vltima contrectatione, si non ex prima fuit nata, vt in seruo, vt supra, de noxa. l. 1.

m *Is.* scilicet pupillus.

n *Furatam.* scilicet nouercam.

o *Non ignorat.* scilicet Præses prouinciæ.

3 † Decē possint.

Iacēte hæreditate, furtum fieri nō pōt, nisi in tribus casib.

4 † sic in osbus Duaē quadruplū furti manifesti.

5 † formari.

SI abducta CASVS. Si seruum meum mihi surripuisti, vel abductum emisti, vsucapere non potuisti, nisi purgato vitio in potestatem meam reuertatur, si ergo decessi, vt hæredi meo restituas, Præses prouidebit.

f *Plagio.* Plagium committit, qui sciens liberum hominem vel seruum alienum emit, vel vendit, vel alias celat, vt domi num seruo suo proprio priuet. & hoc habeat ex consuetudine, vt ff. ad leg. Flam. de pla. l. pe. in prin.

g *Reuertatur.* s. verè vel interpretatiue verè vtputa, si res in potestatem dñi scientis fuerit reuersa, ita vt ab eo auelli non possit, vt ff. de vsucap. l. sequitur, §. tunc in potestate, & infra de vsuca. pro emptore, l. si partem. Interpretatiuè sic, vt si litis æstimationem pro ea dominus accepit, vel alij fuerit tradita voluntate eius, vel fur à domino emit, vt ff. de vsucap. l. sequitur, § sed & si vendicauero, & l. si fur. t. resp. Item quod dicit ad dominum, idem dic, & si in qua si domini potestate peruenerit, vt tutoris. vt ff. de fur. l. inter dum 2. §. qui tutelam. Item si est res peculiaris, sufficit si in potestatem serui redierit, vt ff. de vsucapio. l. sequitur, §. Labeo.

h *Successisse.* de successore sic dicas, quia aut vniuersalis est, & tunc datur ei actio furti, vt Instit. de perpet. & tem-

Plagiū qs cōmittat.

Furti actio an & vnde cōpetat successori eius cui furtum factū est.

ANcilla. CASVS. Si ancillam prægnantem mihi furripuisti, & apud te repetit, nomine partus, & furti, & cōdictione fur. mihi teneberis, & à quolibet possidente poteris vendicare, nec vsucapietur, nisi demum purgato vitio. sed an actio furti per condic. vel econtra tollatur? Respon. quod non, quia ex una pœnam, &c. nec solum furti tu mihi teneris, sed emptor sciēs partum esse in causa furtiua, vel qui rem alienam emit quamcunque.

a *Nequeunt*. immo, vt inf. de vsucapio. pro empto l. si matrem quæ est contra. Sol. ibi apud bonæ fidei emptorem conceptus fuit & editus: hic editus tantum, scilicet apud furem.

b *Horum*. s. partuum non solum matris.

c *Altera*. s. actio furti. Et nota alterum alterū. al. de trib. dici. sic supra qū de trib. de hære. l. quicūque. & ff. sed tu Item nota, q nō tollit persecutoria pœnalem, nec econtra, sed vna persecutoria per aliam sic, vt hic. & ff. de condict. qd furti. l. si pro fure §. actio furti 1. & ff. de fur. l. si pignore, §. i. Item pœnalis cōdictionalis, per pœnalem, furtiua, & in id, in quod concurrunt, vt ff. vi bon. rapto l. j.

d *Alterius*. scilicet actionis.

e *Quæstio*. s. dubitabilis, quia est casus legis, ut supra eodem l. si pignore, §. cum.

f *Cum etiam*. bene dico fures alienorum mancipiorum teneri, cum etiam &c. Et

* Quæstio distingue hic, quod partus ancillæ furtiuæ quādoque est furtiuus, & eius nomine competit actio furti, vt si conceperit ancilla, & peperit apud furem vel saltem peperit, vt hic, in princip. l. & ff. de fur. l. qui vas, §. si ancilla, in princ. §. aut concepit apud furem, & peperit apud bonæ fidei possessorem, & tunc est furtiuus, sed eius nomine non datur actio furti, & idem in uacca, vt ea. l. §. si ancilla, nec obst. ff. de vsucap. l. si aliena, in si ne ubi dicit posse vsucapi partum editum apud bonæ fidei possessorem, quia corrigitur per dictum §. si ancilla. Vel loquitur quando non apud furem, sed apud hæredem concepit, & peperit penes bonæ fidei possessorem, aut concepit, & peperit penes bonæ fidei possessorem, tunc non est furtiuus, nec eius nomine datur actio furti, ut infra, pro empt. l. si matrem. Et si quæras an possit vsucapi partus à bonæ fidei possessore furtiuæ ancillæ, uel non, attende sciuerit bonæ fidei possessor matrem alienam antequam conciperet, & tunc non usucaperet, vt ff. de vsucap. sequitur. §. de illo, & §. sed & si ut seruum, & §. si antequam, an postquam concepit, & tunc si sciat simpliciter alienam non furtiuam, non impeditur usucapio, ut ff. de usucap. l. iusto §. & si possessionis. Si uero antequam pariat, sciat furti am, impeditur vsucapio. Sed si postquam peperit, sciat furtiuam, interpellatur usucapio, nisi denunciauerit domino se habere ancillam & partum eius si potest, aliàs si non potest denunciare, & excusatur, & procedit usucapio, ut ff. pro suo, l. si ancillam. Et no. hic quod superueniens scientia in partu, impedit usucapionem, & est rō, quia in eo non habetur titulus, vt ff. de leg. a. l. si ꝑ ex Pamph. licet habeatur in matre. aliàs §. vt inf. de vsuca. trāsfor. l. 1. §. hoc proculdubio.

g *Comparauerint*. à fure.

2† ignorauerunt.

& rei vindicatio, & furti actio, & persecutoria non tollitur per pœnalem, nec econtra: & dicitur etiam fur, qui à fure scienter mercatur. h. d. Ba. concor. Sal.

Ijdem AA. & CC. Quintæ

LEX XII.

ANcillæ subtractæ partus apud furem editi, prius quam à domino possideatur, vsucapi nequeunt,[a] matris furem eorū[b] causa furti actione teneri conuenit. quapropter furti actione, & cōdictione, vel aduersus possidentem[1]† rei vindicatione, de mancipijs vti non prohiberis: cum altera[c] pœnam continens, alterius[d] electione minimo tolli possit. Nam extra pœnam, rei persecutionem esse, nulla iuris quæstio[e] est: * cum etiam[f] ij, qui aliena mācipia comparauerint,[g] si hāc causam non[2]† ignorent, furti actione teneantur. Dat. Idib. Octob. Sirmij, CC. Coss.

Transactio non partis perceptio impedit petitionem residui h. d. Bal. concor. Sa.

Ijdem AA. & CC. Domno.

LEX XIII.

POst decisionem[h] furti[i] leges agi prohibent. Quod si non transegisti, sed de sublatis partem tantum accepisti,[k] 3† residuum vindicare, vel condicere, & actione furti apud Præsidem[4]† prouinciæ, agere potes. Datum Calend. Decemb. Sirmij CC. Coss.

Recipiens incustodiam res furtiuas, furti tenetur, hoc dicit Ba. vel sic: Receptator furtorum tenetur furti. Sal.

Ijdem AA. & CC. Dionysio.

LEX XIIII.

EOs quia seruo[l] furtim[5]† ablata scientes susceperint, non tantum de susceptis conuenire, sed etiam pœnali furti actione potes. Dat. 8. Calendas Ianuar. Sirmij, CC. Coss.

Actio pœnalis nō transit contra successores, secus rei persecutoria, h. d. Bal. concordat, Sal.

Ijdem AA. & CC. Socratæ.

LEX XV.

FVrti actione minimè teneri successores,[m] ignorare non debueras. De instrumentis autem ablatis in rem[n] actione tenentes conuenire potes. Dat. 5. Calend. Ianua. Sirmij, CC. Coss.

POst. CASVS. Furtum mihi fecisti, & transegisti, nec soluisti quod cōuenit te dare, nunquid habeo regressum ad actionē furti? Responde, quod non. si autem mihi plura surripuisti, nūquid pro residuis agam furti? Respond. quod sic & condict. furti. ꝑ rei vendit. possidentem.

h *Post decisionem*. i. transactionem super furto factam.

i *Furti* furti nomen potest determinare verbum, decisionem, uel verbum, agi. Sed si est transactum super furti actione, nūquid condictio tollitur? Respon. non, vt ff. de condi. fur. l. si pro fure, §. furti. secus si interuenerit se fu. tum non fecisse, quia uidetur de toto iurasse, ut ff. de iureiur. l. si duo, §. idem Iulianus, & facit ff. de pact. l. si tibi decem, §. 1.

k *Partem accepisti*. quod nomine transactionis fieri non potuit, cum transactio sit de re dubia: vt ff. de transact. l. 1. Item non fit, nisi aliquo dato vel retēto, quod hic non est, ut supra de transact. l. transactio. & facit infra de donatio. l. si donationis, & supra, de condic. ob turpem causam, cum qui. & infra de solutio. lege interest.

3† residuū.

4† Deest in omnibus.

5† oblatæ

EOs. CASVS. Si seruus mihi surripuit aliquid, & alicui scienti tradidit, quæritur qualiter mihi teneatur? Dicitur quod ipse tenebitur mihi non solum de susceptis, sed etiam actione furti.

l *Eos, qui à seruo*. idem si à filio, vel vxore, uel ab alio quæ seruiat, cum eadem sit ratio, ut hic, & infra, ad leg. Flauiam de plagia. l. si quis, & supra, quod cum eo. l. si liberam, in fine & ff. commod. l. si seruus, & de seruo corrupto. l. Neratius §. fi. & ff. ad leg. Iuliam. pecul. l. sacrilegij, §. fi. Sed ipsi serui vel filij furti non teneantur, ut ff. eo. l. serui & filij. & Insti. de obligatio. quæ ex delic. §. hi. & supra, de noxa. l. 1. & ff. de iudic. l. lis nulla.

FVrti. CASVS. Si Titius surripuit rem meam, qua actione agam aduersus hæredes ipsius Titij, quæritur? & respondetur quod rei uendicatione.

m *Successores*. vt Instit. de perpet. & tem. act. §. 1. nisi in id, quod ad eos peruenit secundum quosdam quod nihil est, quia nec ad id tenetur ex persona defuncti, sed ex sua, sed condictione furtiua tenentur etiam ex persona defuncti, quod patet, quia ea tenētur etiam si nihil ad eos peruenit, ut Inst. de ol. l. hæc ex delicto nas. §. fi.

n *In rem*. & furti ex sua contrectatione, & quid in eam veniat, dicetur, ff. l. qui tabulas, & l. quidam tabulam.

a *Si seruum. Venundedit.*] & tradidit: vel accipere passus fuerit vel apud emptorem esse reliquerit, vel præsentem existentem vendidit vt ff. eo. l. falsur. §. sed & si ijs qui alias non esset furtum, cum sola uenditione non contrectetur, vt ff. eo. l. si quis vxori. §. neque verbo.

Si pastor efficitur lupus, tenetur furti. h. d. Bald. Vel sic. Rem alienam contrectans verè, vel fictè, tenetur furti. h. d. cum glo. Sal.

Ijdem AA. & CC. Artemidoro, & alijs.

LEX XVI.

SI * seruum æstrũ nutriẽdum, qui susceperat, venundedit, a furtum commisit Dat. Cal. Octobr. Viminatij, CC. Coss.

Crimen expilatæ hæreditatis non potest contra vxorem defuncti intentari, sed rei vendicatio intentabitur. h. d. Bal. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Cononi.

LEX XVII.

QVamuis etiam expilatæ hæreditatis [i] † criminis promiscuus [b] vsus exẽplo [c] actionis furti ream vxorem fieri non patiantur: [d] tamen hæredes itemque filij super ijs, quę de patris bonis possidet, [e] aduersus eam in rem actione experiri non prohibentur. Dat. Idus Decemb. CC, Coss.

Qui ex naufragio, vel incendio surripit, intra annum ad quadruplum, post annum tenetur ad simplum, & poterit criminaliter conueniri. b. d. Bald. & Sal.

Ijdem AA. & CC. [a] † Dionysido. LEX XVIII.

IN eum, qui ex naufragio, vel incendio cepisse, vel in his reb. damni quid dedisse dicitur, intra annum vtilẽ ei, * cui res abest, quadrupli: post annum in simplum actionem [g] proditam, [k] præter pœnam olum statutam, [i] edicti forma perpetui [k] declarat. Dat. Dat. Cal. Ianuar. Nicomediæ, CC. Coss.

Noua constitutio Friderici Imperatoris de statutis, & consuetudinibus contra ecclesiæ libertatem editis, tollendis, collatio.

Res naufragorum auferri non possunt prætextu alicuius consuetudinis, vel statuti, nisi essent res piratarum, vel hostium Christiani nominis, vel Imperii, & puniuntur transgressores. h. d. Bald. Vel sic: Hodie contra surripientem de naufragio pœna est aucta: quia publicantur bona, & omnis cõtraria consuetudo, vel statutum cassatur, nisi essent nauigia piratica, vel hæretica, vel Imperii inimica, pro quibus nulla imponitur pœna. h. d. Sal.

NAuigia quocũq; loco rũ peruenerit, si quo casu cõtingẽte rupta fuerint vel alias ad terram peruenerint, tã ipsa nauigia, q̃ nauigantiũ bona ipsis integra reseruẽtur, [l] ad quos spectabãt anteq̃ nauigia hmõi periculũ incurrissent: [m] sublata penitus omniũ locorũ consuetudine, [n] quæ huic aduersatur sanctioni, nisi talia sint nauigia, q̃ piraticã exerceãt prauitatem, siue nobis, siue Chrĩano nomini inimica. [o] ¶ Transgressores aũt huius nostrę constitutionis, bonorum suorum publicatione mulctentur, & si (res exegerit) eorum audacia iuxta mãdatum nostrum modis alijs compescatur.

Quod falso procuratori soluitur, tanquam à furi condicitur, & ad penam dupli tenetur. h. d. Bal. & Sal.

QVamuis.] CASVS. Si vxor marito vel e conuerso aliqd surripiat nõ dabitur inter eos actio furti, cum sit famosa; quia inter coniunctas personas dari non debet. si ergo mortuo marito uxor res hæreditarias subtraxit, ob apprehensa bona ab hærede: cũ iam promiscuus sit vsus rerum mariti & vxoris (quia in differẽter vtitur maritus, rebus vxoris, & econuerso) non conuenietur crimine expilatæ hæreditatis, cũ sit famosa, sed conuenitur actio. in rem pro rebus subtractis. Viuian.

b *Promiscuus.*] est enim socia diuinæ & humanæ vitæ, vt inf. de cri. expil. hæredi. l. aduersus, & ff. rerum amot. l. 1. & ff. de ritu. nuptia. l. 1. & ideo quod habet vnus, & alius, vt ff. de vsu & habi. l. cæterũ.

c *Exemplo.* qua enim ratione furti denegatur, scilicet quia est famosa, eadẽ & hæc: vt ff. de crimi. expil. hæredita. l. pe. & ff. rerum amota. l. 2. & ff. de nego. gest. l. hęres, & supra: rerum amota. l. 2. Alia autem ratio quandoq; facit cessare actionẽ furti, vbi datur crimen expila. hęred. vt quia res est hæreditaria, vt ff. de crimi. expil. hæredi. l. 2. & ff. de fur. l. hęreditarię. Accur.

d *Patiantur.*] supra, eod. de his. contra. Solu. vt ibi.

e *Possidet.*] s. vxor.

IN eum.] CASVS. Naui submersa, aliquis surripuit bona quæ ex naui ceciderunt: quæritur, qualiter teneatur? Respon. quòd intra annum tenetur in quadruplum: post annũ vero tenetur in simplum, præter aliam pœnam quæ olim statuta est, veluti furti vi bonorum raptorum, vel lege Aquilia. Viuia.

f *Cepisse.*] siue rapiat, siue recipiat, ut ff. de incen. rui. nau. fr. l. 3. §. non solum. Accur.

g *Actionem.*] in factum.

* Arg. i. stius tex. dicit Salĩ. quòd vendens rẽ alienam absẽtem, cũ tamen hẽt possessionẽ, & possidere sẽ nomine emptoris possidere committit furtum bene facit sup. e. l. alienum. in fin.

a † crimine

a † Dionysio.

* Vi. Cuiac. 2. obser. 18.

h *Proditam.*] id est datam ex edicti forma, quæ est ff. de incen. rui. nau. fr. l. 1. in prin.

i *Olim statutam.*] vt furti, vel vi bonorum raptorum, vel ex lege Aquil. & exacta vna pœna, tollitur alia, nisi in eo quòd excedit, vt ff. vi bon. rapto. l. 1. Vel penã intellige criminalem, de qua dicitur, vt ff. de incen. rui. naufra. l. Pedius, põt etiã ex l. Iul. de vi accusari, vt ff. ad legem Iul. de vi pri. l. 1. Item hodie imponitur pœna maior in naufragio, per auth. hic positam.

k *Perpetui.*] id est, generalis, quod tamen hẽt locum tunc solum qñ in ipso tempore naufragij fit, vt ff. de incen. rui. naufr. l. 1. §. fi. & l. 2. & 3. in princ. Sed hodie generalius prouidetur per authen. nauigia, quam hic lege.

NAuigia.] CASVS. Hæc authen. non corrigit l. Codicis: sed addit, dicens quòd oĩa debent nautis vel dominis rerũ restitui, si nauis periculum passa fuerit. & tollit Imperator omnẽ consuetudinem cõtrariã huic cõstitutioni. Excipit Imperator naues piratarum, vel paganorum inimicãs Christiano nomini. Vltimò imponit pęnam transgressoribus.

l *Reseruentur.*] vt ff. de incen. rui. naufra. l. penult. in princ. & inf. de naufra. l. penult. in princ. & l. 1. in princip. lib. 11. & Institu. de rerum diui. §. fin. & ff. ad leg. Rhod. de iactu. l. leuandę, in prin.

m *Incurrissent.*] nec debet addi afflictio, afflicto: vt infra, de naufr. l. in fi. li. 11. & ff. de offi. Præto. l. Diuus. Et no. quod hæc causa de repetendis huiusmodi bonis debet incipi intra annum, vt inf. de nau. l. 2. lib. 11. & perfici post inchoationẽ usque ad biennium, ut inf. de nau. l. penult. lib. 11. quod est speciale, alias vsque ad triennium, vt inf. de iud. l. properandum.

n *Consuetudine.*] hic ergo tollitur eorum opinio, qui dicebant consuetudinem circa talia præualere legi, ut diximus ff. a l legem Rhod. de iactu. l. domine Imperator alias deprecatio.

o *Inimica.*] nam cum faciant contra legem, non debent eius vti auxilio, ut ff. de minio l. auxilium, in fi.

Afflictio nõ dẽt ad afflicto.

Balsss.

Idē A.A. & CC. Nestigo. [1]

LEX XIX.

FAlsus [a] procurator depositum [b] recipiendo, vel æs alienum exigendo [c] citra [d] domini voluntatem, furtum facit, ac præter rei restitutionem actione dupli, nec manifesti furti conuenitur. [e] Sine die & Cousule.

In delictis, quæ possint trahi in exemplum, punitur factum, licet non sit perfectum. h. d: Bal: Vel sic. Punitur delictum consummatum facto, & animo delinquentis, licet secundum ueram definitionem delicti non sit perpetratum. h. d. Sal.

Imperator Iustinianus Iuliano PP.

LEX XX.

SI quis [2] † seruo alieno suaserit, vt aliquam rem domini sui surriperet, & ad se [3] † deferret, seruus autem hoc domino m nifestauerit, & domino concedente, res eius ad iniquum huiusmodi suasionis auctorem pertulerit, & ipse inuentus fuerit rē [4] † detinere, quali [f] teneatur actione is, qui [5] † rem suscepit, vtrumne pro occasione furti, an pro seruo [6] † corrupto, quia cum corrúpere voluerit: an [7] † non solum furti, [g] sed & serui corrupti is obligetur, veteres dubitauerunt. Nobis itaq; eorum altercationes decidentibus placuit non solum furti actionem, sed etiam serui corrupti cōtra eum [8] † dari. [h] licet. n. seruus minime deterior factus est, tamen consilium corruptoris ad perniciem probitatis serui introductum est. & quemadmodum, [*] secundum iuris regulas, [i] furtum quidem nō est commissum, quia is videtur furtum committere, qui contra domini voluntatem res eius contrectat: [k] ipse [9] † aūt furti actione propter dolum suum tenetur, ita & serui corrupti contra eum actio propter suum vitium non ab re extendatur, [l] vt sit ei pęnalis actio [10] † imposita tāquam re ipsa fuisset seruus corruptus, ne ex huiusmodi impunitate, & in alium seruum, qui facile possit corrūpi, [m] hoc facere pertentet. Dat. Cal. Aug. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss.

Pro seruo bona fide possesso conuenitur bonę fidei possessor furti noxali, dum eū possidet. h. d. vsque ad ver. fin. autem. ipso vero desinente possidere, potest agi furti contra uerum dominum. h. d. vsque ad § de eo. Vltimo dicit quod pro libero homine nō habet locum actio noxalis. h. d. Bal. & concordat. Sal.

FAlsus.] Diuiditur in duas patres. Nam primo dicit, in quod crimen labatur. Secundo, qua pœna, & quib. actionibus conueniatur Sal. CASVS. Si rem quam penes te deposui alius nomine meo mandatum non habens recipit, vel à debitore debitum meum exigit, an furti teneatur, quæritur? Respon. quod sic, & cōdi. fur.

1 † Annæ.

a *Falsus.*] qui est, sine non habuit vnq̄ mandatum, siue habuit quidem, sed reuocatum.

b *Depositum.* quo ad depositum dic, quod depositarius nō agit: sed deponens. Nam aut fuit in dolo, & tunc non debet con sēq depositarius de improbitate sua actionē, ut ff. de fur. l. itaq; fullo, aut non, tunc nō interest sua, & ideo non agit, vt Insti. de obli. quę ex delic. §. furti. & Inst. vi. bo. rap. §. fi. & ff. de fur. l. cum qui. §. is autem, alias incipit, is cuius interest, in casu tamē agit depositarius furti: vt In sti. vi. bo. rap. §. sanè.

c *Exigendo.*] hoc verbum quidam imponit necessitatem, ff. de leg. 3. l. fideicommissa. §. si rem. idem tamen erit, & si sponte dedit.

2 † Al. seruum alienum persuaserit.

d *Citra.*] aliàs contra. sed ponitur tunc pro citra. sufficit. n. si non consentit dominus, vt ff. eo. l. qui vas. §. vetare.

4 † Deduceret.

e *Conuenitur.*] à soluente, vt ff. eo. l. falsus. §. 1. quæ actio euanescit domino habente ratam solutionem, vt ff. eod. l. si vendidero, §. fi. Titius, & ff. de condi. indeb. l. si procurator. in fin. Huic autem legi est contra sup. de condi. indeb. l. creditoris, vbi dicit dari condictionē indeb. Itē ɔ̄ ff. de cōdi. cau. da. l. si procuratori. vbi dicit dari condictionem ob cām: hæc autem dicit dari actionem furti. Distingue ergo, cū falsus procurator accipit debitum, aut nunquam habuit mandatum, aut habuit, sed fuit reuocatum. Primo casu aut debitor credidit se liberatum, & transtulit dominium pecuniæ in accipientem, quia credebat eum procuratorem in rem suam, & tunc datur condictio indebiti vt d. l. creditoris, aut tradit vt ferat domino, & ipse animo intercipiendi accipit, & tunc datur soluenti actio furti, & ɔdictio furtiua vt hic, & ff. eo. l. falsus. §. primo. a. t dedit, vt faciat eum liberam, & facit accipientis pecuniam & tunc ɔdictione ob causam, ut d. l. si procuratori. Illud ēt no. quod qui accipit, non tenetur debitori fur. i, si debitor transtulit in eā dominium pecuniæ, vt ff. de condi causa da. l. penult. & ff. eodē. l. falsus. §. primo. licet M. contra, per l. antepenul eiusdem titu. de condictio cau. data. si autem habuerit procurator mandatum, sed fuerit reuocatum, liberatur debitor ipso iure, si bonū animū habuit procurator cū accipit. alias si malum, tunc per exceptionem, ut ff. de solutio. l. cum quis. §. 1. & Insti. manda. §. rectè, creditori autem in secundo casu cōdictio furtiua creditur à debitore, sed primo datur sibi condictio ex sua persona, & furti actio, vt in d. l. dicitur, & ff. de sol. l. si quis seruo, in fi. cum enim pecuniam bono animo accepit procurator, possessionem domino quæsiuit, & per consequens dominium: & sic condictio furtiua domino datur, vt ff. de condi. fur. l. 1. Bene dico liberari debitorē ipso iure uel ope exceptionis, nam licet sit reuocatum mandatū tamen contingunt p̄dicta propter præcedens mandatum, ar. ff. pro em p. l. 2. §. si à furioso. & de reg iur. semper qui.

4 † Du. detinens.

5 † Res susceperit.

6 † Deest in omnib.

7 † Vt non in omnib.

8 † Dare rē ctius.

* Hinc colige, q vbi non cōuenit definitio nec definitum.

ADDITIO. De ista materie, an procurator falsus possit repetere depositum, & æs alienum, vide hic per Ioannē Fab. in suo Breuiario.

9 † Tametsi

SI quis.] CASVS. Si seruum solicitasti, vt aliquas res mihi surriperet, & ad te perferret: si hoc mihi significauerit, seruus, & me sciente, & uolente, res meas ad te pertulit, an furti & serui corrupti actio. mihi tenearis, quęritur? Respon. quod licet furtum non fiat nisi domino inuito. quod hic non est, item nec serui corrupti datur actio, nisi seruus fuerit corruptus, quod hic non est, cum tamen per te non stetit, teneberis furti, & serui corrupti, tanquam fuisset corruptus in veritate: ne impunitate cōcessa, talis in seruis alienis communis.

10 † Interposita.

f *Quali*] i. qua.

g *Non solum furti.*] de qua constabat ante legem istam.

h *Dari*] imo dominus debet perdere seruum, vt sup. tit. 1, l. 4. in fi. quæ est contra. Sol. vt ibi.

i *Regulas.*] quas habes hic, & ff. eod. l. inter omnes, §. recte. & de donatio. inter virum, & vxorem, de eo. in fine, & Institut. de obliga. quæ ex delictis. §. primo, & §. vnde.

k *Contrectat.*] quod hic non fecit, imo voluntate domine possidet res à seruo portatas.

l *Extendatur.*] punitur ergo affectus, & sic non sequitur effectus, vt supra, de episcopis, & clericis, l. si quis non dicam. Sed cum solum interesse veniat in hac actione, quomodo intentetur hic, cum nihil intersit, vt ff. de seruis corrup. l. si quis. §. fina. & l. preteritæ? Respon. æstimabitur hic, quod æstimaretur si uere corruptus esset esset, ut hic dicit.

Affectus sine affectu punit cōc. ca. nup. cū gl. su. ver. iuris effectus, extr. de biga.

m *Corrumpi.*] & no. quod idem dico in filio, cum eadem sit æquitas, ut sup. de iud. l. placuit. & dixi ff. de ser. corrup. l. ut tantum. §. 1.

Apud

Idem A. Iuliano PP.

LEX XXI.

APud antiquos quærebatur, si seruus, quem aliquis bona fide 1† possidebat, furtum commiserit alienarũ, rerum, vel ipsius, apud quẽ constitutus est: an 2† ipse, qui eũ bona fide 3† detinet, noxalem furti actionem aduersus verum dominum habeat, vel ipse [a] ab eo, qui furtum passus est, prædicta conueniatur actione.

¶ Cumq; generalis regula [b] ab antiqua prudentia exposita est huius [c] hominis gratia, pro quo noxalem furti actionem suscipere 4† quis compellitur, aduersus aliũ furti actionem habere nõ 5† concedens: quidam ita eam per coniecturam [d] interpretati sunt, aduersus 6† bonæ fidei quidem possessorem nullo modo furti actionem extendi: ipsi autem, si furtum fuerit passus, aduersus 7† verum dominum furti actionẽ noxalem rectè decerni. tũc [e] autem bonæ fidei possessorem [f] furti nomine, quod passus est, noxalem actionẽ contra dominum habere posse, qñ seruus 8† sub domini sui fuerit constitutus possessione: & pro ijs rebus posse eũ aduersus 9† dominum habere actionem, non solum 10† pro ijs quas seruus subtraxit iam apud eũ [g] cõstitutus, sed & quas * furatus est, qñ fugit quidem à bonæ fidei possessore, adhuc autem nõdũ sub manibus dñi sui fuerit cõstitutus. Quã interpretationem prisca quidem iura per coniecturã introducebant: nos autẽ altius, & verius ad eam respicientes, generalẽ regulã sic ab initio esse 11† prolatam accipimus.

¶ Cum igitur 12† bonę fidei possessor domini cogitatione [h] furem possidet, meritò donec apud eum constitutus est, & alijs [i] tenetur noxali actione, si extraneis furtum à seruo fuerint passi, & ipse aduersus verum dominum nõ habet actionem secũdum regulam dicentem: Qui habet aduersus * alium furti actionẽ, ipse ea teneri non potest.

¶ Si autem desinat in serui retentione, & ille apud verum dominum fuerit inuentus: tunc ipse quidem noxali furti actione minimè põt teneri: aduersus autem verum dominũ habet ipse furti noxalem actionem [k] pro rebus, quas vel tũc furatus est, cum est apud verum dominum, vel antea postquam bonæ fidei possessoris rentententionem excessit, nec dum apud verũ dominum * factus est. [l] Sic 13† iterũ regulæ 14† generali casus euenit cõsentaneus. Qui enim habet tunc furti actionem aduersus dominum, ipse alijs teneri furti actione non potest, & sic ex tempore omnibus discretis, [m] vetustissima dubitatio nostro fœdere cõquiescat, & bonæ fidei possessor in parte certa temporis habeat actionem; & non teneatur 15† actione: & ipse dominus in alio tempore non teneatur actione, & in alio [n] sub actione constituatur.

¶ De eo autem, qui liber cõstitutus ab alio bona fide tenetur, [o] si furtum commiserit, rectè, & sine aliqua dubitatione dicit, posse eum, qui liber est cognitus, & ab ipso, qui bona fide eũ detinet, pro furto conueniri: & 16† bonæ fidei possessorem, si extraneo furtum liber commiserit, non posse conueniri, sed ipsum pro suo furto respondere: [p] quia generalis regula [q] de seruo prolata est: & pro eo, qui non seruus, sed liber & suæ potestatis est, noxalẽ moueri actionẽ 17† impossibile, nostrisq; legibus incognitũ est. [r] Dat. Cal. Octob. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss.

Prætendentibus interesse ex iusta causa & probabili, competit actio furti: & re commodata subtracta, domino datur electio agendi contra furem, vel commodatarium: quorum vno scienter electo, vel à commodatario domino satisfacto, ei non competit amplius variãdi h. d. vsque ad § sed cum in secundam. Sal. Vel sicut

1† Possidebat.
2† Si ipse.
3† Possidet.
Coniectura quid.
4† Aliquis compellatur.
5† Concedentes.
6† Bona fide.
7† Veterẽ.
8† In dñi.
9† Eum. Bonæ fidei possessor tenetur noxali.
10† Desũt Dua.
* Est seru⁹ ergo ẽ fur. gl. in ver. quãto minoris, in l. Iulianus, § item qui furẽ. ff. de acti. emp. Virgi. in Buoli. Quid dñi faciẽt, an dent cũ talia fures?
11† Probatam.
12† Bona fide.

a *Apud antiquos.* Vel ipse. posse.
b *Regula.* quam habes hic, & ff. de noxa. l. antep. & de iniur. l. sed & si vnius, §. si seruus, & arg. ff. de ædi. ed. l. si quis, §. prohibetur. Sed arg. contra, ff. de exerci. l. si e... in princ. & nau. cau. sta. l. 4. §. penult.
c *Huius*] alias cuius, & hæc est regula.
d *Coniecturam.*] .i. à contrario sensu. melius diceret econtrario. Est enim coniectura, quando sensus tacitè ex litera elicitur, & non est in litera expressum, & sic est arg. quod elicitur tacitè. Regula ita dicit: eius serui nomine cuius quis tenetur noxali, eius nomine non agit conuertit per coniecturam: ergo cuius nomine agit, eius nomine non tenetur cũ ergo bo. fid. pos. agat contra dominum si sibi fiat furtum, ergo eius nomine non tenetur.
e *Tunc.*] dixi, quod habet actionem furti bonæ fidei possessor: tunc dicit quando.
f *Possessorem.*] tempore facti furti.
g *Eum*] .s. verum dominum.
h *Cogitatione.*] idest, credens se dominũ.
i *Et alijs.*] no. bonæ fidei possessorem teneri noxali: magis aiũt & si malæ fidei: vt ff. de noxa. l. bona fide, & l. non solum. Sed contra, ff. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum, §. serui, vbi dicit non teneri bonæ fidei possessorem noxali Aquil. Sol. speciale in l. Aquil. & ve & alia multa. Vel dic quod ibi non possidebat tunc, sicut & hic distinguitur.
k *Actionem.*] sed & ipsam possessionem serui posset condicere, si credat suum: vt C. de agri. & censi. l. si coloni. li. 11.
l *Factus est.*] sed pro eo, quod fecerit apud bo. fi. pos cõstitutus, non agit etiã postea: vt Instit. de noxa. §. omnes, & ff. eo. l. serui & filij. in prin. nisi tunc cum seruus erit penes dominum, & hæ res penes eum seruum: vt ff. de fur. l. si seruus cõmunis, post princ.
m *Omnibus discretis.* distingue tempora, & concordabis scripturã, sic & in Decr. 2. q. 3. c. si peccauerit.
n *Et in alio.*] .s. tempora.
o *Bona fide tenetur.*] tanquam seruus.
p *Respondere.*] ut ff. ad l. Aquil. liber homo, §. si liber homo, & de inter. actio. l. confessionibus in fi.
q *Regula.*] posita hac l. sup. cir. princ.
r *Incognitum est.*] vt Insti. de noxa. §. fin. Sed in eo, quod dicit possessum teneri possidenti, est C. ff. eo. l. si libertus patrono. vbi dicit, nõ agi. Sol. illud intelligendum est, cum modicæ rei fit furtum, hic cũ magnæ, arg. ff. de acqui. re. do. l. homo. liber. §. 1. & ff. de pen. l. respiciendum. §. furta. Præterea. hic loqtur de eo liberto, quem puto seruũ meum esse, & bona fide possideo: at ibi non possideo eum. quia bene scio eum esse liberũ. Sed quid si bonæ fidei possessor soluerit, nonne repetet ab ipso liberto? Resp. sic: quia ipso gestu feci suũ negotiũ: vt ff. de neg. gest. l. soluendo. & quia sæpe extra id quod agit tacita nascitur obligatio: vt & ff. commo. l. si is qui, & argu. ff. de peti. hę re. l. si quid possessor. in princ. Sed arg. cõtra, ff. commu. diui. l. in hoc iudicium. §. diuersum.

Mani-

* Aduersus. Cur id receptum fuerit, nõ constat, aut constat imperfectissime. Vi. Cuiac. 17. obser. 13. vbi ostẽdit, regularũ iuris, quas Iurisconsulti à maiorib. per manus acceperunt, rõnes neq; diligẽter, nimiũ cõquera, neque reddi bonas. Gotho.
* Dominũ. Si homines sub fideiussione facti dñr. l. 2. in fi. ff. de cust. in poss. fac. l. 2. ff. vt in poss. le. Reus sub custodia factus infra. ad Turpu. adde Cuiac. 8. obs. 38. Goth.
13† Tũtũ.
14† Generalis.
15† Alias deest.
16† Bonæ fide.
17† Impossibile est. Obligatio sæpe nascitur extra id quod agitur.

Actio furti ei cuius interest datur: & si res commodata subtrahatur, est in electione domini, vtrum agat contra furem, an cõmodatarium: & vno electo, contra alium non poterit agere, si fuerit sciens: secus si nesciens, vel dubitans, nisi sibi a commodatario fuerit satisfactum. hoc d. vsque ad §. sed cum in secundam. Et diuiditur vsq; ibi in tres partes principales: quia primo ponit regulã: secundo mouet quædã dubia, & auget dubitationes ex opinionibus veterum: tertio terminat ea. partes patent in litera. h. d. Sal.

Idem A. [1]† Ioanni PP.

LEX XXII.

Manifestissimi quidem iuris est, perpetrato furto, ei competere furti actionem, cuius interest, ne furtum committatur. [a]

¶ Sed quærebatur [b] apud antiquos legum interpretes, si quis commodauit alij rem ad se pertinentem, & ipsa subtracta est, an furti actio aduersus furẽ institui possit ab eo, qui rem, vtendã suscepit, idoneo [c] scilicet, constituto: quia & ipse commodati actione à domino pro [2]† eadem re conueniri possit? Et hoc quidem penè iam fuerat concessum, [d] vt habeat ipse actionem, nisi inopia dignoscatur laborare. tunc. n. furti actionem domino competere dicebant.

¶ Sed ea satis, [3]† increbuit dubitatio, si tẽpore, quo furtum cõmittebatur, idoneus erat is, qui rem cõmodatam acceperat, postea autem ad inopiam peruenit antequam moueat actio, quæ ei antea cõpetebat: an debeat actio, quæ semel ei acquisita est, firmiter apud eũ [4]† manere, vel ad dominũ reuerti. [5]† tũ & hoc qrebatur, an in [6]† hoc casu furti actio ambulatoria [e] fit, necne. Sed oẽm [f] talẽ tractatũ alia sequitur subdiuisio, si ex parte soluẽdo sit is, q rẽ vtendã accepit, vt possit nõ in totũ, sed particularem solutionem ei facere, an habeat furti actionem, vel non.

¶ Tales itaque ambiguitates veterum, imò magis (qđ melius dicendum est) ambages nobis decidentibus, in tanta rerum difficultate simplicior [g] sententia placuit: vt in domini sit voluntate, [h] siue commodati actionem aduersus res accipientem mouere desiderat, siue furti aduersus eum, qui rem surripuit: & alterutra earum electa, dominum non posse ex pœnitentia [i] ad alterã venire actionẽ. sed si quidem furem elegerit, illum, qui rem vtendã accepit, penitus liberari. Sin autem quasi [k] commodator venia aduersus eũ, [l] qui rem commodatam accepit, ipsi quidem [m] nullo modo cõpetere posse aduersus furem furti actionem: eum autem, qui pro re commodata conuenitur, posse aduersus furem quidem furti actionẽ habere, ita tamen, si dominus sciens [n] rem esse surreptam, aduersus eum, cui res commodata fuit, perueniat.

¶ Sin autẽ [7]† nesciens, & dubitans rem non esse apud eum, commodati actionem instituit, postea autẽ re cõperta, voluit remittere quidẽ commodati actionẽ, ad furti aũt peruenire: tunc licentia ei [8]† concedatur, & aduersus furẽ venire, nullo obstaculo ei opponendo, qm iam incertus constitutus mouit aduersus eũ, qui rem vtendam accepit, [o] commodati actionem: nisi [*] domino [p] ab eo [q] satisfactũ est. tunc etenim omnimodo [r] furem à domino quidem furti actione liberari,

a *Manifestissimi. Committatur.* vt Insti. de obli. quæ ex delic. §. furti, & ff. eo. l. cuius interfuit. & l. is cuius. Est autẽ hoc sic exaudiendũ, vt ei detur actio furti, cuius interest ex honesta, & probabili causa: ratione iuris idest dominij, q habet in re, vel quasi iuris, vt viusfructus: vt ff. eod. l. creditoris, §. e. aut possessionis, vt in creditore: vt l. creditoris, & ff. eo. l. itaque. §. sed & si res. nõ ex lucratiua causa, vel ratione custodię, quam debet præstare ex voluntate domini. Probabilem causam, sed non honestam habet fur. vnde non agit, nisi in casu: vt ff. eo. l. itaq;. §. sed furti. & l. qui vas, §. si ego. econtra honestam habet non probabilem, cui res ex contractu reliquo debetur. vnde non agit furti: vt ff. eod. l. si is cui. & l. eum qui emit. in princ. & l. is cuius interest. in fin. Item non ex lucratiua, ideo dixi, quia ꝓ lucro, vt quia poterat vsucapere, nõ agitur furti: vt ff. eod. l. si is cui, §. eius. Item ratione custodiæ ꝓpter commodatariũ, vel similes: vt ea. l. §. tales.

[1]† Iuliano

b *Sed quærebatur.* prima quæstio.

[2]† Dua. ea

c *Idoneo.*] scilicet soluendo.

d *Concessum.*] vt ff. eo. l. itaque, & Instit. de obli. quæ ex deli. §. item si fullo. & §. quæ de fullone. Acc.

e *Ambulatoria.*] vt si primo non erat soluendo, postea factus est soluendo, vel ecõtra, & est simile verbum, ff. de fun. do. l. erit, & de adi. leg. l. 4. Accur.

[3]† Increpuit. Simplicitas legib. placet.

f *Sed omnem.*] hic incipit tertia quæst.

g *Simplicior.*] no. simplicitatẽ placere legi: vt Instit. de fidei commiss. hæred. §. sed quia, & de legi. agnit. suc. §. sed quia.

[4]† Remanere, vel apud. dominum.

h *Voluntate.*] hoc regulariter: sed in casu fallit: ut j. ea. l. §. fin.

[5]† Cum in omnibus.

i *Ex pœnitentia.*] vt & argumen. infra, de codic. l. fin. in princip. & sic no. varietatem non admitti. sed argum. contra. ff. de coll. bon. l. nonnunquam.

[6]† Deest Dua.

k *Quasi.*] istud quasi, abundat, vel est expressiuum veritatis.

l *Eum.*] s. commodatarium.

m *Ipsi quidem.*] s. commodanti.

n *Sciens.*] sic ff. de inoffic. testa. l. nihil. §. si cum filius.

o *Accepit.*] ex commodato.

p *Domino.*] s. rei.

q *Ab eo.*] commodatario.

r *Tunc etenim omnimodo.*] argu. est ad hoc j. de iu. & fac. igno. l. error. Et no. drñam inter cõmodatarium & vsufructuarium, creditorem & fullonem. Nam primo casu datur dño electio, vt hic: etiam in sequentibus duobus agit dominus, & ipsi actio furti datur. vt ff. eod. l. inter omnes, §. si seruus, & l. itaq; fullo. §. fin. in vltimo datur fulloni tantũ. nisi sit non soluẽdo: vt ff. eod. l. itaque, in princ. & Inst. de obl. quæ ex delic. §. fulloni. & intellige non soluendo, etiam si ꝓ parte sit soluendo: vt ff. de verbo. signifi. l. soluendo. Sed quæritur, quæ sit ratio diuersitatis, q aliud statuitur in commodatario, & aliud in fullone, & sarcinatore? Respon. quia cõtractus, qui cum fullone init, fit gratia vtriusque. Vnde fauemus ei magis, quam commodatario, cum quo nõ initur cõtractus, nisi gratia ipsius tantum: & plus conceditur commodanti, qui liberalitatẽ exercuit. Et not. q leges videntur circa hanc materiã variare. Nã quãdo plurium interest, videntur quædã leges dicere, q vni tãtum detur: alia quod pluribus. Et ideo dic, q qñ rei subtractæ plures sunt dñi. vel plurium interest ratione dñij, quilibet agit in partem: vt ea. l. ful. in §. frugil us, & l. si quis vxori, §. si fulplurariæ. quandoq; plurium interest ratione custodię, & tũc quilibet agit insolidum. Sed si vnus fit consecutus, alter amplius non agit: vt ff. cõmo. l. si vt certo, §. 6. & l. seq. quãdoque alter fit dñs, & alter hẽt ius in re: & sic quidem ius illud habet similitudinem cum dño, vtriq; cõpetit.

Cõmodatario minus fauet quam fulloni.

[7]† Nesciẽs.

[8]† Datur à

* No. post executionẽ factam non habere locũ variationem ullam i eo qui ignorauit, vel dubitauit sibi ius competere, secundũ Pa. de Cas. hic vt sit litiũ finis.

petit, vt est cū vnus habet vsumfructum, alter habet proprietatem, vt ff. e. l. inter oēs. §. si seruus, si autem non habet illud ius similitudinē cū dominio, vt quia est ius pignoris, & tunc quandoq; creditori tantum datur, quandoque debitori tantū, quandoq; vtriq;. datur tātum creditori, qñ culpa eius interuenit in surripiēdo, quia est obligatus ad eius restitutionem. Accur.

1 † Ignoratus rei subreptæ postea.

a *Suppositum.*] i. furtum.

2 † Parte.

b *Cum manifestissimū.*] bene dico impediri variatione post satisfactionē, cū manifestum sit, quòd quandoque et ā n ante satisfactionem impeditur, vt in casu cōtrario, & hic dicit.

c *Incidebant.*] s. quę tenetur.

d *Aliquis.*] s. fur.

e *Pulsatus.*] s. fur.

f *Rem furtiuam.*] sed qua actione? Respō. condictio. incer. secundum H. vt ff. de condic. fur. l. & ideo. §. fi. non condic. fur. quæ soli domino datur, vt ff. de condi. fur. l. 1. Sed Azo. dicit actione in factum vel officio iudicis, ut ibi no. in l. & ideo, & glo. ista, quæ dicit dari condictionē incerti, malè dicit, quia illud est uerum in eo, qui habet ius in re. quare dicit referre, si domino subtrahatur, quia tunc ei datur cōdictio furtiua, vt ff. de condic. fur. l. 1. si subtrahatur ei qui habet ius in re, datur condictio incerti, vt in creditore, vt ff. de condic. fur. & ideo, in fi. si subtrahatur bonæ fidei possessori, datur triticaria. ff. de tritic. l. 2. si habenti scientiam rei alienæ voluntatę tamen domini, vt hic, subtrahatur, ad rem recuperandam dat officium iudicis, vel condictio, ex lege: vt infra, de agri. & censi. l. si coloni. libro 11.

3 † Incidebat, Ducidebat. Cōmodatarius qua actione recuperet rē sibi cōmodatam, à re.

4 † Re furtiua.

5 † Pœna.

6 † Exortā.

ADDITIO. Hæc gl. teste Bart. hic bene dicit, præterquā in fine, vbi vult com-

7 † Speciaris.

suppositum [a] autem esse ei, qui pro re sibi commodata domino satisfecit, cum manifestissimum [b] sit, etiam si ab initio dominus actionem instituit commodati, [1] † igno rans rem esse surreptam, postea autem, hoc ei cognito, aduersus furem trāsiuit, omnimodo liberari eum, qui rem commodatam susceperit, quemcunque causæ exitum aduersus furem dominus habuerit, eadem definitione obtinente, siue in [2] † partem, siue insolidum soluendo sit is, qui rem commodatam accepit.

Si commodatarius à fure rem & pęnam exegit, non tenetur domino pœnam reddere: quia suo periculo est expertus. h. d. vsque ad §. cum autem. Bal. concordat Sal.

¶ Sed cum in secundam dubitationē [3] † incidebāt, [c] quid statuendum sit, si quis rem commodatam habuerit, quā aliquis [d] furto subtraxerit, & lite pulsatus [e] condemnationem passus fuerit, non tantum in [4] † rem furtiuam, [f] sed etiam in [5] † pœnam furti, & postea dominus rei venerit omnem condemnationem accipere desideras, [g] vtpote ex suæ rei occasione [6] † ortam. [h] alia dubitatio incidit veteribus, vtrumne rem tantum suam, vel eius æstimationem consequatur, an etiam summam pęnalem. Et licet ab antiquis variatū est, & ab ipso Papiniano in contrarias declinante sententias: tamen nobis hoc decidentibus, Papinianus, licet variauerit, eligendus est, nō in prima, sed in secunda eius definitione, in qua lucrum statuit minimè ad dominum rei perueniri. [i] vbi enim periculum, ibi & lucrum collocetur: [k] nec sit damno tm̄ deditus, qui rem cōmodatā accepit, sed liceat ei etiam lucrum [7] † sperare.

Si marito res commodata, ab vxore subtrahatur, si vxor à domino eligatur, conuenitur furti. sic eligatur maritus, tenetur ei uxor actione in factum propter res amotas, nec potest vxor eligi à domino rei si maritus extiterit soluendo, etiam si hoc affectauerit maritus. h. d. Et nota singularem causam de isto furto domestico, quod fit per vxorem viro de re aliena, cuius periculum pertinebat ad maritum, quod non agitur furti, nisi in subsidium. h. d. Sal.

¶ Cum aūt in confinio earum dubitationum tertia exorta est [8] † quæstio, quare non & eā decidimus? Cum enim apertissimi iuris sit, nō posse maritum, constante matrimonio, furti actionem cōtra suam vxorem habere. [l] quia lex ita atrocem actionē dare in personam ita sibi coniunctam erubuit: [m] eiusmodi incidit veterum sensibus quęstio.

¶ Quidam etenim re sibi cōmodata, [9] † huiusmodi rei furtum à sua muliere passus est, & [10] † dubitabatur, vtrumne domino rei furti actio contra mulierem præstaretur, an propter necessitatem causę & maritus [n] eius vtpote actioni commodati suppositus, possit habebere furti actionem, & auctores quidem iuris satis & in hac specie contra se iurgium exercuerunt, ex præsenti autem lege, & anterioribus nostris decisionibus, quæ in ista positæ sunt constitutione, potest & hæc species apertius dirimi. Si enim domino dedimus [o] electionem, ad quem voluerit peruenire: siue ad eum, qui rem commodatam accepit, siue contra eum, qui furtum commisit, & in hac specie maritus quidē propter matrimonij pudorem, nō furti,

modatarið habere condictionē ex l. si coloni. j. de agri. & censi. lib. 11. quia hoc falsū est. Nā illa condictio competit tantū ei, q possidebat, vt latius in eadem l. notatur per eundem Bar.

g *Desideras.*] hoc cum dñs ratam habet exactionem, petēdo q̄ est exactū. Sed q̄d si velit furē conuenire? Respon. pōt: vt sup. prox. §. sed nū quid tunc fur afficietur duplici damno?

ADDITIO. Aduertas, quòd Dy. in l. licet. §. fi. ff. nau. cau. sta. tenens cō gl. istam dicit, quòd postquā fur exactus est ab vno, non pōt iterū cōueniri. nec ob. §. præcedens, quia loquitur ante furem exactum, quod etiam sequitur. Bar.

8 † Decē in omnib.

h *Ortam.*] s. condēnationem. No. occasione rei meæ quæsitum mihi deberi, ut ff. de rei vē. l. solum, §. 1. & ff. commo. l. si is qui. §. si quem quæstū. & ff. ad Trebel. l. quia poterat.

i *Perueniri.*] idem in conductore, vt ff. loca. l. is qui. Secus in creditore, ut ff. de pigno. act. l. si pignore. Sed quare secus? Respon. q a creditor nullum vsum amittit, nec enim debebat vti, alias committeret furtum, vt Instit. de oblig. quæ ex delic. §. placuit. at commodatarius, & conductor amittant vsum, quare habent lucrū. Item & aliud est in creditore, quia creditor nō ad tantam diligentia tenet sicut commodatarius tenetur, ut ff. cōmod. l. si vt certo. §. 1. & de reg. iur. l. contractus.

9 † Et huiusmodi.

10 † Dubitatur.

Cōmodatarius ad maiorē diligētiā tenetur, q̄.

k *Collocetur.*] vt & j. de cad. tol. §. pro secundo. & ff. de reg. iu. l. scm naturā, arg. cō ff. de pc. l. q. ppio. §. pro curator, ut in cęteris:

l *Vxorem habere.*] vt ff. de fur. l. si quis vxori. in princ.

m *Erubuit.*] vt & sup. de iu. do. l. 1. in fi. & sup. re. amo. l. 2. sed rem viri surripuit.

n *Maritus.*] si ipse eligitur. Accur.

o *Domino dedimus.*] vt sup. ea. l. § tales.

a *Amotarum.*] s. soluto matrimonio, sed eodem constante in factum. Et sic non obstat contrarium signatum, sup. rer. amot. l. 2. Vel dic constante matrimonio dari rerum amotarum. sed in simplum fauore matrimonij, ad exemplum actionis serui corrupti, vt ff. de ser. corrup. l. fi. & l. Aquil. vt ff. ad l. Aquil. l. si seruus seruum, §. si cum maritus. Vel tertio regulare est, quod sup. dicitur hic autē speciale pp necessitatem: ut sup. proxi. Vel quarto datur actio rerum amotarum .i. in factum nomine rerū amot. sic expone. ff. de fur. l. si quis vxori. circa princip.

Rerū amotarum, an possit dari constante matrimonio.

b *Furti actionem.*] i. in factum nomine furti.

c *Soluendo.*] hic est contra. ff. rerū amot. l. antepul. sed ibi rem uiri surripuit extraneo. quare extraneus contra eam agit furti. hic contra surripuit rem extranei uiro. Sed quare aliud hic? Respond. quia hic fuit furtum factum uiro, licet extraneus agat: vnde tardius, permittitur extraneo agere contra mulierem, ibi autem extraneo fuit factum furtum.

d *Extrahatur.*] a iudicium, & est sic. ff. de lib. exhib. l. 1. in fine.

1 † Ille qui

2 † Nolēte

3 † Pœnā.

sed rerum amotarum[a] actionem habeat, si ipsum dominus elegerit. Dominus autem omnem licentiam possideat, siue aduersus maritū commodati, siue aduersus mulierem furti actionem[b] extendere: ita tñ, vt ille[1] † ipse, qui rem commodatam accepit, soluendo[c] sit, nullo modo aduersus mulierē furti actio extēdatur, ne ex huiusmodi occasione inter maritum & vxorem, qui nō bene secum viuunt, aliqua machinatio oriatur, & forsitan marito[2] † volente vxor eius extrahatur,[d] & furti patiatur pœnalē[3] † condēnationē. Dat. 15. Cal. Sep. Lāpadio, & Oreste VV. CC. Coss.

De operis libertorum.

TITVLVS III.

DE OPERIS libertorum.

Quia occasione operarum liberti fugiunt a nobis: ideo subijcit de operis libertorum.

Operæ promissæ debent præstari, non earum pretiū, nisi ex causa necessitatis. h. h. Primo loquitur, quando operæ sunt imposita, an peti possint, vsque ibi, Solet. Secūdo, an possit peti pretium operarum, vsque ibi, Cum et si operæ. Tertio loquitur quando operæ non sun. impositæ, vsque ad fidem. Bald. Vel sic: Operas tēpore manumissionis impositas libertus debet præstare. Sed pro futuris pretium non pōt exigi, nisi conuentū, vel ob necessitatem alimentorum. h. d. Sal.

Impp. Seuerus, & Ant. AA. Romano.

LEX PRIMA.

SI tempore manumissionis[e] operæ tibi[f] impositæ[g] sunt, scis te eas præstare debere.[h]

¶ Solet autem inter patronos, & libertos conuenire, vt pro operis[i] aliquid[4] † præstetur:[k] licet pretium peti non possit, nisi quando propter inopiam pro alimentis id[l] extra ordinem peti necessitas suaserit: * cum & si operę non erant impositæ, defectis tamen facultatibus patroni, eum alere cogebaris.[m] PP. 3. Calen. Ianuar. Chiloni, & Libonē Coss.

Non prēstat beneficium, qui impendit debitum, & ideo prēmium non meretur: & erronea promissio operarum non valet. h. d. Bal. & Sal. Vel sic: Ex necessitate manumittens, in seruitutem non reuocat, nec imponit operas. h. d. Iacob. Butr.

SI *tempore.*] CASVS. Si seruum meum manumisero, & ei operas imposuero, an ad præstationem teneatur, quæritur? Respon. quod sic, sed si operas nolo, sed pecuniam pro operis, inuito liberto, an sim audiendus? Resp. quod non, si aūt conuenit vt aliqd mihi pro operis, puta caponem præstet, ad hoc mihi tenetur. tñ casus est in quo cogi posset, vt pretium præstaret, si vergam ad inopiam: quia & si non tenetur ad operas, deficientibus tamen facultatib. meis, tenet me alere.

e *Si tempore manumissionis.*] i. statim post manumissionem, nam ante seruus non obligaretur, ut ff. eo. l. vt iusiurandi, & de lib. cau. l. fi. Sed puto, quod etiam prius obligetur, si statim tñ postea sequat manumissio, vt ff. si cer. pet. l. lecta. & sup. de pact. l. petens. Item si postea ex interuallo, si modo actum fuit tunc, vt postea imponerentur, vt ff. de sol. l. Modestinus.

f *Tibi.*] libero.

Pactū vestitur iure iurando.

g *Impositæ sunt.*] per stipulationem, vel iusiurandum, & sic speciale est hic, ut pactum uestiatur iureiurando, vt ff. eo. l. vt iusiurandi. & de lib. cau. l. fi. & agatur condictione certi, si certa est opera, ad instar. pecunię creditæ ut ff. eod. l. à duob. alias actione ex stipulatu, vt l. ult. de ver. ob. l. in prin. Sed vr̄ quòd semper sit agendo ex stipulatu. nam opera est diurnum officium, vt ea. l. 1. Et ita factū, quòd incertum, est quo ad substantiam, & ita petiī actione ex stipulatu, ad quod facit ff. de uerb. ob. l. vbi autem non apparet. §. qui id quod in faciendo. nec ob. l. illa à duob. vbi dr̄, quòd petitur opera, sicut pecunia credita, quia illud est uerū, qn̄ petitur æstimatio. Sed nonne operarum aliæ certæ, aliæ incertæ? Resp. illud verū quatum ad ad substantiā, sicut in quātitatē. secus quod omni facto leges notant pdicta uero sunt in impositione facta per stipulationē, si āt per iusiurandū, tunc actio in factū datur.

Opera est diurnū officium.

Operæ sūt duplices.

h *Debere.*] s. si non ex necessitate. sed ex liberalitate ppria manumisit: vt infra, eo. l. secund.

i *Pro operis.*] olim impositis.

k *Aliquid præstetur.*] puta equus, vel bos, vel alia species, licet pretium nō possit peti operarum futurarum i. cogi ab initio præstari etiam conuētum, quod nō placet: vt inf. eo. l. si quam. Vel dic licet pretium non possit peti. s. sic vt remaneat integrū iuspatronatus, vt inf. eo. l. si quam. Vel dic secundo, quo ad primum articulum solet conueniri, vt puta in casib. si libertus vltro obtulit. Itē propter inopiam patroni. Item si tale genus est operarum, quod non competat patrono: ut si libertus sit medicus, vel pathomimus, cuius si velit patronus operis vti, semper oportebit eū ægrotare, uel ludos celebrare, vt hic, & ff. e. l. patronus, & l. si libertus. i. hic cessantibus, non potest peti pecunia, nisi pp inopiam. Vel dic tertio, secundum Azo. conueniri pro operis s. preteritis, licet pro futuris nō, vt remaneant ius patroni integrū, vt j e. l. si quā nisi in casu, ut j. e. nnec patronis, ad omnes aūt prædictas pdictas expositiones bene adaptatur, nisi qn̄ &c. Sed vr̄, quòd ēt inopē eum non tenetur alere, ut ff. de lib. agn. l. si a l. si quis à li. §. si quis à libertis. sed hic nō dr̄ libertum soluentem pretium operarū, teneri ad alimenta, sed tñ ad prestationem operarum futurarum. dr̄ tñ ff. eo. l. libertus qui operarum, ubi dicit patronum perdere ius succedendi propter operas futuras. Secundo dicit, quod non reuerentiā. Tertio dicit diuersum in alimentis. Sed dic diuersum à reuerentia. Vel illud ff. de lib. agn. verū est, cum petijt, & exegit, & conuenit eum dare pretium secus si tantum petijt, & non exegit, ut ff. de iure patro. sicut & ff. eo. l. liber, qui operarum. Vel aliter, hic non dicit, quod ipse cogatur eum alere, cum exegit ab eo operarum pretium, sed dicit, quod patronus potest eum cogere soluere pretium operarum, propter inopiam alimentorum.

Operarū futurarū, an possit peti pretium.

4 † Præstē

* Hinc infert sedm Bal. quòd si aliquis hēt castrū in feudum ab Imperatore cuius incolæ ex antiqua cōsuetudine tenent pstare aliquas operas, potest feudatarius eas conuertere i pecuniā.

l *Id.*] s. pretium futurarum operarum.

m *Cogebaris.*] sicut ecōtra te alere cogitur: alioquin ius patronatus admitteret. ut ff. de iure par. l. Diuus, §. fi. No. etiā ex hac l. quòd necessitas non hēt legē in eo quòd dicit, nisi quādo, &c. & facit ff. de offi. procon. l. 2. Item no. quòd plus

subu-

subuenitur pauperi, quam diuiti: vt C. de episcop. & cler. l. si quis ad declinandam, §. pen.

M*Anumissionis.*] CASUS. Seruum tuum mihi tradidisti, vt eum manumitterem, manumisi. an eum possim in seruitutem reuocare, quaeritur? Respon. quod non. & licet ei operas imposuerim: petere operas nō possum ex necessitate manumissionis.

a *Traditus.*] ut eum alius manumittat.

1† Deduci.

b *In seruitutem.*] licet sit ingratus vt C. de li. & cod. li. l. 1. & ff. eo. l. si quis hac in princip.

c *Neque impositas.*] scilicet de facto. de iure enim imponi non poterunt, cum non sponte, sed ex necessitate sit manumissus: nisi sciens non posse imponi passus est: vt ff. eod. l. Campanus. Itē & in alio casu, ut ff. de bon. li. l. qui ex causa fideicommissi. Itē & in alio casu, vt C. eod. l. mater. Item videtur huic legi cōtra, ff. de do. inter vi. & vxo. l. si cum seruum. §. si pecunia. Solu. ibi loquitur in eo casu, cum sciens non posse imponi, passus est: vel cum non manumittit ex necessitate. non. n. cogi poterat mulier, nec venire poterat ad libertatem, si ipsa non manumisisset. Vnde si manumisit, gratis manumittere videtur, quare operas imponere potest. No. enim ex hac l. regulam, quod ille solus imponit operas, qui ex voluntate manumittit, nisi in casibus, vt modo notaui. Item aliam, quod ille solus reuocat in seruitutem, qui spontè manumittit, vt & inf. de lib. & eorum lib. l. 1. Sed in contra tabulas seruatur alia regula, quod quilibet qui gratis, vel non gratis manumittit, habet ius succedendi: nisi in casib. vt quādo alienum seruum redimo suis nūmis, vel ab extraneo accipio pecuniam pro manumittendo, vt ff. de bon. lib. l. et. §. si quis nummus, & §. sed si hac. Sed forte isti duo casus non excipiuntur in beneficio, quòd habet patronus, ne vocetur in ius sine venia, vt ff. de in ius vocan. l. adoptiuum, §. fi. & l. is quoque, & l. sed si hac lege. 1.

2† Quintino.

3† Nō fuerit, ut indebitas solutas.

Operas imponit, qui ex uolūtate manumittit.

† Adde l. 2. C. de in ius uoc.

Iidem A. Eutycheti.

LEX II.

MAnumissionis cā traditus,[a] neque in seruitutem [b] 1† reduci à manumissore potest, neq; impositas [c] operas prestare cogitur. PP. 6. Cal. Maij, Antonino A. 2. & Geta 2. Coss.

Operarum indebita praestatio cōdicitur. h. d. Vel sic: Ei, qui manumittit, acceptis ab extraneo nummis, operae non debentur. h. d. Bal.

Iidem AA. 2† Quintiniano.

LEX III.

QVi nummis acceptis ab extraneo,[d] seruū suum manumisit, & pro operis pecuniam ab eo accepit: siue fuerant operae impositae, siue 3† non, vt indebitum solutum reddere cogitur.[e] PP. Calen Nouemb. Albino, & Aemiliano Coss.

Pretium operarū promissum pōt peti: tamen exigens perdit ius patronatus: & nō tamen tenet promissio facta causa libertatis onerandae. h. d. Bald. Vel sic: Exactio pretii futurarum operarū priuat patronum a iure patronatus: & promissio facta causa onerandae libertatis non valet. h. d. Salic.

QVi nummis.] CASUS. Si tibi decem dedi, vt seruum meum manumitteres, & pro operis pecuniam exegisti: eam vt indebitam reddere compelleris, siue fuerint operae impositae, siue non.

d *Ab extraneo.*] à quo etiam inuito libertas potest extorqueri, vt ff. de manu. si quis ab alio. secus si a seruo, vt infr. de obse. l. etiam qui. Vel ab extraneo, si pactum factum fuerit cum seruo, vt ff. de obse. l. Titius puerum, & inf. tit. 1. l. 1. & arg. inf. de lib. cau. l. cum affirmes.

e *Cogitur.*] s. si credens se debere soluit, vel tantum condicit, quantum conductus erat patronus, vt ff. de condi. inde. l. si non sortē, §. libertus, alioquin donare v[idetu]r: vt ff. eo. l. Cāpanus. Sed vr. contra: vt ff. de donatio. inter virū & vxorē, l. si cū, §. si pecunia vbi accepit pretiū, & pōt imponere operas, & non cogitur manumittere nam quidā huic legi non superiori cā signant contrariam, & soluunt quod ibi accepit pecuniam ab ipso seruo, hic ab alio. Sed forte ibi nihil refert a seruo, uel ab alio accipiat. nam & ibi in fine loquitur, & cum ab alio accepit, sed tū dabat pro seruo. & sic est bona solutio. Vel ibi non dicit operas imponi as eo casu, quo accepit pecuniam, sed duo casus sunt nam vtrumque, ibi, & superiori est contraria. Solue ergo, & signa contrarium, dixi in superiori l. quia speciale, ibi, quia non cogitur manumittere, quia nec seruus, nisi cum manumittit.

Imperator Antoninus A. Valeriano.

LEX IIII.

SI quam [f] tibi pecuniam à liberto tuo ex venditione [g] operarum [h] deberi probaueris, restitui tibi à liberto tuo Praeses iubebit. Ex hoc enim [i] libe-

SI quam] CASUS. Si te manumisero, & operas imposuero, & eas tibi vendidero, puta pro centum: an ad pretium mihi tenearis, quaeritur? Respon. quod sic: nisi onerandae &c. quasi dicat patronus, promittis mihi decē, si me offendis &c: vt ff. quarum rerum act. non da. l. 1. §. quilibet, sed tu manumissus licet non habebis testamenti factionem.

f *Si quam.*] primus actus est impositio operarum, & in isto perdit cōtra tabulas, secundū H. sed Azo quod non. Secundus actus est operarum exactio. Tertius de pretio, seu mercede futurarum operarū cōuentio. operarum exactio tollit contra tabulas, pretij conuentio (sequatur exactio, vel non) tollit omnia iura patronatus, nisi spontè libertus offerat, vel nisi inopia sit patroni.

g *Ex venditione.*] consensu vtriusque partis inita.

h *Operarum.*] prius impositarum. Vel dic praeteritarum & futurarum.

i *Ex hoc enim.* idest, ex venditione, uel ex exactione operarum. vel mercedis, non ex sola impositione operarum: ut ff. de liber. agno. l. si quis a liberis, §. si quis a liberti. Alij, ut Hugo de porta Rauennata, ex sola impositione, vt argum. inf. de bon. poss. contra tab. liber. l. secunda. Argumen. contra H. ff. de iure patro. l. sicut. pro vtrisque est. ff. de oper. lib. l. libertus qui operarum. Item pro Azo. quia operas, vel mercedem pro operis, siue pretium operarum accipere liberto non est prohibitum: vtpote cum lex ei permittat soluere si velit, ut ff. eodem. l. patronus, in fine. & ff. qui & a quibus ma. l. fina: §. 1. sed exigere, idest, ab eo inuito operas extorquere, uel obligare inuitum ad mercedem, est prohibitum. Vnde dico, quod ex sola exactione operarum, amittit patronus contra tabulas: sed caetera iura patronatus retinet: ut ff. qui & à quibus. l. fin. §. fin. sed si exigat mercedem, siue precium operarum, uel obligationem mercedis, tunc incidit in legem Aeliam Sentiam, & sic amittit omnia iura patronatus, ut praedicta l. continetur. Distingue ergo, quia aut facit hoc patronus ad postulationem, & rogatum liberti: forte quia libertus vult magis mercedem dare, quam operas soluere. Vel petit libertus gratia sui amici a patrono, quatenus locet ei operas suas: & tunc non delinquit patronus, aut exigit patronus mercedem, uel obligationem mercedis, extorquendo ab inuito liberto: & tunc siquidem pro praeterita opera, idest, pro ea, quam non praestitit suo tempore, non amittit ius patronatus: quia precium operae praeteritae accepit. si uero pro futura: si quidem patronus fecit ex necessitate, puta alimentorum: non amittit ius patronatus. secus si ex uoluntate, & probantur haec omnia, ff. de operis libertorum, lege, patronus, per totam legem, & lege, si libertus artem, & de liberis agnoscen. lege, si quis a liberis. §. si quis, & hic, & infra, eadem, lege, nec patronus, & sup. l. prima. Si uero quis exigit operas, non desinit esse patronus quantum ad alia, sed quantum ad contra tabulas, sicut & infra, de bonorum possessionibus contra tabulas liber. l. secunda. & ff. de iure patrona. l. sicut exhibebit ergo ei reuerentiam, & caetera iura patronus: alias enim non esset differentia, exigat operas, uel mercedem operarum, quod lex uoluit: ut ff. eodem. l. patronus, & ff. qui. & a quibus, l. fina. §. primo,

a *Liberam.*] huius verbi expositio est infra de bon. poss. contra tabu. lib. 2. secundum Azo.
b *Habet.*] quantum ad eum qui vendidit, non fratrem: vt ff. de bo. lib. l. Iulianus ait. secundum M.
c *Modo.*] dixit dandam pecuniam ex venditione operarum debitam, modò si non onerandæ &c. & sic potest referri hęc determinatio ad id, quod primo dixit, non ad proximè dictum. Vel potest determinate, & referri ad proximum dictum. i. dicere, habet liberam testamenti factionem, ex venditione facta iuste pretio, animo petendi sine exactione &c. modo si non &c. Quia tunc non ideo consequitur liberam testamenti factionem libertus, qñ iniusto pretio, quia lex non pręsumit, quod exigat, nisi exactio fiat: vt ff. eod. l. quę onerandę. Quando autem onerandæ libertatis causa cautio emissa dicetur, habes ff. quarum rerum actio non datur, l. 1. §. quæ onerãdæ, & l. fi. §. si seruus. puta si dicat sic patronus, promittis mihi viginti si me offenderis? Item bene dicit eum consequi liberã testamenti factionẽ: quia non est ęquũ, vt vtrumque. s. & viuentis operas, & mortui successionem consequatur: vt inf. de Lati. liber. tol. l. vnica, §. illud.

Libertatis onerandæ causa qũo fiat cautio.

M*Ater.* CASVS. Rogaui i testamento meo matrem meam, vt Stichum manumitteret post quinquennium. manumisit post annum ex causa aliqua, & operas imposuit. Dicitur, q̃ illa impositio operarum tenet, & ante quinquenniũ finitur. & eas petere posset, sed non vltra, sed si non exhibeat reuerentiam, puta de assurgendo ei, castigabitur.

1 † Iudicaturum.

ram [a] testamenti factionem libertus habet: [b] modò [c] si non onerandæ libertatis gratia emissam esse cautionem probabitur. PP. 14. Cal. Maij Duob. Aspris Coss.

Manumittens ex neceßitate, operas non imponit: sed manumittens ante tempus, sicut facit gratiam temporis ita interim imponere potest operas: in seruitutem tamen reuocare non potest. h. d. tex. & gl. Bal. vel sic: Manumittens ante tempus, quo tenetur manumittere, pro tempore anticipato potest operas imponere, & non vltra hoc dicit Sal.

Idem A. Terentio. aliàs Tertio.

LEX V.

MAter tua ab eo, quem ex causa fideicommissi manumisit, operas impositas petere non potest: [d] nisi eius tantum [e] temporis, quo eum ante manumisit, quam dies fideicõmissæ libertatis existeret: sed nisi ei honorem patronis debitum exhibuerit, adeat competentem iudicẽ pro modo admissi 1 † vindicaturũ. [f] PP. 3. Idus Maij. Duob. Aspris Coss.

Pro operis futuris non licet mercedem accipere, pro præteritis sic: & duo filii ab operarum præstatione liberant. h. d Bald. & Sal.

d *Non potest.*] excipitur in filio testatoris rogato per fideicommissum manumittere: ut ff. de bon lib. l. quæ ex causa, & bene dicit, non potest, non. n. uoluntate sua, sed necessitate manumisit. Itẽ licet testator iusserit, ut hæredi promitteret operas: tñ non cogitur promittere: & si promiserit, actio in eum non datur: ut ff. eodem. l. cerdonem sicut nec is, cui bona adiecta sunt causa conseruandarum libertatũ, petere potest ab his, qui directò, vel per fideicommissum libertatem ab eo acceperunt: ut ff. eo. l. si quis hac. § 1. Acc.
e *Nisi eius tantum.*] & ad hoc est ff. de hære. instit. l. 3. §. qui fideicommissariam. in fi.
f *Vindicaturum.*] non vt reuocetur in seruitutem, sed vt castigetur: ut s. eod. l. manumissionis, & j. de lib. & eo. lib l. 1. & ff. de offi. Præfec. urb. l. 1. §. cum patronatus. habet tamen contra tabulas: ut j. de bon. pos. contra tabu. liber. l. 1. & facit ab legem istam ff. de bon. lib. l. etiam, & ff. eo. l. Campanus, & ff. de ritu nup. proximè, & ff. de in ius voc. l. is quoque. Accursius.

N*Ec patronis.*] CASVS. Dicit Imperator in hac l. q̃ futuræ operæ pretium patronus a liberto extorquere non debet, sed bene licet accipere, si consentiat libertus: & hoc si certa opera sit imposita. præteritæ autem potest. Libertus autem duos habens filios siue semel siue diuersis temporibus, obligatione operarum liberatur.

Imp. Alexãder A. Mutio. 2 †

2 † Numtio.

LEX VI.

NEc patronis pro 3 † operis [g] mercedem accipere licet, quamuis si indictæ [h] operæ præstitæ non sint, ad pecuniæ exactionem, [i] obsequij non præstiti æstimatio conuertatur.

¶ Qui autem duos [k] filios in potestate, vel [l] diuersis temporibus habuit, lege Iulia de maritãdis ordinibus, obligatione operarũ liberatur. Dat. 12. Cal. Iun. Iuliano 2. & Crispino Coss.

Emptus suis nummis, & manumissus, non debet operas: nec reuocatur in seruitutem, vt ingratus: licet verè sit libertus. h. d. Bal. & Sal.

Idem A. 4 † Augustino.

LEX VII.

SI tuis nummis [m] emptus es ab eo, à quo manumissus es; nec operas ei debes, nec puniri ab eo 5 † vt ingratus potes: 6 † patronum tñ tuum esse eum negari nõ 7 † oportet. [n] Dat. 3. 8 d Septem. Iul. 2. & Crispino Coss.

Vxor nõ debet operas marito: sed eo inuito non potest diuertere, h. d. Bald. vel sic: Liberta vxor patroni facta non tenetur operas. Sal.

Idem A. 8 † Lictorio.

LEX VIII.

LIbertæ tuæ, ducendo eã vxorem, [o] dignitatem

g *Pro operis.* futuris. quod verum est, nisi in casibus: ut ff. eo. l. patronus, & l. si libertus artem, & dixi supra eod. l. si quam.
h *Si indictæ.*] de incertis dicit, quæ non cedunt nisi indicantur. aliud autem de certis: vt ff. eo. si quis hac. §. 1. & l. quoties.
i *Exactionem.*] 1 no. arg. quod qui tenet ad factum, possit se liberare præstãdo pecuniam pro æstimatione: nec præcise cõdemnandus est ad factum: ut est arg. ff. de re iud. l. si quis ab alio. §. fi. & dic, ut ibi.

1 De materia istius gl. videndi sũt scribẽtes in l. stipulatio nes nõ diuiduntur. ff. de verb. oblig.

k *Qui autem duos.* vel vnum quinquennalem excipitur autem ille, qui artem ludicram exercuit, & qui operas locauit suas, vt pugnet cũ bestijs: vt ff. eod. qui liberti. Item soluitur obligatio operarum ratione infirmitatis liberti, vel dignitatis ei superuenientis: vt ff. eod. l. libertus qui post & l. nec audiendus, & l. interdum. Item ratione ætatis quinquaginta annorum: ut ff. eod. l. liberta maior. Item propter pręsumptam voluntatem patroni. qđ habes j. eo. l. libertę, & ff. eod. liberta si in concubinatu. Item ratione vitandæ sinistræ suspicionis, vt infra eod. l. quod ex liberta. §. is autem.

4 † Augusto.

5 † Vt potè ingratus.

6 † Patronos tamen tuus esse.

7 † Potest.

Operarũ obligatio quandoq; soluitur.

8 † Letorio

l *Vel.*] expone pro etiam.

S*I tuis.*] CASVS. Si seruum tuum pecunia sua redemero, & eum manumisero: an ei operas imponere possim, vel ut ingratum in seruitutem reuocare? Resp. q̃ non: quo ad alia tamen habeo iura patronatus. Viuia.
m *Si tuis nummis.*] quod impropriè dicitur: ut ff. de manumis. l. 4.
n *Non oportet.*] quo ad alia iura patronatus, & concor. ff. de in ius voc. l. sed si hac lege. Sed contra j. de Lati. lib. tol. l. unica, §. illud. Sol. ibi accepit ab extraneo, hic a seruo: ut j. ti. 1. l. 1.

L*iberta.*] CASVS. Si libertã tuã in uxorem duxeris, tibi præstare operas cogenda non est, etiã diuortio facto, cũ alij inuito te nubere nõ possit, & hoc contentus esse debes.
o *Vxorem.*] idem si habuit eam concubinam: ut ff. eod. l. liberta si in concubinatu.

Anti-

auxiſti:[a] & ideo non eſt cogenda operas tibi præſtare: cum poſſis legis beneficio cō tentus eſſe, quòd inuito te [1]† alij non poſſit [b] iuſtè nubere. Dat. 10. Cal. Mart. Fuſco, & Dextro Coſſ.

1†alteri.

Lex iſta legitur duob. modis, ſecundum primam lecturam hoc dicit. Qui honoratur commodo non pecuniario non poteſt onere fideicommiſſi grauari. Legitur secūdo modo ſic: Tempus adiectum libertati videtur repetitum ad limitandum præſtationem in conditone libertatis adiectā. Vel ſic. Tempus appoſitum principali diſpoſitio, intelligitur repetitum in qualibet eius cohærentia vel appendice, h.d. Bal. Vel ſic: Tempus adiectum libertatis præſtationi, intelligitur onus ſeruo impoſitum limitare. Salic.

Idem A. Herculiano.

LEX IX.

Titius,* ſi cum teſtamentum faceret, ſeruo ſuo Caio libertatem cum conditione hac dedit, (Caium ſeruum meum à die mortis meę annis tribus peractis, manumitti volo, ita tamen vt præſtet hæredibus meis ſicut me viuo præſtabat.) & cum idem ſeruus teſtatori diurnū quiddam præſtaret, & poſt mortē eius vſque ad diem præſtandæ libertatis etiam hęredib. præſtiterit, manifeſtum eſt, quòd adeptus libertatem, ad eandem præſtationem compelli [c] non poſsit.[d] Datum 7. Idus Auguſti, Fuſco & Dextro Coſs.

* Vide Alciat. lib. 6. Parer. c. 9. qui aliquã do putauit hanc conſtitutionē adulterinã eſſe, quòd Caio nomē hic ſeruo tribuatur, ꝗdque veteres conſueuerint Græcis nō Latinis nominibus ſeruos appellare. Ger.

Fideicommiſſum ab eo relinq. non poteſt cui non eſt relicta pecunia.

Operæ perſonam principaliter concernentes, ad hæredē non tranſmittuntur, extraneum: nec marito debentur ex perſona vxoris, hoc dicit, Bal. concord. Sal.

Imper. Alex. A. Cæcilio.

LEX X.

Liberti,[2] † libertæque defunctorum, operas neque extraneis [e] hæredib.[3]† patronorum, neque maritis patronarum debent.[f] PP. Calen. Nouemb. Alex. Coſs.

2 † In nonnullus exēplar, hęc l. liberti. pręcedit l. nec patronis, & eſt 6. in ord.

3 † Patronarum.

Filii libertorum ſunt ingenui. Et potentius eſt matrimonium, quam ius patronatus, hoc dicit Bal. Vel ſic: Natus ex liberta, eſt ingenuus: & conſentiens ei nubat, operas non exigit, iure tamen patronus retinet, h.d. Sal.

Imp. Gordianus A. Africa.

LEX XI.

Qvod ex [4] † liberta muliere naſcitur, ingenuum eſt.[g]

¶ Is autem, qui libertæ [h] ſuæ nubendi commodauit aſſenſum, quamuis operas [i] ab ea exigere non poſſit,[k] iura [5] † tamen patronatus non amittit. PP. 3. Non. Auguſti, Pio & Pontiano Coſſ.

4† Libertina.

5 † Deeſt in oībus.

Liberti poſſunt morari vbi volunt, & eſt argumentum quòd poſtquam monachus eſt licentiatus vt tranſeat ad aliam religionem, non pertinet deinceps ad Abbatem primi monaſterii inquirere ubi moretur, nec eum ad monaſterium reuocare, manumiſſus enim eſt. Bal. Vel ſic. Libertus poteſt morari vbique, dū tamen operas præſtet, quas debet, nec per filios patroni poteſt in ſeruitutem reuocari, niſi probentur gratus. hoc dicit, Sal.

a *Auxiſti.* vt & ar. vt inf. de capt. & poſtli. reuer. l. ſi is qui te. & impropriè ponitur hic dignitatem.

b *Non poſſit.* vt ff. de ritu nuptiarum, l. in eo iure. & ſi de repud. l. patrono, & l. fina. Sed nunquid idem erit poſt diuortium? Reſpondetur idem, licet ſit argumen. contra, ff. eodem, l. plane. Sed ſibi in alio caſu dicit, ſcilicet quando conceſſi alij nubere. Item quod dicit hic non eſt cogenda præſtare, verum eſt ex obligatione, qua tenebatur vt liberta, ſed tenetur præſtare operas vxor, viro, ſicut alias habetur vxorem in viri ſeruitio debere eſſe, vt ff. de donat. inter vir. & vxor. l. ſed ſi vir ex lana, & ff. eod. l. ſicut patronus.

Vxor dēt eſſ. in viri ſeruitio.

Titius. CASVS. Deceſſit paterfamilias, & ſeruo ſuo in teſtamento reliquit libertatem poſt lapſum triennij, ſub hac conditione, vt quod ſibi in vita præſtiterit, puta diurnum obſequium, hæredibus præſtaret mortuo teſtatore pſtitit vſque ad diem præſtitę libertatis, & eam aſſecutus eſt: an vlterius ad illud teneatur, quæritur? Reſpondetur quod non quia nil pecuniariū ipſi fuerat relictum.

c *Compelli.* duabus rationibus, ſcilicet quia iſte manumiſit ex neceſſitate, vt ſupra eodem, leg. ſecunda. & quia liber homo non tenetur ad operas, nec etiā libertus, ex quo non ſunt impoſitæ, vt ff. de liber. cauſa, l. fina. Odof.

d *Non poſſit.* quia non poteſt ab eo relinqui fideicommiſſum, cui non eſt relicta pecunia, vt ff. de legatis primo, plane, 2. §. fina. & l. vidēdum. Vel eſt hoc ex vi repetitionis, quia cum iuſſerit eum ſeruire vſque ad triennium, idem & in præſtatione duxiſſe videtur, ut argumen. ff de conditio. inſtitut. l. cum ſeruus, & ff. de conditio. & demonſtratio. l. auia, & facit ff. de manum. l. cauſam, §. fin.

Liberti. CASVS. Si ſeruum meum manumiſero, & operas impoſuero, & deceſſero, extraneo hæredi ad præſtationem operarum non tenebitur, neque liberta marito patronæ ſuæ.

e *Neque extraneis.* ſed filijs ſic, vt inf. l. penul. & inf. de obſeq. l. etiam, filijs dico etiam exhæredatis, non autem male mente, vt ff. de bon. lib. l. ſi patronus, 2. §. ſi quis non.

f *Debent.* primo dicto eſt contra, ſupra de in ius vocand. l. ſecunda, ſecundo eſt contra, in eo. titu. l. prima. Sol. primi contrarij. hic loquitur de obſequialibus, quæ ſunt in faciendo, ibi de obſequialibus, quæ ſunt in non faciendo, vt argumen. ff. eod. l. fabriles, ſecundum cōtrarium ſolue vt ibi. Sed videtur quod etiā illa, quæ eſt in nō faciendo non trāſeat ad hæredem extraneum, nam datur in eum de dolo actio, vt ff. de dolo, l. hæredibus. Sed reſpondeo ibi de calculo, non de infamia agitur, ut infra eodem titulo, l. Sabinianus. Poſſet etiā ſecundo intelligi, quia hæc lex dicit in operis incertis, vt ff. eodem, l. ſi operarum iudicio. Diſtinctionem autem de operis dic, ut dixi ff. de conditio. indebiti, l. ſi non ſortem, §. libertus.

Operæ obſequiales ſunt duplices.

Qvod ex liberta. CASVS. Si libertæ tuæ nubendi præſtitiſti aſſenſum, ad operas tibi non tenebitur propter turpem ſuſpicionem vitandā, tamen ius patronatus retines, puta quod cōſiſtit in aſſurgēdo & i ſuccedēdo. Vin.

g *Ingenuum eſt.* vt Inſtit. de ingen. in princ.

h *Liberta.* ſecus in liberto accipiente vxorem, quia ibi nō eſt ſuſpicio, ſi ipſe operas præſtet, ut ff. eodem, l. ſi quis hac, § etiam. Item ſecus ſi eſt patrona fœmina, quia & ei poſſunt præſtari operæ & filiæ, & nepti patroni, cum nec ibi ſit ſuſpicio, vt ff. eod. l. ſicut patronus, §. finali.

i *Operas.* futuri, non præteriti temporis, vt ff. eodem, l. libertus ita, §. fi.

k *Non poſſit.* cauſa turpis uitandæ ſuſpicionis, quæ quia quādoque ceſſat, ceſſat & lex, vt modo dixi, & facit huic legi, infra, de lati. liber. tollend. authen. ad hæc. & ff. eodem, ſicut patronus, in principio, & ſupra eodem, l. libertæ. Sed contra infra, titulo tertio, l. ſecunda. ſolut. vt ibi. Item habent locum hæc durante matrimonio, ſecus ſi infinitum ſit, ut ff. eodem l. planè. Accurſius.

QVi manumittuntur. CASVS. Serui tui manumissi vbi morari voluerint, possunt, ita tamen, vt operas præstare tibi possint, nec ab hæredibus tuis in seruitutem reuocabuntur, nisi ingrati. Nec enim iura compellunt libertum stare cum patrono.

a *Arbitrium*. ita tamen morari debent, vt operas possint exhibere patrono, vt ff. eod. l. quod nisi. §. ex prouincia, & l. hæc demum, in fin. quæ sunt contra. Accur.

b *Reuerentiam*. Quid si operas? Resp. idem licet si velint recedere, possint agere ad cautionē, vt ff. de iu. l. in omnibus, & arg. ff. de cond. cau. da. l. pecuniam, §. item si quis ita plenè di cit.

c *Probentur*. ut est hic: vt hic, & inf. de lib. & eo. lib. l. 3.

d *Compellant*. nisi manumisissetcos hac conditione: vt argu. ff. de condi. & demon. l. Titio centum §. Titio, 2. in fi. & ff. de alim. lega. l. libertis, 2. in fi.

ADDITIO. Quid si extraneo sub eiusmodi conditione sit relictum vt certo loco habitet? ius libertatis tali iussione infringi non potest, l. 11. ff. de cōditio. & demon. Ad certū domicilium neminem putat adstringi posse Ros. in d. l. 2. constat tamen sententia iudicis certum domicilium adsignari posse. l. 2. §. primo, ff. de interd. Goth.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Veneriæ.

LEX XII.

QVi manumittuntur, liberū vbi voluerint commorandi arbitriū [a] habent: nec à patronorum filijs, quibus solā reuerentiam [b] debēt ad seruiendi necessitatem redigi possunt, nisi ingrati probentur: [c] cum neque cum patrono habitare libertos iura compellant. [d] S. xi. Cal. Iun. ipsis RR. AA. Coss.

Qui alienum libertum occultat, tenetur loco ipsius ad operarum præstationem. h. d. Bal. concor. Sal.

Imppp. Valens, Valent. & Grat. AAA. ad Probum PP.

LEX XIII.

IN [1] † redhibitione [e] operarum maneat pœna [f] in eū, qui libertum alienum recipiēdum esse duxerit. Dat. 3. Idus Iulij, Gratiano A. 2. & Probo Coss.

1 † al. redditione.

TITVLVS IIII.

De bonis libertorum, & iure patronatus.

Datio pecuniæ, & pactum de manumittendo cū futuro domino, impedit contra tabulas, secus si cum præsenti. Itē fiscus succedit in iure patronatus, Bal. Vel sic: Pactū cū domino præsenti de libertate præstanda non arctat, etiam si dominus pecuniam recipiat cum domino vero futuro secus: & iura libertorum transeunt in fiscum, bonis patroni confiscatis, Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Secundæ.

LEX PRIMA.

MVltum interest, vtrum quis suis nummis [g] emptus, ac manumissus sit ab emptore, an à domino [h] suo data pecunia mereatur libertatem. Priore enim casu ad [2] † bona eius contra tabulas admitti patronum non placet, posteriore [3] † verò omnia iura patronatus retinet. [i]

¶ Et ideo [k] cū Sabiniani patroni filij, [l] qui plenum ius [m] habuit, vt hostis [n] publici bona fisco vindicata sint: secundum ea, quæ diuo Pertinaci placuerunt, & nos secuti sumus,

2 † Desunt.

3 † Deest I omnibus.

IN redhibitione. CASVS. Si libertum meum, qui ad operas mihi tenebatur, occultasti eas operas, ad quas præstandas mihi obligatus est, reddere compelleris.

e *In redhibitione*. i. redditione.

f *Pœna*. quia pro eis tenetur tantum pro quibus occultatus erat obligatus, aliud in liberto ciuitatis, vt sup. de ser. fugit. l. mancipia, § libertis, addunt tamen hic quidam, & omnis damni cum pœna quadrupli præter redditionē operarum, vt arg. inf. de colonis Illy. l. 1. §. 1. lib. 11. Sed ibi in seruo, hic in liberto. vnde contra in ea. l. in fi. Sed de his omnibus dic, vt diximus sup. de ser. fug. l. quicumque. Accur.

DE BONIS LIBERTORVM. & iure patronatus.

De bonis, & c. non solum operas, sed & successionem, & multa alia iura vēdicamus in libertos, ideo de bonis liber. & iure patronatus ponit, & c.

MVltum. Ista lex diuiditur in duas partes. Nam primò ponit quoddam dictum cum distinctione. secundo infert ea secundo membro distinctionis. Secunda ibi, Et ideo Baldus.

CASVS. Si seruum meum sua pecunia redemerit, & manumiserit, an tibi ius succedendi in bonis liberti ex testamento, vel ab intestato per cōtratab. competat, quæritur? Respon. quod non. Si autem pecuniā mihi dedit, & eū manumisero, succedā. si ergo ob delictū aliqd cōdēnatus fuero & mihi fiscus succedit, an in iura liberti succedere debeat, quæritur? Dicitur quod sic.

g *Nummis*. quod impropriè dicitur, vt ff. de manum. leg. 4. in principio.

h *A domino*. hic coniunge, libertatem mereatur, & dic data pecunia, scilicet a seruo ipso, vt infra tit. 2. l. etiam. 1. secus si ab extraneo dominus pecuniam accepit, quia si tunc paciscitur cum seruo tātum, est idē quod in superiori casu, quando accepit a seruo, & sic intellige. ff. de obl. l. Titius puerum. si cum extraneo, nec imponit operas, nec succedit, vt supra ti. 1. l. qui nummis, & infra, de lati liber toll. l. 1. §. illud. quæ sunt contra.

i *Retinet*. Opponitur, iste compellitur manumittere, vt infra. de lib. cau. l. cum affirmes. & ff. si lib. ingen. esse dic. l. 2. in princ. & ff. de acquiren hæredit. l. si seruum, §. si quis. ergo operas imponere nō potest: vt supra titu. 1. l. secunda. ergo nō retinet omnia iura patronat. quod hic dicitur. Respondeo in prima dicit bona habitur. In secunda sponte recepit. & est fauor præterita libertatis. In tertia non præsenti, sed futuro domino dabat. Vel succurritur non vt sit liber, sed vt non sit necessarius hæres, sic ergo dices cum non compelli, vt supra, de transact. l. interpositas. Alij dicunt cum cogi. & quod hic dicit omnia, restringunt ad id de quo dicitur hic, scilicet de successione tam per contratabulas, quā ab intestato, ut ff. eod. l. qui ex causa, & inf. de bon. poss. cōtratab. liber. l. 1. Accur.

Manumittere coactus, operas imponere non potest.

k *Et ideo*. concludit ad secundum casum, ideo sic construe, ideo cum bona filij Sabiniani, idest qui erat patronus, qui scilicet Sabinianus plenum ius habuit, bona dico sint vendicata fisco, vt hostis publici, scilicet filij: secundum ea quæ, & c.

l *Filij*. i. Sabiniani, filij dicti patroni.

m *Plenum ius*. post mortem patris, si eos habeat ex successione patris. Vel dic, quòd suo iure habebat, & semper referas te ad secundum casum, quando accepta pecunia à seruo manumisit.

n *Hostis*. & sic crimine læsæ maiestatis. Et dic bona venire ad fiscum, & sic est contra, ff. ad l. Iul. maiest. l. eorum, sibi dicit venire ad filios. Sol. hic non habebat filios liberos, secundum R. sed hoc non ualet, quia etiam si habeat filios, non transeunt ad eos hæc iura, ut ff. de interd. & rele. l. 3. Dic ergo, quòd si ideo hoc crimine damnatur, quia aliquid in Principem commisit, tunc non transeunt ad filios, ut hic, & d. l. de interdic. & releg. l. 3. aut in alio cap. eiusdem legis, quæ multa sunt, vt ff. ad leg. Iul. maiest. l. 1. 2. & 3. & tūc tunc ueniunt ad filios, ut in l. contraria. Si autem opponatur ex eo quod est ff. de iu. patro. l. iura. vbi indistincte videtur dari filijs. Dic, quòd ibi specialiter fuit cuidam concessum, loco priuilegij. Vel dic, quòd in alijs capitulis fuit ibi damnatus,

non q commiserit in principem. Vel solue tertio dictam legem eorum, q quędam iura reseruantur extraneis hæredibus: vt sup. de in ius vocan. l. 2. & hęc ad fiscum possunt transire, vt hic. iura vero succedẽdi reseruantur libertis: vt inf. de Lati. lib. tol. l. j. §. sed & si sub conditione, & in l. cõtraria, sed media solutio verior est.

* Quęrit hic Pa. de feudo & emphyteusi an transeant ad fiscum: & resp. distinguẽdo aut nõ trãsit ad extraneos hęredes, & tũc nõ cõfiscatur: aut trãsit ad hẽdes extraneos & transibit in fiscũ, limita in iure patronatus ecclesię quod in fiscũ nõ trãsit, licet trãseat ad hæredes, clem. pastoralis. extra de re iud.

SI liberti.] CASVS. Si te cõsentiente libertus tuus ancillæ Principis se coniunxit: in eo commodum patronatus amittitur. Viuianus.

a Conniuentibus.] i. consentientibus. & facit sup. de ser. fug. l. 2. & de Lati. liber. tol. auth. de hęc. & sup. tit. 1. quod ex liberta. §. 1.

b Nostris.] id est, Imperatoris.

c Illi.] patroni.

SI quis.] CASVS. Seruũ tuũ inter viuos vel vltima voluntate manumisisti, & ei dixisti, remitto tibi iura patronatus: quæritur quid consecutus fuerit ista remissione? Resp. quod tantum consequitur, quantum consequeretur per restitutionem natalium fere, & fere dicit: quia si esset restitutus natalibus, reuerentiam tibi nõ deberet, nec in seruitutẽ reuocari posset propter ingratitudinem, sed secus est in tali remissione, quia potest reuocari & hoc ita, saluis tamen vt olim natalium restitutione & alijs casibus, quibus iura patronatus amittuntur.

d In posterum.] id est, post legem hãc.

e Actitantur.] id est dantur.

f Sine scriptis.] Nota codicillos posse fieri sine scriptis: vt sup. de sacrosan. eccl. l. generali. & j. de codicil. l. fi. in fi.

g Semota.] id est remota.

h Remittendum.] i. esse remissum.

i Eorum.] scilicet libertorum.

k Quæ.] scilicet successiones.

l A nobis.] huius legis authoritate.

m Reseruandis.] vt in Auth. vt liber. de cę. §. illud. col. 6. Sed certe imò videtur reseruari: vt ff. eod. l. Paulus. §. patroni, quæ est contra. Solu. aliud est remittere iura patronat⁹, q facere potest, vt hic, quia in vita liberti competit. aliud est concedere liberam testamenti factionem: quæ concessio aut vi pacti valet, quod est falsum, quia est de futura successione: vt sup. de inoffic. testam. l. si quando. §. 1. aut vi repudiationis, q8 est falsum. ff. de acqu. hęr. l. qui superstitis. Secus tamen esset si à Principe liberam testamenti factionem consequeretur: vt ff. eo. l. etiam. §. 1. Vel dic q ibi filius patroni patre suo viuente misit epistolam, in qua cõcessit liberam testamenti factionem. Vel dic tertio hic corrigitur.

in iura libertorũ ei⁹ fisc⁹* noster successit. PP. 5. Non. Iul. Faustino & Rufino Coss.

Dissimulans pro consentiente habetur: & ius suum perdit. h. d. Bal. & Sal.

Impp. Valens & Valentin. AA. ad Florianũ Com. PP.

LEX II.

SI liberti, conniuentibus[a] patronis, consortium cũ ancillis, colonisve nostris,[b] elegerint: sciant illi[c] se deinceps commoda patronatus amissuros. Dat. 3. Id. Octob. Treueri. Lupicinio, & Iouino VV. CC. Coss.

Qui remittit ius patronatus, omne ius perdit, præter reuerentiam, & ius reuocandi in seruitutẽ ob ingratitudinem. sed restitutus natalibus, quasi merã ingenuitatẽ consequitur: & in seruitutẽ reuocari non põt. h. d. Bald. Et perdenti ius patronatus propter eius delictum, nullus honor debetur. h. d. Sald.

Imp. Iustinianus A. Demostheni PP.

LEX III.

SI quis patronorũ in posterum[d] huiusmodi narrationem conceperit, vel in libertatibus quæ inter viuos actitantur,[e] vel in ijs quæ ex testamẽto, vel codicillis scriptis, vel sine scriptis[f] habitis proficiscuntur, vt liberti eorum[1] † a iure patronatus liberentur: antiqua interpretatione semota,[g] non dubitet etiam patronatus ius ex sola tali verborũ conceptione libertis esse remittendum:[h] nec eorum[i] successionibus, quæ[k] ab intestato descẽdũt quas veteres etiã post hmói actus seruari in libertorũ bonis decreuerũt, a nobis[l] patronis integris reseruãdis.[m]

¶ Sed quemadmodũ in natalium restitutione omne[n] ius tollitur patronatus, ita & in huiusmodi uerbis eãdem vim[o] esse obseruandam omnes non ignorant.

¶ Idemq; iuris est, si inter viuos manumissione[2] † imposita, in ultimis uolũtatibus cõcessio[p] data fuerit patronatus: ita tñ, ut in omnibus natalium restitutione (ex quibus penè[q] solis ingenuitas mera[3] † libertis competit (tã obtineãt, quam in nostra Republica polleant. cum nobis cordis est ingenuis magis hominib. quã libertis eam frequentari. Reuerentia[r] tamẽ quæ a libertis patronis debetur, & iure quod aduersus ingratos libertos patronis cõpetit,[s] integris reseruandis, & si[t] per verborum conceptionem secundum a nobis inductum modum ius patronatus fuerit amissum; cum etiam hęc[u] ingenuitatis prę mio tollantur, quam[x] pene sola natalĩũ restitutio inducit. his, videlicet casibus, per quos pœnalib. modis ius patronatus[y] quasi ab indignis patronis eripitur, ĩ suo robore[4] † duraturis. Recitata septies in nouo consistorio palatij Iustiniani. D. 3. Calend. Nouemb. Decio V. C. Coss.

n Omnes ius tollitur.] vt ff. eod. l. etiam. §. plane.

o Eandem. vim.] se re; non enim eadem vis est, vt habes inf. statim.

p Concessio.] id est remissio.

q Pene solis.] scilicet restitutionib. natalium, pene autem dicit: q a & quidã alij sũt modi, p quos inducit ingenuitas: vt j. de Lati. lib. tol. l. §. sed scimus. & §. similique modo si quis. & §. illud etiam. & in authen. ibi posita & inf. qui milit. non possunt. super sectris lib. 11. & j. de infra exd. fi. & ff. de statu. ho. l. ingenuum & in Auth. de mona. §. 1. in h. col. 1.

r Reuerentia.] redit ad primum casum. Sed si omnis reuerẽtia durat: ergo nihil est amissum præter contra tabulas: qd̃ s. negasse videt. Vnde dic, q & i ius vocari põt sine venia, vt & alias qñ patronus adigit, ad iuriurandũ ne vxorem accipiat: vt ff. de in ius voc. in l. adoptiuum. §. fi.

s Competit.] de quo dici. inf. de liber. & eo. li. l. 2.

t Et si.] id est q̃uis.

u Hæc.] s. reuerentia & ius reuocandi in seruitutem.

x Quam.] s. ingenuitatem. & plene expone: vt s. prox. Accur.

y Ius patronatus.] hic duo scias, & quæ sunt patronatus iura, & qui sunt hi casus de quib. hic dicit. Sunt autem sex principalia. Primũ q turpis actio, et de facto non proponatur aduersus eum: vt ff. de obseq. l. honori. & l. parens. Secundum quod turpis exceptio: vt ff. de excep. do. l. apud. §. aduersus. Tertium de reuerentia siue in faciendo, siue in non faciendo, quæ debetur etiam sine impositione: vt ff. de condi. inde. l. si non fortem. §. libertus. in princ. Quartum de præstatione alimentorũ: vt ff. de lib. agn. l. si quis libertis. §. solent. Quintũ de reuocatione in seruitutẽ: vt hic, & j. de li. & co. li. l. 2. & hæc ius nõ dat nisi sponte manumittenti: vt s. tit. in l. 2. Sextũ ius succedẽdi, de quo dicit hæc lex & j. tit. j. l. 1. plenis dicam. Circa aũt operas est, ius, sed ex impositione est illud: vt s. Ius amittitur. l. 1. Econtra hæc iura amittuntur in quibusdã casib & titur.

† Et a iure.

2 † Interposita.

3 † patronis.

Patronus aliqñ sine venia in ius vocari potest a liberto.

Patronat⁹ iura sunt sex.

Ius patronatus in certis casibus amittitur.

quandoque propter culpam patroni, vt hic dicit: vt ecce propter denegationem alimentorum: vt ff. de iure pat. l. Diuus. §. fin. Item propter exactionem iurisiurandi: vt ff. de iure patr. l. qui contra legem. Item si cum crimine capitis accusauit: vt ff. de iure pa. l. eum. Item si exigit mercedē pro operis futuris: vt sup. titu. j. l. si quam & inf. de bono. possef. contra tab. l. licet. l. 1. & l. fi. Sunt & alij casus, q non in pœnam patroni faciunt amittere patronatum: vt propter premium liberti: vt ff. de iu. patrona. l. penult. in princip. Item propter natalium restitutionem, vt hac l. Item propter deportationem liberti vel patroni: vt ff. de iu. pat. l. cum patroni. Item si efficitur minor centenario non in fraudem: vt Inst. de suc. lib. §. sed nostra. Secus in fraudem: vt ff. de iure patro. si libertus. Itē propter concessionē debitæ patris: vt Insti. de succ. libert. §. sed nostra. sed isti vltimi duo modi, tantum a contra tabulas repellunt.

a hanc constitutionem Cuiacius 20. obs. 34 restituit, partim ex Latina quadam & veteri translatione, partim ex Basilicis.

b leg. un. §. 3. inf. de Latina libert. Nouel la. 153. c. l. 2. ff. qui si ne manumiss.

c i. lege 12. tabularum.

d Insti. de legitima agna. succes.

e Institu. de seruili cognatione.

f An iure veteri libertorum liberti ius mutuæ successionis habuerunt excluso suo patrono? Robertus vt hoc voluisse 2. recep. 24. quo nomine reprehensus à Cuiacio 17. obseru. 13 defenditur à se ipso 3. Animaduer. 25. reprehenditur iterum ab Antonio Mercatore tertio. Not. 25 adde Cuia. 20. obs. 34.

a Insti.

a Αὐτοκράτωρ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ. deest.

Varia capita Græca cōstitutionis Iustiniani de iure patronatus ex variis locis in vnum congesta per Anto. Contium.

Multi modi in ea enumerabantur, quib. cessat ius patronatus: vt pasim aiūt Græci interpretes.

Volens patronus remittit ei, qui manumittitur iura patronat[b]. li. 48. ἐκλογῶν. tit. vlt.

Qui suis nummis est emptus, liber fit, & solutus oi iure pronatus ēt iure vet. li. 48.

Βασιλικοὶ κλέψας ἀλλότρια πράγματα, καὶ ἐκ τῶν τούτων πράσεων ... γράμματα ... ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας, ἐλεύθερος γίνεται. ὁ δὲ ... οὐ δύναται ... ταῦτα ... ἀλλὰ ... Idest.

Qui alienas res furatus ē, & ex earū distractione decē puta redegit, eaq; dedit pro sua libertate, liber fit. qui vero decē furatus est, nō pt ipsa dare & liber fieri, sđ seruus manet ēt ijsdē x. ei ablatis.

Ὁ ἀρρωστήσας ἐλευθεροῦται ἀπρονοήτως ... αὐτοῦ ... ἑαυτοῦ ... ὁ ποῖος ... τὸ ... νόμιμος.

Seruus ægrotus, nisi eius curam dñs gerat, fit liber, & dñs amittit i eo ius pronat[e].

Item ne filij adoptiui patroni libertos patris adoptiui habeant.

Δοῦλος στρατευόμενος εἰδότος τοῦ δεσπότου ... ἐλευθεροῦται.

Seruus sciēte dño militiā adeptus, priāte dñi liberaĩ, & ingenuus fit cessante iure patronatus. Idē cautū fuisse vř de seruo Epatū vel clericatū vel aliquā dignitatē sciente domino adepto, ita vt conci pi debeat hæc epitome.

Δοῦλος στρατευόμενος ἐάν ... ἀξίωμα, &c.

Ancillas nřas in cōcubinatu hēre possumus. Qui hēt vxorē ltimā, nō pōt hře cōcubinā. Si qs sine vxore cōstitutus ancillā suam sub noīe hēat cōcubinæ, & in eadē vsq; ad mortē suā cōsuetudine perseuerauerit: illa cū liberis suis in ingenuitatē rapieĩ, & supra ltimam portionem peculium q dñs cum moreretur, habebat, capiet: neque liberi aut hæredes aut cognati defuncti in illam ius patronatus habebunt.

Intestato liberto mortuo, ad eius successionē primū vocāĩ descēdētes. i. veteri[c] qdē iure liberi post libertatē parentū concepti, ex hac vero lege ēt liberi in seruitute parentū concepti, & postea manumissi: & post liberos hmōi vocantur deinde cęteri ascendentes, & parentes liberti, & fratres. si modo sint liberi, i. manumissi, patronatus iure in hac parte sopito.

Placebat[d] in eo gñe pcipiēdarū hēditatū (loquiĩ de ltimis hēditatib.) successionē nō esse, i. vt q̄uis proximus qui fm ea q dixim⁹, vocaĩ ad hēditatē, aut spreuerit hēditatē, aut añ q̄ adeat, decesserit: nihilo magis ltimo iure sequētes admittanĩ. Qđ iterū ꝑores imperfecto iure corrigētes, nō in totū sine adminiculo relinquebāt: sed ex cognatorū ordine eos vocabant, vtpote agnationis iure eis recluso. Sed nos nihil ꝑfectissimo iuri deesse cupiētes, nostra cōstitutione q̄ de iure pronatus humanitate suggerente ꝑtulimus, sancimus successionē in agnatorū hēditatib. nō eē eis denegādā: cū satis absurdū erat, q cognatis à ꝑore apertū ē, hoc agnatis eē reclusū: maximē cū in onere qdē tutelarū & primo gradu deficiēte sequēs succedit: & qđ in onere obtinebat, nō i lucro ꝑmissū. Illud[e] certū ē, ad seruiles cognationes illā partē edicti qua ꝑximitatis noīe bo. pos. ꝑmittiĩ, nō ptinere. nā nec vlla antiqua lege talis cognatio cōputabaĩ. Sed nřa cōstōne q̄ pro iure pronatus fecim⁹ (q ius vsq; ad nřa tēpora satis obscurū, atq; nube plenū & vndiq; cōfusū fuerat) & hoc humanitate suggerēte cōcessim⁹, vt si qs in seruili cōstitut⁹ cōsortio, liberū vel liberos habuerit, siue ex libera, siue ex seruilis cōdōnis muliere, vel cōtra serua mulier ex liberto vel seruo habuerit liberos cuiuscūq; sexus, & ad libertatē his ꝑuenientib. & ij qui ex seruili vētre nati sunt, libertatē meruerint, vel dū mulieres liberæ erāt, ipsi i seruitute eos habuerint, & postea ad libertatē ꝑuenerint: vt hi oēs ad successionē pris vel matris veniāt pronatus iure in hac parte sopito. Hos .n. liberos nō solū in suorū successionē, sed ēt alterū in alterius successionē mutuā[f] vocauimus, ex illa lege spāliter eos vocantes, siue soli inueniaĩ, q i seruitute nati, & postea manumissi sunt: siue vna cū alijs, q post libertatē parētū cōcepti sūt: siue ex eodē pře, vel eadē mře, siue ex alijs qualicūq; copulatione nati sūt, ad similitudinē eorū q ex iustis nuptijs procreati sunt.

a Instit. de success. liber.
b §. 4. versicu. cuiquam, Instit. de bon. possess.

SI IN FRAVDEM patronni, &c.

Quia quandoque libertus alienat, vt debita portione patronũ fraudet, ideo de hoc ponit.

SI *in fraudem.*] CASVS. Certum est, quod patronus in bonis liberti in tertiam succedere debet. si ergo libertus in fraudem patroni bona sua alienauit, vsque ad legitimam, quæ alienata sunt, reuocari possunt. Viuianus.
c *Alienauerit.*] inter viuos, vbi duo sunt necessaria, s. fraus & euẽtus, vt ff. eodem, l. 1. §. 1. & hic dicam statim. Item dic, quod alienauit gratis: secus si non gratis: vt ff. eod. l. prima, §. si quis in fraudem, & §. si mutuum.
d *Legitima.*] quæ est tertia: vt Institut. de success. liber. §. sed nostra.
e *Conuenit.*] non per petitionem hæreditatis: quia patroni est debitor non hęreditarius: vt ff. de petitio. hæredit. l. quod si in diem, §. penult. Sed per Caluisianã: vt infra l. prox. Et distingue hic: quia aut alienat libertus in vltima voluntate, & tũc solus sufficit euẽtus, vt ff. eod. tit. l. 1. §. 1. quia pars patroni censetur, vt æs alienum. vt ff. de donatio. l. si patronus, quod æs alienũ ante relicta est detrahendũ: vt ff. ad Trebell. l. 1. §. penult. Aut inter viuos, & tũc sine dolo malo valet: vt ff. de probationib. l. patronus. Si dolo, aut in fraudem legis, scilicet vt sit mino centenario: & tunc ipso iure non valet: & totum reuocatur. Aut in fraudẽ patroni tãtum, & tunc valet: sed reuocatur, quatenus est legitima tantum: vt ff. de iure patronat. l. si libertus. Accur.

Sed [a] nostra constitutio q̃ pro oĩ natione Græca lingua cõpendioso tractatu habito cõposuimus, ita hmõi causã definiuit, vt si quidẽ libertus vel liberta minores centenarijs sint, i. minus cẽtũ aureis habeant substantiam (sic.n. legis Papiæ summam interpretati sumus, vt pro mille sestertijs vnus aureus cõputetur) nullum locũ habeat patronus in eorum successione, si tamen testamentum fecerint. Sin autem intestati decesserint, nullo liberorum relicto, tunc patronatus ius (quod erat ex lege duodecim tabularum) integrum reseruauit. Cum verò maiores centenarijs sint, si hæredes vel bonorũ possessores liberos habeant, siue vnum siue plures, cuiuscunque sexus, vel gradus, ad eos successiones parentum deduximus, patronis omnib. modis vnà cum sua progenie semotis. Sinautẽ sine liberis decesserint, si quidem intestati, ad omnem hæreditatem patronos, patronasq; vocauimus. Si verò testamentum quidem fecerint, patronos autem & patronas præterierint, cum nullos liberos haberent, vel habentes eos exhæredauerint, vel mater siue auus maternus eos præterierint, ita quòd non possint argui inofficiosa eorum testamenta, tunc ex nostra constitutione per bonorum possessionem contra tabulas non dimidiam vt antea, sed tertiã partem bonorum liberi cõsequantur, vel quod deest, eis ex constitutione nostra repleatur, si quando minus tertia parte bonorum suorum libertus vel liberta eis reliquerit, ita sine onere, vt nec liberis liberti libertęve ex ea parte legata vel fideicommissa præstentur, sed ad cohæredes eorũ hoc onus redundet, multis alijs casibus à nobis in præfata constitutione congregatis, quos necessarios esse ad huiusmodi dispositionem iuris perspeximus vt tam patroni, patronæ; quam liberi eorum, necnon qui ex transuerso latere veniunt, vsque ad quintũ gradum ad successionem libertorũ, libertarumq; vocentur, sicut ex ea cõstitutione intelligendũ est: & si eiusdem patroni vel patronæ, vel duorum duarumq; pluriumve liberi sint, qui proximior est, ad liberti vel libertæ vocetur successionem: & in capita non in stirpes diuidatur successio: eodem modo & in iis qui ex transuerso latere veniunt, seruando. Penè enim consonantia iura ingenuitatis & libertinitatis in successionibus fecimus.

Cumq; [b] antea fuerat septimo loco bonorũ possessio, tum quem ex familia, & octauo, vnde patroni, patronæq; & parentes eorum: vtramque per constitutionem nostram, quam de iure patronatus fecimus, penitus euacuauimus. Cum enim ad similitudinem successionis ingenuorum, libertinorum successiones posuimus, quas vsque ad quintum gradum tantummodo coarctauimus, vt sit aliqua inter ingenuos & libertinos differẽtia, sufficit eis tã contra tabulas bonorũ possessio, q̃ vnde legitimi & vnde cognati, ex quib. possunt sua iura vindicare omni scrupulositate & inextricabili errore istarum duarum bonorum possessionum resoluta.

Contius. Videri posset & hac lege cõstitutũ fuisse id quod ait Iustinianus Inst. quib. manumitt. non licet. ne masculus in testamento manumittere posset, nisi decimumseptimum implesset annum, & decimumoctauum attigisset: & vice uersa ne fœmina testamento manumitteret, nisi decimumsextum impleuisset, & decimumseptimum attigisset: vt vtroque casu tam in masculo quam in fœmina media via electa sit inter annos pubertatis, & viginti annorum ætatum. Sed quia Græci numeri hac in re deprauati sunt, nec hanc constitutionem disertè exprimunt, nihil hic ea de re affirmare audemus: sequatur quisque quod probabile videtur, donec certiore confirmatione, vel refutatione certior fiat, quid necessariò sequi debeat.

TITVLVS V.

Si in fraudem patroni à libertis alienatio facta sit.

Alienata in fraudem patroni, reuocantur vsque ad legitimam portionem. h. d. Bald. & Salicetus.

LEX PRIMA.

SI in fraudem patroni libertus aliquid alienauerit, [c] quatenus legitima [d] pars deminuta est, reuocandi tributam conuenit [e] esse potestatem. Dat. Cal. Nouemb. Sirmii, CC. Coss.

De-

D*efuncto.*] CASVS. Alienata à liberto in fraudem patroni reuocari possunt per actionem Caluisianam, quatenus est legitima. Si autem fundum patroni alicui dedit, & post mortē liberti patronus donationem ratam habuerit: an successores patroni eam reuocare possint, quæritur? Respon. q non.

a *Succedens.*] scilicet in totum, quando non sunt liberi: vt Instit. de success. lib. §. sed nostra. Sed nunquid frater liberti præponitur patrono? Respon. sic, secūdum quosdam: vt Institut. de seruili cog. circa princ. Sed Ioā. contra: vt ff. de suis & legi. l. intestato, in princ. de bon. libert. l. liber. Sed patronus qui manumisit, si crimine capitis accusauerit, ius patronatus amittit: vt ff. de iure pat. l. cum. & de bon. lib. l. qui cū maior. Sed arg. cōtra, ff. de fideicom. liber. l. si filius, §. erit. Quod dixi de liberto accusato: intellige de paterno: qui & suus dicitur: vt ff. de verborū significatio. l. licet, §. paternos. Sed suū accusando, non perdit: vt dicto §. erit. Item nota, quod si relinquo nepotem ex filio præmortuo, & filium, filius præfertur: vt §. de bonis libert. l. si libertus præteritus, §. si liberatus. Item si duo sunt patroni, & vnus decedat, & si iam relinquat, & alter sit superstes, solus superstes admittitur: vt ff. de ope. liber. l. a duobus. Item si vnus patronus relinquat filium, alter nepotem: solus filius admittitur: vt ff. de legit. tut. l. tutela, §. si duo. secus in successione ingenuorum: vt Institut. de hæred. quæ ab intestato, §. cum filius.

Patrono an præferatur frater liberti in successione.

* alienata sed qd de filio, q patré videt bona dissipantē, & scit nō posse venire cōtra post eius mortem, vtrū possit petere, q pater cōpellatur sibi assignare legitimā, de qua viuere possit. Bal. tenet q sic. qd est menti tenendū.

c † Collocatam.

Patronus in successione liberti præfert filio alterius patroni.

Patronus hæres liberti potest per Caluisianam reuocare alienata in fraudem eius, nisi alienationem habuerit rat. m. h. d. Bal. quia tunc nō potest, seu nec eius hæres. Sal.

Ijdem AA. & CC. Iuliæ.

LEX II.

DEfuncto quidē liberto, patronus intestato succedēs,[a] per actionē Caluisianā in eius fraudem alienata * reuocare[b] potest.

¶ Verùm cum patronū post liberti[c] sui mortem ab eo[d] fundi [1] † collatam donationem habuisse ratam[e] asseueras: manumissoris factum[f] infirmare successores eius[g] minimè possunt. Datum 8. Calendas Ianuarij, Sirmij, CC. Coss.

De obsequiis patrono præstandis.

TITVLVS VI.

Imp. Alexander A. Zotico, aliàs, Leotico.

b *Reuocare.*] plus ergo potest hæres, quàm defunctus. & sic est argum. contra. ff. de reg. iur. l. hæredem. & hoc ideo, quia est æs alienum. Item quomodo hæres reuocat factum defuncti: vt inf. de liber. cau. l. ab eo? Respon. hic speciale. Vel vt dixi: quia magis dicitur debitum accipere, quam hæres esse titulo lucratiuo. Item no. quatuor esse reuocatorias actiones, s. Caluisianam, Fauianam, Paulianam, & in factum reuocatoriam. Caluisiana datur patrono & creditori. Fauiana soli patrono: vt ff. eod. l. 1. §. fin. Pauliana creditori tantum. In factum ad incorporalia: vt ff. quę in frau. cred. l. hac in factum. Alij dicūt econtra in primis duabus, & pro eis ff. de vsur. l. videamus, 2. §. in Fauiana. Sed ibi nō est per quas, imò per quam. item in vltimis duabus dico aliter, s. quod vna sit in factum Pauliana, quasi a Paulo inducta: & competit ad incorporalia, & sic communis, vt d. l. hac in factum.

Hæres qñq; facit defuncti reuocat.

Actiones reuocatoriæ sunt quatuor.

c *Post liberti.*] quid si ante? Respond. idem: vt argum. j. de de fideicomm. l. quoties, 1. & sup. tit. 1. l. si quis. argu. contra, ff. quorum legat. l. 1. §. quod ait, 2. & ff. de acquir. hæred. l. qui superstitis. & de bon. lib. l. Paulus, 2. §. patroni. Sed certè expressa est lex ff. eod. l. non videtur. quæ dicit esse idem. Accur.

d *Ab eo.*] s. liberto.

e *Ratam.*] & hoc si non bene merētibus donat, aliàs non est necesse habere ratam: vt ff. eo. l. viuus. Sed nunquid hic titulus habet locū in filio emancipato alienante in fraudē patris? Respon. non: vt ff. si quis à pat. l. non vique. Sed arg. contra, Instit. quibus modis ius pat. potest. sol. §. præterea. sed filio arrogato, cui debetur quarta, datur vtilis: vt ff. eo. l. fin. Accur.

f *Factum.*] id est ratihabitionem.

g *Eius.*] scilicet patroni.

LEX PRIMA

COntra patronum[h] tuum[i] famosam[k] actionem instituere non potes. PP. ij. Idus Maij, Maximo ij. & Aeliano Coss.

Liberta patroni voluntate nupta, vel de iure, non tenetur ei obsequia præstare. h. d. cum l. seq. Salic.

Idem A. Leoniogono.

LEX II.

LIbertæ, quæ voluntate[l] patroni, aut[m] iure nuptæ sunt, non coguntur officium patronis suis præstare[n] de cætero. Dat.[2] † 13. Cal. Augusti, Maximo 2. & Aeliano Coss.

Idē A. Xanth. aliàs Acan.

LEX III.

ETiā qui pactione data à dominis manumittuntur,[3] † mero iure omne eis obsequium debent.[o]

DE OBSEQVIIS patrono præstandis.

Dixi suprà, de iure patr. circa pecuniarium commodum. nunc de gratia honoris & reuerentiæ. Et no. q semper debet sancta videri persona patroni liberto: vt ff. de obseq. l. antep.

h *COntra patronum.*] etiam nomine, secundum quosdam: vt supra si tut. non gess. l. 1. Sed contra est, quia ibi in accusatione loquitur, scilicet suspecti tutoris, & sic aliud erit in actione, & aliud in accusatione: vt ff. de in ius vocā. quæsitum, nisi in casu, vbi etiam nec alieno nomine pōt agere: vt ff. de iureiurā. non solum, §. quamquam. ibi si autem cum liberto.

ADDITIO. Tu dicas, quod agere alieno nomine pōt dupliciter intelligi. Vno modo nomine alieno, hoc est ex facto, q ex alterius persona dependet: licet quis i iudicio agat suo nomine, & isto modo libertus non potest intentare famosam actioné contra patronum: vt s. si tut. non gesse. l. 1. & ff. de iniur. l. non solum, §. quamq̃. alio modo alieno nomine intelligitur, quia alieno nomine est in iudicio vt procurator, vel vt curator: & tunc potest alieno nomine: vt l. quæsitum, ff. de in ius voc.

2 † Deest Duar.

3 † al. merito, & iure omne patronis obsequiū debent.

i *Tuum.*] puta surripuit terminos.

K *Famosam.*] vt furti. sed nec etiam turpem, vt condictionem furtiuam: vt ff. eod. l. honori, & l. parens, & l. licet. & de dolo, l. non debel. nisi in causa, vt ff. de in ius voc. l. sed si hac, §. prætor. & quæstionē ibi in fi. l. factam hic repete. Item nec honestam, nisi cum venia, vt s. de in ius voc. l. venia. & cum honestate verborum, vt j. eo. l.

L*iberta.*] CASVS. Liberta tua volente alicui nupsit, tibi ad operas non tenebitur propter suspicionē sinistrā.

l *Voluntate.*] aliter non præiudicat liberta patrono, vt ff. de oper. lib. l. cum. Accur.

m *Aut.*] pro &, vt ff. de verb. sign. l. sępè. aliter sibi non præiudicat patronus, vt ff. de oper. l. sicut. Vel potest legi disiunctiue, vt ponas casum, quando non compulit eam iurare non nubere, vt ff. de iure patr. l. qui contra legem. & tunc iure, i. iure permittente eam nubere.

Disiunctiua ponitur qñque pro copulatiua.

n *Præstare.*] adhuc n ei debet reuerentiam, ff. de iniur. l. non solum, §. q̃q̃. & s. de oper. liber q ex liberta, in fi. quæ sunt j. adeo vt possit in seruitutem reuocari. & sic desinit matrimonium, vt in Authē. de nupt. §. si verò decretum, coll. 4. etiam si sibi est nupta, vt ff. de ri. nup. l. in eo. in fi. l. dic ergo officiū, i. opera sic enim dicitur ff. de oper. lib. l. 1.

E*tiam.*] CASVS. Cum seruus tuus dedit tibi pecuniam, vt ipsum manumitteres, manumisisti, oē obsequium tibi præstitit, quod consueuit libertus præstare patrono, quia spontè videris manumisisse Vinia.

o *Debent.*] vt s. de bon. lib. l. 1. & de ope. lib. l. qui nūmū hac eum pactio dūm non adstringit, vt j. de lib. cau. l. cū

affirmet, & l. post certi, & si non manumittit, non ideo repetitur quod de peculio dedit seruus, vt supra, de condi. ob cao. da. l. si liber. & facit sup. de transa. interpositas, Acc.

SI *manumissori*. CASVS. Seruum tuum si manumisisti, & debitor eius factus fueris, sed quia ei non soluis tibi conuitia dixerit, vel cõtumelia te affecerit, à præside coercebitur, non. n. statim ad litigandum currere debuerat, & si hoc tibi facere vellet, non conuitia dicere, sed honore debito reseruato corã iudice pecuniam petere debuit.

a *Si manumissori*. id est patrono, loquitur enim liberto.

b *Vim & audaciam* scilicet, quod violentus erat, vel econtra quod tu faceres eum verberari.

c *Haberet*. consecutiue, non causatiue, ut inf. de iud. l. properã dum, §. & si quidem, & Iust. de act. §. tripli. Vel dic haberet idest habere posset.

d *Aestimabit*. quod qualiter fiat, plenè dicetur inf. ti. t. l. 2.

e *Debebatur*. s. à patrono.

f *Non protinus*. ut & j. ad leg. Corneliã de fal. l. si à te. nam præcedere dẽt ad monitio, ut j. de pig. l. debitores, & in decr. 12. q. 2. c. indig. & 2. q. 1. c. si peccauerit, & 45. dist. in c. sed illud & in Authẽ. vt lice. ma. & auiæ, §. his illud, col. 5. & arg. sup. de epis. & cleri. l. si quis curialis.

g *Auderes*: cum uenia, vel sine venia. 1† Seruato

h *Potuisti*. hoc quilibet debet facere, sed maxime liberti, ut hic, & sup. de posth. l. quisquis.

ETiam liberis. CASVS. Si te condemnato ob crimen aliquod, libertus tuus liberis tuis reuerentiã præstare nõ vult, merito erit puniendus.

i *Damnatorum*. s. patronorum.

k *Obsequium*. quod consistit in alendo, & assurgendo, & similib. ut diximus j. de ope. lib. l. liberti. Itẽ ut §. ff. de interdi. & releg. l. 3. Sed sol. ut j. de bo. li. l. 1.

l *Seueritatem*. quod plenè dic, ut inf. tit. 2. l. 2.

Libertus non debet contra patronũ vim, vel audaciam exercere, sed sine atrocitate verborum æquitatẽ suę petitionis exponere ius dicenti. Bal. Vel sic: Libertus patronum non vocat ad iudicium sine venia, & reuerentiam ei vocato tenetur pręstare sine atrocitate verborum, aliàs pro motu iudicis puniendus, hoc dicit. Sal.

Idem A. Victorino.

LEX IIII.

SI manumissori[a] tuo vim[b] & audaciam obiecisti, ei qui te beneficio suo ex seruitute liberando vt aduersariũ te haberet,[c] fecit: Præses prouinciæ quatenus coercere eiusmodi temerariam licentiã debeat, æstimabit.[d]

¶ Nam si qua tibi pecunia debebatur,[e] siue de rebus aduersus patronũ disceptatio fuerat, non protinus[f] ad litigãdum currere debueras, maxime autem si hoc facere auderes.[g] sine atrocitate certè verborum æquitatem petitionis tuæ commendare iudici potuisti,[h] omni honore patrono debito,[1] † reseruato. PP. 2. Calen. Octob. Iuliano & Crispino Coss.

Patrono damnato tenetur libertus pręstare reuerẽtiam liberis eius, h. d. Sal.

Imp. Gordianus A. Sulpitiæ.

LEX V.

ij ETiã liberis dãnatorũ[i] cõsuetũ obsequiũ[k] libertos paternos pręstare dẽre, in dubiũ non venit. ¶ Proinde si non agnoscunt reuerẽtiæ debitę munus, nõ immerito videnť ipsi aduers⁹ se prouocare seueritatẽ.[l] PP. Nõ. S. Sabino 2. & Venusto, Coss.

Libertus tenetur ad obsequiũ, non ad operas non impositas: nec potešt per patronum inuinculari, hoc dicit, Salicet.

LIberti. CASVS. Seruum tuum manumisisti, postea uis vt fodiat in aliquo loco inhonesto tota die, vel aliquid turpe faciat, an de hoc teneatur, quæritur? Rñ quod nõ, nec eum inuinculare potes, sed ad consuetum seruitium tibi tenebitur, ut assurgere tibi, & similia.

Idem A. Cornelio.

LEX VI.

LIbertos, siue libertas, maximè quibus impositæ operæ non sunt, consuetum potius obsequiũ,[m] quã seruile ministerium manumissorib. exhibere debere, neq; vincula perpeti,[n] non est opinionis incertę. Dat. 3. Cal. April. Attico & Prætextato Coss.

Priuignis & filiis patroni debetur reuerẽtia, alias punitur libertus, h. d. Bald. concordat, Sal.

Impp. Dioclet. & Maxi. AA. Metrodoro.

LEX VII.

NEq; libertis[o] nouercæ iniuriæ inferendæ priuignis eius libera facultas esse dẽt. patronos ẽt libertos (si cor iudicis) furiosos tibi fuisse, ferendum non est.[p]

¶ Præses igitur prouĩciæ vindictã tibi per personã conditioni congruentem,[q] 2† impertiri non dubitabit. Da. 5. Idus Maij, Maximo 2. & Aquilino Coss.

Iidem AA. Hermiæ.

LEX VIII.

NEque patronæ tuę obsequijs refragari te fas est.[r] D. 12. Cal. Febr. Diocletiano, & Maxi. AA. Coss. 44.

TITVLVS VII.

De libertis, & eorũ liberis.

Qui ex necessitate manumittit, ius reuocandi in seruitutem non habet, hoc dicit, Baldus, sed ex voluntatẽ sic. Salic.

Imp. Antonin. A. Daphno.

LEX PRIMA.

NOn est ignotum quòd ea, quæ ex causa fideicommissi manumisit, vt ingratũ libertũ accusare[s] nõ pôt:

m *Obsequium*. facit sup. de in ius uoc. l. venia, & j. de operi. lib. l. qui manumittuntur.

n *Perpeti*. idest pati.

NEque. CASVS. Si qua mulier liberum habeat, facultas nulla liberto tribuatur inferenti iniuriã priuignis patronæ suæ. & hoc in prima. si aũt libertus patris tui iniuriosus extiterit, prouidebit iudex.

o *Neque libertis nouercæ*. i. liberti nouercæ nõ debent esse iniuriosi priuignis patronæ suæ.

p *Non est*. ut & ff. de in. pat. l. iniuria. & inf. ti. e. l. liberti si modo, & intelligo iniuriã, et si cessauerint pñtare obseqũ.

q *Congruentem*. quod dices inf. tit. 2. l. 2.

NEque patrona. CASVS. Si mulier aliqua seruum suum manumisit, an ei obsequium pstare teneatur, qrit. Rñ. q sic.

r *Fas est* nec liberorũ eius, cũ & operas eis debeas, & ab intestato succedant, ut ff. de ope. lib. l. ut iusiurandi, in fi. & de iure patro. l. satis cõstat, Acc. 2† Imperti te.

DE LIBERTIS, & eorum liberis.

Quib. dẽat præstar. obsequium dictum est sup. ti. prox. Nũc econtra puniantur & qualiter propter non præstitum.

NOn est. CASVS. Rogata fuit mulier aliqua in vltima voluntate, ut seruum suum manumitteret, & manumisit, nunquid si libertus causas ingratitudinis commiserit, eum ingratum accusare possit, quæritur? Respon. quòd non, quia ille tantum potest accusare libertũ de ingratitudine, qui sponte manumisit, & non ex necessitate.

s *Accusare non potest*. ut reuocet in seruitutem, sed petere ut castigetur, ut j. de ope. lib. l. mater. & ff.

a *Extra ordinem*. i. officio iudicis, vt arg. ff. de pœ. l. hodie, & de hoc dicetur inf. l. penul.

b *Gratuitam*. maximè. nam idem & si pecuniam accepit à seruo, vt sup. ti. 1. l. etiam 1.

SI manumissus. CASVS. Si libertus tuus ibi ingratus extitit, vel culpæ cõtraxerit offensam, & hoc corã ordinario iudice vel delegato ostenderis in seruitutem reuocabitur, & filij eius, q post reuocationem, in seruitute nati & cõcepti fuerunt, serui erunt. Si autẽ coram Principe fuit manumissus: de inde inseruitutem vt ingratus reuocatus, postea autem ex pœnitentia ita dignum se ostendit, vt dominus cum velit fieri liberum: non aliàs ad libertatem perducetur, nisi dominus hoc à principe impetrauerit, quia sine Principe nõ reuocatur in libertatem.

c *Patronum suum*.] quid si plures erant patroni, & vnus vult reuocare, alter non, cui non fuit ingratus? Videtur oium cõsensus necessarius, vt ff. qui & à qui. manumi. liberi non fiunt. l. si quis hac, §. quoties, sed puto contra. qd enim ibi dicitur, exponitur à Placen. omnium consensus. scilicet offensorum, alioquin contra, cum quisque sit insolidum patronus vt ff. de ri. nup. l. illud, & l. filio.

d *Aut leuis*. imò uidetur non reuocari propter leuem offensam, vt infra de lib. cau. l. solo. quæ est contra. Sol. ibi in non faciendo fuit offensa, hic faciendo. Et no. hic pro leui culpa magnam pœnam imponi, sic sup. de hær. & ma. l. omnes vetita, in fi. & inf. de Princ. age. l. 1. lib. 12. sed legata non reuocantur ex leui culpa legatarij, ut ff. de adim. legat. l. 3. in fi. hodie tamen addunt quidam, quòd pro leui offensa nõ retrahatur in seruitutem, sed ex certis causis expressis in Auth. vt lib. de cæt. §. illud, col. 9. Sed nos dicimus contra, arg. eiusdem, § in prin. & dictum §. intellige quando remisit ius patronatus, nam & adhuc reuocat, ut sup. de bon. lib. l. si reuerentia.

e *Sub imperio*. i. dominio, sed contra sup. ti. proxi. l. si manumissor. vbi dicitur, quod Præses prouinciæ ipsum coercebit. Dicas quod in arbitrio patroni est, verum Præsidi uelit ostendere uel non.

f *Ditioneque*. i. iurisdictione.

g *Si in iudicio*. i. ordinario.

h *Pedaneos*. i. delegatos. Et sic est contra, sup. de peda. iud. l. placet. 1. in fi. Sol. ibi dubius erat status, hic autem certus, sed reuocatur in alium.

i *Exorta*. aliàs exerta, aliàs exempta, aliàs exercita. i. à patrono proposita.

k *Filiis*. sed nonne partus sequitur uentrem, & sufficit medio tempore liberam matrem habuisse, vt inst. de inge. §. 1. in fi. ergo filij, quia aliquando liberi fuerint, serui fieri non possunt. propter hoc dic, manumissus uel manumissa, quod [illegible] vt sup. de verb. sig. l. 1. Vel dic, quod lex ista loquitur de [illegible] regulis, qui sequuntur conditionem patris, ut vt inf. de natu. lib. l. [illegible].

l *Fuerint*. licet ex ancilla manumissa quæ ex ingratitudine fuit reuocata, [illegible] & conceptus [illegible] sequitur, & de [illegible] l. Paulus, [illegible] conceptus, [illegible] nati ha-

cum id iudicium extra[a] ordinem[*] præbeatur ei, qui[1] † voluntate seruo suo libertatem gratuitã[b] præstitit, nõ qui debitã restituit. PP. 5. Cal. Maij Messala, & Sabino Coss.

Pro leui iniuria in faciendo commissa libertus in seruitutẽ reuocatur, quod nõ nocet filiis ante natis, sed postea nasciturus, nec poterit sine licentia Principis vlterius ad libertatem perduci: qua per sententiam est priuatus, h. d. Bal. concor. Sal.

Imp. Constantius A.[2] † ad Maximum PV.

LEX II.

SI manumissus[*] ingratus circa patronum[c] suũ extiterit, & quadam iactantia vel cõtumacia[3] † ceruices aduersus eum rexerit, aut leuis[d] offensæ contraxerit culpam à patrono rursus sub imperio[e] ditioneq;[f] mittatur, si[g] [4] † in iudicio, vel apud pedaneos[h] iudices patroni querela exorta[i] ingratum eum ostendat: filijs[k] etiam, qui postea nati[l] fuerint seruituris,[m] quoniam illis delicta[5] † parẽtum non nocent, quos tunc esse ortos[n] constiterit, dum libertate illi[o] potirentur.

¶ Sanè si is, qui[6] † in nostro[p] consilio vindicta[q] liberatus est, post coercitionem[r] ex pœnitentia dignum se præstiterit, vt ei ciuitas[s] Romana reddatur: non prius fruetur beneficio libertatis[*] quã si hoc patronus[t] eius, oblatis precibus,[u] impetrauerit.[7] † D. Idib. April. Romæ, Constantio A. 5. & Constante Cæs. Coss.

Reuerẽtia debetur etiam hæredibus extraneis, & eis competit officium iudicis pro ingratitudine arcenda, h. d. Bal. vel sic: Reuerentia debetur filiis, & hæredibus patroni, qui habent etiam ius in seruitutem reuocandi, h. d. Sal.

bentur, vt ff. de sta. ho. l. qui in vero. Et no. hic arg. quod si vasallus commisit feloniam, filijs primo natis feudũ non aufertur. Vel generalius nota regulam, delictũ patris filijs nõ nocet, vt inf. de lib. cau. l. si. §. 1. & ff. de pœn. l. 3. & l. crimen. & ff. de in ius voc. l. adoptiuum, §. fi. & in decre. 1. q. 4. c. 1. & 24. q. 3. c. 2. & dist. 56. per totum.

ADDITIO. Tu distinguas breuiter in quõne illa, quã facit glossa ista de feudo ex mẽte Bartoli in l. 3. ff. de interdi. & relega. quia aut committit pater aliquod delictũ, ppter quod debet directo feudo priuari, vt quia delinquit cõ dñum, vel aliquid facit cõtra con uetionem feudi, tunc delictũ patris nocet filio, vt in c. 1. in ti. si vasal. feu. priu. cui de. Aut committit aliud delictũ, ppter quod, si nõ dẽt principaliter feudo priuari, sed cõsequẽter cadit ab illo, vt qa non delinquit contra dominum, vel cõtra promissiones factas in feudo, tunc aut tale feudũ debet transire, ad filiũ ex persona patris tanq ad patris successorẽ, & hoc casu filius priuat illo feudo. Aut transit ad eum suo iure, vt quia filius, non quia hæres, & successor, & tunc sibi illud retinet, ut probatur in d. l. 3. ff. de interdi. & releg. Vide etiam Abb. in ca. si. extra, de feudis.

m *Seruituris*. i. seruis futuris, si tamen ex ancilla huius patroni sint nati. Vel dic etiam ex aliena muliere ut liberta, uel serua, si tñ filij necesse habeant sequi conditionem patris, vt in casibus ut inf. de murileg. l. fi. li. 11. & sup. de ser. fug. l. fin. Et sic non est contra, sup. de rei uend. l. patrem. Vel resolue in prin. huius legis masculinum in fœminum, ut aliàs, ff. de usur. l. equis. Et dic seruituris, s. patrono.

n *Ortos*. vel conceptos, dt modo dixi, sua vero delicta nocerent eis, ut inf. eo. l. fi.

o *Illi*. liberti reuocati in seruitutem.

p *In nostro*. i. coram nobis.

q *Vindicta*. i. causa cognita.

r *Coercitionem*. i. reuocationem in seruitutem.

s *Ciuitas*. i. libertas.

t *Patronus*. quondã, nunc dñs, vnde Virgilius facilis descẽsus Auerni. Noctes atq; dies patet atri ianua Ditis. Sed reuocare gradum, superasq; euadere ad auras? Hoc opus, hic labor est. Vt aũt scias ex q b. causis fiat reuocatio, dic, aut ex voluntate manumittitur, aut ex necessitate. Primo casu si ẽ ingratus, ut quia nõ pstat obsequiũ, nõ reuocat, ut inf. de lib. cã. l. solo, nisi oportunum erat, ut circa alimenta, vt ff. ff. de lib. agn. l. alimẽta, §. Impatores, cõminari tñ põt, vt ff. de iure patr. l. ingratus. Si aũt est ingratus, quia iniuriam facit patrono, et pp leuem culpa reuocatur in seruitutẽ, ut hac l. nisi patronus remiserit ius pronatus, vt in Auth. ut li. de cæ. §. illud, coll. 6. nã tunc pp graues offensas reuocatur, nõ pp leues. Secundo, qñ fit ex necessitate, tunc eadem fit distinctio, sed non eadẽ pœnæ impositio, nam si non præstat obsequium, primo cõminat ei Prætor, secundo extra ordine correctione imponit si nõ prodest cõminatio à Prætore facta, sed si facit iniuriã, si quidẽ ad verba, damnatur in exilium, si ad factum, damnatur in metallum, ut ff. de iu. pat. l. 1.

u *Precibus*. i. Imperatoris.

Liber-

* Ordinẽ. Quia legibus nõ est prodita a ctio ingratis, aut si pdita est vetusti lege Ælia Sentia in desuetudinẽ abijs, post illam legẽ Senatus. & cõstõnib. de ingratitudine liberorũ agi cœpit. Gothof.

1 † Deest, &

2 † ad concilium Bizacij orũ. C. T.

* Ex lib. 4. tit. 10. l. C. Th.

3 † confirmat C. T. Du ceruicem.

4 † ficiant om. & C. The. Dua impe riis ditionẽque.

Legatum non reuocatur ex leui culpa legatarij.

Libertus propter leuem offensam reuocetur in seruitutẽ.

Feudũ an auferatur filijs iam natis propter delictum patris.

5 † Parentium.

9 † Deest Dua.

* libertatis Cod. Taci. tamẽ lib. 3. ait. Neronis tpe, vindicta liberatos non potuisse in seruitutem retrahi.

7 † Dat. 6. Cal. Aug. Coloniæ Agripinæ Pacatiano, & Hilariano Cos. C. Th.

Virgilius

Libertus ex quibus causis in seruitutẽ reuocetur.

Liberti.] CASVS. Non magis auditur libertus contra filium patroni, si eum sine venia in ius vocauerit quam contra patronum, cui si ingratus extiterit, dabitur ei actio, id est, officium iudicis propter ingratitudinem, vt in seruitutem reuocetur. Vel sic: Quæritur vtrum libertus debeat reuerentiam & obsequii filijs patroni: Resp. q sic, eodē modo sicut & patronis quibus si fuerint ingrati, sicut cari possunt in seruitutem.

a *Modo.*] id est, solummodo.

b *Audiantur.*] sine venia.

c *Hæredibus.*] etiam extraneis, vt sup. de in ius voca.

d *Quib.*] s. hæredibus etiā extraneis, secundum Pla. Sed tu restringere hoc tātum ad filios, qui reuocant. non autem extraneus hæres, vel etiam suus, vltra filium, vt sup. e. l. 1. & in Auth. vt li. de cog. §. illud. col. 6. & ff. de ver. sig. l. sciendū. §. item in lege.

e *Ingrati.*] si habes ingratis, subaudi, s. existentibus libertis, si habes ingratis actio, secundū quosdam, dicas q est proprium actionis nomen, quia fit reuocatio. Alij dicunt vtilē rei vendicationem, & eam appellant actionem ingrati, id est, propter ingratitudinem. ar. inst. de reuoc donat. his solis. & ff. de donatio. cau. mor. l. si mortis causa res. Tu dic dari officium iudicis; vt j. e. l. 1. & dices hic actio ingrati idest propter ingratitudinem offic. iudicis, &c. & facit ad legem istam sup. de ope. libe. l. qui manumittuntur. & ff. de in ius vo. l. quique. & l. si libertus quæ reuocatio etiam per procuratorem fieri potest, vt ff. de obse. l. per procuratorē.

f *Illi.*] scilicet liberti.

* Ex nouel Val. de libe. & cor. sic. Vi. Cuiac. ad Noue. 78.

* Per istū text. dicit Petr. Ra. in dictis suis exuagitib. ... uag. volo tibi dicere duas laudes seruorū valere obsequētiā, est seruus, ergo nequam. Vid Plau. in Persa. Ac. 5. 1.

1† Dn. Valentiano.

Impp. Honor. & Theo. AA. ad Sena.

LEX III.

Liberti* non modo [a] aduersus patronos non audiantur, [b] verumetiam eandem, quam patronis ipsis debent, reuerentiam, præstent hæredibus [c] patronorum, quibus [d] ingenui [e] actio, sicut ipsis manumissoribus deferetur, si illi [f] datæ sibi libertatis immemores, nequitiam* receperint seruilis ingenij. Dat. 7. Id. Aug. Rauennæ: Mariniano & Asclepiodoto Coss.

Ingenuus liberti filius propter ingratitudinem, viuente patre, commissam, potest reuocari in seruitutem, et hoc operatur conditio patris. quod no. Salic.

Impp. Honor. & Theo. AA. Basso, PP.

LEX IIII.

Libertinæ conditionis homines, vel eorum filij, etiam si militantes [g] docebūtur ingrati, ad seruitutis nexum proculdubio reducentur. [h] Datum Cal. April. Rauennæ, Theodosio 11. & 1† Valentiano AA. Coss.

Libertinæ.] CASVS. Si liberti, vel eorum liberi militiam consecuti fuerint: non propter hoc minus in seruitutem reuocabuntur, si ingrati extiterint.

g *Si militantes.*] si, id est, quamuis.

h *Reducentur.*] sic ergo no. q licet liberti sint ingenui tamen præstant reuerentiam, licet non tantam, sicut pater, vt ff. de iniur. l. non solum. §. quanquam. in fine. §. & propter proprium delictum in seruitutem reuocantur, vt hic non patris, vt sup. e. l. 2. & est etiam pro hoc ipsa rubrica. quia frustra diceret, & eorum liberis. cum sufficeret de libertis, vt arg. ff. de leg. 1. l. si quando, in princ. Item facit quia sicut etiam non patrono datur reuerentia propter patronum, vt filijs patroni viuēte patre, & vxori, sup. de ope. lib. l. pen. ita & non libertus præstet obsequium propter libertum, vt hic. Nec obstat ff. de ob. & liber. l. hæres. vbi dicit, quod hæres liberti habet iura extranei hominis. quia illud intellige in hærede extraneo. Vel verius ibi post mortem liberti: hic autem loquitur eo viuente. Alij dicunt tales filios non reuocari per dictam l. hæres. & hic intelligūt filij, scilicet, cum patribus manumissi.

Liberti filij q ingenui sunt, an propter suam ingratitudinem in seruitutē redigant.

DE IVRE AVREORVM ANNVLORVM & de natalibus restituendis.

Quia per restitutionem natalii. & per ius aureorū annulorum perdūtur iura prædicta j a patronorū, ideo de his dicit.

TITVLVS VIII.

De iure aureorum annulorum, & de natalibus restituendis.

Ciuitatem non pōt quem natalib. restituere. h. d: Bal. Vel sic: Ius aureorum annullorū & restitutio natalium a solo Principe conceditur, non ab ordine Decurionum. h. d. Sal.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. Philadelphio.

LEX PRIMA.

Natales [i] antiquos, & ius ingenuitatis, non ordo præstare Decurionum, sed à nobis [k] peti potuit. Datum 15. Calen. April Rauennę, ipsis AA. & Coss.

Ius aureorum annulorum non est vera restitutio natalium, sed habet similitudinē eius. h. d. Bal. Vel sic. Natalibus efficiuntur ingenui, non qui ius annulorum aureorum tātum sunt assecuti. h. d. Sal.

Ijdem AA. CC. Eumeni.

LEX II.

Avreorum vsus annulorū beneficio principali tributus [l] [1] [2] † libertinitatis quoad viuunt imaginē, [m] nō statum ingenuitatis [n] præstat.

Natales.] CASVS. Si libertus tuus te consentiente ingenuitatem quam quilibet ex prima natura consecutus est, impetrare voluerit, à quo sit impetrando, quæritur: Resp. quod nō à Decurionibus, sed à Principe.

i *Natales antiquos.*] id est, in quibus omnes homines nati sunt liberi & ingenui, de iure naturali, vt Institu. de iure natu. §. ius autē gentium, non seruitutis, in qua seruitute natus fuit ille, qui petijt natalibus antiquis restitui; vt ff. de nata. resti. l. 2.

k *A nobis.*] & hoc consentiente patrono, vt ff. de nata. resti. l. fin. sed ad vtilitatem petentis sunt; vt habeat ingenuum tutorem vel curatorem; & ad onus, vt non excusetse a tutela ingenui, vt ff. de excu. tut. l. cum ex oratione.

Avreorum.] CASVS. Si quis ius aureorū annulorum a Principe impetrauerit, an plenam, an semiplenā ingenuitatem consequatur, quæritur: Respond. q semiplenam, quia in vita sua erit ingenuus, quoad hoc vt matrimonium cū filia Senatoris contrahere possit: vel quo ad honorem: mortuus autem habebitur vt libertus: quia succeditur. i per contra tabu. secus autem si natalium restitutionem impetrauerit, quia plenam consequitur. ergo ius est aureorum annulorum secundum quosdam, quando Princeps concedit liberto, ut portet aureum annulum in digito, nec aliter libertis licebat, uel dic vt dixi, quòd erat ingenuus, dum viui., &c. Est ergo ius aureorum annulorum signum semiplenæ ingenuitatis libertinitatis præteritæ.

l *Tributus.*] hoc est, quia olim liberti annulos ferre non poterant: quod non puto. Sed dic, quòd concedebatur a Principe hoc priuilegiū, ita quod necesse habebant portare in signum semiplenę non plenæ ingenuitatis, & præteritæ libertinitatis, ut hic, viuebant enim vt ingenui quantum ad matrimonia contrahenda & honores, moriebantur autem vt liberti, qui patronus habet cōtra tabulas, vt ff. de bo. lib. l. cum. etiam in prin. Et quod dixi haberi pro ingenuo, verum est quantum ad commoda, non incommoda. * vnde participat legato libertis relicto, vt ff. de condi. & demon. l. falsa. §. 1. & ff. de iu. aureorum annulorum. l. 1.

m *Imaginem.*] mirabiliter posuit imaginē, nam licet vnus ad cōmoda pro ingenuo reputetur, tamē quia defert annulos, reprehēda: secutatur imago præteritæ libertinitatis, secundum Ioannem. quo ad im

n *Ingenuitatis.*] scilicet, plenę: quia sic etiam post mortem cōmoda durarent.

1† Libertatis.

* Hoc vt facere pro cive, qui scholari, cum habeatur pro ciue, id accipi debet quo

a *Liberam.*] huius verbi expositio est infra de bon. poss. contra tabu. lib. 2. secundum Azo.
b *Habet.*] quantum ad eum qui vendidit, non fratrem: vt ff. de bo. lib. l. Iulianus ait. secundum M.
c *Modo.*] dixit dandam pecuniam ex venditione operarum debitam, modò si non onerandæ &c. & sic potest referri hęc determinatio ad id, quod primo dixit, non ad proximè dictum. Vel potest determinare, & referri ad proximum dictum. i. dicere, habet liberam testamenti factionem, ex venditione facta iuste pretio, animo petendi sine exactione &c. modo si non &c. Quia tunc non ideo consequitur liberam testamenti factionem libertus, qñ iniusto pretio, quia lex non presumit, quod exigat, nisi exactio fiat: ut ff. eod. l. quę onerandę. Quando autem onerandæ libertatis causa cautio emissa dicetur, habes ff. quarum rerum actio non datur, l. 1. §. quæ onerandæ, & l. fi. §. si seruus. puta si dicat sic patronus, promittis mihi viginti si me offenderis? Item bene dicit eum consequi liberã testamenti factionẽ: quia non est æquũ, vt verumque. s. & viuentis operas, & mortui successionem consequatur: vt inf. de Lati. liber. tol. l. vnica, §. illud.

Libertatis onerandæ causa quũ fiat cautio.

ram [a] testamenti factionem libertus habet: [b] modò [c] si non onerandæ libertatis gratia emissam esse cautionem probabitur. PP. 14. Cal. Maij Duob. Aspris Coss.

Manumittens ex necessitate, operas non imponit: sed manumittens ante tempus, sicut facit gratiam temporis, ita interim imponere potest operas: in seruitutem tamen reuocare non potest. h. d. tex. & gl. Bal. vel sic: Manumittens ante tempus, quo tenetur manumittere, pro tempore anticipato potest operas imponere, & non vltra hoc dicit Sal.

Idem A. Terentio. aliàs Tertio.

LEX V.

MAter tua ab eo, quem ex causa fideicommissi manumisit, operas impositas petere non potest: [d] nisi eius tantum [e] temporis, quo eum ante manumisit, quam dies fideicõmissæ libertatis existeret: sed nisi ei honorem patronis debitum exhibuerit, adeat competentem iudicẽ pro modo admissi 1 † vindicaturũ. [f] PP. 3. Idus Maij. Duob. Aspris Coss.

1 † Iudicaturum.

Pro operis futuris non licet mercedem accipere, pro præteritis sic: & duo filii ab operarum præstatione liberant. h. d Bald. & Sal.

MAtet. CASVS. Rogaui in testamento meo matrem meam, vt Stichum manumitteret post quinquennium. manumisit post annum ex causa aliqua, & operas imposuit. Dicitur, quod illa impositio operarum tenet, & ante quinquenniũ finitur. & eas petere posset, sed non vltra, sed si non exhibeat reuerentiam, puta de assurgendo ei, castigabitur.
d *Non potest.*] excipitur in filio testatoris rogato per fideicommissum manumittere: ut ff. de bon lib. l. quæ ex causa, & bene dicit, non potest, non. n. uoluntate sua, sed necessitate manumisit. Itẽ licet testator iusserit, ut hæredi promitteret operas: tñ non cogitur promittere: & si promiserit, actio in eum non datur: ut ff. eodem. l. cerdonem sicut nec is, cui bona adiecta sunt causa conseruandarum libertatũ, petere potest ab his, qui directò, vel per fideicommissum libertatem ab eo acceperunt: ut ff. eo. l. si quis hac. § 1. Acc.
e *Nisi eius tantum.*] & ad hoc est ff. de hære. insti. l. 3. §. qui fideicommissariam. in fi.
f *Vindicaturum.*] non vt reuocetur in seruitutem, sed vt castigetur: ut ĩ. eod. l. manumissionis, & ĩ. de lib. & eo. lib. l. 1. & ff. de offi. Præfec. urb. l. 1. §. cum patronatus. habet tamen contra tabulas: ut ĩ. de bon. pos. contra tabu. liber. l. 1. & facit ab legem istam ff. de bon. lib. l. etiam, & ff. eo. l. Campanus, & ff. de ritu nup. proximè, & ff. de in ius voc. l. is quoque. Accursius.

NEc patronis.] CASVS. Dicit Imperator in hac l. quod futuræ operæ pretium patronus a liberto extorquere non debet, sed bene licet accipere, si consentiat libertus: & hoc si certa opera fit imposita. præteritæ autem potest. Libertus autem duos habens filios siue semel siue diuersis temporibus, obligatione operarum liberatur.

Imp. Alexãder A. Mutio. 2 †

2 † Numitio.

LEX VI.

NEc patronis pro 3 † operis [g] mercedem accipere licet, quamuis si indictæ [h] operæ præstitæ non sint, ad pecuniæ exactionem, [i] obsequij non præstiti æstimatio conuertatur.

¶ Qui autem duos [k] filios in potestate, vel [l] diuersis temporibus habuit, lege Iulia de maritãdis ordinibus, obligatione operarũ liberatur. Dat. 12. Cal. Iun. Iuliano 2. & Crispino Coss.

Emptus suis nummis, & manumissus, non debet operas: nec reuocatur in seruitutem, vt ingratus: licet verè sit libertus. h. d. Bal. & Sal.

Idem A. 4 † Augustino.

4 † Augustino.

LEX VII.

SI tuis nummis [m] emptus es ab eo, à quo manumissus es; nec operas ei debes, nec puniri ab eo 5 † vt ingratus potes: 6 † patronum tñ tuum esse eum negari nõ 7 † oportet. [n] Dat. 3. Id Septem. Iul. 2. & Crispino Coss.

5 † Vtpote ingratus.
6 † Patronos.
7 † Potest.

Vxor nõ debet operas marito: sed eo inuito non potest diuertere, h. d. Bald. vel sic: Liberta vxor patroni facta non tenetur operas. Sal.

Idem A. 8 † Lictorio.

8 † Lectorio.

LEX VIII.

LIbertæ tuæ, ducendo eã vxorem, [o] dignitatem

g *Pro operis.* futuris. quod verum est, nisi in casibus: ut ff. eo. l. patronus, & l. si libertus autem, & dixi supra eod. l. si quam.
h *Si indictæ.*] de incertis dicit, quæ non cedunt nisi indicantur. aliud autem de certis: vt ff. eo. si quis hac. §. 1. & l. quoties.
i *Exactionem.*] 1 no. 1 arg. quod qui tenet ad factum, possit se liberare præstãdo pecuniam pro æstimatione: nec præcisè cõdemnandus est ad factum: ut est arg. ff. de re iud. l. si quis ab alio. §. fi. & dic, ut ibi. De materia istius gl. uiden. sũt scri bẽtes in l. stipulatio nes nõ diuiduntur, ff. de verb. oblig.
k *Qui autem duos.* vel vnum quinquennalem excipitur autem ille, qui artem ludicram exercuit, & qui operas locauit suas, vt pugnet cũ bestijs: vt ff. eod. qui liberti nos. Item soluitur nisi tamen obligatio operarum tuus esse. ratione infirmitatis liberti, vel dignitatis ei superuenientis: vt ff. eod. l. libertus qui quandoque post & l. nec audiendus, & l. interdum. Item ratione ætatis quinquaginta annorum: ut ff. eod. l. liberta maior. Item propter præsumptam voluntatem patroni. quod habes ĩ. eo. l. libertę, & ff. eod. liberta si in concubinatu. Item ratione vitandæ finistræ suspicionis, vt infra eod. l. quod ex liberta. §. is autem. Operarũ obligatio soluitur.
l *Vel.*] expone pro etiam.

SI tuis.] CASVS. Si seruum tuum pecunia sua redemero, & cum manumisero: an ei operas imponere possim, vel ut ingratum in seruitutem reuocare? Resp. quod non: quo ad alia tamen habeo iura patronatus. Viuia.
m *Si tuis nummis.*] quod impropriè dicitur: ut ff. de manumiss. l. 4.
n *Non oportet.*] quo ad alia iura patronatus, & concor. ff. de in ius voc. l. sed si hac lege. Sed contra ĩ. de Lati. lib. tol. l. unica, §. illud. Sol. ibi accepit ab extraneo, hic a seruo: ut ĩ. ti. 1. l. 1.

LIberta.] CASVS. Si libertã tuã in uxorem duxeris, tibi præstare operas cogenda non est, etiã diuortio facto, cũ alij inuito te nubere nõ possit, & hoc oteutus esse debes.
o *Vxorem.*] idem si habuit eam concubinam: ut ff. eod. l. liberta si in concubinatu.

Anti-

a *Auxisti.* vt & ar. vt inf. de capt. & postli. reuer. l. si is qui te. & imp-opriè ponitur hic dignitatem.
b *Non possit.* vt ff. de ritu nuptiarum, l. in eo iure. & si de repud. l. patrono, & l. fina. Sed nunquid idem erit post diuortium? Respondetur idem, licet sit argumen. contra, ff. eodem, l. plane. Sed ibi in alio casu dicit, scilicet quando concessit alij nubere. Item quod dicit hic non est cogenda præstare, verum est ex obligatione, qua tenebatur vt liberta, sed tenetur præstare operas vxor, viro, sicut alias habetur vxorem in viri seruitio debere esse, vt ff. de donat. inter vir. & vxor. l. sed si vir ex lana, & ff. eod. l. sicut patronus.

Titius. CASVS. Decessit paterfamilias, & seruo suo in testamento reliquit libertatem post lapsum triennij, sub hac conditione, vt quod sibi in vita præstiterit, puta diurnum obsequium, hæredibus præstaret mortuo testatore præstitit vsque ad diem præstitæ libertatis, & eam assecutus est: an vlterius ad illud teneatur, quæritur? Respondetur quod non quia nil pecuniariũ ipsi fuerat relictum.

c *Compelli.* duabus rationibus, scilicet quia iste manumisit ex necessitate, vt supra eodem, leg. secunda. & quia liber homo non tenetur ad operas, nec etiã libertus, ex quo non sunt impositæ, vt ff. de liber. causa, l. fina. Odof.

d *Non possit.* quia non potest ab eo relinqui fideicommissum, cui non est relicta pecunia, vt ff. de legatis primo, plane, 2. §. fina. & l. vidẽdum. Vel est hoc ex vi repetitionis, quia cum iusserit eum seruire vsque ad triennium, idem & in præstatione duxisse videtur, ut argumen. ff. de conditio. institut. l. cum seruus, & ff. de conditio. & demonstratio. l. auia, & facit ff. de manum. l. causam, §. fin.

2 † alteri.

Vxor dicitur esse in viri seruitio.

* Vide Alciat. lib. 6. Parer. c. 9. qui aliquãdo putauit hanc constitutionẽ adulterinã esse, quòd Caio nomẽ hic seruo tribuatur, quod que veteres consueuerint Græcis nõ Latinis nominibus seruos appellare. Ger.

Fideicommissum ab eo relinqui non potest cui non est relicta pecunia.

auxisti:[a] & ideo non est cogenda operas tibi præstare: cum possis legis beneficio cõtentus esse, quòd inuito te [2] † alij non possit [b] iustè nubere. Dat. 10. Cal. Mart. Fusco, & Dextro Coss.

Lex ista legitur duob. modis, secundum primam lecturam hoc dicit. Qui honoratur commodo non pecuniario non potest onere fideicommissi grauari. Legitur secũdo modo sic: Tempus adiectum libertati videtur repetitum ad limitandum præstationem in conditone libertatis adiectã. Vel sic. Tempus appositum principali dispositio, intelligitur repetitum in qualibet eius cohærentia vel appendice, h.d. Bal. Vel sic: Tempus adiectum libertatis præstationi, intelligitur onus seruo impositum limitare. Salic.

Idem A. Herculiano.

LEX IX.

Titius,* si cum testamentum faceret, seruo suo Caio libertatem cum conditione hac dedit, (Caium seruum meum à die mortis meę annis tribus peractis, manumitti volo, ita tamen vt præstet hæredibus meis sicut me viuo præstabat.) & cum idem seruus testatori diurnũ quiddam præstaret, & post mortẽ eius vsque ad diem præstandæ libertatis etiam hęredib. præstiterit, manifestum est, quòd adeptus libertatem, ad eandem præstationem compelli [c] non posit.[d] Datum 7. Idus Augusti, Fusco & Dextro Coss.

Operæ personam principaliter concernentes, ad hæredẽ non transmittuntur, extraneum: nec marito debentur ex persona vxoris, hoc dicit, Bal. concord. Sal.

Imper. Alex. A. Cæcilio.

LEX X.

Liberti,[a] † libertæque defunctorum, operas neque extraneis [e] hæredib. [3] † patronorum, neque maritis patronarum debent.[f] PP. Calen. Nouemb. Alex. Coss.

Filii libertorum sunt ingenui. Et potentius est matrimonium, quam ius patronatus, hoc dicit Bal. Vel sic: Natus ex liberta, est ingenuus: & consentiens ei nubat, operas non exigit, iure tamen patronus retinet, h.d. Sal.

Imp. Gordianus A. Africa.

LEX XI.

Quod ex [4] † liberta muliere nascitur, ingenuum est.[g]

¶ Is autem, qui libertæ [h] suæ nubendi commodauit assensum, quamuis operas [i] ab ea exigere non posit,[k] iura [5] † tamen patronatus non amittit. PP. 3. Non. Augusti, Pio & Pontiano Coss.

Liberti possunt morari vbi volunt, & est argumentum quòd postquam monachus est licentiatus vt transeat ad aliam religionem, non pertinet deinceps ad Abbatem primi monasterii inquirere ubi moretur, nec eum ad monasterium reuocare, manumissus enim est. Bal. Vel sic. Libertus potest morari vbique, dũ tamen operas præstet, quas debet, nec per filios patroni potest in seruitutem reuocari, ni si probentur gratus. hoc dicit, Sal.

Liberti. CASVS. Si seruum meum manumisero, & operas imposuero, & decessero, extraneo hæredi ad præstationem operarum non tenebitur, neque liberta marito patronæ suæ.

e *Neque extraneis.* secus filijs sic, vt inf. l. penul. & inf. de obseq. l. etiam, filijs dico etiam exhæredatis, non autem mala mente, vt ff. de bon. lib. l. si patronus, 2. §. si quis non.

f *Debent.* primo dicto est contra, supra de in ius vocand. l. secunda, secundo est contra, in eo. titu. l. prima. Sol. primi contrarij. hic loquitur de obsequialibus, quæ sunt in faciendo, ibi de obsequialibus, quæ sunt in non faciendo, vt argumen. ff. eod. l. fabriles, secundum cõtrarium solue vt ibi. Sed videtur quod etiã illa, quæ est in nõ faciendo non trãseat ad hæredem extraneum, nam datur in eum de dolo actio, vt ff. de dolo, l. hæredibus. Sed respondeo ibi de calculo, non de infamia agitur, ut infra eodem titulo, l. Sabinianus. Posset etiã secundo intelligi, quod hæc lex dicit in operis incertis, vt ff. eodem, l. si operarum iudicio. Distinctionem autem de operis dic, ut dixi ff. de condictio. indebiti, l. si non sortem, §. libertus.

Quod ex liberta. CASVS. Si libertæ tuæ nubendi præstitistĩ assensum, ad operas tibi non tenebitur propter turpem suspicionem vitandã, tamen ius patronatus retines, puta quod cõsistit in assurgẽdo & i succedẽdo. Viu.

g *Ingenuum est.* vt Instit. de ingen. in princ.

h *Liberta.* secus in liberto accipiente vxorem, quia ibi nõ est suspicio, si ipse operas præstet, ut ff. eodem, l. si quis hac, § etiam. Item secus si est patrona fœmina, quia & ei possunt præstari operæ & filiæ, & nepti patroni, cum nec ibi sit suspicio, vt ff. eod. l. sicut patronus, §. finali.

i *Operas.* futuri, non præteriti temporis, vt ff. eodem, l. libertus ita, §. fi.

k *Non possit.* causa turpis uitandæ suspicionis, quæ quia quãdoque cessat, cessat & lex, vt modo dixi, & facit huic legi, infra, de lati. liber. tollend. authen. ad hæc. & ff. eodem, sicut patronus, in principio, & supra eodem, l. libertæ. Sed contra infra, titulo tertio, l. secunda. solut. vt ibi. Item habent locum hæc durante matrimonio, secus si infinitum sit, ut ff. eodem l. planè. Accursius.

Operæ obsequiales sunt dãdi ces.

2 † In nonnullus exẽpler, nec l. liberti, pręcedit l. nec patronis, & est 6. in ord.

3 † Patronarum.

4 † Libertina.

5 † Deest in oibus.

QVi manumittuntur. CASVS. Serui tui manumissi vbi morari voluerint, possunt, ita tamen, vt operas præstare tibi possint, nec ab hæredibus tuis in seruitutem reuocabuntur, nisi ingrati. Nec enim iura compellunt libertum stare cum patrono.

& mihi fiscus succedit, an in iura liberti succedere debeat, quæritur? Dicitur quod sic.

g *Nummis.* quod improprie dicitur, vt ff. de manum. leg. 4. in principio.

h *A domino.* hic coniunge, libertatem mereatur, & dic data pecunia, scilicet a seruo ipso, vt infra tit. 2. l. etiam. 1. secus si ab extraneo dominus pecuniam accepit, quia si tunc paciscitur cum seruo tantum, est idem quod in superiori casu, quando accepit a seruo, & sic intellige, ff. de obl. l. Titius puerum. si cum extraneo, nec imponit operas, nec succedit, vt supra titu. 1. l. qui nummis, & infra, de lati. liber. toll. l. 1. §. illud. quæ sunt contra.

i. *Retinet.* Opponitur, quia compellitur, manumittere, vt infra, de lib. cau. l. cum affirmes. & ff. si lib. ingen. esse dic. l. 2. in princ. & ff. de acquiren. hæredit. l. si seruum, §. si quis. ergo operas imponere non potest: vt supra titu. 1. l. secunda. ergo non retinet omnia iura patronat⁹, quod hic dicitur. Respondeo in prima dicit hortabitur. In secunda sponte recepit. & est fauor præteritæ libertatis. In tertia non præsenti, sed futuro domino dabat. Vel succurritur non vt sit liber, sed vt non sit necessarius hæres, sic ergo dices cum non compelli, vt supra, de transact. l. interpositas. Alij dicunt cum cogi. & quod hic dicit omnia, restringunt ad id de quo dicitur hic, scilicet de successione tam per contra tabulas, quam ab intestato, ut ff. eod. l. qui ex causa, & inf. de bon. poss. contra tab. libert. l. 1. Accur.

Manumittere coactus, operas imponere non potest.

a *Arbitrium.* ita tamen morari debent, vt operas possint exhibere patronis, vt ff. eod. l. quod nisi, §. ex prouinciis, & l. hæc demum, in fin. quæ sunt contra. Accur.

b *Reuerentiam.* Quid si operas? Resp. idem licet si velint recedere, possint agere ad cautionem, vt ff. de iu. l. in omnibus, & arg. ff. de cond. cau. da. l. pecuniam, §. item si quis deplane dicit.

c *Probentur.* qui ergo sic: vt hic, & inf. de lib. & eo. lib. l. 3.

d *Compellant.* nisi manumisit libertos hac conditione: vt argu. ff. de conditio. & demon. l. Titio centum §. Titio, 2. in fi. & ff. de alim. lega. l. libertis, 2. in fi.

ADDITIO.

Quid si extraneo sub eiusmodi conditione sit relictum vt certo loco habitet? ius libertatis tali iussione infringi non potest, l. 11. ff. de conditio. & demon. Ad certum domicilium neminem putat adstringi posse Ros. in d. l. 12. constat tamen sententia iudicis certum domicilium adsignari posse. l. 2. §. primo, ff. de interd. Goth.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Veneriæ.

LEX XII.

QVi manumittuntur, liberum vbi voluerint commorandi arbitrium [a] habent: nec à patronorum filijs, quibus solò reuerentiam [b] debent ad seruiendi necessitatem redigi possunt, nisi ingrati probentur: [c] cum neque cum patrono habitare libertos iura compellant. [d] S. ix Cal. Iun. ipsis R A. Coss.

Qui alienum libertum occultat, tenetur loco ipsius ad operarum præstationem. h. d. Bal. concor. Sal.

Imppp. Valens, Valent. & Grat. AAA. ad Probum PP.

LEX XIII.

IN [1] † redhibitione [e] operarum maneat pœna [f] in eum, qui libertum alienum recipiendum esse duxerit. Dat. 3. Idus Iulij, Gratiano A. 2. & Probo Coss.

1 Al. redditione.

TITVLVS IIII.

De bonis libertorum, & iure patronatus.

Datio pecuniæ, & pactum de manumittendo cum futuro domino, impedit contra tabulas, secus si cum præsenti. Item fiscus succedit in iure patronatus, Bal. Vel sic: Pactum cum domino præsenti de libertate præstanda non arctat, etiam si dominus pecuniam recipiat cum domino vero futuro secus: & iura libertorum transeunt in fiscum, bonis patroni confiscatis, Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Secundæ.

LEX PRIMA.

MVltum interest, vtrum quis suis nummis [g] emptus, ac manumissus sit ab emptore, an à domino [h] suo data pecunia mereatur libertatem. Priore enim casu ad [2] † bona eius contra tabulas admitti patronum non placet, posteriore [3] † verò omnia iura patronatus retinet. [i]

2 † Desunt.

3 † Deest in omnibus.

¶ Et ideo [k] cum Sabiniani patroni filij, [l] qui plenum ius [m] habuit, vt hostis [n] publici bona fisco vindicata sint: secundum ea, quæ diuo, Pertinaci placuerunt, & nos secuti sumus,

IN redhibitione.] CASVS. Si libertum meum, qui ad operas mihi tenebatur, occultasti eas operas, ad quas præstandas mihi obligatus est, reddere compelleris.

e *In redhibitione.* i. redditione.

f *Pœna.* quia pro eis tenetur tantum pro quibus occultatus erat obligatus, aliud in liberto ciuitatis, vt sup. de ser. fugit. l. mancipia, §. libertis, addunt tamen hic quidam, & omnis damni cum pœna quadrupli præter redditionem operarum, vt arg. inf. de colonis Illy. l. 1. §. 1. lib. 11. Sed ibi in seruo, hic in liberto. vnde contra in ea. l. in fi. Sed de his omnibus dic, vt diximus sup. de ser. fug. l. quicumque. Accur.

DE BONIS LIBERTORVM. & iure patronatus.

De bonis, & c. non solum operas, sed & successionem, & multa alia iura vendicamus in libertos, ideo de bonis liber. & iure patronatus ponit, &c.

MVltum. Ista lex diuiditur in duas partes. Nam primò ponit quoddam dictum cum distinctione. secundo infert ex secundo membro distinctionis. Secunda ibi, Et ideo Rablus.

CASVS. Si seruum meum sua pecunia redemeris, & manumiseris, an tibi ius succedendi in bonis liberti ex testamento, vel ab intestato per contratab. competat, quæritur? Respon. quod non. Si autem pecuniam mihi dedit, & eum manumisero, succedā. si ergo ob debitū aliqd cōdenatus fuero

k *Et ideo.* concludit ad secundum casum, ideo sic construe, ideo cum bona filij Sabiniani, idest qui erat patronus, qui scilicet Sabinianus plenum ius habuit, bona dico sint vendicata fisco, vt hostis publici, scilicet filij: secundum ea quæ, &c.

l. *Filij.* i. Sabiniani, filij dicti patroni.

m *Plenum ius.* post mortem patris, si eos habeat ex successione patris. Vel dic, quòd suo iure habebat, & semper referas te ad secundum casum, quando accepta pecunia à seruo manumisit.

n *Hostis.* & sic crimine læsæ maiestatis. Et dic bona venire ad fiscum, & sic est contra, ff. ad l. Iul. maiest. l. eorum, ubi dicit venire ad filios. Sol. hic non habebat filios liberos, secundum R. sed hoc non ualet, quia etiam si habeat filios, non transeunt ad eos hæc iura, ut ff. de interd. & rele. l. 3. Dic ergo, quòd si ideo hoc crimine damnatur, quia aliquid in Principem commisit, tunc non transeunt ad filios, ut hic & d. l. de interdic. & releg. l. 3. aut in alio cap. eiusdem legis, quæ multa sunt, vt ff. ad leg. Iul. maiest. l. 1. 2. & 3. & tunc tunc ueniunt ad filios, ut in l. contraria. Si autem opponatur ex eo quod est ff. de iu. patro. l. iura. vbi indistincte videtur dari filijs. Dic, quod ibi specialiter fuit cuidam concessum, loco priuilegij. Vel dic, quod in alijs capitulis fuit ibi damnatus,

non.

non q commiserit in principem. Vel solue tertio dictam legem eorum, q quædam iura reseruantur extraneis hæredibus: vt sup. de in ius vocan. l. 2. & hæc ad fiscum possunt transire, vt hic. iura vero succedēdi reseruantur libertis: vt inf. de Lati. lib. tol. l. j. §. sed & si sub conditione, & in l. cōtraria, sed media solutio verior est.

tis. Secus tamen esset si à Principe liberam testamenti factionem consequeretur: vt ff. eo. l. etiam. §. 1. Vel dic q ibi filius patroni patre suo viuente misit epistolam, in qua cōcessit liberam testamenti factionem. Vel dic tertio hic corrigitur.

* Quæritur hic Pa. de feudo & emphyteusi an transeant ad fiscum: & resp. distinguēdo aut nō trāsit ad extraneos hæredes, & tūc nō cōfiscatur: aut trāsit ad hæredes extraneos & transibit in fiscū, limitatur in iure patronatus ecclesiæ quod in fiscū nō trāsit, licet trāseat ad hæredes, cleri. pastoralis. extra de feud.

SI liberti.] CASVS. Si te cōsentiente libertus tuus ancillæ Principis se coniunxit: in eo commodum patronatus amittitur. Viuianus.
a *Conniuentibus*.] i. consentientibus. & facit sup. de ser. fug. l. 2. & de Lati. liber. tol. auth. de hac. & sup. ti. 1. quod ex libertate. §. 1.
b *Nostris*.] id est, Imperatoris.
c *Illi*.] patroni.

SI quis.] CASVS. Seruū tuū inter viuos vel vltima voluntate manumisisti, & ei dixisti, remitto tibi iura patronatus: quæritur quid consecutus fuerit ista remissione? Resp. quod tantum consequitur, quantum consequeretur per restitutionem natalium fere, & fere dicit: quia si esset restitutus natalibus, reuerentiam tibi nō deberet, nec in seruitutē reuocari posset propter ingratitudinem, sed secus est in tali remissione, quia potest reuocari & hoc ita, saluis tamen vt olim natalium restitutione & alijs casibus, quibus iura patronatus amittuntur.
d *In posterum*.] id est, post legem hanc.
e *Actitantur*.] id est dantur.
f *Sine scriptis*.] Nota codicillos posse fieri sine scriptis: vt sup. de sacrosan. eccl. l. generali. & j. de codicil. l. fi. in fi.
g *Semota*.] id est remota.
h *Remittendum*.] i. esse remissum.
i *Eorum*.] scilicet libertorum.
k *Quæ*.] scilicet successiones.
l *A nobis*.] huius legis authoritate.
m *Reseruandis*.] vt in Auth. vt liber. de cæ. §. illud. col. 6. Sed certe imò videtur reseruari: vt ff. eod. l. Paulus. §. patroni, quæ est contra. Solu. aliud est remittere iura patronat. q facere potest, vt hic, quia in vita liberti competit. aliud est concedere liberam testamenti factionem: quæ concessio aut vi pacti valet, quod est falsum, quia est de futura successione: vt sup. de inoffic. testam. l. si quando. §. 1. aut vi repudiationis, q est falsum. ff. de acqu. hær. l. qui superstitis.

in iura libertorū ei[a] fisc[a]** noster successit. PP. 5. Non. Iul. Faustino & Rufino Coss.

Dissimulans pro consentiente habetur: & ius suum perdit. h. d. Bal. & Sal.

Impp. Valens & Valentin. AA. ad Florianū Com. PP.

LEX II.

SI liberti, conniuentibus[a] patronis, consortium cū ancillis, colonisve nostris,[b] elegerint: sciant illi[c] se deinceps commoda patronatus amissuros. Dat. 3. Id. Octob. Treueri. Lupicinio, & Iouino VV. CC. Coss.

Qui remittit ius patronatus, omne ius perdit, præter reuerentiam, & ius reuocandi in seruitutē ob ingratitudinem. sed restitutus natalibus, quasi merā ingenuitatē consequitur: & in seruitutē reuocari non pōt. h. d. Bald. Et perdenti ius patronatus propter eius delictum, nullus honor debetur. h. d. Sald.

Imp. Iustinianus A. Demostheni PP.

LEX III.

SI quis patronorū in posterum[d] huiusmodi narrationem conceperit, vel in libertatibus quæ inter viuos actitantur,[e] vel in ijs quæ ex testamēto, vel codicillis scriptis, vel sine scriptis[f] habitis proficiscuntur, vt liberti eorum[1] † a iure patronatus liberentur: antiqua interpretatione semota,[g] non dubitet etiam patronatus ius ex sola tali verborū conceptione libertis esse remittendum:[h] nec eorum[i] successionibus, quæ[k] ab intestato descēdūt quas veteres etiā post mōi actus seruari in libertorū bonis decreuerūt, a nobis[l] patronis integris reseruādis.[m]

¶ Sed quemadmodū in natalium restitutione omne[n] ius tollitur patronatus, ita & in huiusmodi uerbis eādem vim[o] esse obseruandam omnes non ignorant.

¶ Idemq; iuris est, si inter viuos manumissione[2] † imposita, in ultimis uolūtatibus cōcessio[p] data fuerit patronatus: ita tñ, ut in omnibus natalium restitutione (ex quibus penè[p] solis ingenuitas mera[3] † libertis competit (tā obtineāt, quam in nostra Republica polleant. cum nobis cordis est ingenuis magis hominib. quā libertis eam frequentari. Reuerentia[r] tamē quæ a libertis patronis debetur, & iure quod aduersus ingratos libertos patronis cōpetit,[s] integris reseruandis, & si[t] per verborum conceptionem secundum a nobis inductum modum ius patronatus fuerit amissum; cum etiam hęc[u] ingenuitatis pręmio tollantur, quam[x] pene sola natalīū restitutio inducit. his, videlicet casibus, per quos pœnalib. modis ius patronatus[y] quasi ab indignis patronis eripitur, i suo robore[4] † duraturis. Recitata septies in nouo consistorio palatij Iustiniani. D. 3. Calend. Nouemb. Decio V. C. Coss.

n *Omnes ius tollitur*.] vt ff. eod. l. etiam. §. plane.
o *Eandem vim*.] sed re; non enim eadem vis est, vt habes inf. statim.
p *Concessio*.] id est remissio.
q *Pene solis*.] scilicet restitutionib. natalium, pene autem dicit: q a & quidā alij sūt modi, p quos inducit ingenuitas: vt j. de Lati. li. to. l. §. sed scimus. & §. similique modo si quis. & §. illud etiam. & in authen. ibi posita & insequi milit. non possunt. super scriptis lib. 11. & j. de iutra, & ff. de statu. ho. l. ingenuum & in Auth. de mona. §. 1. in fi. col. 1.
r *Reuerentia*.] redit ad primum casum. Sed si omnis reuerētia durat: ergo nihil est amissum præter con. ra tabulas: q d ī. negasse videt. Vnde dic, q & i ius vocari pōt sine venia, vt & alias qñ patronus adigit, ad iusiurandū ne vxorem accipiat: vt ff. de in ius voc. in l. adoptiuum. §. fi.
s *Competit*.] de quo dici inf. de liber. & eo. li. l. a.
t *Et si*.] id est quis.
u *Hæc*.] s. reuerentia & ius reuocandi in seruitutem.
x *Quam*.] s. ingenuitatem, & plene expone: vt ī. prox. Accur.
y *Ius patronatus*.] hic duo scias, & quæ sunt patronatus iura, & qui sunt hi casus de quib. hic dicit. Sunt autem sex principalia. Primū vt turpis actio, & de facto non proponatur aduersus eum: vt ff. de obseq. l. honori. & l. parens. Secundum quod turpis exceptio: vt ff. de excep. do. l. apud. §. aduersus. Tertium de reuerentia siue in faciendo, siue in non faciendo, quæ debetur etiam sine impositione: vt ff. de condi. inde. l. si non sortem. §. libertus. in princ. Quartum de præstatione alimentorū: vt ff. de lib. agn. l. si quis liberis. §. solent. Quintū de reuocatione in seruitutē: vt hic, & j. de li. & eo. li. l. 2. & hæc ius patronatus nō dat nisi sponte manumittenti: vt ī. tit. in l. 2. Sextū ius succedēdi, de quo dicit hæc lex & j. tit. j. l. 1. pleni[?] dicam. Circa aūt operas est, ius, sed ex impositione est illud: vt ī. tit. 1. l. 1. Econtra hæc iura amittuntur in quibusdā casib. & certis casibus amittitur.

1 † Et a iure.

2 † Interposita.

3 † patronis.

Patronus aliqn̄ sine venia in ius vocari potest a liberto.

4 Patronat[9] iura sunt sex.

quandoque propter culpam patroni, vt hic dicit: vt ecce propter denegationem alimentorum: vt ff. de iure pat. l. Diuus. §. fin. Item propter exactionem iurisiurandi: vt ff. de iure patr. l. qui contra legem. Item si eum crimine capitis accusauit: vt ff. de iure pa. leum. Item si exigit mercedē pro operis futuris: vt sup. titu. j. l. si quam & inf. de bono. possess. contra tab. licet l. 1. & l. fi. Sunt & alij casus, q non in pœnam patroni faciunt amittere patronatum: vt propter premium liberti: vt ff. de iu. patrona. l. penult. in princip. Item propter natalium restitutionem, vt hac l. item propter deportationem liberti vel patroni: vt ff. de iu. patr. l. cum patrono. Item si efficitur minor centenario non in fraudem: vt Inst. de suc. lib. §. sed nostra. Secus in fraudem: vt ff. de iure patro. si libertus. Itē propter concessionē debitæ patris: vt Insti. de succ. libert. §. sed nostra. sed isti vltimi duo modi, tantum a contra tabulas repellunt.

a hanc constitutionem Cuiacius 20. obs. 34 restituit, partim ex Latina quadam & veteri translatione, partim ex Basilicis.

b leg. un. §. 3. inf. de Latina libert. Nouel la. 153. c. l. 2. ff. qui si ne manumiss.

c i. lege 12. tabularum.

d Insti. de legitima agna. succes.

e Institu. de seruili cognatione.

f An iure veteri libertorum liberti ius mutuæ successionis habuerunt excluso suo patrono? Robertus vt hoc voluisse 3. recep. 24. quo nomine reprehensus a Cuiacio 17. obser. 13 defenditur a se ipso 3. Animaduer. 25. reprehenditur iterum ab Antonio Mercatore te. tin. Not. 25 adde Cuia. 20. obs. 34.

a Αὐτοκράτωρ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ. deest.

Varia capita Græca cōstitutionis Iustiniani de iure patronatus ex variis locis in vnum congesta per Anto. Contium.

Multi modi in ea enumerabantur, quib. cessat ius patronatus: vt passim aiūt Græci interpretes.

Volens patronus remittit ei, qui manumittitur iura patronat[b]. li. 48. κοινῶν. tit. ult.

Qui suis nummis est emptus, liber fit, & solutus oi iure pr̄onatus ēt iure vet. li. 48.

Βασιλικοὶ κλέψας ἀλλότρια πράγματα, καὶ ἐκ τῶν τούτου ... δέκα νομίσματα ... καὶ δοὺς ταῦτα ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας, ἐλευθεροῦται. ὁ δὲ κλέψας ... οὐ δύναται δοῦναι ταῦτα ... ἀλλὰ δοῦλος μένει, καὶ τούτων ἀφαιρεθέντων αὐτοῦ. Idest.

Qui alienas res furatus ē, & ex earū distractione decē puta redegit, eaq; dedit pro sua libertate, liber fit. qui vero decē furatus est, nō pt ipsa dare & liber fieri, sꝫ seru[9] manet ēt ijsdē x. ei ablatis.

Ὁ ἀρρωστήσας ἐλευθεροῦται ... τὸν ... αὐτοῦ, ὁ δὲ μὴ ... ἑαυτοῦ ... ὁ ... νόμιμος.

Seruus ægrotus, nisi eius curam dn̄s gerat, fit liber, & dn̄s amittit i eo ius pr̄onat[9].

Item ne filij adoptiui patroni libertos patris adoptiui habeant.

Δοῦλος στρατευσάμενος ... τοῦ δεσπότου ἐλευθεροῦται.

Seruus sciēte dn̄o militiā adeptus, ptāte dn̄i liberat, & ingenuus fit cessante iure patronatus. Idē cautū fuisse vr̄ de seruo Ep̄atū vel clericatū vel aliquā dignitatē sciente domino adepto, ita vt conci pi debeat hæc epitome.

Δοῦλος στρατευσάμενος ... ἐλεύθερος ... &c.

Ancillas nr̄as in cōcubinatu hr̄e possumus. Qui hēt vxorē ltimā, nō pōt hr̄e cōcubinā. Si qs sine vxore cōstitutus ancillā suam sub noīe hēat cōcubinæ, & in eadē vsq; ad mortē suā cōsuetudine perseuerauerit: illa cū liberis suis in ingenuitatē rapiet, & supra ltimam portionem peculium q dn̄s cum moreretur, habebat, capiet: neque liberi aut hæredes aut cognati defuncti in illam ius patronatus habebunt.

Intestato liberto mortuo, ad eius successionē primū vocāt descēdētes. i. veteri[c] qdē iure liberi post libertatē parentū concepti, ex hac vero lege ēt liberi in seruitute parentū concepti, & postea manumissi: & post liberos hmōi vocantur deinde cęteri ascendentes, & parentes liberti, & fratres. si modo sint liberi, i. manumissi, patronatus iure in hac parte sopito.

Placebat[d] in eo gn̄e pcipiēdarū hr̄ditatū (loquit de ltimis hr̄ditatib.) successionē nō esse, i. vt q̄uis proximus qui fm ea q dixim[9], vocāt ad hr̄ditatē, aut spreuerit hr̄ditatē, aut anq̄ adeat, decesserit: nihilo magis ltimo iure sequētes admittant. Qd̄ iterū p̄ores imperfecto iure corrigētes, nō in totū sine adminiculo relinquebāt: sed ex cognatorū ordine eos vocabant, vtpote agnationis iure eis recluso. Sed nos nihil p̄fectis simo iuri deesse cupiētes, nostra cōstitutione q̄ de iure pr̄onatus humanitate suggerente p̄tulimus, sancimus succesionē in agnatorū hr̄ditatib. nō eē eis denegādā: cū satis absurdū erat, q cognatis à p̄tore apertū ē, hoc agnatis eē reclusū: maximè cū in onere qdē tutelarū & primo gradu deficiēte sequēs succedit: & qd̄ in onere obtinebat, nō i lucro pmissū. Illud[e] certū ē, ad seruiles cognationes illā partē edicti qua p̄ximitatis noīe bo. pos. pmittit, nō ptinere. nā nec vlla antiqua lege talis cognatio cōputabat. Sed nr̄a cōstōne q̄ pro iure pr̄onatus fecim[9] (q ius vsq; ad nr̄a tēpora satis obscurū, atq; nube plenū & vndiq; cōfusū fuerat) & hoc humanitate suggerēte cōcesim[9], vt si qs in seruili cōstitut[9] cōsortio, liberū vel liberos habuerit, siue ex libera, siue ex seruilis cōdōnis muliere, vel cōtra serua mulier ex liberto vel seruo habuerit liberos cuiuscūq; sexus, & ad libertatē his puenientib. & ij qui ex seruili vētre nati sunt, libertatē meruerint, vel dū mulieres liberæ erāt, ipsi i seruitute eos habuerint, & postea ad libertatē puenerint: vt hi oēs ad succesionē p̄ris vel matris veniāt pr̄onatus iure in hac parte sopito. Hos .n. liberos nō solū in suorū succesionē, sed ēt alterū in alterius succesionē mutuā[f] vocauimus, ex illa lege spāliter eos vocantes, siue soli inueniant, q i seruitute nati, & postea manumissi sunt: siue vna cū alijs, q post libertatē parētū cōcepti sūt: siue ex eodē p̄re, vel eadē m̄re, siue ex alijs qualicūq; copulatione nati sūt, ad similitudinē eorū q ex iustis nuptijs procreati sunt.

Sed [a] nostra constitutio q̃ pro oĩ natione Græca lingua cõpendioso tractatu habito cõposuimus, ita hmõi causã definiuit, vt ſi quidẽ libertus vel liberta minores centenarijs ſint, i. minus cẽtũ aureis habeant ſubſtantiam (ſic.n. legis Papiæ ſummam interpretati ſumus, vt pro mille ſeſtertijs vnus aureus cõputetur) nullum locũ habeat patronus in eorum ſucceſſione, ſi tamen teſtamentum fecerint. Sin autem inteſtati deceſſerint, nullo liberorum relicto, tunc patronatus ius (quod erat ex lege duodecim tabularum) integrum reſeruauit. Cum verò maiores centenarijs ſint, ſi hæredes vel bonorũ poſſeſſores liberos habeant, ſiue vnum ſiue plures, cuiuſcunque ſexus, vel gradus, ad eos ſucceſſiones parentum deduximus, patronis omnib. modis vnà cum ſua progenie ſemotis. Sin autẽ ſine liberis deceſſerint, ſi quidem inteſtati, ad omnem hæreditatem patronos, patronaſq; vocauimus. Si verò teſtamentum quidem fecerint, patronos autem & patronas præterierint, cum nullos liberos haberent, vel habentes eos exhæredauerint, vel mater ſiue auus maternus eos præterierint, ita quòd non poſſint argui inofficioſa eorum teſtamenta, tunc ex noſtra conſtitutione per bonorum poſſeſſionem contra tabulas non dimidiam vt antea, ſed tertiã partem bonorum liberi cõſequantur, vel quod deeſt, eis ex conſtitutione noſtra repleatur, ſi quando minus tertia parte bonorum ſuorum libertus vel liberta eis reliquerit, ita ſine onere, vt nec liberis liberti liberteve ex ea parte legata vel fideicommiſſa præſtentur, ſed ad cohæredes eorũ hoc onus redundet, multis alijs caſibus à nobis in præfata conſtitutione congregatis, quos neceſſarios eſſe ad huiuſmodi diſpoſitionem iuris perſpeximus vt tam patroni, patronæq; quam liberi eorum, necnon qui ex tranſuerſo latere veniunt, vſque ad quintũ gradum ad ſucceſſionem libertorũ, libertarumq; vocentur, ſicut ex ea cõſtitutione intelligendũ eſt: & ſi eiuſdem patroni vel patronæ, vel duorum duarumq; pluriumve liberi ſint, qui proximior eſt, ad liberti vel libertæ vocetur ſucceſsionem: & in capita non in ſtirpes diuidatur ſucceſsio: eodem modo & in iis qui ex tranſuerſo latere veniunt, ſeruando. Penè enim conſonantia iura ingenuitatis & libertinitatis in ſucceſsionibus fecimus.

Cumq; [b] antea fuerat ſeptimo loco bonorũ poſſeſsio, tum quem ex familia, & octauo, vnde patroni, patronæq; & parentes eorum: vtramque per conſtitutionem noſtram, quam de iure patronatus fecimus, penitus euacuauimus. Cum enim ad ſimilitudinem ſucceſsionis ingenuorum, libertinorum ſucceſsiones poſuimus, quas vſque ad quintum gradum tantummodo coarctauimus, vt ſit aliqua inter ingenuos & libertinos differẽtia, ſufficit eis tã contra tabulas bonorũ poſſeſsio, q̃ vnde legitimi & vnde cognati, ex quib. poſſunt ſua iura vindicare omni ſcrupuloſitate & inextricabili errore iſtarum duarum bonorum poſſeſsionum reſoluta.

Contius. Videri poſſet & hac lege cõſtitutũ fuiſſe id quod ait Iuſtinianus Inſt. quib. manumitt. non licet. ne maſculus in teſtamento manumittere poſſet, niſi decimumſeptimum impleſſet annum, & decimumoctauum attigiſſet: & vice verſa ne fœmina teſtamento manumitteret, niſi decimumſextum impleuiſſet, & decimumſeptimum attigiſſet: vt vtroque caſu tam in maſculo quam in fœmina media via electa ſit inter annos pubertatis, & viginti annorum ætatum. Sed quia Græci numeri hac in re deprauati ſunt, nec hanc conſtitutionem diſertè exprimunt, nihil hic ea de re affirmare audemus: ſequatur quiſque quod probabile videtur, donec certiore confirmatione, vel refutatione certior fiat, quid neceſſariò ſequi debeat.

TITVLVS V.

Si in fraudem patroni à libertis alienatio facta ſit.

Alienata in fraudem patroni, reuocantur vſque ad legitimam portionem. h. d. Bald. & Salicetus.

LEX PRIMA.

SI in fraudem patroni libertus aliquid alienauerit, [c] quatenus legitima [d] pars deminuta eſt, reuocandi tributam conuenit [e] eſſe poteſtatem. Dat. Cal. Nouemb. Sirmii, CC. Coſſ.

a. Inſtit. de ſucceſs. liber.

b §. 4. verſicu. cuiquam, Inſtit. de bon. poſſeſ.

SI IN FRAVDEM patronni, &c.

Quia quandoque libertus alienat, vt debita portione patronũ fraudet, ideo de hoc ponit.

SI in fraudem.] CASVS. Certum eſt, quod patronus in bonis liberti in tertiam ſuccedere debet. ſi ergo libertus in fraudem patroni bona ſua alienauit, vſque ad legitimam, quæ alienata ſunt, reuocari poſſunt. Viuianus.

c *Alienauerit.*] inter viuos, vbi duo ſunt neceſſaria, ſ. fraus & euẽtus, vt ff. eodem, l. 1. §. 1. & hic dicam ſtatim. Item dic, quod alienauit gratis: ſecus ſi non gratis: vt ff. eod. l. prima, §. ſi quis in fraudem, & §. ſi mutuum.

d *Legitima.*] quæ eſt tertia: vt Inſtitut. de ſucceſ. liber. §. ſed noſtra.

e *Conuenit.*] non per petitionem hæreditatis: quia patroni eſt debitor non hęreditarius: vt ff. de petitio. hæredit. l. quod ſi in diem, §. penult. Sed per Caluiſianã: vt infra l. prox. Et diſtingue hic: quia aut alienat libertus in vltima voluntate, & tũc ſolus ſufficit euẽtus, vt ff. eod. tit. l. 1. §. 1. quia pars patroni cenſetur, vt æs alienum. vt ff. de donatio. l. ſi patronus, quia æs alienũ ante relicta eſt detrahendũ: vt ff. ad Trebell. l. 1. §. penult. Aut inter viuos, & tũc ſine dolo malo valet: vt ff. de probationib. l. patronus. Si dolo, aut in fraudem legis, ſcilicet vt ſit mino centenario: & tunc ipſo iure non valet: & totum reuocatur. Aut in fraudẽ patroni tãtum, & tunc valet: ſed reuocatur, quatenus eſt legitima tantum: vt ff. de iure patronis, l. ſi libertus. Accur.

De-

Patronus hæres liberti potest per Caluisianam reuocare alienata in fraudem eius, nisi alienationem habuerit rat.m.h.d.Bal. quia tunc nō potest, sed nec eius hęres.Sal.

Ijdem AA. & CC.Iuliæ.

LEX II.

DEfuncto quidē liberto, patronus intestato succedēs, [a] per actionē Caluisianā in eius fraudem alienata* reuocare [b] potest.

¶ Verùm cum patronū post liberti [c] sui mortem ab eo [d] fundi [1] † collatam donationem habuisse ratam [e] asseueras: manumissoris factum [f] infirmare successores eius [g] minimè possunt. Datum 8. Calendas Ianuarij, Sirmij, CC. Coss.

De obsequiis patrono præstandis.

TITVLVS VI.

Imp. Alexander A. Zotico, aliàs, Leotico.

LEX PRIMA

COntra patronum [h] tuum [i] famosam [k] actionem instituere non potes PP.ij. Idus Maij, Maximo ij. & Aeliano Coss.

Liberta patroni voluntate nupta, vel de iure, non tenetur ei obsequia præstare. h.d.cum l.seq. Salic.

Idem A. Leoniogono.

LEX II.

LIbertæ, quæ voluntate [l] patroni, aut [m] iure nuptæ sunt, non coguntur officium patronis suis præstare [n] de cætero. Dat. [2] † 13. Cal. Augusti, Maximo 2. & Aeliano Coss.

Idē A. Xanth. aliàs Acan.

LEX III.

ETiā qui pactione data à dominis manumittuntur, [3] † mero iure omne eis obsequium debent. [o]

DEfuncto.] CASVS. Alienata à liberto in fraudem patroni reuocari possunt per actionem Caluisianam, quatenus est legitima. Si autem fundum patroni alicui dedit, & post mortē liberti patronus donationem ratam habuerit: an successores patroni eam reuocare possint, quæritur? Respon. ꝙ non.

a *Succedens.*] scilicet in totum, quando non sunt liberi: vt Instit. de success. lib. §.sed nostra. Sed nunquid frater liberti præponitur patrono? Respon. sic, secūdum quosdam: vt Institut. de seruili cog. circa princ. Sed Ioā. contra: vt ff. de suis & legi. l. intestato, in princ. de bon. libert. l. liber. Sed patronus qui manumisit, si crimine capitis accusauerit: ius patronatus amittit: vt ff. de iure pat. l. cum. & de bon. lib. l. qui cū maior. Sed arg. cōtra, ff. de fideicom. liber. l. si filius, §.erit. Quod dixi de liberto accusato: intellige de paterno: qui & suus dicitur: vt ff. de verborū significatio. l. licet, §. paternos. Sed suū accusando, non perdit: vt dicto §. erit. Item nota, quod si relinquo nepotem ex filio præmortuo, & filium, filius præfertur: vt §. de bonis libert. l. si libertus prætextus, §. si lil extus. Item si duo sunt patroni, & vnus decedat, & filium relinquat, & alter sit superstes, solus superstes admittitur: vt ff. de ope. liber. l. a duobus. Item si vnus patronus relinquat filium, alter nepotem: solus filius admittitur: vt ff. de legit. tut. l. tutela, §. si duo. secus in successione ingenuorum: vt Institut. de hæred. quæ ab intestato, §. cum filius.

Patrono an præferatur frater liberti in successione.

* alienata sed qd de filio, q patrē videt bona dissipantē, & scit nō posse venire cōtra post eius mortem, verū possit petere, ꝙ pater cōpellatur sibi assignare legitimā, de qua viuere possit Bal. tenet ꝙ sic. qd est menti tenendū.

1 † Collocatam.

Patronus in successione liberti præfert filio alterius patroni.

Hęres quāque facta defuncti reuocat.

Actiones reuocatoriæ sunt quatuor.

b *Reuocare.*] plus ergo potest hæres, quàm defunctus. & sic est argum. contra. ff. de reg. iur. l. hæredem. & hoc ideo, quia est æs alienum. Item quomodo hæres reuocat factum defuncti: vt inf. de liber. cau. l. ab eo? Respon. hic speciale. Vel vt dixi: quia magis dicitur debitum accipere, quam hæres esse titulo lucratiuo. Item no. quatuor esse reuocatorias actiones, s. Caluisianam, Fauianam, Paulianam, & in factum reuocatoriam. Caluisiana datur patrono & creditori. Fauiana soli patrono: vt ff. eod. l. 1. §. fin. Pauliana creditori tantum. In factum ad incorporalia: vt ff. quę in frau. cred. l. hac in factum. Alij dicūt econtra in primis duabus, & pro eis ff. de vsur. l. videamus, 2. §. in Fauiana. Sed ibi nō est per quas, imò per quam. item in vltimis duabus dico aliter, s. quod vna sit in factum Pauliana, quasi a Paulo inducta: & competit ad incorporalia, & sic communis, vt d. l. hac in factum.

c *Tost liberti.*] quid si ante? Respond. idem: vt argum. j. de de fideicomm. quoties, 1. & sup. tit. 1. l. si quis. argu. contra, ff. quorum legat. l. 1. §. quod ait, 2. & ff. de acquir. hæred. l. qui superstitis. & de bon. lib. l. Paulus, 2. §. patroni. Sed certè expressa est lex ff. eod. l. non videtur. quæ dicit esse idem. Accur.

d *Ab eo.*] s. liberto.

e *Ratam.*] & hoc si non bene merētibus donat, aliàs non est necesse habere ratam: vt ff. eo. l. viuus. Sed nunquid hic titulus habet locū in filio emancipato alienante in fraudē patris? Respon. non: vt ff. si quis à pat. l. non vsque. Sed arg. contra, Instit. quibus modis ius pat. potest. sol. §. præterea. sed filio arrogato, cui debetur quarta, datur vtilis: vt ff. eo. l. fin. Accur.

f *Factum.*] id est ratihabitionem.

g *Eius.*] scilicet patroni.

DE OBSEQVIIS patrono præstandis.

Dixi suprà, de iure patr. circa pecuniarium commodum. nunc de gratia honoris & reuerentiæ. Et no. ꝙ semper debet sancta videri persona patroni liberto: vt ff. de obseq. l. antep.

h *COntra patronum.*] etiam nomine, secundum quosdam: vt supra si tut. non gess. l. 1. Sed contra est, quia ibi in accusatione loquitur, scilicet suspecti tutoris, & sic aliud erit in actione, & aliud in accusatione: vt ff. de in ius vocā. quæsitum, nisi in casu, vbi etiam nec alieno nomine pōt agere: vt ff. de iureiurā. non solum, §. quamquam. ibi si autem cum liberto.

ADDITIO. Tu dicas, quod agere alieno noīe pōt dupliciter intelligi. Vno modo nomine alieno, hoc est ex facto, ꝙ ex alterius persona dependet: licet quis in iudicio agat suo nomine, & isto modo libertus non potest intentare famosam actionē contra patronum: vt s. si tut. non gesse. l. 1. & ff. de iniur. l. non solum, §. quamquam. alio modo alieno nomine intelligitur, quia alieno nomine est in iudicio vt procurator, vel vt curator: & tunc potest alieno nomine: vt l. quæsitum, ff. de in ius voc.

2 † Deest Duar.

3 † al. merito, & iure omne patronis obsequiū debent.

i *Tuum.*] puta surripuit terminos.

k *Famosam.*] vt furti. sed nec etiam turpem, vt condictionem furtiuam: vt ff. eod. l. honori, & l. parens, & l. licet. & de dolo, l. non debel. nisi in causa, vt ff. de in ius voc. l. sed si hac, §. prætor. & quæstionē ibi in fi. l. factam hic repete. Item nec honestam, nisi cum venia, vt s. de in ius voc. l. venia. & cum honestate verborum, vt j. eo. l.

LIbertæ.] CASVS. Liberta tua volente alicui nupsit, tibi ad operas non tenebitur propter suspicionē sinistrā.

l *Voluntate.*] aliter non præiudicat liberta patrono, vt ff. de oper. lib. l. cum. Accur.

m *Aut.*] pro &, vt ff. de verb. sign. l. sępè. aliter sibi non præiudicat patronus, vt ff. de oper. l. sicut. Vel potest legi disiunctiue, vt ponas casum, quando non compulit eam iurare non nubere, vt ff. de iure patr. l. qui contra legem. & tunc iure, i. iure permittente eam nubere.

Disiunctiua ponitur quāque pro copulatiua.

n *Præstare.*] adhuc ñ ei debet reuerentiam, ff. de iniur. l. non solum, §. quamquam. & s. de oper. liber ꝙ ex liberta, in fi. quæ sunt j. adeo vt possit in seruitutem reuocari. & sic desinit matrimonium, vt in Authē. de nupt. §. si verò decretum, coll. 4. etiam si sibi est nupta, vt ff. de ri. nup. l. in eo. in fi. l. dic ergo officium, i. opera sic enim dicitur ff. de oper. lib. l. 1.

ETiam.] CASVS. Cum seruus tuus dedit tibi pecuniam, vt ipsum manumitteres, manumisisti, oē obsequium tibi præstitit, quod consueuit libertus præstare patrono, quia spontè videris manumisisse Viuia.

o *Debent.*] vt s. de bon. lib. l. 1. & de ope. lib. l. qui nūmmis hæc enim pactio dūm non adstringit, vt j. de lib. cau. l. cū aliis.

affirmes, & l. post certi, & si non manumittit, non ideo repetitur quod de peculio dedit seruus, vt supra, de condi. ob cao. da. l. si liber. & facit sup. de transa. interpositas, Acc.

S*I manumissori*. CASVS. Seruum tuum si manumisisti, & debitor eius factus fueris, sed quia ei non solum tibi conuitia dixerit, vel cõtumelia te affecerit, à præside coercebitur, non. n. statim ad litigandum currere debuerat, & si hoc tibi facere vellet. non conuitia dicere, sed honore debito reseruato corã iudice pecuniam petere debuit.

a *Si manumissori*. id est patrono, loquitur enim liberto.

b *Vim & audaciam* scilicet, quod violentus erat, vel econtra quod tu faceres eum verberari.

c *Haberet*. consecutiue, non causatiue, ut inf. de iud. l. properãdum, §. & si quidem; & Inst. de act. §. tripli. Vel dic haberet idest habere posset.

d *Aestimabit*. quod qualiter fiat, plenè dicetur inf. ti. 1. l. 2.

e *Debebatur*. s. à patrono.

f *Non protinus*. ut & j. ad leg. Corneliã de fal. l. si à te. nam præcedere dẽt ad monitio, ut j. de pig. l. debitores, & in decr. 12. qõ. 2. c. indig. & 2. q. 1. c. si peccauerit, & 45. dist. in c. sed illud & in Authẽ. vt lice. ma. & auiæ, §. his illud, col. 5. & arg. sup. de epis. & cleri. l. si quis curialis.

1† Seruato g *Auderes*: cum uenia, vel sine venia.

h *Potuisti*. hoc quilibet debet facere, sed maxime liberti, ut his, & sup. de posth. l. quisquis.

E*Tiam liberis*. CASVS. Si te condemnato ob crimen aliquod, libertus tu⁹ liberis tuis reuerentiã præstare nõ vult, merito erit puniendus.

i *Damnatorum*. s. patronorum.

k *Obsequium*. quód consistit in alendo, & assurgendo, & similib. ut diximus s. de ope. lib. l. liberti. Itẽ uñ j. ff. de interdi. & releg. l. 3. Sed sol. ut s. de bo. li. l. 1.

l *Seueritatem*. quod plenè dic, ut inf. tit. 1. l. 2.

Libertus non debet contra patronũ vim, vel audaciam exercere, sed sine atrocitate verborum æquitatẽ suæ petitionis exponere ius dicenti. Bal. Vel sic: Libertus patronum non vocat ad iudicium sine venia, & reuerentiam ei vocato tenetur præstare sine atrocitate verborum, aliàs pro motu iudicis puniendus, hoc dicit. Sal.

Idem A. Victorino.

LEX IIII.

SI manumissori[a] tuo vim[b] & audaciam obiecisti, ei qui te beneficio suo ex seruitute liberando vt aduersariũ te haberet,[c] fecit: Præses prouinciæ quatenus coercere eiusmodi temerariam licentiã debeat, æstimabit.[d]

¶ Nam si qua tibi pecunia debebatur,[e] siue de rebus aduersus patronũ disceptatio fuerat, non protinus[f] ad litigãdum currere debueras, maxime autem si hoc facere auderes.[g] sine atrocitate certè verborum æquitatem petitionis tuæ commendare iudici potuisti,[h] omni honore patrono debito,[1] † reseruato. PP. 2. Calen. Octob. Iuliano & Crispino Coss.

Patrono damnato tenetur libertus præstare reuerẽtiam liberis eius, h. d. Sal.

Imp. Gordianus A. Sulpitiæ.

LEX V.

ij ETiã liberis dãnatorũ[i] cõsuetũ obsequiũ[k] libertos paternos præstare dẽre, in dubiũ non venit. ¶ Proinde si non agnoscunt reuerẽtiæ debitæ munus, nõ immerito vident ipsi aduers⁹ se prouocare seueritatẽ.[l] PP. Nõ. S. Sabino 2. & Venusto, Coss.

Libertus tenetur ad obsequiũ, non ad operas non impositas: nec potest per patronum inuinculari, hoc dicit, Salicet.

L*iberto*. CASVS. Seruum tuum manumisisti, postea uis vt fodiat in aliquo loco inhonesto tota die, vel aliquid turpe faciat, an de hoc teneatur, quæritur? Rñ quod nõ, nec eum inuinculare potes, sed ad consuetum seruitium tibi tenebitur, ut assurgere tibi, & similia.

Idem A. Cornelio.

LEX VI.

LIbertos, siue libertas, maximè quibus impositæ operæ non sunt, consuetum potius obsequiũ,[m] quã seruile ministerium manumissorib. exhibere debere, neq; vincula perpeti,[n] non est opinionis incertæ. Dat. 3. Cal. April. Attico & Prætextato Coss.

Priuignis & filiis patroni debetur reuerẽtia, alias punitur libertus, h. d. Bald. concordat, Sal.

Impp. Dioclet. & Maxi. AA. Metrodoro.

LEX VII.

NEq; libertis[o] nouercæ iniuriæ inferendæ priuignis eius libera facultas esse dẽt. patronos ẽt libertos (si cor iudicis) furiosos tibi fuisse, ferendum non est.[p]

¶ Præses igitur prouinciæ vindictã tibi per personã conditioni congruentem,[q] 2† imperiri non dubitabit. Dat. 5. Idus Maij, Maximo 2. & Aquilino Coss.

Iidem AA. Hermiæ.

LEX VIII.

NEque patronæ tuæ obsequijs refragari te fas est.[r] D. 12. Cal. Febr. Diocletiano, & Maxi. AA. Coss. 44.

TITVLVS VII.

De libertis, & eorũ liberis.

Qui ex necessitate manumittit, ius reuocandi in seruitutem non habet, hoc dicit, Baldus, sed ex voluntate sic. Salic.

Imp. Antonin. A. Daphno.

LEX PRIMA.

NOn est ignotum quòd ea, quæ ex causa fideicommissi manumisit, vt ingratũ libertũ accusare[s] nõ põt:

m *Obsequium*. facit sup. de in ius uoc. l. venia, & s. de oper. lib. l. qui manumittuntur.

n *Perpeti*. idest pati.

N*Eque*. CASVS. Si qua mulier liberum habeat, facultas nulla liberto tribuatur inferenti iniuriã priuignis patronæ suæ. & hoc in prima. si aũt libertus patris tui iniuriosus extiterit, prouidebit iudex.

o *Neque libertis nouercæ*. i. liberti nouercæ nõ debent esse iniuriosi priuignis patronæ suæ.

p *Non est*. ut & ff. de in. pat. l. iniuria. & inf. ti. 1. l. liberti ã modo, & intellige iniuriã, eẽ si cessauerint pstare obsequũ.

q *Congruentem*. quod dices inf. tit. 1. l. 2.

N*Eque patronæ*. CASVS. Si mulier aliqua seruum suum manumisit, an ei obsequium pstare teneatur, qrit, Rñ. q sic.

r *Fas est* nec liberorũ eius, cũ & operas eis debeas, & ab intestato succedant, ut ff. de ope. lib. l. ut iurisiurandi, in fi. & de iure patro. l. satis cõstat, Acc.

2† Imperare.

DE LIBERTIS, & eorum liberis.

Quib. dẽat præstari obsequium dictum est sup. ti. prox. Nũc econtra puniantur & qualiter propter non præstitum.

N*On est*. CASVS. Rogata fuit mulier aliqua in vltima voluntate, ut seruum suum, manumitteret, & manumisit, nunquid si libertus causas ingratitudinis commiserit, eum ingratum accusare possit, quæritur? Respon. quòd non, quia ille tantum potest accusare libertũ de ingratitudine, qui sponte manumisit, & non ex necessitate.

s *Accusare non potest*. ut reuocet in seruitutem, sed petere ut castigetur, ut s. de ope. lib. l. mater.

cum id iudicium extra [a] ordinem * præbeatur ei, qui [1] † voluntate seruo suo libertatem gratuitã [b] præstitit, nõ qui debitã restituit. PP. 5. Cal. Maij Messala, & Sabino Coss.

Pro leui iniuria in faciendo commissa libertus in seruitutẽ reuocatur, quod nõ nocet filiis ante natis, sed postea nascituris, nec poterit sine licentia Principis vlterius ad libertatem perduci: qua per sententiam est priuatus, h. d. Bal. concor. Sal.

Imp. Constantius A. [2] † ad Maximum PV.

LEX II.

SI manumissus * ingratus circa patronum [c] suũ extiterit, & quadam iactantia vel cõtumacia [3] † ceruices aduersus eum rexerit, aut leuis [d] offensæ contraxerit culpam à patrono rursus sub imperio [e] ditioneque [f] mittatur, si [g] [4] † in iudicio, vel apud pedaneos [h] iudices patroni querela exorta [i] ingratum eum ostendat: filijs [k] etiam, qui postea nati [l] fuerint seruituris, [m] quoniam illis delicta [5] † parẽtum non nocent, quos tunc esse ortos [n] constiterit, dum libertate illi [o] potirentur.

¶ Sanè si is, qui [6] † in nostro [p] consilio vindicta [q] liberatus est, post coercitionem [r] ex pœnitentia dignum se præstiterit, vt ei ciuitas [s] Romana reddatur: non prius fruetur beneficio libertatis * quã si hoc patronus [t] eius, oblatis precibus, [u] ipetrauerit. [7] † D. Idib. April. Romæ, Constantio A. 5. & Constante Cæs. Coss.

Reuerẽtia debetur etiam hæredibus extraneis, & eis competit officium iudicis pro ingratitudine arcenda, h. d. Bal. vel sic: Reuerentia debetur filiis, & hæredibus patroni, qui habent etiam ius in seruitutem reuocandi, h. d. Sal.

a *Extra ordinem.* i. officio iudicis, vt arg. ff. de pœ. l. hodie, & de hoc dicetur inf. l. penul.

b *Gratuitam.* maximè. nam idem & si pecuniam accepit à seruo, vt sup. ti. i. l. etiam 1.

SI *manumissus.* CASVS. Si libertus tuus ibi ingratus extitit, vel culpæ cõtraxerit offensam, & hoc coram ordinario iudice vel delegato ostenderis in seruitutem reuocabitur, & filij eius, q post reuocationem, in seruitute nati & cõcepti fuerunt, serui erunt. Si autem coram Principe fuit manumissus: deinde in seruitutem vt ingratus reuocatus, postea autem ex pœnitentia ita dignum se ostendit, vt dominus eum velit fieri liberum: non aliàs ad libertatem perducetur, nisi dominus hoc à principe impetrauerit, quia sine Principe nõ reuocatur in libertatem.

c *Patronum suum.*] quid si plures erant patroni, & vnus vult reuocare, alter non, cui non fuit ingratus? Videtur oium consensus necessarius, vt ff. qui & à qui. manu. liberi non fiunt. l. si quis hac, §. quoties, sed puto contra. q. enim ibi dicitur, expositum a Placen. omnium consensus. scilicet offensorum, alioquin contra, cum quisque sit in solidum patronus vt ff. de ri. nup. l. illud, & l. filio.

d *Aut leuis.* imò uidetur non reuocari propter leuem offensam, vt infra de lib. cau. l. solo, quæ est contra. Sol. ibi in non faciendo fuit offensa, hic faciendo. Et no. hic pro leui culpa magnam pœnam imponi, sic sup. de hær. & ma. l. omnes vetita, in fi. & inf. de Prin. age. l. 1. lib. 12. sed legata non reuocantur ex leui culpa legatarij, ut ff. de adim. legat. l. 3. in fi. hodie tamen addunt quadam, quòd pro leui offensa nõ retrahatur in seruitutem, sed ex certis causis expressis in Auth. vt lib. de cæt. §. illud, col. 9. Sed nos dicimus contra, arg. eiusdem. § in prin. & dictum §. intellige quando remisit ius patronatus, nam & adhuc reuocat, ut sup. de bon. lib. l. si reuerentia.

e *Sub imperio.* i. dominio, sed contra sup. ti. proxi. l. si manumissor, vbi dicitur, quod Præses prouinciæ ipsum coercebit. Dicas quod in arbitrio patroni est, vtrum Præsidi velit ostendere uel non.

f *Ditioneque.* i. iurisdictione.

g *Si in iudicio.* i. ordinario.

h *Pedaneos.* i. delegatos. Et sic est contra, sup. de peda. iud. l. placet 1. in fi. Sol. ibi dubius erat status, hic autem certus, sed reuocatur in dubium.

i *Exorta.* aliàs exerta, aliàs exempta, alias exercita. i. à patrono proposita.

k *Filiis.* sed nonne partus sequitur uentrem, & sufficit medio tempore liberam matrem habuisse, vt inst. de inge. §. 1. in fi. ergo filij, quia aliquando liberi fuerint, serui fieri non possent, propter hoc dic, manumissus uel manumissa, quod quandoque masculinum, vt sup. de verb. sig. l. 1. Vel dic quod lex ista loquitur de liberis mutiregulis, qui sequuntur conditionem patris, ut vt in fi. de natu. lib. l. ult. lib. 11.

l *Nati.* licet ex ancilla manumissa, quæ ex ingratitudine fuit reuocata, subaudi & concepti, ut ff. de vsufr. l. si quis, & de illo, & sicut pig. l. Paulus, § ancillæ concepti, ex natis habentur, vt ff. de sta. ho. l. qui in vero. Et no. hic arg. quod si vasallus commisit feloniam, filijs primo natis feudũ non aufertur. Vel generalius nota regulam, delictũ patris filijs nõ nocet, vt inf. de lib. cau. l. fi. §. 1. & ff. de pœn. l. 3. & l. crimen. & ff. de in ius voc. l. adoptiuum, §. fi. & in decre. 1. q. 4. c. 1. & 24. q. 3. c. 2. & dist. 56. per totum.

ADDITIO. Tu distinguas breuiter in quæstione illa, quã facit glossa ista de feudo ex mẽte Bartoli in l. 3. ff. de interdi. & relega. quia aut committit pater aliquod delictũ, propter quod debet directo feudo priuari, vt quia delinquit contra dñm, vel aliquid facit contra conuentionem feudi, tunc delictũ patris nocet filio, vt in c. 1. in ti. si vasal. feu. priu. cui de. Aut committit aliud delictũ, propter quod, i. nõ dẽt principaliter feudo priuari, sed cõsequẽter cadit ab illo, vt quia non delinquit contra dominum, vel cõtra promissiones factas in feudo, tunc aut tale feudũ debet transire, ad filiũ ex persona patris tanquam ad patris successiõe, & hoc casu filius priuatur illo feudo. Aut transit ad eum suo iure, vt quia filius, non quia hæres, & successor, & tunc sibi illud retinet, ut probatur in d. l. 3. ff de interdi. & releg. Vide etiam Abb. in ca. fi. extra, de feudis.

m *Seruituris.* i. seruis futuris, si tamen ex ancilla huius patronã sint nati. Vel dic etiam ex aliena muliere ut libera, uel serua, si tñ filij necesse habeant sequi conditionem patris, vt in casibus ut inf. de muri leg. l. fi. li. 11. & sup. de ser. fug. l. fin. Et sic non est contra, sup. de rei uend. l. patrem. Vel resolue in prin. huius legis masculinum in fœminum, ut aliis, ff. de vsur. l. equis. Et dic seruituris, s. patrono.

n *Ortos.* vel conceptos, vt modo dixi, sua vero delicta nocerent eis, ut inf. eo. l. fi.

o *Illi.* liberti reuocati in seruitutem.

p *In nostro.* i. coram nobis.

q *Vindicta.* i. causa cognita.

r *Coercitionem.* i. reuocationem in seruitutem.

s *Ciuitas.* i. libertas.

t *Patronus.* quondã, nunc dñs, vnde Virgilius facilis descẽsus Auerni. Noctes atq; dies patet atri ianua Ditis. Sed reuocare gradu, superasq; euadere ad auras? Hoc opus, hic labor est. Vt aũt scias ex qb. causis fiat reuocatio, dic, aut ex voluntate manumittitur, aut ex necessitate. Primo casu si ẽ ingratus, ut quia nõ præstat obsequiũ, nõ reuocat, ut inf. de lib. cã. l. solo, nisi oportunum erat, ut circa alimenta, vt ff. de lib. agn. l. aliméta, §. Impatores, cõminari tñ põt, vt ff. de iure patr. l. ingratus. Si aũt est ingratus, quia iniuriam fecit patrono, ẽt propter leuẽ culpa reuocatur in seruitutẽ, ut hac l. nisi patronus remiserit ius patronatus, vt in Auth. ut li. de cæ. §. illud, coll. 6. nã tunc propter graues offensas reuocatur, nõ propter leues. Secundo, qñ. s. ex necessitate, tunc eadem fit distinctio, sed non eadẽ pœna imposita, nam si non præstat obsequium, primo cõminatur ei Prætor, secundo extra ordinẽ correctione imponit. si nõ prodest cõminatio à Prætore facta, sed si facit iniuriã, si quidẽ ad verba, damnatur in exilium, si ad factum, damnatur in metallum, ut ff. de iu. pat. l. 1.

u *Precibus.* i. imperatoris.

*Ordinẽ. Quia legibus nõ est prodita actio ingratitudinis, aut si Æ dita est vel luti lege Ælia Sentia in desuetudinẽ abijs, post illam legẽ Senatus. & cõstitutionib. de ingratitudine libertorũ agi cœpit. Gothof.

1 † Deest, & recte.

2 † ad concilium Bi zacinorũ. C. T.

* Ex li. 4. tit. 10. l. C. Th.

3 † confirmat C. T. Du. ceruicem.

4 † fici om. & C. Th. Dua impe. ditionẽ que.

Legatum non reuocatur ex leui culpa legatarij.

Libertus an propter leuem offensam reuocetur in seruitutẽ.

Feudũ an auferatur filijs iam natis propter delictum patris.

5 † Parentium.

9 † Deest Dua.

*libertatis Co. Taci. tamẽ lib. 3. ait. Neronis tpe, vindicta liberatos non potuisse in seruitutem retrahi.

7 † Dat. 6. Cal. Aug. Coloniæ Agrippinæ Pacatiano, & Hilariano Coss. C. Th.

Virgilius

Libertus ex quibus causis in seruitutẽ reuocetur.

Liber-

Liberti.] CASVS. Non magis audietur libertus contra filium patroni, si eum sine venia in ius vocauerit quam contra patronum, cui si ingratus extiterit, dabitur ei actio, id est, officium iudicis propter ingratitudinem, vt in seruitutem reuocetur. Vel sic: Quæritur vtrum libertus debeat reuerentiam & obsequi filijs patroni: Resp. q sic, eodē modo sicut & patronis quibus si fuerint ingrati, reuocari possunt in seruitutem.

a *Modo.*] id est, solummodo.

b *Audiantur.*] sine venia

c *Hæredibus.*] etiam extraneis, vt sup. de in ius voc. l. 1.

d *Quib.*] s. hæredibus etiā extraneis, secundum Pla. Sed tu restringere hoc tā tam ad filios, qui reuocant. non autem extraneus hæres, vel etiam suus, vltra filium, vt sup. e. l. 1. & in Auth. vt li. de cę. §. illud. col. 6. & ff. de de ver. sig. l. sciendū. §. item in lege.

e *Ingrati.*] si habes ingratis, subaudi, s. existentibus libertis, si habes ingratis actio, secundū quosdam, dicas q est pro prium actionis nomen, quia fit reuocatio. Alij dicunt vtilē rei vendicationem, & eam appellant actionem ingrati, id est, propter ingratitudinem. ar. inf. de reuoc donat. his solis. & ff. de donatio. cau. mor. l. si mortis causa res. Tu dic dari officium iudicis; vt j. e. l. 1. & dices hic actio ingrati idest propter ingratitudinem offic. iudicis, &c. & facit ad legem istam sup. de ope. libe. l. qui manumittuntur. & ff. de in ius vo. l. quique. & l. si libertus quæ reuocatio etiam per procuratorem fieri potest, vt ff. de obse. l. per procuratorē.

f *Illi.*] scilicet liberti.

* Ex nouel Valē. de libe. & cor. fin. Vi. Cuiac. ad Noue. 78.

* Per istū text. dicit Petr. Ra. in dictis suis exuagētib. i. c. 8 uag. volo tibi dicere duas laudes seruorū valere ꝯsequētia, est seruus, ergo nequam. Vid. Plau. in Persa. Sc. 5. 1.

Impp. Honor. & Theo. A.A. ad Seua.

LEX III.

Liberti * non modo [a] aduersus patronos non audiantur, [b] verumetiam eandem, quam patronis ipsis debent, reuerentiam, præstent hæredibus [c] patronorum, quibus [d] ingenui [e] actio, sicut ipsis manumissoribus deferetur, si illi [f] datæ sibi libertatis immemores, nequitiam * receperint seruilis ingenij. Dat. 7. Id. Aug. Rauennæ: Mariniano & Asclepiodoto Coss.

Ingenuus liberti filius propter ingratitudinem, viuente patre, commissam, potest reuocari in seruitutem, et hoc operatur conditio patris. quod no. Salic.

Impp. Honor. & Theo. AA. Basso, PP.

LEX IIII.

Libertinæ conditionis homines, vel eorum filij, etiam si militantes [g] docebūtur ingrati, ad seruitutis nexum proculdubio reducentur. [h] Datum Cal. April. Rauennæ, Theodosio 11. & 1 † Valentiano AA. Coss.

1 † Du. Valentiano.

Libertinæ.] CASVS. Si liberti, vel eorum liberi militiam consecuti fuerint: non propter hoc minus in seruitutem reuocabuntur, si ingrati extiterint.

g *Si militantes.*] si, id est, quamuis.

h *Reducentur.*] sic ergo no. q licet liberti sint ingenui tamen præstant reuerentiam, licet non tantam, sicut pater, vt ff. de iniur. l. non solum. §. quanquam in fine. §. & propter proprium delictum in seruitutem reuocantur, vt hic non patris, vt sup. e. l. 2. & est etiam pro hoc ipsa rubrica. quia frustra diceret, & eorum liberis. cum sufficeret de libertis, vt arg. ff. de leg. 1. l. si quando, in princ. Item facit quia sicut etiam non patrono datur reuerentia propter patronum, vt filijs patroni viuēte patre, & vxori, sup. de ope. lib. l. penult. & non libertus præstet obsequium propter libertum, vt hic. Nec obstat ff. de obse. liber. l. hæres. vbi dicit, quòd hęres liberti habet iura extranei hominis quia illud intellige in hærede extraneo. Vel verius ibi post mortem liberti: hic autem loquitur eo viuente. Alij dicunt tales filios non reuocari per dictam l. hæres. & hic intelligūt filij, scilicet, cum patribus manumissi.

Liberti filij q. ingenui sunt, tamen propter suam ingratitudinem in seruitutē redigantur.

DE IVRE AVREORVM ANNVLORVM & de natalibus restituendis.

Quia per restitutionem natalū & per ius aureorū annulorum perdūtur iura prędicta patronorū, ideo de his dicit.

TITVLVS VIII.

De iure aureorum annulorum, & de natalibus restituendis.

Ciuitatem non pōt quem natalib. restituere. h. d: Bal. Vel sic: Ius aureorum annullorū & restitutio natalium a solo Principe conceditur, non ab ordine Decurionum. h. d. Sal.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. Philadelphio.

LEX PRIMA.

Natales [i] antiquos, & ius ingenuitatis, non ordo pręstare Decurionum, sed à nobis [k] peti potuit. Datum 15. Calen. April Rauennę, ipsis AA. & Coss.

Ius aureorum annulorum non est vera restitutio natalium, sed habet similitudinē eius. h. d. Bal. Vel sic. Natalibus efficiuntur ingenui, non qui ius annulorum aureorum tātum sunt assecuti. h. d. Sal.

Ijdem AA. CC. Eumeni.

LEX II.

Avreorum vsus annulorū beneficio principali tributus: [l] 2 † libertinitatis quo ad viuunt imaginē, [m] nō statum ingenuitatis [n] pręstat.

2 † Libertatis.

Natales.] CASVS. Si libertus eius te consentiente ingenuitatem quam quilibet ex prima natura consecutus est, impetrare voluerit, a quo sit impetrando, quæritur: Resp. quod nō à Decurionibus, sed à Principe.

i *Natales antiquos.*] id est, in quibus omnes homines nati sunt liberi & ingenui, de iure naturali, vt Institu. de iure natu. §. ius aurē gentium, non seruitutis, in qua seruitute natus fuit iste, qui petijt natalibus antiquis restitui; vt ff. de nata. resti. l. 1.

k *A nobis.*] & hoc consentiente patrono, vt ff. de nata. re. l. fin. sed ad vtilitatem petentis sunt; vt habeat ingenuum tutorem vel curatorem; & ad onus, vt non excusetse a tute la ingenui, vt ff. de excu. tut. l. cum ex oratione.

Avreorum.] CASVS. Si quis ius aureorū annulorum a Principe impetrauerit, an plenam, an semiplenā ingenuitatem consequatur, quæritur: Respond. q semiplenam, quia in vita sua erit ingenuus, quo ad hoc vt matrimonium cū filia Senatoris contrahere possit, vel quo ad honorem: mortuus autem habebitur vt libertus: quia succeditur per contra tabu. secus autem si natalium restitutionem impetrauerit, quia plenam consequitur. ergo ius est aureorum annulorum secundum quosdam, quando Princeps concedit liberto, ut portet aureum annulum in digito, nec aliter libertis licebat, uel dic vt dixi, quòd erat ingenuus, dum viuit, &c. Est ergo ius aureorum annulorum signum semiplenæ ingenuitatis libertinitatis præteritæ.

l *Tributus.*] hoc est, quia olim liberti annulos ferre non poterant: quod non puto. Sed dic, quòd concedebatur a Principe hoc priuilegiū, ita quod necesse habebant portare in signum semiplenę non plenæ ingenuitatis, & præteritæ libertinitatis, ut hic, viuebant enim vt ingenui quantum ad matrimonia contrahenda & honores, moriebantur autem vt liberti, qui patronus habet cōtra tabulas, vt ff. de bo. lib. §. etiam in prin. Et quod dixi haberi pro ingenuo, verum est quantum ad commoda, non incommoda. * vnde participat legato libertis relicto, vt ff. de condi. & demon. l. falsa. §. 1. & ff. de iu. aureorum annulorum. l. 2.

m *Imaginem.*] mirabiliter posuit imaginē, nam licet vnus pro ingenuo reputetur, tamē quia defert annulos, repręsentatur imago præteritæ libertinitatis, secundum Ioannem.

n *Ingenuitatis.*] scilicet, plenę: quia sic etiam post mortem duraret.

* Hoc vt facere pro matrimonium scholari, qui cum habeatur pro ciue, id accipi debet quo ad cōmoda: secus quo ad incōmoda.

durarer, quod non est, vt supra proxime no. in casu etiam in vita non habentur pro ingenuis, scilicet quoad tormenta, vt ff. ad Syl. l. idemque erit. quæ est arg. contra.

SEQVITVR AVTH. Sed hodie. quæ est in Auth. vt lic. de cætero, §. 1. & §. illud. coll. 6. quam hic lege.

¶ Natalibus autem antiquis restituti liberti [1] †ingenui nostro constituuntur beneficio. Datum 13. Calend. Sirmij. CC Coss.

IN AVTHEN.

§. Vt liberti de cæte. §. 1. & illud, colla. 6. constit. 6.

Hodie sola manumissione quilibet libertus consequitur ius aureorum annulorum. h. d. Sal.

* SEd hodie, quia manumittentes seruos suos ciues denunciāt Romanos: (non enim [a] aliter licet) ex ipsa manumissione, aureorum annulorū, & regenerationis [b] ius habent, vt sint quidem liberi & ingenui, [2]† iure tñ patronatus illeso. [c]

TITVLVS IX.

Qui admitti ad bonorum possessionem possunt, & intra quod tempus.

Filius ignorante patre, potest bonorum possessionem sibi debitam petere, quæ patri ratum habenti quæritur, & cursu temporis nō petita perditur. h. d. Sal. Vel sic, Bonorum possessio delata filio, quā patre ignorante intra tempus debitum petere neglexit, perditur, quia etiam ignorante patre, eam petere poterat, licet patri antequā ratum haberet, non acquiratur. h. d. Alex. Vel sic: Negligentia filii in bonorū possessione petenda, præiudicat patri. h. d.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Macrinæ.

LEX PRIMA.

BOnorum possessio [d] filiofamilias delata [e] (cū ignorante [f] quoq; patre possit peti) emolumentum [g] etiā patri allatura, si ratam [h] petitionem pater habuerit, amittitur transacto [i] tempore. fine die & Consule.

Bonorum possessio hēt tēpus a iure limitatum. h. d. Bal. vel sic: Bonorū possessio ei, qui nō est de liberis, delata, intra centum dies peti debet. h. d. Sal. Vel sic: Bonorum possessio, quæ defertur transuersalibus, intra cētum dies debet peti. Alex.

Ijdem AA. Crispinæ.

LEX II.

SI bonorum poss. ssio tibi duntaxat [k] cōpetit proximitatis [l] nomine: habuisti spatium centum dierum vtilium, ex quo eum defunctum scisti, ad bonorum possessionem amplectendam. Dat. 3. Non. Nouema. Geta. Coss.

---

a SEd hodie.] non enim. Interpositio est.

1 † & ingenui.

b Regenerationis.] nam quasi modo sit renatus, id est, iterum natus in ingenuitate, ita est ingenuus; vt hic, & ff. de nata. resti l. 2.

c Ill. so.] quo ad patronum, non quo ad alios.

QVI ADMITTI ad bonorum possessionem possunt & intra quod tempus.

* [illegible]

Occasione bonorū possessionis, quæ dat in bonis libertorum ponit gñaliter 1 de oib. bonorū possessionib. Et dic quod hic titulus est gñalis ad sequentes vsq; ad titulu de repud. bonorū pos. Item dic, 2 quod bonorū possessio, est ius prosequēdi retinendi; patrimonij, siue res, quæ cuiusq; cū is morit fuerit, vt ff. eo. l. 3. §. bonorū. Et intellige ius pp quod prosequitur, 3 nō quo, ad differentiā bonorū possessio hęred. peti. Item prætoriū, non ciuile, 4 ad differentiā hæreditatis peti. Et no. hic quæ dixi Insti. eo. in fine Acc.

1 Istā cōtinuatiōē sequūtur Cyn. Bal. Sa. Cor. & Ia. & est de mente aliorum scribentiū.

2 † Sed iure

2 Idē Bar. & Ias.

3 Sequitur Bal. Sal. Alex. & Ias.

4 Placet Bal. Sali. sed displicet Alex.

BOnorum.] CASVS. Filio meo in potestate mea constituto delata est bon. pos. in bonis matris, uel alicuius alterius ex parte matris ex testamento, vel ab intestato me ignorante, vltra tempus 100. dierum eam non petijt, i. non agnouit, an amissa sit quæritur? Resp. quòd sic, cum etiam ignorante me potuit petijsse, i. agnouisse, & mihi ratum habenti emolumentum acquisiuisse.

d Bonorum possessio.] s. vnde legitimi, quia ex Orficiano matri successit ab intestato, vt ff. vnde legitimi l. 2. §. fi. & l. 3. & j. ad Orfi. l. 1. Vel dic, 5 qlibet alia ei delata, ut secūdū tabulas, uel unde cognati, vel quacunque ex causa aduētitia.

5 Vtraque bona Cy. Bar. B. Sa. Cor. Alc. & Ias.

ADDITIO. Quia vito quod pater viuebat, non poterat esse profectitia, secundum Iodo.

e Delata.] in bonis maternis, quæ vocatur legitima.

f Ignorans.] imo vē, qp non eo ignorante, & sic non amittat. quia non currit ei alia præscriptio, vt j. de anna. excep. l. 1. in fi. quæ est contra. So. perdit transacto tempore, s. ex quo filius petere potuit computando. Sed hæc solutio non est ad primum punctum ignorantiæ. 6 Vel dic, qp si patrē certiorare potuit, & non fecit, tunc obtinet quod hic dicit si uero non potuit uel si certiorauit, nec ille habuit ratum tunc non currit, vt ff. quis or. in bo. pos. ser. l. fi. §. 1. Vel hæc in acquirendis, illa acquisitis, ar. j. de acquir. poss. l. fi. Vel verius 7 hic extraordinarie permittit, s. iudicis officio peti decretalem, illa vero iure actionis agere, ut arg. ff. de ali. & cib. leg. l. seruus. Duæ 8 vltimæ veriores sunt. & his etiā duob. modis vltimis soluitur sup. de pac. l. filius. Sed hodie inuito & ignorante vt mō notaui. imo et hodie debet consentire pater j. de bo. q libe. l. fi. §. 1. sed ibi agit, hic officium implorat. 9 quod potest etiā seruus, vt ff. eo. l. seruus.

6 Idest, nō satisfit textui inuentā præscriptioné currere ignorante patre. Iod.

7 Istam tenent Cy. Bar. Bald. P. Sa. Cor. Ale. & Ias.

8 Imo sola vltima. secundum prædictos scribētes.

9 Ex quo nota, qp filius pt implorare officiū iudicis sine cōsēsu patris.

g Emolumentum.] olim totū, hodie quātū ad vsumfructum, vt Inst. per quas per so. no. acqui. §. 1.

h Ratam.] expressè, vel tacite 10 etiā secūdū Azo. v. su. l pe. hær. l. si filius. & ff. de bo pos. l. fi. & de acq. hær. l. qui i aliena. sed hodie potest petere patre inuito: vt & j. de bo quæ li. l. fi. §. fin autē patre recusante. ergo co ignorante: 11 vt ff. de reg. iu. l. qui pōt. sed tamen ratihabitio acquiret ei vsum fructū adhuc, vt hic.

10 Gl. placet B... & lic. Ange. Pul. Alc. et Ias. displicet tñ Bal. & Pa.

noquod intellige, dūmodo actū non expediatur in figura iudi. lo.

i Transacto tempore.] scilicet anni, ex quo cunque capite filius petat: 12 vt ff. de suc. edic. l. j. §. sed videndum. & §. largius. & §. vlt. in fi. & ff. quis ordo in bon. possess. l. pen. §. fina. Sed quid si defertur extraneo? Habet centū dies vtiles: 13 vt j. l. proxi. Sed quādo incipit currere? Rñ. ex quo filius sciuit sibi delatam, ut ff. de iur. & fac. igno. l. j. & patrē potuit certiorare, ut ff. quis ordo in bonorum pos. ser. l. fi. in fi. in princ. qp vlt. non placet, 14 nisi iure antiquo, quod acquirebantur omnia patri hodie: nisi contemplatione patris instituerentur, quo casu in profectitio cputantur: 15 ut ff. de vulg. subst. l. sed si plures. §. in arrogatio. sed in aduentitio, & inuito, & ignorāte petit, vt modo diximus. Sed q est bonorum possessio, q amittit? Rñ. 16 nō decretalis, quia nō est delata, sed edictalis & spes habēdæ decretalis, vt ff. de suc. edi. l. j §. decretalis. & §. q semel. Itē quare petit bonorū possessio, nō pcedete iussu. sed hēreditas non adit, nisi pręcedente iussu, vt ff. de acqui. hær. l. si qs mihi bona fide. §. iussū? Rñ 17 hēreditatis aditio ē de iure ciuili, secundū qd introducta est ptās; vt Inst. de patr. pote. §. eius aūt at bonorū possessio est de iure ptorio, ēm qp ñ curat pria ptās, vt Inst. de hær. q ab inte. §. emācipati.

11 Sequtur eū Bar. Bal. et Sa. & Alc. licet Ange. & Iaco. teneant contrarium.

12 Placet Bal. Salic. Cor & Ia.

13 Idē Sal. & est de mente aliorum.

14 Idē Bar. Sa. P. Ale. & Ias.

14 In quib. profectitijs nihil p iura moderna ē innouatū. & ad hoc allegat ista glo. q placet Bar. B. & Docto.

15 Idē Ba. Bal. Sa. & Cor.

17 Placet Bar. Bald. Sal. Corn. Ale. & Ia.

SI bonorum.] CASVS. Si alicui delata est pos. in bonis alicuius consanguinei sui collateralis, quando tēpore licet ei eā agnoscere, intra quod si agnita non fuerit, de cętero est amissa, quæritur? Respondetur, qp intra centū dies.

k Duntaxat.] si enim esset de liberis, etiā si alio capite veniat, quam per vnde liberi, habet annum, 18 vt ff. quis or. in bo. poss. ser. l. pen. & de succes. edic. l. j. §. largius.

18 Idē Sap. Alex. & Ias. & ē de mēte Bar. & Bal.

l Proximitatis.] id est, consanguinitatis transuersalis.

Infan-

INfantis.] CASVS. Infanti delata est bono. possess. & eam tutor nomine suo petijt, & antequam fari posset, & ita factum tutoris ratum habere, decessit. ad quem ea deueniat, quæritur? Huic quæstioni non respondetur. Tu dic ad successores defuncti, vel verius ad suos.

a Agnitam.] s. per tutorem: ut j. eo. l. bonorum.

b Competere. scilicet, alij 2 successori defuncti, quasi nec fuerit delata infanti: vt argumen. sup. de curatore furio. l. fi. §. sin autem in furore. & ff. de successorio edicto, l. 1. §. furiosi. 3 Argum. contra, ff. de acquiren. hæred. Antistius, §. fin. 4 Vel dic 5 successori ipsius infantis, cum recte sit ei petita, ut argum. ff. eo. l. si tutor. & l. si pupillo, & inf. de iure deliberandi, l. si infanti, §. parente. & j. de bono. possess. contra tabu. l. 2. in fi. Sed ego 6 dico etiam iure veteri esse legem expressam, vt hæreditas infanti deferatur, ut ff. ad Tertul. l. 2. §. sed si infanti.

1 Etiã per quẽcũque aliũ iudice volente. Imo. & Alex.

2 Ista opinio displicet Scrib.

3 Illa iura loquuntur in furioso, hic loquit in ifante. B. B. Sali. Pau. Alex. & Ias.

1 † defuncti.

4 Ibi loqtur qñ furiosus est hæres per aliũ, vt pu. per ser. vel tutorem: ut ff. de bono. possess. furio. 7 cst necessari. Alex. Sal. & Ias. & ẽ de mente aliorum.

5 Idẽ Bar.

6 Et benè Sal. Alex. & Ias.

Bonorum possessio per tutorẽ nomine infantis agnita, etiam perfectè acquiritur: & ideo ad eius hæredẽ trãsmittitur. Alex.

Impp. Diocl. & Maxim. AA. Crescentio.

LEX III.

INfantis nomine agnitã [a] bonorũ possessionẽ, & antequã loqueretur, diẽ [1] † functi, rectè cõpetere [b] nulla dubitatio est. S. Cal. Ian. Maximo ij. & Aquilino Coss.

Emancipati debent intra annum agnoscere bonorum possessionem, Vnde liberi: alias ipsi & eorum successores sunt exclusi. h. d. Salic. Vel sic: Bonorum possessio ẽt liberis competens si non fuerit petita, non transmittitur ad hæredes hoc dicit.

Ijdẽ AA. & CC. Marcello.

LEX IIII.

EMancipata si non agnouit [c] intra annum. Vnde liberi bonorũ possessionem, nullã [d] ad hæredes vindicationẽ 2 † successionis transmittere potuit. D. iij. Calen. Maij, Heracliæ, CC. Coss.

Ignorãs nõ potest agnoscere, nec labitur ei tẽpus. h. d. Bal. vel sic. ei, qui certus non est, an ex testamento, vel ab intestato bonorũ possessio deferatur, vel ex quo capite succedere debeat: nõ currit tempus bonorum possessionis. h. d. Alex.

Idem AA. & CC. Maximo. al. Maximino.

LEX V.

QVamdiu per facti [e] q̃stionẽ incertum est, vtrumne secundũ tabulas, an ab intestato & ex quo capite [f] possessio sit delata: ne tibi tempus agnoscendæ bonorum possessionis præfinitum cedat, superstitiosam geris solicitudinem.

Ignorantia iuris non prodest mulieri intra tempus legitimum bonorum possessionem non agnoscenti. h. d. Sal. vel sic; In lucris ignorantia iuris mulieri non prodest. h. d. Alex.

Idem AA. & CC. Frõtinæ, al. Fortunæ.

LEX VI.

IVris ignorantiã nec mulierib. prodesse in edicti perpetui [3] † cursu [g] de agnoscẽda bonorũ [h] possessione, manifestũ est. [i] Da. 3. Cal. Maij Sirmij, Cæsaribus Coss.

Tutor solus potest agnoscere bonorũ possessionẽ pupillo delatam; nec econtra potest solus pupillus agnoscere sine tutore, nisi iudex ex certa scientia defectũ tutoris suppleat. h. d. Bal. Sal. & Alex.

Pars epistolæ Constantij, & Maximiani Augustorum, & Seueri & Maximiani nobilissimorũ Cæsarum.

LEX VII.

BOnorum quidẽ possessionẽ [k] pupilli nomine agnoscere [l] tutorẽ potuisse, apertè declaratur: ipse autẽ pupillus bonorũ possessionem sine tutoris authoritate amplecti non potest, nisi etiam impuberi sine tutoris authoritate hoc postulanti sciens, [m] hoc competens iudex dederit bonorũ possessionem. tunc. n. emolumentum successionis videtur ei prætorio iure quæsitum esse. [Dat.] Id. Septemb. Constantino, & Maximiano Coss.

EMancipata. CASVS. Filius emancipatus non vocabitur ad successionem patris per legẽ duodecim tabul. sed per prætorẽ. si ergo filiæ emancipatæ delata est bonorũ possess. in bonis patris, & eam intra annum non agnouit: nec ad suos successores trãsmittit.

c Agnouit.] petendo decretalem, siue ex certa scientia, siue errore iuris, vt inf. eo. l. iuris. 7

d Nullam.] nam bonorum possessionem quis non transmittit: 8 ut ff. eod. l. 3. §. acquirere. nisi in casu. 9 vt ff. de bonorum possess. contra tabul. illud §. fin. & l. sed & si decesserit. sed de iure ciuili transmissio fit ad suos, 10 vt j. de ijs, qui ante apertas tab. l. 1. 11 non ad alios, vt j. de cad. toll. §. in nouissimo.

7 Idẽ Pau. & est de mẽte aliorum.

8 Hoc verũ, qñ decessit post tẽpus finitum ad petendã bonorũ possessionem. Bar. Salic. & est de mẽte aliorum.

2 † possessionis.

9 Idẽ Rogerius. P. Angel. & 10 Id est, proprios. Ias.

11 Illa lex non loquitur de trãsmissione quæ fit iure suitatis: sed ex constitutione Theodosiana. Ion. & Doct.

QVamdiu.] CASVS. Delata est bonorum possess. alicui in bonis cuiusdam, de quo quæstio est, decesserit testatus, an intestatus, & ita ignorat cui competat bonorum possessio, aut non. nunquid currit ei tempus statutum ad petendum bonorum possess. quæritur? Respon. q nõ. quia erat in facto. secus si sciret se esse proximiorem, sed ignorat sibi posse deferri bonorum possess. & sic errat in iure, nec excusatur, ut j. de iur. & fac. ignor. l. emancipata.

e Per facti.] quia alius opposuit dicendo se proximiorem. vel se institutum.

f Capite.] agnationis, vel cognationis. & facit infra de con. tabul. l. 1.

IVris.] CASVS. Alicui mulieri delata est bon. pos. quæ ignorat sibi tempus statutũ currere, & sic ignorantia non petijt bo. pos. nec agnouit. elapso tempore credit se posse petere, & sic ignorat ius. nunquid sibi præiudicat? Respõ. qđ sic.

g Cursu.] s. anni, vel centum dierum, quo minus, s. currat.

h Bonorum possessione.] mulieri delata.

i Manifestum est.] vt ff. de iur. & facti ign. l. 1. sed facti sic, 12 vt sup. l. prox. sed iuris, distingue si potuit cõsulere peritiores: 13 vt ff. eo. l. in bonorum. & quis or. in bonorum poss. l. a §. fin. & facit supra, de iur. & facti ignor. l. si emancipata.

3 † cursum.

12 Quæ ignorãtia regulariter omnes excludit. Bar. Alex. & Ias.

13 Idem Bar. Bald. Paul. Sali. Alexan. & Ias. & intellige si i ppinquo sunt: alias secus. Alex. & est de mente aliorum.

14 Imò ẽt est verũ si consentire possit. Bartol. P. Alex. & Ias. tenendo gl. huic contrariam in l. impuberi, de tut. & cur. ff.

15 Cõtrarium tenet gl. in l. potuit, j. de iure delib. Bar. Paul. & alij.

16 Informatã a iudice, & ab alijs iudiciarijs Ful gos. Salic. Alex. & Ias. & vide de hoc Pano. & Fel. in c. pastoralis. §. præterea, ext. de offi. deleg. & Ias. in §. si minus, Inst. de actio.

17 Sequit Bart. Sal. & Paul.

18 Dic. q hic iudex supplet defectũ tutoris, qñ ipse est absens, vel nõ est. Sal. paul. & I.

BOnorum.] CASVS. Si pupillo delata fuerit bonorũ possess. an tutor eam agnoscere possit, quæritur? Respon. q nõ, nisi ei tutorum non habenti, vel negligẽtem habẽti iudex ei decreuit: quo casu emolumentũ sibi acquirit.

k Possessionem.] pupillo delatam.

l Agnoscere.] et sine consensu pupilli. qđ tunc est verum si cõsentire nequeat, 14 puta si sit infans: vt j. de iu. delib. l. si infanti, quod si intelligere valeat, oportet eius consensum interuenire: 15 ut j. de iu. re delib. l. potuit. & fac. j. eo. l. infantis. & ff. eo. l. tutor.

ADDITIO. Nihil est: quia illa iura loquuntur in aditione. Cy Bar. Paul. & Sal.

m Sciens.] s. eum non habere tutorẽ, & ẽt impuberem esse, & ex sic & ff. eo. l. si seruus, in prin. & j. de iu. de lib. l. si infanti, & l. fi. & deoff. pre. l. Barbatius, §. sed & si sciset. Et no. hic iudicẽ secundum conscientiam 16 suam debite posse iudicare. Item uidetur huic l. contra, Instit. de auth. tut. §. neque. Sed intellige 17 illud nisi competens iudex, &c. vt hic habetur. facit enim tantum hic authoritas 18 iudicis, quantum alias tutoris. sic ff. de minor. l. ait prætor, §. quid tamen.

Qua

Quicumque. CASVS. Olim non per qualibet verba petebatur bon. poss. alicui delata in bonis agnatorũ indistinctè: sed verba solemnia proponebantur, vt a syllaba cadens à causa caderet, an istud hodie obseruetur, quæritur? Respon. ꝙ non: sed sufficit quomodo velit suam voluntatem declarare.

a *Rusticitatem.* idest iuris ignorantiam.

b *Aliam rationem.*] iustam. si ergo non petijt intra tempus statutum per ignorantiã facti, nõ ob est: 1 vt hic. & ff. de iur. & fac. igno. l. 1. sed ignorantia iuris succurrit 2 rusticitati: vt ff. de iurisd. om. iud. l. si quis id. §. dolii, & de leste peri- eden. l. 1. in fin. & detiores, vel in delib. l. si in princ. 3 Vel dic se cundo 4 non petijt, scilicet, iudice sedente pro tribunali: hoc enim non est necessarium: vbi sic ut intra l. prox. & ꝙ est adhoc ff. eod. l. 3. §. pen. Vel dic 5 tertio nõ petijt cum solemnitate verborum, quæ erat olim necessaria. et peti: ut ff. de orig. iuris, l. 2. §. omnium. & ad hunc modum bene supponitur sequens lex.

1 Idē Bar. ꝙ Salic.

2 Quando dubitat si potuit ꝓu lere peritiores, vel iu. Ias. & in fi.

3 Vide Barb. in ca. cum in vniuerso rū, de rer. primi. vbi inquit, in ijs quæ sunt iuris diuini & naturalis: etiam rustico saga ci non est parcendum.

*Fastinge verba, facti vel absentia, expũgit.

c *Sanctio.*] idest, hæc lex.

V*T verborum.*] CASVS. Tria facit, & dicit. Primum, quod seru. 19. antiquæ solemnitates, quæ circa bonorum possess. agnoscendam frequentabantur, hodie cessant. Secundo, ꝙ qualiscumque protestatio bon. pos. agnoscendæ apud iudicem proposita sufficit, tempore antiquitus circa petendam bonorũ possess. statuto, obseruando. Tertio dicit, qđ si prim⁹ repudiet ante finem sui temporis: sequens verò negligat petere, seu agnoscere bon. possess. nam si non peteret seu agnosceret, nihilominus tamen statim ei cederet legitimum tempus.

3 Illa lex nõ loquit de rusticitate, sed de simplicitate minoris.

4 Omnes lecturæ ap probitur per Bar. & ista magis placet ibi, & et quit Salic. displicet tamē Alex. & Ias.

5 Ista displicet ēt Alc. & Ia.

d *Excludimus.* si habes excludim⁹. 6 dic vt s. de formulis, l. 1. & 2. si habes excludimus, dic vt s. l. prox. secundum vltimum modum.

e *Captiones.*] idest, deceptiones.

6 Idē Ias.

7 Idē Sal. & Ias. est de mẽte aliorũ.

8 Et sic hodie dr̃ iudicialis, & non decretalis exmẽte Ias.

f *Testatio.*] nec est opus aperire tabulas: vt ff. de secundum tabul. l. 1. §. sufficit. nec decretum iudicis exigitur: & sic videtur, quod nõ sit opus hodie bonorum possessionem decretalem petere: sed sufficit coram iudice delatam agnoscere: 8 ut s. de curat. fur. l. fin. §. nos itaque. arg. tantum.

contra, J. comm. de success. l. 1. & ff. de excep. l. exceptiones ponuntur, in fin. vbi dicitur cum solennitate peti: sed illæ per hanc corriguntur. 9

g *Properantius exeratur.*] idest petatur, 10 vel aperiatur 11 via petendi, aliàs exeratur, i. ad bonorum possessionẽ concurrit. Et dicis tẽpus dict ante suum tempus finitum: sequens autem nolit statim sibi cõputari tempus: sed finito tẽpore primi, ac si nõ repudiasset: non potest hoc facere, sed statim incipit currere: vt hic, & Inst. eo. §. fin. & ff. de success. edic. l. 1. §. quib. & argu. ad hoc ff. de acq. hære. l. si quis hæres ita scriptus. Item arg. adhoc, ff. ad l. Iul. de adul. l. si maritus, §. si negauerit, & l. quinquenium. Vel expone 13 secundo si intra alienam vicem, i. si intra tempora primi petat secundus, ei nihil præiudicat: vt ff. de bon. lib. l. si filius qui patri, §. cum filius, ff. de inoffi. testam. l. filio, §. contra.

h *Curriculis.*] currit enim vsque ad annũ, vel centum dies. & est ad l. istam J. de leg. l. in legatis.

9 Et benè Bart. Sal. & Ias.

10 Ista expositio procedit tenẽdo secundum intellectum gl. Ias.

11 Ista est melior: & procedit tenendo primũ intellectum glo. Ias.

* Indicem Vide Cui. 17. obser. 19.

12 Istã gl. sequuntur omnes scribẽtes hic: dicit tamẽ Ias. quod non congruit tex.

13 Ista ẽt nõ congruit textui: ideo dic, quod agnita bonorũ possessione cõstitutũ in secũdo gradu intra tempora primi antequam primus esset exclusus: primo excluso nõ requiritur alia agnitio, secundum Ias.

14 Per lapsum tẽporis, & per repudiationem. Iod.

15 Glo. sequitur Cy. & Salic.

Rusticitas, ignorantia facti, & alia iusta ratio, impediunt currere tẽpus præfixũ ad bonorũ possessionẽ agnoscendã. h. d. secũdũ primã lectu. vel secundũ aliam. Non vitiatur petitio bonorũ possessionis, licèt fuerit petita iudice non sedente pro tribunali, vel fuerit defectus solẽnitatis verborũ. h. d. Alex.

Imp. Constan. A. ad Dionysium.

LEX VIII.

QVicumq; res ex parẽtũ vel proximorũ successione iure sibi cõpetere confidit: sciat sibi nõ obesse, si per rusticitatẽ, [a] vel ignorãtiam facti,* vel absentiã, vel quãcũque aliam rationẽ [b] intra præfinitũ tẽpus bonorũ possessionẽ minimè petijsse noscat: quoniã hæc sanctio [c] huiusmodi cõsuetudinis necessitatem mutauit. D. prid. Id. Mart. Heliopoli, Constãtio A. & Constante Cæs. Coss.

Hodie sufficit bonorũ possessionis agnitio facta coram iudice sine eius decreti interpositione: dũmodo agnoscatur intra legitimũ tẽpus, qđ currit secũdo statim cũ excluditur primus; & agnitio secundi intra tẽpus primi nõ dum exclusi, non preiudicat illi. h. d. secundũ Sal. Vel sic: Sicut exclusa est verborum inaniũ solennitas per tit. supra, de formulis, & per l. pcedentẽ: ita excluditur ꝙ non sit necessaria petitio bonorũ possessionis decernẽda à iudice; sed sufficiat simplex agnitio corã quocũque iudice facta intra tẽpora a iure ueteri præfixa; quæ tempora currunt secundo statim cum excluditur primus, & agnitio secundi intra tempus primi nondũ exclusi, non nocet primo, nec sibiipsi. h. d. secundũ omnem lecturam. Alex.

Idem A. ad populum.

LEX IX.

VT verborũ inaniũ excludim⁹ [d] captiones: [e] ita hoc obseruari decernimus, vt apud quẽlibet iudicẽ,* vel ẽt apud Duũuiros, qualiscũq; testatio [f] amplectendæ hæreditatis ostendatur, statutis prisco iure tẽpibus coarctanda: eo addito, vt etiam si intra alienam vicem, i. prioris gradus, properantius exeratur, [g] nihilominus tamẽ efficaciã parem quasi suis sit vsa curriculis, [h] consequatur. Datum Calen. Febr. Laodiceæ.

TITVLVS X.

Quando non petentium partes petentibus accrescant.

In successionibus, non petẽtium portiones accrescunt petentibus. h. d. Salic. Vel sic; Quando plurib. est debita bonorũ possessio, & alter acceptat: alter verò tẽporis lapsu vel repudiatione excluditur, accrescit ei qui acceptauit, si ille, qui de iure prætorio à portione sua erat exclusus, non poterat de iure ciuili succedere; & sic per aliam viã portionem illam consequi. h. d. Alexan.

Imp. Gordianus A. Martanæ, al. Martianæ.

LEX PRIMA.

QVoties [i] pluribus liberis, cessante legitima successione, bonorum possessio defertur, beneficium edi-

QVANDO NON petentium partes, &c.

Quia unus ex ijs, quibus bonorum possessio defertur, quãque excluditur, 14 & accrescit alijs: ideo de hoc ponit. 15

QVoties. CASVS. Duobus fratribus emancipatis delata est bonorũ possess. unus petit, ali⁹ repudiat, vel tẽpore exclusus est: an portio sua alij accrescat, quæritur? Respõdeo quod sic. Vel sic: Si in bonis testatoris habentis quatuor liberos, ex vnde liberi deferat bono. possess. & duo petãt, & duo repudiẽt: an repudiantiũ portio accrescat petentibus vel excludãtur tempore, quæritur? Respon. ꝙ sic, reiecta agnatorum successione. quasi dicat, quãdiu sunt liberi non habent locum agnati. uel pone in liberis petentibus maternam successionem.

i *Quoties.*] Casus iste ponitur in liberis, qui successionem maternæ lineæ non paternæ poterant vendicare: & sic nulla via amodo admittuntur, accipiant alij vel non. Et ideo dicit

dicit cessante legitima successione; quia si lege 12. tabularum patriarius vel alicui alteri de paterna linea succedere posset, & volens de iure prętorio admitti per vnde liberi ipse sibi ex alio capite tanquam agnatus succederet cęteris exclusis: vt ff. de succes. edic. l. 1. sed videndum. Ita tamen si cæteri essent in remotioribus gradibus 1 quam ij se, & nullus alius est in eo capite, vnde iste é exclusus. nã qui erant in eodem capite, eũ excludũt si accipiãt: cũ ex eo capite, quo quis excluditur, nunquam admittitur, vt Insti. de heredi. quæ ab intest. §. admonẽdi. & ff. vnde cogna. l. legitimis. & l. ocitatis. Et quod dicit bonorum possessio, scilicet vnde cognati. nã vnde liberi nõ dat 2 in bonis maternis: vt inf. de suis & leg. hæredit. l. quoties. nec ex lege 12. tabularũ uocatur, sed per Prætorem, vt Instit. de succes. cogna. in princip. Nec obstat quod dixi sup. titul. 1. l. 1. competere. Vnde legitimi. nam prout vellent 3 admitti ex Senatuscon sulto Orficiano, habent, vnde legitimi, prout cognati habent vnde cognati. & secundum hunc casum & sequentem dic, cessante legitima successione, id est, in quibus cessat legitima successio. Vel pone secundo 7 in liberis emancipatis, quorum successio non est legitima per legem duodecim tabularum, vt Instit. de succes. cogna. in princ. si ergo fuerint tempore exclusi, cæteri admittuntur si autem essent in potestate, & sic esset legitima successio perpetuo admittuntur: 8 quia sunt sui & necessarij hæredes, vt Inst. de hære. quali. & differen. §. sui legitimo iure id est ciuili velint succedere, vt Inst. de perpe. & temp. act. in princ. & sic frustra diceret alij accrescere. Item cum ij ultra accipiant, & sic non repudiant, ergo nec tempore excluduntur iure ciuili, sed de iure prætorio 6 se. ns: vt Inst. de hær. quali. & differ. §. sui. Vel dic tertio, 9 quod sic de facto erat, quod cessabat legitima successio. idem tamen & si non cessaret. Vel planius 8 dic, quod legitimam appellat agnatos. Et dic cessante, id est, reiecti. donec ... liberi, non habet locum vnde agnati: vt ¶. vnde liberi. l. ex testamento. & Inst. de hære. quæ ab intest. § admonendi. & hunc versum cessante & expone in fi.

vt ¶. de impu. & alijs substit. l. ... Item nunquid etiam inuitis? Respon. sic, ar. ff. de acqui. hære. l. cum hæreditate, 14 & ¶. de cad. tol. l. 1. §. his ita. in prin. §. & facit ff. de suis & legi. l. si ex pluribus & ff. de bo. pos. l. ei qui admisit. & ff. de inof. testa. l. si proponas. §. si. & ¶. de iure delib. l. quidam. 15

1 Illud est diuinare secundum scribẽ. hic.
2 Et bñ P. Ale. & Ias.
3 Ista defensio placet Cyn. & Bar. displicet tñ Cor. & Ias.
4 Sequuntur Odo. Cy. Alber. P. & Ias. in intelligendo gñaliter in filijs emancipatis, & in potẽstate, qui expresse vel tacite sunt exclusi ab hæreditate paterna.
5 Idẽ intra spatiũ 30. ann. secus post, secundum Ias. contra tis fm Bal. & Ant. sic ista æl. singu. Ias.
6 Notabilis glo. fm Bar. P. Al. & Ias. contra Bal.
7 Reprobant Cyn. Bar. Sal. P. Alc. & Ias. est tñ singularis, fm vnũ effectũ quod ex verbis narratiui, facti non est licitum arguere. Lu. Ro. in auth. infra ad l. Fal.
8 Sequuntur Cy. B. Ang. & A.
9 Idẽ Par. Pau. Alex. & Ias.
10 Et bñ secundũ præ dicta scribẽn.
11 Iste casus loquitur in alio iure accrescendi, quod euenit ex dispone hominis, hic ex dispositione legis scdm Ias.
12 Rñre nullus

nonrõne iuris accrescẽdi, sed dñ eũdem.
13 Idem Bar. Sal. P. Alc. & Ias.
14 Ille tex. nõ probat sed ponit casum, in quo nõ habet locum ius accrescendi hærede inuito Alc. & Ias.
15 Malé allegat illam l. quia ibi plures partes ex assignatione testatoris, secundum Iodocum.
16 Ista ptinuatio é de mẽte oĩum scribentiũ, secundum Iodocum.

esti perpetui[a] quibusdã omittentib[b] ijs solis, qui bonorũ possessionẽ agnouerunt portionem non petentiũ accrescere, [c] in dubium nõ venit. D. Idib. Ianuar, Peregrino, & Aemiliano Coss.

TITVLVS XI.

De bonorum possessione secundum tabulas.

Donec causa falsi per appellationem discutitur, bonorum possessio agnosci non potest. h. d. Bal. & Sal. Vel sic: Pendente lite super viribus testamenti, & per consequens stante dubio, an habeat locum bonorum possessio secundum tabulas, non potest peti bonorum possessio ab intestato. Alex.

Imp. Alexander A. Vitali.

LEX PRIMA.

PEndente appellatione[d] a sententia, qua falsum testamentum pronunciatum est, incerto[f] adhuc an defunctus intestatus decesserit, proximitatis nomine bonorum possessioni[g] locus nõ est. Dat. 3. Cal. Maij, Maximo 2. & Aeliano Coss.

Vbi testamentum in scriptis conditum est, habet locum directa bono. posses. secundum tabulas. Si autem testamentum fuit conditum sine scriptis per nuncupationem: tunc habet locum bonorum possessio secundum nuncupationem, seu bonorum possessio secundum tabulas vtilis. h. d. cum glo. Alex.

Imper. Gordianus A. Cornelio.

LEX II.

BOnorum quidẽ possessionem ex edicto Prætoris non nisi secundũ eas tabulas, quæ septem testium ...

DE BONORVM possessione. &c. *Supra dixit de bonorum possessione in genere: nunc ponit in specie.*

P*Endente.*] CASVS. Fecit quis testamentum, & extraneum instituit, & arguitur de falso, lata sententia, quod sit verum vel falsum non curo, appellatum est, pendente appellatione elapsũ est spatium centum dierum, vel decem annorum, quæritur an decennium currat, cum possit petere bono posses. vnde agnati vel cognati? Resp. quod non potest ei imputari cur non petat intestati dum dubitabatur de veritate testamenti. Vel dic sic. Decessit quis extraneo hærede instituto, proximus agnatus arguebat testamentum de falso, & secundum eum pronunciatum est: appellauit, an pendente appellatione possit agnatus petere bonorum possess. quæritur: Resp. quod non, cum incertum sit iudici ... an intestatus decesserit ante confirmationem primæ sententiæ.

a *Perpetui.*] id est generalis, quo duo permittebantur, scilicet petere, & intra annum petere.

b *Omittentibus.*] s. repudiando vel tacendo, vt ff. eo. l. 3. in fi. & l. seq.

c *Accrescere.*] sed an ipso iure, vt non habeant necesse plus petere, an vero petet, sicut ille erat petiturus, in cuius locum succedunt? Respond. 9 distingue: si enim co... ipse admittebantur, ipso iure accrescit ... tunc secus: vt ff. de bono. posses. l. sed cum patre in prin. Item nunquid etiam hæredes de iure ciuili accrescunt? Respon. 10 ... vt inf. de cadu. tol. § his ita & ff. ad Tert. l. 1. § ... nemo & ... quando ... instituti ... ex pura institutione ... Item ... existente conditione, vt ff. de acquir. ... solus. § fin. Item pro qua parte accrescit? Respon. 13 pro capite qui in prima admittebantur

d *Pendente appellatione.*] s. interposita a sententia.

e *Falsum.*] legitimo agente contra scriptum.

f *Incerto.*] s. existente, id est, quia incertum est adhuc, an &c. & sunt ablatiui absoluti

g *Bonorum possessionis.*] vnde cognati vel vnde agnati, quæ quamdiu potest esse ex testamento, &c. vt ff. de regu. iu. l. quamdiu. Item quia nihil est 17 innouandum pendente appellatione, vt ff. nihil no. appel. interpos. l. 1. Tertia 18 ratio est per l. sup. tit. l. quamdiu. Sed nonne hic distinguit, vt dicitur ff de acquiren. hæred. l. cum falsum vt si dicatur institutus fecisse falsum, cum sciat se non fecisse, possit habere, si aliud possit: Respond. non. 19 ibi enim erat aditio, quæ consistit in nuda voluntate, quod potest facere cũ habeat bonam cõscientiam. bonorum autem possessionem consequi non potest quis, nisi certum sit iudici testatorem decessisse testatum vel intestatum, cum ipse habeat decernere bonorum possessionem secundum antiqua iura, vel secundum noua necesse est ad minus, quod voluntas declaretur in præsentia iudicis, certum autem non est, donec quæstio falsi ventiletur, vt sup. tit. 2. l. quamdiu & facit inf. com mu. de succes. ante. ...

17 Idẽ pendente dubio, an appellatio sit admittenda, & etiã idẽ pendẽte cã nullitatis. Ias.
18 Istæ tres rõnes approbantur per Ias. & sunt de mẽte aliorum scribentiũ.
19 Idẽ B. Bal. Alex. Pau. Cor. & Ias.

ADDITIO. Bar. hic dicit idem hodie in bonorum possessione, quod in aditione hæreditatis, quia hodie sufficit sola agnitio sine decreto, vt sup. tit. 2. l. fin.

B*Onorum.*] CASVS. Certum est quod hæredi instituto datur bonorum posses. secundum tabulas, si testamentum factum sit in tabulis, siue in chartis, siue in membranis: sed si per nuncupationem conditum sit testamentum, qualiter danda est bonorum possessio, dicitur in litera. Vel sic. Quis petere potest bon. pos. secundum tabulas quæritur? Resp. quod ille cui defertur ex testamento solenniter facto in quo testes adhibiti sunt, & non tñ scripserunt, quod quadã solennitate deficiente iure dicetur deferri bono. posses. secundum nuncupationem, vel vtilis secundum tabulas.

Signas.

a *Signis.*] id est sigillis: vt ff. eo. cum tabulæ. subscriptiones esse ibi etiam debent, & alia, quæ in testamento in scriptis condito sunt necessaria, vt Insti. de testa. or. §. 1.

b *Signatæ.*] s. sigillatę.

1 Cuius opinio cõmuniter ẽ reprobata nisi esset factus contractus in testm̃, vel esset perdita scriptura publica cõiectura ex eo. Pau. Ale. & Ias.

c *Doceri potest.*] duobus vel tribus testibus, secundum M. 1 & Gulielmum, vt ff. de testi. l. vbi. & arg. de fide inst. l. 1. & hoc ideo, q̃a dubitatur de solemnitate tñ, sicut alias Instit. de fideic. hę. §. fi. vbi autem dubitatur de voluntate, septẽ sunt necessarij. quod improbo omnino, quia non potest esse de solennitatẽ quæstio, quin sit de voluntate. nam si bonorum possessionem secundum tabulas petas, probare debes 2 septẽ testes corã testatore fuisse: & ideo vt te hæredẽ institueret, sicq; istituit. Cũ hoc autem probas, uoluntatem defuncti probas, quare sufficiunt. Item si hoc non probas, bonorũ possessionem secundum tabulas non habebis. pro nobis est j. de fideicom. quæstionem. in fi. & inf. de codic. si quis agere. §. fin. Nec obstat q̃ dicunt aliq. aliud de voluntate, & aliud de solennitate: ut in legato quod confitetur hæres relictum, sed non solenniter, quia & tũc est de voluntate solenni quæstio, an testator voluerit testari, & solenniter sit testatus, secundũ Bul. Tu distingue 3 vtra, an factum velit probare, & tunc per duos, an sit factum, & tunc per septem. Sed primum probare parum prodest, quia adhuc nõ dabitur propter talem probationem secundum tabulas, sed retardatur aditio ab intestato, vt sup. l. prox.

2 Ista est vera, s̃m eosdem.

3 Ista non tenet secũdũ B. Bal. P. Ale. & Ias.

signis [a] signatæ [b] sint, peti possit, in dubium non venit. Verum si eundem numerum affuisse sine scriptis testamento condito, doceri [c] potest: iure ciuili testamentũ factũ videri, ac secundum nuncupationem [d] bonorum possessionem [e] deferri, explorati iuris est. PP. 12. Cal. Mart. Attico, & Prætextato Coss.

TITVLVS XII.

De bonorum possessione cõtra tabulas, quam Prætor liberis pollicetur.

Rupto testamento per bonorum possessionem contra tabulas, adhuc debentur legata relicta liberis & parentib. seu alijs coniunctis personis in edicto Prætoris expressis. h. d. Alex. post Bal. et Sa.

Imp. Alexander A. Ruso.

LEX PRIMA.

Liberi, [f] contra tabulas parentum bonorum possess.

d *Nuncupationem.*] quæ etiam dici potest vtilis secundum tabulas.

e *Bonorum possessionem.*] secundum tabulas.

DE BONORVM. POSS. CONTRA TAB. &c.

Quia prætereuntur q̃nque liberi a parentibus, ideo de hoc dicit. Sed quare hic titulus ponitur post præcedentẽ, cum in ff. sit contra. Respon 4 hic considerauit dignitatem est etiam dignior secundum tabulas quæ datur ex voluntate, quam contra tabulas quæ datur contra voluntatem, vt ff. de bon. pos. l. si cum patrono. sed in ff. considerauit ordinem decernendarum causarum, prius cum competit competit contra tabulas, & nisi constet eam peti non posse, non potest peti secundum tabu. vt ff. de secun. tabu. l. 1. §. expectandi. & ff. eo. illud. §. fin.

4 Idẽ scribẽtes hic.

Liberi.] CASVS. Facit aliquis testamentum, instituit extraneum hæredem, liberis suis præteritis parentib. reliquit legata vni liberorum data est bono. possessio contra tabulas. quæritur an legata debeantur? Respond. quod sic parentib. Vel sic: Si extraneo hærede instituto, alicui præterito vel exhæredato delata sit bonorum possessio contra tabulas an legata alijs personis relicta debeantur quam coniunctis quæritur? Respon. quod non: quod hodie verum non est, vt inf. de libe. præte. authen. ex causa quæ est contra, sed hoc per illud corrigitur.

f *Liberi.*] scilicet, præteriti.

g *Admissa.*] id est, petita & habita.

h *Et liberis.*] & quibusdam alijs personis: 5 vt ff. eo. l. 1. & 3. & l. vtiles. §. fi. & de vsufruc. si extraneo. in princ. quæ sunt contra. Et not. quòd lex ista nõ videtur hodie habere locum. 6 nam irritato testamento quo ad institutionem, cętera manent firma: vt j. de liber. præte. vel exhęred. auth. ex causa. Item contra. j. de fideicom. l. quidam. Solu vt ibi. ADDITIO. Dic q̃d ibi erant relicta legata ab emancipato p̃terito, hic ab instituto. Bar. Bal. Pau. Alc. & Ias.

5 Similiter Nã hic distinctio taxatiua non excludit casus similes, sed dissimiles tãtum. Pau. Alc. & Ia.

6 Imo hẽt locũ in oĩbus casib. in quibus nõ conseruantur legata ex dispositione dictæ authen. s̃m eosdem.

admissa, [g] solis parentibus & liberis [h] legati [i] præstare secundum edictum [k] debent. PP. 4. Id. Octobr. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Natiuitate posthumi præteriti, testamentum rumpitur ipso iure, et nihilominus intẽtari põt bonorum possessio contra tabulas, quæ si petita fuerit, cessare facit bonorum possessionem secundum tabulas. h. d. Bald. Salic. & Alexand.

Idem A. Claræ.

LEX II.

Posthumo * nato, qui neque hæres [l] institutus à patre, neq; nominatim [m] exhęredatus est, testamentum rumpitur. [n] Et si contra tabulas bonorum possessio infantis nomine à tutore petita [o] est, secundum tabulas [p] bonorum possessio locũ habere nõ põt. D. Cal. Mar. Iulia. 2. & Crispino Cos. 225.

i *Legata.*] s. relicta ab extraneo hærede instituto.

k *Edictum.*] quod est ff. de leg. præs. contra bo. pos. pe. l. 1.

Posthumo.] CASVS. Si testator vxore prægnante relicta, neq; instituit, neq; expressè exhæredauit posthumum posthumo nato rũpitur testm̃ ipso iure, s. iure ciuili, hoc ẽ absque ɔditione seu bo. pos. p̃ ɔ tab. hoc i primo. Secundo dicit, q̃ si tutor petat bo. pos. ɔ tabu. & sic quasi huic iuri, seu priuilegio iuris ciuilis velit renũciare, vt hac via nõ prima, irritet testm̃ de iure p̃torio. pp q̃d p̃torio iure tenet testm̃, & p̃torio irritari põt, q̃a sicut Prætor non potuit facere hæredem, ita nõ potuit facere vt quis desinat esse hæres. Vel sic. Aliquis fecit testm̃, nulla facta mentione eius qui fuit in vtero uxoris suæ, qui tandem natus testm̃ rũpit, si noie illius petita sit bo. pos q̃ nihil est.

* Vide Alcia. hic & lib. 4. parado. c. 1 5.

l *Neque hæres.*] sed & hæres institutus committente alio edictum potest petere; 7 vt ff. eo. l. si post mortem. in fin.

7 Idẽ Bar. Bal. Sal. & Ias.

m *Nominatim.*] nã noiatim & olim & hodie põt exhædari licet olim aliter posset exhæredari posthumus, s. inter cæteros: hodię autem inter eos nulla differentia, 8 vt Inst. de exhæ. lib. §. 1. 2. 3. & 4. & j. de lib. præte. l. fi. §. si. Item no. hic quod neque institutus, nec exhæredatus habet contra tabulas, vt hic, & ff. eod. l. 1. si modo rite est exhæredatus, & purè, & ab omni gradu, alias si ab vno, contra sequentem petet bono. 9 possess. non accipiente eam primo gradu, vt ff. eo. l. non putauit. §. 1. 2. & 3. & de li. & posth. l. & si peperit. idem in præterito, quando pro exhæredatione habetur præteritio, ut insti. de exhær. lib. §. matet. & ideo dicit lex non habere locum 10 contra tabulas in testamantis fœminarum; vt ff. eo. l. illud. §. ad testamenta.

8 Ista est de mẽte scribentium.

Bonorum possess. cõtra tab. quibus detur.

9 Idẽ scribentes.

n *Rumpitur.*] de iure ciuili. sed de iure prætorio dic, id est rumpetur quantum ad contra tabulas.

10 Idẽ Sa. Alc. & Ia.

o *Petita est.*] sed qualiter põt dari ɔ tabulas cũ sit nullũ, vt sup. l. prox. & ff. de iniusto rup. testa. l. 1. & quod nullum est rumpi non põt: vt ff. de iniu. rup. testa. l. nã & si sub conditione? Rñ. 11 licet sit rescissum iure ciuili, æquitate tñ prætoria est aliquid vñ infirmat ex iure quo subsistere fingit, hac et rõne suus p̃teritus põt dicere nullũ, & petere j tabu. diuersis respe. lib. vt j. de li. præt. l. fi. sancimus itaq; in fin.

11 Contrariũ tenent oẽs scribẽtes, q̃a vtroq; casu est inualidum.

p *Secundum tabulas.*] quę datur extraneo instituto. nã hic habebit. Sed nõne secũdu tabu. & ɔ. tab. simul habere locũ pñtur ff. de leg. p̃stã. l. is qui. §. sed si scriptus. q̃ est ɔ. Rñ. ibi non dr̃, q̃ hrs scriptus petierit bo. pos. secundum tabu. 12 hoc. n. fecere nõ posset, sed dicit, q̃ adiuit hẽditatẽ, 12 quod de

12 Idem omnes.

de iure ciuili est intelligendum. simul ergo locum non hnt. Arg. ꝯ ff. de bon. poss. l. sed cũ patrono Sed ibi eodem modo 1 Placet Azo. sõderi põt. Sed litera aliquãtulũ repugnat, vnde põt dici 1 aliud in ꝯ tabulas, q̃ datur patrono. & est rõ: quia nõ rumpit totum testm̃, vt ea quæ datur liberis, vt dicã ꝯ. tit. l. 1. in fi. gl. Itẽ est primum huic l. ꝯ. de in. delib. potuit. Sol. vt ibi.

D BONORVM possessione, &c. Occasione bonorũ possessionis q̃ dat in bonis ingenuorũ, ponit, & de ea q̃ datur in bonis libertorũ. 2

2 Ista cõtinuatio est de mente oium scribentium.

TITVLVS XIII.

De bonorũ possessione contra tabulas liberti, quæ patronis, liberisque eorum datur.

Etiam patronus, qui ex necessitate manumisit, si fuit a liberto præteritus, habet bonorũ possessionẽ cõtra tabulas, per quã auocat ab hærede scripto legitimã portionẽ tãtũ: à qua excluditur per operarũ & munerum exactionem. h. d. cum l. seq. Alexan. post Bald. & Sal.

Imp. Gordia. A. Herculian.

LEX PRIMA.

Licèt [a] ex causa [b] fideicõmissi manumissus fit is, quem ex voluntate patris cũ sorore te manumisisse proponis: [c] tamen si extraneos scripsit hæredes, partis [d] legitimæ contra tabulas eius bonorum possessionem petendo, vel contra nuncupationem, si testm̃ sine scriptis cõditum est, intra tempora [e] edicto 1 † præstitura eam partem poteris obtinere. PP. vj. Cal. Decemb. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Imp. Anastasius A. Asclepiodoto PFP.

LEX II.

Patronus * liberti muneribus [f] electis [g] 2 † & operis, [h] a contra tabulas bonorum possessione repellitur. Da. iij. Cal. Mart. Viatore 3 † & Aemilio Coss.

L *Licet.*] CASVS. Decessit quis filio & filia relictis hæredibus quos rogauit vt Stichũ manumitterent, & manumiserũt, libertus ille decessit, & instituit extraneũ hæredẽ nulla prorsus filiis relicta portione legitima, quærit, vtrũ possint petere bono. posse. ꝯ tab. si testm̃ factum est? Dĩ q̃ sic. vel cõtra tab. nũcupatam, vel nuncupatiuam, quæ est vtilis bono. poss: si testamentum est nuncupatiuum.

a *Licet.*] libertus minor cẽtenario põt exhæredare ꝯ patronũ: si intestatus decedat, succedunt liberi, si quos hẽt: quibus non extãtib. admittit patronus. at cẽtenarius vel maior si intestatus decedat, succedũt liberi: si quos habet: illis deficiẽtib. succedit patronus: q̃ si exhæredet patronũ instituto extraneo, expugnat patronus testm̃, olim in dimidiam, hodie in tertiam: vt Inst. de succ. li. §. sed nostra. quod est speciale in hac contra tab. vt ꝓ ea parte tm̃ expugnetur: nam in ea quæ datur liberis secus, quia in totum. vt ff. de cõtra tabulas, l. si duobus, §. cum emancipatur. alias est l. cum emancipatus.

3 Gl. vult dicere præterire Alc. & Ias.

Patronus q̃d ius habeat in bñ nis liberti.

1 † perpetuo constituta.

* Ex lib. 4. tit. 4. l. fin. C. Th.

2 † illectus testẽ.

3 † Victore

b *Ex causa.*] ff. de bonis lib. qui ex causa.

c *Proponis.*] tu filia.

d *Partis.*] olim dimidia, hodie tertiã.

e *Tempora.*] scilicet centum dierum.

P *Atronus.*] CASVS. Certum est, quod patrono competit bon. poss. contra tab. liberti pro parte legitima. si autem postea accepit operas vel mercedem pro operis, vel munera: repellitur à bon. poss. contra tab. liberti.

Munus & donũ quõ differant.

f *Muneribus.*] munus dicitur cum causa: donum, simplex: dum tamen non sit opera: vt ff. de verb. sign. inter donum.

g *Electis.*] idest, exactis.

h *Operis.*] reuenditis subaudi, sm̃ Azo. arg. ff. qui & à qui. ma. li. non fi. l. fin. §. his verbis. vel subaudi, scilicet exactis, prout plenè hoc notaui supra, de oper. lib. l. si quam. & ad hoc ff. de lib. agn. l. si quis a lib. §. si quis. imò ex sola impositione, 4 quo ad ꝯ tabulas, sm̃ M. de porta Rauennata.

4 Displicet Alc. & Ias.

VNDE LIBERI.

Dixit de bonorum possessionibus, quæ ex testamẽto sunt: nunc de ijs quæ sunt ab intestato. Et no. q̃ illis datur, Vnde liberi, quibus contra tabulas: vt ff. si tabu. test. nullæ ext. l. 2. §. rectè. vnde in bonis maternis non datur: vt ꝯ. de suis & le. l. fi.

Bonorum poss. vnde liberi quibus detur.

TITVLVS XIIII.

Vnde liberi.

Bonorũ possessio, vnde liberi, filios agnoscẽtes pro rata facit hæredes: & donec est locus successioni descendentium, nullus alius põt succedere: & quousq; speratur causa testati, cessat causa intestati. h. d. cum l. seq. Alex.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Sarpedoni.

LEX PRIMA.

Si auus tuus, relictis trib. emancipatis filiis, decesserit, hique bonorum possessionem, vnde liberi, acceperint: pro rata [i] portione hæredes [k] eos extitisse, [l] palam est. Dat. iiij. Nonas. Maxi. ij. & Aquilino Coss. 286.

Idem AA. & CC. Cosmo.

LEX II.

Ex testõ vel ab intestato existẽte filio vel nepote [m] suo hærede, nemo [n] potest ab intestato [o] hæres existere. [p] D. iij. Idus Martias, ipsis AA. & CC. Coss.

Si nepos hæreditatem paternam repudiat, auitam hæreditatem, quæ patri delata est, consequi non potest de iure ciuili; sed per bonorum possessionem, vnde liberi, de iure prætorio. h. d. Alex. concor. Bal. & Salic.

Imp. Cõstantinus A. ad Leõtium Comitẽ RP. Oriẽtis.

LEX III.

* Qui [q] se prius post auũ intestatũ [r] 4 † defunctum... num. idem etiam in alio quandoque contingit ex post facto: ut ff. de inoff. test. l. circa. & l. nam & n. §. si filius.

S *Auus.*] CASVS. Decessit quis intestatus, relictis tribus filiis emancipatis: quæritur, sub qua forma si petitur bo. poss. Vnde liberi, succederent? Respon q̃ omnes succedunt æqualiter.

i *Pro rata.*] .i. virili, non in solidum: 5 vt ff. si pars hæred. peta. l. 2. & ff. de secũdum tabul. l. 2. §. pro qua.

5 Idẽ Bar. & Salic.

k *Hæredes.*] .i. successores, & loco hæredũ constitutos. nam prætor 6 hæredes facere non potuit, quos solus vocauit: vt Instit. eo. §. quos autem.

6 Sequuntur omnes scribentes.

l *Extitisse.*] ex prætoris beneficio nam ius ciuile 12. tab. non cognoscebat 7 emancipatos: sed expellebat vt extraneos: vt Inst. de hær. quæ ab intestat. §. emancipati.

7 Sequitur Bar. & Sa.

E *X testamento.*] CASVS. Decessit quis: ei successit filius vel nepos ex testamento, vel ab intestato, ei vult succedere aliquis in vlteriori gradu: nunquid potest? Resp. q̃ non.

m *Nepote.*] quem nemo præcedit.

n *Nemo.*] alius vlterior. Azo. cui non sit in eadem paritate & æquitate, ut secũ possit admitti ut pronepos ex tertio filio: ut Inst. de hære. quæ ab intest. §. cum filius.

o *Ab intestato.*] nisi militis testamento 8 cuilicet pro parte decedere testato, ꝓ parte intestato: ut ff. de mil. testam. l. si miles

8 Idẽ Bar. & Sal.

p *Existere.*] nam sicut per testamentum, ita per suum hæredem quis alius excluditur 9 & facit infra comm. de success. l. antequam.

* Vide in hãc l. Cuia. 4. obser 6. & Co. Th. de bon. mat.

4 † intestato.

9 Idem tenent Bar. Bal. Pau. & Ias.

Q *Ui se.*] CASVS. Aliquis habebat filium emancipatum, & ex eo nepotem emancipatum. decessit primo auus ab intestato, nõ adita hæreditate aui à patre, vel adita, nõ curo: ille nepos repudiat hæreditatẽ patris, & vult succedere auo suo, quod potest. Dicitur cum sit incognitus a iure ciuili, non põt: sed beneficio prætoris petere potest bo. pos.

q *Qui.*] scilicet nepos.

r *Intestatum.*] quot modis accidat, dicitur Insti. de hæred. quæ ab intest. in princ.

Negat.

a Negat.] scilicet repudiando. secus si dicat non sum hęres, vel non adeo, vt ff. ad Tertul. l. filij, §. 1. & nota ī. de iur. & fac. ign. l. 2. quandoque tamen ponitur negat pro non dicit, vt ī. de pet. hæred. l. si putas, in fi. l. Si ergo ponas, nec filium nec nepotem in potestate aui fuisse, vel etiam nepotem tantum fuisse emancipatum, indubitáter obtinet quod hic dicit, vt Insti. de exhære. lib. §. emancipatos. si ponas vtrūque; in potestate, & tunc non admittitur visus, quia præcedit eum pater, secundum lo. vt Inst. de hæred. quali. & differ. §. sui. nisi in duobus casibus, ut ff. de cond. institu. l. fin. §. cū scripto hærede, & de suis & leg. l. 1. §. sciendū. vbi est vterque casus: nec vt agnatus olim, quia iter agnatos nō erat locus successorio edicto, vt d. l. scripto. Sed cum hodie iure Institutionum successorium locū habeat in agnatis, videtur q etiam sine bonorum possessione admittitur nepos: vt Inst. de leg. agn. succ. §. placebat. & si poneres filium emancipatum, nepotem in potestate retentum, videtur q etiam nepos vt suus admittitur: vt Insti. de hæred. qual. & differ. §. sui. Sed in eo q dicit, negat, f. secundū duos primos casus. videtur nil interesse, neget vel non. nam aut accepit filius bona patris sui adeundo, fit emancipatus, vel non: aut non. primo casu sunt bona adeundo commista, & quasi vna habenda est. vnde non potest habere nepos bona aui, nisi omnia, scilicet aui & patris habeat, nec cum bonorum possessio. vel sine. ff. de acqui. hær. l. 1. in secundo, non oportet q neget: quia duæ hæreditates sunt quod hic dicit fore necesse. sed secundum Io. respon. loquitur in emancipato filio non apprehendente bona patris: & ideo dicit negat quia vbi negat, nunquam per bonorum posses. potest suscipere facultates aui. sed si contenderet se hæredem patris, posset in vno casu: scilicet, cum suus pater successisset auo: nam esset hæres de iure ciuili. nam hæres hæredis, &c. Item similiter potest loqui in filio qui erat in potestate, & repudiauit bona patris, & ideo dicit negat: quia si contenderet nepos se hæredem patris sui, aliquo casu haberet bona aui sine bonorum possessione, sicut suus pater non abstinuisset. nam hæres hæredis, &c. vt ī. de hære. instit. l. fi. Itē ideo dicit maximé, quia de existēte in potestate magis dubitabatur: sed tamen idem est in eo: nam tanquam suum constat cum admitti non posse de iure ciuili: quia successorium non habet locum in suis. vt ff. de suis & leg. hær. l. 1. §. sciendum. Item quia suus repudiare non potest de iure ciuili. ut Inst. de hære. qualit. & diff. §. sui. Item alia ratione: quia alius præcedebat eum tempore mortis aui, puta pater: vt Instit. de hæred. quæ ab intest. §. ita tamen. Item nec tanquam agnatus, quia successorium similiter non habebat locum in agnatis olim: vt Inst. de leg. agn. success. §. placebat. Item quia non erat proximior tempore mortis aui: vt Inst. de leg. agn. success. §. si plures. Tanquam cognatus constat, quod non poterat admitti sine bonorū possessione: vt Inst. de succ. cogn. in princ. sed hodie tanquam agnatus potest admitti, cum successorium habeat locum in agnatis: vt d. §. placebat. Item & tanquam suus, cum & ibi detur facultas abstinendi primo, & sic deferatur proximo, & sic habeat locum successorium: etiam in suis: ut Instit. de hæred. qual. & diff. §. sed his, & ff. de acquir. hæred. l. necessarijs.

b *Facultates.*] id est, hæreditatem. Hic autem quæritur, an filius filij emancipati, conceptus post emancipationem, sit agnatus auo: quod nego omnino: nam iura agnationis per emancipationem etiam inter fratres tolluntur: ut supra, de inoffic. testam. l. fratres. nisi per Anastasiū: vt supra, de leg. tut. l. 4. ergo inter hunc nepotem & auum non obstat si dicas, quod coniunctus est per masculinum sexum: ergo est agnatus. fallit enim in suis cognatis. tamen negari non potest, quin ipse emancipatus nepos vocetur per vnde cognati: ut Instit. de hæred. quæ ab intesta. §. admonendi. & lex expressim decidit quæstionem: vt Insti. de succes. cog. 1. respon. & ī. de legit. hære. l. meminimus, §. cum igitur, secundū Azo. Itē quæritur, an Vnde liberi detur patri in bonis filij emancipati itestati mortui. Respond. Pla. quòd sic. vel vnde parentes imposito nomine: quod stare non posse probo per locū a partibus remotis. hi aut erat suus, aut emancipatus. si suus, aut habebat castrense, aut quasi castrense peculium, aut non. si habebat, & fecit testamentum: excluditur pater etiā exhæredatus vel præteritus: vt ī. de inoff. test. l. fi. sed si non fecit testamentum, pater occupat iure peculij: vt ff. de castr. pecu. l. 2. si autem nec castrēse nec quasi castrense habeat, nec olim nec hodie potest testari. cum omnia sint patris: vt ī. de bono. quæ lib. l. fin. §. filijs autem familias. cum verò est emancipatus, & non contracta fiducia, nihil habet tunc pater: ut Inst. de leg. agn. succ. §. fin. si contracta fiducia, aut fecit testamentum, aut non. primo casu si exhæredauit patrē, habet querelam: si præterijt, habet contra tabulas, ut ff. de inoffic. testa. l. mater, & l. nam & si filio, §. contra. Si autem non fecit testamentum, cum alius non præcedat patrem, pater habebit bonorum possessionem unde legitimi, ut Insti. de leg. agn. succ. §. fin. Sed certe, & si habeat unde parentes, uel unde liberi utilem, non est absurdum. & facit ad l. istam ī. si ut ab hæred. se abst. l. 2. & ff. de bon. lib. si ex patronis, §. fi. & ī. de inoff. test. l. si quis filium, §. 1.

c *Non potest.*] s. de iure ciuili.

d *Per bonorum.*] i. ius prætorium, quia non de iure ciuili.

e *Beneficium.*] i. huiusmodi bona.

f *Peruenerit.*] per Vnde libri. alij dicunt, per Vnde cognati, & unde agnati.

Si negat [a] hæredem: mortui aui paterni suscipere facultates [b] possessionē ad huiusmodi beneficium [e] peruenerit. [f] D. viij. Id. April. Limenio, & Catulino Coss. 249.

TITVLVS XV.

Vnde legitimi, & vnde cognati.

Cognati per lineam transuersalē, vt sunt consobrini; siue per lineā descendentiū, vt sunt nepotes ex filia, succedunt cognatis tā transuersalibus quā ascendentibus, de iure prætorio per bonorum possessionem, Vnde cognati.

hoc dicit cum duabus ll. seq. Alexand.

Imp. Alexander A. Vlpio.

LEX PRIMA.

Consobrinorum [g] tuorum intestatorum bona, si ad prioris necessitudinis [h] neminem iure pertinuerint, tu qui eorum possessionem [i] agnouisti, persequi [k] non prohiberis. Dat. iij. Idi. Augu. Iulia. ij. & Chrispino Coss. 225.

Ad hæreditatem nati ex consobrina non peruenitur sine bonorum possessione de iure prætorio. h. d. Salic.

VNDE LEGITIMI, ET VNDE COGNATI.

Legitimi sunt agnati, & etiam quidam cognati qui in loco agnatorum sunt: ut sunt filij sororis. Item uterini: ut inf. de leg. hæred. l. penul. & fin. Item quia ex Orficia uel Tertul. admittuntur: vt ff. eod. l. 2. §. fin. & l. sequen. Postquam ergo dixit de illa, quæ datur liberis, dicit de illa quæ datur agnatis, & tertio de illa, quæ datur cognatis. hic enim est ordo: ut ff. si tabu. test. l. 1.

Consobrinorum.] CASVS. Decessit filius sororis matris meæ, & uolo ad ipsius bona sua. quæritur an possim? Dicitur quòd si nemo sit ei proximior, possum ei succedere per bonorum poss. ff. unde cognati. uel sic, filij duarum sororum sunt consobrini: si ergo unus decedat ab intestato, an alius ei possit succedere per bono. possess. unde cognati, quæritur? Respond. quòd sic, si nullus sit proximior, sed si agnatus bono. possess. petat dicendo se uelle bo. possess. petat eam per possess. hæred. peti. vt ff. de poss. hæred. peti. l. 1.

g *Consobrinorum.*] consobrini dicuntur ex duabus sororibus nati, vt inst. de gradib. §. quarto gradu.

h *Necessitudinis.*] i. cognationis, ut ff. de iust. & iu. l. fin.

i *Eorum possessionem.*] per unde cognati.

k *Persequi.*] uel bonorum possessionem hæred. pet. ut ff. de bonor. poss. l. 1. & 2. uel rei uendi. res singulas: cum sis dominus factus per agnitionem, ut hic, & ff. de bon. poss. l. 1.

Cum

1 Idē Bar. Bal. & Ias. licet displi cat Ias.
2 Et bene Bar. Bald. Sal. & Ias.
3 Ita lectu. l. m. tenet B. Bl. Paul. Sal. & Ias.
4 Ista iura loquuntur ī successione testamentaria, hic in successione abintestato. B. Bal. Paul. Sali. Alc. & Ias.
5 Gl. sequitur Barto. quicquid dicāt cæteri.
6 Displicet B. B. Paul. & Ias. quò ad tex. licet sit vera in se.
7 In hoc gl. benè dicit, ēm mētem scribētium.
8 Ista gl. vsque ad fin. est gl. Hu. secundum Bald. & alios.
9 Et i agnatis trāsuersalibus vel descendentibus repudiātib. hęreditatem sec. iur. deliberitibus, vt in ista l. Alc. & Ias.
10 Nihil est, secundum Ias. in 16. col. & ita debet intelligi Bart. in l. 1. §. post fu. ff. de suis & legi. hæred.
11 Idē Ias. & est de mēte allorum.
12 Et benè Im. ets.
13 Hodiè non cōpetit sibi q̄rela. Ias.
14 Imò iure hæreditario. Ias.
15 Falsum est, secundū Ias. loquendo in aduētitiis quo ad proprietatē.
16 Ista pars tem gl. tenet B. Bal. Sali. Alex. & Ias.
17 Sequitur Bart. in fi. & Ias. in 8. col.
18 Sequuntur scribētes hic. Consobrini qui dicantur.
19 Ista gl. est de mēte scribentium.

CVm propiorem.] CASVS. Quidam decessit de filijs consobrinæ meæ nullo condito testamento. Dicitur ꝙ ego ei succedere possum per bon. poss. & dicti sunt consobrini filij duarum sororum, propiores sobrini, filij consobrinorum.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. Zenoni. aliàs, Sozoni.

LEX II.

CVm propiorem [a] sobrinum, idest, natum à cõsobrina rebus humanis intestatũ defunctum proponas: intelligis sine auxilio bonorum possessionis eius te successioné vĩdicare nõ posse. [b] Dat. 7. Calen. Iun. Laodiceę, AA. Coss.

Nepotes ex eadem filia nati, succedunt auo in virilem, per Vnde cognati. Sal.

Ijdem AA. & CC. Felici.

LEX III.

NEpotibus [c] aui materni pro viri portione [d] etiam iure honorario [e] successio defertur. Dat. Idibus Octob. Sirmij, CC. Coss.

Probatio debet esse de necessario concludentibus. ad hoc allegatur, secundũ Bal. & Sal. Vel sic: Ad probandum quem esse hæredem defuncti, non sufficit probare, ꝙ possideat bona hæreditaria ipsius defuncti. h. d. Alex.

Ijdem AA. Platoni.

LEX IIII.

NOn hoc, [f] an tenuerit [g] qui res hæreditarias, necne * sine volũtate acquirendæ sibi hæreditatis, quærendum [h] est; sed an admiserit [i] hæreditatem vel bonorum possessionem. Dat. 11. Cal. Ianu. Sirmij, CC. Coss.

Linea cognatorum non potest succedere nisi de iure prętorio ꝑ bonorum possessionẽ, quam nemo inuitus agnoscere compellitur. h. d. Alexan. concor. Bald. & Salic.

Ijdem AA. Platoni.

LEX V.

CErtum quidem est cognationis iure citra admissionem bonorum possessionis neminem [1] † posse succedere: [k] defuncti [2] † verò cognati [l] succedere nolentes, bonorum possessionem petere non vrgentur. [m] Dat. 12. Cal. Mart. Sirmij, CC. Cos.

a Cum propiorem.] id est, in quinto gradu à consobrina, qui respectu sequentis dicitur sobrinus propior sic dicitur, vt in stit. de gradi. §. quinto, & §. sexto.

b Non posse.] cũ non sit tibi agnatus.

NEpotibus.] CASVS. De prędictis nepotibus ex filia quęritur, qualiter succedit auo suo materno? Respond. ꝙ ꝓ virili portione & iure prætorio, si sint ex eadem filia.

c Nepotibus.] ex vna filia. si autem ex duabus essent, succederent in stirpem, vt instit. de hær. quæ ab intestato. §. cum autem.

d Portione.] dic de iure honorario. scilicet per bonorum possessionem, vnde cognati. nam vnde liberi eis nõ datur, vt ĩ. de suis & legiti. hęr. l. fi. & quæ sit ratio, dic vt ibi no.

e Honorario.] nõ solum cõstitutionibus, cum diminutione, tñ tertiæ parti quoque, vt instit. de hær. quæ ab intest. §. item vetustas, & ĩ. de collat. illam, sed hodie contra: vt in authen. ibi posita.

NOn hoc.] CASVS. Si mihi delata est bon. pos. ex aliquo capite, & eam tenui animo deliberandi: an eam videar agnouisse, quæritur. Respond. ꝙ non. Quod si eam agnouerim tantum sine corporali apprehensione, an mihi sufficiat, quæritur, dicitur quod sic.

f Non hoc. si dubitetur, an quis sit bonorum possessor, non inquiritur an possideat bona vel non: sed an petat decretalem, & iste est casus.

g An tenuerit.] idest, si possedit etiam de facto.

h Quærendum.] no. ergo ꝙ non probat hoc esse quod ab hoc contingit abesse: quia plerumque abesse contingit, idest, quem non esse hæredem, licet apprehendat: ideo non sequitur, si apprehendit, ergo est hæres: vt quia est prædo: & contra adire potest etiam si nihil attingat: vt ff. de acq. hær. l. pro hærede. in princ. & l. gerit pro hæred. & infra de iure delib. l. si auia: & l. si sorori. & ff. de rei vendicat. l. si ager. in fi. & sunt similia huic generali multa, quæ notaui supra, de proba. l. neque natales.

i An admiserit.] idest, adiuerit, vel agnouerit.

CErtum est.] CASVS. Si mihi delata fuerit bon. poss. in bonis cognati de iure prætorio, certé non possum succedere, nisi ea petita & admissa: quam admittere non compellor. Vel sic. Non possum succedere alicui iure cognationis, nisi petierim bon. pos. à iudice. si autem petere nolo, non compellor.

k Succedere.] de iure prætorio verũ est: sed per auth. secus.

l Cognati.] nominatiui: sed defuncti, est genitiui casus.

m Non vrgentur.] vt ff. de bon. pos. l. 3. §. inuito. & ĩ. de iure delib. l. nec emere. Et no. hic tria. Primò, vsq; ad quem gradum datur agnatis & cognatis bonorum possessio? Respond. vsque ad 10. agnatis: & vsque ad 7. [1] cognatis & quibusdam personis de septem: vt institut. de success. cog. §. fin. & ff. vnde cog. l. j. §. hæc autem. Secundo, quot sunt bonorum possessiones? Et dic ꝙ hodie sunt sex ordinariæ, septima extraordinaria, quæ datur quoties ex nouis legibus datur hęredi tas ex testamento vel ab intestato: ideoq; dicitur extraordinaria: [2] quia non habes certam sedem ex testaméto vel ab intestato: vt insti. eo. §. decima. in fin. §. & §. septima. Prædictarũ autem sex, sunt duæ ex testamento, quatuor ab intestato. Ex testamento, secundũ tabulas, & contra tabulas, quæ dicitur ex testamento: nõ quia nitatur secundum tabulas, imò cõtra tabulas, sed ideo quia non habet locum nisi facto testamento: vt institu. eodem. §. sunt autem. Quatuor ab intestato: vt vnde liberi, & vnde agnati, & vnde cognati. de quibus duabus dicit hic titulus, licet leges sub eo positæ de cognatis dicant. Itẽ vnde vir & vxor. Sed olim aliæ plures erant insertæ, vt habes hic, & institu. eodem §. & cum de testamentis, vsque ad §. septima. Pręter has 7. sunt tres [3] etiam hodie, quæ non tribuunt ius in proprietate, sed in possessione tantum: vt Carboniana, & qua datur ventri, de quibus dices ĩ. de Carbo. edic. l. j. Item quæ datur gratia agnoscen. litis, vt ff. de inof. test. l. Papinianus. §. j. & de ĩ. de inof. test. 2. Tertio no. an sint sublatæ bonorum possessiones per noua iura, qđ quidam dñt; sed est falsum, nisi in duabus. Dic ergo, ꝙ eundem locum tenent hodie, quem olim: nam ſm tabulas, nec olim nec hodie est necessaria, cum detur scripto petitio hæreditatis, & possit adire de iure ciuili, nisi in trib. casibus [4] Primus est. ff. de iniusto test. l. Posthumus. qñ posthumus qui rumpit, decessit viuo testatore. Secũdus inst. quib. mod. test. infir. §. non tñ. vbi capitis diminutione testm̃ fuit infirmatum, sed tpe mortis inuenitur sui iuris. Tertius. ff. de ſm tabul. l. 2. §. si sub conditione. vbi ẽt pendente conditione petitur bonorum possessio. In his tribus ẽt hodie est necessaria. * Contra tabulas aũt, sicut olim fuit necessaria, sic & hodie: [5] & eisdẽ datur personis, quas habes. ff. de ꝯ tabu. l. j. Vnde liberi fuit olim necessaria emancipatis, vt ĩ. qui admit. ad bon. poss. pñt l. emancipata. sed hodie non est, vt in authẽ. de hære. ab intest. §. j. col. 9. Vnde legitimi, nec hodie, nec olim [6] erat necessaria, cum ex. l. 12. tabularum succederẽt: vt inst. de leg. agn. succes. in prin. Vnde cognati, fuit olim necessaria. vt ĩ. eo. l. 2. sed hodie nõ est. vt in auth. de hær. ab intest. §. nullã. Vnde vir. & vxor & hodie & olĩ ẽ necessaria: vt ĩ. vñ vir. & vxor. l. j. *

ADDITIO. Videas Angel. Aretin. institut. de exhæred. liberorum. in princip. qui ponit 21. casus, in quibus hodie est necessaria bonorum possessio. Et aduertas, quia multum refert, an quis de iure ciuili possit adire hæreditatem: vel an de iure prætorio hoc per bonorum possessionem facere debeat: quia priori casu hoc licet vsque ad 30. annos, vt l. licet. cum ibi no. infra de iu-

1 Imò vsque v. ſm Doct. hic Bonorum possessiones sunt septem.

2 Idẽ Sal. Ale. & Ia.

* Alc. li. 1. dispú. c. 7. verba hęc. sine voluntate acquirẽdæ hæreditati, abũdare dicit.

1 † nemini.

2 † defuncti.

3 Idẽ Bar. & alij. Bonorum possessiones aa sit hodie sublatæ.

4 Idẽ Bar. Bal. Sal. & Ias.

5 Qñ causa præteritionis apponit, ſm omnes scribentes.

6 Imo Sa. & Ias.

* Sed quęritur extra glos. an si non sint necessariæ saltem sint vtiles ei, qui põt venire de iure ciuili? & responſm Bal. & P. hic esse maxime vtiles. & vide eos recensentes plures vtilitates.

re deliberan. Posteriore verò § quidem est de liberis ad annum tantum, si extraneus solum ad centum dies: vt l. 1. §. 1. ff. quis ordo in bonorum possessio. seruetur.

DE SVCCESSORIO EDICTO.

¶ Quia in prædictis bonorum possessionibus locus est successorio edicto, ideo de eo dicit. 1 Et nota quod quandoque est de capite in caput: vt deficiente capite liberorum, admittantur agnati, & deficientibus agnatis, tunc cognati, & vltimo vir & vxor: vt ff. si tabulæ testa. nul. ex l. j. quandoq; de gradu in gradum, quandoque plures personæ sunt in eodem capite nam deficiēte prima admittitur secunda: vt ff. eo. l. prima. § quib. Item nota quod hic titulus pp creditores est inductus, ne lōga mora eis fiat 2 vt ff. eo. l. j. in prin. Sed videtur quod parū valet hoc auxilium legis creditoribus, cum multi anni potuerunt currere antequam omnes liberi in infinitum habeāt annum pro quolibet gradu: & agnati vsque ad decem & cognati ad 7. & quilibet habent centum dies. Respon. hoc rarò contingit, quod quis tot habeat. Itē dico etiam inter tempus primi 3 interrogari sequentes à creditorib. ad admittēt. ar. ff. eo. l. j. §. fine. Item sic fit & alibi: vt ff. de cura. bo. dan. l. j. Item nota, quod in suis non erat locus successorio de iure ciuili, de gradu in gradum: vt ff. de suis & legiti. l. 1. §. sciendum. & est ratio: quia primus repudiare nō poterat: sed hodie potest: vnde habet locum successorium edictum: vt insti. de hære. quali. & diffe. §. sui. eadem ratione nec de capite liberorum in agnatos olim. Itē nec in agnatis habebat locum de grado in gradum, per l. 12. tabularum: sed hodie sic, 4 vt insti. de leg. ag. suc. §. placebat.

1 Placet B. B. P. Alex. & Ias.

2 Sequūt Ias. & Bal. licet P. [illegible] aliter dicat.

* Perperā in nota editione Parisiensi legitur, Patris nō qui maneri patruus mihi patruus magnus est. Gothof.

3 † Promittitur.

3 Sequuntur Bald. Ale. & Ias. licet Pa. [illegible]

4 Et bene indul inter iur trāl uersalibus Bart. B. & Alex. hic.

TITVLVS XVI.

De successorio edicto.

Excluso primo vel priore in ordine, admittitur sequēs in gradu vel in capite. h. d. Bald. & Sal. Vel sic: Si primus in ordine non agnouit bonorū possessionem, admittitur sequens per successoriū edictum. h. d. Salic.

Impp. Alexan. A. Iuliano. alias, Iulio.

LEX PRIMA.

SI mater tua propter furorem suum [a] patrui sui [a] bonorū possessionem [b] non accepit: [c] tu filius eius [d] ad eorundem bonorū patrui [e] magni possessionem [f] ex edicto, [g] quo prioribus non petentibus sequentibus permittitur, [2] † admissus es. PP. 3. Id. Decemb. Maximo. 2. & Aeliano Coss. 224.

Si primus non agnouit bonorum possessionem: vel agnouit, sed non vt debuit: sequens admittitur per successorium. secus si agnouit, vt debuit. h. d. Ale. Bal. & Sal.

SI mater.] CASVS. Delata fuit bo. pos. matri meæ in bonis patrui sui: in furore constituta non petit bo. pos. vnde agnati: & sic exclusa est, an ego qui sum in sequenti gradu petere possim, quæritur. Respond. quod sic ex edicto successorio, Vnde cognati.

a *Sui.*] qui sibi est agnatus.

b *Bonorum possessionem.*] Vnde agnati.

c *Non accepit.*] idem si petiit 5 per procuratorem aliàs curatorem: & in furore: vel etiam post furorem decessit antequam ipsa mater ratificare agnitionem vel petitionem curatoris, vt s. de cura. fur. l. vlti. §. penult.

d *Tu.*] matris.

e *Patrui magni.*] qui est tibi cognatus, & tamen dicitur mihi patruus magnus. nam qui est patruus matris meæ, est mihi magnus & qui est eius auunculus, est mihi magnus & sic econtra ex parte patris: vt ff. de gradi. l. iurisconsultus. §. patruus, secundum Io. Sed Pla. contra. dicit enim impropriè hic patruum 6 dici, cum non sit agnatus.

f *Possessionem.*] aliàs [illegible]. Vnde agnati.

g *Ex edicto.*] successorio. Est enim edictum successorium, quod prioribus non petentibus, sequentibus petentibus permittitur. & est in hac l. de capite in caput, & de gradu in gradum, vnde intellige quod non erant aliq agnati. alias ipsi vsque ad decimum præferentur gradum: 7 vt ff. eo. l. j. §. quibus. & insti. de hæred. quæ ab intesta. §. admonendi. Sed videtur quod hic non habeat locum successorium edictum: quia furioso non fuit delata bonorum possessio: vt ff. eo. l. j. §. furiosi & de bonor. pos. delata infan. l. prima. Sed potest dici 8 quod erat hic delata ante furorem. Vel melius secūdū Azo. 9 si ea facta sanæ mentis non accepit, defertur sequentibus: vt supra de cura. fur. l. fin. §. pen. & facit. sup. qui admit. ad bo. pos. l. infantis. & infra de impub. & ali. sub. l. antep. & ff. de peti. hæred. l. in prin.

5 Sequuntur Doct.

6 Istam tenet Ias. licet Barto. amicas approbet Ediciū successorium quid sit.

7 Imò nō isto iure nec de iure authentico rum.

B. B. Pau. Ale. & Ias.

8 Displicet Bar. & alijs.

9 Ista placet oibus.

2 † Firmi. aliàs no, aliàs heres Firmæ.

Imp. Diocl. & Maximian. AA. Firmo. [2] †

LEX II.

SI auiæ [h] eorum [i] [3] † frater, [k] de quorum [l] successione agitur, velut ex testamento adijt hæreditatem, [m] quos intestatos decessisse, ac falsum testamentum prolatum contendis, [n] & ab intestato non petita bonorum possessione vita functus [o] est: ac tu [p] licet quinto gradu constitutus, ex successorio capite petijsti bonorum possessionem vel necdum exclusus petas: eorum successionem potes vindicare. Nam si is, [q] quē quarto gradu constitutum esse nō ambigitur, ex edicto petijt, [r] hoc te latuit: frustra nobis supplicasti. Dat. 6. Idibus April. Sirmij. CC. Coss.

SI auiæ.] CASVS. 3 † Si auiæ. Mulier aliqua habebat filium, & ex eo nepotes duos, & frater habebat duos fratres, quorū alter habebat filiū. decessit mater, & filius, & frater qui habebat filium, decesserunt nepotes, ad quorum successionem an admitti debeat filius fratris, qui est eis in quinto, an frater mulieris qui est ei in quarto gradu, quæritur? Respond. quod admittitur frater, sed si non venit, vel venit, & venire non debet: vt ex testamento cum sit falsum: vt non ab intestato, cum venire possit: admittitur filius fratris. Vel pone casum aliter, vt in glo. proxi.

h *Si auiæ.*] Pone casum. 10 Berta habuit nepotes ex filio mortuo. Item fratrem, item nepotem 11 ex alio fratre mortuo. mortua Berta decedunt nepotes ex filio, ad quorum successionem si cum frater Bertæ veniat, qui est in quarto gradu eis, non veniet filius alterius fratris qui est eis in quinto. aliàs si non venit non vt debet: filius alterius fratris venit. Dic ergo: si sus auiæ scilicet Bertæ.

i *Eorum.*] scilicet nepotum prædictæ auiæ qui sunt ei auiæ in secundo gradu. ergo fratri in quarto. ergo filio fratris in quinto.

k *Frater.*] Lucius, qui est in secundo gradu ei.

l *De quorum.*] isti duo nepotes vocabantur vnus Titius, alter Seius.

m *Hæreditatem.*] nepotum prædictorum.

n *Contendis.*] tu filius alterius fratris.

o *Functus*] Lucius.

p *Ac tu.*] filius alterius fratris auiæ, q vocatur Sēpronius, pone.

q *Si is.*] id est Lucius frater auiæ, qui non potuit adire ex testamento, quod erat falsum.

r *Petijt.*] quod potuit nec enim hæres scriptus scilicet frater auiæ videtur renunciasse ab intestato successioni, cum ignorauit 12 testamentum non valere: vt ff. de inof. testa. l. mater. nisi ignorasset ius: vt ff. si quid in fraud. pat. l. si patronus. in prin. & de bo. libe. l. Paulus a. §. patroni. & ff. de petitio. hære. l. legitimam. Item nota, quod hos gradus sic computant quidam. Isti duo nepotes sunt in gradu secundo: auia in tertio: frater auiæ in quarto: filius fratris auiæ in quinto, sed hoc stare non potest: quia gradus qui est inter duos nepotes, hic computandus non est. Alij dixerunt, quod loquitur de nepote fratris: intellige, id est de filio filij fratris. sic sonè computando: duo nepotes de quorum successione agitur, sunt auiæ in secundo. fratri auiæ, in tertio. filio fratris auiæ, in quarto. ergo nepotibus

10 Glo. omittit triā cum q. debet addi, & sic casus est verus. Ias.

11 Impropriè secundum Ias. mente aliorum.

12 Sequūtur Barto. B. P. Alex. & Ias.

potibus istius fratris, in quinto quod nihil est, quia comittitur gradus proauiæ. Item quia secundum istam computationem, frater auiæ est in tertio, & litera dicit quarto. Tu ergo 1 computa, quod isti nepotes sunt in primo gradu matri suæ, vel patri auiæ, in secundo, proauiæ, in tertio, filio proauiæ, & fratri auiæ, in quarto, ergo isti nepoti in quarto, vt patet institut. de gradibus, §. 1. & §. 2. & §. 3. & §. 4. & §. 5. Si quæris quare proauiam numero? Resp. 2 quia semper est eundum & recurrendum ad personã, in qua vnũ fuerunt, vt ff. de gradi. l. iurisconsultus, ppc prin.

1 Et bene & istæ duæ computationes reprobantur, & placet Ba. ista computatio.

2 Idẽ Alex. & Ias.

De Carboniano edicto.

TITVLVS XVII.

Si filio impuberi mouetur quæstio status, & hæreditatis, debet ex Carboniano edicto differri quæstio in tempus pubertatis: & impubere præstita cautione, si non possidet, constituitur possessor bonorũ hereditatis, vel si possidet, eius possessio confirmatur. Si verò non satisdat, erunt una cum eo in possessione illi, qui contradicunt, hoc dicit, Alex. post Bal. & Salic.

Idem AA. & CC. Floræ.[1] †

LEX PRIMA.

SI tibi [a] ac filio [b] tuo status ab ijs, contra quos supplicas, mouetur quæstio, [c] perspicis præmature rerũ, quas velut de patris [d] successione filius tuus vindicat, [e] restitutionem postulari, cum si in pupillari permaneat ætate, secundum formã [f] edicti Carboniani data bonorum possessione satisdatione impleta, [g] tunc demum in possessionem [2] eum constitui conueniat, vel hac [h] non oblata, portionem [i] ab omnibus, [k] quam vindicat possideri: seruitutis vero quæstionem in tempus pubertatis differri.[l] Dat. 12. Calend. Nouemb. Sirmij CC. Coss.

Ex summaria cognitione peruenitur ab Carbonianum. hoc dicit. Bal. Vel sic. Bonorum possessio Carboniana conceditur semiplenè probãti ea, quę in hac lege continentur, hoc dicit, Alex.

DE CARBONIANO edicto.

Dictum est de bonorũ possessionib. quæ tribuunt ius in proprietate, nunc de ijs, 3 quæ in possessione tantum, vt ff. ne vis fiat ei l. pe. §. fi. & §. pe. & ff. eo. l. pe. & dicitur Carbonianum, à Carbone pretore. ar. instit. de act. §. alia, in fi.

3 Ista continuatio ẽ de mente doct.

1 † aliàs ne Floria.

SI tibi. CASVS. Decessit paterfamilias relicto filio impubere, nec instituto, nec exhæredato, cui si moueatur quæstio status, scilicet quod spurius sit, vel seruus ex ancilla, ab agnatis volentibus venire ad successionem defuncti, nec à possessorum bono. discedere velit impubes, antequam ad 14. anno veniret an sit audiendus, quæritur? Dicitur quod sic, & erit in posses. bonorum ex Carbo. edicto. itaque mater satisdet de restitut. bonis adueniente tempore pubertatis, si appareat filium esse seruum, qui si satisdare noluerint, agnati simul cum ipso in posses. erunt, nullo eis, pendente tempore impubertatis, emolumentorum spe relicta, sed ex bonis filius interim alatur, & sic expone in litera. quod dicit, vendicat detinendo. Vel dic, quod non fuit in possessorum bonorum sed vendicat, & sic proprie ponitur, vendicat, scilicet conueniendo, & dic quod decessit relicto filio impubere, cuius hæreditas ab aliquo possidetur, impubes intentat peti. hæredita. quia in ea necesse habet plenè docere de iure suo: consulitur ei, vt modo dixi, ergo dicitur. quod erit in poss. vsque ad tempus pubertatis, præstita tamen satisdatione. Vel pone aliter casum, vt in glo.

a *Si tibi*. Loquitur Imperator matri pro filio impubere supplicanti. Et dic casum 4 secundum Ioan. quod impubes possidebat, & aduersarij eius proponebant petitionem hæreditatis, iste impubes dicebat se hæredem, illi replicabant eum seruum. quantum est pro bonis, hoc non possunt, quia præmaturè, idest nimis cito petunt, nam, quæstio seruitutis in tempus pubertatis differtur, sic exponitur, ff. de collatio. bon. lege, prima, §. si impubere. & quod dicit vendicat, scilicet retinendo. Vel secundum alios dic casum, 5 quod mater nomine filij agebat petitione hæreditatis, alijs possidentibus scilicet agnati defuncti, illi excipiebant eum seruum Imperator ei consuluit, vt petat tantum possessionem ex hoc edicto & non maturet in petitorio, quia gente esset ei probare propter filij debilitatem, & aduersariorum potentiam. Sed huic Positioni est contra supra de ordi. iudi. l. 1. quia ibi agit impubes, & occasione status non differtur. Sed dic 6 quod ibi expediebat ei non differri. Vel hic possessorio, ibi petitorio. Vel solue, vt ibi.

4 Placet B. P. & P. displicet tñ quo adtex. Ale. & Ia.

5 Vtraque casus positio placet B. B. & Ia.

6 Et bene Bar. Sal. & Ias.

b *Filio*. Vt quia tu ancilla, & filius tuus seruus dicitur, vel spurius. Et dic quod filius nec fuit institutus nec exhæredatus, quia tunc cessaret Carbonianum, 7 vt ff. eodem l. cum fine & est ratio, quia institutus habet secundum tabulas, & exhæredatus iuste repellitur, vt ff. eodem l. 1. §. Pomponius.

7 Idem B. B. Sal. Alex. & Ias.

c *Quæstio*. In modũ replicationis, secundum primum, vel exceptionis, secundum alium.

d *Patris*. Secus 8 de matris vel alterius lineæ fœminæ, cum illis scilicet personis tantum detur Carboniana, quibus & contra tabulas potest dari, vt ff. eodem, l. 1. & generaliter, & l. de bonis, sed in bonis matris non datur cõtra tabulas, cum præteritio sua habeatur pro exhæredatione, ergo nec Carboniana.

8 Idẽ B. B. P. Alex. & Ias.

2 † al. possessione.

e *Vendicat*. Retinẽdo, secundum Ioan. uel proprie secundũ Alb.

f *Secundum formam*. quæ est ut satisdatio præcedat, ut sul ijcit, & tunc demum detur, quando status & rerum 9 fit quæstio. si vero status tantum, non differtur ex Carboniano, vt ff. eodem ti. l. de bonis, §. 1. sed ex constitutionibus, ut ff. eo. l. 3. §. 1. Item si de bonis tantum, similiter non differetur, vt ff. eodem, l. 1. §. si quis filium.

9 Idẽ Barñ & alij.

g *Impleta*. scilicet de restituendis bonis, si apparuerit eũ non filium, vt ff. de colla bon. l. 3. §. emancipatus, & ff. eod. si is qui, §. an autem. Sed P. dixit cum cauere de vtendo arbitrio 10 boni viri ad instar fructuarij, ut ff. vsufr. quemad. ca. l. 1. in prin.

10 Dic q̃ vtrũque capitulum debet in satisdatione comprehendi, Bar. & Sal.

h *Hac*. s. satisdatione.

i *Portionem*. ut quia non habebat in bonis paternis nisi portionem, cum forte haberet fratrem.

k *Ab omnibus*. scilicet pupillo & aduersarijs etiam si sint extranei. vt ff. eodem, l. prima. sed non alentur 11 inde, sed vice satisdationis erunt simul in possessione, ut ff. eod. l. de bonis, §. qui pupillo si autem sint de liberis, siue caueatur, siue non, erunt in possessione, 12 ut ff. eod. l. sed & si si in principio.

11 Idem S. & Ias.

12 Sequuntur Bar. & Ias.

l *Differri*. hoc si puberi expediat secus si expediat statim agi, vt ff. eodem lege, 3. §. duæ. Item & nunquid differtur quæstio quo ad matrem? Respondet Pla. non, 13 ut ff. eodem l. 1. §. finali, nec tamen fiet præiudicium causæ filij, siue perdat mater, ut infra de liber. causis. leg. una. siue vincat vt ff. eodem l. 3. §. si mater. Nec ob. l. 1. in fi. ff. eodem quia sententia contra matrem lata, non nocet filio, 14 sed contra seipsum data. Item nunquid Carbonianum cum ordinaria bonorum possessione datur? Respond. quod non, ut ff. eodem, §. si impubes, in fin. Sed contra uidetur, ff. eodem l. 3 §. nullum, in fin. §. sed respond. ibi dicitur oportebit ordinarie petere, qui Carbonianum petit, & non dicit, oportebit. dico si bonorum possessionem petere vellet. Sed nonne etiam qui Carbonianum habet, tantum debita exigit, vt ff. eodem, l. penult. Respond. sic forte à volentibus non inuitis vel non vt bonorum possessor iuris, sed Carboniani tantum, &c.

13 Et bene B. B. P. Alc. & Ia.

14 Imò nocet quo ad tale præiudiciũ vt ibi, non quo ad plenum præiudiciũ vt hic Cy. & Ias. licet glo. sequat Bar.

ADDITIO. Dicas sic, aut ipse non satisdedit, & tunc non potest intentare actionem, aut satisdedit; & tunc, aut vult directam tanquam hæres, & non potest. aut vult intentare tanquam bonorum possessor Carboniani. & potest, ut ff. eo. l. penul. & l. 3. §. nullum, qui §. declarat istam materiam vt dicit Bart. hic.

C*arbonianum*. CASVS. Celebrato diuortio inter te & vxorem tuam, significauit tibi vxor tua, quod ex te fuit prægnans, fecisti inspici ventrem, custodiri partum, decessisti, tibi voluit succedere impubes, mouetur tibi controuersia, quòd filius tuus non sit, nunquid is in poss. bono. mitti petat vsque ad tempus pubertatis, audiendus est? Respondet quòd sic, si partus fuerit custoditus, & hoc probetur, & non plena fit cognoscentur, alioquin si plene probaretur, haberetur pro instituto, & adiret hæreditatem, vt ff. e. cum sint, & interim alatur de bonis, non obstante, quòd dici possit, quia nutritus fuerit alienis bonis, si postea apparuerit eum filium tuum non esse. Viuia.

a *Carbonianum*. id est, commodum edicti Carboniani. Et capias ita construsctionem, Carbonianum edictum defertur. intellige puero, & hoc dico custodito partu sub legitimis personis.

b *Indubitato*. subaudi ex partu dico nato.

c *Matrimonio*. s. nato. Vel dic, existente.

d *Defertur*. vsque ad annum: & vt omnes bonorum possessiones, vt ff. e. l. 3. §. missum. Sed si hæc probentur, scilicet matrimonium indubitatum & partum sub legitimis personis custoditum esse: de quibus dicitur, ff. de vêt. inspi. l. 1. §. de inspiciendo, & quod sit legitima successio, idest, quod sint legitimè successores, id est, filij legitimi, quod sequitur ex duabus casibus primis, non habet Carbonianū, cum possit adire & petere suo iure, sicut si esset institutus ut ff. eo. l. cum sine, in prin. sed subaudi in omnibus summatim, 2 uel semipléne, vt ff. eo. l. 3. §. causæ vel quod dicit de partu custodiendo, dicit id eo, quia si mulier ventrem custoditi passa non fuerit, denegatur partui Carboniana, ut ff. de uen. inspi. l. 1. §. si cui, & §. edictum, Azonem.

d *Defertur*. s. puero, & hoc dico, partu, &c.

e *Nouus*. s. præsumptiuè.

f *Alienis*. si patet eum non filium, nec repetuntur sumptus, vt ff. si mulier uen. nomine, l. 1. §. interesse, & ff. de in off. testa. l. qui de inofficioso, vt & ff. de pet. hære. l. hæres fu. tiosi, §. sed & si quid. Accur.

*Ex l. 4. C. 3. l. 1. C. T.

* Al. deest

Gothofredus putat esse corruptū, & sic restituit sub personis legitimis custodito partu, & indubitato matrimonio prolata legitima successione &c. quæ restitutione nihil est tacilius legitimas personas intelligi, de quibus lex 1. ff. de vê. inspicien.

1 † Deest. Du.

Ordo iterx.

3 Idē Bart.

*Legē Romuli) Halycarnass. P. Præt. l. 5. uet. iuris pa. authorib. jintelligit Lege Papia decimaria. Thalæus li. 45. Basylicon, tit. & male. Nā lex Papia ad testamentarias tantum successionē pertinet, vi. Cuiac. 3. obser. 12.

2 Sequunt Bar. Alc. & Sal.

Imppp Theo. Arcad. & Honor. AAA. ad Rufinum PP.

LEX II.

Carbonianum [a] * edictū sub personis legitimis ex * indubitato [b] matrimonio [c] custodito partu, & probata legitima successione, defertur,[d] scilicet, vt in possessione nouus [e] hæres constitutus, vsque ad pubertatis annos sine inquietudine rebus vtatur interdum alienis. [f] D. 4 Cal. Octob.[1] † Constantinopo. A. 3. & Habundantio Coss.

TITVLVS XVIII.

Vnde vir & vxor.

Coniunctis deficientibus[1], vir & vxor ab intestato vocantur ex quarto capite edicti, h. d. Vel sic: Deficientib. coniunctis, & vir & vxor inuicem succedunt ex edicto, fisco excluso. Sal. vel sic: Deficientibus agnatis omnibus, & cognatis, vir succedit vxori, & econtra, ex quarto capite edicti, per bonorum possessionem, quæ vnde vir & vxor appellatur. h. d. Alex.

Impp. Theodosius & Valentin. AA. Hierio PP.

LEX VNICA.

Maritus, & vxor [g] ab intestato [h] inuicem sibi insolidum pro antiquo [i] iure * succedant, quoties deficit omnis parentum, liberorumve, seu propinquorum legitima, vel naturalis [k] successio, fisco.[l] Da. 12. Cal. Mar. Hierio & Ardaburio Coss. 422.

VNDE VIR ET VXOR.

Deficientibus prædictis, datur hæc, ut infra eo. ti. l. 1.

M*aritus*. CASVS. Si decedit uxor tua, nec agnato, nec cognato relicto, ei succedis per bono. possess. vnde vir, & vxor, fisco excluso, & econuerso. Viuian.

3 Idē Ba. S. Alc. & Ia. in l. præcedenti.

g *Et vxor*. s. si matrimonium est tempore mortis, vt hic, & ff. e. l. 1. §. vt autem.

h *Ab intestato*. vt ff. eo. l. 1. in prin.

i *Antiquo iure*. quod est, ff. eo. l. 1.

k *Naturalis*. legitima, ex parte patris, naturalis, ex parte matris, sed hoc fallit in casu. s. in fisco liberalitatis imperialis, qui vxorē excludit in illa liberalitate, vt inf. si lib. imper. soc. sine her. l. 1. li. 10.

l *Excluso*. propter vxorem, vt hic. Item pp alios quosdam fiscus excluditur, de quib. d. ff. de hær. decu. per totum titulū. vxor aūt p illos si excluditur, ergo non vxorē succedere alijs deficiētib. Itē in alio casu vir succedit vxori suæ cū filijs eius emancipatis, in uirilē vsumfructū, vt inf. de bon. ma. l. 3. in prin. Item in tertio casu, de quo uide authen. præterea, &c. quam huic lege.

Vxor uiro succedit alijs deficientibus.

Vbi matrimonium fuit sine dote, & coniunx præmoriens est locuples, & superstes laborat inopia, licet extent filii defuncti ẹ personæ tam ex eodem matrimonio quàm ex alio: coniunx superstes succedit in quarta parte, si liberi non sunt vltra tres: aliàs succedit in virili, cum liberis, & legatum sibi factum à defuncto cōputatur in ipsam quartam, h. d. Alex.

Al. 4 succ.

IN AVTHEN.

De exhib. & introdu. reis, §. quoniam verò, in fi. coll. 5. const. 6. & coll. 8. consti. vlt. vt li. matri & auiæ, §. quia vero. 2.

Præterea si * matrimoniū fit absque dote,[m] coniūx rutem premoriens locuples[n] sit, superstes vero labores inopia, succedet vna [o] cum liberis communibus alteriusve mřimonij i quartā, si tres sint vel pauciores. Quod si plures sint, in virilem portionē, vt tamen eiusdem matrimonij [q] liberis proprietatē seruet, si extiterint, his verò non [q] extantibus, vel si nullos vocabuntur ad hæredit atem patris vna cum nouerca.

in *Præterea*. Dotem aut donatione pp nuptias, ut in Auth. de exh. reis. §. qm vero. colla. 5. unde sumitur hæc aut. vsq; illuc, tres sunt, &c. Itē & in fine ab Ide, imputabitur aūt &c. reliqua sumitur, vt liceat matri & auiæ. §. quia vero, l. 2. col. 8. nec ob. quod in dicta auth. distinguat verū ab uxore, qa corrigit i hoc p auth. vt fratrum, § si coll. 9.

n *Locuples*. q̄s dr locuples vel iops? R. summa est 50. aureorū, ut ff. de accu. l. nō nulli vel 100. aureo. vt insti. de suc. lib. §. sed nostra, vel uerius iudicatur quis locuples, uel non, officio iudicis, vt arg. sup. de epi. aud. l. cū d mētis.

o *Vna*. siue testat° si ue testatus decessit.

p *Matrimony*. quā

q *Non extantibus*. quid si liberi nō extant, sed ascendentes? Rñ. idē obseruandu, secundū H. Itē quid si nullus neque ascendentiū, neq; descendentiū? Rñ. uocantur uxor & vir in totū, exclusis transuersalib. sm B. & P. contra A ccur. ADDITIO. Potes dicere, quod hoc casu lucratur proprietatem quartæ portionis, quod satis uidetur uelle hæc auth. si bene inspiciatur, quod tenet etiam Bar. hic.

* Hanc authen. Mar. Socinus in consi. 108. in 1. vol. pulcherrimè declarat, dicens quod uxor per hanc auth. non potest reuocare alienata inter uiuos, si hēat suam quartam

Diues & pauper q dicantur.

DE REPVDIANDA BONORVM POSSESSIONE.

Dixit de acquirenda, nunc de repudianda. Et not. quod edictalis repudiari potest. & sic loquitur, ff. si tabu. testam. nullæ ex. l. una, § 1. & infra l. 1. decretalis non, nec ante decretum, quia non habetur nec post sicut nec hæreditas, ut ff. de success. edic. l. 1. §. decretalis, & infra de repu. hæredi. l. sicut.

a Emancipatus. Patroni.] vt j. de postul. l. velamento. fallit in fisco: vt ff. de iure fisci. l. si fiscus. pp aduocatum tamen datur dilatio, vt ff. ex quibus cau. ma. l. ait praetor. in fi. & l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter.

b Filio delatam.] Ex linea materna, & sic locum habet haec lex etiam apud Iustinianũ, antequã fieret l. vlt. j. de bo. ma. l. j. & 2. & 3. & de bo. quae lib. l. pen. per l. autem vlt. constat, q habet locum in qualibet haereditate ı filio delata, nisi occasione patris, 2 vt ff. de vulg. subst. l. sed si plures. §. in arrogato. Item secus in seruo esse, quam hic dicat in filio, vt ff. de successe. edic. l. j. §. per seruum. & ff. de leg. j. seruo, & econtra filius non repudiat in praeiudicium patris, vt d. l. j. & j. de bon. quae lib. l. si. licet aci turnitas filij patri ob id non sit, si eũ certiorare potuit, vt ff. si quis ord. in bo. pos. ser. l. si. & facit ff. de bo. po. l. tutor. & j. de acq. haere. l. is qui. §. fin.

c Ad fraudem.] idest ad damnum. veteres enim fraudem pro poena accipiebãt, vt in l. cum autem. §. excipitur. ff. de edil. edic. & nota. sup. de sponsa. l. 2.

1 Placet P. Alc. & Ias.
2 Istud dicit splicet ꝑ. dictis.
* Cur secus in seruo? Resp. Bar. q ser uus nõ pot sperare libertatem, nisi p manum, quae depẽdet a volũtate domini libera, unde non fit, probabilis. Sed filius sperare pt per mortẽ patris, q nõ ẽ spes improbabilis, ex toto parẽ tum.

habuerit, potietur etiam dominio, & imputabitur legatum in talem portionem.

TITVLVS XIX.

De repudianda bonorum possessione.

In repudiando bonorum possessionem non requiritur praesentia aduocati. h. d. Bal. Sal. & Alex.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. Theodosiano.

LEX PRIMA.

Emancipatus, repudiata bonorum possessione, absentiae patroni [a] causae velamento rursus ad eandem redire qõnem frustra conatur. Sine die, & Consule.

Pater non potest iura filij repudiare, in iudicio, vel extra. h. d. Bald. Vel sic: Pater non potest repudiare iura filio delata. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Theodoro.

LEX II.

Filio delatam [b] bonorum possessionem patri ad fraudem [c] filij repudiare nõ licet. D. 6. Cal. Decemb. Nicomediae, CC. Coss.

TITVLVS XX.

De collationibus.

Vbi ex testamento cum effectu succeditur, collatio cessat. h. d. Bald. Vel sic: Iure isto inter succedentes ex testamento, cessat collatio: nisi testator cauerit de contrario h. d. Sal. Vel sic: Cum succedit emancipatus filius patri vna cum filiis in potestate, ex testamento patris: tunc non confert emancipatus bona sua: etiam quae a patre sibi donata fuerunt. h. d. Alexand.

Imp. Alexãder A. Deuteriae.

LEX PRIMA.

Emancipatos [d] liberos testamento haeredes scriptos, [e] & ex eo [f] successionẽ obtinentes, [g] a patre donata fratribus [1] † conferre non oportere, [h] si pater, vt hoc fiat, supremis iudicijs nõ cauit, [2] † manifesti iuris est. PP. 3. Id. Iu. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Hodie ex testamento non cessat collatio nisi pater vetuit: ideo dotis, & aliorum datorũ fit collatio. h. d. Salic. Vel sic: In casibus, in quibus olim erat facienda collatio inter succedentes ab intestato, facienda est etiã hodie, si succedatur ex testamento: nisi testator prohibuerit. hoc dicit Alexan.

IN AVTH. de trien. & se. §. illud quoq; bñ. col. 3. cõst. 6.

Ex testamento, [i] & ab intestato cessato dotis & aliorum datorum [k] collatio, ita demum si parens hoc designauit expressim: alijs, q̃ de collatione dicta sunt, suũ robur obtinentibus.

3 Ista continuatio placet Cy. & Ias. & ẽ de mente Bart.

DE COLLATIONIBUS. 3

Quia inter bonorum possessiones habet locum collatio, ideo de ea dicit.

ADDITIO. *Istud non videtur verum: quia praesupponit, q inter bon. pos. passim fit locus collationi, quod est falsum, vt no. in l. si emancipati. sup. eo. Lancellotus Decius.*

Emancipatos.] CASVS. Decessit paterfam. habens quosdam filios, quos in vita emancipauit: quibus quaedam contulit. an ea conferre debeant facto testã & ei haeredibus institutis? Respond. q non, nisi hoc expressisset.

d Emancipatos.] Idem si essent in potestate constituti.

e Scriptos.] cum alijs in potestate constitutis. 4

f Ex eo.] scilicet testamento.

g Obtinentes.] Idem esset si cum possent ex testamento succedere, errore successerunt ab intestato: 5 vt ff. de col. do. l. filius emancipatus. circa principium.

h Non oportere.] Nota nõ fieri collationẽ de iure antiquo, si testatus qs decessit: 6 vt hic, & j. e. l. filiae dote. & l. filiam. Sed j. de inof. test. l. si nõ mortis 2 rñ. vbi et ex testõ fit collatio. Sol. licet in primo rñ. loqueretur qñ testatus decederet: in secundo tamen mutat casũ, qñ intestatus. Item hoc iure veteri. sed secus per auth. testamẽto, &c. quã hic lege.

E X testo.] CASVS. Ex testõ & ab intestato cessat dotis & aliorũ datorũ collatio, si pr hoc dixerit: ñ aliter. Vi.

4 Gl. sequitur Sal.
5 Sequitur gl. Ba. Io. Fab. & Ia.
6 Quia tũc cessat iniuria, quã praetor sticiebat suis admitten do emãcipatos. Pa.

i Ex testamento.] Subaudi & ab intestato, si nõ habes hic: vt in corpore huius authen.

K Datorum.] Non simpliciter, sed ob causam, puta dotis & donationis pp nuptias, & cã militiae. Sed donatio simplex non confertur, 7 sicut nec olim: vt j. cod. l. pen. nisi tribus casib. 8 Primus cum vni filio donauerit inter viuos: alteri ob cãm:nec emergat inaequalitas fit collatio: vt in d. l. j. e. l. pe. Secũdus, qñ pater hoc expressit: vt j. de inof. test. l. si qñ. §. fi. & ff. de inofficioso testã. l. si nõ mortis. in pri. Tertius, qñ dedit ei vt filio, siue vt hẽat peculio pfectitio: 9 vt j. cod. l. si donatione. Si verò in emancipatũ esset collata, non confert 10 etiã bẽte patre, qa tenuit à principio donatio: vt j. de inoff. do. l. pater. secũdo rñ. & hac sm B. & Azo: & Py. & Lot. & Balduinũ. & pro eis ẽt facit, q nouae leges et determinantur per veteres: vt ff. de leg. & senatuscon. l. nõ est nouum. & l. sequẽ. Item quia huiusmodi simplices donationes capiunt vim relicti, cũ morte cõfirmentur: ideoq; hẽt locũ Falcidia: vt j. ad legem Falcidiam. l. pen. 11 ex qb. non fit collatio: vt j. cod. l. a patre. 12 Sed huic rñdet M. q non est relictum, licet habeat vim relicti. Ioan. aũt & Pla. dñt et donata simpliciter conferri, p generalia verba huius auth. & arg. ff. de aleato. l. j. §. 2. itẽ non distinguit haec lex, ergo nec nos: vt ff. de publicia. in rẽ act. l. de pretio. Item cum dos, quae de bonis patris discessit, confertur: vt ff. ad legem Falcidiã l. pater. & d col. do l. prima, multo magis et donatio quae remansit in bonis, cõferenda est: & secundum hoc correcta est lex antiqua, quae dicit simpliciter donationem non conferri, nisi in casu, vt sup. eod. l. penultima.

ADDITIO. Tu dicas breuiter cũ Dy. hic, quem in hoc sequunt oẽs ferè scribentes, q aut donatio simplex fit filio emãcipato, & illa cõfertur: vt j. co. l. vt li... §. fi. Aut fit filio in potestate: & ista non confertur regulariter. Ratio: qa ista donatio non valet in vita, sed assumit sibi vim post mortem, & habetur vt legatum vel fideicommissum: vt l. in donationibus. j. ad legẽ Falci. sed & legata & fideicõmissa non conferuntur: vt j. e. l. à patre. ergo nec talis donatio. Fallit in tribus casibus in principio istius gl. enumeratis.

S I pater.] CASVS. Pro filia tua dotem promisisti: & antequam solueres, decessisti. relictis duobus filijs, & filia, tibi equaliter ab intestato succedunt: si filia dotem conferat, fratres eius liberantur ab obligatione, qua tenentur ex promissione patris, & ipsa soluet. Viuian.

7 Ista est vera Dy. B. B. sin. Sal. P. Alex. & Ias.
8 Et bene B. B. Dyn. Angel. & Alex.
9 Dic q gl. ineptè loquitur: quia tunc nõ est tractandũ de collatiõe, sed de diuisione, quia tunc nõ eximit patrimonium patris: vt l. cert. j. fa. ercisc. Pau. Alc. & Ias.
10 Reprobatur per tex. in l. vt liberis. §. si. j. e. Dy. Bart. B. P. Alc. & Ias.
11 Ista l. nihil facit debuit. n. allegare l. in donationibus. co. tit. Ias.
12 Debuit allegare l. si emancipati. j. & Ias.

a *Aequa.*] id est, æquales Accur.
b Pro *portionibus.*] scilicet duabus, cum duo sint fratres, & dotis obligatio inter hæredes diuiditur: vt j. si cer. pet. l. j.
c *Eius.*] sororis.
d *Eius.*] dotis scilicet.
e *Liberentur.*] Nam cum petitur conferri dos, nec hoc fieri possit: quia non habet eã, facit eos liberari: vel cauit de indemnitate, quando soluta nõ est: vt hic, & ff. de collat. do. l. j. §. pe. & ff. ea. er. l. si filia, in prin. sed si esset soluta, tãto minus acciperet: vt j. e. l. dotis.

1 Istã glo. sequ. Bal. Pau. Alex. & Ias.

Pactũ.] CASUS. Pedidisti dotẽ pro filia tua, & conuenisti cum ea, q̃ esset contẽta de dote sua, nullo sibi regressu in bonis tuis, vel fratrũ reseruato: te decedẽte, an teneat filia stare pacto, quæritur. Resp. q̃ non, sed succedit, & confert dotem fratribus suis, qui erant in potestate tua. Viu.
f *Contenta.*] s. mulier.
g *Improbatur.*] quia est de futura successione: q̃d sine sit de non succedendo, nõ valet, vt j. de pac. l. pa. ctũ q̃d dotali & l. fi. de inoff. test. l. si quã. §. j. & ff. de suis legiti. l. fi. Sed q̃d si iurauerit: Rñd. s̃m P. tenet. Sed tu dic q̃ vt j. de leg. & const. non dubium, in fi. & de nupt. auth. q̃d eis. Itẽ q̃d si in vxore incasu pactũ, vt ex ea nati nõ succedãt? Dñt quidã, vt Py. valere, vt per l. Friderici imperatoris l. imperialem. §. fi. in tit. de prohi. feu. alie. p Frider. Tu dic q̃ de iure cõ vt j. de transac. l. trã. facti, vbi sactione matris. Itẽ non esset opponitur cũ valeat vsus in q̃. pactũ, vt pater filio, tium aliis non succedat: vt ff. si secus. Bar. à pat. q̃s tu. ma. l. j. §. fi. quare nõ hic? Solu. non ita debetur patria hæreditas, sicut pris filio, vt ff. de Iof. do. l. nã & si. Vel dic, pater p pactũ admittebatur, l. si q̃sta fiducia emãciparet, sicẽt p p̃rium pactũ repellitur, vt insti. de le. ag. suc. §. fi. Vel verius, ibi, nõ vi pacti repellit, sed q̃a deliquit, accipiẽdo p̃tiũ emãcipationis, vt ar. j. de ope. li. si quæ.
h *Conferre.*] tam profectitiam, quam aduentitiam fuis, sed emancipatis profectitiam tantum, vt j. l. proxi.

2 Ista non valet, q̃a succedẽdo, a sue de est contra bonos mores. Ias.

3 Et bene Bartol. & Doct.

4 Et bene Frider.

5 Istã sequit. Alex. & Ias. licet Immo reprehendit etiam.

Dotis promissa & non solutæ, fit collatio per modum liberandi à necessitate præstandi. h. d. vel de indemnitate cauendi. vt in glo. Sal. Vel sic: Dos promissa per patrẽ, & non soluta, confertur per filiam, faciendo fratres cohæredes suos liberari à marito suo pro portionibus eorum. h. d. Alexan.

Idem A. Primo al. Prisco.

LEX II.

SI pater intestatus decesserit, relictis duobus filijs, & filia, cuius nomine dotẽ promiserat: portiones hereditatis æquæ [a] sunt, & dos nihilominus ita conferenda est, vt pro portionibus [b] fratres eius [c] à necessitate præstandæ eius [d] liberentur. [e] Dat. 3. Id. Sept. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Pactum: quod filia dote contenta patri ab intestato non succedat, non valet: & ideo hoc non obstante succedet, dummodo dotem conferat h. d. Alexan. & concord. Bald. & Salic.

Idem A. Alexandro.

LEX III.

PActum dotali instrumẽto comprehensum, vt contenta [f] dote, quæ in matrimonio collocabatur, nullum ad bona paterna regressum haberet, iuris auctoritate improbatur: [g] nec intestato patri succedere filia ea ratione prohibetur. Dotem sanè, quam accepit, fratribus, qui in potestate manserunt, conferre [h] debet. Dat. 14. Calend. Iul. Agricola, & Clementino Coss. 231.

In successione ab intestato, vel per contra tabulas locum habet collatio, & non ex testamẽto iure isto, et dos aduẽtitia & profectitia, confertur fratribus in potestate. emãcipatis vero vel nõ suis, profectitia tantũ. h. d. Salic. Vel sic: Filia in p̃tate confert fratri suo in p̃tate non solum dotẽ profectitiam, sed etiam aduentitiam: sed fratri suo, qui non esset in potestate, nõ confert, nisi profectitiam. h. d. Alex.

Filia.] CASUS. Certum est, q̃ filia dotem dẽt conferre. in illa demũ locum hẽt collatio, si succedat ab intestato vel c̃ tabu. sed nunquid conferre dẽt cum fratribus, qui sunt in p̃tate? R̃n. q̃ sic: sed illis q̃ sunt in p̃tate, cõfert tam aduentitiam q̃ profectitiã doté: alijs tñ profectitiã. Viu.

Imp. Gordianus A. Marino, alias, Marcio.

LEX IIII.

FIliæ dotem in medium ita demum conferre coguntur, si vel ab intestato [i] succedant, vel contra [k] tabulas petant. nec dubium est profectitiam, [l] seu aduentitiam [m] dotem à patre datã, vel constitutam, fratrib. qui in potestate fuerũt, conferendam esse.

¶ Iis etenim, qui in familia defuncti non sunt, [n] profectitiam tantummodò dotem post varias prudentium opiniones conferri placuit. PP. 4. Id. Mart. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Dos data confertur cõstãte matrimonio, minus accipiendo de portione hæreditatis. h. d. Alex. Bal. & Salic.

Idem A. Alexandro.

LEX V.

DOtis quidem petitio [o] perseuerãte matrimonio, tibi [p] non competebat: quamuis enim eam intestato patre defuncto, fratri conferre debueras, non tamen eo nomine aduersus maritum tibi actio potuit esse: cum eo minus in partem tibi delatæ successionis patris [q] auferre potueris. [r] D.

i *Ab intestato.*] sed q̃d si p parte testm̃ infirmet? Dic q̃ cessat collatio, ac si teneret in totũ, 6 vt ff. de coll. do. l. pẽ filiũ.
k *Vel cõtra tabulas.*] Si hæc est bona diuisio, ergo nõ succedit ab intestato, q̃ succedit p̃ tabulas. Sed q̃ j. e. l. ut liberis. Sed dic, 7 de iure ciuili nõ succedit ab intesta to, sed iure p̃torio sic. Vel dic, 8 hic hoc solũ voluit diuidere, si ue nullo facto testo, & sic p̃prie siue aliquo facto, sed annihilato p c̃ tabulas, q̃d p co ẽ, sed in casu q̃ venit p c̃ tabulas, nõ cõfert. vt si cõmisso ab altero edicto institutus, admittat p c̃ tabulas, nihil hẽt plusq̃ iure institutus: 9 vt ff. de coll. do. l. si filia fuerit & de c̃ tabulis. l. si filiũ §. & hoc consequẽs.
l *Profectitiam.*] q̃ de bonis vel rebus patris proficiscitur.
m *Aduentitiam.*] hoc q̃d de aduentitia d̃r, corrigit 10 j. eo. l. fi. prima aũt pars huius legis corrigit p auth. j. eo. l. ex testamẽto.
n *Non sunt.*] ut nepotib. ex filia, q̃ nec sui sunt, nec emãcipati, emãcipati aũt nõ cogerẽt, vt. e. l. si emãcipati. j. rñ. s̃m quosdam, q̃ sic dñt hoc à ꝯpositorib. additũ. 11 Vel dic, q̃ licet nullo mõ conferat emãcipatis, sa dos tñ cõferi. s̃m Py. Tu dic 12 s̃m Io. & Azo, hic loq̃ de emãcipatis, licet inter se nõ ꝯferãt vt d. l. si emãcipati.

Dotis.] CASUS. Pro filia dotẽ dedisti, durãte m̃rimonio decessisti: quomõ fiet collatio, cũ non possit dos repeti ꝯstãte m̃rimonio, nisi in casu vir bona sua dilapidet, vel m̃ sua male vtat? Rñ. dotis exactio nõ ꝯpetit, sed tãto minus accipiet filia de hẽditate, q̃ tũ in dote sua est. Viu.
o *Petitio.*] cõtra iura.
p *Tibi.*] filiæ.
q *Patris.*] subaudi bonorum.
r *Potueris.*] sic ergo hæc mulier totam dotem suo retinebit.

6 Gl. bene dicit, secũdum Sal.

7 Istã non tenet Ias. & Docto.

8 Ista est vera, secũdũ cõsul.

9 Gl. sequ. Alex. in l. j. sup. cod.

10 Sequãtur Ias. & Doct.

11 Ista est vera. Iac. But. Pau. Alc. & Ias.

1 Gl. sequi tur, Pan. nebit t periculo. quod tamen locum hēt, s. quòd retineat suo periculo, siue pars, &c. Et nota, quod in legato in diem vel conditionali, secus est, vt ff. eo. l. 1. §. id quoque.

QVod locum CASVS. Quod in l. dicitur, locum habet, si ue vir sit soluendo, vel possit imputari mulieri, quia dotē nō exegit in casu l. quia licebat ei exigere cum erat sui iuris & maior, vel si dotē dedisset mater patre consentiente, & his cessantibus sufficiet cōferre act. etsi inanē, hæc vera, cū dos est parua, quia si magna, poterat inuito patre exigi, hæc vera, & si successione sit auita. Viuia.

Dos data confertur quatuor ea & b. constā te matrimonio.

a Quod locum. hæc auth. dicit i quatuor casibus habere locū l. Codicis. Primᵒ, qñ maritus est soluēdo. Itē secundus, qñ maritus non est soluendo, sed mulieri potest imputari, quare non egit qñ potuit, quia sui iuris, & ætatis legitimæ. Tertius, qñ non cōsentiente patre pōt agere, vt quia dos à matre vel extra neo fuit data, ut ab auo materno, & deejus bonis, quia succes sione tractatur, sed fortè imò hic exigit ɔsensus. 2 Quartus, cū dos data esset ampla. Vel dic, 3 duo sunt casus, sed secūdᵒ diuiditur i quatuor.

2 Nihil est Ba. B. P. S. Alc. & Ia.

3 Istud te net B. & P.

b Idonea. aliter non: vt ff. de colla. do. l. 1. §. cum dot.

4 Nota ꝙ ætas legitima dr 25. an. ex mēte Alex. & Ias.

c Vergente. In corpore auth. est, malè inchoāte vti sua substantia, Azo.

5 Hoc verū qñ esset cā mere doca lis, secus si incideret, cia matrimoniali B. & Ias.

d Iustiniani. quæ est. sup. de iure dot. l. vbi & l. in rebus.

e Licet. scilicet exigere dotem, & dic, cum, idest quando.

f Aetatis 25. 4 annorū, alias in iudicio esse non potest, 5 vt sup. qui leg. per. l. 2.

6 Gl. istam sequuntur, B. & 5. hic.

g Et cum mater. Retenta eadē positione uergente viro ad ino piā, nā nec patris cōsensu 6 † exigitur, 6 cū nō sit ꝓfectitia; nec matris, cū nec sit in potestate, & caue, qa de matris successione agit, vt in cor. i prin. & in fi. §. & infra, eo. ut liberis.

7 Hæc non est bona, quia vitan da est legū correctio, l. præcipi mus in fin. inf. de ap. Alex.

h Consentit agenti.) Sed quare ipse pater nō agit, vt inf. de bo. quæ lib. l. fi. vbi aūt quæ est ꝙ? Sol. 7 hic corrigit, vel illa nō negat 8 filio agenti, ptātem licet concedat patri. Vel hic spe ciale, 11 possit agere filia fauore dotis, vt arg. ff. sol. ma. l. 1.

8 Ista cōiter approbatur, licet Ludo. Ro. aliter tenent & ma lè. Alex.

Non. Septemb. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Hæc authent. limitat legē Codicis dicentem, quòd filia imputat totam dotem in portione suæ hæreditatis, & quod dos remanet exigenda suo periculo, vt habeat locū in duobus casibus. Primus quando maritus est idoneus, & soluēdo tempore collationis faciendæ. Secundus, quando non erat idoneus tamen filiæ poterat imputari culpa, quare dotem non exegit viro vergente ad inopiam. si fuit ia facultate mulieris exigere dotem. & hoc vsque ibi, quod ei licet, ibi autem ponit casus, in quibus fuit in sua potestatę exigere. Primus est si filia erat sui iuris & legitimæ ętatis. si autem erat in potestate patris, adhuc in tribus casib. exigere potest. Primus, si pater consentit filiæ, & exigeret. Secundus, quando non consensit, tamen dos erat aduentitia, puta data à matre, nō à patre. Tertius, quādo dos erat data à patre, & erat magna: nam tunc filia pōt exigere, etiam inuito patre, & hoc sit loco summarii. Alex.

IN AVTHEN.

De æqualitate dotis, §. illud quoque col. 7. const. 8.

QVod locum [a] habet, si ue pars viri sit idonea, [b] siue mulieri possit imputari, quare merito ad inopiam vergente, [c] ex lege Iustiniani [d] etiam constante matrimonio non exegerit dotem.

¶ Quod ei licet, [e] & cum sui iuris sit, & legitimæ ætatis [f], & cum mater [g] obtulerit dotem, & cum pater ei consentit [h] agenti, his cessantibus, [i] solam actionem (licet inanē)

conferens, partem ex hæreditate feret. hoc, cum dos [k] paruā sit.

¶ Sed dotem magnam, [l] quæ conferri speratur, inuito etiā patre, filia exigere potest.

¶ Hæc obseruantur, vbicunque collationis ratio emergit, etiā si auita sit successio.

Emancipatus conferre tenetur ea tantum bona, quæ habuit tempore mortis illius, de cuius hæreditate tractatur, ære alieno deducto, h. d. Alexan. post Bal. & Sal.

Idem A Claudio.

LEX VI.

EA demum ab emancipatis fratribus, ijs, qui remanserunt in potestate, conferri consueuerunt, quę in bonis eorum [m] fuerunt [n] eo tēpore, [*] quo pater fati munus impleuit, [o] exceptis ijs, videlicet, quæ ab ipsis [p] alijs [q] debentur. [r] D. 7. Calend. Maij, Peregrino, & Æmyliano Coss. 245.

In successione ex testamēto iure isto cassat collatio, nisi pater expressim dixerit, h. d. Sal. Vel sic: Filia, quæ succedit ex testamento, dotem nō confert, nisi testator expresserit, h. d. Alexan.

Imp. Philip. A. Tyrāniæ, al. Curanniæ.

LEX VII.

FIliam testamento patris institutam hæredem, fratribus ijsdemque cohæredib. dotem conferre non oportere, nisi pater hoc ipsum specialiter designauerit, explorati iuris est. [s] PP. 6. Calend. Maij, præsente, & Albino Coss. 247.

Si diuisio facta est, & collatio per errorem, vel per deceptionē omissa debet officio in-

i Hic cessantibus. s. quia non est soluendo, nec mulieri potest culpa ascribi. Accur.

k Cum dos. nunc ponit quartū casum de secundo membro.

l Magnam. magnam vel paruam intellige ꝑsecundum qualitatem personarum, arg. ff. de iure dot. l. siue generalis.

EA demum. CASVS. Filius emācipatus conferre det ea, quæ ante mortem patris acquisiuit, & de illis deducitur æs alienū, qa postea qsita ɔferre nō dēt. Vi. m Eorum. s. emancipatorum.

9 Gl. sequi tur Bar. & Ang.

n Fuerunt. secus si ante exiuerūt d bo nis. ut q a euicta, 10 vt ff. de euict. l. pater filiæ, vel quia pater, idemque filius, pro filia sua ali qua dederat in dotem, ut ff. de collatio. do. lege 1. in fine.

10 Illud est verū, si nō dolo malo exiuerunt de bonis ipsius, si autem dolo ipsius, tūc tenentur ɔferre vel. j. §. confer, ff. e. S. P. & Ias.

ADDITIO. Tu dic istud verū, adhuc durat mrīmoniū, ut l. filium, ff. e. si aūt sit solutū morte filiæ, tunc tenetur ɔferre. si morte generi, non quia iterū tenet dotare filiā. Sal. & Ale.

o Impleuit. i. decessit

p Ab ipsis. s. emancipatis.

q Alijs. s. personis extraneis.

r Debentur. cū omnia vndecūq; quæsita in vita patris, conferat, ut hac, l. debet detrahi æs alienū, cū nihil videatur hēre, nisi deducto ære alieno, vt ff. de ver. sig. l. subsignatum, §. 1. 11 Itē excipe castrense, & quasi castrense, ut inf. eo. d. l. filiæ, licet aliud in ijs, quæ post mortem patris qsita sunt, ut j. eo. l. nec emācipati. Itē ꝙ dicit fuerit, dic re vel spe, ut ff. e. l. 2. §. sed si sub ɔditione, & §. id quoque & §. illud.

* Vi. Cui. p obs. 34. vbi ostēdit momentū mo rientis, vita potius, quam mor ti tribui.

11 Vt est debitum ɔdonale ex ptū: secus si ex vltima volunta te, quia tunc retro trahitur. Bar. & An.

Filiam. CASVS. Pro filia dotē dedisti, & decessisti, & filios & filiā hēdes instituisti an dotem cōferre debeat, quæritur? Rñ. ꝙ non, nisi hoc expresseris. Viu.

s Iuris. est iure isto, vt j. eo. l. 1. & ff. fam. ercisc. l. Pōp. Philadelphus & j. communia vtriusque iud. l. illud circa prin. & ff. de coll do. l. 3. in princ. Sed contra, ff. eo. tit. de coll do. l. in adoptionē vbi etiam in stituta cōfert. Sol. ibi erat in adoptionē data, & sic nō erat in potestate naturalis patris, à quo fuit instituta, hic erat in eius ptāte, sed hoc nō valet, 12 quia non est differentia in-

12 Et bene Ale.

ter suam & emancipatam quoad dotis collationem. Dic ergo, quod illa filia instituta expugnauit testam. per contra tabulas, propter fratrem præteritum committentem edictum, & plus habet nunc ex eo, quam ex institutione, vt supra eo. tit. l. 3. Vel illa fuit instituta non a patre, sed ab extraneo, unde hæreditatem & dotem confert. Et nota, quod ius huius legis corrigitur 2 hodie per auth. §. l. positam.

1 Ista est vera. Alex. & Sal. canonice tenet dost. licet Ful. dicat quod diuinet.

2 Gl. sequitur Bar. P. Io. Fab. Sa. & Ias.

Si soror. CASVS. Si patre tuo decedente ab intestato, cum sorore tua, cui pater tuus dedit dotem hæreditatem diuisisti, vel in iudicio, uel extra, si ipsa dotem non contulit, uel quia ignorauit, vel quia decepit, quam debuerit iudex eam restituere iubebit. Viuia.

a *Diuisione.* sine iudice facta, vt differat à sequenti, in quo est idem.

b *Partium allegationibus.* Nota iudicem debere iudicare secundum allegata & probata, vt hic, & ff. de offi. præsid. l. illicitas, §. veritas.

c *Restitui.* nam imperitia cohæredum iurisdictionis, i. iuris vt fiat collatio, super quo iure iudex exerceat iurisdictionem, formam 3 mutare non potest, ut ff. fam. ercis. l. si filia, in princip. & de pac. l. tres fratres. Item ex eo quod dicit, iubebit nota officio iudicis quem compelli ad collationem directe. 4 vt hic; & ff. de col. do l. 1. in prin. secundum Azo. Vel dic secundum H. non esse necessarium, nam cum denegentur actiones hæreditariæ non conferenti, ut infra eod. tit. l. postumo. in fi. l. Largè accipe hoc verbum, iubebit, ut & ff. de dolo. l. & eleganter, in prin. Vnde si non conferat quæ debet conferre, poterunt vendicari 5 quæ plus iusto sunt apud eam, sicut si nulla diuisio esset facta.

d *Arbitro.* quia & tunc res non diuisæ, diuidentur, sed tamen soluit pœnam, quia contra sententiam arbitri uenit, & sic est idem, sed non per omnia idem, cum superiori casu in nullam incidit pœnam. Vel dic, si dolus aduersarij interfuit, non committit pœnam cum effectu, vt supra de arbi. l. arbitrorum, & ff. de iudi. l. si prætor. & supra, communia vtriusque iud. l. 3. Potes etiam dicere 6 arbitrum, i. delegatum a iudice, nam & tunc res non diuisæ, diuidentur: non tamen contra sententiam fiet. 7 ut ff. fam. ercis. l. cum putarem.

dicis compelli ad conferendum ille, qui conferre tenebatur, h. d. Alexan.

Impp. Dioclet. & Maximi. AA. Calippo, al. Galippio.

LEX VIII.

SI soror tua in paternorum bonorum diuisione [a] te fefellit, nec dotem, quam acceperat à patre vestro intestato diem functo, contulit, præses prouinciæ, examinatis partium allegationibus, [b] cum bonis dotem confundi iubebit, & quod, deducta ratione plus apud eam esse animaduerterit, tibi restitui [c] iubebit. Idem est, & si, arbitro [d] dato diuisio celebrata est. S. 6. Id. Iul. ipsis AA. Coss.

3 Trãseunt cum gl. Bar. & Pau.

4 Ista opi. quoad hãc l. procedit sine scrupulo. Ale.

5 Rep. obatur. cum nõ habeãt earum rerum dominium secundum Ia. quis secundum T. Quis secundum Al. & Ful. sustineat.

6 Ista è uera secundum eosdem.

7 Quia est exceptio limitatiua quod officio iudicis nobili expeditur, secundu B.

Si emancipati. CASVS Emancipati inter se non conferunt si alter fuit emancipatus, alter in potestate, & pater ab intestato decesserit, quæ emancipatus in emancipatione vel post acquisiuit, conferre. Viui.

e *Cessat.* multo magis suus emancipato non confert, ut hic innuit. Sed contra, sup. eo. l. filiæ. Dic ergo 8 quod emancipati inter se conferunt profectitia tantum, ut d. l. filiæ, & ff. de coniungen. cum emanc. lib. l. 1. §. pe. sed aduentitia non, vt hic. Vel quod ibi dicit, scilicet de coniungendis cum emancipato, & nepoti conferendum, intelligitur quod à suo patre non auo fuerat emancipatus. Vel dic nepoti non emancipato conferri ex persona sui patris, qui in potestate aui remansit. 11 & cui hic filius emancipatus tenebatur conferre. Item cessat collatio, ubi filius cum extraneo instituitur, ut supra communia utriusque; l. fi. §. sin autem.

ADDITIO. Materiam illam, an filij siue sui, siue emancipati teneantur conferre, & an filius prior debeat conferre bona sibi pro titulo assignata & libros a patre sibi datos, vide plene hic in breuiario Io. Fabri.

f *Sin autem frater.* loquitur Imperator filio emancipato.

g *Nec vllum testamentum.* quia tunc collatio non fieret, ut supra, eo. l. 1. Et nota hanc legem, quod nullo testamento facto, habet locum collatio, nam leges veteres ff. non loquuntur de collatione facienda, nisi quando succedatur 12. per contra tabulas.

h *Iudicium.* de inhibenda collatione. Vel dic testamentum in scriptis iudicium scilicet nuncupatiuum, non autem simpliciter 13 accipias quodlibet iudicium impediat collationem, quia non concedit illus, ut inf. eo. l. filiam.

8 Contrarium tenet gl. mag. j. e. qua communiter approbatur.

9 Illa reprobatur per Al. & Ia.

10 Illa reprobatur secundum eosdem.

11 Reprobatur. Ia. licet eam sequantur Cy. & Sal.

Emancipati inuicem non conferunt, sed emancipati suis conferunt, si ab intestato succedunt, Bal.

Ijdem AA. & CC. Onesimo al. Calpiano.

LEX IX.

SI emancipati vterique à patre fuistis, collatio cessat. [e] Sin autem [f] frater tuus in potestate patris mortis tempore fuerat, nec [g] vllum testamentum relictum est, vel nouissimum iudicium [h] communis patris, teque emancipatum probatum fuerit: [i] ab intestato te ad successionem paternam venientem, [k] ad collationem forma edicti perpetui certo iure [l] prouocat. [m] S. 6. Cal. Maij. Heraclia, CC. Coss.

i *Fuerit.* ab alio tuo fratre, qui erat in potestate.

k *Venientem.* in casu etiam ab intestato veniens non confert, vt ff. de contra tab. l. filium, §. videamus, & §. hoc fit. & dixi sup. eo. l. filiæ, & l. filiã. Et nota hac lege quid olim & hodie de collatione teneatur, emancipati ergo emancipatis non conferunt nisi profectitia, ut sup. eo. l. filiæ secundum primam solutionem contrarij supra signati. Vel dic non conferunt et profectitia, 14 secundum Azo. vt hac l. 1. respond. idem in ijs qui nec sui nec emancipati sunt, quia & eadem ratione non conferunt inter se, ut ex filia nepotes emancipati suis omnia conferunt, ut hac, l. §. si autem, & supra eodem, lege ea demum, & infra eodem l. nec emancipati, sui autem emancipatis conferunt, sed non omnia, quia non aduentitia, sed profectitia, 15 ut supra eodem, l. filiç, §. nec dubium. Item sui suis omnia conferunt, ut dict. l. filiæ, & hoc de iure veteri. Hodie item & in personis primo positis, scilicet emancipatis, ut sicut sui inter se conferunt profectitia tantum, ita emancipati inter se conferunt profectitia tantum, & dic quod sui emancipatis & emancipati suis tantum profectitia conferunt, ut infra eodem, lege finali, nec obstat authentica, quæ dicit esse sublatum ius emancipationis, ut in Authentic. de hæreditate, ab intestat. §. nullam, collatione, nona, quia illud ad succedendum, non quoad conferendum, nam & in alijs multis etiam hodie remanent differentiæ 16 inter suos & emancipatos, vt in expugnatione testamenti, vt institutio. de exhæred. liber. in principio, §. emancipati, & §. nostra, & quantum ad acquisitionem, cum emancipatus non quærat patri, ut supra de in offic. donat. leg. prima. Item quo aduocationem in ius, ut supra de in ius uocan. l. qui in potestate. Alij. vt H. 17 etiam quo ad collationem, & dicunt non esse differentiam inter emancipatos & suos, per dictam authent. in suis uerò & cœteris, idest, in nepotibus & filia, & cœteris qui conferre tenentur, ut in Authen. quod locum, & infra eodem, lege liberis, uerum est quod aduentitia non conferunt: ut infra eodem, leg. finali. Item hodie ex testamento, & ab intestato conferunt, ut infra eodem titulo, authenti. ex testamento.

ADDITIO. Addas hic notabiliter cum Baldo, quod collatio solum habet locum inter descendentes cum agitur de hæreditate ascendentis, & inter illos quibus debetur legitima, & altero istorum deficiente non habet locum, si omnes leges mundi percunctatus fueris. Ex quibus infertur secundum Pau. de Castr. quod in successione collateralium non habet locum collatio, etiam de ijs quæ prouenerint ab eo de cuius successione agitur, nec etiam in successione ascendentium, si succedant descendentibus, licet illis debeatur legitima à descendentibus, quia nulla lege cauetur, quod tales conferant quæ nota, & memoria tua tene.

l *Iure.* i. certo modo, ut conferat.

m *Prouocat.* frater tuus.

12 Imò & quando aliter succedebatur Pau. & Ale.

13 Totã gl. sequuntur P. A. & Ia.

14 Et bene B. reprobata prima gl. istius legis.

15 Ob cãm. ten. secundũ Bar.

16 Glo. sequuntur do. hic.

17 Et malè secundum do. hic.

A *Patre*.] CASVS. Certum est quod filia tenetur dotem conferre si ab intestato succedat, vel ex testamento si pater hoc expressisset, si autem nec succedat ex testamento, nec ab intestato, si accepit legatum relictum à patre, an debeat conferre, quaeritur? Respon. quod non Viu.

a *Extero*.] idest, iure cuiusdam extranei: non ut hæres, vel bonorum possessor. Vnde no. neminem conferre, nisi in vniuersum ius succedat, vt ∫. eo. l. filij, in casu tamen licet, vt filia capiat, non tamen defert dotem, vt puta testor vnum filiũ in prę terijt, alium filiũ instituit, filiæ legatum dedit, nunc expugnato testamento per cõtra tabulas habet filia legatum, & vt filia, vt ff. coll. do. l. si pater pro filia, sed si filia fuerit ex minima parte instituta, & illa contenta noluit petere contra tabu. nõ oneratur collatione, 2 vt ff. de colla. do. l. si fuerit, & est ratio, quia ex iudicio patris habet illã minimam partem, habet enim eam ex institutione, quod si veniret contra tabulas, aucta portione sua conferre tenetur, vt ibi.

1 Dic, quod ille casus est specialis, Io. Fa.

2 Gl. sequitur Sal. & Alex.

3 † Du. Hi... penę.

P *Osthumo*.] CASVS. Filium habebas, emancipasti, & decessisti vxore tua prægnante relicta, & hærede extraneo instituto. nascitur posthumus, cum post testẽ petit emãcipatus bo. pos. scilicet nunquid tenetur conferre cum posthumo, quæ acquisiuit? Resp. quod sic, sicut conferret illis, qui fuissent in potestate patris mortis eius tẽpore, alioquin denegabitur emancipato actio. Viuia.

b *Bonorum possessione*. ff. vnde liberi. Item construe hanc literã. Item not quod non potest huic posthumo abijci, quod non erat in rebus humanis tempore mortis patris, cum pro nato habeatur, vt ff. de statu. hom. l. qui in vtero. sed si mortuus nascitur, non nocet, vt ff. de verborum significationibus. l. g. qui mortui. 3 Porro antequam nascatur, ei non confertur: licet mater in possessionem causa ventris mittatur, vt ff. de col. bo. l. vlti.

3 † Conferti, & rectè.

a Gl. sequitur Sal.

E. Du. collationis.

Relictum in codicillis filia capit, licet dotem non cõferat. h. d. Bald. vel sic: Veniens titulo singulari non confert. h. d. Vel sic: Filia, quæ vniuersali titulo, & directo non succedit, non tenetur conferre. h. d. Sal. Vel sic: Filia recipiens legata, siue in testamento, siue in codicillis si nullam partem hæreditatis petat, dotem conferre non tenetur. h. d. secundum vnum sensum literæ, licet aliter summetur per Bar. & minus rectè dum dicit, ea quæ in vltima voluntate relinquuntur, in collatione non veniunt, nã istud non dicitur hic, sed in l. filiæ, & in l. filiam, inf. eo. Alex.

Ijdem AA & CC. Hirenæ, aliàs Irenneæ. [1] †

LEX X.

A Patre verbis precarijs in codicillis relictum extero, [a] iure capiens filia, ad collationem dotis vrgeri non potest. S. 6. Cal. Dec. Sirmij, CC. Coss.

Emancipatus confert non solum iam nato, sed etiam posthumo, postquam natus fuerit, & non conferenti denegantur actiones. h. d. Alexan. post Bal. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Artemię, aliàs, Artumæ.

LEX XI.

P Osthumo prętęrito, patris testamentum rumpenti, atque intestato succedenti, emancipatum petita bonorum possessione [b] conferre [2] † debere bona sua, perpetuo edicto cauetur: cum ijs etiam, qui sui futuri [c] essent, si viuo patre nati fuissent, conferre debere manifestè significatur, & emancipatis (si legi datæ collationi [3] † non pareant) denegandas actiones, [d] non est ambigui iuris. ∫. Calen. Ianuar. ipsis AA. & Coss.

Qui tenetur conferre, si partem hæreditatis petat, collationem offerre debet, aliàs à petitione remouetur & peculium profectitium filio concessum, non confertur, sed tanquam res communis, seu hæreditaria diuiditur, castrensia verò, & legata non conferuntur, nec diuiduntur, sed præcipua sunt. h. d. Alex.

Ijdem AA. & CC. Philãteę.

LEX XII.

F Iliæ, [4] † [*] licet maneat in sacris, [e] si dotem nõ cõferat, [f] quam mortis tempore communis patris habuit, fratribus in eadem familia constitutis, [g] actiones hæreditarias denegari [h] non ambigitur.

¶ Vnde consultè ac pro iuris ratione collationem fratribus tuis, quos in patris communis mortis tempore fuisse potestate proponis, offeres.

¶ Cum [i] autem fratres tui durantes in familia patris, peculium (si hoc neque [k] castrense, neque relictum [l] eis doceatur) præcipuum habere non possint, [m] sed in diuisionem paternæ veniat hæreditatis, nec quicquam mutet penes quem res ex [n] hoc proficientes, & in eadẽ causa durante, [o] constitutę reperiantur, absoluti manifestique iuris est. Dat. 11. Cal. Febru. Sirmij, CC. Coss.

Quæsita post mortem patris non conferuntur, & concessa in peculium profectitium filia diuiduntur inter filios succedentes patri. h. d. Sal. & Alex.

c *Futuri*.] scilicet in potestate: vt Inst. de tute. ∫. pen.

d *Actiones*.] amplius, & iudicis officio cogi potest, vt supra eodem, l. si soror. secundum Ioannam parum noceret denegari actiones, cum iam habeant partem suam. Item no. denegari actionem non conferenti, vt ff. de collat. bono. l. 1. ∫. ficum ducibus, & inf. l. proxi. in prin. & l. filiam.

F *Iliæ*.] CASVS. Dotem pro filia promisit ipsa relicta, filijs in potestate mortis tempore decessisti: nunquid confert dotem, quæritur? Respon. quod sic, alioquin denegabitur ei actio. Item nunquid & frater tenetur ei peculiũ suũ cõferre? Resp. quod sic, nisi sit castrense, vel præcipuum relictum à patre, an res peculij res sint apud eũ, an penes alium, dũmodo nec desierint esse in peculio eorum, refert. Viui.

e *In sacris*.] i. vinculis patriæ potestatis: vt ∫i. de offi. præto. l. 1. in fi. est enim inæstimabilis, vt ff. de lega. 1. l. filiusfamilias, ∫. secundum vulgarem. Accur.

* Huc pertinent. l. e. vnde liber. C. Th.

4 † Filiæ.

f *Conferat*.] facciperẽ dominus de hæreditate, vt supra eo. l. dotis.

g *Constitutis*.] emancipatis. n. solam profẽ filiam, vt sup. eo. l. filiæ, in fi.

h *Denegari*.] quia & illa denegabit ei, qua hæreditas diuiditur. ff. fam. erc. vt ∫. eo. l. filiam.

4 Ope exceptionis, & nõ ipso iure. Ro. Ale. & Ia.

i *Cum*.] pro quòd, & autem pro sed, construe, alias est in tex tu quin autem, & ponitur pro sed, vel pro certè.

k *Neque castrense*.] vel quasi ∫ vt ff. de col. fo. l. 1. ∫. nec castrense, idem hodie in quolibet aduentitio, vt ∫i. eo. l. fi.

5 Sequitur glo. B. B. Paul. Sal. & Alex.

l *Relictum*.] vel quasi, vt si pater donauit conferendo, in eam supremum iudicium, vt infra eo. l. prox.

m *Non possint*.] nec cõfertur profectitiũ 6 sed diuiditur, vnde bene subijcit, & in diuisionem &c. & quod dicitur conferri. in medium deduci. & facit. supra. fa. erc. l. centum.

6 Et bene secundum eosdem.

n *Ex hoc*.] scilicet peculio.

o *Durante*.] i. neque deperdita sunt, neque diminuta.

quæ enumerantur in l. Codicis. succedunt æqualiter non cum diminutione tertiæ partis ideo iunge legi huic authenti. quæ tertiæ.

a *Duximus.*] & eam decidemus infra, §. talem.

b *Nam si.*] & hæc est dubitatio. nam &c.

c *Quis.*] masculus.

d *Nepotibus.* sub audi relictis.

e *Huiusmodi nepotes.* Si moritur fœmina, non distinguitur relinquat ex filio nepotes, an ex filia, nam vtrobique cum diminutione admittitur, si vero moritur masculus, & relinquat nepotes ex filio: eiusdem iuris sunt, cuius & filius. si ex filia, admittuntur, cũ diminutione tertiæ partis. 1 vt hic, & instit. de hæredi. quæ ab intesta. §. item vetustas.

f *Paterna.*] s. quando fœmina decessit.

g *Materna.*] siue fœmina, siue masculus decesserit.

h *Constitutione.*] vt infra, de suis, & leg. li. l. si defunctus.

i *Persona.*] decuius hæreditate nunc agitur.

k *Mortua.*] ex quibus remanserunt nepotes, qui succedunt cum patruis, vel auunculis, vel similibus.

l *Filij.*] qui sunt patrui ad nepotes.

m *Nulla constitutio.*] immo videtur, q sic, vt supra eo. si maritus. Sed certè ibi filius eius de cuius hæreditate agitur, & filia viuebant tempore mortis 2 eius, de cuius hæreditate agitur, & postea natus erat nepos ex filio, sed hic fuit natus nepos ex filio, filio dico præmortuo viuo eo de cuius hæreditate agitur. Itẽ obijcitur de illa supra eodem, l. vt liberis. at illa loquitur de collatione facienda in nepotes, & neptes, ac patruos & amitas. auunculos, & materteras.

n *Huiusmodi.*] dico patruorum, vel similium conferre nolentium.

† al filio vel filia filijs vel filiabus al. filia. vel filiabus defunt.

1 Sequuntur totam istam glo. Alexan. & Ias.

2 Sequitur gl. Bart. & Sal.

amputare duximus, [a] quæ super collatione dotis, vel ante nuptias donationis inter certas personas satis iam ventilata est. Nam si [b] intestatus quis [c] defunctus esset, filio, vel filijs, aut filia, vel filiabus relictis, & ex mortua filia, vel † filio cuiuscunq; sexus, aut numeri nepotibus: [d] vel si qua intestata defuncta esset, filio quidem, vel filijs, filia, vel filiabus similiter relictis ex mortuo vero filio, vel filia itidem nepotibus cuiuscunque sexus, aut numeri: de modo quidẽ successionis minimè dubitabatur, sed palam erat, quod huiusmodi [e] nepotes duas partes paternæ, [f] vel maternæ [g] portionis tantum haberent, tertiam partem patruis suis, vel auunculis vel amitis, vel materteris pro iam posita constitutione [h] concedentes. De collatione vero dotis vel antenuptias donationis, quam defuncta persona, [i] pro filio, vel filia superstitibus, & pro mortuo, vel mortua [k] filio, vel filia dedisset: multa dubitatio orta est, superstitibus quidem filijs [l] defunctæ personæ nõ debere se dotem, vel ante nuptias donationem pro se datam à suo patre, vel matre, conferre filijs mortui fratris sui, vel mortuæ sororis suæ contendentibus, eo qd nulla [m] constitutio super huiusmodi [n] collatione posita esset: nepotibus vero mortuæ personæ non tãtum huic resistentibus, sed etiam illud asserentibus quod onus collationis constitutione [o] Arcadii, & Honorii diuæ memoriẹ sibi impositum modo suorum auunculorum, non etiam patruorum, vel amitarum, vel materterarum locum habere posset.

¶ Talem igitur subtilem dubitationem amputantes, præcipimus tam filios, vel filias defunctæ personæ dotem, vel ante nuptias donationẽ à parentibus suis sibi datam conferre nepotibus, vel neptibus mortuẹ personæ, quam eosdem nepotes, vel neptes patruis suis, aut auunculis, [p] amitis [q] etiam, & materteris dotem, [r] vel ante nuptias donationem [s] patris [t] sui, vel matris, quam pro eo, vel ea mortua [u] persona dedit, similiter conferre: [x] vt commixtis huiusmodi collationibus cum bonis mortuæ personæ, duas quidem partes nepotes, vel neptes habeant illius portionis, quæ patri vel matri eorum, si super esset, deferebatur: tertiam [y] vero eiusdem portionis partem vna cum sibi competentibus portionibus filii, vel filiæ defunctæ personæ, cuius de hæreditate agitur, capiant. Dat. Calend. Iun. Constantinopo. D Iustiniano A. PP. ii. Cos.

IN AVTHENT.

De trien. & se. § neque illo, collat. 3. constit. 5.

Quæ tertiæ portionis diminutio correctionem nouo iure [z] capit, ad æqualitatis iustitiam redacta in omnibus talibus personis.

Quæ condito testamento in legitima computantur, debent etiam conferri quando ab intestato succeditur: nõ econtra illa quæ ab intestato conferuntur, debent in legitimam imputari facto testamento: nisi hoc reperiatur expresse cautum, & donatio simplex facta descendenti ab ascendente non confertur: nisi fuerit expresse dictum; vel nisi frater, vel soror petens collationem, habeat dotem, vel donationem propter nuptias: quam illi conferre tenentur. hoc dicit Alexand.

o *Constitutione.*] quã non habemus.

p *Auunculis.*] cum decessit masculus, vel fœmina, auus, vel auia.

q *Amitis.*] hoc etiã quando mortua est fœmina.

r *Dotem.*] mulieris.

s *Donationem.*] masculi.

t *Patris.*] & hoc qñ decesserit fœmina, & sunt ex filio nepotes.

u *Mortua persona.*] tres sunt dotes de quibus oibus fit mentio in hac glo. Quid dices in dote, vel donatione propter nuptias, quam dedit istis nepotibus auus, vel auia eorum de cuius hæreditate agitur? Respon. ut sibi inuicem nepotes, non patruis, vel auunculis, vel materteris, debeant conferre: vt ff. de coniun. cum eman. lib. l. 1. §. si sit, cum hodie titulus ille si sublatus, 3 dico, & hoc scilicet correctum vt debeat patruis conferre, & ecõtra. Si autem pater, vel mater eorum dedisset dotem, locum haberet, quòd dicitur 4 ff. eodem filiũ emancipatum. Vel dic, q hic idem erit q ĩ dixi. & in l. filiũ. dicitur de patre nepotis an conferat.

x *Conferre.*] lex ista pro M. facere videt, qui dote filiæ mortuæ liberis existentibus non esse patri restituendam dicebat, si enim restitueretur, quare liberis filij ex hac lege necessitas imponeretur de collatione facienda: cũ ad auum, qui post filium decessit dos reuertatur. Sed respondeo, 5 q hic erat filia emancipata: vnde non ad patrẽ, sed ad suos hæredes trãsmisit portionem dotis: vt s. de rei vxo. a. l. §. accedit. sed hodie M. opin. seruatur. & habes de hac opinione plura notata, sup. sol. mat. l. dos. Accur.

y *Tertiam.*] quæ tertiæ, &c. sic lege authen. quæ tertiæ.

Quæ tertiæ. q auferebatur nepotib. vt s. l. px. in pr.

z *Nouo iure.*] s. institutio.

3 Hoc nihil facit ad propositum Pa. Alexan. & Ias. & an sit verum q ille titulus sit sublatus vide Garsiã in l. Gallus, ff. de lib. & posthu.

4 Scilicet q non debent conferre. Bar. P. Sa. Ale & Ias.

5 Ista responsio placet P. Sal. & Alex.

tutionum: vt instit. de hære. quæ ab intest. §. fina. secundum M. quod non placet, quia ibi admisit quandam portionem, quę deferebatur agnatis, vt infra de suis, & legi. hære. l. fi. Dic ergo nouo iure scilicet auth.

20. quod scilicet 20. confert: vt hic, sed aliud non, vt in contrario.

h *Parti.*] illius partis, quæ debetur ab intesta. vt ff. de inoffic. testam. l. Papinianus §. si quis mortis. hodie vero habet trientem, vel semissem suæ partis, secundum numerum liberorum: vt in Authentica de triente, & semis. §. primo, col. lat. 3.

i *Ab intestato.*] moriente parente.

k *Ab intestato.*] vel testamento expugnato per contra tabulas, vt sup. eod. l. vt liberis.

l *Hæc autem regula.*] duæ ergo sunt regulæ, vna est, quod omnia, quæ computantur in quartam, conferuntur, alia econtra. Primam comprobat Iusti. Secundam improbat, quædam enim data conferuntur, quæ in quartam minime computantur, vt donatio simplex; quæ quandoque confertur cuius exempli probãdi gratia subijcit, ad hoc & c. id est iuxta hoc. Potest, & euidentio rẽ ponere instantiã quoniam donatio ante nuptias cõferebatur tempore huius legis, vt supra eodem, l. vt liberis, sed non computabatur in quartam, vt supra de inoffi. testam. l. quoniam nouella.

m *Ad hæc.*] iuxta *Accur.*

n *Imposuerit.*] vt supra de inofficioso testamento. l. si quando. §. & generaliter. & §. illud. Sic ergo simplex donatio confertur in solus casib. scilicet quando hoc dicit donator. Item quando emergit inæqualitas, an autem hodie ei distinctio cõferatur, scilicet donatio simplex dixi supra eodem, authen. ex testamento. Sed quid si, & dotem habeat & donationem simplicem alia filia, alia vero dotẽ tantum? Non puto & per hanc legem tenet donationẽ simplicem conferri, nisi donator hic dixerit. & facit ad illam, sup. a communia vtriusque iudic. l. si vli.

Reprobatur Bar. Pau. Sal. & Alex.

4 Olim hodie sic Aic. & Ias.

5 Et sic filius in potestate debet conferre donationẽ simplicẽ emãcipato. P. Al. & Ias.

6 Idẽ Bar. Bald. Pau. & Ias.

3† Accidit vel accidetit.

No. vanũ argumentũ donatarijs. Ne dicas itaque cum interprecib. Donatarij collationi nõ obstringi o si temp donati nis collationem testor iusserit, sed potius nõ obstringi, nisi exp̃ssim donator collationẽ vetuerit. Nam sic fallitur hic donatari⁹ cũ ista argumẽtatur. Ideo se collationis nõ teneri, qđ lex collationis ei dicta nõ fuerit, vt hic, e contrario collige Donatarium a collatiõe prius nõ excusari, quã exp̃ssim collatio remissa sit. Got.

I *Llud.*] CASVS. Primo dicit, quod omnia, quæ ad repellendum querelam in officiosi cõputantur, in quartam partem portionis quæ contingeret aliquem ab intestato si non foret exhæredatus, conferuntur. Secundo dicit, quòd non tenet regula econuerso, puta quod ea, quæ conferuntur, computentur. Tertio dicit, quòd simplex donatio non confertur, si non hoc donator expresserit. nisi quis in quosdam filios, & filias donationem propter nupt. & dotem: in quosdam vero simplicem donationem cõtulerit.

1† aliquar ta portiõe.

a *Omnia.*] scilicet data inter viuos, nam in relictis fallit hoc vt patet cuilibet, vt supra eod. l. filiam 2. imputantur enim in quartam, non tamen conferuntur, vt supra de inoffi. testam. auth. nouissima.

2 Idẽ Bar. Bal. & P.

2† Acquisita.

b *Ab intestato.*] id est quartam eius, quam esset quis habiturus ab intestato.

c *Quod tam.*] i. dicta regula.

d *In aliis.*] puta dote, & donatione propter nuptias.

e *Lucrum.*] pecunia autem pro illa militia data à patre tempore militiæ acquisitæ. Item pecunia, quæ tenet adhuc ex promissione patris pro dicta militia, nõ debebit cõferri, vt ff. eod. l. 1. §. sed an id, quæ est contra. sed hæc solutio videtur, esse falsa, 2 quia secundum hoc non esset speciale in filẽtiarijs, quod lex vult, vt supra de inof. testament. l. omnimodo. §. fin. Dic ergo, quod lucrum æstimatur tẽpore mortis, vt conferatur vt hic, sed lucrum non potest dici, nisi deducta oneris æstimatione, quæ subijt propter militiam, vt ff. pro socio. l. Mutius, quæ quidem æstimatio onerit non confertur, imo præcipua ei adiudicatur, vt ibi.

2 Imò non est falsa, sed coniungenda cũ sequẽti. iõ dic, qđ æstimatio militũ fit conferenda deductis expensis, nõ ipsa militia, vt in cõtrario. Alex. & Ias.

f *Ad eum.*] f. filium militem.

g *Poterat.*] pone militiam emptam centum, tempore mortis valet 50. onus militię est 30. quod superest, lucrum est.

Idem A. Mennæ PP.

LEX XX.

I Llud sine ratione à quibusdam in dubietatem deductam plana sanctione reuelamus: vt omnia,[a] quæ in quartam [1]† portionem ab intestato [b] successionis computantur ijs, qui ad actionem de inofficioso testamento vocantur, etiam si intestatus is decesserit, ad cuius hæreditatem veniunt, omnimodo cohæredib. suis conferant. Quòd tam [c] in alijs, [d] quam in ijs, quæ occasione militia in hæredum ex defuncti pecunijs acquisitę [2]† lucratur ijs, qui militiam meruit, locum habebit, vt lucrum, [e] quod tempore mortis defuncti ad eum [f] peruenire poterat, [g] non solum testaméto condito quartæ parti [h] ab intestato [i] successionis computetur, sed etiam ab intestato [k] conferatur.

¶ Hæc autem regula, [l] vt omnia, quę portioni quartę cõputantur, etiam ab intestato conferantur, minimè è contrario tenebit, vt possit quis dicere etiam illa quæ conferuntur, omnimodo in quartam partem ijs computari, qui ad inofficiosi querelam vocantur. Ea enim tãtummodo ex ijs, quæ conferuntur, memoratæ portioni computabuntur, pro quibus specialiter legibus, vt hoc fieret, expressum est.

¶ Ad hæc [m] cum ante nuptias donatio, vel dos à patre data, vel matre, vel alijs parentibus pro filio, vel filia, nepote, vel nepte, cæterisq; descendentibus conferatur: si vnus, vel vna liberorum ante nuptias tantummodo donationem, vel dotem, non etiam simplicem donationem accepit, vel acceperit, alter vero, vel altera neq; dotem, neq; donationem ante nuptias à parente suo suscepit, vel susceperit sed simplicem tantummodo donationem: ne ex eo iniustũ aliquid oriatur, si ea quidem persona, quæ ante nuptias donationem, vel dotẽ suscepit, conferre eam cogẽda sit, illa vero, quæ simplicem tantummodo donationem meruit, ad collationem eius minimè coarctanda.

¶ Si quid huiusmodi acciderit [3]† iubemus ad similitudinem eius, qui ante nuptias donationem, vel dotem conferre cogitur, etiam illã personam, quæ nulla dote, vel ante nuptias donatione data, solam simplicem donationem à parentibus suis accepit, conferre eam, nec recusare collationem eo, quod simplex donatio non aliter confertur, nisi huiusmodi legem [n] donator tempore donationis suæ indulgentię imposuerit. [n] D. 8. Idus Aug. Constantinop. Decio V. C. Coss. 229.

Aduentitia hodie non conferuntur, sicut nec castrẽsia vel quasi castrensia. Bal. & Salic.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXI.

V T nemini de cętero super collatione dubietas oriat, necessariũ duxim⁹ ẽsli

V *T nemini.*] CASVS. Filiusfamilias habet bona scilicet castrensia, & profectitia, & aduentitia, in omnibus istis bonis cessat collatio, præterquam in profectitijs. Vivianus.

Si negat [a] hæredem: mortui aui paterni suscipere facultates [b] possessioné ad huiusmodi beneficium [c] peruenerit. [f] D. viij. Id. April. Limenio, & Catulino Coss. 249.

TITVLVS XV.

Vnde legitimi, & vnde cognati.

Cognati per lineam transuersalē, vt sunt consobrini; siue per lineā descendentiū, vt sunt nepotes ex filia, succedunt cognatis tā transuersalibus quā ascendentibus, de iure prætorio per bonorum possessionem, Vnde cognati. hoc dicit cum duabus ll. seq. Alexand.

Imp. Alexander A. Vlpio.

LEX PRIMA.

Consobrinorum [g] tuorum intestatorum bona, si ad prioris necessitudinis [h] neminem iure pertinuerint, tu qui eorum possessionem [i] agnouisti, persequi [k] non prohiberis. Dat. iij. Idi. Augu. Iulia. ij. & Chrispino Coss. 225.

Ad hæreditatem nati ex consobrina non peruenitur sine bonorum possessione de iure prætorio. h. d. Salic.

a Negat.] scilicet repudiando. secus si dicat 1 non sum hęres, vel non adeo, vt ff. ad Tertul. l. filij, §. 1. & nota s. de iur. & fac. ign. l. 2. quandoque tamen ponitur negat 2 pro non dicit, vt s. de pet. hæred. l. si putas, in fi. l. Si ergo ponas, nec filium nec nepotem in potestate aui fuisse, vel etiam nepotem tantum fuisse emancipatum, indubitāter obtinet quod hic dicit, vt Insti. de exhære. lib. §. emancipatos. si ponas vtrūque; in potestate, & tunc non admittitur 3 nepos, quia pręcedit eum pater, secundum Io. vt Inst. de hæred. quali. & differ. §. sui. nisi in duobus casibus, ut ff. de cond. instit. l. fin. §. co. scripto hærede, & de suis & leg. l. 1. §. sciendū. 4 vbi est vterque casus: nec vt agnatus olim, quia īter agnatos nō erat locus successorio edicto, vt d. l. scripto. Sed cum hodie iure Institutionum successorium locū habeat in agnatis, videtur q etiam sine bonorum possessione admittitur nepos: vt Inst. de leg. agn. succ. §. placebat. 5 & si poneres filium emancipatum, nepotem in potestate retentum, videtur q etiam nepos vt suus admittitur: vt Insti. de hæred. qual. & differ. §. sui. Sed in eo q dicit, negat, s. secundū duos primos casus. videtur nil interesse, neget vel non. nam aut accepit filius bona patris sui adeundo, sit emancipatus, vel non: aut non. primo casu sunt bona adeundo commista, & quasi vna habenda est. vnde non potest habere nepos bona aui, nisi omnia, scilicet aui & patris habeat, nec cum bonorum possessio. vel sine. ff. de acqui. hær. l. 1. in secundo, non oportet q neget: quia duæ hæreditates sunt quod hic dicit fore necesse. sed secundum Io. 6. respon. loquitur in emancipato filio non apprehendente bona patris: & ideo dicit negat: quia vbi negat, nunquam per bonorum posses. potest suscipere facultates aui. sed si contenderet se hæredem patris, posset in vno casu: scilicet, cum suus pater successisset auo nam esset hæres de iure ciuili. nam hæres hæredis, &c. Item similiter potest loqui in filio qui erat in potestate, & repudiauit bona patris, & ideo dicit negat: quia si contenderet nepos se hæredem patris sui, aliquo casu haberet bona aui sine bonorum possessione, s. cū suus pater non abstinuisset. nam hæres hęredis, &c. 7 vt j. de hære. instit. l. fi. Itē 8 ideo dicit maximè, quia de existēte in potestate magis dubitabatur: sed tamen idem est in eo: nam tanquam suum constat cum admitti non posse de iure ciuili: quia successorium non habet locum in suis. vt ff. de suis & leg. hær. l. 1. §. sciendum. Item quia suus repudiare non potest de iure ciuili. ut Inst. de hære. qualit. & diff. §. sui. Item alia ratione: quia alius præcedebat eum tempore mortis aui, puta pater: vt Instit. de hæred. quæ ab intest. § ita tamen. Item nec tanquam agnatus, quia successorium similiter non habebat locum in agnatis olim: vt Inst. de leg. agn. success. §. placebat. Item quia non erat proximior tempore mortis aui: vt Inst. de leg. agn. success. §. si plures. Tanquam cognatus constat, quod non poterat admitti sinè bonorū. possessione: vt Inst. de succ. cogn. in princ. sed hodie tanquam agnatus 9 potest admitti, cum successorium habeat locum in agnatis: vt d. §. placebat. Item & tanquam suus, 10 cum & his detur facultas abstinendi primo, & sic deferatur proximo, & sic habeat locum successorium etiam in suis: ut Instit. de hæred. qual. & diff. §. sed his, & ff. de acquit. hæred. l. necessarijs.

b Facultates.] id est, hæreditatem. 11 Hic autem quæritur, an filius filij emancipati, conceptus post emancipationem, sit agnatus auo: quod nego 12 omnino: nam iura agnationis per emancipationem etiam inter fratres tolluntur: ut supra, de inoffic. testam. l. fratres. nisi per Anastasiū: vt supra, de leg. tut. l. 4. ergo inter hunc nepotem & auum non obstat si dicas, quod coniunctus est per masculinum sexum: ergo est agnatus. fallit enim in suis cognatis. tamen negari non potest, quin ipse emancipatus nepos vocetur per vnde cognati: ut Instit. de hæred. quæ ab intesta. §. admonendi. & lex expressim decidit quæstionem: vt Insti. de succes. cog. 1. respon. & j. de legit. hære. l. meminimus, §. cum igitur, secundū Azo. Itē quæritur, an Vnde liberi detur patri in bonis filij emancipati itestati mortui. Respond. Pla. quòd sic. vel vnde parentes imposito nomine 13 quod stare non posse probo per locū à parētibus remotis. nā aut erat suus, aut emancipatus. si suus, aut habebat castrense, aut quasi castrense peculium, aut non. si habebat, & fecit testamentum: excluditur pater etiā exhæredatus vel præteritus: 13 vt s. de inoff. test. l. si. sed si non fecit testamentum, pater occupat iure peculij: 14 vt ff. de castr. pecu. l. 2. si autem nec castrēse nec quasi castrense habeat, nec olim nec hodie potest testari. cum omnia sint patris: 15 vt j. de bono. quæ lib. l. fin. §. filijs autem familias. cum verò est emancipatus, & non contracta fiducia, nihil habet tunc pater: ut Inst. de leg. agn. succ. §. fin. si contracta fiducia, aut fecit testamentum, aut non. primo casu si exhæredauit patrē, habet querelam: si præterijt, habet contra tabulas, ut ff. de inoffic. testa. l. mater, & l. nam & si filio, §. contra. Si autem non fecit testamentum, cum alius non præcedat patrem, pater habebit bonorum possessionem unde legitimi, ut Insti. de leg. agn. succ. §. fin. Sed certe, & si habeat unde parentes, uel unde liberi utilem, non est absurdum. 16 & facit ad l. istam s. si ut ab hæred. se absti. l. 2. & ff. de bon. lib. si ex patronis, §. fi. & s. de inoff. test. l. si quis filium, §. 1.

c Non potest.] s. de iure ciuili.

d Per bonorum.] i. ius prætorium, quia non de iure ciuili.

e Beneficium.] i. huiusmodi bona.

f Peruenerit.] per Vnde libri. 17 alij dicunt, per Vnde cognati, & unde agnati.

VNDE LEGITIMI, ET VNDE COGNATI.

Legitimi sunt agnati, & etiam quidam cognati qui in loco agnatorum sunt: ut sunt filij sororis. Item uterini: ut inf. de leg. hæred. l. penul. & fin. Item quia ex Orficia uel Tertu. admittuntur: vt ff. eod. l. 2. §. fin. & l. sequen. Postquam ergo dixit de illa, quæ datur liberis, dicit de illa quæ datur agnatis, & tertio 18 de illa, quæ datur cognatis. hic enim est ordo: ut ff. si tabu. test. l. 1.

Consobrinorum.] CASVS. Decessit filius sororis matris meæ, & uolo adipisci bona sua. quæritur an possim? Dicitur quòd si nemo sit ei proximior, possum ei succedere per bonorum poss. ff. unde cognati. uel sic, filij duarum sororum sunt consobrini: si ergo unus decedat ab intestato, an alius ei possit succedere per bono. possess. unde cognati, quæritur? Respond. quòd sic, si nullus sit proximior, sed si agnatus bono. possess. petat dicendo se uelle bo. possess. petat eam per possess. hæred. peti. vt ff. de poss. hæred. peti. l. 1.

g Consobrinorum.] consobrini dicuntur ex duabus sororibus nati, vt inst. de gradib. §. quarto gradu.

h Necessitudinis.] i. cognationis, ut ff. de iust. & iu. l. fin.

i Eorum possessionem.] per unde cognati.

k Persequi.] uel bonorum possessionem hæred. pet. ut ff. de bono. poss. l. 1. & 2. uel rei uend. res singulas: cum sis dominus factus per agnitionem, 19 ut hic, & ff. de bon. poss. l. 1.

1 Idē Bar. Bal. & Ias. licèt displiceat Ias.
2 Et bene Bar. Bald. Sal. & Ias.
3 Istā lectu. in textu B. B. Paul. Sal. & Ias.
4 Ista iura loquuntur ī successione testamentaria, hic in successione ab intestato. B. Bal. Paul. Sali. Alc. & Ias.
5 Gl. sequitur Barto. q quid dicāt cæteri.
6 Displicet B. B. Paul. & Ias. quò ad tex. licet sit vera in se.
7 In hoc gl. benè dicit, sm mētem scribētium.
8 Ista gl. vsque ad finē est gl. Hu. secundum Bald. & alios.
9 Et ī agnatis trāsuersalibus vel descendentibus repudiātib. hæreditatem sec⁹ in deliberātibus, vt in ista l. Alc. & Ias.
10 Nihil est, secundum Ias. in 16. col. & ita debet intelligi Bart. in l. 1. §. post suos. ff. de suis & legi. hæred.
11 Idē Ias. & est de mēte aliorum.
12 Et benè sen. ols.
13 Hodie non cōpetit sibi q̄rela. Ias.
14 Imò iure hæreditario. Ias.
15 Falsum est, secundū Ias. loquendo in aduētitiis quo ad proprietatē.
16 Istā partem gl. tenet B. Bal. Sali. Alex. & Ias.
17 Sequitur Bart. in fi. & Ias. in 8. col.
18 Sequuntur scribētes hic. Consobrini qui dicantur.
19 Ista gl. est de mēte scribentium.

Cum

CVm propiorem.] CASVS. Quidam decessit de filijs consobrinæ meæ nullo condito testamento. Dicitur ꝙ ego ei succedere possum per bon. poss. & dicti sunt consobrini filij duarum sororum, propiores sobrini, filij consobrinorum.

a Cum propiorem.] id est, in quinto gradu à consobrina, qui respectu sequentis dicitur sobrinus propior sic dicitur, vt in stit. de gradi. §. quinto, & §. sexto.

b Non posse.] cū non sit tibi agnatus.

NEpotibus.] CASVS. De prędictis nepotibus ex filia queritur, qualiter succedit auo suo materno? Respond. ꝙ ꝓ virili portione & iure prætorio, si sint ex eadem filia.

c Nepotibus.] ex vna filia. si autem ex duabus essent, succederent in stirpem, vt institu. de hær. quæ ab intestato. §. cum autem.

d Portione.] dic de iure honorario. scilicet per bonorum possessionem, vnde cognati. nam vnde liberi eis nō datur, vt ĩ. de suis & legiti. hęr. l. fi. & quæ sit ratio, dic vt ibi no.

e Honorario] nō solum cōstitutionibus, cum diminutione, tā tertiæ parti qūque, vt instit. de hær. quæ ab intest. §. item vetustas, & ĩ. de collat. illam, sed hodie contra: vt in authen. ibi posita.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. Zenoni. aliàs, Sozoni.

LEX II.

CVm propiorem a sobrinum, idest, natum à cōsobrina rebus humanis intestatū defunctum proponas: intelligis sine auxilio bonorum possessionis eius te successioné vīdicare nō posse. b Dat. 7. Calen. Iun. Laodiceę, AA. Coss.

Nepotes ex eadem filia nati, succedunt auo in virilem, per Vnde cognati. Sal.

Ijdem AA. & CC. Felici.

LEX III.

NEpotibus c aui materni pro viri portione d etiam iure honorario e successio defertur. Dat. Idibus Octob. Sirmij, CC. Coss.

Probatio debet esse de necessario concludentibus. ad hoc allegatur, secundū Bal. & Sal. Vel sic: Ad probandum quem esse hæredem defuncti, non sufficit probare, ꝙ possideat bona hæreditaria ipsius defuncti. h. d. Alex.

NOn hoc.] CASVS. Si mihi delata est bon. pos. ex aliquo capite, & eam tenui animo deliberandi: an eam videar agnouisse, quæritur. Respond. ꝙ non. Quod si eam agnouerim tantum sine corporali apprehensione, an mihi sufficiat, quæritur, dicitur quod sic.

f Non hoc. si dubitetur, an quis sit bonorum possessor, non inquiritur an possideat bona vel non: sed an petat decretalem, & iste est casus.

g An tenuerit.] idest, si possedit etiam de facto.

h Quærendum.] no. ergo ꝙ non probat hoc esse quod ab hoc contingit abesse: quia plerumque abesse contingit, idest, quem non esse hæredem, licet apprehendat: ideo non sequitur, si apprehendit, ergo est hæres: vt quia est prædo: & contra adire potest etiam si nihil attingat: vt ff. de acq. hær. l. pro hærede. in princ. & l. gerit pro hæred. & infra de iure delib. l. si auia: & l. si sorori. & ff. de rei vendicat. l. si ager. in fi. & sunt similia huic generali multa, quæ notaui supra, de proba. l. neque natales.

i An admiserit.] idest, adiuerit, vel agnouerit.

CErtum est.] CASVS. Si mihi delata fuerit bon. poss. in bonis cognati de iure prætorio, certe non possim succedere, nisi ea petita & admissa: quam admittere non compellor. Vel sic. Non possum succedere alicui iure cognationis, nisi petierim bon. pos. à iudice. si autem petere nolo, non compellor.

k Succedere.] de iure prætorio verū est: sed per auth. secus.

l Cognati.] nominatiui: sed defuncti, est genitiui casus.

m Non vrgentur.] vt ff. de bon. pos. l. 3. §. inuito. & ĩ. de iure delib. l. nec emere. Et no. hic tria. Primò, vsq; ad quem gradum datur agnatis & cognatis bonorum possessio? Respond. vsque ad 10. agnatis: & vsque ad 7. 1 cognatis & quibusdam personis de septem: vt institut. de suc. cog. §. fin. & ff. vnde cog. l. j. §. hæc autem. Secundo, quot sunt bonorum possessiones? Et dic ꝙ hodie sunt sex ordinariæ. septima extraordinaria, quæ datur quoties ex nouis legibus datur hęredi tas ex testamento vel ab intestato: ideoq; dicitur extraordinaria: 2 quia non habes certam sedem ex testamēto vel ab intestato: vt insti. eo. §. decima. in fin. §. & §. septima. Prædictarū autem sex, sunt duæ ex testamento, quattuor ab intestato. Ex testamento, secundū tabulas, & contra tabulas, quæ dicitur ex testamento: nō quia nitatur secundum tabulas, imò cōtra tabulas, sed ideo quia non habet locum nisi facto testamento: vt institu. eodem. §. sunt autem. Quattuor ab intestato: vt vnde liberi, & vnde agnati, & vnde cognati. de quibus duabus dicit hic titulus, licet leges sub eo positæ de cognatis dicant. Itē vnde vir & vxor. Sed olim aliæ plures erant insertæ, vt habes hic, & institu. eodem §. & cum de testamentis, vsque ad §. septima Pręter has 7. sunt tres 3 etiam hodie, quæ non tribuunt ius in proprietate, sed in possessione tantum: vt Carboniana, & qua datur ventri, de quibus dices ĩ. de Carbo. edic. l. j. Item quæ datur gratia agnoscen. litis, vt ff. de inof. test. l. Papinianus. §. j. & de ĩ. de inof. test. 4. Tertio no. an sint sublatæ bonorum possessiones per noua iura, qđ quidam dīt; sed est falsum, nisi in duabus. Dic ergo, ꝙ eundem locum tenent hodie, quem olim: nam ſm tabulas, nec olim nec hodie est necessaria, cum detur scripto petitio hæreditatis, & possit adire de iure ciuili, nisi in trib. casibus 4 Primus est. ff. de iniusto test. l. Posthumus. qñ posthumus qui rumpit, decessit viuo testatore. Secūdus instit. quib. mod. test. infir. §. non tñ. vbi capitis diminutione testm̄ fuit infirmicatum, sed tpe mortis inuenitur sui iuris. Tertius. ff. de ſm tabul. l. 2. §. si sub conditione. vbi ēt pendente conditione petitur bonorum possessio. In his tribus ēt hodie est necessaria.* Contra tabulas aūt, sicut olim fuit necessaria, sic & hodie: 5 & eisdē datur personis, quas habes. ff. de ꝯ tabu. l. j. Vnde liberi fuit olim necessaria emancipatis, vt ĩ. qui admit. ad bon. poss. pūt l. emancipata. sed hodie non est, vt in authē. de hære. ab intest. §. j. col. 9. Vnde legitimi, nec hodie, nec olim 6 erat necessaria, cum ex. l. 12. tabularum succederēt: vt inst. de leg. agn. succes. in prin. Vnde cognati, fuit olim necessaria. vt ĩ. eo. l. 2. sed hodie nō est. vt in auth. de hær. ab intest. §. nullā. Vnde vir. & vxor & hodie & oli ē necessaria: vt ĩ. vñ vir. & vxor. l. j. *

ADDITIO. Videas Angel. Aretin. instit. de exhæred. liberorum. in princip. qui ponit 21. casus, in quibus hodie est necessaria bonorum possessio. Et aduertas, quia multum refert, an quis de iure ciuili possit adire hæreditatem: vel an de iure prætorio hoc per bonorum possessionem facere debeat: quia priori casu hoc licet vsque ad 30. annos, vt l. licet. cum ibi no. infra de iu-

Ijdem AA. Platoni.

LEX IIII.

NOn hoc, f an tenuerit g qui res hæreditarias, necne * sine volūtate acquirendæ sibi hæreditatis, quærendum h est; sed an admiserit i hæreditatem vel bonorum possessionem. Dat. 11. Cal. Ianu. Sirmij, CC. Coss.

Linea cognatorum non potest succedere nisi de iure prętorio p bonorum possessionē, quam nemo inuitus agnoscere compellitur. h. d. Alexan. concor. Bald. & Salic.

Ijdem AA. Platoni.

LEX V.

CErtum quidem est cognationis iure citra admissionem bonorum possessionis neminem 1 † posse succedere: k defuncti 2 † verò cognati l succedere nolentes, bonorum possessionem petere non vrgentur. m Dat. 12. Cal. Mart. Sirmij, CC. Cos.

1 Imò vsque v. ſm Doct. hic. Bonorum possessiones sunt septem.

2 Idē Sal. Ale. & Ia.

* Alc. li. 1. dispū. c. 7. verba hęc. sine voluntate acquirendæ hæreditati. abūdare dicit.

1 † nemini.

2 † defuncti.

3 Idē Bar. & alij. Bonorum possessiones an sit hodie sublatæ.

4 Idē Bar. Bal. Sal. & Ias.

5 Qñ causa præteritionis apponit, ſm omnes scribentes.

6 Imo Sa. & Ias.

* Sed quęritur extra glos. an si non sint necessariæ saltem sint vtiles ei, qui pōt venire de iure ciuili? & responſm Bal. & P. hic esse maxime vtiles. & vide eos recensentes plures vtilitates.

re deliberan. Posteriore verò si quidem est de liberis ad annum tantum, si extraneus solum ad centum dies: vt l. 1. §. 1. ff. quis ordo in bonorum possessio. seruetur.

DE SVCCESSORIO EDICTO.

¶ Quia in prædictis bonorum possessionibus locus est successorio edicto, ideo de eo dicit. 1 Et nota, quod quandoque est de capite in caput: vt deficiente capite liberorum, admittantur agnati, & deficientibus agnatis, tunc cognati, & vltimo vir & vxor: vt ff. si tabula testa. nul. ex l. j. quandoq; de gradu in gradum, quandoque plures personæ sunt in eodem capite nam deficiēte prima, admittitur secunda: vt ff. eo. l. prima. §. quib. Item nota, quod hic titulus pp creditores est inductus, ne lóga mora eis fiat 2 vt ff. eo. l. j. in prin. Sed videtur quod parū valet hoc auxilium legis creditoribus, cum multi anni possunt currere antequam omnes liberi in infinitum habeāt annum pro quolibet gradu: & agnati vsque ad decem & cognati ad 7. & quilibet habent centum dies. Respon. hoc rarò contingit, quod quis tot habeat. Itē dico etiam inter tempus primi 3 interrogati sequentes à creditorib. ad admittēt. ar. ff. eo. l. j. §. sane. Item sic fit & alibi: vt ff. de cura. bo. dan. l. j. Item nota, quod in suis non erat locus successorio de iure ciuili, de gradu in gradum: vt ff. de suis & legiti. l. 1. §. sciendum. & est ratio: quia primus repudiare nō poterat: sed hodie potest: vnde habet locum successorium edictum: vt insti. de hære. quali. & diffe. §. sui. eadem ratione nec de capite liberorum in agnatos olim. Itē nec in agnatis habebat locum de gradu in gradum, per l. 12. tabularum: sed hodie sic, 4 vt insti. de leg. ag. suc. §. placebat.

1 Placet B. B. P. Alex. & Ias.

2 Sequitur Ias. & Bal. ... P. ... aliter dicit.

* Perperā in noua editione Parisiensi legitur, Patris nō qui mater patruus mihi patruus magnus est. Gothof.

3 † Promittitur.

3 Sequuntur Bald. Alc. & Ias. licet Pa. S.

TITVLVS XVI.

De successorio edicto.

Excluso primo vel priore in ordine, admittitur sequēs in gradu vel in capite. h. d. Bald. & Sal. Vel sic: Si primus in ordine non agnouit bonorū possessionem, admittitur sequens per successoriū edictum. h. d. Salic.

Impp. Alexan. A. Iuliano. alias, Iulio.

LEX PRIMA.

SI mater tua propter furorem suum [a] patrui sui [a] bonorū possessionem [b] non accepit: [c] tu filius eius [d] ad eorundem bonorū patrui [e] magni possessionem [f] ex edicto, [g] quo prioribus non petentibus sequentibus permittitur, [5] † admissus es. PP. 3. Id. Decemb. Maximo. 2. & Aeliano Coss. 224.

Si primus non agnouit bonorum possessionem: vel agnouit, sed non vt debuit: sequens admittitur per successorium. secus si agnouit, vt debuit. h. d. Alc. Bal. & Sal.

Imp. Diocl. & Maximian. AA. Firmo. [2] †

LEX II.

SI auiæ [h] eorum [i] 3 † frater, [k] de quorum [l] successione agitur, velut ex testamento adijt hæreditatem, [m] quos intestatos decessisse, ac falsum testamentum prolatum contendis, [n] & ab intestato non petita bonorum possessione vita functus [o] est: ac tu [p] licet quinto gradu constitutus, ex successorio capite petijsti bonorum possessionem vel needum exclusus petas: eorum successionem potes vindicare. Nam si is, [q] quē quarto gradu constitutum esse nō ambigitur, ex edicto petijt, [r] hoc te latuit: frustra nobis supplicasti. Dat. 6. Idibus April. Sirmij. CC. Coss.

dum: 7 vt ff. eo. l. j. §. quibus. & insti. de hæred. quæ ab intesta. §. admonendi. Sed videtur quod hic non habeat locum successorium edictum: quia furioso non fuit delata bonorum possessio: vt ff. eo. l. j. §. furiosi & de bonor. pos. nec de iure delata infan. l. prima. Sed potest dici 8 quod erat hic delata ante furorem. Vel melius secūdū Azo. B. B. Pau. 9 si ea facta sanæ mentis non accepit, deferetur sequenti: vt supra de cura. furi. l. fin. §. pen. & 9 ad bo. pos. l. infantis. & infra de impub. & 2 † Firmi. ali. sub. l. antep. & ff. no, alias de peti. hęred. hęres Firmæ. in prin.

7 Imò nō isto iure autentico.

8 Displicet Bar. & alijs.

9 Ista placet omnibus.

2 † Firmiali. alias.

SI auia.] CASVS. 3 † Si auiæ Mulier aliqua habebat fratrem & filium, & ex tunc eo nepotes duos, & duos fratres, quorū alter habebat filiū, decessit mater, & filius, & frater qui habebat filium, decesserunt nepotes, ad quorum successionem an admitti debeat filius fratris, qui est eis in quinto, an frater mulieris qui est ei in quarto gradu, quæritur? Respond. quod admittitur frater, sed si non venit, vel venit, & venire non debet: vt ex testamento cum sit falsum: vt non ab intestato, cum venire possit: admittitur filius fratris. Vel pone casum aliter, vt in glo. proxi.

SI mater.] CASVS. Delata fuit bo. pos. matri meæ in bonis patrui sui in furore constitutæ non petit bo. pos. vnde agnati: & sic exclusa est, an ego qui sum in sequenti gradu petere possim, quæritur. Respond. quod sic ex edicto successorio, Vnde cognati.

4 Et bene adduc. ... ter in ... vniuersalibus de agnatis: & Bart. B. & Alex. hic.

a *Sui.*] qui sibi est agnatus.

b *Bonorum possessionem.*] Vnde agnati.

c *Non accepit.*] Idem si petijt per procuratorem aliis curatorem, & in furore: vel etiam post furorem decessit antequam ipsa mater ratificare agnitionem vel petitionem curatoris, vt l. de cura. fur. l. ... §. penult.

d *Eius.*] matris.

e *Patrui magni.*] qui est tibi cognatus, & tamen dicitur mihi patruus magnus: nam qui est patruus matris meæ, est mihi magnus & qui est auunculus, est mihi magnus & sic econtra ex parte patris: ff. de gradi. l. iurisconsultus. § patruus, secundum Io. Sed Pla. contra. dicit enim impropriè hic patruum dici, non magnus.

5 Sequuntur Doct.

6 Istam tenet Ias. licet Barto. ... probet ... dicit ... quid sit.

f *Possessionem.*] aliter ... Vnde agnati.

g *Ex edicto.*] successorio. Est enim edictum successorium, quod prioribus non petentibus, sequentibus permittitur. & est & hic de capite in caput, & de gradu in gradum. vnde intellige quod non erant alij agnati. alias ipsi vsque ad decimum præferentur gra-

h *Si auia.*] Pone casum. 10 Berta habuit nepotes ex filio mortuo. Item fratrem, item nepotem 11 ex alio fratre mortuo. mortua Berta decedunt nepotes ex filio, ad quorum successionem si cum frater Bertæ veniat, qui est in quarto gradu eis, non veniet filius alterius fratris qui est eis in quinto. alias si non venit non vt debet: filius alterius fratris venit. Dic ergo: si auiæ scilicet Bertæ.

10 Glo. ostenditur trifariam quod debet addi, & sic casus est verus. Ias.

i *Eorum.*] scilicet nepotum prædictæ auiæ qui sunt ei auiæ in secundo gradu. ergo fratri in quarto. ergo filio fratris in quinto.

11 Improprie secundum Ias. mente aliorum.

k *Frater.*] Lucius, qui est in secundo gradu ei.

l *De quorum.*] illi duo nepotes vocabantur vnus Titius, alter Seius.

m *Hæreditatem.*] nepotum prædictorum.

n *Contendis.*] tu filius alterius fratris.

o *Functus.*] Lucius.

p *Actu.*] filius alterius fratris auiæ, q vocaš Sēpronius, pone.

q *Sits.*] id est Lucius frater auiæ, qui non potuit adire ex testamento, quod erat falsum.

r *Petijt.*] quod potuit nec enim hæres scriptus scilicet frater auiæ videtur renunciasse ab intestato successioni, cum ignorauit 12 testamentum non valere: vt ff. de inof. testa. l. mater. nisi ignorasset ius: vt ff. si quid in fraud. pat. l. si patronus. in prin. & de bo. libe. l. Paulus 2. §. patroni. & ff. de petitio. hære. l. legitimam. Item nota, quod hos gradus sic computant quidam. Isti duo nepotes sunt in gradu secundo: auia in tertio: frater auiæ in quarto: filius fratris auiæ in quinto, sed hoc stare non potest: quia gradus qui est inter duos nepotes, hic computandus non est. Alij dixerunt, quod loquitur de nepote fratris: intellige, id est de filio filij fratris. sic forte computando: duo nepotes de quorum successione agitur, sunt auiæ in secundo. fratri auiæ, in tertio. filio fratris auiæ, in quarto. ergo nepotibus

12 Sequitur Barto. B. P. Alex. & Ias.

potibus istius fratris, in quinto quod nihil est, quia comittitur gradus proauiæ. Item quia secundum istam computationem, frater auiæ est in tertio, & litera dicit quarto. Tu ergo 1 computa, quod isti nepotes sunt in primo gradu matri suæ, vel patri auiæ, in secundo, proauiæ, in tertio, filio proauiæ, & fratri auiæ, in quarto, ergo isti nepoti in quinto, vt patet institut. de gradibus, §. 1. & §. 2. & §. 3. & §. 4. & §. 5. Si quæris quare proauiam numero? Resp. 2 quia semper est eundum & recurrendum ad personā, in qua vniū fuerunt, vt ff. de gradi. l. iurisconsultus, ꝓpe prin.

1 Et bene & istæ duæ computationes reprobantur, & placet Ba. ista computatio.

2 Idē Alex. & Ias.

vel spurius. Et dic quod filius nec fuit institutus nec exhæredatus, quia tunc cessaret Carbonianum, 7 vt ff. eodem l. cum fine & est ratio, quia institutus habet secundum tabulas, & exhæredatus iuste repellitur, vt ff. eodem l. 1. §. Pomponius.

7 Idem B. B. Sal. Alc. & Ias.

De Carboniano edicto.

TITVLVS XVII.

Si filio impuberi mouetur quæstio status, & hæreditatis, debet ex Carboniano edicto differri quæstio in tempus pubertatis: & impubere præstita cautione, si non possidet, constituitur possessor bonorū hæreditatis, vel si possidet, eius possessio confirmatur. Si verò non satisdat, erunt una cum eo in possessione illi, qui contradicunt, hoc dicit, Alex. post Bal. & Salic.

Idem AA. & CC. Floræ.[1] †

LEX PRIMA.

SI tibi [a] ac filio [b] tuo status ab ijs, contra quos supplicas, mouetur quæstio, [c] perspicis præmature rerū, quas velut de patris [d] successione filius tuus vindicat, [e] restitutionem postulari, cum si in pupillari permaneat ætate, secundum formā [f] edicti Carboniani data bonorum possessione satisdatione impleta, [g] tunc demum in possessionem [2] § eum constitui conueniat, vel hac [h] non oblata, portionem [i] ab omnibus, [k] quam vindicat possideri: seruitutis vero quæstionem in tempus pubertatis differri.[l] Dat. 12. Calend. Nouemb. Sirmij CC. Coss.

Ex summaria cognitione peruenitur ab Carbonianum. hoc dicit. Bal. Vel sic. Bonorum possessio Carboniana conceditur semiplenè probāti ea, quę in hac lege continentur, hoc dicit, Alex.

DE CARBONIANO edicto.

Dictum est de bonorū possessionib. quæ tribuunt ius in proprietate, nunc de ijs, 3 quæ in possessione tantum, vt ff. ne vis fiat ei l. pe. §. fi. & §. pe. & ff. eo. l. pe. & dicitur Carbonianum, à Carbone prætore. ar. instit. de act. §. alia, in fi.

3 Ista consuetudo ē de mente doct.

1 † aliàs ne Ret.ia.

SI tibi. CASVS. Decessit paterfamilias relicto filio impubere, nec instituto, nec exhæredato, cui si moueatur quæstio status, scilicet quod spurius sit, vel seruus ex ancilla, ab agnatis volentibus venire ad successionem defuncti, nec à possessorum bono. discedere velit impubes, antequam ad 14. annos veniret an sit audiendus, quæritur? Dicitur quod sic, & erit in posses. bonorum ex Carbo. edicto. itaque mater satisdet de restitut. bonis adueniente tempore pubertatis, si appareat filium esse seruum, qui si satisdare noluerint, agnati simul cum ipso in posses. erunt, nulle eis, pendente tempore impubertatis, emolumentorum spe relicta, sed ex bonis filius interim alatur, & sic expone in litera. quod dicit, vendicat detinendo. Vel dic, quod non fuit in possessorum bonorum sed vendicat, & sic proprie ponitur, vendicat, scilicet conueniendo, & dic quod decessit relicto filio impubere, cuius hæreditas ab aliquo possidetur, impubes intentat peti. hæredita. quia in ea necesse habet plenè docere de iure suo: consulitur ei, vt modo dixi, ergo dicitur. quod erit in poss. vsque ad tempus pubertatis, præstita tamen satisdatione. Vel pone aliter casum, vt in glo.

a *Si tibi*. Loquitur Imperator matri pro filio impubere supplicanti. Et dic casum 4 secundum Ioan. quod impubes possidebat, & aduersarij eius proponebant petitionem hæreditatis, iste impubes dicebat se hæredem, illi replicabant eum seruum. quantum est pro bonis, hoc non possunt, quia præmaturè, idest nimis cito petunt, nam, quæstio seruitutis in tempus pubertatis differtur, sic exponitur, ff. de collatio. bon. lege, prima, §. si impubere. & quod dicit vendicat, scilicet retinendo. Vel secundum alios dic casum, 5 quod mater nomine filij agebat petitione hæreditatis, alijs possidentibus scilicet agnati defuncti, illi excipiebant eum seruum Imperator ei consuluit, vt petat tantum possessionem ex hoc edicto & non maturet in petitorio, quia graue esset ei probare propter filij debilitatem, & aduersariorum potentiam. Sed huic Positioni est contra supra de ordi. iudi. l. 1. quia ibi agit impubes, & occasione status non differtur. Sed dic 6 quod ibi expediebat ei non differri. Vel hic possessorio, ibi petitorio. Vel solue, vt ibi.

4 Placet B. P. & P. displicet tū quo ad tex. Alc. & Ia.

5 Vtraque casus positio placet B. B. & Ia.

6 Et bene Bar. Sal. & Ias.

b *Filio*. Vt quia tu ancilla, & filius tuus seruus dicitur, vel spurius...

c *Quæstio*. In modum replicationis, secundum primum, vel exceptionis, secundum alium.

d *Patris*. Secus 8 de matris vel alterius lineæ fœminæ, cum illis scilicet personis tantum detur Carboniana, quibus & contra tabulas potest dari, vt ff. eodem, l. 1. & generaliter, & l. de bonis, sed in bonis matris non datur cōtra tabulas, cum præteritio sua habeatur pro exhæredatione, ergo nec Carboniana.

8 Idē B. B. P. Alex. & Ias.

2 † al. possessione.

e *Vendicat*. Retinendo, secundum Ioan. uel proprie secundū Alb.

f *Secundum formam*. quæ est ut satisdatio præcedat, ut subijcit, & tunc demum detur, quando status & rerum 9 fit quæstio. si vero status tantum, non differtur ex Carboniano, vt ff. eodem ti. l. de bonis, §. 1. sed ex constitutionibus, ut ff. eo. l. 3. §. 1. Item si de bonis tantum, similiter non differetur, vt ff. eodem, l. 1. §. si quis filium.

9 Idē Bart. & alij.

g *Impleta*. scilicet de restituendis bonis, si apparuerit eū non filium, vt ff. de colla. bon. l. 3. §. emancipatus, & ff. eod. si is qui, §. an autem. Sed P. dixit cum cauere de vtendo arbitrio 10 boni viri ad instar fructuarij, ut ff. vsufr. quemad. ca. l. 1. in prin.

10 Dic quod vtrūque capitulum debet in satisdatione comprehēdi. Bar. & Sal.

h *Hac*. s. satisdatione.

i *Portionem*. ut quia non habebat in bonis paternis nisi portionem, cum forte haberet fratrem.

k *Ab omnibus*. scilicet pupillo & aduersarijs etiam si sint extranei. vt ff. eodem, l. prima. sed non alentur 11 inde, sed vice satisdationis erunt simul in possessione, ut ff. eod. l. de bonis, §. qui pupillo si autem sint de liberis, siue caueatur, siue non, erunt in possessione, 12 ut ff. eod. l. sed & si si in principio.

11 Idem S. & Ias.

12 Sequuntur Bar. & Ias.

l *Differri*. hoc si puberi expediat secus si expediat statim agi, vt ff. eodem lege, 3. §. duæ. Item & nunquid differtur quæstio quo ad matrem? Respondet Pla. non, 13 ut ff. eodem l. 1. §. finali, nec tamen fiet pręiudicium causæ filij, siue perdat mater, ut sati. ade libe. causis, leg. fina. siue uincat vt ff. eodem l. 3. §. si mater. Nec ob. l. 1. in fi. ff. eodem quia sententia contra matrem lata, non nocet filio, 14 sed contra seipsum data. Item nunquid Carbonianum cum ordinaria bonorum possessione datur? Respond. quod non, ut ff. eodem, §. si impubes, in fin. Sed contra uidetur, ff. eodem l. 3 §. missum, in fin. §. ned respond. ibi dicitur oportebit ordinarie petere, qui Carbonianum petit, & non dicit, oportebit. dico si bonorum possessionem petere vellet. Sed nonne etiam qui Carbonianum habet, tantum debita exigit, vt ff. eodem, l. penult. Respond. sic forte a volentibus non inuitis vel non vt bonorum possessor iuris, sed Carboniani tantum, &c.

13 Et bene B. B. P. Alc. & Ia.

14 Imò nocet quo ad tale piudiciū vt ibi, non quo ad plenum prętudiciū vt hic Cy. & Ias. licet glo. sequat Bar.

ADDITIO. Dicas sic. aut ipse non satisdedit, & tunc non potest intentare actionem, aut satisdedit; & tunc, aut vult directam tanquam hæres, & non potest. aut vult intentare tanquam bonorum possessor Carboniani. & potest, ut ff. eo. l. penul. & l. 3. §. missum, qui §. declarat istam materiam vt dicit Bart. hic.

Carbonianum. CASVS. Celebrato diuortio inter te & vxorẽ tuam, significauit tibi vxor tua, quod ex te fuit prægnans, fecisti inspici ventrem, custodiri partum, decessisti, tibi voluit succedere impubes, mouetur tibi controuersia, quod filius tuus non sit, nunquid si in poss. bono. mitti petat vsque ad tempus pubertatis, audiendus est? Respondet glossa sic, si partus fuerit custoditus, & hoc probetur, & non plenarie cognosceretur, alioquin si plene probaretur, haberetur pro instituto, & adiret hæreditatem, vt ff. e. cum fint, & interim alatur de bonis, non obstante, quòd dici possit, quia nutritus fuerit alienis bonis, si postea apparuerit cum filium tuum non esse. Viuia.

a *Carbonianum*. idest, commodum edicti Carboniani. Et capias ita constructionem, Carbonianum edictum defertur. intellige puero, & hoc dico custodito partu sub legitimis personis.

b *Indubitato*. subaudi ex partu dico nato.

c *Matrimonio*. s. nato. Vel dic, existente.

d *Defertur*. vsque ad annum, & vt omnes bonorum possessiones, vt ff. e. l. 3. §. missum. Sed si hæc probentur, scilicet matrimonium indubitatum & partum sub legitimis personis custoditum esse: de quibus dicitur, ff. de vẽt. inspi. l. j. §. de inspiciendo, & quod sic legitima successio, idest, quod fint legitimi successores, idest, filij legitimi, quod sequitur ex duabus casibus primis, non habet Carbonianũ, cum possit adire & petere suo iure, sicut si esset institutus ut ff. eo. l. cum fine, in prin. sed subaudi in omnibus summatim, vel semiplene, vt ff. eo. l. 3. §. causa vel quod dicit de partu custodiendo, dicit ideo, quia si mulier ventrem custodiri passa non fuerit, denegatur partui Carboniana, ut ff. de uen. inspi. l. 1. §. si cui, & l. edictum, Axonem.

d *Defertur*. s. puero, & hoc dico, partu, &c.

e *Nouus*. s. præsumptiuè.

f *Alienis*. si patet eum non filium, nec repetuntur sumptus, vt ff. si mulier uen. nomine, l. 1. §. interesse, & ff. de in off. testa. l. qui de inofficioso, vt & ff. de pet. hære. l. hæres suitioli, §. sed & si quid. Accur.

*Ex §. 4. e. 3. l. 1. C. T.

* Al. deest

G th. locũ putat esse corruptũ. & sic restitut sub pet tonis legitimis custodito partu, & indubitato matrimonio prolata legitima successione &c. qua ratione nihil est facilius legitimas personas intelligi, de quibus lex 1. ff. de vẽ. inspicien.

1 † Deest. Du. Ordo iteratæ.

1 Idẽ Bart.

*Legẽ Romuli) Halycarnass. P. Praze. l. 5. uet. iurisp. antchc. rib. j intelligit. Lege Papia decimaria. Thalæus li. 45. Basylicon, tit. 5. & male. Nã lex Papia ad te ũ tantum successionẽ pertinet, vt. Cuiac. 3. obser. n. 2 Sequunt Bar. Ale. & Sal.

3 Idẽ Ba. S. Ale. & Ia. in l. præcedenti.

Imppp Theo. Arcad. & Honor. AAA. ad Rufinum PP.

LEX II.

Carbonianum [a] * edictũ sub personis legitimis ex * indubitato [b] matrimonio [c] custodito partu, & probata legitima successione, defertur, [d] scilicet, vt in possessione nouus [e] hæres constitutus, vsque ad pubertatis annos sine inquietudine rebus vtatur interdum alienis. [f] D. 4 Cal. Octob.[1] † Constantinopo. A. 3. & Habundantio Coss.

TITVLVS XVIII.

Vnde vir & vxor.

Coniunctis deficientibus, vir & vxor ab intestato vocantur ex quarto capite edicti, h. d. Vel sic: Deficientib. coniunctis, & vir & vxor inuicem succedunt ex edicto, fisco excluso. Sal. vel sic: Deficientibus agnatis omnibus, & cognatis, vir succedit vxori, & econtra, ex quarto capite edicti, per bonorum possessionem, quæ vnde vir & vxor appellatur. h. d. Alex.

Impp. Theodosius & Valentin. AA. Hierio PP.

LEX VNICA.

Maritus, & vxor [g] ab intestato [h] inuicem sibi insolidum pro antiquo [i] iure * succedant, quoties deficit omnis parentum, liberorumve, seu propinquorum legitima, vel naturalis [k] successio, fisco. [l] Da. 12. Cal. Mar. Hierio & Ardaburio Coss. 422.

VNDE VIR ET VXOR.

1 Deficientibus prædictis, datur hæc, ut infra eo. ti. l. 1.

Maritus. CASVS. Si decedit uxor tua, nec agnato, nec cognato relicto, ei succedis per bono. possess. vnde vir, & vxor, fisco excluso, & econuerso, Viuian.

g *Et vxor*. s. si matrimonium est tempore mortis, vt hic, & ff. e. l. 1. §. vt autem.

h *Ab intestato*. vt ff. eo. l. 1. in prin.

i *Antiquo iure*. quod est, ff. eo. l. 1.

Vxor viro succedit alijs deficiẽtibus.

Vbi matrimonium fuit sine dote, & coniunx præmoriens est locuples, & superstes laborat inopia, licet extent filij defuncti personæ tam ex eodem matrimonio quàm ex alio: coniunx superstes succedit in quarta parte, si liberi non sunt vltra tres: aliàs succedit in virili, cum liberis, & legatum sibi factum à defuncto cõputatur in ipsam quartam, h. d. Alex.

Coll. 4 Ricc.

IN AVTHEN.

De exhib. & introdu. reis, §. quoniam verò, in fi. coll. 5. const. 6. & coll. 8. consti. vlt. vt li. matri & auiæ, §. quia vero. 2.

Prætereasi * matrimoniũ sit absque dote, [m] coniũx rutem premoriens locuples [n] sit, superstes vero labores inopia, succedet vna [o] cum liberis communibus alteriusve mfimonij [p] i quartã, si tres sint vel pauciores. Quod si plures sint, in virilem portionẽ, vt tamen eiusdem matrimonij [q] liberis proprietatẽ seruet, si extiterint, his verò non [q] extantibus, vel si nullos

k *Naturalis*. legitima, ex parte patris, naturalis, ex parte matris, sed hoc fallit in casu. s. in socio liberalitatis imperialis, qui vxorẽ excludit in illa liberalitate, vt inf. si lib. iper. soc. sine her. l. 1. li. 10.

l *Excluso*. propter vxorem, vt hic. Item pp alios quosdam fiscus excluditur, de quib. dr. j. de hær. de cu. per totum titu li. vxor aũt p illos n excluditur, ergo no. vxorẽ succedere alijs deficiẽtib. Itẽ i alio casu vir succedit uxori suæ cũ filijs eiusdẽ emancipatis, in uirilẽ vsumfructũ, vt inf. de bon. ma. l. 3. in prin. Item in tertio casũ, de quo uide authen. prætereа, &c. quam huic lege.

m *Prætereа*. Dote. aut donatione pp nuptias, ut in Auth. de exh. reis. §. qm vero. colla. 5. unde sumitur hęc aut. vsq; illuc, tres sunt, &c. Itẽ & in fine ab Ide, imputabitur aũt &c. reliqua sumitur, vt liceat matri & auiæ. §. quia vero, l. 2. col. 8. nec ob. quod in dicta auth. distinguat verũ ab uxore, qa corrigit i hoc p auth. vt fratrum, § fi. coll. 9.

n *Locuples*. qs dr locuples vel iops? Rñ. mera est 50. aureorũ, ut ff. de accu. l. nõ nulli vel 100. aureo. vt insti. de suc. lib. §. sed nostra, vel uerius iudicatur quis locuples, uel non, officio iudicis, vt arg. sup. de epi. aud. l. eã q mẽtis.

o *Vna*. siue testat[o] si ue intestatus decessit.

p *Matrimonij*. qui vocabuntur ad hæreditatem patris vna cum nouerca.

q *Non extantibus*.. quid si liberi nõ extant, sed ascendentes? Rñ. idẽ obseruandu, secundũ H. Itẽ quid si nullus neque ascendentiũ, neq; descendentiũ? Rñ. uocantur uxor & vir in totũ, exclusis transuersalib. sm B. & P. contra Accur.

ADDITIO. Potes dicere, quod hoc casu lucratur proprietatem quartæ portionis, quod satis uidetur uelle hæc auth. si bene inspiciatur, quod tenet etiam Bar. hic.

* Hanc authen. Mar. Socinus in consi. 108. in 1. vol. pulcherrimè declarat, dicens quod uxor per hanc auth. non potest reuocare alienata in ter uiuos, si bẽat nũ nur quarta

Diues & pauper q dicantor.

DE REPVDIANDA BONORVM POSSESSIONE.

Dixit de acquirenda, nunc de repudianda. Et not. quod edictalis repudiari potest. & sic loquitur, ff. si tabu. testam. nullæ ex. l. una, § 1. & infra l. 1. decretalis non, nec ante decretum, quia non habetur nec post sicut nec hæreditas, ut ff. de success. edic. l. 1. §. decretalis, & infra de repu. hæredi. l. sicut.

Enim

a **Emancipatus.** Patroni.] vt j. de postul.l. velamento. fallit in hoc: vt ff. de iure fisci.l.si fiscus. pp aduocatum tamen datur dilatio, vt ff. ex quibus cau.ma.l.ait prætor.in fi. & l.ab hostibus.§.sed quod simpliciter.

b **Filio delatam.**] Ex linea materna, & sic locum habet hæc lex etiam apud Iustinianũ, antequã fieret l. vlti. j. de bo.ma.l.j. & 2. & 3. & de bo. quæ lib.l. pen. per l.autem vlt. constat, q habet locum in qualibet hæreditate i filio delata, nisi occasione patris, 2 vt ff. de vulg. subst.l. sed si plures. subst.l. sed si plures. §.in arrogato. Item no. secus in seruo * esse, quàm hic dicat Bar. q ser in filio, vt ff. de sucuum. & ff. de leg. j. seruo, & econtra filius non repudiat in præiudicium patris, vt d.l.j. & j. de bon. quæ lib.l.licet aci turnitas filij patri ob unde non fit, si eũ certiorare potuit, vt ff. si quis ord. in bo. pos. ser.l.fi. & facit ff. de bo.po.l.tutor. & j. de acq. here. l.is qui.§.fin.

c **Ad fraudem.**] idest ad damnum. veteres enim fraudem pro pœna accipiebãt, vt in l. cum autem.§. excipitur. ff. de ædil. edic. & nota. sup. de sponsa.l.2.

i Placet P. Alc. & Ias.

2 Istud dictis, 2 vt ff. de vulg. simplicet §. dictis.

* Cur secus in seruo? Resp. Bar. q ser uus nõ pôt sperare libertatem, nisi p manum, quæ depêdet à libera dñi volũtate: unde non fit probabilis. Sed filius sperare pt per mortẽ patris, q nõ ẽ spes improbabilis, ex uoto parẽtum.

habuerit, potietur etiam dominio, & imputabitur legatum in talem portionem.

TITVLVS XIX.

De repudianda bonorum possessione.

In repudiando bonorum possessionem non requiritur præsentia aduocati. h.d. Bal. Sal. & Alex.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. Theodosiano.

LEX PRIMA.

Emancipatus, repudiata bonorum possessione, absentiæ patroni [a] causæ velamento rursus ad eandem redire qõnem frustra conatur. Sine die, & Consule.

Pater non potest iura filij repudiare, in iudicio, vel extra. h.d. Bald. Vel sic: Pater non potest repudiare iura filio delata. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Theodoro.

LEX II.

Filio delatam [b] bonorum possessionem patri ad fraudem [c] filij repudiare nõ licet. D.6. Cal. Decemb. Nicomediæ, CC. Coss.

TITVLVS XX.

De collationibus.

Vbi ex testamento cum effectu succeditur, collatio cessat. h.d. Bald. Vel sic: Iure isto inter succedentes ex testamento, cessat collatio: nisi testator cauerit de contrario. h.d. Sal. Vel sic: Cum succedit emancipatus filius patri vna cum filiis in potestate, ex testamento patris: tunc non confert emancipatus bona sua: etiam quæ à patre sibi donata fuerunt. h. d. Alexand.

Imp. Alexãder A. Deuteriæ.

LEX PRIMA.

Emancipatos [d] liberos testamento hæredes scriptos, [e] & ex eo [f] successionẽ obtinentes, [g] à patre donata fratribus [i] † conferre non oportere, [h] si pater, vt hoc fiat, supremis iudicijs nõ cauit, [2] † manifesti iuris est. PP. 3. Id. Iu. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Hodie ex testamento non cessat collatio nisi pater vetuit: ideo dotis, & aliorum datorũ fit collatio. h.d. Salic. Vel sic: In casibus, in quibus olim erat facienda collatio inter succedentes ab intestato, facienda est etiã hodie, si succedatur ex testamento: nisi testator prohibuerit. hoc dicit Alexan.

IN AVTH. de trien. & se. §. illud quoq; bñ. col. 3. cõst. 6.

Ex testamento, [i] & ab intestato cessato dotis & aliorum datorum [k] collatio, ita demum si parens hoc designauit expressim: alijs, q̃ de collatione dicta sunt, suũ robur obtinentibus.

3 Ista continuatio placet Cy. & Ias. & ẽ de mente Bart.

DE COLLATIONIBUS. 3

Quia inter bonorum possessiones habet locum collatio, ideo de ea dicit.

ADDITIO. *Istud non videtur verum: quia præsupponit, q in ter bon. pos. passiue sit locus collationi, quod est falsum, vt no. in l. si emancipati. insi. eo. Lancellotus Decius*

Emancipatos.] CASVS. Decessit paterfam. habens quosdam filios, quos in vita emancipauit: quibus quædam contulit: an ea conferre debeant facto testã & ei hæredibus institutis? Respond. q non, nisi hoc expressisset.

d **Emancipatos.**] Idem si essent in potestate constituti.

e **Scriptos.**] cum alijs in potestate constitutis. 4

f **Ex eo.**] scilicet testamento.

g **Obtinentes.**] Idem esset si cum possent ex testamento succedere, errore successerunt ab intestato: 5 vt ff. de col. do.l. filius emancipatus.circa principium.

h **Non oportere.**] Nota nõ fieri collationẽ de iure antiquo, si testatus qs decessit: vt hic, & j. e.l. filiæ dote. & l. filiam. Sed j. de inof. test.l. si nõ mortis 2 rñ. vbi ẽt ex testã fit collatio. Sol. licet in primo rñ. loqueretur qñ testatus decederet: in secundo tamen mutat casũ, s. qñ intestatus. Item hoc iure veteri: sed secus per auth. testamẽto, &c. quã hic lege.

4 Gl. sequtur Sal.

5 Seqtũr gl. Ba. Io. Fab. & Ia.

6 Quia tũc cessat iniuria, quã prætor faciebat suis admittendo emãcipatos. Pa.

i **Ex testã.**] CASVS. Ex testã & ab intestato cessat dotis & aliorũ datorũ collatio, si pr hoc dixerit: si aliter. Vi. i **Ex testamento.**] Subaudi & ab intestato, si nõ habes hic: vt in corpore huius authen.

K **Datorum.**] Non simpliciter, sed ob causam, puta dotis & donationis pp nuptias, & cã militiæ. Sed donatio simplex non confertur, 7 sicut nec olim: vt j. cod.l. pen. nisi tribus casib. * Primus cum vni filio donauerit inter viuos: alteri ob cãmine emergat inæqualitas fit collatio: vt in d.l. j. e.l. pe. Secũdus, qñ pater hoc expressit: vt j. de inof. test.l. si qñ. §. fi. & ff. de inofficioso testã. l. si nõ mortis. in pri. Tertius, qñ dedit ei vt filio, siue vt hẽat p peculio p fectitio: 9 vt j. cod.l. si donatione. Si verò in emancipatũ esset collata, non confert 10 etiã bẽte patre, q a tenuit à principio donatio: vt j. de inof. do.l. pater. secũdo rñ. & hac fm B. & Azo. & Py. & Lot. & Balduin. & pro eis ẽt facit, q nouæ leges ẽt determinantur per veteres: vt ff. de leg. & se natus con.l. nõ est nouum. & l. seque. Item quia huiusmodi simplices donationes capiunt vim relicti, cũ morte cõfirmentur: ideoq; hẽt locũ Falcidia: vt j. ad legem Falcidiam.l. pen. 11 ex qb. non fit collatio: vt j. cod. l. a patre. 12 Sed huic tñ. det M. q non est relictum, licet habeat vim relicti. Ioan. aũt & Pla. dñt ẽt donata simpliciter conferri, pp generalia verba huius auth. & arg. ff. de alcato.l.j.§. 2. itẽ non distinguit hæc lex, ergo nec nos: vt ff. de publicia. in rẽ act.l. de pretio. Item cum dos, quæ de bonis patris discessit, conferatur: vt ff. ad legem Falcidiã l. pater. & d col. do l. prima, multo magis ẽt donatio quæ remansit in bonis, cõferenda est: & secundum hoc correcta est lex antiqua, quæ dicit simpliciter donationem non conferri, nisi in casu, vt inf. eod.l. penultima.

ADDITIO. Tu dicas breuiter cũ Dy. hic, quem in hoc sequuntur oẽs ferè scribentes, q aut donatio simplex fit filio emãcipato, & illa cõfertur: vt j. eo.l. vt liberis. §. fi. Aut fit filio in potestate: & ista non confert regulariter. Ratio: qa ista donatio non valet in vita, sed ꝯfirmat sibi vim post mortem, & habetur vt legatum vel fideicõmissum: vel. in donationibus. j. ad legẽ Falci. sed & legata & fideicõmissa non conferuntur: vt j. e.l. à patre. ergo nec talis donatio. Fallit in tribus casibus in principio istius gl. enumeratis.

Si pater.] CASVS. Pro filia tua dotem promisisti: & antequam solueres, decessisti relictis duobus filijs, & filia, tibi equaliter ab intestato succedunt: si filia dotem conferat, fratres eius liberantur ab obligatione, qua tenentur ex promissione patris, & ipsa soluet. Viuian.

7 Ista est vera Dy. B. B. Ang. Sal. P. Alex. & Ias.

8 Et bene B. B. Dyn. Angel. & Alex.

9 Dic q gl. ineptè loquitur: quia tunc nõ est trãslandũ de collatiõe, sed de diuisione, quia tunc nõ eximit patrimonium patris: vt l. cert. j. fa. erciscun. Pau. Ale. & Ias.

10 Reprobatur per tex. in l. vt liberis. §. fi. j. e. Dy. Bart. B. P. Ale. & Ias.

11 Ilia l. nihil facit de huiusmodi. allegate l. in donationibus. eo. tit. Ias.

12 Debuit allegare l. si emancipatis. j. & Ias.

a *Aequa.*] idest, æquales fiant.
b *Pro portionibus.*] scilicet duabus, cum duo sint fratres, & dotis obligatio inter hæredes diuiditur: vt i. si cer. pet. l. j.
c *Eius.*] sororis.
d *Eius.*] dotis scilicet.
e *Liberentur.*] Nam cum petitur cõferri dos, nec hoc fieri possit: quia non habet eã, facit eos liberari: vel cauit de indemnitate, quando soluta nõ est: vt hic, & ff. de collat. do. l. j. §. pe. & si. cer. l. si filia, in in prin. sed si esset soluta, tãto minus acciperet: vt j. e. l. dotis.

1 Istã glo. seq. Bal. Pau. Alex. & Ias.

P *Actũ.*] CASVS. Dedisti dotẽ pro filia tua, & cõuenisti cum ea, q esset contẽta de dote sua, nullo sibi regressu i bonis tuis, vel fratrũ reseruato te decedẽte, an teneat filia stare pacto, q̃ritur? Resp. q non, sed succedit, & confert dotem fratribus suis, qui erant in potestate tua. Viuia.
f *Contenta.*] f. mulier.
g *Improbatur.*] quia est de futura successione: qđ fieri fit de non succedendo, nõ valet, vt j. de pac. l. pactũ qđ dotali. & l. fi. de inoff. test. l. si quõ. §. j. & ff. de suis legiti. l. fi. Sed q d si iurauerit: Rñd. ẽm P. tenet. Sed tu dic j. vt j. de leg. & const. l. non dubium, in fi. & de nupt. auth. qđ eis. Itẽ qđ si cu vxore intrafe. in pactũ, vt ex ea nati nõ succedãt? Dñt quidã, vt Py. valere, vt per l. Friderici Imperatoris l. imperialem. §. fi. in tit. de prohi. seu. alie. g de iure cõ vt j. de transac. l. trãmuni, vbi actione matris. Itẽ opponitur cũ valeat vsus in pactis, vt pater filio, tium aliis non succedat: vt ff. si secus. Bar. à pat. q s fu. ma. l. j. §. fi. vel parens, quæ est q quare non hic? Sol. non ita debetur patri: filij hæreditas, sicut pris filio, vt ff. de iot. do. l. nã & si. Vel dic, pater g pactũ ad mittebatur, s. si q̃ a fiducia emãciparet, sicẽt p p̃rium pactũ repellitur, vt inst. de le. ag. fuc. §. fi. Vel verius ibi, nõ vi. pacti repellit, sed q a deli q t, accipiẽdo p̃tiũ emancipationis, vt ar. j. de ope. li. si quis.
h *Conferre.*] tam profectitiam, quam aduentitiam suis, sed emancipatis profectitiam tantum, vt j. l. proxi.

2 Ista non valet, q a succedẽdo, & sue est contra bonos mo. res. Ias.
3 Et bene Bartol. & Doct.
4 Et bene Frider. Tu dic quod non esset.
5 Istã sequit. Alex. & Ias. licet Immo reprehen dit etiam.

Dotis promissæ & non solutæ, fit collatio per modum liberandi à necessitate præstandi. h. d. vel de indemnitate cauendi. vt in glo. Sal. Vel sic: Dos promissa per patrẽ, & non soluta, confertur per filiam, faciendo fratres cohæredes suos liberari à marito suo pro portionibus eorum. h. d. Alexan.

Idem A. Primo al. Prisco.

LEX II.

SI pater intestatus decesserit, relictis duobus filijs, & filia, cuius nomine dotẽ promiserat: portiones hæreditatis æquæ [a] sunt, & dos nihilominus ita conferenda est, vt pro portionibus [b] fratres eius [c] à necessitate præstandæ eius [d] liberentur. [e] Dat. 5 Id. Sept. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Pactum: quod filia dote contentæ patri ab intestato non succedat, non valet: & ideo hoc non obstante succedet, dummodo dotem conferat h. d. Alexan. & concord. Bald. & Salic.

Idem A. Alexandro.

LEX III.

PActum dotali instrumẽto comprehensum, vt contenta [f] dote, quæ in matrimonio collocabatur, nullum ad bona paterna regressum haberet, iuris auctoritate improbatur: [g] nec intestato patri succedere filia ea ratione prohibetur. Dotem sanè, quam accepit, fratribus, qui in potestate manserunt, conferre [h] debet. Dat. 14. Calend. Iul. Agricola, & Clementino Coss. 231.

In successione ab intestato, vel per contra tabulas locum habet collatio, & non ex testamẽto iure isto, et dos aduẽtitia & profectitia, confertur fratribus in potestate. emãcipatis vero vel nõ suis, profectitia tantũ. h. d. Salic. Vel sic: Filia in p̃tate confert fratri suo in p̃tate non solum dotẽ profectitiam, sed etiam aduentitiam: sed fratri suo, qui non esset in potestate, nõ confert, nisi profectitiam. h. d. Alex.

Imp. Gordianus A. Marino, alias, Marcio.

LEX IIII.

FIliæ dotem in medium ita demum conferre coguntur, si vel ab intestato [i] succedant, vel contra [k] tabulas petant. nec dubium est profectitiam, [l] seu aduentitiam [m] dotem à patre datã, vel constitutam, fratrib. qui in potestate fuerũt, conferendam esse.

¶ Ijs etenim, qui in familia defuncti non sunt, [n] profectitiam tantummodò dotem post varias prudentium opiniones conferri placuit. PP. 4. Id. Mart. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Dos data confertur cõstãte matrimonio, minus accipiendo de portione hæreditatis. h. d. Alex. Bal. & Salic.

Idem A. Alexandro.

LEX V.

DOtis quidem petitio [o] perseuerãte matrimonio, tibi [p] non competebat: quamuis enim eam intestato patre defuncto, fratri conferre debueras, non tamen eo nomine aduersus maritum tibi actio potuit esse: cum eo minus in patrem tibi delatæ successionis patris [q] auferre potueris. [r] D.

Filia.] CASVS. Certum est, q filia dotem dẽt cõferre. in illa demũ locum hẽt collatio, si succedat ab intestato vel j tabu. sed nunquid conferre dẽt cum fratribus, qui sunt in p̃tate? Rñ. q sic. sed illis q sunt in p̃tate, cõfert tam aduentitiam q̃ profectitiam dotẽ: alijs tñ profectitiã. Viu.
i *Ab intestato.*] sed q d si p parte testm̃ infirmet? Dic q cessat collatio, ac si teneret in totũ, vt ff. de coll. do. l. pñ filiũ.
k *Vel cõtra tabulas.*] Si hæc est bona diuisio, ergo nõ succedit ab intestato, q succedit p j tabulas. Sed j j. e. l. ut liberis. Sed dic, de iure ciuili nõ succedit ab intestato. sed iure p̃torio sic. Vel dic. hic hoc so lũ voluit diuidere, si ue nullo facto testo, & sic p̃prie siue aliquo facto, sed annihilato p j tabulas, qđ p eo ẽ, sed in casu q venit p j tabulas, nõ cõfert: vt si cõ misso ab altero edicto institutus, admittat p j tabulas, nihil hẽt plusq̃ iure instituto: vt ff. de coll. do. l. si filia fuerit & de j tabulas. l. si filiũ. §. & hoc consequẽs.
l *Profectitiam.*] de bonis vel rebus patris proficiscitur.
m *Aduentitiam.*] hoc qđ de aduentitia dr̃, corrigit j. eo. l. fi. prima aũt pars huius legis corrigit g auth. j. e. l. ex testamẽto.
n *Non sunt.*] ut nepotib. ex filia, q nec sui sunt, nec emãcipati, emãcipati aũt nõ cogerẽt, vt. e. l. si emãcipati. j. rñ. ẽm quosdam, & sic dñt hoc à cõpositorib. additũ. Vel dic, q licet nullo mõ conferat emãcipatis, tñ dos tñ cõfert, ẽm Py. Tu dic ẽm Io. & Azo, hic loq de emãcipatis, licet inter se nõ cõferãt vt d. l. si emãcipati.

6 Gl. bene dicit, secũdum Sal.
7 Istã non tenet Ias. & Docto.
8 Ista est vera, secũdũ cosilẽ.
9 Gl. sequitur Alex. in l. j. supe. eod.
10 Sequũtur Ias. & Doct.
11 Ista est vera. Iac. But. Pau. Alex. & Ias.

D *Otis.*] CASVS. Pro filia dotẽ dedisti, durãte m̃trimonio decessisti, quomõ fiet collatio, cũ non possit dos repeti cõstãte m̃trimonio, nisi in casu vt bona sua dilapidet, vel re sua male vtat? Rñ. dotis exactio nõ cõpetit. sed tãto minus accipiet filia de hæreditate, q̃tũ in dote sua est. Viu.
o *Petitio.*] cõtra iura.
p *Tibi.*] filiæ.
q *Patris.*] subaudi bonorum.
r *Potueris.*] sic ergo hæc mulier totam dotem suo retinebit

1 Gl. sequitur, Pau. nebit i periculo. quod tamen locum hēt, si quòd retineat suo periculo, siue pars, &c. Et nota, quod in legato in diem vel conditionali, secus est, vt ff. co. l. 1. §. id quoque.

QVod locum CASVS. Quod in l. dicitur, locum habet, si que vir sit soluendo, vel possit imputari mulieri, quia dotē nō exegit in casu l. quia licebat ei exigere cum erat sui iuris & maior, vel si dotē dedisset mater patre consentiente, & his cessantibus sufficiet cōferre act. etsi inanē, hæc vera, cū dos est parua, quia si magna, poterat inuito patre exigi, hæc vera, & si successione sit auita. Vinia.

Dos data conferatur quatuor casibus. a Quod locum. hæc auth. dicit i quatuor casibus habere locū l. Codicis. Prim⁹, qñ maritus est soluēdo. Itē secundus, qñ maritus non est soluendo, sed mulieri potest imputari, quare non exegit qñ potuit, quia sui iuris, & ætatis legitimæ. Tertius, qñ non cōsentiente patre pōt agere, vt quia dos à matre vel extraneo fuit data, ut ab auo materno, & de eius bonis, siue successione tractatur, sed fortè imò hic exigit ɔsensus. 2 Quartus, cū dos data esset ampla. Vel dic, 3 duo sunt casus, sed secūd⁹ diuiditur i quatuor.

2 Nihil est Ba. B. P. S. Alc. & Ia. 3 Istud tenet B. & P.

4 Nota ꝙ ætas legitima dr 25. an. ex mēte Alex. & Ias.

b Idonea. aliter non: vt ff. de colla. do. l. 1. §. cum dot.

c Vergente. In corpore auth. est, malè inchoāte vti sua substantia, Azo.

5 Hoc verū qñ esset cā mote dota lis, secus si incideret cā matrimoniali B. & Ias.

d Iustiniani. quæ est sup. de iure dot. l. vbi & l. in rebus.

e Licet. scilicet exigere dotem, & dic, cum, idest quando.

6 Gl. istam sequuntur, B. & 5. hic.

f Ætatis 15. 4 annorū, alias in iudicio esse non potest, 5 vt sup. qui leg. per. l. 2.

7 Hæc non est bona, quia vitan da est legū correctio, l. præcipimus in fin. inf. de ap. Alex.

g Et cum mater. Retenta eadē positione vergente viro ad inopiā, nec patris cōsensus 1 † exigitur, 6 cū nō sit ɔfectitia; nec matris, cū nec sit in potestate, & caue, qa de matris successione agit, vt in cor. i prin. & in fi. §. & infra, eo. ut liberis.

8 Ista cōiter approbatur, licet Ludo. Ro. aliter teneat & malè. Alex.

h Consentiēs agenti.) Sed quare ipse pater nō agit, vt inf. de bo. quæ lib. l. fi. vbi aūt quæ est ɔ? Sol. 7 hic corrigit, vel filia nō negat 8 filio agenti, prætēm licet concedat patri. Vel hic specialiter, vt possit agere filia fauore dotis, vt arg. ff. sol. ma. l. 1.

Non. Septemb. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Hæc authent. limitat legē Codicis dicentem, quòd filia imputat totam dotem in portione suæ hæreditatis, & quod dos remanet exigenda suo periculo, vt habeat locū in duobus casibus. Primus quando maritus est idoneus, & solūdo tempore collationis faciendæ. Secundus, quando non erat idoneus tamen filiæ poterat imputari culpa, quare dotem non exegit viro vergente ad inopiam. si fuit ia facultate mulieris exigere dotem. & hoc vsque ibi, quod ei licet, ibi autem ponit casus, in quibus fuit in sua potestatę exigere. Primus est si filia erat sui iuris & legitimæ ætatis. si autem erat in potestate patris, adhuc in tribus casib. exigere potest. Primus, si pater consensit filiæ, & exigeret. Secundus, quando non consensit, tamen dos erat aduentitia, puta data à matre, nō à patre. Tertius, quādo dos erat data à patre, & erat magna: nam tunc filia pōt exigere, etiam inuito patre, & hoc sit loco summarii. Alex.

IN AVTHEN.

De æqualitate dotis, §. illud quoque col. 7. const. 8.

QVod locum [a] habet, si que pars viri sit idonea, [b] siue mulieri possit imputari, quare merito ad inopiam vergente, [c] ex lege Iustiniani [d] etiam constante matrimonio non exegerit dotem.

¶ Quod ei licet, [e] & cum sui iuris sit, & legitimæ ætatis [f], & cum mater [g] obtulerit dotem, & cum pater ei consentit [h] agenti, his cessantibus, [i] solam actionem (licet inanē) conferens, partem ex hæreditate feret. hoc, cum dos [k] parua sit.

¶ Sed dotem magnam, [l] quæ conferri speratur, inuito etiā patre, filia exigere potest.

¶ Hæc obseruantur, vbicunque collationis ratio emergit, etiā si auita sit successio.

Emancipatus conferre tenetur ea tantum bona, quæ habuit tempore mortis illius, de cuius hæreditate tractatur, ære alieno deducto, h. d. Alexan. post Bal. & Sal.

Idem A Claudio.

LEX VI.

EA demum ab emancipatis fratribus, ijs, qui remanserunt in potestate, conferri consueuerunt, quę in bonis eorum [m] fuerunt [n] eo tēpore, [*] quo pater fati munus impleuit. [o] exceptis ijs, videlicet, quæ ab ipsis [p] alijs [q] debentur. [r] D. 7. Calend. Maij, Peregrino, & Æmyliano Coss. 245.

In successione ex testamēto iure isto cassat collatio, nisi pater expressim dixerit, h. d. Sal. Vel sic: Filia, quæ succedit ex testamento, dotem nō confert, nisi testator expressērit, h. d. Alexan.

Imp. Philip. A. Tyrāniæ, al. Curanniæ.

LEX VII.

FIliam testamento patris institutam hæredem, fratribus ijsdemque cohæredib. dotem conferre non oportere, nisi pater hoc ipsum specialiter designauerit, explorati iuris est. [s] PP. 6. Calend. Maij, præsente, & Albino Coss. 247.

Si diuisio facta est, & collatio per errorem, vel per deceptionē omissa debet officio iu-

i Hic cessantibus. s. quia non est soluendo, nec mulieri potest culpa à scribi. Accur.

k Cum dos. nunc ponit quartū casum de secundo membro.

l Magnam. magnam vel paruam intellige ꝑ secundum qualitatem personarum, arg. ff. de iure dot. l. siue generalis.

9 Gl. sequitur Bar. & Ang.

EA demum. CASVS. Filius emācipatus conferre det ea, quæ ante mortem patris acquisiuit, & de illis deducuntur æs alienū, q̄a postea q̄si ta ɔferre nō dēt. Vi. m Eorum. s. emancipatorum.

n Fuerunt. secus si ante exiuerūt ď bonis. ut q̄a euicta, 10 vt ff. de euict. l. pater filiæ, vel quia pater, idemque filius, pro filia sua ali qua dederat in dotem, ut ff. de collatio. do. lege 1. in fine.

10 Istud est verū, si nō dolo malo exiuerunt de bonis ipsius, si autem dolo ipsius, tūc tenentur ɔferre vel. j. §. confert. ff. e. S. P. & Ias.

ADDITIO. Tu dic istud verū, adhuc durat m̄rimoniū, ut l. filium, ff. e. si aūt fit solutū morte filiæ, tunc tenetur ɔferre. si morte generi, non quia iterū tenet᷑ dotare filiā. Sal. & Ale.

o Impleuit. i. decessit

p Ab ipsis. s. emancipatis.

q Alys. s. personis extraneis.

r Debentur. cū omnia vndecūq; quæsita in vita patris, conferat, ut hac, l. debet detrahi æs alienū, cū nihil videatur hēe, nisi deducto ære alieno, vt ff. de ver. sig. l. subsignatum, §. 1. 11 Itē excipe castrense, & quasi castrense, ut inf. eo. d. l. filiæ, licet aliud in ijs, quæ post mortem patris q̄sita sunt, ut j. eo. l. nec emācipati. Itē ꝙ dicit fuerūt, dic re vel spe, ut ff. e. l. 1. §. sed si sub ɔditione, & §. id quoque & §. illud.

*Vi. Cui. p obs. 34. vbi ostēdit momentū morientis, vita potius, quam mortū tribui.

11 Vt est debitum ɔdonale ex ꝑtu: secus si ex vltima volūtate, quia tunc retro trahitur. Bar. & An.

Filiam. CASVS. Pro filia dotē dedisti, & decessisti, & filius & filiā hēdes instituisti an dotem cōferre debeat, quæritur? Rñ. ꝙ non, nisi hoc expresseris. Viu.

ſ Iuris. est iure isto, vt j. eo. l. 1. & ff. fam. ercis. l. Pōp. Philadelphus & j. communia vtriusque iud. l. illud circa prin. & ff. de coll. do. l. 3. in princ. Sed contra, ff. co. tit. de coll. do. l. in adoptionē vbi etiam in stituta cōfert. Sol. ibi erat in adoptionē data, & sic nō erat in potestate naturalis patris, à quo fuit instituta, hac erat in 12 potēte, sed hoc nō valet, 12 quia non est differentia in- ter

12 Et bene Ale.

1 Ista est vera. Alex. & Sab. cauti[?]ter tenet dost. licet Ful. dicat q. dimi[?]tte.
2 Gl. sequitur Bar. P. Io. Fab. Sa. & Bal.

ter suam & emancipatam quoad dotis collationem. Dicet ergo, q. illa filia instituta expugnauit testamentum per contra tabulas, per fratrē præteritū cōmittentem edictum, & plus hēt nunc ex eo, quā ex institutione, vt ff. eo. ti. l. 3. Vel illa fuit instituta non à patre, sed ab extraneo, unde hæreditatem & dotem conferret. Et nota, quod ius huius legis corrigitur 2 hodie per authen. §. l. positam.

Si soror. CASVS. Si patre tuo decedente ab intestato, cū sorore tua, cui quam pater tuus dedit dotem hæreditatem diuisisti, vel in iudicio, uel extra, si ipsa dotem non cōtulit, uel quia ignorauit, vel quia decepit, quā debuerit iudex eam restituere iubebit. Viuia.

a *Diuisione.* sine iudice facta, vt differat à sequenti, in quo est idem.

b *Partium allegationibus.* Non iudicem debere iudicare secūdum allegata & probata, vt hic, & ff. de offi. præsid. l. illicitas, §. veritas.

c *Restitui.* nam imperitia cohæredū iurisdictionis, i. iuris vt fiat collatio, super quo iure iudex exerceat iurisdictionem, formam 3 mutare non potest, ut ff. fam. ercisc. l. si filia, in princip. & de pac. l. tres fratres. Item ex eo quod dicit, iubebit nota officio iudicis quem compelli ad collationem directè. 4 vt hic; & ff. de col. do. l. 1. in prin. secundum Azo. Vel dic secundum H. non esse necessarium, nam cum denegentur actiones hæreditariæ non conferenti, ut infra eod. tit. l. postumo. in fi. l. Largè accipe hoc verbum, iubebit, ut & ff. de dolo. l. & eleganter, in prin. Vnde si non conferat quæ debet conferre, poterunt vendicari 5 quæ plus iusto sunt apud eam, sicut si nulla diuisio esset facta.

d *Arbitro.* quia & tunc res non diuisæ, diuidentur, sed tamen soluit pœnam, quia contra sententiam arbitri uenit, & sic est idem, sed non per omnia idem, cum superiori casu in nullam incidit pœnam. Vel dic, si dolus aduersarij interfuit, non committit pœnam cum effectu, vt supra de arbi. l. arbitrorum, & ff. de iudi. l. si prætor. & supra, communia vtriusque iud. l. 3. Potes etiam dicere 6 arbitrum, i. delegatum a iudice, nam & tunc res non diuisæ, diuidentur: non tamen contra sententiam fiet. 7 ut ff. fam. ercisc. l. cum putatim.

3 Trāseunt cū gl. Bar. & Pau.
4 Ista opi. quoad hoc l. procedit sine scrupulo. Alex.
5 Reprobatur. cū nō habeāt earū rerum dñium sm Ia. quis secundum I. quis sm Al. & Ful. 5 stineat.
6 Ista ē uera sc̄dm eosdem.
7 Quia est exceptio limitatiua q̄ ostō iudicis nobili expeditur, secūdu B.

dicis compelli ad conferendū ille, qui conferre tenebatur, b. d. Alexan.

Imp. Dioclet. & Maximi. AA. Calippo, al. Galippio.

LEX VIII.

SI soror tua in paternorū bonorū diuisione [a] te fefellit, nec dotem, quam acceperat à patre vestro intestato diem functo, contulit, præses prouinciæ, examinatis partium allegationibus, [b] cū bonis dotem confundi iubebit, & quod deducta ratione plus apud eam esse animaduerterit, tibi restitui [c] iubebit. Idem est, & si, arbitro [d] dato diuisio celebrata est. S. 6. Id. Iul. ipsis AA. Coss.

Emancipati inuicem non ferunt, sed emancipati suis conferunt, si ab intestato succedunt, Bal.

Ijdem AA. & CC. Onesimo al. Calpiano.

LEX IX.

SI emancipati vtrique à patre fuistis, collatio cessat. [e] Sin autem [f] frater tuus in potestate patris mortis tempore fuerat, nec [g] vllum testamentum relictum est, vel nouissimum iudicium [h] communis patris, teque emancipatum probatum fuerit: [i] ab intestato te ad successionem paternā venientē, [k] ad collōnem forma edicti ppetui certo iure [l] prouocat. [m] S. 6. Cal. Maij. Heracliæ, CC. Coss.

Si emancipati. CASVS Emancipati inter se non conferūt si alter fuit emancipatus, alter in potestate, & pater ab intestato decesserit, quæ emancipatus in emancipatione vel post acquisiuit, confert. Viui.

e *Cessat.* multo magis suus emancipato non confert, ut hic innuit. Sed contra, sup. eo. l. filiæ. Dic ergo 8 q emancipati inter se conferunt profectitia tantum, ut d. l. filiæ, & ff. de coniungen. cum emanc. li. 1. §. pe. sed aduentitia non, vt hic. Vel quod ibi dicit, scilicet de coniungendis cum emancipato, & nepoti conferendum, intelligitur quod à suo patre non auo fuerat emancipatus. Vel dic nepoti 9 emancipato conferri ex persona sui patris, qui in potestate aui remansit. 11 & cui hic filius emancipatus tenebatur conferre. Item cessat collatio, ubi filius cum extraneo instituitur, ut supra cōmunia utriusque. l. 6. §. sin autem.

ADDITIO. Materiam istam, an filij siue sui, siue emancipati teneantur conferre, & an filius prior debeat conferre bona sibi pro titulo assignata, & illos à patre sibi datos, vide plene in breuiatio Io. Fabri.

f *Sin autem frater.* loquitur Imperator filio emancipato.

g *Nec vllum testamentum.* quia tunc collatio non fieret, ut supra, eo. l. 1. Et nota hanc legem, quod nullo testamento facto, habet locum collatio, nam leges veteres ff. non loquūtur de collatione facienda, nisi quando succedatur 12. per contra tabulas.

8 Contrarium tenet gl. mag. i. e. quæ coiter approbatur.
9 Ista tegi batur per Al. & Ia.
10 Istā reprobatur secundum eosdem.
11 Reprobatur. Ia. licet eā sequant Cy. & Sal.

h *Iudicium.* de inhibenda collatione. Vel dic testamentū in scriptis iudicium scilicet nuncupatiuum, non autem simpliciter 13 accipias quodlibet iudicium impediat collationem, quia non codicillus, ut inf. eo. l. filiam.

i *Fuerit.* ab alio tuo fratre, qui erat in potestate.

k *Venientem.* in casu etiam ab intestato veniens non confert, vt ff. de contra tab. l. filium, §. videamus, & §. hoc fit. & dixi sup. eo. l. filiæ, & l. filiā. Et nota hac lege quid olim & hodie de collatione teneatur, emancipati ergo emācipatis non conferunt nisi profectitia, ut sup. eo. l. filiæ. secundum primā solutionē contrarij supra signati. Vel dic non cōferunt et profectitia, 14 sm Azo. vt hac l. 1. respond. idem in ijs qui nec sui nec emancipati sunt, quia & eadem ratione non conferunt inter se, ut ex filia nepotes emancipati suis omnia conferunt, ut hac, l. §. si autem, & supra eodem, lege ea demum, & infra eodem l. nec emancipati, sui autem emancipatis conferunt, sed non omnia, quia non aduentitia, sed profectitia, 15 ut supra eodem, l. filiæ, §. nec dubium. Item sui suis omnia conferunt, ut dict. l. filiæ, & hoc de iure veteri. Hodie idem & in personis primo positis, scilicet emancipatis, ut sicut sui inter se conferunt profectitia tantum, ita emancipati inter se conferunt profectitia tantum, & dic quod sui emancipatis & emancipati suis tantum profectitia conferunt, ut infra eodem, lege finali, nec obstat authentica, quę dicit esse sublatum ius emancipationis, ut in Authentic. de hæreditate, ab intestat. §. nullam, collatione, nona, quia illud ad succedendum, non quo ad conferendum, nam & in alijs multis etiam hodie remanent differentiæ 16 inter suos & emancipatos, vt in expugnatione, testamenti, vt institutio de exhæred. liber. in principio, §. emancipati, & §. nostra, & quantum ad acquisitionem, cum emancipatus non quærat patri, ut supra de in offic. donat. leg. prima. Item quo aduocationem in ius, ut supra de in ius vocan. l. qui in potestate. Alij vt H. 17 dicunt quo ad collationem, & dicunt non esse differentiam inter emancipatos & suos, per dictam authent. in fnis uerò & cæteris, idest, in nepotibus & filia, & cæteris qui conferre tenentur, ut in Authen. quod locum, & infra eodem, le. ut liberis, uerum est quod aduentitia non conferunt: ut infra eodem, leg. finali. Item hodie ex testamento, & ab intestato conferunt, ut infra eodem titulo, authentic. ex testamento.

ADDITIO. Addas hic notabiliter cum Baldo, quod collatio solum habet locum inter descendentes cum agitur de hæreditate ascendentis, & inter illos quibus debetur legitima, & altero istorum deficiente non habet locum, si omnes leges mundi percunctatus fueris. Ex quibus infertur secundum Pau. de Castr. quod in successione collateralium non habet locum collatio, etiam de ijs quæ prouenerint ab eo de cuius successione agitur, nec etiam in successione ascendentium, si succedant descendentibus, licet illis debeatur legitima à descendentibus, quia nulla lege cauetur, quod tales conferant quæ nota, & memoria tenete.

l *Iure.* i. certo modo, ut conferat.

m *Prouocat.* frater tuus.

12 Imò & qn̄ aliter succedebatur Pau. & Ale.
13 Totā gl. sequuntur P. A. & Ia.
14 Et bene Bar. reprobāt a primā gl. istius legis.
15 Ob eā in . c. in secundū Bar.
16 Glo. sequuntur do. hic.
17 Et male secundum do. hic.

A Tar.

Relictum in codicillis filia capit, licet dotem non cōferat. h.d. Bald. vel sic: Veniens titulo singulari non confert. h.d. Vel sic: Filia, quæ vniuersali titulo, & directo non succedit, non tenetur conferre. h.d. Sal. Vel sic: Filia recipiens legata, siue in testamento, siue in codicilllis si nullam partem hæreditatis petat, dotem conferre non tenetur. h.d. secundum vnum sensum literæ, licet aliter summetur per Bar. & minus rectè dum dicit, ea quæ in vltima voluntate relinquuntur, in collationē non veniunt, nā istud non dicitur hic, sed in l. filiæ, & in l. filiam, inf. eo. Alex.

Ijdem AA & CC. Hirenæ, aliàs Irenneæ. [1] †

LEX X.

A Patre verbis precarijs in codicillis relictum extero, [a] iure capiens filia, ad collationem dotis vrgeri non potest. S. 6. Cal. Dec. Sirmij, CC. Coss.

Emancipatus confert non solum iam nato, sed etiam posthumo, postquam natus fuerit, & non conferenti denegantur actiones. h.d. Alexan. post Bal. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Artemiæ, aliàs, Artumæ.

LEX XI.

POsthumo preterito, patris testamentum rumpenti, atque intestato succedenti, emancipatum petita bonorum possessione [b] conferre [2] † debere bona sua, perpetuo edicto cauetur: cum ijs etiam, qui sui futuri [c] essent, si viuo patre nati fuissent, conferre debere manifestè significatur, & emancipatis (si legi datæ collationi [3] † non pareant) denegandas actiones, [d] non est ambigui iuris. 5. Calen. Ianuar. ipsis AA. & Coss.

Qui tenetur conferre, si partem hæreditatis petat, collationem offerre debet, aliàs à petitione remouetur & peculium profectitium filio concessum, non confertur, sed tanquam res communis, seu hæreditaria diuiditur, castrensia verò, & legata non conferuntur, nec diuiduntur, sed præcipua sunt. h.d. Alex.

Ijdem AA. & CC. Philātes.

LEX XII.

FIliæ, [4] † * licet maneat in sacris, [e] si dotem nō cōferat, [f] quam mortis tempora communis patris habuit, fratribus in eadem familia constitutis, [g] actiones hæreditarias denegari [h] non ambigitur.

¶ Vnde consultè ac pro iuris ratione collationem fratribus tuis, quos in patris communis mortis tempore fuisse potestate proponis, offeres.

¶ Cum [i] autem fratres tui durantes in familia patris, peculium (si hoc neque [k] castrense, neque relictum [l] eis doceatur) præcipuum habere non possint, [m] sed in diuisionem paternæ veniat hæreditatis, nec quicquam mutet penes quem res ex [n] hoc proficientes, & in eadē causa durante, [o] constitutæ reperiantur, absoluti manifestique iuris est. Dat. 11. Cal. Febru. Sirmij, CC. Coss.

Quæsita post mortem patris non conferuntur, & concessa in peculium profectitium filiæ diuiduntur inter filios succedentes patri. h.d. Sal. & Alex.

A Patre.] CASVS. Certum est quod filia tenetur dotem conferre si ab intestato succedat, vel ex testamento si pater hoc expresserit, si autem nec succedat ex testamento, nec ab intestato, si accepit legatum relictum a patre, an debeat conferre, quæritur? Respon. quod non Viu.

a Extero.] idest, iure cuiusdam extranei: non ut hæres, vel bonorum possessor. Vnde no. neminem conferre, nisi in vniuersum ius succedat, vt ĩ. eo. l. filiā, in casu 1 tamen licet, vt filia capiat, non tamen confert dotem, vt puta testōr vnum filiū pręterijt, alium filiū instituit, filiæ legatum dedit, nunc expugnato testamento per cōtra tabulas habet filia legatum, & vt filia, vt ff. coll. do. l. si pater pro filia, sed si filia fuerit ex minima parte instituta, & illa contenta noluit petere contra tabu. nō oneratur collatione, 2 vt ff. de colla. do. l. si fuerit, & est ratio, quia ex iudicio patris habet illā minimam partem, habet enim eam ex institutione, quod si veniret per ĩ tabulas, aucta portione sua conferre tenetur, vt ibi.

POsthumo.] CASVS. Filium habebas, emancipasti, & decessisti vxore tua prægnante relicta, & hęrede extraneo instituto. nascitur posthumus, cum post testm petit emācipatus bo. pos. scilicet nunquid tenetur conferre cum posthumo, quæ acquisiuit? Resp. quod sic, sicut conferret illis, qui fuissent in potestate patris mortis eius tēpore, alioquin denegabitur emancipato actio. Viuia.

b Bonorum possessione.] ff. vnde liberi. Item construe hanc literā. Item not quod non potest huic posthumo abijci, quod non erat in rebus humanis tempore mortis patris, cum pro nato habeatur, vt ff. de statu. hom. l. qui in vtero. sed si mortuus nascitur, non nocet, vt ff. de verborum significationibus. leg. qui mortui. 3 Porro antequam nascatur, ei non confertur: licet mater in possessionem causa ventris mittatur, vt ff. de col. bo. l. vlti.

c Futuri.] scilicet in potestate: vt inst. de tute. §. pen.

d Actiones.] amplius, & iudicis officio cogi potest, vt supra eodem, l. si soror. secundum Ioan. nam parum noceret denegari actiones, cum iam habeant partem suam. Item no. denegari actionem non conferenti, vt ff. de collat. bono. l. 1. §. sicum ducebus, & inf. l. proxi. in prin. & l. filiam.

FIliæ.] CASVS. Dotem pro filia promisi: ipsa relicta, & filijs in potestate mortis tempore decessisti: nunquid conferet dotem, quæritur? Respon. quod sic: alioquin denegabitur ei actio. Item nunquid & frater tenetur ei peculiū suū cōferre? Resp. quod sic, nisi sit castrense, vel pcipuum relictum à patre, an res peculiares sint apud eū, an penes alium, dūmodo nec desierint esse in peculio eorum, refert. Viui.

e In sacris.] i. vinculis patriæ potestatis: vt su. de offi. præto. l. 1. in fi. est enim inæstimabilis. ut ff. de le ga. 1. l. filiusfamilias, vnde libe. §. secundum vulgarem. Accur.

f Conferat.] sacci piet dominus de hęreditate, vt supra eo. l. dotis.

g Constitutis.] emancipatis. n. solam profec. iam, vt sup. eo. l. filiæ, in fi.

h Denegari.] quia & illa denegabit 4 ei, qua hæreditas diuiditur. ff. fam. erc. vt ĩ. eo. l. filiam.

i Cum.] pro quād, & autem pro sed, construe, alias est in textu quin autem, & ponitur pro sed, vel pro certè.

k Neque castrense.] vel quasi 5 vt ff. de col. bo. l. 1. §. nec castrense, idem hodie in quolibet aduentitio. vt inf. eo. l. fi.

l Relictum.] vel quasi, vt si pater donauit conferendo, in eam supremum iudicium, vt infra eo. l. prox.

m Non possint.] nec cōfertur profectitiū 6 sed diuiditur, vnde bene subijcit, sed in diuisionem &c. & quod dicitur conferri. in medium deduci. & facit. supra. fa. erc. l. centum.

n Ex hoc.] scilicet peculio.

o Durantes.] i. neque deperditæ sunt, neque diminutæ.

1 Dic, quod ille casus est specialis, Io. Fa.

2 Gl. sequitur Sal. & Alex.

1† Du. Hipperg.

3† Confertur, & rectè.

2 Gl. sequitur Sal.

3† Du. collationis.

Hinc pertinent. l. C. Th.

4† Filia,

4 Ope exceptionis, & nō ipso iure. Ro. Ale. & Ia.

5 Sequitur glo. B. Paul. Salic. & Alex.

6 Et bene secundum eosdem.

Sin

SI *donatione.*]CASVS. Decessisti relictis filio, & filia filius post mortem patris acquisiuit fundum: nunquid tenetur conferre? Respond. quod non, si autem aliquid filiæ tuæ dedisti, vt haberet in peculio, tenetur illud communicare: nec pretium vendicare potest. Viuia.

a *Non potest.*]vt inf. eo.l. nec emancipati.
b *Si is.*]fundus.
c *Constituta.*]immo idem est in emancipatis, vt ↄ. eo.l. vt liberis, in fi.
d *Postulas.*]imò secundum ius, vt supra fam. etc. filiæ cuius, quæ est contra Solu. hic donauit a cancedendo in peculium: ibi in eam conferens supremum iudiciũ, velut extraneo. a benemerito si quæras qualiter sciatur, quando donatur bene merito? Resp. 3. si præcesserint merita: 3 q. bus non interuenientibus non esset donatio, nec inspecto si dixit pater, do vt extraneo: vt ff. de cast. pecu l. castrense. & l. si forte, in princ. nec tenet ab initio. nec postea confirmatur, in alijs sic, vt hic & supra. de don. inter vir. & vxo. l. donationes, 1 quam distinctionem faciunt quidam 5 in emancipato. Sed quomodo cũ peculium habere nõ possit, vt supra de inoffi. testa. l. si. in fi. Dicam ergo, ut infra eod. l. vt liberis, in fi. Item contra sup. de inoffic. do. pater. sed ibi solui. 6 alias dic vt modo solui. & facit ff. de rei vendi. l. emptor. in fi.

1 Illa lex nihil facit adpropositũ. Alex.
2 Istã sequuntur. Doct. hic.
* Sed quid ĩ libris donatis à patre filio ad studendũ. an conferantur, vide hic Pau. & Castro, & Bart. vt per eum.
3 Placet Barto. & alijs.
4 Diuinat ideo dic, quòd ibi pater emit noie filię, & tradidit ex mẽte Bar. & Ias.
5 Et malè Bal. Salic. Ale. & Ia.

SI *maritus.*]CASVS. Decessit qs intestatus, relictis filia & filio, filius habuit uxorẽ, & decessit ea pregnante, natus ẽ posthumus: an filia soror patris posthumi, & eiusdẽ posthumi amita debeat conferre dotem posthumo volens cum eo vna succedere? Resp. quod sic. Viuia.
e *Ab intestato.*]quid si per cõtra tabulas. Resp. idem, vt ff. eo. l. 1. §. ibidem, & l. pręce. primo respon.
f *Amitæ.*]id est, soror mariti tui. & accipe infra, dotem non conferenti.
g *Denegare.*] quasi dicat amita non solũ fratri suo, sed etiam heredi eius conferre debet, vt ff. eo. l. cum emancipati. in princ.

6 Dic, q̃ ibi fuit donatio morte confirmata, hic fuit ↄcessio in peculiũ. Bal. in contrarium.
* Locus ẽ corruptus ideoq; vel inclusa libenter expũgerem, aut ita legerẽ, q. q̃ habuit patris sui mortis tẽpore contulit. Id vt ita emẽdẽ facit huius sce loci obscuritas, & aperta sententia. l. 2. ff. e. Goth.

Ijdem AA. & CC. Antistiæ.

LEX XIII.

SI donatione tibi post mortem patris fundum quæsisti, soror tua portionẽ eius vendicare non potest.[a] nam si is[b] filiæfamilias constitutę[c] tibi à patre donatus est: * cum sorore patri communi succedens, eum præcipuum habere, contra iura postulas.[d] D. 6. Id. Febr. Sirmij, ijsdemque CC. Coss.

Ius petendi collationem transit ad heredes: & non conferenti denegantur actiones per quas suam portionem hæreditatis consequi posset. h.d. Alex.

Ijdem AA. & CC. Stratonicæ.

LEX XIIII.

SI maritus quondam tuus ab intestato[e] patri suo hæres extitit, & ei posthumus à te editus successit, actiones hæreditarias amitæ[f] filij vestri (quas habuit patris sui mortis tempore, *) dotem non conferenti, denegare[g] præses non dubitabit. PP. 7. Cal. Mar. Trimonij, Tusco, & Anulino Coss.

Quæsita post mortem defuncti, non conferuntur. h.d. Bal. Sal. & Alex.

Ijdem AA. & CC. Philippo.

LEX XV.

NEc emancipati[h] post mortem communis patris quæsita conferre coguntur, sed hæc retinentes, eius bona pro hæreditaria diuidunt † portione. D. Idus Decemb. ipsis. CC. Coss.

Codicilli non impediunt collationem, & relicta in eis non ueniunt conferenda. h.d. Sal. & Alex.

Ijdem AA. & CC. Socrati.

LEX XVI.

FIliam cum fratribus suis cohęredib. ab intestato patri succedentem, vltra[i] relictum codicillis * non conferentem, iudicio familiæ erciscundæ nihil posse consequi, summa cum ratione placuit.[k] Dat. 5. Cal. Ianuar. ipsis CC. Coss.

Quando ab intestato succeditur, dos, & donatio propter nuptias inter liberos cuiuscunque gradus, & cuiuscunque sexus, tam existentes in potestate illius de cuius hęreditate agitur, quam non existentes, debet conferri. si tractatur de successione illius, qui dotem, aut donationem propter nuptias cõstituit. donatio autem facta filio emancipato ab emancipante tempore emancipationis, uel post confertur eo modo, quo per iura vetera conferebantur cætera bona emancipatorum. h.d. Alex.

Imp. Leo A. Erythrio PP.

LEX XVII.

VT liberis[l] tam masculini, quã fęminini sexus, siue sui iuris, siue in potestate constitutis quocunque iure intestatæ successionis, 1. aut testõ penitus non condito, aut si factũ fuerit,

NEc *emancipati.*] CASVS. Post mortem patris acquisita filij emancipati non conferunt, quid erit, si vnus est in potestate in morte patris, alius emancipatus, an sua bona in morte patris quæsita conferre debeant, quæritur. Dĩ, q̃ non, & hæc posterior maiorem habet dubitationem, quàm prior. Viuia.

h *Nec emancipati.* ne dum sui, ut sup. eo. l. si donatione, & dic q̃ sita quocunque modo, puta legata etiã tunc relicta, quando erat in potestate sub conditione, quę conditio erat post mortem patris, ut ff. eo. l. prætor. 1. resp. & l. 2. §. id quoque. secus in stipulatione, vt ff. de ver. ob. l. si filius, & facit sup. e. ea demũ, & ff. eod. l. 1. §. ab emancipato. & §. si ab ipso. & l sequen. §. id quoque.

† Al. diuidant.

F*iliam.*]CASVS. Decessit aliquis intestatus relicto filio, & filia, cui in vita dotem dedit, & legatum reliquit codicillis, an conferre debeat dotem? Respon. quod sic, si succedere velit, sed legatum habebit pręcipuum. Viui.
i *Vltra.*]id est præter.
k *Placuit.*] vt & supra e. l. a patre, & supra familiæ ercisc. un. l. si qua fideicommissorum.

* No. q̃ codicilli ñ impediũt collationẽ secus in testõ. sc̃d m hæc iura, et est rõ diuersitatis sc̃d m Ias. quia cũ in testõ, disponatur plexatie & tota voluntate, si testator id ñ ordinat, collatio cessat, sed vt in codicillis non pleue disponitur.

VT *liberis.*] CASVS. Vult Imperator seruare ęquitatem inter omnes liberos, ut siue fuerint fęminini sexus, siue masculini, siue emancipati. succedant ab intestat. hoc est siue condito tẽstamento, sed rescisso per contra tabulas: uel per querelam inoffi. siue ab intestato penitus, & pater, vel mater dotem pro filia dederit, & sic de alijs, vt in litera, vel dona. pro filio propter nupt. si filius eã non receperit, sed vxor, vel econtra filia dotem non receperit, sed maritus, vel econuerso, tam dos, quam donatio conferatur, his seruatis, quæ circa emancipatos veteres leges statuerunt, vt quæcunque acquisierunt, vel in emãcipa. uel post conferant secundum tenorem veterum ta men legum. Viuian.

l *Vt liberis.*] modo seipsum exponit.

a *Petita.*] Fit ergo intestatus per contra tabulas, vt hic, & hoc cum ante aditam hæreditatem est exposita: vt ff. de cõtra tab. l. illud. alias teneret iure ciuili, licet non æquitate prætoria: ut supra eodem, l. filiæ dotem, quæ est contra. nam prætor non facit desinere hæredem, nec esse: ut institu. de bonorum possessio, §. quos autẽ, vel dic, vt in dicta l. filiæ, Et sic nota, 1 quod septem modis fit quis intestatus, quinque ante aditionem, & duo post. vt hic, & instit. de hære. ab intesta. in principio. Item quod subijcit: habere locum collationem, quando querela agitur: dic quod aliud erat iure veteri. 2 vt ff. de collat. do. l. pater filium.

b *Rescisso.*] scilicet, testamento.

c *Nulla discretione.*] idest distinctione.

d *In ipsos sponsos.*] dummodo constet 3 propter sponsam eas factas, secundum Ioan.

e *Eius.*] parentis.

f *Quæ.*] s. bona.

g *Consequuntur.*] vt habeat in peculio 4 scilicet profectitio: vt eadem, quæ in suis seruetur distinctio in his: vt supra eodem, l. si donatione, quod non placet: 5 vt argumen. ff. de iure codicil. l. quidã referunt, §. esse enim debet, & ff. de testamen. l. quarta. Nam cum sui iuris sunt, peculium habere non possunt: ut supra de inoffici. testamen. l. fina. Dic ergo secundo 6 collationem faciendam pro tenore præcedentium legũm, puta si dicatur à donante: ut infra eodem. l. penult. in fine. & ff. de inoffici. testam. l. si non mortis causa. in princip. & supra de inofficio in testamen. l. si quãdo. in fi. & l. quoniã nouella. secundum Ioann. hoc non placet: 7 quia illæ non sunt præcedentes, sed istæ, nan dicas, quod aliæ veteres erant, quæ dicebant idem. 8 Et secundum hoc dic leges veteres dixisse idem quod dicit. leg. penultima. Tertij dicunt, quòd lex inferior, illud. in fuis 9 loquitur: & hæc in emancipatis. ideoque distinguunt inter collata tempore emancipationis, tunc vel postea, vt ea conferantur, ut hic: & alia quæ ante mancipationem, ut illa non: vt ibi, sed nec has habemus. Et not. quòd quædam noua inducit hæc lex: quia cum per veteres leges, emancipati non conferant adinuicem secundum quosdã, nec sui suis: cum non habeant 10 contra tabulas: nec sui emancipatis, sed solum emancipati suis hodie par est omnium causa, seu conditio. Itaque sui, & emancipatis, & suis, & nec emancipatis nec suis, & emancipati conferunt emancipatis, secundum H. 11 & supra hac l. sed non, secundum Azo. vt no. ĩ l. emancipati. Item inducit secundum nouum, 12 circa querelam dixi 12 in princip. huius legis. Tertio, quia olim emancipatus omnia, quæ habebat tempore mortis patris, debebat conferre, vt sup. eod. l. ea demum. hodie per Leonem non cõfert, nisi a patre donata tempore emancipationis, vel postea, ergo aliunde quæsita non confert a contrario sensu l. hoc tamẽ dicere non placet. Nec Leo 13 hoc vetat. Vnde dic 14 & quarto pro tenore p̃cedẽtium legum, supra eo. l. ea demum, vt vndecunque quæsita conferantur, sed per authen. ex testa. tantum a patre data.

1 Gl. seq. Bar. P. Al. & Ias.

* Quod studiorũ causa a patre impensum est, nõ confertur. nisi credẽdi animo pater submi nistrauerit, quod in dubio p̃ sumitur. l. 50. ff. fam. Vi. Alc. 1. præsump. 7. Goth.

2 Imo aliud nõ erit de iure veteri. Bart. Bal. Paul. Sal. Alex. & Ias.

3 Singularis gl. s̃m Ange. hic

4 Imo nõ habebant in peculio sed erãt bone dona. Bartol. Pau. Alex. & Ias.

5 Et bene Ba. & alij.

6 Ista displicet Barto. P. Ale. & Ias.

7 Et bene s̃m. præd. scribẽtes.

8 Imo nõ dicũt idẽ: qa loquũtur de legitima. nõ de collatione s̃m eosdem.

9 Melius dixisset in non suis, & nec emancipatis. Alex. & Ias. licet gl. sequal. Bar.

10 Imo habẽt. B. P. B. & Alex.

contra tabulas bonorũ possessione petita, [a] vel inofficiosi querela mota rescisso, [b] æqua lance pariq; modo prospici possit: hoc etiam æquitatis studio præsenti legi credimus inserendum, vt in diuidendis rebus ab intestato defunctorum parentũ, tam dos, quam* ante nuptias donatio conseruatur, quam pater, vel mater, auus, vel auia, proauus vel proauia, paternus, vel maternus dederit. vel promiserit pro filio, vel filia, nepote vel nepte, pronepote, vel pronepte, nulla [c] discretione intercedente, vtrum in ipsas sponsas pro liberis suis memorati parentes donationem contulerint, an in ipsos [d] sponsos earum, vt per eos eadem in sponsas donatio celebretur: vt in diuidendis rebus ab intestato defuncti parentis cuius de hæreditate agitur, eadem dos, vel ante nuptias donatio ex substantia eius [e] profecta conferatur: emancipatis videlicet, liberis vtriusque sexus pro tenore præcedentium legum ea quæ [f] in ipsa emancipatione a parentibus suis (vt assolet fieri) consequuntur, [g] vel post emãcipationem ab eisdem [h] parentibus acquisierint, collaturis. Dat. 5. Calend. Mar. Puseo, & Ioanne Coss.

Quocumque modo liberi sui iuris efficiantur, ad collationem, ut emancipati vocantur. h. d. Sal. & Alex.

Imp. Anastasius A. Constantino PP.

LEX XVIII.

Liberos, qui per nostræ legis [i] auctoritatem, † per oblationem precum, & imperiale rescriptum, sui iuris effecti fuerint, ad similitudinem cæterorum, qui emancipati ex antiquo iure [k] sunt collationes facere iubemus compelli secundum ea, quæ super cæteris emancipatis statuta sunt. Dat. 11. Cal. Aug. Constantinop. Probo, & Aueno Iuniore Coss.

Nepotes ex filia, qui succedunt auo materno cum materteris, & auunculis in illa portione in qua succederet mater, si viueret excepta tertia parte, quæ accrescit auunculis, & materteris: item nepotes ex filio, qui succedunt auia una cum patruis, auunculis, amitis, & materteris, cum dicta diminutione tertiæ partis, debent adinuicem conferre tam dotem, quàm donationem propter nuptias datam ipsis patruis, auunculis, & materteris, per ipsos conferendam nepotibus aui: quam etiam dotem, vel donationem propter nuptias datam patri, vel matri dictorum nepotum conferendam per dictos nepotes dictis patruis. h. d. Alex.

Imp. Iustinianus A. Mennæ PP.

LEX XIX.

Illã merito dubitationem

11 Cuius opinio cõmuniter approbat. Alex.

12 Nihil est Bar.

13 Sequit gl. Alex.

14 Ista rõsio quo ad qõne placet Barto. Pau. Alex. & Ias.

15 Dic 12.

h *Ab eisdem.*] secus si ab alijs.

Liberos. CASVS. Si quis fuerit emancipatus authoritate principis: quæritur, vtrum teneatur conferre, quæ acquisiuit post emancipationem, ac si coram quolibet iudice fuisset emancipatus? Responsio. quòd sic. Vivia.

i *Legis.*] qua dicitur de emancipatione al s̃ntus, ut j. de emã cip. l. iubemus.

k *Ex antiquo iure.* per finitas venditiones. vel principis rescripto. vt insti. quibus modis ius pat. po te. solui. §. præterea.

Illam.] CASVS. Si auunculus intestatus decedit, filio, vel filia superstitibus & ex filia mortua nepotibus relictis: non refert quot vel cuius generis: vel si fœmina decedat intestata, filio, vel filia mortuo, vel mortua, non refert, vt in hoc casu, nepotibus, vel neptibus relictis: nepotes seu neptes hodie sicut olim cum diminutione tertiæ partis. quæ matrem suã cõtingebat, una cum materteris, auunculis, patruis, & amitis succedente ei. hæc ex prima parte colliguntur. In secunda vero colligitur, quod prædictæ personæ inuicem conferunt donationes propter nupt. & dotes a parentibus suis pro se constitutis, non obstante constitutione diuorum Arcadij, & Honorij, qua videbatur solummodo à nepotibus cum auunculis fore conferendum: quia tamen circa patruos, & materteras, & amitas æquitas, & ratio reperiatur æqualis, idem ius obseruetur in collatione, subtiliter prædictæ constitutionis non obstante. Hodie tamen personæ quæ

amputare duximus,[a] quæ super collatione dotis, vel ante nepuas donationis inter certas personas satis iam ventilata est. Nam si[b] intestatus quis[c] defunctus esset, filio, vel filijs, aut filia, vel filiabus relictis, & ex mortua filia, vel[†] filio cuiuscunq; sexus, aut numeri nepotibus:[d] vel si qua intestata defuncta esset, filio quidem vel filijs, filia, vel filiabus similiter relictis ex mortuo vero filio, vel filia itidem nepotibus cuiuscunque sexus, aut numeri: de modo quidē successionis minimè dubitabatur, sed palam erat, quod huiusmodi[e] nepotes duas partes paternæ,[f] vel maternæ[g] portionis tantum haberent, tertiam partem patruis suis, vel auunculis vel amitis, vel materteris pro iam posita constitutione[h] concedentes. De collatione vero dotis vel ante nuptias donationis, quam defuncta persona,[i] pro filio, vel filia superstitibus, & pro mortuo, vel mortua[k] filio, vel filia dedisset: multa dubitatio orta est, superstitibus quidem filijs[l] defunctæ personæ nō debere se dotem, vel ante nuptias donationem pro se datam à suo patre, vel matre, conferre filiis mortui fratris sui, vel mortuæ sororis suæ contendentibus, eo qd nulla[m] constitutio super huiusmodi[n] collatione posita esset: nepotibus vero mortuæ personæ non tātum huic resistentibus, sed etiam illud asserentibus quod onus collationis constitutione[o] Arcadii, & Honorii diuæ memoriæ sibi impositum modo suorum auunculorum, non etiam patruorum, vel amitarum, vel materterarum locum habere posset.

¶ Talem igitur subtilem dubitationem amputantes, præcipimus tam filios, vel filias defunctæ personæ dotem, vel ante nuptias donationē à parentibus suis sibi datam conferre nepotibus, vel neptibus mortuæ personæ. quam eosdem nepotes, vel neptes patruis suis, aut auunculis,[p] amitis[q] etiam, & materteris dotem,[r] vel ante nuptias donationem[s] patris[t] sui, vel matris, quam pro eo, vel ea mortua[u] persona dedit, similiter conferre:[x] vt commixtis huiusmodi collationibus cum bonis mortuæ personæ, duas quidem partes nepotes, vel neptes habeant illius portionis, quæ patri vel matri eorum, si super esset, deferebatur: tertiam[y] vero eiusdem portionis partem vna cum sibi competentibus portionibus filii, vel filiæ defunctæ personæ, cuius de hæreditate agitur, capiant. Dat. Calend. Iun. Constantinopo. D Iustiniano A. PP. ii. Cos.

IN AVTHENT.

De trien. & se. §. neque illo, collat. 3. constit. 5.

QVæ tertiæ portionis diminutio correctionem nouo iure[z] capit, ad æqualitatis iustitiam redacta in omnibus talibus personis.

§

Quæ condito testamento in legitima computantur, debent etiam conferri quando ab intestato succeditur: nō econtra illa quæ ab intestato conferuntur, debent in legitimam imputari facto testamento: nisi hoc reperiatur expresse cautum, & donatio simplex facta descendenti ab ascendente non confertur: nisi fuerit expresse dictum; vel nisi frater, vel soror petens collationem, habeat dotem, vel donationem propter nuptias: quam illi conferre tenentur. hoc dicit Alexand.

quæ enumerantur in l. Codicis. succedunt æqualiter non cum diminutione tertiæ partis ideo iunge legi huic authenti. quę tertiæ.

a *Duximus.*] & eam decidemus infra, §. talem.

b *Nam si.*] hæc est dubitatio, nam &c.

c *Quis.*] masculus.

d *Nepotibus.* subaudi relictis.

e *Huiusmodi nepotes.* Si moritur fœmina, non distinguitur relinquat ex filio nepotes, an ex filia, nam vtrobique cum diminutione admittitur, si vero moritur masculus, & relinquat nepotes ex filio: eiusdem iuris sunt, cuius & filius. si ex filia, admittuntur, cū diminutione tertiæ partis. 1 vt hic, & instit. de hæredi. quæ ab intesta. §. item vetustas.

f *Paterna.*] s. quando fœmina decessit.

g *Materna.*] siue fœmina, siue masculus decesserit.

h *Constitutione.*] vt infra, de suis, & leg. lib. defunctus.

i *Persona.*] de cuius hæreditate nunc agitur.

k *Mortua.*] ex quibus remanserunt nepotes, qui succedunt cum patruis, vel auunculis, vel similibus.

l *Filij.*] qui sunt patrui ad nepotes.

m *Nulla constitutio.*] immo videtur, quod sic, vt supra eo. si maritus. Sed certè ibi filius eius de cuius hæreditate agitur, & filia viuebant tempore mortis 2 eius, de cuius hæreditate agitur, & postea natus erat nepos ex filio, sed hic fuit natus nepos ex filio, filio dico præmortuo viuo eo de cuius hæreditate agitur. Itē obijcitur de illa supra eodem, l. vt liberis. at illa loquitur de collatione facienda in nepotes, & neptes, ac patruos & amitas. auunculos, & materteras.

n *Huiusmodi.*] dico patruorum, vel similium conferre nolentium.

[†] al. filio vel filia filijs vel filiabus al. filia. vel filiabus defunt.

1 Sequuntur totam istam glo. Alexan. & Ias.

2 Sequitur gl. Bart. & Sal.

o *Constitutione.*] quā non habemus.

p *Auunculis.*] cum decessit masculus, vel fœmina, auus, vel auia.

q *Amitis.*] hoc etiā quando mortua est fœmina.

r *Dotem.*] mulieris.

s *Donationem.*] masculi.

t *Patris.*] & hoc qñ decesserit fœmina, & sunt ex filio nepotes.

u *Mortua persona.*] tres sunt dotes de quibus oibus fit mentio in hac glo. Quid dices in dote, vel donatione propter nuptias, quam dedit istis nepotibus auus, vel auia eorum de cuius hæreditate agitur? Respon. ut sibi inuicem nepotes, non patruis, vel auunculis, vel materteris, debeant conferre: vt ff. de coniun. cum eman. lib. l. 1. §. si sit, cum hodie titulus ille si sublatus, 3 dico, & hoc scilicet correctum vt debeat patruis conferre, & ecōtra. Si autem pater, vel mater eorum dedisset dotem, locum haberet, quòd dicitur 4 ff. eodem filiū emancipatum. Vel dic, quod hic idem erit quod s dixi. & in l. filiū. dicitur de patre nepotis an conferat.

x *Conferre.*] lex ista pro M. facere videt, qui dote filiæ mortuæ liberis existentibus non esse patri restituendam dicebat, si enim restitueretur, quare liberis filij ex hac lege necessitas imponeretur de collatione facienda: cū ad auum, qui post filium decessit dos reuertatur. Sed respondeo, 5 quod hic erat filia emancipata: vnde non ad patrē, sed ad suos hæredes trāsmisit petitionem dotis: vt s. de rei vxo. a. l. 1. §. accedit. sed hodie M. opin. seruatur. & habes de hac opinione plura notata, sup. sol. mat. l. dos. Accur.

y *Tertiam.*] quæ tertiæ, &c. sic lege authen. quæ tertiæ.

QVæ tertiæ. q̄ auferebatur nepotib. vt s. l. prox. in pr.

z *Nouo iure.*] s. institutio.

3 Hoc nihil facit ad propositum Pa. Alexan. & Ias. & an sit verum quod ille titulus sit sublatus vide Garsiā in l. Gallus, ff. de lib. & posthu.

4 Scilicet quod non debent conferre. Bar. P. Sa. Ale & Ias.

5 Ista responsio placet P. Sal. & Alex.

tationum: vt instit. de hære. quæ ab intest. §. fina. secundum M. quod non placet, quia ibi adimit quandam portionem, quę deferebatur agnatis, vt infra de suis, & legi. hære. l. fi. Dic ergo nouo iure scilicet auth.

Illud.] CASVS. Primo dicit, quod omnia, quæ ad repellendum querelam in officiosi computantur, in quartam partem portionis quæ contingeret aliquem ab intestato si non foret exhæredatus, conferuntur. Secundo dicit, quòd non tenet regula e conuerso, puta quod ea, quæ conferuntur, computentur. Tertio dicit, quòd simplex donatio non confertur, si non hoc donator expresserit. nisi quis in quosdam filios, & filias donationem propter nupt. & dotem: in quosdam vero simplicem donationem cōtulerit.

a *Omnia.*] scilicet data inter viuos, nam in relictis fallit hoc 1 vt patet ꝗlibet, vt supra eod. l. filiam 2. imputantur enim in quartam, non tamen conferuntur, vt supra de inoffi. testam. auth. nouissima.

b *Ab intestato.*] idest quartam eius, quam esset quis habiturus ab intestato.

c *Quod tam.*] i. dicta regula.

d *In aliis.*] puta dote, & donatione propter nuptias.

e *Lucrum.*] pecunia autem pro illa militia data à patre tempore militiæ acquisita. Item pecunia, quæ tenet adhuc ex promissione patris pro dicta militia, nō debebit ꝯferri, vt ff. eod. l. 1. §. sed an id, quæ est contra. sed hæc solutio videtur esse falsa, 2 quia secundum hoc non esset speciale in silētiarijs, quod lex vult, vt supra de inof. testament. l. omnimodo. §. fin. Dic ergo, quod lucrum æstimatur tēpore mortis, vt conferatur vt hic, sed lucrum non potest dici, nisi deducta oneris æstimatione, quæ subijt propter militiam, vt ff. pro socio. l. Mutius, quæ quidem æstimatio oneris non confertur, imo præcipua ei adiudicatur, vt ibi.

f *Ad eum.*] f. filium militem.

g *Poterat.*] pone militiam emptam centum, tempore mortis valet 50. onus militię est 30. quod superest, lucrum est. 20. quod scilicet 20. confert: vt hic, sed aliud non, vt in contrario.

h *Parti.*] illius partis, quæ debetur ab intesta. vt ff. de inoffic. testam. l. Papinianus §. si quis mortis. hodie vero habet trientem, vel semissem suæ partis, secundum numerum liberorum: vt in Authentica de triente, & semis. §. primo, col. 3.

i *Ab intestato.*] moriente parente.

k *Ab intestato.*] vel testamento expugnato per contra tabulas, vt sup. eo. l. 1. vt liberis.

l *Hæc autem regula.*] 3 duæ ergo sunt regulæ, vna est, quod omnia, quæ computantur in quartam, conferuntur, alia econtra. Primam comprobat Iusti. Secundam improbat, quædam enim data conferuntur, quæ in quartam minime computantur, vt donatio simplex; quæ quandoque confertur, cuius exempli probādi gratia subijcit, ad hoc & cōd. est iuxta hoc. Potest, & euidentiorē ponere instantiā quoniam donatio ante nuptias cōferebatur tempore huius legis, vt supra eodem, l. vt liberis, sed non computabatur 4 in quartam, vt supra de inoffi. testam. l. quoniam nouella.

m *Ad hæc.*] scilicet lex ita dicit.

n *Imposuerit.*] vt supra de inofficioso testamento. l. si quando. §. & generaliter. & §. illud. Sic ergo simplex donatio confertur duobus casibus: scilicet quando hoc dicit donator. Item quādo energie inæqualitas, an autem hic dic in distinctio cōferatur, scilicet donatio simplex dixi supra eodem, authen. ex testamento. Sed & quid si & dotem habeat & donationem simplicem altera filia, alia vero dotē tantum? Non puto 6 per hanc legem: ne donationē simplicem conferri, nisi donator hic dixerit. & facit ad l. illam. sup. a communia vtriusque iudic. l. si ali.

Idem A. Mennæ PP.

LEX XX.

Illud sine ratione à quibusdam in dubietatem deductam plana sanctione reuelamus: vt omnia,[a] quæ in quartam 1 † portionem ab intestato [b] successionis computantur ijs, qui ad actionem de inofficioso testamento vocantur, etiam si intestatus is decesserit, ad cuius hæreditatem veniunt, omnimodo cohæredib. suis conferant. Quòd tam [c] in alijs, [d] quam in ijs, quæ occasione militia in hæredum ex defuncti pecunijs acquisitę 2 † lucratur ijs, qui militiam meruit, locum habebit, vt lucrum, [e] quod tempore mortis defuncti ad eum [f] peruenire poterat, [g] non solum testamēto condito quartæ parti [h] ab intestato [i] successionis computetur, sed etiam ab intestato [k] conferatur.

¶ Hæc autem regula, [l] vt omnia, quę portioni quartę cōputantur, etiam ab intestato conferantur, minimè è contrario tenebit, vt possit quis dicere etiam illa quæ conferuntur, omnimodo in quartam partem ijs computari, qui ad inofficiosi querelam vocantur. Ea enim tātummodo ex ijs, quæ conferuntur, memoratæ portioni computabuntur, pro quibus specialiter legibus, vt hoc fieret, expressum est.

¶ Ad hæc [m] cum ante nuptias donatio, vel dos à patre data, vel matre, vel alijs parentibus pro filio, vel filia, nepote, vel nepte, cæterisq; descendentibus conferatur: si vnus, vel vna liberorum ante nuptias tantummodo donationem, vel dotem, non etiam simplicem donationem accepit, vel acceperit, alter vero, vel altera neq; dotem, neq; donationem ante nuptias à parente suo suscepit, vel susceperit, sed simplicem tantummodo donationem: ne ex eo iniustū aliquid oriatur, si ea quidem persona, quæ ante nuptias donationem, vel dotē suscepit, conferre eam cogēda sit, illa vero, quæ simplicem tantummodo donationem meruit, ad collationem eius minimè coarctanda.

¶ Si quid huiusmodi acciderit 3 † iubemus ad similitudinem eius, qui ante nuptias donationem, vel dotem conferre cogitur, etiam illā personam, quæ nulla dote, vel ante nuptias donatione data, solam simplicem donationem à parentibus suis accepit, conferre eam, nec recusare collationem eo, quod simplex donatio non aliter confertur, nisi huiusmodi legem [n] donator tempore donationis suæ indulgentię imposuerit. [n] D. 8. Idus Aug. Constantinop. Decio V. C. Coss. 229.

Aduentitia hodie non conferuntur, sicut nec castrēsia vel quasi castrensia. Bal. & Salic.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXI.

Vt nemini de cętero super collatione dubietas oriatur, necessariū duxim⁹ ꝯsti-

Vt nemini.] CASVS. Filius si sibi habet bona scilicet castrensia, & profectitia, & aduentitia, in omnibus istis bonis cessat collatio, præterquam in profectitijs. Vivianus.

1 † al. quarta portiōe.

2 Idē Bar. Bal. & P.

2 † Acquisita.

3 Imò non est falsa, sed coniungenda cū sequēti. iō dic, ꝙ æstimatio militiæ fit conferenda deductis expensis, nō ipsa militia, vt in ꝯtrio. Alex. & Ias.

Reprobatur Par. Pau. Sal. & Alex.

4 Olim hodie sic. Ale. & Ias.

5 Et sic filius in potestate debet conferre donationē simplicē emancipato. P. Ale. & Ias.

6 Idē Bar. Bald. Pau. & Ias.

3 † Accidit vel accideerit.

* No. vanū argumentū donatarijs. Ne dicas itaque cum interprecib. Donatariū collationi nō obstringi o si temp donationis collationem tenẽ ... ter iussserit, sed potius nō obstringi, nisi expressim donator collationē vetuerit. Nam si fallitur hic donatari⁹ cū ita argumētatur. Ideo se collationi nō teneri, ꝙd lex collationis ei dicta nō fuerit, vt hic, cōtrio collige Donatarium à collatiōe prius nō excusari, quā expressim collatio remissa sit. Got.

a *Constitutioni.*] vt infra de bo. quæ lib. l. cum oportet, quę licet posterior sit in ordine, tamen prior fuit, quam ista in compositione.
b *Acquirendas.*] quo ad proprietatem.
c *Castrense.*] vel quasi: vt ff. eo. l. 1. §. nec castrense, & supra eo. l. filię licet.
d *Acquiruntur.*] quã tũ ad proprietatem: & ad hoc inf. de bo. quæ lib. quod scitis, & in authen. de hęr. ab intest. in princip. coll. 9.

* L. cum oportet. inf. de bon. quæ li. sentit.
1 Quod est uerum tam in filijs in potestate existentib. quam in emancipatis. P. Alex. & Ias.

tutioni a* quam iam fauore liberorum fecimus, hoc addere, vt res, quas parentibus acquirendas b esse prohibuimus, nec collationi post obitum eorum inter liberos subiaceant. Vt enim castrense c peculium in commune conferre in hæreditate diuidenda, & prisci iuris authoritate minimè cogebantur, ita & alias res, quæ minimè parentibus acquiruntur, d proprias* liberis manere censemus. Dat. 15. Cal. Nouemb. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. anno 2.

* Hoc est præcipuas, & collationi, non obnoxias, alioqui. n. iam ante constituerat, ut essent propriæ filiorum fam. d. l. cũ oportet. Cont.

DE TESTAmento militis.

Post successiones prætorias ponit ciuiles. & digniores. s. ex testõ militis prius.

De testamentis miltis.

TITVLVS XXXI.

Institutus a milite specifice in paganicis, non habet ius accrescendi in castrensibus nec econuerso: siue in illis aliquis fuerit institutus, & repudiauerit, siue nullus fuerit institutus, vnde pertinẽt ad heredes ab intestato, cum miles possit decedere pro parte testatus, & pro parte intestatus. h. d. cum l. seq. Alex.

Imp. Antoninus * A. Floro. militi.

* Qui & Caracalla, & Bassianus fratricida cognominatus. Cõt.

LEX PRIMA.

FRater tuus miles, si te specialiter in bonis, quę in paganico habebat hæredem facit, bona que in castris reliquit, petere non potes, * etiã si is, qui eorum e hęs institutus est, adire ea * noluerit: sed ab intestato succedentes veniunt, modo f si in eius locum substitutus non es, & liquido probetur g fratrẽ tuũ castrensia bona ad te pertinere noluisse. Nam volũtas militis h (in expeditione occupati) pro iure seruatur. Accepta 5. Id. Septemb. Duobus, & Aspris. Coss. 213.

* Quasi dicat, nec principali iure, nec iure accrescẽdi. Cont.
* Sic dr, adire hæditatem institutione nominatim. Vi. sluia. 7. obi. 8.

FRater.] CASVS. Miles aliquis decessit habẽs bona duplicis seruitutis, s. paganica, & castrensia. si ergo te fratrẽ suũ in bonis paganicis, hæredem instituit, sine hęredem in castrẽsib. bonis non instituit siue instituit, sed ea adire noluit, ad te non venient iure accrescendi: sed ad succedentem ab intestato, nisi institutõ substituerit, si probatum fuerit ab instituto, vel à succedentibus ab intestato, militem nolle castrẽsia ad te peruenire: quo casu nisi prohibetur, locus erit iuri accrescendi, quod probatur eo ipso, quod non probatur ipsum noluisse ad te bona deferri, & ita probabis maxime, quia eius voluntas pro iure seruatur, sed quod a lege in vno conceditur, in reliquo prohibetur, sic ergo instituendo eum in paganis, castrẽsia videtur adempsisse. ff. de iud. cum prætor.

e *Eorum.*] s. bonorũ castrensium.
f *Modo.*] id est tunc, est verum, quod diximus, si in eius. &c. & accipe si non, pro nisi. Accursius.
g *Probetur.*] quod est eo ipso, quod non probatur contrarium secundum Io. vt ff. eo. si duobus, sic infra e. l. 2. & sic non est contra inf. l. prox. Vel sic melius, ut mihi videtur, probatur. s. ex voluntate militis defuncti, nam si te hæredẽ fecit in paganicis, videtur te prohibuisse in castrensibus, ut quę in vno conceditur, in alio videatur prohibuisse. nam sic est in l. vt ff. de iud. l. cum. prętor. & hæc voluntas est lex, vt inf. subijcit. nam voluntas &c. Alij dicunt contra. s. quod hęc voluntas sit liquido probanda. aliud autem erit, si castrensia bona tibi dederit, de alijs vero nihil dixit, vt inf. l. prox. quæ est contra, secundum hunc casum.
h *Nam militis.*] i. militantis nã secus in veterano, ut ff eo. l. idem & si. §. si vero. Et distingue hic, quia si miles alium in paganicis, & alterum in castrensibus instituit: non est ius accrescendi inter eos, quasi duarum sint hæreditatum hæredes, vt ff. fa. erc. l. hæredes, §. 1. & §. eo: si certarum, §. Iulianus, & l. si duobus, & de bo, li. l. si filius, §. 1. etiam si institutus ex castrensibus non adiuit, vt hic, nisi in casu. scilicet si altera bona æri alieno nõ sufficiant, vt d. l. si certarum. §. Iulianus, in fin. §. & nisi alius institutus ab intestato primum locum obtineret, sed tunc non vẽdicat iure institutionis, sed tanquam ab intestato, vt d. l. si filius. §. 1. si autem vnũ ex vna re, aliũ ex alia: vel vnum ex vnica, aliũ ex castrensib. est ius accrescẽdi inter eos, vt j. e. l. quoque. & ff. e. l. si certarũ. s. resp. Nõ obst. quod dr ff. e. l. si miles vnũ vbi si miles vnũ ex fundo hæredem scripsit, credit quantum ad residuũ patrimoniũ intestatus decessisse, credit. n. ita a iure si probet militẽ hoc voluisse. si aũt miles vnũm instituat in paganicis & in castrensib. neminẽ, pertinẽt castrensia ad hęredẽ ab intestato veniẽtẽ, vt hic, nisi probet voluntas militis cõtraria. idem & econtra. s. si vnũ instituat in castrensibus, non distinguo commilitonem, vel alium, & neminem in paganicis pertinebũt. n. ad hęredẽ iure intestati, vt hic, & inf. l. prox. si autem vnũ post tps instituit, interim habet locum causa intestati, vt ff. eo. l. miles ita. circa princ.

Miles si plures hæredes instituat, an sit locus iuri accrescẽdi inter eos.

Institutio nõ trahit ad se institutionem in diuersis hæreditatibus æquè principalibus. h. d. Bal. vel sic. Institutio facta in castrensibus non trahit ad se paganica, sed institutio simpliciter facta, cõprehendit omnia. h. d. Salic.

Idem A. Septimo militi.

LEX II.

MIles, si castrensium tantummodo bonorum commilitonem i suum instituit hæredem: cætera bona k eius, vt 1 † intestati defuncti, mater eius iure possedit. l 2 † ¶ Quòd si m extraneum scripsit hæredem, isque adijt hæreditatem, bona eius in te transferri non iure desideras. n PP. 11. Cal. Mart. Antoninus A. 4. & Balbino Coss.

1 † Al. intestato.
2 † Possidebit.

Institutio hæredem à milite facta, potius secundum ius commune quam militare interpretatur. h. d. Sal. vel sic. Institutio hæredum à milite facta per quotas, secundum illas trahitur ad omnia bona. h. d. Alex.

MIles.] CASVS. Si in bonis castren. commilitonẽ suũ miles instituerit in paganicis nullum ad ea vocabit nisi proximiorib. deficientibus, tanquam ab intestato, si aũt vnum in castrensib. aliũ in paganicis instituit, mater non vocabit, ex quo

i *Commilitonem.*] vel alium quemlibet.
k *Bona.*] s. paganica.
l *Possedit.*] et si nihil probet secundũ Io. Sed contra sup. l. prox. in fi. vbi vr, quod nisi probet. Sol. aliud cũ quis instituit in paganicis, quia tũc trahunt castrensia, quasi accessoria, vt ibi, aut econtra. & tunc non trahuntur, vt hic at Io. contra. & intelligit ibi eo ipso probatum, quod non probatur contra.
m *Quod si extraneum.*] in paganicis, & alium in castrensibus vt supra dixi. secus si tantum in castrensib. extraneum. Alij contra. distinguunt enim verum commilitonem, vel extraneum instituerit in castrensib. tantum, vt primo casu non habeat omnia bona: quasi sit institutus solummodo causa militia, in secundo sic, ut in secundo casu legis.
n *Desideras.*] tu mater.

Quam-

QVamquam.] CASVS. Si miles filiam suam ex duabus vncijs, & vxorem ex vna instituit: quid iuris sit de alijs bonis, quæritur. s. vtrum perueniant ad succedentem ab intestato: puta ad matrem? Resp. q videtur his verbis filiam instituisse ex duabus partibus hæreditatis, & vxorem ex tertia, nec illud habet locum in milite, sed in quolibet altero priuato, qui iure communi testatur. Primò dicit, q miles in expeditione constitutus, absque omni iuris ciuilis subtilitate, prout vult potest testari. Secundo quæritur, si miles filiam suam ex duabus vncijs, vxorem vero ex vna hæredem sibi instituit, de residuis autem nihil disposuerit, quid iuris sit de dodrate, hoc est de 9. vncijs? & respon. quod etiã de iure cõmuni præsumatur, absque omni priuilegio militari hæreditatem suam in tres partes diuisisse, hoc est, vt filia duas partes habeat, vxor tertiam. hoc est vt idem voluisse de residuo, quod voluit instituendo intelligatur. Viuia.

a Non subyciantur.] ex toto: subijciuntur tamen in quibusdam quandoque sicut, & quilibet paganus: vt infra eodem, l. prox. & l. captatorias, & ff. eo. l. neque enim, §. 1. in 2. responso, & §. si seruus, & l. in fraudem, 1. respon. & §. si quis, & §. fin.

b Apparet.] etiam iure communi: vt dixi. ff. de hæred. insti. l. si interdum, §. pater. & l. si ita, §. 1. & inst. de here instit. §. hæreditas, & argum. ff. ad Treb. Marcellus. in princi. & §. 1. Sed argu. contra. ff. eod. l. si miles unum. vbi intestatus quoad cætera videtur. Sed dic videtur, si probetur, testatorem hoc voluisse.

SI Rufinus.] CASVS. Si miles 20. ann. seruum suum manumiserit: liber erit: si minor, non erit liber, vetante l. Aelia Sentia, nisi ex causa probabili ipsum manumiserit, puta si sit alumnus eius, vel pedagogus, vel consanguineus: vt institu. qui ma. non poss. §. quod eadem. Viui.

c Si Rufinus.] ante casus positionem dic quod dicitur insti. quib. ex cau. ma. non lic. §. eadem, & bl... quæ innouentur per dictum §. & per authen. ibi positam.

d Laticlauius.] nomen est dignitatis. Vel dic, q erat claua de metallo, quam proijciebat tribunus inter confertissimos hostes: & sic cæteri omnes fortiter pugnabant, ita q clauam illam recuperabant.

* Tacit. in Agricola. Credunt pleriq; militarib. ingenijs subtilitatẽ deesse, quia castrensis iurisdictio secura, & obtusior, ac plura manu agẽs callidıtatẽ fori non exercet.

1 † Du. de sunt.

* An priuilegiatus præsumat in dubio potius uti iure communi, quã speciali. vi de Alc. 3. præsump. 36.

2 † al. uxorem uero.

3 † cõstitutus rectè.

Idem A. Vindiciano.

LEX III.

QVamquam militum testamenta iuris vinculis non subijciantur,[a] cum propter simplicitatem * militarem quomodo velint, [1] † & possint ea facere his concedatur, tamẽ in Valeriani quondam centurionis testamento institutio etiam iure * communi accepit auctoritatem. Nam cum pater familias filiam ex duabus vncijs, vxorem [2] † ex vncia hæredes scripserit, nec de residuis portionibus quicquam significauerit: in tres partes diuisisse eum apparet [b] hæreditatem: vt duas habeat, quę sextantem accepit: tertiam, quæ ex vncia hæres est instituta PP. Calen. Nouemb. Antonino A. 4. & Balbino Coss.

Priuilegium militis non tollit legem eius fauore inductam, ob imbecilitatem consilii h. d. Bal. & Alex.

Imp. Alexander A. Iunio.

LEX IIII.

SI Rufinus[c] vir clarissimus tribunus laticlauius[d] maior annis lege[e] definitis, faciens testamentum te manumisit: iustam tibi libertatem competisse scire debes.

¶ Quòd si minor annis[f] exiege [3] † constitutus fuerit, cum faceret testm̃: lege impediente nullam libertatem adeptus es, quæ in hac parte nec militibus[g] remissa est.

¶ Quòd si idem testator causam manumittendi te habuit, quę probabilis viuo manumittente consilio futura esset: quia[h] per fideicommissum data[i] libertas à quolibet minore annis, ei, cuius causa probare potuit, * præstari debet: ex testamẽto militis eiusmodi seruis iustã[k] libertatem competere, consequens est. D. 7. Cal. Decẽb. Alexandro A. Coss.

Ex testamento militis, quando valet iure militari quilibet capere potest, nisi sit specialiter prohibitum. hoc dicit. Alexand.

Idem A. Sozomeno.

LEX V.

EX testamento militis, siue adhuc in militia,[l] siue intra[m] annum missus honestè[n] decessit hæreditas, & legata omnibus quibus relicta sunt, debentur: quia inter cætera, quæ militib. concessa sunt liberum arbitrium quibus velint, relinquendi suppremis iudicis[4] † suis cõcessum est, nisi lex specialiter[o] eos prohibuerit. Dat. 17. Calend. Febuar. Iuliano 2 & Crispino CC. Coss.

Substitutio reciproca siue breuiloqua facta personis imparibus, continet vulgares substitutiones tantum: quæ poterant fieri cuilibet eorum sed pupillarem substitutionem, quę non poterat fieri nisi tantum alteri eorum, non continet, nec etiam continet substitutionem militarem: quamuis illa potuisset fieri ex priuilegio militis cuilibet eorum: quia in dubio præsumitur miles velle vti iure communi, & non priuilegio: & hoc nisi aliter de voluntate militis probetur. h. d.

Idem A. Valentino.

LEX VI.

IN testamento quidẽ eius, qui non miles fuit, si duo-

e Lege.] scilicet Aelia Sentia.

f Annis.] s. 20. vt inst. qui ma. non poss. §. eadem, & j. de fidei. com li. l. mino. & ff. de fideicõ. lib. l. ergo §. item si minor.

g Nec militibus. vt & ff. de manu. test. l. 3. & ff. eod. l. si a milite, § 1.

h Quia.] vt quia fuit eius prædagogus.

i Data. i. relicta.

k Iusta libertatem.] i. directam secũdum Ioan. q tantum fidei cõmissariam potest relinquere: ut d. l. si a milite. §. 1. & facit ff. de ma. vin. l. si rogatus. Accur.

EX testamento.] CASVS. Priuilegium factionis testamenti, militi concedetur dũ est in militia. Si ergo dũ est in militia testamentum fecit. an eo reuerso valeat, quæritur? Dicitur, quod sic: post tẽpus reuersionis potest instituere in testamento quemcunque velit, nisi lex hoc ei prohibuerit, uel si miles intra annũ missus est honestè, vel in militia constitutus: hæredem iure militari potest, & legata relinquere & debebuntur, nisi lex, &c.

l In militia.] & iure militari facto.

m Intra annum.] hoc habes, ff. eod. l. testamenta eord. & l. qđ dicitur, & l. quod constitutum, & dic, vt ff. ad l. Fal. ad veterani, & l. si miles.

n Honestè.] secus si ignominiosè remittatur: ut prædictæ leges dicunt.

o Eos.] s. milites, uel eos, qui ex testamento capiunt: ut habetis exemplum. ff. eod. l. neque enim, §. 2. & l. miles ita, §. mulier, & ff. de ijs, quæ pro nõ scrip. ha. l. 3. & j. de hæret. & Manich. l. 6.

IN testamento. CASVS. Si priuatus, idest non miles decedat, duobus hæredibus institutis fratre scilicet, & filio, & filia impubere, & eos adinuicem substituat his uerbis, uos inuicem substituo. quid his verbis significetur, quæritur? Respond. quòd hoc significauit, quòd patruus sit hæres in totum.

* Et sic sufficit causã subesse, q facit pro filio cui a patre donatũ est, ut si merita probauerit, censeatur donatio ob merita facere. & sic tenẽt sitq; in numero aduẽtitiorũ, & ideo non cõfertur, secundum. Pau. hic.

4 † al. decest.

totum, si impubes non sit hæres, & econuerso: si patruus non sit hæres, impubes succedat insolidum, & locum habet tãtum vulgaris, & est ratio: quia patruo non potest substitui pupillariter, & sic vitatur inæqualitas, & econuerso erit in milite retento eodem casu: scilicet quòd miles fratrẽ suum, & filiam instituit, & eos adinuicem his verbis substituit: vos inuicem substituo, quod si patruus decessit post quam hæres fuerit, admittitur substitutio filiæ: non solum si non fuerit hæres: vt quia antequã adiuit decessit: & sic adhuc non fuit hæres, vel si filia decessit: similiter miles erit hæres, licet filia hæres fuit: quia non adiuit, sed decessit in pupillari ætate, & in substitutionem prædictorum incidit pupillaris: quod non erat in priuato, & hoc fauore militari, & hoc est verum, si mater pupillæ non contradixerit patruo: & patruus probauerit fratrem suum expresse hoc voluisse: quia extraneis hæredibus postquã hæredes fuerint, substituere potest indirecto. Viuia.

a † similiter.

bus hæredibus institutis, [a] altero cui [b] potuit vsque ad tempus pubertatis parens facere [c] testamentum, altero, cui postquam hæres extitit, substituere non potuit, [d] inuicem substitutio eisdem [e] verbis facta est: in eum solũ casum eam locũ habere sententijs prudentium [f] virorũ, & constitutionibus [g] diuorum parentum meorum placet, quo vterique pari ratione potuit substitui. [h]

¶ Sed cum ex testamento militis [i] controuersiam esse proponas, defuncta paruula eius filia posteaquam hæres extitit [k] patri, cum qua simul [l] † æquis partibus hæres institutus [l] eras, substitutione inuicem [m] facta: & mater quidem intestatæ filiæ sibi successionem defendat, tu autem ex substitutione [n] ad te pertinere contendas: iuris quidem ratio manifesta est, licet militibus proprio priui legio etiam hæredibus [o] extraneis, posteaquam hęredes extiterint, mortuis substituere: sed tibi [p] probandum est, an ita frater tuus senserit. [q] PP. 11. Calen Maii, Fusco 2 & Dextro Coss. 226.

Verba enuntiatiua principaliter propter aliud, & nõ propter se emissa non inducunt dispositionem in testamento pagani, sed in testamento militis: concurrente fauore libertatis, nisi probetur error. h.d. Alex.

Idem A. Fortunato.

LEX VII.

Ex his verbis, Fortunato liberto [r] meo do lego, [s] vindicare tibi libertatẽ, non potes, [t] si pagani testamentum proponatur. At enim cũ testatorẽ militem fuisse proponas, si non errore [u] ductus libertum [z] † te crediderit, sed dãdę libertatis animũ habuerit: [x] libertatẽ equidẽ directam competere tibi: sed

a *Institutis.*] scilicet æqualiter.

b *Cui.*] s. minori.

c *Facere.*] testamentum, quod vt facere possit, tria sunt necessaria: ut sit de liberis. Item ut sit pupillus. Item vt in potestate, vt insti. de pu. subst. in princ. & ff. de vulg. & pup. subst. l. 2.

Substitutioni pupillari tria sunt necessaria.

d *Non potuit.*] quia alterum prædictorum trium defuit.

e *Eisdem.*] i. vos inuicem substituo.

f *Prudentium.*] vt ff. de vulg. & pup. subst. l. iam hoc iure, §. sed si alterum.

g *Constitutionibus.*] ut infra de impu. & alijs substitu. l. 2. & l. quamuis.

h *Substitui.*] scilicet in vulgarem.

i *Militis.*] qui ita substituit filiam pupillam, & fratrem quos instituerat.

k *Extitit.*] & sic expirat vulgaris substitutio.

l *Institutus eras.*] à fratre testatoris.

m *Inuicem.*] his verbis, vos inuicem substituo.

n *Substitutione.*] scilicet pupillari, quæ econtra in persona tua locũ hẽre non posset: ut insti. eo. de pu. sub. §. extraneo.

o *Hæredibus.*] non solum filijs, & minoribus, sed etiam extraneis, & maioribus, & directo: ut hic, & ff. eodem, l. milites etiam, nisi mater esset in medio, ut in fin. l. dices. nam alias nisi directo liceret, nullum esset priuilegium militis, ut insti. de pup. subst. §. fi.

p *Tibi.*] i. a te fratre.

q *Senserit.*] scilicet quod expresse voluerit admitti ex substitutione tacita pupillari etiam etiam in testamento militis tacita substitutio contra matrem non admittitur: ut infra de impub. & alijs sub. l. precibus. expresse autem tacita vult per hæc verba, si L. Titius decesserit, Sempronius hæres esto. ut ff. eodem titulo. l. miles ita, §. primo, & in princip. l. in fraudem, §. penultimo. Idem si tacite: ut vos inuicem matri substituo, si modo hoc probetur uoluisse per alia extrinsecus: in casu in hac lege, quæ quodammodo sunt expressa, ut ff. de testo milit. vulg. substitutio l. Lucius. Sed in quo erit priuilegium militis, cum uoluntatis relinquatur quæstio, cum & priuatus hoc faciat: ut ff. eodem, l. iam hoc iure. in fine, & ff. ad Trebellian. l. Scæuola? Respon. hic aliquæ præsumptiones erant contra eum. Alij dicunt, quod probat eo ipso, quod contrarium non probatur. Sed tu dicas cum hoc non probatur, nullum habet miles priuilegium, sed hoc probato, habet: quia est directa substitutio, nisi mater esset in medio, sed si fuisset priuatus testator, hoc probato, quod hoc sensit, esset fideicommissaria tantum, & hæc est vera. Sed Py. dixit, quod hæc erat fideicommissaria, & pro eo, infra de impube. & alijs substitutionibus, l. precibus, & ff. de vulgar. substitutio. l. Centurio, sed certe ibi erat mater in medio cõtra quam eius fauore non valet iure directo, & ita erat in nostro casu, secundum hoc nullum est priuilegium quando mater est in medio. Item satis habet lex, quod vsque ad pubertatem valuit iure directo. Item quæro, intra quantum tempus valeat hæc substitutio fratri facta.

Substitutioni tacita cum matri non admittitur [?]

ADDITIO.

Pro solutione istius quæstionis dicas cũ Bart. hic distinguendo: aut non constat, quòd miles voluerit substituere post aditam hæreditatem, & finitur adita hæreditate, vt hac lege: aut constat, quod substituere voluit post aditam hæreditatem: & tunc aut voluit substituere limitatè vsque ad tempora pubertatis, & in filio pupillo valeret iure pupillari: & in extraneo valeret iure compendiosæ, secundum tamen distinctionem insequentem, ut l. Centurio. ff. de vul. & pup. subst. Si vero voluerit substituere simpliciter, & indeterminatè quandocumque decesserit: tunc si mater non est in medio, semper valeret iure directo, ut d. l. Centurio. si verò mater est in medio, tunc aut testamentor est usus uerbis directis, & valet iure directo; ut d. l. Centurio, si uero est usus verbis communibus; tunc ualet iure fideicommissi post tempora pubertatis fauore matris; ut l. precibus. inf. de impuber. & alijs subst. quam distinctionem tene memoria.

z † deest.

Ex his.] CASUS. Si priuatus uolens aliquid relinquere seruo, uocet eũ liberũ dices liberto meo tali, cũ esset seruus, talẽ rẽ lego. an pp hoc sit liber, quæritur? Rñ quod nõ. nec etiã legatũ petere põt. In milite distinguit, aut sciuit eũ seruum, & aio donandi libertatem eum vocauerit libertũ, quo casu directè erit liber: dum ignorauit, nec erit liber. Viuia.

r *Liberto.*] qui seruus erat.

s *Lego.*] s. decem.

t *Non potes.*] nec legatum: ut ĩ de leg. seruis, & de neces. ser. hęr. inst. l. 2. Et sic no. quod hmõi enũciatio non ualet. Sed arg. contra, ff. de pact. l. tale. in prin. Itẽ vr̃, quod si legatũ nõ valet, quod tñ valeat libertas. ut ff. de manum. test. l. diuus. licet ibi fui. substitutus cum libertate: vnde licet deficiat conditio substitutionis, non tamen debet deficere libertas.

u *Errore.*] quia credebat eum esse seruum, & ob hoc vocauit eum libertum: quia uolebat eum esse liberum, ut supra de iu. & fac. ig. l. cum testamentum.

x *Habuerit.*] quod præsumitur, ut ff. eod. l. Lucius, §. 1. & in auth. ut lib. de cæt. §. si quis autem, col. 6. & in auth. ut lic. ma. & auiæ, § coll. 8.

Certi

& legati vendicationem habere te, prærogatiua militaris priuilegij præstat. D. 12. Calen. Ian. Alexandro A. 2. & Marcello Coss. 227.

Miles pōt decedere pro parte tē poris testatus et pro parte tē poris intestatus. h.d. Sal.

Imp. Gor. A. Aeterno militi.

LEX VIII.

CErti iuris est, militē ad tps ēt hæredē instituere posse.[a] PP. 3. Cal. Octob. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Præteritio militis facta de filio, quem scit se habere, pro exhæredatione habetur, fauore militis, et validitate sui testamenti: secus si filium se habere ignorat, quia tunc testamētū erit nullum, sicut testamentum pagani: præsumitur autem sciuisse eo ipso, q filium nominans ei legauerit h.d. cum l. seq. Alexand.

Idem A. Valerio.

LEX IX.

SIcut certi iuris est, militem qui scit se filium habere, aliosque scripsit hæredes, tacitè eū exhęredare intelligi,[b] ita si ignorās se filiū habere, alios scribat hęredes, non obesse filio ademptá hæreditatem: sed minimè[c] valente testamento (si sit[d] in potestate) eū ad successioné venire,[e] in dubijs nō habetur. PP. 5. Non. Octob. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Posthumus, vel iā natus à milite ignorante pręteritus, ab intestato ei succedit: eo sciēte, habetur pro exhęredato: & scientia eius probatur si de eo fecit mentionē in testamento. h.d. Sal. cōcor. Bal.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Iustino militi.

LEX X.

SI cum, vel in vtero haberetur filia, inscio patre milite, ab eo pręterita sit, vel cū in rebus humanis eā nō esse falso rumore plato pater putauit, nullā eius in[1] † testamēto fecit mentioné,[f] silentium huiusmodi exhæredationis notam nequaquam infligit.[g] ¶ Is aūt miles, q testamento filiam suā appellauit, eique legatum[h] dedit: non instituendo eam hæredem, exhæredauit[i] PP. 12. Calen. Iun. Præsente, & Albino Coss.

Captatoria institutio nō valet etiam in militis testamento. Bal & Sal.

Idem A. & C. Aemy. militi.

LEX XI.

CAptatorias[k] * institutiones ēt ī militis testamēto nullius eē momēti, manifestū[l] est. PP. 7. Calē. Iul. Pręsēte & Albino Cos. 247.

In testamēto militis cessat Falcidia, et hęres facto inuētario, ultra uires hæreditarias non tenetur. h.d. Sal. Uel sic: Legata, & fideicōmissa à milite relicta nō defalcantur, si uires patrimonii nō excedūt: sed si excedūt, diminuuntur, quatenus excedūt h.d. Alex.

Idem A. & C. Domitiæ.

LEX XII.

IN testamento[m] militis legē Falcidiam, & in legatis,[n] & fideicommissis[o] cessare, explorati iuris est.

Certi iuris.] CASVS. Dicit Imperator in hac lege, q miles instituere potest hæredem vsq; ad decennium: vt ex tunc ad alium deferatur hæreditas: secus in priuato, & in eo qui non est miles. Viuian.

a Posse.] ff. eod. l. si in fraudem. §. miles. & l. quærebatur. & l. miles ita. § prin. §. 5. secus in priuato, vt ff. de here. instit. l. hæreditas.

Sicut.] CASVS. Miles sciens se filium habere, si extraneos instituit, eum exhæredare intelligitur. Si autē hæredes se non habere, extraneos instituit, & habuerit filium, hæres erit, quasi ipso iure testamentum nō valeat, & hoc si sit in potestate. Sed quid erit si sit emancipatus? Respond. idem propter priuilegium militis. Viuian.

b Intelligi.] vt instit. de exhær. li. §. sed si in expeditione. & ff. de bo. lib. l. si patronus testamento. in princi. & l. Paulus 2. §. fina.

c Minime.] s. ipso iure: vt ff. e. l. militis. §. miles in supremis. & argu. ff. de lib. & posthu. l. Titius. § prin. & sic idem iuris est in milite & in priuato quando sciunt, diuersum: quia miles videtur exhæredasse: sed à priuato factum, non valet ip so iure, vt inst. de exhære. l. in prin.

d Si sit.] s. filius. Quid autē in emancipato? Respō. valet. sed rumpitur per cōtra tabulas, vt inf. de liber. præter. l. fin. §. sancimus.

e Successionē venire.] ab intestato, nō autem p querelam, cū ipso iure sit nullum testamentum, nisi in casu, qn voluit quemlibet nasciturū esse exhæredatum, vt ff. eo. tit. l. qui iure.

Si cum.] CASVS. Si miles habens vxorē prægnantem hoc ignorans filiam q erat in vtero præterierit, non exhæredasse eam intelligitur, si sciens se filiam habere appellando eam filiam in testamento, ei reliquit legatum cum non instituit: exhæredare videtur. Viuian.

f Mentionem.] & sic præterijt, vt insti. de hæred. quæ ab intesta. §. eadem.

g Infligit.] vt supra. l. proxi.

h Legatum.] præsumitur enim q sciuerit se filiam habere, vt instit. de exhære. lib. §. sed fœminini.

i Exhæredauit.] in testamento fictione. secus est in priuato, quia si ei in testamento reliquit legatum, non videtur eam exhæredasse. vnde illud imputatur in quartam, & agitur ad supplementum si quid deest, vt supra de inoffic. testam. l. omnimodo & l. scimus. Item hodie est contra: nisi dicas militis priuilegium, nam semper inferenda est causa ingratitudinis], secundum Azo. vt in auth. non licet infra de liber. præter.

Captatorias.] CASVS. Non solū in testamento alicuius priuati inualida est captiosa institutio, sed nec in militis, quæ in arbitriū alterius cōfertur sic, instituo hæredem, si Titio placuerit. Viuianus.

k Captatorias.] Captatoria dicitur institutio, cuius conditio confertur ad secretum alienæ voluntatis: puta instituo te, si Titius voluerit, vel ille sit hæres quem Titius voluerit: vel sis hæres si me institueris: sed in præteritum hoc valet, vt sis hæres si me instituisti, vt ff. de hæredi. inst. l. captatorias. & l. ille autem. & l. institutio. in princip. Item secus si dicatur, instituo te, si Seius Capitolium ascendat, quia expressa nocēt, non expressa non nocent, vt ff. de conditio. & demonstratio. l. nōnunquam. Item libertas valet, licet sit captatoria, vt ff. de fideicommis. lib. l. fideicommissaria: secundo. *

l Manifestum est.] vt ff. de lega. 1. l. captatoria.

In testamento.] CASVS. Si priuatus hæredē instituerit, & legatis & fideicommissis totam hæreditatem exhausit, hæres, quartam detrahere pōt: sed an sit sic in milite, quęritur? Respon. quod non, quia omnimodo debet eius voluntas seruari propter priuilegium suum: si autem plus petatur, quam sit in eius patrimonio, petēti obstabit exceptio.

m In testamento.] scilicet iure militari facto, secus si iure communi, vt infra cod. l. penult. Item secus in veterano, vt ff. ad legem Falcid. ad veterani.

n In legatis.] vt infra ad l. Falcid. l. in testamento. & ff. ad l. Falcid. l. si post. & l. si miles. & l. fi. & ff. cod. l. si certarum. in fin.

o Et fideicommissis.] generalibus, & specialibus, vt ff. ad Trebel. l. j. & pen. Sed contra in ea. l. j. §. in filij, sed ibi dicit habere locum Trebellianum in testamento militis, quo ad alia remedia, non quo ad quartam.

Institutio quæ dr captatoria.

1 † al. deest.

* Quid sit captatoria institutio, in cuius explicatione multū aberrat Accurs. vide Ant. Au. li. 4. emen. ca. 15. Alciat. 2. parerg. 31. Cuiac. 16. obseru. 31.

* Adde. q etiam dispositio captatoria ad pias cās non valet, & est cōis opinio, vt ait hic Ia.

¶ Sanè [a] si quid vltra vires patrimonij postulatur, competenti defensione tueri te potes. [b] PP. 6. Non. Iul. Præsente, & Albino Coss. 247.

Reseruatio testamenti facta militi damnato de crimine capitali, non extenditur nisi ad castrensia, & ab intestato succedit fiscus in paganicis. h.d. Alex.

Impp. Valer. & Galien. AA. Claudiæ.

LEX XIII.

ET militibus nostris centurionibus, [c] quoq; ob flagitium militare [d] damnatis, non aliarum, q̃ castrensium rerum testamentũ facere permittitur. [e] & intestatis, [f] iure proprio succeditur à fisco. [g] Prop. Non. August. Valeriano, & Galieno AA. 3. & 2. Coss. 256.

In testamentis militis non requiritur solennitas iuris communis. h.d. Alex. & hæres scriptus in eo, præfertur succedenti ab intestato. Sali.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. hæredibus Maxim.

LEX XIIII.

SI à fratre suo militante mater vestra scripta hæres, successionem eius sibi quæsiuit, quamuis testamenti scriptura non continet iuris obseruationem, hanc 1 † tñ hæreditatem fratrem testatoris, vel eius filios [h] ab intestato euincere nõ potuisse, iure constitit. PP. 5. Non. Maij, ipsis AA. Coss.

Milites in expeditione degentes, priuilegium habent, vt testari valeant quomodo possunt: & ideo quod in vagina, vel clypeo, vel puluere cum gladio scripserint, habetur pro testamento solemni. h.d. Alexan.

Imp. Constan. A. ad populũ.

LEX XV.

MIlites in expeditione degentes, [i] si vxores, aut filios, aut amicos, aut cõmilitones suos, postremo cuiuslibet generis homines amplecti voluerint supremę uoluntatis affectu, quomodo possint, ac velint, testentur, nec vxorum, aut filiorum eorum, cum voluntatem 2 † patris reportauerint, meritũ [k] 3 † aut libertas [l] dignitasve quæratur. 4 †

¶ Proinde sicut iuris rationibus licuit, ac semper licebit, si qd in vagina, aut clypeo literis sanguine suo 5 † rutilantib. adnotauerint, aut in puluere inscripserint 6 † gladio sub ipso [m] tempore, quo in prælio vitæ sortem derelinquũt, huiusmodi voluntatem stabilem esse oportet. Dat. Idib. August. Nicomediæ, Optato, & Paulino Coss. 334.

Notarii, & apparitores militum non gaudent priuilegio militari, licet in matricula militum descripti sint. h.d. Alexand.

Imp. Anastat. A. Hierio PP.

LEX XVI.

SCriniarios, [n] * vel apparitores, qui virorum magnificorum magistrorum militum iussionibus, vel actibus obtemperant, etsi nomina eorum matriculis militaribus referri videantur, nullatenus [o] tñ 7 † in vltimis à se conficiendis voluntatibus iuri militaris habere facultatem decernimus. Dat. Idi. Febru Constantinop. Paulo V.C. Cos. 496.

a *Sanè.*] Postulatur à legatarijs, nam à creditoribus. et iã vltra potest peti, vt j. de iure deliber. l. fi. §. j.

b *Potes.*] nec enim vltra quàm ad eum peruenit, tenetur, vt hic, & ff. eod. l. si verò. §. quid ergo. & ad l. Falcid. in ratione. §. quod vulgò. & ff. si cui plus, quàm per legem Falcid. l. j. §. in quibusdam. & ad Trebel. l. j. §. pen. hoc autem hodie verum est si fecerit inuentarium alias tenetur insolidum, vt in authenti. de hære. & Falcid. §. si verò non fecerit. collat. 1

ET *militibus.*] CASVS. Si miles cõstitutus in militia aliqd commisit, vt quia arma sua alienauit, vel duci belli non obtemperauit, an testamentum facere possit, quęritur? Respond. q̃ sic, s. in castrensib. bonis tãtum: si autem intestatus decessit, fiscus ei succedit.

c *Centurionibus.*] q. forte præerát cẽtum militibus.

d *Militare.*] q̃ sunt multa, vt patet ff. de re mili. per totum & in l. 3.

e *Permittitur.*] sed & in illis, si hoc eis pmissum sit à principe, vel à iudice, vt ff. de lega. 3. si quis in princip. §. 1. & de iniusto testam. l. s. qs filio ex. §. irritum. & de dona. inter vir. & vxo. l. cum hic status §. si miles.

f *Intestatis*] i. posito, q̃ non fecerit testamentum.

g *A fisco.*] hoc planè intelligitur in paganicis, & in castrensibus dixit Ia. idem. Sed cõtra eum. ff. de vetera. & mili. suc. l. j. vbi dicitur, q̃ succedũt cognati, quod determinatur per l. 2. eiusdem titu. scilicet vsq; ad quintum gradũ: & postea admittitur fiscus, etiam in castrẽsibus. Et vt plenè videas, distingue, an propter commune delictũ sit dãnatus, vt tunc non liceat ei damnato testari: vt d. l. ff. de vete. & mili. succes. l. 1. an propter militare, & tunc si de hoc rupta, non liceat ei aliis, de castrẽsib. potest, si hoc est ei concessum à iudice, qui eum condemnauit: vt ff. de leg. 3. l. si quis in p. in. §. miles de non castrensi. non potest vt hic. & & ff. de re mili. an si autem decessit intestatus, dic vt sup. dixi in principio.

Centuriones, q dicantur.

1 † al. deest.

Miles dãnatus de crimine, an possit testamentũ facere.

SI *à fratre.*] CASVS. Frater matris tuæ in minus solenni testamento puta adhibitis tantum duobus testibus, te hæredem instituit: nunquid obstante q̃ minus solenne fuit testamentum, frater tuus vel filius eiusdem fratris, euincet hæreditatem, quæritur? Respond. quod non, & hoc propter priuilegium militare.

h *Filios.*] scilicet fratris: nam filijs militis seruatur quod dicitur supra eodem, l. sicut.

MIlites.] CASVS Miles instituere hæredem potest in militia cõstitutus, siue vxorẽ, siue filios, siue quemlibet alium: nec inquiretur filius an fuerit bene vel non, vel fuerit institutus in dignitate vel non: vel liber an seruus propter priuilegium militis. cætera plana sunt. Viuianus.

i *Degentes.*] in exercitu.

k *Meritum.*] id est. vtrum meruit esse hæres, an non.

l *Libertas.*] s. vtrum sit seruus, an liber.

m *Sub ipso tempore.*] ita tamen, quod hoc legitimis probationibus ostendatur scilicet duobus testib. vs licet non rogatis: vt ff. eod. l. Lucius. cum autem non occupatur tanta necessitate, & est in castris: exigitur cõuocatio, & rogatio, vt voluntatem audiant duo testes, vt ff. eod. l. diuus, & Institut. eod. §. 2. si autem sit in domo sua, exigitur solennitas communis: vt instit. 20. §. j. & j. eo. l. pen.

SCriniarios.] CASVS. Si scriniarius, idest notarius intitulatus in matricula militum inueniatur, vel magistro militum obtemperans: an priuilegium habeat militis in testando, quæritur? Respond. quod non. licet videatur cõtra ff. eo. l. vlt. Sol. ibi fuit notarius in loco hostili. vel iurauit se nõ vitaturum mortem propter rempublicam.

n *Scriniarios.*] idest, notarios siue tabelliones, & est vulgare Romanorum.

o *Nullatenus.*] immo videtur quod sic: vt ff. eod. l. fina. & de honor. possess. ex testam. mili. l. prima, quæ sunt contra. Solut. distingue vtrum sunt in loco hostili, vt tunc habeant priuilegium militum, vt ibi: an non, vt tunc non.

2 † Voluntate.

3 † Merito.

4 † Quærãtur.

Militis testamentũ quot testibus probari debeat.

5 † Fuso.

6 † Scripserit.

* Forcatu. 12. Auiarij. 2. hodie cõparati. posse putant secretarios, & scribas Ducũ, & Tribunorum.

7 † al. deest.

non habeant priuilegium, vt hic. Vel dic, quòd ibi loquitur de ijs qui intrauerant se non euitatur us mortem rei publicæ causa.

N*E quidam.* CASVS. Testari quoquo modo uoluerit militi permittitur, dum est in expeditione, secus si extra quia habetur loco priuati. Viuia

a *Componere* scilicet testamentum.

b *Beneficium* no. vt & ff. eod. l. tiliums; & Institu. eo. §. illis, & inf. qui non ob. lon. temp. præscri. l. sancimus. & sup. de restitu. mili. l. fin.

L*Icet*: CASVS. Pupillo militi tribunatum adepto, olim testari licebat, quod innouat Imperator, cum instabilē mentem habeat, & extraneos instituendo hæredes propinquis suis nocere possit, nullo modo etiā tribunus creatus habebit testamenti libertatem. Viuia.

c *Pupillis*. militibus & ff. de excu. tut. l. sed & milites, §. iam autem. *

d *Priuilegia*. idest, quia miles & tribunus.

e *Fieri*. idest, pupillum creari tribunū, vt ff. de mune. & honor. l. ad rempublicam. Vel dic verius creatum posse testari.

2 † quidem putelur.

* Componere quod licuisse ante hanc legem an Theop. §. illis. Inst. eod. in expeditione aūt habet solu locū, quod tunc inier mortua est quo dammodo legum memoria. Vi. Cuia. consult. 49.

* vi. Cuia. 17. obser. 76.

2 † Si tribunatus numerum.

QVI TESTAMENTA face. possunt.

3 † al. deest

Qui testantur iure speciali supra dixit, nunc qui communi.

ADDITIO. Ista continuatio nō est perfecta, & adde ad eam in fin. Modo videndum est de ijs personis, quæ possunt testari, vel non ut l. si quæramus, ff. de testa. & ideo iste titulus præcedit tit. de test. Iason.

Q*Vanquam.* CASVS. Paterfamilias omnia bona sua habens cōmunia cum fratre suo pro indiuiso, filiam suam Titio matrimonio collocatā in testamento suo hæredem instituit, an valeat institutio, quæritur? Videbatur quòd non: quia non videbatur habere proprium, cum omnia bona sua erant communia, secus tamen est, & ita est argumentum, quòd idem quod commune mihi est cum alio, meum est, idem est si cum sorore tua communem hæreditatem habuisti, nihilominus valebit testamentum tuum. Viuia.

4 † morbo, vel alia ratione.

Miles non militans, non gaudet priuilegio militis, h. d. Bal. Sal. & Alex.

Imp. Iustinia. A. Mennæ PP.

LEX XVII.

NE quidam putarent,[1]† in omni tempore licere militibus testamenta quoquomodo voluerint, componere, [a]* sancimus, ijs, solis, qui in expeditionibus occupati sunt, memoratum indulgeri circa vltimas voluntates conficiendas beneficium.[b] Dat. 4. Id. April. Decio V.C. Coss. 529.

Pupillus licet sit tribunus seu capitaneus militum, non potest testari. h. d. Alex. concord. Bal. & Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XVIII.

LIcet antiquis legib. permittebatur pupillis,[c2]† si tribunatum numerorum merebantur, vltimum elogium conficere posse; attamen indignum nostris temporibus esse videtur, eum, qui stabilē mentē nondum adeptus est, propter priuilegia militū sapientium hominum iura pertractare, & in tam[3]† tenera ætate ex tali licētia parentib. fortè suis, vel alijs propinquis nocere, propriam substātiam extraneis relinquendo. ¶ Ideoque hoc fieri[e] nullo modo concedimus. Da. Cal. Nouemb. post Consulatum Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo. 532.

TITVLVS XXII.

Qui testamenta facere possunt, vel non.[4]†

Societas, vel communio incidens, vel ex conuentione procedens, nō impedit ius testandi, hoc dicit Sal. Vel sic, Habens cum alio bona communia non prohibetur de parte sua testari, hoc dicit Alexander.

Imp. Gordianus A. Pettronio militi.

LEX PRIMA.

QVanquam* omnium bonorum socer tuus, tamque frater eius, socij fuerint tamen non eo minus idem frater eius, cum fati munus impleret, testamento suo potuit sibi hæredem instituere, quem vellet.[f] Item non idcirco minus is testamenti factionem habet, quòd indiuisam successionem[g] cum sorore sua dicatur habuisse,[h] PP. 12. Cal. Aug. Atiano, & Pappo Coss. 244.

Licet testator seipsum interficiat, testamentum tamē eius non irritatur, si tempore quo testatus est, erat sanæ mētis, nisi se interfecerit metu futuræ pœnæ alicuius delicti per eum commissi. hoc dicit. Alexan.

Imp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Tiatori & Potiæ

LEX II.

SI is, qui te cum vxore tua hæredem scripsit, quandō testamentum ordinauit, sanę mentis* fuit, nec postea alicuius sceleris conscientia strictus, sed aut impatiens doloris, aut aliqua furoris rabie[i] constrictus, se præcipitem dedit, eiusque innocentia liquidis probationibus[k] commendari potest à te, adscitæ[l] mortis obtentu postremū eius iudiciū cōuelli[m] nō

f *Vellet*. ut sup. pro socio. l. si societatis, & ff. pro soc. l. cum duobus, alias est l. si fratres, §. item respondit. r.

g *Successionem*. quasi enim non haberet proprium, videbatur non posse testari, & est eadem causa dubitationis in proxi. resp.

b *Habuisse*. ex alia causa, quam societatis.

S*I is*. CASVS. Aliquis dum erat sanæ mentis, te & vxorem tuam hæredes instituit: deinde se præcipitauit, an valeat testam. eius, quæritur? Distinguitur aut impatiens doloris hoc fecit, quia sui valetudine detentus, quo casu valet testamentum, aut metu futuræ pœnæ, quo casu non valebit, sed succedet ei fiscus. Viuia.

i *Rabie*. idem si pudore aris alieni, vt ff. de iu. fisc. l. in fraudem, §. 1. Accursius.

k *Probationibus*. quæ probat ut eo ipso, quod contrarium non probatur, ut ff. de bonorum qui mor. sibi consci. l. fin. §. fi. & in infra titu. 1. omnium, §. cum hoc ipsum. Vel hic 3 erant præsumptiones in contrarium. Et est hic annectenda distinctio si mortem sibi consciuit metu criminis cuius accusatio poterat institui post mortem, vt ff. de accusa. l. iudicio rū. quo casu publicanda sunt 4 bona, si autem metu alterius criminis quod esset publicum & capitale, si quidem antequam in eo deprehenderetur, vel is aduersus eum contestaretur, non publicarentur 5 bona. aliquin sic, si conscientia criminis hoc fecerit, ut præalle. l. Si autem erat crimē extraordinarium, puta furtum vel simile, non publicantur, 6 siue ante, siue post mortem sibi consciuit, 7 ut ff. de bono. eorum, l. fi. & ad idem infra, de bonis eorum, l. prima. & ff. de iniusto testamento, l. si quis, filio exhære. §.

* Vi. Clar. § test. § te sta mentū, q. 19. & se.

3 Ista ē bona Sali. & sequitur eā Fulgo.

3 Ista magis conclu dit Sal. & Pau.

4 Sequitur gl. Ba. Pa. Sal. Ale. & Ias.

5 Gl. sequit Bal. sed reprobatur per Alexā. post doct. mentis. Vi Alc. j. præsumpt. 38.

6 Singula. gl. fm Bal. in l. 3. inf. si pen. app. mors interue. & secundum Ale. & Ias. hic.

7 Et bene Ba. & Sal.

proinde, & §. seq. & de dod. inter uir. & uxo. l. cum hic, §. si maritus, & inf. si reus vel ac. mor. fue. l. defuncti, & ff. de ædi. edi. l. bouem, §. mortis.

l *Adscitæ*. idest, quia mortem sibi consciuerit, quia seipsum occiderit.

m *Conuelli*. i. remoueri.

a *Ratam.* scilicet taliter testantis.

b *Eius.* scilicet criminosi.

SEnium CASVS. An senex vel æger possit facere testamentum, quæritur? Resp. quod sic, sed filiusfamilias nõ. Cætera plana sunt vsque ad l. hac consultissima. Viu.

eo, quòd testes sunt necessarij testamento, sed eunuchus non habet testes, sed aliter hincinde accipitur nomen testis.

o SI *quis. Scribendi.* & ita iure priuati vtitur princeps, vt insti. titu. 1. lex imperfecto, & l. omnium, circa fin. & l. dubiũ, & sup. de leg. & constit. l. digna, & infra ad leg. Falc. l. 4. & inf. l. proxi. & ff. de leg. 3. ex imperfecto.

dubet. Quod futuræ pœnæ metu voluntaria morte supplicium anteuertit: ratã [a] voluntatem eius [b] conseruari leges vetant. PP. Cal. Decem. ipsis AA. Coss.

Senectus, aut corporis infirmitas factionem testamẽti non impediunt in homine sanæ mentis, sed patria potestas bene impedit, h.d. Alex. concor. Bal. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Licino.

LEX III.

SEnium quidem ætatis, vel ægritudinem corporis sinceritatem mentis tenentibus testamenti factionem certum est non auferre.[c]

¶ Filium [d] aũt, qui in ptãte ẽ testm̃ facere non posse,[e] indubitati iuris est. Dat. 3. No. April. Sirmij CC. Coss.

Pupillus non potest testari, sed ille qui excessit pupillarem ætatem, potest: licet malitia nõ suppleat vel licet nondum sit ætatis 25. annorũ hoc dicit secundum glo. & doct. Alex.

Ijdẽ AA. & CC. Radoni.[1] †

LEX IIII.

SI frater patruelis [f] tuus ante, decimum quartum ætatis suæ annum decessit, cum facere non [g] potuit testamentum,[h] nihil rectè ex eius postremo iudicio [i] postulatur. Nam si hanc ætatem [k] egressus,[l] licet uigoris nondum emersissent vestigia,[m] suum solenniter ordinauit iudicium, hoc euellere frustra conaris. S. 6. Id. Nouem. Pãtich. CC. Coss.

Inhabilitas ad generandũ nõ inhabilitat ad testãdũ, Sa.

Imp. Constantinus A. ad Rufinum PP.

LEX V.

EVnuchis[*] liceat facere testamentum, componere postremas exemplo omnium [n] voluntates, conscribere codicillos salua testamentorum obseruantia, D. 5. Cal. Mar. Sirmij, Constantio. A. 5. & Constante Cæs. Coss. 339.

Qui Imperatorem sibi fecit hæredem, non prohibetur alium sibi instituere, & Imperatorem reuocare, Salicet.

Idem A. ad Volusinũ.[2] † PV.

LEX VI.

SI quis Imperatorem fortè hæredẽ instituerit, habeat mutandi iudicij facultatem, & quemcunq; voluerit, secundum leges in testõ suo hæredem scribendi.[o] [3] † Dat. 12. Calen. Mart. Mediolan. Arbitione, & Lolliano, Coss. 355.

Imperator & Augusta in testamenti factione passiua & actiua vtuntur iure communi, ideo mutare hæredes possunt, h.d. Sal.

Imppp. Valens, Valent. & Grat. AAA. Maximo.

LEX VII.

CVm hæredes instituuntur Imperator, seu Augusta: ius commune cum cæteris habeant.[p] Quod & in codicillis, & fideicommissarijs epistolis [q] iure scriptis obseruandũ erit. ¶ Et (sicut priscis legib. cautum est) Imperatori quoque, & Augustæ testamentum facere liceat,[r] & mutare.[*] D. 7. Id. Aug. Gratiano C. 2. & Probo Coss. 371.

Cæci lumine ex accidenti, vel à natura possunt suas vltimas uoluntates per nuncupationem condere, seruatis tamen solennitatibus in hac lege comprehensis, h.d. Alex.

Iustinia. A. Demostheni PP.

LEX VIII.

HAc cõsultissima lege sãcimus, ut carentes ocu-

c *Non auferre.* nam quia nõ erat sanus, inferebatur, ergo insanus, ergo furiosus, sed non ualet, vt supra de transact. l. sanum, & ff. eo. l. 2.

d *Filium.* aliàs est lex, & aliàs, §

e *Non posse.* etiam cum voluntate patris, 1. vt In. eod. in princ. & ff. eo. qui in potestate. sed donare põt causa mortis patre permittente, v. ff. de donat. cau. mor. l. tã is, §. filiusfamilias, §. pen. sed quæ est ratio? Resp. Quia testamenti factio est publici iuris, 2 sed donatio priuati, ut ff. eodem, l. 3. Vel dic, quòd inst. non debet dependere ex alieno arbitrio vt ff. de hær. instit. l. illa institutio. ADDITIO. Hæ duæ rationes sunt de mẽte Bar. B. Paul. & Ia. & cum dicit glos. q institutio non debet pendere ex alieno arbitrio, fallit hoc de iure canonico, q̃a potest pendere ex alieno arbitrio ad pias cãs. ca. cum esses, extra de testa.

f SI *frater patruelis.* Quis sit, habes Instit. de grad. cogn. §. quarto.

g *Non potuit.* nec etiam tutore, quia tutor daẽ viuo, non vt ei mortuo consulat. ADDITIO. Tu dic, q immò propterea, quia vltima uoluntas non debet pendere ex alieno arbitrio. Ias. licet Bal. & Salic. gl. insequantur.

h *Testamentum.* sed de facto fecit.

i *Iudicio.* sic ergo pupillus non testatur, vt hic, & Institut. eo. §. 1. & sup. titu. 1. l. vlt. & int. quando prouo. non est necess. l. 2. & de leg. 1. l. hæ. l. sciant.

k *Ætatem.* scilicet 14. ann.

l *Egressus.* vel pridie ante, vt ff. eod. l. qua ætate.

m *Vestigia.* s. ætatem 25. ann. vt ff. de mino. l. 1. uel nondum potens erat coire.

n EVnuchis liceat. Omnium, erat autem dubitatio 3 ex

p CVm hæredes. *Habeant.* quo ad testamenti solennitatem, 4 vt sup. l. proxi. & sic non est contra, ff. de leg. 2. l. quod princ.

q *Epistolis.* vt inf. de fideic. l. & i epistola.

r *Liceat.* idẽ in Papa secundum Io. ADDITIO. Tu dic verum quo ad bona pñmonialia, sed non quo ad Papatum, est glo. sing. in c. Apostolica. 8 q. 1. secundum Phil. Franc. in rub. de test. li. 6.

HAc consultissima. CASVS. Qualiter cæcus naturaliter, siue ex morbo facere debeat testamentum, quæritur (R̃ si. q primo vocabit testes septem, & tabularium, coram eis dicet, q vult facere testamentum nuncupatiuum. Hæredẽ certum nominabit, ne nominis error ambiguitatem generare possit: ex quot uncijs uelit eũ esse hæredẽ, & q̃d unũquẽque legatarium uelit capere, quib. & à tabellione scriptis, & a testib. subscriptis & signatis, plenum robur obtineat testamentum, & hoc in prima. Si aũt codicillos velit facere, nec heredem instituerit, sed legata alia relinquere, prædicta seruetur solennitas, prætertquam in numero testium, ne sit contra infra, de codicil. l. vlt. §. in omni, & cuicunque velit, siue testamentum fecerit, siue codicillos, vno tempore committit ad scribendum, & alio tempore poterit facere recitatũ tam sibi, quam testibus, vt protestetur se taliter testamentum confecisse uel codicillos, testiũ subscriptione insecuta, & hoc in secundã. Si tabellio inuentus nõ fuerit, septimus testis loco. [illegible] adhibeatur in testõ sic fact. e codicillo poterit, cui vult ex testib. ad custodiendum

1 Sequitur glo. Sal. & doct.

2 In quo quis nõ repræsentat personam duorũ, sed vnius tñ. Ba. Pau.

1 † Rhodoni.

* eunuchis Cuiac. 17. obser. 24. hoc uerbũ referri posse ait ad cubicularios principum l. 2. infra de præpos. sac. cubic. ut & si serui sint, habeant testamẽti factionẽ. Vel ad Eumonismos spadones, quibus lex 17. Codic. Th. de hæret. ademerat testi factionẽ. Cui accessit, ar. l. 25. & 26. d. ti. Goth.

3 Truffa è Bald. ideo dic q eunuchus è hõ imperfectũ quare uidebatur q̃ nõ possit testari. Bal. Sal. licet Bart. contra.

4 Passiuè, nõ actiuè. Pau.

2 † Volusianum.

3 † inscribendi.

* mutare. Quædã hic aniecta ex Symmacho vid. apud Cuia. 5. obs. 7.

dicendum committi∫∫e. quod habere pōt locum, nō tm̄ in cæco. ∫ed ī alio. ∫ed maximè, &c. & hoc in tertia parte. Viuian.

a *Per nūcupationem*] i. per testm̄ nuncupatiuum sine solennitate, non tn̄ sine scriptura, vt instit. eo. §. cæcus. Sed quare dr̄ hoc nuncupatiuum, cum tn̄ habeat tm̄ similitudinem cū scripto? Resp. 1 quia testator nō signat, nec subscribit, nec nomen heredis scribit, quod in eo esset necesse, vt j. tit. j. l. iubemus. Itē testes debent oīa scire, quę in hoc continentur. 2 ibi non oportet, vt hac l. & j. titu. j. hac consultissima.

b *Scriptis.*] s. sine solennitate.

c *Edoceant.*] s. cæci quod est hic speciale. 3 aliàs secus, vt j. tit. j. l. in testamentis. quod est verius. Vel hoc corrigitur. 4 & facit ff. de adop. l. etiam cæcus.

d *Et indicia*] hoc vbi propter solum nomē potest oriri ambiguitas. Quid .n. si Gallopressam 5 instituat, qui nunquam inuenitur, nisi hic.

e *Omnia denique palam.*] quid sit palā, dic, vt ff. eod. l. hęredes. in princip.

f *Codicillis.*] sic ergo in codicillis hoc casu exiguntur octo testes, quod est speciale. 6 Vel dic nō referri 7 ad omnia prædicta, sed ad alia pręter numerum testiū: & sic sufficiunt quinque, vt j. de codicillis. l. fi. §. in omni.

g *At cum.*] hic versus nil hic addit: nisi hoc φ cæcus sub obtutu testium non habet necesse facere scribi, licet dixerit supra. poterit igitur & alio tēpore prius scribi & tunc legi & subscribi.

ADDITIO. Dicit hic Ang. φ hic intelligitur, quando erat in extremis vitæ cōstitutus. & hanc glo. sequuntur Doct.

h *Memoria.*] vt in auth. de trien. & semisse. §. illud quoque. collat. 3.

i *Lic.*] s. cæcis.

* Cōcor. c. licet. extra de testib. cuicumq; Testamentum aliqñ dicitur nōcupatiuū.

1 Sequunē gl. B. & Ia.

2 Et bene. Salic.

3 Istā sequit Cyn. Ray. B. P. Fulg. Ale. & Ias.

4 Placet S.

5 Qui fuit Beccllus Azo. Cy. B. & Ang.

6 Istā sequitur Bar. B. Fulg. Ro. & Ale. in hoc iste text. & fin. sm̄ Ange.

7 Gl. sequitur S. & P. & dicit Ia. adhibitis quinq; testibus dēt addi tabellio.

lis, seu morbo vitiove, seu ita nati, per nūcupationem [a] suæ condāt moderamina voluntatis. s. præsentibus septē testib. [*] quos alijs quoq; testamentis interesse iuris est, tabulario ēt, vt cunctis ibidē collectis, primū ad se cōuocatos omnes, vt sine scriptis [b] testentē, edoceāt, [c] deinde exprimāt nomina specialiter hæredū, & dignitates singulorū, & indicia, [d] ne sola nominū cōmemoratio quicquam ambiguitatis pariat, & ex quanta parte, vel ex quot vncijs in successionē admitti debeāt, & quid vnūquemq; legatariū seu fideicōmissariū asseq velint, oīa deniq; palā [e] edicant, q̄ vltimarum capit dispositionum series lege concessa.

¶ Quibus omnib. ex ordine peroratis vno eodéq; loco, & tpe, sed & tabularij manu conscriptis sub obtutu septē (vt dictū est) testium, & eorūdē testiū manu subscriptis, de hinc cōsignatis tā ab eiusdem testibus, q̄ à tabulario, plenum obtinebit robur testantis arbitrium.

¶ Quæ in eundē modū erūt obseruāda, quāuis nō hr̄des instituere, sed legata solum, vel fideicōmissa, & in summa, q̄ codicillis [f] habentur cōgrua, duxerint ordināda.

¶ At cū [g] humana fragilitas mortis præcipuè cogitatione perturbata minus memoria [h] possit res plures consequi, patebit eis [i] licētia volūtatē suā siue in testamēti, siue in codicilli tenore cōpositā, cui velint scribē iam credere, [k] vt in eodē loco postea conuocatis testib. & tabulario, re ēt (vt dictū est) patefacta, cui᷑ causa cōuocati sunt, ēt chartula promatur, q̄ susceptam testatori recitabit tabularius, simul & testibus, vt vbi tenor eorū cūctis inotuerit, elogiū ipse suū profiteat agnoscere, & ex animi sui, q̄ lecta sunt, disposuisse sententia, & in fine subscriptio sequatur testiū, necnon oīum signacula tā testiū (pro ut dictū est) quàm tabularij.

¶ Sed qa tabulariorū copia nō in oībus locis datur quærentibus, iubemus vbi tabularius reperiri non possit, octauū [l] adhiberi testē, vt qđ tabulario p̄ supradicto modo cōmisimus, id per octauū testē effectū capiat, libera potestate concedenda voluntates suas in p̄dictum modum ordinātibus, chartulā ita subscriptā ita deniq; cōsignatā, vt ante latæ formæ declarāt, cui velint è testib. custodiendā mādare. Sic fieri namque confidimus, vt non recipiat se tm̄ in cęcis testandi [m] licentia, sed ne locum quidem vllum relinquat insidijs, tot oculis [n] spectata, [o] tot insup in tuto locata manibus. Dat. Cal. Iun. Constant. Iustiniano, & Valeriano Coss. 521.

Furiosus habens dilucida interualla, pōt in illis interuallis condere testamentū, dummodo ante, q̄ furor superuenerit, cęperit testari, & finierit: sed si antequā compleret, superueniat furor, quod ante factū est, pro nihilo habetur: ideo cessante furore non poterit cōplere, sed habebit nesse de nouo incipere. Alex.

Imp. Iustinia. A. Iuliano PP.

LEX IX.

Furiosū in suis inducijs [*] vltimum cōdere elogiū posse, licet ab antiquis dubitabatur, tamen, & retro principibus, & nobis placuit.

¶ Nunc aūt hoc decidēdum est, φ simili modo antiquos animos mouit, si cępto testamento furor eū inuasit. Sancimus itaque tale testamentum hominis, qui in ipso acto testamenti aduersa valetudine tentus est, pro nihilo esse. ¶ Si verò voluerit in dilucidis interuallis aliqđ condere testamentum, vel vltimam voluntatem, & hoc sana mente incœperit facere,

k *Cedere.*] i. concedere, puta prius.

l *Octauum.*] ergo tabularius cōputatur in numero octo testiū, qui hic exiguntur, sic est in auth. de fide instrum. §. oportet vero. collat. 6. & ff. eod. l. Domitius. Idem & in alijs testamentis, vt loco vnius computetur, & sic sufficiant sex testes, & tabellio; idē vbicumque exiguntur duo, vel quinq. Sed Bandinus contra: 8 quia nō probabatur per tal. rescripturam, licet per testes probetur, inter quos sit tabellio, & sic erit hoc casu speciale.

m *Testandi.*] nam & alij possunt prædicto modo testari, sed non habent necesse.

n *Oculis.*] licet cæcus non viderit.

o *Spectata.*] neutraliter ponuntur hæc nomina, & sunt pluralis numeri, & reguntur a verbo, relinquat.

p *Sensibus.*] hominibus habētibus sensum.

ADDITIO. Aduertas, secundum Bald. & Sali. hic φ cęcus, qui testatur inter liberos, non habet necesse obseruare solennitatem huius legis. hoc tenet etiam Angel. Aret. in §. cæcus autem, in inst. quib. non est permissum fa. testam.

Furiosum.] CASVS. An furiosus possit facere testamentum, quæritur? Dī, φ sic, dum est inter dilucidum interuallum, licet hoc antiquis in dubium venisset. Sed quid si incœperit condere testamentum, cum furor inuasit, an valebit testamentum, quæritur? & respon. Iustinianus, quod non valet, & est ratio: quia circa indiuiduum sola inchoatio nihil operatur: Si vero in dilucidis interuallis cęperit, & perfecerit, tenet, si iuris solennitate fuerit subnixum. Viuianus.

q *Pro nihilo esse.*] nihil enim videtur

Tabellio an cōputetur in numero testiū in testamento

8 Ista est vera, & cōmuniter tenetur. Sali.

* Iudicijs In meo manu scripto legit dilucidis inducijs. recte vide l. Dinus & offic. sub. Coor.

& cõsummauerit nullo tali morbo interueniẽte stare testamentum siue quamcũque vltimam voluntatem censemus,[a] si & alia omnia accesserint, quæ in huiusmodi actibus legitima obseruatio requirit. Dat. Cal. Sept. Constãtinop. Lampadio, & Oreste VV. Coss. 530.

Surdus, et mutus a natura, testari non põt. Si vero ex accidenti, põt, dũmodo scribere sciat, & manu sua scripse rit uolũtatẽ suã. ille vero, qui mutus non est, sed tãtum surdus a natura, uel ex accidenti, põt indistinctè testari, et si nesciat scribere, si suã intentionẽ verbis exprimere põt. Mutus autem, qui surdus nõ est, testari non potest, nisi scribere sciat, & manu sua scripserit. h.d. Alex.

Idem A. Ioanni PP.

LEX X.

Discretis[b] surdo, & muto, quia nõ semper huiusmodi vitia sibi concurrũt,[c] sancimus, si quis vtroque morbo simul laboret, i. vt neque audire, neq; loqui possit, & hoc ex ipsa natura hẽat,[d] vt neque testamentum facere, neq; codicillos, neq; fideicommissum relinquere, neq; mortis causa donationem celebrare concedatur, nec libertatem[e] siue vindicta, siue alio modo imponere, eidem legi tam masculos, quam fœminas obedire imperantes.

¶ Vbi autem ex huiusmodi uitijs non naturalib.[f] † siue masculo siue fœminæ accidit calamitas, sed morbus postea superueniens, & vocem abstulit,[f] & aures conclusit, si ponamus huiusmodi personam literas scientẽ, omnia, quæ priori interdiximus, hæc ei sua manu scribenti permittimus.

¶ Sin autem infortunium discretum est, (q̃d ita raro[h] cõtingit, & surdis, licet natura liter hmõi sensus variatus, oĩa facere, & i testamẽtis, & in codicillis, & in mortis cã donationib.[g] & i libertatibus, & in oib. alijs permittimus.

¶ Si enim vxor articulata ei a natura[i] concessa est, nihil prohibet eum omnia, quæ voluerit facere, quia scimus quosdã iurisperitos, & hoc subtilius cogitasse,[k] & nullũ[l] esse expotuisse, qui penitus[m] nõ exaudiat, si quis supra cerebrũ illius loquatur, secundum q̃d Iubẽtio Celso placuit. ¶ In eo aũt, cui morbus postea superueniẽs auditũ tmmodo quin possit oĩa sine aliquo obstaculo facere.

¶ Sin verò aures quidẽ apertæ sint, & vocẽ recipientes, lingua aũt eius penitus præpedita: licet à veteribus auctorib. sępius d hoc variatũ ẽ: attñ si hũc pitũ[n] literarũ eẽ proponam,[o] nihil prohibet eũ scribẽtẽ hæc oĩa facere, siue natura sr siue p interuẽtũ[*] morbi hmõi infortuniũ ei accesserit: nullo discrimine[o] neq; in masculis,[p] neque in fęminis in oĩ ista constitutione seruando. Dat. 15. Cal. Mart. Constantin. post Consulat. Lampadii & Orestis VV. CC. 531.

Filiusfamilias non põt testari uel codicillari in aduẽtitijs: sed in castrẽsib. vel quasi. bene põt. h.d. cũ l. seq. Alex.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XI.

Nemo ex lege, quã supra promulgauimus,[q] in reb. q̃ parẽtib. acqri nõ pñt, existimet aliqd esse innouãdũ, aũt pmissum esse filijs familias cuiuscumq; gradus, vel sexus, testã facere, siue sine patris consensu, [*] bona possideant secũdũ nr̃æ legis distinctionem, siue cum eorum volũtate. Nullo etenim modo hoc eis pmittimus,[r] sed antiqua lex[f] per oĩa conseruetur, quæ filijs familias nisi in certis[t] casibus testamenta facere nullo modo concedit, & in ijs personis[u]

facere, qui partem indiuidui facit, vt hic, & ff. de arbi. l. dicere, §. sed si de pluribus, & l. quid tñ, circa prin. vno enim contextu testari debet, vt ff. eod. l. hæredes. §. fin.

a *Censemus.*] vt inst. eo. §. tu. ipsi.

Discretis.] CASVS. An surdus, & mutus possint condere testm̃, distinguitur. aut sũt coniuncta vitia, aut disiuncta: si coniuncta, quia fit. s. surdus & mutus à natura, i. à natiuitate puta, aut ex morbo superueniente, primo casu, nec facit testamẽtũ, nec codicillos, &c. secundo casu facere põt, si scribere sciat. Si autem fuerit surdus, & non mutus, quod rarò cõtingit, aut à natura, aut morbo superueniente, in primo casu fuit dubitatio, & altercatio. in secundo non. Si fuerit mutus, & non surdus, & scribere sciat, testm̃ facere potest, siue mutus fuit à natura, siue superueniente morbo, & ista non solũ habẽt locum in masculis, sed in fœminis.

b *Discretis.*] i. separatis.

c *Concurrunt.*] licet videat. statim velle dicere qñ sunt vitia separata, præmittit tñ duos casus, quando sunt coniuncta.

d *Natura habeat.*] i. ab origine, vel a natiuitate, nam quilibet homo de natura habet, vt audiat, & loquatur.

e *Libertatem.*] contra. ff. qui & a qui. l. j. sed ibi erat separatum. 1.

f *Abstulit.*] s. morb.

g *Permittimus.*] sed in superiori casu nullo tempore a potuit. dic. vt. sed & q aliũ põt scribere, si hoc à principe impetret, vt ff. eo. l. si mutus. loquitur autẽ de eo mutuo, & surdo, qui protius nõ audiunt, nec loquuntur, alias enim omnia facere possunt, vt infra eo. § idem surdus, & mutus.

h *Rarò.*] no. q raro contingit, q̃ si aliq̃s

malinaturale. Dualis & huiusmodi vitij non naturalis.

1 Gl. sequitur Pa. & Ia. vel dic, q ibi impetrauit a principe. Cyn. B. & Alex.

2 Nisi ad cãs Bald. Alex. licet Roma. & Ias. cõtra.

3 Placet Alc. ei. plices. Pa. & Ias.

sit surdus, quin mutus fit, & econtra.

i *A natura.*] i. ab origine.

k *Cogitasse.*] subaudi & expotuisse.

l *Nullum.*] scilicet surdum.

m *Qui penitus.*] s. cui vox articulata ita fuit concessa. Sed videtur surdum nullo modo posse testari, vt ff. vnde cog. l. Lucta ui. §. fratres? Respõ. illud secundum ius vetus, secundum qđ nõ poterat testari, nisi impetraret à principe: vt ff. eo. l. si mutus. Vel loquitur ibi vt de surdo & muto à natiuitate, vel ex accidenti: sed ignorabat literas.

n *Si hunc peritum.*] non ergo alias, arg. sumpto à contrario sensu. arg. ff. de offic. eius cui mãda. est iu risd. l. j. §. huius rei.

o *Discrimine.*] idest differentia.

p *In masculis.*] nisi in militibus: 5 vt insti. de testa. mili. §. quinimò. Item dic hic eos qui non possunt facere testamẽtum: vt diximus insti eod. §. fin.

Nemo.] CASVS. In rebus acquisitis p filiumfa. puta in profectitijs vel aduentitijs, quia proprietatẽ hẽt filiusfa. pater vsumfr. testandi nõ hẽt licentiam filiusfam. nisi tñ in his casib. in quib. ei à veterib. legib. permissum est. hoc autem in castrẽsib. vel quasi: nec tale testamentũ querelæ inofficiosi subiacebit. & h.d. cum l. seq.

q *Promulgauimus.*] vt s̃. dixi d colla. l. fi. vel dic vt s̃. de bon. quæ liber. l. fi. §. filijs autem familias.

r *Permittimus.*] s. vt possit facere testamẽtum 6 in aduẽtitijs.

f *Antiqua lex.*] multæ sũt leges antiquæ, quæ hoc dñt, vt ff. d donat. causa mortis. l. tam is. §. j. & ff. eo. l. qui in potestate. in princi. & sup. eod. l. senium. in fi. & insti. eo. in princip.

t *Certis.*] in castrẽsi vel quasi: vt s̃. l. proxi. in fi.

u *Personis.*] instituẽdis.

4 Siue ambos defectus habeat, siue alterũ tñ. Pau.

5 Glo. sequit Alex. licet Ias. contra.

* Natura vel morbo quã muti eẽ possint, non tamẽ muti. exemplum extat apud Herodotũ libro 1. & Galliũ 5. c. 9. decreti filio, & cũ mutus a puero fuisset, articulate ad hostis impetum exclamauit, sed & q̃spiam Sannius Athleta, cum antea loquẽs nõ fuisset, ob similẽ causam loqui cœpit, qui id nunquã potuisset, nisi prius audita sermone accepisset dictis iffecto; Gell. de lo co. Goth.

6 Etiã si in illis patri. non quæratur. vsusfructus. Ang. Pau. Alc. & Ias.

7 † Voluntate.

Exali-

a *Facultatem*. capacem, scilicet.
b *Concessa sunt*. quasi dicat, non relinquant non capaci in illis casibus, in quibus possunt facere testamentum.
ADDITIO. An autem filiusfamilias possit testari in his aduentitijs, in quibus Patri non quaeritur vsusfructus (quod est in casibus, auth. excipitur, cum 2. sequen. iuncta glo. vlt. Inst. de bo. quae libe.) dubitari potest, sed communis opinio Bar. & aliorum in d. l. qui in potestate, ff. eo. est, quod non, per tex. illum.

c *Omnes*. Ex legibus, permittitur enim ex diuersis legibus, vt supra de epis. & cle. l. sacrosancta, & l. cum lege & de aduo. diuer. iu di. l. fori.
d *Constitutionis*. vt supra de inoffi. testamen. l. fi.
e *Praestitit*. in casu contra, ut supra de epis. & cler. authen. presbyteros, s. super l. cū l. sed dic ut ibi.
ADDITIO. Imò dic hodie testamenta filiorum testantium de castrensib. vel quasi, possunt expugnari per querela. Pau. Alex. & Ias.

quae huiusmodi facultatem [a] habere iam concessae sunt. [b] S. Dat. Cal. Sept. Constā. post Consulatum Lāpadij & Orestis VV. CC. 531.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XII.

OMnes [c] omnino, quib. quasi castrensia peculia habere ex legibus concessum est, habeant licentiam in ea tantummodo vltimas voluntates condere secundum nostrae constitutionis [d] tenorem, quae talibus testamentis de inofficiosi querela immunitatem praestitit. [e] Dat. 3. Non. Decēb. Constant. post Consulat. Lampadij & Orestis VV. CC. 531.

TITVLVS XXIII.

De testamentis, & quemadmodum testamenta ordinentur.

DE TESTAmentis, &c.

Dixit de testantē, nunc de testamento.

Conditio testis spectatur secundum tempus, quo testamentum ignatur: & error communis pro veritate habetur. h. d. Vel sic: sufficit habilitas vera, vel communiter putatiua testis testamentarij, secundum tempus signationis testamenti, h. d. Salic. Vel sic: Valet testamentum ad quod testis seruus communi opinione reputatus tunc liber, fuit adhibitus, h. d. Ale.

Imp. Hadrian A. Catonio al. Catoni.

TEstes. CASVS. Siue testamentū in scriptis fuerit, siue non septem testes sunt necessarij. vel dic certius, quod hic loquatur de testamentis inscriptis factis. Si ergo quis fecit testamentum, & habuerit quinque testes, & credebantur omnes esse liberi, cū duo essent serui, an hoc cōperto postea valeat minus testam. quaeritur? Resp. quòd non, cum eo tempore, quo adhibiti fuerunt, eis status quęstio non mouebatur. Viuianus.

* Catoniū verum appellat. Theop. Instit. e. §. sed cū aliquis. Illud autē obseruandum est, hanc singularē esse Hadriani legē in toto hoc Codice, caeteras vero omnes posteriorum esse principum Cōt.

f *In hac causa*. idest in casu primo huius legis.
g *Signabatur*. quo tempore consideratur conditio vera vel putatiua, vt valeat testamentum, vt hic, & ff. eodem, leg. testium, §. conditio.
h *Omnium*. error ergo communis aliquid facit, vt ff. de offi. Praeto. l. Barbarius, & infra de Lati. libe. tol. l. 1. § sed & qui domini, & ff. ad Maced. l. 3. & inf. de senten. & interloc. omn. iud. l. si arbiter.
i *Vsque adhuc*. scilicet quando fuit adhibitur, & nota quod licet valeat testamentum, non tamen in iudicio poterit hic testis produci, ut supra de testi. leg. quoniam liberi. Et si dicas, quid ergo prodest, quod ualeat testamentum? Respondetur [3] multum, quia potest probari per publicam scripturam, vel forte [4] confitetur aduersarius taliter conditum esse testamentum. Nam & per eos qui mortui sunt, vel infames facti, vel absentes, non potest probari, vt ff. de Carb. edic. l. 3. §. duae causae, & tamen valet, sic ergo & in nuncupatiuo potest haec lex loqui, quod uel per publicam scripturam, vel per confessionem probetur, & sic habet se consuetudo, & facit ad hoc infra de dona. l. in donationibus, & supra arbi. tut. l. fin. & inf. de edic. diui. Hadr. l. fi. Alij dicunt eam loqui tantum [y] quādo vt in scriptis, & sic intelligunt [9] & Instit. de testa. §. testes. Et nuncupatiuum dicit non posse probari per scripturam publicam, cum illa tantum duorum testium vim obtineat, ut supra de fid. instru. in exercendis & sic oportet hodie viuentes, etc. [7] ut infra de fideicommiss. l. fi. & ibi plenè de hoc dixi.

[1] Gl. sequi Fulg. Cor. & Ias.
b Idem Bar. B. P. Alex. & Ias.
[3] Et bene Ias.
[4] Diuinat secundum Ale. & Ia.

LEX PRIMA.

TEstes, * serui an liberi fuerint, non in hac causa [f] tractari oportet, cum eo tempore, quo testamentum signabatur, [g] omnium [h] consensu liberorum loco habiti sint nec quisquam eis vsque adhuc [i] statum controuersiam mouerit. Sine die & Consule.*

Scriptura testamenti publicata fidem facit, etiam si originalis scriptura sit deperdita, hoc dicit Alex. concor. Bal. & Sal.

Imp. Alexāder A. Expedito.

LEX II.

PVblicati [k] * semel testamēti fides [l] quamuis ipsa materia, [m] in qua primum à testatore scriptum relictum fuit, casu, qui [n] probatur, intercidit: nihilominus valet. [o] PP. Cal. Ian. Fusco 2. & Dextro Coss. 226.

Licet Imperator legibus sit solutus, tamē viuere vult legibus: & ideo non admittitur ex imperfecto testamento h. d. Sal. Vel sic. Si testamentum est imperfectum, nō valet, etiam si princeps in eo sit institutus, h. d. Alex.

Idem A. Antigono.

LEX III.

EX imperfecto testamēto nec Imperatorem haeredi tatem vendicare posse, iae-

* Concor. gl. in c. cū esses, ex. de testi coges. imo dic quod loqui in testō nuncupatiuo, qui non scripsit. Is. Et male Ang.
* Ide DD. Seuer. & Anton.

PVblicati. CASVS. Fecit quis testamentum non in scriptis, vel in scriptis, sed à priuato cōfectum, his de morte testium timens, vel quia fuit erroneum, vel mēbrana i breui peritura fecit illud publicari corā iudice, & testes fecit iurare omnia esse vera, q in eo continebātur, & publica charta cō facta est, an ualeat publicatio, quaeritur? Resp. quod sic licet casu amissum fuerit, quod probare debet haeres quia qui casum allegat, ipsum probare debet. Viuia.

k *Publicati*. haec publicatio ... fieri debet, vt coram iudice ordinario, ut infra eo. l. testamenta omnia, & testes aperiat & testes iurēt, ita esse verum sicut scriptū est, & postea in publica charta conscribetur, s. d. m. Io. vel et in eadem vbi prius erat scriptum, sed si scriptum non erat, publicabitur haec voluntas & proderit, uel licet amodo moriatur aliquis de testib. probetur per scripturam quae prius non erat, vel erat p. ... Alij dicunt quod hic sit publicatio etiam uiuente testatore, quod non placet.

Publicatio testi qualiter ... fiat coram iudice delegato, per ... d. fi. ... Cyn. Alc. Cor. & Ias.

* Cont. gl. super ver. iniungo. i. c. cum i in te perituri de of. dele.

ADDITIO. Tu dic hoc verum, nisi fieret de consensu testatoris, Cy. Fulgo. & Ia.

[8] Istā glo. sequuntur cēterdoc.

l *Fides*. quae habetur publicato testamento.
m *Materia*. scilicet originali.
n *Qui probatur* i. probandus est, Nō ergo. quòd qui casum dicit, eum probat, ut inf. eo. l. consecuta, & Inst. quib. modis test. infir. § fi. & inf. quemad. test. ape. l. codicillos, melius facit l. sicut sup. de fide instru. & dixi, ff. de eden. l. si quis ex argentarijs, §. fi. & facit ad hanc l. inf. eo. l. si consulta.
o *Nihilominus valet*. exemplo ergo creditur, sed dic, ut sup. de eden. auth. si quis dixerit.

EX imperfecto CASVS. Licet in minus solenni testō, quia non fuerunt adhibiti, nisi duo testes, instituitus fuerit

princeps: non fi adhuc firmũ erit, quia licet legibus non subijciatur princeps, tamen legib. viuere ciuile est. Viui.
a *Constitutum est.* vt sup. ti. j. l. si qs. & l. seq. & ff. de l. 3. l. ex imperfecto, & inst. e. nolumus, & Inst. qui mo test. infir. §. fin.
b *Lex imperij.* i. lex regia, dando supremam potestatem principi, vt Instit. de iure natu. §. sed & qđ principi. & exemit eum à solennibus iuris, vt licet non obferuet in testamentis & in alijs solennia iuris, tñ nemo sit qui ea possit infirmare, vt ff. de arb. l. nam magistratus.
c *Viuere.* vt sup. de le gi & consti. l. digna.

* De professione in censura intellige. Cõ tra.
* Concor. gl. 1. in c. p tuas. extra de proba. Quãctus be à princi pe, secus à principe, secus à priuato, licet conferant in principẽ. P. & Ias.

pecõstitutum est. [a]
¶ Licet. n. lex [b] Imperij * solẽnib. iuris Imperatorẽ soluerit, nihil tamen tã propriũ Imperij est, quã legib. * viuere. [c] PP. 11. Cal. Ian. Lupo & Maximo Coss. 233.

Error in nomine proprio vel appellatiuo seu insignatiuo singularis rei, vel personæ, non officit testamento, nisi reddat dispositionem omnino incertam, hoc dicit, Bald. Vel sic: Falsa demonstratio non vitiat, si de corpore constat, h. d. Ale.

Imp. Gordianus A. Rufino.

LEX IIII.

SI in nomine, [d] vel prænomine, seu cognomine, [e] seu agnomine [1] † testator errauerit, nec tamen de quo sentit, incertum sit, error huiusmodi nihil officit veritati. PP. 12. Calen. Iunua. Gordiano A. & Auiola Coss.

Asseueratio alterius non facit filium eum, qui non est. & quod relinquitur alicui, vt vt filio, non debetur, si appareat illum non fuisse filium. h. d. Alexan.

Imp. Valerianus & Galie. AA. Lucillo, al. Lucido.

LEX V.

NEque * professio, [f] neque asseueratio * nuncupatiũ filios qui nõ sunt, veritati p̃iudicat, [g] & q̃ vt filijs testõ reliquũtur, iuxta ea quę à principib. statuta sũt, nõ deberi, [h] certi iuris est. Accepta 6. Non. Iul. Valeriano & Galieno. AA. 3. & 2. Coss.

Si in nomine. CASVS. Testator erraUit in nomine hæredis, dicendo: instituo Meuium hæredem, cum vocaretur Titi⁹. an ob hoc minus valeat testam. & hæredis institutio, quęritur? Resp. quod non, cum certum sit de quo sensit. Viuia.
d *Si in nomine.* proprio. secus si appellatiuo. prænomine, vt Marcus Tullius cognatione, affinitatis. agnomine, ab euẽtu.
e *Seu cognomine.* q hic dicit de errore nominis hæredis, vt ff. de bon. poss. secundum tabu. l. si ita, §. sed cum idem de errore nominis legatarij, vt Inst. de leg. §. si quis s nomine, & expone hæc verba, vt ibi, idem in errore rei legatæ, vt infra de leg. l. si Forti dianũ, vel promisse vt ff. de verb. obl. l. si nomine, uel repetitæ vt ff. de rei vendi. l. si frumentum, §. 6.

1 Tal. de. fuit.

2 † Proprij nominis fecus, si appellatiui. Bal. P. Al. & Ia.
* Concor. a. q. 7. cap. nos si inco petetet.
* Imperij legem Imp. ij. nõ cat, q̃ Vlp. legem regia, quæ Imperio principis lata ẽ. Cõ.

Neque professio. CASVS. Si Titium filiũ tuum asseuerasti, nec erat, & cum tanquam filium in testamento instituisti, an valeat testamentum, quæritur? Respon. quod non, nec hæredis institutio. Viuia.
f *Neque professio.* i. patris.
g *Praiudicat.* Vt per hoc probentur filij, Instit. de adop. §. fi. & Inf. de prob. l. nõ epistolis, & l. non nudis, & ff. de lib. agn. l. 1. §. Iulianus, sed contra, ff. de prob. l. fi. sed præsumptionem faciunt, vt ibi diximus.
h *Non deberi.* vt infra ti. 1 l. si pater. & ff. de hæredibus inst. l. quoties, in princ. Sed contra, ff. de hæred. inst. l. nemo, §. qui frater non est, sed ibi sciens & non fratrem diligens, vt fratrem, instituit hæredem, & sic respon. infra titu. prox. non ideo.

3 Gl. sequ. Bar. B. P. Ale. & Ia.
4 Et hen e secundũ § dic. seq.

Verba. CASVS. Si mater tua donationem inter uiuos fecit, & in testamento se non donasse asseuerauit, an ueritati præiudicetur, scilicet quo magis reuocetur donatio? Respon. quod non. Viuia.
i *Donasse.* Et in veritate donauerat, scilicet inter viuos, & tunc nullo modo veritas p̃iudicatur. Vel dic causa mortis, & tunc licet actio sit vnde veritas non perstringitur, obstat tamen exceptio quia se hæredem velle liberare ostendit, vt ĩ. de fal. cau. adie. l. 1. secundũ Io. Sed contra si se donasse diceret alicui certam vim habet reliẽti, vt ff. de do. l. ex hac scriptura.
k *Si res aliter.* Quia donauit.
l *Non perstringunt.* Testatoris ib. n. obtemperatur, non et creditur, vt ff. ad Syll. l. si qs i graui. §. 1. Sed nõne uoluntates defunctorũ sunt seruandæ, vt î auth. đ nup. §. disponat. coll. 4 Respõ. ĩ voluntates dispositiuæ, sed hic dixit enũciãdo, non disponendo, sic ĩ. de p bo. rõnes, & cõia v. tẽsiuj; iud. scriptura & in auth. de iureiu. à mo. §. 1. col. 5.

Verba enunciatiua testatoris non inducunt dispositionem in præiudicium eorum, quos grauare non poterat, h. d. Alex.

Impp Diocletianus & Maximia. AA. Terentiæ.

LEX VI.

VErba testamẽti, quibus mater vestra decedens nihil se cuiquam donasse [i] significauit: si res [k] aliter habeat, fidem veri non perstringunt [l] [2] † PP. 3. Non. Noué. Diocletiano A. & Aristobulo Coss. 285.

Error scribentis, veritati non nocet, ideo si appareat de volantate testatoris, licet per errorem scribentis scripta nõ fuerit, habetur proscripta, Alex.

Idem AA. Rufinæ.

LEX VII.

ERrore scribentis testamentum, iuris solẽnitas mutilari [m] nequaquã põt [n] qũ [o] minus scriptũ, plus nũcupatũ vr̃: & iõ rectè testõ cõdito, quãquã desit, hæres p̃ esto, cõsequẽs est, existente hærede, legata, seu fideicommissa iuxta volũtatem testatoris oportere dari PP. 17. Calẽ. Febr. ipsis AA 4. & 3. Coss. 290.

Propter necessitatem dispositio iuris interdum suspenditur: non autem in totum tollitur, h. d. Sal. & Ale.

Idem AA. Marcellino.

LEX VIII.

CAsus maioris, ac noui contingentis ratione, pollentia uerba, s putam hæreditatis meæ dominus esto, vt ff. de hæredib. instituen. l. his verbis, in prin. vel ita continebatur. Titius hæreditatis meæ 6 & ita deerat hæres esto & pro hoc facit, ff. de leg. 2. l. unum ex familia, §. fi. & l. cum pater, §. cum imperfecta, & infra eod. l. testamentum. Nota ergo ex hac lege plus dici, quam scribi, uel aliter, ut ff. de hæred. instiru. l. quoties, §. 1. Sed contra, ff. de iure codic. l. si. Solut. ibi fuit omissa testatoris uoluntate, hic 7 scribentis errore.

Errore. CASVS. Si in testamẽto suo præsentibus septem testibus dixisti, Titius hæres esto & talis tabellio scripsit tantum, Titus. an infirmetur testamentum, quæritur? Resp. quod non, sed valebit institutio hæredis. & ex eo testamento legata debentur & peti possunt.
m *Mutilari.* idest non potest valere.
n *Potest.* vt inf. eod. l. ambiguitates.
o *Quando.*] aliter quamuis.
p *Hæres esto.* Non q hoc totum desit, sed deest hæres, aut deest esto. sufficit. n. scribere, Titius hæres, uel Titius esto. Non aũt sicut dixit Plac. sufficit scribere solũ hæredis nomẽ, puta Titius, licet hoc voluerit dicere p legem istam. Sed q cõ est ff. de hæred inst. l. 1. §. fin autem. Vel dic, q hic dixerat hoc totum, sed opposita erant alia æquipollentia uerba,

1 † Perstringũt rectius

Defunctorũ voluntates dispositiuæ sunt seruandæ, sed nõ enunciatiuæ.

5 † Ista solutio est contra istum tex. Sa. P. Ale. Ia.
6 Ista sol. ẽ diuinatiua ad te. ẽ tã uera in se Sa. P. Ale. & Ia.
7 Ista ẽt ẽ diuinatiua BB. Ale. & Ias.
8 Sequitur eam Bart. eprobat tñ per Pa. & Ia.

Casus. CASVS. Si testamentum septem testib. præsentibus cõmode inchoasti, & nondũ impleto, unũ test iũ inuasit morbus caducus, & eo postea restituto redeat, & totum

coram eo, vel alio eius loco supposito testator profiteatur an non obstante illo interuallo valeat minus testamētū quæritur? Respond. quod non, licet enim ob talem necessitatem remissum sit eis vt conueniant, non tamē est eis remissum ne redeant, sed redire debent, quia necesse est, vt sufficiens numerus testium adhibeatur. Vivian.

* Bal. Quidā in tēpore pestis facto asūt duos testes sufficere. Vt Rolan. à Val. 1. cons. 81. Alij septē. l. 12. inf. eo. Clarus arduū esse ait qōnē, & indigere Casa rea dist. 3. sent 35. testiū. q. 56. Placet media snia, quinq; testes sufficere, si modo plures reperiri nō possunt. Nam & is numerus sufficit in codicillis, & in testō hois rustici. & cū eo inclinat cōis opi. Cla. & Rol. dictis locis. Bal. hic, & Hotom. 20. cōsil. & cōsil. 15. Acquissima enim & iuris cōis relaxatio, si duo testes remittant. & graue ad modū esset deuotum iudicio uniuersam de fun. stibere dicatē extraneo deferri. Got. ‡ Ista glo. est de mēte Pau. Sali. Ale. & Ias. à No. glo. sm Ludo. & Corne. g rescriptum iuri strium debet habere claram derogationem.

* Vide in ea audita cum gl. super uerbo, ni intelleximus, ex certi. spe.

aduersus [a] timorē contagionis, quæ [b] testes [c] deterret licet aliquid de iure laxatum est, non tamen prorsus [d] reliqua [e] testamentorum solennitas perēpta est. Testes. n. huiusmodi morbo oppresso eo tempore iungi, [f] atq; sociari [g] remissum est: [h] non etiam cō ueniendi numero eorum obseruatio sublata est.* Da. 16. Calen. Iul. ipsis 4 & 3. AA. Coss. 290.

Testes adhibiti ad testamentū, debēt esse in pñtia testatoris, & vno & eodē cō textu fungi officio testiū, nisi ex priuilegio patriæ concesso aliud permitteretur, & nō valeret rescriptum, propter quod rescinditur testamentū iure factum, & non vitiatur testamentum, licet per aliū fuerit subtractum h. d. cum duabus ll. seq. Alex.

Ijdem AA. Patrocliæ, al Patrocilia.

LEX IX.

SI non speciali priuilegio [i] patriæ tuæ iuris obseruatio relaxata est, & testes non in conspectu [k] testatoris [l] testimoniorum officio [m] functi sunt, nullo iure [n] testamentum valet. † P. 10. Cal. Iul. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Testamentum iure perfectum non rescinditur per te- scriptum h. d. Sal.

Ijdē AA. & CC. Menophel.

LEX X.

SI testamentum iure factū sit, & hæres sit capax, auctoritate rescripti nostri [o] rescindi non oportet.* Da. 15. Cal. Aug. AA. Coss.

a *Aduersus.*] id est propter.
b *Quæ.*] s. contagio.
c *Teste. deterret.*] timorem infert alijs.
d *Prorsus.*] quin valeat testamentum.
e *Reliqua.*] præcedēs aliis reliqua, id est facienda.
f *Iungi.*] i. disiungi.
g *Sociari.*] i. dissociari.
h *Remissum.*] idest concessum est eis dissociari, dū tā statim, vel ipsi ijdē redeant, vt ff. eo. l. q. testamēto. §. 6 & l. hæredes. §. si. vel si necesse erit, alij supponanj, qui interrogabunt testatorē, an habeat rata pcedentia, & sic procedei in testamento, vt infra eo. l. cū antiquitas. §. sin antem.
ADDITIO. Ex hac lege no. sm Bal. q sacerdos pp superuenientes excōicatos, officium missæ potest suspendere.
SI non.] CASVS. Hæres Titius institutus dicebat testamentum esse validū, & producebat testes qui tñ non fuerunt præsentes, quando factum fuit testamentum, sed tñ recitari audierunt, & ex animi suo iudicio hęc disposita esse dixerunt recitato tamē prius testamēto, an valeat tale testamētum? Dicitur quod non. Vi.
i *Si non speciali priuilegio.*] Ab Imperatore cōcesso, in quo dicat nō obstante. l. sup. de inoffi. test. l. si quando, in prin.
k *In conspectu.*] testes coadunati eodem tempore.
l *Testatoris*] dic de hoc, vt infra eod. l. si vnus. Accur.
m *Officio*] scilicet audiēdo testatorem, sigillando, & signando.
n *Nullo iure.*] speciali, vel communi, vt hic, & infr. cod. l. si vnus, & ff. eo. l. pen.
SI testamentum.] CASVS. Fecisti testamentum, & in eo extraneum filio ex causa exhęredato instituisti, non obstante principis rescripto, valebit testamentum, nec rescinditur a filio. Viuian.
o *Rescripti nostri.*] etiam si concedamus, vt supra de preci. Imper. offer. l. rescripta.

NOn idcirco.] CASVS. Testamentum fecisti, & decessisti: subtractum est testamentum, an hoc vitiosum sit, quod furtum sit factum, quæritur? Respond. quod non: ratio dubitationis erat, quia videbatur vitiosum, quia furtiuum, sed tale furtum non facit ipsum non valere, sed tantum falsitas, vel si sit minus solenne. Viuia.

Furtum non vitiat testamentum subtractum h. d. vel sic: Vitium furti, vt extrinsecum, non habet vitiare testamentum. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Zenoni.

LEX XI.

NOn idcirco minus iure factum testamētū suas obtinet vires, qđ post mortem testatoris subtractum [p] probatur: S. Dat. prid. Idib. Nouembr. AA. Coss.

Defectus solennitatis facit totum testamentum deficere: rasura vero, vel interlineatura, aut cācellatū non dicitur defectus solēnitatis. ideo non facit testamentum deficere, & si quæratur, an deficere faciat partem illam quæ cancellata reperitur, distinguitur, an fuerit cancellata à testatore ex proposito, & tunc facit deficere, secus si per inaduertentiam, vel ab alio extraneo. h. d. cū suppletionib. opportunis. Alex.

Ijdem AA. & CC. Matronę.

LEX XII.

SI vnus de septē testib. defuerit,* vel corā testatore oēs eodē loco testes suo, vel vel alieno anulo [q] non signauerint, [r] † iure deficit testm. [s] De ijs aūt, quę inter leta, [t] siue suprascripta [1] † dicis, nō ad iuris solennitatē, sed ad fidei [u] pertinēt quæstionē, vt appareat, [u] verū testatoris voluntate [2] † emendationē meruerint vel ab altero incōsultè deleta sint, an ab aliquo falso [x] hęc fuerint commissa. [y] S. Dat. pri. No. Iul. Philippop. AA. Coss.

p *Subtractum*] vnde videatur vitiosum, vt Insti. de vsucapio. §. furtiuę, sed hoc vitium non nocet, ‡‡ quo minus valeat, vt quię Paul. hic, & ff. de bonor. posseß. secundum tabul. l. 1. §. sufficit.

‡‡ Glo. & Las.

SI vnus.] CASVS. Si non iure testatoris, quia sex testes adhibuisti, vel septē, si tamen sigillis suis, vel alienis non signabant: non valet testamentum. Sin autem iure testatus es, sed aliqua litera in testamento cancellata est & etiam vel suprascriptum, vel additū, an illi testamento adhibenda est fides, quæritur? Dicitur, quod iudex inspicere debet, an aliquid per testatorem fuit emendatum, vel aliquid deletū, &c. quid autem iuris sit, non dicit. Tu dic, quod quando testator voluerit emendare, non valet quod deletum est, in alijs valet. Viuia.
q *Annulo.*] i. sigillo.
r *Testamentum.*] vt supra eod. l. si non speciali. & infra eo. l. hac consultissima, in princip. quod de anulo dicit, constat omnes vno posse signare, vt Instit. eo. §. possunt, similiter & septē. Sed an duobus, vel tribus, dubitant aliqui, sed dico quod possunt.
s *Interleta.*] idest cancellata, alias intersignata.
t *Fidei.*] vt si verbum illud est deletum, super quo erat vis quæstionis, non adhibeāt ei fidem, vt ff. de fide instr. l. 2. nisi secundum quod hic statim distinguitur, si autem alibi, valeat, vt supra de transac. l. si ex falsis.
u *Vt appareat.*] i. inquiratur ad hoc, vt pateat quid iuris sit, & hoc quando deletum est verbū, de quo est quæstio.
x *Falso.*] dic nominaliter, vel aduerbialiter.
y *Commissa.*] an aliquo casu casu, vt infra. eo. l. pen. In primo casu, qñ voluit testator emendari, non valet: aliās valet, vt hic, & ff. de ijs, quę in test. delen. l. 1. §. 1. in prin. & de bon. poss. secundum tab. l. 1. §. si rosæ, & ff. eo. l. ad testium. §. si igitur, & ff. si tabu. testa. nul. ex tab. l. 1.

* Concor. ca. cūm ex testimonij cū glo. sup ver. solummodo. in. ‡ rinc. de off. del. & 65. dist. c. porro.
1 † Consignauerūt.
2 † Subscripta.
3 † Voluntates.

Testandi.

TEstandi.] CASVS. Licet pecunia tua sit, in qua testari vis, non ob hoc quocunq; mõ volueris testandi habes facultatem, sed secundum formam iuris seruatam, quam mutare non potes, nec iuri publico derogare.

a *De pecunia.*] videbatur quem posse testari de suo vt vellet, vt ff. ad leg. Falcid. l. j. in princi. sed est intelligendum legitimè.

b *Certis.*] idest certis obseruationib. & solennitatibus a legibus introductis, non autem derogare est permissum, vt & supra de inoff. testam. l. si quando, in prin. & ff. de leg. j. l. nemo potest. & de administr. tuto. quidam decedens. Sed argum. contra, ff. de leg. 1. codicillis, §. fi.

ADDITIO. Dicas, quod ibi erat solennitas sufficiens ad codicillos, ideo valet iure codicillorum.

NOn codicillum.] Ponc. Legatarius petebat legatũ, hæres dicit non valere testamẽtum, quia tantum quinque testes fuerunt, replicat legatarius, quod fuit codicillus, duplicat hæres, quòd testator uoluit testari quod patet per institutiones, & exhæredationes, quæ fiunt tãtum in testamento, 1 vt ff. de iure codicil. l. illud, §. tractari. & infra de codicil. si idẽ. §. fi. & Instit. de codicil. §. penult. vnde non valet ut codicillus, ut ff. de iure codicil 1. cum hoc ibi dictum non sit, ut infra de codicill. l. fin. Item ar. quòd eligendo unum, scilicet testari, uidetur renunciare codicillis, qui sunt in contrarium. sic & ff. de le. & con. l. post diẽ. & infra de repudia. hæred. l. fi. §. fi. Sed argument. contra. ff. de seru. l. si tam angusti.

* Sic singulari quoque numero dixit Iustin. cum Caius plurali numero proferri nõ dicat. l. nõ est sine liberis de ver. sig.

1 Sequitur gl. Bar. Ba. Ang. Paul. Alc. & Ias.

ADDITIO. Ibi unum erat sub altero. hic uero unum erat alteri contrarium. Bal.

QVoniam.] CASVS. Ad hoc, ꝙ testis ualeat, non in fert, an ueri is indicatiuis, uel imperatiuis, in nominatiuo, uel accusatiuo, fuerit hęredis institutio facta: ita tamen, ut ea testatoris uolnntas appareat. Item nec necesse est, ut eodem momenta inchoetur, & compleatur, quod olim forte fuit obseruatum: sed quibuscunque uerbis, uel in quacunque charta ordinandi testamentum habeat facultatem.

d *Imaginarius.*] quia imaginem veritatis habeat, non veritatem.

e *Directis.*] idest indicatiuis.

f *Inflexis.*] inflexa dicuntur omnia nomina, 2 in omnibus suis casibus, præterquam in nominatiuo.

2 Sequitur glo. Bald. Pau. Alex. & Ias.

Nemo potest facere quominus leges in suo testamento locum habeant. h. d. Ale.

Ijdẽ AA. & CC. Euryphidę aliàs Euripidæ.

LEX XIII.

TEstandi causa de pecunia [a] sua, legibus certis [b] facultas est permissa, nõ autem iurisdictionis mutare formã, vel iuri publico derogare, cuiquã pmissum est.

Qui hæres facit, videtur velle testari. Vel sic. Rei qualitas agentis intentionẽ demonstrat. Bal. vel sic. Qui hęredem instituit, vel filium exhæredat, censetur voluisse testari, et non codicillari, & ideo si talis dispositio non valet vt testamentũ, non valebit et ut codicilli. h. d. Ale.

Ijdem AA. & CC. Achilleo, aliàs Achillæ. LEX XIIII.

NOn codicillum, [c] * sed testamentum auiã vestrã facere voluisse, institutio, & exhæredatio facta probant euidenter. Subscr. Idib. Decemb. CC. Coss.

Hodie in institutione hæredis nõ requiritur solẽnitas verborũ, sed sufficiunt quęlibet verba voluntatẽ testatoris exprimẽtia, siue imperatiui modi, siue indicatiui, aut directa, aut obliqua. hoc dicit. Alexan.

Imppp. Constantinus, Constantius, & Cõstans AAA. ad populum.

LEX XV.

QVoniam indignum est ob inanem obseruationem irritas fieri tabulas, & iudicia mortuorum, placuit ablẽptis ijs, quorũ imaginarius [d] vsus est, institutioni hæredis verborũ non esse necessariam obseruantiã, verum imperatiuis, & directis [e] verbis fiat, aut ĩflexis. [f] Nec enim interest, * si dicatur, hęredem facio, vel instituo, vel volo, vel mãdo, vel cupio, vel esto, vel erit, sed quibuslibet confecta sententijs vel in quolibet loquendi genere formata institutio valeat, si modo per eam liquebit voluntatis intentio. Nec necessaria sunt momenta [g] verborum, quæ fortè seminecis, [h] & balbutientis [1] † lingua profudit. 2 † Et in postremis ergo iudicis ordinandis amota erit solennium verborum necessitas, vt qui facultates proprias cupiunt ordinare, in quacunq; instrumẽti materia [i] conscribere, & quibuscunque verbis vti liberam habeant facultatem. S. Dat. Cal. Febru. Sardice, Constantino A. 2. & Constante A. CC. Coss.

* Olim verò intererat, & a plerisque improbat huiusmodi institutio, vt refert. Vlpia. infra. gen. tit. 22.

1 † Balbutientis.

2 † Singul. tex. iuncta glo. secun. Ang. Pau. Ang. Pau. Alex. & Ias hic

Dignitas instituti, vel legatarijs non vitiat institutionẽ vel legatũ, & approbatio hęredis approbãtis testamentũ non solẽne, facit ipsum ad pręstationẽ compelli. h. d. Ale.

Imppp. Gr. Valen. & Theo. AAA. Eutropio PP.

LEX XVI.

NOn dubium, nec incertũ est, sicut Imperatoribus, ita qualibet dignitate vel potestate decoratis viris, * tã hęditatem, ꝙ legatũ seu fideicõmissũ relinq posse. [k] ¶ Illud ẽt adijciẽdũ est, vt qui ex testõ, vel ab intestato hæres extiterit, & si voluntas [l] defuncti circa legata, seu fideicõmissa, seu libertates, legib. non sit subnixa; si il sua sponte agnouerit, [m]

* Vt ẽt proconsuli in prouincia manenti, qua de re longa est Cicer. disputatio ꝓ Flacco.

g *Momenta.*] s. obseruari, vt in quib. momentis cœperit, & compleat.

h *Seminicis.*] idest semimortui, sic ergo solennitas verborum tollit. vt sup. de formul. l. 1. & 2. & infra eo. l. in testamentis.

i *Materia.*] membranis, vel chartis, vt In stitu. eod. §. nihil. & ff. de bonor. posse. secundũ tab. l. j. j. resp.

NOn dubium. CASVS. Sicut principi relinqui potest in testamento, vel hæres institui, ita alijs in dignitate positis potest, videbatur, ꝙ nõ, quia diuitibus relinquere non oportet, contrarium tamen videtur verum, an autem hæres in minus solẽni testamento institutus, ex quo legata non debentur, si sciens ea soluerit repetat, quæritur? Respon. ꝙ non repetet, tametsi essent indebita iure ciuili, erant tamen debita iure naturali.

k *Posse.*] non videbatur testator sane mentis, qui talibus, vel tam diuitibus relinquebat, sed tamen valet, ut hic, & sup. tit. j. l. cum hæredes, & l si quis.

l *Voluntas.*] codicillis declarata, qñ intestatus decessit.

m *Agnouerit.*] s. soluendo, sciens voluntatem non valere, vt infra de fideicomm. l. 2. & l. si veritas. vel alimenta per triennium, 3 vt in eo. tit. l. j. vel promittendo 4 sciens similiter nõ valere, vt hic, & infra ad l. Fal. l. fi. alioquin si extra iudicium dicat, approbo quod fecit pater meus, nõ promittendo, vel soluendo, non præiudicat sibi, vt supra de fur. & fac. ignor. l. si post diuisionem. & l cum testamentum. Sed nunquid si unum in totum soluit, in alijs sibi præiudicat? Resp. non, 5 arg. sup. ne uxor. pro ma. l. fi. & sup. de execu. tut. l. uoluntarie. nec obst auth. sed cum testator. infra ad leg. Falcid. quæ loquitur, ibi, cum testamentum ualuit, licet nimirum esset grauatus hæres.

3 Isti duo intellectus sunt in se veri, sed non congruunt literæ. Bart. Bal. Paul. & Ias.

4 Iste est verus intellectus sm prædictos scriben.

5 Et bene sm pdict.

Implere.

a *Implendi.*] quando non fuit.

T *Estamentum*] CASVS. An verborum geminatio infirmet testamentum, quæritur? Resp. quod non, verbi gratia, si testator dixerit: valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum, cum superflua, &c. Vitia.

b *Hoc.*] scilicet testamentum.

c *Deficiens.* [.i. testator, vt quia dicit vel iure testamenti valeat, vel iure codicillorum, v. inf. de codicil. l. si

d *Prætermissa.*] quod sit, dum libro fieri breuis, v. infr. de appel. l. fin. §. in testatorijs.

e *Contractus.*] scilicet aliquos: non autem testamentum vocat contractum, 1 quia de eo specialiter subijcit, & quia verba cõtraxerunt, &c. vt ff. de verbo. signi. l. verba.

f *Officiunt.*] idest nocent.

g *Voluntati.* vt diximus supra eo. l. erronee, in fin.

h *Cautela.*] duas nota regulas. prima, quòd abundans cautela, vel superfluitas non viciat contractum, vt hic, & ff. de neg. gest. l. si pupilli, §. 1. & ff. de reg. iur. l. non solent, & de verb. obl. l. quæ extrinsecus. Secunda, vt idem fit in testamento, vt hic, & ff. de adimen. leg. l. si seruo. in fine, & infra, de instit. & substit. l. reprehendenda, in fin. prima fallit, ff. de regul. iur. l. actus, & de fideiuss. l. Græcè, §. si quis Stichum, & l. fideiussor obligari, §. 1. & ff. de serui. pro par. te. §. fin.

* Ex lib. 4. ti. 4. l. 3. C. Th. ubi & addit: ratum esse testamentũ, quin que testes signauerint, est autem hæc lex pars l. cogi. sup. de pet. hære. quia idem dies, & Cõsul.

1 Nota bilis glos. quod appellatione contractus nõ venit testamentũ nec econtra. Bal. Paul. & Ias.

2 † C. T. prætermissa namque necessaria... non abundans cautela uel contractus imminuit, vel testatoris officit uoluntati.

ADDITIO. Dic, quod in illis legibus est superfluitas vitiosa contra formã & naturam actus: hic vero nõ. Alex. & Ias.

* Ex lib. 4. ti. 4. l. 4. C. Th.

* Referente, nam & Iustini. in l. cõsulta, inf. eo. hui. legis faciens mẽtionẽ, ait eam prohibuisse, testamenta apud aliũ aperiri, &c. Contius.

3 Nisi magister census esset absens Alexan.

implendi [a] eam necessitatem habeat. S. D. Calẽ. Iul. Thessalonicæ Gra. 5. & The. AA. Coss. 380.

Superflua non viciant: sed omisso necessariorum omnẽ dispositionem viciat. hoc dicit Alex.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Aeternali proconſ. Asiæ.

LEX XVII.

TEstamentum* non ideo infirmari debebit, quod diuersis hoc [b] deficiens [c] nominibus appellauit, cum superflua non noceant.

¶ Namque [1] † necessaria prætermissa [d] imminuunt contractus, [e] & testatoris officiunt [f] voluntati, [g] nõ abundans cautela. [h] Da. 12. Cal. April. Arcadio 4. & Honorio 2. AA. Coss. 396.

Insinuatio facta coram nõ competenti iudice, non tenet. Bald. Vel sic; Publicatio testamenti fieri debet coram magistro census in vrbe: & si fieret coram alio iudice, tãquam coram incompetenti facta, non valeret. hoc dicit Alexand.

Iidem AA. Africano PV.

LEX XVIII.

TEstamenta* omnia, [i] cætera que quæ apud officium censuale publicari solent, [k] in eodem loco referentur, * nec vsquam permittatur fieri vlla trãslatio. [l] Mos [m] nãque retinendus est fidelissimæ vetustatis: quẽ [n] si quis in hac vrbe voluerit immutare, [2] † irritam [o] mortuorum videri faciet voluntatem. Dat. 11. [3] † Cal. Octo. Constant. Cæsario, & Attico Coss. 397.

Testamentum factum coram principe, seu principi per oblatas preces insinuatum, ualet tanquam solennissimũ, etiam sine solennitate testiũ, licet princeps ad supplicationem nihil rescripserit: dum tamen illud testamentum sit vltimum: & heres scriptus in eo potest nedum bonorum possessionem ex eo agnoscere, sed etiam hæreditatem adire, & omnia facere quæ scriptis heredibus competunt: dummodo testator habuerit factionem testamenti, & nullus alius defectus interuenerit quam numeri testium: requiritur tamẽ quòd per alios testes probetur quòd principi fuerit insinuatam testamentum, si de hoc dubitetur. h. d. Alex. post Bal. & Sal.

Impp. Hon. & Theodosius AA. Ioanni PP.

LEX XIX.

OMnium * testamentorum [p] solennitatem superare videtur, qđ insertum mera fide precibus [q] inter tot [r] nobiles probatasq; personas etiam conscientiam principis tenet.

¶ Sicut ergo securus [s] erit q actis cuiuscumq; iudicis, aut

T *Estamenta.* CASVS. Si testamentum debeat publicari, coram quo iudice facienda sit publicatio? Resp. quod coram magistro cẽsus: nec coram alio, & hoc de antiquiori consuetudine: quæ si immutetur, morientium mutabitur iudicium. Vel sic. Cũ quis haberet testamentum in quo fuit scriptus hæres, per quod posset docere de institutione sua, si fortè timeat ne deficeret uel quia corrosum erat, uel uetustum, & uelit illico publicari ad perpetuam rei memoriam: coram quo iudice fieri debeat quæritur? Dicitur, quòd coram magistro census.

i *Testamenta omnia.*] in scriptis ergo & sine scriptis, ut supra. la. dixi.

k *Solent.*] ut donationes & similia, ut infra, de donat. l. secundum diui.

l *Translatio.*] ut apud alium iudicem publicetur, 2 ut hic, & d. l. secundum diui. & inf. eod. l. consulta, & supra de episc. & cler. l. repetita, sed hodie videtur coram defensore ciuitatis, vt in auth. de defen. ciui. §. nulla. coll. 3. quæ est contra. Solu. hæc lex cum prædictis concor. in ciuitate Romana dicit & Constantinopolitana: illa in prouincijs & extra vrbem, vt infra, de donat. l. in hac. Sed contra infra l. proxi. in princip. sed expone ut ibi.

m *Mos.*] idest consuetudo.

n *Quem.* scilicet morem.

o *Irritam.*] non tamen erit irrita, vt in re. sta eodem. consulta.

2 † Ita legitur C. Th. Du: autem

3 † 6.

O *Mnium.*] CASVS. Si testamentum fecisti, & illud principi insinuasti: an ob id solenne dici possit, testibus non adhibitis quos adhiberi in testamẽto necesse est, ac si coram quouis iudice præsentibus septem testibus conditum sit; Respõ. qđ sic. An autem minus valeat, quod sup hoc rescriptum principis non habuisti, quæritur? Resp. quod non. An autem post audientiam tibi a principe præstitam mutare possis voluntatẽ, quæritur? Dicitur, quod sic, cum iudicium tuum posterius insinuatum, ita firmum est, si id confirmaueris, & vltimum fit, quod probabitur co ipso quod nõ probatur contrarium, scilicet quod aliud non fecisti: nec necesse est, quod successor tuus iudicẽ adeat causa petendi bon. possess. quia sola voluntas sufficit illius in adeunda hæreditate, poterit ergo qui testari voluit & potuit lege non prohibente, hæredem principi declarare: & uetere res, probare possit per hãc voluntatem si principi oblatam fuisse, ne aliud sibi aduerse tur, scilicet quod non sit ca pax uel possit testamentum per querelam inoffic. irritari, uel si testamentum non possit facere defunctus &c.

* Nouum genus testamenti, & ueteribus inauditum introducitur, quod Theodosianũ dici pot: cuius fit mentio Theodosiis. Concor. gl. in verb. auctoritate in fi. in ca. 1. extra de transa.

p *Omnium testamentorum.*] ita construe. i. testamentũ quod tenet conscientiam principis, inter tot nobiles probatasq; personas: illud dico, insertum mera fide.

q *Precibus.* scilicet de quo fit mentio in libello precum porrectarum principi, ut ipse interueniat: uidetur superare, &c. Ego aliter construo: omnium testamentorum solennitatem superare uidetur: subaudi id testamentum, quod tenet etiã conscientiam principis, subaudi existentis inter tot, &c. insertum precibus: sui au li factis mera fide, idest bona fide.

r. *Inter tot.*] qđ. multas, quia princeps non potest esse sine multis. sicut nec episcopus, ut in auth. quomodo oport. episcopos, §. illud, coll. 1.

s *Securus.*] scilicet hæres.

Publi-

municipum, aut auribus priuatorum mentis suæ postremum publicauit [a] iudicium: ita nec de eius vnquam successione [b] tractabitur, qui [c] nobis medijs, [d] & toto iure (quod in nostris est scrinijs constitutũ) teste [e] succedit.

¶ Nec sanè illud hæredibus nocere pmittimus, si rescripta [f] nostra nihil de eadẽ [g] † voluntate responderint. Voluntate etenim hominũ audire volumus, non iubere: ne post sententiam nostram [h] inhibitum videatur commutationis arbitrium: cum hoc ipsum quod per supplicationẽ nostris auribus intimatur ita demum firmum fit, si vltimum comprobetur, [i] nec contra iudiciũ suum defunctus postea venisse detegatur.

¶ Nequid sanè prætermisisse credamus, huiusmodi institutionis, omnia quæ scriptis hæredibus competunt, iubemus eos habere; nec super bonorum [k] possessionis petitione vllam controuersiam nasci: cum pro hærede agere cuncta sufficiat: & ius omne ipsa complere [l] aditio videatur. Omnib. etenim præstandum esse censemus, vt libero arbitrio, cui [m] testandi facultas suppetit, successorẽ suũ, oblatis precibus, possit declarare: & stabile sciat esse quod fecerit.

¶ Nec institutus hæres pertimescat, cum oblatas [n] preces secũdum voluntatem defunẽti idoneis testibus [o] possit approbare, si ei [p] alia nocere non possunt. [q] D. 12. Calen. Mar. Rauennæ, post Consulatum Honorij 8 & Theodosij 5. AA. 499.

Testamentum primũ validum nõ rumpitur per aliud sequens non solenne, licet in ipso sequenti fuerit scriptus hæres princeps, vel alius vir magnæ potentiæ. hoc dicit secundum intellectum glos. & Bar. sed secundum alium intellectum, quem approbant omnes alij Doctores. h. d. Testamentum in scriptis solenniter conditum, non tollitur persequens etiam solenne sine scriptis conditum, in quo princeps vel alius potens diceretur institutus. hoc dicit Alexand.

Eorundem. AA. edictum ad populum vrbis Constantinopolitanæ & omnes prouinciales.

LEX XX.

Nolumus [*] conuelli deficientium scriptas iure, ac solenniter volũtates, [r] dum quoddam morientis supremum, & non scriptum [s] processisse confirmatur [t] arbitrium, tanquam patrimonium suum ad nos deficiens maluerit pertinere.

¶ Omnibus [*] enim priuatis, & militãtibus interdicimus, ne huiusmodi perhibeant [u] testimonia: & falsi criminis reos teneri præcipimus, si cũ scriptæ iure, ac solenniter deficientium extiterint voluntates, nõ scriptũ aliquid sub nostrorum nominũ mẽtione falso adstruere moliantur.

¶ Nemo itaque relictus hæres, vel legibus ad successionem vocatus, nostrum vel potentium nomen horrescat: nemo ferre testimonia in hunc modum, vel suscipere [x] in gestis huiusmodi voces audeat, nostro vel etiam priuatorũ potentium nomine. Dat. 7. Id. Mar. Constan. The. A. 7. & Palladio Coss. 407.

Testamentum in scriptis fieri debet secundum formã hac lege traditam. h. d. vsque ad §. ex imperfecto. A. exã. concor. Bald. & Sal.

Impp. Theod. & Valent. AA. Florentio PP.

LEX XXI.

Hac [*] consultissima lege sancimus, licere per

a *Publicauit.* i. manifestauit, 1 siue condidit: & sic non est cõtra eo. l. proxi. Alij dicunt 2 loqui hic extra vrbẽ, ibi in vrbe, vbi ẽ magister cẽsus. b *Successione.* actiue, idest de successione heredis qui succedit. c *Qui.* i. s. hæres. d *Medijs.*] idest Imperatore præsente. e *Teste.* i. testificante. sic instit. de pub. iud. §. itẽ lex. Cor. de sica. ibi vltore ferro. f *Rescripta.*] idest, si nostra voluntas. g *Responderint.* i. licet nõ approbauerim'. h *Nostram.*] quæ per præsentiã colligitur. i *Comprobetur.*] q est eo ipso, quod nõ pbatur contrarium: vt hic subijcit, nec &c. sic & sup. tit. 1. l. si is. k *Bonorum.*] idest nõ necesse, 3 vt successor adeat iudicem cã petendæ bonorum possessionis: quia sufficit sola voluntas. l *Complere.* quantum ad acquisitionem dominij, plenè datur per testamentũ, plenius per mortem, plenissimè per aditionẽ. m *Cui.*] idest quibus de plurali autem trãsit ad singulare, vt s. de in ius voc. l. fin. n *Oblatas.*] ipsum venisse, & se institutũ esse hæredem, secundum Azo. o *Testibus.*] ex hoc videtur, quod solus Imperator non sufficeret, ut hic, & sup. de testibus, l. iurisiurandi, quod verum est, 4 secundũ Azo. & H. sed quidam dicunt solum eum sufficere, 5 & quædam verba in hac l. illud velle videntur, ut supra eod. in prin. ibi, qui nobis, &c. & qđ hic dicit, non obstat: quia non exigitur iudicium defuncti testibus probari: sed preces principi porrectas secundũ defuncti volũtatem. Quid ergo secundum primos operatur Imperator? Respon. quòd testamentum habetur pro publicato, ut supra eod. l. ibi, sicut ergo, &c. vnde licet admittatur originale, nihilominus tamen potest adiri hæreditas ex eo, ac si esset publicatum a certum magistratu centes: quod non esset aliàs, ut infra, de eadu. toll. §. & cum triplici. Item quia non fiebat necesse petere bonorum possessionem, licet sit talis qui etiam iure nouo non admittatur sine ea, 7 ut habes in casu, ff. de iniust. rup. test. l. posthumus, & aliis ut no. sup. unde cog. l. fi. itẽ sufficiunt hic duo testes, ut no. infra eod. l. hac consultissima. p *Ei.*] hæredi. q *Non possunt.*] nec querela inofficiosi testamenti: nec contra tabulas, & potuit testari defunctus: & hæres est capax.

Nolumus.] CASVS. Si iure testamentum factum sit, & hæredes instituti, & si principi fuerit per alium suggestum, quòd in minus solenni testamento hæres sit institutus, an eo ipso quòd princeps in minus solenni institutus est, irritatur prius solenne, per consequens non solenne? Respo. q non, sed suggestori faciendi testamen. tum facultas interdicatur, & falsarius indicetur, nec timeat hæres institutus, nec iudex talium testimonium audiat: nec potentium nomina recipiat. r *Voluntates.*] per nõ sollennes, ut subijcit. s *Scriptum.*] non solenne: aliud si esset solenne, 8 licet non scriptum, ut sup. eod. l. ex imperfecto, & insti. quib. mod. test. infir. §. fi. t *Confirmatur.* ab aliquibus ubi volũt nobis blandiri, & forte non erat uerum, ut locum habeat quod sequitur de pęna falsi. idem tamen si esset uerum, ex quo non est solenne, uel confirmatur, idest dicitur. u *Perhibeant.*] i. dicimus, ut non perhibeant. x *Suscipere.*] aliquis scilicet iudex.

Hac consultissima.] CASVS. Si 7 testibus adhibitis subscribentibus, & signantibus testamentum fecisti, & id signasti, & ligatum ostendisti: an ob hoc infirmari debeat, quod ignorauerunt testes quæ in eo scripta sunt? Resp.

1 Ista expositio nõ congruit literæ.
2 Et malè Ale. & Ia.
* Perarie. In forma libelli quo petit. hęr. ex testam. su ver. vallatũ, hinc colligit, in testo vnicũ testem sufficere quoties id fit coram principe, qđ ab eo satis noue dicitur. Gotho.
† Ita.
3 Ista gl. reprehendit inquãtũ innuit, q hæres scriptus coram principe ñ posset agnoscere bonorũ pos. de iure præt. Pet.
4 Imò est falsũ Bar. Bal. Salic. & Ias.
5 Ista communiter tenetur & est vera. Ale. & Ia.
6 Et bene Bal. & Al.
7 Ista glo. est sing. secundum Ang. in l. filio præterito. ff. de iniu. testa. & Pau. Fulgo. & Ias. hic.
* Ex ll. 4. titu. 4. l. 5. C. Th.
* Huiusmodi casũ nijs refert Suetoni in Domitiano, multas sub eo confiscatas hereditates. Cont.
8 Imò idẽ si esset solenne, dũ tamen sit nuncupatiuũ. Cyn. Bald. Ful. P. & Ale. licet Bart. gl. sequat.
* Ex nou. The. de testa. vbi & integrior extat.

Respond. quòd non, cum tu illud scripsisti vel alius, & ei subscripsisti. Si autem literas ignorasti, & subscribere nequivisti, adhibitis 7. testibus cum scriptore, firmum maneat testamentum, & si ea quæ in eo scripta sunt testes ignorauerunt, nec necesse est, quod eodem tempore inchoetur & compleatur testamentum, sed diuersio bene potest. Ad hoc autem vt cõpleatur, & valeat, testes subscribant, & signent simul & semel, alioquin non valeat testamentum.

EX IMPERFECTO.

Si testm̃ minus solenne condidisti, puta adhibitis duob. testibus, an valeat, refert an inter liberos factum fuerit, an admixta persona extranei. Primo casu valebit simpliciter. In secũdo casu in persona extranei nõ valebit, in persona liberorũ sic, & eis accrescit.

scripturam [a] conficientibus testamentum, si nullum scire volunt ea quę in eo [b] scripta sunt, consignatam vel ligatam, vel tantum clausam inuolutamq; [c] proferre scripturam, vel ipsius testatoris vel cuiuslibet alterius manu conscriptã, [d] eamq; rogatis [e] testib. septẽ numero, ciuib. [f] Romanis, puberibus, omnibus simul offerre signandã, & subscribendam: dum tñ, testibus præsentibus testator suum esse testm̃ dixerit quòd offertur, eiq. ipse corã testibus sua manu in reliqua parte testaméti subscripserit: [g] quo facto, & testib. vno, eodemq; die, ac tpe subscribentib. & consignantib. testm̃ valere, nec ideo infirmari, quod testes nesciant, quæ in eo scripta sunt testamento. Quòd si literas testator ignoret, vel subscribere nequeat, octauo subscriptore pro eo adhibito eadem seruari decernimus.

¶ In omnibus aũt testamentis quæ præsentibus vel absentib. testib. dictãtur, superfluum est vno eodemq; tpe exigere testatorem, & testes adhibere & dictare suum arbitriũ & finire testamentum.

¶ Sed licet alio tpe dictatũ scriptumve proferatur testamentũ sufficiet vno tpe eodemq. die nullo [h] actu extraneo interueniẽte, testes oẽs, videlicet simul, nec diuersis tẽporib. subscribere signareque testm̃. Finem aũt testamẽti subscriptiones [i] & signacula testiũ esse decernimus.

¶ Non subscriptum [k] autem à testibus, ac non signatum testamentum, pro infecto [l] haberi conuenit.

Testamentum imperfectum ratione solennitatis, valet inter liberos tantum. h. d. Alex.

¶ Ex imperfecto [l] autem testamento voluntatem tenere defuncti, nisi inter solos liberos [m] à parentib. vtriusq. sexus habeat, nõ volumus.

¶ Si vero in hmõi voluntate liberis alia sit extranea mixta persona, certum est eam voluntatẽ defuncti quã tũ ad illam duntaxat permixtam personam pro nullo haberi, sed liberis accrescere. [*]

Hodie testamentum in scriptis minus solenne inter liberos conditum ita demum valet, si forma hic scripta seruatur: & tunc in eo legata & fideicommissa ac libertates quibuscunque relinqui possunt. hoc dicit Salicet. & Alexand.

IN AVTHENT.

De test. imperfectis, §. nos igitur omnia. col. 8. consti. 3.

QVod sine [n] subscriptione ita procedit, si pater. quid si filios, q̃ iste §. non habet locum in filijs instituentibus heredes parentes suos in minus solemni voluntate. Item aduerte, secundũ Pau. de Ca. hic, & in l. inter oẽs sup. familię ercifcundæ, quod hic tex. habet etiam locum in liberis naturalibus, quod tenet idem Spe. ubi sup. ver. quid si pater. arg. l. naturalibus, supra de confir. tu.

QVod sine.] CASVS. Ista auth. continuatur ad authenticam, quæ est sup. fam. ercisc. auth. si modo, quia ibi dicit l. inter oẽs, q̃ pater põt relinquere bona sua per modũ institũ.is, & in testõ imperfecto inter liberos suos tñ & auth. quæ sequitur illam legem immediate, dicit illud esse verum, si pater & liberi subscripserint huic voluntati, hæc lex dicit, quod parens etiam potest liberos instituere sine scriptis in testamento imperfecto nuncupatiuo. authentica autem ista hoc in patre corrigit, dicens quòd parens si scit literas, debet subscribere propria manu nomina liberorum, & tempus, & alia quæ sequuntur in litera.

a *Per scripturam.*] loquitur ergo de testamento in scriptis, cuius secreta testes scire non oportet, vt subijcit. j. ea. l. ibi nec ideo, &c. & ff. e. l. qui testamento. §. fi. sed aliud in nuncupatiuo, vt j. ea. l. §. per nuncupationẽ quia testes debent scire a quę in testamento scribuntur.

b *In eo.*] scilicet testamento.

c *Inuolutam.*] s. in linteo, vt ff. eo. l. ad testiũ. §. fi. Alij dicunt inuolutã, i. valde obscuram, quasi obscuris verbis dictatam.

d *Conscriptam.*] i. sub scriptam, hoc quo ad nomen hẽdis corrigitur, quia testator debet illud manu sua subscribere, si potest vt inf. eo. l. iubemus, in prin. sed & illa corrigitur per Authen. ibi positam, & sic reditur ad istam.

e *Rogatis.*] 3 vt ff. eo. l. hæredes, in fi. & infra de codicil. l. fin. §. fin. & in auth. de test. §. & licet. in fi. §. collat. 7. Item no. 4 septem testes, & hoc regulariter, quandoque enim octo, ut quãdo testator non subscripsit, vt in fi. huius respon. Item in testamento cæci, vt supra ti. eo l. hac consultissima. Item quandoque duo, vt supra de testa. mil. l. milites. Item & qñ ipse princeps hoc indulsit, vt sup. eo l. si non speciali. Item & quando ipse princeps interfuit, vt sup. eo. l. omniũ testamentorum. Item quandoque quinque, vt inf. eod. l. fi. Item quando pater testatur interfuit filius, sufficiũt minus septem, vt infra eo. §. ex imperfecto.

f *Ciuibus.*] id est hominibus. 5 Item puberes, vt subijcit, ut insti. eo §. testes autem.

g *Subscripserit.*] inf. eo. l. cum antiquitas, in fi. contra. Sol. illa corrigit istam in casu, s. quando testator præscripsit totum sua manu in alio non.

h *Nullo actu.*] s. alieno, vt ff. eo. l. hæredes, in fi. nisi ex necessitate, 6 vt infra eod. l. cum antiquitas, circa princ.

i *Subscriptiones.*] inf. eo. l. cum antiquitas. §. si tamen in quẽdam. 5 vbi dicit, & in media parte testamenti fieri posse subscriptionem, sed ibi est speciale, vel corrigit. Vel dicit de medio temporis, non de medio testamenti.

k *Non subscriptum.*] idest sine subscriptione testis, & dẽt contineri nomen testis & testatoris, & quilibet dẽt subscribere per se, non unus pro alio, vt ff. eo. l. pe. nisi in testamẽto rustici, vbi vnus pro alio subscribit, vt infra. eo. l. fi.

l *Ex imperfecto.*] scripto vel non.

m *Liberos.*] inter eos ergo tenet. Sed j. ff. de confir. tu. l. q à patre. vbi innuit nõ tenere. Sol. dicunt q̃d hanc scripturam esse codicillũ, non testamentũ, & arbiter familiæ erciscundæ sequitur patris voluntatẽ in diuidendo, licet ab intestato, vt j. familiæ erciscundæ, inter omnes. Tu dic 7 illam l. qui à patre corrigi per legem Constantini, s. inter omnes, quæ in parentibus maribus testm̃ dicit, sed hæc Theodosij dicit & in fęminis idem. sic enim dicit vtriusq; sexus. Itẽ q̃ hic dicit quo ad extraneum non valere, est ar. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. cũ hic status. §. si socer. Sed j. ff. de le. 2. l. peto. §. mater. Sed dic q̃d dicit ibi valere p codicil. Vel dic q̃d perfectũ erat ibi testamẽtũ, sed dicitur imperfectũ quo ad tutoris dationem non quo ad fideicõmissum ex eo dandũ. Vel ibi de liberis erat fide cõmissarius.

ADDITIO. Aduertas secundũ Spe. in ti. de instru. editio. ne. §. compendiosæ, ...

n *Quod sine.*] s. testamentum patris &c. & continuatur hac

1 Si tñ sciret non vitiaretur. Ful. Paul. & Ias.

2 Literarũ peritia scribendi peritia est, nõ legẽdi simpliciter. ut merito defendi possit ignarus legẽdi secreto, aut aliter q̃ ęcos testari non posse. Nã qs omnia bonorũ hẽditatis ubi tñ tabulario, aut subscriptori committat. reliqs testib. voluntatis defuncti signatis. Neque mouet nouel. Leon. 69. q apud nos in usu non est. Neq; l. 14. § fi. de do. prælega. l. 1. in fi. ff. de uerbo. ob. l. ibi n. uõ agit de hæreditate. Pertineat igitur hæc lex ad scribedi impe ritos tamẽ legendi. Gothof.

3 Sequitur glo. Sal.

4 Intellige à testatore uel à notario uel à quolibet extraneo, præsente & patiẽte testatore. Ias.

5 Gl. totã sequit B. Sa. Pau. & Ale. & est magistra. sm Ias.

6 Et bñ p l. qui testo §. seruus ff. cod. nisi cõi opinio reputaretur liberi. Pau. & Ias.

6 Et bene S.P. & Ias.

7 Nihil est secundum Doc. quia illa nulla lege corrigit ibi. n. in tutore q est extranea psona unũ priuilegiũ in tutore procedere non põr, l. impuberi. ff. de admi. tu. Bar. Tñ tñ testib. dictum nõ ualere inquir Cuia. nec inter liberos, i. 9 iulta. Sed duos saltẽ require ẽt si pater cęcus sit, & hoc casu fęminã ad mitti intestẽ, tenent cõiter Do. ut refert Cla. 3. sen. ten. §. testamentũ, q. 9. qui in hac materia multa congerit.

† Imperfecto.

Sequitur hoc auth. 1 cum 22, quæ est supra familiæ ercis. quæ incipit si modo &c. & vtrumque authent. intellexerunt Doctores nostri, cum testamentum condidit pater in scriptis. Si vero condidit sine scriptis, cur exigitur subscriptio, cum nulla præcessit scriptura? & ideo seruamus. §. ex imperfecto, & l. illam, inter omnes, supra famil. ercisc. vt minus solennis valeat, si ex duobus tamen maribus vel fœminis probetur, vt ff. de mili. testam. l. Lucius. 1. respon. licet alias repellantur feminæ, vt ff. de test. l. qui testamento §. mulier. derogatur 2 ergo prædicto §. ex imperfecto. in eo quod fit in scriptis, licet generaliter loqueretur, secundum Azo. 3 M. vero putabat ei in totum derogatum, vt hodie pater minus solenniter testari nõ possit, nisi faciat quę hac auth. dicuntur, & exigebat numerũ septem testium, si non sit ibi hęc obseruatio testium, cum in hac voluntate possit legari extraneis. Prædictum autem testamentum non rumpitur, nisi vt dicit sequens Auth. hoc inter, &c.

1 Sequitur glos. Bart. Bal. & Alc.

2 Placet Paul. Sali. Alexan. & Ias.

3 Et male sm Pau. & Alex.

H*Oc inter.*] CASVS. Hęc authentica est cõtraria superiori, quia tractat de destructione primi testamenti dicens quod si testator velit infirmare primum testamentũ, vocet septem testes, & coram eis declaret se nolle, valere primũ testamentum, & tunc faciat aliud testamentum, vel perfectum, vel non, inter liberos.

PER NVNCVPATIONEM.

Si sine scriptis vis testari, adhibe testes septẽ, & corã eis voluntatẽ tuã declara.

1 † Confirmat. No. Th. al. aliter. al.

SI QVIS. Si Rescriptũ primo testõ facto ꝓ lege non & perfecto, secundum fiat, an valeat, queritur? Resp. ꝙ nõ, valet, nisi alias valebit, nisi iure fuerit consummatum, nisi in casu, s. dicat, non obstãte tali lege.

rens literas edoctus manu propria, nõ signis, sed literarũ cõsequentia declaret, & tempus & liberorum nomina, item & vnciarum numerum, seu signa rerum specialium, in quo & alijs legari, & fideicommitti, & libertas relinqui potest.

Testamentum factum inter liberos, non reuocatur per aliud testamẽtum, nisi secundum testamentum sit solenne, & testator in secundo declaret se nolle illud prius testamentum valere. Alex.

IN AVTHEN.

De test. imperfe. §. & si quis dem, colla. 8 consti. 3.

HOc inter liberos testamentum ita infirmasi parẽs septem testibus adhibitis declaret se nolle tale testamentum valere,[a] & aliam disponat voluntatem, vel in testamento perfecto, vel in non scripta perfecta voluntate.

Finit tex. Authenticæ.

Sequitur Textus Codicis.

Testamentum nuncupatiuum fieri debet coram septẽ testib. ad hoc conuocatis, & testatoris voluntatẽ audientib. h. d. usque ad §. si quia autem. Alex.

¶ Per nuncupationem quoque, hoc est, sine scriptura,[b] testamenta non alias valere sancimus, quam si septem testes (vt supra dictum est) simul vno eodemque tempore collecti, testatoris voluntatem, vt [2] † testamentum sine scriptura facientis audierint.[c] 3 †

Primum testamentum perfectum, & solenne non tollitur per secundum imperfectum, nisi trib. concurrentib. s. quod in primo testamento solenni fuerint instituti extranei, & quod in secundo non solenni fuerint instituti venientes ab intestato, & quod saltem in secundo interfuerint quinque testes, quib. concurrentib. adhuc secundũ testamẽtũ nõ valet vt testamẽtũ, sed vt volũtas intestati. h. d. usq; ad finem. Ale.

¶ Si quis autem testamento iure perfecto, postea ad aliud venerit testamentum: non alias quod ante factum est, infirmari decernimus,[d] quam si id, quod secundo facere testator instituit, iure fuerit consummatum.

¶ Nisi fortè in priore testamento scriptis ijs, qui ab intestato vel testoris hæreditatem, vel successionem venire non poterant, in secunda volũtate testator eos scribere instituit, qui ab intestato ad eius hæreditatem vocantur, eo enim casu licet imperfectũ videatur, scriptura posterior, infirmato priore testõ, secundã eius voluntatẽ nõ quasi testm̃, sed quasi volũtatẽ vltimã intestati valere sancimus,[e] in qua volũtate

4 vt ff. de leg. 3. l. si quis, in princ. & est propter præcedentem solennitatem, 5 alias ex eo quod fit secundum, rumpitur primum, vt infra eod. l. pe. & ambæ istæ sunt in auth. de testa. imperfec. §. nos igitur omnia coll. 8.

4 Et bñ B. & Corn.

5 Ista rõ nõ est bona, iõ dic ꝙ istud est introductũ, fauore liberorũ, vt hic ẽ tex. Sali. Alex. & Ias.

SEQVITVR GLO. T. L. C.

b *Sine scriptura.*] vel etiam cum scriptura sed ad hoc tantum, 6 vt probaret si fuisset factum nuncupatiuum testamentum.

c *Audierint.*] vt insti. eo. §. fi. & arg. supra tit. 1. l. hac cõsultissima, non autem dico, quod hæc verba habeat testator necesse dicere, vt j. eo. l. in testamentis, vel si habebat necesse per l. illam, corrigetur per l. illam.

3 † Aut.

3 † Hic sũt omissi tres versus qui extant in No. Th.

6 Sequitur gl. P. Ale. & Ias.

d *Decernimus.*] scilicet per cõpositionẽ secundi, sed & alijs modis põt infirmari vt per incisionẽ chartę, vt inf. eo. l. nostrã quæ est contra.

e *Sancimus.*] sic ergo solennis, & valida tollitur per non solennem in qua sunt scripti coniuncti, & erat idẽ etiam in veteri iure, vt ff. de iniusto test. l. 2. Vel dic illud ibi à compositorib. codicis statutũ. Sunt & alij 7 duo casus, vt quando secunda voluntas est militaris, vt d. l. 1. Item quando prima erat valida fauore militiæ, vt ff. de mil. test. l. eiusmilitis. §. fi. Est hodie quartus, vt infra eod. l. sancimus, circa fi. Alibi autem serua regulam, vt nõ tollatur primum per secundum minus solenne, vt hic, & inst. quib. mo. testa. infir. §. ex eo. & ff. de adimen. leg. l. ex parte §. & ff. eo. l. hæredes. §. si quid. Sed certè & alias præterquam in prædictis quatuor casibus, videtur tolli primum per minus solenne, vt inf. de ijs quibus vt indi. l. hæreditas, quæ est contra, sed ibi non dicitur illa secunda voluntas, cum dicit non mereri, 8 quia in nullum est collata & ideo fiscus habet. Item adhuc idem vt ff. de ijs quibus vt indig. l. cum quidam, quæ est contra, sed ibi secundum testamentum erat perfectum, & omni solennitate vallatum, & ideo tollit 9 primum, licet scripti in eo secundo non essent capaces. Item adhuc videtur idem, vt ff. de cond. insti. l. pe. § fi. vbi facto testamento apponit testator conditionem in codicillis, quia non completa, dicit hæreditatem auferri instituto. Sed dic 10 quod inuanum cogitauit testator. Item idem adhuc ff. de acquirenda hæredit. l. Claudius, sed ibi primum solenne non ualet, quia prius decessit.

Testamẽtum solenne in multis casibus tollit ꝑ secundũ non solenne.

7 Glo. sequit Bart. Bal. Sal. & Ias.

8 Ita quod ꝑ ꝑ hoc nõ rumpitur. primũ. B.

9 Immo text. dicit ibi, qđ nõ tollit. Alex. & Ias.

10 Sequit Bar. Salic. Al. & Ias.

Rescriptũ primo testõ facto ꝓ lege non & perfecto... in primo testamento scriptus fuerit hęres, qui ab intestato defuncto succedere non poterat, in secundo minus solẽni scriptus fuerit hæres, qui succedit ab intestato, & sic solenne primum per minus solenne subsequens tollitur, quinque tamen testes necessarij sunt ad minus, quod si adhibiti non fuerint, non valebit. Nec solum in latino potest condi testamentum, sed etiam in Gręco. Viu.

a *Valere.*] non igitur sufficit facere secundo, nisi dicat non obstante primo, quod nolo valere & sic est argument. pro rescriptis contra legem indultis, vt non valeant, nisi

quinque testium iuratorum depositiones [a] sufficiunt. ¶Quo [b] non facto, valebit [c] primum testamentũ, licet in eo scripti videãtur extranei,

Potest quis testari Græce, & Latinè.h.d.Bal.& Sal.

¶Illud etiam huic legi prospeximus inserendum, vt etiam Grecè [d] omnibus liceat testari.* Dat.prid.Idus Septemb.Theodosio A.17. & Festo Coss.439.

In testamento possunt relinqui legata tam dictatoribus testamenti, quàm testib. eiusdem testamenti.hoc dicit Alex.concor. Bal. & Salic.

Imp.Zeno A.Sebastian.PP.

LEX XXII.

Dictantibus testamenta, vel aliam quamlibet vltimam voluntatem, legatum, vel fideicõmissum, vel quod cunque aliud, quolibet legitimo titulo testatorem posse relinquere, minimè dubitandum est. [e] ¶Testibus etiam ad efficiendam voluntatem adhibitis [f] pro suo libito, qđ voluerit testator relinquere, non prohibetur. Dat. Calen. Maij Constantinop. Basilio Iuuiore V.C.Cos.480.

Pro insinuatione, seu publicatione testamenti, nihil solui debet magistro census, si hæreditas summam cẽtum aureorum non excedit: & talis insinuatio fieri debet coram magistro census: & facta coram alio iudice ecclesiastico, vel seculari, non valet ipso iure, tanquã facta coram iudice incompetenti, tamen per hoc nõ præiudicatur vltimæ volũtati, quin de nouo insinuari possit corã incõpetenti iudice. h.d.Alex.

Imperator Iustinianus A. Archelao PP.

LEX XXIII.

Consulta* diualia, [g] quibus consideratè prospectum est, ne voluntates vltimæ deficientiũ in hac regia vrbe confectæ, apud alium aperiri possunt, quam apud virum clarissimum pro tẽpore census magistrum, monumentis [h] interuenientib. pro iuris ordine: neve in hæreditate cuius summa centũ aureorum preciũ non excedit, mercedis quicquam, aut sumptũ, censum administrantes, aut censualis apparitio sup intimãdis ijsdem elegijs audeant assequi: firma nũc quoque dicimus, ac repetita * promulgatione non solum iudices quorumlibet tribunaliũ, verumetiam defensores ecclesiarum, [i] quos tu: pessimũ intimationis genus irrepserat, premouendos censemus, ne rem attingant, quæ nemini prorsus omniũ præcepta quam census magistro competit. Absurdum est nãque, si promiscuis actibus rerum turbentur officia, [k] & alij creditũ alius subtrahat: & præcipuè clericis, [l] quib. opprobriũ est, si peritos se velint [m] disceptationum esse forensiũ. Pœna etiam temeratoribus præsentis sanctionibus feriẽdis quinquaginta librarum auri. [n] Nec enim concedendũ est,* vt suprema vota deficientiũ, euersionis quicquam ex incongrua insinuatione contrahant, dum res ab incongruis [o] vsurpantur audacter.* Dat.13.Cal.Decẽb. Constantinopol. Iustino A. 1.& Opilione Coss.524.

Verborum ambiguitas, vel ordinis peruersio, si à tabellionis errore procedant, non vitiant. hoc dicit Alex. & Salic.

Imperator Iustinianus A. Nennæ PP.

LEX XXIIII.

Ambiguitates, quæ vel peritia, [p] vel desidia testamenta conscribentiũ oriũtur, resecandas esse cẽsemus & siue institutio hæredum post legatorũ donationes 1 † scripta sit, vel alia prætermissa sit obseruatio, non ex mente [q] testatoris, sed vitio tabellionis, vel alterius,

---

decessit hæres, 1 quã ex eo adiret hereditatem, non autem rumpitur per secundum minus solenne.

a *Depositiones.*] hic nota, quod sufficit, si testes iurati dicant tabellioni, ita testatus est, vt sit instrumentum, & testamentũ, sic & infra eo. l.fin. §.pen. Sed cõtra est, quod enim hic. & in ita dicitur, intellige, ut i rent in causa coram iudi e: numquã enim reperiї, quòd tabelliones possent recipere talia sacramenta: 2 appellantur ergo depositiones scripturæ, quæ sũt de ijs, quę sacramento afferuntur, ut hic: & sic ponitur supra de episc.aud.l.iubemus.

b *Quo non facto.*] i. non adhibitis quinque testibus. Accur.

c *Valebit.* nisi in quatuor casib.quos modo notaui.

d *Gracè.*] vt ff.eod.l. qui testamẽto, §.fin. sic & ff.de verb.obl. l.1.§.fin. Sed argum. contra, ff. de bonor. possess.l.sed cum patrono. §. fina.sed ibi notis scripsit, non Græcis literis.

Dictantibus. CASVS. An dictanti testamẽtum, vel testi adhibito, aliquid legari, uel relinqui possit? Respon. quod sic nõ dubitationis fuit, quod est infr. de ijs, qui sibi ascribunt in testamẽto, l.2.sed ibi dictauit, & scripsit.

e *Dubitandum est.*] immo videtur, quod nõ, vt infra, de ijs, qui sibi ascribunt in test. l. 2. quæ est contra. Sol. ibi 3 dictauit, & scripsit, hic tantum dictauit.

f *Prohibetur.* vt & ff. eo.l.qui testamento, in princ. & Insti.eo. §. legatarijs, & ff. de reb.dub.l.si quis ita.

Consulta.] CASVS. Quod in pluribus legibus dictum est, quod publicatio fit coram magistro census facienda, est ut supra de episc. & cler. l.repetita, & l.placet, & supra eo. testamenta, & infra, de donat.in hac, & inf. eodem. diui.per hanc legem confirmat: prohibet ergo, quod coram nullo fiat, nisi coram magistro census: nec fiat coram clericis, quibus opprobrium est, &c. Si qui autem huius legis transgressores fuerint, pœna quinquaginta aureorum mulctentur. Viuianus.

g *Consulta diualia.*] idest rescripta, quæ sunt supra de episco. & cleri.l.repetita, & l.placet, & infra, de donat.l.in hac, & l. secundum diui.& supra eodem l. testamenta.

h *Monumentis.*] idest publicis scripturis.

i *Defensores ecclesiarum.*] s.clerici.

k *Officia.*] vt & sup. de assess.l.nemo.& supra de postul.l.quisquis, §.fin.

l *Clericis.*] vt d.l.supra de episc. & cler. l.repetita.

m *Se velint.*] scilicet se ostendere.

n *Auri.*] testamentum autẽ non ob hęc vitiator. & redditur ratio, & hoc subijcit, nec enim, &c.

o *Incongruis.*] sic supra eo. l. si unus, ibi. vel ab alieno, &c.

Ambiguitates.] CASVS. Si testamentum iure fecisti, licet ordo scripturæ in eo [ex] vitio notarij: & imperitia non seruatur, vt quia primo scripsit legata, demum hęredis institutionem, cum econuerso fieri debeat, an ob hoc minus valeat testamentum, quæritur? Respon. quod non. licet antiquitus hoc obseruaretur, quo nõ obseruato non valuit testamentum.

p *Vel imperitia.*] vel errore, ut supra eod. l.errore.

q *Mente.*] hodie idem, & si ex mente, vt Institu.de leg. § ante hæredis, vel dic, quod hoc refertur ad alia, non ad capitulum primum, quandoque tamẽ seruatur ordo, ut prius institutio, quam substitutio erit, ut ff. de uulg. substit.l.moribus, §.prius. 4 Item non dico, quod hæc lex habeat locum, si imperitia tabellionis minor numerus testium.

---

1 Diuinat secundum prædictos Scriben.

* Et vtres relinquere, ut apparet ex l. vlti.sup. de test.tu. quæ huius pars est, habetque eũdem dicta, & consulẽ Ratio dubitandi esse potuit quod ea, qua iurisgẽtiũ sunt, quãuis linguæ expediri posse uideantur, quæ iuris ciuilis sunt, nõ nisi latine. Et ita olim Græce fidei cõmitti potuit, nõ potuit legare Vlpian.25.§.3. Gotho.

2 Sequitur glos. Paul. & Alex.

3 Sequitur Bal. Ang. Pau. Sali. Ale. & Ia.

* l. testamenta. Cont.

* Hinc supra est l.repetita, supra de episc. Cont.

* Hic corrigit posteriore clausulam, l.testamenta, sup. eod.

* Quæ fuerint vetustissimæ formulæ insinuationis, ostendit Cuiac. 4 senten. Pau.6.§.1.

1 † Dationes.

4 Ibi loquitur de errore testatoris, hic de errore notarij. Alex.

testium interueniat: vel quid de iuris ordine, id est solemnitate immutaretur, 1 secundũ Azo. transpositio ergo erronea non nocet: sed solemnitatis omissio sic.

1 Idem Cyn. Pau. Salicet. & Alex.

a *Scribit.*] qui tamen seruus esse non debet, ut infra de tabe. l. generali, lib. 10.

PRaeposteri.] CASVS. Si testamentum iure fecisti, & rogasti mihi ab hęrede tuo decem, & reliquisti his verbis, si nauis venerit, tunc intra dies mortis meę proximum, vel pridie quam moriar, illi dato decẽ, an ista praeposteratio sermonis, cum debeat venire nauis: deinde legatum praestet, viciet testamentum, quaeritur? Respond. ꝙ non, nec tantum in testamento non nocet pręposteratio, sed nec etiam in contractibus, ut Institu. de inut. stipu. §. item si quis. Item nec in dotibus, ut supra de iure dot. si mulier, & licet taliter relictum ualeat: exactio tamẽ eius nõ competit, nisi post diem, vel conditionem existẽtem. Viuianus.

b *Praeposteri.*] id est praeposterationis vitium: praeposteritas viciabat olim cõtractus, & vltimas volũtates.

c *Quam.*] scil. reprehẽsionem.

d *Constitutio.*] ut supra de iure dot. l. fin. mulier. 2 Nam ibi prius cõtinebatur de dote, & postea de testamento: ipsa verò prius testari, & postea dotem reddi volebat. Item secundũ Ioan. si ita dicatur, si dabis mihi nomine dotis decem, promittis te nupturam mihi primo enim nubere, postea dos dari debet: sed hoc exemplũ non est huius legis.

2 Illa non est constitutio Leonis, sed Diocletiani. Alex.

e *Contractibus.* vt ecce si Titius fuerit cõsul vsque ad annum, tunc ex hac die dare spõdes: tempus enim dationis praecedit, conditio sequitur: cum econtra fieri debeat. ut Inst. de inut. stip. §. item si quis.

f *Testamentis.*] ut si dicam: si nauis venerit ex Asia quandocunque, uel intra annum: tunc intra proximum diem mortis meae 10. dato. nam primo venire, postea dari debet, vt ff. de cond. & dem. qui hęredi. §. fi. & de pec. leg. l. quidã. Sic ergo generaliter nota praeposterationem non nocere, sed hoc fallit, vt supra de haere. actio. l. ut debitum, & infra de exec. rei iudic. l. 1. & de sent. & interloc. l. prolatam, quae sunt arg. contra.

ADDITIO. Dic, quod ibi erat ordo necessitatis, hic voluntatis, cuius peruersio actum non vitiat. Barto. in l. 1. prius, ff. de vulga.

qui testm̃ scribit: [a] nulli licentiã concedimus per eam occasionẽ testatoris voluntatẽ subuertere, vel minuere. Dat. Calen. Ianuar. D. N. Iustiniano A. PP. 2. Cos. 528.

Transpositio verborũ non viciat contractum, nec vltimam voluntatem. h. d. Bald. Sal. & Alex.

Idem A. Mennae PP.

LEX XXV.

PRaeposteri [b] reprehensionẽ, quã [c] nouella cõstitutio [d] diui Leonis in dotalibus instrumentis sustulisse noscitur; in alijs quoq; omnibus tã cõtractibus, [e] quã testamẽtis [f] tollimus, vt tali exceptione cessante, & stipulatio, & alij contractus, & testatoris volũtas indubitatẽ valeant: exactione videlicet post cõditionẽ, vel diẽ cõpetente. [g] S: Da. 7. Id. Decem. D. N. Iustiniano A. PP. 2. Cos. 527.

Valet testamẽtũ nũcupatiuũ, licet testator non exprimat corã testibus illa formalia verba, scilicet ipsos testes esse uocatos, eo quia vult sine scriptis testari. Alex.

Idem A. Mennae PP.

LEX XXVI.

IN testamentis sine scriptis faciendis oẽm formalẽ obseruationẽ penitus amputamus, [h] vt postquã septẽ testes cõuenerint, satis sit volũtatẽ testatoris, vel testatricis simul omnib. manifestari, significãtis ad quos substantiã suã peruenire velit, vel quib. legata dare, 1 † vel fideicommissa, vel libertates disponere: etiãsi nõ ante huiusmodi dispositionẽ praedixerit testator, vel testatrix illa formalia [i] verba, ideo eosdẽ testes cõuenisse, ꝙ sine scriptis suã voluntatem, vel testamentũ componere cẽsuit. Dat. 3. Id. Decemb. Cõstantino. D. N. Iustinia. A. PP. 2. Cos. 528.

Testamentũ perfectum, solo cursu tẽporis non tollitur, sed per sequens perfectũ testamentũ, vel per solam contrariam voluntatẽ in actis, vel coram tribus declaratam, cũ transcursu decennii ex tempore facti prioris testamenti. Alex. post Bal. & Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XXVII.

SAncimus, * si quis legitimo modo cõdidit testm̃, & post eius confectionẽ decẽnium profluxerit: si quidẽ nulla innouatio, vel contraria voluntas testatoris 2 † apparuerit, hoc esse firmũ. Qđ enim non mutatur, quare stare [k] prohibetur? Quemadmodum [l] enim * qui testamẽtũ fecit, & nihil voluit cõtrarium, intestatus efficitur? [m] ¶ Sin autẽ in medio tempore contraria testatoris voluntas ostẽditur: nisi quidem perfectissima est secundi testamẽti confectio, ipso iure [n] prius tollitur testamentum: si autẽ testator tantũmodo dixerit, nõ voluisse prius stare testamẽtũ, vel alijs verbis vtendo

g *Competente.*] ut arg. supra de acq. ab haere. l. 1.

IN testamentis. CASVS. Non in scriptis condidisti testamentum, & septem testes adhibuisti, coram quibus substantiam tuam, ad quos pertinere volebas, significasti. an ideo minus valeat testamentum, quod ista verba non expresseris, vos testes vocaui, quia sine scriptis supremam volũtem meam declarare volo, quęrit? Respõ ꝙ non, licet antiquitus hoc obseruarent, & praedicta verba necessario erant exprimenda.

1 † Dari.

h *Amputamus.*] ut supra eo. l. quoniam indignum.

i *Formalia verba.*] quorum sensus hic est, ideo eosdem. Vel propriè haec erãt verba. Sed contra, sup. qui test. fa. pos. l. hac consultissima. Sol. ibi in caeco, hic in vidente.

SAncimus.] CASVS. Si testamentum iure fecisti, & cõualuisti, & decennio elapso voluntatẽ tuã non mutasti, firmum manet testamentum. Si autem medio tempore voluntatẽ tuam mutasti, & aliud testamentũ cõdidisti, quod solẽne fuit, ipso iure tollit primũ. Si autem dixisti te nolle primum testamentum valere, vel alijs quibuscunq; verbis apparuerit te vel le cõtrarium: & hoc etiam coram iudice praesentibus ad min' tribus testib. declaraueris, & decenniũ a tempore voluntatis contrariae, secundum quosdam, vel compositionis testamenti secundum alios, effluxerit, utrum maneat testamentum primũ ratum? Dĩ, ꝙ non, imò rumpitur.

* Haec lex abrogat legẽ Honorianã, quae extat in Co. Theo. lib. 4. ti. 4. l. 6. Con.

2 † al. deest

Concord. ca. 1. cum glos. super verbo, nõ timore mortis. in med. extra de his, quae vi met. ca.

k *Stare.*] certè pro nihilo, ut hic, & inf. de app. l. pcipimus, in fi. & sup. de testa. tu. l. 2. & in Auth. q. mod. nat. effi. sui. §. tribus. collat. 7. Sed arg. contra. ff. de adleg. l. alumnae. §. qui filias ex disparibus.

ADDITIO. Iste §. est sub. l. Titia. & dicit, ꝙ concor. cum hac l. quia ibi prima diuisio non reformatur, nisi in ijs, quę venerunt in secunda. Cyn. Ang. Sal. & Alex.

l *Quemadmodum.*] i. qualiter interrogatus loquitur.

m *Efficitur.*] certè nullo modo.

n *Ipso iure.*] immo vt ope exceptionis, ut ff. de bon. poss. secũdũ tab. l. pen. §. testamẽto, ibi, nec putauerit quisquã, &c. Sol. ibi vltimae tabulae non erant solemnes, 3 & in eis dixerat, quos in primis tabulis institui, non meruerunt meum iudicium, unde nõ ipso iure est irritum, ut inf. de ijs quibus vt indig. l. haereditas, sed per exceptionem, ut ibi: hic verò vltimũ testm̃ solemne erat. Alij dĩt hic, qđ hoc ipso iure, sopo-

3 Diuinat frã Alex.

contrariam aperuerit volũtatem, & [1] † hoc vel p testes idoneos nõ minus tribus vel inter acta manifestauerit, & decenniũ fuerit [a] elapsũ: [2] † tũc irritũ est testm̃ tã ex contraria voluntate, q̃ ex cursu temporali. Aliter.n.testamẽta mortuorum per decennij transcursionem euanescere nullo patimur modo: prioribus* constitutionibus, [b] quæ super hmõi testamentis vacuandis latæ fuerãt, penitus antiquãdis. [c] D.15.Cal.Apr. Constantinop. Lampadio & Oreste VV.CC. Coss. 530.

Modicũ interuallum siue actus cõtrarius ex necessitate naturæ prouchiens testatori, vel testibus, non uitiat testamentũ h.d. Sal. Vel sic: In testamentis & quibuslibet vltimis voluntatib. ordinãdis, non dẽt interuenire actus ullus extraneus: nisi ex necessitate testatoris, vel testib. imminente: & si necessitas breui tpe possit transire, expectãdus est ipse testis, aliàs loco eius est alius subrogandus: et testamentum, quod testator manu propria scripserit, & in aliqua parte testamenti illud se scripsisse significauit: valet: licet aliter se testator subscripserit h.d. Alex.

5 Idem A. Iuliano PP.

LEX XXVII.

CVm antiquitas testamẽta fieri voluerit [d] nullo actu interueniente, & hmõi verborũ cõpositio nõ ritè interpretata [e] penè [f] in perniciẽ, & testãtiũ, & testamẽtorũ [g]. processerit: sancimus in tpe quo testamentũ cõditur, vel codicillus [h] nascitur, vel vltima quædã dispositio sm̃ pristinã obseruationẽ celebratur (nihil .n. [i] ex ea penitus immutãdum esse censemus) ea quidem q̃ minimè necessaria sunt, nullo procedere modo: quippe causa subtilissima [k] proposita, ea quæ superflua [l] sunt, minimè debẽt intercedere. Si quid autem necessarium euenerit, & in ipsum corpus laborantis respiciens cõtigerit, idest, vel victus necessarij, vel potionis oblatio, vel medicaminis datio, vel impositio, quibus relictis ipsa sanitas testatoris pericliteturs, vel si qs necessarius naturæ vsus ad depositionem superflui ponderis immineat, vel testatori, vel testib. non esse ex hac cã testm̃ subuertendum, licet morbus comitialis [m] (quod & factum esse comperimus) vni ex testibus contigerit: sed eo quod vrget & imminet, [n] repleto, [o] vel deposito, [p] iterum solita [3] † per testamenti factionem adimpleri.

¶ Et siquidem a testatore aliquid fiat [q] testibus paulisper separatis, cum coram his facere aliquid naturale testator erubescat: rerũ introductis testib. cõsequẽtiã [4] † factionis testamẽti procedere.

¶ Si tamen in quendam, vel quosdam testium aliquid tale contingat: si quidem ex breui temporis interuallo necessitas potest transire: iterum eorundẽ testium reuersum expectari, & solennia peragi sancimus.

¶ Sin autem [5] † longiore spatio refectio fortuiti casus indiget, & maximè si salus testatoris periclitantis immineat, tunc illo, vel illis testibus, circa quos aliquid tale eueniet separatis, alios subrogari, & ab eo, [r] vel ab eis tam testatorem quam alios testes sciscitari, [s] * ea quæ eorum præsentiam antecedunt, omnia coram his processissent.

f. ope exceptionis, quod non placet. 1 Tu dic, quod ibi dicit de exceptione, vt referatur non ad proximum, 2 sed ad primum casum, scilicet quando testator post testamentum fuit arrogatus: deinde sui iuris factus declarauit se velle testamentum seruare: quia ergo sua voluntas non potest facere, quia arrogatio tenuerit, & ipsum testamentum primum irritẽ fit: non ipso iure reconualescit. sed exceptione repelluntur venientes ab intestato, qui hæredibus in eo institutis volunt hæreditatem auferre vnde dicitur ambulatoria, &c. vt ff. de adimen.lega.l. secunda, in fin. & l. 4. Nec obstat, quod ibi dicuntur similia: qa in aliquo, nõ per omnia similia sunt. vtrobiq; enim statur primo iudicio, quod ammodo erat expugnatum. Vel loquitur 3 ibi cum testator incidit in secundas tabulas, vt hæredes institutis exceptione repellantur: nõ tamẽ, quod illæ non tollant ipso iure primas: quamuis postea incidantur. & hanc approbo. Vel ibi nõ durauit 4 secundum testamentum, cum tabulas inciderit: hic durauit.

a *Fuerit.*] aliàs fiat, id est, sit emensum, a tempore s. quo mõstrauit contrariã voluntatem secundum quosdam, vt colligunt hic. Tu dic a tempore compositionis testamenti: ut patet in princ. huius l. sed primi subaudiũt hic potest, nos a nte.

b *Constitutionibus.*] id est legibus.

c *Antiquandis.*] id est tollendis.

C*Vm antiquitas*] CASVS. Dicebant olim antiqui, quod testamenta debebant fieri uno cõtextu, nullo acto extraneo interueniente. hoc tamen limitat Imperator, dicens, quod si fortè testator aliqua necessitate constrictus. puta vel medicinæ capiendæ, vel causa forte cacandi, vel alia necessitate vrgente vellet secedere modicum, incepto testamento, & postea iterum reuerti. & residuam partem testamenti perficere: hoc facere potest, similiter & testes, dum tamen testis non diu absit, quod si forte opus esset ei diu abesse: & non posset reuerti, & testator periclitaretur: tunc esset alius surrogandus. Secundo dicit Imperator, quod vult corrigere quandam constitutionem, quæ dicebat, quod septem testes debent adhiberi in testamentis, & subscripto ipsius testatoris: dicit lex, q si testator totum testamentũ scripserit sua manu: non est opus subscriptione similiter de codicillis dicit. textus satis prolixus est, hoc tamen dicit in casu.

d *Voluerit.*] vt ff. e. l. hæredes. §. fi.

e *Rite interpretata.*] passiuè.

f *Penè.*] id est ferè, qui. s. interim necabantur.

g *Testamentorum.*] quæ nihil valet nt.

h *Codicillus.*] ? ct. in singulari numero: vt diximus supra de sacrosan. eccle. l. gñali. & dic nascitur. i. incipit fieri.

i *Nihil enim.*] interpositio est.

k *Subtilissima.*] ablatiui absoluti.

l *Superflua.*] id est extranea facta, non superflua dicta, alioquin contra sup. eodem l. testamentum. Vel illa in verbis: hæc in actibus.

m *Comitialis.*] id est caducus.

n *Et imminet.*] puta sitis.

o *Repleto.*] potu.

p *Deposito.*] vt onere.

q *Fiat.*] vt cum iam inceptum est testamentum.

r *Ab eo.*] subrogato, vel surrogatis.

s *Sciscitari.*] i. interrogari. q.d. cum breuiter repetita erunt corã surrogatis, quæ ante corũ præsentiã facta erant: quærent surrogari a testatore, & a testibus, q ibi semp fuerũt repetentibus corã nobis omnib. quæ ante nos feceratis, & disposueratis, & p hoc j. de app. l. ampliorem, vt 7. q. 1. nihil. Alij dicunt, quod interrogabant an ea quæ facta fuerunt, sint facta corã recedentibus: nec enim est opus, quod ipsi sciant quæ illa sunt, & pro hoc est sup. eo. l. hac consultis-

† Quia violatur. sm Alex.

2 Hæc est de mente illius literæ cũ clausula posita debeat referri ad oia præcedentia Salic. & Al.

1 † Vt.

2 † Fiat emensum.

* Priorib. cõstitutionib Theodosii, & Honorij: q̃ extant in Codic. Theodos. eod. tit. l. ne qs post dic Cont.

3 Ista est vera secũdum Bar. & alios.

4 Placet Bar. displicet tñ. An. & Bal.

3 † Solita.

4 † Du. cõsequẽtia.

5 † al. desunt.

* Passiuè hic accipiẽdũ est Cont.

sultissima. i prin. Expone ergo corã his surrogatis secundũ primam, vel corã recedentib. secundum aliam expositionem.
a *Tunc eos.*] surrogatos. vel surrogatũ.
b *Et si*] i. quamuis.
c *In medio.*] s. tempore postquam quidam recesserunt, & antequam alij surrogarentur: & sic nõ est contra sup. eo. l. hac consultissima. §. j. Itẽ in eo, quod hic diuersis temporibus subscribitur, est contra sup. e. l. hac consultissima §. in omnibus, sed dic, quod hoc fit hic ex necessitate.
d *Cum autem.*] constitutione quæ est cõtra. sup. e. l. hac consultissima. in fi. j. res. modo corrigitur in eo. capit. alias casu.
e *Cauetur.*] modo recitat aliqua, q̃ dicuntur in eadem l. sup. hac consultissima. in prin. l.

1† Alio.

f *Corrigentes.*] hoc scilicet casu, quando testator scripsit sua manu: vt arg. sup. eo. auth. quod sine.

2† Quidẽ.

I*Vbemus*] CASVS Ista lex & sequẽtes, vsq; ad titulum sequẽtem. procedũt per textũ prolixu, & satis clarę sunt, vide textũ quia casum super eis scribere esset obtundere auditores.

3† De quo dubitatur irritum.

g *Potuerit.*] vel noluerit: vt inf. dicitur §. oportet enim, &c. in fin. §.
h *Committitur.*] id est cõmitteretur de facili, si permitteremus tales testari.
i *Quam.*] falsitatem.
K *A republica.*] vt j. de fideicom. l. fin.
l *Tota.*] i. omnia. sic ff. de fideiuss. si debitori.
m *In eius.*] valet ergo in nominatis, & non in alijs. Sed videtur in nullo valere: vt ff. cod. l. si is. quæ est contra. Sol. hoc nouum, illud vetus ius. Vel ibi certum erat, quod alios erat instituturus, hic non sed certe, & hic dico certũ, alioquin nulla esset quæstio. Sed tu dic, quod hic erat certum quod alios erat instituturus: quia forte vni testiũ eius nomẽ exprefferat, q

* Sic singulari numero posuit Diocle. l. 14. sup. e. vbi adnotaui. Cõt. 47 Remaneant,

¶ Et si hoc fuerit vndiq; manifestũ: iubemus tunc eos,[a] vel eum vna cum alijs testibus, ea q̃ oportet facere, etsi[b] in medio[c] subscriptiones testiũ iã fuerãt subsecutæ. Sic enim & naturæ medemur, & mortuorum elogia in suo statu facimus permanere.

Olim testator necessario hẽbat subscribere manu propria: & hoc hodie verũ est, nisi scribat testamentũ manu propria, quia tunc nõ hẽt necesse subscribere. h. d. secũdũ Oldra. & sic not. quod in scriptura priuata testatoris nõ requiritur subscriptio. Sali.

¶ Cum autẽ cõstitutione,[d] q̃ de testamẽtis ordinãdis processit, cauetur,[e] quatenus septem testium præsentia in testamentis requiratur & subscriptio a testõre fiat, vel ab aliquo 1† pro eo, & constitutio sic edixit, octauo subscriptore adhibito: & quidam 2† testm̃ suũ oẽ manu propria conscripsit, & post eius literas testes adhibiti suas subscriptiones supposuerũt, aliaq; oĩa solemniter in testamẽto peracta sunt, & testm̃ ex hoc dubitabatur 3† an irritũ factũ esset, eandẽ constitutionem corrigentes[f] sancimus, si quis sua manu totũ testm̃, vel codicillũ conscripserit, & hoc specialiter in scriptura reposuerit, quod hæc sua manu confecit: sufficiat ei totius testamenti scriptura, & non alia subscriptio requiratur, neque ab eo, neque pro eo ab alio: sed sequatur huiusmodi scripturã, & literæ testium, & omnis quæ expectatur obseruatio, & sic testamentum validum, & codicillus, * si quinque testiũ literæ testõris scripturæ coadunẽtur, in sua firmitate remaneant, 4† & nemo callidus machinator huiusmodi iniquitatis in posterũ inueniat. D. 6. Cal. April. Constantinop. Lampadio & Oreste V.V. C.C. Coss. 530.

In testamento in scriptis nomẽ cuiuslibet hæredis instituti dẽt esse scriptũ manu testatoris, aut eius voce nuncupatũ corã testib. et ab istis testib. in subscriptionib. declaratũ: alioquin illius hæredis institutio nulla est, in cuius persona hæc forma seruata non fuit, quod in futuris tantũ testamẽtis post hãc legem locum habet: & notarius qui contra fecerit, falsi pœna punitur. Alex.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXIX.

IVbemus omnino 5† testatorem, si vires habeat ad scribendũ,[6] † nomen hæredis, vel hæredum in sua subscriptione, vel in quacumque parte testamenti ponere: vt sit manifestum secundum illius voluntatem hæreditatem esse transmissam.

5† Omnimodo.
6† Subscribendum.

¶ Sin autem forsitan ex morbi acerbitate, vel literarum imperitia, hoc facere minimè potuerit:[g] testibus testamenti præsentibus, nomen, vel nomina hæredis, vel hæredum ab eo nuncupari, vt omnimodo sciant testes qui 7 † sint 8† scripti hæredes: & ita certo hæredis nomine successiuo procedat.

7† al. q&
8† Etsi nõ ipse subscribere potest.

¶ Si enim talis est testator, qui neq; scribere, neque articulatè loqui potest, mortuo similis est, & falsitas in elogijs committitur.[h]

¶ Quam,[i] vt exul fiat a republica[k] nostra, maximè in testamentorum confectione, cupientes, hanc edictalẽ legem in orbẽ terrarũ ponimus.

¶ Quod si non fuerit obseruatum, & nomẽ hæredis, vel hæredum non fuerit manu testatoris scriptum, vel voce coram testibus nuncupatũ: hoc testamentum stare minimè patimur, vel in totum, si tota[l] hæredum nomina fuerint prætermissa, vel in eius[m] hæredis institutionem, 9† cuius nomen neq; lingua, neque manus testatoris significauit. Sed ne aliqua forsitan obliuio testium animis incumbat, pluribus interdũ nominib. hæredum expressis: ipsi testes in suis subscriptionib. (cũ testator hæc nõ scripserit, 10 † sed nuncupauerit) eorum nomina subscribere non differant ad æternam rei memoriam.

9† Institutione.
10† Subscripserit.

¶ Sin vero ipse testator in qualicumq; parte testamenti nomina hæredũ (sicut dictũ est) scripserit, superuacuum est postea testes in sua subscriptione hæc exprimere: cũ forsitan nec eos[n] scire, testator suos hæredes voluerit, & semel causa ex ipsius testatoris scriptura appareat.*

* Hic dẽt legi aut et non obseruato. j. co. vt in veteribus lil. Cont.

¶ Oportet enim omnimodo, vel ex literis testatoris, vel ex[o] voce quidẽ testatoris, literis autẽ testium qui ad elogium conficiendum fuerint conuocati, nomina manifestari hæredum.

dixit alij, vel ipsemet dixerat eis. ibi nõ erat certum, quos alios erat instituturus, & ideo hic valet in institutis, & aliorum portio eis accrescit ibi non valet.
n *Fos.*] s. testes.
o *Ex voce.*] imò & nutus: vt ff. de leg. 2. cum proponebatur. ff. de leg. 3. nutu. quę sunt contra. Sol. hic in institutione hęredis.

Quemadmodum [a] enim in elogio, quod sine scriptura conficitur, necesse est testatorem voce exprimere nomen vel nomina hæredum: ita & in testamentis per scripturam conficiendis, cum ipse testator manu sua scribere hæredes,[b] vel noluerit, vel minimè potuerit, voce tamen eius eos manifestari oportet.

¶ Quæ in posterum tantummodo obseruari censemus, ut quæ testamenta post hanc nouellam nostri numinis [1]† legem conficiuntur, hæc cum tali obseruatione procedant. Quid enim [c] antiquitas peccauit, quæ præsentis legis inscia, pristinam secuta est obseruationem?

¶ Sciturus & tabellionibus, & ijs qui conficienda testamenta procurant, quod si aliter facere ausi fuerint, pœnã falsitatis non euitabunt quasi dolosè [d] in tam necessaria causa versari. D. Calen. Martij, Constantinop. post Consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC. 531.

IN AVTHEN.

Vt sponsal. larg. § quia verò coll. 9. const. 2.

Hodie testator nõ tenetur nuncupare nomen hæredis, quando testatur in scriptis. Salicetus, & Alex. Et satis est, quod per se, vel per quamcumque alium scribat nomen hæredis, h.d. Alex.

ET non [e] obseruato eo subuenitur testamentis, siue per se, siue per alium [2]† quis inscribat [f] nomen hæredis.

Si testator testamentum iure factum inciderit, vel signa remouerit consulto: tunc non valebit testamentum; aliàs autem remanebit validum, h.d. Alex.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXX.

NOstram prouisionem, maximè circa vltima elogia defunctorum, nunc ét [3]† extendi properamus.

¶ Vnde cũ inuenimus quasdam controuersias ueteribus iuris interpretatorib. exortas propter testm̃, quod legitimo modo conditum, septemque testium signa habens, postea fortuito casu, vel per ipsius testatoris [4]† operam [g] lino toto, vel plurima eius parte incisa, in ambiguitatem incidit, solitum ei præbemus remedium, sancientes, si quidé testator linum, vel signacula inciderit, vel abstulerit, vt pote eius voluntate mutata, testamentum non valere. [h] Sin autem ex alia quacunque causa hoc contigerit,[i] durante testamento scriptos hęredes ad hæreditatem [k] vocari; maximè [l] cum nostra constitutio, quam pro tuitione testamentorum promulgauimus, testatorem disposuerit vel sua manu nomen hæredis scribere, vel si imperitia literarum, vel aduersa valetudine seu alio modo hoc facere non possit: testes ipsos, audito nomine hæredis, sub præsentia ipsius testatoris nomen hæredis suis subscriptionibus declarare. D. 15. Calend. Nouembris, Constantinop. post Consulatum Lãpadij & Orestis VV. & CC. 531.

Rusticani in locis, in quibus est raritas literatorum, testari possunt secundum eorum consuetudinem, dummodo tamen septem literati si subscribentes adhibeantur si haberi possunt, aut non literati, si alij haberi non possunt, saltem quinque adhibeantur, qui mutua vice subscribantur, h.d. Alexan.

dis, ibi in legatis, & fideicommissis. Item contra, sup. eod. l. hac consultissima, in prin. Sol. vt ibi in gl. conscriptam.

a *Quemadmodum*. no. regulam, vt quæ seruantur in vno, seruentur, & in alio, vt hic, & supra ti. 1. l. hac consultissima, in princip. & in Authen. de hæred. & Falc. §. penult. col. 1. sed quid si alius exprimat, & ipse profiteatur se agnoscere verbis? Respon. sufficit, vt supra titu. primo, l. hac consultissima, §. at cum humanam, & ibi non cœco loquitur, vt etiam ibi dicit sic fieri, &c. pro hoc est auth. signata hic, & non obseruato, &c. & ff. eod. l. hæredes, in princi. & §. quod vero quis, non tamen dicitur facere testamentum per alium, illud enim prohibitum est, ut ff. de hæredib. instit. l. illa institutio.

Testm̃ facere per alium prohibitum.

b *Hæredes*. vnde non valet testamentum sine hæredis institutione, vt ff. de ijs quæ in testamen. del. l. proxima.

1 † Nominis.

c *Quid enim*. quasi dicat nihil, ut hic, & in Authẽ. vt fac. no. con. §. sancimus, collat. 5. & in Auth. hæc constitutio interpretatur constitutionẽ, &c. §. propterea in fi. coll. 6. & inf. de decu. l. pen. in fi lib. 10. & supra, de legibus, & const. l. leges, & constitutiones, & in Authen. de trien. & semis. §. si autem, coll. 3. & in Auth. de nup. §. 1. coll. 4.

d *Dolose*. præsumptio est iuris, & de iure, cum constitutiones principum ignorauerint, ut supra, de iur. & fac. igno. l. constitutiones.

e ET non. Redit ad legem veterem, sup. eo. l. hac consultissima, in princ.

f *Inscribat*. habet ergo locum quando in scriptis fit testamentum, non ergo corrigitur ius vetus, cum testamentum sit sine scriptis, idem tamen, & ibi dici posset, &c.

2 † Siue per consequẽs.

g NOstram prouisionem. Lino. in quo sigilla erant appensa, inciderit testamentum in ambiguis.

h *Non valere*. scilicet efficaciter, ut ff. eo. l. ad testium, §. si signa turbata. nam si agant hæredes, obstat exceptio, ut ff. de bon. pos. secundum tab. l. pe. §. testamento, & ff eo. l. hæredes, §. & ff. de ijs quæ in testa. delen. l. 1 § sed consulto. Vt enim non constituitur testamentum nuda voluntate, vel facto, ita nec debet tolli, vt eadem sit ratio contrariorum, vt ff. de reg. iuris, l. nihil tam naturale. Item quibus applicabitur hæc hæreditas? Videtur fisco, vt ff. de ijs, quæ in test. delen. l. prox. in prin. Sed contra, videtur, quod venientibus ab intestato. vt ff. si tabulæ testa. nul. ex. l. j. §. pen. quare dicunt, quidam primo agnatos admitti, sed eis deficientibus fiscum & sic loquuntur dictæ leges. Tu dic, quod si ideo incidat, vt intestatus decedat, veniũt agnati, vt ff. de ijs, quæ in testam. delen. l. fin. sed si ideo quia reputat hæredes indignos tunc fiscus, vt infra, de ijs quibus vt indig. l. hæreditas. Sed quid si non appareat? Respõdeo fiscus venit fauore legatorum soluet enim legata, quod non facerent uenientes ab intestato, vt d. l. proxime, §. sed in re dubia, & ff. ad Syllan. l. cum fisco, & si quis aliquem test. pro. l. si quis, §. si fidei, & ff. de ijs quibus vt indig. l. cum quidam, §. vlt.

Testm̃ nuda uoluntate non constituit nec tollitur.

3 † Ostendi Testm̃ si incidatur per testatorem quibus applicetur hę reditas.

4 † al. apera.

* No. idem iudiciũ de toto vel maxima eius parte, facit pro testib. dicentibus quod Titius depilauit totum caput Ioannis, qui cũ solum maximam partem depilauit.

ADDITIO.

Tu dicas in hoc tertio casu aut probatur hæredes ostendisse testatorẽ, & tunc glossa est uera. aut hoc n̄ probatur, & tũc glossa est falsa, quia præsumitur uoluisse decedere intestatus. ita dicit Dyn. in l. proxime, ff. de ijs quæ in testa. non delen. ut refert ibi Bal. quem de hoc ibi latius uide, & habes ibi similem glossam in verbo, vẽdicarentur.

i *Contigerit*. vel à testatore, vel ab alio extraneo.

k *Ad hæreditatem*. i. e. sup. e. n. unus. licet non detur bonorum possessio secundũ tabul. vt ff. de bon. pos. secundum tabul. l. 1. § semel, & § si linum & § si rosæ & hoc si viuo testatore, & nõdum prolatis tabulis coram iudice, alias datur secundum tabulas, vt ff. si tab. test. nul. ex. l. 1.

l *Maximè*. maxime dic hęredes iuuari hoc casu; quia & si-

superiori lege inuantur, l. iubemus. licet testator eos nō scripsit, & hoc subijcit, &c.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXXI.

ET ab antiquis legibus & à diuersis retro principibus semper rusticitati [a] consultum est, & in multis legum subtilitatibus stricta obseruatio eis remissa, quod ex ipsis rerum inueniemus documentis. Cum enim [b] testamentorum ordinatio sub certa definitione legum instituta sit, homines rustici, & quibus nō est literarum peritia, [1] † quomodo possunt tantam legum subtilitatem, custodire in vltimis, suis voluntatibus? Ideoque ad Dei humanitatem [c] respicientes, necessarium duximus per hanc legem eorum simplicitati subuenire. Sancimus itaque in omnibus quidem ciuitatibus, & in castris orbis Romani, vbi & leges [d] nostræ manifestę sunt, & literarum viget scientia, omnia quæ in libris nostrorum Digestorū, seu Institutionum, & Imperialibus sanctionibus, nostrisque dispositionibus in condendis testamenta cauta sunt, obseruari, nullamque ex præsenti lege fieri innouationem. In illis verò locis, in quibus rarò inueniuntur homines literati, per præsentem legem rusticanis [2] † concedimus antiquam eorum consuetudinem [e] legis vicem obtinere: ita [f] tamen, vt vbi scientes literas inuenti fuerint, septem testes (quoad testimonium conuocari necesse est) adhibeantur, & vnusquisque pro sua persona subscribat. Vbi autem non inueniuntur literati, septem testes, etiam sine scriptura [g] testimonium adhibentes, admitti. [h]

¶ Sin autem in illo loco minimè inuenti fuerint septem testes, vsque ad quinque modis omnibus testes adhiberi iubemus: minus autem nullo modo concedimus.

¶ Si verò vnus aut duo, vel plures fuerint literati: [3] † liceat eis pro ignorantib. literas, præsentibus tamen subscriptionem [i] suam interponere. [4] † sic tamen, vt ipsi testes cognoscant testatoris voluntatem, & maximè quem, vel quos hæredes sibi relinquere voluerit, & hoc post mortē testatoris iurati [k] deponāt.

¶ Quòd igitur quisque rusticorum (sicut prædictum est) pro suis rebus deposuerint: hoc omnimodo legum subtilitate remissa, firmum validumque consistat. Da. 3. No. Iul. Constantinop. D. N. Iustinian. A. 4. & Paulino V. C. Coss. 534.

TITVLVS XXIIII.

De hæredibus instituendis, & quæ personæ hæredes instituti non possint.*

Institutio deportati habetur pro non scripta, quia deportatus est incapax aditionis hæreditatis, h. d. Alex.

Imp. Titus Ælius Antoninus [5] † A. Anthestiano.

LEX PRIMA.

QVi [6] † deportantur, si hęredes scribantur, tanquam [l] peregrini capere non possunt: [m] sed hæreditas in ea causa est, in qua esset, si scripti hæredes non fuissent. [n] Sine die, & Consule.

a *ET ab antiquis. Rusticitati.* vt per alias leges, ff. ad Sylan. l. tertia, §. si quis ignorans, & de iure fisci, lege, secunda, §. fina. & de ventre inspic. l. secunda, §. fi. & de iurisd. omnium iudi. l. si quis id, § secundo & de prob. l. cum de indebito, §. 2. & de edendo, l. 1. §. fina. & si quis in ius vocand. non fierit, l. 2. §. 1. & supra, de rei vx. actio. §. ita enim. Sed arg. contra, sup. de in ius vocan. l. venia.

b *Enim.* pro certè.

c *Humanitatem.* sic sup. de verb. iure enucle. l. tanta, in princ.

d *Leges nostra.* idem ergo in villis & castris Bonon. quia eam legitimam nutricem legum bene quis appellat vt in proœmio ff. § hæc autem, & quia vbi est eadē ratio, & idem ius debet esse, vt ff. ad leg. Aquil. l. illud.

e *Consuetudinem.* quā nescimus.

f *Ita tamen.* ex hoc apparet, quòd loquitur in castro vbi prodesserat cōsuetudo in confectione testamēti faciendi contra legem, cui consuetudini deseruit, sed non per omnia, vt subijcit, si ergo in castro non sit consuetudo contraria legi, communem legem seruabo.

g *Scriptura.* testamenti: & sic loquitur hæc lex in testamento in scriptis, & nuncupatiuo, secundum quosdam. Alij, vt Azo, dicunt loqui tantum in testamento in scriptis, & exponunt hoc, idest sine subscriptione testiū, sed alij subscribunt pro eis, ut infra subijcit in § si verò.

h *Admitti.* scilicet in testamēto subscriptis, secundum quosdam, vel in scriptis, secundum Azonem. quod ius tamē quod in vno est, & in alio est obseruandum, vt diximus supra eod. l. iubemus, § quemadmodum.

i *Subscriptionem.* fit per aliū subscriptio: vt in Auth. de fide instrum. § oportet uero, coll. 3. Sed arg. contra, su p. de assess. leg. 2.

k *Iurati.* vt sup. eo. l. hac consultissima. § pen.

DE HÆREDIBVS INSTITVENDIS, &c. Supra dictum est de ijs qui instituunt, nunc de ijs qui instituuntur, uel aliter. Audiuimus supra de testō, quod est quoddam totum, nunc audiamus de eius partibus. Et quia supra tractauimus de prima parte, id est instituentibus, annectauimus de hæredibus instituendis, & quæ personæ hæredes institui non possint. Azo.

QVi deportantur. CASVS. Si testamentum fecisti & hæredem instituisti deportatum, an valeat institutio, quæritur? Respond quod non, sed perinde est ac si scriptus non esset, nec est similis peregrino qui institui potest vt Instit. eod. §. vltimo. Vel dic, quod quodammodo dicat similitudinem, non enim peregrinus, i. ad peregrinitatem deductus, puta deportatus capere potest.

l *Tanquam.* quasi dicat non est similitudo inter eos, & peregrinos, quia peregrini capiunt, ut Instit. eod. §. hi autem. non. Vel dic, quòd dictio, tanquam notat veritatem: & sic in mala parte ponitur peregrinus, ut ff. eodem, l. sed & si sub cōditione, §. solemus, & ff. de in ius voc. l. sed & si hac, §. sed & si per pœnam.

m *Non possunt.* quia ea quæ sunt iuris ciuilis, perdunt, sicut est ciuitas, & similia, vt est hic, & ff. de militari testamen. l. neque, §. primo, & de pœnis, l. quidam. qui, pro mortuis habeantur, vt ff de contrac. bul l. 1. §. penult. & argumen. de ijs quæ pro non script. hab. l. 3. sed quæ sunt iuris naturalis, non, vt matrimonium, & libertatem, vt ff de sen ten. pass. l. secunda & tertia. Sed uidetur eos capere posse, vt ff. de rebus dub. l. si cognatis, quæ est cōtra. vbi capit quis ex testamento, qui cognatus esse desinit, quod esse non potuit nisi perderet ciuitatē, scilicet per maximā, vel mediā capitis diminutionem, vt Instit. de capt. dimin. §. penult. Sol. loquitur ibi de ciuili cognatione, scilicet quæ per adoptionem erat quęsita, ut ff. de adopt. l. qui in adoptionem. quæ per minimam capitis diminutionem perditur, s. per emancipationem, & sic non amittitur ciuitas, vt. Instit. de capt. dimin. §. minima.

n *Non fuisset.* Hoc verum quantum ad institutionem, sed fiscus habet, vt inf. de ijs quib. vt indig. l. hæreditas.

ADDITIO. Hanc glossam dicentem fiscum capere tale

Bononia est nutrix legum.

1 † Scientia.

* Dic melius, quòd ista lex valet in loco, in quo nō viget consuetudo, ã qua tn. tex. quia illa ñ est causa finalis istius legis, sed solum impulsiua. Ias. P.

2 † Rusticanis.

3 † Sciant litera s.

4 † imponere.

* In quibusdam libris notat deesse Græcā constitutionem.

5 † Pius, al. M. Ælius, al. T. Aurelius, sed in omnib. veteribus Titius, & significatur Antoninus Pius, q hoc prænomine secernit à sequentibus Antoninis. Cōt.

6 † Al. constitutio Græca est.

tale

relictum reprehendunt hic omnes fere doctores: teste hic etiam Bart. per l. si in metallum. ff. de ijs qui pro non scriptis habentur.

Pater tuus.] CASVS. Si testamentum fecisti, & in tertiam bonorum morum non capacem, puta natum ex nefando coitu instituisti, & Titiū ex residuo insti. q. d appellatione residui cōtineatur. quæritur? Respondetur quod tota hæreditas: & ita erit Titius in totum hæres, cum non capax ad aliquā partē hæreditatis admitti non potest. Viuia.

1 † al. Cæcilio. Cont.

a Isque.] idest alter hæres.

b Conditionem.] vt quia ex nefario coitu est natus: vel aliàs non capax: vt noe. institu. de leg. §. legari, & in authent. quibus mod. na. effic. sui. §. fin. colla. 4.

2 † Posset.

3 † Propter.

c Extitit.] scilicet pater tuus.

d Totum.] vt & ff. de verborum signific. cæterorum. & ff. eod. l. quod si Mæuius. & facit ff. eod. l. item quod Sabinus. §. sed si asse. & supra de testa. mili. l. quanquam. in fine. & ff. de fideiuss. amissi. in prin. & de don. causa mor. l. ei qui.

* Nō verborū proprietate, sed iuris interpretatione l. cæterorum, de verbor. sig. Cōt.

Cum proponas.] CASVS. Alexāder miles, & Zoilus habebāt seruum communem Iulianum: Alexander credens Iulianum esse libertum suum proprium, eum hæredē instituit, & ei Vitalē substituit hoc modo si Iulianus hæres nō erit, Vitalem substituo: decessit Alexander: apparuit postea Iulianum fuisse seruum Alexandri, & Zoili; quid his verbis substitutionis significetur, quæritur: vel qualiter admitti debeat substitutus, quæritur? Respond. aut voluit testator per Iulianum acquiri hæreditatem, cum credebat eum liberum: aut noluit. Primo casu non admittitur substitutus: secundo casu sic Viuianus.

4 † al. deest.

Appellatione residui totū continetur, quando non repetitur pars, in cuius defectum possit verbum illud verificari. Alex.

Imp. Antoninus A. Cęlitio, 1 † aliàs Cęcilio.

LEX II.

Pater tuus, si ex residua parte hæres institutus est quā alter hæres scriptus capere non poterat, 2 † isque a ad nullam partem hæreditatis per 3 † conditionem b suā admitti potuit: ex asse hæres extitit, c nam residui commemoratio etiam totum d admittit.* PP. 15. Cal. Iul. Romæ, duob. Aspris Coss. 213.

Substitutus vulgariter seruo testatoris, & alterius, quem testator tanquam proprium libertum, instituerat admittitur, uel repellitur secundum quod de mente testatoris fuisse probatur, hoc dicit. Alex.

Imp. Alexand. A. Vitali militi.

LEX III.

Cum proponas Alexandrum equitū testamento primo loco Iulianum, vt libertum suum hæredē instituisse, eique substituisse his verbis (ꝙ si e ex aliqua causa primus hæres 4 † hæreditatem meā adire noluerit, vel non potuerit: tunc in locum eius secūdum hæredem substituo Vitalem) post mortē autem testatoris 5 † Iulianum seruum cōmunem fuisse defuncti militis & Zoili fratris eius apparuerit: an tu f ex substitutione admittaris, voluntatis est quæstio.

¶ Nam si credens eum proprium, & suū libertū, g hæredem instituit, nec per eū ad alium quenquā hæreditatē pertinere voluit: h extitit cōditio substitutionis, tibique hæreditas i delata est.

¶ Quod si verba substitutionis subscriptæ k ad ius l retulit, m vt si nec per semetipsum alium n fecisset hæredē (potuit o enim quamuis iubente domino, nolle adire) ita demum substitutus vocaretur, si tn̄ paruerit domino, & adierit: substitutioni locus p nō est. PP. 8. Cal. Maii, Maxi. 2. & Aelia. Coss. 224.

Institutio facta de aliquo tanquam de filio vel fratre cum non sit, habetur pro non facta, & hæreditas est in causa intestati. h. d. cum l. nec apud. inf. eod. Alex.

Imp. Gordianus A. Vlpio.

LEX IIII.

Si pater tuus eum quasi filiū q suum 6 † hæredem instituit, quem falsa opinione ductus suū esse credebat, nō instituturus, r si alienum

seruum, hodie serua in seruo communi quod dicitur infra communia de manu. l. j.

K Subscripta.] in testamento.

l Ad ius.] i. ad eam significationem, quam facit ius, quando testator scit seruum: hoc est vel sibi facto liberto, vel præsenti, vel futuro domino acquirat, vt institutio. de vulga. substit. §. fin. & hic subijcit.

5 † al. additur, si recte Cont.

m Retulit.] i. retulit se dicitur.

n Alium.] scilicet dominum.

o Potuit enim.] interpositio est, & dic, ꝙ vere potest dici illa conditio, hæres non erit: quia potest esse & non esse etiam domino iubente, & eū etiam excoriante, & ita demū, &c. si autē paruit spōte, quæritur domino: vt subijcit. Vel aliter cōstrue vt si nec per se aliū fecerit hæredem: ita demum substitutus admittatur: substitutioni locus non est: si tamen paruit domino & adiit: potuit enim, &c. & sic plana. Sed quid in tertio casu, si paruit: sed coactus? Quidam dicunt dominum non fieri hæredem: vt ff. de acquir. hær. l. qui in aliena. §. fi. Tu dic qđ sic: vt si qs omiss. causa test. l. j. §. j. & i d. l. qui in aliena. adiuit errans, vel fuit ab alio non a domino coactus. Item nota, ꝙ loqtur hæc lex cū certum est de voluntate testatoris. si autem est dubium, diuiditur hæreditas inter dominum serui instituti & substitutum: vt ff. eod. l. si pater. & plene distinxi, vt inst. de vulga. substi. §. fin. licet P. & R. intelligant legem istam cum dubitatur, an voluit defunctus per Iulianum alium fieri hæredem, an non, quod est expresse contra legem istam.

6 † al. deest.

e Quod si.] ecce uerba substituentis.

f An tu.] scilicet Vitalis.

g Libertum.] futurum.

h Voluit.] id est dicitur.

i Tibique hæreditas delata est.] imò videtur, quod nihil valet totum testamentum, vt ff. de milit. testamen. l. neque enim. §. si seruum proprium, quæ est contra. Solutio ibi erat proprium testatoris errantis & credentis cum liberum; hic communis. imò nec ibi, nec hic tenet quantum ad seruum. si autem sciuisset seruum, esset & hæres & liber. vt instit. eo. in prin. si alicuius, totus potest institui sine libertate, vt ff. eo. l. seruus alienus, & l. si alienum seruum. Si cōmunis, etiam cum libertate, & hoc exprimat, & eum postea redimat. ff. eod. l. sed & si sub conditione. §. si

p Locus non est.] nisi in casu, cum duo, fuerant domini huius Iuliani & alterius iussu adiit, & alterius non vt ff. de vulg. substi. l. fi. in prin.

Si pater.] CASVS. Pater tuus Titius hæredem instituit, credens esse filium suum, cum non esset: an ei auferenda sit hæreditas, quæritur; Respond. quod sic. cui autem sit applicanda, non aperit. Tu dic venientibus ab intestato, qui si non sunt, applicanda est fisco. Viuia.

q Quasi filium.] secus econtra si vere filium vt extraneum instituit: quia valet: vt ff. de Carbo. edic. l. 1. §. si quis filium. Item & illa institutio valet: ille impijssimus filius hæres esto, vt ff. eod. l. his verbis. §. 1. sed illa exhæredatio: ille quem scio ex me natum non esse, exhæres esto. non valet, vt ff. de lib. & posth. l. si posthumus, §. si quis ita.

r Non instituturus.] quod præsumitur: secus si suum non crederet: licet filium nominaret, vt ff. de condit. & demon. l. falsa demonstratio, in princ.

a *Auferendum.*] vt sup. de test. l. neque professio. & infra de fideicom. l. eam quam. & de præscri. long. temp. l. si is. Sed arg. contra ff. de iniur. l. eum qui. §. si iniuria. & cũ auferatur huic, vt indigno, vr̃ applicari fisco: vt ff. de iure fis. l. aufertur, quod potest esse verum secundũ P. & H. cũ alij ab intestato nõ sunt, aliter illi admittuntur, vt inf. eod. l. nec apud. ADDITIO. Dicas, qđ si quid aufertur ab indigno, qui sua culpa est indignus: tunc hoc applicatur fisco: & ita loquitur regula, quæ auferuntur ab indigno, & vt l. Papin. §. meminisse. ff. de inoffic. testa. Si vero non sua culpa, sed aliàs indignus est: tunc non applicatur fisco vt l. nec apud. ¶. & ita vult Bar. hic.

b† Subditius.

nosset, isq; postea subditus b† esse ostensus est: auferendã[a] ei successionẽ diuorũ Seueri & Antonini placitis cõtinetur. PP. Prid. Nõ. Octo. Pio & Pontiano Coss. 239.

Non vitiatur institutio, si uxor appellatur affinis h. d. Alexan.

Idem A. Casiano.

LEX V.

NOn ideo minus vxor tua iure hæres videtur instituta, quod nõ vxor, sed affinis [b] testamento nominata est. PP. Calen. Octo. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

Institutio facta de parte hereditatis animo compensandi totum debitum, petitionem debiti excludit. Alex.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Antonio, aliàs Antonino.

LEX VI.

SI compensandi debiti [c] gratia vxor maritum fecit hæredem: desiderio tuo [d] præter portionem hæreditatis, debitum quoque restitui postulantis, non tãtum iuris seueritas, * verumetiã defunctæ voluntas refragatur. [e] PP. 12. Cal. Mar. Præsente, & Albino Coss. 247.

Non potest quis adoptari vt frater. & institutus vt frater à testatore errante, nihil debet habere. h. d. Salic.

Imp. Diocl. & Maximian. AA. Zizoni, alias Zizono.

NOn ideo.] CASVS. Si testam̃ fecisti, & vxorem hæredem instituisti: an ob hoc quod eã affinem in testamẽto nominasti: cũ nõ ꝓprie dicatur affinis, sed affinitatis pricipium, valeat minus institutio, quæritur? Resp. quod non. Viu.

b *Affinis.*] non em̃ ipsa est affinis: sed causa affinitatis: vt dices infra communia de suc. l. affinitatis.

Vxor non est affinis.

SI compensandi.] CASVS. Tenebatur vxor tua tibi in 10. hæredem testamento suo in dimidiam bonorum suorum instituit, & alium in dimidiam, & te hæredem instituit, vt sibi compensares 10. in quibus tibi tenebatur, & à cohærede debitum, vel partem debiti petis: an sis audiendus, quæritur? Respõdeo, quod non obstabit tibi sola iuris seueritas, vt serues voluntatem defuncti: sed etiam ipsa defuncti voluntas. Viu.

* Legis Papia, q vetat coniuges inter se ex testamentis capere. Sed compẽsando debiti gratia, sine illius legis fraude inter se capere potestãt. Cõt.

c *Si compensandi debiti.*] quod vxor viro debuit.

d *Tuo.*] o vir.

e *Refragatur.*] i. resistit, & ideo nõ audiris, vt hic, & sup. de neg. gest. l. si ab eo. & de hæredi. actio. vt debitum. & inf. de bo. authorita. iud. possi. l. si vxor. & ff. de leg. 2. l. creditorem. & de cond. inst. mulier. & ad leg. Falc. l. si debitor. Sed argu. contra. in eod. tit. l. quod de bonis. §. cum fideicom. sed dic, vt ibi notatur.

NEc apud.] CASVS. Corã iudice nõ hñte iurisdictionẽ, aliquẽ in fratrẽ adoptasti, eũ hæredẽ instituisti, cum nõ tenuit adoptio, quia receptũ non est, vt aliquis in fratrẽ adoptetur, an valeat institutio, q̃ritur? Resp. quod nõ. sed ab instituto auferenda est hæreditas. Viu.

f *Nec apud peregrinos.*] i. iurisdictionem non habentes, vel dic deportatos, vel dic, i. barbaros, siue hostes populi Romani. Sed certe nec apud aliquem in fratrem: licet in filium sic coram iudice competente.

g *Frater.*] quæ est ratio, quod fratrem non possum adoptare, id est aliquem extraneum loco fratris? Respondetur: quia adoptio imitatur naturam, vt Inst. de adoptio. §. minorem. Sed hoc naturale est quod frater à fratre non nascatur: ergo adoptari nõ potest aliquis in fratrẽ.

h *Habebit.*] vt infra de fideicom l. eam quam. Sed arg. contra ff. eod. l. nemo. §. qui frater. Item arg. ff. de iure fisc. aufertur. in princip. & de ædil. edic. l. cum autem. in fine.

Adoptio nõ potest fieri & aliquo ĩ fratrem.

LEX VII.

NEc apud peregrinos [f] fratrẽ sibi quisquã per adoptionem facere poterat. ¶ Cũ igitur, ꝙ patrem tuum voluisse facere dicis, irritum sit: portionem hæreditatis, quã is, aduersus quem supplicas, velut adoptatus frater [g] hæres institutus tenet, restitui tibi præses prouinciæ curæ habebit. [h] PP. 3. Non. Decembr. Diocl. 2. & Aristobolo Coss. 285.

Collegium non approbatum nõ potest institui. Alex.

Ijdem AA. Hadriano.

LEX VIII.

COllegium, si nullo speciali priuilegio subnixum sit, hæreditatem capere non posse, [i] dubium non est. PP. 10. Calen. Iun. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Potest quis hæres institui, cũ ipsemet institutus morietur. h. d. secundum primam lecturam glossæ: secundum quam non debet esse in textu dictio, quis, & secũdũ aliã lecturam hoc intendit: Potest quis institui cum testator morietur h. d. Alex.

Ijdem AA. & CC. Iuliæ.

LEX IX.

EXtraneũ ẽt cum qs moreretur, [k] hæredẽ scribi sibi placuit. * PP. 16. Calen. Nouemb. Sirmij AA. Coss.

Qui pro se capere non potest, etiam per alium capere non poterit: & ignotus potest hæres institui: & ciuitates possunt capere relicta vniuersalia, et particularia. h. d. cum duab. ll. seq.

COllegium.] CASVS. An illicito collegio relinqui hẽreditas possit, q̃ritur: Resp. ꝙ non. Viuia.

i *Non posse.*] nullum autem est subnixũ, nisi contra probetur: vt ff. de coll. illi. l. 3. §. in summa: probantur autem multa, & ideo dic eis legari potest, alijs nõ: vt ff. quod cuiusq; vniuersi. l. j. & supra de sacros. eccle. l. j. & de reb. dub. l. cum senatus & de leg. j. si hæres. §. vicis. & ad Trebel. omnibus. & sup. de Iudæis, l. 1.

EXtraneum.] CASVS. Testamentum fecisti: extraneum hæredem instituisti his verbis. instituo tecum morieris: an valeat institutio, quæritur? Re. tunc sic accipias testamentum: an possim mihi Titium hæredem instituere cũ: Titius, sic ille sit mihi hæres cum morietur? Resp. quod sic. Viu.

* Variant hic libri veteres, q̃ dã habẽt, tecũ morieris, vt tunc sic respond. quod sic: Vel: cũ morieres, tunc hæres esto, quod ...

k *Cũ quis moreret.*] nõ puto valere. i. cum hac adiectione, cum moreretur, vltimo vitæ momento hæres extraneus fieret, q̃ adiectio hẽtur pro non pôt non adiecta, vt ff. e. adire. Alii l. hæreditas. & ff. de libri. ha. noua. l. si pupillus. §. hẽt, cũ qs qui sub cõdõne licet moreretur, in legato distinguatur vt dixeritur an dicat, lego cũ morieris, quo casu valet statim, licet testator differatur, aut lego tibi cũ morietur hæres, & tunc est conditionale: vt non transmittatur interim, si legatarius viuo hrẽde decedat, vt ff. de cõd. & demõ. l. hæres meus. & ff. qñ dies lega. ce. l. si cũ hẽs. nisi in libertate, q̃ sic relicta, ꝓ nulla hẽ. vt ff. de manu. test. l. libertas. & in vsufructu: vt ff. de v. & v. l. Titio. Alii dicũt, vt Azo. hãc institutionẽ esse cõdõnalẽ, & ita suspendendã: vt & in simili casu: vt ff. de condi. instit. l. fi. Alij cũ morietur. i. cum erit in periculo mortis, quod quasi in idem recidit, vel cum morietur. i. testator.

Titius hæres esto, qñ Sempronius morietur, ꝙ magis ꝓbo. Côt. Vide Cuia. 3. obser. 34.

Neque

NEque. CASVS. Si non capacem puta hæreticum, vel ex nefario coitu susceptum instituisti, an valeat institutio, quæritur? Resp. quòd non. nec etiam si seruum tuum hæredem instituisti, non acquiretur hæreditas, quia qui per se non hæres institui pōt, nec per alium, vt ff. eo. l. minus. Viu.

a *Ratio*. nam qui per se institui non potest nec per seruos, vt hic & ff. eod. l. non minus, nec obstat, ff. de ædil. edic. l. cum autem, §. fina. quia ibi eñ ptor erat capax. Nec ff. de acquir. hæredit. l. si seruus eius. quia ibi fuit ante aditionem manumissus, vnde sibi adit. Et e contra, quod potest domino relinqui, & seruo, vt ff. de lega. 1. l. si mihi & tibi, §. regula, sed & hoc fallit ff. de leg. 2. l. debitor, §. fin. & de serui. leg. l. & si maximè.

EXtraneum. CASVS. An ignotū mihi possim heredē instituere, quæritur? Respondeo quod sic. Viuian.

b *Ignotum*. vt instit. de hære. inst. §. fi.

HÆreditatis.] CASVS. An Romanæ ciuitati iure institutionis, vel legati vel donationis, aliquid relinq. possit, quæritur? Resp. quod sic. & cuilibet alij ciuitati. Viuia.

c *Vrbis*. veteris vel nouæ Romę.

d *Ciuitatis*. ut ff. ad Tebell. l. omnibus, & ff. de leg. 1. si hæres, §. vicis, & l. si quis à filiofa. fin.

QVotie. CASVS. Duos hæredes ex certa re puta ex vinea, vel domo hæredes instituimus, C. de sacrof. ecc. alios simpliciter non facta mentione rerum certarum, vel in certis partibus, puta vnum ex trib. uncijs, aliū ex quatuor, an illi, qui ex reb. certis instituti sunt, conueniri possint à creditoribus hęreditarijs, quæritur? Respōdeo quod non, quia sunt loco legatariorū, nō hæredum. Alij autem conueniendi sunt, & agere possunt, nec aliquid actionum competentium hæreditariarum hæredib. institutis in certis partibus, vel sine partibus per alios in incertis rebus institutis, diminui debet. Viuia.

*Vide Tauellū de militijs ex casu. & l. iubemus, C. de sacrof. ecc.

*Olim nec municipia nec municipes poterant instituti. Vlpia frag. ti. 22.

Idē AA. & CC. Asclepiadæ.

LEX X.

NEque per se hæredes institutos, quibus hoc concessum non est, neque per seruos proprios hæreditatē posse quęrere, iuris dictat ratio.[a] S. 16. Calen. Septemb. Sirmij Cæsaribus Coss.

Institutus potest hęres institui, h. d. Sal.

Impp. Theod. & Valentin. AA. Hierio Præfec. Præt.

LEX XI.

EXtraneum etiam penitus ignotum,[b] hæredem quis instituere potest. D. 11. Calē. Mart. Constantinop. Felice & Tauro Coss. 428.

Ciuitates possunt capere relicta tam vniuersalia, quam particularia, corporalia, & incorporalia. Bal. Vel sic: Ciuitates possunt hęredes institui & eis legari, & fideicommitti, h. d. Salic.

Imp. Leo A. Erythrio PP.

LEX XII.

HÆreditatis vel legati, seu fideicommissi, aut donationis titulis domus, aut annonæ ciuiles,* aut quælibet ædificia, vel mancipia, ad ius inclytæ vrbis,[c] vel alterius cuiuslibet * ciuitatis[d] peruenire possunt Dat. 5. Calendis Mart. Martiano, & Zenone Coss. 469.

Institutus in re certa habetur loco legatarii, vniuersaliter instituto hæreditatem adeunte. Salicetus. Vel sic: Institutus in re certa, vel iussus esse contentus re certa, pro sua institutione habetur loco legatarii quoad hoc, ut actionibus hæreditariis vti non possit, hoc dicit, Alex.

Imp. Iustinia. A. Mennæ PP.

LEX XIII.

QVoties certi quidē est ex certa rescripti sunt hęredes, vel certis reb. pro sua institutione contenti esse iussi sunt, quos legatariorū[e] loco haberi certū est: alij verò ex certa[f] parte, vel sine parte,[g] qui pro veterum legum tenore ad certam vnciarū institutionem referuntur:[h] eos tantúmodo omnib. hęreditarijs actionib. vti vel conueniri decernimus, qui ex certa parte, vel sine parte scripti fuerint, nec aliquam deminutionem earundem[1] † actionem occasione hæredum ex certa rescriptorum[i] fieri.* Da. 8. Id. Apr. Constantinopol. Decio V.C. Coss. 529.

Institutio quę non potest saluari secundum proprium directum significatum verborum, seruatur secundum improprium, & indirectū, si fieri potest: aliàs redditur nulla, potius, qua sustineatur prætextu erroris testatoris, si est talis error, qui ostendit fatuitatem, h. d. Alex.

Idem A. Ioan. PP.

LEX XIIII.

CVm in libris Vlpiani, quos ad Masurium Sabinū scripsit. talis species[k] relata sit, hanc apertius expedire nobis visum est.

¶ Quidam[l] testamentum faciens instituit, Sempronius Plotij hęres esto. Veteres quidem existimabant errorē nominis[m] esse, & sic institutio-

est vna tertia species per se, quæ vocatur hæres ex re certa, quæ partum capit de natura instituti vniuersaliter, & partim de natura legatarij, quod declara, vt latius per d. Bart. & Bald. vbi supra.

f *Ex certa parte*. puta vnum in sex vncijs, & alium in alijs sex vncijs.

g *Sine parte*. puta in omnibus alijs instituit duos.

h *Referuntur*. duodecim scilicet, vt Instit. de hære. inst. §. hæreditas.

i *Scriptorum*. cum ipsi non teneātur, vt hic, & sup. de hæred. act. l. creditores. Sed vt eos esse loco hæredum, qui ex certa re scribuntur, vt ff. eod. l. 1. §. si ex fundo, & l. quoties, §. si duo, & l. ex facto, 2. per totā primā columnā quæ sunt cōtra. Sol. secundum quosdā hic fuit res certa demonstrata nomine proprio, ibi appellatiuo, vel demonstratiuo quod nō placet, vt ff. si cer. pet. l. certum. Dic ergo, quòd ibi nō erāt alij instituti. Vñ nec inueniatur paterfamilias decessisse pro parte testatus, & pro parte intestatus, datur eis totum, hic autem sunt & alij instituti, qui sunt hæredes in vniuerso.

1 † Eorundem.

CVm in libris. CASVS. Hęredem instituisti his verbis: Sēpronius Plotij hæres esto, an valeat institutio, quærebatur dicebant antiqui valere, quasi in tuo nomine errasses. Dicit Imperator hanc sententia supinam, cum non sit verisimile aliquem ignorare suum nomen, & hoc si sint interpretāda uerba institutionis, quod tu Plotij fuisti hæres, & Sempronium instituisti, & Sēpronius erit hæres tuus, & per cōsequens erit hæres Plotij, per regulam qua dicitur, quòd hæres hęredis testatoris est hæres, vel si Plotiū hæredem instituisti, & si hæres nō esset, ei sēproniū substituisti. Vel sic. Adiecisti Sēpronium in eius locum, vel in totum, vel in patrem, quasi ex substitutione quadam vocare deberes. Si autem nec Plotio hæres extitisti, neque Plotium hæredem instituisti, nec tu Plotius vocabaris, non valet institutio, cum non sit verisimile te nomen tuum ignorasse. Viuia.

* Vide in hanc l. Menoc. in tra cta. de adipiscen. pos. Remed. 4. num. 134. Grass. lib. Sentent. §. hæred. quęstio. 3.

k *Species*. idest quæstio.

l *Quidam*. scilicet Titius.

m *Nominis*. scilicet sui.

Hæredis e Legatariorum. Argum. contra, sup. de inof. testamen. Au-
loco an re then. nouissima.
putetur ¶ ADDITIO. Dicas post Bart. & Bal. in l. ex facto, 2. ff. de
ex certa re hære. instit. & eundem Bart. hic, quòd hæres institutus ex
scribitur. re certa, non est hæres vniuersalis, nec est legatarius, sed

nē valere, quasi testator Plotius noīaretur, & Semproniū sibi scripsisset hęredem. Sed hmōi sciam crassiorem esse existimamus, neque enim sic homo supinus, immo magis stultus inuenit, vt suum nomen ignoret. sed si quidem ipse testator Plotio cuidam hæres extitit, manifestum est sibi Sempronium hęredē instituisse, vt per mediam ipsius testatoris personā Plotij hæres efficiatur. Et hoc argumētamur ex antiqua regula, quæ voluit hæredem hæredis testatoris [a] esse hęredem.

¶ Sin autē nihil tale factum est, superuacuam, & inanem huiusmodi institutionem esse, nisi prius hærede Plotio sibi instituto, sic adiecerit, Sēpronius Plotij hæres esto. Tunc etenim existimandum est eū dixisse, si non Plotius hæres sibi fuerit, tunc Sempronium in totum partemve Plotij ex substitutione vocaritta, vt ex consequentia [b] † verborum Plotius quidem institutus, Sempronius autē substitutus inueniatur.

¶ Sin aūt neque ipse testator Plotio hæres extitit, neque Plotium hæredē anteā scripsit, & sic [c] Sempronium Plotio hęredē esse voluit, nullius esse momenti talē institutionem, cum non sit verisimile in suum nomen quemquam errasse. Dat. 3. Cal. Aug. post Consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC. 531.

TITVLVS XXV.

De institutionibus, & substitutionibus, & restitutionibus, sub conditione factis.

Conditio mixta dependens ex facto instituti & alterius tertii, debet impleri, vel impediri ex facto illius tertii, ad hoc vt institutus possit adire, h.d. Sal. & Alex.

Impp Seuerus, & Anto. AA. Alexandro.

LEX PRIMA.

CVm auum maternum ea conditione filiā tuā hæredē instituisse proponas si Anthylli filio * nupsisset, non prius eam hæredem existere, quam conditioni paruerit, aut Anthylli filio recusante, matrimonium impeditū fuerit, manifestum est. [d] PP. Calen. Octobris Anulino & Frontone Coss. 200.

Vbi conditio nō est turpis, debet hęres institutus parere: alias substitutus admittitur, & institutus à successione repellitur, Sal. & Alex.

Imp. Antoninus A. Cassio.

LEX II.

COnditioni, sub qua testō matris tuę [e] hęres instituta es, si non parutis, locū habet substitutio. Nec enim videri potest sub specie turpium nuptiarum viduitatem [f] tibi induxisse, cum te filio sororis suæ consobrino tuo probabili consilio matrimonio iungere voluerit. [g] Nec extraordinario auxilio indiges, [h] cum ex ijs precib. quas [2] † libello [3] † complexa es, declaretur non per eum stetisse, quo minus supremę voluntati matris tuæ testatricis satisfieret. PP. 8. Idus

a *Testatoris esse heredem*, vt ff. de pec. hær. l. 1. 2. & 3. & sup. de vsufr. l. antiquitas, & ff. de verb. sign. l. hæredis, & l. sciendum, & ff. de acquir. hæred. l. si quis filium, §. fin.

b *Ex consequentia*. id est quasi consequentia, quæ fit ex nostra interpretatione. Et nota vulgarem substitutionem fieri verbis affirmatiuis, sic ff. eo. l. Titius.

c *Facit* supple, nec ipse testator Plotius vocatur. nam hic est indubitabilis casus.

DE INSTITVtionibus, &c.

Dictum est supra, de hæredib. instituēdis, sed quia hæredis institutio fit sub conditione, ideo de institutione conditionali videndum est, Azo.

CVm auum. CASVS. Testamentum fecisti, neptem tuam, scilicet filiam filiæ tuæ, sub tali cōditione instituisti: si nuberet filio Anthylli, per eam non stat quo minus pareat cōditioni, sed per filiū Anthylli, qui cum ea contrahere non vult, an ad hæreditatē tuā admittenda sit quæritur? Respond. ¶ sic: quia habetur conditio pro completa, cum per eā nō stat, quo minus impleatur. Viuian.

d *Manifestum est*. nā videtur impleta cum cum per eam non remaneat, vt hic, & j. de ijs quæ sub modo, l. 1. & ff. de acquiren. hære. l. ventre, & quādo dies leg. ced. si post. §. sed si ita. Sed cōtra ff. de cond. instit. l. legatum. Sol. hic erat alias relicturus, ibi non secundum quosdam. vel ibi fuit mora, hic non. Tu distingue secundum Ioan. cū conditio apposita cōsistit i facto eius cui relinquitur, aut eius & alterius, si in facto eius tantum cui relinquitur, puta si manumiserit seruum suum, tunc si condō deficit per factū suū, non assequitur relictū, vt ff. de condit. instit. l. vlt. si autem condō deficit per casum, quia moritur seruus, consequitur relictum, vt ff. de cond. inst. l. q sub conditione, §. quoties, nisi fuerit in mora manumittendi, vt ff. de cond. & demon. l. pe. §. 1. si deficit per alium, puta, quia alius interficit seruū, tunc agit lege Aquilia contra interfectorē ad æstimationē eius quod sibi relictum erat, vt ff. ad legem Aquil. l. inde Neratius, §. idem Iulianus. Sed argumentum contra, ff. de condi. & demonst. l. si Titius. Si autem non sit soluendo interfector, ex æquitate potest dici hunc admitti ad id quod sibi relictum erat: vt ff. de condi. & demonstr. l. Titio centum, §. finali, & de eo per quem factum est, leg. fin. si verò consistat in facto eius cui relinquitur, & alterius, si quidem per casum fortuitum deficiat, amittit relictum, vt ibi. Sed argumentum contra, ff. de leg. primo, l. si fundum, ij. §. Iulianus, in fin. alias est leg. si Titio. sed ibi nō fuit conditio, sed modus. Item argum. contra, ff. de annuis leg. l. annua, in princip. sed il lud fauore alimentorum. Item argum cōtra, ff. de condi. inst. l. vter ex fratribus. sed ibi nō per casum sed per alterius factum stetit. si non per casum, sed per alterius factum, non amittit, vt hic. Et probatur hæc distinctio. ff. de conditio. & demon. l. in testamētō, idem est in illa conditione, si decem Titio dederit, quia cōsistit ex facto eius & alterius, nisi aliud dicatur fauore libertatis, vt ff. de cond. institut. l. 3. Item quod dicit hæc lex, est verū, si honeste potest nubere mulier, alias non excluditur, vt ff. de cond. & demonst. l. cum ita legatū sit, Plenius dic, quod hic per alium, in l. contraria per casum fuit impedita.

COnditioni. CASVS. Mater filiam hæredem instituit, si cōsobrino suo nuberet, & si non nuberet, substituit Titium, per ipsam stat, quo minus pareatur conditioni, an locum habeat substitutio, quæritur? Respon. quod sic, nec est audienda, si allegauit hanc conditionem turpem esse, scilicet quod nubere debuit consanguineo suo, cum hoc liceat, nec officium iudicis implorare debuit, cum per eam stetit. Viuian.

e *Tuæ*. secus in patre, qui non potest sub conditione, nisi sit potestatiua, filiū instituere, vt ff. de hær. inst. l. filius, in prin. & l. si pr̄ filium, in f. eo.

f *Viduitatem*. quam videretur inducere, si nuptiæ essent turpes, vt patet in l. cum ita legatum. §. fin. de cond. & demon.

g *Voluerit*. Est enim iure forilicitum, vt & sup. de nupt. l. celebrandis, nonautem iure poli.

h *Indiges*. i. non habebis, licet indigeas, vt ff. de cond. & demon. l. Titio cētum, §. 1. quod extraordinarium locum haberet, si staret per illum, non per te, vt inf. e. tit. l. prox. Ordinarium autem, quando esset conditio impleta, vt ff. de cond. & demon. l. legata sub conditione, & hoc si honeste ei nu-

2 † Per consequentiā.

* Vide Cuia. 12. obseru. 21.

2 † Qua, & recte.

3 † al. qua.

ei nubere poterat, alias consequitur purè, vt ff. de cond. & demon. cum ita legatum, & l. hoc modo. Item arg. contra ff. de verb. oblig. l. Titia.

S*I mater vos*.] CASVS. Mater filium suum sub hac conditione hęredem instituit, si pater eum emanciparet. cōditione pendēte si pater decedat, vel si deportetur, an cōditio habeatur pro impleta, vt locum habeat institutio, quæritur? Respon. quòd sic, & ad eum hæreditas transit cum onere suo. Vivian.

a *Sententiam*.] i. deportationis, & sic filius factus est sui iuris, Inst. quib. modis ius pat. po. sol. §. cum autem.

b *Vel aliter*.] superiori non fuit mors, i. ciuilis, hic naturalis, vt ff. de ꝯtab. l. 1. §. fi. & & ff. de cond. & demon. l. intercedit.

c *Liberati*. qui modo sunt multi, vt Instit. quib. mod. ius pat. po. solui. per totum.

d *Sua causa*.] i. cum suo onere. & sic no. ex hac l. effectū, non modū ꝯsiderari. nihil. n. refert quid de æquipollētib. fiat, vt hic, & ff. de cōd. & demō. l. Iulianus ait. & de leg. 3. l. fideicōmissa, §. si cui. & de cōd. indeb. seruo. & j. de donatio. quæ sub modo, l. si quid. & facit sup. de inoffi. testam. l. filius matrem, & ff. ad Treb. l. mulier. 1. in princ. Sed arg. cōtra, sup. de ijs qui ve. æta. impetra. l. fin. & de nupt. sancimus.

Aequipollentiū qd fiat, nihil refert.

ADDITIO. Pro solutione istarū duarum legum, vide Bar. in l. Gallus, §. & quid si tātum, ff. de liber. & posthum. versi. his præmissis, &c.

Mart. Romæ, Antonino A. 4 & Balbino Coss. 214.

Conditio emancipationis verificatur etiam per mortē naturalem patris, vel eius deportationem. Sali. post Bald. Vel sic: Institutio collata in vnum casum extenditur ad alium sibi similem. h. d. Vel sic: Nam refert quid ex æquipollentibus fiat. Alex.

Idem A. Maxentio, & alijs, aliàs Maximæ.

LEX III.

SI mater vos sub conditione emancipationis hæredes instituit, & prius quam voluntati defunctæ pareretur, sn̄iam[a] deportationis pater meruit, vel aliter[b] defunctus est: morte eius, vel alio modo patria potestate liberati,[c] ius adeundæ hæreditatis cum sua causa[d] quæsistis. S. prid. Cal. Maij, Sabino & & Anulino Coss. 217.

Filius in potestate non potest hæres institui à patre sub conditione, quę in eius potestate non sit, vt est casualis, vel etiam mixta, quæ pēdet ex facto instituti & à casu fortuito. & si aliter fiat, non valet testamentum, & hæreditas ab intestato potest adiri, nisi filius fuerit in defectum illius conditionis exhæredatus. Alex.

S*I pater*.] CASVS. Si filium tuū sub conditione potestatiua, puta si decem daret quod potuit, instituisti, valet institutio. si sub casuali, puta si nauis venerit ex Asia, non valet nec institutio, nec testamentum, si tamen vltra mare fuerit, & eum instituisti, si in prouinciam suam rediret, cum hoc non tam ex voluntate sua pendeat, quam ex insidijs fortunæ, quia multi casus accidere possunt, propter quos redire impediatur, non valebit institutio, sed hæreditatem suam adeat ab intestato, cum non valeat testamentum, & illud deduci possit in quæstionem l. s. an valeat testamentum tale. Viuia.

e *Ipsius*.] filij.

f *Erat*.] vt statim ponet exemplum l. ista de mixta. & sic nota, ꝙ filius sub casuali vel mixta conditione non potest institui, sed sub potestatiua sic, vt hic, & ff. de hæred. instit. l. suus, in princip. & §. puto, & l. iam dubitari. & de condi. insti. l. fin. & de cond. & demon. l. Lucius. & sic exhæredatio purè fieri debet, vt ff. de lib. & posthum. l. & si pepercerit, §. purè. sed vtrumque simul fieri potest, scilicet institutio conditionalis, & exhæredatio sub contraria conditione, vt hic, & ff. de lib. & posthum. l. filius à patre, in princi. Quid autem de nepote & alijs inferioribus? Respon. non idem quod in filio, sed sub qualibet conditione possunt institui, vel exhæredari, vt ff. de hęre. inst. l. si in conditione, §. nepotes, secundum quosdam. Tu dic, ꝙ si nemo nepotem præcedat tempore testamēti, & sic est suus, idē quod in filio. alias non idem vt in fine illius §. nepotes. Bul. tamen distinxit. cum filius instituit sub mixta conditione, utrū per eū stet quo minus impleatur conditio, an per casum primo casu non admittitur, secundo sic, vt argum. infra, de necessa. ser. l. fin. Quæ distinctio non placet, cū statim sit nullum testamentum, in quo sub conditione casuali, vel mixta, est filius institutus. hodie vero filius & quilibet suus hæres institutus debet habere debitum bonorum subsidium sine omni conditione & dilatione, vt supra, de inoffic. testamen. l. quoniam in prioribus. Accur.

Filius an possit sub cōditione institui.

Nepos an possit sub cōditione institui, vel exhæredari.

Imp. Alexander A. Aemiliano, alias Aemilio.

LEX IIII.

SI pater filiū, quem in potestate habebat, sub conditione, quæ in ipsius[e] ptāte nō erat,[f] hæredē scripsit, nec in defectū eius exhr̄dauit, iure testatus non videtur.[g]

¶ Cum aūt[h] trans mare, & lōge te[i] agentem sub hac cōditione hæredē scriptū esse dicas, si in patriā, quę in prouincia Mauritanæ erat regressus fuisses, nec exhæredatū te alleges, si in eū locū nō non redisses, manifestum est multis casib. nō voluntarijs, sed fortuitis euenire potuisse, vt eā[k] implere nō posses, & iō[l] adire hr̄ditatē nō ꝓhiberis. PP. 6. Cal. April. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Conditio dirimendi matrimonium, tanquam turpis reiicitur de institutione, & remanet institutio pura, & si de facto fuerit impleta conditio, non cogitur in implemento persistere: imò licet ab implemento recedat, hæreditatem habet, sicut si non implevißet. h. d. Alex.

g *Non videtur*.] Deficiente enim conditione, innenitur suus hæres neque institutus, neque exhæredatus, & sic non valet, vt Inst. de exhæred. lib. in prin.

Defunctꝰ volūtas in ambiguo benignè est interpretanda.

h *Cum autem*.] nunc in specie dicit & supra i genere dixerat.

i *Te*.] filium.

k *Vt eam*.] s. conditionem, si in patriam quæ, &c. vt ff. de donat. cau. mor. l. senatus, §. mortis. Alij ponunc hanc glo. super verbo, in patriam.

l *Ideo*.] non aperit ex testamento, vel ab intestato. Sed Ir. dixit ex testō, benigne interpretatus voluntatem defuncti in ambiguo, quasi voluerit eum hæredem esse, si modo per eum non stetisset, quo minus conditionem impleret, & sic remota conditione de medio, valet testamentum. Sed dico tantum ab intestato, cum testamentum ipso iure nullum sit. Sed contra hoc est valde quod dicitur ff. de secun. tabul. l. 2. §. si sub conditione. sed ibi in emancipato dicit. Vel dic, quòd ex testamento adire potest si vult: quia suo fauore dicitur nullum, vt ff. de iniusto rup. testa. l. filius, & ff. de iure dot. l. si res, §. 1. & simile no. sup de contra tab. l. 2. secundum Azo.

Impp. Valerianus, & Galienus A A. Maximæ, aliàs Maxensiæ.[1] †

1 † al. Maximo. sed malè.

LEX V.

REprehendēda[m] tu magis es, quàm mater tua, illa enim si hæredem te sibi

R*Eprehendenda*.] CASVS. Mater filiam suam hac conditione hęredē instituit, si à viro diuerteret. filia lucrum concordiæ maritali præferens, à viro diuertit, an valeat institutio, quæritur? Resp. quòd sic, & perinde est ac si conditio apposita non fuisset, vnde redire debet & conditione non obstante cum fuerit turpis, hæreditatem retinere. sed tantum implendo conditionem deliquit. Viuia.

m *Reprehendenda*.] Illa quidem est reprehendenda, quia iuit te hæredem esse libere, vt debuit, sed tu plus.

Vel-

a *Vellet.*] liberè, vt debuit.
b *Inutile.*] hoc, f. matrimonium, &c.
c *Comprobasti.*] facto datus voluntas intelligi, vt hic, & ff. de legib. & Senatusconf. ∫ de quibus, in fi.
d *Hæc.*] i. huiusmodi turpes conditiones, vt hic, & sup. de inoffic. testa. l. cū te pietati. & ∫. de cōd. inser. l. 2. & ff. de vsu & habi. sed neq; §. sed si vsus. & arg. ff. de cō. & demon. l. obtinuit & infra. de iisque pæ nom. l. prima.

1† præferri.

GEneraliter. CASVS. Testm fecisti, & hæredem instituisti, & adiecisti si sine liberis decederet, vel cum viro nō contraheret, vel intestata decederet, alij hæreditatem restitueret, vel ex alium substitueret, an hæc oratio disiuncta vel coniūcta intelligatur, quæritur? Respon. quòd cōiuncta, quia si nullum fiat horū, de cum hēt substitutio, nec vnum tantum, si non fiat, locum facit substitutioni, vel restitutioni, nec illud habet locū tantum in filio tuo instituto, sed in extraneo. Viuianus.
e *Sine testamento.*] hoc videtur superfluū nam supra dixit intestatus, vel intestata. vnquid im hoc damnant Sed dic, φ ideo dixit, vt det intellige φ nō refert, an dicat per hæc verba, intestatus, vel per hæc, sine testō. & per hoc dicit authen. sed in alijs dicit vel. & sic tantum fuerunt tres conditiones, vt hic patet, sed aliter superfluum esset.
f *Decesserit.*] sci sub stituo talē. vel restituas hæreditatē tali.
g *Restitutioni.*] ponitur ergo vel, pro &, vel de uerb. sig. l. sæpe.
h *Incertus.*] si enim disiunctiue acciperetur, dubiū esset propter quē casum non existentem, admitteretur substitutus, φ esse non debet, vt ff. quando dies leg. ced. l. huiusmodi. nunc verò scimus, φ propter vnū casum tantū admittitur, i. quādo nihil horū interuenit.

2† al. & textius, vel fine liberis, vel sine nuptijs Deus &c.

3† inclusa de sunt in veterib. libris. Cōt.

esse vellet:[a] quod est inutile,[b] matrimoniū te dirimere, cum viro non iuberet. tu porrò voluntatem eius diuortio cōprobasti.[c] Oportuerat autem, etsi conditio huiusmodi admitteretur, præferre[1] † lucro concordiam maritalem. Enimuero cum boni mores hæc[d] obseruari vetent, sine vllo damno coniunctionē retinere potuisti. Redi igitur ad maritum, sciens hæreditatem matris, etiam si redieris, retenturam quippe quam retineres, licet prorsus ab eo non recessisse. PP. 12 Cal. Decem. Valeriano 4. & Galieno 3. AA. Coss. 258.

Græca Constitutio Iustiniani.

Disiunctiua posita inter conditiones negatiuas, resoluitur in coniunctiuam fauore liberorum, quod ad extraneos est extensum. Sal. Vel sic: Substitutio vel fideicommissum relictum per testatorem sub conditione, si institutus seu grauatus decesserit sine liberis, vna cum plurib. alijs conditionibus alternatiuè positis, non habent effectum, nisi omnes conditiones existant, & sic alternatiua ponitur pro copulatiua. h. d. Alex.

Idem A. ad Senatum.

LEX VI.

GEneraliter sancimus, si quis ita verba sua cōposuerit vt dicat, Si filius, vel filia intestatus vel intestata, vel sine liberis[2] † (aut sine testō.)[3] †[e] vel sine nuptijs decesserit,[f] & ipse vel ipsa liberos sustulerit, siue nuptias cōtraxerit, siue testamentū fecerit, firmiter res possideri, & non esse locū substitutioni eorū, vel restitutioni.[g] Si enim nihil ex his fuerit subsecutum, tunc valere conditionem, & res secundū verba testi restitui, vt incertus[h] successionis morientis exitus videatur certo substitutionis, vel restitutionis fine concludi. Cui[4] † enim ferendus est intellectus, si forsitan testamentum quidem non fecerit, posteritatē autem habuerit, pp huiusmodi verborum angustias liberos eius omni penè[i] fructu paterno defraudari. Viam itaque impiam obstruentes, vt ne quis aliusdeuiet, huiusmodi facimus sanctionem, & hanc legem in perpetuum valituram inducimus tam patrib. quàm liberis gratam, quo exemplo & alijs personis (licet extraneę sunt) de quibus huiusmodi aliquid scriptum fuerit, medemur.

Substitutio facta per fideicōmissum generale, vel particulare liberis nedum legitimis & naturalib. sed etiam naturalibus tantum, post mortem eorum, intelligitur facta si ipsi liberi sine legitimis descendentibus decesserint. Alex.

¶ Cum autem[k] inuenimus excelsi ingenij Papinianum in huiusmodi casu, in quo pater filijs suis substituit,[l] nulla liberorū[m] ex his procreandorum adiectione habita, optimo intellectu disposuisse, euanescere substitutionem, si is, qui substitutione prægrauatus est, pater efficiatur, & liberos sustulerit, intelligentem[n] 5 † non esse verisimile patrem, si de nepotib. cogitauerit, talem fecisse substitutionem, humanitatis intuitu hoc, & latius & pinguius interpretandum esse credidimus, vt & si quis naturales[o] filios[p] habeat, & patrem eis reliquerit, vel dederit vsque ad modum, quem nos statuimus,[q] & substitutioni eos subiugauerit, nulla liberorum eorum mentione facta, & hic intelligi euanescere substitutionē liberis eam excludentibus, & intellectu optimo ijs, qui ad substitutionē vocantur obsistente, & non concedente ad eos eā partem venire, sed ad filios, vel filias, nepotes[6] † vel

i *Penè.*] hoc dicit pp Falcidia. & facit ad hoc ∫. de verb. sign. l. cum quidam, & ff. ad Trebell. ex facto. & de uerb. obligat. si ita quis stipulatus.

4† cuius.

CVm autem. CASVS. Hæredē instituisti, & rogasti vt qn̄ decederet, hæreditatē Titio restitueret, an illa conditio tacitè subintelligi debet, si sine liberis decedat, quæritur? Respon. quod sic. & hoc dicit Papinian. Dicit Imperator, φ istud non solū debet in filio legitimo & naturali intelligi, sed in filio naturali si eū instituisti, & ei substituisti in ea parte, in qua parte potest, vt liberè legitimū habeat locū, non ā substitutio. & istud non solum habet locum in hæreditate relicta sed in legato & fidei commisso. Viuia.
k *Cum autem.*] sup. Interpretatus est conditionem non existere quæ exti tit, hic econtra tacitam intelligi interpretatur.
l *Substituit.* per fidei commissum. sed an idem in matre? quod videtur, vt argu. ∫. proxi. respon.
m *Liberorum.* si enim dixit de filijs, tunc id quod dixit, seruandū est. dummodo nō sit contra ius.
n *Intelligentem.*] s. Papinianum.
o *Naturales.*] s. tantum, & nō legitimos. in his enim addit Iustinianus.
p *Filios.*] idem enim in omni posteritate, ut ∫. de fideicom. cū acutissimi. in extraneis uero cōtra, licet in primo casu huius legis idē ius sit in extraneis, quod in suis.
q *Statuimus.*] sup. de natur. lib. l. humanitatis. & auth. ibi signata. vn̄ apparet legē istā esse Iustiniani, licet quidā aliter habeant. Vel dic, φ de fcda lege illius titulj sit hic mentio.

5† & intelligendum.

6† Et sic nepotes si super sunt, faciūt euanescere substitutionē, & ncor. gl. in verbo, si absq; liberis decederet, post medi. in præsentia, ext. de prob.

So-

a *Sobole.*] Non ergo naturalis soboles excludit substitutum, nisi id voluerit testator. uel in dignitate non erat positus: vel soboles erat libertina testatori forte uel rogato, vt ff. ad Trebell. l. ex facto. §. si quis rogatus. 1. secundum Azo. Alij dicunt naturalem excludere substitutum, vt d. l. ex facto. in d. §. & l. hęredibus. §. fi. de leg. 2. l. cum pater. §. volo. & l. Lucius, 2. §. fin. quę sunt contra. & hic subaudies maximè. vel refert an princeps subintelligat: quia testator dicit in institutione, te instituo, & si decesseris, hæreditatem restituas tali, quo casu tex. intelligit si decesseris sine liberis. & tunc obtinet quod dicit hic, an testator expressit, & tunc naturalis excludit substitutū. Vel refert si naturalis de naturali: quo casu excluditur substitutus vel de legitimo: quo casu per naturalem non excluditur substitutus, ut ar. s. de natu. li. l. fi. & facit ad hoc quod notatur ff. de leg. 2. l. antepenul. §. fin.

b *Sancitum est.* a Papiano.

c *Naturales.*] scilicet tantum.

d *Extendatur.*] scilicet a nobis.

S*I quis heredem.*] CASVS. Testamentū fecisti, hæredē instituisti sub tali cōditione, si consul. &c. vel filiā si nupsisset. quā dr̄ impleta cōdō, quęrit? Resp. quod non refert impleatur testatore viuo, vel tēpore mortis, vel post eius mortem, ad hoc ut valeat institutio. & ista sunt vera non solū in hęreditate relicta, sed in legatis & fideicōmis. & libertatibus. sed distingue, an fuerit cōditio casualis, aut potestatiua. Si casualis, ante mortē testatoris impleri potest: si potestatiua, aut est in dādo aut in faciendo. si in dando, mortuo testatore, necesse est eā adimpleri. si in faciēdo, & facile est eam adimpleri, vt dare. s. solum morte testatoris necesse est adimpleri. & no. quod sufficit aliquid fieri, licet hoc factum non duret. Viuianus.

1 † transmittere.

vel neptes, pronepotes vel proneptes morientis trāsmittere,[1] † & non aliter substitutione locum accipiente, nisi ipsi liberi sine iusta sobole [a] decesserint: vt quod inter iustos liberos sancitum est, [b] hoc & in naturales [c] filios extendatur. [d] Quæ omnia & in legatis, & fideicōmissis specialib. locum habere sancimus. Dat. 11. Calend. Aug. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. Coss. 530.

Sufficit conditionem casualem vel potestatiuam non facilem impleri viuo testatore, vt hæreditas legatum vel fideicōmissum postea debeatur. h. d. Salic. vel sic: Sufficit conditionem casualem vel mixtam, semel impletā fuisse, etiam testatore uiuente: licet implementum non durauerit. h. d. Alex.

Idem A. Ioanni PP.

LEX VII.

SI quis hæredem scripserit sub tali cōditione (Si ille Cōsul factus fuerit, vel Prætor) vel ita filiam suam instituerit hæredem, (Si nupta fuerit) viuo autem testatore vel ille Cōsul processerit, vel Prætor fuerit factus, vel filia eius nupta fuerit, vel adhuc viuo testatore Cōsulatum quidem, uel Præturā ille deposuerit.[2] † filia autē eius a marito [3] † diuerterit: omni veterum dubitatione explosa, sancimus, quandocunque impleta fuerit conditio, siue viuo eo, siue mortis tpe, siue post mortem, conditionē videri esse cōpletam. [e] ¶ Quod & in legatis, & fideicōmissis & libertatibus obtinendū esse censemus: ne dū nimia utimur circa huiusmo di sensus subtilitate, iudicia testantiū defraudentur. Dat. 9. Cal. Aug. Constantinopo. post Consulatum Lampadij & Orestis VV. CC. 531.

2 † Illi deposuerint.
3 † al. filia autē eius diuerterit.

Accidentia deficientia non vitiant testamentum. h. dicit secundum Iaco. But. vel sic: Licet testator omiserit exprimere conditiones, quas pollicitus fuit dicere, non vitiatur testamentum: sed postea in quacunque parte testamenti adiectæ dispositionem reddunt conditionalem. hoc dicit Salic. vel sic. Institutio facta sub cōditione vel modo vel demonstratione inferius exprimendis a testatore, nō vitiatur: licet postea non exprimātur. Si vero exprimatur conditio etiam in fine testamenti, reddit institutionem conditionalē, sicut si a principio fuisset apposita. h. d. Alex.

Idem A. Ioanni PP.

LEX VIII.

SI testamentum ita scriptum inueniatur (ille hæres esto secundum conditiones infra scriptas (siquidem nihil est adiectum, neque aliqua conditio in testamento posita est. superuacuam esse conditionem pollicitationē sancimus, & testamētum purum [f] habere institutionem. Et argumento vtimur, quod Papinianus [g] respondit. Vicos reipublicæ relictos qui proprios fines habebant, nō ideo eo fideicommisso minus deberi, quod testator fines eorum, & certaminis formam, quod [4] † celebrari singulis annis voluit, alia scriptura se declaraturū promisit, ac postea morte præ

4 † al. quē.

e *Completam.*] hic dic, quod si conditio est casualis etiam ante mortem potest impleri, & etiam ignorante eo, cui proficit eam impleri. si autem non est casualis, siquidem est in dando, tunc mortuo demum testatore impletur & a sciente, si autem in facto, si quidem tale est, quod facile fieri potest, vt ascendere Capitolium: tunc idem sicut in dando dixi: si vero non facile, ut si Titius erit Consul, vel nupserit illi: tunc etiam viuo testatore, vt dixi in casuali etiam ab ignorante. & probantur hæc hic. & ff. de condi. & demon. l. 2. & l. hęc conditio. 1. in prin. & l. si iam, & l. Publius & l. multum interest. & l. cōditionum. & de hær. inst. l. si quis institu. tur. Item no. hic, quod sufficit factum, licet non duret factum, ut ff. loc. l. maritus. Sed ar. contra. ff. de in rē verso. l. si pro patre. §. versum.

S*I testamentū.* CASVS. Testamentū fecisti, hęredem instituisti: & adiecisti. sit ille hæres secundum conditiones, scilicet eodē testamento scriptas & scribendas. si nulla fuerit subscriptio, an valeat testm̄ & hæredis institutio quęritur? Resp. quod sic, & cōditio reiecta & vacua est intelligenda, exemplo eius qui rei pu. certos vicos reliquit, & dixit se velle alia scriptura fines declarare & quoties vel quō debeāt in eis exerceri: nec fecit morte præuentus. quærit an valeat relictū? Resp. quod sic. & quod sequitur, referat ad primū casum. Si aūt aliqua cōditio apposita fuit in aliqua parte testamēti, ad illā referēda est institutio: & erit cōditionalis. Viuianus.

f *Param.*] imo videtur non valere, ut ff. de hære. insti. l. quoties. §. tantundē. Sol. ibi sententia Marcelli dā, & mala, ut in e. ti. l. 2. Vel dic secun dum Io. ibi loquitur cū testor destinauerat, & in animo habuerat inserere cōditionē, sed præuentus morte non interuit. hic autem non: licet esset pollicitus se inserturum. Vel aliter, hic dixit. hæres esto secundum conditionē, &c. ibi hæres erit secundum conditionem &c. Vel ibi non est hæres, ut voluit testōr, s. sub conditione, sed pure ut hic. Vel dic, ibi habuit in animo perficere testamentum & morte præuentus est, & sic ex imperfecto testamento nihil debetur, ut ff. de testa. l. ex ea scriptura. in princ. hic compleuit, &c.

Hęres esto secundum ęditiones infrascrip tas: si non scribat, an testamen valeat.

g *Papinianus.*] respondit, sic ff. de leg. 2. l. cum pater. §. fi.

¶ Cer-

¶ *Certaminis.*] aliàs certam in his, & aliàs certaminis.
a *Non fecit.*] idest non declarauit fines vel formam certaminis.
b *Copulasset.*] quæ enim incontinenti fiunt, videntur inesse, vt ff. si cer. pet. l. lecta. & ff. de cond. & demonst. l. non ad ea. & de verb. obliga. l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. & ar. ff. de hære insti. l. asse. & de condi. inst. l. institutio.

1† propo-suit.

CVm quidam. CASVS. Quidam testamentũ fecit, vxorẽ ex vna parte, & eum qui in ventre erat ex alia hæredẽ instituit & adiecit, si posthumus natus nõ erit, Vitalis sit heres i ea parte, quæ ad posthumũ peruentura erat natus est posthumus uinus, & impubes decessit, an mater ad partẽ suã vocetur, an substitut⁹, quæritur? De hoc dubitat Papinianus, licens voluntatis esse quæstionẽ. opinabatur autem testatorẽ voluisse posthumo nato & impubere mortuo, matrẽ vocari substituto exclufo. & pro ea allegat. Imperator distinctionẽ: aut editus est partus, aut non. si editus, aut viua matre decessit, aut matre premortua. Primo casu, admittitur mater, nec habet locum substitutio. In secundo casu est locus substitutioni. Si autem editus nõ est, vel editus præmortua tamẽ matre, ex verbis testamenti locum habebit substitutio, & vocabit Vitalis. Vio.

2† supra.

c *Opinabatur.* no autem pro certo dicebat. vnde in fine corrigit in eo. s. q̃ dubitabat, quoniam dubitandum non erat.
d *Eundẽ.* quia expressam pupillarem non fecit, sed tacitã. Item quia partem ei reliquit ut subijcit.

3† al. ideo.

e *Sue.*] s. testatoris.
f *Dereliquit.*] scilicet testator.
g *Multò magis.* idest non minus.

4† relinquit.

h *Luctuosam.*] sic insti. ad Tertul. in prin. & inf. de his qui ante aper. tab. l. prima. in fine.

Substitutio tacita an admittatur contra matrẽ.

i *Prior.*] priusquam partus. Sic ergo not. q̃ tacita substitutio contra matrem non admittitur. sed hoc dicunt esse verum cũ & ipsa sit instituta: non aliter. nos idẽ semper, vt j. titu. 1. l. precib. nisi in breuiloqua duob. impuberis facta. sic, & vos inuicem substituo. nam quatuor substitutiones vsit, ut ff. de vulg. subst. l. Lucius. Sed nunquid tacita vulgaris, quæ intelligitur in expressa pupillari, vt ff. eod. l. iam hoc iure. & l. quãuis excludit matrẽ? Resp. sic, quia tractatur de successione viri, non hæreditate filij, sed mariti: cum filius non fuerit hæres: ideo ex vulgari tacita, quę inerat vel expressa, admittitur substitutus: sed non tenetur. &c.

uentus non fecit.[a]

¶ Sin autem cõditiones quasdam in quauis parte testamẽti posuit,[1] † tunc videri ab initio cõditionalem esse institutionem: & sic omnia cõpleri tanquam si testator ipsas institutiones eisdem conditionibus copulasset,[b] quæ infra[2] † conscriptæ sunt. Da. 6. Cal. Augu. Constantinop. post Consulatum Lampadij & Orestis VV. CC. 531.

Tacita pupillaris nõ admittitur cõtra matrem, dum viuit; sed si mater ante mortẽ impuberis exit de medio, admittitur substitutus. h. d. secũdũ cõmunẽ opinionẽ glossatorum & doctorum Alex. concor. Bal. & Salic.

Idem A. Ioanni PP.

LEX IX.

CVm quidam prægnantem habens coniugem, scripsit hæredem ipsam quidem suam vxorem ex parte, ventrem vero ex alia parte, & adiecit: si non posthumus natus fuerit, alium sibi hæredem esse: posthumus autem natus impubes decessit: dubitabatur quid iuris sit: tam Vlpiano, quã Papiniano viris disertissimis voluntatis esse quęstionẽ scribentibus, cũ opinabatur[c] Papinianus eũdem[3] †[d] testatorem voluisse posthumo nato & impubere defuncto, matrem magis ad eius venire successionẽ, quã substitutum. Si enim suæ[e] substantiæ partem vxori dereliquit:[f] 4† multo magis[g] & luctuosam[h] hæreditatem ad matrem venire curauit.

¶ Nos itaque in hac specie Papiniani dubitationem resecãtes, substitutionem quidem in huiusmodi casu, vbi posthumus natus adhuc impubes viua matre decesserit, respuendam esse censemus,

¶ Tunc aũt tantummodo[5] † substitutionem admittimus, cum posthumus minimè editus fuerit, vel post eius partum mater prior[i] decesserit. Dat. 3. Calend. August. Constantinop. post Consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. 531.

TITVLVS XXVI.

De impuberum, & alijs substitutionibus.[6] †

Portiones aßignatæ in institutione videntur repetitæ in substitutione reciproca. h. d. Bald. vel sic: Portiones in institutione adiectæ intelligũtur in substitutione breuiloqua tacitè repetitæ, h. dicit Salic. vel sic: Partes adiectæ in institutione repetitæ censentur in substitutione. h. d. Alexand.

Imp. M.[7] † Aelius Anto. A. Secundo.

LEX PRIMA.

CVm hæredes ex disparibus partibus[k] instituti, & inuicem substituti sunt, nec in substitutione facta est vllarum[l] partium mẽtio; verum est non alias partes testatorem substitutioni tacitæ inseruisse, quam quæ manifestè in institutione expressæ sunt.[m] Da. Claro 2. & Seuero Coss. 127.

Substitutio breuiloqua seu reciproca facta personis impubibus, non continet pupillarẽ in persona impuberis: sed in persona omnium cõtinet vulgarem tantum, quæ poterit omnibus fieri. h. d. Alex.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Frontinæ, al. Firminæ.

LEX II.

HAereditatem quidẽ defuncti intestati filij de-

DE IMPVBERVM & alijs substitutionibus.

Idest dicere, de pupillari substitutione, & alijs quæ sunt alijs. sunt enim multæ. ut dicetur infra eod. precibus.

CVm hæredes. CASVS. Testamentum fecisti, tres hæredes ex partibus dispatibus instituisti, puta vnum ex sex vncijs, alium ex duab. tertium ex quatuor, & eos adinuicẽ substituisti hoc modo, vos inuicem substituo, substitutus in sex partẽ suam repudiauit. ad illam vocabũtur cohæredes: alij iure substi. sed ꝓ quibus partibus quæstio est. s. an pro æqualibus. an pro hæreditarijs? Rñ. q̃ pro hæreditarijs, s. institutus in quatuor vncijs, vocetur in quatuor. alius ad duas. præsumimus enim testatorem tacite hoc voluisse, vt eædem partes, quæ erãt expressæ in institutione, intelligantur repetitæ in substitutione. Viuia.
k *Ex disparibus.* partibus, puta 1 unus ex sex, alius ex quatuor, alius ex duabus vncijs.
l *Vllarum.*] si enim facta esset mẽtio partium in substitutione, seruaretur hoc quod 2 dictũm esset.
m *Expressa sunt.*] vt si non sit hæres, qui fuit institutus ex sex, quatuor accrescẽt habenti, quatuor, duæ habenti duas, 3 ut hic, & Insti. eod. §. si ex disparib. & ff. eo. l. qui libertis. in fi. & l. sed si plures. & l. cohæredi. §. 1. Sic ergo prima voluntas trahit ad se ultimam, ut ff. de lega. primo. l. si tui-

5† oĩno.

6† Reiectis inepta substitutionũ diuisione & arbore, sic ex legibus Romanis diuido: substitutionũ alia simplex, alia dup. l. 1. eo. Alcia. vulgaris, s. directa, sicut vulgaris actio dr̃ directa, l. 46. c. Alia pupillaris, alia quasi pupillaris seu Iustiniana l. humanitatis. j. eo. Alia cõis, siue generalis, q̃ diuidit i simplicem & reciprocã, siue inuicẽ factã l. iam hoc iure. l. Lucius. ff. eo. Alia militaris, alia fideicõmissaria, sed hęc postrema abusiue appellatur substitutio. Anton. Cont.

7† al. Titi⁹ & recte, ut sit D. Pius, a quo Iustinia. recitat id cõstituit, q̃ hac lege sancitur §. & si ex dispatib. Instit. de vulga. subst.

1 istam casus politionem sequitur Iac. & est de mente omniũ scriben.

2 Ista glo. est de mente omniũ scriben.

3 Idem, si institutus i quatuor moriatur. P. & est de mẽte aliorum.

1 Idē Bar. Bal. Paul. Ale. & Ia. mihi & tibi.§.fin. Item hoc verum t nominibus appellatiuis positis in substitutione, secus si proprijs, vt ff. ad Trebell. l. nonnunquam, & l. quoties. Item secus si quandam partem quantitatis iussit eos dare, vt ff. ad Trebell. l. quoties. & de reb. du. l. is qui ducenta, §. fin.

autem actionem habuit contra matrem, eam contra substitutum exercere potest Viuia.

h *Voluisti.*] per vnde legitimi, vt ff. vnde legitimi, l. secunda, vt ff. & l. 3.

i *Ipsum.*] vbi ff. de inoff. testam. l. si maritus.

H *Aereditatem.*] CASVS. Fecisti testamentū, duos hæredes pubertem & impuberem instituisti, & eos inuicem substituisti; impubes hæreditatē adijt, & in pupillari ætate decessit, vult mater ad partem suam admitti ab intestato, vult & substitutus, quis eorum admitti debeat, quæritur? Resp. q. mater. videretur tamē contra, quod si solus institutus esset impubes, & aliquis ei substitutus in duob. casib. admittitur substitutio, scilicet si hæres non esset, vel esset, & in pupillari ætate decessit, sed hoc nō habet locum hic, quia cum pubes sibi est substitutus, & ecōuerso, nō pōt esset substitutio, nisi in vno casu, s. si hæres non erit, ergo ecōuerso si impubes non hæres erit, ergo ex quo adijt, hæres est: nec habet locum substitutio. Viu.

2 † Non quidem met. sed cōmodi.

a *Tibi.*] s. matri.

b *Pubertatis.*] i. a tempore pupillaris ætatis 1 vsque ad legitimam ætatem.

2 Ista glo. est de mente Alex. & Ias.

c *Tempora.*] s. futura.

d *Conditionis.* vel quia puberes, vel quia nō erant in potestate.

e *Duntaxat.*] id est tantummodo.

f *Et ratio.*] i. æqualitatis. 3 sic infra de pro xi. sacr. scri. l. in sacris lib. 12. vbi dicit, æqualitatem litigatoribus volo seruari.

3 Ista non est de mente Bar. Ba. Ale. & Ias.

g *Constituit.* vt ff. eo. l. iam. aliàs, nam hoc iure, §. 2. & ad idem sup. de testam. in l. in testamento. &. inf. e. l. quamuis, in fine.

H *Aeres.*] CASVS. Mater testamentū fecit, & hæredē filiam instituit: filia nō vult succedere ex testamento, sed ab intestato per bon. poss. vnde legitimi, an locum habeat substitutio, quæritur? Resp. q. sic. & si substitutus hæres apprehēdat successionem, filia possessorio hæredi atis petitionem intende re nō potuit si quam

2 † al. decest.

latam tibi, [a] dubitari non oportet. substitutio enim testamento patris facta ad pubertatis [b] tempora [c] porrigi non potest, quia ipso, & alijs non eiusdem conditionis [d] hæredib. institutis, & inuicē substitutis, propter eorum personam quib. in vnum casum dūtaxat [e] substitui potest, etiam in filio idem debere seruari, & ratio [f] suadet, & diuus Marcus pater [1] † constituit. & PP. 6. Cal. Aug. Chilone & Libone Coss. 205.

Verba, si hæres non erit, intelliguntur, s. ex testō: & ideo substitutio vulgaris causam intestati excludit. h. d. Bald. Vel sic. Repudiante instituto, fit locus vulgariter substitutio, & contra eum adeuntē competunt actiones hæreditatis. h. d. Sal. Vel sic. Hæc verba, si hæres nō erit, apposita in substitutione vulgari, intelliguntur, s. ex testamento, ideo si institutus repudiat ex testamento, facit locum substituto, nec potest institutus succedere ab intestato, si quid tamen sibi debebatur à defuncto, illud totum a substituto petere potest. h. d. Alex.

Imp. Alexander A. Achillæ.

LEX III.

Hæres instituta matris testamento, si successionem ex testamento omisisti, & ab intestato bonorum poss. ssionis ius habere voluisti, [h] substituto locum quin feceris, in dubium non venit. Proinde si substitutus hæreditatem amplexus est, actionibus, quæ tibi [2] † aduersus matrem competebāt, ipsum [i] conuenire, non successionem ab intestato potes vendicare. [k] PP. x1. Cal. Septemb. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Natura copulæ est restringere copulata ad uniformem interpretationem iuris, non ad difformem. h. d. Bal. Vel sic: Verbum commune pariter relatū ad duo, debet operari pariter in vtroq;. h. d. secundum Iac. Butr. Vel sic, Vulgaris facta filio impuberi comprehendit pupillarem ex interpretata mente facta simul duobus inæqualibus, in neutro pupillarem continet. h. d. Vel sic: Vulgaris expressa facta simul filio impuberi & alteri, cui non poterat fieri pupillaris substitutio, non continet tacitā pupillarem in persona impuberis ob euitandam inæqualitatem. h. d. Alex.

Idem A. Firmiano.

LEX IIII.

Qvamuis placuerit [3] † [l] substitutionem impuberi, [m] qui in potestate testatoris fuerit, à parente factam ita, (Si hæres non erit) [n] porrigi ad eum casum, quo postea quam hæres extitit, impubes decessit, [o] si modo non contrariam defuncti voluntatē extitisse probetur: cum tamen proponas ita substitutionem factam esse, (Si mihi Firmianus filius & Aelia vxor mea (quod abominor) hęredes non erunt, in locum eorum Publius Firmianus hæres esto:) manifestum est in eum [p] casum factā substitutionē, quo vtroq; hæredū substitui potuit. PP. 4. Cal. Iul. Fusco 2. & Dextro Coss. 226.

Per aditionem hæreditatis extinguitur vulgaris substitutio. h. d. Sal. & Alex.

Impp. Diocl. & Max. AA. Hadrianæ, al. Hadriano.

LEX V.

Post aditam [q] hæreditatem directæ [r] substitu-

k *Vendicare.*] huic enim locus non est: nisi prius testamentaria 4 omnis deficiat, vt ff. de reg. iuris. l. quādiu, & de acquir. hær. l. quamdiu.

4 Placet Bart. Pau. Ale. & Ias.

Q *Vamuis.*] CASVS. Testamentum fecisti, vxorem & filiū tuū impuberem hęredes instituisti: Firmiū nō eis substituisti. adijt impubes hæreditatem, & in pupillari ætate decessit, an ad partem suam substitutus, vel aliquis veniens ab intestato debeat admitti? Resp. quod licet aliàs vbi impubes est institutus, & solus; & ei aliquis substituitur vulgariter, locum habet substitutio tacita pupillaris, hic gratia vitandæ inæqualitatis locum non habebit. Viuia.

l *Placuerit.*] sapientibus.

m *Impuberi.*] si solus fuerit institutus.

3 † Di Mar col. iā hoc ff. e. i vulgarē extēdi ad pupillarem.

n *Non erit.*] ille. s. hæres fit.

o *Decessit.*] regulariter. 5 vt hic, & ff. e. l. iam hoc iure, §. 2. Sed fallit in duob. casibus, 6 vt in ea. l. iā hoc iure. §. 1. in fi. & l. cum ex filio, §. filiom.

5 Placet supradicta. scrib.

6 Et bene Pau. Alex. & Ias.

p *In eum.*] s. vulgarem, 7 infra eo. cum quidam, & sup. e. l. 3. Sed arg. contra, ff. de condit. & demonstr. l. falsa, §. fin. vbi pluralis sermo pro singulari accipitur. sed talis 8 illa regula hoc casu quando cum alio instituit.

7 Placet Bald. Pau. Ale. & Ias.

8 Displicet Bart. Pau. & Ias. & hic fit resolutio eiusdem naturæ & positionis, q̄ est pluralitas, fm eosdem.

P *Ost aditam.*] CASVS. Testamentū fecisti, & hæredē instituisti, & vulgariter subst. hoc modo, si ille hæres non erit & c. adita hæreditate ab instituto cessat substitutio. nō est sic in pupillari substitutione, quia licet impubes adeat & decedat in pupillari ætate, locū habet substitutio. Viuia.

q *Post aditam.* ab instituto.

r *Directa.*] id est vulgares, 9 vt hic, & ff. de leg. 1. l. si legata. sed etiam in impuberib. & idem

9 Placet Bar. Bald. Pau. Alex. & Ias.

1 Concor. B.P. Alex. & Ias.
2 Sequuntur prædi. scriben.
3 Verf. est sub §. hæc omnia.
4 Idē Bar. Pau. Alex. & Ias.
5 Et bene ſm prædi. ctos scrib.
6 Verſ. eſt ſub §. in dum.

idem dici debet, 1 licet remaneat tacita pupillaris, vt ſup. l. prox. in princ. Illud tamen verū eſt, quòd impuberib. etiā directè poteſt ſubſtitui 2 poſt aditam hęreditatem, quod in alijs fieri non poteſt, vt ſup. de inoffi. teſtam. l. ex tribus. a *Solent.*] imo contra, in Auth. de hæred. & Falc. §. ſi vero inſtituto. 3. collat. 3. Sol. hæc corrigitur, 3 vel ibi ex vi legis nō ſubſtitutionis admittitur. 4 Item quid ſi minor adijt. & reſtitutus eſt? Reſpon. 5 ſubſtitutio locum habet, vt ff. de minor. l. & ſi ſine, § ſed quod Papinianus, & ff. eo. l. 2. §. ergo. 6

tiones non impuberibus filijs factæ, expirare ſolent. a P P. 10. Cal. Iun. ipſis 4 & 3. AA. Coss. 293.

Inter inſtitutos, qui ad inuicem ſunt ſubſtituti, habet locum ēt ius accreſcend. h. d. Alex. concor Bal. & Sal.

Ijdē AA. & CC. Quintiano.

LEX VI.

TEſtamento iure facto, multis inſtitutis hęredibus, & inuicem ſubſtitutis adeuntibus ſuam portionem etiam inuitis, cohæredem repudiantium accreſcit b portio. Sine die & Conſule.

Per ſubſtitutionem pupillarem ſucceditur pupillo ex teſtamento, & veniente ab inteſtato repelluntur. h. d. Alex. concor. Bal. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Feliciano.

LEX VII.

SI teſtō iure 7 † facto, intra pupillarem ætatem & in ſua d poteſtate conſtitutæ filiæ, ſi intra pubertatem deceſſerit, directis verbis pater ſubſtituit, hæredē te factum d ex teſtamento poſt euentum conditionis, inteſtati ſucceſſionem e excluſiſſe conſtat. S. Cale. Ian. Sirmij, AA Coss. 293.

Subſtitutus vulgariter, per aditionem hæredis inſtituti excluditur, nec admittitur ex tacita pupillari. ſi mater pupilli erat in medio, ille vero, qui fuit expreſſè pupillariter ſubſtitutus, per aditionē hereditatis non excluditur, ſed matre excluſa admittitur ad hæreditatem pupilli in pupillari ætate decedentis idem, ſi ſit compendioſè ſubſtitutus, & pupillus deceſſit in pupillari ætate. ſi vero deceſſit poſtea, non admittitur ſubſtitutus ex pupillari ad hęreditatem pupilli, ſed ex fideicommiſſaria ad bona tātum teſtatoris ſibi reſtituenda per matrē, quę fuit hæres ab inteſtato filij h. d. Alex.

Ijdem AA. & CC. Patronæ, al. Patrono.

LEX VIII.

PRecibus f tuis manifeſtius exprimere debueras, g maritus quondā tuus miles defunctus, quem h teſtō facto hæredem cōem filium veſtrum inſtituiſſe proponis, i & ſecundum hæredem k 1 † ſcripſiſſe, vtrumne in primū l caſum, an in ſecūdum filio ſuo, quem habuit in prāte mortis tpe ſi intra decimumquartum ſuę ętatis annum, m aut n poſtea deceſſerit, ſubſtituerit. Nam non eſt incerti iuris, quòd ſi quidem in patris 3 † multis poſitus poteſtate, n primo tantū caſu p habuit ſubſtitutum, & patri hæres extitit: q eo defuncto r ad te s omnimodo t 4 † eius pertineat ſucceſſio. Si verò ſubſtitutus & 5 † & in ſecundū caſum u

T Eſtamento. CASVS. Si teſtamētum feciſti, & plures hęredes inſtituiſti, & adinuicem ſubſtituiſti, vnus eorum portionem ſuam repudiauerat, ad eā vocabuntur ſubſtituti. Niuia. b *Accreſcit.*] vt ſupra quādo non per partes, l. 1. & de ſucc. edic. l. 1. & ff. de ſuis & legit. hęred. l. ſi ex pluribus. & etiam in uitis, ut hic dicit. ſi & ſuam partem velint, vt & inſ. de iure deliberan. l. quidam, in fine. & de caduc. tol. len. l. 1. §. his ita. & ff. de acq. hær. l. 1. & 2. & l. cū hēditate, 7 & de legat. 2. l. nemi nē. Sed nunquid hoc caſu poterit admitti ſubſtitutus? Reſpondeo ſic, ut ff. de acq. hæredit. l. ſi quis hæres inſtitutus.

7 Ibi ſolū tractat de iure accreſcendi, hic de iure accreſcēdi vnito cum iure ſubſtiōnis. Bar tol. Bald. Pau. Alex. & Ias.
1 † al. iure, deeſt Cō

SI teſtamento. CASVS. Teſtamētum feciſti, filiam tuam impuberem inſtituiſti, & ei pupillariter ſubſtituiſti hoc modo, filiam meam inſtituto hęredem, & ſi hæres non erit, vel erit & deceſſerit in pupillari ætate, Titium ei ſubſtituo, ſi hęres ſit quia hæreditatem adeat intra autē tempora deceſſerit pupillaria, an vocetur ſubſtitutus, an veniens ab inteſtato, quæritur? Reſpon. q ſubſtitutus excludit venientem ab inteſtato. Viuia.

c *Factum.*] ſ. patris.
d *Et in ſua.*] ſ. ſubſtitutum pupillariter.
e *Succeſſionem.*] id eſt venientes ab inteſtato excluſiſti, cū hæres ſis ex teſtamento, vt 8 vt ff. de acquirenda hæredit. l. tertia.

8 Iſta gloſ eſt de mēte Bar. Bal. Pau. Alex. & Ias.

PRecibus.] CASVS. Teſtamentum feciſti, hæredem filium tuum impuberem inſtituiſti, & ei ſubſtituiſti Titium filium in pupillari ætate, adita tamen hæreditate a filio deceſſit, mater admitti ad hæreditatem vult, & ſubſtitutus, quis cui præferri debeat, quærit mulier a principe? Dicit Imperator, o mulier manifeſtius debueras mihi precibus tuis ſignificaſſe, qualiter facta fuiſſet ſubſtitutio, an pupillaris, an vulgaris, an compendioſa. Si vulgaris,

vt quia ſic dixit teſtator, filium meum hęredē inſtituo, & ſi hæres non erit, ſubſtituo Titium. quo caſu ſi filius tuus adiuit hæreditatem, euaneſcit ſubſtitutio, & ad eius hæreditatem admitteris. ſi pupillaris, hoc modo, ſi hæres non erit, vel erit, & in pupillari ętate deceſſerit, vocabitur ſubſtitutus, & tu excluderis. Si cōpendioſa, ſic, filium hæredem inſtituo, & quandocunque deceſſerit, ſiue in pupillari ætate ſiue poſt, Titium ſubſtituo. quo caſu ſi intra pubertatē deceſſerit, admittit ſubſtitutus ſi hēditatē adire voluerit. alioquin admitteris tu mulier. Si poſt tempora pubertatis deceſſit, admitteris ab inteſtato ad hęreditatem, ſed eam ſubſtituto ex cauſa fideicom. reſtitues. Viu.
f *Precibus tui.*] ô mater.
g *Debueras.*] benignè reſpondet, vt ſup. de tranſa. l. vt reſpō ſum. & repetit quæſtionē Imperator, alias non benignè, vt ff. de re. ſtam. l. Domitius. 9 per Bar.
h *Quem.*] ſ. maritū. 2 † ſecūdos
i *Proponis.*] ſ. tu ô hęredes, & mater. recte.
k *Hæredem.*] ſ. ſubſtitutum, nec aperit qua ſplicet. A lem vulgarem, vel pu lex & Iaſ pillarem, vel compē- 3 † omnino dioſam. exprimere. 3 † al. patrum &c. tris.
l *Primum.*] id eſt vul 5 † & deeſt garem fecit ſecundū Dic. hæredem.
m *Annum.*] accipe deceſſerit, & eſt pupillaris.
n *An poſtea.*] ſ. quādocunque. & hæc eſt fideicommiſſaria, to vel compendioſa. Et quia ſubla verè diſtinguēdi ſuerunt ſinguli caſus, cū in vnoquoque caſu propria & diſtincta habeatur ratio, vt ecce, nam &c.
o *Poteſtate.*] maximè ſcilicet.
p *Tantum caſu.*] id eſt in vulgarem, 11 vt ſi hęres non erit filius, Titius ſit hæres.
q *Extitit.*] ſic; extirpauit ſubſtitutio, 12 vt ſupra eod. l. poſt aditam.

6 Et ibi per Bar.
10 Iſta dictum Alex. & Iaſ.
11 Idem Bal. Sal. & Iaſ. & eſt de mente aliorum.
12 Et habuit adito, & quia ſubla ra fuit ſubſtitutas per dationē ſubſtitionis vulgaris. Iaſ.
13 Placet Bar. Sa. Alc. & Iaſ. cet Fulg.
14 Ide pre dic. ſcrib.
15 Imo tertiū caſū vocat cōpendioſam Ia. in præſup.
16 Iſta ſolutio quaus placeat B, diſplicet tū Bal. Sa. Pau. Aret. Ale. & Iaſ.

r *Defuncto.*] filio ſcilicet.
ſ *Adte.*] ſcilicet matrem.
t *Omnimodo.*] imò ex tacita pupillari videtur vulgariter ſubſtitutus admitti, vt ff. eod. l. iam in hoc iure, §. primo. & ſupra eod. l. quamuis quæ eſt contra. Solu ſpeciale 13 hic in matre, ut contra eam tacita pupillaris non admittatur. Sed an poteſt admitti probatio in contrarium, ſcilicet, quòd defunctus voluit per tacitam excludere matrem? Reſpond. ſic, 14 ſup. de teſtam. mil. l. in teſtamento, 1. in fi. & ff. eod. l. iam hoc, in fine.
u *Et in ſecundum caſum.*] Secundum caſum appellat pupillarem & compendioſam: 15 quia vtraque locum habes, ſi pupillus ſit hæres, & poſtea deſinat, 16 & ideo hunc

hunc casum secũdum diuidit in expressam pupillarem quæ sic fit. Si filius meus erit 1 hæres, & in pupillari ætate decesserit, ille sit hæres. Et compendiosa sic: quoquo tempore filius meus decedat, ille sit hæres & sic directis verbis. 2 & sic rogo vt hæreditas ad Titium perueniat. & subaudi, id est non vsque, &c. quia hoc est exemplum compendiosæ.

a *Expressa.*] scilicet pupillaris.

b *Compendiosa*] idem in pupillo his uerbis quandocunque decesserit, ipse fil. hæres. Et dic compendiosa: in qua tacita inest pupillaris & fideicommissaria.

c *Certam.*] maximè. nam idem si vsq; ad 25. an. ut l. centurio. ff. eodem. Vel dic ętatem, scilicet 3. annorum.

d *Siquidem.*] ad utrũque se refert, ad pupilarem & compendiosam.

1 Ista vera non sunt necessitate pupillaris substitutionis. P. & Alex. hic.
2 Et bene P. & Alex.
1† al. compendio.
3 Sequunt. Bart. B. P. Ale. & Ia.
2† al. deest
4 Placet Cy. & Ba. licet displiceat Bald. Fulg. Ale. & Ias.

vel expressa, [a] vel compendiosa, [1†] [b] non vsque ad certam [c] ætatem facta reperiatur: si quidẽ [d] intra pubertatem decesserit, [e] eos habeat hæredes, [f] quos pater ei constituit, [g] e si adieris [h] hæreditatem. Sin vero [i] †post [i] pubertatem. [k] tunc [2] †eius te successionẽ obtinente, veluti ex causa fideicommissi [l] bona, quæ cum moreretur, [m] patris eius fuerint, a te [n] peti possunt. [o] S. 5. Idus Apr. AA. Consulib. 293.

Parentibus vtriusque sexus permittitur filiis mente captis saltem in legitima institutis substituere directo, ad similitudinem pupillaris: cum illi per se non possint testari, sicut nec pupillus, & finitur substitutio cum peruenerint ad sanam mentem: nõ tamẽ debent substituere extraneum, si tales mente capti haberent filios: sed alterũ de filiis, vel si non haberent filios, sed fratres, alterum de ipsis. h. d. Alex.

e *Decesserit.*] scilicet filius.

f *Hæredes.*] scilicet directo: siue pupillaris, siue compendiosa sit.

g *Constituit.*] id est substituit.

h *Adieris.*] alias etiam ad matrem venirent, vt & in superiori casu. quia si substitutus non adierit, institutus transmittit hæreditatem ad suos hæredes.

i *Si vero post.*] scilicet decessit filius. hoc referas 3 ad compendiosam tantum nam si tantum vulgariter vel pupillariter substituisset, & fuisset hæres, licet decederet pubes factus iam, ut hic decessit, mater haberet totum, & nihil redderet.

k *Pubertatem.*] si decessit filius.

l *Fideicommissi.*] secus dicerem, si mater non esset in medio. 4 idest, si non superesset. nam tunc facta compendiosa à milite, intelligerem eam substitutionem esse directam omni tempore tam post pubertatem, quam ante, cum videam militem post pubertatem posse facere directam substitutionem, vt supra de testa. milit. l. in testamento. 1. in fi. & ff. de mili. testa. l. milites etiam in his. Sic & alias fauetur matri: quia tacita pupillaris contra matrem non admittitur etiam iure fideicommissi: licet alios venientes ab intestato repellat dicta substitutio tacita, vt supra titu. 1. l. fin. sed ibi fuit vulgaris expressa, hic compendiosa: & ideo hæc non est bona similitudo. 5. Py. tamen dixit 6 quòd miles puberi directe substituere non potest. sed per fideicommissum. vbi ergo puberi 7 substituit miles compendiose: scilicet sic: quandocunque decesserit ille sit hæres ei: non attenditur sit mater vel non: quia semper valet iure directo. at ubi fit ita compendiosa impuberi a milite satis habet lex quod vsque ad pubertatem valeat iure directo, postea per fideicommissum propter matrem, vt hac l. dicitur. & hic est casus huius legis. 7 Dicitur ergo compendiosa: quia sub compendio verborum continetur pupillaris, si impubes decedat, si autem postea e verba directa trahuntur ad fideicommissum: 9 & sic duas continet, 10 & fit directis verbis. 11 & pupillo tantum. Vt sic pupillaris alia expressa, alia tacita, & continetur compendiosa: ut hic dicitur. Sed in pagano dic, si paganus ita substituat, si filius meus quandocunque decesserit, Titius sit hæres substitutus, capiet bona iure directo, si decedat in pupillari ætate, & mater omnino repellitur: si autem decedat postea, nihil habebit substitutus. 12 & sic nihil differt paganus a milite, ut ff. eodem l. in pupillari. & l. centurio. & l. uerbis. & hic mater admittitur: & quia ut diro libet ab intestato: nec ex fideicommisso bona restituit, vt ex d. c. postea prædicta l. centurio patet per contrarium sensum: quia ita ut oblique dicit in milite? secus ergo in pagano. Sed si ita substituat: si filius meus quandocunque decedat, substituo sibi illum, hanc semper reputo 13 fideicommissariam, quia verbum substituo, aptatur ad fideicommissariam, vt supra titu. 1. l. generaliter. §. si. & est alia quam compendiosa. 14 & quia talis interpretatio omni tẽpore rem valere suadet, ut ff. de rebus dubijs. quoties 2. sed superiori casu verba directa hoc interpretari non permittunt: & hic semper mater admittitur, & restituit, ut ff. de vulg. substit. l. cohæredi. §. cum filiæ. Si vero ita substituat: si filius quandocunque decesserit sine liberis, ille sit hæres, uel illum substituo, hanc semper interpretor fideicommissariam; 15 quia talibus uerbis non directa, sed fideicommissaria cõsueuit de iure & de facto fieri. 16 nam si directa, non ualet post pubertatem. ergo nec ante. Item una est, sed non est directa. ergo fideicommissaria pro tempore toto. & quia illud verbum, sine liberis, innuit quod etiã in pupillari ætate substituit per fideicommissum: quia tũc liberos habere non potest. & verba directa trahuntur ad fideicommissum, ut ff. ad Treb. l. Scæuola. hoc casu sicut superiori, admittitur mater: sed restituit detracta quarta, ut d. l. cohæredi §. cum filiæ. Si vero sic dati: si filius meus decesserit in pupillari ætate, vel postea sine liberis illum substituo. duæ sunt substitutiones: 17 pupillaris expressa, & fideicommissaria propter distinctionem & alternationem tẽporum ad quę singula, verbum substituo adaptatur diuersis modis. Acc.

5 Et bene Bal. Paul. Ale. & Ia.
6 Et male Cy. & ceteri.
7 Placet Cyn. Pet. Bar. Ba. & incidit cũ prima, displicet tñ [I]ul. & Ias.
8 Dic quod ista l. concord. cum alijs legibus cõtrarijs secundũ scrib. n
9 Nihil est sm Barto. & alios.
10 Imo potest continere quinque, secundũ mẽtem scrib.
11 Imò & uerbis cõmunib. & obliquis. c. Raynaldus. de testa. extra. Bal. & Sa. Ale. & Ias.
12 Placet B. B. Paul. Ale. & Ia.
13 Imo in contra pupillarem ętatem valebit ut directo: Ale. & Ia.
14 Displicet Bald. Pau. Alex. & Ias.
15 Immo erit directa intra pubertatẽ Dy. & B. in l. centurio ff. eod. & P. Ale. & Ias. hic.
16 Nihil est Alexã. & Ias.
17 Idem Bar. Ba. Io. Alexan. & Ias. hic & in d. l. centurio. ff. e.

m *Moreretur.*] scilicet pater miles.

n *A te.*] matre.

o *Peti possunt.*] alias peti possunt, & alias petere possunt, qui dicunt & idem est sensus, quasi dicat substituti petent a matre secũdum Io. 18 retenta quarta per Trebellianum. Tu dic imo non retenta 19. si miles erat ut infra ad l. Fal. l. in testamento. & supra de test. mili. l. in testamento. 2. & ff. ad Trebel. l. 1. §. si is qui. ver. denique. Aliud si fuisset veteranus vel paganus, ut ff. ad leg. Falci. l. ad veterani. Nec obst. quod dicitur ff. ad Trebel. l. 1. §. fin. in fin. & l. 2. quia quantum ad alia commoda locum habet Trebellianum in testamento militis. non item quantum ad hoc: iura tamen sepulchrorum remanent. 20 vt ff. ad Trebel. l. quia per inde. Item bona filij quæ aliunde habuit, 21 vt hic, in fin. ibi bona, &c. & d. l. centurio. & de test. mili. l. miles ita, §. exhæredato. Item in Falcidia iure naturæ debita non potuit grauari filius: 22 ut sup. de inoffi. testa. l. quoniam in prioribus. quam habet mater. Item notant hic quidam ut est bona se. Ir. quod tacita substitutio contra matrem admittitur hic fa uore militis, quod nihil est. 23 imo non: ut supra in primo casu huius legis. & supra de testa. mili. l. in testamento 1. & quod hic dicit, loquitur in compendiosa, quæ sub compendio verborum continet expressam pupillarem, licet non specificatam, & fideicommissariam si decedat pubes. & idẽ in breuiloqua, quæ etiam contra matrem admittitur, ut ff. eod. l. Lucius. quia ex significatione illorum verborum, vos inuicem substituo, quatuor substitutiones breuiter declarãtur, scilicet duæ pupillares, & duæ vulgares, & omnes expressæ, sed tacita pupillaris, quæ continetur in vulgari, non declaratur ex significatione verborum, sed ex interpretatione legis colligitur, & ideo contra matrem non admittitur, 24 Vel ideo sic dicitur breuiloqua, quia non est uerisimile, quod testator uxorem suam, hoc est matrem impuberis, voluerit præferre alij filio suo, secus ergo in extraneo vulgariter substituto. Vltimo distingue, ut inst. de pupil. substi. §. qua ratione diximus.

18 Et male B. P. Al. & Ias.
19 Et bene Bart. & alij.
20 Sequitur istam utilitatem B. & alij.
21 Ista utilitas non [est] singularis
22 Singularis est secundũ An. gelum.
23 Et bene B. & alij.
24 Hucusque sequitur. B. Bal. Pau. Alex. & Ias.

ADDITIO. Videas etiam pulchram glos. quæ est in verbo, si absque liberis moreretur. in c. Raynutius. extra de test. & glossam in verbo, absque deductione. in secunda eius parte, vsque ad finem. in c. si pater de testa. li. 6. & Io. And. in nouel. sua, quæ ibi examinat intellectum præsentis legis, de quo latius per Bar. in l. centurio. ff. eo.

HVmanitatis.] CASVS. An pater filio, uel filiæ, nepoti, vel nepti, uel sic deinceps mente captæ, substituere quemlibet indifferenter possit: hoc est, si moriatur mente capta,

capta, quæritur? Respon. aut mente captus hæredem habet ex se, aut non. Si vnum vel plures habeat, tunc vel omnes vel certos habet necesse substituere. Si non, sed fratrem habet: cum substituere &c. alioquin quem vult ei substituere potest. ita tamen quod euanescat substitutio statim, ex quo resipue. it, & hoc ad modum pupillaris, vt sicut nulli querelę locus est i debito bonorum subsidio. si pupillo in eo substituatur, ita nec in hac exēplari substitutione. Viuianus.

a *Parentibus.* masculis 1 & feminis, vt j eadem. l. ibi, qui vel quæ, &c.

b *Nepotem.*] filio suo mortuo.

c *Legitima.* ad min⁹.

ADDITIO. Dic qđ imo sufficit quod aliquid etiam si sit minus Bar. in l. ex facto ff. eod. Salic. Alexan. & Ias. hic.

d *Substituere.*] in illa legitima.

e *Pupillaris.* vt enim in bonorum debito subsidio substituitur pupillo, sic huic, 2 vt sup. de inoff. test. l. ex trib. nec potest conqueri, cum magis sit ei consultū, quam sit grauatis. nam ipsi tunc sibi testari non possunt, vt inst. eo. §. 1. In multis tamē hęc a pupillari differt, ut quilibet per hanc legem videre potest.

f *Oriatur.*] nam cura eo furiosi diceret inofficiosum nomine furiosi, cum in legitima sit grauatus, sed non potest hoc dicere, vt hic.

g *Resipuerint.* i. facti fuerint sanæ mentis.

h *Cesset.*] vel si filius ei filio 3 nascatur, ut ff. eo. l. ex facto. in prin. Accur.

i *Vel.*] pro sed.

k *Certos.*] Mirabile videtur q̄ ponit de uno uel de certis. qa secundum hoc quidam ex filijs furiosi videntur a sua successione contra pietatē repelli rursus substitutionem esse nullā, dici non potest: quia huius legis authoritate firmatur, vt inst. de exher. lib. in prin. Sed respondeo hoc esse verum, cum pater quosdam substituit, & alios exhæredat hi postea per querelam rescindent testamentum. Si vero ab initio prætereantur, nulla erit substitutio, 4 sicut si ipse furiosus factus sanæ mentis fecisset testamentum, & præterisset unum de filijs.

1 Placet B. B. Alex. & Ias.

2 Necest opus impetratione fienda a principe: licet secus esset d iure ffo: fi. Bart. B. P. Ale. & Ias.

2† al. desunt.

2 † al. filij.

3 † Sed si filij vel alij &c.

4† al. alij.

3 Placet B. B. Paul. Ale. & Ia. si tamē ei non super uiuat pater testār. Bal. & Ia.

4 Placet B. in l. ex facto. in 9. col ff. eter & ibi Angel. & Ale. & hic Ias. licet disoli ceat hi P. Cyn. & P.

C*Vm quidam.*] CASVS. Testamentum fecisti: duos impuberes filios instituisti, & eis Titium substituisti his verbis: Si vterque intra tempus pubertatis decesserit, sit hæres Titius. decessit alter. quis ad suam partem, an substitutus, an cohæres vocetur, quæritur? Resp. quod non habet locum substitutio: nisi vterque in pupillari ætate decesserit: quo casu vocabitur institutus, & non substitutus. Viuianus.

Imp. Iustini. A. Mennę, PP.
LEX IX.

HVmanitatis intuitu parentibus[a] indulgemus, vt si filium, nepotem,[b] vel pronepotem cuiuscunq; sexus habeant, nec alia proles descēdentium eis sit, iste tamē filius, vel filia, nepos vel neptis, pronepos vel pronēptis, mente captus, vel mente capta perpetuo sit: vel si duo, vel plures isti fuerint, nullus vero eorū sapiat; liceat ijsdem parentib. legitima[c] portione ei, vel eis relicta quos voluerint, his substituere,[d] vt occasione huiusmodi substitutionis ad exemplum pupillaris[e] querela nulla contra testamentum eorum oriatur.[f]

¶ Ita tamen vt si postea resipuerit, vel 1† resipuerint,[g] talis substitutio cesset.[h]

¶Vel[i] si filia 2† aut alij 3† descēdētes ex hmōi mente capta psona, sapiētes sint: nō liceat parenti qui, vel q̄ testat, alios quam ex descēdētibus, vnū, vel certos,[k] vel oēs substituere. ¶Sin vero etiā 4† liberi testatori vel testatrici sint sapiētes ex ijs vero personis, quæ mēte captæ sunt, nullus descendat: ad fratres eorū vnū, vel certos, vel omnes eandem fieri substitutionem oportet. Dat. 3. Id. Decemb. Cōstātino. D. N. Iustiniano A. PP. 2. Cos. 528.

Substitutus pupillariter duobus impuberib. cum expressione nominis collectiui, scilicet, si ambo, seu vterque decesserit in pupillari ætatē, non admittitur, si vnus primò decesserit in pupillari ętate, altero superstite: nisi etiā alter, & sic vterque in pupillari ętate decedat. Alexan. post Bal. & Sal.

Idem A Ioanni PP.
LEX X.

CVm quidā duobus impuberibus filijs suis hæredibus institutis adiecit, si vterq; impubes decesserit, illum[l] sibi 5† hæredem esse. 6† dubitabatur apud antiquos legū authores, vtrumne tūc voluerit substitutū admitti, dū vterque filius eius in prima ætate decesserit: an, alterutro decedente, illico substitutū in eius partē succedere. Et placuit Sabino substitutionē tunc locū habere, cum vterque[m] decesserit. cogitas se enim patrē primo 7† filio decedente, fratrē suū in eius portionem succedere.[n]

¶ Nos eiusdē Sabini veriorem sententiā existimantes, non aliter substitutionē admittendam esse censemus, nisi vterque eorum in prima ætate decesserit. Dat. 6. Calen. Aug. Constantinop. post Consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. 531.

Substitutus proprio nomine, cum hæredibus institutis per verba distributiua. Quisquis mihi hæres erit, admittitur pro virili: & pater adiectus vna cum filiis. ad unam virilem tantum. h. d. Sal. vel sic: Si cum plurib. institutis tertius substituatur cū additione nominis distributiui, admittetur quilibet pro virili. Vbi autē testator dixit, Titius cū filiis suis, & Sēpronius hæredes sunto: Titium vna cū filiis in semissem, Sēproniū in alium semissem instituisse videtur. h. d. Alex.

l *Illum.*] puta Titiū.

m *Cum vterque.*] ut ar sup. eod. l. quāuis. in fi. & ff. ad Treb. l. Seius. 5 Secus contra ff. de iniust. test. l. penul. 6 ubi etiā uno decedēte vocatur substitutus. Sol. 7 ibi nominatim facta fuit substitutio singulis, hic oibus simul. Vel hi: speciale 8 in filijs: secus i extraneis, ut ibi. Et hoc secundo modo poterit solui aliud contra. ff. ad Trebel. l. hæredes mei. §. cū ita. imo nō. Vel ibi quia 9 decessit fideicōmissarius cōditionalis ante cōditionis euentum, vt inf. de cadu. tol. §. in nouissimo. hæc solutio nulla est, quia in l. cōtraria non decessit fide: cōmissarius, i. ille, cui debebatur fideicommissum, sed ille, qui debebat. Vel hic 10 deficit conditio in persona primi morientis, qui decessit pubes: ibi extitit in persona secundi, qui decessit sine liberis. Vel ibi in fideicommissaria, 11 hic in directa substitutione. nec est contra. ff. de cond. & demonst. falsa. §. fi.

ADDITIO. Hanc q̄stionē an requiratur q̄ conditio substitutionis exista, in persona utriusque, pulchre tractat & distinguit Barto. in l. hæredes mei. §. cum ita. in glo. alleg. Et quantū ad casum istius præsentis legis sic distinguas breuiter: quia aut superest aliquis de liberis, qui ex pręsumpta volūtate defuncti substitutos excludat: tunc substitutus excluditur: ita loquitur hæc lex. Si vero ille qui superest non sit talis, sed forte est in eodem vel pari gradu cum substituto, tunc substitutus admittitur: ita loquitur d. §. cum ita & hoc in casu, ut dixi præsentis legis, quæ loquitur in pupillari substitutione.

n *Succedere.*] ut ff. eo. l. qui duos. & l. si pater impuberes. & l. vel singulis. & instit. eod. §. ut singulis. & ff. ad Trebel. l. cum qui.

5 Illa lex nihil facit ad propositum Ias.

6 Parum facit ad cōtrariū. Ia.

7 Idē B. Sa lic. & Ias.

5† suum.

6† al. du bium.

8 Ista non est de mēte scriben.

9 Displicet cōmuniter scriben. hic.

7† al. decess

10 Sequitur B. P. & Sal. & Ias.

11 Ista vera est in fe: Ias. sed displicet omnibus.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XI.

SI quis duob. hæredibus institutis, [a] filio suo impuberi eos vnà cum alio tertio substituerit, & verba testamenti ita composuerit: (Quisquis mihi hæres erit, & Titius filio meo hæres esto [b]) ſm ꝙ apud Vlpianū inuenimus, mortuo impubere filio, quærebatur, quomō ad substitutionem vocentur tres substituti: vtrumne duo priores, qui & patri hæredes fuerant scripti, in dimidiam vocentur, tertius in reliquā dimidiam, an tres substituti vnusquisque ex triente, ad substitutionem vocentur? Alia applicata dubitatione, si quis hæredem ita scripserit (Titius vna cū filijs [c] suis, 1 † & Sempronius hæredes mihi sunto) & in præsenti. n. specie quærebatur, secundū Vlpianum, volūtas testātis, vtrumne Titium vna cū filijs suis in dimidiam vocet, & Sēproniū in aliā dimidiam, an oēs in virilem portionem. ¶ Nobis autem in prima qdem specie videtur tres substitutos, vnumquemque in trientem [d] vocari: in secunda autem specie (cum & natura pater, & filius eadē esse [e] persona penè intelligantur (dimidiatam quidem partem Titio cum filijs [f] suis, alteram autem partem Sempronio assignari. Dat. 6. Calend. August. Constantinop. post Cōsulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. 531.

TITVLVS XXVII.

De necessarijs seruis hæredibus instituendis, vel substituendis.

Institutio de seruo non specialiter pignorato facta ab oīno non existente soluendo, facit eū liberū & hæredem necessariū ēt in præiudiciū creditoris. Sal. uel sic: Ille qui non est soluendo, pōt vnū ex seruis suis instituere, & eum sibi necessarium hæredē, & liberum, fallit nisi illum seruum specialiter creditoribus obligasset. Alexand.

Imp. Pertinax A. Lucretio. [a]

LEX PRIMA.

IS, qui [g] soluendo non est, hæredem necessariū [h] etiam in fraudem [i] † creditorum relinquere potest: sed si pignori [i] datus fuisti, [k]

SI quis.] CASVS. Testamentum fecisti Titium & Seium vna cum filio tuo impubere hæredes instituisti, & eos & Caium filio tuo substituisti his verbis, Quisquis mihi hæres erit, & Caius filio meo hæres esto: si decedat impubes intra tempora pubertatis, qualiter partis suæ inter substitutos fiat distributio, quærit vtrū scilicet Titius, & Seius in vnā dimidiā, & Caius ad aliam vocetur, an vnusquisq; in trientem vocabit. Si autem ita dixit, Titius vna cū filijs suis, & Sēpronius hæres esto, an Titius in vnā dimidiam cum filijs suis, & Sempronius in aliam vocetur: an vnusquisque in virilem, vt quot sint portiones, quæritur? Respon. ꝙ vna dimidia dabitur Titio cum filijs suis, qui cum eo vna persona censentur, alia Sempronio. Viuianus.

a *Institutis.*] præter filium impuberem, quem etiā instituit. Et nota ꝙ duas præmittit quæstiones, postea per ordinem soluit.

b *Hæres esto.*] Non ex hoc, quòd dicit filio meo, ꝙ pupillaris fuit substitutio, non fuit substitutio, non autem dixit mihi.

c *Cum filijs.*] secus si dixisset 1 cum hæredibus, secundū quosdam, vel statim diceā.

d *In trientem.*] vt ff. de lega. 2. antepen. §. Lucius Titius testamento. 2 Sed arg. 3 ff. eo. l. qui liberis, 4 §. fi. & l. si pater. j. vbi dicit hæredes i vnā dimidiam, & extraneum in aliam dimidiam vocari. Sol. hic corrigit. 3 Vel hoc in paternis bonis, & illud in bonis filij, vt illa l. si pater. videtur distinguere. Vel melius 4 hic habent trientes in substitutione: quia & trientes habent in institutione, vt indicat hæc litera. Instituit enim filium, & duos alios separatim quemque instituendo, 5 secus si ita instituisset illos duos, & filium: quia tunc haberent dimidiam institutionis iure tantum, & aliam filius, vt ff. de hæred. insti. l. Titius fundi, & l. liber homo. §. Titius. & sic iure institutionis haberent dimidiam tantum, & ita loquitur lex contraria. Nec obstat huic solutioni. ff. eodem, l. quis cum plures. vbi dicit extraneum habere virilem substitutionis: quia loquitur, 6 quando hæredes separati fuerunt in institutione, sicut & in nostra lege euenit. nam & hic habet virilem. Item contra, huic respon. ff. de vsufruct. accrescen. l. si quis Titio, in 1. respon. Sed expone 7 ibi, Titio, & hæredibus suis scilicet Titij legatarij, non suis scilicet testatoris.

e *Esse.*] Vnde quod vnus dicit, 8 & alter videtur dicere, vt Instit. de inut. stipu. §. ei verò qui. & vbi est vnus, & alter videtur esse, vt infra de agric. & censi. l. cum scimus. §. fi. lib. 11. & idem in hærede, & in testatore, vt in Authen. de iureiu. à mo. præs. §. j. collat. 5. Accur.

f *Filijs.*] immo Titius tertiam, & filij tertiam debent habere, vt ff. de vsufr. accresc. l. si quis Titio. 2. respon. quæ est contra. 9 Solu. verbum eadem hic positum, tollit contrarium: contingit enim, & facit, quod quasi idem sit cum filijs, vt arg. j. de cad. tollen. §. sin autem ex his. & ff. de lega. j. l. plane. 2. respon. & ideo una portio omnibus assignatur, vt hic: hoc non valet, 10 quia & si non ponatur verbum eadem, idē est, vt ff. de hær. inst. lege, Titius fundi, & lege, liber homo. §. Titius. & lege, interdum. 1. responso. Tu dic, 11 ibi dicit cum hæredibus. s. defuncti, non sui. s. legatarij. sic ergo duo ibi adiecti debent habere viriles, & hæredes defuncti aliā, quam inter se diuident 12 pro hæreditaria portione, vt ff. eod. l. qui cum plures. Vel ibi dixit hæredibus, hic filijs, quod non placet 13 per Authen. de iureiuran. a mu. circa princip. collatione quinta. Vel refert, quando vnus miscetur cum alijs an ponātur aliorum propria nomina, ꝗ denotant singulos, an appellatiua, quæ generaliter omnes, non singulariter, singulos demonstrent. In primo iunguntur omnes nominatim in viriles partes eius partis, ꝗ eis datur: puta Titius, Meuius, & Sempronius hæredes, Caius hæres esto. In secundo, omnes, qui appellatiuo nomine continentur, coniunguntur, vt ibi fit de hæredibus. Sed alius, cuius nomen proprium positum est, vt est ibi, Titius habet virilem de iure communi, vt ibi, sed excipitur in patre, vt hic, qui nihil habet, nisi in parte filiorum.

1 † Dua. s nis deest.
1 Idem est si dixisset. Sa. & Ale.
2 l. proximè præce.
2 Dic, ꝙ ille §. est de directo & illam legē sic non cōcordat. Ale. & Ia.
4 Ista sol. reprobat, ẽm Bart. Pau. Ale. & Ias.
4 Ista sol. est de directo, s l. priam. & to dic melius, ꝙ in l. in §. al lega. non fuit apposita dictio quisquis distributiua hic autem fuit apposita. Alex. & Ias.
5 Placet S. & Alexā. quo ad hoc.
6 Imo solute vt ibi per gl. in verbo, hæreditarias placet hic Ale. & Ia. in eius secunda solutione.
7 Displicet B. B. P. Ale. & Ia.
8 ibi nō fuit posita dictio, q. s. quis, hic sic: secundū eosdē.
8 Hoc verū quo ad ea, q sunt iuris, secꝰ facti. Ia.
9 Placet B.
10 Et bene B. Pau. Ale. & Ia.
11 Sequitur f. dicti Scrib. hic
12 Illud nō tendit ad solutionem prij, sed ad declarationē qōnis sequen. j. illi, vel refert, &c. Bar. Alex.
13 Et bene B. Pau. Ale. & Ia.
2 † Ludo.
3 † Alias fraude.

D E N E C E S S A R I I S S E R V I S hæredibus instituendis.

Quia quædam specialia in seruis institutis seruantur: ideo de his specialiter dicit.

IS, qui.] CASVS. An debitor, qui soluendo non est seruum sibi necessarium hæredem instituere possit, quæritur? Respond. ꝙ nisi fuit alicui specialiter creditori pignori obligatus, quo casu in eadem causa maneat, nec à debitore luatur, nec erit hæres, nec liber.

g *Is, qui.*] s. debitor multorum.

h *Necessarium.*] s. vnum tantum, nisi in casu, vbi etiam cum alio, vt ff. de hær. inst. l. ei qui. Quid autem si plures nominet? si quidem ordine, tūc primus, vt ff. qui, & à quibus. l. si quis habens. & de hæred. instit. qui non soluendo. si simul, tunc neuter, vt ff. de hæred. instituend. qui soluendo.

i *Pignori.*] s. specialiter secus si generaliter, vt infra de seruo pign. dat. ma. l. ab eo. & ff. in quibus cau. pign. taci. contrah. l. est differentia.

K *Fuisti.*] tu serue.

a *Permansisti.*] secus enim, si ipse seruus offerat pecuniam, vt ff. de hær. instit. l. pignori.

† Du. ne.

C*Vm serui.*] CASVS. Si hęredē seruum tuum appellando instituisti hoc modo, ille libertus meus sit mihi hæres, an sit liber, & institutio valeat, quæritur? Respon. q sic. legatū autem non valet, vt si dixisset testator, illis libertis meis relinquo decem, non valet legatum, si sint serui, vt s. de testam. milit. l. testamento militis. & l. ex his.

b *Appellatione.*] imò etiam simpliciter, vt infra eod. l. pen. Sed contra, supra de hęr. institu. l. cum proponas, sed ibi communis, hic proprius instituentis. Item hic sciēs, ibi errans, vt ff. de mili. testam. l. neque. §. ‖ seruum.

* In nōnullis exemp. hæc l. præcedit l. e. is qui.

c *Scripti essetis.*] à domino vestro.

d *Quod in legato.*] i. dicere, si lego, secundū hūc modo his verbis, lego tali liberto meo decem, non erit per hoc liber.

e *Habet.*] vt s. de testa. milit. l. ex his.

S*I tutor*] CASVS. Tutor si ancillā pupilli contubernio sibi adiunxit, & hæredem instituit: an præiudicetur pupillo, quo minus sibi auferatur dominiū ancillæ? Respo. q nō. sed si ea adiret hęreditatem, eam acqrit domino iussu suo.

f *Instituit.*] eam ancillam.

g *Potuit.*] sic ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tutor, & ff. d fur. l. interdum. 2. §. fin.

h *Aditione.*] scilicet ancillæ tuæ, iussu pupilli.

i *Successio.*] tutoris.

C*Vm quidā.*] CASVS. Testamētū fecisti, pupillū filiū tuū instituisti: seruo tuo directis verbis libertatem dedisti: in secūdo gradu eundē filio tuo impuberi nulla facta mētione libertatis substituisti, an filio tuo impuberi ex sub stitutione sit hęres necessarius, cui in eodē gradu non est libertas relicta, &

& in eadem cā permansisti,[a] nec † ab eo qdē debitore, q soluendo nō fuit, liber & hæres necessarius existere potuisti. PP. 11. Cal. April. Falcone, & Claro Coss. 198.

In institutione, qui scienter enunciatiuè dicit seruū suū esse liberū, videtur ei libertatē relinquere, fauore libertatis, & institutionis, quæ est caput & fundamentum testamenti: secus igitur in legato. h. d. Alexan.

Imp. Antoninus A. Aufidio, & alijs.

LEX II.

C*Vm* [a] serui constituti sub appellatione [b] liberorū hēdes scripti [c] essetis; ea scriptura benigna interptatione perinde habēda est, ac si liberis, & hæredes instituti fuissetis: qd in legato [d] locum non habet. [e] Accepta 7. Cal. Mart. Prisco, & Apollinari Coss. 170.

Tutor non pōt seruum pupilli sui facere sibi necessariū hæredē, si tamen ipsum instituit, remanet seruus: et iussu pupilli pōt adire, & sibi hæreditatē acquirere. h. d. Ale.

Imp. Diocl & Maximian. AA. & CC. Feli.

LEX III.

S*I tutor ancillā tuā cōtubernio suo coniunxit, ac post hēdē eā instituit,* [f] neq; dñium ex hmōi facto tibi auferri potuit: [g] & vt eius aditione [h] iussu tuo tibi p hāc successio [i] qratur, iure cōcessam habes facultatem. S. 16. Cal. Ian. Sirmij, AA. Coss. 193.

Licet seruus pupillo substitutus à gradu institutorū adeuntiū sit consecutus directā libertatem, tamen postea ex substitutione pupillari efficitur pupillo hęres necessarius. h. d. Alex. post Salic.

Imp. Iustinia. A. Iuliano PP.

LEX IIII.

C*Vm qdā suū pupillū* [k] hæredē instituit, & seruo directis verbis libertatem reliquit, & in secūdo gradu,

in quo pupillarē substitutio nē faciebat, ipsum seruū sine libertate [l] pupillo suo substituit: qrebat inter prudētes, si ex hmōi substitutione hæres necessari[us] pupillo existeret? Causa. n. altercationis ex vetere regula orta est, qua oib. placuerat, hūc seruū necessariū hēdē dño fieri, cui [2] † in eodē gradu, & hæreditas, & libertas relinquebat. In præsenti aūt nō in vnū tā libertas, q substitutio cōgregata ē, sed i aliū [m] & aliū gradū. ¶ Nobis itaq; eandem altercationē decidentibus, mirabile, visum est, si quis [3] † putet ex hmōi scrupulositate impediri testatoris volūtatem, [4] † maximè dñi, & existimet nō fieri seruū hēdē necessarium: sed ei licentiā præstet, & libertatem consequi, & hæreditatem respuere, & domini voluntati reclamare. Qui si hoc facere [5] † tentauerit, ēt puniendus est. Sit itaq; & viuo pupillo liber, quia testator hoc voluit: & mortuo pupillo necessarius hæres, qa & hoc [n] voluit testator. Dat. Calendis Decemb. Constantinop. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

Institutio facta de seruo proprio, tacitè eidē tribuit libertatē, sicut tacita tutoris factio de eo, nec reuocatur p simplex legatū de eo postea factū. h. d. Sal. vel sic: Tacita libertas, uel expressa, prævalet legato. h. d. secundū Iac. But. Vel sic: Si seruus fuerit hæres institutus in totū, uel in partem, vel tutor datus, erit hæres, ac tutor: & vtroq; casu erit liber: licet de libertate nulla fuerit facta mētio in testamēto: nec reuocatur libertas per simplex legatum de eo postea factum. h. d. prima pars vsq; ad §. sed cum veteres. Alexand.

Idem A. Ioanni PP.

LEX V.

Q*Vidam* [*] cum testamen-

hæreditas: huic autem ex testamento paterno vr relicta libertas, ex Pupillarē hæreditas? Dicit ergo Imperator, q viuo filio sit liber, qa hoc voluit testator: eo mortuo, fit ei hæres necessarius, quia hoc voluit testator.

k *Pupillum.*] qui & filius erat in potestate.

2 † Cum.

l *Sine libertate.*] id est non facta mentione libertatis.

m *Alium*] ex paterno enim testamento vr q sit consecutus libertatem: ex pupillari hæreditatem. Nam & in fideicommissaria hæreditatis restitutione video interesse, an ab eodem gradu relinquatur libertas, & fideicommissaria hēditas seruo: an à diuersis, vt ff. ad Trebell. l. si res. §. si seruus. & dicit ad l. istā. ff. de vulg. & pupill. substi. l. sed & si plures. §. quos.

3 † Et si gradem.

4 † &.

n *Quia & hoc.*] i. q esset necessarius hæres mortuo pupillo.

5 † Differenti.

Q*Vidam.*] CASVS. Si testm fecisti, & duos hæredes instituisti: vnum ex vna dimidia, scilicet liberum: seruum vero ex alia, nulla facta mentione libertatis: & cum postea Titio legasti, vel ante, & postea eum hæredem instituisti: an valeat institutio, vel legatum, & an isti Titio acquiratur? olim erat altercatio, cuius erat materia dubitationis, quod seruus erat sine libertate institutus ne autē dubitationi remaneat locus: dicit Imperator, quòd seruus hæres institutus, nulla facta mentione libertatis, præsumitur liber, cum ex ipsa datione tutelæ testator voluisse eum liberum esse, præsumatur. & hoc in prima. An autem si seruus in testamento fuerit pro parte, institutus, in codicillisque fuerit ei libertas relicta, valeat institutio, & fit liber, & hæres? Respon. q hæres est, & liber: ex quo enim hæres est institutus, nec

* Ex 51. decisionib.

nec in testamento, nec in codicillis est libertas relicta, præsumitur tamen liber, ergo, & hic. secus in legato sine libertate relicto seruo, non eo ipso quod tibi legatum relictum est, efficitur liber, cum hæredi nulla pateat facultas auferendi legatum, & hoc in secunda. Si autẽ seruũ legasti in priori testamento, & filium tuum impuberem instituisti, & ei seruũ sine libertate substituisti, quæritur an valeat substitutio, & per seruum hæreditas mortuo pupillo intra pubertatis tempora legatario quæratur, aut an serui persona valeat, vt sibi acquirat, an vero valeat quod sine libertate facta est? Respõ. quod legatum est in suspenso, quia si mortuus fuerit impubes, locum habet substitutio, & erit seruus liber & hæres, nec legatario acquirit, si impubes ad pubertatem peruenerit, euanescit substitutio, & transit seruus in dominium legatarij. si enim in suspenso esset libertas si facta fuisset substitutio cum libertate, ita & cum sine adiectione libertatis facta est, vt adueniente conditione sit hæres & liber, & seruus substitutus.

1† Al. reliquendum est nobis aũt al. relinquendũ esse nobis autem.

2† Et.

a *Duobus*. idest libero & seruo, vt subijcit.

b *Vnum*. scilicet liberum.

c *Instituit*. quasi dicat legauit eundem vel antequam instituerετur, uel post.

d *Libertate*. idest sine mentione facta libertatis. Nã si cum libertate instituisset, siue antequam legaret, non reuocaretur per legatum, siue postquam legauit, sicque re uocauit legatum, vt ff. de liber. & posthu. l. si ita regula: nec esset aliqua dubitatio.

e *Hæredis*. scilicet extranei.

f *Sine libertate*. dic vt supra.

g *Imposuisse*. no. ex ipsa datio tutelæ est

* Vt natura nihil frustra facit, ita homines sobrij & sani, qui naturã quasi ducẽ sequũtur, nihil vnquã frustra facere existimandi sunt. Gothof.

tum conderet, duobus [a] hæredibus scriptis, vnum [b] quidem ex parte instituit, [c] seruum aũt suum, cuius & nomen addidit, ex reliqua parte sine libertate [d] scripsit hæredem, & postea eundem seruum alij legauit, vel post institutionem hæredis [e] seruum per legatũ alij assignauit, & tunc hæredẽ eum sine libertate [f] instituit. Dubitabatur si huiusmodi legatum vel institutio aliquas vires posset habere, & cui acquirantur legatũ, vel institutio. Dubitationis aũt materia erat, quod adhuc seruum suum constitutum, hæredem sine libertate scripserat, & tãta inter veteres exorta est cõtentio, vt vix possibile sit videri eadem decidere. Sed antiquitatem quidẽ hæc altercantem relinquẽdo, [1] † nobis alius modus huius decisionis inuẽtus est, quia semper vestigia voluntatis sequimur testatorum.

¶ Cum igitur inuenimus nostro iure hoc esse inductum, vt si quis seruum suum tutorem filijs suis reliquerit sine libertate, ex ipsa tutelæ datione præsumatur etiam libertatem ei fauore pupillorũ imposuisse, [g] quare non hoc ẽt [2] † in hæreditate & humanius, & fauore libertatis inducimus, vt si quis seruum suum scripserit hęredem sine libertate, omnino ciuis Romanus efficiatur, quo inducto, [h] neque acquisitio, neque tam effusus veterũ, atque inextricabilis tractatus locum habeat? Neque n. ferendum est supponere [i] quosdam [k] esse ita supinos, [l] vt eundem seruũ & hæredẽ instituãt sine libertate, & iterum alij per legatũ eundẽ* seruũ assignẽt. [m]

Vtiliter datum, ex inutili confirmatione non vitiatur, hoc dicit Iaco. Butriga: secundum Bald. Vel sic: Simplex hęredis institutio facta de seruo in testamento, non vitiatur, licet postea libertas relinquatur in codicillis, in quibus dari non potest hęreditas, & hoc ideo, quia per simplicem institutionem factam in testamento, intelligitur relicta libertas, h. d. secunda pars vsq; ad §. illo Alex.

¶ Sed cum veteres & aliam proposuerunt ambiguitatem dicentes, si quis seruum suũ in testamento quidem hæredem ex parte sine libertate scripserit, in codicillis autem libertatem ei reliquerit: si possit institutio valere, & ille tam hæres, quam liber fieri, ne videatur per codicillos hæreditas confirmari, in quibus hæreditas dari [n] secundum veteres regulas non potest.

¶ Nos itaque [3] † in tali dispositione, licet in codicillis fuerit scripta, [o] & libertatem & hæreditatem simul seruis per nostram liberalitatem, & benignam interpretationem, indulgemus, vt gratulentur, cum non serui remaneant, sed & liberi & hęredes efficiantur, cum tanta [p] in eos nostri numinis beneuolentia effusa [q] est, vt & si libertas eis neque testamento, neque codicillis data sit, tamen hæreditate seruis relicta, [r] quasi iniunctam esse libertatem [s] videri possit. [4] †

Aliquid debetur ex vrbanitate, quod non debetur obligationis necessitate. h. d. Ba. Vel sic: Licet legatum factũ seruo proprio sine libertate non valeat de rigore iuris: nec vlla actio pro illo competat, impius tamen & ingratus est hæres, qui illud soluere negat h. d. vsq; ad §. quæ iuris. Ale.

¶ Illo videlicet obseruando vt si legatum vel fideicommissum eis sine libertate relinquatur, maneant [t] in seruitute, non tamen ita impij hęredes existant, vt liberalitatẽ testatoris, & seruiles labores debita remuneratione defraudare conentur, & [5] † non derelictum, licet adhuc

liber, ut hic, & infra de fideicom. libe. l. & non adscripta, & ff. de fideicomm. lib. l. generaliter, §. si quis tutorem, & insti. qui testa. da. tut. pos. in princ. Item non obst. huic l. Insti. de hære. instit. §. seruus autem a domino, quia ibi alienauit in uita, hic in morte instituit, & postea legauit Sed si primo instituit, & postea legauit, nonne uidebitur destitisse a prima volũtate, vt ff. de vulg. substitu. l. si quis cum quem? Respond non est ita, ut ff. de lib. posth. l. si ita. §. regula, & de lega. secũdo l. si idem nisi in casu, vt ff. de leg. prima leg. seruum, §. si idem.

Seruus ex datione tutelę liber fit.

h *Inducto*. i. ita tali quæstione expedita, scilicet quod debebat esse liber & hæres.

i *Supponere*. i. significare.

3† Al. deest.

k *Quosdam*. testantes.

l *Supinos*. certè imò is, de quo supra dictum est. ita fuit supinus, sed dicit hic sine libertate, idest vt nolit eum consequi libertatem, & vt non præsumatur ei dedisse libertatem.

m *Assignent*. testantes.

n *Dari*. directè, sed per obliquum potest vt infra de codicil. leg. hæreditatem. & ff. ad Treb. l. Scæuola.

4† Al. deest.

o *Scripta*. scilicet libertas.

p *Cum tanta*. argu. a maiori q. d. cum instituit eum hæredem, & nihil dixit de liberta, erit hæres & liber, multo magis quando dixit cum libertate, quamuis non in testamento, sed in codicillis.

Argumentum a maiori est ualidum.

q *Effusa est*. vt sit pra eod. in prima parte legis.

r *Relicta*. vt nihil libertate, sit dictum.

s *Libertatem*. i. nulla mentione de libertate facta.

t *Maneant*. vt ff. de adimen. lega. l. & si transferam. & infra de fideicom. l. ex fidei-

5† Vt.

seruis constitutis, donent.[a]

Secundus gradus inducit suspensionem in primo, & videtur ordo conuersus, sed nō est propter libertatem. h.d. Bal. Vel sic; hæc est vltima pars, quæ hoc intendit; Si seruus à primo gradu legatus, est, & postea pupillariter substituatur, pendet legatum ex euentu pupillaris conditionis, quia si conditio eueniat, erit liber & legatum deficiet, aliàs autem valebit legatum. h.d. vsque ad fin. Alex.

¶ Quæ iuris nostri definitio [b] etiam ad aliam speciem dubitatam benignè extendatur. Si quis enim testamento [1] † principali seruum suum cuidam legauerit, [c] in pupillari autem substitutione eundem seruum filio suo sine libertate substituerit, quærebatur, siue vtilis esset talis substitutio, & per seruum legatum substitutio post mortem pupilli legatario acquiratur, siue inutilis esset huiusmodi substitutio, quia sine libertate in seruum proprium [2] † facta est. Melius itaque nobis vr, legatario eū[d] non statim acquiri sancire, sed expectandum esse substōnis euentum.[e] & si quidem pupillo mortuo, locus fuerit substitutioni, & liber & hæres efficiatur. sin autem substō minimè locum habuerit, forsitan pupillo iam pubertatem perueniente, tunc ad legatarij [3] † dominiū transeat. Quemadmodum enim veteres, si cum libertate substitutio fuisset, hoc inducebant,[f] quatenus [g] in suspenso fiat libertas, & statu liber [4] † intelligatur: ita & ex nostra interpretatione, & sine adiectione libertatis in substitutione, & liber, & hæres pupillo existat. Dat. 2. Calend. Maij. Cōstāt. post Cōsulatū Lāp. & Orestis VV.CC. 531.

Si seruo purè instituto à domino relinquatur libertas sub conditione, quæ non existat, si quidem erit potestatiua, non erit hæres, nec liber. Si autem casualis vel mixta & per eum non stat quominus existat, erit liber, & non hæres, si hæreditas est soluendo, sed si non est soluendo, erit hæres, & liber, hoc dicit, ista lex singularis, Ale.

Idem A. Ioanni PP.

LEX VI.

Decisione[h] * nostra, quā fecimus, sancientes eū, à domino suo sine libertate hæres instituitur, videri libertatem accepisse, in propria firmitate durante, si quis seruū suum purè quidem hæredem instituerit, libertatem autem sub conditione ei donauerit, si quidem conditio talis sit, quæ in potestate serui posita est, ille autem eam neglexit, minimeque compleuerit, & libertate eum & hæreditate sua culpa [i] defraudari. Sin autem casualis conditio est, & ex fortunæ insidijs defecerit: tunc humanitatis intuitu libertatem quidem ei omnimodo competere: [k] hæreditatem aūt (si quidem soluendo sit) ad alios venire, quos leges vocant, [5] † si non aliquis [6] † fuisset substitutus.[7] † Sin aūt soluendo non sit, [l] vt necessarius hæres institutus simul & libertatem, & hæreditatē obtineat. Tunc. n. secundum definitionem tam veteris, quam nostræ decisionis, & liber & hæres necessarius existat.* D. 2. Cal. Augusti, Cōstant. post Consulat. Lampadij & Orestis VV.CC. 531.

TITVLVS XXVIII.

De liberis præteritis, vel exhæredatis.

Exhæredatio ab omnibus gradibus facta expresse vel tacitè, facit valere gradus, qui alias ratione præteritionis vitiarentur, & in dubio intelligitur facta ex omnibus gradibus, si est facta post omnes gradus, nisi de contraria ratione appareat. hoc dicit Alex. post Bal. & Sal.

---

de commisso, & ff. fa. ercisc. l. ex parte, §. seruo, & de mand. test. l. qui poterunt. & ff. de leg. 3. l. si legatarius, §. 1. & insti. de l. §. an seruo.

a *Donent.* quod certè si fecerint, idest non dederint legatum à testatore. opinionem suam aggrauant: huius tamen relicti nulla petitio est sic supra de relig. l. milis, & sic non est contra infra de leg. seruis. Alij dicunt, quod non valet legatum, vt ibi nisi sit modicum, ut hic. Alij dicunt, quod nullum valet nisi ad alimenta relictum, vt ff. de ali. lega. l. seruos, & tunc officio iudicis petitur, sed certe ibi alieni, non hæredis serui erant, vt ff. de libe. cau. l. seruus In nostro ergo casu nec in alimenta valebit. & quod hic dicit, ad exhortationem, non coactionem dicit, vt primo dixit. Quid ergo si seruum sub cōditione liberum esse iussit, & ei legatum dedit? Si quidem conditionē exituram certum est, tenet legatum, si vero incertum est, legatum est in suspenso. si vero libertas ꝓpter conditionē est inutiliter data, nec tenet legatum, ut ff. de man. test. l. si quis ita sit legatus, & leg. Stichus. Item cōtra. ff. de man. testa. l. diuus Pius. in eo quod hic remanet seruus, tamen habet præcisè legatum. sed ibi videtur repetita conditio libertatis sic ff. de condit. institut. l. cum seruus.

b *Definitio.* ut intelligatur liber ex substitutione, licet aliquid non sit dictum de libertate.

c *Legauerit.* & filium suum pupillum hæredem instituerit.

d *Eum.* scilicet seruum.

e *Euentum.* hoc ideo, quia incertum est, an cōditio libertati apposita existat alioquin si certum esset eam exituram, ab initio inutile esset legatum serui, ut ff. de legat. 1. l. post mortem, §. fin. & de ma. test. l. si peculium prælegatum, §. si seruus, in legato tū relicto ab extraneo ipsi seruo, cui à dño relicta est libertas, nulla fit suspēsio, vt ff. de le. 1. l. si post mortem. 1. resp. Azo. & facit ff. de fideicom. lib. l. si seruus, & ff. de vulg. substitu. l. si quis in prin. & de le. 2. ff. si fundum, 1. §. cum statu.

f *Inducebant.* & non aliter, nec obst. ff. de ma. test. l. diuus Pius quia ibi per priuilegium fuit indultū. Vel ut ius, alius est ibi casus.

g *Quatenus.* prout.

Decisione. CASVS. Si seruū tuum pure instituisti, & sub conditione ei libertatem reliquisti, quam implere potuit & noluit, puta si daret 5. an fiat hæres, & liber, quæritur? Respon. quod non. si autem conditio fuerit casualis puta si nauis venerit ex Asia, sub qua fuit libertas sibi relicta, hoc retento, quod fuerit hæres institutus, aut hæreditas est soluendo, aut non. Primo casu erit liber, & veniet hæreditas ad proximum defuncti, nisi facta fuit substitutio, quo casu erit liber seruus, & hæres necessarius.

h *Decisione.* ut supra, l. proxi. §. cum igitur.

i *Culpa.* vt & alias. inf. de ma. test. l. fin. §. si vero quidem.

k *Competere.* sed qua voluntate? dic ex institutione.

l *Soluendo Non sit:* sic ff. de mino. & si fine. §. sed quod Papinianus.

Legatum seruo proprio factū sine libertate, an valeat.

1† Im.

2† Propria

3† Al. legatarium

4† Al. Nec statim liber.

* Ex decisionibus.

5† Vocabant.

6† Al. qs.

7† Institutus.

* Vi. Cuiac. 17. obs. vlt.

DE LIBERIS Præteritis, &c.

Quia in testamentis exhæredantur & prætereuntur liberi, ideo dicit de hoc.

Cum

Cum post.] CASVS. Si testamentum fecisti, & hæredes instituisti, & eis inuicem substituisti, filium exhæredasti & adiecisti, ab omnibus gradibus institutionis siue substitutionis filium meum exhæredo: an valeat testamentum, quæritur? Respond. quod sic. Sin autem hoc expressisti, alio autem modo, quod semper præsumitur: hoc admittitur probatio in consequentia, si taceat, vt ff. eo. l. 3. in §. appareat autem te hoc voluisse, valebit testamentũ. vnde si tu omnes instituisti, & eos ad inuicem substituisti, & filium exhæredasti, ab vtroque gradu iudicabitur exhæredatus, quia idem sunt institutio & substitutio; & est ratio, qa magis exhæredatur à gradu institutionis: ergo ab vtroque.

Imp. Antoninus A. Fauiano, al. Fauio.

LEX PRIMA.

Cum post omnes hæredum gradus [a] exhæredatio scribitur, si adijciat testator, ab omnibus se gradibus exhæredare: nõ dubitatur iuri satisfactum esse. Et ideo etiam si id [b] non adijciatur, apparaet tñ eum id [1] † eo consilio [c] scripsisse, * vt ab oĩbus exhæredaret: rectè factum testamentum videtur. ¶ Proinde [d] cum paterfamilias filijs institutis [e] & inuicem substitutis, [f] filium exhæredauerit, [g] intelligendus est exhæredationẽ ab vtroque [h] gradu fecisse, Nam cum ijdẽ hæredes instituti [i] sunt, nulla [k] ratio reddi potest, quare videatur in posteriore tantũ casu exhæredare voluisse. PP. 6. Calen. Iul. Chilone & Libone Coss. 205.

Nepos, qui post mortẽ patris incipit tenere primum locum in suitate, si reperitur præteritus, testamentũ rumpit. Alexand.

Imp. Alex. A. Hæraclidæ.

a *Gradus.*] primus grad[9] dicitur institutorum, secũdus, substitutorum, & sic de singulis, vt instit. de vulg. substit. in principio.

b *Sed.*] idest si non expressit testator velle ab omnibus gradibus exhæredare.

c *Consilio.*] idest animo, quod præsumitur, nisi dicat se ab vno exhæredare, vt ff. eo. tit. l. 3. §. fi. & l. subijcies statim.

d *Proinde.*] quod dixit in genere, dicit in specie.

e *Institutis.*] hic est primus gradus.

f *Substitutis.*] hic est secundus.

g *Exhæredauerit.*] & sic post omnes gradus.

h *Ab vtroque.*] scilicet institutionis & substitutionis.

i *Instituti.*] sunt scilicet, & qui substituti.

k *Nulla.*] videtur ergo ab omnibus exhæredasse, nec probatio in contrarium admittitur, vt ff. de verborum oblig. l. a Titio. in fine. 1 Et nota quod exhæredatio quandoque fit ante omnes gradus, & tunc ab omnibus videtur exhæredasse, vt ff. eodem, l. 3. §. ante hæredis quandoque post, & tunc idem vt hic. quandoque inter gradus, vt inter institutum & substitutum, & tunc idem, vt ff. eodem, l. 3. §. sed etiam inter. Sed ibi subaudiunt quidam, nisi testator dicat, quod vel a primo tantum gradu exhæredet, vel à secundo, quia tunc ille gradus a quo exhæredat, valeat, alius non, à quo non exhæredat: & sic intelligunt ff. eodem. l. tertia, §. finali. & de iniust. testa. l. tertia, §. fina. Sed nos dicimus secundum Azo. & B. quod sic dicere non potest: quia sic à persona certa exhæredasset, scilicet instituti vel substituti, quod non valet, vt ff. eodem, l. 3. §. nisi forte. Sed tu dic à persona non potest, à gradu vno toto potest, vt no. ff. eod. l. 3. §. filius. quandoque fit inter gradum, vt inter vnum institutum & alium: vel inter vnum substitutum & alium, & tunc ab eo gradu toto valet, vt ff. eodem, l. tertia, §. filius. in alio non valet. Et sic euenit mirabile, quod incipit valere testamentum quandoque ab institutione, quandoque à substitutione, vt ff. de iniust. testam. l. pen. & sic intelligo. ff. eodem, l. 3. §. fina. de institutio. testan en. l. tertia, §. fina. A re autem certa non valet exhæredatio, licet valeat institutio, vt ff. eodem, leg. cum quidam. & supra de hæred. instituend. leg. quoties.

† Cum. * No. in testamentis oĩno sequẽdam volũtatem testatoris.

1 Tu dicas sm cõiter Doct. hic, q imò admittit probatio in contrarium, vt argu. l. 1. de test. mili. in testamento. 1.

Si auus.] CASVS. Si auus tuus patrem tuum & nouercam ex æquis portionibus hæredes instituit, nec te nominatim exhæredauit, sed inter cæteros, dicendo: cæteros liberos meos, exhæredo. an patre tuo mortuo, auo tuo viuo, beneficio legis Velleianæ, in locum patris tui succedens, rumpere possis testamentum, quæritur? Respon. quod sic, & tota eius hæreditas ad te pertinebit, sed non beneficio legis Velleiæ, sed huius cõstitutionis, vt instit. de exhære. lib. §. j. & §. posthumorum. in fi. vel sic. ponens eũ nec inter cæteros exhæredatum, sed præteritum. tunc forte beneficio legis Velleię tibi succurretur. & hoc videtur hæc lex innuere.

LEX II.

Si auus tuus, qui patrem tuum, & nouercam [l] æquis portionibus [m] hæredes instituit, cum te [n] quoque haberet in potestate, testamento nominatim non exhæredauit: mortuo patre tuo, viuo [o] auo, sine [p] impedimento legis Velleiæ succedendo in patris tui locum, rupisti aui testamentum, & ad te hæreditas eius tota pertinuit. PP. 6. Idib. Apri. Fusco 2. & Dextero Coss. 226.

Interpretatio nõ dẽt fieri ad literã, sed ad sensum: quia sensus verbis prævalet. Bald. Vel sic: Qui alienus à substãtia testatoris esse præcipitur, exhęredari dicitur. h. d. Vel sic. Vbi mens est certa, non curatur interpretatio à mente aliena: h. d. Salic. Vel sic: Ad exhæredationẽ inducendam, sufficiũt quæcumque verba, ꝑ quę cõstat, ꝙ testator voluit filiũ à sua hęreditate esse alienum. h. d. Alex.

Imp. Iustinianus A. Ioanni [2] † PP.

LEX III.

Si quis filium [q] proprium

l *Nouercam.*] scilicet patris tui vxorem.

m *Portionibus.*] idest quemlibet in dimidiam.

n *Cum te.*] nepotem.

o *Viuo auo.*] quid autem, si post mortem aui decessit pater? Respon. [3] non rumpitur testamentum, vt ff. de liber. & posthu. l. si quis posthumus. §. j. & supra de inoff. testam. l. si quis filium.

p *Sine impedimento.*] idest lege Velleia cõcedente secundum quosdam. Melius [3] ergo dixisset cum auxilio legis Velleiæ. Nam non tantum non impedit, sed etiam suas vites sibi ex toto porrigit, vt sui patris locum obtineat, & aui testamentum expugnet, vt ff. de iniust. test. l. posthumorum & instit. de exhær. lib. §. posthumorum. Sed illud forte ideo dixit, quia certus modus instituendi, vel exhæredandi, per legem Velleiam est introductus. Vnde non videbatur debere habere beneficium legis Velleiæ: cum ita non esset institutus, vt ff. de liber & posthum. l. Gallus. in princip. vel aliter beneficium legis Velleiæ in his locum habet ex verbis legis Velleiæ, qui nascuntur mortuo patre, & viuo auo, sed ex interpretatione legis Velleiæ habet [4] & ille, qui natus est viuo patre & auo, vt d. l. Gallus. §. nunc de lege. Tu dic verius, ideo nepotem istum videri repellendum per legem Velleiam, quia exhæredatus erat inter cæteros, [5] vt innuit hæc litera. quod sufficiebat per antiqua iura, & per legem Velleiam. & sic per eam valet exhæredatio, & impeditur. Sed hodie exhæredandi sunt nominatim omnes, vt hic, & instit. de exhæred. liber. §. posthumorum. in fi. §. ibi. ne ergo &c. inf. eod. l. fina. in princip. ibi & inter nepotes &c. & §. sancimus. & sic hic habetur mentio noui iuris.

Si quis.] CASVS. Si pater in testamento dixerit, filium meum volo esse alienum a substantia mea, an exhæredatus intelligatur, an præteritus verbis his? Respõ. quod exhæredatus cum enim sensus testantis appareat, verborum interpretatio requirenda non est.

q *Filium.*] alio instituto hærede.

1 Idẽ B. B. P. & Ang.

2 † al. Iuliano.

3 Istam sequũtur B. & B. oẽs vltramontani: licet oẽs sint in se vere. Ba. reprobat tñ per Pet. & Ias. hic, quia tex. debet Aprie intelligi. nã lex Velleia prouidet, ne testamenta rumpant. in l. Gallus §. ille casus. ver. posteriore ff. cod.

4 Imò ex verbis secundi capitis legis Velleię, vt per Ias. in præludijs. §. nunc de lege. hic alleg.

5 Istam sequũt Ang. hic. & qñ dicat fieri inter liberos. vide gl. in §. 1. institu. de exhær. li.

a *Exhæredauit.*] & alium filium, vel extraneum hæredem instituit.

b *Intelligitur.*] nam præterire, id est nullam de eo facere mentionem, vt institu. de hære. quæ ab inte. §. ead. sed his verbis &c. vt ff. de hær. insti. l. his verbis. Accursius.

ponas hæredem institutum legatis pluribus oneratum, maxime cum hodie per constitutionem Iustiniani aucta quarta sit: quandoque in trientem, quandoque in semissem. Videns igitur Iustinianus quod introducentes huiusmodi differentias, potius naturam accusarent, quam iura

1 Ista gl. reprobat, quia dicitur præteritus: nisi instituatur vel exhæredetur. Bar. Ang. & Ias.

2 Ponit rationē dubitādi. Alex.

3 Et canō Marciō. 1. quæstio. 1.

c *Sensus.*] i. mens.

d *Interpretatio.*] id est verus sensus, a qua non præteritionem, sed exheredationem designat.

e *Sensu.*] vt ff. de adim. leg. l. 3. §. conditio. & 38. distinc. c. sedulo. 3 Sed argumen. contra ff. de vsufruc. leg. l. si alij. in fi. & de re iud. in summa, in princip.

M*Aximum*] CASVS. In hac l. sex vitia recitātur, quæ ex ipsa recipiunt emendationem: quæ secundū antiqua iura circa successionē, exhæredationem, & præteritionem liberorum fieri consueuerūt. Primum, cum filij tam masculi quam fœminæ sine delectu ab intestato succederent circa dispositionem testamentariam inæqualia iura receperunt, sed quæ vel qualia, nec hæc lex, nec alia recitat expresse. Secundum, quod filij nominatim exhæredabātur, & filiæ inter cæteros. Tertium, quod circa exhæredationē nepotum ex filijs iura prætoria, & ciuilia varie statuerunt. Quartum, si filius in potestate constitutus foret præteritus, ipso iure de iure ciuili paternū euertebat testamentum, vel de iure prætorio per bonorum poss. & filia vero præterita, per ius accrescendi non insolidum, sed pro dimidia illud [illegible] suppositamen legatis præstandis ab instituto hærede [illegible], vsque ad dodrantem sui semissis, admittebat autem tamen [illegible] lidum de iure prætorio ad patris successionem per bono. poss. hoc tamen beneficio per constitutionem diui Antonini [illegible] iterum redacto. & ex hoc emergebat quin [illegible] filia præterita, [illegible] paternam non [illegible] indignationem, magis [illegible] quam exhæredata: quod fuit consecutum ex culpa, [illegible]

ita exhæredauerit[a] (ille filius meus alienus meæ substantiæ fiat) talis filius ex huiusmodi verborum cōceptione non præteritus, sed exhæredatus intelligitur.[b] Cūm enim manifestissimus est sensus[c] testatoris, verborū interpretatio[d] nusquam tantū valeat, vt melior sensu[e] existat. D. 10. Cal. Mar. Cōstātinop. post Consulatū Lāpadij, & Orestis VV. CC. 531.

Hæc lex est obscura, & hoc intendit: Sublatis aliquibus vitiis antiquis, hodie idē statuitur in filiis maribus quod in fœminis: & contra tam in successionibus ex testamento quam ab intestato, & in iure dicendi nullū, vel contra tabulandi, ac ēt in modo exhæredandi: quod obtinet ēt in nepotib. & in iā natis vel nascituris. Sal. Vel sic: Fœminæ exequantur masculis, & nepotes filiis, & posthumi iā natis: vt eodem modo sint instituēdi oēs: & codē modo debeāt exhæredari: & si præterantur, eadem habent remedia [illegible] licet de media iuris prudentia, masculi essēt melioris cōditionis quā fœminæ in pluribus. Primo quia licet ab intestato essent pares, si tamē fiebat testamētū, plus erat relinquendū masculo quā fœminæ pro sua legitima, et si exhæredabātur, debebāt masculi exhæredari nominatim: fœminæ aūt poterant exhæredari inter cæteros. Si verò præteribantur, instituto extraneo, poterat masculus totum testamentū impugnare, & tā de iure ciuili quam per bonorum possessionem de iure prætorio, et tota hæreditatem consequi: [illegible] vero non impugnabat testamentum, nisi pro dimidia per ius accrescendi, & de illa dimidia cogi poterat ēt ad solutionem legatorum, vsque ad dodrantem illius dimidiæ: & sic remanebat sibi tantum vncia cum dimidia totius hæreditatis, quæ dicitur sescunx: & erat deterioris cōditionis, quam si fuisset exhæredata: quo casu habuisset querelam in toto, nisi ei fuisset relicta quarta pars totius. & similiter nascituri erant alterius conditionis, quam iam nati, in modo exhæredationis, sed hodie idem ius seruatur in omnibus, & dēnt exhæredari nominatim nepotes, et posthumi, sicut filii iam nati. h. d. Ale.

Idem A. Ioanni PP.

LEX IIII.

MAximum vitiū antiquæ subtilitatis præsenti lege corrigimus, quæ putauit alia esse iura obseruanda in successione parentum, si ex testamento veniant, in masculis, &[f] † alia in fœminis.[f] cum ab intestato[g] simile ius vtrique sexui seruauerint. Et alijs[h] verbis exhæredari filium debere sanxerunt, alijs filiam: & inter nepotes[i] exhæredandos alia[k] iura ciuilia, alia prætoria introduxerunt. & si præteritus fuerat filius, vel ipso iure testamentū euertebat, vel contra tabulas bonorum possessionem in totum accipiebat. Filia autē præterita[l] ius accrescēdi[m] ex iure vetere accipiebat,[n] vt eodem momento, & testamentū patris quodammodo ex parte iure accrescendi[o] euerteret, & ipsa[p] quasi scripta legatis[q] supponeretur: ex prætore[r]

statuerent, sanciuit tam ex testamento, quàm ab intestato, filium & filiam pariter debere vocari. & hoc ad primum. & similib. verbis pariter exhæredari. & hoc ad secundum. & hoc in vtroque casu, tam ad nepotes quam ad nepotes ex filijs extenditur. & hoc ad tertium. Itē filiæ præteritæ vt filij cōtra tabulas habeant bonorum possessionem, si ipsæ fuerint emancipatæ, vel in sacris positæ ipso iure vt sui euertant testamētum, & hoc ad quartum & ad quintum. In vltima parte dicit, quod tam circa exhæredationem posthumarum filiarum & amitarū differentia fuit, puta quod si posthuma exhæredaretur, aliquid ei relinquebat, quod in iam nata nō fuit necesse. & hoc totum tenditur ad statum masculorum liberum hæredum.

f *In fœminis.*] primum vitium.

g *Ab intestato.*] ratio quare sit vitium.

h *Et alijs.*] Secundum vitium: quia filij nominatim, filiæ inter cæteros.

i *Nepotes.*] tertium vitium.

k *Alia.*] idest alia. Vide [illegible]

l *Præterita.*] quartum vitium. Vel dic quod exemplificat primum.

m *Accrescendi.*] i. accrescebat sine dubitatione [illegible] quod ab intestato erat habitura, & vsque ad dodrantem eius semissis poterat grauari legatis, vt [illegible] ibi, cum erint &c.

n *Accipiebat.*] non autem poterat dicere nullum, vt insti. de exhæred. libe. in princ.

o *Accrescendi.*] accrescebat [illegible] accedebat ei, & decrescebat [illegible]

p *Et ipsa.*] s. filia præterita.

q *Legatis.*] ab intestato relictis, ad instar filij qui petit contra tabulas.

r *Ex prætore.*] idest ex iure prætorio.

† Al. deest.

Hæc

a *Habebat*. ſcilicet filia.
b *Coarctabat*. ſ. in bonorum poſſeſſione petenda, inquantum iure ciuili prius petebat. ſcilicet ſemiſſem petat per bonorum poſſeſſionem, & præſtet legata vſque ad dodrantem eius ſemiſſis, vt erat de iure primo ciuili, quam conſtitutionem Antonini non habemus.

præſtat legata, exhæredatus vero, nullis omnino, vt ff. de legas. præſt. ... & l. Papinianus, §. ſi & l. Titia, ff. de inoffi. teſta. Sed hodie iure authenticorum idem poteſt probari. Pone, quòd me exhæredauit pater meus, non adiecta cauſa, & legatum mihi reliquit, teſtamentum non valet. quantum ad inſtitutionē, ſed quantum ad legata ſic, ergo habeo legatum, & pariter ſuccedam cum fratribus quaſi ab inteſtato, & ita plus habeo, quam etiam ipſi inſtituti, vel multò magis, quam præteriti. 4 Sed quidam dicunt non tenere hoc legatum, cum non eſt veriſimile, q̄ teſtator voluerit me hoc habere, ſi teſtamentum non valeret.

3 Dic ſm Fulg. Ale. & Iaſ. lic. q̄ ita ... ta- uit, ... quartam a lege debitam ipſi filiæ etiam exhæredatæ ... 4 hoc ſeq- tu. P.

autem habebat [a] contra tabulas bonorum poſſeſſionem in totum. Conſtitutio autem magni Antonini eam in tantum coarctabat, [b] inquantum ius accreſcendi [c] competebat. Quin. tales differentias [d] inducunt, [e] quaſi naturæ [*] accuſatores exiſtunt, cur non totos [f] maſculos generauit, vt vnde generarentur, [1] † non fiant. [g] † [2] Nam hoc corrigentes, maiorū noſtrorum ſequimur veſtigia, [h] qui eandem obſeruationem colore manifeſtiſſimè [3] † viſi ſunt. Sciimus etenim antea [k] ſimili modo, & filium, & filiam, & [4] † alios omnes inter cęteros [l] exhæredatos ſcribere eſſe cōceſſum. ⟦Cum [5] † etiam⟧ centumuiri [m] aliam differentiam introduxerunt, [n] & ex hac iniquitate vitium emerſit, quale ex libris Vlpiani, quos ad edictum [o] prætoris fecit, inuētū à Triboniano viro glorioſiſſimo [6] † noſtro quæſtore, cæteriſque viris facundiſſimis compoſitoribus iuris enucleati, ad noſtras auras relatum eſt. Nam cum vltimū adiutoriū de inoffici oſi querela poſitum eſſet, & nemo [p] ex alio ortus [q] præſidio ad hanc [r] decurrere poſſet, inuēta fuerat filia præterita minus habens, quam filia exhęredata. Cum. n. per contra tabulas bonorum poſſeſſionem, vel ius accreſcendi, ſemiſſem [s] ſubſtantiæ filia præterita accipiebat, & oīb. legata præſtare cōpellebatur, i. vſq; ad dodrātē ſuæ portionis, remanebat ei ſeſcunſcia [t] tantummō in ſua ſucceſſione. Quod ſi fuiſſet exhæredata, quarta pars oīmodo totius ſubſtantiæ [u] ei relinqui debebat, & quā iniuria dignā pr̄ exiſtimabat, amplius hēbat ea, quā taciturnitate ī inſtōne [x] præterit etſi [y] ſin nr̄æ conſtōnis [z] d. ſinitionē, quā de ſupplemento quadrātis diſpoſuimus, repletio fuerat introducta, ſimili mō exhæredatæ [d] in quartā partē repletio accreſcebat, & ita [b] vitiū permanſit, vt nec ex noſtra conſtōne emendationem aliquā ſentiret. [c] Sācimus itaque quemadmodū in ſucceſſionibus parentum, quę ab inteſtato deferūtur, ęqua lance & mares, & fœminæ vocantur, [d] ita & in ſcriptura teſtamentorum eas honorari & ſimilibus verbis exhęredationes nominatim [f] procedere, & contra tabulas bonorū poſſeſſio. talē habere, [h] qualem filius, vel ſuus, [i] vel emancipatus haberet, vt & ipſa, [k] ſi fuerit præterita, ad inſtar filij emācipati, vel ſui, vel teſtamētum ipſo iure euertat, vel per cōtra tabulas bonorū poſſeſſ. ſtare hoc non patiatur. [l] Et hęc [m] non ſolum in filiabus obtinere, ſed etiā in nepotib. & neptibus, & deinceps obſeruari cenſemus, ſi tamen ex maſculis progeniti [n] ſunt.

c *Accreſcendi*. ſ. de iure ciuili.
d *Tales differentias*. ratio, quare ſint vitia omnia præter tertium præcedentia.
e *Inducunt*, ſcilicet inter maſculos & fęminas.
f *Totos*. ideſt omnes. Et no. non licere accuſare naturam, vt infra de legiti hæred. l. lege duodecim tabul. & Inſt. de exhæred. lib. §. noſtra.
g. *Non fiant*. mulieres.
h *Maiorum*. ſcilicet ab antiquiſſimis temporibus, vt in l. duodecim tabul. vt infra de legit. hæred. l. lege.
i *Veſtigia*. quo ad ęquitatem maris, & fœminæ, non quo ad exhæredationem.
k *Antea*. ideſt antiquiſſimo tempore ante prædicta iura.
l *Inter cæteros*. ideſt non nominatim.
m *Centum viri*. nota tria eſſe iura in filia. Primum, quod filia inter cęteros. Secundum, quod alijs verbis. Item de iure accreſcendi. Et dic centumuiri, ideſt ſenatores, qui centum numero erant, ut hic & ſupra de pet. hæred. l. fina. & eſt hoc quintum uitium.
n *Introduxerunt*. introducentes petitionē hæreditatis acta prius querela.
o *Ad edictum*. ſ. exponendum.
p *Et nemo*. repetecum &c.
q *Ortus*. ideſt, filius. Nam nati filij dicuntur. Vel dic, ideſt, fretus, quaſi dicat, qui habet aliud auxilium, non habet querelam, ut hic, & Inſtit. de inoffic. teſta. §. quo autem.
r *Ad hanc*. ſ. querelam.
ſ *Semiſſem*. i. eius partis. quam ab inteſtato haberet,
t *Seſcuncia* i. uncia, & dimidia, ut ff. de inoff. teſtam. l. Papinianus, §. quando ſi ſint, & hoc facta relatione ad totum, quod ab inteſtato erat habitura, cum primo unus ſemis ei auferatur, poſtea dodrans remanentis ſemiſſis.
u *Totius ſubſtantia*. ideſt totius ſibi debitæ portionis ab inteſtato, præterita vero habebat dimidiam illius portionis & in dodrante illius dimidiæ grauabatur ad legata. Hæc tamen iniuria alibi reperitur, ut ff. de contra tabulas leg. non putauit. in fine. nam & emancipatus filius, ſi fuit præteritus, & petat contra tabulas, certis perſonis

*Atqui diuino iure videntur fœminę maſculis deteriores. Nu. 27.
1 Quia parendū eſt vitio naturali. l. fluminū, ff. de dam. inf.
1 † Duo generentur.
3 † Manifeſtiſſimi, reſtius more Græc. ...
4 † Dua. & deeſt.
5 † Duarum. ⟦ ⟧ Pro incluſis in veterib. legitur, Tametſi.
6 † al. Clariſſimo.

a Voluit alegare l. fi. lium, §. co. tit Cy. Alex. & Iaſ.

ADDITIO. Iſtā opinione tenet Mar. Syll. vt refert Sar. in Auth. ex cauſa, inf. eod. in pen. col. uer: quæro quid ſi aliqd erat &c. quam ſequitur ibi ipſe Bar. hac potiſſimā ratione, quia indignus eſt cōſequi ex teſtamento, quod impugnauit, vt ff. de inf. teſtam. l. Papinianus, §. meminiſſe, cum ſimilibus. & videtur expreſſus caſus, ſecundum eum in l. filium. §. orbus, ff. de l. præſtan.
x *Inſtitutione*. de alio facta.
y *Et ſi* ideſt quamuis.
z *Conſtitutionis*. quæ eſt ſupra de inof. teſtamento. l. ſcimus, §. ſancimus. Vel veteris illa omnimodo.
a *Ex hæredata*. & non præteritæ.
b *Et ita*. quia præterita præſtat ex ſua portione legata, ſed non exhæredata.
c *Sentiret*. quia non dedimus ſupplementum præteritæ.
d *Vocantur*. ut ſupra ead. l. in princ.
e *Honorari*. hoc ad primū, vt ſcilicet nō prætereantur.
f *Nominatim*. quid ſit nominatim, habes ff. eod. l. 1. & 2. & hoc ad ſecundum.
e *Procedere*. de ſecundo vitio.
h *Talem habere*. quartum & quintum vitium.
i *Suus* qui habet utrumque. eman. ipatus tantum alterum. ſimilis confuſio ſupra de colla. l. illam, & Inſtit. qui teſta. da. tu. poſſ. §. fin.
k *Ipſa*. ſcilicet filia.
l *Non patiantur*. nam, & ſuis, præteritis datur contra tabulas, vt hic, & Inſtit. de hæred. quæ ab inteſt. §. eadem.
m *Et hæc*. hoc ad tertium.
n *Progeniti*. quam nepotes ex filia cum diminutione tertiæ partis veniunt, ut ſupra de coll. illam. quod tamen corrigitur per auth. ibi poſitam, Accur.

¶ Sed quia[a] & aliud vitiũ fuerat sub obtentu differentiæ introductum, & alia iura exhæredationis in posthumis;[b] alia in iam natis obseruabatur: cum necesse fuerat posthumã[c] inter cœteros exhæredatam etiam legato honorari, filiam autem iam progenitam etiam sine datione legati, & hoc breuissimo incremẽto verborum ad plenissimam definitionem deduximus, sancientes eadem iura obtinere, & in posthumis exhæredandis, siue masculini, siue fœminini sexus sint, quæ in filijs & filiabus iam statuimus vt etiam ipsi, vel ipsæ nominatim exhæredentur, idest posthumi, vel posthumæ facta mẽtione. Dat. Calen. Septembr. Cõstãtin. post Cõsulat. Lãpadij, & Orestis. VV. CC. 531.

IN AVTHEN.

Vt cum de appellatio. cogn. §. aliud quoq; capitulum. cum sequentibus §§. coll. 8. constitutio. 12.

In hæredatione requiritur expressio causæ legitimæ, quæ ab herede probari debet: alias exhæredatio non valet, h. d. Sal. & Alex.

NOn licet parenti[d] aliquem ex liberis exhæredare, vel præterire,[e] nisi is probetur[f] ingratus, & ingratitudinis causas nominatim inferat testamento.

¶ Causæ vero ingratitudinis noua constitutione expressæ sunt quatuordecim:[g]

IN AVTHEN.

Vt cum de app. cogn. §. aliud & §. seq. & §. siue igitur, & §. & hæc, in si. coll. 8. const. 12.

Propter breuitatem non summatur, sed potest diuidi in tres partes. Primo, vnum dictum ponit. Secundo, illud limitat, & restringit. Tertiò dubium remouet. secunda ibi quantum, tertia ibi. cætera. Alexan.

EX cã[h] exhæredationis, vel pteritionis irritũ[i] est testm̃. quãtũ ad institutiones cętera[k] nãq; firma pmanent.

a *Sed quia.* hoc erat sextum vitium.

b *In posthumis.* hodie posthumi exhæredari non possunt cum nullam causam ingratitudinis possunt committere, vt supra de inoffic. testam. l. siquis in suo, §. legis & est lex Iustin. & post istam, quæ est contra. Item per auth. est idẽ. Nam debet causam ingratitudinis inserere, quam ergo inferet in posthumo? & hoc dicit aut non licet, &c. quam lege hic, & postea auth. ex causa.

c *Posthumam.* idest nondum natam.

NOn licet. CASVS. Hæc authen. corrigit iura antiqua in hoc iure antiquo liberi poterant exhæredari sine causa, hodie istud est correctum, quia non licet parentibus exhæredare, vel præterire liberos, nisi inferatur vna ex quatuordecim causis legibus approbata, sed si vna illarum inferitur, & inuenitur vera, filius, vel filia excluditur à querela, si non inuenitur vera, vocatur ad querelã, vnde si non inferitur cã exhæredationis, non valet exhæredatio nec præteritio, nec testamentum.

d *Parenti.* mari, vel fœminæ, cum de pręteritione dicat, vt Instit. de exhæred. lib. §. mater. Accur.

e *Præterire.* i. nec instituere, nec exhæredare, vt Insti. de hære. q̃ ab intest. §. ea.

f *Probetur.* ab hęredibus, vt supra de inof. testa. l. liberi, & l. omnimodo. Accur.

g *Quatuordecim.* quibus alij à parentibus exhæredantur, sed septem sunt, in quibus exhæredantur superiores ab inferioribus, vt in cor. authen. vnde hæc sumuntur, in §. aliud cũ seq. §. & §. & hæc quidem, & tres, quibus exhæredatur frater, vel soror, etiam turpi persona instituta, vt in Auth. de nup. §. ingratitudinis, coll. 4.

EX causa. CASVS. Istam auth. ita continuabitis ad leg. Cod. & superiorem auth. Olim non erat necesse inseri causam exhæredationis, hodie necesse est, & si non inferatur, non valet testamentum quantum ad institutionẽ, quãtum ad alia sic. Ponetis ergo in auth. ita casum. Pater extraneũ instituit, filium exhæredauit nulla causa inserta, quæ sit lege approbata, vel mater filium præterijt, & extraneum instituit, nulla causa à lege approbata inserta, vnde non valet testm̃ quantum ad institutionem, nam filius dicet testamentum ipso iure nullum, & succedet ab intestato, verumtamen legata, & fideicommissa præstare tenetur, quia licet ipso iure non ualet testamentum quantum ad institutionem, cætera tamen omnia firma remanent.

h *Causa* omissa in testamento, & tunc ponitur irritum ipso iure. Vel secundo causa fuit inserta in testamento, sed per hæredem non probata, & tunc irritum. i. irritandum.

i *Irritum.* ipso iure. causa inserta, & non probata, & sic non habet hodie locum querela, nisi inter fratres turpibus personis scriptis hæredibus. Nam aut non est inserta causa, & sic non valet, vt supra auth. non licet, aut inserta & probata, & tunc impugnabiliter valet, ut in Auth. de hæred. l. & Falcid. §. exhæredatos, collat. 1. aut non probata, & tunc ipso iure non valet, ut hic & hoc secundum M. Tu dic[1] secundum Ia. quòd habet locum, qñ est inserta, & non probata, & verbum hoc irritum, non est in corpore, sed ibi est euacuatio, in §. si quis de prædictis, & in §. siue igitur. Subaudi ergo per querelam, vel per contra tabulas,[2] si fuerit præteritus emancipatus, vel suus, sed suus si vult, potest etiam dicere nullum, cum est præteritus. Nec ob. quod alibi dicitur non esse dñium patris, putà, ut in Auth. de hær. ab inte. §. nullã vero, coll. 9. Nã verũ est utrũq; admitti, sed quemq; suo iure per ius aũt ciuile soli sui admittebantur. Eodem modo resp. ad illam Instit. de exhær. lib. §. nostra. Item loquitur q. auth. cum nullũ factum est testa. & sic hoc irritum. i. irritãdum. Vel dicas ipso iure, expone ex causa s. omissa, vt sequitur, sed ab intestato succedunt. Item si prædictum verbum esset in corp. auth. tñ præcedẽtia uerba illa, ex cã illa præteritionis, quasi sola præteritio, vel exhæredatio non sit cã, q testm̃ sit ipso iure nullũ, sed etiã illa s. exhæredatio nõ sit ritè facta, i. sit legitima cũ non sit inserta, quare fiat exhæredatio. Si ergo continuatur, debet aliq̃d esse testm̃, sin oẽs, id irritandũ est per querelã, vel alijs cõibus modis. Vnde dic generaliter, q oĩs exhæredatus, vel pro exhæredato habitus, & solus habet querelam, & solam querelam inoff. test. Igitur, si est in potestate exhæredatus habet querelam, & solam querelam de inof. test. si præteritus, ipso iure nullum dicit, & bon. poss. contra tab. petere potest.[5] Si sit emancipatus, & exhæredatus, querelam habet, & illam solam, vt ff. de lib. & posth. l. vlt. & de bon. poss. contra tab. l. 1. si præteritus, habet solam contra tabulas[6] si autem sit præteritus, vel exhæredatus ab ascendentibus per matrem, (& semper dic cum causa, quia eorum præteritio pro exhæredatione habetur) solam habet querelam, idem intelligo, si mater, vel aliquis ascendens per matrem prætereatur à filio, vt habeatur pro exhæredata,[7] vt supra de inoff. test. l. cum filium, & hoc cũ tractatur de successione ascendentium. Si autem econtra, si quidem erat filius in potestate, & sit testatus super rebus non castrensibus, vel quasi, non ualet testamentum, vt infra, de bon. quæ lib. l. finali, §. filijs autem. Si autem super castrensi, vel quasi, constat, quòd nulli subiaceat querelæ,[8] ut supra de inoff. testament. l. fin. § fin. Si autem est emancipatus, & patrem exhæredat, habet querelam. si præteritus, habet contra tabulas pater, ut ff. si a pa. quis fuer. manum. l. 1. in princ. & ff. de inoff. testam. l. pater. Item opponitur supra de testam. l. hac consultissima, §. ex imperfecto. Sed ibi de imperfecto, quo ad numerum testium, & aliarum solennitatum, hic quo ad pręteritionem, vel exhæredationem, & secundum hoc facit infra prox. gl. in fi.

k *Cætera.* sic ergo potentur legata actione ex testamento quasi non rescisso, vt hic, & in corpore authent. §. siue igitur, in fine, §. & tamen filius succedit ab intestato quo ad quid, ergo est testatus quo ad quid, & quo ad quid non, sic supra de test. leg. hac consultissima, §. ex imperfecto.

1 Ista est vera. B. B. A. P. & cõmuniter omnes.

2 Et hoc hẽt plus, q̃ emancipatus, P. & I.

3 Hic glo. format tacitã oppositionẽ ad id, q incidit, dẽret supple dixerat P. Alc. & Ias.

4 Hec uera P. Alc. & I. & potest iungi cum prima. Fulg.

5 Cõcludit hic melius ut per Pa. & Ias.

6 Et tunc non datur ad rescindendũ, sed ad declarãdum nullũ Ias. post P. in l. j. in ra. coll. supra de contra tab.

7 Sequitur q̃ P. & sicut est antiqua, ita hodie legitima descendentiũ ita ascendentiũ, & debet relinqui iure constitutionis. Ang. & P.

8 Imò hodie Bar. P. Alc. & Ia.

9 Prima Vel dic agi condictione 1 ex lege ad hæc legata. Sed post vera & ne q testator dixit; si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum, vel alterius cuiuslibet vltimæ voluntatis. B. An petentur legata, vt ab intestato? Resp. hęc auth. videtur vallere solum ex testamēto, verū vr eo casu loqui, quo aliō mō non poterāt valere, sed certe nachęc alio mō valēt, 3 si. gl. ē vera, cet hæc verba sint ad l. q legata iesta. si nō valet, &c. petant a- vt ff. de inof. l. 11. ia. ctione ex in h. & de l. 3. l. patro non tius, §. fi. Item si hæc verba dixit, si nō valet, &c. nunquid hēs scriptus poterit tanq ab intestato relictū petere ex cā fideicō missi a filio, existente hēde ab intestato, vt sibi restituat hæreditatem retenta quarta quasi trahat hæreditas institutio directa ad fideicommissariā, vt dicit lex in substitutione, vt ff. ad Treb. §. Scæuola? Rñ. ita vr quidā tñ cōtra, quasi prædicta adiectio nil operet hic, sed tunc tñ operetur, cū deficit testīn solennitate iuris, quia ibi nō est solennis numerus testium, vel 7. sigillis, vel hmōi, secus vbi deficit rōne pteritionis, q est verū per l. Titia, sed vbi non potest dici inofficiosū, secus dicam, vt d. l. Titia & notaui ff. de testa. l. ex scriptura.

Margin: Prima est vera & magis cōmunis. B. P Alex. & Iaf.
Margin: 2 Opinio gl. ē vera, cet. fq. ff. ctione tullō vtili, vitiu te clantulē, sed cī fundin est falsum ho die Bart. Ange. Pa. Alc. & Ia.
Margin: 1 † Al. Pritanl. cio Gont.

TITVLVS XXIX.

De posthumis hæredibus instituendis, vel exhęredandis, vel præteritis.

Per natiuitatem posthumi præteriti testamentum rumpitur, & legata non debentur. h. d. Alex. post Bal. & Sal.

Imp. Antoninus A. Bruttio, al. Vectiano.

LEX PRIMA.

SI post testamentum factū quo posthumorum suorū nullam mentionem testator fecit, filium filiamve suscepit, intestato [a] vita functus est, cū agnatione posthumi, vel posthumæ, cuius non meminit, testamētum ruptum [b] fit. Ex rupto autem testamēto nihil [c] deberi, neque peti posse, explorati iuris est. D. PP. 4. Cal. Iul. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

DE POSTHVmis hæredib. insti. &c.

Posthumus dicit quinque modis.

Quinque modis fit posthumus, ē natus post mortē patris. Itē post testamentum ante mortem, vt ff. de iniusto testamento. l. 3. §. n. Item arrogato filio post testīn. Item post mortē aui. quia incipit nepos in sui patris ptāte esse, vt posthumus. Itē nepos auo moriēte filio vt ff. de liberis & posthu. l. fili[9] à patre. §. 1.

Abortiuus non rumpit testamentum, sed natus viuus licet illico decesserit. h. d. Alex. post Bal. & Sal.

Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Soterico.

LEX II.

VXoris abortu [d] testīn mariti non solui, [e] posthumo verò prçterito. q̄uis natus illico decesserit, [f] non restitui [g] ruptum, iuris euidētissimi est. S. 12. Cal. Mar. Sirmij, Cæsaribus Coss.

ADDITIO. Licet hęc gl. approbetur per Salicetum, Corneum, Alexand. & Iaf. & per Ale. in rub. ff. eo. tamen dominus præceptor meus Iodocus Lauuerius eam reprehendit in repetitione sua l. Gallus. ff. eo. hic in tertio modo ibi, item arrogato filio &c. Et aliter ponit exemplum, s. si aliquis arrogat alium, quam filium.

S *I post.*] CASVS. Si testamentum fecisti, & hæredes instituisti, nec de nascituris mentionem fecisti, aliquis natus est, an rumpatur testamentum, quæritur? Respond. quod sic, nec ex eo aliquid debetur, vt peti possit.

a *Intestato.*] vnde respondet.

b *Ruptum fit.*] vt Insti. de exhæred. libe. §. 1.

c *Nihil deberi.*] vt ff. de iniuf. testa. l. qui vxorem, & ff. de leg. l. si quis testamento. & ff. de fideicom. libe. l. generaliter. §. ex testa. secus autem iure auth. hoc casu, vt supra, tit. 1. auth. ex causa. Vel dic, quòd ibi loquitur in nato prçterito: hic in posthumo. Item contra. ff. de iniu. testa. l. posthumus, & l. si filio. Sol. vt dicetur inf. l. prox.

ADDITIO. Tu distinguas, quia aut testator sciuit se habere vxorem prægnantem, & tunc valent & conseruātur legata & fideicommissa, per d. auth. ex causa. aut ignorauit: & tūc secus, quæ distinctio in filijs iā natis præteritis et adhiberi pōt, p quo facit l. sicut certi. & l. si cū uel in vetero. sup. de test. milit. & vult Bar. in d. auth. ex causa & idem in l. filio. ff. de iniust. test.

Posthumus natus viuus licet illico decedat, rumpit testamentum, si ipse ad nullum declinat monstrum, vel prodigium. h. d. Sal. & Ale.

Imp. Iustin. A. Ioanni PP.

LEX III.

QVod certatū * est apud veteres, nos decidim[9]. Cū igit is, qui in vētre portabat, pteritus fuerat, qui si ad lucē fuisset [h] redactus, suus hēs patri existeret, si nō [i] alius eū antecederet, & nascēdo [k] ruptū testamētū faceret, [2] † si posthumus in hūc qdē orbē deuolutus est, voce āt non emissa ab hac luce subtractus ē, dubitabaī, si is posthumus ruptū facere testamētum posset, & veterū [3] † animi turbati, sūt, quid de paterno elogio [l] statuēdū sit. * Cūq; Sabiniani existimabāt si viuus [m] natus esset, etsi vocē nō emisit, rūpi testīn: [4] † appareto; q & si mutus fuerat hoc [n] ipsum faciebat, eorū ēt nos laudamus sniam, & sancimus, si viuus perfectè natus est, licet illico post quam in terram cecidit, vel in manib. obstetricis decessit nihilominus testamentū rūpi: [o] hoc tantum modo requirendo, si viuus ad orbem totus processit, ad nullum declinans monstrū, [p] vel prodigium. D. 15. Cal. Decemb. Constantinop. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

V *Xoris.* CASVS. Testīn fecisti, & hēdē instituisti, nec de nascituris mētionē fecisti, vxor tua fecit abortū, an testīn rumpaī, quærit? Dī q non. Si aūt viuus natus est, licet incontinenti decesserit, rūpitur testamentum.

d *Abortu.*] puto mortuum fecisti.

e *Non solui.*] cū nec natus uideaī, vt ff. de ver. sig. l. qui mortui.

f *Decesserit.*] emisit tamen vocem, vt differat à l. seq.

g *Restitui.*] vt ff. de libe. & posthu. l. qā dī & Insti. de exhær. li. §. 1. Sed ō ff. de iniust. test. l. posthum[9] Sol. ibi viuo testāre, & natus fuit, & decessit, hic post. Vel ibi de æquitate, & hic de rigore. Itē ō de iniuf. test. l. filio. Sol ibi in nato pterito, hic in posthumo. Vel ibi de æquitate, vt ibi dicit, hic de rigore.

ADDITIO. Tu videas hic pulchrā & breuem distinctionē Bar. pro cōcordia legū in hac gl. pro contrarijs allegatarum.

Q *Vod certatum.*] CASVS. Cū posthumus natus, voce tñ nō emissa ab hac luce subtractus est, an rūpet testīn, apud veteres erat qō: q̄ soluit Sabinus dicēs, Si viuus natus est, nō obstāte, q ante vocē emissā vita functus, est rūpet testīn, eodē mō & si viuus natus est, in q̄ sniam declinat Imperator statuens, q quisquis natus talis fuerit licet in terrā ceciderit, vel in manib. obstetricis decesserit, rūpat, si totus processerit ad nullum declinans monstrum, vel prodigiū.

Margin: * Ex qo. decisio. corrigit, hāc sniam Pōponij in l. cōmodissime. de li. & posthu. Cont.
Margin: 2 † Al. faciebat.
Margin: 3 † Veteres
Margin: * Sic. Vide Renatum Choppinū, de priuile. rusti. 8. nu. 5.
Margin: 4 † Al. apparet

h *Fuisset.*] viuo patre.

i *Si non.*] si pro quia cum. n. sit filius, alius eum antecedere non potest, vt Insti. de hær. qua. & dif. §. sui. Secus ergo si alius præcederet, vt quia hic esset nepos, qui nascitur, vt ff. de mili. test. l. si filiusfam. §. 1. sed si filiusfam.

Margin: Filium alius antecedere nō potest.

k *Nascendo.*] s. viuus, & durasset viuus.

l *Elogio.*] id est, testamento.

m *Viuus.*] & decesserit.

n *Hoc ipsum.*] s. vocem non emitteret.

o *Rumpi.*] vt sup. l. prox. & ff. eo. l. quod dicitur.

p *Monstrum.*] hi enim non sunt liberi, vt ff. de sta. ho. l. non

non sunt liberi. & de verb. sign. l. ostentem. Sed arg. contra eo. tit. de ver. sig. l. quæret aliquis, sed ibi quo ad hoc, vt matri proficiant, non vt ibi. Vel refert an ex bestia.

QVidam.] CASVS. Testamentum fecisti his verbis: vnusquisq; mihi natus intra 10. menses post mortem meam, ille sit mihi hæres, ille si viuo te aliquis natus fuerit, an præteritus esse videatur, quo magis rumpatur testam. quæritur? Resp. quod vtroque modo, siue viuo te, siue post mortē tuam intra 10. menses computandos à tempore mortis suæ aliquis natus fuerit, maneat voluntas tua firma, ne pœnam præteritionis patiaris, qui filios non præteriisti.

a Quidam.] duobus modis dic casum. Primo, instituo posthumum, qui mihi nascetur post mortem meam intra 10. menses, sed hic natus in vita post testi. fingitur institutus, licet non sit. Secundo instituo posthumum, qui mihi nascetur vsque ad 10. menses cōpletos, qui menses computātur post mortem meam, & secundum hunc secundum casum ponitur intra pro citra. in pri non.

b Intra.] id est citra.

c Decem mensium.] ex tunc currentium.

d Post mortem meam.] computandos an cucurrerint.

e Mortis.] id est post mortem, secundum primum casum.

f Videatur.] filij nati in vita.

g Non contineri.] & sic præteriti.

h Non præteriÿt.] ergo hæc lex interpretatur, quod sicut testator voluit eum esse hæredem si nasceretur post mortem, sic eadē rōne & si in vita, vt hic arg. sup. de inof. test. l. 3. & ff. eo. ti. l. si ita. 1. rn. & ff. de condi. cau. da. l. si extraneus, nisi appareat testatorē contra sensisse, s. quod in vnum casum tantum voluit prouidere, vt ff. eo. l. cōmodissimè. quod est contra & ff. sol. mat. l. cum dotē, in prin. quæ est ar. cōtra. Vel solue, quia hoc nouū, illud aūt vetus, quod est in l. commodissime. Vel dic tertio, quod hic subauditur, et, in uerbis testātis q. d. et post mortē, quæ non placet, quia sic posses, & ibi subaudiri. Dic ergo quarto, & est secunda positio casus, quod hæc verba editi fuerint, quæ sunt in primo dicto. item nascentur, quod est in secundo, non determinentur per illa verba, post mortem, sed per illa intra 10. menses connumerandos & currentes ex tunc, & computandos .i. inuestigandos post mortem, an currant ante vel post, & non refert an cucurrerint ante mortem vel post: nam & illi menses, qui præcedunt mortem, sunt proximi morti, sicut & qui sequuntur: & sic ponitur intra pro citra. Item quod in fine dicit, à morte connumerandos, expone .i. inuestigandos, an etiam in vita cucurrerunt. Item contra secundum primum casum. ff. de ven. in pos. mit. l. 1. §. sed & si quis ventrē, vbi tamen post mortem, & tamen in tempus quod testator expressit vr cautum. Sed ibi in exhæredatione, hic in institutione, vt ff. e. l. cum quidam, & facit l. Gallus. §. nunc de lege, ff. eo.

Casum ponit dupliciter.

3 † Iuliano

*Ex 50. decisionibus corrigitū li 30. ff. eo. Cont.

2 † Nascetur.

*Vt Pōponio l. 10 ff. eo. Cont.

* Videtur hic deinde rati hæc verba, an filij viuo, & nati &c. vt ex sequētib. liquet. Cont.

4 † al. nullum.

5 † Positione.

5 † al. non.

In vltimis voluntatib. casus omissus habetur pro expresso, si non sit diuersitatis ratio, & tractetur de fauore non de odio. h.d. Sal. vel sic: Institutio facta de posthumo nascituro post mortē: trahitur ad posthumum natū in vita, si testator putabat ipsum nasciturum demū post mortem, quia verisimile est, quod si putasset eum nasci in vita, eodem modo instituisset. h.d. secundum communem intellectum doct. Ale.

Idem A. Ioanni PP. [f] †

LEX IIII.

QVidam [a]* cū testm̄ faciebat, his verbis vsus est: Si filius, vel filia intra [b] decē mensiū [c] spatium post mortē meā [d] editi fuerint, hęredes sunto. vel ita dixit: Filius, vel filia, qui intra decē menses proximos mortis [e] meæ nascenť, [2]† hędes sunto iurgiū antiqs interpretationib * legū exortū est, an * videātur [f] non cōtineri [g] testō, & hoc ruptū [3]† facere. Nobis itaq; eorū sniam decidētib. cum frequentissimas leges posuimus testatorū voluntates adiuuantes, ex neutra hmōi verborū compositione [4]† ruptum fieri testm̄ videtur. sed siue viuo testatore, siue post mortē eius intra decē menses à morte testatoris numerādos filius vel filia fuerint progeniti, maneat testatoris volūtas immutilata, [5]† ne pęnā patiať præteritionis qui suos filios non pręterijt [h] Da. 12 Cal. Decembr. Constantino. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons. 30.

TITVLVS XXX.

De iure deliberandi, & de adeunda, [i] vel acquirenda [k] hæreditate.

Iure isto emancipatus non efficitur hæres ab intestato ex sola manumissione vel alia gestione. Sal. vel sic. Illa qui de iure prætorio tantum potest esse hæres, licet faciat extra iudiciū actus qui non possunt fieri citra nomen, & ius hæredis, non implicatur onerib. hæreditariis, secus si poterat esse hæres de iure ciuili. h.d. cum l. seq. Alex.

Imp. Antoninus A. Titiæ, aliàs Liciæ.

LEX PRIMA.

SI à patre emancipata, eo defuncto, bonorum possessionē non agnouisti, frustra veteris, ne hæreditati paternæ sis obligata, [l] quòd seruū eius nullo iure manumisisti: res quoque, & mācipia quędā propter funeris impēsas distraxisti. PP. Cal. Iul. Messala & Sabino Cos. 215.

Filius soluens simpliciter debitum patris defuncti, præsumitur soluere vt hæres. h.d Salic. post Bal.

Imp. Alexander A. Florentino [6]† militi.

LEX II.

CVm debitum paternū te exoluisse alleges, [a]

DE IVRE DE liberandi, &c.

De hoc dicit l. cum antiquioribus, & l. fi.

i Adeunda.] ab extraneo. sed sui dicuntur immiscere, vt Inst. de hære. quali. & diffe. §. in extraneis.

k Acquirenda.] à quocunque suo, vel extraneo.

SI à patre.] CASVS. Filiæ emancipatæ delata erat bonor. poss. in bonis patris: seruum hæreditariū manumisit, res quasdā ob funeris impensā distraxit, an videatur se allegasse hęreditati, quo magis à creditorib. hæreditarijs conueniri possit, quæritur? Resp. quod non, si bo. pos. non agnouit: quia hoc mō nō vr pro hærede gerere filia emancipata. Viu.

l Obligata.] Subaudi, ideo quod &c. & sic nota, quod per talia non vr gerere pro hęde, vt hic & ff. de reli. l. at si quis §. interdū. Sed cōtra. ff. e. & de acqui. hære. l. Iulia. & alias incipit, si pupillus. §. si seruū, vbi manumittendo fit hęs. Solu. 1 hic de filia emancipata, ibi de filio in ptāte quod fit hęs, vt ff. e. ti. l. pro hęrede. §. 1. & inf. de repu. hęre. l. 1. Fallit tamen in filiofam. milite, quod manumittendo seruū pris non fit hęs, quia sit in ptāte, vt ff. eo. l. Iulian. §. fin. vel ibi in d. § fin. est ideo in milite, 1 quia ipius se abstinuerat, vnde non videtur pęnitere de abstinentia manumittendo.

ADDITIO. Aduertas, quod cum hodie per iura auth. sit sublata differentia emancipationis, & patriæ potestatis, & qui libet succedat de iure ciuili, per istum actum extra iudicialem, de quo hęc l. loquitur, induceretur aditio, vt dicit hic Bar. & tenet hic expressè Cynus.

CVm debitum.] CASVS. Si obligatus creditorib. testi. fecisti, & hæredes instituisti, an eo ipso quod aliquis debitum paternū soluit, pro portione hereditaria videatur hęreditatem defuncti agnouisse, quęritur? Resp. quod sic.

Emancipatus manumittēs nō vr gerere.

1 Et bene sm oēs.

6 † Florentio.

1 Imò ibi fit manumissio de seruo non hęreditario: hic de hereditario, ideo secus. Dyn. Bar. Paul. Alc. & Ia.

Hære-

a *Hæreditaria.*] idest portione, quæ tangeret te, expresse velles adire hæreditatem.
b *Ambigitur.*] ut sup. de inoff. testam. l. parentibus; & ff. eod. s. de acq. hær. l. pro hærede. §. 1. Arg. contra. infra de re iudic. l. ad solutionem.

S*i fratris* CASVS. Frater tuus testamentum fecit, filium suum hæredem instituit, qui erat in potestate patris mortis tempore, & hoc i parte, vel in toto, in hoc tamen erat differentia olim, quod si aliquis institutus esset i parte, apertis tabulis, adire potuit: secus in toto clausis, hodie tamen pariter. Si ergo filius hæreditatem eius non adiuit, licet itra paucos dies post mortem patris decesserit filius, non propter hoc ad hæreditatem eius admittitur frater, sed ad postores suos eã transmittit. Si autẽ sui iuris effectus, ante aditam hæreditatem decesserit filius, nec aliquis alius proximior sit, tanquam legitimus hæres fratri suo succedens, vel per bonorum possessionem intra ann. si nondum tempus petendi eam excessit, bona eius à quocunque possessa petere potest, si aliquis de descendentibus superstes nõ fuerit.

c *Ex parte.*] hoc speciale in filijs, ut ex parte hæredes possint adire clausis tabulis, secus in alijs secundum antiquã iura, ut ff. de iur. & fact. igno. l. 5. §. fina. Sed hodie etiam quilibet clausis tabulis potest adire hæreditatem etiam ex parte hæres, ut infra de cad. toll. l. 1. §. cum igitur, & §. in nouissimo in princip. §.

... portione hæreditaria [a] agnouisse te hæreditatem defuncti non ambigitur. [b] PP. 6. Id. Februar. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Filius in potestate, statim mortuo patre, efficitur hæres ipso iure, & hæreditatẽ transmittit ad hæredes, etiam si de immixtione aliter non appareat: & sic excluduntur alii venientes ab intestato à successione patris, secus si est emancipatus. h. d. Alex.

Imp. Gordianus A. Florentino militi.

LEX III.

SI fratris tui filius mortis tempore in patris sui fuit potestate, siue ex asse hæres institutus est, etiam clausis tabulis, hæres potuit existere, siue ex parte, [c] nihilominus statim suus ei hæres extitit, nec ea propter, quòd intra paucos dies mortis patris sui concessit in fatum, [d] tu ad eiusdem fratris tui potes accedere successionem. [e] ¶ Quòd si cum [f] iuris sui esset, ante [g] aditam [h] hæreditatem decessit, tuque fratri tuo legitimus hæres extitisti, siue intra tempora edicto præfinita, [i] bonorum possessionem agnouisti, quæ hæreditariarum facultatum suus vel quæ ab alio iniuria detinentur, præsidis diligentia ... tibi restituentur. [k] PP. 15. Cal. Septemb. Gordiano A. 2 & Pompeiano Coss. 242.

Non refert, an aliquid faciam, an voluntate mea fiat. h. d. Bald. vel sic: Hæreditatem delatam filio familias pater potest adire, volente filio. h. d. Alex.

Imp. Decius A. Athenaidi al. Authemidi.

LEX IIII.

FIliosfamilias delata hæreditate, si pater pro hærede voluntate filij gessit, solennitati iuris satisfactum, [l] videri, sæpe rescriptum est. PP. 10. Calend. Mart. Decio A. & Grato Coss. 251.

Hæreditatem delatã pupillo debet pupillus adire cũ authoritate tutoris: & alter sine altero adire non potest. hoc dicit Alexã. concordat Bal. & Sal.

Imp. Valerianus, & Galien. AA. Paulo.

LEX V.

POtest pupillus [m] pro hærede tutore authore [n] gerendo consequi successionem, sed ipsius actus, & voluntas [o] fuit necessaria. [p] Nam si quid, nesciente [q] eo, tutor egit, illi hæreditatem nõ potuit acquirere. PP. 16. Calend. Iul. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 258.

d *Fatum.*] antequam adiret hæreditatem.
e *Successionem.*] nam cum sit de suis, transmittit ad posteros, etiam non aditam, quod est speciale in filijs, in alijs secus, ut infra de iis, qui ante ap. ta. l. 1. & de cad. toll. §. in nouissimo, secundum quosdam. Vel hic adiuerat, quod est verum. 2
Quòd si cum.] dic, quòd in prima parte erat in potestate, & adiuit, & tunc transmittit ad posteros, & sic nõn habet patruus, vel non adiuit, & tunc similiter non habet patruus, ut hæres fratris, licet possit adire, ut hæres nepotis si proximiores non habet, vel alius non attinuat. In secunda vero erat emancipatus filius, & non adiuit, unde frater succedit fratri ab intestato, non habenti inferiores, vel superiores.
g *Ante.*] cum ascendentibus, vel descendentibus.
h *Aditam hæreditatem.*] iure ciuili.
i *Præfinita.*] iure prætorio.
k *Restituentur.*] cum non adiuerit.

F*ilii-familias.*] CASVS. Si filio delata sit hæreditas, pater eo volente potest se pro hærede gere, quasi dicat, & ei acquiret hæreditatem, & sic solemnitati, &c. quasi dicat, hæres est.
l *Satisfactum.*] & sic est hæres filius, ut hic, & infra, de bonis, quæ liberis, l. fina. §. ubi autem in vnum, & sup. de pet. hære. l. si filius, & ff. eodem l. si qui. §. fin. Accursius.

P*otest.*] CASVS. Si pupillo delata sit hæreditas, pupilli tutor eam adire debet, ut insti. de auth. tut. tutor autem pupillo ignorãte, ei hæreditatem acquirere non potest, quia voluntas pupilli, & actus interuenire debet.
m *Pupillus.*] siue sit maior infante, siue non. 3 ut ff. ad Trebel. l. seruo inuito. §. si pupillo. Alij exigunt, quod sit maior infante, licet non intelligat, ut ff. eodem, l. pupillus, sed ego subaudio ibi, maxime, 4 secundum Azo. Itẽ quod dicit il i, pro hærede, expone, i. ut filius vero domino, 5 ut instituit de hæredũ qual. & differẽt. §. fi. Itẽm quod dicit, tutore authore, n alias ut insti. de auth. tut. §. neque, & ff. ead. l. si apud pupillum, sic & hæreditas est huic pupillo restitutã cũ tutoris authoritate, ut ff ad Treb. l. restitutã, §. fin. Item in bonorũ possessione, nisi prætor sciens &c. ut sup. qui admi. ad bonorum possessionem, l. bonorum quidem, & ff. de bonorum possessio. l. 1. & l. seruus, §. impubes. Aliud in possessione rei singularis, quam solus quærit, ut ff. de acquir. poss. l. quamuis. Curatoris autem authoritas secundum Azo. in adeundo non sufficit pupillo, ut ff. de ap. l. cum in vita. §. tutor, quod verissimum est in pupillo, nam in adulto 8 secus, ut sup. de admini. tut. l. cum quidam.
n *Authore.*] idest per tutorem.
o *Et voluntas.*] licet causam ex testamento, vel ab intestato, uel ut agnatus, uel ut cognatus acquirendæ hæreditatis non intelligat 9 ut ff. eod. l. pupillus, & hoc si incipias ab actu, nam si a voluntate, illã suffi. ie 10 etiam sine actu, ut insti. de hære. qua. & dif. §. fin. sup. de inof. do. l. si liquebat. & ff. de acqui. possess. l. quemadmodum. Alij dicunt, quod est necessarius actus ad probationem voluntatis, quod non placet, 11 quia bene potest probari uoluntas sine actu.
p *Necessaria.*] idest si ipse tutor gerat pro hærede.
q *Nesciente.*] qui tamen iam scire poterat, aliàs secus, nam infanti bene potest 12 quæri per tutorem etiam sine eo, ut infra eodem, l. si infanti, §. 1. & supra de bono. possess. contra tab. l. 2. sed aliàs solus tutor non quærit hæreditatem.

1 Placet B. P. Alex. & Ias.
2 Hæreditatem clausis tabulis quilibet adire potest. Imo utraque lectura displicet. B. B. P. Alex. & Ias. dic, quod est speciale in filiis familias: quid ergo ... hæreditas non adita transmittitur ad ... que ... cõsiderat.
3 Attamẽ requiritur quod habeat quinq; annos, & intellectum, ut possit pbere consensum, alias secus P. Cor. & Ias.
4 Imò nõ est subaudienda. P. & Cor.
5 Sequitur eam B. B. S. & P.
6 Etiam si hæreditas fuerit locuples, siue lucrosa. Bald. S. & Ia. licet P. contra.
7 Sequuntur eam B. B. S. P. & Ias.
8 Idẽ prodigo S. & Corneus.
9 Scilicet pfectè. B. P. Alex. & Ias.
10 Et benè B. quia sollummõ requiritur ad declarationem voluntatis, B. & Paul.
11 Et bene B. P. Alex. & Ias.
12 Et bene B. & ...

ditatem, v. hic dicit, sed bon. poss. quærit 1 vt ff. de bon. pos. l. si pupillo tutor. & l. tutor. & sic solus tutor sufficit, non autē solus pupillus. Item restitutio hæreditatis soli tutori non est facienda, vt ff. ad Trebel. sed nec ipsi, nisi esset infans, ut infra ad Treb. l. lancimus. in princ.

1 Placet P. Alc. & Ia.

SI *auia tua.*] CASVS. Auia tua patrem tuum ex duabus vncijs hæredem instituit: & ante apprehēsionem earum sciens eas sibi relictas, decessit: & in eis hæredem instituit, vel ad te pertinere decreuit. an eas persequi possis eo non obstante ꝙ eas non apprehendit pater tuus, quæritur? Resp. ꝙ sic.

1 † Pertinere.

a *Si auia.*] scilicet paterna.

b *Poterat.*] ut insti. de hæred. quali. & diff. §. fin.

c *Suo.*] patris tui.

d *Decreuit.*] sciens sibi relictas, alias non transmittit, ut infra l. proxi. sed in legato hoc plus est: quia ab ignorante 2 trāsmittitur, ut ff. de lega. 1. l. seruum filij, §. si ga rem. & l. si fundum, §. Titius.

2 Idem B. P. & Alex.

2 † Eusebi.

QVoniam.] CASVS. Si sorori tuæ in bonis fratris tui, vel alicuius agnati delata erat bonorum possess. vel hereditas relicta: & antequam cognosceret decessit: an ad posteros successionem eā transmittere possit, quæritur? Respō. qd non. cum nec se pro hærede gessit, nec bonorum possessionem petijt.

3 † Patre.

e *Suos.*] idest quos habet etiam filios, cum veniat a fratre.

f *Transmittere.*] vt supra qui admit. ad bonorum possessio. possunt, l. emancipata. Sed hoc fallit 3 in suis heredibus, ut infra, de ijs, qui ante aper. tabu. l. prima, & facit supra l. prox.

3 Tu dic, ꝙ hic loq. tur in hæreditate collateralium, ibi ascendentium. Sal. Ale. & Ia.

LIcet.] CASVS. Si filio in sacris patris mortis eius tēpore constituto, delata fuerit hæreditas, & ignoret sibi delatam, & se non immiscuit, an præscriptionem 10. vel vi-

Qui de hæreditate sibi relicta testatur, eo ipso ipsam adire videtur. Bald. Vel sic: Solo animo aditur hereditas, quam sufficit in vltima voluntate ostendere. hoc dicit Alex.

Impp. Dioclet. & Maxima. AA. Philippæ.

LEX VI.

SI auia [a] tua patrem tuum ex duabus vncijs scripsit hæredem: ex sola animi destinatione pater tuus hæres fieri poterat. [b] Igitur si ex testamento suo [c] easdē vncias ad te pertinere 1 † decreuit: [d] apud rectoré prouinciæ duarum vnciarum ius persequi poteris. PP. 16. Calen. Aug. Sirmij, ipsis, 4. & 3. AA. Coss. 298.

Hæreditas fratris non adita, non transmittitur. hoc dicit Baldus Salicetus & Alexand.

Ijdem AA. & CC. Eusobino. 2 †

LEX VII.

QVoniam sororem tuā prius defunctam esse proponis, quam cognosceret an a fratre 3 † sibi aliquid hæreditatis fuisset relictum; manifestum atque euidens est, antequam pro hærede gereret, vel bonorū possessionem admitteret, defuncti successionem eam non potuisse ad hæredes suos [e] trāsmittere. [f] PP. Caland. Maij, Thiralli, AA. Coss.

Non videtur qui diu tacuit, renunciasse hæreditati paternæ. Bald. Vel sic: Jus adeundi, vel immiscendi se hæreditati, non tollitur spatio longi temporis. hoc dicit Alexand. post Baldum & Salic.

Ijdem AA. & CC. Claudio.

LEX VIII.

LIcet incontinenti sui hæredes se paternis nō immiscuerint bonis, tamē ignorantes delatam sibi esse hæreditatem, longi [g] tēporis præscriptione quò minus hanc rectè vendicent, excludi nō possunt. S. 17. Calend. Ian. Sirmij AA. Coss.

Ille, cui delata est hæreditas ad instantiam creditorū, interrogari potest, an velit esse hæres, vel non, & si petat terminum ad deliberādum, debet sibi moderatè statui per iudicem. h. d. Alex. concor. Bald. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Platoni.

LEX IX.

SI curatoris quondam tui testamento iure facto, vel ab intestato legitima delata [h] est successio, hoc casu ei, qui non repediauit hæreditatem, eam licet adire. [i] Rector igitur prouinciæ aditus, 4 † & si hæreditati nondum 5 † sūt obligati, eos an hæredes [k] sint, interrogare debebit, ac si tempus ad deliberandum petierint, moderatum statuet. [l] S. 16. Calendas Ianu. Sirmij AA. Coss.

Expulsus siue spoliatus non est propterea a suis creditoribus liberatus. hoc dicit quia violentia tertii non excusat debitorem, nec inopia. Iac. But. secundum Bal. vel iniuria illata à tertio non excusat hæredem, quin teneatur creditoribus. h. d. Alex.

Iidem AA. & CC. Sabinæ. 6 †

LEX X.

SI te bonis paternis maior [m] quinque, & viginti annis immiscuisti, neque inopia [n] patris te excusat, neq; sed non legatarijs, 4 ut ff. ad Trebell l. prima. §. is qui quadringenta.

gintiannor. excludi possit minus vendicet, quæritur? Respō. quod non.

g *Longi.*] longissimo autem possent: quia omnis actio eo tempore tollitur, ut inf. de præscrip. 30. ann. l. sicut, & l. omnes, & facit infra l. proxim.

h SI *curatoris. Delata.*] scilicet alicui, & loquitur adulto, qui vult conuenire hæredem curatoris.

i *Licet adire.*] intra annum secundum P. & secundum nos perpetuo, ut argum. l. proxim. & dices inf. eodem, l. cum antiquioribus.

k *Hæredes.*] necne, & hoc ad petitionem tuam.

l *Statuet.*] ut ff. eodem, l. prima, in fin. & l. secunda, & infra eodem, l. finali, §. si vero postquam, & argumen. ff. ex quibus caus. in possess. eadem l. ll diu. & de bo. autho. iud possess. l. 3. & de cu. bo. dan. l. prima, & ad Trebell sed & si. §. plane, & de interrogat. act. qui interrogatur, & de iureiurand. iusiurandum, & ad pecunias, secundo respon.

4 † Du. decet.

5 † Du. nondum.

SItu.] CASVS. Si filiosfamilias maiori vigintiquinque annis delata sit paterna hæreditas, puta quia pater eum hæredem instituit, & ei se immiscuerit, an prætextu, quod minus soluēdo sit, quia pater inopia laborabat, vel quia frater suus aliquid de portione sua, quæ sua credebatur esse, rumpendo testamentum eripuit, an à creditoribus hæreditarijs se liberare possit, quo minus ab eis cōueniatur, pro portione sua, quæritur? Respond. quòd non.

6 † Sabino

4 Et bene nisi hodie qn non ꝯfecerint inuētarium. authēt. sed cum testatoris. ad l. Falc. B. P. & Ias.

m *Maior.*] si si minor esses, restitui posses.

n *Inopia.*] nam etiam vltra vires hæreditatis creditoribus tenetur hæres,

a *Fratris.*] quod est nullum. b *Arcere.*] idest liberare, & dicitur ab arce quod est locus tutissimus per similitudinem, vt ff. ad leg. Iul. Maiest. l. 3. Sic no. q licet ab aliquo patiaris iniuriam, non tamen alius per hoc iniuriosus eris, vt ff. fam. erc. l. si filijs in prin.

Arcere quid & vnde dicatur.

vno iure repudiare, & altero amplecti, vt ff. de iniust. test. l. filio, & de leg. præstan. l. is, qui in potestate, & infra. l. proxim. sed non est hodie necesse, vt à iudice decernatur, vt supra, qui admitt. ad bonorum possessio. l. pen. & l. fin.

ADDITIO. Aduertas, quod de iure canonico admittitur aliquando exceptio spoliationis factæ à tertio: de quo videas in c. frequens. in princ. §. 1. de restitu. spo. lib. 6.

R *Enitente.*] CASVS. Si filiofamil. legitima fuerit delata hæreditas, an si eo renitente & contradicente pater eam repudiauerit, sibi præiudicetur? Respon. q non, nec etiam si seruum hæreditariũ manumiserit, pater sibi præiudicabit.

c *Renitente.*] id est contradicente.

d *Absumere.*] repudiando: vt supra de repu. bo. poss. l. filio. & infra de bon. quæ libe. l. 6. §. 1. & ff. de acquir. hære. l. is hæres. §. fi.

e *Seruos.*] vt Instit. de his, qui à non domi. l. 1.

P *Vberem.*] CASVS. Si puberi delata fuerit hæreditas & de iure prætorio bonorum poss. vnde agnati, vel vnde liberi, non curo, agnouerit, an pro hærede gerere videatur, quæritur? Rñ. quod sic, & intellige quod gerit pro hærede de iure prætorio. Et potes ponere, qñ non habuit tutorem, & erit tunc quæstio, an per se posset petere bonorum possessionem, & sic pro hærede gerere, sed prima positio verior est. Viuia.

f *Puberem agnoscentem.*] olim per decretum, hodie.

g *Ambigitur.*] mirabile est quod hic dicitur: nam secundum hoc quod hic dicitur, quicunque de iure ciuili adire potest, si petat bonorum possessionem videtur pro hærede gerere & ita adire de iure ciuili. Quid ergo facit ei postea data bonorũ possessio decretalis? Respon. pro hærede gerit, scilicet de iure prætorio, & sic improprie ponitur pro hærede: nam licet

excusat neque vis fratris [a] portionem tuam, vel testamentum eripientis arcere [b] te de exactione creditorum, qui iure ciuili pro hæreditaria portione te conueniunt, potest. S. 15. Cal. Ianua. Sirmij, Cæsaribus Coss.

Pater hæreditatem filio delatam sine filij voluntate repudiare non potest. h. d. Alex. Vel seruos hæreditarios manumittere. Bal. & Sal.

Idem AA. & CC. Philumenæ.[1]†

LEX XI.

R Enitente [c] te, pater tuus, in cuius fuisti potestate, neq; spẽ delatæ tibi legitimæ quærendæ successionis absumere, [d] [2]† neque hæreditarios manumittendo seruos, [e] his præstare libertatẽ potuit. S. 6. Id. Februar. Sirmij. CC. Coss.

Agnoscens bonorum possessionẽ de iure prætorio, consequitur in effectu illud, quod consequitur ille, qui adit de iure ciuili. h. d. secundum vnum intellectum. Vel sic secundum intellectũ Bar. Qui agnoscit de iure prætorio, videtur adire de iure ciuili. h. d. secundum Bar. subdentem hoc esse verum, nisi primo fuisset exclusus de iure ciuili. h. d. Alex.

Ijdem AA. & CC. Antonio.

LEX XII.

P Vberem agnoscentem [f] bonorũ possessionẽ, postea quam ei fuit hæreditas delata, pro hærede gerere nõ ambigitur. [g] S. 3. Cal. Decem. CC. Coss.

Omisso pretoris beneficio, potest suus heres succedere de iure ciuili. h. d. Bal. et Sa. Vel sic: Qui perdidit bonorũ possessionem, non propterea a iure adeundi excluditur de iure ciuili. Alex.

Ijdem AA. & CC. Sclepodidi.[3]†

LEX XIII.

S Vum hæredem, [h] omissa [i] bonorum possessione, paternam successionem obtinere potuisse, [k] certi iuris est S. 3. Id. Decemb. Nicomediæ, CC. Cos.

Hæreditas potest quæri, licet bona non possideantur. h. d. Bal. vel sic. Apprehensio bonorum non est de substantia aditionis hæreditatis. h. d. Sal. vel sic. Per aditionem hæreditatis acquirit heres dominium rerum hæreditariarum, etiã si possessionem non apprehendat, & eas vendicare potest aduersus possidentes. h. d. Alex.

Ijdem AA. & CC. Flauiæ.[4]†

LEX. XIIII.

S I sorori suæ [5]† frater tuus ciuili, vel honorario successit iure, licet res ex eius bonis descendentes non probetur tenuisse, [l] hæres tamen effectus, contra possidentes experiri [m] põt. S. 11. Cal. Ianuar. Nicomediæ, C. C. Coss.

In quærendo hæreditatis commodo, tempus aditionis inspicitur. h. d. Bald. vel sic. In quærendo commodo hæreditatis patri, tempus aditionis filii inspicitur. h. d. Sa. vel sic. Si tempore adita hæreditatis reperiatur quis esse sui iuris, acquirit eam sibi, licet tempore, quo fuit delata esset in patria potestate. h. d. Alexand.

Imp. Constantinus A. ad Leontium Comitẽ Orientis.

LEX XV.

N On est dubiũ, si prius quã filius iussu pr̃is adierit hr̃ditatem, propriæ prãtis effectus sit, arbitrio suo eundẽ hãc sibi potuisse quærere. [n] D. 17. Cal. April. Limenio, & Catulino Cos. 349.

S *Vum heredem.*] CASVS. Suus hr̃s succedere põt de iure prætorio, petendo bonorũ possessionẽ. Pone et de iure ciuili si repudiauit bonorum possessionẽ, successio ad eundẽ iure ciuili defertur. & eã adire potest. Viuia.

h *Suum heredem.*] secus in emãcipato, vt sup. eo. l. 1. Itẽ hoc intellige, nisi sit institutus, & hẽat substitutũ, 5 ad quẽ prius possessio defertur, vt sup. de impuber. & alijs substit. l. 3.

i *Omissa.*] id est, repudiata.

k *Potuisse.*] de iure ciuili.

S *I sorori.*] CASVS. Si fratri tuo i bonis sororis suæ delata est bon. pos. vñ agnati, licet eam corporaliter non apprehendit hr̃ditatem, tñ eo ipso q̃ voluit hæres esse 9 possidẽtes, prohr̃de, uel pro possessore experiri, uel consistere potest.

l *Tenuisse.*] nõ enim hoc &c. vt sup. vnde cog. l. non hoc, & ff. de rei ven. l. si ager. & ad Treb. l. facta. & de bon. pos. l. 3. §. hr̃ditas, & §. bonorum.

m *Experiri potest.*] petitione hæreditatis possidentes pro hærede, vel pro possessore. si autem titulo, tunc rei uendicatione, vt sup. de pet. hered. l. hæreditatis.

N *On est dubium.*] CASVS. Si filiofam. delata sit hæreditas, iussu patris eã adire potest. Si ergo tempore delationis, fuit in potestate, & antequam iussu pr̃is adiret, sui iuris effectus sit; an eam suo arbitrio adiret, & sibi acquirere possit, q̃ritur? Respon. q sic.

n *Quærere.*] idem in legato, 4 vt ff. de regu. iu. l. quæ legata. & ff. qñ di. leg. ced. l. si vsusfructus. §. si. secus 5 in stipulatione, vt ff. de ver. obli. l. si filiusfa. sic & in seruo. ut & Instit. de hære. instit. § seruus autem à domino.

1 † Flauiæ.

2 † al. absumere repudiando.

3 † Istũ intellectũ sequitur hic Paul.

3 † Archepolidi.

2 Et benè Bal. & Sa.

3 Reprobatur sm Bartig. Sa. P. Ale. Con. & Ias.

4 † Flauiæ.

5 † Tuo.

4 Scilicet conditionali secus i puro P. & Alex.

5 Placet B. P. Alex. & Ias.

N *Ec emere.*] CASVS. Si aliquis vult mihi rem suam vendere, non compellor emere. Item nec si mihi donare velit, non compellor accipere. An autem si mihi delata sit hæreditas, eam adire compellendus sim, quæritur? Respon. quòd non.

Ad contrahendum, vel quasi, nemo inuitus compelli tur. h. d. Bald. & Sal.

Impp. Arcad. & Hon. AA. Annodio. al. Ennoio suo.

LEX XVI.

NEc * emere, a nec donatum assequi, nec damnosam quisquam hæreditatem b adire compellitur. D. 7. Cal. Ianu. Olybrio & Probino Coss. 395.

Quolibet die potest hæreditas adiri. h. d. Sal. & Ale.

Iidem & Theodosius AAA. Anthemio PP.

LEX XVII.

CRetionum c * scrupulosam solennitatẽ hac lege penitus amputari decernimus. Dat. 5. Cal. April. Constãtinop. Honorio 7. & Theodosio AA. Coss. 407.

Hæreditatem infanti delatam, ascendens per lineam paternam (siue in eius potestate, sit siue non) solus potest adire tam viuo infante & illius infantis nomine, quam eo mortuo, & tunc suo proprio nomine tanquam ad ipsum transmissam. Si vero talem ascendentem non tunc tutor potest adire tutoris nomine viuente infante: sed eo mortuo hæreditate non adita, non transmittitur hæreditas, & perinde est ac si hæreditas non fuisset delata infanti. & idem si tutorem non haberet delatam vero pupillo maiori nec solus pater, nec solus tutor adire potest: sed ipse pupillus cum illorum consensu. & si neutrum eorum habet tunc auctoritate iudicis. h. d. Alex.

a *Nec emere*] regulariter hoc accipe, vt sup. de ɔhen. emp. l. inuitum. Sed fallit, 1 vt not. ff. de actio. emp. l. Iulia. §. idem Celsus. Secũdũ similiter regulare, vt ff. de reg. iu. l. inuito. & de don. hoc iure. §. non põt, & hoc directo, sed per medium fallit, 2 vt si quis meo creditori soluat, vt Institu. quib. mod. tol. obli. in prin. & ff. de neg. gest. l. soluẽdo. & de sol. l. solutionem.

b *Hæreditatem.*] nec bonorum possessionẽ, vt ff. de bon. poss. l. 3. §. inuito. & supra vnde co. l. certũ est. Sed hoc fallit 3 in hærede rogato de restituendo, vt ff. ad Treb. l. ille a quo, §. tempestiuũ, & l. quia poterat, & in seruo necessario hærede instituto, vt Institu. de hære. qua. & dif. §. 1. & ff. de vulg. subst. l. sed & si plures, §. fi. lib. & inf. eod. l. cum aliquis, & supra de neces. ser. l. 11.

1 Et bene fm præd. doct.

* Et l. 1. ti. 2. l. 149. C. Th. & hãc materiam, tractant Platea i l. vnicã. de cupress. l. 10. C. & Pau. in ca. 1. de emp. & vẽ.

2 Idẽ Pa. Alc. & Ia.

3 Placet F. P. Alex. & Ias.

* Cretionũ solennitas, q fuerit, dubitat Alci. spunc. li. 3. c. 7. sed videtur, q non videtat Alc. Vlp. fragmẽta tit. 22. vbi cretionũ simpliciũ, & vulgariũ veterẽ repeteries, reiectis ineptiis, quas ad hunc locũ habet Ac. Goth.

C *Retionum.*] CASVS. Olim si alicui esset delata hæreditas uel bon. poss. non licebat eam adire nisi in tertia feria, vel 5. vel 7. & in patrimonio, quia magis hominis natura i his confortat, qđ hodie p hanc l. amouet. Vel dic Creationis dñr iudiciales dies, in quibus solebat adiri prætor ꝓ hæreditate adeunda. credidit enim se habiturum gratia, propter benignitatẽ planetę cui deputati erant illi dies, quod per l. istam prohibetur.

c *Cretionum.* [crisis iudicium, trisis natura vnde critici dies dñr, qui quibus melius confortat natura, vt oẽs impares, vt 3. 5. 7. in quib. tñ diebus olim adire licebat, fm Azo & H. 4 sed fm Ia. cretio est certus numerus dierum, intra quem testator volebat adiri, vel pone casum, ut ff. eo. l. si quis hĩs.

4 Ista lec. est vero & cõiter approbata. Ale. hic.

S *I infanti.*] CASVS. Si alicui sit delata hæreditas, aut est minor 8 annis, aut maior, si minor, aut est in potestate patris, aut non, si est in potestate, aut nomine suo pater eam adire vult: aut non. si vult, siue fuerit delata à matre, vel a materna linea, scilicet ascendentibus, siue à quibuscunque personis, eam adire potest, si non adiuit, quasi filio acquisitam occupare potest iure paterno, si in prędicta ætate infans decesserit. Si vero non est in potestate, aut habet tutorem, aut non, si habet, siue sit legitimus, idest à lege datus, siue datiuus, id est a iudice datus hæc infa. siue superstes fuerit pater, siue iam concessit in fata, eam ei acquirere, vel bonorum possessio. ei delatam petere potest, si non habet tutorem, aut habet, & ipse non

petierit, tunc venient illi ad hæreditatem, qui venturi essent, si nunquam infanti delata fuisset, & ea quę in principio legis dicta sunt de infante in potestate constituto, intelligi possunt de iam egresso potestatem, si autem egressus fuerit, & in pupillari ætate decesserit, & ea obseruanda sunt in persona sua, quæ antiquis statuta sunt legibus, quæ autem illa sunt, nõ apparet. Tu dic, vt ita demum transmittat pupillus hæreditatẽ ad suos posteros, si ipse sibi, vel tutor, vel curator quæsiuit. si autem non decessit, adire potest hæreditatẽ sibi delatam consentiente patre si in potestate eius sit, si non sit, & tutorem habet, tutore authore. si autem tutorem non habeat, adire debet prętorem, & eius decreto eam sibi quærere.

Impp. Theod. & Valent. AA. ad Senatnm.

LEX XVIII.

SI infanti * idest minori septem annis, d in potestate patris, vel aui, vel proaui constituto, vel constitutæ, hæreditas sit derelicta e vel ab intestato delata a matre, vel linea, ex qua mater descendit, vel alijs quibuscunque personis, licebit parentibus eius, sub quorum potestate est, adire eius nomine hæreditatẽ, f vel bonorum g possessionem petere. h

¶ Sed si hoc parens neglexerit, & in memorata ætate infans decesserit, tunc parentem quidem superstitem omnia ex quacunque successione ad eundem infantem deuoluta, iure patrio quasi iam infanti quæsita i capere. Parente vero non subsistere, si quidem post eius obitum tu-

d *Septem annis.*] qđ si est maior infante? Respon. consentiente eo 5 demum, adit pater, & ipse filius patre consentiente, vt infra eadem, l. § fin. & ar. supra eodem, l. potuit. & ff. de acquiren. hæredi. is qui hæres, §. fin & l. is potest repudiare. Sed arg. contra infrà de bon. quæ lib. l. fi. §. vbi autem puerilis ætas, vbi indistinctè dicit patrem posse adire, si filius est in ętate puerili. Sed ibi expone 6 puerillis, id est infantilis. Accursi.

e *Derelicta.*] s. ex testamento.

f *Hæreditatem.*] de iure ciuili.

g *Bonorum possessionem.*] de iure prætorio.

h *Petere.*] ex persona impuberis, non sua, ut ff. de bonorũ possessione l. seruum. §. impubes, & §. fi. quæ est contra.

5 Gl. sequitur Bart. Bal & Sa.

* Vi. Cui. 24. obs. 1.

6 Et bene fm pdic.

7 Istam tenent Bar. B. Ang. Sali. Cor. & Ias.

8 Melius fecisset gl. si illud cõtrariũ nõ tãgeret secundũ B. & Pau. de Cast.

6 Et bene Bar. B. Angel. Sa. Alex. & Ias.

i *Infanti quæsita.*] ex quo videtur, quòd patri non sit necesse adire, sed ut cætera bona filij iure peculij occupet, vt Institu. qui non est per. sa. te. § 1. alij contra. 7 Hodie tamen videtur hęres filio, vt ib Authen. de hæred. ad intesta. §. si igitur defunctus, collat. 9. Sed qualiter, vt sibi quęsitam capiet, cum nec infanti cesserit dies hæreditatis 8 quærendæ, quia non potest peti, sicut nec furioso interim dum est in furore, vt ff. de bonorum possess. fu. con. l. prima. Item quando dicitur cedere diem, vt ff. de bono. poss. l. seruus, §. impubes, & §. fi. Respond. 6 dicitur cedere diem in prçiudicium patris, ut potest tempus non admittatur, pupillus autem non excluditur, potest plane pater sicut tutor, pupillo quærere bonorum possessionem uel hæreditatem, licet secus in furioso. 10 ut supra de curato. furio. l. 1. §. fin autem, in fine. Sed hodie per hanc legem speciale inducitur in filio, vt etsi non sit quæsita a patre filio, tamen ut quæsitam pater petere possit, si uelit, si tamen filius in infantia decesserit, non aliter Item uidetur hæc regula fallere 11 ff. de acq. hæred. l. is potest,

18 Sequitur eã prædi. scrib.

11 Imò ñ fallit, cum ibi loquat in his, qui nõ pñt adire noĩe proprio, qđ secus i his, q proprio noĩa. Bar. Bald. Sal. & Ias.

potest, quia pater ignorante filio repudiare non potest, vt supra eodem, l. renitente, tamen vt hic dicit, ei ignoranti acquirere potest. Item quæritur, cum filius impubes existens in patria potestate, eo authore non obligatur: vt instit. de inuti. sti. §. pupillus, in fin. quare eo authore hæreditatem acquirere potest: cum per hæreditatis acquisitionem, creditoribus obligetur? Respon. 1 quia hic potius est commodum. Item contra infra ad Orfic. lege, secunda. Sol. ibi iam excessit infantiam, qui decessit.

1 Reprobatur per tex. in l. potuit, sup. a eo. B. S. P. Cor. & Ia.

a *Infanti fit*] a lege.
b *Datus.*] a iudice.
c *Eum.*] idem & in curatore dico, secundum H. vt supra de admi. tuto. leg. cum quædam. Sed argu. contra, ff. de ap. l. cũ in una, §. tutor. prima in adulto, secunda in pupillo.
d *Eius nomine.*] adire hæreditatem, sup. eo. l. potuit.
e *Eum.*] scilicet pupillum.
f *Quærere.*] vt ff. de bonor. poss. tutor. & ad Trebe. seruo inuito. §. si pupillo. & infra ad Treb. l. sancimus. non ergo per se, ut infra ad Tertu. l. 2. & facit supra qui admit. ad bon. pos. l. infantis.
g *Hæreditates.*] nunquid idem erit paterna? Videtur enim quod illa sit sibi quæsita ipso iure, 2 ba ff. de acquir. hære. P. l. necessarijs, ut dicit lex in furioso, vt supra de cur. fu. l. fin. §. sinautem perpetuo, & ideo eam trãsmittat etiam ad extraneos hæredes, non solum suos. Nec ob. supra de cur. fu. leg. fin. §. tali. quia illud videtur intelligendũ de hæreditate extranei, non paterna. Vel dic, 3 quod hic de omni hæreditate dicit, etiam paterna. Nec ob. quòd lex dicit de furioso. supra de cur. fur. l. fi. §. sinautem perpetuo, vt ibi diximus.

2 Istam sequũtur B. B. S. & Ia.

3 Istam sequũtur B. Rapha. & Ful.

ADDITIO. Bart. hic in vlt. col. versic. omissis truffis ego consului, &c. tenet primam opinionem huius glossę scilicet, quòd hæreditas patris non adita, indistinctè transmittatur per filium in potestate, quod probat multis medijs, soluendo contrarium, quod posset hic formari de hoc tex.

h. *Ad illas personas*] sed cur non deuoluitur hic ad hæredes pupilli, vt supra proxi. & ad patrem? Respon. quòd hæredes pupilli possunt habere recursum contra tutorem: 4 pater uero si hæreditatem non habet, contra nullum habet recursum, nisi contra seipsum, sed contra seipsum venire non potest. Item quid si nullum habuit tutorem? 5 Ista est Respond. necesse habes idem dicere, ut non transmittat, vt rõ in princip. huius §. licet cesset ratio prædicta, & sic est specialis 5 in patre, qui occupatur pater: quod alias non potest. Accursius. Et dicas secundum Guil. quod perueniet successio infanti delata, ad eos, ad quos perueniret si nunquam infanti fuisset delata huiusmodi successio, ut in litera præsenti, & sibi imputent hæredes pupilli, quare tutorem non petierunt, ut ff. ad Tertullia. l. 1. §. si mater, & supra qui pe. tu. l. 2. cõtra quem, si negligẽs, vel in culpa fuisset, possent habere recursum supra arbi. tu. l. quicquid.

4 Istam sequũtur B. B. P. Salic. Cur. & Ia.

5 Ista est melior B. S. & Ia.

tor infanti [a] fit, vel datus [b] fuerit, posse eum, [c] etiam adhuc infante pupillo constituto, eius [d] nomine adire hęreditatem, siue viuo parente, siue post mortem eius ad eum [e] deuolutam, vel bonorum possessionem petere, & eo modo eidem infanti hęreditatem quærere. [f]

¶ Sin verò, vel non sit tutor, vel cum sit, ea facere neglexerit, tunc eodem infante in ea ætate defuncto, omnes hæreditates [g] ad eum deuolutas, & non agnitas ita intelligi, quasi ab initio non essent ad eum delatæ, & eo modo ad illas personas [h] perueniant, quæ vocabantur, si minimè hæreditas infanti fuisset delata.

¶ Ea verò, quæ de infante in potestate parentum constituto statuimus, locum habebunt, etsi quacunque [i] causa sui iuris idem infans inueniatur. [k]

¶ Si autem septem annos ætatis pupillus excesserit, & priore parente mortuo, [l] in pupillari ætate munus impleuerit, ea obtinere præcipimus, quæ veteribus continentur [m] legibus, nulla dubietate relicta, quin pupillus post impletos septem annos suę ætatis ipse adire hæreditatem, vel bonorum possessionem petere, consentiente parente, si sub eius potestate sit, vel cum tutoris auctoritate, si sui iuris sit, possit: 1 † vel si non habeat tutorem, adire prætorẽ, & eius decreto hoc ius [n] consequi. 2 † D. 6. Idus Nouembr. Rauennæ, Theodosio 12. & Valentiniano 2. AA. Coss 436.

Ius deliberandi currit solum scienti, & cum patre superextanti regulariter, hodie à quocumque transmittitur in quemcunq;, quod olim erat in filiis speciale. h. d. Sal. Vel sic: Sciens hæreditatem sibi esse delatam, ius deliberandi, & adeundi transmittit ad quoscunque hæredes, si decedat intra annum à die scientię, vt possit adire intra residuum temporis, quo elapso, excludentur hæredes à iure adeundi. h. d. hæc lex singularis. Alexan.

Imper. Iustinia. A. Demostheni PP.

LEX XIX.

CVm in antiquiorib. legibus, & præcipuè in quæstionibus Iulij Pauli inuenerimus, filiosfamilias paternam hæreditatem deliberantes, [o] posse in suam posteritatem hanc transmittere, [p] & alijs [q] eum qui-

i *Quacunque.*] sed quo 1 † al. potest modo potest esse, rit. quod iste sit sui iuris, cum quando emãcipatur, habeat necesse consentire, & iste non potest, cum sit infans? Respon. authoritate principis: vt infra, de emanci. l. iubemus. Accur. 2 † al. asseri qui.

k *Inueniatur.*] cum pater superest: alioquin si decesserit, diuersa sunt iura: ut ex prædictis colligitur.

l *Mortuo.*] vel etiam viuo: vbi quid iuris sit, dicitur infra, de bonis quæ lib. l. fi. §. vbi autem.

m *Continentur.* vt ita demum transmittat pupillus hæreditatẽ, a ipse quæsiuit, vel tutor, vel curator, & hoc de hæreditate extranei: secus in paterna, quam transmittit ad suos. ut infra, de his qui ante aper. tab. l. 1. in fin.

n *Hoc ius.*] scilicet hæreditatem: ut supra qui admit. ad bo. poss. possunt. l. bonorum quidem, & ff. de bon. pos. l. pe. Accur. aliàs sine prætore ipso iure non alligatur hæreditati: vt ff. de acqui. hære. l. ei qui. in fin. & l. necessarijs. in fin.

CVm antiquoribus. CASVS. Ponamus: Titio delata fuit hæreditas, quæritur vtrum ipse transmittat eam ad posteritatem suam, si decedat? Distinguitur, aut est suus hæres, aut extraneus. Si suus, transmittit, siue scierit, siue ignorauerit sibi fuisse delatam, & sine aditione, ita tamen si eam non repudiauerit, seu tempus deliberandi sibi datum a iudice, vt in prima parte: vel a iure, ut in secunda, non præterierit. Si quidem extraneus, tunc aut intra tempus deliberandi petijt instrumenta, quæ transmittere potest: aut non & tunc distingue, aut scit sibi delatam: aut ignorat, si ignorat, quandocunque decedit ignorans, non transmittit: si scit, aut decedit intra annum, vel post: si intra annum, tunc transmittit, & tantum temporis, quantum ei superarat de anno illo ad deliberandum: si vero post decedat, non transmittit: ipse autem si viuat, perpetuo adire poterit, licet Ro. dixerit contrarium.

o *Deliberantes.*] an sit adeunda, vel non.

p *Hanc transmittere.*] scilicet deliberationem, & succedendi ius.

q *Et alijs.*] scilicet priuilegijs.

Præcipua

busdam adiectis, quæ in huiusmodi personis precipua [a] sunt: eam [1]† deliberationem, & in omnes successores, siue cognatos, siue extraneos duximus esse protelandam. Ideoq; sancimus si quis vel ex testaméto, vel ab intestato vocatus, deliberationem [b] meruerit: [c] vel si hoc quidē non fecerit, non tamen successioni renunciauerit, vt ex hac causa deliberare videatur: sed nec aliquid gesserit, quod aditionem, vel pro hærede gestionem inducat: [d] prædictum arbitrium in successionem suam [e] transmittat: ita tamen vt vnius anni spacio [f] eadem transmissio fuerit conclusa. [g] Et si quidem is, qui sciens [h] hæreditatem vel ab intestato, vel ex testamento sibi esse delatam deliberatione minimè [i] petita, intra annale tempus decesserit, hoc ius ad suam successionem intra annale tempus extendat. Si enim ipse, postquam testamentum fuerit insinuatum [k] vel ab intestato, [l] vel ex testamento, vel aliter [m] ei cognitum sit hæredem eum vocatum fuisse, [n] annali tempore translapso nihil fecerit, ex quo vel adeundam, vel renunciandam, hęreditatem manifestauerit, is cum successione sua ab huiusmodi beneficio [o] excludatur. Si autem instante annali tempore decesserit, reliquum tempus pro adeunda hęreditate suis successoribus sine aliqua dubietate relinquat [p] quo completo, nec hæredibus eius alius regressus in hæreditatem habendam [2]† seruabitur. [q] Recitata septimo [3]† in nouo consistorio palatij Iustiniani. Da. 3. Calen. Nouemb. Decio V. C. Cos.

Institutus in diuersis partibus, non potest unam partem amplecti, & alteram repudiare, hoc primo. Institutus, & pupillariter substitutus non potest institutionem amplecti, & substitutionem repudiare. hoc dicit secundū Oldra. Bal. Vel sic. Institutus in diuersis portionibus eiusdem hæreditatis, & ab eodē testatore, si vnam agnoscit, omnes agnoscere videtur. Item qui agnescit paternam, cogitur agnoscere pupillarē. Alexand.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XX.

QVidam elogio [r] condito hæredem scripsit in certas vncias, & post certa verba testamenti eundem in aliàs vncias, vel tantas, [s] vel quantascunque, [t] & tertio, vel in aliam partem hæreditatis, vel in quendam vnciarum modum, ille au-

a *Præcipua sunt.*] vt suam abdicationem possint 1 renocare intra triennium, vt infra, de repu. hære. l. fi. vel vt possint hæreditatem nondum aditam, etiam ignorantes sibi delatam ad suos transmittere hæredes, vt infra, de ijs, qui ante aper. tab. l. 1.

b *Deliberationem.*] & ius adeundi.

c *Meruerit.*] à lege, & est annalis, non autem dicas à iudice vi uēte, vt innuitur infra ead. l. in vers. deliberatione minimè petita, &c. Alij dicūt à principe, 2 vel à iudice, ut innuit statim, vel hoc quidem, &c. & secundum hoc tenebis tempus quod habes, infra eodem, l. fin. §. & si quidem, & §. fin. secunda verior. Accur.

d *Inducat.*] quia tūc non esset dubium, quin transmitteret.

e *Suam.*] de extraneis hæredibus loquitur, suis enim alia forma transmissionis est data, vt etiam ignoranter transmittant, vt statim dicetur.

f *Anni spatio.*] computando à tempore quo potuit adire prædecessor.

g *Conclusa.*] idest anno finito, hærede postea moriente ius deliberationis ad extraneos hæredes non transmittitur.

h *Qui sciens.*] not. quod currit annus ad deliberandum a tempore scientiæ, & quo ad hoc, potest dici vtilis annus, sed continuus est ex quo incipit currere.

i *Minimè.*] subaudient, nam idem si petita, ut supra dixi.

k *Insinuatum.*] idest insinuatione cognitum.

l *Ab intestato.*] fictè que sine insinuatione.

m *Vel aliter.*] idest de iure prætorio.

n *Fuisse.*] veluti cum pater occupat 3 bona filij iure peculij. Vel 4 quando filio arrogato defertur quarta. Vel quando 5 quis succedit ei, qui testamentum non poterat facere, qui propriè nō dicitur intestatus, propriè enim dicitur intestatus, qui cum testamentum facere posset, intestatus decessit, vt ff. de suis, & legit. l. 1. in princ.

o *Beneficio.*] idest, à iure transmissionis, sed non à iure succedendi, si ipse viuat. Sed P dixit 6 ab ipsa successione, vt nec ipse viuus vltra annum possit adire, nec ad alium transmittere. Et circa hanc materiam dic, quòd suus perpetuo adit, 7 vt supra eodem, l. licet, & perpetuò transmittit ad suos, vt infra, de ijs, qui ante aper. tab. l. prima, & 1e cad. toll. §. in nouissimo, hoc ita, nisi repudiauit, vel certum tempus statutum ad adeundam hæreditatem non præterijt, vt ff. de acquiren. hæred. l. quamdiu institutus, & de bonis autor. iudic. possid. l. si seruus, hoc tamen videtur immutatū quo ad hoc, vt infra eodem, l. scimus, §. sin autem hoc aliquis. Extraneus autem cum decesserit, si ignoraret sibi delatā omnino hæres eius excluditur, vt supra eodem, l. quoniam. Si autem sciuit, si quidem cesserat dies hæreditatis, quia potuit adiri, aut decessit intra annum, & tunc reliquum tempus transmittit 8 ad hæredē: vt hic: aut post, & tunc nihil habebit hæres, ut hic dicitur. si autem dies non cessit, vt quia sub conditione erat relicta, vel secundum veteres leges, si erat hæres ex parte, cum nō erant apertæ tabulæ, nihil ad hæredem quandocunque decedat, transmittit, vt infra de ca. tol. §. sin autem aliquid sub conditione, si verò non decessit, perpetuo potest adire, sicut & suus si non repudiauerit, uel certū tempus à iudice sibi statutum, non fluxit. Sed P. intra annum tantum dicebat extraneum admitti. Sed contra eum facit apertè, quod dicitur supra de inoffic. testamen. l. scimus, §. fi. Item regula facit cōtra eum, quæ ita dicit indefinitè, hæredi qui non repudiauit licet adire, vt supra eodem, l. si curatoris. Item aditio est de iure ciuili, non ergo terminatur anno, vt instit. de perpe. & temp. act. in princip. & facit supra de non numer. pecun. l. si intra.

p *Relinquat.*] & ita facit ff. de acquiren. hæredita. l. ventre.

q *Seruabitur.*] Immo prætor hoc debet habere quatuor menses, ut inf. si pen. ap. l. si vnus. §. fina. quæ est contra: Sol. 9 ibi quatuor menses, qui vltra tempus deliberandi dantur ad appellationis exercitiū non ad liberandum, vel hic à iudice indultum est tempus ibi à principe. prima verior est.

QVidam.] CASVS. Titius in testamento suo instituit sibi hæredem, pone Seium in certa re, seu in quarta parte hæreditatis, scilicet in prima parte testamentū hæredem instituit, quæritur vtrum quasdam institutiones possit repudiare, & alteras agnoscere? Item quæritur, si Titio filio suo impuberi sibi hærede in parte instituto. Seium sibi hæredem in altera sibi institutum, substituat, an possit commodum institutionis agnoscere, & quod sibi ex substitutione defertur, si locum habeat substitutio, repudiare, vel econuerso? & respond. vel omnia agnoscet, vel omnia repudiabit.

r *Quidam elogio.*] .i. testamento.

s *Tantas.*] idest totidem.

t *Quantascunque.*] idest quocunque

1 Placet Bal. Paul. Alc. & Ia.

2† al. eandem.

2 Sequuntur P. Alex. & Ias. Sui etiam ignorantes trāsmittūt hereditatē.

Illud exēplū est falsum secundum pred. scrib.

4 Displicet Paul. Alc. & Ia.

y Illud exē plū est tolerabile B. Pau. Alex. & Ias.

6 Et male B. Alex. & Ias.

7 Istā cōiter sequuntur scrib.

8 Et male vt hic Bart.

1† Adeundam.

3† Anno rectè. alias septimiliario, & rectius. Goo

9 Placet B. Bald. P. Alc. & Ia.

Agnos-

tem vnam institutionem vel duas admittés, vnã, vel duas, vel quantascunq; respuẽdas esse cẽsuit, quærebatur apud veteres, si hoc ei facere permittatur. Simili quoque modo dubitabatur, si impuberẽ quis filium suum hæredẽ ex parte instituit, & quendam extraneum in aliam partem, quẽ [a] pupillariter substituit, & postquã testator decessit, pupillus quidem patri eius hæreditatem adijt, & postea adhuc in prima ętate pupillus constitutus, ab hac luce subtractus est, & pupillaris substitu. locum sibi vendicauit. Cumq; substitutus eandem partẽ admittere noluit, quæsitũ est, si põt iam hęres ex principali testamento factus, pupillarem substitutionẽ repudiare? Vtrãq; igitur dubitationem simul decidendam esse censemus. Placuit etenim nobis, siue in institutione, siue in pupillari substitutione, vt vel omnia admittantur, [b] vel omnia repudientur, & necessitas imponatur hæredi particulari facto, vel aliam aut alias partes hæreditatis admittere, vel et substitutionẽ pupillarem. Dat. prid. Cal. Maij, Constantin. post Cõsulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. 531.

Obedientia ad vnum effectum, non extẽdit se ad aliũ. h.d. Bald. Vel sic: Obediens obeditione coacta non perdit ius contradicẽdi in actibus, in quibus non tenetur obedire. h.d. Vel sic: Compulsio iure non facit quem teneri ad obedientiam, nisi quatenus est de iure. h.d. Vel sic: Obedientia circa vnum actum, in quo quis tenetur obedire, non præiudicat in alio actu, in quo quis nõ tenetur obedire. Vel sic: Per compulsionẽ legalem nõ acquiritur aliqua possessio in subdito, nisi ea, quæ debetur de iure. Vel sic: Si ille, qui litigat super libertate, instituatur hæres tanquam seruus illius cum quo litigat, compellitur ꝑ iudicẽ causæ sine præiudicio litis adire hæreditatem iussu, & illius, & ei acquirere. Si verò tãquam liber, tunc expectatur finis litis: et si pronunciabitur seruus, idem erit: si verò liber, secus: quia poterit adire per se. h.d. Alex.

Imp. A. Ioanni PP.

LEX XXI.

CVm aliquibus* scripsit hæredem cũ qui de sua conditione ei, qui dominiũ [c] eius vendicabat, in iudicio aduersabatur: is autem, qui dominum se esse dicebat, adire eum hæreditatem imperabat, vt acquisitio hæreditatis per eũ celebraretur: indignatus est quasi domino ei parere: dubitatio veterib. exorta est, si qua pęna ei imponatur hmõi insolentiæ. Veteres quidẽ in multas trahuntur sententias: sed nos reorũ discordiã sic esse decidendã censemus, vt distinctio subtilis causæ ei imponatur vt siquidẽ ita scripta est institutio, Illum seruum illius hæredem instituo: quia apertissimum est, intuitu domi-

a *Quem.*] scilicet extraneum.

b *Admittantur.*] vt j. de cad. toll. §. his ita. & s. de impu. & alijs substit. l. testamento & ff. de hæred. instit. l. liber homo. §. fin. ff. de bon. lib. l. si libertus præterito. Sed certè imò vr̃, & licet paternam acceperit, non tñ cogatur pupillarem accipere, vt ff. de acq. hær. l. si tu ex parte. §. fina. & l. quæsitum. Solut. 1 quidam dicunt speciale in fratre instituto pro parte. & substituto fratri pupillo, vt in ead. l. quæsitum. Alij, 2 quod hęc corrigit illas. Tu dic, 3 si substitutus primo adiuit paternam, pupillarem admittere cogitur, vt hic. Si aũt non adiuit paternã, & vult habere pupillarem, si quidem pupillus abstinuit ab hęreditate paterna, recusando eam, põt substitutus habere pupillarem, hoc ita, si pupillus habeat cohæredem, qui adiuerit, alijs non, 4 cum pupillam non habeat, nõ adita hæreditate ex principali, vt ff. de vulg. & pup. substitu. l. 2. vers. adeo. Si autem non abstinuit, non põt separare paternam, si vult pupillarem, licet pupillus potuit, quod est notabile ſm Io. 5 nisi hic substitutus sit frater impuberis: hic enim & si pupillus abstinuit, ipse tñ abstinere nõ potuit, vt d. l. quæsitum, & l. Iul. 6 & de priuil. cre. pater. & de vulg. substitu. l. sed si plures. §. filio. & l. si filius. Item cum vnus ex hæredibus adijt, alter postea repudiat qui primo adiuit, ẽt totã potest repudiare 7 hæreditatẽ, vbi creditores contenti sunt sua parte, vt ff. de acquir. hęr. l. cum hæreditate, & hoc in hæreditatibus: secus in legatis. Nam quoties plures res enumeratæ mihi relinquuntur, vnam repudio, alteram 8 admitto, si volo. si autẽ non enumerãtur, vt puta gregẽ reliquit, non possum vnam ouem admittere, & alteram repudiare, quia vnum legatum est, licet hæredes mei possint, vt ff. de leg. j. legatarius. & de leg. 2. l. nemini em. & l. sed duobus & l. grege. Vt autem sit tibi certum de hæreditate hominis, 9 distingue ita: Si ex testamentis plurium plures deferantur hæreditates: vnam adiri, alteram repudiari posse certum est. 10 Si autem ex testamento vnius plures portiones, altera pure, altera sub conditione, vel plures per filium, vel per filios, vel per seruum, vel per seruos, vel per me & filium; nunquam vna admissa altera repudiatur, vt ff. de acquir, n. hæred. l. 2. & l. si solus. & hic. Si verò vna iure institutionis, altera iure substitutionis deferatur, vna potest admitti, altera repudiari, licet omissa iure accrescendi obueniat, vt ff. de acquir. hær. l. si tu ex parte. Vbi autem ex testamento vnius plures deferuntur hæreditates, puta paterna & pupillaris: paterna admissa, nunquam repudiatur pupillaris. si autem velit pupillarem adire. & repudiare paternã, si pupillus est, distinguitur, abstinuit, necne, vt supra dixi. & hoc de eo, qui in potestate erat. Alij enim sic substitui non potest. Si autem pupillus institutus non erat, cui scilicet pupillo substitutus est alius, sed solus substitutus erat institutus: siquidem is institutus & substitutus fuerit necessarius hæres, licet abstinuerit à paterna, habet pupillarem: 11 qa nihilominus est hæres, vt ff. de fideicommis. liber. l. cum quasi. §. sed & si quis suus. si autem sit extraneus, qui nõ habeat cohęredem, qui adeat, nec paternũ, nec pupillare testamentum tenet, vt ff. de acquirenda hęreditate, l. quæsitu & l. filius proximus tamẽ præcedens casus non est omnino expeditus, 12 secundum Azo.

CVm aliquis.] CASVS. Titius Stichũ instituit sibi hæredem: mota quęstione de statu suo, puta eo proclamante, in libertatem, vel alio reuocante eum in seruitutem, quæritur, an pendente liberali causa petente illo, qui status quæstionem mouet debeat compelli hæreditatem adire, vel id si aduersario acquiratur? distinguitur, aut instituit sub hac forma, Stichum seruum Titij hæredem instituo. & tunc compellitur nullo penitus ei ex hoc præiudicio generando, & Titio acquiret. Aut sic, Stichum hæredem instituo. & non compellitur: sed causæ expectabitur euentus, vt qui in causa vicerit, obtineat succedendo.

c *Dominum.*] Nota quod ita potest vendicari seruus tanquam quidem Alius: tamen dicitur præiudicialis in tem.

1 Displicet oibus & respicit ɔ̃riũ l. q̃situm.

2 Displicet similiter oib.

3 Placet Ba. & alijs sctip.

4 Et bene si erat cohæres extraneus: alijs secus. Alex.

5 Displicet B. B. P. Alc. & Ia.

6 Aliàs incipit: filius qui.

7 Sequũt B. B. Alc. & Ias.

8 Placet præd. scribẽ. qñ sũt plura legata re & nomine Ba.

9 Istud est superfluũ, quia hæreditas viuẽtis nulla est Ias.

10 Placet Bart. Pau. Alc. & Ia.

11 Idem Bar. Bald. Alc. & Ia.

* Ex quinquagita decisionibus Cont.

12 Immo est expeditus p l. filius. prox. alleg. Bar. Alc. & Ia.

a *Adire.*] si accommodet voluntatem in adeundo, potest enim nolle, vt sup. de hæred. institut. l. cum proponas, & sic hæc † secundum illam. Vel hic contemplatione domini: ibi ipsius serui contemplatione fuit institutus. Vel præcepto potest resistere, vt ibi, non autem coactioni, hic: vel ibi à domino, hic à iudice.

† Imò ibi clarum erat quod erat seruus, hic non, ideo recurritur ad iudicē. B. P. Ale. & Ias.

ADDITIO. Tu dicas, quod ibi loquitur quādo institutus est ille, quem constabat esse seruum, tunc .n. sufficit potestas dominica ad cōpellendum eum prout potest: hic quando erat dubium, an esset seruus, vel liber, quo casu de necessitate recurritur ad potestatem iudicialem, vt eum cogat, ita loquitur hic.

b *Ex hoc.*] arg. quod fines plebanarum, vel curiatum non probatur per instrumētum inter alios confectum, & est sic ff. de lega. 3. l. prædijs. §. Titio & ff. de orig. iur. l. 2. §. ijsdem liberis. & ad Velleia. l. Seia mācipia, arg. contra, infra de cōtrahen. & commit. stipu. l. optimam. 2. & facit ff. de fideiuss. l. sed eum. & de fe. du. l. 2. & de condit. & demonstratio. l. filio. in fi. & de an. lega. l. annua. §. j. & de acquir. hær. l. aditio. & l. qui in aliena. & de libet. cau. si cui, in princip. & de acquir. ret. don. l. liber homo.

2 dic, quod ibi instrumenta probabant confinia inter illas personas, inter quas conscitur instrumētū, sed quo ad alias nihil iudicat. B. B. S. P. Alc. & Ia.

ni institutionem esse cōscriptam, necesse sit omnimodo per competentem iudicē eū cōpelli adire [a] quidem hæreditatē, & eā acquirere: nulli. aūt ex post facto subijci gravamini, si liber pronūcietur, sed oē, siue lucrum, siue dānum ad eū redundare, qui in seruitutē eū trahebat, & denegari ei, & aduersus eū oēs hæreditarias actiones, nullo ei ex hoc [b] præiudicio generando. Sinautem quasi liber institutus est, nulla domini, vel serui mentione in institutione habita, tūc nullo cōpelli modo eū adire hæreditatē, nec denegari ei [c] liberale iudiciū, sed & hæreditatē per suū ius decurrere, & liberale iudiciū suam expectare sententiā, siue agente eo, siue pulsato, vt si quidem seruus pronuncietur, tunc domino suo hæreditatem acquirat: sinautem liber, eam adipiscatur, si adire maluerit. Da. 2. Calen. Maij, Costantinop. post Cōsulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. 531.

Ex causis in hac lege expressis est inductū, quod certus de viribus hereditariis potest adire eam, vel repudiare prolibito voluntatis absque alia solennitate, prout sibi magis expedire uidebitur. Dubius uerò si velit cautè agere, vt non teneatur vltra vires hereditarias, debet conficere inuentarium secundū formam hic traditam. h. d. vsque ad §. & si præfatam. Alexand.

b *Ex hoc.*] ergo creditores ex hoc, quod adiuit, vel ex hoc, quod dixit talem seruum illius instituo hæredem. & hæc verior.

c *Et.*] libero facto.

Scimus.] CASVS. In principio dicit, quod duę constitutiones a Iustiniano latæ fuerint olim, quarum altera indultum fuit olim tempus deliberandi. s. annus, verum expediret magis hæreditatem sibi delatam adire, vel repudiare, vt sup. cod. tit. l. antiquioribus. Altera vero quam non habemus, consulebatur adeuntibus seu immiscentibus se super hæreditate aliena ex inopinato postea emergente per legem diui Gordiani. Tertio fuit succursum solum militibus, vires patrimonij ignorantibus, ne vltra ipsas creditoribus tenerentur hæreditarijs, adiecta quidem legali ratione: arma enim &c. Ex his quidem tribus constitutionibus Iustinianus vnam constitutionem composuit, eius beneficium in omnibus non solum militibus, sed etiam ad omnes extendens, ita tamen si secundum formam infra scriptam inuentarium conficerent. Et hoc est, quod colligitur vsque ad §. cum igitur. Subsequenter distinguit. Alicui delata est hæreditas: & tunc si neque deliberationem petierit, neq; inuentarium confecit sed se in rebus hæreditarijs immiscuit, ex tunc neque hæreditatē repudiare, neque onus æris alieni neque legatorum factorum absque beneficio l. Falcid. recusare poterit. Si verò non adierit, sed intra tres menses à tempore scientiæ sibi delatæ hæreditatis, hæreditati renunciet, & emolumento, & onere erit alienus. Si quidē nec expresse renunciet: nec super reb. mortis tempore defuncto existentibus & incipiatur quod intra tres quoq; consumetur numerandos à tempore scientiæ. & hoc si præsens fuerit hæres, alioquin absenti dabitur annus. In cō fectione vero inuētarij, & tabellio & testes sunt necessarij in reb. hæreditatis subijcere subscriptionē, continentem quititatem rerum hæreditariarum, & si forte scribere nesciat, tunc tabellio specialis ad hoc adhibeatur, assumptis etiam testibus subscriptionem inspecturis. & in hoc casu duplici gaudebit remedio, puta, Falcidiæ. nec vltra vires patrimonij tenebitur creditoribus & hoc in secunda parte vsque ad §. etsi præfatam obseruationem, &c. Postea subijcit de effectu inuētarij scilicet quod prædixit de beneficio legis Falcidiæ: nec dimittendis creditorib. sup. id, quod suppetunt bona hæreditaria: & si fortè prius satisfactū fuit legatarijs, non in ipsum hæredem, sed in ipsos legatarios hypothecaria si res fuerint consumptæ, à creditorib. erit dirigenda. Item consulitur prioribus, si fuerint hypothecarij per hypothecariam, si superest res hypothecaria: vel si defecerit, per condictionē ex lege, hærede semper immuni conseruando, & hoc vsque ad §. in cōputatione. Posteà dicit quod si hæres vel in funus testatoris, vel in confectionem inuentarij, seu eius insinuationem, seu in alias necessarias causas hæreditatis impenderit: totum pōt deducere. Et si forte testator eius debitor fuerit, actio nō cōfundetur, quod est speciale: cæteris autem creditorib. in nullo præfertur. videlicet in priuilegijs personalium actionum. & si fortè in inuentarium bona hæreditaria, scilicet quod rei veritas expostulat, non deduxerit, licet creditoribus & legatarijs quibuscumque legitimis modis voluerint voluntatem manifestare, vel per quæstionem seruorum, vel per delationem sacramenti. Hæredes autem si aliquid surripuerint vel celauerint, in duplum condemnentur, & hoc hæreditatis aucta substantia, interim dum conficitur inuentarium, neque a creditoribus neque à legatarijs mouenda quæstione, neque eisdem in aliquibus per dilationem præiudicio generando. Si verò adierit hæres neque intra statutum tempus inuentarium confecerit, insolidum creditoribus tenebitur, legis Falcidiæ beneficio ei penitus denegando, & hoc vsque ad §. sed quia quidam, postea subijcit, quod si aliquis magis tempus deliberandi, quā inuentarij beneficium elegerit: licet ei dum tamen nouem menses, vel annum non excedat, & hoc vsque ad §. sinautem hoc aliquis. Postea subijcit, quod si aliquis deliberationem petierit, & ipsa obtenta inuentarium confecerit, insolidum creditorib. tenetur, Falcidiæ tn̄ dato beneficio, siue intra tempus deliberandi adierit, siue non renunciauerit, & hoc vsque ad §. si quis autem temerario proposito &c. Si verò deliberationem petierit, & inuentarium non conscripserit creditoribus insolidum tenetur, nec gaudet Falcidia, siue adierit, siue non recusauerit, legitimis hæredibus ab intestato successuris, & hoc vsque ad §. nouissimum, autem est hac constitutione. Vltimo verò dicit constitutio, quod non solum milites, sed etiam priuati si dispositionem constitutionis obseruauerint, ipsius gaudebunt priuilegio milites etiam si simpliciter hanc solennitatem omiserint, olim legis Gordianæ retinent priuilegium.

Idem A. ad Senatum.

LEX XXII.

Scimus * iam duas esse promulgatas à nostra clemētia constitutiones, vnam [d] quidem de ijs, qui deliberandum pro hæreditate sibi delata existimauerint: aliam [e]

* Ex 50. decis. quarū meminit Imp. in præfatione huius cod.

h *Vnam.*] illam forte quæ est sup. l. cum antiquioribus.

e *Aliam*] hanc non habemus.

Cuinc.

a *Cuius sensus*. quasi dicat verba Gordianæ constitutionis non habemus, sed eius sententia est comprehensa in vna præfatarum constitutionum, scilicet illa, quam no hábemus, cuius Gordianæ meminit Instit. de hæred. qual. & differ. §. sciendum.

b *Arma*. vt sup. loca ti. l. milites, & de iuris & fac. ign. l. 1. & in aut. quib. mo. natura effic. l. §. si quis coll. 6. sic & in clericis ne faciant prohi ta, ut supra, de episcopis & clericis, l. repetita. Sed contra, supra, de legit. & cõstituti. lege, leges sacratissimæ. Solutio. hic nõ negatur quin debeat scire leges, sed magis arma. Vel ab illa excipe milites & etiam quosdam alios, vt ff. de iuris, facti ignorantia, l. regula.

c *Inueniat*. scilicet ab initio.

d *Formidolosis*. facit infra eadem, l. §. sed quia quidam, & ff. de condi. insti. l. quæ sub conditione, circa princi. & ff. quod metus cau. l. nec timorem §. proinde.

e *Immiscuerit*. immiscere est suorum, sed adire extraneorum, vt Insti. de hæredit. qua. & dif. §. extraneis autem.

f *Omnibus creditoribus*. & legatarijs sine Falcidiæ legis beneficio, vt inf. ead. l. §. si quis autem temerario, secundũ quosdam. Vel verius ibi loquitur cum de Iusit legem & creditores in dilatione petenda, ut in §. præcedenti dicitur, hic autẽ secundum hic leges veteres in quibus nihil de inuentario cõtinebatur, debebat habere Falcidiam, sed hodie secus per authen. sed cum testator: quæ est intra ad leg. Falc.

g *Mensium*. Sed non ne spatium sex mensium statuitur, supra de inof. testam. l. scimus, §. fina. quæ est contra? Solu. 3. illud si renunciationi hæreditatis sine deliberatione sint præscripti tres mẽses, sed & præterea ibi non videbatur esse respondendam, hic autem credebat respondendam vel abstinendam, non tamen respuit vel abstinet, sed se reputa diaturum dicebat, & ideo tam si breue spatium ei datur, alias nisi propter creditores, uel nisi ea hæreditas esset,

* Materia inuentarij ponit Gui. Pa. in deci. q. 351. & Ang. in au thea. de hær. & fal. §. si vero expres. fin. col. 1.

1 fal. &c.

* Et ante Gordianũ Hadrianus in personã cuiusdam pagani maioris 25. annis idem cesserat. Tiot. de hæred. qua. & diff. Cõl.

2 fal. solã.

3 fal. adierit.

1 Istã glo. sequuntur Bart. P. & Alex. licet ibi loquitur cum de Ia. 3, per §. si uero infra ista ea. leg.

2 Idem Ba. Bal. Alex. & Ia.

3 Istã sol. sequuntur B. & Ia.

4 Ista glo. reputatur fin fm B. in l. fin. infra ti. 1.

* Eusthatius hunc locum exprimit quasi renunciationi hæreditatis sine deliberatione sint præscripti tres mẽses, quæ est falsa. Vide Cui. 14. de præscriptio. inofficiosi testamenti, quæ sperabat mo ueri, hic propter creditores.

autẽ de improuisis debitis, & in certo exitu per diuersas species eis imposito. Sed & [1] † veterem constõnẽ non ignoramus, quam diuus Gordianus [*] ad Platonem scripsit, de militibus, qui per ignorantiã hæreditatem adierunt: quatenus pro ijs tantummodo rebus conueniantur, quas in hęreditate defuncti inuenerint, ipsorum autem bona à creditoribus hæreditarijs non inquietentur. Cuius [a] sensus ad vnam præfatarum cõstitutionum a nobis redactus est. Arma [b] etenim magis, quam iura scire milites sacratissimus legislator existimauit.

¶ Ex omnibus itaque istis vnam legem colligere nobis apparuit esse humanum: & non solum milites adiuuare huiusmodi beneficio, sed etiã ad omnes hoc extendere; non tãtum [2] † si improuisum emerserit debitum, sed etiam si onerosam quis inueniat [c] esse, quam adijt, [3] † hæreditatem, ita enim nec satis necessariũ deliberationis erit auxiliũ, nisi hominibus formidolosis, [d] qui & ea timent, quæ nulla digna sunt suspicione.

¶ Cum igitur hęreditas adquærendam, siue ex testamẽto, siue ab intestato, sit delata, siue ex asse, siue ex parte, si quidem recta via adire maluerit hæreditatem, & spe certissima hoc fecerit vel se se immiscuerit, [e] vt nõ postea eam repudiet: nullo indiget inuẽtario, cum omnibus [f] creditoribus suppositus sit, vt pote hæreditate ei ex sua voluntate infixa.

¶ Similique modo [*] si non titubante animo respuendã, vel abstinendam esse crediderit hæreditatem, & apertissimè intra trium mensium [g] spatium, ex quo ei cognitum fuerit scriptum se esse, vel vocatum hæredem, ei renũciet: nullo nec inuentario faciendo, nec alio circuitu expectãdo, sit alienus ab huiusmodi hæreditate, siue onerosa, siue lucrosa sit.

¶ Sin autem dubius est, vtrũ ne admittenda sit, necne defuncti hæreditas, non putet sibi esse necessariam deliberationem, sed adeat hęreditatem, vel sese immisceat: [h] omni tamen modo inuentarium ab ipso conficiatur, vt intra triginta dies post apertas tabulas, vel post quam nota fuerit ei apertura tabularum, vel delatam [i] sibi ab intestato hæreditatem cognouerit, numerandos, exordium capiat [k] inuentarium super ijs rebus quas defunctus mortis tempore habebat, & hoc inuentarium intra alios sexaginta [l] dies modis omnibus impleatur sub præsentia [*] tabulariorum, [m] cœterorumque [n] qui ad huiusmodi confectionem necessarij sunt. Subscriptionem tamen supponere hęredem necesse est, [*] significantem & quantitatem [o] rerum, & quod nulla malignitate circa eas ab eo facta, vel facienda, res apud eum remaneant, vel si ignarus sit litterarum, vel scribere præpediatur, speciali [p] tabulario ad hoc solum adhibendo, vt pro eo literas supponat, venerabili signo [4] † crucis antea manu hæredis proposito; testibus videlicet, assumendis, qui hęredem cognoscant, [q] &, iubente eo, tabularium pro se subscribere, interfuerint.

perpetuo adire posset, vt dixi supra eodem, l. cum antiquioribus.

h *Sese immisceat*. non enim conuenietur interim donec fiat inuentarium, vt ea. l. §. donec.

i *Delatam*. supple, & aditam, nam demum post aditam currit hoc tps, vt inf. ea. l. §. fin uero post quã. Itẽ & qa dicit hic, post apertas tabulas, nam demum postea olim poterat adiri, vt inf. de cadu. tollen. §. 1.

ADDITIO. Tu dicas secundum Ba. hic, quod si quidem hęres malitiose protrahit aditionẽ hęreditatis, currat sibi tps & ante aditã hęreditatẽ, si vero in nulla mora, in nulla culpa, in nulla malitia est, tunc currit sibi tps post aditã hæreditatem, vt dicit hæc gl. licet n. tex. dicat a die notitiæ tñ, sub audi & aditæ hæreditatis, tex. est ad hoc no. fm. cũ in l. statu liberos, sub quis hæredi. ff. de statulibe.

k *Capiat*. secus in tutorib. & curatoribus, quia incontinẽti dñt incipere, ut supra de admin. tu. l. tutores, 2. & ff. de administ. tuto. l. tutor qui repertorium.

l *Sexaginta dies*. sic ergo tres mẽses sunt.

m *Tabulariorum*. i. tabularij sic plurale ponitur pro singulari, sup. de his, qui ecclesia. l. 1. & de epi. scopis & cle. l. orphanotrophos, & ff. vi bon. rap. l. 2. §. quod ait præ. tor. Sed argum. contra in auth. de hær. & falc. §. si vero absunt. col. 1. sed tñ illud negari non põt, quin qñ que duo necessarij sunt, ut statim subijcit ibi, subscriptionem, &c. A cc.

n *Cæterorumque*. puta trium testium, & legatariorum, & creditorum, ut in auth. de hær. & Fal. §. sancimus. & § si vero absunt, coll. 1.

o *Quantitatem rerum*. mobilium & immobilium, ut inf. de bo. proscrip. l. si quis in cũ tra, & sup. de adm. tu. tutores ij. & ij. & l. o. vac. l. 3. lib. 10. non sufficit quod dicat, ego ff. ad mun. recognosco oia mobilia & immobilia scripta à notario superius, me habere & tenere.

p *Speciali tabulario*. hic duobus casib. necessarij sunt duo tabularij: alias vnus sufficit, ut modo dixi.

q *Cognoscant*. No. arg. de testibus, qui apponuntur in contractibus,

5 Placet Cy. Bar. P. & Alc. licet 3 Sal. & P.

* Placet B. & P. Plura le pro singulari quãquã ponit.

* Hodie solis tabularijs non cõficit, sed iubet oẽs legatarios & fideicommissarios conuocari, vel hic absentibus tres testes fide dignos. Nou. §. hic nobis Cõt. Testes, an cognoscere debeant, omissio subscriptionis violat actũ sit de forma l. cõstitutioni bus in fi. Bic. ibi gl. in ver. in istã.

4 fal. decest.

tractibus, quod debent cognoscere contrahentes, vt hic, & in auth. de hære. & Falc. §. si vero absunt, colla. 1. Sed speciale est inuentario, vt in auth. de fi. instru. §. oportet verò, col. 6. sed ibi speciale quando ab imperitis. & in scriptis. Item & in auth. de testib. §. 1. coll. 7. sed ibi quando per testes probaretur, & dic, vt ff. de testibus, l. testiũ §. ideoque, si autem per instrumentum, tunc et ignoti, vt in auth. de testi. §. & licet, sic ergo tribus casibus dẽnt cognoscere, ubi imperitus contrahit, & in scriptis, & in inuentario, & vbi non fit instrumẽtum.

n *Post emensum.* idest finitum.
o *Ab eo.* scilicet hærede.
p *Hypothecis.* idest hypothecaria actione.
q *In debiti conditione.* alius ergo soluit, & alius condicit, vt ff. de cond. indebi. l. non est nouum.

¶ Sin autem à locis, in quib. res hæreditariæ,[a] vel maxima pars earum posita est, hæredes abesse contigerit, tunc eis vnius anni spatiũ à morte testatoris numerandum damus, ad huiusmodi inuentarij consummationem.[b] sufficit enim præfatum tempus, & si longissimis spatijs distant: tamen[c] placuit dare eis facultatem inuentarij conscribẽdi, vel per se vel per instructos procuratores in loca, vbi res positæ sunt, mittendos.[d]

Heres, qui solenniter conficit inuentarium, vltra vires hæreditatis non tenetur: & Falcidia vtitur, & satisfacere potest legatariis, & creditoribus, qui prius venerint, licet alijs posteriores in tempore fuerint, reseruantur tamen posterioribus creditoribus iura sua, & oportunis remediis contra legatarios, quibus prius satisfactum est, agere possunt, & contra posteriores creditores, sed contra ipsum hæredem, vel eum, qui emit ab eo regressus non datur, h. d. Alexan. vsque ad §. in computatione.

¶ Et si præfatam obseruationem inuentarij faciendi solidauerint,[e] hæreditatem[f] sine periculo[g] habeant, & legis Falcidiæ[h] aduersus legatarios vtantur beneficio: vt & in tantum hęreditarijs creditoribus teneantur, in quantum res substantiæ ad eos deuolutæ valeant:[i] & eis satisfaciãt: qui primi veniant creditores: & si nihil reliquum est, posteriores venientes repellãtur:[k] & nihil ex sua substãtia penitus hæredes admittãt, nedũ lucrum facere sperãt,[l] in damnum incidant.

¶ Sed & si legatarij inter ea venerint, eis satisfaciant[m] ex hæreditate defuncti, vel ex ipsis rebus, vel ex earum forsitan venditione.

¶ Sin[*] vero creditores, qui & post emensum[n] patrimonium, necdum completi sunt, superueniant; neque ipsum hæredem inquietare concedãtur, neque eos, qui ab eo[o] cõparauerint res, quarum pretia in legata vel fideicommissa, vel alios creditores processerunt: Licentia creditoribus non deneganda aduersus legatarios venire, & vel hypothecis,[p] vel indebiti[q] condictione vti, & hæc, quæ acceperint recuperare, cum satis absurdum sit creditoribus quidem ius suum persequentibus legitimum auxilium denegari, legatarijs verò, qui pro lucro certant, suas partes leges accommodare.[r]

¶ Sin vero[s] hæredes res hæreditarias creditoribus hęreditarijs pro debito dederint in solutum,[5] † vel per dationem pecuniarum satis ei fecerint: liceat alijs creditoribus qui ex anterioribus ueniunt hypothecis, aduersus eos[2] † venire, & à posterioribus creditoribus secundum leges eas abstrahere, vel per hypothecariam[t] actionem, vel per condictionem[u] ex lege, nisi voluerint debitum eis offerre. Contra ipsum tamen hæredem (secundum quod sæpius dictũ[x] est) qui quantitatem rerum hæreditariarum expendit nulla actio extendatur. Sed nec aduersus emptores[y] rerum hæreditariarum, quas ipse hęres pro soluendis debitis, vel legatis uendidit, venire alijs concedatur, cum satis anterioribus creditoribus à nobis prouisum[z]

a *Hæreditariæ.* scilicet, totæ.
b *Consummationem.* Sed hic quod tps dabimus ad inchoationẽ? Rñ. 2 secũdm proportionem, s. tertiam partẽ anni, etenim sup. vnũ mensem de tribus dedit. sic hic 4 de 12. Item quod dicit à morte testatoris, supple, & cu mortuũ sciuit, & adiuit, vt infra eodem, §. si verò postquam.
c *Tamen.* nam licet etiam, tam magnum habeat spatiũ. s. annum, ut per se possit adesse in eo loco ubi sunt res ad faciendũ inuẽtariũ, vel se præsentet, tamen, &c.
d *Mittendos.* s. procuratores.
e *Solidauerint.* i. in solidum omnia capitula 3 inuentarij obseruauerint.
f *Hæreditatem.* nunc respondet, & dic datẽ id est damus.
g *Sine periculo.* creditorum vltra vires.
h *Falcidia* hoc intellige in diuersis casibus, vt vbi est soluendo hæreditas, præstat legata, quatenus patitur 4 Falcidiæ, si non sit soluendo, non valet legate, unde nec hæres detrahit Falcid. vt ff. ad Treb. l. 1. §. pen.
i *Valeant* secus si nõ fecerint inuentariũ.
k *Repellantur.* ab hærede, & à creditoribus suũ consecutis: quibus licuit vigilare ad suũ consequendum, ut ff. q in frau. credit. pupillus nisi posteriores potiores sint in pignore ut ff. §. licentia danda.
l *Sperant.* hæredes scilicet faciendo inuentarium.
m *Satisfaciant.* si putãt sibi legata deberi, alioquin teneẽ alij, quam dolo desierint possidere, ut ff. ad leg. Falc. dolo,

r *Accommodare.* Prius ergo æs soluit alienum quam legata, vt hic. & ff. de re. iu. l. non dẽt actom. § in re obscu. & ff. de coll. bon. l. cũ emancipati. §. 1. & de sep. l. quotiẽs, & de inof. test. l. Papin. § 4. & inf. de bo. auth. iudi. pos. l. 1. & ff. q i fran. cre. l. q aũt, §. penul. sed ar. 5, ff. de trãsa. l. cum hi, §. plane, de alim. vbi plus fauetur alimẽtis in testõ constitutis, quã inter viuos, sed ibi plus fauetur 5 quo ad transigendum, hic quo ad excipiendũ. Itẽ 5 5. de hęr. act. l. fina. vbi dr hæredes conueniri à creditoribus non legatarios, sed ibi 6 qñ soluendo est hæreditas, hic non. Item hic alia actione qñ non faciunt inuentarium, tenentur legatarij, qua defunctus tenebatur, illa enim soli hæredes conueniuntur, ut ibi.
s *Sin vero hæredes.* qualiter creditores aduersus legatarios ueniant, dixit, nunc qualiter primi creditores veniant aduersus posteriores & ad hoc ff. de cond. inde. tutores.
t *Hypothecariã.* qñ res datæ sunt in solutum.
u *Per conditionem.* qñ vẽditæ sũt, & æstimatio data. Et intellige qñ apud emptorẽ esse desierunt, alias, cũ posset agi hypothecaria 5 emptorẽ nõ daret 5dictio ex lege 5 creditorem ad id, quod est solutũ, fm. Ir. vbar. ff. de 5dĩ. ex lege, l. 1. Sed hic uñ uelle, et si extẽt, non teneri 7 emptorẽ & ẽ ad hoc 5. de quadr. psc. l. bñ a Zenone. Itẽ est arg. 5, ff. q in frau. cred. l. pupillus, in 1. Sol. 8 hic pro rebus obligatis agit prior, vel ibi 9 non extorsit, hic 1 c.
x *Dictum est.* sup. proxi §. & ad idẽ ff. de relig. l. at si quis, §. 1.
y *Emptores.* apud quos desierunt esse.
z *Prouisum est.* supra prox. §. & hic dicit, ad idem infra qua po. in pig. ha. l. 1.

1 Placet B. B. P. Alex. & Ias.
2 Idem B. & Pau.
3 Præter illud de signo crucis quod si omittatur non viciat inuẽtarium, B. Ale. & Ias. licet 5 Sal.
4 & istud beneficiũ iã erat de iure ãtiquo scdm Ale. & Ias.
Legata soluuntur post solutionẽ æris alieni.
* Iste text. est sing. & non reperitur alibi scdm Franci de Are. in l. 2. in princ. ff. si cer. pet.
5 Ibi in trãsigẽdo, hic in exigendo, in quo magis fauetur creditoribus B. P. & Ale.
6 Placet B. P. & Ale.
1 † in solidũ.
2 † al. decẽ
7 Et bñ B. P. Al. & Ias. & sic cer 5 rõ Arnetii secundum eosdem.
8 Placet B. P. & Alex.
9 Et est vera in se secundum scrib.

Insti-

est, vel ad posteriores creditores, vel ad legatarios peruenientibus, & suũ ius persequentibus.

Expensa funeris, testamenti & inuentarii, & aliarum causarum necessarium facta per hæredem, qui facit inuentariũ ante oĩa deducatur de hæreditate, & quod heredi debetur à defuncto, consequi pōt hæres: concurrendo cum aliis creditoribus. h. d. vsque §. licentia. Alexan.

¶ In cōputatione [1] † autem patrimonij damus ei licentiam excipere [2] † & retinere quicquid in funus [a] expendit, vel in testamenti insinuationẽ, [b] vel inuentarij confectionem, vel in alias necessarias causas hereditatis approbauerit [c] sese persoluisse.

¶ Si verò & ipse aliquas cōtra defunctũ habebat actiones, non eæ confundantur, [d] sed similem [3] † cum alijs creditorib. per oĩa habeat fortunam: tēporũ tñ prærogatiua inter creditores seruanda. [e]

Creditores et legatarii probare possunt maiorẽ esse substantiam quã in inuentario sit descripta: ad quod etiã de domo hæredis probatio sumi pōt: & si heredes dolum fecerint: in duplũ refundent. h. d. vsque ad §. donec. Alex.

¶ Licentia danda creditoribus, (seu legatarijs, vel fideicōmissarijs (si maiorem putauerint esse substantiam à defuncto [4] † derelictam, quam hæres in inuentario scripsit) qb. voluerint legitimis modis, quod superfluum est approbare: vel per tormenta* forsitan [f] seruorum hæreditariorum secundũ anteriorẽ nostram legẽ, [g] quæ de questione seruorũ loquitur, vel per sacramentum illius, [h] si alię ꝓbationes defecerint, vt vndiq; veritate exquisita, neque lucrum, neq; damnum aliqđ hæres ex hmôi sentiat hæreditate: illo, videlicet, obseruando, vt si ex hæreditate aliquid hæredes surripuerint, [i] vel celauerint, vel amouendum [k] curauerint, postquam fuerint conuicti, in duplum hoc restituere, vel hæreditatis quãtitati cōputare compellantur. [l]

Intra tempus datũ ad confectionem inuentarii, nō pōt hæres à creditorib. vel legatariis conueniri, & ideo interim tempus agendi creditoribus, non currit. h. d. vsque ad §. sin vero postquam. Alex.

¶ Donec tamen inuẽtarium cōscribitur, vel si res præsto sint, intra tres menses, vel si absfuerint, intra annale spatium secundum anteriorẽ [m] distinctionem, nulla erit licentia neque creditoribus, neque legatarijs, vel fideicommissarijs eos vel inquietare, vel ad iudicium uocare, vel res hæreditarias quasi ex hypothecarum auctoritate vindicare: sed sit hoc spatium ipso iure pro deliberatione hęredibus

a *In funus.*] quæ expensa omne æs alienum excedit, vt infra de relig. l. penult. & ad legem Falcidiam l. 1. §. penult. & Instit. ad legem Falcid. §. j.

b *Insinuationem.*] in qua expenditur coram magistro census, vt sup. de test. l. consulta.

c *Approbauerit*] testibus, vel suo forsitan sacramento, 1 vt ff. de re mil. l. non oĩs. §. à barbaris. & de legi tut. legitimos. 2 & arg. sup. de fin. instru. l. finali.

d *Confundantur.*] q̃tum ad effectum, 3 nisi sint tales, quæ & morte pereant, quia non erant transiturę ad hæredes, vt ff. de hære. ven. l. 2. in fi. & ad hoc ĩ. ad l. Falci. l. in imponenda. Sed quid si defunctus Titio tenebatur de euictione in duplum, & hunc Titium re euicta fecit hæredem, nunquid ç creditores hæres computabit duplum? 4 Argu. ꝙ non, vt ad legem Falc. l. cum emptor. Sed forte ibi non fecerat inuẽtarium, vnde hic totum duplũ reputabitur, vt hic dicit. Itẽ quid si defunctus vẽdidit fundum filij sui? Puto filium facientem inuẽtarium catenus tñ pati exceptionem, quatenus hẽt ex hæreditate vltra debitũ bonorum subsidiũ, 5 vt ff. de fun. do. l. dotale. l. j. §. si hærede vxore. & ff. de leg. 2. l. Imperator. §. fin. & sup. de rei ven. l. cum à matre, & hic subijcit in fi. §. proxi. vbi dicit, nullum damnum, &c. Sed si habet debitum bonorũ subsidium, tñ in nullo patitur exceptionem, cum sine vllo grauamine illud habere debeat, vt ĩ. de inoffi. testa. l. qm in prioribus. Item quid si est extraneus hæres? Rñ. secus, vt dicas eũ pati pro quarta parte exceptionẽ, quia licet tunc habeat quartã iure institutionis tñ, tñ patitur exceptionem pro ea quarta. Quarta .n. debita iure institutionis, bene vr posse dari cum onere, vt ff. ad Trebel. l. Lucius. §. maritus. & ad leg. Falc. l. si debitor. Sed arg. ç ff. de leg. 2. l. cum pater, §. Titio. Sed si vltra quartam quid habeat pro toto eo, quod quasi hæres habeat, patitur exceptionem 6 vbi vero nunc fecit inuentarium, idem dico. s. vt insolidum repellatur, ēt si solam quartam habet. Sed si vltra, patitur in re vendita exceptionem, pro ea parte pro qua hæres est, vt puta est hæres pro dimidia parte hæreditatis, ēt si illa dimidia non valeat, nisi vnum denarium, tñ in dimidia patitur exceptionem. Et hæc omnia, quæ dicta sunt in filio, hñt locum vbi est soluendo hæreditas, tunc enim sine onere dẽt quartam iure naturæ habere, si vero non est soluendo hæreditas, non est locus debito bonorum subsidio, vt ff. de inoffic. testam. l. Papinianus. §. quarta, & ff. de collat. bon. cum l. emancipati. §. illud. Sed arg. ç ff. de ioff. test. l. Papin. §. si qs impubes, ergo in eo casu si fecit inuentarium, demum totum vendicat, si non fecit, nihil petet, vt in auth. de hær. & Falc. §. si vero non fecit. collat. 1. Sed quid si statutum erat in ciuitate, vt nemo veniret ç instrũm à se factum, vel hæres eius, & testator obligauit fundum eius, quem postea fecit hæredẽ, qui adiens fecit inuentarium, nunquid poterit à creditore vendicare? Videtur, quod sic, vt hic dr. & inf. eod. l. proxi.

e *Seruanda.*] quo ad hypothecariã, vt ĩ. qui po. in pig. hab. l. si fundũ, sed agentes personali, nō sortiũtur prærogatiuã ex tpe. vt ff. d priuileg. creditor. l. priuileg. & de re in. l. iudicat. nisi in casib. vt ff. de re iud. inter eos. & ff. quod cum eo qui in alie. po. l. 2.

f *Forsitan.*] facti notat varietatem.

g *Legem.*] quæ est de aura. cal. l. 1. Vel dic, vt ĩ. de q̃stione l. de tormentis. & l. fi. Ac.

h *Illius.*] s. hæredis, de sua ergo conscientia satisfacere tenetur, quod est notandum, vt infr. de bon. auth. iud. possi l. fin. in fi. & de iu. do. impe. l. fin. in fi. & ff. de eden. l. prætor. §. sed si inscio. & infra de pœna iud. qui male iud. auth. nouo iure. & sup. de si instrum. l. fin. & de ijs, qui ad eccl. confu. l. fi. §. sic vbi. Itẽ ad hoc sup. de reb. cre. & iureiu. in bonæ fidei. & ff. de leg. 1. l. ab omnibus. Accursius.

i *Surripuerint.*] vel celauerint.

K *Amouendum.*] ad quod facit ff. de acquir. hæred. l. si seruum. §. amouisse. vsque ad §. hæc verba. & §. prætor. & ff. hæred. vsque in finem legis. Accur.

l *Compellantur.*] Sed nunquid erit inuentarium in quo apparet omnes res hæreditarias esse non scriptas? Item pone, qđ idem hæres quasdam res quas credebat hæreditarias scribi fecit in inuentario, nũc comperto errorem vellet eas abstrahere, vel nollet teneri amplius propter istas res, quasi non videatur locupletior.

m *Anteriorem.*] quam hæres, supra eadem, l. §. sin autem dubius, & §. sequenti.

1 Ista glo. est singularis, & nō reperitur alibi sm Raph. Fulgos ad hoc, qđ hęres p suũ solũ iuram probet expensas necessariar, licet Cyn. ç. qđ procedit in expensis paruis. S. Ale. & Ias.

3 Melius allegasset textu. in l. fi. ĩ. de in. do. impetran.

3 Isti solu. & seq. sequuntur hic Cyn. B. B. Alex. & Ias.

1 † al. computationẽ

2 † accipere.

3 † al. deest

4 Hoc verum si res est euicta ante hęreditatis aditionẽ secus si post Bar. Ang. S. & Alex.

5 Idẽ B. B. S. & Alex.

4 † al. relictĩ.

Quarta iure institutionis debita, an possit dari cum onere.

6 Sequtur Pa. & Sal.

*Citantur hęc verba in Nou. 1. alias ĩ dubio presumitur ꝓ inuẽtario nisi cōtrariũ ꝓbetur. Vide Alciat. 3. ꝓsum. 20.

r *Generando.*] sic nec in qualibet legali dilatione, vt ff. de iud. l. 2. in fi. & ff. vt in poss. leg. l. is cui, §. cessatum, & de iti in actuq; priuato l. j. §. si quis propter. & ff. de verb. obl. l. si pupillus. Et sic no. q non videtur negligere, vel moram facere, qui petere non potest, vt j. de ann. except. l. j. in fi. & de verb. obli. l. si pupillus.

ADDITIO. Aduertas hic q licet hęredes non possint conueniri donec inuentarium conscribitur, vt hic, ipsi tñ hęredes interea poterunt debitores hæreditarios conuenire sm Ba. & cõiter Doctores hic, non obstat tit. ff. qd quisq; iuris, quia ille titulus habet locum qñ alicui conceditur priuilegiũ ad sui postulationem: cuiusmodi non est priuilegium istius.

b *Post quam adierint.*] s. extranei.

c *Sese.*] i. sui.

d *A nobis tempus.*] s. tres menses, qñ sunt res præsentes vel anni, qñ absentes.

e *Omnimodo.*] certe non sunt ex eo hæredes, imò quia adierunt: refertur ergo ad id quod sequitur & debitis &c.

f *Censuerunt.*] s. istã legem, & etiam ad solida legata tenebũtur hodie, vt i auth. de hære. & Falc. §. si vero non fecerit. col. j. Et no. hic, q q legem spernit, non debet eius auxilio vti, vt ff. de min. l. auxilium. in fine. & j. de executio. rei iudi. l. j. & sup. de episcopali audien. l. 3. & sup. de transf. l. si qs maior. & in authent. de raptor. mul. §. sancimus. coll. 4. & in authen: vt liceat ma. & auiæ. quia vero ita. collat. 8.

Legis auxilio caret, q illam peccat.

g *Quam.*] s. deliberationem.

h *Formidine.*] vt dixi sup. ead. l. §. 1.

i *Accipere.*] vt liceat

k *Contemptores.*] sic supra de testa. l. testamenta.

l *Nouem mensibus.*] Sed nunquid lex ista derogat superiori cũ antiquioribus, quæ loquitur de anno, hic de nouem mẽsibus? Respon. vt j. ea. l. §. si dices.

m *Et non sæpius.*] sufficit & semel, sic sup. si sæpius in integ. l. j. & infra de pœn. l. omnes quos. & ff. de leg. 3. l. fideicom. §. si quis decem. Sed argumen. cõtra. ff. eo. vt leg. vel fideicom. non. ca. l. 1. §. si cui. Item contra. ff. eo. l. 3. vbi pluries datur ius deliberandi. Solut. hic corrigit, pluries ei dantur, vel intra annum, vel nouem menses non autem, quod excedat.

Ius deliberandi an possit pluries dari.

concessum, nullo. s. ex hoc interuallo creditorib. hæreditarijs circa temporalem præscriptionem præiudicio generando.[a]

Qui inuentariũ solenniter non facit, creditorib. insolidũ tenetur, & Falcidiam nõ detrahit h. d. vsque ad §. & hæc quidem. Alexand.

¶ Sin verò postquam adierint,[b] vel sese[c] immiscuerint, præsentes vel absentes inuentarium facere distulerint, & datum iam à nobis[d] tempus ad inuentarij confectionẽ effluxerit, tunc ex eo ipso q inuẽtarium secundũ formã præsentis cõstitutionis nõ fecerint, & hęredes eẽ oĩmodo[e] intelligãtur: & debitis hæreditarijs insolidum teneantur. Nec legis nostræ beneficio perfruantur, quam cõtẽnendã esse censuerunt.[f]

Tẽpus ad deliberandum, quod hodie nõ est necessariũ volentib. solenniter cõficere inuentariũ, est tẽpus anni, quãdo impetratur a principe sed quãdo impetratur à iudice, est tẽpus nouẽ mensium: nec sæpius conceditur. Alex.

¶ Et hæc quidem de ijs sancimus, qui deliberationem nullam petendam esse[1] † curauerint: quam[g] putamus quidem penitus post hãc legem esse superuacuam, & debere ei derogari: Cum .n. liceat eis & adire hæreditatem, & sine damno ab ea discedere ex præsentis legis auctoritate: quis locus deliberationi relinquitur?

¶ Sed quia quidam vel vana formidine: pro deliberando nobis supplicandum necessarium esse existimant, quatenus eis liceat, annale tempus tergiuersari, & hæreditatem inspicere, & alias contra eam machinationes excogitare, & eandem deliberationem flebilibus assertionibus repetita prece sæpius accipere:[i] ne quis nos putauerit antiquitatis penitus esse contemptores,[k] indulgemus quidem eis petere deliberationem, vel à nobis iudicibus: non tamen amplius ab Imperiali quidem culmine vno anno, à nostris vero iudicibus nouem mensibus:[l] vt neque ex Imperiali largitate aliud tẽpus eis indulgeatur: sed & si fuerit datum, pro nihilo habeatur. Semel .n. & non sæpius[m] * eã peti concedimus.

†1 al. decet

Dictio sæpius, verificatur in bino actu. & de hac dictione vide Alex. in l. sæpe constitutũ. ff. de re iud.

Qui petit tẽpus ad deliberãdũ, licet inuẽtariũ fecerit, & hæreditatẽ adierit, vel intra dictũ tẽpus non repudiauerit (quæ pro aditione habetur) tenetur creditorib. hæreditariis in solidũ: & vtitur Falcidia sicut olim. Si verò inuẽtariũ non cõfecit, sed solum tẽpus ad deliberandum petierit, nõ repudiauerit: (qđ p aditione habetur) tenetur creditorib. insolidũ, & Falcidiam perdit: sinautẽ repudiauerit, tunc tenetur res hæreditarias restituere. h. d. vsque ad §. notissimum. Alex.

¶ Sinautem[n] hoc aliquis fecerit, & inuentarium conscripserit (necesse[o] est .n. oĩmodo deliberantem inuentarium cum oĩ subtilitate facere[p]) non liceat ei post tẽpus præstitutum[q] (si non recusauerit[r] hæreditatem, sed adire maluerit) nostræ legis vti beneficio,[s] sed insolidum secundum antiqua iura omnibus creditoribus teneatur. Cum enim gemini tramites inuenti sint, vnus quidem ex anterioribus, qui deliberationem dedit; alter au-

n *Sinautẽ hoc aliquis fecerit.*] i. petierit tẽpus ad liberandum, & ei est datum.

o *Necesse enim est.*] interpositio est.

p *Facere.*] si velit vti beneficio legis Falc.

q *Præstitutum.*] ad deliberandum.

r *Recusauerit.*] hoc est nouum per legẽ istam, vt petens tempus ad deliberandũ, nisi repudiat, adijsse tacitè videatur: vt hic, & in multis locis in hoc §. aliud olim, vt sup. eo. l. cum antiquioribus. & ff. de acquirenda hæredita. l. quamdiu instititus. in fi. vbi dicitur, q si non adiuit, repudiasse videtur, quæ sunt contra, hic corriguntur. Nec potest dici, q hic fecerit inuentarium. ibi, (scilicet in contrarijs) non quia idem est, qđ hic dicit, & si non fecit inuentarium, vt inf. proxi. §. Tertij dicunt habere locum hoc quando fuit adiectum in concessione iuris deliberandi: vt hic dicit. Sed prima verior est, vt hæc corrigat alias leges.

Deliberãdi tempus petens, an tacite videatur adire.

s *Vt beneficio.*] quia perinde est, ac si spõte ab initio adijsset, vt ff. ad Trebel. l. sed si alio. §. primo. & infra ad legem Falc. authen. sed cum testator. Sed cum supe rius datus sit annus pro reb. absentib. ad inuentarium, nonne post nouem menses deliberationis inuentariũ facere potest, & consequi beneficium huius legis, licet videatur sibi præiudicasset, quia non repudiauit? Rñ. potest illi dari annũ ad inuentarium, quando nõ petijt tempus ad deliberãdum, sed cum petijt, non videtur vltra nouem menses extendi, vt supra §. sinautem hoc. Alij dicũt post tempus deliberationis finitum, integrũ tempus dari ad inuentarium, quod nõ placet,

Ded

tem rudis, & nouus à nostro numine repertus, per quem adeuntes sine damno cōseruātur: electionē ei damus vel nostrā constitutionem eligere, & beneficium eius sentire, vel si eam aspernandam existimauerit, & ad deliberationis auxilium conuolauerit, eius effectum habere, & si nō intra datum tempus recusauerit hæreditatem, omnibus in solidum debitis hæreditarijs teneatur, & nō secundum modum patrimonij, sed etiam si exiguus sit census hæreditatis tamen, tamen quasi hæredem eum in totum obligari, & sibi imputet, qui [1]† pro nouo beneficio vetus elegerit grauamen: & ideo ad ipsam deliberationis dationem, & diuinum rescriptum super hac promulgatum hoc adijci volumus, vt sciant omnes quod omnimodo post petitam deliberationem[a] si adierint, vel pro hærede gesserint, vel nō recusauerint hæreditatem, oībus solidum hæreditarijs oneribus teneantur.

¶ Si quis autē temerario proposito deliberationem quidem petierit, inuentarium autem minimè conscripserit, & vel adierit hæreditatē, vel minimè eam repudiauerit, nō solum creditoribus in solidum teneatur, sed etiam legis Falcidiæ beneficio minimè vtatur, q[*] si post deliberationem [2]† recusauerit,[b] inuētario minimè conscripto, tūc res hęreditarias [3]† creditoribus, vel ijs, qui ad hæreditatem vocantur,[c] legib. reddere compelletur, quantitate earum sacramenta[d] accipientium manifestanda, cum taxatione tū à iudice statuēda.

Per hanc constitutionem est derogatum tribus constitutionibus, de quibus, est facta mentio in principio huius legis, quarum summa ad hāc redacta est, & miles propter simplicitatem militarem non conseruās solemnitatem huius legis, nihilominus non tenetur creditoribus hæreditariis vltra vires hæreditarias. Alex.

¶ Notissimum[e] autem est hac constitutione, quæ omnes casus continet, nostris constōnibus iam pro eisdem capitulis promulgatis esse derogatum, quarum alteram etiam Gordianę constitutionis sensus continebatur. Cum enim ampliore tractatu habito, melior exitus inuentus sit, & tribus constitutionibus in vnū cōgregatis, [4]† vnus appareat & in milites, & in alios omnes iuris probabilis articulus ea propter ex anterioribus[f] inquietari nostro subiectos Imperio non patimur, scilicet ut milites[*] & si propter simplicitatem præsentis legis subtilitatem nō seruauerint,[g] in tantum tamen teneantur, quantum in hęreditate inuenerint.

¶ Quam (patres conscripti) in huiusmodi casib. in posterū obtinere sancimus. Da. 5. Calen. Decemb. Constantinop. post Consulatum Lampadij & Orestis VV. CC. 531.

TITVLVS XXXI.

De repudianda, & abstinenda hæreditate.

Suus à paterna hæreditate abstentus præsumitur per actum contrarium abstentionem reuocare, & velle adire, nisi probet contrarium, h. d. Sal. Vel sic. Filius qui abstinet ab hereditate paterna, licet postea hæreditaria bona teneat ex aliqua alia iusta causa: non tamen efficitur, h. d. Alexan.

Imp. Antoninus A. Mutatio. [5]†

LEX PRIMA.

SI paterna hæreditate te abstinuisse[h] constiterit, & non vt hæredem in domo, sed vt inquilinum, vel

a *Post petitam deliberationem*. i. postea quam tempus datum est ad deliberandum non autem finitum.

b *Recusauerit*. scilicet hæreditatem.

c *Vocantur*. vt hæredes.

d *Sacramento*. in litem si non restituat, omnes res, quas constat cum habuisse: quia in hypothecaria, vel petitione hæreditatis iuratur in litem: cum altera arbitraria altera bonæ fidei sit, vt ff. de in litem iurand. l. in actionibus. Breuiter ergo collige, q a hæres aut neutrum fecit, i. neq; deliberauit, neque inuentarium fecit, sed sponte adijt, & tunc seruatur, q dr sup. eadem, l. §. cum igitur. Si verò fecit inuentariū, & non deliberauit, vtroque commodo gaudet, & Falcidia, & creditoribus vltra vires hęreditarias nō tenebitur, vt supra eadem, l. §. & si præfatam. Si autem petijt deliberationem, nec fecit inuentariū, neutrum commodū habet, vt hic, §. si quis autem temerario. Si verò petijt deliberationem, & fecit inuentarium, in solidum tenetur creditoribus sed lege Falcidia vtetur, vt supra proximo §. sin autem hoc. Sed hodie omni sublato circuitu, si non fiat inuentarium omnibus creditoribus, in solidum tenetur, & legata præstantur, licet trāscendant substantiam defuncti, vt in authentica de hæredibus, & Falcidia, §. hinc autem nobis, collatio prima secus per leges veteres, vt ff. ad Trebellianum, leg. prima, §. h. qui quadringenta. In quarta tamen iure naturæ puto, quòd non præiudicat sibi filius quo ad legata licet non faciat inuentarium.

e *Notissimum*. & tribus scilicet duobus primis, & Gordianū tertium vt sup. eo. l. s. in prin.

f *Anterioribus*. constitutionibus.

g *Non seruauerint*. tenet ergo Gordiana constitutio, & tempore huius legis, licet per auth. videat correcta, vt in auth. de hære. & Fal. §. fi. col. 1. Sed an derogatū est per legē Iustiniani illi legi, cū in antiquiorib. sup. eo. ī eo qđ ibi dicit de anno dādo ad deliberandū, hic autem ad nouem menses, nā & eius fecit mentionē sup. ea. l. in p. i. Rñ. non cū illa loquitur, cum non fuit tēps petitū ad deliberandū, hæc aūt q̄ñ fuit petitū, sđ certe imò loqt ibi, qñ fuit petitu. Dic ergo, q ei derogatur in aliquo, ñ aūt totū abrogatur. In eo. n. q in principio ponit de eo, qui meruit deliberationē ab hoīe, vt intra annum transmittat, derogatur, vt minus tēpus qñq; detur, vt ī. eo. §. sed quia quidā, in alio vero qui non desijt, sed à lege habet, nihil est innouatum, sed arctatur primus magis, q scds, quia primus si non adeat, hoc ipso, q nō recusat, vr adire, vt sup. §. sinautem hoc in scđo ā. ut ibi, Itē quòd non sit correcta, est arg. inf. de cad tol. §. in nouissimo. nam ibi confirmat ea, quæ dicta sūt de deliberantibus.

DE REPVDIANda hæredit. &c.

Dixit de acquirenda, nunc econtra de repudianda, & dic, repudiare est extraneorum, abstinere suorum, vt instit. de hæredum qua. & diff. §. extraneis.

SI paterna. CASVS. Pater tuus testā fecit hæredem instituit, mortuo eo in domo pr̄ina stetisti an tibi præiudicasti quo magis hrs videaris, & à creditorib. us hēditarijs cōueniaris, q̄rit? Rñ. q non, si pbes non eo animo in ea stetisse, vt velles esse heres sed stetistī tanquam inquilinus, vel conductor.

h *Abstinuisse*. ergo erat suus.

Iulem in lit præstat I hypothecaria & in petitione hæreditatis.

c† quod.

* Reputat Raph. Ful. istum textū. n. ad hoc q hæres petens tēpor deliberādi intra illud habet penes se res hæreditarias.

2† hæreditarijs.

3† hæreditarijs.

Deliberādi tempus quantum esse deat.

4† Promulgatis.

* Milites Videntur tū reuocati ad eandem subtilitatem, ad quam Pagani per No. 1. Cōn.

5† al. Militiano, al. Mutiano.

a *Liquido.*] quod non oportet probari, sc. primum fuit probatum, scilicet quod abstinuerat.

b *Probatum.* à te. Nam cum sis filius talia faciendo videris velle esse hæres, nisi contrarium probes per protestationem, vel alio modo, vt hic, & ff. eo. l. pro hærede. in principio, & l. Iulia. alias, si pupillus, §. seruum & supra de nat. lib. l. 3. quod de subcunia. secus in emancipato, vt sup. titulo 1. l. 1. Item nota, quod si quid surripiat suus hæres de hæreditate si nō abstinuit abstinere non potest, sed si abstinuerit, non ideo obligetur, vt ff. eo. l. si seruum quis §. prætor in extraneo secus est, vt ff. eo. l. si quis extraneus, in princip.

c *Conueniri.* s. à fisco, vt sup. vnde leg. & cornati, l. non hoc.

d *Procurator* qui est iudex inter fiscum & priuatum.

SI paterna. CASVS. Testm̄ fecisti. hæredem instituisti hærede abstinente creditores bona distraxerūt, hēs fundū quē ex bonis illis emit, posteriores creditores volunt eum conuenire, tanquam successorē sui patris. an sint audiendi. quæritur? Resp. quòd nō.

e *Abstinuisti.* dicendo, nolo esse hæres.

f *A creditoribus.* scilicet prioribus.

g *Bona fide.* secus si mala, vt ff. eodem l. si is q. bonis, & de aut. tut. l. pupillus, §. pupillus. Itē secus si oīa bona, ut d. l. si is qui.

h *Conueniris.* actione hypothecaria, vt inf. si antiq. cre. l. 1. & arg. ff. de lega. 2. l. fine. §. quatuor. Sed quid si nō abstinuerit sed immiscuit, & à creditoribus emit? Et idē. Nam tanquam hæres non tenetur hypothecaria, quia ius succedendi non habuit, ut ff. de diuer. & temp. præscr. l. an vitium, §. ex facto. Itē tanquam simplex possessor non, quia emit à primo creditore, vt inf de distr. pig. l. 3 & inf. si antiqui cre. l. 1. & 2. in fi. nā contingit q̄nq; quod licet aliqs sit hæres, si tn̄ nō possideat tanquā hæres, non cōuenitur ut hēs, vt ff. ad leg. Fal. l. 3. Sed ego dicō, quia tenetur hypothecaria, & suæ rei emptio non valuit, vt ff. de cōtrah. emp. l. suæ rei, & facit, ff. quib. mod. pig. vel hypo. sol. l. sicut, §. illud, & ff. de pign. act. l. debitor & dic ut ibi.

custodē, vel ex alia iusta ratione habitasse liquido [a] fuerit probatum, [b] ex persona patris cōueniri [c] te procurator [d] meus prohibebit. PP. Id. Iul. Messala, & Sabino Coss.

Suus non præsumitur abstentionem reuocare, quando reperitur, ex causa noua possidere, hoc dicit. vel sic: Possidens vt emptor, non obligatur vt hæres, h. d. Sal. vel sic: Qui post abstentionem res paternas bona fide emit, non videtur abstentionem reuocasse: secus, si mala fide emit, h. d. Alex.

Idem A. Seuero. [1] †

LEX II.

SI paterna hæreditate te abstinuisti [e] non ideo quòd à creditoribus [f] fundos comparasti (si modo id bona [g] fide fecisti) a posterioribus, qui sub eisdē obligationibus pecuniam patri crediderunt, iure cōueniris. [h] S. PP. 5. Cal. Iu. Læto. i. & Cereali Coss. 216.

Inutilis transactio non habet in se pactum, h. d. Baldus. Vel sic: Confessio erronea ex causa transactionis putatiuæ non præiudicat. h. d. Sal. Vel sic: Inutilis transactio facta super hæreditate quam quis petendo adiuit, nō habet vim repudiationis, cum fieri non possit de hæreditate semel acquisita, nec vim pacti gratuiti, quia non censetur velle donare, qui transigit, sed solum à lite recede: ideo ea non obstante potest transigēs litem prosequi, h. d. Alex.

1 al. Streuo.

Emere rē meā non possum.

SVus. CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, filium præterijsti vel exhæredasti, filius testamentū arguit de falso, tandem remisit instituto, ut daret ei decem quod non admisit, vel tacuit institutus, an sibi præiudicauit is qui remisit quo minus agere possit exceptione tamen non obstante, quæritur? Rñ. quòd non præiudicauit tum quia hæreditatem semel quæsitam per agnitionē mouendo querelam falsi, respuere non potest, tum quia transactio nulla fuit quæ nullo dato, vel retento facta fuit, cum nulla procedat sine aliquo dato, &c. vt supra de transact. l. transactio.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Theodotiano, al. Theodobano.

LEX III.

SVus [*] hæres exceptione pacti, [i] qui testamentum iniustum asseuerans [k] postea [l] nihil se de paterna successione petiturum, non ex causa donationis, [m] sed transigendi animo in iure professus est: cum respuere quæsitam [n] nequiret [o] hæreditatem, & transactio nullo dato, vel retento, seu promisso minimè procedat, [p] submoueri non potest. [q] Sine die, & Coss.

Semel hæres per repudiationem non desinit esse hæres: sed confessus in iudicio, pro iudicato habetur, h. d. B. vel sic: Semel hæres repudiando nō desinit, & econtra. Et confessio facta ad proprium commodum, nihil operatur, secundum Iac. Butr. Vel sic: Confessio in his, quæ solo animo & verbo non possunt induci, nihil operatur, hoc dicit Sal. Vel sic, inutilis repudiatio non habet vim utilis confessionis in præiudicium repudiantis qui primò adiuerat h. d. & casum vide per Cy. & melius per Bal. Alex.

Ijdem AA. & CC. Modestino militi.

LEX IIII.

SIcut maior vigintiquinque ann. antequam adeat delatam repudians successionem, post quærere non

i *Pacti.* idest, transactionis.

k *Asseuerans.* ideoq; immiscuisse. credit vtar. ff. de bo. poss. l. cū q dā. nam agebat petitione hæreditatis, cū exciperet institutus se scriptū, hic filius replicabat & dicebat, quod erat iniustū testm̄.

l *Postea.*] processu temporis.

m *Donationis.* quia cū nesciret an sibi ius agēdi cōpeteret, donare nō proposuit, sed trāsigere, puta si dixerit remitto tibi si mihi 10. des quod nō amisisti, vel tacuisti. Vñ mihi non præiudicio. Accur.

n *Quæsitam.* s. sic per agnitionē, secus si ipso iure tm̄, vt quia est suus filius, & non agnouit adhuc, nā dimittere pōt, vt Insti. de hæ. qua. & dif. §. sui aūt, & §. sed his, & ff. eo. l. ei qui se.

o *Nequiret.* tria allegabat pro se institutus, s. donationē, transactionē, & repudiationem, quæ non valuit.

p *Procedat.* vt sup. de transa. l. trāsactio.

q *Non potest.* vi transactionis, vt quia nō valuit, vt transactio. Itē nec vt pacti gratuiti. quia noluit, licet potuerit quo ad aduersarium. non quo ad alios, cū agnouerit, vt s. de pa. l. postquā, & de in integr. rest. min. intra. Vel dic, nō summouetur ab alijs, sed ab eo quod fuit conuentus sic, vt ff. de pac. l. si vnus. §. & in summa. Vel verius hic errādo remisit, credēs transactionē tenere, hoc nō placet, vt ff. de cond. inde. l. eleganter, in prin. quod non tenebat, tum quia nihil dabatur tum quia ab hæreditate separari nō poterat. Vel dic, non pōt summoueri quin sit hæres, sed à rebus hæreditarijs summouetur quas possidet, ut ff. de mi. l. si. fine, §. sed quod Papinianus, & facit ff. de success. edi. l. 1. §. decretalis, & ff. eo. l. impuberibus, & inf. l. prox.

* Suus pp l. 38. sup. & transa. l. 1. sup. de repos. l. a filius sup. de pet. hæred.

SIcut maior. CASVS. Maior 25. ann. delatam sibi hæreditatem priusquam adeat, repudiare pōt, nec de cætero eā repudiare potest. Si autem in iure est confessus se hæredē non esse, an sibi præiudicet confessio, quæritur? Respon. quòd non, & quòd alias dicitur quod confessus pro iudicato habetur non habet locum in repudiatione, sed cum quis confitetur in iudicio se certam quantitatem debere.

a *Non potest.*] vt supra de rep.bo. poss.l.2. nisi in casu,vt infra eodem,l.fi.& in alio,vt ff.ad Trebellianum,l. nam quod §.1.

b *Retinet.*]vt sup.eo.l.proxi.

c *Repudiantis hæreditatem.*] Sed nonne valet repudiatio in iudicio,cum aliud de hæreditate aduersa, vt remoueatur pacti exceptione. Azo respondet.sic puto, ar. supra de pact.l. post quam. Sed tamen nõ definit esse hæres in præiudicium aliorũ, creditorum.

1† Confessi.

d *Pertinet.*]vt ff.de confess.l.2. Et no.q̃ dicit certum,vt ff.de confess. l. certum in prin. Sed certe neq; ad quantitatẽ solam vt d.l.certum, & est ratio, quare repudiatio non valet in iure, quia,quę valet extra ius,valet in iure, & quæ non valet extra ius,nec in iure valet. Sed confessio in iudicio facta tenet,extra ius facta,non tenet. Item est alia melior, quia confessus fit ꝓ se alias, nec illa tenet,vt ff.de interrog. actio. de ætate. §. 1. Sed repudiatio ꝓ se fit. Vnde non dẽt tenere,cũ ideo fiat, vt creditorib.nõ teneatur. Item est ꝯ hanc l.ff.de interrog. act.l. si filius,vbi ꝯfitẽdo se hæredem fit hrs, licet repudiauerit prius Sol.ibi nõ fit hrs,sed quãtũ ad aduersariũ pro hærede replicat, non quantum ad alios,vt in eo.tit.l. fi.

P *Vpillorum.*] CASVS. Si defertur hæreditas pupillis ille hr̃ditatẽ sine auctoritate tutorum repudiare non possunt & ꝗ repudiauerint, nihil nocet eis.

2† Alias si quis filius al. si quis suus hrs.

3 † Permissum.

4 † Alterent.

e *Pupillorum repudiatio.*] expressa, tacitè enim potest,vt impediendo aditionẽ, vt ff.de cond. & dem.l. cũ pupillus. 1 rñ. & ecõtra nõ põt adire, licet lucrosa sit,vt In sti.de auth.tu.§.neq. autem. & facit supr. de auth.præst.l.2.

f *Eis.*] pupillis.

5 † Referetur. al. seruetur.

g *Nocet.*] nam tutores,vel ipsi facti maiores, poterunt petere hanc hæreditatem, nisi essent in repudiatione.

potest: [a] ita quęsitam renunciando nihil agit,sed ius* ꝙ habuit,retinet,[b]nec quod cõfessos in iure pro iudicatis haberi placuit,ad vocem repudiantis[c]hęreditatem deberi[1] †confitentẽ pertinet.[d]S.5. Cal.Ianu.Sirmij,AA.Cos.

Pupillus hæreditatem ẽt dãnosam repudiare non potest. h.d.uel sic.Pupullus sine tutore non põt hæreditatẽ repudiare.h.d.Sal. & Alex.

Ijdẽ AA.&CC.Claudianę.

LEX V.

PVpillorum [e] repudiatio delatæ hæreditatis sine tutore auctore facta l, nihil eis [f] nocet.[g] S.2.Cal. Ianuar. Sirmij,AA. Cos.

Suus abstentionẽ non reuocat. vbi res sunt alienatæ nisi beneficio minoris ętatis. autem non sunt alienatæ,reuocare potest vsque ad trienniũ,quod minori currit post 29.annum.h.d.Sal. & Ale.

Imper. Iustianus A. Ioanni præfecto prætorio.

LEX VI.

SI quis suus [2] † recusauerit paternam [h] hæreditatẽ,deinde maluerit eam adire, cum fuerat indistinctè ei remissum,[3]† donec res paternæ in eodẽ statu permanent, [4]† hoc facere, & post multũ temporis licebat ei ad eandem hęreditatem redire,hoc corrigentes,sancimus, si quidem res iam venditæ sunt,vt nullus aditus ei ad hæreditatem reseruetur, [i] [5]† quòd & antiquitas obseruatur. Sin autẽ res alienatæ non sunt,si quidẽ maior annis [k]constitutus est,& tp̃a [l] restõnis nulla ei super sunt, intra trium annorum spatiũ tm̃ modo hmõi ei detur licẽtia. [m] Sin autẽ vel minor est, vel in vtili tp̃e constitutus,[n]tunc post impletum [6]† quadriennium (quòd spatium pro vtili anno,qui restitutionibus dabatur, præstitum est) aliud triennium ei indulgeri,intra quòd potest, reb. in suo statu manentib. adire hæreditatem,& suam abdicationem[o] reuocare.quo tp̃e transacto, nullus aditus penitus ad paternam hæreditatem ei reseruetur: [p] [7]† nisi forte adhuc, eo in minore ætate constituto, res venditæ sint. Tunc etenim per integrum restitutionem non denegatur ei adire hæreditatem,& res recuperare,[q] & creditorib.paternis satisfacere. D. 15.Cal. Nouemb.Constantino. post Consul.Lampadij, & Orestis. VV. CC. anno secundo. 521.

TITVLVS XXXII.

Quemadmodum testamẽta aperiantur, inspiciantur, & describantur.

Testamentũ petitur aperiri per officiũ iudicis.Ale.

Imp. Alex. A. Proculæ. [8]†

LEX PRIMA.

VT testamentum, quod dicis [r] factdm,proferatur,&publice recitetur,cõpetens iudex iubebit. [s] PP. 2.Cal. April. Maximo 2. & Aeliano Coss. 214.

h *Paternam*] q̃d in materna: Respon. vsque ad annum admittitur post repudiationem, vt ff. ad Tertul.l.filij,& sup. de iu.& fac. igno. l. 2.Item quid in emãcipato? Resp vt ff.de coll.bon l. nonnunquam Accur.

i *Reseruetur.*] hic 6† Al.cõpletum. continua, quod est in fine,nisi forte,&c. Item contra ad sequens responsum, sup.de iu & fac.ign. l.2.& 3. Sol.ut vbi. Vel hic non habebat substitutum vel coniunctum, legitimus enim intra hoc spatium obstare non vr vt ff.vnde legit.l.2. & de success. edicto l.2.§.quib. Item ad hoc ff.ad Trebell. l. nam ꝙ §. 1. & §. fin. vt omis.hære.l.2.Ac.

7† Seruetur.

k *Annis.*] 25.

l *Tempora.*] s.29.

m *Licentia.*] ad idẽ, ꝙ vbi res alienatæ non sunt,ꝙ admittatur.ff. de iu. delib.l. si quis.

n *Constitutus.*]tp̃e repudiationis, & hoc est minor, ꝙ post 25. ann.iure ipso subuenitur,nõ per restitutionem,vt sup. de in integ. resti.l.ea quæ.

o *Abdicationem.*]id est repudiationem.

p *Reseruetur.*]dixit reb.in suo statu durãtib. eum admitti, & non aliter, nisi, &c. vel continua,vt modo dixi.

q *Recuperare.*] imò vr,quod non, vt ff. de minoribus,l.quod si minor.§. Scæuola,in versi.si vero,quæ est contra.Solu. hic certũ,it vel ibi habuit substitutum, hic nõ. Vel solue vt ibi.

8† Proculo.PP.

QVEMADMOdum testamenta aperiantur,inspiciantur, & describantur.

S *i quis.*] CASVS. Si testator filium suum fecit hæredem instituit, licebat filio hæreditatem repudiare, & postea ad eam redire quandocunque cum hr̃ditariæ alienatæ non essent,quod in parte corrigit Imperator dicens,refert,ac fuerit maior, vel minor,& vt si maior, & hæreditas alienata sit,ad eam redire non põt,si minor,restituebatur, & creditorib.hæreditarijs tenebat,si non est alienata,& est maior,vsq; ad trienniũ redire non põt,quo elapso non audiet,si est minor, post quadriennium,intra ꝙ ad hæreditatem,quam repudiauit,redire potest, quo elapso,non audietur, & ita cum erit 29. ann.currit sibi illud triennium. Viuian.

V *T testamentum.*] CASVS. Testamentum fecisti,& hæredem instituisti,& testamentum clausisti,& obseruasti, hæres ignorans ex quota parte sit institutus, vult, vt testamentum proferatur,& aperiatur,& recitetur,an sit audiendus,quæritur? Respon.quòd sic,& hoc iubebit competens iudex. Viuia.

r *Dicis.*]loquitur legatario. Accur.

s *Iubebit.*] per hoc interdictum, siue edictũ; siue titulum quando

quando non negat se habere, aliàs locum habet interdictum de tabulis exhibendis, vt ff. eod. l. vlt. Et ratio, quia non aliter veritas, &c. vt ff. eo. l. 1. & de transf. de his, & habet locum hæc lex legatarijs petentibus, vel similibus, qui volunt scire, an possint petere, & quantum hæres quidem habet rei vendicationem, vt ff. eo. l. nisi.

T *Estamenti.*] CASVS. Paterfa. cum filio suo existēs in peregrinatione, testm̄ fecit adhibitis septem testib. quo solenniter cōpleto, illud clausit, & cōsignauit, & præcepit hæredi vt perferret in patriā suā. si vult hæres ut testm̄ aperiatur, & recitetur, adire dēt rectorem prouinciæ, qui conuocatis corā eo testibus non præsentibus qui signauerunt, faciet aperiri, & recitari, quo facto ab eisdem rursus debet obsignari.

a *Potes.*] & debes.

b *Vt testibus.*] scribis in testamēto. Vel dic in ipsa conditione potest resolui sine testibus.

c *Pro tribunali.*] sedentem.

d *Per libellum.*] s. per alium, quem rector delegauit, tunc enim rector sed ei p libellum, i. per delegatū. Vel dic, q̄ iste potest adire per libellū .i. per procuratorē.

e *Honestos.*] sic ff. eo. l. si quis ex signatoribus, & ff. de poss. l. r. §. si pecunia in seculo. & §. sed & si res. Itē nunquid illi adsint, q̄ sigillauerūt? Rñ. vtique, si fieri potest oēs, vt test, vt ff. e. l. cum ab initio. & alij quandoq; vt ff. eo. l. sed & si qs. & mittatur ad testes testamēti absētes, vt recognoscant, vt d. l. sed & si quis.

f *Viros.*] qui nō sunt de testib. testamēti.

g *Obsignentur.*] quid si testes non adsunt, quia mortui sunt? Resp. non poterit aliquid probari per testamentum: nec enim est publica scriptura. Sed argum. contra, ff. eo. l. tabularum. in princ. Il autem insinuetur, poterit ammodo probari, secundum legem, ut supra de testam. l. consulta. & l. testamenta. & l. publicari. & ad hac l. omnium.

1 † Deferantur.

2 † Per libellū, id ē requisitam sm̄ G. Bandrā in l. nec quicq̄ §. vbi decretum. ff. offi. procon. & leg.

* Hinc illud Augū. Pi. 21. Tādiu, inquit, cōtra dicitur de hēditate mortuorū quādiu testm̄ profeatur in publicū, & cū testamentū fuerit prolatū in publicū. tabulęque aperiantur, & recitētur. Iudex intus audit, aduocati silēt persof. nā silentij p faciūt, vniuersus popul' suspāsus est, ut legātur verba mortui Goth.

Testamenta debent aperiri, secundum consuetudinē loci, vbi fit apertio, & absentibus testibus, fit coram viris honestis. h.d. Ale. concor. Bar. & Sal.

Impp. Valerian. & Galien. AA. Alc. al. Aristoteli.

LEX II.

TEsti tabulas ad hoc tibi à patre datas, vt in patria proferantur, [1] † affirmans, potes [a] illud perferre, [2] † vt secundum leges, moresq; locorum insinuatur, ita scilicet, vt testibus [b] non præsentibus, adire prius, vel pro tribunali, [c] vel per libellū [d] * rectorem prouinciæ procures, ac, permittente eo, honestos [e] viros [f] adesse facias, quibus præsentib. * aperiantur, & ab his rursum obsignētur. [g] PP. 12. Cal. Ianua. Maximo 2. & Glabrione Coss. 257.

Qui petit aperiri testamentum, debet iurare de calumnia, asserendo putare sua interesse, & non omnes partes testamenti debent aperiri, ut in tex. declaratur, nec datur copia diei, & consulis, & idem est in codicillis, quod in testamento. h. d. cum l. seq. Alex.

Impp Diocle. & Maxi. AA. Arist. LEX III.

EIus, [h] * quod ad cām nouissimi patris vestri iudicij pertinent, de calūnia tibi iuranti, præter partē, quā aperiri defunctus vetuit, [i] vel ad ignominiā [k] alicuius pertinere dr̄, inspiciendi, ac describendi, præter diem, [l] & Consulem, * rector prouinciæ facultatē fieri iubebit. D. 6. Cal. Maij, CC. Cos.

* Scilicet testi verba fuerūt & protoris interdicto de tabulis exhibēdis ordinarij auxilij polh. Cuia. hic.

E *Ius.*] CASVS. Si aliquis testamentum fecit, & istud clausit, & consignauit, si hæres vult, vt illud aperiatur & recitetur, & describatur, an totum debeat aperiri quęritur? Resp. quod non, sed excepta illa parte, quam testator vetuit aperiri, & in qua scriptus est dies, & consul, & illa, quę ad ignominiam alicuius pertinet, & hoc præstito sacramento ab hærede, quod non animo calumniandi petit, illā in extra aperiri. & hoc iubebit rector prouinciæ.

i *Eius.*] scriptū.

h *Vetuit.*] vsque ad decenniū, vel expressè, vel tacitè, vt ff. licitatiōe. e. l. pupillares. Item nec viuo testatore, vt ff. e. l. §. si dubitet.

k *Ad ignominiam.*] vt quia legauit filio, quem ex moecha habebat, nec uidetur legatum sic relictum ad ignominiam valere, cum nec institutio, vt ff. de hær. inst. l. quoties. §. si quis nomen, & de leg. 1. l. turpia.

l *Diem.*] ne detur materia falsum fabricandi, ut ff. eod. l. 2. §. diem, & de eden. l. 1. §. editiones, secus in rationib. vt ff. e. tit. de eden. l. 1. §. rōnes. Et not. q̄ licet sit dominus, qui agit hoc interdicto, vel alio pro exhibendo testamento, exhibet tñ sine die, nam hic agebat filius, qui hr̄s præsumitur, secus si agat rei vēdicatione. Sed P. dixit domino indistinctè, exhibendum cū die, & hic dicebat filios non esse hēdes, sed legatarios.

* In testā ergo apponi solebat dies & cōsul. sed licet nō apponat, nō putat eo confirmari. Cōt. ex vetere Modesti. fragmēto.

Eodem modo publicantur, & aperiuntur codicilli, quo & testamentum. hoc dicit Bal. & Sal.

Imppp. Gr. Valent. & Theo. AAA. ad Hisperiob. [3] † PP.

LEX IIII.

COdicillos, seu scripturam, quolibet tenore formatā, ea oportebit obseruatione [m] in publicum proferri, qua testamēta pandunt. D. 3. Cal. Aug. Mediol. Auzonio, & Olybrio Cos. 379.

C *Odicillos.*] CASVS. An eadē solennitate debeant codicilli aperiri, qua & testamenta, quæritur? Resp. quòd sic.

m *Codicillos, seu scripturam.*] pertinētem ad testamētum, vt ff. eo. l. 2. §. ad causam.

n *Obseruatione.*] vt detur. & demonstretur, præter eā partē, quā testator vetuit, vt supra l. proxi.

3 † Duar. Hesperiū, aliàs Tyberium.

TITVLVS XXXIII.

De edicto diui. Adriani tollendo, & quemadmodū scriptus hęres in poss. mittatur.

DE EDICTO diui. Adr. &c.

Adita [1] hæreditate testō delata, quod fit animo, vt Institu. de hęr. qual. & differ. §. fi. petit scripturā mitti in possessioné, quod olim per edictum, hodie per hūc titulū fit.

1 Ista continuatio est de mēte Bar.

In adipiscenda possessione institutus præfertur substituto vulgari. h.d. Alex. concor. Bal. & Sal.

Imp. Seu. & Ant. AA. Lutillo. LEX PRIMA.

CVm inter institutum, & substitutū controuersia moueatur, [o] cum, qui primo loco institutus est, induci in possessionem oportet. [p] Dat. 12. Cal. Decembr. Dextro, & Prisco Cos. 199.

C *Vm.*] CASVS. Decessit pr̄s testm̄ secus secū fecit, hēdē instituit, & sibi substituit, vult institutus mitti in bono. poss. defuncti, vult & substitutus. q̄ ę præferatur, q̄rit? Rñ. q̄ institutus, vel pone substitutus in poss. &c. & cōtradicat instituto.

o *Moueatur.*] pro se habebat substitutus, [2] quia institutus sub conditione habet bon. poss. sm̄ tab. vt ff. de secun. tab. l. 2. §. si sub condōne at substitus est sub cōditione institutus. Item facit pro eo, quia oīs substitutus institutus, vt ff. ad leg. Falc. l. in rōne. j. §. pen. Item fortè, [3] quia dicebat substitutus, filium testatoris a primo gradu præteritum, & ideo nullum gradum esse ruptum, & a secundo exhęredatum, ut ff. de lib. & posth. l. & si pepercerit. §. fi. Vel dicebat substitutus se institutus, vel aliud hmōi.

p *Oportet.*] idem in bonorum possessione secundum tab. ut ff. de bon. poss. secundum tab. l. 2. §. defertur. idem de ipsa [4] proprietate hæreditatis, ut ff. de acq. hæred. l. 3. & l. quam diu institutus. in prin. & ff. qui satisda. cog. l. inter omnes idem in legato, ut ff. de leg. 2. l. si quis seruum. §. certum. Quandoque tamen vterque admittitur, simul institutus, & substitutus, ut Inst. de vulg. subst it. §. fi. & ff. de hær. insti. l. si patri. & l. seq. Item, quod hic dicit, est uerum, [5] nisi aliud obijciatur ei instituto, puta aliud testamentum posterius. vel aliquid tale, vt infra cod. l. fi. §. fin autem.

2 Non tenetur secūdum Bar. Bal. & Ias.

3 Non placet Bar. iō dic, q̄ contrarium loquitur, qn̄ vitiū præteritionis erat euidens: hic qn̄ non erat euidēs Bar. & est de mēte P.

4 Sequitur eam Bart.

5 Idē Sal.

Quamuis.]

Qvamuis.] CASVS. Paterfam. fecit testamentum, hæredem instituit, petit mitti in bon. possess. obijcit ei aduersarius, se esse filium & præteritum, & vel quod testamentum sit falsum, vel inofficiosum, vel quod testator seruus fuerit, an ob hoc impediatur scriptus, quo minus in possess. bon. defuncti mittatur, quæritur? Resp. quod non.

a Quamuis.] quinque dicit, ad quorũ quodlibet refertur vltimus versus, tamen scriptus &c. Sed circa oẽs articulos quæro, quid filio in possessione constituto: an debet institutus mitti, & ille exire, videtur, quod & sic, vt hic, & ff. quorum leg. l. 1. § rediguntur. Econtra, quod non, quia dolo facit &c. vt ff. de doli except. l. dolo. Dic ergo distinguendum, aut causa, quam filius obijcit, exigit altiorem inquisitionem, & tunc scriptus mittitur, aut statim vult probare eam filius, & tunc non, ut ff. ad exhib. l. 3. § ibidem, & ad Trebel. ille à quo, § si de testamẽto, & ff. vt in poss. leg. l. si is à quo, in prin. & de Carb. edict. l. 5. § causæ. Supple ergo, mitti solet, &c. nisi incontinenti probet filius causam aliquam de his. Sic generaliter dictum restringendum est, ut ff. de pe. hær. l. & non tantum, § quod si pro emptore, & est maxima ratio, quia & si aliud posterius profertur testamentum, ille scriptus, qui petit se mitti in possessionem, non possidebit. Idem ergo & hic, cum reus potiora iura velit ostendere statim, vt si dicat se præscripsisse, hoc enim ei permittitur allegare, vt infra eo. l. fi. in fi.

1 † Eutacho.

2 Idẽ gl. sequuntur scribentes hic.

Vitium testamenti inuisibile non impedit hæredem mitti in possessionem. h. dicit Alex. Sal. addit, nisi de vitio doceatur incontinenti.

Imp. Alexan. A. Eutacto.[1] †

LEX II.

QVamuis [a] quis [b] se filium defuncti præteritũ esse alleget, aut falsum [c] vel inofficiosum [d] testamentum, seu alio vitio [e] subiectum, vel seruus [f] defunctus esse dicatur: tamen scriptus hæres in possessionem mitti solet. [g] PP. 6. Calend. Nouemb. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Edictum diui Hadriani cũ sua vicesima & eius ambagibus, est sublatum: & scriptus hęres ex sola inspectione testamenti carentis omni vitio visibili, mittendus est in possessionem rerũ, quæ tẽpore mortis per defunctum tenebantur: si non apparet legitimus contradictor. Si autem apparet, mittitur causa cognita, si allegationes illius contradictoris non sunt legitima: secus autem, si sunt legitimę, vt quia ostendat se habere potiora iura, vel præscripsisse bona, in quorum possessionem hæres mitti se postulat. h. d. Alex.

Imp. Iustinianus A. Iuliano PP.

LEX III.

EDicto diui Hadriani, quod sub occasione vicesimæ [h] * partis hæreditatis introductum est, cum multis ambagibus, & difficultatibus, [i] & indiscretis narrationibus penitus quiescente, [k] quia & vicesima [l] hæreditatis ex nostra recessit republica, [m] antiquatis nihilominus & alijs omnibus, quæ circa repletionem, vel interpretationem eiusdem edicti promulgata sunt, sancimus, vt si quis ex asse vel ex parte [n] institutus, competenti [o] iudici testamentũ ostenderit non cancellatum, neque abolitũ, neque ex quacunque suæ formæ parte vitiatum, [p] * sed

b Quis.] contradicens instituto.

c Aut falsum.] præfertur ergo possessorium crimini falsi. Sed videtur, licet de falso excipiendo dicatur simul cũ principali cognosci, siue in modũ accusationis, & tunc põni criminis cognitionẽ, vt ĩ. de ord. iud. l. pen. & si. qua sunt ꝯ. Solu. 2 illud cũ petitorio agitur, hic cũ possessorio, vel solue ut ibi.

3 Idẽ B. Bal. & Ia.

d Inofficiosum.] imò videtur primo de querela cognosci in modum exceptionis, cum filius possideat, ut ff. de inoff. test. l. Papi. § si filius, quæ est contra. Sol. 3 ibi hæres petitorio agebat, hic possessorio, vel solue ut ibi.

3 Hæc vera secũdũ Bald. & alios.

e Vitio.] s. inuisibili, de visibili dices inf. l. fin. hic ergo vel ruptum vel irritum dicebatur.

f Seruus.] cum tempore mortis pro libero habebatur, ut insti. de testa. § testes, & ff. de Carb. edi. l. 1. § sed & si quis non tñ. Sed contra, ĩ. de pet. hær. l. lib. Sol. 4 ibi petitorio, idest petitione hæreditatis agebatur, hic possessorio, vel ibi viuo testatore mota fuerat quæstio libertatis, hic non. Item ad idem contra inf. de ord. cog. l. si res, sed ibi dicebatur seruus, qui conueniebatur, hic alius, s. defunctus.

4 Hæc vera Bart. & alij.

g Mitti solet.] adeo ut appellari non possit, ne hoc fiat, ut infra quorum app. non recipi. l. quisquis.

EDicto.] CASVS. Olim si paterfa. decesserit, & hæredem scripserit, dabatur hæredi scripto ex edicto diui Hadriani aditus adipiscendi bon. posse. defuncti intra annum, quo elapso, vlterius non admittebatur, & hoc cũ diminutione vicesimæ partis applicandæ fisco. quod immutat Imperator per hanc constitutionem, statuit ergo ut si scriptus hæres insolidum, vel ex parte competenti iudici testamentum, in quo est scriptus, ostenderit, neque cancellatũ, neque abolitum, neque in aliqua parte sui vitiatum, & septem testium sigillis sigillatum, mittatur in poss. omnium bonorum, quæ habuit defunctus tpe mortis suæ, non autem in illis bonis hęreditatis, quæ aliquis legitimo modo possidet: & hoc si nullus fuerit contradictor, & hoc in prima parte. Si aliquis extiterit contradictor qui potiora iura habuit, ille mittitur, siue fuerit petitor, qui mitti desiderat, siue possessor qui detinet, & cõtradicit alium non esse mittẽdum. In tertia parte dicit, quod non solum vsque ad annũ possit petere mitti, sicut olim, sed post annũ quñcunque, nec aliud tpis obijcietur obstaculũ nisi quod consueuit obijci pet. hæred. vel rei vend. s. triẽnium, vel 10. vel 20. vel 30. Et debet sic formari libellus: Peto dñe iudex me mitti in poss. bonorum defuncti, quod tẽpore mortis suæ habuit: quia sum scriptus hæres in testamento non cancellato, &c. & hoc per cõditionẽ ex lege ista.

* De lege vicesima hæreditatum, vide Alexã. di. spun. li. 4. cap. 4.

h Vicesimæ.] dabatur enim missus in possessionem fisco vicesimam partem hæreditatis. Item dabatur intra annum tantum, quod patet per id, quod dicit, angustijs, vt inf. in § finautem, versi. nullis.

* Concor. gl. e. in ca. cũ ad eõ. circa fi. contra de rescri. & gl. in c. nonnulli. § sũt & alij. in Verbo fine spẽli mandato eod. tit.

i Difficultatibus.] quas non habemus.

k Quiescente.] in eo, quod maledicebat. Sed quid si aliquis hodie peteret possessionem ex edicto isto? Resp. 4 potest per constitutionem istam.

ADDITIO. Istud dictum glo. reprobatur per Bart. ideo dic, quod condictio ex lege, habet locum quando est contradictor, aliàs non, sed officium iudicis authoritate huius l. secundum Iac. Bue. Bar. Bal. Sal. & Alex.

5 Hoc est falsum secundum Bar. Bald. Ang. & P.

l Et Vicesima.] portio.

m Republica.] idest desinit esse in vsu nostro tempore.

6 Alio adeunte sm B. & Pan.

n Ex parte.] l. quota, secus ergo, si ex re certa, quia tunc loco 6 legatarij habetur, vt supra de hæred. institu. l. quoties, nisi 7 non sit alius, ut ff. de hære. instit. l. ex facto. 2. § 2. & l. 1. § si ex fundo & tunc idem, ac si in totum sit hæres. Itẽ quid dices in fideicommissario vniuersali? Respon. non habere eum huiusmodi legis beneficium. Item quid de substituto pupillari, vel vulgari? Resp. vt colligitur ĩ. l. 1.

7 Sequit eam Bart.

8 Hoc intellige, qñ apparet legitimus ꝯdictor, cuius per se poenam subest illi iudici qui pronunciat, aliàs non, sm Bal. Ang. & Pan.

o Competenti.] qui habet merum imperium vel mixtum, nõ delegatus, vel magistratus municipalis, ut ff. de iurisd. omn. iud. l. iubere, & ad municip. l. ex quo. Item ideo dicit competenti, quia iudex loci vbi sunt res, mittet, non alius ut supra ubi de hære. agitur. l. 1. sed pronunciat alius de mittendo, & destinat literas suas ad iudicem illi loci, ubi sunt successiones, ut ff. de bon. autho. iud. poss. l. cum unus. § pen. & de re iud. l. a diuo Pio, in princ. & supra de iudic. l. properandum, § sin autem reus.

p Vitiatum.] vitia alia visibilia, & illa impediunt mittendum,

dum, vt alia inuisibilia, & illa non, vt sup. l. prox. Sed quid si vitium sit in prætatione tantum visibile, vel inuisibile, non in illis locis, in quibus consistat tota vis? 1 certè puto non nocere, vt extra de fide instru. cap. ex literis, & sup. de transa. l. si ex falsis, & sup. de testa. l. si vnus. Accur.

1 Glos. sequitur B. B. Ang. S. & Paul.

a *Prima figura.*] i. prima continentia, vt ex quo prima vice scriptum fuit, nihil sit detractũ, additum vel mutatum secũdũ quosdã, & bene. sed Io. dicit prima figura. i. prima facie, vel prima fronte: sic. n. sæpe loquimur, licet prima litterarum figura sit in aliquo mutata: dũ tñ bene correcta, vt aliæ literæ non sit dissimilis, sed eiusdem notarij omnibus videatur.

quòd in prima figura [a] sine omni vituperatione appareat, & depositionibus [b] testium legitimi numeri vallatum sit: mittatur quidem in possessionem earum rerum, quæ testatoris mortis tempore fuerũt, [c] non autem legitimo [d] modo ab alio detinentur, & eam [e] testificatione publicatum [f] personarum accipiat.

¶ Si autem aliquis [g] † contradictor [g] extiterit, tunc in iudicio competenti causæ in possessionem [h] missionis & subsecutæ cõtradictionis vẽtilentur, & ei possessio acquiratur, qui potiora ex legitimis modis iura ostenderit: siue qui missus [i] est, siue qui antea detinens contradicendum putauit: nullis angustijs [k] temporum huiusmodi missione coarctanda: sed siue tardius, siue pmaturè [l]

1 † Al. qui.

b *Depositionibus.* sigillorum & subscriptionum cuiuslibet testis, non dico facti, quia in hoc possessorio iudicio non est necesse eos iurare. 2 Sed aliter ponitur depositio, sup. de testa. l. hac consultissima, §. fin. & l. fi. Item per hoc, q dicit depositionibus, videtur, quod loquatur hæc lex tantum in testõ in scriptis, quod concedo. 3 Quid ergo in nuncupatiuo? Respond. habet interdictum quorum bonorum, ff. quo bo. l. 1. sed per officium iudicis ex hac l. forte iuuabitur, sic testamentum nuncupatiuum fit in scriptis redactum, secundum B. sed Alex. dicit etiam in nuncupatiuo in scriptis redacto, 4 rectè loqui legem istam, cum tantæ fides illi hodie scripturæ habeatur, sicut solemni testõ cũ sigillis, & idem Alex. dicit, ut in non solenni testõ habeat locum hæc lex. quando hr̃ pro solenni, vt sup. de testa. l. hac consultissima, §. pen. & l. fi. Sed quid si nuncupatiuum, non sit in scriptis redactum? Resp. 5 poterit scriptus hæres mitti in possessionem rei, ita ut solennis numerus testium ante competentem iudicem testationes deponat, & in scriptis redigantur, & secundum talem scripturam poterit scriptus mitti in possessionem, arg. pro his supra de testa. l. hac consultissima, in fi. & l. fi.

2 Et bene Bar. & Al.

3 Idẽ Bar. & alij.

4 Manu publica B. Sal. & Al.

5 Sequunt eam Bart. Al. & alij, & reputat ualde singula. sm Ang.

ADDITIO. Modum procedendi & adipiscendæ possessionis hæreditatis poterit hic diligens lector intueri in breuiario. Ioan. Fab.

c *Fuerunt.*] non ergo in alijs rebus, quæ apud eum erant, sed dñs non erat secũdum quosdam. Sed Al. dicit etiam earum, quarum possessionem tantum habuit, quia dñs præsumitur possessor secundum eum, ut supra de prob. l. 2. Tu dic, 6 siue possessionem, siue detentationem habuerit defunctus, idem quod alias, sed alia ratione, quia & sic fit in pet. hære. ut ff. de pet. hær. l. & non tantum in prin. Sed arg. contra inf. ad leg. Fal. l. in testamento militis.

6 Idem B. Bal. Ioan. Fal. & Ia.

ADDITIO. Tu dic, quod ibi loquitur quo ad detractionem falcidiæ hic quo ad missionem in possessionem. Salic.

d *Legitimo.*] .s. titulo quem probet instrumento, vel testibus ille, qui possidet, alias præsumitur pro possessore possidere, ut ff. de pet. hær. l. pro hærede, & sic auocabitur ab eo possessio per hanc legem secundum Azo. Sed Al. dicit etiã si titulum habeat, auocari ab eo possessionem, vt arg. sup. l. proxi. nisi habeat titulum similem titulo petentis, ut quia aliud sm testamentum solenne habeat, & hoc patet ĩ. vbi dr̃, qui potiora ex legitimis modis &c. hoc est si posterius testamentum sine vituperatione appareat, & pro eo. sup. l. proxi. sed secundum hoc vr̃ nimia iniuria affici titulo possidens, si ei sic auferatur possessio. Sed non est, quia ita demũ fit in eam rem missio, si tempore mortis detinebatur à defuncto, Quod ergo hic dicit, non autem, &c. vt quia se heredem dicit, & secundum profert testamẽtum sollenne, & hoc secundum Alex & hæc verior. Vel dic secundum Azo. non autem &c. vt quia à defuncto, vel eo viuente emit possessor ab aliquo, vel alio titulo habuit, quod & probet, ut in prin. dixi, licet tempore mortis teneretur à defuncto. si autem quia defuncto successerat, teneat, cum non proferat secundum testamentum solenne, auocaretur ab eo possessio. Item an fideicommissarius vtilis est legitimus contradictor, si possidet? Quidam dicunt, quòd non, quia nullum ius habet, nisi primo fiat ei restitutio, saltem verbo, ut ff. ad Treb. l. restituta. Sed dic contra. 7 non est opus restitutione, cum habeat eam, alioquin verbis non rebus lex imponeretur, quod esse non debet, vt inf. cõia de leg. l. 2. & pro hoc. ff. ad Treb. l. pe. & ff. pro legato. l. pen. & ff. de exce. rei iud. l. 1. §. fi. de excep. doli. l. dolo. Item cui damus actionem, multo magis exceptionem, ut ff. de superfi. l. 1. §. quod autem ait. Sed argu. cõ ff. ad Treb. l. filiam fratribus. 8 item quæro, quare lex ista à Iustiniano fuit facta, cum sufficiat quorum bonorum interdictum ad huiusmodi possessionem? Respon. secundum Alexã. Hæc lex est generalis in omni successore: at interdictum directum tantum in eo, qui de iure prætorio succedit. Item interdictum est annale, hęc perpetua. Sed certè & illud potest dici perpetuum cum rei persecutionem contineat, vt ff. de act. & oblig. l. in honorarij. Item illud non datur nisi aduersus eum, qui possidet p hærede, vel pro possessore, ut inf. quorum bono. l. 2. & l. fi. & ff. quorum bon. l. 1. hæc autem lex datur aduersus omnes possessores etiam titulo, secundum Ale. Item differt, quia hæc l. obtinet possessionem, etiam si non doceat se hæredẽ, vel bon. possessorem: dum tamen testm̃, in quo scriptus est, appareat prima facie non vitiatum. At interdictum datur, nisi ei successorem iure prætorio probet. 9 nec vtile, nisi se probet hæredem iure ciuili, ut infra quorum bonor. l. 1. Item per hanc non fit possessor, sed ponitur in possessione, sed per interdictum efficitur possessor, quæ differentia non placet, 10 Imò vtraque via fit possessor. Item à petitione hæreditatis differt hæc constõ, quia in hac non veniunt nisi corporalia, ut ar. ff. quorum bon. l. 2. at in peti. hær. omnia veniunt, ut ff. de pet. hær. l. item videndum, §. fi. & l. seq. Item per illa omnis causa accipit finem per hanc missionẽ non. Triplici ergo iure munitus est hæres, per missionem in possessionem ex hoc titulo. Item per interdictum quorum bon. Item per petitionem hæreditatis, & nullum est superuacuum, & dictum est. Accur.

7 Et bene B. B. Paul. Ang. Sali. & Ias.

8 Dic, q ibi fideic. non possidebãt, hic secus sm B. B. P. & Ias.

9 Licet sũmatim Bart. & sic requiritur dispositio testium P.

10 Sequũt eam usque ad fi. Bar. & Sal.

e *Eam.*] possessionem.

f *Publicatum.*] scilicet executorum & tabellionis.

g *Contradictor.*] qui etiam dicit se hæredem & insolidum, vel cum legitimus sit dicit testamentum uituperatum. non autem talis contradictor, ut in l. 4. huius tituli, nisi incontinenti possis probare.

h *In possessionem.*] hoc facit pro eo, ut causa sit in libello inserenda, ut arg. ff. ad l. Iuliam de adul. l. denunciasse. §. quid ergo & dixi supra de eden. l. edita Accur.

i *Missus est.*] idest mitti desiderat. Vel dic propriè, 11 vt sup. proxi. & quod dicit possessio, idest proprietas. Et quod subijcit contradicendum, dic, quòd post sententiam in hoc possessorio latam contradicebat uerbis, & dolebat de ea sententia, non tamen potest resistere re, uel de iure, nec etiã appellare, ut infra quorum app. non reci. l. quisquis. Sed quid si talia testamẽta à duobus proferantur, & eodem die & tempore facta videantur: & unum dicit Titium insolidũ institutum, alterum Sempronium insolidum, an admittetur ũterque, uel neuter. Respond. quæstio est sabbatina, scilicet Pilei, & quòd vterque sit admittendus, est argumentum, ff. donat. inter uir. & uxo. l. cum hic status, §. si ambo. & ff. de hono. pos. secundum tabu. l. qui ex liberis, in princ. & l. 1. §. sed si in duobus, & de rebus dub. l. qui duos. & infr. de fideicommissa. liber. l. cum inter. & de leg. 2. l. si quis Titio, §. 1 Sed argu. contra. 12 quòd neuter. ff. ad Trebel. l. cum & de rei vend. l. Pomponius. §. fin. ff. de usufr. l. adhuc, §. si uero simul & de fundo instru. & instru. leg. l. quæsitum, §. si quis, & de testa. tut. l. duo sunt Titij.

11 Vtraq; est de mente B. Paul. & Iac.

Quæstio sabbatina

12 Hęc est cõis, & vera conclusio, q nemo erit hæres sm Ia.

k *Nullis angustijs.*] scilicet antiquis & solitis, scilicet anni quod nocebat scripto secundum edictum.

l *Siue præmature.*] idest, intra annum.

a *Arbitrium.*] idest, potestas huius legis.
b *Vel missio.*] idest missionis postulatio.
c *Siue enim.*] exponit, quod dixerat.
d *Fuerit missus*] idest, postulatur mitti.
e *Dominio.*] scilicet in vsucapione.
f *Praestare.*] aliis quando est heres testamentarius.
g *Excludere.*] ergo potest excludi petitor 10. vel 20. annis.
h *Ex vna parte.*] i. odio tm, vt est in praescriptione 30. ann. quae tm odio non petentium est inuenta, nec exigit poss. [illegible] bona fides, ut inf. de an na. excep. l. fi. & inf. de praescri. 30. ann. si quis emptionis idem in vsucapione, quae tamen fauore possidentis videtur inducta.
i *Ex vtroque.*] i. fauore & odio, ut est in praescriptione 10. vel 20. an. quae odio non petentis & fauore possidentis est inuenta, & exigit bonam fidem possessoris, ut Instit. de vsu. in prin.
k *Principalem.*] i. petitionem haereditatis sic ergo 10. an. tollit petitio haereditatis. Sed contra supra de pe. hae. l. haereditatis, vbi dicit 30. ann. durare. Sol. 1 ibi de directa, hic de vtili, im est eadem modo 2 ibi loquitur, cum se fm cum datur contra eum qui possidet pro haerede vel pro possessore. hic autem contra eum, qui titulo possidet, vnde cum suos terminos excedat ex ceditur a non suis terminis, sui termini sunt, vt contra eum, qui pro haerede vel pro possessore possidet, tm detur, ut ff. de pe. haere. l. pro haerede. secundum B. sed falli. ff. pro leg. l. 4. & l. fi. vbi contra eum, qui non habet titulum, non durat petitio haereditatis, nisi 10. an. sed ibi iustus error loco tituli est. Vel dic secundum Io. 3 quod loquitur hic de rei vendicatione, cum dicit principalem causam, &c.

1 † Possessionis.
2 † Du. de. est.

1 Satis placet Bar. & est eadem cum fm cum Bar. Paul. & Ias.
2 Ista nimis restringit textum, & secundum Pa. & Ias.

2 Reprobatur, dicit tñ Ias.
3 haec est tutior, & est solum modo ad primum contrarium.
4 Ista cotinuatione, sequit C. Ba. & Ia.

aliquis missus est, legis tantummodo arbitrium [a] requirat, & cum, vnde vel missio, [b] vel contradictio exoritur. Siue [c] enim post annale tempus, siue post maioris aeui curricula aliquis fuerit [d] missus, (si tamen ex legitime formato testamento missio procedat,) nullum ei temporis obstaculum obijciatur, nisi tantum temporis effluxerit, quod possit vel possessori [1] † plenissime securitatem & [2] † super dominio [e] praestare, [f] vel ipsi, qui missus est, oem intentionem excludere. [g] Si enim vel ex vna parte, [h] vel ex vtroque [i] latere temporis prolixitas occurrerit, manifestissimum est non solum missionem, sed et ipsam principalem [k] causam esse sopitam. D. 12. Cal. Apri. Constantino. post Consula. Lampadij, & Orestis VV. CC. 531.

TITVLVS XXXIIII.

Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coegerit.

Compellens aliquem testari punitur criminaliter, & venienti ab intestato, qui defunctum testari prohibuit, haereditas aufertur velut indigno: & institutio facta a testatore, qui ad hoc blando sermone inductus est, non censetur viciosa. h. d. titulus. Alexan.

Imp. Alexander A. Seuerae.

LEX PRIMA.

Ciuili [l] disceptationi crimen [m] adiungitur, si testator non sua sponte testamentum fecit, sed compulsus ab eo, qui heres est institutus vel a quolibet alio, [3] † quos noluerit, [n] scripsit [o] heredes. S. 15. Cal. Ianuar. Alex. A. & Coss. 223.

Priuatur successione, qui impedit aliquem quo minus testetur. h. d. Sal.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. Nicagorae.

LEX II.

Eos, [p] qui ne [4] † testamentum ordinaretur, [q] impedimento suisse monstrantur, velut indignas personas a successionis compendio remoueri, [r] celeberrimi iuris est. PP. Cal. Ian. Diocle. 2 & Aristobulo Coss. 285.

Institutio facta blando sermone non est viciosa. h. d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Eutychidi.

LEX III.

Iudicium vxoris postremum in se prouocare maritali [s] sermone non est criminosum. D. 5. Cal. Ianu. CC. Coss.

spon. quod sic, & quod dicit, noluerit, s. testator. aliis est voluerit. scilicet qui compulit.
l *Ciuili.*] i. petitione haereditatis, quae cum sit a senatoribus inducta, ut ff. de pe. haer. l. item veniunt. §. cum praedixisset ergo ciuilis, vt institu. de perpe. & temp. act. in princ.
m *Crimen.*] scilicet extraordinarium.
n *Noluerit.*] aliis voluerit.
o *Scripsit.*] an isti sint heredes, dic vt 3. l. proxi. in glo.
E *Os.*] CASVS. Filius matri testari volenti impedimentum praestitit, quia coram testib. ei interdixit, ne testm faceret, 3 † quos libet alios nec fecit, an admittendus sit ad successionem, quaeritur? Resp. quod non, quasi indignus.
p *Eos.*] legitimos.
q *Ordinaretur.*] vel totum, vel in parte.
r *Remoueri.*] vt ff. de his, qui vt indig. l. cum qui. §. fi. & ff. eo. l. 1. in prin. & l. 2. in princip... & supra de inoff. test. l. testamenti. & in authen. vt cum de ap. cog. §. cãs. coll. 8. 4 † Vt ne. Item tenetur lasso in duplum, cui legandum vel relinquendu erat vt in authen. vt nulli iud. §. & hoc peruenit. col. 9. Sed quid si quis te compulerit, vt me instituas, in haereditate habel o ratio qñ. sabbatina esse posset, nam in alienum lucrum conuerti alienum metum non oportet, ut ff. quod me. cau. l. si cum exceptione. §. Pedius puto tamen nocere haeredi instituto, secundum H. vt ff. quod me cau. l. metum. au. praesente. §. sed licet, & ff. eo. l. 1. § 1. in fi.

ADDITIO. Aduertas gl. quod super rubr. ff. eo. tenet contrarium, quod tenet ibi Dynus, quia quando dolus alicuius est immediata causa acquisitionis meae, debet mihi nocere. vt in dolo procuratoris qui nocet domino, ut l. si procurator. ff. de doli excep. & de vi & vi ar. l. prima. §. si quis tamen. & §. filius. Item videtur casus expressus supra eod. l. prima. & hoc sequuntur hic Pe. & Cyn. nec obst. l. metum. in §. sed licet. ff. quod metus cau. quia ibi metus alterius non fuit causa proxima acquisitionis, sed labor meus, de quo vide latius per Bartol. in rub. ff eod.

I *Vdicium.*] CASVS. Si vxor tua quo magis bona sua mortis suae tempore tibi reliquisset, blanditus fueris, an quasi indignus repelleris, quaeritur? Resp. quod non, videtur quod sic, quia forte alij bona sua reliquisset, & ita videtur impedita testari. contrarium tamen est verum.
s *Maritali.*] i. blando mariti sermone, ut ff. eo l. fi. Sed ar. contra. ff. de inoffi. test. l. non est. & de don. inter vir. & vxo. l. 1. in fi & l. 2. & 3. in prin. & sup. de statu. & imagi. l. 1. & ff. de haer. insti. l. captatorias.

SI QVIS ALIQVEM TESTARI PROHIBUERIT, vel coegerit.

Qualiter 4 repellantur heres propter vituperationem testamenti a possessione dixit: nunc qualiter a tota haereditate propter aliud vitium a iud.

C *Iuili.*] CASVS. Aliquem compulisti, vt te haeredem institueret, & instituit, qui te non instituisset, si liberi arbitrij fuisset, petis haereditatem a possidente per haereditatis petitionem: obijcit tibi aduersarius quod testamentum non valuit, quia testatorem compulisti vt te haeredem institueret; an sis repellendus, quaeritur? Re-

DE IIS, QVIBVS VT INDIGNIS HAEREDITATES auferuntur, &c.

Vnam causam dixit superius titulo, quare ut indignus repellitur, nunc generaliter.

TITVLVS XXXV.

De ijs, quib. vt indignis hæreditates auferuntur, & ad Senatusconsultum Syllanianum.

Hæres, qui non vindicauit necem defuncti, conuictus de negligentia, tenetur restituere hæreditatem fisco vna cum fructibus integris sicut malæ fidei possessor. Et tenetur etiam à die litis motæ aduersus semissas pecuniarum redactarum ex venditione rerum hæreditariarum. h. d. Alex.

Impp. Seuerus * & Anto. AA. Celeri.

LEX PRIMA.

Hæredes, quos necem testatoris indultam [a] omisisse constiterit, fructus integros cogantur reddere.[b] Neque enim bonæ fidei possessores ante controuersiam illatam videntur fuisse, qui debitum officium [c] pietatis sciens [d] omiserunt.

¶ Ex hæreditate aũt rerum distractarum, vel à debitoribus acceptæ pecuniæ post motam [e] litem bonorum, vsuras inserant, quod in fructibus [f] quoque locum habere,* quos in prædijs hæreditarijs inuentos, aut exinde perceptos vendiderint, proculdubio est. Vsuras autem semisses [g] dependere satis est. D. 15. Cal. April. Chilone & Libone Coss. 205.

Fructum defuncti maioris non retractatur ex persona hæredis minoris. Et si tutor in accusatione falsi testamenti succubuit, pupillum hæreditatem perdere facit, & applicari fisco: & tutor eo casu tenebitur ad satisfactionem damni actione tutelæ, et de calumnia punietur. h. d. Alex.

Ijdm AA. Vero.

LEX II.

Polla [h] quidem liberam habuit administrãdi patrimonij sui potestatem,[i] 1 † nec idcirco, quòd pupillus illi hæres [k] extitit, ea, quæ ab ipsa finita sunt, reuocari in disceptationem oportet.

Hæredis.] CASVS. Si testator interfectus te hæredem instituit, nec interfectorem accusasti, quod facere debuisti, fructus, quos ex hæreditate percepisti, fisco tanquã indignus reddere compelleris. Si autẽ res hæreditarias distraxisti: earum pretium cum vsuris, & pecunias à debitorib. hæreditarijs exactas inferre debes, & hoc in secunda. Si autem fructus in prædijs hæreditarijs inuenisti, vel inde percepisti, & eos distraxisti, vsuras dependere debes sed quas, quæritur? Resp. quòd semisses, quæ æquiparãtur sorti intra duos annos, puta 10 in ann.

Hæres qualiter vlcisci debeat mortem defuncti.

a *Indultam.*] vlcisci enim debet ab hæredib. accusando homicidiam, vt supra de p̃ci. Impera. offi. l. prima, non sua authoritate occidẽdo, & hæc accusatio fit coram alio iudice, non corã procuratore Cæsaris, sed lata sententia q̃ratur de bonis corã procuratore Cæsaris vt supra vbi causæ fiscal. l. 1.

*Hanc Seueri epistolam ad Celerem vocat Vlpianus l. item veniunt. §. petiti. ff. de pet. hære. Cont.

b *Reddere.*] fisco scilicet nã quod aufertur indigno, &c. vt de inoffi. test. l. Papinianus. §. meminisse, & ff. de his qui. ut indig. l. Claudius. in fi. & ad Sylla. l. cum fisco. Excipe 1 tñ duos casus. Primus sup. de hær. insti. l. si pater & l. nec apud. Secundus 2 de leg. l. pe. Sed per quantum tempus expectantur heredes ad vlciscendum? Respon. tps est a iudice statuendum, vt & alias, vt in auth. de hær. & fal. §. illud, col. 4. vel si non sit statutum, & transierit tempus intra quod facere 3 potuit, punitur, vt ff. de verbo. ob. l. si ita stipulatus essem abs te domum, & intra quinquennium accusari possunt extranei hæredes de his, non vltra, sed non extranei, etiam perpetuo, ut ff. ad Syll. l. in cognitione.

1 Propriũ no dñr exceptiones, sed regulæ de parte. Bar. & Pa.

2 Sequuntur hãc gl. Bar. B. P. Ang. Alc. & Sal.

3 Glo. hĩ loquit in genere, nõ tñ quoad hũc text. Bar. Sal. & Alex.

c *Officium.*] id est, vindictam sui prædecessoris.

ADDITIO. Dic secundum Bal. hic, quod ille, qui omittit officium, non debet fructus lucrari. Et est apertè contra clericos, qui non deseruiunt in diuinis, vt tanquam indigni teneantur ad restitutionem omnium fructuum.

d *Scientes.*] id est scientia inducit malam fidem, vt hic, & infra de agr. & censi. quemadmodum. in fi. lib. 11. secus ergo si sunt bona fide possessa, quia tunc inquantum locupletiores sunt, tenentur, vt ff. de pe. hær. l. item veniunt. §. cum prædiximus, & quia in facto errauerunt, 5 vt ff. de his, qui. ut indig. l. hæredem.

4 Vtili, nõ directa. Fulg.

5 Ista destruit tex. secundum scrib. hic.

6 Ista cõiter tenetur sm cosdẽ.

e *Post motam litem.*] immo post quamlibet moram: sic enim fit in pe. hær. vt ff. de pet. hær. l. item veniunt. §. petitiam, & hic agit fiscus pet. hære. 4 Sed respondeo, hic subaudiri maxime. 5 Vel dic hoc speciale. Vel verius refert 6 an alienet res necessarias hæreditati, vt tunc ex tempore moræ veniant vsuræ pretij accepti, an vtiles, & tunc ex tempore litis contestatæ tantum. iste enim est malæ fidei possessor, & in malæ fidei possessore sic distinguitur, vt ff. de pe. hæred. l. item veniunt. §. pe. & l. si possessor. 1. §. quod sit post.

f *In fructibus.*] id est pretio fructuũ, & sic in quolibet, qui petitione hæreditatis tenetur, vt sup. de pet. hær. l. 1. & ad hoc ff. de his, quib. ut ind. l. cum qui. & ff. de vsu. l. cum quidam. §. in tacito.

* V. Cuiac. 11. obs. 27. & ad l. 5. inf. de pœ. fiscali.

g *Semisses.*] l. 10 de 20. solidis in anno, vt supra de vsu. l. eos, & tales dicuntur fiscales, ut ff. de vsu. l. cum quidam. §. si debitores, & infra de vsu. fisca. l. si. l. 1.

Polla.] CASVS. istius legis ponitur in glo. sed clarius dic sic: Quidã testã fecit, puta. Titius, & Pollam & fratrẽ suũ impuberem, & duos extraneos heredes instituit. Polla volens repellere extraneos, & succedere ab intestato cum fratre suo, incœpit accusare testamentum de falso. tandem transegit aliquo dato ab extraneis, & de portione sua. decessit Polla, pupillus ei successit, vult tutor dicere falsum nomine pupilli tã pro portione Pollæ, de qua erat transactũ, quã pro portione pupilli, an pro vtraque possit, quæritur? Respon. pro prima omnino non potest, pro secunda põt sed sciat tutor si accusauerit, & succubuerit, quia non probauerit, quod aufertur a pupillo illa portio, quam habiturus erat ex testamento propter calumniosam accusationem institutam ab eo, & damnum, quod propter hoc pupillo contingit, restituet ei iudicio tutelæ. Item de calumnia damnabitur, si condemnatus fuerit, vt ff. eod. tutorem. Viuia.

h *Polla.*] Polla fuit instituta cum fratre suo impubere & cum duob. extraneis. Polla quidem dicit testã falsum, quia volebat repellere extraneos: tandem transegit cum eis de sua portione defuncto Polla, pupillus frater eius ei succedit nunc vult tutor pupilli dicere falsum testamentum, tam pro parte Pollæ, quam pro parte pupilli pro prima. s. pro parte Pollæ non potest, pro secunda sic, sed videat, quid agat, quia si non probauerit, aufertur hæreditas pupillo, & tenetur tutor ei reddere de bursa sua per actionem tutelæ.

1 † Facultatem.

i *Potestatem.*] vt & supra mandati l. in re mandata.

k *Illi hæres*] per quod volebat et Pollæ portionem reuocare, sed non potest, non. n. ex persona hæredis conditio obligationis mutatur, vt hic, in ff. de verb. obl. l. a. circa princ. Et est hic arg. 7 contra abbatem, qui volebat in ecclesia, quam patronus fundator ei contulerat. habere tale ius ac si ipse fundasset, & quale habebat in cæteris suis ecclesijs. Et est simile ff. de iur. fis. l. fiscus, & supra de non nu. pec. l. si intra & ff. de iud. l. hæres absens, in prin. & ff. qui. ex cau. in poss. ea. l. apud Iulianum. Sed arg. contra, infra de præscri. 30. an. l. sicut. §. sed pupillari.

7 Displicet qa est 7 tex. formalem, in c. r. de iure pat. in 6. P. Sal. & Ias.

ADDI-

ADDITIO. Soluas. hic loquitur de iure iam firmato in præteritum. ibi loquitur de præscriptione firmanda in futurum ex negligentia hæredis non petentis, ideo inspicitur eius conditio.

a *Pupilli nomine.*] immo vr, quòd tuo possis nomine, non alterius accusare, vt inf. qui accusa. non poss. l. 2. quę est contra. Sol. hic ciuiliter, ibi criminaliter, hoc non placet, quia inf. dicit de calũnia, &c. Dic ergo, 1 hic nomine pupilli, idest, propter pupillum, & ad eius vtilitatem, sed nomine tuo accusas. Accur.

* Polla in hypothesi transegit de testaméto nõdũ suspecto. vi. Hoto. 22. Illustr. vi. & mẽ Cuiac. 8. obse. 21. 1 Sequitur eam. Bal.

b *Transactum est.*] Pro portione sua cũ cohæredibus, s. quæ transactio valet, vt supra de transactio. l. transigere.

c *Non obtinueris.* idest succubueris, nam oportet sententiam proferre, ut infra eo. l. alia.

d *Saluam facturum.*] per actionem tutelæ, ut supra de administ. tut. l. non est.

e *Pupillo.*] vt indigno, cum eius nomine appareat calũniosam accusatiõné institutam, vt infra eo. l. alia. & infra ad leg. Cornel. de fals. l. qui falsas. Sed sibi legata tutor non perdit, q. necessitate officij fecit, ut ff. de ijs, quib. vt indig. l. tutorē, in princ. Sed certe imò vr, q eius ętati parcatur, ut non perdat, licet calumniosam accusationem instituit tutor, ut ff. de his q. bus vt indig. l. post legatum, §. ætati, quæ est contra? Respõ. duas habet vias, vel pati amissum, & agere contra tutorem, vt hic, vel petere restitutionem in integr. vt sibi non noceat accusatio, vt arg. supra si tut. vel cur. inter. l. fi. vel aliter loquitur ibi, qñ tutor non est soluendo: alias obtinet, quod hic dicit, ut argum. infra vnde vi. l. meminerint, & supra de iud. l. properandum, in fin. l. Vel tertio 2 potest esse, q est soluendo, nec tamen tenetur tutelæ quia suadente matre, & agnatis pupilli accessit ad dictam, accusationem, ut ff. de his quibus vt indig. l. tutorem, in princ. & hoc casu loquitur. §. ætati. Vel quarto potest esse, q perditis instrumentis, & mortuis testib. obtinere non potuit contra tutorem, vnde à principe petat restitui, vt d. §. ætati. Item no. q caute hic dicit partem pupilli amitti tantum. An autem & partem Pollæ amittet? Respon. 3 hic innuit eam non amitti, ut argu. ff. de his qui ut indig. l. post legatum, §. qui accusauit, & de uul. subst. l. ex facto, §. Iulian. Et est ratio, 4 quia pro parte Pollæ non potuit dicere falsum, ut in prin. huius legis dicit. Sed arg. contra. ff. de bon. lib. l. qui in seruitute, & ff. de his qui ut indig. l. post legatum, §. si pater, & §. si filius, & §. ætati, in fi. & de fideic. lib. l. si filius, §. 1. Itē not. q hic dicit falsum, secus si quis dicat non iure factũ: quia non perdit, licet succũbat, ut ff. de his quib. vt indig. l. post legatum, §. 1.

2 Ista glo. est ualde signãda, & menti tenẽda, sm Bal. & est singu. sm Pau. & Ia. 3 Sequitur eam Ia. & est de mẽte B. B. & Paul. 4 Idẽ Bal.

f *Calumnia.*] si sit euidens, non alias, ut ff. de his quibus ut indig. l. tutorem, & infra qui accus. non poss. l. 2.

g *Pupilli nomine.*] idest ad eius commodum, uel incommodum, ut supra dixi.

h *Retractas.*] i. iterum tractas. i. ponis in dubio: nec enim potes retractare pro parte Pollæ, ut supra ea. l. in princ.

Sed si pupilli [a] nomine falsũ dicere vis testamentum, de quo per Pollam * transactũ [b] est, potest experiri; dum memineris, si in causa non obtinueris, [c] & portionem, quã ex eo testaméto pupillus habet, te ei saluam [d] facturum (quam adimi pupil [e] necesse erit, secundũ iuris formã) & de calumnia [f] tua præsidẽ deliberaturũ, quamuis pupilli [g] nomine agere videaris, cum retractas [h] ea, quæ finita sunt per cohæredẽ PP. 7. Cal. Maj, Antonino A. 3. & Gæta 3. Coss. 209.

Si ante habitã quæstionẽ de seruis sub morte defuncti occisi à familia, tabulæ testamẽti apertæ, & recitatæ sũt: (subaudi, & hereditas adita sit) illa aufertur hæredibus, vt indignis, nisi sint pupilli. h. d. Alex. post. Bal. & Sal.

Imp. Alex. A. Antiochiano.

LEX III.

SI ea quæstio infertur filijs [i] eius, quam consobrinam tuã dicis, q tabulæ testamenti patris eorum, quia familia interfectus dicebatᵘ, prius, quàm quæstio de seruis haberetur, [k] apertæ, & recitatæ [l] sunt: propter amplissimi ordinis consultum hæreditas a fisco vindicatur: & ideo agi causa apud procuratorem meum debet: qa non eo tempore pupilli fuerunt. [m] PP. 2. non. Ap. Alexandro A. Coss. 223.

Hereditas in codicillis directo adimi non potest: sed si in eis hæredes reputãtur indigni, aufertur eis hæreditas & applicatur fisco, & libertates in codicillis dari possunt. h. d. Alex.

Idem A. Philomiso.

LEX IIII.

HAereditas in testamento data, p epistolã, vel codicillos adimi [n] verbis 1 † directis non potuit: quia tamen testatrix voluntatẽ suã non mereri * vnum ex hæredibus suis declarauit: meritò eius portio, non iure ad alium [o] translata, fisco vendicata [p] est. Libertates autẽ in eadẽ epistola datæ peti poterunt. [q] PP. 2. Cal. Decem. Maxi. 2. & Aelian. Coss. 224.

1 † al. desunt.

* Istũ tex. reputant singul. q etiam non expressa causa ingratitudinis hæres efficit indignus, si testator dicat eũ suã hæreditatẽ nõ mereri.

SI ea.] CASVS. Aliquis interfectus fuit à familia sua, vel ab aliquo extraneo, filios consobrinæ tuæ, qui dicũtur tibi propiores consobrini tui, hęredes instituit, antequã interfectorem accusarent, vel seruos torquerent, fecerunt tabulas testamenti aperiri, recitari, & publicari, & hæreditatem ex eo testaméto adierũt, an ab eis, vt ab indignis auferenda sit hæreditas, quæritur? Respon. q sic, ex senatusc. Sylla. & de hoc cognoscet procu. principis.

i *Filijs.*] qui sunt tui propiores sobrini, ut Instit. de gradib. §. 5.

k *Haberetur.*] in domo, non dico in iudicio.

ADDITIO. Tu dicas immo in iudicio, cũ debeat esse publica quæstio, vt l. 1. in prin. ff. ad Syllan. ita tenet Bar. hic, reprobando hãc glosellã.

l *Et recitatæ.*] & adita est hæreditas, alioqui non ei aufertur, ut ab indigno, ut ff. ad Syllan. l. si quis in graui. §. non tantum & l. necessario, §. nõ alias, & l. pp veneni. Sed alij dicunt aperturã sufficere. quod non placet. ob aperturam tamen solam statuitur in eum pœna cẽtum aureorum, ut ff. ad Sylla. l. lege Cornelia, §. fi.

m *Fuerunt.*] tunc. n. non noceret eis, vt j. cod. l. minoribus, & supra in qui. cau. in integ. rest. l. 1.

HAereditas] CASVS. Testa m̃ fecisti, me hæredẽ instituisti, postea in codicillis hæreditatem ademisti, an sit a me auferenda hæreditas, quæritur? Respon. q non. Si autem, uel per epistolã, uel in codicillis dixisti te nolle me hæredem esse, quia tibi exstiteram ingratus, an sit auferenda portio mihi relicta, quæritur? Respon. q sic, & est fisco applicanda: an autem libertates dandæ a me possint peti, quæritur? Resp. q sic, sed non aperte à quo, tu dic a fisco.

n *Adimi.*] scilicet directo, nec dari, sed per fideicommissum sic, ut infra titu. 1. l. 3. & Instit. de codicil. §. codicillis autem. Nec obst. ff. de condit. instit. l. pen. §. fi. quia ibi unum cogitauit.

o *Ad alium.*] scilicet quia ille indignus, cui fuerat relicta, iam alienauerat. Vel dic, q testator alij non capaci reliquit, per quod priori videtur adimi, licet secundus non habeat, ut ff. de leg. 1. planè. i. in princip. Vel dic, q ad nullum alium transtulerit, & q non iure translata, quia nullo modo translata, sed simpliciter instituto ablata.

p *Vendicata est.*] quia indignus est, qui non habet supremã voluntatem, ut ff. de his quibus ut indig. l. cum quidam.

q *Peti poterunt.*] a fisco, ut ff. de iure fisci. l. dicitur. & ad hoc infra de fideicomm. l. & in epistola. Item ad id, quod dicit fisco uendicata, est contra ff. de adim. leg. l. ex parte. ubi remanet ei. Sed hic expresiè ademit, ibi tacite, persequendo inimicitias, & aliud testamentum inchoando. Est 5 enim ademptio expressa, ut cum dicitur, nolo sibi legatum esse deberi, uel cum facit aliud testamentum perfectum, in quo sa, saltem non legatei. Tacita, cum dicit, nolo testamentum meum ua gere. 5 Vel dic, inimicitias esse inter se, & cum, cui relinquit, uel secundum cępit facere, & non fecit: nam non ideo

5 Immo expressæ uerbis generalibus Ful. & Almuta.

mutauit primum his tribus casibus: quia potest esse, quòd secundo loco vult esse hunc hæredem. Vel recest damnosa, vnde magis vult habere eum, quia inimici sunt, vt sic grauetur, vel quod ibi dicit non denegari actionem instituto: verum est contra extraneum, sed aduersus fiscum denegabuntur: ... legatum ideo non habeat, quia est hæres, 1 vt ibi dicit, sed prima est tutior. Item contra, vt ff. si tabul. test. nul. extra. l. 1. §. pen. vbi dicit deferri venientibus ab intestato, cum mutauit voluntatem cancellando, vel aliquo alio modo. Solu. distingue, 2 verum ille, qui extitit indignus, sit in proximior i gradu testatori, & tunc applicatur fisco, vt hic: an in remotiori, & tunc non, vt ibi. Vel i 3 omnes 3 instituti erant indigni, & circa omnes mutauit voluntatem: vnde nullus eorum institutorum admittitur ex eo testamento: sic locus est ab intestato, hic circa vnum tantum mutauit, unde alij remanent hæredes: si ergo portio deficiens deferretur ab intestato, inueniretur idem testatus, & intestatus decessisse, quod esse non debet: remanet ergo hæres, sed eius partem accipiet fiscus, ut hic. Item contra, supra de testamen. l. hac consultissima, §. penult. in princip. Solut. ut ibi. 4 Et ut plenè scias, cui detur portio alicui ablata: dic, cum institutus hæres capere non potest, aut propter delictum testatoris, aut propter suum, aut ideo quia alias deficit testam. Primo casu non fit fisco statim locus, quia quidam cognati ei præferuntur, vt sup. de secund. nup. l. 1. §. præterea, & §. omnium, & de nat. lib. l. & de incest. & inut. nupt. l. si quis incest. In secūdo statim locus fisco, vt ff. de his quibus ut indig. l. Claudius, §. 1. & l. mulierem, & ff. de leg. 3. l. si deportati vel in totum, vel in partem, si pars tantum deferebatur delinquenti, ut si quis aliquem testari prohib. l. 1. respon. & l. 2. §. fratris, & hic. Excipitur tamen in casu, at ff. de his, quæ pro non scrip. hab. l. 3. & supra de sec. nup. l. 1. §. his etiam. In tertio casu, si quidem deficiat testamentum propter errorem testatoris, locus est cognatis, vt sup. de hære. inst. nec apud. & l. si pater. Nec ob. ff. de iur. fisc. aufertur, quia ibi non extabant cognati. Si autem deficiat, quia testator non obseruauit solennitatem testamenti: succedunt ij, qui veniunt ab intestato, vel qui alias in alio testamento solenni erant instituti, ut Instit. de hær. quæ ab intesta. defer. in princ. & ff. de adi. leg. l. ex parte. idem & si ademit in codicillis, ut hic in princip. dicit, sed hoc fallit in casu ratione cursus temporis, ut supra de testam. l. sancimus. Si verò solennia seruauit: sed unum, uel omnes dixit non mereri voluntatem suam, locus est fisco, ut sic præsumam hæredem suo delicto non succedere, ut hic in fin. Si autem tabulas incidit: tunc distinguam, aut quia uoluit intestatus decedere, & sic loquitur, ff. si tabu. testa. nul. extab. l. una, § penul. & de his quæ in testa. delen. l. si. & tunc non præstarentur legata, aut hæredes reputauit indignos: & tunc est locus fisco, ut ff. de his, quæ in testa. delen. l. prox. idem & si dubitetur, ut ibidem not. In hoc tamen casu. & in superiori, forte non tollitur ipso iure testamentum, ut not. sup. de testa. l. nostram, & hoc cum testator alias poterat facere testamentum. alias si inter nullos poterat testari propter conditionem suæ ætatis, ut quia pupillus, uel furiosus cognati tamen succedunt, nisi impediantur propter delictum suum: tunc n. fisco saluantur bona, ut ff. de suis, & legit. l. 1. primo respō.

1 Hæc ratio nō est bona Alex. ideo dic, quod hic ademit expresse, eū reputando indignum. Bar. Paul. Sal. Alex. & Ias.

2 Duæ successiones.

3 Hæc non est bona. Bar. Paul. Sal. & Al.

3 † Al. desunt.

3 Trussa est. B. Pau. Sal. & Al.

4 Dic, quod ibi testator nō reputauit hæredes institutos indignos. hic vero sic. Bart. Sal. & Ias.

Qui expensas funeris non facit, vt testator iussit, non propterea remouetur, vt indignus. hoc dicit Bald. Salic. & Alex.

Idem A. Tyranno.

LEX V.

NOn oportet, vt indignis hæredibus,[1]† successionem auferri, prætextu, quod in sepultura supremis iudicijs, vel voluntatibus [2]† defunctorum obtemperatū non fuisset. [a] PP. 7. Idus Mart. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Crimen inultæ necis non obiicitur minoribus, se maioribus, & appellationē interpositam ab aduersario minor habet persequi pietatis officio, sed necessitate non tenetur, maior vero sic. h. dicit Salic. & Alex.

& §. planè, & de testamen. l. eius. § primo, vsque in finem l. & facit ad hanc legem, ff. de his quibus vt indign. l. inimicitiæ, & ff. de legat. 3. l. cum quis, §. Seiam, & de doli exceptio. l. apud, §. præterea, & de adimen. legat. l. diui, & de donan. l. quidam in iure.

Idem A. Venusto, & Clementino.

LEX VI.

MInoribus vigintiquinque annis hæredibus nō obesse crimē inultæ mortis placuit. Cùm vos [b] auiē etiam accusationem pertulisse, [c] & quosdam ex reis punitos proponatis: licet is, qui mandasse cædem dicitur, prouocauerit, vereri non debetis, ne quam hæreditatis paternæ quæstionē à fisco meo patiamini. Conuenit [d] enim pietati vestræ respondere [e] causam [3]† appellationis reddenti. Quòd si maioris ætatis fuissetis, etiam ex necessitate prouocationis certamē implere deberetis, [f] vt possetis adire hæreditatem. PP. 1. 5. Calend. Iul. Alexand. A. 3 & Dione Coss. 230.

NOn oportet. CASVS. Testamentum fecisti, & hæredem me instituisti, & præcepisti, ut facerem sepulchrum marmoreum: non obtemperaui. an à me auferenda sit hæreditas, quæritur? Respon. quod non, sed quod hoc facere compellendus sū ex voluntate legitima.

a *Fuisset.*] si fuit minus legitima voluntas, planum est, vt ff. de condit. inst. l. quidam. & de leg. 1. l. servo alieno, §. fi. & arg. ff. de verbo. sign. l. cū in testamento. idem & si fuit legitima, vt ff. de relig. & sump. fun. l. militis, & ff. de relig. l. si quis, §. idē, causam. in fine §. In hoc casu tamen, cum est legitima, si sint plures hæredes, vnus alterū familiæ erciscūdæ iudicio ad faciendum compellet, ut ff. fam. ercisc. his communiter. Sed si unus tantum, cogetur auctoritate pontificali, ut ff. de pet. hær. l. hæreditas, in fin. & ff. de ann. leg. l. Quintus. Item contra hanc l. infra de fideicom. l. fin. in fin. sed ibi præcepit testator, addens ut si non faceret præceptum, amitteret relictum, quod hic non adiecit. secūdum Ioan. Alij, quod hæc corrigitur per illam, quod non placet: sed per auth. ibi positam uidetur hæc corrigi: Vel hic non fuit pecuniarium præceptum.

3 † al. & causam.

MInoribus.] CASVS. Aliquis interfectus à familia, uel ab extraneo minorem 26. ann. hæredem instituit: interfectorem testatoris, minor non accusauit: an sibi præiudicauit, quo magis ei auferenda sit hæreditas, quæritur? Respon. quod non. Si autem accusauit, & obtinuit, interfector autem appellauit: minor autem causam appellationis exercere noluit, an sit sibi præiudicium, quo magis sibi auferatur hæreditas, quæritur? Respon. quod non: si autem maior fuisset, causam appellationis ad finem perducere haberet necesse: alio quin auferenda esset ei hæreditas. Viui.

b *Vos.*] scilicet minores.

c *Pertulisse.*] non tantum instituisse, sed ad finem duxisse, licet ad hoc non adstringeremini, cum sitis minores, ut in princ. huius legis, & supra eod. l. si ea quæstio, in fin. & sup. in qui. cau. in integ. rest. non est nec. l. 1.

d *Conuenit.*] idest conueniens est: non tamen necesse, nec ex necessitate ad causam appellationis prosequendam estis adstricti.

e *Respondere.*] & agere. Et no. hic, quòd qui appellat causam appellationis debet adijcere, & ff. de appell. l. Scio, in fin. & extra de appell. l. ut debitus honor. quod non placet per eandem l. Scio, & dicta decretalis de interlocutoria dicit. Sed quid si eo tempore, quo adierunt, minores fuerūt, nunc cum conueniuntur ex appellatione sunt maiores, uel statim post aditionem facti sunt maiores: nunquid tenebūtur accusare? Respon. non. quasi initium sit spectandum, ut ff. de mino. l. 3. §. Scio. & ideo non amittunt beneficium, quod debet eis esse perpetuum, ut in authen. const. quæ de de dign. §. illud quoque, colla. 6.

f *Implere deberetis.*] huic est contra ff. ad Syllan. propter veneni. §. fin. Solut. ibi propter inopiam excusantur. sic ff. mand. l. si procuratorem, §. si ignorantes.

ADDI-

ADDITIO. Tu dicas cum Barto. hic quandoque ille, qui accusauit, obtinuit: & reus, qui succubuit, appellauit: & tunc tenetur appellationem prosequi, nisi sit minor: vt hic. quandoque ille, qui accusauit, succubuit, & tunc non tenetur appellare, nec appellationem prosequi, & ita loquitur l. cõtrariis. ratio est: q͂a sententia præsumitur iusta. arg. eius quod notatur in l. Herẽnius, §. Caia. ff. de euictionibus.

S *I ideo.*] CASVS. Interfectus aliq͂s hæredẽ te instituit, mortẽ testatoris nõ vindicasti, q͂a interfectorem nõ inuenisti, an tibi quò magis auferatur hæreditas, p iudicasti, quæritur? Respon. q͂ non. Vin.

a *Est desiderata.*] i. cum desiderio vitæ. Et nota, quod nõ imputatur, si facit, q͂d potest, vt sup. de inoffic. testam. l. cõtra.

A *Lia causa.*] CASVS. Si testãm, in quo erat tibi legatum relictum, de falso accusasti, & succubuisti, vel obtinuisti: à perceptione illius es excludendus: diuersa tamẽ est causa illius, qui accusationem de falso instituit & succubuit: & illius, qui instituit, nec ad finem perduxit, sed destitit, quia in partem primi succedit fiscus: in partem secundi nõ succedit, sed integra suæ partis sibi reseruatur persecutio.

b *Accusatione.*] contra hæredes.

c *Meruit.*] idem est si pro se: quia cũ sit falsum, non debẽtur ex eo legata, vt ĩ. de fideicõ. l. si veritas.

d *Non perdat.*] sic distinguit. ff. de inoff. test. l. Papinianus, §. meminisse. & ff. de bo. lib. l. qui cum maior. §. accusasse. & l. in seruitutem, §. 2. & ĩ. de fals. l. qui falsas. & accipiẽs relictum non ageret, de inoff. testa. sed de falso vel irrito sic, vt ff. de inoff. testa. l. si pars. & de ijs, quib. vt indig. l. post legatum, in princ. Sed videtur non amittere relictum, licet perdat. ff. de leg. 2. l. Lucius, 2. §. Sempronia, quæ est contra. Sol. ibi egit contra eum, qui prohibuit se institui, non contra testamentum: hic contra testamentum. Item contra, ff. de ijs, quibus vt indig. l. post legatum, §. 1. sed illam intellige secundum hanc, vt causam peregerit.

Qui non est in culpa, non debet esse in pœna. h. d. Bal. Vel sic: Si occisores non reperiuntur, non punitur hæres si eos nõ accusat. h. d. Alex.

Idem A. Vitaliæ.

LEX VII.

SI ideo vltio necis testatoris non est desiderata, [a] quia cędis auctores reperiri non potuerint: obesse hæredi qui, ex [1] † quo nulla eorum culpa detegitur, non oportet. PP. Idib. Mart. Lupo & Maximo Coss. 233.

Delictũ persistentia purgatur per desistentiam: & non dicitur perfectum, nisi per perseuerantiam. h. d. Vel sic: Accusans testamentum de falso, ita demum perdit, quod in eo relictũ est, si perseuerauit in accusatione vsq; ad sententiam definitiuam, & succubuit: secus, si ante sententiam destitit. Alex.

Imp. Gordianus A. Tatiæ, al. Titiæ.

LEX VIII.

ALia causa est eius, qui falsi instituta accusatione [b] ad finẽ vsque, q͂d insimulabat, perduxit & contrariam sententiam meruit [c] alia eius, qui inchoatam accusationẽ nõ pertulit: cũ in illius quidem partem succedat fiscus: hic aũt, qui contrariã iudicis sñiam non sustinuit, suæ partis nõ perdat [d] pſecutionẽ. PP. 15. Cal. Feb. Gor. A. & Auiola. Cos. 240.

Si occisores ignorentur, potest hæreditas adiri impune: & cum postea ad notitiã deuenerint, debent hæredes accusare, si nolũt hæreditate priuari Alex. post Bal. et Sal.

Impp. Diocl. & Maxim. AA. & CC. Aelianæ.

LEX IX.

CVm fratrẽ tuũ veneno [e] peremptũ esse asseueres, vt effectus successionis eius tibi nõ auferatur, mortẽ eius vicisci te necesse est. Licet. n. hæreditatẽ eorum, qui clãdestinis insidijs perimuntur, [f] ij, qui iure vocantur, adire non vetantur: [g] tñ si interitum non fuerint vlti, successionem obtinere [h] nõ possunt. PP. Tyberiano, & Dione Coss. 291.

Hæredi scripto à legitimo prçuento non aufertur hæreditas à fisco, si mora vel culpa nõ possit ei imputari. Sali. Vel sic: Non imputatur hæredi, si non vindicat, si ab alio fuit præuentus, antequã esset in mora. h. d. Alex.

Ijdem AA. & CC. Syluanę.

LEX X.

SOrorem fratris necẽ iure licito vindicantem, euincere ab vxore rectè scripta successionem non conuenit. [i] secũdũ q͂ si fiduciam innocẽtiæ geris, [k] & neque

e *Veneno.*] clam, non per vim, vt ff. ad Syllan. l. 1. §. planè si venenum. Azo.

f *Perimuntur.*] non à familia. Azo.

g *Non vetantur.*] antequam vindicem. Distingue [1] ergo, cum testator est occisus. si quidem à familia: vindicare debet hæres necem defuncti, priusquam adeat hæreditatem, vt sup. eod. l. si ea quæstio. Si ab alio, si quidem clam, statim adire potest: & post vindicare. Si palam, primo dẽt vindicare, vt hic, & ff. ad Syllan. l. propter veneni, & l. 1. §. occisorum. Sed Azo. [2] nõ distinguit clam vel palam, cũ ab extraneo: quia statim adit, sed postea accusat. Vel dic primo casu, quando à familia, haberi q͂stionem de familia, antequam adeat: licet accusatio deferatur, vt d. l. si ea quæstio. ĩ. e. & ff. ad Syllan. l. 3. §. non tantum, & l. necessarios, §. 1. Idẽ no. [3] hic, quod senatusc. Sylla. imponit pęnam seruis, qui dominum non iuuerũt cum possent. Lex autem Cornelia, quæ illud secuta est, dat præmium necem accusantibus quinque aureorum liberis, seruis libertatem, [4] vt ff. ad Sylla. l. lex Cornelia, & sup. de precib. Imperat. offer. l. 1. & ĩ. quib. ex cau. ser. pro præ. lib. ac. l. prima, & ff. qui sine ma. ad lib. perue. l. 1. Ad senatusconsultũ. Syllanianũ dat actionem emptori, qui emit seruũ, qui postea vindicauit necem defuncti, & sic peruenit ad libertatem, licet ad repetendum precium, vt ff. ad Syllania. l. si quis in graui, §. si ex stipulatu. & l. si seruus à testatore, & l. pro domino. & ĩ. quib. ex cau. serui pro præ. liber. ac. l. secunda.

1 Istã glo. sequuntur Bar. Bald. Pau. & Salic.

2 Ista opinio est cõtra textũ in l. minoribus, ĩ. eo. sm scrib.

3 Idem Bal. Salic. & Ias.

4 Glos. sequũtur P. Sal. Alex. & Ias.

c † in.

h *Obtinere.*] id est retinere.

S *Ororem.*] CASVS. Maritus interfectus vxorem suam instituit: soror accusauit interfectorem, & obtinuit, vult soror auocare hæreditatem ab vxore, quia mortem mariti non vindicauit: an possit, quæritur? Respon. quod si vxor in mortem mariti machinata non fuerit, & se dignam probauerit: non audietur soror aduersus eam, licet vtiliter fecerit, quod fratrem suum vindicauerit.

i *Non conuenit.*] ita tamen si vxor non fuit in mora. argu. ff. ad Tertull. l. 2. §. si mater non petierit, & §. confestim. & ff. de iu. fis. l. edicto, §. cum autem. Item alia ratione: quia non ei sorori, sed fisco applicaretur, vt ff. ad Syllan. l. si sequens, in princ. & ff. de iure fis. l. Lucius, & sup. cod. l. 1. & l. hæreditas.

k *Genis.*] vxor.

C *Vm fratrem.*] CASVS. Frater tuus peremptus te hæredem instituit, an hæreditatem adire possis, q͂ritur? Respon. quod sic, & nisi mortem eius vindicaueris, auferetur tibi hæreditas; quod enim dicitur, hæres, cui de iure defertur hæreditas possit eam adire, antequam vindicet mortem defuncti, intelligendum est, quod si non eam vindicet, ei auferenda erit successio.

dolo malo tuo maritũ necatum, neq; aliàs indignã[a] te successione[1] † probari posse confidis, aduersus omnẽ calumniam maximam habes securitatem.[2] † Da 12. Cal. Maij, Sirmij, CC. Coss.

Legatis dilatio nemini debet esse damnosa: & mora hæredis non officit libertatibus eorũ quib. est relicta libertas, vel genitorum ex ipsis, nec etiam legatis fideicõmissis inde pendentibus, vel alijs quibuscunque. h.d. Bal. Vel sic: Dilatio ad vindicãdam necem defuncti non nocet hæredi interim morienti, nec seruis libertate donatis nec alijs legatarijs. h.d. Sal. & Alex.

Imp. Iustinia. A. Ioanni PP.

LEX XI.

CVm Syllanianum[3] †[b] Senatusconsultum[4] † à nobis tam laudandum, q̃ corroborandum est, necnon diui Marci oratio,[c] quæ circa id facta ẽ: inuenimus aũt nullã in ea mentionẽ libertatis factã, & veteres[d] mouit q̃dã de libertatib.[e] relictis in testõ necati testatoris quæstio, necessariũ nobis visum est & hæc dirimere. Ij enim, qui libertate fuerant in hoc testamento donati, si eã acce pissent,[f] lucrum quod eis in medio tempore[g] accidit, poterant[h] sibi acquirere. Interea autem procrastinatione propter necis vindictam habita, hoc minimè ad eos peruenit, & postea in libertatem deducti periclitabantur.[i] Sed ne mediũ tempus fieret eis damnosum, & maximè si ancillæ in medio pepererint, & posteà hæreditas adita[k] sit, bellissimũ nobis vĩ diui Marci prudentissimi principis orationem & in libertatib. producere, ne princeps philosophiæ plen⁹ aliquid videatur imperfectũ[l] sanxisse; sed ita in hæreditatibus, & legatis, & fideicõmissis, & maximè libertatibus, quas semp philosophia amplectitur, extendatur eius[m] oratio, vt lucrũ, quod in medio accidit,[5] † eis post libertatẽ acceptam restituatur.[n] & partus liber, & ingenuus esse intelligatur: nullaq; machinatione huiusmodi præpeditio damnũ aliquod arrogare concedatur, & vt libera eorũ posteritas, si in medio fuerint ab hac luce subtracti, suorum genitorum[o] commodum sequatur. Meritò[p] enim nobis sacratissimi Marci per omnia constitutionem replere placuit. nihil etenim actum esse credimus, dum aliquid addendũ superest.[6] † Dat. 2. Calen. Maij, Constãtinop. post Cõsulatum Lampadij & Orestis VV. CC. 531.

Sicut puniuntur serui, qui erant sub eodẽ tecto, in quo dominus fuit occisus, vel erant præsentes, & ipsi auxilium non præstiterunt: ita etiam si erant in quocunque loco, vbi vocem clamantis audire potuerũt, & insidias sentire, quasi tunc satis intelligantur esse sub eodem tecto seu præsentes h. d. Alexan. post Bald. & Salic.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XII.

TAlis de antiquo iure dubietas nostræ serenitati suggesta est, ppter senatus-

a *Indignum.*] quod semper præsumitur. v ff. de ijs quib. vt indi. l. indignum. Sed & si ponas hæredem institutũ concubuisse cum vxore testatoris quondam: videtur idem indignus, vt arg. ff. de adim. leg. l. 4. in fin. & l. seq. ex parte.

Heres cubans cum vxore testatoris, ẽ indignus hereditate eius.

CVm Syllanianum.] CASVS. Senatuscons. Syllaniano cõtinebatur, q testatore interẽpto, nisi prius de familia habita quæstione, & testatoris morte vindicata hẽditatẽ adire non licebat: verũtamen si hẽs in prosecutione accusationis priusquam adiretur hẽditas, decederet: ipsam nihilominus transmittebat: libertates & legata & fideicommissa in tali testõ relicta valebant. & de acquisitis medio tempore, ab his, quibus fuerat relicta libertas, cui acquirerentur, sibi an interim hẽditati, & de partu interim edito nasceret liber, nec ne, nihil dixit, sed p Iustinianũ diui Marci constitutione applicata. sicut hæredi vel legatarijs mora nõ nocuit, ita nec acquisitis medio tpe, nec coitis partibus. quasi post aditam hæreditatem hæc acciderint, nullum generetur dispendium.

1 † probare.

2 † Pone fratrem illatam fratri iniuriam vindicare, puta crimen adulterij in defuncti fratris vxore persequi atque vindicare. Papinius Alex. secundum aduersus Castren. item negat posse. & ita iudicatum refert apud Burgalẽses 22. Areos. gammo 16. Goth.

3 † Factum temporib. Augusti. Cont.

4 † &.

b *Cum Syllanianum*] quod vetat adiri hæreditatem occiso domino à familia, nisi pri⁹ quæstio familiæ habeatur, vt sup. eo. l. si ea. Dicebat & alia, vt diximus ĩ eo. l. cum fratrem.

b *Cum Syllanianum*] vnum dixit senatusconsultum, & aliud oratio diui Marci, q confirmatur hic: sed in quinq; deficit oratio, scilicet libertatibus, & in legatis siue i fideicommissis. Item in quæsitis per seruos medio tẽpore iussos esse liberos. Itẽ in partu ancillarum, quæ erant iussæ esse liberæ. Quinto, si moriantur serui, & habeant filios liberos: puta ex libera fœmina, an succedãt patri prædicti liberi, in quibus quinque supplet Iustinianus.

Oratio diui Marci in quinque deficit.

c *Oratio.*] quam nõ habemus. Vel dic, q cõtinebatur in ea, vt si intestatus hæres decedat, antequam habeat de familia quæstionem, transmittat hæreditatem non aditam ad hæredem suum, vt nullum damnum trahatur occasione dilationis circa hanc quæstionem, vt ff. ad Syll. l. 3. §. eleganter: quod non esset, si alias adire impediretur, quam per senatusconsultum, vt ea. l. 3. §. fin. hoc beneficium transmittendi & euitandi damni, & in libertatibus, & in legatis locum habebit per hanc legem.

d *Veteres.*] repete cum.

e *De libertatibus.*] ecce primum.

f *Accepissent.*] destinatione, secundũ Io. im o re ipsa, i. si manumissi essent, secundũ Azo. vel directo, quo casu post aditam hæreditatem essent liberi. Accursius.

g *In medio tempore.*] id est post mortem, & ante aditam hæreditatem.

h *Poterant.*] ecce secundum.

i *Periclitabantur.*] periculũ patiebãtur in rebus medio tempore quæsitis. Azo.

k *Adita.*] ab institutis, vel ab his, ad quos transmittitur.

5 † acc.

l *Imperfectum.*] non statuit princeps aliquid imperfectũ, vt hic. & j. qui ma. nõ poss. l. fi. & dic philosophiæ, s. legalis, vt supra, de testa. l. omnium.

m *Eius oratio.*] hoc tñ si fuit adita hæreditas ab instituto, vel ab eo, ad quem etiam non adita transit: nam quasi retro fuissent liberi, hæc oia consequuntur.

n *Restituatur.*] ad hoc ff. de min. l. si tñ & de fideicom. lib. l. cũ verò. §. apparet.

6 † Cõcor. c. 1. in fin.

o *Genitorum.*] nota q si tuus habet hære in medio, den. sic ff. de suis & extra, de lega. l. 1. §. quæri po- renunc. & tuti. & j. ad Orfi. l. fi. 7. q. 1. nihil. & ff. de leg. 2. l. si qs seruo suo alias non: vt Instit. de ser. cog. j. communia de succ. l. seruus. sed hodie secus, vt dicto tit. Inst. di i, sed ibi erant liberi facti.

p *Merito.*] no. sic ff. de bon. li. qui cũ maior. §. accusasse. & ĩ. de emen. Iustin. C. in princ. & ff. de verbo. sign. l. soluendo, & ĩ. qui testam. fac. poss. l. furiosum, & ff. de eden. l. 1. §. pen. & de orig. iur. l. 2. & in decretis, 7. q. 1. c. nihil. & ff. de iniu. l. itẽ apud. §. abduxisse. Sed arg. contra. ff. at bon. [illegible] furtum, §. & si non tota.

ADDITIO. Soluas, hic loquitur in statutis ciuilis sapientiæ: ibi verò in delictis, in quibus sufficit si voluntas deducatur ad aliquem actum, licet non perficiatur. Bar.

TAlis.] CASVS. Hic dr̃, q si serui sub tecto, vel alibi in agro præsentes fuerint, quo dominus interficeretur, nec.

nec dominum iuuando interfectoribus resisterent, quod capite punirentur, sed verbum tecti, sine interpretatione dimiserunt, vt reliquerunt antiqui, & verbo præsentiæ, & sine distinctione senatuscon. Syllan. comprehenso. Sed Iustinianus hoc exponendo dicit, quod vbicunque, siue in domo, siue in agro clamorem super hoc serui audierint, uel insidias præsumpserint, nec succurrerint, pœna teneantur antiqua.

a *Seruos*. non impuberes, qui solent secula cædi ad inquirendum, non ad puniendum, ut ff. ad Syl. l. 1. §. impubes, & l. excipiuntur.

b *Supplicio*. scilicet capitis, ff. cod. l. 1. in princ. Azo.

c *Siue in agro*. facit sup. de inoc. nup. l. cũ ancillis, in fi. & ad l. totã concord. inf. ad l. Cor. de sic. l. fi. & ff. eo. l. 1. sup. eo. auté, & § se. & l. 3. §. 3. & §. sub uenitur, & §. seq.

d *Periclitantem*. poterit tamen gratificare vni, si plures sint, vt ff. cod. l. si quis in graui. §. si cũ omnes.

DE CODICILLIS.

Codicilli sine scriptis possũt fieri.

Post maiores volũtates sequitur de minorib. s. de codicillis, qui & sine scriptis fieri possunt, vt sup. de bo. lib. l. fin. & de sacrosf. eccl. l. generali & ĩ. eo. l. fi. in fi. licet quidam dubitant, quare dicuntur codicilli, & qñque ponuntur pro scriptura, quæ a principe fit super conferenda dignitate, ut in authé. ut inde siue quoque sufra §. hic auté §. sic igitur, col. 2.

1 † occurre te.

RVpto. CASVS. Paterfamilias fecit testamentum, & codicillos, sed in priori testamento aliqd legauit, uel etiam in codicillo, eo rupto adhibitis quinque testibus fecit scripturam, in qua dicit se velle ualere relictum in testamento rupto an valeat tale legatum, & si iudex pronunciauerit legatum deberi, quod est ex codicillis, an teneat sententia quæritur? Resp. quòd sic, scilicet vbi ex nouis, vt ex nouis codicillis.

consultum Syllanianum, & seruos,[a] qui supplicio[b] afficiuntur, sub eodẽ tecto commorantes, & non suum auxilium domino per insidias occiso præbẽtes. Veteres enim certum non faciunt, quis intellectus de verbis (sub eodem tecto,) significatur, siue in eodem cubiculo, siue in triclino, vel porticu, vel in aula hæc appellatio accipi debeat abijcientes, si dominus in via vel in agro fuerit interfectus, eos seruos puniri, qui præsto erant, & non auxilium ad prohibendum periculũ præbuerunt, nulla distinctione super qualitate præteritæ vtentes.

¶ Nos igitur omnem eis occasionem ad declinanda supplicia super negligentia salutis domini amputantes, sancimus omnes seruos, ex quocũque loco, siue ĩ domo, siue in via, siue in agro,[c] possint clamorem exaudire, vel insidias sentire, & non auxilium tulerint, supplicio senatus consulti subiacere. oportet enim eos vbicumque senserint dominum periclitãtem[d] ad prohibendas insidias concurrere.[2] † Dat. 15. Cal. Nouemb. Constantinop. post Consulatum Lãpadij, & Orestis VV. CC. anno secundo.

TITVLVS XXXVI.

De codicillis.

Natiuitate posthumi præteriti rumpitur testamentum & etiam codicilli ab eo dependentes, & si testator testamentum ruptum confirmat coram quinque testibus ipsum iure codicillorum valere. h. d. Alex. post Bald. & Salic.

Imp. Alexan. A. Mocimo.[1] † & alijs.

LEX PRIMA.

RVpto quidẽ testamento posthumi agnatione,[e] codicillos quoque ad testamentum pertinentes, non valere, in dubium nõ venit.[f] Sed cum post ruptum testamentum patrem pupillorum vestrorum[g] literas[h] emisse proponati, quibus præcedẽs iudicium[i] confirmauit, prætor nihil contra ius fecit, si nouissimam eius volũtatem secutus, relictum testamento[k] reipublicæ fideicommissum, vt ex codicillis[l] relictũ præstandum esse pronunciauit. PP. Cal. Iul. Maxim. 2. & Paterno Coss. 234.

In codicillis non potest directo dari, vel adimi hæreditas, sed per fideicõmissum sic hoc dicit Bal. Saliçet. & Alex.

Imp.[3] † Philippus A. & Philippus C. Asclepiodotæ.

LEX II.

HAereditatem quidẽ neque dari, neque adimi codicillis posse manifestum est. Verbis[m] tamen precarijs[4] † per huiusmodi etiam nouissimi iudicij ordinationem iura non faciunt irritas voluntates. Vnde inefficaciter te codicillis rogatam esse, vt quibusdam rebus contenta portionem, quam testamento fueras consecuta, alijs restitueres ...

e *Agnatione*. vt sup. de post. hære. l. 1.

f *Non venit*. vt ff. eo. l. si quis cum. §. fin. & dicuntur pertinere ad testamentum, siue ante testamentum facti sint, siue post, siue expresse confirmati, siue non. nam semper ius eorum pendet ex testamento, vt d. l. si quis cum. §. fi. & l. ab intesta. in fine. Sed quid si nullum fecit testamentum? Respondetur, non rumpuntur codicilli agnatione posthumi, vt ff. cod. l. si quis cum, 2. respond. & l. qui graui, & l. ab intestato. & l. pen. in prin. Accur.

Codicilli qualiter dicantur pèrtinere ad testamentum.

g *Vestrorum*. tutoribus loquitur, sic inf. eod. l. cum proponatis.

h *Literas*. in quibus aderant quinque testes, alijs non valerent, quia nuda voluntate non restituerentur testamentum, & codicilli, ut ff. de bono possess. secundum tabu. l. fi. & infra cod. l. fi. in fin. & præter has literas, valet hodie relictum cum irritaretur testamentum ex causa preteritionis, vt sup. de lib. præteri. auth. ex cã. ADDITIO. Di. de hoc vt per Bar. supra de posth. hæred. inst. l. prima.

2 † Mectus

i *Iudicium*. scilicet testam. & per consequens codicillorum: cum testamentũ semper sequant vt ff. eo. l. si quis cum in fi. & l. ab intestato, in fin. Sed quomodo poterit quinque testibus confirmari, quod factum erat coram septem, & post ruptũ? Respon. vt debeatur ex vltima voluntate non vt ex testamẽto, sicut & cum dicitur, si nõ valet iure testamenti, ualeat iure vltimæ uoluntatis, ut inf. eo. l. si in fi. sic ergo valebit, ut ex nũc non ut ex tunc, ut ff. ad Treb. l. si qs prio. te. & ist. quib. mo. testa. infir. §. posteriore in fi. §. & ff. de lega. 2. l. prima, §. sed si filius familias.

3 † Du. Imper.

k *Testamento*. testamento ergo fuerat relictum. Vel di. in codicillis relictum, qd videtur in testamentis relinqui, cũ ex eo pẽdeant, & petetur, ut ex nouis codicillis factis per literas. Ac.

4 † Quæ sint uerba precaria, q̃ directa qua mixta optime ex cõi opinione declarat Grass. lib. 2 ... sua, §. substitutio.

l *Codicillis*. ultimus, quos vocauit sup. epistolam.

HAereditatẽ. CASVS. Si testam. fecisti, & hæredẽ instituisti, in codicillis instituto hæditatẽ adimere nõ potes & aliũ instituere, qa ĩ codicillis, neq; adimi, neque dari potest hæreditas directo, rogare tamẽ potes in codicillis hæredem institutum, de hæreditate restituenda alicui, unde si in testamento instituisti, & in codicillis rogasti, &c. & tibi fuerit persuasum; quòd tale fideicommissum non valeat relictum codicillis, falsa est persuasio.

m *Verbis tamen*. non directo datur, sed per fideicommissum, vt sup. de necess. seruis. l. quidem, §. 2. melius in §. sed cum ueteres, & ff. cod. l. 2. § fi. & l. quod per manus, & sup. titu. 1. l. hæreditas, & Institu. eod. §. penul. & ff. de condi. institu. l. penult. §. fi. & ad Trebel. l. Scæuola, & sup. de testa. non codicillum.

a *Falso.* cur preces plus valent, quam institutio? Respond. quia non totum auferunt preces, quia non quartam.

C*Vm proponatis.* CASVS. Mater quorundam pupillorum fecit codicillos, in quibus Tito decem legauit, fecit iterum alios codicillos, in quibus eadem decem Titio abstulit, & Seio legauit, an Titius illa decem iure codicillorũ petere poterit, quæritur? Respon. quòd non: nam per contrariam voluntatem, quod ex primis codicillis sperabatur, reuocatũ est. Vinia.

b *Contrariam.* alioquin si non essent cõtrarij, ambo tenerẽt, ut inst. eo. §. fin. & ff. eo. l. diuus, §. codicillos, secus autem in testamentis, nisi in milite, vt ff. de mil. te. l. querebatur. Sed quid si duo proferant codicilli, in quorũ vno dicatur: illũ fundũ Titio lego, in alio, illũ eũdẽ fundũ ei non lego, & ignoretur, qui posterius facti sunt: quod iudiciũ valeat? Videt neutrũ ualere rõne incertitudinis, vt ar. ff. de re. du. l. si fuerint. ibi. itẽ si ex plurib. &c. de testa. testamẽto. l. * Sed si ẽtra inueniatur idẽ duob. legatũ i diuersis codicillis, uidet cõcursus, vt ff. de leg. i. l. si pluribus, & sup. de cadu. tol. §. penult.

Codicilli si videant e se contra rij, quid iu ris.

rs priori.

* Contrarium forte est verius. Nam præsumimus id semper prius fuisse, quod de iure prius esse debuit. De iure priori loco legatus potentiore animus. Nec aliquid q̃ post, nisi antea iam legatum VI. Alc. 3. Cump. 41.

c *Reuocatum esse.* nec enim ea legem quis sibi potest imponere vt a priore nõ liceat recedere, vt ff. de leg. 3. l. si quis i prin. test.

N*On idcirco.* CASVS. Mater tua fecit codicillos, & in absentia tua, vel mei legatum, vel fideicõmissum reliquit, an mihi præiudicat, quo minus legatum petã, quæritur? Rñ. quod non.

d *Absente.* nõ enim quærimus, cum quo de supremis iudicijs quis loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigatur, ut ff. de leg. i. l. cum pater, §. donationis. & l. miles, & sup. eo. l. i.

stitueres, falso [a] tibi persuasum est. PP. Idibus Octobr. Peregrino, & Aemiliano Coss. 245.

Per sequentes codicillos non derogatur praecedentibus, nisi quatenus inuicem sunt contrarii h. d. Alex. cõcor. Bal. & Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Hiacyntho, & alijs.

LEX III.

CVm proponatis, pupillorũ vestrorũ matrẽ diuersis temporibus, ac dissonis voluntatibus duos codicillos ordinasse, in dubiũ nõ venit, id, quòd priori codicillo inscripserat, per eum, in quẽ postea secreta volũtatis suæ contulerat, si a prioris [1] † tenore discrepat, & cõtrariã [b] voluntatem continet, reuocatum [c] esse. PP. 5. Id. Septemb. ipsis 4 & 3 AA. Coss.

In vltima voluntate non requiritur præsentia grauati, vel onerati, nec etiã præsentia cõiunctorum. Bal. vel sic. Absentia hæredis legitimi non impedit codicillari, h. d. Salic. vel sic. Per vltimã voluntatem potest grauari absens, & ignorans. hoc dicit Alexand.

Ijdẽ AA. & CC. Stratonico.

LEX IIII.

NOn idcirco minus quod intestato te absente [d] codicillos mater tua fecit ij, quibus precarijs verbis ad scripta sunt, relicta capiunt. Sine die & Consule.

Quilibet præsumitur esse talis, qualis naturaliter esse debet, seu solet, & ideo quilibet sanæ mentis præsumitur, nisi contrarium probetur h. d. secundum Nicol. de Mat. Bal. vel sic. Et qui negat aliquem fuisse sanæ mẽtis ei incumbit onus probandi, h. d. Alexan.

Iidem AA. & CC. Flauio

LEX V.

NE codicillos [c] quidem furentem posse facere, certissimi [f] iuris est. Si igitur scriptura velut codicillorum patris tui fuit prolata, [g] vt aliquid ex [2] † hac peti possit, allegationi tuæ [h] mentis eum compotem fuisse negatis, eidem adesse, probari [i] cõuenit. Dat. 6. Calẽ. Decemb. Diuelli, CC. Coss.

Codicilli confirmati testamento valent, siue præcedat testamentum, siue sequatur, hoc dicit, Alex. con. Bal. & Sal.

Ijdem AA. 3 † Demostheni.

LEX VI.

SIue initio, [k] quæ fuerat codicillis relicturus generaliter, siue nouissimè relicta seruari mandauerat confirmatione munitus, [l] nullam iustam gerere solicitudinem potes. D. 3. Id. Decemb. Nicomediæ, CC. Coss.

Illa, quę habent diuersa nomina, & quæ habent diuersos tractatus, dicuntur habere diuersos effectus, hoc dicit, Alex. concor. Bal. & Sa.

f *Certissimi iuris est.* ut ff. eo. l. 2. §. furiosus.

g *Prolata.* ad hoc vt aliquid. &c. & sic hæc determinatio, vt aliquid ex hac &c. respicit præcedentia. sed si diceret litera, adimpleri non possit, tunc respiceret sequentia.

h *Tuæ.* negantis fuisse eum compotem mentis.

i *Probari.* probat ergo, qui negat, & sic ẽ cõtra, ff. de prob. l. 2. & sup. de prob. l. actor Sol. hic negatio pro affirmatione ponitur. cũ enim negat cõpotem mentis, affirmat furiosũ, vix enim est aliqua negatiua, quæ æquipollentẽ nõ habeat affirmatiuã, præterea & si esset negatio præsumptio tñ onus probãdi ab vno in aliũ trãsfert. nã hic est præsũptio pro aduersa parte, præsumitur enim sanæ mẽtis, nisi contra probetur, ut sup. qui testa. fa. poss. l. 2. Itẽ ex sermonibus præsumitur quis furiosus vt ff. de cond. instit. quidã. & de tutor. & cura. da. ab his, l. is a quo cui. §. final.

Præsumit quilibet sanæ mentis.

2 † hac re.

S*Iue.* CASVS. Pater ssa prius fecit testamentum, & præcepit seruari, quæ codicillis erat relicturus: siue prius fecit codicillos, & postea cõdito testamento cõfirmat, quæ reliquerat in codicillis, perinde est, vt valeãt, ac si legauit, ac si i testo prius facto aliquid mihi reliquit. Alias sic ponam. Alius fecit testũ & adiecit, quæ in codicillis dixero seruari uolo. Vel prius fecit codicillos, & postea testamentum, in quo ita adiecit, quæ quæ in codicillis dixi, seruari, uolo utrũ codicilli testamento confirmati intelligãtur? Rñ. quod non.

3 † De. & CC.

k *Siue initio.* hoc dicit, siue prius fecerit testamentum, & mãdauerit seruari, quæ codicillis erat relicturus, siue contra prius fecit codicillos, & postea testamento confirmet, quę dederat codicillis, idem est, vt valeat, vt hic, & ff. eod. l. sed cum ea, sed aliter non valebant prius facti, nisi confirmarentur expressim, ut ff. eod. l. ante tabulas. Sed hodie contra, nam semper confirmati habentur, ut inst. eod. §. non tantum autem, & valeant, ut ff. de condi. & demonst. l. si ita, sed ut ex tempore codicillorum factorum, ut inf. de testa. ma. leg. 3. Accursius.

l *Munitus.* s. tu legatarius.

S*I idem.* CASVS. Si testamentum & codicilli idem significant, cur diuersa nomina sortiuntur? Rñ. quod sicut diuersitas est in nomine, sic in significato, quia in testamento instituere, & substituere quis potest, non sic in codicillis. quod intelligo directe, secus si per fideicom.

N*E codicillos.* CASVS. Qui compos mentis non est, solũ testamentum facere non potest, sed nec codicillos. Si ergo pater tuus codicillos fecit, & in eis mihi legatum reliquit, & mihi petenti objcias, quod non erat compos mentis tempore factionis codicillorum an vt assertioni tuæ fides adhibeatur probare debeas, ipsum tunc compotem mẽtis non fuisse, quæritur. Respond. quod sic. Et sic nota quòd incumbatur probatio neganti, non ei, qui dicit, cuius contrarium est ff. de prob. l. 2. sed habet hoc implicitam affirmatiuam, dicendo enim compotem mentis non fuisse, per consequens dicit eum furiosum esse.

e. *Absente.* &c. non solum intestamentum.

Iustit.

a *Instrumentis.*]id est voluntatib. sic dicit: quia instituunt hæredem quid faciat.

b *Vocabulum.*]idest diuersus titulus: alioquin non est ratio: nam idem est testamentum, quod est elogium: & tamen sunt diuersa vocabula, sed certè imò est bona: quia vix inuenitur aliquod nomẽ, quod omnino idẽ significet, quod aliud. semper enim plus vel minus, vel aliter significat, vel alio modo.

c *Vna.*]vel nomen, vel aduerbium.

d *Instituendi*] vt directo valeat: sed trahitur ad fideicommissum, vt ff. ad Treb. l. Scęuola. & facit ꝫ. e. l. 2.

Imp. Constantinus A. ad Maximum Præfec. Præt.

LEX VII.

SI idem codicilli, quod testamenta possent, cur diuersum his instrumentis [a] vocabulum [b] mandaretur, quæ vis ac potestas vna [c] sociasse? Igitur specialiter codicillis instituẽdi, [d] ac substituendi potestas iuris auctoritate data nõ est Da. 3. Iun. Pacatiano & Hil. Cos. 332.

Ex eadem scriptura non potest quis petere hæreditatem ex testamento & ex codicillis: sed vna uia inuenta, tollitur altera, nisi intentator sit de coniunctis personis, & testamentum ratione solẽnitatis imperfectum non valet et iure codicillorum, nisi sit dictum: & in omni vltima voluntate sufficiunt quinque testes, excepto testamento. si tamen vltima voluntas conficitur in scriptis, testes debent se subscribere. h. d. Salic.

SI quis.] CASVS. Testm̃ fecisti, extraneum hæredem instituisti, sine adiecisti scripturæ, si volũtas nõ valeat iure testamenti, valeat iure codicillorũ: quęrit, si his petierit hæreditatẽ ex tali scriptura, tanquam ex testamento, postea possit petere ex fideicõ. tanquam ex codicillis? Resp. quod non. Vel sic. His dubitat, an valeat voluntas, vt testm̃, velut codicilli, cũ testator prædicta verba non dixerit, & vtrũ sibi expediat agere directa vel vtili. Si primo agat directa, non põt agere vtili contra legitimos ad fideicom. rõne codicillorũ. & hoc in prima. Adeo vt si dixerit testator, valeat voluntas mea, vt testamentum, vel ut codicilli, dabitur hæredi electio, velit petere directe, vel vtiliter, & vna electa ad alteram conuolare non potest. & hoc in secunda. Adeo sunt hæc vera, quod siue velit petere bon. poss. contra tab. siue secundum nuncupationem siue aliam aliquam extraordinariam possessionem, vt Instit. de bon. poss. §. septimo. debet in initio eligere, an velit ea, quæ est directa, vel vtilis, & hoc in tertia. Si autem testamentum fecerit non solemne, puta adhibitis sex testibus, & hæres petat hæreditatẽ, vt ex codicillis, ab aliquo nõ audiatur, nisi testator expresserit, quod si testamentum non valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum. Si autem agnatus vsque ad quartum gradum, vel cognatus vsque ad tertium fuerit institutus, & directè agat, & succubuerit: nihilominus dabitur ei vtilis. & quare secus sit in extraneo & in agnato, causam assignat & hoc in quinta. Vltimo dicit, quod in qualibet voluntate excepto testamento adhibentur quinque testes, vel rogati, vel fortuito aduenientes: ita quod si fuerit testamentum in scriptis, testes subscribant.

1 Nota ex hac glo. quod volens unum eligere indignũ, propterea, nisi sequatur effectus, nõ priuatur iure eligẽdi. Hęreditatem ex testõ, & fideicõmissum ex codicillis quis petere nõ potest.

e *Si quis.*]s. extraneus: quia aliud in propinquis, vt infra ead. l. §. si quis vero.

f *Voluerit.*]id est, elegerit agere iure directo, vt ꝫ. eod. §. fin. dicens se directo hæredem.

g *Persecutionem.*]quam petit ab aliquo præcedente in gradu, qui est hæres.

h *Cupiens.*]s. postea, minimè, &c. Sed nonne egit actione personali & causa expressa, ergo potest ex alia causa agere, vt ff. de excep. rei iud. l. & an eadem, in princ. & §. actiones? Rñ. hoc facit hic ratio contrariorum, quorum vnum non patitur aliud: quia sibi contrarius est: quia petendo sibi hæreditatem, dicit testamentum: petendo fideicommissum: dicit codicillum. Item si egi ex inofficioso, possum postea de falso testamento agere & econtra, vt s. de inoff. testa. l. cum qui. & vno modo petebam testamentum rescindi: sicque valere dicebam, alio modo dicebam nullum: quare hoc? Respon. ibi ad rescindendum duo contraria iura proponuntur: hic, vt valeant. Sed adhuc quare diuersum. Respon. ibi vtraque via est directa: hic altera directa, & non per medium, altera indirecta, & per præcedentem, siue medium.

Imp. Theodosius A. Asclepiodoto Præfec Præt.

LEX VIII.

SI [1] † quis [e] agere ex testaméto quolibet modo, siue scripto, siue sine scriptura cõfecto, de hæreditate voluerit, [f] ad fideicõmissi persecutionẽ [g] aspirare cupiẽs, [h] minimè permittatur. Tantũ enim abest, [i] vt aditum cuique pro suo migrandi desiderio concedamus, vt etiam illud sanciamus, si testator faciẽs testamentum, in eodem pro codicillis etiam id valere [k] complexus sit: qui hæreditatem petit, ab ipsis intentionis exordijs, vtrum velit, eligendi habeat potestatem, [l] sciens se vnius electione, alterius sibi aditum præclusisse: [m] ita vt siue bonorum possessionem secundũ tabulas, siue [2] † secundum

1 † Ex Il. 4. titu. 4. l. 4. l. 7. C. Th. & est sing. lex secũdũ Ba. & procius intellectũ vide Ro. cons. 125.

2 † vel O. Theod.

Itẽ intelligitur hoc principium, quando non dixit testator, vt pro codicillis valeat. nam & si dixit: licet ibi videatur, & vna via & alia agi: tamẽ adhuc idem est vt subijcit tantum, &c.

i *Abest.*]s. iure.

k *Valere.*] dixit .n. valeat iure testamẽti & iure codicillorũ. Quid autem si dixit, si non valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum? Resp. tunc non habet nisi vnam viam. si enim testamentũ tenet, nõ habet locum codicillus. si non tenet, tũc habet locum codicillus, & adhuc dicam habere locum l. istã.

l *Potestate.*] quod eligat: sed necessitatẽ, vt eligat. ff. de tute. l. quod habet, §. si pupillus, & super hoc interrogabitur a iudice, an velit eligere, vt ꝫ. de interro. act. l. si defensor, §. illud. Itẽ hoc intelligo, siue voluntas erat talis, quæ vtroq; mõ poterat valere: siue vno modo tantum. Sed videtur non compelli eligere. sed vtrumque possit proponere, vt ff. quot. leg. l. 1. §. quod ait prætor voluntate. Sol. hic ideo eligit, quia semper, qui petit hæreditatem: & maxime ipse hæres certus de suo intellectu debet, vt ff. de acq. hære. l. sed & si de sua, §. cur autem, & l. cum falsum, sed ibi de facto alterius probabiliter erat. Vel solue vt dicimus. ff. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere. Vel hic loquitur de pluralitate causarum: vt ita exeat, id est, vbi sunt variæ causæ agendi: ibi cum pluralitas est actionum.

m *Præclusisse.*]ratione electionis contrariorum. Sed contra, ꝫ. de pet. hær. l. hæreditas, in prin. Sol. si petij iure directo hæreditatem ex testamento petitione hæreditatis, & succubui: si postea ab intestato similiter directo velim petere: possum, vt ibi, & ff. de inoff. test. l. mater. & ff. de petit. hær. l. legitimam. Nec obstat ff. de excep. rei iud. l. ex sentantia, in princ. l. quia ibi generaliter proposuit hæreditatis petitionem. non dicens ex testõ, vel ab intestato, vnde in vtroque sibi præiudicat, cum sit in rem, vt ff. de excep. rei iud. l. si mater, §. eandem. Si verò directò primò petij ex testõ, & postea peto ex fideicommisso, propter idem testm̃ ex eadem scriptura & eiusdem testatoris reducendo illud testm̃ ad codicillos non possum, siue testator non expresserit vt pro codicillis valeret: siue expresserit, vt hic: quia contrarius est sibi, qui ex eadem scriptura petit tam contrarijs modis, sed hoc fallit in quibusdam, vt inf. proxi. §. Præterea in illa l. hæreditas, ab alia persona deferebatur secundo hæreditas eadem. Si uero petij ex testaméto iure directo, & succubui, & postea peto ex alia scriptura quasi ex codicillis, possum: quia ex alia vltima uoluntate nunc experior, quam expertus sum. Alij tamen ut P. in omnib. modis prædictis dicunt me repellendum, si semel succubui. & caue tibi, quia dixit testator, ualeat iure testamenti & codicillorum. Idem dicam si dixerit, si non ualeat iure testamenti, ualeat iure codicillorum, licet impropriè ibi sit electio, cum tantum una habeat locum.

Hęreditatem petẽs petitione hęreditatis si succũbat, põt postea illam ab intestato petere.

a *Similes.*] vt extraordinariam septimam.
b *Postulauerit.*] i. est, postulare proposuerit.
c *Ex more.*] vt ſ. de edic. Diui Hadr. toll. l. fin. Sed quomodo possessorium tollit petitorium? Respon. illud possessorium præambulum est illius petitorij tantum, quo iure directo agitur. vnde perinde præiudicatur iuri ciuili per possessorium, sicut per petitorium directum. An ergo poterit petere mitti in possessionē, qui ex codicillis habet hæreditatem? Respon. non, cum enim habetur vt fideicōmissa, ius quasi legitimi videantur rogati, vt ff. eo. l. conficiūtur. ergo in eo locū nō habet, vt diximus ſ. de edic. diui Had. toll. l. fin. §. 1.
d *Petierit.*] i. proposuerit petere.
e *Auspicia.*] i. initia.
f *Propositum.*] id est eligat, vel illam vel iam, vel directā, non enim adhuc elegit.
g *Nequiuerit.*] secundum solennitatem iuris, vel de facto.
h *Defunctus.*] vt & ff. eo. l. 1. & infra, de manu. testa. l. si iure, & de vulg. substitut. l. cohæredi. §. cum filia. ver. quæ ita.
i *Perdurante.*] quando est complexus, vt valeat iure codicillorum.
k *Voluerit.*] supple, & succubuit.
l *Possit.*] post, prædicta in extraneis.
m *Agnationis.*] intelligunt quidam in agnatis & cognatis parentibus & liberis tātum. Nam & superiores & inferiores reperiuntur agnati q. dam, vt auus paternus & ex filio nepotes. Alij cognati, vt auus maternus, & ex filia nepotes, non autem de collateralib. dicit; sed P. etiam de collateralibus dicit. argu. infra prox. nō conn., &c. sed licet differāt hic agnatiā cognatis, hodie non differūt, vt in Auth. de hæred. ab intest. §. nullam, coll. 9. sed illud cum ab intestato, hic quodammodo ex testamento. Sed quamobrem proponit, qui ex codicillis habet hæreditatem, vel legatum? Respon. officium iudicis, vt Inst. de fideicommiss. hæred. §. 1. vel vtilem ex testamento: quasi vim capiant ex testamento, si quod est factum: vel si nullum exhibent vim testamenti, quasi sint legitimi instituti, vt ff. eod. l. ab intestato, & l. conficiuntur, circa princ.
n *Agens.*] scilicet iure recto.
o *Sponte.*] forte nondum superatus in directo.
p *Conuolare.*] alius hæres præcedebat gradu.
q *Debita.*] est enim talium cognatorum hæreditas, vt debita, vt infra, de adop. l. pen. §. omnia igitur. & infra, de impo. lucra descrip. l. 1. circa princ. lib. 10. & ſ. de cura. fur. l. fi. §. 2. & ff. pro soc. l. & quia. impropriè tamen, cum possint grauari in eo, quod habeant vltra debitum bonorum subsidium. Accursius.
r *Lucra non capere.*] quæ ab extraneis omnino possunt adimi, instituēdo alios. vnde dēt diuersum statui, vt hic, & ff. de success. edic. l. 1. §. largius. & ſ. qui pot. in pig. hab. l. assiduis. in fine.
s *Voluntate.*] siue inter absentes, siue inter præsentes, siue de omnibus bonis, siue de parte, vel de re certa, siue relinquatur suis, vel extraneis, siue priuatis, vel collegiatis.
t *Excepto testamento.*] in quo septē rogati interuenire debent, duntaxat, vt ff. de test. l. hæredes, §. in testamētis. præterquam inter liberos, vt sup. familiæ erc. l. fi. & de test. l. hac consultissima. & ex imperfecto. ibi sufficiunt qualiacūque iudicia, etiam per duos testes fortuitos.
u *Quinque testes.*] vt ſ. de do. cau. mor. glo. super l. fi. & sup. de his, qui sec. ma. l. fi. & Inst. de fideicommis. hæred. §. fi. & etiam fœmina, nisi cum nō prohibetur.
x *Scriptis.*] dic vt in rubr. s. eo.
y *Subnotationem.*] id est, subscriptionem.

1† Ex edicto diui Hadri. se mitti C. Th. in quo sunt multa, q. hic absidit Iustinia.

nuncupationem, cæterasque similes [a] postulauerit, [b] aut certè mitti [1] † se in possessionem ex more [c] petierit: [d] statim inter ipsa huius iuris auspicia [e] propositum [f] suæ intentionis explanet.

2† Du. adimplere. 3† intestatus C. The.

¶ Illud quoque pari ratione seruandum est, vt testator, qui decreuit facere testamētum, si id implere [2] † nequiuerit, [g] intestatus [3] † videatur esse defunctus: [h] nec trāsducere liceat ad fideicōmissi interpretationem velut ex codicillis vltimam voluntatem: nisi id ille cōplexus sit, vt vim ēt codicillorum scriptura debeat obtinere: illo electionis, videlicet, iure perdurante, [i] vt qui ex testamento agere voluerit, [k] ad fideicōmissū migrare nō possit. [l]

4† Sin verò is à C. Theod. 5† Vide Guiac. 14. ser. 11. 6† Confirmatur C. Theod. de est.

¶ Si quis [4] † verò ex parentibus vtriusque sexus, ac liberis vsque ad quartū gradum [5] † agnationis [m] vinculis alligatus, vel cognationis nexu constrictus vsq; [6] † ad tertium, scriptus hæres fuerit, vel nuncupatus in eo videlicet testamento, quod testator vicem quoq; codicillorum voluit obtinere: licebit ei, si de hæreditate ex testamento secundum mortui voluntatem agens, [n] fuerit superatus, [7] † vel certè ipse spōtè [o] voluerit ad fideicommissi subsidium conuolare. [p] non. n. par eademque ratio videtur amittere [8] † debita, [q] & lucra [r] [9] † non capere. [10] †.

7† C. The. forsitan superat. al. forte superatus. 8† admitte re. C. The.

¶ In [11] † omni autem vltima voluntate, [s] excepto [t] testamento, quinque testes [u] vel rogati, vel qui fortuitò [12] † venerint, in vno eodemque tempore debent adhiberi: siue in scriptis, siue sine scriptis. [x] voluntas [13] † conficiatur: testibus videlicet, quando in scriptis [14] † voluntas cōponitur, subnotationē [15] † [y] suam accommodantibus. Dat. 10. Cal. Mart. Cōstant. Victore V. C. Coss. 424.

Hereditas est cognatis debita. 9† lucro. 10† carere. 11† Reliqua hæc non sunt in C. Tho. 12† Duat. fortuitu. 13† Inscriptura. aliis cum scriptura. 14† Du. vo. 15† al. nodationem. Testamentum debet habere se. ptē testes, nō rogatos.

TITVLVS XXXVII.

De legatis.

Conditio mixta deficiens per casum, non facit deficere relictū alimentorū. h. d. secundum vnum intell. glos. Vel sic: Alimenta relicta legatariis quousque cū Titio morati fuerint, etiam debentur pro tempore secuto post mortem Titii. h. d. Alex.

Imp. Antoninus Pius A. libertis Sextiliæ. [16] †.

LEX PRIMA.

QVAMVIS verbis his quo ad [17] † [z] cum Claudio [a] Iusto morati essetis, alimenta vobis, & vestiarium [b] legatum sit: tamen hanc fuisse defuncti cogitationem interpretor, vt & post mortem [c] Iusti Claudij eadem vobis præstari voluerit. Sine die & Consule.

DE LEGATIS. *Vidimus de testamētis & codicillis: nunc de his, quæ in illis relinquuntur. Accur.*

Quamuis.] CASVS. Testamētum fecisti, hæredē instituisti, & inde alimenta mihi legasti, quamdiu morarer cū Claudio hęrede tuo. decessit Claudius: an mihi præstā da sint adhuc alimēta, quæritur? Respō. q sic, videbatur, q nō, quia nō amplius moror cum Claudio, non obstat, interpretatur enim hæc lex talem fuisse voluntatem defuncti: vt etiam post mortem Claudij mihi alimenta præstarentur.

16† Legadum sexta. Basiliæ & manus. & Pan. Flor. in l. 13. §. Imperator, ff. de adim. leg. vbi hęc cōstitū ad verbum. recitatur. Cōtius. 17† al. vt quoad.

z *Quoad.*] id est donec.
a *Claudio.*] proprium nomen.
b *Vestiarium.*] hoc superabundat: cum appellatione alimentorum hoc contineatur.
c *Post mortem.*] imò videtur, quod non debeantur, vt ff. de annuis lega. l. Seio, in princ. & ſ. de condi. inser. l. si ea. Sed distingue cuius contemplatione sunt relicta: an legatariorum, an eorum, cum quibus morari debeant. Hic ergo contemplatione legatariorum, quasi commodius possint percipere existentes apud eum, sed in lege contraria contem-

templatione eorum, tum quibus morari debeant, vnde deficit legatum pro parte, si pro parte moriuntur. vel ex toto, si non habitent cum eis, & probatur hæc dictio in eod. titu. l. annua. in prin. & de condi. & demon. l. illis, maximè quia simpliciter alimenta relicta perpetuo relinqui intelliguntur, vt ff. de alimen. leg. l. Caio. §. 1. Ite adhuc contra, infra de condi. inser. l. legatum. Solut. hoc fauore alimentorũ, vel illud fuit sub conditione relictum, hoc purum, quod certam accepit legem fauore legatariorum, aut viuente Claudio nõ habet, nisi secum moraretur.

Viderit. scilicet de funere.

QVamuis. CASVS. Testamentũ fecisti, hæredẽ instituisti, & multa alia legasti, hæres hæreditatem vẽdit, an emptorẽ debeant cõuenire legatarij, quæritur? Resp. q̃ venditor conueniẽdus est, sed quod præstitit, ab emptore venditor cõsequatur q̃a cũ suo onere trãsit hæreditas.

a *Ab eo.* s. hærede instituto.

b *Peti possunt.* remanet enim hæres, vnde ipse conuenitur, vt de hære. uen. l. 2. & fi. & quod soluit, ab emptore, recuperat, ut dicta l. 2. ff. de hæred. vẽ. l. 2. §. siue, & §. si q̃d publici, in fi.

c *Eo nomine.* scilicet legatorum, vel fideicommissorum.

d *Venditor.* hic est hæres institutus.

e *Fideiussorib.* quos venditor accepit. ut & ff. de hære. vend. l. venditor ex hæreditate, & hoc si hæreditas est soluẽdo, nõ alias, ut ff. ad l. Falcid. l. 3. in princ.

f *Eius.* scilicet emptoris.

g *Poterit.* hæres institutus.

Venditio hæreditatis hæredem non liberat, licet contra emptorem regressum habeat, h. d. Bal. Alex.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Sabino.

LEX II.

QVamuis hæres institutus hæreditatem vendiderit, tamen legata, & fideicommissa ab eo[a] peti possunt:[b] & quod eo nomine[c] datum fuerit, venditor[d] ab emptore, vel fideiussoribus[e] eius[f] petere poterit.[g] PP. 10. Calend. Septemb. Laterano, & Rufino Coss. 198.

Obligatio rei legatæ nõ extinguit legatum, h. d. Sal. vel sic: Testator non videtur reuocasse legatum, si post testamentum rem legatam alteri obligauit: & hæres eam liberare tenetur h. d. Ale.

Iidem AA. Victorino.

LEX III.

QVi post testamentum[h] factum prædia, quæ legauit, pignori vel hypothecę dedit,[i] mutasse voluntatem circa legatariorum personã non videtur.[k] Et ideo etiam si in personam[l] actio electa est, rectè placuit ab hærede prædia liberari.[m] PP. 6. Calend. Maii. Gentiano, & Basso Coss. 212.

Legatum factum seruo sine libertate, nõ valet: nec cõualescit si post mortem testatoris efficiatur liber. h. d. Alexan. concor. Bal. & Sal.

Imperator Antoninus A.

LEX IIII.

SEruis testamento dominorum, non data libertate, legatum, seu fideicommissum relictum non valet;[n] nec conualescere potest, licet post mortem[o] testatoris libertatem aliqua ratione consecuti sint. PP. 5. Calen. Iul. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Legatarius subtrahens rẽ legatam per hæredem apprehensam, perdit illam, & eius actionem, hoc dicit Sal. vel sic: Legatarius, qui rem legatam occupat propria auctoritate cum vitio, cadit ab omni iure suo. hoc dicit Alex.

Idem A. Donato.

LEX V.

NOn est dubium[p] denegari actionem legatorum ei pro portione competenti in ijs rebus quas subtraxisse eum de hæreditate apparuerit. PP. 5. Id. Septembri Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Substitutio vulgaris facta in legato, expirat per agnitionem primi legatarij. h. d. Bal. & Alexan.

ritus, & supra de dona. inter vir. & uxo. l. si maritus. sed ibi solui.

ADDITIO. Dicas, quod aliud in donatione, quæ facta est inter coniuges, quæ cum sit contra ius commune, facilius irritatur.

l *In persona.* scilicet ex testamento, nã cũ rem suam testator legat, tria competũt legatario auxilia. s. actio ex testamento, & actio in rem, & hypothecaria: vt ff. de le. l. cum filius. §. varijs, & inf. communia de lega. l. 1.

m *Liberari.* idem cũ legauit prædium q̃ debebat tributum in pręteritũ, vt ff. de leg. 2. l. apud. §. hæres, & de leg. 3. l. qui concubinã, §. qui hortos, & l. patronus, §. 3. Idẽ autẽ est cũ quis rẽ obligatã vendidit, nã tenet exemptio, vt infra de cut. l. ex prædijs.

Legatarij tria habet auxilia.

SEruis. CASVS. Seruo tuo legatũ sine libertate reliquisti an valet legatũ, q̃rit? Rñ q̃ nõ, nec conualescit, licet post mortẽ tuã manumittat.

n *Non valet.* contra sup. de necess. ser. l. q̃dã, §. 1. Solutio. vt ibi nec libertatem hẽt per hoc, ut & inf. de fideic. l. ex fideicommisso nisi sit miles, vt sup. de test. mil. ex his. Item hoc, s. q̃ nõ valet legatũ istis seruis, procedit, nisi seruus alij legetur, ut ff. ad l. Falc. l. Plautius. & de lega. l. seruo legato, in prin. vel nisi manumittatur, ut ff. ad leg. Falc. l. plane.

o *Post mortem.* secus si cõ uiuo, ut argu. ff. de iure fis. l. non intelligitur. § diuus, & de leg. præstan. l. interuenit. Et no. quod ab initio non ualet. non confirmatur postea, ut ff. de reg. Cato. l. 2. & de regu. iu. quod ab initio.

QVi post. CASVS. Paterfamil. fecit testamentum, & mihi legauit prædia, deinde ea obligauit, an videatur mihi adem isse legatum, quæritur? Respon. quòd non sed habet actionem personalem ex testamento contra hæredem, ut ea liberet.

h *Post testamentum.* aliud, si ante obligatam postea legat, quia si sciebat rem obligatam, luitur ab hærede, si ignorabat, à legatario, ut inf. de fideicomm. l. prædia, & ff. de leg. 2. l. si res.

i *Dedit.* secus si alio modo alienasset, nam tunc distingue, aut ex necessitate rei familiaris, & tunc præsumitur non ademptum & debetur legatum, aut ex voluntate, & tunc non debetur, vt ff. de adimen. l. rem legatam, quæ distinctio in donatione non cadit, vt ff. de leg. 3. l. fideicommis. §. si rem aliud si vsufructus alienetur.

Legatum an uideat adimere testator alienandorem legatam.

k *Non videtur.* vt instit. de leg. §. si rem. Sed videtur, quòd sic, ut ff. de dona. inter vi. & vxo. l. cum hic status, §. si ma-

NOn est dubium. CASVS. Pone in legatario, rem in specie mihi legasti, eam vel totam, vel partem subtraxi, an amittam legatum quæritur? Resp. quod sic, si totum subtraxi, totum vel partem. Vel dic in hærede, qui subtraxit rem legatam, non detrahet de ea quartum, quod non est ita probabile.

p *Non est dubium.* potes ponere casum in hærede, ut non detrahat quartã in re, quam subtraxit, vt ff. de his qui ut indign. leg. rescriptum, & ff. ad leg. Falc. l. Paulus respondit, & in auth. de hær. & fal. §. hinc nobis, colla. 1. & tunc dic actionem idest retentionem, idem in legatario, ut legatum amittat si illud subtrahat, ut & ff. ad l. Falc. l. 1. § 1. ibi, eis autem, &c. sic enim euenit fideicommissario uniuersali, ut ff. ad Trebel. l. Paulus respondit si certa, & hæc bona. Sed prout in legatario intelligis, est contra, ff. quorum leg. l. prima, in princ. & inf. quor. lega. l. 1. Solutio hic subtraxit clam, ibi palam, argum. ff. de admini. tut. l. non existimo. & de

de ritu nup. l. fina. Vel ibi ante aditam hereditatẽ, hic post, & post apprehensam possessionem: alioquin idem esset, quod ante aditam hæreditatem, vt ff. de acquir poss. l. cum hæredes, in princip. sic ff. de cri. expi. ære. l. 2. Vel distingue, putauit sibi licere, an non, vt Instit. vi bono. rapto. §. quia. Media magis placet. Item videtur contra infra de crimine expi. hæredit. l. obiectum. sed ibi alij nõ legatarij occuparũt: vnde non nocet legatarijs.

SI legata. CASVS. Legatum mihi reliquisti, & si aliquo casu illud non agnoscerem, in eo Titium substituisti nũc agnoui: an euanescat substitutio, quæritur? Respon. quod sic.

a *Primus* legaui Titio, & si nõ haberet, idem legaui Sempronio vel Pontianæ. & facit sup. de impube. & alijs substi. l. post aditum.

SI Fortidianum. CASVS. Paterfamilias testamentũ fecit fratres quatuor hæredes instituit, & eius fundũ Fortidianũ ꝑlegauit, demũ mihi eũdẽ legauit, cui acquiratur? Rñ. q̃d concursu partes fiat, habeo enim semissem, & institui aliũ. Si autẽ in nomine rei legatæ testator errauit, puta dixit sic, lego tibi Stichũ. & sentit de Heröte, an ob hoc min⁹ valeat legatũ, q̃rit? Rñ. q̃ ñ, cũ cõstet d̃ re.

Casum ponit.

b *Mox tibi.* non animo adimendi illis, alias contra, vt instit. de adẽp. leg. § transferri & tu semissem, & illi alium semissẽ habebunt, vt ff. de hęre insti. Titius, & de leg. 1. planè. 1. in pri. nam conjuncti loco vnius habentur. & ad hoc est inf. de caduc. tol. §. si vero & §. fin autem, & facit, ff. de leg. 1. l. si pluribus.

Idem A. Iuliano.

LEX VI.

SI legata relicta primus [a] legatarius agnouit, substitutio eorum in persona Pontianæ facta euanuit. PP. 8. Cal. Maij Romæ, Læto 2. & Cereali Coss. 216.

Coniunctim re, faciunt sibi partem per concursum: & error in nomine non viciat, si de corpore constat, h. d. Ba. & Alex.

Idem A. Fausto.

LEX VII.

SI Fortidianum fundum primò pater tuus fratrib. per præceptionem, ac mox tibi [b] legauit: concursu dominium eius tibi quoque quæritur.

¶ Error autem nominum [c] in sciptura factus, si modo de mancipijs vel possessionibus legatis non ambigitur, ius legati dati non minuit. PP. 5. Idus Iul. Læto 2. & Cereali Coss. 216.

Qui propter militiã mandatum testatoris exequi prohibetur, non propterea perdit legatum, h. d. Bal. Vel sic: Conditio impossibilis de iure, nõ vitiat legatũ, sed ipsa vitiatur, & reiicitur. Alex.

Idem A. Demetrio.

LEX VIII.

AB administratione tutelæ religio [d] sacramẽti Marcellum, [e] quem vobis [f] à patre tutorem datum testamento proponitis, eripit. [g] Quæ res, quò minus legatũ consequatur, non impedit. Nec enim [h] iuste ab ea repetitione repellitur, cum etiam si vellet tutelam administrare, prohibeatur. [i] PP. 8. Idus Mai. Romæ, Sabino 2. & Anulino Coss. 217.

Hæres tenetur soluere legata, licet quæstio ei de hæreditate moueatur; debet tamen ei præstari cautio de restituendo, si ei hæreditas euincatur, sed cautio, si cui plusquam per legem Falcidiam solutum sit, præstatur etiam si quæstio hæredi de hæreditate non moueatur. h. d. Alexand. post Bald. & Salic.

Imp. Alexander A. Antiocho.

LEX IX.

SI in fraudem [h] † eorum, quæ testamento relicta sunt, admissus est [k] accusator, [l] qui testamentum falsũ diceret, præses prouinciæ secundum iurisdictionis formã solui legata iubebit, [m] interposita [n] cautione, [o] si euicta fuerit hæreditas, ea restituturum: [p] quamuis aliàs [q] tũc cautioni locus sit, cum sine controuersia legata soluãtur. [a] † PP. 7. Febr. Maximo 2. & Æliano Coss. 224.

e *Marcellum.* militem.

f *Vobis.* pupillis loquitur.

g *Eripit.* nisi essetis sibi conueterani, ut supra de excu. vete. l. secunda.

h *Nec enim.* no. aliquem per impotentiam excusari, etiam in lucro captando & facit ff. de administ. tut. l. Nesennius.

i *Prohibeatur.* propter militiam, quam habet. Et no. q̃ hæc conditio de iure est impossibilis in milite, & ideo remittitur vt insti. de hæred. instit. §. impossibilis, & supra de instit. & subst. l. reprehendenda. & speciale est in milite. secus in alio, ut vt inf. eod. l. penult. & ff. de te. tut. l. qui tutelam in prin. & de ijs quib. ut indig. l. post legatum, §. amittere. Sed videtur etiã solutum repeti, ut supra de cõdict. ob causam, l. si militẽ. Sol. ibi ignorauit militẽ, qui dedit, vt esset ꝓcurator, ideoque repetit, hic sciuit. Vel ibi sub cõditione dedit, si esset procurator, hic pure legauit, sed post assignauit eũ tutorẽ. Vel dic, q̃d hic fuit relictũ sub impossibili aditione, q̃ legatũ nõ viciat. Porro si datur ob causã impossibilẽ, repetitur per cõd. ob caus. cũ ei nõ possit impleri, vt d. l. si militẽ, & l. dictã, r̃ã in eo, quod ibi dicit, si nõ impossibilẽ causam, subaudi maxime.

† Glo. fin. in c. suscitata extra de testi. 1 integ. dicit p̃ illã l. q̃ est generale. vbicunque aliquis in dubio admittitur, debet præstari cautio.

SI in fraudem. CASVS. Instituisti hæredẽ, mihi legatũ reliquisti, ut me defraudaret hæres à legato, Titiũ supposuit q̃ accusabat testm̃, an legatũ petere possim, q̃rit? Rñ. q̃d sic, sed caueb⁹ de corestituẽdo hẽditate euicta. licet alij cautioni locus fuerit, tunc scilicet cũ dubium fuit, an solida legata debeantur propter Falcidiam, si hæc legatarius cœperit plus quam per l. Fal. capere licuerit, illud reddet.

† Vi. Cuiac. 9. obs. 25. & 18. obser.

c *Nominum.* propriorum vel pronominum vel agnominum, ut & insti. de leg. §. si quis in nomine, & supra de test. l. si in nomine, vel finium, vt ff. de leg. 3. l. patronus, § 1. secus si erretur in appellationis nominibus, ut ff. de lega. primo, l. quarta.

Error nominum vel finium an vitiet legatum.

AB administratione. CASVS. Filio tuo impuberi militẽ in testamento tuo tutorẽ dedisti, & ei legatum reliquisti, si tutelam impuberis administraret imò simpliciter sed dubitabatur, an emolumentum sine onere posset cognoscere. Vel dic sub conditione, quæ militi fuerat impossibilis de iure, & ob hoc repellenda, an legatum petere possit, non obstante eo, quod non administrauit quia miles? Respond. quod sic, cum per sacramentum militiæ prohibeatur esse tutor, unde a petitione legati non excluditur, cum si administrare vellet non posset.

d *Religio.* iurabat enim miles, ut dixi ff. ex qui. cau. ma. lege militum.

k *Admissus est.* ab hærede, quia putabat legatarius huius timore ductos super legatis transigere. Accur.

l *Accusator.* s. fictitiam, ut hæres dicit.

m *Iubebit.* scilicet hære dis.

n *Interposita.* a legatarijs.

o *Cautione.* sed nonne superuacua est, cum committi non possit, falsis accusatoribus non obtinentibus. Respon. hoc non potest probare legatarius, aliàs non præstaretur cautio, ut ff. si cui plus quam per legem Falc. hæc autem, Accursius.

p *Restituturum.* s. legatarium.

q *Quamuis alias.* idest alij. Vel dic propriè, & dic cautioni, s. illi quanto plus cœperit, quam per legem Falcidiam licuerit reddi, ut ff. si cui plus quam per legem Falc. leg. in prin.

in princ. Sunt ergo diuersæ cautiones. Vna, euicta hæreditate, legata reddi. Alia quanto plus ceperit, vt ff. qui satisda. cog. l. de dic. §. item. De prima habes tantum de petitio. hæred. l. diuus in fina. & l. sequenti. & sup. de petit. hæred. l. si circa princ. & præstatur demum mota controuersia, vt ff. ad leg. Fal. l. dolo. Sed aliquando soluuntur sine controuersia mota nomine hæreditatis, licet de legatis sit controuersia, vt hic dicitur.

Legatum rei alienæ scienter factum valet, sed ignoranter factum non valet, nisi sit factum coniunctæ personæ, vel vxori seu alii, cui est verisimile testatorem voluisse legare, etiam si sciuisset alienã rẽ esse. h.d. Ale.

Idem A. Ingenuæ.

LEX X.

CVm[a] alienam rem quis reliquerit, si quidem sciens, tam ex legato, quam ex fideicommisso ab eo, qui legatum, seu fideicommissum meruit, peti potest.[b] Quod si suam esse putauit: non aliter valet relictum, nisi proximæ personæ, vel vxori,[c] vel alij tali personæ datum sit, cui legaturus esset etiam si sciisset rem alienam esse. PP. 5. Cal. Feb. Albino, & Maximo Coss. 228.

Si legatum factum pro dote, detur filiæ in dotem ab ipsomet patre viuente, non potest amplius, eo mortuo, peti. Alexa. post Bal. & Sal.

Idem A. Albino.

LEX XI.

FIlia legatorum non hẽt actionem, si ea, quæ ei in testã reliquit, viuus[d] 1 † pater postea in dotem dederit. PP. 5. Non. Mar. Pompeiano, & Pelligno, Coss. 232.

Hæres, qui partem hæreditatis, in qua fuit institutus repudiauit, totum prælegatum consequitur. hoc dicit Alex.

CVm rem alienam.] CASVS. Rem alienam nec tuam, nec hæredis, mihi legasti, an ualeat legatum, quæritur? Distinguitur, aut sciuisti alienam, aut ignorasti: primo casu valet, & petere possũ, secundo casu non, nisi coniunctæ personæ id legasti.

a Cum rem alienam.] id est non suam, vel hæredis, ut ff. de leg. 1. l. vnum ex familia. §. si rem. Item secus uidetur de iure canonum, vt extr. de test. c. filius. & 12. q. 5. si episcopus. quæ sunt cõtra. Sed quid si testator rem tibi cum alio communẽ faciens communem, vel rem alienam in qua habet aliquod ius, alicui legat? Respond. quod tantum iuris habebit legatarius, quantum testator in eo habebat, vt ff. de leg. 1. l. serui electione §. si. & l. si dominus. §. si.

Legatum rei alienæ an valeat de iure canonico.

b Peti potest.] vt hæres iusto pretio redimat, & præstet: Vel si nõ potest, det æstimationem, ut Instit. eod. §. non solum. & ff. de leg. 3. l. non dubium. §. si. Accu.

1† al. deest.

c Vel vxori.] vt ff. de auro & argento lega. l. Quintus. 1. §. fi. & inf. de fideicomm. l. prædia obligata. & æstimat iudex, quæ coniuncta sit, vt infra de fideic. l. voluntatis. Sed hoc fallit in libertate relicta seruo, quẽ testator credit suum, nam indistincte debetur ei, vt ff. ad Treb. l. quidam. §. si quis filium. & de fideicommiss. l. Paulus respõdet, sed in ea est speciale. Item si vni filiorum prælegat pater rem, quam credit suam, non vr valere, licet filius sit persona coniuncta, vt ff. de leg. 2. l. cum pater. §. cuiusdam. quæ est contra. Solutio ibi ideo, ne crescat inuidia inter fratres, vt arg. j. de bon. quæ lib. l. cum oportet. 1. respon. Vel verius dic, qđ ibi tenet legatum, sed non tenetur de euictione re euicta nec hic dicitur, qđ de euictione hæredes teneantur, si huiusmodi personis legata euincãtur sed certæ imo videtur, euictione agi ex testamento ac si nunquam sit data, vt ff. de leg. 2. non quicunque 1. respon. §. 1. & l. si domus. §. primo, sed ubi emit a certo hominis credebatur, & ab eo emit agros, vt daret, non tenetur, si incerto tunc tenetur, ut in dictis legib. Item quid si testator rem alienam possidebat,

Libertate relicta seruo quẽ testator credit suum, indistictã debet ei.

quam suam putabat, & extraneo eam legauit. Resp. tenetur hæres tradere, vt ff. de euict. l. si is qui.

FIlia.] CASVS. Filiæ tuæ centum legasti, deinde ei in dotem centum dedisti, an centum ex causa legati petere possit, quæritur? Resp. quod non.

d Viuus.] siue erat species, siue quantitas, in hoc tamẽ differt, quia ubi quantitas, duplicabitur filiæ, si partem huius fuisse voluntatis probet, quod non sic facile est in specie legata, ut ff. de iure do. cum pater. & de leg. primo plane. j. §. Sed quid econtra, si primo dedit in dotem postea legauit; Respõ. item uidetur, ut duplicare uoluerit, vt arg. ff. de lega. secundo. l. cum quidã vxori. & l. cum pater. §. pater filiæ. & de leg. j. l. huiusmodi §. cum pater, & ad leg. Falc. cũ quo §. fi. Sed arg. contra ff. de iure dot. cum pater. sed ibi promiserat tantum, & non dedit, alioqui esset, quod dixi, vt vtrunque deberetur, & facit ad legem ff. de leg. 2. Lucius. j. §. impuberem.

Imp. Gordianus A. Mutiano, alias Mano.

LEX XII.

CVm responso[e] viri prudentissimi Papiniani, quòd precibus insertum est, præceptionis legatum, & 2† omissa parte hæreditatis, vẽdicari 3† posse declaretur, intelligis desiderio tuo iuxta iuris formam esse consultũ. Verba vero respõsi hæc sunt: Filiæ mater prædium ita legauit: Præcipito, 4† sumito extra partem hæreditatis. Cum hæreditati matris filia renunciasset:[f] nihilominus eam recte legatum vendicare visum est. PP. constitutio 5. Id. Iul. Sabino 2. & Venusto Coss.

2† Etiam.

3† Vindicare.

4† al. præcipito.

Res propria nemini potest legari. h.d. Sal.

Imp. Diocl. & Maximia.

LEX XIII.

PRoprias tuas res 5† legari, vel fideicommitti tibi non potuisse,[g] certũ est. PP. 15. Cal. Maij, Maximo 2. & Aquilino. Coss. 286.

5† Tibi.

Non monumentum, sed ius inferendi mortuum, potest legari. h.d. Sal. Vel sic: Res religiosæ relinqui non possunt, sed ius quod quis habet in eis. h.d. Alex.

CVm responso.] CASVS. Materfamilias filiam, & alium hæredes instituit, & filiæ ante partem fundum legauit. vult partem hæreditatis repudiare, & legatum petere, an possit, quæritur. Respond. quod sic, & hoc per Papi. responsionem.

e Cum responso.] Cuius mentem habes ff. de leg. primo. l. filio. & idem dicitur l. seq. & l. qui filiabus. §. fi. & de leg. 2. l. miles. §. pro parte.

f Renunciasset.] per quod uidebatur portioni prędij, quam saltem iure habebat hæreditario, renunciare. Item contra ff. de excep. do. l. si. §. fi. vbi filia non potest hẽre prælegata, si hæreditatem dimittit. Solu. ibi tam hæreditatem, quam legatũ habet sub conditione, si debitum remittat vnde nec legatũ habet nisi remittat, ut ff. de leg. 1. l. sed non aliis.

PRoprias.] CASVS. Si res tua tibi legetur, an valeat legatum, quæritur? Respon. quod non.

g Non potuisse.] quod enim tuum est, amplius tuum fieri non potest, vt in Instit. eod. §. sed & si rem. Item hoc, cum pure legatur. secus si sub conditione, ut ff. de leg. primo, l. cætera. §. 1. Item intelligi, nisi testator aliquid iuris in illis rebus habuit, vt quia tibi obligatæ, vt ff. de leg. 1. l. apud Iulianum. §. si Titius. & l. si domus. §. fin. & l. fin. sic & l. senatus & l. si tibi homo. §. fin. & de leg. 2. l. Mæuius. §. penult. Quod autem si tempore testamenti, & legatarij, & tempore mortis testatoris est aliena? Videtur valere. vt ff. de reg. Cato. l. j. in fin. Vel dic secundum Ioan. quod

Legari nõque potest alicui res sua.

ex quo ibi conditione fuit legata, ut d. l. cætera.

M *Onumenta.*] CASVS. Monumenta mihi legasti: an valeat legatum, quæritur? Respon. quod non, secus si ius inferendi mortuorum.

a *Monumenta.*] id est sepulchra, vt probatur sup. de relig. l. sepulchrum. Sed nunquid si monumentū, id est sepulchrū, vel legauerit, vel vendiderit, ius inferendi concedere videtur, quod sic, ut arg. ff. de cōtrahen. emp. l. qui tabernas. & de leg. 2. l. Mæuiæ §. pe. & de leg. primo, apud Iulianum. §. si Titius. & l. si tibi homo. §. fina. & l. b domus. §. fi. & de liber. lega. l. j. & l. non solum §. 1.

1 † Titiano

S *I vniuersæ.*] CASVS. Debiti fiscali vel priuato obligatus, prædium mihi legasti, an valeat legatū, quæritur: Resp. quod non, si bona hereditaria & debita tātum concurrant, sed si deducto ære alieno aliquid residui fuerit, illud cedet in legatum, nec impediuntur libertates relictæ, salua tamen ratione legi. Falc. alioquin præstari legata pecuniaria non debent.

2 † Arentin.

q *Nihil.*] vt ff. ad Trebell. l. 1. §. is qui. & inf. ad leg. Falcid. l. successores.

3 † Quādo.
4 † Vel.

c *Libertates.*] scilicet directæ: nam fideicommissaria ex solo euentu impediretur, vt infra qui manon pos. l. 1. secus si debitor contēdat pignora sibi legata a creditore, ut ff. de lega. 3. l. si mulier. §. fina.

d *Quin.*] pro sed. alias qn̄ pro quia.

e *Etiam legata.*] hoc ad pecuniaria referas legata, sed libertates non minuuntur per Falcidiam, ut ff. de inofficioso testamento. Papinianus §. quarta.

C *Reditor.*] CASVS. Prædium mihi obligasti, illud idem mihi legasti: an debito soluto illud recuperare possit hæres quæritur? Respond. quod non.

Iidem AA. Tiriano.[1] †

LEX XIIII.

MOnumenta[a] quidē legari non posse, manifestum est, ius autem mortuū inferendi legare nemo prohibet. PP. 2. Cal. Sept. Maximo 2. & Aquino Coss. 286.

Nemo relinquit, quod non habet. h. d. Bal. Vel sic: Non valent legata, si æs alienum absorbet totam hæreditatē, sed si aliquid superest, valet vsque ad illud, salua Falcidia. h. d. Alex.

Iidem AA. Terentio.[2] † & alijs.

LEX XV.

SI vniuersę facultates, quas pater vester reliquit debito fiscali aut priuato absummetur, nihil[b] ex ijs, quæ testamento eius adscripta sunt, valere potest.

¶ Quod si deducto debito, relicti, bonis superfluū est, libertates[c] impediri, iuris ratio non permittit, quin[d] 3 † etiam legata[e] nec non 4 † fideicommissa salua lege Falcidia præstanda sunt. PP. 3. Cal. Octob. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Si debitor legat creditori rem pignoratam, non tenetur creditor restituere eā hæredi, etiam oblato, vel soluto pretio. h. d. Alex.

Iidem AA. & CC. Syllæ.

LEX XVI.

CReditor si a debitore suo rem, quā pignoris nomine susceperat, legatam sibi contendit, etiam debito ab hæredib. eius oblato, quo minus[f] restituat, defendi potest. § 18. Calen. Febr. Sirmij CC. Coss.

Sicut legata fieri possunt ita & adimi. h. d. Alex. concor. Bal. & Sal.

Iidem AA & CC. Eutychiano, alias, Gentiliano.

LEX XVII.

DAtum legatum adimi[g] tam pure, quam sub conditione, non libertis tm̄, sed etiam ingenuis placuit. Dat. 3. Non. Mar. CC. Coss.

Ille, cui legatur nomen debitoris, habet vtilem actionem suo nomine, non autem directam, nisi sit mandata, vel cessa. h. d. Alex.

Iidem AA. & CC. Iustino. aliàs, Iustiniano:

LEX XVIII.

EX legato nominis, actionibus ab ijs, qui successerunt non mandatis, directas quidem actiones legatarius habere non potest, vtilibus[h] autem suo nomine experietur. Dat. 6. Idus Decemb. CC. Coss.

Breuitas temporis, quo matrimonium durauit, non impedit ab altero coniugum alteri posse legari. h. d. Salic. & Alex.

Iidem AA. & CC. Niconi.

LEX XIX.

NOn tantum duorū[5] † mensium, sed etiam minoris temporis maritus vxoris testamento scriptus succedit, nec legata, vel fideicommissa, seu donatione[i] tēporis huius angustia[k] capi prohibet. D. 5. Id. Decembr. Nicomediæ, CC. Coss.

f *Quo minus.*] id est, non: hoc enim necesse est fieri, s. debitori offerri, vt ff. de leg. secundo, creditorem. Sed quid e contra, si creditor debitori legat pignus? Valet remissio pignoris, licet debitor per hoc grauari non possit: vt ff. de leg. 3. l. si mulier. §. fi.

D *Atum.*] CASVS. Liberto tuo legatum reliquisti, an ci adimere possis, quęritur? Rn̄. quod sic, siue pure dicendo nolo, quod habeat legatum, siue sub conditione, si nauis venerit ex Asia. idem in ingenuis est. Viuian.

g *Adimi.*] & si quidem adimatur in eodem testamento videtur nec fuisse datum. si quidem in alio, & solenni, ipso iure admittitur. & si in minus solenni voluntate ipso iure debetur, sed obstat exceptio, vt ff. de adi. leg. l. 3. §. fina. Si autem fiat ademptio per inductionem, si quidem fiat ante cōsummationem testamenti, ipso iure adimitur alioquin per exceptionē, vt ff. de leg. j. si ita sit adscriptum, & de ijs quæ in testa. delent. l. j. §. sed si leui. & l. sed cō sulto. & l. proxi.

Legatum qualiter adimatur.

E *X legato.*] CASVS. Actionē, quam habes contra debitorem tuū mihi legasti. an cum eam ab hærede tuo non habeam adhuc cessam, intentare possim, quæritur? Resp. quod directā nō, sed vtilem meo nomine.

h *Vtilibus.*] aliàs vtilius. Sed quid differt vtilis a directa? Quidam dicunt, q̄ nihil, vt ff. de nego. gest. actio. Alij quod vtilis est datiua, directa datiua. Tertij, quod ex contractu, ex quo fit cessio, nascitur vtilis. Quod non placet, quia si cedo tibi actionem furti ex hoc contractu nascitur actio vtilis furti, quod est falsum, ut ff. de pact. l. si vnus. §. pactus. Vel dic, directa ex verbis & ex mente legis? vtilis ex mente tātum, ut in summa de actio. & ff. de nego. gest. l. actio. Et nota hic sex casus in quibus datur vtilis actio solo contractu sine cessione, vt hic, & supra de actio. & oblig. l. nominib. & quando fis. vel prin. l. in solutum & de hæred. vendi. l. emptor. & l. postquam. & ff. de pig. l. cum conuenit. & inf. de donat. l. 1. Accur.

Actio vtilis & directa differunt. 5 † al. dtū. Eo dē prisco sermone vtitur & 1. Co Th. de decurio. Ideo Cuia. 18. obs. 9. putat hę verba desumpta fuisse ex aliqua lege prisca forte Iulia & Papia. ne aliter ius habe rēt capiēdi solidi nouinupti inter se, ḡ j. ætatem essent habendi liberos, quā si vel duum mēsiū spatio vna fuissent, noui calo ris coercēdi cā que statuētes sit cilē oia suo nouo con iugi elargiuntur. Goth.

N *On tantum.*] CASVS. vxorem duxisti, intra duos menses decessit. & te hæredem instituit: & multa legata reliquit, an ob hoc minus teneat, quod tam paruo tempore cum ea fuisti, quæritur: Respondetur quod non.

i *Donationes.*] s. causa mortis.

k *Angustia.*] quia modicum tempus est, quod eam accepit, & est arg. ff. de leg. 1. l. si mihi & tibi. §. j.

Vxor.]

VXor.] CASVS. Vxor patrui tui in fundo tuo habebat vsusfructus proprietatem, illum mihi legauit: an valeat legatum, quæritur? Respon. quod non.

a Res tuas.] quo ad proprietatem, vel vsumfructum.

b Non potuit.] sed nonne potuit rem alienam legare? Respon. vtique, sed cum non sit sua, ius quod habet, tantum legare videtur: vt ff. de contrahenda emptione, l. qui tabernas. & de legatis secundo, l. Maximus, §. penult. at hic post mortem nullum ius remanebit, quare legatum nō tenet, vt ff. de legat. primo, l. si domus, §. fin. sic ergo quod voluit (scilicet vsumfructū) non potuit, & quod potuit (scilicet proprietatem) nō dixit. sicque neutrum valet: vt ff. de reb. dub. l. in ambiguo. quod est verum, nisi postea sit nacta proprietatem: vt ff. de leg. 1. l. quod in rerum natura. §. 1.

IN legatis. CASVS Si testamentum fecisti, & aliquid mihi legasti: nō refert per præceptionem, vel sinendi modum illud mihi reliqueris. quia valet legatū, vel dic an obliquis casibus seu verbis.

c Nihil.] potest intelligi, vt dicat non referre inter quatuor genera legatorum, quæ sunt Instit. eod. §. primo. sed hoc nō placet, cum Iustinianus de nouo hoc fecit: vel quòd non refert directis aut obliquis verbis, vel casib. legetur. vt sup. de testa. l. quoniam, & qui admit. ad bon poss. l. fin. nisi in appellatiuis erraret: vt ff. de leg. 1. l. 4.

d Casus.] potest esse nominatiui & accusatiui.

IN annalibus.] CASVS. Aliquod annuum mihi & hæredi meo reliquisti: an debeatur legatum, s. singulis annis: an primis hæredib. tantum, vel hæredum hæredibus, quæritur? Respō deo quod hæredibus hæredum, & eisdem dabitur eis petitio & exactio.

e In annalibus.] puta decem annua.

f Voluit.] secus si hoc non dixit: vt ff. de verborum obligat. l. Stichum, §. 1.

* Pars l. quoniam, supra de test. Cont.

* Hæc est pars l quoniam, sup. de testam.

1 † Actionem.

2 † al. conseruari.

Si quis legat rem, in qua vsumfructū habet: illud ius tantum, quod habet, legaße videtur, licet morte finitam sit. h.d. secundum glo. Alex.

Ijdem AA. Eutychiano.

LEX XX.

VXor patrui tui si testata decesserit, res tuas [a] tantum vsumfructū earū habeas, legare nō potuit. [b] Dat. 7. Calend. Ianuar. CC. Coss.

Verborum solennitas non curatur etiam in legatis h.d. Salic. vel sic: Non refert per quæ verba loquatur testator, dummodo eius intentio comprebendatur. h.d. Alex.

Imppp. Constantinus, Constantius & Constans AAA. ad populum.

LEX XXI.

IN legatis, * vel fideicommissis necessaria non sit verborum obseruantia: ita vt nihil [c] prorsus intersit, quis talem voluntatem verborū casus [d] exceperit, aut quis loquendi vsus effuderit. Dat. Calen. Febr. Serdicæ * Constantino 2. & Constante Coss. 339.

Appellatione hæredis veniunt hæredes in infinitum. Alex. concor. Bald. & Sal.

Imp. Iustinianus A. Mennæ PP.

LEX XXII.

IN annalibus [e] legatis, vel fideicommissis, quæ testator non solū certæ personæ, sed & eius hæredibus præstari voluit, [f] eorum exactionem 1 † omnibus hæredibus & eorum hæredem hæredibus seruari [g] 2 † pro voluntate testatoris præcidimus. Dat. 3. Id. Decemb. Constantinopol. DN. Iustiniano A. PP. 3. Coss.

Si vni legatur totum, alteri posteà pars eiusdem totius, censetur illa pars de toto adempta, h.d. vsque ad §. sed & aliam. Alex.

g Seruari.] etiam in infinitum: ut ff. de iure immun. l. 4. & de verb. sign. l. hæredis. secus in vsuf. vsu legato tibi & hæredibus. nam de primis intelligitur ut sup. de vsufru. l. antiquitas, ne inutilis esset proprietas. vt ff. de cōd. & demōst. l. Titio centum, §. Titio 2.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XXIII.

CVm quæstio * talis de significatione verborū animos 3 † veterum 4 † mouit, si quis cuidam agrum Cornelianū, puta vel alium quempiam 5 † insolidum legauerit, deinde alij partem [h] eius dimidiam: quantā portionem primus, quantam secundus legatarius consequitur: simili dubitatione, & in hæreditate, & in fideicommissis habita. Cumque computationes multæ introducebantur, & multis ratiocinationib. dignæ: nos huiusmodi computationes, quasi superfluas & contrarias voluntati testatoris omnes esse sopiendas cēsemus. Cum enim manifestum est eum, qui ab initio duodecim vncias [i] rei cuidam reliquit, alij autem posteà sex, [k] recessisse quidem à priore voluntate, voluisse autem minui eam sex vncijs, cum alij eas obtulit: & præsens casus exitum apertissimum inueniet. Si quis itaq; vel agrū, vel hæreditatem reliquerit, primo quidem in totum, secundo autē in partem dimidiam: vtrūque in sex vncias esse vel dnm rei legatæ, vel hæredem. Et si tota re primo relicta, tertiā partem secundo reliquerit, secundum prædictū modum octo quidem vncias vel agri, vel hæreditatis apud primū remanere: tertiam autem partem, vel quatuor vncias ad secundum migrare. [l] Et sic in omnibus statuendum est, id est, in hæreditatibus, vel legatis, vel fideicommissis. vestigia

CVm quæstio. CASVS. Testamentum fecisti, fundum Cornelianū mihi legasti, deinde Titio eius medietatē qualiter faciēda esset distributio, apud antiquos dubitabatur. Dicit Imperator, quod ego in medium Titius in alterum vocabitur. Idem est si ego in totam hæreditatem, & ex causa legati. Titus percipere debuit medietatem: quia ego in sex vncias vocabor: ille in sex. Si autem testator mihi fundum reliquit, vel aliam rem legauit. & postea iterato mihi eundem fundum legauit, vel aliam rē mihi prius legatam: & sic tertio eundem fundum Titio reliquit semel facta eius mentione: qualiter facienda esset distributio, quærebatur? Respondetur siue coniunctim, siue separatim esse: legatus fuerit, ego in dimidia vocabor. & Titius in alia: nisi testator partes specialiter expresserit. quo casu seruabitur eius voluntas.

h Partem.] quod potest facere, & etiam totam, si vult, vt sup. eo. l. datum.

i Duodecim vncias.] idest, totam rem.

k Sex.] idest dimidiam.

l Migrare.] imò videtur res transire ad dipondium in nostro casu: ut ff. ad Trebellianum. l. Marcellus, in prin. & l. qui quadringenta. & de hæredib. instituen. l. interdum, §. sed si excessit, & l. si ita scriptum. §. quidam, & de liber. & posthum. l. si ita, in princi. Ad hoc dico, quod hic corrigit. Vel ulterius distingue. verum certum sit testatorē excedere assem voluisse, an noluisse, an dubitatur. Primo casu loquitur dicta lex interdum. voluit enim ad dipondium transire, & ex eo diuidi hæreditatem suam, quod

* Ex quinquaginta decisionibus. Cont.

3 † al. deest

4 † al. veteres.

5 † al. quendam.

Asse toto distributo an sit necesse adpondium transire.

quod potuit, vt Institut. de hæred. inst. §. hæreditas. Secundo, scilicet si noluit expresse excedere assem, locum habet, quod hic dicitur: vt tantum videatur minuisse primo, quantum contulit secundo, si secundo contulit minus asse: vt ff. de leg. 1. l. si pluribus. si verò contulit primo minus asse, & secundo assem, tanto plus habet secundus tacite, quantum apparet amplius ei datum: ut dictis legibus ad Trebellia. nam in eis plus secundo dederat, & eadem distributio fiet in vacāte portione vt Instit. de hæred inst. §. videamus, & d. l. Marcellus, ad Trebell. nā in eis plus secundo dederat. Et est ratio huiusmodi diuersitatis: quia vbi legat mihi 12. tibi sex, intelligitur legasse sex de 12. & ita minuisse primum legatum & non videatur diuisisse rem in 18. vncias. at vbi mihi primo legat sex, postea tibi 12. non potest dici, quòd legauit tibi 12. de sex: quia est impossibile, vt plus videat ademisse primo, quā dedisse. Et his duobus vltimis casibus quando expresse, & quando tacitè voluit excedere: ut ibi, primo casu, &c. & ibi, si verò, &c. patet de functum voluisse excedere assem, quātum ad numerum vnciarum: quia 12. & sex non inueniuntur sub asse. sed non quo ad quantitatem. vbi autem noluit excedere assē, & mihi plus quam tibi reliquit, vel legauit vncias, tamē plus habeo quandoque, uel ex voluntate expressa: uel ex præsumpta: ut d. l. sal. de lib. & posthum. l. si ita. Tertio casu, scilicet, cum dubitatur, voluit vel non excedere assem: præsumo quod noluerit excedere per l. istam. & argu. ff. de hæred. insti. qui non militabat, §. fin. Azo. Item & ubi constitit noluisse excedere velle assem, si primo assem, secundo assem dedit per legatum: uocatur uterque in medietatem, nisi constet testatorem voluisse primo adimere: & tunc secundus haberet totum: uel nisi utrumque eorum uoluit testator solidum legatum accipere, tunc unus haberet rem, alius precium: ut ff. de lega. primo, l. si pluribus. Item quid si primo assem, secundo semissem, tertio sextantem reliquit. nunquid tertius diminuet de asse, vel de semisse, an de vtroque? Tu dic, quòd de vtroque diminuit proportionabiliter: ut ff. de lega. primo, si quis testamento, §. 1. quod probabilius est.

a *Non absimilem.*] imò similem.

b *Coniunctim.*] .s. alijs legatis non interpositis: sed coniunctim dixit, uel bis uel ter: nullo alio legato interposito.

1† al. alia.

2† Dubitatur.

enim volūtatis testatoris nō aliter nisi per huiusmodi viā æstimanda sunt.

Plures noīationes de eodē vniformiter factę, non faciunt ipsum ad maiorē portionem vocari. h. d. Alex.

¶ Sed & aliam disceptationē iuris antiqui non absimilē [a] constitutam decidere nobis humanum esse apparuit. Agitabatur enim si quis egrū Cornelianum, vel fortè aliū, vel quandam rem cuidam legauerit, & posteà iterum, vel sæpius ei eandem rem per legatū, vel fideicommissum dederit, post talia 1† autem verba testamenti Sempronio eūdem agrum, vel aliam rem legauerit, vt sæpius quidē fuisset Titij mentio, semel autē Sempronij: quid statuendū est? & quid iuris sit, 2† si coniunctim, [b] aut separatim eis relinquatur, siue in legato hoc consistat, siue in hæreditate? Huiusmodi igitur decidentes antiquam controuersiam, sancimus, cuicunq; sit hæreditas vel ager in memoratis casibus siue coniunctim, siue soli, [c] siue sæpius [d] eidem relictus: [e] æqua lance, & hæreditatem, & agrum, & aliam quamcumque rem diuidi, & ad dimidiam partem vnum quemque vocari: [f] nisi specialiter expresserit, & dixerit testator, tantas quidem partes velle vnum, tantas [g] autem alterum habere. In omnibus etenim testatoris voluntatem, quæ legitima est, dominari censemus. D. 15. Cal. Decemb. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

A substituto exhæredati non potest legari, vel fideicommitti, etiam si exhæredato pater aliquid legauerit. h. d. Sal. vel sic: A substituto impuberis exhęredati, nō potest legatum, vel fideicommissum relinqui: etiam si impuberi aliquid relictum sit. h. d. Alex.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXIIII.

CVm quidam suū filium familias impuberē exhæredatum fecit, alijs hæredibus scriptis, eidem autem pupillo alium substitutū reliquit, [h] maximam scilicet, ostendens ad filium 3† suum affectionem, [i] cui nihil quidem emolumenti reliquit, sed post exhæredationis iniuriā etiam substitutionē 4† ei [k] addidit, & à substituto [l] legatum [m] reliquit: quærebatur, si huiusmodi legatum, vel fideicommissum posset valere?

¶ Sed & si legatū eidē exhæredato filio pr̄ reliquerit, & substituerit ei exhæredato facto aliquē extraneum: iterum certabatur, si saltem per eundem modum fideicommissum posset relinquere?

¶ Cum igit̄ antiquitas qui-

c *Siue soli.*] idest, separatim.

d *Sæpius.*] idest, quater vel pluries.

e *Relictus.*] siue cuilibet semel.

f *Vocari.*] ff. de leg. 1. l. planè, 1. §. 1. & de leg. 3. l. Meuius, §. cum. & de vsufru. acc. l. si tibi proprietas. verborum enim multiplicatio nō necessaria, nihil prodest: vt ff de auro & arg. leg. l. pediculis, §. Labeo Sed contra. ff. de stipul. ser. l. 4. vbi seruus stipulatur omnibus dominis, & Titio specialiter. nam plus ei acquirit, quasi bis nominato. Solut. hic corrigit. Alij distinguūt hic, an propriū nomen vnius expressum est, cui semel tantum est legatum: an appellatiuum. primo casu habet virilē portionem, vt arg. ff. de stip. seru. l. si communis seruus, vlt. Quæ non valet. quia expresse in lege cōtraria fuit expressum proprium nomen. Alij dicūt illa in contractibus, hæc in vltima voluntate. Vel ibi nominatus bis, non habet plus ideo, quòd pluries fuerit nominatus, sed quia sic voluit seruus, qui stipulabatur, qui vni ex dominis in plus potuit prouidere: vt ff. de stipul. seruo. l. seruus communis. 2. §. licet, sic & hic haberet plus, si testator vellet: vt hic subijcit, & ff. de legat. 1. l. legata inutiliter, §. si. & hæc verior. Item contra. ff. de pec. leg. l. dominus seruum, §. dominus seruum. vbi semel dimidiam seruus cuidā legauit. secundo aliā dimidiam eidem & alij: sed ibi manifesta est voluntas, quod voluerit vnum tres partes habere. quia ibi vtrique assignauit suam portionem.

Seruus cōmunis stipulatus omnibus dominis, & Titio specialiter an illi plus acquirat.

3† al. ad secūdum filium, uel aduersus filium corā prætor.

4† Substitutum.

g *Tantas.*] idest tot.

CVm quidam. CASVS. Filium tuum impuberem exhæredasti, extraneum instituisti. impuberi in bonis maternis Titium substituisti, & a substituto legatum mihi reliquisti: an ualeat legatum, quæritur? Item si filio exhæredato legatum reliquisti, similiter est quæstio, an ualeat legatum apud antiquos erat de hoc altercatio. Dicit Imperator, quod non valet: nec debet substitutus prægrauari: nec in legato etiam relicto pupillo dando a substituto substitutum grauare potuit. Viuian.

h *Reliquit.*] pupillarem. quod potest in bonis, que aliunde habuit: ut ex hæreditatibus propinquorum: ut Inst. de pupil. subst. §. non solum.

i *Affectionem*] per antiphrasim, idest, per contrarium.

K *Ei.*] scilicet pupillo.

l *A substituto.*] relinquere, scilicet substituto tantum.

m *Legatum.*] dandum.

Voluit.

a *Voluit.*] s. testator. sed ipse filius exhæredatus potest grauari, si ei sit aliquid relictum, alias non, vt ff. de vulg. substi. l. cohæredi. §. cum filiæ. ibi neque fideicommisso. & infra de fideicom. l. quidam. licet ab eo substitutio non posset, vt hic, & etiam prisco iure, ut ff. ad leg. Falcid. l. qui fundū. §. qui filios.

gatum? apud iurisperitos erat quæstio, quia esset temporale, & sic irritandum, Statuit Imperator, quod huiusmodi legatum valeat ad similitudinem contractus temporalis & donationes, ita tamen vt legatarius caueat hæredi de eo restituendo, elapso tempore, non deteriore facto.

1† Legari- Ibi, nec huic contrarium, &c. & de mil. testa. l. miles ita. §. si miles. & de leg. 3. l. fi. in prin. & est hic speciale. alias enim sicut supra legatario possū relinquere. ita & ab hærede eius, vt ff. de leg. 3. l. 5. §. si quis.

2† al. deest

SI legatarius.] CASVS. Testamentum fecisti, & hæredem instituisti, & mihi aliquid legasti, & testamentum celaui, quo magis hæredem hæreditate defraudarem, an eo testamentum legatū mihi petere possim, quæritur? Respond. quod non, sed remanebit apud hęredem, quasi pro non scripto: ad exemplum eius, cui erat legatū relictum, si tutelam alicuius pupilli administrare, quia nō administrauit, auferetur ab eo, & pupillo assignabitur.

b *Iacturam.*] idem in hærede videtur: vt ff. de ijs quę in testa. delen. l. 1. §. hæreditas & infra de fideicomm. authent. hoc amplius. Sed argumen. contra. supra eod. l. si in fraudem.

c *Aufertur.*] vt & ff. de iure pat. l. si quis tutor. & ff. de excus. tuto. l. legatarius & l. tutor. & ff. de ijs quib. vt indig. l. post legatum. §. amittere. & de leg. 1. etiam si pactis. & supra de cond. ob cau. l. si militem. sed hic fallit in milite, ut sup. eod. l. ab administratione. Item fallit, quando alias legatarius erat, vt arg. ff. de excus. tut. l. sed hęc. & l. Nesennius. & ff. de testa. tut. l. qui tutelā. Item fallit quādo nō paratus est subire, sed non idoneus inuenitur, puta quia minor, vt ff. de leg. 2. l. cum filius. §. non iure quæ omnia contraria, specialia sunt.

3† al. deest

4† al. deest

Legatum relictū tutori qnq; debetur eidē, licet tutelā non gerat.

ILlud.] CASVS. Funum Titio legasti in decem annos, vel vsque ad 10. annos: an valeat le-

dem hoc diuersè tractare maluerit, 1† nobis aūt hmōi iurgia superuacua esse videantur, sancimus, nullo legato, nullo fideicommisso huiusmodi substitutum, qui exhæredato pupillo datus est, prægrauari, nec si ipsam rem, quam pupillo legauit, à substituto eius, vel legare, 2† vel fideicommittere voluit. a D. 2. Cal. Maij Constantinop. post Consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

Legatarius celans testamentum, priuatur legato, & remanet hæredi scripto. h. d. Vel sic: Illud quod aufertur ab indigno propter casum concernentem fauorem certę personæ, debetur illi, & non non fisco. h. d. Sal. Vel sic: Legatarius qui surripit testamentum, cadit a legato tanquam indignus. Et quando indignitas alicuius respicit fauorem certę personę, illud, quod sibi aufertur, applicatur illi personæ. h. d. Alex.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXV.

SI legatarius, vel fideicōmissarius 3† celauerit testam., & postea hoc in lucem emerserit, an posset legatum sibi relictum is, qui celauerit, ex eo testamento vendicare, dubitabatur, quod omnimodo inhibendum esse cēsemus, vt nō accipiat fructū suæ calliditatis qui voluit hæredem hæreditate sua 4† defraudare, sed hmōi legatū illi quidē auferatur, maneat autem quasi pro non scripto apud hæredē, vt qui alij nocēdum esse existimauit, ipse suam sentiat iacturā, b quēadmodum si legatarius, cui propter tutelam gerendam aliquid relictū sit, non subierit tutelam rei quidem legatum auferetur, c pupillo aūt

assignatur, cui ille vtilis esse noluit. D. Cal. Noue. Constant. post Consula. Lampadij & Orestis VV. CC. 531.

Valet relictum factum ad tempus certum, vel incertum, quo finito, ad hæredem reuertitur, & ei de re restituenda, finito tempore, caueri debet. Ale. & licitum est arguere de contractibus ad vltimas voluntates. h. d. Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXVI.

ILlud, quod de legatis, vel fideicommissis temporalibus, d vtpote irritis, a legū conditorib. definitū est, emēdare prospeximus: sancientes ēt talem legatorū, vel fideicommissorum speciē valere, & firmitatem habere. Cum. n. iam constitutum sit, fieri posse tēporales donationes, e & contractibus, f consequens est etiam legata, vel fideicōmissa, quæ ad tempus relicta sunt, ad eandē similitudinē confirmari: g post cōpletum, videlicet tempus ad hæredem ijsdem legatis, vel fideicommissis remeantibus: h necessitatē habente legatario, vel fideicōmissario, cautionē in personam hæredis exponere, vt ei post transactum tempus res, nō culpa eius deterior facta, restituatur. i Da. 15. Cal. Nodem. 5† Constantinop. post Consulatū Lāpadij, & Orestis VV.

TITVLVS XXXVIII.

De verborum & rerum significatione.

Legatum fundi instructi non continentur venalia, neque casu translata, sed quæ quæ ex proposito testatoris ibi sunt parata gratia ipsius testatoris, uel ipsius prædii. h. d. cum l. seq. Bal.

d *Temporalibus.*] lego tibi fundum illū, vt vsq; ad decem annos teneas. Accur.

e *Donationis.*] vt infra de donatio. quæ sub mo. l. 1. 2. & 3.

f *Et contractus.*] vt loco tibi vsque ad decem annos? vel vendo tibi fundum, ut reddas mihi post decem annos, & ego tibi pretium.

g *Confirmari.*] potest enim legatum tempore finiri. & sic est contra. ff. de actio & oblig. l. obligationum fere, §. placet. Sol. ibi quantitas annua, vsque ad decem annos fuit legata, quæ etiam post tempus debetur, licet exceptione finito tempore repellatur, vt ibi dicit, hic tempus species fuit legatario data, vt post tēpus redderetur. Vel dic hic idem, quod ibi. Nam & post decem annos poterit hęres conueniri, vt adhuc patiatur legatarium habere, sed vtetur exceptione, ut ibi. Item nota hic, quod ex voluntate defuncti, certo tempore finitur legatum. & sic est contra ff. de leg. 2. l. nemo potest. Sol. vt vsque ad certum tempus gaudeat quis beneficio defuncti, testator statuere potest ut hic, sed quod legatarius si cessat legatum petere, repellatur, nisi tempore in lege statuto, nō potest facere testator; vt ibi.

Legatum certo tempore finiri potest.

5† al. De-

h *Remeantibus.*] ipso iure ex voluntate defuncti.

i *Restituatur.*] sic ff. vsufructu. quemadmodum caueat. l. prima.

DE VERBORVM, & rerum significatione.

Quia in testamentis quędam vocabula obscura & res inueniuntur, ideo dicit de verborum & rerum significa. sed generalius dicit. ff. eod. titu.

Lredijs..

PRædijs.] CASVS. Fundum mihi legasti, in quo erat vinum & oleum, an ista cedant legato, quæritur? Distinguitur, aut erant in eo reposita, vt eis vtereris, cum eo uenisses: aut vt venderentur primo casu cedent legato, secundo non. Idem est si aliquid in eo prædio deposueris ad tempus propter incursum hostium, quòd legato non cedet.

a *Ex fructibus.*] s. illorum p. prædiorum:

b *In eodem*]& ex eodem quod facit dubitationem.

c *Fuit.*] hoc tamen quandoque non consideratur, ut arg. contra, ff de re eo. l. 1. §. si de functus.

d *Ea,*] vt arma.

e *Tutelæ.*] i. defensionis. & sic ad tempus: vt ff. de leg. 3. l. si fundus & l. si ita legatum. & arg. ff. de pig. l. debitor.

f *Prædium.*] in quo prædio erat fortis domus.

g *Illic.*] scilicet in illo fundo.

h *Legato.*] cur aliud si domus instructa legatur, vbi indistinctè non continetur vinū vt ff. de fun. instr. l. si ita § domo. Io. Sed respondetur, quia ex ipso fundo colligitur vinum. vndè quandoque cum eo legari videtur, vt hic dicit, sed non cum domo. Vel dic illam intelliga secundum istam: vt si habeat gratia domus, cedat legato: vt & in eod. titul. l. quæsitum. §. sed si fundus. & §. Neratius.

Domo instructa legata, an contineat vinum.

FVndo.] CASVS. Fundum, vt erat instructus mihi legasti, quæ legato cedant, quæritur? Respondetur, quod non solum serui, quos ibi colendi causa habuisti, sed omnia quibus instructus est fundus, non quæ ad tempus propter hostium incursum ibi reposuisti. item alia, quæ erant ibi gratia conseruandorum fructuum, puta corbes, æramina, & similia. Item pecora stercorandi fundi causa.

vel sic. Legato fundi instructi non cedunt ea, quæ ibi sunt ad tempus, sed ea tantum quæ ibi sunt causa perpetui vsus. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. Antipatræ.

LEX PRIMA.

PRædijs instructis legatis, quamuis ex fructibus [a] vinum, & oleum in eodem [b] fundo habuit, tamen si id venale fuit, [c] item ea, [d] quæ ad tempus propter incursionem latronum tutelę [e] causa in prædium [f] translata sunt, legato non cedere, iuris auctoribus placuit.

¶ Vinum vero quod in apothecis fuit, si ideo illic [g] habuit, vt cum in prædium venisset, materfamilias eo vteretur, legato [h] cedere, ignorare non debes. PP. 6. Id. Augusti. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

In legato fundi instructi veniunt instrumenta tam fundi quam patrisfamilias. h. d. Salic.

Impp. Diocl. & Maxim. AA. & CC. Rufin.

LEX II.

FVndo, sicut instructus est, legata, siue per fideicommissum relicto vicillū [i] quidem, hominesque, [k] & omnia, quæ vel ipse paterfamilias, cum ibi ageret, [l] vel vt fundus esset instructus, [m] non temporis [n] causa in eo habuit, relicta esse, iuris auctoritate definitum est. ea etiam, quę tam fructuum colligendorum, quam seruandorum, [o] item pecora stercorandi, vel pascendi [p] causa ibi constituta, vt de his fructibus capiantur, vel vt fundus sit instructior: [1] † fideicommisso cedere certi iuris est. Dat. Non. Octob. Sirmij AA. Coss.

Cautionis verbo simplex cautio significatur. Bal. Vel sic. Verbum, cautio, simpliciter prolatum a testatore, vel à lege ciuili, intelligitur de nuda promissione, nisi aliud sit dictum. h. d. no. Sali.

Imp. Iustinianus A. Iuliano, PP.

LEX III.

SAncimus cautionis [q] nomine, vel ἀσφαλείας, non esse fideiussoris [2] † dationem interpretandam, nisi hoc specialiter, vel in Græcis, vel in Latinis verbis scriptum fuerit. nisi enim, vel generaliter de satisdatione, [r] vel fideiussione specialiter sit noiatū, cautionem [3] † vel ἀσφαλείαν, minimè fideiussionem, sed nudam [s] promissionem [*] significari. [4] † Dat Calend. Mart. Constantinop. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

Disiunctiua apposita inter personas, ponitur pro coniuncta, secus, si inter res. idē in contractib. h. d. Bald. Vel sic: Disiunctiua posita inter personas honoratas, vel grauatas fauore pupillorum, tā in vltima voluntate quam in contractibus, accipitur pro coniunctiua; non, si inter res sit apppojita. h. d. Sal.

sui paterfamilias. vt liberos, vinum, & frumētum causa sui, & familię. alijs autem casibus continentur ea tantum, quæ ibi sunt, vt ager colatur, vt boues, aratrum, ligones, falces messoriæ, putatorię, & similia. & probatur hæc differentia hic, & ff. de fund. instruc. l. si cui, & l. quæsitum. §. sed si fundus. secundum Acc. Vel aliter idem, si dicat fundū instructū, vel fundū cum instrumento, vel fundū & instrumenti, nam in quolibet casu continetur instrumentum fundi & instr̄m patrisfamilias, ut hic dicit. Sed in hoc casu est differentia, quia ex hac scriptura fundus cū instrumento, alienato fundo, si moriatur testator, nihil erit legatum. sed in alijs duobus casibus remanet legatum instrumenti, s. patrisfamilias, nam fundi instrumentum sequitur alienationē fundi, vt d. l. si cui. Tertij dicunt, siue dicat fundū instructū, vel sicut instructus est, vel fundum & instrumētum, etiam patris familias instr̄m continetur, non solum fundi, vt d. l. quæsitum. §. sed si fundus. & §§. sequentibus & hic. an fundum cum instrumento: quo casu solum instrumentum fundi continetur legato. & hoc placet adiecta etiam illa differentia, quæ fit in d. l. si cui.

n *Temporis causa.*] vt vt fit supra.

o *Seruandorum.*] arcæ & similia, ut ff. locati. sed addes. §. illud.

p *Pascendi.*] ff. de ser. rust. præd. l. pecoris.

SAncimus.] CASVS. Testamentum fecisti. me heredem instituisti. Titio fundum sub conditione legasti, & mihi præcepisti, vt ei cautionem Præstarem de legato pstando cōditione existente, quid nomine cautionis intelligatur, puta nuda promissio uel fideiussoria, quæritur? Resp. nuda promissio. uel dic exemplum sup. tit. 1. l. vlt. in fi.

Fudo simpliciter vō dito, an veniant instrumēta.

1 † D. instructus.

2 † al. fideiussionis.

3 † D. cautionem. al. cautelam.

* Concor. gl. sup. verbo, cautione, i c. quia frontem ext. de appel.

4 † Significare.

Fundū instructum, fundū cū instr̄o, fundum & instrumentū legare dat seruus.

i *Villicum.*] seruum.

k *Hominesq.*] seruos.

l *Ageret.*] vt liberos, in quibus solatiabatur, cum ibi erat.

m *Instructus.*] vt instrumenta fundi. Et nota quod refert vtrum dicat testator, lego prædium instructum, an fundum cum instrumento, siue fundum & instrumentum. primo casu continentur non solum ea, quæ sunt ibi gratia fundi colendi, sed etiam instrumentum, quæ habet causa

q *Cautionis.*] si testator præcepit caueri. idem si lex.

r *De satisdatione.*] quæ fit cum fideiussor accepit ut ff. qui satisd. cogan. l. 1.

s *Nudam.*] à pignore vel fideiussore, non à stipulatione. Sed econtra. ff. mand. l. si mandato. Titij. §. fi. Solut. ibi est idonea. Item contra. ff. de colla. bon. l. 1. cadem. Solut. cautio est genus, vt ff. de reg. iur. l. plus cautionis. Sed in vltima

r Concor. glos. super uerbo, sufficienti. in c. ex transmissa. de testi. spo.

vltima voluntate pro nuda ponitur: vt hic, & eodem modo respon. sup. de procur. l. 1. quæ est contra.

CVm quidam.] CASVS. Cum sit disiunctio, refert an fiat personarum, aut rerum. Si personarum, veluti si sic dicat testator: illum aut illum hæredem instituo. illi, aut illi do, lego. apud antiquos dubitabatur, an valeat legatum, vel institutio? quidam dicebant in institutione unum vocari ex institutione, alium ex substitutione. i legatis posteriorem, tanquam ex recentiori voluntate admitti ad legatum. Dicit ergo Imperator, quòd si nunc taliter fiat institutio, qđ debet accipi aut, pro &. Idem est cum dicitur, illi aut illi libertatem relinquo, illum, aut illum filio meo impuberi tutorem do. & hoc in prima. Si autem sit disiunctio rerũ, ut Titio illam aut illam rem do lego. habent locum, quæ in veteri iure sancita sunt, s. quòd hæredis sit electio, quam illarũ dare velit. & sic aut sumitur propriè. & hoc in secunda. hoc locum habebit in cõtractibus. & hoc in tertia.

a Cum quidam. circa quatuor tractat hæc lex. institutionem, legatum, libertatem & tutelam.

b Lucra.] quantum ad hæreditatem, uel legatum, uel libertatem.

c Vel munera.] ad tutelam.

d Ordinem.] ut prior nominatus, prius admittatur.

e Alij.] s. Iurisconsulti dicebant.

f Posteriorem.] vt inf. de fideicom. l. [illegible]

g Forum.] antiquorum sapientum.

h Iuris.] scilicet antiqui.

i Retulerunt.] super pulatiuo, a hoc.

k Aut clam. aut, pro &, i. materialiter hic ponitur.

l Apertissimè.] ut ar. guments. quod vi, aut clam, l. is qui in putcum, §. hoc interdictum. & in alijs casibus. ut ff. de uerb. significat. l. sæpe. & fa...

m Posita est. ut si p... mo incepit ... prohibet ... pe...

1† Munia.

2† al. & cõi Retulerunt.

* Vide Alciat. 9. parerg. 18. & Cuiac. ad l. 17. ff. de pact. l. Concor. ca. in cali... re, in fine e conced... fine. 2. & gl. ... circa ... molin. in ... c. 2. de re... stip.

Idem A. Ioanni PP.

LEX IIII.

CVm quidã [a] sic vel institutionem, vel legatum, vel fideicõmissum, vel libertatem, vel tutelam scripsisset. Ille, aut ille mihi hæres esto, vel illi aut illi do lego, vel dari volo, vel illum aut illũ liberũ, aut tutorẽ esse volo, vel iubeo. dubitatur vtrũne inutilis sit huiusmodi institutio, & legatum, & fideicommissum, & libertas, & tutoris datio: an occupantis melior conditio sit, an ambo in huiusmodi lucra, [b] vel [c] munera [1]† vocentur: & an secundũ aliquẽ ordinẽ [d] admittantur: an vterque omnimodo: cum alij [e] in institutionibus primũ quasi institutũ admitti, secundũ quasi substitutũ: alij in fideicommissis posteriorẽ [f] solũ accepturũ fideicommissum existimauerint, quasi recentiore volũtate testatoris vtẽtem. Et si quis eorum [g] altercationes sigillatim exponere maluerit, nihil prohibet non leue libri volumẽ extẽdere, vt sic explicari possit tãta auctorum varietas: cũ non solũ iuris [h] auctores, sed etiã ipsæ principales constitutiones quas ipsi auctores retulerunt, [2][i] inter se variasse videntur.

¶ Melius itaq; nobis visum est, omni hmõi verbositate explosa, coniunctionem, autem, pro &, accipi: vt videatur [2]† copulatiuo modo esse prolata, & magis sit * ... ita vt & primã personam inducat, & secundam non repellat.

¶ Quemadmodum, n (verbi gratia) in interdicto, Quod vi aut clam, [k] aut copulatiuo, & apertissimẽ [l] posita [m] est: ita & in omnibus huiusmodi casibus, siue institutionum, siue legatorum, siue fideicommissorum, vel libertatum, seu tutelarum hoc est intelligendum, vt ambo veniãt æqua lance ad hæreditatẽ: ambo legata similiter accipiãt, fideicõmissũ in vtrũque diuidatũ: libertas [n] vtrũque capiat, tutoris ambo fungantur officio, vt sic nemo defraudetũ a cõmodo testatoris, & [3]† sic maior prouidẽtia pupillis [o] inferatur, ne, dum dubitatur, [p] apud quem debeat esse tutela, in medio [q] res pupillorum depereant.

¶ Sed hæc quidẽ sancimus, cũ in personas [r] huiusmodi proferatur scriptura. Sin autẽ vna quidẽ est persona, res aũt ita derelictæ sunt. Illam aut illã rem illi do lego, vel per fideicommissum relinquo; tunc secundũ veteres regulas: & antiquas definitiones, vetustatis iura maneant incorrupta, [s] nulla innouatione eis ex hac constitutione introducẽda. Qđ etiã in contractibus [t] locũ habere censemus. Da. prid. Cal. Maij, Cõstantinop. post Consulatum Lãpadij & Orestis VV. CC.

Quando verbum familiæ sonat in personis, intelligitur de propinquis, secundum ordinem proximitatis, & de quibusdam assutis in subsidiũ vocandis. Sed quando nomẽ familiæ sonat pro rebus, intelligitur pro substantia bonorum. h. d. Bald. vel sic: Relictum familiæ debetur gradatim personis appellatione familiæ contentis, & in hac lege descriptis. Sin autem fiat de familia, intelligitur de rebus. Salic.

Idem A. Ioanni PP.

LEX V.

SVggestioni Illyricianæ a ... vocationis ... dentes, decernimus, familiæ nomen ...

n Libertas.] idest vterque capiat libertatem.

o Pupillis.] s. in tutela accipiendo hanc disiunctiuam aut. seu vel, pro coniunctiua.

p Dubitatur.] idest in quæstione.

q In medio.] idest de medio tempore.

r In personas.] immo quandoque cõtra, vt ff. de leg. 2. l. cũ pater §. pen. Sol. ibi ẽm ordinem scripturæ intelligitur substitutio facta, vt ibi dicit.

s Incorrupta.] vt hæres habeat electionẽ, vt ff. de iure do. l. plerisque. & Inst. de act. §. huic autem, & ff. de contrah. empt. l. si in emptione, §. penu. & l. si ita, & j. de cond. inde. l. si ita quis. Sed certe imò in reb. ponitur, quandoque, aut pro &, vt ff. de auro & arg. leg. l. Quintus. j. in fi. sed ibi speciale. Itẽ cõtra, in l. si quis ita legauerit. quæ est in contitu. sed & ibi speciale, vel est ibi seu, in qua est aliud, quàm illa aut.

t In contractibus.] s. quod dictũ est in alternatione rerum legatarum, ut in prædictis legib. cõtinetur. Sed certè & in alternatione personarum quandoque ponitur. est idẽ, qđ s. vt aut, & pro (&) accipiatur. vt si vendo rem meã tibi, aut illi, cũ ambo scientes sitis, vt hic. Nec obstat ff. de cõtrah. emp. l. fundum. quia ibi non vtrique vendebat, sed uni: qa sibi & alteri volebat emere, qđ alteri non potest. hic autẽ quãdo cũ vtroque cõtrahit. Itẽ nec ob. ff. de uer. obl. l. eum qui. §. qui sibi. quia & ibi cum vno tm contrahit, & alter ponitur ad solutionem tantum.

3† Duat.

Aut pro & quandoque ponitur.

SVggestioni.] CASVS. Testamentũ fecisti, hæredem instituisti, familiæ tuæ decẽ legasti: quid familiæ nomine contineatur, quæritur? respõ. q non solum superiores, & inferiores, & collaterales, sed liberti & patroni, cuius & gener. Idem est si testator mihi fundũ l. ... & ne alienarem prohibuit: quod si facerem, eundẽ fundum familiæ legauit, an accipiat ... quum ... si ... [illegible]

ſtantia, vt cum dicitur familiæ erciſ. l. hæreditatis diuidendæ, & hoc in tertia & vltima parte. Viuia.

a *Per ſuum elogium.*] primum exemplum.

b *Nulla ſpeciali.*] nam tunc ſecus eſſet. ff. de leg. 2. l. om̃a, §. fi.

c *Deficientibus.*] ſcilicet propinquis.

d *Hi.*] ſcilicet filij.

e *Eos.*] .ſ. nurum, & generum.

f *Poſt eos.*] ſcilicet generum & nurum. Et nota primò vocari liberos. Secundò parẽtes. Tertiò collaterales. Quartò generum & nurum. Quintò libertos, vt hic, & ff. de legat. ſecundo, l. peto, §. fratre, & l. cum pater, §. penult. & ad Trebellian. hæredes, §. fin.

g *Prohibuerit.*] quod fit quandoque: vt ſupra, de reb. alien. nõ alie. l. fin. & infra, de fideiſcom. l. volũtas, & ſup. de condi. ob cau. da. l. ea.

h *Pro ſubſtantia.*] ut in familiæ erciſcũdæ iudicio. & alias habet ſignificationes, ut ff. de uerborum ſignific. l. pronunciatio, §. familiæ.

1 † Et hoc.

2 † Poſſint.

talem hr̃e vigorẽ, parentes, & liberos, omnesq; propinquos, & ſubſtantiam, libertos, etiã & patronos, necnon ſeruos per hanc appellationem ſignificari. Et ſi quis per ſuum [a] elogiũ fideicommiſſum familiæ ſuæ reliquerit, nulla [b] ſpeciali adiectione ſuper quibuſdam certis perſonis facta: non ſolũ propinquos, ſed & his deficiẽtib. [c] generum, & nurum. Eos 1 † enim nobis humanũ eſſe vĩ ad fideicommiſſum vocari: ita videlicet, ſi matrimoniũ morte filij, vel filiæ fuerit diſſolutum. Nullo etenim modo poſſunt 2 † gener vel nurus filijs viuentib. ad tale fideicõmiſſum vocari, cũ hi [d] pculdubio eos [e] antecedant, & hoc videlicet gradatim fieri, ut poſt eos [f] liberti veniant. Hoc eodẽ valente, & ſi quis rem immobilẽ cuidã legauerit, vel fideicommiſerit, eamq; alienare 3 † prohibuerit [g] adijciẽs, ut 4 † ſi hoc fideicõmiſſarius præterierit, familiæ ſuæ res acquiratur. In alijs autem caſibus nomẽ familiæ pro ſubſtãtia [h] oportet intelligi; quia & ſervi & aliæ res in patrimonio vniuſcuiuſque 5 † eſſe putantur. Dat. 15. Cal. Nouemb Conſtantinop. poſt Conſulatum Lampadij, & Oreſtis VV. CC. anno ſecundo. 532.

3 † Alienari.

4 † Quod.

TITVLVS XXXIX.

Si omiſſa ſit cauſa, teſtamenti.

Si institutus in fraudem legatariorum repudiat hereditatem: & vadit ad ſubſtitutum vulgarem, ipſe ſubſtitutur adiens, tenetur ad legata ab inſtituto relicta ſi dolus fuit communis participatus cum ipſo, ipſe etiam inſtitutus tenetur, ſi pecuniam accepit. hoc dicit. Et diuiditur in dues partes. Secunda ibi, plenè. Bald.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Ianuariæ.

LEX PRIMA:

Si in fraudẽ legatorum [i] tranſmiſſam hæreditatẽ ad ſubſtitutum probatura eſt vtilis actio aduerſus eum, [k] cum quo fraudis conſilium participatum [l] eſt, tibi 6 † competit. Planè ſi pecunia accepta, [m] omiſit aditionẽ, legata, & fideicommiſſa prꝙſtare cogitur. [n] Accepta Calend Octob. Fuſco, & Dextro Coſs. 226.

6 † al. deeſt

Si hæreditas, quæ adiri poterat, repudietur in fraudem legatorum, habet locum hoc edictum. h. d. Bal. Secus ſi non potuit adiri ex defectu teſtamenti, vel hæredis inſtituti. Sal.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Victoriæ.

LEX II.

Eum, qui cũ 7 † teſtamento poſſet obtinere hæreditatẽ, ab inteſtato ius ſucceſsionis voluit amplecti, libertatibus eodem teſtamẽto

7 † Eu.

SI OMISSA SIT cauſa teſtamenti.

A ſcripto hærede, & hoc in fraudẽ relictorũ ſeu libertatum. Et no. ꝙ ꝑ tria inducitur hoc edictũ. Primò contra eum, q. omittit ex teſtamẽto adire, & adijt ab inteſtato in fraudẽ legatariorũ, ut ĩ. eod. l. 2. in princ. & ff. eo. l. 1. Secundo cõtra eum, qui dimittit adire, vt ad ſubſtitutũ tranſeat & i fraudẽ ſimiliter, vt inf. eo. l. 1. Tertio, quando ideo vt perueniat ad legitimum ut ff. eod. l. 1. §. fin.

Si *in fraudem.* CASVS. Teſtamentũ feciſti, hæredẽ inſtituiſti, & ei ſubſtituiſti, & mihi legatũ reliquiſti. in fraudem mei omiſit hęreditatẽ inſtitutus. à quo petã legatũ, quæritur? Diſtinguitur: aut interuentu pecuniæ eam omiſſit, aut non. primo caſu agam ꝯ inſtitutum, ſecundo caſu, contra ſubſtitutum. Viuianus.

i *Si in fraudem legatorum.*] ab inſtituto relictorum, & inſtitutus fecit hanc fraudem, ꝙ ſubſtitutus participauit, ut ſubijcit. Sed nonne ſubſtituendo videtur teſtator permittere omitti? Reſpond. quòd ſic: ſi principaliter ad euitandum damnum proprium faciat, non ſi propter aliorum malum: vt arg. ff. de aqua plu. arc. l. 1. §. denique.

k *Eum.*] .ſ. ſubſtitutum, & eius hæredem; ut ff. eod. l. ſi de libertatibus, §. hæredem. Sed videtur directa dari, etiam ſi non ſuit aliqua fraus commiſſa, cum legata ab inſtituto, intelligantur taciti repetita à ſubſtituto, ut ff. de legat. ſecundo, l. ſi alienus ſeruus. & l. cum pater, §. ab inſtituto, & de leg. 1. l. licet. & infra ad Trebel l. 4. Reſpond. hic teſtator noluit eſſe repetita, quaſi non teneretur ſubſtitutus: vt d. l. licet. niſi propter huiuſmodi fraudem. An autem inſtitutus teneatur, cum & ipſe fecerit fraudem? Reſpond. ſic in ſubſidium. prius enim ſubſtitutus qui poſſidet, eſt conueniẽdus, vt arg. ff. eod. l. licet, in fin. & l. ſi pecuniã, & l. ſeq. Vel dic non conueniri inſtitutũ, niſi acceperit pecuniam pro omittẽdo, vt d. l. licet, & l. ſi q. pecuniam, & l. ſi non ſolus, §. fin. ibi, ſi autem ſine pecunia, & c. hic autem hoc primo caſu non habuit pecuniam.

l *Participatum eſt.*] idem ſi non participaſſet ſecundũ P. Sed argu. contra, ff. eod. l. fin.

m *Accepta.*] quã accepit inſtitutus a ſubſtituto, ut hæreditatem omitteret.

n *Cogitur.*] ſcilicet inſtitutus à ſe relicta & ſubſtitutus ſimiliter à ſe ſubſtituto relicta, vt ff. eod. l. ſi nõ ſolus, §. fi. ibi. Item ſi ſolus, & c. & ĩ. de fideicom. lib. l. 1. in fi. Sed videtur quemlibet inſolidum teneri: ut ff. eo. tit. l. ſi pecuniam, & l. ſi à ſubſtituto. quæ ſunt contra. Sed dic, quòd ibi quilibet poſſidebat, ſ. inſtitutus, & ſubſtitutus ab inteſtato, cũ ambo eſſet legitimi. hic ſubſtitutus tãtũ, & ab utroque idem erat ibi legatũ, quaſi ambo inſolidum grauati eſſent, ſecus in duobus hæredibus omittentibus ex teſtamento, quia hbentes ab inteſtato ſimiliter vt prius pro partibus tenentur, ut ff. eo. l. ſi duo. & l. ſi nõ ſolus, in fine. Item adhuc uidet primo poſſeſſorem hæreditatis conueniẽdum, us ff. eod. l. ſi quis pecuniam. ſed ibi loquitur, quãdo idem erat relictum ab inſtituto & ſubſtituto: ſi autem diuerſa, quilibet ſuis legatarijs tenetur, ut dixi.

Eum *qui.*] CASVS. Hæres inſtitutus potuit adire hæreditatem ex teſtamento, & non vult, ſed ab inteſtato: quia fortè proximior eſt. an obſit libertatibus in teſtamento relictis, queritur? Reſpon. quòd non. & hoc in prima. Si autem teſtamentum tale fuit, ex quo adiri non potuit hæreditas, uel bonorum poſſeſ. peti. quia fortè erat minus ſolenne etiam adijt ab inteſtato: legatorum perſecutioni locus non eſt. & hoc in ſecunda. Si aũt teſtamento rectè facto hæres ſcriptus adire non vult, alias autem ab inteſtato ſuccedit, legata ex teſtamento nõ debebuntur. & hoc in tertia.

Poſſe

a *Non posse*. vt ff. eo. l. de libertatibus. §. j. & ff. de manu te stam. l. testã manumissus, & ff. de castren. pec. l. pater. §. pa ter. Vel dicitur vsurpari, ut in. ea.
b *Possessio*. secundum tabulas.
c *Non vsurpabitur*. id est, non deducetur in vsum praui, ut j. de fideicõ. liber. l. j. & de man. test. l. 2. & ff. de inoff. test. Papinianus. §. fin. Vel dic usurpari, quando potest adiri ex testamento & omittitur & accipitur ab intestato. De bonorum aũt possessione ideo dicit, quia quandoq; iora petitur, & tñ testamentũ non ualet de iure ciuili, & dãtur legata, ut not. infr. qui. mo. test. infir. nõ tñ. & ff. de inuf. test. l. posthumus.
d *Nullo*. ordinario vel extraordinario.
e *Cessante*. no in fraudem credi orum, sed propter liborem vitandum. Accur.
f *Manifestum est*. nisi in casibus, ut j. de fideic. l. eam. ibi plene dices.

S *I Proculiana* CASVS. Si Proculiana patri tuo reliquit, & ei successisti: an à scriptis hęredib. à Procula volẽtibus succedere ab intestato, omissa causã testamenti, petere possis legatum patri tuo relictũ quæritur? Respon. q̃ sic, quatenus patitur lex Falcidia.
g *Scripti iure*. à Proculiana.
h *Ab intestato*. repete successerunt.
i *Patitur*. tenetur ergo Falcidia per prætorẽ, ac si ex testamẽto adissent: vt hic, & ff. eo. l. si duo §. fi. & l. g aũt. in prin. & ad leg. Fal. l. 1. §. ad eos.
k *Vobis*. qui estis hęredes legatarii, vt hic & ad hoc ff. qñ dies le. ce. l. fi. & j. de fideic. l. si in persona.

* nõ insup habitum & c. Cuia 3. obse. 22. ubi notionẽ uerbi, insuper habere, explicat. adde alia ex Mureto ii. Variar. 17.

1 † hæredes add. in aut. Con.

datis obesse non posse, [a] iã pridem placuit. Quod si, cũ iam neque adiri ex testamẽto hæreditas, neque bonorũ possessio [b] peti possit; iudicium defuncti non * vsurpabitur, [c] sed ad irritum iuris ratione reuocatum est: petitio relictorum nullo [d] iure procedit. ¶ Si vere iure facto testamento, cessante [e] hærede scripto, alter ab intestato adiit hæreditatẽ, neque libertates, neq; legata ex testamento posse præstari manifestum est [f]. PP. Kal. Ianuar. Philippo A. & Titiano Coss. 246.

Beneficium istius edicti transmittitur ad hæredem cum sua causa. h. d. Bald. Vel sic; Falcidia detrahitur etiam quando legata ex hoc edicto debentur. h. d. Sa.

Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Apro. & Piæ.

LEX III.

SI Proculiana patri vestro, cuius estis hæredes, testamento quid reliquit, & scripti iure [1] † [g] secundum eius iudicium, vel omissa causa testamenti, successerunt ab intestato: [h] aditus competens iudex, quatenus legis Falcidiæ modus patitur, [i] vobis [k] relicta restitui iubebit. Dat. xv. Kalen. Ian. Sirmij. AA. Coss.

De indicta viduitate, & lege Iulia Miscella tollẽda.

TITVLVS XL.

Conditio uiduitatis non spernitur, si legatum non ascribitur mulieri, sed alteri. h. d. Bald. Vel sic. Conditio viduitatis in persona alterius, quam legatarii potest apponi, & non remittitur. h. d. Sali.

Imp. Gordianus A. Bono.

LEX I.

LEgatum alij [l] sub cõditione sic relictum, si vxor [m] nuptui se post mortem mariti nõ collocauerit, contractis nuptiis, conditione deficit [n] 2 † ideoque peti legatum nequaquam potest. PP. xiij. Kal. August. Gordiano A. ij. & Pompeiano Coss. 242.

Conditio quæ viduitatẽ inducit, vitiatur & non vitiat, & lex Iulia Miscella cum iuramẽto & cautione Muciana, quæ præstabatur, cessat. h. d. Sali.

Imp. Iulianus A. Ioanni. PP.

LEX II.

AMbiguitates * legis Iuliæ Miscellæ generali lege tollentes nullum concedimus fieri iuramentum secundum prædictam legẽ, sed penitus, ea vna cum Muciana cautione super hac causa quiescente, [o] licere mulieribus etiam maritorum * suorũ interminatione spreta, quæ viduitatem eis indicit, 3 † & non dato sacramento, procreandæ sobolis gratia tantum ad secundas migrare nuptias, pęna huiusmodi cessante, siue habeat 4 † liberos, [p] siue nõ: ea percipere, quæ maritus dereliquit. [q] ¶ Quorum om

taisti, uxori tuæ decẽ legasti, si alii te mortuo non nuberet, lex Iulia permittebat ad secundas nuptias cõuolare præstito iuramento, q̃ hoc faceret cã liberorũ procreandorũ, & hoc intra annũ a tpe mortis uiri: post annũ accipiebat legatũ, pstita cautione Muciana de restituenda re cũ fructibus. Dicit Imperator q̃ vult, q̃ etiã lex cesset & cautio pdicta: vnde nõ præstito sacramento nubat: & si ue habeat liberos, siue nõ, legatũ pcipiat vsuf. apud eã manẽte, pprietate filiis prioris matrimonii deferenda. & hoc in prima & secũda. & hoc ne per iuriũ cõmittatur, cũ ad hoc natura multeres pduxit ut liberos habeãt, & ea dẽat esse earũ cupiditas: cesset ergo lex & cautio Muciana, ne via piitatis aperiat. & hoc in tertia & ultima. Viuia.
o *Quiescente*. lex Iulia permittebat mulieri, licet vir phibuisset, & aliqd ob hoc reli nqueret, vt ad secũdas nuptias non ueniret, tñ & ad vir. uenire post annũ, & iurare quo tpe accepit legatũ, quia filiorũ cã hoc faceret, si continere eã in futuri nubere. & hoc si intra annum accepit legatum, post annum ue rõ accipiebat relictũ præstita cautione Muciana, vt in auth. de nup. § que vero nũc. collat. iiij. quæ cautio generaliter locũ habebat, quoties esset aliquid relictum sub cõditione non faciendi de restituenda re cũ fructibus, si contra fecerit, vt ff. de leg. ij. l. cum filius. §. qui Mucianã. & ff. de condi. & demon. Mucianæ. Sed an per omnia sublata est cautio Muciana per istam legem? Respon. non, imo in aliis conditio, de qua certum sit, quod non possit impleri uiuente legatario, ut si non ascenderis Capitolium, tunc præstatur cautio Muciana, si uero possit impleri uiuente. ut si non dederis equum tuum Titio. nam Titio uel equo mortuo te uiuente, completa est conditio & hoc casu cautio Muciana remittitur, nisi sit conditio onerosa, quam expectare durum sit: ut relinquo tibi mulieri, si a liberis non discesseris: est enim durum, ideo remitti cautionem, quia possunt filii præmori matri, & ideo non remittitur ob hoc cautio prædicta, ut ff. de condit. & demon. l. cum tale. in prin. & §. Titius.
p *Liberos*. ex primo marito.
q *Dereliquit*. sed hodie percipit: secundum auth. quam hic lege, cui relictum quid, &c.

2 † defecit.

* Cenetur. t. clericos. cum gl super uerbo redeuntes. extra de co habi. clericorum & mulierum. * Quidam hinc colligũt legem Iuliam Miscellã pertinuisse ad conditiones adscriptas extraneis testamẽto id que putat ex Nouel. 22. c. 44. in fi Gotho.
3 † indicit.
4 † liam.

Cautio Muciana quãdo habet locũ.

L *Egatum* CASVS. Testm fecisti, hęredẽ instituisti, decẽ Titio legasti, si vxor mea me mortuo nuptui alii se nõ collocaret, an legat. peti possit, quæritur? Rñ. q̃ legatũ cõditionale ẽ: & si alii nupsit, deficit cõditio, & peti non potest. Vini.
l *Legatum alii*. secus si eidẽ: vt j. l. px & de cõdi. & demõ. l. cũ tale §. in arbitratu & §. Meui. et etiã si alii modo ad eã redire del eat, uel alia fiat fraus ad nuptias impediẽdas; vt ff. de condi. & demon. l. a uia. §. Titio. & l. hæres. §. fi.
m *Si vxor*. scilicet alicuius, uel sua.
n *Deficit*. exiliere aũt uidetur, cum certũ est eã nubere nõ posse: ut ff. de condi. & demon. l hoc genus.

A *Mbiguitates*. CASVS. Testamẽtũ fecisti, hæredẽ insti

omnium manifestissimum est, dominium minimè eas, liberis existentibus, habere, usufructu tantummodò apud eas remanente, & ad liberos prioris thori [1] † proprietate eorum deferenda secundũ ea, quæ de secundis nuptiis & lucris, q̃ ex his [2] † mulieribus obueniunt, statuta [a] sunt: ne ex necessitate [b] legis & sacramento colorato periurium committatur. ¶ Cum * enim mulieres ad hoc natura [c] progenuerit, ut partus ederent, [d] & maxima eis cupiditas in hoc constituta sit, quare scientes, prudentesque periurium committi patimur? ¶ Tale igitur iuramentum conquiescat, [3] † & lex Iulia Miscella cedat [4] † cum Muciana cautione super hoc introducta, à nostra republica separata. Angeri [e] etenim * magis nostram rempublicam, & multis hominibus legitimè progenitis frequẽtari, quàm impiis periuriis affici volumus: cum satis esse inhumanum videatur, per leges quæ periuria puniunt, [f] viam periurijs aperiri. D. x. Kal. Mar. Constantino. post consul. Lãpadij, & Orestis VV. CC. 531.

IN AVTHEN. de nupt. §. quæ verò nunc sequitur. colla. iiij. consti. j.

Hodie conditio viduitatis in vidua non spernitur, & legatum ei, forma hac lege statuta, debetur. Salicetus.

CVi relictum [g] quid fuerit à coniuge [h] vel à qualibet persona ne secundas ineat nuptias, intra annum [i] quidem non petat, nisi spes nuptiarũ deficiat: [k] post annum verò capiat, p̃stita cautione rei cũ fructibus [l] restituendæ, si cõtra fecerit. ¶ Pro re immobili iuratoria cautio fiat cũ hypothecis: pro mobili (si persona sit idonea [m]) eadem sit cautio: alioqui & fideiussor exigitur, si præstari potest. ¶ Contractis [n] nuptijs res data vindicari põt: qđ sic admittitur, ac si ei relictũ, vel ordinatũ nõ esset.

Lex Iulia Miscella correcta in muliere, est correcta in viro: & conditio in viduitate apposita si perseuerantiam non requirit, est expectanda. h. d. Bald. Vel sic: Conditio, quæ viduitatem inducit, sicut spernitur in fœminis, ita & in masculis: & relictum in casu viduitatis futuræ debetur statim in euentum ipsius. Salicetus.

Idem A. Ioanni P. P.

LEX III.

LEgem Iuliam Miscellã quemadmodum in [5] † fœmininis sustulimus, ita & in [6] † masculis esse sublatam; pertinere quidẽ ad sensum nostræ legis, quã super hoc promulgauimus, [o] non est incertum. ne tamen quædam ambiguitas simplices animos moueat, etiam expressim [p] [7] † sancimus legem Iuliam Miscellam & [q] senatusconsultum ¶ quod circa eam factum est, nec non Mutianam cautionem, quæ super talibus nuptiis introducta est, non solum in fœminis, sed etiam in masculis cessare. ¶ Sed quia apud Vlpianum in libris Sabinianis inuenimus quædam uerba, quæ effugiunt legis Miscellæ obseruationem: ne quis & ea sublata esse putauerit, sancimus, cum [8] † huiusmodi verbis mulieribus aliquid relinquitur, [r] si uidua erit, uel quoties uidua erit: uel cum uidua erit: uel econtrario maribus si amiserint uxores, uel quando ad celibatum peruenerint nõ uetari ea uindicare, uel legitimo [s] modo sumere, quæ eis derelicta [9] † sunt Neq; enim ut permaneant [t]

a *Statuta sunt.* supra de secun. nup. l. fœminæ. & l. hac edictali. §. his illud.

b *Ne ex necessitate.* continua: si maritus reliquit.

1 † *al. maritis.*

c *Natura* i. deus.

d *Ederent.* vt ff. de ædil. edic. l. quæritur. § j.

2 † *al. matrimonijs.*

e *Angeri*, quod fit per matrimonia: vt ff. sol. matri. l. j & de bonis dam. l. fi. & ff. de iu. do. l. j.

Matrimonia augẽt rempublicam.

f *Puniunt*, vt & ĩ. de arbi. l. ne in arbitris. in prin. & non dari viã malignandi, vt ĩ. vnde vi. l. meminerint. & ff de transa. l. cum hi. §. si cũ his. & ff. quemad. test. aper. l. j. §. diẽ. & institu. vi bo. rap. § quia. & ĩ. de lati. liber. tol. l. j. § ille aũt. & ff. de iudic. l. si negationis. in fi. & l. eũ qui. § fi.

* *Hic not. Bal. non esse dandam materiam deierandi not. etiã de hoc in c. clericos, de coha. cler. & mulie.*

CVi relictum. CASVS. Hæc authẽ. corrigit l. Codicis. & dicit ꝙ intra annum non potest assequi relictum: nisi certũ esset, ꝙ nuptias contrahere non posset: ut quia monacha facta est: sed post annum bene potest assequi relictum, si caueatur de non nubẽdo. Sed quam cautionem debet præstare? Certè si legata erat res immobilis: p̃stabit iuratoriã cautionem, & obligabit bona sua: si est mobilis, p̃stabit fideiussoriã cautionem: sed si nubat, perdit relictum: & restituit rem cum fructibus.

3 † *ali. acquiescat.*

4 † *tollatur.*

* *Conc. gl. super verbo, quamuis minor prope fi. in c. ex parte, ex. de rest. spo.*

g *Cui relictum.* sumitur ex auth. de nup. §. quæ verò. col 4.

h *A coniuge.* i. à viro vxori, vel econtra: vel etiam ab extraneo: vt subiicit.

i *Intra annum.* à t̃pe mortis testatoris.

k *Deficiat.* vt quia sit monacha facta, vel conuersa, vel sacerdos, si est vir: vt in cor. huius auth. Et not. ꝙ hæc auth. corrigit l. Codicis secũdam huius titu. quæ permittebat capere statim.

l *Cum fructibus* (p̃teriti t̃pis ;) vel si dat pecuniã, & eã mutuatus fuerit alicui, restituet quãtũ percepit, sed si in rẽ suã vertit: tũc vsq; ad tertiã centesimæ. Vel si fiat res deterior, sustinet medietatẽ periculi: vt in cor. huius auth.

m *Idonea.* idest idoneam habet substantiam, vt in cor.

n *Contractis nuptiis.* s. secũdis. Sed an idẽ in primis: vt si relinquo virgini ne nubat: vel ei quę nunq̃ nupsit? Re. p secundũ le. legem vete. esse seruãdam, vt nubere possit: & habere legatũ, vt ff. de condi. & de mon. l. cũ tale. §. Mæuia. & l. quoties. & l. Titia. quæ sunt contrariæ huic auth. hic enim tantum de secundis dicit nupt. Alij, vt Io. dicunt idẽ in virgine multo magis: cum virginũ vita sit fęlicior quàm continentium: vt in auth. de lec. o. §. j. col. 3.

Legatũ virgini relictum ne nubat, an valeat.

Virgines sunt fœliciores cõtinentibus.

ADDITIO. Tu teneas opin. Ioan. quã Azo in summa huius tituli in fine putat indubitanter esse verã, & eã tenent cõmuniter doctor.

5 † *d.*

6 † *d.*

LEgem Iuliam. CASVS. In prima parte dicit Imperator ꝙ sicut in fœminis lex Iulia & Mutiana cautio sublata est, ita & in masculis tollenda est. sed si aliqs vxori suæ legauerit, cũ vidua erit. vel quoties; vel ecõtra viro, qñ vxorem amiserit: qualiter intelligenda sint ista verba, quæritur? R. ñ. ꝙ statim ex quo vidua erit, petit legatum: non ꝙ hẽat necesse stare in viduitate: similiter in uiro, cũ huiusmodi libertas sit pro solatione suæ tristitiæ & nõ pro incidenda viduitate. ff. de ver. sig. ista lex sequens debet poni. q. e pulchra ẽ & vltima suggestioni, &c. quæ sequitur. Viui.

7 † *ex præsente lege.*

o *Promulgauimus.* vt ĩ l. proxi.

8 † *in*

p *Expressim.* nã aliter uideẽ esse neglectũ, vt ff. de iniu. l. itẽ apud. §. hoc edictũ.

q *Senatusconsultum*, quod nõ habemus.*

* Intelligas Pernitianum & Caluisianum de q̃bus uide Vlpia. Cuia. hic.

r *Relinquetur.* ab extraneo, & nõ a marito, uel etiã a marito.

s *Legitimo.* s. actione ex testamento uel hypothecaria.

9 † *relicta.*

t *Permaneant.* sufficit ergo modicũ sic stetisse.

stetisse, vt hic, & ff. de an. leg. l. filiæ. ꝙ si ut perpetuo sic staret, non expectaret conditionis euẽtus, q̃a statim ut impossibilis, haberet pro nulla, siue à uiro, siue ab alio relinquatur, ut s. l. pxi. & ff. de cond. & demon. l. cũ ita legatum sit. hodie tamen contra, ut in aut s. cod. cui relictum.

a *Vel*. pro saltem.

b *Miscella*. hoc ergo casu non habet locũ lex Iulia Miscella.

c *Persecutio*. & perpetuo apud eũ remaneat et si nubat, nisi vir vxori, vel uxor uiro reliquerit, quia tũc seruãtur ea, quæ de secundis nuptiis dicuntur, siue intra tpa luctus, siue postea secũdas ineat nuptias: ut s. de secun. nup. l. j. & l. fœminæ. Quid ergo dices de eo, q̃d quotidie habemus in viu relinquendi s. uxoribus nostris victũ, quãdiu in domo nostra caste uixerint: nonne quodammodo uidetur indici viduitas: & sic uidetur esse, vt dicit auth. s. eo. l. cui relictum?

1 † al. vel ante. 2 † al. habueris.

ADDITIO. Tu dicas. ꝙ per talia uerba nõ impeditur mulier trãsire ad secunda vota, & capere relictũ, secundũ Bar. hic: q̃a caste & honeste viuere dicitur, quæ uirũ accepit, vt l. mulier. j. §. cũ pponeret. ff. ad Treb. licet Bal. in l. cum filius. §. qui Mutianã ff. de leg. ij teneat cõtrariũ. Vnde consiliũ est, q̃d addatur in uerbis testamenti: & quod ad secunda uota non transierit.

d *Tristitiæ*. quia amisit vxorem, uel cũ ecõtra uxor uirum.

DE IIS QVÆ pœnæ nomine in Testa. &c.

3 † al derelicta &.

SVpermcuam. Diuiditur. Primo ius antiquũ tollit. Secundo nouũ inducit. Tertio a nouo excipit. Secunda ibi, sed licere. Tertia ibi, q̃d si aliud. Sal. CASVS. Olim si testator hæredẽ uel legatariũ dãnauerat in pœna pecuniaria, & si uolũtati suæ nõ paruisset, nõ ualebat testm. Statuit Imperator per hãc legẽ, ꝙ nihilo minus ualet, & pcipere poterit testator hæredi uel legatario dare pecuniã, si uoluerit parere suæ uoluntati. Si autem aliquid probrosum præceperit, uel impossibile: impune ei non parebitur. Viu.

e *Libertatibus*. contra ff. de leg. j. l. plane si filium. §. fi. Solu. hic non dicit ualere ab eo relictum, sed auferri ei libertatem, si non det relictum. argu. ff. si quis omis. cau. test. l. si quis sub conditione.

f *Si minus*, id est, si non. sed uidetur contra ff de condi. & demon. l. multa. in prin. & ff. eo. l. j. ubi dicit relicta in pœnam non ualere. Sol hic corrigit: uel ibi nil potest imputari grauato in monumẽto, quod alterius arbitrio facere debebat & ideo relictum ab eo in pœnam, non ualet, ut ibi dicit.

uel [a] fœminæ in viduitate, uel masculi in cœlibatu, uidetur esse relictum: ut locum [1] † ante nostram legẽ habeat [2] † lex Iulia Miscella, [b] quæ iam perempta ẽ: sed cum primum hoc euenerit, ilicò competat talibus personis eius, quod relictum est, persecutio: [c] q̃a sub conditione relictum esse uidetur, siue semel, siue in annos singulos hæc liberalitas fuerit conscripta, quasi ꝓ solatio suę tristitię.[d] Dat. Kal. Nouemb. Constãtinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC. 531.

De ijs, quæ pœnæ nomine in testamento, uel codicillis scribuntur, uel relinquuntur.

TITVLVS XLI.

Relictum vel in alium translatum pœnæ nomine, valet: nisi ob turpem causam vel impossibilem conditionem relinquatur.

Imp. Iustinianus A. Mennæ. P.P. LEX VNICA.

SVperuacuam obseruationem ueterum legũ, per quam testatorũ uoluntates ad effectũ duci impediebantur, amputamus, præcipientes nullum ualere dicendo pœnæ nomine quædam esse relicta, [3] † uel adempta in supremis testantium voluntatibus, eas infirmare: sed licere testanti pro implenda sua uoluntate uel pecunias dari præcipere, uel aliam pecuniariam pœnam inferre, quib⁹ voluerit tam in adimendis hæreditatibus, vel legatis vel fideicommissis uel libertatibus, [e] quam in præcipiendo ad alias personas eas [4] † transferri ab eo, cui relicta ab initio sunt, uel [5] † aliquid aliis ab eo dari, si minus [f] dispositionibus suis hæres, uel legatarius, uel libertate donatus paruerit.

¶ Quòd si aliquid [g] facere, uel legibus interdictum, vel aliàs probrosum, uel etiã impossibile iussus aliquis eorum fuerit, tunc sine vllo damno, etiam neglecto testatoris præcepto, seruabitur.[h] Dat. Calen. Ianuarij. Constantinop. D.N. Iustiniano A. PP. ij. Coss. 528.

De fideicommissis.

TITVLVS XLII.

Præstatio triennalis alimentorum concurrente fauore vltimæ voluntatis facit legatum deberi etiam in futurum ex voluntate minus solenni. h. d. secundũ commu. lectu. Vel sic: Triennalis præstatio alimentorũ ex certa scĩetia fideicõmissum eorũ roborat, ualidum qualificat, & declarat, & iste casus omnem lecturam comprehendit. h. d. Sal.

Imp. Antonin⁹ A. Demetrio.

LEX I.

SI probaueris * Demetrium petiisse de matre [i] herede quã sua, ut tibi alimẽta mẽstrua, [k] & uestiarium annuũ [l] præstaret,

g *Aliquid*. dic quòd testator reliquit legatum nõ capaci: uel præcepit sepeliri se cum uestibus, uel infligebat pęnam grauato.

h *Seruabitur*. scilicet emolumentum iis, qui impossibile facere iussi sunt: eo quòd relictum est nomine pœnæ non ualente. ut hic, & instit. de leg. §. fin. in fi. & ff. de leg. j. l. turpia. sed uidetur ualere relictum impossibili, uel turpi præcepto habito pro nihilo: ut institu. de hæred. instituen §. impossibilis, quæ est contra. Solu. secundum quosdam. hæc secundum illam scilicet ut impossibilitate remota, ualeat relictum: quod non placet. sed dic hæredi siue grauato imposita impossibilitas uitiat, quasi non stet per eũ quo minus impleat, sed per imbecillitatem. et legatario siue onerato imposita, non uitiat: sed uitiatur ibi. & ff de cõdi. & demon. l. obtinuit. & eod. modo respond. ad l. sup. de institu. & substitu. reprehendenda. quia & ibi onerato fuit imposita. Item contra ff. de leg. j. l. si mihi & tibi. §. si quis. ubi impossibile præceptum ualet. Sol ibi non erat impossibile intra triduum post mortem manumitti, cum uiuente testatore Romam uenire poterãt serui.

4 † ea. 5 † al. q.d.

Legatũ an uitiet propter cõditioné impossibilẽ ei appositam.

DE FIDEICOMmissis.

Separatim ideo loquitur de fideicommissis: quia secundum antiqua iura in multis differebant a legatis.

* *Ista lex est sing. secundũ Bar. Ang. Pau. & Ias.*

a Et etiã hodie differũt quò ad modũ relinquẽdi. vide Alex. in l. j. ff. de leg. j.

SI *probaueris*. CASVS. Fecisti testamentum minus solenne: matrem tuam hæredem instituisti: ab ea alimentum menstruum, id est singulis mensibus præstandum mihi reliquisti, & uestimentum annuum: & ea præstitit mihi: an sibi præiudicauit, quò magis futuri temporis alimenta præstaret, & si in pręteritum solutum non sit, quæritur, an teneatur? Respon. quòd sic.

i *De matre*. id est, à matre. sic. ff. de arbi. le. si de meis.

k *Menstrua*. id est, singulis mensibus.

l *Annuum*. id est singulis annis.

a *Impetrabis*. Sed oppono, aut tenuit hæc voluntas, & tūc etiam triennio non expectato ualet voluntas, aut non tenuit, & tunc si sciens, soluit, etiam semel comprobauit voluntatem: vt ¶. l. proxi. & ff. de test. l. non dubium. si ignorans, etiā infinitis vicibus non præiudicat: vt ff. de act. & obli. l. obligationum fere. §. placet. & sic non videtur habere locum lex ista. Sol. *a* non agnouit hic. sed est speciale fauore alimētorum. Vel (quod idē est) videtur agnoscere tāto tpe soluendo. Alii dicūt, *b* φ hic fuit solēnis voluntas. & qđ dicit per multū tpis, supplet maxime. q. d. non solū agere poterit ex cautione prima. prima verior *c* est. Idem ad id, qđ per tēpora soluēdo pīudicat in posteru, est contra. ff. de vsur. l. creditor. Solu. hoc speciale *d* fauore alimētorū & vltimæ volūtatis. Itē ad idē e contra. ff. ad leg. Fal. quod de bonis. §. ij. Solu. ibi duobus annis, *e* hic tribus. Vel ibi contra legem erat voluntas, quia legata excedebant dodrantem, & sic lex resistebat. *f* hic autem præter legem, & sic non resistebat lex: sed nō assistebat: quia minus solēnis, vel hoc *g* in alimentis speciale. Item ad idem cōtra. ff. de pact. l. si certis annis. Sol. ibi constabat *h* nudū in excessisse pactū tantū: hic aūt dubiū, an fuerit volūtas solennis, uel nō. unde in dubiis pˀsumitᷓ fuisse solennis, uel speciale. *i* Itē ad id, qđ dicit, i futurū, est cōtra. ff. de iudi. l quemadmodum. & ff. de vsur. l. i. § j. Sol. hic p futuro agimr, *k* scilicet ex iure præsenti: sed ibi ex iure futuro. Itē maius tēpus videtur esse necessariū, vt ff. de vsu l. cū de in rē verso quæ est contra. Sol. ibi *l* dicebat actor sibi pmissum, ad cuius promissionis probationē decē annorū præstationē inducebat: hic autē constabat modo voluntatē minus etiā solennem intercessisse.

e Ista sol. displicet Bar. Bal. & Ias. quia ignorans nihil agnoscit. Bal.
b Ista destruit tex. secūdum Ias.
c Imo falsissima. Ang.
d Placet Bar. Bal. & Ias.
e Vera in se, non tamē necessaria. An. & Ias.
f Ista displicet Ba. Ang. Sal. & Ias.
g Illam sequit Bar. P. Sa. & Ia.
h Displicet Bart. Bal. & Ia.
i Placet Bar. Ba. P. & Ias.
k Placet Sa. displicet tamē Bart. Bal & Ia. ideo dic secūdū eū, φ ibi ius futurū stat de per se, hic uero est unitū cū iure de præsenti.
l Sequitur eū Cy. Sa. P. An Sal. & Ia. licet displiceat Bal.
m Displicet Bar. P. Sa. & Ias.
n Istam tenēt præd. scribentes & Cornerus.
o Sequtur gl. B. l. An

iamque secutam voluntatem filij sui per multum tēporis, id est, non minus in tali causa triennio ea præstitisse vt in futurum quoque ea præstentur, & si qua in præteritum præstita non sunt, vt exoluantur, impetrabis.[a] PP. xvij. Kalen. Septembr. Duobus, & Aspris Coss. 213.

Agnoscens minus solennem voluntatem & soluēs, non repetit, h. d. Vel sic: Voluntas vltima non solennis, non retractatur in agnitis. Salic.

Idem A. Eupatrio.

LEX II.

ET si inutiliter [b] fideicōmissum relictum sit: tamen si hæredes comperta [c] voluntate defuncti, prædia ex causa fideicommissi auo tuo præstiterunt, [d] frustra ab hæredibus [e] eius [f] de ea re, quæstio [g] tibi mouetur: cum non ex ea sola scriptura, sed ex conscientia relicti fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur. PP. vj. Kalen. August. Læto ij. & Cæreali Coss. 216.

Si grauatus honorato succedit, confunditur obligatio. hoc dicit. Vel sic: Ex cōflictu personarum nascitur confusio: secus, si non est conflictus. hoc dicit. Bald.

Vel sic: Fideicommissum vniuersale transmittitur, licet non sit facta restitutio: & debitore succedente creditori, confunditur actio. h. d. Bal.

Idem A. Rufino.

LEX III.

CVm secundum uoluntatē defunctæ [1] † Chrysidem [h] puellam ab hæredibus manumissam, eamque priusquam ei restitueretur hæreditas, intestato [2] † vita functam proponas: ad manumissores eius successio pertinet. [i] ¶ Qui si adierint eius hereditatem, confusis [k] actionibus, fideicommisso sunt liberati. PP. 2. Id. Decemb. Læto. ij. & Cereali Coss. 216.

Prohibita venditione extra familiam, prohibetur etiam donatio, nisi fiat in familia. h. d. Sal. & est nota. quia quotidianum.

Imp. Alexāder A. Victorino.

LEX IIII.

VOluntas patris prohibentis liberos fundos extra familiam [l] vendere, vel pignori dare, fratrem sorori donare prohibuisse non videtur. [m] PP. v. kalen. Iul. Maximo ij. & Æliano Coss.

Directa pupillaris expirat pubertate, non fideicommissaria. h. d. Bal. Sal.

ET si inutiliter. Primo ponit dictum. Secundo rationē remotiuam obiecti. Secunda ibi, cum non ex ea. CASVS. Testamentū minus solenne fecisti, hæredē instituisti, fundū p fideicōmissum mihi reliqisti, hæres tuus restituit, & decessit hærede relicto: an hæres tuus hæredi meo de pretio mouere possit quæstionē, quæritur? Rñ φ nō, cum voluntati tuæ in fideicō. præstando satisfactum uideatur.
b *Et si inutiliter*. propter minus solennem voluntatem.
c *Comperta*. in hoc ergo differt hæc à lege superiori: quia ibi *m* credebatur voluntas solēnis: & tunc distinguit, si est ignorantia iuris, nō repetit. si facti repetit si p trienniū præstitit, ut ibi, & ¶. ad leg. Fal. l. error. vel *n* si ibi fuerit sciens nō pīudicaretur in futurū, nisi in alimentis sm quosdam.
d *Præstiterunt*. uel etiam *o* promiserunt, ut ¶. eo. si uecitas. & ¶. ad leg. Fal. l. fin. & supra de non nume. pe. l. cum fidem. vel qualitercunq; *p* agnouerunt, supra de testa. l. non dubiu. §. illud. Sed an in alia re, quamnon soluit præiudicat tibi? Respon. non: *q* vt supra ne vx. pro ma l. 1. & ff. de exeu. tut. l. voluntarie. Sed arg. contra. ¶. ad le. Fal. aut. sed c. m testator. sol ibi ne. at solennis voluntas.
e *Ab hæredibus*. prędictis.
f *Eius*. f. defuncti. vel dic hæredibus eius. f unius hæredis.
g *Quæstio*. vt ff. de fidei. lib. l. cū quis. §. fi. & l. in testamento.

CVm secundum uoluntatē. CASVS. Testamētū fecisti, hæredes instituisti, eos de illa ancilla tua manumittenda rogasti, & de hæditate tua ei restituenda manumissa ab intestato decessit. ad quē pertineat eius successio? Rñ. φ ad hæredes tuos. vnde si illi[9] adierint hæreditatē cū hæredib[9] suis, esset restitutio facieda ipsa mortua. liberabuntur per confusionē actionū: uel actionis ex testō. hoc iō, qa debitor successit creditori. Viuia.
h *Chrysidem*. f. ancillā defuncti: quo casu poterit hædes institutos cogere adire hæditatē, & sibi hæreditatē restituere. Vel dic *r* φ erat ancilla hæredū omniū, à qbus erat relicta eidē. f. Chrysidi fideicōmissaria hæreditas: & tunc nō poterat eos cogere adire: sed si adierint, cogētur restituere, ut ff. ad Treb. l. cogi. l. si pater filie, & l. mulier. j. §. nō est. sec[9] tū si ab vno libertas, & ab alio *f* fideicōmissum sit relictū seruo testatoris, vt ff. ad Treb. l si res aliena §. fi. & l. seq.
i *Pertinet*. f. ad hæredes defunctæ, qui & manumissores sūt. Et dic pertinet ex l Papia: *t* ut inst. de suc. liber. § postea vero.
k *Confusis actionibus*. i cōfusa actione. f. ex testō, cū debitor successerit creditori, ut ff. de pa. l. debitor. & ¶. ad leg. Fal. an imponēda. nā nō possunt sibiipsis debere. sed pono vnū institutū in dodrante, aliū in quadrāte: nō succedunt *u* liberæ æqualiter & sic substitutus in dodrantē tenebitur alii restituere tertiā partē suæ portionis, id est dodrantis. nā in ea est confusa actio, sed tantum pro semisse.

VOluntas patris. CASVS. Testamētū fecisti, & filios hæredes instituisti: de non distrahēdo fundo extra familiā, vel dando rogasti: uel aliàs prohibuisti, an alter alteri dare videatis phibuisse, quæritur? Respō. φ non. Viuia.
l *Familiam*. accipitur: vt ff. de verb sig. l. fi.
m *Non videtur*. & tunc soror partē suæ portionis, id est dodrātis sibi donatam, cuilibet alienare potest: ut ff. de lega. iij. l. pater. §. quindecim. secus *x* vbi quis ex voluntate defuncti admittitur, ut reuocet partem alienatā, tunc enim nō alienat, sed cauet se proximiori de familia restituturum:

p Idē An. licet Pau. contra.
q Sequuntur uique ad finem. & Ias.
ge. Sal. & Cor.
1 † *defunctæ*.
2 † *intestatam*.
r Vtraque bona secūdum Bar. Bal. Ang. Pau. & Sa. & Ias.
f Nisi vtrique; pars deueniret ad vnum. Sal.
t Imo ex l. xij. tabularū. Ang. Pau. & Sa.
u Nihil ē imo secūdum partes institutionis. Cy. & Bal qd ētt uerū, qā erat ancilla testatoris, sec[9] si hæredū æqualiter Bar. P. Sa. & Ia.
x Quia ibi fuit phibitio psonalis ne aliqs pat tem suam uenderet extra familiam. Bar. Bal. & Ia.

turnon: vt ff. de leg. 2. l. peto. §. fratre. vel cum elligitur quis ab illo, qui est rogatus, vni de familia restituere, cui volet: vt ff. de leg. 2. l. vnũ ex familia. §. sed & si fundum. versic. & ideo si vno electo, &c. & facit sup. de reb. alie. non alienan. l. fi. & inf. e. quoties 1. Sed ar. contra. ff. de transf. l. cum hi. §. sed si pluribus. sed ibi speciale fauore alimentorum, vt sup. l. 1.

SI *frater tuus*.] CASVS. Testamẽtũ fecisti: filium tuum impuberem instituisti hæredem & ei fratrem suum pupillariter substituisti: hæreditatem adijt, pubes, decessit: an sit locus substitutioni, quæritur? Respõ. quod non sit locus si rogauisses de restituenda hęreditate quãdocunque decederet: quo casu hæredib. tuis admitteretur hęreditas. vel si rogares institutũ per fideicom. restituere substituto, quia tunc substitutus hæreditatem illam petere posset. primus intellectus verior est. Viu.

a *Confirmata est*.] scilicet pupillaris substitutio.

b *Ab hæredibus*.] institutis ab eo, cũ iam fit pubes.

c *Non prohiberis*.] vt sup. de impu. & alijs subst. l. præcib. Et dic verbis fideicõmissarijs, scilicet quandocunque 1 decederet.

1 Et sic expresse cõfirmauit, secus si tacite. B. licet P. Sal. Cor. i hoc non facit differẽtia.

Idem A. Reginæ.

LEX V.

SI frater tuus postquam patri hæres extitit, pubes iam factus [1] † sine liberis decessit, ex pupillari substitutione tibi hæreditas eius delata non est.

¶ Sed si verbis fideicõmissi aliqua parte testamenti confirmata est; [a] fideicommissũ ab hæredibus [b] petere non prohiberis. [c] PP. 15. Calen. Febr. Iuliano. 2. & Crispino Coss. 225.

Obligata per fideicõmissum a testatore sciente relicta tenetur hæres luere: & si sunt distracta, tenetur pretium soluere. h. d. Salic.

Idem A. Nilio.

LEX VI.

PRædia obligata per legatum vel fideicommissũ relicta, hæres luere debet, maximè [d] cũ testator cõditionẽ eorũ nõ ignorauit, aut si sciisset, [e] legatur [2] tibi aliud, quod non minus esset, fuisset.

¶ Sin verò creditore distracta sunt, pretium hæres exoluere cogitur, nisi contraria defuncti voluntas ab hærede ostendatur. PP. 16. Calen. Mart. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Interpretatio vltimę voluntatis spectat ad iudicem. hoc dicit.

PRædia.] CASVS. Testamẽtum fecisti, & hæredem instituisti: prædiũ obligatum mihi legasti, vel per fideicom. reliquisti, quis illud luere debeat, quæritur? Respon. quod hæres, maximè si illud obligatũ non ignorasti, vel si sciuisses: aliud tantundem mihi reliquisses. Si autẽ creditor lege vel pacto distraxit, hæres pretiũ eius mihi soluere cõpelletur, nisi apparuerit testatorem cõtrarium voluisse, scilicet quod si esset distractum, hæres æstimationem non refunderet. Viuia.

d *Maximè*.] nam & cum ignorat, luit hæres in duob. casibus. Primus quando erat tantundem relicturus, si sciuisset, vt quia erat coniuncta persona, 2 vt subijcit, vt argum. sup. de lega. cum alienã. & ff. de vsu & habita. l. plenum. §. equiti. Secundus, quando non plus valent prædia, quam sit debitum, pro quo sunt obligata, 3 vt ff. lega. 1. si res obligata.

e *Si sciisset*.] quam scientiam legatarius debet probare. vt institu. eo. §. non solum in fine, & ff. de probatio. l. verius.

2 Sequit glo. Bald. Sal. Cor. & Ias.

3 Istud dictum glo. reprobat Ful. Ar. P. & Ias. per textum in l. & si æquo ff. de le. 1.

VOluntatis defuncti.] CASVS. Decem mihi legasti, nec apparuit, de qua moneta sensisti, an de imperialibus, an de Bonon. iudex de officio suo debet dicere de quibus summis sensisti, vt ff. de leg. 3. nummis.

f *Iudicis est*.] opponitur, aut certum est ita voluisse testatorem, & tunc non est in arbitrio iudicis, sed voluntas seruatur, vt in authen. de nup. §. disponat. colla. 4. quia voluntas testatoris pro lege seruatur, vt ff. de condit. & demon. in conditionibus. & supra cod. l. prædia. in fi. aut non est certum, & tunc à significatione verborum non receditur, vt ff. de leg. 3. l. non aliter. Respon. 4 quãdoq; verba sunt certa, tñ testatori inquiritur voluntas, vt si præcepit fieri manumissũ ab aliquo, nã estimabit iudex expẽsas, vt ff. ad l. Fal. l. 1. i fi. itẽ quod si reliquit aliquid, vt cum suo filio morateris licet verba certa sũt, tamen oportet mentem testatoris inuestigare. Item si decẽ tibi legauit, si cum Titio steteris, ut supra, de leg. l. 1. & ff. de condi. & demon. l. illius liberta is. Itẽ potest esse quod verborum significatio est multiplex, 5 & tũc æstimabit iudex ex coniecturis, vt ff. de lega. 1. l. fatetur. §. & ex pluribus §. fin. cum autem ex illis nõ apparet volũtas, locus est legi, vt ff. de le. 2. l. nummis. Item põt esse quod non tractatur de verbor. significatione, sed tñ est dubium, & tunc æstimabit iudex vt sup. eo. l. prædia.

4 Ista glo. est de mẽte Bart. B. P. Cor. & Ias.

5 Vel ex vna parte est significatio & ex alia commutis locutio. Bal.

Item A. Septimio.

LEX VII.

VOlũtatis defuncti quæstio in æstimatione iudicis est. [f] PP 15. Cal. Mart. Fusco 2. & Dextr. Cos. 226.

Vt legatum non sit inutile, non prius cedit dies legati, quam libertatis. h. d. Bal. Vel sic. Fideicommissum relictum seruo cui libertas est legata, cedit eodem tẽpore, quo libertas. h. d. Salic.

Idem A. Masculo.

LEX VIII.

QVi fideicõmissariam libertatem meruit, legata fideicommissa á defuncto sibi data suo iure persequitur. [g] PP. 15. Cal. Iun. Fusco 2. & Dextro Coss. 226.

Quem non honoro, grauare non possum. h. d. Bal. Vel sic: Non honoratus cõmodo pecuniario, non potest grauari fideicommisso. h. d. Sal.

Imp. Gord. A. Paulinæ.

LEX IX.

AB eo, qui neq; legatũ, neq; fideicom. neq; hęreditatem vel mortis causa [h] donationem accepit, nihil per fideicõmissum [i] relinqui põt. PP. 17. Cal. Octob. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Sensus intellectualis perficit orationem quæ in suo constructu perfecta non est. h. d. Salic.

QVi fideicõmissariam.] CASVS. Seruo tuo fideicõm. libertatẽ reliquisti, & lo. ei legasti, an legatũ petere possit, quæritur? Resp. quod sic, dubitatio erat, quod libertas cedit ab adita hęreditate, legatũ a die mortis, vnde videbatur quod cũ eo tpe non sit cui debeatur, nisi quis dicat & male, quia seruo, & sic domino, & sic alieni a se ipso. acqui it in fauore libertatis, admittitur tamen, quia codẽ tẽpore peti debuit & vtrumque. Viu.

7 Quia fingitur cedere eo tẽpore quo libertas ẽ præstita & non ante. Pau. & Ias.

g *Persequitur*.] cõtra videbatur, quia libertas cedit ab adita hęreditate, vt j. de cad. toll. §. in nouissimo legatũ a die mortis, sed tamen valet, 7 vt hic, & ff. de leg. 2. l. 2. si quis seruo.

AB eo.] CASVS. Testamẽtum fecisti, hęredem instituisti, a Titio, quem nec hæredem instituisti, nec ei legatum, nec mortis causa donationem reliquisti, fideicom. Seio præstandum reliquisti, an valeat fideicom. quæritur? Respon. quod non. Viuia.

h *Mortis causa*.] quia donatarius potest grauari, vt ff. de transf. l. cum hi. §. idem erit dicendum. & de leg. 1. l. cum pater. §. cotum. & dic accepit, s. expresse vel tacitè, vt ff. de iure codi. l. conficiuntur. in princ. & inf. ad legem Cornel. de fals. l. si doceris.

i *Per fideicommissum*.] vt inf. comm. de leg. l. 1. in fin. & ff. de leg. 3. sed & si sic. in fin. & de leg. 1. plane 2. in fin.

Cuiac. in Pauli sententias lib. 4. titu. 1. & No. 159. vide. l. cũ pater. §. libertis. ff. de le. 2.

V*Erbum.*] CASVS. Testamentū fecisti; hæredem instituisti; decem Titio legasti sic: Titio decem dari. non expresso verbo, volo an valeat legatum quaritur? Respon. quod sic: ex quo enim subauditum perfectum sensum facit, pro adiecto habendum est. Viuianus.

a *Desit.*] .n. scriptū, 1 Titio decem dari.

1 Sequitur iam Ias.

b *Pro adiecto.*] est ergo minus scriptum, & plus dictum; vt & in institutionibus, quasi dicat, non solum in legatis fit: vt ff. de le. 2. l. vnum ex familia. §. si ommissa. & l. cum pater. §. cum imperfecta. & de hered. insti. l. 1. in prin. & §. 2.

Q*Voties.*] CASVS. Testam. fecisti: hæredes instituisti: vni hæredi fundum per fideicom. reliquisti: ne extra familiā alienetur prohibuisti. omnes fundū distraxerunt: qui si alias non distraxerint, distrahente eo, cui per fideicō. erat relictum: retractare potuerunt venditionem: vel quibusdam distrahentibus, alii consenserunt, an valeat venditio, quæritur? Respon. q si: nec retrectari debet.

2 Gl. penult. quatuor intelligūtur, & approbantur per hic tes.

c *Omnibus.*] 2 quorum vni aliquid per fideicommissum relictus. & cū erat, & illius rei oēs cōiter prohibuerat alienatione testator extra familiam. Vel dic 3 tres institutos & grauatos, vt nullus suā partem iuris det, vel alienet vel ēt trib. dicas legatam esse eo modo, vt nullus alienet, vel alij vendicēt. Et no. q si talis prohibitio vel præceptū nudum est, non valet; quia non exprimit causā quare hoc faciat, vt ff. de le. 1. l. filiusfamilias. §. diui. Si autem cōtinet causā expressam, vel aliam tacitam, quia vult illā i familia remanere, tunc si vnº de familia alienet partē sui, inuitantur sequentes. Itē sequente alienāte admittantur sequentes, nō præcedens, qui alienauit; & sic alienante vltimo, nemo præcedentiū admittatur, vt ff. de leg. 2. l. cū pater. §. libertis. & l. peto §. fratre.

3 Sin glo. secundum Barto. & Corne. & Iacobū Arecuelli.

Idem A. Firmo.

LEX X.

VErbum, volo, licet desit,[a] tamen quia additum perfectum sensum facit, pro adiecto[b] habendum est. PP. 3 Idus Decemb. Gordia. A. & Auiola Coss. 240.

Cum omnium prohibitorum consensu sit venditio: si non superest persona, quæ possit reuocare alienationem, prohibita alienatio conualescit: & adde, quod firma est alienatio facta contra testatoris voluntatem. Bald. Vel sic: Si alienationi consentiāt qui reuocare possunt, amplius non admittuntur, si reuocare velint. Salic.

Idem A. Papyriano.

LEX XI.

QVoties ab omnibus,[c] qui alienatione[d] facta ad fideicommissi petitionē[e] aspirare possunt, venditio celebratur, aut quibusdam vendētib. alii consenserint:[f] contractus auctoritas conuelli[g] † nequaquā[h] potest. PP. 2. Cal. Ianua. Gordiano A. 2. & Pontiano Cos. 242.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Rufino.

Rogatus restituere post mortem, potest restituere prius retenta, vel omissa quarta. h. d. Sali. Vel sic: Rogatus de hæreditate restituēda post eius mortem, potest illum ante mortem restituere. Salic.

LEX XII.

POst mortem suam[i] rogatam restituere hæreditatem, defuncti iudicio & anteq̄ fati munus impleat, † posse satisfacere, id est, restituere[k] hæreditatem, quarta parte vel retenta, vel omissa, si voluerit, exploratι iuris est. PP. Idi Oct. Peregrino & Aemyliano Coss. 245.

Institutus non præstat legata a substituto relicta h. d. Bald. Vel sic, Relicta a substituto non debentur ab instituto adeunte. h. d. Salic.

Iidem A. & C. Sempronio.

LEX XIII.

QVoties principali loco hæres institutus testatori succedit, legata seu fideicommissa a substituto data posci[l] iure non pōt.[m] PP. 8. Calen. Mar. Præsente, & Albino Coss. 242.

Habet hæc lex lecturas duas in glo. Prima fuit antiquorum, secundum quam hoc intendit. Vbi institutio est nulla ab initio, vel hæreditas non adita, relicta ab instituto, debentur a uenientibus ab intestato, si sint expresse repetita, nō alias. h. d. & hanc lect. ponit gl. prima: sed gl. tertia reprobat istā lect. quia textus iste nihil dicit de repetitione ab intestato, imò probat contrarium. Secunda lectu. fuit Azo. dicentis. q hic nulla facta fuit repetitio ab intestato. h. d. Vel sic. Vbi institutio per errorē testatis est nulla legata & fideicōmissa intelliguntur repetita à venientibus.

d *Alienatione.*] quia remittentibus actionem non est regressus & c. ff. de edil. edic. l. quæritur. §. si venditor nominatim.

4 Istā gl. sequuntur hic Salic. & Cor.

e *Petitionem.*] 4 per rei vendicationem contra emptorem.

f *Consenserint.*] dic vt ff. de pac. l. pactum. & supra de pact. l. cum proponas 1.

g *Conuelli.*] id est, annihilari.

h *Nequaquam*] vt ff. de le. 1. l. nihil. §. 1. & de leg. 2. l. cogi. §. insulam. & argu. ff. quib. mo. pig. vel hyp. solui. l. Lucius Titius in princ. & facit supra, eo. l. voluntatis.

P*Ost mortem.*] CASVS. Testamentum fecisti, hæredē instituisti, & de hæreditate Titio restituendā post mortē meā rogasti, an ante quā vitæ munus implēā restituere possim, quæritur? Resp. q sic; quarta mihi retenta vel omissa.

i *Post mortem suam.*] 5 & sic est conditionalis, vt intērim decedens fideicōmissarius nō trāsmittit, vt ff. quādo di. lega. ce. l. si cum hæres.

5 Istū intellectumē glo. sequitur hic Salic.

K *Restituere.*] vt ff. ad tre. l. au. cre. l. patrē. & arg. ff. de sol. l. sub cōditiōe, & ff. loc. l. sed addes. §. si quis cū in annū. Sed videi ante tēpus non debere restitui, vers. de le. 2. l. cū patre §. hæditatē. & §. a filia. Sol. 6 nō soluit prius. s. necessario, vt ibi, sed spontē sic, vt hic vel ibi 7 nō certę personæ, sed cui tunc volet ex liberis. vnde poterit tunc vel aliū eligere, hic aūt certæ personæ. Item ad idem cōtra ff. ad Trebellianum. l. sed & si ante. Sol. si purē scriptus sub conditione casuali rogatur, nulla est restitutio ante euentum casualis cōditionis, si autē omnino est extitura, vt hic erat: 8 pro eo habetur, ac si esset pure rogatus, vt ff. de noua. l. si pupillus. §. q sub cōditione. si aūt sub conditione est institutus, nulla est restitutio. ante cōditionem, vt dicta l. sed & si ante. & l. pe. & ff. de le. 3. l. vxorē. §. Seia. In fideicōmissoautē speciali post diē restituēdo, distinguit in cuius fauore sit tacta dilatio, vt altero casu possit fieri restitutio, altero nō. vt ff. de leg. 2. l. si ita relictū. §. Pegasus. & de an. leg. l. eum. & de vsurp. l. si fideicommis. §. cū Pollidius.

6 Istā sol. respicit primū cōtrarium, & ē vera, & eam tenet Bart. Ange. & Ia. & Cor.

7 Ista reijcit Fus cōtrarium in §. a filia & est vera, sequuntur. cū Barto. Sal. Angela. & Cor.

8 Nihil ē ideo dic quod hæres rogatus post mortē, potest ante mortem in sui piudiciū creditores. &c. vt actiones ipso iure transeant in fideicōmissariū Bar. P. Salic. & Ias.

Q*Voties.*] CASVS. Hæredē me instituisti, & mihi Titiū substituisti, & ab eo legata reliquisti. alij hæreditatem, euanuit substitutio, an legata substitutionis præstari debeant, quæritur? Respon. quod non.

l. *Posci.*] id est, peti.

m *Non possunt.*] vt ff. si quis omis. cau. test. l. si eadem. Et sequuntur arg. sup. a de impu. & alijs subst. l. post aditam. Sed econ. hic tra 9 ab instituto relicta, tacite intelliguntur a substituto repetita, vt ff. de leg. 1. licet. & de leg. 2. l. cum patre. §. ab instituto.

9 Istā gl. Bart. Sa. P. Cor. & Ias.

ab intestato hoc dicit secundum Azon. hęc lectura est communis & vera secundū Sal. Bar. B. Pau. de Cast. & forme alios doctores.

Impp. Valerian. & Galien. AA. Falconi.

LEX XIIII.

EAm,* quam [a] frater tuus instituerat, siue quęsita siue non quaesita haereditate, decesserit, cum tamen [b] simpliciter [c] ante, quam duodecimum aetatis annum [d] impleuisset, verbis precarijs testamento facto nullos ei uoluerit substitutos, nihil prohibet fideicommissum petere, vel ab ipsius haeredibus vel ab ijs, qui bona intestati tenent. Tunc enim locum habet, quod regulariter traditur, [e] ea quae in testamento relinquuntur, si ex testamento non adeatur haereditas, [f] non valere, cum verbis relicta [g] directis † [h] adiri potuit hęreditas, non cum illa ipsa sic data est, [i] ut esset ab intestato successoribus, [k] postulanda. [l] Quod rescripsimus [m] sequentes asseuerationem tuam, [n] quasi scripta hęres, non fuerit iure adoptata. [o] alioquin si in

EAm quam. Casus istius legis figuratur in gl. sed dic aliter secundum Viuia. sic [2] Quandam in filiam adoptasti, cum in testamento haerede instituisti, de haereditate restituenda Titio, & Seio, eam rogasti, & si haeres non esset, eum qui esset futurus haeres, tibi intestato de ea praedictis fideicommissarijs restituenda rogasti, si tenuit adoptio, & per consequens institutio, & si haereditatem adijt ipsam, si superstes est, vel haeres eius, si decessit tenetur ad fideicomm. praestationem, si non adijt, vel quia noluit vel quia non potuit, quia non tenuit adoptio, tenentur ad legatum ab intestato successores, & hoc in prima. Sed videtur, in hoc casu, cum nō adierit, quia nō potuit quia adoptio nō tenuit, & per cōsequēs institutio, quod praeceptum de haereditate restituenda non tenuit per istam regulam qua dicitur, si nō aditur haereditas, quia non tenuit instō, caetera, quae relinquuntur, inualida sunt, vt est praeceptum de haereditate restituenda. Ad quod resp. Imperator, quòd tunc locū habet regula cum ex testō potest adiri haereditas, non cum est relicta, vt si in aliquo casu non adeat, peti possit à success. ab intest. & hoc in secunda. In tertia dicit in specie, quod in prima dicit in genere. s. quod non adijt, quia non tenuit adoptio, vt quia erat aliena liberta, & per consequens, nec institutio. succedentes ab intestato tenebuntur. Si autem erat legitima adoptio & institutio, haeredes eius tenebuntur, & hoc in tertia. Viuia.

a *Eam quam.* alias est eā, & alius ea. Et dic casum. [1] Frater tuus filiam nondū duodēnem adoptauit, & eandē instituit haeredē, & fideicommisso totius hęreditatis Titio & Seio restituendo, arguit tam ipsam, quam quemcumque futurum haeredem, etiam ab intestato, secus ergo si hoc verbum esset omissū, ēt ab intestato [2] quia tñ ex testō haeredes uiderentur rogati, ar. ff. de vulg. subst. l. qui liberis, §. haec verba si ergo tenuit adoptio & institutio, & per consequens ipsa eius haeredes tenentur ad fideicommissum. & hoc, si quaesiuit hęreditatem. si autem non quęsiuit, vel quia noluit, vel quia nō tenuit adoptio, tenentur legitimi successores defuncti. & sm hoc habes j. vel ab ipsius haeredib. uel ab his &c. & sic duo vel, alij hñt vnum vel, s. sic, vel ab ipsius haeredib. s. bona intestati tenētib. & tunc dices quod non tenuit adoptio, & quod dicit, q̄sita. i. adita. s. de facto, quęri. n. non potuit & ponitur vel pro saltē. q. d. hoc remedium tibi deficere nō potest. Alij habent eā, & tunc, nihil prohibet fideicommissum peti eā, i. ab ea quā frater tuus instituit, sic inf. ad leg. Falc. l. successores. Vel dic quòd est figura antiptosis [3] & ponitur pro ea, sicut ibi, vrbē, quā statuo. &c. Et ibi sermonē quē audistis, &c. Et hoc. s. quod ab ipsa petatur prout habes eā Azo. & propriè accipis, ubi adiuit ipsa, & tenuit adoptio & institutio. Et quod infra dicit, uel ab ipsius haeredibus, & sic habeat vnū uel refertur ad alium casum ubi non tenuit institutio. & hoc refertur inf. in fi. quod rescripsimus, &c. Vel si habes duo, vel, alterū membrum refertur ad casum, ubi tenuit substitutio, & alterum vbi non tenuit.

b *Cum tamen.* non quaesita dico, cum tamen, &c.

c *Simpliciter.* hoc. s. modo, ipsa quicūque haeres mihi fuerit ēt ab intestato, restituat haereditatē Titio & Seio, ut infra ibi, vt esset ēt ab intestato, &c. Alij (vt Azo. [4]) dñt simpliciter. s. filiā rogauit. & nullā ab intestato uenientem, & hoc innuit illud uerbum substitutos, quod non placet.

d *Duodecimum annum.* i. nō hēbat 12. annos, pure tñ rogauit, vel dic, [5] si uis eā rogata restitue si decedat intra 12. an.

e *Traditur.* hoc quòd subijcit, ea, &c. de inf. eo. l. ex testō, & ff. de ijs quae in test. de l. proxime, & de leg. 3. l. 1. & de reg. iur. l. si nemo, opponit ergo sibi, & soluit, qua fuit haec sic relicta vt ab intestato praestaretur, uel quia repetijt qd potuit, ut ff. de inof. test. l. Titia. vel quia non potuit adire, qa non fuit legitime adoptata. Falsit ergo haec regula hic, cū repetijt ab intestato [6] Item secundo cū dicit, ut ēt iure cuius liber ultimae uoluntatis valeat testamentum, ut sup. de codi. l. 1. & 2. & l. fi. §. j. & ff de l. 2. l. codic. §. fi. Tertio [7] qñ in fraudē omittit ex testō, & accepit ab intestato. vt sup. si quis omis. cau. testa. l. 2. & ff. si qs omis. cau. te. l. 1. in prin. Quarto qñ ex cā pteritionis vel exhaereditationis est irritū testū, vt sup de li. prae. auth. ex causa. Quinto [8] in quibusdā psonis petita contra tabulas bonorum possit vt ff. de leg. pst. l. 1. in prin. & l. 3. Sexto ff. de leg. 2. l. cū pater. §. filiꝰ. vbi apud oēs haeredes porrexit preces p iuramentū. Septimo [9] sic ancolla uit tñ. fi. institutiones, vt ff. de ijs qui in testa. de. l. prox. 1 fi. ibi eā praesens, &c. Octauo [10] ff. de haer. inst. l. fi. ubi relicta in ultimo testō ualent, licet ipsum non valeat, quia fuit factū rumore prolato. Nono [11] fauore libertatis, ut ff. de fideic. li. l. Antoninus, & pp eandem cām instit. de eo cui li. cau. bo §. 1. Decimo pp pietatē & affectionē, vt ff. de fideic. lib. l. in testō. Vndecimo qñ haereditas indigni applicatur fisco [12] ut ff. ad Syll. l. cum filio, & de iur. fisci. non intelligitur, §. cū ex cā, & l. di itur. Est & duodecimus [13] ff. si quis ali. test. prohi. l. 1. §. sed si legatum. Est & decimus tertius, quādo institutus non potuit adire propter errorē testantis, [14] vt hic, quia non fuit legitime adoptatus, ut hic.

f *Haereditas.* & sponte ipsam adire haeres emitteret, ut hic, & ff. si quis omis. cau. test l. 4 §. si secus si non potuit, uel delicto haeredis, uel quia testator errauit, credens filio, qui non erat, quia tunc valent, si non sint repetita, ut, & ff. de iure fisc. l. dī, & l. auferatur Itē secus, ubi sunt repetita ab intestato, ut hic fuit, [15] vbi añ non adit propter defectum solēnitatis, non ualet, ut inf. eo. l. si veritas, & ff. de vulg. subst. l. cohaer. §. cum filiae.

g *Relicta.* sine repetitione ab intestato.

h *Directis.* s. in institutum & ei substitutum, at hic non ualuit adoptio, nec institutio, & hunc casum tantum prosequitur, quando non tenuit, & ideo a legitimi. est petenda, maxime si hoc praecepit testator, ut sup. in princ. dix.

i *Data est.* s. inutili propter personam haeredis, uel quia sunt repetita.

k *Successoribus.* i. legitimi ad eam restituendam teneantur, & sic, postulanda, legitur pathice.

l *Postulanda* quod est in duobus casibus, scilicet cum sint repetita ab intestato. Item quando non potuit adire propter errorem testantis, qui credidit legitime adoptatam.

m *Rescripsimus.* s. quod additum est supra quando non quaesita haereditate decessit. quia non potuit, vt petatur a uenientibus, ab intestato.

n *Asseuerationem tuam* loquitur fratri testatoris.

o *Adoptata.* ut quia erat liberta aliena. ut ff de adopt. l. si praeter, j. §. si vel apud non competentem iudicem, ut supra de haered. inst. l. nec apud. uel a foemina, [16] ut infra de praescrip. long. temp. l. fi. ib.

ADDITIO. Et sic errauit testator in coniunctione personae, ut puta quia filiam putauit, quae non erat. Et siue erret in coniunctione naturali, siue ciuili. non ualet institutio. vt l. si pater. & l. nec apud. supra de haere. insti. vnde in praesenti l. non potuit adiri haereditas ex testamento propter errorem defuncti in coniunctione personae. Secus si alia causa non fuerit adita haereditas, quia tunc non deberentur legata, nec fideicommissa à venientibus ab intestato, ut l. si veritas, & scilicet ex testamento, infra eo. Bar.

* Eam gratiosius pro ea quā, sed potest etiā sine hac figura intelligi. Contius.

* Alias expositiones vide Apud Alc. 1. Disunct. 3. Duar. 2. disputat. 5. Couan. 1. varia. 1.

1 Iste intellectus glo. reprobat quia cum iste casus multas leges deci so secundum B. B. & P. A. & Sa. Ia. & Cor.

2 Ista lectura est verissima in se quae tangitur hic, & super uerbo simpliciter & super verbo, hęreditas, & in uerbo sic data, & in ver. postulanda, displicet tñ quo ad hunc text. Bart. Bal. Ang. Paul. Salicet. & Ias.

3 Ista figura corrūpit regulā secundum Bal. hic.

4 Ista intellectus, Azo. est ue rus qui reddit hanc l. singularē & tangitur in glo. haereditas, & in gl. tradit. & in gl. rolicta. secundum Bart. Bal. Angelus. Salicet. & Ias. Cor.

5 Reprobatur per scribentes hic.

5 haec uera secundum An. & Ias.

7 Scilicet expresse, vel tacite & sic tripliciter vt hic per Ia.

8 Sequitur An. & Ias.

† Dedit.

9 Sequitur Ange. in red.

10 In sequitur hic. A.

11 Idē An. & Ias.

12 Istū casum sequit hic Ia & ē fin. secūdū eundem.

13 Reprobat sedm B. & Ia.

14 Iste casus ēt reprobatur secundum Ang. & Ias.

15 Iste casus est idē cū primo & secūdo, Bar. & Ias.

16 Istos casus sequit Ang. & P. Cor. Sa. & Ias.

a *In familia*. id est in agnatitia cognatione facta per adoptionem, quia tenuit adoptio & institutio.
b *Relicta*. loquitur hæc lex secundum sua tempora, scilicet quando adoptatus transferat in potestatem adoptatis.
c *Coguntur*. hoc indubitanter si ipsa adijt, vt ff. ad Treb. l. si eius. §. si quis rogatus. Sed si ipsa nõ adierat, an hæredes hæredis cogãtur adire, & restituere? arg. quod sic, inf. ad Trebel. l. pen. §. fi. vbi dicit nullo successore, à contrario sensu ibi sumpto. Sed contra ar. q nõ, ff. ad Trebel. l. ille, à quo. §. si de testamento, in fi. §. sed potest 1 distingui, transmiserit ius deliberandi ad hæredem rogatus uel nõ, sic sup. de iu. deli. l. cũ antiquioribus, ut primo casu intra id tẽpus cogatur heres rogati, vt dicta l. pen. inf. ad Trebel. secundo nõ, 2 vt ff. ad Trebel. l. ille, §. si de testamẽto. Sed dices imò & tunc quando non transmisit videtur cogi, quia si institutus & rogatus nihilominus renunciet, tamen potest cogi, vt ff. ad Trebel. l. nam quod. §... Sed respon. illud est quia suo facto præcludit sibi viam, at hic heres nihil fecit. Item quæritur secundum Ioan. si institutus & rogatus de restituendo, fit non capax, an cogatur adire & restituere. si in partem capere potest, certum est, ut ff. ad Treb. l. cogi. §. 2. qui solidum. Sed quid si nihil? videtur idem, vt possit cogi per eundem, §. ij qui ait enim, cum nihil, &c. Item quia sic est in singularibus relictis, ut accipiat non capax ex toto vel ex parte, & alij restituat, cui est rogatus, ut ff. si quis aliq. testa. prohib. leg. prima, §. sed si legatum, & de excus. tu. l. legatarius. & de leg. 2. l. cum ei. Tertio videtur expressum, vt ff. ad Trebel. l. Marcellus, §. fin. E contra videtur non cogi, sicut qui capax non est, quia sibi ascripsit ut ff. ad legem Corneliam de fal. filius, §. fin. & de ijs quæ pro non. scripsi. Item quia sub conditione institutus, impeditus adire, non debet cogi propter conditionem, quæ nondum venit, ut ff. ad Trebell. l. sed alio. §. fin. & l. sequen. sic & hic ubi impeditur propter conditionem suæ personæ. Item expressum uidetur, quod lex pro non scripta huiusmodi habeat voluntatem, ut supra de hæred. insti. l. 3. & ff. de ijs quæ pro non scrip. l. si in metallũ. Sol. dico 3 non cogi prædictis rationibus, nec obstat dictus §. ij qui, quia ibi capax ex parte institutus, totum capit, & totum restituit, ne partem accipiendo, inueniatur testator pro parte intestatus decessisse & pro parte testatus. Item nec quod de legatis singularib. dixi, quia valeant, vel non tamen testamentum valet, sicq; ex ualido testamento accipit non capax, ut det capaci, ut ibi institutio non tenet, quæ est caput testamenti, non debet quis accipere, ut arg. insti. de legatis. §. ante. Item nec dicta l. Marcellus, §. fina. quia ibi ab initio fuit capax, sed ex delicto sequenti amisit, cum adijt ante quæstionem de familia habitam. Alij distinguunt aut fideicommissum generale vel speciale nihilominus valet, licet non capax non adeat, & tunc adire non cogitur, ut ff. si quis ali. test. prohib. l. 2. in fine, & ff. de ijs quæ pro non scrip. l. fin. an deficiat. quia non est aliquis de tredecim casibus supra exceptuatis, & tunc cogitur adire vel accipere vt alij det. nec enim lex eum accipere, sed capere prohibet, vt supra, de hære. insti. l. prima, non autem capit, quia alij restituit, vt ff. de verbo. sign. l. aliud. Item videtur hæc filia legitime instituta licet crediderit testator legitimè adoptatam, quamuis non esset, vt arg. contra supra, de hæred. inst. l. cum proponas, 4 & ff. de Carb. edic. l. 1. in fine. sed in alijs casibus, loquuntur. Imo & si non si legitime instituta. tamẽ ipsa videtur cogi debere adire, & restituere, ut ff. ad Treb. l. cogi. §. 2. qui. & le. Marcellus, §. fina. & ff. si quis ali. testa. prohib. l. secunda, §. primo. Respon. nolebat hic fideicommissarius vti beneficio Trebelliani, bene enim poterat eam cogere adire, & restituere 5 secundum quosdam. Vel hic 6 nulla fuit ab initio institutio, vt supra, de here. inst. l. si pater. sed in dictis legib. erat aliqua, hæc vera, ut supra dixi. vel verius 7 licet poterat cogi tamen, & ab intestato venientes possunt cogi cũ hoc testator expresse dixit quæ est eadem cum prima.

1 Placet R. P. S. A. & Ias.

2 Nisi hæres effectus sis adire, & B P. & Ias.

3 Tu dic melius q si hæres à principio est capax, sed postea efficitur indignus cogitur adire & restituere, ut l. Marcellus hic a lege. Si vero à principio. est incapax, non cogi adire nec restituere ratio trib. casib. quos vide per Ias. hic.

4 Tu dic quod hic fuit erratũ in cognatione filij ex qua inducitur cã finalis institutionis, iõ vitiatur institutio. ibi uero fuit erratũ in qualitate instituti, iõ nõ uitiatur institutio. Ange. Sali. Ias. & Cor.

5 Reprobatur secundum scrib. hic.

6 Hanc sequitur Ang. S. & Ias.

7 Imò falsius secundum scrib.

quin si in familia [a] relicta [b] hæres facta decesserit: & consequenter ipsius hæredes petitioni fideicommissi respondere coguntur. [c] PP. 14. Calen. Septemb. Valeriano 3. & Galieno 2. AA. Coss. 259.

Qui vult antecedens, vult & consequens quod sequitur ad illud: non solum ex ordine sed ex sensu disponentis. h. d. Bald. Vel sic: Pater rogatus de emancipando filium hæredem à rogante institutũ, videtur rogatus de restituendo hæreditatem, Sal.

Ijdem AA. Philocrati.

LEX XV.

QVamuis* simpliciter [d] te, ac fratrem tuum aliquis instituerit hæredes, eiusque hæreditatis commodum pater ex tua fratrisq; persona pro portionibus vestris potestatis ratione quæsierit: [e] tamen, quia inferiorib. verbis testamenti vos sui iuris facere testator curauit, [f] intelligi potest restituendæ hæreditatis commodi fideicõmisso patrem obstrictum esse PP. 6. Idib. Octobris Romæ Maximo 2. & Glabrione Coss. 257.

Ex fideicommisso vniuersali debentur prælegata etiã postea facta, si verba fideicõmissi sint apta comprehendere illa: nisi aliud appareat de voluntate testatoris, hoc dicit Sal.

Imppp. Carus, Carinus, & Numeri. AAA. Isidoræ; aliàs Fidei.

LEX XVI.

CVm virum prudentissimum Papinianum respondisse non ignoremus etiam legata [g] huiusmodi fideicommisso contineri, id est, vbi hæres rogatus fuerit, quicquid ex hæreditate ad eum peruenerit, post mortem restituere animaduertimus [h] etiam præceptionis [h] compendium testatoris verbis comprehensum esse. [i]

QVamuis simpliciter. CASVS. Me & fratre meum hæredes Titius instituit in patria potestate cõstitutos. In alio capitulo testator rogauit patrem nostrum, vt nos emanciparet, licet patri nostro per nos acquisita hæreditas, tamen compellendus est, nobis per fideicom. restituat. Viu.

d *Simpliciter*. i. non expresse, cuius contemplatione uestra vel patris, vos instituat. Vel dic. i. non sub conditione emancipationis, quod facere potuisset, vt sup. de inof. test. l. filius.

e *Quæsierit*. olim in totum, hodie quoad vsumfructum, ut infra de bo. quæ lib. l. cum oportet, & l. fi. §. 1.

f *Curauit*. rogando patrem ut emanciparet. An autem emancipare teneatur ex hoc rogamine, non aperit his, vnde dicunt quidam, quod non, ut ff. de leg. j. l. filiusfamilias, §. secundum vulgarem, & ad Trebel. ubi in princ. sed si dissipet pater et existente in potestate, restituat officio iudicis, ut ff. ad Tre. l. imperator. Tu dic cogi, 8 ut ff. de cõd. & demõ. l. si cui legatũ, in primo, & secundo respon. & ex hoc tacite uidetur rogari pater de restituendo filios hæreditatem, vt hic subijcit, & d. l. si coi, §. cui rei, & l mater, nam ob quã aliam causam 9 de emancipatione rogasset? sicut & qui legat iter ad fontem, intelligitur legare & haustum, vt ff. de ser. rusti. præ di. l. item si. §. fin. & tacit ff. de leg. 2. cum alio.

CVm virum. CASVS. Testamentum fecisti, filios tuos heredes instituisti, vni ante partem prædium prælegasti, eos de restituendo quicquid ad eos de hæreditate perueniret, rogasti, an prælegatum prædium generali fideicommisso continetur, quæritur? Respon. quod sic, si tamen hæres velis probare hanc fuisse defuncti uoluntatem ut exciperentur à generali fideicom. post legata, audiatur, uel contra fideicom. uelit probare testatorem hoc noluisse, ea tamen nõ expressisse, audiatur.

g *Legata*. idest prælegata, ut subijcit.

h *Præceptionis*. i. ista talia prælegata.

i *Comprehensum esse*, secus in donationibus inter uiuos.

8 Hæc uera, qñ patri aliud erat i testõ relictũ q erat penes eum remansurũ alias o non secundum Sal. Fulg. Pau. Cor. & I.

9 Ista glo. est sing. secundũ I. s. omnium, §. col. inst. & act. & in auth. quas actiones, sup. de sacros. eccl.

1 Sequitur hanc glo. Bal. Paul. Sal. & Ia.

vos r etiam inutiliter factus, puta inter vir. & vxor vt ff. de lega. 2. l. vnum ex familia. §. fi. & l. seq. Item hoc intellige, si antequam rogaretur de restitutione, prælegauit, quod & ipsam recipit distinctionem, ut ff. de leg. 2. l. vnum ex his §. si. & l. 1. & ff. ad Treb. l. Marcellus. §. quidem, secus si postea, vt ff. ad leg. Fal. l. Titia. Vel dic latius, 1 si quæras, an prælegationes sint restituendæ, & pro qua parte imputantur in quartam. Distingue, an prius restituere, & postea præcipere iussus est, an ecõtra. primo casu semper retinet perceptiones, & est ratio. qa nõ videtur rogasse de eo, quod nondum dederat. & est de hoc arg. ff. de contrah. emp. l. in le ge. Et si quæras pro qua parte sibi i quartam imputet eas hæres. Distingue, an ex voluntate testatoris quartam retinet hẽs an non primo casu computet in quartã solam duodecimam partem rei prælegatæ, i. quartam eius patris, quæ iure hæreditario ei obuenit, quando in tertia est institutus. si vero sine voluntate computat vncias quatuor rei prælegatæ hoc est hereditariam partem, ut ff. ad leg. Falc l. Titia. Si vero primo prælegauit, postea rogauit, distiguo, aut est rogatus simpliciter restituere portionem no faciẽdo mentionem hereditatis, aut hæreditariam portionem, vel hæreditatem. primo casu restituet omnia secundo nõ: 3 vt hic, & ff. ad Treb. l. Marcellus. §. quidam. & l. in fideicommissariam. §. fin. & de leg. 3. l. si Titius.

2 Hęc distinctio corrupta est, & reprobatur, ideo de eius veritate vide hic p Pa Ia. & Co.

1 † commendandam.

2 † al. deest.

3 Nisi extraneus esset rogatus filio restõris restituere. Pa. & Ias.

¶ Sanè quoniam in fideicõmissis voluntas magis,[a] quã verba plerunque[b] intuenda est: si quas pro rei veritate præterea probationes habes[c] commendandam[1] † hanc patris volũtatem, quã fuisse asseueras, apud pręsidem prouinciæ[2] † experiri non vetaris. PP. pri. Id. Nouemb. Caro, & Carino AA. Cos. 283.

Dispositio liberationis de futuro inducit exceptionem de præsenti. h. d. Bal. Vel sic. Ex liberatione legata a creditore debitori, ei datur actio, & exceptio. h. d. Sal.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. Fortunato.

LEX XVII.

SI creditoris voluntas iure subnixa[d] liberari te debito volẽtis doceri potest: et ante, quam solenniter[e] tibi liberatio a successore præstetur, exceptionem tibi ex voluntate[f] defuncti descendentem competere, manifestum est. PP. 9. Kal. Maij, Maximo ij. & Aquilino Cos. 286.

Tutor liberandus non tenetur reddere rationem. h. d. Bald. Vel sic: Necessitas reddendæ rationis potest in testamento remitti. h. d. Sal.

a *Magis.*] vt ff. ad Treb. l. ubi. §. te rogo. & ad legem Falc. penales. §. fin. Plerunque autem dicit, quia quandoque sola verba spectantur. ut ff. de usufruc. lega. l. si alij. Quandoque vtrunque si scriptum voluntati aptatur. vt ff. de legat. 3. l. librorum. §. quod tamen Cassius. & de legatis secundo. l. vnum. §. fin. alias si prosus verba discrepent a voluntate, non valent, vt ff. de leg. 1. l. 4. §. 1.

b *Plerunque.*] hoc propter l. quæ est ff. de vsu. & vsuf. leg. l. si ali.

c *Habes.*] dirigit sermonem ad fideicommissarium, & dic quod ad hoc non cogitur; vel dirigit ad hæredem, & tunc cogitur, ut ff. ad Treb. l. Lucius. §. quibus. & ad hoc supra. ed leg. l. cum quæst. in fi.

SI *creditori.*] CASVS. Testamentum fecisti solenne, in eo mihi debitori tuo liberationem legasti, licet hæres me solenniter, i. per acceptilationẽ non liberauit, sed priusquam me liberet, me conueniat, exceptionem mihi ex voluntate defuncti competenti, me tueri potero. Viui.

d *Subnixa.*] i. iuris solennitate vallata, ubi adsunt, quæ adesse oportet, & absunt, quæ abesse oportet.

e *Solenniter.*] per acceptilationem.

f *Ex voluntate.*] s. defuncti. & ad hoc, quod liberatio p̃t debitori relinqui, concor. inst. de leg. §. si quis debitori, & ff de deli. excep. l. apud §. præterea. & ff. de lib. leg. l. quod mihi & l. 3. §. nunc de effectu. & l. non solum. 1. §. fi.

Ijdem AA. Apolausto.[3] †

LEX XVIII.

CVm necessitatem reddendæ rõnis[h] defunctus. remittendam tibi[h] esse petierit manifesti iuris est voluntatem defuncti immitatam[4] † esse debere. PP. Idi. Mar. ipsis 4. & 3. AA. Coss.

Quod pendet ex futuro, ex vltimis sumit effectum. Bald. Vel sic: Vltimis derogant primis. h. d. Sal.

Ijdem AA. Ampliato.[5] †

LEX XIX.

CLari & aperti iuris est, in fideicommissis posteriores voluntates esse firmiores.[k] PP. Idib. Septemb. ipsis AA. 4. & 3. Coss.

Relictum a tutore intelligitur relictũ a pupillo. h. d. Sal.

Ijdem AA. Iuliano.

LEX XX.

ETiam à pupillorũ tutoribus[l] velut ab ipsis, relicta fideicommissa debentur. PP. 3.[6] † Non. Decemb. ipsis 4. & 3. AA. Coss.

Si dies fideicommissi cessit, viuente fideicommissario fideicommissum transit ad eius hæredem, etiam tunc in rerum natura non existentem. h. d. Sal.

CVm necessitatem.] CASVS. Pupillus cuius tutelam administrauerat, reliqt tibi liberationem necessitatis reddendæ rationis. an valeat legatum, quæritur? Respon. quod sic.

g *Rationis.*] tutelæ p̃teritæ, non futuræ. 4

h *Tibi.*] tutori quõdam, vel curatori, vel cuilibet administratori.

i *Immutatam.*] idest, non debet immutari, & hoc nisi dolosè gesserit: 5 vel aliqd residet penes eũ, vel dolo facit, quo minus sit, vt ff. de adm. tut. l. quidam decedens & ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. Caius. & l. si quis rationes.

CLari, & aperti.] CASVS. Legatũ in testamento tuo mihi reliquisti, postea uoluntatem tuã mutasti, quæ præferẽda sit voluntas, quæritur? Resp. quod posterior seruanda est. Viui.

k *Firmiores.*] expressas, ut & sup. de cod. l. cum proponatis vel tacitas, vt ff. de adim. leg. l. 3. in fine. & l. ex parte. nisi per priorẽ posterior derogetur, 5 ut ff. de lega. primo. l. si mihi, & tibi. §. fina. & de legatis tertio. l. si qs in principio testamenti.

ETiam.] CASVS. Filium tuum impuberem hæredem instituisti, sed fideicommiss. a tutore reliquisti, an ualeat, queritur? Respon. quod sic. & perinde debebitur, ac si pupillo præstandum reliqueretur.

l *Tutoribus.*] si pupillum institui tam ab eo, quam a tutore legare possum, & à pupillo legare videor, ut hic, & supra de rebus credit. l. cum etiam. & de leg. secundo, l. peto §. mater.

SI *in personam.*] CASVS. Bernardus Fautonum & Temerum instituit: & sic dixit: volo Temeri si sine liberis decesseris, quod partem tuam hæreditatis Fautono restituas, decessit Temerus, sine liberis, vxore relicta hærede. decessit Fautonus antequam peteret fideicommissum relicto filio suo hærede, an filius Fautoni fideicommissum ab vxore patrui sui petere possit, quæritur? Respondet, quod sic. Si vero sibi patrui sui quæsita fuisset hæreditas, eo casu, quo non instituit vxorem hæredem, fideicommissum petere non potest. sic enim ab ipso peteret, quod esset absurdum, sed ab vxore ipsa possidente pro hærede, vel pro possessore, per hæreditatis petit. vendicare potest. vel pone casum aliter, ut in glossa.

3 † Aplaloto.

4 Sequitur glo. Bald. Sal. & Ia.

4 † al. mutatam.

5 Sequitur hanc glo. Bal.

5 † ad Pilathum.

6 † iiii.

6 Placet Bald. Sal. & Ias.

Ssss

a *Si in personam.*] CASVS. Auus fecit testamentum, nepotem instituit hæredem, rogauit eum, vt quando moreretur, restitueret cuidam fratri. decessit auus, nec ille restituit & ambo decesserunt, vxorem autem ille, qui possedit fideicommissum, institui hæredem, alius autem filius filium suum instituit. filius de restituendo fideicommissum potest conuenire vxorem patrui; sin autem hereditas patrui ad ipsum deuenit quocunque casu, fideicommissum peti non potest, sed tota hæreditas ab eo peti potest.

Iidem AA. & CC. Tyberio.

LEX XXI.

SI in personã [a] patris tui, cui te successisse proponis, fideicommissi dies vtiliter cessit: [b] licet tempore, quo fuerat datum, [c] necdum te natum fuisse 1† probetur, vxorem patrui [d] tui, 2† quem [e] contendis rogatum fuisse patruo tuo, si sine liberis decesserit, ab auo 3† tuo relicta 4† restituere, si ei [f] successerit, [g] de fideicommisso eam 5† conuenire debes. Nam si patrui etiam hæreditas tibi [h] quæsita est, non de fideicommisso quærendum, sed hæreditas ab 6† ea vindicanda est. [i] Data 6. Id. Feb. AA. Coss.

Fideicommissum potest relinqui in qualibet vltima voluntate legitimo numero testium comprobata. hoc dicit. Salic.

Iidem AA. & CC. Plautiano. 7†

LEX XXII.

ET in epistola, [k] vel libello, [l] 8† vel sine scriptura, imo etiam nutu [m] fideicommissum relinqui posse, adhibitis testibus, [n] nulla dubitatio est. D. Idib. April. Byzantij AA. Coss.

Ex minus solenni voluntate non debentur fideicommissa, nisi per hæredem scienter fuerunt agnita. hoc dicit. Sal.

Iidem AA. & CC. Statonico.

LEX XXIII.

SI veritas [o] vel solennitas [p] iuris deest nec amplexus parentis 9† voluntatem relicta dedisti, [q] vel transactionis causa stipulantibus [r] promisisti, negotiumq; integrũ est ad solutionẽ vrgeri nõ potes. [s] D. 5. Kal. Feb. AA. Cos.

Instrumenta emptionalia non debent remanere penes auctorem, nisi quando de euictione tenetur, vel quando pars rei remanet penes eum. h.d. secundum vtramque lecturam positam in prima, & secunda gloss. in princip. Vel sic. Instrumenta emptionalia rei legatæ debent remanere penes hæredes, præstita cautione de illis exhibendis, cũ fuerit necesse. Sal.

Iidem AA. & CC. Menostrato, al. Menestrato.

LEX XXIIII.

INstrumenta [t] prædiorum per fideicommissum relictorum, quæ ad probationem originis eorum pertinent, hæredes præstare necesse non habent: [u] cautionem tamen præstare debent, quòd si opus fuerit, legatario seu fideicommissario ipsa (si habeant) proferant. [x] Dat. Kal. Decemb. Sirmij, AA. Coss.

Testator potest ita legare rem hæredis, sicut propriam. h.d. Salic.

b *Vtiliter cessit.*] secus si non cessisset in persona eius, quia tunc non trãsmittet, vt hic, & ff. de ali. & cib. leg. l. 4. & inf. de caduc. tol. §. sin autem aliquid. ff. de leg. 2. l. vnum. §. rogo. in fi. & l. miles. §. 1. & infr. quando di. leg. ced. l. 3. & supra si omis. cau. test. l. fina. Alij dicunt etiam si non cessit, transmittit ad suos, vt hic erat, & infr. de iis, qui ante aper. tab. l. 1. & hoc verum. 2

c *Datum.*] idest, relictum.

d *Patrui.*] scilicet. Titij.

e *Quem.*] s. patruum tuum.

f *Ei.*] scilicet patruo.

g *Successerit.*] s. vxor patrui.

h *Tibi.*] non solum patri.

i *Vendicanda est.*] i. ages petitione hæreditatis, si contendit se pro hærede, vel pro possessore possidere, de fideicommisso autem non habes quem conuenias, nisi te ipsum.

ET *in epistola.*] CASVS. Inter absentes, vel codicillo vel scriptura adhibitis tñ testibus an possit fideic. reliqui. quæritur? Rñ. quod sic & relictum valet.

k *Et in epistola.*] s. omissa inter absentes. vt supra de codicil. l. prima, & ff. de lega. secundo miles in princip.

l *Libello.*] vt inter præsentes codicillo, puta scripto. Acc.

m *Nutu.*] no. legata nutu relinqui, ut hic, & ff. de lega 2. l. cum proponebatur. in fi. & de leg. 3. l. nutu sed in rusticatione hæredis est aliud, vt supra de restitu. l. iubemus. §. si vero.

n *Testibus.*] quinque ad minus, vt supra de codicil. l. finali §. finali.

SI *veritas.*]. CASVS. Si nullum testamentum fecisti, vel fecisti, sed minus solenne, & in eo legata reliquisti, an compellendus sit heres ea præstare, quæritur? Respond. quod non, nisi causa transactionis promisisset, uel alio modo eius voluntatem agnouisset.

o *Si veritas.*] quia non condidit defunctus testamentum.

p *Solennitas.*] quia condidit minus solenne.

q *Dedisti.*] vel alio modo agnouisti: 3 vt supra de testa. l. non dubium. §. 1.

r *Stipulantibus.*] idest stipulare volentibus.

s *Non potest.*] nisi prius diffitearis relictum, postea vero recurras ad solennitatẽ iuris dicens relictum quidẽ, sed in minus solẽni voluntate, eo casu cogeris soluere, 4 aut iurare, vt j. eo. l. fi. in princi. quæ est contra, secũdum Io. Vel soluv, ut ibi.

ADDITIO.

An aũt heres in foro aiæ teneatur ad legata, vel fideicõmissa in minus solẽni voluntate relicta, tractat Abbas in c. quia plerique, extra de immu. eccl. in fi. vbi cõcludit, quod indistinctẽ quando hæredi innotescit, tenetur ipse hæres in foro animæ: Ratio quæ mouetur hæc est, quod solennitates iuris ciuilis fuerunt inuentæ ad falsitates euitandas, & de rigore, si ergo constat in foro animæ, quod nulla falsitas interuenit debet cessare dispositio iuris positiui, &c.

INstrumenta.] CASVS. Testamentũ fecisti, hæredẽ instituisti mihi fundũ legasti. an compellẽdus sit mihi hæres instrumenta ipsius fundi emptionalia præstare, quæritur: Rñ. quod nõ, tamen mihi ea præstare debet. si mihi sint necessaria, vt copiam describendi faciat. Vel sic. Fundum mihi legasti: volo conuenire hæredẽ, vt exhibeat mihi instrumẽta emptionis ad probandum de aptitudine, an teneatur ea præstare, quæritur? Respon. quod non, sed exhibere tantum ad describendum. Viu.

t *Instrumenta.*] emptionalia, & dic relictorum pro parte. secus si in totum, secundum P.

u *Non habent.*] ideo, quia de euictione hæres tenetur, vt ff. de legatis primo, l. si a substituto. §. finali, secundum quosdam. Vel ideo, quia authenticum debet esse penes hæredes, ut subijcit, & ff. de actio. empti. l. Titius. Sed contra infra de libe. cau. l. sicut datam. Solut. speciale 5 est in instrumento manumissionis, secus in instrumento emptionis, etiam serui manumissi: vel illud est omnino manumissio.

x *Proferant.*] idest exhibeant, ut fiat describendi facultas. vt argument. ff. de actio empt. l. creditor. supra de eden. l. procurator, & fecit secundum vnum sensum, infra ad leg. Falc. l. si prædiorum.

1† al. deest
2† al. deest
1 Hæc verba, & cõiter tenen. Sal. & Pa.
3† al. alio.
4† al deest
5† Du. deest. s
6† tibi.
2 Immo est falsum Bal. & Ia.
7† Probatiano.
8† breui.
Legata nutu relinqui possunt.
3 Displicet Paul. vide An. in d. 2. supr. eo.
9† patris.
4 Sequitur hanc glos. Bar. Bald. & Pau.
5 Item sequit Ba. & communiter scriben. hic.

Ijdem AA. & CC. Iulianæ.

LEX XXV.

HAeredum [a] etiam res proprias per fideicommissum relinqui posse, non ambigitur. Dat. Calē. Mart. CC. Coss.

Repudiatio patris nō nocet filio, cui est legatum. hoc dicit Salic.

Ijdem AA. & CC. Fortunato. aliàs Caiano.

LEX XXVI.

EX repudiatione fideicōmissi doli mali [b] exceptio (iusta [c] causa intercedente) tunc opponitur, quando ipse, cui fideicommissum relictum est, repudiatione vsus fuerit. Vnde cū hoc non te, sed patrem fecisse asseueres, qui tibi nocere non potuit: nihil tibi obesse potest. [d] Dat. 2. Idus Apr. Sirmij, CC. Coss.

Sola pœnitentia reuocat fideicommissum, & legatū. Salic.

Iidem AA. & CC. Olympiadi. aliàs Olympiano.

LEX XXVII.

FIdeicōmissum eius, quod reliquerat: pœnitentia probata, [e] successores nunquam præstare compelluntur. Dat. 5. Calend. Octob. Viminatij. CC. Coss.

Fideicommissum relictū seruo proprio non tenet: quia libertatem ei nō tribuit. hoc dicit Salic.

Ijdem AA. & CC. Tyberio. aliàs Caio.

LEX XXVIII.

EX fideicōmisso sub conditione sine libertate seruis proprijs inutiliter dato, libertas peti 1 † non potest. [f] Dat. 15. Calend. Nouembr. Trans mare. CC. Coss.

Inualidum testamentum vim codicillorum nō habet: & est ratio, quia non sunt eiusdem generis, formæ, vel naturæ. Bal. vel sic: Legata in testamento inualido non debentur, nisi fuerint repetita ab intestato. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Achileo.

LEX XXIX.

EX testamento, quod iure non valet, nec legatum, nec fideicommissum [g] quidem, si non ab intestato quoque succedentes rogati probētur, [h] peti potest. Dat. 8. Calend. Decembr. CC. Coss.

Descendentes testatoris grauati post mortē suam restituere hæreditatem: intelgūtur grauati, si decesserint sine liberis. h. d. Salic.

Imp. Iustinianus A. Demostheni PP.

LEX XXX.

CVm acutissimi * ingenii vir, & merito ante alios excellens Papinianus in suis statuerit responsis, [i] si quis filium suum hæredē instituit, & restitutionis post mortem oneri subegit, 2 † non aliter hoc videri disposuisse, nisi cum filius eius sine sobole vitam suam [k] reliquerit: nos huius 3 † sensum merito mirari, plenissimum ei donamus euentum: vt si quis hæc disposuerit, nō tm̄ filium hæredem instituens, sed etiam filiā, vel ab initio nepotem, vel neptem pronepotem, vel proneptem, vel

HAeredum.] CASVS. An res hæredis sicut suas prius possit testator per fideicommiss. relinquere, quæritur Respon. quòd sic.

a *Hæredum.*] q. d. non solum testatoris sed etiam hæredis res &c. vt & inst. eo. §. non solum & etiam si ignoret esse hæredis, vt ff. de leg. 2. l. vnum ex familia. §. pen. secus si extranei est, vbi distinguitur: vt supra de leg. l. cum alienam parificatur ergo res testatoris rei hæredis, vt & alias. ff. de ma. test. l. si qs ita sit legatus. §. primo.

EX repudiatione.] CASVS. Si mihi fideicommiss. reliquisti, & illud repudiaui, an mihi post repudiationē petenti obstet doli exceptio, dubium non est. an autem patris mei repudiatio præiudicet, quo minus repetam, quæritur? Respond. quòd non.

b *Doli mali.*] immo intentionis, siue factirum actio sit nulla repudiato legato: vt ff. ad leg. Aquil. l. nam sicut. in prin. & si cer. pet. l. proinde.

c *Iusta.*] i. non dolo, vel metu. Vel dic, tūc quādo iam peti posset. aliàs non potest repudiari. l. vlt. ff. de acquir. hæred. l. is potest & l. qui superstitis. & de legat. 2. si ita scriptum. §. 1. 1

d *Potest.*] vt quia erat 2 emancipatus: vel etiam in potestate, sed erat legatum in castrensibus: vel quasi: sed hodie etiam in aduentitijs. Vel dic, quod erat legatum 3 sub conditione, quæ nondum extiterit, nō ergo repudiat pater in præiudicium filij: vt hic, & supra de iure delib. l. retinente. & de repud. bon. poss. l. 1. & ff. de regul. iur. l. non debet alt. ri. Accursius.

FIdeicommissum.] CASVS. Fideicōmissum mihi reliquisti, deinde pęnituisti an hæres ad præstandum fideico. compelletur? Resp. ꝙ nō. Vi.

e *Probata.*] per septē vel quinque testes, vel per idē testamentum, cum in eodem ademerit, quod primo legauerat, vel in codicillis postea, & tunc ipso iure non debetur: ut not. supra de lega. l. datum. Ideo autem dixi in eodem testamento: quia si quid post factum testamentum voluerit mutare, ut habeatur pro non dato quantum ad se: ex integro omnia, &c. ut ff. de test. l. hæredes. quæst. 1. Sed certe & si post factum testamentum pœnituit etiam in voluntate non solemni: dicam non deberi ipso iure, sed per exceptionem: vt ff. de adi. leg. l. 3. § fin. & de excep. doli. l. apud. §. præterea. est. n. amabilior in, &c. vnde posteriori statur: vt supra eod. clari siue fuerit expressa, siue tacita. Sed quid si voluntatem non mutauit, sed tale quid fecit legatarius, quod si sciisset testator reuocasset, puta vxorē testatoris stuprauit: Respond. non deberi 4 ex tacita cōtraria voluntate, ut ff. de ijs, qui. vt indig. l. indignum. & l. in metallum. & l. seq.

EX fideicommisso.] CASVS. Seruo tuo legatum sub conditione sine libertate reliquisti: an valeat quęritur. Respō. ꝙ non, nec libertas peti potest Viuian.

f *Non potest.*] vt supra de necess. ser. l. quidā, §. illo. & de leg. l. seruis. Sed hoc fallit in milite, ut sup. de test. mili. l. ex his. & in eo seruo, cui est relictū legatum si hæres non esset: cum primo esset institutus, vel substitutus, ut ff. de ma. te. l. diuus.

EX testamēto. CASVS. An legata relicta in minus solemni testamēto, puta adhibitis 6. testib. tantum peti possunt, quæritur? Resp. ꝙ nō nisi de his præstādis rogauerit succedētes ab intest. Vel sic si dixerit testator si non valeat iure testamēti voluntas mea valeat iure codicillorū, primus tamē intellectus verior est. Viuianus.

g *Fideicommissum.* vt s. eod. l. eam quam. & l. si veritas. sed fallit in casu, ut inf. eo. l. fi.

h *Probentur.*] vt ff. de inoff. test. l. Titia. qđ est eo ipso, ꝙ pro codicillis, ualere voluit ut inf. de manu. test. l. si non iure. & ff. de vulg. subst. l. cohæredi. §. cum filiæ.

CVm acutissimi.] CASVS. Testamentum fecisti, filiū tuum hæredem instituisti, de hæreditate restituenda, post mortem suam Titio, eum rogasti, hoc non adiecto, si sine liberis decederet, an hoc subintelligi debeat, quæritur? Respond. quòd sic: ut tunc demum post mortem restitutioni locus sit, si sine liberis decedat. & respon. Papi. quodammodo extendit Imp. non solum ad filium, sed ad filium, & nepotem, &c. ne testator extraneos suos illis de cognatione sua præferre videatur.

i *Responsis.*] ut ff. de condit. & demonst. l. cum auus.

k *Si[ne] ...am suam.*] & est ratio, quia qua ratione testator propo-

1 Imò differunt in translatione dominij. Paul. & Ias.

2 Diuinat [?]m Ias.

3 Hūc intellectum sequuntur communiter scri. hic.

1 † appell.

4 Ipso iure quando hoc fuit factum viuo testātre. nā si eo mortuo auferuntur legata tanquam ab indigno. Bar. Paul. & Ias.

* Concor. cum hac l. gl. 1. in si. ca. in præsentia. ext. de prob.

* lib. 9. respō. l. 102. ff. de cōd. & idem.

2 † subiecit.

posuit filium fideicommissario, scilicet ne quamdiu viueret fideicommissarius, haberet: eadem ratione & nepotem videtur voluisse defunctus præponere. Sed si filium non præponat, puta quia præsenti die rogauit filium restitueret contrarium est omnino, secundum Ioannem.

calumniæ, quod non animo calumniandi petam. & hoc in prima. Si autem non negat, sed dicat testm minus solene, probabo per 7. testes illud fuisse solemne. nec est mirandum si tot testes exigantur, cum ardua causa voluntatis defuncti, & hoc in secunda. Tertio dic ad primam partem legis, quod si recusauerit subire iuramentũ, soluet legatum, sed si vult per testes probare audietur. qualiter. n. credetur ei super aliena fide, cum de sua dubitat: cum & legibus caueatur, vt lucrum hæreditatis amittant ij, qui deficientium voluntatibus obedire detrectant? Viu.

aliam deinceps [a] posteritatem & eã restitutionis post obitum grauamini subiugauerit, non aliter hoc sensisse videatur, nisi ij, qui restitutione onerati sunt, sine filijs vel filiabus, nepotibus, vel neptibus, pronepotibus, vel proneptibus fuerint defuncti: [b] ne videatur testator alienas successiones proprijs anteponere. Recitata septimo in nouo consistorio palatii Iustiniani. Dat. 3. Calend. Nou. Decio V.C. Coss. 529.

Legata, & fideicommissa relicta à filio præterito nõ debentur: Salic.

Idem A. Ioanni PP.
LEX XXXI.

QVidã filiũ suum à sacris paternis [c] remisit, & postea testaméto condito, eum præterijt, nullo ei penitus relicto, aliis hæredibus derelictis: ipsum auté quem neque hæredem neq; exhæredatum fecit, fideicõmisso prægrauauit: quærebatur, si vtile esset huiusmodi fideicõmissum? Tota igit antiqua dubietate super hoc explosa, nobis in hoc casu placuit, vt emancipatus (vtpote iniuria à patre affectus) non cõpellatur fideicõmissum à sua persona relictũ præstare. [d] Quod etiã in aliis personis, [e] quas exhæredari necesse est, locum habere censemus. * Dat. pri. Calen. Mart. Constantinop. post Consulatum Lampadii & Orst. VV, CC 535.

Hæres negans fideicommissum fuisse reliãu fideicõmissario volente statu eius iuraméto cogitur iurare, vel soluere: nec auditur volens nunc se tueri ex minus solẽni voluntate. hoc dixit secundum lec. glos. Vel sic: Vbi testator est confisus de sola fide hæredis, cogitur hæres soluere legatum: & negans fideicommissum, cogitur iurare, vel soluere. h. d. secundum Mar. Syl. Sal.

Idem A. Ioanni PP.
LEX XXXII.

QVæstionem * ex facto emergentẽ resecantes, & voluntati mortuorũ prospicientes, sancimus, si [f] sine scriptura, & præsentia testiũ fideicõmisso derelicto fideicommissarius elegerit hæredis [g] iuramentũ, vel forsitan legatarii, [h] vel fideicõmissarii, [i] quoties [k] ab eo relictum est fideicõmissum, siue vniuersitatis, [l] siue speciale, necesse habere hæredem, vel legatariũ, seu fideicõmissariũ, prius iureiurando de calumnia præstito, [m] vel sacramentũ subire, [n] & omni inquietudine sese relaxare: vel si recusandum existimauerit sacramentum, aut certam partem, vel quantitatem mani-

1 Istã glo. sequuntur cõiter scri ben. hic, & est singu. secundum Bart. & Bald. in repet.

2 Sequitur eam Bald. Salicet. & Cur.

a *Deinceps.*] secus in extraneis est. nam illud, quod est sup. de inst. & subst. l. generaliter. 1. resp. in fine non est contra: quia ibi in alio casu, non in isto, dicit idem esse in extraneis.

b *Defuncti.*] vel nisi intrauerint monasterium: ut inf. ad Treb. authẽt. nisi rogati. & facit ff. ad Treb. l. ex facto. §. fi. & §. si quis rogatus. 1. & sup. de insti. & subst. l. generaliter. §. fi. & infra ad Trebel. l. iubemus. & authen. nisi rogati.

QVidam. CASVS Testamentũ fecisti, & extraneũ instituisti. filiũ tuũ emancipatũ præteristi, & ab eo legata reliquisti: an valeãt, quæritur? Respõ. quod non, quoniam eũ nõ honorasti, cum onerare non potuisti.

c *Paternis.*] i. vinculis patriæ potestatis.

d *Præstare.*] vt & supra de leg. l. cũ quidam. & est hoc verũ, etiam si filius petijt vt habeat patris bona per contra tabulas: vt ff. de leg. 3. l. 1. nec obstat sup. de bon. posse. contra tab. l. 1. quæ est contra: quia ibi ab institutis relicta præstantur. ab eo habet cõtra tabulas non autem relicta à præteritis, 3 ut hic. Vel hic extraneo erat relictum, ibi coniunctis. prima vera.

3 Hanc sequunt cõmuniter scrib. hic.

ADDITIO. Aduertas hic, nam videtur, quod hoc hodie corrigitur per authẽ. ex causa sup. de lib. præter. sed Dynus in l. 1. ff. de legat. 3. dicit illam authent. loqui, quando legata sunt relicta simpliciter, tunc. n. conseruantur per d. authent. quia hæres potuit grauari, sed quando relictum est legatum a filio præterito, qui non potuit grauari, tunc est pro non scripto, vt d. l. 1. quod sequitur Bar. ibi, & hic.

* Concor. 106. q. 1. c. predicator & gl. super uer. ad omniú ecclesiarum, in c. 1. ext. de iura. cal.

e *Personis.*] puta nepotibus, & pronepotibus, & similibus & idem in ijs, qui extranei sunt. nam quos non honoro, non onero, ut supra eod. l. ab eo.

QVæstionem.] Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit statutum suum. Secundo rationem eius annectit. Tertio, adiectum tollit. Quarto simile inducit, uel probat a simili. Secunda ibi, Cum ipse. Tertia ibi, cum enim. Quarta ibi, cum & in leges. CASVS. Testã fecisti, hæredẽ instituisti, ab eo fundum legasti mihi: peto fundum, negat hæres, fundũ mihi legatum, qualiter mihi succurratur, quæritur. Rñ. quod hæres, aut iurabit fundum non esse legatum, si non iuret, præstabit fundum præstito prius a me iuraméto

f *Si.*] idest, quamuis.

g *Hæredis.*] negantis à principio aliquid esse relictum secundum Ioh.

h *Legatary.*] vt rogo hæredem per fideicommissum, vt det fundum Titio.

i *Fideicommissarij.*] cui erat senatus, & rogatus restituere Titio: puta per fideicommissum.

k *Quoties.*] scilicet elegerit sacramentũ.

l *Vniuersitatis.*] redde singula singulis de singula singulis. nam ab hærede tantum vel fideicommissario generali potest relinqui generale fideicommissum, sed legata, & fideicommissa specialia, a quolibet honorato: ut hic, & Insti. de sing. rebus per fideic. reli. in princ.

m *Præstito.*] ab eo, qui defert sacramentum.

n *Subire.*] hoc iurm referri non potest. 5 Sed quid si dicat se ignorare veritatem: quia erat absens tempore, quo testator legauit? Rñ. tunc debet iurare, quod nihil tale à testatore audiuit: vt inst. de fideic. hær. §. fi. No. ergo hic, ex minus solemni voluntate necesse esse, vel dari, vel iurari, & sic est contra sup. eo. l. si ueritas. & l. ex testaméto. Sol. hæc corrigit illas secundum quosdam. Alij dicunt, 6 quod hic sine solemnitate relinquere voluit testator. ar. sup. de cod. l. fi. sed hoc non placet. Ioan. ar. inst. de fideic. hær. §. fin. vbi idem casus ponitur, qui & hic, & dicit de testatore, qui solemnem condere voluit uoluntatem. Alij distinxerunt, vt Bart. an hæres dicat, non est tibi legatum, quo casu cogitur probare legatarius verum esse, & solemne, ut in contrarijs, an dicat, non potes petere, quia minus solemne, quo casu loquitur hæc l. nec hoc placet, quia sic expediret primo hæredẽ negare, ut ei solemnitas probetur, quod esse non debet, ut ff. de ui. l. illud §. pen. Item secundum cum in secundo membro, ex imperfecta uoluntate esset ciuilis, & naturalis obligatio, si hæres confitetetur, ut aut so. soluat, aut iuret non solemne, & periuret. præterea hoc est pessimum cogitasse hanc l. vel quòd soluat cum confitetur: uel iuret non relictum, & sic periuret, ut ff. de in li. iur. l. videamus. §. 2. Tandin,

* Vide in hac l. Andreæ. Alc. paradox. lib. 1. c. 4.

4 Quod fieri debet, quoniam aliter probationes saluari nõ possunt secundum rectitudinẽ sermonis secundum Ang.

5 Hic gl. sequuntur Ang. P. & Ias. licet Sal. & Ful. contra. Relicta in minus solenni volũtate, an debeantur.

6 Hæc loctura vna cum ultima Io. est vera, & approbatur per Ias.

dic quarto modo secundum Io. refert an initio confiteatur de relicto ille, qui est grauatus, sed in minus solenni testamento. & sic loquuntur contraria: aut diffitetur, & cum ei est delatum, tunc recurritur ad subtilitatem iuris, & tunc compellitur soluere, vel iurare. & sic non admittitur pœnitentia: ut hic, & infra de fideic. hæc. in fi. ut sic ex mendacio puniatur: vt & s. de non num. pec. au thē. contra qui propriam. & in auth. de tri. & se. § studium. col. 3. licet per delationem sacramenti hoc it. & sic in arg. contra ff. de iureiur. l. cum qui in prin.

festare fideicommissario derelictam [a] noluerit: si forsitan maiorem fideicommissarius expetat: [b] 1† omnimodo [c] exactioni fideicommissi subiacere, & eum ad satisfactionem compelli: cū ipse sibi iudex & testis [d] inueniatur, cuius religio, & fides à fideicommissario electa est, nullis testibus, nullisque alijs aduentitijs probationibus requisitis. ¶Sed siue quinque sint testes, siue minores, [e] vel nemo, causam per illius sacramentū, vel dandum, vel recusandū, suam habere tam firmitatē, quàm exactionem: siue pater sit, qui fideicommissum dederit, siue extraneus: vt æquitatis ratio communiter in omnes procedat. Cum enim [f] res per testium solennitatem ostenditur: [g] tunc, & numerus [h] testium, & nimia subtilitas requirēda est. ¶Lex etenim, ne quid falsitatis incurrat per duos forte testes compositum [i] testamentum, * maiorem numerum testium expostulat: vt per ampliores homines perfectissima veritas reueletur.

1† *expetat.*

a *D. relictam.* vniuersaliter.

b *Expetat.* idest, petat.

c *Omnimodo.* etiam si pœnitere velit. & facere a verum.

a Sequitur hanc glo. Bal. Pa. & Iaf.

d *Testis.* improprie dicitur iudex, & testis, propter hoc, scilicet quia eius iuramento committitur, vt hic subijcit, cuius religio est, & c. & c. & ff. quarū re. ac. non datur. l. 1. in prin. & sic non est cōtra. s. de test. l. omnibus. & s. ne quis in sua causa ius. l. 1. sic & s. manda. l. in re mandata. *

* Adde Cuiac. 12. obs. 19.

e *Minores.* idest, pauciores.

f *Cum enim.* dixit q̄d iuris sit, cum quid petitur ex imperfecta voluntate. si autem ex perfecta, aliter est. Azo. Vel s. confidit de sacramento hæredis, hic non.

g *Ostenditur.* i. ostendere uult legatarius, quod est necesse quādo legatarius nō confidit de sacramento

* *Hāc notam intercpungit editio Haloandri, probatur intercpunctio à Cuiac. 18. ser. 9. vt sit hic sensus, Ne q̄ falsi testes fabricet, & committāt q̄d facilius ex tēposito facturi sūt duo testes quāplures, ideo plures testes desiderari in fideicommissis, ut plures rē communicent. nisi legatur l. 32. ff. de fur. Goth.*

6 Hęc q̄stio nō eget dispensatione:

hæredis: vel quando confitetur hæres relictum ab initio: sed dicit minus solenne. vnde legatarius si habet necessario probare, sine dubio per legitimum numerum debet probare, secundum Io. & H. Sed tu dic secundum Azo. s. cum quis testatur nuncupatiue, & hæres fatetur relictū: sed non solenne, tunc, & c. Et sic collige 6 hic, q̄ cum est nuncupatiuum redactum in scriptis per tabellionem, non probant illud instrumentum: sed tantum per legitimum numerum testium probatur huiusmodi testamentum nūcupatiuum: Sed cum est in scriptis, probatur & testibus septem, & per scripturam insinuatam. & pro hoc est s. de testa. l. si & l. hac consultissima §. si quis. Item duo testes non probant, ergo nec instrumentum, quod duorum vicem sustinet: vt s. de fide inst. l. in exercendis. nisi in casibus ubi plus scripturæ creditur: ut s. si mi. se maio. dix. l. 3. Item maior est authoritas septem testium, quam unius instrumenti: quia tribus ad plus testibus æquiualet tabellionis instrumentum: ut in qui po. in pig. ha. l. scripturas. Item materia daretur falso fabricando: ut ff. quemad. test. ape. l. 1. §. diem. Alij dicunt, ut Io. & H. per illud instrumētum posse probari. & pro eis s. ar. tut. l. fi. & j. de do. l. in donationib. & s. de edi. di. Adr. tol. l. fi. & ff. quemad. test. ape. l. fi. Item tot testium authoritatem videtur continere instrumentum, quot in eo fuerint: ut patet in testamento cæci: ut s. q. test. facere possunt. l. hac consultissima. & in inuentario. ut j. ad leg. Fal. auth. sed cum testor: nam in in

uentario xx. pūt esse legatarij; quorū oium authoritatem gerit instrm. Item si ea, q̄ fiut in scriptis probant p scriptură, uel testes: ut in auth. de fi. inst § quia ergo. & §. si q̄s. & § tū quis. & §. sed & si instra. coll. 6. & s. de test. l. testium & ibi æquiparatur, pbatio scripturæ quinq; testiouæ:

¶Cum autem [k] is, qui aliquid ex uoluntate defuncti lucratur (& maxime ipse hæres, cui summa auctoritas totius causę commissa est) dicere compellitur veritatem per sacramenti religionem: qualis locus testibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria, & indubitata fide 3† relicta cū & in leges [l] respeximus, quę iustis [m] dispositionibus testatorum omnimodo hæredes obedire compellunt; & sic strictius eam exigūt, 4† ut etiam amittere lucrum [n] hæreditatis faciant eos, qui testatoribus suis minime paruerint.

IN AVTHENTICA, de hæredi. & Falcidia. §. si quis autem non implens. colla. j. constitu. j.

Hæres post iussum iudicis intra annum non exequens iustum testatoris iudicium, priuatur omni lucro hæreditario personis hic enumeratis applicando. h. d. Salic.

HOc ampli[9], [o] q. defuncti

ergo econ ra, q̄ fiunt sine scriptis probant p testes, vel instra, q̄a eadē est corū authoritas: ut d. l. in exercē dis. Et hæc opi. Io. cō suetudine approbat gñaliter licet prima Az. vel validiora habeat argumenta: sed vi io si coiecturæ standū: sine hoc numero: ut ff. de leg. 2. l. cū pponebat. sed ibi est coniectura probatio septem testiū. Item est hic ar. p nobis in eo, q̄ no s. de se. tab. l. 2.

h *Numerus* q̄ est, qñ legatarius nō confidit de facto hęredis, vel qñ hæres confitetur ab initio relictū, diffitēt tamen in solenni uoluntate: vnde legatarius habet necesse probare.

i *Compositū.* l. testiū.

k *Cum autem.* nunc redit ad primum casum. Azo.

l *Et in leges.* bene dicto recusato sacramēto legatum soluendum. Azo.

m *Iustis.* non iniustis: ut s. de ijs qui. vt indig. l. nō opottet.

n *Lucrum.* si tamen testōres hoc dixerūt, non aliter. & sic non est contra. s. de inof. testa. l. si quis in suo. in prin. quæ est contra. Vel hic loquitur in extraneo hęde, qui plus punitur nō parens; q̄ patet, q̄a dicit lucrū, ut s. de codi l. fi. ibi, in suo hoc nō placet: q̄a & s. dixi, siue pr̄ sit, &c. vel hic nullo mō uoluit parere: ibi uoluit: licet tarde. Vel hic sciebat eē relictū, ibi dubitabat. Vel hic relictū erat uenerabili loco, ibi priuatæ psonæ. Vel hic dicit, q̄ hic amittit lucrū, sed nō dicit totū. Vel lex ista refert ad eas leges, q̄ nō imponēt certā pęnā: ar. ff. de uer. ob. l. doli. Vel loquitur s̄m antiquas leges q. d. sic erat oli: nō aūt dicit, q̄ sic sit hodie, imo nō est ita hodie p legem illā sed p authē. hodie, idem. & ideo sequitur auth. hoc amplius, &c. quæ est de hær. & fal. §. si quis autem non implens col. 1.

gaæ sine uniuersalitate, eo q̄a qui nec lo de cōsuetudine loquitur: & est verior de iure, ut & te nunc gl. in l. 2. & ibi Bal. & q̄ adm. test. ape. Iaf.

Instrumētorum, & testium ea dē est authoritas.

3† *al. q̄d.*

4† *al. deest*

e Vera solutio est, q̄ ibi loqr in casu pęnali qñ hęres negat dare filio ultimam à patre sibi relictam. Bar. Ang. & Iaf.

HOc amplius. CASVS. Hæc aut. amplia. l. C. Nā in l. codicis dicebat, Si hæs nō obtēperat uolūtati defuncti, lucrū hæditatis pdit. Hæc auth dicit si hæs nō implet iudiciū defuncti, si est monitus à iudice, & intra annū nō impleuit, quartā debitā iure naturæ nō pdit: sed pdit totū aliud lucrū hæditatis, & trāsibit cū suo onere ad aliā psonā, dū tū pstet ista psona cautionē de voluntate defuncti adimplēda. Sed q̄ sunt psonę in quas trāseat? Certè primo loco applicat substituto. Secundo loco cohæredib. coiūctis, Tertio fideicōmissario uniuersali, uel fideicōmissario singulari maioris rei. sed si nō sunt istæ psonæ, & sunt plures legatarij æquales applicat oib. si uolūt. & sed à applicatio fit s̄m ordinē scripturæ: ut q primò noiatus est, uocat. si ille nō sit: uocent serui: si illi nolūt, vocant extranei: si nolūt extranei, uocat fiscus. filij aūt iuste exhæredati nō uocantur.

o *Hoc amplius.* q. d. dixi qualiter puniat. l. codicis: nunc dico

dico hoc amp lius, quod qui iudicium, &c.

a *Repræsentatum*, alias no. repræsentatum, &c. & alias, fine non. & primam legem: quia secus si esset repræsentatum per legem, hoc est, quod defunctus voluit fieri: hoc lex impleret: vt in libertate danda, quam sena usconsultum repræsentat, vt nec imponatur pœna cessanti: ut ff. de fideic. l. cum uero. §. pe. & §. antepen. & l. si eũ. §. si quis seruum. & sup. si man. ita fuer. ali. l. fi. Alia litera *a* planius legit, & dic repræsentatum i. lege vallatum, vel munitum: vt aperte dicitur in corpore. §. his igitur a nobis.

a al. deest, non.

a Vtraque placet Ba. Pau. & Ia.

iudicium lege non [a] repræsentatum [a] monitus [b] a iudice intra annũ [c] non implet, excluditur eo, quod præter debitum naturale [d] perceperit ex eodem iudicio. Hęc autem cum onere suo (danda super hoc cautione [e]) defertur primo substitutis, [f] mox ordine seruato cohæredibus adeuntibus, vel generali fideicommissario, vel legatario soli, vel ex plurib. in parte potiori, [g] vel speciali fideicommissario, vel legatario maioris emolumenti, vel omnibus [h] vel volentibus, [i] vel libertate in testamento donatis, prout quisque eorum prior nominatus [k] est: exhæredatis ne hic quidem respectis: [l] postremo defertur extraneo [m] vel fisco.

b *Monitus*. bis, uel ter, *b* vt in auth. de eccl. titu. §. sinautẽ, qui hoc facere. collatio 9.

b Hoc verum in felicitis ad pias causas, quãdo hęres non fuit negligens p cõtractum: alias sufficeret vnica monitio. Barto. Sal. & Ias.

c *Intra annum*. post admonitionem iudicis computandum, vt in corpore. §. si qs autem. sed in nouella dicitur a tempore quo pronunciatum est legatum esse pręstandum.

d *Naturale*. naturale ergo debitum propterea, quod defuncto non obedit, *c* non amittit: alia amittit: quia hoc quasi debitum: alia, ut lucra censentur nec eorum par ratio est: ut sup. de codic. l. fi. §. fi. & de cur. fur. l. fi. in prin. An idem si legi hæres defuncti non obedit, non faciendo inuentarium: vt ideo amittat hanc Falcidiam debitam iure naturæ. In Falcidiam debitam iure institutionis certum est amitti: ut inf. ad leg. Falc. auth. sed cum testator. sed secus puto in hac iure naturæ per auth istam.

c Sequunt hanc glo. Bar. Bald. Ang Pau. & Ias.

e *Cautione*. de complendo ea, quæ rectè disposuerunt testatores: vt in corpore. §. si quis autem non implens. col. j.

f *Substitutis*. non ergo expirat substitutio vulgaris ab adita hæreditate. & sic est contra. sup. de imp. & alijs sub. l. quod aditam. Solu. *d* hæc corrigit secundum quosdam. Tu dic, *e* ꝙ hoc admittitur non ex ui substitutionis, sed ex beneficio legis. nam & legatarij, & extranei admittuntur, quos constat non fuisse substitutos. Porro si hæreditas non fuisset adita, non haberet extraneus, *f* nisi admitteretur causa libertatum conseruandarum. vnde si nullæ libertates essent relictæ, nullo modo admitteretur: vt instit. de eo, cui lib. causa bo addic. §. 1.

d Reprobatur secũdũ scriben.

e Idẽ Bar.

f Ista est no. glo. secũdũ An. hic.

g *Potiori*. sic int. de do. l. sancimus. §. sinautem in huiusmodi casibus.

h *Omnibus*. cum omnes uelint.

i *Volentibus*. cum quidam volunt, quidam non.

K *Nominatus*. semper inhærent onere prædictæ cautionis vt in corpore §. si uero nullus eorum. & no hic de ordine seruando: ut ff. de fideic. lib. l. generaliter. §. si quis alienũ. & de hær. inst. qui soluendo. ij. Sed contra ff. de solut. l. in his. §. fi. & l. seq. & inst. de leg. §. ante.

ADDITIO. Dic, quod ibi uoluntas erat certa, hic uero dubia. Barto.

l *Respectis*. nam nullo modo admittuntur, si iustè exhæredati sunt: ut in corpore. §. exhæredatos. Sed quare non vocatur exhæredatus inter nominatos ex testamento, cũ ipse nominatus est? Respon. ad malum fuit, non lucrum aliquod, vel bonum nominatus. Item nunquid admittitur inter eos, qui ueniunt ab intestato, cum ipse de illis sit, & quidem primus: ut ff de suis, & legi. hære. l. filius? Respon. non nisi per querelam: ut sup de inof. test. l. si hæredum. & l. filium. & est ratio: quia uidetur adhuc testamentum ualere, cum lex faciat eos hæredes loco repulsi: ut in corpore. §. in omnibus. & hæres hæredis, &c. ut supra de hær. inst. l. fi. Et ꝙ dĩ agnatum proximum filium esse ad succedendum, uerum est, non facto testamento. Vel facto sed non adita hæreditate: ut ff. de contra tabu. l. filium. §. sed cum exhæredatior. Item nunquid inter extraneos admittetur, uel ante, uel post fiscum? Respon. quidam, non propter p̃dictas rationes: sed potest *g* dici contra: ut quasi quilibet admittatur: ut ff. de adop. l. si pater. 1. §. qui duos.

g Reprobatur secũdum Bar. Bal. Sal. & Ias.

m *Extraneo*. & primo ipse, quã fiscus: vt innuitur in corpore, & arg. inf. de cad. tol. §. n. Item extraneum intelligo quẽlibet, cui nihil testamento est relictum, siue de uenientibus ab intestato sit: siue prorsus extraneus.

Communia de legatis, & fideicõmissis: & de in rem missione [i] † tollenda.

TITVLVS XLIII.

i † Intermissione.

Pro re testatoris legata, & ad grauatum peruenta competunt tres actiones, scilicet actio personalis ex testamento rei uendicatio: & hypothecaria: varietate legandi sublata. Sal.

¶COMMVNIA DE LEGA. &c.

Postquam separata iura dixit legatorum, & fideicommissorũ hũc iungit, ut insti. de le. §. sed ne in primis. h

h Cõtinuatione hãc sequitur Bar.

Imp. Iustin. A. Demostheni P.P.

LEX I.

CVm ij, [n] qui legatis, vel fideicommissis honorati sunt, personalem actionem plerunque [o] habere noscatur: quis

CVm ij. Diuiditur in sex partes. Primo exordium, recitando ius antiquum. Secundo interendo ponit statutum suum. Tertio probat illud per rationes. Quarto ampliat. Quinto tollit obiectũ. sexto limitat, quod de actione hypothecaria dixerat. Secunda ibi, Rectius igitur. Tertia ibi, Cũ enim hoc. Quarta ibi, Et hęc disposuimus. Quinta ibi, Cum enim non aliter. Sexta ibi, In omnibus autem. Salic. CASVS. Olim erant certi modi relinquendi legata, vel fideicom. scilicet, per vendicationem, per sinendi modum, damnationem, præceptionem: vt insti. de leg in princ. & quolibet istorum modorum dabatur legatario specialis via ad consequendum, quod erat ibi legatum. Primo casu habebat actionem in rem. Secundo exceptionem. alijs duobus habebat tantum actionem personalem ex testamento. Item nec dabatur rei vend. nisi prius esset missus legatarius per iudicem in possess. rei tibi legatæ: quam diuersitatẽ tollit Imperator, statuens, vt qualitercunque aliquid legetur, dentur legatario actiones, scilicet, actio in rem, & in personam. hypothecaria in alijs rebus defuncti. & quod tacita hypothec. dari debet, probat tribus rationibus. Vna est, vt sicut testator expresse poterat aliam pro re legata obligare dicendo sic, lego tibi prædiũ Sempronianum, & pro eo sit tibi obligatum prædiũ Seianum, ita tacitè a lege præsumitur obligatum, si hoc testator non expresserit. Item alia ratione, quia legibus nouis tacita potest contrahi hypotheca. Item vt seruetur testatoris voluntas, & hoc in prima. Hæc vera sunt, non solum si ab hærede legatum fuerit relictum dandum: sed etiam si a legatario: vt si testator legauit mihi centum, & rogauit vt quinquaginta restituerem Titio, habebit actionem in rem, & personalem ex testamento & hypothecariam in meis quinquaginta, pro suis, & hoc in secunda. Pro mensura autem eius, quod legatum est, in hæredem aut legatarium datur hypothecaria: nec in rebus proprijs hæredis vel legatarij: sed in ijs, quæ a testatore relicta sunt, constat hypot. & hoc in tertia & vltima parte. Viuianus.

n *Cum ij*. quid differt prima a secunda lege? Respon. in prima innuit quatuor genera legatorum. in secunda legata & fideicommissi.

o *Pleruque*. quandoque enim non habent. puta quia deficit testamentum solennitate iuris. vel quia non est capax, vel quia legatarius possidet rem sibi legatam. Et nota *i* (quod potest colligi ex ijs, quæ hic dicuntur, & institu. de lega. §. secundo.) cum olim legabatur per vindicationem, habebat legatarius actionem in rem: cum per sinendi modum habebat exceptionem, si possidebat,

Legata olim fiebant tripliciter.

i Sequunt eam Bart. Bal. Sali. & Ias.

debat, cum vero per damnationem vel præceptionem, habebat tantum personales, quę dicuntur ex testamento, licet forsan non sit testamentum, sed relictum nutu solo: vt ff. de leg. 3 l. nutu.

vel vindicationis,[a] vel sinendi[b] modo,[1] † aliorumq; generum[c] legatorum subtilitatem prono animo admittat, quam posteritas[d] optimis rationibus vsa, nec facilè[e] suscepit, nec inextricabiles circuitus laudauit?[f] qs in rē missionis[g] scrupulosis vtat ambagibus? ¶ Rectius igitur esse cēsemus in rem quidem missionem penitus aboleri: omnibus verò[h] tā legatarijs, quā fideicommissarijs vnam * naturam imponere:[i] & non solùm personalem[k] actionē præstare, sed[2] † & in rem: quatenus eis liceat easdem res, siue per quodcunque genus legati, siue per fideicōmissum fuerint derelictæ, vindicare in rem actione instituenda: & insuper vtilem Seruianā, idest, hypothecariam super ijs,[l] quæ fuerint derelicta, in res mortui præstare. Cùm enim[m] iam hoc iure nostro increbuit, licere testatori hypothecam rerum[3] † suarum in testamēto, quibus voluerit dare, & iterum nouellæ constitutiones in multis[n] casibus tacitas hypothecas introduxerunt: non ab re est, etiā nos in præsenti casu hypothecariam donare[4] † actionem, quæ etiam nullo verbo præcedente[o] possit ab ipsa lege induci. ¶ Si enim testator ideo legata, vel fideicōmissa dereliquit, vt omnimodo personæ ab eo honoratæ ea percipiant: apparet ex eius voluntate etiam prę fatas actiones contra res testatoris esse[5] † instituēdas, vt omnibus modis voluntati eius satisfiat: & præcipuè cùm talia sint legata, vel fideicommissa, quæ pijs actibus sunt deputata. ¶ Et hęc disponimus non tantùm si ab hærede fuerit legatum[6] † relictum, vel fideicōmissum: sed & si à legatario, vel fideicommissario, vel alia persona, quā grauare fideicommisso possumus, fideicommissum cuidam relinquatur. Cum enim non aliter valeat, nisi aliqd lucri[p] [7] † afferatei, a quo derelictū est: nihil est graue, etiam aduersus eū non tātum personalem, sed etiā in rem & hypothecariā extēdere actionem in rebus, quas à testatore consecutus est. ¶ In omnibus,[q] autē huiusmodi casibus in tantum & hypothecaria vnumquemque[r] conueniri volumus, in quantum personalis actio aduersus eum competit: & hypothecam esse non ipsius hæredis,[s] vel alterius personæ, quæ grauata est fideicommissio, rerum: sed tan-

a *Vendicationis*. idest, legati relicti per vendicationem, vt quia testator dixit: Titius vēdicet talem fundum.

b *Sinendi modo*, idest, legati relicti per sinendi modum: dicendo, hæres meus sinat talem habere rem talem.

c *Aliorumq; generum*. puta per præceptionem, vel damnationem, vt instit. de leg. §. 2.

d *Posteritas*. i. noua hominū cōsuetudo.

e *Facilè* non patenter suscepit: quia nō erat ei facile tale genus loquendi. sic ff. de prob. l. si quis hominem liberum.

f *Laudauit*. sic ff. de cond. indeb. l. dominus & ff. vsufr. quēad ca. l. si vsusfruct* mihi legatus 2. resp.

g *Missionis*. olim nō poterat agi rei vendicatione, nisi mitteretur in possessionē legatarius.

h *Omnibus vero* i. omnibus legatis & fideicōmissis ponit *a* em genera singulorū, & non singula generū. & sic non est contra. insti. de obli quæ ex quasi contra. §. si itē ꝙ assimilat legata & fideicommissa, dic. s. specialia, nam generalia differunt, cum hic statim mortuo testatore transeat dominiū: vt ff. de fur. l. a Titio. vel saltē adita hæreditate, vt ff. de leg. 1. l. si sibi homo. § cum seruus. in illis. l. generalibus, demum facta restitutione transit dominium, vt ff ad Treb. l. facta. in princ. & l. si eius. §. si quis. itē ex primis non detrahitur Falcidia, ex alijs sic, vt dicemus statim, sed & generale potest relinqui in forma speciali, & seruabitur quod in speciali, vt ff. ad Treb. l. mulier. 1. § fin.

i *Imponere* quantum ad actiones competentes pro eis.

K *Personalem*. siue testatoris erat res legata, siue aliena: sed in rem datur, cum erat testatoris, vt inst. eod. §. nostra aūt.

l *Super ijs*. i. pro securitate eorum, quæ relicta sunt. Sed in casu. s. cum liberatio est relicta, non est necessaria *b* hypotheca vel alia cautio, cum habeat exceptionem, vt ff. vt in poss. leg. l. 1. §. si debitori. sed & actionem ex testamento habet, vt liberetur, vt ff. de lib. leg. l. 3 §. nunc. & l. ꝙ mihi.

m *Cum enim*. tres rationes ponit quare hypothecaria est danda.

n *In multis*. vt in dote, vt supra de rei vx. actio. l. vnica. §. 1. & in tutelis, vt supra de administ. tuto. l. pro officio. & in alijs casibus quos habes infra, in quibus causis pign. ta. contra per totum. Et no. hic *c* quod pro re testatoris datur rei vendicatio personalis: vt ff. de leg. 2. l. cum filius. §. varijs & de le 1. l. huiusmodi. §. fin. & pro eadem re non datur hypothecaria *d* contra aliquem, sed pro alijs rebus defuncti, vt hic. In casibus tamen fortè vtraque datur, vt supra de iure dot l. in rebus. & infra ad Trebel. auth. contra cum rogatus. hoc tamen ita, si alij non sunt legitimè legatæ aliæ res defuncti: similiter ne qđ vni datur, alteri deuegetur. alię autem res quondam testatoris possunt esse penes legatarium, vt si alicui testator legauit plura prędia, & ab eo reliquit centum.

o *Præcedente*. idest, si nihil dixisset testator. Azo.

p *Aliquid lucri*. pecuniatij, *e* vt & supra de fideicom. ab eo. & ff. de legat. 1. l. plane. 2. §. fin. & l. sequen. Et ex hoc colligit B. legatarium singularem detrahere Falcidiam & pro eo. ff. ad legem Falcidiam. l. pœnales §. fin. Sed certe hic affert lucrum, sed illud reddit. sic & ff. soluto matrimonio. l. si cum dotem §. si pater filia. Vel dic non aliter valeat, scilicet, hypothecaria, nisi &c. nam non datur contra legatariū, nisi aliquid lucri a testatore habuerit pręter rem legatam, vt & in fine huius legis. Item quod dicit dicta l. pœnales. ideo detrahit, quia & hæres detraxerat ei, & sic, ex persona hæredis, non sua detrahit scilicet id, quod hæres detraxerat. Ioan. vero dicit non vti, *f* & pro eo est. ff. ad legem Falcidiam. l. lex Falcidia si interueniat. § nunquam. & ad Trebel. si patroni §. qui fideicom. & l. mulier. 1. §. fin. & l. nam quod. §. fi. & l. 1. §. si is, qui quadringenta: l. Lucius. § hæres, & l. facta. § si cum suspecta, & de an. lega. l. liber § a liberto. & de vulga. substitutio l. cohæredi. §. cum filiæ. & de legatis secundo, l. Imperator. Generalis autem fideicommissarius rogatus secundo restituere, non retinet, nisi in casibus, vt dices infra ad Trebellian. l. penult. §. fin.

q *In omnibus*. nota legatarium agere hypothecaria contra hæredes legantis pro rata, non insolidum, quod est speciale, vt no. infra de debi. ciui. l. fi. li. 11. regulariter contra, infra si vnus ex plu. hęre. l. 2.

r *Vnumquemque*. q. d. sunt legata decem. pro decem erunt omnia bona obligata, vt his decem solutis omnia bona liberentur.

s *Hæredis*. nisi post sex menses, vt infra, vt in poss. lega. l. certa. Azo.

ADDITIO. Tu dicas secundum Barto. hic, quod ibi hinc ad mille annos bona hæredis non erunt obligata obligatione tacita pro legatis, quæ inducitur per hāc legem. sed bene

1 † *al. modi.*

* *sic l. 1 ff. de le. 1. quę non Vlpiani sed Iusti niani est. PP.*

2 † *etiam.*

a Sequunt com. doc.

3 † *Deest hoc ineptè.*

4 † *Deest.*

b Sequunt eam Bart. Bald. Pau. Ias.

c Sequunt doc. & plenius Bart. Bald. ī. de sacrosanc. eccl.

d Glo. sequit Bar. B. Angel. Pau. Sal. & Ias. quia si alteri essent legatę, non essent hypothecatæ: quādo superarent alię res defuncti, alias secus. Pau.

5 † *sedestas.*

e Ideo ille ad quem peruenit ius patronatus, nō potest grauari. Bar.

6 † *Deest relictum.*

7 † *offerat, al. auferat.*

f Ex persona sua, sed ex persona hęredis sibi detrahentis. Bar. B. Angel. & Ias.

bene fatetur ipse Bar. quòd post sex menses potest in rebus hæredis fieri missio, & sic obligatæ erunt pignore prætorio, vt ibi.

a *Earum* s. omnium, vsque ad eam quantitatem, qua cōpetit personalis: vt supra prox.

OMne verbum. Primo dictum. Secundo illatio. Tertio ratio. Secunda ibi, Sit igitur. Tertia ibi, Et nemo moriens Sal.

CASVS. Testamentū fecisti in quo hæredem instituisti, Titio x legasti: quibus verbis ea legasti, an sit differentia, quæritur? Respon. quod non: siue verbis precatiuis, siue per verbum mando, siue ꝑcipio. Item ut natura legatorum, & fideic. coæquetur, nec sit inter ea differentia sicut olim erat, sed ut non contrarium in legatis, & fideicom. reperiatur, reducantur legata ad fideicō. & triplex actio detur legatario ad consequendam rem sibi legatam, uel per fideic. relictam: actio, videlicet ex testamento hypothecaria, & in rem. si autem testator legati fecerit mētionem, non fideicō. tunc idem intelligatur legatum, & fidei com. quia rebus, nō verbis legem imponimus. Viu.

tummodo earum,[a] quæ à testatore ad eū peruenerint. D. xv. Kal. Octob. Calcedone, Decio V.C. Coss.

Exæquata sunt legata, & fideicommissa verborū varietate resecta. h. d. Sal.

Idem A. Iuliano. P.P.

LEX II.

OMne verbum significās testatoris legitimū sensum, legare, vel fideicōmittere volentis, utile, atque validum est, siue directis[b] verbis, quale est, iubeo,* fortè: siue precarijs utatur testator, quale est rogo, uolo, mādo, fidei tuæ committo: siue iuramentum[c] interposuerit: cum & hoc nobis audiētibus uentilatum est testatore quidem dicente[d] 1† ὁρκίζω, partibus autē huiusmodi uerbum huc atque illuc lacerantibus. ¶Sit igitur (secundum quod diximus) ex omni parte uerborum non inefficax uoluntas secundū uerba legantis, vel fideicommittentis: & omnia, quæ naturaliter insunt legatis,[e] & ea fideicommissis inhærere intelligantur: & contra quicquid fideicommittitur, hoc intelligatur esse legatum: & si quid tale est, quod non habet naturam legatorum,[f] hoc ei ex fideicommissis accōmodetur: & sit omnibus perfectus euentus, & ex omnibus nascētur in rem actiones,[g] ex omnibus hypothecariæ, ex omnibus personales.[h] Vbi autem aliquid cōtrarium in legatis, & fideicommissis eueniet,[i] hoc 2† & fideicommisso[k] quasi humaniori aggregetur, & secūdum eius dirimatur naturā. ¶Et nemo moriens putet 3† legitimam voluntatem reprobari, sed nostro semper vtetur adiutorio. & quemadmodum uiuentibus prouidimus, ita & morientibus ¶prospiciatur.[l] & si specialiter legati 4† tantummodo faciat testator mentionem, hoc & legatum, & fideicommissum 5† intelligatur: & si fidei hæredis, vel legatarij aliquid committatur, hoc & legatum[m] esse videatur. nos enim non verbis, sed ipsis rebus[n] leges imponimus.* Dat. x. Kalen. Mar. Cōstantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. 531.

b *Directis verbis.* tūc dicuntur directa, qū verba sunt præceptiua, non directa, quā do deprecatiua, ut hic. Vel directa, quando dirigit sermonē ad hæredem. Non directa, quando ad honoratum. vt ff. de lega 2. l. miles. in fi. primo resp. & l. cum pater. § donationis. vel directa, cum directam libertatem relinquit seruo: non directa, quando per fideic. vt inst. de sing. re. per fideicom. re. §. libertas.

c *Iuramentum.* puta lego tibi x. si iuraueris non ascendere Capitolium quod iuramentum hodie sublatum est: ut ff de cond. inst. l. quæ sub conditione. nisi in duobus casibus: vt ff. de manu. testa. l. si quis libertatem. & de cond. & dem. l. municipibus & dic: vt ibi no. Vel pone, quod rogauit hæredem, vt iuret se daturum: vt ff de leg. 2. l. cum pater. § filius etiam. ter. io, vt cum testator dixit. s. ut legatum soluatur: iurauerit, siue non.

d *Dicente.* voluntatem suam cum iuramento.

e *Legatis.* vt quia ab inuitis exiguntur: sed fideicommissum olim pendebat ex fide hæredum, vt cogi non possent nisi per prætorem: ut inst. de fideicom. hære. in prin.

f *Legatorum.* vt quia ab intestato relinqui non poterant, ut institutio. de fideicommis. hæredi. §. præterea. Itē nec post mortem hæredis, uel legatarij, sed fideicommissarij sic: vt inst. de leg. §. post mortem. Item non poterat legari à legatario. sed fideicommitti sicut institutio. de sing. rebus per fideicommis. in principio. Erat & alia differentia, quam habes in de cad. tol. §. ubi autem.

g *Actiones.* sic ergo si à legatario legauerit aliam rem pu ta illius propriam, non eam, quam ei legauit; competit illi alij legatario in re illa proprij legatarij primi *a* rei vindicatio. & hoc satis videtur expressum supra lege prima. § & hæc. Sed quid si rogauit hæredem, uel legatariū manumittere seruum: puta reliquit seruo suo fide commissariam libertatem. nunquid potent, vt liber vindicare libertatem statim ante, quam manumittatur? Respon. non uidetur, *b* sed secus in directa: vt ff. de fideicommis. liber. lege, generaliter. §. fi. & lege, cum uero. §. fi. & de manumi. testa. lege, testamento liber. Item dic idem in quolibet fideicōmisso, quod in fideicommissaria libertate, cum a legatario relinquitur, nā prius fit legatarij primi & tunc non transit statim in secundum, sed in primum immediate transit: vt ff. de furt. l. à Titio. & de leg. 2. l. imperator. & est ratio: quia & si non huius rei, aliarum tamen sit dominus. sed legatarius primus, nisi huius rei fiat: non fit alterius. & ideo non statim recta uia in fidei commissarium transit, *c* & ad hoc supra eo l. prima. §. & hæc disposuimus. potest ergo dici correctum, quod est ff. de fideicommis. lib. lege, cum uero. §. apparet. ubi traditur matri, & non fit statim liber. Item quod hic dicit, ad genera, non ad singula refertur. nam ex legato quantitatis non oritur in rem actio. Item ex legato q̄titatis nō oritur in rē actio. Itē ex legato liberationis nō oritur hypothecaria: vt ff. ut in poss. leg. l. si debitori.

h *Personales.* puta ex testamento, & hoc si relicta sunt in testamento. nam si ab intestato: tunc persecutione, idest officio iudicis: ut ff de actio. & oblig. l. actio in rem, secundum quosdam. nam nil ualent codicilli, nisi testamentū sit cum eis, ex quo adeatur hæreditas: ut ff de iure codic. l. si quis cum testamentum nullum. §. fi. sed certe & tunc dabo actionem ex testamento: *d* quia codicilli sunt testamentum, in larga significatione, scilicet testatio mentis, ut inst. de test. in prin. & ff de cod. l. conficiuntur. & l. ab intestato. ubi dr̄, ꝙ non facto testamento, codicilli tenent uim testamenti: alias si est f. ētum ius sequuntur eius: ut ff. de iure cod. l. si quis cum. in princi. & l. ab intestato. Vel dicā *e* dari condictionē ex lege. quia per Imperatores iura codicillorū prius inuēta sunt, ut inst. de cod. in prin.

i *Eueniet.* vt in exemplis, quæ habuimus supra ead. l. in gl. quæ incipit, ut quia ab intestato.

k *Hoc fideicommisso.* hoc ius contrarium est statutum in fideicommissis.

l *Prospiciatur.* s. ut eorum uoluntas seruetur: ut arg. in authen. de hær. & F. l. §. hæc. n verba & §. fi. col. 1.

m *Et legatum.* sed nōne in veteri iure erāt exæquata: vt ff. de leg. j. l. j. Rñ. *f* sic, inia, seu effectu, sed hodie ēt natura sublata ē in rē missione ut s. l. px. Vel respicit ad nouū i°

n *Sed ipsis rebus.* idest, sensum non uerba spectamus. sic,

* Atqui Vlpianus in Fragm. ait hoc uerbum esse ꝑcariū, quod magis probat con. nā & Seruius idē ait ad illud Ver. Infandum regina iubes renouare dolorē. uide etiam de hoc uerbo Cui. 11. obs. 25.

1† Aliàs, ἐξορκίζω σε vide in hūc locum And. Alc. lib. disp. 4. c. 12. tamen reprehenditur a Cuiac. 16. obs. 25.

a Nihil est Barto. Bald. Pau. Sal. & Ias.

b Idem ꝑ dic. scrib.

2† *Deest Dat.*

3† *Suam legitimam.*

4† Da. tantum.

c Idē Pa.

5† *esse intelligatur.*

* *Concor. c. fi. ext. de cf. del. cum glo. 1. & c. commissa. § porro. cū gl. sup. ver. faciendum de electio. lib 6.*

d Directā qū sunt cōfirmati ꝑ testm̄. al. datur utilis ꝑ & gl. seqt̄ B. B. Angel. & Ias.

e Et male q̄a subest materia arguēdi. Bal.

f Imo dic ꝙ ibi natura fideicōmissorum tribuit legatis: hic uero natura legatorū tribuit fideicommiss. ꝑ. licet Bar. dicat aliter.

fic infra de dedi.liber.tol.l.j.& ff.de adim.leg.l.3.§.conditio,& inf.quæ res pig.ob.poſſ.l.fi.& ſup.de lib.præt.l.3.

S *I duobus*.] Primo ponit dubitationem antiquorum Secundo eius ſtatutum,& deciſionem. Tertio deciſionem circa æſtimationem declarat Secunda ibi,Sancimus. Tertia ibi,Seruis.h.dicit Bald.CASVS. Si teſtm feciſti, hæredem inſtituiſti, & Seio,& Titio,& Caio optionem ſeruorũ legaſti, & in electione diſcordent: vel optionem legaſti vni & antequam eligeret vita functus ſit tribus hæredibus relictis, ad quos optionem tranſmittit, & diſcordent, quid iuris ſit, quæritur? Reſpõ.q ſors fiet inter eos:& quem ſors prætulerit,ille eliget: alijs æſtimationẽ partium ipſos contingẽtium præſtabit, & facienda eſt æſtimatio ſecundum, quod in litera dicit, vſque ad §.ſed & ſi quis. Vbi dicit, quod ſi alicui optionẽ legaſti, non vt legatarius eliget, ſed alius, ſi ipſe elegit,ſtabit legatarius electioni.Si non,vel quia voluit,vel quia nõ potuit,vel deceſſit eliget legatarius, ſed non meliorẽ,ſed mediocrẽ,& hoc in ſecunda. Si autem ſub certo die puta ex die Paſchæ, vel purè aliqd mihi legaſti: an hæres rem legatã alienare,vel obligare poſſit,quæritur? Reſpon. quod non, cum non ſit ſua, ſed mei legatarij,nec ſeruum legatum manu mittere debet & hoc in terra. Si autem ſub conditione,ſi nauis ex Aſia venerit, vel ſub incerto die, puta quãdo erit Antichriſt[9],aliqd mihi legaſti. An pendẽte cõditione, ſiue generale, ſiue ſpeciale eſt per ſubſtitutionem,ſiue reſtitutionem relictum, poſſit hæres alienare, vel alij obligare, quæritur? Reſpondeo id quidem in hæredis eſſe poteſtate,melius tamen cum facturũ ſi ſe ab huiuſmodi alienatione abſtineat, ne noie euictionis teneatur,quia ſi alienauerit,& poſtea conditio extiterit,nulla reddetur venditio,ſi a tpe celebrati contractus, ita vt contra legatarium,vel fideicom. nulla currat præſcriptio, vel viuca. ſiue fuerit legatum relictum pure, & ſub certo die,ſiue ſub conditione, & die incerto. & mihi legatario a quocumque poſſidente, rem mihi legatam vendicandi dabitur facultas a poſſidente nulla exceptione opponenda. & hoc in quarta. Si aũt emptor malã fide emit, ſciens eam non eſſe hæredis vendentis, tũ dabitur ſibi regreſſus pro pretio contra venditorem, nec ager ad duplam noie euictionis, & ſi de euictione ſtipulationem interpoſuerit, creditori aũt dabitur pignoratitia contra hæredem obligantem. & hæc ſic ſtatuta ſunt, vt voluntas defuncti obſeruaretur. Si autem emptor bona fide emit, integra iura ſibi reſeruentur.ſiquod agat ad pretium recuperandum,& ad intereſſe, vt ex ſtipulatu ad duplum nomine euictionis, & hoc in quinta,& vltima parte. Viuia.

Vbi plures, quibus optio eſt relicta, diſcordant in eligendo, ſorte dirimitur.h.d.uſque ad §. & ſi quis. Bald.

Idem A. Ioanni PP.

LEX III.

SI duobus, vel tribus hominibus,vel plurib. ſorte optio [a] ſerui, vel alterius rei fuerit relicta, vel ſi vni quidem legatario optio ſerui, vel alterius rei relicta ẽ: ipſe autem moriens pluries ſibi reliquerit hæredes, dubitabatur inter veteres: ſi inter legatarios,vel hæredes legatarii fuerit certũ, & alter alterũ ſeruũ, vel alterã rẽ eligere velit, quid ſit ſtatuẽdũ. ¶ Sancimus itaque in oĩbus hmõi caſibus rei iudicẽ fortunam [b] eſſe, * & ſortẽ inter altercantes adhibendam: vt quem ſors prætulerit, is quidem habeat poteſtatem eligendi, cæteris aũt æſtimatione præſtet cõtingentium eis partium: ideſt ſeruis qd & ancillis maioribus decem annis,ſi ſine arte ſint viginti ſolidis [c] æſtimandis,minoribus vero decem annis non amplius,quam in decem ſolidos cõputandis. ſin autem artifices ſint, vſque ad triginta ſolidos æſtimatione eorũ procedente,ſiue maſculi,ſiue fœminæ ſint: exceptis notarijs [d] & medicis * vtriuſque ſexus:cũ notarios quinquaginta ſolidis æſtimari velimus, medicos autem & obſtetrices ſexaginta. Eunuchis minoribus quidem decem annis, vſque ad triginta ſolidos valentibus, maiorib. vero vſque ad quinquaginta. ſin autem artifices ſint, vſque ad ſeptuaginta.

Quandoque optio rei legatæ cõmittitur tertio: illo non eligente in annũ, vel morte præuento, electio transfertur in legatarium,qui non poterit eligere meliorem,ſed mediocrem.h.d. vſque ad §. ſed quia noſtra maieſtas. Salic.

¶ Sed & ſi quis optionẽ ſerui,vel alterius rei reliquerit non ipſi legatario, [e] ſed quẽ Titius fortẽ elegerit, Titius aũt,vel noluerit eligere, [f] † vel non potuerit, vel morte fuerit præuentus, & in hac ſpecie dubitatur apud veteres,quid ſtatuendũ ſit, vtrũne legatũ expiret,an aliqđ ei inducatur adiutorium, vt viri boni arbitratu procedat electio. ¶ Cenſemus itaque, ſi infra annale tempus ille, qui eligere iuſſus eſt, hoc facere ſuperſederit, vel minimè potuerit, vel quandocunque deceſſerit: ipſi legatario videri eſſe [2] † delatam electionem, ita tamen, vt

a *Vel pluribus ſorte optio*.]i.electio,& ſic accipitur ff.de optio.lega.

b *Fortunam*.] ſic & ff.fam.erciſ.l. ſi quæ cautio.[illegible]& ff.de iu.l.ſed cum amb[illegible]o.& Inſti.eod.§ optionis & ſa[illegible] ff.famil. erciſ.l.hæredes.§.ſi incerto. Sed quid ſi vnus eſt maior parte relicta,quem alij ſibi reſpondit forte illius electioni ſtari,vt arg. infra de donatio.l.ſancimus.§.[illegible] autem in huiuſmodi caſibus & ff.de [illegible] l.maiorem, & ſi [illegible] titu.1.hoc amplius. Item eſt arg. contra huic.ff.de lega.l.huiuſmodi.& §.fi.[illegible] de ſatiſd.tuto.§.ſi autem.vbi dicit[illegible] torem facere debere eos cõſentire,vel ipſum interponere. Item aliud argum. cõtra ff.quib.mo.vſuſruc. ami.l.2.§.fi.vbi videtur perire relictum propter diſſenſum, ſed alijs caſibus loquuntur.

ADDITIO. Tu dicas ſecundum Imo. & Salic.hic,& Ang. Are.i d.§.ſin autem Inſti.de ſatiſdat.tut. Aut dubium oritur ſuper facto, & tunc ſorte non dirimitur, ſed probari debet,alias actor ſuccũbet, vt l.actor.ſup.de probatio. Aut oritur dubium ſuper iure, & tunc ſi lex hoc dubium declarat, illi declarationi ſtabimus,vt ff.de pactis.l.maiorem.cũ ſimilibus. Aut lex nõ declarat, & tunc ſi iſti diſcordant in præiudicium tertij, ad ſortem non recurratur: in lex ipſos compellet ad concordiam aliqñ præciſe puta definiendo,& ſtatuendo interceſſores potior:vt d.§.ſinaũt ali ſi nõ poſſe,ſed cautionẽ ſi noluit audiri,& ſic p denegationẽ actionis,vt d.l.hmõi §.fi.& ibi Bar.de leg.1. Aut diſcordãt in præiudicium ſui tñ & tunc ad ſorte recurrit ſi hoc petunt, vt hic.ſi vero hoc non petunt ſe impediunt in.loquitur.d.l.2.§.fi.ff.quib.mo.vſuſ[illegible].amit. Videas latius per Ang.Are in d.§.ſin autem.Inſti.de ſatiſ.tu.

c *Viginti ſolidis*.]ſimilis æſtimatio inf.de cõm.ſer.manu.l.1.ſed diſſimilis inf.de cõd.inſer.l.fi.& [illegible] de d.l.ſi q̃s argẽtũ.§.ſin aũt donator.& q̃ dicitur tu dic nõ ultra.nõ citra ſic qñq̃. Sed de qua moneta? Rñ.tali q̃ 72 ſolidi libram auri faciant,vt inf.de ſuſc.& arc.l.quoties.li.11.

d *Notarijs*.] ſcriptorib. nam ſeruus non poteſt eſſe notarius,vt inf.de tab.l.generali.lib.10.

e *Legatario*.]ſecus ſtatuitur in venditione vbi nihil eſt, vt ſupra de contrab.emp.l.fin.

Margin notes:

* VI. Mynſin.4 obſ.37.vbi q̃ritur quõ diuiſionem inter fratres fieri oporteat.

* Hic locus pertinet ad medicorũ cõmendationem, qui ſiue ſint ingenui, ſiue ſerui, & hinc colligere licet nos medicinæ exercitium, qui ſunt tales, patroni cauſarum & iudices eſſe nõ poterant l.3.ff.de offic.pt.Goth.

a Sequitur cani Part. B. Anto. P. & Iaſ. Sorte an & qñ ſit diſcordia litigantiũ dirimẽda.

† deſunt hęc i aliiſ.

2 † datã eſt vel omnibus.

non optimum ex seruis, [a] vel alijs rebus quicquā eligat, sed mediæ æstimationis:* ne dum [1] † legatarium satis esse fauendum [2] † æstimamus, hæredis commoda defraudentur.

Rei restitutioni subiectæ pure uel sub certa die alienatio, pignoratio, et manumissio nō tenet ipso iure h.d. usq; ad §. sin aūt sub conditione. Salic.

Sed quia nostra maiestas per multos casus legatarijs & fideicōmissarijs prospexit, actionesq; tam personales, quam in rem & hypothecarias dedimus, & in rē missionis tenebrosissimus error abolitus est: [b] & ad hāc legem peruenimus.

¶ Nemo itaque [3] † hæres ea, q̄ p. legatū, vel pure, vel sub certo die relicta sunt vel q̄ restitui alijs disposita sunt, vel [4] † substitutioni supposita, secundū veterē [c] dispositionem putet esse in posterū alienanda, vel pignoris, vel hypothecę titulo assignāda, vel mancipia manumittēda: sed sciat, hoc qđ alienū [d] est, non ei [5] † licere, vtpote sui patrimonij existens, alieno iuri applicare, quia satis absurdum est, & irrationabile, rem, quam in suis bonis pure nō possidet, eā ad [6] † alios posse transferre, [e] vel hypothecæ, pignorisue nomine obligare, vel manumittere, [f] & alienam spem [g] decipere.

Res, quæ subiacēt restitutioni sub cōditione, vel sub die incerta, possunt interim alienari, uel obligari: sed adueniente casu restitutionis fingitur retro nullum quod est factum h.d. vsque ad §. emptor. Salic.

¶ Sin autem sub conditione, vel sub incerta [h] die fuerit relictum legatum, vel fideicommissum vniuersitatis, speciale, vel substitutione, vel restitutione, melius quidem faciet, si & in his casibus caueat ab omni venditione, vel hypotheca, ne se grauioribus oneribus euictionis nomine supponat.

¶ Sin autem auaritiæ cupidine propter spem conditionis minimè implendæ ad venditionem, vel hypothecam prosiluerit, sciat quod conditione impleta ab initio causa in irritum deuocetur: & sic intelligenda est quasi nec scripta, nec penitus fuerit celebrata: [i] vt nec vsucapio, nec longi temporis [k] præscriptio contra legatarium, vel fideicommissarium procedat.

¶ Quod similiter [l] obtinere censemus in huiusmodi legatis, siue purè, siue sub die certo siue sub conditione, siue sub incerta die relicta sint. Sed in his omnibus casibus, legatario, quidem vel fideicommissario

a Ex seruis.] sic ff. de leg. 1. l. legato generaliter. & l. si hæres. si autem ipsi legatario dat optio ab ipso principio optimum eligit, secundum Io. Alij cōtra: vt ff. de op. leg. l. 2. facit ff quando dies lega. cedit. l. nec semel. §. pen.

b Abolitus est.] vt inf. eod. l. 1.

c Veterem.] quæ permittebat alienari; vt ff. ad Treb. l. Titi⁹, & de petit. hæred. sed & si. §. quod autem ex hæreditate. tractat enim hic, tam de generali, quam speciali fideicommisso: vt inf. pr. §. sin autem.

d Alienum est.] sic vnde vi. l. si. item intellige alienum, re: quando purum erat, sed quando sub conditione, tunc spe. 2

e Transferre] imò videtur, qđ teneat alienatio: nam hæres rogatus si alienet, dicit lex; quod imputet in quartam suam, quod alienauit: & sic confirmat alienatio, & non venit in restitutionem, vt ff. ad Trebell. Marcellus. §. res quæ, & lege si hæres institutus. § si hæres, quæ, sunt cōtra. Sol. hæc corrigit illas. Vel dic a non tenet in eo, qđ supra quartam est, vt hic, sed in eo, qđ intra quartā est sic, vt ibi. Vel dic tenet in quartā & nō restituit, vt ibi dicit scilicet si voluerit fideicommissarius nō alias, vt hic sm Azo. Vel dic ad legē illā si hæres. in alienatis nō esse necessariā restitutionē; quia illa desinerent esse hæredis. vnde non prodesset restitutio, sed in alijs, quæ habet ad hoc, si debebat fieri.

f Manumittere.] imò videtur, quod possit manumittere, vt ff. ad Trebel. l. quidam. §. si quis filium, quæ est cōtra. Sol. illa in libertate, & est speciale. Sed certè & de hac potest libertate hic dicit. Dic ergo, qđ hic pure debebat, hæreditas ibi sub conditione erat restituenda, qua pendente, hæres manumisit seruum hæreditarium, quod fauore libertatis (vt ibi dicitur) est recipiendū sed hodie nō valeret, quia etiā sub conditione rogatus non potest interim manumittere: vt ff. de manumissionibus. & ff. qui & a quib. l. generaliter. §. si. Sed illæ prohibente inter viuos in prædictis. ad Trebel. l. quidā manumittit hæres in suo testamento, sed hæc prohibitio fallit in casibus duobus, quos habes in authen. res quæ, & c. infra eodem.

g Spem.] Nota debere considerari, quod potest venire, vt ff. de acqua pluu. arcen. l. [illegible] diem. § si.

h Incerta.] hac enim duo paria sunt, quo ad hoc dies incerta & cōditio, vt & inf. de cad. tol. §. j. & §. sin aūt aliqd.

i Celebrata.] imò videtur, quod medio tempore tenuerit alienatio rei singularis sub conditione legatæ vt ff. quemadm. ser. amit. l. si is cui. §. fin. & ff. de reg. iur. plerumque in fin. & de fideicom. lib. l. generaliter. §. quoties, & de seru. le. l. fundum. §. 1. & de leg. 1. l. seruo legato. ff. de leg. 2. l. fin. §. quæ sunt cōtra arg. So. 4 dic, quod vere tenuit, vt sup. prox. dixit ibi melius, quidem faciet &c. sed nūc fingitur non tenuisse, vt ita rem, & fructus præteriti tēporis restituat 5: vt in authē. de nupt. §. fruct⁹ non. quæ verò ibi, vnde restituūt, sancimus. & ibi, qđ qa si hæ- in omni &c. colu. 4. sic instit. qb. mo. ius pa. po. sol. § si ab hostibus. vel dic hoc nouum ius: sed per authenticam hic positam hoc est expeditum 6 vt non teneat alienatio. Itē & hīs de restituendo sub conditione rogatus videtur, quod possit alienare, quod hic prohibet. nam non transeunt actiones, nisi restituat hæreditatem, vt ff. ad Trebellianum, l. facta in princip. & l. [illegible] eius. §. si quis. nisi in tribus casibus: vt infra ad Trebellian. le. penult. imò & ea restituta non videtur, quod fideicommissarius habeat rei vendicationem; nisi in his rebus, quæ non sunt alienatæ, quare potest dici vt teneat interim, vt supra innuit, melius quidem &c. sed per authenticam hic positam non. Vel dic hoc nouum ius. Vel tertio dic quod hoc est ius vetus, vt habeat fideicommissarius demum restituta hæreditate rei vendicationem: nam hodie habet etiam prius, si est purè rogatus, vel prius habet vtilem, sed ea restituta etiam directam habet. Vel quarto (quod est melius) pro rebus alienatis conditione existente habet rei vendicationem: 7 cum hæres desinit esse dominus. & non potest restituere. pro nondum alienatis, non habet nisi facta restitutione.

ADDITIO. Aduertas quod hæc l. dicens non valere alienationem rei restitutioni subiectę, limitatur secundum Cyn. in authen. res quæ, infra eod. nisi hæres probabiliter ignorauerit eam subiectam restitutioni: tunc enim si vendidit, eam hæres, rata est venditio: & debet legatarius aut fideicommissarius percipere pretium ab hærede, ita loquitur [illegible] qui casus est singularis & multum notandus [illegible] Bar.

k Temporis.] vt habes generaliter inf. de præscrip. 30. anno l. cum notissimi. §. illud.

l Quod similiter.] id est æqualiter.

* Concor. gl. i c. literas. super. ver. ordinari. & fil. presbyt.

1 † legatario.

2 † De. fouendū, & rectius, si paulò ante legas legatarium, sin aūt habeas legatario, rectius hic fauendum legas.

1 Idē Sal. & vid. Ia. in euidē. talibus ad istum §.

3 † Deest in omnib. & recte.

2 Et bene B. & Ang. Sal. hic, & in l. filium quē habētem. sup. famil. erciscun. ibi vide.

4 † substitutione puta.

5 † liceat.

6 † alienos.

* Seruus sub cōditione legat⁹ nō potest interim ab hærede manumitti.

3 Sequitur gl. Ba. Ang. & Pa.

Vetus autē est in eū. de. a. da. Rei singularis sub condi. ne legatæ alienatio medio tempore facta aut tenet.

4 Idē Bar. Ang. Pau. Sal. & Ia.

5 Imo illi res non alienasset, lucratus fuisset ex iudicio defuncti. Bald. P. Angel. & Ias.

6 Nihil est Bar. Ang.

7 Idē Bar. Ang. Pau. Sal. & Ia.

a *Rem vendicare*. sed qualiter daretur rei vendicatio generali fideicommissario ante restitutam, vt ff. ad Trebel. l. facta, in prin. Respon. vtilem habet, non directam. Vel dic vt modo dixi.

Res, quæ. C A S V S. Hæc authen. duo dicit. Primo ponit regulam. Secundo instantiam regulæ. regula est Res, quæ subiacent restitutioni prohibentur alienari instantia regulæ. Ecce si pater tuus instituit te fratrem hęredem cū sorore tua, & rogauit vos, vt restituatis, si quarta non sufficiat ad donationem propter nuptias, vel ad dotem constituendā, licebit tibi filio alienare & obligare res, q̄ subiacent restōni, in eam causam vsque ad modum legitimę: & ita apparet, quod id, quod communiter prodest, præfertur commodo priuato.

b *Legitima*. deest debitum bonorum subsidium.

c *Propter nuptias obligationem*. secundum merita, 1 psonarum & facultates, vt hic, & in corpore huius authēticæ. & ff. de iure dotium, lege, siue generalis. Et intellige 2 hoc in dote, & donatione constituēda à grauata persona. Item & in exigēda: vt si ampliam dotem filiusfamilias ab vxore habuerat, & post sic fuit à patre rogatus. nam etiam vltra Falcidiam accipiet ad dotem suę vxoris exoluendam, cum interim matrimonium soluatur, vel est dos in causa restitutionis. Item quid si tempore mortis patris filia, quæ dotem à viro recuperauerat, an veniat in restitutionem fideicommissi? Respondetur. 3 non secundum H. Item nunquid poterunt fieri sumptus ex hoc quod est restituendum si aliunde non habet? Respond. non 4 hoc casu, sed alio, cum rogatur restituere, quod superfuerit, nā tunc de quadrante seruando potest pro expensis diminuere, vt infra ad Trebel. authent. contra eum rogatus. sed hic tres partes debet integras reseruare fideicommissarius.

d *Proponimus*, vt & infra de cadu. coll. §. fin. & ff. pro soc. l. actione, §. Labeo, & in auth. de non alic. §. quia verò verisimile in ti. §. coll. ij.

FINIT GLO. AVTHENT.

SEQVITVR GLOS. TEXTVS LEGIS CODICIS.

e *Emptor*. C A S V S. Si hæres rogatus restituere sub conditione, alienat. & postmodum quia conditio extitit, à legatario res auocatur ab emptore: nunquid emptor habebit regressum contra venditorem? Respond. cum distinctione, quia aut emptor est malæ fidei, quia sciebat rem subiacere restitutioni, etiam si duplum stipulatus erat euictionis nomine, non habet regressum ad duplum, vel ad interesse ratione meliorationis contra venditorem, sed ad precium tantum. Si autem esset bonæ fidei: tunc ad duplum, vel ad interesse habebit regressum. Sed si hæres obliget rem prohibitā alienari: hoc casu creditor habet pignorat. actio. contra suum debitorem. Viuianus.

omnis licentia pateat rem vendicare,[a] & sibi assignare, nullo obstaculo ei à [1] † detentatoribus opponendo.

IN AVTHEN. de restitu. & ea quæ pa. §. quamobrem præsentem collatio. iiij. constitu. vj.

Res, quæ subiacent restitutioni, hodie in casibus hic subiectis possunt irreuocabiliter alienari, h d. Sal.

RES,* quæ subiacent restitutioni, prohibentur alienari quidem,* vel obligari. Sed si liberis portio legitima [b] non sufficit ad dotis siue donationis propter nuptias obligationem, [c] permittitur res prædictas in eā cām alienare, vel obligare pro modo honestati personarum congruo.

¶ Ea enim, quæ communiter omnib. prosunt, ijs, quæ specialiter quibusdam, vt illa sunt, proponimus.[d]

FINIS AVTHEN.

¶ Sequitur textus legis Codicis.

Scienter emens rem restitutioni subiectam, illa euicta, habet actionem ad pretium tantum, non ad duplū: etiam si fuerit promissum, hoc dicit, vsque ad finem. Salic.

¶ Emptor autem [e] [2] † sciens rei grauamen, aduersus venditorem actionem habeat tātum ad restitutionem pretij [f], neque duplæ stipulatione, neque melioratione [g] locum habente: cum sufficiat ei saltem pro precio, quod sciens dedit pro aliena re sibi satisfieri. Creditori [h] nihilominus pignoratitia contraria actione aduersus debitorem competente: vt ex omni parte omniq; studio id, quod semper properamus, ad effectum perducatur, & vltima elogia defunctorum legitimum finem sortiantur: bonæ fidei procul dubio emptoribus integra iura, [i] & nullo modo ex hac constitutione deminuta, contra venditores habentibus. D. Calē. Septem. Constantinop. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC. 131.

TITVLVS XLIIII.

De falsa causa adiecta legato, vel fideicommisso.

Verba enunciatiua principaliter in vltima voluntate propter se emissa, dispositionem inducunt, nisi probētur emissa per errorem. hoc dicit cum. l. si dotem, infra eod. Vel breuius: Causa cohærens legato, falsa probata, vitiat legatum: non aliter, hoc dicit Salic.

f *Dupla stipulatione*. Etiam si fuerit stipulatus. Sed pretium tantum habet ut subijcit, & sic est extra infra de euict. l. si fundum, & supra comm. vtri. iudi. l. si fratres, & supra de iure dotium. l. si à matre. & de præscrip. xxx. an. l. ij. & ff. de excep. do. l. apud Celsum, §. item Labeo. Prædicta quidem iura cōtra. dicunt in duobus. Primo quod non proficit hic stipulari de dupla. Secundo quia hic euiā non stipulās agit ad simplum. sed dic hoc nouum ius speciale in hoc casu. 5 Vel dic hoc est vnum pro emptore, quod agit ad pretium, licet sciens fuerit. Vnde & aliud contra cum sit, vt non proficiat stipulatio duplæ, & econtra: hoc est contra eū, quod non prodest stipulatio duplæ, sic & aliud sit pro eo, vt agat ad pretium: vt argum. ff. de iureiur. l. eum qui. Vel tertio, 6 & uerius, hic emptor sciebat rem uendentis, licet sub conditione, legatam, sed in legibus contrarijs sciebat alienam.

g *Melioratione*. propter malam suam fidem: secus si bonam 7 habuisset, ut arg. ff. loca. l. pen. respon.

h *Creditori*. cui dicta res legata, fuit obligata. nam ea actione tenetur debitor, qui rem alienam vel alij obligatum vel alio modo obnoxiam alij obligat suo creditori, ut ff. de pig. act. l. j.

i *Integra iura*. ex stipulatu ad duplum, & ex empto ad interesse.

DE FALSA CAVSA ADIECTA, &c.

Adijcitur in legato quandoque causa, scilicet per quia. & hæc non vitiat legatum, nisi conditionaliter fuerit expressa: vt institu. de leg. §. longe. Quandoque demonstratio, vt seruum Stichum, quem ab aliorem, tibi lego, vt tunc valet, legatum, licet non ab alio fuerit emptus, vt instit. de leg. §. huic proxima, & de his duobus dicit hic titulus. Quandoque modus, qui fit per, vt. & de hoc dicit infra tit. proxi. Quandoque conditio, quę ponitur per si. & de hoc infra titu. l. ij. de condit. inser. Et de his modis habes ff. de condit. & demon. l. demonstratio.

1 † Detentatoribus.
* Nouel. 39. §. quam ob rem.
* Concor. glo. 1. ante fi. in uer. & hic sciat. i præsentia extra de proba.
1 Sequitur gl. Bar.
2 Siue pro se, siue pro tali persona, q̄ dotare tenebatur. B. Pa. Sal. & Ias.
2 † Si sciēs.
3 Idē Bart. Bal. Ang. Sal. & Ias.
4 Imò & pro alimentis potest fieri alienatio sicut pro dote. Bar. B. Ang. P. P. & Ias. li licet Sal. gl. sequat.
5 Istam sequūtur B. B. Ang. Salic. & Pau.
6 Et malè Bar.
7 Idem si malam, quā fuissent impensæ necessariæ sine quibus res esset perempta, aut deteriorata. Pau. Legato uaria adijciūtur.

Verba. CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, reliquisti inter cætera, & dixisti, decem, quæ debebat mihi Titius, peti veto, quia soluit, si reuera non soluit, an peti possint, quæritur? Respon. aut soluit, & peti non possunt, aut non, & aget Titius ex fideicom. miss. vt liberetur, scilicet nisi hæres probauerit testatorem liberare voluisse Titium. secus si per errorē putasset eum soluisse. Viuianus.

a *Verba.* quæ fortè erant talia, Decem, quæ mihi Titius debebat: quia soluit, ab eo exigi veto. vel similia, vt infra. l. iiij.

b *Fideicommissi.* quod magis præsumitur, vt infra de donat. l. si donatione, & de leg. i. l. Lucius. ij. §. quibus te.

c *Agendum est.* multo magis excipi pōt, vt in ppt. iij. l. si creditoris.

d. *Eum.* scilicet testatorem.

e *Errore, &c.* sed videtur, quod huiusmodi confessio non statim præiudicet: sed saltē xxx. dies expectētur, vt supra de non nu. pecunia. l. in contractibus. §. super. quæ est contra. Sol. 2 illud in cōtractibus, hic in vltimis voluntatibus constitutis, vt ait ff. de regu. iu. l. in testamentis. item & alia ratione, quia quod dicitur inter viuos, sibi soluendum esse, sæpe fit spe futuræ numerationis, qui verò in vltima voluntate, nequaquā expectat futuram numerationem, sed ob præcedens meritū facit, vt ff. pro soc. l. nec adiecit. Itē videtur, quod hæres debeat probare errorem, ut hic, sed legatarius defuncti voluntatem debeat probare, ut ff. de leg. i. l. Titia cum testamento, §. Caius Seius. quæ est contra. Sed ibi agitur 4 de hærede obligando, hic de debitore liberando, quod facilius fit, ut arg. ff. de actio. & obli. l. Arrianus. vel dicas quod res illæ non erant penes vxorem. licet essent in patrimonio eius, imo erant apud ipsum Caium forte in scrinijs eius. Item adhuc videtur hæc verba non inducere liberationem, vt supra de testa. noli. l. ex his quæ est contra. Sol. 6 ibi non fuerunt verba dandæ libertatis, sed si fuisset in testamento confessus eum libertum, benefa cit. huic confessioni, & sic ille consequeretur libertatem, argu. huius legis.

1 Nihil est, quia illa sunt verba dispositiua, ... [partly illegible marginal notes: ... Bar. Ang. Pet. & Sal. ... Bar. ... 2 Itemque ... B. B. & Sali. 3 Sing. gl. secundum Alex. in l. si diuortio ff. de verb. obl. & sec. dum Bal. 4 Nihil est ... 5 Nihil est ... 6 ... verba]

Imp. Antonin. A. Septimio.

LEX I.

Verba [a] testamenti quæ inseruisti, aut solutam pecuniam debitam testatori declarāt, aut voluntatē eius liberare volentis debitorem manifeste ostendunt. Et ideo aut peti, quod solutum est, nō potest: aut ex causa fideicommissi, [b] vt debitor liberetur, agendum [c] est: nisi liquido probari possit, eum [d] non liberari debitorem voluisse, sed errore [e] lapsum, solutam sibi [1] † pecuniā existimasse. PP. 7. Calen. Mart. Antonino A. iiij. & Balbino Coss. 214.

Falsa demonstratio non perimit legatum tunc, vbi certa quantitas est expressa de se vel per relationem ad aliud. secus, si omnino sit incerta h. d. cum l. sequen. & cum l. fin. quia penultima est summata cum præcedenti, Salic.

Imp. Alexander A. Faustinæ.

LEX II.

Etiam si veritas debiti [f] non subsit, falsa tamen demonstratio non perimit legatum, [2] † & ex testamento eius quoque nomine competit actio. PP. 2. Idibus Nouembris Alexandro A. Coss. 223.

Licet eam summauerim cum præcedenti, tamē ad textum dic: Si maritus legat dotem vxori certa quantitate expressa, oportet vxorem probare numerationem: quod nō habet necesse, si certa quantitas sit expressa, quia illa debebitur, h. d. Sal. post Bald.

Etiam. CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & ita dixisti, decem, quæ tibi debeo, tibi do, lego. non autem fuit debitum, quia nihil debebas, an ualeat legatum, quæritur? Respon. dicit quod sic & actio ex testamento pertinet.

f *Debiti.* dixit testator, lego tibi decem. quæ tibi debeo, & non ponit ... & certum. secus si incertum. vt lego tibi ... quod tibi debeo, quia non valet, & cum nihil debetur ... etiam si fuisset legatum ... Item secus si dixisset ... verba, secus da ... legatum ... tibi, quod mihi debes, vel lego tibi, quod Sempronius debet. vel etiam lego eum ... Titius quod ipse Titius debet. nam his casibus non valet, ita fuerunt etiam si certam quantitatem ponam, si nihil est in debito. omissa ... Et est ratio in his, quia si verum esset debitum, teneretur aliud, hæres meus ad deliberationem, quando lego, quod mihi debes. vel ad cessionem, ad quam & tunc si teneretur, nihil potest cedere vel liberare, vt d. l. si sic. & de leg. i. l. non quocunque modo. & l. si creditori, & inst. de leg. §. potestatis, & §. huic. & § lōgē, & ff. de lib. leg. l. legaui, & dic plene, ut ibi:

7 Idē Bar. Bal. Au. & Sal.

8 Imò hoc non est propter secundā vel tertiam personam, sed quia tunc falsā demōstratio facit deficere substantiam rei legatæ. Ang. & Pau. Dotē pōt maritus vxori legare.

Si non. CASVS. Testamentum fecisti, & sic dixisti, quicquid nomine dotis ad me peruenit, vxori meæ do, lego, si nihil peruenit, an vxor petere possit, quæritur? Dic, quod nō, nisi probet dotē numeratā fuisse. secus si dixerit, decem, quæ in dotem sunt do, lego, & tunc si nihil datum sit in dotem, non quasi dotem, sed quasi legatum. Vioi.

g *Peruenturum esset.* quia dos non erat data sed promissa, quo casu liberationem legasse uidetur, vt ff. de dote prælegat. l. legata, §. sed & si dotem.

h *Numeratam.* quod tu mulier dotem vitoris decis, & sic ualebit legatum propter repræsentationem, quia tum alias dos sol ueret annua, bima, trima die, nunc, statim debebitur, vt ff. de do. præleg. l. 1. §. verum est, & inst. de leg. §. sed si uxori. Item valet, quia amodo nō retinebitur dos ob res donatas uxori à viro, quod fieret alias, vt ff. de do. præleg. l. 1. §. est & illud, non autem valet ut expensæ in dote factæ minus retineantur cum uir legat, quia idē videtur legare, quod dotis iudicio posset recuperare, licet secus esset, vbi extraneus legat, quia etiam expensas uidetur legare, vt ff. de leg. 2. l. Mauio §. a me. Item non ualet ut Falcidia detrahatur de hoc legato, 10 vt ff. ad legē Falc. l. si vsusfructus, §. dotis.

9 Hodie intra annum qū consistit, in reb. mobilibus Bar. & Pa.

LEX III.

Si non designata certa quātitate dotem tibi legauit maritus, sed quodcunque ad eum dotis nomine peruenisset, peruenturumue esset [g], & ex testamento petis; necessaria probatio est numeratæ [h] pecuniæ. ¶ Quod si quantitatem expressit, debetur, [i] & si in dotem [3] † datum non est: quasi aliud legatum, non eo iure, quo dos, fingitur. PP. Non. Maij, Maximo 2. & Æliano CC. Coss. 224.

3 † data.

Hāc legem summaui cum prima lege. Salicetus Vel sic: Mortua filia in matrimonio, dos debet reddi patri vel eius heredibus, & ipse potest legare liberationem, hoc dicit Baldus.

i *Debetur.* ut ff. de uerbo. obligatio. l. si diuortio. in fine, & instituti. de leg. § sed si quam. Sed uidetur non ualere, quando dos nulla fuit, ut ff. de do. prælega. l. 1. §. sed & dotem, ibi, nam & si quis, &c. quæ est contra, ubi dicit, si lego pro dote uxori centum, quæ in arca habeo, non ualere legatum, si nulla corpora ibi erant. Solut. 11 distinguitur an quantitas exprimatur ut corpus, ut ff de lega. 1. plane. 1. §. sed hoc ita erit, & tunc non debetur quantitas ut ibi, sicut dic si nec corpus ignotum, ut ff de lega. 2. l. Lucius, ij § quisquis, an ut quantitas certa in genere, tunc falsa demonstratio non nocet. sicut nec nocet in corpore certo, ut hic, & ff. de lib. lega. l. legaui. & de leg. 1 l. seruus legatus, §. qui quinque serū. nam & l. sed si certos, & leg. si sic. Item adhuc videtur non ualere, etiam quantitate adiecta, ut ff. de leg. præstan. l. vitilis, §. si quid uxori. & l. is, qui in potestate, §. ei, quæ dotem quæ sunt.

10 Sed ibi de commodo repræsentationis B. Pa. & Sal.

11 Sequitur hanc gl. B. B. Ang. P. & Sal. vel dic ... ibi fuit legatum ... de nō erat ... ualeat legatum.

sunt contra. quibus legibus dicitur non deberi legatum dotis, sed ibi petita erat contra tabulas. vnde licet vera legata debeantur quibusdā coniunctis personis: vt in eodē titul. l. 1. huiusmodi legata 1 tamen, quæ falsa demonstratione relinquuntur: non valent, vt ibi. Alij dicunt ibi non fuisse quantitatem adiectam, hic sic. sed prima placet.

1 Idē Bar. Ba. & Sa.

S*I dotem.*] CASVS Vxor tua constāte matrimonio decessit. pater illius in testamento suo dixit se recepisse vniuersam dotem filiæ suæ hoc modo, dotem filiæ meæ recepi à marito suo, & ab peti vero, quia mihi soluit. an ab eo peti possit, quæritur? Respon. aut reddidit re vera, & ipso iure liberatus est maritus: aut non, & aduersus petentem ex voluntate defuncti tuetur se per exceptionem. Vivianus.

1 † exactio

2 † parata.

a *Actio.*] vt institu. quibus mod. tol. ob. in princ.

b *Exceptio.*] nisi cōtraria defuncti volūtas probetur, vt supra eodem l. 1. quæ huic similis est, imò idem dicit.

R*Efert.*] CASVS Dicit in hac lege, quod differentia est vtrum testator sic dicat, volo, vt vxori meæ dos sua restituatur, an sic, quæ in instrumento dotali cōtinentur. primo casu non petitur, nisi quod probatur nomine dotis fuisse datum. secundo casu peti potest, quod instrumento esse contentum protestabatur, non obstante demonstratione falsa, vt quia in eo confessus est se recepisse 10. nomine dotis, quæ nō recepit, vt instit. de leg. §. si qui. Viui.

3 † Deest in omnib.

c *Largiter.*] Aduerbium est qualitatis.

d *Dotem.*] scilicet simpliciter, nō adijciendo quantitatem.

4 † Du. & in alijs, legata, vel fideicōmissa.

e *Probanti.*] mulieri.

f *Possit.*] vt & supra eod. l. si non designata. & institu. de leg. §. sed si quam. & ff. de leg. 1. l. si sic.

Imp. Gordianus A. Alexan.

LEX IIII.

SI dotem (vt proponis) defuncta in matrimonio vxore tua patri eius reddidisti, vel etiam ea nō reddita testamenti verbis (vt asseueras) munitus es, quib. se recepisse dotē vniuersā quondam socer tuus significauit: ne hoc noīe conueniaris, solicitè agere nō debes: cū aut sola dote, nulla superſit [1] † actio [a] aut non reddita, aduersus petētem iuxta [2] † parata sit exceptio. [b] PP. 15. Calen. Iun. Sabino 2. & Venusto VV. CC. Coss. 241.

Si legatur dos, facta relatione ad instrumentum dotis, nihil aliud requiritur nisi quod instrumētū loquitur: sed si sit relatio ad dotem, inquiritur veritas. Bald.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Seueræ.

LEX V.

REfert largiter [c] an dotem [d] tibi reddi maritus, an quæ instrumento dotali conscripta sunt, legati, seu precarijs verbis statuit; quippe [3] † cū superiore quidem casu datum probanti [e] repeti tm̄, posteriore verò (nihil nocēte falsa demōstratione) qđ significatū ē instrumēto postulari possit. [f] S. 14. Calen. Decemb. CC. Coss.

TITVLVS XLV.

De ijs, quæ sub modo [4] † legati, vel fideicommissi relinquuntur.

g *Modus.*] Qui fit vt. vt lego tibi decem vt nubas illi. conditio per si: causa, per quia, vt hic, & ff. de conditio. & demon. l. demonstratio. §. fi.

h *Pro conditione.*] Quæ ponitur a per si, & per cum: vt ff. de verborum obligat. quodcumque. §. non solum. & ff. de cōdictione indebi. leg. qui promisit. Et dic simile est, inspecto exitu. vt enim qui non paret conditioni: sic & omnino qui non paret modo, non habet relictum, sed inspecto principio differunt. 2 nam in conditione non datur actio, nisi extet conditio: in modo, contra. nam datur actio, sed cauebit de adimplendo, vt ff. de annuis lega. l. liberto. §. Lucius. & de conditio. & demon. l. qui hæredi. §. fina. & l. quibus diebus. §. fin. & l. eas. & de fideicommiss. lib. l. cum in testamēto. & de legat. 3. l. si tibi legatum. Dic 3 ergo obseruetur quo ad quid.

Mod[o], cōditio, & causa, per quę verba fiant.

2 Vt plurimum, sed non semper. Bar.

3 Idē Bar. Bal. Ang. Sal. & Pau.

4 Et bene Bart. Bal.

Modus, & conditio æquiparantur in fine: sed non in principio deducendi rem in esse. h. d. textus cum glo. Bal. Vel sic: Modus & conditio in effectu æquiparantur: & si non stat per implere debentem, ei non imputatur. Sali.

Impp. Antoninus A. Saturninæ.

LEX PRIMA.

IN legatis quidem, & fideicommissis etiam modus [g] adscriptus pro conditione [h] obseruatur. Sed si per te non stat, quo minus voluntati testatoris pareas, sed per eum, cui nubere iussa es; quo minus id, quod tibi relictum est [5] † obtineas, nō oberit. [i] PP. 5. Cal. Ianu. Gētiano, & Basso Coss. 212.

5 † retineas. Conditio & modus in quo conueniāt & in quo differant.

i *Non oberit.*] vt ff. de regu. iur. le. in iure ciuili. & quando dies leg. ce. l. si post. §. item si qua, & supra de instit. & subst. l. 1.

Olim ex modo non oriebatur actio, quia non adiicitur propter se: hodie oritur actio. si tamen ille, cui debet impleri modus dēt aliquam conditionē implere, oportet quod primo impleat. h d. Bal. Vel sic: Pro relicto sub modo aliquid alteri dandi vel faciendi, et cōpetit actio, & exceptio, in cuius persona aliquid debet dari uel fieri. Sal.

Imp. Gordian. A. Ammonio PP.

LEX II.

EX his verbis,* Titio decem millia, vel in sulā [k] relinquo, ita vt quinque millia ex his, vel eandem insulam Mæuio restituat, li-

E*X his verbis.*] CASVS. Paterfamil. testamentum fecit, hæredem Fautonem instituit. Brunello decem millia vel insulam legauit, vt 5. Castellio restitueret: olim legata vel fideicommiss. talia non valebant. & secundo legatario non dabatur petitio, nisi in legato libertatis: puta si dicat testator, vt seruum tuum manumittas, lego tibi decem, & hoc in prima. Hodie autem etiam in causa pecuniaria: siue fuerit legatum relictum sub modo tantum, vt lego tibi xij. vt Titio des quinque, & hoc siue legatum cōsistit in dando: vt supradictis exemplis: siue in faciendo, vt lego tibi decem, si ascendas Capitolium, dabitur secundo legatario actio, videlicet pro legato conditionali tunc demum actio competat, cum extiterit conditio. & hoc in secunda. Si autem testator sic dicat, lego tibi decem, ab hærede meo, vt quinque, quæ tibi debeo, non petas. aduersus te patientem vsque ad concurrentem quantitatem legati & debiti, obstabit tibi exceptio. & hoc in tertia.

* Vi. in hanc leg. Cuia. 14. obser. 25.

k *Vel insulam.*] disiunctio est legis, non testatoris.

DE IIS, QVÆ SVB MODO LEGATI vel fideicommissi relinquuntur.

I*N legatis.*] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti. ab eo Seiæ, vt Titio nubat 10. reliqui hoc legatum sub modo relictum, simile est legato relicto sub conditione: vnde sicuti si conditio esset incerta, ita & quando modus, si per Seiam non stet, quo minus nubat, sed per Titium, habebit legatum ac si nupsisset.

cet antea [a] neque legati neque fideicommissi petitio nascebatur, tñ in libertate [b] a diuo Seuero hoc admissũ est, sed & in pecuniariis causis voluntatis tuendæ gratia nõ immeritò recipiendũ est, vt etiã ex iniuriosis verbis, siue ad conditionem, [c] siue ad modum respiciant, siue ad dandum [d] vel ad faciendum aliquid, fideicommissi actio omnifariam nascatur, [e] videlicet in conditionibus post exitum earum.¶ Sin verò legato aut fideicommisso relicto, testator legatarium, seu fideicommissarium prohibuerit, vel hæredem suum, [f] vel alium quendam debitũ exigere, habet debitor aduersus legatarium, seu fideicõmissum agentem vsque ad quantitatem [g] relicti, siue fideicõmissi, siue legati exceptionem PP. 6 Idi. Aug. Sabino 2. & Venusto Cos. 217.

TITVLVS XLVI.

De conditionibus insertis tam [1] † legatis, quam fideicommissis, & libertatibus.

Non decedit sine liberis, qui nepotem ex filia reliquit hæredem. Vel sic: Non decedit sine hærede qui nepotem ex filia reliquit hæredẽ. Bal. Vel sic: Conditio, si quis decesserit sine liberis, deficit ex mente solum vno nepote ex filia existente, Sal.

Imp. Seuerus & Antonin⁹ AA. Claudiæ, al. Claudio.

LEX PRIMA.

CVm testatorem fideicõmissum [a] † [2] Tralliano ab eo, quem pro parte hæredem instituerat, [h] ita reliquisse proponas, si sine liberis, [3] † institutus diem obijsset; isque nepotem, quem ex filia susceperat hæredem instituerit, conditionem adscriptam fideicommisso defecisse. [i] manifestum est. n. si alia defuncti voluntas euidenter probetur. PP. Non. Decemb. Laterano, & Rufino Coss. 198.

Argumentum à cõtrario sensu non sumitur, vbi resultat prauus intellectus cõtra legem, hic. Bald. Vel sic: Casus omissus relinquitur in dispositione iuris cõmunis: nec absurdus intellectus, vel qui sit contrarius iuri, vel contra formam edicti, debet sumi, hoc dici. & no. Salic.

Iidem AA. Galiano.

LEX II.

CVm patrem familias [k] fideicommissi nomine, [l] quod in diem certam reliquit, ita cauere [4] † præcepisse proponas, si a marito non diuertisset; iurisdi-

a *Antea.*] i. ante hanc legem; sed vñ etiam secũdum leges veteres idem fuisse: vt ff. de leg. 2. l. Imperator. in princ. & de leg. j l. ciuitatib. §. fi. & l. fideicommissum. & de de le. 3. l. si legatarius? Rñ. tres casus sunt vel modi, q b. legat. quis à legatario. in vno hẽt quidẽ actionẽ secundus, s. cum legatario primo lego alij secundo legatario: vt in l. illa, si legatarius, & in l. illa, Imperator, & de le. 3. l. fideicommissa. §. cũ esset quis. Sed q d si primus legatarius nõ agnouit? Rñ. vtilẽ actionem hẽt secũdus suo nomine, secundum P. sm alios nullitam, vt ff. de leg. 2. l. Imperator. i pri. Secũdus est, qñ lego Titio fundũ, si dederit Seio decẽ, quo casu Seius secundus petere nõ põt: vt ff. si qs omis. cau. test. l. si qs sub cõdõne dandorũ. Tertius casus ẽ cũ relinquo sub mõ, vt lego tibi centũ, vt decẽ illi des. & hoc casu ante Gordianũ actio non dabatur secũdo, nisi libertate, sed hodie sic p l. istã & hic itellectus 2 est huius legis, vt patet vsque ad §. sin verò alij dñt dici de actione cõpeteti primo legatario vsq; ad §. sin vero. Et sm cos erat rõ, quare nõ nascebat actio ante hanc legem, quia modus hr pro conditione, vt sup. l. 1. at in cõditione nõ põt peti, nisi impleta conditione: conditio autẽ impleri non põt, vt decẽ ex centũ det: nisi primus legatarius habeat legatũ 100. sic q; propter perplexitatem nõ valere dicebant, vt ff. de condi. inst. l. si Titius.

1 Imo nõ habet cõtra primũ sed remanet legatũ penes hæredem cũ suo onere. P. & Sal.

2 Nec olim nec hodie sm Pau.

3 Sequit eũ. Bar. B. P. & Sali.

1 † in legatis.

b *In libertate.*] puta lego tibi decem, vt seruum tuum manumittas, vel vt emas Stichum, & manumittas, vel lego Titio Stichum vt eum manumittat.

c *Ad conditionem.*] puta lego tibi decem, si ascenderis Capitolium vel nauis ex Asia venerit. & sic est ista simplex conditio. & quod subijcit de modo, s. lego tibi decem, vt des illi quinque, vel vt Capitolium ascendas: sic est simplex modus, & hoc secundum quosdam. Vel dic ad conditionem, subaudi s. & ad modum 4 vt lego tibi decem, si ascenderis Capitolium, vt des illi quinque & quæ articulus de modo non mouetur.

d *Dandum.*] Diuidit prædicta secundum R.

e *Nascatur.*] potest intelligi lex ista usque huc, vt loquatur de actione danda legatario primo, cui aliquid relictum est sub modo; vel de eo, in cuius persona modus est adimplendus, & dicimus dari actionem ad relictum, quidam tamen dixerunt dari actionem nomine euictionis, 5 quando secundo legatario esset euictum, quod est ei datum vel relictum.

4 Ista est de mente Ba. & An

5 Idẽ Sal.

f *Hæredem suum.*] s. testamẽtis, & dic 6 exemplum: lego tibi centum, vt non petas equum, quẽ debeo tibi. Vel 7 vt non petas 100. à Titio tuo debitore.

g *Ad quantitatem.*] non vltra; vt & sup. de fideicom. ab eo 6 Istã sequit Sal. dem, & de iure dotium l. cum patrem.

5 Displicet Sali.

DE CONDITIOnib. incertis &c. *Dixit de causa, & demõstratione. & modo adiectis legato. nunc de conditionibus.*

C*Vm testatorem*] CASVS. Bernardus hæredem Raimerium instituit & rogauit, vt si sine liberis decederet, hæreditatẽ restitueret Fauroni, & Brunello deceßit. Raimerius neq; filio, neq; filia superstite, nepote tñ ex filia relicto, nunc deficit conditio, nisi probet testatorẽ aliud voluisse. Videbat, q sic: qa vnicus erat, & dixit, sine liberis, & hoc non obstat. Item quia non erat ex filio: sed hoc non obstat: quia nomine liberorũ, & nepos & neptis cõtinẽt ex filia: vt hic, & vt ff. d ver. sig. l. liberorũ. h *Instituerat.*] maxime: vt ff. d le. j. l. si filiusfa: ilias. §. cũ qs j l. *efecisse.*] q videbatur, cecidisse: quia vnus tantum fecerat, sed hoc 8 non facit eam extitisse vt hic, & ff. de ver. sig. l. nõ est sine liberis & j. quando dies le. ce. l. cum vxori. Item & idem, qa sui patris, & non aui materni sequitur familiam sed certè nec prodest vt non deficiat, vt hic, & ff. de ver. sig. l. cognoscere. §. liberorum. Item no. hic appellatione liberorum etiam nepotes contineri, vt & ff. de ver. sig. l. liberorũ & j. ad Tre. l. iubemus §. j. & ẽ. d ilt & sub. l. generaliter, §. fin.

2 † Trallianis. Dua.

3 † In uet. lib. legit institu. quo cõpendio non institutus, sed institutis, significari puto sequẽtia. n. ostendũt nõ solum liberos extare oportuisse, vt deficeret conditio, sed et illos esse institutos.

7 Sequuntur hanc gl. Bal. P. & Sal.

Liberorũ appellatione continentur nepotes.

4 † hæredẽ pcepisse.

K C*Vm patrem familias.*] Ad huius legis euidentiam nota, q cum quid relinquitur sub conditione, uel in diem; debet hæres legatario satisdare, quod aduenienti die præstabit legatum, ut ff. ut leg. seu fideic. no. ca. l. 1. nisi testator illam cõditionẽ remiserit. inf. ut in pos. leg. l. scire. Et dic casum huius legis sic. Testator reliquit fundum Sẽpronio post annum dandum à filia hærede instituta, & præcepit, ut caueret Sẽpronio sub hac conditione, si à uiro nõ diuertisset: si uero diuertit. petit ergo Sẽpronius sibi caueri, & cõtra illa se defendit. nã cũ testator præcepit, ut illa caueret, si nõ diuertisset; ergo à cõtrario sensu uoluit eã esse immunẽ si diuertisset, sed & ea parata diuertere, cõdõ remittit, ut turpis, & ita uĩ, q non teneatur cauere. Ad hoc respondetur, quia hæc conditio si diuertisset, turpis est, ergo pro non adiecta debet haberi: ergo hic nuda tacita intelligitur; cauet ergo, & non diuertit.

8 Sequit Pau. & Salic.

l *Nomine.*] duo fuerunt hic fideicommissa, fundi scilicet

&

& cautionis,vt & ff.de vsufr.ea.re.quæ vsu consu.l. tribus. sed secundum pro primo interponitur.

a *Iurisdictionis originem*.i.præceptum scilicet testatoris,qd fuit vt caueret, vel idest perpetui edicti, quo iubet prætor. cauerit,vt ff.vt ff.vt le.no l.j.in prin.

b *Rescriptum fuisset*. idest ac si non fuisset apposita cõditio, uel id est ac si nil dixisset de cauendo. nam etiam eo non dicto debet caueri.

*Vide Cuia.6.obser.6.

c *Nec exemplum*. argumentabatur enim hic hæres instituta sic,video, φ si alicui legetur. vel instituat hæres hac conditione,si diuertit à marito, spreta tali conditione admittitur ad legatum vel hæreditatem, vt sup.de inst.& subst.l.reprehendenda,& hic videtur mihi relicta immunitas tacita,idest, vt nõ caueam,si diuertam, tacitè, spreta ergo tali conditione debeo cõsequi immunitatem.

* Concor. c.si diligẽti cũ glo.r. in prin.extra de for.compet.

d *Comparandum est*. quasi conuersione admissa, nam in dictis argumentis fuit expressa conditio, hic non.

1† Iulianus al Aulizanus.

e *Edicti*.quod est de cauendo etiam si nõ dicatur à testatore,vt ff.ut leg.no.ca.l. j.q.d.licet ex voluntate defuncti cogi nõ possit ad cauendum propter impossibilitatẽ, secundum allegationem filiæ tamen forma edicti negligi,nõ debet, cui parere oportet,etiam si testator nihil dixit,& pro hac inf.de ijs qui sibi a scri.l. 1.Est & alia rõ,quare sit cauẽdũ, puta,quia potuit accipi si,pro quamuis. Itẽ & tertio, quia sub auditus intellectus, est prauus, 1 unde ꝓ non adiecto habetur, vt dixi.

f *Voluntati*. scilicet tacitæ & prauæ, quæ est vt diuertat. Et no.hic prauum subauditum intellectum non seruandum, quo quis ad malefaciendum inuitatur, ut ff.si quis omis.cau.testa.l.qui autem,in prin.& ff. de verb.obl.l.Titia.§.idem respondit.1.& ff.de leg.1.l.seruo alieno §.pen.& l.à filia,§.1.& ff de pecu.l.eo.tempore.1.resp.Itẽ no.quòd qui apponit conditionem,vult eam existere, 2 vt ponit arg.ff.de ma.testa.l.si quis locuples,in fin.& de condi.c au.da.l dedi in fi.

2† Lucinia

1 No.gl.secũdum Ba.ad hoc φ arg. à ɔtrio sensu e intellectus subauditus Intellectus subauditus si est prau° non est obseruandus.

ctionis originem[a] perinde seruari æquum est, ac si nihil super ea rescriptum fuisset.[b] ¶ Nec * exemplum[c] legati vel hæreditatis, in quibus cõditio diuortij nonnunquam remitti solet,huic rei comparandum est:[d] cum absurdum sit ideo perpetui edicti[e] negligi formã, * quia patris sui voluntati[f] non obtemperatur.PP.Antiochiæ, 11.Calẽ. Aug.Antonino.A.ij.Geta.ij. Coss. 206.

Defectus conditionis per factum implere debentis, eũ impedit habere legatum, hoc dicit, Sal.

Imp.Antoni.A.Aurelio militi.

LEX III.

SI ea conditione 1† Aulozanus legata testamento præstari voluit,[g] si cum focaria sua,matreqce eius[h] moraretur,& per eum stetit,quò minus voluntati testatoris pareret,cum sua sponte scripturæ testamenti non obtemperauerit,ad petitionem nõ admittitur.[i] PP.vj.Id.Iul.Læto. ij.& Cereali Coss. 216.

Si conditio deficit per casum fortuitum contingentem in persona eius,in cuius persona debet impleri, deficit legatum.h.d.Sal.

Imp.Alex.A. 2†Liciniæ.

LEX IIII.

LEgatum,* siue fideicommissum à patruo tuo relictũ tibi sub conditione, si filio[k] eius nupsisses: cum mortuo[l] filio prius quam matrimoniũ cum eo contraheres,conditio defecerit,nulla ratione[m] deberi tibi existimas.* PP.Cal. Decemb.Alexandro A. ij.& Marcello Coss,227.

Fideicommissum relictum mulieri cum nupserit,acquiritur patri,in cuius est potestate tempore nuptiarum, sed si tunc erat sui iuris,acquiritur mulieri, & hæredibus eius, h.d.Bald.Vel sic: Vt legata quærantur patri vel filio,considera,tempus,quo eorum cedit dies,vel conditio. Sal.

Impp.Diocletianus & Maximianus AA.& CC. Faustino.

LEX V.

SI vxorem tuam tempore nuptiarum[n] in patria potestate[n] fuisse monstretur, fideicommissi commodum ei relictum,cum nupserit(nullo alio diem eius cedere prohibente) patri quæsitum non ambigitur. ¶Quod si à patre ante nuptias emancipata fuerit,ac postea decesserit, superstite patre, & marito, ac liberis,actionem[p] fideicommissi sibi competentem[q] ad hæredes suos transmisit.S. 6.Calend.Februar.Sirmij, Cæsaribus Coss.

SI ea. CASVS. Mihi 10.legasti ut cũ ɔcubina tua matreq; eius starem,non steti,an petam legatum? Resp.φ non.

g *Voluit*.scilicet Titio.

h *Eius*.testatoris,vel focariæ.

i *Non admittitur* secus autem si non stetisset per eum, vt hic,& ff.de cond.& demonst.si quis ita legauerit,& de leg.2.l.Titia.1.§.si ei.& de an.leg l.Mæuia.& l.Seio.in princ. & de ali.leg.l.liberti ,& l.Stichus. Sed contra est, supra de leg.l.1.Sol.vt ibi.

* Vi Cuia. 17.obseru. à istam sequitur Bal.

LEgatum. CASVS. Testator filiæ sororis suæ decem legauit,si filio suo nuberet,non nupsit, quia filius decessit,an legatum peterẽ possit,quæritur? Respon.quòdnon.& & est ratio,quia alias non esset edicturus secus contra.

k *Si filio*.ex hoc patet,quòd aliàs non erat relicturus.

l *Mortuo*. post mortem patrui, secus si ante arg.ff.de leg. 1. l turpia. §.1. secundũ B Dicebat 3 enim,φ hæc conditio si nupserit,est possibilis, si filius moritur post mortem patris, & iõ ea deficiente, deficit legatum sed si moritur viuente patre,est impossibilis,& sic ꝓ non adiecta debet haberi. Sed hoc dicere non placuit, quia nõ refert,quando moritur, 4 nam vtraque erat possibilis,vt sup.de instit.& subst.l. si qui: hæredem. Nec obstat d.l.turpi. qa ibi est impossibilis 5 eo mortuo, cuius arbitrio debet nas cẽ viuo testatore, & similiter eo mortuo postea, esset impossibilis, quia uiduitatẽ inducit,vt ff. de cõd. & demonst.l.cum tale,§. si arbitrio. quæ viduitas hic non inducitur.

3 Et malè Pau.& Sa.

4 Dummodo post testamentum, secus si cẽt mortuus tpe testamenti. Pa.

5 ide Pau. & Sal.

m *Ratione*. vt & ff. de cond.& demõst.l. in testamẽto ita erat & de an lega.l. Seio. sed contra eo.tit.l.annua,& de cond. inst. l. quæ sub conditione,§. mortuo, sup.de instit.& subsi.l.1. & ibi plène solui omnia. Item contra supra de lega.1. sol. ut ibi.

SI vxorem. CASVS. Vxori tuæ in paterna potestate constituta 10. legaui si nuberet,cui acquiritur legatum, quæritur? Respondeo, quòd patri suo nullo interueniente impedire possit diem legati cedentem. Si autem pater ante nup. eam emancipauerit, mater filij: , & marito superstitibus decedens fideicommissum, vel legatum transmittit ad hæredes.

n *Nuptiarum*. scilicet contractarum.

n *Potestate*. sic ergo tempore matrimonij vxor est in patris potestate,vt hic,& insti.ad Tertul.§.1.in fine,& supra de coll.l.filiæ licet,nisi quoad debitum carnis,& quo ad operandum,vt ff.de ope.lib.l.sicut.

p *Actionem*. modo respondet.

q *Competentem*. quia tunc cedit dies legati,cum tam est emancipata,ut & ff.de pig. l. si legati,& ff. quando dies lega.ced.l.post diem,§.fina.secus in contractibus, vbi initiũ inspicitur.6 ut ff. de uerb.oblig.l.si filius,& de stip.ser. l.fina de reg.iur.l.quæ legata,& est ratio,7 quia in legatis nullus inuenitur actus filij in potestate manentis, sed in contractibus sic.

Vxor etiã matrimonij tpe est in potestate patris.

6 sequũtur hãc glo.B. Bal. Ang. Pet.& Sal.

7 Sequitur eã Sali.displicet tñ An. hic,& Bar. in l.si filius.ff de ver.obli.

SI plures. CASVS. Decem Titio Seio Caio legasti, si domum tibi facerent, an omnes simul facere debeant, an sufficiat, quòd vnus? Rñ. φ vnusquisque habet necesse implere conditionem, & pro portione sibi competente, vnusquisque legatum percipiet, sed si vnus impleuerit alijs negligentibus, pro portione se contingente totum consequetur. vnde qui paruerit, ad legatum vocabitur, qui non, sibi imputet. Viui.

Si plures. quidam habent hanc l. pro vltima huius titu.

a *Si plures*. lego fundum Titio & Seio, si fecerit domum hæredi meo, & ita est indiuidua. Vel si ascenderint Capitolium, quę est diuidua. 1

b *Debeant*. quia sic dicunt verba testamenti. vnde vno adimplente, ex toto, etiam ipse non videbatur partem suam legati habere, sed certè imò habet, quia illa pluralis oratio resoluitur in multas singularitates, vt ff. de condi. & demon. l. falsa, §. fi.

c *Conditionem*. scilicet solidam. & hoc quãdo est indiuidua, quia est in facto, secus si diuidua. sufficit 2 enim, vt pro parte impleatur, ut ff. de condi. & demonstra. l. si quis legata, §. fin. & l. pen. in prin. & §. de illo, & de manu. test. l. si ita fuerit. & arg. ff. de uer. ob. l. in executionib. & de statu lib. l. si peculium, §. pe. Ex nota, quòd si vni est relictus fundus, si decem dederit nec partem fundi cõsequi potest nisi totaliter decem det secus si duobus est relictus si decem dent, ut ff. de condi. & demon. l. cui fundus, & d. l. si quis legata, in fi. & facit inf. si plu. vna sen. per totum.

d *Repellantur*. & sic alteri cum sua conditione accrescit, vt ff. de condi. & demon. l. si quis legata, § fi.

1 Est singula in persona cuiuslibet, quia assensus vnius non est assensus alterius I. P. & Sal. vtrunque.

2 Idẽ B. P. Ang. & S.

CVm quidam. Primo thema & quęstio. Secundo eius decisio. Secunda ibi, Itaque Salic. CASVS. Seruo tuo libertatẽ reliquisti, si hæredi daret x. uel seruũ, vel equũ, & dum vt hæredi aliàs agenti satisfaceret, secundum φ iniunctum fuit, ad ipsum iter arripuisset, in cursu latronũ re ablata facultas parendi est adẽpta, an per hoc perderetur libertas, apud antiquos erat quæstio. decidit hanc Imperator dicens, φd. seruo libertas cõpetit, & cõmodũ hæredi, vel alij nõ abstrahitur. Vt de quocunque casu impediatur, siue p hrdẽ, φ accipere noluit secundum quosdam, quod nõ est verũ, siue p fortuitũ casum, qa dare non potuit, vel per quẽcũq; aliũ, cui dare iussus est, liber fiat, nisi per seipsum steterit, quia conditioni parere noluerit. obligatus tamen hæredi permanet, nisi hæres oblatum recipere recusauerit. vnde si extet mancipium, illud præstare debet vel eius æstimationem, si non extet, & idem in alia re.

Impletio conditionis non prodest, nisi implenti, hoc dicit Bal. Vel sic: Quando vna conditio reiterabilis additur pluribus, non sufficit vnum implere, vt prosit omnibus, sed bene sufficit, vt sibi prosit, h. d. Sal.

Imp. Iustinianus A. Ioanni. PP.

LEX VI.

SI plures [a] personæ vnam conditionem implere fuerint iussæ, apud Vlpianum dubitabatur, vtrumne omnes simul eandem facere debeant, [b] an singuli quasi soli implere eam compellantur. Videtur 1 † autem nobis vnũquemque necessitatem habere conditionem [c] implere, & pro portione sibi contingente accipere quicquid ex hoc commodi est, vt ij quidem, qui compleuerint iussa, ad lucrum vocentur: qui autem neglexerint, sibi imputent, si ab huiusmodi commodo repellantur. [d] Dat. iij. Calend. August. Constantinopol. post Cõsulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. 531.

Iussus liber esse si certum quid hæredi dederit, illo pereunte casu fortuito, statim liber efficitur, & pro re perempta ad æstimationem tenetur, oblatione facta & non recepta à præstãdo in futurum liberatur: & si per eum staret: quo minus conditionem impleret, libertatem non consequitur, hoc dicit Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX VII.

CVm * quidam testamento condito, libertatem seruo suo dereliquit sub conditione, si suo hæredi certum numerum solidorum præstaret, vel aliam quandam speciem, vel vicarium seruum, ille autem seruus nõ in eodem loco constitutus, vbi etiam hæres fuerat, herili [e] testamento cognito, properabat ad hęredem, cum ipso quod iussus erat dare hæredi, sed in medio latronum vel hostium incursione, vel alio fortuito casu peremptum est, quòd portabat, quærebatur 2 † inter antiquos, si præpediretur libertas, quia hoc dare seruus non potest propter memoratum fortuitum casum [f].

¶ Itaque veterum dubietate quiescente, nobis placuit, vt & libertas omnimodo competat, & commodum, quod hæredi vel extraneo relinquitur, non abstrahatur.

¶ Ex quacunque igitur causa impediatur, siue per hæredem, [g] siue per eum, cui dare aliquid iussus est, siue per fortuitos casus in libertatem quidem ipse omnimodo perueniat, nisi ipse seruus noluerit, adimplere conditionem: [h] obnoxius tamen constituatur post libertatem hæredi vel ei, cui dare aliquid iussus est (nisi & ipse [i] oblatas pecunias non susceperit. quod enim semel repudiatum ab eo [k] est, redintegrari minimè concedimus [l]).

e *Herili*. i. dominico vt ff. ad leg. Aq. l. item Mela. §. legis.

f *Casum*. no. de fortuito casu.

g *Per hæredem*. tres casus nota. Primum quia aut stat per hæredem: & tunc est liber: dũmodo postea præstet secundũ quosdã. Ioan. cõtra, 3 arg. ff. de cond. & demo. l. pater Seuerinã. Solu. vt ibi natura p Io. Secũdus, qñ p fortuitũ casũ, & tũc idẽ fm nos. vt hic, & ff. de manu. test. libertate, & de reg. iur. l. in iure ciuili. & est mirũ quare fortuitus casus eũ non liberat, sed iõ fortè, qa libertas est res inæstimabilis, vt Inst. qui. ex cau. ma. non licet, §. cũ ergo. Tertium, si stetit per ipsum seruum, & tunc nõ est liber. vt hic, & sup. de necess. ser. l. fi.

h *Conditionem*. quid ante si voluit implere conditionem, sed pecuniã non habuit? Resp. non est liber, ut ff. de condi. & demõ. l. cũ ita datur libertas, §. 1. fm quosdam.

i *Et ipse*. hæres vel alius, cui iussus est dare.

k *Abesse*. postea tamen, idest post manumissionem fuit datum & admissum, ut nõ obs. ff. de stat. lib. l. si peculiũ in princ. secundum quosdam. Quod nihil est: nam ibi non hæredi, sed alij erat dandum, & pecunia erat penes hęredem, vnde nil facit ad legem istam.

l *Minimè concedimus*. aliud in cõtractibus, vbi licet offerat, non liberatur, ut ff. de sol. l. qui decem, in prin. & l. si debitor, & de excep. do. l. si opera. secundum Ioan. sed certè imò idem secũdum alios. nam & ibi remissa post moram creditoris, non tenetur debitor amplius soluere, ut in dictis legibus dicitur. In hoc tamen est aliud, quia hic de casu fortuito tenetur, 4 licet non præcesserit mora, vel culpa, uel pactum, & licet hæres non fuit in mora recipiendi solutionem. At in contractibus aliud obseruatur, vt ff. de uerb. obli. l. si ex legati causa. Item aliàs ante impletam conditionem nullus consequitur relictum, ut ff. de condi. & dem. l. qui hæredi, §. fi. & sup. ti. e. l. ij. hic sic. Item aliàs ex suo facto non tenetur liber factus, ut supra an seruus ex suo facto, l. promisisse.

* In uno l. cõstitutio Græca.

3 Et bene Pau.

Libertas est res inæstimabilis.

1 † apud.

Debitor si offerat, & creditor nolit accipere, si res oblata pereat, an liberetur creditor?

4 Hanc gl. vsque ad h. sequuntur crebre.

R[2] ce-

a *Quatenus.*] redit ad prædicta, dixi eam teneri, quatenus,&c.
b *Solidos.*]alias æſtimatur aliter,vt dixi ſupra com.de le.l. fi.in prin.
c *Vera.*] ideſt iuſta.vt inſt.qui.ex cau.ma.non li.§. ſemel: & de le.primo.l.ſi fideiuſſor.§.fin.

1 † adimplere.

2 † Deeſt in omnib.

quatenus [a] hoc, quod dare iuſſus eſt,omnimodo[1] † implere compellatur, vel in ipſo mancipato [2] † præſtando ſi extat,vel in ęſtimatinoe eius non amplius, quàm in quindecim ſolidos[b] computanda,vel in alia re,ſi & ipſa appareat, vel ſi non exiſtat, vera [c] eius æſtimatione præſtanda.Dat.prid.kal. Maij. Conſtantinop. poſt Conſulat. Lampadijs, & Oreſtis VV.CC.anno II. 532.

TITVLVS XLVII.

De vſuris,& fructibus legatorum,ſeu fideicommiſſorum.

Vſuræ legatorum debentur à tempore litis conteſtatæ ſi antea hæres non fuit in mora, & etiam fructus, & mercedes ſeruorum,h.d.Sal. poſt Bal.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA.Max.al.Maxentio.

LEX PRIMA.

LEgatorum, ſeu fideicōmiſſorum vſuras ex eo tempore,quo lis conteſtata[d] eſt, exigi poſſe manifeſtum eſt,ſed & fructus [e] rerum,& mercedes ſeruorum, qui ex teſtamento debentur, ſimiliter pręſtari ſolent. Propoſita prid. Kalen. Augu. [3] † Anulino, & Frontone Coſs. 200.

3 † Diar. Aemiliano,ſed nō rectè, nuſquam enim apud Ghronographos notat Aemilianum conſulem fuiſſe cum Front.

Hæres excuſatur ab vſuris propter dubium legis Falcidiæ, niſi legatarius paratus ſit ſatiſdare de reſtituendo quanto plus receperit: vel niſi iudex præfinierit certũ diem, intra quem non præſtiterit: vel ſi Falcidia reperiatur locum non habere. h.d.Salic.

DE VSVRIS, ET fructibus legatorum,&c.

De reb.legatis principio aliter dixit:nūc de acceſſionibus earum.

LEgatorum.] CASVS. Fundum vel pecuniam mihi legaſti:an legatis, vel fideicomm. ſi ab hærede petam, venient fructus, & vſuræ, quæritur? Dicitur, quod ſic.

d *Conteſtata.* vbi mora alia non præceſſit: nam ſi præceſſit,extinde computatur, licet ergo omnes ferè leges huius tituli faciant mentionem de lite conteſtata, dicas tamen idem accipi a tempore morę, vt ff. de leg. ſecundo.l. ſi quis ſeruo.& l. Titia Seia.§. vſuras.de condi. & demon. l. ſi cui legatam.in fi.& ff.vt le.no. ca.l. primo §. belliſſimè, & ꝙ dixi in vſuris, idem eſt in fructibus, & fœtibus vt hic,& ff. de uſu .l. ęquis quia bonęfidei iudicijs comparātur: vt ſup.in quibus cau. in integ.reſtitu. non eſt ne.l.in minorum. & idē in omni damno,vt ff. de leg.3.patronus,ſecundo reſp. & hoc niſi habeat iuſtam cauſam litigandi hæres:vt inf.e.l.2.

e *Fructus.*] Niſi fuerit bonæ fidei poſſeſſor,credens rem non eſſe legatam: quia tunc non tenetur de fructibus:vt ff.de acqui. rerum domin. l. quæſitum.

ADuerſus.] CASVS. Teſtamentum feciſti,hæredem inſtituiſti, plura legata reliquiſti, petunt legatarij legata, vult hæres, vt ſibi ſatiſdent de reſtituendo, ſi quid amplius ſoluat, quam per legem Falcid. retinere poteſt, an ſatiſdare debeant, quæritur? Dicitur,ꝙ ſic,& ſolida legata percipient. & hoc in prima, Si autem ſatiſdare non poſſunt, quia forte fideiuſſores dare non poſſunt, præfigit iudex, qui ad hoc datus fuerit, tempus certum vtrique parti ad computandum de bonis hæreditarijs,intra quod ſi non venerit hæres, & videbitur ei iudici locum Falc.l. non eſſe fructus,& vſibus reſtituet hæres poſt litem conteſtatam.Viu.

Imp.Antoni.A.liberis Coſſiani.aliàs liberto,& Caſſiano.

LEX II.

ADuerſus eos, qui ſub obtentu legis Falcidiæ legata morantur, notiſſimum eſt iuris auxilium. Si igitur propoſita ſtipulatione, cauere cum ſatiſdatione poteſtis [f] vos reſtituturos, quanto[4] † amplius,quam per eam legem licet, [5] † acceperitis,iudex qui de fideicōmiſſis ius dicit, ſolida vobis legata præſtari iubebit. Quod ſi ſatiſdationem implere nō potueris,arbitro [g] dato,certum diem vobis præfiniet,[h] intra quem,altera parte ceſſante, partibus ſuis fungetur. Et ſi conſtiterit legi Falcidiæ locum non eſſe:& vſuras, & fructus poſt litem [i] conteſtatam percipietis. [k] PP.16. Calend.Iu. Duobus Aſpris.Coſs.213.

4 † amplius eſt,quam.

5 † accipe.

Moroſus etiam tenetur de caſu fortuito. h.d. Sal.

Imp.Alex.A.Paterno.

LEX III.

SI homines certi per fideicommiſſum tibi relicti fuerint, poſt moram periculo [l] debitoris fideicommiſſi ſunt.Propoſita, 12. Calen. Apri.Iuliano ij.& Criſpino Coſs.225.

Non ex die mortis conteſtatoris, ſed à die litis conteſtatę fructus rei legatæ debentur.h.d.Sal.

Imp. Gordian. A. Dionifio.

LEX IIII.

IN * legatis, & fideicommiſſis fructus poſt litis conteſtationem, [m] non ex die mortis conſequuntur,ſiue in rem, ſiue in perſonam agatur.* PP.No.Sept.Gordiano A.& Auiola,Coſs.

f *Poteſtatis.*] vos legatarij ſcilicet.
g *Arbitro dato.*]i.iudice delegato.
h *Præfiniet.*] ad faciendam computationem, & remittitur ſatiſdatio,ut ff. ſi cui plus per quam l. Falc.cui non facilè.
i *Poſt litem.*]& ante, ſi ante fueris in mora, vt dixi ſupra l. proxi.
k *Percipietis.*] ſ. vos legatarij.

SI homines.] CASVS. Stichum, & Pamphilum legaſti, poſt moram factam ab hęrede deceſſerint, cuius erit periculum,quęritur? Dicitur, quod hæredis.

l *Periculo*]etiā fortuitu caſus ſecūdum nos.vt ff.de leg. 1. apud Iulianum.§. primo, & l. cum res. §. fina.

IN legatis.CASVS. Si fundum mihi legaſti,& cum petij? a quo tempore debeantur fructus, quæritur? Reſpond.quod a tempore lit. conteſta.& non à die mortis teſtatoris ſiue agatur in rem, i. hypothecaria,ſiue in perſonam, puta actione ex teſtamento.

m *Conteſtationem.*] vel moræ, vt dixi ſupra l.j. & vſque poſt ſententiam, ut ff. de vſu. l. in fideicomm. in princi.& hoc cum res erat aliena. ſi aūt teſtatoris, ab adita hæreditate tranſit dominium in legatarium,vt ff. de fur.l. à Titio. ergo ex tunc pertinent fructus ad legatarium, ut ff. de vſu. l. Herennius. in fi. niſi excuſetur hæres propter bonam fidem, ut dixi ſupra l.prima.

ADDITIO. Vel dicas, & melius, ad fructus perceptos tenetur hæres à tempore aditæ hereditatis, vt dicta l. Herennius.de percipiendis vero, a tempore moræ. ita loquitur hic,

*Vi.Graſſum lib.sẽten.§ legatam q.11. Cuiac.18. de præſer.
* incluſa de ſunt in quibuſdã exemplar.

AD SENATVS-consul. Treb. &c.

Qualiter legata, & fideicommissa singula tu... qua li... ntur per Trebellianum, quod non pr... singularia relicta, sed vniuersalia per Trebellia... ur ... de fideic. hæ re. §. ... qui hæres. ... ergo, dixit supra de singularibus relictis nunc de generalibus. Et ... hoc titulo non tractatur de incertis personis: sed in Græco forte dixit.

SI ex senatusconsulto.] CASVS. Testator aliquis te ... hæredem instituit, & rogauit de tota hære ditate restituenda Titio, restituisti eandé, retenta tibi quarta, tam pro portione tua, quam fideicom. creditoribus hæreditarijs soluisti, an a fideicomm. repetere possit, quæritur? Respon. quod sic.

a *Si ex senatusconsul to.*] s. Trebelliano, sed inuentum hoc fuit de retétione quartæ par tis per Pegasianum, vt inst. eo. §. sed quia herede. & §. sed quia stipulationes.

b *Quartam.*] secus si vnam certam rem, vt inst. de fideicom. hære. §. si quis vna.

c *Restituisti.*] quod solo uerbo facere potuisti, ut ff. eo. l. restituta.

d *Potes.*] actione negotiorum gestorú & hoc siue sciens, siue ignorans fuisti, quia eius negotium fecisti ipso gestu, vt ff. de neg. gest. l. soluendo. & l. fin. & ad hoc supra si cert. peta. l. 1. de neg. gest. l. siue pro fratre. Sequit auth. nisi rogasti. alias contra cum rogatus. sed tu leges infra cod. l. iubemus.

Hæreditas solo verbo restituitur oretenus.

AD eum CASVS. Titium hæredem instituisti, eum de parte hæreditatis Seio restituenda rogasti, an Titius creditoribus hæreditarijs, & legata propor tione sua teneatur, quæritur? Respond. quod sic, & quæ pars?

TITVLVS XLVIII.

De incertis personis.

Huius constitutionis meminit Iustinianus Instit. de lega§. posthumo, & Institut. de bo poss. in princ. ex quibus locis hoc argumentum confeci Goth.

¶ Cum olim incertis personis nec legata nec fideicómissa relinqui possent, nec libertas, nec posthumo alieno, qui nec institui poterat, hæc omnia correxit Iustinianus, ita tamen, vt incertus tutor nec hodie dari possit.

Pithœus quoque, & Balmon in Nomocanone non vno in loco eius meminerũt, aiũtq; esse titu. xlviii. lib. 6. constitutionem vnam, Et his igitur, & sequentes quoque epitomas confeci.

¶ Numerat hæc constitutio varia themata, variasq; species, quibus docet id, quod illicito collegio relictum est, nõ valere, nisi singulis e collegio relictum sit, contra autem quicquid licito collegio legatur, valere. Nomocanonis tit. 12 cap. 9.

Idem alìud argumentum.

¶ Dicit constitutio valere, quod relinquitur licito collegio, aut corpori, vel clericis, vel collegijs, vel curiæ, vel cohorti præsidis, vel medicis, vel doctoribus, vel aduocatis, vel militibus, vel eiusdem artificij opificibus, seu artificibus, vel sacerdotibus, vel cuipiam alij corpori: & ait relictum diuidi viritim, & ex æquis partibus inter eos, qui tempore mortis testatoris fuerint descripti in albeo, preterquàm si certam quantitatem testõr vnicuiq; attribuerit. Dicit quoque ad extremum ea constitutio, quòd si semel, aut annuum quid in pios vsus relictũ sit, aut, ecclesijs, aut xenonibus, aut ptochijs, aut veneralibus domibus, aut communi clericorum, aut ad captiuorum redemptionem, aut ipsis pauperibus, vel captiuis, valeat defuncti voluntas. Nomoc. Tit. 2. c. 2.

Hæc excerpsi ex vtraque Nomocanonis latina translatione, in quibus editionib. & cęteris eiusdé farinæ sunt permulta nobis valde suspecta. Itaque pessime mihi videntur de nobis oib. mereri, beneuole lector qui cũ Græca habeant, vel Basilicõ, vel Nomocanonis exéplaria, & cætera ad ius pertinentia, suppressis Gręcis, suas futiles, & indoctas translationes dũtaxat edunt, quominus eorum fędissima pleraque peccata ex Græcorum collatione coargui possint.

TITVLVS XLVIIII.

Ad senatusconsultum Trebellianum,) & de incertis personis.)

Hæres qui soluit creditoribus post hæreditatem restitutam a fideicommissario repetit pro rata. Bal. vel sic. Hæres de restituendo grauatus, quod creditoribus soluit, pro dodrante á fideicommissario repetit. h. d. Sal.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Probo.

LEX I.

SI [1] † ex senatusconsulto [a] quartam [b] partem hæreditatis retinuisti, & dodrantem [2] † fideicommissario retinuisti, [c] quod creditoribus hæreditaris pro nouem vncijs præstiteris, à fideicommissario petere potes. [d] PP. 15 Kal. Apri. Laterano, & Rufiño, Coss.

Fideicommissarius, cui portio hæreditatis restituitur, pro rata tenetur ad onera, & legata. h. d. Sal.

Impp. Philippus A & Philippus C. [3] † Iuliano.

LEX II.

AD eum, cui ex Trebelliano senatusconsulto pars [e] hęreditatis restituitur, successionis onera, seu legatorum pręstationé pro com

dicit de media intelligendum. quoties n. specialiter partis mẽtio non fit, de dimidia intelligitur, ut ff. de verb. sig. l. nomen filiarum. §. ortionis. Si autem intelligas, quod dodrans sit restituendus, tunc illud, quod dicũt pro competenti portione refertur ad onera creditorum, non legatorum, quia ad ea soluenda fideicom. insolidum tenetur, ut ff. eo. l. 1. §. vlt.

e *Pars.*] s. dimidia. & arg. ff. de uerbo. sign. l. nomen filiarum. §. 1. & sic est plana hæc lex, si autem dicas pars, s. dodrans, tunc illud, quod dicit pro competenti portione, refertur tãtum ad onera, scilicet creditorum, non ad legata, quia illa insolidum soluit fideicommissarius vt habes hoc ff. eo. l. 1. §. pe. & §. fi. & l. cũ hæreditas & l. deducta. §. qui post. & l. deduco. l. 1. & inst. eo. § si quis una. Alij, quod etiam hoc onus diuiditur, vbi retinet: secus vbi non retinet, ut inf. eo. l. fin. ut ibi no. In casu tamen cogitur etiam ad legata hæres sm Azo. s. quando portio fideicommissi non sufficit ad ea soluenda. Item si æs alienum absorbeat hæreditatem, non detrahitur quarta, & insolidum conuenitur fideicommissarius, & tamen tenet fideicommissum, ut ff. eo. l. 1. §. pe.

SI per fideicommissum.] CASVS. Hæres institutus, de tota hæreditate restituenda alicui ciuitati rogatus restituit, non retenta quarta ex Trebell. senatusc. quod locum habet etiam si legatarij rogarentur, an quartam, & eius fructus repetere possit, quæritur. Dicitur, quod sic, & dic per condit. inde. quia forté per errorem facti soluit. credens aliqua de hæreditate excepta ea remãsisse, q̃ possent sufficere ad quartam. vel dic si non soluit adhuc sibi de retentione consulet.

e Iste intellectus est bonus Bar. Ang. & est amicus literæ. Salic.

1 † In vno est constõ Græca.

2 † In aliquib. fideicommissis restituenda. al. fideicõmisisti q̃ &c.

3 † AA. Iuliano.

Rei-

a *Reipublicæ.*] s. cuiuslibet ciuitatis de Romano Imperio, vt ff. e. l. omnibus, & econtra institui reipublica potest & cogi restituere, ut ff. eo. l. recusare. §. si fisco. & §. ite si municipij.
b *Ab intestato.*] puta, si legitimi rogentur, ut ff. eo. l. recusare §. meminisse.

dum R. dic: ibi hæres non fuit, vel non extitit in rerum natura tempore testamenti. si ergo fuit, præstabitur, ut hic si non fuit, non dic, ut ibi dicit, vel secundum Azonem illa corrigitur per illam, si Titio, & Mæuio §. Iulianus. in eodem titulo. Item contra huic ff. de legatis tertio. l. prima. §. finali; vbi relicta a legitimis non videntur repetita a sequentibus legitimis. Solutio ibi non habuit ex voluntate defuncti sequens legitimus, cum tempore mortis alius erat proximior: nam tantum proximior videtur hæres ex voluntate defuncti, ut ff. de iure codicillo. l. conficiuntur. §. sed & ideo hic autem habuit ex voluntate defuncti, hic cohæres, idemque substitutus.

petenti portione spectare, indubitati iuris est PP. 18. Cal. Non. Peregrino, & Aemyliano Coss. 245.

Quælibet ciuitas dicitur habere rēpublicā, cui potest legari, vel fideicommitti. h. d. Bal. stel sic. Etiam de hæreditate reipublicæ restituendæ sōt detrahi quarta. h. d. Sal.

Imppp. Carus, Carinus, & Num. AAA. Zotico, & aliis.

LEX III.

SI per fideicōmissum hǣditas reipublicæ [a] [1] †relicta est: ex Trebelliano senatuscōsulto, quod ab intestato [b] quoque locū habet, quartæ partis, & fructus eius vobis restitutio [c] cōpetit. * Sine die, & Consule.

Hæc lex habet duas lecturas, & hec intēdit secundum vtrāq;. Iubus de adeūdo in psona hæredis recusantis adire, trāsfert onus restitutionis in substitutum vulgarem, & cohæredem eius side quartæ retentione.

Impp. Diocl & Maxi. AA. & CC. Quintianæ.

LEX IIII.

NOn* iustā [d] te gerere solicitudinē per fideicōmissum relictæ portionis hæreditatis perspicimus, verentem ne fructū amittas relicti fideicōmissi, quoniā auia testatoris ea parte hæres scripta, & tibi rogata restituere, calliditate, ac fraude repudiauit, ut ad alium nepotem eundemq; cohæredem [e] deuoluatur portio, à quo tibi nominatim non fuerat fideicommissū relictū, & coacta suspectam hǣditatem adire [f] prius, quā pro hærede gereret, rebus sit humanis exēpta: cū D. Antonino parēti fideicōmissum cōtemplatione iūdicii testōris, quasi tacite [2] † ab his repetitū, [g] iā dudum placuerit. Neque. n. quartæ retētionem, quā illa, quæ repudiauit, [h] hæreditatem adire coacta vt suspectam, retinere nō potuit, timere debes. S. 6. Id. Iulij. Philippo A. Cos.

A succedentibus ab intestato fideicommissum potest relinqui, & ab eisdem quarta retineri, & quarta intelligitur id, quod superest ære alieno deducto. h. d. Sal.

Ijdē AA. & CC. Verissimo.

LEX V.

ET sine scriptura per fideicōmissum [i] hæreditas recte reliquitur: Igitur si vxor tua te, & priuignū suū te. discrimine mortis constituta, designauit velle successionē obtinere vsque ad dodrantē: eius voluntatem ratā seruari conuenit: cum ab intestato ei succedentes de restituēdo fideicōmisso cōuentos, [k] vltra quartā, ære alieno deducto, quantū [l] penes eos sōia senatusconsulti relinqui pcepit, tm̄ [3] † obtinere posse [m] præstiterit. [n] S. 5. Calen. Maij Sirmij. Cæsaribus Coss.

c *Restitutio*] solutā ergo erat per ignorātiā facti, vnde datur confid. in d. aut. j. tit. j. l. error. V. l. dic restitutio i. retentio, si solutum non erat.

d Non iustam. Diuiditur in tres partes: Quia primo ponit thema [illegible] dubitandi. Secundo soluit dubiū circa fideicommissarium. Tertio soluit aliud dubiū circa retentionē quartæ. Secunda ibi, Cum diuo. Tertia ibi neque. n. h. d. [illegible]

CASVS. Titius instituit fratrē, & auiam hǣdes, & rogauit auiā restituere partem suā cuidam extraneo puta Caio: & ut ois amoueatur obiectio, dic, quod hǣres instituit substituit vulgariter: auia prædicta suā partē repudiauit, ut ad cohǣdē eundēque substitutum perueniret, & fraudaret fideicommissarius tādem fuit ei præceptū vt adiret. & restitueret, quod antequam faceret, decessit. Dicit hic cohǣdem dēre restituere portionem auiæ fideicommissario: etiam sine retentione quartæ, eo quod auia fuit coacta. nam spōte adeuntibus dat beneficium quartæ.

e *Cohæredem.* scilicet auiæ.

f *Coacta ad re.*] idest iussa adire: ea enim sponte adeunti ueritate adisset, substitutioni locus non fuisset, ut sup. de impube. & alijs substitutio. leg. post aditam. Sed cur fideicommissarius cogebat auiam adire, quæ repudiauit? R. quod uerat cum possit a cohærede petere (vt hic dicit) institutus (vt hic erat) sine non, ut ff. de lega. secundo, l. si Titio, & Mæuio §. Iulianus? Respondeo: quia forte intererat sua habere ab instituto magis, quàm à substituto, qui non erat ita institutus oneratus, argum. ff. eodem, l. recusare, §. Titius. Item opponitur, institutus non videtur fraudulenter repudiasse, cum fecerit ex voluntate defuncti, qui ei dedit substitutum. ut ff. si quis omis. caus. testamen. l. quia autem. circa prin. Respon. hic non erat alias repudiatura nisi ut non posset fideicommissario: sicut & fuit sup. si quis omi. caus. test. l. 1.

g *Repetitum.*] ut dictum l. de legatis secundo, l. si Titio. §. Iulianus, & l. cum pater. §. ab intestato. & de legatis primo, l. licet. Sed arguit contra ff. de legatis secundo. leg. Celsus, §. penultimo, ubi ab alio non datur fideicommissum, quam a legato, etiam si fuerit hæres, Solut. secundum R.

h *Repudiauit.*] Hic obstat substituto cohæredi, ne detrahat quartam. ut & ff. eo. l. cogi. §. Martianus. Alij dicunt obstare ei, quia habet ex sua persona integram: hoc non placet, ut ff. ad l. Falcid. l. quod si alteruter. Tertij dicunt, quod & hic substitutus fuit coactus, sed hoc est diuinare, prima placet. Sed nōne licuit ei auiæ pœnitere de eo, quod repudiauerat, & adire, & quartam retinere? Respond. licuit forte ante coactionem, non postea, ut ff. codē. l. nam quod. §. qui cōpulsus. Vel dic. non potest inquam postquam repudiauit, ut supra de repud. hær. l. licet.

ET *sine.* CASVS. Mulier maritū; & priuignum habēs codicillos fecit hoc modo: quicunq; mihi hæres erit, hæreditatem marito meo & priuigno restituat an valeat hæc voluntas: quæritur? Dicit; quod sic: & uenientes ab intestato, conuenti contra fideicōmis. utili actione ex testamento dodrantem restituent, retenta sibi quarta, computanda ære alieno deducto.

i *Per fideicommissum*] dandum nobis ab illis, qui sibi ab intestato succedunt: qui recte possunt grauari, ut & sup. eod. l. 3. & sup. de cod. l. 1. & infra quando di. leg. ce. l. fideicommissum.

k *Conuentus.*] s. utili actione ex testō, ut no. su. cōi. de leg. l. 2. sed adire cogentur officio iudicis, ut ff. eo. l. ille, a quo §. tempestiuum. conuentos dico in eo, quod est ultra quartam. quartam dico computandam ære alieno deducto.

l *Quantum.*] alias quantum penes, & c. & alias quam. & dic pro quantum, uel propriè.

m *Posse.*] scilicet illam quartam.

n *Præstiterit.*] idest. præualuerit inter sapientes, uel constiterit, uel obtinuerit.

Vtraque est bona secundū Sa.

1 † Restitutio. Luar.

* Alij legūt, institutio. Cui. 18 obs. 9. legit. Retentio.

* Vide in hic l. Cui. 18. obs. 2.

Quarta datur ipō te adeunti bus.

Hæredita tem habente ab insti tuto quan doque uti lius est, q̄ a substituto.

2 † tacitū, & est sin. tex. secundū Iat. in l. cam quā. ff. de fideicom. & secūdū Bar. & P. hic.

3 † nihil obtinere. Cuia. 18. obs. 9.

Labe.

Liberi primi gradus de restituendo grauati, etiã post tempus fratribus vel propriis filiis, vel multo magis extraneis priuilegiãtur, vt fructus nõ imputẽtur in quartã, etiã si testator dixerit, & vt non teneãtur satisdare de fideicõmißo restituendo, nisi in duobus casibus, & vnicus filius, vel nepos excludit substitutũ sub cõditione, si decesserit sine liberis. h.d. Vel breuius: Liberi primi gradus nõ tenẽtur sibi fructus cõputare in quartam, nec tenentur satisdare de fideicommisso, nisi in certis casibus. h.d. Sal.

Imp. Zeno A. [1] † Dioscoro PP. LEX VI.

1 † Duar. Dioscorio

IVbemus, quoties pater, vel mater filio, seu filia, filijs, vel filiab. ex æquis, vel inæquis partibus hæredibus institutis inuicẽ,[a] seu simpliciter [b] quosdam ex his, * aut quendã rogauerit, q prior sine liberis decesserit, portionẽ hæreditatis suæ supstiti, seu supstitibus 2 † restituere, vt oibus modis retẽta quarta pro auctoritate Trebelliani senatuscõsulti, nõ per imputationẽ redituum * (licet hoc testõr rogauerit, vel iusserit) sed de ipsis reb. hrditarijs [c] * dodrans restituatur.

¶ Idemque in retinenda legis falcidiæ portione [d] obtinere iubemus, & si pater, vel mater [e] filio, seu filia institutis, sicut supra dictũ est, hæredibus rogauerit eos, eas ve nepotibus, vel neptibus, pronepotibus, vel proneptibus suis, ac deinceps restituere hæreditatem.

Filius, vel filia non tenetur satisdare nepoti de restituendo fideicõmisso paterno, vel materno, nisi iste filius, vel filia transeat ad secunda vota, vel nisi testator iusserit satisdari hoc dicit Bart.

¶ In supradictis * autẽ casib. fideicómissorũ seruandorũ satisdationẽ cessare iubemus si nõ spãliter eãdem satisdationẽ testõr exigi deposuerit, & cũ pr̃, vel mater secundis 3 † existimant nuptijs nõ abstinendũ. In his enim duobus casibus, idest cum testastator specialiter satisdari voluerit, vel secundis se pater, vel mater matrimonijs iunxerit necesse est, vt eadem satisdatio pro legum ordine præbeatur.[f]

Vnicus filius excludit substitutũ sicut multitudo liberorũ, licet testõr fecerit mẽtionẽ de liberis in plurali. h.d.S.

¶ Sin autem is, qui fideicommissaria restitutione grauata est, vno filio superstite, vel nepote ex filio, seu filia nato, vel pronepote, vel posthumo relicto, decesserit, non videtur extitisse, conditio: [g] & ideo deficit fideicommissi petitio.

Iubemus.] CASVS. Si testator, vel testatrix filiũm, vel filios, filiã, vel filias hæredes instituerit æqualib. vel disparibus partib. & inuicẽ grauauerit, vt si aliquis sine liberis decesserit. alias portionẽ suam restituat, an retenta quarta restitutio facienda sit, quæritur? Dr̃, q sic: nec in fructib. vel talibus, quæ seruãdo seruari nõ pñt sed in pdijs hęreditarijs quarta retinebit & hoc in prima. An aũt simili modo possit retineri quarta, si rogatus fuerit filius de hæreditate restituenda filio suo nepoti, & deinceps fructib. nõ computatis? Dr̃, q sic. Idẽ intellige in filiab. & hoc in secũda. An aũt in pdictis casib. fideicõ. ab hæredib. scriptis satisdari debeat noĩe fideic. q̃rit? Dr̃, q nõ nisi in duobus casib. Primus est, si testator dixit, ut satisdetur. secundus est, cum pater, vel mater ad secũdas nuptias crediderint migrãdũ. & hoc ĩ tertia. An aũt [illegible] grauatus de restituendo vno filio superstite tm̃, vel nepote ex filio, vel filia, decessit, sibi immineat restituendi necessitas? Dr̃ q non, quia deficit condõ. non. n. sine liberis decedere vr̃, q prolem sustulerit, ut sup. de fideic. cum acutissimi. vnde fideicõ. nõ datur petitio. & hoc in quarta. An aũt, q dictum est de quarta non in fructibus, sed rebus hæreditarijs retinẽda, & de satisdatione præstanda in hæredib. quam supradictis puta in liberis primi gradus locum habeat, quæritur? Respon. q non. & hoc in quinta, & vltima parte.

* Liberi autem secũdi gradus possũt prohiberi quominus quartã detrahant ex cõi opini. Vi. Clar. 3. senten. §. testamẽtum q. 62.

2 † Restitueret.

* Vi. Rol. a Val. 1. cons. 30.

* Vi. Hotom. 36. Illustri. & Cuia. 8. obseru. 3. qui negant ex hoc text. duas quartas posse detrahi.

a *Inuicem.*] hæc verba inuicem, & simpliciter, determinantur ab inferiori verbo: rogauerit. Et dic inuicem idest vicissim grauauit unum de restituendo alij.

b *Simpliciter.*] idest specialiter.

c *Hæreditarijs.*] i. quarta retenta subaudi sic, & sup. de inoffic. test. l. scimus. §. repletionem. Sed contra. ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. si conditioni. ubi computantur fructus. Sol. hic corrigit secundum quosdam. Alij, quod hæc in quarta Treb illa in quarta natura. & hoc pp quærelam: quæ est odiosa. Tertij dicunt quòd hoc in liberis primi gradus est speciale: ut in fin. huius legis: secus autem in alijs, ut ibi: nam & aliàs differunt, ut ff. de hær. inst. suus. in prin. & l. sed & si sub condõne. §. 1. Alij dñt, q ibi voluit testator, hic non. quæ non valet, quia hic dicit, licet hoc testator, &c. nisi dicas, q ibi uoluit tacite: hic expresse, inter quas voluntates est differentia: ut ff. ad leg. Falcid. l. Titia. & de cond. & demon. nonnunquam. Tu dic: q ibi certum tps statuit, puta decennium: intra quod certum erat q quartam: & eius fructus habere poterat: hic incertum. Et nota diligenter de huiusmodi fructibus cum percipiuntur à rogato, aut judicio testõris puta rogauit, ut restituat post tps hæreditatem, aut negligentia non petentis, aut mora nõ soluentis. Primo casu cõputat in quartam, & nil restituit, etsi superest aliquid ultra quartã. In secundo non computat, nec aliquid restituit. In tertio computat: & superfluos restituit: ut ff. eod. l. mulier. 1. §. si hæres. & l. in fideicommissariã. in princ. & ff. ad leg. Fal. l. Paulus respondit. §. 1. & §. 2. & hoc in alijs hæredibus, quam in suis, qui sunt primi gradus nõ possunt esse sui nepotes, cum nemo eos præcederet, tũ nõ habet locum hęc lex sui enim tantum ex reb. ipsis quartam detrahunt, quod in eis est speciale, ut hic dicit.

Fructus percepti a rogato restituere, an sint in quarta cõputandi.

* Idẽ hoc repetit In stin. Nou. 22. §. 21.

ADDITIO. Quod hic de fructibus non imputandis in quartam dicitur, limitat notabiliter gl. in verbo, contestatæ, in fi. ca. Raynutius ext. de testa. in fructib. ante litem contestatã perceptis, secus uero in perceptis post litem contestatam: ut est casus in d. ca. Raynutius in uer. in eo vero. q quartam. &c.

3 † existimauit.

d *Falcidia portione.*] non dicit de alia Falcidia, quam supra secundum Ioã. sed mutat casum, cum supra locutus sit, quando suis fratrib⁹ rogatus est restituere: hic aũt quando proprio filio testatoris nepoti: licet quidam dixerunt de nepote rogati. Sed in eo, quod dicit retineri Falcidiam, cũ pater rogatus restituit filio, est contra. ff. de leg. primo. lege cum filio. §. ipsi quoque. Solut. ibi filius fuerat institutus, & cum patri esset acquisiturus fuit rogatus pater, ut filio instituto restituat, quo casu restituit, ut pater, non vt hæres. hic autem pater fuit institutus, & rogatus, ut hæres.

e *Pater, vt mater.*] institutus, vel instituta, & rogatus, vel rogata, ut suo proprio filio restituat.

f *Præbeatur.*] quem ordinem habet ex titulo. ff. vt leg. no. ca. & altero casu cauet propter speciale perceptum, altero quãdo propter odium secundo nubentium, ut in auth. ve nupt. §. placet. collat. quarta. Sed qualiter cauebitur inf. patre filio: vt ff. ad Treb. l. imperator. & institutio. de inuti. stip. §. item inutilis? Resp. hoc speciale his duobus casib. vt hic innuit.

Pater alicã quãdo cauet filio.

g *Conditio.*] quia non est sine liberis, qui huiusmodi habet prolem. ut supra de fideicomm. l. cum acutissimi. & ff. de posth. l. fina. & supra de institu. & substitut. l. generaliter. §. fin. & de condi. inser. l. 1. Et no. quod hic §. sinautem, refertur ad primum casum, idest quãdo frater rogatus erat

resti-

restituere, si decedat sine liberis, nam debet restituere, si decedat sine filio, vel nepote, si tamen intraret monasterium, videtur habere filium: hoc addit auth. quam hic lege nisi rogati, &c. vel etiam si quis sub conditione, &cæt. quæ sunt in corpore de san. episcop. §. sed & hoc præsenti. collat. 9.

Priuilegium concessum filiis non extenditur ad nepotes, quia hæc lex prohibet h.d. Sal.

¶ Illud etiam admonemus ea, quæ de Falcidiæ portione non per reditus, sed etiã per ipsas res hæreditarias retinenda, & de satisdatione fideicommissorum (sicuti supra dictum est) concedenda [a] diximus: non vlterius, quam in ijs personis [b] & casibus, quorum superius mentio facta est, oportere produci. PP. Kalen. Septemb. Constantinopo. Probino, & Eusebio Coss. 489.

IN AVTHEN. de sanct. episco. §. sed & hoc præsenti. coll. 9. const. si.

Si rogatus de restituendo si nuptias non contraxerit, vel liberos non habuerit, ingrediatur monasterium, desicit fideicommissum, nisi alteri venerabili loco debeat restitui. h.d. Sal.

* Nisi [c] rogati restituere datum dotis causa, vel propter nuptias donationis, vel relictum sub conditione nuptiarum, vel liberorum, monasterium, vel alium locum venerabilem [d] ingrediantur: * siue restitutio * siue substitutio fiat sub prædictis conditionibus, siue in redemptionẽ captiuorum, seu in egentiũ alimenta.

IN AVTHEN. de rest. §. nobis ergo rectè. collat. 8. constitut. 4.

Rogatus de restituendo quod ei supererit ex hæreditate tenetur saltem quartam patrem reseruare: & si eam diminuit (præterquam in casibus hic permissis) de bonis eius suppletur, & in subsidium contra acceptatorem agitur. h.d. Sal.

* Contra, [e] cum rogatus fuerit quis, vt sine liberis decedens, quod tunc ex hæreditate superest, restituat vel alijs huiusmodi [f] fideicommissi verbis grauatus, quartam * instõnis fideicommissario restituere cogitur. ¶ Super hoc igitur, & cautionem (nisi defuncto remissa sit) exponet [h] Quod si contingat [g] eam diminui suppletur, aut ea deficiente, in

a *Concedenda.*] i. remittenda.

b *Personis.*] i. in liberis primi gradus. Sed videtur, quod etiam nepos, qui est vltra filios, non computet fructus in quartam, vt ff. ad leg. Fal. l. qd de bonis. §. quod autem, quæ est contra. sed ibi non computat in quartam, quia eos, compensat cum debito, si autem aliquos supra id haberet, bene cõputaret, vt in ea. l. quod de bonis. §. fructus.

Nisi rogati.] CASVS. Hæc auth. continuatur ad legẽ C. Lex codicis dicit, quod si instituo filium meum in dimidia: & rogo eum, quod si prædecedat sine liberis, restituat fratri suo, ipse detrahit quadrantem de rebus principalibus. Sed talis sit in casu huius auth. qui est talis. Habebam duos filios, institui eos æqualiter hæredes, & rogaui eos ad inuicem, ut si alter eorum decederet sine liberis, restitueret alteri portionẽ suã, alter eorum intrauit monasterium, vel ecclesiam aliquam venerabilem, nunquid portio sua erit restituenda fratri superstiti, si moriatur canonicus? Certe non: quia sicut si decessisset cum liberis, euanescit conditio, ita si intrauit monasterium, vel aliquam ecclesiam venerabilẽ: quia monasterium vel ecclesia habetur loco filij. & hic casus est secundum dominum Irn. Sed secundum Az. qui pinguius, & latius hanc auth. extraxit ex corpore authenticorum quam dom. Irner. sic ponitur casus; in l. Codicis dicitur. Si filius instituitur, & rogatur restituere fratri si decesserit sine liberis existente conditione, detrahit quadrantem. Et dicitur decedere sine liberis, si decedat sine aliquo descendente. Sed per istam authen. additur l. Codicis, quia si ingreditur locum venerabilem, vel monasterium, fideicommissum expirat: quia monasterium habetur loco filij. Vel dic casum aliter, vt in gl.

*Nouell. 123. §. sed hoc præsenti.

c *Nisi rogati.*] Hanc auth. lege, & aliam verbosam, si quis sub conditione, quæ & de nouellis trahitur eodem §. si quis sub conditione omitte. Et dic casum. Dedi mulieri fundum, ut in dotem haberet: uel viro, vt haberet in donationem propter nuptias, uel in testamento reliqui ei in easdem causas, & rogaui, ut si nuptias non contraherent, vel liberos non haberent, quod restituerent Titio. his casibus si monasterium intrent, fideicõmissi petitio deficit, & hoc nisi alij venerabili loco relictum erat, & ita pure dat, vel relinquit prædictis personis, & econtra idem, si sub conditione, ut relinquo fundum, si nuptias contraxerit, vel liberos habuerit alioquin habeat alius.

d *Locum venerabilem.*] secus si capellam cum sæculo nõ renuntiet, sed propria habeat: sed tamen in corpore vnde sumitur, videtur dicere etiam in sæculari idem esse. Item quid si ingrediatur mala fide, vt fraudet fideicommissarium? Videtur teneri monasterium reuocatoria, vt ff. quæ in fraudem creditoris, l. omnes. §. Lucius. Item, quid si non ingrediatur, sed instituat tantum locũ venerabilem? Videtur non deficere conditio, nec ecclesiam pro filio. Primo, quia leges de ingredientibus, non de instituentibus loquuntur, vt in Authentica de monachis: §. illud. collatione prima, & in authentica hæc constitutio innouat constitutionem. collatione octaua. Secundo, quia verè liberos non habet: nec obstat, quod ecclesiam instituit, quia authentica hæc, & in corpore. §. sed & hoc præsenti. & in nouellis. §. si quis sub conditione. dicunt de ingrediente, & expediente ibi prædicta bona ad pia opera. & ipse dum uixit, in clericatu mansit, quod hic non fuit. præterea testator de liberis tantum sensisse videtur, ut argum. ff. ad Trebellian. l. ex facto. §. finali, & sensus, & mens testatoris magis, quam verba sunt attendenda, vt supra de libe. præter. l. tertia, & ff. de adimen. lega. l. tertia. §. conditio. Item & verba ad hoc faciunt: quia dixit sine liberis, & à verbis non est recedendum, ut ff. de lega. tertio. l. non aliter. Item posito, quod sit loco filij ecclesia, ciuilis erit filia non naturalis, at ciuilis filius non excludit huiusmodi fideicommissum, vt ff. de conditio. & demonstratio. l. fideicommissum. & de lega. secundo. l. si quis ita. §. i. cui. & argumentum pra de ijs, qui ve. æta. impe. l. final. Item si haberetur pro filio, etiam alij æque venerabili loco auferretur. quod non est uerum. ut in corpore continetur huius auth. Sequitur alia auth. contra cum rogatus, quæ est de restitutionib. §. nobis. colla. 8. quæ sup. prin. huius leg. legitur.

*Idẽ in c. in præsentia. ante si. cum gl. si. extra de proba.

* Malim legere, nisi restõ, aut substõ fiat sub prædictis conditionib. in redẽptionem, &c. atque hãc esse verã lectionem apparet ex ipso loco nouellæ, vnde hoc fragmentũ desumptum est.

* No. 108. §. nobis ergo rectè.

* Concor. gl. 1. pro verb. si. in versi. si vero rogat. in c. in psentia. ex. de proba.

e Contra.] i. econtra nam in l. Codicis, iubemus in prin. dictum est dodrantem restituendum, & quartam retinendam, hic vero, cum rogatur restituere, quod superest ex hæreditate post mortem, vt ff. de leg. 2. l. Imperator, in fine. & l. fi. & ita dodrãtem retinet, & quartam restituit.

f *Huiusmodi verbis.*] quæ sunt . p. a. ad hoc, vt inst. de sin. re. per fideicom. re. §. fi.

g *Expone.*] corrigit ergo l. iubemus, in eo, quod dixerat gñaliter nõ caueri. Vel verius, ibi dicit nõ caueri, cũ frater fratri vel pr̃ filio, vel nepoti restituere rogat, sed si alij est restõ faciẽda, cauet, vt hic. Itẽ no. hic. quẽ esse de bonis viuẽtis solicitũ, vt j. vt in post leg. cũ Archimedota. Et hic est arg. contra ff. de vel sint st. l. 1. §. interim & de col. b. c. l. j. §. si impuberi sed ad primã rñdeo. qa hic de cautione, nõ de hæreditate est solicitus, & eod. modo rñdebo ad secundum. Acc.

h *Contingat.*] i. tangat.

Iacem.

rem [a] actione, & hypothecaria fideicommissario vti permittitur aduersus rerum acceptores. Ex causa tamen dotis, [b] seu propter nuptias donationis, seu captiuorum redemptionis, vel si non habeat, vnde faciat [c] expensas, huius quartæ permittitur deminutio.

Soli tutori potest hæreditas restitui, si pupillus noscit fari; idem in curatore furiosi, & idem econtra, si ipsi sunt de restituendo grauati. h. d. vsq; ad § cũ aũt. Sal.

Imp. Iustinianus C. [1]† Iuliano PP.

LEX VII.

Sancimus licentiam esse etiam soli tutori [d] rectè fieri fideicommissi nomine vniuersitaris restitutionem, quod pupillo relictum est, & sine onere fideiussionis: [e] vbi tamen pupillus fari non possit, vel abesse noscitur: [f] ne dum nimia [g] subtilitate * vtimur circa res pupillares, ipsa subtilitas ad perniciem eorum reuertatur. Idemque iuris esse oportet, & si furioso fideicommissario debeatur hæreditas: vt restitutio curatoris eius soli, nomine, scilicet furiosi, celebretur. Quis enim sensus, quæ vox certa furioso esse intelligitur, cum in vtroq; casu [h] restituentes plenissimam consequantur ex nostra lege securitatem? Hoc eodem [2]† obseruando, etsi ipsi pupilli, [i] vel furiosi restitutione grauati sunt.

Si hæres restituendo grauatus per contumaciam sit absens. Vel si primus fideicommissarius in restituendo secũdo sit morosus, vel quisquis eorum ante, quam restituat, sine hærede decedat, ipso iure transferuntur vtiles actiones. h. d. vsque ad finem. Sal.

¶ Cum autem [k] aliquis hæreditatem restituere iussus est, & dolo malo, vel post litem contestatam, vel antea sese contumaciter celauerit vel si suppositus fideicommissariæ restitutionis, ante, quam restitueret hæreditatẽ, ab hac luce subtractus est, nullo hærede, [l] vel successore [3]† ei existente, vel fideicommissarius, cui restituta est ex Trebelliano senatusconsulto hæreditas, alij per fideicommissum restituere iussus fuerit res hæreditarias: quemadmodum actionum translatio celebretur in tribus istis casibus, apud veteres dubitabatur, & Domitius Vlpianus constituendum [m] esse super his putauit.

¶ Sancimus itaque, si siue per contumaciam [n] absuerit is, cui restitutio imposita est, si morte præuentus, nullo [4]† etiam relicto successore, fuerit, siue in primo fideicommissario in secundum translatio celebrari iussa est, ipso iure [o] vtiles actiones transferantur. Da. x. Kal. Nouem. Constantino. Lampadio, & Oreste VV. CC. Co*n*s. 530.

a *In rem.*] pro rebus hæreditarijs, quæ continentur in fideicommisso, & hypothecariam habet pro eisdem, quod est mirabile, vt supra de iure do. l. in rebus. Vel dicit hypothecariam dari pro alijs rebus hæreditatis, quæ continentur fideicommisso, vt sup. communia de leg. l. 1. res enim, quæ continentur fideicommisso, non possunt dici obligatæ fideicommissario, cum ipsius sint, vt ff. de pignor. actio. l. si in rem alienam.

b *Dotis.*] constituẽdę, vel exigendæ à grauata persona, & vtrunque probatur in corpore, vt dixi supra; communia de leg. in auth. res quæ. Et no. ꝙ in quatuor casib. premittit hic diminutionem quadrantis.

c *Faciat.*] quia dodrans non sufficit, secus puto si dodrantem totum dilapidauit, & tunc propter impensas vult diminuere quartam, vt in auth. de rest. & ea quę pa. §. hæc igitur omnia collat. 4. Item quid si nihil consumpsit, sed tota superest? Resp. hæres eius dodrantem retinebit, ut ipse poterat, vt arg. infra titu. 1. l. quam quam.

Sancimus.] CASVS. Hęredem tuum de hæreditate tua pupillo restituẽda rogasti, an tutori restituere possis quæritur? Resp. ꝙ sic, si pupillo abest, vel si præsens est, & fari non possit, & cautam subiungit in litera. Idem est si rogasti furioso restituere: quia curatori eius restituere potes: Econuerso si pupillus, vel furiosus rogatus sit restituere. dicitur ꝙ curator restituere potest, & hoc in j. Si autem rogatus restituere ante, vel post lit. contest. contumaciter se absentauerit, vel antequam restituat, decesserit, vel fideicomm. secundus rogatus sit restituere: in illis tribus casibus ipso iure transeunt actiones ad fideic. & hoc in secũda.

d *Tutori.*] tanquam simplici procuratori ut & ff de l. quã tis, & l. seq. non autem tanquam facto procuratore in rem suam ut ff. de iu. do. l. si mulier. §. ex asse.

e *Fideiussionis.*] s. de rato. item etiam sine iudice, & sic est specialis casus, sicut sunt alij quidam, ut sup. de admi. tu. l. sancimus j. in fi. & l. constitutionem. sed infanti cum authoritate tutoris: ut ff. eo. l. seruo §. si pupillo.

f *Noscitur.*] secus si esset præsens, & maior infante, quia tunc fieret ei cum authoritate tutoris restitutio ut ff. eo. l. restituta. §. fi. & l. seq. & su. de in. del. l. potuit. & l. si infanti.

g *Nimia.*] sic 49. dist. c. huic etenim, &c.

h *Casu.*] de pupillo, & de furioso.

i *Pupilli.*] infantes: vt possint ipsi tutores restituere, vt hic & ff. eo. l. restituta. §. & fi. & l. seq. sed hoc cum alij est restituenda, non tutori: quia se authore sibi non potest restitui, vt ff. eo. l. 1. §. quæsitum fuit. Sed cur aliud debitum à pupillo potest sibi soluere se authore, vt ff. de admi. tu. l. quoties. §. sicut? Resp. quia hæc restitutio continet translationem actionum, vt ff. eo. l. restituta. §. fi.

k *Cum autem.*] nota, tribus casibus loqui istum §.

l *Hærede.*] sed quomodo potest esse sine hærede, cum supersint saltem legitimi? Resp. nullus eorum vult, nec etiam fiscus. Vel dic eum esse sine hærede. qui non habet hæredem statim cum moritur.

ADDITIO. Aduertas sm Rat. hic, ꝙ de hoc debet tamen aliqua discussio fieri, fiat saltem aliqua proclamatio, si est aliqs qui velit esse hæres talis argu. inf. de remis. pig. l. si eo tẽpore: tunc enim nemine comparente transeunt actiones ipso iure, authoritate huius legis.

m *Constituendam.*] i. de nouo, quasi non sit constitutum aliquo iure.

n *Per contumaciam.*] vel ante lit. contestatam, vel post: ut supra posuit, & ita vr, ꝙ ante litem contestatam possit ferri sẽtentia diffinitiua, vt illo vocato, & non veniente, pronũciet restituendam hæreditatem, & sic ipso iure competunt vtiles actiones, ut in libertate dr ff. de fidei cõ. lib. l. cum vero. § fabulentum. Vel dic non fieri sententiam. [t] vt infra de tẽp. app l. fi. §. illud. sed iudex rediget in actis per tabellionẽ qualiter, & pro quo, & ad cuius petitionem ille est vocatus: & non venit, & per hoc satis erit fideicommissario, ut habeat vtiles actiones: si probauerit postea fideicommissariam hæreditatem sibi restituendum.

o *Ipso iure.*] est & quartus, s. vbi rogatus alienauit. Nam in alienatis non puto necessariam restitutionem: quia rogatus nihil iuris habet in reb. illis, ꝙ concedere possit & hoc vr dicere l. sup. coia de leg. l. fi. §. pen. & sup. e auth. cõtra eũ rogatus. Item si a primo fideicommissario, non igitur cessio; quia non habet directas, vt hic dr, ergo cum rogatus in alienatis nullam habet actionem, multo magis non exigitur

1 † Ioãni.

* Concor. c. dele. si. cum gl. 1. ext. de iud.

2 † seruando.

3 † deest in omnibus.

4 † al. & al. vtrũq; deest, ut apud Dua.

t Gl. tñ j. in cap. frequẽter extra ut lit. non contest. ponit hũc casũ pro excepto à regula illius c. quñ s. ꝙ ante litem cont. non sint recipiendi testes, vel ferẽda sentẽtia definitiua.

gitur cessio: cum ibi primus fideicommissarius habeat vtiles. Item est & quintus, vt ff. eod. l. 1. §. sed & quoties. Item & sextus secundum quosdam, vt ff. eod. l. ita tñ, §. si pater filiũ. Sed ibi videt, φ fiat restitutio. Item ad id, φ dicit ipso iure transire actionem de vno fideicommissario in alium, vt hic, & ff. eod. l. si hæres institutus. in pri. est contra. ff. e. l. 1. §. de illo Sol: hic corrigitur. Vel dic transfert, ut ibi, cum non fuit contumax. Sed nec prima, nec secunda placet. Dic ergo ibi erat rogatus sub cõdõne, vel in diem. vnde ante diem restituit spõte. Nec obstat ff. e. l. si ante. vbi dicit, φ nõ transeunt ante diem, quia ibi fauore fideicommissarij fuerat dies appositus, ut & dixi §. de fideic. l. post mortem. hic aũt rogatus erat purè, & ideo lex sublato circuitu trãsfert vtiles: quia & facta translatio expressim non transfert nisi vtiles, sed primus rogatus potest cedere directas: & iõ expectatur eius cessio. Item no. primum fideicommissarium, si restituat secundo (ut hic fit) non retinere quartam de Treb. nisi ante primus rogatus voluerit retinere vt ff. eod. l. 1. §. inde Neratius. Vel nisi suspectam dixerit primus heres, & sic coactus totam restituit, nihilo detracto, vt ff. eo. l. Marcellus, §. 1. & l. facta. & §. si cum. specta. Item & in alio casu, vt ff. e. Lex asse. in fi. imo est exceptio ab illo casu, vbi suspectam adijt.

Actio. trãsit ipso iure de uno fideicommissario in alium.

a† restrictionem.

a† deest in omnibus.

3† relicto.

Rogatus de restituẽdo fideicõmissum vniuersale, & speciale, totũ debet restituere absq; speciali detractione & fideicõmissarius specialis cõtra vniuersalẽ, cui restitutio est facta, potest agere. Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX VIII.

Quidam, testamento condito iussit hæredem omnem hæreditatem, quam ei dereliquit, alij restituere: speciale [a] etiam fideicommissum alteri adscripsit, & quærebatur, specialis fideicommissarius id, quod ei derelictum est, à quo consequi debeat, vtrum ne ab hærede ut post [1] † restitutionẽ eius [b] alias res vniuersitatis fideicommissarius accipiat: an vna cum aliis [c] rebus oporteat, & hoc [d] generali fideicommissario aggregari, ut ipse speciali fideicommissario hoc tradat, siue in rebus siue in pecuniis fideicõmissum [2] † relictum sit?

¶Sancimus itaq; totam quidem substantiam secundum senatusconsulti Trebelliani auctoritatem restitui generali fideicommissario: illum autem speciali fideicommissario id, quod ei [3] † derelictũ est, depẽdere. D. 15. Cal. Nouem. Const. post Consulatũ Lampadii, & Orestis. V. V. CC. anno secundo 532.

Quidam CASVS. Hæredem tuũ de tota hæreditate tua Titio restituenda rogasti, & Seio Stichũ pro fideicõmisso reliquisti, à quo Seius Stichum consequi debeat, an ab hærede, an à generali fideicõ. ita, s. φ post restitutionem Stichi alias res vniuersitatis Titio restituat: an generali fideicomm. aggregari debeat, ut Titius Seio Stichum tradat? Respon. φ tota hæreditas Titio restituenda est: & ea restituta, restituet Titius Seio Stichum, nec refert, an constiterit in specie fideic. an in pecunia.

a *Speciale.*] puta prædium.

b *Eius.*] scilicet prædij.

c *Cum alys.*] hoc verum, nisi in eo casu, quando hæres deductis legatis iussus est restituere hæreditatem, in quo casu hæredi dat electio: ut ff. eo. l. cogi. §. inde quæritur. Vel nisi testator iniunxerit onus legatorum nominatim hæredi, ut ff. eo. l. Marcellus. in prin. alias non, ut hic, & ſ. eo. l. 1. §. is q. & §. si. Sed quidã dicũt esse specialē quod hic dicit, p p hoc, quia de tota, vel omni hæreditate rogauit testator, & hæres nihil retinuit. Alij dicunt diuidi onera, ut supra eo.

d. *Et hoc.*] scilicet prædium.

¶ AD LEGEM FALCIDIAM.

Qualiter minuantur vniuersalia relicta, dictum est, nunc subijciamus de diminutione singularium relictorũ, quę fit per legem Falcidiam Azo.

TITVLVS XLIX.

Ad legem Falcidiam.*

Non offendit ius cõmune ille, qui beneficio non vult vti: Vel sic: soluens scienter, quod per Falcidiam retinere poterat, non dicitur plus debitõ soluere. h. d. Sal.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Prisco, alias Proculo.

LEX PRIMA.

Scire debes, [e] omissa Falcidia, quo pleniorem fidem restituendæ portionis exhiberes, non videri [f] plus debito solutum esse. PP. 3. Id. Maij, Laterano, & Rufino Coss. 198.

Falcidia minuit omnia legata pro rata. h. d. Sal.

Ijdem AA. [4] † Sactiano.

LEX II.

Falcidiæ rationem aduersus omnes [g] pro modo legatorum, & fideicommissorum locum habere, certi & explorati iuris est. PP. Calẽ. Iul. Laterano, & Rufi. Coss. 198.

Ablata hæredi tanquã ab indigno legata non minuunt, neque agẽt. h. d. Bal. Vel sic: Hæres accommodans fidẽ tacite de restituendo non capaci, priuatur omni cõmodo hæreditario fisco applicãdo, qui tenetur ad legata scilicet, & Falcidiam detrahit hic, sicut hæres facere potuisset. Sal.

Scire.] CASVS. Si hæredem instituisti, & multa ab eo legasti, & hæres sciẽs sibi competere Falcidiam, solida soluit legata: an quod plus debito soluit, recipere possit quæritur? Dicitur, quòd non. cum errasset in iure, scilicet credens hoc ei licere etiam post solutionem. Vel dic, hæredem tuum de aliqua re reddenda alicui rogasti, uel partẽ eius hæres cum potuisset retinere quartam illius rei per Falcidiam solidam soluit vt plene faceret, qđ iusserat sibi testator: an possit repetere quartam ex le. quod plus debito soluit, quæritur? Respond. quòd non.

e *Scire debes.*] Tu hæres.

f *Non videri.*] Sed certũ imò, quia Falcidia ipso iure diminuit legatam, ut ff. eo. in quantitate. in fin. & l. Plautius. & l. lineam. & quotiens leg. l. 1. §. si quis ex n ortis. Sed dic non videri, quo ad hoc, vt habeat locum cõdi. indeb. cum sciens fecerit, vt ff. de reg. iur. l. cuius per errorem. secus si errore facti soluisset, ut inf. eodẽ. l. error. sed quæ erat hæc dubitatio? Respond. quia forte erat 25. ann. ille, qui soluit: per quod uolebat repetere, ut supra si aduer. sol. l. 1. sed ibi in iure errauit. hic sciens fuit, vel erat uir maior institutus rogatus dare vxori legatum: & ipse postquam præstitit, defalcare volebat, quasi donatio fuisset inualida, sed tamen non potest, ut ff. de donat. inter virum, & vxor. l. si sponsus. §. si quis rogatus. & §. precedenti.

Falcidia.] CASVS. Hæres quartam detrahere potest ab ijs, quæ relicta sunt beneficio l. Falcid. an detrahere tantum ab vno quantum ab alio debeat quæritur? Respon. quòd non: sed pro modo, & quantitate relictorum, de singulis est detrahendum, sed una res pro singulis retinenda, vt ff. eo. l. Plautius. Viuianus.

g *Omnes.*] s. legatarios, & fideicommissarios. quæsiuit tamen P. sed non soluit, an in vna re possit hæres habere Falcidiam, vel retinere? Quidam quod sic. ut sup. fam. erci. l. filium quem, sed illa in quarta Trebellianica. Item pro eis ff. de lega. l. non amplius. §. fin. sed illa loquitur in parte bonorum legata. Item pro eis ff. eod. l. si ex pluribus, sed illud est propter exceptionem, quam habet hæres in re non soluta.

Ea lata est ab Augusto. Sui das Trebellianũ sub Nerone. Huius caput aliud φ a Diuo Treno adfertur 1. disp. 58. nõ admittendũ, vt quod se cundica pri tis ambitis cõtinetur Gotho.

4† Datiano.

Legatum ipso iure minuit Falcidia.

Falcidia vna retineri non potest.

soluta. Item pro eis ff. eod. l. linea. sed ibi vendicat, vt Falcidiam detrahat: non vt totam teneat. Tu ergo dic, quod non potest retinere quartam in vna re, sed in omnib. legatis, vt hic: & ff. eo. l. Plautius, & in l. quantitate. §. fin. & ar. inf. eo. l. pe. & ff. quorũ lega. l. 1. §. si quis. quandoque tamen Falcidia, quæ debet detrahi ex vna re, detrahitur ex alia: ut ff. eod. l. plane. & leg. seque. §. si solus. & ex asse. Item si res diuidi nõ potest: partis offert æstimatio, vt ff. eodē l. lege Falc. interueniente. & l. si is. §. si.

E *Tiam.*] CASVS. Hæredem tuum rogasti de restituenda hæreditate tua g fideicom. cuidam nõ capaci, puta filio tuo spurio, & multa alia specialia legata relicta in testamēto tuo, an debeantur: quæritur? Dicitur, quod sic, quatenus patitur lex Falci. q. dicat deducta quarta licet videtur, quod quartam retinere non possit fiscus, quia est hæres: & hæres eam detrahere non posset: à quo hæreditas cuncta est, quasi ab indigno: ergo nec fiscus, qui in locum eius succedit: sed hoc verum non est. Vel sic in testamēto suo reliquit quis legata, & inter cætera dixit de hæreditate restituenda ab eo filio, quem habeo de tali monacha, & rogauit in aure, vel alias non coram testibus, ut illi filio daret fideicomm. & dic sic: an fiscus debeat, uel possit detrahere quartam de tali fideicom. an totum legatarijs erogare sine iniuria Falcid. contentus quarta hæredi ablata? & dicitur, quòd sic. Vel sic, & male: an de tali fideicommis. possit hæres detrahere Falcid. & an etiam de alijs? Respond. quòd de alijs potest, de hoc non, hæc positio non ualet, sed prima positio verior est, & magis consonat literæ. Viuian.

* Vide in hunc locũ quędam apud Cui. 1. obs. 31. vbi Goueanum perstringit.

* Caducatorijs vero legib. Principes soluti: enim obsequi ut Cui. l. 56. ff. de lega. 2. adde Cui. 15. obs. 30.

Imp. Alex. A. Hermagoræ.

LEX III.

Etiam si tacitum [a] fideicommissum hæredē administrasse [b] apparuerit: legata tamen seu fideicommissa, [c] quæ testamento relicta sunt, præstanda esse ambigi non oportet, ad eum, videlicet modum, quem lex Falcidia patitur: cum quartam, [d] quæ aufertur [e] hæredi, * qui contra legem fidem suã obtulit; legatarijs [f] proficere nõ placuit. PP. Idib. Octob. Alexandro A. Coss. 223.

De legatis principi dandis detrahitur Falcidia. Salicet. post Bald.

Idem A. Philetiano, alias Fœliciano.

LEX IIII.

Et in legatis principi datis legem Falcidiam locum habere, merito diuo * Hadriano placuit. [g] PP. 5. Calend. Ianuar. Alexand. A. Coss. 223.

De donatione causa mortis, detrahitur Falcidia Bal. & Salic.

Idem A. [1]† Damasatæ.

LEX V.

Si mortis causa immodicas donationes in sororē tuam matrem contulisse probare potes, legis Falcidiæ ratione secundum constitutionem diui Seueri [h] aui mei, vti [2]† merito potes. [i] PP. 15. Calend. Nou. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Primo detrahitur æs alienum etiam de rigore aditionis confusum de superfluo legata præstãtur detracta Falcidia de quolibet legato pro rata. hoc dicit Bald. Vel sic: in computatione Falcidiæ æs alienum deducitur etiam hęredi debitum: & de relicto ad fabricam operis publici detrahitur Falcidia pro rata & præstitum vltra modum non præiudicat. h. dicit Sal.

Idem A. Secundinæ.

LEX VI.

In [3]† imponenda ratione legis Falcidiæ omne æs alienum deducitur, [k] etiam

[1]† Adamãsatæ.

[2]† Deest in omnibus.

[3]† ponendæ.

Lex Falcidia ad q̃ fit inducta.

ad legem Falcidiam. l. si tacitum. Item hæres, qui se defert vt habeat tertiam illius quartæ. Sed extraneus deferens habet dimidiam: ut infra de ijs qui se defe. l. 1. lib. 10. fideicommissarius non capax habet dimidiam dodrantis si se deferat, vt ff. de iure fisc. l. cum tacitum.

f *Legatarijs.* dicebãt enim: sicut non remãsit hæredi: sic nec fisco remanere debet: sed secus est.

E *Tiam in legatis.* CASVS. Si hæredē instituisti, & principi tot legasti, quod nihil remansit penes hæredem, an non obstante, quod principi legata relicta sunt, hæres quartam detrahere possit, quæritur? Dicitur, quod sic. Viuianus.

g *Hadriano placuit.*] idem si Deo cœlesti, iure ueteri, ut ff. eodem, lege prima. §. ad municipium, & econtra princeps institutus retinet, si uult, licet donare consueuerit, adeo ut sic facere debeat secundum quosdam: ut ff. ad Trebellia. l. si legatus. §. fin.

S *I mortis causa.*]. CASVS. Materfamil. filium, & filiam habens, in filium donationem fecit causa mortis, & filium hæredem instituit. ita quod remãsit ei minus quarta. si probare potest hæres talem donationem filium exercuisse: an beneficio leg. Falcidiæ uti possit quæritur? Dicitur quod sic.

h *Diui Seueri.*] Primo fuit lex Falcidia inducta ad legata, sed constitutione Diui Seueri ad donationes porrigitur, ut hic, & infra de donatio. causa mortis. l. 2. & infra eodem l. penult. & quorum lega. l. prima §. si quis ex mortis. cum ad instar legatorum sint inductæ. ut infra, de donatio. causa mortis l. fin. item in illis, quæ confirmãtur morte, locum habet Falcidia, ut infra eodem, l. in donationibus. Item in mortis causa capione, ut infra eodem, l. penultima, & ff. eodem, l. cum pater. §. primo. & l. alienus. & l. si hæres cui. Sed quidam contra: argumen. ff. eodem. l. prima §. item si ita. & l. acceptis. Et dic, quod mortis causa capio est, quę ex testatoris liberalitate non proficiscitur, nec peti potest, ut debitum, ut ff. de donatio. causa mortis, lege, qui pretio & l. si mulier. & l. mortis causa capio, ut & ff. eod. l. 1. §. fin.

i *Vti potes.*] tu hæres institutus à matre.

I *N imponenda.*] CASVS. Debitorem hæredem instituisti & multa legata reliquisti, licet traditione hæreditatis confusa fit, æs in detrahi debet æs alienum, vel hæredi, uel alij debitum. Falcidia autem habet locum in legatis, nec refert aliquid legatum in opus publicum, uel in statuas faciendas, quia semper a quolibet legato pro rata detrahet hæres quartam: nec si plus uni legatario soluerit, quam debuerit, scilicet, quarta non retenta, quia ei gratiam voluit facere, nõ propter hoc sibi præiudicauit, quãtum ad alios legatarios, quo minus in solutis retinere possit quartam, & solutis repetere: si per errorem soluisset: ut infra eo. l. error.

k *Deducitur.*] Nam non videtur esse in bonis æs alienũ, vt ff.

a *Etiam si tacitum.*] fuit tacite non in aperto rogatus, ut quidam non capaci restitueret hæreditatem, ut ff. de iure fisc. l. non intelligitur. & in Authen. quibus mo. na. effi. sui §. discretis. colla. 6.

b *Administrasse.*] i. soluisse, cui iussus erat, uel administrasse. i. consensisse defuncto, ut faceret prædicta.

c *Fideicommissa.*] salia relicta capacibus. & dic præstantur a fisco, ut hic, & ff. ad Syllan. l. cum fisco. & ff. de fideicom. lib. l. Imperator. §. fi. & hoc si fiscus agnoscat bona, alias ipse hæres præstat: ut ff. de leg. primo, l. si seruus plurium. §. pen.

d *Cum quartam.*] bene dico salua Falcidia: cum, &c. caue, quod hæc lex non dicit de tribus partibus confiscandis: pro constanti. n. est: ut ff. de iure fisc. cum tacitum. sed legatarijs dant: vnde nõ videtur peruenire ad fiscũ, ut hic sic ergo ex totali hæditate habet fiscus quartã, & ea omnia petit fiscus petit: hæc tanquã à prædonibus: ut ff. de pet. hær. l. pdonis.

e *Aufertur.*] ut in indigno, & applicatur fisco: ut hic: & ff. ad legem Falcidiam. l. beneficio. §. 1. & ad Trebellian. l. Marcellus. §. fin. & de ijs, quibus, ut indig. l. hæres. & de vsuris. l. cum quidam. §. in tacito. Ab hac confiscatione quarta excipitur filius, & fiscus, qui habent necesse patere. ff.

vt ff. de verb. signifi. l. subsignatum. §. 1. & Instit. eo. §. cum autem ratio & ff. eo. l. 1. §. fi.

a *Haredi.*] nisi compensare præcepit, vt ff. eod. si debitor. & de leg. 2. l. cum pater. §. Titio. quod est speciale: regulariter enim iure isto non poterat prohiberi hæres vti Falcidia, vt ff. eo. l. pater filium, & l. quod de bonis. §. 1. & §. cum fideicommissum.

b *Actiones.*] vt & supra de fideicom. cũ secundum. sed si fiat inuentariũ, non confundetur, vt supra de iure delib. l. scimus. §. in computatione.

c *Omnia.*] quæ tamẽ valent, vt ff. eo. l. nõ est §. fin. & l. sequen. & l. in ratione, 2. §. pen. in fine.

d *Dodrantis.*] dandi legatariis.

e *Pro rata.*] arg. pro eo quod not. supra eod. l. 2.

f *Praiudicatur.*] s. in alijs non solutis, vt & ff. eod. l. quod de bonis. §. nõ idcirco. nec in solutis, si in facto errando soluit, vt infra eo. l. error.

1 † Consumptæ.

2 † Feceerat.

quod ipsi hæredi [a] mortis tẽpore debitum fuerit, quãuis aditione hęreditatis confusæ [1] † sint actiones. [b]

¶ Oĩa [c] aũt legata quamuis in operibus publicis conficiendis, statuisque ponendis data sint, ad contributionem dodrãtis [d] pro rata [e] suæ cuiusque quãtitatis reuocatur.

¶ Nec si q̃d vltra solidũ hæres pręstiterit, aut perfecerit, [2] † legitimæ cõputationi pręiudicatur. [f] S. 5. Cal. Ian. Maximo 2. & Aeliano Cos. 224.

Iure isto cessat Falcidia in testamento militis: hęres tamen potest deducere bona sua per defunctum possessa. hoc dicit Salic.

Idem A. Primo, & Pomponio.

LEX VII.

IN testamento quidem militis [g] ius legis Falcidiæ cessat. Sed si ea, quæ ad vos pertinent, defunctus tenuit, bonorum eius videri minimè possunt: & ideo rectè rationem eorum, vt æris alieni, [h] haberi desiderabitis. PP. Calẽ. Maij, Alexan. 2. & Marcello Coss. 220.

I *N testamento*] CASVS. Si miles militans iure militari testũ fecit, & hrẽde instituit, & multa legata reliquit, an hæres de legatis quartã detrahere possit, quęritur? Dicitur, q̃ nõ. Idem est, si res alienas possedit, quia in his cessat lex Falcidia, & ijs, quorum sunt, sine diminutione aliqua restitui debent. Sequuntur duę authenticæ. Sed primo legenda est illa; Sed cum testator, deinde alia. Sed & i ea.

g *Militis.*] s. militantis, secus si est veteranus, vt ff. eo. l. si post & l. ad veterani. idem in Trebellianica. vt ff. ad Trebell. l. 1. §. per. ibi, denique, &c. Sed certè imò contra vt in Trebell. vt ff. ad Trebell. l. 1. §. hoc autem. Vel dic quinq; esse remedia Trebell. Primũ, vt quis cogatur adire. Secũdum, vt cogatur restituere. Tertium, vt postquam restituerit, non conueniatur a creditoribus, quod est suo fauore inductum. Quartum, vt non conueniat debitores, quod est fauore fideicommissarij. Et hæc quattuor locum habent in testo militis, vt d. §. hoc aũt. Est & quintum, vt de retentione quartæ, quod non habet locum in militis testamento, vt hic, & supra de testam. milit. l. in testamento 2. & d. l. ff. ad Trebellia. l. 1. §. penult.

Trebellianum senatusconsultum habet quinque remedia.

h *Aeris alieni.*] vt & supra l. proxim. Sunt & alij casus, vbi cessat Falcidia, vt ecce in legato instrumenti, vt infra eod. l. si prædiorum. Item in dote, quia suam rem habere videtur mulier, vt ff. eod. l. cum dotem, & l. si vsusfructus. §. dos. nisi in cõmodo fortè repræsentationis, vt ff. eod. l. 1. §. si quis creditori. & de dote præleg. l. 1. §. idẽ Iulianus. Item in lil. ertatibus, vt ff. de inoff. testõ. l. Papinianus. §. sed an & libertates. Item in relicto bonorum subsidio, vt ff. de inoffic. testamen. l. scimus. Item cessat delicto hæredis, vt supra eod. l. etiam si tacitum, & ff. eod. l. beneficio, in princip. & §. 1. & l. hæreditatem. §. fin. & hoc veteri iure, & etiam nouo cessat in tribus casibus, & ideo lege authen. Sed cum testator. vbi sunt tres, quæ est in corp.

de hæred. & Falcid. §. hinc nobis & §. sequen. collatio. 1. Item in quarto & quinto, vt in alijs duabus authent. hic positis.

ADDITIO. Hos casus cum multis alijs vide per glo. in §. fin. Instit. eod. tit. Vnde versus. Falcidiam cessare facit pars debita natis, Dos, miles, vetitum, libertas, spontè solutum, Res vetitæ vendi, pietas, & chartula crimen. Ac hæres, si non facit inuentaria, subsit.

IN AVTH. de hæred. & Falcid §. hinc nobis, & §. sequen. collat. 1. constit. 1.

Hæres Falcidiam nõ detrahit, cum testator prohibuit: & si eius uoluntati non obtemperet, hæreditas aliis defertur, testatore non prohibente. Falcidiam detrahit, si inuentarium legitimè conficiat: aliàs ad integra tenetur legata, etiam vires hæreditatis excedentia, nulla huiusmodi lite annum transcendente; & hęres sciẽter quædam ex legatis integra soluens, de aliis Falcidiam non detrahit, nec ei solutorum repetitio competit. h. d. Salic.

SEd [*] cũ testator hoc expressim [i] vetuit, nõ ignarus [k] quis modus sit sui patrimonij, cessat [l] Falcidia: & si hrs in hoc defuncto nõ pareat, deferr hæreditas psonis supra enumeratis sub titulo de legatis, [m] & fideicõmissis. ¶ Item si hæres quædam legata substantiæ suæ mensuram subtiliter [n] agnoscens, præstat in solidum, neque ex his repetitio, nec ex alijs pmittitur retẽtio, nisi inopinatũ quid emergat. [o]

S *Ed cum testator.*] CASVS. Hæc authen. addit ad l. Codicis, & sic continuatur: Lex Codicis loquitur in testamento militis militãtis, in quo cessat Falcidia Auth. ista loquitur in testamento veterani: & ponit casus, in quibus cessat Falcidia: vnde si testator vetuit Falcidiam detrahi expressim sciens vires patrimonij sui, cessat Falcidia: & si hæres admonitus a iudice implere voluntatem defuncti intra annũ non adimpleuit: aufertur ei hæreditas, & applicatur supra dictis personis, vt supra de fideicom. in authẽ. Hoc amplius. Item nõ detrahitur Falcidia, si tu hæres soluisti, nec potes repetere. Itẽ cessat Falcidia si hæres non facit inuentarium. Sed si facit inuentarium solenniter vocatis legatarijs, vel si aliqui erant absentes pro eis, adhibuit tres personas, nam hoc casu potest detrahere Falcidiam, qui testabitur in inuẽtario, quo casũ iurat de calumnia, & serui subijcientur quæstionibus. & istæ tres quæstiones debent agitari intra annum.

* Nouel. 1. §. hinc nobis & hãc auth. limitant Iaf. in l. Marcellus. ff. ad Trebel. Dec. cons. 81. in libris primi gradus. P. Præt.

i *Hoc expressim.*] s. ne detrahatur Falcidia.

k *Non ignarus.*] quod semper præsumitur, vt supra de reicin. vend. l. quisquis. Sed arg. contra. Instit. qui manu. non poss. §. in fraudem.

l *Cessat.*] olim non sic cessabat, vt ff. eod. l. quod de bonis. §. 1. & §. fin. & l. si debitor. Item quartam debitam iure naturæ non potest testator auferre, ut supra de inoffic. testamen. l. scimus. & l. quoniam in prioribus. Item nec Trebellianicam, vt infra eod. l. vt allegas. & Institu. de fideicom. hæred. §. sed quia.

ADDITIO: Tu dicas, quod imò prohibere potest testator detrahi Trebellianicam, vt tenẽt communiter Doct. hic.

m *De legatis.*] subaudi, & fideicommissis, vt sup. de fideicomm. auth. hoc amplius.

n *Subtiliter.*] vt supra de testa. l. non dubium. §. fin. & de fideicom. l. 2. & supra eod. l. 1. secus autem si prætendat facti errorem, vt infra eod. l. error. Item secus, quando omnia non sunt legitimè relicta, ut supra ne vxor pro mari. l. l. fi. in eo tamen, quod agnitum est, præiudicat, vt supra de fideicomm. l. 1. & 2.

o *Emergat.*] quod substantiam minuat vt in corpore dicitur. §. non autem. Sed olim contra erat hoc casu, quando quædam soluebat, quia non præiudicat in alijs, vt

vt ff. eo. quod de bonis. §. non idcirco, & l. si ex pluribus. quæ sunt contra. Vel dic, quod in illa, si ex pluribus nullū fuit integrè solutum: hic .n. loquitur, quando integre quædam soluuntur, & animo omnia soluendi: vnde non potest bonæ voluntatis pœnitere, vt in corp. d. §. non autem:

a *Statutum.*] s. vt intra triginta dies incipiat, & intra alios 60. finiatur a tempore, quo sciuit se hæredem, supra de iu. delib. l. fin. §. sin autem dubius.

b *Obseruatione.*] s. noua per hanc auth. quæ non erat in illa l. fin. §. scimus. supra de iure delib.

c *Legatariorum.*] idē forte in creditorib[9]. qui certant de damno vitando: & ideo eis magis subueniendum, vt supra de iure deliber. l. fin. & si præfatam, & in Authē. vt spon. l. ar. §. ad hæc, collat. 9.

† videlicet.

d *Testium*] hi iurāt se nullius malignitatis conscios, quamuis videatur negatiua, vt in corp. §. si vero absunt.

e *Excedant.*] No. per hāc auth. p̄stari legata ultra mensurā substantiæ, sed olim secus, vt ff. e. l. in rōne, r. §. qd vulgo. in fin. §. et in testo n. ilatis, vt ff. ad Treb. l. 1. §. pen. in creditoribus tñ olim erat idē, vt sup. de iu. delib. l. fi. §. cū igit. quartā tñ debitam iure naturę retinet, cū tñ contra legē faciat. Nā & vbi contra legē, & cōtra voluntatem faciat, tñ retinet, vt ī. de fidei-cō. au. h. hoc amplius.

f *Annum.*] hoc est speciale, cōtra l. properandum, ī. de iudi. quę statuitt [illegible] & contra auth. quæ est ibi. &c. & qñ in. authē. qui semel. vbi statuit annus, & mē[illegible] vel anni duo & menses sex. Alij dicunt hic intra annum fieri inuentarium, & legata solui, & sic hic loquitur, aut quod instantia iudicij anno finiatur. prima placet, quia vnus annus datur instantiæ, & incipit ex contestatione [illegible], vt in corp. §. illud, alius annus ad soluenda legata, qui computatur ab admonitione iudicis: & post annum amittit hæres commodum hæreditatis. & de hoc dicit in corp. §. in [illegible] & §. initium.

* Nouell. 119. §. si quando.

¶ His cessantibus, locus est Falcidiæ, si fiat inuentarium secundū modum, tempusq; statutum [a] in aditione.

¶ Hac quoque adhibita obseruatione, [b] in præsentia omnium ipsius ciuitatis, in qua fiat, legatariorum, [c] aut pro eis agentium, si personæ ratio sit habenda, perficiatur, vel si quis absit ex ipsis, aut interesse noluerit, succedat præsentia triū testium [d] eiusdē [1] † ipsius ciuitatis locupletum, & bonæ opinionis, absque præiudicio tamen veritatis inquirēdæ per seruorum quæstionē, & hæredis.

¶ Quo nō obseruato, solida legata præstet, & si fines hæreditarios excedant. [e] Nulla autem quæstionum talium, vel litium excedat annum: [f] anno enim culpa hæredis transacto, cadet a relictis.

IN AVTH. vt spont. larg. §. si quādo, collat. 9. consti. 2.

De re prohibita per legatarium, vel fideicommissariū alienari, non detrahitur Falcidia, vel Trebellianica; et iste casus est valde notabilis; & quotidianus: tamē aduocati, et Doctores, cōiter nō aduertūt ad hūc casū. Bald.

SEd* & in ea re cessat Falcidia, quæ ita relicta est, ne alienetur, [g] sed permanet apud successores eius, cui relicta est.

IN AVTH. de ecclesi. tit. §. si aūt hēs, collat. 11. cōstit. 7.

De relictis ad pias causas nō detrahitur Falcidia. Sal.

SImiliter * Falcidia cessat in ijs, quę ad pias causas [h] relicta sunt. *

Sed & in ea re.] CASVS. In ista auth. ponitur casus, in quo cessat Falcidia, & est talis. Testator instituit Titiū hæredem, & tibi & fratrib. tuis legauit aliquas res, vt perpetuo non alienaretis, sed semper apud successores vestros [illegible] [illegible], et in istis reb. sic legatis cessat Falc. Vi.

g *Alienetur.*] Falcidiam enim diminuendo, legatarius rei partem alienare videtur.

SImiliter.] CASVS. In hac authen. ponitur alius casus, in quo cessat Falcidia, & dicit, quod non solum cessat Falcidia in supradictis casibus, immo cessat in relictis ad pias causas.

h *Causas.*] vt supra de episco. & cler. l. quis ad §. licentiam. & dic piam causam, vt ad ecclesiam fabricandam, vel reficiendam, vel pontem, vel aliquid tale, secus si simpliciter ecclesię relinquatur, vt ff. eo. l. 1. §. ad municipium, quæ est cōtra. Vel hæc corrigit illam. Et no. qđ etiā huiusmodi causæ nō minuunt quartam iure naturæ debitam, vt supra de inoff. test. l. quoniā in priorib. Sed nunquid Falcidia detrahenda ex ijs, quæ ad pias causas relinquuntur, onerat alios legatarios? quod videt, vt ff. eo. l. planè. §. 1. & l. ex asse. Sed contra dico, vt arg. ff. e. l. si a seruo, & l. non est dubium, & l. sequen. Item satis est cæteros legatarios suo onere onerari.

* Nouell. 131. §. fin. quis autē.

* Sūt Cuiac. notat. Dei cultū postulare, vt nec in deorū donationis valeat lex Falcidiæ, cum cōstitutionis iuris ciuilis, quæ inter coniuges donationē prohibet, in deorū donationis nō valeat. l. 5. §. si 12. ff. de donat. inter vi. & vxo. Quæ sententia Fortior [illegible] simplicet. is Lectio. Negat. legatū li Deo, admodum legitimū reuocatū aliquot vncijs delibatur.

Grauamen de restituendo testatoris in morte iniunctū, non facit irritum eius testamentum: sed fideicōmissum detrahitur tanquam æs alienū: et de residuo soluūtur legata detracta Falcidia. Sal.

Idem A. Aurelio.

LEX VIII.

IRritum quidē propterea testamentum fratris tui esse nō pōt, qđ ex cā fideicōmissi obligatus fuit, vt si sine liberis prior decederet, pater nā tibi hæreditatē redderet.

Sed licet te hæredē scripseris, in imponenda tñ legatorum ratione, quib. te oneratū esse suggeris, fideicommissum debitum [i] æris alieni loco deduci oportet; [k] insuperque in residuo [l] legis Falcidiæ beneficiū vendicabis. PP. Idi. Septemb. Maximo 2. & Paterno Coss. 233.

IRritum] CASVS. Testamentum fecisti, duos filios tuos tibi hæredes instituisti, & rogasti, vt si vnus eorum sine liberis decederet, alteri portionem suam restitueret: decessit alter sine liberis, & fratrem suum hæredem instituit, & legata reliquit. videbatur, qđ istud testm̄ non valeret cum rogatus erat de restituendo: valet admodum tamen, & deducit de legitima portione fratris fideicom. sibi relictū tanquam æs alienum dodrantem hæreditatis restituenda, postea soluet legata de tribus vncijs, & non remaneat sibi quarta, in illis tribus vncijs, detrahet Falcid. de legatis.

i *Debitum.* quod est dodrans hæreditatis restituendæ, quæ remansit detracto dodrante.

k *Oportet.*] vt supra eo. l. in imponenda.

l *In residuo.*] i. in quarta, quam retinuit ex S. C. Trebell. Vel iure naturæ habebis quartam, & ita quartam quartæ. & facit sup. de pact. l. pactum. quod dotali. & ff. de legat. 2. cum pater. §. cum Titio. & ff. e. l. si fundum. §. 2. & l. quod de bonis. §. cum fideicommissum, & infra l. quanquam.

Error facti non impedit quartam Falcidiæ repeti: sed certa scientia, vel iuris ignorantia sic. Salic.

Imp. Gordianus A. Mestriano, aliàs Mentiano.

LEX IX.

ERror facti [m] quartæ ex causa fideicommissi non

ERror.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti: multa legata hæres solida soluit per errorem, puta ignorans vires substantiæ. soluit legata non retenta sibi quarta, an repetere possit, quæritur? Distinguit, aut error fuit in facto credens plus esse in hæreditate, q̄ sufficit ad quartam, aut in iure, putans se quartam detrahere non posse. Primo casu repetit, secundo non. Idem in sciente Viuian.

m *Error facti.*] vt quia credebat se plus habere, quam haberet in hæreditate, vt Institut. qui manum. non poss. §. præualuisse.

retentæ repetitionem non impedit.[a] ¶ Is autem, qui sciés se posse retinere, vniuersum restituit, condictionem non habet.[b] quinetiã si ius ignorauerit,[c] cessat repetitio. PP. 15. Cal. Nouemb. Pio, & Põtiano Coss. 239.

Hæres grauatus de restituendo transmittit, ad suos successores id, quod poterat retinere ratione legis Falcidiæ, h. d. Sal.

Idem A.[1] † Diogeni.

LEX X.

QVamquã pater tuus fratrem tuum rogauerit. vt si sine liberis diem suum fungeretur, portionem hæreditatis tibi restitueret, tamen intestato eo dié suũ functo, id, quod beneficio legis * Falcidiæ [d] habere potuit, ad successorem intestati pertinere, ideoque non immerito sororem tuam, quæ simul tecum ab intestato ei successit, emolumenti, quod retinere potuit, portionem sibi vendicare manifestum est. PP. 5. Idus Nouemb. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

Testator non potest Trebellianicam prohibere, hoc dicit Bald. Vel sic: Rogatus de restituendo partem hæreditatis certis rebus retentis, si minus quarta valet, residuum petere potest, hoc dicit, Sal.

Idem A. Maximæ.

LEX XI.

SI (vt allegas) pater tuus eam portionem, ex qua te fecit hęredem fratribus tuis restituere iussit, certisq; speciebus pro Falcidia [e] præcepit esse contentam, auxiliũ legis Falcidiæ, quod imploras, apud suum iudicem non prohiberis flagitare.[f] PP. 7. Cal. Nouẽb. Atiano & Pappo Coss. 244.

In donationibus morte cõfirmatis, habet locum Falcidia, h. d. Sal post Bal.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Iustino.

LEX XII.

IN donationibus inter virum, & vxorem factis [g] legem Falcidiam habere locũ, quando [h] fideicommissi partibus funguntur, nonnullis iuris placitis comprehensum est. PP. 16. Cal. Iul. ipsis AA. 4. & 3. Coss. 290.

Agnoscens sibi relictum, vt manumittat seruum proprium, cogitur illum manumittere, & in legato Falcidiam patitur, licet minus iusto pretio consequatur, non si rogetur extraneum manumittere: quia tunc pretium, quo cogitur illum redimere, debet consequi sine aliqua detractione, & ideo de eo tantum quod superest Falcidia detrahi potest, h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC.[1] † Zeto.

LEX XIII.

SI ea,[i] cuius filium tuum seruum significas, ex iudicio defuncti, quem dicis fideicommissariam libertatem ei reliquisse, aliquid consecuta est, ad restituendam fideicõmissariam libertatem non

a *Non impedit.* vt & ff. de iu. & fac. igno. l. regula. §. finali, &, de iu. & fac. igno. l. cum quis. & supra de cond. indeb. l. l. fideicomm.

b *Non habet.* vt sup. de cond. ind. l. indebitum, & sup. eod. l. 1. & ff. de inoffi. test. l. cum qui, §. 2.

c *Ignorauerit.* vt qui nesciebant se posse vti Falcidia, & hoc nisi minor, vt sup. si aduer. solu. l. indebito.

QVamquam. CASVS. Testator duos filios hæredes instituit, & filiæ dotẽ, vel certam partem, qua debuit esse contenta, reliqt, & rogauit si alter sine liberis decederet, restitueret superstiti partẽ suam. decessit vnus sine liberis ab intestato, an soror æqualiter cum fratre ad successionem fratris admitti debeat, quæritur? Dicitur, q frater dodrantem habebit & in quarta, q̃ remanet, tam ipse, q̃ soror succedet ab intestato. Viuian.

1 † Diuar. Diogenio

d *Leges Falcidiæ.* scilicet Trebellianicæ. * Numquã putat con. Falcidiam pro Trebellianica positam, sed sic intelligit, cũ & Pegasiano id permitteretur, qđ displicebat iuris auctorib. maluerunt extendere Falcidiam ad fideicommissa, quã vti Pegasiano. Quartæ duæ an possint à filio detrahi, si de restituendo grauetur. orientem ipso iure naturæ, vt filius ẽa omnia videt debere habere, in quo non tenuit fideicõmissum, vt in auth. de restitu. & ea quæ, §. quamobrem, coll. 6. & sic duæ quartæ detrahũtur. Item pro hoc est quod dicitur, si alicui legatum est, vltra quam capere possit, detrahitur in primis Falcidia, ac si totum caperet, post detrahitur, quod per legem capere non potest, vt illa præter Falcidiã habeat heres, vt ff. eodem, l. quoties. Quidam alij dicunt vnã detractionem sufficere, pro quibus est ff. de inoffic. testamen. l. Papinianus, §. si qs impubes, & pro eis est, quod dicitur vnã Falcidiam in bonis patris, & filij seruari, ff. eodem, l. in ratione, prima §. quod vulgo. Item facit pro eis in authen. de hæred. & Falc. §. si quis igitur non implẽs. colla. 1. ibi, quantum lex, &c. & extra de testa. cap. Raynutius, & cap. Raynaldus, & facit supra eodem, l. irritum. Itẽ pro hoc, quia in naturali computat quicquid habet iure institutionis, per authen. sed quartam Trebellianicam habet, ita quod non timet perdere, ergo computet. Item cum pure rogatur restituere, uel etiam post certum tempus, vna cedit dies vtrique. sic ergo quilibet auellet de corpore alterius. Distingue ergo an vno tempore incipiant ambæ, an diuersis.

ADDITIO. Videas latius per glos. in verbo legitimam ipsam in d. c. Raynutius, extra de testa. & ibi pulchre per Abbatem circa quem etiam vide ibi apostillam.

SI vt allegas. CASVS. Pater tuus te & fratres tuos hæredes instituit, & rogauit, vt portionem tuam fratribus restitueres non detracta Falcidia. pro Falcidia certas tibi res reliquit, si illæ res non sufficiant ad quartam, an eam possis supplere de eo, qđ iuxta præceptum testatoris restituere debes, quæritur? Respond. quòd potes. Viuianus.

e *Pro Falcidia.* scilicet Trebellianicæ.

f *Flagitare.* si minus est, in specieb. quam in quarta. Et sic nota testatorem nõ impedire hanc quartã naturæ debitam, & ff. eo. l. Titia. & insti. tit. de fideicõ. hær. §. sed quia. secus in quarta institutionis ex lege detrahenda, vt supra eo. authent. sed cum testatur, & facit infra eodem, l. si quis.

IN donationibus.] CASVS. Maritus donationem fecit in vxorem nec in morte reuocauit, quia morte confirmata est donatio. an hæres defuncti de donatione possit detrahere Falcidiam, quæritur? Dicitur, quod sic, cum hæc donatio inter uiuos nulla sit, qa morte cõfirmata similitudinem habeat fideicommiss. Viu.

Quartam iure naturæ debitã nõ potest testator impedire.

g *Factis.* scilicet causa mortis, vel morte confirmatis, vt supra de don. inter uirum & vxorem. l. ex uerbis, & l. donationes, 1. nam si inter viuos, & statim, ualent, ut quandoque fieri potest, vt ff. de dona. inter uirũ & uxorem, l. si sponsus, §. concessa non posset detrahi Falcidia, vt ff. eo. l. si vsusfructus, §. dos.

1 † Etheo. al. Theto.

h *Quando.* i. quia.

SI ea. CASVS. Ex ancilla cuiusdam dominæ filium suscepisti, 10. dominæ reliquisti, ut seruũ suum filium tuum manumitteret, 20. similiter eidem reliquisti, ut & alios duos seruos redimeret, & manumitteret, agnouit legatum, an compellenda sit seruum suum, scilicet filium tuum manumittere, an hæres, de legato detrahere possit Falc. de vniuersis 30. quæritur? Dicitur quod manumittere debet, & de illis 30. deducitur totum pretium seruorum redimendorum, & residuum habebit domina pro seruo manumisso & de hoc residuo detrahet hæres Falcid. inter 10. dies, si residuum bonorum defuncti non sufficiat ad quartam, vel dic casum aliter, vt in gloss. Viuianus.

i *Si ea.* Titius filium habens, qui erat seruus cuiusdam dominæ, facit Imperatori quæstionem sic. Domina filijs

Casum ponit.

Nnn 2 nei

mei agnouit fideicommissum de 10. ideo relictum vt filium meum manumitteret, sed & aliud fideicommissum de 20. erat ei relictum, vt redimeret quosdam seruos alienos, & manumitteret, quod ipsa similiter agnouit, an congenda est ad manumittendum? Respondet Imperator, dominam esse cogendam manumittere seruum suum proprium, quia agnouit fideicommissum. Secundo quæritur, an in eo fideicommisso sibi relicto, vt seruum suum manumitteret, interueniat Falcidia? Et dicit primo deduci de bonis pretium seruorum alienorum, sicque in eo, quod est necessariũ ad serui redemptionem, nõ interueniet Falcidia, cum domina emere non possit, nisi totum fideicommissum habeat. Illo autem deducto petat fideicommissum vsque ad eum modum, quem patitur substãtia bonorum, & sic deducitur Falcidia. Et talis est differẽtia inter proprios & alienos seruos, vt ff. de fideicom. lib. l. generaliter, §. si quis alienum, & §. sicut, & ff. eo. l. sed si nõ seruus, in prin. & ad Trebel. l. ita tamen. §. fin. & facit ad hoc. ff. eodẽ, l. si tibi seruus cum tribus ll. seq. & de lega. 1. l. si fundum per fideicommissum, §. Iulianus, & de fideicom. lib. l. si debitor decem, & de inoffic. test. l. Papinianus, §. quoniam autẽ quarta.

immeritò obnoxia constituta deb. t vrgeri.[a] Nam fideicommissum ei relictum vsque ad eum modum potest petere, quem, deducto pretio seruorum,[b] quos fuerat rogata manumittere, relictorum, substantia patitur. S. 5. Calẽ. Maij, Heracleæ, AA. Coss.

Pro rata, qua creditor succedit defuncto, extinguitur actio, & pro residuo contra hæredes cõpetit actio: sed vt sciatur, an legatum integrum debeatur, debitum antea detrahitur & de residuo legatũ præstatur, hoc dicit Sal.

Ijdem AA. & CC. Faustinæ.

LEX XIIII.

Licet adieris patris hæreditatem, & confusione pro parte, qua eidem successeris, extinguatur actio, quã tibi[1] † asseris cõpetere, eo quod ex administratione tutelæ multa cum debuisse contendis, pro residuis tamen partibus cohæredes conuenire nõ prohiberis:[c] & fundum à te relictum[d] eatenus[e] [2] † quo ad, deducta quarta residui[f] substantia patitur, præstare necesse habes. Da. 6. Calend. Octob. Viminatij, AA. Coss.

Nec de dote prædiorum, nec de instrumentis. Falcidia non detrahitur de chartulis, h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Pópónio.

LEX XV.

SI prædiorum[g] dotis apud te iure[h] [3] † remanentis instrumẽta[i] verbis precarijs, vel testamento, vel codicillis vxor tibi dari mandauit, eius iudicium successores implere compellẽtur, cum instrumentis prædiorum domino relictis, Falcidia nulla possit[k] interuenire quæstio. Supposita. 16. Cal. Febru. Sirmij. CC. Coss.

Si æs alienum absorbet totam defuncti substantiam, legata non debentur, & frustra de Falcidia quæritur, h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Diomedi.

LEX XVI.

SVccessores[l] legata, vel fideicommissa, si æs alienũ hæreditarium defuncti substantiæ fines occupauerit, legis Falcidiæ iussio[m] peti, itẽ Trebelliani[n] senatusconsulti præceptum exigi non concedit. S. 16. Cal. Febr. Sirmij, AA. Coss.

De prælegatis deducitur Falcidia. h. d. Bal. Vel sic. A cohærede detrahitur Falcidia, hoc dicit Sal.

Idem AA. & CC. Caio al. Seuero.

LEX XVII.

A Cohæredibus [4] † relicta legata,[o] quatenus modus legis Falcidiæ [5] † præstitutus patitur,[p] posse peti, certissimi iuris est. Suppo. 5. Cal. Nouemb. Anchiali CC. Coss.

Sicut testator iure isto non põt prohibere Falcidiam directo: ita nec per indirectum, & de mortis cã capione detrahitur Falcidia, sicut de mortis causa donatione, h. d. Sal.

1 † Deest, in omnib.

2 † Quo ad deducta.

3 † Mansit.

4 † Aliis ĩcipit, cohæredib.

5 † Hac est germana lectio. Du. aũt legit præstitus.

a *Vrgeri.* idest si minus consecuta sit pretio serui, tamen cogitur manumittere: nam &c.

b *Seruorum.* alienorum vt dixi.

LIcet. CASVS. Filium tuum impuberem emancipasti, & tutelam eius, tanquã tutor legitimus administrasti, & inuentum ex mala administratione ei tenebaris, postea testamentum fecisti, & alios duos, & ipsum hæredem instituisti, an pro rata portione, qua quilibet succedit, possit iste à cohæredibus debitum petere, quæritur? Dicitur, quòd sic, & si eum de dando fundo alicui rogasti, de fundo poterit Falcidiam detrahere, Viuia.

c *Non prohiberis.* vt supra de negotijs, gestis l. si ab eo. & de hær. act. l. si adulta, & infra de bo authen. iud. poss. l. si vxor. & supra de pact. l. debitori. & de fideicommiss. cum secundum.

d *Relictum.* alicui.

e *Eatenus.* i. quatenus.

f *Residui.* scilicet detracto ære alieno, vt supra eodem. l. in imponenda.

SI prædiorum. CASVS. Vxor tua dedit tibi prædia in dotem, & pactum fecit tibi de lucranda dote, postea testamentum fecit, & Titium & Seium hæredes instituit, & rogauit, vt ibi instrumentum prædiorum datorum in dote em personale restituerẽt, an de illis instrumentis sit detrahẽda Falcidia, quæritur. Dicitur quod non, cum detrahenti non proficeret, & alij officeret. Viuia.

g *Si prædiorum.* id est prædiorum, quæ erant dos.

h *Iure.* quia pactus eras tu vir cum vxore de dote lucranda, si ipsa præmoriatur.

i *Instrumenta.* idest chartulæ.

k *Possit.* quid enim de chartulis quartã detrahere prodesset, certè nil, sed officeret. neque enim malitijs, &c. vt ff. de rei ven. l. in fundo. Alij autem hic appellant instrumenta ligones & aratra, & similia, quæ erant data in dotem, vt ff. de fun. instru. l. 2. & dices instrumentũ, dotis prædiorum. i. instrumenta, quæ sunt dos siue dotes prædiorum.

SVccessores. CASVS. Testamentum fecisti, & plus quam habebas in bonis Titio debebas, sed postea testamentum fecisti, & legata reliquisti, an peti possint, quæritur? Dicitur, quod non, & si de hæreditate tua Seio restituẽda rogasti hæredem, Seius eam petere non potest. Viuianus.

l *Successores.* i. à successoribus.

m *Iussio.* vt supra de le. l. n vniuersæ. & ff. eo. l. i cõne. j. §. quod vulgo. ibi nec ad rem &c. ff. si cui plus quã per leg. Falc. l. 1. §. in quibusdam.

n *Trebelliani.* ut ff. ad Trebel. l. prima, §. si is qui. Et no. hic quædam verba esse, quæ regunt duos diuersos accusatiuos, scilicet posco, flagito, peto, ut hic, & supra de fideicom. l. eam quam.

A Cohæredibus. CASVS. Pater tuus te & fratres tuos hæredes instituit, & eos rogauit de dando tibi legato, an petere possis, quæritur. Dicitur, quod sic & si eis non possit remanere quarta, detrahent eam beneficio legis Falcidiæ. Viuianus.

o *Legata.* alijs cohæredibus præstanda.

p *Patitur.* nisi tantum accipiat à cohærede, quantum deberet deducere, ut ff. eo. l. Nesennius.

SI quis.] CASVS. Testator habens 400. in bonis, te hæredem instituit, & in fraudem legis Falcidiæ præcepit, vt non aliter hæreditatem adires, nisi 300. & octoginta vni vel pluribus, non curo, restitueres, ita quod non remansit tibi integra Falcidia. an tantum de hæreditate possis retinere, quantum tibi sufficiat ad falcidiã, vel repetere, si soluisti, queritur. Dicitur q; sic, sicut enim detrahere potes de mortis causa donationibus, & de mortis causa capione detrahere potes. Viuianus.

a *Iusserit.*] in fraudem legis Falcidiæ.

b *Adierit.*] post dationem, & dic, aut adire voluerit.

c *Dato.*] cum nõ excedit dodrantem.

d *Vel retento.*] s. q̃tũ est vltra dodrãtẽ, sed dodrante dato.

e *Beneficium.*] licet ergo detrahitur Falcidia ex mortis causa capione, vt dixi supra e.l. si mortis. Sed an data hæredi cã implendæ conditionis a legatario, cõputet hæres in quartam? Quidam q; nõ, vt ff. eod. l. si fundus Ioan. cõtra, vt cõputet in totum, quo ad eum, qui dat, quoad alios vero computet catenus, quatenus ex hoc legato erat detracturus, vt & ff. eo. l. in quartam, & l. q; autẽ & l. Nesen. ibi, dum dicit plane.

f *Lege autem.*] s. Falcidia, vt ff. quorum leg. l. 1. §. si quis ex. & arg. in authen. de hær. & Fal. §. non autem, coll. 1. & supra de inoffi. don. l. 1. & supra eo. l. si mortis. & infra de dona. causa mortis. l. 2.

* Repleri] Halo. hic colligit Cuiac. 15. obser. 12. Falcidiã, quæ olim deducebatur per exceptionẽs, hodie ipso iure minori officere legatæ. Mortis cã capio per Falcidiã diminuitur.

Imp. Iustinia. A. Ioanni PP.

LEX XVIII.

SI quis quadringentorum forte solidorum habens substantiã, iusserit [a] hæredẽ non aliter adire hæreditatẽ, nisi prius trecẽtos octoginta solidos cuidã persoluat, vel aliã quantitatẽ, q̃ diminuere Falcidiæ rationẽ põt: sancimus hr̃dem, si adierit, [b] legis Falcidiæ beneficio sustẽtatũ replere* quidẽ qđ ad Falcidiã deest: & prius eo dato, [c] vel retento, [d] siue vna datio est, quæ celebrari disposita fuerit, siue in multas diuidatur personas p̃tatæ legis immutilatũ habere beneficiũ. [e] Si.n. cum mortis causa donatio p̃cedat, & hęc modum legis Falcidiæ excedat, hæres post aditionem repetit eã pecuniã, quę vltra modũ legis Falcidiæ corporaliter quidẽ data est, lege [f] aũt in patrimonio testatoris permansit; quare non in præsenti casu & viuẽtibus, & morientibus prouidemus, & eorum vltima elogia conseruantes, & commodum hæreditarium non minuentes. D. Calend. Nouemb. Constantin. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV.CC. 531.

Ita agnoscit legatum, qui solidum promittit, sicut qui integraliter soluit. h. d. Bal. Vel sic: Si hæres promisit soluere integra legata, tenetur adimplere sine Falcidiæ detractione. h. d. Salic.

CVm certum.] CASVS. Testũ fecisti, hæredem instituisti. Titio legata reliquisti, hr̃s in solidũ legata soluit, vel soluere p̃misit, sciens se quartam beneficio legis Falcidiæ detrahere posse: an quod plus quam per legem Falcidiã retinere potuit, soluit, repetere possit, quæritur? Dicitur, quod non, & quod promisit, soluere compelletur: licet quartam, quia sciens voluntatem tuam impleuit. Et diligenter no. quod iste qui promisit, tenetur soluere, & de soluendo præstare cautionem. Viuianus.

g *Cum certum sit.*] per plures leges, vt supra eod. l. 1. & de fideicom. l. 2. & ff. de condi. in de. l. fideicommissum. & supra de testa. l. non dubium. & ff. de don. inter vir. & vxo. l. si sponsus sponsæ. §. si quis rogatus.

h *Soluerit.*] hæc enim sunt paria arr. hic. & ff. de dona. l. si patronus. & de cal. l. 3. §. hoc edicto. sed quique non, vt ff. de re milit. l. omnes. §. fina. quæ est argumen. contra: & ff. de ædil. edict. leg. quod si nolit. §. in factum. ibi, illud plane, &c. probatur ex duabus alijs legibus iunctis, vt argum. ff. de condict. indeb. l. nam hoc. & de constitut. pecu. l. 3. in fine.

i *Aequitatis ratio.*] no. vbi eadem ratio, ibi idem ius statuendum, vt & supra de constitu. pecu. l. fina. & ff. ad leg. Aquil. l. illud.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XIX.

CVm certũ sit [g] hæredẽ qui plenam fidem testatori exhibet, in solidum legata dependentem, non posse postea rõnem legis Falcidię prętendentẽ repetitione vti, quia videtur voluntatem testatoris sequi: iubemus hoc simili modo firmũ haberi, & si cautionẽ sup̃ integra legatorũ solutione fecerit, quod veterib. legib. in ambiguitatẽ deductũ est. In vtroq; etenim casu. i. siue soluerit, [h] siue sup̃ hoc cautionẽ [i] † fecerit, æquitatis ratio [i] similia suadere vr̃. Da. 15. Cal. Nouemb. Constantin. post Consulatũ Lampadij, & Orestis VV.CC. anno secundo 532.

† Ista continua io place: Bal. Salic. & Ang.

TITVLVS L.

De caducis tollendis.

In prima parte ponit proœmium, & statuta legis Papiæ & quædam Senatusconsulta, corrigens, & statuens vt ante apertas tabulas cedat dies adeundę hæreditatis, & legatorum: ne obtentu caducitatis, propter non apertas tabulas, interim hærede vel legatario defuncto hæreditas vel legatum deferatur in fiscum. h. d. vsque ad §. & cum triplici. Bald.

DE CADVCIS tollendis.

Dixit s. qualiter legata propter minuãtur s. lege Falcidia, sed quia quandoque in totũ deficiebant, vel efficiebantur caduca, & non iuste quandoque. ideo de his tollẽdis dicit. Et nota, quod tres tantũ modos prosequitur, licet multis modis efficiãtur nulla. vt is. ea l. §. & cũ triplici.

ET nomen.] CASVS. Illiᵘˢ legis vsque ad §. & cum triplici est. Vnde legata caducorum nomen & principiũ habuerunt, hęc lex dicit ex bellis ciuilibus quæ habebat populus Romanus, sed cum omnia pacificata erant, contingebat, q; aliquis extra ciuitatem Romanã, alicui in ciuitate aliquid legauerat: & forte si ille interfectus fuisset, erat illud legatum caducum, & applicabat fisco. sed cum iam omnia pacificata sint, dicit Imperator q; non similiter legata caduca remanere, & l. Papiã corrigere vult, licet s. multis ciuitatib. a retro principib. fuisset correcta, quam obseruationẽ caducorum tollit, quæ nõ solum iurisperitis, sed etiam ipsis testatoribus erat odiosa. Statuit. n. vt hæreditas, adiri non possit, nisi ab apertura tabularũ. Item vt legata fierent caduca, si legatarius decederet ante aperturã tabularum. vnde statuebat, vt res vel legata fierent caduca, idest inutilia: fisco applicentur, si contingeret legatarium vel hæredem ante aperturas tabularum decedere, non enim poterat hæres adire hæreditatem ante aperturam tabularum, nisi essent filij vel nepotes; hodie dicit Imperator, q; omnes indistinctè adire possunt, à morte testatoris, siue fuerint purè, siue in diem certum relicta, cedente à morte testatoris, & si decesserit legatarius, transmittit petitionem legatorum ad hæredes suos. Viuianus.

* Alias si nõ solida p̃missa, intelligit p̃misisse deducta falcidia, & ad legis scriptum suã voluntatem accõmodasse, de qua p̃sumpt. vi. Alci. 3. p̃sũpt. 33.

s Idem R. q; Potuerit.

Imp. Iustin. A. Senatui vrbis Constantinopolitanæ.

LEX VNICA.

ET* nomen [k] & materiã caducorum ex bellis or-

* Vide Alciat. illũ. Disp. c. 6.

K *Et nomen.*] legem Papiam vult corrigere quinque rationibus, hæc prima.

a *Ciuilibus.*] sæpe enim is, cui relinquebatur ante aperturam tabularum præmoriebatur in bello, & sic deficiebat relictum, & fisco quærebatur. Vnde Lucanus de his bellis. Bella per Emathios plus quam ciuilia campos.

b *Patres conscripti.*] quia scripta erant eorum nomina in diademate capitis. Vel ratione ætatis vel curę quam habebant ad imperiū. vt patres.

Lucanus.

a *Conseruans.*] & male.

V. *quod.*] scilicet legatum.

a *Caducum fiat.*] & fisco applicetur, vt ff. de pet. hær. item veniunt. §. cum antequam.

b *Et antiquum.*] nam & olim erat, quod modo statuemus.

tam. & auctā ciuilib. [a] quæ in se populus Romanus mouebat, necessarium duximus (pres cōscripti [b]) in pacificis nostri Imperij tpōrib. ab orbe Romano recludere, vt qđ bell calamitas introduxit, hoc pacis lenitas sopiret.

¶ Et quemadmodū [c] in multis capitulis lex Papia [*] ab anterioribus principibus emendata [d] fuit, & per desuetudinem abolita: ita & a nobis circa caducorum obseruationem [1] † inuidiosum [e] suū amittat vigorem & ipsis prudentissimis [f] viris displicuit, multas inueniētib. vias, p quas caducum nō fieret. [g] Sed & ipsis testamentorū cōditorib. sic grauissima caducorum obseruatio visa est, vt & substitutiones introducerēt ne fiāt caduca, & si facta sint, [2] † ad certas psonas recurrere disponerēt, [h] [3] † vias recludentes, quas lex Papia posuit in caducis, quod & nos fieri concedimus. [i]

¶ Et cum lex [k] Papia ius antiquū, [l] qđ añ eam in oībus simpliciter versabatur, suis machinationib. & angustijs circūcludens, solis parentibus & liberis testōris vsque ad tertiū gradū, si scripti fuerant hęredes suū imponere iugū erubuit. [n] ius antiquū intactum eis [o] conseruans, nos omnib. nostris subiectis sine differentia personarū [4] † hoc concedimus. [p]

Hic secunda, in qua statutū nouū incipit ponere. et hoc principiū dicit in summa: Lege Papia & Senatusconsultis circa eam & materiam caducorū versantibus correctis, statuitur, vt hæreditas defuncti possit adiri clausis tabulis, & vt legata pura, vel in diem certā relicta cedant quo ad transmissionem a morte testantis & fisco nō debeantur. hoc dicit. Salic.

¶ Cum igitur materiam, & exordiū caducorū lex Papia ab aditionib. [q] quæ circa defunctorū hæreditates pcedebant, sūpsit, [r] & ideo [s] non a morte testatoris, [t] sed ab aptura tabularū [u] dies cedere legatorū senatuscōsulta, [x] q̄ circa legē Papiā introducta sunt [5] † censuerūt, [y] vt qđ [z] in medio deficiat, hoc caducum [a] fiat: primū hoc corrigentes, & antiquum [b] statutū [6] † renouātes; sancimus, omnes habere licentiam a morte testatoris adire hæreditatem: [c] similiq; [d] modo legatorum [e] vel fideicōmissorum purè, vel in diem [f] [7] † certam relictorum diem a morte testatoris cedere. [g]

diademate capitis. Vel ratione ætatis vel curę quam habebant ad imperiū. vt patres.

c *Quemadmodum.*] secunda ratio.

d *Emendata fuit.*] vt supra de nupt. l. si libertam. & l finali, & institut. de suc. li. §. primo, & §. fina.

e *Inuidiosum.*] omnes enim inuidebāt ei, propterea quia iniquitas sua vigebat. Vnde illud: Inuidiosus ergo, non inuidus esse laboro. Et erat eius vigor, vt legata fierent caduca, si decederet legatarius ante aperturam tabularum. Itē nec hæres adire poterat ante apertas tabulas.

f *Prudentissimis.*] id est non tātum alijs, sed etiam ipsis qui consequebantur displicuit.

g *Nō fieret.*] idest, vt non fieret.

h *Disponerent.*] ipsi testatores.

i *Concedimus.*] scilicet fieri substitutiones.

K *Et cum lex.*] quinta ratio.

l *Antiquum.*] scilicet bonum.

m *Parentibus*] nota, quod nedum parentibus & filijs sit licitum adire ante aperturā tabularum; immo etiam extraneis conceditur.

n *Erubuit.*] iubebat lex Papia, vt si decederet hæres ante aperturam tabularū, fieret legatum caducum, & non posset adire, nisi esset de parentibus & liberis vsque ad tertium gradum.

o *Eis.*] scilicet liberis.

p *Concedimus.*] scilicet ius antiquum, vt possit adire ante apertas tabulas.

q *Ab aditionibus.*] vt non fierent ante apertas tabulas.

r *Sumpsit.*] vt non possit adire ante apertas tabulas.

s *Et ideo.*] idest ex hoc primo vitio nascitur hoc secundum.

t *Testatoris.*] hoc est secundum dictum legis Papiæ.

u *Tabularum.*] vt non possit adire ante apertas tabulas, nisi in duobus casibus. Primus, quando est de liberis, vt supra proxi. Secundus, quando in totum erat hæres. vt ff. de iur. & fac. igno. le. prima. §. finali, & supra de iure deliber. leg. tertia, sed hodie semper etiam prius, vt subijcit.

x *Senatusconsulta.*] scilicet Æmilianum. Largianum, de quo fit mentio. inst. de hæred. li. tol. §. cum igitur. & instit. de suc. li. §. fin.

Lucanus.

* Tacitus lib. 3. ait legem Papiam Poppęā a seniore Augusto latā augēdo ęrario, & vt popul' velut parens omnium vacātia teneret. ... dē ærarij inopis augēdi cā vicesima hęreditatem excogitata. Pl. i Panegiri. Alia et cā huius legis fuit, incitādi s. pęnis cęlibes Taci dicto loco.

* L. Valerius apud Liuiū 34. quas tēpora aliqua desiderāt leges mortales, & tēporib. ipsis mutatas video q in pace latæ sunt, plerumq; bellis abrogat, q in bello, pax. Lex Papia duo continebat.

1 † In indicio suum.

2 † Apud certas.

3 † Illas vias.

1 Sequit eam Sali.

c *Hæreditatem.*] &c. verum est, nisi aliud impediat, vt supra de ijs qui. vt indig. le. si ea quæstio: hic enim vult dicere, id est nisi impediat eam apertura tabularum.

d *Similiq;.*] hic corrigitur secundum dictum.

e *Legatorum.*] scilicet fideicommissorum.

f *In diem.*] vt & ff. de vsufruct. lega. l. Sempronius secus si sub conditione, vel die incerta, vt infra eadem le. §. in nouissimo. & §. fin autem aliquid. & ff. quando di. le. ced. l. si post diem. & l. si dies. Secus etiam in quibusdam puris, in legatis, quæ habes infra eodem, §. in nouissimo. Si tamen incerta dies sit apposita in persona legatarij, puta cum morieris lego tibi decem, perinde habetur ac si in diem certum sit relictum, vt ff. quando dies leg. ced. l. si cum hæres. & ff. de condi. tio. & demonstra. l. hæres meus, primo respon. Item & conditio quandoque nō habetur pro conditione, vt si sub eadem relinquatur legatum, sub qua fa. est institutio hæredis, vt ff. quando dies le. ced. l. si dies, §. fin.

g *Cedere.*] duobus modis dicitur cedere. Primo quo ad hoc, vt ex tunc decedens legatarius transmittat ad hæredes, & ita hic, & ff. quando di. leg. ced. per totum. Alibi vt dicatur deberi, vt ff. de verborum significat. l. cedere. & sic non accipitur hic: nam non statim legatarij, inspecta veritate, [6] nec ei debetur, cum nulla præcessit obligatio, vt ff. de dolo. leg. & eleganter, §. item si seruum. & ff. de legatis primo, leg. si tibi, §. cum seruus. sed fingitur quæsitum & debitum, cum postea venerit dies, vt ff. de fur. l. a Titio. & argumen. ff. si certum petatur. l. proinde sed in contractibus & inter viuos: vbi præcessisset contractus vel obligatio, dicitur deberi, licet non possit peti, vt ff. de verbor. obligat. l. cum qui calendis. Item licet dicat simili modo in legato, vt in hæreditate, caue: quia hæreditas non relinquitur ex die, vel ad diem, sed sub conditione sic, vt ff. de hæredi. institue. l. hæreditas, & institut. de hæredi. institue. §. hæres. Item nec transmittit hæres hæreditatem non aditam, vt infra eodem, §. in nouissimo. & hic secus est in legato. Sed est similitudo, quia sicut ante apertas tabulas potest adire hæreditas; ita cedit dies legatorum, quo ad transmissionem.

2 † Idem Salic. vel dic, secundū Bal. l. quod ibi valebat additio, sed ei aufert tanquā indigno.

3 Sequit hanc glo. B. Bal. & Salic.

4 † Deest, in omnib.

4 Idē Ba. & Salic.

5 Sequun tur Barto. & Sal.

6 Quia certū est, quod ille dies purificatur in vita legatarij. Bar. & Bal.

5 † Concesserunt.

6 † Renouantes.

7 † Deest in omnib.

7 Ex quo non inuenitur tūc persona, quæ possit eē obligata. ita B. B. Sali. & ē singularis gl in suo dicto sm Bald.

8 In hoc nō est differētia inter cōtractus & legata. Sal.

¶ Et.

¶ *Et cum triplici.* CASVS. Imperator dicit, quòd tripliciter fiebant legata caduca. Primus modus erat, qñ testator reliqt legatũ illi, qui nũquã fuit in rerũ natura, vel fuit, sed ab humanis rebus exiuit ante tẽps testamenti. & tunc erat caducu, & appellabatur pro non scriptum. Secundus modus erat, qñ reliqt legatũ alicui, ille postea decessit viuo testatore, & illud dicebat esse in cã caduci. Tertius modus erat, qñ reliquit alicui legatũ, & ille repudiauit, vel decessit ante aperturã tabularũ, & dicebat hoc legatũ caducũ. In primo gñe legati qđ dicebat, pro non scriptum, remanebat apud hæredes, a qb. erat relictũ, nisi legatarius haberet substitutũ in legato, vel cõiunctũ, vel suppositũ sine onere, hoc est, ꝙ non dabãt, vel facieñ illud, qđ testator voluit, vel dari, vel fieri à legatario, & in hoc gñe legati nihil immutatũ hodie. In secũdo genere qđ dicebatur in causa caduci, legatũ similiter remanebat apud illos, à quib. erat relictũ, sicut i primo casu, nisi legatarius haberet cõiunctum, vel substitutum, & remanebat apud istos cũ onere suo, quemadmodum erat remãsurũ apud legatariũ, siue illud onus consisteret in dãdo, siue in faciendo, quia non est ferẽdus, qui lucrũ sentire vult, & onus ei annexum recusat sustinere, & quod dicit, in modo, dic exemplum. Lego tibi fundum, vt decẽ des Titio sub cõditione, vel lego tibi, si nauis venerit ex Asia. & qđ dicit, uel alia quacunque, dic exemplum, ut legaui tibi 10. & postea alio testamento præcepi aliquid dare, vel facere. Et no. quod in hoc genere legati aliquid mutatur, olim. n. remanebat illud legatum apud eos, a quibus erat relictum sine onere, hodie cum onere, vt hic dicit. Viuia. legatũ serui, licet libertas nõ valeat, hic aũt nec legatum valet. Item contra ad idem, ff. de leg. 2. l. codicillis, in prin. ubi remanet penes legatariũ, licet sit nullum in persona ancillæ, cui legatarius debebat restituere. Sed ibi 7 est nullũ, ꝑp vtilitatẽ fideicõmissi, iusta confide ratione habita hæredis, & eius cui relinqĩ fideicõmissum s. ancillæ: nam legabat ancillæ testatoris legatario dandum, hic autem est nullũ alia rõne. l *Vacuatis*. i. defectis, vel qa mortui sunt. m *Ad illos*. s. substitutũ, vel cõiunctũ, sed certe imò qñq; cũ ad nõ coniunctũ potius vadit, ꝙ ad eũ redeat, à quo est relictũ, vt si Titio, & posthumo lego decẽ, nã Titius hẽt totũ, etiã si vtriq; nõ cõiunctim legaui, vt ff. de leg. 1. l. si duos, §. fi. quæ est contra. Sol. hic corrigit, qđ non placet, qa hic dicit se nihil corrigere de antiquo iure. Alij, 4 vt Ire. ꝙ ibi saltem verbis erãt coniuncti, qa dixit, Titio, & posthumo. Sed nec hoc placet, qa non semp syllaba, & facit coniunctionẽ, ut ff. de hær. inst. l. si ita quis hæredes. Tu ergo dic, 5 ꝙ ibi posthumus, licet nõ erat in rerum natura, futurus tamẽ sperabatur, hic non erat, nec sperabatur, qa decesserat. Item no. ꝙ in trib. casib. licet portio collegatarij mei videatur esse pro non scripta, non tñ mihi accrescit. Primus, si legas mihi, & Sticho seruo meo sine libertate, ut ff. de legat. 1. l. plane. 1. §. si coniunctum. Secundus, si legas mihi, & Titio seruum meum Stichum, nam suam tñ partem habet collegatarius, sed ego nil, ut ff. de leg. 1. l. huiusmodi §. si Titio. Tertius, si legas mihi, & non capaci, ut ff de leg. 1. l. si Titio, §. & ei. & sup. de hær. inst. l. 1. & ff. de his, quæ pro non scrip. hab. l. 3. & sup. de his quib. ut indig. l. hæreditas. quæ omnia videtur huic l. contraria, sed specialia sunt.

Hic Imperator prosequitur materiam differentiam voluntatum, & assignat primo differentiam nominum, dicens, quod vltima voluntates, quę deficiunt ex parte honorati, quandoque sunt pro non scriptis, videlicet quando relinquitur iam mortuo, quandoque sunt quasi caducę, vt quando legatarius decessit post testamentum ante confirmationem per mortẽ testatoris. Quędã sunt caduca, vt quę post mortẽ testatoris deficiunt, vel repudiantur h. d. vsque ad §. in primo. Bal.

¶ Et cum triplici [a] modo ea, quæ in vltimis elogijs relinquuntur, contingebat deficere, consentaneũ est, & tẽporatorũ, & nomina manifestè exponere, vt quod vel tollitur, vel formaĩ, nõ fit icognitũ. [b] ¶ Ea etenim, vel ijs relinquebatur, qui i rerũ natura túc tẽporis, cum condebantur vltima † elogia, non fuerant, [c] fortè hoc ignorantibus testatoribus, & ea pro non scriptis † esse leges existimabant. Vel viuo testatore, is qui [d] aliquid ex testõ habuit, [e] post testm̃ ab hac luce subtrahebatur, vel ipsum relictum expirabat, fortè quadam cõditione, sub qua relictum erat, deficiẽte, [f] qđ veteres appellabãt i cã † caduci. Vel iã mortuo testõre hoc, qđ relictũ erat, deficiebat, [g] quod aperta uoce caducũ nuncupabatur.

Hic exequitur Imperator membra per ordinem, & dicit, quod pro nõ scripto primũ defertur substituto, secundo coniuncto, tertio remanet apud grauatum, & onus non comitatur ipsum, quia nunquam habet radicem fundamenti. h. d. usque ad §. pro secundo. Bal. Vel sic. Legatum pro non scriptum remanere debet penes hæredem, nisi legatarius in eo habuerit substitutum re coniunctum, quia tunc ei debetur, & regulariter sine onere, quod etiã erat antiquitus, h. d. Sali.

¶ In primo itaq; ordine, vbi pro nõ scriptis efficiebãtur, [h] ea, q̃ personis iam ante testm̃ mortuis testator donasse, [i] illa tutũ fuerat, vt ea omnia bona manerent apud eos, [k] à quib. fuerant derelicta: nisi vacuatis, [l] vel substitutus suppositus, vel coniunctus fuerat aggregatus: tunc enim non deficiebant, sed ad illos [m] perueniebant, nullo grauamine [n] (nisi perrarò [o]) in hoc

a *Triplici*. s. inter cæteros modos, nam & multi alij sunt modi, sed de tribus tantum tractat iste titulus.
b *Incognitum* sic & Instit. de test. in prin.
c *Non fuerant*. in ueritate, uel de iuris fictione, 1 vt quia erat ab hostibus captus, & ibi decessit legatarius, ut ff. de le. 1. l. si seruo meo Stichus, §. 1.
d *Is qui* legatarius.
e *Habuit*. scilicet. pe.
f *Deficiente*. uiuo testatore.
g *Deficiebat* uel quia desinebat legata res in rebus esse humanis. Vel quia legatarius repudiabat, vel deficiebat conditio, uel moriebatur legatarius.
h *Efficiebantur*. s. legata.
i *Donasse*. i. legasse: nam legatum donatio est, ut inst. de leg. §. 1. & de leg. 2. legatum 1.
k *Apud eos*. imo vr̃, ꝙ non, vt ff. de cond & demon. l. si qs cũ que. ubi legatus seruus apud legatarium remanet, licet nõ manumittatur ex uoluntate testatoris, sed ibi 2 valebat

n *Nullo grauamine*. imo semper cum onere coniuncto legato, ut inf. eo. §. his ita. Sed ibi 6 dicit in hæredib. tñ, secus in legatarijs, ut ff. de iure cod. l. quidam referunt, in fi. Vel expone ibi quocunque modo, idest, quòd sit caducum uel in causam caduci, non pro non scriptum. Item contra, ad idem ff. de leg. 1. ciuitatibus. §. Lucius. Solu. hic corrigit, uel ibi 7 impropriè dicitur pro non scriptum. i. quòd pro eodem habetur, ac si ille non fuisset scriptus, puta quia repudiauit hæreditatem, sed hodie uidetur corrigi, quod hic dicitur, ut sup. de fideicomm. aut. hoc amplius, ubi dicit cum onere semper redire. Vel uerius 8 ibi in pœnam non obedientis filius, ꝙ ibi aufertur, secus autem alibi, ut hic.
o *Perraro*. nam quandoque superuenit 9 grauamen, vt si in pro non scriptis. P. seruus sit legatus, vt manumittatur, nam tunc cum onere remanet, vt ff. de fideicomm. liber. l. cum verò, §. si pro non scripto. Item quando aliquis sibi adscripsit iussu testatorem, & cum onere, nam cum non ualeat, remanet,

1 Dic melius, ꝙ etĩ illis codicillis legatum fuit validum, ideo onus fideicõmissi deficiens tñ, ꝺbebat penes eum remanere. Nat. Bal. & Pau.
2 † Extrema elogia.
3 † Scripto.
3 † causam.
4 Placet P.
5 † Et mali Pau. licet Bart. transeat cum glo.
6 Idẽ Sal. & Pau.
7 Ista placet Sal.
8 Dic melius, ꝙ ibi non loquit
9 Idẽ Bal. & Sal.
1 Sequitur eam Sal.
2 Idem B. Bal. & Pa.

pro non scripto superuenien te, quod & nostra maiestas quasi antiquae beneuolentiae consentaneum, & naturali ratione subnixū; intactum, atq; illibatum praecipit custodiri in omni aeuo[a] † valiturum.

Olim quasi caduca deuoluebantur ad fiscum: hodie deuoluuntur ad substitutum cōiunctum, vel grauatum cum onere suo, h.d. vsque ad §. in nouissimo, Bal. vel sic: Legatum, quòd efficitur quasi caducum, primo debetur substitutis, secundo coniunctis: & his non volentibus, vel non extantibus, remanet apud eū à quo est relictum, & à quo cū que eorū debetur onus eidem adiectum, h.d. Sal.

¶ Pro secundo verò ordine, in quo ea vertūtur, quae in cā caduc: fieri contingebant, vetus ius[a] corrigētes: sancimus ea, quae ita euenerint, simili q dē modo manere apud eos,[b] à quibus sunt derelicta, haeredes forte, vel legatarios, vel alios, qui fideicommisso grauari possunt,[c] nisi & in hunc casum, vel substitutus[d] vel cō iunctus eos antecedat.

¶ Sed oēs personas, quib. lucrum per hunc ordinem defertur, eas et grauamē, quod ab initio fuerat complexū, [a] † omnimodo sentire,[e] siue in dando sit constitutum, siue in quibusdam faciendis,[f] vel in modo,[g] vel conditionis implendae gratia, vel alia quaeū que v a[h] excogitatum. Neq; enim ferendus est is, qui lucrū quidem[*] amplectitur, onus autē ei annexū contēnit.[i]

Haereditas pōt adiri apertis tabulis, & quo ad adeundum cedit dies à morte testatoris, sed quo ad transmittendum iura vetera seruantur, vt legata, & fideicommissa transmittantur, sed in haeredibus seruantur, vt non cedat dies, quo ad transmittendum, nisi ab adita haereditate. fallit in liberorū personis. itē fallit quoties ius deliberandi transmittitur, h.d. vsque ad §. libertatibus.

¶ In nouissimo[k] autem arti-

sed cum onere, vt ff. de his, quae pro non scrip. l. fin. licet ibi alia ratione dicitur, pro non scriptum. Idem dicunt de legato dato alicui, vt faciat impensam funeris, quod tamen non inuenitur lege expressum.

a† In omne cautum, & c. Duar.

d *Vacuus.* quod erat, vt ad fiscum perueniret, vt ff. de pet. haered. l. item veniunt, §. cum autem.

b *Apud eos.* immo non, vt ff. de adi. leg. l. filio. §. matri. quae est cōtra, sed hic corrigit. Vel ibi electa fuit mater, ut ministra, nō vt legataria, sicut & alias, ff. de legat. 2. l. si quis Titio, in prin. & de ali. leg. l. pecuniae.

c *Possunt.* possunt hoc autem omnes, qui honorantur, commodo pecuniario, vt Instit. de singul. re. per fi. re. in prin. & etiam debitor defuncti, vt ff. de leg. 1. l. §. pecunia, & de ali. le. l. debitor defuncti. Acc.

d *Substitutus.* immo quando que substitutus non admittitur, vt ff. de cap. l. quoties filius. vbi dicitur, qui domi remansit patre capto praedecessit, nā ei pupillariter substitutus nō admittitur:

1 Sequitur certe, Bart. & Pau.

sed illud[1] in pupillari substituto, hic loquitur in vulgari, & communi.

e *Sentire.* ut ff. de vsufr. leg. l. si ab eo. & ff. de leg. 2. l. si Titio, & Maeuio. §. Iulianus. Sed secundum hoc quomodo sibi blanditur Iustinianus, nā dicit corrigētes quasi hoc ipse inueniat de nouo? Sed dic, quod inuentum erat per iurisconsultū, non per alium principē. Vel non erat generaliter sic constitutū. Sed vr contra, s. quod non cum onere redeat ad substitutum, nisi sit expressum, ut ff. de haered. instit. l. sub conditione, ubi conditio apposita instituto, non intelligitur repetita in persona substituti: sed ibi erat conditio casualis, quae non dicitur onus. Item contra, ff. de leg. 1. l. Celsus, §. pen. & §. seq. Sol. ille refert ius antiquum, quod refertur in cod. ti. l. si Titio, & Maeuio. §. Iulianus. Et eodem modo potest responderi ad id, quod dicitur, ff. de leg. 3. l. 1. §. fi. vbi relicta a legitimis proximioribus, non intelliguntur repetita a sequentibus: sunt ergo illa correcta. Vel in illa l. de legat. 3. non uenit ad substitutum, nec dicitur substitutus sequens agnatus, sed dicitur legitimus. Vel potest dari generalis solutio, vt semper intelligantur repetita, nisi pateat aliam fuisse defuncti voluntatem, ut h. c. & ff. de leg. 1. l. licet Imperator, in fine. Sed quare aliud in primo ordine, quia non redeunt cum onere, hac fictā Respon. quia ibi nec aliquo tempore tenuit legatum, ideoque nec onus. hic autem coepit, argum. ff. de haeredib. instituen. l. circa, inde est, quòd hic habet ex persona legatarij sibi non. & ad hoc argu. ff. de iniusto testam. l. nam & si sub conditione. §. sum. pendo. & ff. de uerbo. oblig. l. in nulla stipulatione. Item quid si alicui fuit relictum, & onus iniunctum, onus autē adimplere non possit, vtrum iure possit petere legatum? Ad quod respon. secundum H. si onus tenuit a principio, potest petere, ut ff. de leg. 3. l. pater, §. Tusculanos. si uero non tenuit, non potest petere, ut de legat. 2. l. codicillis, in princ. Sed argumen. contra. vi. etur, ff. de condit. & demonstrat. l. si quis cum.

2 Idem B. & Pau.

ADDITIO. Dicas, quòd in illa l. si quis cum testator voluit ad legatarium aliquod commodum pertinere, puta interusurium medij temporis: vnde non mirum, licet nullum sit onus, non tamen annulletur legatum, de hac quaestione vide pulchram distinctionem Bar. in d. §. codicillis, ff. de leg. 2.

f *Faciendis.* hic subdiuidit, vel in modo, &c.

g *In modo.* subdiuidit, & quod dicit in faciendo, intellige si potuit per alium expediri, vt infra §. ne autem.

h *Vra.* vt legauit ei centum, postea alio testamento, vel codicillo aliquid dare, vel facere praecepit.

a† Connexum.

i *Contemnit.* vt & sup. de furt. l. fi. §. sed cum in secunda. arg. contra, ff. de negot. gest. l. si negotia.

k *In nouissimo.* CASVS. In genere legatū, quod dicebatur caducum, s. quādo legatarij repudiabant, vel ante apertas tabulas decedebant, statuit Imperator, ut haeredes, siue ex parte, siue in solidum instituti, adire possint haereditatem à die mortis testatoris, & ante apertas tabulas. dies legatorum, vel fideicommissi cedat à morte defuncti, & petitionē transmittat ad haeredes, haereditatē autem non aditam non transmittat ad haeredem extraneum, sed tantum ad filios, uel nepotes, de quibus lex Theodosiana facit mentionem, vt si aui decesserit, nepotes habens ex filio, & filius ante mortem patris eiusdem aui decesserit, eam transmittet ad haeredem, salua constitutione promulgata super deliberatione haeredis, uelit haeres adire, ut supra de iure deliberan. cum antiquioribus, ut tunc, scilicet tantum temporis transmittat ad haeredes ad deliberandum uel adeundum, quantum ei de anno superfuit, & licet dictum sit generaliter, quod dies legatorum cedat à morte testatoris, non tamen hoc intelligendum de legato libertatis, quia non cedet, nisi demū adita haereditate. Item nec legata relicta ei, qui manumittitur, nisi adita haereditate. Item nec legata seruis legatis. Vsusfruct. verò, nec ab haeredibus, nec ad haeredes transmittitur, & haec sunt uera in ijs, quae purè, uel in diem certum sunt relicta. Si autem legatum sit relictum sub conditione, siue fuerit mixta, siue potestatiua, siue casualis, peti non poterit, nisi demum existente conditione, ea autem pendente, si moriatur legatarius, uel defecerit conditio, remanebit apud eos, à quibus erat relictum, & ad haeredes transmittet, nisi habeat substitutum, uel coniunctum, cum tam in institutionibus, quā in legatis, & fideicommissis, & in mortis causa donatis, possit fieri substitutio, apud haeredes autem remanebit pro portionibus haereditarijs, a quibus fuisset praestandum cum onere suo, nisi testator legatum reliquerit ab uno haerede, quia tunc penes grauatum de praestando legato remanebit. Sin autem id, quòd est relictum à legatarijs, uel fideicommissarijs, uel ab his, quibus mortis causa aliquid est donatum, caducum fiat, manebit apud eos, à quibus relictum fuerat, pro uirilibus portionibus. Viuianus.

* Concor. c. accedentes, in glo. t. in fi. contra de prescrip.

k *In nouissimo.* id est ultimo.

Tradi-

a *Prædiximus.*] supra co. §. cum igitur.
b *Cedere.*] hoc expone, vt supra co. §. cum igitur, in fine.
c *Patimur.*] vt & sup. de iu. deli. l. quoniam... in casu scilicet quando retardatur hæres aditionem ex necessitate vt quñ de familia occisi hñet, vt ff. ad Silla. si qa in graticulo... §. elegantr. & liqui...
d *Theodosiana.*] quã hñs insti. j. l. quæ dicit transmitti non... adiam ad liberos.
e *Iis.*] s. exceptis.
f *Superijs.*] hæredibus.
g *Constituta.*] vt vsq; ad annum transmittat sciens, ut sup. de iure deli. l. cum antiquioribus.
h *Libertatibus.*] s. cõpetentius, vt inf. de manumiss. test. l. 3. ne si diceretur a morte testatoris ei cõpetere, hæreditate postea nõ adita rcuo... tentur, quod esset absurdũ. sic hæc exceptio ... eo, quod dicatur, ... tandem, &c.
i *Hæredis.*] cedit ad vt vere, §. cum supra, & die legatorũ &c.
k *Alijs legatis.*] seruis erant legata relicta, & postea testor legauerat seruos alijs hoībus cum reb. reli legatis, non ergo cedunt legata relicta seruis manumissis, vel legatis, nisi ab adita hrditate, vt hic. & ff. qñ dies le. ced. l. hæredis. §. fin. & l. cũ legato. & ff. ad le. Falc. l. j. §. ad eos. Et in primo 2. casu est rõ, ne prius legatum cedat, q̃ libertas, vt in illa l. hæredis. In scdo illa rõ est, quia cum in seruo legato nullum ius habet legatarius ante aditam hæreditatem: merito ei g cũ ab eode ... relictum legatũ, nullo modo qu... vt ff. qñ dies leg. ced. l. ... ita. §. 1. licet (qd est mirabile) legatarius ab ipso tpe mortis videat fictione iuris fuisse dñs, ut ff. de ... act. l. si seruus legatus, sed inspecta veritate nõ est, ut ff. de leg. j. l. si tibi hõ. §. cũ seruus. Alij intelligunt hunc sm casum in seruo mihi legato, & me rogato per fideicom. manumittere, qd non placet, quia expressim dicit lex, idẽ in legato relicto seruo sine libertate, ut ff. de optio. leg. si optio.
l *Non patitur.*] vt & sup. de vsufru. l. ambiguitatem. & ff. qñ dies leg. ced. l. 2. & 3. Item excipe 4 vsum & habitationẽ, ut ff. qñ dies le. ced. l. ... forte 3. idẽ est in oi seruitute reali, vt argu. ff. de serui. lega. l. 6. & comm. præd. l. ... quemadmodum amitt. si partem, §. 1. Sed argum. contra ff. de serui. le. l. si fundum. in fine. dic ut ibi no.

ADDITIO. Dicas, q in seruitutibus realibus dies cedit a morte testõris, sicut in alijs reb. legatis: q ratio cessat illa, quæ est in vsufructu, cũ istæ seruitutes sint trãsmissibiles ad hæredes, ut ff. de ser. rust. præd. l. pecoris, ita vult hic Cy. & sequitur Bar. & comm. Doct.

m *Vel mixta.*] de quibus hñs exépla. ff. de hẽ. insti. l. suus quoque. §. puto ... aliter.
n *Ex fortuna.*] redde singula singulis.
o *Conditio impleatur.*] ante ergo non cedit, vt transmittatur, vt hic. & ff. de min. l. in causæ 2. §. Pomponius, & sup. de fideicomm. ... si in persona. & hoc verum nisi talis sit condõ, quæ omnino est extitura incontinenti adita hrditate, vt dies decem, si hæs erit, vt ff. de le. 2. l. 3. Vel quæ tacite insit, vt a primo legatario lego alij, tacite intelligitur, si suum legatũ agnouit, vt ff. de cond. & demonstr. l. conditiones. Item si est omnino extitura, vt lego tibi decem si morieris, vel cũ morieris. vt ff. qñ dies leg. ced. l. si cũ heres. & ff. de condit. & demonst. l. hæres meus.
p *Superstite.*] quid an ... si ciuiliter moritur? Rñd. refert, an fiat seruus, ut tunc deficiat, an non, vt tunc non deficiat, vt ff. de cond. & demõstra. l. intercidit. Item si decedat naturaliter, vt transmittere pendente cõdõne, vt ... acq. hær. l. qui patri, ubi institutus vtroque pupillo coheres ... substitutus, si decedat post aditionem suam, sed ante mortem pupilli, trãsmittit, sed illud, qñ pupillus adiuit, non aliis, & propter aliã partem acceptam, cui adiungitur pupillaris.
q *Simili modo.*] idest cum suo onere, vt supra eo. § pro secundo, & inf. eo. §. ne autem. infra §.
r *Hæres.*] ad quem redit.
s *Donationibus.*] no. sm H. quòd substitutio videtur debere fieri per stipulationem, ut ff. de con. cau. ... mor. l. ei qui. & inf. de do. cau. mor. l. 2. Sed ar. 7 contra inf. in eo. tit. l. ... & facit sup. de leg. l. si legata. & ff. de lega. 2. l. si Titio.

1 Vide plures alios casus per glo. & Bart. in l. posthumos. ventre. ff. de acqu. hæred.

2† Testõris.

3† Perso... nis quæ de ... sib.

4† Expe... ctãt.

4† quæ fun... tur. Dua.

5† Et bene ... Pau.

6 Sequit ... leg. ... & Pau.

5 Nihil ... Pau.

6 Idem A. Sal. & P.

5† hic. Tra.

7 Ista pars est hodie verior, qa etiã donatio causa mortis hodie fieri per pactũ nudum, ut & gl. sing. in l. cum pater. §. Mæuio. ff. de le. 2. sm Bal.

culo vbi propriè caduca fiebant, secũdũ, qd̃ pdiximus,[a] ẽt clausis tabulis, tam existere hæredes, quã posse adire, siue ex parte sint, siue ex asse instituti, censemus, & dies legatorum, & fideicõmissorũ (secundum qd̃ pdiximus) a morte [1] † defuncti cedere.[b] Hæreditatẽ etenim nisi fuerit adita, transmitti nec veteres concedebãt, nec nos patimur:[c] exceptis videlicet liberorũ psonis, de qb. Theodosiana[d] lex sup hmõi casib. introducta loquit, ijs[e] nihilominus quæ sup ijs,[f] [2] † q deliberãtes ab hac luce migrant, a nobis constituta[g] sunt, in suo robore mãsuris.

Legatum libertatis cedit ab adita hæreditate: itẽ legatum, quod dependet ex libertate. h. d. vsque ad §. sin autẽ aliquid. Bald. Vel sic: Legata vel fideicommissa pura, vel in diem certam relicta, cedunt a morte testatoris: excepto legato libertatis, vsusfructus, & quibusdam aliis, quæ cedunt a tempore aditæ hæreditatis. h. d. Sal.

¶ Libertatibus[h] proculdubio, & post præsentem sanctionẽ pp sui naturam, quæ aditionem hæredis [3] † expectant, ab adita hæreditate vna cum alijs, quæ seruis in testõ manumissis, vel alijs legatis[k] relicta sunt, competẽtib. Excepto ẽt vsufructu,[4] † qui sui natura ad hæredes legatarij transmitti non patitur:[l] quia neque a morte testatoris, neque ab adita hæreditate, quantum ad transmissionem, dies eius cedit.

¶ Sed hæc omnia in ijs obseruari sancimus, secundum præfatam dispositionẽ, quæ pure vel in diem certum relicta fuerint.

Dies legatorum & fideicommissorum cedit a morte, si legatum, & fideicommissum est purum, sed si condõnale, vel in diem incertum, non cedit nisi adueniente cõditione, vel die incerto. Et si interim decedit legatarius, vel fideicommissarius, non transmittitur, sed vadit ad substitutum, vel cõiunctum, vel remanet hæredi testatoris. Idem in donatione causa mortis, in qua etiam substitui potest. h. d. vsque ad §. sed vt manifestetur. Bal.

¶ Sin autem aliquid sub cõditione relinquatur, vel casuali, vel potestatiua, vel mixta,[m] quarũ euentus ex fortuna,[n] vel ex honoratæ personæ voluntate, vel ex vtroque pendeat: vel sub incerto die: expectari oportet conditionis euentum, sub qua fuerit derelictum, vel diem, vt tunc cedat cum vel cõditio impleatur,[o] vel dies incertus extiterit.

¶ Quod si in medio is, qui ex testõ lucrum sortitus est, decedat, vel eo superstite[p] conditio defecerit, hoc quod ideo non præualuit, manere disponimus simili modo[q] apud eos, a quibus relictum est: nisi & [5] † hoc, vel substitutus relictum accipiat, vel coniunctus, siue hæres,[r] siue legatarius hoc sibi acquirat, cum certi iuris sit, & in institutionibus, & legatis, & fideicommissis, & mortis causa donationibus[s] posse substitui.

Cum

a *Cum & ab ipsis.*] bona ratio, ut ff. ad Trebel. quoties. hæc vera vt nisi testator proprijs nominib. expressis grauauit, vel onerauit, quia tunc viriles, ut ff. ad Treb. l. nonnunquã. & de le. 1. l. seruus vni. §. 1. & l. si hæredes.

b *Pro virili.*] idest, pro æquali, vt ff. de le. 1. l. virilis. Sed si mihi tres partes, tibi quartam huiusmodi rei legauit testator, & nos hanc rem Mæuio restituere totam iussit: Mæuius repudiat, nunquid pro virili parte remanet apud nos? Rñd. q hic dr̃, forte locum hẽt in onere extrinseco iniuncto legatarijs, etiã sub appellatiuo nomine, quia qđ pro virilibus præstamus, pro virilib. apud nos remanet, secus si res legata contineat fideicommissum, nam tũc prout legata est, ita & apud nos remanet, hęredes vero uñ nati sub appellatiuo nomine, soluunt pro hæreditarijs, & pro hæreditarijs manet apud eos.

Ne autem. CASVS. Quod aũt dictum est in secundo ordine, s. q legatum trãsit cũ suo onere, hoc verũ est, si illud onus consistit in dando, si in faciẽdo, distinguit, aut per alium potest expediri, vel nõ. Primo casu pone exemplum vt testator præcepit domũ fieri, ut tunc quicunq; legatum pcipit, sentiat & onus. Secundo casu pone exemplum, q testtõr pcepit, vt legatarius vxorem duceret: istud factũ non tenet hs facere, sed in dando oẽs p mõ lucri onus sustinebunt, ita videlicet, quia in his generib. legatorum p ea portione, qua quis sentit lucrum, sentiat & onus, vt su. ea. l. §. sed vt manifestetur. §. ne si remanere debeat apud hęredes, remaneat pro portionib. hæreditarijs, si apud legatarium, aut fideicõmis. pro æqualib. portionib. vt in isto §. sin autem. Et hæc vera sunt, qñ trãseũt hmõi legata cũ suo onere, ut si fuerint in causa caduci, uel caduca, legatum autẽ pro non scriptum, cũ suo onere non transit generaliter, sed in quibusdam casibus spẽalibus, quia in noui iuris compilatione enumerati sunt in Pandect. in Cõn Auth. in antiqui iuris sunt inuolutio. Vinia.

c *Statuimus.*] ut sup. eo. §. pro secundo. & §. sin autem aliquod in eo quod dicit simili modo, &c.

d *Ad eum.*] substitutum, vel coniunctum, uel ad eum, a quo erat derelictum.

Omne quod decisum est ab aliquo loco si ad sua initia reuertitur, qualiter emanauit ab illis. h.d. vsque ad §. ne autem. Bart.

¶ Sed, vt manifestetur pro qua parte manere oportet hoc, quod fuerit defectum, apud eos, a quibus sit derelictum, sancimus, si quidem ad hęredes lucrum perueniat, pro parte hæreditaria fieri eius distributionem, cũ & ab ipsis [a] simili modo si valuisset præstaretur, nisi nominatim ab vno, vel [1] † a certis hæredibus fuerit [2] † relictum, tũc enim quemadmodum solus, vel soli [3] † præstabunt, ita & lucrum sentient. ¶ Sin aũt legatarij, vel fideicommissarij sint, vel mortis causa donatione honorata, vel alia forte persona, quæ fideicommisso [4] † prægrauari potest, & hoc euanescat, manere hoc apud [5] † enumeratas personas sancimus pro virili [b] omnimodo portione, i. pro numero personarũ.

Iste §. est valde notabilis, & h.d. Onus quod potest per alium impleri, migrat de subiecto, in subiectum, i. ambulat de legatario, cuius est legatum caducum, uel quasi, in substitutum, vel coniunctum eius, uel grauatũ, apud quem remanet emolumentũ secus in grauamine, quòd ab alio impleri non potest, nam illud non migrat de subiecto in subiectum. h. d. vsque ad §. his definitis.

¶ Ne autem hoc, quod non ineleganter summi ingenij vir Vlpianus in hac parte cũ omni subtilitate disposuit, prætereatur, sanctione nostra hoc apertius inducimus. ¶ Cum enim iam statuimus [c] hoc cum suis oneribus ad eum, [d] qui lucratur, peruenire sancimus, si quidẽ conditio, vel aliud grauamen in dando sit cõstitutũ; hoc oĩmodo lucrantes pro mõ lucri agnoscere. Sin aũt in faciendo aliquid impositũ est, si quidẽ [6] † hoc [e] per alium impleri possit simili mõ, & a lucrante [f] agnosci, puta si [7] † honorata persona iubeatur insulam, vel monumentum, vel aliud tale [8] † suis sumptibus facere, vel hæredi, vel legatario, vel alij forte, [9] † cui testator voluerit, vel rem ab hærede testatoris emere, vel locationem, vel fideiussionẽ subire, & si quid huiusmodi facti simile sit, nihil enim refert, siue per eum, de quo testator locutus est, siue per alium [10] † eiusdem lucri successorem adimpleatur.

¶ Sin vero talis est verborũ conceptio, & facti natura, vt qđ relictũ est, ab alio [11] † adimpleri nõ possit, tũc etsi lucrum ad aliquẽ peruenerit, non tñ & grauamen sequi, quia hoc neq; ipsa natura concedit, neq; testator voluit. Quid enim si [12] † testator iusserit eum in certũ locum [13] † abire, [h] vel liberalib. studijs imbui, vel domũ suis manib. * extruere, [14] † vel pingere, vel vxorẽ ducere? quæ oĩa testatoris voluntas in ipsius solius persona intelligĩt cõclusisse, [i] cui & suã munificentiã relinquebat. Hoc videlicet in oĩb. [k] obtinente, vt pro simili parte & lucrũ sentiant, & grauamẽ, [15] † vbi hoc possit procedere, [l] subeant, & [16] † hoc lucrũ habẽte oĩ quidem mõ in ijs, quæ in cã caduci, vel caduca (secũdũ quod supra dictum est) fiebant, in pro non scriptis autem non omnibus, sed quibusdã, [m] quia eorum quædã etsi talia [n] sint

e *Hoc.*] s. vnus.

f *Lucrante.*] imo vr̃ contra, nã filia succedens ab intestato p̃ter spẽ pr̃is, non soluit legata a filio relicta, licet de lucro habeat, ut ff. de iure codicil. l. qui graui, & l. seq. & l. quidam referunt quæ sunt contra. Sol. hæc regula obtinet in ijs, qui lucrum capiũt ex volũtate defuncti. Sed ibi cõtra, vel prętor defuncti voluntatem filia succedit. Itẽ cõtra inf. eo. §. sin autẽ ad deficientis. & ff. de cond. & demõ. l. si separatim. Sol. sm quosdam differunt, quia hic loquitur de ijs, qui sunt coniuncti re, & verbis, vel verbis tm̃, ibi de ijs, qui sunt coniuncti re tm̃, vel ibi de ijs, qui sunt coniũcti re & verbis. hic de ijs, q tantum re, vel tantum uerbis. Vel tertio, ibi de ijs, q sunt coniuncti re & verbis, uel re tãtum, hic de ijs, qui verbis tantum. Vel quarto, ibi loquitur cum onus erat iniunctũ in psona deficiẽtis tãtum, hic in psona omniũ legatariorum, secundũ H. prima placet.

g *Adimpleatur.*] ar. inf. de contrah. stipul. l. veteris. & ff. de cond. insti. l. si.

h *Eum abire.*] s. & tantum eum.

i *Conclusisse.*] vt ff. de statu lib. l. si statu libero. §. si quis nõ dare & de uerb. oblig. l. centesimis. §. 2.

k *In omnibus.*] i. in omni genere legatorum, idest siue sint caduca, siue quasi caduca.

l *Procedere.*] non autem potest procedere in pro nõ scripto. Item nec in alijs, si est factum quod per alium fieri noluit testtõr, nisi p primum.

m *Quibusdam.*] scilicet casibus specialib. locum habent prædicta, vt redeat cum onere.

n *Talia sint.*] pro non scripta.

1 † ex certis.
2 † Du. de relictum.
3 † præstabant.
4 † dinumeratas.
5 † grauati.
6 † & hoc al. deest hoc.
7 † alijs.
8 † onerata in omn. recte.
9 † quem.
10 † eius.
11 † Impleri Dua.
12 † Deest in omnib.
13 † Adire.
* Cõcor. c. si. §. is aũt, cũ gl. sup ver. vt personaliter, post prin. & ff. dele.
14 † Construere.
15 † Deest in omnib.

a *Noui iuris.*] Nouum ius hic appellat totum corpus iuris, ideo dicit specialiter iussimus enumerari ne quis &c. & sunt positi isti casus, qui sunt duo tantum. ff. de fideicōmis. lib. cum verò. §. si pro non scripto. & ff. de ijs qui pro non scrip. l. fin. & dixi sup. eo. §. in primo itaque.

b *Veteris iuris.*] idest in voluminibus desperatis.

¶ *His ita.*] CASVS. Fecit Imperator mētionem sup. de coniunctis, qui hi sint videamus, & gratia coniunctorum de disiunctis, dic ergo, quod hæredes aut sunt cōiuncti, aut disiuncti, aut legatarij. Primo casu aut omnes sunt hæredes coniuncti tātum, aut omnes disiuncti tantū, aut quidam coniuncti, aut quidam disiuncti. Primis duobus casibus si aliqua pars deficit, transmittetur ad cohæredes: & cum suo onere, & si aliquis cohæredum decesserit ad hæredem eius transmittetur. Alijs enim casibus quando quidā sunt coniuncti; quidam disiuncti: si aliqua pars de coniunctis deficit, ad coniunctum perueniet tātum si aliqua pars de his deficiat, illa perueniat non solum ad disiunctos, sed ad cōiunctos cum onere suo: & pro portionib. hæreditarijs remaneat. Quare autem pars de coniunctis deficiēs, ad coniunctos tantum perueniat: nō sic in disiunctis rationem assignat: quia coniuncti in vnum redacti sunt ex sermone testatoris continuato. disiuncti autem inter se separati sunt & à coniunctis, ideo &c. De coniunctis dic exemplum: vt si sic dicat testator. Brunellum & Fautonē, & Raynerium & Castel. hæredes instituo in ali hæreditate: illi dicuntur coniuncti re: quia in eadem hæreditate. & verbis, puta per copulatiuam coniunctionem. De disiunctis dic exemplum Fautonem, Brunellum, Castel. hæredes instituo hi dicuntur coniuncti re, quia in eadem hæreditate, verbis autem disiuncti, & sic accipitur coniunctum, & disiunctum in tota ista constitutione. Viuianus.

1 † Resoluatur scientia.

tamen cum suo onere veniebat, quæ & nos in noui iuris [a] compositione specialiter enumerari iussimus, ne quis veteris iuris [b] prolixitatem quasi rebus necessariam, pro eorum reuoluat scientia. [1] †

Iste §. tractat aliam materiam iuris accrescendi, & nō decrescendi, & ideo hęc materia est subtiliter pertractāda. dicit ergo Imperator, quod non solum coniunctiuo modo quædam relinquuntur, sed etiam disiunctiuo, id est seorsum verbis seu orationibus separatis. Item dicit, quòd in pari coniunctione, vel pari disiunctione pariter habet locum ius accrescendi cum suo onere. Item dicit, quòd si aliqui sunt coniuncti re, & verbis, & aliqui verbis disiuncti, si deficit aliquis ex coniunctis, accrescit collegę, si ex disiunctis, accrescit omnibus. Item dicit, quòd ratio differentiæ, quare magis accrescit coniuncto, est vnitas sermonis, quæ significat coniunctos esse quasi vnum corpus: disiuncti autem non sunt vnum corpus: & separatorum separata est ratio. Et hæc vera sunt inter cohæredes, quibus inuitis accrescit. hoc dicit vsque ad §. Vbi autem legatarii. Bald.

¶ His ita definitis, cum in superiore parte nostræ sanctionis in plurimis locis cōiuncti fecimus mentionem, necessariū esse duximus omnem inspectionem huius articuli latius & cum subtiliore tractatu dirimere vt sit omnibus & hoc apertissimè constitutum. Non enim tantum coniunctiuo modo quædam relinquuntur, sed etiam disiunctiuo.

¶ In his itaque si quidem cohæredes sunt omnes coniunctim, [c] vel omnes disiunctim [d] vel instituti vel substituti: hoc quod fuerit quoquo modo [e] [2] † euacuatum, siin parte hæreditatis, vel partibus consistat, alijs cohæredibus cum suo grauamine pro hæreditaria parte, etiam si iam defuncti sunt [f] acquiratur, & hoc nolentibus [g] ipso iure accrescat, si suas portiones iam agnouerint: cum sit absurdum [h] eiusdem hæreditatis partem quidem agnoscere, partem verò respuere, secundum quod in diuinis nostri [3] † numinis decisionibus [i] statutum est.

¶ Sin verò quidam ex hæredibus institutis vel substitutis permixti sunt, & alij coniunctim, alij [4] † disiunctim nuncupati: tunc si quidem ex coniunctis aliquis deficiat, hoc omnimodo ad solos coniunctos [k] cum suo veniat onere [l] idest pro parte hæreditatis, & quæ ad eos peruenit.

¶ Sin autem ex ijs, qui [5] †

2 † Vacuatum in omnibus.

3 † Nominis sectius

4 † Distincti.

5 † Distincti.

c *Coniunctim.*] scilicet re, & verbis, & sic intellige in tota hac lege.

d *Vel disiunctim.*] verbis tantum, & sic accipitur per totā hanc constitutionem.

e *Quoquo modo.*] idest, caducum, vel in causa caduci aliud si sit pro non scriptum, quia tunc non transit cum onere, ut supra eodem, §. in primo. Vel aliud est in legatis. ut ibi, quàm in hæreditate, ut hic, quia & cum onere redeat pro non scriptum, & sic est contra ff. de legat. 2. l. Celsus. §. penultimo. & fin. & de legat. 3. lege prima. §. finali. Solutio. hæc corrigit. Vel solue, ut diximus supra eodem §. pro secundo. Item & fallit hoc in casibus illis tribus, in quibus quis facit partem lucri, licet non admittatur ad partem, ut diximus supra eodem, §. in primo, in glo. scilicet substitutum, uel coniunctum.

f *Defuncti sint.*] scilicet antequam accrescit portio vacua: suam portionem tamen adierant ante [illegible] in cohærede substituto, qui substitutionem non transmittit, licet adierit iure institutionis: ut hic, & ff. de condit. & demonstr. leg. hæc scriptura. §. cum eadem. & ff. de legat. hæredit. l. si ex pluribus. & institut. ad Orfi. §. fina. & ff. de vulgar. substitut. l. sed plures. in principio. & est ratio in substitutione: quia omnis substitutio est institutio. vt ff. ad legem Falcidiam. l. in ratione. 1. §. penult. vnde sicut institutio non transmittitur hæreditate non adita, ut supra eodem, §. in nouissimo, sic nec substitutio, ut ff de acquir. rerum do. l. substitutio.

[illegible] substitutione non transmittitur cohæres substitut. licet iure institutionis adierit.

g *Nolentibus.*] qui iam suas partes adiuerant, secus in legatarijs quibus non accrescit inuitis, ut infra eodem, §. ubi autem, & est ratio, ut ibi dicam.

h *Absurdum sit.*] ut ff de acquirend. hæred. l. 1. & 2. & l. qui ex duabus. §. fina. in fin. & ff. si pars hęredita. peta. l. secunda. Sed tamen hæc absurditas quandoque toleratur, & hoc si testator fuit miles, vt ff. de mili. testa. l. si duobus. Item cum creditores consentiunt hæredi suam partem tantum volenti, ut ff. de acquir. hæred. l. cum hæreditate, in fine.

i *Decisionibus.*] vt sup. de iure deliber. l. quidam elogio. & de impub. & ali. substi. l. testamento.

k *Ad solos coniunctos.*] ut & ff. de hæred. institut. & l. hæredes. Sed videatur ad omnes, ut infra eodem titul. l. item quod Sabinus. §. primo. ubi scilicet uno ex vndecim uncijs instituto, & alijs duobus sine partibus. & ita in uncia, quæ remanebat, si unus eorum, qui sine parte erat institutus, deficit, omnibus remanentibus accrescit. Sed dic, quòd ibi etiam illi duo nō erant coniuncti uel re, uel verbis, aloquin secus, ut di. l. hæredes. & hinc.

l *Onere.*] hic contra, infra eod. §. sin autem ad deficientis. Solut. ut ibi.

Disiun-

disiunctim scripti sunt, aliquid euanescat, hoc non ad solos disiunctos, [a] sed ad omnes tam coniunctos, [b] quàm etiam disiunctos similiter cum suo onere pro portione hæreditatis perueniat.

¶ Hoc ita tam variè, quia coniuncti quidem propter vnitatem sermonis quasi in vnum corpus redacti sunt, & partem coniunctorum sibi hæredum quasi suam 1† præoccupant: disiuncti verò ab ipso testatoris sermone apertissime sunt discreti, vt 2† suum quidem habeát, alienum autem non soli appetant, sed cum omnib. cohæredibus suis accipiant. & hæc in hæredibus tantummodo statuenda sunt.

Inter legatarios, & fideicommissarios est locus iuri accrescendi: tamen non accrescit inuitis. volentibus autem accrescit pro virilibus portionibus cum suo onere: sed si sunt verbis disiuncti, non dicitur propriè accrescere, sed non decrescere, & ideo non sentit onus, quod non est ad suam personam appositum, nec suo legato annexũ. h.d. vsque ad §. Quæ autem antiquis. Bald.

¶ Vbi autem legatarij, vel fideicommissarij duo fortè pluresvè sunt, quib. aliquid relictum sit: si quidem hoc coniunctim relinquatur, omnes veniant ad legatum, & pro sua portione quisque hoc habeat.

¶ Si verò pars quædam ex his deficiat, [c] sancimus eam omnibus si habere maluerint, pro virili portione cum omni suo onere accrescere, [d] vel si omnes noluerint, [e] tũc apud eos remanere, à quibus derelictum est. Cum verò quidam voluerint, quidam noluerint: volentibus [f] 3† solummodo id totum accedere.

¶ Sin autem disiunctim [g] fuerit relictum, si quidem omnes hoc accipere & potuerint, & maluerint, suam quisque partem pro virili [h] portione accipiat: & non sibi blãdiantur, vt vnus quidem rẽ, alij autem singuli solidam eius rei æstimationem accipere [i] desiderent: cum huiusmodi legatariorum auaritiam antiquitas varia mente susceperit, in uno tantummodo genere legati eam accipiens, [k] in alijs 4† respuendam esse existimans.

¶ Nos autem omnimodo repellimus, vnam omnibus naturam legatis, & fideicommissis imponentes, [l] & antiquam dissonantiam in vnã trahentes concordiam.

¶ Hoc autem ita fieri sancimus, nisi testator apertissimè & expressim disposuerit, vt uni quidem res solida, alijs autem in æstimatio rei singulis in solidum [m] præstetur. [n]

¶ Sin verò non omnes legatarij, quibus separatim [o] res relicta sit, [p] in eius 5† acquisitionem concurrant: sed vnus forte eam accipiat, hæc solida eius fit: quia sermo testatoris omnibus prima facie solidum assignare videtur, aliis superuenientibus partes a priore [q] abstrahentibus, ut ex aliorum quidem cõcursu prioris legatum minuatur. [r]

¶ Sin verò nemo alius veniat, vel venire potuerit, tũc non vacuatur pars, quæ deficit, nec alii accrescit, [s] ut eius qui primus accepit legatũ augere videatur, sed apud ipsum, qui habet solida 6† remaneat, nullius concursu deminuta.

¶ Et ideo si onus fuerit in persona eius, apud quem remanet legatum, adscriptum hoc omnino impleat: vt voluntati testatoris pareatur.

¶ Sin autem 7† ad deficientis personam hoc onus fuerit collatum: hoc non sentiat [t] is, qui non alienum

a *Disiunctos.*] aliàs coniunctos.
b *Tam coniunctos.*] vt & ff. de hæred. insti. l. liber homo. §. cum quis. Et distingue de his cõiunctis, & disiũctis vt diximus, ff. de vsufr. acc. l. 1. in fi.
¶ *Vbi autem.*] CASVS. Dicit in hoc §. q si plures legatarij sint coniuncti, & vna pars legati deficiat, perueniat ad cæteros legatarios pro virili portione, & cũ suo onere. Si autem nullus voluerit, remanebit penes eum, à quo relicta est. Si autem quidam voluerint, partes non volẽtiũ volentibus accrescunt. Si autem legatum disiunctim fuerit relictum, ad omnes si voluerint, perueniet pro virili portione, nec vnus re petere poterit, alter æstimationem, nisi testator expresse dixerit, vt ad alterum res, ad alterũ æstimatio perueniat. Si autẽ vnus ex legatarijs quibus separatim, vel disiunctim relictũ est, accipiat, & concursu legatum prioris diminuetur. Si nullus veniat, qui primo accepit, habebit in solidum, nec dicetur aliquid sibi accrescere, cum totũ habere videatur ex voluntate defuncti. Onus autẽ, quod fuit in persona sua appositum hoc subibit. Si autem in personam alterius legatarij fuit onus a testatore appositum, qui repudiauit legatum ipsum non consequetur. Quæ autem de iis, quibus ut indig. auferuntur, sancita sunt, obseruentur. Viuianus.
c *Deficiat.*] scilicet morte.
d *Accrescere.*] vt & instit. de legat. §. si eadem res duob. Sed in eo, quod dicit cũ suo onere, est contra sup. eod. §. in primo. Sed illud in pro non scripto, hoc in caduco, & eo, quod est in causa caduci. Vel hic onus fuit augendum quilibet legatariorũ, ... [illegible] ... hoc, quod dicitur ... in quibus ...

1† Occupant.

2† Nonnulli cod. habent, & suum quidẽ habeant, aliẽnũ autem nõ soli appetãt sed cũ omnibus suis cohær. accipiant.

3† Tantummodo in totum. Coniunctim ... tum loco vnius sũt.

quis facit partem, licet non admittatur ad partẽ, vt diximus sup. eod. §. in primo. Item contra in eo, quod dicit in suo onere infra eod. §. sin autem ad deficientis, sed ibi solues.
e *Noluerint.*] per repudiationem.
f *Volentibus.*] sed cur secus est in hæredibus ut sup. eadẽ. l. §. his ita? Respon. quia legatarij tantum gratiã & lucri causa non oneris legata relinquũtur. hæreditas vero & gratia oneris & emolumenti relinquitur hæredib. Azo. vt argum. ff. manda. si hæreditatem. Item in eo, q hic distinguit cõiunctos a disiunctis, vt statim subijcit, uidetur cõtra. ff. de vsufruct accre. l. 1. in fin. Sed ibi in expositione literę patet solutio.
g *Sin autem disiunctim.* verbis tantum, re tamen sunt coniuncti.
h *Pro verbis.* nisi fuerint aliqui coniuncti nominatim, quo casu loco vnius numerantur, ut ff. de lega. primo, plane 1. secũdo respon.
i *Accipere.*] ab hærede.
k *Accipiens.*] forte in legato vendicationis.
l *Imponentes.*] vt, & sup. commu. de lega. l. 2.
m *In solidum.*] ut ff. de legat. 1. l. si ex pluribus. §. fina. & facit supra de lega. l. cum quæstio.
n *Præstetur.*] ab hæredibus.
o *Separatim.*] verbis tantum.
p *Sit.*] idest remanet.
q *A priore.*] idest ab eo, qui primo agnouit legatum, & ad hoc, ff. de vsufru. accre. l. 1. §. secundo.
r *Minuatur.*] & hoc cum omnes voluerint.
s *Accrescit.*] primo agnoscenti, quia totum habet ex voluntate defuncti.
t *Non sentiat.* huic § sup. eod. §. pro secundo & §. ne autem. Solut. hic in pro non scripto, ibi in caduco, & quasi caduco, hoc

4† Autem repudiandam.

Partem quisquandoq; facit qui nõ admittit ad partem.

5† Acquisitione.

6† Remaneat. al. permaneat.

7† Adimpleat. al. adimpleatur.

hoc non placet. Alij. quòd ibi redit cum onere. s. ad illos quibus fuit relictum, hic ad collegatarium redit, nec hoc valet. Vel hic fuit onus impositum tantum deficienti, vt dixi in §. nec aut nec hoc valet. Item contra supra eod. §. fin ve ro quidam. Solut. ibi in cohaeredibus. Vel hic, vt dixi, fuit onus tãtum deficienti impositũ ibi oib. Itẽ cõtra sup. e. §. vbi aũt. Sol. si oẽs coniuncti sunt re & verbis, & onus oib. est impositũ, tunc obtinet, q̃ ibi dicit. Si aũ tñ deficienti tantum, tunc aut sunt tantum re coniuncti, q appellant in lege ista disiuncti, & tunc non subeunt alij onus, si vero erant coniuncti re, vel verbis tantum, subire tenentur, vt hic & dicto §. ubi it. Et hæc est vera solutio ad omnia contra prædicta.

f *Successores.*] s. testatoris.

g *Nostrum ærarium.*] prius tamen ad vxorem de iure prætoris, ut sup. vnde vir & uxor. l. 1.

h *Derelictum.*] s. in codicillis factis, ab eo, qui non fecit testamentum.

1† relatũ.

2 ſeam.

3 ſalienas.

a *Sed suum.*] sic ff. de dona. inter vir. & vx. l. si sponsus. §. si quis rogatus.

b *Coniunctim.*] re & verbis, vel. l. in vtriusque persona assignare onus, & fac. sup. de inof. test. l. si mater. & ff. de hær. insti. l. quidam.

c *Indignis.*] vt su. de ijs quibus vt indi. per totum, & de le. l. penul.

Cum autem.] CASVS. Dictum est in principio huius legis, q hæres hæreditatẽ non aditam non transmittit: nisi ad quasdam certas psonas. hoc verum est, si non hẽat substitutũ. si aũt substitutum habeat peruenit ad substitutum, si non, ad succedentes a iure. si bi non sint, uel sint, & noluerint, vocabit fiscus. Hæc quę dicta sunt, locũ habent in oi vltimo elogio, siue scripto siue non scripto. & licet oib. deficientib. fiscus uocet, sicut dictu est, tñ cũ onere suo vocabit. & vltimo, ut pferat vtilitas cõis, & cut iu litera. Hęc aũt quęstio ad futura elogia, nõ ad præterita extendat. sed suo marte discurrent. Vltimo, constitutionẽ istam ad senatũ transmittit Imperator, ut labor suus apud quenquam nõ sit incognitus, sed oĩbus pateat & clarescat. Viu.

4† Excepris q buſdã, al. quibuſdam.

* nisi. Bonus princeps post omnes est. Cassiodo. in formula coniucũ priuat.

5† deest in omnibus.

6† accipiant.

alienum, sed suum [a] tñ legatum imminutum habet. Sed † & varietatis nõ in occulto si rõcũ ideo videat testõr disiunctim hoc reliquisse, vt vnusquisq. suũ onus, nõ alienũ agnoscat, nã si contrariũ volebat, nulla erit difficultas coniunctũ [b] † ea disponere.

Iura de ijs, quibus vt indignis, per hanc legem reseruãtur intacta. h. d. vsque ad §. cum autem. Sal.

¶ Quæ aũt antiquis legib. dicta sunt de ijs, quæ ut indignis [c] auferuntur, & nos simili mõ intacta seruamus, siue in nostrum fiscum, siue in [3]† alias personas perueniant.

Hæreditas nõ adita debetur substituto: & eius defectu uenientibus ab intestato, & vltimo fisco. h. d. usque ad §. hæc autem omnia. Sal.

¶ Cum autem in superiore [d] parte legis non aditam hæreditatem minime [4]† nisi * quibusdã psonis, ad hrẽdes [5]† defuncti transmittit disposuimus, necesse est, si qs soidã hrẽditatem non adierit, hanc si quidem habeat substitutum, ad eum (si voluerit, [e] & potuerit) peruenire.

¶ Quod si hoc non fit vel ab intestato successores [f] eã [6]† suscipiãt, vel si nulli sint, vel accipere nolint, vel aliquo mõ non capiant, tunc ad nostrum ærarium [g] deuoluatur.

Omnia in hac lege statuta habent locum in qualibet vltima voluntate post hanc legem facta. h. d. vsque ad finem. Sal.

¶ Hæc autem omnia locum habere censemus tam in testamentis, siue in scriptis, siue sine scriptis habitis, quam in codicillis, & omni vltimo elogio, vel si quid ab intestato fuerit derelictum, [h] necnon in mortis causa donationibus.

¶ Tantum etenim nobis [7]† superest clementiæ, q̃ scientes etiam fiscum nostrum vltimum ad caducorum vindicationem vocari: tamen nec illi [8]† pepercimus, [i] nec Augustum [k] priuilegium excercemus, sed quod cõiter omnibus prodest, hoc rei [l] priuatæ nostræ vtilitati præferendum esse [9]† cẽsemus, [m] nostrum esse propriũ subiectorum commodum imperialiter existimantes. [n]

¶ Locum autẽ huic legi constituimus in ijs defunctorũ elogijs, quę posthac composita fuerint, anteriores etenim casus suo Marte discurrere cõcedimus. [10]† Hęc omnia ad nos (Patres [11] † conscripti) duximus esse sanciẽda, [12] † scilicet vt nemini maneat incognitus nostræ beneuolentię labor, sed edictis ex solennitate a nostris magistratibus propositis, omnibus innotescat. D. Cal. Iu. Constantin. DN. Iustiniano A. PP. 4. & Paulino V. C. Coss. 534.

TITVLVS LI.

De ijs, qui ante apertas tabulas hæreditatem transmittunt.

Hæreditas ascendentium etiam non adita transmittitur ad posteros per liberos institutos morientes etiã clausis tabulis, quod obtinet in legatis, & fideicommissis. hoc dicit Sal.

Impp. Theo. & Valen. AA. Hormisdæ PP.

LEX VNICA.

PEr hanc iubemus sanctionem [o] in posteros defraudarentur & hoc in secunda. Viuia.

i *Pepercimus.*] quin cũ suo onere ad eum redeant, ut ff. de cond. & dem. l. in facto.

k *Nec Augustum.*] id est, Imperiale.

l *Rei.* genitiui cas.

m *Censemus.*] No. vt & ff. pro socio. l. actione. §. Labeo. & in auth. de non alie. §. quia vero verisimile.

n *Existimantes.*] sic & in auth. de hæred. & Fal. in prin. col. 1. ibi, incurrunt &c. & in auth. ut iud. sine quoquo suffra. §. cogitatio coll. 9.

7† est clementia.

8† Prospeximus, nec augustũ.

DE IIS, QVI ANte apertas tabulas hær. &c.

Et per consequẽs antequã adeãr. Et continua sic. Qualiter legata, vel hrẽditates fiãt caduca, supra in genere dictũ est. Nũc aũt specialiter ponit de q busdã psonis, in quib. relicta non fiũt caduca, s. in personis liberorum, &c.

Per hanc.] CASVS. Secundum vetera iura gñale erat, ut si hæres uel legatarius, cui aliquid in testõ erat relictũ ante apertas tabulas decederet, hæreditatẽ uel legatum ad posteros suos non trãsmittebat, sed dicit Impator, q in quibusdã psonis aliter ẽ statuendũ. Statuit ergo, vt si testator, vel testatrix decedẽs filios vel filias hẽns, ex eis nepotes, uel neptes & eos solos, vel cum extraneos scripserit hrẽdes, vel admiscuerit substituit, & añ apertas tabulas decesserit, hrẽditatẽ ad filios trasmittat, nulla eis exceptione opponenda & hoc in prima. Iuẽ est in singulari re eis relicta, vt etsi añ aptas tabulas decesserint, eã ad posteros suos trãsmittant. iniquum. n. esset, vt propter casum filijs humanitus contingẽtem, nepotes successione ausa, uel lega-

9† Prodesse.

* Concor. adhuc §. gl. in c. bonæ memoriæ, lo primo. super verbo cõmune, extra de postu. præl.

10† censemus.

11† cõscripta.

12† Deest in omnib.

d *In superiore parte.*] vt supr. ead. l. §. in nouissimo.

e *Voluerit.*] s. substitutus.

o *Sanctionem.*] loquitur Theodosius.

a *Filios.*] qui erant in potestate, aliud in emancipatis, secundũ quosdam. vt sup. de iu delib. l. 3. & l. cum antiquioribus. Vel forte idem in omnibus liberis & parentibus. vt sup. ti. 1. §. 1. & §. in nouissimo. & hic dicit etiam de nepote ex filia, quam constat non esse in potestate aui materni. vt Instit. de pat. pot. §. fi.

non dicit, quòd fuerint instituti sub conditione, imo pure, sed non cedebat dies, nisi ab apertura tabularum in alijs, sed in istis erat priuilegium, vt cederet ante. Erat & quidam casus olim, quem habes ff. ad Sylla. l. 3. §. fi. & alijs de contra tabu. l. sed etsi decesserit.

rũ [1] † valituram, filios, [a] seu filias, nepotes, aut neptes, pronepotes, aut proneptes, a patre, vel a matre, auo, vel auia, proauo, vel proauia scriptos hæredes, licet non sint inuicem substituti: [b] seu cũ extraneis, seu soli sint instituti, & ante apertas tabulas defuncti [c] (siue se nouerint scriptos hæredes, siue ignorauerint) [2] † in liberos [d] suos cuiuscunque sint sexus, vel gradus, derelictam sibi hæreditariã portionẽ posse transmittere, [e] memoratasq; personas (si tamen hæreditatem non recusant) nulla huiusmodi [f] præscriptione sib obstante, [3] † eam tanquam debitam vindicare.

¶ Quod, scilicet etiam super legatis, seu fideicommissis a patre, vel a matre, auo, vel auia, proauo, vel proauia de relictis [g] locum habet.

¶ Si quidem perindignũ est, fortuitas [4] † ob causas, vel casus humanos, nepotes, aut neptes, pronepotes, aut proneptes, auita, vel proauita successione fraudari, [5] † aliosque aduersus auitum, vel proauitum desiderium, vel institutũ insperato legati cõmodo, vel hęreditatis gaudere. Habeant vero solatiũ tristitiæ suę, quibus est merito consulendum. Dat. Non. April. post Cõsulatum Protogenis, & Asterij. 450.

1 † Deest & rectè.

b *Substitutis.*] filij cũ nepotibus.

d *Defuncti.*] & ante aditam hæreditatẽ.

d *In liberos.*] No. ergo duo esse necessaria, vt fiat transmissio. & habeat locum hic tit. q s. transmittẽs sit de liberis, & ille, in quẽ transmittitur, sit de liberis. Itẽ video, q ẽt ad superiores fit trãsmissio, vt inf. de suis & leg. l. apud hostes. Sed quid si liberi scripti hæredes nõ suos liberos, sed extraneos instituerint liberis exheredatis? Rñ. nec extranei nec exhæredati liberi admittuntur ex hoc testõ, vt in cor. auth. de hære. & Falc. §. exhæredatos. coll. 1. Ita quid si nõ ex testõ obuenit his liberis, sed ab intestato? hic dicit de relictis ex testamento, sed tunc potest dicj idem.

2 † in solos liberos cuiuscunque.

3 † Deest in omnib.

e *Transmittere.*] No. quòd ipso iure posteritas sua fit hæres. sed potest dimittere, vel retinere, si vult de iure prætorio, licet nõ sic de iure ciuili, vt Insti. de hæred. qual. & diff. §. sed nis. & ff. de liber. & posth. l. in suis.

4 † fortuito

5 † defraudari.

f *Nulla huiusmodi.*] scilicet quòd nõ cesserit dies legati, & hoc ad sequens. Vel non fuerint apertæ tabulę. Vel quòd nõ fuerit hæredis adita, quod olim obstabat, vt supra tit. 1. l. 1.

g *De relictis.*] hodie idem, & si ab extraneo relinquat legatum, ut sup. tit. 1. l. 1. §. cum igitur & §. in nouissimo. Itẽ nota, q arg. huius legis dixerunt quidam, q si aliqua talium personarum scribatur hæres sub conditione, & decedat, antequã conditio existat, transmittit ad suam posteriorẽ. Et idem dixerunt in quæstione, qua quærit, si duo filij instituantur hæredes, & rogentur adinuicem restituere, si alter decesserit sine liberis, & unus decedat relictis filijs, antequam conditio alterius decedentis sine liberis existat, transmittit ad filios, & sic postea existente conditione, quia alter decedit sine liberis, petere possunt fideicommissum, quod non placet, arg. ff. de leg. 2. cum pater. §. hæreditatem. & l. vnum. §. rogo. & supra de fideic. l. si in persona. nam hic

TITVLVS LII.

Quando dies legatis, vel fideicommissi cedit.

Legata annua ab initio cuiuslibet anni sunt soluenda, h. d. But. Bal. & Salic.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Agrippæ.

LEX PRIMA.

SI competenti iudici annua legata, vel fideicommissa tibi relicta probaueris, ab initio [h] cuiuscunque anni exigendi ea habebis facultatem. Supposit. 3. Cal. Iun. Saturnino, & Gallo Coss. 199.

Quod libere capitur, restitutioni nõ subiacet, h. d. Bal. Vel sic. Duas habet lect. secundum primum. h. d. Si in legato pluribus relicto apponatur conditio, ut in superuiuentem veniat, deficit conditio, si legatarius filios reliquerit. Secundũ aliam lect. h. d. Si in legato pluribus relicto opponatur grauamen, vt veneat ad superuiuentem, superuiuens ad quem redit, ad hæredem suum in solidum transmittit, nec ad hæredes collegatariorum reuertitur. h. d & secundum hanc lect. expone. Quicunque is fuerit scilicet qui superuixerit, & hęc bona in extraneis legatarius. Salic.

Ijdem AA. Prisco.

LEX II.

AGrũ plurib. relictum noĩatim aĩaduertim[s], & cautũ esse, vt ad eũ, q [6] † superfuisset, p̃tineret. Quicunque igitur is fuerit, [i] ad hrdẽ suũ dominiũ trãsmittit, nec tali fideicommisso [7] † adstringitur. [k] [8] † PP. 15. Cal. Aug. Chilõe & Libone Cos. 205.

ADDITIO. Aduertas, q ista lex locum habet, siue isti, descẽdentes fuerint nati in vita illius, de cui[us] hæreditate agitur, siue postea, vt dicit Cyn. hic post Dy. in l. Gallus. in magna dist. ff. de li. & posth.

QVANDO DIES lega. uel fideic. &c.

Incidenter dixerat de hoc supr. de cad. toll. nunc ex proposito. Pręterea de duplici cessione h. d. scilicet, qñ peti possit, vt inf. eo. l. 1. & ex quo tẽpore trãsmittatur.

SI *competenti.*] CASVS. Testamentum fecisti, annuum legatum mihi reliquisti, an in principio, an in fine illud petere possim, quæritur. Rñ. quod in princ.

h *Ab initio.*] vt & ff. qñ dies le. ced. l. nec semel. 2. Resp. Sed uidetur contra. ff. de uerb. ob. l. qui hoc anno. Sed aliud est in stipulationib. Argu. tamen contrar. ff. de cond. & demonstr. l. si in annos. Vel aliud est si stipuletur quis hoc anno aliquid dari, & aliud si in annũ vel singulis annis, vnde versus. Annua si debes, tunc inspicias caput anni. Anno si debes, in fine teneberis anni. Sed argum. contra. ff. si cer. pet. l. lecta. vbi dicit menstruos. Accu.

versus.

ADDITIO. Dicas, quod in d. l. lecta. dies fuit adiecta causa differendæ solutionis, hic vero causa multiplicandæ obligationis. Videas de isto plene per Bart. in d. l. qui hoc anno ff. de verb. oblig.

6 † superuixisset.

A*Grum.*] CASVS. Fundũ mihi Titio & Seio legasti, ut ad superstitem perueniret, decessit 2 an ad hæredem meum legatum transmittere possim, quæritur. Dicitur, quod non nec pro tali fideicom. hęredi meo Titius & Seius superstites ob hoc fideicomm capientes, nec eorum hæredes adiungnntur.

7 † cõstringitur.

8 † In nonnullis codi. additur totum hoc vt hæredibus eorum fuit restitu.

i *Fuerit.*] s. qui superuixit, & sic ad eum totum peruenit restat legatum, ut & inf. de do. cau. mor. l. 1. & ff. de le. 2. l. cum pa. si cer ipse ter. §. libertis. & l. peto. & § fratre.

k *Adstringitur.*] etiam & si redeat ad alium legatarium & ab illis.

SI *Pontianilla.*] CASVS. Cuidam mulieri de prouincia nomine Pontianilla, aliquis reliquit legatum seu fideicommissum, cum ad legitimam ætatem peruenerit:nunc quæritur, si Pontianilla impleta conditione legati, decessit antequam consequeretur legatum, vel fideicommissum, vtrum petitionem legati, vel fideicommissi transmittat ad suos hæredes? Et resp. q sic. Vel sic: Pontianillæ fundum legasti cum ad 12. annu peruenerit: sed antequa fundum consequeretur, decessit, an nihilominus petitionem fundi transmittat ad hæredes, quæritur? Dicitur, quod sic.

a *Peruenit.*] no enim quæritur, an fuerit in vim conditionis, vel dieí tempus appositum, ex quo ad eam ætatem peruenit, vt hic. Sed si no peruenisset ad ætate, quæreretur, vt altero casu tra mitteretur, altero non: s. quando est in vim conditionis, ut infra eod. ex his.

1† Bu. de relicto, al. de legati. al. delata.

Legatum relictum, si ad certam ætatem peruenerit, impletis diebus transmittitur ad hæredem. h.d Bal. vel sic: Si dies legati cessit, legatarius ad eius hæredem legatum transmittit, licet ipsum nondu consecutus fuerit. Sal.

Iidem AA. Heliæ, al. Helisæ.

LEX III.

SI Pontianilla ad eam ætatem peruenit,[a] cui legatum, vel fideicommissum[1 †] relictum erat, petitionem ad hæredes transmisit, licet ante decesserit, quam consequeretur legatum vel fideicommissum. PP. 5. Cal. Aug. Chilone, & Libone Coss. 205.

Sufficit quod conditio in momento temporis sit impleta. h.d. Bal. vel sic: Licet mulier amiserit filium, propter quem cōsecuta fuit legatum, non propterea legatum perdit vel restituit. Salic.

Iidem AA. Ammiæ.

LEX IIII.

CVm vxori vsusfructus fundi legatur, & eius proprietas, cu liberos[b] habuerit: nato filio, statim proprietatis legati dies cedit: nec[2 †] quicquam obest, si is decedat.[c] PP. Cal. August. Antonino A. 3. & Geta item 3. Coss. 209.

Quando tempus certę ætatis adijcitur post præcedentem dispositionem puram, non facit conditionem, sed differtur in tempus impletum, & ideo interim nō transmittit transmissionem. h.d. notabiliter secundum Bald.

Imper. Alexan. A. Maximo.

LEX V.

EX his verbis, Do, lego Aeliæ Seuerinæ filiæ[3 †] meæ, & Secundæ[d] decem, quæ legati nomine accipere debebit, cum ad[4 †] legitimum statum peruenerit: non cōditio[e] fideicommisso vel legato inserta, sed petitio in tempus legitimæ ætatis dilata videtur.[f] Et ideo si Aelia Seuerina filia testatoris cui legatū relictū est, die legati[g] cedente[h] vita functa est, ad hæredem suum actionē trāsmisit, scilicet[5 †] vt eo tempore solutio fiat,[6 †] quo Seuerina, si rebus humanis subtracta non fuisset, vicesimumquintum annum ætatis implesset. Non cœptum[i] enim annum, sed impletum[k] si de emolumento relicti fideicōmissi tractet, expectādum esse,[7 †] iuris prudentibus placuit.[l] PP. 13. Cal. Ian. Alex. A. 2 & Marcello Coss. 227.

Fideicommissum etiam ab intestato relictum, post diem eius cedentem transmittitur ad hæredem etiam per ignorantiam, salua quarta Trebellianica. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Eusebio.

LEX VI.

SI fideicommissum ab intestato fuerit sorori tuæ relictum codicillis, & posteaquam dies fideicommissi cessit, rebus humanis (li-

---

Cum uxori.] CASVS. Testator filios ex vxore non habens, vxori suæ vsumfructū fundi Titiani reliquit, & eidē cū liberos haberet, eiusdem fundi proprietatem legauit: postea filium habuit, sed statim decessit filius, an nihilominus cedat dies proprietatis legati, quæritur? Respond. q sic. ratio dubitationis fuit, quia testator dixit, cum liberos haberet: illa liberos non habuit, sed vnum filium tantum. Item quia decessit statim. sed hæc non obstant, ut dicit.

1 Hæc enim tat potissima dubitandi ratio.

2† Cuiquam.

b *Cum liberos.* ex hoc oriebatur quæstio, & intelligitur etiam si vnum habet, sufficeret: vt hic, & sup. de condi. inser. l. 1. & de nascituris intelligit, non natis. vt ff. de cō di. & demonstrat. l. Filiemus. nec interest, viuo, vel mortuo testatore nati sunt, vt ff. de cond. & dem. l. si vir. & l. seq. dummodo ex eodem viro, ut ff. illo tit. l. cum vir.

c *Decedat.*] Secus si de tempore mortis intellectum esset a testatore, ut ff. ad Trebel. l. ex facto. §. si quis autem, secundum Ioan. Item no. argu. contra perseuerantiam. Sed argu. contra ff. de adop. l. in omni. & ff. de in rem ver. l. si pro parte §. vel sum.

EX *his.*] CASVS. Testator Aeliæ & Seuerinæ filiabus suis 10. legauit, cum ad ætatem legitimam peruenerint, decessit Aelia ante ætatē legitimam, an petitionem ad hæredem transmittat, quæritur? Dr, quod sic, quia legatum conditionale non erat, sed purum, & in diem certum tempus delata est: vt eo tempore solutio fiat, quod futura erat legitimæ ætatis, si non prius decessisset: nec sufficit, q annus fuerit inchoatus, sed completus esse debet.

d *Et Secundæ.*] propria nomina sunt.

e *Conditio.*] quia tunc non cederet petitio legati ante 25. annum.

f *Videtur.*] supra de vsufruc. l. ambiguitates. & ff. e. Firmio. §. 1. Sed certò imò contra, & ideo interim ad hæredē nō transmittat, vt & ff. de manu. test. l. si ita scriptum fuerit & de fideic. lib. l. si fideicōmissaria, §. pen. & de leg. 1. l. si cui legetur, in princ. & ff. de condit. & demon. l. quibus diebus. §. 2. Sol. hic purè reliquit testator. sed diē solū tionis apposuit sm Ioā. sic & alias. ff. de legat. 1. l. si mihi. §. 1. Sed in legibus contrarijs hoc agebatur, vt esset in diem legatum, non solum petitionis: arg. ff. eo. l. si cum præfinitione. Vel dic ex coniunctione personarū præsumitur, q testator filiæ suæ gratia distulit solutionem, sicut in d. l. si cum præfinitione, & de ali. leg. l. libertis 2. § [illegible] hæredib. apparet fauore alimentorum idem cōstitui: Vel melius, distingue, an voluerit testator facere conditionem, & tūc habet locum lex. ff. de leg. 1. l. si cui. cum suis cōcord. si autem noluit, aut distulit gratia hæredis, & tunc expectatur tempus legis. quod dixit, licet prius moriat, ut hic, quia filiæ fauore videtur fecisse. Aut gratia legatarij distulit, ut quia pupillus nesciebat gubernare, & tunc statim, ut ff. de condit. & demonst. l. quibus §. 2. cum suis concordantijs.

g *Legati.*] quod est a morte testatoris, ut supra. tit. 1. §. in nouissimo.

h *Cedente.*] quod est mortuo testatore, ut supra tit. 1. §. in nouissimo.

i *Non enim cœptum.*] Respondet tacitæ obiectioni, benedicto impleuisset, non enim cœptum, &c.

k *Impletum.*] at contra. ff. ad Trebell. l. qui filium. §. Sabinus. solu. speciale ibi, ut ibidem dicitur.

l *Placuit.* nam hæres. Seuerinæ non potuit petere ante 25. annum completum.

3† Deest D.

4† Legitimam ætatem, in alijs quibus q̃d esset & ius ex sequentibus colligitur. Vide Cuiac. 29 de pscr. Hotom. cos. 21.

5† In eo.

6† In quo.

7† Deest in omn. b. manuscri.

SI *fideicommissum.*] CASVS. Si sorori meæ decem legata sunt codicillis, & die legati cedente ignorans sibi ea relicta, decessit, an ei sit acquisita actio ad legati petitionem, & per consequens ad hæredem eam transmiserit, quæritur? Dicitur, quod sic, salua quarta succedentibus ab intestato.

Ignorans

a *Ignorans.*] Sic videtur, quòd si alicui relinquitur fundus, etiam eo ignorante, acquiritur ei dominium. vt ff. quemadm. seru. amit. l. si partem. §. 1. & de leg. 2. l. cum pater §. surdo. & de leg. 1. l. si fundum 1. § si Titius. Sed Al. dicit cõtra, vt ff. de condi. insti. l. si quis ita. Item no. succedens ab intestato quartã detrahere posse, vt ff. ad leg. Falc. l. filiusfamilias. & supra si quis omis. cau. test. l. fi. & sup. ad Trebel. l. si p fideicommissum. & sup. fami. ercisc. filij. & l. si cogitatione.

1 † Decessit.

Quartam detrahere possunt ij, qui ab intestat. succedunt.

ET IN POSSESSIONEM LEGATORUM.

Quoniam pro legatis satisdandum est, vidẽdum quando satisdatio debeat interponi. & pro quib. legatis, & quib. debeat satisdari, & qui debeant satisdare: & qualiter sit satisdandũ. & quid veniat in satisdatione Azo.

2 † Satisdare.

Q*Voniam.*] CASVS. Fundum, vel in diem, vel sub conditione legasti. petij ut hæres mihi satisdaret de eo dando die adueniente, uel existente conditione: dicit hæres legatum mihi nõ debere: an iudex debeat cognoscere, an debeatur, necne? Dicitur quòd sic summatim, & quòd decernere debet, vt mihi satisdetur.

3 † Saluo.

b *Fideicommissi.*] generalis vel specialis.

c *Subtiliter.*] Sed summatim. & hoc nisi paratus sit hæres incontinẽti probare non deberi, vt ff. eo. l. si is a quo. in princ & ff. vt leg. nomine ca. l. hæc stipulatio. §. 1.

* Huiuscõstitutionis meminit Typho.

d *Vt satisdetur.*] secl. mel non amplius, nisi pactum in si aliquid inopinatum emergat: vt ff. de pa. & eameodem, l. si is a quo. soli Mer. §. fi. & l. fi. §. 1. Et nõ co tribuit: habet locum hæc satisdatio in liberatio Alexã. vt ro, tã Mar. ne lega. vt ff. eod. l. 1. co, quam §. si debitori.

Cõmodo. l. 7. hoc tit, vbi tamen in nonnullis exemp. deest Di. modum.

I*Psis.*] CASVS. An satisdatio de legato reddendo relicto in diem, vel sub conditione, a testatore in fauorem voluntatis vltimæ, remitti possit, quærit?

* Vide Cuiac. ad No. 22.

Dicitur, quod sic.

e *Remitti.*] vt & sup. de cond. inser. l. 2. & inf. eo. l. penult. & ff. de pact. l. pactum. sed an hypothecam tollere possit tacitam? quod videtur, sicut inducitur; ut supra commu. de legat. l. 1. §. cum enim. sed argum. contra. ff. de leg. 1. l. nemo potest.

ignorans ᵃ fideicõmissum) ¹† excesserit, actionem huiusmodi acquiri potuisse. dissimulare non poteris, salua, scilicet ab intestato succedẽti quarta portione. Suppos. Calend. Maijs, Trallis AA. Coss.

TITVLVS LIII.

Vt in possessionem legatorum seruandorum causa mittatur, & quando ² † satisdari debeat.

Ex summaria cognitione venitur ad satisdationẽ legatorum. h. d. Bal. vel sic: Pro legato in diem relicto debet hęres satisdare: & an legatum debeatur, sufficit iudici summatim cõstare. h. d. Sal.

Diuus Ant. Pius ³ † Saluio.

LEX PRIMA.

QVoniam nihil auctor amplius postulat, quam vt fideicommissi ᵇ nomine satisdetur, non debet is, qui iuri dicendo præest, subtiliter ᶜ cognoscere, debeatur, necne fideicommissum, sed tantum decernere, vt satisdetur. ᵈ Sine die & Consule.

Satisdatio de fideicõmissis & legatis præstandis potest per testatorem remitti. h. d. Salic.

Diuus Marcus Stratonicæ.

LEX II.

IPsis * rerum experimentis cognouimus ad publicam vtilitatem pertinere, vt satisdationes, quæ voluntatis defunctorum tuendæ gratia legatis, & fideicommissis introductæ sunt, eorundem voluntate remitti ᵉ possint. Quocunque enim iudicio * voluntatis, cautio legati, vel fideicommissi remitti potest. Sine die & Consule.

Prius inductus in possessionem ex pignore prætorio, potior est, quam emptor, vel creditor posterior se. h. d. Bal. vel sic: Habens pignus prætoriũ, præfertur posterioribus diuersum titulum prætẽdentibus. Salicet.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Symphoro.

LEX III.

SI postquam seruãdi legati seu fideicommissi gratia in possessionẽ inductus ᶠ es, pignoris obligatio aut vẽditio ab hærede interuenerit: præcedere ᵍ causam tuã, quam iure prætorio * veluti pignus habuisti, manifestũ est PP. 11. Dec. Dextro & Prisco Coss. 197.

Cautio nomine fideicommissi debet præstari per hæredem rogatum, non per debitores hæreditarios, conditione fideicommissi pendente. h. d. not. Bal. vel sic: Ante hæreditatis restitutionẽ fideicommissarius non agit contra hæreditarium debitorem: potest tamen petere ab hærede, vt ei satisdet de fideicommisso restituendo. Salic.

Imp. Antoni. A. Protagoræ.

LEX IIII.

CVm Artemidoram patri pupillorum tuarum hęredem extitisse proponas, quamuis vt fideicommissam hæreditatem his, cum moretur, ʰ restitueret, petita sit, nullam tamen aduersus debitores hæreditarios habent pupilli tui actionem. Planè, vt satis fideicommissorum nomine Artemidora det, (si modo testator id fieri nõ prohibuerit) ⁱ apud suum iudicem conueni. PP. 3. Calend. Iul. Læto 2. & Cereali Coss. 216.

S*I postquam.*] CASVS. Si legata mihi in diem vel sub conditione relicta: & hærede de eo restituendo die adueniente vel conditione existente, cauere nolente missus fuero in poss. rerum hæreditariarum custodiæ causa, & eas obligauerit hæres, vel vendiderit: quis potior erit in pignore, quæritur? Dicit, q ego potior ero.

f *Inductus es.*] tali modo cõstituitur pignus prætorium: ut ff. de pig. act. non est mirum. & infra qui pot. in pig. hab. l. cũ rem. Sed cum hodie per Iustinianum omnia bona hæreditaria tacitè sint obligata legatario: ut sup. communia, de leg. l. 1. etiam sine inductione in possessionem, esset verũ, quod subijcit.

g *Præcedere.*] quia sunt diuersorum titulorum: ut infra qui pot. in pign. hab. l. 2. secus si ex eadem causa, postea fiat pignoris obligatio: vt ff. eodem l. is cui. §. si plures, & §. qui prior.

* Vide Cuiac. 5. obser. 30.

C*Vm Arthemidoram.*] CASVS. Mulierem quandam hæredem instituisti, & eam quando decederet de hæreditate Titio restituenda rogasti: an Titius antequam ei restituatur hæreditas, debitores hæreditarios conuenire possit? Respon. quòd non. sed a muliere satisdationem exigere poterit de hęreditate restituenda, nisi a testatore remissa fuerit satisdatio.

h *Moreretur.*] scilicet Arthemidora.

i *Non prohibuerit.*] quod potest: ut sup. ad Trebell. auth. contra cum rogatus. & sup. eodẽ. l. 2. Et not. etiam pro hæreditate satisdari: vt hic, & ff. vt legat. no. cau. l. hæc stipulatio. Sed hoc fallit, quando fratribus suis vel filijs rogatus est restituere: vt supra ad Trebellianum. l. iubemus. Item videtur contra. ff. de vulga. substitut. l. secunda, §. primo. Sed hic non est solicitus de hæreditate, sed de satisdatione.

Qui

Qui legati.] CASVS. Missus in poss. rerum hæreditariarum hærede non cauente cũ legatorũ seruandorum, an ex ea missione consequantur illarum rerum dñiũ quæritur? Dĩ. ꝙ non, sed ius pignoris tm̃, & vt post acceptum pignus, ut satisfiat adueniente die, vel condõne existente, prouidebit competens iudex.

a *Ius pignoris.*] non tamen hæredem expellet, sed tædio forte recedet, ut ff. eo. l. his cui in prin.

Certa.] CASVS. Si fuit lum in diem uel sub conditione mihi legasti: & hæres de eo mihi restituendo die adueniente, uel conditione existente, satisdare noluerit, qualiter cõtra ipsum procedet, quæritur? Rñ. quòd mittendus sum in poss. rerum hẽditariarum: nisi post sex menses cõnumeratos à tempore, quo capi petere mihi satisdari, de fideicõ. mihi satisfaciat, mittat in possess. rer. hæredis.

b *Mittetur.*] statim dummodo interpellet hæredem, vel per eum non remaneat quo minus interpellet, vt ff. eo. l. 1. §. nõ exigitur.

c *Sex menses.*] continuos, ut ff. eodẽ. l. is cui. §. Imperator, & §. sex mensium. & facit ff. qui satisd. cog. l. de die. §. pen.

d *Constitutionem.*] cuius verba sunt ff. eo. l. is cui. §. Impator.

Scire.] CASVS. An satisdatio de legato, seu fideicom. die adueniente, vel conditione existente, præstando, hæredi a testatore remitti possit, quærit? Rñ. sic. Sed si testator vsumfruc. fundi mihi reliquerit, an satisdatione de utendo, & fruendo arbitrio boni uiri, mihi remittere possit, quæritur? Respond. quòd non. & hoc in secunda.

e *Constituisse.*] ut supra e. l. 2. & idem dicitur ff. de condi. & demõ. l. auia. & l. cũ tale. §. quid ergo. & ff. de pac. l. pactum. & hoc verum, etiam si hæres bona dissipet. vt ff. vt lega. no. ca. l. fi. in prin.

f *Posse.*] ff. eod. l. si pecuniæ. & supra de vsufr. l. 1. & est ratio. quia prima satisdatio gratia defuncti imponitur, unde ei renunciare potest, ut & supr. eod. l. 2. & su. de pac. l. fi. in secunda non, sed hæres is, ut arg. ff. ad l. Falc. ꝙ de bonis §. fi. Item inuitaretur ad delinquendum.

Contra.] CASVS. Si administrator Reipub. noĩe legati relicti Reipub. in diem uel sub conditione de eo præstando, adueniente die vel conditione, ab hærede non satis acceperit, si postea factus fuerit hæres non soluendo, an cõueniri possit ipse uel heres suus, q̃rit? Rñ. q̃ sic. id qua actione nõ aperit, tu dic actiõe ĩ factũ, iuq̃ tũ ĩteterit Reipu. ipsi ab hẽde satis accepisse.

g *Non esse.*] id q̃a nõ fuit satis acceptum.

h *Actionem.*] s. in factum, et infr. de admi. rerum ad ciui. pert. l. 2. lib. 11. & ff. de magi. conuc. l. fin. & facit. sup. eo. magi con uc. l. 1. a. & 3.

Missus in possessionẽ non nãciscitur proprietatẽ, sed dẽt adire iudicem, qui ad soluendum compellat hæredem. Sa.

Imp. Alexander A. Paulinæ.

LEX V.

QVi legati, siue fideicõmissi[1] † seruandi causa in possessionẽ mittuntur, nõ proprietatem nanciscuntur, sed ius pignoris.[a] Vt aũt & post acceptũ pignus satis fiat defuncti voluntati, competẽs iudex, re adeũte, prouidebit. PP. 3. Id. Aug. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Propter primam contumaciam hæredis fit missio in bonis hæreditariis etiam dolo alienatis vel dimissis possideri, & post sex menses in bonis hæredis. h. d. no. Bald. vel sic. Si non satisdatur de legato vel fideicommisso, in rebus hæreditariis fit missio, & si non satisfit cum petitur, in res proprias hæredis morosi mittitur. h. d. Bal.

Idem A. Donato.

LEX VI.

CErta est forma iurisdictionis, qua fideicõmissi seruandi cã in possessionẽ rerũ, quę in cã hẽditaria sũt, aut dolo malo esse desierũt, is, cui legati, vel fideicõmissi noĩe satis nõ dat, mittetur,[b] vel in proprias res hẽdis, si fideicõmisso satis nõ[2] † fit: post sex menses,[c] quam[3] † peti cęperit, secundum Diui Antonini patris mei constitutionem.[d] PP. 6. Id. Ianuar. Fusco. 2. & Dextro Coss. 226.

Cautio legatorum põt per testatorem remitti, sed non cautio fructuaria. h. d. Bald. Vel sic, satisdatio de legato soluendo, põt a testatore remitti, non de vtendo & fruẽdo arbitrio boni viri, Salic.

Idem A. Proculiano.

LEX VII.

SCire debetis fideicommissi[4] † quidem & legati satisdationem remitti posse, Diuũ Marcũ[5] † & Diuũ Cõmodũ cõstituisse.[e] Vt autem boni viri arbitratu is, cui vsusfructus relictus est, vtatur & fruatur minimè satisdationẽ remitti testõ posse.[f] PP. 10. Cal. Mart. Fusco 2. & Dextro Coss. 226.

Pro legato Reipublicæ tenentur administratores satisdationem petere, quod si non faciant, tenentur ad interesse. Sal.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. Zenodoro.

LEX VIII.

COntra eos, siue successores eorũ, qui Rẽpublicã administrãtes per officij necessitatem ciuitati sub cõditione relicti fideicõmissi satis accipere debuerunt, quanti Reipublicę inter erit satis acceptum non esse,[g] dirigendam certum est actionem.[h] Suppos. 7. Cal. Mart. CC. Coss.

TITVLVS LIV.

De suis & legitimis[6] † liberis & ex filia nepotib. ab intestato venientibus.

Legitima successio non excluditur, licet intra centum dies bonorum possessio nõ petatur. h. d. Bald. Vel sic. Hæres legitimus a succedendo non excluditur centum diebus. h. d. Sal.

Impp. Seuerus & Antonin. AA. Crispinæ.

LEX PRIMA.

SI fratri tuo legitima[i] hæres esse potes, centum dierum præfinitione non excluderis[k] [7] † ab acquirenda hæreditate PP. Non. Nouemb. Antonino. A. 2 & Geta. 2. Coss. 206.

DE SVIS ET LEGITIMIS lib. &c. Vsque huc dixit de successionibus tam testamentarijs, quam de ijs, quę ab intestato deferũtur, & primo de linea inferiori & superiori, vsque ad tit. de leg. hær.

Si fratri. CASVS. Mulieri erat delata bo. pos. in bonis fratris intestati, eam intra c. dies non agnouit, an tempore prædicto excludat? Dicitur ꝙ non cum sit fratris hẽs l. ima, vt q̃a codẽ p̃re nata ẽ, q̃a super hoc dat ei an. 1. vel dic. Mulier q̃dã hẽbat fratrẽ, cui erat agnata, dec. fi sine ullo alio relicto, q. fit proximior, mulier ñ excludit ab acquitione hẽditatis illius c. dierũ spatio.

i *Lima.*] vt q̃a ex eo. de p̃re nata esset. sed si ex eadẽ m̃re tãtũ, cognata eẽt, vt Insti. de leg. ag. suc. §. sed ãt, & sic repellit vterina 100. di. b. elapsis: vt su. q. admit. ad bo. poss. l. 2. & ff. vñ cog. l. 1. i prin. Sed hodie ẽt vterina admittit vt inf. de le. hær. l. fi. distõne tñ, per auth. vt ppinqui vtrinq; cõiuncti, ut inf. eõ. de succe. auth. itaque.

k *Non excludaris.* cũ de iu. ciu. fl. ta. tab. admi. ratis, vt Insti. de ppe. & tẽp. act. in prin. & hæc lex melius stare: sub illo titu. inf. de leg. hær.

[1] † Dec. fi. Dua.

[2] † Fecit, Dua.

[3] † petere.

[4] † Dec. fi. omnibus.

[5] † Defunt & recte vt notaui sup l. a.

[6] † Legitimis liberis &c. in aliquib.

[7] † ad acquirendã hẽditatẽ.

NEpotes.] CASVS. Decessit paterfam. intestato relictis ex vno filio mortuo duobus nepotibus, ex alio quatuor, an in stirpes, an pro æqualib. portionibus ad successionem admitti debeant, quæritur? Respon. quòd in stirpes diuidenda est hęreditas, s. q duo habeant vnam medietatem, alij quatuor aliã dimidiam.

a Numeri.] ex vno duo, ex alio tres uel quatuor. Accur.

b Succedunt.] vt Insti. co. §. cum filius. & in Auth. de hær. ab int. §. 1. col. 9.

VT intestato.] CASVS. Decessit paterfam. relicto filio & nepote ex altero filio mortuo, an filius & nepos æqualiter succedere debeant, quæritur? Resp. q sic, & hoc l. 12. tabul. cauetur. Idem est in successione de iure prætorio danda ex capite vnius liberi.

1† Ex stirpib. Luc.

c Cauetur.] vt Insti. eo §. cum filius.

d Sequitur.] dando vnde liberi bonorũ possessionem.

INtestato. CASVS. Paterfa. sororem habens, ab intestato decessit vxore prægnante relicta. posthumus, an soror consanguinea, id est eodem ex patre nata, ad hæreditatem eius admitti debeat, quæritur? Dicit q posthumus.

e Defuncto.] s. patrefamilias.

f Sororem.] defuncti.

g Factus.] ut Instit. de hære. quæ ab intesta. in prin.

h Nimis.] i. valde.

SIti te.] CASVS. Titius filium in potestate sua habens, eũ Seio dedit in adoptionem. an Seio mortuo filius Titij est filius Sei naturalib. & legitimis, vel post adoptionẽ, uel ante acquisitis, succedere possit, quærit? Dicitur quod sic.

i Naturalibus.] subaudi & legitimis & hoc si tẽpore mortis naturalis patris non est ab adoptiuo patre emãcipatus, ut Inst. de hære. quæ ab intest. §. ar...

EX libera.] CASVS. Seruus cũ libera consuetudinẽ habens, filium ex ea suscepit, postea manumissus, & natalibus restitutus Decurio factus est. an filius habendus sit, uel non pro filio Decurionis, quæritur? Dicitur, quod non.

k Filius.] ut euitet tormenta: ut inf. de pœn. l. Decurionum filij.

l Natalibus.] aliàs non fuisset ad honores admissus, vt inf. ad leg. Iul. Viscel. l. 1. Accur.

Nepotes ex diuersis filiis succedunt auo in stirpes. hoc h. d. Bal.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. Au ç. LEX II.

NEpotes ex diuersis filijs varij numeri[a] auo succedẽtes ab intestato, non pro virilib. portionib. sed per stirpib. [1]† succedunt.[b] S. 3. Cal. Mart. Hadrianopoli, ipsis AA. 4. & 3. Coss. 290.

Filius filii præmortui succedit æqualiter auo cum superstite eius filio. h. d. Bal.

Iidem AA. & CC. Frontoni. LEX III.

VT intestato defuncti filius ac nepos ex filio, qui mortis eius tpe in reb. humanis nõ inueniẽ, manẽtes in sacris pariter succedãt, euidenter lege duodecim tabularũ cauetur.[c] quod & honorarij iuris obseruatio sequitur.[d] S. 15. Cal. Iul.

Filius posthumus præfertur sorori defuncti. h. d. Bald. Vel sic: In successione ab intestato potior est causa descendentiũ, quã collateraliũ. h. d. Vel sic: Filius prefertur sorori defuncti. h. d. Sal.

Iidẽ AA. & CC. Marcellę. LEX IIII.

INtestato quidem defuncto[e] posthumum suũ hęredẽ, quam sororẽ,[f] licet cõsanguineam, haberi potiorẽ, ordo successionum lege duodecim tabularum factus,[g] nimis[h] euidenter demonstrat. S. 6. Idus Decem. AA. Coss.

Adoptiuus admittitur ad successionẽ cũ filiis legitĩmis, et naturalibus: tã natis ante adoptionẽ, quã post. h. d. Baldi.

Iidem AA. & CC. Apiano. LEX V.

SIti te parens, in cuius fuisti potestate, solẽniter in adoptionem dedit, cum filijs naturalib.[i] adoptiui patris ante, vel post quæsitis, defuncto intestato succedere potes. D. 6. Calen. Mar. Cęsaribus Coss.

Natus ex libera et seruo, nõ succedit vt superius: licet patri dignitas superueniat. h. d. Salic.

Iidem AA. & CC. Posidon. LEX VI.

EX libera cõceptus & seruo, velut spurius habet: nec vt Decurionis filius[k] (quamuis pater eius naturalis manumissus, & natalib.[l] suis restitutus hunc adeptus fuit honorem) defendi potest.[m] Suppos. 6. Idus Febru. CC. Coss.

Libertus filium habet in potestate, ideo ad eius successionem admittitur ut legitimis. h. d. secundum Salic.

Iidem AA. & CC. Aemilia. LEX VII.

FIlium habere suum libertus in potestate non prohibetur,[n] cum ob præteritũ statum ex legitimis nuptijs[o] ingenuorum exemplo filios habere [2]† libertos non sit interdictum. S. 16. Calen. Mar. CC. Coss.

Existentia sui hæredis operatur transmissionẽ de filia ad matrem. h. d. commu. secundum Doc. Vel sic: Si filia se immiscuit bonis patris apud hostes defuncti, hęres extitit, licet certitudinaliter mortem eius tunc nesciuit. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Catoni. LEX VIII.

APud hostes patre defuncto, filia communis vobis,[p] quo casu mortis scientia non postulatur,[q] hæres extitit sua, & ad te transmisit successionem.[r] S. 12. Cal. Decemb. Nicomediæ, Cęsaribus Coss.

m Defendi potest.] tempore conceptionis circa statum patris inspecto, ut ff. de Senato. l. emancipatum. §. si quis

FIlium.] CASVS. An libertus filium in potestate habere possit, quæritur? Dr q sic, nec eius præteritus status, s. seruitus illũ impediet, cũ ad exẽplũ ingenuorũ, ei cõhere matrimoniũ legitimũ iterdictũ nõ sit.

n Non prohibetur.] vt infra de fer. Reipu. ma. l. si decretũ. & de patr. pote. l. libertos.

o Nuptijs.] post manumissionẽ contractis. Sed quid si ante, & postea filius est procreatus? Rñ. idẽ. arg. sup. de nup. & l. si cõtra & ff. de ri. nup. l. quis i Senatorio. ar. contra. ff. man. l. si procuratorem. sed secus in casu l. prox.

p APud hostes. Vobis.] matri loquitur.

q Non postulatur.] s. verè, ut Inst. de hære. quæ ab intest. §. posthumi. sed scire ... dẽt, qñ fuit captus, quia tunc præsumitur mortuus.

r Successionem.] ut ff. de iu. fi. l. Lucius. trãsmittitur ergo hære. dicas etiam ad superiores, licet non adita, sicut ad inferiores, ut su. de ijs, q ante aper. ta. l. 1. & est arg. ff. de inoff. test. l. nam & si parentib. & de hac materia dicitur ff. de acqui. hęre. l. ventre.

2† Hęreditas nõdũ adita ad superiores an transmittatur.

2† liberos.

ADDITIO. Aduertas quod Bar. in d. l. 1. su. de ijs, qui ante aper. tab. reprehẽdit ibi glo. id ipsum etiã tenentem, quia dicit esse contra casum l. 2. in §. si quis ex liberis. ff. ad Tert. Nec obstat, secundũ eũ, hæc lex. quia loquitur de suis, qui transmittunt ad omnes, ut est casus, secundum eũdem Bar. ibi, in l. ventre. ff. de acq. hær. & in l. 2. su. de iu. delib. De quo vide latius per

per eundē in d. l. ven tre, in 3. col. versic. quartus casus, &c. & tāgit idē Bart. in l. 2. inf. ad Senat. Orfi.

SI defunctus. CASVS. Qđ in l. ista dī, habebat locū iure antiquo. pone φ auus maternus decessit relictis pluribus filijs, & ex vna filia p̄mortua relictis pluribus nepotes vel pronepotes: illi nepotes succedūt auo cū patruis & auunculis suis cū diminutione tertiæ partis, quādēt dari auunculis istorū nepotū & hoc in prima. In secūda dicit, qđ statuimus ī bonis aui materni: idē hēat locum & in bonis auiæ maternæ vel paternæ, s. vt nepotes succedāt cū diminutione tertię partis. Tertio dicit, φ hoc verū ē, nisi auia oib. in C. iussit cōburi instrūm, in q. b. nepotes erant instituti, & postea fecit instrumentum, in quo extraneos instituit. & nepotes exhæredauit. Quarto dicit, rediēs ad primū, siue auus, vel auia mortuus fuerit, testatus vel testata, & nepotes prçterierit vel exhēdauerit. qa nepotes succedūt cū diminutione tertię partis. Quinto dicit, φ si pr̄ exhæredauerit filiā sine cā, φ habebat querelam inoffi. test. & peti. hæred. & ea filia eadem actionē transmittit ad filios suos, qui sunt testatoris nepotes, & hoc dicit.

a *Si defunctus.* aliquis masculus & hic functa.

b *Ex filia.* secus si ex filio.

c *Accrescat.* vt Insti. de hær. quæ ab intest. §. item vetustas. & sup. de coll. l. illā. Sed hodie contra, vt in auth. ibi posita.

d *Aequitate.* siue nepotes ex filio, siue ex filia relinquat, sed in masculo decedēte distiguitur, ex filio, vel an ex filia relinquatur, vt d. l. illam.

e *Elogia.* i. testām, in quo instituerat nepotes, fecit deleri vel comburi vere, & eos ex vera & iusta causa præteriuit, vel exhæredauit in secundo testō, vnde non possunt agere querela. vt in Auth. de hær. & Fal. §. exhæredatos, coll. 1.

f *Præterierint.* sine causa.

1 † Confirmat C. T. Dua. tamē deest Gal liarum.

* Ex lib. 5. titu. 1. l. 4. C. Th.

2 † defuncta filia in C. T. defuncti filia.

* Hoc loco omissa est integra periodus, quartam partē substantiæ agnatis defuncti tribuebat, & emendata est inf. l. vlt. & §. vlt. Inst. d hær. quæ ab intest.

Auo vel auiæ ab intestato morienti succedūt nepotes ex filia cū auunculis & materteris cū diminutione tertię partis eius portionis, ī qua parens succederet, si uiueret: & eis præteritis vel exhæredatis, cōtra testamentū cōpetit idē ius, quod parenti corā cōpeteret, si viueret, h. d. Sal.

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Constantino PP. Galliarum.[1] †

LEX IX.

SI[*] defunctus [a] cuiuscūq; sexus, aut numeri reliquærit filios, & ex filia [b] diē functa cuiuscūque sexus aut numeri nepotes: eius partis, quā [2] † defuncta superstes patri inter fratres suos fuisset habitura, duas partes consequantur nepotes ex eadem filia, tertia pars fratribus sororibusve eius, quæ defuncta est, idest filijs filiabusque eius, de cuius bonis agitur, auunculis scilicet, siue materteris eorū. quorum commodo [*] legem sancimus, accrescat [c] Hæc eadem quę de aui materni bonis constituimus, & de auiæ mr̄næ siue ēt paternæ simili æquitate [d] sācimus: nisi fortè auia elogia [e] inurenda impijs nepotibus iusta semotis ratione dixerit, & hoc fuerit legibus approbatum.

¶ Non solum autem si intestatus auus auiave decesserint, hæc de nepotibus quæ sancimus iura seruamus, sed & si auus vel auia quibus huiusmodi nepotes erunt, testati obierint, & præterierint [f] nepotes, aut ex hæredauerint. eadem [g] & de iniusto auorum testamento.

¶ Et si quæ filiæ poterant vel de re, [h] vel de lite [i] cōpetere actiones, nepotibus deferimus secundū iustum nr̄æ legis [k] modum [l] quæ [m] de parentum inofficiosis testamētis competūt filijs. D. 5. Cal. Mart. Mediolani, Timasio, & Promoto Coss.

Emancipatio non concernit lineā maternā, h. d. Bald. vel sic. Emācipatio nō excludit à successione eius qui emācipatū non habuit ī ptāte, sed emācipantis tātum, h. d. Bal.

Impp. Theod. & Valen. AA. Maximo PP.

LEX X.

VBi[*] auiarum [n] successio morte interueniente disecutitur, capitis diminutio [o] [3] † paterna quærenda nō est. Tunc enim in huiusmodi hæreditatib. filiorū status aut persona spectatur, quoties de eius bonis, qui potestatē familiæ potuit habere, tractaī. [p] D. 14. Cal. Octo. Rauēnæ, The. 13. & Valēt. 3. AA. Cos. 430.

Patri & matri filius & filia ipso iure succedunt, h. d. secundū Bal. Vel sic: In successione ab intestato primo admittuntur descendentes, quā ascedendentes, h. d. Sal.

Impp. Theod. & Valen. AA. Ad Senat. vrbis Romæ.

LEX XI.

SI, matre[*] superstite, filius, vel filia, qui quæve moritur, filios dereliquerit, omnimodo patri suo matrive suæ ipso iure succedant. [q] quod sine dubio & de pnepotib. [r] obseruandū esse cēsemus. D. 7. Id. Nouēb. Theod.[4] † 12. & Valent. 3. AA. Coss. 435.

Descendentes etiam quib. non competit bonorum possessio vnde liberi, potiores sunt de iure ciuili, quàm collaterales agnati. Sal.

Imp. Iusti. A. Mennæ PP.

LEX XII.

QVoties[*] aliquis vel aliqua intestatus, vel intestata mortuus, vel mortua fuerit, nepotibus, [s] vel pronepotibus cuiuscūque sexus, vel deinceps alijs descendentib. derelictis, quibus vnde liberi

g *Eadem.* s. iura seruamus. s. q sequūtur.

h *De re.* i. hæreditatis petitione proponenda.

i *Vel de lite.* i. de querela inofficiosi testamenti, si ipsi essent exhæredati.

k *Legis.* s. huius.

l *Modum.* q de supplenda quarta dicit, vt sup. de inof. test. l. oimodo. & l. si quis & liū. quod est falsum, cū illæ sine post istā. de seipsa ergo dicit, vel de alijs tractantibus de inofficiosis.

m *Quæ.* s. actiones.

VBi auiarum CASVS. Materfa. decessit nepote ex filio relicto. an ad hoc vt succedere ei possit quæri dēat, fuerit pater eius emancipatus vel nō, qritur? Dicit, φ nō, qa hoc quærēdū est de successione eius, qui filiū habere potest in potestate. fœmina autem habere non potest.

n *Vbi auiarum.* tractatur. n. an filius filij emancipati succedat auiæ paternę vel maternæ.

o *Diminutio.* s. minima, vt emancipatio.

p *Tractatur.* sed mulier nq pōt potestatē hēre familiæ, ut Inst. de adopt. §. fœminæ.

SI mater. CASVS. Si aliqs matrē, & filios habēs, illis sup stitibus decessit, in successione illius mr̄ an filius præferri dēat, quærit. Rñ. φ filius.

q *Succedant.* exclusa mr̄e, qa prima cā est in successione filiorū: vt Inst. de hær. q ab intest. in prin.

r *Pronepotibus.* i. nepotib. defuncti, qui sunt pronepotes ad eam cui præferūtur.

QVoties. CASVS. Dicit, φ descendentibus ex eo. quatenus ad illū linea materna nō datur bono. poss. vn. li. c. ausulam beri in bonis materattinet, φ nis: necē t agnati & agnatis collaterales pñt quarquadrantē tā partē hæreditatis dēat: qua mortuæ personæ sibitenus aūt vendicare, necē t ter attinet ad tii iure nouo; licet p tertiā, quæ l. sup. cod. l. si defunnepotibus ctis possent, sed si so- diminitur, li descendentes ad- &c. nondū mittentur ad successionē mortuo parente, quia prima cau- corrigit, sa successionis est descendentiū. & hoc prima. In secunda dī sed demū cit, φ locū habet ī futuris negotijs, & nō præteritis, & h. d. in Nou. 16. Const.

s *Nepotibus.* ex filio vel filia, cum de hæreditate fœminæ agitur,

1 † Materna. C. Th. Et ita nō. Cuiac. 28. obser. 17. vt sit sensus. Natū post emancipationē matris in re ciuili auo materno nō succedere, & uiæ pñæ vel maternæ nō succedere, ad hac frustra quæri, an mater fuerit emancipata, quia auia (vt & quis mulier familia potestatē nō haber.

* Ex lib. 5. ti. 1. l. 5. C. Th.

4 † Duo. Id. Nouē.

* Quoties. Corrigit.

Ex l. 9. ti. 1. l. 6. C. T.

agitur, vel ex filiæ cum de hæreditate matris, nam istis nõ competit vnde liberi, quia vnde lib. datur illis, quibus contra tabulas dari potest, vt ff. si tabu. testa. nullæ ex. l. 1. §. recte & §. Laboo. & istis competere non potest contra tab. vt ff. de contra tab. l. illud, §. ad testamenta.

eius succedere possit per se, quæritur? Dicitur, quòd potest.

g *Licet.* per suam conditionẽ, quæ & annum dederat.

h *Per se.* sed per tutorem potest etiam infans, vt sup. de iure delib. l. si infanti. & l. potuit.

i *Concesserint.* i. decesserint.

a *Agnatis.* in tertio vel quarto gradu, vel deinceps: vt Instit. de hæred. quæ ab intest. §. fin. Acc.

b *Quartam.* sed nec tertiam habent hodie per auth. vt dixi in l. si defunctus.

Aveterat ?-stitutum l. 4. de leg. C.Th.

IN *successione.* CASVS. Auth. ista dicit idem cum l. C. s. q in successione ab intestato potior est causa descendentiũ, quàm collateralium. addit autem ista auth. aliquid, nam dicit, q si decedat paterfa. siue filiusfam. potior est causa descendentium, & si plures sunt eiusdem gradus, vt sunt filij primi gradus, vocantur æqualiter, si diuersi gradus sunt, vt sunt nepotes, vocantur in stirpes, & vocantur sublata differentia emancipationis, & patriæ potestatis, & sexus, & sublata differentia agnationis & cognationis, sola naturali causa inspecta.

*Nou. 118. §. 2.

c *Primi quidẽ gradus.* vt sunt filij.

d *Aequaliter.* idest, pro virili.

e *In stirpes.* hæc etiã olim erat, vt sup. eo. l. nepotes. secus in collateralib. vt i cor po. auth. §. sin autem defuncto. Vel dic vt no. in auth. cessante. inf. de leg. hære.

f *Sola naturali in causa inspecta.* hic videtur corrigi, quod de adoptiuis dicitur. q cum naturalib. succedant: vt Insti. de adop. §. sed hodie. quod non placet; nam verbum sola, hic positum, differentiam patriæ potestatis, sexus & cognationis tñ tollit. sic sup. de iur. om. iud. l. 2. Puto tñ per hæc verba tollitũ esse edictum de coniungendis cum emãci. lib. Itẽ vsque ad quem gradũ admittitur cognatus, nunquid vt olim vt Inst. de suc. cog. § fi. Rñ. non, quia sic differret agnatus à cognato. Sed permittaun in omnib. successionem vsque ad gradũ decimum. Item nunquid dominus cognato serui sui succedet? Respon. non, quia nec hoc p Prætorem fiebat, quia tñ naturalẽ causa inducebatur, vt ff. vnde cog. l. 2. & insti. de seruili cog. in prin. Et no. quòd hæc verba, sola naturali &c. non sunt de corp. auth. sed Ir. posuit.

Cognati & agnati hodie succedũt usque ad decimũ gradum.

bonorum possessio minimè competit, & insuper ex latere quibuscunq; agnatis:[a] minimè possint idẽ agnati quartam[b] partem hæreditatis mortue personæ sibi vindicare,* sed descendentes soli ad mortui successionem vocentur. ¶Quòd tãtum in futuris, nõ etiam in præteritis negotijs seruari decernimus. Calend. Iul. Constant. D.N. Iustiniano A. PP. 2. Coss. 728.

IN AVTH. de hær. ab itest. §. 1. coll. 9. const. 1.

Hodie ad successionẽ defuncti primo vocantur liberi, & sublata differentia sexus, & patriæ potestatis, h.d. Sal.

IN* successione mortui patris familias siue filijfamilias, liberi eius, si sunt, omnibus alijs prælati succedunt. ¶ Primi quidem gradus[c] æqualiter[d] succedunt, nepotes & vlteriores in stirpes,[e] non distinguendo sexum, vel iura potestatis, sed sola naturali causa inspecta.[f]

TITVLVS LV.

Ad senatusconsultum Tertullianum.

Mater succedit filio infanti ab intestato morienti, & econtra, h.d. Sal.

Impp. Diocl. & Maxim. AA. & CC. Viuianæ.

LEX PRIMA.

LIcet[g] liberi matribus ab intestato ita demum per se[h] hæredes existant, si fari possint: tamen matres liberis, etiam si infantes naturæ concesserint,[i] posse[k] succedere, nulla dubitatio est. PP. x. Calend. Apri. Tyberiano, & Dione Coss. 391.

Pater præfertur matri in successione filii, h.d. hodie autem concurrunt: vt in authen. defuncto, inf. eo. Sal.

Ijdem AA. & CC. Rheſę.

LEX II.

IN[l]† successione filij,[l] vel filiæ communis sine liberis, & fratribus, & sororibus morientis, pater[a]† manumissor,[m] quia ei fit vetus ius seruatum,[n] matri præfertur.[o] S. 6. Id. Decemb. CC. Coss.

Exceptio tutoris non petiti non excludit matrem à successione filii postea facti adulti, h.d. Sal.

Imp. Constantius A. Catulino Proconsuli Africę.

LEX III.

MAtres, quę puberes[p] amiserunt filios, licet impuberibus eis tutores non petierint,* prę̆scriptione[q] tamen nõ petiti tutoris ad excludẽdã eorum[r] successionẽ minimè debere præscribi,[s]

k *Posse.* sed quid de patribus? Respon. pater vel habebat filiũ in potestate: & sic iure veteri non habebat hæredẽ ab intestato. vel emancipauerat, & succedebat ei, si cõtracta fiducia, i. seruato iure successionis, emancipasset, qđ hodie præsumitur, vt Insti. de legi. ag. succes. §. fi. & inf. l. prox.

IN *successione.* CASVS. Decessit q̃s patrem & matrẽ habens, nullo collateralium, vel descendentium relicto in successione eius: mater an prę̃ferri debeat, quæritur? Rñ. quòd matri pater præferẽ.

l *In successione filij.* emancipati.

m *Manumissor.* i. emancipator, vt ff. quando de pecu. ac. an. est. l. 1. §. 1.

l † Successionem.

n *Seruatum.* quia emancipauit contracta fiducia.

a † manumissorique.

o *Præfertur.* ut & Inst. eo. §. præferuntur, sed secus in auo, & in auia: vt ff. e. l. 2. §. obijcitur. nisi in casu, i. q̃ñ est, & pater, & auus, vt ff. eo. l. æquissimum, §. fi.

MAtres. CASVS. Si filio suo impuberi mr̃ tutorem non petijt: & postea pubes factus decessit: an a successione illius mr̃ excludatur, q̃ritur? Dicit, quod nõ.

p *Puberes.* i. existentes ipsæ matres, q nõ placet. dic ergo ad filios referri. Secus ergo si ipubẽres decesserunt, vt hic. & inf. l. oẽm, & Inst. c. §. fi. & inf. de le. hær. sciat.

* præscriptione. i. exceptione, hinc liber Tert. de præscriptionibus aduersus hæreticos, i. defensionib. Ge.

Excusatur ergo mr̃, si factus est pubes, ut hic. Item si intereste filij videat nõ petere tutorẽ. itẽ filius fuerit eã petere nolentẽ. Itẽ si filius hẽret aliũ tutorẽ, puta lrimum. Item si mr̃ eẽt minor. Aliæ quoq; cãæ nomerani, ff. e. l. 2. § affecti. & §. si mr̃ ñ petierit, & s. si aduer. del. l. 2. & ff. q. pe. tu. l. 2. i pri. ADDITIO. Aduertas dũ gl. ista dicit, quod mater excusat si pupillus habet aliũ tutorem puta lrimum, quòd hoc procedit secũ tempora huius l. & l. 2. ff. qui pe. tu. secundum q̃ tempora mater non poterat esse tutrix, & nõ succedebat tutela legitima, sed cum mater hodie si vult, præfeatur omnibus tutorib. legitimis & datiuis, vt in Auth. ma. q auiæ, & sup. q̃ã mulier tutelæ offic. &c. non põt dici, & mater excusetur p legitimum, non enim est legitimus, nisi ipsa prius declaret se nolle, vt dicit Bar. hic tex. est secundum eum, qui hoc dicit. in l. 2. §. si mater, ff. eod.

Mr̃ q̃ñque filij successionem nõ pdit, licet illi tutorẽ non quęsiit.

q. *Præscriptione.* i. exceptione.

r *Eorum* puberem.

s *Præscribi.* i. excipi.

AD SENATVSCONSVLTVM Tertullianum.

Dictum est de ijs, qui succedunt ascendentibus; nunc de ijs, qui succedunt descendentibus.

LIcet. CASVS. Infans filius infantis ab intestato moritur hæreditatem per se adire possit, quæritur? Dicitur q nõ, sed per tutorem. Si autem infans decessit, an mater

certum est.[1] † D.7.Cal. August. Constant. A. 7. & constante Coss. 534.

Mulier nubens intra tẽpora luctus, efficitur infamis, nec valet remissio infamiæ, & cęterarũ pœnarum facta à Principe, vbi liberos ex priore viro habuit, nisi oĩum suarũ facultatum tpe secundarum nuptiarum ext...ũ medietatem sine aliqua conditione eis dederit, & eorum altero decedente, ad superstitẽ dẽt peruenire, & oĩbus ab intestato morientibus ad matrem debet redire. h.d. Salic.

Impp. Grat. Valen. & Theodo. AAA. Eutropio PP.

LEX IIII.

SI qua *mulier nequaquã religionẽ priori viro, ex quo filios, seu filias non habet, nuptiarũ festinatione [a] præstiterit, ex iure quidem nouissimo infamis fit, [b] nisi huiusmodi maculam Imperiale beneficium ei remittat. sin autem ei filij erunt, seu filiæ, & impetrauerit indulgentiam, infamiæ abolitionem permittimus, [c] & cæterarum pęnarum [d] antiquationẽ, si facultatum [e] omniũ, quæ fuerunt tempore nuptiarum, medietatem [f] filio, vel filiæ, filijs, seu filiabus donauerit, quos habebat ex viro priore susceptos,[2] † purè, s. & omni [3] † donationis solennitate [4] † completa, nec retento quidem vsufructu.

¶ Quem quidem semissem, si duobus filiis seu filiabus, pluribusve donauerit [5] † & forte fatali vnus vel vna, seu alius vel alia ex ijsdem intestatus, vel itestata obierit, semp ad sũpstites fratres, vel sorores volum⁹ ptinere. ¶ Sin autem vniuersi, vel vniuersæ [6] † intestati diem obierint, duræ fortunæ ad mrem solatia ex integro reuertãt: ita, scilicet, vt hunc semissem, quem filijs, vel filiabus donauerit, intestato diem obeuntibus [g] rursus ipsa separatim ab vltimi filij vel filiæ hæreditate præsumat. [h] PP. 15. Cal. Ian. Gratiano 5. & Theodo. AA. Coss. 580.

Mater, quæ succedit filio, si alteri non nubat, hæreditatẽ retinet pleno iure, si verò nupserit, ĩ bonis à marito ꝑuenientib. solũ habet vsumfructũ, ĩ aliis ius plenũ. Sali.

Impp. Theod. & Valen. AA. [7] † Senatui Vrb. Rom.

LEX V.

MAter * q̃ defuncto filio filiæve sine liberis ex testõ vel ab intestato succedit, si matrimonium secundũ post mortẽ filij, vel filiæ non contraxerit: [i] oĩa [i] filij seu filiæ morte delata, vel derelicta, pleno iure acquirat. Sin verò alterius mariti coniugiũ [k] legerit, extrinsecus q̃dẽ q̃sita filio filiæve simili firmitate possideat, rerũ vero paternarum defuncti solo vsufructu humanitatis contemplatione potiatur, [l] proprietatem, & sororib. & fratrib. transmissura defuncti. Dat. 5. Id. Nouem. Rauennę, Theodosio 12. & Valentiniano 2. AA. Coss. 426.

Mater tutrix filij priuatur eius hæreditate, si transijt ad secunda uota ante quam tutorem alium fecerit ei ordinari. h.d. Salic.

Iidem AA. Florentio PP.

LEX VI.

OMnem * matri† siue ab intestato, siue iure substĩtutiõnis, [m] si fili⁹ impubes moritur, denegãdam uolumus successionẽ: si ea [n] legitima [o] [10] † liberorũ tutela suscepta ad secundas contra sacramentum [p] præstitum aspirauerit nuptias, antequam ei tutorem alium fecerit ordinari, eique, quod debetur ex ratione tutelæ gestæ, [q]

SI qua.] CASVS. Si mulier filios nõ habens intra annum à tpe mortis mariti nupserit, infamis ẽ nisi beneficio Principis remissa sibi fuerit infamia. Si verò filios habuit, similiter infamis efficitur, nisi à Principe infamia remittatẽ, cũ alijs pęnis, q̃ sunt sup. de secun. nup. l. 1. & hoc demum, si medietatem omnium bonorum filijs mater cum plena proprietate reliquit, id est donauerit, & si vnus ex filiis decesserit, alijs portio illa accrescit. Si autem omnes decesserint, tunc illa medietas reuertetur ad matrẽ & illam habebit præcipuam. & hoc in secunda.

a *Festinatione.*] q̃ ante completum annũ nupsit post mortem viri.

b *Infamis fit.*] vt & su. ex quib. cau. infra arrog. l. decreto. & ff. de ijs, qui notan. infa. l. 1. Accur.

c *Permittimus.*] hoc aliqua conditione.

d *Pœnarum.*] quæ numerantur sup. de secun. nup. l. 1. in fi.

e *Facultatum.*] ipsius mulieris.

f *Medietatem.*] toti⁹ substantiæ: vt in Authẽ. de nup. §. j. in fi. §. [illegible] melius in §. si igitur. colla. 4.

g *Obeuntibus.*] s. si nec filijs. Item bene dicit intestato, quia in testamẽto cui voluerit, potest relinquere, cum donare, & vendere possit, vt in Auth. de nupt. §. hinc nobis. collat. quarta.

h. *Præsumat.*] & ante alios capiat.

MAter] CASVS. An mater bona filij decedentis si fecit testamentũ, vel ab intestato nullo descendente relicto, pleno iure habere possit quæritur? Respon. quod si ad secundum matrimonium non cõuolauerit pleno iure habebit ea, vndecunque quæsita, si vero ad secundum matrimoniũ migrauerit, ex paternis bonis acq̃sitis, vsumfruct. tñ; sed alia bona, quæ acquisiuit filius extra bona patris, pleno iure habebit. in paternis bonis, quando habebit vsumfr. proprietatem ad fratres & sorores defuncti transmissura.

i *Omnia.*] s. bona.

K *Coniugium.*] mortuo iam filio. Et non refert, nubat mater ante mortẽ filij, vel post si ante, succedit in totũ, licet filijs seruare debeat, vt sup. de sec. nup. l. fœminæ. §. fin. si uerò postea, tunc extrinsecus q̃sita filio solida hẽt pñna verò, quo ad vsumfructum, vt hic. & i Auth. de nõ eli. sec. nub. §. & non solum colla. 1. quia minus delinquit postea nubens. Sed postea hoc corrigitur, quia indistincte nubat ante vel post. suc cedit in proprietatẽ in paterni, etiam, vt in Auth. de non eli. §. cum igitur. Sed & d. §. cum igitur. corrigitur per Auth. de nup. §. hinc nobis, colum. 4. vbi reditur ad distinctionem huius legis. Item & illam de nup. dicunt quidam corrigi in Auth. de hær. ab intesta. §. consequens. coll. 9. quia nulla fit mentio secundarum nuptiarum, sed hoc non placet. Sed intellige eam secundũ distinctionem prædicta auth. de nupt. & pro hoc est, inf. e. tit. l. si. in fi.

l *Potiatur.*] sed si hęc mater legatis erat grauata, an minuantur, quia sua portio minui? Rñ. nõ. ff. de le. 1. l. vlt. cir. fi. quia illo delicto est ei minuta. sec⁹ si alio mõ esset minuta, vt ff. de cõd. & de. l. Plauti⁹.

OMnem.] CASVS. Si mr, quę primo suscepit tutelã filij sui, demũ mrĩ trimoniũ cõtraxit, nec tutorẽ filio suo petijt, an à successione filij repellatur, quæritur. Rñ. quod sic.

m *Subst. tutionis.*] q̃a pr̃ substituit eã filio.

n *Si ea.*] s. mater.

o *Legitima.*] i. fm legẽ, nõ tñ ex l. 12. tab. vt no. su. q̃ñ mu. tut. of. fun. pt. auth. mñi.

p *Sacrm.*] iurabat. n. non trãsire ad secdas nuptias, l. j. hodie ñ iurat: vt. 7. q̃ñ mu. tu. of. fũ. po. auth. sac.

q *Gesta.*] & malè.

---

r† manifestum est.

* Si qua. Hæc l. ijsdẽ verbis iam posita est in tit. de sec. nup. Con.

2 † & purè

3 † oĩ mõ. donationis.

4 † Impleta.

5 † fortè.

6 † Intestato.

* † ad Senatuscon. Vrb. Roma. post alia.

* Ex li. 5. tit. 1. le. 8. C. Tho in addebat habes ius liberorũ, sed Iusti. hãc differentiã sustulit nouel. 2. §. nequaq̃. vbi & hęc l. nominatim abrogat. Côc.

8 † C. Th. oia filij morte delata, pleno iure cõquirat.

Mater. quid hẽt in bonis filij, si nubat ante mortẽ ei⁹ vel post.

* Ex nouel. 4. Th. tit. de tutor.

9 † Dum. mariti Corrupta tñ arbitror ipse literam.

10 † Ideq̃; obseruari volum⁹ et si mater legitima, &c. nouel. The.

persoluerit.[a] D.[1]†[3]. Id. Iul. [2]† Theodosio A. 16. & Festo Coss. 438.

Fratres defuncti nō excludunt eius matrē, sed cū ea succedūt pro virili, sorores verò in stirpes, & si simul concurrant cū matre fratres, & sorores, tunc oēs admittūtur pro virili, patruo excluso, et hoc vbi pater defuncti nō cōcurrit. Si verò concurrat, aliter seruatur si defūctus erat sui iuris, aliter, si in potestate. hodie seruantur authenticæ hic positæ. h. d. Salic.

Imp. Iustin. A. Mennæ, PP.

LEX VII.

SI quis,[a] vel si qua, matre superstite, vel fratre,[b] vel legitimo, vel sola cognationis iura habente, intestatus, vel intestata decesserit, non excludi à filij successione matrē, sed vna cū fratre mortui, vel mortuæ, si superstes vel filius, vel [*] priuignus ipsius sit, ad eā peruenire ad similitudinem sororū mortui vel mortuæ, ita tñ, vt si quidē solæ sorores agnatæ, vel cognatæ, & mr̄ defuncti vel defunctæ supsint, pro veterum legū tenore[c] dimidiā quidē mater, alterā verò dimidiā partē omnes sorores hēant. ¶ Sin verò, matre superstite & fratre, vel fratribus solis vel etiam cū sororibus intestatus, qs vel intestata moriatur: in capita distribuatur ei[9] hæreditas: nec liceat matri occasione sororū mortui: vel mortuæ ampliorē partē sibi vindicare, q̄ rata portio capitū exigit, patruo, s. mortui, vel mortuæ, & eius filio, vel [3]† nepote, nullū eius ad hæreditatem (matre eius hærede existente) habentibus: nec ex veteribus legibus, vel ex constitutionibus[d] partem matris minui. ¶ Sin autem defuncta persona non solū matrem, & fres & sorores supstites habeat, sed etiam patrem, si quidem sui iuris decessit, quia patris persona[4]† interueniens, matris iura superare videtur:[e] omnibus pro animo prouidētes, sancimus fratres quidē, & sorores mortuæ personæ ad successionē proprietatis solos pro virili portione vocari, patri aūt, & matri vsumfructum totius successionis[5]† b. ssc[f] cōpetere æqua lance inter patrem, & matrē diuidendum, reliqua parte vsusfructus apud fratres & sorores remanente. ¶ Sin verò[6]† defuncta psona in sacris[7]† patris cōstituta decesserit, pater quidē vsumfructum, quem & viuente filio habebat, teneat donec viuat incorruptū: mater aūt, quia hunc vsumfructum habere, viuente patre, non pōt, totū apud patrē constitutū: vna cum fratribus defunctæ psonæ ad proprietatē vocetur, scilicet, cum sororib. sola in[8]† dimidiam, cū fratribus uel promiscui generis secūdū supradictā[9]† distributionē in virilē portionē. Oībus, videlicet, quę de mulierib. ad secundas nuptias migrātib. sancita sūt in suo statu durantibus. Da. Calen. Iun. Constantinop. D. N. Iustiniano A. PP. 2. Coss.

IN AVTH. de nupt. §. & quoniam mater. colla. 4. constit. 1.

Cum fratribus et sororib. defuncti filij, succedit mater in virili. h. d. Salic.

ET[*] cum solis fratribus, & cū solis sororibus, & cum permistis: vocantur matres in virilem[g] portionem.

IN AVTH. ut cum de app. cog. §. sancimus itaque & §. si verò cōtigerit. coll. 8. constit. 11.

In testā filij nō dēt pater hodie exhæredari, nisi ex causa iusta in iure expressa: alīds rūpitur testamentum quòad institutionem tantum. Sal.

IN[*] testamento quoq; non licet liberis parētes excludere: si cā iusta exhēdationis inseratur, quæ septenario numero noua constōne distribuitur alioquin rescinditur testamentum circa institutiones, nā in cæteris[h] perseuerat.

a *Persoluerit.*] & l. [illegible] le. hæc. sciant. & in qui. cau. pig. ta. contr. hi. l. si mater. hæc [illegible] lex loquitur, cū non ex testamento datur: secus autem si testō patris data eēt tali similitudine, q[illegible] cum mater ab in testato succedit filio si ineat secundas nuptias, punitur etiā in successione. vt paternorum habeat vsumfructum tantum. Item cū testamento succedit in nullo punitur, licet contra hæc secunda vota, vt in Authē. de nupt. §. hinc nobis col. 4. sic & si ex lege vocet ad tutelam, si ineat secunda vota, statim definit esse tutrix, & si ex testō nanciscat tutelam non definit esse tutrix: licet postea transeat ad scđa vota. & hoc sm quosdā. Sed Ioā. & Al. cōtra: nam in testō sm hæc iura dari nō pōt tutrix, ff. de te. tut. l. si mater. nisi in casu vt ff. [illegible] u. l. fi. & de hoc diximus sup. qn̄ mutuo. [illegible] potest. authen. matri.

SI quis.] CASVS. Si aliquis vel aliqua intestata decedēs, matrē. & fratrē reliquerit, siue fratres fuerint ex eodē patre, siue ex eadem matre, vna cum fratrib. defuncti succedit mater. Si aūt filij sorores habeat, mater in virilem portionē succedet. nec occasione [illegible] defuncti in ampliorē partem admittitur mr̄. Et licet [illegible] patruus defuncti ad aliquā particulā admitteretur, non tā hodie admittet nec [illegible] in aliquo [illegible]. & hoc in prima. Si verò defunctus hēat patrem & matrem, fratres, & sorores: pr̄ & mr̄ habebunt vsūfructū in bonis defuncti pro octo vncijs, fratres & sorores habebūt ꝓprietatē. & tertiā partē vsusfructu. Si verò defunctus erat in sacris patris constitutus, tunc pr̄ [illegible] & mr̄ succedet in proprietate cū fratrib. & sororib. defuncti in virilē portionē. Sequitur auth. q̄ corrigit illud verbum, ita tñ, &c. q̄ incipit. Et cum, s. ꝙ mr̄ tm̄ in virilē portionem admittatur, cum defunctus tm̄ sorores reliquit, sicut cum sorores, & fratres relinqueret.

b *Vel fratre.*] vel pro &.

c *Tenore.*] vt Instit. eo. §. soror.

d *Constitutionibus.*] quas constitutiones, vel leges nō hēmus.

e *Videtur.*] inspecto Tertulliano, vt insti. eo. §. pater.

f *Besse.*] imò vr̄ in totū pr̄i acqrit: vt ī. ti. 2. l. de emācipatis. q̄ ē cōtra. Sol. vt ibi.

ADDITIO. Aduertas, ꝙ oīa, q̄ ī hac lege dn̄r, sunt hodie correcta ꝑter hoc vnum, s. ꝙ ꝑ mortē filij non extinguitur vsusfructus competens patri, quod hodie nō est correctū, vt dicit Bar. hic.

SEQVITVR AVTH Et cū solis, q̄ ē ī Auth. d nup. §. & qm̄ colū 4. & corrigit leges istas in aliquo.

g ET *cum solis.* In *virilem.*] hoc fallit in casibus, vt supra e. l. si qua. §. quē quidē. & sup. l. ꝓx. & in Authē. de nup. §. q. i. infirmas. & §. hinc nobis. colla. 4.

IN *testamento.*] CASVS. Filiusfa. extraneū instituit hr̄dē. patrē vero exhr̄dauit, q̄ritur, an possit. Rn̄. ꝙ nō. nisi ex cā iusta &c. alias rūpit testm̄, quo ad institutionem tantum.

h *Cæteris.*] s. legatis & fideicōmissis, vt & sup.

1 † sic inf. de le. hæ. l. 10. Du 7. [illegible] nouel au[illegible] Th. et l. [illegible] quib. cau. pi. vel hyp. solui. tur. 6.

2 † In nouel Th. & l. 6. ī. de le. hi. legi ur Cōstanti. Th. &c.

* Quis hęc l. corrigit. [illegible] tutrix filij, [illegible] da vota, an definat eē tutrix.

* Vide Cu iac. 12 ob ser. 7.

3 † vt nepote.

4 † superueniens.

5 † Vsusfructus besse in semisse.

6 † defuncti.

7 † paternis personis.

8 † dimidia.

9 † distinctionem.

* Nou. 22. §. quoniā mater.

* Nou. 115 §. sācimus itaq; & §. si autem hoc.

& sup. de lib. præt. auth. ex causa. Et no. hic, quod si filius familias testetur, quod non facit nisi de castrense, vel quasi: detrahit pater Falcidiã, sic & alius est in quasi castrẽsi, ut j. de Epis. & cler. auth. presbyteros, j. quæ est contra ll. veteres, vt sup. de inoff. testa. l. fin. & ff. si à pare nte quis ma. fue. l. 1. §. & alius.

Filiusfa. in quo pt testari.

l. 2. §. hæreditas. Prædicta autem regula, si vinco, &c. quæ est in d. l. de accessionibus fallit in multis casibus, qui his legibus notantur, ff. eo. l. 2. §. obijcitur, & l. æquissimum, §. 1. secũdus est, ff. qui po. in pig. ha. l. Claudius. Tertius in corp. eo. §. si autem cum fratrib. coll. 9. & ad idem, ff. qui po. in pig. ha. l. si pignus. & l. interdũ, & sup. de nat. lib. auth. licet. & ff. de priuile. credi. l. quod quis.

Regula si vinco vincentem te, &c. fallit in aliquibus casib.

IN AVTH. de hæred. ab intesta. venien §. cõsequẽs. & §. sequenti, collat. 9. constitu. 1.

Filio hodie sine liberis defuncto succedũt parẽtes, fratres, & sorores, forma hic scripta, hoc dicit, Sal.

DEfuncto [a] sine liberis filio, parentes, si soli [b] sunt, succedũt, salua gradus [c] sui prærogatiua. si pari gradu sunt, pariter succedunt, paternis quidem dimidia: maternis vero alia dimidia delata: licèt sit dispar [d] eorũ numerus. Sed si cum parentibus fratres & sorores vtrique defuncto coniuncti supersint, vocantur [e] cum ascendentib. gradu proximis; [f] ita vt viriles portiones fiant: exclusa prorsus omni differentia sexus, & patriæ potestatis, vbi nulla [g] secundarum nuptiarum sit mentio.

TITVLVS LVI.
Ad Senatusconsultum Orficianum.

Ad successionem matris primo vocatur filius, quam defunctæ mater vel frater, S.

Imp. Alex. Euangelio.

LEX PRIMA.

SI intestatæ mulieri consanguinei [h] existant & mater & filia, ad solam filiam ex Senatusconsulto Orficiano [i] hæreditas pertinet. PP. 15. Calen. Feb. Fusco, 2. & Dextero Coss. 226.

Nõ numerus liberorũ, sed hæreditatis aditio designat portiones. h. d. Bald. Vel sic: Pro numero succedentium diuiditur hæreditas matris, non pro numero superstitum tempore mortis: & hæres nõ suus hæreditatem nõ aditam trãsmittit ad superiorẽ, h. d. Sal.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. & CC. Metrodoræ al. Metro.

LEX II.

NOn pro numero superstitum mortis matris tẽpore, sed succedentium materna scinditur hæreditas.

¶ Quapropter si mater vestra, te, & vno fratre emancipatis, duobus autem alijs in patria positis potestate superstitibus, diem functa est, & ij, qui in potestate patris fuerint, priusquam maternam hæreditatem sibi quærerẽt, rebus humanis exempti sunt, inter duos tantum viriles non ambigitur factas portiones. [k] S. 7. Cal. Apr. Sirmij, AA. Coss.

Ius ciuile non excluditur tempore, licet prætorium excludatur, h. d. Bal. Vel sic: matri intestatæ succedit filia citra agnitionem bonorum possessionis h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Iulianæ.

LEX III.

MAtri [l] † intestato defunctæ secundũ Orficianum Senatusconsultum, citra bonorum [l] possessionem filia pro hærede gerendo, succedit.

DEfuncto. CASVS. Sempronius decessit habens patrẽ & matrem, succedit ei pr̃, & mr̃. si aũt pr̃ viuat, & non mr̃, sed auus maternus, pr̃ excludit auũ maternum, qa prior in gradu, potior est in successione: & si pr̃nam habeat auũ, & auiam maternam, & tñ auum pr̃num, vel econuerso illi, q sunt ex parte patris, habebũt dimidiam: licet unus sit tantum ex parte vna, & plures ex alia, & econuerso. Si vero defunctus habeat patrẽ & matrẽ, fratres & sorores vocantur cum ascendentib. in viriles portionem. & ista sunt vera, qñ filius decedit intestatus. Si faciat testamentum, nec habeat filios, nõ dẽt præterire vel exhæredare parentes, nisi sint ingrati: alioquin non valebit testamentum quãtum ad institutionẽ, quãtum ad alia poterit valere. Vin.

* Nou. 118. §. consequens, & §. seq.

a *Liberis*. nam tunc seruares auth. quam habes sup. tit. 1. l. in successione.

b *Soli*. sine fratribus, & sororibus utrinque coniunctis.

Pr̃ auum maternum excludit à successione filij.

c *Gradus*. pater ergo excludit auũ maternum, cum mater defuncti non supersit. & mr̃ auum paternum, cum pater non supersit, licet aliud sit in filio meo & nepote ex alio præmortuo, ut sup. ti. 1. l. vt intestato, & in authen. in successione.

d *Dispar*. ergò si est auus maternus, & auia materna, & solus auus paternus. tantum habet hic solus, quantum illi duo.

e *Vocantur* non autem eorũm filij per hanc auth. vt in corpore eo. §. si autem cum fratribus. Sed per aliam auth. quæ corrigit hanc, ut in Auth. fratrum filij, §. 1. coll. 7.

f *Proximis*. Id est cum patre & matre tantum, secundum quosdam, non auo, imò ipsi soli, remoto auo, vt innuit Aut. in cor. §. si igitur 1. ibi, si autem pater, &c. Item cum admittantur cum patre, & pater repellit auum, sup. prox. & inf. de legi. hær. l. in successione, ergo ipsi fratres repellunt auũ vt ff. de diuer. & temp. præscri. l. de accessionib. Vel dic secũdum Ioan. proximus est, quem nemo præcedit, sic etiam auus & proauus, si nullus eos præcedat, vt ff. de verb. signi. l. proximus, & ff. unde cog. l. 1. §. proximus, & de iniis & leg.

Proximus qs dicat.

g *Vbi nulla*. ista sũt verba leg. & est sensus, q cum nil dicat de scdo nubentibus, omnia de his dicta corriguntur hic. Vel dic secũdũ lo. q remanẽt in suo statu q dicuntur in Auth. de nup. §. hinc uos, col. 4. quæ est sup. de secun. nup. auth. ex testamento. quod verius est, arg. l. fin. huius ti. in fi.

AD SENATVSC. Orficianum.

¶ Matri succedes ò nate per Orficianũ. Inuidiam portis econtra Tertullianũ.

Versus.

SI intestata. CASVS. Mulier filiã habens & matrem, decessit ab intestato: quæ ei præferẽda sit in ipsius successione, quæritur. Dicitur, quòd filia.

h *Consanguinei*. scilicet fratres.

i *Orficiano*. & idem est secundum alia ciuilia iura, vt sup. tit. 2. l. intestato, & l. si matre.

NOn pro numero. CASVS. Mulier quatuor habens filios, duos emancipatos, existentes in potestate decesserũt ipsa mater decessit ab intestato. qualiter inter eos superstites facienda sit diuisio hæreditatis ipsius, quæritur. Resp. quòd in viriles.

k *Portiones*. sed quare non transmiserũt alij ad hæredes suos portiones suas, licet adhuc non esset adita hæreditas, vt sup. de ijs qui ante aper. tab. l. 1. quæ est cõtra? Sol. hic non erat posteritas. Vel hæc illam corrigit. Sed certe imo illa istam. Vel ibi loquitur de hæreditate aduenięte ex testõ. hic ab intestato. Sed certe secundum hoc isti, & si non transmitterent hæreditatem, deberent transmittere ius deliberandi, & adeundi, ut sup. de iu. delib. l. cũ antiquiorib. Vel hic isti repudiauerunt hæreditatem, antequam decederent, alias etiam ad superiores transmitterent: vt sup. ti. l. apud hostes, & hoc placet.

† Intestata in olb.

Tene hic primam.

MAtri. CASVS. Mulier decedens ab intestato, filiam reliquit quæ succedet, nec habet necesse petere bono. poss. Viuia.

l *Citra bonorum*. Vnde cognati competit ei, vt ff. vnde cog. l. 1. §.

l.1.§.si qua.& vnde legit.vt ibid.nam cum sit vt agnata facta per Orficianum,vt legitima admittetur,vt hic,& ff.vnde legi l.2.§.fi.& l.3.quod non est in alia cognata,vt citra bonorum possess.admittatur,vt ff.vnde cog.l.1. in princ.

habens filios legitimos.col.8.

f *Quidam. Peperit.* ad ita hæreditate.

g *Esse.* nunc respondet.

h *Ingenuum.* sic ergo nota post moram nasci ingenuum ex ancilla,vt hic,& sup.de ijs quib.vt indig.l.cum Syllanianũ: circa fin. ibi partus liber.&c.& inf. de fideicõ.li.l.cũ libertaté & ff.de fideic.li.l.si qs rogatus,& ff.de sta.hom.l.Herénius.

i *Et posse.* huius l. authoritate. Item Sen. Orfi.& hoc subijcit, saluo iure,&c.

k *Venientibus.* sed nũqd alijs suis cõsanguineis poterunt succedere? Respon.non: ut Inst.de serui.cog.§.1.Ité quæro, quid in cõceptis post mortem auiæ maternæ? videtur, q nepos nõ possit succedere ei, nec.n. fuit proximus cognatus auiæ vel aui, in cuius vita nõdũ fuerit animal: vt ff.vnde cog.l.1. §.si si quis Placẽtinus tamen eum admisit,naturali causa inspecta, per Auth.de hær. ab intest §.1.col.9.& ε co.ff de gra.cogna.l.si filium, §.si filio. Sed contra eundem Placen.est,quod Prætor in bo.pos. vnde cogn.inspiciebat naturalem causam: ut ff.vnde cog.l.1. in princ.§.1.& tamen repellebat eum,vt dictum est.

Quoties. CASVS. Filius emancipatus filios patrem & matrem habẽs, si ab intestato decedat, filius ipsius patri & matri præfertur. Viuia.

a *Concedatur.* ut & sup.eo l.1.in prin.& sup.tit.2 l. si matre.& l.intestato.

Si qua. CASVS. Mulier illustris filios & legitimos habens & spurios,si ab intestato decedat,an spurij cum legitimis succedere possint, quæritur? Dicitur,quod non. Si vero mulier aliqua tanquam concubina aliquos liberos sustulit,& decessit an cum legitimis succedere possint, quæritur? Respon. quod succeden. Lex quidẽ plana est.

b *Incertus.* meretrix ergo.

c *Colendam.* argu in Auth.quo opor. Episco in prin.col.1.& 3.de dedi.lib.toll.1.

d *Concubina.* etiam illustris.

e *Cum legitimis.* ab intestato. Sed an cõtra testamentum aferentia cogere possunt, si non sunt instituti. naturales? Forte non,secundum quosdã.Sed vt, sic,vt arg.de inof. test.l.si suspecta.§.1.Et no. filium spurium succedere matri & in legi.imum: vt Insti.eo.§.nouissime.& de successio gna.§.& vulgo.nisi fit illustris mater.vbi distingues:sint legitimi vel non,vt hac lege ditur. Quid de filiis incestuosis? Quidam dicunt idem,& auth. ex complexu.j.de incest.nup.loquitur de hæreditate paterna.non materna.Sed verius dic non succedere omnem illum qui de tali coitu est natus,qui potẽst accusari,vt adulterij,incesti,nefarij: vt in Authé.q. mod. na. effi. sui.§.si.coll.7.si aũt nõ ex tali coitu,succedit,vt dictum est. matri non prã. cohærentem tũ, nam si habeat certum, puta naturalem,non succedet nisi in duabus vncijs ab intestato,nõ extantib.legitimis,alijs in nihil vt in Auth.quib.mo.na.effi.sui.§.discretis,ibi,si quis agit.

*Ex lib.5. ti.1.l.3.C. Th.multis deriuatis.

1 † Ex ca C.Th.

3 † XI.C. Lu.

* Si qua. Hic notandum est differentia fornicatio. & coitũ qui per concubinatũ iungantur in Nono canone Græcorum Cont. Naturales non solũ an possint testam. agere.

[illegible]

*Vi. Rol. à Valle con sil.74. nu. 12.

Quoties * de emancipati filij filiæve successione tractatur filijs[a] † ex his genitis defertur intacta pro solido successio,neq; [2] † vlla defuncti defunctæve pri matri ve concedat[a] intestatæ successionis hæreditas. D.[3] † 15.Calen.Mar.Mediolani, Merobaude,2.& Saturnino Coss.

Mulieri illustri spurius legitimis extantibus, non succedit: secus si ex legitimo concubitu sit natus, & ex illustri,h.d.Bald.

Imp.Iustin.A.Demost. PP.

LEX V.

Si qua * illustris mulier filiũ ex iustis nuptijs procreauerit, & alterũ spuriũ habuerit,cui pr incertus[b] sit,quéadmodũ res maternæ ad eos perueniant, siue tantũmodo ad liberos iustos, siue etiam ad spurios,dubitabatur.

¶ Sancimus itaque,vt neq; ex testo,neq; ab intestato,neque ex liberalitate inter viuos habita, iustis liberis existentib. aliquid penitus ab illustrib. matrib. ad spurios perueniat: cũ in mulierib.ingenuis & illustrib.quib.castitatis obseruatio præcipuũ debitũ ré,noia ti spurios,satis iniuriosũ, satisque acerbũ,& nostris tẽporib.indignũ esse iudicemus.

¶ Et hãc legẽ ipsi pudicitiæ, quã semper colendã[c] censemus,merito dedicamus.

¶ Sin aũt cõcubina.[d] liberæ condõnis cõstituta,filiũ, uel filiã ex licita cõsuetudine ab hoĩe libero * habita procrea-

cedere non prohibetur.S.12.Cal.Nouem.A A.Coss.

Descendentes præferũt ascendentibus h.d. Bald.

Imppp.Grat Valen. Theod. AAA. ad Hilarianum P. V.

LEX IIII.

uerit,eos ẽt cũ lrĩmis[e] liberis ad materna venire bona,quæ iure lrĩmo i suo patrimonio posideret,nulla dubitatio est. Dat.15.Cal.Octo.Chalcedone,Decio A.Coss.251.

Nati ex ancilla manumittenda, facta iã mora libertatis,adiũguntur ingenui & successibiles actiuè, & passiuè, h.d.Bal. Vel sic: Post moram in præstanda libertate commissam partus nascitur legitimus & succedit matri. & econtra.Sal.

Idem A.Iuliano PP.

LEX VI.

Quidã ancillæ suæ p fidei cõmissũ libertaté reliqt. eo aũt,à quo libertas relicta est,morã i libertate præstãda faciẽte,peperit[f] ancilla. & esse[g] eũ quidẽ ingenuũ[h] puerũ vel.puellã, qui post morã nati sunt,oẽs veteris iuris auctores consentiũt. Dubitabãt aũt inter eos,si mater morienti posset succedere. ¶ Hũói itaq. dubitationẽ eorũ decidẽtes,vlteri[a] eã procedere nõ patimur,sed sancimus eandẽ matris progeniẽ hrdẽ ab itestato et posse[i] existere, saluo iure lrĩmo ex auctoritate Senatuscõsulti Orficiano proli seruãdo:& tã mre ex Senatuscõsulto Tertulliano,quã prole ex Orficiano Senatuscõsulto iuicẽ ad hrditates venientib.[k] D.C.Octo.Cõstãt.Lã. & Oreste VV.CC.Cos.570.

TITVLVS LVII.

De legitimis hęredibus.

Titulo cõsanguinitatis uel cognationis ita succedit soror etiam dotata,sicut frater,hoc dicit Bald.

Imp.Ale.A.[4] † Cassio & Her.

In successione, quæ titulo consanguinitatis,[l] vel in bonorum possessione,

Ingenuus post morã nascit ex ancilla

4 † Cassio.

DE LEGITIMIS hæredibus.

Dixit de ijs,qui sunt in linea inferiori & superiori,nunc incipit de transuersali.

In successione. CASVS. dicit: Sunt plures fratres & sorores,sibi coniuncti ex vtraque parte siue ex altera tũ, si vnus de fratrib. decedat,oes, sorores & fratres pariter succedunt iure. iure veteri, sed iure authentico,prius cõiuncti vtroque parente, postea admittentur coniuncti vno parente tantũ, & hoc i prima. Secũdo dicit. Pater vnam ex filiabus maritauit, puta Bertã decessit frater Bertæ sine filijs. ista Berta valebat succedere fratri. nepotes alterius fratris mortui,vel ipse frater dicit,quod conferat dotem datam matrimonio quæritur verum teneto:? Respondet.quod non.

l *Consanguinitatis.* idest, agnationis, Inter se frates & sorores.

sorores agnati sunt, & hoc cum succedunt iure ciuili, vel per vnde agnati, quia sunt ex eodem patre. idem tamen & si ex iure Prætorio per bonorum possessionem vnde cognati, quando ex eadem matre tantũ: vt subijcit. Et quod dicit pari iure, i. in successione mortui fratris. Et quod subijcit, licet non ex eadem, &c. hodie contra: vt inf. commu. de succ. auth. itaque.

k *Omnium.*] quia erant hi nati ex eadem matre tantum.

i *Constituti sunt.*] hodie contra, & ideo lege hic auth. cessante quæ est de hære. ab intesta. §. reliquum. & in Auth. vt fra. fi. §. 1. colla. 9.

k *Cessante Quæ sola.*] hic versus, & eius quę, &c. non est in corpore, in §. si igitur defunctus neque & planius legitur sine eo. Vel dic cessante, quia nõ habebat filios. & cessante, repete idest, repudiante linea ascendentium, quæ fit sola, id est, sine liberis defuncti. verbum ergo semel positum, & iterum subauditũ, diuersos sensus habet. vt hic, & ff. de pe titio. hær. nec vllam. §. omnibus.

quę proximitatis nomine cõpetit, tam fratres quam sorores pari iure esse (licet nõ ex eadem matre [1] † suscepti sunt) ius certum est. Nec huic derogatur, quòd amitas [a] vestras ab auo vestro dotatas [b] fuisse proponitis: Proposita Non. Maijs. Maximo ij. & Aeliano Coss. 224.

Postquam filius repudiauit hæreditatem paternã potest extraneã sibi viuente patre delatam, adire, & separationẽ bonorũ petere. h. d. Sal.

Imp. Gordia. A. [2] † Tatianæ & alijs.

LEX II.

SI eius, quę vos hęredes instituit, patri hæreditatẽ [c] non quæsistis, posteaq; mortuo patre, ac repudiata eius hæreditate, defunctæ successione agnouistis, ea, quæ bonorum sunt defunctæ, ab ijs separari, quã patris vestri fuerũt, Præses prouinciæ nõ ignorauit. [d] PP. vj. Id. Apr. Gordiano A. & Auiola Cos. 240.

Soror fratris filio antefertur ciuili ac prætorio iure ex gradus prioritate. Bal.

Imp. Decius A. Asclepiodatę.

LEX III.

COnsanguitatis [e] iure & fœminas * ad intestatorum successionẽ admitti [f] posse, explorati iuris est. Proinde, cũ fratris tui ab intestato mortui ad te [g] consanguinitatis iure hęreditas pertineat, nulla ratione alterius fratris tui filij ad eandem successionem aspirare desiderant. nã & cessante iure agnationis in persona oium, [h] prætorij iuris beneficio ad te potius, quæ secundũ gradũ obtines, hęreditas pertinẽt, quã ad fratris tui filios, q in tertio gradu cõstituti sunt [i] PP. ii. Non. Dec. Decio A. & Grato Coss. 25:

IN AVT. de hęredib ab intest. ve. §. reliquũ. col. 9. conf. & vt fra. fi. §. i col. 9. const. 7.

Vbi non subsistunt descendentes vel ascendentes, fratres & sorores vtrinque coniuncti, & eorũ, qui ex iis præmortui sunt filii, reliqs agnatis & cognatis oĩb. præferuntur qui fratrũ filii vocãtur in stirpes. h. d. vsque ad §. & cum proximis. Ibi aute dicit, quod vocantur cũ ascendentib. in gradu proximis, vsque ibi & quid. Ibi ãt dicit, quod filius fratris vtrinq. coniunctus pfertur fratrib. sororib. coniunctis ex vno latere tantum. vnde non seruatur gradus, sed qualitas cõditionis fortioris et duplicis, quia duæ rõnes vincunt vnã. h. d. Bal.

CEssante * successione lineæ descẽdẽtis & eius, quæ sola [k] fit ascendentis, vocãtur primo fratrisque præmortui filii in stirpus. [l]

¶ Dico aũt de fratre, eiusque fratris filiis, qui ex vtroq. parente cõtingũt eũ, de cuius hæreditate nunc agitur. quæ personę [m] veniunt etiam sine defunctæ nunc personæ parentibus, & cum proximis [n] gradu ascendentibus.

¶ Et quidẽ prædicti fratris filius etsi tertio gradu sit, præfertur fratrib. defuncti, qui ex vno tantum parente cognati [3] † sunt. In hac successione omnis differentia sexus, & emancipationis cessat.

IN AVTH. de hæreb. ab intesta §. his autem non & §. illud. coll. 9. constit. j.

a *Amitas vestras.*] loquitur filijs alterius fratris mortui quærentibus nomine patris non suo, cum amitæ eis præferantur hoc iure: vt ĩ l. consanguinitatis hodie non, vt in auth. cessante. inf. eo. Acc.

b *Dotatas.* quia ideo videntur habere tanto minus de hæreditate, quod debeãt cõferre, vt sup. de col. aut. quo locu sed illud obtinet cum agit de hæreditate patris nõ fratris vel sororis: vt hic erat.

SIeius.] CASVS. Pone. Berta me fecit hæredem sibi: quãdiu fui in potestate patris mei, hæreditatem eius non adiui: postea mortuo patre meo hæreditatẽ patris repudiaui, & hæreditatem Bertæ agnoui, dicit, si volo bona Bertæ separari a bonis patris, quod Præses prouinciæ interponet partes suas, vt separatio fiat. & hoc dicit.

c *Hæreditatem*] quia nondum adieris.

d *Non ignorabit*] vt sup. si vt ab hæred. se absti. l. 2. & sup. vnde liberi, l. fina.

COnsanguinitatis. CASVS. Primo ponit regulam quod certum est, quod fœminæ iure agnationis admittuntur ad successionem intestatorum fratrum. Secundò ponit casum sic: Berta habuit duos fratres: decessit vnus relictis filijs, & decessit alter sine hęrede, quęritur quis debeat præferri in successione illius fratris, qui decessit: sine hęrede: vtrum Berta soror, an filij alterius fratris, qui sunt nepotes Bertę? Resp. quod Berta cum sit in secundo gradu: at fratris defuncti nepotes sunt in tertio: & soror præfertur nepotib. sed contra per authen. cessante. &c.

e *Consanguinitatis.*] id est, agnationis.

f *Admitti posse.*] id est iure ciuili.

g *Ad te.*] sororem, quæ es agnata nihilominus & cognata, est, filij fratrum.

l *In stirpes.*] hoc, cum succedunt cum patruis. si autem non sunt patrui, sed soli filij duorum fratrum, in capita succedunt, secundum Azo. * vt in cor. eo. authen. §. si autem defuncto. ex eadem tamen authent. in §. si vero neque fratres. videntur etiam tunc vocari in stirpes, quia ita dicit, neque filios fratrum, &c. vnde videtur, quod illi vocarentur in stirpes, si superessent. &c.

ADDITIO. Istam secundam opinionem tenet Bartol. & communiter Doct. hic. & idem Bart. in corpore huius authenti. & latius in lege, post consanguineos. §. hæreditas. ff. de suis & legiti. & latissimè in consilio suo 173. incipien. super hæreditate dominæ Nolæ. Et intellige eam secundum eundem Bart. in dicto. §. hæreditas. quando tractatur de successione alicuius ex patruis, vel auunculis, si vero tractatur de successione aliorum, tunc succedunt in capita: vt §. si neque fratres. in authenti. de hæred. ab intesta. ve. collat. 9.

m *Quæ personæ.*] scilicet, fratres vtrinque coniuncti. Vel dic, id

n *Proximis gradu.*] hoc scilicet, quod fratrum filij succedant cum ascendentibus, non est hoc in corpo. de hæredib. ab intesta. §. si autem fratribus, sed ex illo: vt frat. fi. §. primo.

1 † suscepti in oib.

* Vi. Cuia. 18. obseru. ult.

2 † al. Titianę.

* Idque lege Voconia. vi. Cuiac. hic.

Filij duorũ fratrũ an succedant in stirpes vel capita.

* Azo. Tene opinio. Azo. tanquã verissimã, vt docuit Zasius in singularibus iuris intell. & consi. 46. vol. 1. & secundum hanc opinionem Curia Parisiensis iudicauit.

* Nouell. 118. §. reliquum & nouel. 127. §. 1.

3 † erant.

Deficientibus ascendentibus & descendentib. & fratrib. vtrinq; coniunctis et eorũ filiis, veniunt fratres ex vtroq; parẽte cõiũcti, et eorũ filii q filii excludũt patruos et auunculos defuncti. h. d. Sa.

j POst * fratres autem ex vtroque parẽte, & eorũ filios, admittuntur ex vno latere ^a fratres sororesve, cũ quib. [1] † & filij eorũ, ^b si qui ex eis iã decesserint. Hi aũt fratrũ filij) cũ pares sint defuncti fratrib.) prẽferuntur proculdubio eiusdẽ defuncti patruis, & alijs similib. ^c Et in his successionib. oĩno cessat sex*, & agnationis ratio.

IN AVTHEN. de hær. ab intesta venien. §. si vero neque. collat. ix. constit. j.

Vltra fratres & filios fratrum uocantur gradatim proximiores in capita, & non in stirpes. h. d. Sal.

ij POst* fratres fratrũq; filios ^d vocantur quicunque gradu sunt proximiores, vt pares in gradu pariter admittãtur, sublata differentia masculorũ, & fœminarũ. Sola nãq; cognatio spectatur ^e in talib. Fiet ãt diuisio in capita, & nõ in stirpes.

Nihil & inualidum & qui parantur. Bal. Vel sic. Citra bonorum possessionem de iure ciuili potest adiri hæreditas consobrini. h. d. Vel sic. Hæreditas agnationis iure delata, potest adiri de iure ciuili sine agnitione bonorũ possessionis. h d. Sal.

Impp. Diocl. & Maxim. AA. & CC. Cæcilio. al. Cælio.

LEX IIII.

SI aut nullum testamẽtum nepos ^f patrui tui ordinauit, aut intra quatuordecim annos constitutus [2] † fecit, & agnationis iure successio ei* tibi delata est; etiam citra bonorum possessionis subsidiũ legitimo iure subnixus es. PP. Id. Iulijs. ipsis AA. iiij. & iii. Coss. 290.

De iure isto agnati præferuntur cognatis. h. d. hodie secus, vt sup. e. auth. post fratres. 1. Sal.

Iidẽ AA. & CC. [3] † Cupillę.

LEX V.

AD intestati successionẽ agnationis etiam proximitatis ^g iure veniẽtis, hẽri potiores, certũ est. Suppo. xvi. Kal. Iu. Sirmii, AA. Cos.

Filiis se abstinentib. vel repudiantibus frater defuncti mittitur. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. & [4] † Claudianæ.

LEX VI.

DEfunctis, suis extantib. hęredibus, & substinẽtibus, vel repudiantibus hæreditatem, frater iure consanguinitatis succedere potest. Suppos. kal. Ianu. AA. Cos.

Fater patris præfertur fratri matris. hodie corrigitur. h. d. Bal. Vel sic. Iure isto potiores sunt agnati, quam cognati, & ideo patruus præfertur matert era. h d. Sal.

Iidem AA. & CC. Amiano.

LEX VII.

PAtruo, ^h ac materteræ [5] † tertio constitutis gradu nõ pariter intestati ^i successio defertur, sed patris frater agnationis iure sorori matris anteponitur. Sup. xvii. Kalen. Mar. Sirmii, Cæsaribus Coss.

Agnati vocantur ad successionem defuncti apud hostes, beneficio legis Corneliæ. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Syllano.

LEX VIII.

STiis, de quorum successione agitur, apud hostes defuncti, secundum legis Corneliæ beneficiũ, ^k iure agnationis adita hẽditate, vel petita bonorũ possessione successisti, eorũ substãtiã vindicare nõ ꝓhiberis. S. Non. Iul. Sir. AA. Cos.

Soror præfertur auo, & auia maternis. hodie corripitur Bal.

Iidem AA. & CC. Demagoræ. LEX IX.

IN successione intestatę [6] † sororem, [7] † quam ^l auiã vel auũ maternũ haberi potiorẽ, non ambigitur. S. vi. Kal. Iul. Nicomediæ. CC. Cos.

Si succedere volentes pupillo, et intra annum à morte testatoris numerandum tutorem nõ po-

---

a POst fratres. Vno latere.) sic si vnus est consanguineus: alter vterius, ambo admittuntur in bonis à defuncto acquisitis. & h. d.

b Filij eorum.] si tamen relinquat aliquis fratres quosdam consanguineos tantum, & quosdam vterinos tantum, in rebus maternis præferuntur vterini, in rebus paternis præferuntur cõsanguinei: vt inf. eod. l. de emancipatis. Si vero relinquat quosdam ex eodem patre & matre, & alios ex parte tantum, & alios ex matre tantum, etiam in rebus paternis ꝑferuntur fratres eiusdem matrimonij, id est, vtrinque coniuncti: & idem in matre. Pone si quosdã ex patre & matre, & alios ex matre tantum relinquit, & quęratur de bonis maternis, ut inf. communia, de succ. l. si. & auth. itaque.

c Similibus.] scilicet, auunculis, & materteris, & amitis, nisi etiam pares essent fratribus defuncti, non præferrentur patruis, cum sint in eodem gradu cũ eis. ut in ea. auth. §. illud.

d POst fratres. Filios.] & filiorum filios, secundum P. quod nihil est, secundum Ioan.

e Spectatur.] quære hic, quod diximus sup. de suis & legiti. heredi. aut. in successione. Accur.

SI aut.] CASVS. Sobrinus est filius filij patrui mei. Pone ergo sic casum. Propior sobrinus* meus decessit nullo facto testamento, uel facto antequam haberet xiiij. an. & sic non valuit. dicit quod bona eius iure agnationis ad me pertinent, etiã nulla bonorum possessione petita.

f Nepos.] qui erat tibi propior sobrinus, vt [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] fet, ut sup. [illegible] [illegible] [illegible]

AD intestati. CASVS. Pone, Berta ex primo marito habuit vnum filium, postea secundũ accepit, & ex eo secundo filios duos habuit, pone me & Titium. dicit ꝙ si Titius decedat, ꝙ ego potior sũ in successione Titij, quam frater eius & matre tantum coniũctus, qui est natus ex primo marito.

g Proximitatis. idest cognationis. ut & j. l. patruo. sed hodie contra per auth. post fratres. j. modo lectam.

DEfunctis.] CASVS. Pone frater meus decessit, relictis pluribus hæredibus. s. de liberis, hęredes repudiauerunt hęreditatem. dicit ꝙ hęreditas fratris mei pertinet ad me iure agnationis: quia sum frater ex eodem patre.

PAtruo. CASVS. Patruus est frater patris: matertera est soror matris. pone ergo sic casum: Decessit ab intestato relicto patruo & matertera dicit, quod patruus præfertur materteræ meæ in successione mea. & hoc de iure veteri. sed secus est per auth. defuncto, sup. ad Tertul.

h Patruo. & hæc corrigitur per auth. post fratres. j.

i Intestati.] s. filijs fratris.

k SVijs. Beneficiũ.] quo fingit mortuus ante horam captiuitati, & sic in libertate, ut ff. de test. l. lege Cornelia.

l IN successione. Quam auiam.] quia auia cognata, soror agnata est: vt l. pa-

---

Fratres cõsanguinei tm̃ & vterini tm̃ qualiter succedũt.

* Nouell. 117. §. his aũt non.

[1] † cũque. iij.

* Nouell. 118. 1. si vero neq;

[2] † defecit.

[3] † Cæcil.

[4] † Claudiano.

[5] † in tertio.

[6] † matre.

[7] † quã auiã maternã.

l. patruo. si eo. lex tamen alia videtur aperte præferre fratrẽ etiam uterinum; vt inf. de bon. quæ libe. l. quæcunque. sed respon ut i i divit Ios. Itẽ hæc hodie corrigitur per aut. defuncto, q est in ad Tert.

*ex nouel. Th. de tutor.

S*ciant.*] CASVS. Dicit, q oẽs illi q succederent pupillo ab intestato si decederet, si non petant tutorem dari, mortuo patre pupilli: si moriatur postea pupillus, q ei nõ succedunt. Idem est si ei pupillo substituti fuissent.

* Confirmatur nouel. Th. de est tamen in omnib.

8 † Deest nouel. T.

a *Moritur.*] secus si factus pubes moriẽ: ut su. ad Tertul. l. matres. Et est ratio, quia eo tẽpore, quo deliquit, vel in id citum in quo deliquit, dẽt puniri: non in alio. arg. inf. de penis, l. sãcimus. sed & hoc fallit in casib. quos dixi sup. ad Tertul. l. oẽm. Sed cõtra. huic. l. ff. q pe. tu. l. fin. §. si vero maritus. sed forte illud in singulari fidei commisso, quòd non amittit, vel corrigit per istam.

Punit qs in id in quo deliquit.

2 † Deest. & confirmatur nouel. Th.

4 † Du. v. al. ?. nouel. Th. 6. vt not. ī. l. 6. ad S. C. Tertul.

ADDITIO. Tu dicas, quia hic loquit in substitutione directa, per quam pupillo succedit, qua merito priuatur, qui tutorem ei non petit. ar. l. fin. in §. si verò maritus. loquitur in substõne fideicõmissaria, per quam succeditur defuncto, qua non priuatur. ut ibi.

b *Denegandam.*] sed excluso eo admittit sequens, fisco excluso, ut ff. ad Tertul. l. 2. §. fin.

S*I ab eo*] CASVS. Olim per emancipationẽ legitima iura extinguebantur: nisi fieret emancipatio contradicta fiducia, hodie succedit pater, siue fiat cõtradicta fiducia, siue non ut instit. de le. agna. suc. §. vl. pone ergo q pr filiũ emãcipauit, impetrato rescripto à Principe; ut legitima iura per emãcipationẽ nõ extinguerent, dicit tali impetratione facta, qd pater poterit filio succedere, & econuerso filius & agnatis suis iure etiã

4 † suo pater sua cõstitut, & hæredi, &c.

tierint, priuãtur eius successione, si moriatur in pupillari ætate. h. d. Sal.

Impp. Theod. & Valẽt. AA. ad Florentium PP.

LEX X.

SCiant* qui ad successionẽ vocanĩ pupilli mortui, si defuncto eius patre, tutorẽ ei secũdũ legẽ non petierint intra annũ,* oẽm eis, siue ab ĩtestato, siue iure substitutionis, successionẽ [1] † eius (si impubes moritur [a]) denegandã [b] [2] † esse. Dat. [3] † 8. Id. Iul. Constantinop. Theodos. A. 17. & Festo V. C. Coss. 439.

Rescriptũ Principis reseruans emãcipato iura agnationis siue ius succedẽdi, ius intelligitur reseruare tã actiuẽ, quã passiuẽ. h. d & no. S.

Imp. Anastasius A. Constantino PP.

LEX XI.

SI ab eo, q ex sacro rescripto secundum nostrã cõstitutionẽ [c] fieri postulauerit emãcipationẽ liberorũ, petitũ [d] sit, quatenus ei, qui emãcipãdus, emancipãdave est, minime legitima iura p emãcipationem extinguantur, eadẽ iura tam emancipato vel emancipatæ cõtra personas alias hoc modo sibi coniunctas, quàm aliis itidẽ contra eum vel eã in hæreditatibus vel in successionib. & tutelis, nec nõ cæteris seruẽtur intacta: [e] collationib. tñ ab his secundum ea, quæ super emancipatis statuta sunt, quoties talis casus emerserit, utpote p acta emãcipatione faciẽdis. Data. 15. Calen. August. Probo, & Auieno. Coss. 593.

Partus natus ex muliere etiam quinquagenaria est legitimus: & ideo ad successionem admittitur. h. d. Sal.

Imp. Iustinia. A. Ioan. PP.

LEX XII.

SI maior quinquagenaria partũ ediderit, si debet huiusmodi soboles [4] † suo patri succedere, & hẽditatem eius nãcisci, a Cæsariana aduocatione interrogati sumus.

¶ Et sancimus, licèt mirabilis huiusmodi partus inueniat, & rarò contingat, nihil tñ eorũ q pbabiliter a natura noscuntur esse producta, respui, sed omne ius, qđ ex quacũq; lege liberis [5] † pr̃stitũ est, hoc merũ atq; immutilatum huiusmodi filijs, vel filiabus seruari in omnibus successionib. siue ex testamẽto, siue ab intestato, & sũmatim, non absimiles aliis fiant quos similes natura efficit, maximè cũ [6] † & anteriore nostra lege [f] huiusmodi nuptias permisimus, impares* eas videri minimè concedentes. D. 9. Cal. Nouem. Cõstantinop. post Cõsulatũ Lampadij, & Orestis VV. CC. anno secundo. 532.

Si filius emãcipatus persacrũ rescriptũ decesserit, supstitib. patre, & fratrib. pater eius hæreditatis habet vsumfructũ, fratres vero proprietatẽ exceptis bonis maternis, in quib. vterini præferuntur aliis fratrib. h. d. S.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XIII.

DE emãcipatis filiis q [7] † ex sacro rescripto patribus ĩpertito, hoc à suis genitoribus meruerũt, dubitatũ est. Cum. n. Anastasiana lex iura fratrib. legitima [8] † noscitur seruare, [g] si qs ex his sine testõ, & liberis decesserit, vtrumne ad fratrem, vel sororẽ eius successio deuoluatur, an ad superstitẽ patrẽ [9] † dubitabatur. huiusmodi dubitationẽ compendioso respõso duximus esse finiẽdã. Ideoq; sancimus ad similitudinem maternarũ rerũ aliarumq; [h] de quib. tam à nobis lex posita est, etiam huiusmodi hæditatẽ iure quidem dominij ad fratres, vel sorores in totũ [i] peruenire, vsumfructum autem eius patri totum, siue priorẽ thorũ seruauerit, siue ad secũdas magistrauerit nuptias, acqri, siue p sacrũ ora-

agnationis, & econuerso. & h. d.

c *Constitutionem.*] q habes inf. de emanc. lib. l. iubemus.

d *Petitũ.* à Principe.

e *Intacta.*] hodie intacta remanet, etiã si nõ sit specialiter petitũ, ut Inst. de le. agn. suc. §. fi. & su. de leg. tu. l. 4. & inf. eo. l. vlt. & su. de exc. fund. no lucrum.

5 † præstitutum.

S*I maior.* CASVS. Hũc casum pone in scholari, q contraxit cũ quinquagenaria post quã recessit a sapientia. & ex ea habuit filiũ quærebatur verum esset legitimus filius, & possit patri succedere? Rñ. q sic. licet sit mirabilis partus à natura, tñ est concessus, licèt rarò eueniat, nihilominus tamen est à lege concessum tale matrimonium.

6 † ex.

*impares. sic ait Vlpia. vocari eas nuptias cũ maior quinquagenaria cũ minori sexagenario ? trahat. in Prag. ti. 19 Const.

f *Nostra lege.*] ut sup. de nupt. l. sancimus. 11. Et est arg. contra. ff. de legi. & Senat. conf. l. nam ad ea.

D*E emancipatis.*] CASVS. Quatuor erant filij emancipati, & unus decessit, dicit, q pater habebit vsumfructum in bonis emancipati mortui, & alij tres habebunt proprietatẽ, excipiũtur res maternæ, q a illæ res veniẽt tñ fratrib. & sororib. eiusdẽ matris, si sũt, si aũt nõ sunt, alij fratres in alijs rebus admittuntur.

7 † Deest in omnib.

g *Seruare.*] s. inter se quoad tutelam, ut sup. de legi. tu. l. 4.

8 † agnoscitur.

h *Aliarumque.*] puta ex maritali lucro, de quibus tam à nobis lex &c. quam habes inf. communia de suc. l. fin.

i *In totum.*] imò videtur in medio bessẽ: ut sup. ad Tertul. l. fin. §. si aũt defuncta. Sol. hic contracta fiducia emancipauit, ibi non. hæc non ualet. quia hodie semper cõtracta fiducia videtur emancipare, vt diximus su. eo. l. si ab eod. Alij dicũt. q hic p Principẽ emancipauit, ibi corã alio iudice. hoc non valet, q a hic dicit, sine alio legitimo modo. Tertij, q ibi superetat mater, hic non. nec

9 † Deest.

Emãcipatio hodie videtur sẽper cõtracta fiducia fieri.

sobole

nec hoc valet, quia magis deberet esse cōtrariū. Dic ergo il lā corrigi p istā i.naui & hæc est Iusti. Acc.

a *Votū*. Nota votum patris, vt ff. vñ libe. scripto. in fine. & de bon. dam. l. cū ratio.

b *Ex propter*.] idest, ob hanc causam.

c *Fratribus*.] circa tutelā, vt dixi i prin. p l. su. & legi. tut. l. 4.

d *Exceptis*.] de hoc plenè dices inf. cō. & succes. in auth. itaq;. Itē nota, q hæc lex corrigit p authē. defuncto sine liberis. supra ad Tertul.

d *Exceptis*.] dixi vocari oēs fratres: excipe in bonis, q habebat emancipatus à matre, in quibus præferuntur vterini.

e *Fratres*.] scilicet, tales vterini.

f *Solos*.] q. d. non cōsanguineos tantum.

g *Supersint*.] scilicet tales vterini.

h *Rerum*.] non maternarum.

L*Ege duodecim tabularum*.] CASVS. Si cū olim deferebat successio agnatorum vniformiter tā masculis q̄ fœminis agnatis, nulla circa successionē iter masculos, & fœminas dr̄ia introducta, vtputa si frīs tui vel patrui filia decederet, vel amita tua, s. decederet, & ad te ipsarū hr̄ditas, & tua ad ipsas, si tu decederes ex lege 12. tabu. ptinebat. media vero iuris prudentia hāc æqualitatē ad inęqualitatis vitiū deduxit. hoc est, vt masculi tā masculis, q̄ fœminis agnatis, salua tū gradus pṙogatiua succedant. fœminæ verò sorores tm̄ ad agnatorum seu agnatarū successionem admitterentur. Imperator verò Iustinianus hoc corrigit, primæuum statum legis 12. tab. approbans, & adiicit, ut ad legitimam successionem agnatorum, tā cōsanguineæ, q̄ vterinæ sororis filia vocet, ita et ut soror tam vterina, quam consanguinea non supersit, ut tunc nō in stirpes, sed i capita hr̄ditas diuidatur. & hæc duo vlti-

culū emācipatio procedat, siue alio legitimo mō à sacris paternis fuerint absoluti.

¶ Cū.n. & pr̄ vsū vsufructu, & votum [a] eius est ad filios suos suas res peruenire, [1] † ea pp [b] cū ex lege Anastasiana in alium articulū fratribus [c] prospectum est, nunc à nobis in hac specie plenius eis subuenitur, vt pr̄ habeat vsūfructū, fratres autē, vel sorores dominium rerum relicta rū, exceptis [d] maternis rebus in quibus (si ex eadem matre fratres, [e] vel sorores sint) eos solos [f] vocari oportet.

¶ Sin aūt nō supersint, [g] tunc ad similitudinem aliarū rerum, in totam fraternitatem dominium earū cedere, vt sit apertissimus in omnibus tractatus, & non per differentiā personarū, vel rerum [h] vacillare noscatur. D. Calen. Nouem. Constantinop post Cō sulatum Lāpadij & Orestis VV. CC. anno secundo. 532.

Fœminæ iure agnationis pariter vt masculi admittūtur, sublato quodā iure cōtrariū disponēte post legē duodecim tabularū. Et filii sororis cōsanguineæ, vel vterinæ, cū de hęreditate patrui vel auūculi tractatur, & tūc nec frater nec soror defuncti supersunt, iura agnationis cōsequūtur, & successio inter filios fratrū diuiditur in capita. h. d. & primo cōmendat legem duodecim tabularū vsq; ibi, Sed posteritas. ibi arguit, & vituperat mediā iuris prudētiā vsque ibi. Huiusmodi. ibi tertio ponit statutū nouū, reducendo nos ad ius antiquū, & rationes annectit vsq; ibi. In his igitur. ibi quarto vnū gradum agnationis addit cognationi, procedēdo in dispositione sui noui statuti, vsque ibi, Cæteris. Ibi confirmat alias successiones ī statuto nouo nō cōprehensas, vsque ibi. Si qui. vbi vltimo dicit hanc legem locum habere in futuris casibus, vsque ad finē. S.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XIIII.

L*Ege* * duodecim tabularū [i] benè [2] † humano generi prospectū est, quæ vnā cōsonantiā tā in maribus, q̄ in fœminis legitimis, & eorū [3] † successionibus, necnon & in liberis [k] obseruandā esse existimauit, nullo discrimine in successionib. habito, cū natura vtrumque corpus ediderit, vt maneat suis * vicibus immortale, & alterū [l] alterius auxilio egeat, & vno semoto & alterum corrumpatur. Sed posteritas, [m] dum nimia vtitur subtilitate, non piā induxit dr̄iam, sicut Iulius Paulus in ipso pricipio libri singularis, quem ad Senatusconsultum Tertullianū fecit, apertissimè docuit.

¶ Cui.n. ferendū est, ab intestato successionib. [n] suas qui dē filias ad similitudinē [4] † masculæ sobolis in parentis vocari successionē, & iterū germanas [o] iure cōsanguinitatis eandē sibi vindicare p̄rogatiuam, [p] deinceps autē legitimas [q] fœminarū personas, si iura cōsanguinitatis [r] non possidēt, à successione legitima repelli, cū marib. [5] † eadem successio pateat?

¶ Quare.n. pr̄is soror nō ad successionem filij fratris sui vna cū masculis vocatur, sed aliud ius in amitis, aliud in patruis obseruatur? Vel qua ratione fratris filius ad successionem patrui vocatus, germana autem eius ab eadem successione recluditur?

¶ Huiusmodi [s] itaque legis antiquæ reuerentiam, & nos anteponi nouitati legis censemus: & sancimus omnes legitimas personas, (idest per virilem sexum descendentes) siue masculi, siue fœminini generis sint, simili modo ad [6] † iura legitimæ successionis ab intestato vocari secundum gradus sui prærogatiuam, non ideo excludendas, quia consanguinitatis iura secundum germanam obseruationem non habeant.

¶ Cum enim vnius sanguinis iura remaneant per virilem sexum incorrupta, quare naturam offendimus, & legitimo iuri derogamus, cū & aliam maximam iniuriam res in se cōtinet, plerisque quasi vulnus intestinum incognitum.

ma hodie corriguntur p auth. de hære. q ab inte. &c. §. reli. & Auth. vt fratrū filij. § 1. i fi. verò dicit ut in cęteris successionibus antiquū ius obseruetur intactū.

i *Lege duodecim tabularū*.] olim agnata, vel agnatus per legē 12. tab. vocabat. sed o tpe. si nisi filia, uel soror agnata, q duab. rōnib. remouet, vna, quia si admitteretur filius fratris. ergo & ipsa filia fratris, & si patruus, ergo & amita. Secunda, cū agnati succedunt ei, ergo & ipsa eis. Vltimo filios sororis consanguineæ, & vterinę, licēt cognati sint, inter agnatos ponit.

k *In liberis*.] agnatorum.

l *Et alterum*.] s. corpus.

m *Posteritas*.] i. media iuris prudentia. & habes hæc oīa Insti. de legi. ag. suc. §. cæterū. vsque ad §. si plures.

n *Successionibus*.] subaudi existētibus alias, ex testamento.

o *Germanas*.] i. sorores ex eodē tm̄ patre natas, nā hæ propriè dicuntur germanæ.

p *Prærogatiuam*.] in successione patris defuncti.

q *Ltimas*. i. agnatas.

r *Consanguinitatis*. i. sororitatis, ut sic dicam.

s *Huiusmodi legis*. scilicet, duodecim tabularum.

Vitium.

1 † qua ppter in omnibus.

* Vide in hāc legem li. 4. vete. iurisperi. P. Prateij ad leg. 12. tabu.

2 † Romano generi rectè Con.

3 † successoribus.

* Vicibus, Laus nuptiarū. Vi. Augus. de bono cōiugij. Martialē epistola ad Tholos. & Columellā lib. 12. Musoniū apud Stobeum, Sermo. 65.

4 † masculina.

6 † matribus.

6 † ad successionē in testatorū vocari, &c.

Cum enim & [1] † ad ipsarum mulierũ successioné masculi iure agnationis vocantur: quis patiatur earũ quidẽ hæreditaté ad eos legitimo iure deferri, ipsis verò nec inuicẽ sibi, nec masculis eodẽ iure posse succedere, sed pp hoc solũ puniri, fęminę natæ sũt, & paterno vitio (si hoc vitiũ est [a]) prolẽ innocẽtẽ grauari? ¶ In his* igitur casib. legem duodecimtabularũ sequẽtes, & nouũ ius *nouissimo iure corrigẽtes, ẽt vnũ gradũ pietatis intuitu trãsferri a iure cognationis ĩ legitimã volumus successionẽ: vt non solũ fratris filius & filia (secũdũ q iam definimus) ad successioné patrui sui vocẽtur, sed ẽt germanę cõsanguineę vel sororis vterinæ [b] filius, & filia soli, & nõ deinceps personæ, vna cũ his ad iura auunculi sui puẽniãt: & mortuo eo, [c] q patruus q dẽ est fratris sui filijs, auũculus aũt sororis suæ soboli, simili mõ [2] † ex vtroq; latere succedant, tãq̃ si oẽs legimo iure veniant. l. vbi frater & soror supstites nõ sunt. ¶ Ili etenim personis pcedẽtibus, & hæreditatẽ admittẽtibus, cęteri grad⁹ remaneant penitus semoti. ¶ Illo proculdubio obseruãdo, vt successio nõ in stirpes, sed in capita [d] diuidat, & is gradus in ordinẽ legitimum trãsferatur: cęteris oibus successionib. secundũ ius vsq; ad præsens tempus obseruatum in suo statu manẽtibus. ¶ Si qui aũt casus iã euenerũt: secũdum q pristina iura uolebãt, eorũ fiat distributio. D. 5. Ca. Dec. post Cõsulatũ Lãpadij & Orestis VV. CC.

Primo exordiendo ponit effectum constitutionis præcedentis, vsque ibi, Cũ igitur. ibi secundo statuit filiũ emãcipatũ pariter succedere cũ suis tã pariter succedere cũ suis tam patri, quàm fratribus & sororibus: vsque ibi, Sed nec fratrẽ. ibi tertio statuit fratres vterinos admitti ad successionem fratris: & cum fratrib. defuncti admittuntur filii fratrum emancipatorum: & etiam filii fratris vterini vel sororis vterinæ, vsque ibi, Quas autem. ibi quarto disponit, q qui vocantur ad successionẽ, vocantur ad tutelam. h. d. Salic.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XV.

Meminimus antea diuinã [3] † nos promulgasse constitutionem, [e] per quam ad uestigia legis duodecim tabularũ totã progeniẽ ex legitima sobole descẽdentẽ, siue masculinã, siue fęmininã, legitimo iure hæreditatem adipisci sanxiuimus: vt quemadmodũ ipsis à legitimis personis succeditur, ita & ipsæ legitimarum personarum amplectantur successionem. ¶ In qua constitutione vnũ gradum ex cognatis in ius legitimum reduximus, id est germanæ [4] † consanguineæ filios & filias, & sororis vterinæ filios, ac filias. ¶ Quam constitutionem in suo robore [5] † permanere censemus, cum in nostris Institutionibus [f] tenor eius à nobis relatus est. ¶ Sed subtiliore tractatu habito, necessariũ duximus, & si quid ex prætoria iurisdictione frugi inuentum est, & hoc cum perfectissima definitione disposito nostras leges ampliari. ¶ Cum igitur Prætorem filium emancipatum, licèt subtili iure capite fuerat diminutus, attamen in patris successionem sine vlla deminutione vocare manifestum [g] est, non eodem autem iure etiam ad fratrum suorum successionem ab eo vocabatur, sed nec filii eius iure legitimo suis patruis succedebant: necessarium duximus hoc [h] primũ corrigere, & legem Anastasianam iusto [i] incremento perfectam ostẽdere: vt emancipati filius, & filia, non solum in paternis bonis ad suorum similitudinem succedant, sed etiam in fratrum, vel sororum suarũ [6] † successione (siue omnes sui, siue oẽs emancipati sint, [7] † siue misti) æquo iure inuicem sibi succedant, & non secundum legẽ Anastasianã parte aliqua deminuta. Et hæc quidem de filiis emancipatis sancire bellissimũ nobis visum est. ¶ Sed nec fratrem, vel sororem vterinos concedimus in cognationis loco relinqui. Cum .n. tã proximo gradu sunt, meritò eos sine vlla differentia, tanquã si consanguinei fuerant, cũ legitimis fratribus, & sororibus vocandos esse sancimus: vt secundo gradu constituti, & legitima successione digni reperti, aliis oibus, qui sunt vlterioris gradus, licet legitimi sint, præcellant.

a *Vitium est.*] i. si ab aliquo vitium dicatur: sic sup. de inoff. test. si mater. Itẽ nota non esse pœnam, vbi delictũ non est: vt ĩ. de pœnis sancimus.

b *Vterinæ.*] quã cõstat, vt agnatam vocari: vt ĩ. l. proxi. §. sed nec.

c *Eo.*] hoc potest referri ad patruum: & [illegible] ad inferiora: vel ad nepotẽ: & sic ad superiora.

d *Sed in capita.*] hodie in stirpes. vt §. e. auth. post fratres. j. & dixit Instit. de le. agna. suc. §. hoc etiã.

Meminimus.] CASVS. In prin. huius l. vsq; ad §. cũ igitur. repetit, quod dictum erat sup. l. proxi. in §. huius. & §. in his igitur videlicet de mutua successione agnatorum inter se vno gradu cognationis, deinde adijcit, quod sicut filij emancipati olim uocabantur tanquam sui, ad patris successionem: ita hodie fratres & sorores tam sui, quam emancipati, & tã cõsanguinei, quã vterini mutuo, ibi succedant: adiecto etiam vnico gradu cognationis ad hoc, hoc est, vt filij fratrũ tã suorum, quàm emancipatorum, & tã consanguineorum, quã vterinorum, patruis & auunculis amitis & materteris, & vice versa succedant: q tunc erit, quando eos in anteriori gradu nemo pcedit. & isti quidem non in stirpes, sed in capita succedant. In alijs autem successionib. cognationis ius antiquum obseruetur. & sicut ad emolumẽtum vocantur successioni, ita oneri tutelarum mutuo videlicet masculi subijciantur. & hęc qdem constitutio locum habet in futuris, nõ autem in prẽteritis. Viui.

e *Constitutionem.*] vt sup. l. proxi. & breuiter commemorat eã hic.

f *Institutionibus.*] vt Insti. de legi. agna. suc. §. cæterum, vsque ad §. si plures.

g *Manifestum est.*] vt Insti. de hær. quæ ab intesta. §. emancipati.

h *Hoc.*] vt fratres fratri succedat.

i *Iusto incremento.*] dixerat enim illa tãtum de iure tutelarum: vt sup. de legi. tu. l. 4. vt saluum sit ois. quod nõ placet, quod

1 † ad earum.

* In his. Hinc sum ptus est §. hoc ẽt ad dẽdũ, In- sti. d agna. su. c.

* ius videtur hic sumi pro errore, aut certè legẽ Voconiã intelligit, q̃ hic sublata sit, de qua vide Pau. 4. senten. 8. §. 3.

2 † ab vtroque latere succedat. in omnib.

3 † Deest, in omnib.

4 † Deest in omnib.

5 † manere

6 † successiones.

7 † siue oes permisti.

que de illa faciat mentionē hic: sed de qua dā Græca, qua dicebatur eū succedere cū illis, qui remanserāt i ptāte cū quadā diminutione, sed eorum filios nullo modo: vt Instit. de succ. agn. §. j. hic aūt non corrigit de filia filij emancipati, sed hoc dicitur j. proxi. §.

1 † gradu, in omnib.

a *Secundi gradus.*] nā fratres & sorores in scđo gradu sunt: vt Insti. de gra. §. secundo gradu.

b *Et filijs fratrum.*] hi. n. in tertio gradu sunt: vt Inst. de grad. §. tertio gradu.

2 † Cōsanguineæ, in omnibus.

c *Tantummodo.*] nō vltra: vt j. §. cæteris Accur.

d *Ex legitima.*] i. inter agnatos.

3 † Deest Dua.

e *Sanximus.*] vt s. l. proxi. circa fin.

f *Succedant.*] quasi per quoddam successorium edictum.

g *In capita.*] hodie in stirpes: vt s. auth. post fratres. j. secundum Ioan. sed aliis contra, vt & habes Insti. de leg. ag. succes. §. hoc etiam.

h *Successionibus,*] s. aliorū cognatorum, qui sunt vltra tertiū gradum.

i *Retinente.*] vt succedant post agnatos cognati. Accur.

k *Nostræ constitutionis.*] quam habemus s. de legi. tu. l. fi. sed ibi contra in e. tit. l. 1. sed certè imò non est contra, sed & illa corrigitur per auth. ibi positam.

COMMVNIA DE successionibus.

4 † agnationis.

¶ Visis testamētarijs & legitimis successionibus: quædam omniū cōmunia dicit: sic Instit. de leg. §. 2.

5 † tenēte.

S *Cire.*] CASVS. Duo erant fratres emancipati, soror in sacris patris constituta, decessit vnus ex emancipatis: soror cum supersti te defuncto succedere nō poterat: nec fratri præfertur.

6 † Deest Du. recte.

7 † Hoc loco aderat tis: negatio. q̄ tolle diēdi exi der: stimaui.

mus cū in l Eam.] s. sororem. nullo exē-m *Pariter.*] quo ad plari lega vtrumq; enim desitur, absur- nit esse agnatus, sicā dumq; sed ad alterum emancifum face- patum, quam ad eā, re. quæ in potestate re-

Et hæc quidē de secūdi gradus [a] successione satis abundeq; à nobis cum summa vtilitate disposita sunt.

¶ Cū aūt tertio [1] † gradui ex trāsuersa linea fuerit locus, vbi patruis & filijs fratrū [b] & sororū locum antiquitas dedicauit, vna cū illis tam emācipati fratris, q̄ emancipatę sororis filiū tātūmodo [c] & filiā, siue emācipatos, siue suos patrib. suis cōstitutos, & neminē aliū vlterius: nec nō fratris vterini, & sororis [2] † germanę vel vterinæ filiū, & filiā tātūmodo ex legitima [d] linea inuicē vocari censemus, sicut iā sanximus: [e] vt oēs, q vel [3] † ab antiquo iure, vel à nostra liberalitate in legitimorū q̄dē positi sūt prærogatiua, & eodē tertio gradu sūt, simili iure vocēt.

¶ Successionis videlicet iure & in hac parte seruādo: vt si qui ex scđo gradu vocari renunciauerint hæreditati, & noluerint eā adire, nullusq; alius sit in secūdo gradu, qui succedere potest, & vult, tūc ij, quos præsenti lege enumerauimus, ex tertio gradu in locū recusantium succedāt. [f]

¶ Illo etiam obseruando, vt successio nō in stirpes, sed in capita [g] diuidat: cæteris omnib. successionibus [h] scđum ius vsq; ad p̄sens tēpus obseruatū procedētibus, & nullo ex cognatis supra memoratos gradus ad iuris [4] † agnatitij formam redigendo, sed suū ordinē suāque proximitatem [5] † retinēte [i] corruptā.

¶ Quas aūt personas ex iure cognationis in legitimas successiones trāsueximus, eas ēt tutelæ grauamini vicissim supponimus, s. [6] † & si masculi sint, & perfectæ ætatis, ēm nostræ constitutionis [k] tenorē: vt non solū lucrum [7] † sentiant, sed ēt grauamini subiugentur. ¶ Si qui aūt casus iā euenerunt, & per iudicialē sniam, vel amicabilem transactionem sopiti sunt, nullā sentiant ex hac lege retractationem. D. Idi. Octo. Constā tin. D. N. Iustiniano A. PP. 4. & Paulino. V. C. Cos. 534

TITVLVS LVIII.

Cōmunia de successionib.

Ad successionē fratris emācipati pariter vocatur frater emancipatus cum sorore in potestate existente. h. d. Sali.

Imp. Diocl. & Maxim. AA. & CC. [8] † Vraniæ.

LEX PRIMA.

SCire debuisti fratre emācipato potiorē eā, [l] q̄ in familia mansit, in alterius emancipati bonis non habere: sed eos pariter, [m] si solenniter [n] petierint bonorū possessionem, succedere. S. xv. Cal. Iun. Sirmij. CC. Coss.

Tutor propioris consobrini potest conueniri ab agnato eius hærede, vt reddat rationem administrationis tutelæ. hoc dicit Bald. Vel sic: Sicut hæreditas per bonorū possessionē quæsita transmittitur: ita adita de iure ciuili. h. d. Vel sic: Quod ad transmissionem non refert an hæreditas sit quęsita de iure ciuili, vel prętorio. Salic.

Iidē AA. & CC. Apollinari.

LEX II.

SI pater tuus [9] † propius sobrino tuo [o] agnato cōstituto, & intestato defuncto, ciuili iure adita hæreditate, vel hoc ab initio non interueniente, [p] seu capitis deminutione peremp to, solenniter bonorum possessione admissa, succesit, ac tibi patris tui quæsita hæreditas [q] est: adire Præsidem prouinciæ debes, ac tutorem eius [r] de tutela conuenire. D. xiiij. Cal. Ian. Veronæ, AA. Coss.

Vitrico nō defertur priuigni successio. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Vlpianæ.

LEX III.

VItrico [s] priuigni successionem [10] † intestato ciuili, vel honorario iure non deberi, [11] † certissimum est. S. xv. Cal. Mart. Sirmij. CC. Coss.

Seruo nemo succedit. h. d. Idē in monacho vt in auth. ingressi. sup. de Epi. & cle. et oīa iura loquentia in seruo habent locum in monacho, secundū Inno. in c. cū olim. ext. de priuile. h. d. Bal.

mãsit: sed hodie contra: vt s. de le. tu. l. 4.

n *Solenniter.*] hodie tñ non exigitur solēnitas in bonorū possessione petenda, vt sup. qui admi. ad bo. pos. l. fi. & penult.

S *I pater*] CASVS. Nati ex duobus fratrib. dñr patrueles. nati ex patruelibus, dicūt p̄piores sobrini. Nati ex propiorib. sobrinis, dñr sobrini. Pone ergo casum, q pater me[us] successit p̄piori sobrino meo, & hęr. adiuit: tutor illi[us] possidebat hær. decessit pater, & ei successi: debeo conuenire tutorem.

8 † Du. Vraniæ.

o *Tuo sobrino.*] i. filio patruelis tui: vt s. vn de legi. le. 2. & Infra de gra. §. quinto gra.

p *Non interueniente*] s. iure ciuili siue agnatione: vt q̄a fuit fili[us] sororis patruelis ci[us]. Itē no. q in prin. dicit sobrino tuo: q̄a hoc pronomē tuo, pōt venire ad determinationē præcedētium. Item sequentium, & sic potest dici, q vel tuus, vel tui patris erat p̄pior sobrinus.

q *Hæreditas*] & per consequens illius p̄pioris sobrini.

r *Eius.*] propioris sobrini.

V *Itrico*] CASVS Priuignus meus decessit ab intestato: ego nolo petere successionem: an possim, quæritur: & respon: quod non.

9 † Propior sobrino. al. propiori sobrino.

s *Vitrico*] pūcta. & facit j. eo. l. affinitatis.

Seruus.

10 † intestati.

11 † certū est.

a Seruus non potest.] fallit in casib. vt ī. ad Syll. l. pen. & su. de suis & le. l. apud. & su. ti. 1. l. si his. & sup. ad Orfi. l. fi. & ff. de suis & leg. l. 1. circa princ. & §. q̄ri. & ff. ad Tertul. l. 1. in princ. & §. interdum. nec econtra seruus pōt esse hæres, vel dñs per eum cognatis serui, iure naturali inspecto: vt Insti. de serui. cogna. & ī. e. l. ancillæ.

AMitæ] CASVS. Habebā amitā: ei successerunt filij sui vnde ei succedere non possum. Si vero ab intestato decesserint, an succedere possim eis, distinguitur: aut hñt fratres ex parte pris sui priuignos amitę meæ: tunc ego nō succedā, sed ipsi, licèt maritus amitæ habuit illos ex alia vxore, & sunt ita priuigni amitę meæ: sed si amita mea habuit priuignos non ex pñti marito. i. à patre eorum amitinorum, qui decesserūt, sed ex alio: tunc tales priuigni non succedunt, sed ego.

b Amitæ.] s. tuæ.

c Etiam.] nō n solum amitam prius.

d Dicis] quia maritus amitæ habuit ex alia pcedenti vxore.

e Consanguinei.] puta nati ex eod. patre, ex alia tamen matre.

f Ambigitur.] vt & sup. tit. 1. l. 11. Accur.

g Nam si.] construe, nā si priuigni matris eorū, s. amitinorum nunq̄ sunt. i. nō attinēt amitinis tuis. alio ēt patre natus, i. alio viro, quem ante vel post habuit: non ex eo, ex quo priuigni nati sunt, non solum ex alia mre. Ac.

h Patre.] pcedente. s. amita mea, nō ex pñti: vñ sūt priuigni.

i Amisisse te.] quod hodie fit quocunque modo agnoscat, vt su pra qui admit. ad bo. pos. l. fin. & pe.

k Vindica. per vnde cog. quamquā mater eorum sit agnata: ut Inst. de le. ag. tu. §. j.

AVunculo.] CASVS. Habebam auunculū, & habuit fratrē, & ex eo cōsobrinū, decessi ab intestato. auūculus succedet.

l Auunculo priori. idest prius.

m In. Tertio gradu vt inst. de gra. §. 3. grad.

n Sequentem.] l. 4. vt Inst. de grad. §. 4.

AFfinitatis] CASVS. Frater vxoris tuæ est tibi affinis, si moriatur, non succedes.

1† tuos.

*Causæ cōstitutionē in hanc lege ni diffi cilem, uide apud Cui. 12. obs. 7. & Hotoma. 5. obs. 30.

*Non cōsanguinei eoru &c. Cuiac. 12. obser. 7.

2 † Matri Hotoma. 5. obse. 30. eo sensu si nunquam eorū matrix nouo matrimonio cōes liberi nati: sed priuigni tantū qñti sunt.

3 † vindicas, in oib.

4 † Publicatio.

5 † in tertio. Dua.

6 † promittitur. Cui. 19. obse. 6.

Iidem AA. & CC. Asterio.

LEX IIII.

SEruus successores habere non pōt.[a] D. Nō. Apri. Cæsaribus Coss.

Priuignus nō succedit nouercæ per se, sed per mediā psonā natorum ex ea, qui sunt fratres sui ex latere patris. h. d. B. vel sic: Ad successionē amitæ primo vocatur filii, q̄ nepotes, & ī successione amitinorū potiores sunt eorū fratres cōsanguinei tantum, vel vterini, quam eorum amitini, & fratribus non extātib. amitini vocantur. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Iustinæ.

LEX V.

AMitæ,[b] cui successisse filios 1† suos proponis, hęreditatem tuo nomine non rectè petis.

¶ Sed qm̄ hos ēt [c] intestatos diē functos asseueras, si qdē ii, quos priuignos * eiusdem amitæ dicis, [d] eorū cōsāguinei [e] fuerint, fratres tā agnationis, q̄ cognationis iure secundo gradu cōstitutos, tibi pferri non ambigit.[f] Nā si [g] amitinis tuis alio etiā pr̄e [h] natis, nūq̄ * eorū matris 2† priuigni sunt, amisisse [i] te bonorū posses. pbās, eorum 3† vindica [k] successionē. S. 12. Calend. Mart. CC. Coss.

Auunculus præfertur filiis matertera. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. 4† Publiciano.

LEX VI.

AVūculo[l] priori, q ē 5† tertio [m] gradu, quā cōsobrino, qui sequentē [n] occupat, deferri successionē intestati, certi iuris est, Suppos. Calend. Octob. CC. Coss.

Affines, qui habentur ratione vxoris, viro non succedunt. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Nicolao.

LEX VII.

AFfinitatis iure nulla successio [o] 6† permittitur. S. Idib. Oct. CC. Coss.

Quamdiu succedit potest ex testamento, cessat successio ab intestato. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Iustæ.

LEX VIII.

ANtequā scriptus 7† hr̄s cuiuscūq; portionis ea pax repudiet [p] hr̄ditatē, vel alia rōne q̄rendę [q] facultatē amittat, [r] ei, 8† q testm̄ reliqt, intestato nemo succedit.[s] ¶ Igitur perspicis, q testamētariæ successionis spe durāte, intestato bona defuncti nō rectè vindicentur. Sup 6. Id. Mart. Retiarię. CC. Coss.

Per cōtuberniū cū nō cōstat matrimoniū, successio nō defertur. h. d. Bal. vel sic: Dñs ancillæ non succedit ei, cum quo contuberniū fecit. h. d. S.

Iidem AA. & CC. Sepatro.

LEX IX.

ANcillæ dñs, liberi hominis, cū quo cōtuberniū hæc habuit per hanc 9† cōiunctionē † successionem vindicare nō pt.[t] S. 15. Cal. Ianuar. Nicomed. CC. Coss.

Iure nutricationis successio nō acqritur. h. d. Bar. vel sic: alito non succedit alens. h. d.

Iidem AA. & CC. Danubio.

LEX X.

NVtricorib. hoc nomine nec ciuili, nec honorario iure defertur hr̄ditas.[u] S. 6. Cal. Ianuar. CC. Coss.

IN AVTH. de statu. & consue. §. omnes peregrini. colla. 10. const. fin.

Si aduenæ peregrini, decedāt testati, eorū volūtas seruari debet. & si intestati, veniūt pximiores sibi: & bona quæ secū habēt, Episcopo loci debēt tradi, successoribus defuncti seruaturo, vel in pias causas erogaturo: hospitantibus eos, ab eorū bonis sub pœna tripli summotis. h. d. Sal.

o Permittitur.] vt & su. eo. l. vitrico. sed hoc fallit inter virū & vxo. qui succedūt inter se cū alij deficiūt, vt sup. vñ vir & vxor l. 1. itē in alio casu, qui est ibidē in auth. ptereà. Itē in tertio succedit maritus vxori cū filijs eius emancipatis à pr̄e, & cū nepotibus ex filia, vt viriles habeat partes vsusfructus: ut inf. ti. 1. l. pe. q a vir & vxor vñr eē affines, ut su. cō. vtri. iud. l. possessionē. & ff. de condi. cā da. l. q si seruus. Sed verū est, q non sunt affines, cū affinitas non sit nisi aliqua persona mediante, sed causa affinitatis, ut ff. de gradi. l. non facilè. §. affines, & sic nullo modo fallit.

ANtequam.] CASVS. Si scriptus hæres non repudiat hæreditatē, succedentes ab intestato non admittuntur.

p Repudiet.] volens.

q Quærenda.] hæreditatis.

r Amittat.] inuitus.

s Succedit.] quamdiu ergo &c. ut hic, & su. de sec. tab. l. 1. & vñ li. l. 2. & ff. de acquir. hær. l. nō pōt. & de re. iu. l. quamdiu. sed & hoc fallit in casu, vt: instituo te hæredē si legitimus meus non voluerit: ut ff. de hær. inst. l. si quis ita hæres instituat. Item in alio, vt ff. de lib. l. pe. q̄ est 3. sed ibi fuit filius institutus sub cōditione emancipationis, si emāciparetur intra certū tēpus, & iam erat elapsum, cū audiuit ab intestato. sic ex testō succedere non poterat &c.

ANcillæ.] CASVS. Ancilla mea habuit contuberniū cum Seio libero. si Seius decedat, non pp hoc ei succedam.

t Vindicare non potest.] vt in f. de lib. cau. l. si liber homo.

NVtritoribus.] CASVS. Ille, q nutriuit me, ab intestato succedere nō poterit.

u Hæreditas.] siue dicas nutritorem alūnum, quē pueri Bonon. patri appellāt, siue eū, qui collegit expositū, ut ī. de infanti. expos. l. si. & supra de Epis. & cle. l. nemini. Sed iure hospitandi vel hospitationis ex consuetudine quidā vendicant sibi successionē, qui carn. hodie.

7 † Deest in omnib.

8 † quam testa.

9 † commē stionem. Dua.

Hospitationis iure gs non pōt sibi successionē vendi.

hodie corrigitur per auth. ... Friderici, quam hic lege. omnes peregrini.

Peregrini a in bonã & in malam.

a *Omnes peregrini.*] in bonã partẽ accipe, vt Insti. de hered. Insti. §. fi. nõ in deportatis vel relegatis, sicut ac cipiuntur ss. de hæn Inst. l. s. qui non hospitaut vbi volunt, sed tenere debent insulam sibi assignatã. aliàs puniuntur, ut eis augeatur pœna: vt ff. de pœnis, l. rele.

b *Liberè.*] Apud eos, qui uolunt recipere. nam nemo cogitur recipere, ut ff. nau. cau. l. 1. §. 1.

c *Liberã.*] Dummodo, sm̃ ius testentur cõeut: ut su. de inoffi. testa. l. quãdo, in prin. nec obstat, q nihil videatur facere hæc cõcessio, cum & hoc ante habeant, ut ff. de le. 1. l. si quando: quia imo ex consuetudine non habebant, ut subijcitur.

d *Consuetudine.*] mali enim mores &c. ut in Authẽ. vt nulli iu. §. 1. col. 9. Item nota contra statuta terrarum. sic & sup. de sacrosan. eccle. super. l. priuilegia. auth. cassa & irrita.

e *In eo puniantur.*] Nota quem puniri in eo, in quo deliquit. sic in Authẽ. de non alie. §. si quis aũt per donationem. coll. 2.

Sancimus.] CASVS. Filius meus in potestate constitutus contraxit matrimonium, & aliq̃d lucratus est ab vxore sua, cũ qua fortè fecit pactum de lucranda dote, decessit filius an ad me, q lucratus est, transmittat, quæritur? Dr̃. q si filios habet, ad filios transmittit: si non, admittuntur fratres, q̃ pi ex vtroque parente nati sunt. his non existantib. admittuntur fratres, qui non sunt ex vtroq; patẽte coniuncti: sunt tñ consanguinei: si hi non fuerint, tunc demum admittuntur ex linea materna: ita videlicet, quod vsusfru. in omnibus præic. casib. penes me remaneat: succedentibus reseruata proprietate.

f *Maritali.*] ut si lucratus fuerit dotem vir ex pacto: vel donationem propter nuptias mulier similiter ex pacto. Et idẽ si quodlibet legatum vel donationem inter se faciunt, quæ valeat, vt inf. de bo. quæ li. l. quæcunque. in princ. & arg. ff. de castren. pecu. l. castrense, & l. si fortè.

g *Destinatus est.*] per Leonẽ, ut d. l. ĩ. de bo. q̃ lib. l. q̃cũque.

1 † Desunt Du.

2 † Du. essedantur, sed hic ...

OMnes peregrini, [a] & aduenæ liberè [b] hospitentur, vbi voluerint.

¶ Et hospitati si testari voluerint, de reb. suis liberã [c] ordinandi habeant facultatem, quorum ordinatio inconcussa seruetur.

¶ Si verò intestati decesserint: ad hospitẽ nihil perueniet, sed bona ipsorũ per manus Episcopi loci (si fieri potest) hæredibus tradantur, vel in pias causas erogẽtur.

¶ Hospes verò si aliquid ex taliũ bonis cõtra hãc constitutionẽ nostrã habuit, Epo triplũ restituat, quib. visum ei fuerit, assignandũ: nõ obstante statuto aliquo, aut cõsuetudine [d] seu priuilegio, q̃ hactenus cõtrariũ inducebãt.

¶ Si qui autem contra hanc nostrã cõstitutionẽ venire p̃sumpserint: eis de rebus suis testãdi interdicimus facultatẽ, vt in eo puniãtur, [e] in quo deliquerunt: aliàs p̃ut culpæ qualitas exegerit, puniendi.

Iure isto ad successionem fratris etiã in potestate morientis tã in lucris nuptialib. quam in bonis maternis primo veniũt eius liberi, secũdo eius fratres, tertio pater, vsufructus tamen debetur ei, in cuius fuit potestate. h. d. Sal.

Imp. Iustini. A. Demost. PP.

LEX XI.

SAncimus, quemadmodũ de iis rebus, quæ liberis ĩ sacris cõstitutis ex occasione maritali [f] acquisitę sunt, certus destinatus [g] est ordo, ut si quis ex his ab hac luce fuerit subtractus, pars eius, quã lucratus fuerat, ad liberos eius vel nepotes [1] † vel pronepotes [2] † concedatur; quib. non extantibus ad fratres suos ex eodem [h] matrimonio progenitos, vel si etiã nõ supersint, ad fratres ex aliis nuptiis p̃creatos, cumq; nemo eorum fuerit relictus, tũc ad patrẽ p̃ueniat: ita & de iis, q̃ [3] † materna [i] linea per quamcunq; occasionem, vel inter viuos, vel p̃ vltimas dispositiones, vel ab intestato decedunt, similis ordo [4] † seruetur: primo in filii vel filiæ successione posteritate eius vocanda: eaque non inuenta, fraterno consortio eiusdẽ, vel alieni matrimonii secũdũ prędictũ ordinẽ [5] † arcessito, tũc ad vltimũ locũ pr̃ à legib. cõclametur, & sui filii nõ gratam hæreditatẽ relictã, sed triste lucrũ sibi lugeat acquisitum. In omnib. videlicet, [6] † casib. in superstite sobole liberorũ & fratribus adhuc viuentib. qui ad hæreditatẽ defuncti patrẽ antecedunt, vsufructu, rerum, [k] quarum dominium ad eos [l] peruenit apud parentes, remansuro. [m] Dat. 15. Calend. Octobr. Chalcedone, Decio V. C. Cos. 529.

IN AVTH. de cõsan. & vte. fra § colla. 6. constit. 12.

Fratres ex vtroq; parente cõiũcti in successione fratris intestati præferũtur aliis ex altero tantũ parente coniunctis in omnibus bonis. h. d. S.

ITaque [n] mortuo quoq; patrefamilias, si filius [o] decedat intestatus [p] sine liberis, relictis fratribus & sororib. aliis consanguineis, aliis uterinis, & quibusdam ex utroque parente [q] coniunctis, in eos solos transmittit hæreditatem, qui ex vtroque latere coniuncti sunt.

h *Ex eodem.*] idest, utrinque coniunctos.

i *Ex materna.*] ideo de his dicit: quia tempore istarũ regũ non acquirebantur filijs in potestate constitutis ex causa ad nentitia, nisi res materna. Hodie ergo cũ aduentitia nõ acquirantur pr̃i, vt inf. de bo. q̃ li. l. cum oportet. Idẽ in eis seruetur, quod in istis seruatur, vt in Auth. de consangui. & vteri. fratrib. §. & his cõ ... col. 6.

k *Vsufructu rerum.*] & hæc est ratio: quia defunctus erat in potestate, ut hic, & sup. ad Tertul. l. fi. in fin. alioquin pater viuente filio non haberet vsumfructum: sed eo mortuo haberet pro beisse, una cum matre, vt sup. ad Tertul. l. fina. §. si aũt defuncta. sed per aliam legem su. de leg. hære. l. de emancipatis, q̃ corrigit ad Tertu. habet totum vsumfructum. Sed hodie ista lex est prorsus correcta, cum pater admittatur ad successionẽ etiam extantibus fratribus, vt supra ad Tertul. authent. defuncto, & sup. tit. 1. auth. cessante. Item & quia fit hic mentio de fratrib utrinque & ex uno latere tantum sibi coniunctis, qualiter inter se succedant.

l *Ad eos.*] filios vel fratres.

m *Remansuro.*] iure potestatis.

Itaque.] CASVS. Lex antiqua dicit, quid iuris sit, quando viuit pater. Hæc authent. dicit. quid obtineat mortuo patre, quia tunc ille, q decedit, transmittit, quod lucratus est, ad filios, si non sunt filij, transmittit ad illos fratres, qui coniuncti sunt ex utroque parente.

n *Itaque.*] lex enim Codicis loquitur patre viuente tantum.

o *Filius.*] post mortem patris.

p *Intestatus.*] vnus de liberis.

q *Vtroque parente.*] Hic mortuo aliquo, qui fratres habet, aut enim sunt vtrinque coniũcti, & succedunt ei, aut ex vno latere tantum, puta vterini tantum, vel consanguinei tantum, & tunc idem, ut supra titulo primo, authent. cessante. & authen. post fratres autem ex vtroque parente. Aut consanguinei tantum, item, & vterini tantũ, & tunc pariter admittuntur, quia agnatio non differt à cognatione: ut di. auth. cessante. & hoc in bonis à se quæsitis,

3 † ex materna.

4 † obseruatur.

5 † accersito.

6 † Desit in.

In

In bonis autem quæsitis a patre præferuntur cõsanguinei tantum: in quæsitis a matre præferitur vterini: vt sup. titu. 1. de emancipatis. in fi. Item & in cor. huius auth. in fin. dicit seruanda vetera iura. sed P. dixit illam l. de emãcipatis in fi. corrigi: nam dicit hic indistinctè vtrimq; coniunctos præferri illis, qui ex altera parte tantum coniuncti sunt: & sic in paternis & maternis ergo & ibi, vbi sunt vterini tantum, & consanguinei tũ, non debet fieri horũ bonorum distinctio. Item dicta authen. cessante, & post fratres, dicit vterinos, & consanguineos simul admittẽdos, cũ non differat agnatio a cognatione, nec distinguit paterna bona a maternis, vel ab ijs, quæ aliunde fuit, sed hoc nõ placet mihi & ibi aliqua habetur differentia inter vtrimq; cõiunctos, & eos, qui ex vno latere tantum. Aut sunt vtrimque cõiuncti cum consanguineis tantum, vel cũ vterinis tantum, vel cũ vtrisq; i. qui sunt consanguinei tũ, & vterini tantum cum vtrinq; coniũctis: & tunc vtrinq; coniuncti præferuntur in bonis vndecumq; quæsitis, vt hic: quia duplicia iura habẽtes, præferuntur vnum habentibus tũ: vt & in corp. s. §. hæc oia. & ins. de edi. Diui Hadri. tol. l. fi. §. 1. Acc.

* Quę mater dedit materna bona, vt hic, & matrimonii Seneca, Suetonio, Valerio, & D. Aug. dicuntur: vt & paterna patrimonii & fraterna fratrimonii in lib. Notat Seneca.

* Ex lib 8. titu. 9. l. 1. C. Th.

1 † Confirmatur C. Th. deest ti. in orb. manuscr.

* Cõcorde constituit* cũ gl. sup. tit. successores. ex. de testi. in integ.

2 † Deest, & confirmatur C. Th.

3 † Deest C. Th.

4 † Desunt & confirmatur C. Th.

TITVLVS LIX.

De bonis maternis,* & materni generis.

In rebus maternis delatis filio in potestate cõstituto, pater habet hodie solum vsumfructum: & pro ipsis rebus persequendis etiã in iudicio pater habet legitimam personam, ac si earum perfectũ haberet dominium: nõ tamẽ potest illas alienare in præiudicium filiorũ, sed sui sic, & eius fideiussoris. h. d. Sal. Vel sic diuiditur. Primo ponit, q ius habet pater et filius in bonis maternis. Secundo cui cõpetat eorum administratio. Tertio interdicit eorum alienationem. Scũda ibi, Parẽtes. Tertia ibi, Ita vt Sal.

Imp. Constantinus A. Consulibus, Prætorib. Tribunis pleb. Senatui S.

LEX PRIMA.

Res,* quæ a 1 † ex matris successione, siue ex testamento, siue ab intesto fuerint ad filios deuolutæ, ita sint in parentũ ptãte, vt* vtẽdi fruendi 2 † duntaxat habeant 3 † in diem vitę 4 † facultatẽ, b dominio videlicet earum ad liberos pertinẽte. ¶ Parentes aũt, penes quos maternarum rerum vtendi fruendique 5 † tantum potestas est, omnem debẽt tuendæ rei diligẽtiam adhibere, & quod iure filius debetur, in examine 6 † per se, vel per procuratorem c poscere, & sumptus ex fructibus impigre facere, & litem inferentib. resistere, atque d ita omnia agere tanquam solidum perfectumque dominium rerum 7 † eis acquisitũ, fuisset, & personam gererẽt legitimam, e ita ut si quando rem alienam e voluerint, emptor, vel is, cui res donatur, obseruet, 8 † ne quã partem earum rerũ, quas alienari prohibitum est, sciens accipiat, vel ignorans, f docere g. n. pater debet proprii iuris eam rem esse, quam donat, aut distrahit, & emptori (si velit) 9 † fideiussorem licebit accipere, h quia nullam poterit præscriptionem i opponere filiis 10 † quandocumque rẽ suam vindicantib. k Dat. 15. Cal. Aug. Aquileię, Sabino, & Rufino Coss. Recitata apud Vectium Rufinũ P. V. 11 † in Senatu. Non. Septẽb. Constanti. A. & Licinio V. C. Coss. 426.

IN AVTH. de nup. §. si verò expectet. versi. terminatur, colla. 4. constitu. 1.

DE BONIS maternis &c.

¶ Dixit s. de iure, q habemus a bonis mortuorum, nunc vult dicere de iure, q habemus in bonis viuẽtiũ in hoc & sequẽt. Vel dic, quia quædã specialia seruatur in successione delata filijs a linea materna, ideo de successione specialiter dicit: nam non quæritur patri, sicut alię successiones ei delatæ, secundum hęc tempora ante Iustinianũ. Vel hactenus de successionib. patrum familias dictum est tam ciuilibus, q prætorijs. Item tam testatis, quam intestatis: nunc de successione filiorum familias. Porro succedi eis non potest, nisi habeãt aliquid suum, in quo succedatur eis: prædicendum ergo fuerat, quibus modis res eorum fiant. & prius quidem quomodo quæratur eis aliqd a matre, vel a linea materna &c.

Res quæ.] CASVS. Ex materna successione filijs ex testamento, vel ab intestato, quæsitarum rerum vsusfruc. patri acquiritur, proprietate apud filios remanente, debet autem pater actiones, si quæ matri competebant, nomine filiorum intentare; sumptus ex fructibus facere: actiones etiam suscipere & si res illas distrahere voluerit, vel donare: emptor, vel donatarius neque sciens, neque ignorans eas accipiat: nisi pater doceat eas suas proprias esse, & emptor fideiussorem de euictione accipere debet: quia nulla opponenda exceptione, filij eas vendicare poterunt.

a Res quæ.] ius antiquum omnia acquisita per filiumfamilias præter castrense, vel quasi, dabat patribus, sed hac l. statuit Constantinus nouum ius in omnibus, quæ veniunt à matre: sequens lex extenditur ad omnia, quæ ex materno genere veniunt: et per Iustin. ad omnia aduentitia: vt inf. tit. 1. l. cum oportet.

b Facultatem.] habeant.

c Procuratorem] ordinatum a se licet constestatur vel a filio cũ voluntate patris: vt arg. sup. de proc. l. ut quę. Vel dic ordinatum ad negotia, sicut reperitione extra iudicium vt ff. de mand. si procuratorẽ &c.

ADDITIO. Tu dicas communiter secundum Doc. hic ipsum patrem posse constituere procuratorem ante litem contestatam, sicut dicitur in l. pisõ pro vt &c. in l. 1. in princ. ff. de procur. habet enim plus iuris pater quã tutor, qui habet vsumfructum, vt dicit in gl. Bart.

d Atque ita omnia.] subaudi prædicta, aliquas falso esset. quæ vendere non potest: vt hic subijcit quod posset, si esset dñs.

e Legitimam.] ergo de calũnia iurabit cum habeat legitimam administrationem: vt sup. de iure iu. l. 2. §. 1. & ibi plene dixi. Item an erat concipiendus libellus de filio, quod videtur vt ff. de admi. tu. l. 1. §. sufficit. & sup. de epis. & cle. authen. causa quæ. et an de patre, q vt. vt Desũt sup. de epis. & cleri. tamẽ Du. oẽs qui. §. nihilominus & alijs, q nus obseruando. & in hac sub auth. ed hodie. sed scriptione quocũq; modo fiat, sequitur. non est vis: quia pater semper respõdet, & de calũnia iurat.

5 † Pontificium, C. Th. quo verbo vsus ẽ Gra. tra. C. Th. sicut 6. tit. 1 l. 13 consimi. ... tit. 1 l. 13 C. Th. de Gel. li. l. tit. 13.

6 † Deest in C. Th.

7 † Hęc desinunt in C. Th.

8 † Confirmatur C. Th. antiquam.

9 † Sponsorem aut firmam in tutorẽ C. Th.

10 † Quandoque confirmatur C. Th.

11 † Sic C. Th. Desũt

f Vel ignorans.] qui ergo vendere non potest, actiones tamen exercere potest vt hic. Sed arg. cõtra. ff. de iure delib. l. ait Prætor §. est enim absurdum.

ADDITIO. Solue, q regula, quæ est in d. §. est. n. absurdum, loquitur in eo, qui agit nomine suo: in eo vero, qui nomine alieno agit, non procedit: ut hic.

g Docere.] docet enim mentiri: & sic debet, si vult innouare emptorem.

h Accipere.] etiam venditore inuito. quasi immineat euictio in limine contractus: & inf. de euictio. l. si post. sic & alias dat venditor fideiussorem inuitus, vt in Auth. de fideiuss. §. quod autem. in fi. §. colla. 1. Item non tenere contractum in præiudicium patris, & fideiussoris, licet non in pręiudicium filij; vt & sup. de præd. min. l. & si is. & sic non obst. sup. de leg. & consti. l. non dubium.

i Præscriptionem.] nisi triginta ann. quam dicunt currere etiam eo in potestate posito. quod non placet: et inf. de an. excep. l. 1. §. fi. & hic in fin. Adiunge auth. nisi &c. quæ est de nup. §. si vero expectet. collatio 4. & determinat, quod hic dicit.

K Vindicantibus.] quære vt sup. de rei uen. l. cum ẽ matre.

a *Nisi Dominus.*]no. pro opinione M. quem fieri dominum directè per præscriptionem 30. vel 40. ann. sic & ff. de dam. infec. l. si finita. §. Iulianus. & l. diui in prin. & ff. de vsucap. l. eū qui. cir. prin. & Insti. de vsu. fru. in prin. sed Io. dicit, acquiri vtile dominiū. B. effectum dominij. & satis in idem recidit. Et ad prædictas leges semper respondet, vt semper subaudiatur, quasi dicunt ergo vsucapione acquiri directum dominium, vt sup. de pac. l. traditionibus. Sed post præscriptionem 30. vel 40. ann. si bona fide possedit, hēt exceptionem, & Publicianā actionē immo vtilē in rē: & ita acquirit vtile dominium, vel effectū dominij: & pro hoc ff. de pig. l. 1. §. cū prædium. & inf. de præscr. lon. tem. l. super. & ff. de iureiur. l. si duo. §. Iulian. Si verò mala fide, acquirit solam exceptionem. In præscriptione verò 10. vel 20. ann. hēt vtrumq; vt inf. de præscript. 30. an. l. si quis emptionis.

b *Appaturerint.*]non autē prius cum agere nō possint: vt hic, & inf. tit. e. l. quæcunque. §. fin. & de an. except. l. fi. in fin.

c *Impuberem.*]nā cōtra impuberē nō currit præscriptio talis: vt inf. de præscript. 30. an. l. sicut in rem. sed cōtra aliū minorem currit. sed restituitur, vt dixi in ti. si in q. b. cau. in integ. restit. non est necess. l. fin. & d. l. sicut in rem. Item no. quod hæc auth. loquitur in lucris nuptialibus tm̄: sed hoc trahim' īm Ioan. & oēs, ad oē aduentitiū lucrum.

* Nouel. 24. §. si ne ro expectet.

* Ex li. 8. tit. 9. l. 4. C. Th.

1 † Defunt in C. Th.

* Cuiuslibet tituli largitione intestato fideicommisso, legato, codicillo, donatione, uel etiam legitur de bonis materni intestati &c.

2 † Confirmatur C. aui, proauiæ. Dc. et Thal.

* Parte quæ ex parte sint cohæredes.

Ista authentica dicit expressè, quod possessor dicitur dominus cōpleta præscriptione: qua tamē non currit filio in potestate posito h. d. Bal.

NIsi* tricennale tēpus transeat, quo possessor dominus[a] fit: & detētio accipientes dominos faciat, vel constituat, tempore incipiēte filijs currere, ex quo suæ potestatis esse appaturerint:[b] nisi tamē aliquem impuberem[c] ætas adiuuet.

Prouēta filio ex genere materno quocumq; titulo, patri acquiruntur solū quoad vsumfructū. eius morte finiendū: & ideo per patrē nō possunt alienari: nec eo mortuo tenentur fili' illa cōferre. h. d. Sal.

Impp. Arca. & Honor. AA. Florētio Præfecto prętorio.

LEX II.

QVicquid* auus, auia, proauus, proauia[1] † ex materna linea venientes, nepoti, nepti, pronepoti,[d] pronepti, testamento, fideicommisso, legato, donatione, vel alio quolibet titulo largitionis,* vel ēt ab intestato[2] † successione cōtulerint: pr̄ filio, filię ve integra, illibataq; custodiat, vt uendere, donare, relinquere, alteri obligare, sicut nec materna bona, non possit, vsufructu duntaxat ad eū pertinente: ita, vt quemadmodum ipse[e] super his reb. licentiam[f] totius potestatis amittit,[g] defuncto eo,[h] filio filiæve præcipua computentur. nec ab illis, qui ex parte[i] sunt cohæredes, vendicentur[k] Dat. Idi. Oct. Mediola. Olybrio, & Probino Coss. 395.

QVicquid.] CASVS. Superior lex loquitur de bonis maternis filijs acquisitis: hæc loquitur de bonis quæsitis aliunde. Sic ergo casum sic: Auus, vel auia, vel materna alia persona filijs aliquid ex testamento, vel ab intestato contulit titulo donationis, vel legati, vel fideicommissi, vel ex donatione: pater illi non poterit alienare, neq; obligare, sicut nec materna bona, usufructu illi rei col. permanente penes patrē remanēte, & quemadmodū eo defuncto, ita, ut ad filium reuertetur: sic filius eā tenet, & a cohæredib. suis uendicetur.

d *Pronepti.*]quia sunt institutionis.

e *Ipse.*]i. pater.

f *Licentiam.*]vtendi fruendi.

g *Amittit.*]s. pater.

h *Defuncto eo.*]s. patre. Accur. & sic est plana. sed P. dixit mortuo eo s. filio. asserens morte filij finiri vsumfructū patris, quod est falsum: vt. ad Tertul. l. fi. & i Auth. de hær. ab intest. cir. prin. coll. 9. & J. tit. e. l. fi. in fi.

i *Ex parte.*]alias ex patre, & al. ex patre.

k *Vendicentur.*]vt & J. de colla. l. fin. & inf. tit. e. l. quæcūq; & l. cum oportet.

Si oēs filii, quibus aliquid peruenit ex successione materna sunt in potestate, pater totius hēt usumfructū: si aūt oēs sunt emancipati, in vsufructu admittitur pro virili. si verò sunt misti, vsumfructū portionis eorū, qui sunt in ptāte, retinet in totū: emācipatorum verò pro virili. et hæc habent locum in nepotib. et pronepotibus. h. d. Sal.

Impp. Theo. & Valen. AA. Senatum vrbis Romæ.

LEX III.

SI viua* matre, emācipati sunt filii, &[3] † postea decessit mater, quā oī cōmodo destituitur[l] pater, neq; retinet vsumfructū,[4] † viriles ei inter filios (siue vn', siue plures sint) vsusfructus tribuimus[5] † portiones. ¶ Sin verò mulier moriēs alios ex filiis emancipatos a patre, alios in patria ptāte dimiserit, in[6] † hoc casu dispari vteē marit' delūct beneficio.[7] † qd̄ casui vtriq;[m] [8] † præscripsimus,[n] idest, circa eorū quidē portionē,[9] † qui adhuc in sacris[10] † retinētur, vsumfructum ex legum auctoritate retinebit[11] † pater: & præmium[12] † delatæ emancipationis (cum uolet) accipiet.[o] In eorum verò parte, quos exisse de potestate, viua matre, cōstiterit, vsumfructum virilis inter eos portionis secundū præscripta[p] percipiet.

¶ In nepotib.[q] etiam vel neptibus hoc obseruandum esse censemus, vt maritus, qui, vxore mortua non extātibus filiis, cum solis nepotib. vel neptib. ex hac[r] lege ad emolumentum vocandus[s] est: si

SI viua.] CASVS. Si mater decedēs filios reliquerit; aut oēs sunt a patre emācipati, aut oēs in sacris patris cōstituti, aut quidam emancipati, & quidam non. Primo casu proprietas rerū maternarū penes filios restabit, & in virilē vsusfructus partem pater uocabitur. In secundo casu usufru. omnium rerum penes patrem restat, proprietate remanente apud filios. Tertio casu, rerū filijs in potestate existentib. quæsitarum vsusfructus apud patrē in solidum remanet, ex emancipatis in partē uocabit. & hoc in prima. Idem est in nepotibus, uel pronepotibus cōstitutis i potestate, uel emancipatis. hoc in secunda. ut fiat. s. fi. milis distributio in filijs, quæ in filijs.

l *Destituitur.*]secundum ius antiquum.

m *Vtriq;.*]s. casui.

n *Præscripsimus.*]i. tem legē diximus qd̄ iuris sit.

o *Accipiet.*]s. dimittendo eos in sacris.

p *Præscripta.*]dicta.

q *In nepotibus.*]Quid sequat. uno uerbo dixisse potuit. s. idē est in nepotib. & pronepotib. & cæteris in potestate cōstitutis, uel emancipatis.

* Ex lib. 7. titu. 9. l. s. C. Th.

3 † Tunc demum.

4 † Virilis. C. Th.

5 † Portio nis. C. T.

6 † Dest, & confirmatur, C. Th.

7 † Sic. C. T. Dacalui.

8 † Præscribimus.

9 † Quo. hac l. Sed numquid in cæteris aduentitijs hodie? R̄n. nō: nā qa hæc lex ideo hoc admittit, qa decessit uxor huius uiri, quæ unū corpus erat cum eo, & eius fruebatur bonis ea uiuente. Et sic no. casum, quo succedit uxori in aliquo: ut no. J. com. de succ. l. affinitatis.

10 † Retinetur in omnibus cōstat Cod. Th.

11 † Dest omni C Th.

12 † Debitæ.

r *Ex hac l.*] s. si sunt nepotes isti emancipati, ut de filijs dixit. alias totum habet pater usumfructum: ut sup. ad Tertull. l. fi. & sup. proxi. §.

s *Vocandus est.*]in bonis uxoris, quæ est auia nepotū: & dicitur in totum, uelut si sunt in potestate: uel in uirilem, si emancipati.

Castis.

a *Constitutum est*. sed distinguitur, sint in potestate, vel non.
b *Constituat*. s. contra eos, idest in necem eorum.
c *Deteriores*. vt filiorum quidem iura ꝑ patres minuantur, nepotũ vero immutilata iura seruẽtur.
d *Habeat*. nunc separat, quod sup. coniunxit.
e *Præmium*. quod est hodie dimidium vsusfructus, vt if. ti. I. l. cum oportet, §. cum autem. & Insti. ꝑ quas perso. nõ acq ri, §. hoc quoq;.
f *Accipiat*. quod est hodie dimidia vsusfructus.
g *Manumittis*. post mortẽ auiæ. & sem ꝑ dic. i. emancipat, ut ff. quando ac. de pe. est. an. l. 1. §. 1.
h *Quòd si nepotes*. dixit de nepotib. filij, qui remãsit in ptãte. nunc ponit de nepotibus filij emancipati, vel filiæ. subiungitur postea de missis, id est quã do aliqui sunt in potestate aui. aliqui non.
i *Emancipato*. post eius emãcipationẽ: & sic non sunt in potestate aui, vt Insti. quibus mod. ius pat. pot. sol. §. fi.
k *Ab ipso*. s. auo.
l *Nepotes*. ex altero filio.

*Præmiũ. Legebatur hic trientem pro ꝑmio manumissionis. Sed a cõpositorib. fuit immutatũ, quasi sit hoc emendatũ vt in l. cũ oportet. §. cum aũt. inf. de bo. quæ lib.

1 † Trientẽ ex parte &c. C. T.
2 † C. T. in sacris. al. ꝫ sacris. al. a sacris.
3 † Alij in aui potestate, alij sui iuris sint circa &c.
4 † Trientẽ ex emancipationis.

OMni. CASVS. Si mr̃ filijs relictis decesserit, bonorum eius vsusfructus penes patrem remanebit, proprietate apud filios existentę siue pater ad secundas nuptias conuolauerit, siue non.
m *Firmitatem*. vt bona eius, eo conuolante ad secundas nuptias, filij nomine rerũ maternarũ sint obligata, & referentur hæc commoda filijs primi matrimonij vt ĩ. de sec. nup. l. si dos prioris, §. in illo. Vel dic, ꝙ facit mentionem de trib. superiorib. legibus.
n *Vocem*. ut inf. tit. 1. l. cum oportet, §. non autem.

5 † Facta. C. Th. facta.
6 † Deest, C. Th.
7 † Desunt in omnib.

DE BONIS quæ liberis. &c.
Superiori titulo modicum quid dictũ est de bonis filijsfa-

vnus, vel vna, pluresve nepotes ex filio vno, vel pluribus, qui in potestate decesserunt, procreati sunt, hoc iure vtatur, quod de filijs constitutum est.[a]

¶ Nam licet hoc nouum præsens lex constituat[b] in nepotes, non tamen ab re est, ut in hoc casu deteriores[c] esse nepotibus filij sinantur.

¶ Habeat[d] igitur auus veniens cum nepotibus in potestate durantibus, vsumfructum bonorum omniũ, quæ ex defunctę auiæ successione delata sunt.

¶ Cum verò his quoq; libertatem emancipatione largitur, similiter & ab ipsis (sicut de filijs constitutum est) *prę miũ[e] manumissionis accipiat:[f] vel si ex pluribus alteros manumittit, & alteros retinet, ex parte manumissorum 1 † legitimũ præmiũ, ex parte vero in potestate manentium retineat vsumfructum.

¶ Quòd si nepotes[h] sint, neptesve, aut emancipato[i] filio, aut ex filia, procreati, aut ab ipso[k] auo, auia viuente, 2 † sacris dimissi, idem auus virilis cum ipsis portionis habeat vsumfructum.

¶ Si verò ex nepotibus, neptibusve eo tpe, quo in auiæ successionẽ vocantur, 3 † alij in aui sunt ptãte. i. mariti defunctæ, alij sui iuris sunt, circa ꝑsonas quidẽ eorũ, qui ĩ ptãte consistunt, & in vsufructu cõsequẽdo, & 4 † in emãcipationis præmio cõquirẽdo, rõ supradicta seruetur. In ijs vero, qui sui iuris sunt, facultas capiendi vsusfructus virilis inter eos portionis habeatur.

¶ Eadẽ aũt & de pronepotibus vtriusq; sexus sancimus, manẽte definitione, quæ de singulis, 5 † sancita est, 6 † & si filij sint pariter, ac nepotes.[l] Dat. 6. Id. Nouẽb. Rapẽnæ 7 † DD. NN. Theod. 14. & Valẽtin. 3. AA. & Coss. 422.

Pater per trãsitum ad secunda vota non perdit vsumfructum sibi quæsitum in rebus filiorum. h. d. Sal.

Imp. Leo. A. Callistrato PP. per Illyricum.

LEX IIII.

OMnem ambiguitatis cõfusionem amputantes, hac liquida, & compendiosa lege sancimus, circa vsumfructum maternarum rerum nullam esse differentiam, siue in priore matrimonio pater, ex quo filios habuit, permanere voluerit, siue nouercam filiis superinduxerit: legibus, quę de maternis bonis latæ sunt, suam habentib. firmitatem.[m] Patres igitur vsumfructum maternarum rerum, etiam si ad secundas migrauerint nuptias, sine dubio habere debebunt, nec vllam filiis, vel quibuslibet ex persona eorum contra patres 8 † improbã vocẽ,[n] accusationemque posse competere. Dat. Cal. Septẽb. Anthem. A. 2. Coss. 478.

TITVLVS LX.

De bonis, quæ liberis in potestate patris cõstitutis ex matrimonio, uel aliàs acquiruntur, & eorum administratione.

Lucra nuptialia non quæruntur patri per filium, nisi quò ad vsumfructum, sicut nec bona materna, h. d. Sali.

Impp. Theo. & Valent. AA. 9 † ad Senatũ Vrbis Romæ.

LEX PRIMA.

CVm * venerandæ[o] leges vetuerint patribus iure potestatis acquiri quicquid eorum filiis[p] auus, auia, proauus, proauia, à linea materna 10 † uenientes quocunque[q] titulo cõtulissent, hoc quoque cõuenit obseruari, * vt quicquid vel uxor marito non emancipato, uel maritus vxor in potestate positæ, quocunque titulo, vel iure contulerit,[r] hue transmiserit, hoc patri nullatenus[s]

milias obuenientib. Nunc autem generaliter ponit de omnibus bonis ei quacunque causa obuenientibus, & administratione patri in ea lib. competenti. Az. Generalior est hic titulus, quam superior, cũ superior de delatis a linea materna, hic generaliter vndecũq; venit.

CVm veneranda. CASVS. Dictũ est in superiori titulo, quod filij quicquid acquirunt ex linea materna, acquirunt patri quantum ad vsumfructũ. Lex ista hoc addit, quod quicquid lucratur filius in potestate cõstitutus ab vxore sua, vel filia a marito, & tum acquiritur patri quantũ ad vsumfructum.
o *Cum veneranda*. quæ sunt sup. titu. l. 1. & 2. ecce ergo quomodo lex ista ampliat ius illud.
p *Filijs* supple maternis.
q *Quocunque titulo*. restringe, ut inter viuos, vel causa mortis, non ex causa dotis, vel donationis ante nuptias, ut inf. l. prox. certe imò & ex causa dotis, ut if. l. 3. in princ. & inf. l. proxi. non a coniuge sed a patre prouenerat dos, & donatio, & ad eum rediret, vnde plene ad eum redit.
r *Contulerit*. inter viuos, vel in ultima voluntate.
s *Nullatenus*. nisi quoad vsumfructũ, vt inf. l. prox. in fin. ADDITIO. Per hæc l. dici. Bart. hic, ꝙ dicta portio illa, quam lucratur filiusfam. ex dote, vel filiafam. ex donatione ꝑpter nuptias, ex forma statuti ciuitatis, illud est aduentitium, & per consequens non uenit fratribus conferendum, vt sup. titu. primo, l. secunda, & de colla. l. fin. ita & tenet idem. Bar. in l. si cum dotem, §. trãsgrediamur, in fi. ff. solu. matr. videas eũdem latius in l. dotẽ ff. de castrensi pecu lio. ubi hoc pulchrè limitat.

8 † Improba voce accusatione posse.
9 † Ad Senã. post alia.
* Ex lib. 8. tit. 10. l. 4. C. Th.
10 † Venientes.
* Vt. Hãc legẽ citant Leo, & Anthem. l. 5. inf. eodem Cont.

acquiratur, atq; ideo in eius tantũ, cui delatũ est, iure durabit. D. [1]† 7. Id. Nouẽb. Rauennę. [2]† D. D. N. N. Theodosio 12. & Valentiniano 2. Coss. 426.

Quamuis lucrum ex coniugio filio in potestate quæsitũ patri non acquiratur, nisi quo ad vsumfructum, tamen dos vel donatio propter nuptias ipsi lucranti ab ipso patre data, vel constituta, ad patrem redit. Sal.

Idem AA. [3]†, Hierio PP.

LEX II.

CONstitutionis nouæ capitulum clariore interpretatione sancimus,[a] vt quæ per filios, n[illegible] pot[illegible]s, pronepoter, itẽque filias, neptes, proneptes, quamuis in ptãte sint, minimè acquiri [4]† patri decernimus: à marito,[b] vel ab vxore quocũque titulo collata,[c] siue vltima transmissa voluntate, nullus ad id quoque ptinere existimet, qđ ab ipso parẽte datũ, vel dotis, vel ante nuptias donõnis cã ꝑ vna ex memoratis personis præstitũ fuerat, vt minimè ad eũ, si casus tulerit, reuertatur.

¶ Prospiciendũ est.n. ne hac iniecta formidine, parentum circa liberos munificentia retardetur,[d] sed vt his potestatis iure ad parẽtes reuersis, [5]† cęterarum rerum, quæ ex substantia speciali coniugis ad superstitẽ deuenerãt, quãuis [5]† idem in sacris sit, fructu tamen solo, atq; vsu parẽtibus deputato, dominium [7]† qui à coniuge, vel quę [8]† à marito meruit, reseruetur, parente propter emancipationis [9]† beneficium si voluerit, sicut in maternis rebus, vel quę per eandem lineam veniunt præmium[e] habituro. Dat. 10. Cal. Mart. Felice, & Tauro Coss.

Filiifamilias in lucris nuptialibus liberos suos habent hæredes, hoc primo. Si dicti liberi postea moriũtur, auus eorum paternus in dictis lucris retinet vsumfructum: maternus vero auus eorum in proprietate a se datorum succedit, h. d. Bal.

Idem AA. Florentio PP.

LEX III.

QVod[*] scitis[f] prioribus continetur, nec à filia, quæ in potestate est, donationẽ[g] ante nuptias patri, nec à filio dotem[h] acquiri, eo [10]† addito confirmamus, ut defunctis his[i] adhuc in potestate patris, si liberis extantibus moriantur, ad liberos[k] eorum[*] eadẽ res iure hæreditatis, non ad [11]† patres iure peculij [12]† transmittantur, nec [13]† per nepotes auo, videlicet acquirendæ.[m]

¶ Sin autem[n] idẽ nepos, superstitibus tam patre[o] quàm auo paterno,[p] diem suum sine liberis obierit, eorum dominium, quæ ad ipsum ex matre,[q] vel ab eius linea[r] peruenerint, non ad auum, sed ad patrem[s] eius[t] perueniat, vsufructu videlicet in huiusmodi casibus, auo (dum superit) reseruando.[u] Dat. 7. Id. Septemb. Cõstantino. Theodosio A. 17. & Festo Coss. 439.

Lucra nuptialia, vel alia quælibet filiis obuenta quæruntur quoad vsumfructũ parentibus, qui habent in potestate lucrantes, & si dicti lucrantes postea moriuntur, nihilominus perseuerat, sed proprietas primo defertur liberis lucrantis, secundo fratribus consanguineis, & uterinis, tertio vterinis tantum, quarto ad parentes proximè defunctorum, quinto iure peculii reuertitur ad parentes, qui lucrantem in potestate habuerunt, alienatione videlicet interim interdicta habentibus vsumfructum, h. d. Sal.

Impp. Leo & Anthemius AA. Erythrio PP.

QVæcunque res ad filiũ, vel filiam, nepotes, siue pronepotes vtriusque sexus in potestate constitutos,

---

COnstitutionis.] CASVS. Hęc lex [illegible] legis est [illegible] quic[illegible] de filiis [illegible] [illegible] vel vxor [illegible] totum [illegible] qui [illegible] sed hoc modo intelligẽdum [illegible] de dote, & donatione propter nup. [illegible] si gener meus moriatur, dotem quam dedi pro filia mea, pleno iure ad me reuertitur, & si vxor filium, quæ est nurus mea decedat, donatio ꝓpter nuptias pro iure ad me reuertitur. Acc.

a *Sancimus.* i. confirmamus. Alij subaudiunt circa capitulum & facit mentionem de prima l. huius tit.

b *A marito* vxor.

c *Collata.* inter se.

d *Retardetur.* vt & sup. de donat. nup. l. si cõstante [illegible] in prin. & in Auth. vt lib. de ca[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] coll. [illegible] & dos ad patrem redeat, etiam liberis existẽtibus [illegible] in. do. l. [illegible] in prin.

e *Præmium* emancipationis [illegible] [illegible] bonorum, vt oportet [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] autem.

QVod scitis. Illa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] habeat [illegible] partes principales. Secunda ibi, Sin autem. Bald.

CASVS. Quod dicitur in l. superiori, habet locum filijs non extantibus. Alioquin si filius tuus, vel filia habeant filios, prius transmittunt ad filios, quàm ad patrem, vel ad auum, & prius ad patrem quàm ad auũ.

f *Quod scitis.* i. statutis sup. eod. l. 1. & 2. ibi, cæterarum rerũ, quæ ex substantia.

g *Donationem.* quã a suo marito lucrata est.

h *Dotem acquiri.* intellige cu patri erãt de lucrando, quocũque modo matrimonium [illegible] [illegible].

i *His.* ad quos talia lucra peruenerint.

k *Ad liberos.* præferuntur n. filij in succedendo, ut sup. com. de suc. l. fi.

l *Tecum* qđ est alibi, si cũ filios nõ hẽt, vt ff. d' castr. pec. l. 2.

m *Acquirendæ sunt.* quantum ad proprietatem usufruct: namque perseuerat.

n *Sin autem.* prosequitur in filia lucrante tantũ, cum supra dixerat de filio.

ADDITIO. Hic §. secundum vnam lect. quam vr ponere gl. in uerbo, tã patre, h. d. secũdum Bar. hic, nepote decedente in bonis quæsitis à matre uel linea matrena, auus maternus [illegible] fertur paterno. Per hunc tex. dicit idem Bar. in auth. itaq; supra com. de suc. qđ qñ auctũ est successionẽ parentes, parẽtes ex parte matris præferũtur in bonis quæsitis ex materna linea, & parentes ex parte patris præferũtur in bonis quæsitis ex latere patris, pro quo reputat hũc tex. sing. Tũ adde, quod. idẽ Bar. in l. post dotẽ, in ff. solu. matr. dicit hic esse casum singularẽ, qui nõ est alibi, quod qñ pater dedit dotẽ filiæ, & eam stipulatus est ꝑ filia, ꝑ mortua filia sine liberis, patre, & matre, & fratribus superstitibus, pater solus succedit in dote, quod sequitur Roma. consil. [illegible]

o *Tã patre.* lucratis, nõ suo nepotis. Acc.

p *Auo paterno.* lucrantis, qui est proauus morientis.

q *Ex matre.* lucrata respectu, licet præmortua, nam sic lucrat paternum.

r *Linea.* lucrante.

s *Ad patrem.* qui ꝓximior est in gradu: ut in Auth. de hære. ab intest. §. 2. coll. 9.

t *Eius.* lucrantis, qui est auus morientis.

u *Reseruando.* nõ ergo perit vsusfruc. patri, uel auo ẽmortuo, ꝓprietatio, licet hoc dixerit P. vt & diximus supra. h. lex.

QVæcunque.. CASVS. Pater hẽt vsumfr. in ijs, q filius lucratus est uel filia, [illegible]

---

[1]† Sic C. [illegible] a [illegible] [illegible] l.
[2]† Defun[illegible] in orbus.
[3]† Hetico.
[4]† Deest i[illegible]
[5]† Cætero[illegible]
[6]† Idẽ in [illegible] lucris sint.
[7]† Quo[illegible]
[8]† Pro[illegible]
[9]† Benefi[illegible]
[*] Et non. Th. de pa. bo. ti. 5.
[10]† Quocunque addito.
[*] Eadem confir. nouel. Th.
[11]† Patrẽ nouel Th.
[12]† Transmittatur, ne per &c. & confir. nouel. Th.
[13]† Desunt sequentia osq. ad subscriptionẽ vsque, in nouel. Th.

ex priore, vel secundo, aut tertio, seu numerosiore coniugio * peruenerint, 1† ex dote, a vel 2† quacunq; donatione, b seu hæreditate, c vel legato, vel fideicommisso earum rerum vsque in diem vitæ suæ pater, vel auus, vel proauus vsumfructum habeat; easdem res quocunq; modo alienādi, vel pignori, seu hypothecæ iure obligādi facultate eis penitus interdicta: d dominio, videlicet, earū 3† apud filios, e & nepotes, f siue pronepotes vtriusque sexus 4† permanente, et si ex eodem matrimonio g procreati non sint. h ex quo eædem res ad parentes eorum qui, quæue in potestate sunt, fuerint deuolutæ. Eo, videlicet, obseruando, vt morientium fratrū sororumue portiones, qui quæue ex eodem matrimonio i progeniti, vel progenitę sunt, primo quidē ad liberos eorum (vt dictum est) si tamen fuerint, deinde his non extantib. ad superstites tantūmodo fratres, k vel sorores eorum perueniant, aut de superstite, si ex iisdē l fratribus, aut sororib. vnus, vnaue remanserit. Oib. aūt, qui ex eodē cōiugio fuerint procreati, defunctis, tūnc demum ad eos, qui ex alio m sūt matrimonio editi, easdē res pro virili parte peruenire statuimus: 5 † nullo aūt ex memoratis psonis existēte, parētes eorū eas percipere. n

¶ Parentibus vero, quorum sub potestate sunt, vsumfructum duntaxat habituris, memoratas res iure potestatis alienandi, vel obligādi licētiam denegamus, non prohibendis iisdem quādocunq; sui iuris fuerint, nulla tēporali præscriptione obsistēte, easdem res omnibus modis vindicare: nisi fortè posteaquam a potestate parentum eos contigerit liberari, tantum tēporis effluxerit, vt ex continua, & inconcussa tenentis possessione eorum intentio excludatur. o Dat. 5. Calen. Mart. Martiano, & Zenone Coss. 469.

Sicut quæsita a marito vxor non acquirit patri, nisi quo ad vsumfructum, sic nec quæsita a sponsa. Salic.

Iidem AA. Nepotiano. 6† Mag. militum Dalmatiæ.

LEX V.

NOn sine p rōne & de negotio, qđ inter matremfamilias, cuius vestra suggestio meminit, & germanum eius vertitur, magnitudo tua diuersis legibus ex vtraq; parte prolatis, nostrā credidit consulendam esse clementiam, cum mulier diuersis iuris lectionibus eundem intelligi maritum, & sponsum niteretur probare, germanus aūt mariti nomē q illi soli, qui nuptias cōtraxisset, ea recitatione cōstitutionis r Diuorū retrò Principū Theodosii, & Valētiani (qua cauetur, quicquid maritus, vel vxor in potestate cōstituti, inuicē sibi reliquerint, nō patri acquiri, s sed ad eorum ius pertinere) 7† imponi.

¶ Quāuis ergo significatione nominis maritus, vel vxor post cęptū matrimoniū intelligat, ex quo, videlicet inducta est dubietas, attamē qa cōsequens est ambiguas, atq; legum diuersis interpretationibus titubantes causas benignè, atq; naturalis iuris moderamine temperare: nō piget nos in præsenti quoq; negotio, de quo sublimitas tua suggessit, ęquitati conuenientē Iuliani * tātę existimationis viri, atq; disertissimi iuris periti opinionē seq: q qdē 8† de dotali prædio tractatu proposito, idē ius tam de vxore, quam de spōsa obseruari arbitratus t est, licèt lex Iulia de vxore tantum loquatur. Qua ratione tam sponsalitiam donationem, quam hæreditatem, quam memoratus sponsus suā sponsam lucrari voluit, non acquiri patri, sed ad eam peruenire, benignius esse prospicimus. * Dat. Calen. Iun. Leone A. 5. Coss. 471.

sed potestatem alienandi nō habet: proprietas pertinet ad illos, qui nascuntur ex filiis, vel filiabus, & si non ex illa vxore susceptos, a qua aliquo titulo, hæc bona ad maritum peruenerūt: & sic indistincte admittuntur, sed si filij nō extant, ptinet ad fratres: si fratres non extant, pertinet proprietas ad patrem, vel ad auū.
a *Ex dote.*] hoc ex pacto.
b *Donatione.*] hoc ex contractu.
c *Hæreditate.*] hoc ex vltimo iudicio.
d *Interdicta.*] nisi pro vtilitate filij: vt inf. eo. l. fi. & ad hoc sup. de secun. nup. l. si quis priori, §. fina.
e *Apud filios.*] s. lucrantes.
f *Et nepotes*] succedētes patribus suis, qui lucrati fuerant occasione maritali.
g *Ex eodem matrimonio.*] ex quo lucrum ad filios peruenit.
h *Non sint*] isti nepotes, vel pronepotes. ad filios .n. lucrātes referri non potest. multo magis ergo pertinet, si procreati essent ex eodem. & in eo casu, quando sunt vnius matrimonij, vel non, si vnus eorū decederet, primo suis liberis, secūdo fratribus vtrinq; coniūctis, & sic eiusdem matrimonij, tertio fratribus alterius matrimonij, vltimo deferri hæreditas auo, vt subijcit. & sic frater auo defuncti præfertur per hæc iura: vt s. com. de succes. l. fi. & de le. hær. de emācipatis. q hodie corrigitur per authē. defuncto. sup. ad Tertul. & auc. cessante, sup. de legi. hær. Item videtur, q etiā iure Auth. hic parēs posset lucrari quātū lucrari posset ex pacto non existentium liberorum: vt sup. de secun. nup. auth. sed & si quis. Sed certè ibi loquitur cum parens, qui lucratus est dotem, vel donationē propter nuptias, transit ad secūda vota: tunc .n. filius eius adipiscetur illud lucrum: q filius si moriatur sine sobole, redit ad patrem lucrū illud pro pacto non existentium liberorum. at lex ista loquitur, cum filius ipse, vel filia lucratus est aliquid ex matrimonio suo, sibi quo ad proprietatem: patri quo ad vsumfruct.
i *Ex eodem matrimonio.*] ex quo lucrum peruenit ad filios.
k *Fratres.*] pdictis vtrinq; coniunctos.
l *Ex iisdem.*] ex eodē matrimonio natis.
m *Ex alio.*] sed numquid ad eos primo, qui sunt ex eadē matre, si lucra ista venerint a matre, vel ab ascendentib. per matrem? immo videtur hic parificari vterinos, & consanguineos, non distincto, unde bona veniunt. & sic est contra P. ad id, quod no. in. s. com. de succes. in auth. itaq;.
n *Percipere.*] iure peculij olim. hodie iure hæreditatis: vt in Auth. de hære. ab intest. §. 2. colla. 9.
o *Excludatur.*] vt & inf. de an. excep. l. 1. §. fin. & sup. de bon. mat. auth. nisi.
p NOn sine.] Mulier a sponso lucrata erat donationem vel hęreditatē patre viuo: postea frater cū ea patri succedens petit hoc communicari, quasi in solidum patri quęsitū, mulier dicit se sic habere præcipuum, vt haberet, si a viro habuisset habuerat. n. a sponso.
q *Nomen illi soli.*] s. niteretur imponere, quod est inf.
r *Constitutionis.*] quā habes sup. eo. l. 1.
s *Acquiri.*] subaudi quo ad proprietatē, sed non quod ad vsumfructum.
t *Arbitratus.*] vt ff. de fundo. l. 4. & ad hoc, inf. ad leg. Iul. de adult. propter.
Cum.

*Cōiugio Ergo licet quarto nubere, qđ cū Constāti. Harmeno. ait esse vetitū. Cont.
2 † Peruenerit.
3 † Qualicunque.
3 † Ad.
4 † Pertinente.
5 † Nulla. Dua.
6 † Nepote
Casum ponitur.
7 † Imponere. Du.
* Iuliani nō extat, sed Caij sinoiis in l. 4. ff. de fu. dot. Con.
8 † Qui cū de dotali.
* Prospicimus Ea, q a patre profecta, filio vt extraneo acquiruntur, vt si donatione facta fauore matrimonij, cēsentur esse peculij aduentitij, gl. i auth. vnde si parens. s. de in offi. test. Et ideo in illis filiusf. mil. hēt hæredem. Gui. Pa. q. 148.

C*Vm oportet.*] Casus istius l. vsq; ad fi. talis est. Supra dictum est de ijs, quæ acquiruntur filijs ex linea materna, vel ex matrimonio: hic vult dicere de ijs, quæ acquiruntur filijs ex suis fortunis: puta quia mercator erat, pater habebit in eis vsumfructũ, apud filium proprietate manente, nec poteris proprietatem in alios filios tuos, si quos habes, vel extraneos transferre. in pecul. castrẽsi, vel quasi nihil habebis. Excipitur, quando quis aliquid relinqt filio tuo hac conditione, ne tibi vsusfruc. acquireretur. Et qñ pater mortuo vno ex filijs in portionem defuncti succedit vna cum fratribus defuncti ex vtroq; parente coniunctis. non habeat pater vsumfruc. in portione fratrum & hoc est, quod dicit, attamen filius tuus a te rationem administrationis tuæ exigere non debet, nec habet bona tua propter hoc obligata: quia malè gubernes res filij tui, vel malè vtaris. Poteris enim vti frui pro voluntate tua, & de vsuris poteris res cõparare, & in alium quemcumque transferre. Sed si vsumfructum in reb. prædictis pater petere voluerit, alij hæredes petere non poterunt: quia bene potuisti ei remittere ius petendi ad alios filios tuos. QVM AVTEM. Pater quando filium dimittebat a patria potestate, retinebat tertiam partem omnium bonorum & quo ad proprietatẽ: hodie ita non est: sed habebit medietatem vsusfructus. & hanc habebit, siue dicat, quando filiũ emancipat, nisi pater expressè renunciet. Et est not. quod filius habet omnia bona patris obligata ad hoc, vt si pater aliquid de suo alienet, possit plenam habere securitatem.

aliquid contemplatione patris datũ est filio: vt argu. ff. de acq. hære. l. aditio. & de vulg. subst. l. sed si plures. §. in arrogato. Item, si pater dedit ei fundum, vt inde se aleret, & inde postea quæsiuit fructus, dicuntur ex re patris: vt ff. ad Treb. l. balista. & de vsu. in fideicom. §. nonnunquam. Sed quid si pecuniã dedit pater filio, ipse autẽ filius inde vsuras acquisiuit? Videtur idem, nam dicitur Institu. per quas personas nobis acq. §. 1. ex re patris, vel eius rei occasione. & per hoc est dicta l. sed si plures. §. in arrogato. licet sit argu. contra ff. de verbo. signif. l. vsura pecuniæ. & arg. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. fi. Item quod sic largè accipiatur ex re patris, habes ff. de iure do. l. 5. vsque ad §. si pater. Item quid si dubitetur, vnde acquisitum fierit? Respon. Ioan. hoc præsumi ex qualitate personarum. Quid. n. si filius nihil sciat operari, & negligens sit, & pater diues sit? Præsumã ex re patris esse. Et e contra si studiosus filius, & pauper sit. Bona, quæ pater: præsumam ex [illegible] habet aduẽtitia causa quæ [illegible] lius famil. [illegible] sup. arbi. vnde pretu. l. si defunctus. sed sumantur in vxore præsumitur quæsita semper ex bonis viri, haberet vt sup. de donat. inter vir. & vxo. l. etiam. ff. de do. inter vir. & vx. l. Quintus. Vel dic, referre quis petit, an frater, vt communicet, an ipse qui quæsiuit petit, vt pretium habeat, & sic qui agit probet: vt ff. de proba. l. ei qui. † Nouel. 8. c. Sacris. scillicet vinculis. 8. 7. 4. [illegible] f *Grauius.*] no. vt hic, & j. ead. l. §. si autem res. in fin. & ff. de leg. 2. l. cum pater. §. euictis.

Hodie bona vndecumque quæsita (dummodo non ex patris substantia) filiisfamilias non quærit pater, nisi quo ad vsumfructum: exceptis castrensibus, vel quasi, quæ pleno iure remanẽt filiis: & exceptis aliis pluribus casibus in auth. hic positis. h. d. vsq; ad §. nõ autem hypothecã. Sali.

Imp. Iustinianus A. Demostheni PP.

LEX VI.

CVm oportet [a] similem prouidentiam tam patribus, quàm liberis deferri: inuenimus autẽ in veteris [b] iuris obseruatione multas esse res, quæ extrinsecus ad filiosfamilias veniũt, & minimè patribus acquiruntur: quemadmodum [c] in maternis bonis, vel quæ ex maritali lucro ad eos perueniunt, ita & in ijs, quæ ex alijs causis filijsfamilias acquirũtur, certã introducimus definitionem. Si quis itaque filiusfamilias, vel patris sui, vel aui, vel proaui in potestate constitutus, aliquid sibi acquisierit, nõ ex eius substãtia, [d] cuius in potestate cõstitutus sit, sed ab alijs quibuscunq; causis, quæ ex liberalitate fortunæ, vel laboribus suis ad eum perueniant: eas suis parentibus non in plenum (sicut antea fuerat sancitum) sed vsque ad vsumfructũ solum acquiret: & eorũ vsusfructus quidem apud patrẽ vel auum, vel proauũ, quorum in sacris [e] sit cõstitutus permaneat: dominium autem filijsfamilias inhæreat, ad exemplum tam maternarum, quàm ex nuptialibus causis filijsfamilias acquisitarũ rerum. Sic etenim & parẽti nihil derogabitur vsumfructũ rerũ possidenti: & filij non lugebunt, quæ ex suis laboribus sibi possessa sunt, ad alios transferenda aspicientes, vel ad extraneos, vel ad fratres suos, quod etiã grauius [f] multis esse videtur: exceptis castrensib. peculijs, [g] quorum nec vsumfructũ patrem, vel auum, vel proauũ habere veteres leges concedunt. in his. n. nihil [h] † innouamus, sed vetera iura intacta seruamus: eadem obseruando etiam in ijs peculijs quæ quasi castrensia peculia ad instar castrensia. peculij accesserunt. [h]

IN AVTH. vt li. ma. & auiæ. in princ. colla. 8. constitu. fin.

Cõtra voluntatẽ testatoris, vel cõtrahẽtis patri nõ acquiritur vsusfructus. h. d. Bald.

* EXcipitur, quod eis datur, vel relinquitur ab aliquo parentum cõditione hac adiecta, ne ad patrem perueniat [i] vsusfructus.

IN AVTH. de hære. ab intesta. ven. §. si verò. cum. coll. 9. constit. 1.

a *Cum oportet.*] quod dicit Constantinus in rebus maternis, & Arcadius in omnibus ex linea materna venientibus: vt sup. tit. 1. l. 1. & 2. Item quod dicit Theodosius, & Leo in dote, & donatione nuptiali, & in cæteris donationibus, legatis quoque & fideicom. inter coniuges relictis: vt sup. eo. l. 2. & 3. & l. quæcumque. idem dicit hic Iustinia. in omnibus cæteris aduentitijs. & dic oportet. i. decet: & sic accipiunt ff. de iust. & iu. l. 1. in princ.

Oportet pro, decet aliquãdo accipitur.

b *In veteris.*] non vetustissimi: quia vetustissimo omnia quærebantur: vt Instit. per quas perso. no. acquiri. in princ. sed de iure, quid erat ante te, Iustinianus dixit.

c *Quemadmodum.*] exemplificatiuè.

d *Non ex eius substantia.*] ex substantia patris esse videtur, si

g *Exceptis castrensibus peculijs.*] hic no. quoddã peculium est profectitium s. quod acquirit filiusfami. de rebus paternis, de quo modo dixi, quod patri ex toto quæritur. Est & castrense, quod in castris quæritur: vt ff. de castr. pecul. l. si castrense. & l. si fortè. Est & quasi castrense, quod in ciuitate quæritur ex publica causa, vt salaria ex publico: vt sup. de inoffi. testa. l. fi. & de his subijcit hic. Est & aduentitium, de quo modo dixi.

h *Accesserunt.*] castrensia ergo & quasi, non quæruntur patribus etiam quo ad vsumfructum. Sunt & alij casus, in quibus similiter pater non habet vsumfrum. & sic lege hic authen. excipitur &c. quæ est in Auth. vt li. ma. & auiæ. in princ. collat. 8.

i EXcipitur. *Perueniat.*] s. vsusfructus: vt in cor. & datur curator huiusmodi rei, cum pater non habens vsumfructum nõ sit legitimus administrator: vt in eod. cor. est.

Stud.

& ad hoc vt huiusmodi lex possit opponi, in Auth. de alie. & emphy. §. sancimus, colla. 9. & inf. prox. auth. item hæreditas, in fi. quam hic lege post istam. Et est illa sumpta de hæredib. ab intesta. §. si vero cum, colla. 9.

Quando pater habet consortium proprietatis, non habet vsumfructum in filii portione, hoc dicit, Bal.

* ITem hæreditas [a] fratris, sororisve, ad quam vna cum patre [1] † admittetur, [b] & forsan [c] si aliunde quærat lege prædicta.

IN AVTH. vt nulli iudi. §. quia vero. coll. 9. const. 9.

Hic habes casus, in quib. patri non quæritur vsusfructus. h. d. Bal.

* IDem est in iis, quæ ex lege [h] deferuntur liberis, parentibus præsumentibus soluere matrimonium sine causis lege definitis.

Finis Authent.

Sequitur textus l. Codicis.

¶ Sub hac tamen definitione hûc legis articulû [2] † inducimus, vt successione quidẽ earundem rerum, quę extrinsecus filijsfamilias acquiruntur, iura eadem obseruentur, quæ in maternis & nuptialibus rebus statuta sunt. [e]

Pro rebus filii, quas pater administrat rōne sui vsusfructus, filius hypothecā nō hēt in rebus paternis, nec rōnem administrationis à patre potest exigere, nec patrē impedire de acquisitis ex prædictis rebus quo voluerit disponere, & si pater remiserit vsumfructū filio, cęteri filii ab eo nō possūt petere ēt patre mortuo. h. d. vsq. ad §. cū aūt. Sal.

¶ Non autem hypothecam [f] filijsfamilias aduersus rem patris viuentis adhuc, seu iam mortui sperare audeant, nec ratiocinia ei super administratione inferre, sed tātūmodo alienatione, vel hypotheca suo nomine patrib. denegata, rerū habeat parens plenissimam potestatem vti fruique ijs rebus, quæ per filiosfamilias secundum prædictum modum acquirūtur: & gubernatio rerum earum sit penitus impunita, & nullo modo audeat filiusfamilias, vel filia, vel deinceps persona vexare eum, in cuius potestate sunt, easdem res tenere, aut quomodo voluerit gubernare, vel si hoc fecerint, patria potestas [g] in eos exercenda est: sed habeat pater, vel aliæ personæ, quæ superius enumeratæ sunt plenissimam potestatem vti frui, gubernareque res prædicto modo acquisitas.

¶ Et si quid ex vsu harum pater, auus, vel proauus collegerit, habeat licentiā, quemadmodum cupit, hoc disponere, & in alios hæredes trāsmittere, vel si ex earum [3] † rerum fructibus res mobiles, vel immobiles, [h] vel se mouẽtes comparauerit: eas etiam, quomodo voluerit, habeat & transmittat, & in alios trās ferat, siue extraneos, siue liberos suos, seu quamlibet personam.

a ITem hæreditas. in parte filij. & hoc si filius coniunctus erat defuncto ex vtroque parente: vt in corpore continet. Vel dic hæreditas, &c. s. defertur filio pleno iure.

* Nouell. 28. §. si uero cum.

1 † Admittitur quæratur.

b Admittetur. acquiretur ita filio, vt non habeat vsumfructum.

c Forsan. hic versus male hic ponit. dic ergo, quod dēt esse in fine superioris auth. nam ex illo corp. s. vt lic. mat. & auiæ. circa prin. ibi, hoc itaque non solum &c. ac si dicat, sicut mater, vel auia dare potest hac l. vt vsusfructus non acquiratur patri, sic & extraneus. Sed forte Ir. qui sic posuit, intellexit, quod si extraneus instituit me & filiū meum quòd in sua portione non habeā vsumfructum, sicut si successissem cū eo alteri filio. sicut cum filius meus emācipatus instituitur à matre, vel ab aliquo ascendente per matrē, vt sup. de bon. ma. l. 3. Excipitur etiam alius casus, q. est in authen. idem est, quā hic lege, quę est in corpo. vt nul. iud §. quia vero. colla. 9. Accur.

* Nouell. 124. §. quia verò.

2 † Introducimus.

d IDem est. Ex lege. l. ista, vt in corpo. & etiam antiqua, vt & sup. de diuor. l. cōsensu. §. pē. mittuntur enim dissoluentes matrimonium in monasteriū cum tertia parte rerum, & duæ filijs seruantur, in quibus pater vsumfructum nō habet. An autem in cæteris rebus aduentitijs talium filiorū pater retineat vsumfructum? Puto, quod sic. nam non mittitur in monasterium, sicut monachus, sed quasi pœnitentiam acturus. Item si pater fructuarius, monachatur, an extinguitur vsusfructus quem habet? Videtur, quod sic, cum pro mortuo habeatur, vt supra de episcop. & cler. l. Deo nobis, § primo. Sed certe non quo ad comedendum est mortuus, & ideo non finitur. Sic ergo nota casus, in quibus non quæritur patri vsusfructus, s. in castrensi, item in quasi castrensi, ut in l. cum oportet, §. exceptis. Item in tribus casibus, quos habes in tribus auth. & sic sunt quinque. Est & sextus, si pater remittat, ut in hac l. §. sin autem. Item septimus, quando adit aliquam hæreditatem patre nolente, vt inf. eodem l. fin. §. si autem patre. Est & octauus quando filio legatur seruus, ut manumittat, vt inf. eodem, l. fin. Item nonus scilicet, si vsusfructus legatur filio. Nam seruitus seruitutis esse non pōt, ut ff. de usufructu lega. l. prima. Item decimus, si donauit Imperator filiofamilias, ut inf. eod. l. cum multa. Vel fortè hoc casu pater habeat commoditatem fructuum.

Vsusfructus, an pdatur per monasterij ingressum.

Vsusfructū aduētitiorū filij in multis casib. patri non quæritur. In his aduentitijs, quorum vsusfructus patri non acqritur. filius tā hēt liberā administrationem, & dispositionē inter viuos c. fi. in fi. de iud. in 6. & in Authen. vel li. mat. & auiæ. in prin. col. 8. Non tā d illis pōt testari. Doc. in l. qui in potē te, ff. de testa. & in l. pe. C. qui testa. face. poss. Patris bona non sunt filio obligata pro mala administratione.

e Statuta sunt. sup. eodem, l. quæcunque, & sic corrigitur hæc, sicut illa per authent. defuncto, & per authent. cessante.

f Non autē hypothecam. nota, duo dicit, primum administrationis rationem non reddendā. & sic sup. de episco. & cler. l. orphanotrophos. & inf. eodem l. fina. §. hoc proculdubio. Sed argum. contra inf. eodem l. fina. §. sin autem æs alienum. Aliud, q. bona patris filio nō sint obligata pro mala administratione: cui secūdo dicto est contra infra ead. l. §. fin. Solu. hæc corrigitur. Vel hic loquitur de expressa, ibi de tacita, vel ibi in rebus materni generis, & in rebus nuptialibus. hic in alijs. Vel verius non habet filius hypothecam, quia malè fit vsus pater, uel male gubernet, ut hic dicit, sed ut rem alienatam à patre, vel eius consequatur pretium, ut ibi, & infra eodem. l. fi. §. non habente licētiam.

g Patria potestas. vt cū, filii et corrigat gubernādo, ut infra de patria potestate, l. 4. & ff de fur. l. serui. & filij. Erubescit enim lex filios fieri castigatores parētū, vt hic, & in Authē. de nup. §. si vero expectet. coll. quarta, ibi & circa talium, & sup. titu. s l. fin. in fi. Sed arg. cōtra, ff. de condi. cau. da. l. 3. §. 3. Item fallit in casu, quod hic dicit. vbi pater plenissimam potestatem non habet, ut infra de sen. pa. l. fi.

3 † Deest in omnib.

ADDITIO. Tu dicas cum Bar. hic, ubicunque pater dissipat bona filij, si quidem filio ad ipsa bona potest dari regressus, quia uendit res immobiles, quæ non consumuntur, tunc filius non potest reprehendere patrem, ita loquitur hic, si uerò dissipat res mobiles, quę non possunt apparere, & pater soluendo non esset, & esset homo malæ vitæ, tunc potest ei administratio interdici, ut d. l. fi. inf. de sent. pas. facit l. Imperator, ff. ad Trebel.

h Mobiles, vel immobiles. sed an extinguatur usufructus patris rei mutatione, si pater ædificat domum in solo filij? Rñ. non, cum adhuc duret aduentitiū, & sic vsusfructus curat: secus i alio vsufructuario, ut v. ff. d. vsufr. l. quoties, §. fi.

a *Memorato*. quo ad vsumfructum.

1† tenore. b *Lucretur*, non explicat an teneat remissio, vel diuturna donatio viuente patre, sed morte eius dicit eã confirmari.

c *Cum autem Constãtiniana*. quam non habemus.

d *Non solent*. sed quæ sunt, quæ non quæruntur patri tẽpore Cõstantini? Respon. a matre delata vt sup. tit. 1. & idem, quòd hic, habes Insti. per quas perso. no. ac. §. hoc quoq;.

e *Maiores*. i. parentes.

f *Amplioris*. quia dimidiam vsusfructus habebit in omnib. aduentitijs, non solum in maternis.

Seruũ manumittẽs peculium donare uidetur. g *Sed nisi*, &c. vt & inf. de emanci. li. l. fi. sed in eo, qui manumittit seruum, contrariũ seruatur, quia vf donare peculiũ, nisi expssè retineat, ut inf. de pecul. eius qui libe. me. l. 1.

h *Ad eos*. s. filios emancipatos.

i *Diximus*. supra de bo. ma. l. 1. 2. & 3.

k *Legibus* sup. eod. l. 3. & 4. Accur.

l *Introduxerunt*. per totum tit. C. & ff in qui. ca. pig. ta. cõtra.

m *Quod nos* ut & infra q. po. in pig. ha. & sup. de secũ. nup. l. si quis prioris. §. si. habes ergo pro cõstati, res patris filio obligari, & sic est cõtra, sup. ea. l. §. nõ autem. Sol. ut ibi.

* Lege. Extat in l. 1. 2. & 5. De bon. mater. C. Th.

n *Dubitabatur*. in nostro casu, quo eodem modo constat contractam hypothecam.

o *Initium*. sic ergo pignorum obligatio præcedit personalẽ, sicut fideiussor vt Insti. de fideius. §. 1. & ad h... ff qui po. in pig. ... l. 1.

p *Deferenda*. i. tempore ... filius quę ... tunc potest gerere, uel non gerere.

q ... ideo qui ... bona ...

C*Vm multa* C.A. ...

2† In hac ... Dus.

¶ Sin autẽ res sibi memorato[a] modo acquisitas parens noluerit [1]† retinere, sed apud filiũ, aut filiã, vel deinceps psonas reliquerit, nullam post obitum eius licẽtiam habeãt hæredes alij patris, vel aui, vel proaui eundem vsumfructum, vel quod ex hoc ad filiosfamilias peruenit (vt potẽ patri debitum) sibi vindicare, sed quasi diuturna donatione in filium celebranda: qui vsũfructum detinuit, quem patrẽ eius habere oportuerat, ita cã intelligatur, vt eundem vsumfructum post obitum patris ipse lucretur;[b] parente ius exactionis quasi sibi debitæ à filio, qui vsumfructum consensu eius possidebat, suę posteritati, vel successioni minimè transmittente, quatenus ĩ omni pace inter se successio eius permaneat, nec altercationis cuiusdam (maximè inter fratres) oriatur occasio.

Pater habet solum hodie dimidiam vsusfructus in prę mium emancipationis, etiam si nihil in emancipatione dictum fuerit. hoc dicit vsque ad § sed cum tacitas, Sal.

¶ Cum autem Constantiniana[c] lege* cautum erat, si filijfamilias ab ijs, qui eos in potestate habent, nexu paterno per emancipationem liberentur, debere patrem tertiã partem bonorum, quę acquiri non solent,[d] quasi remunerationis gratia à filio accipe res vel retinere, & ex hac causa iterum patr. non minima substantiæ liberorum adimebatur, sancimus hmõi casu interueniente, & emancipatione liberis imposita, & non tertiam partem dominij rerũ minimè acquisitarum, sed dimidiã vsusfructus apud maiores,[e] qui emancipationem donant, residere, exceptis, & in hoc casu castrensibus, & quasi castrensibus tantummodo peculijs, quibus nihil [2]† ex hac causa diminuitur. Sic enim nec liberis cuiuscũque sexus aliquid dominij auferetur, & patribus amplioris[f] patrimonij vsusfructus assignabitur. Hoc obtinente, & si in emancipatione sibi parẽtes hoc minimè seruauerint, sed nisi[g] specialiter, vel in emancipatione huic præmio renunciauerint, uel donatione facta sese & ab huiusmodi beneficio alienauerint, & in liberos hoc transtulerint, manere [3]† apud eos etiam tacentes ius, & beneficium vsusfructus retinendi, vt post obitum eorum vsusfructus in omnibus memoratis causis ad eos[h] perueniat, quorum dominium est, scilicet secundum quod iam diximus,[i] in successionibus eorum omnibus seruandis, quæ de maternis, & nuptialibus bonis consultissimis legibus[k] definita sunt.

aliquid trãstulit, an eo patri acquiratur vsusfructus proprietate apud filium remanente, quæritur? Dicit, q; no, sed ad similitudinem castrẽsium plenã proprietatem consequitur filius, vt enim &c.

r *Præstita sunt*. ut supra de don. inter vi. & vxo. l. pe. & inf. de do. l. sancimus, §. j. & sic de similib. ad similis procedit.

Alias.

3† Ad eos, in omnib.

Tacita hypotheca in rebus patris filio concessa competit à tempore inchoatæ administrationis, non à tempore malæ gestionis, h. d. vsque ad finem. Sal.

¶ Sed cum tacitas hypothecas tam veteres leges in quibusdam certis casibus introduxerũt[l] quàm nos[m] in maternis, cęterisque [4]† donationibus, quas seruare necesse est, & dubitabatur[n] ex quo tempore hypothecas competere oportet, vtrum ne ab initio, an eo [5]† tempore, ex quo male aliquid gestum est: compendiosa narratione interpretamur, initium[o] gerendæ, vel deferẽdę[p] administrationis, vel obseruationis[q] esse [6]† spectandum, & nõ tempus, ex quo male aliquid gestum fuerit. Recitata in nouo Consistorio Palatij D.N. Iustin. Da. 3. Calen. Nouem. Decio V.C. Coss. 529.

4† Rebus. al. virũq; deest, ut i manuscri.

5† Deest i alijs.

6† Seruandum.

Donata à Principe, vel ab Augusta non quæruntur patri etiam quo ad vsumfructum sicut nec castrensia, hoc dicit, Sal post Bal.

Idem A. [7]† Iuliano PP.

7† Ioann.

LEX VII.

CVm multa priuilegia Imperialibus donationibus iam præstita sunt,[r] dignum incrementum & his [8]† conferre nostra dignata est clementia. Si [9]† quis igitur a Serenissimo Principe, vel à piissima Augusta, siue masculus siue fœmina [10]† donationes sit consecutus, vel consecuta, siue mobilium, siue immobilium, siue se mouentium rerum, filiusfamilias tamẽ constitutus, vel constituta: habeat huiusmodi res omni acquisitione absolutas, & nemini eas [11]† acquirat, neque earum vsumfructum pater, vel auus, vel proauus sibi uendicet, sed ad similitudinem castrensis peculij omnem facultatem in eas filij, vel filiæfamilias habeant.

8† Offerre.

9† Quidã.

10 Donatione.

11† Acquisitis.

Vt enim Imperialis fortunā omnes supereminet alias, [a] ita oportet principales liberalitates culmen habere præcipuū. Da. & ꝓposit. 12. Cal. Apr. Constan. Lampadio & Oreste VV. CC. Cos. 530.

Filio in potestate maiore annis vigintiquinq. hæreditatē recusante adire vel quærere id, quod quæsitum quæreretur patri quo ad usumfructum, pater solus potest sibi quærere, & ei & in eum dabuntur actiones, non in filiū: similiter & econtra, cogitur tamen pater filio in iudicio agēti consentire. h. d. vsq. ad §. sin autem in secunda. Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX VIII.

CVm non solum in maternis rebus, quæ filijsfamilias deferuntur, sed etiā in alijs omnibus, quæ acquisitionem effugiunt, (& maxime post nouellā nostri [1] † numinis legem, [b] quæ oīa, quæ extrinsecus ad filiosfamilias, vel filias perueniūt, & non ex paterna substātia sunt, non esse acquirenda patribus statuit, nisi tantūmodo ad vsumfructum, variæ altercationes exortæ sint, & [2] † varius euentus, [3] † variusq; continetur [4] † cōtractus, & semꝑ in iudicijs versantur, necesse [c] est vtiliter, & apertissime oīa dirimere.

Sancīmus itaque in omnibus rebus, quę effugiunt quidem dominij acquisitionē, sed vsusfructus tantummodo patri offertur, vel alijs parentibus à filiofamilias cuiuscunque gradus vel sexus, siue pater adire [d] filiumfamilias integræ ætatis cōpellit, & ille reclamandum existimat, siue filiusfamilias adire cupit, & pater in contrarium inclinat, liberam habere licentiam, & patrem ipsū sibi adire hæreditatem recusante [e] filio, & omne siue dānum, siue lucrum in suam habere fortunam nullo ex hoc præiudicio filio generando. Siue econtrario patre recusante filius adire hęreditatem voluerit, nullam acquisitionem, nec vsumfructum patri offerri, sed ipsum filium sibi imputare, si quid ex hoc contigerit, nulla actione neque contra patrem danda, [f] vbi aduersus eius voluntatem filius hæreditatem, vel legatum, vel fideicommissum, vel aliud [5] † quicquam ex quocunq; titulo siue donationis, siue contractus [g] [6] † alterius, sibi acquirere maluerit. neq; aduersus filium simili mō [h] actione extendenda, vbi recusante eo, pater sua authoritate hæc sibi vindicet, huiusmodi aditionis tramite ex præsenti lege patri cōpetēte: sed habeat pater omnium licentiam, & actiones mouere, & ab alijs pulsari, vbi ad eum totum commodum aduenit. Et filius simili modo in agendo & pulsando solus habeat & detrimentum, & cōmodum, necessitate per officiū iudicis patri imponēda [i]

a *Alias.*] scilicet fortunas. Accur.

C*Vm non solum.*] CASVS. In princ. ponit harengam. s. quod in superioribus ll. dictum est recitando scilicet quod pater habeat vsumfruc. in rebus maternis filiofa. quæsitis, nec, solum in his, sed in alijs rebus. Vnde circa materiam istā plures oriebātur altercationes. Dic ergo sic, filio tuo erat delata hęreditas, aut est plenę ętatis, puta vigintiquinque ann. aut vltra septem ann. tñ citra vigintiquinq; aut erat septem ann. Primo casu dicit, te iubente vult adire hæreditatem, aut non. si nō, tu uero volueris, poteris, & ad te spectabit cōmodum & incommodum, & ages aduersus debitores hęreditarios, & actionem suscipies, nec filio tuo aliquod generatur præiudiciū. Si tu nolueris, ille vero voluerit, eam adire poterit, & pleno iure acquiret sibi, & omne damnum & emolumentū ipsum sequetur. Si tamen agere velit vel conueniatur, requirēdus est tuus consensus. & hoc in prima. Si vero maior septem an. minor vigintiquinque, & vult adire hæreditatem sibi delatam, potest, & si illā hæreditatem gubernare noluerit pater, quia nec aditioni cōsensit, dabitur curator illi hęreditati. Si vero filius noluerit, & tu volueris eā adire, pleno iure eā consequi poteris, sicut supr. in 2. parte l. dictum est. in vtroque tamen casu, siue filio recusante pater adierit, siue patre recusante filius agnouerit, & filius læsum se dicat, in integrū restitui poterit. & hæc sunt vero in filiofa. pagano. Si vero fuerit miles & hæreditatem sibi delatā recusauerit, poterit eam licet ex castrensibus actionibus quæsita, pleno iure consequi, hoc est quantum ad proprietatem, & quantum ad vsumfructum, quasi ab initio fuisset hæres institutus, & ad patrem commodum & incommodū pertinebit, filio nullo imminēte præiudicio, & hęc sunt vera, qñ filius nō vult, aut econuerso, & hoc in tertia.

b *Legem.*] quam habes sup. e. l. cum oportet.

c *Necesse est.*] subaudi ideo, &c.

d *Adire.*] hæreditatem puta. Vel dic adire generaliter, idest lucrum [illegible] vel acquirere.

e *Recusante filio.*] in hoc corrigitur ius vetus, nam nō aliter poterat olim talis hęreditas qri, nisi præcedente iussu patris filius adeat, ut ff. de acq. hær. l. si quis mihi bona. §. iussum. ff. ad Trebel. l. seruo inuito in princ. Item an habeat hoc locum, si filius habeat substitutum? arg. q sic [illegible] in fi. nam pater & filius eadem persona reputantur, ut sup. de impub. & alijs subst. l. fi. Itē an idē si vocet ab intestato filius? Vř. q non, vt inf. eo. in fi. Sed ad huc puto idē pp̄ ṗdictā rōnē, qa eadē ṗsona cū filio vř. Itē an idē in seruo, ut eo nō volente adire (q pōtēt dño volente) ut. s. admittat dñs? Rñ. nō puto, ut sup. de hære. insti. l. cum ꝓponat. Itē an idem i. querela si filius delatā sibi querelā recusat, an deferat. patri. Respon. non, vt ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. in prin.

f *Danda.*] creditori hęreditario, uel simili.

g *Contractus.*] nō ergo est hæc lex specialis in hęreditate tantū, vel in ijs. q in vltima voluntate tm̄ relinquunt, sed ēt in contractib. inter viuos, ut & inf. e. §. fi. & sic est cōtra. ff. de pecu. l. si quis seruū. §. ēt. vbi dicit patrē uel dñm teneri inuitū. Sed nō tenetur in solidum, vt hic dicit, sed peculio tenus, ut ibi.

h *Simili modo.*] & hoc est nouū ius. nā olim tm̄ 4 vel 5 imo 6. actiones cōpetebāt filiofamilias, ut ff. de act. & obl. l. filiusfamilias. & l. in factū. Sed hodie oēs ex aduētitia causa, ut hic, & habes. ff. de indi. l. si lōgius. §. 1. Accur.

i *Imponenda.*] captis pignorib. ut inst. de satisda. tut. & cura. §. qb. constitutionibus vel indicēdo mulctā, vel alijs remedijs ṗtorijs, ut ff. de ven. inspi. l. 1. §. qd ergo. Arg. tñ cōtra. Insti. de acq. h. ꝑ arrogat. §. fi. Quid ergo si pr̄ interpellatur nō cōsentit, & iudex ꝓcedit ī cā an ualeat iudiciū? Vř valere, quasi sufficiat prēm pp̄ hoc interpellari, ut arg. ff. ut in poss. lega. l. 1. §. non exigit. Econtra quod non, quia cum effectu debet consentire argu. ff quod quisque iur. l. 1. in fin. quod videtur tutius. Sed si pater compulsus consentit, videtur iudicium non valere. ut ff. de indi. l. 2. circa prin. & ff. de auth. ut l. 1. §. Solu. illud quando quis compellitur agere, uel defendere, hic autē agenti consentire. Itē si procuratorio nomine agat filius, quòd po est, ut ff. de procurato. l. filiusfamilias. §. ipse quoque filius, an egeat, patris consensu? non videtur, cū non agatur circa peculium. sicut hic loquitur. Ecōtra, q sic. s. q egeat, quia qui non admittitur pro se, nec pro alio sine consensu patris.

1 † nominis.

2 † Desunt Du.

3 † Variosque continent.

4 † tractatus, Du.

5 † quicquid. al. quid.

6 † Deest in omnib.

Pater & filius eadē persona reputantur.

Patris cōsensus in quib. casibus sit filiofa. agēti necessarius.

1 Idē Bar. & Sal. per tex. in c. & qui generaliter de procu. li. 6.

tantummodo filio consentire vel agenti, vel fugienti, ne iudicium [1] † sine patris voluntate videatur consistere. Et hoc quidem, si plenæ ætatis [a] filius est, qui paternam voluntatē sequi non patitur.

Filio minore annis viginti quinque recusante adire, adit pater, & econtra: & vtroque casu filius potest restitui: & patre nolente bona filii administrare, debet curator ei dari h.d.l. vsque ad §. similique modo. Sal.

¶ Sin aūt in secunda [b] ætate adhuc filius est, & hæreditate [2] † ei delata, pater consentire adeunti hęreditatem noluerit, vel, patre volente, ipse ipse reclamauerit, si quidem recusauerit filius, licentiam damus patri simili modo hæreditatem adire, & eam pleno iure habere, ijs omnibus, quæ superius diximus, locū habentibus.

¶ Sin autem, patre recusante filius adire maluerit, damus quidem licentiam ei hoc facere. [c] Nolente autem patre res filijs gubernare, ꝑ ꝑ causę necessitatem: habeat facultatem filius adire competentem iudicem, & ab eo petere curatorem hęreditati [d] dari, per quem gubernatio rerum [3] † ad eum delatarū procedat: in vtroque casu [e] in integrum restitutionis auxilio minimè ei denegando. [f]

Si filius miles recusat adire hereditatem castrensem, pater ad adeundum admittitur tanquā heres institutus. h.d. vsq; ad §. ubi autem. Sa.

¶ Similique modo & in milite filiofamilias, qui recusauerit aditionem hæreditatis, quę ei [4] † ex castrensibus occasionibus veniat, patri danda licentia adire hæreditatem, vt ad ipsum perueniat pleno iure, tam per vsumfructum, quam per dominium eandem hęreditatem possessurum, quasi ipse pater ab initio fuisset [h] hæres institutus: eo videlicet subiacente omnibus oneribus hęreditarijs, & omnia commoda habituro, & ad filiū nullo periculo redundante. ¶ Et hæc quidem in ijs casib. obseruanda sunt, quib. discordia inter patrem, & filium vertitur.

Vbi voluntas patris & filii concurrit in adeundo, pater habet tantum vsumfructum, & actiones intentat consensu filii. & sumptus facit de suo proprio. h.d. vsq; ad §. sin autem æs alienū. Sa.

patris: nam nemo admittitur pro alio, quin & pro se admittatur. Sed ali qui pro se admittuntur, qui pro alio non, vt ff. de postu. l. 1. § & est ratio, secundum P. quia videtur filius non esse integer homo ad agendum, sed medius. V̄n nec præscriptio ei currit, vt infra, de auna. except. l. 1. in fi. Sed per patris consensus reintegratur: quod in seruo non potest esse, cum ipse nec medius homo sit, & ideo non agit etiam domino consentiente, vt supra de iudi. leg. servus. 1 Quid in tutore? Dic, quod potest sine consensu patris, ut ff. de in ius voc. l. quæsitum. Item quid in præcepto facto ei cōfitenti in iudicio? Videtur, quod nec hoc valeat, nisi & pater consentiat, cum sententia sit, & ex eo actio in factum detur, & sententia dicitur præceptum, & tempora quadrimestria dantur, vt ff. de iudicijs, l. si debitori. E contra, quod teneat etiam sine patre, & nec sit sententia, cum nullæ aliæ sint partes iudicis in confitentes, &c. ut ff. ad l. Aquil. l. proinde 2. §. fi. Solu. potest distingui an detur in confessum extra iudicium, & sic non dicitur sententia, an post contestationem litis & probationes, & cōfessiones inductas, & tunc sit sententia, vt d. l. si debitori. & alia dicta l. proinde. Item an coram arbitro filio agente debeat consentire pater? Videtur, quod sic, ut ff. de arbit. l. 1. Sed puto contra, ut ff. de peculio, l. 3. §. sed si filius. Item an lite cōtestata debeat compelli, si forte tunc quoquo modo fuit omissum? vel an valeat, si postea consentiat? Resp. non cōpellitur, nec sponte consentientis proficit. quia iam stetit in iudicio sine voluntate. Nec obstat supra, de procurat. l. licet, quia ibi habet tantum, cuius nomine agitur, hic filius suo nomine, non patris agebat. Item opponitur de eo, quod est supra, de collat. authen. quod locum. vbi admittitur etiam sine consensu in quibusdam casib. sed ibi speciale fauore dotis. Item opponitur ff. de minori. l. denique. §. sed verum. ibi, & quidem in potestate manens etiam inuito patre, &c. Sed dic illud in actione in factum, quæ datur pro executione, hic aūt de causa principali, quia consenserat in prima. Item si agat filius in causa castrensis peculij, uel quasi, an exigatur patris consensus? V̄r, ꝙ non, ut argum. ff. ad Macedonia. l. 1. Econtra quod sic, per legem istam, quod puto verum. Item an in publica accusatione, quam filius facit? Respon. idem ratione prædicta. & sic corrigitur ff. de adulter. l. inter liberas. §. penult. & l. filium. vel aliud in accusatione, argumen ff. ad Trebellia. l. nam quod. in prin. 2. Item an contra ipsum patrem agendo consentiet pater, quod potest quandoque? Resp. non puto, quia omne beneficium legis est prorogādum, ut in Auth. constitutio, quæ de dig. §. illud. col. 6. Quidam tamen vt Otto & Va. dixerunt, quod nunquam exigitur consensus patris, nisi quando patri non quæritur vsusfructus, quia non vult. tunc enim debet consentire in signum repudiationis vsusfructus. Si autem vsusfructus patri non quæratur, quia nec potest, agit filius sine consensu, vt dicta l. de minoribus. l. denique. & per dictam authent. supra, de colla. & per aliam legem de noxa. l. noxali & ll. sequentib. & in titul. de noxali. §. finali. Sed ibi pater consensit, secundum nos, vel corrigitur in hoc, vt debeat hodie consentire.

ADDITIO. Hanc distinctionem Ottonis dicit Par. hic esse verissimam. consulit tamē propter cui tandas opiniones, patris consensum ē peradhiberi, quando haberi potest.

a *Aetatis.*] vigintiquinque an. ut sup. de ijs, qui ve. æta. l. finali.

b *In secunda.*] idest, ante vigintiquinque an. sed post septem. nam de infantili ætate dicit infr. eod. §. vbi autem pueriliis ætas. Prima ætas impuberis. §. 3. inf. eod. Secunda, maioris vigintiquinque annis. Thaleleus hic.

c *Hoc facere.*] etiam sine authoritate alicuius. Nam curatorem non habet, quia nec posset habere, cū sit in patris potestate, ut statim dicent, nec pater authorizat, quia nec eam volebat.

d *Hæreditati.*] Nota, nam filio, cum sit in patris potestate, tutor uel curator dari non potest, vt supra de cura. furi. l. fin. resp. & Instit. de tute. in princ. Sed datur hæreditati. sic & alias datur bonis, ut ff. de cur. bo. dan. l. 1. & 2. & ff. quib. ex causis maior. l. ab hostib. in princ. & infra, de cap. l. 3. Sed quid si est singularis res puta legata à Titio filiofamilias, & pr̄ non vult eam intendere? Resp. & tunc datur curator illi rei singulari, utar. in Auth. ut liceat ma. & auię. § 1. i in pri. col. 8.

e *Casu.*] quando repudiauit filius, & pater accepit. uel econtra quando accepit filius patre repudiante.

g *Denegando.*] sed videtur non dari, ut supra, qui & aduersus quos. l. fina. Solu speciale est hic. Vel dic restituitur non aduersus patrem, sed aduersus ipsam repudiationem quam fecit. Vel dic, restituitur, si pater adhuc adiuerat, alias non, vt ibi.

g *Ab initio fuisset.*] quid ad rem, cum in his pater nihil haberet. quasi diceret in aduentitia erat habiturus vsumfructum, vnde non mirum si vocatur pater filio repudiante, sed hic nihil erat habiturus? Respon. imo posset olim occupare iure peculij filio intestato mortuo, ut ff. de castr. pecul. l. 2. hodie secus, ut sup. eo l. 2.

VBI AVTEM. CASVS. in hoc §. vsque ad §. vbi autem pueriliis. talis est. Si vterque nostrum hæreditatem sibi

1 † in iudicio sine patris uoluntate.

1 Dicas, ꝙ qn̄ filius agit noie ꝓcuratorio, non requiritur pr̄is cōsensus, fm communi. Doc. de quo est hodie casus in c. gnāliter. §. 1. de ꝓcura. li. 6.

3 † sibi.

Iudicis ꝓceptū an sit snīa.

2 Contrariū tenēt cōiter Do. hic & in l. post. §. 1. ff. de his qui vt indig.

3 † in eum. in omni.

4 † ex castrensib. actionib. ꝓueniat al. & ita in omnibus.

Filio in patris potestate cōstituto nō datur tutor nec curator.

sibi delatā voluerit: tu habebis vsumfru. & ages noīe filij, & actionē suscipies, & de fructibus, quos pcipies, sumptus facies: & si hæreditas debitis obnoxia fuerit, primo vēdes mobilia: & si hæc non sufficiunt, vendes immobilia, & creditoribus satisfacies: & si hoc non facias, de ppria bursa cogeris soluere vsuras. si ille, qui filium tuū hæredem instituit, legata ab eo præstanda reliquit, de fructu vel reditu hæditatis solues legata: si non sufficient, vēdentur primò res, non tamē inutiles, mobiles, deinde immobiles steriles, & satisfacies legatarijs. mancipijs aut hæreditarijs victū subministrabis: nec in aliquo deteriorabis. ppietatē. à ratiocinijs eris immunis, & à cautionibus quas extranei fructuarij pstare cōsueuerūt. Item filios & filias ales non obtetu hæreditatis, sed natura suggerēte: & econuerso filius, si ad inopiam vergas, subministrabit tibi necessaria. extra autē causas prædictas, scilicet ob æs alienū, & pter legatarios, non distrahes: sed in his sic: & si emptor inuentus non fuerit, pignori obligabis: nec venditionem retractabit filius: ita ve res mobiles distrahantur, vel immobiles, quæ hæreditati sunt onerosæ: ut earum pretium in causas hæreditatis procedat. Vltimò dicit, q filius nullatenus in his, in quibus habes vsumfr. ipse proprietatē, testari poterit te viuēte, vel vendere, vel obligare.

1 † vendere.

a *Vbi autem.*] Hæc est secunda pars.

b *Moueat.*] Hoc fallit in casu. s. quando vult filiafamilias agere pro dote, quam dedit pater vel alius: vt s. de collat. auth. qd̄ in locum. Sed cū hic dicatur sol cit patrem actionem mouere, an satisdabit iudicatum solui, vel de rato? Videtur, q non, cum agit ut

Pater agēs in aduentitijs, an satisdare debeat iudicatu sol ui vel de rato.

2 † eminēt omnibus.

¶ Vbi autem [a] in vnum volūtas eorum concurrit, & pater vsumfructū, & filius habeat proprietatem: & in agentibus, & fugientib. pater quidem suscipiat actiones, & moueat, [b] cuiuscumque ætatis filius inueniatur. adhibeatur autem etiam filiorum cōsensus, nisi adhuc in prima ætate sunt constituti, vel longè absunt: sumptibus videlicet à patre propter rerum incrementa [c] faciendis. cum enim nuda proprietas apud filium inueniatur, ex qua substantia possibile est eum sumptus litis dependere? [d]

Si æs alienum est in hæreditate aduentitia: vt soluatur, permittitur patri bona vendere: qui si sit in mora, cogitur de suo vsuras soluere: legata vero & fideicommissa annalia ex reditibus si sint sufficientes debent solui: aliàs bona minoris, & reditus, licèt sint pretiosiora, debent vendi: & mancipia hæreditaria per ipsum patrem debent ali: & à redditione rationum, & cautione fructuaria pater releuatur. hoc dicit vsque ad §. ipsum autē. Sal.

¶ Sin autem æs alienum ex defuncti persona descendit: cum etiam apud veteres hæc esse substantia intellagitur: quæ est detractum æs alienum superfederit: [e] habeat pater licentiam ex rebus hæreditarijs (primum quidem mobilibus: sin autem non sufficiunt, ex immobilibus) sufficientem partem nomine filii [1] † venundare, vt illicò reddatur æs alienum, & non vsurarum onere pergrauetur.

¶ Quòd si pater hoc facere supersederit, ipse vsuras vel ex reditibus, vel ex substantia sua omnimodo dare compelletur. [f]

¶ Sin autem legata, [g] vel fideicommissa siue annalia, siue semel relicta [2] † imminent huiusmodi personis: si quidem tales reditus sunt, qui sufficiunt ad annalia legata, pater ex huiusmodi reditibus hoc dependere compelletur.

¶ Sin autem non habeat substantia sufficientem reditum ad legatorum, vel fideicommissorum præstationem, vel minime reditus, vel aliàs accessiones contineat: [h] sint tamen res mobiles, vel immobiles, steriles quidem, non tamen inutiles, veluti domus in prouincijs pretiosæ, vel vbicumque posita [3] † ædificia vel substantia, ex quibus huiusmodi legata possint explicari: licentia dabitur patri sufficientem partem eorum similiter filij nomine [i] vendere, & satisfacere legatis: hoc proculdubio obseruando, vt & mancipia ipse vsufructuarius [4] † alere debeat, [k] & omnia circa vsumfructum facere, quę nullo modo proprietatem possint deteriorē [l] facere: paterna reuerentia [m] eum excusante & à ratiocinijs, & à cautionibus, & ab alijs omnibus, [n] quæ ab usufructuariis extraneis à legibus exiguntur, secundum nostræ constitutionis [o] tenorem, quam [5] † super huiusmodi casibus tulimus.

Pater tenetur alere filios, & econtra. nec potest pater, licèt habeat vsumfructum, bona filii alienare, nisi in solutione æris alieni, vel si sunt onerosa hæreditati: nec ecōtra filius bona, in quibus pater habeat vsumfructum, potest alienare præter eius consensum. h. d. vsque ad §. vbi autem puerilis. Salic.

¶ Ipsum autem filium, vel filiam, filios, vel filias, & deinceps alere patri, necesse est, non propter [6] † hæreditates, sed propter ipsam naturam, & leges, quæ [7] † à parentibus alendos esse liberos imperauerunt, [p] & ab ipsis liberis parentes, si inopia

legitimus administrator, vt s. de admi. tu. l. fin. § defensionem, secus si vt extraneū eum defendat: ut ff. qui satisd. cog. l. si filius. vbi de hoc dixi.

c *Propter rerum incrementa.* idest quia fructus percipit, et sumptus facit. sic & ff. de vsufructu, l. hactenus.

d *Dependere.*] quasi dicat nulla.

e *Supersederit.*] vt ff. de iure do. l. mulier. in prin. & ff. de verb. sig. l. subsignatum. §. bona. & l. hæreditatis appellatio, & ff. de coll. bono. l. cum emancipati. in prin. Sed arg. cōtra. ff. ad Treb. l. cogi. in prin.

3 † suburbanæ.

f *Compelletur.*] Hic ergo exigit filius ratiocinia à patre: qd̄ est s. e. l. cū oportet, §. nō aūt hypothecā. & j. proxi. §. sed lex hoc facit, non filius.

g *Sin autem legata.*] Notabilis est iste versic. sm Bal. & ad hoc alle. quod vniuersalis vsufructuarius tenet soluere de reditibus.

4 † aleret, in omnib.

h *Contineat.*] scilicet substantia.

i *Filij nomine.*] not. cām alienandi. sic & ff. de ven. i pos. mitt. l. 1. §. diminutio. & ff. de pe. hær. Diuus.

k *Alere debeat.*] secundum dignitatem mancipiorū: vt & ff. de vsufruc. l. sed & si quid. § mācipiorum.

l *Deteriorem facere.*] sic de quolibet fructuario. vt ff. de vsufruct. l. si cuius. §. fructuarius.

5 † iam super.

m *Reuerentia.*] secus ergo in matre: ut s. de secun. nupt. l. hac edictali. §. his illud. Et sic nota casū, ubi fructuarius non satisdat. sunt & alij: ut ff. vsufr. quemad. caueat. l. si vsusfru. §. plane. Itē de ratiocinijs nō reddēdis no. vt s. eo. tit. l. cū oportet. §. nō aūt. & s. de sec. nup. l. si quis prioris. §. fi.

Vsufructuarius quādoque releuat à satisdatione.

n *Omnibus.*] quia nō finit illis modis omnibus. ut & alias: & subaudi fere: quia debet morte finiri.

6 † ætatem.

o *Constitutionis.* quā habes sup. eod. l. cum oportet, §. non autē.

p *Imperauerunt.*] s. vtrique, vt subijcit, & inf. de pat. potest. l. filia. & ff. de liber. agnosc.

7 † & à Di.

pia ex vtraque a † [a] parte uertitur.

¶ Sed pater quidem in prædictis tantummodo [b] causis habeat licentiam ritè res filiorum familias vendere filij [c] nomine: vel si emptorem nõ inuenerit, 2 † ritè pignori supponere: [d] nullo modo licentia concedenda filijs easdem venditiones, vel hypothecas retractare.

¶ Non autẽ licentia parentibus danda extra memoratas causas res, quarum dominiũ apud eorum posteritatẽ est, alienare, vel pignori vel hypothecæ titulo dare. Sed si hoc fecerint, sciturisq́; necesse est eos in legum laqueos [e] incidere, quibus huiusmodi venditiones, vel hypothecæ sunt interdictæ: exceptis videlicet, rebus mobilibus uel immobilibus, quæ onerosæ hæreditati sunt, vel quocũq; modo damnosæ, quas sine periculo vendere patri cũ paterna pietate licet, vt pretiũ earum [f] vel in res, vel causas hæreditarias procedat: vel filio seruetur.

¶ Filijs autem familias in ijs duntaxat [g] casibus, in quibus vsusfructus apud parentes constitutus est, donec parentes viuunt, nec de ijsdem rebus testari 3 † permittimus, neque citra voluntatẽ [h] eorum, quorũ in potestate sunt, vlla licentia eis concedenda, dominium [i] rei ad eos pertinentis alienare, [k] vel hypothecæ titulo dare, vel pignori assignare. Melius [l] enim est coarctare iuueniles calores, ne cupidini dediti [m] tristem exitum sentiant, [n] qui eos [o] post dispersum expectat patrimonium. Cum enim (sicut dictũ est [p]) parẽtes alere eos secundum leges, & naturam compellantur, quare ad venditionem rerum suarũ prosilire desiderant? [q]

Pater hæreditatem infanti delatã potest solus infantis noĩe adire, vel repudiare: aduersus tamen repudiationẽ, vel aditionem filius adultus, vel sui iuris effectus potest restitutionem implorare: qua concessa amplius non adiuitur etiam beneficio ætatis: pater tamen, qui adiuit, vbi filius repudiauit, solus onerib. remanet implicatus. h.d. vsq; ad §. in seruis. Sal.

¶ Vbi autem puerilis [r] ætas patri licẽtiam præstat etiam sine consensu filij hæreditatẽ nomine eius adire: si hoc fecerit pater, damus quidem filio in integrũ restitutionẽ, [s] postquam patria fuerit potestate liberatus, vel adoleuerit: [t] patrem autem omnibus oneribus hæreditarijs (licet nomine filij adiit,) modis omnibus 4 † illigamus. Quã enim talẽ hæreditatẽ adijt, qualẽ nec ipse, nec nũc filius idoneam sibi esse existimat?

¶ Non autem filio [u] damus licentiam, si in integrum restitutionem petat, respuendam credens esse hæreditatem adhuc minoribus cur-

---

agnosc. si quis à liberis & supra, de alend. lib. l. 1. & 3. & 4.

a *Ex vtraque.*] disiunctiue, idest, ex hac, vel ex illa, non cõiunctiuè: quia si ambo essent inopes, vnus aliũ alere nõ teneretur: ut s. de alen. lib. l. 2. Similis est lectura ff. de pa. l. rescriptũ. §. si pacto. & ff. de lib. & posthu. l. si ita. 1. respon. & ff. de contrah. empt. l. sed Celsus. §. 1. circa fi. §. & ita hæc dictio, vtraque, ponit disiunctiuè: ut ff. cõmuni diui. l. pen.

b *Tantummodo.* non aliàs: ut sup de bon. mat. l. 1. & 2.

c *Filij.*] vt §. superiori ibi, filij noie, &c.

d *Supponere.*] id est obligare pignori.

e *Laqueos.*] quia non valet vẽditio Accur.

f *Pretium earum.*] & hic videtur pater subijci ratiocinijs, sicut & habuisti s. ea. l. §. vbi autẽ in vnã.

g *Duntaxat.*] nã in ijs quib. nec vsusfructus nec aliq̃d patri acquirit, puta in castrensibus vel quasi, bene pñt testari: ut Insti. quib. nõ est pmis. fac. testa. circa prin. & s. q. testa. fac. poss. l. nemo. Sed de his aduẽtitijs testari nõ pñt. q̃a testamẽti factio publici iuris est nõ priuati: & ideo etsi consensu patris de his testari nõ possunt: vt ff. de testa. l. q. donare. n. pñt causa mortis, si hoc expressim eis concedatur a patre: vt ff. de dona. cau. mor. l. tã is. § filiusfamilias.

h *Voluntatẽ.* sed nũquid cum voluntate patris, vel etsi iuramento confirmetur? sm H. vĩ, q̃ nec tũc: ut ff. de vsufruc. l. sed & si q. d. §. fi. Sed tñ. fic, cum actionẽ exerceat patre cõsentiente: vt s. ead. l. §. j. & hęc sũt paria actionẽ intẽdere & rẽ alienare: vt ff. de iure delib. l. ait Prætor. §. 1.

i *Dominium.*] quia hoc erat filij: ideo de eo videbat. Sed quid si pignus remittat, vel precarium, cũ ibi non habeat dñium, cessant hæc? sed adhuc puto idem arg. s. de rebus alie. non alie. l. fi. & hic proximè innuit. nam per hoc præiudicaret fructuario, sicut in seruitute debita fundo, quã non remittit proprietarius tantum, ut ff. de usufruct. l. sed & si quid. §. sed nec seruitutem. Sed arg. contra ff. quibus modis pigno. uel hyp. sol. l. 1. & de ijs quæ in frau. cred. l. si pignus.

ADDITIO. Dicas, q̃ hic alienatio est prohibita propter aliud: quo casu etiam pignoris remissio est prohibita, in legibus uerò pro cõtrarijs allegatis propter seipsum erat alienatio prohibita: ut patet in d. l. si pignus. ff. q̃ in frau. cred.

k *Alienare.*] nec etiam in emphyteusim dare, cum generale uerbum sit, alienare: ut supra, de fund. do. l. 1. in Authen. de non alien. §. alienationis. collat. 2.

l *Melius.*] scilicet vnam non coarctare.

m *Dediti.*] scilicet filij.

n *Sentiant.*] scilicet patres.

o *Quieos.*] s. patres. melius est enim in tpe. &c. vt s. in quibus cau. in integ. restit. nõ est necel. l. fi. & s. qñ lice. vnicuique sine iudi. Accur.

p *Dictum est.*] supra §. proxi.

q *Desiderant.*] interrogatiuè quasi diceret, non est ratio.

¶ *Vbi.* CASVS. Quæ dicta sunt, veræ sunt in filiofamilias maiore 7. ann. minore 20. Si vero esset minor, sine cõsensu suo hæreditatem sibi delatã adire poterit nomine suo: & cũ adoleuerit, vel sui iuris factus fuerit, per beneficium restitutionis in integrum repudiare poterit, & nominibus, licẽt cã non noie tuo, sed filij adieris, illigaberis. Filius vero si semel restitutus fuerit vt abstineat, non poterit petere restit. in integrum, ut eam recipiet, ne leges sint ludibrio, ẽt si adhuc fuerit intra tempora restitutionis. & hoc vsque ad ver. si verò. Si vero eam repudiasti filio infanti, poterit eam filius adire siue sui iuris factus, siue in paterna potestate constitutus, ita vt si sui iuris factus fuit, tutores eam adeant, nec in aliquo hæc repudiatio tua ei p̃iudicabit, & si restitutus fuerit, ut adeat, non restituetur iterum, ut abstineat, pp causam supradictã. & quæ dicta sunt in hęreditate, locum habent in legatis. & hoc vsque ad uers. in seruis. Si vero seruũ filio tuo eius uxor, vel alius extraneus sub ea conditione, ut manumittatur, tu manumissionem impedire non poteris, petendo vsumfructũ in seruo, cum eodem momento non possit usufr. constitui, & finiri. & hoc usque ad finem.

r *Puerilis.*] i. infantilis, quod probatur per id, quod sequitur, quia hæc ætas est illa, quæ præstat patri licentiam etiã sine, &c. ut hic subijcit, & sup. de iure delib. l. si infanti. in princip. Item patet ex eo, quod est inf. ea. l. ibi, sin uero pater, &c. Item & per hoc quia sup. hucusque dixit de eo, qui est in ætate secunda, ab illo §. sin autem in secunda ætate.

s *Restitutionem.*] ad eam repudiandam.

t *Adoleuerit.*] ergo pubes factus potest habere & non habere ratum. sic & ff. de noua. l. si pupillus. in princ.

u *Non autem filio.*] speciale est hoc casu propter paternam reuerẽtiam.

---

a † alteruta Dua.

2 † Hæc desunt in ueterib. omnib. libris: ut etiã defuisse uidẽtur Acc.

3 ! Nisi ad pias cãs. p Bart. in l. qui post. ea. ff. de test. 2. Idẽ Salic. de hoc uide tex. hic alleg.

3 † possunt in aliquot manuscr. in quibus. suo. pro filijsfa. legitur filijsfa.

4 † alligamus. Du.

Alienare, generale uerbũ est.

riculis instantib. iterum per aliam restitutionẽ adire præfatam hæreditatem, ne ludibrio [1]† leges ei fiant, sæpius eandẽ & amplecti, & respuere hæreditatem cupienti. [a 2] † Si enim quod pater fecit, alius ratũ nõ habuit, & ꝑpter hoc restitutus est, quõ ferendus videatur iterum iudiciũ amplectens, ꝙ post patris voluntatẽ cõtraria affectione aspernãdũ esse existimauit? [b]

¶ Sin vero pater quidẽ hæreditatẽ repudiauerit, infante filio cõstituto, ipse aũt filius postea, vel adhuc in sacris cõstitutus, vel [3]† patria ptãte liberatus, adeundã eẽ crediderit eandẽ hæreditatẽ, licentiã damus ei, vel si sui iuris efficiatur, tutoribus eius, vel curatoribus hæreditatẽ adire, nullo præiudicio, ex recusatione paterna ei generãdo, simili modo & in hac parte nullo ei, vel tutoribus, vel curatorib. eius licẽtia [4]† cõcedenda cõtra priorẽ suã voluntatẽ in integrũ restitutionẽ petere. Quæ & in legatis & in fideicõmissis tã specialib. ꝙ per vniuersitatẽ relictis, & in alijs causis quas supra [5] † enumerauimus, [d] similibusq. eis obseruanda sunt. In seruis aũt, qui filijs, vel filiabus familias donantur siue constante matrimonio, [e] siue ab extraneis sub ea conditione vt statim eos in libertatẽ ꝑducã, nullũ impedimentu paterna faciat authoritas. Qualis.n. vsusfructus põt ei acquiri, qui momentarius esse ostẽditur? [f] Si .n. in ipso momento [g] necesse habeat eum & possidere, & libertate donare, in talem hominem qualis vsusfructus patri potest acquiri?

TITVLVS LXI.

De hæreditatibus Decurionum, nauiculariorum, cohortalium militum, & fabricensium.

Hæc lex cum sequentib. dicit, quod collegium succedit collegiato decedẽti ab intestato sine alio hærede, excluso fisco. Itẽ ecclesia succedit clerico excluso fisco, vt supra, de epis. et cler. l. si quis presbyter. Vel sic. Regulariter in successionibus ab intestato post vxorem vocatur fiscus. fallit in quib. usdã collegiatis in his legibus nominatis. h. d. totus iste tit. Sal.

Imp. Constantius Mæcilio Hilariano Præfecto annonæ.

LEX PRIMA.

SI quis [h] nauiculatius sine testamẽ. & liberis vel successorib. defunctus sit, hæreditatẽ eius non ad fiscum, sed ad corpus nauiculariorum, ex quo fatali sorte subtractus est, deferri præcipimus PP. 15. Cal. Lastronæ, Constantino A. 7. & Constante. [6]† Cæs. Coss. 354.

Idem A. Bonoso magistro equitum.

LEX II.

VNiuersi [k i] tã legionib. quã vexillationibus comitatensibus, seu cuneis insinuare debebis, vt cognoscant cũ eorum aliquis fuerit rebus humanis exemptus: [7] † si sine legitimo hærede decesserint, ad vtilitatem, in qua militauit, res [8]† eius nec. ... peruenire. Dat. 7. Id. Maij [9]† Hierapoli. Rufi & Eusebio Coss. 347.

Idẽ ... fino PP.

LEX III.

SI quis [k] cohortali conditione grauatur sine testamento, vel quolibet successore vltimũ diem obierit, successionem eius non ad fiscum, sed ad cæteros cohortales eiusdem prouinciæ pertinere iubemus. Dat. 5. Cal. Ianuar. Limenio & Catulino Coss. 349.

Impp. Theod. & Valentin. A A. Florentio Præfecto pretorio.

LEX IIII.

IN testatorum curialium bona si sine hærede moriatur, ordinibus patriæ eorum adipisci præcipimus. Dat. 5. Id. Mart. Florentio, & Dionysio Coss. 429.

Iidem A A. & CC. Aurelianum Com. R. P.

LEX V.

SI quis * fabricensis [l] sine liberis, vel legitimo hærede decesserit, non condito testamento, eius bona cuiuscunque summæ sint, ad eos pertinere sancimus, qui velut creditores [m] decedentiũ [10]† attinentur qui fisco pro interceptio respondere coguntur. Hoc.n. facto, contingit vt & Reipublicę rõ salua permaneat, & fabricẽses collegarum suorũ solatijs perfruãtur, qui damnis, ac detrimentis retinentur obnoxij.

Leges nõ debẽt esse ludibrio.

1 † Leges non debẽt esse ludibrio. contra me mori c. 1. cũ glo. sũ per ver. il luderant ex. de postul. præ lat. & si dilo. null.

2 † Sin autem.

3 † a patria.

4 † danda.

Momentum, quid sit de momento vide Cuia. ca. de præser.

5 † memorauimus.

Fiscus regulariter post uxorem succedit decedentib. ab intestato, fallit in certis casibus.

Nauicularij qui sint.

reuerentiam. & ne leges sint ludibrio. nã alias potest minor sępius ad adeundum vel abstinendum restitui, vt ff. de mino. l. sit Prætor §. restitutus. Itẽ no. hic sufficere semel. & ff. de iure delib. l. fi. §. an autẽ. & de episc. audi. c. 3. Item no. hic de ludibrio legum ut ff. de iud. l. si Prętor. & ff. de adop. l. adoptatus § eum.

a *Cupienti.*] scil.

b *Existimauit.*] quasi dicat, non est ferendus, vt ff. de neg. gest. Pomponius. 1.

c *Præiudicio.*] generando, sic sup. qui ad mit. ad bonorũ poss. l. r. & de repud. bo. pos. l. 1. & de iure deliber. l. penitentia.

d *Enumerauimus.*] vt sup. e. l. §. siue contrario patre, &c. circa priuilegia.

e *Matrimonio.*] i. viro uxori filiefamilias vel econuerso, nam tali casu valet donatio, ut ff. de don. inter vir. & vxo. l. cum aũt. §. fina. & supr. de don. inter vi. & vxo. l. maritus. Itẽ ad hoc supr. de dolo, l. cum proponas.

f *Ostenditur.*] siusfructus dicatur.

g *Momento.*] Momẽtum appellat quodã tps, quod magis intellectu percipi potest, & c. vt ff. de lo. & tem. in instanti .n. hoc esse non potest. & facit ff. de noua. l. si Stichũ. §. si qs ita. Et nota ꝙ hic est vnus de casib. quib. nõ quæritur patri vsusfructus, ut no. sup. eo. auth. idẽ est in his.

DE HAEREDITATIB. Decurionum.

h S*I quis.*] Regulariter in successione ab intestato post uxorem admittitur fiscus in quacunque ciuitate quis decedat, vt inf. de bonis vacan. l. 1. lib. 10. sed fallit in casibus huius tituli, ubi in qualibet lege habes casum. Item est & alius, ut inf. si. li. impera. socius sine hærede decesserit. l. 1. lib. 11. Et dicunt nauicularij, qui habẽt societatem in nauibus faciendis & reparandis. Vel dic, quod nauicularij dicuntur qui nauibus bladum ducunt. qui priuilegia hñt multa, vt ff. de iure immunita. l. semper. §. negotiatores.

i V*Niuersi.*] Corpora quædã militũ ponit, quæ sibi succedunt fisco excluso, non vxore.

k S*I quis.*] facit ad hanc legem, & ad alias huius ti. supra, de Episcopis. & cle. l. si qs presbyter.

l S*i quis fabricensis.*] Fabricenses erãt deputati armis faciẽdis, reparandis & vẽdendis, ut in Auth. de armis, col. 6.

m *Creditores.*] alias curatores.

Fabricenses qui dicantur.

6 † Apud Hal. & in alijs Cl. Cæs.

* Ex lib. 5. titu. 4. l. 1. C. Th.

7 † Desine hic hæc verba, atq. intestat. atq. quæ in alijs oib. ex e np. habẽtur.

8 † eiusdẽ. Confirmatur C. Th.

9 † Hieropoli. Du. & in omn.

* Vi. Cuia. hic.

10 † detinentur.

DE VINDICTA LIBERTATE & apud Concilium manumissione.

Dixit superiori libro de relictis pecuniarijs. Nunc de libertatibus, & primo de directis, præmittens de ijs, quæ inter viuos dantur.

a *Et apud*.] & pro idest.

CODICIS Domini Iustiniani sacratissimi Principis ex repetita prælectione.

LIBER SEPTIMVS.

De vindicta libertate & apud [a] * concilium manumissione.

TITVLVS PRIMVS.

Manumissus apud concilium sui iuris efficitur, nec ei obijcitur causæ defectus. h.d. Bal. Vel sic: Decretū ex falsa cā interpositum, fauore libertatis nō rescinditur. h.d. Sal.

Imp. Antoninus A. Tertio.

LEX PRIMA.

EOrum, qui apud concilium [b] manumittuntur, post causam a iudicibus probatam, & manumissionem secutam, non solet status in dubium reuocari, etiam si dicantur falsa [c] demonstratione liberati.

Rei perfectæ nihil potest superaddi. h.d. Bal. Vel sic: Libertas semel præstita, non reiteratur, nec augetur. Sal.

Imp. Diocle. & Maxim. AA. Sallustio.

LEX II.

NIhil ciuitati Romanę * semel prestitę vel addere, vel detrahere secundā manumissionem potuisse, certissimum [d] est. Dat. prid. Cal. Maij. AA. CC.

Simplex administratio nō confert manumissionem. Bal. Vel sic: Nec per procuratorem, nec per maritum manu mittitur. Sal.

Ijdem AA. & CC. Amonitę.

LEX III.

NEc mulierem per maritū, nec alium per procuratorem [e] vindicta [f] manumittere [g] posse, non est ambigui iuris. *

Apud Præsides & magistratus manumissio fieri potest. Salic.

Imp. Cōst. A. [1] † Maximo PP.

LEX IIII.

APud cōciliū nostrū, [h] vel apud Cōsules, Prętores, Præsules, Præsides, [2] † magistratusve earum ciuitatum, quibus huiusmodi ius est, [i] adipisci potest patronorum iudicio sedula seruitus libertatem.

De testamentaria manumissione.

TITVLVS II.

Confirmatio codicillorum futurorum facta tempore inhabili, non impedit libertatē postea in eis præstari tempore congruo. h.d. Sal.

Impp. Seuerus & Anton. AA. Primo.

LEX PRIMA.

SI codicillos [k] maior viginti annis fecisset, confirmationis tempus [l] libertati non nocere, certum est. nec

EOrum. CASVS. An minor viginti ann. seruum suum manumittere possit, quæritur? Dicitur, q̄ sic, apud concilium, idest apud præsidentes in concilio, & semel libertate data & probata de statu eius amplius non quæret.

b *Concilium.*] idest præsidentes in concilio. & differt a iudicio, cū hoc inter consentientes iudicium non, sed in inuitum, vt ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. 1.

c *Falsa.*] idest non iusta, quia bene ei cantauerat, ut Instit. qui manumit. non pos. §. semel. & ff. eo. l. iust. ic & ff. de leg. 1. l. si ndeiussor. §. 1. & de in integ. restit. l. 2. Alij dicunt speciale fauore libertatis, ne ex falsa causa data nō retractetur. secus in alijs. ut inf. si ex falsis instru. per totum. Quod non placet, cum falsa cā non sit causa, vt ff. de verb. sign. l. Paulus.

NIhil.] CASVS. minor viginti annis seruum suum causa approbata apud Prætorem manumisit, postea manumissione facta nihil operabitur manumissio secunda.

d *Certissimum.*] alias manifestissimum, vt Instit. de ingen. §. si. & sic in sacramento baptismatis, ut supr. ne sanctum baptisma reite & in Decr. 68. dist. c. sicut. & c. presbyteri. §. quod ergo.

NEc mulierem.] CASVS. An mulier per maritum vel p̄curatorē apud concilium possit manumittere, quæritur? Respond. quod non.

e *Per procuratorem.*] scilicet simplicem. nam si sit factus in rem suam, bene potest, & sic intelligunt iura contraria, supra, de dolo, l. cum proponas. & ff. solu. matrimon. l. si vero negotium. & ff. de donatio. inter vir. & uxo. quod autem alia, scum autem. §. fina. & idem in dotalibus quos manumittit vir viuente vxore, vt ff. solu. matrim. l. si constante, §. si vir, nam viri sunt, vt Instit. quibus ali. lic. vel non. in prin.

f *Vindicta.*] nec per alium modum, licet quidam alio modo concedant, sunt autem multi modi, vt Instit. de liber. §. multis.

g *Manumittere.*] quia manumissio non est in administratione patrimonij: vt ff. de manu. l. seruus furiosi. sed per filium fieri potest, ut infra communia de ma. l. 1. in fin. & ff. eod. l. surdi.

APud concilium.] CASVS. Seruum suum sibi obsequiosum pōt quis apud Principem, vel Prætorem, vel Præsidem manumittere, & tenebit libertas.

h *Apud concilium nostrum.*] idest apud Principem.

i *Ius est.*] scilicet concessum speciali, vel generali concessione, vt in defensore ciuitatis habes, ut in Auth. de defen. ciui. §. nulla. coll. 3. & etiā apud extraordinarium iudicem, vt ff. eo. l. etiam. §. si.

DE TESTAMENtaria manumissione.

Exposito tractatu vindictæ libertatis, quæ iudicis munitur authoritate, sequitur de ea videre, quæ hēt pręcipuū fauorem, id est quæ relinquit in vltima voluntate. Et quia directa libertas dignior est, ea quæ p̄ fideicommissum præstatur, primo de directa videamus, & sic de testamentaria manumissione. Azo.

SI codicillos.] CASVS. Minor viginti ann. per legem Aeliā Sentiam manumittere non pōt. si ergo minor 18. an. fecit testm̄, & futuros codicillos confirmauit, q̄d potuit, vt sup. de codicil. l. si. ue & post viginti an. fecit codicillos, quibus libertatem suam reliquit, an ualeat, quæritur? Rñ. q̄ sic, nec trahetur tp̄s factionis codicillorum ad tēpus testamenti.

k *Si codicillos.*] minor viginti ann. non potest manumittere propter legem Aeliā Sentiam, vt infra, tit. 1. l. minor. & Instit. qui ex cau. ma. non licet. §. eadem. fecit autem hic testamentum agens 18. ann. & confirmauit codā cillos futuros, quod facere debuit, ut supra, de codic. fiue & post viginti ann. fecit codicillos, in quibus libertatem reliquit, & valet quidem inspecto iudicio, idest voluntate habita in codicillis, non potestate iuris, quod trahit codicillos ad testamentum, ut ff. de iure codic. l. ab intestato. in fide hær. instit. l. asse.

l *Tempus.*] scilicet in quo fuit testamentum factum.

Indirecti.

* cōsilium & est consessus Prætoris Romæ cū viginti viris q̄ peregrini recuperatores dicebantur: Proconsulis aūt uel Præsidis i prouincia cum quinque Senatorib. totidemq; equib. Romanis r ge conuētus, hoc est hyberno anni tpe litis dirimēdis constituto cōuocatus sic ex Theofi. & Vlp. infrag. de finiendum Con.

Libertas ex falsa causa data an retractetur.

* Romanæ At Latini liberti repetica manumissione fiebant ciues. Romani. Vlpi. frag. Cont.

* iuris. Quia nemo alieno noīe lege agere pōt. Vi. Cuiace 7. obs. 17. * Vi. Mercator. 1. Not. 21.

[1] † ad Maximū, al.

[2] † magistratus iure eorum.

Minor 20. annis manumittere negt.

enim potestas iuris, sed iudicij [a] consideratur.

Non adita hæreditate libertates relictę non debētur. idem si memoria defuncti damnetur h,d. Salic.

Iidem AA. Phileto.

LEX II.

EX testamēto defuncti libertates præstari nō possunt, hæreditate non adita, [b] vel si rei memoria propter crimen, quod morte non intercidit, [c] damnata est.

Restitutio ab aditione hæreditatis non obest libertati iam competenti.h.d: Sal.

Iidem AA. [1] † Euphrosino.

LEX III.

LIbertas testamēto [2] † defuncti data adita hæreditate [d] contigit: [3] † & licèt hæres scriptus per in integrum restitutionē abstinuerit hęreditate, [4] † tñ nihil ea res libertati obest. [e] S. 17. Calē. Maij. Apro, & Max. Coss. 208.

Sicut liber factus de antegesto non tenetur reddere rationem, sic nec eius hæres: & is, cui libertas sub cōditione reddendarū rationum est relicta, non consequitur libertatem, nisi rationes reddiderit, & reliqua restituerit. h.d. S.

Iidem AA. [5] † Archeloa.

LEX IIII.

CVm testamēto directā [f] libertatē pater tuus fit cōsecutus, quamuis ei hæres extiteris, frustra tñ rationes, quas tpe seruitutis gessit, vt reddas, cōpelleris, [g] cum nō ea conditione [h] acceperit libertatem.

¶ Is autem, cui libertas seu fideicommissaria, seu directa, si rōnes reddidisset, relicta est: ante reliqua illata, & ea, quæ malo consilio amota sunt, ad libertatem non potest peruenire.

¶ Sin autem non debitor ex rationibus fuerit repertus: post aditam hæreditatē quasi puram [i] libertatem consequitur. *

Qualitas hęredis nō facit cōualescere testamētū. h. d. B.

Imp. Alex. A. Quintiliano.

LEX V.

IN fraudem creditorum testamento datæ libertates, quamuis debitori hæres, qui soluendo est, extiterit, per legem Aeliam Sentiam non valent. [k]

Si hæreditas repudiatur, quia nō est soluēdo: potest seruus libertate donatus petere bona sibi addici causa suæ libertatis conseruandæ: satisdationem de soluendo creditoribus præstando. h.d. Sal.

Imp. Gordian⁹ A. Pisistrato.

LEX VI.

SI hæreditas eius, à quo testamento dicis te esse manumissum, ob æs alienum spernitur ab hæredibus: conseruandę libertatis gratia nō iniusta ratione creditoribus hæreditariis satis [l] offerēs, [m] iudicium testatoris obseruari tibi postulabis: maxime cum idē etiam à Diuo Marco consultissimo Principe sit constitutum. * quod in [6] † extranei quoq; persona obseruari oportet.

a *Iudicij.*] idest voluntatis habitæ in codicillis.

EX *testamento.*] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, libertatē Sticho reliquisti. hæres hæreditatem non adijt, an libertas in testamēto relicta cōpetat? quæritur. Dī. quod non. similiter non valet legatū libertatis relictæ in testamēto eius cuius memoria post mortē damnata est.

b *Non adita.*] nisi in casibus, quos no. supra de fideicomis. l. eam, quam.

c *Non intercidit.*] qđ euenit in crimine læsæ maiest. ut ff. ad legem Iul. maiest. l. fi. Item repetūdarum, ut ff. de ac. l. ex iudiciorum. Item apostatarum & Manichæorum, vt sup. de hære. & Ma. l. 3. in fin. & apostatarum. retro enim fingitur nō habuisse factionem testamenti, vt infra ad leg. Iuliam maiest. l. pe. & fi. & Instit. de hęre. quæ ab intesta. §. per contrarium.

LIbertas. CASVS Libertas in testamento relicta cōpetit hæreditate adita. si minor post aditā hęreditatem restituatur in integrum, nūquid libertati nocet, quæritur? Dicitur, ꝗ non. Viuianus.

d *Adita hæreditate.* etiā ab vno hærede, & hoc si pure est relicta, ut ff eo. l. testamento. §. testamēto.

e *Obest.*] vt & ff. eod. l. sciendum. & de mi no. l. & si sine. §. ante pe. & de fideicomm. lib. l. cum quasi. §. sed & si suus.

CVm in testamento.] CASVS. In testamento tuo Sticho castaldioni tuo purè libertatē dedisti, an hæres suus possit compelli reddere rōes, quæritur. Dicitur, ꝗ non. & hoc in princ. Si verò sub conditione reddendę rationis fit tibi relicta libertas, siue directa, siue fideicom. ut nō perueniret ad libertatem, antequā omnia reddidisset, q̄ apud eum sunt de rationibus dominicis redditis, vel dolo malo amouisset: non erit liber nisi rationibus redditis, & reliquis illatis. & hoc in secunda. Si verò nihil penes eum remansit, perinde libertatem consequitur, ac si purè relicta fuisset, & hoc in tertia.

f *Directam*] & purè.

g *Compelleris.* nā eius, qđ in seruitute fecit, nō cogitur reddere rōnē tēpore libertatis. ut & sup. an seruus ex suo fa. l. fi. & ff. de neg. gest. l. cum actum. Sed contra est sup. de petit. hære. l. fi. in fi. sed ibi speciale, quia & aliud pro eo inducitur ibi.

h. *Cum non ea conditione.*] subaudi maxime, nam & si ea conditione apposita, nec esset adimpleta, & sic remansisset seruus. idem esset, sm Azo. nam non habet tunc hæredem, cum esset seruus: ut sup. commu. de success. l. seruus. Accur.

i *Quasi puram.*] vt ff. de condi. & demonst. l. Iulius Paulus. Sed licet debitor in pecunia non inuenitur, nonne saltem de facto dēt dño ostēdere rationem? Duo enim vīr iniungi illi, quæ rōnē reddere debet, ꝗ instruat dominum, & computet cū eo. Item ꝗ reddat reliqua, ut ff. de cōd. & demon. l. cum seruus. & l. quamuis, & de statu li. l. si statuliber. Respō. tenet adhuc dñm instruere, sm quosdam, antequam sit liber, ꝗ nō placet. Sed dic, ꝗ si qua sūt reliqua, tūc verè duo insunt i ea conditione. si uero reliqua non sunt, nulla cōditio est, & ideo libertas pura. simile est in interdicto vnde vi. nam ibi nō veniunt mobilia p se: veniunt tñ cum immobilibus: ut ff. de vi & vi ar. l. 1. §. si fundus. sic & noia ueniūt in iudicio familiæ erciscūdę cū reb. corporalibus, non p se: ut ī. fam. erc. ea q. sic si seruus corrumpatur corpore tātū, nō habet locū actio serui corrupti: quí si corrūpatur in aio, & dāñi corporis uenit æstimatio in actione serui corrupti, ut ff. de seruo corrupt. in hoc. Itē aliud exemplum ff. de liber. le. l. petitor. Itē cū emptor cōuenit & uincit, nec sumpt⁹ repetit: cū autē uincit, & sūptus repetit, ut no. ī. de eui. l. 1. ī fi. Acc.

IN *fraudem.*] CASVS. Si in fraudē creditorū suorū serui tui libertatē cōsecutā sūt, licet hęres, quem instituisti, soluendo sit, nō tamen ualet libertas. Viui.

k *Non valent.*] ut ff. eod. l. si qs locuples, & exigitur fraus & effectus in directis, sm fideicommissaria solus euentus, ut inf. qui manumit. non possunt. l. 1. & fin.

SI *hæreditas.*] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, Sticho libertatē reliquisti, hæres propter onus æris alieni hæreditatem repudiauit. an gratia libertatis cōsequendæ possit seruus petere, ut addicantur sibi bona? dicitur, ꝗ sic, & satisdare creditoribus hæred. debet de solido debito soluendo, cum id etiam &c. idem est, ut seruaretur libertas, si extraneus aliquis satisdare uellet.

l *Satis.*] idest, satisdationem.

m *Offerens.*] de solido soluendo creditoribus: ut instit. de eo, cui libe. cau. bo. addic. §. 1.

Crimina aliqua nō extinguūtur morte.

1 † Emphrosine.

2 † Deest, in omnib.

3 † & si hęres.

4 † Deest, in omnib.

5 † Archilao.

* Apud Du. Sic subscriptę legit hæc cōstitutio propos. 7. Calē. Decemb. Leto. 2. & Cereale Cos. Sed aut uitiosa ē subscriptio, aut falsa inscriptio. Nam Letus & Cerealis non fuerunt Coss. Seuero & Antonino imperātibus, Sed Antonino solo, post fratris cædē.

Mobilia an veniāt in interdicto unde ui.

* constitutū. l. 2. 3. & 4. de fideicom. liber. Cont.

6 † id etiā. Dua.

Contra.

COntra.] CASVS. Mater præcepit in testamento filio suo ... seruus ad libertatem perueniret: an hæres possit eum manumittere, quæritur? Dicitur, quod non.

a Contra voluntatem.] scilicet vltimam.

b Liberum.] tue seruum tuum, siue hæredis. secus in extraneo seruo: vt ff. co. l. si quis ita §. quod contrarium. Differt & in alio seruus hæredis ab extraneo: ut ff. de lega. 2. l. vnum ex familia. §. si rem tuam. & facit ī. qui non poss. ad liber. per l. 2. & ī. de usucap. pro empt. l. 2. & ff. de manumis. l. si seruus. §. fin.

c Ne videaris.] ff. de iusti & iure. l. veluti. nam patriæ & parentibus est obediendum, ut ibi.

CVm testator. CASVS. Aliquis in testamēto suo libertatem reliquit tempore nupt. filij sui, vel filiæ: antequam nuberet, decessit. an competat libertas, quæritur? Dicitur, quod non: quia verba testamenti magis respiciunt conditionem, quam tempus. Viu.

d Præstituit.] idest, statuit.

e Non possit.] idest non dedit libertatē ad diem, sed sub conditione: ut arg. sup. de nup. l. sancimus. 1. Sed contra quando di. le. ce. l. ex his. & ff. eod. l. si ita scriptū fuerit Titius, & l. qui duos. §. fi. & supra, de vsu. l. ambiguitatem. & inf. de fideicom. lib. l. si fideicommissaria. Sed hic tempus incertū edictū fuit, ibi certum. sic, & ff. de leg. 1. l. ciste. §. 1.

SEruo.] CASVS. Aliquis instituit me hæredem: seruo meo directam relinquit libertatem, an teneat libertatis datio, quæritur? Resp. quod non.

f Nemo potest dare.] ut infra, de ijs, qui à non dominis. l. 2. & Instit. de sing. re. per fideicom. re. §. libertas. sed an trahat ad fideicommissariam? Rñ. non, ut ff. de leg. 1. l. seruus legatus. §. libertas si seruus. Sed arg. cōtra. ff. de fideico. lib. l. generaliter in fi. & §. si qs seruo pignorato. & ff. ad Trebel. l. cogi. §. sed & si seruo. Sed dicas, quod illud. quod dicit ille §. si quis seruo pignorato, ex benignitate dictum interpretatur. Item videtur contra. ff. eod. l. si fructuarium. sed certè imò concordantia est.

g DIrectis Pilei.] nisi in casu, ut infra, de Lati. lib. tol. §. sed & qui domini.

1 † Zemel. Io. al. Gemeal. Zice. al. Tremellio. ut apud Duarenum.

2 † libertatis, Dua.

3 † sequutis. in omnibus.

* alienis. Etiam in hæredis. Hic illud Tertulliani aduersus Marcionē. Alienos seruos nec Galba manumisit. Ab eo pręstabitur libertas, apud quem seruitus le[...] Goth. libertas si seruus directa data seruo hæredis an trahat ad fideicō. ..... mississæ.

Contra voluntatem defuncti non debet libertas ab hæredibus præstari. Sal.

Idem A. Iustæ, al. Vestæ.

LEX VII.

COntra volūtatem [a] matris tuæ libertatē in eū cōferre, quē illa liberū [b] fieri prohibuit, nō debes: ne videaris [c] iura pietatis violare.

Si libertas relinquitur in tempus nuptiarum alicuius, intelligitur relicta, si ille verè nuptias contraxit, nō cum ad tempus habile ad nuptias contrahēdas peruenerit. hoc dicit Sal.

Imp. Philip. A. & Philip. Cæsar. [1]† Themel.

LEX VIII.

CVm testator libertatem tempore nuptiarū filij sui, vel filię seruo dari iussit, non tempus præstandæ [2]† libertati præstituit, [d] sed potius conditioni locum fecit, vt, nō [3]† insecutis nuptijs, libertas iure posci nō possit. [e]

Alieno seruo non potest libertas relinqui directè, etiā si sit hæredis. h. d. Salic.

Imppp. Carus, Carinus, & Numerianus AAA. Mauro.

LEX IX.

SEruo tuo defunctus, licèt te hæredem scripsisse proponitur, directam tamen libertatem non potuit dare. iure enim directo libertatē seruis alienis * nemo potest dare. [f]

Inuestitura prima non inducit dispositionem, vbi cætera desunt, quæ debent adesse. h. d. Bal. Vel sic: Et per impositionem pilei, & per additionem hæreditatis seruus consequitur libertatem directè, & vocatur libertus orcinus. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Germano.

LEX X.

DIrectis verbis iure data libertate, non solum [4]† impositione * pilei, [g] sed & adita hæreditate (si nulla iuris impediat constitutio [h]) liberti constituuntur orcini. [i]

Testamentū inualidū ad cām intestati nō trahitur, nisi sit clausula intestati adiuncta, subaudi, vel æquipollēs, vt iuramētū. Bal. vel sic: Si testm̄ nō valet, libertates in eo relictæ nō debētur, nisi in eo eēt clausula codicillaris. S.

Iidem AA. & CC. Laurinæ.

LEX XI.

SI iure non subsistit testamētum, in hoc nec libertates (cum non fuisse [5]†) adiectūm vt pro codicillis scriptum valeret, proponas [k]) rectè datas constabit.

Collusio hæredis nō præiudicat libertati, siue hoc faciat post aditam hæreditatem, siue ante: dummodo faciat in fraudem. h. d. Salic.

Iidem AA. & CC. [6]† Rhyso.

LEX XII.

SI hæredes iure facto testamento solemniter [l] adierint hæreditatē: ex testamento tibi libertas quæsita, postea colludentibus tam scriptis hæredibus, quam ab intestato vindicantibus successionem, adimi non potuit. [m] Quòd si sponte repudiauerint sibi delatā [n] successionē, omnia q̄ in testō fuerant [7]† scripta, defecisse conuenit.

¶ Si verò vt vos defraudatent [8]† hæredes [9]† libertate, collusisse eos Præses animaduerterit; secundum [10]† hæc, quæ Diuus Pius Antoninus cōstituit, libertatibus consuli prouidebit. [o]

Statuliber non potest alienari in prejudicium libertatis consequendæ, conditione eueniente. h. d. Sal.

h Si nulla iuris impediat constitutio.] prohibetur enim quandoq; manumitti: ut ī. eo. l. 1. & l. contra. & l. in fraudem.

i Orcini.] i. directò manumissi ab orthos, qđ est rectū, in de orthodox⁹. i. rectè gloriās vel orcin⁹, q: mat imittit ab eo, q tēdit ad orcū. i. mortem, siue infernum.

SI iure.] CASVS. Reliqt aliquis seruo suo libertatem in testō suo, si testm̄ nō valeat, an teneat libertatis legatū, quęrit. Dr̄ q nō, nisi dixisset testator, q nisi testamētum valeret iure testamēti, valeret iure codicillorū.

k Proponas.] nā tunc valet. ut ī. de codic. l. fin. certe imò & si hoc nō dr̄ ut ff. de fideicōmis. lib. l. in testamēto. sed ipse est ibi in quibusdā ę fonis, uel reperiuit ibi testator abintestato.

SI hæredes.] CASVS. Testm̄ fecisti. hæredi cōpetit libertas. si postea colludat hæres vt seruus libertate fraudet, an adimenda sit libertas, q̄ritur. Dr̄, q nō. & hoc in prima. Si vero sponte repudiauit: omnia, quæ in testamēto erant derelicta & libertates euanescūt. & hoc in secūda. Si uero scriptus & succedentes ab intestato adinuicē collusisse perspexerit Præses, prouidebit per edictū, si quis omissa causa testamenti &c. ut ī. si qs omis. cau. l. 2. in principio. & hoc in tertia.

l Solemniter.] hodie inscriptis nuda voluntate: ut Insti. de hær. qual. & differ. §. fin.

m Non potuit.] ut & sup. eo. l. libertas.

n Delatam.] timore fisse. creditorum: ut & ī. si qs omis. cau. testa. l. 2. in fi. & hoc antequam sit adita: ut ī. de repu. hære. l. 4.

o Prouidebit. per edictum si quis omissa causa testamenti: ut sup. si quis omis. causa testa. l. 2. in princ.

4 † al. non sola.

* pilei. Hæc erat solennitas manumissionis. Pers. Sat. 5. Hæc mera libertas hāc nobis pilea donant. Orcini q sit. Orthodoxus, vnde dicat: & vr̄ scribendū Orchini ab Orcho, ut scribit Probus Gram.

5 † additū.

6 † Rizo.

7 † inscripta.

8 † Deest, in omnib.

9 † libertatem cōclu...

10 † hoc, quod Diuus.

Statu-

Idem AA. & CC. Martiali.

LEX XIII.

STatu liberis datam libertatem adimi ab hęrede nõ posse, certum est, nec alienatio, nec vsucapio statulibero,[a] quo minus existente cõditione libertatem consequatur, nocere potest.[b]

Tam Græcis, quàm Latinis verbis libertas relinqui potest, h.d. Sal.

Impp. Theo. & Valent. AA. Florent. PP.

LEX XIIII.

DIrectas * libertates Gręcis verbis licet testamẽtis relinquere, vt ita libertates directæ datæ videatur, ac si legitimis[c] verbis eas testator dari iussisset. Dat. Prid. Sept. Theodo. & Fest. VV. CC. Coss.

Primo recitat in effectu constitutionem diui Marci. Secundo, circa illam dubitationes exortas decidit Secunda ibi, Variæ dubitationes. hoc dicit Sal.

Imp. Iustin. A. Ioanni PP.

LEX XV.

CVm * constitutio[d] diui Marci declaret, si quis condito testõ, vel sine[e] testõ moriens, vt locus fiat ab intestato successioni, libertates[f] reliquerit, nemo aũt adire velit defuncti hæreditatem, eo quod suspecta esse videatur, & fuerint libertates forsitã, & sine scriptis fideicommissariæ relictæ licere, vel cuilibet extraneo, vel vni ex seruis, qui & ipse libertate donatus est, & pro sua periclitatur conditione, adire hęreditatem sub hac conditione, & satisdatione,[1] † quod & creditoribus omnibus satisfaciat, & [2] † libertates imponat ijs, quibus voluit testõr,[g] & variæ dubitationes[h] ex hac constitutione emerserunt. Nam si res hæreditariæ hærede minime inuento, venierint,[i] an & post venditionem earundem rerum possibile sit, vel seruum, vel quemlibet alium adire, & recuperare quidem ab emptoribus res, satisfacere autem libertatib. & creditoribus quærebatur. Et licet diuus Seuerus semel rebus venditis hoc non admisit, nobis tamen Vlpiani sententia admodum[k] placuit, maxime propter libertates, ne depereant, & post venditionẽ rerũ annale remediũ dari diui Marci constitutioni, intra quod & creditorib. omnibus satisfiat, & emptores nihil noui patiantur,[l] qui annalẽ sæpe sentiebant rescissionẽ & licere seruo, qui libertate donatus est, vel alij cuidam extraneo, vel ante venditionem rerũ, vel post venditionem intra annale tamẽ tẽpus adire hæreditatẽ & res recuperare, prius satisdatione dãda, vt tam libertatibus quam creditoribus satisfiat.

¶ Sin autem libertatibus quidem omnibus satisfacere quis[m] polliceatur, creditoribus autem non in solidum,

STatu liberis. CASVS. Statuliber est, quem testator statuit fore liberum in alicuius conditionis euentum. Dic ergo testamentum fecit testator, hæredem instituit, Sticho libertatem reliquit sub conditione, si nauis ex Asia uenirct. si hæres pendente conditione eum alienauit, & usucaptus fuerit, puta alienatus à domino, an propter hoc impediatur, si conditio extiterit, quæritur? Dicitur, quod non.

a *Statu libero.* i. cui libertas relicta est in diem, uel sub conditione.

b *Nocere potest.* ut & ff. de fideicom. liber. l. generaliter, in fi. & de statulib. l. statuliberum. in medio & in fine legis, quod est hodie generale, ut sup. comm. de leg. l. fin. §. pen. & auth. res quæ.

DIrectas. CASVS. Non refert, an Latinè, an Græcè testator seruo suo directam reliquit libertatem.

c *Si legitimis.* i. Latinis, sic institutio. de uerb. obli. §. 2. & inf. de sentent. & interlo. &c. l. iudices.

Ex nouel. Theod. de test. lib. 1. pars, l. hac consultissima. supra de test. cõ. Et rõ dubitandi esse potuit, quia olim Græcè legare non poterat. Vlpia. 15.

CVm constitutio.] CASVS. Recitat Imperator quãdam constitutionem diui Marci, qua cauebatur, ut si quis condito testõ, uel codicillis libertates seruis suis reliquisset, & hæres, qui fuit ex testõ, uel ab intestato, repudiasset hæreditatem propter æs alienum, poterit extraneus, uel aliquis seruorum hæreditatem adire præstita satisdatione de satisfaciendo creditorib. hæreditarijs, & libertatib. secundum uoluntatem testãtis. Dicit Imperator, quod ex ista constitutione multæ orientur ambiguitates. Prima est, testator aliquis creditoribus obnoxius decessit hærede instituto, & seruis libertatem reliquit, sed hæreditatem repudiante res hæreditatis distractæ sunt. an post uenditionem seruus, uel alius adire possit hæreditatem, & bona ab emptoribus in solidum auocare, & creditoribus satisfacere, quæritur? Respond. Imperator quidam, quod non. Author huius legis dicit, quod sic: intra tamen annale tempus à tempore uenditionis celebratæ, præstita satisdatione de satisfaciendo creditoribus in solidum, & imponendo libertatem omnibus, & hoc in prima. Si uero petitor, promittit se omnes libertates impositurum & creditoribus non in solidum satisfacturum, si creditores consentiunt, auditur, si uult omnes seruos manumittere, & hoc in secunda. Si uero quidam ex seruis uelint libertatem adipisci, quidam non: uolentes admittantur, nolentes in seruitute remaneant, & quem pa. &c. & hoc in tertia. Si uero petitor hæreditatis pollicitus fuerit se quosdam ex seruis manumissurum, & non omnes, si res hæreditariæ præter sortes postea sufficiunt ut omnib. creditorib. satisfaciat, bene faciet si omnes manumittat. Si uero non sufficiant, melius est, ut saltem pauci ad libertatem perueniant & hoc in quarta. Si uero non unus tantum ueniat petitor, sed plures, & simul uenient, omnes audiuntur. si unus primo, alius postea, primus admittatur, & hoc præstita satisdatione de satisfaciendo creditoribus, & hoc intra annale tempus, & hoc in quinta. Si uero promisit quosdam manumittere, alter promittat omnes plures & omnibus creditoribus satisfacere, ille præfertur, priuilegium uero istud non solum habet seruus libertate donatus, sed & non donatus, & hoc in sexta. Et non solum si anteq̃ prior res hęreditarias apprehendat, uel libertatem accipiat, ueniat seruus plus offerens, admittetur: sed si iam ab eo res apprehensæ sint, & quidam ex seruis libertate donati, & prior liberatus, quamuis res ab eo auferantur, & prædicta omnia fiant intra annale tempus, à tẽpore illo, quo prior petitor iudicẽ adiuit, & hoc in septima parte.

Constitutio. i. rescriptum ad Pompiliũ Rufum relatum ão in fi. ti. de eo cui li. cau. bon. add. Conc.

1 † VE

2 † Libertate præstes ijs.

d *Cum consti. tutio.* cuius uerba habes inst. de eo, cui li. cau. bo. addic. §. 1. & optimè huius legis intentio exprimitur supra eodem, le. si hæreditas.

e *Sine testamento.* puta in codicillis tamen vt ff. de fideicommis. lib. l. 2. & 3. & 4. & in princip.

f *Libertates.* uel etiã unam libertatem ar. ff. de negoc. gest. l. ait prætor, §. nego.

g *Voluit testator.* assume, cum hæc declaret constitutio prędicta.

h *Variæ dubitationes,* &c. quia quattuor ex hoc usque ad §. sed si quidem.

i *Venierint.* à creditoribus.

k *Admodum.* i. valde.

l *Nihil noui patiantur.* patiuntur quidem rescissionem, sed non de nouo, quia & olim similiter, uel per priuilegia, uel ut dicitur sup. ex qui. cau. ma. l. fi. Vel forte restitutione eius hæredis, qui obstinuerat uel repudiauerat. Item bene dicit sæpe, quia non semper, & ita aliquid noui patiuntur licet non in totum.

m *Quis.* petens bona addici sibi.

sed in partem soluere creditum, illi autem [a] huiusmodi pactionē admiserint: sancimus & hmōi casu consultissimi prīcipis locū habere cōstitutionē, & eū modis oībus admittendū esse censemus, maximè [b] cum ex voluntate creditorum hæc interponitur, nolentibus etenim creditorib. admitti talē pactionē nullo modo cōcedimus.

¶ Sin vero quidam ex seruis libertatem amplexi fuerint, alij autem cēsuerint esse respuendā, & in hunc casum extendenda est Diui Marci oratio, & proculdubio, & in hac specie audiēdus est petitor hæreditatis, & maneat liberum arbitrium seruorum, siue [1] † ad libertatem venire volunt, siue in [2] † seruitute remanere. [c] Licet [d] .n. Romanam ciuitatem recusare nemini [e] seruorum [3] † licitum sit, tamē in hoc casu, ne propter quorundam indeuotionem alij maneant in seruitute, volentibus quidem omnibus seruis licere in libertatē peruenire, nolentibus autem quibusdā, vel recusantibus spontaneam [f] seruitutem iminere oportet, & quem patronū habere noluerint, dominum suum, & forsitan acerbum, sentiant.

¶ Sin vero non omnes liber tates adimplere pollicitus fuerit, sed certum numerum seruorum ex ijs, qui ad libertatē venire iure sunt iussi, melius est (si quidem res hæreditariæ [g] sufficiunt adimplendos creditores) etiam oībus seruis dare libertatē, etsi hoc pollicitus non est.

¶ Sin autem deest aliquid in exoluendis creditorib. humanius est, vt pauci saltē [4] † perueniant ad libertatē, sed hoc quidem antiquis [h] dubitationibus remedium inuenimus, [i] bellissimam autem repletionem præfatæ constitutioni donantes, sancimus, vt si non vnus veniat hæreditatis petitor, sed [5] † plures si quidem vno momento, vterque, vel ampliores, omnibus detur licentia communiter hæreditatem adire, prius satisdatione ab omnibus dāda, vt creditoribus, & libertatibus satisfaciant.

¶ Sin aūt per interualla temporum hoc fiat, qui primus venit, habeat prærogatiuam si etiam satisdationem præstare potest. Illo autem cessante hoc facere, [k] alij gradatim secundū tempora petitionis succedant, & hoc intra annale [l] tempus obseruetur.

¶ Sin autem vno pollicente quosdā liberos facere, nō aūt totos, [m] alius emerserit satisdationē paratus idoneā præstare, quod omnib. creditoribus, & oīb. libertatib. satisfaciat, æquissimum est eum admitti, vt oēs libertates indistinctè celebrētur, quod priuilegiū dam' nō solū seruo, qui libertate donatus est, sed ēt ei, cui nulla libertas relicta est, vt aliqd venustū eueniat, vt p eū, cui relicta libertas nō est, alijs libertas īponat. Sed si quidē aū, q prior hrditarias res, & libertatē accipiat, hoc eueniat, scdo petitori, vel tertio, vel deinceps ampliores libertates pollicētib. fieri locū cēsemus. ¶ Sin autē iā rebus seruo, qui primus petijt hrditatem datis, & libertatib. ab eo quibusdā seruis hęreditarijs impositis, quidā seruus alius hęreditarius vel [6] † liber extraneus hoc facere maluerit, licebit quidē hoc ei impetrare, & sub maiorib. pollicitationib. & satisdationib. hæreditatem accipere. Sed prior in libertate petitor maneat, licet res ab eo [n] [7] † distrahatur: his omnibus intra annum (secundū quod dictum est) celebrādis, ex quo prior petitor iudicem adierit.

TITVLVS III.

De lege* Fusia Caninia [8] † tollenda.

Statutum in contractibus, si est magis fauorabile, quàm statutum in vltimis voluntatibus, debet porrigi ad vltimam voluntatem. Bal. Vel sic: Dic, quod aliquo tempore viguit lex Fusia Caninia, quæ prohibuit libertates in testamento relictas valere: quæ hic tollitur, h.d. Sal.

Imp. Iustinianus A. Mennæ PP.

LEX VNICA.

SEruorum libertates in testamento relictas tam directas, quam fideicommissarias ad exemplum [o] inter viuos libertarum indistinctè valere censemus: lege [9] † Fusia Caninia de-

a *Illi autem*. scilicet creditores.

b *Maximè cum*. pleonasmos, idest adiectio superuacui verbi, nam statim subijcit volētibus, &c. sic abundat maxime, vt & aliis sup. de rescin. vend. l. 1. ff. si quis omiss. cau. test. l. secunda, in fi.

c *In seruitute remanere*. secus si nullus de seruis velit libertatē, nam tunc distinguo, an ille qui petit bona sibi addici, sit de seruis, an non; primo casu admittit, secundo non, vt Insti. de eo cui liber. cau. bon. addi. § hæc constitutio.

d *Licet*. id est quamuis.

e *Nemini seruorum*.] s. aliās. Et sic not. regulam, q serui inuiti libertate consequuntur, vt hic, & de hær. institu. l. si uero sex, § 1. & inst. de hære. § si uero, & institut. de hæredita. qualit. & differ. § 1. Sed fallit hoc in casu quem ponit hæc lex, nam cum eius fauore sit inductum, ut sic bona petantur, potest ei fauori renunciari, ut supra de pact. l. si quis in conscribendo. Itē fallit in alio casu, quē habes, ff. de fideicō. li. l. sed si alienare. q est contraria huic regulæ, vbi legatum erat domino serui, ut seruum hæredi uenderet, qui hæres manumitteret, sed certè potest ibi resistere dño, ut non accipiat legatum, sed coacce pro non potest resistere quin manumittatur, uel ibi non recusauit libertatem, sed nolebat uendi hæredi, qui non erat soluēdo, a quo relicta est fideicommissa. libertas. Item secus est in emancipatione, quæ non datur inuito, ut in auth. quibus mod. nat. effi. sui. § generaliter, coll. 7.

f *Spontaneam*. sic & sup. de necess. ser. l. fi.

g *Res hæreditaria*. præter seruos.

h *Antiquis*. subaudi super.

i *Inuenimus* i. induximus.

k *Hoc facere*. s. satisdationem.

l *Annale*. computandum ex quo primus petitor adiuit iudicē ut inf. in fi. l.

m *Totos*. i. omnes.

n *Ab eo*. i. seruo.

DE LEGE FVsia Caninia tollenda.

Quia lex Fusia Caninia directas impediebat libertates, de quibus dictum est, & fideicommissarias de quibus dicemus, de Fusia inter utrasque libertates loquamur. Azon.

S*Eruorum*. CASVS. Lege Fusia cauebatur, ut inter uiuos, quis posset omnes seruos libertate donare, in ultima uoluntate non, nisi duos, uel tres, quod corrigit Imperator, statuens ut indistinctè tam inter uiuos, quā in ultima uoluntate possit quis omnes seruos manumittere, lege Fusia Caninia quiescente.

o *Exemplum*. quod ergo

1 † In libertatem.

Serui inuiti libertatem consequuntur nisi in certis casibus.

2 † Seruitute, in oibus.

3 † Licet. tñ in omnib.

4 † Veniāt. in omnib.

5 † Plures quidem.

6 † Quilibet.

7 † Abstrahantur.

* Furia in nonnullis Fuscia, & Fusia scribitur in plerisque manuscriptis quoque in dicta vt in Pano. Flo. in inscrip. l. 37. de ch. & dem. & l. 215. de uerb. sign. nam & Fusius Calenus, & Metius scribēdum ex ueter. marmorib. & Plutarch. docet Sigon. in Liuiū Cont.

8 † Sublata

9 † Furia,

ergo valet in contractibus, & in vltima voluntate, & econuerso, vt hic, & Instit. eo. & ff. de pact. l. pactum.

DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERT.

Expediuimus, supra de libertatibus directis, nunc dicamus de fideicommiss. Accursi.

a *Cum proponas.*] CASVS. Testamentum fecisti, haeredem instituisti, Sticho fideicom. libertatem reliquisti. haeres haereditatem non adiit, & peruenit ab intest. ad legitimum, an competat libertas, quaeritur? Dr quòd non, nisi succedens ab intestato rogatus fuisset de manumittendo, & hoc in prima. Si vero haeres accepta pecunia haereditatem omisit vt sic Stichus ad libertatem nō perueniret, competet libertas: quia institutus cogetur manumittere. a *Legitimo.*] i. agnato, vt institu. de legi. agn. tut. in prin. b *Nullo iure.*] imò contra, vt ff. cod. l. in testamento. Sol. ibi in personis illis spāle. c *Pecunia.*] vel alijs duob. modis, puta. gratia agnati, vel odio serui. d *Cogetur.*] vt & sup. si quis omissi. caus. test. l. 1. dum tamen prius conueniatur possessor vt ff. si q̄s omiss. cau. testa. l. licet, secundum quosdam.

* Adde l. pe. c. Theodosia. de Iudaeis vbi loquitur d numero manumittendorum, & Vopiscū in Tacito, ibi, seruos manumisit intra centum tamē, ne Caniniam transisse videret, adde & l. 37. ff. de cond. & dem. & l. 32 § 1. ff. de fideicō. lib. vbi testator ser. tat modū legis Caniniae. Goth.

1 † Deest in omnib.

2 † Deest Du.

3 † petita.

Q *Vamuis.*] CASVS. Mulier in codicillis auunculo suo seruum legauit, quē ipse postea manumisit, apparuerunt codicilli falsi postea, & falsi pronunciati sunt, nunquid reuocabitur libertas? Respon. quòd non, sed manumissus haeredi soluet 20. aureos.

e *Non infirmat.*] valet ergo libertas, vt hic, & ff. de manu. testa. l. cum ex falsis. & ff. de iure pat. l. pe. §. 6. Sed contra sup. de peti. haered. l. 5. §. pen. vbi ex falso testamento nō competit libertas. Solu. hic fuit praestita, & bona fide: ibi non. Vel ibi lege dabatur libertas, hic ab homine, quae in idem recidit. Vel illa corrigit istam. Sed cum haeres dederit hunc seruum quasi legatarij credens factū eius, non videtur transtulisse dnium, vt ff. de condi. cau. da. l. 3. §. subtilius. quod si est, quomodo seruo alieno dedit libertatem? Respon. dic, quòd haeredis fuerat seruus, vel alienus, & haeres rogatus de redimendo & praestando. vnde tanquam seruum haeredis, non tanquam legatari dedit: & hoc erat verum, & sic transtulit dominium, & secundum hoc etiam soluitur dictum contrarium.

caetero cessante, nec impedientē testantium pro suis seruis clementes dispositiones effectui* mancipari. Da. Calen. Iun. AA. Coss.

TITVLVS IIII.
De fideicommissarijs libertatibus.

Haereditate non adita, libertas in testamento relicta non debetur, nisi fuerit ab intestato repetita, vel haeres corruptus pecunia omiserit. h. d. Salic.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Primo.

LEX PRIMA.

CVm proponas haereditatem eius [1]† testatoris aditam non esse, a quo tibi fideicommissariam libertatem relictam [2]† esse dicis, & ab intestato alium, quam qui scriptus est, haereditatem possedisse: si non a legitimo[a] quoque haerede fideicommissaria libertas [3]† repetita est, nullo iure[b] praestari eam ab eo, qui rogatus nō est desideras. Planè, si pecunia[c] accepta, haeredem institutum omisisse haereditatem docueris, libertatem tibi praestare cogetur[d] PP. 13. Calend. Mart. Later. & Ruf. Coss. 198.

Ex falsa causa dominium transfertur, & libertas data non reuocatur. h. d. Bald. Vel sic: Si legatarius putans legatum valuisse manumittat seruum sibi traditum, tenet libertas, licet legatum postea pronuncietur falsum, sed viginti aurei à manumisso sunt praestandi. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. Valerio.

LEX II.

QVamuis codicilli, q̄b. auunculo defunctae legatus esse videris, falsi pronunciati sunt, tñ si ante morā criminis q̄ōnē iustam libertatē es a legatario consecutus, posterior euentus non infirmat[e] ita datam libertatem. Planè s̄m diui Hadriani constitutionem datur haeredi viginti aureorum[f] repetitio.

Natus ex ancilla sub conditione libera, ante cōditionis euentum est seruus. h. d. Sal.

Imp. Alexander A. Lucio.

LEX III.

CVm libertatē mulieribus sub cōdōne datā proponas, quid dubiū est eos, qui [4]† his ante impletā [5]† eā edūtur, seruos nasci, & pertinere ad hr̄des iure dominij. Ijs. n. demū succursum est, q̄ post moram[*] praestandae libertatis progeniti sunt, vt liberi & ingenui[g] nati videantur.

Si ancilla ab haerede manumittenda, eius voluntate moretur, vt libera: liberum parit, aliàs secus. h. d. Sal.

Idem A. Hadriano, al. Atriano.

LEX IIII.

SI voluntate domini,[h] in libertate est morata,[i] cui fideicōmissaria libertas [6]† relicta fuit, s̄m senatusconsultum & constitutiones ad id pertinentes, ciuis Romana facta ingenuos peperit. Sed & si nunquam ab ea libertas petita[*] est, sibimet imputare debet, cur interea progeniti ex ea serui[k] sunt.

f *Viginti aureorum.*] quos soluet manumissus haeredi, vt ff. de inoff. testa. l. Papinianus. §. fi. & l. seq.

C *Um libertatem.* CASVS. Testator ancillae libertatem reliquit sub cōdōne, si nauis ex Asia venerit: pendente cōditione parit: an pariat liberū, an seruum, quaeritur? Dr q̄ seruū. Si vero cōditio extitit, & eius haeres in mora dandi libertatem, & illa peperit: ingenuum erit, quod edidit.

g *Et ingenui.*] vt & supra ad Orfic. l. q. causa. Et vt tollas cōtraria, sic distingue, aut non est adita haereditas ab haerede, aut est adita. Primo casu si fiat dolo malo haeredis mora, serui nascūtur, sed tradentur matri ad manumittendum, vt ff eo. l. si quis rogatus. in fi. & idem si haeres deliberat de adeunda haereditate. nam etiam tūc traduntur matri ad manumittendū, vt ff. eod. l. sed si non data. 1. rñ. secus si ideo retardabat adire: q̄a se institutū ignorabat: quia tū si nascit seruus, & nō editur. ipse haeres manumit. puta mat. vt ff. ea. l. sed si nō numissi in data. 2. rñ. Secūdo casu ter amicos q̄ñ. s. est adita haeredi aut per epitas, aut retardat ma. studiū, aut numisso studio haeredis, si nascitur partus, est ingenuus, vt hic, & ff. eo. l. cū vero, §. apparet. & l. si q̄s rogatus. in prin. Aut nō fit studio haeredis, & tūc si nascit seruus, & nō traditur ad manumittendū, vt ff. eo. l. si praegnans. & si mr̄ nō accipit, vel acceptū nō manumittit, cōpellitur, vel hr̄des manumittit, vt ff. e. l. si ni. & hoc nisi fiat mora ex voluntate defun. ti nā tūc interim natus seru9 remanet haeredis, vt sup. prox. rñ.

4 † ijs.

* Puta matri conditio bibitione co̅uiij ad libertatem banc bant libe. t sed in li bertate tu morari dignās. cebantur. Nā muta voluntate patroni in potest tem a domino potest reddi quod ta men Praetor nō permittebat. Vlpianus ibi iure suis relinquit idā regula. Adde Cuiacium lib. 18. obs. 20. Goth.

S *I voluntate.*] CASVS. Testator haeredis instituit, eū de manumittenda ancilla qua rogauit: his dixit, vt staret tāq̄ libera, sed tñ eā non manumisit, ea postea peperit, partus an ingenuus esse dicet? Rñ. quòd ii s verbis hr̄dis testōris libera effecta est, & partus erit liber, & hoc in prima. Si vero fuit i mora petēdi libertatē, & interim peperit, sibi iputet, q̄a seruus nascet, & hoc in si. d̄a. Vi.

6 † del. itae.

* Obserua in ea mora etiam necessaria interpellationē l. mora. ff. de vsu Cont.

h *Si voluntate domini.*] id est, haeredis.

i *Est morata.*] i. stetit, vt libera ex voluntate domini, quia manumisit, vel dixit, vade, ita, vt libera, vt ff. de acq. poss. l. qui absenti. in prin.

k *Serui sunt.*] sed matri traduntur ad manumittendum, vt ff. eo. l. sed si praegnans. & l. cum vero. §. apparet.

l *Sunt.*] contra. supra de iure emphy. l. 2. & 3. & infra de contrah.

Iure isto minor viginti annis non poterat in testamento relinquere libertatem. Sal.

Idem A. Dionysio.

LEX V.

MInor annis [a] lege definitis, nec per fideicõmissum [b] libertatem supremis suis [1]† elogijs relinquere potest, nisi ijs, quorum causam [c. 2]† probare potest.

Potest per fideicommissum seruo alieno libertas relinqui: & licet dominus nolit vendere, legatũ non abrũpitur, sed differtur in crastinum, donec forte mutauerit propositũ voluntatis. h.d. B. Vel sic: Licet dominus ancillæ nolit eã vendere, non deficit legatum libertatis ab hærede quandocũque postea prestandę h.d. Sal.

Idẽ A. Maximo. al. Maximę.

LEX VI.

DEberi etiam alienæ [d] ancillæ fideicommissariã libertatem placuit: nec deficit hoc debitũ, si interim dña (si mõ nihil ex iudicio eius, [e] qui, q̃ve reliquit libertatẽ, [3]† pceperit [f]) noluit vẽdere: qa possit tpe procedende, [g] vbicũq; occasio redimendæ ancillę fuerit, prestari libertas.

Manumissus ex fideicõmisso, libertus efficitur manumittentis, h.d. Sal.

Idem A. Nicomedi.

LEX VII.

HI quibus per fideicommissum libertas supremis iudicijs relinquitur, eorum liberti [4]† efficiuntur, à quibus manumittuntur. [h] Prop. Calen. April. Fosc. & Dextr. Coss. 226.

Libertas peti potest, etiã si cohæredes, in cuius placito, vel volũtate est apposita, hereditatẽ nõ adeat: dũmodo iuste non contradicat. h.d. Sal.

Idem A. Eutycheti.

LEX VIII.

CVm proponas [i] fideicõmissariam libertatem ita tibi datam, si vxori testatoris placuisset: licet ea non adeũte hr̃ditatẽ, pertinere cępe rit ad filiũ solida hr̃ditas: nõ refragãte [k] tamẽ vxore testatoris potes petere libertatem.

Seruus tutor datus uidetur in testamẽto per fideicommissum liber esse iussus, si testator eius conditionem non ignorauit. h.d. Sal.

Impp. Valerian. & Galien. AA Daphnidi. [5]†

LEX IX.

ET si nõ adscripta libertate testator seruum suum tutorẽ filijs suis dederit, receptũ est [*] tamen & libertatis, & pupillorum fauore vt pes. fideicommissum manu-

---

contrah. stip. l. magnam. vbi sufficit diem venire, multo magis in libertate.

MInor annis.] CASVS. Quidam minor xx. ann. seruo suo per fideicommiss. libertatem relinquere volebat: an possit quæritur. & respondetur, quòd non, nisi causam coram iudice probet, s. iustam, p p quã velit seruum esse liberum.

a *Minor annis.*] alias xx. alias lege definitis.

b *Nec per fideicommissum.*] nedũ directe, vt hic, & ff. de manu. test. l. nec militi. & supra de testam. mili. l. si Rufinus, & hoc in suis: secus in alienis vt ff. de manumiss. vin. l. si quis rogatus. in prin. hodie tamen hæc lex corrigitur, vt in auth. vt spon. lar. §. 1. colla. 9.

1† In quibusdã lib. legitur iudicijs: in aliis deest vtrunque.

2† Probati.

c *Causam.*] quæ causæ enumerantur. Institu. qui. ex cau. manu. non licet §. eadem.

DIberi.] CASVS. Testamentũ fecisti, hæredẽ instituisti, eũ de ancilla aliena manumittenda rogasti: redimere debet hæres, si põt & manumittere: si nõ potest, quia dñs vendere nõ vult: nec cõpelli põt ad vendendum, cum nihil ex testõ percepit: an intercidat legatũ libertatis? Dicitur, quòd non, quia procedente tẽpore, si obtulerit se facultas redimendi, redimere poterit & manumittere, & ita no. quod differtur, non aufertur.

3† Peperit.

d *Aliena.*] & hostiũ seruo & etiam libero homini; quandoque vt ff. eod. l. generaliter. §. hostium seruo. & §. si homini.

e *Eius.*] scilicet testatoris.

f *Perceperit.*] nã tunc cogetur ad vendendum. vt ff. ad leg. Falcid. l. sed & si non seruus. nisi haberet auxilium minoris ætatis, vt ff. de mini. l. si minor annis seruum. Et no. deberi relictum licet voluntati non pareatur quia per eum non remanet. vt ff. de leg. 3. pater. §. Tusculanus. & de leg. 1. si fundum per fideicommissum. §. Iulianus.

g *Tempore procedente.*] quod differtur, non aufertur, vt inst. de sing. re. per fideicom. re. § libertas. Item no. quod dicit etiam alienæ. vt ff. eod. l. alienæ. Et distingue, quia aut rogatur hæres manumittere seruum, aut legatarius primo casu aut seruum testatoris, aut hæredis, aut legatarij, vel alterius extranei. si testatoris, cogitur eum manumittere: quod si latitat, fit Orcinus libertus per senatusconsultum Rubrianum, vt ff. eod. l. cum vero. §. subuentum si hæredis, & tunc non tenetur manumittere. si vero latitat, eripitur seruus ex fideicommiss. in libertatem, & amittit hæres ius patronatus ex Viciano senatusconsul. vt ff. eodem, l. si cum. §. si quis seruum. & l. non tantum. §. sed & Artificuliano. Si legatarij. Aut is agnouit legatum, & cogitur præstare hæredi ad manumittendum. Aut non agnouit, & tunc non cogitur, vt ex hac l. habetur. Si extranei, cogitur manumittere si potest iusto pretio emere, vt ff. eod. l. alieno. §. si is cuius. Si vero legatarius est rogatus manumittere seruum, aut talis est seruus, qui non potest ad libertatem peruenire, quo casu etiam legatum est inutile. Aut potest, & tunc subdiuiditur, quia si legatarius agnouit legatum: cogitur manumittere etiam longè maioris pretij seruum, nisi beneficio ætatis restituatur ad omittendum legatum: si non agnouit, non cogitur manumittere, & hoc si seruus sit ipsius legatarij, quod si extranei: si potest emere pro tãto, quantum est legatum, cogitur manumittere: aliàs non. vt ff. eod. l. generaliter. §. si quis alienum. & ff. de minori l. minor 25. an. seruum. sed in detrahẽdi Falcidia est sciẽdum, quòd si ea deducta posset emere seruum, deducit eam hæres, alias non, vt ff. e. l. si legatario.

4† sunt.

HI quibus.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti de danda libertate Sticho: eum rogasti: manumisit: cuius erit libertus, quæritur. Resp. quòd hæredis.

h *Manumittuntur.*] vt Institu. de sing. re. per fideicommiss. re. §. penult. & hoc quo ad hoc, vt eos nõ vocet inius. Item quo ad cõtra tabulas, sed non vt in seruitutem ex ingratitudine reuocet. Item nec operas poterit impendere, nisi sit filius patroni, qui manumittit, vt ff. de bo lib. qui ex causa & supra de con tra tabulas l. patroni. & supra de lib. & eo. libe. l. prima. Et sic distingue hic, cuius sint liberti, vt & diximus supra in l. proxima. per l. ff. de action. emp. l. Titius. & de fideicom. libe. l. generaliter.

5† Daphidi. l. Dauno. l. Papho. al. Daphn.

*Vi. Cui. 18. obs. 5.

CVm proponas.] CASVS. Testamentum fecisti, vxorem tuam in vna dimidia, filium ex alia hæredes instituisti, Sticho fideicommiss. libertatem reliquisti, si vxori tuæ placuisset: vxore partem eius repudiante, & insolidum ad filium perueniente, an seruo debeatur libertas? Respond. quod si vxor non contradicit, libertatem petere potest.

i *Cum proponas.*] vxor fuit scripta hęres cum filio.

K *Non refragante.*] idem si contradiceret. nec enim potest, vt ff. eod. l. Lucius. quæ est contra. sed hic subaudi maxime. & hoc nisi iustam causam habeat refragandi. vt ff. de manu. testam. l. seruos. & de leg. 2. l. cum quidam. & l. cum pater. §. rogo.

ET si non.] CASVS. Testamentum fecisti, filio tuo impuberi seruum tuum nulla facta mentione libertatis tutorem dedisti, an per hoc fiat liber. Respon. quod sic, & libertatis fauore & pupilli videtur per cohæredem pupilli, vel si exhæredauit pupillum, per hęredem patris videtur.

videtur recepisse, & hoc in prima. Idem est si seruum alienū filio tutorem dedisti sciens eius conditionem, nisi te contrarium voluisse apparuerit, & hoc in secunda.

a *Videatur.* adscripta, i. non praestita libertate, vt & sup. de necess. seru. l. quidam, §. 1. sed certe immo videtur directa, vt instit. qui test. am. da. tu. pos. §. 1. quae est contra. Sol. ibi in testamento, hic in codicillis. Vel haec corrigitur per illā. Vel hic liberum credidit. Vel hic putauit alienum. Vel hic diligebat haeredem in tantum, vt sit verisimile, quod velit eius esse libertum, & magis quam Orcinum. ADDITIO. Prima solutio communiter solet approbari, vt dicit Christopho. Porcus in d. §. 1. instit. qui testa. da. tu. pos. ratio est, quia quid facilius directo disponitur in testamento, quam in alia voluntate vltima, vt l. haereditatem, & l. nō idcirco, sup. de codicillis.*

*Haec conciliatio diuinatoria, caeterae autē friuolae uidentur Cōcio, qui interpretare per fideicommissū. § facit manumissum uideri non aūt directis uerbis, sed tū p hmōi manumissionem directam libertatem accepisse cum à testatore intelligatur manumissus. Vel Iustinianum maluisse sequi Pauli sniam, qui hoc casu directam ait competere in l. quo, §. 1. de testa. ubi scribit adita haereditate libertatē cōpetere, arg. l. 3. sup. de test. & l. quidā ff. de necessar. haere. insti. sed quia ita soluit cum Accur. ut dse. hanc corrigi per illā. Cont.

1 † Prouides in omnibus.

b *Sciens.* secus si ignorans, vt ff. eod. l. generaliter. §. si quis tutorem.

c *Datā.* vt ff. de test. tut. l. si haereditas, §. fin. & sup. de test. tut. l. si pupillorum.

Fideicommissaria. CASVS. Reliquit Sticho Titius fideicommissariam libertatem, cum filius perueniret ad 25. annum, decessit prius, quam ad eam aetatem perueniret, nunquid interdicit libertas? Dicitur, quod non, sed eo tēpore perueniret ad libertatem, quo si viueret, peruenisset filius ad praedictam aetatem.

d *Tēpore quippe, &c.* vt ff. de manumiss. testa. l. si ita scriptum, & sup. de vsufruct. l. ambiguitatem, & ff. de leg. 1. si cui legetur. Sed contra sup. de manumiss. l. cum testator, & de nup. l. sancimus, si qui. Sol. vt dixi sup. quando dies leg. ced. l. ex his. Item uidetur quod statim praestanda sit, vt ff. eodem l. fina. quae est contra. Solu. ibi non intelligitur repetita conditio a substituto, quae uitiaret, & ideo purum est ex tunc.

Si seruus. CASVS. Seruo tuo in testamento fideicommissariam libertatem reliquisti, qualiter ad libertatem perueniet, quaeritur? Respondetur quod per beneficium manumissionis, vnde si haeres tuus libertatem imponere contradicit, compellet eum praeses, & si latitet, per senatusconsultum ad libertatem perueniret, decreto, vel sententia praetoris interposita.

e *Manumissione.* vel eo, quod pro manumissione habeatur, ut supra eo. l. si uoluntate.

f *Accepisti.* s. spe, non re.

g *Interposito.* i. denunciatione, vel lata sententia.

misisse eum videatur. a

¶ Et si non suum proprium, sed alienum seruum, conditionem eius sciens, b tutorem adscripserit, aeque fideicommissariam libertatem datam c (nisi aliud euidenter defunctum sensisse appareat) prudentibus placuit.

Libertas non perit, licet moriatur ille in cuius persona tempus certum praestandae libertatis erat appositum, sed cum tempus aduenerit, debetur, h. d. Sal.

Iidem AA. Mercuriali.

LEX X.

Fideicommissaria quidem libertas ita tibi relicta, cū testatoris filius ad annum vicesimumquintum peruenerit non intercidit, licet haeredem intra praestitutam aetatem decessisse proponas tēpore quippe, d quo si viueret, praefinitē aetatem impleturus foret, spē libertatis non intercidere, vetus placitum est.

Fideicommissaria libertas est praestanda, non autem cōpetit ipso iure, & si latitat, qui praestare debet, seruo subuenitur à iure, h. d.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Flauiano.

LEX XI.

Si seruus fuisti, ac tibi per fideicommissum libertas relicta fuit: peruides, 1 † sine manumissione e te ad libertatem peruenire non potuisse: quapropter si verbis precarijs constitutus libertatem accepisti, f adire praesidem prouinciae te oportet, vt, causa cognita, si tibi deberi libertatē perspexerit, ad manumittendum eum, qui debet vrgeat, vel si latitet, contra latitantem, interposito g decreto, tibi prospiciat. h

Verbum, commendo, non inducit dispositionē, sed quādam congratulationem. h. d. Bald. Vel sic: Per verbum, commendo, non grauatur haeres de manumittēdo, h. d. Sa.

Iidem AA. & CC. Hyrenio.

LEX XII.

Ex verbo, commendo i testamento, vel codicillis k non videri l fideicommissariā libertatem relictam esse, auctoritate iuris declaratur.

Agnoscens legatum tenetur parere iudicio defuncti. Bal. Vel sic. Alienae ancillae fideicommissaria libertas relinqui, & tenetur haeres eam redimere, si sibi relictum agnouit. Salic.

Iidem AA & CC. Pythagor.

LEX XIII.

Si te donatam ante matrimonium vxori suae, postea ei m legato relicto, testamento manumitti seu codicillis, seu verbis precarijs à successoribus voluit, n eam eos o ad redemptionē, & manumissionem, quā eam, p quę in capiendis relictis, defuncti consensit iudicio, teneri tibique fideicōmissariā deberi libertatem, non ambigitur. q

In ventre existenti directo, & per fideicommissum potest libertas relinqui, & si plures nascantur, sunt liberi, hoc dicit Salic.

h *Prospiciat.* ut ff. de iudi. l. qui se, & hęc per senatusconsulta quatuor, scilicet Rubrianum, & Trasilianum, & Damasianum, & Artificulianum, quae quando locum habent, habes ff. de fideic. lib. l. te cum uero, §. subuenitum, & l. cum quasi. §. si plures, & l. non tantum, §. senatus, & §. Artificuliano. est & Vincianum, quod in seruo defuncti locum non habet, sed haeredis, vt in eod. titul. nō tantum, §. sed si non haereditarium, & in §. si quis.

Senatusconsulta quatuor seruis pro libertate consequenda.

Ex verbo. CASVS. Testamentum fecisti, haeredem instituisti, & dixisti, haeres commendo tibi hunc seruum, numquid per haec uerba uidetur ei libertas fideicommissaria relicta? Resp. quod nō.

i *Commendo.* id est, laudo, ut hic, & supra famil. erciscund. l. quoties, in fin. & ff. manda. l. si vero non re. §. cum quidam. & de leg. 3. l. fideicommissa. §. si ita quis. Alias dicitur, conueniendo, idest, pono, ut ff. de uerborum significat. l. commendare, & ff. de positi. l. Lucius, 1.

k *Codicillis.* ut certo, uel apposito.

l *Non videri.* ut ff. eodem. Tais ancilla. §. Lucius.

Commēdo quique denotio significat.

Si te donatam. CASVS. Sponsus tuus ancillam legato postea uxori tuę relicto haeredem tuū in testamento de ea manumittenda rogasti, percepit legatum, an compellendus sit haeres eam redimere, & manumittere, & haec sit compellenda uendere, & manumissioni consentire, quaeritur? Respond. quod sic.

m *Ei.* scilicet uxori.

n *Voluit* testator.

o *Eos.* successores.

p *Eam.* uxorem.

q *Non ambigitur.* qui enim aliquid percipit cogitur manumittere, uel uendere. ut manumissio fiat, ut ff. codem, l. generaliter, §. si quis alienum, & facit ff. eodem, l. alieno, §. finali.

Cum inter. CASVS. Seruo meo nato iam certum est, quod relinqui potest per fidei. com miss. libertas, an autem nasci uro, inter ueteres erat quæstio, quam decidit Imperator, dicens, quod non solum directa, sed fideicommiss. libertas ei relinqui potest, non solum masculo, sed fœminæ: nec obest si tempore, quo editus fuerit partus mater fuerit ancilla, & hoc in prima. Si uero testator sic dixit, qui nascetur ex tali ancilla, fiat liber, si plures ediderit, an omnes erunt liberi, quæritur? & respon. quod sic, in ambiguis enim, &c. & hoc in secunda.

a *Portaretur.* de infante nato non est dubium, ut ff. de manu. l. iuris ratio.

b *Fauore.* Alia legata posthumo alieno non relinquebantur, instit. de bonorum possessio. in principio.

c *Solem respiciat.* sic ergo nascitur ingenuus, nam ingenuus is est, &c. ut instit. de ingenuis in principio. Sed uidetur hoc falsum, cum fideicommissaria libertas relinquitur, nam hæredis libertus erit ut supra eodem, hi quibus quæ est contra. Sed dic, quod hic fuit relicta fideicommissaria libertas posthumo, ibi nato. Vel refertur tantum ad casum ubi directa data fuit, nam utrumque posuit supra. Fit ergo differentia inter fideicommissariam libertatem, & directam, licet quo ad alia non sit differentia, ut supra communia de leg. l. penultima. Item opponitur hic, conceptus habetur pro nato, sed natus manumissus esset libertus, ergo & hic. Sed dic ... uerum, cum de commodis eius quæritur, ut ff. de statu ho. leg. ...

† Ex ... de ...

† Quæ d... huc in ... se habea...

[1] Libe...

Imp. Iustin. A. Iuliano PP.
LEX XIIII.

Cum* inter veteres dubitabatur, si fideicōmissariam libertatē possibile esset relinqui seruo, qui adhuc in ventre portaretur,[a] homo fieri speratur, nos vetus iurgium decidētes, libertatis fauore [b] censemus, & fideicōmissariam nec non directam libertatem suam firmitatem habere siue in masculo, siue in fœmina, qui,[1] † quæue adhuc in ventre vehitur, vt cū libertate solem respiciat,[c] etsi [d] mater sua adhuc in seruitute cōstitutā eū vel eā ediderit. ¶ Sin autē plures creati, vel creatæ sint, siue vnius fecit mentionem, siue pluraliter nūcupauit, nihilominus omnes [e] ad libertatem à primis veniant cunabulis: cū in ambiguis sensib. melius sit (& maximè [f] in libertate) fauore eius humaniorem amplecti sententiam. Dat. Calend. Octob. Lampadio, & Oreste VV.CC. Coss. 530.

Factum iudicis supplet factum hominis ad damnū, & non ad commodum contumacis, h.d. Bal. Vel sic. Post moram in manumittēdo seruus per iudicem ad libertatē est deducendus, h.d. Sal.

Idem A. Iuliano PP.
LEX XV.

Ancillam, siue seruum, cum fideicommissaria libertas ei relicta sit, sancimus, si mora libertatis à debitore [g] facta fuerit, sententia præsidis eripi in libertatem, & nullo facto, aut volūtate ab hærede expectanda,[h] sed talem habere eos libertatem, quasi ab ipso testatore directis verbis fuerint liberi tatem consecuti, cum satis impium atque absurdum sit, hæredes testatoris differre voluntatem, maxime cum ad libertatem respiciat.

Si libertas fideicommissaria est relicta vni ex liberis ancillæ, quem hæres elegerit, illo moriente nulla facta electione omnes ad libertatem perducuntur, h.d. Sal.

Idem A. Iuliano PP.
LEX XVI.

Si quis in testamento suo rogauerit suum hæredem ex liberis ancillæ suæ, quam nominauerit,[i] vnum, quem elegerit, ad libertatē perducere, & cum ancilla vnū vel plures enixa est, hæres neq; dū superest,[k] in libertatē[2] † perducendus est, ab hac luce fuerit subtractus,[l] dubitabatur ab antiquis vtrumne omnes, an quidam, an nemo ex his ad libertatem perueniat. sed veteris quidem iuris alternatio multa sane super huiusmodi casib. resonuit; nos autem hæredis coercentes malignitatem, si nō voluntatem testatoris adimpleuerit, & mox cum potuerit, non eligeret vnum ex liberis ancillæ, & eum libertate donauerit, sancimus compelli [m] nō solū eū, sed etiā hæredes, vel successores eius, omnes ancillæ liberos in libertatem perducere, neq; enim hoc contrarium est sententiæ testatoris. Cum[3] † enim omnimodo quendam ex his liberum esse disposuerit, & non ad certum corpus, sed ad omnes respexerit, si non pateatur eius voluntati, sine dubio ex sentētia [n] testatoris oēs ad libertatē perueniunt.

& infra qui bon. ced. poss. l. fin. & de pac. l. maiorem. & de reb. dub. l. quoties, 2.

Ancillam. CASVS. Ancillæ tuæ in testamento fideicommiss. libertatem reliquisti, hæres erat ia mora manumittendi eam, an manumissione hæredis non interueniente vel uoluntate eius, possit peruenire ad libertatē, quæritur? Respon. quòd sic, ex sententia præsidis, & perinde erit libera ac si directa ei data esset libertas.

g *A debitore.* id est ab eo, qui eam debet.

h *Expectanda.* ad hoc, ut manumittatur, erit n. liber & sine hæredis manumissione, interpellari tamen debet hæres, ut ff. eod. l. cum uero subuentum.

Si quis. CASVS. Testa fecisti, hæredē instituisti, & eū rogasti de manumittendo unum ex filijs Arethusæ, quem eligeret, eo dū uixit nullū ad libertatem perducente, uel eo deliberante, quē manumitteret, uita functus est an oēs, an quidā, an nullus ad libertatem perueniat possit, a. oib. al. apud antiquos erat q. cedendus filio. Ad quod respondet Imperator, dicens, quod non solū hæres si potuit, & noluit, propter contumaciam suam si superstes est, sed hæres eius compelletur omnes manumittere, nec uoluntati testatoris derogabitur per hoc, quæ uoluisset omnes manumitti, quia seruū certum non respexit, sed ad omnes. unde ob hæredis malitiam omnes ad libertatem perducentur, & hoc in prima. In secunda, quòd hæc eadem uera sunt in legatario rogato de manumittendo unum ex ijs, quem eligeret, & si aliqui pati se dispendium conquesti fuerint, sibi & non huic l. quæ prædictam pœnam imponit, imputent.

i *Quem nominauerit.* Arethusam puta.

k *Superest.* id est dū uiuit.

l *Subtractus.* scilicet hæres.

† Producendus, in...

[3] † Deest in omnibus.

m *Compelli.* aufertur ergo sibi electio propter contumaciam, ut ff. de solu. l. 1. & inst. de solu. l. 1. & ff. de serui. l. sicut & facit sup. eo. l. cum inter.

n *Ex sententia.* quæ ad oēs porrecta est quodammodo.

a *Instantia.*] idest, contumacia.

C*Vm quidam.*] CASVS. Titius fecit testamentum, hæredem instituit, & mihi Seium legauit, & rogauit per fideicommissum, vt eum manumitteret; hæres noluit eum mihi dare, sed in iudicio eum petij & obtinui: & iudex eum non in seruum, sed in eius æstimationem mihi condemnauit: an intercidat libertas? vel ab hærede danda an à me legatario? & si ab hærede, an æstimationem, quam recepi, possit totam, vel partem, vel nihil retinere? Inter antiquos erat quæstio, & ad hanc non videtur respondere: sed sic dicit, quod miratur, quod iudex tulit talem sententiam condemnando in serui æstimationem, & non in seruum. vnde si talis quæstio de cætero emerserit, nullus iudex sit ita stultus quod sic definiat, sed legatarijs seruus restituatur, quod si petitus non detur, tunc intra duos menses à tempore litis contestatæ super petitione serui eripiatur in libertatem, & hæres legatario condemnetur in expensis quas fecit in litem, scilicet in quadruplum. & ipsi legatario integrum ius patronatus seruetur.

b *Seruum.*] in seruum enim debet facere condemnationem, cum est manumittendus, secus si non est manumittendus quandoque, vt ff. de leg. i. si domus. in §. qui confitetur. & §. seq.

c *Vitium.*] scilicet iudicis.

d *Putamus.*] ex tempore huius legis.

e *Condemnationem.*] Quid enim si proferat? huic enim quæstioni non respondet. Sed respon. Idem esse, quod esse cum alicui relinquitur pecunia, vt alienum seruum emat, vt scilicet eum emat, & manumittat, vt ff. eodem l. generaliter. §. si quis tutorem alienum. Vel dic, quod hæres conueniatur à seruo, vt manumittat: quia legatum resedit penes eum cum onere suo, vt supra de cad. tollen. §. pro secundo, nec legatarius tenetur restituere pecuniam: quia hæres

¶ Similemque esse definitionem censemus, & si non ab hærede, sed a legatario, vel fideicommissario testator rogauerit libertatem imponi. sic etenim iusto timore hæredes, & legatarij, vel fideicommissarij perterriti, & voluntatem testatoris adimplere procurent, & sibi non ex omnium libertate quandam afferri patiantur iacturam.

¶ Quod si reclamauerint sibi tale dispendium imputent, non ex nostra lege, sed ex sua lugentes instantia [a] Dat. 15. Cal. Decemb. Constantinop. Lamp. & Orest. Coss. 530.

Fatuus est ille iudex, qui cum res petitur, in æstimatione condemnat, si res præstari pot. & debet. Vel sic. Sententia dēt esse conformis libello, aliàs est iniusta. h. d. & ad hoc sem per allegatur. Bal. Vel sic: vbi seruus legatur manumittendus, & hæres patitur secum litem contestari, transacto spatio duorum mensium, liber efficitur, iure patronatus legatario seruato. h. d. Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XVII.

CVm quidam seruum suum ita legauerit, vel legatarius libertatē ei imponat, & hæres ad huiusmodi legatum improbe versatus seruum dare legatario dedignatus est, vt etiam lite pulsetur, & iudex non in ipsum seruum, sed in æstimationem litis condemnationem proferat: veteres iuris interpretes dubitabant, ne quod obstaculū libertati ex hac causa procedat.

¶ Et si placuerit eandem deberi libertatem, à quo danda sit, vtrum ne ab hærede, an a legatario.

¶ Et si hæres imponat libertatem, an legatarius, quod ex pecuniaria condemnatione accepit, firmiter detineat, siue in totum, siue ex parte, siue etiam nihil.

¶ Talem itaq; altercationē resecantes, miramur, quare iudex, qui præpositus est in prædicta causa non omnimodo condemnationem in seruum, [b] sed in æstimationem eius fecerit: cum ipsius vitium, [c] etiam huiusmodi præbuit 1 † altercationis occasionem.

¶ Vnde si talis quæstio emerserit, nullum quidem iudicē ita esse stultum putamus, [d] vt huiusmodi proferat condemnationem, [e] sed si legatarius immineat, quatenus ei seruus restituatur, & post litem contestatam duorum mēsium * spatium effluxerit, censemus illico ad libertatem eripi seruum, & illum quidem liberum esse: hæredem autē pro sua indeuotione in omnes expēsas, quas legatarius in lite fecit, in quadruplū [f] ei condemnari: iure patronatus integro legatario 2 † seruando.

TITVLVS V.

De dedititia 3 † libertate tollenda.

Dedititij libertini erant, qui per manumissionē minorē libertatē cōsequebātur, quia liberi efficiebantur, sed toto tpe vitæ suæ seruire tenebantur. Hanc conditionē libertinorum tollit lex ista, & vult, quòd eo modo sint liberti, quo simpliciter manumissi, & ab eis non differant. h. d. Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX VNICA.

DEditītia * conditio nullo modo in posterum nostram rempublicam molestare concedatur, sed sit penitus deleta: quia nec in vsu esse reperimus, sed vanum [g] nomen huiusmodi

sua contumacia sentit hoc damnum. argum. sup. l. proxi. in fi. & ff. de tabu. exhib. l. locum. §. condemnatio. Vel dic tertio, quod sic, & tunc idem videtur, quod est hic. scilicet vt in libertatem eripiatur elapsis duobus mensibus à tempore litis contestatæ. Quid ergo si ante. im hæres seruum vendat? Respon. erit in potestate serui, cuius libertus esse velit, emptoris vel rogatoris, vt ff. eod. l. generaliter. §. fi. & de actio. emp. l. Titius. nec restituitur pretium, vt modo dixi.

f *Quadruplum.*] quod est speciale: alias autem in simplum, vt supra de iud. l. properandum. §. sin autem alterutra.

DE DEDITITIA libert. tollen.

Quia manumissionibus (de quib. explicuimus) serui fiunt liberti: & libertorum olim triplex fuerat cōditio, Dedititia, Latina, ciuisq; Romana. ponit primo de dedititia conditione, & subijcit postea de Latina: quę quia sublatę sunt, ponit de eis tollendis non seruādis. hodie enim sola ciuitas Romana sibi locum vendicat. Azo. Dedititij erant, qui sine conditione se tradebant Romanis, & quamdiu viuebāt, serui erant: post mortem verò in libertatem eripiebantur, vt Instit. de lib. §. libertinorum. & de succ. lib. §. fi. Quare ergo non dicebantur serui? Resp. quia successorem habebant, & omnino libertatem sperabant. Vel verius liberi erant, sed seruire tenebantur: sicut alias, inf. communia de ma. l. prima. §. sin autem proprietarius.

D*Edititia.*] CASVS. Olim erat quoddam genus hominum, qui liberti Dedititij dicebantur qui viuebant serui, sed moriebantur vt liberi. Hodie dicit Imperator, quod huiusmodi hominum conditio à Romana repub. penitus tollatur, ita quod nec nomen remaneat.

g *Vanum.*] nil enim significat Dedititia libertas, sicut nec chimera.

1 † De altercationi.

2 † conseruando.

3 † libertinitate.

* Vi. Cuia. cap. 13. de præscrip.

* Vide Epi co Vlp. tit. 1. & Theo. ad tit. de liber. instit.

a *Veritatem.*] sic sup. commu. de leg. l. 2. in fine. & sup. ad Orphe. l. si qua.

b *Legibus.*] non opus est verbis, quorum nullus sequitur esse ctus.

DE LATINA LIBERTATE, &c.

Et hęc Latina libertas tollitur. Et dicunt Latini, qui toto tpe vitæ suæ erant liberi, sed in morte eripiebãtur in seruitutẽ, & sic non habebãt hęredẽ, vt Insti. de succ. libe. §. fi. Et no. q in hac l. sũt xij. casus, vel xiij. in quib. olim fiebant Latini, hodie vero p l. istã fiũt ciues Romani, & verè liberi, in oib. autem exceptis trib. seruatur iuspatronatus illæsum. Accur.

3† Deest in aliquibus hęc subscriptio.

2† Liberti nitate.

CVm dedititia.] CASVS. In princip. huius legis dicit Imperator, q ex quo dedititia sublata est libertas, quare etiã non Latina libertas tollitur? Nunquid Latini liberti dicebantur illi, qui dum viuebant erant liberi, in morte tamen eripiebantur in seruitutẽ, nec hẽbant hæredẽ? Et no. q in hac lege 13. sunt casus, in quib. olim aliqui fiebant Latini, hodie ciues efficiuntur Romani. primus incipit ibi, Sancimus &c. Dicit ergo, quod sicut antiqua Latinitas sublata est, quia eius remanet imago. Dicit ergo: olim Romani subiugantes sibi aliquam prouinciã trãsmittebant homines illius prouinciæ in aliam prouinciam: & dicebantur Latini, i. Romani, & nõ erant simpliciter liberti, nec erant liberi. vnde sicut illa transmissio iam sublata est, quia aliquando bella cum indigenis habebant, sic non sunt hodie huiusmodi Latini, sed cum varijs modis introducta erat Latinorum conditio, & difficultates exortæ tam ex lege, quam ex senatusconsult. dicit Imperator, quod vult resecare & Latinam libertatem tollere, & certos modos eligere, in quib. olim competebat Latinæ libertas non perfecta. quis enim eodem tempore dicet concurrere libertatem & seruitutem? & hoc in prima.

* al. Satura. Et est genus lancis, in qua varia ciborum genera reponũtur. Isid. li. 5. Etymol. significat igitur sensum per multas appẽdices varios huius libertatis modos esse factos. Vi. Test. Satyra. Cõtius.

3 † Sic Dua. al. in colonis, & rectè vt ẽ: legit Acc. al. legitur

4 † Du. ei9.

5 † relinq.

libertatis circunducitur. Nos enim, qui veritatem[a] colimus, ea tantummo volumus in nostris esse legib.[b] quæ re ipsa obtinet.[1]† Da. Lamp. & Oreste Coss.

TITVLVS VI.

De Latina [2]† libertate tollenda: & per certos modos in ciuitatem Romanam transfusa.

Primò exorditur, secundò statuit, secunda ibi, Sancimus.

Imp. Iustinia. A. Ioanni PP.

LEX VNICA.

CVm Dedititij liberti iã sublati sint:[c] ea propter[d] imperfecta Latinorum libertas incertis vestigijs titubat,[e] & quasi per[*] satyram[f] inducta adhuc remanet, & non inutilis quidem pars eius deminuitur: quod etiam ex ipsa rationabile est, hoc in ius perfectum deduci tur. Cùm enim Latini liberti ad similitudinẽ[g] antiquæ Latinitatis, quę [3]† i colonis[h] missa est, videntur esse introducti, ex qua nihil aliud reipublicæ, nisi bellum accessit ciuile: satis absurdum est ipsa origine[i] rei sublata,[4]† eiusdem imaginem[k] [5]† derelinqui. Cum igitur[l] multis modis & penè innumerabilibus Latinorum introducta est cõditio, & leges diuersæ, & senatusconsulta[m] introducta sunt, & ex his difficultates maximè emergebant, tam ex lege Iunia, quam ex Largiano senatusconsulto, necnon ex edicto diui Traiani, quorum quidem plenæ fuerant nostræ leges, non autem in rebus eorũ fuerat experimẽtum: studiosissimum nobis visum est, hæc quidem omnia & Latinã libertatem resecare: certos autem modos eligere, ex quibus antea quidẽ Latina competebat libertas, in præsenti autem Romana defertur conditio: vt his pręsenti lege enumeratis, & ciuib. Romanis nascentibus, cęteri omnes modi, per quos Latinorum nomen inducebatur, penitus conquiescant, & non Latinos pariant, sed pro nullis habeantur. Qui[*] enim patiatur talem esse libertatem ex qua[6]† ipso tpe mortis in eandem personam, simul & libertas, & seruitus cõcurrant:[n] & qui quasi liber moratus est, eripiatur non solum in mortem, sed etiam in seruitutem.

Per scripturam, seu epistolam à quinque testibus subscriptam, & ab ipso patrono scriptam, vel subscriptam, consequi potest seruus etiam absens libertatem à domino, quasi ex vltima voluntate. h. d. usque ad §. sed & si quis. Salic.

c *Sublati sunt.*] vt sup. l. proxima.

d *Ea propter.*] id est, propter hoc.

e *Titubat.*] id est, dubitat, vel dubitabilis est propter incertas vias eius.

f *Per satyram.*] idest, per varietatem nimiam, siue diuersitatem introductam, vt in decre. distinctio. 2. capit. satyra. multæ enim leges & variæ de ea tractabant, sicut & infra dicit. Vel dic per simile dici satyram: quia vt satyricis ludentes imponunt laruam, idest, barbam, vt etiam iuuenis videatur senex, qui non est: sic & hic dicebantur liberi, non tamen erant, cum moriebantur serui.

Satyra qualiter accipiat.

g *Ad similitudinem antiquæ.*] olim enim Romani subiugantes aliquam prouinciam, homines eius ad aliam dirigebant prouinciam, & vocabantur Latini, idest Romani, nõ tamen erant: sic & hi liberti vocabantur liberi, non tamen erant. vnde & sicut illa missio est sublata, eo quòd quandoque vel contra rempublicam insultabant, & non fit hodie hæc transmissio: sic nec sunt huiusmodi Latini. Acc.

h *In colonis.*] id est, in villis, vel in terris. propria enim dicitur colonia terra ad colendum destinata, vt ff. ad municip. l. eius qui. §. primo, sed hic pro tota vna prouincia ponitur.

i *Origine.*] i. transmissione.

k *Imaginem.*] idest latinitatem ad eius similitudinem inductam, & sume hic argument. quod ex ll. correctis nõ debeant sumi argumenta in causis argum. supra de Iustin. cod. cõfir. l. vnica. Item argum. cessante causa, cessat etiam effectus: cessante principali, cessat & accessorium, vt ff. de regul. iur. l. cum principalis.

l *Cum igitur.*] quia quod est vtile, recipimus, & quod est inutile despicimus: ergo videamus quid sit vtile, & quid inutile.

m *Senatusconsulta.*] de quibus habes Institu. de lib. §. libertinorum.

n *Concurrant.*] vt Institu. de succ. libe. §. fin.

Sancimus.] CASVS. Titius vult seruo suo absenti per epistolam dare libertatem: an possit quæritur? Respond. quod sic, adhibitis quinque testibus eidem epistolæ subscribentibus, & siue per se scribentem, siue per tabellionem data fuisset in codicillis, erit liber, non Latinus Romanus: patrono viuente ei libertate plena competente. hoc dicit, vsque ad §. sed & si quis. in quo figura casum hoc modo. Si quis inter præsentes seruo suo voluerit libertatem donare, potest, adhibitis quinque testibus, & sic extra iudicium, & siue coram iudice inter acta & tabulario hoc fuerit protestatus, siue testes in iudicio: iudice tamen non authorante, sed testes audiente protestati fuerint, quòd talis seruum talem manumisit eis præsentibus, & scriptura inde facta fuerit, & subscriptio tam manumittentis quam testium secuta: talis erit liber, non Latinus, vt olim, sed ciuis efficietur Romanus,

1 Tñ benè ex eorũ rõne gl. in c. nouit. de iudi.

* Saluia. 5. ad eccle. Iugo latinitatis ad dicuntur, quos subiubent sub libertorum quidẽ titulo agere viuentes, sed nolũt quidquam hęre morientes, negato his vltimæ voluntatis arbitrio, & q̃ superstites habẽt morientes donare nõ possunt. His cõtrij erant manumissi denariales, & chartularij. Vi. Cuia. 4. obser. 5. Goth.

6 † in ipso.

Sa-

¶ Sancimus [a] itaque, si quis per epistolam [b] seruum suũ [c] in libertatem perducere maluerit, licere ei hoc facere, quinq; testibus adhibitis, qui post eius literas, siue in subscriptione positas, siue per totum textum effusas, suas literas supponentes, fidem perpetuam possint chartulę præbere, & si hoc fecerit, siue per se scribendo, siue per tabularium: libertas seruo competat, quasi ex imitatione codicilli delata: ita tamen, [d] vt ipso 1† patrono viuente, & libertatem, & ciuitatem Romanam habeat.

Etiam inter amicos seruo præsenti, potest libertas in præsentia quinque testium dari, tũ in iudicio apud acta, quã extra, dummodo fiat scriptura. h.d. vsque ad §. sed scimus. Salic.

¶ Sed & quis inter amicos libertatem dare seruo [e] suo maluerit, licebit ei similiter, [f] quinque testibus adhibitis, suam explanare voluntatem, & quòd liberum eũ esse voluerit, dicere, & hoc siue inter acta fuerit testificatus, [g] siue testiũ voces [h] arrestationem sunt amplexę, & literas tam publicarũ personarum, quàm testium habeant: [i] similimodo serui ad ciuitatẽ Romanã perducantur, quasi ex codicillis similiter libertatem accipientes.

Seruus languidus a domino de domo eiectus, & nemini in curam datus, consequitur hodie libertatem, nullo iure patronatus domino reseruato. h.d. vsque ad §. similiq; modo. Salic.

¶ Sed scimus hoc etiam esse in antiqua latinitate ex edicto diui Claudij introductũ, quod si quis seruum suum ægritudine periclitantem [k] a suo domo publice eiecerit, neque ipse eum procurans, neque alij eũ commendans, cum erat ei libera facultas, si nõ ipse ad eius curam sufficere, in xenonem eum mittere, vel quo poterat mõ eũ adiuuare, huiusmodi seruus in libertate Latina antea morabatur, & quẽ ille morientẽ 2† antea dereliqt, eius bona iterũ, cũ moreref, accipiebat.

¶ Talis itaque seruus libertate necessaria, domino et nolente, 3† re ipsa donatus, fiat illico ciuis Romanus, nec aditus in iura patronatus quõdã domino reseruetur. Quẽ enim a sua domo, suaque familia publicè [l] repulit, neque alij commendans, neque eũ in venerabilẽ xenonem mittens, neque consueta ei præbens salaria, maneat ab eo, eiusque substantia penitus segregatus, tam in omni tempore vitæ 4† liberti, [m] quam cum moriatur, [n] necnon post quã iã in fata sua concesserit. 5†

Ancilla uẽdita sub pacto, ne prostituatur, prostituta libera efficitur. & idẽ si vẽdẽs sibi reseruauit manus iniectionẽ, & ipse postea eã prostituit, nec aliquod ius patronatus ei seruatur. h.d. vsque ad §. sed & qui domini. Sal.

¶ Similique modo si quis ancillam suã sub hac conditione alienauerit, ne prostituatur, nouus autẽ dominus impia mercatione eam prostituendam esse tentauerit, [o] 6† vel si pristinus dominus iniectionẽ [p] manus in tali alienatione sibi reseruauerit, 7† & cum ad eum fuerit reuersa, ipse ancillã prostituerit: illico in libertatem Romanã eripiatur, & qui eã prostituerit, ab omni iure patronatus repellatur. Qui enim ita demum degener, & impius cõstitutus est, vt talem exerceat mercationem, quomodo dignus est, vel ancillam, vel libertam eam habere?

Serui pileati cadauer domini antecedentes, vel in lecto cadaueris stantes, liberi efficiuntur. h.d. vsque ad §. illo proculdubio. Sal.

a Sancimus.] hic incipiunt 12. vel 13. casus.

b Per epistolam.] s. vltimæ voluntatis, secundum Irn. Tu dic inter vluos habitæ, vt in fin. §. & inter absentes, consequitur tamen libertatem quasi ex vltima voluntate, vt subijcit, quod potest prodesse patrono ad hoc, vt non videatur concedere peculium, vt infra de pec. eius qui me. lib. l. 1. Sed quid si non cum hac solẽnitate, vt testiũ, & literarum publicarum, item subscriptionis patroni & testiũ, vel ipsius patroni, sed duo tantum testes interfuerunt? R. consequitur libertatem, sed non quasi ex vltima voluntate.

c Seruum suum.] absentem scilicet.

d Ita tamen.] hoc subiunxit, quia qui in codicillis manumittitur, non nisi mortuo testatore libertatem consequitur: hic autem statim consequitur, vt dicit, & hic est primus modus antiquę latinitatis in plenam libertatẽ deductus.

e Seruo.] præsenti: nam superiori casu dixit, quando absentis quod placet, quia de epistola dixit.

f Similiter.] i. sicut in superiori casu.

g Testificatus.] i. præsente iudice, & tabellione data libertate, & quinque testibus interuenientibus, & subscriptione manumittentis & testium.

h Testium voces.] id est, quia quinque testes in iudicio testificãtur, qualiter seruum suum manumisit præsentibus eis, scriptura inde facta, & subscriptio tam patroni, quam testium est secuta, præsumitur enim sic fuisse, vt ff. de don. l. ex hac. in superiori ergo §. & in isto quatuor casus collige, quibus debetur libertas, vt ex codi illis, vt [illegible] maiores in isto. Primus qñ inter absentes. Item inter præsentes extra iudicium. Item in iudicio, & coram iudice, & alijs [illegible] inter acta. Itẽ coram iudice, sed nõ in forma iudicij. Alij dñt esse tres tantum & sic sequitur quintus, vel quartus modus infra proxi. §.

i Habeant.] s. testium voces.

Sed scimus.] CASVS. Si aliquis seruũ suum ęgrotantem dereliquerit, & extra domũ eiecerit publicè, nec alij eum commendauerit, vel ad hospitale miserit, fiet iste talis seruus ciuis Romanus, non Latinus, vt olim nullo modo adhuc superstiti domino iure patronatus reseruato, vel spe in bonis eius relicta succedendi ipso morienti.

k Periclitantem.] idẽ si nõ sit infirmus, secundum quosdã, vt in Authen. de nup. §. si vero ab initio, & §. & multo potius, coll. 4. qđ non placet, & d. Auth. in languente, dicit, sicut hæc & alia, infra de infan. l. 2. & facit sup. de bo. li. l. vlt. §. his videlicet. Dic ergo, si suus est seruus, est nullius, donec vel se occupet, vel ab alio occupetur, vt ff. pro derelic. l. fin. & de stip. ser. l. qđ seruus. Nec ob. qđ dr. ff. de publ. iud. l. sciendũ. quia vere non ideo, quod est absolutum, est liber, sed quia abiectus potest esse liber.

l Publicè.] vt notum sit publice.

m Vita liberti.] quantũ ad ius patronatus.

n Cum moriatur.] quãtum ad occupandum bona iure peculij.

Similiq; modo.] CASVS. Si aliquis ancillã suam hac conditione vendiderit, ne prostituatur, & si prostituta fuerit, in libertatem eripiatur, vel si prostituta fuerit, liceret ei manus iniicere & emptor eã prostituerat vel venditor in eam manus iniijciẽs similiter prostituerit: fiet libera: in vtroq; casu prostituenti iure patronatus sublato.

o Tentauerit.] erit quidem libera, vt subijcit, vt ff. qui sine manu. ad liber. perue. l. si qs ea obligatum, in fin. & supra de man. ita venditæ ne prostituatur l. 5.

p Iniectionem.] in hac pacti-

1† & ipso.

2† moriendũ al. moriendo forte legẽdũ est, & moriẽbundũ.

3† à domino etiam & nolẽte.

4† parte iure liberti.

5† cum is fuerit fato suo cõcessus, in oĩb.

6† putauerit.

7† seruauerit, nominibus.

prostitutione specialiter hic seruatur, vt si manus iniectio fuerit apposita sine commemoratione libertatis, teneat, alioquin potior erit libertatis conditio, quam manus iniectionis vtroque apposito, vno a primo venditore, alio a secundo, ut ff. de ser. expor. l. si Titius seruum. §. pen. & §. fin. & notant hic quidam duos casus de 13. alij vnum dicunt. Accur.

Sed & qui CASVS. Si serui alicuius voluntate ipsius, vel hæredis eius pileati ante cesserint domini defuncti cadauer, statim fiant ciues Romani, ne populus credens eos liberos esse deciperetur, si secus fieret, patronatus iure patronis seruato.

a *Sed & qui.*] s. serui.
b *Pileati.*] i. pileos ferentes in capite, vt liberti, nec enim serui deferebant. vt per hoc fieret honor mortuo.
c *Ventilare.*] thure, sm Irn. Vel dic funibus, quia funib. portabantur, qui trahi poterãt huc, & illuc.
d *Hæredis.*] accõmodata post aditã hæreditatẽ, ut supra de ma. test. l. directis. nisi postea adeat. qñ obstabat ei factũ suũ, vt ff. de pig. act. l. rẽ alienã & int. de pig. da. ma. l. si creditorib. & ff. quo. leg. l. 1. §. quod ait prætor. sed nõ adita nõ erant liberi, vt supra de cad. toll. §. in nouissimo. & de manu. testam. l. libertas.
e *Illico.*] i. adita hæreditate, vt dixit.
f *Ne quis.*] testator, vel hæres. & dic ne quis. i. non aliquis.
g *Humanum.*] idest valde liberalem.
h *Romani.*] No. quòd tacere in aliorũ deceptionem est nocere. vt s. ad Vell. l. si fine.

Illo proculdubio.] CASVS. Dr in hoc §. quòd si aliqs in testõ, vel inter viuos seruũ manumisit, & adiecit, q velit eũ fore Latinũ, talis adiectio abijciat, & fiat ci. Ro.
i *Ciuis Romanus.*] Nota non vitiari vtile per inutile, vt ff. de arbit. l. Pedius. Sed arg. contra ff. de reg. iur. l. actus.

Sed & si.] CASVS. Si aliqs a testõ suo hæde extraneo instituto libertatem seruo reliquerit directam sub condõne, si nauis ex Asia venerit, & pendente ea hæres eum manumiserit, Latinus non fiat vt olim, sed ciuis Rom. & si conditio defecerit, fiat libertus manumittentis. Si vero extiterit, liberorum & agnatorum in eo reseruato iure patronatus, & dicatur libertus Orcinus. Viuia.
k *Libertatem.*] directam, sm Io. vt in fi. huius §. patet.
l *Imposuerit.*] huic est cõtra. ff. ad Treb. l. si cui durè 2. resp. vbi dicit, contra defuncti voluntatẽ interim non præstandã libertatẽ. Sed expone ibi. i. contra defuncti voluntatẽ esset, si cogeretur hæres, sponte aũt potest, ut hic.
m *Cognatis.*] quib. & agnati continentur, succedunt. n. vsq; ad quartũ gradũ, ut Instit. de succ. lib. §. multis. nec est cõtra, supra de in ius voc. l. venia. quia ibi dicit transire ad extraneos hæredes qdã iura patronatus, q sũt in nõ faciẽdo, vt dũ non vocãdo i ius, vel non testificãdo, hic ãt de succedẽdo [illegible] trãsire.

* Funus. Huius moris perferẽdorũ lectorũ in funere meminit Cic. li. 2. de legi. Et lege q. scripsit Halicarnassẽus lib. 4. Antiq Ro. disputãs de veterũ institutis circa seruos. Ad morẽ autẽ ventilandi pertinet, quòd de Dione scriptũ est Pertinaci mortuo, & in lectulo in foro collocato, adhibitũ fuisse puerũ, qui pennis pauonis muscas abigeret.

1 † libertate.

2 † quem voluerit, al. quod voluerint.

3 † & ciuis

4 † huiusmodi.

Sed & qui [a] domini funus * pileati [b] antecedunt, vel in ipso lectulo stantes cadauer ventilare [c] videntur, si hoc ex voluntate fiat, vel testatoris, vel hæredis, [d] fiant illico [e] ciues Romani.

Et ne quis [f] vna liberalitate [1] iactare se concedatur, vt populus quidem eum quasi humanũ [g] respiciat, multos pileatos in funus procedentes aspiciens omnibus autem deceptis, maneant illi in pristina seruitute publico testimonio fraudati, fiant itaque & hi ciues Romani, [h] iure tamen patronatus patronis integro reseruato.

Non attenditur voluntas manumittentis in ea parte, qua dicit se velle illum latinum libertum esse. h. d. vsque ad §. sed & si sub conditione. Salic.

Illo proculdubio obseruando, vt si quis sine testamento, siue vindicta quendam manumiserit, licet hoc dixerit, vel scripserit, q voluerit [2] † eum esse Latinum, superuacua adiectio latinitatis aboleat, & ita fiat ciuis Romanus, [i] ne modi, qui ab antiqua obseruatione in ciuitatẽ Romanam homines perducebant, per priuatorum voluntates deminui videantur.

Si hæres manumittit seruum pendente conditione libertatis sibi relictæ, tenet libertas, sed cuius sit libertus, demonstrabit cõditionis euentus. h. d. vsq; ad §. illud Sal.

Sed & si sub cõditione quidem libertatem [k] seruo suo reliquerit, & adhuc pendente conditione extraneus hæres libertatẽ ei imposuerit: nõ vt antea Latinus, sed ciuis [3] † fiat Romanus. Et si quidẽ conditio defecerit, [4] † ipsius hæredis, qui libertatem ei imposuerit, [l] maneat libertus.

Sin autem fuerit adimpleta [5] † conditio, ne eripiatur liberis forsitan, & cognatis [m] ius patronatus, Orcinus [6] † libertus videatur: & ad eum iura patronatus perueniant, cui leges concedunt.

Si pretium recipit dominus vt seruus in libertate moretur, vel eum manumittat: hodie libertus Latinus non erit, sed simplex libertus. h. d. vsque ad §. sed et si quis. Sal.

Illud etiam satis acerbum nobis visum est, quod putabat antiquitas, si in liberali iudicio superatus fuerat seruus a domino, deinde serui pretium ab aliquo ei solutum [n] est, in latinitate eum remorari, quemadmodũ. n. rõnabile est, & pretio eum perfrui, & mortis liberti tẽpore denuo eum in seruitutem deducere, cum non sint ambo casus sibi consentanei. Et in præsenti igitur casu libertas Romana ei accedat iure patronatus minime [o] ei subnixo: quia ipse quodammodo sibi libertus inuenitur.

Si dominus iungat ancillam liberto, libera efficitur. h. d, Sal.

Sed & si quis homini libero suam ancillam in matrimonium collocauerit, & dotem pro ea conscripserit (quod solitum est in liberis personis solũ * procedere) ancilla non Latina, sed quidẽ ciuis efficietur Romana. Si enim hoc, quod frequentissimè in ciues Romanas, & maxime in nobiles personas fieri solet, i. dotalis instrumenti conscriptio, [p] & in hac persona adhibita est, necessarium est consentaneum effectum huius scripturæ obseruari.

Illud etiam. CASVS. Si seruus à domino ex possessione libertatis in seruitutẽ petat, siue seruus in libertatẽ ex possessione seruitutis proclamauerit, & succubuerit, & aliquis pro seruo decem dederit, vt remaneat liber, olim erat Latinus hodie fiat ci. Ro. nullo iure patronatus domino seruato. Viu.
n *Solutum est.*] spõte accipienti, at si accepisset a seruo, non cogeretur stare pacto, vt supra de transa. l. interpositas.
o *Minime.*] vt & supra de ope. li. l. qui nummis. Sed 9 sup. de bo. lib. l. 1. 2. rñ. vbi dicit eũ hñe contra tabulas. Sed ibi a seruo accepit pecuniã, hic ab extraneo, vñ secus est, vt ff. de bon. lib. l. etiam. §. si quis nũmos. & de suis, & legiti. l. intestato. §. 1. Item no. hoc uerbum consuetum. Non bene conueniunt, nec in vna sede morantur, maiestas & amor sceptri grauitate relicta, &c.

Sed & si quis.] CASVS. Si quis ancillã suam alicui libero credenti eam liberam collocauerit in matrimonio, & dotalia conscribat instrumenta: olim fiebant Latini, hodie ciues Romani. Viuianus.
p *Conscriptio.*] arg. quòd ipso facto aliqd declarat, ut sup. de test. l. nõ codicillũ. & ff. de repud. l. fi. & infr. de pat. põt. l. 1.

5 † impleta.

6 † al. Orchinus.

* Dos non cõstitui potest, nisi liberis personis. & concor. c. illud cũ glos. super verbo, donatione extra de præsump.

Aa

IN AVTHENTICA, De nupt. § si vero ab initio. & §. ascriptio. collat. 4. cõst. 1.

Si quis recipit ancillã in matrimonium vt liberã, vel econtra mulier recipit seruũ vt liberũ domino sciente & patiente, liber efficitur, & tenet matrimonium, quod non procedit in ascriptitio, h. d. Secundum canones distinguitur an sciatur inter coniuges, & tũc tenet matrimoniũ: an nesciatur, & tunc non tenet. 29. q. 2. c. si quis libe. Sal.

AD [a] hoc qui suam ancillam credenti [a] tradidit in matrimonium tam quam liberam, siue confecerit dotalia instrumenta, siue non, aut sciens eam duci tacuit [b] ex studio: dominium eius amittit, eaque ad ingenuitatem rapitur. Idem dicitur de seruo.

¶ Si verò nec domini voluntas, nec taciturnitas studiosa interueniat, & quis credidit liberę se iũgi personæ, illa verò famula existere declaretur: ipso iure mr̃imoniũ [c] nõ tenet. ¶ Ascriptitio aũt alieno nubere liberam non licet, ignorante, vel sciente, nec cõsentiẽte domino: imò datur licentia domino per se vel p præsidem abstrahere ascriptitium suum, & plagis mediocribus eum castigare.

Finis Authenticæ.

Affirmans apud acta seruum suum esse eius filium, facit eum liberum, & non Latinum, licet eum non faciat sibi filium. h. d. vsque ad §. ille autem. Sal.

¶ Similique modo si dominus inter acta quendam seruum filium suum nominauerit, voci eius quantum ad liberam conditionem credendum est. si enim ipse tali affectione fuerit accensus, vt etiã filium suum seruum nominare [d] nõ [1] † indignetur, & hoc non secreto, neq; inter solos amicos, sed etiam actis interuenientibus, & quasi in iudicij figura [e] nominauerit, qũo pôt eum seruũ iterum falsẽ morientẽ habere; sed perducatur & ipse in ciuitatem Romanam, uera libertate & nõ falso sermone domini sui sustentatus.

Si dominus instrumenta seruitutis tradat seruo, uel corrumpat in præsentia quinque testium, seruus liber efficitur, iure patronatus domino illæso seruato, h. d. vsque ad §. his tantummodo. Salic.

¶ [2] † Ille etiam nouissimus antiquæ Latinitatis modus in ciuitatẽ Romanã translatus eligendus est, si quis instrumenta ex quibus seruus ostẽdebatur, vel dederit seruo, vel corruperit. Sed ne furandi occasio seruis forsitan [f] detur, & sua malignitate in libertatem perueniãt, talis modus certa & indubitata probatione manifestetur, vt testibus præsentibus non minus quinque [g] dominus instrumenta vel det famulo suo, vel deleat, aut alio modo corrumpat. Ex eo igitur modo ciuitatem Romanam ei competere censemus, saluo iure patronatus, tam in hac specie, quam in cæteris: nisi vbi specialiter hoc patronis denegauimus. [h]

Hic cassat omnes alias leges de Latina libertate loquẽtes, & subiungit, quòd lex habeat locum in libertis futuris, non autem præsentib. vel iam mortuis, h. d. vsque ad finem, Sal.

¶ His tantummodo casibus ex omni iure Làtinitatis antiquæ electis, cęteri omnes modi, qui in libris prudẽtiũ vel constitutionib. enumerati sunt, penitus cõquiescant, [i] nec Latini ab eis procedant, sed maneant (vt dictum est) serui in sua conditione, nec tali remedio abuti concedantur, & [3] † ne in posterum aliquid ius Latinæ libertatis nostris legib. incurrat, lex Iunia taceat, Largiano Senatuscõsulto [k] cessante sileat edictũ diui Traiani, [l] quod ex ea sequebatur, & si qua alia lex, vel Senatusconsultum,

a AD hoc. Credenti. idest ei, qui credebat dño tradẽti, & volenti eam liberam, vt in corp. cõtinetur. Acc.

b Tacuit. sic ergo tacere in alicuius deceptionem nocet, vt & supra ad Velleian. l. si fine. §. 1. & supra in hac l. § sed & qui domini.

c Matrimonium non tenet. Sed secundum canones distinguit, an sciatur inter coniuges, & sic tenet matrimonium, vel non, & tunc non tenet, vt 29. quæst. 2. ca. si quis liber.

Similiq; CASVS. Si quis coram iudice seruum suum filiũ vocabat, quantum ad causam liberalem, licet non quo ad ius filiationis olim erat Latinus hodie ciuis Rom. Viui.

Nouell. 24. § si vero ab initio, & §. ascriptitio.

d Nominare. & sic sola nominatio facit eum liberum secundum Azo. quòd non credo, nisi adoptauit eum, vel adoptare incępit, vel fortè nisi ea volũtate vocauit, vt vellet eum liberum effici.

e Iudicij figura. not. figura iudicij. Et sic non licet quod ago, nõ valet vt ago, valet tamen, vt valere potest, idest licet p hoc non efficiatur filius, fit tamen liber, vt Instit. de adopt. §. fina. Sed argu. contra, ff. de cõst. pec. l. 1. §. 2.

Ille autem. CASVS. Si aliquis seruo suo instrumenta emptionalia, quæ in emptione serui confecta erant, tradiderit, vel corruperit, adhibitis quinque testibus: talia enim instrumenta seruo dari nõ possunt, nisi testibus quinq; adhibitis, ne seruo furandi detur occasio, tunc non fiet Latinus vt olim, sed ciuis Roma. Viuianus.

f Forsitan detur. Nota non dari occasionem delinquendi, u. supra de indict. vid. l. 1. & ff. nau. cau. l. 1. §. maxima. & in proœ. Digest. § illud.

1 † Dedignetur: Libertatis conditio est deterior, q̃ alterius rei.

g Non minus quinque. est ergo deterior libertatis conditio, quam alterius rei, cũ alias dno sufficerent testes, ut ff. de probat. l. si chirographum. & est ratio, cũ sint familiares, & qa res est eis maxima, facilè subtraherentur, ut argu. supra de fideicommiss. l. fina. Alij dicunt aliâ ipræsumi debitorem liberatum eo ipso, quod est apud se instrumẽtum, ut d. l. si chirographum. & de pact. l. Labeo. quod non placet. nisi probetur redditum, vt ff. de solut. l. pecunię, & l. seq. est tamen magna præsumptio pro debitore.

Chirographum si hẽat debitor, an pręsumat ob id liberatus.

2 † Dn. Ille autem nouiss.

h Denegauimus. supra eod. § sed scimus. & § similique modo, & § illud.

His tantummodo. CASVS. His 3. modis electis cæteri aboleantur: nec Latini dicantur, sed serui maneant, & lex Iunia Norbana, & senatusconsul. conquiescat, nec de cætero locum habeat, & licet antiquitus libertorum triplex fuisset conditio, quidam enim plenam, quidam pleniorem, quidam minus plenam accipiebat libertatem, & ciues fiebant Romani. Constitutio autem ista ad futuros libertos pertineat: & si aliqua bona libertorum ante legem istam occupata sunt, eis nõ præiudicetur. Viuianus.

i Conquiescant. non tamen tollit modos manumittendi, ut supra de ijs, qui in eccle. ma. l. fi. & instit. de liber. § multis.

k Senatusconsulto. quo cautum est, vt liberi manumissoris non nominatim exhæredati, extraneis hæredibus eorum in bonis Latinorũ præponerentur, ut Insti. de succ. lib. §. fin.

Senatuscõsultũ Largianum.

l Traiani. quod edictum faciebat uiuum ciuem

Edictum diui Traiani.

3 † Sed no-

ciuem Romanum, Latinum autem morientem, si inuito & ignorante patrono ad ciuitatem ire beneficio principis volebat, vt insti. de succes. lib. §. fin.

a *Ad eam partem.*] Not. scripturam pro parte tenere, pro parte non, vt in auth. vt cum de app. cog. §. fin autem, colla 8. & dixi sup. de transac. l. si ex falsis.

DE COMMVNI seruo manumisso.

Dixi de proprijs seruis, nunc de communibus.

IN *communes seruos*. Primo altercationes antiquorum recitat. Secundo illas decidit, & noua dubia remouet. Secunda ibi. His itaque. CASVS. Olim si aliquis habebat seruũ communẽ cum aliquo, & alter seruo volebat libertatem imponere, inter veteres erat quæstio, an nolenti manumittere pars volentis accresceat necne. & hoc maxime in milite dubitabat, propter hoc duplex circa materiam istam fiebat constitutio. Prima si miles seruum cũ priuato haberet communem & ei libertatem voluit imponere, hæres suus compellebatur partẽ socij emere. alter autem generaliter compellebat socium suum partem suam vẽdere, licet ex substantia socij nihil lucri ad eum perueniret, pretio arbitrio prætoris constituto. & hæc sunt, quæ à pluribus Iurisconsul. relata sunt, nullo habito delectu priuati & militis, vt si quis cum vno vel cum pluribus seruum communem habeat, & inter viuos, & in vltima voluntate ei velit libertatem imponere, hoc ei licet, & alius vel alij socij partem suã compellentur vendere, qualemcumque habeant, siue tertiã, siue dimidiam, siue quartam ipsi uel hæredibus eius, si hoc

vel etiam constitutio loquitur de Latinis, ea inefficax (quantum ad eam partem a) remaneat, & triplex antea via libertatis, quæ multiplices introducebat ambages, vno directo tramite discat ambulare.

¶ Quod si aliqua lex vel constitutio libertatis faciat mentionem, non autem Latinitatis, ea pro ciuitate Romana loqui intelligatur.

¶ Sed si quidam liberti iam mortui sunt, & bona eorum quasi Latinorum ijs, quorũ intererat, aggregata sunt, vel adhuc viuunt, nihil ex hac lege innouetur, sed maneat apud eos iure antiquo firmiter detenta & vindicanda.

¶ In futuris autẽ libertis præsens constitutio locum sibi vendicet. D. Calẽ. Nouemb. Constantin. post Consulatũ Lampad. & Orest. 4. Coss.

TITVLVS VII.

De communi seruo manumisso.

Olim si socius legabat libertatem communi seruo, si erat miles eius hæres compellebatur illum emere, & libertatem dare: quod non erat in priuato, & ex aduerso socius compellebatur vendere ne libertas deficeret: & si non conueniebant de pretio, iudex illud arbitrabatur. Hodie vero siue sit miles priuatus qui vel inter viuos vel in vltima voluntate seruum communẽ vellet manumittere, compellitur socius siue sit vnus, siue plures, illum ei vel eius hæredi vendere: nec pro pretio ad iudicem recurritur, quia lege ista taxatur, in versic. nec autem quantitas. & si pretiũ oblatum non recipiat, sufficit in æde sacra deponi, vt hic in versi. si autem socius, & peculium serui inter socios pro rata dominij debet diuidi, & si seruus ratiociniis erat suppositus, tenetur prius reddere rationes intra tempus à iudice præstaxandum. h. d. vsque ad versi. sin autem vno ex sociis. Sal.

Imper. Iustinianus A. Iuliano PP.

LEX PRIMA.

IN communes * seruos, eorumque libertates, & quã do cuidam domino pars libertatem imponentis accrescit, necne, & maxime inter milites, qui huiusmodi imponunt libertates, ambiguitas multa exorta est apud veteres iuris auctores, & inuenta est constitutio apud Martianum in constitutionibus diui Seueri, per quam idem Imperator disposuit necessitatem imponi hæredibus militis comparare 1 † partem socij, & seruum libertate donare.

¶ Sed & alia constitutio b diuorum Seueri, & Antonini principum recepta est, ex qua generaliter necessitas imponebatur socio partem suã 2 † socio vendere, quatenus libertas seruo imponatur. licet nihil c lucri ex substantia socij morientis alij socio accedat, pretio, videlicet arbitrio prætoris constituendo, secundum ea, quæ & Vlpianus lib. 6. fideicommissorum, & Paulus lib. 3. fideicommissorum refert, vbi & hoc relatum est, quod & Sextus * Ælius iuris antiqui conditor definiuit, socium per prætorem compelli suam partem vendere, quatenus liber seruus efficiatur, quod & Marcellus apud Iulianum in suis Digestis notat, hocque Marcellum cum Iulianum notaret, d retulisse palam est.

¶ His itaque e apud veteres iuris auctores inuentis, decidentes tales altercationes, generaliter sancimus, vt nulla inducatur differentia militis, seu priuati in seruis communibus, f sed in oĩbus communibus famulis, g siue inter viuos, siue in vltima dispositione libertatem quis legitimam imponere communi seruo voluerit, hoc faciat, necessitatem h habente socio vendere partem suam, quantam in seruo possidet, sine

moriẽs dixit, scilicet quod vult eum esse liberum, & emi à socijs, ita videlicet, vt qui aliorum partem cõparauit, si adhuc superstes est, cõpellatur libertatem imponere, & hæres eius, si iam cessit in fata. Si vero socius vel socij pretium recipere noluerint, consignetur, & in æde sacra deponatur, seruus plenam consequatur libertatem: sibi imputent socij, qui lucrari pretium distulerint: ita vt peculium inter eos socios diuidatur pro ea parte, qua quisque in eo habet dominium, & licet libertatem seruo imponenti seruo concedere peculium ei iure patronatus pro suo ordine reseruato, hoc dicit vsque ad §. sin autem seruus. Viuianus.

b *Sed & alia constitutio.* prima constitutio compellit hæredem emere, hæc secunda socium vendere, & vtrumque speciale: sed hæc secunda generaliter quẽlibet socium, sed prima tantum militis hæredem.

c *Licet nihil.* immò contra ar. sup. de fideicom. lib. l. deberi, sed ibi totius erat alienus.

d *Notaret.* idest reprehenderet.

e *His itaque.* scilicet relictis ambiguitatibus.

f *Seruis cõmunibus.* s. manumittendis.

i *Famulis.* i. seruis.

h *Necessitatem.* not. quẽ cogi vendere, vt & not. sup. de iure delibe. l. nec emere. Sed an prius detur libertas, quam pretiũ soluatur? Respond. immo prius soluetur pretium, vt hic innuit, & ff. de actione empt. l. Iulianus, §. offerri.

Vno

* In cõm. ex se decis. contr. cum vlti. instit. de dona.

1 † Parte.

2 † Socio suo vendere.

* Cæcilius in manu. ser. al. Celius. Vide Cujac. 7. obseru. 25. vbi de uarijs appellationibus iurisconsultorum tractat.

dimidiam, siue tertiam, siue quantamcumque.

¶ Et si plures sint socii, vno[a] ex his libertatem imponere cupiente, alios oẽs necessitatem hr̃e partes suas, quas in seruo possident, vẽdere ipsi, qui libertatem seruo imponere desiderat, vel hæredi eius licet[1] † ipse cõis seruus hæres institutus sit[2] † & hoc moriturus[b] dixerit: ita tamen vt omnimodo ipse, qui partes alias cõparauerit, vel hęredes eius libertatem imponant.

¶ Sin aũt socius, vel socii recusauerint pretiũ accipere, licentiã ei damus offerre hoc per publicas personas, & sigillo impresso in[3] † ędẽ sacrã[c] deponere: & sic hr̃e facultatẽ seruũ libertate donare, & cũ hr̃e plenissimã libertatẽ, & ciuitate Romana perfrui, & nullũ timere ex sociis. sibimet. n. imputent, [d] si cum liceret eis lucrari pretiũ, hoc accipere distulerunt.

¶ Sed ne circa peculium serui aliqua fiat dubitatio, peculium eius[4] † in omnes socios peruenire iubemus ex partibus, pro quibus quisque[e] dominium serui possidet.

¶ Licentia concedenda ei, q̃ libertatẽ moriens imponit, & eis peculium, quod ei attingit, liberto procedere.[f]

¶ Iura aũt patronatus procul dubio pro suo ordine ad eũ venire, qui libertatẽ donauit.

¶ Sin aũt seruus ratiocinijs suppositus est, ne ratiocinia pereãt, vel libertas impediatur præsidẽ prouinciæ, vel cõpetentẽ iudicẽ tps statuere oportet, intra quod debeat (ratiocinijs antea factis, & debitis, quæ ex his apparuerint, redditis) ita ad libertatẽ venire.

¶ Ne autem quãtitas,[g] serui lis pretij sit incerta, sed manifesta, sancimus serui pretium siue ancillæ, si nulla arte sunt imbuti,[5] † viginti solidis taxari, ijs videlicet qui vsque ad decimum annum suæ venerint ætatis, in decem tantummodo[6] † solidis[7] † ponendis.

¶ Sin aũt aliqua arte prædicti sunt, exceptis notarijs, & medicis, vsq. ad triginta solidos pretiũ eorum redigi, siue in masculis, siue in fęmininis.

¶ Sin aũt notarius sit, vel medicus, siue masculus, siue fęmina: notarius[h] quidẽ vsq; ad quinquaginta, medicus autẽ vsq. ad sexaginta taxetur.

¶ Sin vero eunuchi sint serui communes, maiores decem annis: si quidẽ sine arte sint, in quinquaginta solidos cõputentur; si autem artifices, vsque ad septuaginta.

¶ Minores etenim decem annis eunuchos nõ amplius triginta[8] † solidis æstimari volumus,[i] & eorum partem cõpetentem socij accipient, & libertatẽ eis per cõpetẽtes iudices imponere cõpellentur.

Vbi vnus ex sociis primo petiit seruum manumitti, postea alius idẽ postulat, potior est primus, sed vbi omnes cõcurrunt a principio, vel ex post facto, omnes cõpellũtur sine pretio, & tunc omnibus seruetur ius patronatus illæsum. h. d. vsque ad §. ius autem accrescendi. Sal.

¶ Sin autem vno ex socijs libertatem siue imponere, siue relinquere[k] seruo cupiente, & pretiũ dãte, alter, vel alteri[9] † ex his ipsi se velle dixerint libertatẽ imponere, & pretiũ dare: melior quidẽ causa erit eius, qui primus ad hanc rationem pietatis peruenit. Si tamen sub obtentu libertatis[l] & ipsi ad hoc prosiluerint, tunc iudicem competentem omnes compellere sine pretio[10] † ei libertatem imponere, peculio quidem in omnes secundum partem dominij distribuendo.

¶ Iura aũt patronatus ẽm sui naturam omnibus, qui libertatem imposuerint, ęqua iter habentib.

Vbi vnus ex dominis communi seruo libertatem legabat partem suam amittebat, & socio accrescebat, quod hodie est correctum per hanc legem, & libertas competit eo modo, quo supra, vt insti. de dona. §. fi. Sal.

¶ Ius[11] † autem accrescendi, quod antiqua iura in communibus seruis manumittendis introducebant, nullius esse momenti, nec in posterum frequentari penitus concedimus. Dat. Cal. Apr. Lampad. & Oreste 4. Coss. 539.

a *Vnus ex his.*] nõ ergo statur iudicio maioris partis, vt ff. de ser. rust. p̃d. l. p fundũ.
b *Et hoc moriturus.*] s. quod vult esse eum liberum, & ex ea socijs, si. n. hoc non dixit, vt instituendo seruum cõem vo. ille hæreditatem suis socijs per eandem personam acquiri. vt & in legato dicit, vt ff. pro soc. l. verum. §. seruo communi. & ff. ad l. Fal. Plautius.
c *In adem sacram.*] vel ibi vbi competẽs iudex disposuerit, vt s. de vsu. l. acceptam.
d *Imputent.*] quid si aliquis eorũ erat minor vigintiquinque an. idem dicam arg. ff. de fideicõ. li. l. cum quasi. §. si plures. arg. cõtra sup. de admin. tu. l. lex quæ tutores. hoc secundum H. & hæc eadem in adscriptitio plurium intellige, vt arg. inf. de agric. & censi. l. ne diutius. lib. 11.
e *Pro quibus quisque.*] quandoque pro virili. vt ff. de stip. seruo l. 1. §. seruus. Quandoque in totum apud alterum, vt si solus consenserit, vt ff. de pec. l. quis ergo.
f *Concedere.*] quod semper ei cõceditur, cum inter viuos manumittit, vt infra de peculio eius, qui libertatem meruit. l. vnica. Accur.
Sin autem seruus.] CASVS. seruus suppositus ẽ ratiocinijs: ne rationes pereant, vel libertates impediantur, præses tempus statuet, intra quod rationes & reliqua, si qua emerserint, reddatur, & sic ad libertatem perueniet. consequenter in versi. ne autem. dicitur qualiter facienda est æstimatio serui. & per se patet. Si vero vnus dixit insolidum se velle libertatem imponere, & pretium dare, & alius postea veniat idem offerens, prior potior erit habendus. Si vero vnus pro parte velit libertatem imponere, & alius sequens similiter, nullo hinc inde refuso pretio, omnes libertatem imponere compellantur a &

2 † Et ipse Du. gl. si &c. qui &.
2 † Si hoc.
3 † Aedẽ sacra.
4 † Ad omnes socios pertinere.
5 † In viginti solidos.
6 † Solidos, in manuscri.
7 † Comparanda.

peculium, & pro parte dimidia inter eos distribuatur iure patronatus æqualiter omnibus reseruato, iure autem accrescendi, qd ab antiquis erat inductum, plenius euacuato, nec in posterum frequentari concedatur. Vi.
g *Ne autem quantitas.*] ad hoc sup. cõ. de le. l. fi. circa princ.
h *Notarius.*] i. scriptor.
i *Volumus*] quæ æstimatio est supra communia. de lega. l. si duobus.
k *Sin autem relinquere.*] s. insolidum, & in hoc differt ab vltimo casu huius legis.
l *Sub obtentu libertatis.*] non mouetur iõ ad hoc quòd alius idem vult facere. nã & si alius nollet, iste ad hoc veniret, & sic cõtemplatione libertatis tantum, non astutia facit hoc. Vel dic cum vterque vult insolidum, & totum manumittere, & alter pretiũ offerre, potior est is, qui primo venit. Sed si is, qui secundo venit, velit suam solam partem serui manumittere, tunc vterque compelletur suam partem manumittere. & ad hanc legẽ facit inst. de dona. §. fi.

† Solidos.
9 † Ex ipsis se velle.
10 † Et libertatem.
11 † Ex iure in omnibus.

Cum

CVm apud.] CASVS. Olim inter veteres conuenit, vt seruus communis apud vnumquemque dñorum partium esset alienus, partim proprius. & si vnus dñorum partem, quã habebat in seruo legauerit ipsi seruo, dicendo sic: lego te tibi, inter eos quæstio erat, quem sensum haberent verba ista. Distinguit ergo Imperator, quòd testator aut putauit posse illũ fieri liberũ pro parte, aut contemplatione socij, vt sua pars socio acquireretur, quia nolebat eum ad hæreditatem peruenire, dicit quòd sic sunt verba testamenti interpretanda, vt pro parte fiat liber necessitate imponenda socio de vendenda parte sua hæreditatis diuidendæ per legem prox. & si pretium recipere noluerit, cõsignetur, & periculo suo deponatur: cum in ambiguis benignior sententia sit proferenda.

1† Ex ipsis

a *Et ipse legato.*] nã seruo communi potest legari, & acquiritur socio tunc legatum, vt hic, & ff. pro socio. l. verum. §. seruo cõmuni. sed proprio non, vt supr. de le. l. seruus.

2† Extollit.

3† Cũ igitur nos sẽsum, in omnibus.

b *Ex parte seruum.*] hic fatuus erat error, quia non potest pro parte esse liber & pro parte seruus, vt ff. de li. cau. l. duobus. & de excep. rei uen. l. iudicare. & de leg. 2. l. cũ filius.

c *In sua parte donare.*] Potest ergo sibi legari ipsemet. & sic est contra. ff. de hær. instit. l. sed & si sub conditione §. si. Sol. ibi erat hæres institutus seruus, vnde nec dicitur a seipso sibi legari. hic autem hæredes sunt filij. a quibus inuenitur sibi legatus.

4† Ex sua parte. al. in suam partem.

Legari sibi an possit quis a seipso.

d *Fiat itaque.*] futurum itaque tempus significat præstito. s. precio vel oblato, vt dixi supra l. 1. §. necessitatem. & hic subijcit: & sic non erit pro parte liber, sed totus simul.

e *Humaniorem.*] vt

Qui legat seruo communi seipsum, videtur ei legare libertatem. Item quando verba possunt dupliciter intelligi, debent interpretari in humaniorem partẽ. Bal. Vel sic: Si alter ex dominis partem, quam habet in seruo, ipsi legauit, dicitur ex benigna interpretatione libertatem relinquere, & sic habent locũ, quæ dicta sunt in præcedenti. h. d. Salic.

Idem A. Iuliano P.P.

LEX II.

CVm apud omnes iurisperitos hoc placitũ est, vt seruus communis apud vnumquemque dominũ partim sit proprius, partim alienus, vt ex hac causa possit & ipse legato [a] honorari, & ipse legari, huiusmodi incidit quæstio. Duo vel plures domini communem seruum habebant, sed vnus 1† ex his ipsi seruo suam partem, quam in eo habebat, legauit. Et semel accepta dubitationis occasione, hoc vetustas in magnum 2† extulit certamen. 3† Nos igitur sensum huius legati crebra indagatione aggredientes, duplicem eum esse opinamur. Aut. n. putauit testator liberum fieri posse ex parte seruum, [b] qui huiusmodi legatum ei reliquit, aut si hoc minimè cogitauit, affectu socij fecit, vt ei acquiratur: hæredes autẽ suos eundẽ seruũ possidere minime voluit, vt sit manifestũ a suo patrimonio penitus esse eum alienatum. ¶ In tali itaque comparatione, nos, qui fautores libertatis sumus, sic ambiguam testatoris interpretamur voluntatem, tanquam si voluerit eum libertate 4† in sua parte donare [c]. Et cum iam de communibus seruis manumittendis statuimus, quod in huiusmodi casibus fieri oporteat, ex illius sanctionis tenore & huiusmodi species sit definita. ¶ Fiat itaque [d] liber ex parte quidem testatoris, secundum eius voluntatem: ex altera autem parte, ex nostra definitione 5† pretio (secundum prædictæ constitutionis tenorem) vel socio vel socijs ab hærede præstando, vel si accipere noluerint, tam 6† eam 7† offerendo, quam consignando, & periculo eorum deponendo, cum satis abundeque imperiale est, humaniorem [e] sententiam pro durioribus sequi.

TITVLVS VIII.

De seruo pignori dato manumisso.

Maritus est dominus rei dotalis. ad hoc allegatur. Bal. Vel sic: Maritus dotis dominus, seruũ dotalem manumittit, sed non inuita vxore, cui specialiter pignori dedit. Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Proculo.

LEX PRIMA.

LIcet dotale [f] mancipium vir, qui soluẽdo est, possit manumittere, [g] tamen si te [h] pignori 8† quoque datum [i] mulieri apparuerit, inuita ea non posse libertatem assequi, [k] non ambigitur.

Quod specialiter declaratur, validius operatur, quam quod in genere prædicatur. h. d. Bal. Vel sic: Tacita bonorum obligatio etiam fisci, non impedit libertatem serui, nisi fraus & euentus interuenerit. h. d. Salic.

Ijdem AA. 9† Abascanto.

LEX II.

LIbertas à debitore fisci seruo data, qui pignori non est ex conuentione speciali, sed tantum priuilegio fisci obligatus, [l] non aliter infirmatur, quam si hoc fraudis consilio effectum [m] detegatur.

Etiam expressa generalis obligatio bonorum non impedit seruum manumitti: sed specialis eiusdem serui. h. d. Sal. & Bal.

& supra de fideicõ. liber. l. cum inter veteres. in fine.

DE SERVO PIgnori dato manumisso. 5† Precio.

Superiori titulo videtur communio impedire manumissionẽ, hoc pignoratio, & ideo de hoc post illum ponit.

6† Deest, in omnib.

7† Deest, in omnib.

LIcet.] CASVS. Certũ est, quod maritus seruum dotalem, si soluendo est, manumittere potest, sed si mulieri sit specialiter obligatus, an eum manumittere possit, quæritur? Dicitur, quod non, ea inuita. Viuia.

f *Dotale.*] quod datum est inæstimatũ, vt & supra de rei vxo. actio. §. & cum lex.

g *Manumittere.*] vt & sup. de iure dot. l. & si dotis, & ff. de manu. l. seruum dotalẽ. ex quibus collige, quòd uir dominus est rei dotalis. quod verum est. Sed argu. contra. supra de iu. do. l. in rebus. vbi de hoc dices. nam alias non posset manumittere, nisi esset dominus, vt infr. tit. 1. l. si non proprietatem, nec ei pignorari res sua, vt ff. de pig. act. l. si rem alienam. quod hic permittitur.

8† Esse datum.

h *Site.*] seruum dotalem.

i *Datum.*] specialiter & expresse, vt infra eo. l. 3.

k *Assequi.*] nisi forte seruus pecuniam soluat, vt ff. de hære. inst. l. pignori.

LIbertas. CASVS. Si cum fisco contraxisti, omnia bona tua tacitè sunt obligata propter priuilegium suum, si ergo seruum tuum ei specialiter non obligatum manumisisti, an reuocetur libertas, quæritur? Dicitur, quod non nisi fraudis consilium habueris.

9† Abascanto.

l *Obligatus.*] Iã contrahentis cum fisco bona oĩa tacite obligantur, vt inf. in q̃b. cau. pig. ta. cõh. l. 2.

m *Effectum.*] & cũ effectu,

effectu,& non currit decennium, vt ff. qui, & à quib. l. si cũ fideicommissa, §. Aristo.

A *Beo.* CASVS. Si generaliter omnia bona tua mihi obligasti, an seruum tuum possis manumittere, quæritur? Respon. quod sic. & hoc in prima, secus si seruus fuisset obligatus, & hoc in secunda.

1 † Antonino.

a *Certum est* . vt ff. qui sine man. ad libertatem. l. si quis obligatum, & hoc nisi in fraudem creditorum, vt supra l. prox.

b *Iure.* vt ff. de ma. l. seruis, & qui, & à q. bus seruum, & supra de necess. seru. l. 1. & hoc nisi ipse seruus se luat, & soluat, vt dixi supra eo. l. 1. similis est differentia, vt hic, & ff. in quibus caus. pig. tac. cõtrah. l. est differẽtia, & infra de pign. l. 2. & ff. de fur. l. si is qui rem.

2 † Dua. & alia exẽpl. Sabiniano.

S *I vt proponis.* CASVS. Si debitor seruũ, quem pignori obligauit, consentiẽte creditore manumiserit, an teneat manumissio, quæritur? Dicitur, quòd sic.

c *Creditore.* etiam minore 20. ann. vt ff. de manu. vind. si pater, §. fin. & ff. qui, & à quib. man. l. qui in fraudem, §. fi.

S *I creditorib.* CASVS. Si in fraudẽ creditorum seruum tuum manumisisti, & postea eis satisfecisti, si postea vis reuocare libertatem, quia dicis te in fraudem creditorum manumisisse, an sis audiendus quæritur? Dic. q non, quia propriam turpitudinem allegas: nec si in fata concessisti, audiendi erunt hæredes tui.

3 † Aricaliano.

d *Nõ debet.* No. nõ audiri quẽ allegantẽ turpitudinem suam. Item non licet venire contra suum, vel prædecessoris sui factum, licet illud non tenuerit de iure, & est sic supra de transact. l. trãsactione, 2. & infra de reuoc. do. l. cum confitearis, ff. qui. & à q. l. pignori. & infra de reuoc. ijs, quæ in frau. cred. l. filios, & ff. de euic. l. vendicantem & de leg. 2. l. qui solidum, §. etiã respub. & infra de lib. cau. l. si ab eo & de legat. 1. l. si seruus plurium, §. 1. nõ potest venire contra factum suum, ut sup. de rei vend. l. cum à matre, & ff. de adoptio. l. post mortem, & de seru. rust. præd. l. per fundum.

4 † alias Auctor.

Ijdem AA. Antonio. 1 †

LEX III.

A Beo, qui bona sua pignori obligauit, quæ habet, quæque habiturus esset, posse seruis libertatẽ dari, certum est. a ¶ Non idem iuris est in ijs seruis, qui pignoris iure b specialiter traditi, vel obligati sunt.

Consentiente creditore, debitor iure manumittit seruum, quẽ specialiter pignori dedit. h. d. Sal. & Bald.

Imp. Alexãder A. Sabino. 2 †

LEX IIII.

SI (vt proponis) cõsentiente creditore, c cui pignoris iure cum alijs mancipijs obligatus fuisti, à debitore manumissus es, potuisti ad libertatem peruenire. PP. 6. Idus Maij. Alex. A. Coss.

Ad rescindendũ aliquod factum, nõ potest quis suam, vel quasi suam turpitudinẽ allegare, h. d. Bald. Vel sic: Satisfactio creditorum confirmat libertates manumissorum, nec fraus propria à debitore allegata, ei patrocinatur hoc dicit Sal.

Idem A. Extritatiano. 3 †

LEX V.

SI creditoribus satisfactũ fuerit, ancillæ, quæ pignori obligatæ à debitore manumissæ erant, liberæ fiunt, nã ipso manumissor, si fraudem se fecisse creditoribus, vt reuocet libertates, audeat dicere: audiri non debet, d nec hæredes eius.

Serui empti à tutore de pecunia pupilli, intelligũtur ei specialiter obligata: & ideo non possunt à tutore manumitti. hoc dicit Sal. & Bal.

Idem A. Auctioni. 4 †

LEX VI.

SI tutor tuus de pecunia tua seruos emptos manumisit, quoniã hmõi serui, sicut cæteræ res pupillaribus pecunijs emptę iure pignoris ex cõstitutione * diuorum parentum meorum obligati sunt, e fauore pupillorum liberi facti non sunt.

Res dotalis est in dominio, & administratione mariti. Item res empta ex pecunia dotali, quia dotalis propriè est mariti, efficitur ipsius mariti iure dominij. hoc dicit, vel sic. Serui dotales, siue empti de pecunia dotali possunt à marito iure manumitti, h. d. Sal.

Imp. Gordianus A. Iuliæ. 5 †

LEX VII.

SIue cũ nupsisses mãcipia in dotem dedisti, siue post datã dotem de pecunia dotis maritus tuus, quædam comparauit, f iustis rationibus 6 † domina eorũ 7 † ad eum peruenerũt, ideoq; frustra qõnẽ super statu manumissorum conaris ĩferre, qui eius facti, qui comparauit; vel in dotẽ accepit, ab eo iure potuerunt manumitti. g

TITVLVS IX.

De seruis reipublicæ manumittendis.

Seruus ciuitatis potest manumitti ab ordine, decreto præsidis interueniente, nec fuga vicarii est iusta causa ipsum reuocandi in seruitutem, hoc dicit Sal.

Imp. Gordian⁹ A. Epigono.

LEX PRIMA.

SI ita, vt lege municipali, constitutionibusque principum comprehenditur, cum seruus publicus esses, ab ordine (consentiente etiam præside prouinciæ) manumissus es, h non ex eo, quod is, 8 † quem dederas vicarium, in fugam se conuertit, iugo seruitutis, quod manumissione euasisti, iterato cogeris succedere.

S *I tutor.* CASVS. Si tutor emit seruum de pecunia pupilli, postea vult eum manumittere, an possit, quæritur? Dicitur, quòd non fauore pupilli, quia huiusmodi res pecunia pupilli comparatæ, sunt pupillo obligatæ.

e *Sunt.* nõ ergo sunt sui, licet sua, idest pupilli pecunia empti, sed & si velit eos etiã suos habere ratificando emptionem bene potest, & tunc habebit vtilem in rem pupupillus, vt supra arbit. tute. l. curator, & ff. quãdo ex facto tu. l. 2. Item no. hic magis priuilegiatum pupillũ muliere, & fisco, vt hic, & supra eod. l. 1. & l. ab eo.

* De qua fit etiã mẽtio in l. 3. Digest. De requ. eos, qui sub tu.

S *Iue.* CASVS. Mulier aliqua dedit mihi seruum in dotem, vel ex pecunia dotis seruum emit, an possim eum manumittere, quæritur? Dicitur, quod sic, vnde de seruo manumisso mulier super ista mouebat quæstionem status.

5 † Ijsdem A. Iulianæ.

f *Comparauit.* vt & supra de iure dot. l. ex pecunia.

6 † Iuris in omnibus.

g *Manumitti.* vt & supra eod. l. 1.

7 † earum.

DE SERVIS reipublicæ manumittendis.

De seruis singulorum dictum est, nunc autem tractat de seruis vniuersitatis cuiusque, idest Reipub. Romanorum, uel cuiuslibet ciuitatis, Ac.

S *Ita.* CASVS. Consiliarij ciuitatis Bonon. consentiẽte potestate manumiserunt seruum reipubl. seruus ille vicarium suum pro se dederat, qui aufugit, an ideo reuocabitur iste in seruitutem, quæritur? Respond. quod non. Viuianus.

h *Manumissus es.* sic ergo potest dari libertas, ut & ff. de offic. prætor. l. Barbarius, & de manu. quæ seruis ad uniuer. perti. impo. l. 1. & 2. idem in seruis ecclesiarum per similem arg. infra de prædi. decur. lib. 10. l. finali, & infra de decur. l. 2. eodem, libro.

8 † ideo, quod ut.

Si de-

contrah. ff ipu. l. magnam. vbi sufficit diem venire, multo magis in libertate.

MInor annis. CASVS. Quidam minor xx. ann. seruo suo per fideicommiss. libertatem relinquere volebat: an possit quæritur. & respondetur, quòd non, nisi causam coram iudice probet, s. iustam, p p quā velit seruum esse liberum.

Iure isto minor viginti annis non poterat in testamento relinquere libertatem. Sal.

Idem A. Dionysio.

LEX V.

MInor annis [a] lege definitis, nec per fideicōmissum [b] libertatem supremis suis [1] † elogijs relinquere potest, nisi ijs, quorum causam [c] [2] † probare potest.

Potest per fideicommissum seruo alieno libertas relinqui: & licet dominus nolit vendere, legatū non abrūpitur, sed differtur in crastinum, donec forte mutauerit propositū voluntatis. h. d. B. Vel sic: Licet dominus ancillæ nolit eā vendere, non deficit legatum libertatis ab hærede quandocūque postea prestandę. h. d. Sal.

Idē A. Maximo. al. Maximę.

LEX VI.

DEberi etiam alienæ [d] ancillæ fideicommissariā libertatem placuit: nec deficit hoc debitū, si interim dña (si mō nihil ex iudicio eius, [e] qui, q̄ve reliquit libertatē, [3] † pceperit [f]) noluit vēdere: quã possit tpe procedende, [g] vbicūq; occasio redimendæ ancillę fuerit, prestari libertas.

Manumissus ex fideicōmisso, libertus efficitur manumittentis. h. d. Sal.

a *Minor annis.*] alias xx. alias lege definitis.

b *Nec per fideicommissum.*] nedū directe, vt hic, & ff. de manu. test. l. nec militi. & supra de testam. mili. l. si Rufinus, & hoc in suis: secus in alienis vt ff. de manumiss. vin. l. si quis rogatus. in prin. hodie tamen hæc lex corrigitur, vt in auth. vt sponsal. §. 1. colla. 9.

c *Causam.*] quæ causæ enumerantur. Instit. qui. ex cau. manu. non licet §. eadem.

1 † In quibusdā lib. legitur iudicijs: in aliis deest vtrunque.

2 † Priuati.

DIberi.] CASVS. Testamentū fecisti, hæredē instituisti, eū de ancilla aliena manumittenda rogasti: redimere dēt hęres, si pōt & manumittere: si nō potest, quia dñs vendere nō vult: nec cōpelli pōt ad vendendum, cum nihil ex testō percepit: an intercidat legatū libertatis? Dicitur, quòd non, quia procedente tēpore, si obtulerit se facultas redimendi, redimere poterit & manumittere, & ita no. quod differtur, non aufertur.

d *Alienæ.*] & hostiū seruo & etiam libero homini; quandoque vt ff. eod. l. generaliter. §. hostium seruo. & §. si homini.

e *Eius.*] scilicet testatoris.

3 † Pepererit.

f *Perceperit.*] īnā tunc cogetur ad vendendum. vt ff. ad leg. Fal. eid. l. sed & si non seruus. nisi haberet auxilium minoris ætatis, vt ff. de min. l. si minor annis seruum. Et no. deberi relictum licet voluntati non pareatur quia per eum non remanet. vt ff. de leg. 3. pater. §. Titsi lanus. & de leg. 1. si fundum per fideicommissum. §. Iulianus.

g *Tempore procedente.*] quod differtur, non aufertur, vt inst. de sing. re. per fideicom. re. § libertas. Item no. quod dicit etiam alienæ. vt ff. eod. l. alienæ. Et distingue, quia aut rogatur hæres manumittere seruum, aut legatarius primo casu aut seruum testatoris, aut hæredis, aut legatarij, vel alterius extranei. si testatoris, cogitur eum manumittere: quod si latitat, fit Orcinus libertus per senatusconsultum Rubrianum, vt ff. eod. l. cum vero. §. subuentum si hæredis, & tunc non tenetur manumittere. si vero latitat, eripitur seruus ex fideicommiss. in libertatem, & amittit hæres ius patronatus ex Viciano senatusconsul. vt ff. eodem, l. si eum. §. si quis seruum. & l. non tantum. §. sed & Artisculiano. Si legatarij. Aut is agnouit legatum, & cogitur præstare hæredi ad manumittendum. Aut non agnouit, & tunc non cogitur, vt ex hac lhabetur. Si extranei, cogitur manumittere si potest iusto pretio emere, vt ff. eod. l. alieno. §. si is cuius. Si vero legatarius est rogatus manumittere seruum, aut talis est seruus, qui non potest ad libertatem peruenire, quo casu etiam legatum est inutile. Aut potest, & tunc subdiuiditur, quia si legatarius agnouit legatum: cogitur manumittere etiam longe maioris pretij, seruum, nisi beneficio ætatis restituatur ad omittendum legatum: si non agnouit, non cogitur manumittere, & hoc si seruus sit ipsius legatarij, quod si extranei: si potest emere pro tāto, quantum est legatum, cogitur manumittere: alias non. vt ff. eod. l. generaliter. §. si quis alienum. & ff. de minori l. minor 25. an. seruum. sed in detrahēdi Falcidia est sciēdum, quòd si ea deducta posset emere seruum, deducit eam hæres, alias non, vt ff. e. l. si legatario.

Idem A. Nicomedi.

LEX VII.

HI quibus per fideicommissum libertas supremis iudicijs relinquitur, eorum liberti [4] † efficiuntur, à quibus manumittuntur. [h] Prop Calen. April. Fosc. & Dextr. Coss. 226.

Libertas peti potest, etiā si cohæredes, in cuius placito, vel volūtate est apposita, hæreditatē nō adeat: dūmodo iuste non contradicat. h. d. Sal.

Idem A. Eutycheti.

LEX VIII.

CVm proponas [i] fideicōmissariam libertatem ita tibi datam, si vxori testatoris placuisset: licet ea non adeūte hr̄ditatē, pertinere cępe rit ad filiū solida hr̄ditas: nō refragāte [k] tamē vxore tstatoris potes petere libertatem.

Seruus tutor datus videtur in testamēto per fideicommissum liber esse iussus, si testator eius conditionem non ignorauit. h. d. Sal.

Impp. Valerian. & Galien. AA Daphnidi. [5] †

LEX IX.

ET si nō adscripta libertate testator seruum suum tutoré filijs suis dederit, receptū est * tamen & libertatis, & pupillorum fauore vt pes. fideicommissum manumittere ...

4 † Sunt.

HI quibus.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti de danda libertate Sticho: eum rogasti: manumisit: cuius erit libertus, quęritur. Resp. quòd hæredis.

h *Manumittuntur.*] vt Instit. de sing. re. per fideicommis. re. §. penult. & hoc quo ad hoc, vt eos nō vocet in ius. Item quo ad cōtra tabulas, sed non vt in seruitutem ex ingratitudine reuocet. Item nec operas poterit impendere, nisi sit filius patroni, qui manumittit. vt ff. de bo. lib. qui ex causa & supra de con tra tabulas l. patroni. & supra de lib. & eo. libe. l. prima. Et sic distingue, hic, cuiūs sint liberti, vt & diximus supra in l. proxima. per l. ff. de adsion. emp. l. Titius. & de fideicom. libe. l. generaliter.

5 † Daphni. al. Danno. al. Papho. al. Daphn.

* Vi. Cuiac. 18. obs. 5.

CVm proponas.] CASVS. Testamentum fecisti, vxorem tuam in vna dimidia, filium ex alia hæredes instituisti, Sticho fideicommiss. libertatem reliquisti, si vxori tuæ placuisset: vxore partem eius repudiante, & insolidam ad filium peruentiente, an seruo debeatur libertas? Respondi. quod si vxor non contradicit, libertatem petere potest.

i *Cum proponas.*] vxor fuit scripta hęres cum filio.

K *Non refragante.*] idem si contradiceret. nec enim potest, vt ff. eod. l. Lucius. quæ est contra. sed hic subaudi maxime, & hoc nisi iustam causam habeat refragandi. vt ff. de manu. testam. l. seruos. & de leg. 2. l. cum quidam. & l. cum pater. §. rogo.

ET si non.] CASVS. Testamentum fecisti, filio tuo impuberi seruum tuum nulla facta mentione libertatis tutorem decisti, an per hoc fiat liber. Respon. quod sic, & libertatis fauore & pupilli videtur per cohæredem pupilli, vel si exhæredaui pupillum, per hęredem patris

videtur recepisse, & hoc in prima. Idem est si seruum alienū filio tutorem dedisti sciens eius conditionem, nisi te contrarium voluisse apparuerit, & hoc in secunda.

a *Videatur.* adscripta, i. non præstita libertate, vt & sup. de necess. seru. l. quidam, §. 1. sed certe immo videtur directa, vt instit. qui test. tut. da. in. pos. §. 1. quæ est contra. Sol. ibi in testamento, hic in codicillis. Vel hæc corrigitur per illā. Vel hic liberum credidit. Vel hic putauit alienum. Vel hic diligebat hæredem in tantum, vt sit verisimile, quod velit eius esse libertum, & magis quam Orcinum.

ADDITIO Prima solutio communiter solet approbari, vt dicit Christopho. Porcus in d. §. 1. institut. qui testa. da. tut. pos. ratio est, quia quid facilius directo disponitur in testamento, quam in alia voluntate vltima, vt l. hæreditatem, & l. nō ideirco, sup. de codicillis.*

* Hæc conciliatio diuinatoria, cæteræ autē friuolæ uidentur Cō tio, qui interpretare per fideicommissū gratiæ manumissum uideri non autdirectis uerbis, sed tū per hmōi manumissionem directam libertatem accepisse cum à testatore intelligatur manumissus. Vel Iustinianum maluisse sequi Pauli sniam, qui hoc casu directam ait competere in l. quo, §. 1. de testa. ubi scribit adita hæreditate libertatē cōpetere, arg. l. 3. sup. de tes. & l. quid i d necessar. hære. insti. sed qui ita soluit cum Accur. uidetur hanc corrigi per illā. Cont.

1 † Prouides in omnibus.

b *Sciens.* secus si ignorans, vt ff. eod. l. generaliter. §. si quis tutorem.

c *Datā.* vt ff. de test. tut. l. si hæreditas, §. fin. & sup. de test. tut. l. si pupillorum.

Fideicommissaria. CASVS. Reliquit Sticho Titius fideicommissariam libertatem, cum filius perueniret ad 25. annum, decessit prius, quam ad eam ætatem perueniret, nunquid interdicit libertas? Dicitur, quod non, sed eo tēpore perueniret ad libertatem, quo si viueret, peruenisset filius ad prædictam ætatem.

d *Tēpore quippe, &c.* vt ff. de manumiss. testa. l. si ita scriptum. & sup. de vsufruct. l. ambiguitatem, & ff. de leg. 1. si cui legetur. Sed contra sup. de manumiss. l. cum testator, & de nup. l. sancimus, si quis. Sol. vt dixi sup. quando dies leg. ced. l. ex his. Item uidetur quod statim præstanda sit, vt ff. eodem l. fina. quæ est contra. Solu. ibi non intelligitur repetita conditio a substituto, quæ uitiaret, & ideo purum est ex tunc.

misisse eum videatur.[a]

¶ Et si non suum proprium, sed alienum seruum, conditionem eius sciens,[b] tutorem adscripserit, æque fideicommissariam libertatem datam[c] (nisi aliud euidenter defunctum sensisse appareat) prudentibus placuit.

Libertas non perit, licet moriatur ille in cuius persona tempus certum præstandæ libertatis erat appositum, sed cum tempus aduenerit, debetur, h. d. Sal.

Ijdem AA. Mercuriali.

LEX X.

Fideicommissaria quidem libertas ita tibi relicta, cū testatoris filius ad annum vicesimumquintum peruenerit non intercidit, licet hæredem intra præstitutam ætatem decessisse proponas tēpore quippe,[d] quo si viueret, præfinitē ætatem impleturus foret, ipsē libertatis non intercidere, vetus placitum est.

Fideicommissaria libertas est præstanda, non autem cōpetit ipso iure, & si latitat, qui præstare debet, seruo subuenitur à iure, h. d.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Flauiano.

LEX XI.

Si seruus fuisti, ac tibi per fideicommissum libertas relicta fuit: peruides,[1] † sine manumissione[e] te ad libertatem peruenire non potuisse: quapropter si verbis precarijs constitutus libertatem acceptisti,[f] adire præsidem prouinciæ te oportet, vt, causa cognita, si tibi deberi libertatē perspexerit, ad manumittendum eum, qui debet vrgeat, vel si latitet, contra latitantem, interposito[g] decreto, tibi prospiciat.[h]

Verbum, commendo, non inducit dispositionē, sed quādam congratulationem. h. d. Bald. Vel sic: Per verbum, commendo, non grauatur hæres de manumittēdo, h. d. Sa.

Ijdem AA. & CC. Hyrenio.

LEX XII.

Ex verbo, commendo[i] testamento, vel codicillis[k] non videri[l] fideicommissariā libertatem relictam esse, auctoritate iuris declaratur.

Agnoscens legatum tenetur parere iudicio defuncti. Bal. Vel sic. Alienæ ancillæ fideicommissaria libertas relinqui, & tenetur hæres eam redimere, si sibi relictum agnouit. Salic.

Ijdem AA. & CC. Pythagor.

LEX XIII.

Si te donatam ante matrimonium vxori suæ, postea ei[m] legato relicto, testamento manumitti seu codicillis, seu verbis precarijs à successoribus voluit,[n] tam eos[o] ad redemptionē, & manumissionem, quā eam,[p] quę in capiendis relictis, defuncti consensit iudicio, teneri tibique fideicōmissariā deberi libertatem, non ambigitur.[q]

In ventre existenti directo, & per fideicommissum potest libertas relinqui, & si plures nascantur, sunt liberi, hoc dicit Salic.

Si seruus. CASVS. Seruo tuo in testamento fideicommissariam libertatem reliquisti, qualiter ad libertatem perueniet, quæritur? Respondetur quod per beneficium manumissionis, vnde si hæres tuus libertatem imponere contradicit, compellet eum præses, & si latitet, per senatusconsultum ad libertatem perueniret, decreto, vel sententia prætoris interposita.

e *Manumissione.* vel eo, quod pro manumissione habetur, ut supra eo. l. si voluntate.

f *Acceperis.* ipse, non re.

g *Interposito.* i. denunciatione, vel lata sententia.

h *Prospiciat.* ut ff. de iudi. l. qui se, & hoc per senatusconsulta quatuor, scilicet Rubrianum, & Trasfitianum, & Damasianum, & Artificulianum, quæ quando locum habent, habes ff. de fideic. lib. l. cum uero, §. subuentum, & l. cum quasi. §. si plures, & l. non tantum, §. senatus, & §. Artificuliano. et & Vincianum, quod in seruo defuncti locum non habet, sed hæredis, vt in eod. titul. l. nō tantum, §. sed si non hæreditarium, & in §. si quis.

Senatuscō sulta quatuor seruis pro libertate consequenda.

Ex verbo. CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & dixisti, hæres commendo tibi hunc seruum, numquid per hæc uerba uidetur ei libertas fideicommissaria relicta? Resp. quod nō.

i *Commendo.* id est, laudo, ut hic, & supra famil. ercisc. l. quoties, in fin. & ff. manda. l. si vero non re. §. cum quidam. & de leg. 3. l. fideicommissa. §. si ita quis. Alias dicitur, conueniendo, id est, pono, ut ff. de verborum significatione, l. commendare, & ff. de posit. l. Lucius, 1.

k *Codicillis.* ut certo, uel apposito.

l *Non videri.* ut ff. eo. l. Titius ancilla. §. Lucius.

Commēdo quid significet.

Si te donatam. CASVS. Sponsus ... an illam ... legato postea uxori tuę relicto hæredem tuum in testamento de ea manumittenda rogasti, percepit legatum, an compellendus sit hæres ea redimere, & manumittere, & hæc sit compellenda uendere, & manumissioni consentire, quæritur? Respond. quod sic.

m *Ei.* scilicet uxori.

n *Voluit* testator.

o *Eos.* successores.

p *Eam.* uxorem.

q *Non ambigitur.* qui enim aliquid percipit cogitur manumittere, uel uendere, ut manumissio fiat, ut ff. eodem, l. generaliter, §. si quis alienum, & facit ff. eodem, l. alieno, §. finali.

CVm inter. CASVS. Seruo meo nato iam certum est, quod relinqui potest per fideicom miss. libertas, an autem nasci [illegible], inter ueteres erat quæstio, quam decidit Imperator, dicens, quod non solum directa, sed fideicommiss. libertas [illegible] relinqui potest, non solum masculo, sed fœminæ: nec [illegible] tempore, quo [illegible] fuerit par[illegible] mater fuerit ancilla, & hæc in prima. Si uero testatur [illegible] qui nascentur ex tali ancilla, fiat liber, si plures [illegible]rit, an omnes erant liberi, quæritur? & [illegible] quod sic, in ambiguis enim, &c. & hoc in secunda.

a *Portaretur,* de infante nato non est dubium, ut ff. de manu. l. iuris ratio.

b *Fauore.* Alia legata posthumo alieno non relinquebantur, instit. de bonorum [illegible] in principio.

c *Solem respiciat.* sic ergo nascitur ingenuus, nam ingenuus [illegible] est, &c. ut instit. de ingenuis in principio. Sed uidetur hoc falsum, cum fideicommissaria libertas relinquitur, nam hæredis libertus erit ut supra eodem, hi quibus quæ est contra. Sed dic, quod hic fuit relicta fideicommissaria libertas posthumo, ibi nato. Vel refertur tantum ad casum ubi directa data fuit, nam utrumque posuit supra. Fit ergo differentia inter fideicommissariam libertatem, & directam, licet quo ad alia non sit differentia, ut supra communia de leg. l. penultima. Item opponitur hic, conceptus habetur pro nato, sed natus manumissus esset libertus, ergo & hic. Sed dic [illegible] uerum, cum [illegible] commodis eius [illegible] ut ff. de sta. [illegible] l. qui in utero.

[illegible] fideicommissaria, quamuis [illegible] omnes [illegible] argumentum [illegible] legi[illegible] 6 [illegible] do.

[illegible] & ff. de liberis, & post[illegible]

f [illegible] l. finali, & argumentum ff. de regulis iuris, l. in obscuris, & l. in ambiguo

†1 Ex eo de [illegible]

†2 Quod [illegible] habeat.

Imp. Iustin. A. Iuliano PP.

LEX XIIII.

CVm[a] inter veteres dubitabatur, si fideicõmissariam libertatẽ possibile esset relinqui seruo, qui adhuc in ventre portaretur,[a] homo fieri speratur, nos vetus iurgium decidẽtes, libertatis fauore [b] censemus, & fideicõmissariam nec non directam libertatem suam firmitatem habere siue in masculo, siue in fœmina, qui,[1] † quæue adhuc in ventre vehitur, vt cũ libertate solem respiciat,[c] etsi [d] mater sua adhuc in seruitute cõstãs eũ vel eã ediderit. ¶ Sin autẽ plures creati, vel creatæ sint, siue vnius fecit mentionem, siue pluraliter nũcupauit, nihilominus omnes [e] ad libertatem à primis veniant cunabulis: cũ in ambiguis sensib. melius sit (& maximè [f] in libertate) fauore eius humaniorem amplecti sententiam. Dat. Calend. Octob. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

Factum iudicis supplet factum hominis ad damnũ, & non ad commodum contumacis, h.d. Bal. Vel sic. Post moram in manumittẽdo seruus per iudicem ad libertatẽ est deducendus, h.d. Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XV.

ANcillam, siue seruum, cum fideicommissaria libertas ei relicta sit, sancimus, si mora libertatis à debitore [g] facta fuerit, sententia præsidis eripi in libertatem, & nullo facto, aut volũtate ab hærede expectanda,[h] sed talem habere eos libertatem, [illegible] si ab ipso testatore directis verbis fuerint libertatem consecuti, cum satis impium atque absurdum sit, hæredes testatoris differre voluntatem, maxime cum ad libertatem respiciat.

Si libertas fideicommissaria est relicta vni ex liberis ancillę, quem hæres elegerit, illo moriente nulla facta electione omnes ad libertatem perducuntur, h.d. Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XVI.

SI quis in testamento suo rogauerit suum hæredem ex liberis ancillæ suæ, quam nominauerit,[i] vnum, quem elegerit, ad libertatẽ perducere, & cum ancilla vnũ vel plures enixa est, hæres neq; dũ superest,[k] in libertatẽ[2] † perducendus est, ab hac luce fuerit subtractus,[l] dubitabatur ab antiquis vtrumne omnes, an quidam, an nemo ex his ad libertatem perueniat. sed veteris quidem iuris alternatio multa sane super huiusmodi casib. resonuit; nos autem hęredis coercentes malignitatem, si nõ voluntatem testatoris adimpleuerit, & mox cum potuerit, non eligeret vnum ex liberis ancillæ, & eum libertate donauerit, sancimus compelli [m] nõ solũ eũ, sed etiã hæredes, vel successores eius, omnes ancillæ liberos in libertatem perducere, neq; enim hoc contrarium est sententiæ testatoris. Cum[3] † enim omnimodo quendam ex his liberum esse disposuerit, & non ad certum corpus, sed ad omnes respexerit, si non pateatur eius voluntati, sine dubio ex sentẽtia [n] testatoris oẽs ad libertatẽ perueniunt.

& infra qui bon. ced. poss. l. fin. & de pac. l. maiorem. & de reb. dub. l. quoties, 2.

ANcillam. CASVS. Ancillæ tuæ in testamento fideicom miss. libertatem reliquisti, hæres erat in mora manumittendi eam, an manumissione hæredis non interueniente vel uoluntate eius, possit peruenire ad libertatẽ, quæritur? Respon. quod sic, ex sententia præsidis, & perinde erit libera ac si directa ei data esset libertas.

g *A debitore.* id est ab eo, qui eam debet.

h *Expectanda.* ad hoc, ut manumittat. erit. n. liber & sine hęredis manumissione, interpellari tamen debet hęres, ut ff. eod. l. cum uero subuentum.

SI quis. CASVS. Testm fecisti, hæredẽ instituisti, & eũ rogasti de manumittendo unum ex filijs Arethusę, quem eligeret, eo dũ uixit nullũ ad libertatem perducente, uel eo deliberante, quẽ manumitteret, uita functus est an oẽs, an quidã, an nullus ad libertatem peruenire possit, a. oib. al. apud antiquos erat q. [illegible]sitio. Ad q respondet Imperator, dicens, quod non solũ hæres si potuit, & noluit propter contumaciam suam si superstes est, sed hæres eius compelletur omnes manumittere, nec uoluntati testatoris derogabitur per hoc, qa uoluisset omnes manumitti, quia seruũ certum non respexit, sed ad omnes. unde ob hæredis malitiam omnes ad libertatem perducentur, & hoc in prima. In secunda, quòd hæc eadem uera sunt in legatario rogato de manumittendo unum ex ijs, quem eligeret, & si aliqui pati se dispẽdium conquesti fuerint, sibi & non huic l. quæ prædictam pœnam imponit, imputent.

i *Quam nominauerit.* Arethusam puta.

k *Superest.* id est dũ uiuit.

l *Subtractus.* scilicet hæres.

m *Compelli.* aufertur ergo sibi electio propter contumaciam, ut [illegible] de solu. l. [illegible] & inf. de solu. l. [illegible] & ff. de seruit. l. sicut & facit sup. eo. l. cum inter.

n *Ex sententia.* quæ ad oẽs porrecta est quodammodo.

†2 Producendus, in [illegible] pro cedendus.

†3 Deest in omnibus.

Instantia

¶ Similemque esse definitionem cẽsemus, & si non ab hęrede, sed a legatario, vel fideicommissario testator rogauerit libertatem imponi. sic etenim iusto timore hæredes, & legatarij, vel fideicommissarij perterriti, & voluntatem testatoris adimplere procurent, & sibi non ex omnium libertate quandam afferri patiantur iacturam.

¶ Quod si reclamauerint sibi tale dispendium imputẽt, non ex nostra lege, sed ex sua lugentes instantia [a] Dat. 15. Cal. Decemb. Constantinop. Lamp. & Orest. Coss. 530.

Fatuus est ille iudex, qui cũ res petitur, in æstimatione cõdemnat, si res præstari põt & debet. Vel sic. Sententia dẽt esse conformis libello, aliàs est iniusta. h. d. & ad hoc semper allegatur. Bal. Vel sic: vbi seruus legatur manumittendus, & hæres patitur secum litem contestari, transacto spatio duorum mensium, liber efficitur, iure patronatus legatario seruato. h. d. Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XVII.

CVm quidã seruum suũ ita legauerit, vel legatarius libertatẽ ei imponat, & hęres ad huiusmodi legatum improbe versatus seruum dare legatario dedignatus est, vt etiam lite pulsetur, & iudex non in ipsum seruum, sed in æstimationem litis condemnationem proferat: veteres iuris interpretes dubitabant, ne quod obstaculũ libertati ex hac causa procedat.

¶ Et si placuerit eandem deberi libertatem, à quo danda sit, vtrum ne ab hærede, an a legatario.

¶ Et si hæres imponat libertatem, an legatarius, quod ex pecuniaria condemnatione accepit, firmiter detineat, siue in totum, siue ex parte, siue etiam nihil.

¶ Talem itaq; altercationẽ resecantes, miramur, quare iudex, qui præpositus est in prædicta causa non omnimodo condemnationem in seruum, [b] sed in æstimationem eius fecerit: cum ipsius vitium, [c] etiam huiusmodi præbuit [1] † altercationis occasionem.

¶ Vnde si talis quæstio emerserit, nullum quidem iudicẽ ita esse stultum putamus, [d] vt huiusmodi proferat condemnationem, [e] sed si legatarius immineat, quatenus ei seruus restituatur, & post litem contestatam duorum mẽsium * spatium effluxerit, censemus illico ad libertatem eripi seruum, & illum quidem liberum esse: hæredem autẽ pro sua indeuotione in omnes expẽsas, quas legatarius in lite fecit, in quadruplũ [f] ei condemnari: iure patronatus integro legatario [2] † seruando.

TITVLVS V.

De dedititia [3] † libertate tollenda.

Dedititũ libertini erant, qui per manumissionẽ minorẽ libertatẽ cõsequebãtur, quia liberi efficiebantur, sed toto tpe vitæ suæ seruire tenebantur. Hanc conditionẽ libertinorum tollit lex ista, & vult, quòd eo modo sint liberti, quo simpliciter manumissi, & ab eis non differant. h. d. Sal.

Idem, A. Iuliano PP.

LEX VNICA.

DEdititia * conditio nullo modo in posterum nostram rempublicam molestare concedatur, sed sit penitus deleta: quia nec in vsu esse reperimus, sed vanum [g] nomen huiusmodi

a *Instantia.* i. idest, contumacia.

C*Vm quidam.*] CASVS. Titius fecit testamentum, hæredem instituit, & mihi Seium legauit, & rogauit per fideicommissum, vt eum manumitteret; hæres noluit eum mihi dare, sed in iudicio eum petij & obtinui: & iudex eum non in seruum, sed in eius æstimationem mihi condemnauit: an intercidat libertas? vel ab hærede danda an à me legatario? & si ab hærede, an æstimationem, quam recepi, possit totam, vel partem, vel nihil retinere? Inter antiquos erat quęstio, & ad hãc non videtur respondere: sed sic dicit, quod miratur, quod iudex tulit talem sententiam condemnando in serui æstimationem, & non in seruum. vnde si talis quęstio de cætero emerserit, nullus iudex sit ita stultus quod sic definiat, sed legatarijs seruus restituatur, quod si petitus non detur, tũc intra duos menses à tempore litis contesta. super petitione serui eripiatur in libertatem, & hæres legatario condemnetur in expẽsis quas fecit in litem, scilicet in quadruplum. & ipsi legatario integrum ius patronatus seruetur.

b *Seruum.*] in seruum enim debet facere condemnationem, cum est manumittendus, secus si non est manumittendus quãdoque, vt ff. de leg. 1. si domus. in §. qui cõfitetur. & §. seq.

c *Vitium.*] scilicet iudicis.

d *Putamus.*] ex tempore huius legis.

e *Condemnationem.*] Quid enim si proferat? huic enim quæstioni non respondet. Sed respon. Idem esse, quod esse cum alicui reliquitur pecunia, vt alienum seruum emat, vt scilicet eum emat, & manumittat, vt ff. eodem l. generaliter. §. si qs tutorem alienum. Vel dic, quod hæres conueniatur à seruo, vt manumittat: quia legatum resedit penes eum cum onere suo, vt supra de cad. tollen. §. pro secundo, nec legatarius tenetur restituere pecuniam: quia hæres sua contumacia sensit hoc damnum. argum. sup. l. proxi. in fi. & ff. de tabu. exhib. l. locum. §. condemnatio. Vel dic tertio, quod sic, & tunc idem videtur, quod est hic, scilicet vt in libertate eripiatur elapsis duobus mensibus a tempore litis contestatæ. Quid ergo si interim hæres seruum vendat? Respon. erit in potestate serui, cuius libertus esse velit, em ptoris vel rogantis, vt ff. eod. l. generaliter. §. fi. & de actio. emp. l. Titius. nec restituitur pretium, vt modo dixi.

f *Quadruplum.*] quod est speciale: alias autem in simplum, vt supra de iud. l. properandum. §. sin autem alterutra.

DE DEDITITIA libert. tollen.

Quia manumissionibus (de quib. explicuimus) serui fiunt liberti: & libertorum olim triplex fuerat cõditio, Dedititia, Latina, ciuilisq; Romana. ponit primo de dedititia conditione, & subijcit postea de Latina: quę quia sublatę sunt, ponit de eis tollendis, non seruãdis. hodie enim sola ciuitas Romana sibi locum vendicat. Azo. Dedititij erant, qui sine conditione se dedebant Romanis, & quamdiu viuebãt, serui erant: post mortem verò in libertatem eripiebantur, vt 3. Instit. de lib. §. libertinorum. & de succ. lib. §. fi. Quare ergo non dicebantur serui? Resp. quia successorem habebant, & omnino libertatem sperabant. Vel verius liberi erant, sed serui re tenebantur, sicut alias, inf. communia de ma. l. prima. §. sin autem proprietarius.

D*Edititia.*] CASVS. Olim erat quoddam genus hominum, qui liberi Dedititij dicebantur qui viuebant serui, sed moriebantur, vt liberi. Hodie dicit Imperator, quod huiusmodi hominum conditio à Romana repub. penitus tollatur, ita quod nec nomen remaneat.

g *Vanum.*] nil enim significat Dedititia libertas, sicut nec chimera.

[1] † De altercationi.

* Vi. Cuia. cap. 13. de præscrip.

[2] † conseruando.

[3] † libertinitate.

* Vide Epito Vlp. tit. 1. & Theo. ad tit. de liber. instit.

Qqq 4 Verita-

a *Veritatem.*] sic sup. commu. de leg. l. 2. in fine. & sup. ad Offic. l. si qua.

b *Legibus.*] non opus est verbis, quorum nullus sequitur effectus.

DE LATINA LIBERTATE, &c.

Et hec Latina libertas tollitur. Et dicunt Latini, qui toto tpe vitæ suæ erant liberi, sed in morte eripiebãtur in seruitutẽ, & sic non habebãt hęredẽ, vt Insti. de succ. libe. §. 6. Et no. q̃ in hac l. sũt xij. casus, vel xiij. in quib. olim fiebant Latini, hodie vero p l. istã fiũt ciues Romani, & verè liberi, in oib. autem exceptis trib. seruatur ius patronatus illorum. Accur.

libertatis circunducitur. Nos enim, qui veritatem[a] colimus, ea tantummo volumus in nostris esse legib.[b] quæ re ipsa obtinet. 1† Da. Lamp. & Orest e Coss.

TITVLVS VI.

De Latina 2† libertate tollenda: & per certos modos in ciuitatem Romanam transfusa.

Primò exorditur, secundò statuit, secunda ibi, Sancimus.

Imp. Iustinia. A. Ioanni PP.

LEX VNICA.

CVm Dedititij liberti iã sublati sint:[c] ea propter[d] imperfecta Latinorum libertas incertis vestigijs titubat,[e] & quasi per * satyram[f] inducta adhuc remanet, & non inutilis quidem pars eius deminuitur: quod etiam ex ipsa rationabile est, hoc in ius perfectum deduci tur. Cùm enim Latini liberti ad similitudinẽ[g] antiquæ Latinitatis, quę 3† i colonis[h] missa est, videntur esse introducti, ex qua nihil aliud reipublicæ, nisi bellum accessit ciuile: satis absurdum est ipsa origine[i] rei sublata, 4† eiusdem imaginem[k] 5† derelinqui. Cum igitur[l] multis modis & penè innumerabilibus Latinorum introducta est cõditio, & leges diuersæ, & senatusconsulta[m] introducta sunt, & ex his difficultates maximè emergebant, tam ex lege Iunia, quam ex Largiano senatusconsulto, necnon ex edicto diui Traiani, quorum quidem plenæ fuerant nostræ leges, non autem in rebus eorũ fuerat experimẽtum: studiosissimum nobis visum est, hæc quidem omnia & Latinã libertatem resecare: certos autem modos eligere, ex quibus antea quidẽ Latina competebat libertas, in præsenti autem Romana defertur conditio: vt his pręsenti lege enumeratis, & ciuib. Romanis nascentibus, cęteri omnes modi, per quos Latinorum nomen inducebatur, penitus conquiescant, & non Latinos pariant, sed pro nullis habeantur. Qui * enim patiatur talem esse libertatem ex qua 6† ipso tpe mortis in eandem personam, simul & libertas, & seruitus cõcurrant:[n] & qui quasi liber moratus est, eripiatur non solum in mortem, sed etiam in seruitutem.

Per scripturam, seu epistolam à quinque testibus subscriptam, & ab ipso patrono scriptam, vel subscriptam, consequi potest seruus etiam absens libertatem à domino, quasi ex vltima voluntate. h. d. usque ad §. sed & si quis. Salic.

CVm dedititia.] CASVS. In princip. huius legis dicit Imperator, q̃ ex quo dedititia sublata est libertas, quare etiã non Latina libertas tollitur? Nunquid Latini liberti dicebantur illi, qui dum viuebant erant liberi, in morte tamen eripiebantur in seruitutẽ, nec hẽbant hæredẽ? Et no. q̃ in hac lege 13. sunt casus, in quib. olim aliqui fiebant Latini, hodie ciues efficiuntur Romani. primus incipit ibi, Sancimus &c. Dicit ergo, quod sicut antiqua Latinitas sublata est, quia eius remanet imago. Dicit ergo: olim Romani subiugantes sibi aliquam prouinciã trãsmittebant homines illius prouinciæ in aliam prouinciam: & dicebantur Latini, i. Romani, & nõ erant simpliciter liberti, nec erant liberi vnde sicut illa trãsmissio iam sublata est, quia aliquando bella cum indigenis habebant, sic non fiunt hodie huiusmodi Latini, sed cum varijs modis introducta erat Latinorum conditio, & difficultates exortæ tam ex lege, quam ex senatuscon- sult. dicit Imperator, quòd vult resecare & Latinam libertatem tollere, & certos modos eligere, in quib. olim competebat Latinæ libertas non perfecta. quis enim eodem tempore dicet concurrere libertatem & seruitutem? & hoc in prima.

c *Sublati sunt.*] vt sup. l. proxima.

d *Ea propter.*] id est, propter hoc.

e *Titubat.*] id est, dubitat, vel dubitabilis est propter incertas vias eius.

f *Per satyram.*] idest, per varietatem nimiam, siue diuersitatem introductam, vt in decre. distinctio. 2. capit. satyra. multæ enim leges & variæ de ea tractabant, sicut & infra dicit. Vel dic per simile dici satyram: quia vt satyrica ludentes imponunt laruam, idest, barbam, vt etiam iuuenis videatur senex, qui non est: sic & hic dicebantur liberi, non tamen erant, cum moriebantur serui.

g *Ad similitudinem antiquæ.*] olim enim Romani subiugantes aliquam prouinciam, homines eius ad aliam dirigebant prouinciam, & vocabantur Latini, idest Romani, nõ tamen erant: sic & hi liberti vocabantur liberi, non tamen erant. vnde & sicut illa missio est sublata, eo quòd quandoque vel contra rempublicam insultabant, & non fit hodie hæc transmissio: sic nec fiunt huiusmodi Latini. Acc.

h *In colonis.*] id est, in villis, vel in terris. propriè enim dicitur colonia terra ad colendum destinata, vt ff. ad municip. l. eius qui. §. primo, sed hic pro tota vna prouincia ponitur.

i *Origine.*] i. transmissione.

k *Imaginem.*] idest latinitatem ad eius similitudinem inductam, & sume hic argument. quod ex ll. correctis nõ debeant sumi argumenta: in caussis argum. supra de Iustin. cod. cõfir. l. vnica. Item argum. cessante causa, cessat etiam effectus: cessante principali, cessat & accessorium, vt ff. de regul. iur. l. cum principalis.

l *Cum igitur.*] quia quod est vtile, recipimus, & quod est inutile despicimus: ergo videamus quid sit vtile, & quid inutile.

m *Senatusconsulta.*] de quibus habes Institu. de lib. §. libertinorum.

n *Concurrant.*] vt Institu. de succ. libe. §. fin.

Sancimus.] CASVS. Titius vult seruo suo absenti per epistolam dare libertatem: an possit quæritur? Respond. quod sic, adhibitis quinque testibus eidem epistolæ subscribentibus, & siue per se scribentem, siue per tabellionem data fuisset in codicillis, erit liber, non Latinus Romanus: patrono viuente ei libertate plena competente. hoc dicit, vsque ad §. sed & si quis. in quo figura casum hoc modo. Si quis inter præsentes seruo suo voluerit libertatem donare, potest, adhibitis quinque testibus, & sic extra iudicium, & siue coram iudice inter acta & tabulario hoc fuerit protestatus, siue testes in iudicio: iudice tamen non authorante, sed testes audiente protestati fuerint, quòd talis seruum talem manumisit eis præsentibus, & scriptura inde facta fuerit, & subscriptio tam manumittentis quam testium secuta: talis erit liber, non Latinus, vt olim, sed ciuis efficietur Romanus.

3† Deest in aliquibus hęc subscriptio.

2† Libertinitate.

* al. Satura. Et est genus lancis, in qua varia ciborum genera reponũtur. Isid. li. 5. Etymol. significat igitur sensim per multas appẽdices varios huius libertatis modos esse factos. Vi. Test. Satyra. Cõtius.

3† Sic Dua. al. in colonis, & rectè vt est legit Acc. al. legitur

4† Eiusd.

5† relinq.

1 Tñ benè ex eorũ rõne gl. in c. nouit. de iudi.

* Saluia. §. ad eccle. Iugo latinitatis ad dicuntur, quos sustinent sub libertorum quidẽ titulo agere viuentes, sed nolũt quidquam hẽre morientes, negato his vltimæ voluntatis arbitrio, & q̃ superstites habẽt morientes donare nõ possunt. His õtrij erant manumissi denariales, & chartularij. Vi. Cu. ia. 4. obser. 5. Goth.

6† in ipso.

Satyra qualiter accipiat.

¶ Sancimus [a] itaque, si quis per epistolam [b] seruum suũ [c] in libertatem perducere maluerit, licere ei hoc facere, quinq; testibus adhibitis, qui post eius literas, siue in subscriptione positas, siue per totum textum effusas, suas literas supponentes, fidem perpetuam possint chartulę præbere, & si hoc fecerit, siue per se scribendo, siue per tabularium: libertas seruo competat, quasi ex imitatione codicilli delata: ita tamen, [d] vt ipso 1† patrono viuente, & libertatem, & ciuitatem Romanam habeat.

Etiam inter amicos seruo præsenti, potest libertas in præsentia quinque testium dari, tã in iudicio apud acta, quã extra, dummodo fiat scriptura. h.d. vsque ad §. sed scimus. Salic.

¶ Sed & quis inter amicos libertatem dare seruo [e] suo maluerit, licebit ei similiter, [f] quinque testibus adhibitis, suam explanare voluntatem, & quòd liberum eũ esse voluerit, dicere, & hoc siue inter acta fuerit testificatus, [g] siue testiũ voces [h] arrestationem sunt amplexę, & literas tam publicarũ personarum, quàm testium habeant: [i] similimodo serui ad ciuitatẽ Romanã perducantur, quasi ex codicillis similiter libertatem accipientes.

Seruus languidus a domino de domo eiectus, & nemini in curam datus, consequitur hodie libertatem, nullo iure patronatus domino reseruato. h.d. vsque ad §. similiq; modo. Salic.

¶ Sed scimus hoc etiam esse in antiqua latinitate ex edicto diui Claudij introductũ, quod si quis seruum suum ægritudine periclitantem [k] a suo domo publice eiecerit, neque ipse eum procurans, neque alij eũ commendans, cum erat ei libera facultas, si nõ ipse ad eius curam sufficere, in xenonem eum mittere, vel quo poterat mõ eũ adiuuare, huiusmodi seruus in libertate Latina antea morabatur, & quẽ ille morientẽ 2† antea dereliqt, eius bona iterũ, cũ moreref, accipiebat. ¶ Talis itaque seruus libertate necessaria, domino ẽt nolente, 3† re ipsa donatus, fiat illico ciuis Romanus, nec aditus in iura patronatus quõdã domino reseruetur. Quẽ enim a sua domo, suaque familia publicè [l] repulit, neque alij commendans, neque eũ in venerabilẽ xenonem mittens, neque consueta ei præbens salaria, maneat ab eo, eiusque substantia penitus segregatus, tam in omni tempore vitæ 4† liberti, [m] quam cum moriatur, [n] necnon post quã iã in fata sua concesserit. 5†

Ancilla uẽdita sub pacto, ne prostituatur, prostituta libera efficitur. & idẽ si vẽdẽs sibi reseruauit manus iniectionẽ, & ipse postea eã prostituit, nec aliquod ius patronatus ei seruatur. h.d. vsque ad §. sed & qui domini. Sal.

¶ Similique modo si quis ancillam suã sub hac conditione alienauerit, ne prostituatur, nouus autẽ dominus impia mercatione eam prostituendam esse tentauerit, [o] 6† vel si pristinus dominus iniectionẽ [p] manus in tali alienatione sibi reseruauerit, 7† & cum ad eum fuerit reuersa, ipse ancillã prostituerit: illico in libertatem Romanã eripiatur, & qui eã prostituerit, ab omni iure patronatus repellatur. Qui enim ita demum degener, & impius cõstitutus est, vt talem exerceat mercationem, quomodo dignus est, vel ancillam, vel libertam eam habere?

Serui pileati cadauer domini antecedentes, vel in lecto cadaueris stantes, liberi efficiuntur. h.d. vsque ad §. illo proculdubio. Sal.

a *Sancimus.*] hic incipiunt 12. vel 13. casus.
b *Per epistolam.*] s. vltimæ voluntatis, sm Irn. Tu dic inter viuos habita, vt in fin. §. & inter absentes, consequitur tamen libertatem quasi ex vltima voluntate, vt subijcit, quod potest prodesse patrono ad hoc, vt non videatur concedere peculium, vt infra de pec. eius qui me. lib. l. 1. Sed quid si non cum hac solẽnitate, vt testiũ, & literarum publicarum, item subscriptionis patroni & testiũ, vel ipsius patroni. sed duo tantum testes interfuerunt? R ñ. consequitur libertatem, sed non quasi ex vltima voluntate.
c *Seruum suum.*] absentem scilicet.
d *Ita tamen.*] hoc subiunxit, quia qui in codicillis manumittitur, non nisi mortuo testatore libertatem consequitur: hic autem statim consequitur, vt dicit, & hic est primus modus antiquę latinitatis in plenam libertatẽ deductus.
e *Seruo.*] præsenti: nam superiori casu dixit, quando absentis quod placet, quia de epistola dixit.
f *Similiter.*] i. sicut in superiori casu.
g *Testificatus.*] i. præsente iudice, & tabellione data libertate, & quinque testibus interuenientibus, & subscriptione manumittentis & testium.
h *Testium voces.*] id est, quia quinque testes in iudicio testificãtur, quod talis ite seruum suum manumisit præ[illegible] [illegible], scriptura inde facta, & subscriptio tam patroni, quam testium est secuta, præsumitur etiam sic fuisse, vt ff. de don. l. ex hac. in superiori ergo §. & in isto quatuor casus colligo, quibus debetur libertas, vt ex codicillis [illegible] mo, [illegible] in isto. Primus qui inter absentes. Item inter præsentes extra iudicium. Item in iudicio, & coram iudice, & alijs [illegible] sunt acta. Itẽ coram iudice, sed nõ in forma iudicij. Alij dicũt esse tres tantum & sic sequitur quintus, vel quartus modus infra proxi. §.
i *Habeant.*] s. testium voces.
Sed scimus.] CASVS. Si aliquis seruũ suum ęgrotantem dereliquerit, & extra domũ eiecerit publicè, nec alij eum commendauerit, vel ad hospitale miserit, fiet iste talis seruus ciuis Romanus, non Latinus, vt olim nullo modo adhuc superstiti domino iure patronatus reseruato, vel spe in bonis eius relicta succedendi ipso morienti.
k *Periclitantem.*] idẽ si nõ sit infirmus, sm quosdã, vt in Authen. de nup. §. si vero ab initio, & §. & multo potius, coll. 4. qđ non placet, & d. Auth. in languente, dicit, sicut hæc & alia, infra de infan. l. 1. & facit sup. de bo. li. l. vlt. §. his videlicet. Dic ergo, si suus est seruus, est nullius, donec vel se occupet, vel ab alio occupetur, vt ff. pro derelic. l. fin. & de stip. seru. l. qđ seruus. Nec obst. qđ dr. ff. de publ. iud. l. sciendũ. quia vere non ideo, quod est absolutum, est liber, sed quia abiectus potest esse liber.
l *Publicè.*] vt notum sit publice.
m *Vitæ liberti.*] quantũ ad ius patronatus.
n *Cum moriatur.*] quantum ad occupandum bona iure peculij.
Similiq; modo.] CASVS. Si aliquis ancillã suam hac ordine vendiderit, ne prostituatur, & si prostituta fuerit, in libertatem eripiat, vel si prostituta fuerit, liceret ei manus inijcere & emptor eã prostituat vel venditor [illegible] manus inijciẽs [illegible] liter prostituerit, fiet libera [illegible] prostituenti [illegible] patronatus [illegible].
o *Tentauerit.*] [illegible] [illegible] obijcitur ff. qui [illegible] ad liber. per l. si qs [illegible] in [illegible] & supra [illegible] ita [illegible].
p *Iniectionem.*] in hac [illegible]

1† & ipso.
2† moriendũ al. moriendo se re [illegible] est, & morbundũ.
3† à domino etiam & nolẽte.
4† parte iure liberti.
5† cum ille fuerit fato suo cõcessus, in oib.
6† putauerit.
7† seruaderit, nominibus.

ciuem Romanum, Latinum autem morientem, si inuito & ignorante patrono ad ciuitatem ire beneficio principis volebat, vt insti. de succes. lib. §. fin.

a *Ad eam partem*.] Not. scripturam pro parte tenere, pro parte non, vt in auth. vt cum de app. cog. §. fin autem, colla 8. & dixi sup. de transac. l. si ex falsis.

DE COMMVNI seruo manumisso.

Dixi de proprijs seruis, nunc de communibus.

IN *communes seruos*. Primo altercationes antiquorum recitat. Secundo illas decidit, & noua dubia remouet. Secunda ibi. His itaque. CASVS. Olim si aliquis habebat seruũ communẽ cum aliquo, & alter seruo volebat libertatem imponere, inter veteres erat quæstio, an non nolenti manumittere pars volentis accrescat necne, & hoc maxime in milite dubitabat, propter hoc duplex circa materiam istam fiebat constitutio. Prima si miles seruum cũ priuato haberet communem & ei libertatem voluit imponere, hæres suus compellebatur partẽ socij emere, alter autem generaliter compellebat socium suum partem suam vẽdere, licet ex substantia socij nihil lucri ad eum perueniret, pretio arbitrio prætoris constituto. & hæc sunt, quæ à pluribus Iurisconsul. relata sunt, nullo habito delectu priuati & militis, vt si quis cum vno vel cum pluribus seruum communem habeat, & inter viuos, & in vltima voluntate ei velit libertatem imponere, hoc ei licet, & alius vel alij socij partem suã compellentur vendere, qualemcumque habeant, siue tertiã, siue dimidiam, siue quartam ipsi uel hæredibus eius, & hoc

vel etiam constitutio loquitur de Latinis, ea inefficax (quantum ad eam partem [a]) remaneat, & triplex antea via libertatis, quæ multiplices introducebat ambages, vno directo tramite discat ambulare.

¶ Quod si aliqua lex vel constitutio libertatis faciat mentionem, non autem Latinitatis, ea pro ciuitate Romana loqui intelligatur.

¶ Sed si quidam liberti iam mortui sunt, & bona eorum quasi Latinorum ijs, quorũ intererat, aggregata sunt, vel adhuc viuunt, nihil ex hac lege innouetur, sed maneat apud eos iure antiquo firmiter detenta & vindicanda.

¶ In futuris autẽ libertis præsens constitutio locum sibi vendicet. D. Calẽ. Nouemb. Constantin. post Consulatũ Lampad. & Orest. 4. Coss.

TITVLVS VII.

De communi seruo manumisso.

Olim si socius legabat libertatem communi seruo, si erat miles eius hæres compellebatur illum emere, & libertatem dare: quod non erat in priuato, & ex aduerso socius compellebatur vendere ne libertas deficeret: & si non conueniebant de pretio, iudex illud arbitrabatur. Hodie vero siue sit miles priuatus qui vel inter viuos vel in vltima voluntate seruum communẽ vellet manumittere, compellitur socius siue sit vnus, siue plures, illum ei vel eius hæredi vendere: nec pro pretio ad iudicem recurritur, quia lege ista taxatur, in versic. nec autem quantitas. & si pretiũ oblatum non recipiat, sufficit in æde sacra deponi, vt hic in versi. si autem socius, & peculium serui inter socios pro rata dominij debet diuidi, & si seruus ratiociniis erat suppositus, tenetur prius reddere rationes intra tempus à iudice prætaxandum. h. d. vsque ad versi. sin autem vnus ex sociis. Sal.

Imper. Iustustinianus A. Iuliano PP.

LEX PRIMA.

IN communes [a] seruos, eorumque libertates, & quã do cuidam domino pars libertatem imponentis accrescit, necne, & maxime inter milites, qui huiusmodi imponunt libertates, ambiguitas multa exorta est apud veteres iuris auctores, & inuenta est constitutio apud Martianum in constitutionibus diui Seueri, per quam idem Imperator disposuit necessitatem imponi hæredibus militis comparare [1] † partem socij, & seruum libertate donare.

¶ Sed & alia constitutio [b] diuorum Seueri, & Antonini principum recepta est, ex qua generaliter necessitas imponebatur socio partem suã [2] † socio vendere, quatenus libertas seruo imponatur. licet nihil [c] lucri ex substantia socij morientis alij socio accedat, pretio, videlicet arbitrio prætoris constituendo, secundum ea, quæ & Vlpianus lib. 6. fideicommissorum, & Paulus lib. 3. fideicommissorum refert, vbi & hoc relatum est, quod & Sextus * Ælius iuris antiqui conditor definiuit, socium per prætorem compelli suam partem vendere, quatenus liber seruus efficiatur, quod & Marcellus apud Iulianum in eius Digestis notat, hocque Marcellum cum Iulianum notaret, [d] retulisse palam est.

¶ His itaque [e] apud veteres iuris auctores inuentis, decidentes tales altercationes, generaliter sancimus, vt nulla inducatur differentia militis, seu priuati in seruis communibus, [f] sed in oibus communibus famulis, [i] siue inter viuos, siue in vltima dispositione libertatem quis legitimam imponere communi seruo voluerit, hoc faciat, necessitatem [h] habente socio vendere partem suam, quantam in seruo possidet, siue

moriẽs dixit, scilicet quod vult eum esse liberum, & emi à socijs, ita videlicet, vt qui aliorum partem cõparauit, si adhuc superstes est, cõpellatur libertatem imponere, & hæres eius, si iam cessit in fata. Si vero socius vel socij pretium recipere noluerint, consignetur, & in æde sacra deponatur, seruus plenam consequatur libertatem: ibi impu-tent socij, qui lucrari pretium distulerint: ita vt peculium inter eos socios diuidatur pro ea parte, qua quisque in eo habet dominium, & licet libertatem seruo imponenti seruo concedere peculium ei iure patronatus pro suo ordine reseruato, hoc dicit vsque ad §. sin autem seruus. Vi-uianus.

b *Sed & alia constitutio*. prima constitutio compellit hæredem emere, hæc secunda socium vendere, & vtrunque speciale: sed hæc secunda generaliter quẽlibet socium, sed prima tantum militis hæredem.

c *Licet nihil*. immò contra ar. sup. de fideicom. lib. l. deberi, sed ibi totius erat alienus.

d *Notaret*. idest reprehenderet.

e. *His itaque*. scilicet relictis ambiguitatibus.

f *Seruis communibus*. s. manumittendis.

i *Famulis*. i. seruis.

h *Necessitatem*. not. quẽ cogi vendere, vt & not. sup. de iure delibe. l. nec emere. Sed an prius detur libertas, quam pretiũ soluatur? Respond. immo prius soluetur pretium, vt hic innuit, & ff. de actione empt. l. Iulianus, §. offerri.

* In cõmun. ex se decis. contr. cum vlti. instit. de dona.

1 † Partem.

2 † Socio suo vendere.

* Cæcilius in manuscr. al. Celius. Vide Cujac. 7. obseru. 35. vbi de uarijs appellationibus iurisconsulto um tractat.

Vno

dimidiam, siue tertiam, siue quantamcumque.

¶ Et si plures sint socii, vno[a] ex his libertatem imponere cupiente, alios oẽs necessitatem hr̃e partes suas, quas in seruo possident, vẽdere ipsi, qui libertatem seruo imponere desiderat, vel hæredi eius licet[1] † ipse cõis seruus hæres institutus sit[2] † & hoc moriturus[b] dixerit: ita tamen vt oĩmodo ipse, qui partes alias cõparauerit, vel hęredes eius libertatem imponant.

¶ Sin aũt socius, vel socii recusauerint pretiũ accipere, licentiã ei damus offerre hoc per publicas personas, & sigillo impresso in[3] † ędẽ sacrã[c] deponere: & sic hr̃e facultatẽ seruũ libertate donare, & eũ hr̃e plenissimã libertatẽ, & ciuitate Romana perfrui, & nullũ timere ex sociis. sibimet.n. imputent,[d] si cum liceret eis lucrari pretiũ, hoc accipere distulerunt.

¶ Sed ne circa peculium serui aliqua fiat dubitatio, peculium eius[4] † in omnes socios peruenire iubemus ex partibus, pro quibus quisque[e] dominium serui possidet.

¶ Licentia concedenda ei, q libertatẽ moriens imponit, & eis peculium, quod ei attingit, liberto procedere.[f]

¶ Iura aũt patronatus procul dubio pro suo ordine ad eũ venire, qui libertatẽ donauit.

¶ Sin aũt seruus ratiocinijs suppositus est, ne rõcinia pereãt, vel libertas impediatur præside prouinciæ, vel cõpetentẽ iudicẽ tp̃s statuere oportet, intra quod debeat (ratiocinijs antea factis, & debitis, quæ ex his apparuerint, redditis) ita ad libertatẽ venire.

¶ Ne autem quãtitas,[g] serui lis pretij fit incerta, sed manifesta, sancimus serui pretium siue ancillæ, si nulla arte sunt imbuti,[5] † viginti solidis taxari, ijs videlicet qui vsque ad decimum annum suæ venerint ætatis, in decem tantummodo[6] † solidis[7] † ponendis.

¶ Sin aũt aliqua arte prædití sunt, exceptis notarijs, & medicis, vsq. ad triginta solidos pretiũ eorum redigi, siue in masculis, siue in fęminis.

¶ Sin aũt notarius sit, vel medicus, siue masculus, siue fęmina: notarius[h] quidẽ vsq; ad quinquaginta, medicus autẽ vsq. ad sexaginta taxetur.

¶ Sin vero eunuchi sint serui communes, maiores decem annis: si quidẽ sine arte sint, in quinquaginta solidos cõputentur; si autem artifices, vsque ad septuaginta.

¶ Minores etenim decem annis eunuchos nõ amplius triginta[8] † solidis æstimari volumus,[i] & eorum partem cõpetentem socij accipient, & libertatẽ eis per cõpetẽtes iudices imponere cõpellentur.

Vbi vnus ex sociis primo petiit seruum manumitti, postea alius idẽ postulat, potior est primus, sed vbi omnes cõcurrunt a principio, vel ex post facto, omnes cõpellũtur sine pretio, & tunc omnibus seruetur ius patronatus illæsum. h. d. vsque ad §. ius autem accrescendi. Sal.

¶ Sin autem vno ex socijs libertatem siue imponere, siue relinquere[k] seruo cupiente, & pretiũ dãte, alter, vel alteri[9] † ex his ipsi se velle dixerint libertatẽ imponere, & pretiũ dare: melior quidẽ causa erit eius, qui primus ad hanc rationem pietatis peruenit. Si tamen sub obtentu libertatis[l] & ipsi ad hoc prosiluerint, tunc iudicem competentem omnes compellere sine pretio[10] † ei libertatem imponere, peculio quidem in omnes secundum partem dominij distribuendo.

¶ Iura aũt patronatus ſm sui naturam omnibus, qui libertatem imposuerint, ęqua iter habentib.

Vbi vnus ex dominis communi seruo libertatem legabat partem suam amittebat, & socio accrescebat, quod hodie est correctum per hanc legem, & libertas competit eo modo, quo supra, vt insti. de dona. §. fi. Sal.

¶ Ius[11] † autem accrescendi, quod antiqua iura in communibus seruis manumittendis introducebant, nullius esse momenti, nec in posterum frequentari penitus concedimus. Dat. Cal. Apr. Lampad. & Oreste 4. Coss. 539.

a *Vnus ex his.*] nõ ergo statur iudicio maioris partis, vt ff. de ser. rust. p̃d. l. p fũdũ.
b *Hoc moriturus.*] s. quod vult esse eum liberum, & enim sociijs, si. n. hoc non dixit, vt instituet. & seruum cõem vo . . ipse hæreditatem suis socijs per eandem personam acquiri, vt & in legato dicit, vt ff. pro soc. l. verum. §. seruo communi. & ff. ad l. Fal. Plautius.
c *In adem sacram.*] vel ibi vbi competẽs iudex disposuerit, vt s. de vsur. l. acceptam.
d *Imputent.*] quia si aliquis eorũ erat minor vigintiquinque an. idem dicam arg. ff. de fideicõ. li. l. cum quasi. §. si plures. arg. cõtra sup. de admin. tu. l. lex quæ tutores. hoc secundum H. & hæc eadem in adscriptitio plurium intellige, vt arg. inf. de agric. & cen. l. ne diutius. lib. 11.
e *Pro quibus quisque.*] quandoque pro virili. vt ff. de stip. seruo. l. 1. §. seruus. Quandoque in totum apud alterum, vt si solus concesserit, vt ff. de pec. l. quis ergo.
f *Concedere.*] quod semper ei cõceditur, cum inter viuos manumittit, vt infra de peculio eius, qui libertatem meruit. l. vnica. Accur.

Sin autem seruus.] CASVS. seruus suppositus ẽ ratiocinijs: ne rationes pereant, vel libertates impediantur, præses tempus statuet, intra quod rationes & reliqua, si qua emerserint, reddatur, & sic ad libertatem perueniet. consequenter in versi. ne autem. dicitur qualiter facienda est æstimatio serui. & per se patet. Si vero vnus dixit insolidum se velle libertatem imponere, & pretium dare, & alius postea veniat idem offerens, prior potior erit habendus. Si vero vnus pro parte velit libertatem imponere, & alius sequens similiter, nullo hinc inde refuso pretio, omnes libertatem imponere compellantur. &

peculium, & patronatus ex parte dimidia inter eos distribuatur inter patronatus æqualiter omnibus reseruato, iure autem accrescendi, qđ ab antiquis erat inductum, plenius euacuato, nec in posterum frequentari concedatur. Vi.

g *Ne autem quantitas.*] ad hoc sup. cõ. de le. l. fi. circa princ.
h *Notarius.*] i. scriptor.
i *Volumus.*] quæ æstimatio est supra communia. de lega. l. si duobus.
k *Sin autem relinquere.*] s. insolidum, & in hoc differt ab vltimo casu huius legis.
l *Sub obtentu libertatis.*] non mouetur iõ ad hoc quòd alius idem vult facere. nã & si alius nollet, iste ad hoc veniret, & sic cõtemplatione libertatis tantum, non astutia facit hoc. Vel dic cum vterque vult insolidum, & totum manumittere, & alteri pretiũ offerre, potior est is, qui primo venit. Sed si is, qui secundo venit, velit suam solam partem serui manumittere, tunc vterque compelletur suam partem manumittere. & ad hanc legẽ facit inst. de dona. §. fi.

Cum

1 † Et ipse cõis. Du. sl. ii &c. qui &c.
2 † Si hoc.
3 † Aedẽ sacra.
4 † Ad omnes socios pertinere.
5 † In viginti solidos.
6 † Solidos, in masculis.
7 † Comparandis.
8 † Solidos.
9 † Ex ipsis se velle.
10 † Et libertatem.
11 † Ensuo in omnib.

sed in partem soluere creditum, illi autem [a] huiusmodi pactionẽ admiserint: sancimus & hmõi casu consultissimi pricipis locũ habere cõstitutionẽ, & eũ modis oĩbus admittẽdũ esse censemus, maximè [b] cum ex voluntate creditorum hæc interponitur, nolentibus etenim creditorib. admitti talẽ pactionẽ nullo modo cõcedimus.

¶ Sin vero quidam ex seruis libertatem amplexi fuerint, alij autem cẽsuerint esse respuendã, & in hunc casum extendenda est Diui Marci oratio, & proculdubio, & in hac specie audiẽdus est petitor hæreditatis, & maneat liberum arbitrium seruorum, siue [1] † ad libertatem venire volunt, siue in [2] † seruitute remanere. [c] Licet [d].n. Romanam ciuitatem recusare nemini [e] seruorum [3] † licitum sit, tamẽ in hoc casu, ne propter quorundam indeuotionem alij maneant in seruitute, volentibus quidem omnibus seruis licere in libertatẽ peruenire, nolentibus autem quibusdã, vel recusantibus spontaneam [f] seruitutem imminere oportet, & quem patronũ habere noluerint, dominum suum, & forsitan acerbum, sentiant.

¶ Sin vero non omnes liber tates adimplere pollicitus fuerit, sed certum numerum seruorum ex ijs, qui ad libertatẽ venire iure sunt iussi, melius est (si quidem res hæreditariæ [g] sufficiunt adimplendos creditores) etiam oĩbus seruis dare libertatẽ, etsi hoc pollicitus non est.

¶ Sin autem deest aliquid in exoluendis creditorib. humanius est, vt pauci saltẽ [4] † peruenіant ad libertatẽ, sed hoc quidem antiquis [h] dubitationibus remedium inuenimus, [i] bellissimam autem repletionem præfatæ constitutioni donantes, sancimus, vt si non vnus veniat hæreditatis petitor, sed [5] † plures si quidem vno momento, vterque, vel ampliores, omnibus detur licentia communiter hæreditatem adire, prius satisdatione ab omnibus dãda, vt creditoribus, & libertatibus satisfaciant.

¶ Sin aũt per interualla temporum hoc fiat, qui primus venit, habeat prærogatiuam si etiam satisdationem præstare potest. Illo autem cessante hoc facere, [k] alij gradatim secundũ tempora petitionis succedant, & hoc intra annale [l] tempus obseruetur.

¶ Sin autem vno pollicente quosdã liberos facere, nõ aũt totos, [m] alius emerserit satisdationẽ paratus idoneã præstare, quod omnib. creditoribus, & oĩb. libertatib. satisfaciat, æquissimum est eum ad mitti, vt oẽs libertates indistinctè celebrẽtur, quod priuilegiũ dam[n] nõ solũ seruo, qui libertate donatus est, sed ẽt ei, cui nulla libertas relicta est, vt aliqd venustũ eueniat, vt p eũ, cui relicta libertas nõ est, alijs libertas ĩponat. Sed si quidẽ añ, q̃ prior hrditarias res, & libertatẽ accipiat, hoc eueniat, scđo petitori, vel tertio, vel deiceps ampliores libertates pollicẽtib. fieri locũ cẽsemus. ¶ Sin autẽ iã rebus seruo, qui primus petijt hrditatem datis, & libertatib. ab eo quibusdã seruis hęreditarijs impositis, quidã seruus alius hęreditarius vel [6] † liber extraneus hoc facere maluerit, licebit quidẽ hoc ei impetrare, & sub maiorib. pollicitationib. & satisdationib. hæreditatem accipere. Sed prior in libertate petitor maneat, licet res ab eo [n] [7] † distrahatur: his omnibus intra annum (secundũ quod dictum est) celebrãdis, ex quo prior petitor iudicem adierit.

TITVLVS III.

De lege* Fusia Caninia [8] † tollenda.

Statutum in contractibus, si est magis fauorabile, quàm statutum in vltimis voluntatibus, debet porrigi ad vltimam voluntatem. Bal. Vel sic: Dic, quod aliquo tempore viguit lex Fusia Caninia, quæ probibuit libertates in testamento relictas valere: quæ hic tollitur, h.d. Sal.

Imp. Iustinianus A. Mennæ PP.

LEX VNICA.

SEruorum libertates in testamento relictas tam directas, quam fideicommissarias ad exemplum [o] inter viuos libertatum indistinctè valere censemus: lege [9] † Fusia Caninia de-

a *Illi autem*. scilicet creditores.

b *Maximè cum*. pleonasmos, idest adiectio superuacui verbi, nam statim subijcit volẽtibus, &c. sic abundat maximè, vt & alijs. sup. de rescin. vend. l. 1. ff. si quis omis. cau. test. l. secunda, in fi.

c *In seruitute remanere*. secus si nullus de seruis velit libertatẽ, nam tunc distinguo, an ille qui petit bona sibi addici, sit de seruis, an non; primo casu admittit, secundo non, vt Insti. de eo cui liber. cau bon. addi. § hæc constitutio.

d *Licet*. id est quamuis.

e *Nemini seruorum*.] s. alias. Et sic not. regulam, q̃ serui inuiti libertate consequuntur, vt hic, & de hær. institu. l. si uero sex, § 1. & inst. de hære. §. si uero, & institut. de hæredita. qualit. & differ. §. 1. Sed fallit hoc in casu quem ponit hæc lex, nam cum eiusfauore sit inductum, ut sic bona petantur, potest ei fauori renunciari, ut supra de pact. l. si quis in conscribendo. Itẽ fallit in alio casu, quẽ habes, ff de fideicõ. li. l. sed si alienare. q̃ est contraria huic regulæ, vbi legatum erat domino serui, ut seruum hæredi uenderet, qui hæres manumitteret, sed certè potest ibi resistere dño, ut non accipiat legatum, sed coacceptо non potest resistere quin manumittatur, uel ibi non recusauit libertatem, sed nolebat uendi hæredi, qui non erat soluẽdo, a quo relicta est fideicomissa. libertas. Item secus est in emancipatione, quæ non datur inuito, ut in auth. quibus mod. nat. eff. sui. §. generaliter, coll. 7.

f *Spontaneam*. sic & sup. de necess. ser. l. fi.

g *Res hæreditariæ*. præter seruos.

h *Antiquis*. subaudi super.

i *Inuenimus* i. induximus

k *Hoc facere*. s. satisdationem.

l *Annale*. computandum ex quo primus petitor adiuit iudicẽ ut inf. in fi. l.

m *Totos*. i. omnes.

n *Ab eo*. s. seruo.

DE LEGE FVsia Caninia tollenda.

Quia lex Fusia Caninia directas impediebat libertates, de quibus dictum est, & fideicommissarias de quibus dicemus, de Fusia inter utrasque libertates loquamur. Azon.

S*Eruorum*. CASVS. Lege Fusia cauebatur, ut iter uiuos, quis posset omnes seruos libertate donare, in ultima uolũtate non, nisi duos, uel tres, quod corrigit Imperator, statuens ut indistinctè tam inter uiuos, quã in ultima uoluntate possit quis omnes seruos manumittere, lege Fusia Caninia quiescente.

o *Exemplum*. quod ergo

1 † In libertatem. Serui inuiti libertatem consequuntur ni si in certis casibus.

2 † Seruitutẽ, in oibus

3 † Licet, tñ in omnib.

4 † Veniãt, in omnib.

5 † Plures quidem.

6 † Quilibet.

7 † Abstrahantur.

* Furia in nonnullis Fuscia, & Fusia scribitur in plerisque manuscriptis quoque in dicta vt in Pano. Flo. in inscrip. l. 37. de cõ. & dem. & l. 215. de uerb. sign. nam & Fusius Calenus, & Metius scribẽdum ex ueter. marmorib. & Plutarch. docet Sigon. in Liuiũ Cont.

8 † Sublata

9 † Furia.

ergo valet in contractibus, & in vltima voluntate, & econtra, vt hic, & Instit. eo. & ff. de pact. l. pactum.

DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERT.

Expediuimus, supra de libertatibus directis, nunc dicamus de fideicommiss. Accursi.

Cum proponas.] CASUS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, Sticho fideicom. libertatem reliquisti. hæres hæreditatem non adijt, & peruenit ab intest. ad legitimum, an competat libertas, quæritur? Dic quòd non, nisi succedens ab intestato rogatus fuisset de manumittendo, & hoc in prima. Si vero hæres accepta pecunia, hæreditatem omisit vt sic Stichus ad libertatẽ nõ perueniret, compete: libertas: quia institutus cogetur manumittere.

a *Legitimo.*] i. agnato, vt institu. de legi. agn. tut. in prin.

b *Nullo iure.*] immo contra, vt ff. eod. l. in testamẽto, sol. ibi in personis illis spãle.

c *Pecunia.*] uel alijs duob. modis, puta, gratia agnati, vel odio serui.

d *Cogetur.*] vt & sup. si quis omiss. caus. test. l. 1. dum tamen prius cõueniatur possessor vt ff. si qs omis. cau. testa. l. licet, secũdum quosdam.

* Adde l. pe. C. Theodosia. de Iudæis vbi loquitur de numero manumittẽdorum, & Vopiscũ in Tacito, ibi, seruos manumisit intra centum tamẽ, ne Caniniam transisse videret, adde et l. 37. ff. de cond. & dem. & l. 22 § 1. ff. de fideicõ. lib. vbi testator seruat modũ legis Caniniæ. Goth.

1 † Deest in omnib.

2 † Deest Du.

3 † petita.

cætero cessante, nec impediente testantium pro suis seruis clementes dispositiones effectui * mancipari. Da. Calen. Iun. AA. Coss.

TITULUS IIII.

De fideicommissariis libertatibus.

Hæreditate non adita, libertas in testamento relicta non debetur, nisi fuerit ab intestato repetita, vel hæres corruptus pecunia omiserit. h. d. Salic.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Primo.

LEX PRIMA.

Cum proponas hæreditatem eius [1]† testatoris aditam non esse, a quo tibi fideicommissariam libertatem relictam [2]† esse dicis, & ab intestato alium, quam qui scriptus est, hæreditatem possedisse: si non a legitimo quoque hærede fideicommissaria libertas [3]† repetita est, nullo iure[b] præstari eam ab eo, qui rogatus nõ est desideras. Planè, si pecunia,[c] accepta, hæredem institutum omisisse hæreditatem docueris, libertatem tibi præstare cogetur[d] PP. 13. Calend. Mart. Later. & Ruf. Coss. 198.

Ex falsa causa dominium transfertur, & libertas data non reuocatur. h. d. Bald. Vel sic: Si legatarius putans legatum valuisse manumittat seruum sibi traditum, tenet libertas, licet legatum postea pronuncietur falsum, sed viginti aurei à manumisso sunt præstandi. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. Valerio.

LEX II.

Quamuis codicilli, qb. auunculo defunctæ legatus esse videris, falsi pronunciati sunt, tñ si ante morã criminis qõnẽ iustam libertatẽ es a legatario consecutus, posterior euentus non infirmat [e] ita datam libertatem. Planè secundum diui Hadriani constitutionem datur hæredi viginti aureorum[f] repetitio.

Natus ex ancilla sub conditione libera, ante cõditionis euentum est seruus. h. d. Sal.

Imp. Alexander A. Lucio.

LEX III.

Cum libertatẽ mulieribus sub cõdõne datã proponas, quid dubiũ est eos, qui [4]† his ante impletã [5]† eã edũtur, seruos nasci, & pertinere ad hr̃des iure dominij. Ijs. n. demũ succursum est, q. post moram [*] præstandæ libertatis progeniti sunt, vt liberi & ingenui [g] nati videantur.

Si ancilla ab hærede manumittenda, eius voluntate moretur, vt libera: liberum parit, aliàs secus. h. d. Sal.

Idem A. Hadriano, al. Arriano.

LEX IIII.

Si voluntate domini,[h] in libertate est morata,[i] cui fideicõmissaria libertas [6]† relicta fuit, secundum senatusconsultum & constitutiones ad id pertinentes, ciuis Romana facta ingenuos peperit. Sed & si nunquam ab ea libertas petita * est, sibimet imputare debet, cur interea progeniti ex ea serui [k] sunt.

Quamuis.] CASUS. Mulier in codicillis auunculo suo seruum legauit, quẽ ipse postea manumisit, apparuerunt codicilli falsi postea, & falsi pronunciati sunt, nũquid reuocabitur libertas? Respon. quòd non, sed manumissus hæredi soluet 20. aureos.

e *Non infirmat.*] valet ergo libertas, vt hic, & ff. de manu. testa. l. cum ex falsis. & ff. de iure pat. l. pe. §. fi. Sed contra sup. de peti. hæred. l. fi. §. pen. vbi ex falso testamento nõ competit libertas. Solu. hic fuit præstita, & bona fide: ibi non. Vel ibi lege dabatur libertas, hic ab homine, quæ in idem recidit. Vel illa corrigit istam. Sed cum hæres dederit hunc seruum quasi legatarij credens factũ eius, non videtur transtulisse dñium, vt ff. de condi. cau. da. l. 3. §. subtilius. quod si est, quomodo seruo alieno dedit libertatem? Respon. dic, quòd hæredis fuerat seruus, vel alienus, & hæres rogatus de redimendo & præstando. vnde tanquam seruum hæredis, non tanquam legatari dedit: & hoc erat verum, & sic transtulit dominium, & secundum hoc etiam soluitur dictum contrarium.

f *Viginti aureorum.*] quos soluet manumissus hæredi, vt ff. de inoff. testa. l. Papinianus. § fi. & l. seq.

Cum libertatem. CASUS. Testator ancillæ libertatem reliquit sub cõdõne, si nauis ex Asia venerit: pendente cõditione parit: an pariat liberũ, an seruum, quæritur? Dic quòd seruũ. Si vero cõditio extitit, & eius hæres in mora dandi libertatem, & illa peperit: ingenuum erit, quod edidit.

g *Et ingenui.*] vt & supra ad Orfic. l. q. causa. Et vt tollas cõtraria, sic distingue, aut non est adita hæreditas ab hærede, aut est adita. Primo casu si fiat dolo malo hæredis mora, serui nascẽtur, sed tradentur matri ad manumittendum, vt ff. eo. l. si cuis rogatus. in fi. & idem si hæres deliberat de adeunda hæreditate. nam etiam tũc traduntur matri ad manumittendũ, vt ff. eod. l. sed si non data. 2. rñ. secus si ideo retardabat adire: q a se institutũ ignorabat: quia tñ si nascit seruus, & ipse hæres manumittit, vt ff. ea. l. sed si nõ data. 2. rñ. Secũdo casu q. s. est adita hæreditas, aut retardat manumissio studio hæredis, si nascitur partus est ingenuus, vt hic, & ff. eo. l. cũ vero, §. apparet. & l. si qs rogatus. in prin. Aut nõ studio hæredis, & tũc nascit seruus, & mři tradit ad manumittẽdũ, vt ff. eo. l. si prægnãs. & si mř nõ accipit, vel acceptũ nõ manumittit, cõpellitur, vel hr̃des manumittit, vt ff. e. l. si mř. & hoc nisi fiat mora ex voluntate defuncti nã tũc interim eius fetus remanet hæredis, vt sup. prox. rñ.

Si voluntate.] CASUS. Testator hr̃dẽ instituit, eũ de manumittenda ancilla quadã rogauit: hr̃s dixit ancillæ, vt staret tãq libera, sed tñ eã non manumisit, sed postea peperit, partus quæritur an ingenuus esse dicet? Rñ. quòd ingenuus: verbis hr̃dis testõris libera effecta est, & partus erit liber, & hoc in prima. Si vero fuit in mora petẽdi libertatẽ, & interim peperit, sibi iputet, q a seruus nascet, & hoc in fi. dã. Vi.

h *Si voluntate domini.*] id est, hæredis.

i *Est morata.*] i. stetit, vt libera ex voluntate domini, quia manumisit, vel dixit, vade, sta, vt libera, vt ff. de acq. poss. l. qui absenti. in prin.

k *Serui sunt.*] sed matri traduntur ad manumittendum, vt ff. eo. l. sed si prægnans. & l. cum vero. § apparet.

l *Sunt.*] contra. supra de iure emphy. l. 2. & 3. & infra de vsu Cont.

4 † ijs.

5 † cõditione editur.

* Puta manumissi inter amicos aut per epistolas, aut conuiuij adhibitione. Qui tamen nunc tertij nõ fiebant liberi, sed in libertate tñ morari dicebantur. Nã mutata voluntate patroni in potestatem à domino poterant reduci, quod tamen Prætor nõ permittebat, vt Vlpianus scribit reliquis quidam regularũ. Adde Cuia. 18. obseruat. 10. Gothofr.

6 † delictæ fuit.

* Obserua in oĩ mora etiam necessaria interpellationẽ l. mora. ff. de vsu. Cont.

contrah. stipu. l. magnam. vbi sufficit diem vendere, multo magis in libertate.

M*inor annis.* GASVS. Quidam minor xx. ann. seruo suo per fideicommiss. libertatem relinquere volebat: an possit: quæritur. & respondetur, quod non, nisi causam coram iudice probet, s. iustam, p q uã velit seruum esse liberum.

a *Minor annis.*] alias xx. alias lege definitis.

b *Nec per fideicommissum.*] nedũ directe, vt hic, & ff. de manu. test. l. nec militi. & supra de testam. milit. l. si Rufinus, & hoc in suis: secus in alienis vt ff. de manumiss. vin. l. si quis rogatus. in prin. hodie tamen hæc lex corrigitur, vt in auth. vt sponsal. §. 1. colla. 9.

c *Causam.*] quæ causæ enumerantur. Institu. qui. ex cau. manu. non licet §. eadem.

1† In quibusdã lib. legitur iudicijs: in aliis deest vtrunque.

2† Aprari.

D*Eberi.*] CASVS. Testamentũ fecisti, hæredē instituisti, eũ de ancilla aliena manumittenda rogasti: redimere dicebat, si pôt & manumittere: si nõ potest, quia dñs vendere nõ vult: nec cõpelli põt ad vendendum, cum nihil ex testõ percepit: an intercidat legatũ libertatis? Dicitur, quòd non, quia procedente tẽpore, si obtulerit se facultas redimendi, redimere poterit & manumittere, & ita no. quod differtur, non aufertur.

d *Alienæ.*] & hostiã seruo & etiam libero homini; quandoque vt ff. eod. l. generaliter. §. hostium seruo. & §. si homini.

3† perperit.

e *Eius.*] scilicet testatoris.

f *Perceperit.*] nã tunc cogetur ad vendendum. vt ff. ad leg. Fal. eod. l. sed & si non seruus. nisi haberet auxilium minoris ætatis, vt ff. de min. l. si minor annis seruum. Et no. deberi relictum licet voluntati non pareatur quia per eum non remanet. vt ff. de leg. 3. pater. §. Titius. lanus. & de leg. 1. si fundum per fideicommissum. §. Iulianus.

g *Tempore procedente.*] quod differtur, non aufertur, vt inst. de sing. re. per fideicom. re. § libertas. Item no. quod dicit etiam alienæ. vt ff. eod. l. alienæ. Et distingue, quia aut rogatur hæres manumittere seruum, aut legatarius primo casu aut seruum testatoris, aut hæredis, aut legatarij, vel alterius extranei. si testatoris, cogitur eum manumittere: quod si latitat, fit Orcinus libertus per senatusconsultum Rubrianum. vt ff. eod. l. cum vero. §. subuentum si hæredis, & tunc non tenetur manumittere. si vero latitat, eripitur seruus ex fideicommiss. in libertatem, & amittit hæres ius patronatus ex Viciano senatusconsul. vt ff. eodem. l. si eum. §. si quis seruum. & l. non tantum. §. sed & Artificuliano. Si legatarij. Aut is agnouit legatum, & cogitur præstare hæredi ad manumittendum. Aut non agnouit, & tunc non cogitur, vt ex hac l. habetur. Si extranei, cogitur manumittere si potest iusto pretio emere, vt ff. eod. l. alieno. §. si is cuius. Si vero legatarius est rogatus manumittere seruum, aut talis est seruus, qui non potest ad libertatem peruenire, quo casu etiam legatum est inutile. Aut potest, & tunc subdiuiditur, quia si legatarius agnouit legatum: cogitur manumittere etiam longe maioris pretij, seruum, nisi beneficio ætatis restituatur ad omittendum legatum: si non agnouit, non cogitur manumittere, & hoc si seruus sit ipsius legatarij, quod si extranei: si potest emere pro tãto, quantum est legatum, cogitur manumittere: aliàs non. vt ff. eod. l. generaliter. §. si quis alienum. & ff. de minori l. minor 25. annis seruum. sed in detrahendi Falcidia est sciẽdum, quòd si ea deducta posset emere seruum, deducit eam hæres, aliàs non, vt ff. e. l. si legatario.

Iure isto minor viginti annis non poterat in testamento relinquere libertatem. Sal.

Idem A. Dionysio.

LEX V.

MInor annis [a] lege definitis, nec per fideicõmissum [b] libertatem supremis suis [1] † elogijs relinquere potest, nisi ijs, quorum causam [c] [2] † probare potest.

Potest per fideicommissum seruo alieno libertas relinqui: & licet dominus nolit vendere, legatũ non abrũpitur, sed differtur in crastinum, donec forte mutauerit propositũ voluntatis. h. d. B. Vel sic: Licet dominus ancillæ nolit eã vendere, non deficit legatum libertatis ab hærede quandocũque postea prestandę h. d. Sal.

Idẽ A. Maximo. al. Maximę.

LEX VI.

DEberi etiam alienæ [d] ancillæ fideicommissariã libertatem placuit: nec deficit hoc debitũ, si interim dña (si mõ nihil ex iudicio eius, [e] qui, q̃ve reliquit libertatẽ, [3] † pceperit [f]) noluit vẽdere: q a possit tpe procedende, [g] vbicũq; occasio redimendæ ancillę fuerit, prestari libertas.

Manumissus ex fideicõmisso, libertus efficitur manumittentis. h. d. Sal.

Idem A. Nicomedi.

LEX VII.

HI quibus per fideicommissum libertas supremis iudicijs relinquitur, eorum liberti [4] † efficiuntur, à quibus manumittuntur. [h] Prop. Calen. April. Fosc. & Dextr. Coss. 226.

4† sunt.

Libertas peti potest, etiã si cohæredes, in cuius placito, vel volũtate est apposita, hereditatẽ nõ adeat: dũmodo ipse non contradicat. h. d. Sal.

Idem A. Eutycheti.

LEX VIII.

CVm proponas [i] fideicõmissariam libertatem ita tibi datam, si vxori testatoris placuisset licet ea non adeũte hr̃ditatẽ, pertinere cœperit ad filiũ solida hr̃ditas: nõ refragãte [k] tamẽ vxore testatoris potes petere libertatem.

Seruus tutor datus videtur in testamẽto per fideicommissum liber esse iussus, si testator eius conditionem non ignorauit. h. d. Sal.

Impp. Valerian. & Galien. AA Daphnidi, [5] †

5† Daphnidi. Dauno. al. Papho. al. Daphn.

LEX IX.

ET si nõ adscripta libertate testator seruum suum tutorẽ filijs suis dederit, receptũ est [*] tamen & libertatis, & pupillorum fauore vt pes fideicommissum manu

H *I quibus.*] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti de danda libertate Sticho: eum rogasti ut manumissi: cuius erit libertus, quæritur. Resp. quòd hæredis.

h *Manumittuntur.*] vt Institu. de sing. re. per fideicommiss. re. §. penult. & hoc quo ad hoc, vt eos nõ vocet in ius. Item quo ad cõtra tabulas, sed non vt in seruitutem ex ingratitudine reuocet. Item nec operas poterit impendere, nisi sit filius patroni, qui manumittit, vt ff. de bo. lib. qui ex causa & supra de cõtra tabulas l. patroni. & supra de lib. & eo. libe. l. prima. Et sic distingue, hic, cuius sint liberti, vt & diximus supra in l. proxima. per l. ff. de action. emp. l. Titius. & de fideicom. libe. l. generaliter.

*VI. Cuiac. 18. obs. 5.

C *Vm proponas.*] CASVS. Testamentum fecisti, vxorem tuam in vna dimidia, filium ex alia hæredes instituisti, Sticho fideicommiss. libertatem reliquisti, si vxori tuæ placuisset: vxore partem eius repudiante, & in solidum ad filium peruenienre, an seruo debeatur libertas? Respond. quod si vxor non contradicit, libertatem petere potest.

i *Cum proponas.*] vxor fuit scripta hęres cum filio.

k *Non refragante.*] idem si eo. tradiceret. nec enim potest, vt ff. eod. l. Lucius. quæ est contra. sed hic subaudi maxime, & hoc nisi iustam causam habeat refragandi. vt ff. de manu. testam. l. seruos. & de leg. 2. l. cum quidam. & l. cum pater. §. togo.

E *T si non.*] CASVS. Testamentum fecisti, filio tuo impuberi seruum tuum nulla facta mentione libertatis tutorem dedisti, an per hoc fiat liber. Respon. quod sic, & libertatis fauore & pupilli videtur per cohæredem pupilli, vel si exhæredauit pupillum, per hæredem patris videtur.

videtur recepisse, & hoc in prima. Idem est si seruum alienū filio tutorem dedisti sciens eius conditionem, nisi te contrarium voluisse appareret, & hoc in secunda.

a *Videatur*. adscripta, i. non præstita libertate, vt & sup. de necess. seru. l. quidam, §. 1. sed certe immo videtur directa, vt instit. qui testam. da. tu. pos. §. 1. quæ est contra. Sol. ibi in testamento, hic in codicillis. Vel hæc corrigitur per illā. Vel hic liberum credidit. Vel hic putauit alienum. Vel hic diligebat hæredem in tantum, vt sit verisimile, quod velit eius esse libertum, & magis quam Orcinum.

ADDITIO. Prima solutio communiter solet approbari, vt dicit Christopho. Porcus in d. §. 1. institut. qui testa. da. tut. pos. ratio est, quia quid facilius directo disponitur in testamento, quam in alia voluntate vltima, vt l. hæreditatem, & l. nō ideisco, sup. de codicillis.*

*Hæc conciliatio diui natoria, cæteræ autē friuolæ uidentur Cōtio, qui interpretare per fideicommissū. gratiæ manumissum uideri non autdirectis uerbis, sed tū per hmōi manumissionem directam libertatem accepisse cum à testatore intelligatur manumissus. Vel Iustinianum maluisse se qui Pauli sniam, qui hoc casu directam ait competere in l. quo, §. 1. de testa. ubi scribit adita hæreditaté liber taté cōpetere, arg. l. 3. sup. de tes. & l. quidā ff. necessar. hærc. insti. sed qui ita soluit cum Accur. uf dře. hanc corrigi per illā. Cont. 1 † Prouides in omnibus.

b *Sciens*. secus si ignorans, vt ff. cod. l. generaliter. §. si quis tutorem.

c *Datā*. vt ff. de test. tut. l. si hæreditas, §. fin. & sup. de test. tut. l. si pupillorum.

F*ideicommissaria*. CASVS. Reliquit Sticho Titius fideicommissariam libertatem, cum filius perueniret ad 25. annum, decessit prius, quam ad eam ætatem perueniret, nunquid interdicit libertas? Dicitur, quod non, sed eo tēpore perueniret ad libertatem, quo si viueret, peruenisset filius ad prædictam ætatem.

d *Tēpore quippe, &c.* vt ff. de manumiss. testa. l. si ita scriptum. & sup. de vsufruct. l. ambiguitatem, & ff. de leg. 1. si cui legetur. Sed contra sup. de manumiss. l. cum testator, & de nup. l. sancimus, si qui. Sol. vt dixi sup. quando dies leg. ced. l. ex his, Item uidetur quod statim præstanda sit, vt ff. eodem l. fina. quæ est contra. Solu. ibi non intelligitur repetita conditio a substituto, quæ uitiaret, & ideo purum est ex tunc.

S*I seruus*. CASVS. Seruo tuo in testamento fideicommissariam libertatem reliquisti, qualiter ad libertatem perueniet, quæritur? Respondetur quod per beneficium manumissionis, vnde si hæres tuus libertatem imponere contradicit, compellet eum præses, & si latitet, per senatusconsultum ad libertatem perueniret, decreto, vel sententia prætoris interposita.

e *Manumissione*. vel eo, quod pro manumissione habetur, ut supra cod. l. si uoluntate.

f *Accepisti*. i. spe, non re.

g *Interposito*. i. denunciatione, vel lata sententia.

misisse eum videatur. a

¶ Et si non suum proprium, sed alienum seruum, conditionem eius sciens, b tutorem adscripserit, æque fideicommissariam libertatem datam c (nisi aliud euidenter defunctum sensisse appareat) prudentibus placuit.

Libertas non perit, licet moriatur ille in cuius persona tempus certum præstandæ libertatis erat appositum, sed cum tempus aduenerit, debetur, h. d. Sal.

Ijdem AA. Mercuriali.

LEX X.

Fideicommissaria quidem libertas ita tibi relicta, cū testatoris filius ad annum vicesimumquintum peruenerit non intercidit, licet hæredem intra præstitutam ætatem decessisse proponas tēpore quippe, d quo si viueret, præfinitē ætatem impleturus foret, spē libertatis non intercidere, vetus placitum est.

Fideicommissaria libertas est præstanda, non autem cōpetit ipso iure, & si latitat, qui præstare debet, seruo subuenitur à iure, h. d.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Flauiano.

LEX XI.

SI seruus fuisti, ac tibi per fideicommissum libertas relicta fuit: peruides, 1 † fine manumissione e te ad libertatem peruenire non potuisse: quapropter si verbis precarijs constitutus libertatem accepisti, f adire præsidem prouinciæ te oportet, vt, causa cognita, si tibi deberi libertatē perspexerit, ad manumittendum eum, qui debet vrgeat, vel si latitet, contra latitantem, interposito g decreto, tibi prospiciat. h

Verbum, commendo, non inducit dispositionē, sed quādam congratulationem. h. d. Bald. Vel sic: Per verbum, commendo, non grauatur hæres de manumittēdo, h. d: Sa.

Ijdem AA. & CC. Hyrenio.

LEX XII.

EX verbo, commendo i testamento, vel codicillis k non videri l fideicommissariā libertatem relictam esse, auctoritate iuris declaratur.

Agnoscens legatum tenetur parere iudicio defuncti. Bal. Vel sic. Alienæ ancillæ fideicommissaria libertas relinqui, & tenetur hæres eam redimere, si sibi relictum agnouit. Salic.

Ijdem AA. & CC. Pythagor.

LEX XIII.

SI te donatam ante matrimonium vxori suæ, postea ei m legato relicto, testamento manumitti seu codicillis, seu verbis precarijs à successoribus voluit, n eam eos o ad redemptionē, & manumissionem, quā eam, p quę in capiendis relictis, defuncti consensit iudicio, teneri tibique fideicōmissariā deberi libertatem, non ambigitur. q

In ventre existenti directo, & per fideicommissum potest libertas relinqui, & si plures nascantur, sunt liberi, hoc dicit Salic.

h *Prospiciat*. ut ff. de iudi. l. qui se, & hoc per senatusconsulta quatuor, scilicet Rubrianum, & Trasfitianum, & Damasianum, & Artificulianum, quæ quando locum habent, habes ff. de fideic. lib. l. te cum uero, §. subuentum, & l. eum quasi. §. si plures, & l. non tantum, §. senatus, & §. Artificuliano. et & Vincianum, quod in seruo defuncti locum non habet, sed hæredis, vt in cod. titul. nō tantum, §. sed si non hæreditarium, & in §. si quis.

Senatusconsulta quatuor seruis auxilitur pro libertate consequenda.

E*X verbo*. CASVS. Testamentum fecisti, hęredem instituisti, & dixisti, hæres commendo tibi hunc seruum, num quid per hæc uerba uidetur ei libertas fideicommissaria relicta? Resp. quod nō.

i *Commendo*. id est, laudo, ut hic, & supra famil. erciscund. l. quoties, in fin. & ff. manda. l. si vero non re. §. cum quidam. & de leg. 3. l. fideicommissa. §. si ita quis. Alias dicitur, commendo, id est, pono, ut ff. de uerborum signific. l. commendare, & ff. de positi. l. Lucius, 1.

k *Codicillis*. ut certo, uel apposito.

l *Non videri*. ut ff. eodem. Titius ancilla. Commēdo §. Lucius.

Commēdo quique denotat.

S*I te donatam*. CASVS. Sponsa & illam dedit ante legato postea uxori tuę relicto hæredem tuū in testamento de ea manumittenda rogasti, percepit legatum, an compellendus sit hæres ea redimere, & manumittere, & hæc sit compellenda uendere, & manumissioni consentire, quæritur? Respond. quod sic.

m *Ei*. scilicet uxori.

n *Voluit* testator.

o *Eos*. successores.

p *Eam*. uxorem.

q *Non ambigitur*. qui enim aliquid percipit cogitur manumittere, uel uendere. ut manumissio fiat, ut ff. eodem, l. generaliter, §. si quis alienum, & facit ff. eodem, l. alieno, §. finali.

CVm inter. CASVS. Seruo meo nato iam certum est, quod relinqui potest per fidei [illegible] miss. libertas, an autem nasci [illegible], inter ueteres erat quæstio, quam decidit Imperator, dicens, quod non solum directa, sed fideicommiss. libertas [illegible] relinqui potest, non solum masculo, sed fœminæ: nec obest si tempore, quo [illegible] fuerit par[illegible] mater fuerit ancilla, & hic in prima. Si uero testator sic [illegible], qui nascetur ex tali ancilla, fiat liber, si plures ediderit, an omnes erunt liberi, quæritur? & respon. quod sic, in ambiguis enim, &c. & hoc [illegible].

a *Portaretur.* de infante nato non est dubium, ut ff. de manu. l. [illegible] ratio.

b *Fauore.* Alia legata posthumo alieno non relinquebantur. institut. de bonorum possessio. in principio.

c *Solem respiciat.* sic ergo nas[illegible] ut ingenuus, nam ingenuus [illegible] est, &c. ut institut. de ingenuis in principio. Sed uidetur hoc falsum, cum fideicommissaria libertas relinquitur, nam hæredis libertus erit ut supra eodem, hi quibus quæ est contra. Sed dic, quod hic fuit relicta fideicommissaria libertas posthumo, ibi nato. Vel refertur tantum ad casum ubi directa data fuit, nam utrumque posuit supra. Fit ergo differentia inter fideicommissariam libertatem, & directam, licet quo ad alia non sit differentia, ut supra communia de leg. l. penultima. Item opponitur hic, conceptus habetur pro nato, sed natus manumissus esset libertus, ergo & hic. Sed dic [illegible] uerum, cum [illegible] commodis eius [illegible] de sta[illegible] legem [illegible] ute[illegible]

[illegible] quam[illegible] argu[illegible] leg. [illegible] do.

[illegible] l. cum ex pluribus. & ff. de [illegible], & [illegible]

f [illegible] l. finali, & argumen. [illegible] in ambiguo

† Ex so. de [illegible] omid.

† Quod [illegible] hic [illegible] habea[illegible]

Imp. Iustin. A. Iuliano PP.

LEX XIIII.

CVm* inter veteres dubitabatur, si fideicõmissariam libertatẽ possibile esset relinqui seruo, qui adhuc in ventre portaretur,[a] homo fieri speratur, nos vetus iurgium decidẽtes, libertatis fauore [b] censemus, & fideicõmissariam nec non directam libertatem suam firmitatem habere siue in masculo, siue in fœmina, qui,[1] † quæue adhuc in ventre vehitur, vt cũ libertate solem respiciat,[c] etsi [d] mater sua adhuc in seruitute cõstituta eũ vel eã ediderit. ¶ Sin autẽ plures creati, vel creatæ sint, siue vnius fecit mentionem, siue pluraliter nũcupauit, nihilominus omnes [e] ad libertatem à primis veniant cunabulis: cũ in ambiguis sensib. melius sit (& maximè [f] in libertate) fauore eius humaniorem amplecti sententiam. Dat. Calend. Octob. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

Factum iudicis supplet factum hominis ad damnũ, & non ad commodum contumacis, h. d. Bal. Vel sic: Post moram in manumittẽdo seruus per iudicem ad libertatẽ est deducendus, h. d. Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XV.

ANcillam, siue seruum, cum fideicommissaria libertas ei relicta sit, sancimus, si mora libertatis à debitore [g] facta fuerit, sententia præsidis eripi in libertatem, & nullo facto, aut volũtate ab hærede expectanda,[h] sed talem habere eos libertatem, quasi ab ipso testatore directis verbis fuerint libertatem consecuti, cum satis impium atque absurdum sit, hæredes testatoris differre voluntatem, maxime cum ad libertatem respiciat.

Si libertas fideicommissaria est relicta vni ex liberis ancillę, quem hæres elegerit, illo moriente nulla facta electione omnes ad libertatem perducuntur, h. d. Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XVI.

SI quis in testamento suo rogauerit suum hæredem ex liberis ancillæ suæ, quam nominauerit,[i] vnum, quem elegerit, ad libertatẽ perducere, & cum ancilla vnũ vel plures enixa est, hæres neq; dũ superest,[k] in libertatẽ [2] † perducendus est, ab hac luce fuerit subtractus,[l] dubitabatur ab antiquis vtrumne omnes, an quidam, an nemo ex his ad libertatem perueniat. sed veteris quidem iuris alternatio multa sane super huiusmodi casib. resonuit; nos autem hęredis coercentes malignitatem, si nõ voluntatem testatoris adimpleuerit, & mox cum potuerit, non eligeret vnum ex liberis ancillæ, & eum libertate donauerit, sancimus compelli [m] nõ solũ eũ, sed etiã hæredes, vel successores eius, omnes ancillæ liberos in libertatem perducere, neq; enim hoc contrarium est sententiæ testatoris. Cum [3] † enim omnimodo quendam ex his liberum esse disposuerit, & non ad certum corpus, sed ad omnes respexerit, si non pateatur eius voluntati, sine dubio ex sentẽtia [n] testatoris oẽs ad libertatẽ perueniunt.

& infra qui bon. ced. poss. l. fin. & de pac. l. maiorem. & de reb. dub. l. quoties, 2.

ANcillam. CASVS. Ancillæ tuæ in testamento fideicommiss. libertatem reliquisti, hæres erat in mora manumittendi eam, an manumissione hæredis non interueniente vel uoluntate eius, possit peruenire ad libertatẽ, quæritur? Respon. quòd sic, ex sententia præsidis, & perinde erit libera ac si directa ei data esset libertas.

g *A debitore.* id est ab eo, qui eam debet.

h *Expectanda.* ad hoc, ut manumittatur. erit. n. liber & sine hęredis manumissione, interpellari tamen debet hęres, ut ff. eod. l. cum uero subuentum.

SI quis. CASVS. Testin fecisti, hæredẽ instituisti, & eũ rogasti de manumittendo unum ex filijs Arethusę, quem eligeret, eo dũ uixit nullũ ad libertatem perducente, uel eo deliberante, quẽ manumitteret, uita functus est an oẽs, an quidã, an nullus ad libertatem peruenire possit, apud antiquos erat q̃stio. Ad q̃ respondet Imperator, dicens, quod non solũ hæres si potuit, & noluit, propter contumaciam suam si superstes est, sed hæres eius compelletur omnes manumittere, nec uoluntati testatoris derogabitur per hoc, quia uoluisset omnes manumitti, quia seruũ certum non respexit, sed ad omnes. unde ob hæredis malitiam omnes ad libertatem perducentur, & hoc in prima. In secunda, quòd hæc eadem uera sunt in legatario rogato de manumittendo unum ex ijs, quem eligeret, & si aliqui pati se dispendium conquesti fuerint, sibi & non huic l. quæ prædictam pœnam imponit, imputent.

i *Quam nominauerit.* Arethusam puta.

k *Superest.* id est dũ uiuit.

l *Subtractus.* scilicet hæres.

m *Compelli.* aufertur ergo sibi electio propter contumaciam, ut [illegible] de solu. l. [illegible] & inf. de solu. l. [illegible] & ff. de serui. l. sicut. & facit sup. eo. l. cum inter.

n *Ex sententia.* quæ ad oẽs porrecta est quodammodo.

2 † Producendus. al. procedendus.

3 † Deest in omnibus.

Instantia

a *Instantia.*] idest, contumacia.

C*um quidam.*] CASVS. Titius fecit testamentum, hæredem instituit, & mihi Seium legauit, & rogauit per fideicommissum, vt eum manumitteret; hæres noluit eum mihi dare, sed in iudicio eum petij & obtinui: & iudex eum non in seruum, sed in eius æstimationem mihi condemnauit: an intercidat libertas? vel ab hærede danda an à me legatario? & si ab hærede, an æstimationem, quam recepi, possit totam, vel partem, vel nihil retinere? Inter antiquos erat quęstio, & ad hæc non videtur respondere: sed sic dicit, quod miratur, quod iudex tulit talem sententiam condemnando in serui æstimationem, & non in seruum. vnde si talis quęstio de cætero emerserit, nullus iudex sit ita stultus quod sic definiat, sed legatarijs seruus restituat, quod si petitus non detur, tūc intra duos menses à tempore litis contesta. super petitione serui eripiat in libertatem, & hæres legatario condemnetur in expēsis quas fecit in litem, scilicet in quadruplum, & ipsi legatario integrum ius patronatus seruetur.

b *Seruum.*] in seruum enim debet facere condemnationem, cum est manumittendus, secus si non est manumittendus quādoque, vt ff. de leg. 1. si domus. in §. qui cōfitetur. & §. seq.

c *Vitium.*] scilicet iudicis.

d *Putamus.*] ex tempore hujus legis.

e *Condemnationem.*] Quid enim si proferat? huic enim quæstioni non respondet. Sed respon. Idem esse, quod esse cum alicui reliquitur pecunia, vt alienum seruum emat, vt scilicet eum emat, & manumittat, vt ff. eodem l. generaliter. §. si qs tutorem alienum. Vel dic, quod hæres conueniatur à seruo, vt manumittat: quia legatum resedit penes eum cum onere suo, vt supra de cad. tollen. §. pro secundo, nec legatarius tenetur restituere pecuniam; quia hæres sua contumacia sensit hoc damnum. argum. sup. l. proxi. in fi. & ff. de tabu. exhib. l. locum. §. condemnatio. Vel dic tertio, quod sic, & tunc idem videtur, quod est hic. scilicet vt in libertatem eripiatur elapsis duobus mensibus a tempore litis contestatæ. Quid ergo si interim hæres seruum vendat? Respon. erit in potestate tertij, cuius libertus esse velit, cum pro isto interrogat [illegible], vt ff. eod. l. generaliter. §. f. & de actio. emp. l. Titius. nec restituitur pretium, vt modo [illegible]

f *Quadruplum.*] quod est [illegible] aliàs autem in simplum, vt supra de iud. l. properandum. §. sin autem alterutra.

¶ Similemque esse definitionem cēsemus, & si non ab hęrede, sed a legatario, vel fideicommissario testator rogauerit libertatem imponi. sic etenim iusto timore hæredes, & legatarij, vel fideicommissarij perterriti, & voluntatem testatoris adimplere procurent, & sibi non ex omnium libertate quandam afferri patiantur iacturam.

¶ Quod si reclamauerint sibi tale dispendium imputēt, non ex nostra lege, sed ex sua lugentes instantia [a] Dat. 15. Cal. Decemb. Constantinop. Lamp. & Orest. Coss. 530.

Fatuus est ille iudex, qui cū res petitur, in æstimatione cōdemnat, si res præstari pōt & debet. Vel sic. Sententia dēt esse conformis libello, aliàs est iniusta. h.d. & ad hoc semper allegatur. Bal. Vel sic: vbi seruus legatur manumittendus, & hæres patitur secum litem contestari, transacto spatio duorum mensium, liber efficitur, iure patronatus legatario seruato. h.d. Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XVII.

CVm quidā seruum suū ita legauerit, vel legatarius libertatē ei imponat, & hęres ad huiusmodi legatum improbe versatus seruum dare legatario dedignatus est, vt etiam lite pulsetur, & iudex non in ipsum seruum, sed in æstimationem litis condemnationem proferat: veteres iuris interpretes dubitabant, ne quod obstaculū libertati ex hac causa procedat.

¶ Et si placuerit eandem deberi libertatem, à quo danda sit, vtrum ne ab hærede, an a legatario.

¶ Et si hæres imponat libertatem, an legatarius, quod ex pecuniaria condemnatione accepit, firmiter detineat, siue in totum, siue ex parte, siue etiam nihil.

¶ Talem itaq; altercationē resecantes, miramur, quare iudex, qui præpositus est in prædicta causa non omnimodo condemnationem in seruum, [b] sed in æstimationem eius fecerit: cum ipsius vitium, [c] etiam huiusmodi præbuit [1] † altercationis occasionem.

¶ Vnde si talis quæstio emerserit, nullum quidem iudicē ita esse stultum putamus, [d] vt huiusmodi proferat condemnationem, [e] sed si legatarius immineat, quatenus ei seruus restituatur, & post litem contestatam duorum mēsium * spatium effluxerit, censemus illico ad libertatem eripi seruum, & illum quidem liberum esse: hæredem autē pro sua indeuotione in omnes expēsas, quas legatarius in lite fecit, in quadruplū [f] ei condemnari: iure patronatus integro legatario [2] † seruando.

1 † De altercationi.

2 † conseruando.

TITVLVS V.

De dedititia [3] † libertate tollenda.

3 † libertinitate.

DE DEDITITIA libert. tollen.

Quia manumissionib. (de quib. explicuimus) serui fiunt liberti: & libertorum olim triplex fuerat cōditio, Dedititia, Latina, ciuisq; Romana: ponit primo de dedititia conditione, & subijcit postea de Latina: quę quia similare sunt, ponit de eis tollendis, non seruādis. hodie enim sola ciuitas Romana sibi locum vendicat. Azo. Dedititij erant, qui sine conditione se tradebant Romanis, & quamdiu viuebāt, serui erant: post mortem verò in libertatem eripiebantur, vt Instit. de lib. §. libertinorum. & de succ. lib. §. fi. Quare ergo liberti non dicebantur serui? Resp. quia successorem habebant, & omnino libertatem sperabant. Vel verius liberi erant, sed seruire tenebantur: sicut alias, insf. communia de ma. l. prima. §. sin autem proprietatius.

† Vi. Cuia. cap. 13. de præscrip.

Dedititij libertini erant, qui per manumissionē minorē libertatē cōsequebātur, quia liberi efficiebantur, sed toto tpe vitæ suæ seruire tenebantur. Hanc conditionē libertinorum tollit lex ista, & vult, quòd eo modo sint liberti, quo simpliciter manumissi, & ab eis non differant. h.d. Sal.

D*edititia.*] CASVS. Olim erat quoddam genus hominum, qui liberti Dedititij dicebantur qui viuebant serui, sed moriebantur, vt liberi. Hodie dicit Imperator, quod huiusmodi hominum conditio à Romana repub. penitus tollatur, ita quod nec nomen remaneat.

Idem, A. Iuliano PP.

LEX VNICA.

DEdititia * conditio nullo modo in posterum nostram rempublicam molestare concedatur, sed sit penitus deleta: quia nec in vsu esse reperimus, sed vanum [g] nomen huiusmodi

* Vide Epito Vlp. tit. 1. & Theo. ad tit. de liber. instit.

g *Vanum.*] nil enim significat Dedititia libertas, sicut nec chimera.

a *Veritatem.*] sic sup. commu. de leg. l. a. in fine. & sup. ad Orsftc. l. si qua.
b *Legibus.*] non opus est verbis, quorum nullus sequitur effectus.

DE LATINA LIBERTATE, &c.

Et hęc Latina libertas tollitur. Et dicunt Latini, qui toto tpe vitæ suæ erant liberti, sed in morte eripiebantur in seruitutē, & sic non habebāt hęredē, vt Insti. de succ. libe. §. fi. Et no. q̄ in hac l. sūt xij. casus, vel xiij. in quib. olim fiebant Latini, hodie vero p l. istā fiūt ciues Romani, & verè liberi, in oib. autem exceptis trib. seruatur ius patronatus illæsum. Accur.

3† Deest in aliquibus hęc subscriptio.

2† Libertinitate.

libertatis circunducitur. Nos enim, qui veritatem[a] colimus, ea tantummo volumus in nostris esse legib.[b] quæ re ipsa obtinet.[1]† Da. Lamp. & Oreste Coss.

TITVLVS VI.

De Latina [2]† libertate tollenda: & per certos modos in ciuitatem Romanam transfusa.

Primò exorditur, secundò statuit, secunda ibi, Sancimus.

Imp. Iustinia. A. Ioanni PP.

LEX VNICA.

CVm Dedititij liberti iā sublati sint:[c] ea propter[d] imperfecta Latinorum libertas incertis vestigijs titubat,[e] & quasi per[*] satyram[f] inducta adhuc remanet, & non inutilis quidem pars eius deminuitur: quod etiam ex ipsa rationabile est, hoc in ius perfectum deducitur. Cùm enim Latini liberti ad similitudinē[g] antiquæ Latinitatis, quę[3]† i colonis[h] missa est, videntur esse introducti, ex qua nihil aliud reipublicæ, nisi bellum accessit ciuile: satis absurdum est ipsa origine[i] rei sublata,[4]† eiusdem imaginem[k] [5]† derelinqui. Cum igitur[l] multis modis & penè innumerabilibus Latinorum introducta est cōditio, & leges diuersæ, & senatusconsulta[m] introducta sunt, & ex his difficultates maximè emergebant, tam ex lege Iunia, quam ex Largiano senatusconsulto, necnon ex edicto diui Traiani, quorum quidem plenæ fuerant nostræ leges, non autem in rebus eorū fuerat experimētum: studiosissimum nobis visum est, hæc quidem omnia & Latinā libertatem resecare: certos autem modos eligere, ex quibus antea quidē Latina competebat libertas, in præsenti autem Romana defertur conditio: vt his prę senti lege enumeratis, & ciuib. Romanis nascentibus, cęteri omnes modi, per quos Latinorum nomen inducebatur, penitus conquiescant, & non Latinos pariant, sed pro nullis habeantur. Qui[*] enim patiatur talem esse libertatem ex qua[6]† ipso tpe mortis in eandem personam, simul & libertas, & seruitus cō currant:[n] & qui quasi liber moratus est, eripiatur non solum in mortem, sed etiam in seruitutem.

Per scripturam, seu epistolam à quinque testibus subscriptam, & ab ipso patrono scriptam, vel subscriptam, consequi potest seruus etiam absens libertatem à domino, quasi ex vltima voluntate. h. d. vsque ad §. sed & si quis. Salic.

CVm dedititia.] CASVS. In princip. huius legis dicit Imperator, q̄ ex quo dedititia sublata est libertas, quare etiā non Latina libertas tollitur? Nunquid Latini liberti dicebantur illi, qui dum viuebant erant liberi, in morte tamen eripiebantur in seruitutē, nec hēbant hæredē? Et no. q̄ in hac lege 13. sunt casus, in quib. olim aliqui fiebant Latini, hodie ciues efficiuntur Romani. primus incipit ibi, Sancimus &c. Dicit ergo, quod sicut antiquã Latinitas sublata est, quia eius remanet imago. Dicit ergo: olim Romani subiugantes sibi aliquam prouinciā trāsmittebant homines illius prouinciæ in aliam prouinciam: & dicebantur Latini, i. Romani, & nō erant simpliciter liberti, nec erant liberi vnde sicut illa transmissio iam sublata est, quia aliquando bella cum indigenis habebant, sic non fiunt hodie huiusmodi Latini, sed cum varijs modis introducta erat Latinorum conditio, & difficultates exortæ tam ex lege, quam ex senatusconsult. dicit Imperator, quòd vult resecare & Latinam libertatem tollere, & certos modos eligere, in quib. olim competebat Latinas libertas non perfecta. quis enim eodem tempore dicet concurrere libertatem & seruitutem? & hoc in prima.

* al. Saturra. Et est genus lancis, in qua varia ciborum genera reponūtur. Isid. li. 5. Etymol. significat igitur sensim per multas appēdices varios huius libertatis modos esse factos. Vi. Fest. Satyra. Cōtius.

3 † Sic Dua. al. in colonis, & rectè vt ex legit Acc. al. legitur

4† Du. ei⁹.

5† relinq.

c *Sublati sunt.*] vt sup. l. proxima.
d *Ea propter.*] id est, propter hoc.
e *Titubat.*] id est, dubitat, vel dubitabilis est propter incertas vias eius.
f *Per satyram.*] idest, per varietatem nimiam, siue diuersitatem introductam, vt in decre. distinctio. a. capit. satyra. multæ enim leges & variæ de ea tractabant, sicut & infra dicit. Vel dic per simile dici satyram: quia vt satyrici ludentes imponunt laruam, idest, barbam, vt etiam iuuenis videatur senex, qui non est: sic & hic dicebantur liberi, non tamen erant, cum moriebantur serui.

Satyra qualiter accipiat.

g *Ad similitudinem antiquæ.*] olim enim Romani subiugantes aliquam prouinciam, homines eius ad aliam dirigebant prouinciam, & vocabantur Latini, idest Romani, nō tamen erant: sic & hi liberti vocabantur liberi, non tamen erant. vnde & sicut illa missio est sublata, eo quòd quandoque vel contra rempublicam insultabant, & non fit hodie hæc transmissio: sic nec fiunt huiusmodi Latini. Acc.
h *In colonis.*] id est, in villis, vel in terris. propriè enim dicitur colonia terra ad colendum destinata, vt ff. ad munic. l. eius qui. §. primo, sed hic pro tota vna prouincia ponitur.
i *Origine.*] i. transmissione.
k *Imaginem.*] idest latinitatem ad eius similitudinem inductam, & sume hic argument. quod ex ll. correctis nō debeant sumi argumenta: in causis argum. supra de Iustin. cod. cōfir. l. vnica. Item argum. cessante causa, cessat etiam effectus: cessante principali, cessat & accessorium, vt ff. de regul. iur. l. cum principalis.
l *Cum igitur.*] quia quod est vtile, recipimus, & quod est inutile despicimus: ergo videamus quid sit vtile, & quid inutile.
m *Senatusconsulta.*] de quibus habes Institu. de lib. §. libertinorum.
n *Concurrant.*] vt Institu. de succ. libe. §. fin.

Sancimus.] CASVS. Titius vult seruo suo absenti per epistolam dare libertatem: an possit quæritur? Respond. quod sic, adhibitis quinque testibus eidem epistolæ subscribentibus, & siue per se scribentem, siue per tabellionem data fuisset in codicillis, erit liber, non Latinus Romanus: patrono viuente ei libertate plena competente. hoc dicit, vsque ad §. sed & si quis. in quo figura casum hoc modo. Si quis inter præsentes seruo suo voluerit libertatem donare, potest, adhibitis quinque testibus, & sic extra iudicium, & siue coram iudice inter acta & tabulario hoc fuerit protestatus, siue testes in iudicio: iudice tamen non authorante, sed testes audiente protestati fuerint, quòd talis seruum talem manumisit eis præsentibus, & scriptura inde facta fuerit, & subscriptio tam manumittentis quam testium secuta: talis erit liber, non Latinus, vt olim, sed ciuis efficietur Romanus,

1 Tā bene ex eorū rōne gl. in c. nouit. de iudi.

* Saluia. 5. ad eccle. Iugo latinitatis ad dicuntur, quos sāt bent sub libertorum quidē titulo agere viuentes, sed nolāt quidquam hēre morientes, negato his vltimæ voluntatis arbitrio, & q̄ superstites habēt morientes donare nō possunt. His 5rij erant manumissi denariales & chartularij. Vi. Cu. 14. 4. obser. 5. Goth.

6 † in ipso.

San-

¶ Sancimus [a] itaque, si quis per epistolam [b] seruum suũ [c] in libertatem perducere maluerit, licere ei hoc facere, quinq; testibus adhibitis, qui post eius literas, siue in subscriptione positas, siue per totum textum effusas, suas literas supponentes, fidem perpetuam possint chartulę præbere, & si hoc fecerit, siue per se scribendo, siue per tabularium: libertas seruo competat, quasi ex imitatione codicilli delata: ita tamen, [d] vt ipso [1]† patrono viuente, & libertatem, & ciuitatem Romanam habeat.

Etiam inter amicos seruo præsenti, potest libertas in præsentia quinque testium dari, tũ in iudicio apud acta, quã extra, dummodo fiat scriptura. h.d. vsque ad §. sed scimus. Salic.

¶ Sed & quis inter amicos libertatem dare seruo [e] suo maluerit, licebit ei similiter, [f] quinque testibus adhibitis, suam explanare voluntatem, & quòd liberum eũ esse voluerit, dicere, & hoc siue inter acta fuerit testificatus, [g] siue testiũ voces [h] arrestationem sunt amplexę, & literas tam publicarũ personarum, quàm testium habeant: [i] simili modo serui ad ciuitatẽ Romanã perducantur, quasi ex codicillis similiter libertatem accipientes.

Seruus languidus a domino de domo eiectus, & nemini in curam datus, consequitur hodie libertatem, nullo iure patronatus domino reseruato. h.d. vsque ad §. similiq; modo. Salic.

¶ Sed scimus hoc etiam esse in antiqua latinitate ex edicto diui Claudij introductũ, quod si quis seruum suum ægritudine periclitantem [k] a suo domo publice eiecerit, neque ipse eum procurans, neque alij eũ commendans, cum erat ei libera facultas, si nõ ipse ad eius curam sufficere, in xenonem eum mittere, vel quo poterat mõ eũ adiuuare, huiusmodi seruus in libertate Latina antea morabatur, & quẽ ille morientẽ [2]† antea dereliqit, eius bona iterũ, cũ moreretur, accipiebat.

¶ Talis itaque seruus libertate necessaria, domino et nolente, [3]† re ipsa donatus, fiat illico ciuis Romanus, nec aditus in iura patronatus quõdã domino reseruetur. Quẽ enim a sua domo, suaque familia publicè [l] repulit, neque alij commendans, neque eũ in venerabilẽ xenonem mittens, neque consueta ei præbens salaria, maneat ab eo, eiusque substantia penitus segregatus, tam in omni tempore vitæ [4]† liberti, [m] quam cum moriatur, [n] necnon post quã iã in fata sua concesserit. [5]†

Ancilla uẽdita sub pacto, ne prostituatur, prostituta libera efficitur. & idẽ si vẽdẽs sibi reseruauit manus iniectionẽ, & ipse postea eã prostituit, nec aliquod ius patronatus ei seruatur. h.d. vsque ad §. sed & qui domini. Sal.

¶ Similique modo si quis ancillam suã sub hac conditione alienauerit, ne prostituatur, nouus autẽ dominus impia mercatione eam prostituendam esse tentauerit, [o] [6]† vel si pristinus dominus iniectionẽ [p] manus in tali alienatione sibi reseruauerit, [7]† & cum ad eum fuerit reuersa, ipse ancillã prostituerit: illico in libertatem Romanã eripiatur, & qui eã prostituerit, ab omni iure patronatus repellatur. Qui enim ita demum degener, & impius cõstitutus est, vt talem exerceat mercationem, quomodo dignus est, vel ancillam, vel libertam eam habere?

Serui pileati cadauer domini antecedentes, vel in lecto cadaueris stantes, liberi efficiuntur. h.d. vsque ad §. illo proculdubio. Sal.

a *Sancimus.*] hic incipiunt 12. vel 13. casus.

b *Per epistolam.*] s. vltimæ voluntatis, secundum Irn. Tu dic inter viuos habitæ, vt in fin. §. & inter absentes, consequitur tamen libertatem quasi ex vltima voluntate, vt subijcit, quod potest prodesse patrono ad hoc, vt non videatur concedere peculium, vt infra de pec. eius qui mc. lib. l. 1. Sed quid si non cum hac solẽnitate, vt testiũ, & literarum publicarum, item subscriptionis patroni & testiũ, vel ipsius patroni. sed duo tantum testes interfuerunt? Rñ. consequitur libertatem, sed non quasi ex vltima voluntate.

c *Seruum suum.*] absentem scilicet.

d *Ita tamen.*] hoc subiunxit, quia qui in codicillis manumittitur, non nisi mortuo testatore libertatem consequitur: hic autem statim consequitur, vt dicit, & hic est primus modus antiquę latinitatis in plenam libertatẽ deductus.

e *Seruo.*] præsenti: nam superiori casu dixit, quando absentis quod placet, quia de epistola dixit.

f *Similiter.*] i. sicut in superiori casu.

g *Testificatus.*] i. pręsente iudice, & tabellione data libertate, & quinque testibus interuenientibus, & subscriptione manumittẽtis & testium.

h *Testium voces.*] id est, quia quinque testes in iudicio testificãtur, quod talis iste seruum suum manumisit præsentibus eis, scriptura inde facta, & subscriptio tam patroni, quam testium est secuta. præsumitur enim sic fuisse, vt ff. de dona. l. ex hac. in superiori ergo §. & in isto quatuor casus collige, quibus debetur libertas, vt ex codicillis, [illegible] in isto. Primus qui inter absentes. Item inter præsentes extra iudicium. Item in iudicio & coram iudice, & aliis tãquã inter acta. Item coram iudice, sed nõ in forma iudicij. Alij dñt esse tres tantum & sic sequitur quintus, vel quartus modus infra proxi. §.

i *Habeant.*] s. testium voces.

Sed scimus.] CASVS. Si aliquis seruũ suum ęgrotantem dereliquerit, & extra domũ eiecerit publicẽ, nec alij eum commendauerit, vel ad hospitale miserit: fiet iste talis seruus ciuis Romanus, non Latinus, vt olim nullo modo adhuc superstiti domino iure patronatus reseruato, vel spe in bonis eius relicta succedendi ipso morienti.

k *Periclitantem.*] idẽ si nõ sit infirmus, secundum quosdã, vt in Authen. de nup. §. si vero ab initio, & §. & multo potius, coll. 4. quod non placet, & d. Auth. in languente, dicit, sicut hæc & alia, infra de infan. l. 1. & facit sup. de bo. li. l. vlt. §. his videlicet. Dic ergo, si suus est seruus, est nullius, donec vel se occupet, vel ab alio occupetur, vt ff. pro de relic. l. fin. & de stip. ser. l. quod seruus. Nec obstat quod dr. ff. de publ. iud. l. sciendũ. quia vere non ideo, quod est absolutum, est liber, sed quia abiectus potest esse liber.

l *Publicè.*] vt notum sit publice.

m *Vitæ liberti.*] quantũ ad ius patronatus.

n *Cum moriatur.*] quantum ad occupandum bona iure peculij.

Similiq; modo.] CASVS. Si aliquis ancillam suam hac conditione vendiderit, ne prostituatur, & si prostituta fuerit, in libertatem eripiatur, vel si prostituta fuerit, liceret ei manus iniicere & emptor eã prostituerat vel venditor in eam manus iniiciẽs similiter prostituerit. Fet libera [illegible] prostituta [illegible] patronatus [illegible].

o *Tentauerit.*] [illegible] libera, vt subijcit, vt ff. qui [illegible] ad liber. per [illegible] obligatum. in fin. & supra [illegible] man. ita verè prostituta [illegible].

p *Iniectionem.*] in hac [illegible]

1† & ipso.
2† moriendũ al. moriendo ferte legẽdũ est, & moribundũ.
3† a domino etiam & nolẽte.
4† parte iure liberti.
5† cum iã fuerit fato suo cõcessus, in oĩb.
6† prostitue sit.
7† seruauerit, nominibus.

constitutione specialiter hic seruatur, vt si manus iniectio fuerit apposita sine commemoratione libertatis, teneat, alioquin potior erit libertatis conditio, quam manus iniectionis vtroque apposito, vno a primo venditore, alio a secundo, ut ff. de ser. expor. l. si Titius seruum. §. pen. & §. fin. & notant hic quidam duos casus de l. 3. alij vnum dicunt. Accur.

& si conditio defecerit, fiat libertus manumittentis. Si vero extiterit, liberorum & agnatorum in eo reseruato iure patronatus, & dicatur libertus Orcinus. Viuia.

k *Libertatem.*] directam, sm Io. vt in fi. huius §. patet.

l *Imposuerit.*] huic est cōtra. ff. ad Treb. si cui durē 2. resp. vbi dicit, contra defuncti voluntaté interim non præstandā libertaté. Sed expone ibi i. contra defuncti voluntaté esset, si cogeretur hæres, sponte aūt potest, ut hic.

m *Cognatis.*] quib. & agnati continentur, succedunt. n. vsq; ad quartū gradū, ut Instit. de succ. lib. §. multis. nec est cōtra, supra de in ius voc. l. venia. quia ibi dicit transire ad extraneos hǣdes qdā iura patronatus, q̄ sūt in nō faciēdo, vt de non vocādo i ius, vel non testificādo, hic ā t de succedēdo ñ trāsire.

Sed & qui [a] domini funus [*] pileati [b] antecedunt, vel in ipso lectulo stantes cadauer vētilare [c] videntur, si hoc ex voluntate fiat, vel testatoris, vel hæredis, [d] fiant illico [e] ciues Romani.

Et ne quis [f] vna liberalitate [1] iactare se concedatur, vt populus quidem eum quasi humanū [g] respiciat, multos'pileatos in funus procedentes aspiciens omnibus autem deceptis, maneant illi in pristina seruitute publico testimonio fraudati, fiant itaque & hi ciues Romani, [h] iure tamen patronatus patronis integro reseruato.

Non attenditur voluntas manumittentis in ea parte, qua dicit se velle illum latinum libertum esse. h. d. vsque ad §. sed & si sub conditione. Salic.

Illo proculdubio obseruando, vt si quis sine testamento, siue vindicta quendam manumiserit, licet hoc dixerit, vel scripserit, q̄ voluerit [2] † eum esse Latinum, superuacua adiectio latinitatis aboleat, & ita fiat ciuis Romanus, [i] ne modi, qui ab antiqua obseruatione in ciuitatē Romanam homines perducebant, per priuatorum voluntates deminui videantur.

Si hæres manumittit seruum pendente conditione libertatis sibi relictæ, tenet libertas, sed cuius sit libertus, demonstrabit cōditionis euentus. h. d. vsq; ad §. illud Sal.

Sed & si sub cōditione quidem libertatem [k] seruo suo reliquerit, & adhuc pendente conditiones extraneus hæres libertatē ei imposuerit: nō vt antea Latinus, sed ciuis [3] † fiat Romanus. Et si quidē conditio defecerit, [4] † ipsius hæredis, qui libertatem ei imposuerit, [l] maneat libertus.

Sin autem fuerit adimpleta [5] † conditio, ne eripiatur liberis forsitan, & cognatis [m] ius patronatus, Orcinus [6] † libertus videatur: & ad eum iura patronatus perueniant, cui leges concedunt.

Si pretium recipit dominus vt seruus in libertate moretur, vel eum manumittat: hodie libertus Latinus non erit, sed simplex libertus. h. d. vsque ad §. sed et si quis. Sal.

Illud etiam satis acerbum nobis visum est, quod putabat antiquitas, si in liberali iudicio superatus fuerat seruus a domino, deinde serui pretium ab aliquo ei solutum [n] est, in latinitate eum remorari, quemadmodū. n. rōnabile est. & pretio eum perfrui, & mortis liberti tēpore denuo eum in seruitutem deducere, cum non sint ambo casus sibi consentanei. Et in præsenti igitur casu libertas Romana ei accedat iure patronatus minime [o] ei subnixo: quia ipse quodammodo sibi libertus inuenitur.

Si dominus iungat ancillam liberto, libera efficitur. h. d, Sal.

Sed & si quis homini libero suam ancillam in matrimonium collocauerit, & dotem pro ea conscripserit (quod solitum est in liberis personis solū [*] procedere) ancilla non Latina, sed quidē ciuis efficietur Romana. Si enim hoc, quod frequentissimè in ciues Romanas, & maxime in nobiles personas fieri solet, i. dotalis instrumenti conscriptio, [p] & in hac persona adhibita est, necessarium est consentaneum effectum huius scripturæ obseruari.

[*] Funus. Huius mo ris perferē dorū lectorū in funere meminit. Cic. li. 2. de legi. Et lege q̄s scripsit Halicarnassęus. lib. 4. Antiq. Ro. disputans de veterū institutis circa seruos. Ad morē autē ventilandi pertinet, quòd de Dione scriptū est Pertinaci mortuo, & in lectulo in foro collocato, adhibitū fuisse puerū, qui pennis pauonis muscas abigeret.

Sed & qui CASVS. Si serui alicuius voluntate ipsius, vel hæredis eius pileati ante cesserint domini defuncti cadauer, statī fiant ciues Romani, ne populus credens eos libertos esse decipiatur, si secus fieret, patronatus iure patronis seruato.

a *Sed & qui.*] s. serui.

b *Pileati.*] i. pileos ferentes in capite, vt liberti, nec enim serui deferebant vt per hoc fieret honor mortuo.

c *Ventilare.*] thure, sm Ian. Vel dic funibus, quia funib. portabantur, qui trahi poterāt huc, & illuc.

d *Hæredis.*] accōmodata post aditā hǣditatē, ut supra de ma. test. l. directis. nisi postea adeat. qñ obstabat ei factū suū, vt ff. de pig. act. l. rē aliená & int. de pig. da. ma. l. si creditorib. & ff. quo. leg. l. 1. §. quod ait pror. sed nō adita nō erant liberi, vt supra de cad. toll. §. in nouissimo. & de manu. testam. l. libertas.

e *Illico.*] i. adita hæreditate, vt dixit.

f *Ne quis.*] testator, vel hæres. & dic ne quis. i. non aliquis.

g *Humanum.*] idest valde liberalem.

h *Romani.*] No. quòd tacere in aliorū deceptionem est nocere. vt s̄. ad Vell. l. si fine.

Illo proculdubio.] CASVS. Dī in hoc §. quòd si aliqs in testō, vel inter viuos seruū manumisit, & adiecit, q̄ velit eū fore Latinū, talis adiectio abijciat, & fiat ci. Ro.

i *Ciuis Romanus.*] Nota non vitiari vtile per inutile, vt ff. de arbit. l. Pedius. Sed arg. contra. ff. de reg. iur. l. actus.

Sed & si.] CASVS. Si aliqs in testō suo hǣde extraneo instituto libertatem seruo reliquerit directam sub condōne, si nauis ex Asia venerit, & pendente ea hæres eum manumiserit, Latinus non fiat vt olim, sed ciuis Rom.

1 † iactare.

2 † quem voluerit, al. quod voluerint.

3 † & ciuis

4 † huiusmodi.

Illud etiam. CASVS. Si seruus à domino ex possessione libertatis in seruitutē petat, siue seruus in libertatē ex possessione seruitutis proclamauerit, & succubuerit, & aliquis pro seruo decem dederit, vt remaneat liber, olim erat Latinus hodie fiat ci. Ro. nullo iure patronat⁹ domino seruato. Viu.

n *Solutum est.*] spōte accipienti, at si accepisset a seruo, non cogeretur stare pacto, vt supra de transa. l. interpositas.

o *Minime.*] vt & supra de ope. li. l. qui nummis. Sed ꝯ sup. de bo. lib. l. 1. a. rñ. vbi dicit eū hr̄e contra tabulas. Sed ibi a seruo accepit pecuniā, hic ab extraneo, vñ secus est, vt ff. de bon. lib. l. etiam. §. si quis nūmos. & de suis, & legiti. l. intestato. §. 1. Item no. hoc uerbum consuetum. Non bene conueniunt, nec in vna sede morantur, maiestas & amor sceptri grauitate relicta, &c.

Sed & si quis.] CASVS. Si quis ancillā suam alicui libero credenti eam liberam collocauerit in matrimonio, & dotalia conscribat instrumenta: olim fiebant Latini, hodie ciues Romani. Viuianus.

5 † impleta.

6 † al. Orchinus.

[*] Dos non cōstitui potest, nisi liberis personis. & concor. c. illud cū glos. super verbo, donatione extra de præsump.

p *Conscriptio.*] arg. quòd ipso facto aliqd declarat, ut sup. de test. l. nō codicillū. & ff. de repud. l. 6. & infr. de pat. pōt. l. 1.

Aa

IN AVTHENTICA, De nupt. § si vero ab initio. & §. ascriptio. collat. 4. cōst. 1.

Si quis recipit ancillā in matrimonium vt liberā, vel econtra mulier recipit seruū vt liberū domino sciente & patiente, liber efficitur, & tenet matrimonium, quod non procedit in ascriptitio, h.d. Secundum canones distinguitur an sciatur inter coniuges, & tūc tenet matrimoniū: an nesciatur, & tunc non tenet. 29. q. 2. c. si quis libe. Sal.

AD [a] hoc qui suam ancillam credenti [a] tradidit in matrimonium tam quam liberam, siue confecerit dotalia instrumenta, siue non, aut sciens eam duci tacuit [b] ex studio: dominium eius amittit, eaque ad ingenuitatem rapitur. Idem dicitur de seruo.

¶ Si verò nec domini voluntas, nec taciturnitas studiosa interueniat, & quis credidit liberę se iūgi personæ, illa verò famula existere declaret: ipso iure mřimoniū [c] nō tenet. ¶ Ascriptitio aūt alieno nubere liberam non licet, ignorante, vel sciente, nec cōsentiēte domino: imò datur licentia domino per se vel ꝑ præsidem abstrahere ascriptitium suum, & plagis mediocribus eum castigare.

Finis Authenticæ.

Affirmans apud acta seruum suum esse eius filium, facit eum liberum, & non Latinum, licet eum non faciat sibi filium. h.d. vsque ad §. ille autem. Sal.

¶ Similique modo si dominus inter acta quendam seruum filium suum nominauerit, voci eius quantum ad liberam conditionem credendum est. si enim ipse tali affectione fuerit accensus, vt etiā filium suum seruum nominare [d] nō [1] † indignetur, & hoc non secreto, neq; inter solos amicos, sed etiam actis interuenientibus, & quasi in iudicij figura [e] nominauerit, qūo pōt eum seruū iterum saltē morientē habere; sed perducatur & ipse in ciuitatem Romanam, uera libertate & nō falso sermone domini sui sustentatus.

Si dominus instrumenta seruitutis tradat seruo, uel corrumpat in præsentia quinque testium, seruus liber efficitur, iure patronatus domino illæso seruato, h.d. vsque ad §. his tantummodo. Salic.

¶ [2] † Ille etiam nouissimus antiquæ Latinitatis modus in ciuitatē Romanā translatus eligendus est, si quis instrumenta ex quibus seruus ostēdebatur, vel dederit seruo, vel corruperit. Sed ne furandi occasio seruis forsitan [f] detur, & sua malignitate in libertatem perueniāt, talis modus certa & indubitata probatione manifestetur, vt testibus præsentibus non minus quinque [g] dominus instrumenta vel det famulo suo, vel deleat, aut alio modo corrumpat. Ex eo igitur modo ciuitatem Romanam ei competere censemus, saluo iure patronatus, tam in hac specie, quam in cæteris: nisi vbi specialiter hoc patronis denegauimus. [h]

Hic cassat omnes alias leges de Latina libertate loquētes, & subiungit, quòd lex habeat locum in libertis futuris, non autem præsentib. vel iam mortuis, h. d. vsque ad finem, Sal.

¶ His tantummodo casibus ex omni iure Làtinitatis antiquæ electis, cęteri omnes modi, qui in libris prudētiū vel constitutionib. enumerati sunt, penitus cōquiescant, [i] nec Latini ab eis procedant, sed maneant (vt dictum est) serui in sua conditione, nec tali remedio abuti concedantur, & [3] † ne in posterum aliquid ius Latinæ libertatis nostris legib. incurrat, lex Iunia taceat, Largiano Senatuscōsulto [k] cessante sileat edictū diui Traiani, [l] quod ex ea sequebatur, & si qua alia lex, vel Senatusconsultum,

a Ad hoc. Credenti. idest ei, qui credebat dño tradēti, & volenti eam liberam, vt in corp. cō tinetur. Acc.

b Tacuit. sic ergo tacere in alicuius deceptionem nocet, vt & supra ad Velleian. l. si fine, §. 1. & supra in hac l. §. sed & qui domini.

c Matrimonium non tenet. Sed secundum canones distinguit, an sciatur inter coniuges, & sic tenet matrimonium, vel non, & tunc non tenet, vt 29. quæst. 2. ca. si quis liber.

Similiq;. CASVS. Si quis coram iudice seruum suum filiū vocabat, quantum ad causam liberalem, licet non quo ad ius filiationis olim erat Latinus hodie ciuis Rom. Viui.

Novell. 24. §. si vero ab initio, & §. ascriptitio.

d Nominare. & sic sola nominatio facit eum liberum secundum Azo. quòd non credo, nisi adoptauit eum, vel adoptare incępit, vel fortè nisi ea volūtate vocauit, vt vellet eum liberum effici.

e Iudicij figura. not. figura iudicij. Et sic no. licet quod ago, nō valet vt ago, valet tamen, vt valere potest, idest licet ꝑ hoc non efficiatur filius, fit tamen liber, vt Instit. de adopt. §. fina. Sed argu. contra, ff. de cōst. pec. l. 1. §. 2.

Ille autem. CASVS. Si aliquis seruo suo instrumenta emptionalia, quæ in emptione serui confecta erant, tradiderit, vel corruperit, adhibitis quinque testibus: talia enim instrumenta seruo dari nō possunt, nisi testibus quinq; adhibitis, ne seruo furandi detur occasio, tunc non fiet Latinus vt olim, sed ciuis Roma. Viuianus.

f Forsitan detur. Nota non dari occasionem delinquendi, u. supra de indict. vid. l. 2. & ff. nau. cau. l. 1. §. maxima. & in proœ. Digest. §. illud.

1 † Dedignetur: Libertatis conditio est deterior, q̄ alterius rei.

g Non minus quinque. est ergo deterior liberta.is conditio, quam alterius rei, cū alias duo sufficerent testes, ut ff. de probat. l. si chirographum. & est ratio, cū sint familiares, & qa res est eis maxima, facilè subtraherentur, ut argu. supra de fideicommissa. l. fina. Alij dicunt aliā i præsumi debitorem liberatum eo ipso, quod est apud se instrumētum, ut d. l. si chirographum. & de pact. l. Labeo. quod non placet. nisi probetur redditum, vt ff. de solut. l. pecunię, & l. seq. est tamen magna præsumptio pro debitore.

Chirographum si hēat debitor, an pręsumat ob id liberatus.

h Denegauimus. supra eod. §. sed scimus. & §. similique modo, & §. illud.

2 † Dn. Ille autem nouissi.

His tantummodo.] CASVS. His 13. modis electis cæteri aboleantur: nec Latini dicantur, sed serui maneant, & lex Iunia Norbana, & senatusconsul. conquiescat, nec de cætero locum habeat, & licet antiquitus libertorum triplex fuisset conditio, quidam enim plenam, quidam pleniorem, quidam semiplenam accipiebat libertatem, & ciues fiebant Romani. Constitutio autem ista ad futuros libertos pertineat: & si aliqua bona libertorum ante legem istam occupata sunt, eis nō præiudicetur. Viuianus.

i Conquiescant. non tamen tollit modos manumittendi, ut supra de ijs, qui in ecclesia. l. fi. & instit. de liber. § multis.

k Senatusconsulto. quo cautum est, vt liberi manumissoris non nominatum exhæredati, extraneis hæredibus eorum in bonis Latinorū præponerentur, ut Insti. de succ. lib. §. fin.

Senatuscōsultū Largianum.

l Traiani. quod edictum faciebat uiuum ciuem

Edictum diui Traiani.

3 † Sed no.

ciuem Romanum, Latinum autem morientem, si inuito & ignorante patrono ad ciuitatem ire beneficio principis volebat, vt insti. de succes. lib. §. fin.

a *Ad eam partem.*] Not. scripturam pro parte tenere, pro parte non, vt in auth. vt cum de app. cog. §. fin autem, colla 8. & dixi sup. de transac. l. si ex falsis.

DE COMMVNI seruo manumisso.

Dixi de proprijs seruis, nunc de communibus.

IN *communes seruos.* Primo altercationes antiquorum recitat. Secundo illas decidit, & noua dubia remouet. Secunda ibi. His itaque.

CASVS. Olim si aliquis habebat seruū communē cum aliquo, & alter seruo volebat libertatem imponere, inter veteres erat quæstio, an non nolenti manumittere pars volentis accresceat necne. & hoc maximè in milite dubitabat, propter hoc duplex circa materiam istam fiebat constitutio. Prima si miles seruum cū priuato haberet communem & ei libertatem voluit imponere, hæres suus compellebatur partē socij emere, alter autem generaliter compellebat socium suum partem suam vēdere, licet ex substantia socij nihil lucri ad eum perueniret, pretio arbitrio prætoris constituto. & hæc sunt, quæ à pluribus Iurisconsul. relata sunt, nullo habito delectu priuati & militis, vt si quis cum vno vel cum pluribus seruum communem habeat, & inter viuos, & in vltima voluntate ei velit libertatem imponere, hoc ei licet, & alius vel alij socij partem suā compellentur vendere, qualemcumque habeant, siue tertiā, siue dimidiam, siue quartam ipsi uel hæredibus eius, si hoc

vel etiam constitutio loquitur de Latinis, ea inefficax (quantum ad eam partem) remaneat, & triplex antea via libertatis, quæ multiplices introducebat ambages, vno directo tramite discat ambulare.

¶ Quod si aliqua lex vel constitutio libertatis faciat mentionem, non autem Latinitatis, ea pro ciuitate Romana loqui intelligatur.

¶ Sed si quidam liberti iam mortui sunt, & bona eorum quasi Latinorum ijs, quorū intererat, aggregata sunt, vel adhuc viuunt, nihil ex hac lege innouetur, sed maneat apud eos iure antiquo firmiter detenta & vindicanda.

¶ In futuris autē libertis præsens constitutio locum sibi vendicet. D. Calē. Nouemb. Constantin. post Consulatū Lampad. & Orest. 4. Coss.

TITVLVS VII.

De communi seruo manumisso.

Olim si socius legabat libertatem communi seruo, si erat miles eius hæres compellebatur illum emere, & libertatem dare: quod non erat in priuato, & ex aduerso socius compellebatur vendere ne libertas deficeret: & si non conueniebant de pretio, iudex illud arbitrabatur. Hodie vero siue sit miles priuatus qui vel inter viuos vel in vltima voluntate seruum communē vellet manumittere, compellitur socius siue sit vnus, siue plures, illum ei vel eius hæredi vendere: nec pro pretio ad iudicem recurritur, quia lege ista taxatur, in versic. nec autem quantitas. & si pretiū oblatum non recipiat, sufficit in æde sacra deponi, vt hic in versi. si autem socius, & peculium serui inter socios pro rata dominij debet diuidi, & si seruus ratiociniis erat suppositus, tenetur prius reddere rationes intra tempus à iudice prætaxandum. b. d. vsque ad versi. sin autem unus ex sociis. Sal.

Imper. Iustinianus A. Iuliano PP.

LEX PRIMA.

IN communes seruos, eorumque libertates, & quādo cuidam domino pars libertatem imponentis accrescit, necne, & maxime inter milites, qui huiusmodi imponunt libertates, ambiguitas multa exorta est apud veteres iuris auctores, & inuenta est constitutio apud Martianum in constitutionibus diui Seueri, per quam idem Imperator disposuit necessitatem imponi hæredibus militis comparare † partem socij, & seruum libertate donare.

¶ Sed & alia constitutio diuorum Seueri, & Antonini principum recepta est, ex qua generaliter necessitas imponebatur socio partem suā † socio vendere, quatenus libertas seruo imponatur. licet nihil lucri ex substantia socij morientis alij socio accedat, pretio, videlicet arbitrio prætoris constituendo, secundum ea, quæ & Vlpianus lib. 6. fideicommissorum, & Paulus lib. 3. fideicommissorum refert, vbi & hoc relatum est, quod & Sextus * Ælius iuris antiqui conditor definiuit, socium per prætorem compelli suam partem vendere, quatenus liber seruus efficiatur, quod & Marcellus apud Iulianum in eius Digestis notat, hocque Marcellum cum Iulianum notaret, retulisse palam est.

¶ His itaque apud veteres iuris auctores inuentis, decidentes tales altercationes, generaliter sancimus, vt nulla inducatur differentia militis, seu priuati in seruis communibus, sed in oībus communibus famulis, siue inter viuos, siue in vltima dispositione libertatem quis legitimam imponere communi seruo voluerit, hoc faciat, necessitatem habente socio vendere partem suam, quantam in seruo possidet, siue

moriēs dixit, scilicet quod vult eum esse liberum, & emi à socijs, ita videlicet, vt qui aliorum partem cōparauit, si adhuc superstes est, cōpellatur libertatem imponere, & hæres eius, si iam cessit in fata. Si vero socius vel socij pretium recipere noluerint, consignetur, & in æde sacra deponatur, seruus plenam consequatur libertatem: sibi imputent socij, qui lucrari pretium distulerint: ita vt peculium inter eos socios diuidatur pro ea parte, qua quisque in eo habet dominium, & licet libertatem seruo imponenti seruo concedere peculium ei iure patronatus pro suo ordine reseruato, hoc dicit vsque ad §. sin autem seruus. Viuianus.

b *Sed & alia constitutio.* prima constitutio compellit hæredem emere, hæc secunda socium vendere, & vtrumque speciale: sed hæc secunda generaliter quēlibet socium, sed prima tantum militis hæredem.

c *Licet nihil.* immò contra ar. sup. de fideicom. lib. l. deberi, sed ibi totius erat alienus.

d *Notaret.* idest reprehenderet.

e *His itaque.* scilicet relictis ambiguitatibus.

f *Seruis cōmunibus.* s. manumittendis.

i *Famulis.* i. seruis.

h *Necessitatem.* not. quē cogi vendere, vt & not. sup. de iure delibe. l. nec emere. Sed an prius detur libertas, quam pretiū soluatur? Respond. immo prius soluetur pretium, vt hic innuit, & ff. de actione empt. l. Iulianus, §. offerri.

Vno

* In cōmu. ex se decis. contr. cum vlti. instit. de dona.

1 † Partem

2 † Socio suo vendere.

* Cæcilius in manuscr. al. Celius. Vide Cuiac. 7. obseru. 35. vbi de varijs appellationibus iurisconsulto umtractat.

dimidiam, siue tertiam, siue quantamcumque.

¶ Et si plures sint socii, vno[a] ex his libertatem imponere cupiente, alios oẽs necessitatem hr̃e partes suas, quas in seruo possident, vẽdere ipsi, qui libertatem seruo imponere desiderat, vel hæredi eius licet [1] † ipse cõis seruus hæres institutus sit [2] † & hoc moriturus[b] dixerit: ita tamen vt oĩmodo ipse, qui partes alias cõparauerit, vel hęredes eius libertatem imponant.

¶ Sin aũt socius, vel socii recusauerint pretiũ accipere, licentiã ei damus offerre hoc per publicas personas, & sigillo impresso in [3] † ędẽ sacrã[c] deponere: & sic hr̃e facultatẽ seruũ libertate donare, & eũ hr̃e plenissimã libertatẽ, & ciuitate Romana perfrui, & nullũ timere ex sociis. sibimet. n. imputent,[d] si cum liceret eis lucrari pretiũ, hoc accipere distulerunt.

¶ Sed ne circa peculium serui aliqua fiat dubitatio, peculium eius [4] † in omnes socios peruenire iubemus ex partibus, pro quibus quisque[e] dominium serui possidet.

¶ Licentia concedenda ei, q libertatẽ moriens imponit, & eis peculium, quod ei attingit, liberto procedere.[f]

¶ Iura aũt patronatus procul dubio pro suo ordine ad eũ venire, qui libertatẽ donauit.

¶ Sin aũt seruus rõciniijs suppositus est, ne rõcinia pereãt, vel libertas impediatur præsidẽ prouinciæ, vel cõpetentẽ iudicẽ tp̃s statuere oportet, intra quod debeat (ratiociniijs antea factis, & debitis, quæ ex his apparuerint, redditis) ita ad libertatẽ venire.

¶ Ne autem quãtitas,[g] serui lis pretij fit incerta, sed manifesta, sancimus serui pretium siue ancillæ, si nulla arte sunt imbuti, [5] † viginti solidis taxari, ijs videlicet qui vsque ad decimum annum suæ venerint ætatis, in decem tantummodo [6] † solidis [7] † ponendis.

¶ Sin aũt aliqua arte prædi ti sunt, exceptis notarijs, & me dicis, vsq. ad triginta solidos pretiũ eorum redigi, siue in masculis, siue in fęminis.

¶ Sin aũt notarius sit, vel medicus, siue masculus, siue fęmina: notarius[h] quidẽ vsq; ad quinquaginta, medicus autẽ vsq. ad sexaginta taxetur.

¶ Sin vero eunuchi sint serui communes, maiores decem annis: si quidẽ sine arte sint, in quinquaginta solidos cõputentur; si autem artifices, vsque ad septuaginta.

¶ Minores etenim decem annis eunuchos nõ amplius triginta [8] † solidis æstimari volumus,[i] & eorum partem cõpetentem socij accipient, & libertatẽ eis per cõpetẽtes iudices imponere cõpellentur.

Vbi vnus ex sociis primo petiit seruum manumitti, postea alius idẽ postulat, potior est primus, sed vbi omnes cõcurrunt a principio, vel ex post facto, omnes cõpellũtur sine pretio, & tunc omnibus seruetur ius patronatus illæsum. h. d. vsque ad §. ius autem accrescendi. Sal.

¶ Sin autem vno ex socijs libertatem siue imponere, siue relinquere[k] seruo cupiente, & pretiũ dãte, alter, vel alteri [9] † ex his ipsi se velle dixerint libertatẽ imponere, & pretiũ dare: melior quidẽ causa erit eius, qui primus ad hanc rationem pietatis peruenit. Si tamen sub obtentu libertatis[l] & ipsi ad hoc prosiluerint, tunc iudicem competentem omnes compellere sine pretio [10] † ei libertatem imponere, peculio quidem in omnes secundum partem dominij distribuendo.

¶ Iura aũt patronatus s̃m sui naturam omnibus, qui libertatem imposuerint, ęqua iter habentib.

Vbi vnus ex dominis communi seruo libertatem legabat partem suam amittebat, & socio accrescebat, quod hodie est correctum per hanc legem, & libertas competit eo modo, quo supra, vt insti. de dona. §. fi. Sal.

¶ Ius [11] † autem accrescendi, quod antiqua iura in communibus seruis manumittendis introducebant, nullius esse momenti, nec in posterum frequentari penitus concedimus. Dat. Cal. Apr. Lampad. & Oreste 4. Coss. 539.

---

a *Vnus ex his.*] nõ ergo status iudicio maioris partis, vt ff. de ser. rust. pd. l. p fundũ.
b *Ibi hoc moriturus.*] s. quod vult esse eum liberum, & etiam a socijs, si. n. hoc non dixit, vñ instituendo seruum cõem vo. ipse hæreditatem suis socijs per eandem personam acquiri, vt & in legato dicit, vt ff. pro soc. l. verum. §. ser. no communi. & ff. ad l. Fal. Plautius.
c *In eadem sacram.*] vel ibi vbi competẽs iudex disposuerit, vt ĩ. de vsur. l. acceptam.
d *Imputent.*] quid si aliquis eorũ erat minor vigintiquinque an. idem dicam: arg. ff. de fideicõ. li. l. cum quasi. §. si plures. arg. cõtra sup. de admin. tu. l. lex quæ tutores. hoc secundum H. & hæc eadem in adscriptitio plurium intellige, vt arg. inf. de agric. & censi. l. ne diu tius. lib. 11.
e *Pro quibus quisque.*] quandoque pro virilib. vt ff. de stip. seruo l. 1. §. seruus. Quandoque in totum apud alterum, vt si solus concesserit, vt ff. de pec. l. quis ergo.
f *Concedere.*] quod semper ei cõceditur, cum inter viuos manumittit, vt infra de peculio eius, qui libertatem meruit. l. vnica. Accur.
Sin autem seruus.] CASVS. seruus suppositus ẽ ratiocinijs: ne rationes pereant, vel libertates impediantur, præses tempus statuet, intra q̃ rationes & reliqua, si qua emerserint, reddatur, & sic ad libertatem perueniet. consequenter in versi. ne autem. dicitur qualiter facienda est æstimatio serui. & per se patet. Si vero vnus dixit insolidum se velle libertatem imponere, & pretium dare, & alius postea veniat idem offerens, prior potior erit habendus. Si vero vnus pro parte velit libertatem imponere, & alius sequens similiter, nullo hinc inde refuso pretio, omnes libertatem imponere compellantur. & peculium p parte dimidia inter eos distribuatur iure patronatus æqualiter omnibus reseruato, iure autem accrescendi, qd ab antiquis erat inductum, plenius euacuato, nec in posterum frequentari concedatur. Vi.
g *Ne autem quantitas.*] ad hoc sup. cõ. de le. l. fi. circa princ.
h *Notarius.*] i. scriptor.
i *Volumus.*] quæ æstimatio est supra communia. de lega. l. si duobus.
k *Sin autem relinquere.*] s. insolidum, & in hoc differt ab vltimo casu huius legis.
l *Sub obtentu libertatis.*] non mouetur iõ ad hoc quòd alius idem vult facere. nã & si alius nollet, iste ad hoc veniret, & sic cõtemplatione libertatis tantum, non astutia facit hoc. Vel dic cum vterque vult insolidum, & totum manumittere, & alteri pretiũ offerre, potior est is, qui primo venit. Sed si is, qui secundo venit, velit suam solam partem serui manumittere, tunc vterque compellatur suam partem manumittere. & ad hanc legẽ facit inst. de dona. §. fi.

Cum

---

1 † Et ipse Du. al. iã fit, qui &.
2 † Si hoc.
3 † Aede sacra.
4 † Ad omnes socios pertinere.
5 † In viginti solidos.
6 † Solidos, inmanuscri.
7 † Comparandis.
8 † Solido.
9 † Ex ipsis se velle.
10 † Et libertatem.
11 † Etiam in omnib.

CVm apud.] CASVS. Olim inter veteres conuenit, vt seruus communis apud vnumquemque dñorum partium esset alienus, partim proprius. & si vnus dñorum partem, quã habebat in seruo legauerit ipsi seruo, dicendo sic: lego te tibi. inter eos quæstio erat, quem sensum haberent verba illa. Distinguit ergo Imperator, quòd testator aut putauit posse illũ fieri liberũ pro parte, aut contemplatione socij, vt sua pars socio acquireretur, ꝙ nolebat eum ad hæreditatem peruenire, dicit ꝙ sic sunt verba testamenti interpretanda, vt pro parte fiat liber necessitate imponenda socio de vendenda parte sua hæreditatis diuidẽdæ per legem prox. & si pretium recipere noluerit, cõsigneatur, & periculo suo deponat: cum in ambiguis benignior sententia sit proferenda.

a *Et ipse legato.*] nã seruo communi potest legari, & acquiritur socio tunc legatum, vt hic, & ff. pro socio. l. verum. §. seruo cõmuni. sed proprio non, vt supr. de le. l. seruus.

b *Ex parte seruum.*] hic fatuus erat error, quia non potest pro parte esse liber & ꝑ parte seruus, vt ff. de li. cau. l. duobus. & de excep. rei uen. l. iudicare. & de leg. 2. l. cũ filius.

c *In sua parte donare.*] Potest ergo sibi legari ipsemet. & sic est contra. ff. de hær. instit. l. sed & si sub conditione §. fi. Sol. ibi erat hæres institutus seruus, vnde nec dicitur a seipso sibi legari. hic autem hæredes sunt filij. a quibus inuenitur sibi legatus.

d *Fiat itaque.*] futurum itaque tempus significat præsito. s. pretio vel oblato, vt dixi supra l. 1. §. necessitatem. & hic subijcit: & sic non erit pro parte liber, sed totus simul.

e *Humaniorem.*] vt & supra de fideicõ. liber. l. cum inter veteres. in fine.

1 † Et ipsi.

2 † Extollit.

3 † Cũ igitur nos sẽsum, in omnibus.

4 † Ex sua parte. al. in suam partem.

Legari sibi an possit quis a seipso.

Qui legat seruo communi seipsum, videtur ei legare libertatem. Item quando verba possunt dupliciter intelligi, debent interpretari in humaniorem partẽ. Bal. Vel sic: Si alter ex dominis partem, quam habet in seruo, ipsi legauit, dicitur ex benigna interpretatione libertatem relinquere, & sic habent locũ, quæ dicta sunt in præcedenti. h. d. Salic.

Idem A. Iuliano P.P.

LEX II.

CVm apud omnes iurisperitos hoc placitũ est, vt seruus communis apud vnumquemque dominũ partim sit proprius, partim alienus, vt ex hac causa possit & ipse legato [a] honorari, & ipse legari, huiusmodi incidit quæstio. Duo vel plures domini communem seruum habebant, sed vnus [1]† ex his ipsi seruo suam partem, quam in eo habebat, legauit. Et semel accepta dubitationis occasione, hoc vetustas in magnum [2]† extulit certamen. [3]† Nos igitur sensum huius legati crebra indagatione aggredientes, duplicem eum esse opinamur. Aut. n. putauit testator liberum fieri posse ex parte seruum, [b] qui huiusmodi legatum ei reliquit, aut si hoc minimè cogitauit, affectu socij fecit, vt ei acquiratur: hæredes autẽ suos eundẽ seruũ possidẽre minime voluit, vt sit manifestũ a suo patrimonio penitus esse eum alienatum. ¶ In tali itaque comparatione, nos, qui fautores libertatis sumus, sic ambiguam testatoris interpretamur voluntatem, tanquam si voluerit eum libertate [4]† in sua parte donare [c]. Et cum iam de communibus seruis manumittendis statuimus, quod in huiusmodi casibus fieri oporteat, ex illius sanctionis tenore & huiusmodi species sit definita. ¶ Fiat itaque [d] liber ex parte quidem testatoris, secundum eius voluntatem: ex altera autem parte, ex nostra definitione [5]† pretio (secundum prædictæ constitutionis tenorem) vel socio vel socijs ab hærede præstando, vel si accipere noluerint, tam [6]† eam [7]† offerendo, quam consignando, & periculo eorum deponendo, cum satis abundeque imperiale est, humaniorem [e] sententiam pro durioribus sequi.

TITVLVS VIII.

De seruo pignori dato manumisso.

Maritus est dominus rei dotalis. ad hoc allegatur. Bal. Vel sic: Maritus dotis dominus, seruũ dotalem manumittit, sed non inuita vxore, cui specialiter pignori dedit. Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Proculo.

LEX PRIMA.

LIcet dotale [f] mancipium vir, qui soluẽdo est, possit manumittere, [g] tamen si te [h] pignori [8]† quoque datum [i] mulieri apparuerit, inuita ea non posse libertatem assequi, [k] non ambigitur.

Quod specialiter declaratur, validius operatur, quam quod in genere prædicatur. h. d. Bal. Vel sic: Tacita bonorum obligatio etiam fisci, non impedit libertatem serui, nisi fraus & euentus interuenerit. h. d. Salic.

Ijdem AA. [9]† Abascanto.

LEX II.

LIbertas à debitore fisci seruo data, qui pignori non est ex conuentione speciali, sed tantum priuilegio fisci obligatus, [l] non aliter infirmatur, quam si hoc fraudis consilio effectum [m] detegatur.

Etiam expressa generalis obligatio bonorum non impedit seruum manumitti: sed specialis eiusdem serui. h. d. Sal. & Bal.

DE SERVO PIGNORI DATO MANUMISSO.

Superiori titulo videtur communio impedire manumissionẽ, hoc pignoratio, & ideo de hoc post illum ponit.

LIcet.] CASVS. Certũ est, quod maritus seruum dotalem, si soluendo est, manumittere potest, sed si mulieri sit specialiter obligatus, an eum manumittere possit, quæritur? Dicitur, quod non, ea inuita. Viuia.

f *Dotale.*] quod datum est inæstimatũ, vt & supra de rei vxo. actio. §. & cum lex.

g *Manumittere.*] vt & sup. de iure dot. l. & si dotis, & ff. de manu. l. seruum dotalẽ. ex quibus collige, quòd uir dominus est rei dotalis. quod verum est. Sed argu. contra. supra de iu. do. l. in rebus. vbi de hoc dices. nam alias non posset manumittere, nisi esset dominus, vt infr. tit. 1. l. si non proprietatem, nec ei pignorari res sua, vt ff. de pig. act. l. si rem alienam. quod hic permittitur.

h *Site.*] seruum dotalem.

i *Datum.*] specialiter & expresse, vt infra eo. l. 3.

k *Assequi.*] nisi forte seruus pecuniam soluat, vt ff. de hære. inst. l. pignori.

LIbertas. CASVS. Si cum fisco contraxisti, omnia bona tua tacite sunt obligata propter priuilegium suum, si ergo seruum tuum ei specialiter non obligatum manumisisti, an reuocetur libertas, quæritur? Dicitur, quod non nisi fraudis consilium habueris.

l *Obligatus.*] nã contrahentis cum fisco bona oĩa tacite obligantur, vt inf. in q. b. cau. pig. ta. ꝯh. l. 2.

m *Effectum.*] & cũ effectu,

5 † Pretiũ.

6 † Deest, in omnib.

7 † Deest, in omnib.

8 † Esse datum.

9 † Abascanto.

effectu, & non currit decennium, vt ff. qui, & à quib. l. si cũ fideicommissa, §. Aristo.

A *Beo.* CASVS. Si generaliter omnia bona tua mihi obligasti, an seruum tuum possis manumittere, quæritur? Respon. quod sic. & hoc in prima, secus si seruus fuisset obligatus, & hoc in secunda.

a *Certum est*. vt ff. qui sine man. ad lib. pertin. l. si quis obligatum, & hoc nisi in fraudem creditorum, vt supra l. prox.

b *Iure*. vt ff. de ma. l. seruis, & qui, & à q. bus seruum, & supra de necess. seru. l. 1. & hoc nisi ipse seruus se luat, & soluat, vt dixi supra eo. l. 1. similis est differentia. vt hic, & ff. in quibus caus. pig. tac. cõtrah. l. est differẽtia, & infra de pign. l. 2. & ff. de fur. l. si is qui rem.

S *I vt proponis*. CASVS. Si debitor seruũ, quem pignori obligauit, consentiẽte creditore manumiserit, an teneat manumissio, quæritur? Dicitur, quòd sic.

c *Creditore*. etiam minore 20. ann. vt ff. de manu. vind. si pater, §. fin. & ff. qui, & à quib. man. l. qui in fraudem, §. si.

S *I creditorib*. CASVS. Si in fraudẽ creditorum seruum tuum manumisisti, & postea eis satisfecisti, si postea vis reuocare libertatem, quia dicis te in fraudem creditorum manumisisse, an sis audiendus quæritur? Dr, quod non, quia propriam turpitudinem allegas: nec si in fata concessisti, audiendi erunt hæredes tui.

d *Nõ debet*. No. nõ audiri quẽ allegantẽ turpitudinem suam. Item non licet venire contra suum, vel prædecessoris sui factum, licet illud non tenuerit de iure, & est sic supra de transact. l. trãsactione, 2. & infra de reuoc. do. l. cum confitearis, ff. qui. & à q. l. pignori. & infra de reuoc. iis. quæ in frau. cred. l. filios, & ff. de euic. l. vendicantem & de leg. 2. l. qui solidum, §. etiã respub. & infra de lib. cau. l. si ab eo & de legat. 1. l. si seruus plurium, §. 1. nõ potest uenire contra factum suum, ut supra

1 † Antonino.

2 † Dux & alia exẽpl. Sabiniano.

3 † Atticiano.

4 † alias Auctor.

Iidem AA. Antonio. 1 †

LEX III.

A Beo, qui bona sua pignori obligauit, quæ habet, quæque habiturus esset, posse seruis libertaté dari, certum est. a ¶ Non idem iuris est in ijs seruis, qui pignoris iure b specialiter traditi, vel obligati sunt.

Consentiente creditore, debitor iure manumittit seruum, quẽ specialiter pignori dedit. h. d. Sal. & Bald.

Imp. Alexãder A. Sabino. 2 †

LEX IIII.

SI (vt proponis) cõsentiente creditore, c cui pignoris iure cum alijs mancipijs obligatus fuisti, à debitore manumissus es, potuisti ad libertatem peruenire. PP. 6. Idus Maij. Alex. A. Coss.

Ad rescindendũ aliquod factum, nõ potest quis suam, vel quasi suam turpitudinẽ allegare, h. d. Bald. Vel sic: Satisfactio creditorum confirmat libertates manumissorum, nec fauis propria à debitore allegata, ei patrocinatur hoc dicit Sal.

Idem A. Ex tritatiano. 3 †

LEX V.

SI creditoribus satisfactũ fuerit, ancillæ, quæ pignori obligatæ à debitore manumissæ erant, liberæ fiunt, nã ipso manumissor, si fraudem se fecisse creditoribus, vt reuocet libertates, audeat dicere: audiri non debet, d nec hæredes eius.

Serui empti à tutore de pecunia pupilli, intelligũtur ei specialiter obligata: & ideo non possunt à tutore manumitti. hoc dicit Sal. & Bal.

Idem A. Auctioni. 4 †

LEX VI.

SI tutor tuus de pecunia tua seruos emptos manumisit, quoniã hmõi serui, sicut cæteræ res pupillaribus pecunijs emptę iure pignoris ex cõstitutione * diuorum parentum meorum obligati sunt, e fauore pupillorum liberi facti non sunt.

Res dotalis est in dominio, & administratione mariti. Item res empta ex pecunia dotali, quia dotalis propriè est mariti, efficitur ipsius mariti iure dominij. hoc dicit, vel sic. Serui dotales, siue empti de pecunia dotali possunt à marito iure manumitti, h. d. Sal.

Imp. Gordianus A. Iuliæ. 5 †

LEX VII.

SIue cũ nupsisses mãcipia in dotem dedisti, siue post datã dotem de pecunia dotis maritus tuus, quædam comparauit, f iustis rationibus 6 † domina eorũ 7 † ad eum peruenerũt, ideoq; frustra qõnẽ super statu manumissorum conaris īferre, qui eius facti, qui comparauit; vel in dotẽ accepit, ab eo iure potuerunt manumitti. g

TITVLVS IX.

De seruis reipublicæ manumittendis.

Seruus ciuitatis potest manumitti ab ordine, decreto præsidis interueniente, nec fuga vicarii est iusta causa ipsum reuocandi in seruitutem, hoc dicit Sal.

Imp. Gordian⁹ A. Epigono.

LEX PRIMA.

SI ita, vt lege municipali, constitutionibusque principum comprehenditur, cum seruus publicus esses, ab ordine (consentiente etiam præside prouinciæ) manumissus es, b non ex eo, quod is, 8 † quem dederas vicarium, in fugam se conuertit, iugo seruitutis, quod manumissione euasisti, iterato cogeris succedere.

pra de rei vend. l. cum à matre, & ff. de adoptio. l. post mortem, & de seru. rust. præd. l. per fundum.

S *I tutor*. CASVS. Si tutor emit seruum de pecunia pupilli, postea vult eum manumittere, an possit, quæritur? Dicitur, quòd non fauore pupilli, quia huiusmodi res pecunia pupilli comparatæ, sunt pupillo obligatæ.

e *Sunt*. nõ ergo sunt fui, licet sua, idest pupilli pecunia empti, sed & si velit eos etiã suos habere ratificando emptionem bene potest, & tunc habebit vtilem in rem pupillis, vt supra arbit. tute. l. curator, & ff. quãdo ex facto tu. l. 2. Item no. hic magis priuilegiatum pupillũ muliere, & fisco, vt hic, & supra eod. l. 1. & l. ab eo.

S *Iue*. CASVS. Mulier aliqua dedit mihi seruum in dotem, vel ex pecunia dotis seruum emit, an possim eum manumittere, quæritur? Dicitur, quod sic, vnde seruo manumisso mulier super ista mouebat quæstionem status.

f *Comparauit*. vt & supra de iure dot. l. ex pecunia.

g *Manumitti*. vt & supra eod. l. 1.

DE SERVIS reipublicæ manumittendis.

De seruis singulorum dictum est, nunc autem tractat de seruis vniuersitatis cuiusque, idest Reipub. Romanorum, uel cuiuslibet ciuitatis, Ac.

S *I ita*. CASVS. Consiliarij ciuitatis Bonon. consentiẽte potestate manumiserunt seruum reipubl. seruus ille vicarium suum pro se dederat, qui aufugit, an ideo reuocabitur iste in seruitutem, quæritur? Respond. quod non. Viuianus.

h *Manumissus es*. sic ergo potest dari libertas, ut & ff. de offic. prætor. l. Barbarius, & de manu. quæ seruis ad vniuer. perti. impo. l. 1. & 2. idem in seruis ecclesiarum per simile arg. infra de prædi. decur. lib. 10. l. finali, & infra de decur. l. 2. eodem, libro.

* De quo suos habere ratifica fit etiã mẽtio in l. 3. Digest. De requis eos, qui sub tu.

5 † Iidem A. Iulianæ.

6 † Iuris in omnibus.

7 † earum.

8 † ideo, unde ut.

Si de-

SI decretum. CASVS. Si à consilio Bononien. ciuitatis auctoritate potestate interueniente seruus ciuitatis manumissus vxorem duxerit, & ex ea filium susceperit, an sit libera, & in potestate patris, quæritur? Dicitur, quòd sic. Viuianus.

a *Comprobauit*. vt & supra l. prox.

b *Potestate* ex liberto etiã ingenuus est, vt supra de suis, & legit. lib. l. filium.

TItulis. CASVS. Quo casu seruus priuati manumissus reuocatur in seruitutem, eodem modo, & seruus vniuersitatis. Si consules ciuitatis Bononien. consentiẽte potestate, dato seruo vicario, vt statutũ est tam in Italia, quã in prouincia, seruum reipub. manumiserit, & manumissus officium tabellionis administrauerit, vt prifeci: an propter hoc videatur libertas reuocari? dicitur, quòd non, nec filijs nocet, quo minus possint fieri decuriones.

c *Titulis*. s. venditione, vel dotis donatione, vel simili, uel reuocatione ex ingratitudine, vt ff. de libe. cau. l. si vsusfructus.

d *Quibus* i. quo, vt supra de in ius voc. l. fin. & facit infra de inge. manu. l. sciẽtis.

e *Vestibulici*. alias vectiuilici. hic Vestibulicus tulit legem de huiusmodi seruis manumittendis.

f *Cuius*. scilicet legis Vectibulici.

g *Iterum*. consule.

h *Ad prouincias*. ut nõ solum in Italicis seruis, sed et in prouincialib. locũ habeat.

i *Tabulariam*. quod officiũ omnib. seruis interdicitur, ut inf. de tabul. l. generaliter, lib. 10. ideo aũt, uidebatur obesse sibi, quia fuerat seruus publicus, ut ff. de adopt. l. nõ aliter, & sic ex eo natus, deberet censeri spurius, ut pote sine patre de iure ciuili, vt ff. de reg. iur. l. seruitutem, tamen aliud est, quia dicitur seruus, non quod sit seruus, quia tabellio seruus esse non potest, infra de tab. l. generali, lib. 10. sed quia fuit reipublicæ. Item & aliud uidebatur ei abesse, quia gesserat actum publicum. s. tabularium, & actum reipub. nemo libertus gerere compellitur, ut infra ne quis liber inuitus, l. 1. & 2. lib. 11. & infra de lib. cau. l. liberos.

k *Ex liberis*. ideo dicit ex liberis, vt dicunt: quia si seruus esset, licet mater esset libera, & pater seruus fisci, filius sequeretur conditionem patris, & pro eis, infra ne de stat. defunc. l. si pater, idemque dicunt in filio Gynæciarij. Sed Ioannes, contra, non enim patris conditionem in seruitute sequitur, vt supra de rei uend. l. partum, sed in curiali conditione, & in honoribus vt inf. de decu. l. exeplo. & l. eos, & l. nullus, lib. 10. Dic ergo ideo dici ex liberis, quia si patrem habuisset seruum, esset spurius, & ideo non uocaretur ad decurionatum, uel ad aliam dignitatem, donec esset legitimus competitor, ut ff. de decu. l. generaliter, §. spurius & supra de suis, & legit. lib. l. ex libera.

Manumissus solenniter à ciuitate potest matrimoniũ cõtrahere, & nati ex eo sunt liberi, & in potestate patris, hoc dicit Sal.

Idem A. Hadrianæ.[1] †

LEX II.

SI decretum ordinis auctoritas rectoris prouinciæ comprobauit,[a] quo is libertatem acceperat, cui postea fueras (vt proponis) mrimonio copulata: natá ex hmõi matrimonio, & ciuẽ Romanã esse, & in patris ptãte,[b] nõ est opinionis incertæ.

Sine causa iusta libertus etiã municipium non reuocatur in seruitutem, & non est iusta cã tabellionat⁹ officiũ, licet tabellio seruus publicus appelletur. Et natus ex matrimonio cõtracto cũ liberto, nascitur ingenuus, & ideo ad decurionatum aspirare non prohibetur. Sal.

Impp. Dioclet. & Maxi. AA. & CC. Philadelpho.

LEX III.

TItulis[c] non præcedentibus,[2] † quibus[d] dominia seruorum, quæri solent, municipum libertus seruus non efficitur.

¶ Si itaque sm legem[3] † Vectibulici,[e] cuius[f] legis[4] † potestatem, senatuscõsulto Iubentio[5] † Celso iterum,[g] & Neratio Marcello[*] consulibus facto, ad prouincias[h] porrectã cõstitit) manumissus ciuitatem Romanam cõsecutus est: post verò, vt libertus tabulariam[i] administrando, libertatẽ, quã fueras consecutus, nõ admisisti, nec actus tuus filio[6] † ex liberis[k] ingenuo suscepto, quominus decurio esse possit, obfuit.

TITVLVS X.

De ijs, qui à non dominis manumissi sunt.

Scienter manumittens seruum alienum vt proprium, tenetur domino hoc eligenti ad pretium. d. Sal.

Imp. Anton. A. Cornelio.[7] †

LEX PRIMA.

EVm, qui seruos alienos, ac si suos manumittit,[l] vt pretium eorũ dominis, si hoc elegerint, dependat,[8] † vel quanti[m] sua interest, sæpè rescriptum est, teneri. PP. Cal. Mart. Antonino Aug. & Balbino Coss. 214.

Si procurator emit sibi seruos ante quam tradat domino, potest manumittere illos, hoc dicit, Sal.

Imp. Alexan. A. Mercuriali.

LEX II.

FElicissima, quam, mandante te, seruũ emisse dicis,[n] si dñium serui, quẽ manumisit, nondũ ad te trãstulerat,[o] frustra petis vt denegata libertate ei, quẽ manumissũ dicis, possessio tibi tradatur.

Non venditione hæreditatis, sed traditione rerum trãsfertur dominium, hoc dicit Sal. & Bald.

DE IIS, QVIA non dominis, &c.

EVm, qui seruos. CASVS. Si seruum tuum quasi proprium manumisit: an ad æstimationem serui tibi teneat, quæritur? Dicitur, quòd sic, uel ad id, quod tua interfuit cum nõ manumitti.

l *Manumittit*. sciẽs: alias cum nullum pretium habeat, non teneretur.

m *Quanti*. subaudi, uel quanti, si non est in litera, &c. uel in fine supple, uel ipsum seruum: & secundum hoc pretium, & interesse est idẽ. Sed qua actione hæc æstimatio petitur? Respon. præscriptis uerbis, uel in factum, uel utili negotiorum gestorum, habendo ratum, licet non suo nomine gestum: & licet res extet, quod est speciale fauore libertatis, scilicet, quòd possit habere ratum negotiũ non suo nomine gestum, & re nondum perempta uel usucapta, alias secus, vt supra de rei uend. l. mater. & de rebus alie. non alienand. l. 1. Itẽ hac l. manumitto alienum: sed duabus sequentibus manumitto debitum alteri.

FElicissima. CASVS. Mandaui cuidam mulieri, ut seruum suum mihi emeret, & suo nomine emit, & antequam eum mihi traderet, manumisit, si petam eum mihi reddi libertate reuocata, an sim audiendus, quæritur? Dicitur, quod non. Viuianus.

n *Dicis*. suo nomine: quia si tuo nomine emisset, in tuo dominio esset, & ideo ei libertatem dare non potuisset.

o *Transtulerat*. Puta, quia non ipsa hoc gessit, nec uenditor. Et dic plenius: aut vterque gessit, aut nullus, aut alter, si alter, vel uterque, statim acquiritur domino, & sic loquitur ff. de acquir. rer. domin. leg. procurator, & de donat. quod mihi, & de acquirend. possess. l. prima, §. hæc quæ de seruis, & § sequen. si neuter, non statim, nisi ea res tradatur domino, ut ff. de acquirend. rerum domin. l. res ex mandato, & hoc secundum Barto. Bald. & Ioan. nec placet distinctio H. dicentis aliud in procuratore speciali, aliud in generali: nam confundit eum, ff. de administ. tut. l. si duo. sed est pro eo. ff. de minor. l. aliud, §. si talis, & de procur. l. Pomponius.

1 † alias Adrianæ.

2 † Titulo non præcedente.

3 † Vectilibici, al. Vectulibici. Cont.

4 † Deest in omnibus, ut ostendit Accur.

5 † Viuentio.

* Is Marcellũ æquè iurisconsultum fratrẽ habuit, l. 12. ff. de instruct.

* Liberum hominẽ tabularij vicẽ posse gerere, salua libertate, confirmat.

Liuius 41. vbi censores signatis libellis publicis, clauso tabulario, & dimissis seruis publicis, negarunt, se q. d. quã negocij gesturos, sed ea in actis eos interuenisse, Capitolinus indicat in Gothofred.

6 † alias, ex liberto ingenuo facte.

7 † Corneliano.

8 † deest in omnibus

Bal.

QVi tibi. CASVS. Si hæreditatem mihi vendidisti, & antequam traderes seruum hæredita. manumisisti, an teneat manumissio, quæritur? Dicitur, quod sic, quia ante traditionem erat dominus adhuc. Viu.

a *Præstitit.* vt & ff. de manumis. leg. cum qui. sed actione ex empto tenetur, vt supra. de hæredi. vendit. l. qui tibi. & de actio. emp. l. si ancillam.

SI non. CASVS. Si ancillã meam ad tempus concessi tibi non animo in te proprietatẽ trãsferendi, & eam manumiseris, an teneat manumissio, quæritur? Dicit, quod non, nec mihi præiudicasti, nemo enim. &c. Viu.

b *Si non proprietatem.* Not. vt supra de vsufru. leg. vsufructu, & supra de manumis. testa. l. seruo. & ff. pro donato l. fi. Sed contra, ff. qui & à qui. l. competit, vbi valet manumissio facta ab eo qui postea apparuit seruus. Sed dic, ibi apparuit scilicet ex superuenien te causa, liber tamen erat tempore manumissionis.

SI tradita. CASVS. Si mulier aliqua seruum tibi dederit an eum manumittere possit, uel si de facto manumiserit, teneat manumissio, quæritur? Dicitur, quod non Viuianus.

c *Si tradita.* secus si non tradita, ut supra eo. l. qui tibi.

SI pater. CASVS. Si pater tuus te minore 20. ann. consentiente seruum tuũ manumisit, tibi non præiudicauit, vnde nõ tenuit manumissio. Viui.

d *Minoribus.* secus si esset maior, sic econtra pater per filium, vt inf. communia de ma. l. prima. §. finali. sunt enim vna persona, vt instit. de inutil. stipula. §. ei vero qui. alias non potest quis alium manumittere, ut sup. de manumi. vindi. l. nec mulierem.

e *Viginti annis.* vt inst. titu. 1. l. si minor 20. au. lex Ælia Sentia contradicit, vt insti. q. manu. non pos. hodie autem correctum est per authen. vt in auth. vt spons. larg. collatio. §. circa princ. quia dicitur, quod maior 14. ann. potest facere testamentum, ergo & manumittere.

f *Potuit.* Hoc cum seruus erat minoris, si alterius, licet sit ei obligatus, potest consentire manumissioni, vt ff. de manu. vin. l. si pater. §. si.

Idem A.[1]† Pompeio.

1 † Alias Põpeiano.

LEX III.

QVi tibi hæreditatẽ vendidit, antequam res hæreditarias traderet, dominus earum perseuerauit: & ideo manumittendo libertatem seruo hęreditario præstitit.[a] PP. 6. Cal. August. Agri & Clem. Coss. 231.

Habens precarium vsum non adipiscitur dominium: & ideo rem alienare, vel statum mutare non potest. h. d. notabiliter Bald. Vel sic: Tenens seruum precario, non manumittit. Sal.

Impp. Valerian. & Galie. AA. Zoilo.

LEX IIII.

SI non proprietatem[b] donaueras, sed ministerium ancillæ dederas: libertatem mancipio dando, ea quæ precarium vsum habebat, dominio tuo nihil pręiudicauit. Nemo enim alienum seruũ, quamuis vt proprium manumittat, ad libertatem perducere potest.

Donator post traditionẽ desinit esse dominus, & administrator. h. d. Bald. Vel sic: Donatori post traditionem interdicitur manumis. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maxi. AA. & CC. Marcellinæ.

LEX V.

SI tradita[c] sunt ex donatione mancipia, ius manumittendi donatrix non habuit.

Pater non potest supplere defectum filii, qui in ætate minori reperitur. h. d. notabiliter Bald. vel sic: Filius qui per se non potest manumittere, nec patri potest cõsentire. hoc dicit Sal.

Ijdem AA. & CC.[2]† Milio, & aliis.

2 † Moid.

LEX VI.

SI pater seruum vestrum, licet vobis minoribus[d] viginti annis[e] consentientibus manumisit, ei libertatẽ præstare non potuit.[f]

Decretũ obreptitium non valet, & si princeps fallitur impetrãs punitur: sed si actus gestus tẽporis diuturnitate firmetur, tã ciuilis, quã criminalis pœna suum tãs eua nescit. h. d. Bar. Vel sic: Libertas præstita seruo alieno cũ iudicis, vel principis decreto, nõ præiudicat domino vero, & qui principẽ fefellit, punitur pena hic statuta, et cessant ista, si seruus ille sibi libertatẽ pręscripserit. h. d. Sa.

Imp. Constan. A. ad Bassum

LEX VII.

SI* à non dñis libertas detur mancipio alieno, si quidẽ ab iis iudicib. impetrabitur, quibus dãdi ius est: sine vlla trepidatione pœnæ[g] facilis dissolutio est.

* Ex lib. 4. titu. 9. l. 1. C. Th.

¶ Si vero iubẽtibus[h] nobis, quicquam lege actũ esse doceatur, & non dominus, vt alienum mancipium manumitteretur, petisse[3]† probetur; tunc eodem, qui in conspectu nostro libertatẽ monstrabitur[4]† a non domino cõsecutus, ei protinus, ad cuius proprietatẽ pertinet, restituto, is qui mancipium alienũ fallendo principis conscientiã manumisit, mãcipia duo cogatur domino eius date, eiusdẽ sexus, ætatis, atque artis, cuius constiterit esse manumissum, & alia tria[i] 5† fisco eadem ratione similia.

¶ Quæ mulcta nõ semp imponitur, sed potius cõquiescit, si forte manumissus inferentem sibi qõnẽ status, obiecta legitima præscriptione[k] po-

SI à non dominis. CASVS. Si aliquis seruum alienũ manumiserit, aut in presentia iudicis simplicis, habentis tamẽ ius dãdi libertatem, aut principis. p̃ti no casu reuocabitur libertas, & sine pœna, secundo casu restituto dño suo duo mãcipia eiusdem artis dabit domino, & tria fisco, & hoc in prima, & secunda parte. Si vero 20. an. tacuit, ita q̃ nemo status moueat quæstionem. & ille prædicta præscriptione se tueri possit, à prædicta pœna erit immunis, qui manumisit, & sibi imputet dominus, quod tanto tempore tacuerit & hoc in tertia.

g *Pœna.* nominaliter ponitur. nullam enim patitur pęnam qui manumisit. nam authoritas iudicis excusat, vt ff. de ijs qui no. infa. l. furti, §. 2. Item libertas valet, vt hic innuit. uel uerius nõ valet. ut sup. eo. l. si non proprietatẽ, alij ponunt aduerbialiter. & iõ dicit plenè, quia cũ opponitur præscriptio 20. ann. non est facilis dissolutio libertatis & secundum primum modum potest legi intra & supra.

h *Iubentibus.* idest consentientibus, & authorizantibus.

i *Et alia tria.* sic ergo in qui uuplum & sic est contra insti. de action. §. omnes; sed diuersis præstatur hæc: pœna fisco, & domino serui.

k *Præscriptio.* scilicet 20. ann. ut infra de longi tempo. præscri. quæ pro liber. l. secunda. Et nota q̃ qui præiudicat sibi, per negligentiam in uno: in alio similiter sibi præiudicat. sic ff. vi bono. rapto. l. 3. & de admini. tuto. l. si papillus. & supra ad leg. Falc. authen. sed cũ testator. §. item si hæres q̃dã. arg. contra ff. de alie. iu. mu. causa facta,

3 † Deest C. Th. sed hoc verbo sublato legẽdũ pactio an esset & non dominum.

4 † Deest C. Th. Actio q̃nque datur in quintuplum.

5 † Deest C. Th. sed malè vt credo.

Negligentia nocẽs alicui in vno, nocet ei in alio.

Item si res in princ. Sed ibi alienatio tenuit à principio: hic tenuit manumissio. Item no-simile econtra, quia si duo habeo auxilia, & in vno sum diligens, & sic in eo mihi non præiudico, imò mihi prouidi, quod in alio videor mihi prouidere, vt supra de in officio. testamen. leg. contra maiores. & ff. de condi. cau. da. l. si extraneus.

QVI MANVMITtere non possunt: & ne in fraudem creditorum, &c.

1 † Deest C. Th. & in omnibus?

CErtum.] CASVS. Si in testamento tuo Sticho directam libertatem in creditorũ fraudem, reliquisti non alias reuocabitur, nisi consilium & euentus, scilicet quod re ipsa sint fraudati, sequatur, & hoc in prima. Si vero te ab aliquo hærede instituto, & à te fideicom. relicto præstando Titio, an Titius inter creditores computetur, si tu minus idoneus seruos manumittas, quæritur? Dicitur, quod sic. & hoc in secunda. Viuia.

Libertates in fraudẽ creditorũ concessæ, an sint reuocandæ.

a *In fraudem.* vt insti. qui ma. non poss. §. in fraudem.

b *Sequatur.* Sunt ergo duo necessaria in directis, scilicet consilium & euentus. vt hic. Sed in fideicommissarijs sufficit solus euẽtus, vt hic, & inf. eo. l. fi. & ff. de fideic. li. l. ergo. §. si in fraudem. sic in datis inter viuos, duo exiguntur, ff. quę in fran. cred. l. si quis cum haberet, & insti. qui ma. non poss. §. præualuisse.

*De ea Vide Vlp. in Epito. ti. j.

c *Fideicommissum.* Non quod manumittens reliquerit, sed alius ab eo, vt apparet per l. illam infra de bon. auth. iud. pos. l. in prima, & ff. ad legem. Falc. l. in ratione. §. quod vulgo. Item hoc cum est purum, secus si conditionale, vt ff. qui & a qui. l. qui in fraudem, & ff. de ac. & obli. l. is cui.

SErnos. CASVS. Anietuus ordinarius princip. isvicarij suum manumittere possit, quæritur? Dicitur, quod non.

2 † Nataliano, in alijs & Du.

d *Seruos.* arg. contra ff. qui & a quibus. l. compotit.

ADDITIO. Glo. soluit ibi duob. modis, dic vt in. ca.

fuerit excludere: cum sibi amissi mancipij damna debeat imputare[1] † is, qui in perniciem suam gesta taciturnitate firmauit. PP. Id. Iulij Constantinop. A. 5. & Licinio Cæs. Coss. 323.

TITVLVS XI.

Qui manumittere non possunt: & ne in fraudem creditorum manumittatur.

Fraudis nomine continetur consilium, & euentus. h. d. Bar. Vel sic: vt libertates directæ reuocentur tanquã in fraudem creditorum datæ, duo requiruntur, scilicet fraudis consilium, & euentus: & creditor intelligitur, etiam, cui ex vltima voluntate ad libertatem præstandam debetur. Sal.

Imp. Alex. A. Antiocho.

LEX PRIMA.

CErtũ ius est, non alias directas libertates per legem Aeliam * Sentiam, quæ sunt in fraudem [a] creditorem manumissorum datæ reuocari, nisi & cõsilium fraudis, hoc est animus manumittentis, & euentus dãni suum recipere volentium sequatur.[b] Inter creditores autem etiam eos numerandos esse, quibus fideicommissum [c] debetur, olim placuit. PP. 5. Id. Nouemb. Maci. & 5. & Aelia. Coss. 224.

Seruus etiam per interpositam personam. seruum peculiarem non manumittit. h. d. Salic.

Idem A.[2] † Natalio.

LEX II.

SEruos [d] meos nec per interpositam [e] personã ad libertatem perducere homines peculij sui posse, mandatis principum comprehenditur.

Quod fit in spectaculo, & populi tumultu, pro infecto debet haberi. h. d. Bart. Vel sic: Ad exclamationem populi facta manumissio non tenet. h. d. Sal.

Idem A. Iustinæ.

LEX III.

DIuo Marco auctore amplissimus ordo cẽsuit, ne quis ĩ spectaculo,[f] quod edatur, actorem suum, alienumve [g] seruum manumitteret, & si factum esset, pro infecto haberetur.*

Minor annis viginti non potest tradere seruũ ad manumittendum. hoc dicit Sal. Hodie hoc est correctũ, quãdo manumittit in vltima voluntate. nam sufficit ętas legitima ad testandum, vt in auth. hic posita. Bal.

Idem A. Fęlicissimo.

LEX IIII.

SI minor annis viginti [h] ad libertatem præstandã homines [i] tradidit, senatus consulto, quod gestum est, irritum constituitur.[k]

IN AVTHENT.

¶ Vt sponsa largi. §. & hoc quoque colla. 9. consti. 2.

SEd hodie, ex quo testari possunt, & libertates possũt relinquere,[l] antiqua lege cessante.

Non dicitur fraudatus ille, qui pretium recepit. h. d. Bal. Vel sic: In fraudem fisci non potest libertas præstari, nec dicitur fraudare, vbi pretium fuit solutum redemptori manumittenti. hoc dicit Sal.

e *Non per interpositam.* Non solum per se, sed nec per interpositam personam.

DIuo Marco. CASVS. Dum potestas pulsat ad harengam, & populo congregato, coram populo, quis velis seruum suum scilicet actorem manumittere, vel alterius officij seruum, libertas data non tenet, & hoc senatores censuerunt diuo Marco authore. videtur manifeste talis coactus manumisisse, quod esse non debet, vt ff. qui & a quibus. leg. si priuatus.

f *Spectaculo.* i. sub aspectu populi, vel ad exclamationem populi, quia videt coactus manumittere, vt ff. qui & à quibus, l. si priuatus, & arg. infra de pœnis, l. occisionum.

g *Alienum ve.* i. alium ab actore.

SI minor annis viginti. CASVS. Minor 20. anno. seruum suum ad manu. tradidit, non tenebit manumissio.

h *Si minor annis viginti.* concor. supra ti. 1. l. si pater.

i *Homines.* scilicet vicarios.

k *Constituitur.* vt ff. de mino. l. verum. §. §. quod si minor. & de verb. obl. l. 1. si minor. & de seruis expor. l. 4. Sed contra, ff. de manu vind. l. illud, §. primo. Solu. ibi fuit seruus datus minori hac lege, vt manumittat: hic à minore datus abij. Item contra ff. de manumis. leg. 4. §. nec interest. Sol. ibi fuit lex à minore apposita, vt manumitteretur, sed ab ipso seruo, qui hoc pepigit cum emptore, vt manumittat eum.

*Idem Adriano placuit, nãq; istrogante populo, vt quendam manumittere, per tabellã rhedit, a se id pati non debere vt alienũ seruũ liberaret, vel vt dñm cogeret manumittere. Idque Dio scribit in Adriano. Suetonius refert Accium coactũ fuisse ĩ spectaculo Comedũ manumittere. vide Pet. Fab. apud Cuiac. 2. obs. 22. Goth. Nouell. 22 y. §. & hoc quoq;

SEd hodie. CASVS. ista authen. extenditur tantum ad seruos, qui testamento manumittuntur, & est clara. Viu.

l *Relinquere.* hoc aptatur ad illam solam libertatem, quæ in testamẽto, datur, vt in corpore huius authent. dicitur, & verbum, relinquere, innuit, ut ff. de tab. exhi. l. j. §. fin. ergo nec hodie manumittit minor 20. an. inter viuos, nisi causa cognita, quia nec lex Iustiniani permittit minori 17. an. nisi in testamento, vt insti. qui manumit. non poss. §. fi. & eadem lege.

Si in fraudem.] CASVS. Libertas in fraudem eorum, quæ fisco debentur, data, non valet. Si vero debitori fiscali aliquis pecuniam pro seruo subministrauit: & sic manumissus est: non reuocabitur libertas: cum nihil de bonis debitoris per hoc fuit diminutum.

a *Non valet.* vt ff. de iure fis. l. in fraudem §. a debitore nisi præscriptione decem annorum defendatur: vt ff. qui & a quib. l. si cum fideicommiss. §. Aristo.

q *Patrem.*] vt cum esset seruus, & pater tuus erat, scilicet naturalis.

c *Emptori.*] supposito a te, qui emerat a fisci debitore.

d *Defuisse.*] cu pretium succedat loco rei: vt ff. de peti. hæred. l. si rem.

Nec fideicommissariam. CASVS. Libertatem seruo testatoris relictam dãdam a pupillo: an tut. pup. præstare possit, quæritur? Dr. q non. Vnde si seruum, quem pupillus rogatus erat certo tempore ætatis suę manumittere, nõ ipse, sed eius tutor manumisit: manebit in seruitute, nec erit liber: alij modi casum ponendi sunt, sicut dicitur in gl. [illegible]

e *Præstare.*] nisi infans sit, tunc enim sufficit solus tutor, sicut in hæreditate: vt sup. de iure deli. l. potuit. & l. si infanti. & hoc in seruis testatoris. si aūt essent pupilli, nõ opus foret an esset inquisitione, & sufficeret auctoritas tutoris, ut sup. qũ decre. opus non est. l. fi. & l. j. Vel dic secundo, q non põtest tutor manumittere ãn certã ętatē, q̃ statuerat testator, nam postea posset solus tutor, arg. ff. de manu. l. 4. §. nihil autem. & de mino. l. verum. §. item quæri. Vel tertio dic, q hic est casus, qui est ff. de manu. l. seruus furiosi. Sed arg. contra de fideicom. lib. ex causa.

Si debitor.] CASVS. Si ex administratione tutelæ, vel curæ adulto, vel pupillo factus sis debitor in 10. & te nõ existente soluendo fideicomm. libertatem, non fraudis consilio Sticho reliquerit: cum in fidei libertatibus solus euentus damni sufficiat: licet fraudis consilium non intercessit, non valet legatum.

f *Inspici tantum.*] vt ff. de regu. iur. l. fraudis. Sed cur est secus in directis, vt sup. eo. l. i. Respon. directę æquiparantur illis, quæ dantur inter viuos: at illæ exigunt hæc duo, vt insti. qui ma. non pos. §. in fraudem.

Margin notes:

* Venditori legunt Greci, teste Cuiac. hic. Sic sẽ etiã in hac lege mutari etiã nihil posse, vt sit sensus: licere fisci debitori emere mancipiũ ut manumittat. l. 4. ff. de iussu. A. lias interpretationes vide apud Cuiac. hic Gothof.

1 † Olimp. al. Olympiæ.

* Quid si voluntate pupilli manumisit? Cuiac. 14. obs. 37. putat recte manumissum.

Idem A. Prisco.

LEX V.

SI in fraudem eorum, quæ fisco debebantur, probari potest libertas data, non valet.[a]

¶ Sed si pecuniam is, quẽ patrem[b] tuum appellas,* emptori[c] dedit, & ab eo redemptus, ad libertatem perductus est: nihil videtur bonis defuisse[d] eius, qui fisci debitor dicitur.

Solus tutor non præstat libertatem a pupillo debitam. Salic.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. 1† Olympio.

LEX VI.

NEc fideicommissariam libertatẽ a pupilla sua seruis debitam tutorẽ posse præstare,[e] certi iuris est. vnde si hos, quos tu rogata fueras manumittere tempore certo ætatis tuæ ad libertatem non perduxisti, sed tutor manumisit, remanserunt in seruitute.*

In fideicommissarijs libertatibus fraus consideratur ex euentu tantum, h. d. Sal. Et collige hic, quod fauorabilius est directum, quam obliquum: quod tene menti secundum Bald.

Ijdem AA. & CC. Zotico.

LEX VII.

SI debitor ex administratione curę dominus tuus non soluendo constitutus, fideicõmissariam tibi reliquit libertatem, cum in fideicommissarijs libertatibus euentum inspici tantum[f] obtinuerit, nihil eius voluntas tibi prodesse potest.

TITVLVS XII.

Qui non possunt ad libertatem peruenire.

Serui damnati ad perpetua vincula, non possunt ad libertatem perduci, nec dãnati ad tempus, durante tẽpore pœnę: sed finito sic: & libertas medio tempore eis relicta, tunc eis prodest. hoc dicit. Salic.

Impp. Seuerus & Antoninus 2† AA. Torquato.

LEX PRIMA.

CVm diuus * Claudius pater meus constituerit, a præsidibus prouinciarum, vel qui coercendorum maleficiorum potestatem habent in perpetua vincula damnatos ad libertatem perduci non posse: ij, qui[g] intra tempora pœnę liberi, & hęredes esse iussi sunt, aut legatum fideicõmissumve acceperunt; neq. libertatem[h] adipisci, neque quicquam eorum, quæ 3† de his data sunt, capere possũt.[i] ¶ Quod si pęnę tẽpus compleuerint, iam omni vinculo exoluti, & quasi ad pristinam, vel simplicem[k] seruitutis conditionem 4† redacti, & libertatem, & si qua testamentis dominorum illo[l] tempore defunctorum acceperunt, sine vlla quæstione pænę præteritæ consequantur.[m]

Probibitus in pœnam a testatore manumitti, non potest etiam per emptorem ad libertatem perduci. probibitus vero propter aliquod ministerium familiare, officij necessitate cessante, non probibetur venire, & manumitti. h. d. Sal.

Impp. Valer. & Galie. AA. Theodoro.

LEX II.

IS quidem, qui 5† in testamento vetitus est manu-

Is quidem.] CASVS. Si testator in testamento suo vetuerit seruum suum manumitti: an ad libertatem perue-

Vel directæ competũt statim, adita hæreditate nullo hæredis beneficio: fideicommissarias ipse præstat: at nil vltra vires hæreditatis præstare tenetur, vt sup. ad l. Falc. l. successores. & ff. ad Treb. l. j. §. pen.

QVI NON POSsunt, &c.

Dixi supra, quõ manumissio impeditur ex persona manumittentis: nunc quõ ex persona manumissi.

Cum diuus.] CASVS. Si seruus ob delictum cõdemnatus fuerit, vt in perpetuis sit vinculis, an si ei libertas fuerit relicta, vel hæreditas possit illud capere, quæritur? Dr. q non. Vel dic, q debeat esse in vinculis vsq; ad annũ: si medio tẽpore fuerit ei relicta, &c. Si vero tempus pœnæ iam effluxerat, & postea aliquid ei relictum est: sine vlla quæstione pœnæ præteritæ, quæ ei relicta sunt, consequetur. & hoc in secunda. Viu.

g *Ij, qui.*] subaudi a simili. ij qui, &c. & sic mutat casum.

h *Neque libertatem.* vt & ff. de manumiss. l. seruus hac lege. & & a qui. l. ille. §. fi.

i *Possunt.*] nisi causa victus legetur: vt ff. de ijs quæ pro nõ scrip. hab. l. si in metallum. & de ali. le. ga. l. seruos.

k *Simplicem.*] nam prius dupliciter erant serui, cũ essent in vinculis. Dic ergo simplicem ad differentiam geminę seruitutis.

l *Illo.*] Quo erant capaces. & sic cõtra ff. de leg. 3. l. cum filius. §. seruus. So. hic eo tpe, quo iam sunt capaces, vel secundũ Pla. illa secundum ista pro prima. ff. cõmunia. præ. l. fi. in fin. m *Consequantur.*] vt ff. de pœnis l. fratres.

2 † Alias simpliciter Antoninus alias nullus adscribitur.

* Deest in meliorib. lib. Claudius: vt qui cẽtum annis senior non fuerit horum Imper. Cont.

3 † Deest in omnib.

4 † Retracti.

5 † Deest in omnib.

 nire

nire possit, queritur? Distinguitur: aut voluit eum manumittere, quia voluit eum in ministerio hæredis persistere: aut in modum pœnæ, quasi male meritum vetuit manumitti. primo casu, mortuo hærede ad libertatem potest peruenire. secundo casu non, nec si hæres in emptorem aliquem alienauit. Viuian.

offe. l. j. & ff. ad Sylla. l. 3. §. vtrum, & de iure pa. l. pen. Et no. quod est orcinus. vt ff. qui sine ma. ad lib. perue. l. qui ob necē. Sed alia ff. de bo. lib. si necem. dicit, quod nullius. Sed dic. s. nullius viuentis, & non puto hic reddi pretium à fisco, cū dñi negotium gesserit. aliud in casu inf. l. proxi.

mitti ad libertatem non potest [a] peruenire: sed in proposito interest, vtrumne eos, quos cū filio educatos esse testator expressit, propter familiare ministeriū, & vsum filiorum necessarium, & venire & manumitti [1]† vetuerit, an quasi male meritis penā irrogauerit. [b] Nā priore casu, morte eius, qui consulebatur, obsequij necessitate finita, libertas [c] pōt peruenire, posteriore [2]† autem casu, id quod pœnæ causa in seruos statutum est, necesse est vires suas obtinere, quando [d] diuis parentibus meis placuerit huiusmodi testamentorum [3]† leges perpetuā seruitutem male meritis seruis irrogare, vt nec per suppositum emptorem ad libertatem perduci possint. [e]

TITVLVS XIII.

Quibus ex causis serui pro præmio libertatem accipiunt.

Seruus, qui vindicauit necem domini, pro præmio consequitur libertatem, sententia contra occisores lata, & non ante. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximi. AA. [4]† Firmino.

LEX PRIMA.

QVoniam [5]† religiosa [f] solicitudo ad augendam [g] prouocandamque [h] fidei obseruationem iuris præmio affici debet, si ad vlciscendum [6]† necem domini incorruptis probationibus ac strenuo nisu constiteris, libertatem, quam ijs, qui dominorum cædē vindicāt iam pridem senatuscōsultis, & statutis principū præstari sancitum est, etiam tu pro tam ingentib. meritis nō ex ipso [i] facto, sed adstione, & sententia præsidis reportabis. D. 8. Id. Decemb. Diocl. & Maxim. Coss.

Seruus alienus, qui defert falsatorē monetæ, libertatē cōsequitur, & domino fiscus dat pretium serui. h. d. Bald. Vel sic. Deferens falsatorem monetæ, in præmium consequitur libertatem. h. d. Sal.

Imper. Constantinus A. ad Ianuarium.

LEX II.

SErui, * qui monetarios adulterinam monetā clandestinis sceleribus exercentes, in publicum detulerint, ciuitate Romana donentur, & eorum domini prætium à fisco percipiant. [k] D. 12. Cal. Decemb. Romæ. Crisp. 2. & Constan. CC. Coss. 321.

Collige ex hac lege, quod de raptu virginis potest transigi, tamen maleficium non remanet impunitum. Bald. Vel sic. Raptus virginis crimen detegens, consequitur libertatem. h. d. Sal.

Idem A. ad populum.

LEX III.

SI quis * seruus raptus [l] virginis facinus dissimulatione præteritum, aut pactione transmissum, [m] detulerit in publicum, [7]† libertate donetur. [n] D Prid. Calen. April. Aquileio 6. & Constantino Coss.

Desertor militiæ potest a quolibet accusari, & ex hoc seruus consequitur libertatem. h. d. Bal.

Imppp. Gratia. Valent. & The. AAA. ad Syagriū PP.

LEX IIII.

SI desertorē militię seruus prodiderit, [o] libertate donetur. [p] * Dat. Calen. Apri.

a *Non potest.*] vt & sup. de testa. manu. l. contra voluntatem. & ff. de manumissis, l. seruus hac lege. & infra. de vsucap. pro em pt. l. 3. & infra de re. ali. non alie. l. fin.

b *Irrogauerit.*] quid si est dubium? Rñ. forte non præsumā pœnam esse fauore libertatis.

c *Libertas potest.*] impossibile est.

d *Quando.*] i. quia.

e *Possint.*] nisi in casu puta si vindicauit mortē testatoris, vt ff. ad Syll. l. si quis in graui. §. vtrum. Item & quando propter pactionem, vt ff. de manu. l. seruus hac lege. Accur.

QVIBVS EX CAVSIS serui pro præmio libertatem accipiunt.

Dixi quando pp delictum non manumittuntur, nunc econtra, quando propter merita libertatem consequuntur.

QVoniam.] CASVS. Si seruus mortem domini in publicum detulit, & strenuus in accusando extiterit aduersarium conuincēdo, an ob hoc liber effici mereatur queritur? Dicitur, quod sic, non ipso facto, idest, ipso iure, sed ex præsidis sententia, vel non, eo ipso quod prosilijt ad accusationem, sed cō uicto aduersario. Accursius.

f *Spontanea religiosa.*] quia ad superiora etiam habent respectum.

g *Ad augendam.*] in his seruis, qui habent eam.

h *Prouocandamque.*] in his vel in eis, qui non habent eam, sic & sup. de bonis, quæ lib. l. 2.

i *Ipso.*] i. non ipso iure. Vel dic, non eo ipso, quod prosilijt ad accusationem, sed demum conuicto aduersario, vt hic, & supra de preci. imper.

SErui. CASVS. Si seruus cadentem adulterinam monetam in publicum detulerit, ad libertatē perueniet, soluto a fisco pretio serui domino. Vi.

k *Percipiant.*] Sed an idem vbicunque serui pro pręmi. accipiunt libertatem à lege? Videtur, quod non, vt ff. ad legem Falc. l. æris. sed illa magis inuenit contrarium. Acc.

SI quis.] CASVS. Si aliquis virginē rapuit, & ita potuit accusari crimine capitali, & amici virginis cum raptore, vel sub dissimulatione pertransierint, si seruus tales in publicū detulerit, ad libertatem perueniet. Viui.

l *Raptus.*] Genitiui casus.

m *Transmissum.*] ex eo, quod dicit transmissum, præsumit Io. q licear transigi. q. d. finitur quantum ad transigentem, vt ff. ad leg. Iul. de vi. pu. l. qui cœtu. §. qui vacantem. Est tamē argumen. contra infra de rap. virg. §. fi. Item contra supra de transf. l. transigere. Solut. vt ibi.

ADDITIO. Tu dicas cum Bart. in dicta l. transigere sup. de transact. in secunda colum. versic. his expeditis venio, &c. quod super raptu pacisci aut transigi licet, quia dicta lege transigere solū adulteriū excipit. de quo dicas latius, vt ibi per eum.

n *Donetur.*] pretio a fisco soluendo, vt su. l. proxima, alij habent aliter leges trāspositas...

SI desertorem.] CASVS. Si seruus desertorem militiæ in publicum detulerit, an pro præmio mereatur libertatē, quęritur? Rñ. quod sic.

o *Prodiderit.*] i. manifestauerit.

p *Donetur.*] Et dic dicit Ioan. dandū pretium à fisco, nam & hic consulit fisco.

1† Noluit in omnib.

2† Desunt in omnib.

3† Testatorum.

4† Firmæ. al. Firmina.

5† Quando.

6† Cædem in omnib.

* Ex lib. 9. titu. 21. l. 2. C. Th.

* Ex lib. 9. tit. 24. l. 1. C. Th.

7† Latinitate C. T. sed q a hoc genus libertatis sublatū à Iustini. fuit, cōpositores pro Latinitate posuerunt libertate.

* Hęc subscriptio aptata est legi præcedenti & recte non. n. potuerunt Cōstātini, & Cōstantius Cōsulatū gerere sub imperio Gratia. Valen. & Th. qui multis annis post Constantini, & Constātij mortē, imperauerūt. Iō in plerib. li. deest tota subscriptio. Dua. aūt sic habet. Id. Iul. Roma.

DE INGENVIS MANVMISSIS.

De seruorum manumissione dictum est, sed quia ingenui homines de facto quandoque manumittuntur, ponit quid iuris sit de ingenuis manumissis.

A qui. Constan. A. 6. & Constan. C. Cos.

TITVLVS XIIII.

De ingenuis manumissis.

Ingenuus testamento manumissus non efficitur libertinus, & tamen tenetur manumittenti restituere quicquid de eius domo, vel eius contemplatione meruit. Bal. vel sic. Si manumissus dicat se ingenuum, & obtineat in competenti iudicio, tenetur restituere tam habita à manumissore, quam eius occasione. Sal.

Imp. Alex. A. Phileto.

LEX PRIMA.

SI ingenuum te ex testamento manumissum esse dicas: apud suos iudices [a] causam agere debes, [b] si tamen iustum contradictorem habes, id est, eum, qui se patronum tuum esse dicit, [1] † memor [c] Senatū censuisse, vt qui post manumissioné [d] originem [e] repetierint: ea, quæ de domo [f] manumissoris habent, ibi relinquant. In qua causa etiam legata, vt liberto data esse, iuris prudentibus placuit.

Obsequia seruitutis non faciunt ingenuum seruum. Salic.

Imp Gordianus Pōpeię.

LEX II.

INgenuam natam, neque nutrimentorū sumptus, [g] neque seruitutis obsequiū [h] faciunt ancillam, [i] neq; manumissio [k] libertinā. [2] † PP. Idus Mar. Sabino & Venusto Coss.

Natus ex ingenua, lite pendente est ingenuus. Vel sic. Vitium litigiosi non officit libertati. Bar. Vel sic. Si manumissa est postea ex antiqua causa pronunciata ingenua, liberi ante nati probantur ingenui h. d. Sal.

Imp. Philippus A. Felicissimo:

LEX III.

SI auiam tuam vti ancillā manumissam, postea ingenuā esse solenniter [l] cōstiterit, statumque eius iustæ sententiæ tuetur auctoritas: filios eius, quamuis ante sententiam [3] † iam susceptos, ingenuam libertatem non immerito flagitare, si cum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres. [m]

In hostilitate inter duas ciuitates consistente captus, non efficitur seruus. h. d. secundum lect. secundam.

Imp. Diocletia. & Maxim. AA. & CC. Agrippæ.

LEX IIII.

CVm cognatum tuū ingenuum, [n] 4 † natum ex Palmirenæ [o] factionis, [p] dominatione redemptum, vel ut captiuū distractū esse dicas, præses prouinciæ ingenuitati suæ reddi eum efficiet.

Diffamanti alienum statū, terminus assignatur ad proponendum, & probandum de iure suo. quo nō probante, imponitur ei silentiū, ne vlterius infamet, vel inquietet, qui si non paret sententiæ, mulcta afficitur. B. Vel sic. Contra diffamantē aliquem de seruitute, potest iudex ad instantiam diffamātis tempus illi præfigere, intra quod debeat agere, aliàs vltra tempus non audietur. Sal.

SI ingenuum. CASVS. Si liberum hominem, quem credebas seruum tuum esse in testō tuo manumiseris, & ille in ingenuitatem proclamauerit, an bona, quæ occasione manumissionis acquisierit in domo manumissoris apud hæredem relinquere debeat, quæritur? Dicitur, quod sic. Idem est si ei tāquā liberto aliquid fuerit legatum. Vinianus.

a *Iudices*. s. præsides prouinciarum, vt s. de peda. iudi. l. 2.

b *Agere debes*. Actione in re præiudiciali. vt instit. de act. §. præiudiciales.

c *Memor*. s. tu.

d *Manumissionem*. scilicet de facto.

e *Originem*. i. ingenuitatem.

f *Domo*. & etiam post manumissioné quæsita ex re manumissoris, non aliàs, vt ff. de liber. causa. l. de bonis, §. fi. & facit ad hanc l. sup. de dona. ante nupt. lege ca. & de testam. l. neque professio. & insti tu. de leg. §. longè, & ff. si liber. inge. esse dica. l. 3. & infra ad leg. Iuliam. de adult. l. cum, in fin. & ff. de libera. causa. l. si debitori. & ff. de condict. & inde l. seruo manumisso.

INgenuam. CASVS. Si ingenua, vt ancilla nutriatur, vel obsequiū quod consueuit ancilla præstare, præstitit, an ob hoc, quod velut ancilla nutriatur, vel obsequium quod cōsueuit ancilla præstare, præstitit, ancilla dicenda sit, quæritur? Dicitur, quod non, nec de facto manumittatur, libertinæ conditionis efficitur.

a *Sumptus*. vt inf. de infan. expo. l. 1.

h *Obsequium*. de inf. de lib. cau. l liberos. & fu. & ser. recip. l. fi.

i *Ancillam*. Et si per mille annos stetit vt ancilla, si tñ parata sit probare contrarium, vt infra de longi. tempore. præscrip. quæ pro li. l. fi. alioquin præsumam eā ancillam. si per 30. annos sic fuit.

k *Manumissio*. s. de facto, ut instit. de inge. §. fi.

SI auiam. CASVS. Si ingenuam, vt ancillam possedisti, & manumisisti, an ea ingenuitatem prouocante, & obtinente, filij post manumissionem, & ante sententiam procreati, ingenui dici debeant, quæritur? Dicitur, quod sic, & ne pos mulieris hanc consultationem faciens, si peritiores consuluisset. quod tales essent ingenui. facile cognouisset. Viu.

l *Solēniter*. per sententiam.

m *Cognosceres*. nam sententia ingenuitatis præiudicat inter omnes, ut ff. de libe. causa. l. diui. §. 1. & ff. de sta. hom. l. ingenuum. Sed contra huic l. inf. de li. cau. l. fi. Solu. ibi nō erat causa liberalis, sed de dominio inter duos. vel hic erat libertatis causa, ibi ingenuitatis. Item argu. contra infra res inter alios ac. imo hic, quia ex ingenua nascitur non ex sententia matris, & sic non obstat inf. de libera. causa. l. fin.

CVm cognatum. CASVS. Si ciuitate habente bellum cū ciuitate alia ingenuus aliquis captus fuerit, & distractus, an seruus dicendus sit, quæritur? Dicit quod non, quia tales non dicūtur hostes, ut ff. de capti. l. hostes. Vel dic, q a Palmyrena ciuitas bellum faciebat cū populo Romano, & captus erat liber homo & distractus, cū quodā iure postliminij dicatur reuersus, cū præses prouinciæ reddet ingenuitati, nec seruus esse dicitur. Viuia.

n *Ingenuum*. i. natiuitate.

o *Palmirena*. ciuitas est Palmyrena, quæ est in prouincia Phœniciæ prope Barbaricas gentes, vt ff. de censi. l. j. & faciebant bellum cum populo Romano, & tunc cœperunt eum denique vendiderūt, & sic iure quodam postliminij dicitur reuersus, ut ff. de captiui. l. secunda, & l. fi. Vel verius faciebat bellum cum alia ciuitate, & sic iure non fuit factus seruus, cum non dicantur hostes, vt ff. de capti. l. hostes.

p *Factionis*. i. discordiæ. in mala enim parte ponitur.

1 † Memineris.

2 † Du. PP. 5. Id. Maij Sabino 2. & Venust. Coss.

Snia ingenuitatis pjudicat inter omnes.

3 † Deest in omnibus.

4 † Pactum in manuscrip. & ita emendat Cuiac. 20. obs. 22.

* Palmyrenæ motę. s. sub Galieno ab Odenato Palmyrenorū rege Prebet. Pollio seu vt Sextus Rufus ait, Decurione, & Zenobia eius vxore, quæ deuicit Aurelianus Gothof. Palmyrena.

DIffamari. CASVS. Primo ponit regulam, deinde exemplum ad regulam, quæ talis est: status ingenuorum errore, vel malignitate alicuius diffamari non debet. Exemplum tale est, Titius persæpius imposuit Seio, quòd erat seruus: Seius præsidem, & eius successorem sæpius interpellauit, vt Titium citaret & probaret Seiũ seruum esse, vel desisteret. Seij allegationib. auditis pronunciauit ne Seius à Titio super statu suo de cætero inquietaretur. si igitur adhuc perseuerat i iniuria, debet Titiũ temperare. Vi.

a *Periniquum*. idest valde iniquum.

b *Alterum*. successorem.

c *Defensionibus*. idest, iuribus.

d *Sententiam*. definitiuam, lite primo coram se contestata, vt argu. ff. de lib. cau. l. diui. §. j secundum. al. Vel dic, quod præses statuerat certum tempus, intra quod inciperet agere, quod potest, denegando sibi postea iurisdictionem, vt inf. de remissi. pig. l. si eo. & sup. de vi. pu. l. fin. & ff. de cur. bo. dan. l. j. §. quæritur. & ff. quibus ex cau. maio. l. sed & si per prætorem, §. sed & si cum decreto, & ff. de opt. leg. l. mancipiorum, & l. si optio. fin. & infra ad legem Iuliam de adult. ob commiss. & ff. de bo. authori. iu. pos. l. j. & 2. & de Carb. edi. l. 3. §. duo. & etiam pœnalem potest indicere mulctam, vt ff. si quis ius dicen. non obtem. l. 1. in prin. Item contra. sup. vt nemo inuit. sed hic speciale. Et sunt hæc omnia argumenta pro scholari, qui vult recedere, & Bononienses differunt eum conuenire in recessu.

e *Inquietudinem*. nã admittitur, cum de eo cognitioni contumaciter, vt ff. de re iud. l. contumaciter, & inf. de adser. toll. l. 1. in fine.

1† Confideret.

Iudex pôt terminum præfigere ad agẽdũ.

2† Aduersa.

*Vi. Myn. Li. 5. ob. sect. 58.

3† Deest in omni. & sic interpunitur, habuisse in ministeriũ, licet &c.

4† Præcedẽte.

5† Dat.

Ijdẽ AA. & CC. Crescenti.

LEX V.

DIffamari statũ ingenuorũ, seu errore, seu malignitate quorundã periniquum[a] est: præsertim cum affirmes diu præsidẽ vnum, atque alterum[b] interpellatũ à te vocitasse diuersam partẽ, vt contradictionẽ faceret, si defensionib.[c] suis[1]† confideret. vnde cõstat merito rectorẽ prouinciæ cõmotũ allegationib. tuis sñiam[d] dedisse, ne de cætero inquietudinẽ[e] sustineres. Si igĩt adhuc[2]† diuersa pars perseuerat in eadem obstinatione, aditus præses prouinciæ ab iniuria temperari præcipiet.* Dat. prid. No.

Famulatus liberi hominis Et per tẽpus longum, non facit eum seruum. h.d. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Dionysio.

LEX VI.

SCientis conditionem liberũ non posse fieri seruum, euidentissimi iuris est. ¶Cũ igitur[f] proponas patrẽ pupillorũ, quorũ, precib. fecisti mentionẽ, velut liberũ te penes se habuisse[3]† in ministerium, licet in actu longi temporis, non[4]† præcedẽte vero titulo, quo dominia quæri solent,[g] mutare tuam conditionẽ minime potuit. S. 7.[5]† Cal. Maij. AA. Coss.

Nõ renunciatio causę, sed naturalium veritas probat quẽ ingenuum. h.d. Sa.

Ijdẽ AA. & CC. Matronę.

LEX VII.

SIte, & filios tuos ĩgenuos esse constat, natalium veritas vos tuetur, nam qui serui tutis numerat quæstionem, apud acta causæ renunciãdo ad ingenuitatis probationẽ nec nocere quicquã, nec prodesse potest.[h]

Serui, vel libertini ex pacto nõ efficiũtur ingenui. h.d. S.

Ijdem AA. & CC. Callimorpho.

LEX VIII.

INgenui nascũtur,[i] libertini manumissione tantũ constituũtur.[k] pactũ aũt nec seruis,[l] nec libertinis ingenuitatem assignat: nec ijs,[m] qui transactioni[n] non consenserunt,[o] quicquã[6]† præiudicare potest.

Ex libertina matre natus est ingenuus: nec ei reuerso obest, quod in captiuitate hostium fuit. Sal.

Ijdem AA. & CC.[7]† Potamoni.

LEX IX.

A Libertina[8]† matre procreatã,[9]† ingenuã nasci natalibus, euidẽtis, ac manifesti iuris est.[p] cum igitur te matre libertina editã, deinde ab hostib. captã, postliminio reuersam proponas, & nunc tibi seruitutis moueri quæstionẽ: consequẽs est[10]† adiri præsidem prouinciæ, qui de cã liberali cognoscet, iure laturus sñiam, sciens neque huiusmodi matris conditionem, neque captiuitatẽ reuersis de statu pristino quicquam posse detrahere.

Nomina sunt inuenta ad recognoscendum, non ad faciendum quem seruum, vel ingenuum. h.d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Athenodoræ.

AD recognoscẽdos[q] singulos nomina cõparata

f *Cum igitur*. hic habes, quod absque lite contestata fuit hic lata definitiua sententia. Sed dic, quod statutus fuit terminis maximè in casu, qui sequitur, aliàs contra quandoque. vt ff. de libera. cau. l. liberis, §. si quis sciens. sed certe ibi non fit seruus scientis.

g *Quæri solent*. vt ff. de libera. cau. l. si vsusfructus. in prin. & §. 1. & facit sup. de seruis, reip. ma. l. fi. Accur.

SIte. CASVS. Si alicui status quæstionem mouisti, & renunciasti coram actis, an alij præiudicet volenti ei status mouere quæstionem quæritur? Dicitur, quod non sufficit ad probationem ingenuitatis, quod aliquando motæ liti renunciasti. Viuia.

h *Nec prodesse potest*. vt arg. ff. de lib. cau. l. diui fratres.

i INgenui. Nascuntur vt & institu. de ingenuis, in princip.

k *Constituuntur*. vt & institu. de lib. in prin. Item & per sententiam. vt ff. de statu. ho. l. ingenuum.

l *Nec seruis*. vt seruus, vel libertus fit ingenuus. vt infra de collusi. detegen. l. 2. & de libe. causa. l. parentes. & l. post certi. ius autẽ patronatus bene remittit, vt sup. de bo. lib. & de iure patronatus, l. fi. Item beneficio principis libertus fit ingenuus. vt ff. de natali. re. l. quæris.

m *Nec ijs*. s. patronis vel dominis.

n *Transactioni*. dedit enim aliquid seruus, vel libertus domino, vel patrono, vt fieret ingenuus, hoc quidem non nocet consentientibus.

o *Consenserunt*. idem si cõsentiẽt, vt hodie ingenui, vt prædixit.

A *Libertina matre*. CASVS. An natus ex libertina fit ingenuus, quæritur? Dicitur quod sic. Vnde si talis ab hostib. captus fuerit, vel ex libertina natus, sibi non præiudicatur, quo minus sit ingenuus. Viu.

p *Iuris est*. ut inst. de ingen. in prin. & sup. de ope. liber. antede.

A D *recognoscendos*. CASVS. In leg. plerumque hoc nomen, Stichus, ponitur pro nomine serui. si aliquis ingenuo hoc nomen imposuit ad celandam ingenuitatem, nunquid ob hoc mutatur eius cõditio? Dicitur quod non. Viuia.

q *Ad recognoscendos*. vt institut. de leg. §. si quis in nomine.

6† Præiudicare.

7† al. Pacatus. al. Pacatiæ.

8† al. incipit Libertina, vt apud Du.

9† Ingenuis, in oĩbus.

10† Adire.

1† Ingenuos, al. ingenui.

2† Nocet.

SI vestram.] CASVS. ingenuum tanquam seruū poss. nullo præcedente titulo, vel eius operas in 10. vel 20. annos liber conduxisti, nō ob hoc ingenuitati eius præiudicatur, & vt sibi conuentionis fides adimpleatur, agere poterit.

a *Si vestram.*] id est vestri, possidebatur enim vi serui.

3† Maximo, & Damio al. Maxi. Edanio

b *Titulus.*] ex quo liberi constituuntur serui, vt ff. de liber. cau. si vsusfructus, & facit sup. eo. l. scietis. & eo. tit. a libertina.

c *Prohibemini.*] s. ad mercedem, i. vt soluatur vobis merces.

4† Placitas.

AD mutandum.] CASVS. Ingenua vendita, & exportata tanquam ancilla, nunquid libertatem, & ingenuitatem amittat? Dicitur quod non, sed nati post, maneant liberi. Viu.

d *Promouet.*] vt & infra ad legem Fla. de pla. l. abducti. & facit su. e. à libertina.

INgenuum.] CASVS. Si de possessione libertinitatis in ingenuitatem prouocasti, nec probasti, an libertus sis, quæritur? *Dicitur*, quod sic.

e *Libertinitatem.*] Quam habebat, q. videbatur si amiserit: quia cum asseruit se ingenuum, videtur negasse tacitè se non esse libertū: forte nec patietur pœnam: licet secus sit, cum dicit se suis nummis emptum, vt ff. de manumiss. l. si quis dicat. Item no. hic arg. quod q. primo asserebat rē aliquam de suo allodio esse, postea pōt asserere se in feudū habere. sic & sup. si seruus expor. ve. l. moueor. & ff. de exce. rei iu. l. si mater. §. si quis autem, sed argu. contra inf. qui po. in pig. hab. auth. item possessor. & ff. de iure au. an. l. 2. & su p. de furtis. l. 1.

5† 3. Cal. al. vt Dua. 3. 3. & nihil præterea.

6† Menandro.

Allodij sui esse rē primo asserens, an possit postea adijcere se in feudum habere.

7† Admittit libertatem.

STatui.] CASVS. Si ingenuam tanquam ancillam nomine sponsaliorum sponsæ tuæ dedisti: non ob hoc, vt ancilla publico consensu, ob celandos natales [1] † ingenuis si mutentur, minime [2] † nocet, natosq; (licet in ministerio seruitutis) liberæ cōditionis non seruos possessio, sed status ingenuos edi perficit.

Locutio operarum nec facit, nec probat quem seruum. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. [3]† Mamæ.

LEX XI.

SI vestram [a] possessionem nullus præcessit titulus, [b] sed ingenui cōstituti operas mercede [4]† placita locastis: nec statui vestro quicquam derogatum est, nec ad conuentionis implendam fidem solenniter agere prohibemini. [c] S. Non. Mar. CC. Coss.

Plagio adducta ingenuitatem non perdit. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Quietæ.

LEX XII.

AD mutandū liberę statum, commissum plagij nihil promouet, [d] sed abductam natales quibus data est, post hunc etiam casum obtinere conueni. S. [5]† Calend. Decemb AA. Coss.

Absolutoria lata, quia non probatū, non propterea præsumitur, quod reus asserebat esse verum. Item succumbēs in causa ingenuitatis, nō pręiudicat sibi in causa libertinitatis, quum illam postea mouere possit. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. [6]† Melandro.

LEX XIII.

INgenuum quis se contendendo, nec probādo, non [7]† amittit libertinitatem. [e] S. 7. Id. Decemb.

Etiam per titulum fauorabilem status non admittitur. h. d. Bal. Vel sic: Ignoranter desponsata, ut ancilla suę ingenuitati non præiudicat. h. d. secus si scienter. Sal.

Ijdem AA. & CC. Aristoteli.

LEX XIIII.

STatui, [8]† ingenuæ ex eo solo, quod velut ancilla sponsaliorum nomine data proponitur, [f] præiudicari nulla ratione potest. Scri. 7. Calend. Ianuar.

TITVLVS XV.

Communia de manumissionibus.

Si proprietarius, & vsufructuarius simul libertatē seruo imponant, pleno iure liber efficitur: at vbi solus proprietarius hoc fecerit, ipsius libertus erit, & quasi seruus apud vsufructuariū permanebit: & interim aliunde quæsita quam ex opera sua, & re fructuarij, sibi quærit, & ea ad legitimum eius successorem transmittit. Vbi vero solus fructuarius manumittit, si contemplatione serui, tunc quamdiu vsusfructus durasset, proprietario seruire non tenetur, sed postea sic, & interim extra operas quæsita, domino quærit. h. d. vsque ad §. illud quoque. Sal.

Imper. Iustinianus A. Iuliano PP.

LEX PRIMA.

SAncimus, si proprietarius seruo, cuius vsusfructus ad alium pertinebat, libertatem imposuerit, non secundum antiquam obseruationem, [9]† & libertate carere, & eum sine domino esse intelligi, sed nec inueniri personam, cui res ad se venientes acquirat. Sed si tam proprietarius, quam vsufructuarius libertatem ei consentientes imposuerint, pleno iure liberum eū effici, & si quid postea sibi acquisierit, hoc in bonis suis habere. ¶ Sin autē proprietarius solus libertatē [10]† imposuerit, vsufructuario minimè cōsentiente, si quidem ille, qui libertatem à proprietario ac-

cilla fiat, ei præiudicare potuisti. Viui.

f *Proponitur.*] Ea inuita, vel ignorante, vt inf. de lib. cau l. ministerium. & sup. eo, si vestram, alias facit sibi præiudicium, ut arg. ff. de libe. cau. l. si vsusfructus. in prin. §. j.

8† Status, in omnib.

COMMVNIA de manumissionibus.

Exposuimus in superioribus singularia de manumissionibus, nunc audiamus cōia. Azo.

SAncimus.] CASVS. Primo refert antiquitatem quandam. s. q. olim si aliquis in seruo habebat vsumfruct. alius proprietatem, & proprietarius volebat eum libertate donare nec fiebat liber, nec dominium eius habebat aliqs: & quod acquirit, nulli acquirit: hodie autem aliter. nā aut proprietarius, & vsufruct. simul manumittunt: aut proprietarius tantum: aut vsufr. non proprietarius: primo casu pleno iure erit liber, & sibi acquiret, in secundo casu inter liberos proprietarij computabitur, & si aliquid medio tempore inter manumissionem, & perseuerantem vsufruc. acquisierit, sibi acqrit, & ad posteros suos illud transmittet, iure patronatus saluo: nisi fuerit remissū: tūc n. seruiat, donec viuat, uel cū morte, vel capitis diminutione finiatur. & finito vsufru. plenè liber fit. adeo vt quomodo velit degere possit: Si vero viuente vsufru. decesserit: hęditatem suam ad hęredē suum, si testatus moriatur, vel ad succedentem ab intestato transmittat. in tertio casu distingue: aut noluit eum libertatem consequi, quia volebat cedere vsufructum, & maneat seruus pprietarij: si vero cū voluit liberum esse, viuente vsufru. ministerium proprietario non debet, sed iudices ueri eum

9† Et de libertate carere. al. in libertatē cadere.

10† imposuit.

perducantur. & hęc vera sunt in omnibus non habentib. vxorem. In alijs vero secus erit, quia habenti vxorem & concubinam, etiam antiqua iura non permittunt. & hoc in tertia. Viui.

a *Certo modo.*] quem certum modum habetis in fi.l.

b *Licentiam.*] vt inst. tit.1.l. de ancilla.

c *Taciturnitate.*] sic sup. de secun. nup. au then. nunc autem.

d *Antiqua iura.*] vt & sup. de concub.l.1.

DE LIBERALI causa.

Dixit supra de libertate danda: nunc de ea tuenda per liberalia iudicia. Vel sic. Qualiter cōtingat libertas supradictū est, nunc aūt quomodo libertas prǣstita petatur vel defendatur ponit. & ita tractat de liberali causa. Azo.

R *Em quidem.* CASVS. Si filios tuos tanq̄ seruos distraxi, an eos vendicare in libertatē possis, quæritur? Dī. q̄ licet rē illicitā cōmiseris, tamen eos vendicare potes, vel nomine eorum in libertatē proclamare. Vi.

e *Illicitam.*] quantū ad ius. nam vendi non potest, nisi in casu, vt supr. de pat. qui fi. dist. l. 1. & 2.

f *Inhonestam.*] quantū ad bonos mores.

g *Filios.*] tuos.

h *Adi.*] tu pater, & etiā filijs inuitis, vt ff. eod. l. 2. & 3. & ad hoc sup. de transa. l. transactione matris. Et sic nota, quòd suā turpitudinē allegat. Itē venit cōtra factū suum. & sic est cōtra ff. d adop. l. post mortē. Sol. hic fauore libertatis, vel non venit noie suo: quod ē verum. sic sup. de ad mi. tut. l. cū q̄dā. vel ideo, quia cōtra legē factū est, vnde p̄ infecto habetur, ut ī. de agric. & cen. l. quēadmodū lib. 11. Vel hic fuerunt scientes, vnde ipso iure nō valuit contractus super libero homine, vt insti. de contrah. emp. §. fi. Vnde nō obstat ff. de euic. l. vendicātem. sed quid si non fuit emptor sciēs, & sic tenuit contractus vt inf. de euic. l. si tibi. non videtur sufficienter respōsum ad

1† Deest, in omnibus

2† libertas.

Turpitudinē suam allegare non licet.

Idem A. Ioanni.

LEX II.

S I quis sine vxore constitutus ancillam suam[a] † sub nomine habeat cōcubinæ, & in eadē vsque ad mortem suam consuetudine permanserit, & forsitan liberos ex ea sustulerit: sancimus, omnimodo non concedi hęredibus defuncti eandem vel liberos eius, si etiam liberos habuerit, in seruitutem deducere: sed post mortē domini sub certo modo[a] eripiatur in libertatem vna cum sobolē sua, si etiam eam forsitan habuerit. Ipsi etenim domino, dum super est, damus licentiam,[b] quo modo voluerit vti tam ancilla sua, quam ex ea progenita sobole, & in suo vltimo elogio quicquid voluerit contra eos disponere, idest quasi seruos eos alijs legare, siue in seruitutem hæredū nominatū relinquere.

Sin autem taciturnitate[c] eos præterierit, tunc post mortem eius ad libertatem eripiantur: vt sit mors domini, libertatis eorum exordiū. ¶ Hominib. etenim vxores habentib. concubinas vel[2] † libertas, vel ancillas habere, nec antiqua iura,[d] nec nostra concedunt. Dat. Calen. Nouemb. Constantino post Consulatum Lampadij, & Orestis C. 531.

TITVLVS XVI.

De liberali causa.

Pater potest venire contra contra factū suum illicitum & inhonestum in fauorem filiorum, qui non potuerunt per patrem affici iniuria. h. d. Bal. vel sic: Pater venit contra factum suum, quod est ipso iure nullum, vel nomine filij, cui præiudicare non potuit. h. d. Sal.

illam vendicantem, sed dico primas responsiones sufficere.

i *Iuris.*] s. per assertores, qui tamen sublati sunt, vt infr. de asser. tol. l. in princ.

S *I ij.*] CASVS. Si seruos meos quo ad opinionem possedisti, & eos vendicando obtinui, si postea in libertatē proclamauerint, an eis obstet res iter me & te indicata, quærit? Resp. quod non.

k *Dicis.* & sunt in possessione seruitutis.

l *Dicantur.*] s. a seipsis. vel ex poss. seruitutis, vel ab amico eorum.

m *Morte solito.* s. per adsertores, qui tamē sublati sunt, vt ī. de adser. tol. l. 1. in prin.

n *Indicata.* quia obtinuisti cōtra aliū nam ibi de proprietate inter duos litigatur, hic inter seruū, & dominū de libertate. & sic non nocet, & ī. res inter ali. & c. ff. eo. l. si cui, §. primo. Accur.

S *I liber.*] CASVS. Si ancillæ meæ liber homo se copulauerit habendo eā vt concubinam, & ei vt abstineret denunciasti, nec abstinuit: forte: an ob hoc mutet sua cōditio, vt seruus efficiatur, quæritur? Dicit, quod nō. Vi.

o *Non fit.*] vt sup. de sena. cō. Clau. l. 1. nec dominus ancillæ tali homini libero sūc cedit, vt su. communia de suc. l. ancillæ. Sed per Lōgobarda de seruo, qui liberā mulierem accepit. l. vlt. aliter obseruat. nā si cooperiatur in coitu cum aliquo pāno, efficitur seruus, ea tamen viuente.

S *I is, quem.*] CASVS. Si de possessio. libertatis aliquē in seruū petijsti, & absente te p̄ cōtumaciā legitimē citato, pronunciatus fuerit liber: prætextu sñiæ latæ in absentia, an possis eum petere in seruitutē, quærit? Dicitur, quod nō, est secunda petitio tua admittenda, & hoc in prima. si tamen post quam sciuisti latam fuisse sententiam intra decem dies appellasti, an iure lata fuerit sententia inquiret iudex appell. & hoc in secunda. Viuianus.

3† ab aduersa.

Lex Longobarda.

Impera. Antoninus A. Saturnino.

LEX PRIMA.

R Em quidē illicitam,[e] & inhonestam[f] admisisse, te confiteris, quia proponis filios[g] ingenuos a te venundatos.

¶ Sed quia factum tuū filijs tuis obesse non debet adi[h] competentem iudicem si uis, vt causa agatur secundum ordinem iuris,[i] PP. V. Id. Febr.*

Sententia inter duos super proprietate seruorum lata, non præiudicat seruis in libertatem proclamantib. h. d. Salic.

Idem A. Veriano.

LEX II.

S I ijs, quos seruos tuos esse dicis,[k] liberi esse[l] † a diuersa parte dicantur: de statu eorū morte solito[m] quæri oportet, nec enim res iudicata,[n] qua de proprietate eorum pronunciatū est opponi causæ liberali pōt. Dat. No. Februa. Rom. Messalla & Sab. Coss. 215.

Ex cōtubernio ancillæ alienæ liber homo non transit in alterius dominium. h. d. Sal.

Imp. Alexand. A. Quirino.

LEX III.

S I liber homo alienæ ancillæ contubernium sequatur, licet ei fuerit denunciatum, vt se abstineret, seruus domini mulieris non fit.[o] PP. No. Feb. Fusco, & Dex. Coss. 226.

Si sententia pro libertate data transit in rem indicatam, amplius de ea non quæritur: secus, si ab ea fuerit appellatum. h. d. Sal.

Idem A. Iocundo.

LEX IIII.

S I is, quem in seruitutem petebas, liber (quamuis

Cau-

a *Causa cognita.*] puta post edicta, vt ff. de iudi. l. & post. & sup. de inge. ma. l. diffamari. Et not. quod hic iure veteri contrahebatur ante Iustinianum heremodicium in causa liberali, absente actore, vt d. l. diffamari & l. si te. & inf. eodem l. iusta, quod alias non erat, vt ff. de iudi. l. & post. §. primo.

Heremodicium an possit contrahi in causa liberali.

b *Non debet.*] interdum datur, vt ff. eo. l. diui fratres. §. q si ex seruitute.

1 † in secũdam seruitutem.

c *Cognouisti.*] à tempore ergo sciẽtiæ currit tempus appellationis, vt inf. quomodo & qñ iudex. l. ab eo. sicut in redhibitoria. ar. ff. de ędil. edic. l. cum sex.

Appellationis tps currit à tẽpore sciẽtiæ.

d *Auditorio.*] s. iudicis appellationis.

NOn ideo.] CASVS. Si fiscus ancillã tibi vendiderit: num ideo minus, qđ à fisco eã cõparasti possit in libertatẽ proclamare, quęrit? Dr̃. q nõ, & hoc in prima. An aũt ei obsit, quo minus pclamauerit in lib. q cũ vendebat, excedebat numerum 20. anno. Rñ. q non: quia tũc hẽt locũ, q ei obesse possit, cum gratia participandi pretij prębuit assensum. & hoc in secunda. Cui vero incumbat probatio, an te prouocãti de possessione seruitutis in libertatem an tibi quæritur? Rñd. q ei incumbit onus probandi: q a eo nõ probante, ius possidẽdi eã vt ancillam obtinebis inconcussum & hoc in tertia.

e *Comparasti.* nec. n. rem alienam vendidit, vt suam, cum nullius erat, alias n. videris dominus, vt arg. inst. de vsuca. §. fi. & infr. de quadri. præscr. l. bene.

2 † hoc ad. in omnib.

f *Pretij.* item & alia sunt necessaria, quæ diximus. ff. de statu ho. l. & in seruorum.

g *Adse recipit.* item oportet eã prius reddere rationem, vt ff. eo. l. Imperator.

h *Obtinebis.*] vt sup. de edi. l. q accusare.

NEc si.] CASVS. Scripsisti te seruum meum esse: an tibi præiudicasti, quo magis fiat seruus, q̃ritur? Rñd. q non, multo minus fieret tibi præiudicium, si te per vim compulissem, vt scriberes te seruum meum esse.

i *Seruum.*] eius, qui sciebat te liberum, vt supr. de ingenu. manu. l. sciente. & ff. eod. liberis. §. si quis. Sed certe idem si ignorans, quia huiusmodi confessiones non preiudicant, quasi contra naturam, vt inf. eod. l. interrogatam. & l. liberos. 1. & 2. & ff. de interro. act. l. si is cuius. §. fi. sed quantum ad adscriptitiam causam, huiusmodi confessio posset nocere, si alia adessent, quæ adesse oportet, vt inf. de agri. & censi. l. cum scimus. lib. 11.

absente) causa cognita,[a] pronunciatus est: [1] † secunda in seruitutẽ petitio eius dari tibi nõ debet.[b] ¶ Sed si postea, quã cognouisti,[c] de sñia iudicis appellasti, an iure lata sit, in auditorio [d] queretur.

Venditio fisci non preiudicat causæ liberali. Item probationis onus incumbit non possidenti, quo non probante, possessio rei manet inconcussa. h. d. Bal. vel sic. Quatuor dicit. Primo quod fiscus non priuilegiatur, vt mulier ab eo vendita in libertatem non proclamet. Secundo, quod exceptio maioris ætatis contra eam est inanis. Tertio, quod ex seruitute proclamanti in libertatẽ incumbit onus probandi: & hoc operatur possessio eius, quam habet conuentus. Quarto quod exceptio pretij participati probata nocet libero vendito. Sal.

Idem A. Sabino.

LEX V.

NOn ideo minus in libertatem proclamare potest ea, quã ancillã tuam esse dicis, q eam vendente fisco, comparasti.[e] ¶ Sed nec † [2] hodie ad præscriptionem operatur, quod venditionis tpe maior viginti annis fuerit: cũ ætatis allegatio non alias possit præscriptionẽ aduersus ciuem Romanũ accõmodare, quam si participandi pretij [f] gratia cõsensum seruituti deduxe probetur. ¶ Probationis sanè onus cũ ea seruitute in libertatem adseritur, ad se recipit,[g] quæ si affirmationem suam nõ impleat, inconcussum possessionis obtinebis.[h]

Si spontanea confessio non valet, multo minus facta coactè, vel in tormentis. h. d. Bal. vel sic. Etiam spontanea confessio in scripturam redacta liberum non facit seruum. h. d. Sal.

Impp. Valerian. & Galien. AA. & Valeria. Cæs. [3] † Versimeno.

LEX VI.

NEc si volens scripsisses seruũ [i] te esse, non liberũ, præiudiciũ iuri tuo aliquod cõpares. quanto nunc magis, cum eã scripturã dare cõpulsum te esse testaris.

Contra libertatem præstitam à defuncto hæres non potest venire, etiam si seruus fuerit hæredis, quia adeundo hæreditatem confirmat libertatem. h. d. Sal.

Imperator [4] † Aurelian. A. Secundo.

LEX VII.

SI ab eo, cuius seruus fuisti manumissus es, frustra libertatis controuersiam sustines, maxime ab hr̃de eius, qui [5] † te manumisit: cum etsi iure libertas non processerit, respectu tñ aditæ hæreditatis voluntatem defuncti suo consensu firmare debuit.[k]

Ex pacto facto cum seruo proprio de se, vel filio manumittendo, & dato nummo, dominus non adstringitur, licet à iure hortetur. h. d. Sal.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. [6] † Verinæ.

LEX VIII.

CVm affirmes placuisse quondam domino tuo vt pro te & pro filia tua, dato nũmo [l] certæ quantitatis vos manumitteret, & te tantum mõ liberauit, aditus rector prouinciæ hortabit [m]

SI ab eo.] CASVS. Si in testõ tuo seruum tuum manumisisti: an hæres tuus possit eum in seruitutem reuocare, quæritur? Dr̃, q non licet de iure manumissio non procedat, ex quo. n. hæreditatem adijt, factum tuum debuit comprobare.

k *Firmare debuit.* vt supra de reb. alie. nõ alie. l. vẽditrici. & ff. de euic. l. Seia. & de pigno. ac. l. rem alienam. sup. de rei ven. l. cum à matre. Sed cõtra ff. q & à q b. l. si seruo. Sol. hic dñs extitit hæres manumissori, ibi econtra manumissor dño, q non placet, quia magis debet esse econtra. Vel dic, quod valet iure exceptionis, vt hic. non ipso iure, vt ibi. Vel hic fuit manumissus ab eo, qui non potuit manumittere, nõ quod non esset dñs, esset lius. quia maior erat 20. annis sine iusta causa, vel quia in fraudẽ creditorũ arg. iu. de ser. pign. da. ma. l. si creditorib. ibi, q a non erat dominus. Item ar. 5. ff. de castren. pec. l. pe. i si. ADDITIO. Pro solutione contrariorũ in hac glo. formatorum, vide pulchram distinctionẽ Bart. in l. cum vir. ff. de vsuc. ante finem.

3 † Varsimetio.

4 † Aurelius. al. Antonin.

5 † Deest in omnib.

CVm affirmes.] CASVS. Si cum seruo tuo de dãda sibi & filijs libertate accepta certa pecuniæ quãtitate couenisti, si nõ manumisisti, sicut cõuenist, nõ es cõpellẽdus stare cõuẽtioni: sed hortabit te præses facere, vt conuenisti, iure patronatus tibi manente saluo.

6 † Veroniæ, al. Verentiæ al. Veneriæ.

l *Nũmo.*] i. nũmis. sic multus piscis est Bononiæ, idest multi pisces, vt ff. de verbo. signifi. l. in vsu.

m *Hortabitur.*] vt & sup. de condi. ob. cau. l. si liber. Sed an necessitatem imponat? Quidam, q sic, vt ff. si liber. inge. esse di. l. 2. Sed certè ibi non fuit seruus reddito pretio. Item pro eis. ff. de acqui. hære. l. si seruum. §. si quis, sed ibi domino futuro dedit, non præsenti. Vel ibi succurritur ei, vt non sit, necessa-

rius

rius hæres. Tu dic, quod dominus non compellitur licet sit hortandus, vt supra de transf. l. interpositas. & infra eodem l. post certi.

a *Eum.* scilicet dominum quondam.

C*Vm precum.* CASVS. Si in libello precum, quem principi cõtra seruũ tuum porrexisti, in princ. seruum natum ex ancilla asseuerasti, in fine autẽ ex adscriptitia, posteriori adseruationi in fauorẽ libertatis stabitur coram iudice delegato, propter vltimam adsertionẽ in rescripto cõtentam. nec redicens ad principem aliud obtinebit, vt potius dicẽdus sit adscriptitius, quàm seruus. Vel sic: Dixi imperatori, vellẽ vt cognosceres inter me & quendam, quẽ dico ex ancilla mea natum, etiam ille dicitur Albertus Carbonis. dixit Imperator: intellexi ex verbis precum tuarum, quod dixisti ex ancilla tua natum, & dixisti vocati Albertum: quo nomine non cõsueuerunt vocari serui. sed liberi, & post ẽ esse ex ancilla natus, non tamen seruus, ideo videtur, quod tu nõ sis audiendus. Viu.

b *Cum precum.* not. per legem istã, quod si quis porrigit libellũ, & aliquid dixit contra se in libello, stabitur dicto suo contra se arg. ff. fam. erci. l. qui familiæ.

c *Tuarum.* factarum alia vice & no. quem videri cõfiteri, quod in libello ponit.

d *Tamẽ nomini.* hic pone casũ in principio positũ, & dic, quod prius in libello precũ dixerat natũ ex ancilla postea in eodẽ libello ex adscriptitia: posterior cõfessio valet fauore libertatis.

L*iberos.* CASVS. Licet liber homo tibi seruiat, vel pactus sit, quod sit seruus, non ob hoc sibi præiudicat, quo magis fuerit seruus. Viuia.

e *Pactis.* ut & supra eo. l. nec si volens. & ff. de pactis l. si vnus. §. & in summa. Acc.

f *Administrationis.* vt & ĩ. d ser. reip. l. fi.

1 † Ista lex est in at. quod testib. ipsis seriis nõ est credendũ, vt in gl. super verbo, cõtra dicante. in e. licet, extra de prob.

2 † Sup hac l. vide Alc. paradoxo. lib. 5. ca. 5. Aug. lib. 3. emẽ. c. 8. & Viglini in Institut.

3 Etiã parte absente secundum Bal. sic intelligentẽ hãc glo. in l. 1. pen. col. in fra de cõfes.

eũ,[a] salua reuerentia, quam patrono liberti solent exhibere, placito suo stare. D. pri. Max. 2. & A qui. Coss. 254.

Adsertũ in libello habet vim cõfessionis, & ei statur cõtra proferentẽ, & si in diuersis libellis cõtraria dicit, statur ei, quod nocet, h. d. B. vel sic. Confessione supplicãtis statur in eius præiudiciũ, non fauorem. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Proculo.

LEX IX.

CVm[1] † precũ[b] tuarũ[c] conceptio, licet eũ, contra quem supplicas, ex ancilla tua natũ esse expresserit, tamen nomini[d] cognomen, quo liberi duntaxat nuncupantur, addiderit, & non seruum esse, sed seruili macula aspersum cõprehenderit: cõtra eũ, qui seruus non est, supplicasse te intelligis.[2] †

Nõ valet pactũ libertatẽ infringẽs: & sic nemo est dominus sui ipsius. h. d. B. vel sic. Act⁹ administratorii nõ faciũt ingenuũ seruũ. h. d. S.

Iidẽ AA. & CC. Stratonico.

LEX X.

LIberos priuatis pactis,[e] vel actu quocunque administrationis,[f] non posse, mutata cõditione, seruos fieri certi iuris est.

Illicita adspiratio ad honores publicos, non facit seruum libertum: Sal.

Idem AA & CC. Faustino.

LEX XI.

NOn mutant serui statũ si ad ciuiles honores illicite atque improbè adspirauerint.[g] vnde si status moueatur quæstio, intelligere vobis licet, nihil prodesse posse, quod pater vester ciuiles honores gessit. Solennib.[h] itaque ordinatis, apud præsidem prouinciæ de statu vestro cognoscetur.

Venditio nõ facit ingenuũ seruum, nec pretium à seruo emptori suo traditum, facit eum liberum. h. d. Sal.

Iidẽ AA. & CC.[3] † Proculo

LEX XII.

SI[4] † ex liberta[i] te natũ aliquis cõparauerit. statum retines, quem antea habuisti ¶ Si vero ex ancilla editum naturalis pater, idemq; dominus distraxit, ac post emptori pretium soluisti, nõ idcirco libertatem consecutus es.[k] PP. 18. Cal. Maij.

Status qõ defuncto iã principaliter nõ mouetur, sed põt secũdario de ipso disputari propter res, & statũ filiorũ. h. d. Bal. vel sic. de statu defuncti non põt principaliter quæri, sed in consequentiam, si res eius vindicentur: de statu vero filiorum sic. Sal.

Idem AA. & CC.[5] † Paulo.

LEX XIII.

PRincipaliter de statu[l] defuncti agi nõ põt. Si vero ex peculio quõdam eius, quẽ tu bona reliquisse cõmemoras, res vindicentur vel eius filius moueatur status qõ, hæc omnia solenniter præsidali notione decidi debent.[m] Dat. 5. Cal Maii.

Pendẽte lite de statu, seruus habetur pro libero. h. d. Bal. vel sic: Qui in seruitutẽ prouocatur, in causa illa pro libero habetur. Sal.

IidẽAA. & CC.[7] † Quitiano

LEX XIIII.

LIte ordinata,[n7] † in possessione libertatis[o] is,

NOn mutat. CASVS. Si seruus tuus te ignorante, ad honores ciuiles adspirauerit, non ob hoc probatur se esse ingenuum, nec per hoc quod pater eius aliquando ad ciuiles aspirauerit honores, sed coram competenti iudice de statu eius quæretur, l. an sit liber vel seruus. Viuia.

g *Adspirauerint.* domino ignorante, alioquin contra, vt infra qui ma. non poss. leg. super seruis, & l. fin. li. 12. & ad hoc ff. de offic. præto. l. Barbarius. & inf. eod. iubemus, & supra de prob. l. neque, vnde suus honor non prodest, multo magis nec patris.

h *Solennibus.* id est dato libello.

SI ex liberta. CASVS. Si liberũ vt seruum tuum distraxisti, ei non præiudicasti, quo minus in libertatẽ proclamare possit, vt fiat seruus. & hoc ĩ prima. Si vero ex ancilla tua natum distraxisti, licet emptori pretium seruus soluerit, non ob hoc erit liber. Viu.

i *Si ex liberta.* quidã libri habent, si ex libera alij, si ex liberta, alij, si liberum.

k *Libertatem consecutus es.* nisi in casibus institut. de nox. in princ. & sup. de pa. qui fi. dist. l. 2.

PRincipaliter. CASVS. Stichus dicebat eẽ seru⁹ meus, decessit relictis filijs, & peculio, venit filius ex aduerso, dicẽs peculiũ ad eũ pertinere, & quod filij Stichi serui sui erãt, quid iuris sit, quæritur? Dicitur, quod nõ debet principaliter inquiri de Sticho, & ita de carne & ossib. eius. sed dẽt probare corã præside, quod dominiũ Stichi spectabat ad me, quo probato, peculiũ eius & filij mihi adsignabuntur. Vel sic: Si habui seruũ, & ille habuit peculiũ, & decessit, nõ põt quæstio principaliter de dominio illius adsignari, sed si de peculio ei⁹ fuerit controuersia, poterit quæstio illa agitari, prior sententia verior est. Viuia.

l *De statu.* vt petantur caro & ossa.

m *Debent.* vt inf. ne sta. defunc. quamuis & l. fina. & infra si si pen. appe. mors inter l. quamuis.

LIte ordinata. CASVS. Si aliquẽ de possessione libertatis in seruitutem petieris lite contesta. in liberali causa ea pendente interim pro libero habebitur, quo ad causam liberalem exercendam. Viuia.

n *Lite ordinata.* idest contestata.

o *Libertatis.* id est lite contestata in liberali iudicio, alias aliter dicitur, vt supra qui da. tut. poss. leg. prima. & ibi notatur.

4 † Secũdo † Si ex libera al. si liberum totum natum.

5 † Antistæ, al. Antistiano.

6 † Quintianæ, al. Vintiana.

7 † Cõcor. gl. sup verbo. fides. I e. sup literis & rescr.

Con-

de cuius libertate, quæritur, constituitur,[a] & interim [1] † pro libero habetur.[b] Dat. 4. Calen. Maii Heracleæ AA. Consulibus.

Ingenuitas probatur non tantum per scripturam factã de natiuitate, sed etiam per testes & alias legitimas probationes. h. d. Sal.

Ijdem AA & CC. Palladio

LEX XV.

NEc omissa professio[c] probationẽ generis excludit, nec falsa simulatio[d] veritatem minuit. Cũ itaq; ad examinationem veri omnis iure prodita debeat admitti probatio, aditus præses prouinciæ, solennib. ordinatis, prout iuris ratio patitur, causam liberalem inter vos decidi prouidebit.[e]

Quæ de mea voluntate nõ procedũt actiuè, nec in mei p̃iudiciũ à lege procedũt passiuè. h. d. Bal. vel sic. Si instrumentum dotale de libera sit scriptũ vt de ancilla, nõ præiudicat ei ignoranti, cuiuscũque sit ætatis, nec scienti, si sit minor annis viginti. h. d. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Diogeniæ.

LEX XVI.

SI ministerium tuum quasi libera exhibuisti, ac te nesciente,[f] quasi ancilla in dotẽ data conscriptũ instrumẽtũ est, nihil hæc libertati tuæ nocere potuerũt maximè cum te minorem ætate fuisse commemores, & placuerit minores viginti annis nulla ratione mutare statum [2] † posse ac pro liberis seruos fieri: ne ante[g] libertatem inconsulte amittat, quam[h] alij[i] propter ætatis rationem sine consilio præstare non possunt. PP. 9. Id. Maii. Had. A. Cos.

Naturalis status mutationẽ recipit in delictis, & criminibus, nec sequitur, ego sũ ingenu', ergo & fratres mei: quia quod separabile est: probatiuè non infertur. h. d. not. Ba. vel sic: Ingenuitas vnius ex fratribus non arguit ingenuitatem alterius, quia hæc stant simul, vt vnus sit liber, & alter seruus. h. Sal.

Ijdem AA. & CC. [3] † Rhesino.

LEX XVII.

MVltis rationibus, natalibus ingenuis fratribus natis, post delictis, vel casibus[k] interuenientibus, singulorum causæ status separantur. Nil itaque prohibet eundem & tibi non mouere quæstionem [4] † status, & eos, quos fratres tuos adseueras, in seruitutem vendicare, siue retinere.

¶ Igitur ad demonstrandam fratrum tuorum libertatem, aliæ sunt probationes necessariæ. Nam quod tibi nõ mouetur quæstio libertatis, [5] † eorum non idoneam[l] constat habere probationem.

Licet seruus conducat rẽ à domino, per hoc nõ probatur libertas, nec per locationem operarum probantur seruitutes. Bal. vel sic: Conductio nõ probat cõducentẽ esse ingenuum nec econtra. h. d. Sa.

Iidem AA. & CC. Zotico.

LEX XVIII.

AD probationem ingenuitatis ab eo, contra cuius successores postulas, facta tibi locatio non sufficit,[m] nec tamen[n] hoc solum ad seruitutis vinculum argumentum est idoneum.[6] †

Cũ dicitur principaliter p̃tinere ad illum, cuius magis interest, secundario aũt dicitur pertinere ad illũ, ad quẽ

a *Constituitur.* scilicet pro libero.

b *Habetur.* quo ad hanc litem exercendã, & ex euentu apparebit fuerit vtilis, an inutilis, vt ff. eod. l. ordinata. & ff. ex quibus cau. ma. l. 1. §. is autem, & ff. de vsucap. l. si is qui. §. si seruus. sic ergo pro libero habetur, vt agat contra dominum. Item vt per procuratorem cãm liberalẽ exerceat, si ex libertatis possessione i seruitutẽ petatur, secus si econtra. Itẽ vt actiones cõtra certeros debitores intẽtet & cõtra se intẽtatas, excipiat, nõ vt finiat vt inst. de adser. tollẽ. l. 1. princ. & ff. de procu. l. seruum, §. 1. & de libe. causa, l. ordinata. Item vt ei detur tutor, vt supra q. dare tu. vel cura pos. l. 1. sed quo ad quædam non habetur p̃ libero. s. ut interim ad militiã eligi possit, vt ff. de re mili. l. q. status, nec quantum ad hoc quin acquirat cæterarum rerũ possessionẽ dño, vt ff. de acq. pos. l. 3. §. si seruus, & de libe. causa. l. si cui. §. licet Accur.

NEc omissa professio. CASVS. Si de possessione seruitutis in libertatẽ p̃uocasti, non ob hoc tibi præiudicabitur, q̃ instrumenta natiuitatis tuæ non habueris, quo minus lis suo marte decurrat, & prout iuris rõ dictat, decidatur, alijs idoneis probationibus adhibitis. Viuia.

c *Nec omissa p̃fessio.* id est scriptura illa, quæ fieri solebat in natiuitate cuiuscunque ingenui. Accur.

d *Simulatio.* id est professio, vt quia debebat scribere ingenuus, scripsit, seruus Accur.

e *Prouidebit.* ut sup. de fide istru. l. statu. & de nup. l. vicinis, & de rei vendi. lege. iudicia.

SI ministerium CASVS. Ministeriũ mulieris liberæ conduxisti, & ea nesciente eã in dotem pro filia dedisti, an ei q̃ ancilla sit dicenda, præiu licetur, quæritur. Dicitur, q̃ non, maximè si tunc erat minor vigiti annis: talis enim mutationem status non patitur nisi se uendiderit & precium participauerit, cũ etiam ante talem ætatem quis libertatem conferre non possit.

f *Nesciente.* si enim te sciente hoc factum esset, tibi præiudicaret, vt arg. sup. de Lati. liber. toll. auth. ad hoc, & ff. de lib. cau. l. si vsumfructum, nisi minor esses, vt hic subijcit. & sup. qui manumit. non pos. l. si minor.

g *Ne ante.* s. viginti annos.

h *Quam.* simplex est relatio.

i *Alij.* aliàs alijs, & tũc dic, quod nõ potest minor 20. annis manumittere, nisi cã cognita. nam nec effici potest seruus suo cõsensu. Itẽ si habes alij, est datiuus casus, & idem est sensus, & sic est simplex ratio.

MVltis. CASVS. Si te in seruitutem petiero de libertatis possessione, & exceperis non esse tibi status quæstionẽ mouendam eo quod fratres tui sunt ingenui, an sit admittenda talis exceptio, q̃ritur? Dicitur, q̃ nõ, est idonea ingnuitatis probatio, q̃a pluribus modis cõtingere põt, vt tu seruus sis, fratres tui ingenui, & econuerso, vnde alia probatio est necessaria. Viuia.

k *Casibus.* nouis puta participando pretium.

l *Non idoneam.* vt supra de proba. l. matrem. Et nota, quod ex matre fit probatio. vt supra de inge. manumiss. l. 3. Sed libertas aui materni sola non sufficit, sed cum alijs indicijs, at patris vel aui paterni nec sola, nec cum alijs operatur aliqd, in. eo. l. aui.

AD probationem. CASVS. Si me de possessione libertatis in seruitutem petieris, & eo prætextu velim te repellere, q̃ mihi fundum tuũ ad colendũ locasti, nõ sum audiẽdus: quasi hæc ingenuitatis probatio sufficiẽs nõ sit, sicut nec etiã esset sufficiens ratio ad seruitutis probationem.

m *Non sufficit.* vt supra locati, & cond. l. ad probationẽ, & infra eo. l. licet, ar. sup. de iur. & facti igno. non idcirco.

n *Nec tamen.* aduersarij ambo idem argumentum diuersis modis allegabãt, scilicet alius dicebat, q̃

facta

1 † Hoc statuit Solon. vide vet. Iurisp. Prate. ad leges Solonis, & Cuiac. 18. obser. 23. Seruus pẽdente lite de statu, quo ad multa pro libero habetur.

2 † Deest 1 omnibus.

3 † Regino

4 † Deest 4 omnibus.

5 † eos.

6 † Id. Tul. Philippo A. Cos. Sic subscripta legitur apud Duaq̃ subscriptionem recte abesse puto, q̃ erronea videatur, cũ Philipp. A. vna cũ Diocle. & Maxim. huius legis auctoribus non imperauerit, sed multis ante annis.

facta fuit locatio tanquam ingenuo, vt seruus. alius tanquam seruo, vt dominus.

PRincipaliter.] CASVS. Si Stichum, qui à Sempronio in seruitutem petitur, manumisisti: ipse Stichus seipsum defendere debet, & ei teneris præstare patrocinium, quia cũ dico me eũ manumisisse, probare debeo, quòd seruus meus fuisset aliquã, nõ i., quẽ manumisi. Si vero per collusionẽ dicat, quòd Stichus sit seruus Sempronij, debeo defendere Stichum, & inuitum, vt nõ amittam ius patronatus. Vel sic habebam seruum, cum manumisi. Sempronius dicit seruum suũ esse, an à me, an à Titio sit causa illa agitanda, quęritur? Dic vt in litera.

1† principaliorem.

a *Causa eius.*] subaudi magis propter quã, quòd sequitur.

b *Causa.*] vt ff. de bo. liber. legẽ, si libertus meus.

c *Poteris.*] vt ff. eo. l. 3. in fin. & de ap. l. si perlusorio. in prin. & de re iudic. l. sępe. §. scientib.

SIcut.] CASVS. Sicut vera libertas reuocari nõ potest, sic dominus domũ, vel agrum locando seruo, vel aliquid cũ eo contrahendo ad libertatem eum perducere non videt.

d *Non manumittendi causa.*] vt si per ludũ, vel cã ostendẽdi qualiter fiat manumissio, vt ff. de act. & oblig. l. obligationũ substantia. in fin. vel ut supra eo. l. ad probationem. Et not. q. hic est similitudo p contrarium, ut & ibi. Lazarus similiter mala. quasi dicat sicut præstitam non reuocat dominus, sic non præstitam vendicat seruus.

Similitudo fit qñ que p contrarium.

EAm. CASVS. Si aliquis de possessione libertatis ĩ seruitutẽ petatur, pẽdente liberali causa remanebat liber: si autẽ seruus mala fide fuit in libertatis possessione, quia aufugit a dño, remanebat seruus, & & eo fiet, quod fieret, si ille in seruitutis possessione fuisset, & hoc in secundo. Si vero dubium sit, in possessione libertatis, an seruitutis sit, per tormenta veritas eruetur, & declarabitur. & hoc in tertia.

e *Non sine dolo.*] si autem bona fide, siue iusta siue iniusta ratione credat, commodo possessoris fungitur, vt ff. eo. l. l. igitur. §. potest.

pertinet per quãdam consequentiam. h. d. Bal. vel sic: Si manumissus ab vno, prouocetur in seruitutẽ ab alio, manumisso contradicẽti datur propria defensio, alias, si prouocanti consentit, eum inuitum manumissor defendit. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Paulo.
LEX XIX.

ij PRincipaliter[1]† causam eius,[a] de quo supplicas, esse, quam tuam perspicimus. nam cum te eum ad libertatem perduxisse profitearis, illius interest magis solenniter suum tueri statũ, & consequenter tua etiam agetur causa.[b] nam si ab eo contra quem fundis pces, seruus dicatur, eique libertas ex manumissione tua vindicetur, probatio seruitutis originis, & beneficium manumissionis libertatem illi assignans, tuum etiam ius patronatus tuetur.

¶ Si vero consentiat seruituti, tunc iure concesso, adito præside prouinciæ, eum inuitum etiã defendere poteris.[c]

Actus præstandę libertatis iocosus libertatem non tribuit. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Aeternali.
LEX XX.

SIcut semel præstitam libertatem reuocari non licet, sic per ea, quę non manumittendi causa[d] domini cum seruis proprijs agunt, nihil sibi detrahũt. S. 6. Cal. Septemb. AA. Coss.

Qui dolosè possidet libertatem, in possessione libertatis esse non videtur. Item ex libelli conceptione apparet, vtrũ quis prouocetur ex possessione seruitutis in libertatem, an prouocetur ex possessione libertatis in seruitutẽ, nã semper reus præsumitur esse in possessione, nisi tenor libelli dicat cõtrarium. h. d. Bal. vel sic. Vbi est quęstio de possessione, vel libertate inter eum, qui dicit se dominum, & eum, qui dicit se liberum, ad tormenta eius, qui dicitur seruus, est recurrendum. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC.[2]† Trasillæ.
LEX XXI.

EAm, quæ in possessione libertatis non sine dolo[e] malo reperitur, in seruitute cõstitutæ simile habere præiudicium, edicto perpetuo cauetur.[3]† sed si controuersia[f] erit, vtrum ex seruitute[g] in libertatem petatur, an ex libertate in seruitutẽ: sui conceptione[h] manifeste probatur, nec quicquam iuris ancillę dolus proprijs dominis aufert. S. No. Octob. Sirmij, AA. Coss.

Nemo sibi potest patrem adsignare, sed natura adsignat, vnde qui se vocat ex alia parente natum, non officit veritati. h. d. Bald. vel sic: Erronea vel simulata confessio non præiudicat libertati. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC.[4]† Pardalæ.
LEX XXII.

PArentes, natales, non cõfessio assignat.

¶ Quapropter si ex ancilla nata, post ad libertatem manumissa peruenisti:[5]† te seruam professa velut ex ancilla altera natam, huiusmodi simulatione vel errore quæsitã manumissione libertatem amittere minime potuisti. cum serui nascantur ratione certa, non confessione[i] constituantur. Dat. 5.[6]† Cal. Decemb. AA. Coss.

f *Controuersia.*] idest dubium.

g *Ex seruitute.*] i. an in possessione libertatis vel seruitutis.

h *Conceptione.*] & alias cõfessione tormẽtis adhibitis. Sed contra ff. de quæstio. l. de minore. §. fi. vbi dicitur non adhiberi tormẽta. Sol. hic possessionis, ibi proprietatis erat quæstio inter seruum, & dominũ. Alij dicunt, idest cõceptione precum, vt ff. eo. l. cum precum. Tertij. i. initio possessionis ĩspecto. sed prima verior. Itẽ & cũ qõ est, sit meus, vel tuus seruus, & ita de dominio est quæstio potest haberi quæstio per tormenta, vt inf. de quæstio. l. quoties. & l. hoc. quod placet. & ad l. istam concordat. sup. vbi causa sta. l. j. & si. si ex possessione. & su. de rei ven. l. cum super. & sup. de proba. l. uis eius. & infra de præscri. longi temp. l. 1. & ff. eo. l. liberis. §. fin. & inf. de quæstio. l. super statu. & ff. de proba. l. cũ probatio. & l. si filius.

2† Tha. Insa.

3† Deest, al. si vero cõtrouer.

Qõ per tormenta põt hẽi si est qõ de dominio serui.

PArentes.] CASVS. Si nata ex libera confiteat se de ancilla natã, nũquid sibi pręiudicat, vt habeat pro filia ancillæ, quærit? Dicitur, quod non, quia per natiuitatem parentes constituuntur, nõ per confessionẽ, & hoc in prima. Si liæ vero nata est Arethusa, postea manumissa confiteatur se natam ex ancilla, & ancillã esse, siue simulando siue errando professa est, sibi non prœiudicat, quò magis seruã quę amittat libertatem, quia ex natiuitate, non ex confessione &c. & hoc in secunda. Viuian.

4† Pardalæ. al. Paradaliæ. al. Pardæ.

5† Te velut ex altera natam seruã professã quęsitã manũ liber huius. simulat, vel errore amittere nõ potuisti. ita in omnibus.

i *Non confessione.*] facta extra iudiciũ. & ad hoc sup. de inge. manumis. l. ingenuũ. & inf eo. l. aui & supra eo l. nec si volẽs. & sup. de prob. l. non nudis. & ff. de prob. l. quidam quasi.

6† Du. s. Calen.

Stichi.] CASVS. Testamentum fecisti, filias tuas instituisti, directam libertatem Sticho reliquisti, si Stichus liber factus magis seruiat vni, quam alijs, & si alia ad iracundiam prouocata velit eum in seruitutem reuocare, an possit, quaeritur? Dicitur quod non. Viuian.

a *Quod secundum.*] vt quia tibi praecepi, vt vni seruires. & quo l subijcit, vel citra, i. praeter, vt quia nihil dicit, sed illi seruiebat sponte. Item habent quidam hanc l. sup. post l. si ex libera alij post legē, parentes.

1 † Tusic.

2 † Haec cōsti. superiorē praecedit ī ma nuscr. co.d.

INterrogatam. CASVS. Si in praesentia iudicis interrogauero aliquem, an seruus meus sit, & cōfitetur se seruum meū esse, an per talem cōfessionē sibi praeiudicetur, quod minus in libertatē proclamet, quaeritur? Dicitur, quod nō. & intellige de cōfessione facta coram iudice extra iudicium, cum alias tibi obesset sua confessio, vel melius nondum mota causa liberali. Vi.

b *Apud acta.*] nō in iudicio liberali causae, sed alias erat coram iudice, alio quin praeiudicaret, vt inf. eod. l. iubemus, quae est contra.

3 † Cōcor. cum hac l. gl. post media in c. ut. de cō fess. vbi alle. hic tex.

c *Factum.*] id est talis confessio. Accur.

d *Non excludit.*] vt sup. e. l. nec si volēt. & l. parentes. & l. liberos. ff. eo. d. conuētio. nisi haec fiat ad pretium participandū, vt diximus supra eodem l. non ideo. Itē in adscriptitijs contra, si modo alia adsint, quae adesse oportet, vt inf. de agri. & censi. l. cum scimus. lib. xi. sed & hic dicunt quidam non praeiudicare, si modo probet contra. nam si petitur ab confessione, tibi praeiudicat, vt ff. de quaest. l. 1. §. diuus. & §. si quis vltro. Sed alius poterit pro eo cōtradicere, vt ff. eod. l. 2. §. & 4. Accursius.

4 † Vitium & hanc le ctionē Graeci probāt. Vi. Cuiac. 18. obser. 22.

Ex seruitio vni ex haeredibus praestito à seruo libertate donato non fit praeiudicium libertati. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. [1] † Musicae.

LEX XXIII.

SI [2] † tibi testamento directa libertas a domino relicta est, & ex eo successerūt scriptae filiae, non idcirco, quod secundum [a] eius voluntatē vel cōtra de filiabus vni praestas obsequium, caeterae filiae tuam rescindere possunt libertatem.

Confessio apud acta non in modum iudicii facta non officit, secus si fieret solenniter in figura iudicii. h. d. tex. cum gl. B. d. Vel sic. Confessio apud acta praeiudicat, donec contrarium probetur. h. d. S.

Ijdem AA. & CC. Sebastiano.

LEX XXIIII.

INterrogatam, [3] † & professam, apud acta [b] se esse ancillam, huiusmodi factum [c] defensionem libertatis non excludit. [d]

De essentia manumissionis non est scriptura, & ideo illa omissa, vel deperdita, non nocet. h. d. Sal.

Ijdē AA. & CC. Licētiano.

LEX XXV.

SIcut instrumenta praeter missa manumissionis rectè factę nullū afferunt praestitę libertati [4] † praeiudiciū, ita si seruum ad libertatem perduxisti, instrumentorum amissio nihil ei nocere potest. [e] S. 5. Id. Feb. CC. Cos.

SIcut instrumenta. CASVS. Sicut quis seruum suum ad libertatem sine instrumento manumissio perducere potest. & si instrumentum factum sit, & amissum, non propter hoc amittit manumissionem. Sicut libertatem seruo tuo ante praestitam, reuocare non potes, sic nec instrumentum manumissionis, quo magis libertatem amittat, denegare debes, sed ad praestandum instrumentum officio iudicantis, vel condictione ex l. ista compellendus es. Vel sic: ita non debes praestare impedimentum libertati retinendo, vel denegando ei instrumentum manumissionis. Viuian.

e *Non potest.*] vt & sup. de fide instru. l. cum instrumentis. & l. 2. & de iure do. l. cum citra.

f *Sicut datam. Nocere potest.* vt & sup. eo. l. sicut semel. nisi ex ingratitudine. Sed qualis est haec similitudo? Respon. bona. Nam sicut non potest adimere libertatem, sic non debet facere, vt eam perdat. quod fieret, nisi instrumentum daret, & dabit exemplum, non originale, secundum quosdam, ne fiet contra sup. de fideicom. l. instrumenta. Vel dic, vt ibi diximus.

g *Manumissionis.*] manumissus adimere non debet, ita patronus.

h *Cogitur.*] officio iudicis, vel condictione ex hac lege.

Instrumēta manumissionis debentur manumissis dari a patronis.

5 † Anastasio ab Molento.

Instrumenta manumissionis cogitur patronus praestare manumisso. h. d. Sal.

Ijdē AA. & CC. [5] † Modesto.

LEX XXVI.

SIcut datam libertatē manumissis adimere patronus non potest, [f] ita manumissionis [g] instrumentum praestare cogitur. [h]

Sententia pro libertate lata obstat victo qui vincenti in seruitutem repetit. Et cohaeredis confessio super statu defuncti, non praeiudicat cohaeredi contrarium adserenti. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. [6] † Austerio.

LEX XXVII.

ARianus [i] [7] † si mota tibi quaestione a Leonide, [k] liber fuit pronūciatus, in seruitutem à victo [l] iterū non rectè petitus est.

¶ Cohaeres [m] etiam tibi ab Ariano datus, colludens cū eo, siue heredibus ipsius, [n] qui status [8] † ei mouerat quaestionem, nihil tibi obfuit, nec ea, quae in [9] † confessionem inter eos venerunt, statum veritatis, vel nomen substantiae defuncti mutare potuerunt.

In causa liberali conditio matris, non patris, debet spectari, nec dignitas aui coadiuuat. h. d. Sal.

Ijdē AA. & CC. [10] † Eurymedonti. LEX XXVIII.

AVi paterni magistratu functi dignitas ad libertatis probationē nihil nepoti prodest, [o] siquidem in

ARianus.] CASVS. Si Leonides Ariano status moueat qōnē petendo eū de possessione libertatis in seruitutē, & succūbat, eo quod non probat, an copia probationis sē offerente postea, nō obstante exce. rei iud. possit iterato eum in seruitutē petere quaeritur? Dicitur, quod nō. Si vero cum vno ex coheredib. collusit, dando ei pecuniam, vt confiteatur alterius seruum fuisse, & confessus est: an alij cohaeredi confessio sua praeiudicet, quaeritur? Dicitur, quod nō.

6 † Aristo. no al. Astorio.

7 † Deest in omnib.

i *Arianus.*] qui seruus dicitur.

k *Leonide.*] qui dominum se dicebat.

l *Victo.*] scilicet Leonide.

m *Cohaeres etiam.*] tibi loquitur vni de cohaeredib. Ariani quaerebat, an confessio cohaedis sibi praeiudicaret, quod dixerat non fuisse defuncti Ariani aliquam haereditatem, sed peculium, quia seruus fuerat.

n *Ipsius.* s. Leonidis. & ad hoc ff. de re iu. l. saepe. & de app. l. à sententia.

8 † Deest in aliqb.

9 † Du. cōfessione.

10 † Euremendori. al. Atileorio.

AVi paterni.] CASVS. Si quis de possessione seruitutis in libertatem proclamat, an ad probationem libertatis prosit, quod auus eius paternus creatus erat magistratus, quaeritur? Respon. quod non, quia iudicandum de alicuius statu, an liber sit, an seruus, non patris, sed matris inspicitur conditio. Item nec dignitas aui materni sufficeret ad probationem libertatis, nec quod auia materna fuisset libera, quoniam ex pluribus causis contingit status hominum mutari, puta, quia potuit esse, quod vendidit se ad pretium participandum. Viuian.

o *Prodest.*] vt & sup. de proba. l. neque natales.

a *Matris.* vt supra de rei vendic.l.patruum, & infra ne de sta.de.l.1.
b *Non patris.* nedum aui paterni.
c *Sola* dignitas.
d *Auia quoque.* scilicet materna, præsumitur tamen interim quod sit lib. vt no.sup.eo.l.multis.

DE ancilla. CASVS. Si ancillã alienam redemeris, & eam in contubernio tibi copulaueris an per hoc fiat libera, quæritur? Dicitur quod non, nisi eã manumiseris. Viuia.

1 † Aberatus hęc sub scriptio quæ ex veteri Codice est restituta.

e *Non manumittitur.* a redemptore.
f *Non ambigitur* sed post mortem eius libera erit hodie, ut s. tit.1.l.fi.

SOlo obsequij. CASVS. Si libertus patrono suo non assurrexerit, uel salutauerit eum, an data libertas ob hoc reuocari possit, quæritur? Dicitur, quod non. Viu.

2 † Ex ancilla.
3 † nata.
4 † redēpta
5 † seruitutem.

g *Solo obsequij.* non necessarij, alias sec. si forte captus esset patron., vel fame laboraret, vt ff. de lib. agn.l.alimenta, §.fina. & de iure pat. le. ingratus. Nam cum non facit, quod dēt, vel facere, quod non debet, vt ff. de re mili.l.non omnes, §.qui captus. Sed quidā dicunt hic eum castigari, vt ff. de iu.patr.l.1. quod nō placet. Et fume hic argu. pro vasallo, qui nō præstat obsequium, & plene dixi de his sup. eo. lib. & eo. lib. ba.

6 † Eutychio. Libertus an possit in seruitutem redigi ratione obsequij patrono præstiti.

SI tibi. CASVS. Si tibi moueatur status quæstio ordinata liberali eam per litcōtest. protestari potes, quod aduersus mouentem vel iniuriarum, uel de calumnia ages, & ita cā liberali finita te pronunciato libero, ages iniuriarum, & petes restitui ea, quæ tibi ablata sunt.
h *Improbe* quia per calumniã, & sic improbe aduerbiū, vel quia seruitus est improba, cum sit cōtra ius naturale, & tunc improbe, erit nomē.

7 † Corsi-pa al. corsi na.

i *Ordinatis.* s. ordinata liberali causa.
k *De calumnia.* id est iniuria: nō ciuiliter vel criminaliter, vt hic, & ff. eo.l. cui nec. fistas. & ff. & iniur.l.quis de libertate, & infra de iniur. l. si quidem. Nam & in ciuili causa commissa calumnia, punitur criminaliter, vt ff. ad Turpil. l.& priuatis. Alij dicunt, quod loquitur de quadam actione, quæ olim pro calumnia dabatur, quæ hodie est sublata, vt insti.de pœ.te li.§.2.ff.de interro.act.l.1.in fine.

liberali causa matris,[a] non patris,[b] inspicitur conditio. sed nec materni aui sola[c] sufficit: cum licet auia[d] quoque libera probari possit, multis tamē ex causis status mutari consueuit.[1] †Sirm.4. Id.April.AA. Coss.

Qui redimit ancillam, vt eam teneat in concubinatu, non propter eam manumittit.b.d.Bal.vel sic. Ex sola emptione, quam pater facit de filia, non efficitur libera. b.d.Sal.

Ijdem AA. & CC. Troilæ.

LEX XXIX.

DE [2]† ancilla matre [3]† natam, & ab eo [4]† redēptam, in cuius fuit contubernio, si nō manumittitur,[e] in [5]† seruitute permanere non ambigitur.[f]

Licet libertus non prestet patrono operas obsequiales, non tamen propterea in seruitutē redigitur. h. d. no. Bal.

Ijdem AA.& CC.[6]† Eutychiæ.

LEX XXX.

SOlo obsequij[g] non præstiti velamēto data libertas rescindi non potest.

De calumnia mouētis improbè quęstionē seruitutis, potest criminaliter, & ciuiliter agi, pendente causa liberali, sed lite contestata, differtur donec pro libertate pronuncietur. qua pronunciatione facta, et de rebus direptis restitutio pōt peti.b.d.S.

Iidem AA.& CC.[7] Cassianæ.

LEX XXXI.

SI tibi seruitutis improbe[h] moueatur quęstio solennibus ordinatis,[i] de calumnia,[k] vel iniuria (prout vindictæ viam elegeris) habita contestatione,[l] postea quam seruus non esse, fueris pronunciatus, aduersus eã[m] sententiam[n] postulare potes, tunc demum[o] etiam de ijs, quæ direpta probaueris, restitutionem (cum pro libertate fuerit pronunciatum) petiturus. S. 5. Id. Octobr. CC. Coss.

Libertati nil addere vel detrahere pōt subscriptio filiorum manumittentis. b.d. Bald. vel sic. Tenet manumissio domini absq. subscriptione filii. Sal.

Ijdem AA.& CC. Athenaidi.

LEX XXXII.

SVbscriptio filii domini manumittentis, nec addere secuta, nec omissa detrahere libertati quicquam potest.

Etiam per pecuniam pōt fieri manumissio. h. d. Bald. Itē emancipatio. ff. de verb. obl.l. vtrū. itē feudum. Bal.

Iidem AA.& CC.[8]† Melitianæ.

LEX XXXIII.

LIcet accepta pecunia, dominus te manumisit, tamen tributa libertas rescindi iure non potuit.[p] S.3. Id. Nouemb. CC. Coss.

Concubina per hoc non cōsequitur libertatem. h.d. Ba. uel sic. Concubinatus, quem habuit cum seruo libera, eā non facit seruam. Sal.

Iidem AA.& CC.[9]† Eremoniæ.

LEX XXXIIII.

Libera,[q] concubinatus ratione[r] non constituitur ancilla,[s] Dat. Id. Nouemb. CC. Coss.

Licet seruus tutoris officio fungatur de facto in persona domini sui, non tamen efficitur libertinus. h.d. Vel sic. Pupillus tutorem quondam suum potest dicere seruum, sed non econtra, b.d. tex. cum glo. Sal.

l *Contestatione.* statim ante peractam causam liberalem, alias absoluere videtur de calumnia, vt inf.de calum.l.1. sed differi hæc causa tota post sententiā datam ī causa liberali, sed si de alio vellet agere statim posset fieri cōtestatio & prosecutio, licet sententia differatur, vt ff. eod.l.ordinata.

Calūnia in ciuili cā commissa, punit criminaliter.

m *Eam.* scilicet iniuriam.
n *Sententiam.* super iniuria vel calūnia. Itē ne quidam dixerūt hic in iudicijs Iudex absistis nō dēre de calūnia iurari. nam id p̄statur cum vterque est liber, & hoc si cō accusatorē stet, quod sit liber, non de calumnia. Item contra, vi nia, vt abdetur huic l. inf. de calum.l.qui calumnia.

Iudex absoluens reum & nō condēnās accusatorē de calumnia culpatores. Accur.

o *Demum.* hoc ita si ex possessione seruitutis proclamat in libertatem, si autem econtra, etiam ante causam finitā facienda est direptorum restitutio, vt inf.de ord. cog.l. fin. vel hic fuit mora quæstio de rebus, il. non.

8 † Melitianæ.

SVbscriptio. CASVS. Si seruum tuum manumisisti, subscriptio filij apposita manumissioni, non p̄dest, nec omissa detrahit.

LIcet. CASVS. Si accepta pecunia seruum tuum manumisisti, an in seruitutē reuocare possis, quæritur? Dicitur, quod non. Viuia.
p *Potuit.* vt institut. qui ex cau.ma.nō li. cet. §. semel. supra de ma. ma. vin.l.1.

9 † Heremonie.

LIbera. CASVS. Si seruus ad liberā consuetudinē habeat, an ipsa fiat ancilla, quæritur? Dicitur, quod non. Viuia.
q *Libera.* s. mulier.
r *Ratione.* id est eo, quod fuit concubina mei serui.
s *Ancilla.* ad hoc sup. eod. l. si liber. & infra de senatuscons. Clau. l. 1.

NOn ideirco. CASVS. Si seruus vester

Velut tutores alicuius pupilli adminiſtrauit, an ideo minus à pupillo ei poſſit ſtatus moueri quæſtio, quæritur? Dicitur quod non, ſed bene petet eum in ſeruum. Viuia.

a *Poteſt*. ſed contra qui tutor adminiſtrauit pupillo, ſeruitutis quæſtionem facere non poteſt. vt ff. eodem. lege, cui neceſſitas, §. tutoris.

1 † Attalo al. Attilio. al. Attellio al. Attillo.

POſt certi. CASVS. Si cui ſeruo tuo pepigiſti de danda ei libertate poſt decẽniũ, an ſtare cõuẽtioni cõpelli poſſis, quæritur? Reſp. ꝙ non ſimiliter ſi pactus ſis: vt filij tui liberi alicuius ſerui ſiant, vel ꝙ miniſterium venderes, non compelleris ſtare cõuentioni.

2 † non poteſt.

3 † Reſtituta ſubſcriptio ex veteri Cod.

b *Neceſsitatem*. vt & ſup. de tranſact. l. interpoſitas, & dixi ĩ eo. l. cum affirmes.

c *Tibi*. id eſt vt ſtarent vt ſerui, tradidit mr̃ filios, ꝙ non põt, vt hic. & ſup. de tranſact. l. tranſactione matris. Si vero nõ vt eſſent ſerui, ſed vt ſeruirent, dedit, ſi quidẽ perpetuo, nec hoc valet, vt ff. de cõdit. & demõſt. Titio centũ §. Titio. 2. ſi ad tps teneri mater ad intereſſe, ff. de re iudica. l. ſi qs ab alio, §. fi.

4 † Cũ ijſdem libertate &c. ita emẽdo, & nimirum ſenſu, ſeruus cũ dño ſtipulari ñ põt, vt certi tẽporis miniſterio alicui exhibito fiat liber, ita nec fili⁹, vt certi tẽporis obſequio alicui exhibito emancipet. Priori pacto dñs non tenetur, & ita quadrat cõparatio, niſi malis ita cũ Græcis ancilla pacto non fit libera. Libera pacto non fit ſerua. 48. Eclog. 20. Goth.

SI filium. CASVS. Tuũ liberum genero tuo ſcienti vendideras, an tu eum de crimine plagij, vel ille te accuſare poſſit, quæritur? Reſpon. ꝙ non: nec gener prætendere põt ignorantiam condi. filij, quam tã coniunctam perſonam non ſit veriſimile ignorare. Viuia.

d *Liberum*. ſecus. n. ſi eum ſeruum haberet, vt ſup. tit. 1. l. fi.

e *Vendidiſti*. ex quo crimine prodita eſt accuſatio legis Flauiæ, vt ff. ad l. Fla. de Pla. l. 1. & l. 4. & inf. ad l. Fla. liberum.

f *Neceſſitudine*. id eſt affinitate, ſed alias ponitur pro cognatione, vt ff. de iuſti. & iure, l. fi.

Ijdem AA. & CC.[1] † Atalo.

LEX XXXV.

NOn idcirco minus, ꝙ pupilli res velut tutor adminiſtraſſe dicitur, ex eius perſona ſeruitutis pati quæſtionẽ [2] † poteſt.[a] [3] † Sirmij No. Decemb. CC. Coſſ.

Pactum inter ancillam, & dominam non neceſsitas: nec pactum liberę vt filii ſui teneantur ſeruire. h. d. Sal.

Ijdem AA & CC. Theodoro.

LEX XXXVI.

POſt certi temporis miniſterium ancillæ, liberam eam eſſe cum ea paciſcendo, conuentionis obtemperandi legi domina nullam habet neceſſitatem [b] vtque hoc verum eſt, ita è contrario, ſi filios ſuos, conſtituta cum his libera, [4] † in miniſterium tibi [c] tradere promiſiſſe, probetur, parere placitis nõ compellitur.

Inter cognatos præſumitur ſciẽtia, & participes eiuſdẽ criminis inuicem ſe non accuſant. h. d. notabiliter B. vel ſic: Scienter emens vel vendens liberum, committit plagium. h. d. Sal.

Iidẽ AA. & CC. Olympio.

LEX XXXVII.

SI filium tuum liberum [d] genero vendidiſti, [e] qui tam proxima neceſſitudine [f] coniũctus, eius conditionis ignorantiam ſimulare non poteſt:[g] vtriſque [h] ſocijs criminis accuſator deeſt.[i]

titit accuſator, vt ff. de mune. & hono. l. reſcripto, §. ſi quis. Item ſi ſocius fuit criminis, qui nunc eſt iudex, & corã eo accuſator, an poterit recuſari? Vr̃, ꝙ ſic, quia ſæpè dr̃; qui aliquẽ accuſat, eũ condemnare vr̃. vt ff. de ijs q not. infa. l. furti §. mandati, & ff. de admin. tut. l. 2. Item propter delictum iudicis, cũ ego deliqui, ipſum recuſo, vt ſup. ſi quacũq; præ. po. l. 1. §. illo ergo. & vbi aliqui cum eo, idem eſt. quia ipſe meũ mihi delictũ obijcere non põt, vt in prædictis concordantijs allegatis in prin. gl. Item ſocius in ſocium non dicit teſtimoniũ, vt ſupra de teſti. l. quoniã. ergo nec iudicium, cũ vtrumque publicum ſit officium.

Limenarchæ officium, nõ facit ſeruum liberum. h. d. Salicet.

Ijdem AA. & CC. Phileſarpho.

LEX XXXVIII.

NOn idcirco [k] minus ꝙ, te limenarcho [l] creatõ, [m] nemo contradixit, reipublicæ noĩe [n] moueri tibi ſtatus qõ poteſt. Dat. 16. Calen. Ianu. Nic. CC. Coſſ.

Ijdem AA. & CC. Poteſentico.

LEX XXXIX.

ij IIberos velut [o] ſeruos ſe profitentes, ſtatum eorũ mutare nõ poſſe cõſtat. S. 7. Cal. Iun. Sir. CC. Cos.

In cauſa libertinitatis & ingenuitatis etiã altera parte abſente poteſt procedi, & definitiuè pronunciari. h. d. Salic.

Exemplum ſacrarum literarũ AA. & CC. ad Verutũ.

LEX XL.

IVxta edicti noſtri continẽtiã in liberalib. quoq; [p] negotijs ſiue de libertinitate, ſiue de ingenuitate [5] † qõ moueatur: abſente nihilominus vna parte, [q] eãm diſcuti, & pro iuſtitiæ ratione ſententiã proferri, nihil ꝓhibet.

Dominus poteſt eum, qui fuit decurio, & cui ſcripſit vt decurioni, vindicare vt ſeruũ, & de iure ſuo põt docere per teſtes, & illius natiuitatẽ vel originẽ, ac ẽt per ei⁹ confeſsionẽ factã etiam competenti iudice. h. d. Sal.

NOn idcirco. CASVS. Si limenarcha creat⁹ fuerit nemine cõtradicẽtẽ: an ideo minus tibi poſſit moueri ſtatus qõ, quæritur? Dr̃, quod non. Viuia.

k *Non idcirco*. hoc eſt principiũ verſus.

l *Limenarcho* eſt autem limenarcha, qui militib. præeſt, q permanent in limine cã cuſtodię, ne hoſtes irruant, vt hic, & ff. de ſeruis fugi. l. limenarchæ. Item dr̃ iremarcha, vt ff. de mu. re. l. diuus. 2. Accur. — Limenarcha quis dicatur.

m *Creato*. nam ſeruus creari poteſt. & facit ſup. eo. l. nõ mutãt. & ſup. de epiſ. & cle. autẽ. ſi ſeruus.

n *Nomine*. q. d. ſeruus non poſſit creari. Accur.

LIberos. CASVS. Si liber homo ſe ſeruum profiteat, & alius eum Stichũ nominauerit, an ob hoc fiat ſeru⁹? quęritur? Dr̃, quod non. Viu. — 5 † Deeſt.

o *Velut*. & ad hoc ſup. eo. l. interrogatũ. & l. liberos.

IVxta. CASVS. In liberali cauſa, ſiue de ingenuitate qs petat in libertinitatẽ, ſiue de libertinitate in ingenuitatẽ proclamauerit abſẽte altera parte, hoc eſt ſiue actore, ſiue reo cauſa diciti poteſt, lite prius tamen conteſtata. Viuia.

g *Non poteſt*. vt & ſup. de in integ. reſt. mi. l. de tutela, & ff. vnde co. l. l. octaui, & arg. ff. de epiſcop. audi. l. ſi legibus.

h *Vtriſque*. ſ. facinora perpetrantibus.

i *Deeſt*. quantum inter ſe. ſic ſup. de hæret. & Manichæ. quoniam, & ff. ſoluto mat. l. viro, & ſup. de inoffic. teſtam. l. in arenam, & ff. de dolo, l. ſi duo, & ff. ne quid in loco publico, l. 2. Sed arg. contra ſup. eo. l. 1. Et caue tibi. qualiter repellat eum, ſi enim dicat, ſocius meus eſt in eodem crimine, confitetur de crimine, & ſic pro condemnato debet haberi, vt infra de pœn. l. qui ſententiam. Dic ergo, nõ cõmiſi crimen, ſed & ſi commiſiſſem, iſte accuſare non poſſet, quia ipſe commiſit, cum ſocius meus eſſet. 1 Vel dic, quòd non hr̃ pro condemnato, nam illud obtinet, qñ aliquis ex-

ſ Iſta exceptio eſt peremptoria glo. in c. i. ut except. vide omnino Hippolit. in l. 1. §. Antonius. ff. de qſt.

p *Quoque*. hic innuit, ꝙ etiam in alijs cauſis ſecundum hæc iura vetera contrahebatur hetemodicum, quod eſt verum reo abſente, ſed non a ctore, vt ſup. de iud. l. properandum, §. ſin autem reus, & ff. de iudi. l. & poſt. §. fi:

q *Vna parte*. etiam actoris, vt ſupra eod. l. ſi is. & ff. eod. l. diui. Item no. hic quæ dicatur cauſa liberalis, vt ff. de arbi. non diſtinguemus, §. Iulianus. & ff. eod. l. igitur. §. ſi opera. vnde per ſimilitudinem cauſa adſcriptitia, vel ſimilis conditionis, poteſt dici liberalis, vt infra de agri. & cenſi. l. ne diutius, lib. 11. & argu. etiam pro hoc, ꝙ dicit cognitionem de liberali cauſa fructuaria dari. vt ff. eod. l. cognitio. ergo & his dabit, & contra eos, cum etiam habeant ius in re, — Liberalis cã quæ dicatur.

ſed

sed & causa status dici potest, vt infra de ord. cog. l. si status, in princ. & hoc si agatur pro libertate iam competente. secus si de competitura, puta si ex fideicommissaria.

I*Vbemus.* CASVS. Si mulier aliquas literas servo suo inserit, & eum decurionem nominaverit, vel ipse finxerit se decurionem, an mulieri praeiudicet, quo minus ab ea status moueatur quaestio, petendo eum ex possessione libertatis in seruitutem quaeritur? Resp. quod non. Nam huiusmodi epistolae cassae sunt, & vanae, maxime cum ex testium professione in seruili toga seruus ostendatur, & cum in alio iudicio confessus fuerit se seruum esse.

a *Principalem.* i. decurionem, ut infra statim dicet.

b *Inanes.* i. ad plenam probationem, vt supra de probat. l. non epistolis. sed qualemqualem, vt ff. de proba. l. si. & ff. de iureiur. l. si duo.

c *Maxime.* tria sequentia sunt contra eum.

d *Aliud iudicium.* in cuius locum hic iudex successit, sed certe non videtur, quod hic fecerit sibi praeiudicium, vt supra eo. l. interrogatam. Itẽ quia nõ fatetur, qui errat, vt ff. de cõfess. l. nõ fatetur. sed dic, quod non facit praeiudicium, si uelit probare contrariũ. Vel hic loquitur in iudicio liberalis causae, ibi, cum non mouebatur ei aliqua controuersia, & idẽ dicam in adscriptitio, si in forma iudicij confiteatur se adscriptitium. Nec obstat infra de agric. & censit. l. cum scimus li. 11. vbi dicit solam confessionem non praeiudicare, quia ibi non fuit facta coram iudice, sed tabellione, vel fuit facta coram iudice, sed non in figura iudicij. Item nonne praeiudicat sibi patiendo eum esse in dignitate, ut infra qui mil. non poss. l. super seruis, lib. 12. R[espo]. quod non, quia hic non possidebat eum. Vel dic, quod contradixit intra triginta dies, ut ut infra qui milit. non poss. l. fin. lib. 12.

1 Concor. ca. illud. cũ gl. sup uerbo, nominant extra de praesumptio.

* Principales decurionum primi. Hic erant 10. 15. uel 20. pro curiarum amplitudine. Hinc principales ciuitatum. Isid. 9. Etymolog. 4. Goth.

Impp. Cõstãt. & Licin. AA. ad Eutychium praesidem Cappadociae.

LEX XLI.

IVbemus, omnes epistolas actricis, quas ad Aelium tãquam principalẽ[a] fecerat, inanes,[b] ac vacuas esse, atq; in irritum deuocari, ac de ingenuitate eiusdem Aelij requiri: nec mulieri id obesse, quod ad eum tanquam decurionem, ac principalem scripserit, vel id, quod idẽ se finxerit decurionẽ, vel principalem: * maxime[c] cum non solum testium professione, & cognationis eius iugum seruile cognoscitur, verum etiam voce propria eiusdẽ Aelij apud aliud iudicium[d] patuerat, quod conditionis seruilis videretur.

Filii nati pendente lite super statu matris, sequuntur conditionem, quae de matre iudicabitur: nati vero ante litẽ motam praeiudicium nõ patiuntur ex sententia cõtra matrem lata. h. d. Vel breuius: Sententia matris praeiudicat filiis, pendente lite natis, non antea. h. d. Sal.

Imp. Cõstantinus A. ad Maximum PP.[1] †

1 † P. V.

LEX XLII.

PLacuit eos, qui nascuntur,[e] matrũ cõditionib. vti, quarum mox[f] viscerib. exponũtur. Ante vero litem nati suo nomine omnes in quaestionem vocentur, quoniam hos solos, qui in lite nati erunt, omnem fortunam matrum complecti oportet, aut iustis tradi dominis,[g] aut libertate cũ suis auctoribus frui. Dat. prid. Id. Iulij.

P*Lacuit* CASVS. Si mulieri status moueat aliquis quaestionem, & lite pendente peperit, pro ea lata sententia, sibi & filio proderit, lata contra eam, sibi & filio nocebit, natis vero ante litem suo nomine mouenda est quaestio status, & ita noua interpellatione opus est. Viu.

e *Nascuntur.* lite contestata in causa liberali.

f *Mox.* idest lite pendente, ut siue pro matre, siue contra eam sit pronunciatum, idem & de filijs intelligatur, nec distinguitur, an fuerint ante concepti, vel non, per l. ff. de sta. hom. l. qui in vtero, vt dixit Azo: quia posset hic esse eius incommodum, si haberetur pro nato, si mater libera pronunciaretur, ut supra de ingen. manu. l. si autem tuam. Solue, ut ibi.

g *Tradi dominis.* si pronuncietur contra matrem. & ad hoc ff. de vsur. l. partum, & supra de rei vendic. l. partum. & infra de agric. & cens. l. cum satis, §. cum Anastasia. lib. 11. Sed videtur sententiam matris non prodesse filijs, etiam lite pẽdente conceptis, & natis, vt ff. de except. rei iudi. l. si quis eum. §. si ancillam quae est contra. Solu. haec est causa liberalis, ibi dominij inter duos, & quod illa nõ sit liberalis, patet inf. de ord. cogn. l. 4.

TITVLVS XVII.

De adsertione * tollenda.

Leges de adsertorib. adhibendis in causa liberali cassãtur, & statuitur, ut qui de possessione libertatis in seruitutem prouocat, per procuratorem possit respondere, qui autem de possessione seruitutis prouocat in libertatem, causam per se tantum oportet agere. A sententiis super his latis debet prouocari, & cognosci vt in aliis negociis: alias sententia remanet in sua firmitate. h. d. prima pars vsque ad §. scientes. h. d. Salicetus.

Imperator Iustinianus A.[2] † Mennae PP.

2 † Galiganus.

LEX PRIMA.

LItes super seruili conditione mouendas, ad clementiorem tam examinationem,[h] quam terminum[i] transferimus, iubentes, si quis vel adhuc seruiens, liberum se esse dixerit, vel in libertate commorans,

DE ADSERTIONE tollenda.

In liberali causa solebat is, cui fiebat quaestio status, facere adsertorem, qui ei adsereret libertatem, quod tollit haec l. Et continua sic ad tit. praecedẽtem. De liberali cã dictum est, & quia ipsa olim per quosdã, qui adsertores dicebantur, eo quod adserebant eũ liberum qui dicebatur seruus exercebatur. Ideo ponit de adsertione. Et quia vanum, & friuolũ quoddam erat iudicium per adsertionẽ illũ, tractat de ea nõ ponenda, sed tollenda. Azo.

* Vt plene intelligas, quid esset adsertio, lege quattuor leges in Co. Th. sub tit. de lib. can. li. 4. quas hic abrogat Iustin. Cont.

L*ites.* CASVS. Olim si cui status mouebatur quaestio, puta si petebatur de possessione libertatis in seruitutem, uel econuerso ille, qui proclamabat de possessione seruitutis in libertatem, faciebat adsertorẽ, qui ipsum esse liberum adsereret. Itẽ & aliud erat vitium, quod semel cã liberali examinata, & finita, poterat iterum agi, quae duo vitia tollit Imperator, dicẽs, quod siue quis in seruitute petatur, siue de possessione seruitutis in libertatem proclamet, ipse sine teat, ita tamen, vt si ex possessione libertatis petitur, constituat procuratorẽ. Si vero proclamet, hoc ei non concedatur, causa autem libertatis semel finita amplius non moueatur, nisi beneficio appellationis fuerit suspensa. Peculium uero illius, qui in libertatem proclamat, & aliae eius res, quae ab eo, qui se dominum dicit, vendicantur, pro dispositione iudicis apud sequestrum deponantur, & hoc in secunda. Si uero quis ex libertate in seruitutem petatur, fideiussorem det in iudicio sisti, si potest, si non potest, iuret, quod stabit iuri, quo praestito, si non veniat citatus, & per annum absfuerit, remaneat seruus, & ei, qui litem sibi intulit, adsignetur, & hoc in tertia. Si vero is, qui aliquem in seruum petit lite cõtesta. coram vno iudice ad alium eum trahere praesumpserit, nisi seruus occasionem praestiterit, quamuis dominus fuerit, qui status moueat quaestionem, suo iure priuabitur & hoc in quarta. Viuia.

h *Examinationem.* remouendo adsertionem.

i *Quam terminum.* quod facit, remouendo numerum liberum, ut in §§. allis.

a *Procuratorem.* qđ minus est, quã facere adsertorem. Nã & adsertor per oia repñtabat personã ipsius cui fiebat quæstio status, & iurabat forte de calumnia, quod in procuratore non sic est.
b *Penitus.* vt ff. de iud. l. non idcirco, §. fi. & hoc quantũ ad liberalẽ causam, sed in alijs causis potest hẽc ꝓcuratorẽ, vt ff. de ꝓcur. l. si seruum. ser. & l. nõ solũ, §. si status. Vel dic vt ibi.
c *Illis legibus.* quas non habemus.
d *Vice.* etiam sine appellatione. Accur.
e *Præcipiebant.* quãtis esset sñia lata super cã liberali, quæ fiebat per adsertorẽ, adhuc tamẽ poterat cognosci super lite illa et ãn sine remedio appellationis.
f. *Qua porrecta.* scilicet prouocatione.
g *Cuius.* s. appellationis, vel cuius s. iudicis appellationis.
h. *Deducetur,* nõ ergo appellat hic, nisi semel, sicut & alias, & supra de epis aud. auth. si quis autem. Vel dic non appellasti secundum solennitatem assertionis. & hoc est quod dicit, occasione legum.
i *Collocari.* si cauere supersederit, vel non potuerit iste, qui prouocauit, vt infra ti. j. l. fi. & sic intelligitur ſm illam. Item nisi cõstet aliqua esse domini, quæ statim ei reddẽda sunt, vt inf. eo. l. fi. in princ. Item est contra, supra de prob. sequest. l. 1. Sol. hoc speciale, 2 sicut & in alijs casibus, quos ibi notauimus.
k *Periclitantur.* i. periclitantur ex libertate in seruitutem.
l *Fideiussorem.* i. iudicio sisti.
m *Eis.* s. fideiussoris.
n *Iuratoriæ.* ꝙ non posset fideiussorẽ dare, & ꝙ stabit iuri, vt hic. & supra de epis & cleri. auth. gñrali ter. & de test. rerũ, si vult eas non sequestrari, nisi in casu, vt infra de or. cog. l. fi.
o *Obnoxij erunt.* ita no. nouum modum adimẽdæ libertatis. & sic est cõtra, ff. de.

* Affirmãt aliqui legi in basilicis, tertia, aut quarta, qđ non probatur, & in basilicis factis ab Heruetto sin. i. liber, vt hic legitur. Contius.

1 † Adducitur, alias ducitur.

2 Hunc casum ponit etiam glo. 2. in c. 1. extra de seque. poss.

2 † Duæ. libera condit.

3 † Duæ. datio eius.

ad seruitutem vocatus fuerit: adsertoris difficultatem in vtroque casu cessare, ipsumq; per se, & ad intentionem eius, qui dominũ sese adserit, respondere: & si ex possessione libertatis ad seruitutẽ ducitur, etiã procuratorem a dare minime prohiberi, quod ijs, qui ex seruitute ad libertatem prosiluerint, penitus b interdicimus, illis legib. c quæ dudũ & secunda, & tertia * vice d adsertorias lites examinari ꝑcipiebant, e in posterũ cõquiescẽtib. cũ sit iustũ primã definitionẽ in suis manere viribus, cũ ꝓuocatio nulla oblata fuerit, qua porrecta, f ad similitudinẽ aliorũ negociorũ iudex, ad quẽ res ex prouocatione 1 † deducitur, eã examinabit, cuius g & ipsius iudicium ad secundã exqsitionẽ minimè deducet: h occasione legũ, q̃ super adsertoris litibus positæ sunt.

Res prouocantis se de possessione seruitutis in libertatem, debent in toto collocari pro dispositione iudicis. Res vero prouocati de libertate in seruitutẽ non collocantur penes alium, si paratus est fideiussorem de eis præstare: & vbi non põt fideiussorẽ dare, suæ iuratoriæ cautioni decommitti. h. d. not. Sal.

¶ Super peculio ẽt eorũ, vel alijs rebus, aut causis veterem defensionis obseruationẽ tollimus, præcipiẽtes illorum tantũ peculia, q ex possessione seruitutis sup. liberali 2 † cõditione litigãt, aliasque res, quę vendicãtur, in tuto pro dispositione iudicis collocari. i

¶ Oẽs vero, qui pro libertate ꝑiclitãtur, k si quidẽ possunt fideiussorẽ l dare, eũ exigi. ¶ Sin vero re vera satisdõ 3 † ei m m ipossibilis eis sit, hoc que iudici manifeste ostẽdat, iuratoriæ n cautioni cõmitti.

Si adsertus seruus legitime citatus per annum contumax fuerit, domino aduersarij subiugabitur, & si ille, qui seruum aliquẽ dicit, eũ conueniat coram uno iudice, & postea cum conueniat apud alium, priuandus est dominio suo, nisi seruus causam præstiterit. h. d. Sal.

¶ Scientes, * ꝙ si post huiusmodi expositionẽ abfuerint, & edictis citari, in absentia nihilominus per vnum annum durauerit, omnimodo seruituti obnoxij o erunt, & eius dominio, qui litem eius intulit, sine vlla dubitatione assignabuntur.

¶ Scire vero eos volumus, qui aliquem ad seruitutẽ vocant, ꝙ si post primam accusationẽ p in quocumque iudicio, vel ex diuali iussione factam, & admonitionẽ 4 † ei oblatam, qui seruus esse dicitur, in alio iudicio cum accusauerint, q præterquam si eius 5 † occasionẽ ipse, qui seruus esse dicitur, præstiterit, r & si domini sint, suo iure priuabuntur. * Dat. 3. Id. Decemb. Domi.

Si is, qui de seruitute proclamat in libertatem, moriatur, lite pendente finitur cã: & potest possessor, qui se dominum defendit, experiri cõtra eum: qui sibi vendidit, ut vel doceat seruum vendidisse, vel eo non docente, quasi defuncta persona liberi fuerit pronunciata, euictionem soluit. h. d. Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX II.

EXpeditã antea qõnẽ, s in præsenti t aũt ex nostra lege, quã de adsertione tollẽda posuimus, in quandã difficultatẽ incidere u periclitan 6 tẽ, cõpendioso remedio fulciendã esse censemus. * † Cũ etenim per adsertores super libertate iudiciũ agitabat, si in medio, x adsertore litẽ agente, adsertus y ab hac luce fuerat subtractus, necessitas ĩponebat nihilominus adsertori litẽ iplere: vt emptor, z

lib. ca. l. diui. Sol. hęc corrigit illi. vel ibi non fuit absens per annũ. Itẽ no. absente parte finiri causam, vt supra ti. 1. l. iuxta.
p *Primam accusationem.* i. actionem.
q *Accusauerint.* i. cõuenerint sup eodem persistendo. s. in causa, vt ff. rem rat. hab. l. amplius nõ peti. & de be. lib. l. qui cum maior. §. accusasse. & l. in seruitutem. & no. noui genus quęrendæ libertatis. sic supra de iu. i. omn. iud. l. in criminali.
r *Præstiterit.* quod est, si nõ veni. ad primum iudicem, nec ei obtemperabat.

EXpeditam. CASVS. Per l. superiorẽ duo vitia, q olim cõsueuerũt esse in vsu, sublata sunt: sed videt, si ad adsertor locum non haberet hodie, ꝙ cõtinget et quædã absurditas, s. ꝙ si quis liberũ hominem bona fide vt seruũ cõparasset, & ille de possessione seruitutis in libertatem proclamasset, & pendente iudicio decederet, nõ haberet contra venditorem regressum emptor, quod olim nõ erat, quia adsertor causã liberalem ad finem perducebat, & si pronũciaretur pro libertate, hẽbat emptor contra venditorẽ regressum: hodie vero ostendet venditor se seruum, non hoiem liberum vendidisse, ꝙ si ostẽdere nõ posset, quasi libera persona vendita, habeat emptor contra venditorem regressum nomine euictionis.
s *Expeditam quæstionem.* accipe ex nostra l. supra l. proxi. vel lege recte. nam ante legem nostram superiorem erat expeditam.
t *In præsenti.* s. tẽpe.
u *Incidere.* i. vt incidat coacta, vel adde, vitium est. Vel subaudi inueniẽtes, s. qõnem, seu legem soluẽtem quæstionem.
x *In medio.* s. litis.
y *Adsertus.* s. ille, de cuius statu agitur.
z *Emptor.* s. hominis, de cuius statu quæritur.

* Declaratur pulchrè ille §. ab And. Alciat. lib. parerg. iuris, 3. c. 17.

4 † Duæ. & post admonitio.

5 † eis.

* Concor. gl. in ca. fi. in verb. super vno, extra de rescrip.

6 † Sanctimus.

Ventre.

si victus erat, & pro libertate fuerat pronunciatum, habeat regressum aduersus venditoré, vt ei quasi liberę personę venditor reddit id, qđ emptionali instrumento cótinebatur, vel natura contractus exigebat. ¶ In presenti autem, quia adsertorū vana nomina reiecta sunt, si persona, pro cuius cōditione lis agitur, mortua fuerit, quemadmodū iudicium potest adimpleri vna tantum persona in iudicium veniente? Sancimus itaque in præsenti casu licentiam esse emptori aduersus suum auctorem venire, [a] quatenus vel ostendat venditor seruum [b] se vendidisse, [1]† vel (si non potuerit) quasi libera persona vendita, euictionis [2] periculum ad eum [c] reuertatur.

1† Dedisse.

2† Emptionis.

TITVLVS XVIII.

Quibus ad libertatem proclamare non licet: & de rebus eorum, qui ad libertatem proclamare non prohibentur.

Si passus se uendi pretiū nō participauit, ei in libertatē proclamare licet, nō sic, si participauit, quia ei tūc no licet: siue tūc erat ingenuus, siue libertas ei purè debeatur. h.d. uel breuius. Si uēditus nō est pretiū participatus, i libertatē se pclamat, alias secus. S.

Imp. Gordian' A. Proculo.

LEX PRIMA.

Dispar causa est eius, qui dissimulata conditione sua distrahi se passus est, [d] & eius, qui pretium participatus est: nam superiori quidem non denegatur [e] libertatis defensio: posteriori aūt, & si ciuis Romanus sit, [f] & participatus est pretiū, [g] libertas denegatur. Eādēq; [h] & in eo distinctionē adhibēdam, cui fideicommissaria libertas debetur, meritissimi [3]† iuris auctores responderūt. D. PP. Cal. Maij Gord. A. & Auiola Coss. 240.

3† Merecissimo, quo aduerbio usus é Terent. in Phormio.

Familia latronum efficitur capiētis, si hoc dictat decretū principis, vel fisci statutū. h. d. Vel sic. Serui effecti pp delictum insigne, nō possunt in libertatē proclamare. h.d. S.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. [4]† Melanæ. [5]†

4† Gordi.

5† Melianæ.

LEX II.

De latronum familijs descendentibus, ex largitione principali, vel auctoritate fiscali seruis factis, [i] retro principes libertatem denegari decreuerunt.

Si prouocans se in libertatē fatetur de reb. apud eū consistentib. aliquas esse eius, qui se dominū dicit, statim ei debēt restitui. Si vero neget, in tuto dēnt collocari apud sequestrū, & si pro libertate postea fuerit pronunciatū, peculiū, quod ei ut seruo fuerat cōcessum, dēt domino restitui, & de eo, & eius iurib. bona ratio redditur. alia veroex testamento vel donatione quasi a libero pronunciato debent adsignari, a sequestro tamen prædicto liberatur, cautionem idoneam præstādo. h.d. Saul.

Imp. Constantin. A. ad Maximum PP.

LEX IIII.

Si [*] quis in libertatem [k]

[*] Ex lib. 4. titu. 8. l. 2. C. Th.

a *Venire.*] imo videtur quòd non, quia nemo eum euincit, sed factum humanę sortis, vt ff. de eui. l. si seruus. & infra de euic. l. si tibi. quæ sunt contra. Sed ibi ante lit. conte. decessit, vt ff. de iud. sol. l. si seruus. Item qūo agitur de euictione, & nō est euictus per sniam, vt ff. de rei ven. l. vtiq; quæ contra? Solu. ibi de dominio agebatur, hic erat cā liberalis. uā hic mortuo seruo non remanent tres personæ, q̄ sunt necessariæ in iudicio, ibi remanent.

b *Seruum.*] suum vel alienum. nam & si alienus esset, quia tñ emptor hēt vacuam possessionem, nec ei qneti de alieno seruo uendito mota est controuersia, imo quasi de libero vendito, non ageret de euictione. Azo. & facit sup. tit. 1. l. principaliter 1.

c *Ad eum.*] s. venditorem.

QVIBVS AD LIbertatem, &c.

Explicuimus de proclamantibus in libertatem: sed quoniam quidam prohibentur in eam proclamare, videamus, qui sunt illi. Postea dicemus de rebus eorum, qui non prohibentur proclamare. Azo.

D*ispar.*] CASVS. Si liberum hominem ut seruum uēdidisti, & cum apud emptorē esset in libertatē de possess. proclamare uoluit, an potuit? Distingue, aut participatus est pretiū, aut non: si non, proclamare potuit: si sic, nō. idem est in eo, cui p fideicom. relicta est libertas danda ab herede. Viuia.

d *Passus est.*] non participando pretium, & non interuenientib. ijs, quæ debent interuenire.

e *Non denegatur.*] cōsulitur tamen bonę fid. emptori p duas actiones in factum. Vna cōtra venditē, q dolosè passus est, ut teneat ad pretiū, & ēt ad accessiones eius, & ad damna, q̄ intulit emptori dolo, vel culpa in suis, uel alienis reb. quæ erāt suo periculo, & in duplum hæc omnia restituit. Aliter consulitur ei contra eum, qui sciens vendidit, vt teneatur in duplum pretij, & accessionum, non aliorum damnorum, nec vnus liberatur per alium, & est hæc actio annalis, vt ff. de libe. cau. l. rectissime. vsque ad l. si vsumfructum.

Emptor qui emit bona fide liberū patientem se vēdi, duas habet actiones.

f *Romanus sit.*] iure gentium inspecto, vel naturali, de iure enim ciuili seruus est, ut Instit. de iure per. §. pen. Vel id est ante venditionem.

g *Pretium.*] & alia interuenerunt, quæ sunt necessaria. vt diximus supra de lib. cau. l. non. ideo. & ad hoc ff. de libe. cau. l. cum pacto. & ff. eo. l. j. & hoc nisi pretium sui reddat sponte suscipienti, vel p̄ alios suffic. si offerat, ut ff. si lib. ingen. esse dic. l. 2.

h *Eandemq;.*] i. qđ dictum est de eo, qui iam liber est, intelligitur, & de eo, quī nondum quidem est liber. sed omnimodo liberandus. Itē hoc, si purè erat liberandus, si aūt sub cōditione, indistincte adueniente conditione proclamat in libertatē, ut ff. e. l. Licinius.

D*E latronum.*] CASVS. Quidā erāt, qui dicebantur de gñe latronū pp quorū perfidiā cōcessit Imperator uel procurator fisci, vt si q̄s aliquē de familia latronū caperet, dñs eius fieret, an sic captus in seruitutē redactus, possit i libertatē pclamare, quæritur? Dī, q̄ nō, nec forte manumitti. Azo.

i *Seruis factis.*] pura pp insignem quorūdam latronum perfidiam, concessit Imperator, uel procurator fisci, ut quicunq; aliquem de familia latronū caperet, dominus esset capti.

S*I quis.*] CASVS. Si de possessione seruitutis quis in libertatē proclamaret: & res eius, qui dicitur dñs, tenuerit: aut cōfitetur res esse dñi, aut diffitetur. Primo casu dño redduntur statim: secundo casu penes eū remaneūt, prestita ab eo satisdatione de his restituendis cum fructibus, & accessionibus, si apparuerit eas dñi esse, & de his restituēdis, quę subtraxit his, quę ad eū titulo legati, vel donationis puenerūt, penes eum pronunciatum ingenuum remanentibus. hoc in prima, & secūda, ita scilicet vt finita liberali causa, res, de quibus erat controuersia, quas proclamās ad libertatem, negabat ad dominum pertinere, & apud sequestrum deponantur, & ei, qui melius ius habuerit, reddantur. & hoc in tertia. Viuia.

k *Si quis libertatem.*] cum sit in quasi seruit. possessione.

Dubia fit a *Dubium.*] quia negantur res domini. Et no. per negationes per neminem rem fieri dubiam. sic inst. de acq. poss. l. nemo & supplicatione. de fi. institu. l. plures. & ff de transa. l. 1. & ff. de collo. l. 1. §. 1 Cōcord. sed cum possint & inst. de interdi. § commodum. Et argu. gl. 1. in c. ff. de pet. her. l. si debitor.

veniēs de tenun.

ADDITIO. Limita primo hoc, quod gl. dicit per negationē rem fieri dubiam: nisi præsumptio esset cōtra negantem, ita dicit Bal. in l. tale pactum §. qui prouocauit, in fine. ff. de pac. per l. si vero. §. q pro rei. ff. q. satisda. cog. Secundo limita, nisi facta negatione appareat euidens probatio in contrariū, vt no. in gl. in l. post rem. ff. de transact. & innoc. in cap. fin. extra de cohabit. cle. & mulie. vbi omnino vide.

1 † Auferri.

2 † Negotiatione controuersum. C. T.

3 † Proprieta. C. Th.

b *Per cautionem.*] quam præstat ille, q prouocat in libertatem, cum fideiussore, vt infra titu. primo. l. fin.

4 † Depulsus C. Th.

5 † Seruus C. Th.

c *Quoniam & ipsis.*] dominis.

d *Qui his.*] scilicet seruis. & est hic versus interpositio vsq. ibi, gestarum.

6 † Conciliata. C. T.

e *Ratio.*] in qua veniet culpa lata non leuis, vt ff. de acquirendo rerum dominio. l. homo. liber. §. primo.

7 † Parta. C. Th.

8 † Penes liberum.

f *Depulsa.*] scilicet seruitutis possessione.

g *De furtiuis.*] id est de ijs, quæ domino furatus est, quod Trebellianum vulgo dicimus.

9 † Dilatio libertatiq; iudicio quo à supradi.

h *Liberum.*] i. liberatum a petitione domini.

† Hinc casum sequestrandi ponit et glo. 2. in ca. a extra de se que. pos.

i *Testamento.*] alicuius amici sui, nō consideratione possidentis, alias secus, vt ff. de vulg. substi. l. sed si plures. §. in arrogato & de vsufru. sed & si quid. Quid autem si ex operis? Respon. ōtit bonæ fidei possessori: nisi post litē contestatam, vt ff. de rei vend. l. præterea.

10 † Iure collatis.

proclamauerit, id, quod apud se esse eius, qui se dominum dicit, profitebitur, quoniam non de eo dubitatur reddi, ac † referri iudex protinus pronunciatur.

¶ Quod vero petitor, si fuerit [2] † negatione dubium, [a] per cautionem [b] conseruabitur, ac petitio differetur, vt si fuerit [3] † approbata libertas (quoniam & ipsis, [c] qui his [d] rem commiserunt, medendū est) gestarū rerum ab eodē ratio, [e] atque oē, quod debetur, reposcatur, vt serui tute [4] † depulsa, [f] qui pro domino quondā fuerat, hēat, quod vt [5] † seruo domini iure largitus est, & quæ ex earum rerū quæstu ac fructibus [6] † congregata sunt, & quæ de furtiuis [g] compendijs obscure capta, ac [7] † parata sunt, cum [8] † liberum [h] esse nō oporteat, quod apud seruū dominus peculij nomine collocauerat. Ea vero, quæ testamento, [i] vel donatione quæsita sunt, aut quę ex earum rerū emolumentis empta, confectaq; sunt, eidem ingenuo deputentur, quæ tamē vniuersa, [9] † exacto [k] libertatis iudicio, quatenus a supradictis [l] reb. discernūtur, in sequestro [m] esse oportet, vt his ab vtroque [n] deductis, atque in medio [o] [10] † collocatis, ad eorum proprietatem vterque contendat. [p] Dat. 15. Calen.

k *Exacto.*] id est finito & libero pronunciato.

l *A supradictis rebus.*] id est ab ijs quas ipse seruus domini esse profitetur.

m *In sequestro.*] ante iudicium vero finitum non, si caueat, vt supra tit. 1. l. 1. §. super. & super ea. l. §. 1. & est ratio quare sic in sequestro, & etiam illa, de quibus erat cautum, quia non sic ammodo confidit de eo.

n *Ab vtroque.*] id est domino & seruo.

o *In medio.*] puta apud sequestrum.

p *Contendat.*] finita causa liberali, & eo libero pronunciato, vt dixi ibi, exacto, & c. & ad hoc ff. de libe. cau. l. Imperator & infra titu. primo. l. hu. & supra de inge. manu. l. 2. in fin.

DE ORDINE COGNITIONVM.

Quia cum quæstione status concurrit quandoque alia quæstio: ideo de ordine earum dicit. Vel sic: De liberali causa qualiter agatur, supra plene dictum est, sed quia liberalem quæstionē cum alijs sæpe contingit incidere & quæ prius sit de qua prius sit cognoscendum vel pronunciandum, ideo ponit de ordine cognitionum liberalium tantum. Azo.

Mar. Thessal. Seuero. & Rufino Coss. 325.

TITVLVS XIX.

De ordine cognitionum.

Pendente lite super statu non potest dictus seruus de crimine suum accusare aduersarium. h. d. Sal.

Imp. Alexander Vitalio:

LEX PRIMA.

CVm & ipse confessus es, status te controuersiam pati: ¶ qua ratione [r] postulas priusquam de conditione [s] constaret tua, accusandi tibi tribui potestatem contra eum, qui te seruum esse contendit? [11] † Cum igitur (sicut allegas) statu tui generis fretus es, iuxta ius ordinarium [u] præsidem petere, qui, cognita prius liberali causa, ex euentu iudicij [x] quid de crimine statuere debeat, nō dubitabit. PP. Idib. Maij Maxi. [12] † 2. & Aeliano. Coss. 224.

q *Cum & ipse.*] dic, ego dicebam te seruum & prouoco ad seruitutem, tu volebas me conuenire, i. accusare, & sic veniebat quod est principale: & sic non facit ad ea, quæ notauimus sup. de ordi. iu. l. 1.

r *Ratione.*] ne quod quæstio status ciuilis est.

s *Conditione.*] contra. ff. de ordi. cog. l. quoniam.

t *Contendit.*] q. d. nulla est ratio, vt infra ad leges de adul. l. quoniam Alexandrum.

u *Ordinarium.*] Ordo dicitur, quia quæstiones debeant alias præcedere.

x *Iudicij.*] vt inf. eo. l. si status & hæc vera, nisi sit tale crimen, ex quo me vis accusare, quo etiam serui accusant, vt ff. de iu. l. xix.

11 † In aliquibus ad ditur, per se ipsi non potest.

• Hisverbis necessitatem præsidi cognoscendi imponi si putat Gothofredus. 2. Variar. 3. Renar. quoq; 3. Variar. 20. negat præsidē vel prætorē de eā status cognouisse. vt. tamē l. 5. su. vbi cau. Gothof.

12 † Dua. 11. & male.

13 † Galliæ al. Hel liæ. al. Iuliæ.

Principalis præualet consecutiuo & incidenti in pronunciando. h. d. vel sic magis ad literam: De libertate prius quam de hæreditate cognoscitur, si de ea principaliter quæratur: secus si incidenter, & de hæreditate principaliter. hoc dicit Sal.

Idem A. [13] † Gallo.

LEX II.

SI de hæreditate, [y] & libertate [z] controuersia est,

y *De hæreditate.*] CASVS. Decessit quis. Stichus hæreditatē eius petit, & libertatē, quæ causa cui præferatur, quæritur? Respon. quod liberalis, & ea finita, agetur petitione hæreditatis, & hoc i prima. Si vero petat hæreditatem, & in modum exceptionis objiciatur, quod sit seruus, cognoscetur prius super liberali causa, sed super principali pronunciabitur, quia si pronuncietur hæres, per consequens pronunciabitur liber.

y *Hæreditate.*] de vtroque principaliter agebatur. Nam petebat quidam hæreditatem & libertatem, quia se liberum dicebat, prius agitur & finitur causa liberalis, nisi ex testamento pendeat libertas: nam tunc præcedit quæstio testamenti, vt ff. de pet. hær. l. si quis libertatem. Si vero de libertate ageretur in modum exceptionis, obtinet, quod sequitur, vt pronuncietur in principali causa de hæreditate, nō de incidenti nisi per consequentiam. Alij dīnt semper agi secundario vel incidenter de libertate & principaliter de hæreditate, & quod dicit prius & c. vt cognoscatur, non vt iudicetur & quod subijcit, sed si, dīnt. i. quamuis, & quod dicit causa libertatis dic opposita in modum exceptionis.

z *Libertate.*] in modum replicationis.

Agetur.]

a *Agetur.* scilicet principaliter.

b *Pronunciatum.* ut scilicet si post ea suscitetur causa liberalis habeat locum exceptio rei iudicatæ, eo quod agens uenit contra id, quod in sententia iudicis continetur, ut ff. de excep. rei iud. leg. si quis cum totum, & leg. cum quæritur. Sed uidetur non sufficere, ut ff. de libe. agno. l. si quis à liberis. §. si uel parens, & §. solent, & ff. de ijs, qui sunt sui uel alie. iu. l. pe. quę sunt contra. in quib. dicitur, q̃ lata sententia in alimentis, nõ præiudicat in filiatione, nisi & de ea pronuncietur. Solu. possunt deberi alimenta, etsi nõ est filius, vt si pater contempsit Plautianum, ut ff. de lib. agno. leg. j. idem Iulianus. sed non potest esse hæres quin sit liber, ut institut. qui ma. non poss. §. idemque iuris. Vel melius distingue, an de incidenti plene cognoscatur, ut tunc præiudicet. nam si nuncietur de principali pro actore, & de incidenti, pro eo sententiarum uidetur, ut infra de fal. ubi. sed ubi summatim, tunc non præiudicet, vt in cõtrarijs. ut argum. ff. de re iudi. l. à diuo. §. si super rebus, & quæ hic desunt, dixi supra de ordin. iud. l. j.

Snīa sup alimentis lata, an p̃iudicet in filiatione.

* Sic fuit ex veteri Cod. restituto subscriptio, cui addendū puto & paterno q̃ Maxi. collega fuit secundo ei⁹ consulatu. l. 1. sup. de codicil. Illud ẽt erit notandum hic de alio Maxi. quã in subscri. l. præcedẽ. intellige.

1 † Valeria no.

2 † Ante.

prius agi causa libertatis debet, sed si de hæreditate agetur, [d] ordinanda prius quidem est causa libertatis. sed sufficit ei, qui libertate vtitur, ad victoriam, de hæreditate secundum eum esse pronunciatum. [b] * PP. 5. Idus Aug Maxi. 2. Coss.

Quando pœna delicti dependet a statu, quæstio status est prius determinanda, h. d. Bal.

Idem A.[1] † Valerio.

LEX III.

SI crimen [c] aliquod inferatur ei, quam ingenuã [d] esse dicis, [e] ante liberalis causa suo ordine agi debet, cognitionem suam præside prębente, quoniam necesse est ante sciri, si delictum probatum fuerit, vtrum vt in liberam, & ingenuam.[2] † aut in ancillam constitui [f] oporteat iudicium.

Quæstio status mota impedit accusationem inchoandam & iam inchoatam terminari, donec de statu sit cognitum. h. d. Sal. Vel sic: Si sit quæstio de statu accusati, prius de statu debet cognosci, quã super crimine pronũciari: quia aliter puniuntur serui, aliter liberi. h. d. Sal.

Imp. Gordianus A. Menedemo.

LEX IIII.

SI status * controuersiam pateris, lite prius liberali terminata, si pro te fuerit pronunciatũ, agere [g] etiam aduersus eum, qui se dominum tuum esse cõtendit, nõ prohiberis. quod si ideo te ab accusatione elidat, [h] quasi seruum non proprium, sed alienum liberale quidẽ iudicium cessat: [i] causæ [k] autem examinatio apud eum, qui iudicat, ostendet, vtrũne accusatio induci [l] debeat propter statum personę, an euanescat. Da. 10. Cal. Decemb. Gord. A. & Auio. Coss. 240.

c SI *crimen.* Titius accusat Arethusam de homicidio: Seius dicit eam ancillam, præcedit quęstio Seij. Vel Titius accusat eam, & etiã seruam dicit, sed Seius defendit eam ut ingenuã, & hic prius præcedit liberalis, quia si erat serua, ex eodem etiam crimine grauius puniretur, quam si esset libera, ut ff. de pœn. l. capitalium, §. si. & de ince. rui. nau. leg. Pedius. & ff. si ex noxa causa aga. leg. si seruum.

† Concor. 8. q. 11. §. itẽ si quis status.

d *Ingenuam.* a duobus, conueniebatur ab uno super criminibus, ab alio super causa status.

e *Dicis.* contra aliquem, qui dicit, eam ancillam suam.

f *Constitui.* idest pronunciari.

Seruĩ q̃nq; possunt agere

SI *status.* CASVS. Titius petebat a me fundum, petit eum de possessione libertatis in seruitutem, prius agetur liberalis causa, ut si pronunciatur liber, agere possit rei uend. pro fundo, si non, non possit, & hoc in prima. Si vero me accuset, & in modum excep. dicam non seruum proprium, sed alienum, cessat liberalis causa, quia de libertate non contendit, sed deducatur accusatio in iudicium, & si appareat iudici, quod talis sit causa, quæ per seruum agi possit, lis suo marte currat, & ad finem perducatur. & hoc in secunda.

g *Agere.* super aliqua lite.

h *Elidat.* i. repellat.

i *Cessat.* non enim de libertate vel ingenuitate contẽditur, ut dixi supra de lib. cau. l. iuxta.

k *Causæ.* s. criminalis, quæ fit de exceptuatis, uel dic libertatis indicentis.

l *Induci.* s. in iudicium, & incipiet terminari. Nam quædã sunt causæ, quas etiã serui agere possunt, ut ff. de iudi. l. mix. alias aliter ponitur, iduci, ut ff. de iu. l. & post §. 1. Vel hic etiã põt ita poni, ut ibi, & ff. de ijs, quæ in test. dele. leg. 1. circa principium.

Patiens quæstionẽ status non potest interim petere debitum à debitore, quia incertum est, vtrũ petere sibi pertineat, an aduersario. h. d. B. Vel sic. Quæstio vel exceptio status, impedit eum, de cuius statu quæritur, actiones mouere vel exercere, prius quam de statu fuerit cognitum, h. d. Sal.

Impp. Diocle. & Maxi.[3] † AA.[4] † Alpheno.

3 † Diar. AA. & CC.

4 † Alpheo

LEX V.

CVm status quæstionem tibi moueri, [m] & te debita [n] velle petere [o] commemores, ordinarium est, prius solennibus interpositis (si hoc iuris admiserit [p] ratio) causam liberalem apud pręsidem prouinciæ decidi, vt si liber fueris, vel seruus non esse [q] pronunciatus, tunc tibi iure debita restitui iubeat cum incerto, vtrum ne tibi libero constituto, [r] an domino tuo (si seruum te sententia declarauerit) debeatur, ad solutionem debitorem tuum vrgeri non oporteat. S. Prid. Calend. Maij Beraci, AA. Coss.

De rebus raptis ab iis, quos seruos tuos contendis, non prius quæritur, quam causa seruitutis, & libertatis decisa fuerit. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Alexandriæ.

LEX VI.

SI res tuas raptas, * vel

CVm *status.* CASVS. Stichus habens debitorem, debitum suum uolebat petere, Titi⁹ dicebat seruum esse. prius agetur causa liberalis, & terminabitur, & eo pronunciato seruo, non petat, sed dominus, & ita differetur debiti petitio, & tempus sententiæ latæ in liberali causa.

m *Tibi moueri.* a Titio.

n *Debita.* quia quædam sunt crimina, in quibus seruus bene habet personam standi in iudicio.

o *Petere.* ab iis, quibus mutuam dedisti pecuniam.

p *Admiserit ratio.* non admittit hoc ratio iuris, ueluti si persona sit talis, de cuius statu quæri non possit, puta impubes, nec eius interest modo, id est ante pubertatem agi, vt ff. de Carbo. edic. l. 3. §. causæ. & ff. de liber. causa. l. diui. in princip. Vel quia non sit competens iudex, ut possit pronunciare de libertate, puta quia est Pedaneus. vt sup. de peda. iu. l. 2.

Impuberi non põt moueri q̃o status.

q *Esse.* quod q̃sque fit, vt ff. * b. l. circa.

* Raptas. Cuiac. 18. obser. obser. estque uerbum legis Aquiliæ huic loco optime cõueniens Goth.

r *Constituto.* idest pronunciato.

SI *res.* CASVS. Quidam, quem dicebas seruum tuum, ille econtrario in libertatem proclamauit, res tuas rapuit, uel amouit, prius terminanda est causa liberalis,

vt si pronunciatus fuerit liber, accusare eum possis: si seruus, euanescat accusatio vi bon. rapto. & eum verberibus subijcias.

a *Amotas.* large ponitur hic hoc verbum.

b *Et tunc.* scilicet lite contestata in causa liberali, vt ff. de libera. causa l. ordinata.

c *Pronuncientur.* scilicet in causa liberali.

d *Secus.* idest secus si pronuncientur serui. nam domi tunc corriges eos. vt sup. an seruus ex fa. suo. l fi. & ff. de fur. l. serui & filij.

SI *quando.* CASVS Bona Stichi, quē seruum tuum dicebas, rapuisti, vult agere aduersus te vi bo. rapt. tu dicens eū seruum tuum esse, & econtrario ille se adserit liberū, quid iuris sit? Resp. quod agei causa liberalis, & tunc quæretur de bonis cū distinctione hac, aut Stichus proclamat de poss. seruitutis in libertatem, aut econtrario petitus est de possessione libertatis i seruitutem. Primo casu non restituentur sibi bona. Secundo casu restituentur præstita ab eo fideiussione de restituendis, si pronūcietur seruus. si fideiuss. dare non possit, deponentur apud sequestrum. & hoc in prima & secūda. Pendente vero iudicio aletur de his bonis i ea quantitate, quam declarabit iudex. & hoc in tertia. Si vero status quæstione nulla ei mota, egerit Stichus vi bon. rapt. ꝯ aliquē extraneū & extraneus succubuerit. & ne satisfiat executioni rei iud. ei cōtrouersiam mouerit, sine satisdatione restituet res, causa liberali suo marte currente. & hoc in quarta.

e *Abripuisse.* quia dominus rapuit seruo.

f *Obsequys.* i. si ex possessione seruitutis proclamet in libertatem.

g *Direptorum.* etiam post litem contestatam in petitoro, non solum ante, vt hic innuit statim, & §. cum autem.

h *Exegerit.* i. si liber pronunciatus fuerit.

i *Vocatur.* ex possessione libertatis.

amotas [a] esse dicis ab ijs, quos seruos tuos esse cōtendis, hique in libertatem proclamauerint: causa liberalis prius aduersus eos, & tunc [b] damni dati, rerumque motarum lis apud præsidē prouinciæ contestanda est, vt si quidem liberi, vel serui non esse pronuncientur, [c] tūc demum damni dati, & amotarum rerum procedere possit, adhibita probatione, condemnatio. Si vero secus, [d] quæstio rerum amotarum euanescat. D. †. Id. Ianua. Sirmij. AA. Coss.

Si possessorium rei recuperandæ & petitorium super libertate simul intententur eodem, petitorium prius deciditur, & ex eius euentu ad possessorium reuertitur. Sin autem possessorium ab vno, & petitorium super seruitute ab aduersario intentetur: possessorium prius terminatur, & postea ad petitorium transitur. h. d. Sal.

Imp. Constan. A. ad Bassum PP.

LEX VII.

SI quando negotium status fuerit exortum, si quidem ab eius parte, qui dicitur seruus, aliquid dicatur dominus abripuisse, [e] prius considerari placet, vtrū de possessione seruitutis in libertatem reclamandum putet, an vero ex possessione libertatis in seruitutem vocetur. [1] † At si eum de obseqijs [f] seruilibus libertatem cōstiterit flagitare, ante decidi status conuenit causam, atque ita præberi direptorum [g] negotiorum (si res exegerit [h]) audientiam. Quod si ei, qui ad seruitutē vocatur, [i] quicquam direptum esse memoretur, vniuersa, quæ constiteris, ablata, ita demum reddi conuenit ei, qui seruus esse contenditur, si modo saluam rem futuram per idoneos fideiussores promiserit. Nā si tales dare nō potuerit, tunc ea conuenit, de quib. in iudicio tractabitū, sequestrari in eū [k] diem, in quo controuersia sopiatur, ita vt ex ijsdē (si aliqua alia facultas esse non poterit [l]) tantum litis sumptus, [m] & alimoniæ homini subministretur, quantum moderato iudicis arbitrio fuerit æstimatum.

¶Cum autem necdum, lite de statu mota, res ab aliquo direptæ sunt, & sententia de restituenda possessione rerū lata, ille, ne huic sententiæ satisfieret, de statu controuersiam mouit, necessitatem habebit & fine satisdatione easdem res reddere, & tunc causam liberalem secūdum iuris ordinem exercere.

TITVLVS XX.

De collusione detegenda.

Mendacium in substātiali causa, vel principali motiuo priuilegii vel rescripti reddit priuilegium nullum. Bald. Vel sic. Seruus colludendo cum domino non efficietur ingenuus, nec ex rescripto ex falsa causa impetrato. hoc dicit Sal.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. & Theodoro.

LEX PRIMA.

CVm seruū matris tuæ, & stupro violasse dominam suam, & turpis coniunctionis maculam, excogitandæ ingenuitatis collusione, ac falsæ captiuitatis [n] velamento apud competentem iudicem obtegere voluisse proponas, nec

k *In eum* idest vsque in eum diem.

l *Non poterit.* si aliunde non poterit habere alimenta.

m *Litis sumptus.* no. argum. pro subdito. vt si agat contra prælatum, debet interim habere expensas ab ecclesia, vt in pra de Carb. edi. l. secunda. & ff. de iure deliber. l. filius. & de libe agno. l. si ne ger. & de inoffic te. stam. l. si. institura, §. penul. & contra de actra præiu. causa. ca. ex parte, & ff. de pet. hæredi. l. si. res furios. & quod no. supra, de ali. pu. præst. l. prima, & ff. de iniur. l. lex Cornelia. in fi. & facit ad hanc l. supra titu. primo, l. fi. & supra tit secundo. l. 1. §. super. & de lib. cau. l. si tibi seruitutis.

Expensa habeat ab ecclesia subditus agens contra prælatum.

DE COLLVSIONE detegenda.

Quia dominus vel patronus libertū ingenuū fingit, & hoc facit colludendo in iudicio liberali, grā forte alicuius pignoris quęrendi, promittit pmiū detegenti hmōi collusionē, vt habeat in suū libertū, vel seruū illū, cū quo est collusum, & dominus vel patronus ius suū amittat. ADDITIO. Aduertas, quod hæc detectio facienda est intra quinquenniū cōtinuum post sententiam, vt ff. eod. l. 2. in prin. quod intellige, si viuat, q ingenuus pronunciatus est: nā eo mortuo, non licet animodo quærere de statu eius, et lite cœpta in vita eius. vt ff. ne de sta. defuncto. l. 1. §. sed interdum.

CVm *seruum.* CASVS. Mulier cō suetudinē hñs cū seruo suo, dicebat cū liberū filio consentiēte, interim suggessit [2] † Theodora principi, quod capt[a] erat ab hostib. & redēptus ab ea, & constitutione cuiusdam principis cauet, qd captus & redemptus nō amittit ingenuitatem, an fama pro Sticho faciente. & filii consensu interueniente, & principis rescripto fiat liber, quæritur? Dicitur, quod non.

n *Falsa Captiuitatis.* hic adseuerauit principi, ꝙ captus fuisset ab hostibus, & redemptus, cum nec etiam de vrbe exisset, nec

nec etiam de camera dominæ, & ideo Imperator rescripsit eum ingenuum esse, quod rescriptum non tenet, quia falsa suggestione fuit impetratum, secundum Ioan.

a *Tuam dedisse.*] dare enim potuisset, nondum accusata, vt Instit. de hæred. instit. §. est autem.

culium dominus Stichi, & Domitiæ: hæres excipit eam fuisse liberam: sed dominus replicat, quod Stichus etiam erat seruus, qui manumisit eam. vnde libertatem ei dare non potuit, sed hæres duplicat, quòd quinque anni elapsi sunt post mortem Stichi. Vnde etiam de manumissa ab eo, queri nō potest.

libertatem ei matrē tuā dedisse,[a] sed in solā ingenuitatē eū nudæ voluntatis mēdacio perducere nisam asseueres, seruū esse palam est, quādo ēt diui Pij rescriptū sup captiuitate emissum,[b] quam non intercessisse significas, ingenuū fecisse non videatur, nec adseueratio consensus[c] tui ingenuitatis ius tribuere potuerit. *PP. 14 Cal. Iul. Diocl. 4. & Maxi. 3. AA. Coss. 292.

Per pactum libertinus nō efficitur ingenuus, & detegens collusionem efficitur eius patronus. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Milesio.

LEX II.

Libertinę conditionis cōstitutis, priuatis pactis[d] immutare statum suū non licere, Numiano[1]† senatusconsulto, cōtra collusorem pœna[e] statuta, præmioq;[f] detegenti promisso, manifeste declaratur. Da. 5. Calen. Decemb. CC. Coss.

TITVLVS XXI.

Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur.[g]

Præscriptio, quæ tuetur auctoré, eius successoré tuetur. h. d. Bal. Vel sic: Si de statu manumissoris defuncti nō potest queri, nec etiam de statu ab eo manumissi. h. d. Sali.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Niconi.

LEX PRIMA.

ADitus[h] cōpetēs iudex cām p̄scriptionis examinabit. & si Domitię patronū,[i] q vt ciuis Roman⁹ vsq. in diem mortis vixit, annos quinq. ante quam lis bonorū mulieris inchoaretur, vita decessisse cōstiterit, libertæ status ex persona manumissoris[k] nō retractabitur.

Si de statu matris defunctæ non potest quæri propter lapsum quinquennij, nec ēt filii. h. d. Sal.

Ijdē AA. & CC. Maximo.[2]†

LEX II.

j SI is,[l] qui te hr̄dē fecit pp matris cōdōnē, seruus dicitur, & mater ante quinque annos litis motæ[m] vita decessit: pręscriptioni locus erit, cum quæri de statu[n] non possit, nisi de cōditione matris tractetē.[3]† hoc ita si quamdiu vixit, sine interpellatione vt ciuis Rom. egit.[o] P. D. S. Anto. A. 2. & Geta. Cęs. 2. Cos.

Quęstio status mota in vita alicuius, durat post eius mortem, vt sciatur quem habeat successorem. Sal.

Imp. Alex. A. Olympiadi.

LEX III.

QVāuis defunct⁹ sit maritus quōdam tuus,[p] cui status quæstio inferebatur:[q] causa tamē ēt post obitum eius propter emolumentum successionis durat,[r] eáque apud eū, qui de hæreditate, vel singulis rebus iudicaturus est, decidi oportet.

Qui vt ciuis Romanus vixit quinquennium, eius successio non potest in dubium reuocari: secus, si non sit quinquennium lapsum h. d. Bal. vel sic. Si intra quinquenniū à morte defuncti munerādū de statu eius sit quæsitū, & de peculio eius, & de manumissis ab eo pōt quęri. h. d. S.

b *Emissum.*] diuus enim Pius rescripsit, captum ab hostibus, & redemptum, ingenuitatem non amittere. & facit infra de naulie. quæ seruis §. l. prima.

c *Consensus.*] quia & tu fili credens, matri quinque credidisti eū ingenuum, qui erroneus consensus non nocet, vt ff. de iurisd. omn. iud. l. si per errorem. & supra de iu. & fac. igno. l. cum testamentium. & de testa. mil. l. ex his.

+Ista restitura ē subscri. ex veteri Cod.

L *ibertinæ.*] CASVS. habebam libertū, prouocauit in ingenuitatē. dedit mihi decem, ut pateret superari, & cum probare potuit, q libertus mens erat, nō probaui, sed succubui: quid iuris sit, quæritur? Dr̄, q non amittā ius, quod habebam in ipso, & detegenti collusionem istā, ius patronatus acquiritur: quia hoc cauetur senatusconsul. ne paciscendo quis possit statum suum mutare. & ad hoc est supra de inge. ma.

1† Noniano. Du. al. Nummiano, al. Iuniano, al. Viuiand. Vi. Cuiac. hic.

d *Pactis.*] vt supra de inge. manu. l. ingenui.

e *Pœna.*] amissionis liberti.

f *Præmioq;.*] quia acquirit sibi ius patronatus, vt ff. cod. si libertinus.

NE DE STATV defunctorum, &c.

Hucusque dixit de statu, sed quia statū tam viui, quā defuncti tuetur, prescriptio, iō de hac incipit. Et nō quod de ipsius statu defuncti principaliter ēt ante quinquenniū agi non pōt, vt s. de lib. cau. l. principaliter. s. Sed pp posteros, & peculiū, quæritur ēt de statu defunctorū intra quīquēniū.

g *Quæratur.*] ad malum, sed ad bonum, vt sit liber perpetuo, quæritur, vt ff. eod. l. prima, §. fina. & l. pen.

h ADitus.] Stichus degens, vt liber, manumisit conseruam suam Domitiam: elapso quinquennio post mortem Stichi, decessit: & hęc manumissa instituit sibi hæredem, contra quem agit nunc ad peculium dominus Stichi, & Domitiæ ...

Nam de statu etiam modo mortui, vel ēt viui, quæri non potest, sed tractari etiā oportet d statu mortui ante quintum annum, vt hic, & infra l. proxi. & ff. eod. l. 1. 2. 3. & 4.

i *Patronum.*] Stichū.

k *Manumissoris.*] iō quod dicatur seruus: nam non debet hoc quæri.

S *I is.*] CASVS. Ancilla stans, vt libera, in libertate decessit, & filium hæredē suum instituit. lapsū est quinquennium a tempore mortis suę, decessit filius hr̄de Titio instituto, mouet quæstionem dominus de bonis filij, quia dicebat eū fuisse natum ex ancilla sua, excipit hęres p̄scriptionē quinquennij opponendo, quæ currit a tēpore mortis matris, quid iuris sit, quæritur? Dicitur, quod locum habet præscriptio, nec de statu filij quærendum est, & per cōsequens nec de bonis, & hęc vera sunt, si mulier sine interpellatione in libertate stetit, & decessit.

2† Maximæ.

3† tractetur, al. retractetur.

l *Si is.*] Stichus.

m *Motæ.*] de bonis.

n *De statu.*] scilicet Stichi.

o *Egit.*] tria sunt, quæ dāt causam præscriptioni. s. vt defunctus sit, & quinquennium præterierit a morte manumissoris, & q ingenuus vixit tempore mortis, vt supra, l. prox.

Q *Vamuis.*] CASVS. Si seruus tuus degēs vt liber, decessit hr̄de instituto, nec à tēpe mortis eius lapsum est quinquenniū: an d bonis eius, & statu mouere possit quæstionē, quęritur? Resp. quod sic: intra enim quinquēnium durat predicta quæstio: & quod debeatur peculium, cognoscet de status quæstione.

p *Tuus.*] te hęrede relicta.

q *Inferebatur.*] se viuente vt liberto.

r *Durat.*] s. intra quinquennium. ad hoc infra si pendente appell. l. quamuis. & sup. de lib. cau. l. principaliter §.

SI is.] CASVS. Duo fratres habebant seruum communem, vnus cum manumisit, & heredem instituit: secundum vetera iura acceuit fratri: stetit in libertate, & decessit herede instituto: seruis quibusdam libertatibus relictis, lapsum est quinquennium a tempore mortis eius, vult frater mouere quæstionem de bonis eius, & statu hæredi scripto, & seruis libertate donatis, an possit, quærit? Resp. quod non pot, & hoc in prima. Si vero intra quinquennium agere cœperit, peculium persequi poterit, & cum manumissis ab eo experiri, & hoc in secunda. Vel sic. Certum est, quod elapso quinquennio nō est quærendum de statu defuncti, & hoc intelligitur, cum quærit de seruitute, vel an fuerit manumissus, ou de emancip. fuerit, vel non fuerit rite facta.i. corā competenti iudice.

a *Si is.*] Stichus.

b *Ciuis Romanus.*] dictus Stichus.

c *Eius.*] s. Stichi.

d *Cœpisti.*] litem ritè contestando, secus si non ritè, vt infra eo. l. pe. sed hac instātia finita, quoquo mō nō poterit agi vltra quinque annos, occasione interruptionis, vt ff. eo. l. 2. § fi.

1† Deest in alijs.

2† desunt.

Idem Aug. Martiano.

LEX IIII.

ij SI is,[a] quē seruum tuū fuisse, & a fratre tuo manumissum, atq; hæredem scriptū[1]† esse proponis, post manumissionē, vt ciuis Romanus[b] vixit, nec intra quinquēniū post mortē eius[c] status qōnem mouere cœpisti: intelligis neq; hæred. b. ab eo scriptis, neq. ijs, quos liberos esse voluit, controuersiā te cōtra formā senatusconsulti facere posse. Quòd si prius, quam id tēporis spatiū excederet, agere cœpisti:[d] & peculium eius more iudiciorū persequi, & cum manumissis ordinata lite, secundum formam edicti experiri non prohiberis. PP. 5. Cal. Iun. Mod. & Prob. Coss.

De emancipatione ingenui defuncti etiam post quinquenniū pōt quæri. h. d. Sal.

Imp. Gordianus A. Seuero.

LEX V.

QVod est constitutum, post quinquenniū de statu defunctorum quæstionem incipere non posse:[e] ad speciem emancipationis, iure necne perfecta sit, minimè pertinet.[f]

An defunctus vixerit vt ingenuus, inspicitur tempus mortis eius: & sufficit probari, quod communis opinio sic se habuerit. h. d. Sal.

Impp. Valeri. & Galie. AA. Pollę.

LEX VI.

SI mater tua quasi ingenua cōi opinione vixit, & quinquennium a die mortis eius excessit: potes rempublicā & pupillos,[g] si tibi status qōnē mouere tētauerit, nota præscriptione repellere. ¶ An aūt pro ingenua in die[3]† mortis egerit, in iudicio requirē. Quod si varietas[h] interueniat, posteriora tpa spectari cōuenit. PP. 6. Id. Iu.

Etiam contra fiscum currit hæc præscriptio quinquennalis: & contestatio facta apud iudicem incompetentē non interrumpit præscriptionem. h. d. Sal. not.

Impp Diocle. & Maxi. AA. & CC. Heliodoro.

LEX VII.

SI pater tuus velut ingenuus vixit, nec status controuersiā, quasi fisci seruus esset, apud præsidē prouinciæ, qui super hmōi qōnib.[i] iudicare solet, sed apud procuratorē reipublicę* non cōpetentē * iudicē passus est, postq. eius mortē quinquenniū effluxerit, status[k] tuus ex pscriptione, q ex senatuscōsulto emanat, protectus est.

Res, quæ nullo titulo possidentur, non pręscribuntur. Item status eius, qui decessit in fuga, & latitatione, non cōualescit temporis cursu. h. d. Vel sic: Hæc præscripto quinquennij non habet locum in repetitione peculii ipsius serui, qui decessit in fuga constitutus. h. d. Sal.

Ijdem A A. Theodorę.

LEX VIII.

REpetitio peculij rerū serui tui, si nullo iusto titulo[4]† intercedēte corpora possideantur ab aliquo,

QVod.] CASVS. Filius in sacris patris cōstitutus, stetit vt homo sui iuris: decessit, hęredē instituit, & à tpe mortis suæ lapsum est quinquēnium, vult pater vēdicare bona filij ab hęrde scripto, hæres excipit de lapsu quīquennij a tpe mortis, an prætextu quinquēnij iā lapsi, pater excludat, quæritur? Dr, quòd non, quod enim est constitutū de hoc quinquēnio, non hēt locū in emācipatione, sed in seruitute: vnde quęritur, an fuerit iustè emācipatus, vel nō.

e *Non posse.*] vt ff. e. l. j. 1. rñ. & ī e. l. pe.

f *Pertinet.*] vt ff. de Carbo. edic. l. decessit. sed contra. ff. de adop. l post mortem. sed ibi à patre fuerat emancipatus, licet minus solenniter, hic ab alio, vel ibi steterat sic diu. & sic ibi erant duo. s. factum suum, & temporis cursus. s. decennij, vt argu. infra de fun. patri. l. fi. Item no. hic non procedit de similibus ad similia, sed arg. contra. ff. de leg. & senatusc. l. non possunt.

SI mater.] CASVS. Mulier vt libera stans, habens filios, hæredes eos instituit, & elapsum est quinquennium à morte eius, an pupillus, vel fiscus petens bona præscriptione quinquennij possit repelli, quæritur? Respond. quòd potest, & hoc in prima. Si vero aliquando stetit vt libera, aliquando vt ancilla, illud tempus, quo decessit, inspiciendum est, quod per duos testes probabitur, & sufficit, & si tūc stetit vt libera, lapso quinquēnio de statu eius nō quæratur, alioquin sic. hoc in secunda.

g *Pupillo.*] currit ergo præscriptio quinque annorum cōtra pupillos, & sic est cōtra. supr. in qui cau. in integ. rest. non est necess. l. fi. Solut. hæc corrigitur. Vel hic incepit cōtra prędecessorem pupilli, & finitur contra pupillum, se. breui inuetur, q nō placet, vt ff. eo. l. nō esset. Sed tu dic quod hoc est speciale. Nam olim currebat, & nō restituebatur, at l. pn̄ia dicit de ijs, quę currebant, & etiam restituebātur.

h *Quòd si varietas.*] quia aliqñ vt ancilla, & aliqñ vt libera vixit: tēpus enim vltimum inspicit, 1 vt argu. ff. de acq. pos. l. si quis autem. & de l. Aquil. item Mela. §. sed & si.

SI pater.] CASVS. Patri tuo corā nō competenti iudice, puta priuato, a fisco de statu eius mouebatur quæstio: stetit vt liber, & decessit, & lapsum est quinquēnium, an filio suo status moueri quæstio possit, quęritur? Rñ. q nō. sed status eius præscriptione protectus est: vnde ad honores vt ingenuus, vel ius ingenuorum filius, prouehi pōt.

i *Quæstionibus.*] s. sit per ingenuitate, vt supra de pœn. iud. l. 3. & supra vbi cau. stat. l. iamdudum.

k *Status.*] quantum ad honores percipiēdos, qui non dantur nisi filijs ingenuorū & sic no. sup. de seruis respubl. l. ritu. 2 Itē no. hic, quod cōtestatio non iure facta pro non facta hētur, vt ff. de re iud. l. 4. §. condemnatum. & infra si ex fal. instr. per totum. & talis contestatio etiam ad interruptionem non prodest, sicut nec ab alio facta, vt ff. de diuer. præscrip. l. intra quatuor.

REpetitio.] CASVS. Seruus tuus aufugit, & stetit in libertate dolo malo, & decessit, lapsum est quinquennium, bona sua à quodam detinentur, an non obstante præscriptione temporis ea petere possis, quæritur? Dicitur, quòd sic.

3† Sin autem vt ingenua in diem.

1 Concor. ca. 3. cum glo. super verbo. vltimo. ext. de causa poss. & prop. ict.

* Cura. li. 1. obser. c. 24. putat emendandum rei priuatę vt intelligat rōnalem, & errasse Tribo. in notis R. P.

* Qui nā cōpetētes olim fuerint libertatis, atq; status iudices vid. apud Forner. 2. sel. lectio. 23. Reuard. 3. varia 20. Gouc. 1. varia. ar. 33.

4† procedente, fortassis præcedente.

2 Contestatio nō iure facta, non prodest, nec fit interruptio. & cōcord. c. vt debit. cū glo. 1. in fi. extr. de appel.

Nullo.]

a *Nulla.*] longa, vt sup. de rei vend. l. nullo. sed longissima sic, vt inf. de præscrip. 30. ann. sicut. Vel nulla omnino secũdum has leges.
b *Atque latitans.*] mala fide. & sic iste titulus tantum bonę fidei possessorem tuetur.

i *Per viginti.*] inter absentes, uel præsentes, & est ratio, quare maius tempus exigatur, quia aliud pro eo inducitur, quia scilicet sine titulo. Item quia magna res est libertas. Item aliàs superfluus esset hic titu. si solo præscript. 10. uel 20. annorum spectaretur. Sed alij dicunt, quod decem anni sufficiunt inter præsentes, ne deterior conditio sit libertatis, quam aliarum rerum. Item nota, quòd sicut hic libertas, sic & aliàs existentia sui iuris præscribitur, ut inf. de pa. pot. l. 1.

Libertas q̃to tẽpore pręscribatur.

DE LONGI TEM-poris pręscriptione, &c.

De pręscriptione, quæ tuetur statum defuncti dixit, nunc de ea quæ sta- uiui. Accur.

1† in fuga conuersatus.

M*ala.* CASVS. Si seruus tuus x ann. vel xx absens stetit ut liber, an statum suum longi temporis præscriptione tueri possit, quæritur? Distinguitur, aut mala fide stetit in poss. libertatis, quia fugit a te, aut bona. primo casu nõ erit tutus præscriptione. secundo sic, & h. d. lex & seq. Et quod dicit in secunda l. iusto initio dic idest iusta cã dante initiũ, puta cũ liber homo alicui seruiret de facto eum manumisit, & in libertate moratus est, s. præs. vel d. ic, q in ea opinione erat, quod crederet se liberum.

c *Diu.*] i. uiginti annis, ut infra l. proxima.

d *Præscriptio.*] s. 20. ann. uel minus, ut ff. de ser. fugi. l. 1. Sed quid de præscriptione 30. ann. Rñ. locũ habet, ut inf. de præscr. 30. ann. sicut. sed q. d in adscriptitijs? Rñ, quòd nullo tempore, ut inf. de agri. & cen. l. cum satis. lib. 11. & est ratio, ne terræ deserant. Sed dic xl. ann. ut infra de pręsc. 30. an. l. omnes. & de ann. exce. l. 1. & de agr. & cens. l. cũ scimus. §. illud. lib. 11.

2† Carcerio.

3† Dua. libertatis.

e *Non esse.*] vt supr. ubi cã sta. l. 1. & de libe. cau. l. ea quæ. Et sic nõ præsumi, quẽ esse malæ fidei, eo quod aliquãdo fuit, sic sup. titu. 1. l. fin. & sup. de ser. l. altius.

4† Dus. suasit.

f P*ræstat. Iusto initio.*] i. iusta cã dãte initium, veluti si cum alicui bona fide seruiret, de facto ab eo manumittatur, & in libertate moretur, secundum P. vel saltem in ea opinione sit, vt putet se liberum.

g *Possessio.*] i. quasi possessio, nemo. n. se possidere potest.

h *Bona fide.*] etiam sine titulo, vt aiunt doct. sic supra de seruit. l. 1. sic & in præscriptione v. annorum, de qua loquitur superior titulus.

nulla [a] tẽporis pręscriptione mutilabitur. nec enim Senatusconsultum, quod super non retractandis defunctorũ statib. sancitũ est, interuenit, si defunctus 1† in fugã conuersus, atque latitans [b] decessit Dat. 10. Cal Decemb. Mediola. AA. Coss.

TITVLVS XXII.

De longi temporis pręscriptione, quæ pro libertate, & non aduersus libertatem opponitur.

Moratus in libertate mala fide, non tuuatur longi tẽporis pręscriptione. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maxim.

LEX PRIMA.

Mala fide morato in libertate diu, [c] prodesse non potest longi temporis præscriptio. [d] vnde cum confitearis fugate ab eo, cuius meministi, recessisse; intelligis ex hoc solo sine dolo malo in possessione libertatis non esse. [e]

Si bona fide per annos viginti sine interpellatione seruus sit moratus in libertate, liber efficitur. h. d. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. 2† Carcino.

LEX II.

PRæstat firmam defensionem 3† libertati ex iusto initio [f] longe tempore obtenta possessio. [g] fauor enim libertati debitus, & salubris iam pridem ratio 4† persuasit, vt ijs, qui bona fide [h] in possessione libertatis per viginti [i] annorum spatium sine interpellatione morati essent, præscriptio aduersus inquietudinẽ status eorum prodesse debeat, vt & liberi & ciues Romani fiant. Dat. Cal. Iul. Antioch. Constan. iiij. & Max. ij. CC. Coss. 330.

Contra libertatem hominis non præscribitur etiã sexaginta annis. h. d. Sal.

Exemplum sacrarum literarum Constantini & Licinij AA. ad Dionysiũ * vicariam prefecturã agentem.

LEX III.

5† SOla tẽporis longinquitate, etiam si sexaginta annorum [k] curricula 6† excesserit, libertatis iura minime mutilari oportere, congruit ęquitati. D. C. Maij. Volu. & Anniano Coss. 334.

TITVLVS XXIII.

De peculio eius, qui libertatem meruit.

Peculium si non sit ademptum, sequitur manumissum inter viuos, non in vltima voluntate. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Rufino.

LEX VNICA.

LOnge diuersam causam eorum, qui à superstitibus [l] manumittuntur, item illorum, quibus testamento libertas relinquitur, [m] esse, dissimulare non debueras: cum superiore quidem casu concessum tacite peculium, si non adimatur: [n] posteriore vero, nisi specialiter fuerit datum, penes successores remanere, iuris [o] sit euidentissimi.

S*Ola.*] CASVS. Si liberum hominẽ, ut seruum lx. an. detinuisti, an ex tali tẽporis diuturnitate, uel præscrip. impediatur, quo minus proclamet in libertatem, uel fiat, uel sit liber, quæritur? Dicitur, quod non.

k *Sexaginta annorũ.*] vel centum, ut supr. ubi cau. sta. l. fi. & ff. de libe. ho. exhiben. l fin. §. 1. Sed contra. inf. de agric. & cẽs. l. cum satis §. cum autem. lib. 11. sed ibi in adscriptitijs dicit, qui liberi sunt, ut ibidem continetur.

* Addendũ fortasse esset, & Maximianũ, qui cũ his imperauit sub Cõsulatu, Volusia. & Anniano.

5† Vicem Pręfectorũ agent. in manuscri. & recte secundũ Cont.

6† excessẽrunt.

DE PECVLIO eius, &c.

Dixit de persona patiente quęstionẽ status: nunc de eius peculio ponit.

L*Onge.*] CASVS. Si seruum tuum manumisisti, an uideris per hoc peculium suum ei concessisse? ad quod distinguitur, aut inter uiuos manumisisti, aut in ultima uoluntate, primo casu tacite est concessum, si expresse ademptum non fuerit. secundo casu nisi fuisset concessum, ad heredes transit, quę sit diuersitatis ratio, dic ut in gloss.

l *A superstitibus.*] id est, inter uiuos.

m *Relinquitur.*] scilicet in ultima uoluntate, nã sic accipitur uerbũ, relinquit, ut ff. de ab. ex. h. l. j. §. fi.

n *Adimatur.*] ut ff. de pecu. l. si Sticho. & Instit. de leg. §. peculium autem. & argum. ff. de donat. l. donationes. § pater. sed tamen fallit in casu ... ubi lib. ... inter viuos, perinde habetur, ac si in codicillis esset data, vt supra de Latina libert. tol. §. sancimus. & § sed & si quis.

o *Iuris est.*] vt & sup. de comm. ser. ma. l. 1. §. sed ne circa. Sed quæ est ratio diuersitatis? Rñ. quia testator disponit, in quem velit bona transire, & sic peculium cum suo ...

de

de bonis, & sic a libertate exceptum. Sed inter viuos sibi nihil excipit, nec alteri, & sic præsumitur seruo concedere, eadem voluntate durante. Vel aliter secundū P. quia in vltima voluntate non potest sic cogitare, vnde lex pro eo cogitat, vt arg. supr. qui testa. fa. pos. l. hac consultissima. §. ac cū & in auth. de trie. & sem. §. illud quoq; bene. coll. 3. ibi, aut pre tumultu mortis, &c. & hoc placet. Alij tertium, vt Ioā. reddunt rationem, quia primo casu habebit operas manumittens, sed moriens non est habiturus. arg. ff. mand. l. si vero non re. §. inde Papinianus.

DE SENATVS. consulto Claudiano tollendo.

Quia hoc Senatusconsultum Claudianum loquebatur cōtra libertatem, ideo de eo tollendo dicit.

CVm in nostris.] CASVS. Duplex tempus considerabatur circa hominum statum. Primo omnes erant liberi, & nascebātur. Secundo propter ferocitatem hostium inducta est seruitus: q̄a capti ab hostib. fiebant serui hostiū. Interea superuenit Senatuscōsultū Claudianum, quo cauebatur, vt si seruus cōsuetudinem haberet cum libera, & mulieri denunciatū esse a domino serui, ne accederet, & spreta denunciatione, nihilominus accessit, efficiebat ancilla illius, cuius erat seruus. q̄d Senatusconsul. tollit Imperator de medio. & hoc in prima. Idem est in mulieribus libertinæ conditionis, q̄ propter talem consuetudinē cum seruis habitant in seruitutē non detrudantur & hoc in secūda. Seruus vero vel adscriptitius maximè a nuptijs liberarum mulierum se abstineant, quod si non fecerint, domini liberam castigandi eos habeant facultatem, & à mulieribus abstrahendi eos. quod si contempserint, domini damnum patiantur, s. quod filij adscriptitij non erunt eius adscriptitij, vel serui, quod esset si adscriptitia, vel ancilla eos suscepisset, & hoc in tertia & vltima parte. Viuian.

a *Ferocitate.*] quia per captiuitatem fit seruitus, vt Instit. de iu. per. §. ij.

1 † à libidine.

2 † in libertate cōst.

3 † quoq:

4 † fœdissimum.

TITVLVS XXIIII.

De senatusconsulto Claudiano tollendo.

Olim mulier libera serui alii amore capta, vel bacchata, si ei denunciatum esset à domino serui, ne seruo suo commisceretur, & iudex super eo eam admonuisset, quæ tamen non desistebat à complexu: suam substantiam perdebat & libertatē amittebat, fiebat enim conserua: quod quia indignum erat sublatum est: quia nec bona perdit, nec amoris feruore libera esse desinit. Bald.

Imp. Iustinianus A. Hermogeni magistro officiorum.

LEX VNICA.

CVm in nostris temporibus (in quib. multos labores pro libertate subiectorū sustinuimus) satis esse impiū credimus quasdā mulieres libertate sua fraudari, & quòd ab hostium ferocitate[a] contra naturalē[b] libertatē inductū est, hoc[1] † ad libidinē nequissimorū hominum inferri, Claudianū Senatusconsultum & oēm eius obseruationē circa denūciationes & iudicum snias[c] conquiescere in posterum volumus: ne ea, quæ[2] † libera cōstituta est, vel semel decepta, vel infelici cupidine capta,[d] vel alio[3] † quocunque mō contra natalium suorū ingenuitatem deducatur in seruitutē, & fit[4] † pessimum dedecus cognationis suę fulgori, vt quę forsitan decoratos dignitatib. habeat cognatos, hæc in alienum cadat dominium, & dominum pertimescat forsitan cognatis suis inferiorem. Quod & in libertis.[5] † obseruari oportet. semel etenim libertatē potitam, per tale dedecus in seruitutem deduci, religio temporum nsorū nullo patitur mō. Sed ne serui, vel adscriptitij putent sibi impunitum esse tale conamē (q̄d maximè in adscriptitio[6] † asserendum est, ne liberarum mulierum nuptijs ab his excogitatis, paulatim huiusmodi hominum conditio decrescat) sancimus, si quid tale fuerit, vel à seruo, vel ab adscriptitio perpetratum, habere liberam potestatē dominum eius, siue per se, siue per præsidem prouinciæ talem seruū, vel adscriptitiū castigatione competēti corrigere, & abstrahere a muliere tali. Quod si neglexerit, sciat in suum[e] damnum huiusmodi desidiā reuersurā.

b *Naturalem.*] idest ius naturale, cum omnes sint liberi de iure naturali, vt habes hoc ff. de statu hominum. l. libertas.

c *Sententias.*] vt & supra de libe. causa l. si liber homo, nā si post denunciationem factam liberę mulieri ne ad seruū meū accedat, & per iudicem si ammodo accedebat, efficiebat ancilla mea, ut hic, & Inst. de succ. subl. quæ fie. per bo. vēd. & ex Senatusconsul. Clau. §. fin.

d *Capta.*] nil enim est amoris furore vehementius, vt hic, & in auth. quib. mod. nat. eff. leg. §. illud. collat. 6. & illud. Habet sua tela Cupido. & illud; Spicula fingit amor. Item amor trahit superos.

e *Suum.*] vt filij eius non sint adscriptitij eius, vel serui, cū sint nati ex libero vētre: quod esset, si ex adscriptitia, vel ancilla haberet, vt hic, & infra de agri. & cens. l. si. in fi. li. 11. & ar. in auth. §. de nup. § ad scriptitio. coll. 4. Sed an debeāt permanere in iure, vt eorum patres? Vf, quod nō, vt inf. de agr. & cen. l. cum satis, §. 1. sed Irn. contra. & pro eo hæc lex, & in auth. constitutio, quæ ex adscriptitio & libera mulie. Item cōtra. huic l. ij. de murile. l. 3. vbi post huiusmodi denunciationē nascuntur adscriptitij. Sol. ibi speciale.

5 † Grati liberis.

6 † Verendū recte & ita legitur l. vlt. infra de agri. & cens. li. 11. vbi hęc eadem verba reperiūtur, & al. ab scriptitiorū condōnib. & cauendum.

TITVLVS XXV.

[7] † De nudo iure Quiritium tollendo.[*]

Nudum nomē, quod quis in seruis habeat, per hanc legem tollitur, & plenum dominium in seruis conceditur. Salic.

Imp. Iustin. A. Iuliano PP.

LEX VNICA.

ANtiquæ subtilitatis ludibrium per hanc decisionem expellentes nullam esse differentiam patimur inter dn̄os, apud quos vel nudum[8] † ex iure Quiritium[f] nomen, vel tantum

DE NVDO IVRE Quiritium tollendo.

Sicut in liberis triplex erat olim status, vt Inst. de lib. §. libertinorum. sic in seruis, vt in quibusdā plenū, in quibusdam semiplenū, in quibusdā nudum, idest sine aliqua vtilitate haberent dominiū, q̄d tollit hæc lex, & oēs sunt pleni domini, vt hic in fi. & Insti. de iu. perso. §. fin.

ANtiqua.] CASVS. Sicut dudū triplex erat libertinorū status, vt Insti. de liberti sic in seruis, quod quidam dominorum habebant dominium, qui iam semiplenum: quidam medium, & hoc erat introductum de iure Quiritium Ro. quod tollit hæc lex, statuens, quod omnes domini plenum habeant dominium, non solum seruorum, sed etiam aliarum rerum ad se pertinentium.

f *Quiritium.*] idest Romanorum. nam Romani sic dicuntur,

7 † de nudo dominio ex iure Quir. tol. al. De nudo nomine ex iure &c.

* De hoc vi. C. Plinium li. x. Episto. ad Traianū & apud Ciceronē pro Mur. Fundū, qui Sabinus dicitur &c. cū ex iure Quiritium meum esse animo &c.

8 † nudum dominiū ex iure Quiritiū, vel tantū modo in bonis &c.

cuntur, vt insti. nale iure natu. §. sed ius.
a Nomen. scilicet volumus esse. & sic nec effectus, vt supra de ser. l. a nullo.

e Seruari. idem si vendi prohibuisset, cum verbo venditionis omnis alienatio contineatur, vt ff. de stat. lib. l. statu liberi a carcere, §. fina. in fi. Et nota propter peritiam, secus si sine causa, ut ff. de legat. 1. l. filiusfamilias, §. diui. & supra de fideicommis. leg. voluntatis, vbi similis causa inseritur.

DE VSVCAPIONE PRO EMPTORE, &c.

Supra dixit de iure agendi, nunc de defendendi. Vel aliter. Dixit de praescriptione libertatis specialiter, nunc aliarum rerum. Et de transactione subijcit propter similitudinem, quia sicut in venditione vtrique adest & abest, sic, & in transactione, scilicet emptori pretium abest, & transigenti actio, quam remittit propter rem datam promissamve, vtrique autem adest res. Accur.

M Ancipia. CASVS. Si mancipium meum non habens ius distrahendi, Titio uendidisti, illud vendicare potero, nec emptori, cum furtiuum sit, parabitur causa usucapiendi. Viuia.

b Non habuerunt. sunt enim quidam, qui habens ius uendendi, licet non sunt domini, vt institut. quibus alie. licet, §. primo.

c Illicita. immo videtur licita, cum rem alienam vendere lex permitat, vt ff. de contrahen. emptio. l. rem alienam. sed dic, quod illa lex prout in re immobili loquitur, non obst. in mobili autem non loquitur nisi secundum distinctionem ibi positam per l. eiusdem tit. ff. de contrahend. empt. l. si in empt. §. item si empt.

d Contractum sit. a scientib. vt institu. de vsucap. furtiuae. & infra eod. l. sciens & infra tit. 1. l. 2. & supra quod cum eo. l. si liberam. in fin. & de fur. alienum. & leg. si seruum, sed & si non fecerint furtum, quia non contrectauerunt, idem est propter scientiam rei alienae.

S I contra. CASVS. Si tutor seruum, quem testator prohibuit alienari, sed pupillo haeredi seruari praecepit, puta quia artifex erat, distraxit, an vsucapi possit quaeritur? Respon. quod non.

in bonis reperitur, quia nec huiusmodi volumus esse distinctionem, nec ex iure Quiritum nomen, [a] quod nihil ab aenigmate discrepat, nec vnquam videtur, nec in rebus apparet, sed vacuum est & superfluum verbum, per quod animi iuuenum, qui ad primam legum veniunt audientiam perterriti, ex primis eorum cunabulis inutiles legis antiquae dispositiones accipiunt, sed sit plenissimus, & legitimus quisque dominus siue serui, siue aliarum rerum ad se pertinentium.

TITVLVS XXVI.

De vsucapione pro emptore, vel pro transactione.

Qui emit rem ab eo, qui non habet ius vendendi, dominium non acquirit, nec et vsucapit, sed illicite emit. h. d. Bald. vel sic: Traditio rei alienae licet ex venditione furtum inducit, vsucapionem impedit, & dominii venditionem non tollit. vel sic: Res affecta vitio furti non potest vsucapi. hoc dicit Salicetus.

Imper. Antoninus A. Flauio.

LEX PRIMA.

Mancipia tua ab eis distracta sunt, qui ius vendendi non habuerunt, [b] vendicare ea potes. Nec. n. vsucapi ab emptoribus potuerunt, cum illicita [c] venditione furtum contractum sit. [d] Dat. Prid. Idus. A. Anton. A. iiij & Balbino Coss. 214.

Prohibitio alienationis per defunctum facta cum rationabili causa, impedit rei sic prohibitae vsucapionem. Sal.

Imp. Alexander A.[a] † Marcellino.

LEX II.

Si contra defuncti voluntatem seruos, quos propter perfectae artis peritiam haeredibus suis defunctus seruari [e] testamento praecepit, tutores vendiderunt, vsucapi non potuerunt. [f] Dat. 5. No. Mar. Iul. 2. & Crisp. Coss. 225.

Partus ancillae furtiuae apud bonae fidei emptorem conceptus, & editus, est vsucapibilis. h. d. Sal. & Bal.

Idem A. Nepotilae.

LEX III.

Si matrem eius, [g] cuius [h] nomine te quaestionem pati dicis, bona fide emptam possidere coepisti, etiam si ipsa in causam furtiuam inciderit, tamen postea conceptum apud te partum vsucapere potuisti. [i]

Tria tuentur possessorem, scilicet dominium, consensus domini, & vsucapio h. d. Bald. vel sic: Consensus domini, vel vsucapio ementis bona fide praeiudicat ei. Sal.

Idem A. Achilleo.

LEX IIII.

Venditioni ancillae si consensum dedisse diuersam partem probaueris, retractando contractum, quem ipsa ratum habuit, non auditur. [k] sed & hac probatione cessante, si bona fide [l] emptam ancillam a venditore bona fide distrahente longi temporis spatio vsuceperis, intentio proprietatem vendicantis tenere non potest.

Male fidei possessor partem, quam possidet, non praescribit, bonae fidei autem possessor praescribit, nisi res esset vi possessa. Item praescriptio nondum completa

f Non potuerunt. primo, quia contra defuncti voluntatem, & sic contra legem facta est venditio, vt & sup. de manu. test. l. contra voluntatem, & supra qui non poss. ad lib. peru. l. 2. & in authent. de nupt. §. disponat. collatio. 4. Item, quia pupilli, quorum res non possunt vsucapi, vt ff. de acquir. rerum dom. l. bonae fidei, & sic facit ff. de verborum signific. l. alienationis, & de fundo do. l. fundum.

S I matrem. CASVS. Si ancillam meam mihi subtractam bona fide emisti, & apud te peperit, an partum possis petere, quaeritur? Dicitur, quod sic, licet ipsa ancilla in causam furtiuam inciderit.

g Si matrem eius. Stichi puta.

h Cuius. Stichi.

i Potuisti.] si non ante editum partum, coepisti habere malam fidem, tunc enim debet dominum, si potest, certiorare, vt habes ff. pro suo leg. si ancillam. & si quidem vsucepisti, vendicas, si non, habes interim Publicianam, ut ff. de Publi. l. si ego, §. partus. & distingue circa hoc, ut dixi supra de furt. leg. ancillae.

V Enditioni. CASVS. Si aliquo rem tuam distrahente ratum habuisti, & hoc probatum fuerit, an venditionem retractare possis, quaeritur? Respond. quod non, & hoc in prima. Si vero te habuisse ratum probari non possit, sed emptor bona fide emit, venditor bona fide distraxit, si emptor eam vsucepit, uendicare non poteris, & hoc in secunda.

k Non auditur. vt infra de euict. l. exceptione.

l Bona fide. quae est si errat in facto, non sit.

† Marcello al. Marcelliano.

sic si in iure, secundum quosdam. Tu dic etiam in iure, vt argu. ff. de petit. hæred. l. sed & si lege. §. scire, & exigitur hæc bona fides tempore contractus, & tempore traditionis in venditione, sed in cæteris contractibus sufficit tempore traditionis, vt ff. pro solut. l. 3. & ff. eod. l. 2. in princip. & rationem diuersitatis dic, vt ibi in titu. pro solut. l. 3. notaui.

non tuetur possessorem cōtra dominum vendicantem. h. d. Bald. Vel sic. Mala fides possessorem ad restitutioné fructus profugat, & vsucapione impedit, sicut vitium rei, antequam veniat ad potestatem domini. h. d. Sal.

Imper. Hordianus A.[1] † Mariano PP.

LEX V.

SI partem possessionis [a] malæ fidi possessor vendidit, id quidem, quòd ab ipso tenetur, omnino cum fructibus recipi potest, portio autem, quæ distracta est, ita demum recte petitur à possidente, si sciens alienā comparuit, vel bona fide [b] emptor nondum [2] † impleuit vsucapionem. [c] Violenter [d] enim possessione amissa, prius, quam in domini potestatem perueniat, vsucapio emptori (etsi bona fide mercatus est) non competit. [e]

Vitium furti non purgatum impedit rem vsucapi et ab emptore bonæ fidei. h. d. cum l. seq. Sal.

Imp. Philippus A. Cælio [3] † collocutus dixit.

LEX VI.

CVm sit probatum rem pignori fuisse obligatam, [f] & postea à debitore [g] distractam, palam est non potuisse eam quasi furtiuam vsucapi. [h] Sine die, & Coss.

Vitium furtiuitatis officit possidenti, non ratione malæ fidei, sed ratione vitii. quod non est purgatum. Bald.

Idem A. & Cæs. Compendi.

LEX VII.

SCiens seruum alienū cōtra domini voluntatē venundans, furtum cōmittit [i]. quod rei vitium prius, quā ad dominium eius reuertatur possessio, non permittit vsucapionem fieri, licet bona fide possideatur. [k] Dat. 5. Idus Febr. CC. Coss.

Titulus transactionis, ex quo secuta est traditio, est idoneus ad præscribendum, secus si non continet traditionem, sed liberationem à controuersia mota, quia per hoc non datur titulus in ipsa re. iste textem singularis in l. si pro fundo, supra de transact. hoc dicit Bald.

Idem A. & Cæs. Seuero.

LEX VIII.

EX causa transactionis habentes [l] iustam causam possessionis, vsucapere possunt.

Emens à pupillo sine tutore, non vsucapit rem, tamen non restituit, nisi ei restituatur pecunia, in qua locupletior factus est. h. d. Sal.

Idem A. & Cæs. Caio.

LEX IX.

EVm, qui à pupillo sine tutoris auctoritate distrahente comparauit, nullum temporis lōgi spatium defendit. [m] Sed si locuple-

SI partem. CASVS. fundum alienum mala fide possedisti, vt differat ab vltimo casu, & partē distraxisti, & partem retinuisti, retentam cum fructibus restitues, distractam si emptor mala fide emit, vel boni, & non vsucapta est, dominus vendicabit, & hoc in prima. Si vero vi possedisti, nec bonæ fidei emptori parabitur, vsucapio, & hoc in secunda.

a *Possessionis*. non vi possessæ, vt differat à sequenti casu.

b *Bona fide*. sed hodie dic contra, vt in authent. malæ fidei infra de præscript. long. temp.

c *Vsucapionem*. vt supra de rei vend. l. aduersus.

d *Violenter*. vi expulsiua, non compulsiua, vt supra quod metus caus. l. si vi. q̄ est contra. Item dic amissa à possessore, & accepta ab inuasore, alias posset vsucapi, ut ff. de usucap. l. non solum, §. si dominus.

e *Non competit*. ut argu. supra de fur. l. abducta, & ff. de vsucap. leg. si rem surreptam, & potest hic legi authen. malæ fidei, &c. secundum H. sed nos secūdum Azo. legamus in fin. de præscriptio. long. temp. l. 1.

CVm sit. CASVS. Si alienā rē mihi obligasti, & mihi surripuisti, & vēdidisti, an emptor possit eam vsucapere, quæritur? Dicitur, quod non. Viuianus.

f *Obligatam*. & traditam, & dic de facto obligatam, vel de iure, quia dominus consensit. ut ff. de pignorat. actio. l. aliena.

g *Debitore*. qui obligauit, & sic contrectauit.

h *Vsucapi*. nisi redeat in potestatem creditoris, argumen. ff. pro solu. l. fina. si autem suam rem quis obligat, & surripuit, fit furtum, & datur actio furti creditori, sed non impeditur vsucapi, vt ff de fur. l. cum æs, §. 1. & ff. de usucap. l. sequitur, §. si rem, quæ sunt contra, sed si extraneus surripuit creditori rem à domino obligatam, non vsucapitur, nisi in domini redeat potestatem. vt ff. de usuc. sequitur, §. quod autem.

SCiens. CASVS. Si seruum meum contra voluntatem meam vendidisti, furtum commisisti, & hoc in prima, nec à bonæ fidei possessore vsucapietur antequam in potestatem meam reuersus fuerit, & hoc in secunda.

i *Committit*. vt institut. de vsu. §. furtiuæ.

k *Possideatur*. ab eo qui emit, vt supra de furt. l. alienū. & l. si seruum. & supra eod. l. 1.

EX causa. CASVS. Petebas à me 100. transegi. & dedi tibi rem alienam. & nomine trāsactionis, an eam vsucapere possis titulo trāsactionis, quæritur? Dicitur, quod sic.

l *Habentes*. ex traditione non retentione, cum & si res esset actoris, nō trāsfertur in reum dominium, vt supra de transact. l. si pro fundo. & l. siue apud & l. si super possessione. secundum P. & H. & M. Azon. sed Joan. contra, quia illa duo non semper sunt paria, vt ibi dominij translatio fit à domino, ibi demum inducatur vsucapio facta traditione à non domino, vt ff. eod. leg. 2. §. si pupillo.

ADDITIO. Aduertas, quod prima opinio verior est, & eam tenent communiter doct. vt ibi B. in l. 1. ff. eodem titu. fatetur tamen idem B. ibi, quod si ille, qui accepit pecuniam, diceret, concedo tibi omne ius, quod mihi competit in tali re, de qua lis erat, quod habet tūc titulum pro emptore etiam ex transactione pro tali retenta, sicut quando ego emo quicquid iuris habes, de quo per eundem in l. emptor, ff. eodem titulo. sed si non diceret, concedo, sed finio, vel quieto omne ius, &c. tunc secus esset, ut d. l. si pro fundo. C. de transactio.

EVm, qui. CASVS. Si à pupillo sine tutoris authoritate, sciens eum pupillum, rem emisti, an eam usucapere possis, quæritur? Respond. quod non, & hoc in prima. Si uero uindicaret rem, nec pretium, quo factus locupletior est, offerret, an obstet sibi doli exceptio, quæritur? Respon. quod sic, & in secunda.

m *Defendit*. ut supra de aucto. præ. l. eum qui, sed certe mihi uidetur, quod sic, ut ff. eodem, l. 2. §. si à pupillo, quæ est contra. Solut. hic sciens pupillum, ibi non, hæc non placet, uel hic res erat pupilli, ibi aliena, quam bona fide possidebat.

1 † Du. Marino. & deest PP. al. legitur. Maurano.

2 † Cōpleuit.

3 † Desunt sequentia. Dua. al. legitur Imp. Philip. A. cōcilio collocutus vi. Cuiac. 18. obser. 32.

1 In præiudicium domini, secus est in præiudiciū creditoris. T. hic.

Locupletior ex alieno efficit tribus modis.

a *Locupletior.*] quod tribus modis euenit. Vel q<del></del>d habet pecuniam. Vel quod aliud emptum ex ea. Vel quia talem rem emit, quam de suo emisset necessario, sed modo perijt, vt ff. de min. l. verum. §. item sciendum, & ff. de solut. l. in pupillo. & Insti. qui. ali. licet. §. nunc autem admonendi.

b *Ad iniquum.*] vendicando rem non restituta pecunia.

c *Exceptione.*] non excipiendū contra eū, qui de præda est sollicitus, vt hic, & ff. de admi. tut. l. si minoris. & ff. de dona. in princi. apud. §. si quis pupillo. & Insti. qui. ali. licet. §. nunc autem admonendi, & supra de cura. fu. l. 2. in fi. & ff. de re. cor. l. si fundus. §. 1.

* Concor. c. sedes apostolica. in princi. gloss. super verbo, multitudinem. extra de rescrip.

DE VSVCAPIONE pro donato.

Siue.] CASVS. Si rem mihi dedisti, siue dominus fuisti, siue non, & eam bona fide suscepisti, à me non auocabitur.

d *Iure ii.*] priori casu iure traditionis, posteriori iure vsucapionis, vt ff. de dol. l. Aristo. §. idem Aristo.

Donantem.] CASVS. Si ancillā alienam Titio donasti domino ancillæ non præiudicasti, & si sciens contra voluntatem domini dedisti, cōtraxisti furtū: nec vsucapi poterit. Vitian.

e *Contrahere.*] scientem rem alienam.

f *Procedere.*] vitio furti impediente, vt supra de vsucap. pro empto. l. 1.

Irritam.] CASVS. Donatio perfecta rei factæ non debet: si vero credidisti me dedisse rem meam, quam non dedi, error falsæ causæ non facit te dominū. Idē est si credas rem nō meam, quia non vsucapies.

1 † Capitonii.

g *Licet.*] temere vel sine causa, vt hic, & supra de condi. ob cām l. si repetēdi. & Insti. de don. §. aliq. sed ex causa licet. i. ingratitudinis, ut Inst. de reuoc. don. l. fin.

h *Error.*] quia credebat rem sibi esse donatam a domino, cum non esset.

tior [a] emptoris pecunia factus post pubertatem occasionem iuris ad iniquum [b] trahat * compendium, doli mali submouetur exceptione. CC. Coss.

TITVLVS XXVII.

De vsucapione pro donato.

Traditione, & vsucapione pro donato dominiū quaritur, idem in alijs titulum habentibus, vt supr. de pac. l. traditionibus. Bald. vel sic: Ex donationis titulo dominium transfertur, vel vsucapiendi causa bona fide recipienti paratur. h. d. Salic.

Imp. Alex. A. Macedonio.

LEX PRIMA.

Siue fuerit dominus, qui tibi loca, de quibus, supplicasti, donauit, siue a non domino bona fide donata suscepisti, eaque vsucepisti: auferri tibi, quod iure quæsi um est, non potest. [d] D. v. Id. Mart.

Res affecta vitio furti, non vsucapitur titulo pro donato. h. d. Sal.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. [1] † Capitonio.

LEX II.

Donātem ancillā alienam nihil domino deminuere, non est ambigui iuris: furtū etiam contrahere [e] citra voluntatē domini contrectantem, vt eius rei nec vsucapio possit procedere. [f] S. v. Id. April. AA. Coss.

Sicut perfecta donatio non irritatur, ita inualida ad vsucapionem non patrocinatur, licet possessor iuris errore putet esse validam: vel putet donationem intercessisse, quæ non intercessit. h. d. Bal. uel sic. Ex donatione putatiua, siue erronea nō procedit vsucapio. h. d. Sal.

Ijdē AA. & CC. Rhodano.

LEX III.

Irritam facere donationē perfectam nemini licet. [g] Vtique hoc verum est, si error [h] falsę causæ ratione bonæ fidei nō defenditur: [i] qđ & in dominio [2] † pro vsucapione quærendo seruatur.

TITVLVS XXVIII.

De vsucapione pro dote.

Res mobilis in dotem data, si vitium vsucapionē non impedit, vsucapitur. h. d. Bal. vel sic. Maritus recipiens bona fide, vsucapit titulo pro dote rem dotalem vitio non affectam. h. d. Salic.

Imp. Alexand. A. Taurino.

LEX VNICA.

Res mobiles in dotem datæ, * quamuis alienæ, si sine vitio [k] tamen fuerint [3] † a bonæ fidei accipiente pro dote acceptę, vsucapiuntur.

TITVLVS XXIX.

De vsucapione pro hærede.

Sicut suus hæres non vsucapit titulo pro hærede: ita nec hęres hæredis etiam extraneus ex persona defuncti. h. d. Bald. vel sic. Si hæres hæredis velit vti accessione auctorum, non potest vsucapere pro hærede, quod defunctus eius non potuit. h. d. Salic.

pater filio in potestate posito donauit, & filius credit donationem valere? Rñ. non vsucapit filius etiam patre mortuo, quia donatio non valuit, nisi hæredes ratum habeant vt ff. eo. l. 1. §. 1. & l. si pater, sed quasi pro legato vsucapit, forte si non habent ratū hęredes, ex tacita donatione confirmata ut supra, de don. inter vir. & vxo. l. donationes. 1. Itē quid si vir vxori, vel ecōuerso donauit inter viuos (quæ non valet) an potest vsucapi? Respond. si suam rem, nō habet locū vsucapio, vt ff. eodem, l. prima. §. si inter. si alienam, hęc locum, vt in eod. ti. si uir. nisi ante completam vsucapionē fiat diuortium, ut ff. eodem, l. 1. §. item si uir. Item uidetur, qđ hic. Titulus non habet locum, quia donari non potest, nisi quod fiat eius cui donatur, ut ff. de donat. inter vir. & ux. l. in quibus. §. fin. quæ est contra. sed illud, quo ad propositum donantis, ut ff. de publica. quęcunq; §. 1.

2 † per vsucapionem

DE VSVCAPIONE pro dote.

Res mobiles.] CASVS. Si mulier rem alienam marito in dotem dedit bona fide, an maritus eam dotem vsucapere possit, quæritur? Rñ. quod sic.

k *Si sine vitio.*] quia non sit res furtiua, sed distingue hic, quia res aliena datur in dotē, an ante matrimonium, an eo cōtracto. Primo casu, si quidē ęstimata, non vsucapitur pro emptore, uel pro suo. si inęstimata tunc pro suo vsucapitur. Secūdo casu, si quidē inęstimata pro dote, si æstimata pro emptore, vt habes hæc ff. eod. l. 3. & 2.

* Quibuscunq; etiā mācipijs. Vi. Cuia. 14. obs. 9.

3 † Du. dona fide acceptæ, pro dote vsucap. al. fuerint, ab accipiēte pro dote vsuc.

DE VSVCAP. &c.

Hoc tit. accipitur pro vero hęde, aliter accipitur, vt ff. de pe. i. hære. pro hęde. & pro hoc. ff. cod. l. pen.

Cum.] CASVS. Auus Titij maternus possidebat aliena mancipia: decessit, & ei successit mater Titij, quæ fuerat in potestate patris mortis suæ tempore, quæritur, an ipsa, uel Titius, qui matri successit possint usucapere illa mancipia pro hærede? Respond. quod non?

i *Non defenditur.*] nec enim sufficit credere donatum, nisi & donatum sit, ut hic, & ff. eo. l. 1. & de usucap. l. Celsus. & Insti. de usucap. §. error, nisi sit iustus error, qui habeatur pro titulo, ut ff. pro emp. l. quod uulgo. & pro suo. l. si. Quid si

non ? quia in suo hærede. hoc est in filio, vel filia existente in potestate patris mortis tempore, non habet locum titulus pro hærede.

a *Cum.*] id est quando, vt quia est de suis hæredib. vel infr. eo. l. 2. Vel quia putatur mortuus, qui viuit, vt inf. eo. l. opinione, & ff. eo. l. 1. Itē si quis errat in titu. vt quod credebat se hæredem, cum non sit, vt infra eo. l. fi.

b *Tuam.*] quæ fuit hæres aui.

c *Mancipia.*] aliena, quæ tenebat auus tuus, vt sua bona fide & sine tit.

d *Ex ea causa.*] quia successisses auo tuo per consequentiam: sed quia successisses matri, cuius extraneus, vt Inst. de hær. qua. & differen. §. ceteri, potes ex tua persona sumere initiū, nō sic si esses de suis, vt ff. eod. l. 2. §. fin.

Subscriptio hæc ex manu scri. Codi. ita fuit restituta.

N*ihil.*] CASVS. An sui, si qui fuerant in potestate defuncti possint vsucapere, quæritur. dicitur, quod non.

e *Suis hæredib.*] quia non habēt titulum, cum viuo patre domini sunt, vt ff. eo. l. 2. §. fin. & de lib. & posth. l. in suis. & Insti. de hære. qual. & diffe. §. sui. sed a patre inchoatam etiā pro hærede filius perficere pōt, sed an pro suo vsucapit? Videtur, quòd sic, vt ff. pro suo l. pen. §. si pater, sed respondeo non: quia ibi fuerunt emancipati. Vel fuit ibi a defuncto inchoata. Item hoc dicunt quidam esse verum, si est solus, si autem cum alijs, pōt vt argum. ff. de acquir. hære. l. cum hæreditate. quod non placet. sed si defunctus habuit malam fidē in re, quam possidebat, vel scientiam rei alienæ: an hæres vsucapiat pro hærede, sicut extraneus? Quidam dicunt sic, si ex sua persona vult sumere initium, vt infra de præscrip. long. temp. l. 1. & ff. de acq. poss. l. Pomponius. § 1. Item alia ratione: quia titulum habet hæres, & non est res vitiosa, & habet bonam fidem: ergo vsucapit. sed Io. dicit contra. Primo, quia successor est vitiorum & culpæ defuncti, vt infra de fruc. & lit. expen. l. ij. & ff. de diuer. & temp præscrip. l. cum hæres, & sic non valet argumentum eorum, quia licet sit bonæ fidei vere, præsumptiue tamen est malæ fidei. Item secundo, quia pro vna persona habetur hæres & defunctus, vt in authen. de iureiurand. a mor. præsti. in princip. colum. v. Item tertio, pro hoc expresse infra eod. fin & infra titu. 1. l. fin. Item quarto, pro hoc argumentum a contrario sensu, quod est. ff. de publi. l. si ego. §. partus. Quinto, pro hoc. ff. de vsucap. l. vbi. §. prima, vbi dicit vitium rei purgatum non impedit vsucapionem, ergo vitium personale etiam purgatum, impedit. Habet ergo locum hæc vsucapio, quando habet defunctus bonam fidem

Imp. Antoninus A. Theophilo.

LEX PRIMA.

CVm [a] pro herede vsucapio locum non habeat, intelligis neque matrem tuam, [b] cui hæres extitisti, neque te vsu mancipia [c] ex ea [d] causa capere posse. PP. vij. Cal. Iul. Ro. Leto & Cere. Coss.

Suus & necessarius hæres non præscribit titulo pro hærede, etiam si habeat cohæredem extraneum. h. d. gloss. Bal. vel sic Vsucapio pro hærede, non procedit in filijs in potestate. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. 1† Maurinæ.

1† Marinæ.

LEX II.

NIhil pro hærede posse vsucapi, suis hæredibus [e] existentibus 2† magis obtinuit.

2† Diest Duæ...

Error non facit ius, præsertim in lucro captando. h. d. Bal. vel sic. Viuens non habet hæredem: ideo vsucapio non procedit. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. 3† Diodoro.

3† Verina al. Diocletiano.

LEX III.

OPinione falsa mortis pro hærede possessio rerum absentis procedere non potest. [f]

Vsucapio requirit titulū præcedentem: & quidam veniunt in petitionem hæreditatis, quæ non veniūt in vsucapionem. Bal. vel sic. Putatiuus hæres non vsucapit pro hærede, & sine titulo nō procedit præscriptio. h. d. Sal.

Ijdē AA. & CC. Serapioni.

LEX IIII.

VSucapio [g] non præcedente [h] vero titulo procedere non potest: [i] nec prodesse neque tenenti, neq; hæredi [k] eius pōt: nec obtentu velut ex hæreditate [l] esse, quod alienum fuit, domini intentio vllo temporis longi spatio absumitur. [m] 4† S. viij. Cal. CC. Coss.

4† Duæ... D. V. Cal.

TITVLVS XX.

Communia de vsucapionibus.

Colonus corporaliter tenet, sed non possidet sibi, sed domino, & ideo non præscribit. h. d. Bal.

Imp. Alexander A. Sauino.

LEX PRIMA.

QVi ex conducto possidet, quamuis corporaliter teneat, non tamen sibi sed domino [n] rei creditur possidere. neque enim colono vel conductori prædiorum longæ possessionis præscriptio 5† acquiritur PP. vij. Calen. April. Alex. A. 6† v & Marcello Coss. 227.

5† quæritur.

6† Pro v. legēdū est ij. vt ex Chronographis apparet.

in re aliena, sed deficiebat titulus, quem habet hæres.

O*Pinione.*] CASVS. Seius aberat degens vltra mare, credebam, quod esset mortuus, & quod instituisset me hæredem, vel forte accepi bona sua, quia eram proximus agnatus, inter quæ erat res aliena, an eam pro hærede, vel res suas viuentis vsucapere possim titulo pro hærede, quæritur? Dr̄ quod non.

f *Non potest.*] vt ff. eod. l. 1.

V*Sucapio.*] CASVS. Ad hoc q̄ procedat vsucapio necesse est, vt interueniat titulus & bona fides. si ergo aliquis possidebat rem furtiuam, & ei successit sicut non potuit vsucapere, sic nec ego. Viuia.

g *Vsucapio.*] credebam me extraneum hæredem cuiusdam, cum non eram.

h *Non præcedente.*] credit se hæredem, sed non est.

i *Non potest.*] vt & supr. de rei vendi. l. nullo. & inf. de præscrip. long. tempo. l. diutina. & ff. de vsucap. l. Celsus. & hoc nisi sit error iustus, vt ff. pro leg. l. pro legato & pro suo l. fi.

k *Neque hæredi.*] si sit suus, vel si est extraneus, sed vult vti accessione defuncti. secus si ex persona sua velit initium sumere, vt dixi sup. eo. l. nihil.

l *Ex hæreditate.*] q̄ credebam habere, & non habebam.

m *Absumitur.*] id est, non tollitur.

COMMVNIA DE vsucapionib.

Pertractatis vsucapionib. specialibus, supponit de communibus. Azo.

Q*Vi ex conducto.*] CASVS. Si locaui prędium colono, an possit vsucapere, quæritur. Respon. quod non, quia non possidet. Viuia.

n *Domino.*] si ergo, dominus per se, ciuilem habet, per colonum, naturalem, vt hic, & infra de pręscriptio. triginta annorum l. male ergo colonus nullam omnino habet possessionem, vt ff de vi. l. non solum. §. primo & l. fin. Item probatur per hoc, quia si dominus a colono in possessionem non admittitur, tunc quæritur interdictum domino. ergo prius omnino possidebat, nam alias interdictum non daretur, vt ff. de vi & vi arm. l. cum fundum. & l. prima. §. interdictum autem hoc. & l. tertia. §. cum. Sed argum. contra. ff. communi diuidun. l. communi diuidundo. secundo. §. neque. Secundo quęro, an colonus possit interuertere possessionem. & sibi possidere. & si dominus amittat naturalem possessionem? Respond. non, & in hoc casu prodita est lex infr. de pręscrip. 30. ann. l. secundo. Tertio quęro, si animo derelinquendæ possessionis exierit de fundo colonus, an dominus amittat? Quidam vt Hug. & alij, quòd sic, vt ff. de acq. pos. l. si colonus. sumpto ibi arg. a contrario

rio sensu, nam dominus amittit, etiam ignorans, vt ff. de acquir. poss. l. peregre. §. quibus. Sed arg. contra, vt ff. de acquiren. poss. l. si de eo. §. 1. & l. si id quod, §. 1. nam illæ leges dicunt, quod etiam mortuo colono retinet dominus possessionem, & tamen constat, quod tunc colonus animũ retinendæ possessionis non habet. Item pro hoc est inf. tit. 2. licum nemo. Sed primi dicunt, non mutat quitum ad hoc, ve vsucapere possit. Quarto quæro, quid si colonus alij tradat, vel perdat, an desinat dñs possidere? Respon. non desinit dominus possidere secundũ quosdam, vt inf. tit. 2. l. 5. Sed olim contra, vt ff. de acqu. poss. l. peregre, §. quibus. Nos dicimus cõtra, quod amittat, vt ff. de acq. poss. leg. 3. §. quod si seruus, licet sit argumentum contra. inf. eod. titu. l. quamuis, 1. §. 1. Sed recuperat dominus per conditionem ex lege. & ideo dicit d. l. ex liberis, infra de acqui. poss. nullum domino posse fieri præiudicii. Quinto quæro, q̃d si seruus meus sibi dicat possidere? Respond. non desino, cum & ipsum possideam, vt argu. ff. de acq. possess. l. si deo. in princ.

* Restituta est hæc subscriptio ex Cod. manuscrip.

IAmpridem. CASVS. Si comparaui mancipium fisci, an possim id vsucapere, quæritur? Respon. q̃ nõ, & si probo, quod id non fuerit mancipium fisci, nec natum ex ancilla eius, potero vsucapere. Viuian.

a *Cogitaueris*: quod cogitare debes.

b *Fiscali*. vel alia ratione fisci facta. Sed aliud in vacantibus, q̃ vsucapiuntur omni titulo iure communi, vt instit. eod. §. res fisci, sed sine titulo, tunc 20. annis computandis ab eo tempore, quo cœperunt bona esse vacantia, si autem velit computare ex eo tempore, quo fisco fuit nunciatum, tunc sufficit quadriennium, vt infra de quadrienn. præscriptio. leg. 1. & ff. de iure fisci, l. 1. §. diuus. & §. præscriptio. & de diu & temp. præscrip. l. intra. Quod dixi in fiscalibus, vt non vsucapiantur, idem in rebus ciuitatum, vt argum. ff. ex quibus caus. ma. l. legatis & l. sed & si per prætorem. §. fina. sed quadraginta annis præscribuntur, vt infra de præscrip. 30. ann. l. omnes. nisi sint in publico vsu, ut ff. de via. publ. l. viam.

* Repetere hic, quæ adnotata sunt supra ad ti. de nup. iur. Quir. toll.

SI *mala fide*. CASVS. Antiochus malã fide possidebat alienum mancipium, successi ei, & bona fide possedi, an possim vsucapere, quæritur? Respon. quod non, quia fuit vitiosum à principio. Viuia.

Mancipium fiscale non vsucapitur. h. d. Bal. Vel sic: Res fisci nequeunt vsucapi. hoc dicit Sal.

Idem A. Onesimæ.

LEX II.

IAmpridem quidem mancipium, de quo supplicas, comparasse te dicis: sed si cogitaueris [a] rem fisci mei vsucapi non posse, respondere te actionibus fisci mei intelligis, nec alias posse rei proprietatẽ obtinere, quã si nõ ex ancilla fiscali [b] natum fuisse constiterit. * PP. Non. Mar. Põp. & Peligno Coss.

Mala fides auctoris nocet successori singulari volẽti vti actione singulari. hoc dicit Bal. Vel sic: Vitium defuncti nocet eius vniuersali successori etiam bonam fidem habenti. hoc dicit Salicetus.

Imp. Philip. A. & Cæs. Pantino.

LEX III.

SI mala fide seruum tuũ sciens Antiochus tenuit, intentionem tuam contra successorem eius, licet bona fide possidet, [c] propter initij vitium vsucapio non absumpsit.

TITVLVS XXXI.

De vsucapione transformanda, & de sublata differentia rerum mãcipi, [d] & nec emancipi. *

Semotis altorum temporum articulis, res mobilis

c *Possidet*. successor propter vitium, nisi ex sua persona velit incipere, secundum quosdam, quod non placet, vt diximus sup. tit. 1. l. nihil.

DE VSVCAPIONE TRANSFOR. &c.

vsucapitur triennio, res immobilis longo tempore bona fide, mala fide superueniẽs non interrumpit præscriptionem, & sublata est differentia rerum prouincialium, & Italicarum. Bal. Vel sic. Hodie res prouinciales, & Italicæ quantum ad vsucapionem sunt exæquatæ: & immobiles præscribuntur vbi spatio longi temporis, mobiles vero spatio triennii continui, interuenientibus à principio bona fide, & titulo: nec mala fides superueniens etiã in hæredis persona impedit vsucapionem rectè initiatã perfici. h. d. Sal.

Imp. Iustinia. A. Ioanni PP.

LEX VNICA.

CVm nostri animi vigilantia [e] ex iure Quiritum [f] nomen, & substantiã sustulerit, [g] & communes exceptiones in omni loco valeant, decem, vel viginta, vel triginta [h] annorũ, vel si quæ sunt aliæ maioris æui, continentes prolixitatem, satis inutile est vsucapionem [i] in Italicis quidem soli rebus admittere, in prouincialib. autem recludere.

¶ Sed & si quis [k] res alienas, Italicas tamen, bona fide possidebat per biennium, miseri [l] rerum domini excludebãtur, & nullus eis ad.

Quantum ad tempus.

d *Mancipi*. idest Italicarum, & prouincialium, vt hodie æqualiter vsucapiantur, olim enim immobilia in Italia tãtum biennio vsucapiebantur, mobilia vero anno vbique, vt instit. de vsucap. in princip. & supra de seruis fugitiu. leg. penultima. & de vsufruct. leg. corruptionem. & infra de anna. except. lege prima. in principio.

CVm nostri. CASVS. Sicut remouit Imperator nudum ius Quiritum, ita vult auferre duo vitia, quorum vnum est in tempore, aliud in loco. Olim enim res mobiles in omni loco vsucapiebantur anno, res immobiles biennio in Italia, sed res prouincialis immobilis nõ poterat vsucapi, hãc diuersitatem tollit Imperator, dicens, quod res mobilis in omni loco triennio vsucapiatur, res immobilis decennio inter præsentes, 20. inter absentes, & hoc non solum in Italia, sed in prouincia, & omni vsucap. exigitur bona fides a principio: nec superueniens scientia nocebit, quo minus vsucapiat sciens rem alienam, & hoc dicit Viuianus.

e *Vigilantia*. idest animus vigilans.

f *Quiritum*. scilicet Romanorum.

g *Sustulerit*. idest abstulerit, & remouerit, vt supra de nudo iure Quiritum tollen. leg. prima. Vel idest accepit nomen & substantiam, idest esse suum à populo Romano, vt instit. de iure natu. §. sed & quod principi. Accursius.

h *Vel triginta*. in pignore præscribendo 20. in quæstionibus fisci, & quod subijcit, & quæ sunt similes, vt hypothecaria contra debitorem, vel eius hæredem, quæ in 40. annos extenditur, vt infra de præscriptio. 30. vel 40. ann. l. cum notissimi. in prin.

i *Vsucapionem*. immobilium.

k *Sed si quis*. non solum enim est emendandum quantum ad locum, sed etiam quantum ad tempus.

l *Miseri*. Nota contra Italicos.

Intellis.

eas reseruabatur regressus: quæ, & nescientibus dominis, procedebant. quo nihil inhumanius erat, si homo absens, & nesciens tam angusto tẽpore suis cadebat possessionibus.

¶ Ideo per præsentem legem, & in Italicis soli rebus, quę immobiles sunt, vel esse intelliguntur, [a] sicut annalem [b] exceptionem & ita vsucapionem [c] transformandam esse censemus, vt tantummodo & his decem, vel viginti, vel triginta annorum & aliarum exceptionem tempora currant, huiusmodi angustijs penitus semotis.

¶ Cum autem antiqui, & in rebus mobilib. vel se mouẽtibus, quæ fuerant alienatæ, vel quocumque modo. (bona fide tamen) detentæ, vsucapionem extendebant non tãtũ in Italico solo nexu, sed in omni orbe terrarum. [d] & hanc annali tempore concludebant, & eam duximus esse corrigendam, vt si quis alienam rẽ mobilem, seu se mouentem in quacumque terra, siue in Italica, siue prouinciali bona fide per cõtinuũ [e] trienniũ detinuerit, is firmo iure eam possideat, quasi per vsucapionem [i] † eam acquisitam, hoc tantummodo obseruãdo, vt in his oĩbus casibus ab initio [f] eam bona fide capiat, secundum quod exigit longi temporis præscriptio, & vt continuetur ei possessio etiam anterioris iusti possessoris, & connumeretur in decennium, vel viginti annorum spatium, vel triennium, quod & in rebus mobilibus, obseruandum esse cẽsemus, vt in omnibus iusto titulo possessionis antecessoris iusta detentio, quã in re habuit, non interrumpatur ex posteriore forsitan alienæ rei scientia, [g] licet ex titulo lucratiuo ea cœpta est. Ita etenim amplia tur [h] quidem longi temporis materia, quæ [i] ei, [k] subdita est, minuitur autem vsucapionum compendiosa dominis iactura, & eius iura nocentia, * cum etiam res diuidi mancipi, [l] & nec mancipi sane antiquum est, & merito antiquari oportet [z] † vt sit rebus, & locis omnibus similis ordo, inutilibus ambiguitatibus, & differentijs sublatis. Dat. 15. Calẽ. Nouembr. Constantinopo. post Consu lat. Lampadij, & Orest. VV. CC. 531.

TITVLVS XXXII.

De acquirenda, & retinenda possessione.

Per liberam personam ignoranti possessio acquiritur, sed solum scienti vsucapiendi conditio. hoc dicit Bald.

Imp. Seuer. & Antoni. AA. & CC. Attico.

LEX PRIMA.

PEr liberam [m] personã [n] ignoranti quoque acqui

DE ACQVIRENda & retinenda possess.

Quia in vsucapionibus, de quibus dixit, & præscriptionibus de quibus dicet, est possessio necessaria, vt ff. de vsucap. l. fine. ideo de ea dicit. Et not. quod hic dicit de retinenda, sed ff. dicit de amittenda. Sed dic quod idem est. nam contrariorum eadem est disciplina, vt ff. de verbo. oblig. l. inter stipulantem §. sacram.

PEr liberam. CASVS. Si procurator meus nomine meo aliquam rem emerit, acquirit mihi ignoranti etiam possessionẽ, & si tradens non fuit dominus, antequam sciã quod ab eo gestum est, vsucapere non potero, sed interueniente scientia, incipiam vsucapere. Viuianus.

a * *Intelliguntur.* vt mancipia rustica, & seruitutes rerum vel personarum.

b *Annalem.* quæ tollitur infra de anna. exception. leg. 1. in principio.

c *Vsucapionem.* scilicet immobilium.

d *Terrarum.* ex differentia enim locorum, &c. vt supra de temp. in integ. restitu. l. supernacuam.

e *Per continuum.* Nota vt ff. de vsucap. l. nunquam, §. primo, & ff. pro empto. leg. 2. §. si seruus.

f *Ab initio.* Not. quod sufficit bona fides ab initio, vt hic. & ff. de vsucapio. sequitur. §. de illo. in fine, & ff. de acquirẽ. rer. domi. l. bonæ fidei, §. in contrarium. & pro empt. l. 2. §. ij seruus, & ff. de donat. inter viru & vxor l. si extraneus, in fi. Sed arg. contra ff. de peti. her. l. sed & si lege, §. de eo. & ff. depo. l. 3. in fine. & supra de incest. nupt. l. cum ancillis, §. fina. sed iure canonũ debet esse continua bona fides, vt extra de præscript. cap. quoniam.

g *Scientia.* siue eiusdem, qui primo habuit bonam fidem, siue hæredis, vt hic & Institu. de vsucap. §. diutina. & ff. pro empto. leg. 2. §. si defunctus & ff. de vsucap. l. heres eius. in fi. 1. respond. secus in singulari successore qui si scit, non vsucapit, licet ille qui dedit sibi, bonam fidem habuit, vt ff. pro empto. l. 2. §. si eam rem. Sed si mobilis est, nonne ex quo scit, furtum fit, & sic res vitiosa, & nõ procedit vsucapio. Respond. secundum Azon. non fieri furtum, quia non facit dolo, cum titulum habeat: sicut & ille, cui res mobilis locata est, primum enim tempus inspicitur, quo bonã fidem habuit, ff de ser. corrup. l. 1. §. 1. Item potest esse, quod non contrectet, licet possideat. vel concede etiam furtum fieri, & rem furtiuam, non tamen interpellatur incœpta vsucapio. sed incipienda sic argumen. ff. de fund. dot. l. si fundum, quem.

h *Amplietur.* cum in omni re & loco valeat.

j *Quæ* scilicet materia.

k *Ei.* scilicet vsucapioni.

l *Mancipi.* idest Italicæ & prouinciales. & ideo dicuntur prouinciales, nec mancipi, quia nec mancipantur. i. supponantur eorum dñio, nec. n. erant dñi propter tributa, quæ præstabant, vt supra de episcop. & cleric. de his. & ideo sibi locum vsucapio non habeat. alias autem dicuntur mancipes conductores salis, vt supra de vecti. l. si quis. hodie autem quantum ad acquisitionem dominij per vsucapionem: item quantum ad acquirendum per traditionem exæquatæ sunt, vt hic, & Institutio. de rerum diui. §. per traditionem, non autem quãtum ad tributa.

m *Per liberam.* etiã extraneam, vt hic, & supra per quas personas nob. acqui. leg. prima, & Institu. per quas personas nob. acquirit, §. ex his, & ff. eodem. l. prima, §. per procuratorem. & hoc siue habeat mãdatum, siue non, dummodo nomine domini quærat, vel saltem tradens hoc gestiat, vt ff. de don. lege, qui mihi donatam volebat, alias si neuter, non quærit, vt ff. eodem, l. communis. §. primo, & lege prima, §. per procuratorem, & diximus supra de ijs, qui a non do. ma. l. secunda, & ff. eodem. l. prima, §. per procuratorem. & quod in libera persona dicit, & de seruo alieno, quem nullo modo possidet, vel possidet, sed mala fide, intelligas, idem si bona fide extra rem & operam, quærit enim. vt per extraneum, si modo eius nomine quærit. vt ff. de acquirend. possessio. leg. si me in vacuam. §. finali. & sic non ob. ff. de acquiren. possess. leg. prima, §. sed & per eum. quia ibi non nomine possidentis quæsiuit mala fide possessas.

n *Personam:* vt ff. de neg. gest. l. si ego.

Successoris mala fides an impediat vsucapionem.

i † Et quæsitam. al. de. est. & ei & eam.

r Mancipes, q dñr, & pro latiori huius dictionis interpretatione vide bis Budæũ in l. 2. ff. de orig. iur.

* Nocẽtis confer. §. g traditionẽ Inst. de re. diui. Con.

† † Et ẜ.

ri possessionē, [a] & postquā scientia interuenerit, [b] vsucapionis cōditionē inchoari posse, tam ratione vtilitatis, [c] quā iuris prudentia [d] receptum est. PP. vj. Calend. Dec. [1] † Fuseo. & Dex. Coss.

Qui domino sciente, & patiente post contractum possedit intelligitur per eundē in possessionē inductus. h. d. vel sic. Quo ad acquisitionē dominii paria sunt habere rem traditā & additā, vel sciēte & patiēte domino possidere. h. d. Bald. Vel sic. Patientia obligati tradere, pro traditione habetur, licet instrumento, quod tradita fuerit, non contineatur. h. d. Sal.

Imp Alex. [2] † A. Mauro.

LEX II.

Minus [e] instructus est, qui te solicitum reddidit, quasi in vacuam possessionē eius, quod per procuratorem emisti, [f] non sis īductus, cum ipse proponas te diu [g] in possessione fuisse, oiaque vt [h] dominū gessisse. Licet. n. instrumēto non sit cōprehendum, quòd tibi tradita [i] sit possessio, ipsa tamen rei veritate [k] id cōsecutus es, si sciente [l] venditore, in possessione fuisti.

Possessio infanti quæritur per seipsum auctoritate tutoris, vel per procuratorem, vel per seruū. h. d. secundum cōm. intelle. Bal. Vel sic: Sicut per tutorē quæritur possessio infanti, ita per traditionem ei factam h. d. Sal.

Imp. Decius A. [3] † Rufino.

LEX III.

DOnatarū rerū a quacūque [m] p̄sona infanti [n] vacua possessio tradita, corpore quærit. [o] Quāuis. n. sint auctorū sniæ dissentientes, tamē consultius vr̄ interim (licet aī plenus non fuisset affectus) possessionem p̄ traditionem esse quæsitam, alioquin ([p] sicuti consultissi-

a *Possessionem.* s. ciuilem & naturalem, secundum Hugo. & etiam dominium, ut inf. eo. l. procuratorem.

b *Interuenerint.* non ante. ut ff. eo. l. possessio quoque, §. fin. Sed cur. vsucapio non sic ignoranti, sicut possessio acquiritur? Resp. quod in vsucapione inter cætera bona fides exigitur, ut sup. titu. j. §. hoc tantummodo. ignorans aūt nec bonam, nec malā fidem pōt habere: at in possessione nō refert iuste quis vel iniuste possideat, ut ff. eod. l. 3. §. econtrario. Sed in casu ēt ignorans vsucapit, s. per seruum in re peculiari, ut ff. pro solu. l. 2. Item qñque licet habeat scientiā rei alienæ, tamē vsucapit, ut ff. de nox. l. generaliter. Et nota, quod hæc possessio, q̄ per procuratorem acquiritur, habet multum iuris, & modicū facti, nam quæritur ignoranti, sed non vsucapio ignoranti, ut hic. Et est alia, q̄ habet plurimum facti, quam iuris, vt ea, quæ per nos acquiritur, nam oportet, q̄d corporalis sit ibi apprehensio. quæ est facti, licet animus sit necessarius, q̄d facile est, vt ff. ex quib. cau. maio. l. denique, & ff. e. l. 3. in prin. & l. quod meo, in prin. hæc eadē hēt multū iuris in retinendo, cum solo animo retineatur, ut inf. eod. l. licet. Est & tertia, quæ dicitur habere plurimum iuris, vt quæ acquiritur a filio vel seruo ex causa peculiari, vt ff. eo. l. possessio quoque. in prin. nā possessio talis quæritur ignoranti, ut ff. e. l. si me in uacuam, §. seruus. Et usucapio ignoranti, ut ff. pro sol. l. 2. Item & postliminium ibi locum habet, ut ff. de usuc. l. iusto, §. fin. Sed in casibus etiam quæ per me quæritur, habet plurimum iuris. Primus ff. e. l. 1. §. pe. & l. quod meo. §. si uenditorem. & l. quamuis dam. Secundus ff. de contrahen. emp. l. clauibus. Tertius ff. de rei uen. quod si, & ff. eo. l. quod meo. in princip. Quartus infra, de do. l. quisquis. Quintus inf. de do. l. 1. quib. casibus sine corpore acquiritur possessio. Vel dic, quod in his casibus interuenit actus corporalis uel quasi. Accur.

c *Vtilitatis.* ut quod non potest per se, faciat per alium, vt ff. de procura. l. 1. §. usus, & l. seruum, §. publice. Item ut negotia absentium non deserantur, ut instit. de oblig. quæ ex quasi contrac. §. 1.

d *Prudentia.* alias pridē, & alias prudentia &, dic iuris prudētia, q̄a q̄d q̄s per aliū. & c. ff. de admi. tu. ita āt §. gessisse.

MInus. CASVS. Procurator meus nomine meo emit mihi prædium, ante factam traditionem propria authoritate ingressus sum possessionem prædij venditore sciente, vult uenditor auocare prædium eo prætextu quod non intercessit traditio, an possit, quæritur? Dicit stultus iudex, q̄ possessionem non acquisiuit. & quod per hoc euocari potest. dicit Imperator quod ille iudex, qui taliter sentit, non erat instructus, quia sufficit ad acquirendum possessionem, si diu stetit in prædio illo, & non præiudicat, quia in instrumento emptionali non erat comprehensum, quia intercesserat traditio. Viu.

e *Minus* Similis reprehensio, ff. de te. l. Domitius, & infra de fide, l. blanditus.

f *Emisti.* non tamen ei fuit traditum. quia tunc possessionem & dominium per eū quæsisses, vt sup. l. proxim. & instituti per quas per. no. ac. §. ex his. Sed ad quid dicit de vacua? Respon. quia sine ea quod quæritur dominium, secundum quosdam, ut hic. Nos contra. nam licet sine inductione in possessionem non possit quæri dominium, sine possessione, s. vera vel vacua tā pōt, vt ff. de fun. do. si fundum. & de acqui. rer. do. le. homo liber, §. quicquid. & de pecu. l. eo. tempore. in fine. & quod dicit hic de uacua, demonstratiue dicit, quia sic fecit de facto, ut & diximus supra, de probat. leg. cum res.

g *Diu.* i. 10. vel 20. an. ut arg. ff. qui, & a Es. qui. l. si cum fideicō. mittaria. §. Aristo. & c. præ. sup. de petit. hære. l. sumpt. 23. si filius. Alij dicunt, quem p̄. quod motu iudicis, ut possidere ut ff. de iure deli. l. 1. & ex titulo in fine. Tu dic etiā, p̄ambulo. si momento stetit idem esse. Sed hic sic fuerat de facto, quia id, quod dico diu, non ius, sed factum designat, ut ff. de pub. l. cum sponsus.

h *Vt dominium.* q̄d præsumitur, nisi contrarium probetur, vt ar. ff. pro socio. l. marito. & inf. de pign. l. si. Sed nōne sp quis præsumitur inuitus, & uetare, ut ff. de fur. l. qui uas, §. uetare. sed hic debita erat possessio, & ideo non præsumitur inuitus uenditor.

i *Tradita sit.* uel per hæc uerba, tradidit, uel per hæc, confiteor me tuo noie possidere, cū cōstat me possidere, ut ff. eod. l. q̄d meo. in princ.

k *Rei veritate* sic ff. de leg. senatus l. te quidem in fine.

l *Si sciente.* & volente. vel saltem non contradicente, secus si ignorante, ut inf. eo. l nec ex vera. Vel contradicente, ut ff. eod. l. si ex stipulatione, & no. hic patientiam comparari consensui, ut supra de contrah. emp. l. non idcirco. & sup. ad Velle. l. si sine, §. fi. & ff. si ser. uend. l. ita tamen. & ff. ad muni. ip. l. quoties. & ff. de dona. inter uir. & uxo. l. si seruus communis, & in authen. de nup. §. si vero ipse, coll. 4.

DOnatarum. CASVS. Aliqua res donata erat infanti, & tradita, corporaliter apprehēsa, an ei acquisita sit possessio? Resp. quod sic, licet animum acquirendi nō habuit, quia si dicerētur, q̄ possessio sibi non acquireretur, quia non hēt affectum plenū, sequeretur hoc, q̄ non acquireretur ei per tutorem, cum tunc non magis habeat affectum. Viuia.

m *A quacunque* siue coniuncta, siue non.

n *Infanti.* infans proprie dicitur minor 7. ann. ut sup. de iu. deli. l. si infanti.

o *Quæritur* tutore authore.

p *Alioquin.* i. si non quæritur infanti, quia non habet affectū, nec tutor ei quæreret eadē rōne. utroq; ergo modo ei q̄ritur, fauore benignitatis magis quam stricti iuris rōne. Itaque ergo hic duo, quorū altero remoto, & alterum remouetur. Sed uidetur non quæri per infantē, ut ff. eo. l. 3. traditi, illimur. in fin. §. & l. quamuis. §. infans. Solu. hæc corrigit illas. uel nomen infantis ponitur hic improprie pro eo pupillo qui hēt intellectum aliquem. nam quo ad hoc pōt habere iudicium ai, quo ad aliud non, vt insti. quib. us non est per. fa. testa. §. præterea. Vel hic est spāle in donatione, sicut & aliud spāle sm nos, ut insti. de do. §. aliē. Vel dic sm Io. q̄ hic fuit tradita cum authoritate tutoris, & quod dicit alioquin. i. si diceres non acquiri cum authoritate tutoris ipsi infantē, eadem ratione nec per ipsum, & erat rō dubitationis;

Vsucapio non quæritur ignorāti.

1† In aliquibus legit Fusio & Dext. Sed male, fuerunt. n. hi Coss. Ale. imperante. legēdum est igit Fusco, & Dext.

Possessio est triplex.

2† Gauro.

3† Ruso.

Infans.

Possessio an possit q̄ri infanti.

Li.... .quia altercabantur quidam dicentes, sicut hære ditatem acquirit tutor solus infantis, adeundo nomine infanti, non infans tutore authore, ut supra de m.deli.l.si in fanti, §.1.& sicut hæreditas restituitur tutori, non infanti tutore authore, & sicut tutor restituit alijs, non infans tutore authore, vt supra ad Treb.l.pe.in prin. & ff ad Treb.restituta, §.fin.& l.seq.& sicut infans non agit in iudicio, uel conuenitur tutore authore, sed solus tutor eius ..., ut ff.de admi. tut.l.1.§.1. ita uidebatur hic q tutori solo noie infantis possessio tradita acquiratur infanti, non si infanti tradatur tuto re authore. Sed tamē aliud est. Vel secundum Azo.hic fuit tradita seruo infantis, ut ff.eo.l.quamuis.§.in fin. Item contra huic l.1.de do.si quis in emancipatū. Sol. ibi de re immo. ili, hic de re mobili, ut ar.ff.eo.si rem mobilem. Vel ibi contra. fit celebratur in scriptis.hic seruo infantis, vt & ibi uel secundum casum Io. non est contra.

*responsi. l.1.§.adipiscimus. ff. eo.

1 † Reponendum est ... vt exhibit ... apparet.

2 † Nepotiano.

3 † solet.

mi viri Papiniani respōso [a] continetur) nec quidē per tutorem possessio infanti poterit acquiri. PP. v. Cal. April. Decio. A. [1] † 5. & Grato. Coss. 201.

In acquisitione possessionis requiritur animus, & corpus in retentione sufficit solus animus, nec videtur possessionem deserere, qui agriculturam metu deserit. h. d. Bal. Vel sic. Possessio retinetur animo: ideo non perditur solo temporis cursu. h. d. Sal.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. [2] † Nepotiano.

LEX IIII.

Licet possessio nudo animo acquiri nō possit, [a] tamen solo animo retineri [3] † potest. ¶ Si ergo prædiorum desertam [b] possessionem nō derelinquendi affectione trāsacto tempore non coluisti, [c] sed metus [d] necessitate culturam eorum distulisti, præiudicium sibi ex transmissi temporis [e] iniuria generari non potest. PP. Cal. Augusti. ipsis 4.& 3. AA. Coss. 290.

Nullus potest sibi causā possessionis mutare, nulla cā extrinsecus accedente. h. d. Bal. vel sic: A colono facta venditio non præiudicat domino. h. d. Sal.

Iidē AA & CC. Mennoni.

LEX V.

Cum nemo causam sibi possessionis [f] mutare possit, proponasq; colonū [g] nulla extrinsecus [h] accedente causa, extollendi occasione ad iniquæ venditionis [4] †

ADDITIO. Tu distinguas sic, quædam sunt res, in quibus infans habet plenam animi affectionem, vt in aliquo iocali. & tunc indistincte acquirit possessionē, vt hic. Quædam sunt in quibus infans nullam habet affectionem, in fundo, uel similibus tunc sine tutoris authoritate non potest, ut in contrarijs, ita uoluit Dy. vt refert Bar. hic, & in l.quamuis.1.§.infans.ff.co.

Licet CASVS. Licet in acquirenda possessione necessarius sit actus corporeus, & animus, retinetur tamen possessio solo animo, unde si habebam prædium. & non poteram ad illud accedere & colere, propter circunstātes inimicos, an propter hoc amittam possessionem, quæritur? Resp. quod non, quia solo animo retineo. Viu.

a Non possit. i. sine corporis actu, vt ff.eo.l.4. in prin. & l. quemadmodum. sic & dicitur nudum pactum sine traditione, ut supra de pact. traditionibus hoc tamen fallit in casibus, in quibus possessio sine actu quæritur, ut diximus supra eo.l.1. sed certe & in illis casibus aliquid interuenit pro actu. sic ergo quæsita possessio animo & corpore, dicitur naturalis, ut ff.e.l.1. in prin. de iuregentium, vt insti.de re. di. §.per traditionem, & §.vendita. non est, quo oia animalia reguntur, quia irrationabilia non possident, sicut nec furiosi vel dormientes, vt ff.cod.l.1.§.furiosus. & §.pe.ti. idem que ... & c. Hæc eadem naturalis potest dici ciuilis approbatione, ut ff.de verb.sig.l.lege.& de ori. iur. le ge 2.§.postea cum Appium.l. i, itque liber &c. & sic est vna possessio, non duæ penes eundem sm Azon. Alij, vt Alex. & Io. & Hu. dicunt, quod duæ sunt, ciuilis, quæ prouenit ex iure, naturalis, quæ ex actio. vnde quod subijcit, retineri potest, dicit Azo.i.naturalis, quam solam habebā, hæc eadem naturalis retenta aio pōt dici & ciuilis, quæ retinetur authoritate iuris ciuilis, sicut actio ciuile dr pr ... authoritate extensionis, ut ff. de nox. act. §.l. is. quem ... animo retinetur naturalis, cum pluribus ... iure mutetur possessio, ut ff.eo.l.possessio. Item patet in fructuario, qui hēt naturalem tñ, quam tamē retinet animo ... datur ei interdictū vnde vi, si ... admittatur. ut ff.de vi & ui ar. l.3. ... quod nō dat ... ut ... possideret ... tur ... ff.de vi & ui ar.l.1.§.interdictum ... hoc hęc pōt dici ... ut dixi sup. A ... alius ingreditur hanc naturalem retentam, ingressus naturalem acquirit, licet clandestinam, si sciuit vel scire debuit se prohibendum, vt ff eo.l.clam.§.qui ad nundinas.& quod ei aut clam.l.3. §.fi nal.& l.seq. tamē habet interdictum uti possidetis, ut ff.uti possi.l.1.in fi.& l.2.& sic uidetur, quod qui exiuerat, desinat; cū duo nō possint possidere in solidum eodem iure, ut ff. de precario. Vel dic, q absens retinet naturaliter. Item ciuiliter, psens naturaliter. & sic diuerso iure: nec imperdit, ut d. §.qui ad nundinas. & sic retinens habet interdictum uti possidetis. ut ff.uti pos.l.3.in fi. & l.2. Sed Al. & Io. & Hu. dicunt retineri ciuilem tñ, & sic erat sola ciuilis. Nā naturalis non pōt retineri aio, nisi possessio sit coram oculis, ut ff.eo.l.qd meo.§.si vendiorem, uel nisi sit usufructuarius, ut probatur dictis ll.ff.& ui & ui ar.l.1.§.unde ui.& le. 2.§. interdictum aūt hoc. & nisi in sementario & emphyteuta, quia rē ne sui iuris possident & naturaliter tñ, cum dominus ciuilem habeat, ut ff.e.l.naturaliter.& l.possessio.

b Desertam. quo ad prædiorum culturā.

c Coluisti. sin propria persona.

4 † pretiū.

d Metus. sine in persona lædereris. secus aute nisi repelli de possessione, uel non admitti suspicaris, quia tunc statim amitti, ut ff.eo.l.id quod, §.si quæ est contra. & edicta & in terdicta competentia huic, dic ut ff.quod met.cau.l.metum. autem præsentem, §.denique.

e Temporis. quod fuit ultras 10. an alias ammitteret possessionē, ut insti.de vsuc.§.ad aūt ad eas. & ff. de usuc.l. furtū, §.1. sm quosdā. qd nō placet, qa tēpus non est modus amittendæ possessionis, & centum anno. sed inducit obliuionē & p obliuionē amittit possessio & sic dictæ leges intelligūtur, & sic dř scia inflat, i. superbia, quæ puenit ex scia. Sed sœpe infide oi agro de l.qui agros.li.11.Sed illud spāle in tributarijs prædijs, ut nō diu cesset in solutione vect.

Possessio non tollit tempore. Scientia inflat.

Cum nemo. CASVS. Si colono locaui prædium ad colendum, & illud uendidit. uolēs sibi causam possessionis mutare. q possidet & pro suo, & non meo nomine, an mihi præiudicauit, quæritur? Resp. quod non, sed potero id uendicare, nec sibi potuit mutare causam possessionis, i. non potuit incipere possidere, cum prius non possideret, & hoc uerum est, siue sibi possidere uellet, siue alij tradere aliquo titulo interueniente, licet sine affectu. Viu.

f Possessionis. dd pliciter dr, uel ut mutetur possessio, siue titulus possessionis ei, qui possidebat sine titulo, uel incipiebat usucapere, qui non usucapiebat. quod ad ciuilem, & ad naturalē refertur, ut ff.eo.l.qui bona, §.1.& l.3.§.illud & pro hærede, l.3.§.1.& sup.locati.l.ad probationē. & dic, q hic mutauit sm l.ex hoc, quod alij, s emptori dare uoluit & tradidit colonus, si i aūt iō ponitur, quia ei succedens emptor quasi idem cū eo esse uidetur. Vel dic quod sibi possidere uoluit pro suo, postea quam uendidit tradidit. Vel dic uenditionis i.emptionis factæ ab eo quem sciebat non dominum, sic ponitur ff.de act. empt.l.vetere,

Possessio ... cā sex modis mutatur.

Possessio naturalis q dicatur.

Possessio e duplex.

g Colonum. colonus in villa, sed inquilinus in ciuitate, ut ff. eo.l.re pignoris.

h Extrinsecus. hic nota. sex modis mutari causam possessionis, i.ex iusta in iniustā. Item contra ex iniusta in iniustā. Itē ex nulla in aliquam, & econtra ex aliqua in nullā. Item ex aliqua iusta in aliam iustam. Item, & econtra, ex nulla in aliam nullam. Primum, i.ex iusta in iniustam, est prohibitum.u. ff.cod.l.clam. Secundum similiter, ut ff.de vsuc.

l.non

vitium esse prolapsum, præses prouinciæ inquisita fide veri dominij [a] tui ius conuelli non finet.

Per ingressum vacuæ possessionis contrahitur vitiũ personæ: non vitium reale, & ideo non impeditur vsucapio eius, ad quem peruenit possessio titulo, & bona fide. h.d. Bal. vel sic: Ingressus sine cã agrum alienũ, tenetur restituere illũ nõ præscriptũ cũ omni sua causa. h.d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Valerio.

LEX VI.

SI nulla iusta ex causa ingressum agrum [b] 1† tuũ siue vineas [c] eum cuius meministi p̃ses repererit, nec vlla præscriptione [d] 2† tua interpellatur petitio: restituere 3† tibi possessionem [e] cũ omni causa non dubitabit. [f] S. Id. Apr. AA. Coss.

1† deest in alijs.

2† vestra.

3† te in posses.

Ius vsucapiendi non tribuit improba possessio. h.d. Bal. vel sic: Sine titulo non procedit præscriptio, nec iusta possessio. h.d. Sal.

Ijdem AA. & CC. 4† Asserentæ.

LEX VII.

IMproba possessio [g] firmũ titulum possidenti præstare [h] nullũ põt. vnde 5† ingredientẽ in vacuã [i] possessionẽ alieni fundi nõ cõsentiente dño, vel 6† actore, qui eius rei cõcedẽdę p̃tãtem habuit, cãm iustã possessionis adipisci non potuisse certum est. [k] PP. 5. Id. Dec. AA. Coss.

5† ingredieñdi.

6† Auctore.

Possessio, et dominiũ quęri põt per procuratorẽ. h.d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Cyrillo.

LEX VIII.

PEr procuratorem vtilitatis causa possessionẽ, etsi proprietas ab hac separari non possit [l] dñium etiam quęri placuit. [m] PP. 18. Cal. Mar. Sirmij. CC. Coss.

l. non solum. § j. Tertium similiter, vt hic, & ff. p her. l. 2. § q vulgo. Quartũ p̃mittitur, vt ff. e. l. si quis vi. § differẽtia. Quintũ est prohibitũ, vt ff. eo. l. q bona. § scriptum. Sextũ prohibitũ, vt de conducto ad precariõ, vt hic in prin. & arg. ff. eo. l. quis autẽ. & hoc nulla extrinsecus causa superueniẽte. Aliàs. n. oẽs p̃missæ sunt, quia non ipse sibi mutare, sed sibi dr̃ mutarã, vt ff. e. l. 2. § illud & l. q bona § 1. & l. si q s aũt. & ff. si pars her. pe. l. pen. & l. fin. & ff. pro emp. l. 2. § si. Acc.

a *Domini.*] dñium si amittit, sed possessionem sicut ff. e. l. 3. § q si seruus. & l. peregrẽ. § q b. Sed p condictionẽ ex l. recuperas, vt inf. e. l. si. Sed nũ quid emptor ille, q emit à colono poterit vsucapere? Quidam dixerũt, vt Irne. q non ar. ff. de vsuc. l. cũ solus. colonus. n. non potuit dare possessionẽ, quam non hẽbat, licet eam dñs amisisset traditione facta, vt dixi. Sed Ioan. contra. nã & colonus cum emit ab eo, quẽ putat dominũ, cãm ab eo possidendi non habet, & tñ vsucapit: vt ff. de vsuc. l. n solũ. § q vulgo. & l. si is qui. § si quis bona fide. & pro empt. l. q fundũ. § qui bona fide. Secundo, quia si specialiter prohibet p̃scriptio ei, qui emit a colono rei dñicæ, vel templorum, vt inf. ne rei do. uel temp. l. 2. ergo in alijs non prohibetur, vt arg. ff. ad munic. l. 1. Tertio, quia si quis emit a b eo, quem pu berem putat, vsucapit, ut ff. pro emp. l. 2. § si a pupillo. & tamen possessionem pupillus ei non dedit, quia nõ potuit, vt ff. eo. l. possessionẽ. vel in illo § si a pupillo, aliunde habebat. Quarto, in eo, qui emit à furioso, qui & ipse alienare non potest, & tñ qui ab eo emit in conspectu inumbratæ quietis, vsucapit, vt ff. pro emp. l. 2. § si a furioso. Hic ergo, vel non erat completa vsucapio, vel volebat emptor vti accessione temporis sui auctoris. i. coloni, quod non potest, & sic domino non fit præiudicium in dominio: vt hic, & inf. si ali. res pig. da. sit. l. fin. hæc eadem quæstio fit. secundum Io. in procuratore per quem mihi ignoranti est quęsita possessio, & antequàm mihi traderet, alij tradidit.

S*I nulla.*] CASVS. Si absente me possessionem meã ingressus fueris, & me remeante suspicor posse repelli, & ita amisi possessionem non dominium, an eam per interdictum vtile vnde ui, repetere possim, quæritur? Resp. quòd sic: nisi 10. vel 20. ann. excep obstet. Vel sic. Deiecisti me de possessione prædij mei per vim, an id vindicare possim, quęritur? Resp. quod sic, nisi 30. an. mihi obstet exceptio, & tanta pręscriptio exigitur in hoc casu, quia res erat vitio affecta, quia vi possessa. Viu.

b *Agrum.*] s. vacuum domino absente, qui suspicatus fuit se posse repelli, & sic amisit possessionem, vt ff. eod. l. si id quod. § fina. hæc. n. res poterat vsucapi iure veteri ab eo, qui bona fide emerat a prædicto ingrediente, vt instit. de vsucap. § quod autem ad eas. repetit ergo hic dominus ab emptore, nisi sit pręscripta. Hodie non potest vsucapi, vt inf. de præscrip. longi temp. auth. malæ fidei possessore, & secundum hoc datur vtile interdictum vnde vi: vel vendicatio contra emptorem, q tutius est, nec est opus, vt dicit P. q veniat ad fundum ad videndum, an admittatur, quia potest esse, quod occideretur. Vel secundo dic, quòd per vim fuit ingressus, & tunc non potest vsucapi res vi possessa, vt inst. de vsuc. § furtiuæ. nisi 30. ann. vt infr. de præscr. 30. an. sicut & secundum hunc datur rei vendicatio, vel condictio ex hac l. ante talem præsc.

c *Vineas.*] s. vacuas, vel per vim, vt de ag. dixi.

d *Præscriptione.*] decem. vel uiginti anni: secundum primũ casum. uel triginta secundum alium.

e *Possessionem.*] s. d 4 [illegible] quis restituere? [illegible] vt in glo. magna.

f *Dubitabit.*] per vtile interdictum vnde vi. primo casu, secundum alium condictione ex hac l. vel rei vendicatio. in vtroque: quia dicit petitio. ar. ff. de act. & obl. l. actio in personam, vel per directum interdictum, vnde vi.

I*Mproba.*] CASVS. prædiũ meũ nullo præcedente iusto titulo Titius ingressus fuerit, me nõ cõsentiẽte, uel procuratore, qui p̃tãtẽ habuit vendẽdi, uel cõsentiendi eum ingredi in possessionẽ: an per talem ingressum videatur Titius acquisisse possessionẽ, quęritur? Resp. q nõ habet iustam causam possessionis, & sic nec præscribendi. Viuian.

g *Improba possessio.*] non pręcedente aliquo iusto titulo: idem si præcedat: vt inf. statim.

h *Præstare.*] dic, vt possessor præscribat: nam non præscribit.

i *In vacuam*] quæ à nemine, vel solo animo retinetur. addunt quidem, etiam si alius sit in ea causa legatorum seruandorum, quod non placet, vt ff. de actio. emp. l. secunda. § vacua.

k *Certum est.*] etiam si contractus intercessit, quia emerat inuasor, ut ff. eodem, l. si ex stipulatione. & infra eod. l. nec ex vera.

P*Er procuratorem.*] CASVS. Mandaui procuratori meo, vt emeret mihi prędium, emit. & sibi traditum est, an mihi sit acquisita possessio quæritur. Responde. quod sic, licet proprietas ab ea separari non possit, & si tradens fuit dominus, acquiritur mihi dominium. Viuian.

l *Non possit*] quia venditor habens proprietatem, & possessionem alicuius rei, tradidit eam procuratori volens tradere proprietatem, & possessionem, & sic non potest separari proprietas a possessione, quin ei utrunque acquiratur, & sic soluitur contra, ff. de acquir. poss. l. naturaliter. § nihil.

m *Placuit.*] s. per possessionem, non per procuratorem, vt dicunt, & pro eis. supra per quas personas nob. acquirit. l. prima, & institut. per quas personas nob. acquirit. & ex his. Quod non placet. immo etsi non per procuratorem quęritur dominium, vt hic manifeste dicit. nam & per traditionem dicitur quæri dominium, & tamen intelligitur mediante consensu, vt institutio. de rer. diui. § per traditionem. Item & instrumentum facit domum nihilominus & faber. Item prædicta l. supra per quas personas nob. acquir. l. 1. est contra eos: nam dixi excepta causa, & non excepta possessionis, est dominium. acquiritur ergo dominium, & possessio per procuratorem, domino etiam ignoranti, vt sup. eo. l. 1.

Ubi deficit titulus, non procedit usucapio. Bald. vel sic. Ingrediens possessionẽ rei emptæ sine venditorũ voluntate, non possidet iuste, & ideo tenetur restituere, et simulatum vel factum non plus potest, quam verum. h.d. Sal.

Iidem AA. & CC. Sergio.

LEX IX.

NEc ex vera venditione possessionem, quã non fuerat emptor adeptus, improbè [a] retinere potest: ac multo minus is, qui asseueratione falsa velut emptor, cũ sine obligatione pignoris pecuniam mutuo dedisset, fundum [1] † irrumpit alieni retinendi iustam causam [b] habet PP. 3. Non. Apr. Sirmij. [2] † CC. Coss.

Usucapio legitime inchoata procedit, nisi interrupta fuerit. h.d. Sal. vel sic. Duæ sunt qualitates in possidẽdo, una, quę cõsistit ĩ aĩo, et alia in corpore, & utraq. sortitur plenũ effectũ si sine interruptione proceditur. h.d. secundum Iac. But. Sed tu tene, quod sunt possessiões duæ prout tenuit Io. in litera ista, dũ dicit duplicẽ esse possessionẽ seu speciẽ, & ideo summa hãc legẽ aliter, & sic: si concurrant possessio naturalis et ciuilis ad usucapionẽ, nõ tamẽ sufficit, si est solũ possessio ciuiliter interpellata. h.d. Sal.

Imp. Constan. A. ad Maternum.

LEX X.

NEmo ambigit [c] possessionis [d] duplicem esse rationem: aliã, quæ iure consistit, aliam quę corpore, utramque [e] aũt ita demũ esse legitimã, cum omnium aduersariorũ silentio [f] & taciturnitate firmatur, interpellatione vero & controuersia progressa [g] non posse eũ intelligi possessorẽ, [h] qui licet [3] † possessionẽ corpore teneat, tamẽ ex interposita cõtestatione, & causa in iudiciũ deducta, super iure possessionis vacillet, ac dubitet. [i] PP. 11. Cal. Feb. [4] † Volu. & Annia. Coss. 314.

Ubi possessio efficitur vitiosa, oẽm possessorẽ comitatur vitium. h.d. vel sic. Vitium reale in personam auctoris contractum descendit in omnem successorem. Bal.

Impp. Arca. & Hono. AA. Petronio Vicario Hispan.

LEX XI.

VItia [*] possessionem a maioribus [k] contracta, perdurãt, & successorẽ auctoris sui culpa, comitantur. D. [5] † 15. Calend. Ian. [6] † Mediol. Cæsario & Attico Coss. 197.

NEc ex vera.] CASUS. Vendidi prædium meum Titio, authoritate sua ingressus est possessionem, an ea sibi acquirat [illegible] iure? Respon. quòd non. Idem est in creditore [illegible] obligaui prædium & propria authoritate vult illud possidere tanquam ex causa emptionis: quia possidere non potest. vel loquitur in creditore volente propria authoritate [illegible] possessionem [illegible] rerum [illegible] venditorũ [illegible].
a Improbè.] i. improbe facit, si retineret eam, cum contra voluntatem venditoris [illegible] ut hic, & ff. e. l. [illegible] ex stipulatione & l. [illegible] similiter [illegible] modus est [illegible] & ins. de fide ins. l. si fideiussor. & de contrahen. stipu. [illegible] Alia litera dicit procedere im. p [illegible] retinere. Sed [illegible] dicto est cõtra [illegible] l. cũ qui. [illegible] vbi emptor [illegible] rem emptam, [illegible] pretium solutũ [illegible] tenetur furti vẽditori, sed hæc non sunt contraria, cũ nõ teneri furti & [illegible] inanis [illegible], ut hic, sed potius [illegible].
b Causam.] vt su. so lu. mat. l. dotis. & de pig. act. l. pig. & [illegible] l. si quis in tantam. & sup. de pact. l. si pacto quo pœnã in fi.

NEmo.] CASUS. In acquirenda possessione duo sunt necessaria, corporalis apprehensio, & animi [illegible], ea sic q. sita, potest possessor [illegible] usucapere, vel [illegible] decennio inter præsentes, vel vicennio inter absẽtes, nisi aduersarius interpellat possessorem, mouendo ei litem, & eã contestando: quia licet eam corporaliter teneat, non vr̃ possidere: cum iam dubitat & vacillat de iure suo. Viuian.
c NEmo ambigit Pone casũ i possessiõe acq rẽda, hoc mõ. Nemo ambigit.] i. nemo debet dubitare, quin duo necessaria sint in ea quærenda, s. animus. & hoc dicit iure, & corpus, ut ff. eod. l. 3. in princ. & l. quemadmodũ. sic tamen quæsita animo & corpore una est, ut dixi supr. eod. l. licet. secundũ Azo. Secũdo dic s̃m Io. & H. in retinẽda. Nã duplici ratione retinet, i. corpore supple. & aio, & dic. q retinemus corpore, cum in ea sumus. Item & iure, cum in ea nõ sumus: nam ius fingit nos possidere, cum animũ deserendæ possessionis non habemus. s̃m hoc duæ sunt possessiones, & facit hoc optime pro Ald. qui dixit, dum sum in fundo vel [illegible] naturalem, si absens, ciuilem.
d Possessionis.] acquirẽdę, s̃m Azo. vel retinẽdæ, s̃c d̃m Io.
e Utramque.] vel acquisitam aio & corpore, secũdũ primũ [illegible] illa, quæ corpore & aio, item quæ aio solo retinetur [illegible] esse legitimam, i. legitimum habere effectum, s. [illegible], cum nullus mouit litem, alias præscriptio interrumpitur, ut inf. e. t. l. nec bona. & usucapio quantũ ad effectum, ut ff. de rei vend. l. si post acceptum & caue tibi, quia hæc ciuilis interruptio prodest interrum penti tãtũ. unde posset usucapere contra dñm, licet alius moueat litem, ut ff. de diuer. præscri. l. intra. & ff. de sta. de l. 2. §. præscriptio. secus in naturali interruptione, quæ omnino proficit, vt ff. de vsuc. l. naturaliter.
f Silentio.] i. cum neminem inuenio, qui aduersẽt mihi in ca.
g Progressa.] et p executorẽ tñ hodie, vt inf. de præscr. 30. an. sicut & ad hoc infra q̃ b. nõ obst. lon. tẽp. præscr. l. si possessio.
h Possessorem.] quo ad vsucapionẽ vel p̃ [illegible]tionẽ. Sic ergo nota quòd possessor post motã cõtrouersiã vr̃ nõ possessor, vt hic. Itẽ in quibusdã hr̃ malę fidei, ut. s. de fructib. teneatur per ceptis & percipiẽdis, qñ habet scientiã rei alienę, ut supr. de rei vendic. l. certũ. Item quo ad quędam bonę fidei, vt quo ad facilitatẽ, nisi habuit scientiam rei alienę, vt ff. de peti hęre. l. illud. & de rei uẽd. l. vt quę. §. non. n. Itẽ & implet vsucapionẽ trienniĵ, licet de effectu non proficit, ut ff. de rei uẽd. si post acceptum & fructus facit suos, si remanet bonæ fidei. vt ff. de vsuc. l. qui sciuit. l. fi. & l. si hominẽ. in fi.
i Dubitet.] pręsumptione iuris, licet ipse dicat se non dubitare i istis casib. afficiũt eius vitio, ut hic, & ĩ. d. fi. inst. l. si plures. & q. ad li. pcla. nõ licet. l. 3. in prin. Itẽ quæro hic, an ei utilis possessio sine naturali, uel ecõtra, q̃ratur: Respon. sic, si tradens alterã earũ tantum habet, ut ff. e. l. naturaliter.
VItia.] CASUS. Si pater tuus aliquam rem surripiat, vel de prædio aliquam expulit, & ei successisti, uitium patris tibi nocet, quia nec usucapere nec præscribere poteris. Vi.
K A maioribus.] i. authorib. Et dic vitia alia realia uere, vt res furtiua, & vi possessa violẽtia ablatiua, ut inst. de vsuc. §. furtiuę. nõ cõpulsiua, ut sup. qđ met. cau. l. si ui. & ff. qđ metus cau. l. si cõi. §. pen. Item res data præsidi contra legem Iuliam repetundarum, ut ff. ad l. Iul. repet. l. penult. Alia quasi realia, vt ff. de acq. rer. domi. l. bonæ fidei, & de vsuca. ubi, §. fi. & inst. de usuc. §. sed aliquando. Alia personalia, ut dolus dans cãm negocio, vel incidens ex proposito. Item mala fides qñ credit venditorẽ nõ hr̃e ius vendendi, ut inf. titu. si fraude. Itẽ sciẽtia rei alienæ, vt commodatariĵ, depositariĵ, & creditoris. Quid autẽ de precaria vel clãdestina? R. dixit vitia rei, & p eo vr̃ ff. eod. l. Pomp. §. cum quæ. Quod non placet, nam precaria est iusta, quia cum domini voluntate, ut ff. communi diui. l. communiã diuidundo. a. §. in prædones. Item subtiliter suspiciẽs perpendere potest, q licet clandestina dicatur possessio, nõ

tamen

1 † Irrumpit Pu[illegible]

2 Placentinus [illegible] [illegible] autem sunt ex li. [illegible] manuscri.

Casum ponit.

Præscri[illegible] in[illegible] [illegible] ciuili [illegible] naturali [illegible] [illegible] differentia.

Possessor post litem motã uidetur non possessor.

3 † Deest in aliis.

4 † Triboniano. Volus.

* Ex li. 4. tit. 20. l. 5. C. Th. Et ẽ pars postrema l. r. [illegible] si p vim vel &c.

5 † Sic C. T. Dn. ad. tẽ 5. Cal.

6 † Deest Du. & aliis. sic tamẽ habet.

Vitia sũt triplicia.

Vitia an sequant successores.

tamen dicitur clandestina res, vt ff. de acquirenda possessione, l. clam. de litigiosa constat, quod non est uitiosa uitio rei. vt infra titu. primo, leg. prima. His peroratis. dic quod vitia realia durant in persona vniuersalis successoris, vt hic, & singularis, vt Institut. de vsucapio. §. furtiuæ. & hoc quo ad vsucapionem, non quo ad fructus, ut ff. de acquirendo rerum dominio, leg. bona fides, §. penultimo. Sed in uitijs personalibus, distinguitur singularis successor ab vniuersali. nam si est singularis, non impeditur præscribere iure ueteri incipiendo a se, vt ff. de diuer. & temp. præscrip. le. an vitium, § principio, hodie secus, ut infra titu. i. auth. malæ fidei. Porro quantum ad agendum, impeditur singularis successor, etiam completa præscriptione, quia de dolo defuncti excipitur, si sit causa lucratiua, ut in donato, & in legato, & quasi lucratiua, vt i seruo noxæ dedito, ut ff. de excep. do. l. apud, §. si quis autem, & §. de authoris, & de except. l. si rem legatam. alias si non est lucratiua, non excipitur, nisi vtatur accessione sui authoris. Vel nisi sit res reuersura ad dolosum, puta si mulier dolo induxerit aliquem ad promittendam dotem uiro & maritus petat, repellitur eo, quod res ad dolosam mulierem reuerteretur, ut ff. de except. do. l. apud, §. Iulianus, & l. pure, §. pen. & ad idem l. apud §. si quis autem, in fi. Si autem vniuersalis, si quidem extraneus, nocet, ei mala fides defuncti, nisi uelit ex se incipere secundum Azo. ut inf. ti. i. l. j. nos diximus indistincte nocere, ut supra, communia de usucapio. l. fina. de diuer. & tempor. præscrip. l. cum hæres, & supra, de usucap. pro hær. l. nihil. in suo constat, cum sit eadem persona, ut ff. de lib. & posthu. l. in suis.

ADDITIO. De hac materia uide pulchre per Dynum in capitul. possessor, de regulis iuris, libro sexto.

Ex libris. CASVS. Coloni mei uel serui mei possidebant prædium meum & nomine meo, si prædium reliquerint negligentia, uel dolo prodiderint, vt alius ingrederetur possessionem, an mihi præiudicetur quo magis possessionem amittam, quæritur? Respond. quod non. & hoc in prima. Si uero procuratori mandatum dederim, ut acquirat mihi possessionem rei donatæ, ipse uero acquirere noluerit, & sic alius intrauit possessionem illius rei, quæritur, an amittat possessionem? Respond. quod sic. mihi enim debeo imputare, quod talem elegi procuratorem, & quod dicit regula iuris, quod per seruum non possit fieri domini conditio deterior, locum habet in iam quæsitis, non quærendis uel adipiscendis, in prædicto uero casu secundo, salua erit mihi actio mandati contra procuratorem. Viuianus.

a *Colonus.* in villã, siue nummis colat, siue partiarius. inquilinus in ciuitate, ut ff. eodem, leg. te pignoris. Sed quandoque dicitur colonus terræ adscriptitius, ut infra de agricolis, & censi. l. 2. libro 11. & idem dicitur inquilinus, sed improprie, ut ff. de legatis primo si quis inquilinos, in principio.

b *Nactam.* domino non sibi, vt ff. communi diuidundo, leg. communi diuidundo, ij. §. neque.

Dolus procuratoris, coloni, vel inquilini, aut alterius possessionem relinquentis dolo, aut desidia, domino, cuius nomine possidebat, non præiudicat. h. d. Ba. Vel sic. Si possidens alteri possessionem deserat, vel alii tradat, domino in possessione præiudiciũ non generat, & nihilominus omnem iacturam ex hoc contingentem ei resarcire tenetur. in quærenda autem possessione potest vnusquisque negligenter se habens præiudicare ei, cui quærere debuit, licet ad illius interesse teneri possit. h. d. Sal.

Imp. Iustinianus A. Ioanni PP.

LEX XII.

Ex libris Sabinianis quæstionem in diuinas nostri numinis aures relatã tollentes, definimus. vt siue seruus, siue procurator, vel colonus,[a] vel inquilinus, vel quispiã alius, per quem licẽtia est nobis possidere, corporaliter nactã[b] possessionem cuiuscũque[c] rei eam dereliquerit, vel alii prodiderit, desidia[d] forte, vel dolo, vt locus aperiatur alij, eãdem possessionem detinere,[e] nihil penitus domino præiudicii generetur,[f] ne ex aliena malignitate alienum dãnũ emergat, sed & ipse, si liberæ conditionis est, competentibus[g] actionibus subiugetur, omni iactura ab eo restituenda domino rei, vel ei, circa quem negligenter, vel dolose versatus est.

¶ Sin aũt necdum sub manibus procuratoris, vel coloni vel inquilini, vel serui possessio facta est, sed ipse eam accipere desidia, vel dolo supersedit, tunc & ipse, qui eũ trãsmisit, ex mala sua electione præiudicium[h] circa eam possessionẽ patiatur ex memoratarum personarum vel machinatione vel negligentia accedens. Hoc etenim[i] tãtũ sancimus, vt dominus nullo mõ [1]† aliquod discrimẽ[k] sustineat ab iis, quos transmiserit, non vt etiã lucrum[l] sibi [2]† per eos aliquod acquiratur.

c *Cuiuscumque.* mobilis uel immobilis. & sic uidetur habere locum, quod hic dicit, in creditore & commodatario, & depositario, tutore, & curatore. nam & supra dixit, uel quispiã alius, &c.

d *Desidia.* desidia dereliquit, dolo prodidit.

e *Detinere.* idest, accipere.

f *Generetur.* immo uidetur generare, quia amittit, ut ff. eodem. lege tertia. §. quod si seruus, & lege peregre §. quibus, & leg. si de eo. §. 1. Sol. hæc corrigit illam secundum M. vel secundum Iaco. nullum præiudicium fit in dominio. sed in possessione sic, vt ibi. Vel tertio secundum Bal. non fit præiudicium præsumptione iuris, quia conditionem habet ad possessionem dominus quam iure ueteri non habebat, nec aliam nisi ad proprietatem. Vnde rem uidetur habere hic, ut ff. eodem, lege non uidetur, & de in integrũ restitutione, l. nemo, & de regulis iuris, l. qui actio. Vel dic secundum Ioannem quattuor esse casus, cum derelinquit, cum prodit, item cum tradit, & cum deijcitur. Primus duobus loquitur hæc lex, quibus nec per hanc legem, nec iure veteri amittebatur possessio ciuilis, vt ff. de dolo. leg. cum quis. Et est ratio, quia cum colonus vel similis animo non possidendi a domino discedit, dominus naturalem possessionem, quam per colonum possidebat, amittit, secundum Hug. & Ioannem. remanet ergo ciuilis possessio domino, quam nequit amittere, nisi repellatur vel suspicetur se posse repelli, vt ff. eodem, leg. si id quod, §. finali. In alijs duobus, id est cum deijcitur colonus, uel tradit, dominus omnino possidere desijt, sed recuperabit per hanc legem. Accursius.

1 † Deest in alijs.

2 † super nos.

Conditionem habẽs ad rem, rẽ uidetur habere.

Possessio ciuilis qualiter amittatur.

g *Competentibus.*] scilicet mandati, nisi per procuratorem.

h *Præiudicium.* ut ei non sit quæsita, nec aliquod possessorium habeat dominus. Et sic no. malam electionem esse in culpa, argumen. ff. locati. l. cum in plures, §. seruum. & de institu. sed & si quis, § fina. & ff. de nego. gest. l. nam & seruus.

i *Hoc etenim* hoc ad primum casum refertur.

k *Discrimen.* idest, danum in quæsitis, quando dereliquit, uel prodidit, ut & infra, si aliena res pign. da. sit. l. nexum. Accursius.

l *Lucrum.* quod est quando non apprehenderunt, ut argument. ff. ad Velleianum, l. bona, §. 1. & de pactis, leg. si autem.

a *Regula.* vt supra, de poss. l. seruus.
b *Detinendam.* id est, adipiscendam.
c *Omni.* puta mandati, contra procuratorem, tutelæ, contra tutorem, negotiorum gestorum, contra curatorem, & commodum contra cõmodatariũ, & depositi, p̃tra depositariũ.

conjunctis, vt ff. de acquir. poss. l. Pomponius, §. cum quis, vsque in finem legis.
k *Inquietatus.* possessori non nocet ergo mala fides uenditoris emptori iuste isto, si a se incipit, ut hic. Sed hodie contra, vt in auth. hic posita, malæ fidei &c. quæ est, vt sponsal. larg. §. rurius. coll. 9.

Venditoris mala fides, an noceat emptori.

DE PRÆSCRIPTIONE longi temporis.

Ex possessione cũ titulo prouenit præscriptio, ideo de ea dicit. Vel sic: De vsucapione i genere (maxime rerum mobiliũ) supra dictũ est. Sequitur, vt videamus de præscriptionib. rerũ immobilium maxime, & incorporalium, sed quia in eis nedũ longissima, sed et longa præscriptio sibi vendicat locũ, de ea videamus. Azo.

1 † retinendam,

C*Vm post.* CASVS. Possidebas prædium quoddam: Titius dicebat illud ad se pertinere, & litem cum eo est litem cõtest. sed non curauit prosequi litem, tu prædiũ uendidisti Seio, an possit præscribere spatio longi tp̃is, quæritur? Dr̃, quod sic. Si vero utatur accessione tua vendentis, præscribere non potest, cũ aduersus te litem est contest. Vivi.

2 † obseruata.

3 † id est, recens.

d *Motam.* quod fit lite contestata, ut sup. si. reg. l. 3. omissa aũt fuit triennio, uel consensu partiũ, non autem fuit remissa res, tunc. n. secus esset, vt sup. de pac. l. post q̃. & sic nõ est res litigiosa. Vel dic et pendente, sed omiserat ad tẽpus nec minus poterat vsucapere, quia vitium litigiosi non afficit rem, ut diximus, sup. ti. 1. l. vitia. Vel dic actum fuisse hypothecaria. Et sic nõ fuit res litigiosa, vt in Auth. de litig. §. ad hæc aũt, collatio. 8. & sic multis modis ponitur casus.

Litigiosi vitium rẽ non afficit.

rat: cum & antiqua regula[a] iuris, quæ definiuit, deteriorem conditionem per seruũ domino nullo modo fieri, tunc locum habeat, cum dominus de damno periclitetur, nõ cum sibi lucrum per seruum acquiri desiderat.

¶ Salua, videlicet, in hoc casu domino rei, vel ei, qui ad eam[1] † detinendam[b] præfatas trãsmiserit p̃sonas, aduersus eas oĩ[c] actione, si qua ex legib. ei competit, [2] † seruata.

TITVLVS XXXIII.

De præscriptione longi temporis [3] † decem, vel viginti annorum.

Ciuilis interruptio præscriptionis non operatur nisi contra eum, contra quẽ interruptio facta est, & in hypothecaria non contrahitur vitiũ litigiosi, & ideo non interrũpitur vsucapio, nec inchoari impeditur de nouo. h. d. B. Vel sic. Iure isto mala fides auctoris non impedit præscriptionem longi temporis in persona emptoris à se præscriptionem inchoantis. Sal.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Iuliano PP.

CVm post motam,[d] & omissam quæstionem res ad noua[e] domini bona fide transferint, & exinde noui viginti anni[f] intercesserint sine interpellatione,[g] non est inquietanda, quæ nunc possidet persona;[h] quę sicut accessione[i] prioris domini non vtitur, qui est inquietatus: ita nec impediẽda est, quod ei[k] mota cõtrouersia sit. ¶ Quod si prior possessor inquietatus est, &[l] postea p̃ longum tempus sine aliqua interpellatione in possessione remansit: tamen non põt vti[m] longi temporis præscriptione. quod etiam in re publica[n] seruari oportet.

IN AVTH. vt sponſ. largi. §. rurius, coll. 9, constit. 2.

Hodie mala fides auctoris in præscriptione lõgi tẽporis nocet singulari successori, si domin[us] rei fuit ignorans. Sal.

MAla fidei * possessore alienante, cessat longi tẽporis præscriptio, si verus dominus ignoret[o] suũ ius, & alienationem factam. spectatur ergo triginta annorũ defensio. ¶ Si uero qui putabat easdem res sibi competere, hoc cognoscens, intra decem annos inter pręsentes, & uiginti inter absentes litẽ non fuerit contestatus, possessor præscriptione munitus, firmiter eas habebit.

IN AVTH. vt spõ. lar. §. de præscriptione, coll. 9. cõst. 2.

Illa pars decennii, in qua dominus est absens, duplicatur, vt pręscriptio longi temporis cucurrisse intelligatur. h. d. Salic.

QVòd si quis * q̃busdã annis p̃sens sit, quibusdã

Sed & olim non poterit alienari, vt & j. de litig. l. lite. ergo nec vsucapi. Sed tñ dei, non valet sy illa argumetatio, vt ff. de fundo. l. si fundũ. p̃terea hic non erat res litigiosa, vt diximus do i positione casus. l. 1. si. quamuis.
m *Potest vti.* sed longissimi. l. 40 ann. sic, ut & inf. de præscri. 30. ann. l. fi.
n *In republica.* s. quæ fuit dña, uel q̃ fuit inquietata, uel et conũ ab inquietato. Sed si fuerat fisci uel publica, quæ potuit usucapi, vt Inst. de usuc. §. res fisci? Rñ. si est talis res, q̃ sit in usu publico, nõ põt usucapi ullo tp̃e, ut theatrũ, stadiũ, & similia, ut ff. de le. 1. apud Iulianũ, §. fi. & ff. de usuc. l. usucapionẽ. Sed si nõ sunt in usu publico, tũc põt, ut seruus & agri ut ar. ff. de cõtra. emp. l. sed Celsus. s. 30. ann. ut inf. de p̃scr. 30. ann. oẽs. & sic prima non placet.

Fisci res uel publicæ an usucapiantur.

* Nouel. ut. §. rursus. & facit ad hanc auth. gl. s. in med in ca. ult. ext. de præsc.

M*ala fides.* CASVS. Lex C. dicit, quod si dedi rẽ alicui, uel uẽdidi, quod ille, qui accepit, p̃scribit. auth. distinguit, quia si possideo rẽ alienã & eã do alij, an uerus dñs scit, an ignorat. si scit, currit præscriptio aduersus eũ, si ignorat rem suam alienari, non potest præscribi. Viuia.
o. *Ignoret.* sed nunq d. sufficit eũ scire q̃cũque ante impleta pręscriptionẽ forte nõ. Sed si uelit possessor computare a tempore scientiæ, tempus cõputabit 10. uel 20. ann si uero vult computare sibi tempus præcedens ante scientiam, computabit præscriptionem 30. annorum.

ADDITIO. Aduertas, quod licet in casu huius auth. non p̃cedat p̃scriptio, nisi s̃m modũ in ea tradito, bonæ fidei tamẽ emptor contra quẽcũque extraneum possessorẽ præterquã contra dominum Publiciana rem uẽdicare põt, ita pulchrẽ dicit glo. in uerbo, Domini. circa med. in c. abbate sane, de re iud. lib. 6. Idem uideas ea limitationẽs huius auth. quas ponit Ang. Aret. in §. furtiuæ, Inst. de usuca. & in §. sed istæ, Inst. de act. in antep. col. uer. addas tñ, quod d. auth. &c.

* Nouel. 119. §. de p̃scriptione. & concor. cũ hac auth. cap. cũ uobis, ex. de præscri. ubi tempora si dupliatis docucurr de præscriptione.

Q*Vod si quis.* CASVS. Sic continuatur præsens auth. ad legem C. Si rem alienam, uel alij obligatam possideo bona fide & iusto titulo, præscribo decennio inter præsentes, uicẽnio iter absentes. Sed quid si ego emptor, & dominus fuimus octo annis præsentes, duobus annis absentes?

e *Ad noua.* id cum fiant domini traditione, qualiter vsucapiunt, ut ff. de vsucap. §. lana? Respon. noua dominia, i. nouos possessores. sic ff. de uerbo. sign. l. interdum. sic contra. ff. de rei uend. l. si in rem. Vel sic, noua dominia quo ad opinionem accipientium Vel dic etiam dominum præscribere actioni quandoque, ut sup. quod met. cau. l. 3. & in eo qui emit pignus, vt infra si aduer. cred. l. 1. Accur.
f *Viginti anni.* s. inter absentes, & inter p̃sentes 10. ut infra eo. l. fin. Sed nonne actio perpetuata 60. ann durat. ut infra de præscr. 30. uel 40. ann l. fina. Sed illud est contra eum, in quem facta est contestatio: non contra alium.
g *Interpellatione.* vt inf. l. prox. & l. nec bona.
h *Persona.* si & titulum habet, vt ff. de usucap. l. Celsus. alias contra, ut inf. eo. l. nec petentem. Accur.
i. *Accessione.* quæ accessio fit inter diuersos possessores

sentes? Respond. hoc casu illi duo anni debẽt duplicari, vt si octo annis fuimus præsentes, & duob. annis absentes, elapsis duob. annis primis, adhuc requirunt duo anni, quib. fuimus absentes, & ita requirunt 12. anni, non autẽ 20. Viu.

a *Absens.*]vt dupliciter tps absentię, vt si præsens fuit quinquennio, & postea absens quinqnẽnio, detur quinquenniũ tertium, & hoc cum absens fuit ex voluntate, alioquin vel ipso iure nõ curreret, vel resti. ueretur. Vel intelilge absentiam, qa alibi hẽt domicilium vt j. e. l. fi. Alij vt B. de absentia personæ. & sic male poneret hic, vbi de absentia domicilij tractat.

LOngi.] CASVS. Ad hoc vt aliqs prescribere possit aliquã rẽ decẽ uel 20. an. oportet, ꝙ bona fide inceperit possidere, & cõtinue p totũ tps, & ꝙ nõ sit interrupta prescriptio per litẽ cõtesta. vel sic. Si possedi rẽ tuã bona fide, & cõtinuẽ per spat. longi tẽporis ero securus. Viu.

1 † Captã rectẽ.

b *Litis.*]vel ẽt facti vt ui expulsus nõ sit possessor. Et no. ꝙ in casib interrupta etiã possessione cõpletur vsucapio. Primus, vt ff. de vsu. l. rerum mixtura. §. fi. Sc̃d s. ff. de vsu. l. cęptã. Tertius, eo. tit. iusto. §. cũ. Itẽ no. ꝙ iterruptio alia naturalis, alia ciuilis, Naturalis oib. ꝓdest, vt a capite incipiat ad 10. vel 20. an. vt ff. de vsu. l. naturaliter. ciuilis tantum interrumpenti, ut ff. de diuer. præscri. in tra. in prin. & in 40. ann. extendit. vt j. de pscr. 40. an. l. fin.

2 † Max. ij. & Aquil. Du.

Vsucapio cõpletur qñque interrupta possessione.

Interruptio est duplex.

SI vinea. CASVS. Si mater tua dedit vitrico tuo vineas tuas in dotẽ, poteris eas repetere p prę sidẽ prouincię, si lõgi tpis prescriptio non excessit. Viuj.

3 † Hermo

c *Restitui.*] agente rei vendicatione.

DIutina. CASVS Si velit qs pscribere rẽ aliq̃, necesse hẽt prætẽdere titulũ suę possessionis, nec sufficit dicere, ꝙ successit illi, q eã possedit. Vel sic. Pater tuus decessit hẽde instituto: inter res hẽditarias inuenisti res alienas, an eas possis lõgo tpe pscribere, q̃ritur, Rñ. ꝙ ſi. Vi.

4 † Sic est hæc subscr. restitue la PP. Sirmij iiij. &c.

d *Successionis.*]putatiuę, non ueræ.

e *Non potest.*]qa credis defunctũ eũ, qui viuit, uel te successisse, cũ alius successit, ut ĩ. pro hærede. l. opinione. & l. fi. & ff. de usuc. l. Cel. nisi cãm habeas iusti erroris, ut ff. pro legato. l. ꝓ legato. Vel pone casũ, vt ff. ꝓ suo. l. si ancillã. §. ne.

absens, [a] adijciuntur ei super decenniũ tot anni, quot annis ex decẽnio fuit absens.

Præscriptio sortitur effectũ re possessa bona fide cum titulo per longum tempus non interruptum. h. d. Bal. interrumpitur autem per litis contestationem. Sal.

Impp. Diocl. & Max. AA. & CC.

LEX II.

LOngi tpis pscriptio ijs, qui bona fide [1] † acceptã possessionẽ, & continuatã, nec interruptã inquietudine litis [b] tenuerunt, solet patrocinari. PP. 5. Cal. Decembr. [2] † Max. & Aquil. Coss. 386.

Dominus vẽdicat a quocũque rẽ, nisi sit prescripta, aut aliud canonicũ sibi obsistat. h. d. Bal. Vel sic. Mater, quæ dit in dotem vineas filii, nõ prejudicat ei, sed legitima præscriptio sic. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Antonio.

LEX III.

SI vineæ, quas mater tua vitrico tuo in dotem dedit, tuæ proprietatis sunt, nec vlla prescriptio ex transacti temporis prolixitate adoleuit, præses prouinciæ restitui [c] tibi eas efficiet.

Sine titulo non procedit vsucapio longi temporis. h. d. Bal. & Sal.

Ijdẽ AA. & CC. [3] † Hermog.

LEX IIII.

DIutina possessio tantũ iure successionis [d] sine iusto titulo obtenta prodesse ad præscriptionem hac sola ratione non potest. [e] [4] † 4. Id. April. AA. Coss.

Error domini prestans patrocinium alteri in re propria, vel etiam affectus non tribuit possessori titulum. Bal.

Ijdẽ AA. & CC. Stoterico.

LEX V.

NEc petentẽ [f] dominiũ [g] ab eo, cui petentis solus error causam possessionis sine vero titulo præstitit, silẽtij lõgi tpis pscriptione repelli, iuris euidẽtissimi ẽ. Sir. 11. Cal. Ma. AA. Coss.

Si dolus dat cãm contractui bonæ fidei, impeditur titulus, & per consequens vsucapio. h. d. Vel sic. Dolus dãs causam contractui bonæ fidei, inualidat titulum ad præscriptionem temporis longi. h. d. Sal.

Pars epistolæ eorundẽ AA. & CC. ad Primosum præsidem, Syriæ.

LEX VI.

SI fraudes, & dolo [h] (licet inter maiores vigitiquinque annis) facta vẽditio est, hãc cõfirmare nõ potuit consequens tps. cum longi tpis præscriptio in malæ fidei cõtractibus locum non habeat.

Non nocet amissio instrumentorũ, si de iure possessionis aliter põt probari. h. d. B. Vel instrumẽtorũ amissio, vel subtractio nõ præiudicat pscriptione munito. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. [5] † Anthe.

LEX VII.

LOngi temporis [6] † possessione munitis, instrumentorum amissio nihil iuris aufert: [i] nec diuturnitate possessionis [7] † partam [k] securitatẽ maleficium alterius [l] turbare potest. Dat. Prid. Cal. Ian. AA. Coss.

NEc petentem] CASVS. Titius possidebat prædiũ meũ. Seius mouebat illi litẽ de prædio illo, & fuit aduocatus Titij in lite illa: an Titius possit pscribere spatio longi tpis? Dñ, ꝙ nõ, nec mihi præiudicaui, quo minus prædiũ vẽdicare possim, quẽ pstiti patrocinium. Vi.

f *Nec petentem.*]sad uocatu pro te in aliqua iusta cãsa lata pro te, cõperi rem illam esse meam. Dicit, quod nõ nocet.

g *Dominium.*]no solam possessione, uel nõ solum agentẽ hypothecaria ex psona petẽtis. Et dic, quòd pstiti cãm possessionis, qa pstiti patrocinium alij, cuius eã esse credidi ꝙ † quidam mihi nõ nocet: vt ff. de rei uẽ. l. inter off. & ĩ. de rei uen. l. re tua. Vel dic, ꝙ solui indebitã tibi possessionẽ credens ego esse debitã, ut ff. de cõd. ind. l. indebiti. §. 1. sed tu sciebas indebitã: alias darẽ tibi titulũ pro suo, vt ff. pro suo l. hominẽ.

1 Concor. gl. 1. in §. in c. ex litteris, extr. de transac.

SI fraude CASVS. Titius induxit me dolo, ut uenderem ei rem meã q̃ alias non eram uenditurus, an eã prescribere possit, q̃ritur? Dñ, ꝙ nõ. Vi.

h *Si fraude,* ut dolo. & pro. i. dolo, & dic, ꝙ dedit cãm contractui sicut & fuit sup. de rescin. uen. l. si dolo, & si credidi nõ tenere contractũ, non pscriberẽ cũ in iure errantes non pscribãt, ut ff. de usuc. l. nunq̃ in vsuc. in prin. Sine sciã non teneret simi liter nõ vsucapio, ut sup. ꝓ empto. l. si parte. & est rõ, quia desicit titulus, ut ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. Quid aũt si fuit dolus incidẽs? tenet ꝯtractus, p d. l. & eleganter. in prin. & usucapio contra aliũ cũ non habui mali fidẽ in hoc ꝙ alienã crepcione. derẽ, sed qa actione ex eo cõtractu teneret ad pretium supplendũ, ut ff. de act. emp. l. Iul. §. si uẽditor & ppetuo teneor vt sup. de cõst. pe. l. 2.

5 † Antheo.

6 † Præscri ptione.

7 † Partam.

LOngi tẽporis. CASVS. Si emi aliq̃ rẽ, & lõgo tpe possedi, si amisi instrũm. quo cõtinebatur, ꝙ emi: an noceat mihi, q̃ritur? Dñ, ꝙ nõ, & si aliqs mihi illud surripuit nõ iõ minus potui me tueri per pscriptionẽ. Vẽ.

i *Aufert.*]ut & sup. de fi. de instr. l. 1.

k *Partam.*]quia aduersarius ei surripuerat instrumẽtum.

l *Alterius.*] subtrahentis instrumenta. nam non debet

 alteri

alteri per alterū &c. vt ff. de reg. iur. l. non debet alteri.

S*i is.* CASVS. Mater tua adoptauit quendam in filium, qd non potuit, nisi beneficio principis i solatium liberorum amissorū in acie principis, & tunc non coram iudice, sed facere dote & ita nō tenuit adoptio. Decessit mater: filius adoptiuus possidet mācipia ex successione matris: an possit ea usucapere, quaeritur? Dr. q non ... ibi vendican obstabit lōgi tpis praescriptio. Vi.

a *Quasi filius*] adoptiuus mulieris, qd esse non pōt, ut inst. de adop. § fœminæ. & i de fideic l. eā q.

b *Destinatae.*] quantum .n. ad destinationem, est adoptio, nō quantum ad ius.

c *Initio.*] erroneo, vt ff. de usuc. nunquā in vsucapionib. in pri.

E*Mptor.* CASVS. Seius emit quandam rem, q Titius dicebat ad se pertinere, Titius conuenit Seium rei vēdicatione. Seius opponit praescriptionē longi tpis an hanc exceptionē opponere debeat, q. mi? Rn. q sic. & ante lit. contest. & eam probabit post lit. cōtest. cum de intentione sua docuit Seius. Vi.

d *Emptor.*] idēque possessor, qui conueniebatur, & exceptionem praescriptionis opponebat.

e *In initio.*] s. praescriptionis.

f *Initio.*] i. in prin. & ē interpositio. & dic, quod ex volūtate, si necessitate, nā cū sit peremptoria, opponi pōt vsq; ad sniam, ut infra sen. resc. non poss. l. peremptorias.

g *Contestationem.*] s. protestationem, eā opponendo, postea probando.

h *Probatione.*] vt j. de except. l. si quidē. & hoc si testificata nō didicit, ut in aut. de testi. §. quia vero. coll. 7.

N*Ec bona fide.*] CASVS. Titius possedit rē alienā p vnum annum, dominus fecit lit. contest. & in prosecutione litis lapsi sunt duo anni, an isti duo anni ibi proficiant ad usucap. perficiendam, quaeritur? Dicitur, quòd non. Viu.

Titulus iniustus propter errorē iuris, vsucapiendi cōditionē non parit. h. d. Bal. Vel sic. Adoptio inualida, vel error iuris nō est sufficiens ad praescriptionē longi tpis. h. d. Sa.

Ijdem AA. & CC. Celso.

LEX VIII.

SI is, cōtra quē supplicas, matri tuæ quondā mācipia quasi [a] filius ex cā tn̄ adoptionis defendit: affectio destinatę, [b] † & illicitę adoptionis ad horū dominiū ei quęrendū sola non sufficit. Quapp mācipia petere non prohiberis, nullam timētis tpis præscriptionē, si hoc tantum initio [c] præcedēte, is contra quem supplicas, horū possessionem adeptus est.

a † ac illicite Du.

Exceptio præscriptionis non potest opponi in initio, sed probanda venit fundata intentione actoris. Sal.

Iidem AA. & CC. Demosthenì.

LEX IX.

EMptor [d] bona fide cōtra præsentē decēnii præscriptione (cuius [e] in initio [f] cōtestationē [g] hēri sufficit) postea quam suā impleuerit intentionem petitor, adhibita probatione [h] iustę possessionis defensus, absolui rectè postulat.

Vsucapio longi temporis litis contestatione interrumpitur, h. d. Bal.

Iidem AA. & CC. [a] † Rheghino.

LEX X.

a † Rhegio

NEc bona fide possessionē adeptis lōgi tpis præscriptio post morā litis cōtestatæ cōpleta proficit, cum post morā controuersiam in præteritum [i] æstimetur. [k]

Possessio cōtinua lōgi tēporis decē uel viginti annorū, interueniente ēt titulo lucratiuo, et bona fide, sufficit ad vsucapionē inchoādā, & ēt cōplendam, & etiam tēpus autoris ei additur. h. d. Bal.

Imp. Iusti. A. Menæ PP.

LEX XI.

SVper longi tps præscriptione, quæ ex decē vel viginti annis introducitur, [l] perspicuo iure sancimus, vt siue ex donatione, siue ex alia lucratiua cā bona fide qs per 10. vel 20. annos rem detinuisse probetur, [m] adiecto s. tempore etiā prioris possessoris: memorata longi tēporis [3] † exceptio sine dubio ei competat, [n] nec occasione lucratiuæ [o] causæ repellatur. Da. Cal. Iun. D. N. Iustiniano PP. A. Cos. 524.

3 † praescriptio.

Ista lex est Iustiniani, & est vna de quinquaginta nouis constitōnib. & decidit tres qōnes antiquorū, & est pulchra, et breuiter hoc intēdit: Tūc dicitur perfici (alias perfecta) præscriptio lōgi tēporis inter præsentes, quādo præscribēs, et is, cōtra quē præscribitur, sunt eiusdē prouinciæ, nec requiritur præsentia rerū, aut scientia eius, cōtra quē pscribitur. h. d. tota lex. Vel sic. Præsentes dicuntur, qui sunt de eadē prouincia, & dēt inspici, vbi eadē partes domiciliū hēnt, nō ubi res est sita, ad præscriptionē cōplēdā. nec curatur, an res sit corporalis, vel incorporalis, vt seruitus, nec requiritur sciētia eius, cōtra quē præscribit. h. d. tota lex Bal. Vel sic. Præscriptio lōgi tēporis inter psentes cōpletur decēnio, inter absētes vicēnio, et præsētes dicūtur, quādo vterq hēt domiciliū in eadē prouincia licet nō in eadē ciuitate, nec curatur, ubi res sint sitæ, nec an sint corporales, vel incorporales, vt vsusfructus, & cæteræ seruitutes. h. d. Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XII.

CVm in longi tpis præscriptione tres emergebant veterib. ambiguitates:

i *In præteritum.*] vt si tantum tempus cucurrit ante litē cōtestā. q ad præscriptionē sufficit, bene sit. alias nō completur, ut hic, & sup. de reā vē. l. more. Sed secus in usucapione, nisi quoad effectum, ut ff. de rei ven. l. si post accep. um.

k *Aestimetur.*] pscr.

S*Vper longi.*] CASVS. Titius possedit rem alienam 10. an. inter psentes, 20. inter absētes, potest eā præscribere, nec ē distinguendū an ex lucratiua causa, puta ex donatione uel titulo legati, an ex nō lucratiua, puta ex vēditione, & pōt uti accessione tpis prioris possessoris. Viu.

l *Introducitur.* vt su. de usuc. trāsfor. l. 1.

m *Probetur.* q est contra ipso, q nō probat cū quomodo tratiū, j. d euic. l. pe. cū quilibet præsumatur ignorare rē esse alienam, ut ff. de pb. l. uerius, sic & infr. q mili. non poss. super seruis. lib. 12. Acc.

Præscribentis bona fides quomodo probetur.

ADDITIO. Et aduertas secūdū Doctores hic, q possessio cōtinuata pbatur ex præsumptionib. nā si qs possedit iam sunt 10. anni, & possidet, hodie præsumit medio tpe possedisse, quia possessio solo aīo retinetur, de quo tn̄ videas latius per Bart. l. Cels. ff. de usu. prope fi. in uer. qn̄ dr cōtinuata, possessio.

n *Competat.* vt & in. si quis ignorās rē. l. fi & ff. pro emp. l. 2. §. pe. & ff. de cōtrah. emp. l. dolia. §. fi. Ac.

o *Lucratiuæ.*] vt ff. de acq. pos. l. locus.

C*Vm in longi.* CASVS. Olim erat dubium, qualiter deberet intelligi, q dr, q præscriptio currit inter presentes decēnio, inter absentes uicēnio, erat. n. qō, an esset necesse, q actor & reus essent in eadem prouincia, an nō, & res esset in eodē loco, ubi petitur. dicit ergo, q præsētes debent intelligi, q habēt domiciliū in eadē prouincia. De reo q pscribitur, nō distinguit, sit in psentia, uel nō. Si vero nō habuit domiciliū in eadē prouincia, tūc intellig. absentes. & dicit, quòd nō est curandū, ubi res sit, q pscribitur, ga...

ille, cuius res est, habet actio. pro ea prosequenda, quæ incorporalis est, nec loco continetur, & eadem sunt obseruanda, etsi res incorporalis petat. puta seruitus realis, vel prædialis, vel vrbana, uel personalis, vt vsusfru. V in.

a *Vbi positæ sunt.*] vltra mare, uel citra, & hanc soluit dicens, non esse de hoc curandum.

b *Alterutrius.*] & hic dicit. q vtriusq.

c *Prouincia.*] & hanc soluit, q in eadē prouincia sufficiat esse psonas, non aūt de re est curādū, vbi sit.

d *Sancimus.*] soluit secundam.

e *Idest*] hic soluit tertiā. Et nota vnum locum appellari vnā prouinciā. sed hodie non vī hic locū. sed in eadē ciuitate esse debent, cum singulæ ciuitates habeāt sua regimina, vt olim singulę prouincię.

ADDITIO. Dicas ſm Bal. hic, q i prouincijs, quæ adhuc regūtur hodie p pręsidem, hēt locū hæc lex. Vbi vero ciuitates hñt sua regimina habet locū qd dicit hæc glo. pro quo facit, quod not. idem Bart in l. infame. in §. ff. de pub. iud.

f *Præscriptione.*] legas statim illum versum autem &c.

g *Excludi.*] hic adiū ge inf. §. sin autē &c.

h *De reb.*] soluit primam, & finem tertię quod est idem.

i *Sin autem.*] redit ad tertiam. Accur.

k *Inter absentes.*] No. domiciliū dī qs hēre, vbi maiorē partem fortunarū suarū hēt. vñ cum recedit, peregrinari uidetur, vt infr. de incol. l. ciues. li. 10. Sed quid si nullo loco habeat domiciliū? Rñ. quo ad oēs pro pręsente hī ſm Io. Itē qd si i pluribus? Respon. & liter dicat tunc quo ad oēs pro præsente hī, nā & in nullo loco & in pluribus locis pōt aliquis hēre domicilium, ut ff. ad munic. l. assumptio. §. pen. & l. eius. §. pe. Itē no. qualiter quis dicitur præsens vel absens, rōne prouinciæ. Alias est absens, qui extra iudicii est, u ff. de dam. infect. l. 4. §. abesse. & ff. de fideicommiss. li. l. non tm. §. abesse. & in auth. de test. §. pe. coll. 9. alias qui audiri non pōt, ut ff. de verb. obl. l. 1. in prin. Quarto, qui est extra hortos, ut ff. de verb sig. l. absentem. & sic procul. l. præsens. Item no. q quidam legunt hic auth. quam legimus, sup. eo. l. 1. quod si quis quibusdam.

l *Nihil.*] redit ad primam.

m *Incorporale est.*] vt & inst. de re. corpo. & incorp. § 1.

n *Positæ.*] nam iura personalia siue corporalia non sequūtur fundum, & vt & ff. ad Trebel. l. 1. §. si hæres.

o *Et dominium.*] i. possessio. rōne dñij nā dominiū habet.

p *Vel creditorem.*] præscribitur ergo 10. vel 20. annis contra creditorem ab extraneo qui habet titulū vt hic. & §. si aduerte l. dict. utrum.

q *Diuino.*] No. diuinitus leges factas, vt ff. de leg. & sena. l. lex est, &c. & in aut. de fide instr. §. præterea circa prin. ti. col. 6. * sed & decretum dicit, q leges, per ora principum sunt diuinitus promulgatæ, & ꝑ sunt. vt sup. de vete. iure enu. l. 1. §. sed neque.

r *Vel ignorantia.*] nō curatur de ea, quæ nō est in domino, cōtra quē præscribitur, vt hic & inf. de præsc. 30. an. l. sicut. in fi. sed in præscriptione sic exigitur ignorantia, ut sic bonam fidē habeat, ut sup. prox. dixi sup. eo. l. empt.

s *Non soli sint.* i. non corporales, sed incorporales &c. ut usus, & vsusfructus & seruitutes rusticæ, ut subijcit. quæ oēs amittunt 10. uel 20. ann. vt hic, & su. de seru. l. 1. cut, & ff. de usuc. l. sequitur. §. fin. non autem acquiruntur vt alieres. ut ff. de seruit. l. seruitutes. 3. in prin. nisi habeāt perpetuam causam, vel quasi, ut so. de seru. l. 2. alias tāto tēpore, cuius non extat memoria, ut ff. de aqua plu. arc. l. 1. §. 1. Item not. q tota hac lege tractatur de absentia domicilij, p quę restō in integrū non datur, sed infr. tit. 2. quib. non objicitur longi temporis præscriptio, tractatur de absentia personæ, & inf. de an excep. l. ut perfectius. & sup. de relti mi. per totum.

r † causam.

Domicilio vbi dī quis hēre.

Presēs vel absēs qua liter dicat quis esse.

* Leges diuinitus sunt diuinitus promulgate, & ꝑ sunt.

2 † Ex possessione al. & possessione.

Seruitutes quāto tempore amittantur.

prima pp res, vbi positę sūt[a] scd̄a pp personas, siue vtriusq;, siue alterutrius[b] pręsentiā exigimus: & tertia, si i ea dē prouincia[c] vel in eadē ciuitate debent esse psonę tam petētis, q̄ possidentis, & res pro quib. certat: oēs eas psentis legis amplectimur definitione, vt nihil citra[1] † eā relinquat. ¶ Sancimus[d] itaq; debere in hmōi spē vtriusq. psonæ, tā petētis, q̄ possidētis spectari domiciliū: vt tā is, qui dñij vel hypothecæ qōnē inducit, q̄ is, qui res possidet, domiciliū habeat i vno loco, i.[e] ī vna prouincia, hoc etenim magis nobis elegēdū vī, vt nō in ciuitate concludaī domiciliū, sed magis puincia, & si vterq. domiciliū in eadē hēat prouincia, cāūt inter præsentes esse videri, & decennij magis pscriptione[f] agentem excludi.[g] ¶ De reb.[h] aūt, de quib. dubitatio ē, nulla erit dña, siue in eadē puincia sint, siue in vicina, vel trans mare positæ, vel longo spatio separatæ. ¶ Sin āt[i] nō in eadē prouincia vterq. domiciliū habeat, sed alter in alia, alius in altera: tūc vt inter absentes[k] cām disceptari, & locū esse viginti anno. exceptioni. Nihil[l] .n. prohibet, siue in eadē prouincia res cōstitutę sint, siue in alia, sup his cōtrouersiā in iudicio prouinciali moueri, & multo magis in hac florentissima ciuitate. Quid .n. prodest in prouincia esse possessionē, an in alia, cum ius vindicationis incorporale est,[m] & vbicunq. res positæ[n] sint, & dñium[o] earū & & vinculū ad dūm vel credi torem[p] peruenerit? Ideo. n. nři maiores subtilissimo aio, & diuino[q] quodā motu ad actiones & earū iura peruenerūt, vt incorporales cōstitutæ possint vbicunq. ius suū, & effectū corporalē extēdere. ¶ Sit igitur secūdū hāc definitionē cā perfectissimè cōposita, & nemo post hac dubitet, neq. inter præsentes, neq. inter absentes quid statuendū sit: vt bono initio[2] † possessionē tenētis, & vtriusq. partis domicilio requisito, sit expedita qō pro reb. vbicunq. positis, nulla scientia, vel ignorantia[r] expectāda, de altera dubitationis inextricabilis oriatur occasio. Eodē obseruando etsi res nō soli sint,[s] sed incorporales, quę in iure consistunt, veluti vsusfructus, & cæteræ seruitutes.

In quibus causis cessat longi temporis præscriptio.

TITVLVS XXXIIII.

Colonus subtrahendo instrumenta conductionis, nō per hoc mutat cām possidēdi, & ideo nō præscribit. h. d. Bal. Vel sic. Colonus non pręscribit, nec sibi mutare cām proficit: & si instrumēta emptionalia per se, vel per aliū subtraxit. h. d. Sal. Vel sic. Cōductor non præscribit contra locatorē, licet istrumēta emptionalia eidē subtraxerit, & suo nomine cōstiterit possidere, quia nō ppea immutat cām possidendi, nec efficitur possessor, sed ē detētator sicut prius. h. d. Pau. de Cast.

Impp. Diocl. & Max. AA. & CC. Marcellinæ. 3 †

LEX PRIMA.

Si is, cui colendum fundum dedisti, post instrumenta[…]

IN QVIBVS causis cess. &c.

Supra dixit, in quibus casibus locum habeat longi temporis præscriptio. nunc in quibus cesset, & primo propter causam & ipso iure, vt hoc titulo. deinde propter personam, & propter in integrum restitutionem, vt inf. ti. proxi.

Si is.] CASVS. Locasti colono prædium tuum. nouerca tua instrumenta, per quæ poteras probare dñium prædij ad te pertinere, subtraxit, colono tradidit, vult se tueri præscri.

præscrip. decem ann. an possit, quæritur? Dicitur, quod nõ. a *Hec sola.*] quia causam possessionis mutauit, imo ob hoc repellitur ab vsu, vt ff. de vsuca. l. non solum. §. quod vulgo. & quia colonus, vt sup. comm. de vsuca. l. 1.

IN *seruorum.*] CASVS. An seruus alienus si decem annis bona fide possideretur, præscribi possit, quæritur? Dicit quod non: quia in seruo, cum sit res mobilis, non habet locum præscriptio, sed vsucapio.

2† Deest in alijs.

b *Cum vsucapio.*] cũ causaliter & temporaliter legi potest.

c *Locum habeat* nisi sit res uitiosa, ut sup. de ser. fugi. l. 1.

d *Peruenitur.*] nisi rei immobilis pars censeatur, vt ff. de diuer. & temp. præsc. l. longe. sed fallit hæc lex in rebus obligatis, quę decem vel viginti annis præscribuntur contra creditores, vt infra tit. 2. l. 1. sed ibi dicitur magis præscribi contra actionem.

V *Nus*] CASVS. Habebam tecũ rem communem, eã decem annis solus possedisti, an præscriptio longi temporis te tueri possit, quominus prouocem ad communi diuidũdo iudicium, quæritur? Respon. φ non. non enim huic actioni præscribitur co tpe.

e *Vnus indiuiduum.* idest rem, quæ recipiat indiuidua.

f *Temporis.*] s. longi, scilicet decem annorum inter præsentes, viginti inter absentes, ut sup. ti. 1. l. sup.

2† Apollinario.

g *Cum neque.*] facit bona rõ, quia actiones istæ mixtæ sunt in rem, & in personã, ut insti. de act. §. quædam. vnde 30. annis durant, sicut & aliæ mixtæ, vt supra de peti. hæred. l. hæreditatis. & inf. l. ϕ xi. sed & aliam potuit reddere rationẽ quia sciẽs alienũ, & sine titulo possi. let, vt sup. fam. erci. l. seruum. & sup. ti. r. diutina. Sed quid si ille qui mecum rẽ cõem habet, insolidum eã uendit, an emptor usucapiet? Vř, quod non, quia & cõtra eum competũt mihi istæ actiones mixtæ, ut ff. de act. emp. l. Iul. §. idem Celsus. & ff. comm. diui. l. cõi diuidundo. 2. §. fi. Econtra quod fic, ut supr. de com. re. ali. l. 1. quod puto uerum, si totum credidit esse uendentis & si agatur cõi diuidundo, post completã præscriptionem, excipitur de dñio, & sic in cõi diuidundo non uincet, nisi

Actiones mixtæ q̃. to tempore durant.

3† Deest, ut & ostendit Acc.

4† In communi.

5† Dua. 3. Cal.

quibus dominium ad te pertinere probari posset, per nouercam tuam subtraxit, hoc sola [a] præscriptione [1]† longi tpis defendi non potest.

Res mobilis vsucapitur triennio, nec expectatur cursus longi temporis. h.d. Bald. Vel sic. De re mobilis vsucapta præscriptionis quęstio est superflua. h.d. Vel sic. In rebus mobilibus cessat præscriptio longi temporis, cum sufficiat vsucapio triennii. h.d. Pau. de Cast.

Ijdẽ AA. & CC. Dionisio.

LEX II.

IN seruorum proprietatis negotio cum vsucapio [b] locum habeat, [c] ad quæstionem longi temporis præscriptionis superfluo peruenit. [d]

Actioni mixtæ nõ præscribitur longo tempore. h.d. cũ lege seq. Bal. Vel sic. Actio familiæ erciscundæ, vel communi diuidundo, non tollitur tempore. h.d. secundum Sal. vel sic. In iudiciis diuisoriis cessat præscriptio longi temporis. h.d. Pau. de Cast.

Ijdem AA. & CC. [2]† A. Pollinari.

LEX III.

VNus indiuiduum [e] cõe pro solido possidens, interuallo [3]† lõgi temporis [f] quo minus socius portionẽ vindicare, vel eum [4]† cõi diuidundo iudicio prouocare possit, non defenditur, cum neque [g] familiæ erciscundę iudicium, neque cõi diuidũdo actio excludatur longi tẽporis præscriptione. [5]† iiij. Cal. Apr. Sirmij, Coss.

Petitioni hæreditatis non præscribitur longo tempore,

se dñm probet, cum negetur, qđ cũ probare nõ poterit, ab solueř possessor a iudicio cõi diuid. ut ff. fam. erc. l. 1. in fin.

H *Aereditatem.*] CASVS. Si rem meam 10. an bona fide possedisti, certum est, quo minus agam rei uend. ad in rem, obstabit mihi longi temporis præscr. & si hæreditatẽ ad me pertinentem pro hęde uel pro possessore quis 10. ann. possedit, an tutus sit longi tpis præscrip. quo minus agam petitio. hæreditatis aduersus eũ, quæritur? Respon. quod non.

h *Non potest.* ut sup. de iure delib. l. licet. & est ratio, tum quia titulus deficit, tum qa mixta, ut sup. de pet. hære. l. hæredit.

i *Alio titulo.*] qui multi sunt, & enumerant. ff. post ti. đ usu ca. usq. ad ti. de re iu.

k *Non possit.*] per petit. hære. nisi qñ uenditor nõ comparet, uel modico distracta est, uel a sciente emptore, uel empta est a fisco. ut ff. de pet. hęd. l. nec ullã. alias l. ẽt. §. φ si quis hære ditatem. & §. si quis sciẽs. & §. itẽ si quis a fisco. Itẽ & qñ titulus hř pro nõ titulo, ut in e. tit. l. nec ullã. §. oib. Quib. casib. cũ excedat hęc actio suos terminos, excedit a nõ suis terminis, ut lõgo tpe tollatur, ut s. de edic. diui Had. tol. l. fi. §. fi. In casu th puto pscribã decennio, qã s. iusto errore se credit hędẽ, cũ si sit. & sic possidet, & usucapit, ut arg. ff. φ leg. φ legato. Sed quare hęc actio nõ datur ɔ̃ titpossidẽtẽ? Rñ. qa q. ti. possidet, ñ resistit mihi petenti hẽditatẽ, nã pot esse uerũ, eũ emisse, & dñm rei esse, & tñ me hędẽ; at si possideat φ hærede, uel φ possessore, resistit: cũ se asserens hæredẽ, per consequẽs me neget. nã duo hæredes in solidũ esse nõ possunt, sicut nec alias duo dñi, ut ff. de cast. pe. l. hẽditatẽ. §. pater.

l *Nocet.* quo minus. lõgo tpe præscribat.

Petitio hęreditatis in quinq; casib. datur ɔ̃ titulo possidentem.

6† Halibethę al. Halibeo. al. Libia.

7† Hæreditariç sunt.

saluo nisi possessor cum titulo & bona fide dominiũ vsucaperit, h.d. Sal. vel sic. Hęreditatis petitio non tollitur tẽpore longo, sed possidentes titulo longo tempore præscribunt. h.d. Sali. vel sic. Petitio hęreditatis, quę est actio mixta & datur contra illũ, qui possidet sine titulo, nõ tollitur prescriptione longi temporis. sed rei vendicatio, quæ est actio mere realis, sed si datur contra possidentem titulo bene potest tolli præscriptione longi temporis. h.d. secundum Pau. de Cast.

Ijdẽ AA. & CC. [6]† Libroæ.

LEX IIII.

HAereditatem quidem petentibus longi tpis præscriptio nocere non potest: [h] verum ijs, qui nec pro hærede, nec pro possessore, sed pro empto vel donato, seu alio titulo [i] res, quæ [7]† ex hæreditate sunt, vel fuerunt possident, cum ab his successio vindicari non possit, [k] nihil hæc iuris definitio nocet [l] iij. Id. Septemb.

Qui non possidet ex animo, vt quæratur ei dominiũ, non vsucapit longo tempore. h.d. Bald. Vel sic. Sine titulo non procedit longi temporis præscriptio: & pro expensis suis lis datur retentio. h.d. Sa. vel sic: Res mobilis sine titulo etiam longo tempore nõ præscribitur. h.d. Pau de Ca.

Ijdem AA. & CC. Hosimo.

LEX V.

SI puerum [m] non pro derelicto [n] habitum, sed

S *I puerum*] CASVS. Si seruum meũ ab hostib. captũ, quẽ credebas liberũ redimisti, & tuis sumptib. curasti, & iq. lõgo tpe apud te habuisti, an mihi uẽ dicati obstabit lõgi tpis præscr. qritur? Rñ. φ nõ. sed refuso tibi, qđ in eum erogasti, eũ recuperare potero, cũ eũ pro derelicto ñ habuisti.

m *Si puerum*] idest seruum. Accur.

n *Pro derelicto*] alias autem esset occupantis, ut ff. de Ilp. ser.

sec.l. qd seruus. Vel esset liber hodie, ut sup. de Lati. li. tol. §. sed sci i us, & in authen. de nuptijs, §. & hoc multo. collat. 4. Accur.

a *Existimans* idē puto, si crediderit, seruū, ut arg. ff. de cap. l. in libello. §. si quis seruū. & pro impēsis habeo neg ti rūge storum actionem ad sum ... ut ff. de nego. gest. l. ... d & an vltro s...

QVIBVS NON obijcitur longi temporis præscriptio.

Propter causā possat præscriptio in superiori titulo, nunc dicit quando propter personā cessat.

T*empus* CASVS. Si in expeditione degentis possessionem præscripsisti, an ei reuerso, non obstante præscriptione, detur petitio, quæritur? Respondet quod sic.

b *Non parit*. idest cū effectu, quia restituit, vt sup. de restit. mili. l. ... tpe. & l. 1.

C*Vm per absentiā* CASVS. Si prædiū alicuius medici existētis in comitatu principis, dū erat absens, præscripsisti, an nō obstāte long. temp. præscrip. illud recuperare possit, q̄ritur? Respon. q̄ sic. Nec est necesse, vt ex speciali beneficio principis petatur, ne sibi opponatur lōgi temp. præscr. cū iusta absentia eū excuset.

1† Veterano. al. Venuleio.

c *Irrupisse*. emendo à non dominis.

2† Du. Crispo sed hic recte. ita r. nocāt Cassiodor. & Herodian.

d *Temporis*. f. ex speciali beneficio, uel rescripto, nā superfluū est, &c. ut inf. de thesauris. l. 1. lib. 10.

e *Diuturnitate*. nota. superfluū est precibus implorare, quod de iure competit.

f *Defendat*. petita à te restitutione in integrū, ut ff. ex quib. cau. ma. l. inter eos, §. fi. secus in uoluntaria absentia, ut ff. de præscrip. 30. ann. l. si cui ibi, non secus.

3† Du. Aurelio archiano.

N*On est*. CASVS. An teni minoris longi temp. præscrip. præscribere possit qs, quæritur? Rn. q̄ non, quia in minori ætate non admittitur, sed in maiore.

ab hostibus, vulneratum sumptibus tuis (sicut asseueras) liberum existimās [a] curasti, longi temporis præscriptione quo minus dominus eius offerens erogata rectè vindicet, defendi non potes.

TITVLVS XXXV.

Quibus non obiicitur longi temporis præscriptio.

Si præscriptio consumatur in absentia personali iusta, impetrari pōt in integrū restitutione ex clausula generali. h.d. cum l. seq. Bal. Vel sic: Militi in expeditione existenti, in effectu non currit præscriptio, quia datur restitutio. h.d. Sal. Vel sic. Contra absentē causa reipublicæ, & sic necessaria, & probabili cucurrit præscriptio longi tēporis titulo, & bona fide, sed nō cum effectu, quia non obstat exceptio, & pōt peti restitutio. h.d. l. 1. & 2. & etiā l. 6. quæ incipit, ab hostibus. Si vero sit absentia voluntaria bene præscribitur cum effectu. h.d. Pau. de Cast.

Imp. Alex. A. [1]† Venuleio.

LEX PRIMA.

TEmpus expeditionis aduersus petitiones, si quę competisse iniustè probari possunt, præscriptionem nō parit. [b] 6. Non. Iulia. Iuliano & [2]† Crispino Coss. 215.

Frustra precibus impetratur, quod per restitutionē in integrum conceditur. & hoc non reperitur alibi de iure cōmuni. Item habetur de iure cōi, non dicitur fieri gratia. h.d. Bal. Vel sic: Quando absentia est necessaria, non obstat præscriptio: & precibus non est impetrandum, quod à iure communi est concessum. h.d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. [3]† Aurelio.

LEX II.

CVm per absentiam tuam eos, de quibus quereris, in res iuris tui irruisse [c] asseueres, teque ob medendi curā à comitatu nostro discedere nō posse palam fit: præfectus pretorio noster, accersitis iis, quos causa cōtingit, inter vos cognoscet.

¶ Nō necessario aūt petis ex longi tēporis [d] diuturnitate [e] pscriptionē tibi nō opponi, qñ tutlæ absentiæ rō, & necessitatis publicæ obsequiū ab hmōi præiudicio te defendat [f] PP. 15. Cal. Mart. Nic. Max. 5. & Aquil. Coss. 297.

Minori vigintiquinq; annis nō præscribitur, h.d. Sed demum post maiorem ætatē incipit. h.d. secundum verā lectu. Vel sic: Præscriptio lōgi temporis non currit minori. h.d. secundum Sal.

Iidem AA. & CC. Numidio [4]† rectori Italiæ.

LEX III.

NOn est incognitum, id temporis, quod in minore [g] ętate transmissum est, longi temporis [5]† præscriptioni nō [6]† imputari. [h] ea n. tunc currere incipit, quando ad maiorē ætatem dominus rei peruenerit PP. 4. Id. Septē. ipsis [7]† 4. AA. Coss. 290.

Contra absentem non reipublicæ cā, vel casu fortuito præscribitur longo tempore, si possessio apud præscribentē semper, & diu incōcussa fuit absque controuersia. h.d. Ba. vel sic: Absenti reipublicæ cā, vel fortuito, non obstat p̄scriptio. h.d. secundum Sal.

Iidem AA. CC. Crispino.

LEX IIII.

SI possessio incōcussa [i] sine controuersia pseuerauit, firmitatem suam teneat obiecta præscriptio, quam contra absentes, vel reipublicæ causa, vel maximè fortuito casu, [k] nequaquam valere decernimus. PP. [8]† 6. Cal. Mar. Amb. & Asclepiodoto. Coss 292.

Actioni personali non præscribitur longo tēpore. h.d. Bal. Vel sic. Personales actiones regulariter non tolluntur longi temporis præscriptione. h.d. secundum Sal.

Iidem AA. & CC. Ianuario.

LEX V.

NEque mutui, neque commodati, aut depositi, seu legati, vel fideicōmissi, vel tutelæ.

g *In minore*. ad hoc supra de tempo. in integ. resti. l. vtili.

h *Non imputari*. s. cū effectu quia restituitur. sed hodie ipso iure seruatur illæsus, ut sup. in q.b. cau. in integ. resti. non est nec. l. fi. sup. sm quosdā. sed secundum Ioan. dic ipso iure etiā veteri iure non currere præscriptionē pupillo 10. vel 20. an. vt ff. de acq. re. do. l. bonæ fidei. nec adulto. nā per orōnē diui Hadriani prohibet rerum eius alienatio, vt ff de reb. eo. q. sub tu. l. 1. & sup. de p. mino. l. 1. ergo. & pscriptio, vt ff. de ver. sig. l. alienationes. In vsucapione ergo tñ rerum mobiliū adultorū, vt ipso iure nō curreat, addit Iustinianus ad pręscriptionē in l. prædicta, sancimus, sup. in q.b. cau. resti. &c. sm opi. Io.

4† Correctori.

S*I possessio*. CASVS. Si rē meā lōgo tēpore iusto titulo bona fide possedisti, tutus eris perpetuo, nisi reipu. causa, vel aliquo casu fortuito absuerim, nam ex his causis absenti pscriptio nō obstat.

5† præscriptione.

6† Computari.

i *Incōcussa*. neq; de facto, neque de iure.

k *Fortuito casu*. & gñaliter, si de necessitate non uoluntate absfuit, vt ff quib. ex cau. ma. l. sed & si p prætorem, §. fi. & de mi. l. Papinianus.

7† Du. 4. & 4.

N*Eque*. CASVS. Mutaui tibi 10. fleui per 10. ann. nec petij, an præscript. long. tempo. tueri te possis, quæritur? Rñ. q̄ nō, quia personali actioni longi tēporis præscr. nō obstat.

8† Cal. Ia.

læ, seu alij cuilibet personali actioni [a] longi tẽporis prę scriptionem obijci posse: certi iuris est. S. Calend. Febr. AA. Coss.

Aduersus præscriptionẽ contra captum ab hostibus reuersus potest restitui, & restitutus intentat directã, quã primo habebat: quandoque intentat vtilem, quæ appellatur rescissoria. h. d. coniuncta glo. Bal. Vel sic: Reuersus de captiuitate rem non præscriptam vendicat actione directa, præscriptam vero vtili rescissoria, restitutione præhabita. h. d. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Dulcio. [2]†

LEX VI.

AB hostibus captus, ac postliminio reuersus, actione in rẽ directa, vel qualibet alia [b] dominium vendicando, temporis aduersarij possessionem frustra timẽs: cum aduersus eos, qui restitutionis auxilio quacumque ratione iuuantur, huiusmodi factũ [c] non opituletur. [d]

Præscriptio longi tẽporis contra præsentem, finitur annis decem, contra absentem, annis viginti: de quo debet deduci omne tempus, quod debet restitui beneficio restitutionis. h. d. secundum Bald. Vel sic: Præscriptio longi tẽporis est decem annorum inter pręsentes, & viginti inter absentes: tempus tamen iustæ absentiæ mediante restitutione subducitur. h. d. secundum Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Cassandro.

LEX VII.

PRæscriptione bona fide possidentes aduersus p̃sentes annorum decem, absẽtes autẽ viginti muniunẽ. [2] † quod tempus [e] si ex alicuius persona de petitorũ parte restitutionis prætendatur auxilium, deducto eo, quo si q̃d fuerit gestũ, succurri solet: residuũ tp̃s cõputari, rõnis ẽ. [f]

Militibus in expeditione degentibus aduersus præscriptionẽ contra eos inchoatam succurritur, non militibus delicatis in domo sua manẽtib. Bal. Vel sic: Tempus absentiæ voluntariæ vel præsentię militibus non suffragatur. h. d. secundum. Sal.

Imp. Iustin. A. Mennæ PP.

LEX VIII.

SAncimus ijs solis militibus, qui expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tempora, quæ in eadem expeditione percurrunt, in exceptionibus declinandis opitulari, [g] illis temporibus, per quæ citra expeditionum necessitatem in alijs locis, vel in suis ædibus degunt, minimè eos ad vindicandũ hoc priuilegium adiuuantibus. [h] D. Ca. Apri. Constantinop. Decio Coss.

TITVLVS XXXVI.

Si aduersus creditorem præscriptio opponatur.

Tertius possessor cõtra hypothecariam aduersus creditorem pręscribit longo tempore, actio vero personalis contra debitorem salua permanet. h. d. Bald. Vel sic: Contra hypothecam præscribitur lõgo tempore à quolibet possidente, excepto à creditore cũ eius habere de h. d. cum lege se secundum Bar. Vel sic. vel sic. Extraneus pignorũ possessor titulo & bona fide præscribit hypothecariæ actioni spatio temporis longi, personali contra debitorem salua manente. debitor vero nec eius hæres pręscribit hoc tempore longo. h. d. secundum Salicetum.

Imp. Gordianus A. [3]† Veneriæ.

LEX PRIMA.

DIuturnum [i] silentium longi temporis præscriptione [4]† corroboratum, creditoribus pignus persequentibus inefficacem [k] actionẽ cõstituit, pręterquã si debitores, vel q̃ eorũ iure successe-

a *Actioni.* simplici, vt supra de cõiti. pe. l. 3. & supra de neg. gest. aduersus. & arbitu. l. tutores, vel mistę, vt supra tit. 1. hæreditatem. nisi in casu, ut diximus supra. tit. 1. l. vnus. hæc ergo præscriptio longi temporis, in realibus tãtum locum habet. Sed certe & personales quædam tolluntur longo tempore, immo breuiori, vt ecce interdicta plura, quæ anno tolluntur, vt ff. de interdi. & l. 1. in fi. & maximè illud de glande legenda, quod triduo durat, vt ff. de glan. leg. l. 1. Item & actio q̃ metus causa quandoque 10. annis tantum durat: vt sup. de ijs quæ vi, & c. l. si vi. Item redhibitoria, 6. mensibus: quãto minoris, anno, vt ff. de ædil. edic. l. sciendũ. §. fina.

Actiones q̃dam personales tollũtur breui tempore.

2† Dulcio.

A *B hostibus.* CASVS. Dicit Imperator in hac lege, q̃ si capti ab hostibus rem vsucapere incepisti: & eo reuerso vsucap. compleuisti, dabitur vtilis. Viuia.

b *Vel qualibet alia.* directa datur, cũ nõ est vsucapio completa. Vel dic qualibet alia scilicet vtili rescissoria, cum est cõpleta, vt infra, de capti. l. ab hostib. & supra, de rei ven. l. nullo. Vel dic qualibet alia, scilicet vtili, tunc sit completa vsucapsiue non: nam forte ante captiuitatem habebat tantum vtilem, quia emphyteuta erat, vel superficiarius, vt ff. de rei vendi. l. prætor.

b *Vel qualibet al a.* idest rescissoria. cum iã cõpleta est præscriptio.

c *Factum.* idest, præscriptio rei.

d *Opituletur.* possessori rei. Acc.

2† Du. q̃d si ex alicuius.

P *Ræscriptione.* CASVS. Si rem meã bona fide inter præsentes 10. ann. possedisti, vel 20. inter absentes tutus eris. sed si aliquibus illorum 10. ann. aberam causa reipu. illi subducentur, nec computabuntur.

e *Quod tempus.* quòd pro sed. & dictio tempus omittitur, & postea ponitur cum illa dictione residuũ.

f *Rationis est.* vt & supra de restit. mil. quod tempore, & ff. ex quibus cau. ma. l. sed & si. §. quoties.

S *Ancimus.* CASVS. Si res militis dum est in expeditione, vsucapiatur, vel præscribatur. illa tempora quibus erat in expeditione, subducentur de medio, quod beneficiũ existenti in domo nõ in expeditione deneg abitur, sed cum est in expeditione sibi dabitur beneficium, quod alias, si in alijs locis stet, non concedetur.

g *Opitulari.* vt supra, de adulte. l. si quondam.

h *Adiuuantibus.* vt supra, de restit. mili. l. fina.

SI ADVERSVS creditorem, &c.

Supra dixit de pręscriptionibus, quæ cõpetunt contra vendicationes, quæ iure dominij dantur dominis, nunc de ijs, quæ contra hypothecariam dantur.

D *Iuturnum.* CASVS Mutuasti mihi 10. obligaui tibi pignora. ea distraxi, vel quis extraneus ea possedit 10. annis, an agente te hypothe. pro pignore cõtra possessorem possit titu. præscrip. lõg. tempo. te repellere. quæritur. Respond. quod sic. Si uero ego, aut hæres meus ea possideret, non obstaret tibi longi tẽporis præscriptio. nihilominus primo casu aduersus me pro debito durabit personalis actio.

3† Valeriæ

i *Diuturnum.* 9. an. inter præsentes, 20. inter absentes, vt infra l. proxi. sic accipitur instit. de vsucap. §. diutina.

4† Confirmatum.

k *Inefficacem.* quo ad effectum, ut ff. de diuer. præscrip. l. creditor. sed prima facie est efficax, vt instit. de excep. §. 1.

Succes-

runt,[a] obligatæ rei possessioni incũbant.[b] Vbi autem creditori a possessore longi tẽporis pręscriptio objicit, personalis actio aduersus debitorem salua ei competit.

Actio personalis cõtra solum obligatum dirigitur & eius hæredes: hypothecaria contra possessorem, qui longo tpe aduersus creditorẽ præscribit. h.d. Bal. Vel sic: Personalis actio non competit contra extraneum pignoris possessorem, sed hypothecaria sic, cui præscribitur tempore longo. h.d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Marcellæ.

SI debitori hrs nõ extitisti, sed iusta viginti anno. possessione collata in te donatio[1] † corroborata, ẽ neque personali actione (qa debitori nõ successisti) conueniri te iuris rõ pmittit, neq; data pignori prædia post interuallum longi tpis tibi auferenda sunt, qñ ẽt pręsentibus creditoribus decem annorum præscriptionem opponi posse, tã rescriptis nostris, quã priorũ principum statutis probatum sit.[c]

TITVLVS XXXVII.
De quadriẽnij pscriptione.

Cõtra fiscum pręscribitur quadriennio continuo, & habẽs cãm a principe, nulla est inquietudine lacessendus. h.d. Bal. Vel sic: In quib. rebus fisco denunciatur, habet locum præscriptio quatuor an. h.d. secundum Bal. Vel sic. Possessor bonorum vacantium post denunciationem factã fisco tuetur quadriennio. & idem si a principe facta fuerit concessio. h.d. secundum Sal.

Iu p. Cõst. A. ad Orphitum.

LEX PRIMA.

NOtum est a fisco qõnẽ post quadrienniũ continuum[d] super bonis vacantibus[e] inchoandam[f] non esse. Additum est & eos qui nostra largitate[g] nituntur, nulla inquietudine lacessendos:[h] nec ijs[i] à fisco nostro controuersiã cõmouendã,[2] † qui quoquo modo, aut titulo[k] easdẽ res possederit.

Prætendens causam onerosam vel lucratiuã a fisco, modo quocunque, qui excogitari possit, perpetuo est tutus, sed domino contra fiscũ datur regressus vsq. ad quadriennium. h. d. vsque ad §. ad hæc. Bal. Vel sic: qui emit a fisco aliquam rem tanquã fisci, non potest pro ea re conueniri, sed conueniendus est fiscus intra quadriennium, non postea. Bar. Vel sic. Qui rem alienam emit a fisco illam vendente, vt propriam: vel qui eam consecutus est a principe vt fiscalem, nõ potest a dominis nec alijs ius in re pretendentibus inquietari, sed contra fiscũ possunt intra quadriennium agere ad pretium, & confessio procuratoris fisci inter scripturas de recepto repertas, statim præiudicat ei. h.d. secundum Sal.

Imp. Zeno. A. Aneę Comiti R.P. LEX II.

OMnes,[l] qui quascunq;

a *Successerunt.*] vniuersali titulo. vt hic, non singulari. vt [illegible] & inf. l. prox. & sup. de act. & obl. l. [illegible]. b *Incumbant.*] & præter quã si secũdus creditor possideat, vt inf. de psc. 30. an. l. cum notissimi. §. 1. Sed vr non pscribi hypothecariæ 10. ann. etiã ab emptore, ut ff. de dam. infec. l. sũ postulassem, i si. q est contra. Sol. ibi creditor fuerat absens ex iusta cã, hic psens. Vel forte fuit iusta cã absens. Vel ibi interrupit creditor præscriptionem. Vel ibi prius cęperat possidere possessor, q postea emit, quã res obligarent. Vel ibi q rit, sed nõ soluit. Itẽ quare non tollit hypothecari p vsucapionẽ triẽnij. vt inf. de pig. l. vsuc. cũ tollat pręscriptione, vt hic? Rñ. vsucapio est inducta, vt dñium quærat, hic aũt quis põt hre dñium, & alius hẽbit hypothecariã. ut ff. de pig. l. 1. §. q cõ pręcariũ & ff. de vsufr. l. locũ, §. si proprietarius. & ff. de vsuc. l. iusto. §. nõ mutat. At pscriptio parit exceptionem tm, & cõtra oẽm hominem, nõ aũt quærit dñium. Itẽ loquit hęc lex de re immobili, cum de 10. ann. dicat. Quid ergo si rẽ mobilem inter præsentes x. annis possedit bona fide & iusto titulo, nunquid tuebitur se aduersus creditorẽ hypothecariã intẽdẽtẽ? Rñ. sm Irne. nõ, sed sm Io. sic cũ possit se tueri cõtra dñm, multo magis cõtra creditorẽ, nõ. n. nocere dẽt ei, qa breuiori tpe factus est dominus, vt ff. de cap. l. in bello. §. si seruum.

SI debitori.] CASVS. Obligata sibi pignora a dñi Titio & lõgo tpe possedit, an possit agere aduersus Titiũ hypothecaria p pignorib. quęrit? Rñ. q nõ, nec potestis cõuenire Titiũ p debito, sed nec tm.

c *Probatum sit.* vt & ff. de diuer. præscr. l. an vitium [illegible]. & l. creditor & si. [illegible]

DE QVADRIENNII PRAESCRIPTIONE.

Dixit de præscriptione, quæ tuetur emptorem, nunc de ea, quæ vendi [illegible] fiscum, qui rem alienam vendit, vt suam, & de ea, quæ datur [illegible].

NOtum est.] CASVS. Decessit Titius sine hærede, vnde bona sua erant vacantia & fisco denunciata, ea possedi per quadriennium, an fiscus a me ea auocare possit, quæritur? Respon. quod non, obstante præscriptione quadriennij. & hoc in prima. Idem est, si princeps aliquã rem de vacãtib. mihi dederit, & prædicto tpe possedi, quia non [illegible] a fisco, nec ab alio. & hoc in secunda.

d *Continuum*] cõputandũ a tpe denũciationis fisco factæ, & quo vere cęperunt esse bona vacãtia, si antẽ aũ denunciationẽ velit cõputare tẽpus, tũc 20. an. sũt necessarij, ut ff. de iure fisc. l. 1. §. diuus. & de diuer. & temp. psc. l. intra quatuor. §. 1. & ff. si omis. cau. testa. l. qa aũt. §. qñ ergo tẽpus. & hoc, vbi non hẽt titulum, aliog n mobilia triennio, immobilia decẽnio vsucapiuntur, cũ fiscus vbique pręsẽs sit. Vel dic 20. inter absentes, vt insti. de vsuc. §. res. & ff. de vsuc. l. quamuis.

e *Vacantib.* a tpe denũciationis, vt ff. de diuer. & tẽp. præscr. l. intra quat. in prin.

f *Inchoandã.*] sed certe nec ante inchoatã pficere vr, ut ff. de diuer. præsc. l. intra. in pri. Sed dic il. q alius inchoauerat, qđ alij nõ prodest, quia est ciuilis interruptio, quę alijs nõ prodest.

g *Largitate.*] facta ex bonis vacãtib. nõ petẽte aliquo, vt inf. da per. bo. l. 1. in fi. li. x.

h *Lacessendos.*] nec statim quidẽ, si l. vlt. inf. eo. inspicies, sm Irn. sed secundũ hãc post quadriennium.

i *Nec ys.*] põt hoc referri ad dictũ pximũ, & qđ dicit quocũq. puta cũ dedit Imperator alicui p aliquod priuilegiũ.

k *Titulo.*] cũ donauit, vel vẽdidit, & sic titulus ad pscriptionẽ quadriennij non prodest, & sic repẽtit, vt addet, licet triẽnij sic. vt dixi. Vel dic tertiũ esse casũ legis, quasi dicat, nec ab alio inquietabitur, vt su. prox. nec a fisco, ut hic. & adde hic dñiam. q dixi s. si aduer. fis. l. fi.

OMnes. CASVS. Olim si fiscus rem aliquam vendidit, emptor patiebatur multoties cõtrouersiam. unde Imperator Leo dederat priuilegium quibusdam nobilibus, ut securi essent. Imperator Iusti. extẽdit priuilegium per istam legem ad omnes emptores, ut quicunq; a fisco rem emerit, statim sit securus. Idẽ est, si Imperator aliquas res donauerit, ita tñ q dñs rei aduersus fiscum intra quadrienniũ habeat regressum, postea non. & hoc in prima. Si vero emi rem aliquam a procuratore fisci, & ipse in instrumento confessus est sibi solutum, non poterit postea opponere exceptionem non solutæ pecuniæ, & hoc in secunda.

l *Omnes.*] s. volumus. & accipe verbũ pposui, q est s. ad l. Quascunque.

Actioni hypothecariæ vsquã-to tpe pręscribatur ab emptore.

1 † roborata.

Fiscus vbique psens est.

2 † mouendam.

res [a] mobiles, vel immobiles, seu se mouentes, vel in actionib. aut quocunque iure cōstitutas, a sacratissimo ærario comparauerint: [b] eos quin ēt quibuscunq. res mobiles, seu immobiles, seu se mouentes. aut in actionibus vel quocunq. iure cōstitutę, munificentiæ principalis nomine datæ fuerint, oib. pariter priuilegiis, quæ ex diuinis sanctionib. inclytę recordationis Leonis, & nostræ pietatis super certis patrimonijs antea emptores cōsecuti sunt, [c] perpotiri [1] † sancimus, & ita cunctos [d] hmōi beneficijs, seu priuilegijs pfrui tanquam super singulis substantiis seu patrimoniis ēt nunc, vel postea data fuisset hmōi dispositio, nec posse contra emptores prædictarum rerum factos iā, vel futuros, vel contra eos, quib. sup hmōi reb. largitas nostra delata est, vel fuerit, aliquas actiones in rem dñi, vel hypothecæ gratia, uel in personam ciuiles [e] seu prętorias, [f] vel ex legibus seu sacratissimis constitutionib. [g] descēdentes, vel quaslibet alias [h] (licet noīatim * plenti sanctione non sint comprehensæ) moueri. [i] data volentib. licentia intra quadriennium contra sacratissimum ærarium, si quas sibi competere actiones existimant, exercere, [k] ita tamen, vt post elapsum quadriennium, nec sacratissimum fiscum licere sibimet quibuslibet actionibus pulsare cognoscant.

Si officialis fisci vendens cōfiteatur sibi pretiū esse numeratū perpetuo est securus emptor, nec pōt sibi obijci exceptio nō numeratę pecunię.

¶ Ad hæc, fiscalium rerū emptorib. cū rōne iustitiæ consulentes, iubemus quoties competens scrinium, [l] gestis interuenientibus [m] distractarum rerum pretia sese [2] † deposuerit, suscepisse, minime post huiusmodi solutæ pecuniæ dispositionem emptores quasi non numeratis pecuniis molestari, vel necessitatem iisdem emptorib. imponi (licet non solennem cōsecuti fuerit securitatē) [n] soluta fuisse pretia probare. Sed cū sit in arbitrio [o] pretia suscipientis, minime deponere sese quod non acceperit, suscepisse, ita conuenit, nec emptores plenissimam ex hmōi [3] † depositione super pretii solutione securitatem cōsecutos, vllum (sicut dictum est) vlterius probationis grauamen penitus formidare.

Quod supra proxime statutum est in iis, qui emunt a fisco, hēt locū in iis, qui emūt vel alio titulo receperunt ab Augusto, vel principe, vel eorū procuratorib. h.d. secundū Bart. Vel sic. Statuta in reb. venditis, uel donatis, a fiscalib. quæ in lege præcedēti continētur, vendicāt sibi locū, & in reb alienis venditis, uel donatis, vt propriis Imperatore, vel eius coniuge. Et fiscus vel procurator Cæsaris non tenetur de euictione promittere. Sal.

Imp. Iusti. A. Floro comiti rerū priuatarū, & curatori dñicę domus, & Petro viro illustri curatori diuinæ domus & Macedonio viro illustri curatori ipsius dominicę domus serenissimę [4] † Augustæ.

LEX III.

BEne a Zenone diuæ memoriæ fiscalib. alienationib. prospectū est, [p] ne homines, qui ex nostro ęrario donationis, vel emptionis uel cuiuslibet alienationis titulo quicquam accipiunt, si quid circa contractum contrarium [q] emerserit, vel euictionis vel alterius inquietudinis gratia ad dominium vel hypothecā respiciens, aliquod sustineant detrimentum, sed aduersus emptores quidem, vel donationem accipientes, per alios titulos alienationis quicquam detinentes, minime quæcunque actiones moueantur, sed tantummodo contra ærarium vsque ad quadriēnium tantum, quo translapso neque aduersus fiscum aliqua remaneat actio. ¶ Sed [5] † scimus hoc quidē in fiscalib. alienationib. [6] † grauiter [r] obseruari, sed non simili mōrē fuisse obseruatam circa eas res, quę a sacra-

tissim as

a *Quæscunque res.*] s. fiscales, sed sequens lex etiā ad priuatos principis extendit Accur.
b *Comparauerint.*] id est, a fisco acquisierint quolibet titulo: vt j. l. prox. in prin. sic ff. de statulib. l. statuliberi. §. si.
c *Emptores consecuti sunt.*] in hunc forte modum, si quid ex his reb. q̄ successione Titij ad fiscum peruenerunt, a fisco acceperis, etsi non fuerunt Titij, & sic nec fisci factę sunt securus eris. Et sic no. q personalia priuilegia extendit, & facit ius cōmune ea esse.
d *Cunctos.*] q. d. ita volumus esse tutos priuilegio generali, ac si singulis donatarijs uel emptorib. singulis spālia priuilegia super singulis rebus & patrimonijs indulta essent, ut j. de præscr. 30. ann. l. omnes in prin.
e *Ciuiles*] ex l. duodecim tabularum.
f *Prætorias.*] edicto, uel interdicto prætoris inductas.
g *Constitutionibus.*] principum, ut codictionib. ex hac lege.
h *Alias.*] vt i factū, vel officium iudicis.
i *Moueri.*] vt infr. l. proxi. & inst. de usu. §. fi. & su. de cōi rerū alien. l. 2. imo uidetur q sic, ut ff. de pe. hęre. l. nec ullam alias l. ēt. §. item si qs. quę est contra. Solu. hęc in reb. singularib. illa i vniuersitate. Vel hic corrigit. Vel hic ignorās alienā accepit. Itē alias j. ut su. de rei uen. l. 1. Solut ibi. Itē alias j. su. de li. cau. l. nōzō. Sol. illa corrigit p hāc: uel spāle ibi in libe. Ac.
k *Exercere.*] ut utile rei uēdicationē, uel hypothecariam, quā intenderint, directā contra possidentem, nisi priuilegio esset fretus, ut inf. prox. secundū Irn. Alij dant cōdictionem ex hac lege. Alij dant negotiorū gestorū, quia ratam habent uenditionem, ut supra de rei uend. l. mater sed prima uerior.
l *Scrinium.*] i. statio. Vel dic. i. q scrinio p sunt. Vel dic. i. notarij.
m *Interuenientib.* apud pcuratorē fisci.
n *Securitatem.*] idest apocham.
o *In arbitrio.*] vt su. de ac. & ob. l. sicut & est hoc spāle, sicut & alia. Sed regulariter cōtra, ut su. de nō nu. pec. l. in contractib. §. 1. & §. 2.

B*Ene.*] CASVS. Si aliquis emebat a fisco, statim securus erat, vt in l. su periori, non ita erat qñ aliquis emebat ab Imperatore aliqđ prędium de proprio pātrimonio suo, sed idem de cętero debet obseruari de eo, qui emit a principe, quia statim securus erit, & si procurator Imperatoris, vel Augustæ uenderet, non hēt necesse promittere de euic. sed sufficit si facit instrumētū, & Imperator ponat ibi signū suū. Itē si ante legē istā Imperator dederit aliquā rem alicui loco religioso, de cætero erit securus.

p *Prospectum est.*] vt sup. l. proxi.
q *Contrarium.*] nam credita fuerat fisci, nūc apparet aliena sicque ea euincitur.
r *Grauiter.*] idest sapienter inde ignauus, idest insipiens.

Omnia.

1 † Deest in alijs.

* Vi. Cui. 30. obs. 11.

2 † disposuerit.

4 † al. inclusa de sunt.

5 † Sancimus.

6 † Nouiter obseruare.

t Circa hāc legem tu uidebis Fel. in c. q in ecclesiarum. 13. c. de cōst. & Hipp. i l. 2. §. cum qui dā, in 1. col. ff. de quæst.

Male huius dictionis significatū explicat Ac. cū significet sedulo, siue diligēter.

Grauiter q d sit &c.

Principis sunt oia qualiter intelligatur.

* Est.

* Idem in principib. inferiorib. non recognoscentibus superiorem. Rolan. a Val. a. cōs. 29. n. 17.

a Placet cōmuniter scribentib. Vide Bar. in extrauag. ad reprimēdū. i glo. totius orbis. Vide Scite Tertull. li. de Idololatria illam ferocem sententiā ita eludit. Quid erit, Dei, si oia Cęsaris.

Epistalma quid notat.

a Imò Impero significat ab epistello.

1† Iniurijs

2† excludatur.

a *Omnia principis.*] & quo ad proprietatē: vt dicit M. principi apud Roncaliam, timore vel amore. & pro eo. stale offi. pto. l. Barbarius in fi. Sed Bulg. cōtr. & ibidē. & hic expone ad protectionē, vel iurisdictionē. sic & litora Romani Imperij dicitur populi Romani, vt ff. ne q d in loco publ. l. litora publica. Vel veri* i oia sua sunt, & fiscalia, & patrimonialia: vt subijcit arg. ff. ne quid in loco publico, l. 2. §. 4. Vnde co ex me* non est principis, sed mihi q eo datur rei vendicatio directa, nō principi. Accur. ADDITIO. Addas Ricglo. 1. in proœm. Digestorum.
b *Sed curatores.* ad hoc lege interrogatiue, vsque illuc, hoc enim. &c.
c *Nec quantū.* repete nō agnoscūt. &c.
d *Et q nostros.* subaudi eorū. q proc. &c.
e *I pistalmate.*] signum, quod Imperator facere solet, vel scriptura, quam ipse princeps scribit.
f *Panes ciuiles.* i. prebendas, vel reditus.
g *In rem.* hic dicit Ir. & Pe. dari non domino actione in rē. Sed tu dic vtilē, vel condictionem ex lege, vt ī l. prox. dixit.
h *Iussione.* i. permissu. sicut libertus vocat patronū in ius: vt supra de in ius vocan. l. venia. & dabit princeps iudicem, & subijcit se, vt ff. de offi. eius cui man. est iu. l. & si prætor. Vel de ijs, quæ venditæ sunt, vt fiscales, erit sub procuratore Cæsaris vna cum præfecto, de ijs, quæ vt sup. erit sub procuratore fisci, argum. sup. si ad. uer. fisc. a.
i *Quia igitur.* futuris post legem istā alienationib. prospexit, hic prospicit præteritis & ante legē istā factis alienationibus suæque prouisionis causam præmittit.
k *Cum enim.* nō valet hoc argumentum: quia alia sunt cōcessa, ergo & hoc conceatur: sed sic dicit, sancimus.

tissimis Imperatorib. nō à fiscalib. reb. sed ex priuata eorū substantia procedunt. qđ satis irrationabile est. ¹Quæ n. dn̄a introducit, cū oia principis* ᵃ esse intelligatur, siue ex sua substātia, siue ex fiscali fuerit aliquid alienatū? Eodēq; mō & a serenissima Augusta aliqd alienetur, quare nō eadem vtatur prærogatiua: sed curatores ᵇ nr̄i per quos solemus substātiā nr̄am gubernare, necesse habeant in vēditionib. rerū, & euictionē, & alia quæ sunt priuatæ vtilitatis pacta, emptionalibus instrumentis addere, vel quasdā tales obligationes in alienationū instrumentis agnoscere, vel pmutationibus, vel in trāsactionibus, si & hoc fuerit celebratū? hoc. n. est eorū, q nec maiestatē Imperialē agnoscunt, nec quantum ᶜ inter priuatā fortunā, & regale culmen medium est, & qui nostros ᵈ curatores per quos res diuinarū domuū aguntur, aliquibus iniurijs, vel dānis afficere conantur.

¶ Quæ oia resecantes p generalē & in perpetuū valiturā legē sancimus, oēs alienationes de aula procedentes, siue à nostra clemētia, siue à serenissima Augusta cōiuge nr̄a, siue ab ijs, qui postea digni fuerint nr̄e Imperialis, siue iā alienatū quiddā est, siue postea fuerit, siue oī inquietudine permanere, siue reis eis p nosmetipsos, siue p procuratores (ex epistalmate ᵉ tamē nr̄o) fuerint assignatæ. Et nemo audeat eos, qui res accipiunt, per quemcūque titulum alienationis, siue mobiles, siue immobiles, seu se mouentes, vel iura incorporalia, vel panes ciuiles ᶠ ¹ † iudicijs afficere, vel sperare aliquā cōtra eos esse sibi viā apertā, sed ois aditus ² † pcludatur ois motus, & pes huius petulantiæ. ¶ Sed aduersus domos nostras habeāt intra quadriēniū tantū fm imitationē fisci, quas existimāt posse sibi cōpetere, actiones in rē, ᵍ vel hypothecariā, vt ex nr̄a iussione ʰ cāmoueatur, & cōpetētē mereatur effectū. Quod si quadriēniū fuerit emensum, nec aduersus domū nr̄am hēat qs quācūque actionē. ¶ Quia igit ⁱ multa scimus tā nosmetipsos quā serenissimā Augustā coniugē nostrā varijs psonis iam donasse & vēdidisse, & per alios titulos assignasse, & maximè sacrosanctis ecclesijs, & xenonib. & & ptochotrophijs, & episcopis & monachis, & alijs innumerabilib. ³ † psonis eandē liberalitatē ex nostra substantia siue serenissimę cōiugis nostrę esse cōsecutā. sancimus ēt eos firmo iure hr̄e, qđ cōsecuti sunt, ita vt cōtra illos quidē nulla moueatur actio: intra quadriēniū aūt ex psenti numerando pateat oibus aditus cōtra nostras diuinas domos suas actiones sup eiusdē reb. mouere, scituris q præfato quadriēnio finito, neque aduersus domos nostras aliqs eis ⁴ † reseruet regressus. Cū. n. ᵏ multa priuilegia Augusta fortuna meruit & in donationib. sine insinuatione gestorū oēm firmitatē ˡ habētib. & sup reb. quas pro tpe serenissimus priceps diuinæ Augustæ, cōstāte matrimonio donauerit, ᵐ vel ipse à serenissima Augusta p donationis titulū cōsequatur, ut mox eat illico donatio plena, nullo alio confirmationis tēpore expectādo, ita & hoc videat imperiale esse priuilegiū. qui n. suis cōsilijs suisq; laborib. p toto orbe terrarū die noctuq. laborant, quare non hēant dignā sua ⁵ † prrogatiua fortunam. ¶ Quæ ergo pro Augusto honore & cautela rescripiētiū nostra statuit æternitas, hæc tā sublimitas tua, ⁿ quā cæteri oēs iudices nr̄i obseruare festinēt, ex eo tpe valitura, quo nutu diuino imperiales suscepim⁹ infulas. ᵒ D. v. Ca. Decēb. Cōstā. post Cōsul. Lāp. & Orest. VV. CC. 532.

3† Duæ psonis, & eādem.

4† Seruet.

5† Prerogatiuā fortunæ.

l *firmitatē.* vt infra de don. l. sancimus.
m *Donauerit.* vt sup. de don. inter virū & vxo. l. pen. & ad hoc sup. de bo. q lib. pen.
n *Tua.* loquitur præfecto prætorio.
o *Infulas.* arg. q nō valet priuilegiū principis ante coronationē. Item nota eum coronādū. Accur. ADDITIO. Videat gl. i verbo, vestigijs. & gl. in verbo, reges. in cle. ne Romani. in §. porro. de re iud.

¶ NE REI DOMINICÆ. vel tēp. &c.

Aepe numero.] SCASVS. Si serui, vel

TITVLVS XXXVIII.

Ne rei dominicæ, vel templorum uendicatio tēporis præscriptione ⁶ † submoueatur.

Serui, liberi & coloni principis de eiusdē possessionib. recedentes ac eorum soboles nullo tēpore præscribuntur, sed si ad aliquam militiam adspirant debent exui. h. d. secundum Bal. Vel sic: Serui, liberi, vel coloni principis & eorum soboles indebite ad aliquam dignitatem obrepentes ad statum pristinum debent retrahi omni præscriptione semota. h. d. secundum Sal.

6† Exceptione.

Impp. Valens. & Valent. AA. ad Prob. PP. Gal.

LEX PRIMA.

SAepenumero praeceptum est, vt serui atque

vel coloni reip. recesserunt de prædijs, & facti sunt milites, & lōgi tēporis spatio in militia steterint: quid iuris sit, quærit? Rñ. φ debēt spoliari cingulo militiæ, & reuerti cum filijs & nepotib. ad prædia fisci.

a *Colonique*. adscriptitii.

b *Soboles* sic inf. de agri. & cen. l. cum satis. in prin. & § fin. lib. 11.

c *Submota*. i. inducta adhuc. sed hodie est inducta præscrip. 40. ann. ar. j. ti. 1. l. hoc iure q est cōtra. vel est speciale in principe, cū hæc videam in ciuitate, vt sup. de sacrosā. eccle. vt iter diuinum. & sic nō currit præscriptio, vt in huiusmōi tit. vt inf. ti. j. l. præscri. & inf. de fun. limi. l. fin. lib. 11. & de fugi. col. l. fi. co. lb.

V*Niuersas*. CASVS. Coloni principis vēdiderūt prædia sua, an possint præscribi, quæritur? Respond. φ non, sed Imperatori dabit facultas ea vēdicandi, nec cogitur refundere pretiū emptorib.

d *Dominici*. id est, principis.

e *Longi temporis*. quid de longissimi? Rñ in templis, item & in ciuitate 100. ann. statutum est, sed postea & ultimo ad 40. ann. est recursum in templis. vt sup. de sacrosā. eccle. l. fi. & in authen. quas actiones.

f *Liceat*. a fisco uendicante, siue emptor sciuit rei cōditionē, siue non, ut supra de rei uen. in principiū. si uero dicas à uendente, tunc exiges, φ emptor tunc fuit sciens. & h. d. iniquis. & sic amittit talis emptor pretium, ut hic, & inf. tit. 1. l. 1. & infra de euic. l. si fundum, non tamen lucratur vēditor sciēs, sed hēt fiscus, ignorans autem a venditore repetit, vt ff. de ac. em. in l. emptorē, §. fi. & ff. de iure fisc. l. Lucius, in fi.

S*I qua*. CASVS. Si aliquis occupauit prædia Imperatoris, debet ea restituere, nec prodest, si impetret priuilegium per fraudem, ut liceat ei possidere.

g *Si qua vnquam*. i. quandocūque alias incipit, si qua locā. i. si quæcumque.

liberti, colonique [a] præterea rei nostræ, nec non etiam eorum soboles [b] nec nepotes quicumque de nostris possessionibus recessissent: ac se ad diuersa militiæ genera cōtulissent: cingulo in φ obrepserant fraudulenter, exuti, si ad aliquas fortasse transcenderint dignitates, omni temporis definitione submota [c] nřo pr̄imonio reddant.

Res emphyteuticariæ Cæsaris, reipublicæ, vel tēplorū nullo titulo oneroso, vel lucratiuo alienari possunt, vt præscribuntur, imo à cōparātibus auocantur sine restitutione pretii. h. d. Bal. Vel sic. Si quis de colonis vel de emphyteuticis principis vel tēplorum terrarum vendiderit, cessat longi temporis præscriptio, vt terra restituta emptor sciens non habeat facultatē pretiū repetendi h. d.

Imppp. Valent. Theodo. & Arca. AAA. Dextro Comiti R.P.

LEX II.

VNiuersas terras, quæ à colonis, siue emphyteuticariis * domini [d] iuris reipublicæ vel iuris sacrorum templorū, * in qualibet prouincia venditæ, vel vllo alio pacto alienatæ sunt ab iis, qui perperam, atque contra leges eas detinēt, nulla longi temporis [e] præscriptione officiente, iubemus restitui: ita vt nec pretium quidem iniquis comparatoribus reposcere liceat. [f] D. 5. Non. Iul. Constantinopo. Val. A. 4. & Eutrop. Coss. 387.

Deminutio census soliti obstāte rescripto & temporis cursu, ad pristinum statum debet reduci. h. d. & habet duplicem lect. Salic. Vel sic. Deminutio census soliti ad modum consuetum reducitur, rescripto obtēto illicito nō obstāte. h. d. secūdū sa. B.

Impp. Arca. Honor. AA. ad Paulinum Comi. dominicæ rei.

LEX III.

SI qua * vnquam [g] loca ad sacrum dominium pertinentia cuiuslibet temeritas occupauerit, [h] secundum veteris census fidem in sua iura [i] retrahantur.

¶ Rescripta igitur obreptionibus impetrata, cum præscriptione longi temporis, & noui census præiudicio [k] submouebit auctoritas tua: atque ita omnia suo corpori, quæ sunt auulsa, restituet: neque enim * incubatio [l] diuturna, aut nouella [m] professio proprietatis nostræ priuilegium abolere poterit. [n] D. 5. Cal. April. Arc. 4. & Ho. 3. AA. Coss.

TITVLVS XXXIX.

De præscriptione triginta, vel quadraginta annorū.

Si fiscus vendit rem alienam vt alienā, minus solēniter, potest peti rescissio per dominū, si non obstet præscriptio vel exceptio. h. d. secundum Bal. Vel sic. Res vendita propter tributa non soluta, non obseruatis omnibus solemnitatibus vendicantur, nisi 30 ann. præscriptio interuenerit. h. d. secundum Bart. vel sic. Fundus ob tributa nō soluta venditus, si in venditione non fuerint seruata uel non interuenerint à iure requisita, vendicatur, nisi triginta annis sit præscriptus, nec pretium scienti redditur emptori h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maxi. AA. Arianæ.

LEX PRIMA.

CVm assueres te absente [o] eos qui oculos prædijs tuis imposuerant, [p] operā dedisse, vt annonariæ collationis [q] prætextu vili pretio [r] ab officio præsidali prædia tua distraherentur, si legiti-

h *Occupauerit*. veterem censum minuendo sua professione.

i *In sua iura*. ad primum emphyteutam, & ad consuetū censū.

k *Præiudicio*. idest, vt noui non præiudicent veteribus Accu.

l *Incubatio*. possessionis.

m *Nouella*. quæ cōtinet dñij trāslationē.

n *Poterit*. Nec in censu minuendo, vt inf. ti. 3. l. competit. & infra de fun. & sal. rei domi. l. fi. lib. 11.

DE PRÆSCRIptione 30. vel 40. annor.

De præscriptione longi temporis dictū est. sequitur uidere de longissima, & quando locum habeat pscri. 30. ann. & qn locum habeat præscriptio 40. annor. & quis sit effectus earum. Azo.

C*Vm assueres*. CASVS. Possidebas prædium tributarium, pro quo singulis annis soluebas tributum fisco, cum esses absens p aliquot annos, vicinus tuus nunciauit procuratori fisci, quod in solutione tributorum lōgo tempore cessaueris, & ipse prædium illud distraxit uili precio, an reuersus possis restitui ad pretium, quæritur? Rñ. quod si emptor 30. ann. possedit, ammo sti do non audieris petens prædium. Si uero tempus non effluxerit, poteris reuocare, nec emptori pretium, quod dedit refundes; si probaueris, φ dolo & fraude accessit ad prædij emptionem.

† incubare habere, est naturalis & ciuilis possessionis. Tenere, naturalis, possidere ciuilis. Inimalā uero partē, incubare, est mala fide possidere. Ea Seruio recte tyrannus incubator imperij, qui & subsessor, Rex Aug. hom. Nec enim uox iusti possessoris, sed impudici inchoatoris. Vi. Cuiac. ad le. 38. & 8. Ad Astica. Goth.

o *Te absente*. idem est si te præsente, sed ad maiorem exaggerationem.

p *Imposuerant*. inuiderant, quia fertilis erat in segete. sic & sup. man. l. et diuersa. in princ. unde Ouidius in d. arte. Fertilior seges est alienis semper in agris, Vicinumque pecus grandius uber habet.

q *Collocationis*. quæ collatio soluta erat, & sic nō debebantur, ut habeat locum, quod in fine dicit.

r *Vili pretio*. non ergo interuenerunt, quæ debuerunt interuenire, cum quinque sint necessaria in tali uenditione, scilicet quod

* dominicis. reipublicæ. ita legunt ueteres. Cuia. 18. obseru. l. 22. Emphyteuticarij dñici. i. rei priuatæ. Got.

* hæc uox abest à veteribus libris, uti Cuiac. monet hoc tit.

* Ex libro 10. titu. 1. l. 25. C. Th.

quòd debitum sit, & cessatum sit, & quod bona fide res vẽdatur, & quod iusto pretio, quæ hic nõ fuerunt. Item quod res subhastetur, & quod presidis authoritas interueniat, vt sup si propter pu. pensi. l. 2. & 4.

a *Spatium*. quod est legitimum tempus, cũ perpetuæ erãt actiones tẽpore huius legis, ut inst. de perpe. & temp. ac. in princ. Respon. forte erat centum annorũ, uel 40. ut arg. ff. l. prox. Sed hodie cõstat esse 30. annor. ut inf. eo. l. 3.

b *Publico*. i. præscriptionem contra ius publicum, i. actionũ perpetuitatem inuẽtam sua sñia firmabit absoluendo possessorem. Accurs.

c *Præscriptum*. idest præiudicatum.

d *Statuet*. puta absoluendo possessorẽ.

e *Sequetur*. faciendo, s. rẽ restitui. Sed qualiter hoc imò statim fuit securus emptor, vt sup. de quadrien. præscr. l. 2. Respon. ibi uendidit fiscus ut suam, hic ut alienã. & ideo oportet, ut præscribat, cũ non interueniãt ea, quæ debeant interuenire.

f *Restitui*. nec a uendicante, nec a uenditore, & sic amittet, ut ff. de litig. l. ult. §. fin. & inf. de euict. si sciens. Sed vr, q a vẽdicante, ut inf. si vẽ. pig. agn. l. j. quæ est ꝯ Sol. hic dolus dedit causam ꝯtui, ibi incidit. Vel hic emptor sciuit uenditorẽ no habere ius vẽdendi, ibi tñ in pretio fraus habita est. Vel ueri ibi pretiũ cõuersum fuerat in utilitatem domini, vt & ff. d. rei uẽ. l. emptor. & sup. de prædijs min. l. utere hic non, q a soluta fuerat antiona. Itẽ similiter vr, q à vẽditore rehabeat pretiũ: vt sup. comm. de leg. l. si. §. fin. quæ est contra Sol. i ibi distraxit dominus: hic non dominus: Vel ibi fuit stipulatus: hic non. Item contra sup. quod metus caus. l. 4. Sol. vt ibi.

Alios casus ponit gl. in c. cũ nõ lice at. & ff. de præscri pt.

Fisco vendente rem alienam an statim sit emptor securus.

mi tpis spatium[a] ex venditionis die fluxit, qui prouinciam regit, inter vos cognoscet, & quod publico [b] iure præscriptum [c] est, statuet.[d]

¶Sin autem nondum ex die publicæ venditionis legitimũ tẽpus trãsmissum sit: iudex, examinatis allegationibus tuis, quod rei qualitas dictauerit, sequet,[e] nõ ignarus sit injustam esse emptionẽ pspexit, pretiũ, quod pro vitioso contractu datũ est, secundũ principalium statutorum tenorẽ malæ fidei emptorib. restitui[f] nõ oportere.

Qui non possidet, nullo tẽpore præscribit. h. d. secundũ Bal. Vel sic. Qui pro alio possidet nullo tẽpore præscribit. h. d. Bar. vel sic. Primo rationẽ suæ intentionis contrariã remouet assignando causam vsque ibi, nemo igitur. Secũdo annectit suam intentionem tacitam, decidendo quæstionem vsque ibi, ne cogantur. Tertio subiungit rationem suæ decisionis vsque ad finem, & h. d. Possidens alii non præscibit sibi. Sal.

Impp. Valens & Valent. AA.[1] † ad Volusianum.

LEX II.

Male[*] agitur[g] cũ dominis prædiorum, si tanta precario possidentibus[h] prærogativa defertur: vt eos [i] post quadraginta annorũ spatia qualibet rõne decursa inquietare non liceat; [k] cum lex[l] Constantiniana [m] iubeat ab ijs[2] † possessoribus initium non requiri.[n] qui sibi [o] potius, quã alteri possederunt.

¶Eos autem possessores nõ cõuenit appellari, qui ita tenent, vt ob hoc ipsum solitã debeãt[p] præstare mercedẽ.

¶Nemo igitur, q ad possessionem,[3] † vt conductor accedit, diu alienas res[4] † tenendo ius sibi proprietatis vsurpet;[q] ne cogantur domini aut amittere, quę locauerũt, aut conductores vtiles sibi fortassis excludere, aut annis omnibus[r] super dominio suo publice protestari. Da. 8. Cal. Aug. Val. & Val. AA. Coss. 365.

Actio personalis nõ durat nisi annis triginta, nisi fuerit interrupta pupillari ętate, uel executoris missione. h. d. vsque ad l. omnes, secundum Bal. vel sic. Oẽs actiones, quę minori tẽpore nõ tolluntur, triginta annis tolluntur, quæ præscriptio tempore pupillaris ętatis cessat & dormit. h. d. Bar. vel sic. Omnes actiones, q̃ minori tẽpo-

1 † Dua. ad Volusian. PP. al. Volusio. P. V. al. ad Valianum.

*Hæc lex ponit casum, i quo nõ currit

2 Hęc solutio uf uera in se, & eã sequit Sal. Tu dic prout hic sentit Ma yous.

Precaria possessio qñq; capitur.

M*ale*.] CASVS. Locasti prædium tuũ pro certa mercede: tenuit possessor illud 30. vel 40. ann. & ita ic do minũ dicit, quasi præscripserit, an possit præscribere, quæritur? Dr, q non: quia male esset dño pdij q compelleretur prædium suũ amittere, & aliqñ expellere bonos, & vtiles colonos: & non idoneos sibi subrogare, vel q compelleretur dñs quolibet anno vocare testes, & coram eis protestari se dominum esse: nec obstat lex Constantini, quæ dicit, q si aliquis possedit prædium 30. ann. q sit securus: nec requiritur initium possessionis ab eo, quia illa intelligenda est in eo, qui sibi & nõ alij possidet, sed colonus iste non sibi, sed domino possedit, vnde pscribere non potuit.

g *Male agitur*.] idest, malè ageretur si hoc esset.

h *Possidentibus*.] largè hic ponit precario possidentem vt emphyteutam comprehendat: vt j. cod. l. cum notissimi. §. fin. quem contractum quidam precarium appellant. Item colonum: ut in si. huius legis. Item commodatarium, & depositarium: nam omnes isti precibus porrectis possidẽt. Iu vero autem precario a similiter loquitur, si dominus concessit solam detentationem: siue solã naturalem possessionẽ, quod põt: vt ff. de acq. pos. l. Pomponius, §. si is. & ff. de preca. l. & ha. bet. §. cum. & l. certè, dixit ȷ ill. §. 1. Sin autem citi gl. Nã lilem & naturalẽ con cet precacederet, præscriberet rio possidomino, spatio 30. dens utro ann. vt ȷ. eo. l. proxi. que iure. Est autem rõ prædi. possideat ctorum, quare non tñ semper præscribitur domi. dñm recognis: quia ipsi habent gnoscit, ut possessionem, & pos. non prædenti non currit p. scribat, sscriptio. Sed bene di cit dicico, q actionem per. mus temsonalem, i. ex loca. phyteuta to, vel commodati, & colono: vel depositi post 30. præter ea ann. non põt intentatalis recore ad rem recupetan gnitio indam, vel pro præte. cetrumpet rito tpe ad aliquid, præscripsed vti possidens in. tionem iaterdictum, vel rei vẽ cœptã, ut dicationem intentat inf. e. l. cũ ad possessionem re. notissimi. cuperandam, q a in §. fi. mulpossessione non po. to magis test ei imputari prę inchoari scriptio 30. anno. et. cam impepote cum ipse semp ditab ini possidebat, & hoc si tio. dicas nasci eas ex eã 1 † Possessipore contractus, si fionis. autem ab eo tempo- 3 † Deest re tãtum, quo cõmit Duar. tit dolus, uel culpa, 4 † retineca ab eo tempore tan- do. tum incipiet præscri bi psonali actioni.

Aduer. tas, q Do ctor. teste Barto. hic

i *Vt eos*. s. colonos precario detinẽtes.

k *Non liceat*. s. dñis.

l *Cum lex*. respõdet tacitæ obiectioni.

m *Constantiniana*.] quam nõ habemus, quam quidam tam praue interpretabãtur, ut ex ea deferrẽt colonis tẽpotis prærogatiuam.

n *Non requiri*. quidam libri habẽt, nõ requiri. & tunc dic initium. i. titulum vel bonam fidem. sic & sup. quod cum eod. l. si liberam & inf. de agri & censi. l. cum scimus, § fin. lib. 11. nam sufficit sola longæui temporis possessio. Alij habent sine, non, & tunc dic requiri, idest, quando incæperunt possidere; hic enim bene requiritur: vt arg. sup. de pig. act. l. nec creditores, & sup. comm. l. 2.

o *Sibi*.] i. ita sibi, quòd nõ alij: at colonus non sibi, sed alij possidet, sic est ff. de vsucap. l. pigno. i. l. resp. & ȷ. de vsufru. l. neque. igitur non hẽt in eis locum lex Constantiniana.

p *Debeant*.] etiam si non præstiterint. Et sic no. colonum non præscribere 30. annis, licet nihil soluat, vt hic, & ff. de vsucap. l. cum quidam, §. diuus, secundum nos. sed M. dicit contra arg. ff. de acq. poss. quamuis. i. §. 1. & ff. de vsur. l. cum scribere quidam, §. diuus. Item pro eo ȷ. de agric. & censit. l. litib. lib. 11. & sup. de fide instrum. l. plures.

Colonus nihil soluens an possit.

q *Vsurpet*.] colonus ergo sibi volens possidere, nec possidet, nec præscribit: sed si dominum venientem nõ admittit, vel possessionẽ alij tradat, vel expellitur & tunc dñs nõ possidet: ut dixi ȷ. cõia de vsucap. l. qui ex conductu. Acc.

r *Omnibus*.] idest, singulis.

SIcut in rem. CASVS. Omnis actio siue specialis in rem, vt rei vendica. etiam malaefidei poss. praescribente, siue de vniuersitate, sicut haered. pet. siue personalis, vt certi condictio, spatio 30. ann. tollitur, & hypothe. similiter quae cōpetit creditori pro pignore sibi obligato, quādo extraneus possidet: si vero debitor possidet, non tollitur nisi 40. anno vt inf. eo. l. cum notissimi. & hoc in prima. Si vero Titius praescribebat rem meā: an per libelli oblatione porrectā possidi interrumpatur praescriptio, quaeritur. Resp. quod non: sed per executorē. & hoc in secunda. Et haec lex est generaliter intelligenda in qualibet persona tam maioris, quam militis, & quam minoris: excepto pupillo, cui non currit praescriptio in pupillari aetate: incipit tamen currere postquam incipit esse pubes, quae incipit currere cōtra defunctū. & hoc in tertia. Et intelligenda est haec lex, de illis actionibus, quae antiquo iure trahebāt longam vitam & non de ijs, quae certo tempore limitantur, sicut redhibitoria, quae durat per annum, & hoc quarta. Elapsis vero 30. an. an possit recuperari actio, si ille, cui competebat, dicat se hanc legem ignorasse, quaeritur? Dicitur, quod non: quia talis erat in iure, & ideo non est audiēdus, & hoc in quinta. In sequenti. l. oēs, dicitur, quod in superiori l. dictū est, qualiter omnis actio tollitur 30. annis, sed non fecit mentionem de qualibet actione in specie: dicit hic, quod ita seruatur in omni actione, quod dictum est ibi etiā si expressisset omnem actionem, quia nullū ius nec publicū, nec priuatum durat vltra 30. vel 40. ann. & qui praedicto tēpore possedit, securus est, dummodo sine controuersia possederit, quia si aliquis possedit rem meam, & conueni eum interrupta est praescriptio per litem contest. Item si aliquis stetit per tantum tempus in libertate, securus est.

re non sunt limitata, triginta annorum praescriptione tolluntur, quae non currit pupillis, & interrumpitur per missionem executoris. h. d. Salic.

Imp. Arcad. & Honor.[1]† AA. Asclepiodoto PP.

LEX III.

SIcut [a] in [2]† rem [a] speciales, [b] ita de vniuersitate ac psonales [c] actiones vltra [d] triginta annorum spatium minimè protendantur: sed si qua res, [e] vel ius [f] aliquod postuletur, vel persona qualicumq; [g] actione, vel per secutione [h] pulsetur: nihilominus erit agenti triginta anno. praescriptio metuenda.

¶ Eodem etiam iure in eius persona valente, qui pignus, vel hypothecam non a suo debitore, [i] sed ab alio [3]† per longum tempus possidente [k] nititur [4]† vindicare.

¶ Quae ergo antea non motae sunt actiones, triginta annorum iugi [l] silentio, ex quo competere iure ceperūt, [5]† viuēdi vlterius non habeant facultatem: [m] nec sufficiat [n] precibus [o] oblatis speciale quoddam (licet per annotationem) [p] promeruisse responsum, vel etiam [6]† in iudicijs allegasse: [q] nisi allegato sacro rescripto, aut in iudicio postulatione deposita [r] fuerit subsecuta [7]† per executorem [s] conuentio: non sexus fragilitate, nō ab-

a *Sicut in rem.* Iā ergo erat praescrip. haec 30. ann. secundū Irn. Alij contra sed haec l. primo inducitur, vt inf. ea. l. §. hęc autem actiones. & insti. de actio. in prin.

b *Speciales.* speciales in rem sunt 10. directa in rē, Publiciana, item vtilis in rem, quae datur superficiario, vt ff. de superfi. l. 1. §. quod autem ait. Item Seruiana, & quasi Seruiana, confessoria, negatoria, vtilis in rem, quae datur emphyteutae. De vniuersitate sunt quatuor in rem, & in personam, vt petitio haereditatis, familiae erciscūdae, bonorum possessoria, haereditatis petitio, vel fideicommissoria haereditatis petitio, vt patet ff. de rei vend. l. 1. in prin. Sed communi diuidundo, licet sit mixta, tamen non est vniuersalis, vt ff. comm. diui. l. 4. Sunt autem quadā mere personales de vniuersitate, vt actio ex testamento, quae datur fideicommissario. Item actio ex empto, quae datur contra venditorem haereditatis. Personales autem aliae infinitae sunt.

Actiones speciales sunt decem.

Actiones in rem vniuersales sunt quatuor.

c *Personales.* vt condictio certi ex numeratione.

d *Vltra.* nam infra multae subsistunt, vt infra ea. l. §. hae autem.

e *Res.* scilicet corporales.

f *Vel ius.* vt seruitus, quae incorporalis res est, vt inst. de rebus cor. in fi. sed quomodo iuri incorporali, vel actione psonali praescribitur, cum ab aduersario nil possideatur? Rñ. quasi possidetur, vt ff. de peti. haer. l. regulariter. Accu.

g *Qualicumque actione.* vt ff. ad exhibendam.

h *Persecutione.* extraordinaria veluti de fideicommisso quod fit iudicis officio, secus in exceptione, vt ff. de doli excep. l. pure. §. fi.

i *A suo debitore.* vel eius haerede, vel creditore alio, qui possidet viuente communi debitore, vt inf. eo. l. cum notissimi in prin. & §. 1.

k *Possidente.* mala fide: alioquin tolleretur longo tempore, vt sup. si aduersus creditorem. l. 1. Sed an est malae fidei, qui scit obligatū? Videtur, quod non, ut ff. de acquir. poss. l. si quis fundū, in fine. Sed dico, quod dominiū praescribit, ut ibi, sed nō hypothecarii actionem. Vel hic loquitur de eo malae fidei, qui sciebat rem alienam nō debitoris esse, primo a uetior. Accur.

l *Iugi.* id est, continuo.

m *Facultatem.* scilicet quo ad eff. actum. i. per exceptionem. uam tempus ipso iure non tollit act. ut ff. de actio. & oblig. l. obligationum fe. re. §. pla.

n *Nec sufficiat.* s. illis ad interrumpendam praescriptionē.

o *Precibus.* & sic cōtra sup. quando lib. prin. da. l. j. sed ibi ē speciale in quibusdā actionib. praetorijs, & annalibus, & poenalibus, ut in ead. ti. l. 2.

p *Per annotationem.* ad differentiam consultationis.

q *Allegasse.* illud responsum.

r *Deposita.* etiam sine rescripto, & coram ordinario.

s *Per executorem.* Per executorem ergo fit interruptio [r] in 30. annis, vt hic. & inf. eod. l. cum notissimi in princ. Aliter non, ut ff. pro empt. l. alienam. Sed an sit necessarius libellus, vt coram ordinario? Irn. quod sic, vt sup. de lit. contest. auth. offeratur. in fine. Nos contra, vt hic, & inf. eod. cum notissimi in prin. sed certe uidetur, quod nec etiam per executorem, ut ff. de eo, per quem fac. est. l. fi. in prin. & ff. quib. ex cau. ma. l. ait praetor. in fi. & l. seq. quae sunt contra. Sed secundum uetera iura non fiebat per executorem interruptio, hodie sic. & ita haec lex corrigit illas, nec obstat hic solutioni ff. de act. & obli. l. constitutionibus, ubi uidetur ē ueteri iure fieri interruptio, quia ibi loquitur, in praetorijs, & annalibus, & precibus principi porrectis. Vel verius, ibi non dicit perpetuari, sed ad haeredes transire. Vel solue secundo dicta contraria, quia ibi non fuit facta citatio, sed tantum excepta satisdatio iudicio sisti. quod placet. Vel dic secundum Io. quod hic dicit in actione in rem tantum loqui, & in ea illa uetera iura corrigi, in alijs non. Quarti dicunt praescriptionem interrumpi per executorem, sed nō perpetuari actionem in 30. annis, ut ibi dicit unde, & si annalis erat actio, anno tollitur, si post executoris conuentionem actor desistet anno agere.

ADDITIO. Tu dicas secundum Ia. de Are. & dominū Ia. But. quod quaedam praescriptio est odiosa, quae currit solum ex negligentia non petentis nullo attento fauore praescribentis. Nam praescribit, siue sit bonae fidei, siue malae fidei, ut haec praescriptio triginta annorum, & ista interrumpitur per solam executoris missionem, ut hic, & l. cum notissimi in prin. inf. eo. Quaedam est praescriptio mere fauorabilis, ut praescriptio triennij, quae currit fauore possidentis propter titulum & bonam fidem. & ista non interrumpitur per citationem, nec per litis contestationem, nisi in effectu ut l. si post acceptum, ff. de rei vendic. Quaedam est praescriptio mixta, quę currit tam fauore possidentis, quam odio negligētis, ut praescriptio 10. uel 20. annorū, & in ista eligitur quaedam media via, ut non interrumpatur per solā executoris missionem, sed per litis contestationem. Ita loquuntur secundum eos & Barto. hic iura allegata in contrarium hic, per gl. & l. morte sup. de rei uend. & l. 2. in §. fi. ff. pro empto.

1 † Imper. Theodosii & Hon. legendū mo net Cuiac. c. 30. de praescrip. Th. iunior, nōmagn., cuius constitutionē non habemus Cuia. hic.

• Ex lib. 4. tit. 12. l. 1. C. Th.

2 † Re speciali. C. T.

3 † Desunt C. Th.

4 † quae vindicare. Nā petitio finiū regundorū ieo. in quo nūc est iure durabit. C. T.

5 † mouendi. C. Th.

6 † Deest in alijs & cōfirmatur. C. Th.

7 † Per executorē, additū est a compositorib. vt multa statim omissa, quę erant in C. Th.

r Concor. gl. unica in medio c. de libel. ob. in c. 8

a *Militia.*] restituuntur tamen absentes & milites, ut ff. ex quib. cau. maio. l. 1.

b *Seruanda sunt.*] q. a currit tñ cõtra eos hæc præscriptio. etiã si nõ cœperat cõtra defunctum, ut sup. si ma. fa. l. fin. in fi. Si ergo cœperat ꝯ defunctum, interim dormit, & postea excitat se. & coniungitur tps sequẽs præcedẽti, & sic est mira bilis natura hæc interruptio, quasi dicatur interim supita: alias interruptio ex toto rupit, ut si recõiũgatur postea tps, vt su. de præsc. lõgi tẽp. l. 1. & l. nec bona. An autẽ restituatur adultus cõtra præscri. 30. annorum? Quidã dicunt, q non, ut arg. sup. in quib. causis in integ. restitut. nõ est nec. l. fi. Nos, q sic, vt ff. de minor. l. ait prætor. in princi. Sed ad quid, cum nõ possit compleri in adulta ætate? Resp. imo potest, puta cucurrerat prædecessori suo per 29. annos, & postea completur in minori ætate istius. Nec obstat sup. si aduer. uẽd. pign. l. 2. quia prædecessor cõtraxerat cũ illo & eodem modo resp. ad illam l. ff. de minorib. l. Aemilius. Itẽ no. hic præscri. 30. an. cõtra pupillũ nõ currere, vt ff. de acq. rer. dom. l. bonæ fidei. Itẽ nec cõtra filiũ familias, vt ꝟ. ti. 1. l. 1. in fi. Et ratio est, quia cum effectu nõ habet actionem patre viuẽte, in cuius est potestate. Itẽ nec ecclesiæ: sup. de sacros. eccl. l. fi. & in auth. quas actiones. Itẽ nec creditori agẽti hypothecaria cõtra debitorẽ, vel suũ heredẽ vniuersalẽ, uel aliũ creditorẽ: vt ꝟ. eo. l. cũ notissimi, in pri. & §. 1. & idẽ potest dici vbicũq; habet locũ pscriptio 40. an. vel maior. Item nec mulieri p dote matrimonio durãte: vel anteq̃ maritus ad inopiã vergat, ut sup. de iure do. l. in reb. §. ois. Item in cõditionali debito, pẽdẽte conditione, vt ꝟ. eo. l. cum notissimi, § illud. l. In prædictis n. casibus actor agere nõ potest, & ideo ei nõ currit, sed quandoque videtur, q et si agere nõ possit, tamẽ currat ei præscriptio, ut ff. de ser. urb. præd. l. Atilicinus. Sol. illud speciale in rusticis seruitutib. vt non sit opus, q agere potuerit, ut ff. quemad. ser. amit. l. si partem. §. si per fundum. secus est in vrbanis, ut ff. de ser. urb. præd. l. huc autem uel ioi potest petere per officium iudicis, ut possit reaptare foramen.

c *Perpetuæ.*] id est sine præfinitione temporis, vel cum vita hominis: ut Inst. de perpe. & temp. act. in princ.

d *Temporibus.*] scilicet minoribus.

e *Limitabantur.*] puta redhibitoria, & quanto minoris, ut ff. de redhib. l. sciẽdũ, § fi. de & de præsc. lõgi tpis 10. vel 20. ann. vt sup. de præscri. lõgi temp. per totum, & aliæ similes.

f *Ignorantia.*] nocet ergo iuris ignorãtia in damnis, & sic est cõtra ff. de iur. & facti ign. l. error, in fi. Solui hoc speciale in odium negligẽtis, ut ꝟ. titul. 1. l. fi. in fi. sic sup. de præscr. lõgi tẽpo. l. fi. in fi. & sic fit in l. illa, si quis in tãtam, ꝟ. vnde vi. Vltimo quærẽdum est de act. com. diuidundo, & fam. ercis. & de pignoratitia, & pro socio, & de negatoria, quæ 30. an. tollũtur. Et dices hoc plene ꝟ. de an. except. l. 1. §. 1. Illud cõstat, res furtiuas, & vitiosas hoc tẽpore præscribi, vt ꝟ. de an. excep. l. 1. §. Itẽ de iure offerẽdi, dices ꝟ. eo. cum notis. §. eod. iure.

1† quadiu.

2† antiquis fixis temporib. C. Th.

3† compe. tere.

4† Sic C. T. Dua. au tẽ dec. & Symmac. Notãdum est aũt neutrũ istorũ Cõsulẽ fuisse imperatorib. Arca. & Honor. Victorẽ autem id munus gessisse sub imperio Theo. iunioris: collegiq; Castinum habuisse. Itaque hic pro Symmacho legẽdũ erit Castino. & in inscriptione huius legis Imp. Theo. A.

Præscriptio xxx. ann. contra multos nõ currit.

sentia, non militia, [a] contra hanc legẽ defendẽda, sed pupillari ætate dũtaxat (1† q̃uis sub tutoris defensione consistat) huic eximẽda sanctioni. Nam cum ad eos annos peruenerint, qui ad solicitudinem pertinent curatoris, necessario eis similiter, vt alijs, annorum triginta interualla seruanda [b] sunt.

¶ Hæ autem actiones annis triginta cõtinuis extinguantur, quæ perpetuæ [c] videbãtur, non illæ, quę 2† antiquis temporib. [d] limitabantur. [e]

¶ Post hanc vero temporis definitionem nulli mouendi vlterius facultatem 3† patere censemus, etiam si se legis ignorantia [f] excusare tentauerit. Da. viij. Cal. Decemb. Constantinop. Victore 4† & Symmacho Coss.

Omnes actiones, quæ triginta annorum spatio, vel minori non tolluntur, quadraginta annorum spatio tolluntur. h. d. secundum Bart. Vel sic: Tantum valet genus quo ad omnia, quãtum enumeratio specierum: & vt cesset omnis aduocatorum cauillatio, si qua actio effugit præscriptionem triginta annorum, non effugit quadraginta, nisi in cohortali conditione & tributorũ exactione. h. d. cum duab. legib. seq. fac. Butrig. Vel sic: Omnes actiones etiam si ius publicum concernant, quæ triginta annis vel paucioribus non tolluntur, 40. annis excluduntur. h. d. Sal.

5† Impp. Anast. A. 5† Matroniano PP.

LEX IIII.

[g] OMnes S nocendi quibuslibet modis artes omnib. [h] amputantes, cũctas quidem tpales exceptiones, quæ 6† ex vetere iure, vel ex principalib. decretis descendunt, tanquã si per hãc legem specialiter, ac nominatim fuissent enumeratæ, [i] cũ suo robore durare, & suũ cũctis quib. cõpetunt, vel in posterum competere valuerint, pro suo videlicet, tenore præsidium in perpetuum deferre decernimus.

¶ Quid autem præteritarũ præscriptionum verbis, vel sensibus minus continetur implentes, per hanc in perpetuũ valituram legem sancimus: vt si quis cõtractus, 7† vel si qua sit actio, quæ cum non esset expressim supradictis temporalibus præscriptionib. concepta, quorundam tñ vel à fortuita, [k] vel excogitata interpretatione sępe dictarum exceptionum laqueos euadere posse videatur: huic saluberrimę nostræ sanctioni succumbat, & quadraginta annorum curriculis proculdubio sopiatur, nullumque ius priuatum [l] vel publicum [m] in quacunque causa, vel quacunque persona quod prædictorum quadraginta annorum extinctum est iugi silentio, moueatur: sed quicunque super quolibet iure, quod per memoratum tps inconcussũ...

5† Matroniano.

6† & vetere.

7† Deest

g *Omnes.*] In prima parte hæc lex cõfirmat præcedẽtẽ, & alias, quæ certã metã præscriptionibus imponunt. Acc.

h *Omnibus.*] possessoribus & præscribentibus. Accur.

i *Enumeratæ.*] tantũ in alijs. valet generaliter dici, Generaliter dici tã, quãtũ si singula ter numerẽtur, ut hic, & tum valet. sup. de quadr. præsc. quã tum ꝟ. l. ibi, tãquã, & c. ff. de singula enumerata. ad nũ. tut. l. si duo. Sed arg. cõtra, ff. de min. l. illud, § si talis. Itẽ & fallit hoc in casib. fortuitis renũciatis, vt ff. si quis caut. l. sed & si. §. quæsitum. & alias: vt ff. de pigno. l. obligatione. & l. & quæ nondum sunt. §. quod dicitur.

k *Fortuita.*] quia fortuito quidque quis bene dicit.

l *Priuatum.*] agendi nõ excipiendi, ut ff. de except. do. l. pure, §. fin. nec ius eundi ad ecclesiã. Sic ergo videtur, q si debitor post 30. ann. offerat debitũ, non cogetur creditor accipere, ut cogatur dare pignus: arg. ꝟ. eo. l. cũ notissimis, sed cum in fi. §. vbi plene dicetur de hoc. si tamen acceperit debitum, cogitur restituere pignus, actione pignoratitia. Alij dicunt, quod postea etiam offerre potest.

m *Vel publicum.*] huic est contra ff. de diuer. præscrip. l. in omnibus. vbi viginti annos dicit. sed nec dicit quod vsque ad quadraginta annos duret: sed quod non vltra quadraginta annos. Item contra, sup. de sacrosan. eccles. l. vt inter diuinum. ubi plene hoc solui. Item excipe ab hac lege illas res, quæ numerantur ff. de vsucap. l. vsucapionem. & sup. de præscr. longi temp. quæ pro lib. l. fi. Item excipe a lege ista infra duas proximas leges.

a *Reipsa.*] p executorẽ, vel re ipsa, i. pro re ipsa principali. b *Sit liber.*] ab hmôi interpretatione actoris, quia absolueretur. Sed an seruus sit liber tanto tpe? Resp. immo minori, nisi malæ fidei sit, nunc isto, vt sup. de præscr. lon. temp. quæ pro li. l. 1. & 2. Item quid adscripititio? Videtur nullo tpe, vt inf. de agri. & censi. cum satis. in prin. lib. 11. Sed dic 40. annis præscriberẽ eos libertatẽ, vt hic nisi per aliquẽ alium seruiat, ut j. de agr. & censi. l. cum scimus, §. fi. non minori tpe, ut d. l. cum satis. nisi fuerit ascriptus seruitio curiarum tunc 30. an. ut j. de fun. rei pri. l. cũ li. 11. Item simili per secus i seruo prin cip. huiu. ti. 1. l. 1. & 2. Item contra huic l. l. de fundis limit. l. fi. l. 11. Solu. speciale i illis agris. Itẽ fallit j. duab. legib. seq.

Adscriptitius 40. annis fit liber.

2 Quia talis nõ præscribit, sed ab alijs præscribit. Sal. hic.

1 † Decst, Dua.

sum est, & sine vlla reipsa [a] illata iudiciaria conuentione possedit, superque sua ditione, qua per idem tempus absq; vlla iudiciali sententia simili munitione potitus est, sit liber, [b] & præsentis saluberrimæ legis plenissima munitione securus. D. 3. Calen. Constant. [1] † Tho. Olybrio Coss.

Curialis libertatẽ nullo tẽpore prescribit, sed suę patrię dẽt reddi. Et sic lex præcedẽs limitatur p hãc in casu isto. h.d. secundũ Bal. Vel sic. præscriptio quadrag. annor. non prodest curialib: quo minus ad curiam retrahantur. Sal.

Idem A. ad [2] † Thomam PP. Illyrici.

LEX V.

PRescriptionem quadraginta ann. ab ijs, qui ad curialem conditionem vocantur, [c] opponi non patimur, sed genitalem statum semper eos agnoscere compelli sancimus. Sacra etenim nostræ pietatis lex [d] de alijs loquitur conditionibus: nec anterioribus constitutionibus per eandem nouellam legem derogatur, quæ [e] manifestissime curiales & liberos eorum, explosis temporalibus præscriptionibus, patrijs [f] suis reddi præcipiunt.

Præstatio tributi, quæ fit in recognitione vniuersalis dominij, tempore nõ tollitur. h.d. secundum Bart. Vel sic: Contra publicas functiones non currit præscriptio. Iaco. Butr. vel sic: Prædium tributarium põt præscribi quo ad dominium, sed nõ quo ad canonem debitum ex eo persoluendum. h.d. Sal.

P*Ræscriptionem.*] CASVS. Si curiæ adstrictius 40. ann. ext. curiam steterit: an se tueri possit præscriptione, quęritur? Dicitur, q non: sed debet curiæ reddi. superiores. n. leges de adstrictis curiæ non loquuntur.

2 † Thomasium.

c *Vocantur.*] i. reuocantur.

Curiales erãt serui.

d *Lex.*] s. l. proxi.

e *Quæ.*] s. cõstõnes.

f *Patrijs suis.*] patriarum enim suarum erant serui isti curiales quod fit seruiendo 30. ann. ut infr. de fun. rei pri. l. cum. li. 11. & idem in metallarijs, ut infr. de metal. l. fi. lib. 11.

C*Omperit.*] CASVS. Si possideo prædia tributaria, & omni anno debebam soluere 10. nomine tributi, & per 30. vel 40. ann. non solui. an sim securus quęritur? Resp. quod non, quãtum ad tributa, sed prædia tãto tempore præscribere possum.

g *Constitutionem.*] s. superiorem, omnes.

h *Profligari.*] i. solui.

i *Conamen.*] vt ff. de publica. l. licitatio. §. carum. Si aũt impetrauit, ut possideret dempto canone, 40. ann. non soluendo præscribit: ut j. de fun. patrimo. l. fi. lib. 11. Item contra huic l. ff. de diuer. & temp. præscri. l. in reb. in prin. ubi 30. ann. præscribitur fisco. sed ibi in reb. fisco delatis, quæ nondum fisci erant: hic autem erant, vt ff. de leg. 3. l. apud Iulianũ. §. fi. Sed an idem in emphyteuta, quod hic? Resp. sic, ut j. eo. cum notissimi in fi. Acc.

k *Rei.*] tributariæ ab eo possessæ.

l *Remoueri.*] scilicet, quadraginta annorum præscrip.

C*Vm notissimi.*] diuiditur principaliter in duas partes. Primo exorditur rationem annectendo. Secundo statuit distinguendo, seu aliqua dubia remouendo, secunda hic, quamobrem. Scilicet. CASVS. Hypotheca tollitur 30. anno. spatio, si extraneus non debitor, vel eius hæres possidet pignus, quia tũc tollitur spatio quadraginta ann. & currit hæc præscriptio, si nõ sit interrupta. pupillo non currit actio personalis vt certi cõdictio ex mutuo tollitur triginta an. & hoc in prima. Si uero debitor primo pignus obligauerit vni, postea alij, & secũdus possidet, an possit repellere primum spatio triginta annor. distinguit. Aut viuit communis debitor; aut non. si sic, non potest repelli triginta annorum spatio, sed quadraginta annor. si non, potest repelli per spatium 30. annorum, post mortẽ debitoris. Si vero vult coniungere tempora, quibus possedit secundus creditor, tunc exiguntur quadrag. anno. curricula & hoc quod dictum est, quando secũdus creditor possidet, habet etiam locum quando primus creditor possedit, quia primus creditor possidens poterit repellere secundum spatio quadraginta anno. nisi debitum ei soluatur. & hoc in secunda. In tertia dicit, q præsc. 30. annor. incipit currere ab eo tempore quo peti potest debitum, quia si sub conditione debeatur pecunia, nõ currit præscriptio. nisi existente conditione. unde cõtra mulierẽ incipit currere a tempore soluti matrimonij, quia ab eo tempore poterit agere de dote. unde si stat per 30. annos, quod non agat, repellitur ab hypotheca, quã habet aduersus res mariti tacitẽ sibi obligatas. In quarta dicit illud, quod dictũ est. s. q debitor potest præscribere pignus, intellige quando post non peruenit ad creditorẽ: vnde si peruenit, interrumpitur pscriptio, multo magis si per executorẽ, vel litẽ cõtest. interrupitur. In quinta dicit, q interrũpitur præscri-

Idem A. & [3] † Leoni PP.

LEX VI.

COmperit nostra serenitas quosdam sacratissimã nr̃æ pietatis constõnẽ, [g] quæ de anno. quadrag. loquitur præscriptione, ad præiudiciũ ẽt publicarũ functionũ solutiõis trahere conari, & si quidẽ per tanti vel amplioris tpis lapsum minimè, vel minus quã oportuerat tributorũ nomine solutum est, nõ posse requiri seu profligari [h] contẽdere: cũ hmôi conamen [i] manifestissime sensui propositoq; nr̃æ legis obuiare noscatur, ideoq; iubemus eos, qui rem [4] † aliquam per continuum annor. quadrag. curriculũ sine quadã legitima interpellatione possederit, de possessione quidẽ rei [k] seu dñio nequaquã remoueri: [l] functiones [*] aũt seu ciuilẽ canonem, vel aliam quãpiam publicam collationem eis impositam dependere cõpelli, nec huic parti cuiuscũque temporis præscriptionem oppositam [*] admitti.

Præscriptio triginta annor. cessat in hypothecaria debitore possidẽte vel eius herede, vel nisi secũdus creditor velit pscribere cõtra primũ ipso debitore viuẽte. h.d. Ba. Vel sic. Hæc reputatur bona lex. Actioni hypothecariæ ab extraneo possessore triginta annis præscribitur, nisi fuerit interrupta a debitore, vel eius herede quadraginta annis, a secũdo vero creditore viuo debitore similiter quadraginta ann. idem, eo mortuo, si ei[*] adminiculo vtatur. alias tring. ann. idẽ i iure offerẽdi. h.d. vsq. ad §. illud B.

3 † Leõda.

4 † alienã.

Hæc cessat pscriptio. Sic vide bonã gl. in c. cũ n licear. ext. de pręscr. quę ponit casus i quib. cessat præscr.

ptio, quando debitor incipit præſcribere pignus, & poſtea ſecundo puta lapſis viginti annis fecit cautionem creditori recognoſcens debitum ſuum. & hoc in ſexta parte. Si vero aliquis ex cauſa legati annui vel menſtrui, uel ſimili teneatur mihi in decem, quando incipiat præſcriptio, quæritur? Reſponde. ab eo tempore ceſſat in ſolutione rei debitæ, quam aliquibus annis uel menſibus ſoluit, & peti poterat. & hoc in ſeptima. Item ſi aliquis accepit rē in emphyteuſim, non poteſt eam vllo tempore præſcribere, quia non ſibi, ſed alij poſſidet.

modo durat plus acceſſoria? Reſpond. non tollitur triginta annis. ipſo iure, ut ff. de actio. & oblig. l. obligationum fere. §. placet. & ſic loqui ur inf. de initi. pig. l. 2. Sed arg. contra, ff. de reg. iur. l. cum principalis. & ſup. de vſu. l. cos, & ff. de admi. tuto. l. ſi pupillus, in fi.

Imp. Iuſtin. A. Archelao PP.

LEX VII.

CVm notiſſimi iuris [a] ſit actionē hypothecariā extraneos quidem ſuppoſitæ rei detentatores annorū triginta finiri ſpatiis, [b] ſi nō interruptum erit ſilentium, vt lege [c] cautum eſt, i. etiam per ſolam [d] conuentionem, aut ſi ætas impubes excipiendā [e] monſtretur, in ipſos vero debitores, aut hæredes eorum primos, vel vlteriores nullis expirare luſtrorū curſibus, [f] noſtræ prouiſionis eſſe [1] † perſpeximus hoc quoq; emendare, ne poſſeſſores eiuſmodi prope immortali timore teneantur.

Hypothecaria, quę contra extraneum poſſeſſorem tollitur annis triginta, contra debitorem, vel eius hæredē poſſidentem tollitur per quadraginta annos tantum, niſi præſcriptio fuerit interrupta per miſſionem executoris, aut interuenit ętas pupillaris actionibus perſonalibus in ſuo ſtatuto manentibus. h. d. Sal.

¶ Quamobrem iubemus [2] † hypothecarum perſecutionē, quę rerum moueatur gratia, vel apud debitores conſiſtentiū, vel quod debitorū hæredes, nō vltra 40. annos ex quo competere [g] cœpit, prorogari. [h] niſi conuentio, aut ætas (ſicut dictū eſt) interceſſerit: aut diuerſitas vtriuſque rerū perſecutionis, quæ in debitorem, aut hæredes eius, quæque mouetur in extraneos, in ſolo ſit annorum numero, [i] verum in aliis omnibus amb.æ ſimiles ſint, in actione ſcilicet, perſonali [k] iis cuſtodiendis, quę priſca conſtitutionum ſanxit iuſtitia. [l]

Creditor ſecundus prǽſcribit hypothecariæ actioni cōtra primum, ſi debitor, cuius perſonam ſecundus reprǽſentat, tāto tempore uixit, alias prǽſcribit triginta annis, nō computato tempore ſui auctoris. Quod ſi computare velit, quadraginta anni ſunt neceſſarii, h. d. vſque ad §. eod. iure. Sal.

¶ Sed cum illud ēt in forenſibus, [m] controuerſiis ventilabatur, an creditor anteriora iura prętendens poteſt poſteriorem creditorem hypothecam tenentem etiam vltra triginta annos inquietare, vtpote imaginem [3] † debitoris obtinentem, eique poſſidentem, neceſſarium duximus & hoc dirimere. ¶ Et ſancimus donec cōis debitor viuit, non poſſe creditori anteriori triginta annorum exceptionem opponi, ſed locū eſſe quadraginta annorum pſcriptioni, qa dū ille viuit merito anteriori creditori cōfidit, vtpote apud d̄bitorē ei[n] poſſeſſione p poſteriorē creditorē cōſtituta. [n] Ex quo aūt ī fata ſua debita deceſſerit, [o]

a *Cū notiſſimi iuris.* per l. ſupra eo l. l. ſicut. circa principiū.

b *Spatijs.* quatuor habet tempora hypothecaria 100. ann. vel 20. quādo extraneus poſſidet cū titulo & bona fide inter præſentes vel abſentes, ut ſup. ſi aduer. credit. l. 1. & 2 & 30. qā mala fide, uel ſine titulo, ut hic. ut cùm debitor, uel hæres eius, uel alter creditor, tunc 40. vt hic ſtatim dicet. & infra proxi. §. Accur.

c *Lege.* ſcilicet illa ſicut ſupra eodem. Accur.

d *Solam.* hoc nomen ſolam, non excludit executorem, ſed litis conteſtationem, ſicut cum dicitur, ſolus conſenſus facit matrimonium, quia & verba ſunt neceſſaria, ſed excludit cōcubitum. Item ſolus dolus in diſpoſito venit, quia & lata culpa, ſed leuem culpam excludit. Et nota diligenter, quia cum interrumpitur præſcriptio per executoris conuentionem extēditur uſque ad triginta annos a tempore conuentionis nā per ſolam litis conteſtationem extenditur ad quadrinta annos, ut inf. lege finnali. & inf. titu. 1. l. 1. §. 1. in fi. §. ſecundum Ioan. Sed alii dicunt ut H. etiam fieri hoc quadraginta ann. non placet. & dic, ut per ſolam. i. ſeſt citando eum, quia conuentione facta ad iudicem. prǽteritum tempus pro non præterito habetur. Per minorem ætatem, quia verbi gratia ſi filius ſucceſſit mihi, non currit ei, tamen præſcriptio non tollitur. Accur.

e *Excipienda.* quo caſu interim dormit, ut dixi ſupra eod. l. ſicut, circa fi.

f *Curſibus.* repete, cum notiſſimi iuris ſit noſtræ. &c.

g *Competere.* quandoque enim non ſtatim competit, cum forte ſub conditione fuit hypotheca contracta, vel ex die certo, & ſic adueniente die uel conditione, incipit currere, vt inf. ead l. §. illud.

h *Prorogari.* ſed cum perſonalis tollitur trig. annis, quo

i *Numero.* item & i alio, quia aliter hæ æſtimatur aduerſus extraneum, & aliter aduerſus debitorem, uel heredem, ut ff. de pigno. lege ſi inter. §. fin.

k *Perſonali.* ſcilicet certi condictione ex mutuo.

l *Iuſtitia.* vt ſupra eo. l. ſicut.

m *In forenſibus.* Id eſt, in cauſis, quæ in foro aguntur.

n *Conſtituta.* an ergo poſſidet debitor pignus, quod creditori tradidit? Reſpondeo, diſtingue prætorium pignus à conuentionali. primum non poſſidet creditor ſecundum omnes, ut ff. ut in poſſeſ. lega. l. is cui in principio. & §. ſi plures. & §. miſſus. & ff. de acquir. poſſeſ. l. 3. in fine. & ff. de bon. author. iud. poſſid. cum legati. Si autem eſt conuentionale, tunc eſt opinio. nam & tunc dicunt quidam ut Pyl. q poſſidet debitor. argumen. huius literæ, unde nec uſucapit creditor, ut ff. de vſucapionibus, l. pignori. ſed nec ut poſſidetis agit, ut ff. uti poſſide. l. ſi duo. §. creditores. Item nec euitat ſatiſdationem iudicio ſiſti: ut ff. ſi qui ſatiſda. cogā. l. ſciendum, §. creditor. ſed nos dicimus, q ciuiliter & naturaliter poſſidet creditor, ff. de acquirend. rerum domin. l. per ſeruum, in princip. Item debitor per talem ſeruum non acquirit poſſeſſionem quam quæreret, ſi poſſideret, ut ff. de acquir. poſſeſſ. leg. 1. §. per ſeruum corporaliter, ſicut fit in fructuario, qui quærit poſſeſſionem fructuario, ut ff. de acquir. poſſeſſ. l. poſſeſſio quoque. Item pro hoc ff. de acquir. poſſeſ. l. qui pignoris. in fi. & l. ſeq. Nec obſtat, quod hic dicit, quia ideo dicit, quia debitor quandocunque vult, poteſt offerre debitum, & ita rem habere, & ſic erit apud eum. Item nec obſtat, q uſucapit debitor, quia qñque procedit uſucapio ſine poſſeſſione ut ff. de uſucap. l. rer. & l. nunquam in uſuca. §. uacuum. Itē nec illa uti poſſidetis, l. ſi duo. §. creditores, quia in prætorio pignore dicit. Prǽterea ſi eſſet apud debitorem poſſeſſio, & creditoris ſeruus ſurriperet, ergo dominum poſſeſſione priuaret, i. debitorem, quod non facit. ut ff. de acquiren. poſſ. l. rem quæ. & de uſuca. non ſolum, §. fi.

o *Deceſſerit.*] nullo hærede relicto. nam ſi haberet

Hypothecaria actio habet quatuor tēpora.

1 † proſpeximus.

Matrimoniū fit per ſolum conſenſum.

2 † hypothecarum.

Interruptio pſcriptionis q fit per executoris cōuentionē, differt ab ea, q fit p litis conteſtationem.

Debitor an poſſideat pignus, q creditori tradidit.

3 † ueteris debitoris.

Vſucapio qñque procedit ſine poſſeſſione.

hæredem, idem in hærede, quod in defuncto statueretur. Vel aliud in hærede, quia hæres non retinet per eum possessionem, nisi primo apprehenderit, ut ff. de acquir. poss. l. cū hæredes. in prin. & l. quā uniuersas, §. quod per colonū.

a *Ex eo* scilicet tempore.

ex eo [a] quasi suo nomine possidentem posteriorē creditorem merito posse triginta annorum opponere præscriptionem, & secundum hanc distinctionem computationem temporum adhibendam, ut ex persona quidem sua posterior creditor triginta annos, [1] † per quos ipse post mortē debitoris possidet, opponat, sin autem coniungere voluerit suæ possessioni, quam post mortem debitoris habuit, et tempus, quo viuente, [2] † debitor, vel ipse creditor vel communis debitor detinuit: tunc quadraginta annorum expositionis iura tractari, & quantum deest ad quadragīta annorum possessionem, per quam & ipse debitor creditorem repellere poterat, hoc se possedisse ostendat.

In præscriptione iuris offerendi opponenda per possessorem primum creditorem secundo creditori seruatur tempus dictum in §. præcedenti. h.d. vsque ad §. illud. Sal.

¶ Eodem iure pro temporū computatione obseruando. & si posterior creditor anteriori creditori offerre debitum paratus [b] est, & is creditor longæuam possessionis præscriptionem ei opponere [c] conatur.

In obligationibus cōditionalibus vel in diem incipit currere præscriptio aduenien te conditione vel die, tam in personalib. quam in hypothecariis actionibus. h.d. vsque ad §. immo & illud. Sal.

Illud autem plus, quam manifestum, est quod in omnibus contractibus [d] in quibus sub aliqua conditione, vel sub die certa, vel incerta stipulationes, & promissiones vel pacta ponuntur, post conditionis exitum, vel post institutæ diei certæ vel incertæ lapsum, præscriptiones triginta, vel quadraginta annorū, quæ personalib. vel hypothecariis actionibus opponuntur, initium accipiūt. Vnde euenit, ut in matrimoniis, in quibus redhibitio [e] dotis, vel ante nuptias donationis in diem incertam mortis, vel repudii [f] differri solet, post coniugii dissolutionem [g] earundem curricula præscriptionum personalib. iisdem actionibus vel hypothecariis opponendarum initium accipiant.

Per possessionem rei obligatæ, & per secundam cautionem, & debiti agnitionē fit interruptio præscriptionis. Bal. Vel sic. Non solum per executoris missionē, vel per litis contestationem interrūpitur præscriptio, sed etiam per rei oblatæ apprehensionē, vel ipsius debiti nouam cautionem. h.d. vsque ad §. in his etiam Sal.

Immo [h] & illud proculdubio est, quod si quis eorū quib. aliquid debetur, res sibi suppositas [i] sine violētia [k] tenuerit, per hāc de-

b *Debitū paratus est.* aliter enim non potest confirmare sibi pignus, ut infra, qui potiores in pignore habe. leg. prima. Sed quid. cōtra, si prior creditor offerat secundo? P. dicit non memini me legisse priorem creditorem ius offerendi habere, sed certe ego legi qualemcunque possessorem posse offerre secundum Ioan. ut quib. modis pignus vel hypo. solu. l. Paulus §. qui pignoris. Et ita aliud in seruo bona fide redempto ab hostibus, nam tunc tollitur ius offerendi triennio, ut ff. de cap. & postli. reuer. l. in bello. §. si quis seruum. Accur.

1 Deest in re. a ... [illegible]

2 debitor

c *Præscriptionem ei opponere.* quid ergo si debitor 30. annis stetit, quod neq. soluit, neque obtulit, nunquid præscribetur ius offerendi? Aiunt quidam, quod non, sicut nec ius eundi ad ecclesiam, vel per uiam publicam, uel ad sanctum Iacobum, ut ff. de uia publica. lege uiam publicam, & quod dicitur sup. eod. l. omnes de iure agendi dicit, non excipiendi uel offerendi, sed Bal. dicit ius etiam offerendi tolli, argum. horum duorum responsorum, & maxime huius. Item alia ratione, quia cū potest facere, ut possit, s. agere pignoratitia soluendo, iam ergo posse uidetur, ut ff. de reg. iur. l. qui potest. Item pro hac sententia est ff. de dam. infec. l. si finita. postea au em. Acc.

Ius offerendi an præscribatur post. 30. dies. [illegible]

ADDITIO. Dum quæritur an ius offerendi possit præscribi, dicas secundum communiter doctores, quod est quoddam ius offerendi, quod competit per modum iuris, ut puta secundus creditor habet ius offerendi, & confirmandi sibi pignus, ut leg. prima infra qui potio. in pign. habean. hoc tollitur spatio triginta, uel quadraginta annorum, ut hic. Quoddam est ius offerendi, quod competit per modum facultatis. v. g. debitor potest quodcunque vult offerre debitum, & pignus reluere. ista facultas nunquam potest præscribi, sicut nec facultas eundi per uiam publicam, quia licet per mille annos non iueris, semper poteris ire, ut ff. de uia pub. l. uiam publicam.

d *Contractibus.* idem in ultima uoluntate, ut sup. communia de leg. l. fi. §. fin autem auaritiæ.

e *Redhibitio,* idest, redditio.

f *Repudij.* uel marito uergente ad inopiam, ut sup. de iure dot. l. ubi. uel deportato uiro, uel muliere mutante affectionem, ut supra de repudi. his enim quatuor casib. repetitio est.

g *Dissolutionem.* ut & supra de iure dot. l. in rebus, §. fi. & hoc intellige statim si fuerint immobilia, alioquin annua bima trima die olim, hodie post annum. argum. supra de rei uxo. act. §. exactio. & ideo ex tunc currit præscriptio, ut hic dicit, & infra eo. titu. l. 1. §. finali, & ff. quando actio de peculio est anna. lis. l. 1. §. annus.

h *Immo & illud.* refrenatur inchoatio præscriptionis ut supra similiter refrenatur inchoata, ut hic.

i *Suppositas.* idest, obligatas. Sed quid si non erāt suppositæ? Aliud uidetur, cum enim deter restitutio actionis amissæ, uidetur esse præscriptio non interrupta, ut ff. quibus ex causis maiores, lege sin prætor, § hna. & l. sequenti: secundum Ioan. & Hug. Contrarium tamen ex eadē l. prob. ... possent, secundum Azo. ...

k *Sine violentia.* quare dicit sine uiolentia? nonne idem & si cum uiolentia, ut ff. de vsuca. l. naturaliter, quæ est contra? Respon. hic dicit sine uiolētia, id est sine uoluntate debitoris pignus accepit, quia debitor dedit ei, & tunc interrumpitur præscriptio in personali, & in hypotheca. ... in personali, quia debitum agnouit, in hypothecaria, quia creditor adeptus est possessionem. secus autem si cum uiolentia, quia tunc tantum in hypothecaria interrumpitur præscriptio, non in personali, sed econtra si debitum agnoscat debitor, tunc etiam in hypothecaria fit interruptio ut inf. prox. & est ratio, quia cum in principali sibi præiudicauit & in accessorio, per consequentiam. Alij dicunt ideo dici sine uiolentia, quia tunc fit interruptio tantum aduersus eum, sed si cum uiolentia, tunc aduersus omnes. Tertij subaudiunt hic maxime dicunt ergo idem si cum uiolentia, & dic uiolentiam licitam commissam ex pacto, ut infra de pignoribus, leg. tertia. alias ius crediti amitteret, ut ff. quod metus causa, leg. extat. Quarti dicunt, sine uiolentia adhibita in offerendo, secundum Otto. et adhibita

incipiāt. Præscriptio interrumpitur in personali, & hypothecaria simul interdum.

1 Procedit opin. Azo. quando creditor rē non obligatam debiti contemplatione accepit, quia tunc debitor agnoscitur, alias secus, ut in prima opinio. gl. Bal.

bita retinendo interrumpit, vt d. l. naturaliter. Prima placet.

a *Triginta vel quadraginta.*] scilicet ante detentationem. & no. hic loqui de personali & hypothecaria.

b *Multo magis.*] immo multo minus, cum hæc in 30. annos, sed cõuentio in 40. annos perpetuet, secundum quosdam, vt inf. eo. l. fi. Sed secundum Io. hic respicit ad factum, quia de facto tenet, quod non facit qui litem contestatur, vel mittit executioni. Vel dic quod hæc interruptio prodest omnibus, vt ff. de vsucapionibus. l. naturaliter sed illa quæ fit p litis cõtestationem, vel per cõuentionẽ, prodest tantum contestãti, & executorẽ mittenti, ut ff. ne de statu defunctorũ. l. 2. §. fi. & ff. de diuer. & temporalibus præscriptionib. l. intra, in principio.

c *Per conuentionem.*] executoris.

d *Imitetur.* immo & plus operatur hęc detentio, vt modo dixi in fi gl. imo. Acc.

e *Exposuerit.* hoc. n. quandoque fit, vt supra ad Vellei. l. si mulier 2. & supr. de plus pet. l. j.

f *Interrupta.*] non dicit perpetuari actionem primã per agnitionem, sed interruptionem pręscriptionis fieri. si ergo præscribatur redhibitoria licet debitum agnoscas, non perpetuatur redhibitoria vsque ad 30. ann. sed post agnitionem sex mensibus præscribam. Sed certe immo nec interrumpi videtur per huiusmodi secundum cautionem, quia nec per acceptionem fideiussoris, ut ff. de solu. l. cum quis. §. si quis pro reo, quæ est contra: ibi fuit adeptus pro eo quod deberi apparuerit, non autem confitebatur debitum. hic sic. vel ibi speciale in illo anno vtili, vt hodie in quadriennio, vt etiam contestatione non perpetuetur, vt sup. de temp. in int. restit. l. superuacuam.

g *Innouata.*] idest non nouata seu non extincta. Et no. hic φ interruptio alia ciuilis, alia naturalis. Naturalis est, quoties ipsa possessio amittitur, quod multis modis fit, vt ff. de acq. poss. l. qui vniuersas. & hoc omnibus petere volentib. prodest, ut ff. de vsucapio. l. naturaliter. Alia ciuilis, & hæc multiplex. Primo per contestationem, & hæc in 40. ann. vt inf. eod. l. fi. Item per quasi contestationem, vt supr. vbi in rem actio. l. 2. Item per executorem, ut sup. eo. l. sicut. Item per debiti agnitionem, vel solutionem patris, vel fœnoris vt hic. Item per solam libelli oblationem, in casibus, vt supra. quando lib. princip. da. l. 1. & 2. & in illis quos habes inf. tit. 1. vt perfectius. Item per rei obligatæ apprehensionem, vt sup. proxi. §. & hæc ciuilis prodest tantum interrũpenti, non alij vt ff. de diu. & temp. pręscri. l. intra, in prin. & ff. ne de sta. defunct. l. ij. §. fi. & hoc in præscriptione. sed vsucapio per huiusmodi ciuiles interruptiones non interrumpitur de rigore, sed quoad effectum sic, vt ff. de rei vin. l. si post. Est etiam quædam alia mirabilis interruptio, si seruus fructuarius qui ab alio possidetur, qui præscribit vsufructui meo intra tempus, aliquid meo nomine faciat, vel si aqua mihi debita, per se fluat, vt ff. de vsufruc. l. arboribus §. idem tractat, & quemadmodum seruit. amit. l. qui fundum. Item & alia, sextas, ut supra eo. l. sicut. circa finem.

1† Cõc. cũ hoc §. gl. i c. illud. in versi. per verbo interruptio in fi. ext. de præscript.

2† aliàs, super priore debito.

1 Reprobatis solidic secundum Bal. Ang. & alios hic, φ ibi datio fideiussoris ñ interrũpit cõpletã pscriptionem, hic erat completa, ideo interrumpitur.

tẽtionem interruptio fit pręteriti temporis, si minus effluxit triginta [a] vel quadraginta annis, & multo magis [b] quam si esset interruptio per conuentionem [c] introducta: cum litis contestationem imitetur [d] ea detentio.

Sed & si quis debitorum ad agnoscendum suum debitum secundam cautionem in creditorem exposuerit, [e] tempora memoratarum præscriptionum interrupta [f] esse [1]† videbuntur; quantum ad priorem cautionem pertinet, quæ scilicet innouata [g] permansit tam in personalibus, quam in hypothecarijs actionib. Namque improbum est, debitorem hunc contradicere, qui ne sub accusatione creditoris more debitoris fiat, secundam in eum super eodem debito [2]† cautionem exposuit.

In obligationib. annuis, & menstruis, non initiũ obligationis, sed cessationis inspicitur. et tenens vi emphyteuta aut cõductor, seu quolibet alio titulo, non præscribit, h. d. secũdum Bal. Vel sic. Hęc est quinta pars, in qua tractat de tempore inchoandæ præscriptionis, & hoc intendit: In annuis debitis prescribitur ex tempore cessantis solutionis, non integræ obligationis. Et res emphyteutica vel conducta non præscribitur nisi possessio domino sit reuersa, h. d. vsque ad finem. Sal.

In his etiam promissionibus, vel legatis, vel alijs ob[illegible] dationem per singulos [h] annos, vel menses, aut aliquod singulare tempus continet, tempora memoratarum præscriptionum non ab exordio talis obligationis, sed ab initio cuiusq; anni, [i] vel mensis, vel alterius singularis temporis computari manifestum est, nulla [k] scilicet

ADDITIO. Addas pulchram gl. in ver. interruptio in c. illud. ext. de prescrip. & aliam similem gl. in ver. interruptam in c. placuit vt quicunque 16. q. 3.

h *Per singulos annos.*] verbi gratia: Promisisti mihi decem singulis annis, & præstitisti per quatuor annos, postea cessasti, non curret mihi præscriptio ab exordio obligationis, sed ab eo tempore quo cessatum est, currit præscriptio omnium sequẽtium annorum sm B. Si quęras, quę ergo erat dubitatio? Respon. magna nam quia semel agnouerat debitum, videbatur φ si etiam cessaret soluere, tñ creditori præiudicari non posset. Sed quare non duplicatur tempus in hmõi annua præscriptiõe, vt ff. quemadm. ser. amit. l. si sic. hic enĩ innuit φ hic non duplicetur: commemorat enim pręscriptiones prędictas, nec aliquid dicit de duplicatione. Sed responden illud habere locum in decennali, & vicẽnali præscriptione. Itẽ quid si debeo decem, & quinque solui per 30. an. alia non, nunquid præscribo? Videt φ sic, vt ff. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. Trebatius. Sed contra puto, vt sup. de nõ nu. pec. l. cum fidem.

i *Cuiusque anni.* Mar. sic exponit, vt ex quolibet anno fit vna pręscriptio, vnde hodie est præscripti tricesimo anno, & alijs præcedentib. sed non sequẽtib. & sic est contra, sup. de vsur. l. eos. in prin. Sed soluit M. 2 illud odio vsurarum, vel illud in a. cessorijs: sed neutra placet, nam etiam sorte soluta, & sic extincta principali actione, nihilominus peti potest vsura debita, per stipulationẽ, vt ff. de eo quod certo loco. l. certum. Et bene apto simile ad l. prædictum, quia qui præscribit similis est soluẽti. vt ff. de admi. tut. l. si pupillus. in fi. Bulgarus vero, & R. dicunt indistincte in legatis & stipulationibus currere omnium annorum etiam sequentiam præscriptionem a tempore quo est cessatum, & pro eis. inf. eo. l. proxi. in fi. & inf. tit. 1. l. 1. §. 1. in fi. & sup. de fide instr. l. plures. circa prin. Et hic exponit, ab initio cuiusque anni, i. ex quo cessatum est. & sic sm B. præscribitur annuæ præstationi, sm M. non. Tu dic tertio secundum Ioa. aliud in stipulationibus, & aliud in legatis seruatur in stipulationibus. in seruo sm B. & P. quia licet plurium annorum, tñ vna est stipulatio, sic vna præscriptio, ut ff. de verb. obl. l. si Stichum. §. stipulatio. at legata annua tot sunt, quot anni, ut d. l. si Stichum & de dona. cau. mor. l. senatus. § vltimo. & de ann. leg. l. cum in annos. & sic quot anni, tot actiones, & tot præscriptiones. & sic in legatis seruo sententiam M. inde est etiam quod huiusmodi annum legatum non amittitur non vtendo, vt ff. quibus mod. vsu. fruc. amit. l. si vsusfructus alterius. & arg. ff. de operis no. nuncia. l. de pupillo. §. fina. & lege sequen. In vna ergo stipulatione actio semel extincta, amodo frontem erigere non audet. Sed huic opinioni Ioan. videtur obstare hæc lex, quæ æquiparat legata stipulationibus. Sed dic æquiparari, ut ex quo cessatur, currat præscriptio, licet in stipulatione omnium annorum, in legatum tantum illius anni.

k *Nulla.*] nota hic sequentia responsa.

2 Et bene secundum cõiter scribeu.

Annui debiti obligatio an sit unica, & possit p vnicã prescriptione tolli.

a *Conductori.*] repetere, & nulla danda licentia conductori &c. & hic hęc vera nisi interuenerint huiusmodi personæ domini possessionem, s. non admittendo dominum reuertentem, vel tradendo alij, vel etiam s. fuerit expulsus, vt plene dixi sup. eod. l. male. & ff. de acq. pos. l. clam. §. qui ad nundinas.

f *Creditores.*] vt supra si aduersus credit. l. s.

g *Actionem.*] nõ solum exceptionem, & hoc facit pro M. qui dicit ei dari in rem actionem, sed tu dic vtilẽ, & hanc intentat indubitanter contra alios. Sed an & contra dominum? lo. & B. q sic, vt sic vtilis praefertur directae, vt ff. de procu. l. in causae. in fi. & de Publ. l. eũ qui. §. i. Item & quia lex dicit mutari dominium in praescriptione, vt ff. de vsuc. l. cum qui. §. i. Item patet ex eo quia & ante impletam praescriptionẽ habebat Publicianã, aliquid ergo plus nunc debet habere. Alij dicũt q nunc habeat hoc plus, quia ciuilẽ contra alios, contra quos tantum Publicianam habuit vsque nunc, vt ff. de leg. i. l. si creditori. §. ita quod. Itẽ quod dat actionem contra alium, intellige, nisi & ipse nouus possessor pscripsit, sed si post praescriptionem secundi ipse secundus a possessione ceciderit, quis vẽdicat, prior praescriptor, vel secũdus, vel dominus? Respõ. secũdus praescriptor, cũ prior amiserit suum vtile dominium, & dominus similiter effectum sui directi, res enim videtur esse in curriculo, siue in circulo.

Si quis.[1] CASVS. Si aliquis iusto titulo & bona fide possedit rem aliquã per 10. ann. inter pręsentes, 20. inter absentes, secutus est si cadat à possessione illius rei quam praescripserat, & habet actionem contra dominum, & quemlibet, & contra creditores quib. fuerat res primo obligata. Sed pone q sine titulo possedi aliquam rem 30. ann. & a possessione cecidi, quid iuris si quęritur? Distinguitur aut ab initio bona fide possedi, aut mala, si bona, habeo act. contra quemlibet possidentẽ, praeterquam contra dominum, si mala, tunc act. nõ habeo aduersus possidentem, sed verus dominus potest agere cõtra possessorem, nisi secundus possessor spatio 30. anno. possederit. Quod autem dictum est, q quando possideo mala fide, non datur mihi actio aduersus possidentem, tunc habet locum, quando secũdus possessor nõ abstulit mihi rẽ, nec surripuit, alioquin possum rẽ ab eo auocare. Si vero rẽ aliquo mõ pręscripsi, & vocatus ad iudicium ratione illius rei pręscriptae, non veni, & aduersarius meus fuit missus in possessionem eius rei quam praescripseram, possum intra annum recuperare possessionem, si satisdem iudicio sisti. in illis autem contractibus, in quibus vsurae debentur, ex illo tempore currit pręscriptio, ex quo cessatũ fuerit in solucione vsurarum.

* dicenti. sed i meis oib. est dicendi.

danda licentia, vel ei qui iure emphiteutico rẽ aliquam per quadraginta, vel quoscũque alios annos detinuerit, dicendi ex transacto tempore si dominium sibi in ijsdẽ rebus quaesitum esse, cum in eodem statu semper manere datas iure emphyteutico res oporteat, vel conductori [a] seu procuratori rerum alienarum dicendi * ex quocunque temporum curriculo nõ debere se domino volenti post completa conductionis tempora possessionem recipere, eandem reddere. Dat. Cal. Dec. Phaloxeno & Probo Coss.

Per praescriptionem longi temporis quaeritur ius vindicandi: idem per praescriptionem longissimi temporis bona fide factam: sed malae fidei possessor solam exceptionem acquirit. Item violentus inuasor non potest referre quaestionem dominij. h. d. vsq; ad §. sed & si quis Bal. Vel sic: praescriptione longi temporis quaeritur praescriptori ius rem vindicandi a quocunque possessore. Sal.

VIII. Imp. Iustinia. A. Mēnæ praefecto praetorio.

Si quis emptionis, vel donationis, vel alterius cuiuscunque contractus [b] titulo rem [c] aliquam bona fide per decem [d] vel viginti annos possederit, & longi temporis exceptionem [e] contra dominos eius, vel creditores [f] hypothecam eius praetendentes sibi acquisierit, posteaque fortuito casu possessionem eius rei perdiderit, posse eum etiam actionem [g] ad vindicandam rem eandẽ habere sancimus: hoc enim & veteres leges [h] (si quis eas recte inspexerit) sanciebant.

Haec est secunda pars principalis huius legis, in qua loquitur de praescribente spatio longissimi temporis bonae fide & malae possessore, h. d. secundum Bal. Vel sic. Praescriptione longissimi temporis quaeritur praescriptori, si malã fidẽ habuit ab initio, sed retinendi exceptio. Si vero ab initio bonam fidem habuit, quaeritur ei ius vindicandi a quocũque praeterquã ab eo contra quẽ praescripsit, siue dominus fuerit siue creditor qui hypothecariam habuerit. In eo casu quo malã fidem habuit, si cadat a possessione, tunc potest prior dominus vel creditor ab iniusto possessore illam vindicare, nisi et ipse propria se tueatur praes. riptione. h. d. vsque ad ver. Sed haec Salic.

Quòd si quis [i] [11] † eam rem desierit possidere, cuius dominus, vel is qui supposita [k] eam habebat, exceptione triginta, vel quadraginta ann. expulsus est, praedictum auxilium [l] non indiscrete, sed cum moderata diuisione ei praestari censemus: vt si quidem bona fide ab initio eam rem tenuerit, [m] simili possit vti [n] praesidio, sin vero

h *Veteres leges.*] quę praescriptionem longi temporis, non lõgissimi nouerant, vt ff. de vsucap. l. vsucapio. & l. cum qui. §. j.

i *Quod si quis.*] dixit de praescriptione longi temporis, nũc de longissimi, & ideo habes hic §.

11 † Tenor huius §. ponit sub breuibus verbis in c. 2. in versu verum ex parte abbatis, cum glo. super verbo, retentionis extra de ord. cog.

k *Suppositam.*] id est obligatam.

l *Auxilium.*] s. vendicationis.

m *Tenuerit.*] s. sine titulo, alias haberet locum praescriptio 10. vel 20. ann. vt supra proxi. Accur.

n *Vti.*] ergo & hic quaere, vt sup. si nouus possessor praescripsit, & cecidit a possessione, cui praescriptori detur in rem, & solue vt sup. Item quaero, praescribenti longissimo tempore bona fide, datur contra dominum rei vendicatio (P. ita, Ioan. contra, vt hac l. aperte dicit infra, ita tamen, &c. & sic non est per omnia simile, nam aliàs non aduersaretur litera superiori hic versu, ita tamen, &c. nisi sic referretur ad bonae fidei & malę fidei possessorem, nam si ad malae fidei possessorem tantum referretur, nullo modo aduersatur, quia ille contra nullum vendicat, nisi re sibi ablata per vim, & nisi per iudicem, vt subijcit.

Praescribẽs bona fide lõgissimo tpe, an contra dominum habeat rei vĩdicationem.

b *Contractus.*] s. permutationis. Et no. q innuit donationẽ esse contractum. & sic continetur sub illa l. s. & auth. sacramenta puberum. & c. sup. si aduersus vend.

Donatio est cõtractus.

c *Rem.*] s. immobilem.

d *Per decem.*] inter pręsentes, & 20. inter absentes.

e *Exceptionem.*] No. pro B. contra M. quod praescriptione non quęritur dominium vt supr. de iure dot. l. in rebus. in fi. cum exceptio sit actionis exclusio, vt ff. de excep. l. 2. sed M. dicit exceptionem intentionis dari, & hoc no. supra de bo. ma. l. 2. & auth. nisi tricennalis.

Ind grat.

a *ſed quā eo.*] ſcilicet præſidio.
b *Ita tamen.*] ad vtrumque caſum refero, ſ. quando bona fide, & quando mala. Sed P. refert tantum ad malæ fidei, ſic que præſcribenti bona fide 30. ann. dat actionem etiam cōtra dominum, vt modo diximus, quod non placet.
c *Acquirat.*] hoc referunt quidā etiam ad præſcribentem tātum nō longo tempore, quod nō placet, vt diximus circa principium l.
d *Tempore habuit.*] nouus poſſeſſor, & loquitur in eodē caſu cū mala fide, præſcripſit prior poſſeſſor etiam longiſſimo tempore, & ſic non agit, vel contra dominum, vel contra alium. Sed alij dicūt eum etiam admitti contra alium. In bona fide præſcribente conſtat q agit contra alium, ut ſup. ea. l. §. quod ſi quis.
e *Priori.*] dominum vel creditorem.
f *Munitus.*] & poſſeſſionem adeptus, nam hoc eſt neceſſe ad præſcribendum, & quod dicit ex tūc computari præſcriptionem, ex quo cecidit a poſſeſſione, dic verū, niſi nouus poſſeſſor cauſam ab eo præſcribente habet, tunc enim eadem defenſione vtetur, vt inf. de euict. l. emptori, & tempora cōiunget ad faciēdam præſcriptionē. 30. ann. nec obſt. ff. de acq. poſ. l. Pomponius. §. ſi quis lex illa loquitur in præſcriptionibus longi temporis tantū, nōdum. n. hæc præſcriptio fuerat inducta 30. an. Et pro nobis eſt in ea l. §. cū quis. Sed quære, ſi vendidi rem quam 30. an. bona fide præſcripſe rem, an emptor habeat utilem ſicut ego habebam, ſi a poſſeſſione cadat? Reſpō. ſic, quaſi omne ius meum, uideat uendere, & ſic hic, ut ff. de cōtrahen. emptio. l. qui tabernas. ſic & Publiciana trāſit ad hæredem, ut ff. de Public. lege, eum qui. §. hæc actio.

* Obſiſtere.

mala fide eam adeptus eſt, indignus [a] eo videatur, ita tamen, [b] vt nouus poſſeſſor ſi quidem ipſe rei dominus ab initio fuit, vel ſuppoſitā eam habebat & memoratæ exceptionis neceſſitate expulſus eſt, con modum detētionis ſibi acquirat. [c] Sin vero nullum ius in eadem re quocunque tempore habuit, [d] tunc licentia ſit priori domino, vel creditori qui nomine hypothecę rem obligatam habuit, & hæredib. eorum ab iniuſto detentatore eam vindicare, non obſtāte * ei quod prior poſſeſſor triginta vel quadraginta annorum exceptione eum * remouerat, niſi ipſe iniuſtus poſſeſſor trigita vel quadraginta annorum ex eo tempore computandorum, ex quo prior poſſeſſor qui euicit, ea poſſeſſione cecidit, exceptione munitus [f] eſt.

Hic textus eſt ſingularis, & nō eſt alibi in iure. Agēti petitorio nomine nō obſt. exceptio dominii, quando agens agit contra ſpoliantē, Bald. Vel ſic: Hic excipit ex eo quod dixit in verſiculo, ſi vero mala fide, & hoc dicit. Poſſeſſor violentus nō poteſt referre quæſtionē dominii. Vel ſic. Præſcriptor mala fidei poteſt rem vindicare ab eius violēto poſſeſſore. h. d. vſque ad §. ſed & ſi quis. Sal.

¶ Sed hæc [g] ſuper illis detētatoribus cenſemus, qui ſine violentia eandem rem nacti ſunt. Nam ſi quis violenter eam abſtulerit, [h] omnimodo licebit priori poſſeſſori ſine vlla diſtinctione [i] eam vindicare.

In reali ille, contra quem eſt facta miſſio ex primo decreto, eam recuperat intra annum, poſt annum non auditur, niſi de proprietate. h. d. Bart. vel ſic: Etiam qui mala fide præſcripſit, ſi veniat intra annum, recuperat poſſeſſionem ab eo, qui intentans actionem in rē ex eius cōtumacia miſſus eſt in poſſeſſionem ante litem conteſtatam. h. d. vſque ad §. exceptionem. Sal.

¶ Sed & ſi quis [k] non per vim, ſed per ſententiam iudicis eam [l] † obtinuerit, ea cātum occaſione, quod abſens prior poſſeſſor [l] ad litem vocatus, minime reſponderit, licebit ei, & ad ſimilitudinē cęterorum, qui rei dominiū habent, intra annum [m] ſe offerenti, cautionemq; ſuſcipiendæ litis danti, eandem rem recipere, ſuperque ea cognitionalia ſubire certamina.

† dederit.

Præſcriptio in vſuris incipit currere a tempore, quo incœperunt deberi & non ſunt ſolutę. h. d. vſque ad finem. Salic.

¶ Exceptionem [n] etiam triginta vel quadraginta annorum in illis contractibus, in quibus vſuræ promiſſæ ſunt, ex illo tempore initium capere [o] ſancimus,

dominus? Reſpon. vendicat quantum ad certum perſonam, ſicut & alias ff. de pub. l. eum qui. §. ſi pretenſio. ſic & ſupra de nō numer. pecu. l. prima. Vel dic, quod amiſit dominium ineo ſor, ſi erat dominus ſuo delicto, ut infra vnde vi. l. ſi quis in tantam, & ex eo, quod dicit non referre ſit dominus uel non, quia abſtulit: collige argumen. ſecundum Hug. quod ſi deponi rem alienam, vel commodaui, & agam rei vendicatione, quod non poteſt mihi referri quæſtio dominij, & pro eo eſt ſupra de nō numer. pecun. l. 1. & de pigno. actione. l. nec creditores. & ff. de diſtrac. pignor. l. reſcriptum. §. primo, & ſupra lo. ſi quis cōductionis, quod nō placet: quia datur rei vendicatio tanquam contra quemlibet, ut ff. ad exhib. l. de eo. §. fina. & ff. ſi quadru pau. fecis. dicatur. l. 1. §. fina. & argu. ſupra loc ad probationem & hoc eſt ſpeciale in odiū inuaſoris.

Deponenti vel commodanti an poſſit referri q̄ſtio dominij.

K *Sed & ſi quis.*] nouus poſſeſſor.
l *Poſſeſſor.*] bonæ fidei, vel malæ fidei, Item per hoc, quod dicit prior, facit pro M. & Io. & Azone, qui dicunt miſſum in poſſeſſionem in actione in rem, ſtatim poſſidere ciuiliter & naturaliter, ut & intra quomodo & quando iud. l. conſentaneum. & ff. de dam. infec. l. a one. Secus ſi ex perſonali: quia tunc non poſſidet, ut ff. de acquiren. poſſeſ. l. 3. §. fina. & quibus ex cau. in poſ. ea. l. cum ex cauſa. ſed tunc, cum ſecundum fuerit decretum vel præceptum iudicis interpoſitum. Sed Bul. contradicit in actione reali: nam demum poſt annum poſſidere dicit: ut hic ſubijcere videtur, & loco ſecundi decreti ſit annus. In perſonali dicit idem quod Ioan. & Mar. Item quid in hypothecaria, an habeat naturam perſonalis? quod videtur.

Poſſidet ne miſſus in poſſeſſionem ex primo decreto in iudicis.

Præſcriptor malæ fidei qūq; vendicat.

g *Sed hæc.*] ſcilicet præſcribentem longiſſimo tempore mala fide non poſſe vti ſimili præſidio. ideſt vindicare, ſiue vera, niſi in duobus caſibus. primus quando inuaſor, & ei
h *Eam abſtulerit.*] qui trigin. ann. præſcripſit.
i *Diſtinctione.*] ideſt ſiue bona fide, ſiue mala præſcripſit, ſiue cum titulo, ſiue ſine titulo, vel ſine diſtinctione, ideſt non refert, ſit dominus uel non, quia abſtulit. Sed quomodo vendicat hic præſcriptor malæ fidei, cum non ſit

m *Intra annum.*] huic eſt contra ſupra de iud. l. properandum, ſcilicet, contumaciam, & ſupra, ubi in rem actio, l. 2. Sol. ut in qu. [illegible] earum dixi.
n *Exceptionem.*] talis eſt caſus. Debes mihi aliquid annuſi, ſoluiſti, poſtea ſtetiſti triginta annis continuis, quod non ſoluiſti ſine interpellatione, præſcripſiſti.
o *Capere.*] pro omnibus ſolutionibus, non pro vna tantum: vt diximus ſupra eod. l. cum notiſſimi. §. fina. Item quæro,

Vsurę quādo sint soluēdæ.

quæro, quando debent solui usuræ, an in pricipio anni, an in fine, in annuis.n. vel anno debitis, scimus quando debet fieri solutio, ut diximus supra quando di.leg.ced.l.1. Et eadem quæstio fieri potest in mercede vel pensione. & de hoc habes.ff.de usufru.l.defuncta.Respon.in fine anni, vt supr.de vsur.l.eos.§.interdicta.

SAepe.] CASVS. Olim si quis contestaretur litem aduersus aduersarium suum, & impeditus aliquo casu litē prosequi nō poterat, lapso triginta ann.spatio cadebat ab actione sua. hodie autem per litem cōtest.perpetuatur actio vsque ad 40.ann.

a *Humanæ.*] vt & supra de usuf.l.antep. & pen.& sic istis casibus cessantibus dicebat Aldri.nō perpetuari actionem litis contestatione vsque ad 40.ann. Alij omnes doct. contrarium dixerunt.

b *Extendimus.*] idē in reli.sed fallit hæc lex in actione de dolo: vt supra de dolo.l.fi.Item & in rescissoria secūdum quosdam. sed nos dicimus recissoriam petitam,& datam posse perpetuari per cōtestationem, non autem petitionem, vel iudicium restitutionis in integrum, ut sup.de temp in inte.resti.l.superuacuam Item fallit,& alibi, vt fi.ne de sta.defun.l.1.§.sed interdum. & de collu.dete.l.2.

1 † Sortis humanæ multa sūt.

c *Certamina.* per cōtestationem.

d *Posteritati.*] & idē, si est extraneus hæres.

e *Sublata.* illa causa.

f *Cognitio.*] secus autem si per executorem.n.quia tūc in 30.ann.tantum extenditur ex generali regula, qua dicitur omnes illo tempora tolli,ut supr.eo.l.sicut. Fallit ergo hoc casu, & alio, quem habes supra eod.l.cum notissimi,in prin. & in alio,ut in ea.l.§ immo.in fi.§.& alijs.

ex quo debitore vsuras minimè persoluit. D.iij. Calend. Decembr. Constantinopo. D.N. Iustin.

Actio etiam temporalis perpetua efficitur,& in annos quadraginta perpetuatur.h.d.intellige per litis contestationem, nec alio modo, nec per interruptionem ciuilem nec naturalem.h.d. Bal. vel sic: Per litis contestationem interrumpitur præscriptio,& per quadraginta annos a tempore cessationis a lite inchoandos perpetuatur actio. quæ perpetuata etiam ad hæredem extraneum est transitoria.h.d. Sal.

Idem A. Demostheni PP.

LEX IX.

SAepè quidam suos obnoxios in iudicium vocantes & iudicarijs certaminibus ventilatis, non ad certum finem lites perducebāt, sed taciturnitate in medio tempore adhibita, propter potentiam forte fugientiū vel suam imbecillitatem, vel alios quoscūque casus (cum [1] † sortes humanæ [a] multæ sint) qui nec dici, nec enumerari possunt, deinde iure suo lapsi esse videbantur, eo, quod post cognitionem nouissimam triginta annorum spatium effluxerit, & huiusmodi exceptione opposita suas fortunas ad alios translatas videntes, merito quidem sine remedio ante lugebant. Quod nos corrigentes, eandem exceptionem, quæ ex triginta annis oritur, in huiusmodi casu opponi minimè patimur. Sed licet personalis actio ab initio fuerit instituta, eam tamen in quadragesimum annum extendimus: [b] cum non similis sit qui penitus ab initio tacuit, ei, qui postulationem deposuit, & in iudicium venit, & subijcit certamina, [c] litem autem implere per quosdā casus præpeditus est. Sed si cet ipse actor defecerit, tamen suæ posteritati [d] huius causę cursum eum relinquere posse definimus, vt eius hæredibus vel successoribus licet eam adimplere, nullo modo triginta annorū exceptione [2] † sublata. [e] ¶ Quòd tempus (idest quadraginta annorum spatium) ex eo numerari decernimus, ex quo nouissima processit cognitio, [f] post quam vtraque pars cessauit.

TITVLVS XL.

De annali exceptione Italici contractus tollenda & de diuersis temporibus, & exceptionibus, & interruptionibus earum.

Per hanc legem tollitur exceptio, quæ contra actiones natas ex Italia contractu erat introducta, & non valenti agere propter impedimentum iuris, non currit præscriptio: & actionem personalium regulariter vita est triginta annorum.h.d.tota ista.l.quæ est bona, & est annua constitutio secundum Bal. vel sic: Exceptione sublata, omnes personales actiones triginta annorum tolluntur, nisi super his lis fuerit contestata: hypothecaria vero quadraginta annis. Et illi, qui non potest agere, non currit præscriptio. Bar. Primò exorditur. Secundo statuit. Tertio ampliat. Quartò dubium remouet, secunda ibi, Sum itaque. tertia ibi, Ad hæc. quarta ibi, Ne autem. Primæ duæ partes hoc volunt. Remota annali exceptione ex contractu Italico currunt, & locum habent cætera præscriptiones legitimæ.

Imp. Iustin. A. Iuliano PP. LEX PRIMA.

SVper annali exceptione, quę ex Italicis contractib. oritur, tantæ moles altercationū in omnibus iudicijs exortæ sunt, quantas & enumerari difficile, & explanari impossibile est.

¶ Primum etenim natura eius obseruationis cū omni scrupulositate, & difficultate cōposita est cum multa cōcurrere debeāt, [g] vt ea nascatur. Deinde illud spatiū annale alij quidē ita [3] † effusè interpretabant, vt possit vsq; ad [h] decennium extendi

quos habes.sup.eod.l.omnes.

DE ANNALI exceptione Italici,&c.

Supra de vsucap.transfor.tractauit, & de vsuca.Italicarum rerum, modo de vsuca. actionum personalium, quæ oriunt ex contractibus, qui in Italia fiebant.

SVper annali.] CASVS. Olim si aliquis possidebat rem aliquam in Italia per annum, vel contraxit, habebat exceptio.& hic annus extendebatur aliquando vsque ad quinquennium, aliquando vsque ad decennium, quia in eo anno non computabātur nisi dies, in quibus aliquis poterat agere & hoc corrigit Imperator dicēs, quod hæc annalis exceptio cesset, & habet locum 20. vel 30. nisi in hypotheca, quæ extenditur vsque ad 40.an. Omnes aliæ actiones psonales mixtæ, ut actio fam. ercifcun. &c. tollantur 30.annis, & ita demum currat præscriptio, si non interrumpatur per lit. contesta. & hoc in secunda. Sed an filijs in aduentitijs currat præscriptio, hic quæritur? Dicitur, quod non. cum patri non acquirantur, quia cum est in potestate, etsi agere vellet, nō posset. & hoc in tertia. Viuian.

2 † opposita al. ablata al. sublatam.

g *Debeant.*] quæ ignoramus.

h *Ad decennium.*] quia vtilis erat annus.

Decennio.]

extendi: Alii iudicãtes vsq; ad quinquennium standum esse putauerũt. Et in nostris temporib. sæpius super huiusmodi calculo a iudicibus variatum est, vnde nec faci le suum effectum in litigijs ostendere hmõi exceptio valuit. ¶ Cum itaque nobis aliæ tpales exceptiones, vel præscriptiones sufficiant, huiusmodi difficultatib.[1] † illigari nrõ subiectos imperio minime patimur. ¶ Ideoque memorata annali exceptione penitus quiescẽte, aliæ oẽs legitimæ exceptiones & pscriptiones in iudicijs suũ vigorẽ[2] † ostendãt, siue quæ sup decẽnio,[a] vel viginti, vel triginta[b] vel quadraginta annis introductæ sunt, siue q̃ minorib. spatiis[c] cõcludentur.

Annalis exceptio super Italico contractu tollitur & aliæ præscriptiones legitime confirmantur. h. d. Vel sic: Actiones personales & mistæ tolluntur triginta annorum tẽpore, nisi præscriptio sit interrupta hypothecaria quadraginta ann. durante contra debitorem, vel eius hæredem, & interruptio per litis contestationem in 40. ann. perpetuat actionem. h. d. vsque ad §. ne autem Salicet.

¶ Ad hæc, cum nihil prohibet[d] etiam ea, quæ aliquam dubitationem acceperunt, clarioribus, & cõpendiosis sanctionib.[3] † renouaũ, iubemus oẽs psonales actiones, quas verbosa quorũdam interpretatio[4] † extẽdere extra metas triginta annorum conabatur, triginta annorum spatijs concludi. nisi legitimus[e] modus, qui[5] † & veteribus & nostris legibus enumeratus est, interruptionem temporis introduxerit, sola hypothecaria[f] actione quadraginta annorum[g] utente curriculis. Nemo itaque audeat, neque actionis familiæ erciscũdæ, neque cõi diuiduũ do,[h] neque finiũ regundorum,[i] neque pro socio,[k] neque furti neque vi bonorum raptorum, neque alterius cuiuscumque personalis actionis vitam longiorẽ esse triginta ann. interpretari, sed ex quo ab initio cõpetit. & semel nata[l] est & non iteratis tabulis sæpe recreata, queadmodũ in furti actio-

a *Decenn.* o. vt sup. de præscript longi tempo.
b *Viginti.* vt supra de præscr. 30 ann. heut.
c *Minoribus spatiis.* s. trienni. vel quadriennio, vel similib. supra de vsucap. tra. s. ord. j. & de quadrien. præscrip. L. 1. per totum titulum.
d *Prohibet.* non solum noua constituit, sed etiam constituta renouat.
e *Legitimus modus.* quis mul i sunt vide. sup. ti. 1. l. cum notissimi. §. ice & si quis.
f *Hypothecaria.* contra debitorem competente.
g *Quadraginta annorum.* Sunt & alij casus, vbi præscr. 40. an. locum habet, vt sup. tit. 1. l. fi. & l. competit. & ins. de fun. patrimo. l. fi. li. 11. & supra de sacrosan. eccl. auth. quas actiones. Sunt & aliæ, quæ nullo tpe tolluntur, vt præiudicalis quæ libero datur hominis bona fide possessio: vt sup. de præscri. lõ. temp. quæ pro lib. l. fi. Item populus Romanus viã non utendo amittere nõ põt: vt ff. d via publ. l. viã pul licam. Sed quid si cum esset bonæ fidei possessor, & præscribendo rem amisit possessionem per inũdationẽ, vt ff. de bo. auth. iud. poss. l. cum vnus, §. fi. an inundatione cessante succurratur mihi p in integrum restitũe? q vĩ. vt ff. d iti. actuq; pri. l. 1. §. si quis p p inundationẽ. Sed arg. cõtra est, ff. ex qb. cau. ma. l. ferendum.
ADDITIO. Illud est verum, ut dicit Bar. hic. Ratio est: qa nõ debet quis restitui ad lucrum faciendum cum aliena iactura, ut d. l. sciendum, in gl. alle. & ff. de fur. l. si is qui. 1.
h *Communi diuidundo.* In his prædictis duobus diuisorijs, duo dixit M. Primum, quod nascantur ex uoluntate legis, tunc q̃n uolũ diuidere, & pro hoc. ff. fam. erc. l. 1. Secundum, q ei tantum qui non possidet currit præscriptio. nam & non possidẽti dantur hæc iudicia, at si possideret, nulla currit præscriptio, cum non currat aliqua contra possidentem, pro hoc est supra titu. 1. l. male agitur. Sed in vtroque male dixit. primo quia non ex uoluntate, sed ex quasi contractu nascuntur, ut inst. de ob. quæ ex quasi contractu. §. si inter. & § accessionis. licet dicatur eas competere uolenti. a cõione discedere, ut d. l. fam. erc. l. 1. sed & si illud esset uerum, q ex uoluntate nascerentur, põt velle. ergo uelle uidetur, ut ff. de reg. iur. l. qui põt. Item & possidenti currit, nã non currit ut dominium præscribat, sed diuisioni, ut non possit impetrare diuisionem, nam & alia est res communis, nec tamen intendi potest diuisorium iudicium, ut ff. de alie. iud. l. fi. & de reb. eorum. l. si pupillorum.
i *Finium regundorum.* Sunt enim hæc tria mixta, ut institu. de act. §. quædam. Accur.
k *Pro socio.* Sed q̃n hæc incipit competere? Rñd. dic eã non competere societate durãte, ut sup. pro soc. l. cõdit. & dic ut ibi. An aut imputetur, si non renunciet, vt sic faciat cõpetere ipso iure; qđ uĩ p d. l. de reg. iu. l. q põt, & sic amicitia renuncianda? Rñ. non, quia si renunciasset alteri intẽpestiue, et ideo vñ non vĩ posse q commode non põt, ut ff. de ver. sig. l. nepos Proculo. Itẽ & si potuit renunciare, & non fecit, hoc protuit socio, nõ obijci: ergo alij culpã is, qui lucrum inde fecit iuxta illud. Vt culpent alij &c. ut ff. de iur. do. l. cu in fundo. §. 1. Itẽ tertia rõne, qa renunciare est ex libero arbitrio, q non est sic in iure offerẽdi, q ex pacti necessitate fit, & recipit. Itẽ qro de actione psonali ex testã. puta cõpetente pro seruitute legata, si nõ utatur 30. an. ipsam. n. seruitutem uel cõfessoriã tolli cõstat 10. an. uel 30. ut ff. quemod. uisus. amit. l. 1. Sed & actionẽ psonalẽ dicã tolli 30. ann. ut hic, uel ipso iure, vel (q verius est) ope exceptionis, cum tps nõ sit modus tollendæ obligationis, &c. ut ff. de ac. & ob. l. obligationũ fere, §. placet. & plene diximus. sup. de usu fr. l. corruptionẽ. Et ecõtra de negatoria dubitã, & cõstat, q nũq; ipso iure tollit & acquirit seruitus, ut in aqua & alijs q habẽt pperuã cam. Sed quid de his, q nõ hñt ppetuã causam, uel quasi? Põt dici, q licet non acquirantur, tñ elapsis 30. annis ol sua exceptio. si cui & dñium rei tanto tpe non aquiritur, tñ exceptio uendicãti ol ijcitur ab eo, & sic nõ põt contradicere, ut ff de seruit. rusti. p. d. l. p fundũ. Vel aliter, dñt quidã plures assertiones, & plures actiones negatorias, & iõ currit nisi in illis actionib. alias actionib. q fieri debuerũt, iã sunt trig. an. Sicut & in stipulationib. & in legatis annuis, ut sup. ti. 1. l. cum notissimi §. penul. Sed licet sint plures actiones, tamen una agi potest, ut & de plurib. hæredietatib. datur vnum iudicium, fam. ercis. ut ff. fam. ercis. l. hæredes. § si inter me. & arg. ff. pro socio l. cũ duob. §. si plures. Itẽ quæro de pignoratitia actione, qñ nascatur, & ex quo tpe currit pscriptio. Et dicunt quidam nasci demũ soluta pecunia uel aliter satisfacto, ut ff. de pig. act. l. si rẽ, 1. §. oĩs. Hæ sunt. n. conditiones eius, ut ff. de pig. l. grege, §. pen. & hoc sm Bal. Alij ut P. quod et prius nascitur, sed non intentatur, ut in actionib. quibusdã dicitur. & ff. de tut. l. & ratio. distra. l. si tutor. §. fi. & l. seq. Ex quo ergo tpe currit ei præscriptio. Reso. ex quo competit cum effectu, non prius, ut inf. ead. l. §. fi. & hoc de iure. de effectu etiã prius tollitur. Nã cũ tollitur ius offerendi, ut notaui supra tit. l. cum notissimi, §. tan fi. §. ergo & pignoratitia. Sed sublata pignoratitia, an possit debitor agere rei uendicatione, Resp. utique, nã cum debitor usucap. t possidente creditore, ut ff. de usur. l. seruus acquirit dominium, non admittit. don. ibi, l. habet unde intentet rei uendicationem, uel pro ueteri, uel pro nouo usito domino, nec dicat qs uerbis legẽ statui, qa tollitur pignoratitia & remanet rei uend. quia gratuitu cessit dcitori quare dñiũ q̃ esset traditionẽ pignora.
l *Nata est.* histeron proteron. id. ẽ conuersus ordo, ut ff. de rerum diui. l. stipulatum. & insti. eo. tit. §. stipulatum.

Actio personalis ex testamẽto tempore tollatur.
† ro illigari.
Actiones aliquæ nõ tolluntur tempore.
2 † extẽdãt tollẽ.
3 † renouare.
4 † iactare.
5 † ex utero.
Actio pignoratitia qñ nascat. & ex quo tpe currat pscriptio
Familiæ erciscundæ & cõi diuidũdo actio tresuñ nascantur, & quibus cõpetant.
Actio pro socio quando incipit cõpetere.
Histeron proteron ordo conuersus.

ne dicebatur,[a] post memoratū tps finiri:[b] exceptis oībus actionibus, licet personales sint, quæ in iudiciū deductæ sunt, & cognitionalia acceperūt certamina, & postea silentio traditæ sunt, in quibus non triginta, sed quadraginta annos esse expectādos, ex quo [1]† nouissimè litigatores tacuerunt, lex nostra antea promulgauit.[c]

Hodie filiofamilias nō valenti agere non currit præscriptio. h. d. Vel sic. In reb. quæ quæruntur filiisfamilias, eis non currit præscriptio. h. d. vsque ad Sal.

¶ Nec aūt imperfecta sanctio[d] videatur, cū in maternis, quidē rebus filij familias tpa exceptionum currere depositum erat, ex quo sacris paternis absoluti sunt, in alijs aūt, quæ minime[e] acquiri possunt, hoc nō fuerit spāliter constitutum aprissima definitione sancimus, filijsfamilias in oīb. ijs casib. in quibus habent res minime patribus suis acquisitas, nullā tēporalē[f] exceptionem opponi, nisi ex quo actionem mouere potuerunt, idest postquam manu paterna, vel eius in cuius potestate erant constituti, fuerint liberati.* Quis[g] enim incusare eos poterit, si hoc nō fecerint, quod & si maluerint, minime adimplere, lege obuiante, valebāt: D. 15. Cal. Apr. l. Constantinop. Lamp. & Orest.[2]† VV. CC. Coss. 530.

Si possessor præscribens cōueniri non propter absentiā potentiam, infantiam, vel furorē potest fieri interruptio præscriptionis per denunciationem factam præsidi, vel episcopo, vel defensori loci, & vltimo ad domicilium possessoris forma hic tradita. hoc dicit Bal. Vel sic. Si possessor præscribens est absens, vel furiosus, vel infans, tutore, vel curatore carens, siue in potentia eminens, potest ei fieri interruptio præscriptionis porrigendo libellum corā præside, & successiue coram episcopo, vel defensore: & vltimo per publicam, & solennem protestationem factam ad eius domum h. d. Bal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX II.

VT perfectius[h] omnib. consulamus, & nemini absentia[i], vel potentia,[k] vel infantia penitus[3]† aduersarii sui noceat, sed sit aliqua inter desides, & vigilantes differentia, sancimus,[4]† vt si quando absuerit is, qui res alienas, vel creditori obnoxias detinet, & desiderat dominus rei, vel creditor suam intentionem proponere, & non ei licētia sit absente suo aduersario, qui rem detinet, vel infantia* † vel furore laborante, & neminem tutorem, uel curatorem habente, vel in magna[5]† potestate constituto, sua auctoritate, eas res vsurpare.[6]† sed licentia ei detur adire[m] præsidē[n] prouinciæ, vel[o] libellum ei porrigere, & hoc in querimoniam deducere intra cōstituta tempora, & interruptionem tēporis facere. &[7]† sufficere hoc ad plenissimā interruptionem.[8]†

¶ Sin autem nullo potuerit modo præsidem adire, saltē ad locorum episcopum eat, vel defensorem ciuitatis, & suam manifestare voluntatē scriptis deproperet.

¶ Sin autem absuerit, vel præses, vel episcopus,[9]† vel defensor ciuitatis, liceat ei proponere publice* vbi domicilium[p] habet possessor, seu cum tabulariorum[q] subscriptione, vel si ciuitas tabularios non habeat, cum trium testium subscriptione, & hoc sufficere ad omnē temporalem interruptionē, siue triennij,[r] siue longi tēporis, siue triginta, vel quadraginta annorum sit. Omnibus alijs, quæ de longi tē-

---

a Dicebatur. quia dicebant eam reuocari ex assidua cōtrectatione. & sic præscriptionem per nouam contrectationē interrūpi [illegible] finalē, quia non [illegible] plus [illegible], vt ff. de tur. [illegible].

1 † Du. nouissime [illegible] nouissimum.

b Finiri. vt [illegible] l. [illegible] l. omnes. & l. cum notiss. & de conf. [illegible] & infra [illegible] in fin.

c Promulgauit. vt supra [illegible] l. fi.

d Sanctio. [illegible] ius de [illegible].

e Minime. [illegible] alia aduenititia de maternis enim erat dispositū, vt hic, & sup. de bo. ma. l. 1. in fi.

f Temporalem. perpetuam etiam hic tēporalē appellat, quia tempore finitur, & hoc in acquisitis. in acquirendis autem, sibi & patri nocet filius, vt supra qui admitt. ad bono. poss. l. 1. & de acq. poss. l. finali.

g Quis enim. q. d. nemo, vt hic. & ff. de doli excep. l. pure. § fin. & ff. de neg. gest. l. si si pupilli, § fi. & sup. de bo. quæ lib. l. fi. & de iure do. l. in reb. in fi. & sup. ti. 1. & l. cum notissimi. § illud, & ff. de ser. rust. præd. l. & Atticilin* & sup. de bo. ma. l. 1. & in auth. nisi. & ff. de vsu. l. cum quidā. § si pupillus & ad Syl. l. 3. § eleganter. Accur.

* Concor. gl. 1. in c. edoceri. post prin. ex. de rescript.

VT perfectius CASVS. Si aduersarius absens fuerit, vel furiosus, uel infans, vel merum habeat imperium ita, vt eum cōuenire non possim: authoritate mea rem, de qua lis est, non possum auferre, sed debeo porrigere libellum præsidi, & interrumpere præscriptionem, si præses non est, porrigam episcopo, si episcopus præsens nō est, mittam libellum ad ædes aduersarij: & protestabor coram testibus: me velle eum conuenire, si possem, & sic sua interrumpetur pscriptio.

2 † Desunt Dua.

h Vt perfectius. quā olim esse consultum.

i Absentia. vt ff. ex qui. cau. ma. l. 1. & l. item ait.

k Potentia. Potens est, qui habet merū imperium, unde non conuenitur, ut ff. de in ius vocan. l. 2. & ad hoc. ff. de alien. iudi. mu. cau. fac. l. finali, in princ. secus si minor, ut ff. de inju. leg. nec magistratibus. in casu etiam maiores, ut infra ad l. Iul. repe. iubemus.

Imperium merum habens dicit esse potens.

* Vel infantia. subaudi, vel furore, hic n. conueniri non potest, ut ff. de in ius vocand. l. quique. & ff. de mino. le. ait prætor.

3 † aduersarij sui.

4 † Deest in alijs.

m Adire. hodie prius est adeundus defensor ciuitatis, quo deficiente, tunc præses. & deinde imperator, ut in authen. de defen. ciui. § & iudicare. & de man. princ. § & non permittes, col. 3.

n Præsidem. scilicet per se.

o Vel. pro & Vel dic vel pro, idest. Vel dic scilicet, per procuratorem.

5 † potentia.

p Domicilium. Not. sufficere denunciari ad domum, etiam si non perueniat in notitiam eius, cui nunciatur, vt ff. de damn. infec. l. 4. § prætor. & § toties. & ff. quod ui, aut clam lege aut qui, § 1. Sed arg. contra, ff. quæ sen. sine app. le. 1. § item cum ex. Sed dic, ut ibi.

6 † Deest sed Dua.

7 † sufficiat

8 † additur in aliquib. temporis.

q Tabulariorum. Id est tabularii sic sup. de iure delib. l. fina. § 1.

r Triennij. No. ergo vsucapionem interrumpi litis contestatione. & sic est contra ff. pro emp. l. 2. § fi. & de rei uend. l. si post acceptum. Solu. secunda M. hic corrigit, ut idem fit in vsucapione, quod in præscriptione. scilicet interrumpatur, ut sup. de rei vend. l. more. Tu dic sm Ioan. quod hæc lex loquitur specialiter in quatuor casibus, s. quando aduersarius e furiosus, uel infans, uel absens, uel in potestate positus, alias serua, quod in illis contrariis legibus continetur, quod enim

9 † desunt. al. de. [illegible] solum, ciuitatis.

* Concor. c. 1. cum gl. super verbo, publice extra depo stul. plat.

poris præscriptione vel triginta vel quadraginta annorum [a] curriculis constituta sunt, siue ab antiquis legum conditoribus, siue à nostra maiestate, in suo robore duraturis. D. Constantinop. [1]† Cal Octob. post Consulatū Lampadij & Orestis. [2]†

Citatio facta super una summa causa non expressa, vel super obligatione causa non expressa, nec vna summa: sufficit ad interruptionem omnium, quæ possunt sub tali generalitate comprehendi. Et interruptio facta in personali, perpetuam ī hypothecaria, & econtra. h.d. secundū Bal. Vel sic. Generalis petitio re, quantitate, vel causa citatione secuta sufficit ad interrūpendum præscriptionem in omnibus quę sub illa petitione possunt includi. h.d. & est hæc lex singularis, ideo notanda secundum Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX III.

SI ex multis [b] causis quidam obnoxium habens, & maxime ex similib. quantitatib. in vnius quidem causæ summam libellum conuentionis composuerit, causam tamen non expresserit: apud veteres agitabatur, an videatur omnes causas in iudicium deduxisse, an vetustissimam earum, aut [3]† omnino nihil fecisse, cum eius sensus incertus esse apparebat.

¶ Sed & in iudicijs in multis [4]† casibus [c] tales altercationes ventilatas inuenimus, & maxime propter lōgi t̄pis interruptionem. Si.n. personalis forte fuerat mota actio, hypothecariæ autem actionis nulla mentio procedebat; quidam putabant personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatam, hypothecariam autē euanescere taciturnitate sopitam.

¶ Et si quis generaliter dixerat obnoxium sibi aliquem constitutum: aliç dubitationes emergebant, si omnes ei cōpetentes actiones huiusmodi narratione contineri credantur, [d] an vero quasi silentio circa [5]† eas habito, tempore expirare, nullo ex incerta libelli confectione adminiculo ei acquisito.

¶ Sancimus itaq; nullā in iudicijs in posterū locum hr̄e talem confusionem, sed qui obnoxium suum in iudiciū proclamauerit, & libellum conuentionis ei transmiserit, licet generaliter nullius causæ mentionē [e] habentē, vel vnius [f] quidem specialiter, tantummodo autem personales actiones vel hypothe-

enim specialiter dicitur, non trahitur ad consequentiam: vt ff. de leg. & senatusc. l. quod contra. Item quero, an restitutio in integrum amodo denegetur, quę datur contra absentes ex illo titul. ff. ex quib. cau. maio. l. 1. & l. ait prætor. §. fin. & l. sed & si per prætorem, §. ait? Respond. non. cum enim hęc lex inducat hoc pro priuilegio, non debet in eius læsionem retorqueri. vt supra, de legib. & cōst. l. quod fauore.

a *Vel quadraginta annorum.*] imo videtur, q̄ solæ prætoriç, & annales tantum inter interrumpantur, ut su. quando lib. prin. da. l. 1. & 2. Sed hic speciale, ut interrumpantur. Et cōcordat huic legi, su. de episc. audi. l. si præsens, & l. fi. & su. de non nu. pec. l. in contractib. §. si Accur.

b *Si ex multis.*] CASVS. Tenebatur mihi quis ad decem ex causa locationis: & ad alia decē ex cā venditionis: & ad alia decem ex causa mutui. si petiero non expressa causa: an interrūpatur præscriptio in omnib. decē quæritur? Respon. quòd sic, in fine l. & hoc in prima. Item si tenearis mihi ad decem ex causa mutui. & pignora obligasti. & peto decē certa cōditio ex mutuo: an hypoth. præscriptio interrūpatur, q̄ritur? Dī, q̄ sic. & hoc in secūda. Si verò teneris mihi ex pluribus causis, & in libello meo certam quantitatem nō expressi, nec causam: sed dixi sic, cōuenio te: quia mihi es obligatus, quæritur an sint p̄petuatæ omnes actiones, quibus mihi tenebaris? Dicitur, q̄ sic. & hoc in tertia. Viuian.

b *Si ex multis.*] [1] Tres ponit quæstiones hæc lex. Prima, cum mihi deberentur similes quantitates ex pluribus causis: & vnam quantitatem sine causæ mentione expressi: quæritur, an omnes actiones pro simili quantitate perpetuasse videar: an nullam, an vetustissimam. Secunda si fiat de personali actione libellus tantum, uel de hypothecaria tantum: an super utraque uideatur fieri interruptio. Tertia, an si nec causa, nec quantitas sit expressa, sed tantum, dicatur obnoxius; an omnes sint perpetuæ. Et omnibus respondet, quod sic. Sed quid si unam causam & quantitatem expressi: an perpetuet cæteras. Respon. non, licet quidam dixerunt, quod sic, per legem istam: ibi, uel unius quidem &c. & ff. de iudic. l. solemus. Quod Ioann. non placet. nam nec qui contestatur in actione ad exhibendum uidetur contestari in rei vendicatione, cum & post litis contestationem in actione ad exhibendum, compleatur usucapio, & claudit uiam uendicationi, ut ff. ad exhiben. l. Iulianus, §. quantum, & l. solemus, intellige ut ibi: & istam constitutionem similiter, ut ibi dices. Item quid si ex vna causa debeantur mihi tria, & ex alia decem, & ex alia viginti, & petam decem, an videar omnia petere? Respond. non, sed sola. & licet uideatur debere esse in electione actoris, in quam causam eligat: vt ff. de iud. l. si quis intentione. Item quid si generaliter dicam cum mihi obnexiū, sed post ea per sacramentū calūniæ cōfitear me de una summa sensisse. Respon. nō perpetuantur omnes, sed illa sola, ut ff. de exe cut. rei iud. l. si ex testamēto. Item quid si tenearis mihi hæreditatis petitione pp res sitas hic, & etiam Mutinæ, & te conueniam hic: an etiam in illis uidear interrumpere? Respond. non: quia nec actor hic de illis agere potuit, nec reus voluit respōdere. Quidam tamen cōtradixerunt tali ratione: quia & coram nō ordinario interrumpitur præscriptio, ut supra eodem, l. vt perfectius. Sed nos dicimus in illis casibus esse speciale. Item quero, quomodo huiusmodi libellus fuerit receptus, cum nō fuerint in eo ea quæ sunt necessaria, scilicet tria, ut supra, de edendo, l. edita? Respond. spōte recepit reus de iustitia sua confisus. & propter timorem testium decedentium, uel alias moras.

ADDITIO.

Aduertas secūdū Barto. hic, pro intellectu istius legis. q̄ ad hoc vt interrūpatur præscriptio per citationem, necesse est, q̄ de hoc saltem constet reo, utrū agatur actione p̄sonali, uel in rem, uel utrum agatur de quātitate, vel an de specie. Vn̄ si quis fecit citari quempiam generaliter, ut veniret ei responsurus de iure, hoc non sufficeret ad interrumpendam præscriptionem.

c *Multis casibus.*] id est non solum in precedenti: & ideo subijcit alium, qui incipit, si enim &c.

d *Credantur.*] hæc tertia quęstio.

e *Mentionem autem.*] vt fuit in ultimo casu, & hoc propter incertitudinem, quia incertum est, quę magis uideatur perpetuare. ff. de iu. iu. l. ita fidei, & ff. de app. l. scio. §. quid ergo. & l. appellanti. & de oper. no. nunc. l. de pupillo, §. pluriū. & de auro & argen. leg. l. Plautius. & ff. de diuort. l. fi. Arg. contra. ff. ad leg. Iul. de adult. l. denunciasse, §. 1.

f *Vel vnius.*] s. causæ, l. quantitatis debitæ ex una causā, nō tū expressit causam, ut fuit in primo casu. & sic nota, quòd soluit primā quæstionem. Alij hoc intelligunt, q̄ expressit summam & causam: & sic dicunt, q̄ si petij decem ex causa mutui, uideat in omnibus alijs interruptionem facere, ex quibus mihi teneris. Dic ergo unius causæ, l. quantitatis debitæ

1† al. 15. al. Noue.

2† Du. hec het ptererea in hac sub scriptione VV. CC. Coss.

3† Deest in alijs.

4† causis.

5† eas rei habito.

1† Ex hac glo. no. q̄ defectus exceptionis opponendæ efficit validū, quod alias cēt inualidum. lex. est bonus in l. 3. de excus. Lite cōtestata in actione ad exhibendum nō vr contestari in rei vendicatione.

debitæ ex vna causa, non tamen causam expressit. Accus.
a *Continentem.*] nunc soluit secundam secundum Azo. & hoc propter incertitudinem. quia incertum est &c.
b *Desides.*] No. vt sup. de rei vend. l. mote. & de inoff. testa. l. contra maiores, & sup. de rei vxo. act. l. 1. in fi.

vel verius illi, quibus est imminutum. Item quòd dicit largitate, ideo dicit, quia damus eis immunitatem. Item quod subijcit, rñdeant &c. pro tanto, quantũ sibi remansit: vt j. de anno. & tri. l. 1. lib. 10. & ff. de censi. l. forma, §. 1. & 2.
l *Deuotioni.*] id est deuotè soluant.

DE ALLVVIONIBUS, & paludibus, &c.

Dixit de acquisitione tpali: nunc de naturali. Vel dixit de acquisitionib. iuris ciuilis: nūc iuris gētiū, vel naturalis.

*Côcor. c. auditis, cū glos. super verbo, imponentes, uer. sed nunquid, de præscr.

Q [Vamuis.] CASVS. Cursum fluminis per opus manu factū ab aliquo auertere nō possum. & hoc in prima. Si vero flumē relicto alueo nouū fecerit: ager, quem circuit, ad priorē dñm pertinebit: & hoc in scđa. In tertia dicit, q si auferatur de fundo vnius aliquid: & postea alij applicet, illius erit, cuius est fundus, cui coaluit.
c *Amnis.* i. fluminis.
d *Non est.*] sine magno incōmo lo accolatū: vt ff. ne quid in flum. pub. l. 1. §. sunt qui putant & ff. de ripa mun. l. 1. §. is aūt.
e *Derelicto.*] in totum, vel in partem.
f *Alium.* s. aluc um.
g *Manet.* vt ff. de acqui. rer. do. l. adeo, §. insula. ibi. q si ex vno latere &c. & Inst. de rer. diuis. §. insula.
h *Accrescit.* ut ff. de acq. rer. do. l. adeo, §. præterea. & Insti. de rer. diui. §. preterea. Sed hoc fallit i agris limitatis. u. ff. d acqrer. dom. l. in agris.

H [Iquos.] CASVS. In Aegypto aliqñ riuus inundat, ex cuius inundatione ali quid accrescit possi lēti prædia tributoria, & alij detrahitur: an census vnius augeri, alius diminui debeat, quæritur? Dicitur, q sic.
i *Liberentur.*] nā cui accrescit emolumentū accrescit & onus, & econtra, ut hic. & j. tiiie cē. vel rel. l. fi. & j. no. uecti. inst. ff. posi. l. 1. in fi. & ff. de ser. rust. præd. l. Imperatores. Sed an contra, j. de iure emph. l. 1. Itē contra, j. l. prox. in princ. Sol. ut ibi.
k *Defensi.* illi, quib. alluuionis iure accreuit. & sic vsque in fi.

* De hac specie alluuionis facit mētio nem c. ex trāsmissa, cum gl. super uerbo minutati ext. de præscrip.

4† fundum crescit.

carias continētem,[a] nihilominus videri ius suū omne eum in iudiciū deduxisse, & esse interrupta tēporum curricula: cum contra desides[b] homines * & sui iuris contēptores odiosæ exceptiones oppositæ sunt. Dat. Constantin. post Consulatum Lāpadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS XLI.

De alluuionibus, & paludibus, & pascuis ad alium statum translatis.

Naturalem cursum fluminis mutare non licet: nisi muniendo ripam quis prędio suo consulat sine magno incommodo vicinorum: & patētia incremēta illorū sunt, quib. prius erant: latentia autē iure alluuionis accrescunt illi, qui sunt domini fundi, cui se applicant. h. d. secundū Bal. Vel sic: Flumen alio auertere est prohibitum: ripā autē premunire est permissum, & mutato alueo non perditur dominium fundi circuiti per ipsum, nisi paulatim accreuerit alteri. h. d. Sa.

Imp. Gordianus A. Marco.

LEX PRIMA.

Q Vamuis fluminis naturalem cursum, opere manu facto alio non liceat auertere, tñ ripā suā aduersus rapidi amnis[c] impetum munire prohibitū non est.[d] ¶ Et cum fluuius, priore alueo derelicto,[e] alium[f] sibi facit: ager, quem circumit, prioris domini manet.[g] Quòd si paulatim ita auferat, vt alteri parti applicet, id alluuionis iure ei quæritur cuius 4† fundo accrescit.[h] PP. iij. Cal. Decemb. Gordia. A. & Auiola Coss.

Cui accrescit emolumentum per alluuionem, accrescit & onus. h. d. Bal. Vel sic. Propter decrementum per alluuionem proueniēs debēt tributa minui pro rata decrescenti: & econtra propter crementum debent augeri. h. d. Salic.

Imppp. Arcad. Honor. & Theod. AAA. Cæsario PP.

LEX II.

H I, quos inundatio Nili fluminis reddidit ditiores, pro terris, quas possident, tributorum præstationem agnoscant. ¶ Et qui suum[2†] deplorāt patrimonium[3†] deminutū, alieno saltem functionis onere liberentur,[i] & nostræ serenitatis largitate defensi,[k] locorū etiā possessione contēti, pro agitādi cēsus examine respondeant deuotioni.[l]

Latentia incrementa ad fiscum non pertinent: nec separatim de his censetur, aut pro his census exigitur: nec est augendus census licet professio efficiatur fertilior sumptu, & solicitudine possessoris: pœnam contradicentib. imminente. h. d. Bal. Vel sic. Incrementum alluuionis nō debet per se censeri, sed vnū corpus cum eo, cui accreuit iudicari: & impinguatio terræ vel melioramentū culturæ non facit tributa accrescere. Salic.

Impp. Theod. & Val. AA. Cyr.

LEX III.

E A, quæ * per alluuionē, siue in Aegypto per Nilum, siue in alijs prouincijs per diuersa flumina possessorib. acquiruntur, neque ab ęrario[m] vēdi, neq; a quolibet peti,[n] nec separatim censeri,[o] vel functiones exigi,[p] hac perpetua valiturā lege sancimus, nec 4† vel alluuionum ignorare vitia,[q]

E [A quæ.] CASVS. Si in Aegypto p Nilum, siue in alijs prouincijs per flumē aliquid alicui accreuerit, illud nec a fisco vēdat, nec petat: nec illi cui accreuit separatim, p p hoccē sus nouus imponat: vetus tñ augebit, cū aliquid accreuit. & hoc in prima. Qui vero pro palude vel pascuis modicū præstāt censum, si per eorum diligētiā ad culturā redigant: & ad frugū fertilitatem trāslata sunt, illa nō petant a fisco, nec vēdant, nec census augeat. & hoc in scđa. In tertia parte imponit pœnā temeratori huius l. s. vt puniatur in 50. libris auri: & officialis præfecti prætorio eadē pœna punitur, si alicui suggesserit, quod possit venire contra statuta huius l. vel si preces petitoris introduxerit, ut liber sit ab huius legis obseruatione. Viuian.
m *Ab ærario vendi.*] vt propria uendi ea men ob cessationem tributorū. Azo. Vel non vēdit separatim augmentum, sed totaliter: vt subijcit.
n *Peti.*] à quolibet pro fisco.
o *Separatim censeri.* i. censui adscribi.
p *Exigi.*] huic est j. §. sij j. l. prox. cū ibi dicat, cū grauari i plus cui accreuit. Sol. ibi separati accreuit, ita q discerni pōt vnum ab alio, hic non: sed per alluuionē, qa alluuio discerni ñ pōt. Vel hic nō cēsetur, s. separatim: sed tota cōputatione. Sed quæritur, ab Agger qd prodest nō fieri ta vrbica separatim? Resp. si de limitiferet separatim, & ñ bus agrorum offerret chartā pro, apud fessionis, oē ius amit- quem interet. vt su. sine cē. vel gra extat rel. l. fi. hic aūt ñ amit cōst tu io. tet, ut sup. de vect. & commiss. l. 4. Acc. Th. ne per
q *Vitia.*] impropriè, alluuionū i. priuilegij. & potesta ignorauis, tes, quæ sunt, ut vni verita tem auferant, & alij deti. & maximè nent, ut ff. de acq. ter. noxiā. al. do. l. ergo, §. alluuio. obnoxiā.

2† plorāt
3 † imminutum.

* Ex nou. The. tit. de alluuio. ex lis fcij facta quocitant

4† Noui.

Refer-

Refertur ergo hæc ratio ad id quod dicit neque ab ærario uedi, neque a quolibet peti. Alij ut P. dicunt, quod respicit legem superiorem, s. q illi quorum patrimonium est minutum, releuata a tributis debent, non quasi per eorum uitiū sit minuta possessio, argumento ff. de censi. l. uitia. & ita nō uidebatur minui, sed prima uerior.

...manad... & supra de caduc. tol. §. fi. l Nostro numini. alias nomini, i. rel... sed hodie fieri potest ipso pia secto, uel eius consiliarijs intra 10. dies, & præstita fideiussione mandat sententiam executioni, ut supra de pc. Imp. off. auth. quæ supplicatio, sed si non supplicet p dictum modo, nihilominus fit post principi intra bienniū.

vel rem noxiam [a] possessoribus videamur inducere.

¶ Similiter *nec ea, quidem, quæ paludibus antea vel pascuis videbantur adscripta, [b] si sumptibus possessorū nūc ad frugum fertilitatē translata sunt, vel vendi, peti, vel quasi fertilia separatim censeri, [c] vel functione exigi cōcedimus, ne doleāt [d] 1 † diligētes operam suam agri dedisse culturę, ne diligentiā suā sibi 2 † damnosam iudicantes intelligant.

¶ 3 † Cuius legis temeratores 4 † quinquaginta librarum auri cōdemnatione coerceri decernimus, inter quos habendum est officium [f] quoque tuæ sedis excelsæ, si aliquid hmōi 5 † casus suggesserit disponendum, vel si preces introduxerit petitoris. Dat. 11. Cal. Oct. Constantinop. V2. A.V. & Anath. V.C. Coss.

TITVLVS XLII.

De sententijs præfectorum prætorio. 6 †

Non appellatur à sententia præfecti prętorio, sed supplicatur principi, & si sentētia lata sit pro republica, durat biennio hæc potentia supplicandi. Bal. Vel sic: A sententia præfectorum prætorio non appellatur, sed intra biennium principi supplicatur. Sal.

Impp. 7 † Dioclet. & Maxim. AA. Thapassio. præfecto pręt. Illyrici.

LEX VNICA.

Litigantib. in amplissimo prętorianæ præfecturæ iudicio, [g] si contrarius [h] se læsos affirment, non prouocādi licentiam ministrauimus, licet pro 8 † curia, [i] vel qualibet publica vtilitate, seu alia cā dicatur prolata sñia. publice [k] * prodest singulis legū adminicula denegari, ita videlicet, vt intra bieniū tm̄ nostro numini [l] * cōtra cognitionales sedis prætorianæ p̄fecturę sñias successionem 9 † iudicis [m] numerandum, supplicandi eis tribuatur facultas. Dat. 5. Id. Aug. Constantinop. Theo. A. 17. & Fest. V.C. Coss.

TITVLVS XLIII.

Quomodo & quando iudex sententiam proferre debeat præsentibus partib. vel vna parte absente.

Quicquid iudicis potestati committitur, necessitati non subijcitur. Vel aliter: Verbum solere, in his quæ

a Noxiam. & hæc sō aptatur ad proximū dictum, s. q illi quorum patrimoniū est auctum, i. ō dent separatim censeri p per eam utilitatem quam modo dixi.

b Adscripta modico censu. Ac.

c Censeri. quid si non separatim? Rūidem uidetur.

d Ne doleant. i. Nam cum labor ia damno est mortalis crescit egestas, ut hic, & infra de omni agri. deser. l. fin. lib. 11. & in auth. de iud. §. ne autem. col. 6.

e Intelligant. immo fructuosam, ut supra d. po. l. fin. & ff. ad l. F. l. 1. §. & ff. de app. l. scio. § quid ergo. & ff. de rei uind. l. certū & ff. loc. l. cum colonus. Sed arg. cōtra sup. de iud. l. properādum, §. fin autem ex gestis.

f Officium. i. officiales tui.

DE SENTENTIJS præfect. præt.

Qualiter per præscriptionem res quæratur, dixit, nūc qualiter per sñias, audi. Et primū de ea quæ datur, ab excelsiore post principem.

L Litigantibus. CASVS. Si pfēctus prætorio inter aliquos iudicauerit, & altera pars se læsum affirmet, an a sententia possit appellare, quæritur? Respond. quod non, sed principi poterit supplicare, nec refert fuerit sententia lata in causa publica, an in priuata, & hoc in prima. Intra autem quæ tempora supplicare liceat, quæritur? Resp. quod intra biennium numerandum ab eo tempore quo princeps successit præfecto prætorio iudici per inuocationem supplicantis, & sic postquam præfecto iudici incœpit posse succedi, hoc est à tempore latæ sententiæ a præfecto. Vel dic, post successionem, i. post sentētiam latam a præfecto qui alij iudici successit, & hoc in secunda.

g Iudicio. i. coram præfecto prætorio.

h Si contrarius. s. litigatoris, non legis, uel constitutionis, quia tunc ipso iure non ualeret sententia, ut ff. quæ sent. sine app. l. 1. in prin. Acc.

i Prouocandi. ut supra de precib. Imper. offe. l. si quis. & ff. de offi. præfect. prætor. l. 1. §. his cunabulis, & sic speciale est in eo, sicut & in episcopo, ut sup. de epis. aud. l. episcopale. Item secundo est speciale, quia datur in integrum restitutionem contra suam sententiam impetret, & non alius: ut ff. de mino. l. in causæ, a in fi. & l. præfecti. Item facit supra de offic. præfec. præt. Orientis. l. normam.

K Nec enim publice. immo nocet, expedit enim reip. & c. ut insti. de his qui sunt sui, uel alien. iu. §. fi. & facit inf. de

m Post successionem. i. postquam psec. o prętorio iudici successit princeps p inuocationē supplicantis, dicētis recurrā ad principem, qd facere potuit quādocunque post sententiam, & sic passiue intellige. Et hoc casu executioni mandatur sine fideiussione. Vel dic postquā iudice præfecto cœpit posse succedi, hoc est tempore latæ sententiæ a præfecto. Vel dic tertio q præfectus hic de appellatione cognoscebat, quod patet, quia dixerat, contra cognitionales, &c. Pōt ergo intra bienniū a sententia primi iudicis supplicari, a præfecto, non ultra quod non placet, qa forte nec intra biennium iudicabit præfectus, cum multa impediant cognitionem causæ appellationis & supplicationis, ut ultra bienniū extendatur, nec interim tempus currat, ut in authen. ut spō lar. §. hoc quoque sancimus. colla. 9. Vel quarto, i. post sententiam latam à præfecto, qui alij iudici successit, cum. n. fiat post sñiam præfecti, ergo & postq̄ psfectus successit. De successione aūt iō dicit, quia post, sed nō statim post, imo qñque multo post nunquam ante fit hæc supplicatio. Itē contra infra nec liceat in vna eadēque cā. l. 1. ubi non pōt supplicari. Sol. ibi præfectus cognoscebat de secunda appellatione, postq non est licitum supplicare, uel appellare. l. tertio. Item si usque ad biennium supplicatur, usque quod durabit? Resp. forte intra idem biennium debet perfici, uel non est tempus statutum, ut inf. de tempo. app. auth. sed lis. Vel dic intra tps quod appellationē exercentibus datur. s. anni uel biennij, ut inf. de temp. ap. auth. ei qui appellat, & inf. de temp app. l. fi. §. illud in fi.

QVOMODO 2 ET QVANDO 3 IVDEX sententiam proferre debeat præsentibus partibus, uel una parte absente.

De sñijs oium iudicū dicturus, pmittit qñ & qū detur.

ADDITIO. No. ex gl. quod iudices ordinarij, & delegati, & assessores eorum debent semper habere præ oculis hęc duo aduerbia. s. quo & quando. sic ext. de accu. c. qualiter, & quando. sec. Bal. hic.

N Onsemper. CASVS. Habebam controuersiam cū Titio, incepit abesse, institi ut iudex ferret sñiam, an sit compellendus, quæritur? Respon. quod non, licet rescriptum cuiusdā principis contineatur, q 5 absentes sñia ferri debeat,

Trecen-

4 Concor. cū M. Ferrariēsis cū gl. sup. uerbo industria extra de cōstit.

5 Conc. in ca. cū cler. super uerbo pensiones. circa finē ext. de pact.

1 † diligenter.

2 † Deest § non. Th.

3 † huius no. Th.

4 † quadraginta.

5 † Deest, i aliis.

6 † ad horū exemplum ueteres reges Francorū suos maiores fiunt præfectos palatii habuerunt, prætoriū. n. appellat hic tabernaculū principis, ut ex Asconio scire licet. Cont.

7 † In omnib. exemplarib. manuscrip. est iscrip. Th. Valen. & c. Extat. n. & hæc lex inter Nouellas Theodosij impsfas cū breuiario Alarici Cont.

8 † Tollit hic ueterē legem quę aduersus sñiam pro curia latā appellare prohibebat Cont.

* al. publico.

* al. nomini.

9 † In No. The. Legitur cognitionem, q& non prob. Cont.

Supplicatio admittit ubi appellatio reiicitur.

2 Causa cognita & discussa. P.

3 Quia lite contest. & parte citata peremptorie, & in loco deputato. P.

a *Pronuncies*. qāq; .n. cōpelleris, vt cū præsens iustā foret litē, absens iniqua, vt sup. de iud. l. properandum, §. sinaūt ex gestis, & §. sinautem reus, & hoc. ff. de iud. l. de qua re. Vel secundo dic, non cōpelleris sp, quia prope finem trienij fit cōminatio, ante non, sed pôt reo absente, non econtra actore absente, quia tūc tm prope finem triennij, secūdo vt su. de iu. l. ꝓperādū, §. in hmōi. & §. 1. dixim⁹ & ad hoc, ff. de iu. l. nō quicquid. Item hic in ciuilib. sed in criminalib. non procedit cōtra absentē definitiue vllo modo, nisi sit pœna relegationis, vel minor imponenda, vt ff. an per aliū cau. app. & de pœn. l. absentē. in prin. & de proc. l. pro seruū, §. publice.

a † al. Titius. i. D. Pius in oīb⁹ manuſ.

b *Subscriptionē*. sed certe non credit sub scriptioni, ut §. de le. & cō. l. 2. Rñ. illū verū cū nō cōtinetur i lege, hic aūt cōtinet ut ff. qđ met. cau. l. metū aūt psentē. §. sed qđ prætor. i fin. ibi, ex qua interlocutione, alias constōne

c *Sententiam*. ad idē ff. de iud. l. nō qcq d.

d *Solere*. non ergo imponitur necessitas ex his verbis, & similib. vt sup. de of. præsid. l. sæpe. & leg. seq. Acc.

e *Possis*. de iure quādoque.

1 Glos. in c. cōsuluit. super verbo, gratiā de off. de. le. inducit hinc l. in argum. qđ iudex pôt parere cōtumaci in p̄iudiciū alterius.

f *Cessante*. CASVS. Iudices maiores, puta ordinarij, possūt aliquē vocare in ius ꝑ edictū propositū in albo prætoris, minores, vt delegati, vel pedanei, nō possūt, sed p se, vel per nūciū. Si ergo in cā q̄ habes cū Titio iudex minor Titium vocauerit, nec venire voluit, an ferre sniam possit, cū non sit propositū edictū peremptorii, qrit? Rñ. p sic. Alijs modis pôt poni cas⁹, dic vt i gl. f *Cessante*. quia antiquitus mittebatur specialis nuncius peremptorij, pone casum in pedaneis, q citare non possunt.

3 al. ferri.

habent rationem difformē, non inducit necessitatē. Ba. vel sic. Verba rescripti enunciatiua soliti, non necessitāt. Sal. vel sic. Verba potestatiua non inducunt necessitatem. Iac. But. Vel sic. Iudex ferre sententiam contra absentē seruatis seruandis, non tamen semper compellitur. h. d. secundum Pau. de Cast.

Imp. † M Aelius Antoninus A. Publicio.

LEX PRIMA.

NOn semper compelleris vt aduersus absentem pronuncies,[a] propter subscriptionem[b] patris mei qua significauit etiam contra absentes sententiam[c] dari solere.[d] Id enim eo pertinet, vt etiam absentem dānare possis,[e] [2] † non vt omnimodo necesse habeas.

Vbi est præsentia personarum, ibi non requiritur perēptoriū. Bal. uel sic. Valet sententia, licet peremptoriū nō præcedat, si tamen præcedat alia monitio tantundem importans. Bar. Vel sic. Monitio iudicis habet vim peremptoriæ citationis. Pa. de Ca. Vel sic. Præter formam peremptorii citatus legittimè potest definitiuè damnari. Sal.

Imp. Gordi. A. Seuero.

LEX II.

CEssante[f] quoque causā peremptorij edicti,[g] aduersus eos, qui admoniti[h] iudicio adesse noluerūt, sententiam a iudice posse proferri [3] † certum est. 4 Calen. Apr. A. & Ponti. Coss.

g *Edicti*. i. nō dato, & dic pp personam iudicis qui nō pôt citare p edicta in albo posita, vbi talia edicta ponuntur, sed requiritur ut sit est pedaneus iudex delegatus, vt sup. de iud. l. tanc. in fi. & in Auth. de exh. & in ctro. te. §. si vero et iubet iudi dā col. 5. & de litig. §. oēm vero, col. 8. sed per nunciū pôt, vt arg. ff. de arb. l. sed interpellat. §. 1. Vel dic secūdo, cessante, & c. q a nō perēptoriū fuit datū, sed tres denūciationes, q̄ tantundē valent, ut inf. eo. l. tres. & ff. de re iud. l. ɔtumacia. §. ɔtumax. Vel dicas, cessāte, &c. cessāte forma hui⁹ edicti. Est. n. eius forma, vt primo vnū, & postea aliud, & postea tertiū, quarto hoc perēptoriū, nā hic erat vnū ꝓ oībus ut hic, & ff. de iu. l. ad perēptoriū cū seq. ll. Vel dic cessante, q a ipsemet iudex ei pcepit, vt adesset i sniæ, quo casu esset vere cōtumax, vt ff. q b. ex cau. i pos. ea. l. Fulcin⁹. §. fi.

Citatio p edicta, nō sed per quem iubet iudi fieri potest.

h *Admoniti*. ab ipso iudice delegato, vel semel pro oīb. vt dictum est. Vel dic ter, vel dic à iudice præsente, sm quod variasti casum. Acc.

Standum est sententiæ à qua non est appellatum, licet sit lata contra absentem indefensum & ignorantem, solenniter tamen citatū. Bal. vel sic. Non potest infirmari sententia quæ congruo iure non vtitur. Bar. Vel sic. Absens solenniter condēnatus, tenetur acquiescere sententiæ si reuersus sciens nō appellauit intra tēpus legitimum. Sal. uel sic. Non potest impugnare sententiam, qui congruo tempore non appellauit, quia videtur ei acquieuisse. Pau. de Cast.

Idem A. Antistio.

LEX III.

AB eo iudicato [i] recedi non potest, quod vobis absentibus & ignorantibus, atque indefensis[k] dicitis esse prolatum, si vbi primum cognouistis, nō illico l de statutis querelam[m] detulistis. Ita enim firmitatem sententia, quæ ita prolata est, non habebit, si ei non sit accommodatus adsensus.[n] PP. 4. Id. Iun. Gordia. A. & Auiola Coss.

Sententia nulla, iudicis delegati iurisdictionem extinguit, & causa poterit alteri delegari. Barto. Vel sic. Nulliter consumatum, consumit mandatum. Bald. Vel sic. Sententia quæ nulla est aliqua quo ad hoc vt faciat cessare officiū delegati. Iac. But. Vel sic. Sententia lata die feriato, vel contra nullo modo contumacem, est ipso iure nulla, officium tamen delegati finitur. Sal.

1 Ista lectura est verior, & notabilior præ cæteris, & reddit hanc l. singula, §. quod simplex iudicis iussus hēt vim perēptorij, & ɔstituit iustum in vera cōtumacia. B. P. & Ang.

i *Ab eo*. CASVS. Inter actorē & reum li. contestata reus incœpit abesse, iudex eū condēnauit, post sex menses reuersus est, si intra 10. dies a t pe quo sciuit se condemnatū, nō appellauerit, habebit necesse parere iudicatis, q si appellatū fuerit. snia lata non tenet. Viu.

i *Ab eo iudicato*. intellige q lite cōtestata cōtra me, & iurato de calūnia, fui absens, & iudex requisiuit me, & nō fui inuentus, & sic pronūciauit cōtra me definitiue. Sic est ɔ ff. quæ sent. sine app. l. 1. itē cū ex edicto. Sed ibi nō interuenit perēptoriū, hic sic, vel q valuit tantundem.

k *Indefensis*. colligunt quidā, ergo loquit in absente ꝓbabili cā, vt studiorū, & nō fuit defensus, quia nō reliqt ꝓcuratorē, cū potuit, vel reliquit, & nō defendit. Si aūt reliqsset, & defensus legitimè esset, nō restitueret, vt ff. qñ app. sit. l. 1. §. fi. Vnde dicūt 2 hūc restitui de appellandum tm, alioquin si necessaria cā abesset, restitueret in totū. Item si nō potuisset relinquere procuratorē, ipso iure nō curret tps, cū sit vtile, vt ff. de diuer. & tēp. præ. l. 1. & sic nō eēt necessaria restō. Vel melius, hic nihil dicit de restōne, vnde dic q non potuit relinquere procuratorē hic absēs cā studiorum, vel reliquit & est mortuus, sic q; sit utile, ut dixi. Vel dic 3 quod absens ex voluntaria causa fuit, & non curo potuer i vel non relinquere procuratorem.

2 Et mult. Sal.

communi iure appellat, cum tempus

3 Et meli⁹ sm prædi. scrib.

l *Illico*. intra tēpus appellationi præfinitum, scilicet vel triduum, vel hodie decem dierum, vt in Authēc. de app. in prin. coll. 4. & distingue, ut sup. de procur. l. quia absentem.

m *Querelam*. petendo restitutionem ad appellandum, secundum quosdam. Vel dic, appellando. Acc.

n *Adsensus*. i. tacendo, ut ff. hoc. l. item quæritur, §. fi.

SI vt proponis.] CASVS. Inter actorem & reum lite contestata, reus incepit abesse: actor instabat, vt iudex ferret sententiam: tulit aduersus reum, & die feriato: an teneat sententia? Dic, quod non: sed retractabitur; & ea notioni alterius iudicis terminanda committetur.

a Si vt proponis.] s. tu reus.

1 † Domitio.

b Feriato.] dominico, vel simili, 1 quod prohibitum est fieri vt supra de ferijs. l. omnes. & ff. de ferijs. l. si feriatis.

1 Et sic oës dies feriati in honorê Dei, sunt æquales dici dominico secundum Bal.

c Contumaciter deesses.] quod non erat verum. pone enim, quod suasit iudici, quasi dixissem me nunquam venturum ad iudicium: vt ff. de iud. l. si prætor. §. Marcellus. Duabus ergo rationibus hæc sententia non valuit ipso iure, & quia die feriato lata. & quia absente me non contumaciter: 2 vt ff. de re iudi. l. de vnoquoque.

2 Et bene sm Salic.

d Denuo.] an ex eisdem actis cognoscetur, dic, vt ff. de app. l. si expressim. & notaui ibi, quod sic.

ADDITIO. Dicas, quod quando causa nullitatis sententiæ respicit solum ipsam sententiam: vt quia die feriata fuit sententia lata, tunc iudicabitur ex eisdem actis, vt hac glo. & glo. fin. in d. l. si expressim. ff. de appella. si verò defectus, ex quo sententia est nulla, respicit vniformiter acta, sicut sententiã: vtputa litigatum est cũ minore non habente curatorem: certe tũc omnia acta debent redintegrari ita potest intelligi l. cum quærebatur iuncta sua glo. ff. de re iud. Item quandoque est talis defectus, qui respicit sententiam, & partem actorum. verbi gratia: decessit reus post litem contestatam, & processum est contra mortuum ad sententiam. certe sententia est nulla. & omnia acta à die, qua mortuus est, vt l. penult. & fin. ff. quæ sent. si. appell. & ista acta, quæ sunt nulla, debent resciri sibi seu recenseri. d. l. cum quærebatur. Barto.

*Cõcor. c. si. cũ gl. 1. super verbo, indeterminate. de resc.

Imp. Philippus A.[1] † Domitiano.

LEX IIII.

SI (vt proponis [a]) pars diuersa die feriato [b] absente, vel ignorante te à iudice dato, ferri sententiam pro partibus suis quasi contumaciter [c] deesses, impetrauit, nõ immerito præses denuo [d] negotium alterius iudicis notioni terminandum cõmisit,[e] PP. 4. Id. Octo. Pereg. & Aemiliano. Cos. 245.

Mutatio loci excusat quẽ a contumacia, ex qua redditur sententia nulla. Bar. vel sic: Satis est mihi non esse cõtumacem, quo ad locum sententiæ, vt reddatur sententia nulla. h. d. Iac. But. vel sic: snia lata alibi quam in loco, ad quem pars citata fuit, nõ valet. h. d. Sal. Vel: Sententia lata in alio loco, quam debuerit ferri, est ipso iure nulla. hoc dicit Paul. de Castr.

Idem A. & Philippus Cæs. Longino.

LEX V.

SI (vt proponis [f*]) præses prouinciæ cum certum locũ causæ cognoscendæ dedisset, alibi per [g] obreptionem aditus, sententiam aduersus te absentem protulit, quod ita gestum est, ad effectum iuris spectare minimè oportet.

Sententia cancellationis actorum, vel appellationis desertæ, non potest ferri contra minorẽ indefensum. h. d. Bal. Vel sic: Sententia nulla non impedit ordinarium iterum super eodem cognoscere. Bar. Vel sic: Sententia, vel alius actus contra minores indefensos factus, est ipso iure nullus, & idem iudex de nouo cognoscere potest. hoc dicit Salicetus.

Imp. Valer. & Galie. AA. Domitiano.

LEX VI.

SI præses quasi desertam ab adultis tuis causam appellationis, quæ [2] † ab adiutore [h] suo [i] acta fuerat, circumduxit [k] eo tempore, quo adulti curatores non habebant: repetitus [l] notionem suam exhibebit. Neque enim debet adultis nocere, quicquid eo tempore statutum est, quo defensione iusta & curatorio auxilio fuerant destituti.

e Commisit.] immo videtur, quod idem, qui primo: quia sic dicitur infra de accus. l. quarta, & infra de sent. & interlo. l. prima, in fin. & infra eod. l. si præses. quæ est contra. Sed illud 3 in ordinario, hic fuit delegatus: vt patet, quia dicit alterius &c. & ibi à iudice dato. Secundo oppono, quia pro eo est, ac si sententiam non tulisset, cum nulla sit. Sed respond. secundum H. hoc verum quo ad iudicem, non quoad eum, contra quem dedit. Vel verius 4 econtra, nulla est quo ad litigantes: sed iudex bene, vel male functus est officio suo: vt ff. de re iudi. l. iudex. & ad idem ff. de arbit. leg. dicere. §. fina. in fine. Sed contra extra de accus. qualiter & quando. ADDITIO. Pro solutione istius contrarij vide ibi glo. 1. & omnino Abba. pulchre & late distinguentem.

3 Istã sequuntur communiter doct.

4 Et bene sm Salic.

SI vt proponis.] CASVS. In causa, quam habebam cum Titio, iudex nobis assignauit diem, & locum, in quo comparere debebamus: suggessi, quod alium locum assignaret: assignauit vel supplicaui ex parte Titij: vt alium locum Titio ignorãte deputaret. Titius non venit, sed in loco prius assignato, vel in alio, non curo, expectauit: iudex sententiauit: an sit solidum huic sententiæ, quæritur? Dicitur, quod non.

f Si vt proponis.] s. tu reus.

g Per obreptionem.] obtinuit enim forte iudici aduersarius præc. ex parte tua, cum hoc ignorares, vt alibi locum statueret, quam prius statuerat. Vel tibi ex iudicis parte quasi alius statuerit, quo tu postea iuisti. 5 & est ad hoc ff. de arbit. le. arbiter calendis. in fin. Accurs.

5 Hęc vera sm Bar. P. & Ang.

SI præses.] CASVS. In causa, quam habebat Titius cum minore 25. annorum curatorem habente, cui curatori datus erat actor, qui adiutor appellatur, succubuit minor, & actor appellauit: appellationem non est prosecutus, quia decessit tam ipse, quam curator: iudex ab eo tempore, quo minor curatorem non habebat, vel actorem, sententiam primam confirmauit: an huic sententiæ necesse habeat minor parere, quæritur? Dicitur, quod non: sed idem iudex notionem suam exhibebit. Viuianus.

2 † A tutore & redẽ.

6 Illud dictũ gl. nõ placet qa mendaciũ dictum a parte partis nõ facit processum nullum, licet pariat exceptionẽ secundum Bar. Pau. & Salic.

h Adiutore.] adiutor siue actor tutori, vel curatori adiungitur: vt instit. de curator. §. primo, & ff. de tutel. l. solet. Qui actor si appellauit, & præsidi est delata: & non est prosecutus actor, quia non potuit: vt infr. de appell. l. si actor. nec curatores habebant: quia non sunt dari. vel mortui, vel remoti, vel excusati, & sic indefensi essent: & idem si haberent, & non adessent: & sic indefensi, 6 non valet ipso iure sententia confirmationis: secus si essent 7 defensi: quia valeret, sed restituerentur: vt ff. de re iudic. le. acta. §. fina. & supra si aduersus rem iudic. l. cum & minores. & idem videtur in ecclesia viduata pastore. 8 Accur.

7 Ista gl. sm Bald. hic nõ est alibi, qđ snia appellationis desertæ est sententia confirmatoria prioris sententiæ.

i Suo.] scilicet adiutore.

K Circumduxit.] i. cancellauit, quo ipso priorem sententiam confirmauit.

l Repetitus.] idem ergo cognoscit, & sic est contra, supra eo. l. si vt proponis. Solutio. vt ibi.

8 Et bene Salic.

ADDITIO. Tu dic, quod ibi loquitur in delegato ordinario secundum Bartol.

EA qua.] CASVS. An sententia lata altero litigatium absente, & non per contumaciam, teneat, quæritur? Dicitur, q non: nec sua absentia pro præsentia est habenda: secus si esset cōtumax. quo casu perinde esset, ac si præsens esset, & teneret sententia. Viuia.

1 Et recto re; qđ tenementi sm Bald.

a Aduersus.] idē & si pro eis, vt ff. de re iud. l. furioso.

b Per cōtumaciam.] s. veram; quia inuentus non venit: vel fictam: quia ad domū est citatus. nam tunc valeret sententia, vt sup. eo. l. ab eo aliās non, vt hic, & ff. de re iud. l. de unoquoque. & ff. quæ sent. sine app. l. 1. §. item cum ex, & absentes dico nequaquam cōuentos denunciationibus, siue citationibus, quæ quidem ex more proponi cōsueuerunt, vt ff. de iud. l. ad peremptorium. cum seq. Quandoq; tamen idem 2. & si sunt citati, sed laborabant morbo. non enim proceditur tāquam contra contumacem, vt argum. ff. de re iud. l. quæsitum. Accur.

*Cōcor. qm̄ frequēter. §. porro. cū gl. sup. uer. bo. nō possit extra vt lite nō contest.

2 Non legitime citatis; nā si essent legitime citati, teneret sententia secundum Bar. & Salic. Intellige hāc glo. si iudex sciebat citatū aegrotare. alias sec' secundum Bal. Ange. & Sali.

C Onsentaneum.] Ista lex diuiditur in duas partes. Nam primo ponit modum constituendi reum in contumacia. Secundo contra contumacem adhibet remedia: secunda ibi a quo. hoc dicit. Salic.

CASVS. Lite contest. inter actorem & reum, reus incipit abesse; qualiter iudex procedere dēat, quæritur? Resp. q citabit eum tribus edictis, vel uno pro omnib. peremptorio: in quo continebitur, q procedet in causa, & sententiam feret: nisi reus se præsentauerit. quo non veniente, auditis allegationibus præsentis, mittitur actor in possessionem rei petitę, si fuerit actio realis, & reus de possessore fiet petitor.

3 Hæc est cōm. lectura, & vera secundum B.B.P. Salic.

Si vero fuerit personalis actio, puta condictio certi ex mutuo: mittitur actor in possessionem bonorum rei secundum mensuram debiti declarati. Viui.

4 Ista re.p batur, qa hoc nōre peritur lege cautū. vtil. publ. Iac. Bart. B. & Sali.

c Consentaneum.] i. conueniens. cum causæ merita, &c. vt inf. si per vim, vel alio modo. l. fin. sic sup. si contra ius, vel utili. publ. l. & si legibus. Accur.

d Præscriptis.] id est, definitis. s. decem dierum: vt ff. de iud. l. per interuallum. & sup. de iud. l. properandum. §. 1. Sed hodie 30. vt in authen. hic posita; sicque loquitur hæc lex post litem contestatam, 3 cum comminetur definitiuam sententiam, quæ ferri non potest ante litem contestatam, nisi in casu; vt inf. de tempo. app. l. fi §. illud, sed ante litem contestatam dicentem fieri eodem modo a citatione. Alij dicunt 5 hic loqui ante litem contestatam, & ita dicunt interlocutoriam sententiam, quæ datur in fine huius legis tam in actione in rem, quām in personali.

5 Hæc ē reprobat. ideo tene primā secundū B. Bal. Ang. & Salic.

e Solennitate.] s. quæ sequitur, & sic expone, & pro, id est.

f Literis.] poterat enim præses literas mittere per prouinciam, quæ magna erat, poterat etiam edictum proponere, cum esset ordinarius. alias non, 6 vt in auth. de litig. § omnem. coll. 8. & sup. de iud. l. sancimus.

6 Et bene Bar.

g Pro omnibus.] qđ fieri potest, vt ff. de iud. l. nonnunquam.

h Commonefacto.] i. commonito. 7 Et nota, q hic est ambasia ta, vt infra qui accusare non poss. l. 3.

7 Sequuntur hanc gl. Bal. & Salic. hic Cōtumacia pšumpta & expressa 6 fit.

i Contumacia.] præsumpta per tres denunciationes: vt inf. eod. l. tres. expressa est autem, quando expresse dicit, noso venire, vt ff. quibus ex caus. in pos. ea. l. Fulcinius. §. fi.

k Perseuerauerit.] nomalum est peccare: diabolicum perseuerare.

l A quo.] s. præside, vbi tamen a successore semel citari debet. licet ipse miserit peremptorium, tamen compellitur: vt ff. de iud. l. edictum. sed ipsemet post suū peremptorium pōt, sed non compellitur 8 vt ff. de iud. l. & post, in princ.

8 Et bene & ex vrbanitate, ad oēm malitiam superandā. Salic.

* Vel hęc dictio abest aboib. lib. manu script. & recte sm. Contium.

m Ad cogendū eum.] nota hīc citationes re & verbo, & hoc per ordinarium tantum, vt in authē. de exhi §. si vero etiam quidem. col. 5. Alibi verbo tātum, prima locū habet semper, nisi in matrefamilias, vt sup. de of. di. uer. iud. l. 1. Vel nisi ratione loci, vbi est cōuentus, vt si est in domo, vt ff. de in ius vo. l. plerique.

quotsum .n. cū de causa ciuili agitur psona capiatur. Et licet i Nouel. hic citata gđ simile cōtineatur, tā dicēdum est, oblique cogiatur se representare i cui' possessionem aduersarij mittitur. Cont.

o Incumbit.] animo, vt ff. de acqu. pos. l. clam. §. qui ad nundinas. Vel corpore per familiam, vt ff. qui ex cau. ma. l. item ait prætor. §. primo, hanc autem possessionem secundum Ir. reuersus non recuperat, 9 etiam si satisdationem paratus fuerit præstare: vt supra vbi in rem act. l. 2.

9 Et bene quia diceretur de petitore possessor. Ang.

n Transferre.] cum agitur in rem, vel audicis, &c. scilicet cum agitur in personam, secundum quosdam. Vel dic transferre, cum non est liquidum de causa. Vel auditis. &c. scilicet cum est liquidum. & sic datur definitiua secundum P. & B. Et quod dicit defensionib. i. rationibus, 10 & intentionibus, cum actor sit iste præsens, & sic ponitur sup. de iuris & fac. ign. l. prima. Tertij dicunt quod hic mutat casum, cum dicit, vel auditis, &c. scilicet vt loquatur in actore absente, & sic bene adaptatur hic authen. qui semel. quæ loquitur in actore absente. Circa hoc autem distingue. cum reus abest, aut post litem contestatam, & vel quasi cōtestatam, aut nec vere, nec quasi. Primo casu, aut liquet de causa, aut non: si liquet, potest ferre definitiuam: nec restituetur. postea ueniens, vt sup. de iu. l. properandum. §. cum autem, in fin. secundum quod distinguitur.

10 Sequitur cum Bar. quia vnum qui que ponitur pro alio Bart. & Salic.

Vbi cessat vera, & ficta contumacia, ibi contra absentem non potest ferri sententia h.d. Bal. Vel sic: Sententia lata contra absentem non solenniter citatum, est nulla. Ba. Vel sic: Statuta cōtra absentes non contumaces verè vel fictè nō valent ipso iure h.d. Vel sic; Cessante cōtumacia vera vel ficta, contra absentem, non potest ferri sententia h.d. Salic.

Imp. Diocl. & Max. AA. Mari.

LEX VII.

EA, quæ * statuuntur aduersus[a] absentes non per contumaciam,[b] scilicet denūciationibus nequaquā ex more cōuentos, judicatę rei firmitatem non obtinere, certum est. PP. 3. Cal. April. ipsis 5. & 4. Coss. 293.

Reus conuentus reali absens post litem contestatā, debet in contumaciam solenniter constitui, & tunc contra eum poterit alterum de tribus remediis exerceri: vel personæ captio, vel possessionis translatio, & sententiæ definitiuæ prolatio. h.d. secūdum Iac. But. & Bart. & Pau. de Cast. & est singularis l. et famosa. Vel sic: Reus post litem contestatam se absentans debet citari tribus edictis: vel vno peremptorio pro omnibus: & si citatus non veniat, potest inuitus duci, vel si non liquet de causa, possessio potest in petitorem transferri. alias si liquet de causa, debet definitiue de causa pronunciari hoc dicit.

Iidem AA. Claudiæ.

LEX VIII.

COnsentaneū[c] iuri fuit, temporibus ad præsentiam partis aduersæ præscriptis,[d] præsidem prouinciæ (impleta iuris solennitate,[e] & aduersario tuo trinis literis,[f] vel vno pro omnibus[g] peremptorio edicto, vt præsentiam sui faceret, commonefacto[h]) si in eadem contumacia[i] perseuerauerit,[k] præsentis allegationes audire, quod vel successor eius facere curabit. A quo[l] ter citatus, si contumaciter præsentiam sui facere neglexerit: non abs re erit, vel * ad cogendum eum,[m] vt sese repræsentet, vel possessionem bonorum, cui incumbit,[o] ad te transferre,[n] & aduersarium petitorem constituere: vel auditis

guitur, supra de procur.l.quia absente. Si verò non liquet, aut agitur in rem, aut in personam, si in rem, mittitur actor in possessionem rei petitæ, & statim possidet, & veniēs reus intra annum, auditur de possessione, post annum. 1 auditur de proprietate, de possessione non, vt hic, & supra vbi in rem actio. l. 2. Si autem agatur in personam, mittebatur olim iu possessionem omnium rerum debitoris. Hodie pro mensura debiti, nec efficitur possessor. Sed venięti reo quādocūque restituitur possessio, nisi auctoritate iudicis res fuerit distracta ab actore, 2 quia iudex debet ad hoc moderatum tempus statuere, scilicet quo res distrahātur. vel iustus possessor efficiatur. 3 Si verò lis sit quasi contestata, sed non liquet iudici de causa, tunc habet locū, quod dicitur sup. vbi in rem act.l.2. Si verò nec sit cōtestata, nec quasi, tūc discusso summatim negocio, mittitt actor in possessionē restituēdā reo veniēti, pstita satisdatione, vt supra de pscriptio. tirginta ann.l. si quis emptionis, §.pen.

1 Hoc intellige, nisi aliud remedium uelit intendere, puta faciē. do reum caps. & ad iudiciū duci, Sal.

2 Et perpetuo donec sit præscriptum. Sal.

3 Et bene Bar. Bal. & Sal.

defensionibus [a] tuis, id quod iuris ratio exegerit, indicare. PP. 3. Calen. Octob.

IN AVTH. de litigios. §. omnem, collatio. 8. constitutio. 7.

Actore absente, & reo præsente proceditur in causa post legitimas citationes, etiam si lite non contestata, & liquidato negocio, deuenitur ad definitiuam, & contumace reuerso, in expensis grauatur: & iterata contumacia grauiorem penam exigit, h.d. vel sic. Actor in actione proposita, & reo cognita cogitur persistere: & non persistens debet citari tribus edictis, quolibet habente interuallum triginta dierum, qui interim non veniens habet anni spacium, intra quod veniens nō auditur, nisi refusis expensis, quibus præstitis si iterato se absentet, cadit à iure suo & citatio per edicta conceditur principis delegato, Sal.

QVi[*] semel [*] actionem [b] proponit, siue conuentione iudiciaria, [c] siue precibus principi oblatis, iudiciq; insinuatis, & per eum aduersario cognitis, [d] necesse habet vsque ad finem [e] litem exercere. ¶ Qui si causam persequī differat, reo postulante, tribus [f] edictis citetur per interualla [g] triginta dierum, quia vox præconia paucis [h] innotescit. ¶ Quæ citatio & per principem delegatis [i] permittitur, quod & locum [k] habet, etsi lis cœpta

* Nouell. 112. §. omnem.

* Concor. cum hac auth. glos. 1. a c. 2. extra de oblat.

a *Desensionibus*, idest intentionibus.

QVi semel. CASVS. Lex Codicis loquitur, quando reus absentat se post litem contestatam, authen. dicit, quid iuris sit, quando actor ante litem contestatam se absentat, dic ergo, Titius volebat me conuenire coram iudice: porrexit mihi libellum, vel supplicauit principi, iudex fecit me citari, actor incipit abesse, quid iuris sit, quæritur? Dicitur, quòd iudex citabit eum tribus edictis per interualla triginta dierum, & ideo citabit eum ter, quia actor forte non exaudiuit vocem præconis. & potest citare tam delegatus, quàm ordinarius: si ergo actor non veniat intra tres menses, dabitur ei spacium vnius anni, & si non venerit, iudex pronunciabit. Vel pone casum secundum Bulg. Dictum erat in lege Cod. de contumacia rei, ista auth tractat de contumacia actoris, & loquitur tam post litem contestatam, quam ante. Et hoc dicit: Actor in actione proposita habet necesse persistere vsque ad finem litis, & si incipit abesse, reo postulante, debet citari tribus edictis, vox enim præconia paucis innotescit, quæ citatio per edicta permittitur etiam delegatis principis, quo actore non comparente, datur ei annus à iure, post dicta tria spacia, & si in contumacia perseuerat, potest reus probare de iure suo, & perquisita veritate, feretur definitiua etiam lite non contestata, sed si intra annum comparet, non auditur, nisi reficiat expensas, quibus refectis, si se iterum incipit absentare, fiunt aliæ tres citationes, & alius annus datur à lege, intra quæ spacia non veniens actor, cadit à causa eo ipso, licet non sit de meritis causæ liquidatum, & specialissimum est hic, quod lite non contestata fertur definitiua. Baldus.

b *Actionem proponit*. eo modo, qui sequitur. Duo enim sequentia paria sunt, vt in corpore huius authent. probatur, qui modi faciunt rem litigiosam, ut in authen. in corpore, §. 1. Et dic actionem, siue personalem siue realem, siue mixtam.

4 Et bene Odof.

c *Iudiciaria* coram ordinario. 4

d *Cognitis*. & sic lite contestata, uel quasi contestata, alioquin non posset ferri sententia definitiua, sed H. & M. contra, 5 vt iam dices.

5 Et bene secundum omnes.

e *Vsque ad finem*. ergo ante litem contestatam non licet actori mutare libellum, quin habeat necesse in veteri querela persistere, & ita derogatur legi veteri, sup. de eden. l. edita cumulare tñ bene potest. Item contra, sup. vt nemo inuitus, l. 1. sed illud 6 ante porrectionem libelli, non post, vt hic, & in corpore probatur Fallit, & aliis illa regula, ut diximus.

6 Hæc est uera, scdm B. & Sal.

f *Tribus edictis*. 7 vocet, vt veniat ad causam, vt l. cōsentaneū. quæ fiebant in quadā dealbatione in pretorio. Item fiebāt per voces preconum. Itē per nuncium, qd hodie magis est in consuetudine, vt hæc haberin corpore. Sed tunc quō toties scribebatur? Respon. vel abradebatur primo scriptum, vel scribebatur diuersis locis, fiebant. n. alia gnalia banna in eodem albo, vt ff. de iur. om. iudi. l. si quis id. alias dr albū, vt ff. de albo scrib. l. vbi erant scripta noīa officialium,

7 Scilicet supplicando. Sal.

g *Interualla triginta dierum*. inter edictum & edictum. Sed an iudex potest minuere? Videtur, qd sic, vt ff. de iud. l. nonnumquam. Sed contradico, vt in corpore, 8 vbi dicit, non minus, & c/licet de consuetudine minuat. Item nunquid interuallum decem dierū, quod datur reo per l. consentaneum, & per l. properandum sup. de iud. & ff. de iud. l. per interualla, augeatur per hanc authen. Ald. dicit non. 9 vt argu. inf. de appel. l. præcipimus, in fin. Io. contra, vt ff. de reg. iur. non debet actori. Ite istos dies dico continuos.

8 Hęc gl. reputatur singu. scdm Ang. hic.

9 Et bene Ang.

h *Paucis innotescit*. quia audientibus tantum, & quibus hi dixerint, sed edictum sic per multos dies positum omnibus liquet, potest tamen fieri & per præconem, vt in corpore.

i *Delegatis*. i. delegatis à principe. Sed videtur, quòd delegati per edicta citare non possunt, sed per nuncium, vel per se, vt supra de iud. l. sancimus, in fin. & in Auth. de exhib. §. si verò etiam quidam, quæ sunt contra. Sol. hæc corrigit illas. Vel hic 10 in delegato à principe tātum, quia alia specialia habet, vt sup. de iud. l. à iudice. aliud in alijs delegatis. Vel hæc loquitur vsque huc, post litem contestatam. illa ante. arg. ff. de ædil. edic. l. ædiles, § 1. item sciendum.

10 Hæc uera, scdm Sal.

k *Locum habet*. s. talis citatio, secundum Bulg. sed M. & Azo. id est sententiæ diffinitiuæ prolatio, 11 sic enim dicit in corpore, & veritate subtilius &c. & hoc si reus subeat onus probationis, & liquidum faciat, vt ff. de probat. l. circa alias nisi probet, absoluitur tantum ab obseruatione iudicij, vt supra de iud. l. properandum, § si autem ex gestis. Sed si reus est absens ante litem contestatam, an possit definitiue damnari si actor subeat onus probationis? Respon. non, 12 secundum Ioan. licet M. contra, sed fiet missio in possessionem, vt sup. de præscrip. 30. ann. l. si quis emptionis, §. pen. Nam quicquid actori permittitur, & reo, vt dictum est in triginta diebus, sed non econtra, ut ff. de fer. l. fin. & sup. de temp. in inte. rest. l. petendæ. Nec ob. in auth. vt omnes obed. iud. prouin. §. si uero neque ipse, collatio. 5. ubi reo absente, & ante litem contestatam datur definitiua, quia ibi erat quasi cōtestata, vt supra ubi in rem act. l. 2. Vel ibi non fertur sententia in absentem, sed de eius rebus satisfit. Et idem dico, si est præsens, ut non possit præcise compelli respondere, sed fiet missio, ut infra de bon. authen. iud poss. l. pen. potest etiam pro motu iudicis puniri, ut ff. si quis ius dic. non obtem. l. 1. in fi. nisi in casu, vbi cogit quis respondere præcise, ut ff. de procur. l. sed & hæ. §. præter. sed lite contestata, absens potest condemnari, 13 si est hic.

11 Vtraq; opinio est bona, secū dum Pau.

12 Et bene secundum Bar. Pa. & Sal.

13 Et bene secundum Pa. de Caster.

liquidum, vt supra l. consentaneum, aliter ab obseruatione iudicij absoluitur tantum, vt in l. properandum. Et quod dicitur supra de eden. l. cui accusare. vbi absoluitur definitiue, etiam si non est liquidum, loquitur vtraque parte præsente.

non fit.[a] ¶ Quòd si vocatus litē detrectet, et aliud[b] anni spaciū indulgetur, intra quòd si cessat, iudex, auditis allegationib.[c] præsentis, & inquisita veritate pronūciet.[f] Sed nec intra annū veniēs auditur, nisi prius reo litis expensas, quas sustinuerit, tolerat.[d]

¶ His quoq; præstatis, si interruptio duntaxat anno denuo litē deserit, post triū edictorū,[e] & anni vni[8] spacij obseruationē ab oī cadat actione.

Tres denunciationes obtinent vim peremptorii bal. secundum Bar. Baid. & Salic. Vel sic. Tres denunciationes habent vim peremptorii, etiā si non dicatur peremptoriè: & sufficiunt, vt valeat sententia. hoc dicit secūdum Pa. de Cast.

Ijdē AA. & CC. Leoncio.[6] †

LEX IX.

TRes denunciationes ad peremptorij edicti vicem aduersus contumaces cōualescere, salubriter statutum est.[g] PP. 11. Cal. Nouembr. ipsis AA.[2] † Coss. 290.

Sententia lata contra absentem probabili, & necessaria causa legitimè citatū valet: sed restituitur, hoc dicit. Sal. & Bal. vel sic: Sententia lata contra absentem ex causa probabili, & necessaria non debet ei nocere, Bal.

Ijdem AA. Bleño.[3] †

LEX X.

CVm non voluntatis tuæ aribitrio,[h] sed necessitate profectus sis: quicquid cōtra te. absentem[i] statutum fuerit, quando absentiæ causa necessaria fuit, officere tibi iuris ratio[k] non permittit. PP. Id. Maij, Tiberia. & Dion. Coss. 291.

Non potest venire contra sententiā, qui de procuratore legitimo tēpore non conqueritur. Bald. vel sic. Solēniter cōdēnatus intra tempora legitima non appellans, amplius non auditur h.d. Sal.

Ijdē AA. & CC. Valeriano[4] †

LEX XI.

CVm præsentibus partib. litē ichoatā proponas:[l] si postea quā cōtra te (licet absentem[m]) pronunciatum est, intra præfinitum diem nō appellasti latam sententiam rescindi postulanti, multæ sacræ constitutiones refragantur.

TITVLVS XLIIII.

De sententijs ex periculo recitandis.[5] †

Sententia scripta, & verbo promulgata ipso iure non tenet: & omissi prenotatur, h.d. secundum Baid. vel sic: Sntia debet scribi, & in scriptis recitari, & per iudicem proferri, nisi sit de maioribus, qui poterit proferre per alium si aliter fiet. sententia est ipso iure nulla. h.d. totus ti. secundum Bal. vel sic. Tā arbiter compromissarius, quam iudex ordinarius, vel delegatus verbo debet proferre sententiam, alias non valet: hoc dicit secundum omnes lecturas, proprius tamen in iudice delegato loquitur. Salic. vel sic. Non sufficit sententiā latam esse in scriptis, nisi fuit recitata, h.d. secundum Pau. de Cast.

a *Non fit.* quod fit per contestationem, vt in corpore, §. si vero initium. & ff. de iudicijs. omn. iudic. l. §. quia. in fine.

b *Aliud.* sic loquitur, quasi annum doceri, cum totum tres menses dederat, sed [illegible] quod non implicat, vt ff. de proc. l. non solum, §. quæritur, sed certe nec annus vē dari, sed decē dies, vt supra de dilat. in authē. quod hoc, sed illud in ordinaria [illegible] qui impetrauit rescriptum ad extra[illegible] iudicem. [illegible] hic definitiuè secundum. lo.

c *Auditis allegationibus.* hoc auditur [illegible] supra de iudic. l. properandum. §. & si quidem [illegible] dicitur, ut reus [illegible] abstentis condemnetur [illegible] Magis autem allegationibus [illegible] [illegible] Alij [illegible] quod de præteritis [illegible], & de præteriti anni obseruatione loquitur, & sic haberet annum, & tres menses Azo. quod tamen spacium, si videatur cauendi vltra triennium non protenditur. ut supra de iud. l. properandū.

1 Sequitur eum Bart. Angel. & Sal.

2 Hæc non est [illegible] Bar. & Sal.

3 Illa est vera Bart. & Sal.

3 Defunt [illegible]

4 Intellige gl. qū reus non vult, et absoluta [illegible] definitiue, idem Ang. hic.

2 † Duo. & 3. AA. Coss. recte.

5 Illā gl. sequitur Bar. & Sal.

6 Illa opinio tanquā benignior approbat per Bar. quem sequitur hic Ba. Odofr. & Sal.

3 † Legendū est Tybe. 2. & Dione. ut ex chirographus cōstat.

d *Tolerat.* & cautionem [illegible] *Post trium edictorum.* non præteritorum, sed de nouo faciendorum, secundum Ioan. Sic si [illegible] computes, habebis biennium, & sex menses. Alij [illegible]

e *Post trium edictorum.* [illegible] quod [illegible]

tumax. & de pub. l. iudi. l. inter accusatorem. Dabitur ergo definitiua etiam sine peremptorio. cum istæ tres denunciationes tantundem valeant, & hoc quando est dubium, si sit contumax, uel non. Quid autem si apertè dicat, non veniam? Respond. non oportet[8] plus citati, quia in incertis, non etiam certis locus est coniecturis. vt ff. de verbo. obliga. l. continuus, §. cum ita. & in Auth. de testib. & cæ quæ patit. §. si. colla. 4. & ff quibus ex cau. i possi. ca l. Fuluinius. § fin. Sed arg. contra supra de iud. l. iudices, & in auth. iubemus. Sol. ibi non dixit se nolle uenire.

8 Et bene Bar. Cyn. & Pau.

CVm non voluntatis tua. CASVS. Lite contestata reus cœpit abesse reipublicæ causa, & ita ex necessitate, contra eum pronunciatum est. an teneat sententia, quæritur? Dicitur, quod non.

h *Arbitrio.* vt ff. quibus ex cau. maior. l. & qui data.

i *Absentem* i. iusta, & probabili causa.

k *Ratio non permittit.* restitutione impertita, vt diximus supra de procurato. l. qui absente.

4 † Duar. Valerio.

CVm præsens fuer. CASVS. [illegible] contestata reus abesse cœpit absente, iudex tulit sententiam, & intra decē dies post. quam [illegible] contra se pronunciatum, nō appellauit, an iudicatis parere teneat? [illegible] respon. quod sic.

l *Proponas.* [illegible]

m *Absentem* [illegible] per contumaciam, [illegible] non per contumaciam veram, restitueretur ad appellandum, [illegible] supra de [illegible] & infra quo. appell. nō recip. l. [illegible] secundum quosdam Tu dic secundū Az. & H. quod fuerat absens ex causa probabili, & non necessaria, & indefensus, & sic potuit appellare, tamen non appellauit tempore opportuno. non adiuuatur, vt supra eo. l. ab ea & supra de libe. cau. l. si is quem. Acc.

5 † Sic in omn. lib. manuscri. & confir. C. Th. placetque Ioāni Lucio i lib. placitorum, ti. de re iudi. Apud Dua. legitur ex [illegible] Pe Rebuf. in rep. l. quid m[illegible] fit, a. nota. [illegible] nu. 48. [illegible] de re iu. g. l. a. intra e. Bud. in ann. not. ad l. [illegible] de sena [illegible] git. ex [illegible] pro Aleiata, & t. Dispūt. c. 2 ex breuiculo. Vide quoque Cuia. 2. obs. c. 25.

9 Et bene Cy. & Ang.

10 Hæc cōtinuatio placet Cy. & Sal.

TRes denunciationes. CASVS. Lite contestata inter actorem, & reum, reus cœpit abesse, ter citatus est, non uenit, habendus est pro contumaci, & perinde est, ac si esset missum peremptorium. Viuia.

f *Idest.* [illegible] sed uerum sit post tres, vt l. ad peremptorium, i. de iud.

g *Statutum est.* vt & ff. de re judic. l. contumacia, §. con-

7 Hoc de iure, ex urbanitate non de necessitate. Sal.

DE SENTENTIIS ex periculo recitandis.

Qualiter ad sententiam veniatur, dixit. Nunc qualiter ipsa cum periculo recitetur dicit, vel sic. Dictum est supra de sententijs qualiter debeat ferri. Sed quia sententia, sicut & medicina cum periculo dantur, & recipiuntur, ideo, ponit de sententijs ex periculo recitandis. Azo

Arbitr.

ARbitri.] CASVS. Si iudex sententiam scripserit, nec recitauerit, sed ad recitandum litigatoribus dederit clausulam, vel apertam, & fugerit: an teneat sententia huius, quæritur? Dicitur, quod non: sed citra appellationis beneficium ex integro iudicabit præses.

Impp. Valerian. & Gall. AA. Quinto.

LEX PRIMA.

ARbitri [a] nulla sententia est, quam scriptam edidit [b] litigatoribus si, non ipse recitauit. [c] si igitur nihil fallis, omissa prouocationis mora, [d] ex integro iudicari impetrabis à rectore prouinciæ. [e]

Sententia primo scripta & postea recitata non potest corrigi vel mutari: & quidã propter eminentiam dignitatis possunt per alios definitiuas sentẽtias recitare. h.d. Bald. Vel sic: Sententia prius debet deliberari, & deliberata in scripturã redigi, & redacta debet reuideri, et corrigi, et correcta debet in scriptis recitari, & per iudicem proferri. fallit in quibusdam, qui propter dignitatis eminentiã possunt per alios suã recitare sententiam: & postquã est lata, non põt corrigi vel emendari, secũdum Bal.

Imppp. Valẽs, Valẽ. & Grat. AAA. ad Probum PP.

LEX II.

HAc lege perpetuo credimus ordinandum, vt iudices, quos cognoscendi, [f] & pronunciandi [g] necessitas tenet, non subitas, [h] sed deliberatione [i] habita post negotiũ sententias ponderatas sibi anteforment, & emendatas [k] statim in libellum secuta fidelitate [l] conferant, scriptasque ex libello [m] partibus legant.

¶ [1] † Sed nec sit eis posthac copia corrigendi [n] vel mutandi: exceptis [o] tam viris eminẽtissimis præfectis prætorio, quam alius illustrem administrationem gerentibus, cęterisque illustribus [p] iudicibus, quibus licentia conceditur, etiam per officium suum, [q] & eos, qui ministerium suum eis accommodant, sententias definitiuas recitare. [q] Da. 11. Calen. Febr. Grat. A. 2. & Prob. Coss. 371.

Non sufficit sñiam scribi, nisi legatur, & verbis proferatur: nec sufficit verbis proferri, nisi ante scribatur. Bal. Vel sic: Sententia definitiua debet in scriptis ferri: aliàs non valet, nisi in casibus positis in Auth. nisi breues. Sal.

Ijdẽ AAA. ad Probum PP.

LEX III.

STatutis generalibus iussimus, vt vniuersi indices, quibus reddendi iuris in prouincijs permisimus facultatem, cognitis causis, vltimas definitiones de scripti recitatione proferant. [r]

---

a *Arbitri.*] vel ab ordinario iudice pone [1] vt supra de postu. l. quisquis. vel pro iu dice delegato, vt ff. qui satisd. cog. l. arbitro. vel compromissariorũ & ipse imitari debet iudicium, vt supra de iudic. le. rem nõ nouam. Sed secundum hunc tertium frustre dicit de appellatione, cum & si ipse recitaret, non appellaretur, vt sup. de arbi. l. 1.

[1] Oĩs le. ctura pñt esse vera; secunda tñ melius cõgruit textui secundũ Ang.

b *Edidit.*] clausam vel apertã, vel proijciendo eis & fugiendo.

c *Recitauit.* [2] & sedendo: vt supra de postu. l. quisquis. in fin. & in Auth. vt ab illustri, & qui super eos sont. §. 1. col. 5. & ff. quis ordo in bonorum possess. ser. l. 2. §. dies. & argu. sup. de dila. l. a procedente. Sed quidam dicunt, quod sedere debet in cognoscendo, non iudicando: cum prius plene cognouit, quod nõ placet. Sed quid si in curru vel equo sedeat, cum forte aliquã timeat patriã, & velit fugere statim? Resp. valet: vt fuit apud Ianuam. argum. ff. de acquirẽ. poss. l. quod meo. §. si venditore.

[2] De materia huius gl. vide Ange. in §. curare. Instit. de acti. gl. & Doc. in c. fi. de re iudica.

ADDITIO. Vide text. iuncta gl. in fi. de re iud. lib. 6.

d *Mora.*] i. appellatione, in qua exercẽda fit mora anni, vel biennij: vt infra de temp. appel. Auth. ei qui. quia sententia ipso iure non valet.

e *A rectore prouinciæ.*] vt & ipse iudicet: vel alij iudici cõmittat: nõ ei, cui primo delegauerat, vt sup. tit. 1. l. si ut proponis. 2.

HAc lege.] CASVS. Iudex in causa, de qua cognouit, non præcipitanter, sed cum deliberatione debet pronunciare, & sententiam in scriptis redigere, & per se partibus recitare: excepto præfecto prætorio, & alijs illustrib. qui per officialem suam recitare possunt: an autem sententiam, quam tulit possit iudex corrigere, vel mutare? Dicitur quod non.

f *Cognoscendi.*] vt supra de aduo. diuer. iudi. l. sancimus. 2.

g *Pronunciandi.*] vt ff. de iud. l. de qua re.

h *Non subitas.*] argum. contra. ff. de dam. infec. l. 4. Solut. ibi speciale.

ADDITIO. Tu dic, quod nec ibi sententia datur subito: sed acceleratur cognitio causæ.

i *Deliberatione.*] etiam cum sapientibus: vt supra de leg. & constitut. l. humanum. & de repu. l. dubium non est.

k *Emendatas.*] quo ad sñiam, & quo ad grammaticam.

l *Fidelitate.*] idest, fideliter.

m *Ex libello.*] propter quod dicit, ex libello, [3] & quia tabellio scribit eas in libello siue libro communi, & exinde recitantur. Item quia in principio sententiæ semper scribitur libellus, & allegationes etiam repetuntur, vt fecit Salomõ, cũ dixit. Hæc dixit q̃ filius suus viuit: tuus aũt mortuus est, &c.

[3] Illud est consilium & non necessitas, secundum Ang.

n *Corrigendi.*] q̃a semel functus est officio suo, vt ff. de re iudi. l. iudex. & l. cum quærebatur, & ff. de arbit. l. quia arbiter. & l. dicere. & infra sentent. rescin. non poss. l. 1. & inf. de pœnis. l. pœnam. Sed nec interpretari poterit nisi sit præses prouinciæ, vel procurator Cæsaris, vt ff. de app. le. ab executore in prin. Prædicta autem fallunt in grammatica, quæ etiam postea potest emendari: vt ff. de iudi. l. Lactorum: Item in mulcta: quæ remittitur propter inopiam ab eodem iudice: vt sup. de mo. mulctarũ l. fi. in fi. & ff. de offi. præsi. l. illicitas. §. fi. Item fallit tertio in his, quę pertinent ad consequentiam statutorũ, quæ possunt suppleri: nõ dico minui eadem. s. dic, vt ff. d re iud. l. Paulus. Itẽ quarto si erat absens damnatus, sed venit iudice sedente pro tribunali, vt ff. de in inte. resti. l. diuus. Item fallit sm quosdam in principe, & in prefecto pretorio & senatu: vt inf. proxi. respõ. Sed certè [4] illa exceptio ẽ in alio, s. in hoc, q̃ possunt per alios ipsi suas sententias recitare: licet secus sit in alijs: vt sup. proxi. & inf. l. proxi. 1. respon.

[J] † Et ne sit.

* Cassiodorus in for. quæ dabatur] PP. scribit prefectũ prætorio potuisse verbo sñiam dicere. Cõtius. Item Lenca in declamatio. Iudex quã tulit de reo tabellam reuocare nõ potest. Apuletus. i. Floriu. Tabella semel lecta nec augeri litera vna, nec minui potest. Gotho.

[4] Istã glo. sequitur Ba. & Sal.

[5] Non regrens causæ cognitionẽ, q̃a si requireret, nõ posset ferri per alios. Ba.

[6] Idest, illiterati ex mẽte Bar. Ange. & Sali.

[7] Et bene Bar. Ang. & Salic.

[8] Imò si- ne forte. Bar. & Ange.

o *Exceptis.*] hæc exceptio non fit a proximè dicto, sed superiori.

p *Illustribus.*] dignitate non administratione.

q *Recitare.*] alij ergo non licet: vt inf. lege pxi. in princip.

STatutis.] CASVS. In scriptis debet iudex ferre sententiam, & hoc in prima. alioquin nec valet: nec necesse erit appellare, & hoc in secunda. Viuian.

r *Proferãt.*] per se [5] nõ per aliũ nisi esset interlocutoria: vt hic, & sup. l. proxi. in princi. & de arb. l. diem. in prin. & l. nõ distinguemus. §. q̃ [6] hoc modo. Et ex hoc dñt quidam, q̃ laici [6] non pñt esse prætes: quod falsum dico, [7] tum quia possunt delegare cãs ciuiles; tum quia criminales possunt definire dicẽdo, condẽno uel absoluo. & pro hoc in Authen. de iudi. §. 1. col. 5. & ĩ. de iud. l. pe. cũ q̃a forte [8] est de maiorib. pp q̃d recitabit p aliũ; vt ĩ. l. pxi. sic hodie seruatur.

Vſurę qñ ſint ſoluēdæ.

quæro, quando debent ſolui uſuræ, an in prīcipio anni, an in fine, in aunuis .n. vel anno debitis, ſci mus quando debet fieri ſolutio, ut diximus ſupra quando di.leg.ced.l.1. Et eadem quæſtio fieri poteſt in mercede vel penſione. & de hoc habes.ff.de uſufru.l. defuncta. Reſpon. in fine anni, vt ſupr. de vſur. l. eos. §. interdicta.

SAepe.] CASVS. Olim ſi quis conteſtaretur litem aduerſus aduerſarium ſuum, & impeditus aliquo caſu litē proſequi nō poterat, lapſo triginta ann. ſpatio cadebat ab actione ſua. hodie autem per litem cōteſt. perpetuatur actio vſque ad 40. ann.

a *Humanæ.*] vt & ſupra de uſuſ.l.antep. & pen. & ſic illis caſibus ceſſantibus dicebat Al. Iri. nō perpetuari actionem litis conteſtatione vſque ad 40. ann. Alij omnes doct. contrarium dixerunt.

b *Extendimus.*] idē in reli. ſed fallit hæc lex in actione de dolo: vt ſupra de dolo. l.fi. Item & in reſciſſoria ſecūdum quoſdam. ſed nos dicimus reciſſoriam petitam, & datam poſſe perpetuari per cōteſtationem, non autem petitionem, vel iudicium reſtitutionis in integrum, ut ſup. de temp. in inte. reſti. l. ſuperuacuam. Item fallit, & alibi, vt ff. ne de ſta. defun. l.1.§. ſed interdum. & de collu. dete. l. 3.

1 † Sortis humanæ multa ſūt.

c *Certamina.* per cōteſtationem.

d *Poſteritati.*] & idē, ſi eſt extraneus hæres.

e *Sublata.* illa cauſa.

f *Cognitio.*] ſecus autem ſi per executorem: quia tūc in 30. ann. tantum extenditur ex generali regula, qua dicitur omne ius illo tempore tolli, ut ſupr. eo. l. ſicut. fallit ergo hoc caſu, & alio, quem habes ſupra eod. l. cum notiſſimi, in prin. & in alio, ut in ea. l. § immo. in fi. §. & alijs.

ex quo debitore vſuras minimè perſoluit. D. iij. Calend. Decembr. Conſtantinopo. D.N. Iuſtin.

Actio etiam temporalis perpetua efficitur, & in annos quadraginta perpetuatur. h.d. intellige per litis conteſtationem, nec alio modo, nec per interruptionem ciuilem nec naturalem. h.d. Bal. vel ſic: Per litis conteſtationem interrumpitur præſcriptio, & [1] per quadraginta annos a tempore ceſſationis a lite inchoandos perpetuatur actio. quæ perpetuata etiam ad hæredem extraneum eſt tranſitoria. h.d. Sal.

Idem A. Demoſtheni PP.

LEX IX.

SAepè quidam ſuos obnoxios in iudicium vocantes & iudicarijs certaminibus ventilatis, non ad certum finem lites perducebāt, ſed taciturnitate in medio tempore adhibita, propter potentiam forte fugientiū vel ſuam imbecillitatem, vel alios quoſcūque caſus (cum [1] † ſortes humanæ [a] multæ ſint) qui nec dici, nec enumerari poſſunt, deinde iure ſuo lapſi eſſe videbantur, eo, quod poſt cognitionem nouiſſimam triginta annorum ſpatium effluxerit, & huiuſmodi exceptione oppoſita ſuas fortunas ad alios tranſlatas videntes, merito quidem ſine remedio ante lugebant. Quod nos corrigentes, eandem exceptionem, quæ ex triginta annis oritur, in huiuſmodi caſu opponi minimè patimur. Sed licet perſonalis actio ab initio fuerit inſtituta, eam tamen in quadrageſimum annum extendimus: [b] cum non ſimilis ſit qui penitus ab initio tacuit, ei, qui poſtulationem depoſuit, & in iudicium venit, & ſubijcit certamina, [c] litem autem implere per quoſdā caſus præpeditus eſt. Sed licet ipſe actor defecerit, tamen ſuæ poſteritati [d] huius cauſę curſum eum relinquere poſſe definimus, vt eius hæredibus vel ſucceſſoribus licet eam adimplere, nullo modo triginta annorum exceptione [2] † ſublata. [e] ¶ Quòd tempus (idest quadraginta annorum ſpatium) ex eo numerari decernimus, ex quo nouiſſima proceſsit cognitio, [f] poſt quam vtraque pars ceſſauit.

TITVLVS XL.

De annali exceptione Italici contractus tollenda & de diuerſis temporibus, & exceptionibus, & interruptionibus earum.

Per hanc legem tollitur exceptio, quæ contra actiones natas ex Italia contractu erat introducta, & non valenti agere propter impedimentum iuris, non currit præſcriptio: & actionem perſonalium regulariter vita eſt triginta annorum. h.d. tota iſta. l. quæ eſt bona, & eſt annua conſtitutio ſecundum Bal. vel ſic: Exceptione ſublata, omnes perſonales actiones triginta annorum tolluntur, niſi ſuper his lis fuerit conteſtata: hypothecaria vero quadraginta annis. Et illi, qui non poteſt agere, non currit præſcriptio. Bar. Primò exorditur. Secundo ſtatuit. Tertio ampliat. Quarto dubium remouet, ſecunda ibi, Sumitaque. tertia ibi, Ad hæc. quarta ibi, Ne autem. Primæ duæ partes hoc voluit. Remota annali exceptione ex contractu Italico currunt, & locum habent cætera præſcriptiones legitimæ.

Imp. Iuſtin. A. Iuliano PP. LEX PRIMA.

SVper annali exceptione, quę ex Italicis contractib. oritur, tantæ moles altercationū in omnibus iudicijs exortæ ſunt, quantas & enumerari difficile, & explanari impoſſibile eſt.

¶ Primum etenim natura eius obſeruationis cū omni ſcrupuloſitate, & difficultate cōpoſita eſt cum multa cōcurrere debeāt, [g] vt ea naſcatur. Deinde illud ſpatiū annale alij quidē ita [3] † effuſe interpretabant, vt poſſit vſq; ad [h] decennium extendi

quos habes. ſup. eod. l. omnes.

DE ANNALI exceptione Italici, &c.

Supra de vſucap. tranſfor. tractauit, & de vſuca. Italicarum rerum, modo de vſuca. actionum perſonalium, quæ oriunt ex contractibus, qui in Italia fiebant.

SVper annali.] CASVS. Olim ſi aliquis poſſidebat rem aliquam in Italia per annum, vel contraxit, habebat exceptio. & hic annus extendebatur aliquando vſque ad quinquennium. aliquando vſque ad decennium, quia in eo anno non computabātur niſi dies, in quibus aliquis poterat agere & hoc corrigit Imperator dicēs, quod hæc annalis exceptio ceſſet, & habet locum 20. vel 30. niſi in hypotheca, quæ extenditur vſque ad 40. an. Omnes aliæ actiones perſonales mixtæ, ut actio fam. erciſcun. & c. tollantur 30. annis, & ita demum currat præſcriptio, ſi non interrumpatur per lit. conteſta. & hoc in ſecunda. Sed an filijs in aduentitijs currat præſcriptio, hic quæritur? Dicitur, quod non. cum patri non acquirantur, quia cum eſt in poteſtate, etſi agere vellet, nō poſſet. & hoc in tertia. Viuian.

2 † oppoſita al. ablata al. ſublatam.

g *Debeant.*] quæ ignoramus.

h *Ad decennium.*] quia vtilis erat annus.

Decennio.]

a *Decem.* ut sup. de præscript. longi tempo.
b *Viginti.* ut supra de præscrip. 30 ann. &c.
c *Minoribus spatiis.* scilicet triennio, vel quadriennio, vel similib. supra de usucap. tra. & ord. j. & de quadrien. præscrip. l. i. per totum titulum.
d *Prohibet.* non solum noua constituit, sed etiam constituta renouat.
e *Legitimus modus.* qui multi sunt, ut &c. supra e. t. l. cum notissimi §. sic & si quis.
f *Hypothecaria.* contra debitorem competente.
g *Quadraginta annorum.* Sunt & alij casus, ubi præscr. 40. an. locum habet, ut sup. e. t. l. fi. & l. competit. & inst. de fun. patrimon. fiscal. & supra de sacrosanct. eccl. auth. quas actiones. Sunt & aliæ, quæ nullo tempore tolluntur, ut præiudicalis quæ libero datur homini bona fide possesso: ut sup. de præscri. lon. temp. quæ pro lib. l. fi. Item populus Romanus viã non utendo amittere nõ põt: ut ff. d. via publ. & viã publicam. Sed quid si cum esset bonæ fidei possessor, & præscribendo rem amisit possessionem per inundationẽ, ut ff. de bo. auth. iud. poss. l. cum unus, §. fi. an inundatione cessante succurratur mihi p in integrum restitõnẽ? q uſ. ut ff. & ita adsuq; pri. l. 1. §. si quis p p inundationẽ. Sed arg. cõtra est, ff. ex q. b. cau. ma. l. ferendum.
ADDITIO. Illud est verum, ut dicit Bar. hic. Ratio est: qa nõ debet quis restitui ad lucrum faciendum cum aliena iactura, ut d. l. sciendum, in gl. alle. & ff. de iur. l. n. n. qui in.
h *Communi diuidundo.* In his prædictis aut his diuisorijs, duo dican. M. Primum, quod nascantur ex uoluntate legis, tunc q̃n uolui diuidere, & pro hoc ff. fam. erc. l. i. Secundum, q ei tantum qui non possidet currit præscriptio, tam & non possidẽti dantur hæc iudicia, at si possideret, nulla currit præscriptio, cum non currat aliqua contra possidentem, pro hoc est supra titu. & l. male agitur. Sed in utroque male dixit. primo quia non ex uoluntate, sed ex quasi contractu nascuntur, ut inst. de ob. quæ ex quasi contractu. itẽ si inter. & § secundum iuris. licet dicatur eas competere uolentib. a cõione discedere, ut d. l. fam. erc. l. i. sed & si illud esset uerum, quæ x uoluntate nascerentur, põt ue lle. ergo nolle uidetur, ut ff. de reg. iur. l. qui põt. Item & possidenti currit, nã non currit ut dominium præscribat, sed diuisori, ut non possit impetrare diuisionem, nam & aliqui est res communis, nec tam en intendi potest diuisorium iudicium, ut ff. de alie. iud. l. h. & de reiuendi. l. u. pupillorum.
i *Finium regundorum.* Sunt enim hæc tria mixta, ut instit. de act. §. quædam. Accur.
k *Pro socio.* Sed q̃n hæc incipit competere? Rñd. dic cũ non competere, societate durante, sup. pro soc. l. ediu. & dic ut sci. An aut interpretur, si non renũciet, ut sic faciat cõpetere ipso iure, qd uſ p. d. l. de reg. iu. l. q põt, & sic amicitiam renuncian. l.? Rñ. non, quia si renunciasset alteri intẽpestiue, vel præter ciu. non uũ posse q commode non põt, ut ff. de uer. sig. l. corpus Proculo. Itẽ & si potuit renunciare, & non fecit, hoc protulit socio, nõ obijci. ergo alij culpã is, qui lucrum inde fecit iuxta illud. Ut culpent alij &c. ut ff. de iur. do. l. eu in fundo. §. 1. Itẽ tertia rõne, q a renunciare est ex liceto arbitrio, q non est sic in iure offerẽdi, q ex pacti necessitate fit, & recipit. Itẽ qro de actione psonali ex testamẽto, puta cõpetente pro seruitute legata, si nõ utatur 30. an. ip tam. n. seruitutem uel cõfessoriã tolli cõstat 10. an. uel 30. ut ff. qu. mod. usus fr. amit. l. 1. Sed & actionẽ psonalẽ dicã tolli 30. ann. ut hic, uel ipso iure, uelq; uerius est) ope exceptionis, cum tñ nõ sit modus tollendæ obligationis, &c. ut ff. de ac. & ob. l. obligationũ fere, §. placet. & plene dixim. sup. e. t. ut ff. l. corruptionẽ. Et ecõtra de negatoria dubitã, & cõstat q cõsq; ipso iure tollit & acqritur seruitus, ut in aqua & alijs q habẽt ppetuã cam. Sed quid de his, q nõ hñt ppetuã causam, uel quasi? Põt dici, q licet non acquirant, tñ clap. sis 30. an nis ol stat exceptio. si qñ nascat. cu & dñium rei tan. & ex quo tpe non aquiritur, tũ exceptio uendicãti ol ijcietur ab eo, & sic nõ põt contradicere, ut ff. de seruit. ru. st. p. d. l. q fundũ. Vel aliter, dĩt quidã plures affectiones, & plures actiones negatorias, & iõ currit nisi silis actionib. alias actionib. q̃ fieri debuerũt, iã sunt trig. an. Sicut & in stipulationib. & in legatis annuis, ut sup. e. t. l. cum notissimi §. penul. Sed licet sint plures actiones, tamen una agi potest, ut & de pluribus hæreditatib. datur unum iudicium, fam. ercis. ut ff. fam. ercis. l. hæredes. §. si inter me. & arg. ff. pro socio l. cũ duob. §. si plures. Itẽ quæro de pignoratitia actione, qñ nascatur, & ex quo tpe currit pscriptio. Et dicunt quidam nasci demũ soluta pecunia uel aliter satisfacto, ut ff. de pig. act. l. si rẽ, & §. ois. Hæ sunt. n. cõditiones eius, ut ff. de pig. l. grege, § pen. & hoc sm Bal. Alii ut P. quod et prius nascatur, sed non intentatur, ut in actionib. quibusdã dicitur. & ff. de tutel. & ratio. distra. l. si tutor. §. fi. & seq. Ex quo ergo tpe currit ei præscriptio. Resp. ex quo competit ei in effectum, non primo, ut inf. ead. l. §. fi. & hoc de iure. de effectu etiã prius tollitur. Nã cũ tollitur ius offerendi, ut notaui supra e. t. l. cum notissimi, §. 1. an fi. §. ergo & pignoratitia. Sed sublata pignoratitia, an possit creditor agere rei uendicatione, Resp. utique, nã cum debitor usucap. e possidente creditore, ut ff. de usur. l. seruus acquirit dominium, non admittitur dominus, ut nõ intentet rei uendicationem, uel pro ueteri, uel pro nouo ipso domino, ne dicat q uerbis lege flatus, qa tollitur pignoratitia & remanet rei uend. quia g a mu... itõ, pbare dñiũ, q esset traditionẽ pignori.
l *Nata est.* histeron proteron. id. est conuersus ordo, ut ff. de rerum diui. l. si pactum, & insti. co. tit. si pactum.

extendi: Alii iudicãtes vsq; ad quinquennium standum esse putauerũt. Et in nostris temporib. sæpius super huiusmodi calculo a iudicibus variatum est, vnde nec facile suum effectum in litigijs ostendere hmõi exceptio valuit. ¶ Cum itaque nobis aliæ tpales exceptiones, vel præscriptiones sufficiant, huiusmodi difficultatib.[1] † illigari nr̃o subiectos imperio minime patimur. ¶ Ideoque memorata annali exceptione penitus quiescẽte, aliæ oẽs legitimæ exceptiones & pscriptiones in iudicijs suũ vigorẽ[2] † ostẽdãt, siue quæ sup decẽnio,[a] vel viginti, vel triginta[b] vel quadraginta annis introductæ sunt, siue q̃ minorib. spatiis[c] cõcludentur.

Annalis exceptio super Italico contractu tollitur. & aliæ præscriptiones legitime confirmantur. h. d. Vel sic: Actiones personales & mixtæ tolluntur triginta annorum tẽpore, nisi præscriptio sit interrupta hypothecaria quadraginta ann. durante contra debitorem, vel eius hæredem, & interruptio per litis contestationem in 40. ann. perpetuat actionem. h. d. vsque ad § ne autem Salicet.

¶ Ad hæc, cum nihil prohibet[d] etiam ea, quæ aliquam dubitationem acceperunt, clarioribus, & cõpendiosis sanctionib.[3] † renouari, iubemus oẽs psonales actiones, quas verbosa quorũdam interpretatio[4] † extẽdere extra metas triginta annorum conabatur, triginta annorum spatijs concludi. nisi legitimus[e] modus, qui[5] † & veteribus & nostris legibus enumeratus est, interruptionem temporis introduxerit, sola hypothecaria[f] actione quadraginta annorum[g] utente curriculis. Nemo itaque audeat, neque actionis familiæ erciscũdæ, neque cõi diuidũdo,[h] neque finiũ regundorum,[i] neque pro socio,[k] neque furti neque vi bonorum raptorum, neque alterius cuiuscumque personalis actionis vitam longiorẽ esse triginta ann. interpretari, sed ex quo ab initio cõpetit. & semel nata[l] est & non iteratis tabulis sæpe recreata, quẽadmodũ in furti actio-

Margin notes:
1 † illigati.
Actiones aliquæ nõ tolluntur tempore.
2 † extẽdãt teste.
Familiæ erciscundæ & cõi diuidũdo actio nesuñ nascantur, & quibus cõpetant.
Actio pro socio quando incipit cõpetere.
Actio personalis ex testamẽto tempore tollatur.
3 † renouare.
4 † iactare.
5 † ex utere.
Actio pignoratitia qñ nascat. & ex quo tpe currat pscriptio
Histeron proteron ordo conuersus.

ne dicebatur, [a] post memoratū tp̄s finiri: [b] exceptis oī bus actionibus, licet personales sint, quæ in iudiciū deductæ sunt, & cognitionalia acceperūt certamina, & postea silentio traditæ sunt, in quibus non triginta, sed quadraginta annos esse expectādos, ex quo [1]† nouissimè litigatores tacuerunt, lex nostra antea promulgauit. [c]

Hodie filiofamilias nō valenti agere non currit præscriptio. h. d. V. l. sic. In reb. quæ quæruntur filiisfamilias, eis non currit præscriptio. h. d. vsque ad Sal.

¶ Nec aūt imperfecta sanctio [d] videatur, cū in maternis, quidē rebus filij familias tp̄a exceptionum currere depositum erat, ex quo sacris paternis absoluti sunt, in alijs aūt, quæ minime [e] acquiri possunt, hoc nō fuerit spāliter constitutum aptissima definitione sancimus, filij familias in oīb. ijs casib. in quibus habeant res minime patribus suis acquisitas, nullā tēporalē [f] exceptionem opponi, nisi ex quo actionem mouere potuerunt, idest postquam manu paterna, vel eius in cuius potestate erant constituti, fuerint liberati. * Quis [g] enim incusare eos poterit, si hoc nō fecerint, quod & si maluerint, minime adimplere, lege obuiante, valebāt: D. 15. Cal. Apr. l. Constantinop. Lamp. & Orest. [2]† VV. CC. Coss. 530.

Si possessor præscribens cō ueniri non propter absentiā potentiam, infantiam, vel furorē potest fieri interruptio præscriptionis per denunciationem factam præsidi, vel episcopo, vel defensori loci, & vltimo ad domicilium possessoris forma hic tradita. hoc dicit Bal. Vel sic. Si possessor præscribens est absens, vel furiosus, vel infans, tutore, vel curatore carens, siue in potentia eminens, potest ei fieri interruptio præscriptionis porrigendo libellum corā præside, & successiue coram episcopo, vel defensore: & vltimo per publicam, & solennem protestationem factam ad eius domum h. d. Bal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX II.

VT perfectius [h] omnib. consulamus, & nemini absentia [i], vel potentia, [k] vel infantia penitus [3]† aduersarii sui noceat, sed sit aliqua inter desides, & vigilantes differentia, sancimus, [4]† vt si quando absuerit is, qui res alienas, vel creditori obnoxias detinet, & desiderat dominus rei, vel creditor suam intentionem proponere, & non ei licētia sit absente suo aduersario, qui rem detinet, vel infantia* † vel furore laborante, & neminem tutorem, uel curatorem habente, vel in magna [5]† potestate constituto, sua auctoritate, eas res vsurpare. [6]† sed licentia ei detur adire [m] præsidē [n] prouinciæ, vel [o] libellum ei porrigere, & hoc in querimoniam deducere intra cōstituta tempora, & interruptionem tēporis facere. & [7]† sufficere hoc ad plenissimā interruptionem. [8]†

¶ Sin autem nullo potuerit modo præsidem adire, saltē ad locorum episcopum eat, vel defensorem ciuitatis, & suam manifestare voluntatē scriptis deproperet.

¶ Sin autem absuerit, vel præses, vel episcopus, [9]† vel defensor ciuitatis, liceat ei proponere publice * vbi domicilium [p] habet possessor, seu cum tabulariorum [q] subscriptione, vel si ciuitas tabularios non habeat, cum trium testium subscriptione, & hoc sufficere ad omnē temporalem interruptionē, siue triennij, [r] siue longi tēporis, siue triginta, vel quadraginta annorum sit. Omnibus alijs, quæ de longi tē-

a *Dicebatur*. quia dicebant eam reuocari ex assidua cōtrectatione. & sic præscriptionem per nouam contrectationē interrūpi: [illegible] finalē, quia non [illegible] plus fit furtū, vt ff. de fur. l. eroni.

b *Finiri* vt supra: tit. 1. sicut. [illegible] l. omnes. & l. cum notissimi. & de const. pe. l. [illegible] & infra vnde vi. l. si. in fin.

c *Promulgauit* vt supra tit. [illegible] l. si

d *Sanctio* idest, ius de præscriptionibus constitutum.

e *Minime*. [illegible] aduentitia. de maternis enim erat dispositū, vt hic, & sup. de bo. ma. l. 1. in fi.

f *Temporalem* perpetuam etiam hic tēporalē appellat, quia tempore finitur, & hoc in acquisitis. in acquirendis autem, sibi & patri nocet filius, vt supra qui admitt. ad bono. poss. l. 1. & de acq. poss. l. finali.

g *Quis enim*. q. d. nemo, vt hic. & ff. de doli excep. l. pure. § fin. & ff. de neg. gest. l. si si pupilli, §. si & sup. de bo. quæ lib. l. fi. & de iure do. l. in reb. in fi. & sup. ti. 1. & l. cum notissimi. §. illud. & ff. de ser. rust. præd. l. & Atticilin* & sup. de bo. ma. l. 1. & in auth. nisi. & ff. de vsu. l. cum quidā. §. si pupillus & ad Syl l. 3. §. eleganter. Accur.

VT perfectius CASVS. si aduersarius absens fuerit, vel furiosus, uel infans, vel metum habeat imperium ita, vt eum cōuenire non possim: authoritate mea rem, de qua lis est, non possum auferre, sed debeo porrigere libellum præsidi, & interrumpere præscriptionem, si præses non est, porrigam episcopo. si episcopus præsens nō est, mittam libellum ad ædes aduersarij: & protestabor coram testibus: me velle eum conuenire, si possem, & sic sua interrumpetur p̄scriptio.

h *Vt perfectius*. quā olim esse consultum.

i *Absentia*. vt ff. ex qui. cau. ma. l. 1. & l. item ait.

k *Potentia*. Potens est, qui habet merū imperium, unde non conuenitur, ut ff. de in ius vocan. l. 2. & ad hoc. ff. de alien. iudi. mu. cau. fac. l. finali, in princ. secus si minor, ut ff. de iniu. leg. nec magistratibus. in casu etiam maiores, ut infra ad l. Iul. rep. c. iubemus.

* *Vel infantia*. subaudi, vel furore, hic. n. conueniri non potest, ut ff. de in ius vocand. l. quique. & ff. de mino. le. aut prætor.

m *Adire*. hodie pri° est adeundus defensor ciuitatis, quo deficiente, tunc præses. & deinde imperator, ut in authen. de defen. ciui. §. & iudicare. & de man. princ. §. & non permittes, col. 3.

n *Præsidem*. scilicet per se.

o *Vel*. pro & Vel dic vel pro, idest. Vel dic scilicet, per procuratorem.

p *Domicilium*. Not. sufficere denunciari ad domum, etiam si non perueniat in notitiam eius, cui nunciatur, vt ff. de damn. infec. l. 4. §. prætor. & §. toties. & ff. quod ui, aut clam lege aut qui, §. 1. Sed arg. contra, ff. quæ sen. sine app. le. 1. §. item cum ex. Sed dic, ut ibi.

q *Tabulariorum*. id est tabularii sic sup. de iure de lib. l. fina. §. 2.

r *Triennij*. No. ergo vsucapionem interrumpi litis contestatione. & sic est contra ff. pro emp. l. 2. §. fi. & de rei uend. l. si post acceptum. Solu. secunda M. hic corrigit, ut idem fit in vsucapione, quod in præscriptione. s. q̄ interrumpatur, ut sup. de rei vend. l. more. Tu dic sm Ioan. q̄ hæc lex loquitur specialiter in quatuor casibus, s. quando aduersarius e furiosus, uel infans, uel absens, uel in potestate positus, alias serua, quod in illis contrariis legibus continetur, q̄ enim

1 † Du. nouissimè [illegible] nouissimo.

* Concor. gl. 1. in c. edoceri. post prin. ext. de rescript.

2 † Desunt Dua.

Imperium merum habens dicit esse potens.

3 † aduersarijs suis.

4 † Deest in alijs.

5 † potentia.

6 † Deest sed Dua.

7 † sufficiat

8 † additur in aliquib. temporis.

9 † desunt. al. dee. il solum, ciuitatis.

* Concor. c. 1. cum gl. super verbo, publice extra depo siul. plat.

enim specialiter dicitur, non trahitur ad consequentiam: vt ff. de leg. & senatusc. l. quod contra. Item quęro, an restitutio in integrum amodo denegetur, quę datur contra absentes ex illo titul. ff. ex quib. cau. maio. l. 1. & l. ait prætor. §. fin. & l. sed & si per prætorem, §. ait? Respond. non. cum enim hęc lex inducat hoc pro priuilegio, non debet in eius læsionem retorqueri: vt supra, de legib. & cōst. l. quod fauore.

a *Vel quadraginta annorum.*] imo videtur, quod solæ prætoriæ, & annuales tantùm interrumpantur, ut su. quando lib. prin. da. l. 1. & 2. Sed hic speciale, ut interrumpantur. Et cōcordat huic legi, su. de epis. audi. l. si præses, & l. si. & su. de non nu. pec. l. in contractib. §. si Accur.

Si ex multis.] CASVS. Tenebatur mihi quis ad decem ex causa locationis: & ad alia decē ex cā vēditionis: & ad alia decem ex causa mutui. si petiero non expressa causa: an interrūpatur præscriptio in omnib. decē quæritur? Respon. quòd sic, in fine l. & hoc in prima. Item si teneatis mihi ad decem ex causa mutui. & pignora obligasti. & peto decē certi cōdictio ex mutuo: an hypoth. præscriptio interrūpatur, quæritur? Dicitur, quod sic. & hoc in secūda. Si verò teneris mihi ex pluribus causis, & in libello meo certam quantitatem nō expressi, nec causam: sed dixi sic, cōuenio te: quia mihi es obligatus, quæritur an sint perpetuatæ omnes actiones, quibus mihi tenebaris? Dicitur, quod sic. & hoc in tertia. Viuian.

1† al. 15. al. Nouē. 2† Dubęc hēc ptèrea in hæc sub scriptione VV. CC. Coss.

poris præscriptione vel triginta vel quadraginta annorum [a] curriculis constituta sunt, siue ab antiquis legum cōditoribus, siue à nostra maiestate, in suo robore duraturis. D. Constantinop. [1] | Cal Octob. post Consulatū Lampadij & Orestis. [2] †

Citatio facta super una summa causa non expressa, vel super obligatione causa non expressa, nec vna summa: sufficit ad interruptionem omnium, quæ possunt sub tali generalitate comprehendi. Et interruptio facta in personali, perpetuari ī hypothecaria, & econtra. h. d. secundū Bal. Vel sic. Generalis petitio re, quantitate, uel causa citatione secuta sufficit ad interrūpendum præscriptionem in omnibus quę sub illa petitione possunt includi. h. d. & est hæc lex singularis, ideo notanda secundum Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX III.

Si ex multis [b] causis quidam obnoxium habens, & maxime ex similib. quantitatib. in vnius quidem causæ summam libellum cōuentionis composuerit, causam tamen non expresserit: apud veteres agitabatur, an videatur omnes causas in iudicium deduxisse, an vetustissimam earum, aut 3† omnino nihil fecisse, cum eius sensus incertus esse apparebat.

¶ Sed & in iudicijs in multis 4† casibus [c] tales altercationes ventilatas inuenimus, & maxime propter lōgi tēpis interruptionem. Si. n. personalis forte fuerat mota actio, hypothecariæ autem actionis nulla mentio procedebat; quidam putabant personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatam, hypothecariam auté euanescere taciturnitate sopitam.

¶ Et si quis generaliter dixerat obnoxium sibi aliquem constitutum: aliæ dubitationes emergebant, si omnes ei cōpetentes actiones huiusmodi narratione contineri credantur, [d] an vero quasi silentio circa 5† eas habito, tempore expirare, nullo ex incerta libelli confectione adminiculo ei acquisito.

¶ Sancimus itaq; nullā in iudicijs in posterū locum hr̄e talem confusionem, sed qui obnoxium suum in iudiciū proclamauerit, & libellum conuentionis ei transmiserit, licet generaliter nullius causæ mentionē [e] habentē, vel vnius [f] quidem specialiter, tantummodo autem personales actiones vel hypothe-

stitutionem similiter, ut ibi dices. Item quid si ex vna causa debeantur mihi tria, & ex alia decem, & ex alia viginti, & petam decem, an videar omnia petere? Respond. non, sed sola. s. licet uideatur debere esse in electione actoris, in quam causam eligat: vt ff. de iud. l. si quis intentione. Item quid si generaliter dicam eum mihi obnoxiū, sed post ea per sacramentum calūniæ cōfiteatur me de una summa sensisse. Respon. nō perpetuantur omnes, sed illa sola, ut ff. de execut. rei iud. l. si ex testamēto. Item quid si teneatis mihi hæreditatis petitione pp res sitas hic, & etiam Mutinæ, & te conueniam hic: an etiam in illis uideat interrumpere? Respond. non: quia nec actor hic de illis agere potuit, nec reus voluit respōdere. Quidam tamen cōtradixerunt tali ratione: quia & coram nō ordinario interrumpitur præscriptio, ut supra eodem, l. vt perfectius. Sed nos dicimus in illis casibus esse speciale. Item quęro, quomodo huiusmodi libellus fuerit receptus, cum nō fuerint in eo ea quæ sunt necessaria, scilicet tria, ut supra, de edendo, l. edita? Respond. spōte recepit reus de iustitia sua confisus. & propter timorem testium decedentium, uel alias moras.

ADDITIO.

Aduertas secūdū Barto. hic, pro intellectu istius legis, quod ad hoc vt interrūpatur præscriptio per citationem, necesse est, quod de hoc saltem constet reo, utrū agatur actione psonali, uel in rem, uel utrum agatur de quātitate, vel an de specie. Vñ si quis fecit citari quempiam generaliter, ut veniret ei responsurus de iure, hoc non sufficeret ad interrumpendam præscriptionem.

3† Deest in alijs.

4† causis.

5† eas rei habito.

f Ex hac glo. no. quod defectus exceptiōis apponēdæ efficit validū, quod alias cēt inualidum. tex. est bonus in l. 3. de exemt. Liuē cōtestās ī actio ne ad exhibendum, nō vr contestari in rei vendicatione.

b *Si ex multis.*] Tres ponit quæstiones hæc lex. Prima, cum mihi debeantur similes quantitates ex pluribus causis: & vnam quantitatem sine causæ mentione expressi: quæritur, an omnes actiones pro simili quantitate perpetuasse videar: an nullam, an vetustissimam. Secunda si fiat de personali actione libellus tantum, uel de hypothecaria tantum: an super utraque uideatur fieri interruptio. Tertia, an si nec causa, nec quantitas sit expressa, sed tantum, dicatur obnoxius; an omnes sint perpetuæ. Et omnibus respondet, quod sic. Sed quid si unam causam & quantitatem expressi: an perpetuet cæteras. Respon. non, licet quidam dixerunt, quod sic, per legem istam: ibi, uel unius quidem &c. & ff. de judic. l. solemus. Quod Ioann. non placet. nam nec qui contestatur in actione ad exhibendum uidetur contestari in rei vendicatione, cum & post litis contestationem in actione ad exhibendam, compleatur usucapio, & claudit uiam uendicationi, ut ff. ad exhiben. l. Iulianus, §. quantum, & l. solemus, intellige ut ibi: & istam con-

c *Multis casibus.*] id est non solum in præcedenti: & ideo subijcit alium, qui incipit, si enim &c.

d *Credantur.*] Ecce tertia quęstio.

e *Mentionem autem.*] vt fuit in ultimo casu, & hoc propter incertitudinem, quia incertum est, quę magis uideatur perpetuata. ff. de iu. h. si ita fidei. & ff. de app. scio. §. quid ergo. & l. appellanti. & de oper. no. nunc. l. de pupillo, §. plurium. & de auro & argen. leg. l. Plautius. & ff. de diuort. l. si. Arg. contra. ff. ad leg. Iul. de adult. l. denunciasse, §. 1.

f *Vel vnius.*] s. causæ, i. quantitatis debitæ ex una causa, nō tñ expressit causam, ut fuit in primo casu. & sic nota, quòd soluit primā quæstionem. Alij hoc intelligunt, quod expressit summam & causam: & sic dicunt, quod si petij decem ex causa mutui, uideat in omnibus alijs interruptionem facere, ex quibus mihi teneris. Dic ergo unius causæ, i. quantitatis

debitæ

debitæ ex vna causa, non tamen causam expressit. Accur.
a *Continentem.*] nunc soluit secundam secundum Azo. & hoc propter incertitudinem. quia incertum est &c.
b *Desides.*] No. vt sup. de rei vend. l. more. & de inoff. testa. §. contra maiores, & sup. de rei vxo. act. l. 1. in fi.

vel verius illi, quibus est imminutum. Item quod dicit largitate, ideo dicit, quia damus eis immunitatem. Item quod subijcit, rñdeant &c. pro tanto, quantũ sibi remansit: vt ꝺ. de anno. & tri. l. 1. lib. 10. & ff. de censi. l. forma, §. 1. & 2.
l *Deuotioni.*]id est deuotè soluant.

carias continẽtem,[a] nihilominus videri ius suũ omne, eum in iudiciũ deduxisse, & esse interrupta tẽporum curricula: cum contra desides[b] homines * & sui iuris contẽptores odiosæ exceptiones oppositæ sunt. Dat. Constantin. post Consulatum Lãpadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS XLI.

De alluuionibus, & paludibus, & pascuis ad alium statum translatis.

Naturalem cursum fluminis mutare non licet: nisi muniendo ripam quis prędio suo consulat sine magno incommodo vicinorum: & pa tẽtia incremẽta illorũ sunt, quib. prius erant: latentia autẽ iure alluuionis accrescunt illi, qui sunt domini fundi, cui se applicant. h. d. secundũ Bal. Vel sic: Flumen alio auertere est prohibitum: ripã autẽ premunire est permissum, & mutato alueo non perditur dominium fundi circuiti per ipsum, nisi paulatim accreuerit alteri. h. d. Sa.

Imp. Gordianus A. Marco.

LEX PRIMA.

QVamuis fluminis naturalem cursum, opere manu facto alio non liceat auertere, tñ ripã suã aduersus rapidi amnis[c] impetum munire prohibitũ non est.[d]

¶ Et cum fluuius, priore alueo derelicto,[e] alium[f] sibi facit: ager, quem circumit, prioris domini manet.[g] Quòd si paulatim * ita auferat, vt alteri parti applicet, id alluuionis iure ei quæritur cuius[e] † fundo accrescit.[h] PP. iij. Cal. Decemb. Gordia. A. & Auiola Coss.

Cui accrescit emolumentum per alluuionem, accrescit & onus h. d. Bal. Vel sic. Propter decrementum per alluuionem proueniẽs debẽt tributa minui pro rata decrescenti: & econtra propter crementum debent augeri. h. d. Saliç.

Imppp. Arcad. Honor. & Theod. AAA. Cæsario PP.

LEX II.

HI, quos inundatio Nili fluminis reddidit ditiores, pro terris, quas possident, tributorum præstationem agnoscant.

¶ Et qui suum[2] † deplorãt patrimonium[3] † deminutũ, alieno saltem functionis onere liberentur,[i] & nostræ serenitatis largitate defensi,[k] locorũ etiã possessione contẽti, pro agitãdi cẽsus examine respondeant deuotioni.[l]

Latentia incrementa ad fiscum non pertinent: nec separatim de his censetur, aut pro his census exigitur: nec est augendus census licet professio efficiatur fertilior sũptu, & solicitudine possessoris: pęnam contradicentib. imminente. h. d. Bal. Vel sic. Incrementum alluuionis nõ debet per se censeri, sed vnũ corpus cum eo, cui accreuit iudicari: & impinguatio terræ vel melioramentũ culturæ non facit tributa accrescere. Salic.

Impp. Theod. & Val. AA. Cyr.

LEX III.

EA, quæ * per alluuionẽ, siue in Aegypto per Nilum, siue in alijs prouincijs per diuersa flumina possessorib. acquiruntur, neque ab ærario[m] vẽdi, neq; a quolibet peti,[n] nec separatim censeri,[o] vel functiones exigi,[p] hac perpetua valiturã lege sancimus, nec [4]† vel alluuionum ignorare vitia,[q]

DE ALLVVIONIBUS, & paludibus, &c.

Dicit de acquisitione ciuili: nunc de naturali. Vel dicit de acquisitionib. iuris ciuilis: nũc iurisgẽtium, vel naturalis.

Q *uamuis.*] CASVS. Cursum fluminis per opus manu factũ ab alueo auertere ñ possum. & hoc in prima. Si vero flumẽ relicto alueo nouũ fecerit: ager, quem circuit, ad priorẽ dñm pertinebit: & hoc in scda. In tertia dicit, q̃ si auferatur de fundo vnius aliquid: & postea alij applicet, illius erit, cuius est fundus, cui coaluit.
c *Amnis.* i. fluminis.
d *Non est.*] sine magno incõmodo accolarũ: vt ff. ne quid in flum. pub. l. 1. §. sunt qui putant & ff. de ripa mun. l. 1. §. is aũt.
e *Derelicto.*] in totum, vel in partem.
f *Alium* i. alueum.
g *Manet.* vt ff. de acqui. rer. do. l. adeo, §. insula. ibi. qđ si ex vno latere &c. & Inst. de rer. diuis. §. insula.
h *Accrescit.* ut ff. de acq. rer. do. l. adeo. §. præterea. & Insti. de rer. diui. §. preterea. Sed hoc fallit i agris limitatis, ut ff. de acq. rer. dom. l. in agris.

H *i quos.*] CASVS. In Aegypto aliqñ riuus inundat, ex cuius inundatione aliquid accrescit possidẽti prædia tributoria, & alij detrahitur: an census vnius augeri, alius diminui debeat, qritur? Dicitur, q̃ sic.
i *Liberentur.*] nã cui accrescit emolumentũ accrescit & onus, & econtra, ut hic. & ꝺ. sine cẽ. vel rel. l. fi. & ꝺ. no. ue. ti. inst. ñ poss. l. 1. in fi. & ff. de ser. rust. pręd. l. Imperatores. Sed ar. ctra, ꝺ de iure emph. l. 1. Itẽ contra, ꝺ. l. prox. in princ. Sol. ut ibi.
k *Defensi* illi, quib. alluuionis iure accreuit. & sic vsque in fi.

E *a quæ.* CASVS. Si in Aegypto p Nilum, siue in alijs prouincijs per flumẽ aliquid alicui accreuerit, illud nec a fisco vẽdat, nec petatr nec illi cui accreuit separatim, p p hoccẽsus nouus imponat: vetus tñ augebit, cũ aliquid accreuit. & hoc in prima. Qui vero pro palude vel pascuis modicũ pręstãt censum, si per eorum diligẽtiã ad culturã redigant: & ad frugũ fertilitatem trãslata sunt, illa nõ petant a fisco, nec vẽdant, nec census augeat, & hoc in scda. In tertia parte imponit pęnã temeratori huius l. s. vt puniatur in 50. libris auri: & officialis præfecti prætorio eadẽ pęna punitur, si alicui suggesserit, quòd possit venire contra statuta huius l. vel s preces petitoris introduxerit, ut liber sit ab huius legis obseruatione. Viuian.
m *Ab ærario vendi.*] vt propria. uendit tamen ob cessationem tributorũ. Azo. Vel non vẽdit separatim augmentum, sed totaliter: vt subijcit.
n *Peti.*] à quolibet pro fisco.
o *Separatim censeri.* i. censui adscribi.
p *Exigi.*]huic est ꝺ. siũ ꝺ. l. prox. cũ ibi dicat, eũ grauari i plus cui accreuit. Sol. ibi separatĩ accreuit, ita q̃ discerni põt vnum ab alio, hic non: sed per alluuionẽ, q̃a alluuio discerni ñ põt. Vel hic nõ cẽsetur, s. separatim: sed totalis pcij facta cõputatione. Sed quæritur, qd prodest nõ fieri separatim? Resp. si fieret separatim, & ñ offerret chartã professionis, oẽ ius amitteret. vt su. sine cẽ. vel rel. l. fi. hic aũt ñ amitteret, ut sup. de vect. & commis. l. 4. Acc.
q *Vitia.*] impropriè, i. priuilegij & potestates, quæ sunt, ut vni auferant. & alij detinent, ut ff. de acq. rer. do. l. ergo, §. alluuio.

Refer.

*Cõcor. c. auditis, cũ glos. super verbo, imponentes, uer. sed nunquid, de præscr.

* De hac specie alluuionis facit mẽtionem c. ex trãsmissa, cum gl. super uerbo minutati ext. de prę scrip.
e † fundum crescit.

2 † plorãt
3 † imminutum.

* Ex nou. The. tit. de alluuio. ex quo citant ab Aggeta vrbico de limitibus agrorum, apud quem integra extat cõst tutio.
4 † Noui. Th. ne per alluuionũ ignorãtiã, veritatem, & maximè noxiã, al. obnoxiã.

Refertur ergo hæc ratio ad id quod dicit neque ab ætatio uẽdi, neque a quolibet peti. Alij ut P. dicunt, quod respicit legem superiorem. s. quod illi quorum patrimonium est minutum, releuata a tributis debent, non quasi per eorum uitiũ sit minuta possessio. argumento ff. de censi. l. uitia. & ita nõ uidebatur minui, sed prima uerior.

a *Noxiam*. & hæc nõ aptatur ad proximũ dictum, s. quod illi quorum patrimoniũ est auctum, nõ deberent separatim censeri propter eam utilitatem quam modo dixi.

b *Adscripta* modico censui. Ac.

c *Censeri*. quid si non separatim? Rñ. idem uidetur.

d *Ne doleant*. Nam cum labor in damno est mortalis crescit egestas, ut hic, & infra de omni agri. deser. l. fin. lib. 11. & in auth. de iud. §. ne autem. col. 6.

e *Intelligant*. immo fructuosam, ut supra de po. l. fin. & ff. ad l. F. l. 3. & ff. de app. l. scio. §. quid ergo. & ff. de rei uind. l. certũ & ff. loc. l. cum colonus. Sed arg. cõtra sup. de iud. l. properãdum, §. fin autem ex gestis.

f *Officium* i. officiales sui.

DE SENTENtijs præfect. præt.

Qualiter per præscriptionem res quæratur, dixit, nũc qualiter per sñias, audi. Et primo de ea quæ datur, ab excellẽtiore post principem.

L*itigantibus*. CASVS. Si pfectus prætorio inter aliquos iudicauerit, & altera pars se læsam affirmet, an a sententia possit appellare, quæritur? Respond. quod non, sed principi poterit supplicare, nec refert fuerit sententia lata in causa publica, an in priuata, & hoc in prima. Intra autem quæ tempora supplicare liceat, quæritur? Resp. quod intra biennium numerandum ab eo tempore quo princeps successit præfecto prætorio iudici per inuocationem supplicantis, & sic postquam præfecto iudici incœpit posse succedi, hoc est à tempore latæ sententiæ a præfecto. Vel dic, post successionem, i. post sententiam latam a præfecto qui alij iudici successit, & hoc in secunda.

g *Iudicio* i. coram præfecto prætorio.

h *Si contra ius*. s. litigatoris, non legis, uel constitutionis, quia tunc ipso iure non ualeret sententia, ut ff. quæ sent. sine appel. l. 1. in prin. Acc.

i *Prouocandi*. ut supra de precib. Imper. offe. l. si quis. & ff. de offi. præfect. prætor. l. 1. §. his cunabulis, & sic speciale est in eo, sicut & in episcopo, ut sup. de epis. aud. l. episcopale. Item secundo est speciale, quia dat in integrum restitutionem contra suam sententiam ipsemet, & non alius: ut ff. de mino. l. in causæ, 2. in fi. & l. præfecti. Item facit supra de offic. præfec. præt. Orientis. l. normam.

k *Nec enim publice*. immo nocet, expedit enim reip. &c. ut insti. de his qui sunt sui, uel alien. iu. §. fi. & facit inf. de

vel rem noxiam [a] possessoribus videantur inducere.

¶ Similiter *nec ea, quidem, quæ paludibus antea vel pascuis videbantur adscripta,[b] si sumptibus possessorũ nũc ad frugum fertilitatẽ translata sunt, vel vendi, peti, vel quasi fertilia separatim censeri,[c] vel functione exigi cõcedimus, ne doleãt[d] [1]† diligẽtes operam suam agri dedisse culturę, ne diligentiã suã sibi [2]† damnosam iudicantes intelligant.[e]

¶ [3]† Cuius legis temeratores [4]† quinquaginta librarum auri cõdemnatione coerceri decernimus, inter quos habendum est officium [f] quoque tuæ sedis excelsæ, si aliquid hmõi [5]† casus suggesserit disponendum, vel si preces introduxerit petitoris. Dat. 11. Cal. Oct. Constantinop. Va. A. V. & Anath. V. C. Coss.

TITVLVS XLII.

De sententijs præfectorum prætorio.[6]†

Non appellatur à sententia præfecti pretorio, sed supplicatur principi, & si sentẽtia lata sit pro republica, durat biennio hæc potentia supplicandi. Bal. Vel sic: A sententia prefectorum prætorio non appellatur, sed intra biennium principi supplicatur. Sal.

Impp. [7]† Dioclet. & Maxim. AA. Thapassio. præfecto prçt. Illyrici.

LEX VNICA.

L Itigantib. in amplissimo prçtorianæ præfecturæ iudicio,[g] [8] si contra ius [h] se læsos affirment, non prouocãdi licentiam ministrauimus,[i] licet pro [8]† curia, vel qualibet publica vtilitate, seu alia cã dicatur prolata sñia. publice [k] * prodest singulis legũ adminicula denegari, ita videlicet, vt intra bieniũ tm̃ nostro numini [l] cõtra cognitionales sedis prætorianæ pfecturę sñias successionem [9]† iudicis [m] numerandum, supplicandi eis tribuatur facultas. Dat. 3. Id. Aug. Constantinop. Theo. A. 17. & Fest. V. C. Coss.

TITVLVS XLIII.

Quomodo & quando iudex sententiam proferre debeat præsentibus partib. vel vna parte absente.

Quicquid iudicis potestati committitur, necessitati non subiicitur. Vel aliter: Verbum solere, in his quæ

aman. l. nec aues & sup. de caduc. tol. §. fi.

l *Nostro numini*. alias nomini, i. nobis, sed hodie fieri potest ipsi præfecto, uel eius consiliarijs intra 10. dies, & præstita fideiussione mandat sententiam executioni. ut supra de pre. Imp. off. auth. quæ supplicatio, sed si non supplicet prædicto modo, nihilominus fit post principi intra bienniũ. Ac.

m *Post successionem iud. cis*. i. postquam præfecto prætorio iudici successit princeps per inuocationẽ supplicantis, dicẽtis recurrã ad principem, quod facere potuit quãdocunque post sententiam, & sic passiue intellige. Et hoc casu executioni mandatur sine fideiussione. Vel dic postquã iudice præfecto cœpit posse succedi, hoc est tempore latæ sententiæ a præfecto. Vel dic tertio quod præfectus hic de appellatione cognoscebat, quod patet, quia dixerat, contra cognitionales, &c. Põt ergo intra biennium a sententia primi iudicis supplicari, a præfecto, non ultra quod non placet, quia forte nec intra biennium iudicabit præfectus, cum multa impediant cognitionem causæ appellationis & supplicationis, ut ultra bienniũ extendantur, nec in certum tempus currat, ut in authen. ut sponsalar. §. hoc quoque sancimus. colla. 9. Vel quarto, i. post sententiam latam à præfecto, qui alij iudici successit, cum. n. fiat post sñiam præferri, ergo & postquã pfectus successit. De successione aũt iõ dicit, quia post, sed nõ statim post; imo qñque multo post nonquam ante fit hæc supplicatio. Itẽ contra infra nec liceat in vna eadẽque cã. l. 1. ubi non põt supplicari. Sol. ibi præfectus cognoscebat de secunda appellatione, postq̃ non est licitum supplicare, uel appellare. i. tertio. Item si vsque ab biennium supplicatur, usque quod durabit? Resp. forte intra idem biennium debet perfici, uel non est tempus statutum, ut inf. de tempo. app. auth. sed lis. Vel dic intra tps quod appellationẽ exercentibus datur. s. anni uel biennij, ut inf. de temp. ap. auth. ei qui appellat, & inf. de temp app. l. fi. §. illud in fi.

QVOMODO, ET QVANDO IVDEX sententiam proferre debeat præsentibus partibus, uel una parte absente.

De sñijs oium iudicũ dicturus, pmittit qũo & qñ detur.

ADDITIO. No. ex gl. quod iudices ordinarij, & delegati, & assessores eorum debent semper habere præ oculis hęc duo aduerbia. s. quo & quando. sic ext. de accu. c. qualiter, & quando. sec. Bal. hic.

N *On semper*. CASVS. Habebam controuersiam cũ Titio, incępit abesse, institi ut iudex ferret sñiam, an sit compellendus, quæritur? Respon. quod non, licet rescripto cuiusdã principis contineatur, quod ȝ absentes sñia ferri debeat.

Tracan-

Marginal notes (left):

* Concor. cũ M. Ferrariensis cũ gl. sup uer. & industria extra de cõ stit.

2 Conc. in ca. cũ cler. super uer. bo pensiones. circa finẽ. ext. de pact.

1 † diligenter.

2 † Deest non. Th.

3 † huius no. Th.

4 † quadraginta.

5 † Deest, i aliis.

6 † ad horũ exemplum ueteres reges Francorũ suos maiores sine præfectos palatij habuerunt, prætoriũ. n. appellat hic tabernaculũ principis, ut ex Asconio sci re licet. Cont.

Marginal notes (right):

7 † In omnib. exemplarib. manuscrip. est inscrip. Th. Valen. &c. Extat. n. & hæc lex inter Nouellas Theodosij impsas cũ breuiario Alarici Cont.

8 † Tollit hic ueterẽ legem quę aduersus sñiam pro curia latã appellare prohibebat Cont.

* al. publico.

* al. nomini.

9 † In No. The. Legitur cognitionem, quod non prob. Cont.

* Supplicatio admittit ubi appellatio reiicitur.

2 Causa cognita & discussa. P.

3 Quia lite contest. & parte citata peremptorie. & in loco deputato. P.

a *Pronuncies*. quãq; .n. cõpelleris, vt cũ præsens iniũ fouet litẽ, absens iniqua, vt sup. de iud. l. properandum, §. finaũt ex gestis, & §. si autem reus, & hoc, ff. de iud. l. de qua re. Vel secundo dic, non cõpelleris sp, quia prope finem triẽnij fit cõminatio, ante non, sed pòt reo absente, non econtra actore absente, quia tũc tm̃ prope finem triennij, secũdo vt su. de iu. l. pperã dũ, §. in hmõi. & §. .1. dixi n° & ad hoc, ff. de iu. l. nõ quicquid. Item hic in ciuilib. sed in criminalib. non procedit cõtra absentẽ definiti ne vllo modo, nisi sit pœna relegationis, vel minor imponenda, vt ff. an per aliũ cau. app. & de pœn. l. absentẽ. in prin. & de proc. l. pro seruũ, §. publice.

b *Subscriptionẽ*. sed certe non credit subscriptioni, ut §. de le. & cõ. l. a. Rñ. illũ verũ cũ nõ cõtinetur i lege, hic aũt cõtinet ut ff. qd met. cau. l. metũ aũt psentẽ. §. sed qd pretor, i fin. ibi, ex qua interlocutione, alias conitõne

c *Sententiam*. ad idẽ ff. de iud. l. nõ qcq d.

d *Solere*. non ergo imponitur necessitas ex his verbis, & similib. vt sup. de of. præsid. l. sæpe. & leg. seq. Acc.

e *Possis*. de iure quãdoque.

a † al. Titius. i. D. Pius in oib° manus.

✠ Glos. in c. cõsuluit. super verbo, gratiã de off. dele. inducit hinc l. in argum. qd iudex pòt parere cõtumaci in p̃iudiciũ alterius.

habent rationem difformẽ, non inducit necessitatẽ. Ba. vel sic. Verba rescripti enunciatiua soliti, non necessitãt. Sal. vel sic. Verba potestatiua non inducunt necessitatem. Iac. But. Vel sic. Iudex ferre sententiam contra absentẽ seruatis seruandis, non tamen semper compellitur. h. d. secundum Pau. de Cast.

Imp. [1] †M Aelius Antoninus A. Publicio.

LEX PRIMA.

NOn semper compelleris vt aduersus absentem pronuncies, [a] propter subscriptionem [b] patris mei qua significauit etiam contra absentes sententiam [c] dari solere. [d] Id enim eo pertinet, vt etiam absentem dãnare possis, [e] [2] † non vt omnimodo necesse habeas.

Vbi est præsentia personarum, ibi non requiritur perẽptoriũ. Bal. vel sic. Valet sententia, licet peremptoriũ nõ præcedat, si tamen præcedat alia monitio tantundem importans. Bar. Vel sic. Monitio iudicis habet vim peremptoriæ citationis. Pa. de Ca. Vel sic. Præter formam peremptorii citatus legitimè potest definitiuè damnari. Sal.

Imp. Gordi. A. Seuero.

LEX II.

CEssante [f] quoque causa peremptorij edicti, [g] aduersus eos, qui admoniti [h] iudicio adesse noluerũt, sententiam a iudice posse proferri [3] † certum est. 4 Calen. Apr. A. & Ponti. Coss.

f *Cessante*. CASVS. Iudices maiores, puta ordinarij, possũt aliquẽ vocare in ius p edictũ propositũ in albo prætoris, minores, vt delegati, vel pedanei, nõ possũt, sed p se, vel per nũciũ. Si ergo in cã q̃ habes cũ Titio, iudex minor Titium vocauerit, nec venire voluit, an ferre sñiam possit, cũ non sit propositũ edictũ perẽptoriũ, qrit & Rñ. q sic. Alijs modis pòt poni cas°, dic vt i gl. f *Cessante*. quia antiquitus mittebatur specialis nuncius peremptorij, pone casum in pedaneis, q citare non possunt.

g *Edicti*. i. nõ dato, & dic pp personam iudicis qui nõ pòt citare p edicta in albo posita, vbi talia edicta ponuntur, sed requiritur, ut si est pedaneus iudex delegatus, vt sup. de iud. l. tanc. in fi. & in Auth. de exh. & intro. re. §. si vero ẽt q. dã. col. 5. & de litig. §. sed vero, col. 8. sed per nunciũ pòt, vt arg. ff. de arb. l. sed interpellat. §. 1. Vel dic secdo, cessante, &c. q̃a nõ perẽptoriũ fuit datũ, sed tres denunciationes, q̃ tantundẽ valent, ut inf. eo. l. tres. & ff. de re iud. l. contumacia. §. contumax. Vel dicas, cessãte, &c. cessãte forma hui° edicti. Est. n. eius forma, vt primo vnũ, & postea aliud, & postea tertiũ, quarto hoc perẽptoriũ, nã hic erat vnũ p oib. ut hic, & ff. de iu. l. ad perẽptoriũ. cũ seq. ll. Vel dic cessante, q̃a ipsemet iudex ei pcepit, vt adesset i sñiæ, quo casu esset vere cõtumax, vt ff. q. b. ex cau. i pos. ea. l. Fulcin°, §. fi.

h *Admoniti*. ab ipso iudice delegato, vel semel pro oib. vt dictum est. Vel dic ter, vel dic a iudice præsente, sm quod variasti casum. Acc.

3 † al. ferri.

Citatio p edicta, nõ per quem libet iudicẽ fieri potest.

Standum est sententiæ à qua non est appellatum, licet sit lata contra absentem indefensum & ignorantem, solenniter tamen citatũ. Bal. vel sic. Non potest infirmari sententia quæ congruo iure non vtitur. Bar. Vel sic. Absens solenniter condẽnatus, tenetur acquiescere sententiæ si reuersus sciens nõ appellauit intra tẽpus legitimum. Sal. uel sic. Non potest impugnare sententiam, qui congruo tempore non appellauit, quia videtur ei acquieuisse. Pau. de Cast.

Idem A. Antistio.

LEX III.

AB eo iudicato [i] recedi non potest, quod vobis absentibus & ignorantibus, atque indefensis [k] dicitis esse prolatum, si vbi primum cognouistis, nõ illico [l] de statutis querelam [m] detulistis. Ita enim firmitatem sententia, quæ ita prolata est, non habebit, si ei non sit accommodatus adsensus. [n] PP. 4. Id. Iun. Gordia. A. & Auiola Coss.

Sententia nulla, iudicis delegati iurisdictionem extinguit, & causa poterit alteri delegari. Barto. Vel sic. Nulliter consumatum, consumit mandatum. Bald. Vel sic. Sententia quæ nulla est aliqua quo ad hoc vt faciat cessare officiũ delegati. Iac. But. Vel sic. Sententia lata die feriato, vel contra nullo modo contumacem, est ipso iure nulla, officium tamen delegati finitur. Sal.

AB eo. CASVS. Inter actorẽ & reum li. contestata reus incœpit abesse, iudex eũ condẽnauit, post sex menses reuersus est, si intra 10. dies a tpe quo sciuit se condemnatũ, nõ appellauerit; habebit necesse parere iudicatis, q si appellatũ fuerit, sñia lata non tenet. Viu.

i *Ab eo iudicato*. intellige q lite cõtestata cõtra me, & iurato de calũnia, fui absẽs, & iudex requisiuit me, & nõ fui inuentus, & sic pronũciauit cõtra me definitiue. Sic est ꝯ ff. quæ sent. sine app. l. 1. itẽ cũ ex edicto. Sed ibi nõ interuenit perẽptoriũ, hic sic, vel q valuit tantundem.

k *Indefensis*. colligunt quidã, ergo loquit in absente pbabili cã, vt studiorũ, & nõ fuit defensus, quia nõ reliqt pcuratorẽ, cũ potuit, vel reliquit, & nõ defendit. Si aũt reliqsset, & defensus legitimẽ esset, nõ restitueret, vt ff. q̃n app. sit. l. j. §. fi. Vnde dicũt 2 hũc restitui de appellandum tm̃, alioquin si necessaria cã abesset, restitueret in totũ. Item si nõ potuisset relinquere procuratorẽ, ipso iure nõ curret tps, cũ sit vtile, vt ff. de diuer. & tẽp. præ. l. 1. & sic nõ eẽt necessaria restõ. Vel melius, hic nihil dicit de restõne, vnde dic q non potuit relinquere procuratorẽ hic absẽs cã studiorum, vel reliquit & est mortuus, sicq; sit utile, ut dixi. Vel dic 3 quod absens ex voluntaria causa fuit, & non curo potuer t vel non relinquere procuratorem.

l *Illico*. intra tẽpus appellationi præfinitum. s. biduum vel triduum, vel hodie decem dierum, vt in Authẽt. de app. in prin. coll. 4. & distingue, ut sup. de procur. l. quia absente.

m *Querelam*. petendo restitutionem ad appellandum, secundum quosdam. Vel dic, appellando. Acc.

n *Adsensus*. s. tacendo, ut ff. loc. l. item quæritur, §. fi.

1 Ista lectura est verior, & notabilior præ cæteris, & reddit hanc l. singula, s. quod simplex iudicis iussus hẽt vim perẽptorij, & cõstitutiõe iussum in vera cõtumacia. B. P. & Ang.

2 Et male Sal.

3 Et meli° sm prædi. scrib.

SI vt proponis.] CASVS. Inter actorem & reum lite contestata, reus incepit abesse: actor instabat, vt iudex ferret sententiam: tulit aduersus reum, & die feriato: an teneat sententia? Dic, quod non: sed retractabitur; & ea notioni alterius iudicis terminanda committetur.

Imp. Philippus A.[1] † Domitiano.

LEX IIII.

j SI (vt proponis [a]) pars diuersa die feriato [b] absente, vel ignorante te a iudice dato, ferri sententiam pro partibus suis quasi contumaciter [c] deesses, impetrauit, nō immerito præses denuo [d] negotium alterius iudicis notioni terminandum cōmisit, [e] PP. 4. Id. Octo. Peteg. & Aemiliano. Cos. 245.

Mutatio loci excusat quē a contumacia, ex qua redditur sententia nulla. Bar. vel sic: Satis est mihi non esse cōtumacem, quo ad locum sententiæ, vt reddatur sententia nulla. h. d. Iac. But. uel sic: snia lata alibi quam in loco, ad quem pars citata fuit, nō valet. h. d. Sal. Vel: Sententia lata in alio loco, quam debuerit ferri, est ipso iure nulla. hoc dicit Paul. de Castr.

Idem A. & Philippus Cæs. Longino.

LEX V.

ij SI (vt proponis [f*]) præses prouinciæ cum certum locū causæ cognoscendæ dedisset, alibi per [g] obreptionem aditus, sententiam aduersus te absentem protulit, quod ita gestum est, ad effectum iuris spectare minimè oportet.

Sententia cancellationis actorum, vel appellationis desertæ, non potest ferri contra minorē indefensum. h. d. Bal. Vel sic: Sententia nulla non impedit ordinarium iterum super eodem cognoscere. Bar. Vel sic: Sētentia, vel alius actus contra minores indefensos factus, est ipso iure nullus, & idem iudex de nouo cognoscere potest. hoc dicit Salicetus.

Imp. Valer. & Galie. AA. Domitiano.

sLEX VI.

SI præses quasi desertam ab adultis tuis causam appellationis, quæ [2] † ab adiutore [h] suo [i] acta fuerat, circumduxit [k] eo tempore, quo adulti curatores non habebant: repetitus [l] notionem suam exhibebit. Neque enim debet adultis nocere, quicquid eo tempore statutum est, quo defensione iusta & curatorio auxilio fuerant destituti.

a Si vt proponis.] s. tu reus.

1 † Domitio.

b Feriato.] dominico, vel simili, 1 quod prohibitum est fieri vt supra de feriis. l. omnes. & ff. de feriis. l. si feriatis.

1 Et sic oēs dies feriati in honorē Dei, sunt æquales dici dominico secundum Bal.

c Contumaciter deesses.] quod non erat verum. pone enim, quod suasit iudici, quasi dixissem me nunquam venturum ad iudicium: vt. ff. de iud. l. si prætor. §. Marcellus. Duabus ergo rationibus hæc sententia non valuit ipso iure, & quia die feriato lata, & quia absente me non contumaciter: 2 vt ff. de re iudi. l. de vnoquoque.

2 Et bene sm Salic.

d Denuo.] an ex eisdem actis cognoscetur, dic, vt ff. de app. l. si expressim. & notaui ibi, quod sic.

ADDITIO. Dicas, quod quando causa nullitatis sententiæ respicit solum ipsam sententiam: vt quia die feriata fuit sententia lata, tunc iudicabitur ex eisdem actis, vt hac glo. & glo. fin. in d. l. si expressim. ff. de appella. si verò defectus, ex quo sententia est nulla, respicit vniformiter acta, sicut sententia: vt puta litigatum est cū minore non habente curatorem: certe tūc omnia acta debent redintegrari ita potest intelligi l. cum quærebatur iuncta sua glo. ff. de re iud. Item quandoque est talis defectus, qui respicit sententiam, & partem actorum. verbi gratia: decessit reus post litem contestatam, & processum est contra mortuum ad sententiam. certe sententia est nulla, & omnia acta a die, qua mortuus est, vt l. penult. & fin. ff. quæ sent. si. appell. et ista acta, quæ sunt nulla, debent rescribi seu reconferend. l. cum quærebatur. Barto.

*Cācor. c. si. cū gl. i. super verbo, indeterminate. de resc.

e Commisit.] immo videtur, quod idem, qui primo: quia sic dicitur infra de accus. l. quarta, & infra de sent. & interlo l. prima, in fin. & infra eod. l. si præses. quæ est contra. Sed illud 3 in ordinario, hic fuit delegatus: vt patet, quia dicit alterius &c. & ibi a iudice dato. Secundo oppono, quia pro contumace est, ac si sententiam non tulisset, cum nulla sit. Sed respond. secundum H. hoc verum quo ad iudicem, non quo ad eum, contra quem dedit. Vel verius 4 econtra, nulla est quo ad litigantes: sed iudex bene, vel male functus est officio suo: vt ff. de re iudi. l. iudex. & ad idem ff. de arbit. leg. dicere. §. fina. in fine. Sed contra extra de accus. qualiter & quando. ADDITIO. Pro solutione istius contrarij vide ibi glo. 1. & omnino Abba. pulchre & latè distinguentem.

3 Istū sequuntur. communiter doct.

4 Et bene Salic.

SI vt proponis.] CASVS. In causa, quam habebam cum Titio, iudex nobis assignauit diem, & locum, in quo comparere debebamus: suggessi, quod alium locum assignaret: assignauit. vel supplicaui ex parte Titij: vt alium locum Titio ignorāte deputaret. Titius non venit, sed in loco prius assignato, vel in alio, non curo, expectauit iudex sententiauit: an sit standum huic sententiæ, quæritur? Dicitur, quod non.

f Si vt proponis.] i. s. tu reus.

g Per obreptionem.] obtulit enim forte iudici aduersarius prece. ex parte tua, cum hoc ignorasses, vt alibi locum statueret, quam prius statuerat. Vel tibi ex iudicis parte qua si alibi statuerit, quo tu postea iuisti, 5 & est ad hoc ff. de arbit. le. arbiter calendis. in fin. Accurs.

5 Hęc vera sedm Bar. P. & Ang.

SI præses.] CASVS In causa, quam habebat Titius cum minore 25. annorum curatorem habente, cui curatori datus erat actor, qui adiutor appellatur, succubuit minor, & actor appellauit: appellationem non est prosecutus, quia decessit tam ipse, quam curator: iudex ab eo tempore, quo minor curatorem non habebat, vel actorem, sententiam primam confirmauit: an huic sententiæ necesse habeat minor parere, quæritur? Dicitur, quod non: sed idem iudex notionem suam exhibebit. Viuianus.

s † A tutore & redē.

6 Istud dictū gl. nō placet quia mendaciū dictum a parte parti nō facit processum nullum, licet pariat exceptioné secundum Bar. Pau. & Salic.

h Adiutore.] adiutor siue actor tutori, vel curatori adiungitur: vt infra. ut de curator. §. primo, & ff. de tutel. l. solet. Qui actor si appellauit & præsidi est delata: & non est prosecutus actor, quia non potuit: vt infr. de appell. l. si actor. nec curatores habebant: quia nondum dati. vel mortui, vel remoti, vel excusati, & sic indefensi essent: & idem si haberent, & non adessent: & sic indefensi, 6 non ualet ipso iure sententia confirmationis: secus si essent 7 defensi: quia valeret, sed restitueretur: vt ff. de re iudic. le. acta. §. fina. & supra si aduersus rem iudic. l. cum & minores. & idem videtur in ecclesia viduata pastore. 8 Accur.

7 Ista gl. sm Bald. hic nō est alibi, qd snia appellationis desertæ est sententia confirmatoria prioris sententiæ.

i Suo.] scilicet adiutore.

K Circumduxit.] i. cancellauit, quo ipso priorem sententiam confirmauit.

l Repetitus.] idem ergo cognoscit, & sic est contra, supra eo. l. si vt proponis. Solutio vt ibi.

8 Et bene Salic.

ADDITIO. Tu dic, quod ibi loquitur in delegato ordinario secundum Bartol.

E *A quæ.*] CASVS. An ſententia lata altero litigãtium abſ nte, & non per contumaciam, teneat, quæritur? Dicitur, ꝙ non: nec ſua abſentia pro præſentia eſt habenda: ſecus ſi eſſet cõtumax. quo caſu perinde eſſet, ac ſi præſens eſſet, & teneret ſententia. Viuia.

a *Aduerſus.*] idẽ & ſi pro eis, ut ff. de re iud. l. furioſo.

b *Per cõtumaciam.*] ſ. veram; quia inuentus non venit: vel fictam: quia ad domũ eſt citatus. nam tunc valeret ſententia, ut ſup. eo. l. ab eo alias non; vt hic, & ff. de re iud. l. de unoquoque. & ff. quæ ſent. ſine app. l. 1. §. item cum ex, & abſentes dico nequaquam cõuentos denunciationibus, ſiue citationibus, quæ quidem ex more proponi cõſueuerunt, vt ff. de iud. l. ad peremptorium. §. cum ſeq. Quandoq; tamen idem 2 & ſi ſunt citati, ſed laborabant morbo. non enim proceditur tãquam contra contumacem, vt argum. ff. de re iu. l. quæ ſitum. Accur.

C *Onſentaneum.*] Iſta lex diuiditur in duas partes. Nam primo ponit modum conſtituendi reum in contumacia. Secundo contra contumacem adhibet remedia: ſecunda ibi, a quo. hoc dicit. Salic.

CASVS. Lite conteſt. inter actorem & reum, reus incipit abeſſe; qualiter Iudex procedere dẽat, quæritur? Reſp. ꝙ citabit eum tribus edictis, vel uno pro omnib. peremptorio: in quo continebitur, ꝙ procedet in cauſa, & ſententiam feret: niſi reus ſe præſentauerit. quo non veniente, auditis allegationibus præſentis, mittitur actor in poſſeſſionem rei petitę, ſi fuerit actio realis, & reus de poſſeſſore fiet petitor. Si vero fuerit perſonalis actio, puta condictio certi ex mutuo: mittitur actor in poſſeſſionem bonorum rei ſecundum menſuram debiti declarati. Viui.

1 Et recto re; qđ tene menti ſm Bald.

*Cõcorre. qñ frequẽter. 2 porro. cũ gl. ſup uerbo, nõ poſt fit extra vt lite nõ conteſt:

2 Non legitime citatis; nã ſi eſſent legitime citati, teneret ſententia ſecundum Bar. & Salic. Intellige hãc glo. ſi iudex ſciebat citatũ ægrotare. alias ſecus, ſed hęc loquitur, cum reſtitutio Bar. Ange. & Sali.

3 Hæc eſt cõis lectu ra, & vera ſecundum B. B. P. Salic.

4 Iſta re probatur, qa hoc nõ reperitur lege cauetſ. Iac. Bart. B. & Sali.

5 Hæc ẽt reprobat. ideo tene primã ſecundũ B. Bal. Ang. & Salic.

Ubi ceſſat vera, & ficta contumacia, ibi contra abſentem non poteſt ferri ſententia h. d. Bal. Vel ſic: Sententia lata contra abſentem non ſolẽniter citatum, eſt nulla. Ba. Vel ſic: Statuta cõtra abſentes non contumaces verè vel fictè nõ valent ipſo iure. h. d. Vel ſic; Ceſſante cõtumacia vera vel ficta, contra abſentem, non poteſt ferri ſententia. h. d. Salic.

Imp. Diocl. & Max. AA. Mari.

LEX VII.

EA, quæ * ſtatuuntur aduerſus[a] abſentes non per contumaciam,[b] ſcilicet denũciationibus nequaquã ex more cõuentos, iudicatę rei firmitatem non obtinere, certum eſt. PP. 3. Cal. April. ipſis 5. & 4. Coss. 293.

Reus conuentus reali abſens poſt litem conteſtatã, debet in contumaciam ſolenniter conſtitui, & tunc contra eum poterit alterum de tribus remediis exerceri: vel perſonæ captio, vel poſſeſſionis translatio, & ſententiæ definitiuæ prolatio. h. d. ſecũdum Iac. But. & Bart. & Pau. de Caſt. & eſt ſingularis l. et famoſa. Vel ſic: Reus poſt litem conteſtatam ſe abſentans debet citari tribus edictis: vel vno peremptorio pro omnibus: & ſi citatus non veniat, poteſt inuitus duci, vel ſi non liquet de cauſa, poſſeſſio poteſt in petitorem transferri. alias ſi liquet de cauſa, debet definitiue de cauſa pronunciari hoc dicit.

Iidem AA. Claudiæ.

LEX VIII.

COnſentaneũ[c] iuri fuit, temporibus ad præſentiam partis aduerſæ præſcriptis,[d] præſidem prouinciæ (impleta iuris ſolennitate,[e] & aduerſario tuo trinis literis,[f] vel vno pro omnibus[g] peremptorio edicto, vt præſentiam ſui faceret, commonefacto[h]) ſi in eadem contumacia[i] perſeuerauerit,[k] præſentis allegationes audire. quod vel ſucceſſor eius facere curabit. A quo[l] ter citatus, ſi contumaciter præſentiam ſui facere neglexerit: non abs re erit, vel * ad cogendum eum,[m] vt ſeſe repræſentet, vel poſſeſſionem bonorum, cui incumbit,[n] ad te transferre,[o] & aduerſarium petitorem conſtituere: vel auditis

c *Conſentaneum.*] i. conueniens. cum cauſæ merita, &c. vt inf. ſi per vim, vel alio modo. l. fin. ſic ſup. ſi contra ius, vel util. publi. l. & ſi legibus. Accur.

d *Præſcriptis.*] id eſt, definitis. ſ. decem dierum: vt ff. de iud. l. per interuallum. & ſup. de iud. l. properandum. §. 1. Sed hodie 30. vt in authen. hic poſita; ſicque loquitur hæc lex poſt litem conteſtatam, 3 cum comminetur definitiuam ſententiam, quæ ferri non poteſt ante litem conteſtatam, niſi in caſu; vt inf. de tempo. app. l. ſi §. illud. ſed ante litem conteſtatam dicentem fieri eodem modo a citatione. Alij dicunt 5 hic loqui ante litem conteſtatam, & ita dicunt interlocutoriam ſententiam, quæ datur in fine huius legis tam in actione in rem, quàm in perſonali.

e *Solemnitate.*] ſ. quæ ſequitur, & ſic expone, & pro, id eſt.

f *Literis.*] poterat enim præſes literas mittere per prouinciam, quæ magna erat, poterat etiam edictum proponere, cum eſſet ordinarius. alias non, 6 vt in auth. de litig. § omnem. coll. 8. & ſup. de iud. l. ſancimus.

g *Pro omnibus.*] qđ fieri poteſt, vt ff. de iud. l. nonnunquam.

h *Commonefacto.*] i. commonito. 7 Et nota, ꝙ hic eſt ambaſiata, vt infra qui accu. non poſſ. l. 3.

i *Contumacia.*] præſumpta per tres denunciationes: vt inf. eod. l. tres. expreſſa eſt autem, quando expreſſe dicit, nolo venire, vt ff. quibus ex cauſ. in poſ. ea. l. Fulcinius. §. fi.

k *Perſeuerauerit.*] non malum eſt peccare: diabolicum perſeuerare.

l *A quo.*] ſ. præſide, vbi tamen a ſucceſſore ſemel. citari debet. licet ipſe miſerit peremptorium, tamen compellitur: vt ff. de iud. l. edictum. ſed ipſemet poſt ſuũ peremptorium pôt, ſed non compellitur 8 vt ff. de iud. l. & poſt, in princ.

m *Ad cogendũ eum.*] nota fieri citationes re & verbo, & hoc per ordinarium tantum, vt in authẽ. de exhi §. ſi vero etiam quidem. col. 5. Alibi verbo tãtum, prima locũ habet ſemper, niſi in matrefamilias, vt ſup. de of. di. uer. iud. l. 1. Vel niſi ratione loci, vbi eſt cõuentus, vt ſi eſt in domo, vt ff. de in ius vo. l. plerique.

n *Incumbit.*] animo, vt ff. de acqu. poſ. l. clam. §. qui ad nundinas. Vel corpore per familiam, vt ff qui ex cau. ma. l. item ait prætor. §. primo, hanc autem poſſeſſionem ſecundum Ir. reuerſus non recuperat, 9 etiam ſi ſatiſdationem paratus fuerit præſtare: vt ſupra vbi in rem act. l. 2.

o *Transferre.*] cum agitur in rem, vel auditis, &c. ſcilicet cum agitur in perſonam, ſecundum quoſdam. Vel dic transferre, cum non eſt liquidum de cauſa. Vel auditis. &c. ſcilicet cum eſt liquidum. & ſic datur definitiua ſecundum P. & B. Et quod dicit defenſionib. i. rationibus, 10 & intentionibus, cum actor ſit ille præſens, & ſic ponitur ſup. de iuris & fac. ign. l. prima. Tertij dicunt, quod hic mutat caſum, cum dicit, vel auditis, &c. ſcilicet vt loquatur in actore abſente, & ſic bene adaptatur hic authen. qui ſemel, quæ loquitur in actore abſente. Circa hoc autem diſtingue. cum reus abeſt, aut poſt litem conteſtatam, vel quaſi coteſtatam, aut nec vere, nec quaſi. Primo caſu, aut liquet de cauſa, aut non: ſi liquet, poteſt ferre definitiuam: nec reſtituetu. poſtea ueniens, vt ſup. de iu. l. properandum. §. cum autem, in fin. ſecundum quod diſtinguitur.

6 Et bene Bar.

7 Sequuntur hanc gl. Bal. & Salic. hic Cõtumacia pſumpta & expreſſa ꝗ fit.

8 Et benè ex vrbanitate, ad oẽm maliciam ſuperandã. Salic.

* Vel hęc dictio abeſt ab orib. lib. manu ſcript. & rectè ſm. Contium quorſum .n. cũ de cauſa ciui li agitur pſona capiatur. Et licet i Nouel. hic citata qđ ſimile cõtineatur, tã dicẽdum eſt, oblique cogi, gitur ſe repreſẽtare, i cui[9] poſſeſſionem actuetari[9] mittitur. Cont.

9 Et bene quia dicetur de petitore poſſeſſor. Ang.

10 Sequitur cam Bar. quia vnum qñ que ponitur pro alio Bart. & Salic.

guitur, supra de procur. l. quia absente. Si verò non liquet, aut agitur in rem, aut in personam, si in rem, mittitur actor in possessionem rei petitæ, & statim possidet, & veniēs reus intra annum, auditur de possessione, post annum, 1 auditur de proprietate, de possessione non, vt hic, & supra vbi in rem actio. l. 2. Si autem agatur in personam, mittebatur olim in possessionem omnium rerum debitoris. Hodie pro mensura debiti, nec efficitur possessor. Sed venienti reo quādocūque restituitur possessio, nisi auctoritate iudicis res fuerit distracta ab actore, 2 quia iudex debet ad hoc moderatum tempus statuere, scilicet quo res distrahātur. vel iustus possessor efficiatur. 3 Si verò lis sit quasi contestata, sed non liquet iudici de causa, tunc habet locū, quod dicitur sup. vbi in rem act. l. 2. Si verò nec sit cōtestata, nec quasi, tūc discusso summatim negocio, mittitur actor in possessionē restituēdā reo venienti, pstita satisdatione, vt supra de pscriptio. trigintaa ann. l. si quis emptionis, §. pen.

1 Hoc intellige, nisi aliud remedium uelit intendere, puta faciēdo reum capi, & ad iudiciū duci, Sal.

2 Et perpetuo donec sit præscriptum. Sal.

3 Et bene Bar. Bal. & Sal.

defensionibus [a] tuis, id quod iuris ratio exegerit, indicare. PP. 3. Calen. Octob.

IN AVTH. de litigios. §. omnem, collatio. 8. constitutio. 7.

Actore absente, & reo præsente proceditur in causa post legitimas citationes, etiam si lite non contestata, & liquidato negocio, deuenitur ad definitiuam, & contumace reuerso, in expensis grauatur: & iterata contumacia grauiorem pœnam exigit, h. d. vel sic. Actor in actione proposita, & reo cognita cogitur persistere: & non persistens debet citari tribus edictis, quolibet habente interuallum triginta dierum, qui interim non veniens habet anni spacium, intra quod veniens nō auditur, nisi refusis expensis, quibus præstitis si iterato se absentet, cadit à iure suo & citatio per edicta conceditur principis delegato, Sal.

QVi [*] semel [*] actionem [b] proponit, siue conuentione iudiciaria, [c] siue precibus principi oblatis, iudiciq; insinuatis, & per eum aduersario cognitis, [d] necesse habet vsque ad finem [e] litem exercere. ¶ Qui si causam persequi differat, reo postulante, tribus [f] edictis citetur per interualla [g] triginta dierum, quia vox præconia paucis [h] innotescit. ¶ Quæ citatio & per principem delegatis [i] permittitur, quod & locum [k] habet, etsi lis cœpta

* Nouell. 112. §. omnem.

* Concor. cum hac auth. glos. 1. c. 2. extra de oblat.

a *Defensionibus*, idest intentionibus.

QVi semel. CASVS. Lex Codicis loquitur, quando reus absentat se post litem contestatam, authen. dicit, quid iuris sit, quando actor ante litem contestatam se absentat, dic ergo, Titius volebat me conuenire coram iudice: porrexit mihi libellum, vel supplicauit principi, iudex fecit me citari, actor incipit abesse, quid iuris sit, quæritur? Dicitur, quòd iudex citabit eum tribus edictis per interualla triginta dierum, & ideo citabit eum ter, quia actor fortè non exaudiuit vocem præconis. & potest citare tam delegatus, quàm ordinarius: si ergo actor non veniat intra tres menses, dabitur ei spacium vnius anni, & si non venerit, iudex pronunciabit. Vel pone casum secundum Bulg. Dictum erat in lege Cod. de contumacia rei, ista auth tractat de contumacia actoris, & loquitur tam post litem contestatam, quam ante. Et hoc dicit: Actor in actione proposita habet necesse persistere vsque ad finem litis, & si incipit abesse, reo postulante, debet citari tribus edictis, vox enim præconia paucis innotescit, quæ citatio per edicta permittitur etiam delegatis principis, quo actore non comparente, datur ei annus à iure, post dicta tria spacia, & si in contumacia perseuerat, potest reus probare de iure suo, & perquisita veritate, feretur definitiua etiam lite non contestata, sed si intra annum comparet, non auditur, nisi reficiat expensas, quibus refectis, si se iterum incipit absentare, fiunt aliæ tres citationes, & alius annus datur à lege, intra quæ spacia non veniens actor, cadit a causa eo ipso, licet non sit de meritis causæ liquidatum, & specialissimum est hic, quod lite non contestata fertur definitiua. Baldus.

b *Actionem proponit*. eo modo, qui sequitur. Duo enim sequentia paria sunt, vt in corpore huius authent. probatur, qui modi faciunt rem litigiosam, ut in authen. in corpore, §. 1. Et dic actionem, siue personalem, siue realem, siue mixtam.

4 Et bene Odof.

c *Iudiciaria*. coram ordinario. 4

d *Cognitis*. & sic lite contestata, uel quasi contestata, alioquin non posset ferri sententia definitiua, sed H. & M. contra, 5 vt iam dices.

5 Et bene secundum omnes.

e *Vsque ad finem*. ergo ante litem contestatam non licet actori mutare libellum, quin habeat necesse in veteri querela persistere, & ita derogatur legi veteri, sup. de eden. l. edita cumulare tñ bene potest. Item contra, sup. vt nemo inuitus, l. 1. sed illud 6 ante porrectionem libelli, non post, vt hic, & in corpore probatur. Fallit, & aliis illa regula, ut diximus.

6 Hæc est uera, scdm B. & Sal.

f *Tribus edictis*. 7 vocet, vt veniat ad causam, vt l. cōsentaneū. quæ fiebant in quadā dealbatione in ptorio. Item fiebāt per voces præconum. Itē per nuncium, qđ hodie magis est in consuetudine, vt hæc habes in corpore. Sed tunc quō toties scribebatur? Respon. vel abradebatur primo scriptum, vel scribebatur diuersis locis, fiebant. n. alia gñalia banna in eodem albo, vt ff. de iur. om. iudi. l. si quis id. alias dr albū, vt ff. de albo scrib. s. vbi erant scripta noīa officialium.

7 Scilicet supplicando. Sal.

g *Interualla triginta dierum*. inter edictum & edictum. Sed an iudex potest minuere? Videtur, qđ sic, vt ff. de iud. l. nonnumquam. Sed contradico, vt in corpore, 8 vbi dicit, non minus, & edicet de consuetudine minuat. Item nunquid interuallum decem dierū, quod datur reo per l. consentaneum, & per l. properandum sup. de iud. & ff. de iud. l. per interualla, augeatur per hanc authen. Ald. dicit non. 9 vt argu inf. de appel. l. præcipimus, in fin. Io. contra, vt ff. de reg. iur. non debet actori. Ite istos dies dico continuos.

8 Hęc gl. reputatur singu. scdm Ang. hic.

9 Et bene Ang.

h *Paucis innotescit*. quia audientibus tantum, & quibus hi dixerint, sed edictum sic per multos dies positum omnibus liquet, potest tamen fieri. & per præconem, vt in corpore.

i *Delegatis*. i. delegatis à principe. Sed videtur, quòd delegati per edicta citare non possunt, sed per nuncium, vel per se, vt supra de iud l. sancimus, in fin. & in Auth. de exhib. §. si verò etiam quidam, quæ sunt contra. Sol. hæc corrigit illas. Vel hic 10 in delegato à principe tātum, quia alia specialia habet, vt sup. de iud. l. a iudice. aliud in aliis delegatis. Vel hæc loquitur vsque huc, post litem contestatam. illa ante. arg. ff. de ædil. edic. l. ædiles, j. §. 1. cum sciendum.

10 Hæc uera, scdm Sal.

k *Locum habet*. s. talis citatio, secundum Bulg. sed M. & Azo. id est sententiæ diffinitiuæ prolatio, 11 sic enim dicit in corpore, & veritate subtilius &c. & hoc si reus subeat onus probationis, & liquidum faciat, vt ff. de probat. l. circa alias nisi probet, absoluitur tantum ab obseruatione iudicij, vt supra de iud. l. properandum, § si autem ex gestis. Sed si reus est absens ante litem contestatam, an possit definitiue damnari si actor subeat onus probationis? Respon. non, 12 secundum Ioan. licet M. contra, sed fiet missio in possessionem, vt sup. de præscrip. 30. ann. l. si quis emptionis, §. pen. Nam quicquid actori permittitur, & reo, vt dictum est in triginta diebus, sed non econtra, ut ff. de fer. l. fin. & sup. de temp. in inte. rest. l. petendæ. Nec ob. in auth. vt omnes obed. iud. prouin. §. si uero neque ipse, collatio. 5. ubi reo absente, & ante litem contestatam datur definitiua, quia ibi erat quasi cōtestata, vt supra ubi in rem act. l. 2. Vel ibi non fertur sententia in absentem, sed de eius rebus satisfit. Et idem dico, si est præsens, ut non possit præcise compelli respondere, sed fiet missio, ut infra de bon. authen. iud poss. l. pen. potest etiam pro motu iudicis puniri, ut ff. si quis ius dic. non obtem. l. 1. in fi. nisi in casu, vbi cogit quis respondere præcise, ut ff. de procur. l. sed & hæ. §. p̄ster. sed lite contestata, absens potest condemnari, 13 si est hic.

11 Vtraq; opinio est bona, secū dum Pau.

12 Et bene secundum Bar. Pa. & Sal.

13 Et bene secundum Pa. de Cast.

liquidum, vt supra l. consentaneum, aliter ab obseruatione iudicij absoluitur tantum, vt in l. properandum. Et quod dicitur supra de eden. l. qui accusare. vbi absoluitur definitiue, etiam si non est liquidum, loquitur vtraque parte præsente.

tumax. & de pub. iudi. l. inter accusatorem. Dabitur ergo definitiua etiam sine peremptorio. cum istæ tres denunciationes tantundem valeant, & hoc quando est dubium, si sit contumax, vel non. Quid autem si aperte dicat, non veniam? Respond. non oportet 8 plus citari, quia in incertis, non etiam certis locus est coniecturis, vt ff. de verbo. oblig. l. continuus, §. cum ita. & in Auth. de testi. & ea quæ parit. §. si colla. 4. & ff. quibus ex cau. i possi. ca l. Fulcinius. § fin. Sed arg. contra supra de iud. l. iudices, & in auth. iubemus. Sol. ibi non dixit se nolle venire.

non fit.[a] ¶ Quòd si vocatus litẽ detrectet, et aliud[b] anni spaciũ indulgetur, intra quòd si cessat, iudex, auditis allegationib.[c] præsentis, & inquisita veritate pronũciet. ¶ Sed nec intra annũ veniẽs auditur, nisi prius reo litis expensas, quas sustinuerit, soluerit.[d] ¶ His quoq; præstitis, si interruptio duntaxat anno denuo litẽ deferit, post trium edictorũ,[e] & anni vnius[f] spacij obseruationẽ ab oĩ cadat actione.

Tres denunciationes obtinent vim peremptorii h.d. secundum Bar. Bald. & Salic. Vel sic. Tres denunciationes habent vim peremptorii, etiã si non dicatur peremptoriè: & sufficiunt, vt valeat sententia, hoc dicit secũdum Pau. de Cast.

Ijdẽ AA. & CC. Leontio.[5]†

LEX IX.

TRes denunciationes ad peremptorij edicti fvicem aduersus contumaces cõualescere, salubriter statutum est.[g] PP. 11. Cal. Nouembr. ipsis AA.[2]† Coss. 290.

Sententia lata contra absentem probabili, & necessaria causa legitimã citatũ valet: sed restituitur, hoc dicit. Sal. & Bal. vel sic: Sententia lata contra absentem ex causa probabili, & necessaria non debet ei nocere, Bal.

Ijdem AA. Blesio.[1]†

LEX X.

CVm non voluntatis tuæ arbitrio,[h] sed necessitate profectus sis: quicquid cõtra te, absentem[i] statutum fuerit, quando absentiæ causa necessaria fuit, officere tibi iuris ratio[k] non permittit. PP. Id. Maij, Tiberia. & Dion. Coss. 291.

Non potest venire contra sententiã, qui de procuratore legitimo tẽpore non conqueritur. Bald. vel sic. Solẽniter cõdẽnatus intra tempora legitima non appellans, amplius non auditur h.d. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Valeriano.[4]†

LEX XI.

CVm præsentibus partib. litẽ ichoatã proponas:[l] si postea quã cõtra te (licet absentem[m]) pronunciatum est, intra præfinitum diem nõ appellasti latam sententiam rescindi postulanti, multæ sacræ constitutiones refragantur.

TITVLVS XLIIII.

De sententijs ex periculo recitandis.[5]†

Sententia scripta, & verbo promulgata ipso iure non tenet: & omisso pronunciatur, h.d. secundum Bald. vel sic: Sententia debet scribi, & in scriptis recitari, & per iudicem proferri, nisi sit de maioribus, qui poterit proferre per alium: si aliter fiat, sententia est ipso iure nulla h.d. totus ti. secundum Bal. vel sic. Tã arbiter compromissarius, quam iudex ordinarius, vel delegatus verbo debet proferre sententiam, alias non valet: hoc dicit secundum omnes lecturas, proprius tamen in iudice delegato loquitur. Salic. vel sic. Non sufficit sententiã latam esse in scriptis, nisi fuit recitata h.d. secundum Pau. de Cast.

a *Non fit.* quod fit per contestationem, vt in corpore. §. si vero initium, & ff. de iudic. conn. iudic. l. & quia. in fine.

b *Aliud.* sic loquitur, quasi annum dederit, cum tantum tres menses dederat, sed dic, quod non implicat, vt ff. de proc. l. non solum, §. quæritur, sed certe nec annus vt dari, sed decẽdens, vt supra de dilat. in authẽ. quod fieri, sed illud 2 in odium alium, qui imperat reclipium ad extra... iudicem ... definitiuẽ secundum. Io.

c *Auditis allegationibus.* hoc auditur, ... supra de iudic. l. properandum. §. & si quidem ... dicitur, ut reus ... absolutur ab obseruatione iudicij, & actor absolutus condemnetur ei in expensas. 4 Idem ... ea auditis allegationibus ... sententiam ... [illegible]

d *Refundat.* & cautionem ... faciat, vt ... supra de ... authẽ. ei qui intrat.

e *Post trium edictorum.* non prædictorum, 6 sed de nouo faciendorum, secundum Ioan. Sic si bene computes, habebis biennium, & sex menses. Ab ... quod de præteritis edictis, & de præteriti anni obseruatione loquitur, & sic haberet annum, & tres menses Azo. quod tamen spacium, si videatur excedi vltra triennium non protenditur, ut supra de iud. l. properandũ.

1 Sequitur com Bar. Angel. & Sal.

2 Hæc non est bona, quia licet ... per ... Bar. & Sal.

3 Illa est vera Bar. & Sal.

3 Defunt Duar.

4 Intellige gl. quũ reus non vult, etiam absoluta ... defendi. ... Ang. Bal.

1† Duar. & 3 AA. Coss. recte.

5 Illi gl. sequitur Ba. & Sal.

6 Ista opinio tanquam benignior approbat per Bart. quem sequitur hic Ba. Odofr. & Sal.

1† Legendum est Tybe. 2. & Dione. ut ex chirographis cõstat.

h *Arbitrio.* vt ff. quibus ex cau. maior. l. 1. & qui dicit.

i *Absentem* iniusta, & probal. ila causa.

k *Ratio non permittit.* restitutione impetrata, vt diximus supra de procurato. l. quia absente.

CVm non voluntatis tuæ. CASVS. Lite contestata reus cœpit abesse reipublicæ causa, & ita ex necessitate. contra eum pronunciatum est, an teneat sententia, quæritur? Dicitur, quod non.

CVm præsentibus. CASVS. Lite contestata reus ... & confitetur ... ab esse, iudex C. Th. ... tulit sententiam, & ... intra decẽ dies post ... Lucio ... quam tenuit contra lib. placito ... pronunciatum, nõ tum, ti. de appell. ... iudi. A. ... pateret ... Respon. quod sic. allegitur ex l. ... ... absentem ... per ... pr. Re. ... contumaciam veram ... quod ... ad appell. ... supra l. ... ab ... appellatio ... secundum ... Bud. ... Tu dic secundũ Az. not. ad l. ... & H. quod fuerat ab de ... ex causa ... & non necessaria ... & indefensus, & ... sic potuit appellare ... tamen non appellauit ... tempore opportuno ... non adiuuatur, Cuia. 2. ob. vt supra co. l. ab ... & supra de libe. cau. l. si i. quem. Acc.

8 Et bene Bar. Cyn. & Pau.

4† Duar. Valerio.

5† Sic in omn. lib. manuscri. & confir. C. Th. placitum ...

9 Et bene Cy. & An. 10 Hæc cõtinuatio placet Cy. & Sal.

TRes denunciationes. CASVS. Lite contestata inter actorem, & reum, reus cœpit abesse ... citatus est, non venit, habendus est pro contumaci, & perinde est, ac si esset missum peremptorium. Viuia.

f *Idem.* hoc, sed verum sit post tres, vt l. ad peremptorium, ff. de iud.

g *Statutum esse.* vt & ff. de re iudic. l. contumacia, §. con-

7 Hoc de ... vrbanitate non de necessitate. Sal.

DE SENTENTIIS ex periculo recitandis.

Qualiter ad sententiam veniatur, dixit. Nunc qualiter ipsa cum periculo recitetur dicit, vel sic. Dictum est 10 supra de sententijs, qualiter debeat ferri. Sed quia sententia, sicut & medicina cum periculo dantur, & recipiuntur, ideo ponit de sententijs ex periculo recitandis. Azo.

Arbitrio

ARbitri.] CASVS. Si iudex sententiam scripserit, nec recitauerit, sed ad recitandum litigatoribus dederit clausulam, vel apertam, & fugerit an teneat sententia huius, quæritur? Dicitur, quod non: sed citra appellationis beneficium ex integro iudicabit præses.

Impp. Valerian. & Gall. AA. Quinto.

LEX PRIMA.

ARbitri [a] nulla sententia est, quam scriptam edidit [b] litigatoribus si, non ipse recitauit. [c] si igitur nihil fallis, omissa prouocationis mora, [d] ex integro iudicari impetrabis a rectore prouinciæ. [e]

Sententia primo scripta & postea recitata non potest corrigi vel mutari: & quidā propter eminentiam dignitatis possunt per alios definitiuas sentētias recitare. h.d. Bald. Vel sic: Sententia prius debet deliberari, & deliberata in scripturā redigi, & redacta debet reuideri, et corrigi, et correcta debet in scriptis recitari, & per iudicem proferri. fallit in quibusdam, qui propter dignitatis eminentiā possunt per alios suā recitare sententiam: & postquā est lata, non pōt corrigi vel emendari, secūdum Bal.

Imppp. Valēs, Valē. & Grat. AAA. ad Probum PP.

LEX II.

HAc lege perpetuo credimus ordinandum, vt iudices, quos cognoscendi, [f] & pronunciandi [g] necessitas tenet, non subitas, [h] sed deliberatione [i] habita post negotiū sententias ponderatas sibi anteforment, & emendatas [k] statim in libellum secuta fidelitate [l] conferant, scriptasque ex libello [m] partibus legant.

¶ 1 † Sed nec sit eis posthac copia corrigendi [n] vel mutandi: exceptis [o] tam viris eminētissimis præfectis prætorio, quam alijs illustrem administrationem gerentibus, cęterisque illustribus [p] iudicibus, quibus licentia conceditur, etiam per officium suum, * & eos, qui ministerium suum eis accommodant, sententias definitiuas recitare. [q] Da. 11. Calen. Febr. Grat. A. 2. & Prob. Coss. 371.

Non sufficit sñiam scribi, nisi legatur, & verbis proferatur: nec sufficit verbis proferri, nisi ante scribatur. Bal. Vel sic: Sententia definitiua debet in scriptis ferri: aliàs non valet, nisi in casibus positis in Auth. nisi breues. Sal.

Ijdē AAA. ad Probum PP.

LEX III.

STatutis generalibus iussimus, vt vniuersi iudices, quibus reddendi iuris in prouincijs permisimus facultatem, cognitis causis, vltimas definitiones de scripti recitatione proferant. [r]

a *Arbitri.*] vel pro ordinario iudice pone vt supra de postu. l. quisquis. vel pro iu dice delegato, vt ff. qui satisd. cog. l. arbitro. vel compromissario: nā & ipse imitari debet iudicium, vt supra de iudic. l. rem nō nouam. Sed secundum hunc tertium frustra dicit de appellatione, cum & si ipse recitaret, non appellaretur, vt sup. de arbi. l. 1.

b *Edidit.*] clausam vel apertā, vel proijciendo eis & fugiendo.

c *Recitauit.*] & sedendo: vt supra de postu. l. quisquis. in fin. & in Auth. vt ab illustri, & qui super eos sont. §. 1. col. 5. & ff. quis ordo in bonorum possess. ser. l. 2. §. dies. & argu. sup. de dila. l. a procedente. Sed quidam dicunt, quod sedere debet in cognoscendo, non iudicando: cum prius plene cognouit, quod nō placet. Sed quid si in curru vel equo sedeat, cum forte aliquā timeat patriā, & velit fugere statim? Resp. valet: vt fuit apud Ianuam, argum. ff. de acquirē. poss. l. quod meo. §. si venditore.

ADDITIO. Vide text. iuncta gl. in fi. de re iud. lib. 6.

d *Mora.*] i. appellatione, in qua exercēda fit mora anni, vel biennij: vt infra de temp. appel. Auth. ei qui. quia sententia ipso iure non valet.

e *A rectore prouinciæ.*] vt & ipse iudicet: vel alii iudici cōmittat: nō ei, cui primo delegauerat, vt sup. tit. 1. l. si ut proponis. 1.

1 Ols le. curæ pñt esse vera; secunda tñ melius cō gruit textui secundū Ang.

2 De materia huius gl. vide Ange. in §. curatæ. Instit. de acti. gl. & Doc. in c. 6. de re iudica.

& constitut. l. humanum. & de repu. l. dubium non est.

k *Emendatas.*] quo ad sñiam, & quo ad grammaticam.

l *Fidelitate.*] id est, fideliter.

m *Ex libello.*] propter quod dicit, ex libello, 3 & quia tabellio scribit eas in libello siue libro communi, & exinde recitantur. Item quia in principio sententiæ semper scribitur libellus, & allegationes etiam repetuntur, vt fecit Salomō, cū dixit. Hæc dixit φ filiᵘ suᵘ viuit: tuus aūt mortuus est, &c.

n *Corrigendi.*] q a semel functus est officio suo, vt ff. de re iudi. l. iudex. & l. cum quærebatur, & ff. de arbit. l. quia arbiter. & l. dicere. & infra sentent. rescin. non poss. l. 1. & inf. de pœnis. l. pœnam. Sed nec interpretari poterit nisi sit præses prouinciæ, vel procurator Cæsaris, vt ff. de appel. l. ab executore in prin. Prædicta autem fallunt in grammatica, quæ etiam postea potest emendari: vt ff. de iudi. l. actorum: Item in multa: quæ remitti tur propter inopiam ab eodem iudice: vt sup. de mo. multarū l. fi. in fi. & ff. de offi. præsi. l. illicitas. §. fi. Item fallit tertio in his, quę pertinent ad consequentiam statutorū, quæ possunt suppleri: nō dico minui eadem. s. die, vt ff. de re iud. l. Paulus. Itē quarto si erat absens damnatus, sed venit iudice sedente pro tribunali, vt ff. de in inte. resti. l. diuus. Item fallit fm quosdam in principe, & in præfecto prætorio & senatu: vt inf. proxi. respō. Sed certe 4 illa exceptio ē in alio, s. in hoc, φ possunt p alios ipsi suas sententias recitare: licet secus sit in alijs: vt sup. proxi. & inf. l. proxi. 1. respon.

3 Istud est consilium & non necessitas, secundum Ang.

1 † Et sic fit.

* Cassiodorus in formulis quæ dabatur PP. scribit prefectū prætorio potuisse verbo sñiam dicere. Cōtius. Item Lenca in declamatio. Iudex qui tulit de reo tabellam reuocare nō potest. Apuleius. l. Florid. Tabella semel lecta nec augeri litera vna, nec minui potest. Gotho.

4 Istā glo. sequitur Ba. & Sal.

5 Non requirens causæ cognitionē, qa si requireret, nō posset ferri p alios. Ba.

6 Idest, illiterati ex mēte Bar. Ange. & Sali.

7 Et bene Bar. Ang. & Salic.

8 Imò fine fortè. Bar. & Ange.

HAc lege.] CASVS. Iudex in causa, de qua cognouit, non præcipitanter, sed cum deliberatione debet pronunciare, & sententiam in scriptis redigere, & per se partibus recitare: excepto præfecto prætorio, & alijs illustrib. qui per officialem suam recitare possunt: an autem sententiam, quam tulit possit iudex corrigere, vel mutare? Dicitur quod non.

f *Cognoscendi.*] vt supra de aduo. diuer. iudi. l. sancimus. 1.

g *Pronunciandi.*] vt ff. de iud. l. de qua re.

h *Non subitas.*] argum. contra ff. de dam. infec. l. 2. Solut. ibi speciale.

ADDITIO. Tu dic, quod nec ibi sententia datur subito: sed acceleratur cognitio causæ.

i *Deliberatione.*] etiam cum sapientibus: vt supra de leg.

o *Exceptis.*] hæc exceptio non fit a proximè dicto, sed superiori.

p *Illustribus.*] dignitate non administratione.

q *Recitare.*] alij ergo non: licet: vt inf. lege pxi. in princip.

STatutis.] CASVS. In scriptis debet iudex ferre sententiam, & hoc in prima. alioquin nec valet: nec necesse erit appellare, & hoc in secunda. Viuian.

r *Proferāt.*] per se, nō per aliū nisi esset interlocutoria: vt hic, & sup. l. proxi. in princi. & de arb. l. diem. in prin. & l. 7 nō distinguemus. 5. φ ll hoc modo. Et ex hoc dñt quidam, φ laici 6 non pñt esse prætes: quod falsum dico, 7 tum quia possunt delegare cās ciuiles; tum quia criminales possunt definire dicēdo, condēno uel absoluo. & φ hoc in Authen. de iudi. §. 1. col. 6. & s. de iud. l. pe. tū q a forte 8 est de maioribus pp q8 recitabit p aliū; vt s. l. pxi. sic hodie senatus.

a *Mereatur.*] & per hoc etiam effectu carebit: vt argum. supra de fer. l. a nullo. quod autem dicit in scriptis dandam, fallit in tribus casibus. & ideo sequitur Authen. nisi breues, &c.

b *Requiratur.*] vt infra quando prouoc. non est necess. per totum titu. Accur.

c *Nisi breues.*] alias est in textu breuiores. Quae sunt breues? Respo. secundum Azo. vsq; ad 50. aureos olim, vt sup. de defen. ciui. l. 1 hodie ad trecentos aureos, vt in Authē: de defen. ciui. §. & iudicare, colla. 3. Vel secundum H. 1 est in arbitrio iudicis. Vel vsque ad decem libras auri, vt in Authen. de appell. coll. 4. §. illud. Vel vsque ad duos aureos, vt ff. de dolo lē. si oleum. §. fin. cum l. sequen. Vel vsque ad quinque, vt ff. de bon. dam. l. 6. Vel usq; ad decē, vt ff. si cui plus quam per l. Falc. l. 3. §. quamuis.

1 Idem B. Bal. Cy. P. Ang. & S.

d *Vilium.*] personarum, vel rerum, vel causarum, vt hic, & inf. de priuile. scho. lib. 12. l. quoties. §. sed si talis. & extra de testa. c. coram. & haec est pars 1 Auth. de man. princip. §. si tibi. collat. 3.

* Nota.
e *Et nisi episcopus.*] §. si tib. et haec pars est in Authen. vt clerici apud prop. episc. collat. 6. Est tertius casus, cū praeses conuenitur finito officio suo, vt reddat rationem administrationis. i Authen. vt iudic. sine quoquo suffra. §. necessitatem, colla. 2.

Annuel. 83. §it.

DE SENTENTIIS 2 & interloc. om. iudi. &c.

2 Scilicet definitiuis secundū Odof.

Dicit qualiter nulla fit sententia ratione vitij in ipsa sententia cōmissi. Nunc qualiter 3 nō est ite. quae patet infra per totum soli totum. Vel sic: Qualiter sententia sit nulla ratione vitij in ipsa recitatione commissi. aliud est. Nūc generaliter videndum qualiter & quot modis sententia possit dici nulla. Accu.

3 Vt quia propter alia vitia, 3 ... latus ... ordo iudiciorū ... secundum Odof.

¶ Huic adiicimus sanctioni, vt sententia, quae dicta fuerit, cum scripta non esset, nec nomen quidem sententiae habere mereatur, [a] nec ad rescissionum perperam decretorum, appellationis solennitas requiratur. [b] Dat. 3. Non. Decemb. Tribus, Gratiano A. 4. & Equitio Coss. 374.

IN AUTHEN. de man. prin. §. si tibi. coll. 3. constit. 4. & coll. 6. const. 9. vt clerici apud. §. 1.

In breuibus causis non requiritur scriptura: hoc dicit. et dicuntur causae breues solum illae, quę consueuerunt ventilari solum inter homines paruae conditionis. Bald. Vel sic: In causis breuibus scriptura non requiritur. h. d. Salicetus.

Nisi breues [c] * sint lites, & maximè viliū [d] personarum, vel causarū (tunc enim sine scriptis, & sine aliqua expensa cognoscere praesidem oportet) & nisi [e] episcopus cognoscat inter suos subditos.

TITVLVS XLV.

De sententiis & interlocutionibus omnium iudicum.

Sententia omisso procuratore lata contra dominū, qui in iudicio non fuit, ipso iure non valet. h. d. Bald. Vel sic: Sententia, in qua nō condemnatur procurator, sed dominus, qui iudicio non interfuit, est ipso iure nulla. Bert. Vel sic: Sententia dominum qui numquam fuit in iudicio, condemnans, & procuratorem qui litem fuit agitans omittens, est ipso iure nulla. Salicetus. Vel sic: Sententia lata contra dominum absentem, qui numquā fuit in iudicio, omisso procuratore, qui totam causam agitauit, est ipso iure nulla, ideo iterato est pronunciandum. hoc dicit secundum Paulum de Castro.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Quintiliano.

LEX PRIMA.

Non videtur * nobis rationem habere sententia decessoris tui, qui cum cognouisset inter petitorem, & procuratorem, non procuratorem, [f] sed ipsam dominam litis condemnauit, cuius persona in iudicio nō fuit. [g] Potes [h] igitur, vt re integra, de causa cognoscere. Dat. 4. Calend. Iun. An. A. 3. & Geta Coss. 209.

Existens in possessione libertatis potest esse iudex delegatus: nec vitiatur iudicium, licet post ea status seruilis detegatur. hoc dicit, secundum. Bald. Vel sic: Communis error excusat. Vel sic: Casus superueniens in persona iudicis sententiam non extinguit. Barto. Haec lex habet duas lecturas, & prima est magis dubitabilis, & notabilior quam secunda, secundum quam summatim hoc dicit. Detectio seruitutis in iudice delegato, non vitiat latam sententiam ab eo tempore quo communiter liber reputabatur. hoc dicit. Salicetus.

Non videtur.] CASVS. Mulier in causa, quam Titius habebat aduersus eam, ordinauit procuratorem, iudex tulit sententiam non in personam procuratoris, sed mulieris, cum ipsa non fuerit in iudicio, an teneat sententia, quaeritur? Dicitur, quod non.

f *Procuratorem.*] rei conuenti.

g *Non fuit.*] Nunquam, secundum omnes: si autem fuisset in principio, & lis fuisset contestata, esset ipsa condemnanda, & non procurator, qui adest tempore latae sententiae scilicet secundum Azo. ut hic, & pro eo. ff de his, qui notan. infa. l. furti. §. 2. & ita inspiciebat tantum cum quo esset facta contestatio. Sed Bul. & Io. 4 Ista cōdicunt, quod siue ab initio procurator litem exercuit, siue lite contestata faciat ad eum transitum, ipse procurator est cōdemnandus, & pro eis ff. de nego. gest. l. liberto. §. fin. & de procur. l. licet, §. si plures, 5 & sup. de procur. l. nihil. Hoc tamen fallit in casu, vt infra de iniurijs l. fin. nec obstat isti dicta l. furti. quia ibi subauditur maximè. Item nec ista, quia vel sic fuerat de facto hic, quod domina numquam in iudicio fuit, & sic subauditur, maximè. Vel hic dic subaudiri aliquando, vt hoc ipso, quod aliquando, id est in quacumque parte iudicij defuerit domina, ordinatus ab ea debuerit condemnari, & sic est pro Bul. & Ioan. Vel dic tertio in iudicio, id est sententia, sed secundum consuetudinem vtrumque. 6 condemnatur, vt omnium ferè tenetur opinio. defensor vero sine mandato solus condemnatur, ut dicta l. liberto.

4 Ista ter approbatur. Fin. B. & dicit Angel. quod ipsa veritas.

5 N. facit. Salic.

* Concor. c. querelā. extr. de elec. & cape in glo. extr. de proc.

6 Hāc gl. sequuntur B. & Ang.

ADDITIO. In tutore autem breuiter concludit Barto. hic, quod si verba sententiae referuntur in pupillum licet iudicium agitetur per ipsum tutorem, quod valet, pro quo allegat l. cum §. si actori. ff. de constit. pec. melior est textu. secundum Bal. hic, in l. si ideo. §. 1. ff. de euictio.

h *Potes.*] tu successor, vt infra de accusat. l. si accusatoribus, & supra tit. primo, l. si praeses. Accursius.

Si. ex.

Si arbiter. CASVS. Iudex delegatus, qui liber credebatur, de causa quadam cognouit, & pronunciauit: posteà apparuit, quod erat seruus: an retractanda sit sententia, quæritur? Dicitur quòd non.

Vt si primo pronunciet, deinde sententiam scribat, vel primo iuretur de calumnia, deinde fiat litis contestatio, & sic non obstat, inf. de appel. l. 2. cum ibi sit peruersus ordo causæ unius ad aliam. hic autem eiusdem causæ ordo peruertitur, vel etiam omittitur, Accur.

a Si arbiter. i. iudex delegatus.

b In libertate. id est possessione libertatis, siue tanquam liber.

c Depulsus. id est, inuentus seruus, & à domino vindicatus, vt ff. de offic. præto. l. Barbarius, & supra de test. l. 1. Vel dic de nouo factus est seruus ex ingratitudine, vel venditus ad pretium participandum, vt ff. qui & à qui. l. competat.

Præses. Absolutionem. vel æquipolens, 1 vt ff. de arbi. quid tamen, §. 1. & ff. de re iud. in summa. in prin. Sed in causa appellationis sufficit dicere bene appellatum, vel malè, vt videatur prima sententia cõfirmari, vel infirmari. vt infra de app. eos, in fine primi responsi, sed certè ibi videtur condemnare, vel absoluere illum, quem prior iudex damnauerat, vel absoluerat.

1 Hæc gl. vsque ad fin. sequuntur. Bar. Bal. & Ang.

e Non haberi. vt ff. de re iudi. l. 1. & ff. famil. ercis. l. in hoc iudicio. Accur.

Prolatam. CASVS. In causa, de qua cognoscere debebat iudex primo pronunciauit, & posteà lite contestata fecit partes iurare de causa, an valeat sententia, quæritur? Dicitur, quòd non, quasi contra formam iudiciorum prolata.

f Solitum iudiciorum ordinem. vt si non dedit in scriptis, vel si stando, vel si in turpi loco, vel si nõ cognouit de causa secundũ Ioan. Vel dic, quod non condẽnauit procuratorẽ quando debuit, sed dominum, vt supra eo. l. 1. secundum Azo. quæ exempla non placẽt: quia tunc non ordo est peruersus, sed solennitas est omissa. 2 Dic ergo quòd ordo iudiciorum est, vt offeratur libellus, lis contestetur, iuretur de calumnia. depositiones testium conscribantur & publicentur. Sententia scribatur, & à iudice proferatur, qui ordo si peruertitur, non valet sententia,

2 Et Bene Bar. Bald. Ang. Sal.

Imp. Antoninus A. Sextilio.

LEX II.

Si arbiter [a] datus a magistratibus cũ sententiam dixit, in libertate [b] morabatur: quamuis postea in seruitutem depulsus [c] sit, sententia tamen ab eo dicta habet rei iudicatæ auctoritatem.

Sentẽtia, quæ non continet condemnationẽ rei vel absolutionem, non habetur pro definitiua, h. d. Bal. vel sic: Sententia non continens condemnationem vel absolutionem rei, vel equipollens, est ipso iure nulla. h. d. B. & Sal.

Imp. Alexander A. Vectio.

LEX III.

Præses prouiciæ nõ ignorat definitiuam sententiã quæ condẽnationẽ, vel absolutionẽ [d] non continet, pro iusta non haberi. [e] Cal. Octo. Max. 2. & Æl. Coss. 224.

Vbi omittitur ordo substãtialis & necessarius, vel præposteratur, non valet sententia ipso iure. Bald. vel sic: Sẽtentia lata contra ordinem iudiciorũ est nulla, h. d. Bar. & Pau. de Cast. vel sic. Peruersio ordinis iudiciarii ipso iure vitiat senentiam.

Ijdem A. Seuero.

LEX IIII.

Prolatam à pręside sñiam contra solitum [f] iudiciorum ordinẽ, auctoritatem rei iudicatę non obtinere, certũ est. PP. 15. Cal. Ian. Alex. A. & Dio. Coss. 230.

Valet sententia lata sub modo, nisi per appellationem rescindatur, h. d. Bar. & Bal. Vel sic; Hæc lex habet duas lecturas, vnã quod loquatur in duabus instantiis, aliam, quo in vna. secundum primã lecturam summatur sic. Fideiussores per fiscũ exacti possunt petere coram eorum iudice, vt fiscus compellatur pignora principalis debitoris eis pro sua indemnitate tradere, h. d. & hæc lectura est uera, Sal. vel sic. Si sñia lata est sub modo valet, & seruandus, si non est appellatum, h. d. secundum Pau. de Cast.

Imper. Phili. A. & Phili. Cæs. Mont.

LEX V.

Cvm eorum, [g] qui principaliter fisco tenebantur bona [h] ea lege fideiussoribus procurator [i] tradi iusserit, vt ipsi indẽnitatẽ fisco pstarẽt, [k] nec à sñia eius intercesserit prouocatio, [l] consequẽs est datæ formæ [m] obtemperari.

Sñia lata in loco secreto, nõ in publico, nõ valet. Pet. & Cy. secundũ Bald. vel sic. Sñia, quæ nõ est lata in loco maiorũ, nec præsentib. officialib. est ipso iure nulla, B. vel sic; Locus incognitus reddit sñiam nullam, h. d. Iac. But. vel sit; Sententia lata ab ordinario alibi, quã in loco maiorum, non valet, Sal.

Imppp. Carus, Carinus & Numerianus AAA. Zoilo.

LEX VI.

Cvm sentẽtiam præsidis irritam esse dicis, quòd non publice, [n] sed in secreto [o] loco, officio P [p] † eius non præsente, sñiam suã dixit: nullũ tibi ex ijs, quæ ab eo decreta sunt, præiudicium generãdum esse constat. PP. 5. Cal. Decemb. AA. Coss. 254.

Præses concordiã suadẽdo nõ uidetur uelle actionẽ tollere nec põt, h. d. Bal. uel sic, uerba iudicis prolata, causę cognitione nõ præcedente, nõ habẽt uim sentẽtię. h. d. Bar. uel sic. Iudex suadendo concordiam non fert sententiã, nec actio-

Cvm eorum. CASVS. Fiscus habebat quosdã principaliter sibi obligatos, & quosdã fideiussorio vel mandatario nomine. fiscus cõuenit fideiussores, q petierũt sibi cedi actiões aduersus principalẽ, & pignora sibi tradi: si fiscus desiderabat sibi satisfieri ab eis: procurator fisci, qui cognouit inter fiscũ & priuatum, pronunciauit act. cedẽdam, & pignora tradẽda, an valeat sententia, quæritur? Dicitur, q sic, si a sententia non fuit appellatum.

g Cum eorum. scilicet debitorum.

h Bona. tacitè obligata, vt inf. qb. cau. pign. ta. contrah. l. 1. & 2.

i Procurator scilicet Cæsaris, qui cognoscit inter fiscũ & priuatum, vt sup. si aduersus fiscum.

k Præstarent. qd facere potuit, vt inf. l. 2. tit. 1. l. 2. & debuit, vt ff. de iure fisci. l. in fraudem §. qui pro alio. & infra de fideiuss. l. 2. erat aũt dubitatio, q a videbat sñia lata sub conditione à procuratore Cæsaris, s. si indemnitas fisco præstetur, sed nõ fuit conditio, imò modus, vel causa finalis, sed si esset conditio, lata teneret, vt ff. quando ap. sit. l. 1. §. biduum, & secundum hoc duo dixit, vel iudicauit, 3 scilicet fideiussores soluere, & bona rei eis dari à procuratore fisci, vel eis præstantibus indẽnitatem fisco.

3 Oẽs lecturæ sunt ueræ & congruunt literæ sm B. B. & Ang.

l Prouocatio. per fideiussores.

m Formæ. s. sñiæ.

Cvm sententia. CASVS. An sñia lata in coquina, uel in lupanari ualeat, quæritur? Dr, quòd non.

n Publicè. idest in loco publico.

o In secreto. i. ubi nõ consueuerunt sententiæ dari, saluo honore maiorum, 4 ut ff. de iusti & iu. l. pen. vel turpi, siue non idoneo, ut ff. de arbi. l. si cum dies, §. pen.

4 Et bene B. B. Cyn. P. Ang. & Sal.

p Officio. idest officialibus non præsentibus, sed hic subaudi

Et recte, subaudi maxime, nam si in publico idoneoque loco dixit, valere dico, licet non fuerit præsens officium, licet quidam exigant vtrumque. Et ad hoc quod de officio dicit, est 15. q. 7. episcopus nullus. vnde iudices appellationem huius terræ possunt dare ad domum suam in aliquo loco publico, vel honesto. Accursius.

1 non est necesse ui- si in nota- rio causa, qui acta cō scribat: l. ꝑ cipimus, inf. de appel. nisi cō suetudo aliud desi deret secū dum Bart. hic.

Ex stipulatione. CASVS. Frater tuus decem tibi promisit per stipulationem: cum non solueret, vocasti eum ad ius, & volebas eum conuenire. suasit tibi, vt fratrem tuum non conuenires, sed cum eo transigeres vel iniurias tibi intulit, nisi transigeres. An talia verba iudicis tibi præiudicent, quo minus act. tibi competentem possis intentare, quæritur? Dicitur, quòd non. sunt curanda talia verba iudicis. nec omnis vox iudicis est sententia, sed talis, quæ in se contineat condemnationem, vel absolutionem. Viuianus.

a. *Actione*. scilicet consanguineo contra consanguineum, Accur.

b *Certo iure*. scilicet acceptilatione, vel solutione, vel similibus modis, vt Insti. quibus mod. tol. ob. in principio. Accursius.

1 actionis tuam.

c. *Finibus*. condemnatione, vel absolutione, 2 vt supra eodem l. 3. & inf. eod. l. post sententiam.

2 Idē Sal. & Io. Fab.

d *Potuit*. vt obstet exceptio rei iudicatæ quasi ex iudicis sententia, ut inf. comminationes vel epistolas, l. interlocutio præsidis.

Libera. CASVS. Ancillā mihi vēdidisti, & tradidisti, quia eras debitor meus in decem ex causa mutui, eam in solutionem mihi dedisti, prouocauit in libertatem, & pronūciata est libera, qualiter mihi succurratur, quæritur. Respō. quod sententia ꝑ appellationem non suspensa nō rescindetur, sed in primo casu si tibi denunciaui, cum in libertatem proclamauit, agam ex empto ad interesse in secundo casu, agam ad debitum, act. pristina. Viuia.

e *Libera*. scilicet pronunciata quod est infra, & sunt ablatiui absoluti.

f *Denunciatione*. quæ est necessaria, ut de eius euictione agi possit, ut s. de euic. l. emptor.

g *Empti*. i. ex empto, nomine euictionis, quia satis euincitur, quæ in libertatem eripitur, ut inf. de euic. l. si statu.

h *Reddendum*. quod erat in specie.

nē tollit, h. d. Sal. *Vel sic. Verba iudicis suadētis, vel pronūciantis partes debere inuicem concordare, non habent vim sententiæ definitiuæ, quia nō definiunt cām, sed dimittunt eam in secreto, Pau. de Cast.*

Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Isidoræ.

LEX VII.

Ex stipulatione parta actione,[a] paciscī proximis personis suadēdo præses prouinciæ, verborū obligationē, quā certo iure[b] tolli tantū licet, extinguere nō pōt: nec vox oīs iudicis iudicati cōtinet auctoritatē, cū ꝑtātem sniæ certis finibus[c] cōcludi, sæpe cōstitutū sit. Quapropter si nihil cā cognita sm iuris rōnē tuā pnūciatū est,[1] † vox paciscī suadētis ꝑsidis actionē perimere (si quā habuisti) minimè potuit.[d]

Regressus mihi competens cōtra auctorē meū re euicta, non reddit sniam nullam. hoc primo, sed agitur actione ex empto, si fuit empta, sed si ī solutū data sit, agitur ueteri actione, h. d. Bald. uel sic. Sententia, per quam res euincitur, non rescinditur, nisi appellatione, sed ei, qui perdit, contra suū auctorem succuritur, h. d. Ba. uel sic. Regressus, quē habet sn̄iatus de euictione, agit diuersimodè, quia utili ex empto si pro pecunia res fuit tradita, uel primitiua, si species fuit in solutum data, h. d. Sal. uel sic: Sententia, per quā res euincitur, non rescinditur,

i *Non prohiberis*. s. actione antiqua, quæ adhuc superest, quia nihil videtur solutum esse, sed certè imò vā emptio in solutum datio, & sic vtili exempto noīe euictionis agi, vt ff. de pig. act. l. eleganter. circa princ. & inf. de euic. l. si prædium. quæ sunt contra. Sol. hic, eo pacto recepit, vt ita demum recederet à priore obligatione si res in solutū data liberè fieret eius, ibi nō. arg. ff. de sol. l. si qs alia. Vel ueriꝰ, distingue, an species pro specie in solutū detur, vt hic, an etiā res pro pecunia, vt in contrarijs.

3 Licet ista solutio diminet, tñ vera, & nō secundū B.

4 Hæc sol. se, licet cōtineat diuinationem secundum B. & Cyn.

5 Ista est verissima secundū oēs doct.

nisi per appellationē, licet auctor non fuerit ad eam citatus, tamen contra eum succurritur ad interesse si sibi fuit lis denunciata, h. d. secundum Pau. de Cast.

Idē AA. & CC.[2] † Licinio.

LEX VIII.

Libera[e] quidē[3] † Theodora, quam ex emptionis cā vel in solutum creditori tradi tā proponis, pronūciata, citra prouocationis auxilium sententia rescindi nō potest. Verum si mota quæstione, præmissa denunciatione[f] ei qui auctor huiusmodi mulieris fuit, iudicatum processit quā tī tua interest, empti,[g] & si emisti, vel ob debitum reddendū,[h] si in solutū data est, repetere non prohiberis.[i]

Snīa definitiua non pōt retractari, secus in interlocutoria. Bar. uel sic: Definitiua sētentia contraria super eodem, ab codē, uel à successore lata, ipso iure nō tenet, hoc primo. Quod semel decisum est ī possessorio, non præiudicat proprietati. hoc secundu. Interlocutoria potest per contrariam interlocutoriam reuocari, & corrigi, & mutari, h. d. Bald. Vel sic. Sententia definitiua super negotio semel deciso, nō ualet, nec lata in possessorio, preiudicat in petitorio, & interlocutoria nō definit, iō ī cōtrario imperio reauditur. Sal.

Iidem AA. & CC.[4] † Dōno.

LEX IX.

Post sententiam[k] quā

Post. CASVS. In causa, qua habebam cum Titio, iudex mihi condemnauit Titiū, in 100. vult postea mutare sententiā, quæritur an possit, vel ipse uel successores? Rñ. ꝙ nō. Sed vr̄, ꝙ possit, quia cū pro me iudex pronūciat ī causa possessionis, posteà in causa proprietatis pro aduersario: per consequens auocabit à me possessionem, & sic per posteriorem sententiam uidetur mutare primā. Sed non est uerum, quia cum pronunciat super ꝓprietate, pronunciat in alia. Vel dic, ꝙ diuersæ sunt causæ, causa ꝓprietatis, & possessionis. Item non obstat, ꝙ iudex potest mutare sententiā interlocutoriam, quia per talem sententiam causa non definitur. Vel pone casum aliter. vt in glo.

2 † Licinio.

3 † Theodora.

k *Post sententiam*. tria dicit hac l. Primum, ꝙ si iudex tulit sniam, & trāsiuit in rē iudicatā, ita ꝙ appellari nō potest, statuta uel iudicata postea sup eadē qōne ab eodē, vel ab eius successore, nō ualent, ut inf. sniam rescin. nō posse. l. j. & uñ prouo nō est nec. l. 1. Secundo obijcitur, imò vr̄ ualere secundo statuta, etiā ab eodem, ut si primo de possessione, & postea de proprietate inter eosdē bene dici de eadem iudicauit, cui respondet hoc modo, 6 & quæ iam decisa est, sed in hoc casu non est de eadem, nec decisa est quæstio proprietatis, licet sit decisa causa possessionis, ut infra si a non compe. iudi. l. si de proprietate. Tertio, adhuc opponis primo dicto de sententijs interlocutorijs, quæ mutantur, & sic ultimo statuta ualent, ut ff. de re iudic. l. quod iussit, & ff. de arbitr. l. dicere. Cui respondet, 7 quòd illæ non decidunt causam vllam, quia mutari possunt, sed primum dictum dicit de causis decisis per sententiam definitiuam. Plerumque autem ideo dicit, quia quando quæ definiuit, ut in causa momentaneæ possessionis, secun-

Iste text. reputatur sing. scdm Bar. hic ad hoc, ꝙ sicut emptor dēt denunciare uenditori litē esse motā, ita ille, qui recipit rē in solutū, tenetur denunciare tradenti.

4 † Donatio.

6 Sequitur eam Sal.

7 Idē Sal.

a Et male secundum quosdam, quia illa est diuinatiua secundum Bart. Bal. & Ang.

* Isto tex. reputatur valde sig. per Bald. hic.

a Ista est no. gl. sui Sal hi, 9 ponit exempla sententiae interlocutoriae.

2 † Titiano,

3 Idē Ba. & Pau.

r quae non mutatur per appellationem, vt insi. si de momenta. poss. fuerit app. l. 1.

a *Finibus certis.*] & absolutione, vel condemnatione, vt supra eodem. lege in stipulatione. Vel dic certis, quia iam appellari non potest.

b *De quaestione.*] id est, de possessione.

c *Statuta.*] neutraliter, & dicas statuta. s. per sententiam secundum: est autem, statuta nominatiui plura lis. & incipe hic constructum.

d *Auctoritatem.*] nā de alia nō ita. nam, & cæt.

e *Pronunciata.*] primo.

f *Proprietati.*] id est sententia secundo lata de proprietate.

g *Interlocutiones.*] 2 v. l. de iudicijs dādo vel de testib. producendis, vel pp iusiurandum repellendis. Item vt ad aliā prouinciam pro testib. recipiendis mittat.

h *Plerunque.*] dicit propter iudicem momentaneę possessionis. vt ar. infra vnde vi. l. momentaneæ & supra qui leg. pers. sta. in iud hab. l. momentaneæ, vt modo dixi. Vel aliter, quia illam sententiam dico definitiuam: pone exemplum in interlocutoria, quando quæritur possit esse testis, uel non; vel sit in possessione libertatis, vel non.

ADDITIO. Bar. hic intellige hūc tex. in interlocutoria, per quam tota causa deciditur: quia illa nō potest reuocari, sicut nec ipsa definitiua: exemplum in sententia iudicis, per quam obsoluit aliquem ab abseruatione iudicij, vel pronunciat non esse procedendum, vel se non esse iudicem, istam non potest reuocare, quia perimit causam principalem: sed si perimeret quandam causam incidentem, seu emergentem, optimè posset reuocare, qa adhuc durat iudicis officium in illa causa. vt l. dicere. ff. de arbit. & de pretor. stipul. l. 1.

finibus certis [a] concluditur, ab eo, qui pronunciauerat, vel eius successione, de quæstione, [b] quę iam decisa est, statuta [c] rei iudicatæ nō obtinent auctoritatem: [d] * nam nec de possessione pronunciata [e] proprietati [f] vllum præiudicium afferunt, nec causam vllam interlocutiones [g] plerunque [h] permittunt, S. Non. Apri. CC. Coss.

Qui non potest statuere, non potest relegare. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Menodoro.

LEX X.

NVlli, qui statuendi nō habet [i], facultatē, [k] interdicere patria cuiquā permittitur. [l] 3. Non.

Iussus de iurando non definit causam. h. b. Bal. uel sic: Sententia, quæ non condemnat, vel absoluit, uel ęquipollens, uim definitiuæ non habet. Sal. uel sic. Delatio iuramenti non habet uim definitiuæ. Vel sic. Delatio, uel iussus iurisiurādi uim definitiuę non hēt, nisi ulterius procedat definiendo, ratio, quia nō cōtinet condēnationē uel absolutionē, licet contineat quoddam pręambulum. Bal.

Ijdē AA. & CC. Lucianō. [3] †

LEX XI.

CVm iudex in definitiua sententia iusiurandū solūmodo præstari præcipiat, non tamen addat, [m] quid ex recusatione, vel præstatione sacramēti fieri oporteat, huiusmodi sententiam nullam vim obtinere, palam est. [n]

Sententia potest proferri Gracè & Latinè dicit glo. Gracè inter Gracos, Latinè inter Latinos. h d. Bald. vel sic: Ex Greco inter Graecos, & ex Latino inter Latinos potest ferri sententia. h. d. secundum Salic.

Impp. Arca. & Honor. AA. Iuliano procon. Asiæ. [2] †

LEX XII.

IVdices tā * Latina, [o] quā Græca lingua sententias proferre pñt. Dat. 5. Id. Ian. Cæs. [3] † & Amico Coss. 397.

Nō exemplis, sed legibus est iudicandum. h. d. secundum Bar. Bald. & Salic.

Imp. Iustinianus A. Demosthen PP.

LEX XIII.

NEmo iudex, * vel arbiter existimet, neq; consultationes, [p] quas nō rite iudicatas esse putauerit, sequēdum, [q] & multo magis [r] sententias [s] eminentissimorum præfectorum, vel aliorū procerū. (Non enim si quid non bene dirimat, hoc & in aliorum iudicum vitium extēdi oportet, cū nō exemplis, sed legibus [t] iudicandum sit) neque si cognitionales [u] sint amplissimæ præfecturæ, vel alicui [x] maximi * magistrat[x] * prolatæ sniæ: sed oēs iudices nostros veritatē, & legū & iustitiæ sequi vestigia sancimus. Dat. 3. Cal. Nouemb.

NVlli.] CASVS. Si magistratus, vel quis alius interdixerit tibi, ne amplius stares in patria tua, an valeat talis sententia, quęritur? Dicitur, quod non, cum nō habeat potestatem statuendi hic. Viuia.

i *Non habet.*] ordinariam, cum de imperio sit, vt ff. de offic. præsid. l. illicitas. §. qui vniuersas vnde delegati non potest, vt ff. de offic. eius, cui mand. est iurisd. l. 1.

k *Facultatem.*] sicut pedanei iudicis.

l *Permittitur.*] n que enim huiusmodi pœnæ imponuntur, vt ff. de interdict. & releg. l. relegatorum §. constitutum.

CVm iudex.] CASVS. Iudex in causa, quam habebam cum Titio, pronunciauit alterum nostrum debere iurare, nec sic dixit, absoluo te, sic iurauerit, vel cōdemno te si Titius iurauerit, an valeat sententia, quæritur? Dī q nō.

m *Addat.*] scilicet p. ius.

n *Palam est.*] hoc sm leges veteres, in quibus primo debebat ferri sententia, & postea præstari iusiurandum: hic autem iuserat primo præstari sacrām. & sic debet esse postea iudicare: & hoc præsentis' sm ius antiquū non pis, & nō valet, vt supra de reb. futuri, qa cred. l. gñaliter, in fi. futurū nō j. resp. & sic hæc cordisponit, tignur p l. gñaliter. vt l. Titia Vel dic, q statim, i cū testō. & post fieri potest. ff. de le. 2. vt hic, nō multo post B. B & Sa. vt ibi. Itē iuuat, cū * cōtraria si detulisset iudex sic, vt l. decre defero tibi iusm, & ta ff. & re. si iuraueris, dabo sniam, vel absol. fi. ū. q semp te sniam, vel absoluā. q valet & sic est con tra, ff qn app. sit l. 1. Sed §. l. iduū. Sed dic sm 1o. q non debet ferri sub conditione, vt ibi dicit, sextranea. s. si nauis ex Asia venerit, vel simili, pōt tamen ferri sub ea, q ex his pēdet, quæ in iudicio sunt.

o *IVdices Latina.*] inter Latinos, hæc Græca inter Græcos vt intelligātur, vt ff. de instit. actio. sed & si pupillus. §. proferri bere. Accurr. *

NEmo.] CASVS. An iudex, secūdum quod alius iudicauit in consimili casu, sententiam proferre debeat, sequendo talem sententiā, * quæritur? Respon. q non, etiam si esset lata a præfecto prætorio, vel ab alio magistratu, sed sm quod sibi videtur, sequendo leges, & iustitiā, iudicare debet.

p *Consultationes.*] id est responsa ad consultationes, data et à principe, qua sunt extra corpus iuris, vt hic, & supra de leg. & constit. l. 2.

q *Sequendum.*] neq; alias iuuandi.

r *Multo magis.*] scilicet quam a principe darentur. Accur.

s *Sententias.*] id est responsiones ad consultationes datas à præfectis.

t *Sed legibus.*] nota, vt in fine huius legis, & infra de accusatio. l. singuli, & ff. de offic. præsid. l. sed licet. & supra si cōtra ius, vel vtil. publ. l. fi. in fine. Sed arg. contra ff. de postulan. l. 1. §. casum. ibi, nunquid ergo, & magistratus.

u *Cognitionales.*] id est definitiuæ sententiæ, cognitionaliter causa examinata, vt addat prædictis.

x *Magistratus.*] nisi sint principis, vt ff. de leg. & constit. l. fin. in princip. quæ est cōtraria nisi tot sint sententiæ vt consuetudinem inducant, & tunc magis dicor sequi consuetudinem, quam sententiam, secundum Ioan. vt ff. de leg. & senatusconsul. l. si de interpretatione, & l. nam Imperator. Accur.

2 † Africa.

4 Falsum est, quia verbum condēno' pis. cū testō. cautionis. decreto. Latinam linguā tegit. hic agit & iudicibus datis. Illic sic ibi agit de ptoribus, aut alijs magistratibus creandis.

3 † Itaque datæ hæc subscriptio Casario, & Attico Coss.

* Cōcord. cū hac l. extra de cōstit. in gl. super verbo, suo sensu.

* No. hāc l. ad hoc, aresta supremæ curiæ non habet vim necessarij præiudicij. Forcatulus l sphe legali, putat etiā inter Latinas natio. Notat. n. Rogua Græca satisfa militaris fuit, ponuleas tertias Græcis verbis latas fuisse. l. 17. ff. ex quibus cau. l. 13. ff. 2 iure iur. & l. 2. ff. de pen. & Gallis.

CVm Papinianus.] CASVS. Si scholaris Bononien. conueniat ciuem Bononien coram potestate, & vel scholarem reconuenire, an possit allegare priuilegium, ite sub magistratuto recóueni, quæritur? Respon. quòd non, sed sub eo iudice, sub quo conuenit, sub eodem debet reconueniri.

Secundum iura Codicis fit iudex cōpetens per reconuentionem, qui non erat, & cessat exceptio incompetentiæ iudicis. h. d. Bald. Et finis istius legis est canonizatus. 3. q. 8. cuius in agendo. Vel sic. In causa reconuentionis habet locum exceptio iudicis incompetentis. Bald. vel sic. Actor potest nedum de eodem negocio, sed etiam diuerso reconueniri coram eodem iudice, non obstante, quòd aliàs non esset eius competens iudex. Salic. vel sic Si reus conuenit actorem, non potest actor opponere exceptionem iudicis incompetentis, quia postquam elegit iudicem pro se cōtra reum, debet etiam recipere contra se, & pro reo in vim etiam reconuentionis. h. d. Pau. de Castr.

Idem A. Demostheni PP.

LEX XIIII.

CVm Papinianus* sūmi ingenij vir in quæstionibus[a] suis ritè disposuerit, nō solum iudicem de absolutione[b] rei iudicare, sed & ipsum actorem,[1] † si è contrario obnoxius fuerit inuentus cō demnare,[c] huiusmodi sententiā nō solū roborandā,[d] sed ēt augendā[e] esse sancimus, vt liceat iudici, vel contra actorē[2] † ferre sñiam, & aliquid eū daturū, vel facturum pronunciare,[f] nulla ei opponenda exceptionè, quòd non cōpetens iudex agentis esse cognoscatur.[g] Cuius enim in agendo obseruat arbitrium, eum habere, & contra se iudicem in eodem negocio[h] non dedignetur.* Dat. 15. Calen, Decemb. Lampad. & Orest. VV. CC. Coss. 530.

IN AVTH. de executorib. §. fi. collat. vij. const. vij.*

Is, qui reconuenire vult, nō potest, nisi coram eodem iudice, & statim, non postea. Si igitur vult coram alio agere, expectet terminum litis primæ, nisi iudex sit recusatus, vt suspectus, & tunc fiet reconuentio corā subrogato. h. d. Bal. vel sic. Cotram eodē iudice ordinario, vel delegato debet necessario fieri reconuentio, & ante litē contestatā, vel statim postea, & iudicis recusatio permittitur, propter quam ordinarius associatur, vel alius delegatur. h. d. Salic.

ET consequenter[i] * ego ab aliquo conuentus, si vicissim ipsum pulsare velim: statim quidem hoc non licet, nisi apud eundē* iudicē,[k] qui, si displiceat,[l] intra viginti dies[m] recusari pōt,[n] aliusq; mereri, apud quē rursus vtrūq; negociū[o] vētilet. Alioquin[p] lite cōtra me motā, prius vētilata, & terminata, tūc demū & ego admittar.

a In quaestionibus.] idest in libro quæstionum, quem non habemus.

b Absolutione.] vel condemnatione.

c Condemnare.] licet non erat iudex actoris, & hoc si reconueniat reus actorem, non aliter, 1 vt ff. de edil. edict. l. ędiles. j. §. item sciendum.

d Roborandam.] dādo ei authoritatem.

e Augendam.] sed in quo auget? Resp. qa Papinianus permittebat reconuętionem ex eadem causa tantum, vt tutelæ, vel negociorum gestorum. Sed Iustinianus hic, etiā ex alia permittit. Item & in hoc, cū dicit, nulla, &c. Item in eo, quod rationem reddit, cuius enim, &c. argu. Instit. de ijs, qui manu. non poss. §. j.

f Pronunciare.] primitus satisfacto, & respondendo ei, qui prius appellauit, vt supra de po. l. pe. §. j.

g Cognoscatur.] fit enim illud, ex quo actor agit coram eo, etiam iure veteri, ut hic, & ff. de iudi. l. 2. §. sed etsi agant, & l. qui non cogitur. & ff. de iur. om. iud. l. si idem & ff. de procu. l. sed & hæ. §. nō solū, & ff. eū qui app. ī prouin. defen. l. 1. & 2. & arg. supra de rei vend. l. ordinarij, & supra de iu. l. nulli. Sed vr̄ hæc l. nō hēe locum, cum ipso iure fiat compensatio, quando hincinde debetur, ut Inst. de act. §. in bonæ fidei. Sed dic, 2 quòd non erat hic l. quidem. Item quia forte species ab altera parte petebatur, ubi compensatio locum non habet, ut supra de compen. l. fi. & ff. de pign. actio. l. si conuenerit. 2 in prin.

h In eodem negocio.] maxime nā idē & si de alio reconueniat reus actorē, ut dixi. Vel dic 3 verius, idem negocium dici, quia idē actor, reus, & iudex, licet sit alia res. & sic Instit. de actio. §. si minus. Alij dīt, 4 ꝙ hæc lex ēt per Iustinianum non permittit reconuentionem, nisi in eodem negocio. Sed auth. & consequenter, permittit in alio, & sic nō adijcit dicto Papiniani ſm eos: nisi in eo, quod dicit nulla, &c. & in eo, quòd reddit rōnē, cuius. n. &c. Itē no. quòd hęc l. dabat potestatem reo conueniendi actorem sub eodem iudice, sed si coram alijs uolebat, poterat. Auth. vero imponit necessitatē, vt donec ipsa causa pendet, nunquam sub alio possit. & ideo lege auth. & cōsequenter, &c. quæ est de execu. & de his, qui cōue. & recōue. §. fi. coll 7.

1 Et bene Bar.

* Concor. cum hac l. cap. cuius in agendo 3. q. 8.

1 † aucto- rem.

2 † aucto- rem.

2 Idem Bar. Sali. & Odof.

3 Ambæ sunt verę secundum Salic. & Ang.

4 Et male Bart. Bal. & Salic.

ET consequenter.] CASVS. Hæc auth. dicit idem, quod lex C. sed addit. Pone ergo sic. Titius conuenit me apud iudicem, volo eum reconuenire coram alio iudice, an possim eum recusare? Resp. quòd possum, & debeo aliū petere iudicem nobis dari. Si vero in principio causæ nihil dixit Titius, tunc debeo expectare, quod sententia detur, & causa terminata potero reconuenire Titium coram alio iudice.

i Et consequenter.] i. conuenienter additur in hac auth. ego conuentus, &c.

k Eundem iudicem.] sed q d si præiudicia li velim eū recōueni re, de qua non potest aliàs cognoscere, qa pedane* sit, ut su. de peda. iu. l. 3. in fi. Rñ. cognoscet & hic rōne cōuētionis, ut su. de iud. l. quoties. Idē vr̄, si de criminali velim recōuenire eadē rōne. Itē quid si recōuētus nūc vult iterū recōuenire primū cōuētū de alio, quā primo, vel quā reiecrā prū diceret? Vr̄, ꝙ ñ possit, cū aliud sit cōuenire, & aliud recōuenire, sicut aliud deferre iusiu, & aliud referre: cum deferēs primo iuret de calūnia, vt ff. de iureiur. l. iusiurandū. & ad §. qui iusiurandum.

l Displiceat.] sed cui? Al. dicit ēt reconuento, vt ꝙ nō pōt petere, p alium possit, ut ar. ff. q̄ res pig. ob. poss. Aristo. & su. de tēp. ī int. rest. l. petēdæ & de acq. hær. l. cū hrditate. Tu dic, 5 conuento, & non reconuento, cū ipse elegerit, ut sup. in l. cū Papin. & su. de si. cñ te. auth. offerat. & in pr. de iu. l. a prissimis. Sed Al. dicebat hāc l. cū Papinianus. loqui in codē negocio.

m Intra viginti dies.] aliàs triginta, hoc per auth. offeratur.

n Recusari potest.] loquitur ergo in delegato. Sed quid de ordinario? 6 Resp. idē, quòd habeat locū hæc auth. nam in corp. dicit tale quid factura apud gloriosissimum iudicem, licet non recusetur ordinarius, sed alius ei associetur, ut in Auth. vt diff. iu. §. si uero contigerit, coll. 9. Sed M. inducebat hoc pro se, vt ordinarius recusetur.

o Negocium.] sed quomodo hæc causa tractabitur? Respon. in proponendo, & allegando, & iudicando eadem, vel alia sententia seruabit ordinem, ut qui primo appellauit, præcedat in talibus, vt ff. de iud. l. qui prior. Accur.

p Alioquin.] i. si nolim eū reconuenire ab initio, vel parū post, 7 nā quæ incontinenti fiunt, inesse videntur, ut supra de pact. l. petens & l. lecta. ff. si cer. pet. & sic nō qñcunque ante sñiam, poterit reconuenire, ut hic, & in corp. in fi. vbi dicitur ex, arg. supra de compen. l. fi. Sed quidam dicunt 8 quandocunque ante sñiam posse fieri reconuentionem & exponunt hic alioquin, i. si nolim coram eodem, sed coram alio: vel alioquin, idest si displicuerit. Sed prima probatur etiam iure canonum: vt extra de mu. pe. cap. ex liberis. cum.

* Est arg. in c. significasti, cum gl. fi. extra de elect.

* Nou. ꝗ §. fin.

5 Et bene Bart. Bal. & Sal.

* Concor. glo. in c. extra de mut. petit.

6 Sequuntur eam Bar. Ang. & Salic.

7 Idē Bar. & Sal.

8 Et bene ſm Bart. & declarando tamē: vt hic pet.

Tertij

Tertij distinguunt inter delegatum & ordinarium, vt corã delegato incontinenti, sed coram ordinario quandocunque. Sed quando dicitur fieri incontinenti? Respond. ante apertos testes, vt dicimus in denũciatione euictionis. ff. de euict. l. si rem quam mihi. §. fin. vel statim post litem cõtestatam. quodam spatio interueniente ad arbitriũ iudicis, 1 qui arbitretur ante confessiones factas vel productiones testiũm, ut ff. de solu. ratum. Accur.

1 Idem Bal. & Sa.

Coniunctio copulatiua nõ debet poni inter ea, circa quę non potest vniformiter disponere. Bal. vel sic: Quãdo duo vocabula veniunt ad determinationem eiusdem verbi, debent intelligi, vt vniformiter operentur. h. d. Bart. Hæc lex in se est valde obscura, & habet varios intellectus. & h. d. secundum vnã lecturam. Quando vna determinatio respicit plura determinabilia, debet ea pariter determinare, etiam si subest ratio in contrariũ. Secundum aliã lecturam dicit totum contrarium. Quod quando subest ratio in contrarium, non determinat pariter, sed secundum quód congruit determinabilibus, quia textus est aliquãtulum obscurus. hoc dicit secundum Paul. de Cast.

Idem A. [1]† Iuliano PP.

LEX XV.

CVm solitum est in sententijs [a] iudicum sic interlocutionem proferri, vt non liceat partibus ante definitiuam sententiam ad appellationis vel recusationis venire auxilium, quidam putabant * non licere ante litem contestatam nec iudicem recusare, quemadmodum nec ab eo appellare. [b] cum enim simul vtrumque vocabulum ponitur tam appellationis quàm recusationis, prouocatio autem ante litem contestatam non potest porrigi, putabant, quòd nec recusare quidem iudicẽ cuiquam [2]† concedatur ante litem contestatam, quòd minimè vetitum est. [c] Caueant, itaque iudices huiusmodi sermonem simul & sine certa distinctione [d] proferre.

CVm solitũ.] CASVS. Potestas Bonon. delegauit te iudicem ad aliquam causam: & ita dixit, nullus recuset talem iudicem ante sententiam, vel ab eius sententia appellet: an possit talis iudex recusari, quęritur? Respond. quod sic, ante lit. contest. & appellabitur postquam tulerit sententiam.

a In sententijs.] scilicet interlocutorijs. vel delegatiuis, vt q. a. iudices ordinarij delegãt causam cognoscendam appellatione remota, & recusatione ante sententiã.

b Appellare.] ante vel post litem contestatam ante definitiuam sententiam, vt infra quorum appel. nõ reci. l. ante. & de appel. l. eos qui. §. super his. & supra de epi. aud. l. 2.

1† Ioãni.

c Vetitum est.] immo permissum est recusare, scilicet delegatum, sicut hic erat, vt sup. de iud. l. apertissimi. & de iurisdict. om. iud. l. nemo.

d Sine certa distinctione, &c.] debet enim uerbum appellationis post sententiã 2 accõmodari, & ante non, quia & sine tali prohibitione nõ potest appellari ante. recusatio uero bene potest fieri ante. & per delegantem remoueri. Sed & si simul ponatur, tenet positio, secundum Ioan. 3 scilicet ut recusationem prohibuerit ante sententiam quandocunque. & sic ante litem contestat. ut hic. secundum alios in nullo tempore tenet. & hic, secundum Ioan. subaudi, uetitum est, scilicet aliàs, sed iure canonico etiam appellari potest ante sententiam: ideo utroque remoto, potest causa committi, & remota appellatione tantum, etiam recusatio remoueri uidetur, 4 ut ext. de app. c. super eo uero. Sed ar. contra inf. ne liceat in una eademque causa ter. pro. l. 1. in fin. ubi innuitur, quòd non tollitur recusatio, licet remota appellatione sit causa cõmissa: sed ibi per legem tollitur appellatio. Sed qui iudices sunt isti, qui sic committũt, cum nulli permittatur nisi principi, ut ff. a quibus app. non licet. l. 1. in fin. quæ est contra. Respond. 5 hoc uerum est post sententiam, ut ibi. sed hic ante, ut dixi.

* Et male ui. Cuiac. 9. obs. 23

2 Imò intelligitur ut iudices remoueãt appellationẽ ante sententiã, sm Bart. & Sal.

3 Sequuntur Bart. B. & Ang.

4 Nihil ẽ sm Bart. B. & Sal.

5 Verũ est & mentũ retinẽda, sm B. & A. hic.

DE SENTENTIA, QVAE SINE CERTA quantitate profertur.

Specialiter dicit qualiter sententia non valet ratione incertitudinis.

TITVLVS XLVI.

De sententia quæ sine certa quantitate [3]† profertur.

Valet sententia de futuro, si dependeat à iure, quod est de præsenti. h. d. secundum vltimam lecturam hic positam in gl. quæ est vera secũdum Bar. & eã approbat & confirmat Paul. de Cast. vel sic: Hęc lex habet quinque lecturas in glossa: & quinta communiter approbatur, vt dubitabilior & literæ conuenientior, & secundũ illã. h. d. Sententia lata super futuro depẽdente à præsente, valet. Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. [4]† Aelianæ.

LEX PRIMA.

CVm iudicem [e] quo ad pecunia condemnationis soluta fuisset, de [5]† pendendis [f] vsuris legem dixisse actione in factum ex quadam sententia in qua damnatus fueras mihi in tantum. negabas iudicatum, iudex iudicauit iudicatum, & quantum sortis & usurarum nomine deberetur, sua sententia declarauit. Sed contra ff. de re. iud. l. post rem. ubi dicit nil quæri post sententiam. Sed dic quod ibi nemo contradicebat sententiæ, & dic quo ad pecuniam, &c. i. pro quo tempore debuisset condemnatio solui. Vel quinto dicas iudicem principalis causæ iudicasse de usuris futuri temporis donec solueretur sors. Et secundum hunc casum est contra ff. de usuris l. 1. §. 1. sed ibi dices quod ibi iudicis officio debebantur, hic per stipulationem. Vel hic in sentẽtia præcepit, ibi aliter in quadam interlocutoria. Item similiter contra hunc positioni ff. de iudi. l. nõ quemadmodum. Sed respond. illud tenere cum unum debitum est de futuro, hic autem cum plura menstrua, uel annua: unde bene fieri potest de talibus condemnatio, ut cogat omni mense repetere, uel super iure meo protestari. argumen. supra de præscrip. triginta ann. l. secunda, in fine. & argumen. ff. ad legẽ Aquil. in l. 1.

CVm.] CASVS. Petij a te centum, succubuisti, appellasti, iudex appellationis confirmauit primam sententiam, & præcepit vt præstares vsuras donec solueres 100. aureo. valeat sententia, cum certa quantitas vsurarum in sententia non sit comprehensa, quæritur? Respõ. quod tenet, alijs modis ponit vt in gl.

e Cum iudicem.] petebam a te centum, & condemnatus mihi fuisti, conuenit inter nos de præstãdis mihi certis usuris singulis mensibus, quibus ista centum retineres donec mihi solueres, stipulatusq; sum à te, stetisti per 10. menses, nec soluisti, egi apud aliũ iudicem cõtra te super usuris: hic cõdemnauit te super usuris præteriti tẽporis præstãdis, & hoc fuit iuris formam: nam de futuris nõ potuit, quia tractus futuri temporis nõ spectat ad iudicẽ, ut ff. de usu. l. 1. §. 1. Vel dic, quod debitor damnatus, frustratorie appellauit, quo casu currũt vsuræ medij temporis, vt ff. de usuris. l. tutor, in princ. & de re iud. l. fi. & de app. l. negotiorũ. Et nõ ob. inf. de vsu. rei iud. l. 3. quia illud obtinet, quia nõ currũt usuræ per 4. menses postquam sententia transiuit in rem iudicatã. Vel dic tertio, creditorem uictum appellasse, quo casu currunt similiter, cũ nihil noui sit faciendum, ut ff. nihil no. l. 1. & pendente primo iudicio currebant, ut sup. de iud. l. 1. & secũdum hos duos casus dic iudicem. s. appellationis. Vel quarto sec. aliquos, s. Bul. & Hu. & Vu. quod petebam a te 10. pro sorte, & 5. pro usuris

2† Cuidã.

3†. prolata est.

4† Aeliano.

5† Deest, de in manusc. Tene hanc lecturam.

f Dependendis.] idest de soluendis.

Quæ-

QVamquam. a CASVS. Debebas fisco 10. fideiussi pro te, conuenit me procurator fisci, dicens me promisisse seruare fiscū indemnē, procurator Cęsaris, qui cognoscit inter fiscum & priuatum, condemnauit me vt præstarem indemnitatem fisco. an sententia teneat, quæritur? Dicitur ꝙ sic, licet in ea non sit certa quātitas comprehensa.

a *Iussit.*] quod solū petebatur, ut pronūcietur indemnitatē præstandam, cū reus negaret se hoc promisisse, nec petebat actor iudicio pendēte certificari quantū esset damnū, sed solū pronunciari an ei esset promissa indēnitas, ut supra tit. 1. l. cum eorum. Sic ergo distingue, aut petitur certum, & tunc debet dari certa sententia, vt tñ sufficiat aliqua parte actorū contineri, ut infra l. prox. aut incertū, sed agitur hic vt iudex certificet, puta peto interesse, & iudicio pendente probo quātum sit, & tūc idem, in quantum tamē est possibile; vt institu. de act. §. curare. quęque enim non est possibile, vt in causa noxali, vel in alternatiuis, vel quādo in genere debetur, vt inst. de offi. iud. in princ. Item in iudicijs vniuersalibus pronunciatur incertum, ut hæreditas scilicet restituatur, ut ff. de re iud. l. ait prætor. §. 1. & si pars hęred. pe. l. 1. in fi. Itē in alio casu. ut ff. de rei vendi. l. quæ de tota. §. fin. Item in alio casu, vt insti. de act. §. si quis agēs. Sed quæro quo modo fuit curator iudex in causa sua, vt sup. ne quis in causa sua. &c. Resp. dic. sententia curatoris reipublicæ, i. pro nomine, s. reipublicæ data, & quod dicit in fin. iussi, scilicet procurator Cæsaris qui competēs iudex est, ut supra si aduer. fis. l. 2. Vel dic quod aliud est procurator reipublicæ, & aliud curator, curator enim est, quales sunt in hac ciuitate procuratores communis, qui pronunciant inter priuatos & rempublicam huius ciuitatis, & de tali republica dicit hæc lex. argu. ff. de publ. l. sed & hi. §. præterea. Vel dic sol. huius quæstionis, ut l. 1. lib. 11. de admi. re. publica.

Sententia an debeat semp esse certa.

Procurator & curator reipublicæ differunt.

profitearis, non contra iuris formam sententiam datam, palam est.

Sententia lata super libello non continente certā quātitatem, non opponente reo contra libellū, valida est de iure, dummodo contineat aliquod factum, quod in executione sententiæ poßit postea declarari. h. d. notabiliter secundū Bald. vel sic: Vbi petitur incertū, valet sententia incerta. Bart. vel sic: Si petitio & prosecutio est incerta, potest incerta ferri sentētia. h. d. Vel sententia qua pronūciatur indemnitatē esse præstandam, valet. Salic.

Imp. Alexander A. Marcellino.

LEX II.

QVanquā pecuniæ quantitas sententia curatoris reipublicæ non continetur, sententia tamē eius rata est, quoniam indemnitatem reipublicæ præstari iussit. [a]

Sentētia & mens iudicātis talis esse præsumitur, qualis & quāta ex allegatis & probatis cōcipitur. h. d. notabiliter secundū Bal. vel sic: Sententia quæ nō cōtinet certum per se, vel per relationē ad aliud, est ipso iure nulla. Bart. vel sic: Sententia non certa de se, nec per relationē ad acta, non valet. Salic. Vel sic: Quando petita est certa quātitas, nō valet sententia, nisi cōtineat certam quantitatem per se, vel per relationem ad acta. Paul. de Cast.

Imp. Gordian. A. Aemilio.

LEX III.

HAec sententia, omnem debiti quantitatē vsuris competentibus solue, [b] iudicati actionē præstare [1] † non pōt, cum apud iudices ita demū sine certa quantitate facta condemnatio, auctoritate rei iudicatę censeatur, si parte aliqua actorū [c] certa sit quantitas comprehensa. [d]

Licet causa dotis sit priuilegiata, intelligitur si cōstat de dote, aliàs debet reus absolui. h. d. notabiliter secūdū Bal. vel sic: Sententia nulla rōne incertitudinis, nō impedit aliā ferri sententiā. Bar. vel sic: Vbi sententia incerta est ipso iure nulla, non prohibetur iudex aliam certā proferre, etiam contrariam primæ. h. d. notabiliter. Sal.

Idem Augustus Saturninæ.

LEX IIII.

HAec sententia, Quæ bona fide accepisti, solue, [e] cum incertū esset quid accepisset, quantumque ab eo peteretur, præsertim cum ipse qui extra ordinem [f] iudicabat, interlocutus sit dotem datam, quæ repeteretur, non liquidam esse, iudicari auctoritate non nititur. Cum igitur [g] is qui postea iudicabat, [h] contra certam sententiam protulerit, neque à statutis prouocaueris, ipsa [i] tuo facto confirmasti [k] iudicatum.

HAec sententia.] CASVS. Petebam a te 100. iudex condemnauit te hoc modo, pronuncio vt soluas quicquid debueris, cum vsuris, non descendendo ad certam quantitatem, nunquid valet sententia? Dicitur quod non.

b *Solue.*] quid ergo si certa quantitas in actis contineatur: & sic pronunciauit, ut hic facit? Respond. non valet, vt ff. de arbit. l. quid tamen. §. Pomponius. licet hæc lex videatur velle contra, sed eam sic dicas intelligi, quod quantitatem certam, vel speciem, uel quod tantundem ualeat, comprehendat: vt quia dicat, condemno in omne quod petitum est, ut ff. de re iudica. l. ait prætor. §. primo, & l. in summa. Accursius.

c *Actorum.*] acta appellantur attestationes uel confessiones factæ rei solutio. Accursius.

d *Comprehensa.*] vel si non est possibile, vel si hoc non petitur, ut diximus sup. l. proxi.

1 † Alias parere.

HAec sententia. CASVS. Mulier soluto matrimonio propter consanguinitatem, vel quia habebat alium virū, vel uir aliā uxorem, repetebat dotem à viro; iudex pronunciauit sic, condemno te maritum ut restituas quod accepisti nomine dotis, an valeat sententia, quæritur? Dicitur quod non: vnde si alius iudex cognouit, & maritum ad certā quantitatem condemnauit, valet sententia, retractata prima, nisi fuerit ab ea appellatum.

e *Solue.*] quædam mulier repetebat dotem à marito suo, cum esset incertum quantum ille accepisset, quod etiam ipse iudex interloquendo dixit, non quidem valuit sententia sic prolata, solue quod accepisti. nil enim certum continet.

ADDITIO.

Aduertas, quòd Bar. hic intelligit hanc l. quando sententia fuit omnino incerta. Nam pronunciauit iudex, quod bona fide accepisti, solue. si enim pronunciasset hoc modo, condemno te ad restitutionem dotis, & constat eam te habuisse, licet non declaretur quantitas, uel qualis esset dos, ualeret sententia, sicut in petitione hæreditatis.

f *Extra ordinem.*] idest extra antiquam solemnitatem, ut Instit. de interdic. §. fin.

g *Cum igitur.*] bene infert, prima nulla, ergo ista ualida: nam si prima esset ualida, ergo secunda nulla, ut sup. tit. 1. l. post sententiam.

h *Iudicabat.*] ex appellatione, uel dic a capite: nam cum prima nulla fuit, non fuit necesse appellari.

i *Ipsa.*] scilicet tu.

k *Confirmasti.*] videris enim consentire, cum statuto tempore non appellasti, ut supra de postul. l. 1.

Ex quasi contractu 34
In lucro 38
Totale. 23
In damno.
Particulare. 24
Ex quasi delicto. 32
Ex cõtractu 33
Commodi 37
Certum. 21
Mutationis fori. 30
Honoris 36
Extra rẽ. 35
Infra rem 25
22
Cõmune 16
Mutationis personę 29
Singulare 17
Solius Affectionis 19
Actionis amissę 26
Conuentu. 20
Affectionis 18
Circa damnu. et expẽsa 27
Valoris. 46
42
Vltionis. 9
41
Pudoris. 45
10
Meroris. 44
In ciuilibus cõsistens 7
In criminalib. 8
14
Iudiciale. 15
43
Petibile 4
Proprie 13
40
Publicum 5
Priuatum 6
Petibile. 12
Interesse. 1
Non petibile. 39
Nõ petibile. 3
Inestimabile 2
Estimabile 11
RBOR SVPER INTERESS

commune dicitur, quod omnes canonicos ecclesiæ tangit. Si omnium præbendæ minuantur, eorum communiter interest: si præbenda vnius, specialiter. capit. cum omnes, & cap. cum accessissent, de constit. Innoc. in c. cum ecclesiasticæ, de except.

17 Singulare interesse est, secundum gl. si tua intersit propter affectum. verum enimuero, quia aliud est interesse affectionis solius, aliud est interesse singulare, vt latè declaro in repet. ideo Bart. sic definit. Et singulariter æstimatum, quod non admitto, vt dico in repet. Igitur ego sic definio. Interesse singulare est æstimatio vtilitatis singularis propter factum iniustum, vel cessationem iniustam prouenicns, vt commodaui codicem meum, quem habeo, & apostillis, & remissionibus, & scriptis refertum: si non reddas, non solum ad pretium commune teneris, videlicet ad tres libras Turonen. sed etiam ad meam singularem vtilitatem. Alia exempla tradit Specul. in tit. de interesse. §. viso. & ego ipse in glo. 1. Quærit aliquis, vsque ad quam summam possit peti. & tex. hoc dicit, vsque ad duplum, in casibus habentibus certis positis in repet. in glo. in verbo, dupli. in incertis damnum re vera datum reddi debet, ut hic, versic. in alijs. Qui sunt illi casus certi. Bart. hic dicit eos, qui habent certam quantitatem, vel naturam, respectu sui, vel adiuncti, ut si promittis mihi decem, respectu sui est certum. l. certum. ff. si cert. pet. vel ratione adiuncti, vt vendis mihi domum pro centum, respectu illius adiuncti pretij, dicitur cõtractus certus, secundum Bart. Fateor tamen, indigere declaratione regia in hoc regno, vel parlamẽtorum, ut dico in repet. Ego, salua correctione melius sentientis, intelligo casus habere certam quantitatem, siue sint certi numero, siue pondere, & mensura, de quibus in 1. Instit. quibus mod. contrah. obl. Siue sit quantitas continua, vt fundus decem argentorum, siue discreta, ut decem, quia certum est. Naturam verò intelligo certam, in rebus animatis, quibus a Deo indita est, certa natura per quam animal dignoscitur, & nobis est certa sua natura: vt bos, mulus, & cætera hoc genus animalia. Nam Deus indidit boui certam naturam, per quam a iumento differt: & certa est nobis sua natura, videlicet, quod est bos, non equus, vel aliud animal, vt etiam licet videre per Aristot. in libro de natura animalium. Ideo si promitto decem, casus certus est quantitate: si hominem, equum, bouemve debeas: & non tradas tempore præstituto, casus certus est natura: si promittas facere domum, casus est incertus, cum facta sint incerta, l. vbi autem, §. qui id quod. ff. de verbor. obligat. fusius deduco in repet. in glos. in verbo, quantitatem.

18 Interesse affectionis est, quod ex speciali affectu procedit, vt si seruum meum filium naturalem quis occiderit: ego ex affectione æstimo multo. Hæc affectio non auget condemnationem: sed quanti omnibus valet, inspicitur. l. si seruum. ff. ad leg. Aquil. l. fin. de oper. seru.

19 Notandum est, ꝙ duplex est affectio: vna, quæ est iuncta cum vtilitate, & hæc est æstimabilis commodo pecuniario. & ista bene consideratur, & auget condemnationem. l. videamus. §. 1. ff. de in lit. iur. vt in libro, cui multa ad scripsi: si aliquis eum retineat, nolens restituere: ex illa affectione iuncta cum vtilitate, iurabitur in litem, & duplum consequi potero, per hanc legem, ut dixi in gl. 1. an in iuramento in litem procedat hæc lex? Dicitur quod sic, licet collega contra, cuius fundamentis ibidem respon. Alia est affectio sola, quæ pecunia non æstimatur: & hæc non auget cõdemnationem. l. libertus qui soluendo, ff. de bo. libert. l. cũ seruus manda. Bal. in addit. ad Specu. in tit. de fructibus, & interesse l. 1. §. sed si rem. ff. si quis in fraud. patr. alia uide in d. gl. 1. tam in contractibus bonæ fidei, quam stricti iuris.

20 Conuentum est pretium conuentum, secundum gl. hic, quæ reprehenditur per Doct. ut plenè dico in repet. in glos. 1. ego igitur sic definio: interesse conuentum, est pecunia conuentione partium promissa, in defectum primæ conuentionis non completæ. Vnde si uendas mihi domum centum aureis, & si non tradas, promittis decem: si tradas, non potest agi ad decem promissa: quia conuentio est completa, secus si non tradideris, l. 1. argu. a contrario. ff. de act. emp. Ex hoc interesse debetur totum, etiam ultra duplum. §. alteri. Inst. de inu. stip. Bar. & communiter Docto. hic, quod fallit in octo casibus, quos pono in repet. in glo. dupli. ubi figo regulam cum ampliationibus, & limitationibus. Item quando interesse conuentum, seu pœna adijcitur, species debetur. l. Lucius. ff. de act. emp. Idem si facto. l. 2. §. item si in facto. ff. de uerb. oblig. secus si adijciatur dationi quantitatis, quia tunc in fraudem usurarum præsumitur apposita. l. rogasti. §. si tibi. ff. si cert. pet. cap. dilecti. de arbit. quod ampliatur in nouem casibus. & limitatur in septem, traditis in repe. in glo. 1. & an pœna conuẽtionalis possit excedere quadruplum, usque in gl. proferuntur. vbi trado regulam, quod sic, cum limitationibus. ibi licet videre.

21 Diuiditur hoc conuentum, in certum, & in incertum. Certum est, quando apparet quid, quale, quantumve sit, vt quando promissum est. Si non tradideris rem venditã, promittis decem. l. si. ff. de præt. stip. l. certum ff. si cert. pet.

22 Incertum est, quod per se non est liquidum, quid, quale, quantumve sit. l. vbi. ff. de verb. obl. l. 3. §. fin. de eo quod certo loco, & quomodo possit certum fieri, respondeo, officio iudicis taxantis in casibus incertis. Iacob. in l. fin. ff. si quis in ius voc. non ier. & in alijs casibus quos pono in repet. in glos. subtilitatem. vbi fusius trado practicam probandi interesse, vltra Doc.

23 Certum producit totale, & particulare interesse. Totale est, quod in totum debetur, vt si rem venditã non tradideris, ad totum, id, quod interest teneris. l. 1. ff. de actio. emp. & ibi Salicet. l. 2. §. fin. qui satisdare cogantur, vel totale debetur in casibus incertis: nam iudex in eis sine deminutione per suam subtilitatem reddi iubebit. vt hic, in versic. in alijs autem.

24 Particulare interesse debetur, si quis tradiderit rem, & non cauerit de euictione, & emptor alteri velit vẽdere, sed non potest tanti quanti si fuisset cautum, emptor aget non ad totũ, sed ad particulare interesse, quod patitur. l. ex emp. §. si. ff. de act. emp. & ibi Bar. & alij. l. si fundus loc.

25 Intra rem, seu circa rem, vel intrinsecum interesse, oritur ex communi. Extra rem, seu extrinsecum est illud, quod ex ipsa re prouenit, ut fructus, partus, & similia. Nouiter ego sic definio. Interesse circa rem, est æstimatio vtilitatis non habitæ culpa alterius, circa rem consistentis. Sic fere definit tex. in l. si sterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. empt. & in hoc comprehenditur valor aureorum, vel augmentum, siue deminutio, l. cum quid. & l. vinum, ff. si certũ petatur. & hoc totum debetur, etiam vltra duplum. ut si mutuaueris mihi vinum reddendum in festo Paschatis, quod non reddis: valuit in mense Iulio, uel Augusto decem libras: teneris quanti plurimi valuit a tempore moræ. dict. l. vinum. & d. §. cum per venditorem, vide in glos. dupli. vbi formo regulam cum limitationibus, sequẽs doctrinam Bar. communem, respondensque fundamentis volentium singularem prosequi opinionem, & præcipue collegæ do. Alciat. & istud producit generationem.

26 Nam quoddã est actionis amissæ, quod competit, quando actio est amissa: tunc agam contra illum, si suo facto amissa sit, ad id, quod interest actionem non esse amissam. l. si eum §. qui iniuriarum. ff. si quis cautio.

27 Aliud est circa damna, & expensas. vt si damna vel expensas tua causa passus sim, contra te ad id agam. l. sancimus. C. de iudi. Clemen. prima. de rescr. Alber. in l. & si post tres. ff. si quis cautio.

28 Interesse iuris interitus: ut si dum iniuriarum contra te agerem, quidam me detinuit & impediuit, ne actionem illam prosequerer. & sic anno fuit amissa. l. si non conuitij. C. de iniur. agam ad id, quod interest, ratione iuris interitus. l. 1. & ibi Bal. ff. si ex noxali causa agatur.

29 Mutationis personæ est, ut si alienasti in potentiorem rem, quam a te petere volebam, potero contra te experiri actione in factum, quanti mea interest, ob personæ mutationem. l. 1. ff. de alienat. iudi. mutan. causa fac. plenius dico in repet. in glos. 1.

30 Mutationis fori interesse petitur, quando alienatur in clericum vel scholarem, res, quam petere volebam: & sic mutatur forus: agam ad id, quod interest ratione mutationis fori. l. si fideiussor. ff. qui satisd. cogan. & an cessiones scholaribus, uel clericis factæ valeant, dico in repet. in glos. 1. tam per Regis ordinationes, quam per iura.

31 Ex delicto aliud interesse prouenit. ut si furto instrumenta mea, per quæ debitum poteram probare, subtraxeris: propter quod quia debitum probare non possum, teneris ad interesse ex tuo delicto proueniens, l. Iulianus. ff. de act. empt. cap. si quis. 12. quæst. 3. & in delictis interesse etiam non excedit duplum. ut hoc tex. in uersic. & omnibus & dixi ibi in glo. licet collega teneat contra. cui respon. in glo. casibus: communem sustinendo.

32 Ex quasi delicto interesse, dicitur damnum ex quasi delicto alterius culpa proueniens, vt si officialis, seu alius sine causa.

cauſa me excommunicauerit. ideo durante excommunicatione non potui agere iure prohibente cap. intelleximus. vbi Pan. Alex. & de iud. quamobrem perdidi actionem, agam contra excommunicantem ad id, quod intereſt, ex ſuo proueniens quaſi delicto l. ex maleficijs. ff. de actio. & obligat. Card. in c. ſacro, verſ. quæro, an alio modo. de ſen. excomm.

33 Ex contractu, dicitur damnum emergens, ſeu lucrum ceſſans, ratione contractus proueniens, patet in l. 1. ff. de act. empt. dico plenius in repet.

34 Ex quaſi contractu, ut ſi quidam ſit electus prælatus, tenebitur ſoluere expenſas in proſecutione electionis factas, ex quodam quaſi contractu. c. vt præteritæ, de elect. Spec. in tit. de fruct. & intereſſe §. ii. ver. in ſumma. & ver. ex prædictis. & fuſius dico in repet. hic tantum declaro terminos obſcuros, propter iuuenes.

35 Extrinſecus, ſiue extra rem, eſt quod rei occaſione prouenit ſecundum Bar. hic. Vel æſtimatio damni emergentis, ſeu lucri ceſſantis, extra rem prouenientis, vt quia non tradidiſti fœnum tempore præſtituto, quamobrem equi mei fame perempti ſunt, extra rem eſt: & ſic non debetur regulariter l. ſi ſterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. emp. Fallit in caſibus traditis in rep. in glo. dupli.

36 Et hoc gignit honoris intereſſe, quod competit, quando de honore agitur, qui eſt lucro pecuniario præferendus. l. Iulianus. §. ſed ſi varia ſi quis omiſ. cau. teſta. & poteſt agi non ſolum iniuriarum pro honore. Bald. in l. obſeruare. §. antequam. ff. de offi. procon. ſed & officium iudicis implorari. Ioan. Fab. in §. aliam, Inſt. de bon. poſſ. cum diſtinctione tamen, quam feci in repet. ubi plenius vide in gloſ. 1. & intellectum nouum ad l. iniuriarum. §. ſi quis in honoribus. ff. de iniur.

37 Intereſſe commodi eſt, quando de commodo agitur, vt hic, & hoc quandoque intra rem eſt, aliquando extra, vt potes cogitare.

38 Commodi intereſſe, aut conſiſtit in lucro, aut in damno. In lucro, quando debitor non ſoluit mercatori in nundinis Lugduni, ob id mercator ceſſauit lucrari, aget ad id intereſſe, quod in lucro conſiſtit. Et regulariter hoc lucrū ceſſans petitur. Fallit in multis caſibus traditis in repet. ad hanc l. gloſ. vlt. & Pet. de Ferra. in forma lib. el. in act. reali. in gl. & in Florenis. In damno conſiſtit, quando aliquis paſſus eſt damnum. no. in l. cum venditorem. C. de act. emp.

39 Aeſtimabile non petibile eſt iuſta alicuius vtilitas æſtimabilis, non petibilis, habita, vel non habita, ſine alicuius facto iniuſto, vel ceſſatione iniuſta. Bart. hic Primo dicitur iuſta, quia iniuſta non attenditur l. itaque. ff. de furt. Item dicitur æſtimabilis, ad differentiam inæſtimabilis, non petibilis, ad differentiam petibilis. poſtea dicitur habita, ut omnes caſus comprehendat, in quibus quis habet, quod ſua habere intereſt, & tamen non agit, vt ſi rem meam perdideam, intereſt, & tamen illud intereſſe non poſſum petere, licet poſſit æſtimari valor rei. l. nemo rem ſuam ff. de verb. obli. l. ſua rei, de contrah. emp. non habita, vt ſi ſartor, vel alius artifex veniat ad habitandum in proxima officina ſimilis artificis, illius intereſt, quia non tantum lucrabitur, tamen illud intereſſe non petet. l. liberto. negotiatori. ff. de oper. liber. vel ſic poteſt breuius definiri. Et eſt vtilitas, quæ æſtimari, ſed peti non poteſt. Plenius dico in repet. in glo. 1.

40 Hoc non petibile diuiditur, quia quoddam eſt, quo mediante nil petimus: aliud, quo mediante petimus. Primum eſt, quia mea intereſt non habere domum delectabilem, vel pulchram hoſpitam, omnibus propitiam, propter magnum numerum eam viſitantium: & amicorum concurſum. Id tamen intereſſe non peto, licet poſſet æſtimari, argu. non per gloſ. in verbo, vel officiendi, verſ. vel tertio dic. in l. 1. ff. de ſeru. vrb. præd. Alia exempla vide in tex in l. qua actione §. ſi in colluctatione. ff. ad l. Aquil. vide alia in d. glo. 1.

41 Et iſtud aliquando eſt ex cauſa probabili, ſed non honeſta, ut in fure, a quo ſubtrahitur res furtiua: nam licet ſua intereſt, quia ad reſtitutionem tenetur, tamen nō agit, quia cauſa eſt inhoneſta, & iniuſta, quia ex improbitate ſua actionem conſequi non debet. l. itaque fullo. verſic. ſed furti l. cū qui. §. is autem, in fi. illo tit. Limita, vt in repet.

42 Ex cauſa honeſta, ſed non probabili, eſt, vt ſi emi librū & antequam ſit mihi traditus, fur eum accipit, licet mea intereſt. & ex cauſa honeſta, tamen furti non agam, quia cauſa non eſt probabilis, id eſt a iure approbata, vt ante traditionem dominium habeam. l. traditionibus. C. de pact. glo. in l. manifeſtiſſimi, de fur. per d. l. cum qui, in princ.

43 Quo mediante petimus, eſt vt ſi quis agat actione populari, quia tua intereſt, illud tamen non petit. ſed eo mediante ad pœnam, ſeu vindictam agit. gl. rub. ff. de popul. actio. per totum. l. ſi vero. §. hæc autem. ff. de iis, qui deie. Iaſ. in l. eum qui. §. in popularibus, de iureiu. Idem ſi appello, quia mea intereſt, id tamen non peto, ſed eo mediante, ſententiā reſcindi, & male iudicatum pronunciari. l. eos. la premiere §. quapropter in fi. C. de appell. l. in ratione 1. in §. Imperator. ff. ad leg. Falcid. & illud eſt ex cauſa honeſta, & probabili, ut ſi res mea ſit a me furata, mea intereſt, & cauſa eſt tum honeſta, tum probabilis. Ideo furti agam. l. 1. & l. ſi is cui. ff. de furt. cuius intellectum in repet. trado nouum, & vide ibi.

44 Item eſt intereſſe mœroris, quia non tradidiſti fœnum tempore præſtituto, equi mei mortui ſunt, magnum habui mœrorem. Illud tamen non peto, ſed quantum tunc valuit. Bal. in l. cum venditorem. C. de actio. emp.

45 Pudoris intereſſe eſt, ſi ruſticus, vel alius vendiderit mihi vinum optimum Montiſpeſſulani, vel Perdices tradendas tempore conuiuij, & non tradidit, magno affectus ſum pudore. cum parum valeat conuiuium ſine bono vino, tamen non petam illum pudorem, ſed quantum valuit vinū id temporis, videlicet conuiuij. Doct. in l. ſi ſterilis. §. cum per venditorem, ff. de actio empt.

46 Valoris eſt, vt ſi non tradas rem venditam, teneris ad id, quod intereſt, id eſt, quantum valet, & quandoque in plus. l. 1. ff. de act. empt. Alia multa tetigi in repe. quæ hic non tranſcribo, ſed volens plene hanc materiam attingere, perlegat eam, benique conſulat, ac Deum oret, qui in Trinitate perfecta viuit, & regnat in ſæcula ſæculorum. Amen.

SPES MEA CHRISTVS.

DE SENTENTIIS. QVAE PRO EO, quod interest, proferuntur.

Quia incerta sæpe fertur sententia super interesse, cū nō sit iudici certum in quantū possit, vel deat extendi interesse, vt pote cū et hodie multi dubitent, ideo cōpetēter post titulū præcedentem de hoc dicit.

*Vide Alciat. Donell. hic, Hotoma. 2. obseru. 10. & 11. Forcatulū Necio. 37.

TITVLVS XLVII.

De sententijs,* quæ pro eo, quod interest, proferuntur.

Ista lex est de difficilioribus totius Codicis, & h.d. Prolixitates antiquæ circa interesse cessant per hanc legem, & in casib. certis venit totum, quod interest, & habetur ratio lucri, & damni. h.d. secundum Bald. Vel sic; Interesse singulare æstimandum tam in lucro, quā in damno in casib. certis, nō excedit duplū precii conuenti, vel communis. In casibus autem incertis non excedit quantitatē ex legitimis probationib. per iudicem declarandam, cum pœnæ legales, & arbitrariæ sunt limitatæ, ne vitientur infinitate. h.d.

Imp. Iustinia. A. Ioanni PP.

LEX VNICA.

CVm pro eo,[a] qd̄ interest,[b] dubitationes antiquę in infinitū productæ[c] sint, melius[d] nobis visum est, huiusmodi † prolixitatem (prout possibile[e] est) in angustū coarctare.[f] ¶ Sancimus itaq; in omnibus casib.[g] qui certam habent quantitatē,[h] vel naturam,[i] veluti in venditionibus,[k] & locationibus,[l] & omnib. contractibus,[m] hoc quod interest,[n] dupli[o] quātitatem minimè excedere.

CVm pro eo. CASVS. Si Titius teneatur mihi ex aliquo contractu, aut ille consistit in dando, aut in tradendo, puta ex venditione ad tradendam rē vel ex locatione: aut faciēdo. Primo casu si nō fecit, q conuenit. i. si nō dedit, vel tradidit, tenebit mihi ad interesse, verbi gratia, puta interesse, seu pretium conuentū fuit 10. rei cōe pretium fuit 30. interesse meū singulare nō excedet duplum cōis interesse, & ita nō excedet 40. Scdo casu cū cōsistit in faciendo, puta quia debebat mihi facere domū, iste cōtractus dr̄ incertus, vbi factum qd̄ est in obligatione, incertū est, vt ff. de uerb. obl. l. ut non. §. id quod. An hoc casu, si Titius nō fecit qd̄ conuenit, possum petere totū singulare interesse, et si excedat duplū communis interesse? Resp. quod totum damnum, quod in re habuissem, resarciet, & lucrum, quod percipere potuissem, si domus facta fuisset, dum tñ probem. nec. n. simplici dicto meo crederetur, & si docerem q si domus facta fuisset, Rex Franciæ hospitatus fuisset in ea, uel Comitatū, uel dimidium regni sui mihi dedisset, non sum audiendus, sed debet iudex moderari interesse, non æstimando in infinitum, quia idem dicitur in pœna, ut conuentionalis præstetur, sicut partibus contrahentibus placuit, puta promisisti pœnam mihi centum, si non traderes. Digestum. Si vero pœna legalis petatur, puta conuenio te actione furti, in hoc casu conueniam te ad pœnam quadrupli, ſm quod lege statuitur. Et no. quod triplex dicitur interesse, conuentionale, commune, & singulare, de singulari loquitur hæc lex. conuenit, & præstatur conuen. similiter & singulare, si cut hæc lege comprehensum est. & est interesse singulare rei precium, uel est damnum emergens, & lucrum cessans, eo, quod non fit, quod fieri conuenit, uel sic dic casum. Cū agitur ad interesse singulare, refert, an agat ex certo contractu, an incerto? Primo casu non debet id interesse excedere duplum interesse communis. In secundo casu debet præstari quantum id sit, ita ut non extendatur in infinitum. sicut enim pœna conuentionalis certo fine concludit, similiter & legalis, nec ultra eas aliquid peti potest, sic & interesse singulare, certo termino debet concludi. & hæc sunt obseruanda tam in lucro, quam in damno, quia in lucro, quod petatur, versatur interesse.

a *Cum pro eo.* Ad euidentiam no. q triplex est precium rei siue interesse, qd̄ idē est dicere, 1 s. conuentionale de quo conuenit inter contrahentes, vt si tibi uendidi pro 10. Stichū. Item pretiū cōe, vt si forte idem Stichus cōi æstimatione valet 15. Item singulare, ut si tua interest pp affectionē 25. quia qnque fuerat tuus, & habes hoc, ff. de act. emp. l. 1. in prin. Dicit ergo hic, q singulare interesse, non excedit duplum interesse cōis: & sic in prædicto casu vsq; ad 30. potest ascēdere, non vltra, Tantus vero sic, & hoc est uerū in omnibus casibus, qui certam quātitatem, vel naturam hñt. Si autem incerti sunt, tunc totum singulare petitur, etiā si duplum communis excedat, dummodo plene probetur, nō autem simplici dicto petentis creditur, quantū sit. Et competenter prædicta statuuntur, cum & pœnæ legales, & conuentionales certis metis finiantur, prædicta autem considerantur non solum in damno, verum etiam in lucro.

1 Falsum est ſm Bal. hic.

b *Quod interest.* id est, super interesse.

c *Productæ sint.* sed quæ? Resp. an circa rem, vel ēt extra rem, vel in dāno tantū, vel ēt in lucro, quas tñ non hēmus.

d *Melius.* i. bonum

e *Possibile est.* q a plene diffiniri nō pōt, vt ff. de reg. iu. l. oīs definitio. nec mirū cū ei dari. vt ff. de reg. iur. l. quatenus. Dicere tñ potes, 2 q interesse est singulare rei preciū, ſm quosdā. Vel dic, interesse 3 est damnū emergens, & lucrū cessans ex eo, q aliqd fieri cessat.

2 Displicet B.B. & Sa. 3 Ista etiā nō placet Bar. & uid. de hoc per eūdem in 3. col. hic.

f *Coarctare.* vt antiqua quātitas cesset, 1 † & huiusmodi. ut int. ead. l. in fine. quem si hic iunge.

g *In omnib. casib.* Sed nōne meli9 dixisset, in oib. contractib. vt postea dicit in emptione & locatione? Resp. non, 4 quia & in maleficijs, & quasi, l. cu hēt Sed nec in obligationib. bñ dixisset, quia ēt officio iudicis sfulatur, vt in arbitrariis actionib.

4 Idē B.B. & Sal.

h *Quantitatem.* ut si debes mihi ex uenditione decem cados olei.

ADDITIO. Tu dic etiam idem in alijs rebus certis, secundum Bal. & est de mente Bar. & Sal.

i *Vel naturam.* ut si certam speciem, ut Stichum mihi debeas ex uenditione. Est ergo sensus, id est, quoties quod debetur, certum est quantitate, uel specie, ut ff. si cert. petat. l. certum. 5 Vel dic, quantitatem comprehendere utrumque ut ff. de legat. 3. l. quisquis. & de uerbo. oblig. l. cum stipulamur. Et naturam certam, ut si debet hominē, uel equum in genere.

5 Hoc non placet Bal. hic.

k *Venditionibus.* ut ff. de actio. emp. l. 1.

l *Locationibus.* ut ff. loc. l. si fundus, in fi.

m *Contractibus.* similibus alioquin contra est, quod sequitur, in alijs autem, & c. Sed qui sunt hi? Respon. illi. in quibus dicit lex, singulare interesse uenire, & certitudinem continent, secundum quosdam. Sed certe immo, & si hoc non dicat uenire singulare interesse, si modo incertitudinem continent illi casus, ut hæc lex dicit aperte, ut sunt omnes bonæ fidei, & quidam etiam stricti iuris, ut in arbitrarijs, in quibus iuratur in litē, ut ff. de in lit. iu. l. in actionibus. nam in his singulare interesse uenit, ut ff. de in lit. iu. l. 1. in fi. & l. 2. & ff. man. l. cum seruus. Item in maleficijs qui busdam, & interdictis, ut ff. de vi & ui arm. l. 1. &. interdictum 1. & statu possid. l. si duo. in fi. & alias ubicunque lex diceret certam rem debere tradi ex contractu, uel delicto, secus si diceret dari. quia tunc aliquod interesse non petitur, sed res omnino debet fieri stipulantis, ut ff. de uerb. obl. l. ubi autem non apparet. § si. nisi in contractibus innominatis, vbi debet res dari, ut ff. rer. per mu. l. 1. §. fin. & tamen interesse uenit, ut supra de rer. permut. l. rebus.

n *Quod interest.* s. singulariter.

o *Dupli.* scilicet interesse, seu pretij conuenti, secundum P. sed secundum B. idest, communis. Tu dic, 6 nec vnum, nec aliud, quod plus est, excedit ultra duplum, cum quandoque commune, fit plusquam conuentum, quandoque contra, quandoque etiam conuentum, nullum, & c. quia ex facto, uel contractu non uenit. Et no. triplex interesse, ut supra diximus, scilicet conuentum, commune, & singulare. Primum semper uenit, cum dicit prætor, pacta conuenta seruabo. Item secundum semper uenit in maleficijs. 7 ut consideretur etiam extra rem ut ff. ad leg. Aquiliam, leg. si seruum, & leg. inde Neratius & leg. sequenti & ff. de furt. inficiando, §. primo, & de condict. furt. leg. tertia, & in contractibus, & quasi, ut ff. ad legem Falcidiam pretia.

6 Idē Bar. Bal. & Sa. hic.

7 Nisi in casu le. Titius. ff. co. ſm Bar.

In quo communi venit damnum, non lucrum, vt ff. de dã. i. fec. l. Proculus. & de actio. empt. l. si sterilis. §. cum per venditorem. & de peric. & comm. rei vend. l. fi. nisi in casibus, quos iam notaui. Vel dic, hodie semper venire lucrum in communi interesse, cum & in singulari veniat, vt infra §. & hoc. Sic et hic autem interesse venit in his casibus, etiam quod l. Item in eo, quod dicit singulare non excedere cõe, vel conuentum vltra duplum, est cõtra ff. de actio. emp. l. ratio, alias datio. §. si per venditorẽ? Resp. B. ibi agit, quãti plurimi interfuit dumtaxat modo vsq; ad duplum. Item ei. Item est contra ff. de actio. emp. l. Iulianus. §. si vero sciens. & §. item qui furem. Cui respondebat B. & M. quod illa dicit de interesse extra rem, hic circa rem, quod non placet. cũ

In alijs [a] autem casibus, qui incerti esse videnẽ, iudices, qui causas dirimendas suscipiunt, [b] per suam subtilitatem [c] * requirere, vt hoc, qđ reuera inducitur damnũ, [d] hoc reddatur, & non quibusdam [e] machinationibus, & immodicis peruersionibus, in circuitus inextricabiles redigatur, necdum in infinitũ cõputatio reducitur, ꝑ sua impossibilitate [f] cadat, cum sciamus [g] esse naturæ [h] congruum eas tãtummodo pęnas exigi, quæ vel cum competenti moderamine proferuntur, [i] vel a legibus [k] certo fine conclusæ statuũtur. ¶ Sed hoc [l] non solũ in dãno: sed etiã in lucro nostra amplectitur cõstitutio, quia & ex eo [m] veteres [n] id, quod interest, statuerũt. Et sit omnibus, ſm quod dictũ est, finis antiquę prolixitatis huius cõstitutionis restitutio. Dat. Calend. Septembr. Constantinopo. post Cõsul. Lampa. & Orest. VV.CC. Cos. 530.

magis interesse, quod est circa rem, deberet excedere duplum, quam illud, quod extra rẽ. Tu dic, quod nullo modo sunt cõtra, quia duæ dictæ leges dicunt de cõi interesse, quod quantumcumque est, totum petitur, hic de singulari, & dictum commune, si petatur, quia res non traditur, non consideratur extra rem, vt ff. de actio. empt. leg. si sterilis. §. cum per venditorem. Si autẽ, quia male traditur, vel quia ipse venditor postea eam euincat, vel alius, uel quia postea in ea deliquit, totum petitur, & extra rẽ, vt d. l. de action. em. l. Iulianus. & l. tenetur, §. sed si uas, & ff. loc. l. sed addes. §. 1. & l. si fundus, §. fi. & §. 1. & supra de rei uend. l. quoties, & ff. de euict. l. venditor. Nec obstat in eod. titu. l. cum fundus, vti optimus. quia ſm P. loquitur, cum emptoris minus intererat, quam esset duplum pretij conuenti. Vel verius aliud, cum agitur de euictione actione ex stipulatu, quia tunc habetur respectus ad pretium conuentum, ut id debeat duplari, an actione ex empto, vt tunc consideret, quod interest tempore euictionis. Item nec ob. ff. de actio. emp. l. Titius, in fi. & l. seq. quia lex sequens corrigit illas. Alij distinguunt, 1 an singulare interesse promittatur ex certa scientia, & tunc quantumcunque sit petitur, vt in cõtrarijs, §. si per venditorem, & §. si vero, an non. & tunc non vltra duplum, ut hic arg. ff. si quis caut. l. sed & si qs, §. si quod nihil ad rem. cum hic agamus, quando sine speciali pacto debetur. Alij dicunt, quod non excedit duplũ. nisi post contractum res cœperit esse pluris, ut d. l. ratio. alias datio, §. fi.

a *In alijs autem casibus*. qui incerti, ut si ibi contineatur factum uel non factum, qui incerti sunt, ff. de uerb. obliga. l. ubi autem non §. id quod. & de reg. iur. l. qui non facit. in quibus agitur ad factum, uel interesse, ut ff. de re iudic. l. si quis ab eo. §. fi. & ff. de uerb. oblig. l. quoties quis alium, & est actoris electio agat præcise ad factum, uel ad interesse, vt ff. de oper. no. nunc. l. stipulatio. §. 1. & §. sine autem, in fi. §. & ff. de procur. l. sed & hæ, in fine. Sed fallit in casu procuratoris rei, ut in eo. tit. l. non cogendum. & hoc ibi factum est in obligatione, si autem tradit, non est electio actoris, sed rei, cum rem præstando liberetur ab interesse singulari, uel communi. Hoc tamen casu, cum tradi est in obligatione, dicunt quidam, si agitur principaliter ad interesse, totum veniat etiam ultra duplum. Si autem ad rem, tunc non ultra duplum, quod non placet. Item ubi est dandum in obligatione, tunc præcise ad dationem agitur, nisi in contractibus innominatis, ut supra diximus.

b *Suscipiunt*. per delegationem, uel ordinarie.

c *Subtilitatem*. & bene, nam aliud considerat in seruo, & aliud in libero.

c *Subtilitatem*. per probationem testium, uel instrumentorum, & hoc in contractibus, & etiam in delictis, vt ff. de in lit. iur. leg. 1. & ff. de eden. l. argentarius, & de regu. iur. l. quatenus. & Institu. de offic. iudic. §. fina. & ff. ad Aquil. pro inde. 1. & leg. si seruum. Sed hoc fallit, quando ratione delicti aduersarij mei, vt infra vnde in l. si quando. & ff. quod vi, aut clam. l. semper, §. in hoc interdicto. Item ratione contumaciæ aduersarij mei. s. in casibus illis iuratur in litem. Sed qualiter etiam de facto probabitur singulare interesse per testes? Respond. deponent duo testes, quod tantum cuiuslibet regulariter interesset, si quis haberet rem notam, nõ autem dicit, quod tantum sua interesset. Item nec est cõmune interesse, sed singulare omnium, qui haberent sic rẽ notam, non simpliciter omnium, quia tunc esset commune interesse.

d *Damnum*. & ita sine omni diminutione hoc præstatur, etiam si duplum cõmunis dicatur excedere, sed statim dicit infra cõtra. Sed dic, quod allegabat vana ꝑ interesse habendo, s. si habuisset equum, vicisset hostes, & si habuisset librum, fuisset factus sapiens, & rexisset, & multa lucratus fuisset, & quæ attendenda nõ sunt. Sed quare in incertis petitur totum, in certis non? Resp. 2 quia in certis facilius potest apparere cõmune interesse, & sic facilius, quod est eius duplum, at in illis non sic facile. Vel ideo, 3 quia facilius est alicui facere, quod conuenit, quam dare, cum difficulter quis de patrimonio det, ut ff. de probat. l. cum de indebito. & ideo mitius punitur in certis, scilicet ut ultra duplũ non excedat.

e *Non ex quibusdam*. hoc referunt quidam ad primum casum, tu referas ad secundum. * & dic, quod uana dicebat, ut modo diximus.

f *Impossibilitate*. quæ enim immensa sunt, cadunt, ut in Authent. ut deter. sit nucle. §. 1. collat. 1. & sic nota de infinitate vitanda, ut supra de sacrosanct. eccles. l. finali. Vel dic cadat, quia cum transiret ad infinitum, esset incertum, & sic sententia dari non posset, quæ debet certa dari, ut supra titu. 1. l. 4.

g *Cum sciamus*. potest hoc referri ad primum casum, sancimus, &c. hoc modo, merito non permittimus ultra duplũ quia eas pœnas, idest interesse. Vel sic merito nõ vltra duplũ permittimus, quia aliæ pœnæ legales, & conuentionales mitigantur. Potest etiam ad secundum casum referri hoc modo, merito mitigo, de non uana iudicantur, nam & pœnæ legales, & conuentionales mitigantur.

h *Naturæ*. idest, naturali ratione.

i *Proferuntur*. ex conuentione promittentium. Sed vsque ad quam summam poterunt peti pęnæ conuentionales, uel legales? Respond. quidam usque ad duplum, argum. huius legis. & ff. de actio. emp. l. Iulianus. §. idem Iulianus. Alij vsque ad quadruplum, argumen. de sponsal. leg. mulier, in fine. & ff. de euictio. leg. si dictum. & Institut. de action. §. omnes. Tertij distinguunt, an scienter promissa sit pœna vltra duplum, an ignoranter, ut ff. si quis caut. l. sed & si quis, §. finali. Quarta est sententia nostra, ut distinguamus legalem pœnam, ut furti, quæ quadruplum non excedit, a cõuentionali, quæ si opponatur per hæc uerba, quadruplum, & quintuplum, & tunc idem, ut Instit. de act. §. omnes. Alias si certa summa, valet in infinitum, ut institu. de inut. stipulatio. §. alteri. & ff. de verb. obligatio. leg. stipulatio ista, §. alteri quibus dicitur inspici, quæ sit quantitas. Nam hæc dictio, quæ, non quantitatis, uel qualitatis, sed substantiæ est designatiua, & si est competens moderamen, quantum placet contrahentibus.

k *A legibus*. ut furti, & similes, quarum legalium nulla excedit quadruplum, ut modo dixi.

l *Et hoc*. s. hæc constitutio.

m *Ex eo*. scilicet lucro.

n *Veteres*. scilicet in specialibus casibus, ut ff. de eo, quod certo loco. leg. 2, §. fina. & locati, l. si in lege. §. colonus, & ff.

* Concordat glo. in l. si filij super verbo, cũ interesse & moderati. circa fide foro comp.

1 Omissis fol. gl. sol ne ſm Salic. quod ibi plus interrat pp factum emptoris, quia rem meliorẽ fecerat sumptu suo, iõ noluit lex, quod cõe interesse duplum non egrediet, ne alieno facto nimis uenditor grauaretur.

2 Placet Bar. Sal. & est demente Bal.

3 Displicet Bart. Bal. & Sal.

† Et bñ, quia cum i. casu fit de iure taxatũ, non potest dici machinatio. P. Rebuff.

* Imò ultra p §. alteri, ut fallit in 5. casib. traditis p Rebuf.

& ff. rem rat. hab. l. si commissa. & ff. ne quid in lo. publ. l. 2. §. merito. & supra arbit. tute. l. quicquid. Sed regulariter contra erat, quia lucrum non veniebat, ut ff. de dam. infec. l. Proculus. & ff. de peric. & commo. rei vend. l. pen. & ff. de actio. empt. l. si sterilis. §. cum per venditorem. Sed etiam hæc lex vult, quòd hodie fit generale, ut in interesse veniat etiam lucrum. Accurs.

ab eo, à quo non potuit, non valet sententia, & non est necesse appellari & ad hoc supra de pedan. iudic. l. prima, sed & inter milites potest, ut supra de iudic. l. certi. Accursius.

d *Ciuilibus.*] id est ciuilis iudex recognoscere debuit.

* Concor. cū legib. huius tit. ca. 1. cum gl. 2. extra de sent. & re iud.

TITVLVS XLVIII.

Si à non competenti * iudice iudicatum esse dicatur.

SI A NON COMpetenti iudice iudicatum esse dicatur.

Non solū prædictis modis est snia nulla, sed & si à non cōpetenti, &c. Et continua sic sm Azo. Quibus modis inefficax, vel nulla dicatur sententia à non competenti iudice lata, supra dictum est: sequitur ut videamus de ea, quæ nulla est, quia à non cōpetenti iudice est prolata.

Sententia a non suo iudice lata, est ipso iure nulla. h. d. Bal. vel sic. Delegatus ad certam rem de alia non pronunciat, quæ illi nō accedat, & pronunciando nihil agit. h. d. Sal.

Imp. Alexan. A. Sabiniano. [1] †

1 † Sabino

LEX PRIMA.

IVdex ad certam rem datus, [a] si de alijs pronunciauit, quam quod ad eam rem [2] † pertinet, nihil egit. [b] 3. Non. Maxim. 2. & Aelio Coss. 244.

2 † Specie.

Sententia delegati ab incompetenti delegante, non valet, etiam si delegatus sit magister militum. Salic. vel sic. Magister militum non potest pronunciare contra non militem, si non habet commissionem ab eo, sub cuius iurisdictione ille est. h. d. secundum Pau. de Cast.

Imp. Gordia. A. Liciniæ. [3] †

LEX II.

SI militaris [c] * iudex super ea causa, [4] † de qua ciuilibus [d] actionibus disceptandum fuit, non datus a quo dari poterat, cognouit, etiam remota appellatione, id quod ab eo statutū est firmitatem iudicati non habet.

I *Vdex.*] CASVS. Delegatus iudex in causa, qua petebatur fundus Sempronianus, si pronunciauit de Seiano, an valeat, quæritur? Dicitur, quòd non. Viuianus.

a *Datus.*] verbi gratia: Datus ad decem, & pronunciat super viginti.

b *Nihil egit.* nisi post litem contestatam aliquid in ea re contingat, ut ff. de ædil. edic. l. ædiles 1. §. itē sciendum. vel nisi incidēs fuerit quęstio, ut supra de ord. iudic. l. prima, & supra ubi, & apud quem. l. fin. in fi. Vel nisi ex consequentia, ut de expensis, vel fructibus, ut supra de re iudic. l. Paulus. nam ea videntur delegata, sine quib. commissum exequi non potest, ut ff. de procur. l. ad rem. & l. ad legatum. Vel nisi conuentus reconueniat conuenientem, ut supra de senten. & interloc. l. cum Papinianus. & authent. & consequenter. Vel nisi vtriusque partis consensu prorogetur iurisdictio de re ad rem, ut ff. de iudi. l. de qua re. §. 1. Vel de quantitate ad quantitatem. ut infra de appellationibus. l. fin. §. In prędictis autem uidetur cognitio ad delegatum pertinere, nam de delegato loquitur hęc lex. Accursius.

3 † Liciniæ, al. Liciniæ.

* Concor. cū hac gl. Cod. ad nām, de cōsuet. & c. at si clerici, de iudic.

4 † Eam causam.

S *I militaris.*] CASVS. Magister militum cognouit de causa, de qua debuit cognoscere iudex ciuilis, puta iudicauit inter priuatos, & delegatus fuit ab eo, qui non potuit eum delegare, nunquid valet sententia? Dicitur, quod non, nec necesse est ab ea appellare.

c *Si militaris.*] Magister militum cognouit de causa, de qua debebat cognoscere iudex ciuilis, & fuit delegatus

Delegatus ad causam proprietatis non potest cognoscere de causa possessionis, super qua non fuit delegatus. h. d. Bal. vel sic. Delegatio in petitorio non extenditur ad possessorium. Et pone casum, ut in fi. gl. tertiæ h. d. Salic. vel sic. Sententia lata super possessione non facit præiudiciū in causa proprietatis, ideo, ea non obstante, potest ferri cōtraria sentētia in cā proprietatis. h. d. Pau. de Cast.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. Philetæ.

LEX III.

SI de proprietate datus [e] iudex aduersus te nihil super hac statuit: rector [f] prouinciæ aditus hanc cām cognoscere, suaq; decidere sententia curabit, cum & si quid de possessione pronunciatum probetur, hoc causæ proprietatis minime noceat. [g] S. Non. Nouemb. * Herc. & Cęs. Cos. 307.

Et in publicis, & priuatis causis sententia a non suo iudice lata non valet. h. d. Sal.

Imppp. Gratia. Valentinia. & Theodos. AAA. ad Pontium Vicarium. [5] †

LEX IIII.

ET in priuatorū [h] [6] † causis huiusmodi forma seruetur, ne quemquam litigatorum sententia non a suo iudice dicta constringat. [i] Dat. 10. Cal. Octob. * Rom. Ausonio, & Olyb. Cos. 379.

S *I de proprietate.*] CASVS. Si iudex datus, ut cognosceret de appellatione, pronunciauit super possessione, non valet sententia.

e *Si de proprietate datus.*] à præside.

f *Rector.*] delegatus.

g *Noceat.*] ut sup. de sent. l. post sententiā: Sed an lata in possessione valeat snia? Resp. sic secundum Pau. & Ioa. sic supra de iudic. l. nulli. Alij contra. Tu dic, si ita erat incidens, quod de proprietate nō poterat pronunciare, nisi de possessiōe diceretur, dicam eam tenere, ut in uti possidetis interdicto. ut Instit. de interdic. §. cōmodum. alioquin non, puta si cum agebatur de recuperanda, vel adipiscenda possessione. ipse fuit delegatus super quæstione proprietatis tantum ut hic fuit.

h E *T in priuatorum.*] non solum in fiscalibus.

i *Constringat.*] ut ff. de iurisdi. omn. iud. l. fi. & de iudi. l. 2. & supra quando. tu. post. l. neq. & supra de iur. om. iu. l. 3. & infra de excep. l. n. Ergo si quis excōicet, & postea appellet, non ut si proponatur debitor, et tuus iudex dic, qui iudicauit, extinguit iudicatū, & ille non est excōicatus, ut ff. ad Tur pill. l. 2. n. Nec obst. q dicūt quidam decretistæ, q snia excōicationis trahit secū executionem, quasi non possit iam appellari, quia & sententia ultimi supplicij trahit secum executionem, & statim serui fiunt, & ciuitatem perdunt, ut ff. de pęn. l. quod ad statum. & l. in seruorum. §. qui ex causa. & l. qui vltio. ubi de hoc, & tamen potest appellari, ut ff. de pęn. l. 2. §. si.

* Pro Herculio hic intellige Maximianū A. ita nuncupatum. Pro Cæsare, accipe Maximianum Galerium, qui cum Constantio Chloro fuit designatus Cęsar, quę sit supleda, est hęc ul. sera ptio hoc mō, Herc. V. & Cæsar 2. Cos.

5 † In cod. Th. addit, post alia. 6 † al. inci. pit. Nō tā tum in i. uilib. sed. & in priuatorū.

* Ex lib. 4. tit. 4. l. 1. C. Th. & concor. ad nost., extra de re iud. c. & capit. at si clerici, de iudic.

ADDITIO. Aduerta quod ista gl. loquens de excommunicato, dicit contra casum c. pastoralis. § 1. ext. de appel. Nec ob. sm Bar. hic, quod gl. dicit de sententia vltimi supplicij, quæ trahit secum executionem, sicut sententia excommunicationis, quia natura earum est diuersa: nam sententia excōicationis non est perfecta, sed dicitur conditionalis, seu medicinalis, donec quis purget contumaciam suam, vel emendet offensam, ut in c. cum medicinalis. de senten. com. lib. 6. Sed sententia ultimi supplicij est perpetua, & mortalis, ideo facilius permittitur appellatio. Videas latius de isto per Abb. in dic. pastoralis §. 1.

DE POENA IVDICIS, QVI MALE IVdicauit, vel eius, qui iudicem, &c.

Est etiam nulla sententia, si iudex corrumpitur: vnde dicit, quæ sit pœna corrupti iudicis, vel corrumpentis.

TITVLVS XLIX.

De pœna iudicis, qui male iudicauit, vel eius, qui iudicem, vel aduersarium corrumpere curauit.

Qui diffidentia iustę sniç in pecuniæ corruptelam prorumpit, litem perdit, siue priuata sit lis, siue publica, siue fiscalis. Bal. uel sic: Qui diffidentia iuris sui incorruptelā prorumpit, litem perdit. h. d. Sal. vel sic. Actor, qui per pecuniam corrumpit iudicē, vel procuratorē, seu aduocatum rei, perdit actionem, & sic causam, vnde reus debet absolui, etiam si actionem, vel ius habeat. Pau. de Cast.

Imperator Antonius Aug. ad Gaudium.[1] †

LEX PRIMA.

CONstiterit in quacunq; causa, siue priuata, siue publica,[a] siue fiscali, vt cuicunq; data fuerit pecunia, vel iudici, vel aduersario,[b] amittat[c] actionem is, qui diffidentia[d] iustæ sententiæ in pecuniæ corruptelam,[2] † spem negotij reposuerit. Da. 14. Calen. Ianuar. Duobus Aspris Coss.

IN AVTH. vt litigantes in exordio litis iurent. §. si quis autem ex litigatoribus, collat. 9. constit. 5.

Si corrumpens iudicē aliquo dato, vel promisso seipsū defert, et probat, veniam meretur, et iudex in causa ciuili tripli pęna punitur, in criminali oib. bonis confiscatis in exiliū datur. Et vbi deferēs nō probat, si delatus iurauerit se nō recepisse, liberatur, et deferēs, in æstimatione litis punitur, et nihilominus p si vera poterit de corruptela doceri. Et si delatus per iuramentum se purgare recusans vit, punitur, ac si contra eum probatum fuerit. h. d, Sal.

NOuo iure,* qui dicit se dedisse alicui, vel promisisse, & personam declarauerit, & hoc probauerit, veniam meretur.[e]

¶ Sed qui accepit,[f] vel promissionem suscepit, si causa pecuniaria sit, dati triplum, promissi duplum a Comite priuatarum rerum exigatur, dignitate, seu cingulo amisso.

¶ Si vero criminalis causa fuerit, confiscatis[g] omnibus bonis in exilium mittatur.

¶ Sed si datum, vel promissum probare litigator nequiuerit, persona, quę dicitur suscepisse, iuret, quod neq; per se, neque per aliam personā accepit, aut promissionem habuit, & sic libera sit.

¶ Sed litigator, qui ostendere non potuit,[h] in causa pecuniaria æstimationem litis a comite rerum priuatarum exigatur, lite sustinente proprium euentū: In criminali, bonis omnibus confiscatis, causis apud competentē iudicem legitimè terminādis.

¶ Sed si persona a litigatore manifestata prædictum iusiurandum refutauerit,[i] memoratis subiaceat pœnis.

¶ Sed si quis litigantium iurauerit se non dedisse, vel promisisse, si intra decem menses post sententiam memoratam ostendatur dedisse,[k] vel promisisse, memoratis pœnis dantes, & accipientes subiacebunt.

Iudex corruptus famā perdit, & damna reficit. h. d. secundum Bal. & Sal. vel sic. Iudex, qui corruptus prece, vel precio dedit sententiam efficitur infamis, & tenetur parti, quam lesit, in æstimationem litis, hoc dicit, secundum Pau. de Cast.

COnstit t.] CASVS. Qui iudicem, uel aduersariū, idest procuratorem, uel aduocatum aduersarij per pecuniā corrumpit, cadit ab actione, quia talis uidetur de suo iure diffidere.

a Publica.] alicuius ciuitatis, ut supra de sacrosan. eccles. l. fi. Vel dic, id est, criminali. Accur. Flor.

b Aduersario.] id est procuratori, uel aduocato aduersarij, secundum antiquos: nā principali aduersario licet dare, vt supra de transact. l. fratris. nisi in casu, quādo per calumniam ageret actor, ut ff. de condi. inde. l. in summa. Item in criminali distinguitur, ut supra de transact. l. transigere. si accusatus dat accusatori, siue econtra, quod raro accidit, tunc cōdemnatur reus, si in cōfessione perfistat, ut ff. de quæst. l. 1. §. diuus & §. si quis ultro. Posset etiā intelligi lex ista, cū in pecuniaria causa do pecuniā aduersario principali, vt nō desistat a lite, sed vt patiatur cōtra se ferri sententiam.

1 † Cassiū, rect. ,ui p. stat ex Vlpian. in l. 1. §. fi. Dig. de calumnia vbi, ac et in l. 2. §. vl. ff. de cōd. ob tur. ca. huius constitutionis meminit.

2 † corruptelas.

c Amittat.] scilicet actor. Sed quid in reo? Dicunt quidam nō habere locum legem istam. Tu dic idem in reo, cum eadem sit ratio, equitatis, ut s. amittat ius defendendi, & sic causam amittat. Dic secundū B. ipso iure, quando est iudici data, ut in fra quan. prouo. non est necess. l. venales. sed per auth. meretur veniam, ut in auth. nouo iure, infra eod. Si autem procuratori, tunc valet nihilominus (ma) sed reus, cuius procurator est corruptus, habet doli exceptionē. ut ff. de doli excep. l. si procurator. & de iure fi. l. i. Actor vero agit antiqua actione. & si excipiat, replicabitur de dolo, ut ff. de do. l. cum a te. & sic verbum an... imitat, semel positum diuersimodè accipitur. Datur etiam contra corrumpentem actio de dolo ad impensas, nisi reus paratus sit subire iudicium, sub hac exceptione, si est collusium, ut ff. de dolo, l. & eleganter §. pen. Posset etiam dici, quod quando precium interuenit super ipso iure, non teneat: aliud si preces, ut ff. ad Treb. l. seruo inuito. §. cum prætor. Punitur et aliter hodie corrumpēs, ut in auth. nouo iure. hic posita, quia hic lege.

d Diffidentia.] sic & supra de postul. prouidendum.

* Nouel. 124. §. si quis autē.

NOuo iure.] CASVS. Hęc auth. statuit alias pęnas in iudice, q accepit pecuniā, quia si ego vere ro me dedisse pecuniā, nō punior, sed iudex in triplū eius, qd accepit. si aliquid ergo promissum fuerit, i duplū reddet, & priuabitur ptāte iudicādi, si cā erit pecuniaria, si criminalis. oia bona iudicis cōfiscā tur, & relegabitur. Si vero pbatū nō fuerit se accepisse, & iurauerit, liberatur. Si n iurat, punitur, ac si accepisset. & ego punior, qa soluo in Comiti priuatarū rerū, quātum erat in lite. Si vero causa est criminalis, bona mea confiscabuntur, si iuraui me non dedisse, sed non solū ego, sed iudex punitur, sicut supra dictum est.

e Meretur.] Nō parcitur sponte confitēti. sic inf. de iis, qui se de. l. j. lib. 10. & ff. de iu. fis. l. edicto. & ff. de alien. iud. mut. cau. fac. l. 3. §. fi.

f Accepit.] re ipsa.

g Confiscatis.] cōtra, in auth. vt nulli iud. §. fi. collat. 9. Sol. hoc speciale, ut i crimine leçç maiest. idē dī & in incestu, ut s. de incest. nup. auth. incestas.

h Non potuit.] Nō quē calumniari hoc ipso, q non probat cōtrariū, ar. ff. de adu. diu. iud. l. 1. Sed ar. cōtra. ff. ad Turp. l. j. §. 1. Sed ibi erat plena. q ex sola suspitione poterat accusare, vt maritus, ut ff ad l. Iul. d adul. l. quis. 2.

h Non potuit.] etiam est iuratum.

i Refutauerit.] sic supra de fi. instit. l. fi.

k Dedisse.] ergo hic permittit argui periurium contra regulam.

lam supra de rebus credit. l. prima. sed hoc, quia delatum fuit a iudice. & speciale est hic, ut & alias, ut ff. de iureiuran. l. admonendi. & hæc auth. est in Auth. litig. in §. si quis autem, collat. 9.

a De eo qui pretio. Superior lex de corrumpente, hæc de iudice corrupto dicit.

b Aut gratia. primo non valet ipso iure, ut infra quando prouoc. non est necess. l. venales. secundo valet, sed emendatur, ut ff. ad Trebell. l. seruo inuitum. §. cum prætor. Ac iudex infa cuetur.

1 † Existimationis talis.

c Æstimationis. id est non solum debet ei condemnari in æstimatione sumptuum, vel dispendij, quod ipse fecit in litem, sed & in æstimationem litis. Vel dic, qd patitur dispendium æstimationis, i. est, quia efficitur infamis. sequens non mutatur.

P. c. Pretium.

d Discriminis. i. dest periculi, & hoc per actionem in factum, vt instit. de obligat. quæ ex quasi malef. nascun. in princip. tenetur etiam lege Iulia repetund. ut ff. ad legem Iuliam repet. l. 3. & 4. quæ extraordinarie punit, ut in eodem titul. lex Iulia. §. hodie. Item crimine concussionis, ut ff. de concuss. leg. fina. Item & crimine falsi, quod pœnam deportationis, uel ultimi supplicii continet. ut ff. ad legem Corneliam de falsis l. prima, §. & qui iudicem. Item & edicto de calumnia, ut ff. de calum. l. 1. & 3. §. illud. An autem ille, qui dedit, repetere potest, habes ff. de cō dic. ob turpem causam, l. 2. in fin. & hoc cum dolo. si autem sine dolo, hoc est per imprudentiam, tunc tenetur actione in factum, in quantum bono iudici uidetur, ut ff. de uarijs cognitio. lege si iudex, siue paterfamilias, siue filiusfamilias erat iudex, ut ff. de iu. l. si filiusfa. &c.

2 † Reuocare.

Imp. Constā. A. ad Felicem.

LEX II.

DE eo, qui pretio [a] deprauatus, aut [b] gratia perperā iudicauerit, ei vindicta, quem læserit, non solum [1] † æstimationis [c] dispēdij, sed etiam litis discriminis [d] præbeatur. Dat. 8. Cal. Nouēb. Constantinop. A. 5. & Licinio CC. Coss. 312.

TITVLVS L.

Sententiam rescindi non posse.

Nemo potest suā, vel antecessoris sui sententiā reuocare: & si reuocat, non est appellare necesse. Bald. vel sic; Sententia, per quæ rescinditur propria, vel prædecessoris, est ipso iure nulla h. d. Bal. Vel sic: Reuocatio propriæ, vel sui prædecessoris sētentia, est ipso iure nulla, nec appellatio est necessaria h. d. Sal. Vel sic: Sententia diffinitiua valida non potest proprio motu iudicis reuocari. h. d Pau. de Cast. Sed remedijs proditis à iure sic, quæ ponuntur in glo.

Imp. Gordianus A. Secūdo.

LEX PRIMA.

NEque suam, neque decessoris sui sentētiam, quenquam [e] posse retractare, [2] † in dubium non venit; nec necess. esse ab huiusmodi decreto [f] interponere prouocationem, explorati iuris est. PP. Cal. Mar.

Exceptio peremptoria si non admittitur, sententia nō rescinditur, nisi restitutionis vel appellationis remedio. Bald. Vel sic. Exceptio perēptoria potest opponi ante sententiam, non postea, nisi ope restitutionis in integrum ratione ætatis. h. d. Sal. Vel sic: Exceptio peremptoria potest opponi, & probari vsque ad sententiam deffinitiuam, postea non nisi lata sit contra minorem, vel aliū, qui mereatur restitutionem in integrū, quia tūc competit restitutio contra sententiam, qua obtēta, poterit opponi. h. d. secundum Pa. de Ca.

Impp. Dioclet. & Maxi. AA. & CC. Alexandro. [3] †

LEX II.

PEremptorias exceptiones omissas initio agente, quā sniа ferat, [h] opponi posse, * perpetuum edictum [i] manifestè declarat. Quod si aliter actū fuerit, ī integrū restitutio permittitur. [k] Nam iudicatum contra maiores annis vigintiquinq; non oppositæ præscriptionis velamēto citra remedium appellationis rescindi non potest. Dat. 7. Cal. Ian. Nic. CC. Coss.

Rescripta post sententiam impetrata; ad rescissionem sententiæ non valent. hoc dicit. Bar. Vel sic. Non debet admitti rescriptum, per quod retractatur iam decisum. h. d. Vel sic. Virtute rescripti principis non retractatur sētentia legitimè lata. Pau. de Castr.

e Quenquam. ordinarium etiam, neque delegatum, nisi hoc fiat per in integrum restitutionem, ut ff. de minor. l. minor. cauit. a. §. fin. Item per supplicationem, ut supra de precibus imperat. offer. l. si quis aduersus. & in auth. quæ supplicatio. Item quando prima ipso iure est nulla, ut supra quo. mo. & quan. iudic. l. si præses. Item per appellationem, ut ff. ad Turpill. l. 1. §. fin. Item propter falsa instrumenta, ut infra si ex fal. instrumen. l. 1. Item propter falsos testes, secundum nos etiam, si nō sint corrupti pecunia, sed pretio P. contra. Item propter corruptos pecunia, ut ff. de re iud. l. diuus Adrianus. Item & in alijs casibus, in quibus licet opponere peremptorias post sententiam, ut infra leg. proxi. Item propter præuaricationem aduocati, ut supra de aduoc. diuer. iud. l. 1. Item hoc in deffinitiuis. Interlocutoria potest indistinctè, ut ff. de arbi. l. diem. §. fin. & ff. de re iudi. l. quod iussit, & ibi notaui & facit supra de senten. l. post sententiam.

3 Dic illā regulā utitur multiplici causa, ut per Alec. de Imo. in l. quod iussit, hinc ad leg. ...

3 Alexandro.

* Concor. Ioannes. ... um gl. ... verbo, huiusmodi exceptio. ... de ... in ... tra.

f Decreto. i. reuocationis.

g PEremptorias CASVS. Tenebar tibi in decem, fecisti mihi pactum de non petendo, conuenisti me, nec exceptionem pacti opposui, & succubui, an post sententiam possum eam opponere? Dic, quod non, nisi fuerim in integrum restituus, si sum maior, uel alias non appello. aliter. n. sub prætextu exceptionis non opposita nō retractatur sententia.

g Initio. i. ante litem contestatam.

h Ferat. sēn per emptoriæ, & quando dilatoriæ opponantur, est supra de proba. leg. exceptionem, ut licet tamen hic, qd postquam sunt dicta testium, ata. id est publicata dicta testium, opponi non potest, nisi debeat per confessionem, vel instrumenta probari. Alij dicunt nullo modo, & pro ei. ff. de iud. l. sed & si susceperit, in princi. & infra ad leg. Iul. de adult. l. quamuis indubitati.

i Edictum.] quod non habemus.

k Permittitur.] minoribus non maioribus. & hoc subijcit, nā. &c. sed in casibus opponitur peremptoria etiam post sententiam, quos no. supra de iur. & fac. ignoran. l. prima.

SENTENTIAM RESCINDI NON POSSE.

Non seruatis ijs, quæ necessaria in sententia, non valet, vt sup. eis seruatis, valet adeo, vt retractari non possit, nisi solitis modis.

NEque.] CASVS. An iudex sententiam suam retractare possit quæritur? Dicitur, quod non, nec eius successor: si secundo feratur, sententia non tenebit, nec ab eo necesse est appellare.

IMpetrata.] CASVS. Sententia lata inter actorem, & reum, si aliter impetrare voluerit, ut sententia rescindatur, an sit audiendus, quæritur? Dicitur, quod non, quia nec rescriptum, puta priuilegium

gium conceditur; nec concessum habebit effectum.

a *Impetrata rescripta*. vt sententia retractetur: nisi diceret non obstante sententia, vt argum. supra de test. aut. hoc inter liberos. & facit supra de transact. lege. causas. & sup. de erro. aduo. l. sententijs.

restitui? Et poterit dici probabiliter illos fructus lite iam mortua perceptos nequaquam restituendos.

e *Conuentionem*. i. libellum iudicialem, non dicit, quod ex tunc teneatur ad fructus, sed ex lite contestata, ut infra subijcit, & ex eo, &c.

DE FRVCTIbus, & litium expensis.

Quia in sententia facienda est mentio fructuum & sumptuum, ideo de his dicit.

HOc fructuum.] CASVS. Rem meā bona fide possedisti, & fructus percepisti, & sumptus in ea fecisti: si conueniam te rei vendi. ꝓ parte quid nomine fructuum contineatur lite contest. quaeritur? R nd. quod id, quod supetest deductis expensis. Vlt.

E *Hoc fructuum*. respōdet tacitæ obiectioni q. d. malæ fidei possessor tenetur de fructibus. sed intellige de ductis expensis, quia nullus casus, &c. vt hic, & ff. fami. ercisc. l. fundus qui. & solut. ma. l. fructus.

c *Quod superest*. q fiunt quaerendorum, &c. t vt ff. de pe. hęre. l. si a patre. §. fi. & ar. sup. de pe. hæred. l. restituenda. Et distingue hic, vt sup. de rei uē. l. certū. melius in l. ex diuerso. ff. de rei uēd.

LItigator. CASVS. Egi contra te rei vendi. & est sententia lata; non vis rem restituere. ad quid mihi tenearis, quęrit? Respō. ꝙ non solum ad rem, & ad fructus extantes, sed ad eos, quos percipere potuit ex tempore, quo res fuit deducta in iudicium per litem cōtesta. quæ dicta sūt vera, etiam in hærede mala fide possidente.

d *Litigator*. qui iam victus post conuentionem iudicialē rei incumbit alienę, non solum tenetur ad restitutionem rei, pro qua sunt quattuor auxilia, ut sup. de rei uē dica. l. a possidentib. & ad fructus perceptos extantes, aut ēt nō extantes, sed etiā ad eos, quos actor percipere potuisset ex tempore, quo res fuit deducta in iudicium per contestationem, ut hic. Vnde quaeritur, si lis triennio mortua fuerit, & postea adhuc actor anno, uel biennio cacuerit, an illius anni uel bienni debeant fructus.

1 † Cōcor. c. super literis cū gl. super verbo, literas dedisti m?. in ver. itē non val. t. extra de rescript.

2 † lidit.

b Concor. glo. super verb. fructuū, in c. grauis. extra de resti. spol.

3 † Alex.

Litigator victus, qui rem nō restituit, qualiter cōueniatur, & ad quid teneatur.

Imper. Constantinus A. ad Proculum.

LEX III.

IMpetrata [a] † rescripta [a] non placet admitti, si decisæ semel causę fuerint iudiciali sententia, quam prouocatio nulla suspēdit, sed eos, qui talia rescripta meruerūt, etiam limine iudiciorum repelli. Dat 6. Cal. Ian. Const. & Licinio AA. CC. Coss. 312.

TITVLVS LI.

De fructibus, & [2] † litium expensis.

Fructus debentur, deductis sumptibus Vel sic. Verba iudicis debent ad intellectū legū referri. vel sic. Quod iudex loquitur, ciuiliter loquitur. Bal. Vel sic. Condemnatus ad fructus, deducit sūptus Sal. Vel sic: Fructus intelliguntur deductis impensis factis gratia ipsorum quaerendorum & conseruandorum. h. d. Pau. de Cast.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. [3] † Alex.

LEX PRIMA.

HOc fructuum [b] nomine cōtinetur, quod, iustis [c] sumptibus deductis, superest 3. No. April. CC. Coss.

Post litem contestatam possessor tenetur de fructib. perceptis, & percipiēdis, & idem in herede eius. h. d. Bal. Vel sic: Factus malæ fidei possessor, per litem contestatam tenetur de perceptis, & de percipiendis, & vitium eius transit in hæredem. vel sic. Possessor conuentus reali, tenetur post litem contestatam de perceptis & percipiendis, quod obtinet etiam in eius hærede, h. d. secū. Sal.

Impp. Valens & Valentinia. AA. Olybrio PP.

LEX II.

LItigator [d] 4 † victus, qui post conuentionē [e] rei incumbit alienæ, non in sola rei redhibitione [f] teneatur: nec tantum fructuum [g] pręstationē eorū, quos ipse percepit, agnoscat, sed ēt eos quos percipere potuisset, [h] non quos eum redegisse constat, [i] exoluat ex eo tpe, ex quo res in iudiciū deducta, scientiā malæ fi. possessoris accepit. [k] ¶ Hæredis quoque succedētis [l] in vitium par habenda fortuna est. Dat. 7. Calend. Maii Treuer. Valen. N. P. & Vict. Coss. 369.

Post definitiuam sententiā nō est de expēsis tractandū, nisi iudex hoc in sñia reseruauit. h. d. Bar. Vel sic. Lata sententia, expirat officiū, & ideo fructus vel sumptus venire nō possunt, nisi in sententia sit expressum, nec potest a principe contrariū impetrari. h. d. Bal. Vel sic. Post sententiam diffinitiuā de sūptib. litis non debet retractari, nisi iudex sibi sententiā reseruauerit. h. Vel sic. Finita causa per sñiam definitiuā, vel per transactionem si non est facta mentio de expensis, non possunt peti, quia veniunt officio iudicis mercenario, quod non durat lite finita, nec possunt in iudicium principaliter deduci, sed si eorum facta mentio sit, quia fuisset facta condēnatio, vel fuisset reseruatum ius agēdi victori, bene possunt peti expensæ, licet non fuerint taxatę in sñia, quia taxabuntur in executione. h. d. tex. cū glo. secundum Pau. de Cast.

f *Redhibitione*. idest, redditione rei.

g *Fructuum*. extantium.

h *Potuisset*. actor, ut ff. de rei vēd. l. si nauis. §. fi.

i *Constat*. s. tantum.

k *Accepit*. Not. quod post litem contestatam efficitur aliquis malæ fidei possessor quo ad hoc, vt teneatur de fructib. perceptis & percipiendis, vt hic, & sup. de rei vend. l. certi: excepto tamen tempore quadrimestri, quo non veniunt percipiendi nisi ante litem incęptā fuerit in mora, ut ff. de usur. le. in fideicommis. bonæ fidei tamē quo ad impiendā vsucapionem permanet, ut ff. pro emp. l. 2. §. fi. Itē quo ad hoc, ut non teneatur de fatalitate, alias facilitate, vt ff. de petit. hære. l. illud. & ff. de rei uend. l. item si uerberatum. §. fin. & l. seq. Item quo ad hoc, ut faciat fructus suos, & vt acquirat ex operis serui, ut ff. de vsufr. l. qui scit. §. fin. nullo uero modo vt possidere quo ad effectum usucapionis, ut ff. de rei uendica. l. si post acceptum. Item quantum ad præscriptionē longi tpis cōplendam, ut supra de rei uen. l. more.

ADDITIO, aduertas ꝙ hoc, quod ista glo. dicit, de tempore quadrimestri, non habet locum in casu præsentis l. quæ loquitur in reali actione, tunc enim habet tempus iudicis officio, ut instit. de offic. iudi. §. 1. & not. infra tit. 2. l. fin. Et ideo, intelligas glo. ibi, excepto tamē tēpore, i., eo tempore, quod ei datur officio iudicis post sententiam. ita declarat Bart. hic.

l *Succedentis*. interpretatiue; licet bonā fide habeat, eo ipso, ꝙ defunctus habuit malam, ut hic, & ff. de diuer. & tēp. prescrip. l. cum hæres. & sup. commm. de usuc. l. fi. Et no. ff. de publi. in rem actio. l. si ego. §. partus Sed quidam dicunt, succedit, cum ipse similiter malam fidem habet. & facit supra de acquir. possil. vitio.

4 † Ex lib. 4. tit. 16. l. 2. C. Th. Litis cōtestatione atque efficietur malæ fidei possessor quo ad omnia.

tia. & l. nemo. & sup. de peti. haered. l. 1. & de condi. ex l. mala. & de rei ven. l. si fundum.

Terminato.] Primò dictũ ponit. secũdo excipit. tertio dictum probat. secũda ibi, Nisi iudex. tertia ibi, Post absolutũ Sal. CASVS. Petij à te decẽ & obtinui: quia iudex te condẽnauit, nihil exprimẽdo de expensis in sententia: an eas petere possim, quęritur? Respon. ꝙ non, etiã per principem: iudex tamen incõtinẽti quãdo sententiam dixit, s. toto eo die potuit te mihi in expensis condemnasse.

1 † Ex lib. 4. tit. 16. l. 1. C. Th.

a Transactoque.] scilicet per diffinitiuã sententiam.

b Praestetur.] vt ff. de re iudica. l. iudex. & l. cũ quaerebatur. & supra depositi. l. 4. & infra quando prouo. nõ est neces. l. fi. officio tamẽ petuntur, vt ibi, secundũ quosdam. Vel hic est terminatum: quia non est appellatum: vel si est, confirmata est.

c Cominus.] i. toto eo die: 1 vt ff. de re iud. l. Paulus.

1 Inepta est isthęc expositio, ideo dic rectius cominus .i. in praesentia & conspectu.

d Pronunciatione.] quando. s. scit, quot sunt reddendae. & sic taxat.

e Competere.] quod est, vbi nõ taxat quãtitatem, forte quia ignorat, & iõ dicit: Ego pronuncio, ꝙ oes sũptus, quos ille iurauerit se fecisse, tu restituas vel similia, puta dicit: Ego pronuncio te posse repetere sumptus, quos fecisti. si enim ita dixerit in sententia, etiã post plures dies poterit taxare. & cõdemnare in expẽsis. arg. ff. de sol. l. Modestinus. vt valeat haec sententia licet incerta: quia iudex aliter certificare non põt, & coram executore fiet certum.

2 † Valẽtiniani, & Marciani AA. constitu. Nouel. Martiani.

3 † Ex nouel. Martia. Nemi. exhib. de prouin. ad Comitatũ Expensarũ reseruatio qualiter fiat.

4 † Haec l. noster correcta per Nou. Iustinia. 112.

f Consurgere.] vt sup. de re. cre. l. si quis iusiurandum. & ff. de re iud. l. si se. §. ait pretor. & infra tit. 1. l. 2. Sed contra ff. de cõpen. l. quod in diẽ. §. si rationem. sed hic nõ conceditur actio proueniens ex materia primae litis: illi aũt concedit actio, quae diffinitiuae causae non attinet. Acc.

Impp. Honor. & Theo. AA. Asclepiodoto PP.

LEX III.

Terminato,[1]† transacto que[a] negotio, post hac nulla actio, neque ex rescripto super sumptuum petitione praestetur,[b] nisi iudex, qui de principali negotio sententiam promulgauit, cominus[c] partibus constitutis, iuridica pronunciatione,[d] significauerit victori causae restitui dere expensas, aut sup his querelã iure cõpetere.[e] ¶ Post absolutum enim dimissumque iudicium nefas est litem alienam consurgere[f] ex litis primae materia. Dat. 3. Cal. Apr. Constanti. Asclep. & Mario. Cos. 423.

Contra actorem non prosequentem vel defendentem litem vel perdentem, profertur sñia ob calumniam damnorum, & expensarum. h.d. Bal. vel sic. Calumnia actoris in criminali punitur poena simili: in ciuili vero expensis litis, et aliis dispẽdiis condemnatur. h.d. Sal.

Imppp. Valentinia.[2]† Theodo. & Arcad. AAA. edictum ad populum.

LEX IIII.

Non[3]† ignoret is,[g] cuius ex interpellatione aliquis[h] secundum datam formam[i] in longinqua protractus fuerit examina, ꝙ si culpa[k] sua fuerit dilata cognitio,[l] vel minimè actioni[m] suae affuerit, delata[n] nõ probauerit, pro calumnia[o] quidem poenam[p] luat legibus constitutam, pro pecuniaria vero causa post sumptus,[4]† considerata quantitate[q] postulatorum, vel medij itineris interuallo, condemnationẽ pro aestimatione iudicis sustinebit.[r] D. 5. Id. Octob. Constãti. Valen. A. 7. & Auieno. Coss. 450.

Hẽt duas lecturas, et secũdum primã hoc intendit: Priuilegiũ concessum super litis expensis in totũ vel in parte nõ agnoscendis, extẽditur ad aduersariũ propter aequalitatem seruandã in iudiciis secundum secundam lecturã: h.d. Victus victori condẽnatur in expensis, quas fecit, nõ in iis quę ex priuilegio remittũt. Bart. vel sic. In iudiciis debet esse aequalitas, & ideo rescriptum ad vnum litigatorum porrigitur ad alium. h.d. secundum Iac. B.

Imperator Zeno.[5]†

LEX V.

Constitutio praecipit, vt quiuis iudex in sententia sua iubeat victũ factos in iudicio sumptus praestare. Habet & pñtẽ iudex transcendẽdi sumptũ ad decimã vsq; partẽ eorum, quę impẽsa sunt, si eum ad hoc partis eius, quae sumptũ profudit, impudẽtia permoueri: ita vt ea, quae impẽsas excedũt, ad fiscales rõnes pertineat, nisi fortè iudex detrimentũ partis victricis sarcire volẽs, partẽ aliquã horum ei adsignet. Neq; tñ actor atq; reus in expensas condẽnantur, cum iudex vtriq. cõpetens est: verum ẽt cum non est iudex actoris cõpetens, qui tñ ex re conuẽtione victus sit, nec cũ iudicem recusare possit, siue à Deo praesides, siue dati à principe arbitri, iudices fuerint. Nam & hi suos executores & cõpulsores habent. Quod si iudex hoc nõ fecerit, ipse parti victrici damnum illud compensare cogitur. Si quis vero conuentus bona fide soluerit, aut actor lite destiterit, aut etiã iudex inueniat eum non calumniatorem, sed de re dubia litigantem, hic euitabit impensarum condemnationem. Manifestum est autem, quod in iudicibus pedaneis praeses, seu magistratus est, qui debet eis assignare officialem, seu apparitorem hęc tractantem, seu dirigentem. Dat. 7. Calend. April. post Consulatum Longini.

NOn ignoret.] CASVS. Habebam litem contra Titium in ciuitate Bonon. impetraui rescriptũ ꝙ ipse rñderet mihi Cremonae, quia ibi petij iudicem Titius multa expẽdit in itinere, i. aduocatis nec ego causam meã prosequor, & si causa est criminalis subibo poenam talionis, si pecuniaria, eõdem labor in expensis. Viuia.

g Non ignoret is.] scilicet actor.

h Aliquis.] s. reus.

i Formam.] i. rescriptũ a principe datũ, qd hodie fieri non det &c. vt sup. de di. la. auth. quod fieri.

5 † Cuiac. hanc l. restituit 12. obser. 21. sumpta est ex 3. Eccl. 7. c. 70. interpretatio Leuncl.

k Si culpa.] quod est eo ipso, ꝙ nõ procedit, cum dilationem habere non debet, vt sup. de dilatio. l. si quando.

l Cognitio.] fuit ergo lis contestata. sed nõ procedit vltra.

m Actioni.] alias actioni. & alias accusationi, & alias executioni.

n Delata.] repete minime.

o Pro calumnia.] praesumpta eo ipso, quod non probat, licet quidam contra, ut diximus supra de aduoc. diuer. iud. l. 1.

p Poenam.] si talis causa sit, quae calumniae vindictam exposcat, veluti criminalis: vbi est poena similitudo supplicij, vt infra de accu. l. fi. vel si contra clericum, vt sup. de episc. & cler. omnes qui. in fin. & hęc venit ad bursam fiscalem.

q Quantitate postulatorum.] i. eorum, quę petuntur. Et sic not. ꝙ secundum quantitatem petitam fiunt sumptus, ut insti. de action. tripli. Vel dic postulatorum, id est aduocatorum.

r Sustinebit.] in praedicti. l. vt hic, & su. de iud. l. properandum. §. & si quidem. & ff. de iudi. l. eum quem. sed hodie ubi viderit iudex neutrũ debere subdi onere expensarum: hoc ipsum sua sententia declaret,

a Res iudicatæ.] Pone, petebam 10. ex causa mutui. 10. ex causa legati & 10. ex alia. iudex tulit de 25. & omisit 5. non debet retractari. hoc verum est, nisi singulas partes non expressit in sententia.

b Litium finis.] quod esset iniquum, vt hic, & supra de transac. l. fratris. & accipe hic, nisi fuisset error expressus in sententia, vt ff. quæ sen. sine appel. l. 1. §. 1. & sup. dixi de errore calculi. l. 1. An autem & tunc valeat in ea quantitate, vsque ad quam nõ est erratum, quæritur? quod videtur, vt arg. j. de do. l. sancimus. in princ.

Si pecuniam.] CASVS. Pecuniam meam surripuisti, eam petij, in ea pœna mihi condemnatus es, si a sententia nõ appellasti, habere necesse stare iudicatis.

c Mala ratione.] puta vi.

d Iussi sitis.] per definitiuam sententiam.

e Prouocaueritis.] illico, vt & supra quomodo, & quando iudex. l. ab eo. & ad hoc supra eo. l. j. in princ.

f Inferre.] tam pœnæ quam rei furtiuæ. Accur.

Sub specie.] CASVS. Debeo 10. tibi, fecisti mihi pactũ de nõ petẽdo, & inde factum fuit instrumentum, si post rem iudicatã ipsum proferam, an rescindatur sententia, quæritur? Dicitur quod non.

g Sub specie nouorum.] idest allegatorum nouiter, vel inuentorum vbicunque, vel apud eundem, vel alium.

h Repertorum.] arg. sup. de transact. l. sub prætextu. 1.

i Restaurari.] cõtra specialem in causa fisci. ff. de re iud. l. Imperatores.

k Graue est.] & ideo nõ cõceditur, vt hic, & supr. de transac. l. sub prætextu. j. Hoc tamen fallit in causa publica, quæ reuocatur vsq; ad triennium, & etiam postea si præuaricatio arguatur, vt ff. eo. l. Imperatores, & infr. pe sent. aduersus fiscum. l. 1. lib. 10. Idem potest dici in ecclesia, vt in authen. de non alien. aut permu. rebus eccle. § alt. & ff. finimus. collat. 2. & in pupillari causa, vt j. de iure reipu. lib. 10. ... publicam. Idem dicetur etiam priuata causa retractari: vt ff. de in integr. rest. l. admonendi, quæ est contra. Sol.: ibi sub conditione fuit iudicatum, si iurauerit, antequam impleretur cõditionem retractaret, vt ibi, hic autem pure. & dic, vt ibi. Acc.

* Dic. q ibi fuit error expressus, hic uero nõ. Bart. & Sal.

1 † Aperto.

* Aptata fuit hæc subscripto q̃ sic habebat. D. 8. Idus Mar. sed falsa videtur, quia Gor. imperatorem ii fuerunt Cæsaris designati.

2 Idẽ Bar. Bal. & Sa.

3 Ista sol. nõ est vera Par. nã diuina secũdũ Bal.

Idem A. Pacatiano.

LEX II.

Res iudicatæ [a] si sub prætextu cõputationis instaurentur, nullus erit litiũ [b] finis. PP. Prid. No. Lęt. & Cere. Coss. 216.

Etiamsi sententia contineat pœnam, standum est ei, nisi appelletur. Bar. vel sic: Potest quis ad rem, & pœnã eodem libello conuenire, & valet sententia. h. d. Bal. vel sic: Sententiæ condemnatoriæ rei & pœnæ est parendum, si non est appellatum. h. d. Sal.

Idem A. Demetrio, & alijs.

LEX III.

Si pecuniam, quam mala ratione [c] intercepisse vos apparuerit, iussi sitis [d] inferre cum pœna, &, [1] † comperto præcepto præsidis, nõ prouocaueritis, [e] vniuersam quantitatem debetis inferre. [f]

Propter instrumenta de nouo reperta, nõ retractatur sententia tam lata. h. d. Bal. Sal. & Pau. de Cast.

Imp. Gordian. A. Antonino.

LEX IIII.

Sub specie nouorum [g] instrumentorum postea repertorum [h] res iudicatas restaurari, [i] exemplo graue est. [k] S. Prid. Id. Febr. Sim. CC. Coss.

Qui petit dilationem ad soluendum, sententiæ consentire videtur, & ideo appellare non potest, & si appellauit, videtur renunciare. h. d. Bald. vel sic. Qui petit dilationem ad soluendum, dicitur sententiam approbare, & appellationi renunciare. h. d. no secundum Bar. & Sal.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. & CC. Valentino.

LEX V.

Ad solutionem dilationem petẽtem, * acquieuisse [l] sententiæ manifeste probatur, sicut eum qui quolibet modo sentẽtiæ acquieuerit. [m] Nec enim instaurari finita rerum iudicatarum patitur auctoritas.

Gesta publica perpetuam fidem habent in eadem instãtia, & in alia. Bald. vel sic. Acta publica faciunt fidem etiã mortuo iudice secundũ Bar. vel sic. Mortuo iudice, non pereunt acta publicã firmitatem habentia. Salic. vel sic. Acta iudicii semel publicata faciunt perpetuam fidem etiam mortuo, vel remoto iudice, qui de causa cognouit & publicauit, secundum Pau. de Cast.

Impp. Honor. & Theo. AA. Iuliano Procõsuli Africæ.

LEX VI.

Gesta, [n] * quæ sunt trãslata in publica monumenta, * habere volumus perpetuam firmitatem. [o] neque enim morte cognitoris perire debet publica fides. [p] D. 3. Cal. Sept. [2] † Ro. Const. & Const. Coss. 414.

TITVLVS LIII.

De executione rei iudicatæ.

Exceptio nullitatis potest opponi in executione. h. d.

A Dsolutionem.] CASVS. Iudex condemnauit aliquem in certa summa, nec appellauit, sed ad satisfaciendum iudici dilationem petijt. an le ... itari possit, quæritur? Dicitur, quod nõ, quia videtur sententiæ acquieuisse.

l Acquieuisse.] secus si appellauerit, vel appellare potuerit.

m Acquieuerit.] expressim, vel taciturnitate 10. dierum & sic no. ex hac l. mirabilem præsumptionem. sic & ff. de pac. l. tale. §. qui prouocauit. & ad Mac. l. sed Iulianus §. fi. & infr. de iu. do. imp. l. 2. & supr. quod me. cau. l. secunda.

Gesta.] CASVS. Coram iudice dato ad causam, factæ sunt cõfessiones, attestationes receptæ, in publicam scripturã sunt redactæ, illo iudice mortuo, an possint illa gesta valere, quæritur? Dicitur, quod sic.

n Gesta.] idest acta apud delegatum, vel idest cõfessione partium & dicta testiũ trãslata &c. scilicet cum sint in actis redacta a tabellione coram iudice, vt faciunt quotidie. Vel gesta. i. acta illa in scriptis translata, facta. s. publicatione coram eo, apud quẽ fit publicandi facultas ar. sup. de testam. l. publicati. Et sit ita, si vna partium altera pnte, vel nõ, coram tabellione, qui attestationes scriptis iudicem ordinatium adeas, qui tabellionem interrogabit, si ita est, vt scripsit, vt cũ viderit, ita iubebit eum gesta inscriptis testibus appositis redigere, sicq; habebunt perpetuam firmitatem: aliter non cogitur quis credere gestis, secundum Io. imo etiam sine testibus ad hoc vocatis, cum semper ibi plures adsint, vt j. de donat. l. in donationibus. Vel tertio dic, facta publicatione in eadem instantia coram eodem iudice, uel successore, vt in princ.

o Firmitatem.] etiam si illa instãtia pereat, an autem inter alios? dic, vt dixi sup. de edend. l. is apud.

p Fide.] idest acta publicata non pereunt morte iudicis, imò & non publicata in eadem instantia, successor in eis del eat procedere, vt ff. de iudi. l. mortuo. & supr. de iud. prope. audum, § illo.

DE EXECVTIONE REI IVDICATAE.

Quia parum est sententiam ferri, nisi & lata mandaretur executioni, ideo de hoc ponit.

* Iste textus reputatur sing. secũdum Iud. Ro. in cõ ijs suis. consi. 9.

* Ex li. 16. tit. 4. l. 45. C. Th.

* Sic depositiões testium redactę i publicum instrumẽtũ habẽt perpetuam firmitatẽ, ve in c. significauit cũ gl. a. extr. de testib.

2 † Sic C. Th. al. sic legitur Sept. Constan. Cos.

Nimis.]

N*imis*. CASVS. Debebas mihi 10. iedex lite non cõtesta. vel attestatio nib. non au litis, nullo ordine iudiciorũ seruato, præcepit, vt pignora tua caperẽtur, & distraherentur, an recte fecerit quæritur? Dicitur, quòd non, sed primo intentanda erat actio, & lis super ea contestanda.

a *Rem iudicatam.*] ideoque reuocanda sunt, vt ff. de re iud. l. si cũ nulla. Acc.

1 † Perperam.

b *Ordine.*] iudiciorum, i. vt actionem dirigas, & sententia detur, ut hic. & infr. eo. l. si. & sup. de sen. l. prolatã. & de pact. l. si pacto quo pœnã. in fin.

S*I causam.*] CASVS. Petij à te 10. & obtinui, non appellasti vel in eã appellationis succubuisti, nec soluisti iudicatũ, an executioni mandari debeat, quæritur? Dicitur, quod sic per captionem, & distractionem pignorũ, nisi id, quod debebatur ex causa iudicati, in aliam obligationẽ esset trãsfusum per nouationem. Viu.

c *Nouasti.*] licet stipulatus es, & pignora acceperis, non tamen nouandi animo, vt ff. de re iud. l. si se. §. si ex conuentione.

d *Ad emolumentum.*] idest ad effectum.

e *Iubebit.* ut sup. de transf. l. si ex causa. & arg. ff. de preca. l. habet, §. cum quis. & sup. de iure delib. l. scimus. §. si vero post quam.

2 † al. Imp. Antoninus A. Maximo, & rectius, vt subscriptiones duarum sequentium legum ostendunt.

f *Experire.*] ut ff. de mino. l. minor 25. an cui.

O*Rdo.*] CASVS. Petij a te decẽ, & obtinui. pignora capta sunt & subhastata, sed fraude tua vel potentia, non est inuentus emptor, dabuntur mihi pignora in solutum, vt pro solido debito his cõtentus sim, licet minus valeant.

g *Ordo rei.*] Egi ad 100. & vici, & pignora capta sunt, & subhastata, sed nõ inuenitur emptor ꝓpter

Bart. vel sic. Executio ante sententiam non facienda. h. d. vel sic. Iuris ordine prætermisso, non valet executio. Sal. Vel sic. Ab executione non est inchoandum, sed primo debet de causa cognosci, & per definitiuam sententiam terminari. h. d. Pau. de Cast.

Impp. Seuerus. & Antoninus A A. Iustino.

LEX PRIMA.

NImis [1] † propere iudex pignora Marcellæ capi ac distrahi iussit ante rem iudicatam. [a] Prius est ergo, vt seruato ordine, [b] actionẽ aduersus eam dirigas, & causa cognita sententiam accipias. PP. 3. Cal. Feb. Albi. & Aemyl. Coss. 207.

Sententia habet paratam executionem, nisi sit nouata. h. d. Bart. vel sic. Exceptiones, & iura post sententiam superuenientia possunt postea opponi. h. d. secundum Batr. vel sic. Stipulatio nouans sententiam, illam tollit, & eius executionem impedit, & ex stipulatione quæ nouauit, lex agere permittit. h. d. Sal. vel sic. Sententia tunc habet executionem paratam, quando non fuit per stipulationẽ nouata, alias non petitur executio sententiæ, quæ sublata est per nouationem, sed agitur ex stipulatione nouante ordinaria via. Paul. de Cast.

Ijdem A A. Agrippæ. [2] †

LEX II.

SI causam iudicati non nouasti, [c] rem iudicatã præses prouinciæ etiam pignoribus captis ac distractis, ad emolumentum [d] perduci iubebit. [e] Quod si nouata causa est: ex stipulatu tibi actio competit, & iudice accepto secundum formam experire. [f]

Creditor in subsidium ad mittitur ad accipiendum in solutum pignora capta pro sentẽtia exequenda. h. d. Sal. vel sic. Non admittitur creditor ad emptionem pignorum, quę distrahuntur causa executionis rei iudicatæ, nisi in subsidium cũ alius nõ reperitur, uel minus offert. h. d. secundum Iac. Bat. vel sic. Si emptor pignorum non reperitur, creditor in solutum adiudicatur. h. d. vel sic. Si pignora capta in causam iudicati non reperiunt emptorem, factis subhastationib. dantur creditori in solutum. Pau. de Cast.

Ijdem A A. Agrippæ.

LEX III.

ORdo rei [g] gestæ, & moræ solutionis, quę intercessit, constantius [h] desiderat remedium. Si itaq. præsidẽ prouinciæ, qui rem iudicatam exequi debet, adieris, & allegaueri res soli, quę pignori [3] † datæ sunt, diu subhastatas [i] ex compacto [k] siue ambitione diuersæ partis emptorem non inuenire potuisse, in possessionem earũ [l] te mittet, [m] vt vel hoc remedio res tamdiu protracta ad effectum perducatur. Dat. Calend. Iul. 4 † Messala Coss. 215.

Publica stipendia non vẽduntur, nec in solutum adiudicantur, nisi in subsidium h. d. cum glo. Bal. & Sal.

Ijdem A A. Marcello militi.

LEX IIII.

STipendia [n] retineri propterea, quod condemnatus es, non patietur præses prouinciæ: [o] cum [p] rem iudicatam possit alijs rationibus exequi. [q] PP. 3. Non. Iu. Sab. 2. & Anul. Coss.

Nomen debitoris potest capi pignori in causam iudicati, secundum Bal vel sic, Ad nomen debitoris peruenitur in subsidium ex causa iudicati. h. d. Sal.

Imp. Gord. A. Amando. [5] †

LEX V.

ETiam nomẽ debitoris [r] in causa iudicati capi

fraudem victi interuenientẽ, dabunt ergo mihi in solutum, vt tñ habeã necesse pro toto debito esse contentus, licet minus valeãt, vt hic, & ff. de re iud. l. a diuo. §. si pignora, secus in conuentionali, vt j. de iur. do. imp. l. fin. §. sed si quidem. Põt tñ & aliter intelligi dictus §. si pignora.

h *Constantius.*] q̃. si per pignorum retẽtionẽ, vel vẽditionẽ.

i *Subhastatas.* i. p̃conizatas. sic & sup. si aduer. fiscũ. l. edicto.

K *Ex compacto.*] id est ex contractu malitiose habito.

l *Earum.*] rerum. vt habes de hoc titulũ specialem, si in causa iudicati pignora capta sunt.

m *Mittet.*] vt fiat loco secundi decreti.

S*Tipendia.*] CASVS. Miles mihi dẽt 10. ea petij, & cõdẽnatus est, nec soluit iudicatũ, an stipẽdia sua pignori sit capienda, quęritur? Dicitur, quod non. si alias habeat res ĩ q. b. possit fieri iudicati executio.

3 † Capta.

4 † Du. Messal. & Sab. i. Cos. sed falsa est subscriptio. Nam si Cos. fuere Antonino solo imperãte, & post Getę fratris cædẽ. sed falsa potius ẽ subscriptio, in qua nõ ijdẽ,) sent. Ant.) erit legendũ, vt supra l. 2. & ita ẽt in l. seq.

n *Stipendia.* scilicet militum idem in stipendis clericorum videtur.

o *Prouincia.* similiter nec priuata pactione possunt obligari talia stipendia: vt inf. quæ res pign. ob. possunt, l. spem.

p *Cum.* idest quãdo.

q *Exequi.* si ergo aliter non potest, & hæc capientur, 1 vt hic & ff. de re iud. l. commodis. quæ ponitur ut contraria.

1 Simile in ca. 2. cũ glos. super ver. reditib. extra de fideius.

E*Tiam.* CASVS. Hoc ordine sententia mandãda est executioni, ut primo capiantur mobilia, his nõ inuentis, pueniãt ad immobilia, deinde ad nomina: vt ff. de re iu. l. a diuo. Si ergo a te decẽ petuntur & condemnatus fueris, nec sit in q̃d iudicari possit fieri executio debitore excepto, in debitorem suum facienda est executio.

5 † al. Iã ẽ A. q vide tur rectius Nam Vlp. in l. a Diuo Pio. §. sic quoq;. de re iud. Antonino videt hãc constõnẽ tribuere.

r *Nomen debitoris.*] confessi demum, vt ff. de re iu. l. a diuo. §. sic quoq; iudices vt tñ primo ad mobilia,

bilia, secundo ad immobilia, postea ad nomina accedatur: vt ff. de re iud. l. a diuo, §. in uend. & inf. de prætorio pi. l. 1. & facit sup. qñ fisc uel priua. debi. sui de. exi. posl. l. 1. 2. & 3.

SI *vt proponis*. CASVS. Sententia lata inter actoré, & reú, & reo condemnato misit iudex executorem, qui exequetetur sñiam, an executor cognoscendo possit minuere quátitatem in sñia comprehẽsam, quæritur? Dr, q̃ non, nec ualet eius sententia.

Executio quo ordine fiet in bonis. Iudices aliqui possũt sñiam suá interptari. 3 † al. Extricata & præsente coss. ut in aliq. bus ucter. exemp. qđ erit recti. a. in legẽ hác tribuas. Antonino.

a *Executor*. loquitur de executore, i. nuncio, q. cognoscere nõ potest, nisi in causis vilioribus ex necessitate sibi facta commissione, ut ff. de iudi. l. si. Vel dic, q̃ loquitur in delegato ad exequendũ, & tũc ex ipse, nisi sit præses, uel procurator Cæsaris, qui possunt interpretari suam sñiam ĩ latam in melius, ut ff. de app. l. ab executore. & sup. si cõtra ius uel vtili. publ. l. & si cognitio, quæ est contra. Vel solue, ut ibi.

b *Nequaquam potest*. tum quia contra primam, ut inf. quando prouo. non est necesse. i. tum quia ad hoc datus non erat, ab ea tamẽ appellatur, sm H. ut inf. quorum ap. non re. ab executione. vnde videtur tenere, alioqui quod nullum esset, quomodo rumpi posset, ut ff. de iniusto rup. test. l. nã & si. & arg. ff. rem ra. ha. l. 3. §. si. & ff. de adi. le. l. seruus. quod non placet & in d. l. ab executione. excedebat modũ in exequendo hic autẽ nõ super principali cognoscendo.

* Concor. gl. in gl. su. p qõnum. su. p uerbo executorẽ circa prin. de offi. deleg. & c. de cętero: de sent. & re. iud.

SI *longis*. CASVS. Petẽ nam a te seruum, & obtinui, te existente in mora restituendi, decessit seruus, an ad æstimationem eius mihi tenearis, quæritur. Dicitur quod sic.

c *Restitutio*. quan. iudex post sententiam iussit fieri, scilicet seruos, & animalia. Accur.

d *Restituenda*. sic ergo duplicem effectum trahit secum hæc mora, scilicet de interitu, & accessione, ut hic, & ff. de le. primo. l. cum res. §. final. & ff. de petit. hæred. illud. & ff. de rei uendicatio. Iulianus primo.

a † Remota.

posse, ignotum non est. PP. 3. Id. Octo.[1] † Atti. & Pretex. Coss. 243.

Pronunciatio executoris nõ infirmat sententiam. hoc dicit secundum Bar. Vel sic: Merus executor de viribus causæ non cognoscit, nec pronunciat, nec pronunciatum valet. hoc dicit, & habet plures lecturas. Sal. vel sic. Merus executor non potest assumere partes iudicis, & de iustitia sententiæ cognoscere, vel pronunciare. h. d. secundum Paul. de Castr.

Imp. Philippus A. & C. Titiano.

LEX VI.

SI (vt proponis) rerum iudicatarum executor [a] datus partes sibi iudicis vindicauit, & contra ea, quæ pridẽ pro partibus tuis fuerunt statuta, aliqud pronũciandum putauit, sententia ab eo dicta vim rei iudicatæ obtinere nequaquam [b] potest.*

Interitus, & naturalis accessio rei veniunt in moram iudicii. h. d. secundum Bald. vel sic. Mortua specie debita, fit executio in æstimatione. h. d. Bar. vel sic. Condẽnatus, si moram committat, tenetur de interitu, & accessionibus. hoc dicit Salic. vel sic: Condemnatus, qui in soluendo moram commisit, tenetur de interitu rei, & etiam de accessionibus, idest fructibus, & reditibus rei, in qua est facta condemnatio. hoc dicit secundum Paulum de Castr.

Impp. Diocle. & Maxim. AA. Theodoro.

LEX VII.

SI longis, apertisq; frustrationibus partis aduersę restitutio [c] [a] † remorata est: et seruis rebus humanis exemptis, à frustratore æstimatioeorum restituenda [d] est. Animalia quoq; cum fętibus tibi intercessu præsidis repræsentabuntur.

Executor est, qui rem dispositam mandat effectui. h. d. Bal. vel sic. Merus executor est, qui nullo discusso solum habet exequi: vt sunt apparitores, & nuncii communes. h. d. secundum Sali. Vel sic: Executor est ille, qui sententiam ritè latam ad effectum perducit. Pau. de Castr.

Iidem AA. & CC. Nicomacho.[3] †

LEX VIII.

EXecutorem* eum solum esse manifestum est, qui post sententiam inter partes, audita omni & discussa lite, prolatã, rei iudicatæ vigorẽ ad effectum videtur adducere.[e] Sine die, & Cos.

Conuicto debitore, & condemnato pignora capiuntur & distrahuntur, debito tamẽ tẽpore. h. d. Bal. Vel sic: Post lapsum temporis, quod datur iudicatis, debent capi pignora, & distrahi. Bar. Vel sic: Contra debitorem conuictũ, & condemnatum fit executio captis, & distractis pignoribus intra tempora à iure statuta. Sal. Vel sic. Tunc est petenda executio, quãdo reus confessus est, uel si negauit, cum est conuictus, & condẽnatus, & quando transactũ est tempus à iure præfixũ ad soluendum iudicatum. h. d. secundum Pau. de Cast.

Iidem AA. & CC. Glyconi.

LEX IX.

EOs, quos debitores tuos esse contendis, apud rectorem conueni prouinciæ, qui siue debitũ confessi, siue negantes & conuicti fuerint condemnati, [f] nec intra statutum & spatium solutioni

EXecutorem. CASVS. Quis dicatur executor, quæritur? Resp. quod ille, qui lite discussa, & sententia lata, ad finem producit id quod iudicatum est.

e *Adducere*. ita hoc titulo accipitur. alias dicitur nuncius, qui citat, ut Insti. de act. §. tripli. & sup. eo. l. si ut proponis. Idem vocatur apparitor, ut sup. de iudiciis, l. apertissimi. Idẽque dicitur causam præparans, ut in authen. de iud. §. audiẽo coll. 6. Idemque officialis, ut in authẽ. de defen. ciui. §. ex prouinciali. collat. 3. Idẽque dicitur catholicianus, ut inf. de bo. proscrip. l. pen.

EOs. CASVS. Si debitor meus cõfiteatur, uel neget se mihi teneri, & conuictus condemnetur, si intra quatuor menses non soluat quod iudicatum, est pignora capiẽtur, & distrahentur.

f *Condemnati*. hoc determinat utrũque præcedentiũ sm nos. s. confessi. & negantes conuicti. nam etiam in confessum dicimus sententia. ut ff. de cu. custo. reo. l. si confes. sus. Alij referunt tantum ad negantes. nã in confessum dicunt non dari sentẽtiam: ut dices infra de confes. l. 1. & facit sup. de act. & obl. l. negantes & de prohib. sequest. pe. l. 1.

3 † Agrippinæ.

* Concor. in ca. super qõnum. in uer. executorem. in prin. de offi. deleg. Sñia an detur in confessum.

g *Statutum spacium*. qđ est quatuor mensium regulariter, ut inf. ti. 1. l. 3. qñque tamen arctari iudex pdictum spaciũ, qñq; prorogat pro causæ qualitate, u. quantitate, uel personarum. obsequio, uel contumacia, sed perraro intra statutum tempus sententiam exequuntur, ueluti si alimenta constituuntur, uel minor 25. annorum sit ueniatur, ut ff. de re iud. l. 2. & si alias fieret abbreuiatio, quia non iusta causa abbreuiaret iudex, supplet lex usque ad quadrimestre tempus, ut ff. de re iudica. l. 4. §. si quis. Sed & de soluendo plerumque præcipit, ut soluat, ut ex tempore præcepti currant usura centesimæ. captio ergo fit post quatuor menses. Sed uenditio quãdo fit:? Respond. & hæc fit tunc statim, sicut & olim.

Sñia intra qđ tẽpus dõt executioni mãdari, & an per iudicẽ possit tps abbreuiari, uel prorogari.

satisfecerint: cum latæ sententiæ pignoribus etiam captis, ac distractis secundũ ea, quæ sæpe constituta sunt, meruerint executionem, iuris formam tibi custodiet. S. Non. Nouembr. CC. Coss. 529.

TITVLVS LIIII.

De vsuris rei iudicatæ.

Mora solutionis post sententiam, & quadrimestre tempus parit effectum vsuræ centesimæ. hoc dicit Bald. vel sic: Non obtemperans sententiæ post tempus quadrimestre, tenetur ad vsuras centesimas. h. d. Sal. vel sic: Pignora capta per executorẽ sententiæ, vendi debent non solum pro sorte, sed etiam pro vsuris centesimis, quæ cucurrerunt, lapso tempore dato iudicatis. hoc dicit secundum Paulum de Cast.

Imp. Antoninus A. procuratoribus [1] † hæreditatum.

LEX PRIMA.

IS qui bona [a] secundum dictam [b] sententiam [2] † prosequitur: eas quoq; rationes habiturus est, vt qui post legitimum tempus placitis nõ obtemperauerit, vsuram [c] centesimam [d] temporis, quod postea fluxerit, [e] soluat.

Non appellanti, a die sententiæ currit tempus quadrimestre, appellanti vero a die confirmationis sententiæ, & postea currunt vsuræ centesimæ, omni alia vsura cessante. hoc dicit Sal.

Imp. Iustin. A. Menę PP.

LEX II.

EOs, * qui cõdemnati solutionem pecuniarum, quas dependere iussi sunt, vltra quatuor menses * a die cõdemnationis, vel si prouocatio fuerit [3] † porrecta, [f] a die cõfirmationis suię cõnumerãdos [g] distulerint, cẽtesimas vsuras exigi præcipimus: nec priscis * legibus [h] quæ duas centesimas eis inferebãt, nec nostra sanctione, [i] quæ [4] † dimidiã cẽtesimæ statuit, locum in eorum persona habẽtib. D 7. Id. Apr. Constantinop. Decio Coss.

Cẽtesima vsura currit pro sorte, nõ pro vsura primũ contractus, & si fuerit in condemnatione deducta. h. d. Bal. vel sic: Quadrimestri tẽpore elapso currunt vsuræ legitimæ sortis tantum, & non vsurarũ, & dilatio, quæ datur reo, prodest fideiussori. Ba. vel sic: Vsura centesima debetur ex priore vsu a, licet in condemnatione cũ sorte sit deducta. h. d. vsq. ad §. & cũ antiquitas.

Idem A. Ioanni PP.

LEX III.

SAncimus, [5] † vt si quis cõdemnatus fuerit post datas a nobis [k] quadrimestres inducias, * centesimas quidem vsuras secundum naturam iudicati eum compelli soluere, sed tãtummodo sortis, & non vsurarum, quæ ex pristino contractu in condemnationem [l] deductæ sunt. Cum enim [m] iam constituimus [n] vsurarum

olim post duos menses, vt ff. de re iud. l. debitoribus, §. fin. quod satis dici potest, cum pignus venditur ex definitiua sententia... si venditur ex interlocutoria, forte expectatur per annum, vt sup. de præscrip. 30. ann. l. si quis emptionis, §. si vel per biennium, & vt in conuentionali pignore, vt in ita de iure do. impetr. ... Vel forte definitum est tempus in sententia constitutum, ... in fra de bo. auth. iu. ... l. fi. Vel forte iudex definit, arg. ff. de iure delib. l. 1. §. fi. & hoc in simplici actione personali, nã in reali statim fit executio, si statim restituere possit res, alioquin dat tẽpus ad restitutionem ... tũ de præstãda æstimatione, si res nõ restituatur, vt inst. de offi. iudi. §. & si in rẽ actũ sit. Nec obstat ff. de vsu. l. in si lei. cõmissi, quia ibi agebatur actione ex testamento, & sic personali, non rei vendicatione. Itẽ nec quod metus cau. l. si cũ ex. §. quod si homin. quia ibi agebatur actione, quod metus causa quæ personalis est. vt instit. de actio. §. præterea quædam.

[...] Notorium ... le pign. post ... mi... ex ... mora debitoris per creditorẽ ... re fert Alex. in d. l. debitorib. §. fina.

DE VSVRIS rei iudicatæ.

Quia primo uenit terminus soluendi ex sententia, quã soluat, ideo de pena imponenda moroso dicit.

[1] † alias heredum, al. hæreditatũ fisci.

[2] † Persequitur.

IS qui. CASVS. Petii a te decem, & obtinui, si intra quatuor menses nõ soluas, quod iudicatum est, elapso tempore quadrimestri, teneberis mihi ad vsuras centesimas, & hoc præcipiet sententiæ executor.

a *Bona.* i. debitoris condemnati.

b *Secundum d.* Tam. ... per prolatam a iudice, in personali tantum actione locum habet. Accu.

c *Vsuram.* supra de vsu. l. ...

d *Centesimam.* quæ in quibusdam alijs casibus præstanda est, vt ... sup. de vsu. l. eos, §. super. Accu.

e *Fluxerit* nõ interim, vt sup. de vsu. l. in bonæ fidei Accu.

EOs. CASVS. Reo condemnato, nec intra quatuor menses soluente condemnationem a tempore latæ sententiæ, si non fuerit appellatum, vel si fuerit, a tempore cõfirmationis sententiæ primę connumerando, ex tunc centesima præstabit vsuras, illis legibus cessantibus, quæ duas centesimas soluere præcipiebant, & illis, quæ dimidiam, locum non habentibus.

f *Porrecta.* repete vltra quatuor menses connumerandos ex die confirmationis. Azo. Possit etiam legi. vt non fiat repetitio secundum H. Et nota, quod per hanc l. corrigitur ff. de re iud. l. debitoribus. Item hoc habet locum, si non frustratorie appelletur: vt ff. de vsu. l. tutor.

ADDITIO. Aduertas, quod Bart. hic, & in l. fi. sup. tit. proxi. reprehendit hanc glo. in eo, quod dicit l. debitoribus. in fi. ff. de re iud. corrigi per hanc leg. vnde dicit quoddam esse tẽpus, quod datur cõdemnatis ad soluendũ, & de isto loqtur hæc l. quoddam uero est datum ad uendendũ pignora capta post primam dilationẽ, & de illo loquitur d. l. creditoribus.

g *Connumerandos.* ff. eod. l. in fideicommissi. Contra nota. sed aliud est lucra non capere, & damna sentire. sup. titul. de codicil. l. ult.

h *Legibus.* quas non habemus. Accur.

i *Sanctione.* nec hãc habemus.

SAncimus. Primo dictum ponit. secundo illud probat per quatuor rationes. tertio tollit rationem, quæ in contrarium faciebat. secunda ibi. Cũ enim. tertia ibi. Et ideo.

CASVS. Reo cõdẽnato, nec condemnationẽ intra quatuor menses soluente, ad usuras cẽtesimas (sicut superioribus legibus dictum est) tenebitur. Sed an ad cẽtesimas usuras, vel sortis deducat, quæritur? Rñd. quod sortis tantum. & hoc probat tribus rationib. sicut patet in litera. & hoc in prima. Illud autem quadrimestre tempus non solũ dabitur reo cõdemnato, sed eius fideiussori, & duorũ mensiũ spatium detur reo, sicut olim, quia in persona fideiussorum erat delegatũ, quia licebat uictori incõtinenti exigere à fideiussoribus: & ipsi conuenire poterant reum statim non expectato tempore quadrimestri: quod erat iniquum, quia sic in nullo erat succursum reo, sed fraus legi, quæ tantum post quadrimestre tempus concessit, fiebat, & hoc in secunda.

k *A nobis.* vt sup. l. prox.

l *In condemnationem deducta.* de hoc bñ poterit dubitari, quia vsuræ, quæ deducta erant in condẽnatio. non sunt vsuræ, sed sicut sors probantur, vt ff. pro soc. l. socium qui.

m *Cum enim.* prima ratio quattuor rõnes ponit de hoc.

n *Constituimus.* ut supra de usu. l. ut nullo modo. Sed contra

* Vide do. Alc. si pe. rer. 1. c. 32.

† Glo. 2. § c. preterea de æta. & qualit. allegat hanc l. quod quatuor menses dicũtur breue tempus. & c. quærenti. de of. dele.

[3] † Obligata.

† Quas hodie habemus, in C. Theo li. 4. tit. 17. li. 1.

[4] † Dimidium.

[5] † Deest Dua.

† Quæ nũquã in Frãcorum regno usitata fuerũt.

vsuras penitus esse delẽdas: nullum casum reliquimus, ex quohmõi machinatio possit induci. Si.n.[a] sine emẽdatione [b] relinquatur, aliquid absurdum atq; inelegans necesse est euenire cum:[c] 1† vsuræ vtiliter ex contractib. descendentes, plerumq; minores [d] 2† centesimæ ex nr̃a lege factæ sunt, & necesse est minorib. vsuris grauiores [e] supponi. Si.n.[f] ex iudicati actione centesimæ omnimõ currunt vsuræ, ex cõtractib. autem hoc raro cõtingit, in capitulis [g] lege nostra tantummodo exceptis, hmõi iniquitatem [h] ipsa rerum necessitas [i] introducebat.

¶ Et ideo pro remedio cãm corrigentes, sancimus, sortis tantummodo [k] vsuras vsque ad centesimam currentes, ex iudicati actione profligari, non autem vsurarum quantascunque vsuras. Si enim [l] nouat iudicati actione prior contractus, necesse est vsurarum quidem, quæ anterioris cõtractus sunt, cursum post sententiam inhiberi. [m] alias aũt vsuras ex iudicati actione tantummodo sortis [n] procedere; & nõ ideo quòd forsitã 3† consummata [o] est quãtitas sortis & vsurarũ, totius summæ vsuras postea colligi, sed sortis tantummodo.

Tempus quadrimestre, quod datur reis principalib. datur & eorum fideiussorib. h.d. vsque ad finem. Sal. vel sic: Quadrimestre tempus non solum datur condemnato, sed etiam fideiussori de iudicato soluendo, cõtra quem potest fieri executio, alias se quereretur quod nec condemnato daretur si possit fieri executio contra fideiussorem ante lapsum quadrimestris tẽporis. nam et ipse posset quod soluit recuperare a condẽnato, & sic sibi nihil proficeret legalis dilatio. Pau. de Cast.

¶ Et cũ antiquitas pessimo exẽplo reis quidẽ cõdẽnatis laxamẽtũ duorũ mensium [*] præstabat, fideiussores autẽ eorũ eodẽ vti beneficio non concedebat, vt liceret victorib. (relictis pp legem condemnatis psonas) a fideiussoribus eorum, vel mandatoribus statim pecunias, vel res in condẽnatione positas exigere: hmõi acerbitatẽ [p] resecantes, sancimus, quadrimestres inducias, quas dedimus condemnatis, etiam ad fideiussores [q] eorum & mãdatores extendi, ne legi fiat derogatum. Cũ.n. interuentor soluere compellebatur, & ipse reũ coercebat ad inuitam solutionem, [r] nullum condemnatus habebat 4† sensum [s] nostræ humanitatis: quia per mediũ fideiussorem statim pecunias persoluere [t] compellebatur. [u]

TITVLVS LV.

Si plures vna sententia condemnati sunt.

Pluralis locutio diuidit condẽnatos in partes uiriles. Bal. Vel sic: Plures simpliciter condemnari, intelliguntur in partes æquales, nisi aliud sit expressum. hoc dicit totus iste titulus secundum

tra.ff.de vsur.l.cum quidã.§.in tacito. Sed ibi dr̃ emolumẽtum vsuræ, i.emolumentũ, qđ est vsura, vt sup.de vsu.l.vlt.

a *Si enim.*] secunda ratio.

b *Sine emendatione.*] hic innititur, quòd olim in casu isto daretur vsura centesima etiam prioris vsuræ.

c *Cum.*] i.quia

d *Minores centesima.*] i.minores centesima vsura: vel quam sit centesima vsura. imo rectè lege.

e *Grauiores supponi.*] q.d. cum minores vsuræ descendant ex cõtractibus, & fiant maiores post quadrimestre tempus, absurdũ esset, si reus tãtas vsuras daret, & de sorte.ff.de vsura.

f *Si enim.*] tertia rõ, s.ipsã necessitas.

g *In capitulis.*] s.in traiectitia pecunia, vt habes hanc cõstitutionẽ sup.de vsu.l.eos.§.super vsurarũ verò quantitate.

h *Iniquitatem.*] si staretur vsura vsuræ.

i *Necessitas.*] quia necessitate impediti sæpe ad tempus soluere non poterant.

k *Sortis tantummodo.*] non ergo pœnæ deductæ in condemnationẽ, vt inf. de vsur. fisca.l.1.li.10.& sup. de mag.con.l.fin.

l *Si enim nouatur.*] quarta ratio. Sic ergo pp nouationem primæ actionis, quæ fit per sententiam, non currũt vsuræ, secundum quosdam, & pro eis.ff. de nou. l.aliam. Nos contradicimus.n. non fieri nouationem primæ actionis per sententiam, imo remanere, vt ff.d pig.l.Græce.§.etiam. & de fideiuss.l. Græce §.1.& §.an ergo.& ff.de iud. l.argentarium.§.nomine. Item dr̃ sacramento res nouari. & tamen durat actio prima: vt ff.de iureiur. l. qui iurasse. §.fi.& l.eum qui.r.rũ. Nouari ergo dicit, ideo, quia cessant currere minores post sñiam; & quia maiores vsuræ præstantur post quatuor menses. Item quia lex ex humanitate dat eis prædictam dilationem in sorte, vt ff. de compen.l.si cum militi.§.1. Item quia quædam noua forma veteri datur actioni: perpetuatur.n.in 40.annis, & fit transitoria. Item quia iniquum esset, vt ei proficeret sententia, contra quem lata est, vt ff. de ex.re iud.l.euidenter. verè tamen adhuc durat actio prima.

ADDITIO. Tu dicas secundum Dy. in l.aliã.ff. de noua. quẽ in hoc sequitur Bart. hic, q̃ nouatio assumitur tribus modis. Vno modo ut fit primæ actionis in secundã transfusio, de ista loquitur.ff.de noua.l.1. Secundo modo accipitur nouatio, hoc est nouæ qualitatis additio: & ista fit per litis contestationem, vt d.l.aliam. Fit enim actio prima perpetua, & transitoria in heredes, si non erit nouata. Tertio modo accipitur nouatio, hoc est nouæ formæ adiectio: & ista fit p sententiam. Nã adijcitur noua actio per sententiam. Itẽ impedit primas vsuras p centesimas: non tñ q̃ prima actio tollatur. ita loquitur hic.

m *Inhiberi.*] secus in fructib. perceptis intra illos quatuor menses, in pcipiendis autem distinguitur, vt ff. de vsur.l. in fideicõmissi. q̃ est cõtra.

n *Sortis.*] q.d. quia extinguit minor, suscitatur maior. at vsura vsuræ extinguit: nec ergo suscitatur, cũ tal.

o *Consummata.*] i.in vnam summam coacernata.

p *Acerbitatem.*] hæc acerbitas qñq; tolleratur, vbicunque psonalis est exceptio quæ reo competit, vt ff.de exceptio.l.exceptiones.2.& ff. pro socio.l.verũ.2.rñ. & ff de re iud.l.& si fideiussor.& ff.de pactis.l. nisi hoc actum est. & ff. quarum rerum actio non da.l.4.§.exceptiones.

q *Fideiussores.*] quæ etiam possent appellare a sñia in principalẽ reum lata, ut ff. de app.l.a sententia.

r *Solutionem.*] vt ff.de procu.l.antepen.

s *Sensum.*] i.nullam vtilitatem ex sensu nostræ legis superioris habebat. Accur.

t *Persoluere.*] vel dic fideiussorem damnatum vna cum reo, vel loquitur, cũ habeo ego fideiussorem promptũ, & paratũ pecuniam, reus non: pōt mandari vt ff.de re iud.l.debi dari executoribus. alias non vr̃ executioni posse habere locum, fideiusso quod hic dicitur. Vel res, reo cõmelius condemnato demnato reo, fit executio in fideiussoribus. argu. sup. ubi de crimi. agi opor. auth. qua in prouincia ibi, nam & de rebus &c.

u *Compellebatur.*] & per mediam personã inquietabatur: vt ff. de libe. lega. l. si quis decedens, alias est l.3.§ nunc de effectu. ibi, alioquin, &c.& l. quis reum. in princ. quod esse non debet, vt ff. de neg.gest.l.si ex duobus. & ff. si quis cautionibus.l.si is qui.

SI PLVRES VNA SENTENTIA condemnati sunt.

Qualiter fiat executio contra vnum damnatum dixit, nunc qualiter fiat, si sint plures.

1† Deest in alijs.

2† Centesimæ. Dua.

3† Cõsumpta.

Actio prima nõ nouatur per sententiã.

* Duodetriginta iusti dies dabantur, authore Gellio libro 20.c.1.

4† Sensu

† Sententiã

Diuisio.

SI non.] Primo ponit dictum. Secundo eius effectum, ... ad quartum. secunda ibi, ideoque. CASVS. Duo tenebantur mihi in 10. & in solidum, conueni eos, & condemnati sunt simpliciter, qui primo tenebatur in solidum, ex tunc tenetur viriliter, ut quia iudex sic dixit, condemno uos in 10. nec dixit, ut quod ab altero seruari nō possit, alter suppleret. Vinia.

a *Virilibus.* siue viriliter, siue in solidum, siue æqualibus, siue in æqualibus portiōnibus tenebantur, ut hic, & j. l. proxim. & ff. manda. l. si mādato Titij. §. Paulus respōdit. & ff. de appell. l. si quis separatim. §. quotiens. & ff. de re iu. l. Paulus respond. 2. & & arg. ff. de leg. 1. l. si pluribus. in prin. & de duobus reis. l. reos. §. cum in tabulis. Et sic uidetur, quod cū ille, qui in solidum, vel in parte maiori tenebatur, in virili teneatur, quod sententia condemnatoria proficiat damnato. & sic est contra ff. de excep. rei iudi. l. euidenter. Sol. hic in residuo videtur absolutus, quia sic absolutoria ei sententia proficit, non condemnatoria. Vel dic, quod actio iudicati pro partib. dat, sed prima actio adhuc in solidū durat, ut prius, nec obijcitur exceptio rei iudicatæ, ut not. sup. tit. 1. l. fi. in ver. si enim nouatur, &c.

1 † solui.

2 † Deest in alijs.

b *Parens.*] i. obediens.

QVotes.] CASVS. Tres administrauerūt tutelam alicuius pupilli, & ex mala administratione facti sunt debitores pupilli in 300. & i solidum, finita tutela, pupillo iudicati tutelæ intēdēte, & illis per procuratorem se defendētib. cōdēnatus fuit procurator, licet ante sententiam teneretur in solidū, post sententiam tenebuntur pro parte, & quod ab vno seruari nō poterit, ab alio persequi nō debet. Vin.

3 † in sequitur.

c *In omnium.*] s. procuratorum, qui præsentes sunt, ut sup. de sen. l. 1.

d *Diuisum.*] i. inter tutores, in quo fit executio, non in procuratores, nisi se obtulissent, ut ff. de procu. l. Plautius. & ff. de re iud. l. 4. in prin.

e *Ab vno*] i. dictorum condemnatorum.

f *Iuris est.*] non nocet alteri, si alter non est, soluendo, ut hic: sed prodest alteri, si alter appellet, quamuis ipse non appellet, ut infr. si vnus ex pluribus appel. l. 1.

Bar. vel sic. Sententia condemnatoria simpliciter, & absolute lata contra plures, eius effectum diuidit in viriles. h. d. cum l. seq. quod nota. Sal. Vel sic: si plures condēnantur ad vnam summam simpliciter debitam ex vna causa, quilibet censetur condemnatus pro parte virili, vel æquali, ideo si vnus soluit partem suam, non tenetur soluere partem alterius, licet alter non sit soluendo; & licet quilibet tenetur in solidum, vnica tamen solutione liberantur. h. d. ista lex cum sequenti. & est nota. secum Pau. de Cast.

Imp. Alexander A. victori.

LEX PRIMA.

SI non singuli in solidū, sed generaliter tu & collega tuus vna, & certa quantitate condemnati estis, nec additum est, vt quod ab altero [1]† seruari non posset, id alter suppleret, effectus sententiæ [2]† pro virilibus [a] portionibus discretus est. Ideoque pares [b] pro tua portione sententiæ, ob cessationem alterius ex causa iudicati conueniri non potes.

Summata est cū præcedēti. Vel sic: Sententia contra plures tutores lata, in uiriles intelligitur diuisa h. d. Sal.

Imp. Gordian. A. Anniano.

LEX II.

QVotes a tutoribus singulis procuratorib. datis [3]† sequitur in omnium [c] persona condemnatio, periculum sententiæ videtur esse diuisum. [d] ideoque, quod ab vno [e] seruari non poterit, a cæteris exigi non posse explorati iuris est. [f]

TITVLVS LVI.

Quibus res iudicata non nocet.*

Sententia lata contra coniunctam personam, non præiudicat coniunctæ personæ, nisi habeat mandatū, vel ratificet. h. d. Bal. Vel sic. Licet sententia sit lata contra coniunctam personam, non propterea præiudicat non mandanti, neque ratam habenti. Sal.

Imper. Alexander A. Masculino.

LEX PRIMA.

SI neque mandasti fratri tuo defensionem [g] rei tuæ, neque quod gestū est ratum habuisti, præscriptio [h] rei iudicatæ tibi non [i] oberit. Et ideo non prohiberis causam tuam agere sine præiudicio rerum [4]† iudicatarum PP. No. Maij. Alexan. A. Coss.

Sententia super iure tertii lata non patrocinatur, neque nocet alteri. h. d. Bald. & Salic.

Imper. Gordianus A. [5]† Athemio.

LEX II.

RES* inter alios iudicatæ, neque emolumentum afferre ijs, qui iudicio non interfuerunt, neq; præiudicium solent irrogare: [k] ideoque nepti tuæ præiudicare [l] nō potest quod aduer

QVIBVS RES IVDICATA NON NOCET. Dixit, quib. nocet, nunc quib. non nocet, licet videatur nocere.

SI neque.] CASVS. Habebam rem communem cum fratre meo, pro illa re egit Titius aduersus fratrem meum me absente, & obtinuit, an præiudicet sententia, cum ei nō mandaui, quòd defenderet? Dicitur, quòd nō, & sic ponitur agere quasi improprie, s. pro defendere. Vel dic, quod frater meus egit & succubuit, nō præiudicat mihi sñia. Vinia.

g *Defensionem.*] idest actionem.

h *Præscriptio.*] idest exceptio.

i *Non oberit.*] imō vr debere obesse, quia talis est persona, quę admittebat sine mādato, ut ff. de procu. l. sed & hæ. Sed nō sequitur, quod ideo obsit. ut sup. de reb. credit. l. nec filius. & ff. iu. so. l. 3. §. 1. Agit ergo sine mādato quo ad commodum. 1 & facit ad l. istam, inf. de excep. l. pro portione. & infr. res inter alios ac. l. 2. & ff. de iureiur. l. si duo. in princi. & l. si itaque. Acc.

* Iunge l. sæpe ff. de re iud. Cō.

1 Facit gl. 1. in c. cum pridē. ext. de trans.

RES.] CASVS. Primo ponit regulā, deinde exemplū ad regulam quæ talis est: Res inter alios acta, alijs non nocet, nec prodest. Si ergo neptis tua habeat cohæredem. & cohæres cōuētus & condemnatus est nepte sua absente, ei non præiudicat sententia.

4 † præiudicatarum.

k *Irrogare.*] hęc regula fallit, ubicunq; fit ius ex sententia, vt in causa inoffic. testa. ut ff. de inoff. testam. l. Papinianus. §. fi. & ff. de sta. hom. l. ingenuum. Item fallit in quatuor casibus, qui sunt. ff. de re iud. l. sæpe. §. fi. Item in populari actione, ut ff. de iure iur. l. cum qui. §. in popularibus. Item in publicis accusationibus, subaudi reo absoluto, ut ff. de accusationib. l. si cui §. ijsdē. hoc ita, nisi collusio detegatur, ut ff. de præuar. l. 3. & de appella. l. si perlusorio. & de libe. hom. exhiben. quod & lex §. pen. & d. l. de iureiuran. l. cum qui §. in popularibus. Item in quibusdam fallit, ut prosit, non ut noceat: ut ff. ad leg. Iul. de adul. l. denunciasse §. si absolutus. & ff. si serui. l. uendi. loci corpus. §. si fundus. & ff. de inof. test. l. posthumus. §. si quis ex his. & supr. de na. li. auth. qui liberos.

5 † Athemio, al. Anthemio.

* De hac materia vide in c. pecum gl. 2. ext. de sen. & re iud.

l *Præiudicare non potest.*] ad plenum, sed qualequale præiu-

præiudicium fit, ut ff. de iureiuran. l. si duo, in princ. & ff. de appel. l. sententia, & infra l. proxi. & facit supra de fide inst. ... & supra de transact. l. 2. & de inoffi. testament. ... cum d ...

a *Iudicatum est* ... et contra te pro parte tua.

IVris. CASVS. Non solum in ciuili causa res iudicata, &c. sed, & in causa criminali: si ergo aliquis in publico iudicio aliquem accusauerit, & cum eo colluserit, non præiudicabitur alijs accusare uolentibus, si doceant de præuaricatione. Viuia.

b *Accusationibus.*] non tantum in ciuilibus quæstionibus, sed etiam in accusationibus.

c *Officere.* si secundus accusator sit probaturus de præuaricatione primi, ut ff. de præuaricatio. l. præuaricationis. & dixi supra leg. proxim. Accur.

d *Si.* id est quamuis.

e *Videatur.* Vt si duo rei fiant adulterij, & aduersus matrē pronunciatum, ut ff. de adulter. l. denunciasse, §. fin.

NEc in simili. CASVS. Nedum in eadem causa, sed nec in simili res inter alios acta præiudicare debet. Viuia.

f *Acta.* Vel per sententiam, ut per totum hunc titulum, & supra de sentent. l. nemo, uel quocunque modo, ut infra ret inter alios acta. leg. 1.

1 † Igressi. 2 † Deest in alijs.

3 † Sirmij. 6. Cal. Decemb. CC. Cos. Sic restituta est ex aliquibus lib. manusc. huius legis subscriptio.

4 † epistolis.

5 † habent Continuatio.

COMMINATIONES, epistolas, programmata, &c.

Qualiter alijs sententia nō noceat dixi. Nunc qn̄ non noceat etiam ei, contra quē est prolata, quia est cōminatio, ut infra eodem l. prima, & interlocutio, uel epistola, ut infra eodem l. secūda, uel ꝓgramma, de quo habes infra eodem l. ꝓgramma, uel subscriptio, ut infra eodē. l. ead. & leg. iudex. & hoc ideo, quia causa cognita, & ꝑsentibus partibus cōgruo loco, & tēpore, magno conflictu, & in scriptis est ferenda, & non paucis literis ut supra de

sus coheredes eius iudicatum [a] est; si nihil aduersus ipsam statutum est.

Sententia in criminali cū vno lata, non præiudicat alii. h. d. Bal. & Sal.

Impp. Diocletian. & Maxim. AA. & CC. Honorato

LEX III.

IVris manifestissimi est & in accusationibus [b] ijs, qui [1] † congressi [2] † in iudicio non sunt, officere [c] non posse, si [d] quid forte præiudicij videatur [e] oblatum.

Non exemplis, sed legibus est iudicandum. h. d. Sa. vel sic: Sententia lata cum vno non præiudicat alteri nec eidem in simili negotio: & sic non exemplis vel similitudinibus iudicandum est, sed legibus. hoc d. secundum Iac. Butr.

Iidem AA. & CC. & Soteriano.

LEX IIII.

NEc in simili negotio res īter alios acta, [f] absenti præiudicare sæpe constitutum est. [3] †

TITVLVS LVII.

Comminationes, [4] † epistolas, programmata, subscriptiones auctoritatem rei iudicatæ non [5] † habere.

Verba comminatoria obligationem non inducunt. h. d. secundum Bal. vel sic: Comminatio pœnalis facta à iudice non habet vim stipulationis interpositæ a parte, nec rei iudicatæ. h. d. Salic. Vel sic. illa quæ requirunt causæ cognitionem quia afferunt præiudicium, sunt expedienda per sententiam diffinitiuam, & causa cognita: & si fuerint expedita sine causæ cognitione non faciūt præiudicium etiam ei contra quem expedita sunt: quia dicit non sententia, sed comminatio, vel epistola vel subscriptio, vel programmata, quę non transeunt in rem iudicatam, etiam si non fuerit appellatum. h. d. totus titulus secundum Paul. de Cast.

sent. l. cum sententiam, & de sent. ex breuiculo re. l. 2. & quo modo & quando iud. ex ea quæ, & infra eod. l. si.

NEc vim. CASVS. Debes mihi decem, iudex dixit tibi sic, nisi intra mensem debitum solueris, præstabis vsuras centesimas, an ob hanc comminationem ad usuras centesimas tenearis, quæritur? Dicitur quod non, quia comminatio uim stipulationis non obtinet, nedum sententiæ.

g *Stipulationis.* nedum sententiæ, ut ff. de vsuris. l. e. §. nec. Sed fallit hoc in illis casibus, vbi potest summatim cognosci. quos not. sup. de iud. l. iudices.

h *Exoluissent.* in vsuris tū cōminatio operatur, ut debeantur pupillis usuræ à tutoribus, ut ff. de administrat. tutor. l. tutor qui reperto, §. si deponi. Item & alibi, ut ff. de offi. præ. ur. l. prima. §. cum patronus, & ff. de iud. l. ad peremptorio.

Imp. Antoninus A. Rogatiano.

LEX PRIMA.

NEc vim stipulationis [g] obtinere potest comminatio [*] iudicis, qui certas vsuras præstituros eos dixit, qui intra certum diem debitum non exoluissent. [h] Dat. Id. Ian. Ant. A. 3. & Balbin. Coss. 214.

Per epistolam non potest ferri sentētia etiam in fauorem reipublicæ. h. d. Sal.

Imp. Alexan. A. Maximo. [6] †

LEX II.

REi iudicatæ effectū nō habet, quod per epistolam [i] rector prouinciæ soluere vos pecuniam reipublicæ iussit. [7] † 4. Id. Mart. Max. 2. & Ael. Coss. 224.

Sententia definitiua non reuocatur iudicis subscriptione. h. d. Bal. & Sal.

Idem A. Zotico.

LEX III.

EA, quæ, [*] cā cognita, [k] statuuntur, subscriptionibus [l] reuocari non posse, sæpe rescriptum est. PP. Id. Sept. [8] † Balb. & Mart. Cos. 218.

Verbum iudicis indistinctè prolatum necessitatē nō importat, etiam si scriptum in actis. hoc dicit Bald. vel sic: Verba comminatoria nō habent auctoritatem rei iudicatæ. Sal.

Impp. Gordiano. AA. [9] † Asclepiodoto.

LEX IIII.

INterlocutio ꝑsidis apud acta signata, [10] † vt nisi so

i REt iudicatæ. Per epistolam. nam ipse legere etiā præsentibus partib. dēt, ut sup. de se. ex breuic. re. l. 1. Accur.

EA quæ, causa cognita. CASVS. Iudex tulit sententiam, ut debuit, sed postea subscripsit, per quod uoluit reuocare sententiam, an propter hoc reuocetur, quæritur? Dicitur, quod non.

k *Ea, quæ, causa cognita.* per definitiuā sententiam.

l *Subscriptionibus.*] in eadem sententia uel alibi, quę subscriptiones sint contrariæ sententiæ definitiuæ: secus in interlocutoria, ut hic. & ff. de re iud. l. quod iussit. & de arb. l. diem. §. 1. sed grammaticam, & uerba mutare tenore sententiæ permanente, iudex potest, ut ff. de iu dic. l. & ... Sed an interpretari uerbū dubium sententiæ potest idem iudex? Respond. quod sic, secundum Hug. ut ff. de app. ab executore. in prin.

INterlocutio. CASVS. Præcepit iudex alicui soluere pecuniam, & non intra certum tempus sol-

* Symmachus in epis. sententia sub comminatione propter effectu, atq; executione vacuaē, Goth.

6 † Maximiano.

7 † PP. 4. &c in lib. manuscr.

* Concor. cum hac l. ca. audita. cum gl. sua per uer. nō intellexi. mos, circa fi. ex. de re iud. spo.

8 † Du. Albino. sed hic recti.

9 † Asclepiadi. al. Asclepiodoro.

10 Deest ī manuscr.

solueret, q dAret duplum, an tale præceptum habeat uim rei iudicatæ, quæritur? Dicitur, quod non.

a *Voluntas.* Condênatur aliquis in pecunia, sed summam, uel cuius monetę sit, nô interpretatus est.

b *Voluntas potius* sic & sup. de sententijs. l. ex stipulatione. & sup. co. l. 1. Accur.

IVdex. CASVS. Si iudex delegat ad causam eam examinare, nec audire uoluerit; sed diem partibus, quo iuri se præsentent assignauit, & libellum alteri parti misit, & ei subscripsit significâs q aduersari in possessionem rei petitæ mitteret, an huiusmodi scriptura uim rei iudicatæ habeat quęritur? Dicitur, q non. Viu.

c *Locum dederat.* id est successerat, alias, idest cessauerat. Accur. sic enim dicimus in vulgari, uel uerius. idest statuerat.

d *Debuit.* ut j. si per vim, vel alio mo. l. fi.

e *Datam.* ante diem forte, quo debebat conuenire.

f *Non ambigitur.* ut ff. de reg. iur. le. omnia quę. Sed uidetur contra, ff. de acquir. l. iustè. Sed illud intellige, si rite data est: & si nô iuste, q bene fuit seruatus ordo iudiciorum.

PRogramma. CASVS. Pone, quod iudex proposuit scripturam, qua continebatur, q qui ita faceret, ita puniretur, nunquid uim rei iudic. obtinet? Dr, q non. & hoc in prima. Idê est, si alicui minatus fuerit, nisi solueret: quia talis est comminatio. Viuia.

g *Programma.* Cum idem in diuersis traditur libellis, & tunc dictum est programma, quasi procedens gramma, i. litera, q per diuersa dirigitur loca pcepto iudicis, sm Azo. Sic. n. plerumque in cor. auth. poni), uel dic secundû Io. vt differat ab epistola, cû de ea hic in l. 2. dicatur, quod programma sit scriptura publice proposita in albo. Acc.

luitioni debiti is, qui conuenitur: obsequium præstitisset, duplum seu quadruplû inferat voluntas[a] potius[b] comminantis, quam sententia iudicantis est: cum placitum huiusmodi, ne rei vendicatæ auctoritatem obtineat; iuris ratio declaret.

Iudex debet audire, & examinare, non fulminare. h. d. Bal. vel sic. Fulminatio iudicis statim libellum exequentis, non habet auctoritatem rei iudicatæ. Sal.

Idem A. Iucundo.

LEX V.

IVdex, qui disceptationi locû dederat,[c] partium allegationes audire & examinare debuit.[d] nam subscriptionem ad libellum datá,[e] talem, quæ diuersam partê in possessionem fundi mitteret, vicem rei iudicatæ nô obtinere, non ambigitur.[f] P. P. 12. Cal. Febru. Gordia. A. 5. & Pomp. Coss. 242.

Literæ præsidis in palatio positę, vel in prouinciâ missæ terrorem continentes, uel ipsius meram auctoritatem respicientes, nô habent vim rei iudicatæ. h. d. secundum vtramq; expositionem glossæ. Sal.

Imp. Philipp. A. & Philip. C. Cassiano.

LEX VI.

PRogramma,[g] si quod à præside prouinciæ propositum est, vim rei iudicatæ nequaquá obtinere pot: nec côminationê vim rei iudicatæ obtinere manifestum est.

Per sententiâ altera partium confligitur, & alteri victoria datur: ideo cû paucis literis & sine magna deliberatione ad illam nô proceditur. h. d. Sal.

Imper. Constantinus A. ad Bassum PP.

LEX VII.

QVod magno côflictu[h] sententia[i] decerni solet, id paucis literis temere[k] [1]† descriptis definiri fas nô est. Dat. 15. Cal. April. Constantinopo. A. 6. & Maxim. Coss. 306.

TITVLVS LVIII.

Si ex falsis instrumentis, vel testimoniis iudicatum sit.

Sententia lata testib. uel instrumentis, reuocatur falso probato, & quod iudex tulit sententiam ex eo: nisi de crimine falsi ante fuerit cognitum. h. d. Bal. vel sic: Sententia prætextu falsorum instrumentorum lata, rescinditur tribus concurrentibus seu conuenientibus si falso sint producta, & de falso nô sit cognitum, & propter illa falsa sit iudicatû: quod prodest ad tria, scilicet ad sententiam rescindendam, ad executionem impudiêdam, & ad solutum repetendum. h. d. totus iste titulus secundum Bar. uel sic. Sentia lata ex falsis instrumêtis, uel testimoniis reuocatur falso probato, & quod iudex motus fuerit ex illis, etiam præter appellationem: nisi de falso primo fuisset cognitû. hoc dicunt primę tres leges huius tituli. Vel si uis summare quamlibet per se. h. d. Sententia lata ex falsis testibus, vel instrumentis, reuocatur falso probato, & quod iudex motus fuerit ex illis: nisi prius de falso cognitum fuerit. hoc dicit Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA.[2]† ad Bassianum.

LEX PRIMA.

SI tabulas testamenti, quas secutus proconsul vir clarissimus sententiam[l] dixit, falsas dicere vis:[m] prębebit notionem suam, non obstante præscriptione[n] rei iudicatæ,[o] quia nondum de falso quæsitum est.[p]

Appellatione non interposita, subuenitur uictor ex

QVod magno CASVS. Iudex delegatus ad causam, sæpius debet interrogare, an ita sit, sicut dicit actor, & an velint partes plura dicere, & allegationes examinare. Ceterum si hoc nô obseruauerit, sed literas miserit, in quibus condemnet, uel absoluat partib. non præsentibus, tale rescrip. nô obtinet uim rei iud.

1† Adscriptis.

h *Quod magno conflictu.* idest præhabita partiû examinatione, nam causæ &c. vt infra si per vim, vel alio modo. l. fi.

i *Sententia.* scilicet definitiua.

k *Temere.* idest non causa cognita, nec partib. præsentibus, vt diximus in rub.

SI EX FALSIS. &c. Deficit sententia pp omissam solemnitatê, ut sup. sed & propter adiunctam falsitatem, ut hic.

SI tabulas. CASVS. Mota controuersia inter me & Titiû de hæreditate Seiana, in qua dixit se hæredem institutû. & ad probatione intentionis suæ produxit testam, iudex eû absoluit, uolo postea arguere de falso, an possim, quęritur? Dr q sic, nec obstabit excep. rei iud. Viuia.

l *Sententiam.* quæ pronunciauit hæredê ex eo testamento esse præferendum.

m *Vis.* ciuiliter, uel criminaliter, ut inf. de fal. l. damus.

n *Præscriptione* contra sup. de fi. instru. l. vlt. non est contra, quia de falso hic nô fuit quæsitum, sed ibi fuit.

o *Rei iudicatæ.* ut ff. de excep. l. qui agnitis. & sup. de transa. l. si ex falsis.

2† Bisaniæ al. Vlsanię al. Bissang

p *Quæsitum est.* secus si tractet in primo iudicio quæsitû, licet non pronunciatum, ut sup. glo. super de fi. instr. l. fi. q est ver. post contra ar. ff. de exce. sntiam. in rei iud. l. duob. Item c. licet. cū insti. qui. ex cau. ma. ca princ. non li. s. semel contra, Sol. ibi dicit falsa, s. non iusta. & est simile ad principiû glo.

3† Concor. cum hac ex. de pro. bat.

gl. quod sufficit in iudicio hæreditatis quæri de libertate, licet non pronuncietur, ut sup. de ordi. iudi. l. 1. Accur.

E*T qui non prouocauerunt.* CASVS. Petebas à me decem, ad probationem intentionis tuæ induxisti falsum instrumentum. iudex illud secutus, me condemnauit, si postea uelim arguere instrumentum de falso: an possim, quæritur? Dicitur, quod sic, & probata falsitate ex integro causa uentilabitur. Viuia.

falsis instrumentis per restitutionem in integrum. Bald. & Salic.

Imp. Alexander A. Optato.

LEX II.

ET qui, non prouocauerunt,[a] si instrumentis falsis se victos esse probare possunt, cum de crimine docuerint,[b] ex integro de causa audiuntur.[c] PP. 16. Cal. Octob. Iul. 2. & Crip. Coss. 225.

Sententia lata prætextu falsarum attestationem rescinditur, dum probabitur iudex vsus fuisse illis, h. d. Bal. Vel sic. Sententia lata ex falsis testimoniis à iudice secutis rescinditur. h. d. Sal.

Idem A. Clementi.

LEX III.

FAlsam quidem testationem,[d] qua diuersa pars in iudicio aduersus te vsa est (vt proponis) solito more arguere nõ prohiberis: sed causa iudicati in irritum non[1] † deuocatur, nisi probare poteris eum qui iudicauerat, secutum eius instrumentis fidẽ,[e] quod falsum esse constiterit, aduersus te pronunciasse. PP.[2] † 2. Cal. Septemb.

Pendente causa restitutionis in integrum, in qua crimẽ falsi allegatur, cũ sit præiudicialis, sñia nõ potest executioni mandari. h. d. Bal. Vel sic: Pendente lite super rescissione sententiæ tanquã ex falsis instrumentis latæ, eius suspenditur executio & sententia rescindatur repetitio, hoc dicit Sal.

a *Et qui non prouocauerunt.* Sed si prouocauerint, an uideantur confirmare? non puto, sed solo eo casu confirmatur, quo falsus procurator egit. nam dominus appellando ratum habere uidetur: ut ff. de iudic. l. licet & ff. rem ratã. l. minor. §. fin.

b *Docuerint.* i. probata falsitate.

c *Audiuntur.* ut & ff. de iud. l. si Prætor. §. Marcellus. & sup. de fide instr. l. si ueteris. Sed qualiter sententia rescinditur probato falso? Respon. per in integrum restitutioné, ut ff. de re iud. l. Diuus. nisi in casu ubi ipso iure nõ ualet fauore minoris, ut sup. si ex fal. all. l. j. & 2.

ADDITIO. hoc quod gl. ista dicit de restitutione, uerũ est quãdo sententia ꝑpter falsa instrumenta est lata cõtra præsentem, sed si esset lata cõtra absentem, esset ipso iure nulla: ut l. si Prætor. §. Marcellus, ff. de iudi. & ibi no. Et istam materiam plene examinat Bart. in d. l. Diuus, ff. de re iud.

1 † deducatur al. reuocatur.

2 † al. 7. Calen.

F*Alsam.* CASVS. Petisti decẽ à me, produxisti testes, iudex dicta eorũ secutus sententiã tulit, & me condemnauit, an postea arguere possim dicta testium de falso, quæritur? Rñ. quòd sic: sed si non probem eos falsum dixisse, & iudicem dictum eorum secutum me condemnasse, non recedam à iudicato. Viuia.

Sñia falsa prolata sẽper retractari põt.

d *Testationem.* i. attentationem, s. scripturam, in qua dicta testium continebantur, quæ falsa erant, uel quia falsum dixerunt, uel quia corruptus tabellio aliter scripsit, quàm dixerint. Et no. quod dicit P. quod non retractatur sententia per falsas attestationes, nisi pecuniæ corruptela interuenerit, ar. ff. de re iud. l. Diuus. Tu dic idẽ in testib. quod in instrumẽtis, ut siue interueniat pecunia siue nõ, retractetur sñia, si falso est prolata. Est. n. eadem uis instrumentorũ & testiũ, vt sup. de fide instru. l. in exercẽdis, & testes instrumẽta dicũtur, vt ff. de fide instru. l. 1. Itẽ hæc rubrica est gñralis in testimonijs & instrũtis. & in ꝑdicta l. Diuus. subaudi maximè.

e *Fidem.* s. testis uel testiũ, nã & ipsi instrumenta dicuntur: ut dixi. Vel dic, quod mutat casum. Et no. oportet probari duo: & falsum, & quod iudex ex eo iudicauit, inde est, quòd si plura erant instrumenta, uel plures testes, uel instrumenta & testes. licet quædam ex his sint falsa, si tamẽ alia uera sufficiant, ut ex his possit dari sententia, non retractabitur, ut hic, & patet per omnes leges huius tituli. Item & hic signare potes contra & quasi omnes leges huius tituli, quod est sup. de fide instru. l. si in fi. sed ibi soluitur super l. 1. huius tit.

Imp. Gordianus A. Herennio.

LEX IIII.

IVdicati executio solet suspendi,* & soluti dari repetitio,[f] si falsis instrumentis circumuẽtam esse religionem iudicantis (crimine postea falsi illato) manifestis probationibus fuerit ostensum. PP. 5. Id. Septemb.

I*Vdicati.* CASVS. Petis à me decem falsi instrumenti authoritate, succubui: si postea uelim arguere instrumentum de falso, an possim, quæritur? Resp. quòd sic, nec mandabitur sententia executioni, si nondũ solui, quod iudicatum est, & si probem, quod solui, repetam. Viu.

* Sic dicit Papa in ca. ueniens. extra, de test. quod si dicatur sñia lata ꝑ falsi tiã, & probare quis uelit, suspenditur executio sẽtentiæ, sicut fit in casu huius l.

f *Repetitio.* impetrata in integrũ restitutione, nisi in casu, ut dixi sup. e. l. 2. & ad hoc sup. de fal. l. satis.

TITVLVS LIX.

De confessis.

Confessus pro iudicato habetur, & hinc est, quod à propria confessione recedere nemo potest. Bald. Vel sic. Confessus in iure habetur pro cõdemnato & contra eum potest fieri executio. h. d. secundum Barto. Vel sic. Confessus pro cõdemnato habetur, ideo a propria cõfessione, sicut nec à sententia nõ receditur. Sal.

Imp. Antoninus A. Iuliano.

LEX VNICA.

COnfessos[g] in iure pro iudicatis[h] haberi placet.[i] * quare sine causa desideras recedi à confessione tua, cum & soluere[k] cogeris. D. 3. Calen. Octob. Genti. & Basso Coss. 212.

DE CONFESSIS.

Dixit de uere condemnatis, sequitur de quasi condemnatis, id est confessis, & differt hic titulus ab illo, de interrogat. actio. quia hic post litem contestatam, ille ante litem contestatam locum habet. Accursius.

C*Onfessos.* CASVS. Petij à te decem, tu interrogatus, an deberes, confessus es, an de cætero sit litigandum? Dicitur, quod non.

g *Confessos.* in iure. lite contestata, & in loco, ubi redditur ius, & apud Præsidem.

h *Pro iudicatis.* subau. quantũ ad hoc, ut amplius contra ipsos non quæratur.

i *Placet.* ut & sup. de repu. hæret. l. sicut. & de fide instru. l. si aduersarius, & ff. eo. l. j.

k *Soluere.* scil. ut et accepta, puta mutuo. Et quia hæc regula confessos, &c. multas habet oppositiones, ideo dicit Ioan. sic eam formandam. Confessus in iure contra se certum quid, quod ius & natura non respuit, uel factũ, cuius nomine cum alio possit esse actio in causa pecuniaria, pro iudicato habetur. In iure ideo dicit, quia extra ius non ualet, ut ff. de interrogato. actio. l. 1. in fine, & l. fina. & supra, de iur. & fac. ignoran. l. cum falsa, nisi fiat ad liberandum, ut in Authentica, de testi. §. & licet, col. 7. & ff. de pact. l. tale. in principio nisi fiat ad obligandum cum causa. quo casu distinguitur casu mutui & dotis ab alijs, ut dixi supra, de non numerat. pecu. l. generaliter. Sed Ia. antiquus dicit valere etiam extra ius, & etiam sine causa ad obligandum. & sic intelligebat supra, de iu. & fac. ignoran. l. cum falsa. sed aliter ibi exponimus. Item pro se inducebat quandam falsam auth. quam hic habebat quæ sic dicit, si debitor fuerit confessus de debitor, uel de alijs rebus coram uicinis & amicis, ac si corã iudice confessus fuisset pro eo hĩ, & dicebat extrahi. de cor. de testi. §. & licet. col. 7.

† Concor. c. cum superi extra de cõfess. Itẽ uide bonam glo. de hac materia in c. si. ex. eo. tit.

Confessus hẽ pro condẽnato, an sit uerum indistincte.

Confessio, quã dicatur facta in iure.

col. Sed vt dixi id liberandum, ibi dicit, non ad obligandũ. Itẽ pro co ff. de ijs qui no infa. l. quoniã. sed ibi in iure transegit. sic intellige in iure, vbicunque sit iudex, vt ff. de interrog. act. l. voluit. §. quod ait Prætor. Vel aliter vt ibi no. tui. Itẽ cõtra se dicit: quia pro se nõ habetur ei fides: vt ff. de interro. act. l. de æta te, §. 1. sup. de prob. l. exẽplo. & in Authen. de iureiu. a mor. §. 1. col. 5. Certum ideo dixi, quia si incertum cogẽdus est certificare, ut ff. e. l. certũ, ut si confiteatur hæres Stichum vel Pamphilũ relictũ, cogitur certificare quem. Itẽ quod ius & natura non respuit, & quis etsi confiteris filium cum, qui maior est, quam vel hominem liberũ tuum seruum, uel fœminam habere liberos in potestate, non ualet, ut ff. de interrog. act. l. confessionibus, & l. si is. Item quod subijcit, uel factum cuius, &c. quia si confiteatur, à se seruum occisum, qui nec vulneratus est, non tenetur, ut ff. ad le. Aq. l. inde Neratius. § fi. & l. seq. & ff. eo. l. Stichum. Item in causa pecuniaria, quia in criminali non statur statim confessioni. Imò uolens perire, potest defendi, nec habendæ sunt confessiones reorum pro exploratis facinoribus, vt ff. de ap. l. non tantum. & de quæstio. l. 1. Diuus. condemnatur erg. reus, si perseuerat in confessione, ut in eo. tit. de quæstio l. 1. §. si quis ultro. Item habetur pro iudicato. ut etiam non debeat damnari amodo, secundum quosdam, sed statim tempora quatuor mensium currunt confitenti, ut ff. eod. l. certum, §. fin. & ad le. Aquil. proinde, in §. fin. Tu dic contra, ut ff. de iudic. de qua re. & ff. eodem, l. Iulianus. Et quod dicitur nullæ sunt partes, l. in cognoscendo, sed in pronunciando sic, & d. l. certum, § fin. & ante litem contestatam loquitur. De criminali autem constat, quod damnatus post confessionem, ut ff. de cust. reor. l. si confessus, & infra de pœnis si cũ reis. Et si quæras, quid prodest damnare confitentem post confessionem, cum ex confessione datur in factum? Resp. posito hoc nihil stat & ab eo dari ex sententia, sicut ex iuramento datur & non sequitur sententia, ut sup. de iureiuran. l. actori delato. & hoc si lis fuerit contestata. alias sufficit In confessum dari non idem praceptum in certum diem, ut ff. de iud. l. si debitori. Item est necesse, quod sit maior uiginti quinque annis, quia confessio impuberis non valet. ac ulti licet ualeat, restituitur, ut ff. eo. l. certum. §. si tutoris tamen uel curatoris, uel procuratoris confessio non ualet, ut d. l. certum, §. sed an & ipsos, quod quidam intelligunt, si probetur a domino contrarium, & sic est consuetudo. Vel non ualet, si potest minor restitui. Vel non ualet, fuerat absens, secus si minor fuerit præsens. Item est necesse, quod sponte confiteatur, alias nõ ualet, ut dicit per l. ff. de quæstio. l. 1. §. Diuus, & §. si quis ultro. Itẽ est necesse, quod sciens fateatur, quia errans in facto non fatetur, ut ff. eo. non fatetur cuius probatio non potest inducere usque ad sententiã, ut supra, de iu. & fac. ignor. l. error. Itẽ quod præsente aduersario, ut ff. e. l. certũ, §. si qs, & de interrog. actio. l. fi. Item quòd non sit res fauorabilis, quæ per confessionem remouetur, vt matrimonium. Idem dici potest de libertate, si quis se seruum confiteatur, vt sup. de lib. causa, l. interrogatam, & l. parentes. & l. liberos, 1. & 2. Sed si in figura iudicij confiteretur, bene valeret, vt in eo. tit. l. pe. Item quod nõ fiat in fraudem fortè creditore, vt ff. q in fraudem cred. l. 2. Vnde versus Maior, sponte sciens cõtra se ubi ius sit & hostis. Nec natura rei, fauor aut ius fraus ve repugnet. Illud nota, q confessio valet sine interrogatione, vt ff. de interroga. act. l. si sine. Item quo iure compellam aduersarium meum ad huiusmodi responsiones? Respõ. per officium iudicis per hunc titu. & per Auth. de ijs, q ingre. ad app. §. si. col. 5. Itẽ quæritur, quare ille qui quærit semper prędicit quid ipse credit? Respõ. ne uideat, calumniosè petere per eandem auth.

1 † Epigathe. al. Pagato.

a De hac materia uide in c. pe. cũ gl. 2. extra de sen. & re iudi. ubi hæc lex limitatur.

Petire uolens non auditur. Confessũ, an & qñ debeat sequi sura.

a Volt glo. recte intellecta confessum añ li. contest. non dẽre condemna. sed insti cit, ut efficiat praeceptum confessionis. postea l. con fessio. hoc in ciuili in criminali ita sed in glos.

4 † Seuero. al. Seuera. Versus notabile.

3 † fecerit,

4 † al. 5. Id. Apri.

5 † Fortune.

Res inter alios actas, vel iudicatas nocere alijs non

TITVLVS LX.

Agnitio seu solutio debiti facta per vnum ex hæredib. non præiudicat cohæredibus, negantibus. Sal. Vel sic: Gesta per vnum alteri non nocent, etiam si sint gesta extra iudicium hoc dicit secundum Pau. de Cast.

Impp. Diocle. & Maximia. A A. & CC. Epicrati.[1] †

LEX PRIMA.

INter alios [a] res gestas alijs non posse præiudiciũ facere, sæpè constitutũ est. [a] vnde licet quosdam de hæredibus eius, quem debitorem tuum fuisse significas soluisse commemores: tamen cęteri nõ alias ad solutionem vrgentur, nisi debitum probatum fuerit. 5. Cal. April. Bisant. A A. Coss.

Transactio cum vno facta, alteri non præiudicat, & qui rem quam donauit, postea cum alio diuidit, in pręiudicium donatarii, hoc dicit Sali.

Ijdem A A. & CC.[2] † Epicrati.

LEX II.

INter alios factam transactionem, absenti non posse facere præiudicium, notissimi iuris est.

¶ Quapropter, adito Præside prouinciæ, auiam tuam mancipium tibi donasse probã: ac si hoc iure ad id pertinere perspexerit, restitui tibi prouidebit: Neque enim si te absente diuisionem eius [3] † fecerunt, [b] aliquid iuri tuo derogari potuit. [c] 4 † S. pridie Id. April.

Frater non præiudicat fratri paciscendo vel agendo sine mandato, h. d. Sal.

Ijdem A A. & CC. [5] † Fortunatæ.

LEX III.

SI cũ fratre tuo matri successisti, frater pro portione tua cum debitoribus hæreditarijs paciscendo vel agendo, non ex tua voluntate, pro hæreditaria parte tibi quæsitam [d] obligationem extinguere nõ potuit. [e] 5. Id. Octo. Rethriæ A A. Coss.

RES INTER alios, &c.

Hic titulus loquitur de iudicatis & actis extra iudicium sed supra quib. res iudicata non nocet, loquitur de iudicatis tantum quæ ibi dicuntur, & hic potes repetere.

INter. CASVS. Res inter alios, &c. Si ergo cohæres meus conuentus à creditore hæreditario succubuerit, uel soluere cœperit, an præiudicet mihi, quæritur? Resp. quod non. Viuian.

a *Constitutum.* vt supra, loca. l. circa, & infra, de excep. l. 1. & ff. de iudic. l. si petitor, & ff. de excep. Modestinus, & ff. de iureiur. l. quia, & ff. qui po. in pig. l. Claudius, sed fallit ut diximus supra, quibus res iudi. non no. l. 2. Item fallit etiam in actis extra ius, nam quandoque nocent, vt supra, de quadri. præscrip. l. bene a Zenone. & de commu. rerum ali. l. 2. Item quandoque prosunt acta inter alios alijs: ut supra de diuer. rescrip. si libellum, & supra de temp. in integ. restitu. l. petendæ, & ff. quemadm. seruit. amit. si communem. rescip. & ff. de iureiur. l. si duo, in prin. & §. si quis iurauerit, & §. Marcellus. & sup. ad exhi. si res.

INter. CASVS. Auia mea dedit mihi mancipiũ, de quo passa controuersiam cum Titio, transegit cum ea Titius, an ea præiudicere mihi potuerit, quæritur? Dicitur, quod non. Item est si habeam tecum rem communem, & eam me absente diuiseris, quia non præiudicabit mihi diuisio: si tamen successi matri meæ cum fratre meo: frater meus cum debitoribus hæreditarijs fecit pactum de non petendo me irrequisito, an obligatio pro parte mea sit extincta, quæritur? Dicitur, quòd non. Viuia.

b *Fecerunt.* quasi esset commune cum alio, cum totum fuerat auiæ, & fuit facta animo transigendi, cum aduersarius totum sibi assereret.

c *Potuit.* ut sup. famil. ercis. l. cohæredibus, & de reb. cred. l. nec filius, & ff. de iudic. l. si petitor. & de re iudic. l. de vnoquoque.

d SI cum fratre. *Quæsitam.* ex l. duodecim tab.

e *Non potuit.* vt inf. de excep. l. 2.

TITVLVS LXI.

De relationibus.

Habens referre, pronunciare non pōt. Item si primo pronunciauit, relatio sua appellationē non impedit. Itē dēt referre factum instructum non instruendum. Item copia relationis partib. edi debet. & si displiceat alicui, contradicat incontinenti. h. d. Bal. Vel sic: Qui dixit se velle referre non debet iudicare, & si primo pronunciat, relatio sua appellationem non impedit. Item negotium debet referre plenè instructum, & copia relationis debet edi partibus, vt si alicui displiceat, statim apud acta contradicat.

Imper. Constantinus A.[1] † Futuro P. annone.

LEX PRIMA.

SI quis * iudicum duxerit esse referendum, nihil inter partes pronunciet,[a] se magis super quo hæsitandum[b] putauerit, nostram consulat[c] sciendum: aut si tulerit sententiam,[d] minimè postea, ne a se prouocetur, relatione ꝓmissa terreat litigantes:[e] sciens quòd si hoc fecerit, nihilominus iure appellationis res agitabitur.[f]

¶ Sed nec ad nos mittatur[g] aliquid, quod plena instructione[h] indigeat.

¶ * Quoties aūt ad nostram scientiam iudex se polliceatur relaturum, consultationis[i] exemplum[k] litigatoribus illico[2] † edi apud acta iubeat, vt si cui[l] fortè relatio minus plena vel contraria videatur, is refutatorias preces[m] similiter apud acta sine aliqua frustratoria dilatione * offerat. Dat. 4. Feb. Sirm. Constanti. A. 5. & Lici. CC. Coss. 312.

IN AVTHEN.

Vt iudices non expec. sacras iussio. §. 1. collat. 9. constitutio. 4.

* NOuo iure causa perfectè examinata sententia terminetur: quæ executioni legitimę demādatur, nisi ab ea fuerit appellatum.

Relatio dicitur plena, quando plena veritas in ea continetur, & in causa est cōclusum lapsu omnium terminorū, vel partium consensu, Bald. Vel sic: In causa criminali relatio est permissa. h. d. Sal.

Impp. Valen. & Valens AA. ad Viuentium PP.

LEX II.

SVper * delictis prouincialium nunquam[n] rectores prouinciarum ad scientiam Principum putent esse referendum, nisi ediderint[o] prius consultationis exemplum: quippe tunc demum relationibus plena veritas est, cum vel allegationibus,[3] † repelluntur,[p] vel probantur[q] assensu. Dat. 3. Calend. Ianuar. Treu. Valen. & Valent. AA. Coss.

Pendente relatione iudicis officium cōquiescat. h. d. Bal. Vel sic. In relatione et consultatione fienda Principi, dēnt acta publica mitti. h. d. Sal.

Ijdem AA. & Gratian. A. ad Apodemium.

LEX III.

SI * quando ratio, aut[r] necessitas est in negocijs nostra iudicia[s] requirendi, expectandique responsa, omnes omnino causas, relationis[4] † series comprehendat, vt recitata cōsultatione, quæ

DE RELATIONIBVS.

Quia iudex quando dubitat refert consily eā, ideo de hoc dicit.

SI quis iudicum.] CASVS. Iudex, qui cognouit de aliqua causa, dubitabat qualiter debuit de iure ferre sententiam, an possit referre quæstionem ad Principem, vt eam determinet, quæritur? Respond. quòd possunt anteq̄ ferat sniam, quia si iam tulit, appellari poterit, nec potest litigatorem terrere, dicēdo, quòd causam retulit ad Pricipem: iudex autem cū refert, debet prius causam examinare, & exemplum consultationis siue relationis debet dare partibus, & si litigantes viderint, quòd illa relatio non sit bene facta: quia iudex non posuit plene omnia in epistola, quā mittit ad Principem, poterunt appellare.

a *Pronunciet.*] hoc fallit in casu, vbi primo fertur sententia: sic deinde Principi scribitur, vt æstimet, an sententia sit sequēda; puta si Præses prouinciæ deportauerit aliquem in insulam, vt ff. de inter. & rele. l. inter pœnas. & de iniust. rup. test. l. si qs filio. §. quid tamen. & de leg. 3. l. 1. §. hi quibus.

b *Hæsitandum.*] i. dubitandum.

c *Consultat.*] imò videtur vetari relatio: vt su. de peda. iud. l. placet. 2. sed ibi in delegato dicitur. Item ibi referebat ad iudicandum. Aut ergo fit relatio ꝓpter factū, & fieri non debet, vt ff. de iud. l. cum quē. §. iudicibus. Aut de iure, & fieri pōt: vt hic, & in Auth. de iudi. §. fi. col. 6. Aut vt odium euitet, quod non permittitur. vt in Auth. vt iud. non expe. sacras iussi. §. 1. col. 9. quam quidam habent hic, nouo iure, &c. Sed propter defectum iurisdictionis refert quandoque ad iudicandum: vt j. de fal. l. vbi. & ff. de offic. Proconsl. l. solēt. & l. si quid.

d *Sententiam.*] Post relationem ante habitum respectum. *

e *Terreat litigantes.*] quia facta relatione dedit sententiam: & terrebat litigantem; ne appellaret, sed expectaret rescriptū. Vel dic, quòd post sniam referre volebat & sm primā habeas permissa, secundū aliam promissa.

f *Agitabitur.*] Pingitur enim recepta, cum non stat per appellantem, quominus conferat, vt inf. de his, qui per metum iudicis non ap. per totum & ad hoc inf. tit. 1. nonum & l. ex filio. & l. iubemus, & sup. de offi. vica. l. fi.

g *Mittatur.*] ꝑ sentētiādo a se, nisi eēt cōmissa sola audiētia.

h *Instructione.*] i. clarificatione in facto.

i *Consultationis.*] id est relationis.

k *Exemplum.*] i. transcriptū exemplificatū. n. q̄ scripta sunt de partiū confessionib. siue de dictis testium:

l *Scui.*] subaudi litiganti.

m *Refutatorias preces.* *] i. appellationē. Appellat ergo a consultatione semiplena anteq̄ mittat, nō postea, sed a snia, q̄ refert iudex sic, vt ff. qn ap. sit, l. j. j. rū. & l. n. alij dīt, quòd si appellat, sed dicit, qualiter non bene stat relatio, quòd si nō dixit, consentire vr, per d. l. qn appellandū sit, nō aūt appellat, vt ff. de ap. l. 1. §. q̄situ. Sed ibi intelligitur ex necessitate sm Azo. pt eū, si vult vt hic dicit.

SVper.] CASVS. Prouinciales cōmiserunt delictū, iudex cognouit de delicto; sed dubitat ferre sentētiā, pōt referre ad Principē, dēt tn̄ dare partibus exēplū relationis, vt eam approbent, vel reprobent.

n *Nunquam.*] In casu remittit ad Principē vt in Auth. vt iu. fine quoquo suffra. §. interdicimus. in fi. ii. colla. 2.

o *Ediderint*] s. ꝓrib.

p *Repelluntur.*] i. partes, quia fuit statuta dies ad allegandū, & nihil dixerunt. Vel dixerunt, quòd noluerunt. Vel dic, repellūtur, s. relationes.

q *Probantur.*] relationes, q̄a visis eis ambę partes cōsenserūt, qd bn̄ fuit. & hoc qn̄ iudex dubitat. Si vero fingat, punit si referat, vt su. de os. pfe. p. Oriētis. l. antepe.

SI quando.] CASVS. Qn̄ iudex vult referre ad Principem, dēt prius examinare cām; & oīa cāe dēt bn̄ cōprehendere. & i scripturā redigere: & eā Principi mittere; ita quòd nō sit necessariū, vt acta recitētur; Itē scripturæ, in quib. cōtinetur quæ acta sunt in eā. Vi.

r *Aut.*] pro idest.

s *Iudicia.*] i. consilia.

1 † al. Pro futuro.

† Ex li. 11. tit. 19. l. 2. C. Th.

Relatio an permittatur.

† quoties. Hæc posterior legis pars sūpta est ex lib. 11. tit. 30. l. 1. C. Th.

2 † intra decem dies e

3 † Cōcor. gl. sup. ver. Vriæ. inc. cum olim. 2. de offic. deleg.

† respectū forte responsum.

† dilationes. Facit c. Lonæ memoriæ. 1. cum gl. in ver bo, inde. rēci med. extra, de postu. pla.

† Nouel. 125. §. 1.

† preces. Sunt refutatoriæ ꝓces, quib. iudicis relatio refutatur: ac iniurie, quæ ex relatione faciēda futura est, docetur malè igitur Acc. appellationē interpretatur. Appellari an possit à consultatione.

Ex li. 11. tit. 29. l. 3. C. Th.

4 † refellūtur.

† Ex li. 11. tit. 20. l. 4. C. Th.

5 † seriem.

a *Quæ ita.*] s. planè: vt dixi inf. tit. 1. l. nec causa.
b *Propemodum.*] i. ferè. q. d. non est necesse, vt per se scribatur exemplum actorum, & per se consultatio: sed totum simul contineatur: & quod subijcit, actis, &c. s. originalib. & facit ad hoc sup. de preci. Impe. offer. l. fi. quod vltimũ dicit H. ex volũtate fieri: quod non placet.
c *Recensione.*] scilicet separata.

a † auctorum.

ita [a] est dirigenda, vt propemodum [b] 1† actorum recensione [c] non sit opus, actis ẽt necessario sociandis. Dat. 6. Id. Maij. Treu. 2† Val & N. B. P. & Vict. Coss. 369.

2† al. Valen. N. B. R. rectè.

DE APPELLAtionibus, & consultationibus.

Quia sententia lata fiunt appellationes & consultationes: ideo de his subiungit post sententias.

TITVLVS LXII.

De appellationibus, & consultationibus.

Quando peruertitur ordo vnius causę ad aliã, sententia tenet, licet possit per appellationẽ rescindi. h. d. Bart. Vel sic: prius dẽt terminari qõ possessionis, quã criminalis. Bal. vel sic. Ista lex legitur uariis modis, secundum primã lecturã h. d. prius de possessione si quis possessor fuerit dẽt cognosci, quã super turbatione pronunciari, secundũ secundã lecturam, h. d. Si iudex pronunciat prius super crimine violentię, quam super possessorio prius intentato, iustè prouocatur. secundum Sal.

Sententia Diui Seueri 3† A. data in personam Marci Prisci, Idibus Ianu. Pompeiano, & Auito Cos.

3 † Deest in alijs.

LEX PRIMA.

PRius [d] * de possessione pronunciare, & ita crimẽ violentię [e] executere Preses prouinciæ debuit quòd cum non fecerit, iustè ab eo prouocatum est. [f] 312.

4† Adduntur hæc in quibusdã, Seuerus A. dixit.

Duas habet lecturas. Prima est, quod loquitur in delegato Principis & sic in sententia lata ex delegatione. Secunda in lata ex cõsultatione, secundũ primã, h. d. A delegato Principis appellatur nõ obstãte, quòd illius authoritate fungatur. vel sic secundum secundã lecturam: A sentẽtia lata secundũ responsionem Principis factam relationi, seu consultationi iudicantis, põt appellari. h. d. Sal.

PRius. CASVS. Cõueniebas me vti possid. ne ego inquietarem te. ego volo te conuenire interdicto vnde vi, quia dico te expulisse me de possessione: iudex cum debuit primo te audiuisse & cognouisse de interdicto vti possidetis, cognouit priᵒ de violẽtia, & iõ appellatũ fuit, an ritè sit appellatio interposita quæritur? Dicit, quod sic. Sed dic casum vt not. in glos. & melius quatuor modis. Viu.

Casũ ponit.

d *Prius.*] Pone casũ, quòd duo se possidere contendunt, nec constabat quis possideret, primo de possessione, quis possideat, postea de inquietatione siue violentia commissa est inquirẽdũ, & quis & ad quẽ venerit possidentem, cognoscẽdũ. Sed hæc l. est contra. inf. ad legem Iul. de vi publ. l. si quis. sed ibi constabat possidere, hic nõ. Vel pone casum secũdo: cum tractaretur causa possessionis, vnus alterius tulit vim, nihilominus de possessione debuit expedire, quod si non fecit, appellatur. Tu dic tertio secundum Io. cum tractaretur causa possessionis proposito interdicto vnde vi, vel cond. ex lege, si quis in tantam. i. cum tractaretur cã ciuilis, posuit & criminalem accusationem legis Iuliæ de vi, & iudex super accusatione pronunciauit: malè fecit: vt ff. vi bo. rapt. l. 2. §. 1. & ff. de publ. iud. l. 4. & ideo appellatur. Huic positioni vr̃ contra. ff. de iudic. l. si de vi. & ff. ad l. Iul. de vi, l. qui cętu. §. sed in vtraq; earum pone, vis, pro possessione violenta: & possessionem pro proprietate, & sic concordant. Item contra. sup. de sent. & interlo. omnium iu. l. prolatam: sed aliud est ferri sñiam contra ordinẽ in eadẽ cã, quo casu ipso iure non valet, vt ibi, aliud qñ in diuersis attẽditur ordo, ut hic. Item similiter fm hunc casum, nõ est ꝯ ɉ. qñ ciuilis actio cri. piu. l. 4. Quarti ponunt casum, cũ quidã accusaret alium lege Iulia de vi, dicens se expulsum: aduersarius dicit, hunc nõ possedisse, & uolebat de possessione agere; & iudex pronunciauit prius de vi, postea de possessione agi. Sed non ipso iure est nulla, cum sit cõtra legẽ? Rñ. imò est aliqua, quia iudex putauit cãm legib. iuuari, vt ff. de re iud. l. cũ prolatis. Sed hoc nõ placet; q2 nõ fu p vi, vel de possessione fuit pronunciatum, sed super mõ agẽdi, vel ordine pria. & tertia placet.

† Concorcum hac l. gl. sup. ver. de recuperãda circa §. iu c. pastoralis. ex de causa possess. & propriet.

Sñia lata contra ordinem iudiciorum an valeat.

e *Violentia.*] s. in possessione admissa instituta accusatione legis Iuliæ publicæ vel priuatæ, cuius pœna est insti. de publ. iud. §. item lex Iulia de vi.
f *Est.*] vt a sententia cõtra æquitatem data, quæ hodie contra ius est, iure iã super eo cõstituto p l. istã, secundum quosdam.

Imp. Alexander A. 5† Plautiano.

5 † Platiane.

LEX II.

NOuum [g] quod postulas, non est, quod & si rescripti mei authoritas intercesserit, [h] prouocandi tamen facultas tibi non denegetur.

In præiudicium appellationis interponendæ, vel ẽt interpositę ẽt si sit reiecta, nihil debet innouari. h. d. Bal. & Sal. Vel sic. Appellatione interposita, iudicis officiũ conquiescit. h. d. Bar. Vel sic: appellatione reiecta, uel etiã pendente, nihil dẽt innouari pro sententia executionis. h. d. Vel sic. Post appellationẽ interpositam nihil est innouandũ à iudice a quo, vel per partẽ, quod sit contra appellationẽ, etiã si appellatio non fuerit a iudice a quo recepta, sed oĩa debent remanere in eodẽ statu in quo erant tẽpore sententiæ secundum Pau. de Cast.

Casũ ponit.

g *Nouum.*] Pone casũ, q appellatur a sñia iudicis delegati a Principe, vt & inf. l. eos. & de rescripto delegationis hic dicit; non ãt dr̃ in rescripto, q non possit appellari, quòd solus Princeps põt dicere, q2 tũc nõ appellat, ut ff. a q. ap. nõ licet l. 1. §. fi. Vel pone secũdo, quòd iudex ostẽsis literis cõsultationis partib. sicut dẽt, vt sup. tit. 1. l. 1. consuluit Principẽ. & habuit responsionem, appellauit non a literis consultationis, quas iam approbauerat, nec a rescripto, quia contra Principem non appellat, sed contra sñiam iudicis. Vel si ante relationem declarat sententiã, quòd qñq; fit, vt ff. quando ap. sit, l. 1. in prin. appellabat ab ipsa iniquitate iudicis, quasi mendacijs onerauit eum apud Principẽ, & hõs hunc casibus, vt ff. e. l. 1. §. quæsitũ, & ad hoc ff. qñ ap. sit, l. 1. in prin. & l. si quæ vltima videtur contraria primę. Sed vt dixi, vltima dicit a literis nõ appellari, post habitam iam responsionem, quasi approbauerit, sed antea potuit, vt in prima & sup. tit. 1. l. 1. Alij dicunt, quod vltima non soluit, sed quęrit. & in prima datur solutio.
h *Intercesserit.*] vt si authoritatem præbui.

Imp. Gordianus A. Victori.

LEX III.

APpellatione interposita, l3 a iudice [i] repudiata sit, i p̃iudiciũ deliberatiõis [k]

A*Ppellatione.*] CASVS. An appellatione interposita manere debeant omnia in suo statu, quęritur? Dicitur, quod sic, ac si admissa sit appellatio.
i *A iudice.*] a quo appellatum est, qui causam in scriptis debet dare litigatori, quare non recepit appellationem, vt ff. de ap. reci. sciendum.
k *Deliberationis.*] s. cognitionis faciendæ a iudice appellationis. Vel dic, i. appellationis factæ cum deliberatione, q2 iu hoc deliberat intra 10. dies, vt in Auth. de ap. §. 1. col. 4.

Vel

Vel dic.i.cognitionis habendæ ſuper hoc.an ſit recipienda uel non, nam & interim dum deliberatur de hoc, nihil noui fit, ut ff.nihil no.ap.pend.l.1.in princ. Vel quarto ı iudex, q tulit ſniam, dicit uicto, ſtatim proſequaris appellationis cauſam, uel exequar ſententiam, hoc dicere nō debet, vt j.e.l.ſi qs libellos.

nihil [a] fieri debere, & in eo ſtatu oīa eſſe quo tēpore pronunciationis fuerunt, ſæpiſſimè conſtitutū, [b] eſt.PP.4.

Nominatus ad dignitatē, per quā ſe putat aggrauari, pōt appellare. idē in quolibet publi.offi. authoritate et vtilitate: vnde ſi quis extrahitur de ſacculo vel de pixide ad officiū ſcribæ, vel ſyndici, vel ſibi diſplicet officiū debet intra decem dies appellare. aliàs cogitur officium gerere.h.d.B. vel ſic. Nominatus ad dignitatem vel officium vtroque modo publicum. ſi putat ſe granatū, poteſt ab ipſa nominatione appellare.h.d.Sal.

Imp. Philippus A. & Philipp.C. Probo.

LEX IIII.

SI ad ſcribatum [c] nominatus [d] non prouocaſti, conuelli ſtatuta non poſſunt. [e]

Caſus fortuitus excuſat à pœna illum, qui mandatū iniunctum non poteſt adimplere propter caſum.B. Vel ſic: Si appellatio non fuit producta in termino abſque culpa appellantis, appellanti ſuccurritur. h.d. ſecundum Ba. Vel ſic. Qui apoſtolos non præſentauit in tempore iniuncto propter caſum fortuitum, excuſatur à pœna deſertionis, h.d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA.& CC. Valenti, & alijs.

¶ Vera eſt in ſe, ſed prima eſt verior.

a *Nihil.* ueluti executio, vel q d ſimile.

b *Conſtitutum eſt.* ut ff. nihil no. appella. pend. per totum, & de ap.reci.l.ſciendū. & ad Turp.l.1. §.fin. & ſup.de in integ. reſti.pe.ne q d no.ſi.l.j. & in Authēt. ut nulli iudi.§. & inſuper iubemus, col.9. Sed fallit in fructibus, qui qſq; deponūtur appellatione pendēte, ut ff.eo.l. Imperatores, §.fi.& inf.quorū ap.non re. ab executione. Item quia teſtes inducit poſt appuram, quos i prima cauſa producere non poterat, ut inf. ti.1.l. per hanc. Item quia non toties appellare amodo poterit, quoties poterat primo. vel nullo modo, ut j. eod.ne liceat in una eademque cauſa. l.1. Itē quia nunc nō poterit noua petere p d.l. per hanc. qd in prima poterat, ſdm quoſdā, ut inſti. de act.§.ſi minº ſed hoc ē falsū, & illa in alio judicio dicit, ſed ante litē cōteſtatā tantū poſſunt addere, non poſt, ut ff.de judic.l. non pōt. Itē aliud in ſupplicatione, ut ſup. de prec. Imper. off. aut.quæ ſupplicatio.

Fructus qſq; deponuntur appellatione pēdente.

SI ad ſcribatum. CASVS. Aliquis electus eſt, ut ſit ſcriba, nō appellauit, neceſſe habet ſtare electioni de [illegible] factæ. Vi.

c *Scribatum.* dignitas eſt, ad quam fuit nocatus.

d *Nominatus.* ſ.decreto judicis & legitimè, alias non eſt opus appellare, ut inf. eo.nominationes.

e *Non poſſunt.* ut inf. eo.l.hi qui.ſed aliud in eo munere, quod publicum eſt authoritate ſed vtilitate priuatum, vt in tutela, quia datus non appellat à datione, ſed à ſentētia, qua pronunciatur ſuā excuſationem non recipi, ut Inſti.de tut.§.qui autem excuſare & ff.quando app.ſit, l.1.§.ſi quis tutor.

Tutela eſt munus publicum authoritate, ſed priuatum utilitate.

PRæſes.. CASVS. Qui appellat debet afferre appellationem in ſcriptis, & petere apoſtolos intra triginta dies. alioquin non ſtabitur eius appellationi. Si verò non ſtetit per eum, qui appellabat, quo minus appellationis cauſam proſequatur. ſed per iudicem vel fortuitum caſum: vt quia q ferebat apoſtolos, deceſſit. nunq d ei ſuccurrit? Certe ſic.

f *Apoſtolos.* i.literas dimiſſorias quæ ſic dicunt. Notum ſit vobis R. appellaſſe à ſententia mea, & ideo dimitto eum à iudicio meo & ad veſtrum dirigo, ut ff.de lib. dimiſſ.l.1.

Apoſtoli, quo ſunt.

g *Præſcriptum eſt.* triginta diorum, ſecundum H. ut inf.eo. iudicibus, alij ſex menſium, arg.inf.eo.l. ſi appellationem. Vel dic, quòd triginta dies ſtatuūt, ut litiganti dentur apoſtoli. ſed ad repræſentandum iudici, qui cognoſcat de appellatione, ipſe à quo appellat, ſtatuat ſuo arbitrio, vt hic, & ff.de iure delibe. l.1.§.fina.

LEX V.

PRæſes prouinciæ ad quē appellaſti, ſi nō vitio negligētiæ veſtræ tēpus quod ad reddēdos apoſtolos [f] præſcriptū [g] eſt, exemptū eſſe animaduerterit, ſed ex fatalis caſus neceſſitate diē functo eo, qui eos perferebat, id accidiſſe cognouerit, [h] iuxta perpetui iuris formā deſiderio veſtro medebitur. [i]

Ad eū qui grauauit, non debet remitti appellatio terminanda, ſed iudex appellationis debet pronunciare appellationem iuſtam vel iniuſtam, Ba. Vel ſic. Iudex ad quem appellatur debet de cā cognoſcere & iudicare, non autem eam ad primum iudicem remittere. B. vel ſic: Iudex ad quem, non debet remittere appellationem terminandam iudici à quo, ſed ſua ſnīa dēt pronunciare prouocationē iuſtam vel iniuſtā fore.h.d. vſq; ad §.ſi quid Sa.

Idem AA & CC. dicunt.

LEX VI.

EOs, qui * de appellationibus cognoſcent, ac iudicabunt, [k] ita iudicium ſuū præbere cōueniet, vt intelligāt, ꝙ cū appellatio poſt decisā [l] ſnīa [m] litē īterpoſita fuerit, ñ ex occaſione aliqua remittere negotiū ad iudicē ſuū [n] fas ſit, ſed oēm cām ꝓpria ſnīa determinare cōueniat: [o]

h *Cognouerit.* quia ergo allegat caſum probare debet, vt ff. de eden.l.ſi quis, § fina:

i *Medebitur.* ſic nec mater perdit hæreditatem filij, ſi procurator, quem miſerat ad tutorem petendum, deceſſerit, antequam peteret, ut ſup.qui.pe. tu.l.cum à matre.

EOs.. CASVS. Iudex in cauſa, quam habebam cum Titio, abſoluit Titium, appellauit ad Præſidem, an Præſes dēat remittere cauſam ad eum, à quo appellatum eſt, quæritur? Dicitur, qd non. Et ſi aliquis noſtrum coram primo iudice non plene probauit, poterit poſtea ſupplere in cauſa appellationis, & teſtes producere, & eis impenſas ſubminiſtrare. Si uero alius fuit condemnatus de crimine capitali, & appellat, debet dare fideiuſſorē, ſi poteſt, ſi nō poteſt mittetur in uincula. & iudex à quo appellatum eſt, debet dare exemplū ſententiæ ſuæ. Nota, qui appellāt, debent ſibi cauere, quia ſi calumnioſe appellent, punientur in quinquaginta libris auri, & appellari poteſt intra duos dies, computando a tempore, quo recitata fuit ſententia. Et poſtquam appellatum eſt, iudex debet dare apoſtolos, id eſt literas dimiſſorias iſti appellanti, debet eum mittere ad iudicem appellationis, & appellans non habet neceſſe dare cautionem de exercenda appellatio. Hodie habent decem dies appellare uolentes, vt in auth.quæ ſequitur. Viuia.

* Vide hic c.ut debitus, extra, eo.ti.

k *Iudicabunt.* iudices appellationum.

d *Deciſam.* Nam ante non appellatur, ut inf.quorū ap.non re.l.ante ſententiæ. Sed quid ſi dominus Papa cum ante ſententiā à quadam interlocutoria fuiſſet appellatum à ſuo delegato, eidē cōmiſit? Rñ.pōt. tū qa ex certa ſua ſcientia, tū qa hæc lex dicit de appellatione, q̃ ſit à definitiua ſnīa.

m *Sententia.* aliàs punitur in quinquaginta libris auri, ut ſupra, de epiſc.aud.l.2.

n *Suum.* ſ.primum.

o *Conueniat.* uel delegare alij. Nec obſtat ſup.de iud.auth. ad hæc.quia ibi particulariter uolebat committere.

¶ Gl. ſm Ang. procedit ex ptāte abſoluta Pricipis non ex ordinaria, quia iuri eſt ꝯtriū aliquē eſſe judicē in cā ſua.

cum salubritas[a] legis constitutæ ad id spectare videať, vt post sententiam ab eo, qui de applatione cognoscit, recursus fieri nó possit ad iudicē[b] à quo fuerit prouocatum.[c]

¶ Quapropter remittendi litigatores ad prouincias[d] remotam occasionem atque exclusam penitus intelligant cum super omni causa interpositam prouocationem vel iniustam[e] tantum liceat pronunciare, vel iustam.

Hic declarat quale sit iudicis officium in probationibus recipiendis, & in sumptibus testibus faciendis. & hoc dicit. Non allegatum vel nō probatum in causa principali, potest allegari & in causa appellationis, & si testes producantur, eis impendia sunt per producentem facienda, hoc dicit Sal.

¶ Si quid autem in agēdo negotio[f] minus se allegasse litigator crediderit, quid in iudicio acto fuerit omissum,[g] apud eum, qui de appellatione cognoscit, persequatur:[h] cum votum[i] gerentibus nobis aliud nihil ĩ iudicijs quā iustitiam[k] locum habere debere necessaria[l] res[m] fortè[1] † transmissa non excludenda videatur.

¶ Si quis autem post interpositā appellationē necessarias sibi putauerit esse personas[n] per quas apud iudicem, qui super appellatione cognoscet, veritatē possis ostēdere, quam existimauit occultā,[o] hocq; fieri iudex perspexerit: sumptus[p] ijsdem ad faciendi itineris expeditionem præbere debebit, cum ipsa iustitia persuadeat ab eo hoc recognosci, qui[2] † euocandi personas sua interesse crediderit.

In causis capitalibus, qui idoneos fideiussores non dat pendēte appellatione detinetur in carcere. h.d. Bart. Vel sic: Hæc est tertia pars in qua ponitur quale sit iudicis officium, quando appellatur in criminali. & hoc dicit. Iudex à quo, si in causa criminali appellatur, debet transmittere reum ad iudicem ad quē sub fida custodia, cum actorum & sententia copia, ac etiam cum libellis dimissorijs. h.d. Sal. post Iac. Butr.

¶ Super ijs verò, qui in capitalibus causis constituti appellauerint,[q] quos tamen & ipsos, vel qui pro his prouocabunt, non, nisi audita omni causa, atque discussa, post sētentiam dictam appellare cōueniet:[r] id obseruandum esse sancimus, vt inopia[s] idonei fideiussoris retentis in custodia reis,[t] opiniones[u] suas iudices, & exēpla[x] [3] † ab appellatorib. edita, ac refutatorias[y] eorū, ad scrinia,[z] quorū interest, trāsmittāt: quibus gestarū rerū fides manifesta relatione pādatur, vt meritis eorū cōsideratis pro fortuna singulorū snia[a] proferatur.

Hæc est quarta pars, in qua ponitur quale sit iudicis officium circa temere appellantem, & hoc intendit: Ap-

a *Salubritas legis.* scilicet huius.
b *Ad iud. eum à quo.* nota, quòd sententia remitti non debet ad iudicem à quo.
c *Prouocatum.* aliud est de restitutione in integrū, vt ff. de mi. l. causæ, 2. §. fi. & l. præfecti. quæ sunt contra. 1 Item hic tenuit sententia prima, alias redit ad eūdem iudicem: vt supra, quomodo & qñ iudex. l. si Præses, & antia de accus. l. 4. § sunt contra. Item quid si cōperit esse primus iudex loco eius, qui de appellatione debet cognoscere? Respō. & tunc non ipse cognoscat, sed alij delegez, sicut & ille, qui ante fuerat aduocatus eius causæ: vt ff. de iurisdictio. omn. iud. l. Prætor. & ī. de asses. l. fi.
d *Ad prouincias.* s. ad eundem iudicem primū, qui iudicauerat.
e *Vel iniustam.* Nota formam sententiæ iudi. is appellationis. Sed an habeat necesse addere, & iō absoluo, vel cōdēno? Quidam dicunt, q sic: vt ff. de bonor. poss. secundum tab. l. qui ex liberis, §. testamēto. & ff. de pac. l. tale, §. qui prouocauit, & supra de sent. & interloc. omn. iud. l. Præses. Nos contra per Listam. & ff. de admi nist. tu. l. chirographis, §. 1. pro hoc, ff. de proc. l. Pōponius. §. sed & his, cōsultum ñ fecerit, si oia ponat, licet necesse nō habeat. Item quid si tēpora appellationis cucurrerunt, nunqd iudex appellationis pronunciare debet, 2 Dicas, q resp. non. sed perinde est, ac si non fuisset appellatū, ut ff. si definitiue cert. per l. proinde. §. absoluo, 1. & inf. eod. l. quoniā vel condē & ff. contra. & in Auno, & in authen. de ijs, qui ing. intelligas ad ap. in prin. col. 5. gl. ita. sed & ff. de ijs, qui no. debet pro tan. infa. l. furti, §. 1. nunciate 2. Item quid si actor appellatio non probauerat in ... fuisse prima, sed nunc pro ... & bar. quomodo pronunciabit male iudicatum ab eo certum? Respond. bene, habito respectu ad litigantem, qui ... seruatione amisit, qui vincere debuisset, si probasset, sed quo ad iudicij ... non fuit male iudicatum. Item quando pronunciatur ... secundum primam sententiam, ex qua dabitur actio in ... secundum ... Resp. ex prima, cum secundo non iudicetur secundum Bart. & B. quosdam. Sed alij vt H. distinguunt, an tacite uel expresse in l. si Præses prima sententia confirmetur, vt primo casu agatur ex prima, supra ... secundo ex secunda, vt ff. de secun. tab. l. qui ex liberis, quomodo §. ... & ff. de iniusto rup. testa. l. posthumus. Et ... quando de hoc ff. de ijs, qui no. infa. l. fur. §. 1.

1 Rō istius est, secundum Bart. hic: quia ĩ eā appellationis pars conqueritur de iniquitate sniæ, vel. 2. in prin. ff. e. ius cau sa vero restitutionis in integrū de sua facilitate conqueritur.

Sententia iudicis appellationis quam formā debeat hēre.

... omissa.

... iniura.

f *Negotio.* apud primum iudicem.

g *Fuerit omissum.* Tam super nouis articulis, quàm super antiquis, secundum Ioan. & Azo.
h *Persequatur.* etiam inducendo testes super eodem vel cōnexo capitulo & except. noua poterit opponi quæ ad primum petitum pertineat, vt infra prox. l. 4. & inf. eo. in cõsendis. in fi. & inf. tl. 1. per hanc. & sic nō sunt per omnia in eodē statu, quo ad hoc. Nec puto hoc correctum per Auth. de te sti. §. quoniā. col. 7. cū alia sit causa appellationis à prima, vt supra de procu. ita decimum. Alij dicunt mutatum, sicque nō possit introduci nouas allegationes in cā appellationis, quæ per testes probentur.

ADDITIO. Istud est hodie decisum de iure canonico in clemen. si. extra, de test. vbi videas.

i *Votum.* construe, cum uideatur nobis gerentibus votū, &c. res necessaria non excludendæ.
k *Iustitiam.* sic sup. de iudi. placuit. sed forte secus in causa appellationis, quæ apud Imperatorem ventilatur. nam sibi videtur, q noua allegatio non proponatur, vt supra de dilat. l. cum à nobis, secundum Azo.
l *Necessaria.* hoc est, quod videtur nobis gerentibus notum.
m *Res.* id est, probatio.
n *Personas.* scilicet testium.
o *Occultam.* hoc fiere potest, vt supra prox.
p *Sumptus.* vt sup. & testibus, l. quoniam. & argu. ff. ad Trebel. alijs. sed sciendum, & ff. commoda. l si vt certo §. sumptus.
q *Appellauerint.* ... potest fieri, vt ff. e. l. non tantum.
r *Conueniat.* sic quoque etiam in criminali tñ post sniam appellat, vt inf. quo. ap. nō re. l. ante sniam. & sup. de snijs. l. fin.
s *Inopia.* quia eum dare non potest.

1 † Al. secundo.

2 † Al. euocandi.

3 † Deest ... alijs.

t *Reis.* No. detineri reum, maximè iam damnatū, si fideiussorē dare nō pōt, vt ff. de custo. re. l. 2. & inf. e. l. minime, l. fi.
u *Opiniones.* idest sententias.
x *Et exempla.* & pro, i. nā exempla cū debet dare iudex, nō authenticū, vt inf. e. l. Proconsulibus, & l. quoniam. Acc.
y *Refutatorias.* i. literas dimissorias: vt inf. eo. l. quoniā, vel i. libellos appellatorios, vt inf. eo. l. Proconsulibus.
z *Scrinia.* i. scriniios, siue tabelliones eorū iudicum ad quos est appellatum.
a *Sententia.* & secundum ius, quia contra ius litigatorū quandoque fertur sententia.

Tamen

pellator temerarius est puniẽdus.h.d. vsque ad §.fin antẽ. Sal. & Bal. Vel sic. Qui frustratoriè appellatur extra ordinem punitur.h.d. secundum Bart. & Pau. de Cast.

¶ Nec temere [a] autẽ, ac passim prouocandi omnib. facultas præbeatur, arbitramur eum, qui malam litem fuerit persecutus, mediocriter pęnam [a] à competenti iudice sustinere.

Hæc est quinta pars in qua declaratur intra quantum tẽpus debeat appellari. & h.d. Iure iusto in cā propriç debet appellari intra biduum, & in scriptis, si non illico appellauit. B. & Sal. & Pau. de Cast.

¶ Sin autem in iudicio propriam quis fuerit causam persecutus, atque superatus voluerit prouocare, eodem die vel altero libellos [b] appellatorios [c] offerre debebit. Is vero, qui negotium tuetur alienum, supradicta conditione [d] etiam tertio die prouocabit.

IN AVTH. de appella. & intra quæ tempora. §. 1. coll. 4. constit. 2.

Hęc auth. venit correctiuẽ ad id, quod dicitur in §. sin aũt in iudicio, de appellatione interponenda intra biduũ, vel triduum nam tẽpus illud corrigitur, & vniformiter cuilibet decẽ dies dãtur à tẽpore allegati grauaminis.h.d. Sal.

[e] HOdie [e] autẽ cuilibet tribuitur spatiũ decem [f] dierũ a sententiæ [g] re-citatione numerandum.

FINIT AVTHEN.

Sequitur textus l. Codicis.

Hæc est sexta pars in qua ponitur quale sit iudicis officiũ circa apostolos. & h. d. Apostoli post interpositã appellationem sunt dandi, etiã non petenti h. d. vsque ad fi. Bal. & Sal. Vel sic: Iudex debet dare apostolos, etiam non petenti, & cautio de rato de exercenda appellatione non interponitur. h.d. Bal.

¶ Apostolos [h] [1] † autem post interpositam prouocationẽ etiam non petente appellatore, sine aliqua dilatione iudicem dare oportet, [i] cautione, videlicet, de exercẽda prouocatione, in posterũ minimè [k] prębẽda. Sine die & Cõsule.

Valet sententia lata cõtra priuilegiatum, & si appellat, tenetur de priuilegio suo docere.h.d. Bal. Vel sic. Si priuilegiatus ad munera publica decreto Pręsidis sit electus, dẽt ipse appellare, & de priuilegio suo docere, & non appellans electionẽ confirmat. Sal.

Iidẽ AA. & CC. [2] † Neroni.

LEX VII.

HI, qui ad ciuilia munera, [l] vel [m] ad Decurionatum, vel honores [n] euocantur, [o] licet vacationem [p] à Principibus acceperint, [q] si appellationis auxilio non vtantur, [r] consensu suo nominationem confirmant. Cum igitur ad munus vocatus appellaueris, [s] apud Præsidem prouinciæ iustè te appellasse ostende. [t]

Appellantis temerè pœna.

a *Pœnam.*] quinquaginta librarũ argenti, vt j. quor. ap. non rec. l. ab executione. Item amittit litẽ, vt j. eo. l. à Proconsulibus. Vel aliter illam expones. Alij dicunt, quòd præter pęnam prędictam ex ordinem punitur per hanc legem.

Appellatio quõ debeat fieri.

b *Libellos.*] sic ergo in scriptis est dandus libellus appellationis, nisi adhuc iudice sedente pro tribunali, & ad alia non diuertente appellet, quia tunc sufficiet viua voce dicere, appello, vt ff. eod. l. 2. & j. eo l. litigatoribus. & debet in prędicto libello esse quis appellet, & contra quem, & à cuius sententia, vt ff. eo. l. 1. in fin. sed & si omittatur contra quem, nihilominus tenet, vt ff. eo. l. 3. in prin.

[a] Vide in gl. sup. vers. expensas post med. in e. finẽ. ex iura, ẽ dolo & contu.

Libellus appellatorius quid debeat cõtinere.

c *Appellatorios.*] si non poterit propter publicam vtilitatem.

d *Conditione.*] idest vt pœnam sustineat, si calumniose appellant. Et dic quod propria est causa, quæ ad eius commodum & damnũ pertinet: vt ff. quando app. sit l. 1. §. in propria. Vnde & procurator in rem suam intra biduum appellat, vt ff. eod. l. qui suspectum. §. is vero. hodie vero indistinctè intra decem dies appellatur vt in auth. hic posita hodie. &c. quam hic lege Acc.

e HOdie.] Sumitur in Auth. de app. & intra quæ tempora app. debet. §. 1. col. 4. & habes 2. q. 6. an errorum.

f *Decem dierum.*] aliquando plus: vt inf. tit. 1. l. 2.

Appellandi decendium currit à tempore initæ scientiæ.

g *A sententia.*] & scientiæ, vt olim in biduo, vt ff. quando appell. sit, l. 1. §. dies. vnde absens damnatus, non per contumaciam veram, à tempore scientiæ intra decem dies appellat vt supra, quomodo & quando iudex. ab eod. & delib. cau. l. 4. & hoc si non fuisset defensus, aliàs si eius procurator non appellauit, difficile est, vt ipse audiatur, vt ff. quando appel. sit. l. 1. §. si. auditur enim si procurator non est soluendo, vt sup. de iud. l. properandum. §. si. Vel si necessaria & probabili causa fuerit absens, vt no. sup. de procurat. l. quia absente. Et no. quod bis est in Auth. de app. est enim alia col. 8. vnde sumitur, quod habes inf. tit. j. auth. si tamen.

[a] Nouel. 3. 6. 1.

FINIT GLOSSA AVTHEN.

SEQVITVR GLOSSA LEGIS CODICIS.

h *Apostolos.*] id est literas dimissorias; quæ qualiter fiant dixi supra, l. proxi.

i *Oportet.*] Alias puniatur iudex, ut inf. eo. l. iudicibus cum instantia tamen peti debent, ut ff. de lib. di. l. 1.

k *Minimè.*] hoc in ciuili, secus in criminali, vt sup. eo. l. §. super his. vel ibi cauet de non recedendo. Item hoc hodie videtur corrigi per auth. sup. de Episc. & cler. au. h. generaliter. Vel illud in principali, hoc in causa appellationis. & facit ad l. istam ff. de offic. Proconsul. l. nec quicquam. §. aduocatos.

l HI, qui ad ciuilia munera.] publica authoritate, & vtilitate, vt sequentia exempla declarant.

m *Vel.*] pro idest.

n *Honores.*] cum habent aliud officium.

o *Euocantur.*] decreto iudicis solemniter interposito. alias cum non teneat nominatio, non est opus appellare, vt infra eod. l. non nationes. & ff. eo. l. si constat. arg. j. de testa tute. l. 2.

[1] † Dest in alij.

p *Vacationem.*] idest priuilegium vacationis.

q *Acceperint.*] scilicet prius, vel propter numerum liberorũ, alias annorum, vel alias Princeps indulsit vacationem, vel lex: vnde videbatur non tenere nominatio: sicque non esset opus appellare, sed tamen contra est, vt hic, & ff. de vaca. mu. l. 1. 2. & 3. respon. & infra eodem l. ciues & de Dec. l. secunda, libro 10.

r *Non vtantur.*] possunt ergo vti, sed fallit in defensore ciuitatis electo, qui non appellat, ut in Auth. de defen. ciuita. §. interim columna 3. Item hoc in eo munere, quod est publicum authoritate, & vtilitate, secus in tutela; & cura, quod est authoritate tantum publicum; à quo non appellatur; vt di xi supra eo. l. si ad scribenda.

[2] † Nouel.

s *Appellaueris.*] intra duos menses vt infra ti. 1. l. 1.

t *Ostende.*] ex hoc videtur, quod ei qui appellat, vt incumbat onus probationis, licet prius incubuerit alteri parti, vt hic, & ff. si pen. den. appel. mors inter. l. prima, §. si vero fisci & ff. de minori. l. Præfecti. Item qui appellat, dicit iniquam esse sententiam, ita ergo negat, ergo probare debet, vt ff. de probat. l. ab ea parte, sed Ioa. & nos contra. Dicimus enim, quod ille probat nunc, qui & prius, vt sup. eod. l. appellatione. item pro nobis in Auth. de ijs qui ingredi. ad appell. §. illud quoque determinare. colum. 5. vbi ostenditur iustè appellatum eo ipso quod non probatur contra, scilicet iniustè appellatum: sic

Appellatio si interponit, cui incumbat onus probandi.

& inf. qui. mili. non poss. sup. teruis. li. 12. sic ff. de iu. do. l. doct. 1. Quod ergo hic dr, ondc. Dic, qd ondi tur eo ipso, quod cōtrariū nō mōstratur.

SI contra.] CASVS. A maiore 20. an. petij 10. con temnatus fuit, appellauit, & nō est psecutus appellationē intra annū hodie, olim biēniū, nec pendente appellatione cū eo transegi. iudex sniam suam exequi poterit. Viu.

1† Opinio.

a *Si contra maiorem.*] alias ipso iure nō valet, vel p restitutionē posset infringi, vt & supr. si aduersus rem iud. l. cū & minores.

b *Præfinito.*] qđ est annus, vel biennium, vt inf. tit. 1. auth. ei q.

c *Repræsentatas.*] apud iudicem appellationis.

d *Finitum.*] ergo si esset trāsactione finitū, nō mandaret executioni. & sic est contra. ff. de pa. l. tale. §. q prouocauit. Sed ibi hr pro non transactio ex forma pacti in trāsactione appositi. Itē no. quod valet trāsactio; vt & ff. de trāsa. l. & post rem. & ff. de condict. indeb. l. eleganter. §. si quis.

2† Præses.

e *Iudicatas.*] idest, primam sententiam.

f *Curabit.* vt inf. eo. l. qm nonnulli. in fi.

DOminus litis.] CASVS. Cōstitui procuratorē ad agendum, egit, & succubuit, & appellauit, an causam appellationis pro me absente posita est, procuratore exercere potero, queritur? Dicitur, quod sic.

3† Haberad. charissimus. Iul. alias. hic rectius Habe. & Habe. pro Aur. vt fere sp in li. manusc. & fæg. pristine in C. Th.

g *Interposuit.*] quod facere potuit, & debuit, ut sit. de pcu. l. i nitus. & j. quorū appel. non re. l. nulli et per alium, vt ff. eo. l. ab executore. §. fi.

h *Potest.*] vt ff. [illegible] cur. l. [illegible] & ff. an per aliū cau. app. l. fi.

SI *Actor.* CASVS. Curator adulti ordinauit procuratorē ad agēdū cām adulti egit, & succubuit. nā curator, quā procurator appellare pōt, sed solus curator eam prosequi debet. & hoc in prima. Si vero pēdente appellatione adultus maior factus

Si constat appellationē non prosecutam, elapsis temporibus prosequendi, sententia mandatur executioni, nisi interim sit transactum. Bal. uel sic. Si appellatio debito modo non est prosecuta, pēdente appellatione sententia executioni mandatur. h. d. Bar. vel sic. Vbi appellatio per lapsum fatalium est deserta, sententia datur executioni, nisi interim sit transactum h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. 1† Opiniano.

LEX VIII.

SI contra maiorem [a] vigintiquinque annis sententia prolata, prouocationis secutæ temporæ præfinito [b] causas non esse repræsentatas, [c] nec appellatione pendente transactione finitum [d] negotium, 2† rector prouinciæ animaduerterit: res iudicatas [e] exequi curabit. [f]

Dominus causæ pōt appellationem interpositā a suo procuratore tractare, et exercere, tam præsente quam absente procuratore. h. d. no. secundum Bald. Vel sic. Appellationem a procuratore interpositam dominus prosequi potest. Bar. & Sal.

Ijdem AA. & CC. 3† Habe. Heracl. charissime nobis.

LEX IX.

DOminus litis causam appellationis, quam procurator suus litigando interposuit, [g] etiam absente procuratore, exequi potest. [h]

Expletis finib. mādati, cessat mandatum. h. d. Bal. Vel sic. Appellationem interpositam ab actore curatoris, curator exequi potest. h. d. Bar. Vel sic. Actor ordinatus ad causam, desinit esse actor per appellationem, & ideo causam appellationis prosequi non potest h. d. Iacob. But. Vel sic. Actor specialis ad certā causam potest appellare à sententia contra eum lata, prosequi vero potest curator vel adultus maior. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Titiano.

LEX X.

SI actor a curatore [i] ordinatus deteriorem calculum [k] reportauerit, tam ipse quam curator ad prouocationis auxilium possunt [l] peruenire: curator vero solus prouocationis litem exercebit. [m]

¶ Sin autem interim adolescens veniam ætatis impetrauerit, vel ad legitimam ætatem peruenerit, potest suo nomine appellationem exercere. S. prid. Cal. Octo. Viminat. CC. Coss.

Manifesta excusatio non prodest ei, qui non appellat. Et ratio, quia videtur tacitè renunciare. Item post sententiā non potest quis probare de veteri iure suo, quod per sententiam est sopitum. h. d. Bald. Vel sic: Quæ manifesta sunt, probatione non indigent. h. d. Bart. Vel sic. Manifesta excusatio non prodest nō appellāti a munere publico. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. 4† Antonino.

LEX XI.

CIues, [n] & incolæ manifestas etiam excusationes habentes, si sub iusta nominatione [o] non appellauerint, ad earum [p] probationem non admittuntur.

Condemnatus in ciuili, nō debet in carcere detineri, secus in criminali si fideiussores non habeat. h. d. Bar. Vel sic. Appellatori nulla debet iniuria fieri, nec sub fide custodia detineri, nisi causa sit criminalis, & idoneum non præbeat fideiussorem. h. d. Sal.

Imp. Constantinus A. ad Catulium.

LEX XII.

MInimè [q] † fas est, vt in ciuili negotio libellis ab appellatore oblatis, aut carceris cruciatus, aut cuiuslibet iniuriæ genus, seu tor-

fuerit, vel veniā ætatis impetrauerit, suo noie prosequi pōt appellationem. Vinia.

i *A curatore.*] i. à Præside postulante curatore: vt Insti. de curat. §. fi. sic & ff. de iis, qui no. infa. l. furti. §. mandati. & eo modo expone su. de procu. l. neque. Et dic ordinatū ad vnam causam agendam.

k *Calculum.*] i. contrariam sniam, alias aliter accipitur: vt dixi sup. de erro. calc.

l *Possunt.*] i. debent, vt procurator.

m *Exercebit.*] ex necessitate, actor vero ex voluntate vt su. de procur. l. inuitus. sed non vt actor, sed vt quilibet alterius nomine agens, quia finitum est eius officium.

n CIues.] ibi nati, dicunt ciues. Sed incolæ q ibi domiciliū cōduxerunt. Vel ciues ppetui, incolæ ad tps, vt ff. de verb. sign. l. pupillus. §. incola. & inf. de inco. l. ciues. li. 10. & ff. ad muni. l. libertus. §. patris. & l. incola.

Ciues & incolæ quō differant.

o *Si sub iusta nominatione.*] aliàs non esset opus appellare, vt j. eo. l. nominationes. Sed vr non esse opus appellare: vt infr. qñ prouoc. non est ne. l. veteranis. Sol. vt ibi. Item contra infra de accusat. l. ea quidē. Sol. hic non erat notoriū iustū habere excusationem, sed manifestū & inter hæc differentia est, prima enim probatione nō indigent, sed manifesta sic, licet prima facie sic videretur.

4† Aurelio.

Notoriū & manifestum differunt.

p *Earum.*] excusationem. & ad hoc supra vt li. pend. l. fi.

MInimè.] CASVS. Petij à te decē, condēnatus fui, appellaui, libellos dimissorios tibi obtuli, & an pēdente appellatione in carcerē detrudi, vel iniuriam sufferre debeā, quæritur? Dicit, quod non. secus si esset cā criminalis, in qua post appellationem interpositam, nisi reus fideiussorem daret, in vinculis perseuerare debet. Vinia.

† Ex li. 11. tit. 30. l. 2. C. Th.

q *Minimè.*] aut ciuilis, aut criminalis ē.

Pæ-

a *Perferat.*] i. sustineat.
b *Absq; ijs.*] s. tormentis & cruciatib. Et no. quòd tacitè transit de ciuili ad criminalem.
c *Perseueret.*] vt & sup. e. l. eos. §. super his. personarũ tñ qualitas, & delictorũ quãtitas in custodiendo inspicitur, vt ff. de custo. & ex reo. l. 1. 2. & 3. quæ videntur contrariæ, sed nõ sunt, vt dixi.

E*X illo.*] CASVS. Si iudex velit referre cãm ad principem, vt eam decidat, non debet audire aliquem allegantẽ priuilegia, antequam a iudice respondeatur. Item si appellatũ est a minore iudice ad maiorem: pendente appellatione non est admittendũ aliquid priuilegium sed omnia acta causæ debẽt mitti ad iudicẽ appellationis. Viu.
d *Ex illo.*] nec etiam ante, pendente s. causa, vt sup. vt li. pen. l. 2. sed de hoc magis dubitabatur.
e *Consultaturum.*] cũ consuluit Principem qualiter debeat iudicare, vt in Authen. de iud. §. pe. coll. 6.
f *Vel relaturum.*] vt cũ ex toto causam remittit ad iudicandũ, quòd hodie nõ fit, vt Auth. de iud. non ex s. iussi. §. 1. coll. 9. nisi qui non potest iudicare, quia solam habet cognitionem, vt dixi sup. de rela. l. 1.
g *Promiseris.*] i. dixeris ante sententiam.
h *Ate.*] i. a tua sententia.
i *Solennia.*] quia apostoli dati sunt.
k *Tibi.*] i. a te.
l *Speciale.*] rescriptũ, siue priuilegium liberalitate indultum, quo contineretur etiam absente aduersario posse iudicari, vel nõ expectata responsione ad consultationẽ, & vna pars proferebat huiusmodi rescriptum, siue priuilegium liberalitate indultum.
m *Requisitum.*] i. per postulationem datum.
n *Praeferens.*] alias proferens. proferens s. rescriptum. præferes gratiam iuri.
o *Audiendum est.*] quia ut dixi, supplicare causa pendente nõ licet, vt d. l. 1. supr. vt li. pen. Acc.
p *Statuta.*] scilicet quæ erant añ hoc tementa, vel etiam contumelias pferat[a] appellator: absque ijs[b] criminalib. causis, in quibus etiam si pronocare[2]† possit, cum tamen statum debet obtinere, vt post prouocationem in custodia (si fideiussoris idonei copiã ñ hẽat) perseueret.[c] Dat.[2]† 4. Non. Noué. Treu. Accepta 15. Cal.

Consulta causa, vel referri promissa idest pronunciata referenda, vel appellatione pendente non valent scripta in alterius parti fauorem emanata. Vel dic quod suspensa iurisdictione, interim innouata non tenet h. d. Bal. Vel sic. Lite pendente per appellationẽ, vel consultationem, nõ debet aliquid innouari, etiam ex rescripto Principis. h. d. Bar. vel sic, pendente lite principali, vel appellationis, non licet alicui partium supplicare, & supplicatum non debet admitti. h. d. Sal.

Idem A.[3]† Patronio Probiano suo salutem dicit.

LEX XIII.

EX illo[d] * tempore[4]† ex quo in ciuilib. causis, quæ inter priuatos mouentur, consultaturum,[e] vel relaturum[f] te esse promiseris[g] vel appellationis a te[h] interposit[5]† solẽnia[i] cõpleta fuerit: nihil posthac tibi[k] quodlibet speciale,[l] ac requisitũ,[m] vel quibuscũq; modis fauori,[6]† gratiã præferẽs[n] audiendũ[o] est: sed obseruãdũ, vt iuxta priora statuta,[p] solẽnitatis more expleto,[q] gesta ad comitatũ[r] omnia dirigãtur. D. Id. Aug. Arela. PP. Id. Octob. Teucestæ Sabi. & Ruffi. Coss. 316.

Si appellatio fiat illico, fieri põt viua voce sine libello. h. d. Bal. & Sal. vel sic. Statim lata sententia potest viua voce appellari Bart.

scriptum: vt in Auth. vt in me. li. § 1. colla. 8.
q *Expleto.*] qa & appellatio est facta, & apostoli dati sunt.
r *Ad comitatum.*] s. nostrum.

L*Itigatoribus.*] CASVS. Non solũ in ciuili causa, sed etiã criminali, poterit sine scriptis appellare, qui dixerit appellandum, iudice adhuc sedente pro tribunali.

Idem A. ad Bassum P.V.

LEX XIIII.

LItigatoribus * copia est, etiam non scriptis libellis, illico[s] appellare voce, cũ res poposcerit iudicata[t 7]† tã in ciuilib. quàm in criminalib.[u] causis. D. 8. Id. Iun. Sirm. Galli. & Basso. Coss. 317.

Vbi Imperator ex plenã relatione cognoscit, nulla est dãda amplius dilatio appellãdi. h. d. Bal. vel sic. Quę retractationis non subiacent diligẽter sunt agenda. Et iudex qui cõsultori omnia acta non miserit, infamatur. h. d. Bart. vel sic. Vbi Imperator delegat cãm appellationis reseruata sibi sñia, non est locus appellationi ab eius sñia, ideo oĩa actitata coram delegato. debent sibi mitti plenè instructa, cum per eum nulla detur postea dilatio, & iudex non plenè referens, notatur infamia. Sal. vel si iudex qui causam remittit ad Principem terminandum, debet omnia acta mittere, quia a sentẽtia Principis non potest appellari, ideo cautius agendum, & Iudex, qui nõ omnia misit, infamatur. h. d. Pau. de Cast.

Idem A. ad Seuerum Vicar.

LEX XV.

NE * causas, quæ in nostrã venerint scientiã,[x] rursus trãsferri ad iudicia[y] necesse sit instructiones necessarias[8]† plenè actis inseri pręcipimus. nã cogimur a proferenda sententia temperare:[z 9]† quoniam verendum est, ne litis incognito negotio a dirimatur, adempta copia conquerendi[b] quare perennibus inuretur iudex notis,[c] si cuncta, quę litigatores instructionis probationisq; cã recitauerint, indita actis, vel subiecta non potuerint inueniri.[q] Da. 10. Cal. Iul. Aqui. Const. 5. & Licinio CC. Coss. 319.

s *Illico.*] antequã ad alia diuertat faciẽda, vt hic. & ff. eo. l. 5. § hu. & l. a sña. §. hu. alias oportet, quòd in scriptis appellet: vt sup. eo. l. eos in fi. Sed arg. contra ff. de in integ. rest. l. Diuus. Alij dñt, vt H. quòd & hoc, dũ sedet pro tribunali, fieri potest. ADDITIO. istud cõmuniter tenetur teste Bar. hic. & hoc tenẽt etiam gl. in l. 2. ff. eo.
t *Iudicata.*] i. cũ sententia prolata est ritè. Res ergo dicitur iudicata, etiã si possit appellari, licet quidã contradicant, arg. legis, quæ est contra eos. ff. de cond. inde. l. eleganter. §. si quis.
u *In criminalibus.*] vt insr. e. l. addictos. & supra de epis. aud. l. ad dictos. & sup. e. l. eos. §. super his.

N*E causas.*] CASVS. Si appelletur a sententia iudicis ad principem, iudex acta rediget in scriptis, & ea destinabat ad Principẽ. Nam si aliter faceret, grauiter esset puniendus, quia notabitur infamia. Viui.
x *Scientiam.*] appellatione facta ad Principem, quæ fieri non dẽt prætermissis ijs, qui ante debuerunt appellari secundum ordinem, vt in Auth. de manda. Prin. §. si tibi col. 3. & ff. eod. l. Imperatores.
y *Iudicia.*] idest vt de veniant appellationes.
z *Temperare.*] i. ponderatã sñiam dare, vt sup. de sen. ex breui. reci. l. pen.
a *Negotio.*] cũ Imperator dilationẽ dare nõ debeat, ut sup. de dila. cum à nobis.
b *Conquerendi.*] nam non appellatur a sententia Principis, vt hic, & ff. quib. appell. non lic. l. 1.
c *Notis.*] quia erit infamis.
d *Inueniri.*] ad hoc facit sup. titu. primo. l. 1. 2. & 3. & hac l. notabis.

Margin notes: Appellatio qnq; põt interponi viua voce.
1† Possint: cõstit. C. T. sic paulo post dẽnt, habeant, & perseueret. e.
2† Al. 3. Non.
3† Patronio.
4† Ex li. 2. tit. 30. l. 5. C. Th.
4† Deest i li. manus.
5† Ac solennia.
6† Gratiã præferes. al. gratia ptferentia.
† Ex lib. 2. tit. 30. l. 2. C. Th.
7† Desunt hæc in C. Th.
† Ex li. 11. tit. 30. l. 9. C. Th.
8† Plenè.
9† Qui sanximus retractari rescripta nostra ad opiniones, vel ẽt relationes iudicũ data, non oportet. C. T.
Appellare non licet a sñia Principis.

notabilis: quia cautius agenda sunt, quæ non tractantur. & facit, quod alias dicimus, q quandoque permittitur seruum alienari, qui non permittitur manumitti: vt no. sup. de cond. ob cau. l. ea lege & de reb. alie. l. fi.

appel. non rec. l. abstinendum. & l. fin. Sal. distinguitur: si manifeste conuictus, aut non: vt primo casu non possit appellari: secundo sic.

k *Exigatur.*] vt sup. eod. l. si contra. & inf. tit. primo, l. fina. §. illud.

Eos.] CASVS. Non solum delegatus ab alio, sed à Principe appellationem eius, qui duxerit appellandum, recipere tenetur. Viu.

a *Etiam.*] i. delegatos à Principe: vt sub eod. nomine dicit .n. accipere imaginem, quia & vice delegantis fungitur delegatus: vt ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. 1. in fi.

b *Accipere.*] recipiendo appellationem, & mittendo ad iudicem appellationis. Et dic accipere, nisi semota appellatione Imperator delegauerit, quod alius facere reliquit: vt ff. a quib. ap. non li. l. 1. §. fin.

Si apud.] CASVS. Duo sunt Prætores in ciuitate Ro. vrbanus, & peregrinus, si ab eorum sententia appelletur, Præfectus Vrbis appellabitur. & de causa appellationis cognoscet. Viuian.

c *Si apud vtrumq;*] idest, alterum. s. Vrbanum, vel peregrinũ, diuisim enim accipitur: vt ff. de contrah. emptio. lege sed Celsus. §. si lendus. in fine.

Quoniam nõnulli.] CASVS. Si fiscus conueniat debitores suos, & condẽnari faciat, & illi appellauerint, nec apostolos petierint intra tempora, intra quæ peti debeant, vt se non tradantur executioni sententiæ, præsumuntur nolle appellationem prosequi, & debitum ab eis exigetur. Viu.

d *Fuerint.*] per diffinitiuam sententiam.

e *Opinionis.*] i. sententiæ.

f *Refutatorias.*] idest scripturas, in quibus continentur renunciationes allegationum, vel appellatio facta. Nam & ipsæ recusatoriæ preces dicuntur libellus appellationis, vt dixi sup. de rela. l. 1. Vel appellat hic dimissorias literas. Vel tertio .i. libellus, siue scriptura facta qua conijcitur aliquid malè, siue non rectè positum in exemplo sententiæ, & ideo illud recusat, & petit emendari, sicut & alio modo intellexim.us sup. de rela. l. 1.

g *Petere.*] redde singula singulis, petere sententiam, offerre petitionem emendationis.

h *Dies.*] quos habes inf. eo. l. iudicibus.

i *Defuerit.*] sed uidetur non posse appellari: vt infr. quorũ

A delegato Principis potest appellari ad Principẽ: licet representet imaginẽ Principis à quo appellari non potest. h. d. Bar. Bal. Sal. & Pau. de Cast.

Idem A. ad Maximum.

LEX XVI.

ij EOs* etiam, [a] qui imaginem principalis disceptationis accipiunt, [b] appellationum adminicula necesse est accipere.[d] Da. Prid. Id. Ian. Sirmij Crisp. 2. & Constan. 2. CC. Coss. 321.

A prætorib. ad Præfectum appellatur. h. d. Bar. Bal. & Sal.

Idem A. ad Iulianum P. V.

LEX XVII.

SI* apud vtrumq;[c] Prætorem, dum quæstio ventilatur, ab aliqua parte auxilium prouocationis fuerit obiectum è Præfecturæ vrbis iudiciũ sacrum appellator obseruet. Da. 3. No. A. Heracleæ. Const. A. 7. & Constan. C. 3. Coss. 326.

Contra debitores fisci iubendo proceditur, et si appellent, appellatione deserta cõfestim fit executio contra eos h. d. B. vel sic. Si appellatio est deserta propter apostolos non petitos, vel non præsentatos, vel per prosecutionem omissam, sententia executioni mandatur. h. d. B. Vel sic. Omittens petere apostolos à iudice a quo, vel offerre iudici ad quẽ intra tempus legitimum, dicitur appellationem deserere, & sententia mandatur executioni. h. d. Sal.

Idem A. Victori rationali Vrb. Romæ.

LEX XVIII.

QVoniam * nonnulli fisci debitores, cum iussi fuerint [d] debitam summã exoluere, interposito prouocationis auxilio vim executionis excludunt, nec iam opinionis [e] exemplum, nec refutatoriales [f] preces curant petere, [g] vel offerre, placuit vt si intra dies [h] † solennitatib. præstitutos ad facienda hæc appellatoris cura defuerit, [i] deserta ab eo prouocatio æstimetur, moxq; debitum exigatur.[k] Dat. pri. Cal. Aug. Constan. & Maxim. Cos. 327.

A maiorib. & minoribus iudicib. appellatur, prǣterquã à Præfecto pratorio, & si iudex a quo, non recepit appellationem, iudex ad quem, nihilominus est adeundus: & coram eo prosecutio est faciẽda, & si in appellatione succumbit, notatur infamia, si autem vincit, punitur iudex, qui appellationi non detulit. h. d. notabiliter secundũ Sal.

Idẽ A. ad vniuersos prouin.

LEX XIX.

A * Proconsulibus, & Comitibus, & ijs qui vice Præfectorum [l] cognoscunt, siue ex appellatione, siue ex delegatione, siue ex ordine iudicauerint, prouocari permittimus: [m] ita vt appellanti iudex præbeat opinionis [n] exemplum, & acta cum refutatorijs [o] partium, suisque literis ad nos dirigat. [p]

¶A præfectis [2] † aũt p̃toriorũ prouocare non [3] † sinimus. [q]

A Proconsulibus.] CASVS. A quolibet iudice, siue delegato, siue ordinario, siue in causa appellationis cognoscente, potest appellari, & iudex à quo appellatur, dabit appellanti apostolos, & acta causæ ad eum ad quem appellatur transmittet cum literis suis: sed à Præfecto prętorio non appellatur. & hoc in prima. Si verò iudex apostolos non admiserit, neque appellationem: adeat Præfectum, & ex integro ille cognoscet tanquam appellatione suscepta. Si vero, qui appellauit, videatur iniustè appellasse: causam perdat, & notetur infamia. Si vero iste iudex eum, qui appellat, non admisit, ad Principem remittatur puniendus. & hoc in secunda. Et non solum in maiori, sed etiam in minori causa potest appellare, nec reputare debet iniuriam sibi fieri iudex, si a sententia sua appelletur.

l *Præfectorum.*] i. vicarijs Præfectorum.

m *Permittimus.*] sic ergo a sententia cuiuslibet appelletur, vt hic, & inf. l. proxi. excepto Principe, & Senatu, vt ff. à quib. appell. non licet, l. 1. & Præfecto præto. vt infra l. proxi. & arbitro compromissario: vt sup. de arbi. l. 1. & exceptoeo, cui remota appellatione facta est commissio à Principe. Item & quando partes ante dixerunt se non appellaturas: vt d. titulo a quibus appell. non licet, l. 1. §. primo, & fina. Accur.

n *Opinionis.*] .i. sententiæ. & hoc etiam non petente appellatore: vt sup. ead. l. §. apostolos.

o *Refutatorijs.*] apostolis, vel libellis appellatorijs. Vel secundum Azo. i. scriptura, in qua continetur, quòd vterque renunciet allegationibus.

p *Ad nos dirigat.*] idest, ad eos, qui ad hoc deputati sunt, vt infra eodem, lege, præcipimus. §. huic. quæ est contra.

q *Non sinimus.*] vt sup. de sent. Præfe. præto. l. 1. & de offic. Præfe. præto. l. 1. §. 1.

† Ex li. 11. tit. 30. l. 11. C. Th. quę longa est cõstitutio, breuis hęc regula decreta est, eaque immutatis aliquot verbis.

† Ex li. 11. ti. 30. l. 13. C. Th. cuius pene sola sentẽtia huc translata est.

Refutatoriæ literæ quid cõtineant.

† Ex li. 11. tit. 30. l. 16. C. Th.

1 † Complendis solẽnitatib. C. Th.

† Ex li. 11. tit. 30. l. 16. C. Th.

Appellari a multorũ senten. nõ licet.

2 † Prætorio qui soli vice sacra cognoscente vere dicẽdi sunt. C. Th.

3 † Siniẽ ne tam nostra cõtãgi veneratio videamur. C. Th.

a *Præfectos adeat.* intra tempus, quod habes inf. eod. si appellationem, hi Præfecti Prætoribus superiores sunt.
b *Perdita.* in hoc nã est pœna.
c *Notatus.* hæc pœna specialiter imponitur ei, cuius appellatio non fuit recepta, alias alia imponitur pœna, ut inf. quorũ appel. non re. l. ab executione. in fi. & su. eo. l. eos, §. ne temere, quæ sunt contra.
d *Vicerit.* cum iustè appellauerit.
e *Digno supplicio.* quod sit dignũ, habes inf. l. quoniam iudices.
f *Et in minoribus Negotijs.* puta in criminalibus, & ciuilibus, ut supra de pœna iudi. l. 3. in fi. & sup. eod. l. litigatorib. Sed fallit in momentanea possessione, ut inf. si de momen. pos. fue. appel. l. 1. Azo.
g *Existimare.* ut ff. eo. l. illud, & de iniur. l. iniuriarum actio neque. §. si qui iure. Sed contra infra quando pronoc. non est necess. l. si. Sed ibi superuacuo appellatus. uel solut. ut ibi. Item argum. contra huic. supra de sum. trini. l. 3. ibi, namque iniuriam facit & c. Item econtra appellans non debet iniuriam dicere iudici, ut ff. de iniur. leg. iudici.

Infamia abscedet.

Dicit Faber in criminal. pu niendũ corporaliter arbitrio iudicis, in ciuili pecuniariter.
Alij dĩt criminaliter. & non ciuiliter.
Huius l. aliquot verba repetiuntur l. 15. C. The. & aliquid simile est l. 30. c. C. Th. ex neutra tñ earum hæc esse sumptã, & totus contextus, & diuersę inscriptiones arguũt. Huc quoque pertinet l. 2. in fi. eo.

¶ Quòd si victus oblatã, nec receptã à iudice appellationem affirmet: Præfectos [a] adeat, vt apud eos deintegro litiget, tanquam appellatione suscepta. Superatus enim si iustè appellare videbitur: a lite perdita [b] vocatus [c] † abscedet: at si vicerit, [d] contra eum iudicem, qui appellationem non receperit, ad nos referri necesse est, vt digno [e] supplicio puniatur. Da. Cal. Aug. P P. Cal. Septemb. Cõstantinop. Basso, & Ablauio Coss. 331.

Etiam in paruis grauaminib. appellatur. nec per ea iudici infertur iniuria, h.d. Sal.

Idem A. Albino.

LEX XX.

ET [*] in maioribus & in minoribus negotijs [f] appellandi facultas est. Nec. n. iudicẽ oportet iniuriam sibi fieri existimare, [g] eo, quod litigator ad prouocationis auxilium conuolabit. Da. 7. Idib. April. Marcel. & Prob. Cos. D. Cal. Aug. P P. Lal. Septẽ.

Iudex appellationẽ nõ recipiens, punitur in triginta libris auri, & in totidẽ eiusdẽ officialis, nisi pertinaciter ei contradicendo resisteret, & cãs resistentiæ apud acta debet inserere. h.d. Sal.

Impp. Constan. & Constans AA. ad Lollianum PP.

LEX XXI.

QVoniam [*] iudices ordinarij prouocationes existimãt respuẽdas, placet, vt si quis appellationẽ suscipere recusauerit, quæ non cõtra [*] † executionẽ, [h] sed aduersus sñiam intẽtionẽ, iurgiũq; terminãtẽ fuerit interposita, triginta auri pondo cogatur largitionib. nostris inferre: triginta alia officio eius indem soluturo, [i] nisi ei [k] pertinaciter restiterit, [l] atque actis cõtradixerit, & quod

QVoniam. CASVS. Iudex et si ordinarius si appellationem non admiserit, in triginta pondo auri mulctabitur, & eadem multa afficiendus erit eius officialis, si non ei appellanti nõ admittenti, non resistat.
h *Executionem.* hæc quidem non est recipienda, ut inf. quor. app. non re. l. ab executione.
i *Soluturo.* l. officium suum soluet alijs triginta, & sunt ablatiui absoluti.
k *Ei.* iudici.
l *Restiterit.* l. officialis etiam, si ius ignoraueri it, quia iudicis & officialis iperitia partibus obesse non debet, sic & ff. ad legem Aquil. leg. quaestione, §. fina. & l. seq. & de offic. Præsi. l. illicitas, §. secundum

Ex ll. 11. ti. 30. l. 25. C. The. & idẽ canet Nou. 134. §. appellationes Cõ.
† Ab executione, uel à præiudicio, sed à sñia iurgiũ terminante. C. Th.

iure sit cõstitutum, ostenderit. D. 8. Cal. Augu. Arbitione, & Lolliano Coss. 355.

Siue fiscus petat bona tãquã vacantia, siue tanquam ab indignis, licitũ est à sñia appellare, h.d. secundum Ba. vel sic. Quouis modo fiscus petit bona, licet appellare à sententia prolata. h.d. Sal.

Idem A ad Volusianum PP.

LEX XXII.

LAta [m] * sententia, quæ pertinet ad bona vacantia, & ad ea, quę vt indignis, legibus cogentibus, auferuntur, si quis putauerit prouocandum, vox eius debebit admitti. [n] D. 3. Cal. Aug. Arb. & Lolliano Coss. 355.

In prouincijs hic nominatis appellatur ad Præfectũ vrbi. h.d. Sal. & secundum Bal. nihil valet hac lex.

Idem A. ad Senatum.

LEX XXIII.

CVm appellatio [o] interposita fuerit per Bithyniam, Paphlagoniã, Lydiã, Hellespontum, insulas etiã, ac Prhygiam, salutarem, Europam, ac Rhodopen, & Hæmum montem, Præfecturæ huius vrbis iudicium sacrũ appellator obseruet.

Iudices debent appellationes recipere, & Apostolos intra triginta dies à die delatę sentẽtiæ numerandos appellantibus dare: aliàs una cum eorum officio mulctabuntur. h.d. Sal.

Impp. Valen. & Valens AA. ordini ciuitatis Carthag.

LEX XXIIII.

IVdicibus [*] non solum appellationis suscipiẽdæ necessitas videtur [p] imposita, verum & triginta dierũ spatia [*] ex die sententiæ definita sũt, intra quæ gesta [q] vna cũ relatione [*] litigatoribus conuenit pstari iudice, & officio

Sed argu. contra, ff. de iuri. & fa. ig. l. omn. iud. l. si quis id, §. fi. Item not. iudicem quemlibet recipere debere appellationẽ: ut in Auth. de iudic. §. nostros colla 6. Itẽ no. quod subditi debẽt resistetere prelatis, si quid iniuste agant, & instruere eos quid agere debeant, ut sup. ad aduo. diuer. iud. per hanc. & infra de magi. sa. scri. l. 2. in fi. lib. 12. & infra de Decu. l. omnes iudices, lib. 10. & inf. de iure fisci, l. prohibitũ eo. lib. & ff. de polli. l. toties, & sup. ut omtam ciui. quàm mili. l. 1. §. officium. argu. contra in Authentic. de sanc. episcop. §. 1. collat. 9. & totum illud generale, authoritas maioris excusat, ut ff. de aqua plu. arc. leg. quamquam.

LAta. CASVS. Si denuncietur fisco bona aliqua uacare, & possessor conueniatur coram Procuratore Cæsaris, & appellat, an sit admittenda eius appellatio, quæritur? Dicitur quod sic. Idem est in causa bonorũ, quæ auferuntur ab aliquibus, ut ab indignis, quia appellari poterit.
m *Lata.* aliàs data, alias lata, & datur inter fiscum & priuatum à Procuratore Cæsaris vna cum Preside, ut supra si aduer. fiscum, l. 2.
n *Admitti.* ad hoc sup. eo. l. quoniam nõnulli.
o *CVm appellatio.* localis est. Accursius.

IVdicib. CASVS. Iudex appellationem ad se interpositam admittere debet, & apostolos intra xxx. dies dare appellanti & acta causæ ad iudicem appellationis mittere, quod si non fecerit, & acta in aliquo diminuta per iudicem, uel per eius officiũ fuerit, graviter punietur. Vi.
p *Videtur.* p legẽ superiorẽ, qm iudices.
q *Gesta.* f. corã se & apostolos, ut subijcit hic, & inf. eo. l. præcipimus, §. in his, & supra eo. l. eos, §. fi.
r *Cum relatione.* cum apostolis.

Dic fuisse ignorantiam excusare à dolo ut ibi, nõ à culpa, ut hic. B. A. & Sa. & contra omnes.

Ex lib. 11. tit. 1. l. 26. C. T. & vi. Summa lib. 1. epist.

Ex ll. 11. tit. 30. l. 34. C. Th.

† Spatio Idem in Nou. 126. l. vlt.

a *Aliqua parte*. idest aliqua.
b *Mulctæ*.s.dictæ,sup.eo.l.quoniam iudices. Item ad hoc inf.titu.1.l.fi. Sed certè Imò videtur statim non expectatis xx.dieb.vt in Auth.vt nulli indi.§.illos,coll.9. sed ibi patet solutio. Accur.

& sup.qui da.tut poss.l.neque à Præside.
m *Necesse est*. aliàs si valeret,opus est appellatione,vt sup. eo.l.2.qui ad ciuilia.
n *Deest*. est ergo solemnitas necessaria sic & sup. de anthe præ.l.fi.in fi. Sed arg.contra sup.de formulis.

c *Et in mulctis.*] Et infra quãdo prouo. nõ est necess. certa. secus in pœnis:vt ff.de verb.sig. l.antep. Item & propter inopiam remittitur mulcta: vt sup. de mo.mul.l.fi.in fi. & ff. de off. Præsi.l. Illicitas.§.h.

1 † Subiacete.C.T.

Cum post. CASVS. Si à Procuratore Cæsaris appelletur,ad Præfectũ prætorio appellabit. Si vero mediocris sit cã, vel litigãtes multũ sint remoti, Præfectus poterit cãm appellationis Præsidi puinciæ delegare Viui.

* Ex li.11. ti.30. l.38. C.Th.

2 † Du. Cherdosio alias The.

d *Post sententiam.*] i.à sententia.
e *Vel rationalis* pro eodem est. & ponitur pro Procuratore Cæsaris:vt i. de modo mul.l.2.
f *Tuam*. præfecto prætorio loquitur.
g *Quem ipse*. i. alicui, quem approbes cõsilio Præsidis eius prouinciæ. Et nõ.ra tione mediocritatis huius negotij & loci cõmitti. sic & ff. de iudi.l.fi.& sup.ubi & ratiocinijs, l.2.& i. de re mili.l.fi.§.erit autem li.12. & i. de fide instr. l. indices.

Nominationes.] CASVS. An nominatus ad Decurionatum non interueniente concilio publico, à nominatione habeat necesse appellare,quæritur? Dicitur, quod non: qa non tenuit nominatio. Viuia.

* Ex li.11. ti.30.l.45. C. Th.45. Huius l. pars est l.7.inf.quo. app.non recip.Cõt.

h *Nominationes*.i.electorum Decurionum vel in alia dignitate.
i *Libellis*. quia in scriptis legebatur electio, vel edicto scribebatur, vt habes ff. de albo scrib.l.1.
k *Publicum*. ad qđ sufficit maior pars: ut ff.ad municip. l. quod maior.& ff. de reg.iur.l.aliud, §.refert. Fallit in defensore ciuitatis,vbi omnes requiruntur, vt in Auth.de defen. ciui.§.interim,col.3.

3 † Exodio al. Emodio.

l *Non valent*. ut & ff.eod.l.fi.constitat,

eius,si statuta fuerit aliqua[a] parte mutilata,mulctæ[b] subiacentibus[1] † D. pri. No. Febr. Med. Diuo Iouia. & Varro Coss. 364.

Ab iniusta iudicis mulcta potest appellari.h.d. Bal. & Salic.

Imppp.Grat.Valẽt.& The. AAA. ad Syagrium PP.

LEX XXV.

ET * in mulctis[c] à iudicibus inferendis appellationes iubemus admitti Da. 14.Cal.Iul. Grat.5.& Cerdo[2] † 1.Coss.300.

Rõne mediocritatis negotij,& propter distantiã loci, fit cõmissio ad partes.h.d.B. vel sic: Breuitas causæ, & itineris longinquitas, facit vt iudex appellationis cãm in patria litigantium delegarẽ cogatur.h.d.secundũ Bar. Vel sic:A sentẽtia Procuratoris Cæsaris appellatur ad Præfectum prætoriũ,qui si negotium sit mediocre, vel nimia sit distantia loci, debet ad partes mittere,h.d. Sali. & Pau.de Cast.

Ijdem AAA. ad Pelagium Com.R.P.

LEX XXVI.

CVm * post sñiam[d] discussoris, vel rõnalis[e] fuerit prouocatũ, ad sinceritatẽ tuã[f] negotiũ transferat: vt si mediocritas negotij,aut longinquitas regionis ad iudiciũ tuum litigatores venire non patiantur,iudicio Rectoris prouinciæ, quẽ ipse[g] probaueris,negotiũ deleges. D.15.Cal.Mar. Med.Arca. A.1.& Baut.Coss. 385.

Ab electione inualida nõ est necesse appellare,h.d.Ba. vel sic. Ea, quæ debẽt fieri in concilio publico, aliter facta non valent.h.d. Sal.

Impp.The.Ar.&Ho.AAA. Exodio[3] † Procon. Africæ.

LEX XXVII.

NOminationes[k] * libellis,[i] vel edictis factæ citra concilium publicũ,[k] nõ valent:[l] de quib. nec appellare necesse est,[m] si solẽnitas deest.[n] D.17.Cal.Ianua.Medi.Olyb.& Prob.Cos.395.

Donec durat tẽpus appellãdi, põt appellans variare: quia decem dies dãtur ad deliberandum. Item & in totum recedere ab appellatione, & suos libellos recuperare.h.d.secundum Bald. vel sic: Appellationem interpositam licet reuocare,& ab ea in totum recedere, vel etiam ad alium iudicem appellare, h.d.secundũ vtrãq; lect. Sal.

Ijdem AA.Neridio Proconsuli Asiæ.

LEX XXVIII.

SI quis * libellos appellatorios ĩgressi erit,[o] sciat[4] † se habere licẽtiã arbitriũ cõmutãdi,[p] & suos libellos recuperandi,ne iustæ[q] pœnitudinis humanitas amputetur.T.11.Cal.Aug. Constã. Ar.4.&Ho.3.AA.Cos.396.

Damnati ad suppliciũ nõ sunt vi eximendi, sed si per errorem, vel gratiam cognitoris oppressa putetur esse iustitia, potest per quemlibet appellari, si tempora suffragantur,& iudex appellationis mandabit executioni sententiã confirmatã.h.d.secundũ Bal.vel sic: Damnati ad suppliciũ ducti, non sunt per aliquẽ vi eximẽdi, põt tamẽ quilibet pro eis appellare, si tẽpora suffragantur, nec ad Principẽ appellatur, omisso medio: & iudex appellationis ẽt in criminalibus, suã sententiam exequitur. h.d. Sal.

Ijdẽ AA.ad Euthychiã.PP.

LEX XXIX.

ADdictos[r] * supplicio, & pro criminũ imma-

*Si quis libellos.*CASVS. Si aliqs appellat.& postea pœniteat, qui appellationem interponit, an possit reuocare appellationem, & libellos appellatorios recuperare, quæritur? Dicitur,quod sic.Viui.

† Ex eo.li. & ti. l.56. C.Th.

o *Ingressi erit*. i.dederit ei iudici à quo appellauit.
p *Commutandi*. quia pœnitet se appellasse, & tunc perinde hr ac si non appellasset,vt inf.ti.1.l.fi.§. illud. Vel dic,ꝙ mutat arbitrium: quia appellauit ad vnum, nunc vult ad alium & ꝙ põt si ad maiorem vel ad æqualem appellauit, non si ad minorem, ut ff.eod. l.1.§.pen.
ADDITIO. Aduertas, ꝙ iste appellans põt pœnitere,in quãtum appellatio facit pro se, ita loquitur hic, sed in quantum ista appellõ facit pro aduersario, ista pœnitentia non admittitur, vt l.fi.inf.qñ pro nõ est neces.facit autẽ pro aduersa parte duob.modis:ꝙ ꝓ sequere vt ꝓ B. hic.
q *Iustæ*. iusta pœnitentia admittitur: sicut est i.de apost.l.2. sed iniusta non: vt ea.l.2.qui,& ff.de ædil.edi.l. qui sit fugitiuus, in princ. & de fur.l.qui ea mẽte.

† Ex eo.li. & tit.l.36. C. Th.

4 † Intra triduum post oblationem legitimam nõ ex quo sententia est deprõpta appellatorẽ ● Th.

Addictos. CASVS. Condemnatus ad suppliciũ, si non appellat, sed adducat,& monachus, uel religiosus velit eripere de manib.officialiũ prætendẽs, ꝙ hẽt priuilegiũ, ut possit tales à pœna seruare,an sit audiẽdus,q̃rit? Dr,ꝙ non. Vel pone in seruo cõdemnato ad suppliciũ, quẽ dñs vult liberare,nõ est admittendus, sed talis condemnatus appellare poterit, non solũ ad Principem,sed ad alios magistratus, ita uidelicet, ut si crimẽ exigit, puniat condemnatum.
r *Addictos*.i.iudicatos,ut debetur.

* Ex li.eo. & tit.l.47. C.Th.

rondi.

a *Vendicare*.] vt quia se dominum damnati dicit, nam sententia lata desij esse dominus, si capitalem subijt pœnam, vt inf. de pœn. l. seruo. & ff. de pœn. l. aut damna. §. si. appellabit tamen dominus: vt ff. eo. l. serui.

b *Quibus*.] damnatis, & etiam alijs: vt ff. de app. l. non tantum nisi sint manifestè conuicti, vt inf. quor. ap. non rec. l. 2.

c *Diligentius*.] sic supra de prob. l. si. & sup. de episc. audien. l. addictos. vbi est hæc lex de verbo ad verbum.

d *Augustalis*.] id est, Comes.

e *Cognitores*.] de causa principali.

f *Non tam*.] i. non solum ad Principem sicut &c. nam non debent prætermitti medij, vt ff. eo. l. Imperatores.

S I *quis*.] CASVS. Ille aduersus quem lata est sententia, appellare poterit, & si iudex minatus fuerit quod sententiam mandabit executioni si appellationem interposuit, non debet timere iudicis contumeliam, tamen etiam à tali iniuria iudicis appellari potest. A Præfecto prætorio non appellabitur. & si appellatur, appellans amittet causam: ab alio quidem iudice appellatur, siue in criminali, siue in ciuili causa. Viu.

g *Iudicis*.] cuius sententiam postulabat rescindi per appellationem.

h *Iudiciorum*.] i. iudicum.

i *Iniuria*.] i. contumelia dicti vel facti: vt si iudex percusserit litigantem post sententiam, vel ante, poterit quidem appellare à tali iniuria secundum P. & pro eo ff. de mino. l. ait Prætor. §. quidam tamen. Et sic non hic à facto appellari. Sed certè remedio talis appellationis non tollit maxillata: argum. ff. de capti. & postliminio l. in bello. § factæ. nisi dicas secundum eum, quòd occasione talis iniuriæ à tota causa possit appellari. Sicut ergo qui aduocat non debet contristari ei, à quo appellat, ita econtra appellanti iudex iniuriam inferre non debet: vt supra eodem, & in maiorib. & ff. eod. l. istud. sed Io. 2. intelligit hic iniuriam. i. iniuriosam executionem: cum intra tempus quadrimestre præcipit sententiam executioni mandari, vel cominatur, quòd mandabit, si appellet, sicut enim si aliter exceditur modus exequendi, appellatur, vt inf. quor. appel. non reci. l. ab executione. ita & si citius exequatur, quam fieri debet, est enim plus non solum quantitate, sed & tempore: vt Insti. de act. §. plus.

nitate damnatos, nulli [1] † per uim, atq; vsurpationem vendicare [a] liceat, ac tenere, quibus [b] in causa criminali humanitatis consideratione (si tempora suffragantur) interponendæ prouocationis copiam non negamus, vt ibi diligentius [c] examinetur, vbi contra hominis salutem [2] † per errorem, vel gratiam cognitoris oppressa putatur esse iustitia: ea conditione, vt si Proconsul, vel Comes Orientis, vel Præfectus Augustalis, [d] vel Vicarij fuerint cognitores: [e] non tam [f] ad clementiam nostram, quam ad amplissimas potestates sciant esse referendum. Eorum enim, de his plenum volumus esse iudicium, qui, si ita res est, & crimen exegerit, rectius possint punire damnatos. Da. 6. Cal. Aug. Mnizo. Ho. A. 4. & Eutych. Coss. 398.

Ab iniusta sententia potest appellari. Item propter iniuriam facti potest appellari, & in totum iurisdictio iudicis recusari. h. d. secundum lec. Placen. quæ est magis notabilis, secundum Bar. & Pau. de Cast. vel sic: In qualibet causa et criminali à sententia cuiuslibet iudicis (præterquam Præfecti) potest appellari, etiam ab omnium iniuriosa executione. h. d. secundum lect. Io. & glo. Sal.

Ijdem AA. Theodoro PP.

LEX XXX.

SI * quis prouocatione interposita suspecti iudicis [g] velit prolatam euitare sententiam: in hac voce liberam habeat potestatem, nec timeat contumeliam iudiciorum: [h] cum & ab ipsa iniuria [i] possit facilè prouocare, & maximè cum a solo tantum Præfecto prætorio non sine dispendio causæ prouocare permissum sit. [k]

¶ Sciant igitur cuncti sibi ab iniurijs, & suspectis iudicibus, & in capitali supplicio [l] ac [3] † fortunarum dispendio [m] prouocationem esse concessam. Da. 7. Id. Iun. Med. The. 5. C. Cos. 399.

Si appellatio non recipitur uel Apostoli nõ dantur, ad interponendum querimoniam de hoc secundum aduersitatem iudicum diuersa tpa statuuntur. h. d. secundum Bart. vel sic: Tempus querimoniæ exponendæ de iudice, qui appellationem noluit recipere, vel qui Apostolorum copiam denegauit, est quãdoq; annus, quandoq; sex menses, quandoque quatuor, secundum diuersitatem iudicum, ad quos est appellatum. Sal.

Impp. Theod. & Hono. AA. ad Asclepiodotum PP.

LEX XXXI.

SI * appellationem [n] oblatam, in qua vel tuæ [o] amplitudinis, vel vrbicariæ Præfecturæ sacrum auditorium postulatur, iudex non susceperit, vel suscepta appellatione apostolorum copiam denegauerit: deponendam super hac iniquitate querimoniam, necnon etiam conueniendum aduersarium [p] ex sententia [q] prolata iuxta antiquum ius anni metas habeat litigator: vel si huiusmodi appellatio suscepta non fuerit, in qua inferiorum [r] iudicum sacra desideratur auditio: ad hæc eadem facienda sex menses habeat litigator.

k *Permissum sit*.] hoc permitti potius est prohiberi. simile loquendi genus est ff. de publi. l. cotem. in princi. & sup. ne sanctum baptisma. l. 1. Et quod dicit dispendio. i. amissione causæ Azo. Vel dispendio, quia expensas amittit, secundum H.

l *Supplicio*.] in criminali causa.

m *Dispendio*.] in causa ciuili.

S I *appellationem*.] CASVS. Si appellationem ad Præfectum prætorio interpositam iudex non admisit, vel admiserit: sed apostolos appellanti denegauerit, intra annum poterit appellans conuenire iudicem, vt det ei exemplum sententiæ, & de eo querimoniam deponere. si vero ad inferiorem Præfecto interposita fuerit, quod datum est licebit appellanti intra sex menses facere prædicta. Si vero iudex delegatus nec appellationem interpositam admittere, nec apostolos concedere voluit: dabitur appellanti copia conueniendi iudicem intra quatuor menses.

n *Si appellationem*.] hic non definiuntur tempore appellationis exercendæ: sed infra, quæ conueniatur, qui non dedit apostolos, & appellationem non recepit. & de hoc ff. de ap. re. l. 5. §. fi.

o *Tuæ*.] loquitur Præfecto prætorio.

p *Aduersarium*.] id est iudicem.

q *Ex sententia prolata*.] id est, propter sententiam prolatam, vt eius exemplum det appellanti, & sic aduersarium vocat iudicem quod conuenitur, vt det fisco pœnam illam, quæ est supra eodem lege quoniam iudices.

r *Inferiorum*.] quam tu Præfectus prætorio, vel vrbis sis: superior tamen est iudicante: vt in Auth. de appellatio. §. si collatio. 4.

Appellat ab executore ante têpus exequtur.

1 † Nulli clericorũ vel monachorũ eorũ et quos Synoditas vocant. C. Th.

2 † Hęc verba, aut similis ponit gl. a. ante si. in ca. veniens e. ex. ge. eo. tit.

Appellatio pôt interponi rõne contumeliæ per iudicem parti factæ.

* Ex eo. li. & tit. l. 58. C. Th.

2 Hæc verba i se, sed prior magis notabilis sec. Bar. & om. Doct.

3 † In.

* Ex eo. li. & tit. l. pe. C. Th.

a *Arbiter.*] i. iudex delegatus.
b *Relationem.*] id est apostolos, quibus refert cām, & dimittit appellantem ad eū, ad quem est appellatum. s. delegantem.
c *Poterat appellator.*] accipiendo g. ita cum relatione: vt sup. eod. l. iu. li. iii.
d *Praecipimus. Spectabilium.*] id est quæ fiunt sententijs prolatis à spectabilibus iudicibus. Et no. quatuor ordines magistratuum. s. Princeps, qui est primus. Illustres. Spectabiles Clarissimi, à quibus si appelletur, dicit hæc lex, ad quos appelletur. & primo si appelletur à Spectabili.

Magistratus quadruplices.

e *Quæ per consultationes.*] s. appellationes. i. homines appellantes, & proponentes nobis.
f *Implorant.*] petunt enim vt nos cognoscamus de appellatione.
g *Expectari.*] sed alio rum iudicum, quos Theo. quę statim dices, & hoc non extat. ne nostris, &c.

Nouellæ Theo. quæ ne extant.

Hæc l. iu. h *Aliena.*] appellan bet vt gratium, qui male posse dari appel mus intendere.
le ur, & in i *Videantur.*] sic in simile in c. Authen. de hære. & dilecti si Fal. in princ. col. 1. lij. cum gl. k *Proconsulibus.*] Io in a extra, de nes Proconsules sunt appella. spectabiles, ut in Au. † Sed si lu thent. de non alie. §. fti. in Nou. si. collat. 2. & de ad. 16. cōque mi. offi. §. 6. coll. 3.
ritur acci- l *Augustali.*] idest diffe, vt Præfecto Aegypti, qui post hic l. dicitur Augustalis: Præfecti p. quia ibi primo Augu torio, & stus eum præfecit, & Quæst. s. est spectabilis: vt inf. vestib. cal. de priu. var. l. 1.
ceis, & ver m *Comite.*] & iste simi bis vteren liter est spectabilis: vtetur, ac si p su. de of. Comi. orienfens fuisset l. 1. Acc.
Imperialis n *Vicarijs.*] s. eorum maiestas, o *Quæstorem.*] hic est quoq. sub illustris, vt in Auth. pœna per. eo. §. illos. col. 4. Azo. duellionis Et no. quod duo sunt, in poss. in quid de hac appellaveta. Cōtione cognoscunt.
† Orienti. p *Iudicijs.*] quæ agū- Hinc pu. tur i curia Principis. tat. Cont. q *Arripere.*] hoc si & alios in quantitas excedit de- Comitatu cem libras auri: alifuisse i Illy ter vnus solus sufficio, alios cit, & non excedat in Gallia, 20. quia tunc in communi auditorio tra-cum illis in 1. ctatur: vt infra eo.

¶ Si vero arbiter [a] appellationem suscipere, aut relationem [b] dare cōtempserit: quatuor mensium tempora obseruentur: vt ijs, quæ statuimus actitatis: pareat appellator [c] temporibus, quæ de appellationibus definita noscuntur. Dat. 3. Calend. Apri. Constantino. Ascle. & Mar. Coss. 428.

Si appellatur ad Principē à sententia spectabilium, cognoscit Præfectus, & Quæstor, et si a sentētia clarissimorum, Præfectus tantum. Et à delegato appellantur ad delegantem. Et si Princeps delegauerit non illustri, & à tali delegato appelletur, cognoscit Præfectus, & Quæstor. Si vero ab illustris snīa appelletur, per consultationem Principis terminabitur, in quo snīæ tempus inspicitur: & idem si illustris non illustri adiungatur. h. d. Bar. vel sic. Princeps pluri b. intentus, appellationes ad eū deuolutas cōmittit quandoque vni. & quandoque plurib. vt hac lege disponitur, & quandoque in consistorio cognoscitur. h. d. Sal.

Impp. Theod & Valen. A A. Cyro Præfe. prætor. *

LEX XXXII.

PRæcipimus * ex appellationibus spectabilium [d] iudicum, quę per consultationes [e] nostri numinis disceptationem implorant, [f] non nostram vlterius audientiam expectari: [g] ne nostris occupationib. quib. pro vtilitate mundi à singulorum nonnunquam negotijs auocamur, aliena [h] defraudari commoda videantur. [i]

¶ Sed si * Proconsulibus, [k] vel Augustali, [l] vel Comite [m] Orientis, * vel Vicarijs [n] fuerit appellatum: virum illustrem Præfectum prætorio, qui in nostro est comitatu, virum etiam illustrem Quæstorem [o] nostri palatij, sacris iudicijs [p] præsidentes disceptationem iubemus arripere, [q] eo ordine, ea obseruatione, ijsdemque temporib. quibus cæteræ quoque lites fatali die post appellationem in sacris auditorijs terminātur: & hoc, [r] licet quidam prædictorum spectabilium iudicum [s] iure concesso, [t] vt sacri iudices appellationēs [u] acceperint. [x]

¶ Quòd si à Duce fuerit appellatum: si idem & Præses [y] sit, Præfectum necessario tantum iure ordinario in sacro auditorio iudicabit.

¶ In his autem omnibus iudicijs, quæ consultationum introduximus loco, vel apostolos, vel ea, quæ apud eum gesta sunt, contra cuius sententiam dicitur appellatum, suscipere ab appellationib. & cognitiones inducere apud viros illustres prædictos iudices, & ea, quæ geruntur, excipere, scribere, scriptaque litigatoribus edere nostros epistolares præcipimus: officijs videlicet eorum, [z] cū quibus [a] vir illustris Quæstor iudicat, exequentib. iudicata.

¶ Hæc si appellatio fuerit oblata iudici, qui non ex delegatione [b] cognoscit, corū enim sententijs appellatione suspēsis, qui ex delegatione cognoscunt: necesse est eos ęstimare iustè necne fuerit appellatum, qui causas delegauerint iudicandas. [c]

¶ Huic saluberrimæ legi illud etiam consultissimè credidimus inserendum, vt si priuato, non illustri, [d] vni, pluribusve (assolet) nostra serenitas adita delegauerit causam, & eius eorumve definitio fuerit appellatione suspēsa, vir quidē magnificus Pręfectus pretorio, qui in nostro est comitatu, cum viro illustri Quæstore temporali [e] [f] † iudicet die.

¶ Nostri vero libellenses, [f] quæ apud arbitros [g] gesta sunt suscipiant, cognitiones

l. in offerendis.
r *Et hoc.*] s. verum est, q. d. siue de cā principali cognouerit spectabilis, siue cum ad eum esset ordinariè appellatum.
s *Iudicum.*] & nunc ab eius sententia appellatur.
t *Concesso.*] ordinariè.
u *Appellationes.*] ad se factas. Azo.
x *Acceperint.*] ut ordinarij.
y *Et præses sit.*] & sic clarissimus: ut supra ut omnes iudi. tam ciui. quàm crimi. l. 1. potest etiam esse quidoq; spectabilis, vel illustris, & tunc est in eo speciale, ut si appelletur ab eo cognoscente, ut ordinario, uel delegato, q. d. fiat cognitio appellationis a magistro officiorum, & Quæstore sacri palatij, ut infra eodem, si quando. quæ est contra, & sic non imitatur ordinem aliorum spectabilium.
z. *Eorum.*] i. eius.
a. *Cum quibus.*] cum que.
b *Ex delegatione.*] s. alterius, non Principis: ut inf §. prox. Accursius.
c *Iudicandas.*] à delegato appellatur ad delegantem, ut & ff. sed à quibus, & a quo l. 1. to ad de. sed quid si iudex dele- fijt esse delegans; Respon. appellatur ad illum, qui est eius loco argum. ff. de iudi. l. proponebatur.

Appellatur ad delegantem.

d *Illustri.*] non clarissimo alioquin cōtra in Authe. de appel. §. si. colla. 3. vel die. ut ibi
e *Temporali.*] videlicet die. i. in die, quo secundum cursum temporis erat, vel veteris uel alterius. Azo. & subaudi cognoscent, uel iudicabunt, & sic no. quod duo sunt. si. cut, & qua appellatur à spectabili. Sed contra su. el. a Proconsulibus. Sol. verbi. Item contra su. de epis. audi. auth. si quis litigantium. in fi. Sol. vt ibi.
f *Nostri verò libellenses.*] duo. s. vt in Authen. de iud. §. de no quoque colla. 6.
† Altem- poralis videlicet die cognoscat.
g *Arbitros.*] delegatos Principis.

Iudi-

a *Inducant*. coram prædictis duobus.
b *Excipiant*. i. in scriptis redigant.
c *Qui*. s. libellenses, & mutat casum. s. qꝫ delegat illustri, ubi Princeps de appellatione cognoscit, ut subijcit Acc.
d *Apud arbitros* s. facta.
e *Suspendi*. nam quorundam non licet, ut Præfecti prætorio, ut sup. eod. l. à proconsulibus.
f *Licet antea*. argum. contra, ff. de mino. l. §. scio. & de condi. & demon. falsa. §. sed & si cui. sed simile. ff. de arbit. le. nam magistratus.
g *Eodem*. mutat adhuc casum.
h *Ei illustri*.
i *Coniunctus*. sic ff. quemad. ser. amit. l. in communem princ.
k *Arbiter*. priuatus.
l *Intelligant*. ita quod non mutatur, & ita non mutatur, stat, sic in Auth. de adm. offi. §. fina. colla. 3. & sup. de test. l. sancimus. & ff. de au. & arg. lega. l. 1. Sed arg. cōtra. ff. de adi. lega. translatio, & l. alteri & l. alumnæ. alias l. Titiæ. §. qui filias. Et breuiter prædicta collige secūdum lo. si à tulit spectabili iudice, q. tulit sententiā, uel super causa principali, uel appellationis ad eum factæ ad Imperatorē appellatur, non Imperator, quia alij sūt intentus, sed alij duo, s. Præfectus prætorio, & Quæstor sacri palatij de causa appellationis iudicabunt. Si uero à sententia iudicis clarissimi ad Imperatorem prouocetur, unus solus, s. Præfectus urbis uice Principis iudicabit, & hoc si ab eo est prouocatum, qui ut ordinarius iudicauit, alioquin si ut delegatus, appellatio ad eū, q. delegauit refertur. Porro ubi Imperator delegauit nō illustri, & ab eo prouocat, tūc Præfectus prætorio cum Quæstore iudicabunt, sicut & cum à spectabili appellatur. Vbi autem illustri delegatur, uel non illustri, qui tamen postea antequam iudicaret, illustri decoratus est dignitate, de causa appellationis ab eo factæ solus Princeps cognoscit. Idem est, si Princeps illustri &

non illustri delegauit. In omnibus autem casibus prædictis cognoscentium iudicum epistolares, & libellensis apostolos, & gesta apud iudices priores ab appellantibus suscipient, & cognoscendas apud dictos viros illustres inducēt, & quæ geruntur excipient, & scripta litigatoribus edent, & sententiam executioni tradent temporibus fatalium, & dierum in causa appellationis seruatis. Quicquid enim hac lege specialiter non est expressum, legis veteris regulis intelligendum est relictum, secūdū Ir. & hoc iure C. sed iure Authent. à clarissimo ad spectabilem, à spectabili ad Quæstorem. & Præf. &um. Si uerò à delegato Principis illustri, vel spectabili, appellatur ad antiquos Romæ iudices. Si à priuato delegato Principis, ad spectabiles, ut in Authent. de appella. §. penult. & 6. coll. 4. Sed quid si per errorem alius pro alio appelletur? Respond. si si maior, uel par, ualeat, alias non, ut ff. eo. l. 1. §. si quis.

1 † Al. Nominis.

2 † Nō specialiter.

Appellatio si à iudice spectabili interponat ad Imperatorem, quis de ea cognoscet.

inducant,[a] & ea, quæ geruntur, excipiant,[b] scribant, scriptaque litigatoribus edant; qui[c] etiam apud arbitros[d] (licet illustres sint) ex delegatione nostra cognoscentes excipiunt, si in sacratissimo nostri numinis[1] † comitatu causæ dicantur.

¶ Sane si illustrium, ac magnificorum iudicum sententiæ fuerint appellatione suspensæ, eorum videlicet, quorum sententias licet appellatione suspendi,[e] per consultationem nostram volumus audientiam expectari, licet antea[f] priuato homini (id est non illustri) lite à nobis delegata, is postea tempore definitionis illustri decoratus dignitate reperiatur.

¶ Eodem[h] obseruando, & si alter ei[h] coniunctus[i] sit arbiter[k], qui non illustrē meruit dignitatem. Quicquid autem hac lege specialiter[2] † videtur expressum, id veterum legum constitutionumq; regulis omnes relictum intelligant.[l]

De appellatione interposita à Præsidis sententia super statu apparitoris magistri militum lata, cognoscit præfectus vna cum magistro militum, etiam si magister ipsi præsidi delegasset, h. d. Salic. vel sic. Quando appellatur à sententia lata super statu curialium, statuitur hic quis debeat esse index appellationis, h. d. secun. Pau. de Cast.

Ijdem AA. Cyro PP.

LEX XXXIII.

EO casu,[m] quo apparitor magisteriæ potestatis de curia, uel officio cohortali, de statu in prouincia patitur controuersiam, uel tributa, vel functiones debens in prouincia detinetur, si sententia Rectoris prouinciæ fuerit appellatione suspensa: cum sua sublimitate viro quoque magnifico magistro militum cognoscente, causæ iubemus merita ponderari; licet magister militum Rectori prouinciæ causam delegauerit perorandam.

Quando Princeps super aliqua causa consulitur, ab eius consiliariis, partibus præsentibus, vel absentibus, causa examinatur, & ab eorum consultationibus non appellatur, h. d. Bar. & Pau. de Cast. vel sic. A rescripto Principis non appellatur, bene autem appellatur à sententia inde secuta. h. d. Iac. Butr. vel sic: Si Princeps super aliqua causa consulitur, à consiliariis hic nominatis partibus præsentibus, vel absentibus causa vna cum relatione examinatur, & secundum eorū cōsilium Princeps rescribit, & à tali rescripto non appellatur, h. d. Sal.

Imp. Iustini. A. Demostheni præfec. prætor.

LEX XXXIIII.

IVbemus, si qua suggestio maioris, vel minoris iudicis ad nostram referatur clementiam de negotio, quod iudicandum ei tradidimus, vel de quo pro sua iurisdictione iudicauerit,[n] petentis à nostro numine finem eidem imponi negotio, quòd ab eo disceptatum est, siue additum sit eidem suggestioni, quid referenti placeat[o] (dum id partibus per sententiæ suæ recitationem manifestum non fecit) siue nihil huiusmodi adiectum[p] sit, sed simpliciter nostri numinis responsum expectat, non prius causam discerni, quàm per sacram pragmaticam nostri numinis iussionem duo ma-

m EO *casu*. Hæc lex non legitur in scholis.

IVbemus. CASVS. Contingit aliquādo, quòd iudex delegatus, uel ordinarius dubitat ferre sententiam, & consulit Principem, & tunc si ire exprimat quod ei placeat, siue nihil dixit, sed simpliciter consuluit super quæstione, non debet prius determinari Quæstio à iudice, sed duo patricij, uel Consules cum Quæstore debent decidere quæstionem. Item si duo iudices discordes sint in ferenda sententia, & ideo cōsultant Principem, prædicti patritij cum Quæstore decident quæstionem illam. Viuian.
n *Iudicauerit*. i. cognouerit pro iudicādo, nam ante sententiam fit relatio, ut s. de relatio. l. 1. ubi in casu, ut ibi dixi, quo etiam casu potest hic loqui.
o *Placeat*. indicare.
p *Adiectum sit*. qualiter sibi placeat, est tamen manifesta relatio, alias non ualet, ut supra de relat. l. 1. §. 1.

Quo-

a *Quæstori*. sicque sunt tres, qui examinant, & secundum eorum consilium respōdet Imperator, & cōtra hanc responsionē non appellatur, vt subijcit, sed contra sententiam sic, vt diximus sup. eod. l. nouū. b *Diuersas suas sententias*. in animo conceptas, non autem prolatas, qa tunc si sunt delegati, delegās vnā approbaret: vt ff. de re iudi. l. duo iudices. si ordinarij, valet pro reo: vt in eod. tit. l. inter pares.

IN *offerendis*. CASVS. In superiori l. iubemus dictū est, quod duo patritij cognoscunt de causa, & ferunt sententiam indefinitè: imò refert se ad hoc, quod dicitur in l. præcipimus, in princ. & §. huic saluberrimæ. Hæc lex distinguit, quod si est quæstio propter decem libras, vel minoris summæ, vnus tantum patritius, vel Quæstor iudicabit, sed vsque ad viginti, duo patritij cognoscent, & si isti duo dissentiant, Quæstor eis adiungetur. Si verò sit quæstio, quæ excedat viginti, vel in pala io Principis vētilabitur, epistolares id est tabelliones, omnia, quæ aguntur, redigere in scripturam debent, & quando iudex consuluit Imperatorem, & Imperator committit causam prædictis patritijs, victus, & victor intra biennium debent istis patritijs cōsultationem offerre: & quando isti iudices cognoscunt de tali consultatione, noui testes possunt induci, & nouę probationes. c *Prouocationibus*.] quæ fiunt à spectabilibus, vt l. pcipimus: in princ. & quando non illustri: vt supra ea. l. §. huic. d *Discernendam*. videbimus. n. an maior quantitas contineatur in sententia, in qua appellatur, necne. Quid autem si de hoc dubitetur, quia talis est species, de qua potest dubitari, vt si tutelæ, uel curæ, sub quo iudi-

2 Pal. decernendum.

* Hanc lectio Cuiac. 12. ob. 3.

* Interpretatio Cōt.

gnifici viri, vel patritij, vel cōsulares, vel præfectorij, quos pro tēpore nos elegerimus, iubeantur adiungi viro illustri pro tempore quæstori [a] nostri palatij, & vna cum eo scriptis relationem discernere) siue præsentibus partibus hoc perspexerint, siue absentibus,) & responsum relationi dandum sua sententia manifestare: vt tamen dispositio huiusmodi excellētissimorū iudicum omnimodo rata sit, nulli danda licentia contra prouocationem eorum proferre sententiam, vel aliam quamcunque dubitationem introducere.

¶ Quam obseruationem non solum si vnus iudex suggestione, vel relatione vsus fuerit, tenere censemus: sed etiā si duobus, vel amplioribus datis iudicibus, in vnam sententiam minimè omnes conuenerint, sed diuersas [b] suas sententias vnusquisque nostræ mansuetudini retulerit, vel omnes nos consulerint, quid discernendum [1] † sit.

Imperator Iustinianus.

LEX XXXV.

IAm trigesima [*] secunda constitutione dicente, de omnibus magistratib. illustribus à quibusdā est appellatio, Principem fore appellationis iudicem, præsens constitutio inueniens ius certum quo aduersus sententiā Præfectorum prætorio appellatio quidem non est, retractatio vero est, Et si alius quidem sit Præfectus, credibile est, quia rescindet, quæ fuerit ab altero iudicata. Si vero idem ipse fiat Præfectos iterum, is qui iam sententiam tulit, cōtra cuius calculum & supplicationes oblatæ sunt, quia præsumitur pro vetere sua sentētia dicturus iubet cōstitutio, vt Quęstor vna audiat cū ipso iterū aut tertiū Præfecto creato, & examināte suas in priore magistratu dictas snias, statuēs, vt nulla sit contra huiusmodi sententias retractatio.

Imperator Iustinianus.

LEX* XXXVI.

OPortet post* oēm litem finitam tunc appellationem reddi, neque enim lædi tur quis, si interea facta fuerit interlocutio, quæ illi deneget ius competens, i. vel testiū productionē, aut relectionē instrumēti. Potest. n. ī appellatione omnia denudare, aut exercere, ne contra medij temporis interlocutionē, data appellatione, mora inijciatur dilationibus, sæpius in eadem causa data appellatione, & examinata iterū alio capitulo ventilato, & iterum contra ipsum etiam porrecta appellatione. Si verò diætera est is, qui in media interlocutione ius aliquod ipsis denegauit, iubet scripto id insinuāt, vt ita in appellatione seruent sibi suā de hoc allegationē impræiudicatam. Si vero contra hæc fiat, neque recipiat appellationem iudex, & ipse, qui appellauit, pro transgressione quinquaginta libras auri præstet.

In causis, quæ sunt vsque ad decē libras auri, solū vnus iudex cognoscit. In causis, quæ sunt vsque ad xx. libras, principiū mutatur. In causis, quæ sunt vltra xx. libras, totū auditorium Principis expectatur. Et ad appellationem introducendam est bienniū constitutū, & nouæ probationes recipiuntur. h. d. secun. Bar. vel sic: In appellatione ad sacrū palatium deuoluta, si sit æstimationis xx. librarū auri, & à decē supra, cognoscit Præfectus prætorio, & Quæstor sacrī palatij. Si autem sit decem librarum & infra, cognoscit alter eorum tantū. si verò sit maioris æstimationis xx. librarū, cognoscit Principis cōsistoriū, causa intra biennium intimāda; & ab eorum sententia non appellatur. h. d. Sal.

Idem A. Mennæ. PP.

LEX XXXVII.

IN offerendis prouocationib. [c] ex quib. cōsultātionū more negotiū in sacrū nostrū palatium introduci solebat, hoc addendum esse cēsemus: vt si quidē nō excedat litis æstimatio decē librarū auri quantitatem, ex ipsa. s. snīam iudicis discernendā: [d] [2] † non duobus) sicut antea) magnificis iudicib. sed vni tantummodo disceptatio negotii deputetur. ¶ Sin vero memoratā excedens quantitatē, viginti libris auri terminetur: [e] duobus tradatur disceptatio magnificis iudicibus, [f] viris, s. deuotis epistolaribus cognitionalia certamina excipiēubus, [g] ita tamē, vt si dissentiāt, [h]

e cognosceret? Potest dici, quòd ambo in dubio cognoscēt: arg. ff. de iurisd. om. iud. l. si idem, §. 1. & si. & argum. ff. de lib. agno. l. 3. §. quia Plautianum. e *Termine.* i. s. litis æstimatio. f *Iudicibus*. s. Præfecto & Quæstori: vt sup. e. l. præcipim9. g *Excipientibus*. i. inscriptis. h *Dissentiat*. istis duobus modis additur Quæstor: vt subijcit, ut ff. de arbitris, l. itē si vnus §. principaliter. Sed quomodo additur Quæstor, cū erat unus de duobus? Dic, quod plures erant Quæstores. ut patet ff. de offic. Quæst. l. 1. patet ergo, q per hāc legem vnus

* Hæc l. resti. Cuiac. 12. obs. 3.

† Interpretatio Contij

2 † Dur. decernendi.

vnus non vltra decẽ libras auri, duo non vltra xx. iudicet. Sed contra inf. eo. l. si in fi. vbi dicit si ex post facto apparet excedere, de toto cognoscit, sed illa corrigit istã. Item no. q ambo simul debent cognoscere. Sed aliud ĩ plurib. tutorib. ubi ẽt vnus agit, ut ff. de admi. tu. l. decreto. §. fi.

a *Duos*. secundum prædictã distinctionẽ.

b *Biennij*. Hic non ponitur tempus appellationis exercendi, sed id intra, quod appellatio cognoscẽda intimari debet iudicib. ut de ea cognoscant. Sed authentica videt statuere duos menses ad appellationem inchoandã, quæ fit à pedaneis iudicib. à Principe delegatis, ut in Authẽ. de iudic. §. audientia colla. 6. Ioan. In alijs vr̃ statui mediũ tempus appellationis; vt in f. ti. 1. l. nemo.

4 Statuta l. 1. sup. de senten. in qua biennium datur ad supplicandũ Principi hodie annus, in l. ult. §. his. ĩ eo. Cõt. Appellatio interiecta, intra qd tps debeat inchoari.

c *Assertiones*. ut infra tit. 1. l. fi. §. in his, & l. per hanc, & supra eo. l. eos, §. si quis, & inf. eo. l. ampliorem.

SI *quando*. CASVS. In l. præcipimus, circa principiũ dicebatur, quod si appellatur à Duce. & Præfectus de sententia iudicabit. hæc lex corrigit & dicit, siue sit illustris. Dux. siue sit Dux magister militis, semper à Duce appellabitur ad magistrum officiorum, & ad Quæstorem.

d *Duciano*. Hic dicit, q si à Duce spectabili, uel illustri appelletur, quæstor palatij, & magister officiorũ cognoscẽt, Et est cõtra sup. eo. l. præcipimus, §. quod si à Duce. Sol. vt ibi, & nõ legit ĩ scholis.

† Si qñ corrigitur in Nou. 13. c. 3. Cont.

ADDITIO. Hãc l. notat Barto. hic ad qõnem, q si Rex habens Ducatum, vel Comitatum, iudicat ut Dux, uel Comes, appellatur ad superiorem sibi in Ducatu uel comitatu, non inspecta regia dignitate. hoc ipsum dicit idem Bart. per hanc eandem leg. in l. 1. §. si quis in appellatione, in ulti. quæstio, ff. eodem. Item facit ad

virum illustrem pro tẽpore Quæstorem adhibeat, vt, eo dubietatem dirimente, finiatur negotium.

¶ His videlicet, litibus, quarum æstimatio viginti librarum auri quantitatem excedit, in cõe auditoriũ florentissimorum sacri nostri palatij procerum introducendis: vt tamen secundum iam statuta [a] liceat quidem non solum victo, sed & victori consultationẽ ad vnũ, vel duos [a] iudices mittendam, intra biẽnij [b] tempus ei, vel eis intimare. Post excessum enim memorati tẽporis huiusmodi licentiam amputamus.

¶ Quæ vero fuerint ab eo, vel eis decreta, nulla prouocatione suspendantur.

¶ Nouas etiam assertiones [c] à partib. apud eundem, vel eosdem iudices addi, ad exẽplum consultationis ad sacrum nostrum palatium introducendæ permittimus. D. 8. Id. April. Constantinop. Decio Coss. 429.

Si appellatur à Duce, siue sit illustris, siue spectabilis, solũ magister officiorum cognoscit, & in hoc corrigit l. præcipimus. h. d. secundum Bar. vel sic. De appellatione interposita à Duce spectabili vel illustri, cognoscit magister officiorum, & Quæstor sacri palatii, h. d. Sal.

Idem A. Demosthenii P. P.

LEX XXXVIII.

SI quando * duciano [d] iudicio appellatio fuerit oblata, siue ab ipsa qualitate iudicis, siue ex diuina delegatione viro spectabili Duci destinata, siue iter spectabiles idẽ Dux connumeretur, siue illustri dignitate decoretur, siue etiam maiore (cum magisteriæ potestatis homines, nec non consulares sæpe, utilitate publica poscente, ad huiusmodi curã perueniãt) nullo discrimine habito, non dignitatem, sed Ducatus magistratum spectari, & appellationem ex quocunque Duce peruenientem, [1] † non vt antea erat dispositum, sed apud virum sublimissimum magistrum officiorum, nec non virum excellẽtissimum nr̃i palatij Quæstorem, communi audientia proposita, in sacro auditorio more consultationum, viris deuotis epistolaribus excipientibus ventilari sancimus: [2] † nulla veteris legis in hac causa obseruatione custodienda, sed apud eosdem tantummodo excellentissimos iudices causa trutinanda.

Appellator à tanto, & dissentitur de toto, quia appellatio est communis etiam parti quæ non appellauit. h. d. secundum Bal. & nõ est alibi, vel sic. Appellatus potest appellationẽ exercere, sicut appellans, & petere sententiam in melius reformari in sui fauorem. h. d. vsque ad §. in refutatoriis. Bar. & Sal.

Idem A. Iuliano. P. P.

LEX XXIX.

AMpliorem prouidẽtiã subiectis conferentes, quam forsitan ipsi vigilantes [e] inueniũt, antiquã obseruationẽ emẽdamus: cũ in appellationũ auditorijs solus post sñiam, iudicis emendationẽ meruerat, q ad prouocationis cõuolasset auxiliũ: altera parte, quæ hoc nõ fecisset, sñiam sequi (qualiscunque fuisset) cõpellenda ¶ Sãcimus itaque si appellator semel in iudiciũ venerit, & cãs appellationis suæ proposuerit, habere licentiã, & aduersariũ eius, si quid iudicatis [f] opponere maluerit (si præsto fuerit) hoc facere, & iudicia le mereri præsidium.

¶ Sin autem absens fuerit, nihilominus iudicem per suũ vigorem eius parteis [3] † adimplere. [g] *

Gaudent breuitate moderni, h. d. secundum Bar. vel sic:

aliam quæstionem, si aliquis Episcopus uel clericus aliu. ha beat iurisdictionem à Principe, & iudicat uigore illius iurisdictionis, quod ab eo appellatur ad Principem non ad Papam, vt hic est casus, secũdum eundem Barto. hic. & in d. §. si quis in appellatione, de quo uide latius per Canonistas in c. Romana. §. dẽre. ti. li. 6.

1 † al. uenientem.

AMpliorem. CASVS. Olim si aliquis appellabat, appellator ante habebat commodum de appellatione, non aduersarius. uerbi gr̃a, conueni Titium in 40. iudex condemnauit eum in 30. si Titius appellabat, iudex appellationis, ut ei uidebatur, ferebat sententiam pro appellatore, nõ pro me, dicit Imperator, q ego etiam debeo reportare commodum de appellatione, quia si Titius dicat, se iniuste condemnatum in 30. ego possum dicere, quod debet condemnari in 40. & iudex appellationis poterit ferre sententiam pro me, si uidetur ei, siue fuerit præsens, siue absens.

2 † al. deest

SED ENIM. Quando appellatur à minori ad maiorem, debet mittere iudici appell. omnia acta, & si sit quæstio de decem libris auri, & post processum causæ appareat, quod illa quæstio contineat 15. & ita uidebatur, quod unus iudex nõ posset cognoscere, ut supra eodẽ l. in offerendis, dicitur tamen quod iudex app. etiam de 15. poterit cognoscere, & forte sententiã. Vi.

e *Ipsi vigilantes*. idest ipsi uiderent, si in hoc cogitarent tantum, quantum nos pro eis cogitamus.

f *Iudicati*. uerum est super eo capitulo, in quo est appellatum: ues. uel connexo, non in alio, ut ff. de mino. l. gl. in c. boetiam, §. ex cã. & ff. d na memo- arb. q d tã. & sup. de tiæ. super transac. l. si ex falsis, uer. curaui & ad hoc su. eo. l. in mus, in me offerendis, in fi. cx. de po-

3 † Du. partes.

† Concor-

h *Adimplete*. sup. stu. præla-

Libelli appellatorij non dent esse verbosi: nec superflua, sed necessaria tantū continere: quibus omissis, puniūtur offendentes arbitrio iudicis. h.d. secundum primam expositionem: quæ est magis amica literæ. Sal.

¶ In refutatorijs [a] autem libellis, qui solent maximè in sacro auditorio prudentissimorum nostrorum procerū recitari, caueant tam litigatores, quam libellorum dictatores verbosis vel assertionibus: & ea, [b] quę iam perorata [c] sunt, iterum [d] resuscitare, [e] sed hæc sola eis inscribere, [1]† quæ compendiosa narratione causas prouocationis possunt explanare, vel aliquid [f] noui continent, vel addere, [g] q̄ derelictum est: sciturí, q̄ si hoc fuerit prætermissum, nō deerit aduersus libellorum cōditores amplissimi iudicij cōpetens indignatio, q̄ sufficiant [h] gestorum volumina introducta, & virorum spectabiliū magistrorum scriniū breues omnia apertissime ostendere.

Sufficit, q̄ iurisdictio in principio sit fundata ratione dubij, licet in calculo ferēdæ sententiæ appareat aliquid, quod à principio esset obuiatiuū iurisdictioni. h.d. secundum Bald. vel sic: Si tēpore sētẽ summa reperiatur maior, quā prima facie videbatur, non impeditur iudex super toto pronunciare. h.d. notabilissimus, §. isic, quem bene not. secundum Bar. vel sic: Crescente lite crescit iurisdictio. vel sic. Ratione dubij cognoscitur, & pronunciatur vltra iurisdictionem ordinariam iudicandis, h.d. Sal.

¶ Sed enim [2]† scimus legem nostram esse promulgatam, [i] per quā more consultationū in causis quidem, quæ vsque ad x. libras auri extendũtur, vnum iudicem sācimus supponi, [3]† xx. aūt duos sublimissimos [4]† iudices. Sed cum prima quidem facie videbatur nōn tantam summā excedere, [k] in definitiua autem sententia apparebat iudici, vel iudicibus etiam maiorem quantitatem debere imponere: [l] non erat eis possibile formam, qua erant cōclusi, excedere.

¶ Sed nos definimus, & omnem eis damus facultatem si hoc ita fuerit subsecutum dicere eis, & ampliorem summam prędicta quantitate, in qua dati sunt iudices, excedere: & non ad modum iurationis, [m] sed ad veritatis indaginem ferre sententiam: ne tanti iudices quasi vinculis præpediti, non possint legi veritati, & iudiciali vigori per uia satisfacere. [5]† 530.

De temporibus, & reparationibus appellationum, seu consultationum.

TITVLVS LXIII.

Qui appellat à nominatione, hēt decem dies ad appellandum, duos mẽses ad prosequendum, secundum vnā lecturam Sal. vel sic: Tempus exercendæ appellationis interpositæ à nominatione ad munera, est duorum mensium à tempore scientiæ, hoc dicit. Bar.

Imp. Constant. A. ad Crispinum.

LEX PRIMA.

SI * quis per absentiam [n] nominatus, vel ad Duumiratus, aliorumque honorum insulam, vel munus aliquod [o] euocatus, ad prouocationis auxilium cucurrerit, ex eo die interponendæ [p] appellationis duorum mensiū spatia ei computanda [q] sunt, ex quo cōtra se celebratā nominationem didicisse mōstrauerit. [r] Nā pręsenti, qui factam nominationẽ cognouerit & appellare voluerit, statim debent duorum men-

---

plendo de iure. & inducendo legem pro absente, uel respondẽdo legi contra eum inducta, quod est uerū generaliter, ut supra ut quæ desunt ad uo. per l. unica. Item, & de facto, ut quærẽdo an promissio per metū facta fuerit, uel dolum. Vel an solutio fuerit facta, uel pactū factum, quod hic est speciale, ut infra, tit. 1. l. 2. in fi. & plene diximus, ut sup. ut quæ desunt aduo. l. unica. Accur.

ADDITIO. Tu dicas cum Ba. hic, non esse speciale in hoc casu, imò regula est, secundum eum, q̄ vbicunque cōtra absentem potest perueniri ad definitiuā sententiā, iudex pro eo potest supplere de facto, vt hic, & su. quo. & quā. iud. auth. qui semel. ibi, perquisita veritate, &c.

a *In refutatorijs.* in quibus reseruatur audientia iudicis, qui tulit sñiam, vel in literis dimissorijs. Vel tertio appellat preces refutatorias i. las de quibus dixi s. de rela. l. 1. in fi.

b *Ea.* supple, & caueant ea &c.

c *Perorata.* i. allegata, & alibi scripta de testibus, & confessionibus, quæ iudex appellationis habet sibi tradita.

d *Iterum.* & ita his idem repetebat, non autem dicit, q̄ acta primę causæ non videat iudex.

e *Resuscitare.* i. in scriptis redigere, & recitare: arg. ad hoc sup. de prec. Imp. off. l. ii. & sup. de rela. l. fi na. Accur.

f *Vel aliquid.* vt puta prędiuinces nouiter factas, & testificationes breuiter narrādu est. secundum Azo.

g *Addere* not. fieri posse confessiones de nouo.

h *Quod sufficiant.* i. nō. decer. quod idest quia sufficiant.

i *Promulgatam.* sup. eo. l. 2. offerendis.

k *Excedere.* puta in vniuersali iudicio, petitione hęredi. atis, & familię erciscūdæ.

l *Imponere* ex eadem parte. Vel forte etiā ex alia causa. nam, & alteri licet petere emendationem, vt in prin. huius legis.

m *Rationis* al. rationis, s. inductæ ex lege illa, in offerendis, & aliis narrationis, s. dictæ legis. Et no. q̄ ex hac lege. & Instit. de act. §. si minus. colligunt quidam, vt Pe. q̄ si primo petij quinque, in eodem iudicio possum addere, & petere alia quinque, quod non placet. & hic dicit in petitione hæreditatis, vel simili iudicio, vt dixi in vniuersali.

DE TEMPORIBUS, &c.

Quando, & qualiter fiat appellatio, dixit, nunc intra quæ tempora exercetur.

SI quis. CASVS. Nominat[n] ad munus aliquod, si se vult excusare, debet appellare. Intra verò quod tempus debeat prosequi appellationem, quæritur. Resp. quod si absens est, intra duos menses computandos à tempore scientiæ, si præsens est, statim incipiunt currere sibi duo menses. Viui.

n *Si quis per absentiam.* Omitte modo per absentiam.

o *Munus aliquod.* præter tutelam, vel curā, vt dixi sup. ti. 1. l. si ad scribatum. & facit ad hoc l. hi. qui. Acc.

p *Interponendæ.* uel propriè, & erit specia le, vel verius, idest, interposita intra decem dies, ut supra titul. 1. authen. hodie, & extenditur causa appellationis i. duos mēses, & in hoc ē speciale, quia aliàs alia tempora statuuntur, vt infra l. prox. & in authen. ei qui. prima. est contra, l. ff. quando ap. sit, l. 1. §. quod. in sententijs. Acc.

q *Computanda sunt.* ad exercendam. & hic accipere per absentiam.

r *Monstrauerit.* quod est eo ipso, q̄ contrarium non probatur, idest contra se monstrabitur, vt ff. de proba. l. uerius, & sic habebit pro singulis.

---

1 † scribere.

2 † cum

3 † Superponi.

4 † subtilissimos.

5 † Dat. Cal. April. Cōstantio Lamp. & Oreste VV. CC. Coss. ita manuscri. sec. Du.

* Ex tit. 11. 70. l. 10. C. Th.

gulis xx. milliaribus vnam diem. ff. de verbo. signifi. l. in itinere. & sic plus habet, quam ille, qui præsens est. & ad hoc supr. quomo. & quando iud. l. ab eo. & est speciale in hoc casu, vt cito per officiales Reipublicæ consulatur. & ex hac lege potest poni casus in regula iuris, vt ff. de reg. iu. l. vbi lex.

hic fatalium, cum & alii dentur? Respon. ideo quia mero iure causa in fatum concessit, & finem accepit, licet de æquitate aliæ adhuc dentur dilationes.

c *Tempora.*] id est dies fatales.

d *Reparationem.*] quia cum causa accepit fatum, petitur a Principe, vt reparetur, quod fieri potest intra tres menses, & de tribus mensibus computandis a fine quarti fatalis, vt subijcit, nec in hac petitione reparationi, vel post eam petitam necesse est uocari aduersarium pro hoc, vt subijcit. Sed hodie iure Codicis non videtur habere locum reparatio, vt inf. l. px. nisi dicatur illam correctã per vltimam legem huius tituli, vel vtina corrigitur per auth. de iudi. § appellationes. coll. e.

Fatalia fatalium, et quem pñt reparari.

TEmpora fataliũ. CASVS. Olim statuta erant tẽpora in exercẽda causa appellationis & illa dicebatur fatalia, quia fatum, id est mortem vel terminum imponebant causæ, quia si aliquis appellabat à sententia clarissimi, vel spectabilis, sex menses dabantur, & hęc tẽpora dicebant primi fatalis diei. Elapsis his temporibus videbatur terminata causa, vel mortua de rigore iuris, sed de æquitate dabatur secundus fatalis dies, cuius secundi diei tempora erãt 30. & vnus dies. & tertius & quartus, & quilibet totidem dierũ. Et si appellator nõ prosequebat causam appellationis intra illa tẽpora, adhuc poterat petere reparationẽ, vel refectionem causæ à Principe intra tres menses, qui computabantur a tempore, quo quartus fatalis dies elabebatur. Si vero appellatum est a delegato à Principe, tempora primi fatalis diei erunt sex mensium, & postquam est elapsus prior dies fatalis, dãtur tres fatales, & tẽpora cuiuslibet fatalis sunt triginta & vnus dies. elapsis his temporibus, non potest peti restitutio à Principe, sed sententia mãdatur executioni. Si autem sit appellatũ à delegato Præfecti prætorio, vel alterius, primus fatalis dies erit duorũ mensium, & alij tres dies fatales. & computabuntur in his diebus fatalibus dies feriati. his temporibus elapsis, si appellator nõ prosequatur causam appellationis, prima sententia remanet firma. Vio.

sium spatia computari. Da. viij. Id. Iul. Constit. A. vj. & Const. Coss: 250.

Tempora fatalia introducendæ appellationis in verã ipsius prosecutionem secundum qualitatem iudicum, a quibus appellatur, diuersa statuuntur. h. d. Bald. vel sic: Si appellatur ab ordinario, ad appellationis prosecutionẽ inchoandam, primum fatale est sex mensium, & dantur alia tria vnius mẽsis pro quolibet. Et à Principe põt intra tres menses reparatio postulari, nec partis citatio requiritur, si appellatur a delegato, eadẽ sunt fatalia reparatione accepta. Sed si appellatur a delegato illustris vel spectabilis, primũ fatale est duorum mensium, cætera non mutantur. Et si vltima die cadit in feriatam, præcedens inspicitur: & fatalib. elapsis pro nõ appellante habetur. h. d. secundum Bar. vel sic. Lex ista tractat de tempore, intra quod debet inchoari processus appellationis. h. d. Pau. de Cast.

Impp. Theo. & Valent. AA. Cyro Præfec. Prętor.

LEX II.

TEmpora fatalium [a] dierum pro sęculi nostri beatitudine credimus emendanda, vbique dilationum materias amputantes. [b]

¶ Et primi quidem fatalis diei tpa [c] hoc appellationẽ siue a viro clarissimo Rectore prouincię; siue a spectabili iudice fuerit appellatum, sex mensium esse iubemus.

¶ Quòd si primo fatali die lapsus est appellator: tricesimum primum diem alterum volumus esse fatalem.

¶ Quòd si eo quoque appellator exciderit: tertium similiter, totidem diebus intermissis, fatalem obseruari decernimus.

¶ Quod si tertius quoq; lapsus fuerit tẽporalis, quartũ etiam fatalem post tricesimũ primum diem similiter obseruari decernimus.

¶ Quod si ita contigerit, vt quatuor fatalib. diebus, qui appellauit, exciderit: tunc intra trium aliorum mensium spatium a nostro numine reparationem [d] peti præcipimus: qua petita, nec aduersarium decernimus admoneri, [e] nec temporalem [f] diem ad petitionem reparationis numerari, sed trium mensiũ spatio ex quarto fatali numerando causam induci præcipimus, licet ante vnum diem reparatio fuerit impetrata, licet allegata in iudicio virorũ illustrium Præfectorũ non fuerit. [g] Nec hoc [h] parti nocebit aduersę, cum non dubius, sed notus omnib. dies fatalis [i] appareat. Et hoc si aduersus viri clarissimi rectores prouinciæ, vel spectabilium iudicum sententiam fuerit appellatum.

¶ Quod si ab arbitro [k] in prouincia ex delegatione sacra disceptãte appellatio subsequatur: post priorẽ fatalẽ lapsum, tres alij tm fatales dies similiter (vt supra dictũ est) seruabuntur, nulla reparatio ne à nostro numine postulãda, ita vt nonaginta tribus [l] dieb. elapsis, iudicata congruę executioni [m] mãdetur.

e *Admoneri.*] ad hoc vt sciat qualiter reparatio petita sit, nec etiam in eius petitione.

f *Temporalem.*] scilicet, reparationis indultum quasi dicat, non computatur statim ex quo datur, sed demum finito quarto, cum forte intra tẽpora quarti petita sit reparatio, & hoc subijcit hic, & supra qui admitt. ad bon. pos. l. ñ. Alij dicunt, quod hic dicit, quod non est aliud tempus dandum post istam reparationem, & qd infra subijcit, nõ mutatur.

g *Non fuerit.*] ante finitum quartum, & post quintum inceptum.

h *Nec hoc.*] quòd sic petitur eo absente, quia non debet certiorari qui scit, vel scire debet, vt hic subijcit, & ff. de act. emp. l. i. in fi.

i *Fatalis*] finis quarti, & principii quinti. Item non nocebit similiter, quia cum voluerit in fato principali petere, qui reparationẽ petijt, debebit aduersarium vocare.

k *Quod si ab arbitro.* idest delegato Principis.

l *Nonaginta tribus.*] præter primum, scilicet fatalem, quod est sex mensium, vt sup. prox. & infra l. fin. § 2.

a *Tempora fatalium.* fatales dies dicuntur, quia fatum, id est, finis causæ imponitur, vt supra de aduo. di. iudic. l. aduocati. & supra, de iudi. l. properandum. § huius. & inf. eod. l. nemo. Accur.

Fatale fatũrum qd dici esse.

b *Amputantes.*] quæ denegari debent, nisi vrgentissima causa vel ratio postulet, vt sup. de dilat. l. i. Sed cur dicitur

m *Executioni.*] sed nonne dabitur spatium duorum mensium, vel quatuor post omnes fatales, sicut post confirmationem, quod videtur, vt sup. de vsufru. rei iudi. l. 2. Sed respon. non, quia iudex appellationis non iudicauerat, quia

non venerat pars ad iudicium. Perinde est ergo, ac si non fuisset appellatum: vnde ex prima sententia fit executio, vt in fine huius legis, secundum Azo.

a *Appellauerit.*] id est, appellationem repulerit, secundum H.

b *Praecedentes eos dies vt temporales*] Constitue sic, tempo

Ordo literae.

rales, id est feriati dies obseruentur à litigantibus, vt inf. sicut praecedentes eos dies feriatos: q. d. feriati & non feriati computentur, ut supr. de fer. & de dilatio. l. siue pars. §. feriae. Alij dicunt, quòd praecedentibus diebus debet expediri negotium, cum superuenium fatales. Accur.

c *Si solus litigat* quia non est praesens aduersarius, contra quē est appellatum, qui opponeret fatalia cucurrisse. Et not. hic, quod iudex supplet de facto, quod notum est ei non vt iudici, & sic supr. titul. 1. l. fin. §. sin autem absens. & ff. de procurat. l. filiusfamilias. §. milites & dixi supra, ut quae desunt aduo. par. leg. 1. Vel dic quodam modo ei esse notum vt iudici.

Iudex de facto pōt supplere.

SEQVVNTVR AVTHEN.

Ei, qui appell. quae corrigit legem istam & est de ijs, qui ingr. ad appell. §. 3. collat. 5. Accur. 1

1 No. secundum Masuc. in ti. de adornamentis, authenticam hanc intelligēdam, nedum in appellando, sed etiam in appellatione prosequenda.

EI qui appellat.] CASVS. In legibus erant plures fatales dies constituti, sicut dictum est superius. Authent. statuit vnum tantum fatalem diem, intra quem appellator debet prosequi appellationem, siue solus ipse sit in iudicio, siue praesente altera parte, & si iusta causa interuenerit, alius annus datur ei ad exemplum. Si appellator nolit prosequi appellationē, uictor debet afferre suas allegationes, ut prima sententia confirmetur, uel rescindatur: & absens praesenti debet condemnari in expensis.

† Facit ad hunc §. gl. in c. bonae memoriae. super vet cutatim. in med. ext. de postu. prael.

d *Secundum se.*] id est, cum ipse solus est in causa sine aduersario, & communiter quando cum aduersario, nam & vtrumque esse potest, vt infra cod. l. fin. §. illud. Vel dic secundum se, quando solus. communiter quando duo sunt, qui communem habent causam contra tertium.

e *Iusta causa.*] quare non possit exequi litem.

f *Indulgeatur.*] à lege. & sic non opus restitutione in integrum.

1 † Dec. Anatalio Cons.

¶ Sin autem ex sententia praetorianae Praefecturae, vel magistri officiorum, vel ab alio illustri dignitate decorato, arbiter in hac sacratissima ciuitate fuerit delegatus, & appellatio contra definitionem vel sententiam eius subsecuta fuerit, primus quidē fatalis dies duorum mensium, alij vero tres ad similitudinē supradictorū fatalium numerentur.

¶ Qui vero delegatum vel a spectabili iudice seu Praeside prouinciae arbitrum appellauerit, [a] primum quidē fatalem diem duorum mensium, tres vero alios ad similitudinem praedictorum fatalium dierum habeat.

¶ Illud etiam circa obseruationem fatalium dierum custodiri decernimus, vt si forte tēporales in feriatos dies quoquo modo inciderint, praecedentes [b] eos dies vt temporales à litigantibus obseruentur.

¶ Quod si quis secus ac iura praecipiunt, lapsus dies fuerit tēporalis, & hoc primo loco, vel a praesente aduersario, vel etiam a iudice [c] si solus litigat [c] appellator fuerit oppositū, probatumque: pro eo habebitur appellator ac si sententiam quoquo modo non coactus susceperit. D. xij. Cal. Mar. Val. A. v. & Anato.[1] † Coss. 440.

IN AVTH. de ijs, qui ingredi. ad appella. §. j. collat. v. constit. vj.

Haec auth. dicit quòd tps exercendae & finiēdi appellationis est annus, & ex causa, scilicet impedimenti, est bienniū, intra quod tempus vtraque et altera pars potest causam prosequi, quo tēpore transacto, iudice appellationis nihil pronunciante, sntia prima transit in rem iudicatam. Si ergo appellans vult, absente aduersario pronunciari, ne sententia prima confirmetur, debet vltimo mense comparere, & facere aduersarium citari. Iudex vero sententiam infirmabit, vel cōfirmabit, prout acta dictabunt, absentem semper propter absentiam condemnando in expensis. h. d. Bal.

EI, qui * appellat, impertitur annus intra quem secundum se [d] communiterve cum aduersario litem exequatur, aut si iusta causa [e] intercesserit, alius annus indulgeatur: [f] quo [g] transacto, lite non completa, [h] rata manet [i] sententia.

¶ Appellatore cessante, cum vnus mensis [k] superest ex biennio licet victori ingredi, vt reus quaeratur, quo siue inuento, siue non, suas afferat [l] allegationes, & vel confirmetur, vel rescindatur sententia, in omni casu [m] absente in expensis condemnando secundum tempora fatalium dierum.

¶ Neutro [n] vero occurrente, post secundum fatalem [o] permanet, sententia rata.

IN AVTHEN. de appellatio. §. j. collatio. viij. constitu. j.

Ista auth. dicit, quòd pendente compromisso, tempus instantiae appellationis nō labitur quotcunq; annis durauerit compromissum. Bal. uel sic. Non currit tempus ei, qui semper litigat etiam corā arbitro. h. d. Bart. vel sic. Si de causa appellationis compromittatur, tempora interim non currunt. h. d. Sal.

SI tamen in medio causae apud iudicem appellationis motae vel non motae aliqui eligantur arbitri, & propterea

g *Quo.*] s. secundo anno, & sic sunt duo fatalia. Sed olim plura licet breuiora, vt hoc tit. l. 1. & fi.

h *Completa.*] id est non concluso & renunciato.

i *Manet sententia.*] ac si non fuisset appellatum, ut infr. eo. l. fin. §. fin. in fi. & in hac l. tempora. in fi. & su. tit. 1. l. si contra maiorem. Et hoc casu actio in factū datur ex sentētia prius lata, licet quando secundo sententiaretur, aliud esset secundum quosdam, ut no. ta. ff. de ijs, qui not. infa. l. furti. §. 1. Sed quid si iusta de causa etiam secundo anno fuerit impeditus? Respon. dat restitutio ex clausula generali. ff. ex quibus cau. maio. l. 1. in fi. & in corpore vnde sumitur. §. 1. ibi, quid enim agere oportebat. &c. & ita primus, & secundus annus datur a lege, tertius & alij per restitutionem. & sic vltra bienium extenditur, sicut etiam in alijs casibus, quos habes statim in authen. si tamen, &c. & in authent. sed & lit. & in authent. si appellatione.

* Concor. cum hac auth. c. cū sit Romana. ext. de appell.

K *Vnus mensis.*] & etiam ante si vult, vt infra eod. l. fi. §. nulli licentia. Sed certe illa loquitur in introducenda, non in exercenda.

l *Afferat.*] actor.

m *In omni causa.*] Siue rescindatur, siue confirmetur. & gratias agat Deo, quod in principali causa seruatur ei (quamquā absenti) iustitia, vt in corp. §. 1. in fi.

n *Neutro.*] idest nec actore, neque reo veniente.

o *Post secundum fatalem.*] id est post biennium, & idem si tantum datus est annus.

SI tamen.] CASVS. Hāc auth. dicit. Si cōtingat, quòd forte in medio tempore fatalium, id est duorum annorum, qui

qui dati sunt ad appellationem exercendam, ipsi litigatores eligant arbitros, non currit tempus, quia litigandi non currit tempus. Viuia.

a *Ex cursu temporis.* nec ei currit tempus, qui semper litigat, vt sup. de inof. test. l. contra maiores.

per iudicem. Siue ergo steterit per Principem, non currit tempus: vt sup. auth. sed & lis. Siue per alium iudicem, idem est, ut hic, quod intellige quantum ad effectum, nam datur restitutio, ut ff. ex qui. cau. ma. l. si per Praetorem, § 1. ait Praetor. in causa principali non datur restitutio post triennium, vt sup. de iud. l. properandũ, §. sin autem utraque. Sed quid si steterit per aliũ? Respond. nihilominus currit tempus. Sed agitur contra eũ de dolo, ut ff. de dolo. l. arbitrio. §. dolo, sed si ille non esset soluendo, restitueretur ad litem, ut ff. de eo, per quem fac est l. si. Accur.

bienniũ transeat, intra quod oporteat appellationem finiri, & per quamlibet occasionem ad iudicem appellationis causa reuertatur, non lędatur [a] ex cursu tẽporis, [a] sed exerceatur, & terminum legitimũ suscipiat, & si decies millies plus quã biennij tempus transierit, nisi biennium cesserit, postquã arbitrium fuerit desertum.

IN AVTH. de appellatio. & intra quae tempo. § ad haec sancimus, collat. 4. constitut. xlj.

Si stat per Principem nõ currunt tempora appellationis, donec Princeps constituat quis cognoscat. Bal. vel sic: In consistorio Principis currit tempus intimãdae, sed nõ ĩtroducẽdę appellationis, donec constituat quis cognoscere debeat. h. d. Sal.

SEd & lis, quae speratur in consistoriũ Principis inferri, absque damno morae maneat intacta, [b] donec ipse faciat eam introduci, & à proceribus secundum morem dirimi.

IN AVTH. vt sponsa. lar. § hoc quoque. collat. 9. constit. 2.

Si stat per iudicem appellationis non currunt fatalia. Bal.

SI appellatione secuta, nouissimo induciarum [c] die aut pars vtraque, aut solus, qui appellatione vsus est, occurrerit, & suam pręsentiam manifestauerit iudici futuro appellationis examinanti negotium, vel eius consiliarijs, aut ijs, qui lites intromittunt, & iudex in definitis diebus eũ suscipere differat: nullum [d] praeiudiciũ partibus, aut vni earum ex hoc penitus volumus fieri, sed post hoc examinari appellationes huiusmodi, & legitima sententia terminari.

Ad appellationem exercendam post tempora statuta sup. eo. l. 2. non conceduntur alia. Et tempus appellationis introducendae, est medietas temporis exercendae. h. d. Sal. vel sic. Lex ista venit ad suppletionem praecedẽtis, & dicit, quod transactis temporibus, de quibus ibi, defertur appellatio, & non est licitum à Principe impetrare restaurationem, nisi in primo casu legis praecedentis. h. d. Pau. de Cast.

Imp. Iustin. A. Appioni P.P.

LEX III.

NEmo arbitretur in posterũ licentiam futurã cõsultationib. [e] vltra statuti [f] [1] † tẽporis viuendi spatia, neque per oblationẽ precũ, neque per sacrum rescriptũ super reparatione tẽporũ indulgendũ, neq; sub praetextu [g] quodã altero, sed omnib. incumbendũ esse vigilanti diligentia, [h] quo prouocationes eorum intra statutum tẽpus introducantur.

¶ Ita vt etiam gesta in iudicio, contra quod prouocatũ est, non prope finem temporis tradantur scrinio sacratũ epistolarum, ne [2] † praepediatur per astutias fatalis rei terminus, sed aut statim [i] postquam appellatum sit, aut nõ minus quã ante dimidiam [k] partem temporis praebeatur scrinio, ne (quod per angustias contingit temporum) tardus appellationis fautor suo dispendio refutetur.

SEd & lis. CASVS. Superiores auth. locum habẽt, quando lis uentilabatur coram aliquo iudice, haec quã appellatio uentilatur corã Principe. dicit enim quod lis, quae mouetur coram Principe, potest moueri omni tempore, donec Imperator praecipiat, quod illa causa determinetur. Viuia.

* Cõcor: gl. sup uerbo prola. eã. in c. uenienss. de renunc. & in clem. quãdiu. de app.

b *Intacta.* Hoc etiã olim erat, ut inf. eo. l. fin. §. si tamen. & intelligunt quidam (vt Io.) hanc auth. quando ille, qui appellauit, notum fecerat Principi, alias nõ esset sine damno morae. Alij dicunt contra, quod qui metuit sentẽtiam, debet notificare, ut confirmetur uel delegetur, nõ appellans, & pro eis est in Authent. de ijs qui ingred. ad appel. §. illud quoque colum. v.

SEQVITVR ALIA AVTH.

Si appellatione, alias incipit. Itẽ si appellatione, quae est ĩ cor. ut sponsa. lar. §. hoc quoque. col. ix.

SI appellatione. CASVS. Si appellator; uel altera pars, aut ambo simul ueniant ad iudicem appellationis, etiam ultima die fatalium, & iudex nolit eum uel eos audire, nullum fit praeiudicium partibus in hoc. quia pòstea etiã poterit examinari causa appellationis, cum stet per iudicem, quo minus appellatio exerceatur. Viuia.

c *Nouissimo induciarum die.* i. in ultima dilatione.

d *Nullum praeiudiciũ.* imò uidetur rata sententia, ut sup. eo. auth. ei qui. Sed hic stetit per iudicem, sut ff. ex quibus cau. ma. l. sed & si per Praetorẽ, §. ait Praetor. & de dam. infec. l. si finita, §. eleganter. Sed certè authen. illa, ei qui, &c. loquitur, quando stetit per iudicem, ut in cor. de ijs, qui ingred. ad appell. circa prin. col. 5. Sed certe nec ibi prohibet ultra biennium prorogari in eo, quod dicit, si steterit

NEmo. CASVS. Haec lex corrigit primã ĩ hoc. quod prima dicebat, quod elapsis primis fatalibus diebus poterat peti reparatio, siue restitutio causę, hic dicit, quod reparatio nullo modo petatur, sed appellator, statim cũ appellat, uel intra medietatẽ tẽpis, quod datur ad appellationẽ prosequendam, uel exercendã, debet appellationem exercere.

e *Futuram consultationibus.* i. appellationib. & sic ponitur cõtentum pro continẽte, secundum Or.

f *Statuti.* ut supra. l. prox.

g *Sub praetextu.* nedum per rescriptum.

h *Vigilanti diligentia.* ablatiuus Et sic no. per hãc legem corrigitur superior, in eo, quod de reparatione dicit sed hic per vlt. in primo temp. & ultima per auth. ei q.

i *Statim.* ut sup. leg. prox.

k *Dimidiam partem.* f. ultimi fatalis, & haec est consiliũ, secũdũ quosdam, nã in ultimo die potest uenire, & facit ad hoc, ff. de euict. l. si tẽ quã. §. quolibet & inf. eo. l. fi. §. & cum antea.

ADDITIO. Aduertas, quod haec glo. diceret uerum, si ista l. intelligeretur de tẽpore constituto ad initiandum processum super appellatione, sed ueritas est ut dicit hic Bar. quod loquitur de tẽpore cõstituto ad appellationem intimandã, seu producendã, & ideo debet produci ante medium illius termini constituti, ut supra ti. 1. l. in offerendis, & inf. eo. l. fi. §. in his, & ita secundum eum tenebat Iac. But. & etiam Iac. de Are.

1 † statuta.

2 † neque.

notabilis: quia cautius agenda sunt, quæ non tractantur. & facit, quod alias dicimus, q quandoque permittitur seruum alienari, qui non permittitur manumitti: vt no. sup. de cond. ob cau. hac lege & de reb. alie. l. fi.

E Os.] CASVS. Non solum delegatus ab alio, sed à Principe appellationem eius, qui duxerit appellandum, recipere tenetur. Viu.

a Etiam.] i. delegatos à Principe: vt supra, nonnum. dicit. n. accipere imaginem, quia & vice delegantis fungitur delegatus: vt ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. 1. in fi.

b Accipere.] recipiendo appellationem, & mittendo ad iudicem appellationis. Et dic accipere, nisi remota appellatione Imperator delegauerit, quod alius facere reliquit: vt ff. a quib. ap. non li. l. 1. §. fin.

S I apud.] CASVS. Duo sunt Prætores in ciuitate Romana, vrbanus, & peregrinus, si ab eorum sententia appelletur, Præfectus Vrbis appellabitur. & de causa appellationis cognoscet. Viuian.

c Si apud vtrumq.] idest, alterum. s. Vrbanum, vel peregrinum, duorum enim accipitur: vt ff. de contrah. empt. lege sed Celsus. §. si fundus. in fine.

Q Voniam nonnulli.] CASVS. Si fiscus conueniat debitores suos, & condemnari faciat, & illi appellauerint, nec apostolos petierint intra tempora, intra quæ peti debeant, vt sic non tradantur executioni sententiæ, præsumuntur nolle appellationem prosequi, & debitum ab eis exigetur. Viu.

d Fuerint.] per definitiuam sententiam.

e Opinionis.] i. sententiæ.

f Refutatorias.] idest scripturas, in quibus continentur renunciationes allegationum, vel appellatio facta. Nam & ipsæ recusatoriæ preces dicuntur libellus appellationis, vt dixi sup. de rela. l. 1. Vel appellat hic dimissorias literas. Vel tertio libellus, siue scriptura facta qua continetur aliquid male, siue non recte positum, exemplo sententiæ, & ideo illud recusat, & petit emendari, sicut & alio modo intellexi, ut sup. de rela. l. 1.

g Petere.] redde singula singulis, petere sententiam, offerre petitionem emendationis.

h Dies.] quos habes inf. eo. l. iudic. it. ut.

l Deseruit.] sed uidetur non posse appellari: vt infr. quorum appel. non rec. l. abstinendum. & l. fin. Sol. distinguitur: si manifeste conuictus, aut non: vt primo casu non possit appellari: secundo sic.

k Exigatur.] vt sup. eod. l. si contra. & inf. tit. primo, l. fina. §. illud.

A delegato Principis potest appellari ad Principē: licet representet imaginē Principis à quo appellari non potest. h. d. Bar. Bal. Sal. & Tan. de Cast.

Idem A. ad Maximum.

LEX XVI.

ij EOs* etiam,* qui imaginem principalis disceptationis accipiunt, appellationum adminicula necesse est accipere.[d] Da. Prid. Id. Ian. Sirmij Crisp. 2. & Constan. 2. CC. Coss. 321.

A prætorib. ad Præfectum appellatur. h. d. Bar. Bal. & Sal.

Idem A. ad Iulianum P. V.

LEX XVII.

SI* apud vtrumq;[c] Prætorem, dum quæstio ventilatur, ab aliqua parte auxilium prouocationis fuerit obiectum à Præfecturę vrbis iudiciū sacrum appellator obseruet. Da. 3. No. A. Heracleæ. Const. A. 7. & Constan. C. 3. Coss. 326.

Contra debitores fisci iubendo proceditur, et si appellent, appellatione deserta cōfestim fit executio contra eos h. d. B. vel sic. Si appellatio est deserta propter apostolos non petitos, vel non præsentatos, vel per prosecutionem omissam, sententia executioni mandatur. h. d. B. Vel sic. Omittens petere apostolos à iudice a quo, vel offerre iudici ad quē intra tempus legitimum, dicitur appellationem deserere, & sententia mandatur executioni. h. d. Sal.

Idem A. Victori rationali Vrb. Romæ.

LEX XVIII.

QVoniam* nonnulli fisci debitores, cum iussi fuerint[d] debitam summā exoluere, interposito prouocationis auxilio vim executionis excludunt, nec iam opinionis[e] exemplum, nec refutatoriales[f] preces curant petere,[g] vel offerre, placuit vt si intra dies[h] † solemnitatib. præstitutos ad facienda hæc appellatoris cura defuerit,[l] deserta ab eo prouocatio æstimetur, moxq; debitum exigatur.[k] Dat. pri. Cal. Aug. Constan. & Maxim. Cos. 327.

A maiorib. & minoribus iudicib. appellatur, præterquā à Præfecto prætorio, & si iudex a quo, non recepit appellationem, iudex ad quem, nihilominus est adeundus: & coram eo prosecutio est faciē da, & si in appellatione succumbit, notatur infamia, si autem vincit, punitur iudex, qui appellationi non detulit. h. d. notabiliter secundū Sal.

Idē A. ad vniuersos prouin.

LEX XIX.

A* Proconsulibus, & Comitibus, & ijs qui vice Præfectorum[l] cognoscunt, siue ex appellatione, siue ex delegatione, siue ex ordine iudicauerint, prouocari permittimus:[m] ita vt appellanti iudex præbeat opinionis[n] exemplum, & acta cum refutatorijs[o] partium, suisque literis ad nos dirigat.[p]

¶ A præfectis[2] † aūt prætoriorū prouocare non[3] † finimus.[q] ¶

A Proconsulibus.] CASVS. A quolibet iudice, siue delegato, siue ordinario, siue in causa appellationis cognoscente, potest appellari, & iudex a quo appellatur, dabit appellanti apostolos, & acta causæ ad eum ad quem appellatur transmittet cum literis suis: sed à Præfecto prætorio non appellatur. & hoc in prima. Si verò iudex apostolos non admiserit, neque appellationem: adeat Præfectum, & ex integro ille cognoscet tanquam appellatione suscepta. Si vero, qui appellauit, videatur iniuste appellasse, & causam perdat, & notetur infamia. Si vero iste iudex cum, qui appellat, non admisit, ad Principem remittatur puniendus. & hoc in secunda. Et non solum in maiori, sed etiam in minori causa potest appellare, nec reputare debet iniuriam sibi fieri iudex, si a sententia sua appelletur.

l Præfectorum.] i. vicarijs Præfectorum.

m Permittimus.] sic ergo a sententia cuiuslibet appelletur, vt hic, & inf. l. proxi. excepto Principe, & Senatu, vt ff. a quib. appell. non licet, l. 1. & Præfecto præto. vt infra l. proxi. & arbitro compromissario: vt sup. de arbi. l. 1. & ex ceptoeo, cui remota appellatione facta est commissio à Principe. Item & quando partes ante dixerunt se non appellaturas: vt d. titulo a quibus appell. non licet, l. 1. §. primo, & fina. Accur.

n Opinionis.] i. sententiæ. & hoc etiam non petente appellatore: vt sup. ead. l. §. apostolos.

o Refutatorijs.] apostolis, vel libellis appellatorijs. Vel secundum Azo. scripturis, in qua continetur, quod vterque renunciet allegationibus.

p Ad nos dirigat.] idest, ad eos, qui ad hoc deputati sunt, vt infra eodem, lege, præcipimus. §. huic. quæ est contra.

q Non sinimus.] vt sup. de sent. Præfe. præto. l. 1. & de offic. Præfe. præto. l. 1. §. 1.

† Ex li. 11. ti. 30. l. 11. C. Th. quæ longa est cōstitutio, breuis hæc regula decreta est, eaque immutatis aliquot verbis.

† Ex li. 11. ti. 30. l. 13. C. Th. cuius pene solā sentētia huc translata est.

Refutatoriæ literæ quid cōtineant.

† Ex li. 11. tit. 30. l. 16. C. Th.

† Complendis solenitatib. C. Th.

† Ex li. 11. tit. 30. l. 16. C. Th. Appellari a multorū senten. nō licet.

2 † Prætorioqui sollē vice sacra cognoscere vere dicti sunt. C. Th.

3 † Sinimus ne tam nostra cōtin gi veneratio videamr. C. Th.

Præfe-

¶ Quòd si victus oblatã, nec receptã à iudice appellationem affirmet: Præfectos [a] adeat, vt apud eos deintegro litiget, tanquam appellatione suscepta. Superatus enim si iustè appellare videbitur: lite perdita [b] vocatus [c] †abscedet: at si vicerit, [d] contra eum iudicem, qui appellationem non receperit, ad nos referri necesse est, vt digno [e] supplicio puniatur. Da. Cal. Aug. P P. Cal. Septemb. Cõstantinop. Basso, & Ablauio Coss. 331.

Etiam in paruis grauaminib. appellatur. nec propterea iudici infertur iniuria, h. d. Sal.

Idem A. Albino.

LEX XX.

ET [a] in maioribus & in minoribus negotijs [f] appellandi facultas est. Nec. n. iudicẽ oportet iniuriam sibi fieri existimare, [g] eo, quod litigator ad prouocationis auxilium conuolabit. Da. 7. Idib. April. Marcel. & Prob. Cos. D. Cal. Aug. P. P. Lal. Septẽ.

Iudex appellationẽ nõ recipiens, punitur in triginta libris auri, & in totidẽ eiusdẽ officialis, nisi pertinaciter ei contradicendo resisteret, & cãs resistentiæ apud acta debet inserere. h. d. Sal.

Impp. Constan. & Constans AA. ad Lollianum PP.

LEX XXI.

QVoniam [a] iudices ordinarij prouocationes existimãt respuẽdas, placet, vt si quis appellationẽ suscipere recusauerit, quæ non cõtra [2] †executionẽ, [h] sed aduersus sñiam intẽtionẽ, iurgiũq; terminãtẽ fuerit interposita, triginta auri pondo cogatur largitionib. nostris inferre: triginta alia officio eius itidem soluturo, [i] nisi ei [k] pertinaciter restiterit, [l] atque actis cõtradixerit, & quod iure sit cõstitutum, ostenderit. D. 8. Cal. Augu. Arbitione, & Lolliano Coss. 355.

Siue fiscus petat bona tãquã vacantia, siue tanquam ab indignis, licitũ est à sñia appellare, h. d. secundum Bal. sic. Quouis modo fiscus petit bona, licet appellare à sententia prolata h. d. Sal.

Idem A. ad Volusianum PP.

LEX XXII.

LAta [m] [a] sententia, quæ pertinet ad bona vacantia, & ad ea, quę vt indignis, legibus cogentibus, auferuntur, si quis putauerit prouocandum, vox eius debebit admitti. [n] D. 3. Cal. Aug. Arb. & Lolliano Coss. 355.

In prouincijs hic nominatis appellatur ad Præfectũ vrbi. h. d. Sal. & secundum Bal. nihil valet hæc lex.

Idem A. ad Senatum.

LEX XXIII.

CVm appellatio [o] interposita fuerit per Bithyniam, Paphlagoniã, Lydiã, Hellespontum, insulas etiã, ac Phrygiam, salutarem, Europam, ac Rhodopen, & Hæmum montem, Præfecturæ huius vrbis iudicium sacrũ appellator obseruet.

Iudices debent appellationes recipere, & Apostolos intra triginta dies à die delatę sentẽtiæ numerandos appellantibus dare: aliàs vna cum eorum officio mulctabuntur. h. d. Sal.

Impp. Valen. & Valens AA. ordini ciuitatis Carthag.

LEX XXIIII.

IVdicibus [a] non solum appellationis suscipiẽdæ necessitas videtur [p] imposita, verum & triginta dierũ spatia [+] ex die sententiæ definita sũt, intra quæ gesta [q] vna cũ relatione [r] litigatoribus conuenit pstari iudice, & officio

a *Præfectos adeat.* infra tempus, quod habes inf. eod. si appellationem, hi Præfecti Prætoribus superiores sunt.
b *Perdita.* in hoc nõ est pœna.
c *Notatus.* hæc pœna specialiter imponitur ei, cuius appellatio non fuit recepta, alias alia imponitur pœna, ut inf. quorũ appel. non re. l. ab executione. in fi. & sup. eo. l. eos, §. ne temere, quæ sunt contra.
d *Vicerit.* cum iustè appellauerit.
e *Digno supplicio.* i. quod sit dignũ, habes inf. l. quoniam iudices.
f ET *in maioribus Negotijs.* puta in criminalibus, 2 & ciuilibus, vt supra de pœna iudi. l. 3. in fi. & sup. eod. l. litigatorib. Sed fallit in momentanea possessione, vt inf. si de momen. pos. fue. appel. l. 1. Azo.
g *Existimare.* ut ff. eo. l. illud, & de iniur. l. iniuriarum actio neque. §. is qui iure. Sed contra infra quando prouoc. non est necess. l. fi. Sed ibi superuacuo appellatus. uel solut. ut ibi. Item argum. contra. huic. supra de fom. trini. l. 3. ibi, namque iniuriam facit &c. Item econtra appellans non debet iniuriam dicere iudici, ut ff. de iniur. leg. iudici.
QVoniam. CASVS. Iudex etsi ordinarius si appellationem non admiserit, in triginta pondo auri mulctabitur, & eadem multa afficiendus erit eius officialis, si an ei appellantẽ nõ admittenti, non resistat.
h *Executionem.* hæc quidem non est recipienda, ut inf. quor. app. non re. l. ab executione.
i *Soluturo* i. officium suum soluet alijs triginta, & sunt ablatiui absoluti.
k *Ei.* s. iudici.
l *Restiterit.* s. officialis etiam, si ius ignorauerit, quia iudicis & officialis imperitia partibus obesse non debet, sic & ff. ad legem Aquil. leg. qua actione, § fina. & l. seq. & de offic. Præsi. l. illicitas, § secuti. hic, & inf. eo. l. præcipimus, § in his, & supra eo. l. eos, § fi.
r *Cum relatione.* i. cum apostolis.

† Infamia abscedet.
2 Dicit Faber in criminal. puniendũ corporaliter arbitrio iudicis, in ciuili pecuniariter.
2 Alij dñt criminaliter. & non ciuiliter.
a Huius l. aliquot verba repetiuntur l. 15. C. The. & aliquid simile est l. 30. e. C. Th. ex neutra tñ earum hæc esse sumptã, & totus contextus, & diuersę inscriptiones arguũt. Huc quoque pertinet l. 2. in fi. eo.
a Ex li. 11. ti. 30. l. 25. C. The. & idẽ cauet Nou. 134. § appellationes Cõ.
2 † Ab executione, uel à præiudicio, sed à sñia iurgiũ terminante. C. Th.

sed argu. contra, ff. de iurisdi. omn. iud. l. si quis id, §. doli. 3 Item not. iudicem quemlibet recipere debere appellationẽ: ut in Auth. de iudic. §. nostros colla. 6. Itẽ no. quod subditi debẽt resistere prelatis, si quid iniuste agant, & instruere eos quid agere debeant, ut sup. de adu. diuer. iud. per hanc. & infra de magi. sa. scri. l. 1. in fi. lib. 12. & infra de Decu. l. omnes iudices, lib. 10. & inf. de iure fisci, l. prohibitũ eo. lib. & ff. de polli. l. toties, & sup. ut omtam ciui. quàm mili. l. 2. §. officium. argu. contra in Authentic. de sanc. episcop. §. 1. collat. 9. & totum illud generale, authoritas maioris excusat, ut ff. de aqua plu. arc. leg. quamquam.
LAta. CASVS. Si denuncietur fisco bona aliqua uacare, & possessor conueniatur coram Procuratore Cæsaris, & appellat, an sit admittenda eius appellatio, quæritur? Dicitur quod sic. Idem est in causa bonorũ, quæ auferuntur ab aliquibus, ut ab indignis, quia appellari poterit.
m *Lata.* aliàs data, alias lata, & datur inter fiscum & priuatum à Procuratore Cæsaris vna cum Præside, ut supra si ad uer. fiscum, l. 2.
n *Admitti.* ad hoc sup. eo. l. quoniam nõnulli.
o CVm appellatio. localis est. Accursius.
IVdicib. CASVS. Iudex appellationem ad se interpositam admittere debet, & apostolos intra xxx. dies dare appellanti. & acta causæ ad iudicem appellationis mittere, quod si non fecerit, & acta in aliquo diminuta per iudicem, uel per eius officiũ fuerit, grauiter punietur. Vt.
p *Videtur.* p legẽ superiorẽ, qñ iudices.
q *Gesta.* s. corã sc & apostolos, ut subijcit

3 Dic infra ignorantiam excusare à dolo ut ibi, nõ à culpa, ut hic. B. A. & Sa. & cõiter omnes.
a Ex li. 11. tit. 1. l. 26. C. T. & vi. Summa lib. 1. epist.
a Ex li. 11. ti. 30. l. 3. a. C. Th.
+ Spatia Idem in Nou. 126. § vlt.

Aliquis

a *Aliqua parte.* idest aliquo.
b *Mulcta.* s. dictæ, sup. eo. l. quoniam iudices. Item ad hoc inf. titu. I. l. fi. Sed certè imò videtur statim non expectatis xx. dieb. vt in Auth. vt nulli iudi. §. illos, coll. 9. sed ibi patet solutio. Accur.

& sup. qui da. tut. poss. l. neque à Præside.
m *Necesse est.* alias si valeret, opus est appellatione, vt sup. eo. l. 2. qui ad ciuilia.
n *Deest.* est ergo solemnitas necessaria sic & sup. de anthe pre. l. fi. in fi. Sed arg. contra sup. de formulis.

c *Et in multis.*] vt infra quidô prouo. nô est neces. l. certa. secus in pœnis: vt ff. de verb. sig. l. antep. Item & propter inopiam remittitur mulcta: vt sup. de mo. mul. l. fi. in fi. & ff. de offi. Præsi. l. illicitas. §. fi.

1 † Subiacêtes. C. T.

Cum post. CASVS. Si à Procuratore Cæsaris appellemur, ad Præfectû prætorio appellabit. Si vero mediocris fit câ, vel litigâtes multû sint remoti, Præfectus poterit câm appellationis Præsidi puiciæ delegare Viuia.

* Ex li. 11. ti. 30. l. 38. C. Th.

2 † Du. Cherdosio alias The.

d *Post sententiam.*] i. à sententia.
e *Vel rationalis* pro eodem est. & ponitur pro Procuratore Cæsaris: vt ī. de modo mul. l. 2.
f *Tuam.* præfecto prætorio loquitur.
g *Quem ipse.* i. alicui, quem approbes côsilio Præsidis eius prouinciæ. Et no. ratione mediocritatis huius negotij & loci cômitti. sic & ff. de iudi. l. fi. & sup. ubi & ratiocinijs, l. 2. & ī. de re mili. l. fi. §. erit autem l. 12. & ī. de fide instr. l. iudices.

Nominationes.] CASVS. An nominatus ad Decurionatum non interueniente concilio publico, à nominatione habeat necesse appellare, quæritur? Dicitur, quod non: quia non tenuit nominatio. Viuia.

* Ex li. 11. ti. 30. l. 45. C. Th. 45. Huius l. pars est l. 7. inf. quo. app. non recip. Côt.

h *Nominationes.* i. electorum Decurionum vel in alia dignitate.
i *Libellis.* quia in scriptis legebatur electio, vel edicto scribebatur, vt habes ff. de albo scrib. l. 1.
k *Publicum.* ad quod sufficit maior pars: ut ff. ad municip. l. quod maior. & ff. de reg. iur. l. aliud, §. refert. Fallit in defensore ciuitatis, vbi omnes requiruntur, vt in Auth. de defen. ciui. §. interim, col. 3.
l *Non valent.* ut & ff. eod. l. fi. constat,

3 † Euodio al. Enodio.

eius, si statuta fuerit aliqua[a] parte mutilata, mulctæ[b] subiacentibus[1] † D. pri. No. Febr. Med. Diuo Iouia. & Varro Coss. 364.

A iniusta iudicis mulcta potest appellari. h. d. Bal. & Salic.

Imppp. Grat. Valêt. & The. AAA. ad Syagrium PP.

LEX XXV.

ET * in mulctis[c] à iudicibus inferendis appellationes iubemus admitti Da. 14. Cal. Iul. Grat. 5. & Cerdo[2] † 1. Coss. 300.

Rône mediocritatis negotij, & propter distantiā loci, fit cômissio ad partes. h. d. B. vel sic: Breuitas causæ, & itineris longinquitas, facit vt iudex appellationis câm in patria litigantium delegarê cogatur. h. d. secundū Bar. Vel sic: A sentêtia Procuratoris Cæsaris appellatur ad Præfectum prætorio, qui si negotium sit mediocre, vel nimia sit distantia loci, debet ad partes mittere, h. d. Sali. & Pau. de Cast.

Ijdem AAA. ad Pelagium Com. RP.

LEX XXVI.

CVm * post sniam[d] discussoris, vel rônalis[e] fuerit prouocatū, ad sinceritatê tuā[f] negotiū transferat: vt si mediocritas negotij, aut longinquitas regionis ad iudiciū tuum litigatores venire non patiantur, iudicio Rectoris prouinciæ, quê ipse[g] probaueris, negotiū deleges. D. 15. Cal. Mar. Med. Arca. A. 1. & Baut. Coss. 385.

Ab electione inualida nō est necesse appellare, h. d. Ba. vel sic. Ea, quæ debêt fieri in concilio publico, aliter facta non valent. h. d. Sal.

Impp. The. Ar. & Ho. AAA. Euodio[3] † Procon. Africæ.

LEX XXVII.

NOminationes[h] * libellis,[i] vel edictis factæ citra concilium publicū,[k] nô valent:[l] de quib. nec appellare necesse est,[m] si solênitas deest.[n] D. 17. Cal. Ianua. Medi. Olyb. & Prob. Cos. 395.

Donec durat têpus appellādi, pôt appellans variare: quia decem dies dātur ad deliberandum. Item & in totum recedere ab appellatione, & suos libellos recuperare. h. d. secundum Bald. vel sic: Appellationem interpositam licet reuocare, & ab ea in totum recedere, vel etiam ad alium iudicem appellare, h. d. secundū vtrāq; lect. Sal.

Ijdem AA. Neridio Proconsuli Asiæ.

LEX XXVIII.

SI quis * libellos appellatorios igressérit,[o] sciat[4] † se habere licetiā arbitriū cômutādi,[p] & suos libellos recuperandi, ne iustæ[q] pœnitudinis humanitas amputetur. T. 11. Cal. Aug. Constā. Ar. 4. & Ho. 3. AA. Cos. 396.

Damnati ad suppliciū nō sunt vi eximendi, sed si per errorem, vel gratiam cognitoris oppressa putetur esse iustitia, potest per quemlibet appellari, si tempora suffragantur, & iudex appellationis mandabit executioni sententiā confirmatā. h. d. secundū Bal. vel sic: Damnati ad suppliciū ducti, non sunt per aliquê vi eximêdi, pôt tamê quilibet pro eis appellare, si têpora suffragantur, nec ad Principê appellatur, omisso medio: & iudex appellationis êt in criminalibus, suā sententiam exequitur. h. d. Sal.

Ijdê AA. ad Luthychiā. PP.

LEX XXIX.

ADdictos[r] * supplicio, & pro criminū imma-

Si quis libellos. CASVS. Si aliqs appellat & postea pœniteat, qui appellationem interponit, an possit reuocare appellationem, & libellos appellatorios recuperare, quæritur? Dicitur, quod sic. Viuia.

* Ex eo. li. & ti. l. 51. C. Th.

o *Ingresserit.* i. dederit ei iudici à quo appellauit.
p *Commutandi.* quia pœnitet se appellasse, & tunc perinde hr ac si non appellasset, vt inf. ti. e. l. fi. §. illud. Vel dic, quod mutat arbitrium: quia appellauit ad vnum, nunc vult ad alium: quod pôt si ad maiorem vel ad æqualem appellauit, non si ad minorem, ut ff. eod. l. 1. §. pen.
ADDITIO. Aduertas, quod iste appellans pôt pœnitere, in quātum appellatio facit pro se, ita loquitur hic, sed in quantum ista appellô facit pro aduersario, ista pœnitentia non admitti tur, vt l. fi. inf. quia pro post oblauo nô est necess. facit tionem leautê pro aduersa par gitimam te duob. modis: quod p. nô ex quo sequere vt p B. hic. sententia
q *Iustæ.* iusta pœnitentia admittitur: si pea appel cut est ī. de apost. l. latorê 2. sed iniusta non: vt ea. l. 2. qui, & ff. de ædil. edi. l. qui sit fugitiuus, in princ. & de fur. l. qui ea mête.

† Ex eo. li. & tit. l. 36. C. Th.

4 † Intra triduum post oblationem legitimam est deprôlatorê Th.

Addictos. CASVS. Condemnatus ad suppliciū, si non appellat, sed adducat, & monachus, uel religiosus velit eripere de manib. officialiū prætendês, quod hêt priuilegiū, ut possit tales à pœna leruare, an sit audiêdus, quæritur? Dr, quod non. Vel pone in seruo côdemnato ad suppliciū, quê dñs vult liberare, nô est admittendus, sed talis condemnatus appellare poterit, non solū ad Principem, sed ad alios magistratus, ita uidelicet, ut si crimê exigit, puniat condemnatum.
r *Addictos.* i. iudicatos, ut debetur.

* Ex li. 11. & tit. l. 47. C. Th.

y *undi.*

a *Vendicare.*] vt quia se dominum damnati dicit, nam sententia lata desij esse dominus, si capitalem subijc pœnam, vt inf. de pœn. l. seruo. & ff. de pœn. l. aut damna. §. si. appellabit tamen dominus: vt ff. eo. l. serui.

b *Quibus.*] damnatis, & etiam alijs: vt ff. de app. l. non tñ. nisi sint manifestè cõuicti, vt inf. quor. ap. non rec. l. 2.

minatur, quòd mandabit, si appellet, sicut enim si aliter excedatur modus exequendi, appellatur, vt inf. quor. appel. nõ reci. l. ab executione. ita & si citius exequatur, quam fieri debe. est enim plus non solum quantitate, sed & tempore: vt Insti. de act. §. plus.

Appellat ab execu. ante tẽpus exequetur.

1 † Nulli clericorũ vel monachorũ eorũ et quos Synoditas vocant. C. Th.

c *Diligentius.*] sic supra de prob. l. fi. & sup. de episc. audien. l. addictos. vbi est hec lex de verbo ad verbum.

d *Augustalis.*] idest, Comes.

e *Cognitores.*] de causa principali.

f *Non tam.*] i. non tãtùm ad Principem sicut &c. nam non debent pretermitti medij, vt ff. eo. l. imperatores.

2 † Hęc verba, aut similia ponit gl. 2. ante fi. in ca. veniens e. ex. eo. tit.

SI *quis.*] CASVS. Ille aduersus quẽ lata est sententia, appellare poterit, & si iudex minatus fuerit quod sentẽtiam mãdabit executioni si appellationẽ interposuit, nõ debet timere iudicis contumeliam, tñ etiã à tali iniuria iudicis appellari põt. A Præfecto prætorio non appellabitur: & si appellatur, appellans amittet causam: ab alio quidẽ iudice appellatur, siue in criminali, siue in ciuili causa. Viu.

g *Iudicis.*] cuius sententiam postulabat rescindi per appellationem.

Appellatio põt interponi rõne contumelie per iudicem patti facte.

h *Iudiciorum.*] i. iudicum.

i *Iniuria.*] i. contumelia dicti vel facti: vt si iudex percusserit litigantem post sententiam, vel ante, poterit quidem appellare à tali iniuria secundum P. & pro eo ff. de mino. l. ait Prætor. §. quidam tamen. Et sic no. hic à facto appellari. Sed certè remedio talis appellationis non tollitur maxillata: argum. ff. de capti. & postliminio reuer. l. in bello. § factæ. nisi dicas secundũ eum, quòd occasione talis iniuriæ a tota causa possit appellari. Sicut ergo qui prouocat non debet conuitiari ei, à quo appellat, ita econtra appellanti iudex iniuriam inferre non debet: vt supra eodem, & in maioribus. & ff. eod. l. istud. sed Io. r. intelligit hic iniuriam. i. iniuriosam executionem: cum intra tempus quadrimestre præcipit sententiam executioni mandari, vel com-

* Ex eo. li. & tit. l. 58. C.Th.

3 Hæc uera i se, sed prior magis notabilis sec. Bar. & omnes.

nitate damnatos, nulli [1] † per uim, atq; vsurpationem vendicare [a] liceat, ac tenere, quibus [b] in cã criminali humanitatis consideratione (si tempora suffragantur) interponẽdæ prouocationis copiam nõ negamus, vt ibi diligentius [c] examinetur, vbi contra hominis salutem [2] † per errorem, vel gratiam cognitoris oppressa putatur esse iustitia: ea conditione, vt si Proconsul, vel Comes Orientis, vel Præfectus Augustalis, [d] vel Vicarij fuerint cognitores: [e] non tam [f] ad clementiam nostram, quam ad amplissimas potestates sciant esse referendum. Eorum enim, de his plenum volumus esse iudicium, qui, si ita res est, & crimen exegerit, rectius possint punire damnatos. Da. 6. Cal. Aug. Mnizo. Ho. A. 4. & Eutych. Coss. 398.

Ab iniusta sententia potest appellari. Item propter iniuriam facti potest appellari, & in totum iurisdictio iudicis recusari. h. d. secundũ lec. Placen. quæ est magis notabilis, secundum Bar. & Pau. de Cast. vel sic: In qualibet cã et criminali à sñia cuiuslibet iudicis (præterquã Præfecti) potest appellari, etiam ab eorum iniuriosa executione. h. d. secundum lect. Jo. & glo. Sal.

Ijdem AA. Theodoro PP.

LEX XXX.

SI * quis prouocatione interposi a suspecti iudicis [g] velit prolatam euitare sententiam: in hac voce liberam habeat potestatem, nec timeat contumeliam iudiciorum: [h] cum & ab ipsa iniuria [i] possit facilè prouocare, & maximè cum a solo tantum Præfecto prætorio non sine dispendio causæ prouocare permissum sit. [k]

¶ Sciant igitur cuncti sibi ab iniurijs, & suspectis iudicibus, & in capitali supplicio [l] ac [3] † fortunarum dispendio [m] prouocationem esse concessam. Da. 7. Id. Iun. Med. The. 5. C. Cos. 399.

Si appellatio non recipitur uel Apostoli nõ dantur, ad interponendum querimoniã de hoc secundum aduersitatem iudicũ diuersa tpa statuuntur. h. d. secundum Bart. vel sic: Tempus querimoniæ exponendæ de iudice, qui appellationem noluit recipere, vel qui Apostolorum copiam denegauit, est quãdoq; annus, quandoq; sex menses, quandoque quatuor, secundum diuersitatem Iudicum, ad quos est appellatum. Sal.

Impp. Theod. & Hono. AA. ad. Asclepiodotum PP.

LEX XXXI.

SI * appellationem [n] oblatam, in qua vel tuæ [o] amplitudinis, vel vrbicariæ Præfecturæ sacrum auditorium postulatur, iudex non susceperit, vel suscepta appellatione apostolorum copiam denegauerit: deponendam super hac iniquitate querimoniam, necnon etiam conueniendum aduersarium [p] ex sententia [q] prolata iuxta antiquum ius anni metas habeat litigator: vel si huiusmodi appellatio suscepta non fuerit, in qua inferiorũ [r] iudicum sacra desideratur auditio: ad hæc eadem facienda sex menses habeat litigator.

k *Permissum sit.*] hoc permitti potius est prohiberi. simile loquendi genus est ff. de publi. l. cotem. in princi. & sup. ne sanctum baptisma. l. 1. Et quod dicit dispendio. i. amissione cãe Azo. Vel dispendio, quia expensas amittit, secundum H.

l *Supplicio.*] in criminali causa.

3 † In.

m *Dispendio.*] in causa ciuili.

SI *appellationem.*] CASVS. Si appellationem ad Præfectum pretorio interpositam iudex non admisit, vel admiserit: sed apostolos appellanti denegauerit, intra annum poterit appellans conuenire iudicem, vt det ei exemplum sententiæ, & de eo querimoniam deponere. si vero ad inferiorem Præfecto interposita fuerit, quod datum est licebit appellanti intra sex menses facere prædicta. Si vero iudex delegatus nec appellationem interpositam admittere, nec apostolos concedere voluit: dabitur appellanti copia conueniendi iudicem intra quatuor menses.

* Ex eo. lib. & tit. l. pe. C.Th.

n *Si appellationem.*] hic non definiuntur tempore appellationis exercendæ: sed infra, quæ conueniatur, qui non dedit apostolos, & appellationem non recepit. & de hoc ff. de ap. re. l. 5. §. fi.

o *Tuæ.*] loquitur Præfecto prætorio.

p *Aduersarium.*] idest iudicem.

q *Ex sententia prolata.*] idest, propter sententiam prolatam, vt eius exemplum det appellanti, & sic aduersarium vocat iudicem quod conuenitur, vt det fisco pœnam illam, quæ est supra. eodem lege quoniam iudices.

r *Inferiorum.*] quam tu Præfectus prætorio, vel vrbis sis: superior tamen est iudicante: vt in Auth. de appellatio. §. si. collatio. 4.

Abi-

a *Arbiter.*] i. iudex delegatus.
b *Relationem.*] idest apostolos, quibus refert cām, & dimittit appellantem ad eū, ad quem est appellatum. s. delegantem.
c *Poterat appellator.*] accipiendo g. ita cum relatione: vt sup. cod. l. iu. fi. ib.
d *Præcipimus. Spectabilium.*] idest quæ fiunt sententijs prolatis à spectabilibus iudicibus. Et no. quatuor ordines magistratuum. s. Princeps, qui est primus. Illustres. Spectabiles Clarissimi, à quibus si appelletur, dicit hæc lex, ad quos appelletur. & primo si appelletur à Spectabili.
Magistratus sit quadruplices.
e *Quæ per consultationes.*] s. appellationes . i. homines appellantes, & proponentes nobis.
f *Implorant.*] petunt enim vt nos cognoscamus de appellatione.
g *Expectari.*] sed aliorum iudicum, quos statim dices, & hoc ne nostris, &c.
† Nov. Theo. quę non extat. Hæc l. iubet vt gratis dari appellus, Stan similem c. dilecti si lij. cum gl. a. extra, de appella.
h *Aliena.*] appellantium, quia male posse mus intendere.
i *Videantur.*] sic in Authen. de hære. & Falc. in princ. coll. 1.
k *Proconsulibus.*] omnes Proconsules sunt spectabiles, ut in Authent. de non alie. §. §. collat. 2. & de admi. offi. §. 6. coll. 3.
† Sed si Iusti. in Nov. 126. cōqueritur acci. disse, vt post hic l. Præfecti p̄torio, & Quęstoris eis veteribus cal. ceis, & ver nis bis vteren tur, ac si p̄ fuisset l. 1. Acc. Imperialis maiestas quod pœna per duellionis in posterū vetatur. Cōt.
l *Augustali.*] idest Præfecto Aegypti, qui dicitur Augustalis: quia ibi primo Augustus eum præfecit, & eit spectabilis: vt inf. de priu. var. l. 1.
m *Comite.*] & iste similiter est spectabilis: vt fu. de of. Comi. orientis
n *Vicarijs.*] s. eorum.
o *Quæstorem.*] hic est sub illustris, vt in Auth. ex. §. illos. col. 4. Azo. Et no. quod duo sunt, quid de hac appellatione cognoscunt.
† Orientis. Hinc putat. Cont. & alios in Comitatu fuisse i Illyrico, alios in Gallia, alios in Italia.
p *Iudicijs.*] quæ agūtur i curia Principis.
q *Arripere.*] hoc si quantitas excedit decem libras auri: aliter vnus solus sufficit, & non excedat 20. quia tunc in communi auditorio tractatur: vt infra eo.

¶ Si vero arbiter[a] appellationem suscipere, aut relationem[b] dare cōtempserit: quatuor mensium tempora obseruentur: vt ijs, quæ statuimus actitatis: pareat appellator[c] temporibus, quæ de appellationibus definita noscuntur. Da. 3. Calend. Apri. Constantino. Ascle. & Mar. Coss. 428.

Si appellatur ad Principē à sententia spectabilium, cognoscit Præfectus, & Quæstor, et si a sentētia clarissimorum, Præfectus tantum. Et à delegato appellantur ad delegantem. Et si Princeps delegauerit non illustri, & à tali delegato appelletur, cognoscit Præfectus, & Quæstor. Si vero ab illustris s̄nia appelletur, per consultationem Principis terminabitur, in quo s̄niæ tempus inspicitur: & idem si illustris non illustri adiungatur. h. d. Bar. vel sic. Princeps plurib. intentus, appellationes ad eū deuolutas cōmittit quandoque vni. & quandoque plurib. vt hac lege disponitur, & quandoque in consistorio cognoscitur. h. d. Sal.

Impp. Theod & Valen. AA. Cyro Præf. prætor.*

LEX XXXII.

PRæcipimus * ex appellationibus spectabilium[d] iudicum, quę per consultationes[e] nostri numinis disceptationem implorant,[f] non nostram vlterius audientiam expectari:[g] ne nostris occupationib. quib. pro vtilitate mundi à singulorum nonnunquam negotijs auocamur, aliena[h] defraudari commoda videantur.[i]

¶ Sed si * Proconsulibus,[k] vel Augustali,[l] vel Comite[m] Orientis, * vel Vicarijs[n] fuerit appellatum: virum illustrem Præfectum prætorio, qui in nostro est comitatu, virum etiam illustrem. Quæstorem[o] nostri palatij, sacris iudicijs[p] præsidentes disceptationem iubemus arripere,[q] eo ordine, ea obseruatione, ijsdemque temporib. quibus cæteræ quoque lites fatali die post appellationem in sacris auditorijs terminātur: & hoc,[r] licet quidam prædictorum spectabilium iudicum[s] iure concesso,[t] vt sacri iudices appellationēs[u] acceperint.[x]

¶ Quòd si à Duce fuerit appellatum: si idem & Præses[y] sit, Præfectum necessario tantum iure ordinario in sacro auditorio iudicabit.

¶ In his autem omnibus iudicijs, quæ consultationum introduximus loco, vel apostolos, vel ea, quæ apud eum gesta sunt, contra cuius sententiam dicitur appellatum, suscipere ab appellationib. & cognitiones inducere apud viros illustres prædictos iudices, & ea, quæ geruntur, excipere, scribere, scriptaque litigatoribus edere nostros epistolares præcipimus: officijs videlicet eorum,[z] cū quibus[a] vir illustris Quæstor iudicat, exequentib. iudicata.

¶ Hæc si appellatio fuerit oblata iudici, qui non ex delegatione[b] cognoscit, eorū enim sententijs appellatione suspēsis, qui ex delegatione cognoscunt: necesse est eos ęstimare iustè necne fuerit appellatum, qui causas delegauerint iudicandas.[c]

¶ Huic saluberrimæ legi illud etiam consultissimè credidimus inserendum, vt si priuato, non illustri,[d] vni, pluribusve (assolet) nostra serenitas adita delegauerit causam, & eius eorumve definitio fuerit appellatione suspēsa, vir quidē magnificus Pręfectus prętorio, qui in nostro est comitatu, cum viro illustri Quæstore temporali[e] † iudicet die.

¶ Nostri vero libellenses,[f] quæ apud arbitros[g] gesta sunt suscipiant, cognitiones

l. in offerendis.
r *Et hoc.*] s. verum est, q. d. siue de cā principali cognouerit spectabilis, siue cum ad eum esset ordinariè appellatum.
s *Iudicum.*] & nunc ab eius sententia appellatur.
t *Concesso.*] ordinariè.
u *Appellationes.*] ad se facias. Azo.
x *Acceperint.*] ut ordinarij.
y *Et præses sit.*] & sic clarissimus: ut supra ut omnes iudi. tam ciui. quam crimi. l. 1. potest etiam esse quādoq; spectabilis, vel illustris, & tunc est in eo speciale, ut si appelletur ab eo cognoscente, ut ordinario, uel delegato, q. fiat cognitio appellationis a magistro officiorum, & Quæstore sacri palatij, ut infra eodem, si quando. quæ est contra, & sic non imitatur ordinem aliorum spectabilium.
z. *Eorum.*] i. eius.
a. *Cum quibus.*] cum quo.
b *Ex delegatione.*] s. alterius, non Principis: ut inf. §. prox. Accursius.
c *Iudicandas.*] à delegato appellatur ad delegantem, ut & ff. & a quo l. 1. sed quid si iudex desijt esse delegans; Respon. appellatur ad illum, qui est eius loco argum. ff. de iudi. l. proponebatur.
Appellatur à delegato ad delegantem.
d *Illustri.*] non clarissimo alioquin cōtra in Authe. de appel. §. si. colla. 3. vel dic. ut ibi
e *Temporali.*] videlicet die. i. in die, quo secundum cursum tēporis erat, vel veteris uel alterius. Azo. & subaudi cognoscent, uel iudicabunt, & sic no. quod duo sunt, sicut, & qua appellatur à spectabili. Sed contra su. el. a Proconsulibus. Sol. vt ibi. Item contra su. de epis. audi. auth. si quis litigantium. in fi. Sol. vt ibi.
† Al. temporali videlicet die cognoscat.
f *Nostri verò libellenses.*] duo. s. vt in Authen. de iud. §. de v. no quoque colla. 6.
g *Arbitros.*] delegatos Principis.

Iudi-

non illustri delegauit. In omnibus autem casibus prædictis cognoscentium iudicum epistolares, & libellenses apostolos, & gesta apud iudices priores ab appellantibus suscipient, & cognoscendas apud dictos viros illustres inducent, & quæ geruntur excipient, & scripta litigatoribus edent, & sententiam executioni tradent temporibus fatalium, & dierum in causa appellationis seruatis. Quicquid enim hac lege specialiter non est expressum, legis veteris regulis intelligendum est relictum, secūdū Ir. & hoc iure C. sed iure Authent. à clarissimo ad spectabilem, à spectabili ad Quæstorem. & Præfectum. Si uerò à delegato Principis illustri, vel spectabili, appellatur ad antiquos Romæ iudices. Si à priuato delegato Principis, ad spectabiles, ut in Authent. de appella. §. penult. & fi. coll. 4. Sed quid si per errorem alius pro alio appelletur? Respond. si si maior, uel par, ualeat, aliàs non, ut ff. eo. l. 1. §. si quis.

inducant,[a] & ea, quæ geruntur, excipiant,[b] scribant, scriptaque litigatoribus edant; qui[c] etiam apud arbitros[d] (licet illustres sint) ex delegatione nostra cognoscentes excipiunt, si in sacratissimo nostri numinis[1] † comitatu causæ dicantur.

¶ Sane si illustrium, ac magnificorum iudicum sententiæ fuerint appellatione suspensæ, eorum videlicet, quorum sententias licet appellatione suspendi,[e] per consultationem nostram volumus audientiam expectari, licet antea[f] priuato homini (idest non illustri) lite à nobis delegata, is postea tempore definitionis illustri decoratus dignitate reperiatur.

¶ Eodem[g] obseruando, & si alter ei[h] coniunctus[i] sit arbiter[k], qui non illustrē meruit dignitatem. Quicquid autem hac lege specialiter[2] † videtur expressum, id veterum legum constitutionumq; regulis omnes relictum intelligant.[l]

De appellatione interposita à Præsidis sententia super statu apparitoris magistri militum lata, cognoscit præfectus vna cum magistro militum, etiam si magister ipsi præsidi delegasset, h.d. Salic. vel sic. Quando appellatur à sententia lata super statu curialium, statuitur hic quis debeat esse iudex appellationis, h.d. secun. Pau. de Cast.

Iidem AA. Cyro PP.

LEX XXXIII.

EO casu,[m] quo apparitor magisteriæ potestatis de curia, ue officio cohortali, de statu in prouincia patitur controuersiam, uel tributa, vel functiones debens in prouincia detinetur, si sententia Rectoris prouinciæ fuerit appellatione suspensa: cum sua sublimitate viro quoque magnifico magistro militum cognoscente, causæ iubemus merita ponderari; licet magister militum Rectori prouinciæ causam delegauerit perorandam.

Quando Princeps super aliqua causa consulitur, ab eius consiliariis, partibus præsentibus, vel absentibus, causa examinatur, & ab eorum consultationibus non appellatur, h.d. Bar. & Pau. de Cast. vel sic. A rescripto Principis non appellatur, bene autem appellatur à sententia inde secuta. h.d. Iac. Butr. vel sic: Si Princeps super aliqua causa consulitur, à consiliariis hic nominatis partibus præsentibus, uel absentibus causa vna cum relatione examinatur, & secundum eorū cōsilium Princeps rescribit, & à tali rescripto non appellatur, h.d. Sal.

Imp. Iustini. A. Demostheni præfec. prætor.

LEX XXXIIII.

IVbemus, si qua suggestio maioris, vel minoris iudicis ad nostram referatur clementiam de negotio, quod iudicandum ei tradidimus, vel de quo pro sua iurisdictione iudicauerit,[n] petentis à nostro numine finem eidem imponi negotio, quòd ab eo disceptatum est, siue additum sit eidem suggestioni, quid referenti placeat[o] (dum id partibus per sententiæ suæ recitationem manifestum non fecit) siue nihil huiusmodi adiectum[p] sit, sed simpliciter nostri numinis responsum expectat, non prius causam discerni, quàm per sacram pragmaticam nostri numinis iussionem duo ma-

a *Inducant.* coram prædictis duobus.
b *Excipiant.* i. in scriptis redigant.
c *Qui.* i. libellenses, & mutat casum. s. qꝑ delegat illustri, ubi Principes de appellatione cognoscit, vt subijcit Acc.
d *Apud arbitros.* i. facta.
e *Suspendi.* nam quorundam non licet, ut Præfecti prætorio, ut sup. eod. l. à proconsulibus.
f *Licet antea.* argum. contra, ff. de mino. l. scio. & de condi. & demon. falsa. §. sed & si cui. sed simile. ff. de arbit. le. nam magistratus.
g *Eodem.* mutat adhuc casum.
h *Ei.* illustri.
i *Coniunctus.* sic ff. quemad. ser. amit. l. n. communem princ.
k *Arbiter.* priuatus.
l *Intelligant.* ita quod non mutatur, & ita q non mutatur, stat, sic in Auth. de adm. offi. §. fina. colla. 3. & sup. de test. l. sācimus. & ff. de au. & arg. lega. l. 1. Sed arg. cōtra. ff. de adi. lega. translatio, & l. alteri & l. alumnæ. alias l. Titia. §. qui filias. Et breuiter prædicta collige secdm Io. si a tulit spectabili iudice, q tulit sententiā, uel super causa principali, uel appellationis ad eum factæ ad Imperatorē appelletur, non Imperator, quia alijs est intentus, sed alij duo, s. Præfectus prætorio, & Quæstor sacri palatij de causa appellationis iudicabunt. Si uero à sententia iudicis clarissimi ad Imperatorem prouocetur, unus tātus, s. Præfectus urbis uice Principis iudicabit, & hoc si ab eo est prouocatum, qui ut ordinarius iudicauit, alioquin si ut delegatus, appellatio ad eū, q delegauit referet. Porro ubi Imperator delegauit nō illustri, & ab eo prouocat, tūc Præfectus prætorio cum Quæstore iudicabunt, sicut & cum a spectabili appellatur. Vbi autem illustri delegatur, uel non illustri, qui tamen postea antequam iudicaret, illustri decoratus est dignitate, de causa appellationis ab eo factæ solus Princeps cognoscit. Idem est, si Princeps illustri &c.

1 † Al. Nominis.

2 † Nō specialiter.

Appellatio si à iudice spectabili interponat ad Imperatorem, quis de ea cognoscet.

m EO casu. Hæc lex non legitur in scholis.

IVbemus CASVS. Contingit aliquādo, quòd iudex delegatus, uel ordinarius dubitat ferre sententiam, & consulit Principem, & tunc siue exprimat quod ei placeat, siue nihil dixit, sed simpliciter consuluit super quæstione, non debet prius determinari Quæstio à iudice, sed duo patricij, uel Consules cum Quæstore debent decidere quæstionem. Item si duo iudices discordes sint in ferenda sententia, & ideo cōsultant Principem, prædicti patritij cum Quæstore decident quæstionem illam. Viuian.

n *Iudicauerit.* i. cognouerit pro iudicādo, nam ante sententiam fit relatio, ut s. de relatio. l. j. uel in casi, ut ibi dixi, quo etiam casu potest hic loqui.

o *Placeat.* iudicare.

p *Adiectum sit.* qualiter sibi placeat, est tamen manifesta relatio, alias non ualet, ut supra de relat. l. 1. §. 1.

Quæ-

a *Quæstori*. sicque sunt tres, qui examinant, & secundum eorum consilium respõdet Imperator, & cõtra hanc responsionẽ non appellatur, vt subijcit, sed contra sententiam sic, vt diximus sup. eod. l. nouũ.
b *Diuersas suas sententias*. in animo conceptas, non autem prolatas, qa tunc si sunt delegati, delegãs vnã approbaret: vt ff. de re iudi. l. duo iudices. si ordinarij, valet ꝓ reo: vt in cod. tit. l. inter pares.

IN *offerendis*. CASVS. In superiori l. iubemus dictũ est, quod duo patritij cognoscunt de causa, & ferunt sententiam in definitẽ: imò refert se ad hoc, quod dicitur in l. præcipimus, in princ. & §. huic saluberrimæ. Hæc lex distinguit, quòd si est quæstio propter decem libras, vel minoris summæ, vnus tantum patritius, vel Quæstor iudicabit, sed vsque ad viginti, duo patritij cognoscent, & si isti duo dissentiant, Quæstor eis adiungetur. Si verò sit quæstio, quæ excedat viginti, vel in palatio Principis vẽtilabitur, epistolares id est tabelliones, omnia, quæ aguntur, redigere in scripturam debent, & quando iudex consuluit Imperatorem, & Imperator committit causam prædictis patritijs, victus, & victor intra biennium debent istis patritijs cõsultationem offerre: & quando isti iudices cognoscunt de tali consultatione, noui testes possunt induci, & nouæ probationes.
c *Prouocationibus*.] quæ fiunt à spectabilibus, vt l. ꝑcipimus: in princ. & quando non illustri: vt supra ea. l. §. huic.
d *Discernendam*. videbimus. n. an maior quantitas contineatur in sententia, in qua appellatur, necne. Quid autem si de hoc dubitetur, quia talis est species, de qua potest dubitari, ut si tutelæ, vel curæ, sub quo iudice cognoscetur? Potest dici, quòd ambo in dubio cognoscẽts arg. ff. de iurisd. om. iud. l. si idem, §. 1. & fi. & argum. ff. de lib. agno. l. 3. §. quia Plautianum.
e *Terminetur*. s. litis æstimatio.
f *Iudicibus*. s. Præfecto & Quæstori: ut sup. e. l. præcipi. n°.
g *Excipientibus*. i. inscriptis.
h *Dissentiat*. istis duobus modis additur Quæstor: ut subijcit, ut ff. de arbitris, l. itẽ si vnus §. principaliter. Sed quomodo additur Quæstor, cũ erat unus de duobus? Dic, quod plures erant Quæstores. ut patet ff. de offic. Quæst. l. 1. patet ergo, ꝙ per hãc legem vnus

gnifici viri, vel patritij, vel cõsulares, vel præfectorij, quos pro tẽpore nos elegerimus, iubeantur adiungi viro illustri pro tempore quæstori [a] nostri palatij, & vna cum eo scriptis relationem discernere) siue præsentibus partibus hoc perspexerint, siue absentibus,) & responsum relationi dandum sua sententia manifestare: vt tamen dispositio huiusmodi excellẽtissimorũ iudicum omnimodo rata sit, nulli danda licentia contra prouocationem eorum proferre sententiam, vel aliam quamcunque dubitationem introducere.

¶ Quam obseruationem non solum si vnus iudex suggestione, vel relatione vsus fuerit, tenere censemus: sed etiã si duobus, vel amplioribus datis iudicibus, in vnam sententiam minimè omnes conuenerint, sed diuersas [b] suas sententias vnusquisque nostræ mansuetudini retulerit, vel omnes nos consulerint, quid discernendum [1]† sit.

[1] Al. decernendum.

Imperator Iustinianus.

LEX XXXV.

IAm trigesima * secunda constitutione dicente, de omnibus magistratib. illustribus à quibusdã est appellatio, Principem fore appellationis iudicem, præsens constitutio inueniens ius certum quo aduersus sententiã Præfectorum prætorio appellatio quidem non est, retractatio vero est. Et si alius quidem sit Præfectus, credibile est, quia rescindet, quæ fuerit ab altero iudicata. Si vero idem ipse fiat Præfectus iterum, is qui iam sententiam tulit, cõtra cuius calculum & supplicationes oblatæ sunt, quia præsumitur pro vetere sua sentẽtia dicturus iubet cõstitutio, vt Quæstor vna audiat cũ ipso iterũ aut tertiũ Præfecto creato, & examinãte suas in priore magistratu dictas sñias, statuẽs, vt nulla sit contra huiusmodi sententias retractatio.

** Hanc le. resti. Cui. 12. ob. 3.*
** Interpretatio Cõ.*

Imperator Iustinianus.

LEX * XXXVI.

OPortet post * oẽm litem finitam tunc appellationem reddi, neque enim lædi tur quis, si interea facta fuerit interlocutio, quæ illi deneget ius competens, i. vel testiũ productionẽ, aut relectionẽ instrumẽti. Potest. n. ĩ appellatione omnia denudare, aut exercere, ne contra medij temporis interlocutionẽ, data appellatione, mora inijciatur dilationibus, sæpius in eadem causa data appellatione, & examinata iterũ alio capitulo ventilato, & iterum contra ipsum etiam porrecta appellatione. Si verò diæteta est is, qui in media interlocutione ius aliquod ipsis denegauit, iubet scripto id insinuãt, vt ita in appellatione seruent sibi suã de hoc allegationẽ impræiudicatam. Si vero contra hæc fiat, neque recipiat appellationem iudex, & ipse, qui appellauit, pro transgressione quinquaginta libras auri præstet.

** Hæc l. resti. Cuiac. 12. obs. 3.*
† Interpretatio Contij

In causis, quæ sunt vsque ad decẽ libras auri, solũ vnus iudex cognoscit. In causis, quæ sunt vsque ad xx. libras, principiũ mutatur. In causis, quæ sunt vltra xx. libras, totũ auditorium Principis expectatur. Et ad appellationem introducendam est bienniũ constitutũ, & nouæ probationes recipiuntur. h. d. secun. Bar. vel sic: In appellatione ad sacrũ palatium deuoluta, si sit æstimationis xx. librarũ auri, & à decẽ supra, cognoscit Præfectus prætorio, & Quæstor sacri palatij. Si autem sit decem librarum & infra, cognoscit alter eorum tantũ. si verò sit maioris æstimationis xx. librarũ, cognoscit Principis cõsistoriũ, causa intra biennium intimãda; & ab eorum sententia non appellatur. h. d. Sal.

Idem A. Mennæ. PP.

LEX XXXVII.

IN offerendis prouocationib. [c] ex quib. cõsultãtionũ more negotiũ in sacrũ nostrũ palatium introduci solebat, hoc addendum esse cẽsemus: vt si quidẽ nõ excedat litis æstimatio decẽ librarũ auri quantitatem, ex ipsa. s. sñiam iudicis discernendã: [d] [2]† non duobus) sicut antea) magnificis iudicib. sed vni tantummodo disceptatio negotii deputetur. ¶ Sin vero memoratã excedens quantitatẽ, viginti libris auri terminetur: [e] duobus tradatur disceptatio magnificis iudicibus, [f] viris, s. deuotis epistolaribus cognitionalia certamina excipiẽtibus, [g] ita tamẽ, vt si dissentiãt, [h]

[2]† Dec. decernendi.

vnus non vltra decē libras auri, duo non vltra xx. iudicēt. Sed contra inf. eo. l. si in fi. vbi dicit si ex post facto apparet excedere, de toto cognoscit, sed illa corrigit istā. Item no. ꝙ ambo simul debent cognoscere. Sed aliud i plurib. tutorib. ubi ēt vnus agit, ut ff. de admi. tu. l. decreto, §. fi.

+ Statuta l.1. sup. de senten. in qua biennium datur ad supplicandū Principi hodie annus, in l. ult. §. his. ꝗ eo. Cōt. Appellatio interiecta, intra ꝗd tp̄s debeat inchoari.

a *Duos*. secundum ꝓdictā distinctionē.

b *Bienny*. Hic non ponitur tempus appellationis exercendi, sed id intra, quod appellatio cognoscēda intimari debet iudicib. ut de ea cognoscant. Sed authentica videt statuere duos menses ad appellationem inchoandā, quæ fit à pedaneis iudicib. à Principe delegatis, ut in Authē. de iudic. §. audientiæ. colla. 6. Ioan. In alijs vē statui mediū tempus appellationis; vt inf. ti. 1. l. nemo.

c *Assertiones*. ut infra tit. 1. l. fi. §. in his, & l. per hanc, & supra eo. l. eos, §. si quis, & inf. eo. l. ampliorem.

SI quando. CASVS. In l. præcipimus, circa principiū dicebatur, quod si appellatur à Duce. & Præfectus de sententia iudicabit. hæc lex corrigit & dicit, siue sit illustris Dux, siue sit Dux magister militis, semper a Duce appellabitur ad magistrum officiorum, & ad Quæstorem.

d *Duciano*. Hic dicit, ꝙ si à Duce spectabili, uel illustri appelletur, quæstor palatij, & magister officiorū cognoscit, Et est cōtra sup. eo. l. præcipimus, §. quod si à Duce. Sol. vt ibi, & nō legit i scholis.

†Si qñ corrigitur in Nou. 13. c.3. Cont.

ADDITIO. Hæc l. notat Barto. hic ad qōnem, ꝙ si Rex habens Ducatum, vel Comitatum, iudicat ut Dux, uel Comes, appellatur ad superiorem sibi in Ducatu uel comitatu, non inspecta regia dignitate. hoc ipsum dicit idem Bart. per hanc eandem leg. in l. 1. §. si quis in appellatione, in ulti. quæstio. ff. eodem. Item facit ad

virum illustrem pro tēpore Quæstorem adhibeat, vt, eo dubietatem dirimente, finiatur negotium.

¶ His videlicet, litibus, quarum æstimatio viginti librarum auri quantitatem excedit, in cōe auditoriū florentissimorum sacri nostri palatij procerum introducendis: vt tamen secundum iam statuta [a] liceat quidem non solum victo, sed ēt victori consultationē ad vnū, vel duos [a] iudices mittendam, intra biēnij [b] tempus ei, vel eis intimare. Post excessum enim memorati tēporis huiusmodi licentiam amputamus.

¶ Quæ vero fuerint ab eo, vel eis decreta, nulla prouocatione suspendantur.

¶ Nouas etiam assertiones [c] à partib. apud eundem, vel eosdem iudices addi, ad exēplum consultationis ad sacrum nostrum palatium introducendæ permittimus. D. 8. Id. April. Constantinop. Decio Coss. 429.

Si appellatur à Duce, siue sit illustris, siue spectabilis, solū magister officiorum cognoscit, & in hoc corrigit l. præcipimus. h. d. secundum Bar. vel sic. De appellatione interposita à Duce spectabili vel illustri, cognoscit magister officiorum, & Quæstor sacri palatii, h. d. Sal.

Idem A. Demostheni P. P.

LEX XXXVIII.

SI quando [a] duciano [d] iudicio appellatio fuerit oblata, siue ab ipsa qualitate iudicis, siue ex diuina delegatione viro spectabili Duci destinata, siue īter spectabiles idē Dux connumeretur, siue illustri dignitate decoretur, siue etiam maiore (cum magisteriæ potestatis homines, nec non consulares sæpe, utilitate publica poscente, ad huiusmodi curā perueniāt) nullo discrimine habito, non dignitatem, sed Ducatus magistratum spectari, & appellationem ex quocunque Duce peruenientem, [1]† non vt antea erat dispositum, sed apud virum sublimissimum magistrum officiorum, nec non virum excellētissimum nr̄i palatij Quæstorem, communi audientia proposita, in sacro auditorio more consultationum, viris deuotis epistolaribus excipientibus ventilari sancimus. [2]† nulla veteris legis in hac causa obseruatione custodienda, sed apud eosdem tantummodo excellentissimos iudices causa trutinanda.

Appellator à tanto, & discutitur de toto, quia appellatio est communis etiam parti quæ non appellauit. h. d. secundum Bal. & nō est alibi, vel sic. Appellatus potest appellationē exercere, sicut appellans, & petere sententiam in melius reformari in sui fauorem. h. d. vsque ad §. in refutatoriis. Bar. & Sal.

Idem A. Iuliano. P. P.

LEX XXIX.

AMpliorem prouidētiā subiectis conferentes, quam forsitan ipsi vigilantes [e] inueniūt, antiquā obseruationē emēdamus: cū in appellationū auditorijs is solus post sniam, iudicis emendationē meruerat, q ad prouocationis cōuolasset auxiliū: altera parte, quæ hoc nō fecisset, sniam sequi (qualiscunque fuisset) cōpellenda ¶ Sācimus itaque si appellator semel in iudiciū venerit, & cās appellationis suę proposuerit, habere licentiā, & aduersariū eius, si quid iudicatis [f] opponere maluerit (si præsto fuerit) hoc facere, & iudicia le mereri præsidium.

¶ Sin autem absens fuerit, nihilominus iudicem per suū vigorem eius parteis [3]† adimplere. [g]

Gaudent breuitate moderni, h. d. secundum Bar. vel sic:

aliam quæstionem, si aliquis Episcopus uel clericus alius habeat iurisdictionem à Principe, & iudicat rigore illius iurisdictionis, quod ab eo appellatur ad Principem non ad Papam, vt hic est casus, secūdum eundem Barto. hic. & in d. §. si quis in appellatione, de quo uide latius per Canonistas in c. Romana, § dēre. ti. li. 6.

1 † al. uenientem.

AMpliorem. CASVS. Olim si aliquis appellabat, appellator ante habebat commodum de appellatione, non aduersarius. uerbi grā, conueni Titium in 40. iudex condemnauit eum in 30. si Titius appellabat. iudex appellationis, ut ei uidebatur, ferebat sententiam pro appellatore, nō pro me, dicit Imperator, ꝙ ego etiam debeo reportare commodum de appellatione, quia si Titius dicat, se iniuste condemnatum in 30. ego possum dicere, quod debet condemnari in 40. & iudex appellationis poterit ferre sententiam pro me, si uidetur ei. siue fuerit præsens, siue absens.

2 † al. deest

SED ENIM. Quando appellatur à minori ad maiorem, debet mittere iudici appell. omnia acta, & si sit quæstio de decem libris auri, & post processum causæ appareat, quod illa quæstio contineat 15. & ita uidebatur, quod unus iudex nō posset cognoscere, ut supra codē l. in offerendis, dicitur tamen quod iudex app. etiam de 15. poterit cognoscere, & forte sententiā. Vi.

e *Ipsi vigilantes*. idest ipsi uiderent, si in hoc cogitarent tantum, quantum nos pro eis cogitamus.

f *Iudicati*. uerum est super eo capitulo, in quo est appellatum uel connexo, non in alio, ut ff. de mino. l. gl. in c. boetiam, §. ex cā. & ff. d na memo. arb. q d cā. & sup. de rle. super transac. l. si ex falsis, uer. curaui & ad hoc su. eo. l. in offerendis, in fi.

3 † Dn. partes.

+ Concordat mus, in me ex. de po.

h *Adimplere*. sup. stu. præla. plendo

Libelli appellatorij non debent esse verbosi: nec superflua, sed necessaria tantū continere: quibus omissis, puniūtur offendentes arbitrio iudicis. h.d. secundum primam expositionem: quæ est magis amica literæ. Sal.

¶ In refutatorijs [a] autem libellis, qui solent maximè in sacro auditorio prudentissimorum nostrorum procerū recitari, caueant tam litigatores, quam libellorum dictatores verbosis vti assertionibus: & ea, [b] quę iam perorata [c] sunt, iterum [d] resuscitare, [e] sed hæc sola eis interibere, [f] † quæ compendiosa narratione causas prouocationis possunt explanare, vel aliquid [f] noui continent, vel addere, [g] φ derelictum est: scituri, φ si hoc fuerit prætermissum, nō deerit aduersus libellorum cōditores amplissimi iudicij cōpetens indignatio, φ sufficiant [h] gestorum volumina introducta, & virorum spectabiliū magistrorum scrinij breues omnia apertissime ostendere.

Sufficit, φ iurisdictio in principio sit fundata ratione dubij, licet in calculo ferēdæ sententiæ appareat aliquid, quod à principio esset obuiatiuū iurisdictioni. h.d. secundum Bald. vel sic: Si tēpore sñiæ summa reperiatur maior, quā prima facie videbatur, non impeditur iudex super toto pronunciare. h.d. notabilissimus, §. iste, quem bene not. secundum Bar. vel sic: Crescente lite crescit iurisdictio. vel sic. Ratione dubij cognoscitur, & pronunciatur vltra iurisdictionem ordinariam iudicandis, h.d. Sal.

¶ Sed enim [2] † scimus legem nostram esse promulgatam, [i] per quā more consultationū in causis quidem, quæ vsque ad x. libras auri extenduntur, vnum iudicem sācimus supponi, [3] † xx. aūt duos sublimissimos [4] † iudices. Sed cum prima quidem facie videbatur non tantam summā excedere, [k] in definitiua autem sententia apparebat iudici, vel iudicibus etiam maiorem quantitatem debere imponere: [l] non erat eis possibile formam, qua erant cōclusi, excedere.

¶ Sed nos definimus, & omnem eis damus facultatem si hoc ita fuerit subsecutum dicere eis, & ampliorem summam præfata quantitate, in qua dati sunt iudices, excedere: & non ad modum suæ rationis, [m] sed ad veritatis indaginem ferre sententiam: ne tanti iudices quasi vinculis præpediti, non possint legū veritati, & iudiciali vigori per oīa satisfacere. [5] † 530.

De temporibus, & reparationibus appellationum, seu consultationum.

TITVLVS LXIII.

Qui appellat à nominatione, hēt decem dies ad appellandum, duos menses ad prosequendum, secundum vnā lecturam Sal. vel sic: Tempus exercendæ appellationis interpositæ à nominatione ad munera, est duorum mensium à tempore scientiæ, hoc dicit. Bar.

Imp. Constant. A. ad Crispinum.

LEX PRIMA.

SI * quis per absentiam [n] nominatus, vel ad Duumiratus, aliorumque honorum infulam, vel munus aliquod [o] euocatus, ad prouocationis auxilium cucurrerit, ex eo die interponendæ appellationis duorum mensiū spatia ei computanda [q] sunt, ex quo cōtra se celebratā nominationem didicisse mōstrauerit. [r] Nā præsenti, qui factam nominationē cognouerit & appellare voluerit, statim debent duorum men-

plendo de iure. & inducendo legem pro absente, vel respondēdo legi contra eum inductæ, quod est uerū generaliter. ut supra ut quæ desunt ad uo. par. l. unica. Item, & de facto, ut quærēdo an promissio per me ū facta fuerit, vel dolum. Vel an solutio fuerit facta, uel pa ū factum, quod hic est speciale, ut infra, tit. s. l. 2. in fi. & plene diximus, ut sup. ut quæ desunt aduo. l. unica. Accur.

ADDITIO. Tu dicas cum Ba. hic, non esse speciale in hoc casu, imò regula est, secundum eum, φ vbicunque cōtra absentem potest perueniri ad definitiuā sententiā, iudex pro eo potest supplere de facto, vt hic, & sup. que. & qui. iud. auth. qui semel. ibi, perquisita veritate, &c.

a *In refutatorijs.* in quibus refertur audientia iudicis, qui tulit sñiam, vel in literis dimissorijs. Vel tertio appellat preces refutatorias i. las de quibus dixi s. de rela. l. 1. in fi.

b *Ea.* supple, & caueant ea &c.

c *Perorata.* i. allegata, & alibi scripta de testibus, & confessionibus, quæ iudex appellationis habet sibi tradita.

d *Iterum.* & ita bis idem repeteba, non autem dicit, φ acta primę causæ non videat iudex.

e *Resuscitare.* i. in scriptis redigere, & recitare: arg. ad hoc sup. de prec. Imp. off. l. 1. & sup. de rela. l. fina. Accur.

f *Vel aliquid.* vt puta prędictiones nouiter factas, & testificationes breuiter narradu est. secundum Azo.

g *Addere.* not. fieri posse confessiones de nouo.

h *Quod sufficiant.* imo decernit, quod idest quia sufficiant.

i *Promulgatam.* sup. eo. in offerendis.

k *Excedere.* puta in vniuersali iudicio, petitio hęredi. a. is, & fa. iliç erciscūdæ.

l *Imponere* ex eadem l. 1. Vel forte etiā

ex alia causa. nam, & alteri licet petere emendationem, vt in prin. huius legis.

m *Rationis* al. rationis, s. inductæ ex lege illa, in offerendis, & alias narrationis, s. dictæ legis. Et no. φ ex hac lege, & Instit. de act. §. si minus. colligunt quidam, vt Pe. φ si primo petij quinque, in eodem iudicio possum addere, & petere alia quinque, quod non placet. & hic dicit in petitione hæreditatis, vel simili iudicio, vt dixi in vniuersali.

DE TEMPORIbus, &c.

Quando, & qualiter hat appellatio, dixit, nunc intra quæ tempora exerceatur.

SI quis. CASVS. Nominat ad munus aliquod, si se vult excusare, debet appellare. Intra verò quod tempus debeat prosequi appellationem, quæritur. Resp. quod si absens est, intra duos menses computandos à tempore scientiæ, si præsens est, statim incipiunt currere sibi duo menses. Viui.

n *Si quis per absentiam.* Omitte modo per absentiam.

o *Munus aliquod.* præter tutelam, vel curā, vt dixi sup. qui. t. l. si ad scribatum, & facit ad hoc l. hi. qui. Acc.

p *Interponendæ.* uel propriè, & erit specia le, vel verius, idest, interposita intra decem dies, ut supra titul. 1. authen. hodie, & extenditur causa appellationis in duos meses, & in hoc speciale, quia aliàs alia tempora statuuntur, vt infra l. prox. & in authen. ei qui prima est contra, l. ff. quando ap. sit, l. 1. §. quod. in sententijs. Acc.

q *Computanda sunt.* ad exercendam. & hic accipere per absentiam.

r *Monstrauerit.* quod est eo ipso, φ si contrarium non probatur, idest contra se monstrabitur, vt ff. de proba. l. uerius, & sic habebit pro iure.

Margin notes: 1 † scribere. 2 † cum 3 † Superponi. 4 † subtilissimos. 5 † Dat. 6. Cal. April. Cōstanti. Lamp. & Oreste VV. CC. Coss. ita manuscript. sec. Du. * Ex ti. 17. li. 30. l. 10. C. Th.

gulis xx. milliarib. vnam diem. ff. de verbo. signif. l. in itinere. & sic plus habet, quam ille, qui præsens est. & ad hoc supr. quomo. & quando iud. l. ab eo. & est speciale in hoc casu, vt cito per officiales Reipublicæ consulatur. & ex hac lege potest poni casus in regula iuris, vt ff. de reg. iud. vbi lex.

hic fatalium, cum & alii dentur? Respon. ideo quia mero iure causa in fatum concessit, & finem accepit, licet de æquitate aliæ adhuc dentur dilationes.

c *Tempora*.] id est dies fatales.

d *Reparationem*.] quia cum causa accepit fatum, petitur a Principe, vt reparetur, quod fieri potest intra tres menses, & de tribus mensibus computandis a fine quarti fatalis, vt subijcit, nec in hac petitione reparationis, vel post eam petitam necesse est uocari aduersarium pro hoc, vt subijcit. Sed hodie iure Codicis non videtur habere locum reparatio, vt inf. l. proxi. nisi dicatur illam correctã per vltimam legem huius tituli, vt tamen corrigitur per auth. de iudi. § appellationes. coll. 6.

Fatalia rarum, et quem fuit reparari.

Tempora fataliũ. CASVS. Olim statuta erant tẽpora in exercẽda causa appellationis & illa dicebãtur fatalia, quia fatum, id est mortem vel terminum imponebant causæ, quia si aliquis appellabat à sententia clarissimi, vel spectabilis, sex menses dabantur, & hæc tẽpora dicebant primi fatalis diei. Elapsis his temporibus videbatur terminata causa, vel mortua de rigore iuris, sed de æquitate dabatur secundus fatalis dies, cuius secundi diei tempora erãt 30. & vnus dies. & tertius & quartus, & quilibet totidem dierum. Et si appellator nõ prosequebatur causam appellationis intra illa tẽpora, adhuc poterat petere reparationẽ, vel refectionem causæ à Principe intra tres menses, qui computabantur a tempore, quo quartus fatalis dies elabebatur. Si vero appellatum est a delegato à Principe, tempora primi fatalis diei erunt sex mensium, & postquam est elapsus prior dies fatalis, dãtur tres fatales, & tẽpora cuiuslibet fatalis sunt triginta & vnus dies. elapsis his temporibus, non potest peti restitutio à Principe, sed sententia mãdatur executioni. Si autem sit appellatũ a delegato Præfecti prætorio, vel alterius, primus fatalis dies erit duorũ mensium, & alij tres dies fatales. & computabuntur in his diebus fatalibus dies feriati. his temporibus elapsis, si appellator nõ prosequatur causam appellationis, prima sentẽtia remanet firma. Viu.

sium spatia computari. Da. viij. Id. Iul. Constit. A. vj. & Const. Coss: 250.

Tempora fatalia introducendæ appellationis in verã ipsius prosecutionem secundum qualitatem iudicum, a quibus appellatur, diuersa statuuntur. h. d. Bald. vel sic: Si appellatur ab ordinario, ad appellationis prosecutionẽ inchoandam, primum fatale est sex mensium, & dantur alia tria vnius mẽsis pro quolibet. Et à Principe põt intra tres menses reparatio postulari, nec partis citatio requiritur. Si appellatur a delegato, eadẽ sunt fatalia reparatione accepta. Sed si appellatur a delegato illustris vel spectabilis, primũ fatale est duorum mensium, cætera non mutantur. & si vltima die cadit in feriatam, præcedens inspicitur: & fatalib. elapsis pro nõ appellante habetur. h. d. secundum Bar. vel sic. Lex ista tractat de tempore, intra quod debet inchoari processus appellationis. h. d. Pau. de Cast.

Impp. Theo. & Valent. AA. Cyro Præfec. Prætor.

LEX II.

TEmpora fatalium [a] dierum pro sęculi nostri beatitudine credimus emendanda, vbique dilationum materias amputantes. [b]

¶ Et primi quidem fatalis diei tpa [c] hoc appellationẽ siue a viro clarissimo Rectore prouincię, siue a spectabili iudice fuerit appellatum, sex mensium esse iubemus.

¶ Quòd si primo fatali die lapsus est appellator: tricesimum primum diem alterum volumus esse fatalem.

¶ Quòd si eo quoque appellator exciderit: tertium similiter, totidem diebus intermissis, fatalem obseruari decernimus.

¶ Quod si tertius quoq; lapsus fuerit tẽporalis, quartũ etiam fatalem post tricesimũ primum diem similiter obseruari decernimus.

¶ Quod si ita contigerit, vt quatuor fatalib. diebus, qui appellauit, exciderit: tunc intra trium aliorum mensium spatium a nostro numine reparationem [d] peti præcipimus: qua petita, nec aduersarium decernimus admoneri, [e] nec temporalem [f] diem ad petitionem reparationis numerari, sed triũ mensiũ spatio ex quarto fatali numerando causam induci præcipimus, licet ante vnum diem reparatio fuerit impetrata, licet allegata in iudicio virorũ illustrium Præfectorũ non fuerit. [g] Nec hoc [h] parti nocebit aduersę, cum non dubius, sed notus omnib. dies fatalis [i] appareat. Et hoc si aduersus viri clarissimi rectores prouinciæ, vel spectabilium iudicum sententiam fuerit appellatum.

¶ Quod si ab arbitro [k] in prouincia ex delegatione sacra disceptãte appellatio subsequatur: post priorẽ fatalẽ lapsum, tres alij tm̃ fatales dies similiter (vt supra dictũ est) seruabuntur, nulla reparatione à nostro numine postulãda, ita vt nonaginta tribus [l] dieb. elapsis, iudicata congruę executioni [m] mãdẽtur.

e *Admoneri*.] ad hoc vt fiat qualiter reparatio petita sit, nec etiam in eius petitione.

f *Temporalem*.] scilicet, reparationis indultum quasi dicat, non computatur statim ex quo datur, sed demum finito quarto, cum forte intra tẽpora quarti petita sit reparatio, & hoc subijcit hic, & supra qui admit. ad bon. pos. l. fi. Alij dicunt, quòd hic dicit, quod non est aliud tempus dandum post istam reparationem, & qđ infra subijcit, nõ mutatur.

g *Non fuerit*.] ante finitum quartum, & post quintum inceptum.

h *Nec hoc*.] quòd sic petitur eo absente, quia non debet certiorari qui scit, vel scire debet, vt hic subijcit, & ff. de act. emp. l. 1. in fi.

i *Fatalis*.] finis quarti, & principij quinti. Item non nocebit similiter, quia cum voluerit in facto principali petere, qui reparationẽ petijt, debebit aduersarium vocare.

k *Quod si ab arbitro*. id est delegato Principis.

l *Nonaginta tribus*.] præter primum, scilicet fatalem, quod est sex mensium, vt sup. prox. & infra l. fin. § 2.

m *Executioni*.] sed nonne dabitur spatium duorum mensium, vel quatuor post omnes fatales, sicut post confirmationem, quod videtur, vt sup. de vsufru. rei iudi. l. 2. Sed respon. non, quia iudex appellationis non iudicauerat, quia

a *Tempora fatalium*. fatales dies dicuntur, quia fatum, id est, finis causæ imponitur, vt supra de aduo. di. iudic. l. aduocati. & supra, de iudi. l. properandum. § huius. & inf. eod. l. nemo. Accur.

Fatale ... tum qd ... esse.

b *Amputantes*.] quæ denegari debent, nisi vrgentissima causa vel ratio postulet, vt sup. de dilat. l. 2. Sed cur dicitur

non venerat pars ad iudicium. Perinde est ergo, ac si non fuisset appellatum: vnde ex prima sententia fit executio, vt in fine huius legis, secundum Azo.

a *Appellauerit.*] idest appellationẽ repulerit, secundum H.

b *Præcedentes eos dies vt temporales.*] Construe sic, tempo-

Ordo literæ.

rales, id est feriati dies obseruentur à litigantibus, vt inf. sicut præcedentes eos dies feriatos: q.d. feriati & nõ feriati cõputentur, ut supr. de fer. & de dilatio. l. fi. ue pars. §. feriæ. Alij dicunt, quod præcedentibus diebus debet expediri negotium, cum superueniunt fatales. Accur.

c *Si solus litigat.*] quia non est præsens aduersarius, contra quẽ est appellatum, qui opponeret fatalia cucurrisse. Et not. hic, quod iudex supplet de facto, quod notum est ei non vt iudici, & sic supr. titul. 1. l. fin. §. sin autem absens. & ff. de procurat. l. filiusfamilias. §. milites & dixi supra, ut quæ desunt aduo. par. leg. 1. Vel dic quodammodo ei esse notum vt iudici.

Iudex de facto põt supplere.

SEQVVNTVR AVTHEN.

Ei, qui appell. quæ corrigit legem istam & est de ijs, qui ingr. ad appell. §. j. collat. 5. Accur. 1

1 No. sm Maiue. in ti. 3 ador namentis, authenticam hanc intelligẽdam, nedum in appellando, sed etiam in appellatione prosequenda.

E *I qui appellat.*] CASVS. In legibus erant plures fatales dies constituti, sicut dictum est superius. Auth. statuit vnum tantum fatalem diem, intra quem appellator debet prosequi appellationem, siue solus ipse sit in iudicio, siue præsente altera parte, & si iusta causa interuenerit, alius annus datur ei ad exemplum. Si appellator nolit prosequi appellationẽ, uictor debet afferre suas allegationes, ut prima sententia confirmetur, uel rescindatur: & absens præsenti debet condemnari in expensis.

† Facit ad hunc §. gl. in c. bonæ memoriæ. super verbo cuiuis in med. ext. de postu. prælat.

1 † Du. Anatalio Conf.

d *Secundum se.*] id est, cum ipse solus est in causa sine aduersario, & communiter quando cum aduersario, nam & vterque esse potest, vt infra eod. l. fin. §. illud. Vel dic, secundum se, quando solus. communiter quando duo sunt, qui communem habent causam contra tertium.

e *Iusta causa.*] quare non possit exequi litem.

f *Indulgeatur.*] à lege. & sic non opus restitutione in integrum.

¶ Sin autem ex sñia prætorianæ Præfecturæ, vel magistri officiorum, vel ab alio illustri dignitate decorato, arbiter in hac sacratissima ciuitate fuerit delegatus, & appellatio contra definitionem vel sñiam eius subsecuta fuerit, primus quidẽ fatalis dies duorum mensium, alij vero tres ad similitudinẽ supradictorũ fatalium numerentur.

¶ Qui vero delegatum vel a spectabili iudice seu Præside prouinciæ arbitrum appellauerit, [a] primum quidẽ fatalem diem duorum mensium, tres vero alios ad similitudinem prædictorum fatalium dierum habeat.

¶ Illud etiam circa obseruationem fatalium dierum custodiri decernimus, vt si fortè tẽporales in feriatos dies quoquo modo inciderint, præcedentes [b] eos dies vt temporales à litigantibus obseruentur.

¶ Quod si quis secus ac iura præcipiunt, lapsus dies fuerit tẽporalis, & hoc primo loco, vel a præsente aduersario, vel etiam a iudice * si solus litigat [c] appellator fuerit oppositũ, probatumque: pro eo habebitur appellator ac si sententiam quoquo modo non coactus susceperit. D. xij. Cal. Mar. Val. A. v. & Anato.[1] † Coss. 440.

IN AVTH. de ijs, qui ingredi. ad appella. §. j. collat. v. constit. vj.

Hæc auth. dicit quòd tps exercendæ & finiẽdi appellationis est annus, & ex causa, scilicet impedimenti, est bienniũ, intra quod tempus vtraque et altera pars potest causam prosequi, quo tẽpore transacto, iudice appellationis nihil pronunciante, sñia prima transit in rem iudicatam. Si ergo appellans vult, absente aduersario pronunciari, ne sententia prima confirmetur, debet vltimo mense comparere, & facere aduersarium citari. Iudex vero sententiam infirmabit, uel cõfirmabit, prout acta dictabunt, absentem semper propter absentiam condemnando in expensis. h. d. Bal.

EI, qui * appellat, impertitur annus intra quem secundum se [d] communiterve cum aduersario litem exequatur, aut si iusta causa [e] intercesserit, alius annus indulgeatur: [f] quo [g] transacto, lite non completa, [h] rata manet [i] sententia.

¶ Appellatore cessante, cum vnus mensis [k] superest ex biennio licet victori ingredi, vt reus quæratur, quo siue inuento, siue non, suas afferat [l] allegationes, & vel confirmetur, vel rescindatur sententia, in omni casu [m] absente in expensis condemnando secundum tempora fatalium dierum.

¶ Neutro [n] vero occurrente, post secundum fatalem [o] permanet, sententia rata.

IN AVTHEN. de appellatio. §. j. collatio. viij. constitu. j.

Ista auth. dicit, quòd pendente compromisso, tempus instantiæ appellationis nõ labitur quotcunq; annis durauerit compromissum. Bal. uel sic. Non currit tempus ei, qui semper litigat etiam corã arbitro. h. d. Bart. vel sic. Si de causa appellationis compromittatur, tempora interim non currunt. h. d. Sal.

SI tamen in medio causæ apud iudicem appellationis motæ vel non motæ aliq eligantur arbitri, & ppterea

g *Quo.*] s. secundo anno, & sic sunt duo fatalia. Sed olim plura licet breuiora, vt hoc tit. l. 1. & fi.

h *Completa.*] id est non concluso & renunciato.

i *Manet sententia.*] ac si non fuisset appellatum, ut infr. eo. l. fin. §. fin. in fi. & in hac l. tempora. in fi. & in tit. 1. l. si contra maiorem. Et hoc casu actio in factũ datur ex sentẽtia prius lata, licet quando secundo sententiaretur, aliud esset secundum quosdam, ut not. ff. de ijs, qui not. infa. l. furti. §. 1. Sed quid si iusta de causa etiam secundo anno fuerit impeditus? Respon. dat restitutio ex clausula generali. ff. ex quibus cau. maio. l. 1. in fi. & in corpore vnde sumitur. §. 1. ibi, quid enim agere oportebat. & c. & ita primus, & secundus annus datur a lege, tertius & alij per restitutionem. & sic vltra bienium extenditur, sicut etiam in alijs casibus, quos habes statim in authen. si tamen, & c. & in authent. sed & lis. & in authent. si appellatione.

† Concor. cum hac auth. c. cũ sit Romana. ext. de appell.

k *Vnus mensis.*] & etiam ante si vult, vt infra cod. l. fi. §. nulli licentia. Sed certe illa loquitur in introducenda, non in exercenda.

l *Afferat.*] actor.

m *In omni causa.*] Siue rescindatur, siue confirmetur. & gratias agat Deo, quod in principali causa seruatur ei (quamquã absenti) iustitia, vt in corp. §. 1. in fi.

n *Neutro.*] idest nec actore, neque reo veniente.

o *Post secundum fatalem.*] id est post biennium, & idem si tantum datus est annus.

S *I tamen.*] CASVS. Hic auth. dicit. Si cõtingat, quòd forte in medio tempore fatalium, id est duorum annorum, qui

qui dati sunt ad appellationem exercendam, ipsi litigatores eligant arbitros, non currit tempus, quia litigandi non currit tempus. Viuia.

a *Ex cursu temporis*. nec ei currit tempus, qui semper litigat, vt sup. de inof. test. l. contra maiores.

per iudicem. Siue ergo steterit per Principem, non currit tempus: vt sup. auth. sed & lis. Siue per alium iudicem, idem est, ut hic, quod intellige quantum ad effectum, nam datur restitutio, ut ff. ex qui. cau. ma. l. si per Praetorem, § 1. ait Praetor. In causa principali non datur restitutio post triennium,

S*Ed & lis*. CASVS. Superiores auth. locum habet, quando lis uentilabatur coram aliquo iudice, hæc quando appellatio uentilatur coram Principe. dicit enim quod lis, quæ mouetur coram Principe, potest moueri omni tempore, donec Imperator præcipiat, quod illa causa determinetur. Viuia.

* Concor. l. sup. uerbo prolatam. in c. ueniens. de renunc. & in clem. quidam. de app.

b *Intacta*. Hoc etiam olim erat, ut inf. eo. l. fin. §. si tamen. & intelligunt quidam (vt Io.) hanc auth. quando ille, qui appellauit, notum fecerat Principi, alias non esset sine damno moræ. Alij dicunt contra, quod qui metuit sententiam, debet notificare, ut confirmetur uel delegetur, non appellans, & pro eis est in Authent. de ijs qui ingred. ad appel. §. illud quoque collum. v.

SEQVITVR ALIA AVTH.

Si appellatione alias incipit. Item si appellatione, quæ est in cor. ut sponsa. lar. §. hoc quoque. col. ix.

S*I appellatione*. CASVS. Si appellator: uel altera pars, aut ambo simul ueniant ad iudicem appellationis, etiam ultima die fatalium, & iudex nolit eum uel eos audire, nullum fit præiudicium partibus in hoc. quia postea etiam poterit examinari causa appellationis, cum stet per iudicem, quo minus appellatio exerceatur. Viuia.

c *Nouissimo induciarum die*. i. in ultima dilatione.

d *Nullum præiudicium*. Imò uidetur rata sententia, ut sup. eo. auth. ei qui. Sed hic stetit per iudicem, ut ff. ex quibus cau. ma. l. sed & si per Prætorem, §. ait Prætor. & de dam. infec. l. si finita, §. eleganter. Sed certè authen. illa, ei qui, &c. loquitur, quando stetit per iudicem, ut in cor. de ijs, qui ingred. ad appell. circa prin. col. 5. Sed certe nec ibi prohibet ultra biennium prorogari in eo, quod dicit, si steterit

biennium transeat, intra quod oporteat appellationem finiri, & per quamlibet occasionem ad iudicem appellationis causa reuertatur, non lædatur * ex cursu temporis, a sed exerceatur, & terminum legitimum suscipiat, & si decies millies plus quam biennij tempus transierit, nisi biennium cessetit, postquam arbitrium fuerit desertum.

IN AVTH. de appellatio. & intra quæ tempo. § ad hæc sancimus, collat. 4. constitut. xlj.

Si stat per Principem non currunt tempora appellationis, donec Princeps constituat quis cognoscat. Bal. vel sic: In consistorio Principis currit tempus intimandæ, sed non introducendæ appellationis, donec constituat quis cognoscere debeat. h. d. Sal.

SEd & lis, quæ speratur in consistorium Principis inferri, absque damno moræ maneat intacta, b donec ipse faciat eam introduci, & à proceribus secundum morem dirimi.

IN AVTH. vt sponsa. lar. §. hoc quoque. collat. 9. constit. 2.

Si stat per iudicem appellationis non currunt fatalia. Bal.

SI appellatione secuta, nouissimo induciarum c die aut pars vtraque, aut solus, qui appellatione vsus est, occurrerit, & suam præsentiam manifestauerit iudici futuro appellationis examinanti negotium, vel eius consiliarijs, aut ijs, qui lites intromittunt, & iudex in definitis diebus eum suscipere differat: nullum d præiudicium partibus,

aut vni earum ex hoc penitus volumus fieri, sed post hoc examinari appellationes huiusmodi, & legitima sententia terminari.

Ad appellationem exercendam post tempora statuta sup. eo. l. 2. non conceduntur alia. Et tempus appellationis introducendæ, est medietas temporis exercendæ. h. d. Sal. vel sic. Lex ista venit ad suppletionem præcedentis, & dicit, quod transactis temporibus, de quibus ibi, deseritur appellatio, & non est licitum à Principe impetrare restaurationem, nisi in primo casu legis præcedentis. h. d. Pau. de Cast.

Imp. Iustin. A. Appioni P.P.

LEX III.

NEmo arbitretur in posterum licentiam futuram consultationib. e vltra statuti f 1 † temporis viuendi spatia, neque per oblationem precum, neque per sacrum rescriptum super reparatione temporum indulgendum, neq; sub prætextu g quodam altero, sed omnib. incumbendum esse vigilanti diligentia, h quo prouocationes eorum intra statutum tempus introducantur.

¶ Ita vt etiam gesta in iudicio, contra quod prouocatum est, non prope finem temporis tradantur scrinio sacrarum epistolarum, ne 2 † præpediatur per astutias fatalis rei terminus, sed aut statim i postquam appellatum sit, aut non minus quam ante dimidiam k partem temporis præbeatur scrinio, ne (quod per angustias contingit temporum) tardus appellationis fautor suo dispendio refutetur.

vt sup. de iud. l. properandum, §. sin autem utraque. Sed quid si steterit per aliũ? Respond. nihilominus currit tempus. Sed agitur contra eum de dolo, ut ff. de dolo. l. arbitrio. §. dolo, sed si ille non esset soluendo, restitueretur ad litem, ut ff. de eo, per quem fac. est l. si. Acc ur.

N*Emo*. CASVS. Hæc lex corrigit primam in hoc, quod prima dicebat, quod elapsis primis fatalibus diebus poterat peti reparatio, siue restitutio causæ, hic dicit, quod reparatio nullo modo petatur, sed appellator, statim cum appellat, uel intra medietatem temporis, quod datur ad appellationem prosequendam, uel exercendam, debet appellationem exercere.

e *Futuram consultationibus*. i. appellationib. & sic ponitur contentum pro continente, secundum Oc.

f *Statuti*. ut supra l. prox.

g *Sub prætextu*. nedum per rescriptum.

h *Vigilanti diligentia*. ablatiuus est sic no. per hanc legem corrigitur superior, in eo, quod de reparatione dicit sed hic per vlt. in primo temp. & ultima per auth. ei q.

1 † statuta.

i *Statim*. ut sup. leg. prox.

k *Dimidiam partem*. s. ultimi fatalis, & hoc est consiliũ, secundum quosdam, nam in ultimo die potest uenire, & facit ad hoc, ff. de cuic. l. si tẽ quis. §. quotiBet & inf. eo. l. fi. §. & cum antea.

ADDITIO. Aduertas, quod hæc glo. diceret uerum, si ista l. intelligeretur de tempore constituto ad initiandum processum super appellatione, sed ueritas est ut dicit hic Bar. quod loquitur de tempore constituto ad appellationem intimandam, seu producendam, & ideo debet produci ante medium illius termini constituti, ut supra ti. 1. l. in offerendis, & inf. eo. l. fi. §. in his, & ita secundum eum tenebat Iac. But. & etiam Iac. de Are.

2 † neque.

In causa appellationis licet vtrique parti non propositũ proponere, & non probatum probare, si actionem antiquã respiciat: aliàs secus. h.d. Ba. Vel sic: Ex parte actoris, vel rei non proposita, vel nõ probata in causa principali, ex primis dependentia non separata possunt in causa appellationis proponi, & probari, h.d. Sal. Ista lex est famosa & quotidiana, & h.d. In cã appellationis potest vtraque pars non allegatum in causa principali allegare, & non probatum probare, hoc dicit, & Cyn. dicit, quòd ista lex stat hic sicut lilium inter spinas, quia huius tituli leges nihil valẽt hodie, excepta ista, & exceptis auth.

Idem A. Tatiano magistro officiorum.

LEX IIII.

PEr hanc * diuinam sanctionem decernimus, vt licentia quidẽ pateat in exercendis consultationibus [a] tam appellatori, quam aduersæ parti, nouis etiã adsertionibus [b] † vtendi, vel exceptionibus, [c] quæ non ad nouum [d] capitulum pertinẽt sed ex illis oriuntur, & illis cõiunctæ q̃ apud anteriorem iudicẽ noscũtur propositæ.

PEr hanc. Continet tres partes. Primo dicit, quòd non allegatum in causa principali, potest allegari, dummodo non sit omnino nouum & in primo iudicio non deductum, sed sit ab illo, quod erat deductum, dependens, & hoc usque ibi. Sed & si. Secundo, q̃ non probatum potest probari, vsque ibi, Quo exercitatis. Tertio redditur ratio ad vtrũq; Pau. de Cast. CASVS. In causa appellationis vtraque pars inducere potest nouas probationes, vel exceptionẽs, dũ tamen hæ probationes non pertineant ad nouum ca. sed ad primam causam, in qua erat appellatum. Vinia.

a *Consultationibus.* i. appellationibus, & sic ponitur, quod cõtinetur, pro eo, quod continet.

b *Adsertionibus.* s. ex parte actoris, puta replicationibus.

c *Exceptionibus.* scilicet ex parte rei, & ad hoc sup. titu. l. ampliorem, in princ. & in fi. & l. in offerendis, in fi.

d *Ad nouum capitulum.* i. nouiter acquisitum, & pro hoc ff. de iud. l. non potest. sed ante appellationem potest, secundũ Ia. quod nõ placet. Alij dicunt nouũ capitulum, i. res nouiter petita: vt si primò petebam bouẽ: nunc peto equum, vel asinum. Item primò excipiebam super vno, nũc super alio, & ita super diuersis, sed super eadem re potest etiam nouam exceptionem opponere: vt si primo exceptionẽ rei iudicatæ: nũc iurisiurandi, vel alia opponatur, & idẽ in intentione si ex parte actoris, vt si primo dixeram, quod res pertinebat ad me iure dominij ex traditione facta à Seio: nunc possum dicere, facta est à Mæuio, vel per praescriptionem, vel ex legato. Vel si reus opposuit exceptionem pacti facti de non petendo, & probauit, possum opponere pactum factum de petendo. & hæc opinio vera. Tertij dicunt nouum capitulum, quando nouam intentionem vel exceptionem propono, etiam super eadem repetenda vel excipienda, vt si in prima causa egi quasi per vim mihi ali quid sit ablatum, nunc dico, quod per furtum non possim: vt ff. de iureiu. l. duobus, §. exceptio. Vel si primo egi de incisione arborum lege Aquilia, secundo quod vi aut clam ex eodem facto. Vel opposui exceptionem ex aliquo facto puta pacti, nunc oppono doli de eodem facto. Hoc non placet, cum ex primo pendeat. sed secunda placet. Dic ergo quod si in casu principali exceptionem non opposui, vel oppositam non probaui, possum nouum in causa appellationis non oppositam opponam, & oppositam probabo. Cæterum si de alia re vellem disputare, quam prima, quæ est in iudicium deducta, non audiat. Vel dic, vt diximus de commerciis, ff. de minoribus, leg. etiam, §. ex causa.

Exceptiones nouas an liceat opponere in cã appellõnis.

* Materia huius l. tractatur in c. fraternitatis, ex. de testi.

† ad instructionibus.

¶ Sed & si qua [e] dicta quidẽ allegatio monstrabitur, vel instrumentum aliquod prolatum, probationes tamen illo quidem defuerint tempore, verũ apud sacros cognitores sine procrastinatione præberi poterunt, id quoque eos admittere, quò, exercitatis iã negotijs, pleniore subueniatur veritatis lumine.

Ad euidentiam, dic quòd in l. 2. sup. eo. pro varietate iudicum varia tempora statuuntur ad appellationem inchoandam, sed hodie per hãc legem statuuntur varia tẽpora pro varietate locorum, ex quibus appellatur ad principis auditorium. h.d. vsque ad §. in his. vel sic. Tempus appellationis intimãdę quod per l. 2. sup. eo. erat varium ex diuersitate iudicum, hic variatur ex diuersitate locorum, & pro quinque fatalibus dieb. qui per dictam l. 2. introducebantur, per istam vnus fatalis terminus decẽ dierum statuitur, propter labilem hominis memoriam, h.d. secundum Sal.

Idem A. Triboniano Quæstori sacri palatij.

LEX V.

CVm * anterioribus legibus ex omni prouincia

sed Alexander Papa statuit super nouo licere, sed non super veteri capitulo, vt in c. fraternitatis. extra de testi. Sed capitulũ fortè pro assertione intellexit, vt statim dices.

e *Sed & si qua.* supra quando non oppositam exceptionẽ vel assertionem opposui: nunc quando oppositam prius in causa principali, deinde in causa appellationis probat. sed vtrique dicto opponitur. Nonne omnia debẽt esse in eodem statu, vt sup. de app. l. appellatione? Rñ. fallit in hoc, ut sup. de appel. l. eos, §. si quid. Item cũ aperti fuerint testes in prima, quomodo producentur alij, vt in Auth. de testibus, §. quoniam verò, collat. 7. quæ est cõtra? Sed hoc corrigitur, secundum Albericũ, qui a est eadem ratio suspicionis. Alij dicunt, quòd hic in prima probauerat tantum per instrumenta, aliàs secus, vt ibi. Tertij dicũt, q̃ post aperturam tã in principali cã, quam appellationis, possũt produci super nouis capitulis, dũ tamen oriantur ex veterib. & illis coniũcti sint, & etiam primi testes dummodo iterũ iurent, sed super veteribus non potest amplius etiam in causa appellationis probationes p testes inducere. Tu dic, quòd in prima non põt post apertura, nisi in nouo capitulo, ut extra de testib. cap. fraternitatis, & de fide instrumen. cum Ioannes. nisi in casu, ut in matrimonio, vbi etiã producunt post aperturã testium, extra de test. ex tenore. Sed in causa appellationis potest tam vetera probare, quam noua coniuncta, vt hic dicit. Nec obstat dictum authẽ. quia causa appellationis est alia quam prima, vt diximus supra de procu. ita demũ, & facit ff. de appel. l. scio. §. quid ergo. ADDITIO. Tu dicas, q̃ de iure canonico sicut in prima cã non possunt publicatis attestationibus ijdem vel alij testes super eisdem capitulis, vel directo contrarij produci, ita nec in causa appellationis, ut dicto c. fraternitatis. extra de test. cum non minus in appellationibus, quam in causa principali subornatio sit timenda, vt in clem. 2. de testi. at super nouis articulis respicientibus actionem primam, produci possunt ijdem vel alij testes in causa appellationis, vt dicto c. fraternitatis, & hic.

Testibus publicatis alij non sunt producendi.

† Hæc vera, secundum Docto. hic & in c. fraternitatis, ex. de test.

* Cõ. huius meminit idẽ Imp. in Nou. 20.

Testes an possint produci in cã appellationis.

CVm anterioribus. Diuiditur in tres partes. In prima loquitur de tempore appellationis inchoandæ, usque ad §. in his autem. & ibi loquitur de tempore appellationis introducendæ, usque ad §. si tamen, ibi de tẽpore appellationis exercendæ vsque in fi. & cum ista ultima parte iunguntur omnes authen. Iac. But. & Bal. CASVS. Lex secunda statuit tempora fatalia indistincte, hic distinguit, quia primus dies fatalis est sex mensium, si fiat appellatio de Orientalibus,

talibus partib. si non ex Orientalibus partibus, primus fatalis dies est 3. mensium: alij tres fatales dies dantur: sicut in superiori lege; & pōst peti reparatio, vnde videtur corrigi lex illa, nemo. & si aliquis impeditus necessitate, non potuit venire ante fatalem diem: sufficit si veniat post per sex dies. Item supra l. in offerendis. statutum fuit biennium, intra quod fieri debeat relatio ad iudicē; appellat. hac l. datur annus. & si appellator noluerit prosequi causam poterat lis, quæ mouebatur in consistorio Principis, perpetuo exerceri. Item si vna pars est absens, non poterit obijcere aliquid, nisi ostendat se prosequi voluisse causam, sed stetisse per iudicem, si tamen partes faciant inter se pactum, quod nullus earum appellet: tale pactum valebit.

a *Impertitus est.*] scilicet sex mensium prius, & postea separatim aliorum sex: vt sup. eo. l. 2. in prin.

b *Spatium eis indulgeri.*] alias trium mensium spatium.

c *In suo robore.*] sic ergo reparatio habet locum per hanc legem, & sic corrigit, quod est supra eod. l. nemo. & hoc per auth. ei qui.

d *Et cum antea.*] nota hic, quod cum quinque essent olim fatalia computata reparatione, in fine cuiuslibet accipiebat vnus dies, qui appellabatur fatalis, & sic erāt quinq; dies fatales, in quib. debebat exerceri causa appellationis. Acc.

e *Eueniebat.*] s. eundem diem, &c. quod est infra & quod hic subijcit, est interpositio.

f *Appellationum.*] im pediendarum.

g *Ante quartū diem.*] i. inter quatuor dies ante fatalem, & in ipso fatali, vel post fatalē inter quinque dies veniens appellator auditur.

h *Post quinq. dies.*] i. postfatalē per quinq;

1 Armenijs, vel gē tib. legēdū est, gentes ait. & ad Armeniā ptinebāt, verū, quia adhuc sub satrapis agebant, separatim a duab. Armenijs nominabantur. hodie autē inter quatuor Armenias referuntur in Nou. de quatuor Armen. & in l. vlt. supra de off. mag. mi. Con.

2 † duorū.

3 qui. Post iteratum lapsum nō datur secū da reparatio l. 1. C. The. de a lapsu. l. 2. C. Theo. de repar. Cō. Fatalia erant olim quinque.

4 Ratio est dicit Bart. quia istica lis fit ad voluntatē demonstrandam, vide gl. in ele. de hap. & eius effect.

ad hunc nostrum sacratissimū comitatū similis cursus ad appellationes exercendas impertitus est, [a] necessarium nobis visum est huiusmodi spatijs iustū imponere libramentū. Sancimus itaq; si quidem ab Aegyptiaco, vel Libyto limite, vel Orientali tractu vsq. ad vtrasq. Cilicias numerando, vel Armenijs * gētibus, & oī Illyrico causa fuerit more appellationum transmissa: primū semestre spatiū in antiqua definitione pmanere, & nihil penitus ne quedeminui, neq. accrescere.

¶ Sin aūt ex alijs nostri Imperij partib. siue Asianæ, siue Pōticę, siue Thraciæ dioeceseos lis prouocatione suspensa, in hāc regiā vrbem peruenia: p semestri spatio triū tantummodo [2] † mensiū spatiū eis indulgeri, [b] alijs triū mensiū spatijs, i. nonaginta, & trib. dieb. simili modo sequentib.: siue semestre impertiatur tps, siue tres priores mēses secundū locorū definitionē, quā designauimus.

¶ Sed & alijs tribus mensibus, qui * ex reparatione ab aula concedi solent, in suo robore [c] duraturis, & prioribus accedentib. vt partim annale numereē, partim nouē mensiū spatium cōsequatur.

¶ Et cum antea [d] in fine cuiuscunq: temporis vnus fatalis dies ex antiquis legib. constitutus esset, & sępe eueniebat [e] (cum multæ sint occasiones mortales appellationū [f]) vel ægritudine, vel spatij prolixitate, vel p alias cās (quas nec dici nec enumerari facilè sit: *) eundem diem fatalem nō obseruari, & lites expirare, & huiusmodi luctuosis infelicitatib. patrimonia hominū titubare, p p hoc fortunæ releuantes, insidias, sancimus non in vnum diem fatalem standum esse in posterum, sed siue ante quartum diem [g] fatalis luminis, & ipsum fatalem, siue post quinq. dies [h] ex quo ortus fatalis effluxerit, appellator venerit, & litem instituendā curauerit, & eā in cōpetens iudiciū deduxerit, legi videri satisfactum, nec ingemiscat mortuæ cāę dispendio, sed nostro gaudeat beneficio, cū nobis cognitū sit ēt ex errore calculi dierū quē officium [i] habuit, sæpe esse cās periclitatas, qđ in posterum nō fieri ex remedio legis pręsentis sperandum est. Eodem beneficio, & in oīb. fatalib. alijs, qui vel à pedaneis, iudicibus, vel ab alijs dantur, quos leges suis sanctionib. enumeraueiunt, custodiendo, vel obseruando, vt decem fatales [k] dies pro vno vbique instituantur. [2] †

Vbi olim biennij dabatur ad introducendā appellationē in consistorio Principis, per hanc legem datur annus tam appellatori, quam appellato, si voluerint causam introducere. h. d. Sal.

¶ In his autem casibus, in quibus biennium cōstitutū est, [l] quatenus more consultationū in regia vrbe sub cōi audientia florentissimorum sacri nostri palatij procerum ventilentur, biennij metas vnius anni termino coarctamus, vt intra eum, & gesta colligere, & ea viris deuotis epistolaribus tradere, & refutatorios libellos [m] (si voluerint) offerre, & litem in sacrum nostrum Consistorium introducere cogantur. Nulli [3] † licentia deneganda victrici parti, si voluerit, secundum quod iam constitutum [n] est, etiam præmaturè causam introducere, neque annali spatio expectato.

Si in consistorio Principis causa appellationis est inchoata, tempora, quibus ius non redditur, ipso iure non currunt. h. d. Sal.

¶ Si tamen in nostro sacro Consistorio lis exordium cęperit, etiam si non fuerit in eodem die completa, tamen perpetuari eam concedimus, cum iniquum sit propter occupationes florentissimi ordinis, quas circa nostræ pietatis ministeria habere noscitur, causas hominum deperire. [o]

In appellatione exercenda alibi, quam in consistorio Principis, datur annus: quo elapso, firma manet prima sententia, nisi iusta causa fuerit.

&c. vt in Euāgelio, & mansit ibi duos dies.

i *Officium.*] id est, officiales.

k *Vt decem fatales.*] id est, quinque præcedentes, & alij quinque sequentes fatalē, vt sup. dixi. Sed contra huic §. sup. eod. l. nemo. vbi dicit, vt gesta aut statim post appellationem aut ante dimidiam partem tempo is præbeant. Solu hic corrigit. sed hodie f. ... auth. ei q. appellat. in fi sup. eo.

l *Constitutum est.*] vt sup. eo. l. in offerēdis, & sic hodie, & hic corrigitur, ut ibi dixi. Alij hic dicunt de tempore appellationis exercendæ, & sic datur annus, vt hic, nisi sit iusta causa, quare datur alius annus, vt inf. §. illud. & sup. eo. auth. ei qui. Item secundum primum intellectum est contra sup. eod. l. nemo. sed hoc ex specialis causis. Acc.

m *Libellos.*] i. preces vel forte i. Apostolos vel refutatorias pces, de q b. dixi s. de rela. l. 1. Sed cōtra auth. ei q. Sol. ut ibi solsitur.

n *Constitutum est.*] vt sup. eo. l. nemo.

o *Deperire.*] vt sup. e. auth. sed & si.

2 † restitui. tur.

3 † al. nulla.

Si

appellator impeditus quo casu datur secundus annus, in quo oēm suā diligentiā dēt facere appellator præstādo iudici, ut prosequatur. Et in cā appellationis est speciale, vt possit absque litis contestatione ferri snia. Item statuta in causa appellationis, habent locum in causa supplicationis interposita à Præfecto Prætorio. Hoc dicit vsque ad §. sin autem. Sal. vel sic. Hic dicitur, quod exordium imponitur causæ appellationis vna tantum parte præsente, dummodo interueniat citatio. h.d. secundum Bal.

¶ Illud etiam * merito addendū huic legi censemus, vt si quis [a] fatali die apud appellationis iudicem introductus, (siue ex parte vna, siue cognitionaliter) causæ appellationis imponat exordium, [b] deinde, relicta ea, discedat, & in desidia reliquum tempus permaneat, & annale [c] tempus post inchoatam [d] litem prætereris, victore neque sententiam ad effectum perducere valente, propter litem iam inchoatam, neque iam terminum accipere inueniente, [e] cum appellatoris absentia eam finiri non facilè concedat, huiusmodi iniquitatem amputantes (cum aduersarius potest etiam minimè præsente appellatore litem exercere, quia hoc speciale priuilegiū [f] eius est, qui appellationi examinandæ præsidet, posse & ex vna parte [g] * causam dirimere) iubemus eundem appellatorem, nisi obseruauerit iudicium, & causam vsque ad finem peregerit, sed & si per eum steterit, quominus omnia litis certamina impleantur, appellatione defraudari, & sententiam contra eum latam in suo robore durare, & ad effectum perduci, tanquam si ab initio minimè fuerit prouocatum: [h] nisi ipse appellator euidentissimis probationib. possit ostendere, se quidem summa ope nitum, voluisse litem exercere, per iudicem [i] autem stetisse, vel aliam inexorabilē [k] causam subsecutam, propter quam hoc facere minime valuit. Tunc etenim aliud ei annale [l] tempus indulgemus, quo effluente, & lite minime finem accipiente, cadere eum de appellatorio iuuamine disponimus, cum sit ei apertissima facultas, & nostram adire maiestatē, & tarditatem iudicis [m] in querelam deducere, & nostro beneficio perpotiri.

Statuta in causa appellationis habent locum in causa supplicationis interposita à Præfecto prætorio h.d. Sal.

¶ Cui consentaneum est, vt & in sententijs omnium amplissimorum præfectorū prætorio ex diuino oraculo retractandis, [m] eadem obseruatio, quæ supra dicta est, post ingressum vnius, vel vtriusque partis, tā propter absentiam personarum, quam propter statuta tempora, teneat.

Iuri appellandi potest per pactum renunciari, ac etiam conueniri, ne vllum fatale seruetur. h.d. notabiliter, secundum Sal.

¶ Sin autem partes inter se scriptura [n] interueniente paciscendum esse crediderint, nemini [o] parti licere ad prouocationis auxilium peruenire, vel vllum fatale obseruare, eorum pactionem firmam esse censemus. Legum etenim austeritatem in hoc casu volumus pactis litigantium mitigari. P D. xv. Calen. Decemb. Gal. Decio. V.C. Coss. 529.

Quando prouocare non est necesse.

TITVLVS LXIIII.

Contra sententiam, quæ transiuit in rē iudicatam, pronunciari nō potest, ideo à pronunciato appellari opus non est. hoc dicit Salic. vel sic:

a *Si quis.*] scilicet appellator.
b *Exordium.*] dicitur quidam appellator. Vel dic iudex. Et nota hic imponi exordiū vna tantum parte præsente, & rem inchoari: vt hic subijcit, quòd fit per citationem alterius partis: quod facit ad hoc, quod dicimus ff. de iurisdic. omn. iudi. l. & quia. Et hoc speciale in causa appellationis, vt hic subijcit, & sic in alijs non est ita, sed demum lite contestata datur initium causæ, vt in Authen. de liti. §. si vero initium. col. 8.

† Hoc emēdat nou. 126.

c *Annale.*] quod est computatis quatuor fatalibus, & tēpore reparationis, vt sup. eo. l. 2. in princ.

Appellationis exercendæ tempus a quo tempore currat.

d *Inchoatam.*] sic nota, quod tempus appellationis exercendę non ex die sententiæ latæ, vel appellationis factæ, sed inchoatæ currat, & sic multo tempore posset durare. & sic est contra argumen. supra eodem l. secunda. Vel dic, quod incipit currere a tempore appellationis factæ: & quod hic dicit præterijt, id est, prætérijsse noscatur an currerit à tempore appellationis: sic supra, de hæred. insti. l. fina. Vel dic, quod appellator debet prosequi causam à tempore appellationis vsque ad annum: & si non fecerit, rata manet sententia prima, nisi ex iusta causa detur alius annus. Sed si intra annum, vel biennium sibi datum ad iudicem appellationis erat appellator, & litem inchoauerit, & postea deseruerit, tunc ab eo tempore incipit currere, quo litem inchoauit & finitur anno, ni ex si causa detur alius annus, & secundum hoc etiam vsque ad quadriennium poterit durare.

† Concor. gl. in c. veniens in ver. sufficiēs. de testi. & 2. c. 8. appellatores. c. p sitas. de appell.

ADDITIO.

Tu dicas, quod hodie tempus prosequendę appellationis currit à tempore appellationis interpositæ, vt in authen. ei qui. & ibi hoc no. Bartol. supra eodem, & in clementiba sicut. vbi de hoc plene per glo. magnam, de appella.

e *Inueniente.*] scilicet, litem inchoatam.
f *Priuilegium.*] non est ergo ita in alijs, vt diximus sup. de ijs, qui ad eccle. confu. l. fina.
g *Ex vna parte.*] & sic lite non contestata.
h *Prouocatum.*] vt ff. de ijs, qui no. infa. l. furti. 2. respon. & supra titu. 1. l. si contra maiores. & l. quoniam nonnulli. & in Authen. de appella. colla. 8. in princip. & de ijs, qui ingre. ad appell. §. si vero neuter. colum. 5. & supra eodem l. 2. in fine. sed secus in excusatione tutorum, quia & si illam non prosequor, tamen non ex quo datus, sed ex quo fui iussus gerere, teneor, vt ff. de excusa. tu. l. si is. qui.

† Nam arguēdus ē, & cōcord. c. prudentiā. cū gl. super ver. arguēdus, de offi. dele.

i *Per iudicem.*] vt sup. eo. authen. si appellatione.
k *Inexorabilem.*] id est, inexcusabilem, hoc est, in quam non poterat excusari.
l *Annale.*] vt supra eod. authent. ei qui. Accur.
m *Retractandis.*] non aliter, vt supra de sent. Præfect. prætorio, l. 1.
n *Scriptura.*] vel sine scriptura, vt supra de pact. l. pactū. quòd bona.
o *Nemini.*] idem, & vnus tantum hic conuenit, vt ff. a qui. appe. nō licet, l. prima, §. si quis.
p *Mitigari.*] not. sic & ff. de fer. l. 1. & sup. de pact. l. si quis in conscribendo & sup. de don. ante nup. l. si constante. in princip. sed ar. contra. ff. quorum lega. l. 2. §. quòd ait Prætor voluntate. & ff. iud. solui. l. cum apud. & ff. de postula. quos prohibet.

QVANDO PROVOCARE, &c.

Superiori titulo quādo appellatione rescinditur sententia dixit, nunc quando ipso iure est nulla.

Latam

L*Atam.*] CASVS. Egi rei vendi.& succubui: an teneat sententia, si ostendatur alia in contrarium prius lata, à qua non fuit appellatum, quęritur? Dicitur, quòd non: nec ab ea necesse est appellare.

a *Lata sit.*] vt quia hic iudicauit rem meam esse, prior non esse. sed quid si concordauit secunda sententia cum prima? Videtur valere secunda, cum non sit prohibitum. ar. ff. ex quibus cau. maio. l. nec non. §. quòd eis. Nam leges dicentes non posse reuocari primam per aliam nisi per appellationem, loquuntur, quando secunda est cōtra primam: vt su. de senten. l. post sniam, & supra senten. resc. in. nō pos. l. 1. & ff. de re iudic. l. Pręses. & su. de exe. rei iud. si vt proponis. sed in casu fallit, quo reuocatur prima, à qua appellatū nō est, per se. undē q̄a dubitabat, an primo fuisset iudicatū, & in secunda iudicatur non esse iudicatū: vt ff. sen. fine appel. l. 1. in prin. sed quæ est rō, quòd nō valet? Rñd. dicunt quidam, quòd prima transiuerat in rem iudicatam, & faciebat iam ius: vt ff. de cōd. inde. l. eleganter. §. si post rem & sic secunda non valet, quasi contra ius constitutionis lata: vt ff. quæ sen. sine appell. l. 1. quod non placet, quia in secunda non est expressus error: vt ibi dicitur. & infr. l. prox. Dic ergo, vt sit litium finis. argu. ff. pro suo. l. fin.

b *Non obtinebit.*] sic & transactio non valet: vt sup. de transac. si causa, sed aliud si iudicatur post iuramentum: vt ff. de iureiu. l. nam, & postea §. si damnetur. Sed quid si appellatum est à snia, q̄ ipso iure non valet? Rñ. iudex pronūciabit appellationē iniustam, & inferet cām, q̄a nihil valuit snia, & ita denuo retractabitur, cū nec per appellationē confirmetur, vt ff. de appell. l. si expressim, nisi in casu: vt ff. rem ra. ha. l. 3. §. 1. sed si causam non adijciat, sed simpliciter pronunciet appellationem non tenere, confirmari videtur sententia: maxime si appellator dicat in appellatione, dico sniam in ipso iure nullā: vel si qua ē, appello, cā enī appellationis principalis est qō: sed incidenter q̄rit, an ipso iure sententia sit nulla. Item pone, quòd egi ad decem contra Titium, & succubui, & postea procurator meus agit contra ipsum procuratorem Titij ad eadem decem, quæ sententia valet? prima, vel secunda? Resp. prima valet.

Snia secūda si concordat cū prima, q̄ istarum valeat.

1 † Datā.

2 † De auctoritate.

Snia secūda lata ꝯ primam, quare nō valeat.

Appellatio si emittatur à sententia ipso iure nulla qualiter snia habit iudex ad quem?

3 † Capitonil, alias Capioni.

Sententia definitiua lata cōtra aliam sententiam validā & quæ transiuit in rem iudicatam, est ipso iure nulla, nec est necesse ab ea appellare, & exceptio nullitatis impedit executionem sententiæ, si offeratur parata probatio nullitatis. h.d. Pau. de Cast.

Imp. Alex. A. Apollinari, & alijs.

LEX PRIMA.

LAtam [1] † sententiam dicitis, quam ideo vires non habere contenditis, quod cōtra res prius iudicatas, à quibus prouocatum non est lata sit.[a] Cuius rei probationem si promptam habetis, etiam ei intra prouocationis adminiculum, quòd ita pronunciatum est, sententiæ auctoritatem [2] † non obtinebit.[b] PP. 8. Calen. Apr. Ale. A. Coss. 223.

Snia lata contra ius constitutionis, est ipso iure nulla, secus si contra ius litigatoris. h. d. secū. Bar. vel sic. Snia contra legis tenorem lata, errore expresso in ea, non valet ipso iure. Lata vero per errorem facti, seu contra ius partis, valet sed appellari pt. h. d. secundū Sal. vel sic. Snia, quę continet expressum iuris errorem, est ipso iure nulla, & sic non est necessaria appellatio. secus si non exprimitur error, licet sit lata contra ius, quia tunc valet, sed est iniqua, ideo, nisi prouocetur, transit in rem iudicatam. h. d. Pau. de Cast.

S*I cum.*] CASVS. Inter mulierem, & fratrem defuncti de testō, quo erat auia instituta, erat quęstio, quia dicebat esse institutā in testō minoris 14. ann. & dicebat: hoc fieri non posse, vnde pronunciauit minorem 14. an. posse facere testm, an valeat snia, quęritur? Dicit, quòd non: quia erat lata contra legē, nec ab ea erat necesse appellare, si verò de ætate esset qō, & iudex pronunciauerit maiorē 14. ann. esse, & ita posse testari nec à snia fuit appellatum, vel fuit: sed appellator destitit, valet sententia.

Idem A. Capitaneis.[3] †

LEX II.

SI cum inter te,[c] & auiā[d] defuncti[e] qō de successione esset, iudex datus à Pręside prouinciæ pronūciauit potuisse defunctū ēt minorem quatuordecim annis testm̄ facere, ac per hoc auiā potiorē esse, sniam eius cōtra tā manifesti iuris[f] formā datā, nullas habere vires palam est.[g] & ideo in hac specie nec prouocationis auxilium necessarium fuit. Quòd si cū de ætate, quęreretur, implesse defunctū quartum decimum annū, & per hoc iure factum testm̄ pronunciauit, nec prouocasti, aut post appellationis [4] † impletā cām destitisti, rem iudicatam retractare nō debes.

Causa preiudicialis impedit electionem ad munera h. d. Bar. vel sic. Suspenso genere, suspenditur quęlibet eius species, & indiuiduū, vel sic. Suspenso principali, suspenditur secundariū. h. d. secundū Bal. vel sic. Appellans à munere Decurionatus, licet interim Duūuir electus non appellat, sibi non præiudicat. h. d. secundum Sal. vel sic. Causa præiudicialis quousq; pendet, impedit exerceri alias particulares: ideo si exercentur, non valent, nec est necessaria appellatio. h. d. Pau. de Cau.

LEX III.

SI (vt proponis [h]) suspensa apud amplissimos iudices cognitione prouocationis, quam te ob id interposuisse dicis, quòd Decurio nominatus decreto, quod ipso iure nullum est, vt ff. de tuto. vel curator. dar. ab his. lege, Seię. Refert ergo, an contra ius legis, vel constitutionis sit lata, an vero contra ius litigatoris: quia tunc valet, vt hic, & ff. quæ senten. sine appella. l. 1. & sup. l. proxi.

c *Si cum inter te.*] fratrem defuncti.

d *Et auiam.*] institutam.

e *Defuncti.*] minoris.

f *Iuris.*] quo dicitur minorem 14. an. non posse testari, vt ff. de testa. l. qua ætate. & sup. de testa. fa. pos. l. si frater. Acc.

g *Palam est.*] non valet ergo sententia lata contra ius constitutionis, addunt quidam, hoc esse verum si putabat se facere contra legem, vel cōstitutionem, secus si putabat cām legibus iuuari: vt ff. de re iud. l. cum prolatus. & l. Præses. Sed dic, q̄ si expresse contra formam iuris iudicat, vt si pronunciet minorem 14. an. testari posse, ipso iure non tenet sententia, vbi aūt non expresse dicit contra formā iuris, vt si pronunciet hunc hominem testari posse, qui erat minor: tunc siue putet causam legibus iuuari, siuè non: tenet sententia. Et quòd dicit in illa l. cū prolatis, gratia exempli dicit, & euidentiæ. nam, & idem si non putaret causam legibus iuuari. Item in illa l. pręses. non expressit errorem i sententia: in casu tamen licet non fuerit error expressus in sententia, tamen sententia est ipso iure nulla: vt supra si ex fal. al. leg. l. 2. & idem contingit interdum in

4 † appellationem.

Snia ꝯ leges lata, an, & qn̄ valeat.

h *SI vt proponis.*] ab electione Decurionatus appellasti si ea pendente electus Duumuir, non tenet electio. cum enim Duumuir eligitur ex Decurionibus, non ante potes eligi Duumuir, quam te Decurionem esse constiterit; vt ff. de Decur. l. honores. §. is qui.

Casum ponit. Duūuir ex Decurionibus legi.

Traia-

a *Praeiudicium.*] sic econtra. ff. de vaca. mun. l. a. §. qui ad munera: & de iure immu. l. semper. §. hoc circa.

1 Denominationi.

C*Vm.*] CASVS. Delegati sunt duo, vel tres ad causam, vnus tantũ pronunciauit, non valet sententia, nec ab ea necesse est appellare.

Sniæ diuersæ ‖ separatim a pluribus quid iuris.

b *Teneat.*] vt in Authen. vt iud. non ex. sa. iuls. §. si autem duo. colla. 9. & ff. de re iudic. l. duo ex tribus. in princip. & distinguitur in pluribus. delegatis: quia plurium sententia tenet: vt ff. de arbit. l. item si vnus. §. fina. & l. fina. dummodo omnes iudicent; vel si pares sunt, in pendenti est donec delegans approbauerit, vt ff. de re iudica. l. duo iudices. si verò sunt ordinarij, & impares, valet sententia plurium: vt ff. de re iudica. l. Pomponius. & l. duo ex tribus. Si autem æquales sunt: tunc valet, quæ pro libertate fertur, in alijs autem illa, quæ pro reo vt ff. de re iudic. l. inter pares, & ff. de inoffic. testam. l. si pars.

2 Nob. C.

ADDITIO. Videas omnino c. si. extra, de re iud.

C*Erta.* 1.] CASVS. Magistratu, habent iurisdictionem indicendi mulctam, quidam maiorem quidam minorem: si ergo Præses indicendo mulctam modum statutum excedit, nec valet sententia, nec ab ea necesse est appellare.

3 Quod vbicunq; lex dat certũ modũ procedẽdi illius omissio reddit actũ nullum.

Pœna, & mulcta differunt.

c *Possunt.*] vt supr. de modo multan. l. fina.

d *Non tenere.*] ipso iure, sed secus in pœna, vt si in quadruplum condemnauit ex furto non manifesto, valet sententia: vt ff. de ijs, qui no. infam. l. quid ergo. §. pœna. sed in mulcta si modum excessit, valet sententia, sed appellatur: vt su. de app. l. & i mulctis Sunt & aliæ differentiæ inter pœnam, & mulctã: vt ff. de verb. sig. l. aliud est fraus. §. inter. & l. æqua. pœna.

natus esses, ad Dummuiratũ vocatus es, manifestum est præiudicium a futuræ notioni 1 † memoratorum iudicum fieri non potuisse.

Nõ valet sñia pluriũ delegatorũ nisi oẽs sentẽtiẽt h. d. Bar. vel sic. Cũ plures sunt delegati in vna cã, sñia lata ab vno, vel ab aliquib. ex eis, nõ interuenientib. aliis, est ipso iure nulla, ideo necessaria nõ est appellatio. h. d. Pau. de Ca.

Impp. Valeria. 2 † & Gallien. AA. & Valeria. Cæs. Iuliano.

LEX IIII.

CVm magistratus datos iudices, & vnum ex his pronunciasse proponas, non videtur appellandi necessitas fuisse, cum sententia iure nõ teneat. b

Impositio mulctæ, vltra qui iudex possit ex sua iurisdõne, est ipso iure nulla. Bar. vel sic. vbi iudex excedit terminos, & fines iurisdõnis, sñia est ipso iure nulla: & ideo non est opus appellare. Ia. But. vel sic. excessus in tanto uitiat in toto, uel sic. Iudex qui iurisdictionẽ superioris assumit, reddit actũ suũ totaliter nullum. h. d. secundũ Bal. Et est no. l. vel sic. Citra appellationẽ annullatur impositio mulctæ, vltra iurisdõnem. h. d. secundũ Sal. vel sic. Vbi iudex excedit metam suæ iurisdictionis, non valet sententia ipso iure. h. d. Pau. de Cast.

Imppp. Carus, Carinus, & Numer. AAA. Domitiano.

LEX V.

CErta rõne, & fine mulctare Præsides possunt. c Quòd si aliter, & contra legis statutum modũ, prouinciæ Præses mulctã vobis irrogauerit, dubium nõ est, id, quod contra ius gestum videtur, firmitatem non tenere, d & sine appellatione posse rescindi. PP. Id. Ian. Ca. & Cari. Coss. 279.

Nõ valet sñia lata ꝑ iudicẽ delegatũ extra tẽpus comissionis, & qꝫ dicit cũ nõ eo die idẽ dicas, si non eadẽ, hora, quia tῦs cum oĩ actu cõcurrit & in naturã illius actus cõuertitur, vt patet in ꝑscriptionib. & ad nõ tẽpus seqtur nõ ens. h. d. secundũ Bal. uel sic, sentẽtia delegati lata vltra tẽpora suæ delegationis, non valet: & appellatione submota ut frustratoria, delegãs ex integro cognoscit. h. d. secũdũ Sal. uel sic. Sñia delegati lata extra tẽpus, vel vltra tẽpus appositũ in sua delegatione, nõ valet tanquã lata à nõ habente iurisdictionẽ, & appellatio non est necessaria. h. d. secũdum vnum intellectum: secundũ aliũ dicit, quòd sñia lata non in termino peremptorii, ad quem fuit citatus, non valet. h. d. Pau. de Cast.

Iidem AAA. Germano.

LEX VI.

CVm non eo die, quo Præses prouinciæ præcepit, iudex ab eodẽ datus pronunciauerit, sed ductis e dieb. alieniore f tempore sententiam dedisse proponatur, ne ambages frustra interpositæ prouocationis vlterius negotium protrahant, Præses prouinciæ superstitiosa appellatione submota, ex integro in inter vos cognoscet. g

Sententiæ latæ pretio sunt ipso iure nullæ, secus si essent latæ gratia. h. d. Bar. uel sic. Sententa lata à corrupto per pecuniam, est ipso iure nulla & appellatio non est necessaria. Pau. de Cast.

ImpP. Diocles. & Maxim. AA. Nicagoræ.

LEX VII.

VAenales h sententias, quæ in mercedem à corruptis iudicibus proferuntur, etiam citra interpositæ prouocationis auxilium, iampridem à Diuis Principibus infirmas i esse decretum est.

Minor ætate vocatus ad Decurionatum est sine appellatione tutus mero iure, maximè si pater non consentit. h. d. Bal. vel sic: Defectus ætatis reddit nominationem ad munera publica ipso iure nullam, & etiam priuilegium immunitatis, ideo appellatio non est necessaria. h. d. cum l. seq. Pau. de Cast.

C*Vm.*] CASVS. Delegata est alicui causa, vt pronunciet intra certum diẽ si vlteriori die pronunciat, non tenet sententia.

e *Ductis.*] i. prolongatis.

f *Alieniore.*] i. longiore.

g *Cognoscet.*] vt supr. quom. & quan. iu. l. si vt proponis, 1. & hoc nisi forte partiũ consensu prorogata esset dies, vt ff. de iudi. l. a. §. sed & iudex.

V*Enales.* CASVS. Litigabam cum Titio: Titius dedit pecuniam iudici, vt me iniquè condemnaret. Dr, quòd nõ valet sententia, nec opus est appellare Viui.

h *Venales.*] quia precio obtentæ sunt, secus si per gratiam, vt ff. ad Treb. l. seruo inuito. §. cũ Prætor. nã ibi tenet, sed dat restõ: vt ff. de re iud. l. Diuus. nisi in casu vbi non valet ambitione, vel grã lata, vt su. si ex fal. alleg. l. si. nã inimicitiarum cã etiam retractatur sententia: vt ff. de arb. l. non distinguemus. §. cum quidam.

Sñia lata per gratiã tenet.

i *Infirmas.*] secus in sententia arbitraria, quando põt agi ad pœnam, sed tñ obst. doli except. vt ff. de arbita demum. & supr. de arb. l. 3. ipso ergo iure nõ valet sentẽtia iudicis, vt hic. Iudex & accusari põt lege Iulia repetundarum, vt Ĵ. ad leg. Iul. repe. l. iubemus. & litem facit

cit suam, ut ff. de iud. l. si filius familias, & qui corrupit, causam amittat, ut sup. de pœ. iudi. l. 1. & 2. Accur.

SI pater. CASVS. Aliqs filiusfa. & minor 15. ann. creatus est Decurio: utrum opus fuerit appellatione in hac creatione, si nolebat esse Decurio? Respond. quod nō. lex sequens plana est.

OMnem. CASVS. Petebam fundum à Titio, condemnauit eū iudex tm̄ in fundo, & non in fructib. & litis expensis. Dr̄, q̄ non daī mihi facultas appellandi nomine fructuum & expensarum, cum confiteor rectè latam sententiā, & hoc in prima. Secundo dicit, q̄ si Titius, qui condēnatus fuit, appellauit, q̄ si iudex appellationis prospexit me actorē iuuandū in expensis & fructib. q̄ me iuuabit. Tertio dicit, q̄ si victus Titius appellauit, & cām appellationis non fuerit prosecutus, dicit q̄ ego actor per eandem appellationem victi Titij potero consequi fructus, & litis expensas in primo iudicio non deductas. & hoc dicit.

1† Rufino.

Ijdem AA. Constantino.[a]†

LEX VIII.

SI pater tuus, cū Decurio creareris, non consensit & decimūquintū annū ętatis agis, aditus Pręses prouincię, si inhabilem [a] te ad eūdem Decurionatus honorem esse perspexerint (quando [b] huiusmodi ętati, [c] etiā prętermissa appellatione, subueniatur) iniquam nominationem remouebit.[d]

Veteranus habens immunitatem uacationis, non tenetur si contra immunitatē vocatur ad munus. h. d. & est speciale in militibus. B. vel sic. Si veteranus habēs immunitatem, vocetur ad munera personalia, non tenetur appellare, quia vocatio vel electio est nulla. h. d. secundum Sal.

2† Rufino.

Ijdē AA. & CC. Rufinę.[2]†

LEX IX.

VEteranis, qui in legione vel vexillatione militātes, post vicesima stipēdia honestā [e] vel cāriā [f] missionē consecuti sunt: onerū & munerum personaliū [g] vacationem concessimus.

¶ Huiusmodi autē indulgētię nostre tenere remunerantes fidam deuotionē militū nostrorum, etiā prouocandi [h] necessitatem remisimus.

Appellationib. superuacuis non vtimur vt nō iniuria, sed honor iudicib. inferatur, idō vbi victus appellauit super sorte, non appellat victor ab absolutoria expensarum, siue victus prosequatur appellōnē, siue non, quia iudici appellationis est data licentia appellātē in sumptib. non condemnatū condēnādi. h. d. Sal. Vel sic: Ista lex est singularis. & h. d. Superuacuis appellationibus non vtimur, propter honorem iudicū secundū Iac. Butr. Vel sic: Ubi uictus appellauit super sorte, nō appellat uictor sup expēsis, siue victus prosequatur cām, siue nō: quia hoc totū supplet iudex officio suo. h. d. But. uel sic. Si victus appellat & prosequitur, uictor nō pōt appellare propter condemnationē expensarū omissam, idem si nō prosequitur. h. d. ista lex no. secundū Ba. & Bar. & Iav. de Cast.

Imp. Iusti. A. Mennę P.P.

LEX X.

OMnem [i] honorē saluū iudicib. reseruantes,* si quādo vna pars quasi lęsa p definitiuā eorū sn̄iam, prouocatione vsa fuerit, interdicimus alteri parti, quę vicit, pro hoc tantūmodo, q̄ nihil capere pro sumptib. litis, vel detrimentis, vel nimis quā oportuerat, iussa est, prouocationē offerre, cū & ipsa decisionē litis rectè factā esse cōfiteatur:[k] iudicib. l. siue florētissimis proceribus sacri nr̄i palatij, siue ijs, quib. pro minore [l] litiū ęstimatione consultationes [m] legātur (si perspexerint adiuuandū esse victorē sumptuū 3† perceptione) etiam sine prouocatione eius [n] hoc statuentibus, & iustam eorundem sumptuum quantitatem definientibus [o]

¶ Sed nec [p] occasione cōsultationis introducēdę [q] victori prouocare cōcedimus cū & priscis legibus liceat ei & sine prouocationis auxilio eandem cōsultationem differēte suo aduersario intro-

a *Inhabilem.* ut quia non habuit alias honorem, & nunc uocatur ad maiorem. Vel quia inuenitur cōtinuare honorē, quod fieri non pōt, ut ff. de mu. & ho. l. si honor. §. gerendorum, nam & hęc est inhabilitas, quia est minor, ut ff. de mu. & ho. l. ad Rempublicam. & inf. qui ętate, l. 2. lib. 10. & ff. de Decu. l. nō tantum. nisi filij suppleant, ut ff. de min. l. 2. 2. Resp. ergo subauditur hic maxime. Vel dic, si id est, q̄a, & sic nihil subaudies.

b *Quando.* pro quia.

c *Ætati.* s. in 15. an. ut sup. dixit.

d *Remouebit.* nec pater pro eo tenebitur ut sup. ne pater pro filio. l. si filius.

e VEteranis. Honestam. ut quia uiginti annis militauerat, ut sup. de exc. uete. l. 1. Vel si intra certum tempus fuerit assumptus, & illud finitum est.

f *Vel causariam.* quę propter valetudinē soluit à laboribus militię, ut ff. de ijs, qui no. infa. l. 2. §. ignominię, sed qui ignominiose remittit est infamis, & ideo priuilegia non habet, ut ibidem dicitur.

Munus p(er)sonale quid sit.

g *Personalium.* personale munus est, quod cū animi prouisione, & corporalis laboris intentione sine aliquo detrimento perpetrai, ut tutela & cura, & similia, ut ff. de mu. & ho. l. munerū, §. 4. A patrimonialibus autē, nec milites, nec ueterani excusantur, ut sup. de uectig. l. 3. & ff. de priui. ueterano. l. secunda. in fi. & l. pen. §. 1.

h *Prouocandi.* si fuerūt nominati ad munera eis l. remissa. quod non est in alijs, qui uacationē habent, ut sup. de appell. l. ciues, & l. ei qui, excusare tamen se debent, ut supra de excus. uet. l. 2. alitet agnoscere videntur, & subire tenentur, ut ff. de priu. uete l. fi. in fi. habent & alia priuilegia ueterani, ut in. f. de pœn. l. honor. & ff. de priu. uete. per totum. & de ijs qui non imple. stip. l. fi. lib. 10.

i *Omnem.* sic ex̄. de app. c. ut debitus honor.

Iudex, qui condēna-

k *Confiteatur.* in sortionē expensarum te, sed iudex tenetur, qui nihil de sumptib. sit, tenetur parti. bus dixit, ut supra de iud. l. properādū, §. sin autem alterutra.

l *Pro minore.* qui & appellātur pedanei iudices, quò ad sumptus, quia humiliora disceptant negotia, vt sup. de pena iud. l. fi. Accur.

*Simile c. ut debitus honor in gl. sup uerbo, si dicat, post princ. ex̄. de app.

m *Consultationes.* i. appellationes.

n *Eius.* & alterius partis quo ad sumptus. Azo. Sed cōtra sup. de fruct. & li. expen. l. terminato. Sol. vt ibi, quia ibi non fuit appellatum.

o *Definientib.* s. ampliore in sumptib. s. de app. l. ampliorē.

p *Sed nec.* duo dicit hęc lex. Primò appellat reus uictus, & prosequitur in sorte, certe nō appellat actor pro sumptib. licet iudex suppleat sn̄iam primam. Secundo appellat reus victus, sed non prosequitur. nā actor prosequitur, vt sup. ti. 1. auth. ei qui. ibi, appellatore, & c. sed H. dicit victū nō appellatie. & si intelligas in sorte: qualiter de sumptib. actori habetur ratio. sup. de fru. & li. exp. l. terminato. si uero dicas in sumptib. rei, stultū ut q̄ appellet: cū de eis nō sit damnatus reus, nisi dicas, q̄ sit damnatus in [illegible]

3† super sumptuū.

q *Introducendę.* i. quod uictus non appellat quo ad sumptus, sed quo ad principale, & sic consultationem non introducit. Vel si appellat, non prosequitur

r *Differente.* & facit, sup. de temp. app. au. h. ei qui. Accur.

r *Differente.* appellare, uel prosequi super sumptibus, sed

ingun

super sorte appellabat & prosequebatur. Vel verius dic, s. prosequi appellationem interpositam super sententia sortis, & facit sup. de temp. app. auth. ei qui.

a *Iniuriam.* non talem, vt agatur actione iniuriarum: vt sup. de appel. l. & in maioribus, quæ est contra. vel sit iniuria. quando superuacua, vt hic.

sus, an sit audiendus appellans, quæritur? Dicitur quòd sic & hoc in secunda.

e *Veneficorum.* i. qui veneno occidunt aliquos.

f *Maleficorum.* i. magicorum & incantatorum.

g *Violentiam.* vt inf. ad l. Iul. de vi publ. quoniam. Acc.

QVORVM APpellationes, &c.

¶ Cessat appellatio quandoque, ideo q̄a necessaria non est: vt sup. tit. 1. quandoque ideo, quia non meretur appellator audiri, de quibus hic dicit.

EIus. CASVS. Petij à te decem, lite contestata, per cõtumaciã cœpisti abesse: iudex te condẽnauit: nunq̃d reuersus audieris appellans, quæritur? Dicitur, quòd non.

b *Eius, qui per contumaciam.* s. veram, vt quia inuentus nõ venit, vt hic, & sup. de iudic. l. properandũ. §. cum autem & in Auth. de iud. § appellationibus col. 6. & ff. de re iud. l. contumacia, & ff. de appe. l. ex consensu. § cum qui non fictam, quia tunc appellat, vt ff. de iud. l. post, §. fin. Item fuit contumax in non veniendo: secus si in nõ exhibẽdo, vel in non restituendo: quia tunc appellat, vt ff. de appell. l. creditor, §. iussus. q̃ est contra. Quid aũt si quis est contumax in nõ iurando de calumnia? Videt quòd po sit appellare, arg. dictæ l. creditor.

c *Summatim.* sed quomodo potuit iudicari, cum non sit liquidũ, ut sup. de iud. l. ꝓperandum, §. 1. Rñ. quo ad absentẽ fuit semiplenè cognitũ, vt hic, sed quo ad p̄sentem debuit plene cognosci, vt ibi. Vel dic, quod hic erat causa, de qua semiplene debuit tractari, vt in actione ad exhibendum, & similibus vt ff. ad exhib. l. 5. § ibidem. Vel tertio dic, q̃ hæc dictio summatim, referrur ad id, quod subijcitur, quod non placet, sed debet plenè cognosci, si sit recipienda appellatio, vel non. Accur.

d *Non potest.* nisi ueniat iudice sedente pro tribunali, ut ff. de in inte. rest. l. Diuus. Itẽ sic ff. de leg. 2. l. peto. § libertis.

OBseruare. CASVS. An conuictus & confessus de crimine per testes, &c. audiatur appellans, quæritur? Dĩ q̃ nõ. Si verò probato crimine condẽnatus fuerit nõ confes-

1 † Prouocatum.

Contumax an possit appellare.

2 † alias 3.

3 † Du. Hieroclẽ. al. Herioclem.

ducere, & nos ei nihilominus hoc permittimus, iniuriã [a] ex superuacua prouocatione iudicibus fieri prohibentes. Dat. 8. Id. Apri. Cõstãtin. Decio V. C. Cos. 529.

Quorum appellationes non recipiuntur.

TITVLVS LXV.

Contumax in non venẽdo, non auditur appellans. h. d. secundum Sal. vel sic: Verus contumax non appellat. Bar. & Pau. de Cast.

Imp. Antoninus A. Sabino.

LEX PRIMA.

EIus, qui per cõtumaciã [b] absens, cum ad agendam causam [1]† vocatus esset, condemnatus est: negotio prius summatim [c] perscrutato, appellatio recipi non potest. [d] PP. no. Iul. Anton. A. 4. [2]† & Bal. Coss. 2214.

Ad hoc vt quis non possit appellare, requiritur, quod sit conuictus & sponte cõfessus, & si quod eorum defecerit, appellatio admittetur. h. d. Bart. vel sic: Propter immanitatem criminis conuictus & confessus, non appellat. h. d. secundum Bal. & Sal. vel sic: Conuictus, & sponte confessus non appellat, secus, si sit conuictus tantum, non autem confessus, vel confessus, non tamen sponte, sed formidine tormentorum, h. d. ista bona lex. Pau. de Cast.

Impp. Constan. & Constans. AA. ad Hieroclum. [3]† Con. Syriæ Cœles.

LEX II.

OBseruare [*] curabit, neq̃s homicidarũ, veneficorũ, [e] maleficorũ, [f] adulterorũ, iteq; eorũ, qui manifestã violentiã [g] cõmiserũt, argumentis cõuictus, testibus, superatus, voce ẽt propria [h] vitiũ scelusq; cõfessus, audiat appellans. Sicut. n. hoc obseruari disposuimus: ita [i] æquũ est testib. productis, instrumentisq; prolatis, alijsq; argumentis præstitis, si snĩa cõtra eũ lata sit, & ipse, qui cõdẽnatus [k] est, aut minimè voce sua cõfessus sit, aut formidine tormentorum [*] territus, cõtra se aliquid [l] dixerit, prouocandi licentiam ei non denegari. [m] Da. 5. Id. Decemb. Leont. & Sallu. Coss. 344.

Qui malè gessit officiũ, cõuictus, & condẽnatus nõ appellat. h. d. B. vel sic: Officialis cõdẽnatus à proprio iudice de malè gestis i officio, nõ appellat. h. d. Sal. vel sic. officialis alicuius iudicis, si cõdẽnatur ab illo iudice de delicto cõmisso ĩ officio, nõ põt appellare, quia p̄sumitur non iniustẽ cõdẽnasse, secus si lata super alio, quod concernit patrimoniũ, h. d. P. de Cast.

Impp. Valentinus & Valens AA. ad Modestum.

LEX III.

NVlli [n] * officialiũ à sententia proprij iudicis prouocatio tribuatur: nisi, in eo tãtũ negotio, quod ratione ciuili super patrimonio fortè apud propriũ iudicem inchoauerit, s. vt in eo tantũ negotio à sententia eius, cui paret, iudicis, quisquis velit

h *Propria.* i. spontanea, & non territus tormẽtis, vt in hac l. Et not. duo necessaria, vt nõ appellẽt. s. q̃ conuictus & cõfessus, & alterũ nõ sufficit, nisi in casib. vbi sufficit conuictũ ꝑ immanitatem criminis, ut inf. de fal. mo. l. 1. & infra de raptu uir. l. 1. §. sin autem post. & ff. de app. cõstitutio, & ff. de inimi. test. l. si quis filio exhæredato, § hi autem. Item no. quòd in quinque criminibus loquit hæc lex: sed idem ut̃ in cæteris, & idem in pecuniarijs causis. Sed vt̃ ẽt in his delictis cõuictum & confessum appellare, & aliũ ꝓ eo, vt ff. de app. non tantũ quæ est cõtra. & sup. de episcop. audi. l. addictos quę est cõtra, & sup. de app. l. addictos. Sol. hic ante sententiam fuit cõfessus: ibi post, secundum Ioã. vel ibi non fuit conuictus, sed tantũ confessus.

i *Ita.* s. econtra.

k *Condemnatus est.* legitimè occasione suscepti officij.

l *Aliquid dixerit.* cõfessio ergo in tormẽtis ueluti timore tormentorum facta nõ nocet, vt hic, & ff. de quæstio. l. 1. §. Diuus Seuerus nisi perseuerauerit. s. extra tormẽta cõfessus, ut in ea. l. § si quis vltrò. Vel non nocet cõfessio. s. sola, nisi probationibus aliquib. adiuuetur, ut hic. prima seruatur.

m *Denegari.* si verò ob aliquod delictum pœna imponatur, appellare non licet, vt ff. de uer. sig. l. qua, & dicit vt ibi.

NVlli. CASVS. Si iudex officialem sibi deputatũ cõdemnauit, quia male se hẽt circa officiũ suũ, an audiatur appellans quæritur? Rñ. q̃ non. secus est si super patrimonio officialis litigat, & condẽnatus fuerit, q̃a appellare põt. Vi.

n *Nulli.* s. accusato criminaliter, eo fortè, q̃ se male habuisset circa officium suum. nam si adulterio vel simili, tunc sta bo l. superiori proximæ.

ADDITIO. Itẽ limita hanc l. q̃ñ officialis, puta officialis vel notarius, &c. condẽnat ab illo iudice, cuius erat officia-

lis.

† Ex li. 11. tit. 36. l. 7. C. Th.

Appellare nõ põt, q̃ est conuictus & confessus.

* No. tex. & vi. Hip. in l. 1. in car. in pri. 2. col. ff. de quæst.

Cõfessio facta in tormentis an noceat.

† Ex eo. li. & ti. l. 17. C. Th.

fis. Non enim est verisimile, q iudex ferat contra eum sententiam, nisi clare reperisset delictum. ita intelligit hanc l. gl. in c. si quis appellat. in §. nulli quoq; 2. q. 6. vbi hęc lex cum duabus præce. & item duab. seqq. sunt canonizatæ.

a *Procuratorem.*] procurator ergo appellat, & prosequitur, vt dominus: si vult: vt hic. & sup. de ap. l. dominus litis. Ite facit inf. de pœnę diu. & facit supra, de episco. audi. l. 1.

officialis appellet: qđ ꝑ procuratorē [a] ēt persequi iure tributur. D. 3. Id. Iu. Syrico. Val. & Val. A A. Coss. 365.

In causa fiscali, vel in causa Principis condemnatus, non appellat.

Imppp. Valen. Valēs & Gratian. A A A. ad Olybriū P. V.

LEX IIII.

ABstinendū* prorsus ab appellatiōe sācimus, quoties fiscalis calculi [b] satisfactio postulatur, [c] aut tributariæ functionis solenne munus exposcit, aut publici, vel ēt priuati [d] (dummodo euidentis, atq; conuicti [e]) redhibitio debiti flagitatur. vt necessario in cōtumacem vigor iudiciarius excitetur. PP. Ro. 15. Cal. Sept. Val. & Val. 2. A A. Coss. 368.

Ab executione sniæ definitiuę non appellatur, nisi executor excedat modum executionis, quo casu appellatur, et si quæstio erat de re mobili, aufertur reo, nō tamē traditur actori, sed deponitur reddenda ei, qui obtinebit. Si vero erat immobilis, sequestrātur fructus similiter tradēdi victori: & si appellatū fuerit indebitè vel calumniosè, punitur appellans pœna hic contenta. h. d. Pau. de Cast.

Abstinendum. CASVS. Tenebaris fisco in 10. ex contractu, vel noīe tributorum, an cōuentus & condemnatus possis appellare, quæritur? Dicitur, quod non.

b *Calculi.*] i. rationis.

c *Postulatur.*] vt qa administrauit qs publica negotia, & sic est ff. de app. rec. l. si. Sed contra supra, de app. l. quoniam nonnulli. Sol. vt ibi.

d *Priuati.*] s. patrimonij Imperatoris, vt ꝟ. e. l. fi. & sup. de epi. aud. l. 1. secus in bonis vacantib. lata sententia, vt sup. de ap. l. data. Alij intelligūt hocēt de priuato debito, quod defendi pōt, vt statim dices.

e *Conuicti.*] vt quia condemnatus dicit, vtique debeo id, in quo sum cōdēnatus: sed appello: & sic negotium differam.

Ab executione. CASVS. Petij a Titio decem, fuit mihi condemnatus, executor modum excessit exequendo: quia fecit me mitti in possessionē maioris quātitatis, quā erat deducta in snia, an à tali executione possit appellari, quæritur? Dicitur, q sicut licet aliis ab ea appellare non possis, ita vt si res, de qua cōtrouersia est, sit mobilis, possessio tradatur, vel apud Titiū collocetur tradenda cui iudex app. ei adiudicabit. Si vero est res immobilis, puta fundus, fructus percepti & percipiendi apud sequestrum deponantur possessione fundi remanente penes eum qui appellauit. Si vero appellator inueniatur frustratoriè appellasse, in 50. libris argenti mulctatur. Viu.

f *Ab executore.*] i. ab ipsa executione facti, executio enim est, &c. vt sup. de exec. rei iud. l. executorem. sed si pronunciat exequendam, vel non exequendam, potest appellari, vt sup. de app. l. & in maioribus.

g *Et iure.*] vt ff. de app. l. ab executore. in prin. & ff. de verfig. l. si qua pœna. vbi dicit, de pœna prouocationis, &c. 1. de executione pœnæ secundum vnum intellectum.

h *Et constitutionibus.*] vt sup. de app. l. quoniam iudices.

Executor i *Forte.*] hoc abundat, vt ff. de arbi. l. si duo. unde illud. Sub multis modo dubio sæpe respondent fortè periti.

dit pœnę ex k *Excedat.*] vt si satis erat in possessionem rei modicæ mittere, & ti præcipit fieri in magnæ. Idem si pro maiori quantitate, ab eo, quam in sententia continetur. Idem dicas. si excedat licet ap modum ante tempus exequendo. s. ante quadrimestre tempellare, pus, vt supra. de app. l. si quis prouocatione, iu. si, vbi de hoc dixi. Item idem est, si executor prætermissa cognitione exceptionis, quæ datur alicui in quibusdam casib. etiam post sniam. & post quadrimestre tempus, vt sup. de iu. & fac. ign. l. 1. & no. sup. sent. rescindi non poss. l. peremptorias. velis sniam executioni mandare. Item appellatur ab eo, qui malè interpretatur sententiam, vt ff. de app. l. ab executore in prin. Item à pronunciatione executionis faciendæ, vel nō, vt in prin. huius leg. dixit.

Imppp. Val. Gratia. & Valen. A A A. ad Thalassium. Procons. Africæ.

LEX V.

AB* executione [f] appellari non posse, satis & iure [g] & cōstitutionib. [h] cautū [i] † est, nisi fortè [i] executor sniæ modū iudicationis excedat. [k] A quo si fuerit appellatū, executione suspensa decernendū putamus, [2] † vt si res mobilis est, ad quā restituendam executoris opera fuerit indulta, appellatione suscepta, possessori res eadē detrahatur, [l] & sequestro idoneo collocetur, reddenda ei parti, pro qua sacer cognitor [m] iudicauerit. [n]

¶ Quòd si de possessione, vel defunctis executi cessauerit, [3] † & eam suspenderit prouocatio, fructus oēs, qui tpe interpositæ prouocationis [o] capti, vel nati erūt, in deposito collocent, ꝑiure fundi penes eū q appellauerit, cōstituto.

¶ Sciant aūt prouocatores, se vel ab executione appellantes, [q] vel articulo, [r] [4] † si eos perperā [s] intētionē cognitoris suspēdisse claruerit, quinquaginta librarū argēti animaduersione mulctandos. [t] Dat. 3. Cal. Feb. Treue. Val. 6. & Val. 2. A A. Coss. 378.

l *Detrahatur.*] i. auferatur.

m *Cognitor.*] appellationis.

n *Iudicauerit.*] futuri temporis est.

o *Prouocationis.* ita q appellātēs supersint, aliter non possent sequestrari.

p *Collocetur.* s. apud sequestrū. & sic est ꝟ. supr. de prohi. seque stra. pe. l. 1. Sol. hoc speciale. Item cōtra sup. de ap. l. appellationem. Solu. ibi appellatum erat a sententia principalis negotij, hic ab executione iniusta. Itē nonne est ergo idem q̃nū que quis appellet? Respon. non, nisi de populetur fructus appellator, ut ff. de ap. l. Imperatores. §. fin.

q *Appellantes.*] in iu ste, vt in prin. huius legis.

r *Articulo.* i. definitiua snia, nā ab interlocutoria nō potest appellari, vt in c. l. ante. vel vocat articulū certum capitulum, a quo pōt appellari qn cunque ante sniam, vt ff. de appel. re. l. 1. Vel post sniam fortè, vt in casib. in quibus ēt post sniam licet exceptionē opponere, sed si pronūciet eam iudex nō posse opponi, puto q pōt appellari, vt su. si sępius in integ. rest. post. l. 1. Et si in causa appellationis succumbat, punitur: vt hic. Videtur tamen non posse appellari, quia sententia non adstringit eum ad dandum, vel faciendum, imo ex prima ad hoc tenetur, si pronunciatur hoc solum cum accipere non posse, sed certe iudex appellationis idem facit, & tamen ab eo appellatur, vt sup. de app. l. eos. circa prin. Potest etiam dici capitulo, s. vno causæ, cum multa capitula in ea cōtineantur, & tunc in cæteris manet firma, ut ff. de min. l. etiam. §. ex ca. Item quid si de plurib. criminib. damnatus appellet in vno? Resp. si in maiori, differtur pœna in minori, non tā econtra, vt ff. nihil nou. app. pend. l. inter. l. 1. §. fi.

s *Perperam.*] i. per calumniam & sine causa.

t *Mulctandos.*] adhibita distinctione, an quis calumniosè appellauerit. Si enim per calumniam, si quidem criminaliter conuenitur, pœnam mediocrem sustinebit, & erit infamis, vt sup. de app. l. eos. §. ne temere. & item amittet officio iudicis, ut in eo. tit. l. a Proconsulib. vel in ill. l. 4. Proconsulib. est speciale. Si autem ciuiliter conuenitur, huius legis pœnam patietur, hic. ut sup. de epi. aud. l. 2. in fi. Sed vero bona fide appellat, nullo modo punitur, secundum Io. & Azo, nec in criminali, nec in ciuili.

† Ex eo. li. & titu. 25. C. Th.

† Ex co. li. & titu. 19. C. Th.

1 † Cautū est ita, vt appellātēs et sanctionib. istis statuta nulla compescant C. Th.

2 † amputamus.

Appellatione pendente nō dēt hīs sequestrari.

3 † concesserie.

4 † articulo ex ijs dumtaxat causis ex qb. recipi iussimus prouocatio nē. C. Th.

Dānatus in pluribus criminib. si inde vno appellat, q d iuris. Appellantes male puniuntur.

Quis-

QVisquis.] CASVS. Testamentum fecisti; heredem instituisti: hæres adito iudice, volebat, quod illud aperiretur: Seius ex aduerso dicebat, quod illud non erat aperiendum: iudex pronunciauit illud esse aperiendū. Seius appellauit: an admittenda sit appellatio, quæritur? Dicitur, quòd non: sed appellans, & iudex qui appellationem admisit, in viginti libris argenti punientur.

a Mittatur.] idem in quolibet possessorio, † vt infra. si de momen. poss. l. 1. Accessit quo h. lo.] s. superior iudex.

b Crediderit.] Isti duo & alij sunt ff. de appel. re. l. fi.

d Inuoluat.] s. superior iudex.

e ANte sententiam definitiuam.

f Et ordinem.] & pro id est. Et dic, i. ordinarium euētum: vel id est, sniam ordine iuris prolatam.

g Discussore.] genera iudicum sunt, & idē in quolibet alio. Et sic no. ab interlocutoria non appellari: sed demum lata definitiua sententia, vt hic. & sup. de sen. l. fi. & ff. de lib. cau. l. liberis in fi. & sup. de iudic. l. apertissimi. & sup. de appel. l. eos. §. super. sed fallit in casu, cum iudex in criminali seu ciuili negotio quōnem interlocutus est habendam contra leges, vt ff. de app. re. l. 3. quod intellige de quęstione quæ fit per tormēta, nō de quęstione principali q̃ iudex interlocutoria sententia definiat: licet quidā hoc intellexerūt. Itē in alio quando fideiussores approbātur a delegato, vt ff. qui satisda. cog. l. arbitro. & ff. a qui. app. non licet, l. fi. licet quidam alias intelligant, q̃ citra appellationem corrigit delegās sententiam talem delegati. Item fallit in alio casu, quem habes su. de app. l. si quis prouocatione. Vel illā expone, vt ibi: sed videtur semper ab interlocutoria appellari, vt ff. de mino. l. intra vtile, quę est contra. Sol. ibi speciale. Vel ibi trahit secum executionem, & causam fere totam determinat. Item iure canonum videtur semper posse appellari. 2. q. 6. c. non ita. Alij vero dicunt etiam secundum leges semper posse ab interlocutoria appellari, & quod d. l. de app. re. dr̄, gratia exempli est dictum. Idem ergo vbicunq; per prædictas ll. & per l. ff. de præuaric. l. præuaricationis. vbi dicit super incidenti sententiandum, & per consequens appellandum: & speciale dicunt de his iudicibus, in quib. hic dicitur. vel dicunt sententia, scilicet definitiuę vel interlocutoriæ.

† Concor. 2. q. 6. cap. sunt quo h. rū vertic. de possessione.

* Ex eo. li. & tit. l. 26. C. Th.

1 † putaue rit.

2 † Edicti per D. Adrianū cōditi beneficium cōsequantur. C. Th.

Appellatio nō pt interponi ab interlocutoria, nisi in certis casib.

† Ex eo. li. & tit. l. 29. C. Th.

Ne testamentum aperiatur vel ne scriptis hæres in possessionem mittatur, nō appellatur, & punitur tam appellans, quam appellationi deferens h. d. secundum Bar. Bal. Sal. & Pau. de Cast.

Impp. Gratia. Val. & Theo. AAA. ad Hypatium. P. V.

LEX VI.

QVisquis,* ne volūtas defuncti testamento scripta referetur, vel ne ij, quos scriptos patuerit[1] † hæredes, in possessionem[2] † mittantur,[a] ausus fuerit prouocare interpositamque appellationem is,[b] cuius de ea re notio erit, recipiendam esse crediderit,[c] viginti librarum argenti multa, & litigatorē, qui tam importunè appellauerit, & iudicem qui tā ignauam conniuentiam adhibuerit, inuoluat.[d] Dat Non. Apri. Treui. Ausonio. 10. & Olybrio Coss. 379.

Ante definitiuam non appellatur. h. d. Bal. & Sal. Vel sic: Ab interlocutoria non appellatur. h. d. secundum Bar. & Pau. de Cast.

Ijdem AAA. & Arca. ad Pelagium Comitem P. P.

LEX VII.

ANte* sententiæ[e] tempus, & ordinē[f] euentus, nec a discussore,[g] nec a rationali appellare liceat, Dat. 15. Cal. Mart. Medæ, Arca. A. 1 & Baut. Coss. 385.

Publicus debitor manifestè conuictus non appellat. h. d. Bar. & Pau. de Cast.

ADDITIO. Tu dicas cum quæritur, an ab interlocutoria possit appellari: distinguēdum inter ius canonicū, & ciuile. Nam de iure canonico ab omni grauamine licet appellare quandocunque, c. super eo. 2. ext. de app. quo casu debet appellans causam rationabilem exprimere coram iudice, à quo appellat. c. vt debitus. illo tit. De iure vero ciuili sic distinguas: quia aut interlocutoria profertur post definitiuā sententiam, & potest appellari, vt no. sup. eo. l. ab executione. Aut profertur ante, & tunc aut nulla alia definitiua speratur, & potest appellari, vt l. ait prætor §. permittitur. ff. de min. Aut speratur alia definitiua, & tunc aut grauamen illatum ab interlocutoria non potest reparari per appellationem a definitiua, & potest appellari, vt l. a. ff. de app. recip. & qui satisda. cog. l. arbitro. Aut potest reparari, & tunc aut est talis interlocutoria, quæ perimit totū negotium & poterit appellari, vt l. intra vtile. ff. de mino. Aut totum negotium non perimit, & non poterit appellari, vt hic, & l. 2. supr. de epis. audi.

Impp. Arca. & Honor. AA. Appollodoro comit. R. P.

LEX VIII.

ET* publicarū necessitatum, & priuati ærarij deposcit vtilitas, ne commoda, quæ domui nostro debētur, callidis debitorum artibus differantur. Quamobrem appellatione eorum rejecta,[h] qui apertè manifesteque cōuicti sunt: hoc obseruari pręcepti huius auctoritate censemus, vt ei, quem constiterit esse publicum debitorem, appellationis beneficium denegetur. Dat. 3. Idus August. Med. Arcad. 4. & Honor. 3. AA. Coss. 396.

Si pendente appellatione mors interuenerit.

TITVLVS LXVI.

Hęredes appellatoris mortui appellatione pendente, in ciuili causa coguntur appellationis causas reddere, vel stare sententiæ. h. d. Bal. & Sal. vel sic: Instantia causæ appellationis transit ad hæredem. hoc dicit Bartol. & Pau.

Imp. Alexander A. Iuliano.

LEX PRIMA.

ETiam post mortem eius, qui appellauit, necesse est hæredib. eius, vel reddere[i] causam prouocationis, vel statutis[k] acquiescere. PP. No. Decemb Alex. A. 3. & Dion. Coss. 223.

* Ex eo. li. & ti. l. pe. C. Th.

ET publicarum.] CASVS. Si teneris fisco in decem, & sis condemnatus: non audietis appellans.

h Reiecta.] vt & supra eod. l. abstinendum. sed contra. supra de appella. l. quoniam nonnulli. sed ibi solui.

SI PENDENTE appellatione mors interuenerit.

Dixit, supra quando ab initio non fuit admittenda appellatio: nunc quando ex post facto extinguitur.

ETiam.] CASVS. Petij a te decem: condemnatus es: appellatione pendente concessisti in fata: an hæres tuus causam appellationis debeat prosequi, quæritur? Dicitur quod sic, alioquin stabit iudicatis.

i Reddere.] i. est prosequi.

K Vel statutis.] hoc in ciuilibus causis, in criminalib. verò dices in l. tertia. Item facit hęc lex pro eis, qui dicunt appellantem in causa appellationis probare, vt supra de appell. l. ij qui.

EIus.] CASVS. Volebam te accusare de crimine capitali, inceperas abesse, iudex te citauit, bona tua describi fecit, intra annum te præsentasti, & litem prosecutus fuisti, &

sti, & appellatione pendente decessisti, an bona tua ad hæredes tuos transmiseris, quæritur? Dicitur, quòd sic.

a *Eius, qui requirendus.* absens de capitali crimine non damnatur, sed bona eius describuntur, vt copiam sui præstet, ut intra annum adueniens recuperet res suas: post annum uero ueniens purget innocentiam suam quandocunque sed bona non recuperat, ut ff. de requir. reis, l. 1. in princ. & l. fin. & infra de req. reis, l. 1.

Annotatus, quis dicatur.

b *Annotatus.* annotatus ergo est, qui reus absens est delatus, bonis eius obsignatis, & ijs quæ mora peritura sunt etiã intra annum distractis: pretioq; deponẽdo, sed post annum in fiscum coguntur. Annotatio vero fit publice idest edicto literis ad annotatum missis, quæ dicitur requisitio, ut ff. de req. reis, l. 1. §. Præsides, & l. 2. 4. & 5. Acc.

c *Appellauerit.* à sententia annotationis, secundum quosdam. Sed tamen idem, si non appellasset, & decessisset intra annũ, uel se liti obtulisset, & decessisset intra annum, ut ff. de requir. reis. l. j. in fine. vel dic appellatum esse à sententia lata super crimine. idest, sup principali causa, quia reddit ille intra annũ: & causam agere cœpit, sed an hæredes reddere tenentur causas appellationis? Py. dicit, quod non. Pla. dicit, quod sic, propter bona, sed si dicatur appellatũm à sententia annotationis, non uideo, quare hæredes teneantur eo mortuo intra annum, sed post annum tacite fuerant confiscanda, unde & tunc idẽ, ut hæredes non prosequantur, vt infra l. proxi. licet annotatio expresse fiat, si autem à sententia principali nulla facta annotatione fuit appellatum, tunc serua quod habes infra l. proxi. & facit supra de iur. & fac. igno. error, & infra de iur. fisc. eorum, lib. 10. & de accus. l. 1. sententi.

Glo. in c. q à te sup. uerbo re- dite ead. de. conir. idem hac l. q si tpe ingressus alias ius in ecclesiam bona in. præs. capi. donentur eccle- sia, non re- uocantur ipso ig. ef. in tecedente, secus si tacite dicẽdo, offero me huic monaste- rio.

1 † al. rei.

Requisitus, & annotatus si appellaverit, eo mortuo pẽdẽte appellatione bona eius trãseũt ad hæredes, non ad fiscũ h. d. B. & Sal. vel sic. Ab annotatione bonorũ põt appellari, & appellatione pẽdẽte morte rei pœna extinguitur, & bona ad hæredem trãseunt. h. d. secundum lect. magis no. Bar. & Pau. de Cast.

Idem A. Marcellinæ.

LEX II.

EIus, qui requirendus[a] annotatus[b] appellauerit, [c] & ante actam causam mortuus est, bona ad successorẽ pertinere, parentibus meis placuit. PP. 3. No. Decemb. Alex. Coss. 223.

Extincta per mortem pœna capitalis, appellatione pẽdente, non extinguitur bonorũ confiscatio expresse, sed tacita sic. h. d. secundũ Bal. & Sal. vel sic. Expressa adẽptio bonorum morte appellantis non perimitur, secus in tacita, h. d. Bar.

Idem A. Vlpio.

LEX III.

SI is,[d] * qui, ademptis[e] bonis: in exiliũ datus est, appellauerit, ac pendente prouocatione, defunctus est, quãuis crimen in persona eius euanuerit, tamen cãm bonorũ agi oportet. Nã multum interest, vtrũ capitalis pœna interrogata bona reo[1] † quoque adimat,[f] quo casu morte eius extincto crimine nulla qõ superesse põt,[g] an vero non ex dãnatione[h] capitis, sed speciali Præsidis snĩa bona auferantur,[i] tunc etenĩ subducto reo, sola capitis cã perimitur, bonorum remanẽte[2] † qõne. PP. Idus[3] † Mart. Mar. & Prob. Coss. 229.

Causa honoris, vel officii, morte soluitur, h. d. secundũ Bal. vel sic: cã appellationis super munerib. personalibus morte finitur. h. d. secundum Bar. vel sic: causa appellationis interpositæ à muneris nominatione, morte appellantis expirat, Pau. de Cast.

Imp. Gordianus A. Alexan.

LEX IIII.

SI pater tuus ad Decurionatum euocatus[4] † appellationem interposuit, eaque pendente, concessit in fatum honoris eius quæstio morte finita est.[k]

Licet moriatur ancilla petita cũ peculio, durat tamen causa appellationis propter peculium. h. d. P. de Cast.

Idem A. Felici.

LEX V.

QVamuis ancilla, de cuius dominio disceptabatur, & à Rectore prouinciæ contra ius dictatũ[5] † fuerat, in fatum concesserit, tamẽ cum appellationẽ super ea re interpositam fuisse, & in numero[l] cognitionum pẽdere proponas, ea prouocatio suo ordine[m] pp peculium ancillę audiri[6] † debet.

SI *is.* CASVS. Reus criminis exilio damnatus cum bonis ademptis, appellauit, & appellatione pẽdẽte decessit, an appellationis cã propter bona agitari possit, quærit? Distinguitur, aut tacite sunt adempta, quia est deportatus aut expresse ut relegatus. primo casu non superest quæstio. Secundo sic. Viui.

d *Is.* pone casum per l. inf. si re. uel accus. mor. l. fin.

e *Ademptis.* l. specialiter.

f *Adimat.* tacite, ut cum est deportatus.

g *Superesse potest.* nam si in expresso, non ualet, nec in tacito, ut ff. de serui. rustico. prædior. lege, item, §. qui habet.

h *Ex damnatione.* s. tacitè, sed expreßè ex speciali sententia, & hoc est quod sequitur.

i *Auferantur.* ut in relegato ad tempus, ut infra de pœnis, deportatorum, & facit ad leg. istam ff. de interdict. & rel. leg. relegatorum, §. ad tempus, & ff. de iure fisc. leg. Lucius, & ff. de bon. damn. leg. finali, §. inter, & ff. ad legem Falcid. in ratione, 1. §. cum quidam, & ff. ad Syll. l. Caius.

SI *pater tuus.* CASVS. Ad Decurionatum uocatus fuisti, & appellasti. & appellatione pendente decessisti, an tuus hæres teneatur prosequi? Dicitur, quod non. Viu.

k *Finita est.* & ita hæredes non tenentur prosequi, nisi pro præterito tempore, quod fluxit ante mortem nominati, tenebitur etenim hæres nominati, si cessauit gerere, uel appellauit per malitiam, ut sup. de excus. & temporib. ea. l. quamquam. & ff. de excus. tut. l. qui testamento, & ff. si tut. uel cur. uel magi. l. 1. & l. fina. & facit ad l. istam, §. ne filius pro patre. uel contra. & lege, patri.

QVamuis. CASVS. Petij à te ancillam cum peculio, condẽnatus mihi fuisti, appellatione pendente decessisti non est extincta appellatio propter peculium ancillæ. Præfinita sunt tempora fatalia, inter quæ debet exerceri causa appellationis, si re adhuc superstite aliquid de tempore effluxerit, residuum dabitur hæredi suo ad prosequendam appellationem, & præterea tempus quatuor mensium, & si hæres petierit tempus ad deliberandum de hæreditate eius, qui appellauerit, & iam decessit, eo lapso incipiet currere tempus quatuor mensium ad prosequendam appellationem, ne ignorantes negotium, damnis afficiantur.

l *Et in numero.*] de multis quæstionibus appellationum cognoscebat. & facit ad legem istam supra, de liberali causa, lege, principaliter, crimina. & de adsertio. tollend. lege finali, & ne de statu defunctæ, lege, quamuis.

m *Ordine.* susceperat iudex alias cognitiones, quarum aliqua cognitionem istam præcedere debebat, inde est, quod dicit suo ordine.

2 † al. manente.

3 † al. ui. id.

4 † deuocatus. al. uocatus.

5 † dictum al. iudicatum.

6 † Adiri.

a *Si vnus.* *Hæredita tis.* scilicet eius, qui appellauit.

b *Numerabitur.* contra sup. de iure delib. l. cum antiquioribus. Solu. hic hēt tempus quatuor mensium ad appellationem exercendam vltra id, q̄d dat ad deliberandū.

DE IIS, QVI per metum iudicis, * &c.

* De hac materia vide i c. vlt. ex. de ap. cū gl. sua.

¶ Supra dixit, quando appellatio facta non examinatur, hic econtra quando non facta habetur pro facta & examinatur.

SI contra. CASVS. Aliquis in comitatu Principis conuentus, & condemnatus, non appellauit, necesse habet stare iudicatis, nec si dixit se metu iudicis non appellasse, audietur.

c *Potuisti.* vel debuisti, & facit ff. quod me. cau. l. fin. in prin. & inf. l. proxi.

IS qui. CASVS. Si condēnatus nō appellat, necesse habet parere iudicatis: nec excusabitur, si dicit se metu iudicis non appellasse, si verò ei facta fuerit vis, quo minus appellet, protestari debet corā aliquib. intra decem dies, q̄ non potest appellare, & tunc sufficit talis protestatio ad appellandum.

† Ex li. 11. tit. 35. l. 1. C. Th.

d *Præfectos.* i. cōtra eorum sniam: & sic expone sequentes cōtra quorum snias appellari pōt, vt s. de app. l. a Proconsulibus, & l. q̄n iudices.

e *Repellantur.* quia non fuit iustus metus: vt sup. l. prox.

f *Sustinuerunt.* s. probabilem, quo minus appellent.

g *Contestatione.* debet. n. itra decē dies & publicè protestari, q̄ non pōt appellare, vel timet. & sufficit ad naturā appellationis, sic ff. de no. ope. nun. l. de pupillo, §. si quis ipsi Prætori, & facit ff. de regu. iu. l. in omnib. causis, pro facto & ff. de app. re. l. si cuius, & l. sciendum.

ADDITIO. Addas, q̄ iste metus probatur, probādo q̄ cōsueuit, appellantes à

Singularis est lex ista, & hēt duas partes, & h. d. Vltra id tēpus, quod datur appellanti, hæres eius hēt quatuor mēses. h. d. prima particula, & secunda. h. d. Dicti quatuor menses elapso tēpore, quod hæredib. datur ad deliberandū, nō currunt. h. d. secundum aliquos. Vel alter: Hæres vltra tēpus datū ad deliberandum cum l. cum in antiquioribus, sup. de iu. delib. habet quatuor menses. h. d. Bar. Vel sic: Vltra tempus cōcessum appellanti ad prosequendū, hæres eius hēt quatuor menses, qui incipiunt ei currere post tēpus ad deliberandū concessum h. d. secundum Sal. Vel sic: Vltra tempus, quod datur ad prosequendum appellationem, dantur hæredi appellantis quatuor menses. h. d. Pau. de Cast.

Imp. Constātinus A. ad Bassum P. V.

LEX VI.

SI vnus ex * litigatoribus adhuc pendente appellatione defunctus sit: non residuum tantum temporis hæredes eius habeant, sed etiā alios quatuor menses.

¶ Sin autem ad deliberationem hæreditatis ᵃ certum tēpus īdulgetur post elapsum eius tēporis quatuor mensiū numerabitur ᵇ spatium: ne ignorantes negotium, vel ēt sup adeunda hæreditate dubitātes, priusquam aliquod cōmodum sentiant, damnis affici compellantur. PP. 12. Calē. Iul. Sirmij Crisp. 2. & Constan. 2. CC. Coss. 321.

De ijs, qui per metum iudicis non appellauerint.

TITVLVS LXVII.

Vbi princeps, ibi securitas: & illa formido vana est, quę formidoloso non patrocinatur hoc dicit. Baldus Vel sic. In curia Principis cessat præsumptio iusti timoris. hoc dicit Bart. Pau. de Cast. & Sal.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Dorophani.

LEX PRIMA.

SI contra te iure pronunciatum est, nec appellationis auxilium imploratū est, intelligis acquiescere te statutis oportere. In sacro. n. comitatu nostro timere nihil potuisti. ᶜ S. 15. Calend. Iun. Philopopoli. A A. Coss.

Vana formido non prodest hoc primo. Sed iustus metus facit, vt protestatio facta intra tempus appellandi, habeat vim appellationis. h. d. secundum Bald. vel sic: Qui propter timorem vanū omittit appellare, videtur sententiæ acquiescere: si vero timor sit iustus, tunc potest omittere, tamen debet protestari intra tempus appellandi, quòd per eum nō stat, & quod libenter appellaßet, nisi timeret, & allegare causam timoris, quo casu talis protestatio habetur pro legitima appellatione. hoc dicit Pau. de Cast.

Imp. Iulianus A. Geminiano, al. Germiniano.

LEX II.

IIs, * qui tēpore competenti non appellāt, sed integrandæ audientiæ facultas denegetur.

¶ Omnes igitur, qui cōtra præfectos vrbi, * magistros officiorum, vel magistros militum, seu Proconsules, seu Comites, seu præfectos ᵈ Oriētis, seu vicarios Augustales, vel alium iudicem sub specie formidinis prouocationem non arbitrantur interponendam; à reuocanda lite repellantur. ᵉ 1 † ¶ Qui vero vim sustinuerunt, ᶠ contestatione ᵍ publicè interposita, intra dies videlicet legitimos, ʰ quib. appellari 2 † licet, cās app. eiudēm affirmatione distiguāt, vt hoc facto tanq̄ interposita appellōne iisdē æq̄tatis adminicula tribuant. Emissa 15. Cal. Iu. Ma. & Neuita Cos.

Si vnus ex pluribus appellauerit.

TITVLVS LXVIII.

Vbi est defensio communis & eadem ratio vincendi, appellatio vnius omnibus prodest, sed restitutio minoris non suffragatur maiori, h. d. secundum Bal. uel sic: Causæ cōitas & defensionis paritas facit vt sententia in causa appellationis data pro vno, alijs prosit. h. d. Bar. vel sic; Si à snia lata contra plures vnus appellauerit, alter non appellat, victoria per eum obtenta prodest alijs ēt non appellantibus, quando causa erat cōmunis, & vna & eadē erat oīum defensio, sed restitutio in integrum impetrata per vnū alijs non prodest, qua datur fauore minoris ętatis, h. d. totus tit. secundum Pau. de Cast.

gestis per eum incarcerare, & eis violentias & iniurias inferre, & sic ex qualitate personæ hoc p̄sumitur, vt l. si à bonæ fidei, ff. de rei vend. & l. argētū, ff. commo. Vel q̄a minatus erat sic facere, vt l. metū, cum sua gl. supra de ijs, quæ vi, &c. Ita dicit Bar. in d. l. de pupillo, §. si q̄s ipsi Prætori, ff. de no. oper. nunc. ver. s. q̄ro, &c.

h *Legitimus.* s. i. sententia numerandos, vt sup. de app. auth. hodie.

SI VNVS EX pluribus, &c.

Dixit sup. quando etiā appellanti non prodest appellatio, nunc quando etiam alij non appellanti per appellantem prodest appellatio.

* Ex li. 11. ti. 30. C. T.

* Vrbi. Nō licebat antea appellare à præfecto vrbi, q. per omnia fere p̄fectis prætorio dignitate par erat vt probatur ex C. Th. li. 11. ti. 30. l. 23. Con.

1 † al. pellātur. al. repellantur. add. in C. Theo. Nobis. n. regnantibus non audebit iudex vllus denegare refugium appellanti Cont.

2 † appellare. C. Th.

SI iudici. CASVS. Tres erant tutores diuisam habentes administrationem. duo condemnati prouocauerunt, & pronunciata est prouocatio iusta, an tertio, qui non appellauit prosit illa prouocatio, quæritur? Dicitur, quod sic. Idem dicitur in princ. l. hoc addito, quod si duo maior & minor habentes causam communem condemnati fuerint, & minor restituatur aduersus sententiam non propter hoc restituitur maior. Vel dic casum aliter, vt in glo.

* De materia huius titu. habes in c. pe. extra de ap.

a *Si iudici.* Tres erãt tutores indiuisam administrationem habentes, conueniebantur omnes, aut quia male gessissent, aut quia nemo eorũ gessisset officium: duo condemnati prouocauerunt, pronunciata est iusta prouocatio eorum, hoc etiam tertio prodest, qui nõ prouocauit, cũ una erat omniũ condemnatio, secus autem si diuisas administrationes haberent: ad hoc sup. de diuer. re. l. i.

b *Diuersitate.* puta omnes conueniebantur, quia male gessissent, vel oẽs conueniebantur, quia nemo gesserat. si autem ideo, ꝙ vnus male, alter nullo modo gessisset, non proficeret appellatio unius alteri, ut ff. de appel. l. si quis separati, §. fi. & facit sup. eo. l. i. in prin. Sed cõtra uidetur, ff. in eo. tit. l. scio in uer. certe. ut ibi. & facit ff. de crimi. expila. hære. l. tes hæreditarias.

§ † Si de momento fuerit appellatũ. C. T. & quid sit momẽ. tũ ui. Isid. lib. 5. c. 25. Cont.

c *SI vna appellauerit.* sic & sup. l. proxi. & ff. de adul. l. denunciasse, §. fin. Sed contra, ff. de appell. scio. sed ibi patet solutio.

Sententia lata pro uno in cõ appellatione, an prosit alijs.

d *Non prodest.* nisi sit causa indiuidua, ut seruitus. secus si diuidua, ut ff. quemad. seruit. amit. l. si cõem, in prin. ff. de neg. gest. l. qui alienam, §. fi. est autẽ quælibet seruitus indiuidua, præter vsusfructus, ut ff. ad leg. Falc. l. i. §. si vsusfructus. & facit sup. si in communi eademque causa, l. i.

Imp. Alexander, Licinio.

LEX PRIMA.

SI iudici a* probatum fuerit, vnam eademque condemnationem eorum quoq; quorum appellatio iusta pronuntiata est fuisse, nec diuersitate b factorum separationem accipere, emolumentũ victoriæ secundum ea, quæ sæpe cõstituta sunt, ad te quoque, qui nec prouocasti, pertinere non ignorabis. PP. 14. Kalen. Septemb.

Summata est supra in l. præcedenti.

Idem A. Sereno.

LEX II.

SI in vna eademque causa vnus appellauerit, c eiusque iusta appellatio pronunciata est: ei quoque prodest, qui non appellauerit.

¶ Quod si ætatis auxilio vnus contra sententiam restitutionem impetrauerit, maiori, qui suo iure non appellauerit, hoc rescriptum non prodest. d

Si de momentanea † possessione fuerit appellatum.

TITVLVS LXIX.

Sententia lata in possessorio, etiam appellatione interposita statim sortitur effectum: ita tamen possessio reformatur, vt quæstio proprietatis integra seruetur. hoc dicit. secundum Bal. vel sic: A sententia lata super possessorio non potest appellari, quia non affert perpetuum præiudicium, quia non præiudicat causæ proprietatis, & grauamen, quod affert, potest reparari per iudicium proprietatis; ideo mittitur executioni, salua causa proprietatis, hoc dicit. secundum comm. intell. Alii dicunt, quod bene potest appellari, tamen appellatio non suspendit executionem sententiæ, sed præcedẽs est communior. Paul. de Castro.

Imppp. Valen. Theod. & Arcad. AAA. ad Eusignum PP.

LEX VNICA.

CVm * de possessione & e eius momẽto f causa dicitur: & si appellatio interposita fuerit, g lata sententia sortitur 2† effectum. h Ita tamen possessionis reformationem i fieri oportet, ut integra omnis proprietatis causa seruetur. D. 14. Calen. Decemb. Med. Honor. N. P. & Euodio Coss. 386.

* Ex li. 11. tit. 37. l. 1. C. T. & ... tatur hæc constitutio Symmacho

2 † Sortiatur atque ita demũ ad nostrã sententiam referat. C. T.

SI DE MOMENTANEA possessione fuerit appellatum.

Dixit supra quando propter iudicis authoritatẽ nõ admittitur appellatio, nunc quando propter ipsius rei, de qua lis est, utilitatem.

C*Vm de possessione.* CASVS. Duplex est iudicium, petitorium, & possessorium. in petitorio uictus appellat. in possessorio, non. vnde si intentem contra te interdictum, Vti possidetis, quod est possessionis retinendæ, uel interdictum, Vnde vi ꝙ est recuperandæ. Vel quorum legatorum, quod est adipiscendæ, & succumbas, non audieris appellãs: salua tamen tibi quæstione super proprietate, non enim præiudicabitur quæstioni de proprietate. Viuia

e *Et.* & ponitur pro, id est.

f *Momento.* i. possessione momentanea, tale est & illud Virgilij: Pateris libabat & auro id est pateris aureis. Et dicitur momentanea possessio, quia apta est durare per momentum, & sic aptitudine, ut hic, & insti. de lege Aquil. §. his autem uerbis. Vel ideo quia in ea tractatur de possessorio momẽto, ut quoto tempore anni possederit olim, hodie de tẽpore litis contestationis, ut in interdicto, Vti possidetis, ut Inst. it. de interdic. §. retinendæ. Vel tertio, vt dixi sup. qui legiti. pso. l. fi. Item hæc lex secundum omnes loquitur in possessorio retinendæ? sed an idẽ in possessorio recuperandæ, uel adipiscendæ? Quidam dicunt, ꝙ non. Tu dic idem in adipiscendæ, ut supra quorum appel. nõ reci. l. quisquis. Item recuperandæ. sed hoc hodie est correctum, secundũ quosdam, per legem illam, inf. unde ui. l. si quis in tantam. Item huic legi uidetur cõtra, sup. de appella. l. i. Solu. ibi non ratione iniquitatis sententiæ appellatur, sed ratione ordinis omissi. Vel, pone casum, ut ibi nota. Sed si agatur possessorio, ut per condictionem ex dicta lege, si quis in tantam, puto posse appellari, quia per eam non est momentanea. & non solum in possessione, sed etiam in proprietate datur ibi sententia. Sed alibi ubi est momentanea eius vtilitas, semper dicas, non posse appellari per generalia uerba huius legis. Item oppo. ex eo, quod est supra de appellatio. l. & in maioribus. Solu. hoc speciale. Sed quare? Respond. quia est interlocutoria, secundum quosdam, à qua non appellatur, ut sup. quorum appella. non recip. l. penul. Alij dicunt propter utilitatem, sicut & in sententiis arbitri, ut supra de arbi. l. prima. Sed tu dic esse diffinitiuam, & non talem, sed ideo non appellari, quia plenius poterunt singula tractari in quæstione proprietatis, quia eadem causa plenius examinabitur in causa proprietatis, alia uia.

Possessio quare dicatur momentanea & non possit appellari à sententia super ea lata.

Snia lata super possessorio est definitiu.

g *Fuerit.* s. de facto.

h *Effectum.* sic est contra sup. de appellatione. sed ibi tenet appellatio hic non.

i *Reformationem.* id est, restitutionem, vel traditionem, ubi de recuperanda, uel adipiscenda agitur, uel confirmationem, vbi de retinenda agitur. Et nota hic diligenter, quod qua ratione non potest appellari, vel quibus, eadem, uel eisdem non potest minor contra talem sententiam petere restitutionem in integrum, secundum quosdam, quasi paribus passibus ambulent, ut ff. de minor. l. Præses prouinciæ. Item quia non uidetur damnum pati, cum

cum saluum sit sibi omne ius in quæstione proprietatis, vel quasi modicum, vel minimum damnum patiatur, & sic denegari debet restitutio, vt ff. de in integ. restitu. l. scio. Item tertio, quia in tali causa habet legitimam personam standi in iudicio, & admittitur vt maior, vt sup. qui leg. pers. l. fi. Alioquin nō videtur legitimus defensor, si debet posse restitui & sic deciperetur per legem aduersarius. & sic dicitur ff. de proc. l. minor. pri. respon. Item quarto, quia facilius dēt alicui adimi priuilegiū, siue beneficium in integrum restitutionis, quam ius commune, quod est, scilicet ius appellādi, vt not. sup. ad Velleia. antiquæ, in princ. & sup. si minor se maiorem dixerit, l. si alterius circūueniendi cā. in fi. ff. de mili. testa. l. tius militis. §. 1. Sed his ipretis, dic secūdum H. eum posse petere restitutionē: quia nec paribus passibus ambulant restitutio & appellatio, argum. ff. de mino. l. Præfecti. sup. de sent. Præfe. præt. l. vnica. Item & damnū videtur patri magnū, si amittit possessionē, quia si obscura fuerint vtriusque iura, in proprietatis quæstione pronunciabitur pro possessore, vt Instit. de interdi. §. cōmodu. Nec obstat qd admittitur in hac cā ut maior. nam idē est, vbi litigat in quæstione proprietatis, authore tutore, & tamen contra sententiam restituitur, vt sup. si aduer. rem iudic. l. fi. & cum contrahit vt sup. si tuto. vel cura. inter. l. etiam. & l. fi. Item adultus non habens curatorem, admittitur ad contrahendum vt maior, & tamē potest restitui, quia obligatur ciuiliter & naturaliter vt maior, vt sup. de in integr. restitu. mino. l. si curatorem. Itē quicquid gestum fuerit cum minore, si apparet eum læsum restituitur, vt ff. de min. l. ait Prætor. in princip. ergo & hic eadem ratione. Item simpliciter lex dicit sup. si aduer. rem iud. l. fi. posse minorem petere restitutionem contra sententiam, si apparet eum læsum, nec hic casus excipitur ergo, & cōtra ill. in sententiam poterit restitui, si appareat eum læsum, quia forte non plenè probauit, ut debuit, uel quia contra ius litigatoris lata est, licet probauerit.

† al. Nemini.

† De materia huius tit. uide in c. dilecte. nobis, cū glo. 2. ext. de app.

* Lite. Qd olim licebat, sed eo casu possessio ab eo ad petitorē trāsferebatur. C. Th. li. 1. ti. de posse. ab eo, qui iterum prouocauit transferenda. Cont

Ne 1 † liceat in vna eademque causa tertiò prouocare: vel post duas sententias iudicum, quas definitio præfectorum roborauerit, * eas retractare.

TITVLVS LXX.

Qui succubuit in duplici appellatione, nō potest tertio appellare super eisdem articulis, & etiam supplicare. Et recusatio iudicis non numeratur in numero appellationum, hoc dicit Barto. Baldus, Salicet. & Pau. de Castro.

Imp. Iustinianus A. Mennæ Præfecto prætorio.

LEX VNICA.

Si quis in quacunque lite* iterum [b] prouocauerit, non licebit ei tertio in eadē lite super eisdem capitulis prouocatione [b] vti, vel sententias excellentissimorum Præfectorum prætorio retractare: [c] licentia danda litigatoribus arbitro dato, [d] ipsius audientiam, qui eum dedit, ante litem contestatam inuocare, & huiusmodi petitione minimè prouocationis vim obtinente. [f]

NE LICEAT IN VNA EADEMQVE causa tertio prouocare, vel post duas sententias iudicum, &c.

A sententia appellatur regulariter semel & secundo; sed tertio non. vt hic. Et quod dicit eademq; causa, impropriè dicit, ut patet ff. de inoffi. testa. l. circa, & no. supra de procu. l. i. a demum, sed propter identitatem litigatorum & rei, de qua quæritur eadem esse, & quòd subijcit, uel post duas sententias &c. expones in textu.

Si quis. CASVS. Perij à te decem, & obtinui, appellasti, & postea succubuisti, & appellasti secundo condēnatus fuisti, an & tertiò appellare possis, quæritur? Dr, q non, & si tertio Præfectus præto. cognoscat, & duas primas snias infirmauerit, aduersum sententiam supplicare non poteris. Litigator autem ante lit. contest. poterit iudicem tertium delegatum recusare, & recurrere ad delegantem. Viuia.

a *Iterum.* i. quādo primo & secundo appellauerit, vel idest, bis. aliàs aliter accipitur, vt ff. de eden. l. veluti. §. hac vox. b *Prouocatione.* vt in Authen. de iud. §. appellationib. coll. 6. interdū tñ semel tantum: vt sup. de episc. audi. authent. si quis litigantiū, & sup. de adser. tol. l. 1. & sup. de appel. l. in offerendis, & l. iubemus. & in Authent. de app. §. illud colla. 4. Quandoq; nec semel propter dignitatem iudicis, vt a Præfecto prætorio. vt statim dicetur. c *Retractare.* hoc intellige, qñ bis erat iā iudicatū & tunc tertio. s. ex appellatione cognoscit Præfectus præt. qui si cōfirmat primas duas, nec appellari, nec supplicari pôt, cū nec ab alio taliter iudicāte posset appellari: vt sup. ĕ. ti. l. 1. Et quod sic sit intelligenda, probat rubri. si autē infirmasset primas, vel cognouisset ex cā principali, vel ex prima appellatione, posset ab eius snia supplicari, vt ĭ. de pci. Impe. offe. l. si quis, & ff. de offi. Præfe. præt. l. 1. & sup. ĕ sent. Præf. pt. l. 1. & sup. ĕ episc. audi. l. episcopale. Alij intelligunt hoc sūm qñ ēt ex prima cā iudicat. & sic dñt hic posse supplicari. d *Arbitro dato.* i. iudice delegato. e *Inuocare.* & ita iudicem delegatum recusare an lit. contest. vt hic, & sup. de iudi. l. apertissimi. & sup. de sent. l. fi. Sed quæro, quis hunc iudicem impetrauit? nam si appellator, non potest eum recusare, vt sup. de lit. contest. auth. offeratur. si aduersarius, qui. s. dicit, aut ante diem appellationi præfixum, & tunc non potuit, vt ext. de appell. sæpe, aut postea, & tunc manet rata snia prior. quare illustus esset victor, si tunc iudicem impetraret. Sed respon. qrōd victor impetrauit, & ante diem appellationi præfixum a lege, quod potuit, ut sup. de temp. app. l. fin. §. in his, & auth. ei qui appell. nec ob. dicta decre. quia ibi loqtur de die præfixo ab hoie. f *Obtinente.* à tertio, ergo non potest appellari post sententiam, sed ante litem contestatam potest recusari, & ad hoc sup. de sent. l. fi. & ff. à quib. appel. non licet, l. 1. in fi.

1 No. glo. singolariter, q lex dubia est intelligenda secūdū rub. sub qua ponit, & ad hoc allegat Ia. gl. istā. In lli. de a&. col. 71.

* Concor. eū hac l. c. 3. cū gl. super uer. ad piguio tem. ex. de solu.

ADDITIO. Aduertas q iura dicētia non licere tertio appellare, pcedūt qñ q̄s vult tertio pūocare sup eo articulo, secus in articulis diuersis. vñ si quis milites grauatur in cā super diuersis artic. millies posset appellare & duas appellationes successiuē facere super quolibet articulo, maximè de iure Canonico, secundum q ab oi grauamine qñcumqs appellatur, ut in c. super eo. 2. ext. de appel. Itē quod dr in eo artic. nō licere tertio appellare, in ead. persona intellige qa ex quo bis appellauit, & semper succubuit, est præsūptio cū, ideo non auditur tertio appellans, sed alteri parti bñ licet alias duas appella. facere, & sic erunt quattuor appellationes, ita dicit Abb. in c. dilecte, in fi. extra de appel.

QVIS BONIS CEDERE POSSVNT.

Qualiter condemnato subuenitur per appellationem supra dixit, nunc qualiter per bonorum cessionem.

Qui bonis cedere possunt.

TITVLVS LXXI.

Cessio bonorum non liberat debitorem, sed facit ne possit detrudi in carcerem, hoc dicit secundum Bar. vel sic; Qui cessit bonis non liberatur à creditoribus ipso iure; nisi quod eis debetur in solidū fuerint consecuti, sed liberatur ope exceptionis, ideo non potest in carcerem detrudi. h. d. Paulus de Castro.

Imp. Alexand. A. Ireno.

LEX PRIMA.

Qui bonis* cesserint, nisi solidum creditor receperit, ...

Qui bonis. CASVS. Si debitor reus conuentus & condemnatus bonis cedat, an ipso facto liberetur, quæritur? Dicitur, q non, sed si aliqua acquisierit, soluere tenebitur,

perit, non sunt liberati. [a] In eo [b] enim tm̄modo hoc beneficium prodest, ne iudicati [c] detrudantur in carcerē. [d] PP. 12. Cal. Decemb. Max. 2. & Ael. Coss. 224.

Verum temere dictum nō preiudicat. vel sic. Debitum soluēti non praeiudicat cessio bonorū. h.d. Bal. vel sic. Qui pōt soluere creditorib. potest bonorum cessionē reuocare. h.d. Bar. vel sic. Qui cessit bonis potest pœnitere, & ea recuperare re integra, quando non erat vendita, si offert se soluturum, quod debetur creditoribus. h.d. Pau. de Cast.

Imp. Philippus A. & Philip. Cęs. Abascantho.

LEX II.

SI quantitatē, [e] quam licet Reipublicę cōdēnatus [f] 1† dēbas, inferre paratus es: frustra vereris, ne verbū bonorū cessiōis [g] temere [h] à te prolatū, priuare te necdū distractis [i] facultatib. iuris rōnib. possit. PP. 13. Cal. Feb. Phil. A. & CC. 2† Coss. 246.

Propter debitum cōtractū in ciuili officio, admittitur cessio, quę in bonis filii cedentis non praeiudicat. h.d. secundū Bar. vel sic: Filius emancipatus, per patrem damnari nō debet. h.d. Iaco. But. vel sic. Debitor publicus potest cedere bonis. Et si pater cedit bonis, nō debent inquietari bona filii. h.d. Sal. vel sic. Si pater cessit bonis nō nocet filiis, vt possint eius bona capi, vel molestari. h.d. P. de C.

Impp. Valeria. & Galien. 3† AA. Iuliano.

LEX III.

SI pater tuus bonis cessit propter onera ciuilia, [k] ipsius facultates oportet inquiri, non patrimoniū quod tibi emancipato quęsitum dicis, inquietari. [l] Quod vt fiat, implorare ęquitatem Praesidis debes.

Facta cessione bonorum, nō possunt creditores bona propria authoritate tenere iure dominii, secus, si data fuerint in solutū. h.d. Bar. vel sic. Si debitor cessit bonis, nō debēt creditores interim distribuere bona eius, sed debēt ea vēdere iudicis authoritate, & pretiū pro rata inter eos diuidere. & si cōtra faciunt, possunt bona ab eis auocari, nō obstāte prescriptione lōgi tēporis, secus si essent eis data in solutum. h.d. Pau. de Cast.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Chiloni.

LEX IIII.

LEgis [*] Iulię de bonis cedendis beneficiū constitutionib. Diuorum nostrorū parentū ad prouincias [m] porrectū esse, vt cessio bonorum admittatur, notum est: nō tn̄ creditorib. sua auctoritate diuidere haec bona, & iure dominij detinere, [n] 4† sed venditionis remedio, quatenus substantia patitur, indemnitati suae consulere permissum est. Cum itaq; contra iuris rationem res iure dominij teneas eius, qui bonis cessit, te creditorē dicens, longi tp̄is p̄scriptione petitorē submoueri non posse manifestū est. ¶ Quod si non bonis eum cessisse, sed res suas in solutum tibi dedisse monstretur, Praeses prouincię poterit de proprietate tibi accommodare notionem.

Vt quis euitet onera, vel munus publicū, non potest cedere bonis, sed debet pro quantitate bonorum onera publica subire. h.d. Pau. de Cast.

Ijdem AA. & CC. Myroni.

LEX V.

PRopter honorē municipalem, vel munus, bonis

bitur, donec solidum debitum soluerit. Sed prodest ei cessio bonorum adhoc, vt reus condemnatus non trahatur ad carcerem, non vt liberetur. Viu.

a *Liberati.*] ipso iure, sed ope exceptionis; vt Insti. de act. §. pen. Et dic, q̄ ille rectè cedit bonis à creditore conuentus, q. confessus debitū hoc facit, sed qui negat, vel nec asserit, nec negat, sed dicit se cedere bonis à creditore cōuentus, vt sic postea bona cū voluerit possit recuperare, nihil agit. Et s̄m hoc potest legi ff. eo. l. pen. cum nō, s̄m Py. literā, & fine non. An autem ille, qui cedit bonis, teneatur bona indicare? Respon. vtique iudicis officio: arg. sup. de iure delib. l. fin. §. licentia danda.

b *In eo.*] item in eo, q̄ postmodū non poterunt cōueniri, nisi in q̄ātū facere possunt, & sic habita ratione, ne egeant. Praeterea conueniri non debent, nisi tm̄ sit illud q̄ quaesierunt, q̄ merito videantur cōueniri, vt inf. tit. 1. l. ex contractu. & infr. eo. l. pe. & ff. eod. l. 3. & l. qui bonis. & l. si debitoris. & Insti. de act. §. pen. Item & in eo, quòd post 40. dies non dabit dilacerandus creditorib. vt dicebat Aulus Gel. contineri in l. 12. tab. cōtra cuius duritiē Sextus Cecilius quendā philosophū defendit pro quo inf. l. penult.

c *Iudicati.*] i. condemnati, & sic videt innui, quòd tantū ante sententiā sit faciēda cessio: vt ff. eo. l. pen. Sed dici potest, quòd post sententiam fieri pōt cessio: & hic dicit Azo. in summa, & hoc videtur contra l. pen. ff. eo.

d *In carcerem.*] si ergo non cedit bonis, vr̄ in carcerē pro debito poni. & sic vr̄ cō tra. su. de act. & obli. l. ob aes. in fi. Sed hoc fit authoritate iudicis: vel nō fit hic seruus, sed nec seruit: sed loco carceris hodie ponit in bāno; & facit inf. de pig. l. 2.

SI *quantitatem.* CASVS. Tenebaris Reipubl. in 100. confessus es debitum. sed cum soluere nō posses, cessisti bonis: si antequam bona distrahātur, paratus sis soluere, an possis reuocare cessionē, quaerit. Dr̄, qd̄ sic. Viui.

e *Si quantitatem.*] quidam cum esset Reipublicae condemnatus in centum, dixit se bonis cessurum, non ei praeiudicat linguae lubricum, dummodo paratus sit soluere, & facultates eius nondum distractae sint.

f *Condemnatus.*] ex administratione bonorum.

g *Cessionis.*] qa inuito corde contraxit. Acc.

h *Temere.*] no. verbū temere dictū nō p̄iudicare: vt ff. de reg. iur. l. quod calore ff. de diuor. l. 3. & ff. de publi. l. licitatio. in princ. & ad l. Iul. maie. l. famosi.

i *Distractis.*] vt infra de distrac. pig. l. si priusquam. Itē nota licere pęnitere, vt ff. eo. l. quem pœnitet. & l. is qui bonis 1. & supr. de appel. l. si qs libellos.

SI *pater.*] CASVS. Filium habēs quidam emancipauit: ad munera ciuilia vocatus, bonis cessit, an bona quaesita à filio inquietari debeant, quaeritur? Dicitur, q̄ non. Viu.

k *Ciuilia.*] quia male administrauit Rēpublicam.

l *Inquietari.*] vt sup. ne fil. pro pa. l. ne 3.

LEgis.] CASVS. An prouinciales bonis cedere possint, quaerit? Dr̄, quòd sic. & hoc in prima. An aūt creditor iure dn̄ij bona cessa detinere possit, quaerit? Dr̄, quòd nō. sed distrahere dēt. nec contra petitorē praescriptione se tueri poterit, & hoc in scd̄a. Si vero debitor res suas creditori in solutū dederit, dn̄ium earū acquisiuit. & hoc in tertia

m *Ad prouincias.*] vt non solū Italici, sed etiam prouinciales bonis cedere possint.

n *Detinere.*] vt inf. ti. 1. l. pro debito & l. in possessionem.

PRopter.] CASVS. Vocat aliquis ad mun⁹ publicū, & pp hoc bonis cessit, an teneat cessio, quęrit? Dr̄, q̄ nō, quia ex tali cessione blasmū, vel inuidiā assequet fiscus, vel sic: Titius in fraudē bonis cessit, vt inhabilis fieret, an teneat talis cessio, quaerit. Dr̄, quòd non, qa cedenti blasmum, & inuidia esset. Viu.

1† Al. dānatus.

2† Titiano.

3† Nob. C. Lucilla.

†De cessione bonorum tractat Alci. lib. Parer. 3. c. 4.

4 † Retinere.

a *Cedentium.*] vt si vocetur quis inhabilis ad munus publicum, & cum non possit sub ire, ideo bonis cedere fisco cogatur, ex hac enim cessione inuidiam & blasmum consequi- tur fiscus; & sic non est contra sup. eod. l. si pater quia ibi idoneus ad ministrauerat male, hic non idoneus administrare non potest. Posset etiam intelligi hæc lex, quod aliquis in fraudem muneris cedebat bonis, vt inhabilis fieret, hæc quidem cessio non admittitur, & blasmum esse cedenti, & pro hac positione est sup. de rescin. vend. l. ij. qui. & sup. de epis. & cleri. l. si quis curialis. & inf. de excu. mu. l. illud. l. iio. & ff. de mune. & hono. l. æstimationem. in prin.

Fiscus ex bonorum cessione, quam consequitur blasmum.

h *Obnoxios.*] i. habiles & idoneos secundum vtramque expositionem.

* Ex l. b. 4. ti. 18. l. 2. C. Th.

1 † Hæc vsque ad pr. fessio absunt. C. Th.

2 † Nob. B. C. Th.

I *N omni.* CASVS. An sine verborum solennitate, quæ olim exigebatur possit fieri bonorum cessio, quæritur? Dicitur, quod sic, quia sola volūtas cedentis sufficit. Viu.

c *Scrupulositate.*] quæ erat in solennitate verborum.

d *Explosa.*] id est, amota.

e *Professio.*] i. quod solum dicat, cedo bonis.

f *Voluntate.*] sine scriptura, & ad hoc ff. eod. l. pan. & fi. & quod dixi sup. co. l. 1.

C *Vm & filiisfamilias.*] CASVS. An filiusfamilias bonis cedere possit, quæritur? dicitur, quod sic, castrensibus, vel quasi. & si postea aliqua acquirat, ad exēplum patrisfamilias creditori satisfacere debet. Viu.

g *Patre volente.*] vt castrense, quod domi filio donatur, vt habes sup. famil. ercis. l. si filius. Castrēse vero, de quo subijcit, appellat, q. din castris quærit, & sic nō. peculij, sed rerū peculiarium fit differētia. Vel dicit de profectitio, vel aduentitio, cum enim admittat cessio, cum nihil habet, vt subijcit: multo magis cū habet peculium profectitium, vel aduentitium. Non tamen intelligas, quod profectitium possit. da-

cedētium, [a] inuidiosam admitti cessionem minimè conuenit: sed his obnoxios [b] pro modo substantiæ fungi.

Cessio bonorum potest fieri solo verbo, & sine aliqua solennitate. h. d. Pau. de Cast.

Imp. Theo. A. apud acta dixit.

LEX VI.

IN omni * cessione bonorū [1] ex qualibet causa facienda, scrupulositate [c] priorum legum explosa, [d] professio [e] sola quærenda est.

¶ Idem dixit, In omni cessione sufficit voluntatis [f] sola professio. Da. Cal. Maij, Hono. N. P. [2] † & Euo. Coss.

Filiusfamilias siue habeat castrense peculium, siue non, potest cedere bonis. h. d. Bar. vel sic. Filiusfamilias vtriusque sexus possunt cedere bonis, siue habeat patrimoniū proprium, siue non. & idem in illis, qui sunt sui iuris. h. d. Pau. de Cast.

Imp. Iustin. A. Iuliano P. P.

LEX VII.

CVm & filijfamilias possint habere substātias, quæ patribus acquiri vetitæ sunt, necnon peculium, vel castrense, vel quod patre volente [g] possident: quare cessio bonorum eis deneganda sit? cum & si nihil [h] in suo censu ij, qui in potestate parentum sunt, habeant: tamē, ne patiantur iniuriam, debet bonorum cessio admitti. Si enim & paterfamilias admittendus est propter iniuriarū [i] timorem ad cessionis flebile veniens adiutorium, quare filiisfamilias vtriusq; sexus hoc ius denegamus? cū apertissimi iuris est & inter patresfamilias, & inter alieno iuri subiectos, si quid postea

ri creditoribus. sed & video profectitium quandoque separari a bonis patris, cum eius bona pro debito a fisco occupantur, & ita patet tale peculium ad filium spectare, vt ff. de in iosi. l. denique. §. sed verum. in fi.

h *Etsi nihil.*] corporale, habet tñ incorporalia. vel secundū P. & si nihil corporale, vel incorporale habeat. Sed videtur negatio, vt cedat bonis, qui nulla bona habet, sed propter quærenda dicit: sic & Petrus omnē dimisit, qui nihil præter nauiculam habebat, & actione de peculio tenetur, etsi nihil sit in peculio, vt ff. de pecul. l. quæsitū.

Peculium profectitiū filij nō cedit fisco vendicāti bona patris.

Petrus pp. Christum omnia dimisit.

i *Iniuriarum.*] s. carceris.

eis pinguius [k] accesserit, hoc iterum vsque ad modum debiti posse a creditoribus legitimo modo auelli. D. 10. Cal. Mar. Constan. post Consul. Lāp. & Orest. VV. Cos. 531.

An detur dilatio, vel admittatur cessio, statur maiori parti creditorū, inspecto cumulo debiti, vel numero personarū, & si vtrinsq; est paritas, sententia benignior admittitur. h. d. Bar. vel sic: Si debitor vult cedere bonis, nisi sibi detur dilatio ad soluendum, est in electione creditorum dare dilationem, et tunc non poterit cedere, vel pati, quod cedat. & si sunt discordes, præfertur maior pars, quæ consideratur primo respectu cumuli debiti, vel si par sit cumulus respectu numeri personarum, & si ambo sunt paria, benignior sententia eligatur, vt habeat dilationem quinquennalem, & non cedat: qua dilatione pendente, non currit contra eos præscriptio, nec vnus de creditorib. præfertur alteri ratione priuilegii, vel hypothecæ, quam habet. h. d. Pau. de Cast.

Ijdem A. Ioanni PP.

LEX VIII.

CVm solito more a nostra maiestate [l] petitur vt ad miserabile cessionis bonorum homines veniant auxilium, & electio detur [m] creditoribus, vel quinquennale spatium eis indulgere, vel bonorum accipere cessionē, salua eorum, videlicet, existimatione, [n] & omni corporali cruciatu * semoto, quotidie dubitabatur, si quidā ex creditorib. voluerint quinquēnales dare inducias, [o] alij āt iam nunc cessionem accipere velint, qui audiendi sint.

k *Pinguius.*] vt Instit. de act. §. penult. & ff. eod. l. is qui. & l. qui bonis. 2. & l. si debitoris. & inf. titu. primo, l. ex contractu.

C *Vm solito.*] CASVS. Tenebaris mihi & Titio, & Seio in decem, vis cedere bonis, ego & Titius volumus expectare in quinquennium, noluit Seius, qui sint audiendi, quæritur? Respond. distinguendo, aut in maiori quantitate est obligatus Seio, aut Caio, aut in æquali. primo casu audiendi sunt: secundo casu non. Si vero tres consentiant in dilatione danda, quartus dissentiat, maior numerus præferatur. Si vero ex omni parte æqualitas sit tam creditorum, quam debitorum, illi admittantur, qui inducias & c. nulla habita differentia, inter creditores habentes hypothecam, & non habentes in rebus pertinentibus, inter creditores æqualitate iudicis officio seruata, nulla temporis præscriptione creditorib. inducias quinquennales concedentibus opponenda. Viui.

l *Maiestate.*] vel ab aliquo iudice.

m *Detur.*] a debitore.

n *Existimatione.*] quia non efficitur infamis. & ad hoc supra. , ex quibus cau. infa. lege, debitores.

* Vi. Caia ad Nouell. 135. Form. 2. selectio. 271.

o *Inducias.*] & sic est in con-

in creditorũ electione, nec est contra, ff. solu. matr. l. si cõstante, §. quoties. in fi. §. quia speciale ibi.

a *Electionem.* sed quã tn ad alia refert arg. ff. de pac. l. rescriptũ & infra titu. 1. l. pro debito.

b *Habentibus.* vt priuilegiati prius debitum cõsequantur, vt ff. eod. l. 1. ff. de relig. & sump. fune. l. pen. Item vt hypothecarij chirographarijs pferantur, vt inf. tit. 1. l. pro debito. & vt prior tempore sit potior, ut inf. qui po. in pig. h. fundum.

c *Generando.* ut ff. de iud. l. 2. §. in omnib. & sup. de iure delib. l. fi. §. donec. & i Authen. vt cum de appel. cog. §. meminimus. collatio. 8. & de sanc. episco. §. si vero Episcopus. col. 9. An aũt minus dari possit? Respõ. potest volente debitore, alias non. Item & si quinquennio hoc transacto uelit debitor cedere bonis, an audiatur? Resp. non, sed erit in carcerandus. Item ab initio nec velit debitor cedere bonis, nec stare iuri, similiter debet icarcerati, & sic vsque ad quadraginta dies stare, vt saltem misericordiæ causa aliqs soluat pro eo. postmodum creditorib. dilacerandus datur, vt & dixi sup. eo. l. 1.

Debitor, qui accepit quinquennale, post non audit bonis cedere volens.

DE BONIS auctoritate iudicis &c.

Facta cessione bonorũ a debitore, vel et debitore uocato, & non veniente ad iudicium, postulant creditores se mitti i possessioné bonorũ eius, & postmodum, vt vendantur &c. ĩõ de his dicit. Et quia creditores hæreditarij qñque postulant separari bona defuncti a bonis hæredis, ideo & de hac subijcit, ut inf. l. 2.

IN *bonis.* CASVS. Decessit Titius Seio hærede instituto, legauit mihi decem. decessit Seius Sempronio hærede instituto, & legauit Caio decẽ, quis nostrũ potior sit: an ego primus legatarius, an Caius? Respõ. quod ego, cum primum legatum debeat quasi æs alienum Viuia.

d *In bonis.* possidendis, & vendendis.

e *Hæredem.* instituit te Titius, & multa legata dedit, non solutis scilicet legatis decessisti, instituisti tibi hæredẽ, & similiter legata reliquisti. quæritur, qui potiores sint, primi, vel secundi? & dicitur, quod primi.

f *Conuenire.* ab initio.

g *Aes alienum.* respectu secundi testamenti.

h *Exigatur.* ut & ff. ad leg. Falc. in ratione, 1. §. quod vulgo. & supra ad leg. Fal. l. irritum.

i *A mortuo* hærede.

k *Inducatur.* ut & ff. de separa. l. quoties, & supra, qui manu, non pos. l. 1. & supra. de lega. l. si vniuersa. & de iur. deli. l fin. §. sed si legatarij. etiam si ex testamento militis debeãtur legata, ut ff. ad Trebell. l. j. §. penul. nisi in casu, quando non fecerit inuentarium, quia tũc in solidum omnibus satis facit, vt in Authent. de hære. & Falcid. §. si vero ab sint. collat. 1.

1 † Alias deest.

ESt iurisdictionis CASVS. Si contraxi cũ Titio, & factus sit debitor meus in 10. & decessit Seio hærede istituto, possum cõuenire Seiũ. Sed si ex psona sua habeat aliquos creditores an possim petere, vt fiat separatio bonorũ hæredis & bonorum defuncti, quæritur? Dicit, quod sic. si vero animo nouandi stipulatus fui ab hærede, quod Titius debuit, non possum petere fieri separationem. Viuia.

l *Edicto.* quod induxit titulum de separationibus.

Separatio bonorum quib. cõcedi possit.

m *Hæreditarijs.* creditorib. ergo defuncti datur postulandi separationẽ facultas cum

---

In tali itaque dubitatione nemini putamus esse ambiguum, quod sentimus, & quæ humanioré sententiam produriore eligimus, & sancimus, vt vel ex cumulo debiti, vel ex numero creditorum causa iudicetur. Et si quidem vnus creditor alijs omnibus grauior in summa debiti inueniatur, vt omnibus in vnũ coadunatis, & debitis eorum computatis ipse alios antecellet, ipsius sententia obtineat, siue indulgere tempus, siue cessionem accipere desiderat.

¶Si uero plures quidem sint creditores, ex diuersis autem quantitatibus, etiam nunc amplior debiti cumulus minori summæ præferatur, siue par, siue discrepans numerus est creditorum, cum non ex frequentissimo ordine fœneratorum, sed ex quantitate debiti causa trutinetur.

¶Pari ante quantitate debiti inuenta, dispari vero creditorum numero, tunc amplior pars creditorũ obtineat, ita vt quod plurib. placeat, hoc statuatur.

¶Sin vero vndique æqualitas emergat tam debiti, quã numeri creditorum, tunc eos anteponi, qui ad humanioré declinant sententiã, non cessioné exigẽtes, sed inducias; nulla quidem differentia inter hypothecarios, & alios creditores (quantum ad hanc electionem[a]) obseruanda. In rebus autem officio iudicis partiendis suam vim singulis creditoribus habẽtibus:[b] quam eis legum præstabit regula, nullo præiudicio creditorum cuiquam ex quinquennii dilatione circa temporalem præscriptionem generando.[c]

De bonis authoritate iudicis possidendis, seu venũdandis, & de separationib. bonorũ.

TITVLVS LXXII.

Defuncti hæredes legatariis præferuntur. h. d. Bal. uel sic. Qui debent habere legata defuncto hærede, preferũtur legatariis ab eodem. h. d. Bal. uel sic: Legatarii defuncti præferuntur legatariis hęredis. h. d. Sal. uel sic. Qui debẽt habere legata, defuncto hęrede preferũtur illis, quibus ipse hæres legauit, quia illa legata censentur tanquam æs alienum, quantum ad bona eius, à quo relicta sunt, non quantum ad eũ, qui reliquit. h. d. Pa. de Cast.

Imp. Antoninus A. Atticæ.

LEX I.

IN bonis[d] mortui potioré esse causam legatariorum qui eum (vtpote hæredem[e]) conuenire[f] potuerunt, quam eorum, quibus ipse hæres[1] † legauit, manifestum est: cum prius legatum, quasi æs alienum[g] exigatur,[h] legatum autem à mortuo[i] relictum post debiti detractionem inducatur.[k]

Creditores defuncti habẽt beneficium separationis contra creditores hæredis, ut facta separatione bonorum preferãtur in bonis defuncti creditoribus hęredis. Butr. nisi spreta legis prouidentia, fidẽ hęredis secuti sint. h. d. Bald. uel sic. Creditores defuncti impetrant separationem a bonis, si fidem hæredis nõ sunt secuti. Pau. de Cast.

Imp. Gordianus A. Aristoni

LEX II.

ESt iurisdictionis tenor promptissimus, indemnitatisq; remedium edicto[l] Prætoris creditorib. hæreditariis[m] demõstratum, vt quoties separationem bonorum

postulant, causa cognita[a] impetrent. Reportabis[1] † igitur conuenientem desiderij tui fructum, si te non hæredum fidē secutum,[b] sed ex necessitate[c] ad iudicium eos prouocare demonstraueris.[*]

Qui cedit bonis, ex ante gesto non potest cōueniri, nisi de eo, quod postea super lucratus est, deducto ne egeat. b d. Bar. vel sic. Qui cessit bonis, ex praecedenti contractu non potest conueniri, quia habet exceptionem: nisi venerit ad pinguiorem fortunā: quia tunc potest conueniri in quantum facere potest, deducto ne egeat. h. d. in effectu. Pau. de Cast.

Idem A. Claudianæ.

LEX III.

EX contractu, qui cessionem rerū antecessit, debitorem contra iuris rationem conuenies, cum eum æquitas auxilio exceptionis muniat.[d] At tunc demum iterato possis desiderare conuentionem, cum tantum postea quæsiuit, quod Præsidem ad eius rei licētiam debeat promouere.[e]

Non est cogendus vnus ex pluribus debitoris bona suscipere, & cæteris creditoribus respondere. h. d. Barto. Bal. & Sal.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Clarianæ, al. Clearemæ.

LEX IIII.

IN ciuile est, quod postulas, vt vnus ex chirographarijs[f] creditoribus debitoris bona compellatur suscipere,[2] † satis cæteris eius creditoribus facturus.

Si bona vacantia non deferuntur, creditores in possessionem mittuntur: h. d. Baldus vel sic: Si mortuus non habet hæredē, creditores in possessionem mittuntur. h. d. Bart. vel sic. Si debitor moritur sine hærede, & bona non agnoscantur à fisco, creditores in possessionem eorum mittuntur. Salyc.

Ijdem AA. & CC. Acyndino, al. Abidyno.

LEX V.

SI bona debitoris[*] tui vacare[g] constet, & hæc à fisco nō agnoscātur:[h] in possessionem eorum mitti te à competenti iudice rectè postulabis. 17 Cal. ijsdem Cos.

Creditores hypothecarii chirographariis præferuntur porro chirographariis simul concurrunt, ut pro rata debiti omnibus satisfiat. h. d. Bal. vel sic. Si debitor cessit bonis, creditores non debent ipsius bona inter se diuidere tāquam domini ipsorū, sed debent ea vendere, & pretium inter se distribuere, & creditores hypothecarii præferuntur chirographariis. h. d. Paulus de Cast.

Iidem AA. & CC. Agathomaro, al. Agathemodoro.

LEX VI.

PRo debito creditores ad dici sibi bona[i] sui debitoris non iure postulant.[k] ¶ Vnde si quidem debitoris tui cæteri creditores[l] pignori res acceperunt potiores eos, quam te chirographarium creditorem haberi, nō ambigitur. ¶ Quòd si specialiter, vel generaliter nemini probentur obligatæ, ac sine successore communis debitor, vel eius hæres decessit, non dominij rerum vēdicatione, sed possessione[m] bonorum, itemq; venditione, æquali portione (pro rata debiti quantitate) omnibus creditoribus consuli potest.

Vbi creditor succedit debitori pro parte, pro ea parte debitum confunditur, & non vltra, nisi esset velictum animo compensandi. h. d. Bal. vel sic: Pro rata, qua creditor succe-

---

eum timeant hæredem esse non soluēdo, sed econtra, scilicet creditoribus hæredis non datur, vt hic, & arg. ff. de sepa. l. prima, in prin. & § 1. & sup. de hære. actio. l. si adulta. nisi in casu: vt eo. l. 1. §. sed si quis suspectam.

c *Cognita.* multa versātur in causa cognitione. Primū quod ab hærede non nouauerint. Itē quod bona mista nō sint. Item quod fidē eius secuti non sint. Itē quòd vsuras non acceperint. Itē quod quinquennium decursum nō est. Item quod creditores castrensis peculij nō sint, vt ff. de separa. leg. 1. §. si filius. & §. illud. & §. seq. Itē quod hæres bona nō vendiderit, vt ff. eo. l. ab hærede.

b *Secutum.* fideiussorē, vel pignus ab eo recipiēdo, vel stipulando animo nouandi.

c *Ex necessitate.* q. forte dies actionis proximo exitura erat, & ita lis tpe peritura. No. ergo, q. non debet ei nocere ista nouatio, cū sit necessaria. ad quod est ff. de separa. l. si. & ff. de nouatio. le. aliam. Et dic ex necessitate, scilicet perueniēdi ad suum, vt ff. de separa. l. fi.

EX *contractu.* CASVS. Debitor à creditore uno cōuētus, existens nō soluendo, si cedat bonis an ab alijs creditorib. cōueniri possit, queritur? Dicitur, quod non, nisi postea aliquid ceperit. Viuia.

d *Muniat.* ipso autem iure tenetur, vt sup. tit. l. 1.

e *Promouere.* & tūc in quātū facere potest: vt habes sup. ti. primo, cum & filij. ff. de cessio. bono. l. 4. & de cura. bon. dan. l. 2.

IN *ciuile est.* CASVS. Si plures fuerint chirographarij creditores, nullus eorū cōpellatur accipere bona debitoris, & sibi. & alijs satisfacere. Vi.

f *Chirographarijs.* multò minus hypothecarijs & c. sic ff. de cura. bon. dan. l. 2. § quæritur.

SI *bona.* CASVS. Debitor meus & cessit: bona sua erāt vacantia: nec à fisco agnita: an possim petere mitti in possessionem bonorum eius, quæritur? Respond. quòd sic. Vi.

g *Vacare.* morte debitoris.

h *Agnoscantur.* q. a tūc tenetur fiscus vt hæres: vt habes inf. ad legē Iul. de vi. l. 2. & fi. & de iure fisci l. dicitur. Accur.

PRo *debito.* CASVS. Si petā vt adijciātur mihi bona debitoris ratione dominij, an sim audiendus, quærit? Dicitur, q nō. Si vero sim chirographarius creditor, alios aūt hēt creditores quibus res suæ obligatæ sunt, illi sūt potiores, & hoc in scd'a. Si uero nulli obligatæ sunt, & debitor communis decedat sine hærede, & ille cessit: bona non iure dominij creditoribus adijciantur, sed vendantur, & pro portione debiti cuilibet creditori satisfiat. Viu.

i *Bona.* vt sua sint statim.

k *Postulant.* ut infra, de iure do. impe. l. prima. & supra de pactis, l. si pacto quo. & supra, titulo primo, l. legis. Alio ergo remedio opus est, scilicet venditione. & hic subijcit, vnde & c. hoc prouiso, vt hypothecā habentes in ea præferantur: ut subijcit in quo est arg. contra. supra: tit. primo lege finali. Solu. ut ibi.

l *Creditores.* s. hypothecarij.

m *Possessione.* omissa secundum iura ista; sed hoc hodie corrigitur per auth. & q. iurat. & per hoc apparet eius continuatio ad legem.

Marginalia: 1 † Praeprobabit. — * Vi. Cuia. 20. obs. 2. — Separatio bonorum ... — 2 † Accipere. — * Vi. Cuia. 10. obs. 31.

si

dit debitori, cōfunditur actio, pro residuo vero cōuenire coheredes, nisi fuerit institutus iure cōpēsandi, & si coheredes nō sunt soluēdo pōt, petere separationem bonorū. h. d. Pau. de Cast.

Ijdem AA. & CC. Domn.

LEX VII.

SI vxor tua pro triente patruo suo hęres extitit nec ab eo quicquā exigere prohibita[a] est: debitū a cohæredib. pro besse [b] petere nō prohibetur, cū vltra eā portionē, qua successit, actio non confundatur.[c] ¶ Si autem cohæredes soluendo non sint, separatione postulata, [d] nullum ei dānum fieri patiatur. [1] † Dat. Kal. Decemb. AA. Coss.

Missus in possessionē ex primo decreto, nō acquirit dominium, etiam causa dotis. h. d. Pau. de Cast.

Ijdem AA. & CC. Aelidę, al. Aeliadæ.

LEX VIII.

IN possessionem rei seruandæ causa [2] † vxor defuncti vel alij creditores missi, dominium ex ea causa tenentes adipisci minime possunt.[e]

Si citatus debitor compareret, ordinarie proceditur cōtra eum ad sententiā ferendam, & exequendam, si nō cōparet, proceditur ad missionem, & venditionem. h. d. secundum Bald.

Idem AA. & CC. Teruncio. al. Gerontio.

LEX IX.

CVm proponas eū, cōtra quē supplicas, ex administratione [f] negotiorū tibi obligatū, hūc sēm iuris rōnē [g] adito Rectore prouincię potes cōuenire.[h] Nā si ad circumscriptionē [i] tui iuris latitat, nec defendit,[k] & eū tuū esse debitorē cōstat, [l] ad exemplum edicti [m] bonorum [n] eius possessionem poteris impetrare. Tēpore [o] autem trasacto, etiā venditionem eorum à competenti [p] iudice postulare non prohiberis. Dat. 14. Kalen. Decemb. Diocl. & Maxi. AA. Coss.

IN AVTHEN. de exhib. & introducen. reis. §. si vero semel. colla. 5. constitu. 6.

Hodie contra contumacē fiet missio ī possessionē solū p mēsura debiti declarari, quā nō recuperat reuersus,

SI vxor. CASVS. Patruus vxoris meæ decessit, vxorem meam pro tertia parte hæredem instituit: tenebatur eidē uxori in triginta an pro viginti cohæredes suos cōuenire possit, quæritur? Dicitur, quod sic, nisi testator prohibuisset eam exigere à cohærede. Si vero cohēdes sint nō soluēdo, habētes proprios creditores, poterit mulier petere vt fiat separatio bonorum defuncti, & cohæredis. Viuia.

a *Prohibita*. quia tūc non posset petere, ut supra de hære. institu. l. si compensandi.

b *Pro besse*. besse dicitur duę partes cuiuslibet rei.

c *Non confundatur*.] vt & supra de hære. act. l. si adulta. & de nego. gest. l. si ab eo. & de pac. l. si debitori & sup. ad leg. Fal. licet.

d *Postulata*. vt sup. de hær. act. l. si adul.

IN *possessionem*.] CASVS. In possessionē creditor missus bonorū debitoris, an per talē missionem nanciscatur dominium, quæritur? Dicitur, quod non. Viui.

e *Minime possunt*.] vt sup. titu. 1. l. legis. & sup. eod. l. pro debito. Acc.

CVm proponas.] Diuidit in duas partes, quia in prima debitor citatus cōparet, vsque ibi, Nā si. in secunda nō cōparet vsque in fin. CASVS. Aliquis cū mandato, uel sine mandato, gessit negotia mea, & ex mala administratione factus est debitor meus in centum, volebam eum conuenire, latitabat, quid iuris sit, quæritur? Resp. quod si latitat, nec defendatur, eū probabo mihi debere, & mittar in possessio. bonorum suorum. Eo autem in eadem contumacia perseuerante, vendentur bona, & satis fiet mihi. Viuia.

f *Ex administratione*. facta à se tibi, uel à te sibi. Et dic. cum mandato, uel sine.

g *Rationem*. dato etiam libello in scriptis hodie, ut supra de lit. contest. auth. offeratur.

ADDITIO. Aduersus, quod illud pōt practicari duob. modis, sēm Bar. hic. Vno mō, quod detur libellus super actione principali, & reus citetur, vt veniat respōsurus, & existente contumace datur possessio ex secūdo decreto. Scđo modo practicatur, quod reus citat, quod veniat respōsurus de iure tali, & eo existēte contumace, tunc detur libellus, in quo narretur, quod cum reus sępius fuerit citatus, & extitit cōtumax, petatur interponi decretum. quā practicam, ut dicit hic Bar. ponit Spec. cōsuluit tū seruari fori cōsuetudinē.

h *Conuenire*. actione mādati directa, vel contraria, uel negotiorū gest. directa. vel cōtraria, prout casum diuersificas.

i *Ad circumscriptionem*. vt actio tua pereat, vel saltē, ut retardet, & sic sit ex animo, alias fieret missio, nō vēditio, vt ff. ex quib. cau. maio. l. item ait Prætor. §. 1. & ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. 1. Et no. quod sufficit aduersus unum latitare, ut ille solus vēdat, ut d. l. Fulcinius. §. quod si aduersus. & etiam præsens quandoque latitat, vt in ea. l. §. illud.

k *Defenditur*. defendi dicitur &c. vt ff. quib. ex cau. in pos. ea. hoc autem. §. recte defendi.

l *Constat*. summatim habita cognitione. loquitur. n. hæc lex ante lit. cōtesta. & videtur satis innuere venditionem posse fieri, etiam ante litem contest. Argu. cōtra. sup. de ijs, qui ad eccl. cōfu. l. presenti. §. sed si hęc & ff. de priuil. cred. patersa. & l. si creditores. & ff. de bon. autho. iud. poss. l. si minor. & ex quibus cau. in pos. ea. l. apud.

m *Edicti*. quod est ff. ex quibus cau. in pos. ea. l. Fulcinius §. 1. quod olim cum solennitate, hodie si ne ea proponitur, vt Inst. de interdic. §. [illegible] & §. fina. & hoc hic dicit ad exemplum edicti. §. solennis.

n *Bonorum*. non dum olim, ut ff. quibus ex cau. in pos. ea. l. 1. hodie contra, ut in authen. quam hic leges. Item hoc quando non est hypotheca, vt sup. eod. l. pro debito. sed nunquid missus possidet? Respon. non, ut ff. quibus ex cau. in pos. ea. l. cum ex legati. Itē no. differentiam esse inter possessionem bonorum, vt hic, & bonorum possessionē, ut ff. de bo. pos. l. 3. §. bonorum.

o *Tempore*. forte duorum mensium, argu. ff. de re iud. l. debitoribus. Vel dic hodie quatuor, vt su. & vsu. rei iud. l. fi. Vel vnius anni, ut arg. su. de præscript. triginta annorum l. si qs emptionis, §. penul. Vel biēnij, ut j. de iure do. impe. l. scda. Vel quod statutū est in Græco, ut probatur j. l. fin. vbi dicit definitum à nobis tempus. Quæ opiniones non placent: imo totum iudicis arbitrio commicto, argum. ff. de iure delib. l. 1. §. fin. & possunt habere locum prædicta, ubi pignus venditur ex interlocutoria sententia. Si autem ex diffinitiua, venditur elapso tempore quatuor mensium, secūdum. Azo. olim duorum, argumen. supra de usu rei iudic. l. secunda.

p *Competenti*. arg. ad id, quod interdum appellatur ad iudicem competentem. Sed quis est competens iudex? Respon. qui habet merum imperium, nam de legatus mittere non potest in possessionem, & sic non vendere, ut ff. de iurisd. omn. iud. l. iubere cauere, & ita magistratus municipalis nō mittit in possessionē, ut ff. ad municip. l. ea quę, nisi in casibus. ut ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. 1. & ff. de dam. infec. l. 1. Prædicta locum habēt, cum agitur in personam, si autem in rem, & latitat, idem, quod in personali, vt fiat missio in omnia bona, & venditio. Si autem tantum abest, & desijt dolo possidere, idē est, alias in possessionem rei petitæ tantum, & idem in mista, ut in eo. ti. l. Fulcinius. §. item videamus. & §. Celsus. & §. si.

1 † Dua. patiatur.

2 † Al. deest, & supplēdū est possessione potius quā causa.

Bonorum possessio & possessio bonorum differunt.

Decreti primū, & secundum quanto tēpore distare decernat.

Appellāti rusti. ite dicere, appello ad iudicem competētem.

nec auditur, nisi satisdet, et expensas refundat. h. d. Sal. vel sic: Per istā auth. addūtur tria, quæ non erant de iure veteri, vel saltē nō omnia. Primum est, quod debitor, qui prius cōparuerat, & cū iuramēto promiserat de iudicio sisti, & tamē postea citatus nō sistat, possit realiter capi, & ad iudicē duci, vt respondeat libello, & se defendat. Secundū est, quod si hoc fieri non potest, quia alias nō cōparuit, nec promisit, vel eius persona nō reperitur, missio ex primo decreto nō fiet in oīa bona, licet olim fieret, sed fiet pro mēsura debiti declarati, vt si petatur centū, fiet missio in bonis valentibus centū tantum, & nō vltra secūdum quosdam, vel dic vltra etiam pro expēsis, & damnis, secundum glo. Tertiū, quod debitor postea cōparens ante vēditionē, vel dationem in solutum, si refecit expensas, & satisdat de iudicio sisti, recuperat tenutā h. d. in effectu ista auth. secundum Pau. de Cast.

ET qui iurat [a] se venturum ad iudicem, si se subtraxerit, iudex ipse, si administrator [b] sit, vel is, qui iudicem dedit, [c] iubeat eū exhiberi. [d]

¶ Si vero omnino absit, examinet [e] iudex, vbi sit, inducijs datis, intra quas si non occurrat, secundum vnam partē examinato [f] negotio, mittet [g] actorem in possessionem rerū eius iuxta mēsuram [h] declarati [i] debiti.

¶ Quod si redeat ante quā prosequatur [k] causam, relarciat actori omne* damnū: [l] præstabitque fideiussorē [m] de lite prosequenda, & res suas suscipiet.

Missio vno ex creditoribus in possessionē ex primo decreto, cæteri veniētes debito modo, & cōgruo tēpore, uidentur in possessionē missi. & si procedatur ad venditionem bonorum auctoritate iudicis fiendā per ipsum missum, & plus ex pretio percipiatur quā misso debeatur illud debet in ædem sacram deponi, & ne qua fraus in venditione cōmittatur, debet seruari solemnitas huius legis. h. d. Bal. vel sic: Si vnus ex creditorib. in possessionem mittatur ex primo decreto, eius missio prodest omnib. aliis creditoribus præsentibus, & intra biennium uenientibus, & debitum ostendētib. & expensas pro rata reficientibus. Item absentibus, si ueniant intra quadriēnium, & idem faciant hoc dicit vsque ad §. fin. autem. Pau. de Cast.

Imp. Iustin. A. Ioanni P.P.

LEX X.

CVm apud veteres quæstionem ortam inuenimus super pecunijs debitis, pro quib. hypothecæ nō sunt constitutæ, propter res ad debitorem pertinentes,

ET qui iurat. CASVS. Lex C. dicit, quod si debitor latitat, nec defendatur, petere possum me mitti in possessionem bonorum eius. sed non determinat modum declarati debiti. Authe. declarat aliter dicēs, quod si subtrahat se debitor, si sit iudex ordinarius, citabit eum accipiēdo personam suam, & verbo mittendo nūtium. si non veniat, sententiabit examinato negotio, & datis sibi inducijs ad repræsentandum se, si nō veniat, mittat in bonorum possessionem ipsius pro mensura declarati debiti. & si non veniat postea, non auditur nisi restituat mihi omnes impensas, & omne damnum resarciat, dato fideiussore iudicio sisti. Vinia.

a *Et qui iurat.* idem est, & si solummodo ad iudicium vocatus est. Accur.

b *Administrator.* i. ordinarius.

Delegatus an possit citare.

c *Dedit.* quando iudex erat delegatus. & sic delegatus non citat, ut hic. & ff. de iurisd. omn. iud. l. iubere. & sic est cōtra. sup. quomo. & quādo iu. auth. q semel. Sol. speciale ē ibi in delegato Principis.

d *Exhiberi.* re & verbo, quod non facit delegatus, vt dixi. & habes in Authent. de exhi. & trās. reis. §. si vero semel. collatio. 5.

e *Examinet.* summatim.

f *Examinato.* summatim, vt & ff. vt in possess. lega. l. si is à quo. nam demum vtraq; parte præsente plene examinat: ut inf. si per uim, vel alio modo l. fin. Est ergo, quod hic dicit cōtra regulā, quæ est de iu. l. iudices.

g *Mittet.* ordinarius non delegatus, sed delegans, ut d. l. iubere.

h *Mensuram.* olim in omnia bona, ut ff. quibus ex causis in possessionem eatur lege prima. Et quod dicit pro mēsura, dicuntur, ut si est debitum decem in rem valentem decem fiat missio. Sed tu dic secundum Ioannem, quod etiam plus debeat valere. nec enim hic dicit, quod in tanto, sed pro mensura, quod est caute notandum, & sic se habet cōsuetudo: inspicitur etiam an exigat expensas, uel nō res pignorata, ut equus, vel argentū vt primo casu longe plus debeant valere.

Missio pt fieri in omnia bona.

i *Declarati.* i. petiti. vel i. sumpti, vel probati summatim.

k *Prosequatur.* idest, antequam adeatur ad causę prosecutionem, & hoc cum agitur personaliter. Si autem in rē, dic ut modo no. in l. cum proponas. Si autem omnia bona petet quis, vel vt debita, vel hypothecariam, in omnibus puto mittendum, nam & tantum est debitum.

l *Damnum.* quod ex uitio absentiæ illius passus est, ut su. de iudic. l. sancimus.

m *Fideiussorem.* iudicio sisti. Sed usque ad quod tempus amittet ad recuperandum possessionē? Respon. secundum P. vsque ad triginta annos: ut argumen. supra de præscriptio. triginta annorum, lege sicut. Alij dicunt vsque ad annum, vt supra, de præscriptio. triginta annorum. le. si quis emptionis. §. fin. & in Authent. de iuri. §. omnem autem, collatio. 8. Sed his respondent Placen. & Py. ad primā loquatur in actione in rem, secunda in actore absente, qui cum possessionis expectare triginta annos. & est ad l. supra de procu. l. cum. & ff. de in ius vocand. l. satis

*Cōcor. c. quoniam frequenter in §. in alijs ver. in his super extra cap. in fin. extra, vt li. non cont.

ADDITIO. Videas pulchram glo. in capitu. quoniam frequenter. in fine, ext. vt lite non contestata &c.

CVm apud. CASVS. Si Titius habet plures creditores, & timore creditorū se absentet. & quidam ex creditoribus petant se mitti in bonorum possessio. an absentes, uel præsentes, si non sint ita soliciti, cōsequantur commoditatem aliquā ad id, quod alij missi sunt in bonorum possessionem, quæritur? Dicitur, quod sic, si præsente (hoc est, qui sunt in eadem prouincia) intra duorum annorum spatium se repræsentent: absentes autem intra quadriennium, restitutis impensis, quas missi in possessionem fecerunt iuramento eorum declarandis. si uero intra præfinitum tempus non venerint, eo lapso authoritate iudicis poterunt vendere bona. & illud, quod superest, deponetur in æde sacra tabellione, & venditore præsentibus, & de eo cæteris creditoribus pro portione debiti satisfiet. & sic deponatur, ne in expensis damnificetur. prædicta autem venditio fiat præsente non solum tabellione, sed sacrista ecclesiæ penes quem quod superest, de pretio deponatur præstito iuramento a creditore, quod non per gratiam emptoris ad rerum venit venditionem; nec quod dolo minus iusto pretio accepit. Vivianus.

Dum

dum is[a] seueriores 1† creditores formidans sese celauerit, & illi[b] de rebus ad eum pertinentib. cõpetentia ingrediantur iudicia,[c] postulentque in possessionem rerum sese transmitti:[d] si etiã alii creditores, quib. obnoxius esse vr̃, possit quãdam habere cõmunionẽ in rerũ possessione: 2† huiusmodi dubitationem amputantes, censemus per præsentẽ diuinam generalem constitutionẽ, vt si nõ oẽs hmõi debita prætendentes, sed ex his certi ab iudiciali sñia in possessionẽ rerũ mittãtur: non solũ hi, sed ẽt alii oẽs talia debita prætẽdẽtes eadẽ commoditate potianť,[e] vt 3† possint cũ priorib. rerum detentatoribus cõmunionẽ habere in rebus, de quibus (sicut superius declaratur) prolata fuerit sñia.[f] Quid eñ iustius est, quam oẽs, q ad res debitoris mitti debent, esse participes huiusmodi commoditatis?[g]

¶ Vt aũt nõ in perpetuum aliorum negligentia[h] illi, qui pro suis debitis alacriores[i] creditorib. alijs ostenduntur fuisse, prægrauẽtur, rectius nobis esse videtur, tunc cõmunionẽ habere in possessione rerũ alios creditores, qui non hoc peregisse noscũtur, cum prçsentes quidẽ in vna eadẽq. degentes prouincia, in qua possessores rerum commorãtur, intra duorum annorum spatia, absentes autẽ intra quadrienniũ[k] creditorib. possessionẽ ante lato modo detinẽtib. suũ debitum certum faciant, & expensas secundum quantitatẽ debitorum persoluãt[l] eis, qui sñias cõsecuti sunt, per sacramẽtum eorum manifestãdas,[m] qui eas adipiscendæ gratia possessionis rerum sustinuerunt, quia & secundum debita[n] satis ei fieri explorati iuris est. Post cõpletum autẽ memoratum tps nullã eis esse licẽtiã, eos, qui possessionẽ adepti sũt molestare, vel aliquib. dãnis afficer̃. Actiones autẽ, quas ex legib. sibi competere putauerint, cũtra suos exercere debitores.

Iste § prosequitur eãdem materiã. Dicit enim, quod si missus ex primo decreto ueniat ad venditionem, debet primo ex pretio sibi satisfieri, & residuum (si quod est) debet deponi in ęde sacra, ut creditoribus uenientibus, & debitum ostendentibus postea satisfiat, & de prędictis omnibus debet fieri publicum instrumentum cum solemnitate hic statuta in §. fin. h. d. tota ista lex & §. quę est satisfiat uerbosa, tamen utilis, quia isti creditores, qui habentur, pro immissis, non tenentur facere nouum processum, imo uirtute primi, facta fide de debito, debet satisfieri eis, requiritur tamen plena probatio per testes, uel instrumenta, secundum Bar. & Pau. de Cast.

¶ Sin autẽ ij, qui detinent possessiones, vel ex sententia iudicis res vẽdiderunt, vel alio[o] quocunq. legitimo modo oẽ ius,[p] quod in his rebus habere noscuntur, in alias personas post definitum * à nobis[q] tempus transtulerint, & certas pecunias acceperint, quicquid superfluum inuentum fuerit, & amplius quam eis debetur, hoc modis omnib. necesse est eos prçsentib. tabulariis signare,[r] & in 4† cimeliarchio[s] sanctæ Ecclesiæ illius ciuitatis, in qua hmõi contractus celebratur deponere, attestatione videlicet, prius per memoratos tabularios conscribenda, prçsente etiam eo, qui res eas vendiderit, vel in alias personas transtulẽrit,[t] vt per eam[u] manifestetur tam quantitas pecuniarum, quæ pro venditione rerum vel translatione prçstitæ sunt, quam earum, quæ superfluæ post dissolutum debitum inueniantur, vt si quis postea creditor apparuerit, & debiti cautionem ostenderit, possit ex his satis sibi facere, prius scilicet rectore prouinciæ sine aliquo damno causę faciente examinationem, & non concedente, nec viros reuerendissimos œconomos, vel cimeliarchos 5† sanctæ Ecclesiæ, in qua pecuniæ deponuntur, aliquod detrimentum vel dispẽdium sustinere, per suam autem interlocutionem creditorem prçcipiẽte secundum modum debiti ex depositis pecunijs suum accipere debitum.

¶ Vt autẽ non liceat creditoribus in venditione vel translatione rerum, dolum vel aliquam machinationẽ, vel circumscriptionẽ facere, iubemus attestationẽ super hoc celebrandã 6† apud defensorẽ locorum (gestis interuenientib.

1† seuiora.

a *Dum is.* scilicet debitor.
b *Illi.* scilicet creditores.
c *Iudicia.* idest, iudices.
d *Transmitti.* & missi sunt.
e *Potiantur.* vt ff. de bon. autho. iud. possid. l. cum vnus.
f *Sententia.* interlocutoria.
g *Commoditatis.* Sed nonne quãdo missi sunt primi, fuit contractum prętoriũ pign[o]. ergo prior &c. Respon. Dicunt quidã hoc quando missio facta est in oib. bonis generaliter, aliud si specialiter. Vel dic in ptorio pignore nõ seruari regulã, sed in conuentionali sic, ut ff. vt in possess. leg. l. is cui. §. qui prior. & de damno infec. l. si finita. §. si plures. Itẽ hoc quãdo sunt eiusdem tituli, alias cõtra, vt i nf. qui po. in pigno. hab. l. 2. & ff. qui potiores in pig. hab. l. si & iure. quæ sunt contra.
h *Negligentia.* ablatiui casus.
i *Alacriores.* idest solertiores.
k *Quadriennium.*] No. hic vẽditionem non fieri intra quadriennium.
l *Persoluant.* vt ar. ff. depo. l. quod priuilegium §. fi.
m *Manifestandas.*] sic sup. de iud. l. properandum §. & si q. dem. Et no. q aliud est in expẽsis in causa damni infecti, q a postea dominiũ recuperat, ut ff. de dãno infec. l. si finita. §. cũ aut. in iu fi. §.
n *Secundum deb ta.* id est pro rata eorũ, quæ debentur, quia plus expẽsarũ nomine pstabit, cui plus debetur, quam alijs.
o *Vel alio.* puta locando.
p *Omne ius.* Idest retinẽdi & vẽdẽdi. Ir.
q *A nobis.* forsitan in Græco, uel forte de eo tempore dicit, qd statuit pignori vendendo, ut infra, de iure do. impe. l. fi. Vel de eo, qd est su. de præscri. 30. an. l. si quis emptionis. De rebus vero p iudicẽ possessis, & per iudicẽ distrahendis tẽpus expressum determinatũ nũquã inuenitur, sed etiã hoc idem tempus seruãdum uidetur, secundum Ir.
r *Signare.* id est sigillare.
s *Cimeliarchio* idest in loco, ubi ponitur thesaurus.
t *Transtulerit.*] locando.
u *Per eam.* s. personam venditoris.

Pro-

2† al. possessionem Pignus p-torii quãdo dr̃ cõtrahi.

3† &.

*definitũ. Alc. li. Dispunct. 1. c. 19. dicit hæc verba à nobis in veterib. exemplari. non esse, sed omitti debere.

4† al. Cimeliarcho. Cimeliarchiũ.

5† Du. Cimeliarchas. al. Cimeliarchos.

6† al. celebrandã.

a *Præsentibus.* sæpe te iubemus, s. venditorem. quod est. ç.

DE PRIVILEgio fisci.

Quia inter cæteros creditores fiscus priuilegijs gaudet, iō de his dicit. Acc.

1 † Du. Cimeliarcha.

B*Ona.* CASVS. Maritus ex mala administrōne primipilatis, tenebat fisco in 100. fisc.[a] occupauit res suas, inter quas erat res uxoris an mulier peteē possit vt separeī res suę à reb. mariti, quęrit? dicit, quòd sic. Viu.

2 † al. grada.

b *Occupata sunt.* quę tacite sunt fisco obligata: ut hic. & inf. in quibus cau. pign. ta. contra l. 1. & 2.

3 † al. viā.

c *Tuas.* secus i his, quas dederas in dotē, vt inf in q. b. cau. pig. ta. contrah. l. satis. Alij dicunt de dote hic dici. & dicūt, q prius occupauit fiscus bona, quā dos viro daretur.

d *Restituantur.* vt & sup. ne vxor pro mari. l. 2. & inf. ad l. Iul. de vi, l. 1. & sup. de donat. inter uir. & vxo. l. res. Et no. q vbi fit executio in bonis alicuius, & alius vult dicere aliquid id suum quòd probandi onus dicēti imminet, ut hic, & d. l. sup. ne vxor pro mari l. 2.

ADDITIO. Istud est uerū, qñ illæ res possidebātur ab eo in cuius; bona facta est missio: secus si possiderentur ab eo, qui dicit ista sua, veno. in d. l. 2. ne vxor pro ma. & l. à Diuo. §. si super rebus. & ibi de hoc per Bart. ff. de re iud.

Q*Vamuis.*] CASVS. Contraxit aliquis cum fisco & cū muliere, accipiendo ab ea dotem quis pferri debeat, quæritur? Distinguitur, aut cōtraxit primo cum muliere, & præfertur mulier: aut cum fisco, & præfertur fiscus. Viuia.

4 † tuis.

e *Fisci.* quod est, ut bona secum contrahentis tacite sint ei obligata, ut infra in quibus cau. pig. ta. contrah. l. 1. & 2.

f *Præuenit.* imo vi mulier ptuti, ut inf.

insinuari, siue tantū ex pretio quantum debetur, siue plus, siue minus colligitur, & præsentibus [a] non tantū (sicut dictum est) tabulariis, sed etiam viro Reuerēdissimo Cimeliarcho.[1] †

¶ Apud quem (si ita contigerit) superfluę pecunię signatę deponēdę sunt, iussu tandum sacrosanctis Euangeliis propositis vēditore,[2] vel trāslatore rerum pstante, qd neque per gratiā, 2† emptoris, vel eius, ad quē res iure cessionis trāsferuntur, nec aliquo dolo interueniente minorē iusto pretio rerum quātitatē acceperit, sed ea, 3† quā re vera cum oī studio potuerit inuenire.[1] Dat. 15. Kal. Nouēb. Cōstā. post Cōsu. Lāp. & Orest. anno 2.532.

De priuilegio fisci.

TITVLVS LXXIII.

Propter debita mariti res, quas vxor probat esse parapbernales, non capiuntur pignori, sed separata restituūtur mulieri. b. d. secūdū Bal. Vel sic. Mulier in reb. propriis est potior fisco creditore, et ex causa primipili. b. d. secundū Bar. Vel sic. Res paraphernales uxoris non obligantur fisco ex mariti primipilario officio. Sal.

Imp. Antoninus A. Eutropiæ. LEX I.

BOna mariti tui si ob reliqua administrationis primipilariæ à fisco occupata sunt [b] res, quas tuas [c] 4† esse liquido probaueris, ab aliis, separatæ tibi restituant.[d]

Ratione paris priuilegii priuilegiati redigunt ad ius commune. b. d. Bal. Vel sic: Mulier & fiscus in tacita bypotheca paribus passibus ambulāt. ad hoc allegatur: & ideo qui prior est tempore, potior est iure. hoc dicit. Bar. & Pau. de Cast.

Idem A. Valerianæ.

LEX II.

QVamuis ex causa dotis vir quondā tuus tibi sit condēnatus, tamē si priusquā res eius tibi obligarētur, cum fisco cōtraxit ius fisci[e] causam tuā pręuenit.[f] 5† Quod si 6† post bonorum eius obligationē rationib. meis cœpit esse obligatus, in eius bona cessat [g] priuilegium fisci.* PP. 14. Kal. Nouembr. Antonino 4 & Balbino Coss. 214.

Vxor soluens fisco pro marito, nō succedit in bypotheca fisci, nisi cessa sit actio. et ideo si maritus denuo cōduxit vectigalia fisci, potior est causa fisci, quam mulieris. b. d. Bal. & Sal. Vel sic. Fiscus præfertur omnib. creditoribus bypothecā nō babentib. b. d. Bart. Vel sic. Si ille, qui soluit fisco pro debitore fiscali, non facit sibi cedi ius, fisco nō succedit in iure fiscali, nec in eius priuilegiū, & ideo si postea fiscus cum eodem debitore cōtrabat, ille, qui soluit, sibi non præfertur ratione prioris iuris. b. d. Pau. de Cast.

Idem A. Valerianæ.

LEX III.

SI cum pecuniā pro marito solueret,[h] neq; ius fisci in te transferri impetrasti, neque pignoris causa domum, vel aliud quid ab eo accepisti, habes personalem [k] actionē, nec potes præferri fisci rationib. à quo dicis ei vectigal [l] denuo locatum esse, cum eo pacto vniuersa quæ hēt, habuit ve eo tempore, quo ad conductionem accessit, pignoris iure fisco teneātur.

¶ Salua igitur indēnitate fisci debitorē tuum pro pecunia, quam pro eo fisco soluisti, more solito conuenire non prohiberis.[m] PP 4. Kal. Ianuar. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Priuilegium fisci non extenditur ad bona debitorum vendita, antequam contraberēt cum fisco. b. d. Bal. & Sal. Vel sic. Obligatio & priuilegiū fisci nō extēditur ad bona debitoris an

ppo. in pig. ha. l. 6. Sed dic, q hæc in fisco, illa in priuato. Vel dic hāc corrigi. Item adhuc contra. ff. de priui. cre. l. priuilegia. Solu. hic de realibus priuilegijs dicit ex tempore attendendis, ibi negat de personalibus.

g *Cessat* si ergo pari passu ambulāt mulier & fiscus, vt hic, & sup. de iure dot. l. docis tuæ, idem esset de priuato, q tā cōtraxisset pignus expresse. ut ff. qui pot. in pig. l. si pignus, & l. fi. & inf. qui pot. in pig l. si fundum. secus, si non cōtraxisset pignus, ut infr. l. prox. & facit sup. si pp pub. pē. l. j. Acc.

5 † primis. 6 † qui. * fisci Vid. Ant. Mercatorē. 3. Not. 14. Robert. 3. Animaduers. 14.

S*I cum.* CASVS. Maritus tenetur fisco in 100. vxor ea soluit, nec fecit sibi cedi ius personale, vel reale a fisco, postea idē maritus cōtraxit cū fisco cōducēdo ab eo vectigal. & factus est debitor ei' in 100. q̃s sit præferēdus, quærit? Dicitur, q fiscus. salua ergo indēnitate fisco, poterit mulier cōuenire maritū pro pecunia, quā pro eo soluit fisco. Viuia.

h *Solueret.* s. fisco.

i *Ab eo.* s. marito.

k *Personalem.* mandati, vel negotiorū gestorū. non aūt hypothecariam, quā fiscus habebat, ut hic, & infra de ijs, qui in prior. cre. lo. suc. l. 1. & 2. & de iure Reipubl. l. 2. lib. 11. hoc autem acto, præferetis, ut inf. eo. l. fin.

l *Vectigal* a vehendo dictu, quia octaua ex rebus, quæ vehuntur, accipitur, vt sup. de vecti. l. allegatis. & lex pstatione.

m *Prohiberis.* mandati, uel negotiorū gestorum.

Si

SI debitor. CASVS. Vendidisti mihi fundũ, postea contraxisti cum fisco, an inueniens te nõ soluẽdo, possit fiscus auocare fundũ quæritur? Dicit, ꝙ nõ.
a *Distraxit.* tibi.
b *Si postea distraxit* ignorans.

PEcuniam. CASVS. Tenebaris mihi in decem, fisco in 100. soluisti mihi 10 te postea non existẽte soluendo, an fiscus possit a me auocare pecuniã, quæritur? Dicitur, ꝙ sic. Viui.
c *Debitore suo.* qui & fisci debitor erat.
d *Causa.* quia, ut cætera bona: ita & hæc pecunia obligata erat fisco. Et dic, ꝙ prius cõtraxerat cum fisco, postea cũ priuato. & est idem in alio priuilegiato ꝙ reuocet, ut ff. q cũ eo. l. sed an hic. & ff. pecu. leg. l. ex facto. §. fi. Accur.
e *Extraordinario iure* per hypothecariã, si extat. alias cõdictione ex lege: quæ est extraordinaria: vt hic, & supra de condic. ex lege, l. 1. Si autem ordinario iure teneretur, semisses deberet vsuras, vt ff. de vsuris, l. cũ quidam, §. fiscus.
f *Aufertur.* salua ei actione cõtra suũ debitorem, ut ff. de iure fisci, l. deferre, §. fi. & l. seq.

CVm patrẽ. CASVS. Debitor fisci copulauit cuidã filiam suam in matrimonio: & dedit prædium in dotem: an fiscus iure pignoris illud auocare possit, quæritur? Dicitur, quod sic. Viui.
g *Tibi.* s. marito.
h *Alleges.* iam fisco obligatam.
i *Intelligis.* vt inf. eo. l. fi. successione.

SI in re. CASVS. Mulier pro marito soluit fisco censũ & sibi fecit iura cedi, quæ habebat fiscus, an anteferatur alijs creditoribus mariti sicut & fiscus præferebatur, in cuius locũ successit mulier quæritur? Dicitur, quod sic. Viuiã.
k *Reliqua.* quia partem iam soluerat.
l *Debitoris.* s. publici: et subaudi, si nõ habes, vel sine hoc verbo sic lege, si cũ satisfaciebas reliqua debitoris, i. pro pter reliqua, pro quo, id est propter quam rem cõpetem iudex adscripsit tibi ius fisci & in te trãstulit ab his &c. Et est ad legẽ istam inf. de iure Reipub. l. 3. li. 11.

DE PRIVILEGIO dotis. Non. n. fiscus solũ sed etiã mulier pro dote priuilegiũ hẽt ideo de h. d. Et not. ꝙ dicit hoc titu. de priuilegio, quod habet iter personales actiones, sed de eo, quod habet circa hypothecam, dicit ista, qui pot. in pig. l. fi. ubi de hoc satis diximus, sed & hæc lex de eo similiter posset intelligi. in casu, quem ponit.

SCire. CASVS. Mulier tacite habet obligata omnia bona viri pro dote sua, & habet priuilegium, quod præfertur creditoribus alijs mariti, in actionibus personalibus an illud priuilegiũ transmittat ad hæredes, quæritur? Dicit quod non. Viuiã.
m *Scire debes priuilegiũ.* quo præfertur alijs in actione personali, ut inf. q. po. in pign. l. fina. §. ad hæc.
n *Ad hæredem.* scilicet extraneũ, vt ff. de reg. iu. l. priuilegia. Sed ad filios sic: licet non iure hæreditario. sed filiationis, ut su. qui potio. in pign. l. assiduis. §. exceptis & arg. ff. so lu. matr. l. si. ĩ prin. Et not. hic priuilegia, alia realia, & illa ex rpe æstimantur, vt sup. ti. 1. l. quamuis: Alia personalia & illa ex causa: ut ff. de.

---

te vendicat, ꝙ intellige, nisi essent ante vendita in fraudem, vt l. 1. infra, de iure fisci, lib. 10. h. d. Bar. vel sic. In generali obligatione bonorũ non ueniunt bona, quæ prius exiuerant patrimonium debitoris, h. d. Pau. de Castr.

Idem A. Quinto.

LEX IIII.

SI debitor, cuius fuisse fundum ipse confiteris, prius eum distraxit, [a] quam fisco aliquid debuit, inquietãdum te nõ esse Procurator meus cognoscet. nam & si postea [b] debitor extiterit, nõ ideo tamẽ ea, quæ de dominio eius excesserunt, pignoris iure fisco potuerunt obligari. PP. 3. Cal. Iul. Læto 2. & Cereali Coss. 216.

Fiscus põt reuocare pecuniã alii creditori solutam posteriori sine usuris. h. d. Bart. Vel sic. Fiscus auocans pecuniam solutã posteriori creditori per eius debitorem, usuras petere nõ potest, quia hoc facit ex priuilegio fiscali. h. d. Pau. de Cast. & Sal.

Imp. Alexander A. Menæ. al. Magnæ.

LEX V.

PEcunia, quam creditor à debitore suo [c] recepit, [1] † si postea ex iusta causa [d] fisco restituenda erit, sine vsuris debetur, quia non fœnus contractum, sed suum recuperatum extraordinario iure [e] aufertur [f] PP. 15. Cal. Iun. Fusco, & Dextro Coss. 226.

Fiscus alienata reuocat per suum debitorem causa dotis cõstituẽdæ. h. d. Bar. Vel sic. Fiscus præfertur filiæ à patre dotatæ, & est ratio, quia officium patris est dotare filiam ære alieno soluto. h. d. Bald. Vel sic. Fiscus põt annocare bona quæ debitor suus filiæ dedit in dotem h. d. Salyc. & Pau. de Cast.

Imp. Gordianus A. Seueriano.

LEX VI.

CVm patrem tuum fisci debitorem fuisse demõstres, eumque nubenti tibi [g] possessionẽ dedisse alleges, [h] Procuratorẽ ius fisci exequẽ quentem, eam iure pignoris reuocare potuisse ĩtelligis. [i] PP. Non. Iul. Sabino, & Venusto Coss. 241.

Iudex potest soluenti fisco iudicis mandato cedere iura fisci. h. d. Bal. & Sal. Vel sic. Priuilegiũ fisci potest transferri per cessionem. Bar. Vel sic. Si soluens fisco pro debitore fiscali facit sibi cedi iura fiscalia, prefertur aliis creditorib. quib. etiam fiscus præferebatur. h. d. Pau. de Cast.

Impp. Valerian. & Galien. AA. & Valeria. Cæs. Diodoro.

LEX VII.

SI in re ius fisci, cum reliqua [k] solueres debitoris, [l] pro quo satisfaciebas, tibi cõpetẽs iudex adscripsit, & trãstulit ab iis creditoribus, quibus fiscus potior habetur, res quas eo nomine tenes, non possunt inquietari PP. 15. Cal. Ian. Æmiliano, & Basso Coss. 260.

De priuilegio dotis.

TITVLVS LXXIIII.

Priuilegium, quod datur ratione personæ, ad heredes non transit. h. d. Barto. Et ad hoc allegatur. Vel sic. Priuilegium dotis non transit ad heredẽ extraneum mulieris: h. d. Sal. Bald. aũt dicit super hac lege, quod dos est datum vel promissum pro oneribus matrimonii, quod in dubio presumitur inter uirum & uxorem, vt no. ff. de iure dot. l. quod autem. & l. mulier bona. Et uigintiquinque priuilegia dotis ponit Spec. in tit. de donõ. iter uir. & uxo. §. formatis. circa fi. B.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Firmo.

LEX VNICA.

SCire debes priuilegium [m] dotis, quo mulieres vtuntur in actione de dote, ad hæredem [n] non transire. † PP. Cal. Maii, Pompeiano, & Auito Coss. 210.

---

[1] Iudex. Imò licet iudex non transtulerit, priuilegiatij quoque vedentur, quorũ pecunia ad priuilegiatũ trãsfertur. l. 2. ff. de ces. bon. l. 24. ff. de reb. auth. iud. possid. Vi. Cuiac. 8. obser. 40. Gotho.

[2] Trãsire. Preterquã ad filios. l. assiduos. I fra q. potio in pig. hab. hi. Nou. 91. Theodor. Græcus interpretes.

Priuilegiatus si concurrat cū non priuilegiato, vl priuilegiato, quis præferetur

ff. de priuileg. cred. l. priuilegia. Et multæ sunt personæ, quæ habent in personalibus actionibus priuilegia, vt patet ff. de priuil. cred. per totum. Vbi ergo concurrit priuilegiatus cū nō priuilegiato, priuilegiatus præfertur: vt ff. quod cum eo. l. 3. & de pecu. l. ex facto, §. fi. Si autem ambo sunt priuilegiati: si quidem eiusdem tituli, æqualiter admittuntur: vt duo deponentes. & idem si diuersi tituli sūt, vt deponens, & qui agit tutelæ. quod exemplum non placet, scilicet cū in tutela sit tacita hypotheca. Sed dic deponēs vt pupillus, qui agit negotiorum gestorum cōtra amicū suū negotia sua gerentem: vt ff. de priuil. cred. l. si negociū, & alia multa exempla inuenies in illo tit. Caue tamē, quia inter personalia priuilegia sunt quædam, quæ alijs præferuntur, vt ecce fiscus: vt ff. de priuil. credit. l. quod quis. Idem dico de muliere, nā ☐ præfertur in hypothecaria anteriori tacitæ, vt inf. qui po. in pig. ha. l. fi. ergo & in psonal præfertur alij priuilegiato. Idē dico de eo, qui rem reficiēdam credidit: vt ff qui pot. in pig. hab. l. interdū. Idē forte & in funeraria: vt ff. de relig. l. pe. Si autem est cōtētio īter illos adeo priuilegiatos, puto quod cōcurrant nisi caueatur lege aliquem alij præferendum: vt dicitur ff. eod. quod quis. Inter nō priuilegiatos, melior est conditio occupātis: nisi alij iā sint missi in possessionem. vel nisi omnes instabāt, & gratificauerint vni: vt ff. de bonis auctho. iu. poss. l. si non expedierit. §. 1. & ff. quæ in frau. cred. l. qui autem §. sciendum. & l. pupillus.

DE REVOCANdis ijs, quæ in frau. &c.

Non solum per missionem in bona, consulitur creditoribus, vt sup. dixi, verum etiam per reuocationem eorū, quæ in fraudem sunt alienata.

1 † al. Imp. Dioclet. & Maximia. AA. Magnesiæ.

2 † al. si hæres.

* Sic in oībus manuscriptis, sunt tñ qui dicant in vetustioribus legi, si cuius negotium gestū fuerit. remota parēthesi Vi. Cuia. 7. obser. ult.

De reuocandis ijs, quæ in fraudem creditorum alienata sunt.

TITVLVS LXXV.

Alienatis bonis à debitore in fraudem creditorum, superest postea creditori actio personalis contra debitorem, & reuocatoria contra eum, in quem facta est alienatio. Bal. Vel sic. Ad eum, in quē res in fraudem sunt alienatæ peruenitur demū bonis principalis excussis. h. d. Bar. Vel sic. Non potest agi reuocatoria contra emptores, vel illos quibus facta est alienatio, nisi primo excussis bonis principalis debitoris, & reperto quod non sit soluendo hoc dicit Pau. de Cast.

Imp. [1] † Antoninus A. Cassiæ.

LEX I.

HÆres, [2] † qui post aditā hæreditatem ad eum, [a] cui res cessit [b] corpora hæreditaria transtulit: [c] creditoribus [d] permansit obligatus. ¶ Si igitur in fraudem tuam id fecerit, bonis eius excussis, [e] vsitatis actionibus [f] (si tibi [g] negotium * gestum fuerit) ea quæ in fraudem [h] alienata probabūtur, reuocabis. PP. 2. Id. Octobr. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Pater non potest dotare filiam in præiudicium creditorum: non tamen actio personalis sequitur fundum, sed reuocatoria sic. h. d. Bald. Vel sic. Bona in dotem data, quæ creditoribus non erant obligata, non reuocantur, nisi probētur in fraudem data. Bar. & Pau. de Cast.

Imp. Alexander A. Symproñianæ. [3] †

LEX II.

SI successione patris abstēta fuisti, [i] ob ea, que in dotem data sunt, [k] cōuenire te creditores nequeunt, [l] quib. pignorata in dotem data nō docentur, [m] nisi bonis defuncti non sufficientibus [n] in fraudem creditorum dotē cōstitutam probabitur. [o] PP. 10. Calen. Iul. Probo, & Maximo Coss. 233.

Filius, qui nihil possidet de bonis paternis, nec titulo donationis, nec alio, nō potest à creditoribus paternis conueniri. h. d. Bal. vel sic Filius, qui abstinuit ab hæreditate paterna, non pōt conueniri pro debito patris, nisi possideat aliqua paterna bona quæ sibi fuerunt alienata in fraudem creditoris. Pa. de Cast.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Acyndino.

LEX III.

SI paterna hæreditate abstinuisti, nec quicquā in fraudem creditorum ex bonis eius in te donationis iure transcriptum est, à priuatis [p] creditoribus Præses prouinciæ conueniri te non patietur. PP. 10. Cal. Iul. ipsis 4. & 3. AA. Coss.

3 † Symphoniano. al. Symphonianæ.

HÆres. CASVS. Debitor meus in decē, decessit hærede instituto Titio, qui habebat creditorem, dedit ei in solutum quasdam res hæreditarias, an si in fraudē meā in solutum dedit, possum eas reuocare, quæritur; Dicitur, quòd sic. Viuia.

a *Ad eum*. creditorem suum proprium.

b *Cessit*. dando ei in solutum.

c *Transtulit*. de facto.

d *Creditoribus*. s. hæreditarijs, vt sup. de hæred. vend. l. 2. sic ergo debitor cuiusdam successit meo debitori; & hæc bona hæreditaria in solutum dedit suo primo creditori.

e *Excussis*. scilicet hæredis. & hoc ex voluntate: nam & contra bona tenentem posset primo agi. sed & quandoque ex necessitate, cum creditores dicuntur fraudari re ipsa, secūdum Az. Sed hodie semper ex necessitate: vt infra, de pign. auth. hoc si debitor. licet illa de hypothecaria dicat. hæc vero de reuocatoria. Accur.

f *Actionibus*. scilicet Pauliana, Caluisiana, & in factū, de qb. dic vt diximus sup. si in frau. patro. l. 2.

g *Sibi*. id est ad tuam læsionem. sic sup. de testi. l. nimis.

h *In fraudem*. interueniente fraude, vel vtriusque, vel vnius, secundum distinctionem inf. eo. l. penul. vel nullius, si omnia donasset, ut ff. quæ in frau. cred. l. Lucius §. omne.

SI successione. CASVS. Paterfamilias creditores habēs, filiæ suæ centū dedit in dotē, & decessit filia hærede instituta, quæ ab hæreditate paterna se abstinuit, an ratione dotis a creditoribus paternis conueniri debeat, quæritur? Dicitur, quod non, nisi probentur fuisse ablata pignora, vel nisi in fraudem creditorū filiæ fuisset dos constituta à defuncto, & hoc doceatur. Viuian.

i *Abstenta fuisti*. i. te abstinuisti.

k *Data sunt*. a patre.

l *Nequeunt*. vt & ī. de don. ante nup. l. de rebus. & inf. l. proxi. & sup. ar. tu. l. cū qui, & ff. quib. mod. pig. vel hypoth. sol. l. Lucius.

m *Non docentur*. ut & sup. ti. 1. l. cum patrē. sed hoc fallit in causa principali, ut sup. de primi. l. fina. lib. 12.

n *Non sufficientibus*. in trib. ergo casibus poterit hæc filia conueniri, s. cum successit patri. Item cum non successit, sed res dotales fuerunt specialiter obligatæ. Vel cum in fraudem creditorum dos constituta fuit, secus si in fraudem patroni, ut ff. si quis in fraudem patr. l. 1. §. sed si rem.

Dos filiæ data, an possit per creditores reuocari.

o *Probabitur*. ut ff. eo. l. ait Prætor. §. si cū mulier. & l. fi. §. j.

SI paterna. CASVS. Paterfamil. creditores habens, decessit filio hærede instituto qui ab hæreditate se abstinuit an a creditoribus hæreditarijs conueniri possit, quæritur? Dicitur, quod non, nisi in fraudem creditorum aliquid in filium fuisset translatum.

p *A priuatis*. nam a fisco secus in casu, ut diximus supra l. proxi. Accur.

Filius.

Non licet filio allegare turpitudinē patris, cuius est hæres. h.d. Bald. Vel sic. Hæres non auditur allegans turpitudinem defuncti, sicut nec allegans turpitudinem suam. h.d. Pau. de Cast. Vel sic: Hæres *non reuocat alienata in fraudem à defuncti. h.d. Sal.*

Ijdem AA. & CC. Epagato.

LEX IIII.

FIlios debitoris ei succedentes, veluti in creditorum fraudem alienatorum[a] facultatē reuocandi nō habere, notissimi iuris est. Subscripta 10. Cal. Maij AA. Coss.

In titulo oneroso requiritur fraus dantis, & accipientis, sed in lucratiuo solius dantis sufficit consiliū cum fraudis euentu. h.d. Bal. Vel sic. Cum agitur actione reuocatoria contra habētē titulum onerosum, necesse est probare, quod participauerit fraudē, id est quod sciuerit creditorē fraudari, alias non obtinet actor, sed contra habentem causam lucratiuā hoc nō requiritur, sed sufficit, quòd creditores sint fraudati h.d. P. de Cast.

Ijdem AA. & CC. Crescentio.[1] †

LEX V.

IGnoti iuris non est, aduersus eum, qui sententia condenatus intra statutum[b] tēps satis non fecit, nec defenditur, bonis[c] possessis, iterumque[2] † distractis,[d] per actionem in factum cōtra emptorem, qui sciens fraudem[3] † comparauit, & eum, qui ex lucratiuo titulo possidet, sciētiæ mentione[e] detracta,[f] creditorib. suis esse consultum. S. 10. Cal. Nouēb. AA. Coss.

Fraudator re, non cōsilio, tenetur in quantū facere posset, vel dolo fecit, quo minus facere pōt intra annum vtilem. Si autem in principio fuisset in consilio fraudandi, tunc de eo, quod ad eū peruenit, tenetur perpetuo, sed occasione doli tenetur intra annū vtilē. h.d. secundū gl. & Bal. Vel sic: Si debitor fraudis cō silio liberat debitorem suum fraudem ignorantem, liberatus, vt fraudator re ipsa conueniatur intra annum, quatenus facere pōt, vel dolo malo fecit, quo minus posset. h.d. Sal. Vel sic. Contra debitoré liberatum in fraudem creditorū, datur reuocatoria, illius naturæ, & vitæ, cuius erat actio, qua primo tenebatur. h.d. Bar. & Pau. de Cast.

Ijdem AA. & CC. Menandræ.[4] †

LEX VI.

SI actu[g] solenni præcedentem[h] obligationem peremisti, perspicis aduersus fraudatorem[i] intra annum[k] in quantum facere, potest vel dolo malo fecit, quo minus possit,[l] edicto perpetuo tantum[*] actionem permitti.[m]

FIlios.] CASVS. An filius patri succedens possit reuocare alienata in fraudem creditorum, quæritur? Dicitur quòd non quasi allegans turpitudinem eius, cui successit, quod esse non debeat.

Turpitudinē sui authoris allegans non auditur.

a *Alienatorum.*] a defecto. Et sic nota non audiri aliquem allegantem turpitudinem eius, cui successit ut hic, & in. de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus. nec suam propriam, ut sup. de transact. l. transactione finita. & inf. de reuo. don. l. cum profitearis. & sup. de reb. alie. non alie. l. venditi.

IGnoti. CASVS. Debitor meus conuentus, & condemnatus, nisi intra quatuor menses mihi soluerit, capientur bona sua, & si mihi satisfieri non possit, & aliqua inueniantur alienata, sed titulo non lucratiuo, aduersus emptorem, qui sciuit fraudem, reuocatoria agam, si vero lucratiuo, puta quia in aliū aliquid donationis titulo trāstulit, si sciuit fraudem, reuocatoria agam. Si vero ignorauit donatarius fraudem admissam, non reuocabitur, quod sic donatum est.

b *Statutum tempus.*] olim duorum mensium, vt ff. de re iud. l. debitoribus. hodie quatuor, vt supra, de vsur. rei iud. l. 2.

c *Bonis possessis.*] paucis, quæ non alienauerat, & dic possessis à creditoribus.

d *Distractis.*] s. non ab eis, sed a debitore, vt statim innuit.

1 † al. Crescentio.

e *Mentione.*] i. non distinguendo, sciuerit, vel ignorauerit, quia vtroque casu tenetur.

f *Detracta.*] q. d. in titulo non lucratiuo exigitur scientia in eo, cui alienatur, in titulo vero lucratiuo, non: vt hic, & ff. eo. l. qui autem. §. hoc edictum. & §. simili modo. cum ergo dos non sit titulus lucratiuus, vt ff. de act. & oblig. l. ex promissione exigitur scientia accipientis: vt sup. eo. l. 2. & eodem modo distinguitur in re alienata in fraudem patroni, vt ff. si quid in frau. patr. l. 1. §. si quis in fraudem.

2 † absque; Dos non est titulus lucratiu.

SI actu.] CASVS. Tenetur mihi Titius in decem, & ego Sempronio in alijs decem, in fraudem Sēpronij liberaui Titium per acceptil. poterit Titius intra annum conueniri, & in quantum facere potest. liberatus enim per accep. tenetur in quantum facere potest, vel sic: Liberaui debitorem meum in fraudem creditorum, postea cessi bonis: debeo conueniri in quantum facere possum.

g *Si actu solenni.*] scilicet stipulatione, & acceptilatione. & loquitur hæc lex de debitore, qui & creditor erat.

3 † fr. rectiu

h *Præcedentem.*] præcedentem dicit quantum ad eam, qua postea idem fraudator liberatus teneri cœpit creditoribus, id est creditoribus sui creditoris.

i *Fraudatorum.*] Pessimè videtur cantare hæc lex: ideo dic, quòd hæc lex, cum vocet fraudatorem, qui liberatus est ex cā donationis, cum non ipse, sed debitor ageret in fraudem creditorum. Sicut enim quis re ipsa dicitur fraudatus; ita & ille, ad quem res peruenit, potest dici fraudator re ipsa, licet bona fide acceperit. Et ideo dicit condemnandū intra annum, & in quantum facere potest. Si autem malam fidem haberet, tunc insolidum, secūdum Iren. ut ff. eo. l. 1. re ipsa. Vel dic, apertius loquitur, cum tu liberasti eum per acceptilationem, qui ex causa donationis tibi tenebatur. Tenetur quidem liberatus Pauliana in quantum facere potest, quia tibi in tantum damnaretur. ff. de re iud. l. inter eos. §. 1. Vel dic tertiò, quòd vocet fraudatorem eum, qui in fraudem creditorū liberauit, qui, & ipse tenetur hoc edicto actione in factum, vt ff. eod. l. 1. §. 1. in fi. 2. resp. & l. fi. & poterit in quātū facere pōt, teneri, quando postea cessissent bonis, vt ff. de ces. bo. l. 3. & Insti. de act. § h.

4 † Menandro.

† tantum: Vi. in l. leg. difficil Ciac. obser. 3

k *Annum.*] à tempore alienationis, vel liberationis, vt ff. eo. l. ait Prætor, §. annus. sed postea in id, quod peruenit, vt in ead. l. §. actio.

l *Possit.*] hoc casu in solidum tenetur, cum pro eo habeatur, ac si posset in solidum facere, ut ff. de reg. iur. l. parem.

m *Permitti.*] s. creditori tuo.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

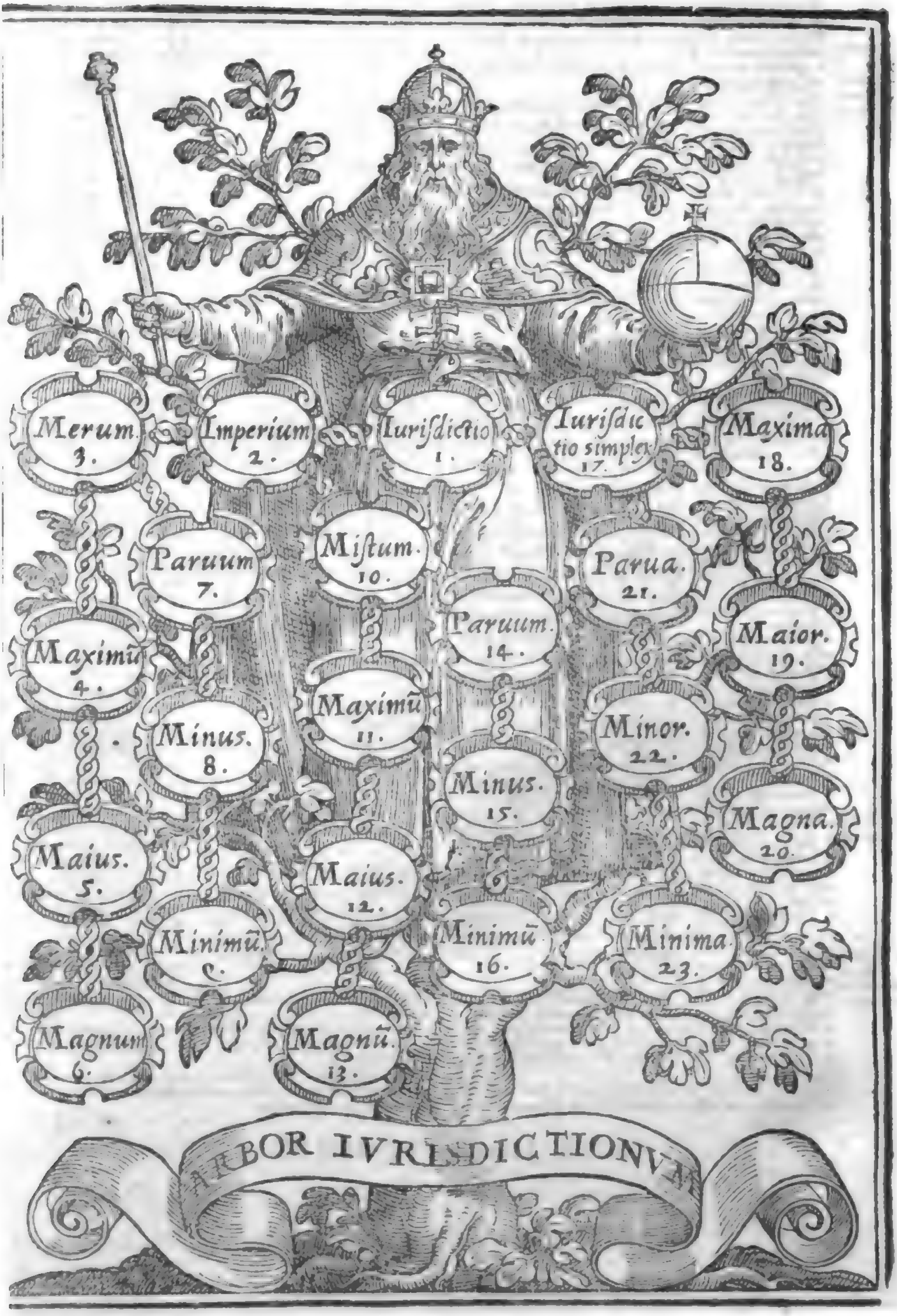
Merum. 3.
Imperium 2.
Iurisdictio 1.
Iurisdictio simplex 17.
Maxima 18.
Paruum 7.
Mistum. 10.
Parua. 21.
Parvum. 14.
Maior. 19.
Maximũ 4.
Maximũ 11.
Minor. 22.
Minus. 8.
Minus. 15.
Magna. 20.
Maius. 5.
Maius. 12.
Minimũ. 9.
Minimũ 16.
Minima. 23.
Magnum 6.
Magnũ. 13.
ARBOR IVRISDICTIONVM

DEFINITIONES, ET DECLARATIONES ARBORIS INTERDICTORVM.

AD Arboris Interdictorum habendã notitiã, ne paralogisentur iuuenes, ignoratis terminis iuxta doctrinã Philosophi primo Elécho. qui virtutis vocabulorũ sunt ignari, de facili paralogisantur, & daturũ iuri operã prius nosse oportet, vnde nomen iuris descendat. l. 1. ff. de iustitia & iure. Idcirco quorundã terminorũ, qui in iure vtroq; maximè frequentantur, necessariũ fore duxi descriptiones & significationes breuiter exponere propter iuuenes maximè vtriusque iuris alumnos. Sed vt ne illotis manibus protinus materiã aggrediar. l. 2. ff. de orig. iur. & gl. in rubr. ff. de test. interdictorũ definitioné præmittã, antequã eorũ diuisioné assigné, vt faciendũ censuit gl. in d. l. 1. ff. de iustit. & iure. Sunt igiť interdicta formæ, atque cóceptiones verborũ, quib. Prætor aut iubebat aliqd fieri, aut prohibebat. Instit. eo. in prin. & ibi per gl. i verbo, cóceptiones verborũ. & Doctor. In hac igitur materia per qõnes procedédo luculéter diuisiones, ac differétias (vt Lector inter legédũ videbit) quam optimè explicare curabo.

PRIMO quæritur, quæ differentia olim erat inter actionem, & interdictum, gl. Instit. eod. in princ. & in rubr. ff. eod. ponunt duas differentias. sed illæ differentiæ sunt reprobatæ per Ias. Io. Fab. & Aret. in dicto princip. & Nic. de Neap. Insti. de action. in princ. possumus tamen dicere secundum prædictos Docto. quod olim non erat differentia regulariter inter actiones & interdicta, sed modus loquendi alius fuerat in interdictis, & alius in actionibus, secundum Ioan. Fabrum tñ in allegato prin. Insti. eod. olim ista erat differentia, quia Prætores quando proposuerunt interdicta, nullam actionem dederunt, sed voluerunt, ꝙ interdicta obtinerent locum actionum, dum tñ solemniter & certo ordine intentarentur. sed hodie legum latores introduxerunt, vt per actiones sine illa solemnitate agatur, §. fi. Insti. eo. hodie tamen gl. in dicta rubr. ff. eo. & in princ. de actio. & in princ. eo. tit. tenet, quòd nulla est differentia inter actioné in factum, & interdictum, sed illæ gl. reprobantur per Dynum & Bar. in rub. ff. eo. per Io. Fab. in dicto prin. Institu. eo. per rubr. ff. eo. ibi de interdict. seu extraordinarijs actionibus. cum ibi ponatur dictio, seu, quæ est ampliatiua. l. si ... ita. in fi. vbi hoc no. Bar. ff. de aureo, & argen. lega. Alex. ... cons. 93. 2. parte. Feli. in c. inter cæteras, de rescrip. & dicit Bal. in d. rub. ff. eo. quod differentia est inter actioné & interdictum, sicut inter matrem, & filiam, cum ex interdicto oriatur actio vtilis in factum, §. fin. & ibi gl. melior de iure pro actione in factum, Instit. eo, secundum Ias. in repe. l. quo minus, ff. de flumin. & Aret. in rubr. Instit. eodem.

Secundo quæritur, quæ differentia sit inter edictum, & interdictum gl. in l. Prætor ait, §. 1. super ver. interdictum. ff. de nou. ope. nunciat. ponit tres opiniones, de qua differentia tangit Bar. in l. 1. ff. de no. ope. nunciat. narrando opinionem Roffre. quę iudicio Ioan. de Imo. in d. l. 1. reincidit cum tertia opinione posita in gl. prædicta, potest tamen sic dici, ꝙ istud nomen edictũ sumitur tribus modis, uno modo latissimè pro qualibet lege generali, siue sit ciuilis, siue prætoria, ut tetigit gl. allegata in 2. solut. facit quod habet per tex. iuncta gl. in c. ut circa. de elect. & elec. pote. in 6. in ver. perpetuo. in clemen. monasteriorum, in ver. perpetuo. de reb. eccles. non alie. in l. 3. in glo. in uer. edicti. C. de legibus. in l. eum qui. C. de fur. & ser. corrup. Secundo modo potest sumi late, ut comprehendat omnem legem prætoriam & non ciuilem, & ita loquitur Imperator in §. constat. Inst. de iure natu. gent. & ciui. Et hoc modo comprehendit etiã interdictum, ut probatur in l. 1. iuncta l. Prætor, §. 1. & 2. ff. ne quid in loco pub. Tertio modo sumitur strictè pro l. prætoria differente ab interdicto, & tunc edictum est species distincta ab interdicto, facit quod habetur in simili de adoptione, in l. 1. & 2. ff. de adoptio. Qualiter autem cognoscatur hæc species edicti ab interdicto, nota quod interdictũ dicitur aliter de duobus modis, uno modo, quia interdicit seu ꝓhibet, & hoc modo dicitur proprie iterdictũ, §. 1. uer. sunt tamen, Institu. de interd. Secundo modo dicitur interdictum, quasi inter duos redditum, ut cum Prætor statuendo loquitur inter duos, ut no. in l. 1. cum similibus, ff. de vi & vi arma. in d. §. 1. & gl. in rub. ff. eo. t. de interd. Vbicumque igitur apparet, quod Prætor loquitur interdicendo, siue hoc appareat ex verbis nigri: ut in d. l. Prætor. §. deinde ff. de noui ope. nunc. & in l. 1. cum similib. ff. ne quid in loco publico, l. fi. siue appareat ex verbis rubri, quod rubrum censetur etiam de textu, iuncta gl. in proœm. 6. in ver. titulis, tunc censetur interdictũ, de quo per Ias. & Apostil. in rubr. de actio. Instit. & ideo statutum Prætoris, de quo ff. ne uis fiat ei, iudicatur interdictũ, quia & si per uerba nigri expresse nõ prohibeat, tñ ꝓhibet ꝑ uerba rubri. Ex hoc infert Io. de Imo. in l. 1. de noui ope. nũc. ff. quod si ille titulus esset extra librũ interdictorũ, nihilominus illud statutũ deberet appellari interdictũ, licet in d. l. 1. Bar. teneat contrariũ. Si aũt non expresse prohiberet per uerba rubri, uel nigri, tunc si Prætor statuendo loquatur duobus, adhuc erit interdictũ per supradicta, alias appellãdũ erit edictũ, & ex eo oritur actio in factũ, ut no. in l. & ita de facto, §. 1. nau. cau. sta. iuncta glo. in uer. iudicium. Hodie autem etiam loco interdictorum datur actio in factum, §. fi. Insti. eo. titu.

Tertiò quæritur, in quo differunt excõicatio, suspẽsio, & interdictũ? dic, quod differũt, quia excõicatio fertur in personã, nõ in locum. c. Romana. §. in vniuersitatẽ, de sent. excõm. in 6. 11. q. 1. c. certũ, c. ex parte. de uerb. sig. in c. nemo, & c. nullus. ea. cã, & b. Alber. in Dictum. in uer. interdictũ, & rõ põt esse, quia concernit animã, ut no. in c. is cui. de sent. excõm. in 6. & est gl. in c. fi. in uer. sententijs. in princ. de cõstit. in 6. & Panor. in c. P. & G. de offic. deleg. sed interdictũ põt ferri nedũ in personã, sed etiã in locũ. c. nõ est. de sponsa. & matri. c. fi. de sent. excõ. in 6. & in d. c. ex parte. Itẽ tollatur ex toto Ant. & Panor. c. ad hæc. de appel. & est rõ, quia cõicare non debemus excõicato ante absolutionem factã secundum formã ecclesiæ, c. cum desideres, de sent. excõ. c. ad audientiã. de rescrip. Interdictum tñ põt suspendi ad tẽps per Epm, qñ est latum ab eo. Io. And. in d. c. ad hæc. Rõ sumi põt ex l. iudicium soluitur, ff. de iudi. ubi potest totum tollere, ergo à fortiori suspendere. quod est minus, arg. aut. multo magis, de sacrosanc. eccl. C. & ibi Ias. Cyn. Ray. & B. in c. cum in cunctis, de elec. & elec. potest Conueniunt aũt interdictum & excõicatio in multis. Primo quia sicut appellatio non suspendit excõicationem iam latam, c. pastoralis, §. uerum quia, de appell. ita nec interdictum suspenditur per appellationem sequentem. intelligendo de interdicto à spiritualibus: quia secus in interdicto rõne temporalium, arg. l. non tm̃, ff. de appel. Secundò, quia utraque censura requirit monitionem, c. reprehensibilis, in princ. & ibi Panor. de appel. c. sacro. de sent. excom. ca. statuimus, & ibi gl. eo. tit. in 6. Tertio, quia constitutus in aliqua illarum sententiarum incurrit cantando irregularitatem: ut in d. c. is cui. Quarto, quia absolutio in utraque sententia fit, recepto iuramento de parendo mandatis ecclesiæ, c. uenerabili. de sent. excom. Quinto, quia utraq; snĩa põt relaxari ad cautelã, ut no. in d. c. uenerabili. Sexto, quia utraque ligat, quãuis iniusta, c. sententia pastoris, 11. q. 3. Suspenditur qñ doque persona à beneficio, qñq; ab officio, aliqñ ab utroque, 2. q. 2. q. 4. presbyter, c. inter solicitudines. de purga. can.

1 Quarto uisa definitione ipsius interdicti, quæro quotuplex sit interdictũ in gñe? Rñdetur, quod est duplex, s. seculare & ecclesiasticũ. De seculari habet per totũ ti. de interdi. ff. C. & Inst. & c. pastoralis, de causa possess. & propriet. & ibi gl. magistra, & in c. cum ad sedem. de restit. spol. De ecclesiastico interdicto in c. non est, de sponsal. & matr. & in tit. de interd. indiffer. non po. in prag. sanc. & concord.

2 Quinto

2 Quintò quæritur, quotuplex est sæculare interdictũ? Rñ. qđ est duplex. s. priuatũ, & publicũ: ad quorũ noticiã p̄suppono qđ persona est duplex, priuata & publica. persona priuata respectu alicuius loci dr̃, quę non est illius dña rectrix vel officialis. ad hoc l. præses. 2. ff. de offi. præsid. vbi dr̃, quod ille est priuatus, q. est sine dignitate: & ille, q. est sine iurisdictione. l. priuatorũ. C. de iurisd. om. iud. c. significasti. de foro cõpet. l. fi. de offic. eius cui mand. est iurisd. aliqua tñ interdũ dr̃ priuata, quę non est illustris persona, l. præcipimus, C. de appel. & ecõtra q. est in dignitate, vel officio cõstitutus, præsertim si habeat iurisdictionẽ, dr̃ publica persona, c. quanquã, de vsur. in 6. gl. in prag. eo. tit. de nouem publicis interdictis, & 29 priuatis, vide Spec. in ti. de 20. & per. § 5. in princ. eo. lib. 2. particulæ 1. & Alber. in Diction. suo, in ver. adde quot sunt & qualia. in ver. interdictum.

3 Sextò quæritur, quid sit interdictum publicum? Respon. quod publicum dicitur, quod loci publici, vel religiosi causa competit, de quo in titu. ne quid in loco publ. fiat: vt ff. vsque ad tit. de vi & vi arma. & ff. de interd. in princip. locus autem quis dicatur religiosus. iura ciuilia & canonica discordant, nam de iure ciuili locus efficitur religiosus, qñ in eũm locum mortuus infertur §. religiosum Instit. de rerum diuis. & l. cũ in diuersis, ff. de relig. & vtrum sit necessaria totius corporis, aut partis maioris, vel cuius, uide glo. Aret. Io. Fab. Io. de Pla. & alios, in d. §. religiosum. & per talem illationẽ desinit esse in cõmercio nostro ff. de relig. p totũ. De iure aũt canonico, quod præualet in hoc casu, oẽs leges dicentes q per illationẽ cadaueris locus efficitur religiosus, sunt correctæ, qa locus nõ põt effici religiosus de iure canonico sine authoritate Pontificis, vt in c. ad hæc. de relig. do. no. gl. in c. i. ecclesiastico, 12. q. 2. Imo. i c. abolẽdæ. de sepul. & Matt. Matthe. in no. suis. no. 76. inci. no. qđ oẽs.

4 Septimò quæritur qđ sit priuatũ? Rñ. per cõtrariam definitionẽ a publici definitione, qđ est qñ non cõperit rõne loci publici vel religiosi. & est duplex vniuersale & singulare: vniuersale non est nisi vnicum solũ, puta quorũ bonorũ. gl. in rub. quorũ bono ff. quod datur pro bonorum vniuersitate, vt l. 1. § hoc interdictũ, ff. quorũ bono. quod interdictũ quorũ bonorũ, itẽ adipiscẽdæ, vel condictio ex l. fi. de edic. Diui. Hadr. tol. non datur hæredi, qui semel possedit res hereditarias, ad quas agit, ver. adipiscẽdæ, sub. §. sequẽs. Instit. de interdic. no. gl. in c. 1. de confessis, in 6. quam singularem & solemnissimã reputat Ias. in §. actionũ. Instit. de actio. qđ dẽt intelligi, qñ possedit. postq̃ adiuit hæreditatẽ, secus si possederat ante & desierat possidere tpe quo adiuit hæreditatẽ, tunc. n. ipse non possidẽs vt hæres, sed vt alius, hoc sibi non debet nocere, arg. l. in delictis, §. si extraneus, ff. de noxal. Matt. Matthe. no. 69. de illo interdicto, quorum bon. & directum cui detur. contra quos, qñ competat, & qualiter in eo positiones & libelli formari debeant. Spec. in tit. de teste. §. 2. per istud interdictum vniuersale quorum bonorum interdum res singularis petitur, eo. ti. & §. ver. sed nunquid

5 Octauò quæritur quid sit interdictum singulare, id est speciale. l. singularia ff. si cer. pet. & l. peregrè §. quæsitum, ff. de acqu. poss. Et rñdetur, quod est illud, quod competit pro singularibus rebus. Et hæc sunt regulariter omnia interdicta, excepto interdicto quorũ bonorum quod solũ est vniuersale, istud volunt gl. in l. 1. ff. de interdic. in uer. quorum bonorũ. Talia autẽ interdicta singularia remanent hodie illæsa, ita quod etiam hodie nõ sunt sublata, doctrina est Ang. in l. si quis missus, §. cum Prætor, ff. ne vis fiat ei. sentit glo. & ibi no. Aret. in prin. Inst. eod. in ver. maximè.

6 Nono quæro vtrum priuatũ & publicũ subdiuidantur? & rñdetur q sic, nã vtrũque est triplex, exhibitorium, prohibitoriũ, & restitutoriũ. Exhibitoriũ est, quo agitur ad aliquid exhibendũ, vt in libero hoie exhibendo. l. 1. & fi. ff. de lib. hom. exhib. §. summa. ver. exhibitoria. Instit. eo. & vtrum tali interdicto petatur vxor exhiberi, an per interdictum de vxore exhibenda, uide glo. expressam in c. non est. in uer. uxores. de sponsa. & matrim. Exhibere uerbũ, in iure vario mõ accipit. Aliqñ idẽ est, q secretũ hẽre, & tunc ꝓprie capit. Alber. Diction. suo, in ver. exhibere. Aliqñ idẽ est, qđ facere in publico potestatẽ, vt ei, q agit, experiundi sit copia, l. 2. ff. ad exhib. l. 3. § ait Prætor, ff. de lib. hom. exhib. & l. locũ. §. quid sit ff. de tab. exhib. & facit tex. in l. merces, §. Iulianus. & l. si q. s. ff. ad exhib. nonnũq̃ exhibere idem est, qđ reducere, l. creditor, §. si inter maritum. ff manda. Item exhibere. i. postulare exhiberi. in Auth. de exhib. re. collat. §. Itẽ exhibent literæ, vel ꝓbationes, c. 2. de foro cõpet. lib. 6 qn, & quib. & a quib. debeant exhiberi instrumenta & qualiter. Spec. in tit. de instr. edi. §. 5. & 6. Bar. in l. 3. §. si tabulæ, ff. de tab. exhib. Est ẽt exhibere idẽ, quod probare, gl. in l. 1. C. de edic. Diui. Hadr. toll. & Azo. in summa, eo. tit. §. itẽ repellitur emptor, si seruũ ad annũ ex sit. Finaliter exhibere est procurare. c. cũ amplius, de testibus, c. cum nunc, in fi. 28. q. 1. in c. 1. 21. q. 1. & istud dicitur iniustum partim restitutoriũ, & parti exhibitoriũ no. in alle. gl. l. 2. ff. de iterd. 21. q.

7 Decimò q̃rit, quid sit prohibitoriũ interdictũ? Respond. quod est illud, quo Prætor vetat aliqd fieri §. summa. Inst. eo. quod & no. in l. 1. ff. eo. exemplũ ẽt poni põt in interdicto retinendæ possessionis, l. 1. ff. vti possid. & l. 1. ff. vtrobi. Quid aũt significet uerbũ prohibere, uide tex. in c. paratus in fi. 23. q. 1. Improprie est monere, c. iã nunc. in prin. 28. q. 1. Proprie tñ prohibere est futurorum. l. fi. ibi futura prohibet. C. de pact. pignorum. Ad præsentia quoque refertur. l. 1. §. item Labeo, ff. quod vi aut clam. Item prohibere, & remouere idẽ sunt, l. 4. si Prætor, & ibi Bar. ff. de suspe. tutor. Prohibitio autem perpetuo seruanda est, c. cũ haberet, de eo qui dux. in matr. quam pol. per adul. & cum quid generaliter prohibetur, omnia intelliguntur prohibita, quæ non reperiuntur expresse concessa. no. expresse in clem. exiui de paradiso, §. cum igitur, de uerb. sig. & uno prohibito, prohibita sunt quæ sequuntur ex illo, regula, cum quid, & ibi p Dy. Ioan. Card. de reg. iur. in 6. & c. translato, &c. nam concupiscentiam. de constit. Quot modis dicatur aliquid fieri cõ prohibitionẽ iuris, latè per Dy. in reg. qui contra. de reg. iur. in 6. Bar. in l. non dubium. ver. scdm hoc ergo. C. de leg.

8 Vndecimò quæro, quid sit restitutorium? Est quo Prætor aliquid restitui iubet, veluti cum bonorum possessori possessionem eorum, quæ quis pro hærede, aut pro possessore possidet, §. summa. uer. restitutoria. Inst. eo. & ibi uide glo. in uer. bonorũ possessori, ubi dr̃, q improprie dr̃ restitutoriũ, & assignatur ibi ratio circa fin. & ito modo impropriè ponitur in l. diuortio, §. si fundum uiro, ff. sol. matri. & uide l. 2. C. de repu. hær. l. 3. de iure delib. l. 4. C. de post. captũ, ff. de capti. & postli. reuer. Restituere quid importat, vide l. restituere, & l. plus est in restitutione, ff. de uerb. signific. & 3. q. 1. §. sed notandũ, l. cum Prætor. & l. fi. ff. de reg. iur. & l. in condemnatione, §. 1. ff. quod met. cau. l. illud, §. fi. & l. sed & partus. ff. de rei uen. l. qui restituere, & l. præterea ff. si cer. pet. Et restitutio est in pristinum statũ repositio, & quod abstulit læsio, restitutio reddit l. 1. C. de sen. pass. qđ si minor, §. restitutio, ff. de mino. c. nos, 15. q. 6. & c. iurato, de eccl. qua diligentia, & pulchre per Sanctum Tho. 2. 2. de restit. per totũ; per Dy. in reg. peccatum. de reg. iur. in 6. & Panor. in c. q̃reli. de elect. no. in c. quis. de rescrip. 16. Obligatus ad restitutionẽ non superstitibus illis quib. restitutio dẽt fieri, liberatur restituẽdo pauperibus, adeoq; p restitutio non spectat ad Epm, nec distributio male ablatorum. n. text. elegans. qui facit in arg. optimũ in c. sicut dignum. de homi. & ibi Pa. & Feli. & Pa. in c. cum sit de Iudæ, & in d. c. sicut. est gl. sing. q si quis luat in corpore, quia non habet in ære, si postmodũ ueniat ad pinguiorem fortunã, non tenetur soluere, secundum Feli. ibi. & sequitur in c. ad liberandam de Iudæ. & Sara. habes tamen similem in reg. peccatũ. & ibi Pet. de Anch. de reg. iur. lib. 6. & est tex. sing. pro istis gl. in l. seu si unius. §. Prætor. ver. si ante. ff. de iniur. secundum Lud. Rom. singu. & Feli. d. capitu. ad liberandam.

9 Duodecimò, q̃ro sæculare siue publicum, siue priuatum quotuplex est? Rñ. quòd quadruplex. s. annale, perpetuũ, simplex, duplex. Annale qñ est pœnale, & non est rei persecutoriũ, l. 1. ff. de ui & vi arma. & quia ultra non in totũ, cum annus sit duplex, s. continuus & utilis, & q annus sit duplex, dic, ut per Ias. post alios, & post gl. in §. rursus. Institu. de act. per Bar. in rub. ff. de diuer. & temp. pscr. adde tex. in l. ita vulneratus, §. æstimatio, ff. ad le. Aquil. ubi ẽt Bar. & glo. in uer. bissexto, l. 3. §. minorem. ff. de min. & ibi Bal. gl. in cle. 1. §. licet igit in uer. certa die. de reliq. & uene. Ad qonem tamen respondetur. q de anno utili intelligitur de eo, qui cõstat 365. dieb. & 6. horis, ut d. §. æstimatio. & quod intelligitur de anno utili, est gl. in d. l. 1. ff. de ui & ui arma. regulariter, tamen in dubio currit omne tempus de momento in momentum, & sic omne est continuum, glo. sing. in d. rubri. de diuer. & tep. præscrip. ff. scdm Phil. Fran. in c. eos q. de tep. ord. in 6. & in c. unico. de uita & honest. cle. eo. lib. Pan. in c. quoniam frequenter, §. in alijs, ut lite non contest.

10 Tertiodecimò quæro quid sit perpetuum? Est quando agitur de rei persecutione, & de eo, quod peruenit ad uiolẽtum poss. secundum l. in honoratijs, ff. de actio. & oblig. l. uipullos, C. vñ ui. c. qa Gu. de iud. & ibi per Canon. De hoc verbo,

Google

verbo, perpetuũ, quot modis capiatur, vide gl. in l. 1. ff. pro soc. Simplex autem interdictum dicitur regulariter omne interdictum, l. 2. ff. eo. Duplex appellatur, quando quilibet est actor, & quilibet reus, vt est in interdicto retinẽdæ, l. 2. in princ. eo. & §. retinendæ. Inst. eod. Et adhuc vnum aliud distinctum à prædictis, quod appellatur fraudatorium interdictum competens ad reuocandum alienata in fraudem creditorum, de quo non reperi nisi in duobus locis in l. si postulante, ff. ad Treb. & l. pupilli, ff. de solut. & quomodo habet locum interdictum fraudatorium, dic vt per Barto. in alleg. l. pupilli, & hæc quantum ad interdicta iuris ciuilis in genere, de quibus, & quæ habeant considerare volentes agere aliquo interdicto vtili vel directo, licet interdictorum solennitas sit sublata, & loco cuiuslibet interdicti actio in factum sit subrogata, effectus tamen interdictorum ponit Spec. eod. tit. §. 2. ver. tutius. & Alber. eod. titu. in dictionario. Sequitur nunc dicendum de interd. ecclesiasticis.

11 Quartodecimo quæro, quotuplex sit interdictum ecclesiasticum? R̃ndei, ꝙ est duplex. s. reale, & personale. Reale est, quando res interdicitur, locus, vel prouincia, aut aliqua alia res, c. cum in partibus, de verb. sig. c. sanè [illegible] episcopi, & per Innoc. c. tanta. de exces. præla. Personale dicitur, quando persona aliqua interdicitur, de isto interdicto, quõ sit duplex, est glo. eo. ti. in prag. sanc. & de personali per totum tit. de sententia excom. in anti. 6. & cle. & prag. sanc. Et tale interdictum in personam, quandoque fit in personam certam & nominatam, vt interdicatur [illegible] lis à diuinis uel ingressu ecclesiæ, c. si s̃nia, de senten. excom. 6. Interdum aũt interdicitur persona in genere, sicut si interdicatur clerus aut populus, collegium, vel vniuersitas attamen singulares eorum personæ sunt interdictę, c. si ciuitatis, de sent. excom. eo. lib. & est glo. in eo. tit. de excom. non vi. in prag. sanc.

12 Quintodecimò quæro, personale quotuplex est? Respõ. ꝙ duplex, s. particulare, & uniuersale. Particulare, quando singulariter, & nominatim certa, & nominata persona interdicitur à diuinis, uel ab ingressu ecclesiæ prohibetur, c. is qui. de sent. excom. in 9. & est no. ꝙ pro delicto vnius publicæ personæ puniuntur subditi inculpabiles pœna interdicti loci, c. non est, de sponsa. & matr. legitur, & no. in c. 1. de postu. præla. c. sanè, c. P. & G. de offic. deleg. c. 1. de vsu. in 6. c. si sententia. de sent. excom eo. li. extrauag. Io. 22. si fratrũ sed pœna excommunicationis nunquam punitur unus pro alio, c. si habes, 24. q. 3. c. Romana, §. si. de sent. excomm. in 6. Quia non est Dei, qui iudicat omnem terram condemnare iustum cum impio, Gen. 18. & de hoc quando vnus pro alio puniatur no. 1. q. 3. in summa. & 24. q. 3. in summa. Henricus Bohic in c. quibusdam, de pœ. & persona ex contemptu existens in tali interdicto, seu excommunicatione per annum est heretica. c. fi. iuncta gl. de pœ. Item tenet Fely. in c. firmissime. de hære. Nam qui non recipit Corpus Christi semel in anno, ipse hæreticus est. tex. expressus in Auth. de priui. do. hære. mu. non præstan. versi. igitur sacr. col. 8. & talis ẽt est infamis ex tunc ipso iure. tex. est expressus in c. nos Fridericus, §. credentes, in fi. de statu. & consue. in vsi. feud. & vasalli si quos habeat, non tenentur eum iuuare durante excõmunicatione vel interdicto, nec [illegible] hoc sunt per iuri, si iurauerint eos defendere, tex. sing. in princ. hic finitur lex, deinde incipiunt consuetudines, in vsi. feu. secundum Felin. in c. inter alia, in fi. de sent. excommu. c. conuenientia. Vide in rubr. de hære. in c. excommunicamus eod. ti. & est tex. in c. contumacia eo. tit. in 6.

13 Decimosextò quæro, quid sit uniuersale interdictum? Respon. quòd est illud, quo in genere interdicitur clerus, populus, collegium, uel vniuersitas, & tunc etiam singulares eorum personæ censentur interdictæ. c. si sententia. sic sentent. excommu. in 6. & si vniuersitas interdici possit, ut sup. dixi, non tamen excommunicari. c. Romana, §. in uniuersitatem, de sent. excommu. in 6. quia vniuersitas est nomen iuris, non personarum, & non habet animam. Innoc. in c. grauem. de senten. excomm. Bal. in mat. uer. uniuersitas. Spec. in ti. de sent. excomm. uer. item no. multi tamen voluerunt dicere, quod si excommunicetur, quod teneat excommunicatio no. Io. And. & Doct. in d. c. Romana. sentit Fel. in vsufructuarium, ff. de vsufr. Potest etiam uniuersitas puniri pœna pecuniaria, non corporali. no. Innoc. & Pau. vbi supra in l. bella. C. de ijs, qui. ut ind. sed solum puniantur corporaliter, qui deliquerunt, iuxta notata in c. sanè, vbi Doct. de temp. ordi. Oldr. cons. 164. & sequitur glo. eo. tit. in pragma.

14 Decimoseptimò quæro, quid sit reale? Respond. vt sup. Vel dic, quòd est illud, quod fertur in locum, refert glo. eod. tit. in prag. & si locus ille sit ecclesia, quæ interdicatur, nec in ipsa nec in eius capella potest celebrari, nec in eius cœmeterio sepeliri, si sit eidem ecclesiæ cæmeterium connexum. aliàs secus, ut in c. si ciuitas. de sentent. excomm. lib. 6. Quid, si aliquis celebret scienter in ecclesia interdicta, uel loco? Dic, quod nisi sit priuilegiatus, uel in casib. à iure cõcessis sit irregularis, & à solo Papa potest absolui, nec põt eligere, nec eligi. c. is qui. de sent. excom. in 6. & qualiter agatur ꝯ illu, qui celebrauit interdictus, uide Spec. in ti. de cler. excommu. mini. de multis prohibitis, & permissis tempore interdicti, uide Albe. in dictionario, in uerbo, interdictam cui. tex. & ibi Can. de sponsa & mat. c. non est uobis.

15 Decimooctauò quotuplex est tale interdictum reale. Et resp. ꝙ est duplex, s. procedens a claue, non procedens à claue, gl. eo. ti. in prag. sanc. illa uero quæ non procedunt à claue, adhuc sunt duplicia, quia interdictum dat interdictum propter horrorem, seu loci infectionem, interdum propter honorem. Propter horrorem, seu loci infectionem, ut si sepultus sit excommunicatus in cæmeterio uel ecclesia. c. consuluisti. de conse. ecc. uel alta. Idem si polluatur sanguine uel semine. c. is, qui in ecclesia. de sent. excom. in 6. Aduertãt igitur qui uadunt ad ecclesiam, ut uideant mulieres, nam illi tales licet demereantur, & noceat ipsis per glo. sing. in ver. sed suas, c. codi. 24. q. 1. secundum Bart. in tract. de præstan. Card. q. 1. glo. est similis in tit. quomo. di. offic. sit cele. in prag. tñ si eas cognoscant. & fiat emissio feminis in eadem ecclesia, polluta erit ipsa ecclesia, ut in istis supradictis iuribus, & celebrans in istis locis interdictis non est irregularis ut ibi, nec habet locum c. alma. de sent. excomm. in 6. facit quod notatur in c. tuarum. ubi Pano. uersi. in ead. glo. de priuileg. propterea autem non incurritur irregularitas, quia tale interdictum non prouenit à claue, seu censura, sed est quædam suspensio organorum. arg. eorum quæ not. in c. irrefragabili, de off. or. & in c. si canonici. eo. tit. in 6.

16 Decimononò, quæritur, quid sit interdictum honoris, seu propter honorem. Dic, quod est quando episcopus aliquis celebrauit in aliquo altari, de tota illa die non debet alius celebrare, c. fin. de conse. dist. 2. hoc tñ casu celebrans non incurreret irregularitatem, cum non inueniatur iure expressum, ut in d. c. is qui. sæpius alleg. ubi quis ex aliquo actu nunquam incurrit irregularitatem, nisi inueniatur iure cautum, cum irregulariter sit de iure positiuo, secundũ Innoc. in c. nisi cum pridem. de renun. Spec. titu. 2. §. iuxta. ver. sumetur, & uer. generaliter. quis autem possit super irregularitate dispensare, vide Spec. eod. tit. per totum.

17 Vigesimò uenio ad aliud membrum interdictorum procedendum à claue. Et dicitur procedens a claue, quod profertur in locis propter culpam hominum, glo. eod. titu. in prag. non est intelligendum de locis tm̃. nã interdictum in eorũ dẽt exponi, i. habitantiũ in locis cũ enim interdicitur ciuitas, castrum aut alius locus, non est interdicere muros, lapides, uel ligna, quæ sunt res inanimatæ, & quæ non delinquerunt, nec sunt capacia sacramentorũ, sed inhibetur propter delictum habitantium dominorum, vel rectorum ipsorum locorum, ne diuina ibidem celebrentur. cap. si ciuitas. de sentent. excommu. in 6. & interdicto loco poterit populus audire diuina extra illa loca in ecclesijs non interdictis. no. Innocent. in cap. ut priuilegia. de priui. & cap. tanta. de exces. præla. secus ubi populus, uel ciuitas interdiceretur, quia hoc casu nullus de populo extra loca interdicta admitteretur ad diuina. in alleg. c. si ciuitas. & utrum locus sit interdictus confugienti ad ecclesiam cum armis. respon. ut per Io. Fab. Ioan. de Pla. & Aret. in §. fin. Instit. de ijs, qui sunt sui uel alie. iur.

18 Vigesimoprimò quæro quotuplex est tale interdictum procedens à claue. Dic quod est triplex, s. hominis, iuris. & mistum iuris & hominis. De interdicto hominis habetur in c. nouit. de off. leg. De interdicto iuris habetur in c. felicis, de pœn. in 6. c. fundamenta de elec. eo. lib. de interd. misto, ut si ciuitas est interdicta ab homine, suburbia interdicta esse intelliguntur, c. si ciuitas. de sent. excomm. in 6. & in his habet locum. cap. alma mater, sup. alleg. & qui tale interdictum violat, est irregularis, & alias grauiter puniendus, ca. tanta. superius alleg. & c. is, qui.

De clauibus ecclesiæ quæ, & quot sunt, uide Pan. in c. 1. de summa Trin. & fide cath. Tu interim ne discedito à diuisione interdic. Vlpia. & Pau. l. 1. & 2. ff. eodem. P. Prateius. Et vide Anton. Corse. in uerb. Clauis. in repertorio suo.

DE INTERDICTIS.

Quia possessiones, de quibus est dictum, per interdicta defenduntur, ideo de his ponit & erant interdicta formæ & conceptiones verborum à Prætore introductæ, quæ verba hodie non sunt in usu, sed uim & authoritatem retinemus, ut Instit. eo. in prin. & infra eod. l. inter. in fin. & dicuntur inter duos, ut Institut. eo. §. 1. uel sic: In superioribus libris explanauimus qualiter de iure ciuili agatur, nunc docemus quemadmodum de iure prætorio cōtendat. Accur.

C Vm proponas. Leges prætoriæ in uerbis edicti, ff. de arboribus cædendis, de arboribus pendentibus in alienas ædes, & in alienum agrum loquuntur, non de arboribus extendentibus suas radices sub domo alterius, unde per uerba illius edicti, tibi datur directum interdictum hoc modo: *Vicinum domus*, in qua impendet arbor aliena, debet denunciare domino arboris ut illam incidat à stipite, si in agrum, per 15. pedes. si non uult, datur domino ædium directum interdictum, ne fiat ei vis, quo minus incidat, & lignū habeat. ubi autem uerba nō sunt, ut in hac l. non datur directum, sed utile ad exemplum. & ubi uerba sunt, detur directum, ubi mens, tunc utile. probatur ff de iurisdict. omn. iudic. in l. quod quisque iuris. & si quadr. paupe. fe. dic. l. fin. Et pone casum hac l. ut in gl. proxi.

a *In vicina*. in Agathangeli area arbores erant positæ, quarum radices excrescebant sub fundamento domus tuæ, difficultique ideo fundamentis, domus tua minabatur ruinam, nullum auxilium tibi competere videbatur, quia nec interdictum de arboribus cædendis, de quo plus uidetur, nam illud interdictum duo capita habet. vnum si arbor ædibus alienis impenderit, & tunc succidi arborem a stipite præscribitur: aliud, cum agro impendet, & tunc quindecim pedibus a terra coercetur, sed neutrum istorum prima facie habet locum, sed tamen de æquitate ad instar illorum interdictorum deficientibus directis uerbis dabitur utile 3 interdictum, uel actio in factum. hoc dicit hæc lex.

b *In albo*. i. in libro Prætoris, uel, i. in aliqua materia alba alia, ut charta, uel ebore, uel marmore, ut & ff. de iurisdict. omn. iud. l. si quis id. Accur.

c *Proposita habet*. duo sunt interdicta hæc de quibus facit mentionem, quorum principia hic supponit, sicut si aliquis allegans legum capita profert, & sunt hæc ambo ff. de arbo. cæd. l. 1. in princip. §. deinde ait Prætor.

d *Ostenditur*. idest ex mēte quorum colligitur. 4 Et sic nota, magis mentem siue causam legis inspiciendam, quam uerba, ut sup. de lib. præter. l. 3. Item quod de similibus ad similia procedatur, 5 ut & ff. de leg. & Senatuscon. l. nō possunt, quod quamuis circa arbores cædendas notemus, habet tamen generalem in spectionem, ut unde cumque sit redditum interdictum, ad simi lia procedere possumus, 6 secundum M. ut & ff. arb. fur. cæ. l. si plures, §. 1. & ff ad exhiben. l. thesaurus. Item & no. ubi est similis æquitas, & simile ius statui debere, ut ff. ad legem Aquil. l. illud. Accur.

e *Nec per arboris*. nō solum per aliquam personam, uel alienam pecudem.

f *Rediget*. sed qua actione proposita? Respond. utili 7 interdicto de arboribus cædendis, cum directum in duob. casib. locum habeat. uel actione in factum, quod in idem recidit, ut in Instit. de interd. §. fin. Vel subsidiaria, 8 ut supra de sacrosanct. eccles. sancimus. Vel officio iudicis. 9 Sed oppone, aut hic Agathangelus plantauit arborem secundum formam legis, quæ est finium regund. l. final. & tunc nullam pœnam meretur, ut infra ad leg. Iul. de adult. l. Gracchus. & ff. de aqua plu. arcē. l. uicinus. Aut contra, & tunc constat prorsus euellendum. Sed respond. non esse attendendū qualiter plantauerit, quia etsi secundum formam legis plantauerit, tamen puto habere locum legem istam.

1 Hæc gl. ... 2 Non in reliquis in terdictis ... 3 ... tal. Agathangeli ... tal. posita ... 2 tal. Præses prouinciæ. ... 3 Imo dicebatur ex quo hic lo... in expres... sti de arbo cæd. Alex. in l. ... curatoris. sup. de nego. gest.

*VI. Coll. 2. olim 17. & 19.

CODICIS

Domini Iustiniani sacratissimi Principis ex repetita prælectione.

LIBER OCTAVVS

TITVLVS I.

De interdictis.*

Statutum Prætoris per rationis identitatem, interpretationem recipit extēsiuam. h. d. Bald. vel sic: Interdicta ne rami arborum noceāt, per identitatem rationis extenduntur, ne earum radices officiant. h. d. Bar. vel sic: Nobilissima est lex, & hoc dicit. Ex mente extendimus interdicta. But. Vel sic: Ex mēte tantum deficientibus uerbis competit vtile interdictum: concurrentibus verò directum, h. d. Sal.

Imp. Alexand. A. Euocato.

LEX PRIMA.

CVm proponas radicibus arborum in vicina [a] Agathangeli 1 † area positis [*] crescentibus, fundamētis domus tuæ periculum afferri: Præses 2 † ad exemplū interdictorum, quæ in albo [b] proposita [c] habet 3 † Prætor: 4 † (si arbor in alienas ædes impendebit: item si in alienum agrum impendebit: quibus ostenditur [d], nec per arboris [e] quidem occasionē, vicino nocere oportere) rem ad suam æquitatem rediget. [f] PP. 6. Cal. Apri. Iul. 2. & Crisp. Coss. 225.

Præses prouinciæ inter sibi non subditos ius non reddit h. d. Bar. Vel sic: Etiam per interdictum iudex nō cognoscit in non subditum. h. d. Salic.

Imp. Valeria. & Galien. AA. Messię, al. Massiæ.

LEX II.

PRæses prouincię in eū, [g] qui eiusdem prouinciæ non est, nec ex interdicto [h] potest cognoscere. PP. 7. Calend. Maij. Sæculari & Donato Coss. 261.

Si petitorium & possessorium simul intententur, dēt causa possessionis prius terminari, ut petitorij quæstio ordinetur. hoc dicit Bartol. Vel sic. primo ponit quoddā dictum de ordine seruando inter petitorium & possessorium. Secundo ponit rationē dicti. Tertio remouet quoddam dubium. Secūda ibi, vt ex hoc. Tertia ibi, interdicta autem. Et est ratio, quia per hunc ordinem apparet quis onere probationis fun-

PRæses. CASVS. Si cōpetit mihi interdictum aduersus aliquem, coram eo, cuius iurisdictioni est subiectus, debeo id proponere.

g *In eum*. scilicet inuitum.

h *Ex interdicto*. in quo facilius uidetur nedum ex alia causa, ut ff. de iurisdict. omn. iudic. l. fin. in casu, ut ff. de fideicōmiss. lib. l. non tantum, §. sed & artificuliano. & sic innuitur esse leuiorem interdictorum cognitionem, quàm aliarum causarum. Item quod hic dicit, est verum, nisi occasione reconuentionis aliud contingat, ut quia de possessione ibi reconueniatur, 10 ut supra de sententia. & interloc. omnium iud. auth. & consequenter. uel nisi de consensu partiū, ut ff. de iudic. l. 1. & 2. in princip. Vel nisi possessio sit ibi. Vel licet alibi sit, nisi tamen fuit facta ibidem, ut de posses. agi. l. 1. Accur.

INcerti. CASVS. Si cui super rei proprietate retinenda, & possessio competat quæstio, prius terminanda est quæstio possessionis, deinde causa proprietatis, ut uictus, in pos-

4 Ista expositio placet S. 5 Nisi in casu similica reperiretur legis decisio secundum ria Ba. & Ias. in l. ñ dubiū. sup. de leg. 4 tal. sunt. 4 † al. deē. 6 Idē Bal. & Sal. 7 Imo directa, ut colligitur ex no. p B. B. & Sa. in l. curatoris, sup. de nego. gest. & tenet ibi expresse, Alex. in hac gloss. 8 Nihil est Sal. 9 Hæc reprobatur, quia pexistens materia est sufficiens ad actionem producendā Sali. 10 Quia agēdo sicte & tacitē vr actor̄ sentire in iudice rei, sm Sal.

in possessorio pro se offerat probationes in petitorio. & hoc in prima. In secunda respon. tacitę obiectioni, cum dixit agendum competenti actione, idest competenti interdicto. sed cum hodie non habeant locum interdicta, quid fiet? Resp. agendum est ad exemplum interdictorum.

gatur in petitorio. Et subdit quòd interdicta hodie nõ proponuntur in vulgari formula, sed iura interdictorum aguntur extra ordinem per actionem in factum. h. d. secundum Bal. Vel sic, possessorium praefertur petitorio, cum de utroque simul est questio. Et succumbens in eo, debet probare in petitorio, & agitur interdictorum exemplo. h. d. Sal.

Impp Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Pompeano PP.

LEX III.

INcerti [a] iuris non est, orta [b] proprietatis, & [c] possessionis lite, prius possessionis decidi oportere quaestionem [d] competentibus actionibus: [e] ut ex hoc ordine [f] facto, de dominij disceptatione probationes ab eo, qui de possessione victus est, exigantur. [g]

¶ Interdicta [h] autem licet in extraordinarijs iudicijs [i] propriè locum non habeat, [k] tamen ad exemplum eorum res agitur. [l] Subscripta Calend. Ianuarij, Sirmij, ipsis AA. Coss.

Ille, qui proponit interdictũ in limine iudicii, tenetur actionẽ exprimere. h. d. B. Vel

a *Incerti.*] agit vnus contra alium possessorio & petitorio: aut de retinenda: vt si agam vti possidetis & rei vend. non possum propter ordinem: & quia mihi contrarius. Item contra commodatariũ, vel similem vtroque iudicio ago: certè non sum contrarius mihi, & tamen non possum ratione ordinis. In recuperanda vel adipiscenda planum est. Item si duo agerẽt vicissim, alter possessorio, alter petitorio, & tunc aut de retinenda, vt ago rei ven. contra commodatarium, & ipse vti pos. asserens se non commodatarium: & possum propter ordinẽ, vel ago vti poss. & ipse cõi diuid. non possum similiter propter ordinem. In recuperanda est exemplum, vt ago vnde vi. tu communi diui. Idem in adipiscenda, in quibus casibus similiter est planum, secundum diuersas opiniones, vt no. sup.

a *Incerti.*] imò certi, ut sup. de rei ven. l. ordinarij. & sup. de app. l. 1. & ff. de acq. pos. l. exitus.

ADDITIO. Aduerte hic, quòd ista gl. & sequens in ver. orta, non sunt Accursij, sed Io. & Azo. qui in nullo interdicto cumulationem admiserunt: ideo istae gl. contrariantur opinioni Accur. positę in glo. super verbo, quaestionem, secundum Sal. in 5. col. & Bal. in 9.

b *Orta.*] siue ab eodem haec duo iudicia, s. petitorium & possessorium proponantur, 1 siue ab vno vnum, & ab alio aliud econtra proponatur, ut ego ago in rem contra detentatorem, tu vt possi. 2 Vel ego communi diuid. tu vti pos. quòd scilicet communi diui. est petitorium: vt ff. de euic. l. si mancipium. §. si communi. & ff. de excep. l. fundi. Si vero vnus contra alium vti pos. & rei vend. contra commodatarium. Item in vnde vi. & adipiscenda plana est. & h. d. Io. hic dic, vt praesenti glo. exposui. Sed quid si agam petitorio tantum? Resp. iudex non habet se intromittere, an de possessione agere velim: vt not. supr. vt quae de sunt aduo par. l. 1. & ff. de vi. & vi ar. l. cum fundus. §. fi. Consuluit tamen lex, quod prius de possessione agam, ut ff. de rei ven. l. is qui destinauit.

c *Proprietatis.*] si de proprietate 3 & possessione quaeratur, prius cognoscendum erit de possessione, & postea de proprietate: vt & ordine isto seruato, cum super possessione sententiatum fuerit pro altero, alter nihilominus admittatur ad quaestionem dominij, si rem vendicare velit. Sed in hoc erit grauior eius conditio, quod ab ipso, non ab alio probationes dñij exigentur. Dixerit aliquis: cum de possessione saepius quaeratur per interdicta, nunquid in eis seruabitur antiqua solennitas, quod si contingat, vix & cum magno periculo peruenitur ad dominij quęstionẽ, cũ possessorium oporteat ante adire? Et resp. cessare solennitatem ad exemplum extraordi &c.

d *Quaestionem.*] Io. & Azo. & H. intelligunt 4 quocunque modo de possessione agatur, siue interdicto retinendae, siue recuperandae, siue adipiscendę, ut hic, & d. l. ordinarij. cum alijs concor. quib. obstat ff. de vi. & vi ar. l. cum fundus. §. fi. vbi dicit pendente iudicio petitorio, posse agi interdicto vnde vi. sed ipsi respondent, 5 quòd ibi renunciauit petitorio, quod non vr̃ valere, 6 cum dicat pendente, quia si renunciauit, ergo nõ pendet. Vel dicunt, 7 quòd pendente petitorio primo inchoato põt intentari possessoriũ. sed econtra primo modo possessorio, nõ p̃t inchoari petitoriũ possessorio pendente. & hoc etiam modo rñdet ad secundam obiectionem de Dec. re. ext. de cã pos. & proprie. pastoralis. Tertio obstat eis ff. de acq. pos. l. naturaliter, §. nihil. vbi dicit non denegari interdictũ vti pos. ei, q. ceperat rẽ vendicare. Sed rñdent. 8 ceperat agere vendicando, nesciẽs se possidere, postea plenius instructus cõperiẽs se possidere p̃ filiũ vel per seruũ, p̃t experiri interdicto. Vel dic 9 q̃ fuerat victus in vẽdicatione: cępit ergo agere in rẽ, & egit & victus est, vñ de sola possessionis qõ postea agitur. Tu dicere 10 potes distinguendo inter interdicta retinendae possessionis. & vti poss. & vtrobi. & similia, in quib. habent locum praedicta. s. haec lex & suae concordantiae: & interdicta recuperandae & adipiscendae possessionis. in quib. posset simul vtrũq; intentari. & rñde argumentis praedictorum. & alleg. pro parte tua, vt no. ff. de iudi. l. si de vi.

e *Competentibus actionibus.*] s. loco interdictorum competentium vt Insti. de interdi. §. fi. vel, i. cõpetentib. interdictis: vt si quidem. de acq. pos. sit qõ, decidit interdicto quorũ bonorum, vel quorum legatorum. si vero recuperandae, tũc vnde vi. si retinendae, tunc vti possid. vel vtrobi, vel de aqua quotid. & aestiua, vel de itine. actuq; pri. vel de vi. Item competentib. 11 actionib. s. ciuilib. s. condi. inde. vt ff. de condi. inde. l. indebiti §. 1. & triticaria condõne, vt ff. de cond. triti. l. 2, & hoc s̃m Io. & Azo. secundam nos tñ ad retinendam adeptam. Sed quomodo, cum possidenti nulla detur actio, vt ff. vti pos. l. 1. §. interdictum autem. & Insti. de interd. §. 1. resp. 12 verum est alia, quam illa, quę loco eius interdicti competat, s. in factum vel triticaria, uel similis, & sic de alijs possessorijs retinendae possessionis dicas.

f *Hoc ordine.*] sed quid si egit petitorio, & amisit, possessorio agere possit postea? Resp. sic 13 vt ff. de acq. poss. l. naturaliter. §. nihil.

g *Exigantur.*] vt & ff. uti pos. §. huius autem. & dic exigantur, id est, petantur, non enim sunt cogendi. licet alias verbum exigendi, necessitatem importet, ut ff. de leg. 3. l. fideicommissa, §. si rem.

h *Interdicta autem.*] dixerat agi competentibus actionib. i. competentib. interdictis, sed quomodo, cum nõ habeant hodie locum. Resp. interdicta, &c.

i *Iudicijs.*] qualia sunt hodie oia, vt Insti. de interd. §. fi.

k *Non habeant.*] s. cũ solẽnitates, cũ qua olim proponebant. sine solennitate tñ antiquorũ uerborũ & hodie proponuntur, sicut q̃libet actio. Alij dñt ea hodie nõ proponi solẽniter, uel nõ solenniter, sed actione in factũ tñ loco eorũ, vt Insti. eo. in fi. & inf. proxi. Vltimo hic no. regularia interdictorũ. Primo quòd possessoriũ p̃iusq̃ petitoriũ intentat, vt hac l. Secũdo quòd sub eodẽ iudice, ut su. de iudi. l. nulli. alias l. 2. Itẽ tertio, quòd oĩa sunt personalia. licet sint scripta in rẽ. ut ff. eo. l. 1. §. interdicta oĩa. Item ex oĩ interdicto oritur vtilis actio in factũ, vt hic, & inf. l. proxi & insti. eo. in fi. Item in oĩ interdicto ueniunt fructus post lit. contest. vt ff. eo. l. 3. Item in nullo ueniunt ante lit. contest. nisi interdicto vñ vi, in quo ueniunt à die expulsionis, ut ff. de vi & ui. ar. l. 1. in prin. & §. ex die. Item oẽ interdictũ põt vtiliter proponi directis verbis deficientib. vt sup. eo. l. 1. Item nullum interdictum infamat, ut ff. de vi & vi. Item in nullo iudex se interponit, nisi in hoĩe suae prouinciae, ut su. eo. l. proxi. Item quodlibet potest etiam hodie proponi, sed sine solennitate, & nullum cum solennitate, ut hic, & inf. l. proxi.

l *Res agitur.*] i. datur actio in factum.

1 Nisi respectu diuersitatis possessionum, uel pro aliqua rei corporali ageretur. Sal.

2 Singularis gl. quòd et si agat, cõi diui. seruabit. ordo huius l. primo cognoscat super possessorio deducto per resid. Bar.

3 Ista gl. ẽ de mẽte B. Ang. & S.

4 Et malè B. B. Ang. & Sal.

5 Et malè quia illa rñ. ho est cõtra istũ tex. in p̃rium alleg. Sal.

6 Idẽ Bal.

7 Et malè, B. B. quia inter duos casus hic positos nõ p̃t assignari rõ diuersitatis, secundũ Sa.

8 Ista diuinat ad text. secũdũ contra Doct.

9 Ista ẽt est diuinatiua ad §. nihil in gl. alleg. igitur reprobat per B. & S. hic & ibi B. Al. & I.

10 Haec regulariter est vera, secundũ B. B. & S. hic.

11 Qualibet expositio placet. Sal.

12 Idẽ Sa.

13 Tu dic, hoc uerũ in distincte, si actor succubuit, eo q̃ nõ probauit secus, si reus fuerit absolutus, quia habuit secundum, vt plenè per Fr. de Are. Al. & I. in d. §. nihil cõe, per P. in c. pastoralis. de cã pos. & proprie.

S*i quis*]CASVS. Olim si quis volebat proponere interdictum, necesse habuit obseruare solemnitatem, vt in hac l. dicitur. contrarium vero est hodie, si quis actionem habeat, illam sine omni solennitate proponere potest.

a *Ambagibus.*]i. solennitate verborum sublata.

b *Auspicia.*] i. initia. nam ueteres p inspectionem & garritum auium singula negotia inchoabant. vnde secundū Io. dr̄ auspiciū, i. augurium, cum est incertū quid eueniat, & sic hic qs obtinere dēat. & facit s̄. l. proxi. & su. de formulis, l. 1. & 2.

c *Actionem.*]i. interdictum, vel dic actionem, quæ datur loco cuiuslibet, vt est in factum, vt Instit. de interdi. in fi.

QVORVM BOnorum.

Interdictū quorum bonorum utile competit hǣdi de iure ciuili. i. ei, qui succedit de iure ciuili directū bo. pos. si nihil sit vsucaptū, ut ff. e. l. 1. qđ dupliciter itelligi potest, scilicet qđ ille, qui possidebat pro hærede, vsucepit iusto errore interueniente loco tituli, vt ar. ff. pro leg. l. 4. & l. fi. vel ille, qui ab eo emit. & sic post vsucapionem cessat hoc interdictum, & etiam petitio hæreditatis, & sic tollitur triēnio, si est res mobilis si uero immobilis, túc 10. vel 20. an. vt su. de edi. Diui Hadri. toll. l. fi. & ff. de pe. hær. l. & non tñ. §. φ si pro emptore sed ubi non hēt titulū, vel φ pro code sit possessor, tunc 30. an. durat pet. here. ut su. de per. hær. l. hǣditatis. Et non. scđm Ir. quòd interdictum quorū bonorum, habet cōe cum pet. hær. quia vtrumq; de uniuersitate. Item vtrumq; ꝯ eum, qui pro hærede, uel pro possessore possidet, ut ff. e. l. 1. & non reddit amplius, q̄ semel, ut pet. hęr. sed hoc non placet per l. ff. de pe. hær. l. licet minimam. E contra differunt: 2 quia hæc ad possessionē, illam ad proprietatē. Item datur directo bonorū possessori, utiliter uero hǣ. lib. ad pet. hær. datur directo hæredib. utiliter uero bonor. pos. fm Ion. ut ꝯ. §. l. 1. Itē no. φ hoc interdictum & sequens sumūt nomina a principijs edictorum. in quibus ita continebatur, quorum bonorum illi ex edicto mea possessio data est, &c. vt ff. eo. l. 1. in prin. Accur.

sic. Ab initio debet actor suas actiones proponere. h. d. secundum Bar. Vel sic. in quolibet possessorio sine solennitate verborū actio, vel exceptio exprimitur, secūdū Sal.

Impp. Arcad. & Hono. AA. Aemiliano PP.

LEX IIII.

SI quis * quolibet interdictum efflagitet: ruptis veteribus ambagibus, [a] inter ipsa cognitionum auspicia [b] actionem [c 1] † exprimere, ac suas allegationes iubeatur proponere. Dat. 13. Calend. Arcadio A. 6. & Probo Coss. 406.

TITVLVS II.

Quorum bonorum.

Præteritus, cui decreta fuit cōtra tabulas, licet tunc probauerit se filium, tamen cum agit interdicto quorum bonorum contra scriptum, qui possidet pro hęrede, debet iusta filiatione docere. h. d. secundum Bald. Vel sic. qui habet bonorum possessionem, non possidet, ideo pro adipiscenda possessione debet istud interdictum proponere & de suo iure docere. h. d. Bar. Vel sic. Qui agit bonorum possessione, non habet per hoc possessionem bonorum, & ideo est necessarium interdictum. hoc dicit Bar. Vel sic, emancipatus à patre preteritus, licet contra tabulas interuenerit, & obtinuerit: non propterea possessor bonorum efficitur. Et si intentet hoc interdictum, habet probare se filium, & ad hæreditatem & bonorum possessionem admissum. hoc dicit Sal.

Impp. Seuerus & Antonin. AA. Iusto.

LEX PRIMA.

HAereditatem [d] eius, quem patrem tuum fuisse dicis, petiturus, [e] iudicibus [f] qui super ea re cognituri erunt, de fide [g] intentionis allega. Quamuis enim bonorum [h] possessionem vt præteritus agnouisti, tamē interdicto quorum bonorum non aliter possessor constitui [i] poteris, quam si te defuncti filium esse, [k] & ad hæreditatem [l] vel bonorum possessionem admissum probaueris. [m] PP. 7. Calen. Ian. Laterano, & Rufino Coss. [1] 98.

d H*Aereditatem.*]dic casum, 3 quod filius Titij emancipatus ab eo preteritus petijt à Prætore contra tabulas, & habuit facta fide Prętori, quod filius erat Titij videbatur ei hoc sufficere, ut bona habeat. nec sit opus agere interdicto, sed secus est, quia hæc appellatio bon. pos. notat ius sicut qualibet bon. pos. Est ergo bonorum possessor, non autem possessor bonorū, 4 uel possidens bona, donec probauerit iudici se filium testatoris esse. & ad bono. possse admissum à Prætore, dic ergo hæreditatem, id est, possessionem hæreditariarum rerum, nam ad incorporalia non datur: vt ff. eo. l. 3. Acc.

e *Petiturus.*]per interdictum 5 quorum bonorum, ut infra subijcit, in quo summatim cognoscitur, an sic hæres, vel bonor. possess. secundum B. dic petiturus petitione hæreditatis directa, si est hęres de iure ciuili, vel vtili, si de iure Prætorio, quod est verum, sed non per hanc l.

f *Iudicibus.* nota, iudici fidē faciendam non aduersario. sic ff. de prob. quinquaginta.

g *De fide.*]probando te filium defuncti, quod utique allegas, ut infr. in fi huius legis.

h *Bonorum possessionem.*]s. eā quæ preteritis datur, uel nōde liberi, vt dicunt quidam. φ non placet. 6 sic ergo erat emācipatus, alias ipso iure nō ualere testamentū, ut Inst. de exhær. lib. in princ.

i *Constitui.*] ut hēas rerum corporalium detentationem, quāuis bonorum possessionem acceperis a Prætore, ut & sup. de inof. test. l. 2.

k *Filium esse.*] nonne hoc probare est impossibile, ut ff. de condi. & dem. l. Lucius? Respon. non est impossibile, licet nō est potestatiua talis conditio, ut lego tibi decem, si probaueris te filium Titij esse. Vel dic 7 non est impossibile, sed difficile, uel non est possibile, vt vere probetur, sed vt præsumptiue sic. Qualiter probetur, habes ff. de Carb. edic. l. 1. & ff. de ijs, qui sunt sui vel alie. iu. l. filium. & ff. de in ius voc. l. quis. §. pater. sed cū hoc probauit, cum petijt bon. pos. quare probat nunc, cum agit interdicto, & sic bis? Rñ. dicunt 8 quidam, quòd probat nunc probasse tunc, ut arg. sup. de ijs, qui ve. æta. imp. l. oēs. Tu dic 9 φ plene, & nunc probat, si in dubiū reuocet. nam quod primo probauit, non fuit in figura iudicij lite cū alio ꝯtestata, & non tā plene cā cognita, ut arg. ff. de bo. pos. l. seruus. & de leg. præst. l. filium. §. si quis. Item & si probauit tunc: non tñ probauit ꝯ istum, ideoq; & nunc probat, ut de iureiur. l. idē est. Item primo nō fuit 10 pronunciatū eū esse filiū. nā sic fieret ius ex snia, ut ff. de lib. ag. l. 1. §. fi. sed tamquam filius fuit admissus sine ergo prius probauerat, siue non probauerat, debet probare nunc φ si non facit. proinde hr̄, ac si non probasset prius ar. ff. de bo. lib. l. si filius. §. cum filius. Item & qui per se adiuit hæreditatem, si postea conueniat possessorem, debet se probare hęredem.

l *Hæreditatem.*] per hoc patet quòd datur ēt ei, qui de iure ciuili admittatur. sed utiliter non directo, ut s. eo. l. 1.

m *Probaueris.*] hoc si non esset in possessione filiationis. alias si esset, non haberet necesse hoc probare, 11 ut sup. de prob. l. non nudis. & ff. de quæst. l. 1. §. ad quæstionem. & ff. de proba. l. quidam. Item dic qualiter quis ad bon. poss. admittebatur olim & hodie, ut habes supr. qui admit. ad bo. pos. l. pen. & l. fin.

* Si quis. Sūpta est ex C. T. 2. 46. & ueteres ambages hic uocat illas editionū solennitates Cons.

1 Ratio test.

† Sequuntur hanc continuationem, B. B. & Sal.

Interdictum quorum bonorum, & petitio hǣditatis qā ꝯueniunt & differunt.

2 Idē B. B. & Sal.

3 Istā casus positionē sequuntur B. B. & S.

4 Nisi in ꝯtētiē reatū quibus ec. hæreāt. l. sicuti. §. Aristo. ff. si ser. uen. Sal.

5 Idē Sal.

6 Idē Sal.

7 Istā glo. sequūtur, B. B. & Sa.

8 Et malē Sal.

9 Hæc sol. cū seq. approbat B. Bal. & Sa.

10 Vel fuit sed nō in iudicio ꝯdictorio B. & Sal.

11 Idē B. Bal. & Sa.

SI ex dicto. CASVS. Filia patrui mei decessit ab intestato, ut proximus agnatus petij bonorum possessionem in bonis defunctæ, si sint res ab aliquo possessæ pro hærede uel pro possessore: qualiter mihi succurratur, queritur? Respond. quòd intentabo interdictum quorum bonorum, si adhuc possident, uel dolo desierint possidere.

a *Si ex dict.* quo uocantur agnati.
b *Patruelis.* natæ ex patruo, ut Institu. de gradi. cogna. §. 4.
c *Recte.* cum nemo te præcederet.
d *Integrum.* i. non finitum pacto uel sententia.
e *Possident.* Et rem singularem, ut Insti. de interdic. §. adipiscendæ, & ff. de peti. hæred. l. regulariter & l. licet. Sed arg. cōtra. ff. eo. l. 1. §. si. Sed dic ut ibi. Accur. ADDITIO. Dic, quod est uniuersale aptitudine, & ibi quinque est actu singulariter, secundum Sal.

1 Sequitur Sal.

2 interdictum sed uniuersale, secū dum Cōt.

COnstat. CASVS. Decessit mulier ab intestato, relictis consanguineis, uult maritus succedere ei per bonorum possess. unde uir & uxor, an possit quæritur? Rn. quod non. sed consanguinei succedunt, & petunt, ut bona in se transferantur per interdictum, quorum bon. salua quæstione proprietatis.

3 edicti.

f *Eos.* scilicet consanguineos repulso viro, ut sup. unde uir & vxo. l. 1.
g *In petitorem.* agnatum uel cognatum.
h *Corpora.* nam ad incorporalia, non datur, ut ff. eo. l. 1.
i *Non exclusa.* quia uxor aliquas res uiri possidebat tanquam suas, quæ in consanguineum transferuntur salua repetitione uiro, nisi ipse uir incontinenti à de dominio probare vellet, cum conueniatur interdicto, secundum quosdam. Alij indistinctè: cum non audiunt in petitorio quo minus in petitorem trāsferatur possessio prius, ut diximus sup. locati. si quis conductionis, & sup. de edi. Diui Hadriani tollen. l. 2.

2 Idē Bar. Bal. & Sa.

3 Cōc. glo. in l. 2. de edi. D. Hadri. toll. Sal. Papo zio.

* Ex li. 4. tit. 19. l. 2. C. Th. alsiā continuationē sequuntur B. B. & Sa.

Succedens ab intestato sorori patrueli per bonorum possessionem vnde agnati, bona hæreditatis auocat ab iniustis possessoribus per interdictum quorum bonorum. h. d. Bal. Vel sic: Interdictum hoc competit etiam bonorum possessori ab intestato, & datur contra eum, qui possidet pro hærede vel possessore, uel dolo desiit possidere, h. d. Sa.

Impp. Diocl. & Maxim. AA. & CC. Marco.

LEX II.

SI ex edicto [a] [1] † sororis patruelis [b] intestatæ sine beris defunctæ, rectè [c] petita bonorum possessione, quæsiuisti successionem, ac negotiū integrū [d] est, quę cū moreretur, eius fuerūt, secundum interdicti [2] † quorum bonorum tenorem, ab ijs, qui pro hærede, vel pro possessore possident, [e] dolove malo fecerint, quò magis desierint possidere, tibi rector prouinciæ restitui efficiet. PP. Cal. Apri. CC. Coss.

Vir, qui tenet bona vxoris, tenetur ei restituere consanguineis vxoris. h. d. Bal. vel sic. Exceptio dominij, quę requirit altiorem indaginē, non obstat agenti interdicto adipiscendæ possessionis, sed ei debet per iudicē reseruari, h. d. Bar. Vel sic: Consanguinei defunctæ in successione præferuntur eius viro, & exceptio dominis requirens altiorem indaginem in hoc interdicto contra negantem nō debet admitti. Sal.

Impp. Arc. & Hono. AA. Petronio [3] † Vicario Hispan.

LEX III.

COnstat * virum à bonis intestatæ vxoris superstitibus consanguineis esse extraneum: cum prudentium omnia responsa, & lex ipsa naturæ successores eos [f] faciant.

¶ Ergo iubemus, vt omnib. frustrationibus amputatis: per interdictum [4] † quorum bonorum in petitorem [g] corpora [h] transferantur: secunda [5] † actione proprietatis nō exclusa. [i] Dat. 7. Calen. August. Mediolani, Olybrio & Probino Coss. 395.

HÆredi. CASVS. Si pater meus fuit hæres institutus à Seio & hæreditas euacuata sit legatis, an possit detrahere Falcidiam de legatis, quæritur? Et respon. quòd potest. si legatarij sua authoritate occupauerint legata, pater meus vel ego possum agere interdicto quorum legatorum, ad repetenda legata, præstita à me satisdatione de restituendo eo, quod superit de legatis detracta Falcid. Vel dic casum aliter ut in glo.

k *Hæredi.* dic casum, Titius instituit patrem tuum hæredem & hæreditatem exinaniuit legatis & fideicommissis, legatarij res sibi legatas sua authoritate possident, petis consilium, & dico, quia potes agere interdicto quorum legatorum, & possessionem rerum adipisci. est enim hoc interdictum adipiscendæ possessionis, ut ff. eod. l. 1. in princip. & sic quartam poteris retinere.

l *Scripto.* sed & hæredi hæredis, ut ff. eo. l. 1. §. hoc interdictū, sed & ab intestato [6] succedenti, ut supra quando dies le. ced. l. fin. & supra, si quis omis. cau. testa. l. fin. & ff. ad leg. Falcid. l. 1. §. ad eos.

m *Si exhausta.* ultra dodrantem, ut ff. ad l. Falcid. l. 1. in prin.

n *Prospectum est.* ut d. l. ad leg. Falcid. & Insti ad l. Fal. i prin.

o *Consentiente.* si enim cōsensisset post aditam à se hæreditatem, non haberet interdictum. secus si ante, [7] ut ff. eo. l. 1. §. quod ait Prætor voluntate.

p *Detinuit.* nō à te, sed sua authoritate.

q *Sententiam.* Sola enim sententia locū habet hodie solennitate omissa.

r *Satisdatione.* de dādis legatis, si deberi patuerint, ut hic, & ff. ea. l. 1. §. pen.

s *Constitui.* oportet tepere. Azo. & not. [8] quod hic loquitur, quasi nec desierit hæres esse dominus, quod uerū est ex toto, sed communis res cœpit esse eius legatarij, ut ff. ad leg. Falcid. Plautius. sed si hoc est, ergo uf cessare hoc interdictum sicut in mortis causa donatione, ut ff. eo. l. 1. §. si quis ex mortis, sed ibi est & alia ratio, quia donatio traditur à defuncto, unde magis à defuncto, quam ab hærede uidetur legatarius occupare. Acc.

4 Idē Bal. & Sal.

4 † edicti.

5 † secūdaria. C. T.

6 Sequunt Bal. & Sa.

* Vl. Cuia. 8. obser. 1. & ti. 10. obser. 28.

7 Et est rō. primo casu est præstitutus ab hærede, secundo nō secūdum Sal.

8 Istę duæ gl. usq; ad fin. in oib. approbantur per B. B. & Sal.

6 † al. decest

TITVLVS III.

Quorum legatorum.

Legatarius propria auctoritate ante aditam hæreditatem occupans rem legatam, tenetur eam restituere hæredi, ut Falcidiam detrahat h. d. Bal. vel sic. Hæres contra legatarium possidentem habet hoc interdictum, vt si bi possessionem restituat, vt possit Falcidiam retinere. Bart.

Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Latinæ.

LEX VNICA.

HÆredi [k] scripto [l] satis idoneę lege Falcidia, [*] si exhausta [m] legatis successio probetur, per quartæ retentionem prospectum [n] est. vnde si legatarius vel fideicommissarius, non consentiente [o] patre tuo, quem asseueras testatori successisse, & bonorum possessionem accepisse, relicta sibi legata, vel fideicommissa detinuit: [p] secundum sententiam [q] interdicti, quod aduersus legatarios scriptis heredibus propositū est, oblata satisdatione, [r] quā præstari oportet, in possessionē te [6] † constitui, [s]

QVORVM LEGATORVM.

Quia hoc interdictū eis cōpetit personis, quib. & superius, ideo eo præmisso hic supponitur, quod datur aduersus legatarios & eorum successores sua authoritate legata occupātes.

a *Vt ita retentione*. ergo si de Falcidia non conquerit hēs, non hēt hoc interdictum, secundum P. quod verum puto. Sed nonne suum ius amisit legatarius occupando, vt sup. de leg. l. non dubium. quæ est? Sol. hic ante aditam hæreditatem occupauit: ibi post. & sic et non obst. inf. tit. j. si quis in tantam, nec illa conquerebatur. nec edictū Diui Marci. Vel solue vt ibi. Itē adhuc ȝ. ff. de excep. dō. l. dolo, sed illa in petitorijs, hæc i possessorijs. vel solue, vt diximus su. locati l. si qui. conductionis.

ADDITIO. Vel dic, quod hic non habet locum regula illa pp dubium, quod erat in quantum haberet locum Falcidia, & sic in quantum obstaret exceptio dominij. Pau. Cyn. & Sal.

vt ita retentione [a] competenti vtaris, experiri potes. Da. 16 Cal. Ianu. A A. Coss.

TITVLVS IIII.

Vnde vi.

Licitum est se contra vim tueri cum moderamine inculpatæ tutelæ, hoc dicit Bald. vel sic. Pro rerum defensione vim vi repellere licet cū moderamine inculpatæ tutelæ, hoc dicit Bart. & Sal. Vel sic: Secundum Bald. in sua repetitione huius l. Iustus possessor potest se tueri auctoritate propria contra iniustitiam inuasoris seruando modum inculpatæ tutelæ. hoc dicit. Bald.

Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Theodoro.

LEX PRIMA.

Recte [c] possidenti ad defendendam [c] possessionem, quam sine vitio [d] tenebat, inculpatæ tutelę moderatione [e] illatam vim propulsare licet. PP. 15. Calen. Decemb. ipsis 4. & 3. AA. Coss.

Vim inferrens de eo quod non peruenit ad eum, tenetur vsque ad annum vtilem, sed hæres eius non tenetur, nisi quantum ad hæredem peruenit, hoc dicit, Bald. Vel sic: Hoc interdictum est annale, & non datur contra hæredes, nisi quatenus ad eos peruenit, h. d. Bar.

Ijdem AA. & CC. Alex.

LEX II.

Vi pulsos [f] restituendos esse iterdicti exēplo, [g] si nec dum vtilis annus [h] excessit, certissimi iuris est: & hæredes teneri in tantum, [i] quantum ad eos peruenit. S. AA. Coss.

Improbo possessori non debet dari auctoritas retinendi. hoc dicit Bald. vel sic. Per rescriptum Principis violenta possessio non confirmatur. hoc dicit Bar. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Vlpiæ & Proculinæ.

LEX III.

Auctoritatem vobis rescripti nostri tenendæ possessionis, [k] quam vos per violentiam adeptam profitemini, accommodari nimis improbè postulatis. [l] S. 8. Id. April. CC. Coss.

fessione restituenda incontinenti & omnimodo satisfaciendo? certè ad vltionē fieri vř. 9 Item circa illud quod dixi de moderamine, primo quæritur? Quid si pugnus vnius plusquā cet. alterius ensis percutit? 10 Rñ. defendat se ense pp inæqualitatē viriū cum vi repellere oīa iura proclament, ut ff. ead. l. 2. §. vim vi. & ff. de iur. & iu. l. ve vi. & ff. de iust. & iu. l. ve vi. & ȝ. qn vnicuiq; si iu. li. ceat se vindi. l. j. Itē nunquid est necesse, ut prius percuti expectes? Quidā dīt, q sic, vt ff. ad le. Aquil. l. si ex plagis, §. tabernarius. & ff. si quadr. pau. fe. di. l. 1. §. cum arietes. Tu dic, q sufficit terror 11 armorum, uel tractatio percussionis, ut ff. eo. l. 3. §. qui armati, & ff. ad l. Aquil. l. sed & quæcumque, & ȝ. ad leg. Corn. de sica. l. is q. nec obst. §. tabernarius, quia qđ ibi dicit, culpā enim, &c. non notat cāni, quasi hoc sit necesse, sed factum, quia sic euenit. nam & non verberatus posset uim repellere. Sed cū dolus dolo compenset, & culpa culpæ, ut ff. de eo per quem factū est, l. fina. §. pen. & ff. sol. mat. l. viro. Quæro, si hodie te expuli, tu me post annū, quare non compensetur dolus? Rñ. 12 qñ incōtinenti infertur uiolentia, quasi vnū factum reputatur, qđ non sic, si ex interuallo, ut & ȝ. ad l. Iuliam, de ui pub. l. si quis ad se. nam & si tibi hodie facis furtum, tu mihi cras, nō compensantur.

9 Idē Sa. &c. licet Ang. &c. 10 Ol. &c. Bal. & Sal.

11 Si apparebant signa, & nō poterat aliter euadere, secūdum B. & Bar.

12 Idē B. Bal. & Sa. & est ualde sing. secundū A.

VNDE VI.

Superior duo interdicta 1 sunt adipiscendæ possessionis, hoc autem est recuperandæ, vt Inst. eo. §. adipiscendæ. & §. recuperandæ, & sumitur istud nomē à principio interdicti, vt ff. eo. in prin.

1 Istā continuationē sequuntur B. B. & Sa.

Recti. CASVS. Si aliquis vult expellere me de fundo meo, quem rectè possidebam, an possim ei resistere, quæritur? Respondetur quòd sic, cum moderamine.

b *Recti*. Sed nonne idem, & si nō rectè? Rñd. q sic, 2 vt ff. eo. l. 1. §. qui vi à me. sub audi hic ergo, maximè. Vel ideo dicit rectè, quia possidenti rectè, licèt semper, non rectè, non semper, vt si inuasit, & incontinenti expellatur, 3 nec ei licet resistere, 4 vt ff. eod. l. 1. §. cum igitur. Vel pone principium l. cum fine, q. d. rectè. licet alij dicunt rectè, i. non ui, non clā, non precario. quod non placet. Alij rectè quantū ad illum, qui vult expellere possidentem, etiam si ab alio vitiose possideat, nec hoc placet.

c *Ad defendendam*. ad uindictam non licet, ut ff. ad leg. Aquil. scientiam, §. qui cum aliter. Item defendere dicitur etiam, si recuperet in continenti, vt d. l. 3. ff. eod. §. cum igitur, & l. qui possessionem.

d *Sine vitio*. hoc expone illis modis, ut dixi mō de rectè.

e *Moderatione*. moderamen circa tria attenditur. 5 Primum, ut si armis inferatur uiolentia, & armis repellatur. 6 si sine armis, simili modo repellatur, ut ff. eo. l. 3. §. cum igitur. Sunt autem arma, ut ff. eodem. l. 3. in princip. Secundum, vt incontinenti flagrante adhuc maleficio violenter inuasor repellatur, ut ff. eod. l. 3. § cum igitur. Tertium, ut ad defensionē non ad ultionē, uel uindictam, ut hic, & d. l. ad leg. Aq. l. sciē. § quicū aliter. quod semp præsumitur. f. fieri ad defensionem, si incontinenti fiat, secundum Ia. Sene. ut ff. ad l. Aquil. l. si ex plagis. §. tabernarius. Sed Io. 5 ex eo. §. & ex qualitate facti 7 & personarum præsumitur ad uindictam uel ad ultionem. 8 Quid enim si vilis & abiecta persona me de possessione expellat, & cum eā expellā? certè ad ultionem non ad defensionem videor fecisse, secundū Io. Sed q dū pro uiolēto par aut est aliqs satisfacere de pos-

2 Idē Bal. Bar. Sal. & Ang.

3 Ab eo, à quo iniustè possidet, secus si ab alio, quia tunc esset licita defensio. Vel ideo dicit Bal. An. & Sal.

4 Ex quo illo casu ē licita expulsio. Ba. & Sal.

5 Hæc gl. est nō secū dum B. B. An. & Sal. & magistralis, secundum Ias. in l. ut ui. ff. de iu. sti. & iu.

6 Non tñ requirit q fiat sub eo dē gñe armor. i Sa.

7 Io. Butr. Bar. & Sa.

8 Nihil est

ADDITIO. Pro istius gl. & materiæ declaratione, uide pulchrè per Abb. in c. olim. j. ext. de rest. spolia. in uer. nunc quæro. tex. hic dicit, &c. & 2 eundē post gl. in c. significasti, 2. de homicidio.

Vi pulsos. CASVS. Expulisti me de fundi mei possessione, occasione uiolentiæ plura amisi, quæ ad te nō peruenerunt, an per interdictum, & usque ad quod tempus teneantur? Et Rñd. q vsque ad annum, & sine solennitate, tamen proposito interdicto agere possum aduersus te interdicto unde ui, ut restituatur mihi possessio, & hæres tuus in quantum peruenit ad eum tenebitur.

f *Vi pulsos*. i. expulsos.

g *Exemplo*. hoc propter solennitatem dicit, 13 ut supra de act. empl. l. expulsos.

h *Annus*. ut ff. e. l. 1. §. annus, & hoc de illis, 14 quæ ad uiolentū non peruenerunt, sed de ijs, quæ peruenerūt, pperuo tenetur, ut ff. eo. l. 1. in prin. & ff. cōi diui. l. cōi diuidundo. §. Iulianus scribit. Item hoc est uerū i agēdo, secus in excipiēdo, ut inf. de except. licet, & est rō, ut ff. de excep. do. l. pure, §. fi.

i *Ad eos peruenit*. ut hic, & ff. e. l. j. in fi. & l. 2. & l. 3. in prin. sed post litem contesta. contra defunctum insolidum tenentur hæredes, ut sup. ex delictis defun. l. unica.

Auctoritatem. CASVS. Expulisti me de possessione fundi mei, impetrasti rescriptum, ut liceret tibi fundū retinere, an ualet rescriptum, quæritur? Dicitur, quod nec cōcedi debuit, nec concessum tenet.

k *Possessionis*. q forte si usam dicitis, ut bona fit dubitatio.

l *Postulatis*. non enim in alicuius iniuriā sunt priuilegia concedenda.

13 Idē Ba. & Sal.

14 Sequuntur Ba. B. Sa. & Ang.

concedenda: vt hic, & ff. ne quid in loco pub. l. 1. §. merito. & inf. de emanc. l. nec auus. & concessa non valent, vt sup. de preci. Impe. offe. l. quoties & l. nec damnosa.

SI *de possessione.*] CASVS. Si de possessione fundi mei me deiecisti siue armis, potero te conuenire ciuiliter interdicto vnde vi, & l. Iul. de vi priuata. & siue ciuiliter, siue criminaliter me conuenio, teneberis de fructib. tam perceptis, quam percipiendis: & alias pœnas sustinebis.

a *Si de possessione.*] de possessione deiectus agit interdicto ciuiliter, sed & criminaliter l. Iulia de vi priuata, si sine armis: vt hic. si vero cum armis, tunc l. Iul. de vi publica, vt Instit. de pub. iudicijs, §. item lex Iulia de vi, & quanquam dicatur priuata vis, quæ fit sine armis, tamen publicum crimen est: vt ff. de publi iudi. l. 1.

b *Quo.*] scilicet interdicto.

c *Potuit.*] à tempore deiectionis: 1 vt ff. eod. l. 1. §. non solũ autem. & §. ex die. & ff. de vsuris, l. videamus. 2. §. item si vi. & §. interdicto. Sed quid si res intereat eo modo penes inuasorem, quo erat interitura penes illum? Resp. tenetur inuasor, vt ff. eo. l. pen. & l. si vi a me. & l. 1. §. rectissimè. & supr. quod met. cau. l. 1. Sed contra ff. quod met. causa l. si cum exceptione. §. quòd si homo. Sol. ibi satis est eum teneri in triplo. Item adhuc videtur, quod de tali interitu non teneatur, quia ad id tenetur, quod haberet possessor, si non fuisset deiectus, vt ff. eo. l. 1. § qui autem sed intellige ad minus sic tenetur prædo de fructibus quos percepisset actor, sed actor non percepisset inhonestos: ergo iste nõ tenetur de inhonestis, quod est falsum, vt no. ff. de rei ven. fructus & de peti. hær. Lancillatum. §. sed & pensiones.

1 Istã glo. omnibus cõiter sequuntur Docto.

† al. Gra. Val. & Th. ad Vitellianum Cõt. Est at hæc lex iterpellata à Triboniano vt ex Frontino constat. ad de Cuiac. 19. obs. 6. Sa.

Contra violentum possessorem, competit criminale iudicium legis Iuliæ, & ciuile remedium interdicti: in quo ciuili remedio venit restitutio possessionis cũ omni causa accessionis & fructuum. h. d. Bal. uel sic. Expellẽs aliũ de possessione, potest accusari criminaliter, & cõueniri ciuiliter hoc interdicto, & tenetur de fructib. perceptis & percipiendis. secundum Bar.

Ijdem AA. & CC. Hygino.

LEX IIII.

SI de possessione [a] vi deiectus es, cum & lege Iulia vis priuatæ reum postulare, & ad instar interdicti vnde vi conuenire potes, quo [b] reũ cãm oẽm præstare oportet: in qua fructus ẽt, quos verus possessor percipere potuit, [c] nõ tm̃ quos prædo percipit, uenire non ambigitur. S. 6. Id. April. Sirmij, CC. Coss.

Inuadens possessionem nõ vacantem, tenetur pœna legitima, sed inuadens possessionem vacantẽ nõ tenetur, nisi ad restõnem possessionis, id est, criminaliter non punitur. Bal. Vel sic: Inuadens dolo tenetur ad pęnã, inuadens vero per errorem, tenetur solũ ad relaxationẽ. h. d. Sal.

Imp. Constantinus A. ad Tertu.*

LEX V.

INuasor [d] locorum pœna teneatur legitima: [e] si tamen vi loca eadem inuasisse constiterit: nam si per errorem, [f] aut incuriam [g] domini, loca ab alijs possessa sũt; sine pęna possessio restitui [h] dẽt. D. 6 Cal. Maij, Gallicano & Simmacho Coss. 330.

Si authoritate rescripti iniusti, vel iniustæ sententiæ quis possessionẽ ingreditur, suo iure priuatur, & delictum administratoris non nocet minori, sed ipse punitur: & spoliatus iniustè, auctoritate iudicis ante omnia est restituendus. h. d. B. Vel sic: Qui sub prætextu rescripti, vel impetratæ licẽtię iuris ordine non obseruato concessę, possessionem inuadit, suo iure priuatur. delictum tamen tutoris, vel curatoris pupillo non nocet, sed tutor, vel curator est criminaliter puniendus. Per istam l. apparet, quod si Imperator concessit alicui castra, non tamẽ licet sua auctoritate occupare, sed iuris ordine seruato. Item patet, quod si iudex dat alicui licentiam, de aliquo expellẽdo de possessione, ista licentia non valet nisi iuris ordine seruato, & abutentes illa licentia, cadunt à iure suo. Ordo autem iudiciorum seruandus est, in quo iudicio debet citari possessor, si inuenitur, aliàs citatur procurator, qui ei denunciat. h. d. Bald. Vel sic. Nec auctoritate rescripti Principis, nec alicuius interlocutoriæ iudicis, debet quis ingredi possessionem alicuius iuris ordine prętermisso, sed eo seruato & possessore legitimè citato, alias cadit a iure suo, & si tutor vel curator cõtra fecerit, non pręiudicat pupillo: sed deportatur bonis cõfiscatis. Sal.

INuasor.] CASVS. aliquis inuasit predium, tenetur ad possessionem restituendam, & ad fruct. & ad omnia deperdita: & si non ad inuasorem peruenerunt, intra annum interdicto vnde vi. Si vero errauit, quia ego dominus esse credebar: & sic intrauit prædium, vel ignorauit prædium illud ad me pertinere, aliam pęnam non patietur inuasor, nisi, quod possessionem restituet.

d *Inuasor.*] hæc lex nec veteri iure, nec nouo videtur habere locum. Veteri non propter principium, quia nulla pœna erat interdicti, sed & si esset, esset prætoria, non legitima. Nouo non propter finem, quia etiam cum pęna tenetur hodie, vt j. eo. l. fi. Ad hoc dicas, 2 quod veteri iure intelligitur, & dic etiam quod in interdicto erat pœna, scilicet de fructibus percipiendis & omnino, quod ad violentum non peruenisset. pœna dico ex parte soluentis, sicut & alias ff. de eo per quem fac. erit. l. 1. §. si plures. Item & legitima dicitur, cum ius pretorium sit viua vox iuris ciuilis: vt ff. de insti. & iu. l. nam & ipsum. quod autem dicit in fine, eum sine pœna teneri ae possessionem, scilicet petitorio per rei uendicationem, nam nullum possessorium locum habebat tali casu iure veteri. 3 sed hodie contra, vt inf. eo. l. fi. Item nouo potest intelligi: 4 vt prima pars loquatur secundum l. si quis in tantam. secunda secundum l. cum quærebatur, j. eo. vt intelligas illam, cum quærebatur. quod non agatur nisi ad possessionem, non vero ad pęnam aliquam. Vel prima loquatur in pęna legitima, si criminaliter agitur, secunda (vt diximus modo) loquatur secundum legem, cum quęrebatur. Vel prima pars loquatur secundum l. inf. proxi. meminerint. & hoc tribus modis loquitur nouo iure. & secundum omnes non obstat dicta l. infra eod. l. fina. Alij soluunt 5 quod hic sine dolo credens esse suam, ibi dolosè inuasit. Vel hic petitorio: ibi possessorio agitur. Vel dic, quod hæc lex nil noui constituit, 6 sed solum vult dicere, quis sit inuasor, & ideo quod dicit, restitui debet, scilicet petitorio iudicio. & quod dicit in principio inuasor, &c. qui, scilicet alicuius possessionem quoquo modo fuerit adeptus: & largissimè dicitur pęna legitima, cum multis legibus violentia puniatur.

2 Ista § prima lect. q̃ nõ agruit litere, sm Bal. & Sa.

3 Ista gl. & singu. sm Aug. hic

4 Illa est secunda lectu. quæ displicet. Sa.

5 Iste est sanus intellectus istius legis, sm B. B. Ang. & Sal.

6 Displicet, Ang. & Sal.

e *Legitima.*] vt illa constitutione, si quis in tantam.

f *Per errorem.*] fortè suam esse existimans.

g *Aut incuriam.*] quia esse dominus non curat, vel ignorat suam, ut ff. de vsu. l. furtum.

h *Restitui.*] i. conquerebatur. contra, sed hic putauit suam esse, ibi contra, vel hic corrigit.

1 Vt displicere Ang. & Sal.

a Meminerint. CASVS est talis secundū Az. Si aliquis vult aliū cōuenire, non dēt impetrare rescriptū, vel à Principe, uel ab alio iudice, vt mittatur in possessionem rei alienæ, & liceat ei possidere, uel ut ea occasione inuadat. sicut sæpè impetrant quidam à Potestate. Bon. circa exitum regiminis eius: ideo aūt non dēt tale rescriptum implorare, ne a Principe, uel ab alio iudice nō scaturoccasio iniuriā di, à quo iura emanant, sed debent in causis, conuenire locorū possessores, aut si illi desint, debent quæri actores, & pro curatores eorum ad insinuandas dominis sententias citatorias, aliter enim si fecit, toto negotio priuabuntur, quòd si tutor vel curator colludendo cū eo, qui rem pupilli, vel adulti possidet, eā uiolenter abstulerit, ut sic minor ius suū in re amittat, non nocebit hoc minori, sed res restituetur ei, cui est ablata, causa minori integra reseruata, tutore relegato, bonisque suis spoliato.

1† Duar. Imppp.
2† ad Potitū mūica nū uobis C.Th.
† Ex li. 4. tit. 20. l. 2. C.Th.

Imppp. [1]† Grat. Val. & Th. AAA. Potito [2]† PV.

LEX VI.

Meminerint [a] * cuncti, siue vulgato [b] rescripto [c] mansuetudinis nostræ, siue sententia [d] cuiuslibet iudicis vtantur, in causis conueniendos dominos [e] locorum esse, aut si forte defuerint, [f] eorum actores ad insinuandas [g] sententias [h] procuratoresq; esse quærendos. [i] ne inde iniuriarum nascatur occasio, vnde iura nascuntur. [k]

¶ Quod si præcepta [l] nostra [m] implere neglexerint, [n] omni negotio, de quo iurare cœperant, priuabuntur. [o]

¶ Sin autem, habito plerūq; colludio, [p] curatores vel tutores minorum his rem debitā ea occasione inuadant, [3]† vt pupillis, vel adultis iurgādi copia & fructus adimat: his eatenus subuenimus, vt eosdem [4]† non atterat [p] dāno culpa temeritatis alienę, sed illico quidem possessio ei, à quo est oblata, reddat. [r] Curatores autem vel tutores [f] æterna deportatione punitos bonorum quoque publicatio persequatur. Dat. 2. Non. April. Antonino, & Syagrio Coss. 382.

3† Du. persuadant.
4† al. cos.
2 [Displicet B. Ang. & Sal.
3 Istā sequitur B. B. Ang. & Sal.
4 Ista ē uera i se, sed nō necessaria. Bar. & Sal.
5† Da. pri. Id. Oct. Syagrio & Eucherio Cōs. C.T.
5 Ordine iuris seruato, alias secus. Bar. & Sal.
6 Vtraque bona, secū dum Ba. & Sal.

b Vulgato.] i. apud iudicē intimato, vel 2. vulgo & palā dato. & cōtinebatur in hoc rescripto 2 illos debere uenire ad iudicē isti rāsuros: uel fortè 3 illos debere statim restituere possessionem, cum iste dixisset illos uim fecisse, quòd uerū nō fuerat, uel ꝯtinebat ibi possessionem esse restituendam. 4 Vel dixit Imperator, iustā cām habes, & uerum erat ita datum esse rescriptum uel sniam, nō tamen iste sua authoritate dēt inuadere possessionem sine authoritate iudicis, ut inf. titu. 1. l. fina. inde & c. nam nihil definiebat rescriptum illud uel sententia. Sed quid si iudex uel Imperator dixit uade, & occupa possessionem tua authoritate? Videtur quòd possit facere, 5 secundum H. ut ar. ff. de acq. poss. l. iusté. cum & conuentio contra hentium hoc possit, ut j. de pig. l. 3.

c Rescripto.] quidam impetrauerunt rescriptum super restitutione rei suę. & propria authoritate rem suam inuadere uolebant hic statuitur pœna contra eos.

d Sententia.] talia continente, ut modo dixi in rescripto: quæ est interlocutoria non definitiua.

e Dominos.] opinione, quia putant, & dicunt se dominos, Sed P. 6. dixit præsumi dominum eum, qui possidet, ut arg. sup. de proba. l. 2.

f Defuerint.] s. domini.

g Insinuandas.] s. dominis.

h Sententias.] citatorias. s. dominis.

i Quærendos.] i. inquirendos.

k Nascuntur.] sic & supr. de indi. uidui. l. 3. & sup. de iis qui ue. ęta. impe l. 1. nascuntur autem à Principe, ut sup. de test. l. omnium. facit ad hoc 26. q. 6. c. 2.

l Præcepta.] supr. de test. l. omnium. ubi dicis, quod omnia iura habeat in scrinio. Acc.

m Nostra.] posita in hac lege.

n Neglexerint.] possessionem occupando.

o Priuabuntur.] sed quid differt hæc ab illa, si quis in tantam? R. ñ. hic videbatur non puniri propter rescriptum. Vel hæc 7 non punit nisi in simplum & q̄q; in nihilum, si nullum ius hēbat, qui rescriptū ipetrauerit.

p Colludio.] quid ergo si bona fide? Rñ. idem secundum P.

q Non atterat.] no. ex alterius culpa ñ dēe aliū dānū pati. sic & ī. de admi. tut. l. non est, & de nō nu. pect aut. ꝯ qui ꝑpriā, & ff. quòd q̄q. iu. l. 3. §. si tū tutor, & ī. de spō. l. fin. in prin. & ī. de fal. mo. l. 1. in fi. & ī. de ser. fug. l. quicūq;. 19. q. 6. si e pīs & sup. de acq. pos. l. fi.

r Reddatur.] saluo iure pupilli in uendicando. 8

f Tutores.] quòd hic in tutorib. dicit, idē in ꝑlato ꝯ colludente cum possessore ecclesiasticæ rei. nā res Prelatū ablata restituit possessori, saluo iure ecclesiæ in uendicando, imo ēt ipse idē ꝑlatus potest vendicare noīe ecclesiæ, ut diximus ī. de sac. san. ec. l. iubemus. 2. §. fanè si hæc. Sed opponitur ex l. de ijs q̄b. ut indig. l. Polla. sed ibi ratione pupilli accusabat, hic autem dolo malo occupabat, ut arg. de ijs quib. ut indi. l. tutorem.

7 Vtraq; bona, secū dum Sal.
8 Et sic nō obstabit exceptio dnij. Bar. & Ang.
* Ex lib. 4. ti. 9. l. 3. C. Th. & Cō cum hac l. 16. q. 6. ca. placuit.

Inuadens possessionem violenter eam restituere tenetur, & si dominus erat, priuatur dominio, si non erat dominus, tenetur possessionē restituere, & condemnatur in ęstimationem rei. h. d. Bal. Vel sic. Violenter inuadens possessionem rei suæ apud alium constitutæ, illam tenetur restituere, & dominio eius priuabitur, & vbi res sit aliena, illam restituet, & in eius æstimatione condemnandus venit. Sal.

Imppp. Valen. Theod. & Arca. AAA. ad Messianum. Comi. R. P.

LEX VII.

Si quis * in tantam [t] furoris peruenerit audaciā, [u] vt possessionem rerum [x] apud y fiscum, vel apud homines quoslibet constitutarum ante aduentum [z] *† iudicialis arbitrij violenter inuaserit, dominus quidem cōstitutus possessionem, quam abstulit, restituat possessori: & dominium eiusdem rei amittat. [a]

¶ Si vero alienarū rerū possessionem inuasit, nō solū eā posidentib. reddat, verū etiam ęstimationē earundē [b] mihi eā restituet. si non sit dominus, restituet eiusdē æstimationē. Idē est, si fiscus rē aliā possideat, & aliquis eā inuadat.

s Si quis.] CASVS. Si rē, quam possidebā, aliqs ꝓpria authoritate, inuaserit qualiter puniri dēat qritur? Distinguit, aut res erat inuasoris, aut non, si erat, amittet dñium rei, &

t Si quis in tantam.] hanc l. diuide in quinq; 10 partes. ut bene aptentur qōnes quæ fiunt. Prima dicit de personis inuadentib. usq. illuc, ut possessionem, &c. Scda de reb. inuasis, usq. illuc, an euentum, &c. Tertia loquitur de tpe inuasionis usq. illuc, possessionem, &c. Quarta de pena, qā erat dñs inuasor. Quint. qā non erat dñs, dic ergo, si quis, &c.

u Audaciam.] i. temeritatem, qualē hent furiosi. & in mala parte 11 ponitur audacia, alias in bona, 12 ut ff. de lib. & posth. l. Gallus, §. uidendū. non aūt uerè furiosus erat, quia nunc nō teneretur hac cōstōne. sic Inst. de inof. test. in prin.

x Rerum.] mobilium vel immobilium, 13 corporalium uel incorporalium, ut Insti. ui bo. rap. §. pen.

d Apud.] i. penes, ut ff. de uerb. sig. l. penes. & l. id apud, sed si apud nemium sit possessio, adhuc habet locum hæc lex, non per uerba sua, sed prorogationem eius, quę est inf. eo. l. si. secundum vnum intellectum illius l. Accur.

z Ante aduentum.] i. sine permissione iudicis qñcunq. uel ante lit. contest. uel post, uel etiam post definitiuam sniam.

a Amittat.] per sententiam, non ipso iure.

b Earundem rerum.] etiā rōne ꝓprietatis, & sic in plus punitur q̄ deliquerit. & sic est ꝯ. ff. uti poss. l. pe. §. si. & ff. q. me. cā. l. si mulier

10 Hāc diuisionem glo. sequitur Bald.
11 Quia sic super dicto Bart.
12 Scilicet pro audacia iuridica & fructuosa.
13 Gl. sequitur B. B. & Sal.

rarum restituere compellatur. Dat. 17. † Calen. Iun. Treueris, Timasio, & Promoto Coss. 589.

Violentia cōmissa contra possessorē, non semper punitur accusatus l. Iulia. de vi publica vel priuata: sed quandoque ciuiliter agitur per interdictum, in quo proceditur summariè & sine inscriptione: spoliatus ante omnia est restituendus: hoc dicit. Bartol. vel sic. Pro momentanea possessione recuperanda proponens interdictum se inscribere non tenetur. h. d. vel sic. In nullo interdicto, quod proponitur, inscriptio requiritur. Bald. vel sic. Quando pro violentia illata agitur ciuiliter per interdictum inscriptio non est necessaria. h.d. Sal.

mulier. §. qui possessionem, sed hic magis deliquit. Super quinque autem partibus huius l. fac quaestiones per ordinem. Primo de personis. Quaero ergo de foemina & hermaphrodito? Respon. 1 teneri, licet dicat si quis: vt ff. de verb. sign. l. 1. Secundo de milite, & de rustico: & dic teneri. 2 cum inuadere sit contra ius naturale: vt sup. de in ius voc. venia. Tertio de pupillo & adulto, & quidem si est proximus infantiae, nō tenetur: quia & c. vt j. de fal. mo. l. 1. in fi. & Insti. de oblig. quae ex delic. na. §. in summa. Postea sic: vt ff. de fur. l. impuberē: ergo & adultus, habeat, vel non habeat curatorē, nec restituitur: ut ff. de mino. l. si ex causa. §. nunc videndum. Quarto, an pater filio, patronus liberto teneatur: quod videtur, cum non infamet, vt ff. de act. & obl. l. cessat. sed certè nec interdictū aliquod infamat, vt ff. eo. neque, & tamen non datur, sed agitur in factum. Sed ergo dicas hic, & in factum agi, vt ff. eod. l. 1. §. interdictum hoc quia, sed secus est contra: 2 quia filius patri & libertus patrono tenetur, vt ff. de fur. l. si quis vxori. §. sed si filius, & eo. titu. serui & filij, & insti. obl. quae ex delic. §. hi. Quinto, an dominus ex facto serui, vel pater ex facto filij teneatur? Respon. 3 dominus tenetur noxaliter, ut ff. eo. l. 1. §. quod ergo adijcitur, & de mino. l. quòd si minor §. si seruus vel filius, pater de peculio post condemnationem filij non prius, vt Insti. de noxa. §. fi. ff. de pecu. l. licet, §. fin. nisi id, quòd ad vtrumque eorum peruenisset; vt ff. de act. & obl. l. à furioso, & ff. eo. l. 1. §. quòd ergo adijcitur. Sexto de furioso & mente capto: & dic, nō teneri. ff. de sica. l. infans, & de parrici. l. pen. & de admi. tut. l. fin. Tu idem dic in prodigo, 4 cum nec ipse possit de suo alienare, vt ff. de verb. oblig. l. is cui bonis. Septimo, de Abbate, prçlato, & monacho, & tutore, & similibus, & dic non teneri 5 ecclesiam, vel pupillum, vt sup. l. proxi. nisi cōicato consilio faciat, vt sup. de sacrosan. eccle. l. iubemus nullam. Octauo, quid si credens me possidere, cum alius possideat, sic inuasi? Vel quid si vacantem credidi, cum non esset? Respon. non teneor, 6 cum neminem sua possessione priuare volui, ut ff. de sica. Diuus. Nec obstat Instit. vi bo. rap. §. sed nedum, quia aliud est credere, sibi licere auferre, aliud se credere possidere. Praeterea & hoc accipe, qñ iustam cām habeo credendi me possidere, vel quia per filium vel seruū credo mihi possessionem quęsitam. Nono, an habeat locum tunc tantum, qñ credidit sibi licere, q̄ P. dicit, quasi in subsidium, & non quando dolo, sed tunc vel interdictum vnde vi, vel actio vi bo. rap. habeat locum, vt Insti. vi bo. rap. §. 1. sed Al. & Io. 7 dicunt contra, nam non debet melioris esse conditionis dolosus, vel stultus, quam non dolosus, vt ff. de noxa. l. non solum, & ff. quod vi aut clam. l. seruus. Praeterea, secundum P. si agerem contra dolosum, exciperet, q̄ dolo fecisset, & sic allegatio suae turpitudinis sibi proficeret, quòd esse non debet, vt hic, & supr. de transac. l. transactione finita. Decimo, si possidentem non admisi, dic teneri me, 8 vt ff. de acqui. poss. l. clam. §. fi. Idem si in inuaserim & suspicatus fuerit possessor se posse repelli, vt ff. eod. l. 1. §. siue aūt, & de acqui. poss. l. sed & si nolit. Vndecimo, quid de magistratu? Dic nō teneri, nisi vltra officium fecerit, vt ff. quod met. cau. l. 3. §. 1. & de iniur. l. iniuriarum. §. 1. & l. nec magistratib. Dic ergo si quis. §. priuatus. Super rebus sunt 8. quaestiones. Quaero igitur primo an in immobilib. habeat locū? Dic quòd sic, 9 licet pro mobilib. maximè sit inuenta, ut Inst. vi. bo. rap. §. pen. Secundo, an in iurib. praediorum vrbanorum rusticorū, & prębenda alicuius clerici? Vr quòd nō, ut ff. de acqui. rer. dom. l. seruus, §. incorporales, & ff. de vsuca. sequitur. §. si viam. & h. d. Io. quòd potest dici esse verum mere iure, sed vtilis 10 habeat locum, arg. ff. de ser. l. quoties, 2. & ff. ser. ven. l. 2. in fi. sed in personalibus seruitutib. contra est, vt si fructuarius expellatur à domino vel extraneo, vel expellat, vel quilibet, qui habeat personalem seruitutem, vt ff. eo. l. 3. §. vnde vi §. item si non vsusfructus, & ff. de do. l. Aquilius, in fi. Idē in superficiario, & udatario & emphyteuta, cum habeant vtile dominium, vt ff. de superfi. l. 1. in princ. & si ap. vec. l. 1. & 3. & de rei vend. l. superficiario. econtrario, si hi tres inuadant, puto similiter re suo iure priuari. 11 secus puto in alijs, sed tanquam pro alienā res possidentur, vt in non huius l. nisi in eo iure tantum habuerint animum expellendi. Tertio, si inuaserint, quā commodaui, vel locaui, vel deposui? Respon. non teneor, cum neminē possidente priuare voluerim, vt ff. commo. l. 1. nisi cōstituerint sibi possidere: & sic interuerterint possessionem: quo casu ipsi mihi tenentur. & si postea ego inuadam, & ego tenear illis, secundū Io. Sed si extraneus eos expellat, qui solam habent detentationem, videtur teneri 12 cum mihi, ut ff. eo. l. 1. §. quod seruus, nec obst. ff. eo. l. colonus, & l. cum fundum, vbi colono datur, quia iam interuerterat. sed si ante interuersionem deijciatur, datur mihi condictio, vt ff. de vi & vi arg. l. prima, §. quod seruus. Quarto, quid si furi exportanti rem meam abstulero? Respon. non teneor? 13 sup. quando li. fine iu. l. liberam, nisi iam 14 ad locum destinatum peruenit, secundum Ioan. ut ff. de fur. l. siue igitur. Quinto, quid si equum tuum solivagum in pascuis acceperit, putans esse suum? si quidem sciebat non esse suum, tenetur furti: aliter si suum credidit, habet fortè locum condictio sine causa, vel vtilis condictio ex hac l. imo rei vendicatio. Sexto, quid si vnus habeat possessionem, alter detentationem, tertius proprietatem, an inuasor teneatur omnibus, vel cui? Videtur, quòd omnibus, vt ff. ad exhib. l. Celsus, §. Iulianus, quod non dubito, 15 cum tantum possidenti datur, ut hic dicit. Septimo, quid si erat inuasor debita, vel sibi obligata? Dixit P. quod non habeat locum haec lex, sed edictum Diui Marci. Tu dic contra 16 & perdam per hanc constitutionem, quod habeo in re, vel pignus, vt si amodo agam, exceptione repellar. si ergo agam ex edicto Diui Marci condictione sine causa, non agam hac l. & econtra, ut ff. de actio. & obligatio. l. quoties, §. primo. Et hoc nisi in eo, quod excedit, ut eo. §. primo, & ff. vi bono. rap. l. prima. Idem dico, si inuasi, ut habeam pro pignore vel in solutum, ut scilicet habeat locum haec lex, nisi ex pacto vel iudicis auctoritate faciam, ut infra, de pign. l. tertia, & nisi aufugeret 17 debitor, ut ff. quae in fraud. cre. di. l. ait. Praetor. §. si debitorem. Nec obstat ff. de fur. l. fugae. qui vas, §. primo, quia ibi ponitur, abstulit, idest, accepit, vt iudici ostenderet, non vt sibi haberet. Octauo, quid si debitor creditorem super pignore occupando inuadat? Respon. secundum Py. non habet locum. Vel dic contra, cum possideat creditor, ut ff. de acquiren. rerum domi. l. per seruum, & ff. de vsuca. l. serui nomine. Super tempore quaero, quo tempore facta inuasione, locum habeat haec l. Resp. quidam, quod ante litem contestatam. Item post, an sententiam, nisi in casu vno, in quo loquitur, sup. finium regun. l. si constiterit. post sententiam non, sed habet locum illa l. meminerint. & pro eis est, quod hic dicit ante euentum & cae. Tu dic hanc esse generalem, & ante litem contestatam, & post sententiam, & illam, si constiterit, tantum post litē, & ante sententiam. Nec obst. quod hic dicit ante euentum, quia subauditur maximè. Vel dic, i. ante preceptum vel iussionem iudicis, & haec bona. Vel, i. ante executionem, quae fit per iudicem, & sic non punitur, ut ff. de acq. poss. l. iustè & ff. ad l. Aq. quemadmodum. §. magistratus, quod. n. legitimè, & c. ut inf. ad l. Iul. de adul. Gracchus. Aut 18 ergo nullū est decretum interpositū, & tunc habet locū hęc lex. Aut perperam, & tunc illa meminerint. Aut rectè, & tunc nulli Ia. ut in l. iustè. Secundo, quid si clam inuat? Respond. huc habet locum hęc lex, vt ff. de acquiren. poss. l. rem quae nobis, & ff. eo. l. vim facit, quod locum habet, si habuit animum, vt etiam vim inferret, si me inuenisset, ut ff. de fur. l. si quis ex domo. Super quarto quaero. Nunquid ipso iure

1 Idē Bar. Bal. & Sa.

2 † 18. C. Th.

2 Sequuntur cōiter Do.

3 Placet B. Bal. & Sa.

4 Imo prodigus efficaciter tenetur ad pęnā hui⁹ l. Cyn. B. Bar. Bald. & Sal.

5 Idem B. Bal. & Sa.

6 Sequuntur B. Sal. & Angel.

7 Idē Bal. & Sal.

8 Sequitur Bar. Bald. & Sal.

9 Idem B. & Sal.

10 Sequitur praedi. scribent.

11 Idē prę dī scribentes.

12 Idē tenent Bar. & Sal.

13 Sequuntur Barto. Bal. & Sa.

14 Istud ē uerius, secundum Old. Ang. & Sal.

15 Et bene Bar.

16 Et bene Bar. & Sa.

17 Et idē esset in separatiō. Bal.

18 Ista diuisio glo. placet Bal. & Sal. & no. secundū colē.

iure dominium amittit, & ipso iure quęratur spoliato? Videtur, quòd sic, vt in crimine læsæ maie. vt ǰ. ad l. Iul. l. fi. & in commissione vectigaliũ, vt ff. de pub. l. cõmissa. & in muliere, quę suo raptori nubit, quæ amittit ipso iure dominiũ rerum, quas lucrata est ab eo, vt in Authent. de rap. mulie. quæ rap. nu. colla. 9. & ad idem est sup. loca. l. fi. & in Authen. de litig. §. fin. col. 8. & supr. de act. & oblig. Auth. imò. Nos dicimus contra: 1 quia hæc litera dicit, amittat, non amittit, vel amisit: & sic per sñiam alias amittiť: vt sup. de hæ. quicũque. §. quod si fecerint. & de aposta. l. 1. & ff. ad Syl. necessarios. §. non aliàs, & de iu. fis. l. eius qui. & in Auth. vt lit. iu. §. illo, col. 9. & ff. de rescin. ven. fundus. Super vltimo, quęro, an possessio tantum, vel proprietas etiam æstimetur, quod solui in litera, hoc in capite istius glo. Secundo, si fructuarius est expulsus, vel proprietarius, an competit vtrique altero expulso? Respon. 2. si eo animo vnum deijcio, quia credo eum solũ habere ius in re, vtrique teneor, quia vno deiecto alter deijci videtur. Si vero eius solum vsumfructum velim auferre, vel solam proprietatem, ei soli teneor, vt id quòd abstuli, & tantundem reddam, vt ff. de fur. l. inter omnes. §. si seruus, & ff. eo. l. si de fundo, licet de fundo quidem aliter dixerint. s. vno expulso non videri alium deijci, contra quos est lex. ff. eo. l. si de fundo. Tertio, quid si rem communem totam inuado socio meo possidente? Respon. 3 pro parte socij teneor, vt arg. ff. de fur. l. si socius, etiam pro mea teneor, diuersimode tamen. Quarto, si alius possidet vsumfructũ meum nõ proprietarius, & eum deijciam, & sic amitto ius meũ, cui applicabitur proprietario, vel repulso? Rñ. proprietario, sed æstimatio fructuario, vt ff. eod. l. si de fundo. Item si Iudæus possideat mancipium Christianum meum, & illud inuadam, an applicabitur Iudæo? Rñ. non: 4 vt ǰ. vt nemo Iudæus &c. l. 1. Quinto, quæ actio detur? Rñ. condictio ex hac l. quæ dabitur simul pro possessione & proprietate, quod est mirabile. Sexto, an dabitur hæredib. Rñ. sic. Item an contra hędes? Rñ. non, cum sit pœnalis, nisi in quantum peruenit ad eos, vt Institu. de perpe. & temp. act. §. non autem, & ff. eo. l. 1. §. hoc interdictum, §. fi. Septimo, an restituendo rem inuasor ante litem contestatam, vel ante sententiam liberetur à pœna? Resp. non, vt ff. de furt. qui ea mente. etiam si sponte expulsus acceperit, cum non succedit hęc pœna loco rei: ut ff. de arbi. l. si quis rem. Octauo, quid si egi tm̃ ad rem, an super sit actio ad pœnam? Respon. sic, cum actione non officio debeatur, vt ff. de condi. fur. l. si pro fure. §. furti. Nono, an possit appellari? Rñ. sic, quod dic, ut sup. si de momen pos. l. 1. Decimo, quid si seruum, quem possideo, cum se liberum contendat, mea auctoritate acceperim? Rñ. non amitto ius meum, quia neminem possessione priuaui, etiam si esset in possessione libertatis: quia seipsum non possidet, licet in possessione libertatis esse dicatur, & hoc sm. Io. & nos, qui dicimus inuasorem non cadere à dñio ipso iure, cum enim detur condictio ex l. ista, si alicui daretur, dño daretur, seruo. n. dari non põt: at dño contra seipsum dari non põt, namque obligari non põt, vt ff. de fideiuss. l. si cum hominem. Fortè sm alios aliter dici potest, qui dicunt inuasorem ipso iure amittere dñium, solum ergo punitur dñs ex tali violentia, quia dolo videtur eũ possidere, & sic incumbit ei onus probandi, vt sup. de proba. l. vis eius. Vltimo, quæro, quid differet hæc constitutio ab alijs, primo ab illa sup. de paganis, l. Christianis? Resp. illa specialiter in Iudæis & paganis loquitur. Quid ab illa sup. si regun. l. si constiterit? Resp. quia illa post litem contestatam, & tm̃ in illo iudicio. Quid ab illa, non abs re. ǰ. eo. & sup. loca. l. conductores? Respon. quia hæc incontinẽti facit cadere in pœnam, illa expectat definitiuam sñiam sed & illa non distinguit, fuerit dominus, vel non, quòd hęc facit. Quid ab illa, cum quærebatur? Respon. ibi dices statim. Item quid ab interdicto, Vnde vi? Respon. illud annale, & in templum & dolum exigit: hæc perpetua & pœnalis, & non exigit dolũ. Quid ab edicto Diui Marci? Resp. illud speciale in re, in qua actor habet ius. Item quid ab illa sup. de suffragijs? Respon. illa specialis est. Acc.

† Ex li. 2. ei. 1. l. 8. C. Th. est autẽ hæc lex pars l. 16. inf. de accus. & l. 1. ǰ. de abigeis. Con.

† Interdictũ, quod momenti reformationẽ vocat Sym. li. 1. Epis. 27.

1 Et bene. Bar. Bald. Angel. & Sal.

2 Placet Sal. sed displicet B. B. & Ang.

3 Placet Bar. Bal. & Sal.

4 Oẽs gl. sol. vsque ad fin. sequuntur communiter Doct. hic.

Momentaria.] CASVS. Deiectus per vim de possessione aliqua momentanea audietur interdictum proponens, & siue in scriptis, siue non. Viuia.

Impp. Arca. & Hono. AA. Pasiphilo al. Pasibo F. suo S.

LEX VIII.

Mometarię a * possessionis interdictũ, * b quod non semper ad vim publicá pertinet, vel priuatam: mox c audiri, interdum etiã sine inscriptione, meretur. D. 6. 1 † Id. Iul. Mediolani. Olybrio & Propino Coss. 395.

Difficultas probationis & odium delinquentis, facit vt admittatur probatio per iuramentũ actoris, vel sic. Contra violentũ, constito de violentia, dãna & interesse, probantur p actoris iuramẽtũ, iudicis taxatione pręmissa.

a Momentaria.] potest dici, 5 quod tacitè soluit tres quæstiones. Prima est, vtrum interdictũ, Vnde vi, sit momẽtariæ possessionis, sicut & illa interdicta, quæ pro possessione competunt, quia si sit momentariæ possessionis, non licebit in eo appellare, si autem non sit, licebit appellare? Respond. quod est momentarię possessionis. Secunda est, vtrum interdictum vnde vi, quod est momentariæ possessionis, ex vi nascatur, & vtrum ex publica tantum, vel ex priuata tantum competat. Et dicitur, quod non semper ex hac, vel ex illa nascitur, sed interdum ex hac, interdum ex illa. Tertia vtrum necesse habeat inscribere, qui hoc interdicto vtitur, & dicitur, quod non. Potest & addi quarta quæstio, vtrum s. iudicium possessionis primo expediatur, quam iudicium proprietatis, & ista innuitur per dictionem illam mox. Ad primam quæstionem facit. supra si de momen. posses. &c. l. 1. Sed quæro, quã vtilitatem hodie habet hoc interdictum. Vnde vi: cum per constitutionem, si quis in tantam. violentia puniatur? Rñ. 6 quia vtilius est ipsum proponere quò ad quid, quàm constitutionem: quippe cum à sententia lata super interdicto non appelletur, sed à sententia super constitutione lata, liceat appellare, 7 cum non sit possessorium, sed petitorium constitutionum iudicium. Et si enim per illud restituatur possessio, non tamen propter hoc possessorium dicendum erit: quia sic rei vendicatio possessorium diceretur. Item constitutio non prosequitur nisi duplum: secus autem esse potest in interdicto, cum omnes accessiones & lucra & damna in id veniant: vt ff. eod. l. 1. §. rectissime, & §. non solum. Quarta, quęstio est, vtrum si iudicium petitorium & possessorium moueatur, audiri debeat primo qui possessorium, quam qui petitorium intentat? Resp. 8. primo cum audiendum per illa verba. mox audiri, &c. ad quod sup. de rei ven. ordinarij.

1 † 8. C. Th.

5 Et bene, Bar. Bal. & Sal.

6 Sequitur eam Sal.

7 Idẽ Bar. Bal. & Sa.

8 Sequunt prædi. scriben.

b Interdictum.] scilicet Vnde vi, quod est momentarium sua origine: 9 nam qui vincebat interdicto, poterat statim succumbere in petitorio: quod hodie non est, si agatur per l. si quis in tantam, quòd sit momentaria, nisi qñ filius vel mercenarius inuaserint, ipsi quidem tenentur, sed pater, vel dominus ad vendicandum admittuntur, vt ff. eo. l. 1. §. si filius. Hoc quidem interdictum. Vnde vi, non semper pertinet ad vim publicam. quia quandoq; ad priuatam, vt quando sine armis. Item non semper ad priuatam, quia quandoque ad publicam, vt quando cum armis.

9 Ista glo. vsque ad fi. sequuntur prędi. scriben.

c Mox.] id est ante causam proprietatis. Vel mox. i. sine solennitate. Vel 10 id est, sine dilatione aliqua debet audiri ille, qui proponitur, vt inf. ad le. Iul. de vi. l. si quis & ẽt sine inscriptione, quando scilicet agitur ciuiliter secus si criminaliter. s. l. Iulia. de vi. vt ff. de accusa. l. libellorum. & hic dicit interdum etiã sine inscriptione, i. sine libello scripto, vt ff. de eden. l. 1. §. edere. nisi in casu, scilicet in conuentione illustrium personarum, vt inf. de dignita. l. quoties. lib. 12. hodie indistincte datur per authen. offeratur. sup. de libel. obla. & erat forte dubitatio legis, quia poterat agi criminaliter, & sic non posset agi ciuiliter. Sed contra est, vt hic, & infra quando. ciui. act. l. 1. Vel dic a capite interdictum, scilicet, quodlibet, vel Vnde vi, vel quorum bonorum, vel vti possidetis, vel quodcunque aliud. si generaliter dicitur interdictum momentariæ possessionis, vt supr. qui legi. perso. l. fina. quod non pertinet semper ad vim publicam, vel priuatam, nam vnde vt pertinet, alias non debet dico audiri. 11 & cætera verba expone, vt supra. Sed quam vtilitatem habet hodie hoc interdictum, cum sufficiat constitutio, si quis in tantam? Respon. quia in ea appellatur, hic non. Item citius expeditur in interdicto, quam in constitutione, forte nec vult actor pœnam,

10 Quælibet expositio glos. placet B. B. & Sali.

11 Istam glo. reputat valde singularẽ Sali. hic.

SI quando. CASVS. Expulisti me de possessione prædij mei, in quo erant multæ res, si propono interdictum unde ui, & probem te uim mihi intulisse, si probare non possum singulas res esse abreptas, qualiter mihi succurratur, quæritur? Resp. quod iudex deferet iuramentum mihi, ut iurem de æstimatione illarum rerum, quas amisi, & determinabit quantitatē, ultra quā non debeā iurare, & iuramēto interposito, quod iuraui ro, iudex te mihi condemnauit. Vi.

a *Patefacta*. i. liquido probata.

b *Abreptis*. i. exportatis, & per uim detentis.

c *Tempore impetus*. s. dato.

d *Comprobare*. difficile enim est probare singula utensilia.

e *Qualitate*. inspecto diligēter, an hæc persona expulsa diues fuerit, uel non, & an eo loco sit ueri simile, quod tot res tenuerit.

f *Manifestet*. ratione ergo difficultatis, & in odium uiolenti stamus 2 iuramento, ut supra de rud. l. properandum, §. 2. & l. sancimus, & ff. eo. tit. de de fur. l. in actione, §. de ueste, & ff. depositi, l. 1. §. si quis argentum, & ff. eodem. l. 1. §. nō solum, & extra de testi. cogend. ca. peruenit, 2. regulariter autem contra, nisi semiplena fuerit probatio, ut supra, de re. cre. l. in bonæ fi. de taxa dei.

g *Condemnare*. nec postea taxat, sicut hodie in sacramento expensarū, ut in Auth. de iudi. §. oportet. coll. 6.

1 Tal. facto 1 Sequuntur hāc gl. B. B. & Sa.

2 Idē præ di. scrib.

* Concor. cum hac l. C. si e. tī. de his, quæ ui me. cau. &c.

† Heredi vero spoliati iuramentum deferri negat Mynsing. 3. obs. 12. & de taxa tionis uerbo, uide Cuia. 2. obstru a. 12.

NOn ab re. CASVS. Sicut superiores constitutiones, meminerint, & si quis, puniunt inuasores, sic hæc punit colonos, qui tempore conductionis finito detinent fundos domino inuito, dicit igitur, q si colonus non restituat fundū domino conductione finita, si agat dñs cōtra colonum & conuincatur colonus, restituet prædij possessionem & eius æstimationem.

Vel sic. Si dammum illatū tempore inuasionis nō potest liquido probari, iudex inspecta persona & negotii qualitate debet illud taxare, & postea iuramentum actori deferre, & eius iuramento usque ad quantitatem taxatā stabitur, h.d. Sal.

Imp. Zeno A. Sebastia. PP.

LEX IX.

SI quādo vis i iudicio fuerit patefacta,[a] deinde super reb. abreptis,[b] vel inuasis, vel damno dato[f] † tempore[c] impetus quæstio proponatur: si non potuerit qui vim sustinuit, quę perdidit singula comprobare,[d] taxatione à iudice facta pro personarum, atque negotij qualitate,[e] sacramento * æstimationē rerum, quas perdidit, manifestet:[f] nec liceat ei vltra taxationē à iudice factā iurare: & qd huiusmodi iure iurando dato fuerit declaratum, iudicem condēnare[g] oportet.* D. Id. Decēb. Constantinop. post Consult. Basilij 2. & Armatij V. C. 749.

Alieno nomine tenēs ad restitutionem conuenitur vsque ad sñiam, sine cā non restituens damnatur ad restitutionem, & insuper ad rei æstimationem. h.d. & est singularis lex cōtra colonos, & inquilinos precario tenentes, & quoslibet alieno nomine possidentes. Bal. vel sic: Colonus uel inquilinus seu precario tenens ab alio si vsque ad sententiam restitutione moratur sine causa, condemnandus est vltra rei restitutionē in ipsius rei æstimationem. hoc dicit Sal.

Idem A. Sebastiano PP.

NOn ab re[h] est, quemadmodū possessionis alienæ inuasores, tā[i] vetus quā præsens[k] sacra constitutio cēsuit esse puniēdos; ita nec cōductorib.[l] & possessionis alienæ² † detētorib. impunè[m] ³ † si locatorib.[n] fortè, vel possessionē rerum suarū, quā apud alios precario nō esse cōcesserāt, recuperare sm leges volentibus (cū nulla sibimet cognita legib. allegatio[o] cōpeteret) duxerint resistendū: & non protinus, idest non expectato iudiciorū ordine,[p] alienā possessionē rectè eā recuperātibus[q] cedere[r] patiantur. Eos nāq; iubemus pro tanta suæ iniquitatis impudentia, si cognitionis iudiciarię euentu fuerint condēnati: rei, cuius possessionē sponte restituere vsq; ad definitiuā sñiam minime passi sunt, æstimationē victrici parti vna cū ipsa re præbere cōpelli.[s] D. v. Cal. April. Constant. The. & Venantio Coss. 484.

Occupans possessionem vacantem tenetur eam restituere domino, quemadmodum tenetur inuasor, uel fur. h. d. no & est vna de quinquaginta decisi. Iustin. Bal. Vel sic: Occupans possessionem rei alienæ uacantē, tenetur conditione ex hac l. illam restituere, qua finitur annis triginta, h.d. Bar. & Sal.

h *Non ab re*. i. non est sine causa, si non impune procedatur, sed cum pœna.

i *Tam vetus*. sup. eo. l. inuasor. & l. illa, meminerint.

k *Præsens*. s. si quis in tantam.

l *Conductoribus*. subaudi, ne &c.

m *Procedere*. i. non est sine causa, si non impunè procedatur, sed cum pœna.

n *Si locatoribus*. s. duxerint resistendum &c. quod est infra.

o *Allegatio*. sed quæ allegatio pōt ei competere, ut resistat? Dicunt quidam, q probet conductor rem esse suā. quod nō placet, ut sup. loca. l. si quis conductionis. Dic 3 ergo, q tempus conductionis non erat finitum, & erat integre soluta: uel fecit expensas utiles, uel necessarias in re, ut ff. locati, l. pen. in prin.

p *Ordine*. i. definitiua snia, 4 secūdū Io. uel scdm alios, i. lite cōtestata. qd nō placet, ut subijcit, & su. scrib. loca. l. conductores. Sed scdm Io. qualiter petet hoc duplū, cum ante sniam non debeat, si scdm eū? Rh. 5 hoc facit iudex ex officio suo, arg. ff. de ædi. edi. l. Ædiles, prima, §. item sciendu uel dic condōne 6 ex hac l. proposita sub hac 7 conditione, si fuerit cōtumax usq; ad sententiam.

q *Recuperantibus*. s. actionem locati, uel per interdictum de precario, ut modo dixi secundum leges, &c.

r *Cedere*. idest, ipsi non cedant, uel cum conductores per seruos & filios teneant, non patiantur eos cedere, sed hæc sunt uera, quādo locator possidebat: quia dicit litera, possessionē alienam. Sed quid si conductor rem suam conduxit, unde non tenuit locatio, & possidet cōductor: ut ff. de usuca. l. ei à quo? Respond. idem 8 per dicti. l. supra locati. si quis conductionis, & secundum hoc dicitur hic alienam, scilicet locatoris opinione, uel præsumptione, ut l tunc quā do locauit.

s *Compelli*. Quid ergo differt hæc ab illa, si quis in tantam? Respond 9 hæc mitius agit in eo, quod usque ad sententiam expectat. Item & in alio durius, quia hæc non distinguit, sit dominus, uel non, inuasor, uel resistens, illa sic. Item hæc specialis in colonis, & inquilinis, & precario possidentibus illa generalis, & facit ad hanc l. ff. eo. l. colonus, & l. cum fundum, & ff. de acquir. poss. l. si quis rem. Item ad hoc, ut possit usque ad sententiam pœnitere, facit sup. de plus peti. l. 1.

ADDITIO. Addas, quod condictio ex ista l. datur etiam contra conductoris hæredes. tex. est in l. conductores. supra loca. quod intelligas uerum, si hęredes scierint rem cōductam, si enim ignorauerint, non tenentur condictione ex hac l. quia iustam habent causam ignorantiæ, ut l. qui in alterius. ff. de reg. iur. quod satis probatur in hac l. ibi cum nulla sibimet &c.

3 Placet B. Bal. & Sa.

4 Sequuntur prædicter scrib.

5 Idem B. licet Bar. contra.

2 Tal. detētatoribus.

3 † cedere.

6 Placet B. B. & Sal.

7 Ista glo. est singularis. scdm S. ad hoc, q libellus cōditionalit nō mittitur, ubi commissio pœnæ dependetā processu cāę.

8 Hoc uerum, si agatur actione ex hac locationis secus si cōnē ex ista lege, scdm Bart.

9 Idem B. Bal. & Sa.

Cum

CVm quærebatur. CASVS. Constitutiones superiores inuasores prædiorum, quæ ab alijs possidentur, puniūt de illis, qui inuadunt prædia, quæ à nullis possidentur, sed à possessore vacua sunt, nulla facta mentione, super quo articulo loquitur hæc præsens constitutio. dic ergo sic. Non curabā, vel negligebam quædam prædia ad me pertinētia, vnde nec animo nec corpore ea possidebam, vacuam possessionē prædiorum occupasti, qualiter sis puniendus, quæritur. Respon. q veteres illi non dabant interdictum. Vnde vi, vel vi aut clam, sed rei vend. & certè punieris in hoc, q possessionem & eius æstimationē restitues, & non excusaberis prætendens, quia à nemine possidebantur prædia, quilibet scire tenetur, q ea quæ sua non sunt, aliena sunt, ad exemplum furti, quia si rē meam me inuito contrectaueris, teneberis furti, licet dicas id ignorasse rem meam fuisse, sicut ad restitutionem possessionis teneberis per constit. si quis in tantā. nisi spatio 35. an. extiteris munitus.

*Vi. Cuia. 19. obs. 16.

1 † al. deest nisi domi- nio.

2 † iuris cō ditione.

Imp. Iustinian. A. Ioāni PP.

LEX XI.

CVm quærebatur inter* Illyricianam aduocationē,[a] quid fieri [b] oporteret pp eos, qui vacuā [c] possessionem absentium sine iudiciali sententia detinuerūt, quia veteres leges nec vnde vi [d] interdictum, nec quod vi aut clā, [e] vel aliā quandā actionē ad recipiendā talē possessionē definiebāt, violētia ī ablatā possessionē minime [f] pcedente, nisi domino [1]† tantummó in rē actionē exercere permittentes, nos non concedentes aliquem alienas res vel possessiones per suā auctoritatē vsurpare, sancimus talē possessorē vt prædonē [g] intelligi, & generali [h] iurisdictione [2]† ea teneri,[i] quæ pro restituenda possessione cōtra huiusmodi personas veteribus declarata sunt legib. Ridiculū etenim est dicere, vel audire, quòd per ignorātiā [k] alienā rem aliquis quasi propriam occupauerit.

¶Omnes aūt scire debēt, qđ suū nō est,[l] hoc ad alios modis oībus pertinere: cū talis dispositio in furti actione iā [3]† dudū veterib. legibus definita est. dicentib. si quis alienā rem aduersus domini voluntatē [m] attigerit, furti actione teneatur, [n] ijs videlicet, quæ super recipiēda possessione à nobis disposita sunt,[o] locū habentibus, si nō ex die, ex quo possessio detēta est, triginta annorū [p] excesserint curricula. D. 13. Calen. Nouemb. Constant. post Cons. Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo. 532.

a *Aduocationem.* idest inter aduocatos de Illyrico.

b *Quid fieri.* idest, quod ius constitui.

c *Vacuam.* quæritur, quæ dicatur vacans siue vacuus. Hugo de Porta Rauennata, tunc cum alio ingresso possessionem, quam animo retinebam me absente suspicatus sum me posse repelli, vt ff. de acquir. possei. l. sed & si nolit, tunc enim interdictum locum non habet, quia veniens non sum prohibitus vel expulsus, & sine corpore vis fieri non potest, vt ff. eod. l. 1. §. idem Labeo ait eum, & argum. ff. quod met. cau. l. metum autem præsentem, §. denique, & pro eo est, quod hic dicitur, violentia &c. & cum ad locum ire timet, iam pro derelicto habet, vnde vacans ab eo dici potest. Io. hāc positionem casus reprobat, 1 hæc enim possessio non potest dici vacua ante suspicionem suam, nec postea, quia iam alij est quæsita, licet iniuste. Item habet locum interdictū Vnde vi, vt ff. eo. l. 1. §. deijcitur enim, & §. siue autem, & l. 3. §. si quis autem, nam & qui occasionem, &c. vt ff. ad Aql. l. qui occidit, §. pe. nam propter eum amissa est possessio. P. vero cum Hug. consentiens ut competeret interdictum, necessarium esse dicebat, vt ad fundum iret, & si tunc non admitteretur, competeret interdictum, sed certè tunc nasci non poterat, quia tunc cum non admittitur, non possidet, & sic cessat interdictum, ut ff. eodem l. 1. §. interdictum autem hoc, sed ipse respondebat tunc demum uideri amittere, & præteritam amissionem ad præsens tempus trahi. Sed quo iur. ? Tu sic 2 vacantem siue vacuam dici, quæ à nemine possidetur, neque animo, neque corpore, quod euenit propter longum tempus, ut dicunt. Vel propter obliuionem, ut si ex longo tempore euenit, vt nos dicimus, vt ff. de vsucap. l. furtum. Vel propter absentiam, vel negligentiam dicit, vt Inst. de vsucap. §. quod autem ad eas. Vel propter inundationem eo priuato, vt ff. de acq. poss. l. Pomponius. Vel quia alius eum deiecit, nec tamen ille intrauit, nec ille postea reuersus, ut ff. de vsucap. l. non solum, §. si dominus, nec placet 3 distinctio aliorum, qui dicebant aliam esse vacuam, aliam vacantem, vacua quæ animo tenetur, nō corpore, ut dominus H. hanc l. intelligebat. vacans, quæ neque animo, neque corpore tenetur. nulla enim lege confirmatur talis distinctio, sed infirmatur, ut infra de omni agro desert. l. quia agros lib. 11. & quæ hic dicitur uacua, Institut. de usucap. §. quod autem, dicitur uacans, vnde idem est.

Possessio qñ dr̄ vacās aut vacua.

1 Sequuntur B. Bal. Ang. & S.

2 Idē Rau. Bal. Ang. & Sal.

3 Idē præ dic. scrib.

d *Nec vnde vi.* hoc non, quia exigit uiolentiam personæ factā, vt hic subijcit, & ff. eo. l. 1. §. 2. & §. interdictū aūt hoc.

e *Quod vi aut clam.* quia nihil fecit vi aut clam, sed inuasit, nec si quis in tantā, quia & illa exigit vi factam personæ, ut sup. eod. si quis in tantam, nec vi bo. rap. eadem rōne, & quia 4 non est res mobilis. Sed imò videtur, cū iste clam possidet, debere competere interdictum ratione partis ultimæ, scilicet clam, non solum clā faciat, qui id existimare debet, se prohibitum iri, si dominus sciret, ut ff. quod vi aut clam, l. prohibere, §. fina. contra hoc dicit allegando.

4 Ista nō est bona, quia dispositio istius l. procedit ēt in reb. mobilibus Ba. & Sal.

3 al. deest.

f *Minimè.* cum nemo possidebat.

g *Vt prædonem.* ex hoc uidetur, q res sit vitiosa, sed hoc est ad pœnam inuasoris, nō rei uitium, ut ff. de vsucap. l. sequitur, §. si tu ui me. & Instit. de usucap. §. quod autem ad eas.

h *Et generali iurisdictione.* idest, pœna statuta supra eodem. l. si quis. uel illa statuta, sup. eod. l. inuasor secundum B. vel statuta 5 hac l. secundum P. vt fructibus teneatur, de quibus non tenebatur per l. illam inuasor, & sic non corrigit illam, sed addit ad illam, quæ statuebatur per interdictum. Vnde vi.

5 Idē Bal. Ang. & Sal.

i *Ea teneri.* i. obseruari.

k *Per ignorantiam.* ignorantia ergo non excusat. quod intellige, non quòd crederet esse suam, quia tunc non teneretur, 6 sed sciebat non esse suam, & ignorabat cuius esset, & sic erit bona similitudo de furto, ut subijcit. Item per hoc, quòd dicit aliena, patet, q non loquitur de hæreditaria uacante, quia illa nullius est, ut ff. de re. diui. l. 1. §. 1. Itē quid si erat sua, sed uacans ab alio? Respon. non habet locum, nisi sit aliena, ut hic, secundum P. sed dici 7 potest, habere locum, nisi incontinenti probet dominus suam, ut in poss. leg. l. si is à quo.

6 Si crederet ductus iustis rōnibus, alias, secus, ſm Bar.

7 Et bñ. B. & Sal.

l *Quod suum non est.* & non 8 est res sacra, uel religiosa, uel quæ in nullius bonis sit, subaudi ergo, & quod alicuius sit, ff. de damn. infec. l. finita, §. cum uero, & ff. de manu. l. 4. in princ. Item quid si ab eo, qui uacantem intrauit, cœperit uacare possessio, nunquid restituetur ei, à quo primò cœpit uacare, aut ei, a quo secundo cœpit uacare? Ioan. secundo, ut §. ea. l. cū à te. & l. 1. §. qui à me ui. Item si uacantem occupaui, & postea deijciar, an teneat? Vel desij sine dolo possidere. Primo casu uidetur me teneri, cum habeā interdictum, ut d. §. qui à me ui. Item nunquid exigitur hic dolus? Resp. sic, ut hic, omnes enim &c. & quod subijcit de furto, licet secus sit in illa, si quis in tantam.

8 Sequitur eam Sal.

9 Idem B. & Sal.

m *Voluntatem.* quoniam ignorat dominum.

n *Teneatur.* si sciebat alienam, licet ignoraret cuius, secus si crediderat suam, ut ff. de fur. l. uulgaris, §. si quis 20. & §. idem Iulianus.

o *Disposita sunt.* s. hac nostra lege.

p *Triginta annorum.* quo spatio tollitur omne ius, ut supra de præscrip. 30. ann. sicut etiam si inuasor possidet. si autem alij uendat, habet locum præscri. 10. vel 20. an. olim, hodie 30. ut sup. de præscri. long. temp. 10. uel 20. anno. l. 1. & authen. malæ fidei.

Ius oē per 30. annos tollitur.

SI PER VIM, VEL ALIO MODO PERturbata sit possessio.

Dictum est, sup. de turbata possessione præsentis, nunc dimus de turbata possessione absentis. Azo.

a *Alio modo.*] Veluti si ab Imperatore, vel aliquo iudice sit impetrata: nam & hic quodammodo turbatur, quo casu loquitur lex 2. huius titu. Et not. quòd in hunc quoque casum 1 locus erat iterdicto vti possidetis, quod est. inf. ti. proxi. sed quia noui aliquid sup hoc constitutio præsens disponit, ideo hunc titulũ huic casui proprium ponit.

1 Sequitur eum Sal.

IVdices.] CASVS. Habebam possessionem, & in eam colonus uel seruos. cœpi abesse, & me absente expulisti illos, qui erant nomine meo in possessione, an expulsi agere possint ad recuperandam possessionem, & iudex eos audire debet, quæritur? Respquòd sic, nec obstat exceptio, quòd non habeant mandatum de experiundo, vel quòd seruus non habeat legitimam personam standi in iudicio, nullo tempore domino excludendo, quin reuersus agere possit, si colonus vel serui agere per negligentiam supersederint, & licet isti possessorium intenderũt iudicium, quæstio super proprietate domino reseruabitur.

*Ex lib. 4. tit. 20. l. 1. C. Th.

b *Priuati sunt.*] per vim. Azo. loquitur ergo hæc constitutio in casu, quo absens per colonum suum vel huiusmodi personas possidebat.

c *Personas.*] idest personas nomine absentium agentes. Azo.

d *Formidabile.*] quantum ad violentum. Azo.

e *Quolibet modo.*] Non ergo distinguitur absentia sit necessaria, vel probabilis, vel non.

f *Retinebat.*] hoc est planum, cum hic qui agit fuit expulsus. Sed an alius seruus non expulsus nomine absentis agere possit? Videtur, quòd non, ut hic. Econtra, quòd sic, 2 vt in princ. legis, quæ generaliter dicit, & sic tota videtur generaliter loqui. ar. ff. de iur. & fac. ign. l. pe. §. licet, & creditori quoque datur actio, si a possessione cadat, ut inf. de pręto. pig. l. si.

2 Idẽ Bar. & Sal.

g *Quia.*] ratio remotiua. hac enim ratione videbantur exclusi. quod non est verum.

TITVLVS V.

Si per vim, vel alio modo [a] absentis perturbata sit possessio.

Dicit But. Mirabilia ponit hæc lex. Quod ad recuperandã possessionẽ absentis admittũtur carentes mãdato, supple cauẽtes de rato, & serui, qui aliàs in iudicio esse nõ possunt, sed licet admittantur ad cãm possessionis, nõ tamen admittũtur ad cãm proprietatis h.d. & non est alibi. Bal. vel sic. Pro recuperanda possessione qua quis absentia est spoliatus, quilibet sibi coniunctus, vel etiã amicus, aut eius seruus admittitur, etiam post annum, nulla declaratoria exceptione obstãte. Et dominus reuersus auditur perpetuo, et prędicti admittũtur in possessorio, & non in petitorio. h.d. Sal.

Imp. Constantius A. Seuero.

LEX PRIMA.

IVdices,* absentium, qui cuiuslibet rei possessione priuati sunt, [b] suscipiant iure personas, [c] & auctoritatis tuæ formidabile [d] ministerium objiciant. atq; ita teneãtur absentes, vt id solũ diligenter inquirant, an eius, quolibet mõ [e] peregrinãt, possessio ablata est, quã propinquus, vel pares, vel pximus, vel amicus, vel colonus, vel libertus, seu seruus quolibet titulo retinebat. [f] nec eos, qui deiecti sunt, absentium nomine possidentes, quia [g] minime ipsis decisio causæ [h] mandata sit, ab experiunda [1]† re secludant, nec si serui [i] sint, eorum reijciant [2]† in iure personas, quia huiusmodi conditionis hominibus causas perorare [k] fas [l] non sit.

¶ Sed post elapsa [m] quoque spatio recuperandæ possessionis [3]† legibus pręstituta, litigium eis [n] inferentibus largiri conuenit: vt eos, [o] momentariç perinde possessione sine vlla cunctatione restituant, [p] ac si reuersus dominus litigasset.

¶ Cui tamen domino quolibet tempore reuerso, actionem possessionis recuperandæ indulgemus, quia fieri potest, vt restitutio propter seruos infideles, vel negligentes propinquos, vel parentes, vel proximos, vel amicos, vel colonos, vel liberos interea differatur. [q] Absentibus enim officere non debet tempus [r] emensum, quod recuperandę possessioni legibus præstitutum est. Sed reformato statu, [s] qui [t] per iniuriam sublatus est, omnia quæ supererunt [u] ad disceptationem litigij, [x] immutilata permaneant: iudicio [y] seruato iustis legitimisque absentibus personis: [z] cum valde sufficiat possessionem tenentibus absentium nomine contra pręsentium violentiam subueniri. [a] Dat. Calend. Nouembr. Constantinopol. Constantio 7. A. & Constante Cæs. 3. Coss. 314.

h *Decisio causæ.*] speciale est, 3 vt aliquis alieno iure sine mandato agat, sic & in alijs cõiunctis personis, ut ff. de procu. l. sed & hæ. l. Pomponius, in fi. Sed regulariter contra, vt ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. fi. & l. si autem is, & ff. de reg. iu. l. nemo alieno. Acc.

3 Sequitur Bar. Bald. & Sal.

i *Serui.*] Not. ergo speciale seruum agere. 4 sic ff. de indi. l. vix. & sup. vbi causa sit. l. pen. regulariter. (contra) vt supr. de iud. l. seruus. & his casib. puto seruum iurare de calumnia, de defendendo vero nõ satisdat, propter id, qd inf. dicit, seruato iudicio &c. sed de rato sic, secundum Hug. eadem omnia in pupillo dicas, ut su. qui le. per. ha. l. fi.

4 Cõcor. gl. in c. cũ ex literis, super uer. distantia, extra, de resti. spol.

1† Experiundo.

2† Requirant.

3† Possessioni.

k *Perorare.*] alias curare.

l *Fas non sit.*] regulariter; nisi in casibus.

m *Elapsa quoq; spatia.*] s. anni utilis, 5 qui in interdicto vñ vi ad recuperandam possessioné eius rei, quæ non peruenit ad violentum, status est vt sup. tit. 1. l. 2. Io. & hoc ideo, quia ad violentũ hic peruenit, vt ff. eo. l. 1. in prin. Alij dicũt spatia, s. triginta annorũ, non tamẽ 40. ann. per leg. Anastasij. ut su. de pręsc. 30. anno. l. omnes.

5 Idẽ Bar. & Sal.

n *Eis.*] seruis.

o *Vt eos.*] s. colonos, vel seruos.

p *Restituat.*] conditione ex hac l. 6 vel per interdictũ. Vnde vi. 7 sic nota deiectũ vel spoliatũ sine mora restitui, vt & infra ad l. Iul. de vi. pub. l. si quis.

6 Nihil enim, quia ista l. ñ introducit remediũ de nouo, sed solũ legitimat personas hic enuratas ad agendum noie absentis. B.

q *Differatur.*] sed quid si egerint, & amiserint? Resp. non nocet dominis, sed si fideiussores dati de rato tenentur.

7 Idẽ Bar. & Bal.

r *Tempus emensum.*] alias emersum, scilicet anni, utilis enim est, ut ff. eo. l. 1. §. annus, & sic non nocet ei quiesti absens, ut ff. de diuer. & tẽpo. præscr. l. 1. Azo.

s *Reformato statu.*] reuertitur ad primum casum. Accur.

t *Qui.*] scilicet, status.

u *Quæ supererunt.*] s. quæstio proprietatis. Item & de fructibus, & similibus accessionibus.

x *Litigij.*] de propietate. Acc.

y *Iudicio.*] s. de prędictis proprietate, & alijs accessoris.

z *Personis.*] dominis, s. & eis quorum nomine possidebant. hodie si ageretur per l. si quis in tantam, non seruaretur hæc lex, 8 cum ibi de dominio non quæratur, ut sup. titu. 1. l. si quis.

8 Idẽ Bar. & Sal.

a *Subueniri.*] quasi dicat satis est, si possessionis recuperandæ damus potestatem.

Not.

NEc Imperiale.] CASVS. aliquis impetrauit priuilegium, vt liceat ei possidere prædium meum, vel iudex interloquendo me absente, pronunciauit aduersarium meũ in possessionem prædij mei fore mittendum, an desinam possidere per hoc? Dicitur, quòd nõ nec mutatur possessionis status: quia iudici me absente nõ potuit plene liquere de causa, quia per allegationes partium nõ partis, scitur an cã sit certa uel non. Vi. a Nec imperiale.] ad petitionem meã 1 tũ de: Imperator, uel alius iudex, quòd bonã causam habebã in quæstione possessionis, non ideo tñ mea authoritate inuadi, sed uocato aduersario coram iudice inquiretur ueritas, ut sup. ti. meminerint. Vel sic impetraui rescriptum ad aliquem iudicẽ, vt me tueretur in possessione. non igitur mea auctoritate intrabo, sed vocato aduersario, de ueritate precum inquiri oportet, vt su. si cõ ius vel vti. pu. & si nõ cognitio. uel sic: iudex dixit interloquendo parti præsenti: Nisi aduersarius tuus venerit cras vsque ad tertiam, mittam te in possessionẽ rei, de qua mota est controuersia non debeo itrare, uel iudex me mittere, vel iubere, ut intrem. sed adhuc expectatur. nã negotiorũ merita &c. & hoc quando non per contumaciam, talias bene sum mittendus, ut in Auth. de exhib. & intro. §. si uero etiam quidã. col. 5. Sed nunquid licebit iudici pro absente respondere, & supplere? Resp. non, ut diximus sup. de temp. ap. l. secunda, in fi.

* Ex lib. 3. tit. 20. li. 5. C. Th.

† Reliquã partẽ nuius cõstõnis vide d. lib. 5. C. T. & l. ultia. sup. de acq. poss. & co cor. c. cũ contingat. cũ gl. ext. de re iur. & c. cũ ex literis. de in integ. rest. hic.

1 Quelibet casus positio est uera, & congruit literæ, fm B. Bal. & Sal.

Non authoritate rescripti, nec authoritate interlocutoriæ iudicis, põt non citatus de possessione repelli. h. d. Bal. vel sic, possessor non conuentus, nec citatus nõ dẽt in sua possessione turbari, etiam ex rescripto Principis, vel interlocutione iudicis. h. d. S.

Impp. Arca. & Honor. AA. Petronio Vica. Hispan.

LEX II.

NEc * Imperiale a respõsum, qd supplicatio litigatoris obtinuit, nec interlocutio cognitoris ex quacunq; parte b innouare possessionis statum, eo, qui rem tenet, absente, pmittit, quia negotiorum merita partiũ assertione panduntur. * c D. 15. Cal. Ian. Mediolani, Cæsario, & Attico Coss. 397.

b Ex quacunque parte.] vel reus, vel actor.

c Panduntur.] non ergo ante litem contestatam fertur sententia, nam si hic esset lis contestata, vna etiam parte absente, contraheretur heremodicium, ut sup. de iudi. l. properandum. §. & si quidam. & §. cum autem secundum vltimã positionem. Et no. quod hęc lex facit ad secundam partẽ rubricæ. & facit sup. de preci. Impe. of. l. 2. Sed arg. contra. ff de acquir. pos. l. iuste. 2 Azo. Et dic panduntur per litis contesta. iuramentum de calumnia, testib. receptis.

2 Dic, quòd ibi iudex fecit legitime, & parte citata, cognitoque de negotio, hic uero ñ satisfecit.

TITVLVS VI.

Vti possidetis.

Interdicto Uti possidetis ille est in possessione tuẽdus, qui possidet non vi, non clã, non precario ab aduersario, hoc primo. Item, intentato petitorio, si non satisdatur, possessio in agente transfertur. hoc vltimo. Bal. Vel sic. Cum possessores prohibentur inuicem se turbare in possessione sua, nisi alter possideat ab altero vi, clam, vel precario. Et si non satisdat in petitorio, patitur translationẽ possessionis. h. d. secũdum primam lectu. vel sic secundum aliam. Per interdictum vti possidetis, probibetur quis turbari in possessione sua, nisi à turbãte possideat vi, clã, vel precario, reseruata quæstione proprietatis in alio iudicio cum remedio satisdationis, vel transferendæ possessionis. h. d. Sal.

Impp. Diocl. & Maximian. A. & CC. Cyrillo.

LEX VNICA.

VTi possidetis d fundum, e de quo agitur cum ab altero f nec vi, g

VTI POSSIDETIS.

De interdicto adipiscendæ & recuperandæ possessionis dixit, nunc de retinendæ. 3

VTi.] Primo tractat de possessorio, scilicet de interdicto Vti possidetis. Secundo subiungit de petitorio. Secunda ibi, Ac satisdationis. CASVS. Habebam in quodam fundo proprietatem, tu uero vsumfr. ego ciuiliter, tu naturaliter possidebas: si non permittas me facere in fundo ea, quæ ad proprietatis causam pertinent, vel econuerso, inquieto te in naturali possessione, quo minus liceat tibi vti frui, & te aduersus me, uel econtrario ego aduersus te, interdictum Vti possidetis intentauero, qualiter iudex pronunciare debeat, quæritur? Rñd. quòd sic, vti possidetis ita possideatis, s. ego ciuiliter, & tu naturaliter, iubebit, ut ego te in naturali nõ inquietẽ, nec tu me in ciuili, si uero tu victus es in possessorio, & velim conuenire te super proprietate fundi rei vendi. satisdabis iudicatum solui, quia nisi satisdederis, transferetur à te in me pos.

3 Sequuntur hanc attenuationem B. B. & Sal.

d Vti possidetis.] pone casum 4 inter proprietarium & vsufructuarium, ut ff. eo. l. fi. 2. respon. Vel dic, quod duo erant possidentes, non dico insolidum, qui inquietabantur à non possidente. Vel dic, quod erat unus, sed gratia honoris 5 ei loquitur in plurali, & construe sic literã, cum ab altero, scilicet aduersario, nec vi, nec clã, nec precario possidetis fundũ, de quo agitur, rector prouinciæ vim fieri prohibebit, Vt possidetis, subaudi interdicto. & sic materialiter designantur verba interdicti. Vel secũdo, sic. Rector prouinciæ prohibebit vĩ fieri, subaudi vobis possessoribus, uti, idest, sicut possidetis fundum, &c. cum ab altero &c. Vel tertio Rector 6 prouinciæ prohibebit uim fieri &c. subaudi quominus possideatis fundum, de quo agitur, vti, idest sicut &c. cũ ab altero &c. Vel dic, Rector prouiciæ prohibebit vim &c. videlicet nõ patiendo uenire ad arma &c. vt ff. de vsufruc. l. cuius. §. denique. alias l. æquissimũ. in prin. Et no. quòd hoc interdictũ ad immobilia, sed utrobi ad mobilia pertinet, & in alijs similia sunt, ut ff. utrobi. l. j. nec. n. poterat in mobilibus dici, possidetis, cum non possideantur, ut ff. de acq. poss. l. 1. in princ. Sed utrobi dicitur ab vtrum, & ubi, ut vtrum ponatur pro apud, vel pro penes. vbi, pro quem. & sic componitur ex duob. corruptis. q. d. penes quem est res mobilis, ibi lit.

4 Sequitur B. B. & S.

5 Displicet Bar. B. Ang. & S.

6 Licet sit in se vera, non tñ cõgruit literæ, fm B. B. & Sal.

7 Sequuntur glo. B. B. & Sal.

e Fundum.] imò in ædibus tantum, ut ff. eo. l. 1. in prin. sed gratia exempli. 7 de ædib. dicit, ut in ea. l. 1. §. interdictum autem. Item cum cloaca sit res immobilis, quare non habet locum hoc interdictum, ut in eo. l. 1. §. 1. Respon. 8 quia speciale est de ea interdictum. Item & quia solo inhęret, 9 vnde si agitur de solo, per consequens de cloaca. 10 Item nunquid pro incorporalibus agitur? Respon. utile locum habet, ut ff. de serui. l. quoties. 2. & ff. eo. l. fi. & si ser. uend. si cut. §. Aristo. in fi. licet non proprie possideantur, vt ff. de acq. rer. do. l. seruus. §. incorporales.

8 Idẽ prædicti scrib.

9 Ista rõ displicet B. & Sal.

10 Ista rõna non ualet, quia solũ & cloaca sunt res separatæ & diuersæ, iõ intentãdo interdictũ respectu vnius, nõ vr intentari respectu alterius, secũdũ S.

f Ab altero.] scilicet aduersario, non alio, ut ff. eo. l. 1. in fi. & l. 2. & hoc litis contestatę tempore inspicitur, ut Insti. eo. §. hodie.

g Nec vi.] de vi pone exemplum, ut quia arare, colere, ædificare prohibentur, ut ff. de ui, & ui arma l. 1. §. vi possidere. & l. uim facit. & ff. eod. l. si duo. §. hoc interdictum. & §. cum inquilinus. & §. item uideamus. in fin. & quod vi aut clam. l. 1. §. hoc interdictum. & sic intellige illius l. principium, si duo. Sed qualiter contra sic impedientem datur hoc interdictum, cum non possidere se contendat? Respond. imò qua enim ratione mihi facit uim, quo minus possideam pacifice & libere, eadem ipse possidere uidetur, quod mihi facit abesse. Vel 11 dic, non est necesse, vt & se contendat possidere, sed sufficit quòd me possidentem inquietet, ut mihi contra eum detur interdictum, & hic tenetur 12 etiam iniuriarum, ut ff. de iniur. l. iniuriã.

11 Istud exemplum placet Sa.

12 Idem B. Bal. Sal. & Ang.

iniu.

rum, 1. §. fina. & de actio. empt. l. qui pendente, §. fina. Sed quid si me turbet causa seruitutis quam sibi asserit? Respond. 1 habet locum vtile & negatoria: vt ff. eod. l. si duo. §. si vicinus. Vel aliter pone exemplum de vi, quod qui vsumfructum se habere asserit, sua auctoritate deijciendo possidentem, intrat possessionem protestando, se nolle auferre ciuilem domino: sed vt suam naturalem habeat, ratione enim ciuilis, quæ sibi turbatur, habet dominus interdictum Vti possidetis, ratione naturalis habet vnde vi: ut ff. de ui & vi arma. l. 1. §. vnde vi. Quidam etiam pro naturali dant Vti possidetis, quod non placet. 2 Vel tertio, si aliquis ingressus est meam possessionem palam, & ego non suspicor me posse repelli, si postea me reuertentem non admittit, medio tempore videtur vi à me possidere, 3 & sic cum superassem in hoc interdicto, sed ex quo non admittor, tunc amisi, & interdictum Vnde ui, locum habet, ut ff. de acquir. posses. l. clam. in fine. Sed quare tam extranea exempla perquiris, cum me possidente possis tu uenire, & vi meum possidere, & tunc possum hoc interdicto experiri? Respond. non est verum, 4 ut duo possint in solidum nec naturaliter, nec ciuiliter possidere, secundum Ioan. 6 vt ff. de preca. leg. duo. licet Roge. concesserit in ciuili, non in naturali, ut argumen. ff. de acquirend. posses. leg. 3. §. ex contrario. M. concessit in utraque, argum. ff. eodem, l. si duo. In prædicto ergo exemplo hic ultimo posito, circa idem nõ possident duo, ut ff. de acq. poss. quod meo, §. si. nec obst. d. l. si duo. quia eam expone, ut sup. dixi. vnde diximus, quòd si quis ingrediatur meam possessionem me absente, non acquirit ciuilem, quia nec ego eam perdo.

nec clam, [a] nec precario [b] possidetis, Rector prouinciæ vim fieri prohibebit: [c] ac satisdationis, [d] vel transferendæ [e] possessionis edicti perpetui forma seruata, [f] de proprietate cognoscet.* Subscripta 3. Idus Octob. Nicomediæ, CC. Coss.

a *Nec clam.* clam à me si possidet, qui me absente clam intrat possessionem meam, ut ff. de acquiren. posses. l. clam, & quod vi aut clam, l. 3. §. fin. hic enim introitus clandestinus habet naturalem possessionem, non ciuilem. Sed quidam dicunt, quòd etiam ciuilem, dicentes duos 7 ciuiliter possidere, & habenti ciuilem tantum tenetur in interdicto Vti possidetis, ut hic. Sed opponitur. pone, quod ego dominus vocaui eum in ius, certe eo existente in iure, non habet ciuilem, quia eam habeo ego, sed nec naturalem, quia non est in fundo, & quo iure quæsita fuit, scilicet per introitum, eodem iure est amissa, scilicet per exitum, ut ff. de regul. iur. l. nihil tam? Respond 8 quidam in fundo debere interdictũ intentari, ut argum. ff. de arb. l. si cum dies, §. pen. quod non placet. Dic ergo, quòd sicut videris me inquietare, licet nõ possideas, sed solum me prohibeas, sic & clam inquietas, licet non possideas, ut sup. dixi. Vel dic, quòd licet sit in iudicio mecum, tamen naturalem possessionem hẽt, nã & fructuarius suam possessionem naturalem etiam animo retinet, & non refert iuste uel in iuste, quo ad possessionẽ, quis habeat possessionem, ut ff. de acquir. posses. l. 3. §. ex contrario, sed si retinet naturalem, ut dixi, ergo si dominus intrat, tunc non acquirit naturalem? Resp. 9 cito, quod dixis, nunquid ergo ratione naturalis amissæ, dabitur interdictum vnde ui? Respon. non, quia ciuilem retinet possessionem, q̃ ei auferri ignoranti non potest, ut ff. de acquir. poss. l. peregre, §. quidam, & l. quamuis, 2. Sed melior est ratio, 10 quia tempore quo accepit clam, non fuit natum interdictum, cũ non sit aliquid vi acceptum. nunc propter hoc, quod non admittitur in possessione naturali, non nascitur, quia olim fuit amissa, ut ff. de vi & vi arma. l. 1. §. eum qui. Sed arg. contra, ff. de acquir. poss. l. clam, in fi.

b *Nec precario.* precario tenetur à me, si precibus eius concessi retinendo in me ciuilem & naturalem possessionem, quod possum, ut ff. de precar. l. certe, §. is qui. Vel etiam ciuilem tantum, ut in eodem titu. l. & habet, §. eum qui nam & hic agam, si meam ciuilem turbat, si autem concessi utramque, quod & possum, ut ff. de acquir. posses. l. Pomponius, §. si is. tunc non agam, cum hoc interdictum tueatur possessorem, ut ff. eodem, l. 1. §. hoc interdictum. Sed si possessorem tuetur, ergo si me deiecisti, & te postea inquietem, ages hoc interdicto contra me. econtra uidetur, quod non, cum tu à me possideas? Respon. si tu contra me agas, succumbes, & si ego contra te, similiter succumbam, cum ego non possideam, ut d. l. 1. §. hoc interdictum, & Inst. eo. §. hodie tamẽ. Sed pone, quòd proposui libellum, conquerens de te proponendo hoc interdictum de fundo Sciano, tu de me non es conquestus, nec libellum dedisti, nec interdictum proposuisti, nunc cognouit iudex, quod tu potior me es in possessione, absoluet te. Sed an & me tibi condemnabit, vt de cætero te non inquietem? Videtur, quod sic, arg. Inst. eo. §. 3. & argum. ff. de procu. l. Pomponius, §. sed & is. in fin. §. & argum. ff. de proba. circa, & ar. ff. de li. cau. Diui. §. 1. Sed arg. contra. 11 ff. de iureiur. l. sed & si possessori. in princ.

c *Prohibebit.* sed qualiter formabit sententiam iudex in hoc interdicto? Dicunt quidã 12 vti possidetis, sic possideatis, quia licet non sit certa, in actis tamen est certa, arg. supra, de sentent. quæ sine certa quantitate. Ꝉ hæc sententia. Alij dicunt, etiam si acta sint incerta, non esse curandum: quasi sit interpretãdum, vt quilibet pro dimidia possideat: quod nihil 13 est, cum certa esse debeat, vt Instit. de actio. §. curare. Dicit ergo 14 quod aut est ei liquidum, aut non. primo casu dicet quia cognoui hunc in naturali potiorem, illum in ciuili, idcirco condemno hunc, ut illum non inquietet in ciuili, & illum, ut hunc non inquietet in naturali. Vel si de plena possessione est quæstio. dicat: quia inueni illum esse potiorem, ideo &c. cui sententiæ si contumaciter non pareatur, condemnabitur contumax æstimatione possessionis, ut ff. eo. l. pen. §. fina. Item si fortè de vsu nemoris sit quæstio. dicat quia inueni eum potiorem in tali vsu: idcirco alium condemno, vt illum non inquietet. & sic econtra si iste in alio vsu, vel in eodem inueniatur. Secundo casu, quando non est liquidum, abstineat à iudicando, prohibendo eos venire ad arma &c. ut ff. de vsufru. l. si cuius §. denique alias. l. æquissimum, in princ. & qui petitorium vult proponere, faciat, & sic potest intelligi, ff. eod. l. si duo. in fin. primo respon. licèt & quidam dicant fortè sententiam esse ferendam, argu. sup. communia de leg. l. fina. in princ. sed certe iudicio sortis statur, cum non est certum de iure, scilicet quæ pars potior sit in iure, sed factum est certum, at hic non ius, sed factũ est incertum. hac ergo sententia tata satisdatur, vt subijcit.

d *Satisdationis.* s. de vtendo 15 fruendo, si est vsufructuarius, qui obtinet in naturali, alias aufertur ei possessio, vt ff. vsufruct. quemadmo ca. l. 1. in princip. & §. 1. Vel dic verius 16 iudicatum solui, quæ præstabatur olim etiam ab eo, qui in rem conueniebatur, quod hodie non est, ut Insti. de satisd. in princ. & §. sed hodie. De iudicio sisti constat, quod nec olim, nec hodie 17 cum possideat immobilia, ut ff. si qui satisd. cog. l. sciendum. sed translata possessio, eo uictore non cauente, an ille victus satisdabit, qui nunc possidet? & fortè sic, vt argum. ff. vt leg. no. ca. l. postquam, §. Imperator. Alij contra, ff. de damno. infe. l. qui bona, §. si quis.

e *Transferenda.* si non satisdetur.

f *Forma seruata.* quæ est, ut primo possessorium, quam petitorium intentet, vt ff. eodem, leg. prima, §. huius autem interdicti. & sup. de rei uendic. ordinarij. Vel dic 18 seruata in satisdando, & transferendo possessionem. Extra quæro, si in aliqua re Titius habet vsumfructum, Seius vsum, an Seius possideat, quod non videtur, cum naturalem habeat fructuarius. Econtra videtur, quod sic cum ei detur hoc interdictum, & vnde ui, ut ff. eodem, l. fina. & de ui & vi arma. l. 3. §. item si non. & sic duo, sed non in solidum. Vel 19 non eodem iure. Item cum feudatarius naturaliter tantum possideat, si alij det in feudum, & ille alij, quis dicitur possidere? Respond. 20 dominus ciuiliter, ultimus naturaliter, medij nullo modo. Item no. generale, quod naturalem possessionem teneo, quamdiu sum in conspectu: alias non, nisi per filium, vel seruum, uel colonum, sed ciuilem sic, vt ff. de acquirend. possessio. l. 3. §. falsus, nisi quis idem dicat naturalem & ciuilem esse, quia tunc naturali, etiam animo retinetur. Item quid si ego proprietatem, tu vsumfructum in re habemus, tertius inuadit vt vsumfructum tantum habeat? Respond. possidet naturaliter, ex quo tu deponis animum possidendi naturaliter, non prius. & agit inuasor contra me hoc interdicto, & vincit, quamuis vi possideat, quia non à me, ut hic leg. 1. in fine, & leg. secunda.

1 Sequuntur prædi. stib.
2 Et benè. Sal. & An.
3 Nihil est quæ ex quo nondũ fuerit suspicatus, non amisit possessionem, ideo aduersarius non possidet à me ui, secundum Bar.
4 Et bene. Bar. & Sa.
5 Pōt tñ saluari op. Mar. vt hic vt per Sal.
6 Gl. sequitur B. Sa. & Ang.
7 Contrariũ tenet hic Ba. S. & Ang.
8 Displicet Bar. & qui tenent istã opin. sunt simplices secundum B. & S.
9 Et bene. Bar. & Sa.
10 Idẽ Ba. Sal. & Sa.

* VI. Duar. 1. disputa. 21. Rober. 3. sent. 21.
11 Nõ est s. qa istud iudicium est duplex ibi simplex, secũdum Bar. & Ang.
13 Et malè Bar. & Sa.
13 Gl. sequitur Bar. & Sal.
14 Sequuntur causæ quoad primum mẽbrum B. & Sali.
15 Iste primus intellectus glo. non congruit text. secundum An. & cuiã displicet. Sal.
16 Hũc intellectum sequitur Sa. tñ Bar. tenet quod tex. loquitur de cautione dãda de non inquietãdo.
17 Contrariũ tenent Bar. & Sa. per tex. in l. de die, §. quidam, quod satisd. cog.
18 Ista expositio gl. bona est, sed prima melior, secundũ A.
19 In isto ver. gl. sentit veritatem, secũdum Bar. Ang. & Sali.
20 Idẽ tenent Bar. & Sal.

Dñ

Ideſt teſtamentis & omni ſcriptura, quæ ad teſtamentũ pertinet, ut ff. eo. l. 1. §. hoc interdictum. Et continua ſic. Expediuimus de interdictis quibuſdam prohibitorijs, & quibuſdã reſtitutorijs, nunc proſequamur tertium membrum diuiſionis, ideſt de exhibitorijs. Et quia exhibitoriorum quædã dantur de rebus pecuniarijs ut tabulis exhibendis, quædam pro perſonis exhibẽdis, audiamus primo de tabulis exhibendis Azo.

SI in poteſtate CASVS. Paterfam. deceſſit filijs ſuis impuberib. inſtitutis, Titio eis ſubſtituto, deceſſerunt impuberes in pupillari ętate, ſubſtitutus vult uindicare hæreditatem iure ſubſtitutionis, & petit à tutore pupilli teſtamentum aperiri, & exhiberi ad probãdum ſe fuiſſe ſubſtitutum, quo iure hoc poſſit petere, quæritur. Reſpond. proponendo interdictum de tabulis exhibendis.

a *Subſtituti*. ſubaudi maxime. nam & legatarijs datur hoc interdictum. eo. l. 3. §. ſolent. Accur.

ADDITIO. Tu dicas, aut quis uult petere, quod exhibeantur totæ tabulæ & totum teſtamentum, & hoc non poteſt facere, niſi hæres, ita loquitur hic, ſed ſi vult petere ſibi exhiberi illam particulã, quæ pro ſe facit, tunc poteſt quilibet legatarius, ut ff. de edend. l. ſi quis ex argẽtarijs, §. primo.

De tabulis exhibendis.

TITVLVS VII.

Pupillari ſubſtituto, ſi pupillus in pupillari ętate deceſſit, datur interdictum de tabulis teſtamenti exhibendis. h. d. Bal. Vel ſic. Poſt mortem pupilli tabulæ pupillares poſtulantur exhiberi hoc interdicto. h. d. Bar.

Impp. Valerian. & Galien. AA. Germano.

LEX VNICA.

SI in poteſtate patris fuerunt impuberes filij, & vos eis eſtis ſubſtituti,[a] atq; ita ad vos intra pubertatem illis decedentibus,[b] cæpit hæreditas pertinere, de exhibendis teſtamenti tabulis interdicto vti poteſtis PP. 7. Cale. Maij. Seculari, & Donato Coſſ. 261.

TITVLVS VIII.

De liberis exhibendis ſeu deducendis, & de libero homine exhibendo.

Filio, cui non infertur quæſtio ſtatus, competit hæreditatis petitio contra poſſidentem bona materna, & ſi aliquis dicit eum eſſe in ſua poteſtate, competit interdictũ de liberis exhibendis. hoc dicit. Bald. vel ſic; Si inter patrem, & filium eſt contentio de poteſtate propter res, hoc interdicto expeditur, h. d. Bar. & Bal.

Imp. Antoninus A. Iuſtino.

LEX PRIMA.

SI (vt proponis) cum tuę[c] poteſtatis eſſes ſuper rebus maternis obtinuiſti:[d] potes eos qui tibi condemnati ſunt, conuenire.[e]

¶ Quod ſi extiterit, qui te filium, & in ſua poteſtate eſſe contendit:[f] interdicto[g] in eam rem propoſito, de fide intẽtionis eius quæretur PP. 6. Idib. Apr. Duobus Aſpris Coſſ. 213.

Contra tenentem filium alterius, competit interdictũ de liberis exhibendis, & de ducendis. hoc dicit. Bald. vel ſic. Si liberi noſtri per alium detinentur interdicto agitur vt exhibeantur, & exhibeãtur, & exhibiti deducantur. hoc dicit. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. & Cyrillæ.[i] †

LEX II.

ADi Præſidem prouinciæ, ac poſtula filios tuos exhiberi.[h] Subſcripta 5. Idi. April. Byzantij AA. Coſſ.

Interdictũ de tabu. exhib. edictum quemadmodũ teſtamenta aperiant, & actio ad exhibẽdũ differunt.

b *Decedentibus*. ſi autem non deceſſiſſent, non poſſet agi hoc interdicto, ut argumen. ff. de vulga. ſubſtitu. l. ſecunda, §. planè. ſ cus pro legato, ut ff. eodem, l. 3. §. penultimo. Et not. differentiam inter hoc interdictum, & edictum quemadmodum teſtamenta aperiantur, & actionem ad exhibendum, quia hoc habet locum, quando quis negat ſe exhibere poſſe vel etiam fatetur ſe poſſe exhibere, ſed dicit ſe exhibere non debere. Edictum autem contra illum, qui fatetur ſe habere, ſed non vult demonſtrare. Item hoc omnibus, quibus eſt aliquid in ea ſcriptura relictum, illud omnibus, quicũque deſiderant tabulas teſtamenti inſpicere, vel deſcribere, vt ff. eodem, leg. prima, §. primo, & ff. quemadmodum teſtamen. aperi. l. 2. in princip. & l. ſeq. in principio, & §. vltimo, & hoc mortuo teſtatore, eo autem uiuo habet locum ad exhibend. vt ff. eodem, leg. 3. §. ſi ipſe, & eo mortuo, hæredi etiam datur ad exhiben. ut ff. quemadmod. teſta. aperi. l. 3. & ff. ad exhiben. l. 3. §. ſi quis extra, & §. interdictum. Accur.

ADDITIO. Vi. Rober. a. recep. 39. Cuiac. 26. obſer. 28. & Anton. Mercato. 24.

Duas partes habet hæc Rubrica. Prima, de libertis exhibendis, qđ eſt inductũ ſui iuris tuendi cã. Secunda de libero hoĩe exhibẽdo, & offi. ij cã: ut ff. de interdi. l. 2. §. iuris ſui. Itẽ prima, aliàs eſt de exhibendis: & ſic exhibitorium tantum, aliàs deducendis, ut ducere liceat, ut ff. e. l. 1. in princ. & l. 3. in princ. & §. 1. Et nota, quod de ultima nulla lex eſt in hoc titulo, ſed habet locum, quãdo quis dolo malo liberum hominem tenet inuitum, ut ff. de libe. homi. exhib. l. 1.

SI vt proponis. CASVS. Mater tua deceſſit, delata eſt tibi hæreditas ſua, aduerſus poſſeſſores hęreditatis egiſti, & obtinuiſti, eos act. in factum ex re iudicata conuenire poteris. & ſi aliquis dicat te eſſe in eius poteſtate ut filius, debet probare te eſſe in eius poſſeſſione, ꝓpoſito interdicto de lib. exhibend.

c *Tuæ*. ſ. propriæ.

d *Obtinuiſti*. ex Orfitiano Accur.

e *Conuenire*. actione in factum, ut ſup. de re cred. l. actori. Acc.

f *Contendit*. fortè ꝓpter uſumfructum, quem in aduentitijs habet.

g *Interdicto*. De liberis exhibendis & deducendis, & hoc propter hæreditatẽ, quã ille dicit per te ſibi quæſitam, ut ff. eo l. pe. Aliàs ſi ſolũ de patria ꝑtãte eſſet q̃ſtio, notio Prætoris locũ habet, ut ff. eo. l. 3. §. hoc autẽ interdictũ. Dic ergo, ſecundum Ioan. cum agitur pro filio, aut filius detinetur ab aliquo, aut ipſe controuerſiam ſui facit. ſi detinetur ab aliquo, ſi quidem inuitus, locum habet hoc interdictum, ut ff. eodem, l. 1. in princ. ſed & rei vend. ut puto, cõpetit adiecta cauſa de iure Quiritum, ut ff. de rei uendi. l. 1. §. per hanc. ſi autem volens, ſi is, qui detinet, dicit ſe patrẽ: ad interdictum recurritur, ſed non habet locum notio Prætoris, ſiue officium iudicis, ut ff. eod. l. fi. & l. 3. §. hoc autem interdictum. & hoc caſu puto habere locum in rem actionem. Sed quidam hanc ſolam dicunt competere, non officium iudicis. Si autem à nemine detinetur, ſed ipſe ſui faciat cõtrouerſiam. ſi quidem occaſione hæreditatis agitur, habet locum hoc interdictum, ut hic, & ff. eo. ti. l. pen. alioquin notio Prætoris, ut inf. eo. l. 3. §. & hoc autem, & præiudicialis in rem, ut ff. de rei uend. l. 1. §. 1. ubi de hac materia diximus. Accur.

i al. Cyrillo, ſed ñ eſt male Cyrillæ, cũ fœmina hoc iure utatur l. 3. §. ſed ſi mulier, ff. de lib. ho. exhi. Cõt. Filiꝰ quo remedio peti põt.

ADi Præſidem. CASVS. Si filius tuus ab aliquo poſſideatur, ut tibi exhibeatur, adire debes cõpetentẽ iudicem.

h *Exhiberi*. i. extra ſecretum haberi, ut ff. de lib. ho. exhib. l. 3. §. ait Prętor. per aliud capitulum agitur, ut ducere liceat ff. eod. l. 3. §. 1. Accur.

†Tu vide hic Spec. titu. de sponf. §.4. ver. si a. & B. b. propo. in l.1. ff. e. tit. interdicto de v. qui Ba. hic xore exhibēda, quod uult tex. lo nō habemus, sed ad qui non in instar eius, quod ha. uxore, sed bemus, vt ff. cod. l.1. sponsā. idē in fin. & l.2. supra de in cōcubi. nupt. l. si inuita.

Si ad instar. CASVS. Accepi filiam Philippi in vxorem, quam penes se detinet, nec eam vult exhibere, qualiter mihi succurratur, quæritur? Res pond. quod vtili interdicto de libero homine exhibendo.

a *Filia.* vxore tua. & B. b *Notionem.* propo. in l.1. ff. e. tit. interdicto de v. qui Ba. hic xore exhibēda, quod uult tex. lo nō habemus, sed ad qui non in instar eius, quod ha. uxore, sed bemus, vt ff. cod. l.1. sponsā. idē in fin. & l.2. supra de in cōcubi. nupt. l. si inuita. Bal. in Accur. l.1. inf. de raptu. vir.

loqui, nisi de extraneo, seruatore. Nec obst. q̄ sit personale, quia in rem scripta sunt, vt in ead. l. de interdictis, prima ergo solutio vera est. Sed quæ est differentia inter hoc interdictum, & Seruianam? Resp. in Seruiana oportet locatorem probare colonum fuisse dominum tempore locationis, vt ff. de pig. l.1. §. cum prædium in fin. sed in interdicto sufficit, si probet ipsum possedisse, & sic etiam pro alienare datur actio. Item hoc possessorium, illud petitorium. Acc.

Interdictum de vxore exhibenda competit contra patrem puellæ, qui habet eam in sua potestate. h. d. Bald. vel sic. Ad instar interdicti de liberis exhibendis, potest agi de vxore exhibenda. B. & idem dicat de deducenda. h. d. Salic.

Ijdē AA. & CC. Euodiæ.[1] †

LEX III.

SI ad instar interdicti de exhibenda filia [a] Philippi eum conueniendum putaueris: rector prouinciæ aditus suam vobis accommodabit notionem. [b] Subscripta 12. Calend. Decemb. Nicomediæ AA. Coss.

TITVLVS IX.

De precario, & Saluiano interdicto.

Saluianum interdictum competit pro rebus tacitè obligatis contra ipsum colonū, & inquilinum: sed actio Seruiana competit contra quemlibet possessorem rei obligatæ. hoc dicit Bal. vel sic: Pro pignore vendito contra emptorem non competit interdictum Saluianum directum: sed ad hypothecariam actionem est recurrendum. hoc dicit Bart.

Imper. Gordianus Aug. Aristioni.[2] †

LEX PRIMA.

SI te non remittente, [c] pignus, debitor tuus [d] ea, quæ tibi obnoxia sunt, venūdedit, integrum [3] † tibi ius est ea persequi, non interdicto Saluiano (id enim tantūmodo [*] aduersus conductorem debitoremve [e] competit, [f]) sed Seruiana actione, vel quæ ad exemplum [g] eius instituitur, vtilis aduersus emptorem exercēda est. PP. 6. Idus Sept. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Hæres precario rogantis possessionem non restituens, tenetur interdicto de precario. hoc dicit Bald. Bartol. & Salic.

Impp. Diocletia. & Maximia nus. AA. & CC. Fabritio.

LEX II.

HAbitantis [h] precario hęredes ad restituendum habitaculum teneri contra eos, interdicto proposito manifestè declaratur. Subscripta Cal. Decēb. Sirmij. AA. Coss.

TITVLVS X.

De ædificijs priuatis.

Cōstructio balneorum, & ædificiorum superimpositio est permissa: dummodo vsitatum modum non excedat. hoc dicit Sal.

Impp. Seuerus, & Antoninus. AA. Tauro.

LEX PRIMA.

ET balneum (vt desideras) extruere, & ædificium ei supponere potes: ob seruata tamen forma, qua cęteris super balneum ædificare permittitur, idest, vt concameratis supinstruas,[4] † & ipsum concameres, nec modum vsitatum [i] altitudinis excedas. [*] PP. sine die, & consule.

DE PRECARIO, & Saluiano interdicto.

1 † Euodio

De exhibitorijs interdictis dictum est, nunc videamus de hoc restitutorio interdicto, quod naturalē in se habet æquitatē, vt ff. eo. l.2. §.1. Azo. Primum potest dici, vel retinendæ, vel recuperandæ possessionis, & sic simile est interdicto, vnde vi, cum quoque transeat possessio in rogantē precariū, vt ff. de acq. poss. l. Pomponius, §. si is. Quoque non, vt ff. de precar. l. cert. §.1. Quoque naturalis sola transit, vt ff. eod tit. l. & hēt, §. eū. Saluianū vero est adipiscendæ possessionis, ut Insti. eo. §. interdictū quoque.

Si te. CASVS. Debitor meus prædia mihi obligata si distrahat, conueniā emptorē actio. quasi Seruiana, nec habet locū in hoc casu interdictū Saluianū, quod competit dño super rebus coloni tacitè obligatis.

c *Si te non remittente.* aliās agere nō posses, vt ff. qui. mo. pig. vel hyp. sol. l. si debitor, §.1. & infra de remiss. pig. l. res. & de pig. l. debitorem.

2 † Austrio

d *Debitor tuus.* idem que conductor.

e *Debitorem ve.* Pro eodem ponit, & subaudi directum.

3 † in integrum, al. vtrunque deest.

f *Competit.* immo videtur contra emptorem, ut ff. eod. l.1. in prin. & §. j. Solu. directum denegatur, ut hic, utile conceditur, ut ibi. & hæc est bona solutio. Alij dicunt ibi in d. §.1. extraneum, idest colonum ad differentiam alterius locatoris, nam de duobus locatoribus ibi dicit, cum enim sit personale interdictum. non potest contra alium, quam contra contrahentem dari, vt ff. de interdict. l.1. §. fin. quod non placet, quia & contra alium locatorem datur, ut ibi dicit. Item principium illius legis non potest

* Vide tit. interdicti aduersus emptorē das Iulia. nus l. pen.

g *Vel quæ ad exemplum.* i. quasi Seruiana vel dic Seruiana solemnis, vel quæ ad exemplum eius, i. nō solemnis, quæ sola hodie frequentatur, vt supra de formul. l.1. & 2. Accur.

Habitantis. CASVS. Concessi tibi domus meæ habitationē precario, an eā ab hærede tuo repetere possim, quæritur? Dicitur, q̄ sic.

h *Habitantis.* contra, ff. d. diuer. & tēp. præscr. l. cum hæres, ubi dicit hæredē rogātis nō teneri. Sol. hic sciens, ibi ignorans. Vel hic peruenit ad hęredē, vel dolo malo fecit, quo minus peruenit, ibi non, vt ff. eo. l. quæsitum, in fi. Item differt à commodato, quia illud ad certū vsum, & ante reuocari non potest, vt ff. commod. l. in commodato, §. sicut hoc quicūque, ut ff. cod. l.v. & l. cū precario. ADDITIO. Alias differentias inter precarium, & commodatū videas per gl. in c. j. extra cōmo. iuncta gl. in verbo, simile, in l. j. ff. de preca.

DE ÆDIFICIIS priuatis.

Quia interdictorū quædam ad publicā pertinent utilitatē, ideo supponit de ædificijs priuatis, qui tractatus ad publicā pertinet ad utilitatem, uel ornatū. Vel supra de possessione tuenda, nunc de ædificijs tuendis, uel sic: Diximus de interdictis, & quia per ea priuata ædificia constructa defenduntur, & tuentur, & construenda fieri sperantur, & impetrantur, ideo de priuatis ædificijs supponit Azo.

4 † al. instruas.

* Vide 1. Harmen. 4. Vitriū. 5. c. 20.

ET *balneum.* &c. *Vsitatum.* forte statutus erat modus ad ædificandum, sicut fit Florentiæ in turribus, & ad hoc supra de seruit. l.1. & l. quid, & l. si præies.

Aedificia non possunt demoliri gratia negociãdi: nec sic, vt publicus deformetur aspectus: licet tamen quędã de vna domo tollere, & ad aliam transferre. h. d. Sal.

Imp. Alexãder A. Diogeni.

LEX II.

Negociandi causa ædificia [a] demoliri, & marmora detrahere, edicto diui Vespasiani, & senatusconsulto [b] vetitum est. ¶ Cæterum de alia domo in aliam transferre quædam licere, exceptũ est. [c] Sed nec dominis ita transferre licet, vt integris ædificijs depositis, publicus deformetur aspectus. [d] PP. 11. Calen. Ian. Alexandro Aug. Coss. 223.

An si domus dicatur ruinosa, totalis domus debeat destrui, vel ea destructa facies debeat restitui, residet ĩ iudicis arbitrio, qui debet inspicere consuetudinem loci, hoc dicit Sal.

Ijdem Aug. Euocato.

LEX III.

An in totum ex ruina [e] domus licuerit, nõ eãdem faciem in ciuitate restituere, sed in hortum conuertere, & an hoc consensu tũc magistratuum non prohibẽtiũ, [f] itẽ vicinorũ factũ sit: ꝓses, probatis ijs, q̃ in oppido frequẽter in eodẽ genere cõtrouersiarũ seruata sunt, [g] * causa cognita statuet. PP. 7. Calend. April. Iuliano 2. & Crisp. Coss. 225.

Si socius nomine cõmuni domũ refecerit, ad sumptus pro rata agere potest, vel per quatuor menses expectare, intra quos si sumptus pro rata non fuerint redditi, dominiũ totius sibi vndicare poterit, & h. d. notab. secũdũ Sal.

Impp. Philippus A. & Philip. C. Victori, al. Viatori.

LEX IIII.

Si [l] (vt proponis) socius ędifici) ad refectionẽ eius sũptus cõferre detrectat, nõ necessario [h] extra ordinẽ [i] tibi subuenire desideras. ¶ Etenĩ si solus ædificaueris, nec intra quatuor mẽsiũ spaciũ cẽtesimis vsuris [1] † nũmus [k] pro portione socij erogatus restitutus fuerit, vel quo minus id fieret, per sociũ [l] id stetisse cõstiterit, ius dñij pro solido vendicare, vel obtinere, iuxta placitũ [m] antiquitatis poterit. PP. 4. Cal. Apr. Philippo Au. & Titiano Coss. 246.

Qui reædificat scienter ædificiũ commune nomine proprio, sumptus non repetit, & ædificatum solo cedit. h. d. Sal.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. Octauio.

LEX V.

Si is, contra quem preces fundis, sciens prudensq; soli partem ad te pertinere, nõ quasi socius, vel collega communis operis, [n] solicitudine, solidam balneorũ extructionem ea mẽte, vt sumptus, pro portione tua [2] † nõ reciperet, aggressus est, sed vt totius loci dominiũ vsurparet, & collapsum balneũ refabricare enisus est, cũ ædificia, quæ alieno loco imponuntur, solo cedant: [o] nec impensæ [p] ijs, qui improbe [3] † id fecerint, restitui debeant, antiquo diui Adriani edicto, ꝓses prouinciæ memor iuris publici, ĩ dirimẽda disceptatione legũ placita [q] custodiet. PP. 6. Non. Octob. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

De ciuitate ad villam non licet transferre ædificiorum ornamenta, de ciuitate vero vna ad aliam potest, si de labenti auferatur ædificio, de vna villa ad aliam licet, etiam si per ciuitatem transitum faciat.

Imp. Constantinus A. Elpidio agẽti vicem PP.

LEX VI.

Si quis post hanc legem ciuitate spoliata, ornatum, hoc est marmora, vel columnas, ad rura transtulerit, priuetur [r] ea possessione, quã ita ornauerit. ¶ Si quis autẽ ex alia in aliã ciuitatẽ labentiũ parietũ marmora, vel colũnas de proprijs domibus in proprias trãsferre voluerit, quoniã vtrobiq; hæc esse, publicũ decus est, licenter hoc faciat, [s] data similiter facultate ẽt de possessione, ornatum hmõi ad possessionem aliã transferendi, quamuis per muros, vel etiã per mediam ciuitatem ea transferri necesse sit, ita vt ea solummodo, [t] quæ illata fuerint ciuitatibus, exportentur. Dat. 6. Cal. Iun. Viminatij, Crispo 2. & Constantio 2. [4] † Coss. 321.

---

a Negociãdi. Aedificia. scilicet sua, vel aliena, vt ff. de contrahen. emptio. l. senatus.

b Senatusconsulto.] Auiola & Pansa consulibus facto, vt ff. de leg. 1. l. cætera. & faci. infra e. l. nemini. & Insti. de re. di. §. & ex diuerso, & ff. cõm. præd. si precario.

c Exceptum est. à generali prohibitione, vt hic, & infra eo. si quis post hanc. Item excipitur non ad opus publicum, vt ff. de dam. infec. l. fina.

d Aspectus. vt ff. ne quid in lo. publ. l. fi. & l. 2. §. si quis à nemine & de dam. infect. l. prætor. §. hoc interdictum. Accur.

e An in totũ ex ruina. id est, ex ruinosa materia.

f Non prohibentium. nota eo ipso aliquem cõsentire, quod scit, & non contradicit. sic & ff. locati. l. itẽ quæritur, §. qui impleto. Accur.

g Seruata sunt. nota de authoritate cõsuetudinis. sic supra loc. l. circa & de seru. l. j. & l. præses. & ff. de legi. & senatuscons. l. nã vt ait Pedius, in prin. & l. non põt. & ff. de aq. plu. arcẽ. l. si prius. & infra quę sit long. cõsuetu. l. j. Sed arg. contra in l. 2. & j. de vsur. l. eos, §. pe.

h Si vt proponis. Nõ necessario. id nõ ex necessitate.

i Extra ordinem. i. iure speciali. nã superfluum est, &c. vt inf. de thesau. l. j. lib. 10.

k Nummus. idest nũmi. sic supra de libe. cau. l. cum affirmes. & ff. de verbor. sign. l. in vsu.

l Per socium. i. per te, qui socius eius es.

m Placitum. in oratione diui Marci. vt ff. pro soc. l. cũ duob. §. item rũ. socius, ad hoc inf. eo. l. singularũ, & hoc cum facit noĩe cõi, sec⁹ si suo, vt inf. eo. ¶ x. Sed vr nõ licere reficere. vt ff. de ser. vrb. pd. l. parietẽ q̃ est cõtra. Sol. ibi iure seruitutis facere volebat. Vel ibi ad alium vsum, quã ad quem res erat inuenta in communi: hic verò ad quẽ fuit inuenta in cõmuni, vt ff. commu. diuid. l. si ædes.

n Si is. Communis operis. similis distinctio (cõmuni, vel nõ communi nomine faciat) est ff. cõmu. diuid. si quis putans. § siue autem.

o Cedant. vt Inst. de rer. diu. §. & ex diuerso. & ff. comm. præd. l. precario.

p Impensæ. voluntarias expensas amittit: vtile, autem abradit tantum sine læsione prioris status rei, necessarias vero sibi conseruabit, vt supra de rei vendi. l. domum. Accur.

q Placita. scilicet prædicta, vt institut. de rerum diuis. §. & ex diuerso.

r Si quis. Priuetur. facit supra l. negociandi. in fin.

s Faciat. vt d. l. supra eodem. l. negociãdi.

t Solummodo. argu. pro mercibus aliunde delatis, vt possint exportari, licet aliæ, quæ similes sunt, nõ possent propter bannum, vel edictum curiæ.

* Ab his, qui consuetudinẽ facere possunt, nam mulieris infantes non faciunt, vt no. Soc. in consi. 7. in 1. parte, folio 6. in pri. col. 4.

1 † al. deest quinque.

2 † al. deest.

3 † proide.

4 † Constantino.

Imp. Iulianus A. ad Vitiatum [1] *† vicariũ Africæ.*

LEX VII.

NEmini [a] columnas, vel ſtatuas cuiuſcũq; materiæ ex alia eadẽq; prouincia vel auferre liceat, vel mouere. Dat. 6. Cal. Nouẽb. Iuliano A. 4. & Salluſtio Coſſ. 363.

Curiales vrbium tenentur in eis domos proprias habere, et ideo uel antiquas reædificare, vel noua cõſtruere tenentur: non curiales vero ſolum ad antiquarum reædificationem arctantur h. d. Sa.

Imppp. Valẽs, Grat. & Val. AAA. Modeſto P. P.

LEX VIII.

SIngularum vrbiũ curiales etiam inuiti, vel reparare intra ciuitates, quas olim habuerunt, domos, vel de nouo ędificare cogãtur: illic ſemp munijs [b] inſeruituri, & aucturi propriarum frequentiã ciuitatũ. Poſſeſſores vero, qui nõ erunt curiales, in vrbibus, in quibus domos poſſident, eaſdem domos dirutas [c] neglectaſque [2] † reparẽt, iudiciaria ad conſeruandũ hoc præceptũ auctoritate retinendi. Dat. 13. Calen. Nouem. Gratiano A. 4. & Merobaude Coſſ 377.

Inter ædes ſacras vel publicas & ædificium priuatũ debet eſſe ſpatium quindecim pedum. h. d. Sal.

Imppp. Arcad. Honor. & Theodoſ. AAA. Aemiliano P. V.

LEX IX.

SIcui * loci ꝓprias ædificãdi iuxta publicas ædes [d] animũ dederit: is quindecim pedum ſpatio interiecto inter publica, & priuata ędificia, ita ſibi nouerit fabricãdũ, vt tali interuallo & publicæ ædes à periculo vindicentur, & priuatus ædificator velut perperã fabricato loco, deſtructionis [e] q̃ futuræ nõ timeat detrimentũ. D. [3] † 11. Cal. Nouemb. [4] † Cõſtantinop. Arcadio A. 6. & Probo Coſſ. 406.

Quilibet poteſt locum proprium circundare muris. h. d. Sal.

Impp. Honor. & Theo. AA. Monaxio. LEX X.

PEr prouincias Meſopotamiam, Oſdroenã, [5] † Euphratenſem, Syriã ſecundam, Phœniciã, [6] † Libanenſem, Ciliciã ſecundã, vtramque Armeniã, vtramq; Cappadociã, Pontũ Polemoniacũ, atque Heleſpõtũ, [7] † vbi magis hoc deſideratur, cæteraſque [f] prouincias cũctis volentib. permittatur, murali ambitu fundos proprios, [g] ſeu loca ſui dominij [h] conſtituta vallare. [i] Da. 3. Non. Maij, Cõſtantinop. Theodoſio A. 9. & Conſtantino 3. Coſſ. 424.

Inter mœnianum & mœnianum debet eſſe ſpatium 10. pedum, quando ambo ſunt priuatorum: ſed vbi alterum ſit publicum, cui appropinquatur priuatum, debet eſſe ſpatium quindecim pedum. h. d. Sal.

Iidem AA. Gen. [8] † P. P.

LEX XI.

MOeniana [k] quæ Græco vocabulo ἐξώστας [9] † appellant ſiue olim cõſtructa, ſiue in poſterum in prouincijs conſtruenda, niſi ſpatium inter ſe per decem pedes liberi aëris habuerint, modis omnibus detruncentur. [l] [10]

¶ In ijs vero locis, in quibus ædificia priuatorum horreis publicis videntur obiecta [11] † obſtructionis mœnianorum, quindecim pedũ [m] interualla ſeruentur. Quem intercapedinis modum ædificaturis quoque proponimus: ita vt ſi quis intra definitum ſpatium, ideſt decem [n] pedum menſuram ædificare, vel intra quindecim pedum mœnianum poſſidere tentauerit: ſciat non ſolum fabricata demolienda, [12] † ſed etiam ipſam domum fiſco noſtro adſcribendam. Dat. 3. Calend. Octob. Aſclepiodoto, & Mariniano Coſſ. 423.

Imp. Zeno [o] *A. Adamantio Præfecto vrbis.*

LEX XII.

EX [p] quo pace frui cœpimus, & litibus & externis bellis populos noſtros eximere ſtudentes, varijs legibus condendis animum applicuimus: inter quas & hanc quoque referri volumus, dilucidè demonſtrantem, & quæ tua magnificentia ſuggeſſit, & cautiſſimè omne ambiguum definientem. Non multum autem à ciuilibus verbis receſſimus, ſed

a NEmini.] facit ſupra eo. l. 2.

b SIngularum. Semper munijs.] alias ſuper munijs.

c Dirutas.] non autem noua ædificare coguntur. dic ergo, quòd ſi ſocij ſunt, & vnus velit reædificare, alij cõpelluntur, vt ſup. eo. ſi vt propo nis. ſi vero nõ ſunt ſocij, idem ſi tñ ſint curiales, aliàs non conſtructio, ſed reſtitutio ꝑcipitur, vt hac l. & ff. de dam. infect. l. ad curatoris. & ff. de offi. pręſid. l. præſes. vt & deſtructio inhibetur, vt ſup. eo. l. 2. & inf. de iur. reipu. l. ſi. lib. 12.

d SI cui loci. Publicas ædes.] idem circa horrea publica, vt infra eodem mœniana. & facit ff. finium regun. l. ſi.

d Deſtructionis.] vt infr. eodẽ, mœniana.

f PEr prouincias. Cæteraſq.] repete per.

g Proprios.] aliud in publicis locis, vt ff. de ope. pu. l. opus. & l. de operib. & ff. de rerũ di. l. antepenul. ſed quia muri ciuitatũ ſunt vniuerſitatis, nõ publici, vt inſt. de rerum di. §. nullius. ab vniuerſitatib. poſſunt fieri, nõ à ſingulari homine, vt põt intelligi d. l. de rerũ diu. & eſt ꝓ hoc hęc l. & infra de long. cõſue. l. ſi. Accur.

h Sui dominij.] vt ff. de ſer. vrba. prædi. l. imperatores hoc autem fallit, ſi ad æmulationem alterius ciuitatis fiat, vel materiam ſeditionis præbeat, vt ff. de ope. publi. l. opus.

i Vallare. ſubaudiũt q̃dã principis authoritate. ar. l. ff. de ope. publ. l. 3. & ſic no. ibi.

k MOeniana.] i. ſolaria, vt ff. ne q̃d in loco publ. l. 2. §. cũ q̃dã. & hoc ſatis innuit [illegible]. Et no. ꝙ prima pars loquit, cũ priuatum ędificiũ ſit iuxta priuatum, & ſecũda q̃n priuatum iuxta publicum. tertia loqtur de vtroq. Itẽ hęc lex loquitur, q̃n iuxta ædificia ſit opus: ſed illa ff. finiũ regundorum. l. ſi. q̃n iuxta agrũ vel ſepẽ & ideo aliud ſpatium ibi, quam hic ponit. Accurſius.

l Detruncentur.] facit ff. de ſer. vrb. ꝑdi. l. imperatores. & ſu. eo. l. ſi cui. ſi tñ ſciente te, & non cõtradicente feci, non cõpelles me fortè deſtruere, vt ff. de mortuo in fe. l. ſi propius. & ff. de dam. infe. l. qui bona. §. ſi quis iuxta. & ſic loquitur hic, quãdo me ignorante vel inuito feciſti.

m Quindecim pedũ. vt ſup. eo. ſi cui.

n Ideſt decem pedum. hoc q̃n iuxta priuatum. quindecim, q̃n iuxta publicum, & facit infr. de aquæ du. l. 1. lib. 11. hæc tamẽ lex non ſeruatur.

o Adde Nouell. 63. 165. 2 Harmenop. 4.

p Interpretatio Cõtij.

Vide

1 † Aliàs Viuianũ.

Sociorũ ſi vnus velit reædificare, an alij compellantur.

Ciuitatũ muri non ſunt publici.

2 † Nec eꝛectas.

* Ex li. 15. ti. 1. li. 46. C. Th.

3 † Du. 10.

4 † Da. decẽ.

5 † Oſtranam.

6 † Phœnicem.

7 † Helpõtum.

8 † Seueri no.

9 † Harm. li. 2. ca. 4. legit. ἐξώστας.

10 † Deſtruentur.

11 † Alias obiectam.

12 † Al. fabricam demoliẽdã.

quæ nunquã ante fuerũt, & nunc primũ extruuntur sed & in his q̃ nullã ignis iniuriã senserunt, vetustate aũt alia quacũque cã defecerũt, & in oĩbus oĩno domibus, q̃ ædificantur, si cẽtũ pedũ spatiũ relinquatur inter circũiacentia loca, oĩ impedimento cessãte fiãt ędificia, ẽt si aliis domib. prospectũ in mare adimãt. Prospectũ aũt hũc liceat auferre[a] à solis culinis[b] vel latrinis, vel secessib. vel scalis,[c] vel traiectib. ad sola diuerticula vicorũ pertinẽtibus vel basternis,[d] q̃uis & intra centũ pedes velit qs ędificare, si mõ tñ duodecim pedes in medio intercedant. Hæc aũt obseruari volumus qñ nullũ adest pactũ,[e] qđ ędificare volẽtẽ adiuuet. Qui aũt ex pacto vicini ædificãt, intra definitũ ab eis modũ ędificẽt. tunc.n. & eo nõ custodito spatio pmittimus attollere ędificia, ẽt si prospectũ adimãt iis, qui cõsenserũt & pacti sunt, aut qui ĩ eorũ domos successerũt: qñ q̃dẽ cõpetentia iã quibusdã ex cõuentione iura, per generalẽ auferri legem non oportet.

¶ Itẽ illud ẽt statuimus, ne ea quæ vocãtur solaria,[f] post hãc legẽ ex solis lignis & tabulis cõstruanť, sed ad eorũ, q̃ Romanensia[g] dicũtur, modũ & figurã ædificentur, & inter duo solaria ex aduerso sese spectãtiã, decẽ pedes relinquãtur. Sin hoc præ loci angustia fieri nõ possit, tũc solaria fiãt ἐκ παραλλήλου, hoc est vt se inuicẽ nõ ex aduerso vel ἐκ παραλλήλων respiciãt, sed alternis, & ex obliquo atque transuerso. Si vero spatiũ mediũ decẽ pedes nõ excedat, tũc nulla ex parte nec aduersa nec trãsuersa liceat solaria aut meniana[h] fabricare. Quæ vero ſm supra scriptã formã ædificabũtur, iubemus alia esse ab imo solo pedes q̃ndecim, & eorũ q̃dẽ colũnas lapideas aut ligneas ita solo ĩponi iubem᷒, vt nõ ad catherũ[i] siue ppendiculũ stẽt, sicuti nec muros, vt nec aer q̃ est sub illis ĩ superiore parte, vt dictũ est, cõstitutis solariis, obtureť, nec ex hoc angustior fiat angiportus, & publicũ iter. Prohibemus aũt & scalas[k] a solo angiportu inchoa, e, & ad solaria ducere, ita vt tã ea ĩpẽsa & pparatione firmiore, q̃ qđ nõ ita proxima sint inter se solaria, breuiora & rariora & extinctu faciliora ex igne pericula ciuitati, & his q̃ domos hẽnt, immineãt. Si aũt cõtra nr̃am hãc legẽ fiat solariũ vel scala, non id solũ qđ factũ fuerit, denũciabiť, sed ẽt ædificii dñs decẽ auri librarũ pęnã expectabit, & q̃ designauit architectus, aut qui opus recepit, alias decẽ auri libras psoluet, & qui fabricauerit artifex, si p iopiã[l] nõ potuerit pœnã soluere, corpore luens à ciuitate fiat extorris. ¶ Pręterea iubemus nemini[m] licere multas ex ordine collocatas colũnas ĩ publicis porticib. & stationib. ab eo, qđ vocať Miliũ,[n] vsq; ad Capitoliũ obstruere, ædificiis, vel solis ẽt tabulis, vł aliis quibusuis reb. in medio colũnarũ extructis, sed ipsa quidẽ ædificia non excedãt ĩ latitudine pedes sex cõprehẽsis ẽt parietib. plateã versus, in altitudine vero pedes septẽ. Oĩmodo aũt volum᷒ p quatuor colũnarũ ordines relinq̃ a porticib. ad plateas liberũ iter: decorari quoq; hmõi tabernacula siue officinas exteri᷒ saltẽ marmore, vt & ciuitati sint decori, & trãseuntib. voluptati. In reliquis aũt ciuitatis regionibus[o] extructas in mediis colũnis officinas, prout vrbi esse vtile, & quatenus & q̃uo existimauerit, exstrui sancimus, oĩ[p] æqualitate seruata, ne qđ vni pmittiť, cæteris prohibeatur.

¶ Et hoc q̃dẽ cõstituimus, vt ne calũniantiũ dolis, & machinationib. æq̃s & bonis viris periculũ struať. Multi.n. ædificaturis lites, nõ ex iniuria aliqua accepta, sed p inuidiã subitruẽtes, intermissionũ illis cãm pbẽt, vt eũ, qui iã cęperat ædificare, prohibitũ, & opus imperfectũ relinquere coactũ, & ĩ ius tractũ, pecuniã ad ædificationẽ repositã, litigãdo cõsumere cogãt, & (qđ oĩum incõmodissimũ est) postq̃ victricẽ sñiam retulit, adhuc quasi indissolubilibus vinculis obligari cõtigit, dũ appłationis ptextu fatales dies expectare cogiť, & ex hac frustratione, & ædi-

a Intra minus spatiũ quam centum pedũ scilicet minus, puta intra 12. pedes.

b μαγειρείων hic; Eclog. d. loco. μαγειρείων Harmen. d. loco.

c κλιμακὸς hic, κλιμακώνος Harmenop. d. loco.

d ἢ διαβάσεων πρὸς παρόδους μόνων χρησίμων, ἢ καὶ τούτων ἐκαλοῦντο πάλαι βαστέρνα hic, ἢ διαβάσεων τῶν γειτόνων λεγομένων παρόδων, ἢ τῶν βαστέρνων. Harmeno. d. loco. quidã legũt διαβάσεων. Porro, basternæ sũt trãsennæ, siue protecta quę hñt in ędib. trãseundi uel spaciãdi grã. Alio sensũ, basternæ vehicula sunt siue lecticę, vel vt est in glossis veterũ Basterna, quæ (qđ plerũque speculari lapide clanderẽtur) eędem glossæ illo loco lunealis. Qua vehitur translatis specularibus antro, rectè interpretãtur basternas. Antrũ dixit, vt Hieronymus caueã basternarũ. Palladio Amites basternarũ, sunt perticę quib. ea vehicula sustinentur. Seruius Honoratus, Pilata sunt vehicula, si cuti nunc basternas videmus Lampridius in Heliogabalo, Dedit basternas & rhedas. Ammian᷒ 14. Basternis per latera ciuitatis cuncta discurrũt. adde Cuia. 13. obs. 30. & §. 2. §. 3. sup. eo. §. ult. inst. de seruitutibus.

f Σολάρια hic συναλλαγμάτων Eclog. d. loco. Harmenop. d. loco c. περὶ συναλλαγμάτων.

g ῥωμανήσια Græci hic & Eclog. d. lo.

h ἐνταῦθα μενιανὰ Græci hic; ad Harmenop. d. lo. περὶ ἀλλαγῶν καὶ ἐξέδρα ibi βλεπτικὰ καὶ ἐξώστης ibi ἡλιακὸν τὸν περὶ τίνων ἰστὶν τῶν παλαιῶν dixi ad l. 12. sup. eod. add. Nouel. Leon. vltim. vbi περὶ ἡλιακῶν.

i κατὰ κάθετον hic, κατῶθεν. Eclog. d. loco Harmeno. d. loco.

L. Eclog. d. lo. Harmenop. d. loco. Scala traiectus maritimi Nouel. 158. siue portus aut stationes nauiũ auctore Moschopulo περὶ σχεδῶν. Alciatus perperam cœnacula interpretaẽ.

l Dixi l. 1. in fi. ff. de pœnis.

m 58. Eclog. 2. c. περὶ παραγγελίας ex tit. 1. 2. c. 22.

n ἀπὸ τοῦ καλουμένου μιλίου hic ἀπὸ τοῦ μιλίου Eclog. d. lo. vbi Leunclauius milliariũ vertit. Milliarium colũna Romę posita in foro ab Augusto, a qua oẽs viæ Italię initiũ & finẽ capiebãt. dixi ad l. 154. ff. de ver. sig. ad. de Suetoniũ ĩ Othone.

o De regionib. vrbis alias dixi. adde d. l. 1. ff. 13. inf. de officio præfecti vrbis.

p Ea æqualitas est, quoties vni permittitur, cæteris non negatur.

est necessaria: satis enim pertinet hęc lex ad superiorem materiam. Et no. quòd hæc nunciatio fit tribus modis, vt ff. de oper. no. nunc. l. de pupillo. §. meminisse.

Si nunciator noui operis sit paratus statim de iure suo docere, debet audiri: & de causa cognosci: & intra tres mẽses terminari, quib. peractis auditur ædificator, si offerat satisdationem de opere demoliendo. h. d. Sal.

Imperator Iustinianus Aug. Ioanni P. P.

LEX VNICA.

DE operis noui nũciatione quandam antiquis ortam fuisse dubitationem, nostra cognouit tranquillitas: dicentibus, si quis denũciationẽ ad inhibendũ opus miserit, non posse eũ post annũ elapsum, ex quo denũciatio missa est, iterum ædificationem prohibere. ¶ Quod dupliciter iniquũ nobis esse videtur: siue etenim nõ rectè opus prohibuerit, decet non per totũ annũ hoc impediri, siue rectè denũciationẽ emiserit, ẽt post annũ licentiã habere ædificationẽ prohibere. Talẽ igitur iniquitatem inhibentes, sancimus, si quis denunciationẽ emiserit, in hac quidẽ regia vrbe præfectũ vrbi festinare:[b] in prouincia vero rectorẽ eius intra triũ mensiũ spaciũ cãm dirimere:[c] sin aliqd fuerit quodcunq; mõ ad decisionẽ ambiguitatis impedimẽtũ,[d] licentiã habere eũ, qui[1]† ędificationẽ deproperat, opus de quo agit efficerere, prius fideiussore ab eo dato officio vrbicarię pręfecturę, vel prouinciali, vt si non rectè ædificauerit, oẽ opus, qđ post denũciationẽ fecerit, suis sumptib. destruet. Sic.n. & opera nõ per inanes denunciationes prohibebuntur, & rectè denunciãtib. consuletur. Da. 12. Cal. Nouemb. Constantinop. post Consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. anno secundo. 532.

TITVLVS XII.

De operibus publicis.

Iudex non potest immunitatem concedere ab opere publico. h. d. Bal.

Impp. Constantinus, & Cõstantius AA. ad Catulium.[2]†

LEX PRIMA.

PLurimi[3]† immunitates[e] operum publicorum concessione iudicũ adepti sunt,[e] & ideo iubemus in posterum illicitas immunitates nullius esse momenti.[f] D. 6. Cal. Au. Sirmij, Vrso,[4]† Lupu. & Polemio Coss. 338.

Impensa, de qua constat, à commentariensi est approbanda h. d. Sal.

Ijdẽ AA. ad Marcell. Com. Orientis.

LEX II.

QVæ[+] operibus publicis impensa cõstiterit, accepto ferri oportere cognoscas.[g] D. 2. Non. Octob. Constantinopol. Limenio, & Catulino Coss. 349.

Græcæ[h] constitutionis epitome.

LEX III.

NEque monachus, neq; alius quiuis in loco publico, velubi spectacula fiũt crucem imponat, aut reliquias sanctas,

Prętoria, & domus publicæ non debent in vsus priuatos conuerti. h. d. Sal.

Ijdem AA. Ecdisio præfec. Aegypti.

LEX IIII.

PRætoria[i][+] iudicũ, & domos publicas[5]† oportet publico iuri, atque vsui semper vẽdicari. PP. 4. Non. Decemb. Antiochiæ Mamertino, & Neuita Coss. 362.

a DE operis. Prohibere.] per nouam denunciationem. Vel verius dic per veterem. Accur.
b Festinare.] si super hoc adeatur.
c Causam dirimere.] Not. speciale contra regulam gñalem. supra de iud. l. properandũ, vel certè: hic nõ dicit causam debere finiri intra tres menses: sed debere expectari, vt probat si velit.
d Impedimentum.] intra tres menses: sic ergo si ante tres mẽses, ẽt millies satisdet, nõ tñ pmittitur ędificare: nã & hic deproperabat facere opus, & satisdare volebat: nõ tã pmittitur, nisi post tres mẽses, & sic dñt plures leges. ff. de ope. no. nun. l. prætor. §. si quis paratus & §. hoc aũt interdictũ. & l. de pupillo. §. si is cui. quib. & alijs plurib. dr̃, q si ille, cui nũciatum est nouũ opus, paratus est satisdare; & satisdato hr̃, si nunciator non recipit. Sol. dñt hic quidã loqui, cum denunciatio facta est per prætorẽ, ibi per se. Secundi dñt esse in arbitrio actoris, siue nunciatoris, velit recipere satisdationẽ, vel nõ, vt si reciperet, statĩ sit facta remissio, & possit ille ædificare, vt in contrarijs, si vero nolit recipere satisdationẽ, sed dicat se inconcinenti paratum probare: est audiendus, & expectandus per tres menses: & postea si nõ probauerit, poterit ille ędificare, oblata tñ satisdatione, & sic loquitur hic, & ad hoc est ar. ff. vt in poss. leg. l. si is a quo. in prin. & ff. ad Trebel. l. ille à quo. §. j. & ff. ad exhiben. l. 3. §. ibidẽ. Tertij dñt esse in arbitrio volentis ædificare, an velit statim satisdare. & sic postea ędificare, an nõ, argum. ff. de iure dotium, l. plerumque. §. fin. & argum. contrariarũ legũ. Quarti distinguunt, possideat ædificator locum, in quo ædificat, an non: primo casu admittitur statim cum satisdatione, vt in contrarijs: in secundo non, vt hic. Quinti distinguunt, aut ædificat in publico, vel priuato, hic in publico, in contrarijs in priuato, vt statim satisdando possit ædificare, vt argum. d. l. prætor. §. hoc autem interdictum. Mediam Io. & Hugo probant: secundam probat Azo.

ADDITIO. Dynus, (vt refert Bartol. in l. prætor ait. §. si quis paratus.) coniungit secundam solutionem istius glo. cum tertia & bona est secundum eundẽ Bartol. Aut ille qui nunciat, dicit, ego sum paratus ostendere de iure meo. hodie constat, hodie agamus: tunc licet sit paratus satisdare, debet expectare p tres mẽses, vt hac l. & ca. vltimo, extra eo. Si vero dominus nunciat, & statim oblata satisdatione nil dicit: tunc statim fit remissio, & est in electione satisdãtis differre, vel satisdare, vt in contrarijs.

1† ad.
2† In Co. The. legitur. Hanc Catuline Charissime nobis Cont.
3† al. plurima.
+ Ex lib. 5. tit. 1. l. 5. C. Th.
4† Deest. C. Th.

DE OPERIBVS publicis.

De priuatis dixit operibus, licet & de publicis miscuerit, nunc principaliter de publicis.

e PLurimi. Adepti sunt.] quod est contra publicam vtilitatem. Accur.
f Momenti.] illicita ergo concessa non valent. sic & supra de precibus imper. offeren. nec damnosa. & inf. de immune. conce. l. prima, libro 10. Et no. quod leges huius titu. non leguntur, quia inutiles sunt.
g QVæ operibus. Cognoscat.] i. commentarien. vt ex suprascriptione huius legis apparet. & facit supra de modo mulctan. l. penult. Accur.
h Græca.] Cuiacius hic negat Græcam esse constitutionem, sed potius Latinam esse ait ex l. 26. supr. de episc. & cler.
i PRætoria.] Loca, vbi resident iudices in cognoscendo, vt supra de episcop. & cler. l. omnes qui. & ibi, induxerunt Iesum in prætorium. & facit supra de offi. rector. prouinc. l. nulli.

+ Ex lib. 15. titu. 1. l. 6. C. Th.
+ Ex eod. lib. & tit. l. 8. C. Th.
5† iudicia riat.

a O *Mum. Renouare.*] principis vel præsidis authoritate, vt ff. de rerũ diui. l. antepenult.
b *Pacto*] i. modo.
c *Imperauerit.*] sic in auth. de man. prin. §. deinde competẽs. col. 3. & facit de vectig. & commis. l. 1.
d *Immunitate.* sic supra eo. l. ad portus.

1† Ex eo. li. & tit. l. 30. C. Th.

e N *Emo.* & facit ff. eo. l. opus & l. pe. & ff. de leg. 3. l. cętera. §. item quæritur.
f *Manebit*] id est, detinebit.

2† Da. ab scriptio.

g A *Edificia.* No. ad multa. Ac.
h *Parapetasia.*] Gręcum.
i *Dirui.*] id est non debent in illis operibus collocare alia corpora, quæ sunt reipublicæ, id est materiã vel lapides, vel huiusmodi, nisi &c.

3† scribantur.

k S *I aliquando.*] facit inf. eo. l. fin. in princip.
l S *I quando.*] facit ff. eo. opus. & l. fi. §. 1.
m *Senio.*] vetustate.
n Q *Vicunque.*] Plana est, & bona.

4† desunt C. Th.

Incolæ ciuitatis debent pro rata sui æstimi conferre ad constructionem operis publici. h. d. Salic.

Ijdem AA. Cæsario PP.

LEX XII.

OMnes[1] † prouinciarũ rectores literis moneantur, vt sciant ordines atq; incolas vrbium singularũ muros, vel nouos debere facere, vel veteres firmius renouare, [a] .l. hoc pacto [b] impendiis ordinãdis, vt adscriptio[2] † currat pro virib. singulorum, deinde adscribantur [3]† pro æstimatione operis futuri territoria ciuium: nec plus poscatur aliquid, quam necessitas imperauerit, [c] neue minus, ne instans impediatur effectus. Oportet nãq; per singula non fieri lia iuga certa quoq; distribui, vt par cũctis prębendorũ sumptuũ necessitas imponatur, nemini [4]† excusatione, vel alia pręsumptione ab huiusmodi immunitate [d] præbenda. Dat. 8. Cal. Apri. Arcadio 4. & Honorio 3. AA. Consulibus 396.

Iudices non possunt sua auctoritate opus nouum incohoare, nec ornamenta ædium de suo loco transferre, sub pœna hic posita. hoc dicit Salicetus:

Iidem AA. Theodoro PP.

LEX XIII.

5† Ex eo. li. & tit. l. 38. C. T. 6 † exornanda.

NEmo[5] † [e] iudicium in id temeritatis erũpat, vt inconsulta pietate nostra noui aliquid operis existimet inchoandum, vel ex diuersis operibus ornamenta, [6] † aut marmora, vel quamlibet speciem, quæ fuisse in vsu & ornatu probabitur ciuitatis, eripere, vel alio transferre sine iussu sublimitatis tuæ audeat. Etenim si quis contra fecerit, sex [7]† libris mulctabitur. Similis etiam condẽnatio ordines ciuitatum manebit, [f] nisi ornamentũ genitalis patriæ decreti huiusmodi auctoritate defenderint.

7† tribus.

Horreorũ autem vel stabulorum fabricas, arbitratu proprio prouinciarũ iudices studio laudandę deuotionis arripiant. Da. 4. Cal. Ian. Mediolani, Honorio 4. & Eutychiano Coss. 398.

Aedificia cohærentia operibus publicis propter quæ formidari possunt incendia vel insidiæ, vel per quæ angustentur spatia platearum, debet prosterni & dirui. h. d. Sal.

Idem AA. Seuero. P. V.

LEX XIIII.

AEdificia, [g] [8]† quę vulgo [9] † parapetasia[10] † [h] nuncupantur, vel si qua alia opera mœnibus[11] † vel publicis operibus ita sociata cohęrent, vt ex his incendium, vel insidias vicinitas reformidet, aut angustentur spatia platearum, vel minuatur porticibus latitudo, [i] dirui ac prosterni pręcipimus. Da. 6. Cal. Octob. Constantinopol. Honorio A. 4. & Eutychiano Coss. 398.

8† Ex eo. li. & tit. l. 39. C. Th. 9 † vulgi more. C. Th. 10 † al. parapesia. al. parasia. 11 † publicis mœnibus vel priuatis sociata. C. Th.

Concessio generalis facta à principe de opere publico, intelligitur de destructo & diruto, quod tamen non sit in vsu publico.

Ijdem AA. Eutychiano P. P.

LEX XV.

SI[12] † aliquando [k] homines[13] † emergant, qui à nostra clementia opus publicum sibi præberi postulauerint, non, nisi diruta, penitus quę destructa, & quę parum sunt in vsu ciuitatum, percipiant, intimandis huiusmodi rescriptis iudicio amplissimæ suę sedis. Datum Idibus Decembr. Honorio A. 4. & Eutychiano Coss. 398.

12 † Ex eo. lib. & tit. l. 40. C. T. 13 † operũ publicorũ petitores emergant non nisi &c. C. Th.

Quando opus publicum indiget reparatione, licitum est imaginem principis eo inconsulto deponere, debet tamen postea in suum locum reponi. h. d. Sal.

Iidẽ & Theodosius AAA. Aemyliano PP.[14]†

14 † P. V.

LEX XVI.

ij SI quando [l] [15] † vsus exegerit, vel porticus, vel quaslibet ædes ætatis senio, [m] seu fortuitis concussas casibus reparari: liceat inconsulta clementia nostra, cum reuerentia sui, imaginem deponere, vel nostram, vel retrò principum: reportatamque post refecta ædificia loco proprio denuo collocare. Da. 5. Calend. Iul. Constantinop. Arcadio A. 6. & Probo Coss. 409.

15 † Ex eo. li. & tit. l. 44. C. T.

Locus ad vsum priuatorum in palatio publico fabricatus, dirui mandatur, & in posterum fieri prohibetur. h. d. Sal.

Impp. Honor. & Theo. AA. Monaxio PP.[16]†

16 † P. V.

LEX XVII.

QVicunque[17] † [n] locus in palatio huius vrbis priuatis ædificiis incommodè occupatus est: is quam primum subrutis omnibus, quæ in eo sunt ædificiis, palatio reformetur: quod priuatorum non est parietibus coarctandum. Nam imperio magna ab vniuersis secreta debentur: vt ii tantum locum habeant habitandi, quos legitimus maiestatis nostræ vsus, & reipublicæ disciplina delegit: in futurum etiam vniuersis ab huiusmodi vsurpatione prohibendi. Datum 7. Calen. Mart. Constantinop. Honorio 13. & Theodosio 3. AA. Coss. 409.

17 † Ex eo. li. & tit. li. 47. C. Th.

a TVrres.] Not. ex hac lege, quod turres & portæ Sarraliorum, siue turres ciuitatis eorum debent vsui deseruire, quorum in terrulis sunt ædificatæ. hoc dicit.

b QVia plurimæ.] Localis est hæc l.

c Zeuxippi.] nomen ciuitatis.

d QVi sine. Planũ est, & facit su. eo. l. nemo.

e BAsilicam Stationes.] Nota illos, qui in territorio ecclesiæ iuxta ecclesiam fabricant stationes: Itẽ nota quod sequitur, ne in eam equos, &c. H.

f NEmini.] Concordat ff. eo. l. opus. & l. pen. & fi. in princ. & sup. eo. l. intra. & l. nemo. & l. si quando j.

g Perfecta.] qui l. n. interest &c. vt sup. de nat. libe. l. si quis sine lib. in fin.

DE RATIOCINIJS operum publicorum, & de patrinus ciuitatum.

h IVbemus. Siliquã.] etiam subaudi. i. nec etiam vnam siliqui, quæ quid sit, dixi sup. de epusco. & cle. authen. sed hodie. Patri-

1 † al. Artemio.

2 † Ex eo. li. & titu. lib. 51. C. Th.

3 † earum.

4 † earũq; C. Th.

5 † al. Cyro P. V. C. Th.

6 † Ex eo. li. & titu. lib. 52. C. Th.

7 † reparãda gratia vrbis huius lauacro.

8 † adiunxerunt.

9 † posterius.

Turres & muri pro munitione ciuitatum in terris priuatorum fabricati, illorum vsui debent deseruire: & eorum cura & sumptu debent reparari. h. d. Sal.

Ijdem AA. Anthamio [1] † PP.

LEX XVIII.

TVrres [a] [2] † noui muri, qui ad munitionẽ splẽdidissimæ vrbis exstructus est, completo opere præcipimus eorum vsui deputari, per quorum terras idem murus studio, ac prouisione tuæ magnitudinis ex nostræ serenitatis arbitrio celebratur: eadem lege in perpetuũ & conditione seruanda, vt annis singulis hi, ad quorũ iura terrulę demigrauerint, proprio sumptu eorum [3] † instaurationẽ sibimet intelligant procurandã, eorumque [4] † vsu publico beneficio potientes, curã reparationis ac solicitudinem ad se non ambigant pertinere. ¶ Ita enim & splendor operis, & ciuitatis munitio, cũ priuatorum vsu & vtilitate seruabitur. Da. 2. Non. Apr. Lucio V. C. Coss. 413.

Per hanc l. reditus certarum domorum in publica porticu constructarum, deputantur ad lumina præstanda, seu ædificia reparanda. hoc dicit Sal.

Ijdem AA. Seuerino [5] † PP.

LEX XIX.

QVia [6] † [b] plurimę domus cũ officinis suis in porticibus Zeuzippi [c] esse memorant: reditus memoratorum locorum pro quantitate, quæ placuit, ad præbenda luminaria, & ædificia ac tecta reparanda, [7] † regiæ huius vrbis lauacro sine aliqua iubemus excusatione conferri. Dat. 5. Ian. Victore V. C. Coss. 424.

Quis non potest sibi vsurpare portum vel porticum publicam sine principis licentia, sub pęna infrascripta. h. d. Sal.

Impp. Theodo. & Valen. AA. Cyro, P. V.

LEX XX.

QVi sine [d] auctoritate diuini rescripti ad iudicium tuæ celsitudinis destinandi, angiportus integros, vel partes suis domib. incluserunt, [8] † seu porticus [9] † vsurparunt: proculdubio iura pristina sacratissimæ reddere ciuitati iubemus: mulcta auri quinquaginta librarũ nõ de futura, si quis posthac in similem audaciam prodire tentauerit. Dat. Cal. Nouembr. Theodosio A. 17. & Festo Coss. 439.

In domo regia, vel in sacra ecclesia, non possunt alicuius imagines pingi, nec stationes fieri, nec equi introduci, nec conuiuia nuptiarum fieri. h. d. Sal.

Ijdem AA. Cyro, P. V. [10] † LEX XXI. 10 † PP.

BAsilicam inauratam, & marmoribus decoratam, liberam in perpetuũ manere, neq; alicuius imaginis, aut pictarum cuiuslibet honoris tabularum obumbratione [11] † fuscari iubemus: [12] † neque in aliquam [13] parte eiusdem basilicæ tabulato quicquam opere stationes, [e] ergasteriave constitui sancimus. ¶ Illud quoque decernimus, ne in eam equos liceat intromitti, vel nuptias celebrari. D. 11. Cal. Feb. Const. Valen. A. 5. & Anat. 440.

11 † adumbrationes.

12 † al. videmus.

13 † alia. aliqua.

Iudex non debet prius opera noua inchoare, quam inchoata perficere. h. d. Sal.

Imp. Leo A. Erythio. LEX XXII.

NEmini [f] iudicum liceat in hac inclita vrbe vel in prouincijs noua opera inchoare priusquã ea, quæ incœpta inuenerit à decessore vel prædecessorib. suis vetustate diruta, aut desidia derelicta, diligenti studio instantiaq; conpleuerit: cum ex hoc plurimum laudis acquirat, si exculta & perfecta [g] reddiderit, quæ vetusta sunt, & instaurationem requirunt, quæque ab alijs initiata & imperfecta resederãt. D. 2. Cal. Mart. Const. Marc. & Zenone Coss. 469.

TITVLVS XIII.

De ratiociniis operum publicorum, & de patribus ciuitatum.

Prouinciarum rectores & cęteri viri spectabiles, prohibentur discussores esse operum publicorum: & etiam siliquam pro solido recipere: vt olim faciebant, huius rei cura defensoribus ciuitatum imminente, & debitor operis publici etiam ex sola pollicitatione compellitur illud soluere, vel implere, nec super erogatione sumptuum operis facti examinare debet ipse: & rectores prouinciarum & cæteri contra facientes puniuntur pœna hic scripta. h. d. Sal.

Imperator Zeno A. Arcadio PP.

LEX VNICA.

IVbemus, prouinciarum quidem rectores, & singulę diœceseos viros spectabiles iudices, id est præfectũ Augustalẽ, & Comitẽ Oriẽtis, & vtrosq; proconsules & vicarios vna cum suis apparitorib. pro tenore generalium magnificæ tuę sedis dispositionũ, discutiẽdis publicis operib. vel aquæductib. qui ex ciuilib. reditib. vel à quolibet spontanea munificentia facti sunt, vel fuerint, modis omnib. abstinere: nec aliquid quolibet modo, vel quolibet tẽpore in discutiẽdo ciuiles reditus, vel facta opera, vel quæ fieri adsolent, vnã siliquam [h] sibi ex singulis erogandis

dis sollidis vendicando, aut quodcumqoe lucrũ captando, cum hmói rebus habere cóe, vtpote patribus [a] ciuitatum. & curæ eorum deputatis, [b] ¶ Qui vero opus aliqđ pro sua liberalitate se facturos promisserint, licet certũ sit eos ex [1] † sola pollicitatione, vel pactione adimplẽdæ suæ munificentiæ opus necessitate iuris teneri: [c] nullũ tamen eos, vel hæredes eorũ super facto opere ratiociniũ vel discussionem aliquã, vtpote non integrã [2] ‡ promissam quantitatem ad id opus erogatam, vel inutiliter facto opere, aut alia quacũque ratione, quocumque modo, quocumque tẽpore inquietudinem sustinere concedimus. ¶ Quod si vir clarissimus prouinciæ moderator, vel eius officium, reditus publicos, vel opera publica cõtra vetitum discutiendo, vel vnam siliquam, aut quodlibet ex iisdem reditibus, vel operibus vindicando, sacratissimæ nostræ legis præcepta transierit, quinque quidem officii primates exilio damnati perpetuo, bona sua ciuitati quam læserint, non dubitent vindicanda, rector verò prouinciæ quinquaginta librarum auri ferietur dispendio, hæc eadem pœna spectabilibus quoque iudicibus (licet illustri dignitate fuerint decorati) & eorũ officiis (sicut superius dictum est) imminente. Dat.

TITVLVS XIIII.

De pigneribus, & hypothecis.

Debitor non liberatur, licet velit creditori pignus dimittere pro solito. h.d. Bald. Vel sic: Per solam pignoris cessionem debitor non liberatur. h.d. Sal.

Impp. Seuerus & Antonin. AA. Timotheo.

LEX PRIMA.

DEbitor qui pignoribus profitetur [d] se creditoribus cedere, nihilo magis [e] liberabitur. [f] PP. V. Calend. Mart. Seuero A. 2. & Albino A. Coss.

Nõ est alibi. Primus creditor habens specialem hypothecam in quibusdam, & in aliis generalem, si ad debitũ sufficiũt bona specialiter obligata, contra secundum creditorem habentẽ in aliis specialem hypothecam nõ agit. h.d. Bald. vel sic. Specialis hypotheca secũdi creditoris præfertur generali prioris se habentis, ex qua potest sibi satisfieri. h.d. Sal.

Iidem AA. Lucio.

LEX II.

QVamuis [g] constet specialiter quędã, & vniuersa bona generaliter aduersarium tuũ pignori accepisse, & æquale ius in omnibus habere, [h] iurisdictio tñ temporanda [i] est. Ideoque si certũ est posse eũ ex iis, q̃ nominatim ei pignori obligata sũt, vniuersũ redigere [k] debitũ, ea, quæ postea ex iisdẽ bonis [l] pignori accepisti, [m] interi [n] tibi nõ auferri p̃ses prouinciæ iubebit. [o] PP. 2. Cal. Iun. Chilone, & Libone Coss. 205.

Ex pacto cõcedi potest, q̄ creditor sua auctoritate rei obligatæ possessionem accipiat, vrbanius tamen facit, si auctoritate prętoris hoc faciat. h.d. secundum Bal. Vel sic. Per pactum simplex de ingrediẽdo, datur duntaxat licentia ingrediendi, per quã ingrediens excusatur à vi, sed nõ dat potestatem acquirendi possessionem sine iudice. h.d. secundum Bal.

a *Patribus ciuitatum* id est, defensoribus, scilicet supradictis commemoratis personis, scilicet iudicibus, & magistratibus.

b *Deputatis.*] scilicet discussionibus prædictorum operum.

c *Teneri.* vt ff. de polli. l. ex pollicitatione. & l. pactum. sic & supra ad Velle. generaliter. de do. promiss. l. ad exactionem. Accur.

DE PIGNORIBUS, & hypot.

Mentionem habuimus supra de Saluiano interdicto, quod pro pignorib. intenditur. Vñ occasione sumpta de pignorib. loquamur. Sed quia pignora alia sunt cõuentionalia, alia iudicialia, & conuentionalia sæpius celebrãtur, à conuentionalibus ordiamur. Azo.

[1] † al. de sint.

[2] ‡ al. in integrum.

DEbitor. CASVS. Obligaui tibi codicem pro decem, & sub vsuris, cessaui in solutione, ita quod plus est debitum, quam sit codex, an cedendo tibi codicem liberer, quæritur. Dicitur, quòd non.

d *Profitetur.* nam & vendito pignore p̃so nalis actio non tollitur, sed eo, quod de pretio seruari potest, in debitum computato, de residuo permanet integra petitio, ut supra de act. & ob. l. aduersus, licet Veneti contrarium seruent.

e *Nihilo magis.* id est non ideo magis, ut ff. si cert. petat. l. creditor. & supra, si cert. pet. si pro mutua. & ff. de pignor. act. si quis pignore, & facit infra de iur. dot. imper. l. prima. & supra qui bo. ced. poss. l. 1.

f *Liberabitur.* id est remanet obligatus in residuo.

QVamuis.] CASVS. Obligasti mihi digestum pro decem, & conuenit, si non sufficeret pignus, quòd omnia bona tua esset tibi obligata, postea alicuius ex creditoribus Titio specialiter obligatis, an ea auocare possim, quæritur. Distinguitur si sufficit digestum ad debitum, non potero auocare. Vñ dic casum aliter, vt in gl.

g *Quamuis.* mutuasti mihi 100. pro quib. 100. ego obligaui vineam quandam specialiter, quæ bene valebat illa 100. Secundo bona omnia pro eisdem 100. tibi obligaui generaliter procedente tẽpore aliquam rem illorum bonorum alij obligaui. veniebat primus creditor, & dicebat illã sibi obligatã primo, an omnino sedm repellar.

h *Habere.* rigore iuris inspecto.

i *Temperanda est.* de æquitate, quæ præualet, vt sup. de iud. l. placuit.

k *Redigere.* quod semper præsumitur, nisi contra probetur à creditore, arg. infra de distra. pign. l. quæ specialiter.

l *Bonis.* generaliter obligatis.

m *Accepisti.* scilicet specialiter tu secundus creditor.

n *Interim.* imò videtur, q̄ possit eligere, an ex speciali, vel ex generali velit hypotheca, vt ff. de distra. pig. l. creditoris, & ff. qui pot. in pig. ha. l. qui generaliter. in princ. quæ sunt contra. Sol. illa de rigore, hæc de æquitate vt hic innuit, vel in illa de distractione pignorum vnus erat creditor tñ, in alia qui po. in pign. hab. habebat primus tñ generalẽ, vnde gñaliter præfertur secundũ lo. vt & infra qui po. in pign. hab. l. si generaliter. hic autẽ etiam specialem in quibusdam rebus habebat. Item nec obstat in ea. l. qui generaliter, §. 1. vbi dicit, q̄ secundus est potior, quia ibi primus quarundam rerum purã, quarundam sub conditione acceperat obligationem, scilicet si ex primis satisfieri non possit, quod cum possit, soli secundo tenetur.

o *Iubebit.* accipe hanc legem possidente debitore. Sed quid si aliquis extraneus possidet, vel creditor primus? Respond. idem. Item facit ad l. supra de act. & oblig. l. aduersus. & ff. de pignor. actio. l. si quis in pignore. & sup. de ser. pign. da. ma. l. 3.

Creditoris.

CReditores. CASVS. Obligasti mihi prædium tuum ... prox. & conuenit, si sua die non solueretur pecunia, quod propria authoritate liceret mihi ingredi possessionem prædij: non soluisti sicut conuenit, an ingredi possim, quæritur. Dicitur, quòd sic: consultius tamen faciam, si ex authoritate iudicis ingrediar.

Ijdem AA. Maximo.

LEX III.

CReditores, * qui non reddita sibi pecunia, conuentionis legē ingressi possessionē exercēt, vim quidē facere non videntur, [a] attamē auctoritate præsidis possessionem adipisci debent [b] PP. Cal. Maij, Antonino A. 2. & Geta 2. Coss. 206.

Vbi obligatio principalis est spontanea, præsumitur, quod quælibet accessoria sit sponte contracta. Bald. Vel sic, necessitas rei familiaris non est iusta causa rescindēdi pignoris contractum. h. d. Bar. Vel sic: Qui pignus dedit creditori, aliter mutuare nolenti, non dicitur vim pati. Sal.

Ijdem AA. Bellio.

LEX IIII.

CVm te pecuniam accepisse, & agros tuos obligasse fatearis, non habet rationem, quòd quæreris vi [c] te coactum pignori dare. ¶ Si igitur recipere vis rem tuā, solue creditori tuo [1] † pecuniam debitam. [d] Dat. 3. Cal. Iun. Antonino A. 3. & Geta 3. Coss. 209.

Sententia lata contra debitorem sciente creditore in duobus casibus non præiudicat creditori, scilicet, quando debitor collusit, & quando succumbit ex causa, quæ præiudicat creditori. h. d. Bald. Vel sic: Sententia lata contra debitorē, præiudicat creditori scienti, nisi fuerit lata per collusionem, vel propter præscriptionem. hoc dicit, secundum Sal.

Imp. Antonin. A. Domitio.

LEX V.

PRæses prouinciæ vir clarissimus ius pignoris tui exequentem te [e] audiet, nec tibi oberit sententia aduersus debitorem [f] tuum dicta, si eum collusisse cum aduersario tuo, [g] [2] † aut (vt dicis) non causa cognita, sed præscriptione [h] superatum esse palam erit. PP. Idib. Maijs Romæ, duob. Aspris Coss. 213.

Illud, quod creditor præstat pro re obligata, auget debitum. Bald. Vel sic: Creditor potest pignus retinere, non tantum pro debito, sed etiam pro eo, quod soluit pignoris occasione. h. d. secundum Salic.

Idem A. Quinto.

LEX VI.

IN summa debiti computabitur etiā id, quod propter possessiones pignori datas ad collationem viarum muniendarum, vel quodlibet aliud necessarium, [i] obsequium præstitisse creditorem cōstiterit. PP. 3. Cal. Augusti. Antonino A. 3. & Balbino Coss. 214.

a *Non videntur*. vt & sup. de pign. act. l. pe. in fi. & ff. de fur. l. cū creditor. & supra de iu. l. cum debitoris tui, & si citra conuentionem ingrederentur, teneretur de vi, vt infra ad le. Iul. de vi, l. in possessionē, & inf. vi bo. rap. l. 3. & supra sol. mat. l. dotis. & ff. quod met. cau. extat. Sed quid si debitor creditori resistit, qui ex conuentione vult ingredi? Adhuc dixit Azo. vim videri fieri quod lo. non placet: cum semel hoc placuit debitori, vt Insti. qui. alie. licet vel non, §. 1. & ff. de aq. plu. arcen. l. in diem. & ff. de diuer. & tem po. præscrip. l. de accessionibus in fin. & inf. de euic. siue in libertatem, ff. de pig. actio. l. qui ratiario. Item quid si debitor alienauit, vel alio modo est possessio penes alium? Respō. creditorem posse ingredi, sicut & qui seruum accepit, in quem habet iniectionem manuum, vt ff. de ser. expor. l. si Titius, & ff. de cōtrah. empt. si sub hoc pacto. Item quia illud est pactum in rem: ius autem ingrediendi est ius executiuum, vt inf. eo. l. pignoris. & argu. ff. vt in poss. leg. l. is cuius, §. qui in possessionē. E contra. Videtur, quod non, quia illud pactum emptorem, vel aliū possessorem nō afficit, quod M. dixit, argum. supra de act. & oblig. l. cum.

* Quæ mihi licet exigere meo iure, honestius melius, ac tutius est exigere per iudicem. Ita Cæsar Herodi licentiam dedit in liberos sed consilium adiūxit, asserēs melius cō solutū si proximio res reges eorumque qui præsit prouincijs concilium congregaret. Ioseph. Egesippus adde Cuia. 16. obs. 12. Goth.

1 † Al. deest.

b *Debent*. i. possunt, nam & sine eo possunt, vt dixi, & sic debet, pro potest, ff. de officio proconsul. & leg. l. obseruare, §. fi. Sic econtra ponitur potest, pro debet, vt supra sine cēsu vel reli. Auth. sed & periculum. Vel debet ex vrbanitate, sic & sup. de fur. l. ciuile, & argu. ff. de reb. cor. qui sub tuto. vel cura. l. si pupillorum, §. si pupillus, si tamen & suo iure volunt facere, possunt. Sic ergo inciuiliter factum, non punitur, quod est no. sic & ff. de sepul. vi. l. 3. §. non perpetuæ, & ff. de relig. & sump. fu. l. si quis sepulchrum, & l. at si quis, §. idem Labeo, & quod metus causa, l. fi. in fi.

CVm. CASVS. Si propter alimentum familiæ meæ, & sic quasi coactus a te 10. accepero mutuo, & prædium meum tibi obligauero an possim conqueri, quasi tibi sim compulsus prædium obligare, quæritur? Resp. quòd nō; sed debeo pecuniam reddere, & prædium recuperare.

c *Vi*.] quia aliter non dabas pecuniam, vel necessitate rei familiaris, vt sup. de rescin. ven. l. non idcirco. Accur.

d *Debitam*. vt & ff. de pig. act. l. si rem alienam, §. omnis.

PRæses. CASVS. Mutuaui tibi decem, & prædium meum tu mihi obligasti, Titius prædium emit, conuenit te in iudicio super isto fundo, tu accepta pecunia ab eo, passus es te superari, vt sic pignore me defraudares: an sñia lata aduersus te mihi præiudicet in hypothecaria? Dicitur, quod non, cū passus vincite fueris per collusionem cum aduersario tuo, Viuian.

e *Exequentem te*. per hypothecariam.

f *Debitorem*. agentē vel conuentum.

g *Tuo*. cōtra quem modo agis per hypothecariam.

h *Præscriptione*. vt quia non stetit iuri, vt ff. de euict. si ideo. Vel secundo, quia dimisit labantiē ... intra quod debebat causa finiri, vnde integrum ius mansit creditori, & etiam debitori. Vel tertio, quia cum creditor esset absens, debitor præsens, & possessor haberet titulum, & præscripsit decem annis contra debitorem præsentem, quod creditori absenti nō nocuit, vt supra si aduersus credit. l. j. & 2. Videtur ergo ex hac lege, quòd nocet creditori, aliàs nisi in his duobus casibus, & sic est contra. ff. de pignor. si superatus, in princ. & de excep. rei iudic. l. iudicata, quæ sunt contra, quibus dicitur indistinctè non nocere. Dic ergo, aut debitor prius fuit superatus, & postea obligauit: tunc obstat exceptio creditori, sicut & debitori, vt ff. eo. l. si superatus, §. per iniuriam. Si vero prius obligauit, & postea est superatus, si quidem creditore ignorante, non fit præiudicium creditori, vt in contra. ff. de except. rei iudic. si mater. §. fina. Si vero sciente creditore, tunc præiudicat sibi, nisi in duobus casibus, vt hic, ff. de re iudic. l. sæpe constitutum, §. sed scientibus, & ff. de appellat. l. ab executore, §. alio, in fin.

2 † Sup

IN summa. CASVS. Obligasti mihi prædium pro 10. ex quo consueueras soluere aliquid in refectionem, si illud solui, quia tale onus sequitur prædium quocunque vadat, an in summam computari debeat, quæritur? Dicitur quod sic. Viuia.

i *Necessarium*. necesse ergo habet creditor tributorum onera subire, cum sit possessor, vt ff. de pact. interdum, & l. epistola, §. 1. sicut fructuarius. vt ff. de vsufr. hactenus, quod tamen si soluit, repetit a debitore, vt hic, & sup. de pign. act. l. creditor, qui in fi. & ff. de pig. act. l. si necessarias in prin. & l. si seruus.

V *Sucapio.*] CASVS. Obligasti mihi rem tuam, peruenit ad Titium; Titius eam vendidit. Sempronio bona fide ementi, & eam vsucepit; an extinguatur ius pignoris, per hoc quod desijsti esse dominus, quæritur. Et dicitur, quod non. Vel dic casum aliter vt in glo. Viu.

hab. l. Claudius. Est ergo consilium debitori, vt faciat sibi cedi a creditore ius hypothecariæ, quod habebat aduersus vsucaptorem, vt ff. qui pot. in pigno. l. mulier. & de euictioni. l. in creditorem. & hoc in continenti cum soluit. vel hoc acto, tunc etiam postea, vt ff. de sol. l. Modestinus. vel

Ista lex duos habet intellectus: vnus quando præscribitur contra debitorem, & iste est verus intellectus. alius quãdo ipse debitor præscribit, & iste licet in se sit bonus tamen quantum ad legem est impertinens, secundum primum, h. d. Vsucapio dominij non resoluit hypothecam. sed secũdum aliam lecturam, h. d. Vsucapio dominij cõfirmat ius hypothecæ. h. d. prima vera est Bal.

Imp. Gordian. A. Martiano.

LEX VII.

V Sucapio [a] pignoris [b] conuentionem nõ extinguit.[1]† PP. Non. Septẽb. Pio & Pontiano Coss. 239.

Per sententiam latam in personali non intelligitur creditori satisfactum: & ideo potest agere hypothecaria. h. d. Bal. vel sic: Licet debitor sit condemnatus, si non soluit non tollitur ius pignoris. Bart.

Iidem A. Festo. aliàs Sexto.

LEX VIII.

Q Vamuis [2]† personali actione expertus aduersus reum [c] vel fideiussores, seu mandatores eius, feceris [d] condẽnationem: pignoris tamen adhuc habes persecutionẽ.[e] PP. Id. Martius, Gordiano A. & Auiol. Cos. 240.

Emptor agens rei vendicatione contra creditorem, facit quod creditor compensat in debito fructus perceptos ex re. Bal. vel sic. Creditor computatis fructibus in debito, et soluto residuo, tenetur pignus restituere ei, in quẽ debitor trãstulit b. d. S.

Ijdem A. Attico.

LEX IX.

S I dominum eius possessionis, quæ [3]† [f] pignoris data [g] esset, a debitrice domina ad te [h] translatum [i] est, eamque [k] postea creditor, [l] vel eius hæredes detinere cœperunt, vendica [4]† [m] eam rem, præside prouinciæ curante, vt fructuum deducta ratione [5]† [n]

a *Vsucapio*] pone casum in quatuor personis. Titius mihi Sẽpronio rẽ suam mobilem obligauit. hic Titius negligẽtia desijt possidere, vel quasi sine hærede decessit, vt insti. de vsu. §. qd aũt & possessio peruenit ad Cornelium qui alienauit Caio, quod Caius triẽnio vsucepit. Sunt ergo hic duo iura. s. dominiũ quod est debitoris, & hoc per vsucapionẽ perditur. Itẽ ius pignoris: & hoc nõ perditur per illã. Nota ergo quod alienatione legali, s. vsucapione, non tollitur ius pignoris, sicut nec alienatione hominis, vt in s. eo. l. debitorem. est autẽ vsucapio legalis alienatio vt ff. de verb. significat. l. alienationis. Item nota, hãc legẽ habere locum in vsucapione triennij, secus in præscriptione 10. vel 20. annorum, vt sup. si adue. cre. l. 1. & 2. Sed quæ est ratio, quod ius pignoris nõ tollitur præscriptione, & non vsucapione? Rñ. ibi ẽ maius tempus: sicq; maior negligentia. Est & alia ro, quia dominium nihil hẽt commune cum causa pignoris. licet enim dominium vsucapiatur triennio, non tamen actio in rem, nisi per quandam consequentiam. non tamen hypothecariæ neque principaliter: quia sic nulla actio triennio tollitur, nec per consequentiam, vt in rei vendicatione dixi, quia hæc hypothecaria nulla societate dominio iungitur, sicut in rem, vt dicto titulo, si aduer. cre. l. 1. not. Item quid si rem hanc mobilem tenuit non solum triennio, sed etiam decennio hic vsucaptor. an tuetur se quia tenuit decennio? R. non, cum in rebus mobilib. non habet locum præscriptio. vt ff. de diuer. & tempor. præscriptio. longè, & supra in quib. causis cessat longi temporis præscriptio l. in seruorum. Sed certè non rei, sed actioni dicimus præscriptum, sic & supra quod metus causa l. 2. ideoque prodest ei, vt notaui in dicta l. supra si aduersus credito. l. 1. Item nonne qui agit, debet probare dominium debitorem, quod hic facere non potest? Respond. sic tempore obligationis, non nunc, vt ff. eo. si superatus. & l. & quæ nondum sunt §. quod dicitur. Sed si creditor ab vsucaptore per hypothecariam auo. at tu debitor luere potes, vt ff. de distract. pignorum. l. rescriptum. §. 1. ibi, & cum per iniuriam &c. nec potest creditor te repellere illa ratione: quia non posset agere debitor contra vsucaptorem, ergo nec contra creditorem. quia illud haberet locum, si ageret rei vendicatio, sed hic agit debitor pigneratitia actione ex contractu. vbi agitur etiam si res non fuerit sua, vel desierit esse sua: sicut & commodator & depositor. vt ff. comm. l. ita vt si fur. & ff. depo l. prima. §. si prædo & de pignorat. actione. l. si rem alienam. §. is quoque. Sed nonne vsucaptor a debitore recuperat per actionem in rem? Respond. nec, & est similis circuitus, vt ff. de cond. inde. l. indebiti. §. R. & ff. qui po. in pig.°

Pignoris ius non tollitur alienatione legali, nec alienatione hominis.

Pignus bene tollitur præscriptione, sed nõ vsucapione.

1† Cuiac. 19. obser. 23.

2† Vi. Cuiac. 19. obser. 23.

Creditor pignus persequens an debeat probare debitorẽ esse dominum.

in solutum ei pignus dimittat. Alij dicunt cedi debitori per creditorem ius retentionis, quod habet creditor ex sententia lata contra vsucaptorem. Sic ergo vsucapione proprietatis non extinguitur pignus vt hic & ff. pro hærẽ. l. 2. in prin. & ff. de vsuca. sequitur §. si rem. & pro empto l. si rem quam. nec vsusfructus, vt ff. de vsufru. l. locum §. penul. sed operam in seruo relictam sic, vt ff. de vsufruct. leg. l. secunda. in fin. Alij ponunt casum. Quidam obligauit mihi rem mobilem alienam, quam vsucapiebat, non valuit tunc obligatio. sed si post perficit vsucapionem, conuentio pignoris valet, vt hic & ff. de pig. ac. l. rẽ alienã, §. fi. & sm hoc etiam. ff. de rei vindi l. si à Titio. & ff. e. l. 1. in prin. Sed certè melius diceret, cõfirmat, quam dicat, non extinguitur. Si tamen teneas hunc casum dicas debitorem bonæ fidei possessorẽ, aliàs cũ fuerit furtiua, nõ vsucaperetur. vt sup. de emp. l. cũ sit. Alij vt Plac. dixerunt hanc legẽ nõ posse intelligi.

Secundus intellectus.

3† etiam.

4† al. vindicare est potes pf.

5† Nota fructus extenuare s. debitum c. 1. & 2. vid de Soci. i 1. par. cõs. 29. versic. circa tertium principale. quid versiculus est in fine consilij.

b *Pignoris conuentionem.*] idest hypothecariam, quæ oritur ex conuentione pignoris. Acc.

Q *Vamuis.*] CASVS. Si debitorem meum, vel fideiussorem conuenero, & condemnari fecero in actione personali, an nihilominus hypothecę, pignora mihi obligata persequi possum, quæritur. Dicitur, quod sic.

c *Reum.*] scilicet debitorem.

d *Feceris.*] i. fieri feceris. sic ff. de ijs, qui not. infa. fur. §. mãdati. & no. condemnationem. secus si fuisset absolutus a personali, quia tunc tollitur pignus, vt ff. qui. mo. pig. vel hyp. sol. l. si deferente.

e *Persecutionem.*] hẽt. n. hypothecarias suas cõdõnes, vt nõ aliter tollatur. nisi fuerit satisfactũ, ut & ff. eo. l. grege §. ẽt. & de pig. act. l. solutũ. in pri. & ff. de distr. pig. l. quæsitum & s. p act. & obl. l. ẽt i arbitrio. & 7. etiã ob chirogra. pec. l. vna.

S I *dominum.* CASVS. Mulier quædam obligauit prædium suum, postea illud mihi donauit, si creditor illud possidet, potero illud vendicare, si tantum percepit de fructib. quod sufficiat ad debitum, vel si nõ sufficiat, illud quod deest, soluã ei.

f *Quæ.*] hic nõ põt esse quæ & cum, vt quidã textus habẽt, alterum. n. superfluum est, nisi bis ponantur illa verba, pignori &c. ita s. si dominum eius possessionis, quæ pignori data esset ad te trãslatum est, cum pignori data esset. Acc.

g *Data.*] Titio.

h *Ad te.*] Seium.

i *Translatum est.*] per venditionem vel legatum.

k *Eamque.*] scilicet.

l *Creditor.*] Titius.

m *Vendica.*] actione in rem.

n *Ratione.*] vt & infra de distra. pign. l. 1.

Aio]

a *A te.*] Seio. Accur.
b *Si fuerit.*] postquã red datur, fructibus in solutionem ceden tibus.
c *Satisfactum.*] Titio
d *Tibi.*] Seio.

DEbitores.] CASVS. Ex curialitate debeo denũciare debitori meo vt soluat, si non soluat, agam ad pignora.
e *Conueniendi sunt.*] ex vrbanitate. & sic ff. de ser. vrba. prędi. l. quidam Hiberus. secus aũt vbi vult vẽdere pignora, q̃a tũc ex necessitate denunciat, vt inf. de distra. pig. l. creditor, & ĩ. de iure do. impe. l. si. Itẽ potest dici ꝙ ex necessitate denuncietur eis, si non fuerat dies statuta ad soluẽdum, alias non, vt ĩ. de contrahen. & cõmit. stip. l. magnam.
f *Actionibus.*] hypothecaria, vt & su. de preca. .s. Acc.

† Vid. in hanc l. Cuiac 5. obs. 31.

NOminatori. CASVS. Iudex potestatis nominauit me, vt essem decurio. contra dixi, non dẽt accipere a me pignus sine authoritate prędidis.
g *Nominatori.*] idest nominãti ad minus.
h *Sine præsidis.*] sed cum prędidis authoritate sic, vt ff. d. mu. & hon. l. si ad magistratus. & su. de suspec. tu. l. præses. & facit sup. de ces. bo. l. 3.

2 † al. impertire.

SI vxor.] CASVS. Vxor mea quodda prędiũ Titio obligauit & hærede me instituit. si soluero Titio, potero prędiũ licet non interuenit instrumentum super eo vxori, vel hæredi suo restituendo vendicare. Viuia.
i *Eius facti.*] idest licet non sit dictum, quòd restituantur obliganti, vel hæredi: tamen intelligitur, cum re contrahatur obligatio, ut institu. quibus modis re cõtrahitur obliga. §. finali. Vel dic, licet nõ intercesserit instrumẽtum super his, vt & supra, de pact. l. pactum quod bona. Accursius.

CVm. CASVS. Si maior annis mulier debitrix tua in solutum prædia de-

residuoque a te [a] oblato, si fuerit [b] satisfactũ, [c] ea possessio tibi [d] reddatur. PP. 3. Calen. Octob. Gordian. A. & Auiola Coss. 440

De vrbanitate ante ingressum iudicii dẽt cõueniẽdus requiri extra iudicium. h. d. Bal. & Sal. vel sic. Creditor põt prosequi ius pignoris, licet debitori non sit denunciatum, vt soluat. Bart.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Alexandro.

LEX X.

DEbitores [1]† præsentes prius denunciationib. conueniendi [e] sunt igitur si conuenti debito satis nõ fecerint, psequenti tibi pignora seu hypothecas, quas instrumento spãliter cõprehẽsas eẽ dicis, cõpetentib. actionib. [f] rector prouincię auctoritatis suę auxiliũ impertiri [2]† nõ dubitabit. Dat. 14. Cal. Febr. ipsis 4. & 3. AA. Cos. 290.

Ad euidentiam nominator tenetur pro nominato, si nominatus nõ est idoneus, et licet nominator pro nominato cõueniatur, tamẽ sua auctoritate res nominati capere non põt. Bal. vel sic. Nõ licet elizentib. ad munera, pignora inobedientis capere si ne præsidis auctoritate. Sal.

Iidem AA. & CC. Euphrosyno. LEX XI.

NOminatori [g] pignori capere sine prædidis [h] auctoritate res nominati nõ licet. S. 3. Id. Mar. AA. Cos.

Vir succedens vxori res, quas vxor obligauerit, soluto debito, recuperat. h. d. Bal. vel sic. Licet de pignore instrumentum nõ sit confectũ, nihilominus creditor habet plenum ius. Bar. vel sic. Successori debitoris debent pignora reddi, licet non caueatur in instrumento debiti. hoc dicit Salic.

Iidem AA. & CC. Eusebio.

LEX XII.

SI vxor tua pro pecunia, quã accepit mutuo, res propriás obligauit pignori, eique tu successisti: licet instrumento eius facti [i] testimonium collocatum non sit: soluto tamen debito, creditore rem de his tibi, reddendis solenui iure conuenies. S. 5. Calen. Apr. CC. Coss.

Si pignus est datum creditori in solutum, in commutabiliter tenet datio. h. d. Bald. vel sic. Debitori creditori potest cedere omne ius, quod habet in pignore, nisi obstet ratio ętatis. hoc dicit Barto.

Iidem AA. & CC. Matronæ.

LEX XIII.

CVm dominam non minorem vigintiquinque annis ea, quæ obligauerit tibi, [k] iure dominij possidere permisisse, & in solutum dedisse precibus significes, dominæ contractus & voluntas ad firmitatem [l] tibi sufficit. S. 3. Calend. Maii, Heracliæ AA. Coss.

Si debitor vendit pignus, creditor habet in potestate, vtrum debitorem conueniat personali, an emptorem hypothecaria. h. d. lex C. hoc verũ nisi debitor offerat, quia offerendo impedit hypothecaria contra emptorem. Hoc dicit authen. hic posita. Bal. vel sic. In electione creditoris est agere actione personali contra debitorem, vel hypothecaria contra possessorem pignoris. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Apiano.

LEX XIIII.

DIstractis a debitore pignorib. creditores potestatem habere, vtrumne personali obligatos sibi, an pignora possidentes in rẽ [m] actione conuenire velint, nõ est incerti iuris. [n] S. Calend. Maiis, Heracliæ AA. Consulibus.

IN AVTHENT. De litigiosis. §. ab hoc autem. collatio. 8. constitutio. 7.

derit: an talis cõtractus valeat quæritur, Et dicitur, quòd sic.
k *Tibi.*] hæc dictio legitur cum præcedenti, vel sequenti litera.
l *Ad firmitatem.*] Rei ꝙ gerii, & intra, de solu. lege successores & facit infra, si antiq. cred. lege prima. & 2. & ff. eo. l. si fundus. in fine.

DIstractis.] CASVS. Si debitor meus mihi pignora obligata vendidit, habeo electionẽ, vel eum personali actione cõuenire, vel possessores pignorũ hypothecaria. Nisi debitor meus ex illa pecunia mihi satisfecerit, nã tunc habet potestatem pignus vendendi, hoc dicit cum authen. sequen.
m *In rem.*] idest hypothecaria, sed hoc iure veteri videt sic distinguendum, q̃a aut tacitẽ obligata sunt pignora, aut ex presse. Priori casu prius est agendum psonali, vt ff. de iur. fis. moschis. & sup. de do. inter vi. & vxo. lege. si non verum. Secundo habet electionem, ut hic & sup. de act. & obl. lege fina. Sed hodie indistincte prius agi videtur debere personali, p auth. de fideius. vt infr. eod. auth. hoc si debitor. que similiter est supr. de act. & ob. auth. sed hodie licet per alia verba. Sed & hæc de fideiussoribus videtur tolli per aliam de litigio. & redire ad primum ius vt eligat creditor quod dices infra in auth. hoc si debitor, &c. Accur.
n *Iuris.*] & ita electionem habet vtrũ agat personali vel hypothecaria, quod corrigit p auth. hoc si debitori infr. eod.

HOc ita.] CASVS. Lex C. dicit, ꝙ creditor hẽt electionem, an velit conuenire reum actpersonali, vel pignora persequi, auth. dicit hoc esse verum,

Creditori quomodo sit succursum si debitor pignus vẽdiderit.

rum, si debitor pignora possideat, secus si alius, & si non satisfiat creditori ex hypothecis debitoris, vel si distraxit, primo conueniat debitorem, & eius fideiussorem, & postea pignorum possessores.

a *Hoc ita si debitor*. hæc auth. sumpta est in authent. de litig. §. ad hoc autem. coll. 6. & est contraria illi alij, quam habes inf. eod. hoc si debitor, quæ est de fideiuss. coll. 1. & ibi eam solues.

b *Debitorem. Certissimum est*. vt inf. de remis. pignor. res. & inf. de distra. pignor. si debitor. & supra de precar. l. 1. & supra cod. vsucapio. & infra debitorem ven. pign. l. 1. in fin. hoc autem est verum, nisi in ordine conuentionis, vt dixi supra l. proxima. Accursius.

1† & Apia no.

c *Persequi debet*.] licet etiam possessio non fuerit tibi tradita, quod secus est in rei uendicatione, vt supra de rei vendic. l. seruum fallit in casibus ibi notatis.

Et si frater.] CASVS. Si frater meus pecuniam meam nomine suo Titio dederit mutuo, & pignus accepit, cui sit acquisita pignoris obligatio, quæritur? Dicitur, quòd sibi. Viuian.

d *Suo nomine*. secus si tuo, ut ff. si certum pet. l. certi condictio. §. penultim. & supra per quas personas nobis acquir. l. fin.

e *Non potuit*. ut & supra si certum pet. l. quamuis. & infra de distract. pign. l. si maritus. Item aliter in pupillo, vt ff. qui potio. in pign. hab. leg. idemque.

Quamuis. CASVS. Si frater meus ex pecunia, quam ei mutuaui, prædium comparauit, si non côuenit, ut generaliter, vel specialiter sit obligatum, in causam pignoris deductum non est, sed per aliam actionem debitum meum prosequi potero.

f *Obligauerit*. tunc enim secus, ut infra q. potior. in pign. hab. licet.

g *Non deduxit*. illud

HOc ita, si debitor [a] ei non satisfaciat ex precio rei venditę, quod, vt fiat, permittitur ei vendere.

Non potest debitor côtrahendo, vel testando hypothecæ creditoris derogare. h. d. Bal. Vel sic: Alienatio facta per debitorem quouis titulo, non præiudicat creditori iure pign. ... vti. Sal.

Ijdê AA. & CC. Basilidę. 1†

LEX XV.

DEbitorem neque vendentem, neque donantem, neque legantem, vel fideicommissum relinquentem, posse deteriorem facere creditoris conditionem, certissimum est. [b] Vnde si tibi obligatam rem probare posse confidis, pignora persequi debes. [c] S. 5. Non. Maij, Heracliæ CC. Coss.

Actio hypothecaria non quæritur ei, cui non quæritur personalis. Bal. vel sic: Mutuâs alienâ pecuniâ suo nôie querit sibi ius pignori, & nô domino pecuniæ. Bar.

Ijdem AA. & CC. Heroidi.

LEX XVI.

ET si frater tuus nô suâ, sed ad te pertinentê pecuniâ mutuam suo nomine [d] dedit, ac pignus accepit, tamê tibi pignoris obligationem quærere non potuit. [e] Subscripta 3. Id. Maij, Hadrianopoli AA. Coss.

Res empta alterius pecunia, non est domino pecuniæ obligata. Bal. vel sic. Res empta ex pecunia mutuata non est obligata mutuanti, nisi de hoc specialiter, vel generaliter conuenerit, hoc dicit Bartolus.

Ijde. AA. & CC. Pontiæ.

LEX XVII.

iij Qvamuis ea pecunia, quâ a te mutuo frater tuus accepit, comparauerit prędiû, tamê nisi specialiter, vel generaliter hoc tibi obligauerit, [f] tuæ 2† pecuniæ rô in câm pignoris non deduxit, [g] sane personali actione debitum apud præsidê petere nô prohiberi. Subscripta IV. Calend. Iun. AA. Coss.

Actio hypothecaria est in rem. h. d. & dicta actio in rê sequitur possessorê, hoc dicit Bal. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Euodio, aliàs Euodiæ.

LEX XVIII.

PIgnoris, vel hypothecæ persecutio [h] in rem est. Subscripta Cal. Decêb. Sirmij AA. Coss.

Creditor non tenetur de casu fortuito pignorû, sed de dolo, & culpa. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Maximo.

LEX XIX.

SIcut vim maiorê pignorum creditor præstare non habet [i] necesse, ita dolû & culpam, sed & custodiâ [k] exhibere cogitur. * Dat. 17. Calend. Ianua. AA. Coss.

Creditor nô cogitur agere tamen oblato ei debito cogitur pignus reddere. h. d. Bal. vel sic: Oblatio, & consignatio, & depositio debiti sufficiunt ad hoc, vt possit agi pignoratitia. Bar.

Ijdê AA. & CC. Alexandro.

LEX XX.

CReditor ad petitionem debiti [l] 3† vrgeri iure minimè pôt. [l] Quapp eo, qđ vos hędib. Euodiani dñe côsiditis, oblato & (si nô velit accipere) côsignato, [m] atq; đposito: de reddêdo pignore hos pŝidalı notione ąuenire. PP. 17. Cal. Februar. AA. Coss.

Extraneus luendo pignora non acquirit dominium pignorum. Baldus. Vel sic. Quilibet debiti solutione potest pignus liberare, sed ex hoc non quærit sibi domi-

prædium, vt hic, & ff. de trib. n. l. procuratoris, §. planè, & supra si quis alteri, vel sibi. sub alieno, & supra de rei vendic. si ex ea. sed hoc fallit in pupillo, vt ff. qui pot. in pign. l. idêque, & supra de ser. pign. da. ma. l. penul. & in milite, vt supra de rei vendic. l. si vt proponis. An autem inter personales priuilegium habeat, dicam inf. qui potior in pign. hab. l. licet.

h *Pignoris Persecutio*. i. actio hypothecaria est realis, vt hic, & ff. eod. l. pignoris. & infra qui pot. in pig. l. eos. & contra possidentem datur. ut ff. eod. l. si fundus, §. in vendicatione, sed interdictum Saluianum est ad possessionem, & personale, ut supra de preca. & Saluia. interdic. l. 1.

2 † mutua.

i *Sicut. Non habet*. vt & sup. de pign. actio. quæ fortuitis, & ff. de pign. act. l. si cum venderet, §. fi. & l. seq.

k *Custodiam*. idest diligentiam, culpa enim est, si facit, quod non debet, custodiam omittit, si non facit, quod debet, vltra culpam enim leuem non tenetur, sed de ea sic, vt hic, & Instit. quibus mod. re contra. hi. oblig. §. fin. & supra de pigno. actio. l. creditor. quis autem probet dolum, vel culpâ, uel amissionem, dixi supra obser. de pignor. actio. l. si putat in tâ creditor. Et ne ta, q cum uerû hic est similitudo p esse, si contrarium, sicut ibi lius creditoris gratia pignus

* Cuia. 19. 24.

Creditor. CASVS. Si debitor creditorem vt debitum petat, compellere non potest, sed oblato, consignato, & deponat, & ut eo casu pignus prosequatur. nulla sit differêtia. Viuia. fit contractum, non si utriusq; gratia, ar. gu. l. 5. §. 2. ff. commod. & Lazarus similiter toris gramala.

l *Minime potest*. vt iter cômo supra, vt nemo inuitus, l. 1. & de vsur. pu nem, & pupil. l. finali, nisi in casibus, quos no: supra. & de gnoratitiâ supra, vt nemo inuitus. & supra de inge. ma. l. diffamari. Accursius.

3† al. decest

m *Consignato*. vt & supra de vsur. acceptam. & infra de partu pignor. l. 2. & infra de contrahend. stip. magna. & supra de iure emphyt. l. 2. in fi. & infra de distra. pign. l. si prius, & supra

& supra de pign. act. l. nec creditores & hoc si debitum totum est liquidum. alias datur iudex coram quo examinabitur vt infra distra. pign. l. si residuum.

plex conuentio intercessit, tollitur ipso iure: vt hic. si traditione, per exceptionẽ: vt ibi. Primo casu tñ vbi remisi debitum, ipso iure vr tolli hypothecaria: licet personalis per exceptionem, nam q̃que tenet in accessorio remissio, & non in principali, vt ff. quib. mod. pig. vel hypoth. l. 1. §. 2.

nium, sed actione contra debitorem absolutum. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Victo.[1] †

LEX XXI.

RES obligatas exterus debito soluto[a] liberãdo, datum petere,[b] non earum dominium adipisci potest. D. 3. Calend. Nouembr. Retiariæ, CC. Coss.

Secundus creditor offerẽdo priori debitum ius suum confirmat. h. d. Bal. Vel sic: Creditor secundus soluendo priori confirmat sibi pignus: & in eius loco succedit tam in sorte, quam in vsuris sortis non vsurarum. hoc dicit Salicetus.

Ijdem AA. & CC. Antiochiano.

LEX XXII.

SEcundus creditor offerẽdo priori debitum, cõfirmat sibi pignus,[c] & a debitore sortem, eiusque tantum vsuras,[d] quæ fuissent[e] præstandæ, non etiam vsurarum vsuras accipere[2] † potest. P. 3. Id. Decemb. Nicomediæ CC. Coss.

Nudo pacto hypotheca tollitur ipso iure. h. d. Bald. vel sic. Sicuti pignus nuda conuentione contrahitur, ita nulla conuentione remittitur hoc dicit. Bar. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Macedoniano.[3] †

LEX XXIII.

MAior annis vigintiqn que pignoris cõuẽtionẽ remissam cũ hoc[f] solũ[g] pactũ vel iurisdictio[h] secũm ipsius voluntatẽ teneatur, persequi non potest[i] S. 18. Cal. Ianu. Nicomediæ CC. Cos.

Potest creditor eligere hypothecariam, omissa personali. h. d. lex codicis, sed per ius auth. distinguitur, aut possidet debitor: & est in potestate creditoris an agat personali vel hypothecaria, vel vtraque, aut possidet extraneus, & tunc debet primo fieri executio bonorum debitoris & fideiussorum, antequam perueniatur ad extraneos pignorũ possessores: Dicit glossa, quod dixi de excussione est verum, nisi debitor sit absens: itaque in eo domicilio non possit excuti, hoc dicunt duæ glossæ no. secundum Bal. cum auth. seq.

Ijdem AA. & CC. Marco.

LEX XXIIII.

PErsecutione pignoris omissa, debitores, actione personali conuenire creditor vrgeri non potest.[k] S. 15. Calen. Ianuar. Nicomediæ, CC. Coss.

IN AVTH. de fideiuss. §. sed neque ad res. collat. 1. constitu. 4.

Hodie priusquam perueniatur ad extraneos pignorum possessores, debent excuti principales debitores & eorum fideiussores. Sal.

HOc si debitor possideat:[l] alio vero possidente inhibetur hypothecaria, donec personaliter

RES obligatas. CASVS. Pecuniam, quam à Titio mutuasti, solui, & pignus recollegi: an sim dominus pignoris quæritur. Et respond. quòd non, sed quod solui possum petere. Viuia.

1 † Victori

a *Soluto*. non dico emendo: quia tunc haberet dominiũ: vt Insti. quali. ali. licet, §. 1. & ad hoc sup. de rei vendi. l. soleumbus

b *Petere*. à debitore actione mandati: si mandatum intercessit: alias negociorũ gestorum. & hoc si non possideat, alias habet retentionem, vt ff. quib. mo. pign. vel hyp. sol. l. 1.

SEcũdus. CASVS. Mutuasti mihi decem, & obligaui tibi pignus, & Titius tibi soluit, cõfirmat sibi pignus. sed an vsuras vsurarum petere poterit, quas soluit Titius, quæritur, & dr, quòd non, puta quia sors erat decem, vsuræ quinque.

c *Pignus*. vt infra qui po. in pig. hab. l. prior. & l. 1.

d *Vsuras*. quia suũ negotium gessit secũdus creditor, vt ff. qui po. in pign. hab. l. prior. alias est sub eadem l. creditor, §. sciendũ. & facit sup. de vsuris. l. vt nullo. & ff. de rei ven. l. emptor. & ff. de ijs qui in prio. cre. loc. l. 1. & inf. de remis. pig. l. cũ ex cã. & ff. de capt. & postli. reuer. l. in bello. §. si qs seruũ.

2 † petere.

e *Fuissent*. priori creditori pone sors x. vsura v. Accur.

MAior. CASVS. Si creditor maior annis elegerit debitorem personali actione, & pignoratitiam persecutionem remiserit per expressum pactum, alias intra biennium persecuti mem: an postea pœnitens ea prosequi possit, quæritur. Et dicit, q̃ non.

3 † Macedonio.

f *Cum hoc*. i. remissionem talem.

g *Solum* i. nudum & sine stipulatione.

h *Iurisdictio* prætoris. ait. n. prætor, pacta seruabo, vt ff. de pact. iure gentium, §. prætor ait. Vel iurisdictio, idest, iudicis officium. Accur.

i *Non potest*. ipso iure sublata obligatione. Sed videt, q̃ per exceptionem, vt ff. de pac. l. si tibi decem, §. de pignore. quæ est contra. Sol. hic sola conuentio de pignore intercessit. vnde etiam solo pacto potuit tolli, ibi traditione secundum quosdam. Vel refert, fiat pactum de non petendo debito, & tunc si est personalis per exceptionem tollitur, sic & pignus: vt ibi. At ibi de pignore, si quidem simplex conuentio intercessit, ...

Item acceptilatio facta fideiussori obligato verbis, liberat ipso iure, sed reum per exceptionem: vt ff. de accep. l. & per iusiurandum, §. sed & si. Item ad hoc arg. ff. de noxa. l. si noxale iudiciũ. & ff. qui. mo. pig. vel hypoth. sol. l. 1. in prin. & circa hoc distinxi in d. l. contraria.

PErsecutione. CASVS. Creditor electionem habet, velit debitorem conuenire actio. p̃sona. an hypotheca. pro pignore. vnde omissa hypothe. agere potest act. personali.

k *Non potest*. vt sup. eo. l. distractis.

l HOc si debitor possideat imò videtur, & si alius possideat habere locum l. codicis: vt in Authent. de liti. §. ad hoc autem. col. 7. quã habilisti, sup. eod. super l. distractis. Sol. illa cum sit vltima, corrigit istam secundum Bar. vel refert, an possidens habeat causam à debitore, vt tunc habeat illa locum, an nõ, & tũc hæc argu. ff. si famil. fur. fe. di. l. quoties. secundum Ald. quod non placet, quia dolus sui authoris ei nocere nõ debet, vt ff. de doli excep. l. apud Celsum, §. si quis ex causa legati, & §. seq. Vel illa authent. de litigio intelligitur secundum istam, secũdum Ir. uel secundũ Azo. hęc loquitur de rebus debitoris non obligatis, sed reuocãdis per Paulianã, nec enim dicitur in corpore huius Authen. quod fuerunt obligatæ, licet Ir. sic posuerit. Vel aliter illa loquitur in emptore, secus in alijs possessoribus. Vel illa loquitur in expressa hypotheca, hæc in tacita. argumen. ff. de iure fisc. l. Mos. his. & infra de iure fisc. lege prima. lib. decimo. Sed argumen. contra ff. de censi. cum possessor in fine l. Vel secundum P. illa loquitur cum distracta est res per voluntatem creditoris, quod apparet ex eo, quo [illegible]icit, vt ex pretio sibi satisfieret. hæc cum fine eius voluntate. Vel dic secundum Ioannem, hæc loquitur generaliter, illa in casu speciali, quando lite contesta. contra se hypothecam vendit debitor, quo casu licet non contrahatur vitium litigiosi per omnia, contrahitur tamen quo ad hoc vt etiam emptor possit conueniri.

Dolus authoris successori nocere non debet.

ADDI.

ADDITIO. Hanc vltimam solutionem Ioan. approbant communiter doct. hic, & in Authen. sed hodie, supra de actio. & obligat. & Azo. in summa istius tituli. Adde etiam, quod vbi pignus venditum esset ea lege, ut pretium daretur creditori, & emptor consensisset illi conditioni, tunc in odium eius, qui non curauit, ut pretium daretur creditori, cum possit, permittitur creditori, vt hypothecaria prius eum conuenire possit, quia priuilegium meretur amittere, qui fraudem voluit committere. Ita dicunt moderni nostri scribentes in dicta Authentica, sed hodie.

a *Actum sit*. quid si debitor sit absens, vt conueniri non possit? Dicam possessorem posse conueniri, ut in Authent. de fideius. §. 1. & §. 2. §. eadem coll. 1.

b *Quæ sunt*. quas ipse fideiussor non possidet, alias creditori electio datur. argumen. huius l. persecutione. Quidam tamen dicunt, & si possideat fideiussor, prius conueniedum eum personali, cum in corpore huius Authen. non distinguatur, possideat ipse, uel alius. Erit ergo ordo, vt prius reus personali vel reali, secundo fideiussor, tertio extraneus possidens res debitoris, quarto possidens res debitoris, quarto possidens extraneus res fideiussoris conueniatur, ut hic sumitur.

Creditor quo ordine debeat conuenire debitorē, fideiussorē, aut pignoris possessorem.

Seruo. CASVS. Si seruus pignori datus decessit, non propter hoc extinguitur persecutio debiti.

c *Petitio*. vt institu. quib. mod. re. contra. oblig. §. final. & ff. eodem, si inter, §. quicquid. & s. de pigno. act. l. pignus.

Si tibi. CASVS. In l. ista dicitur, mutuaui tibi 10. tu quēdam notarium, idest, seruum notatorem obligasti mihi pignori, nunquid tenet obligatio illa? Respon. quod sic, unde si ille seruus tui arreptus est mihi, possum agere contra raptorem.

d *Notarium*. i. scriptorem, non tabellionem, ut infra de tabu. l. generali. lib. 10. Acc.

e *Conueni*. quia expedit, & c. ut institu. de obliga. quæ ex deli. §. furti. & si quidem est fur extraneus, in duplum, vel in quadruplum rei condemnatur. Si verò ipse debitor: tunc ipsum debitum & vsura duplatur, uel quadruplatur, ut ff. de furt. l. creditori. & l. creditoris. Primo tamen casu reddit debitori per pigneratitiam actionem, quod vltra debitum habet non secundo, ut dicta l. creditoris, & ff. de pigno. actio. l. si pignore in princip. Itē quod dixi contra extraneum insolidum agere creditorem, intellige, quando per culpā amisit pignus, aliter credito tenetur tantum, & ad vsuram, quia tantum eius interest. & in residuo agit furti ipse debitor. ut ff. de furt. l. eum qui. §. idem scribit.

actum sit [a] cum reo, & intercessore. ¶ Et si nec ex hypothecis debitoris satisfiat, & tūc demū intercessoris hypothecæ, si quæ sunt, [b] petantur, quod ius & in hæredibus locum habet.

Interitu pignorum non liberatur debitor. h. d. Baldus Vel sic. Pignore perempto nō propterea extinguitur debiti petitio. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Draconito.[1] †

[1] Al. Dracōnti.

LEX XXV.

SEruo, qui fuerat pignori obligatus, defuncto, debiti permanet integra petitio.[c] Dat. 6. Cal. Ianua. Nicomediæ, CC. Coss.

Si seruus pignoratus subripitur, creditor potest agere contra furem. h. d. Bald. Vel sic. Creditor pro re pignori data furto subtracta. agit furti. h. d. Sal.

Ijdē AA. & CC. Mauritio.

LEX XXVI.

SI tibi notarium [d] pignoris titulo debitor tuus obligauit, eum, à quo mācipiū abreptum proponis, apud rectorem prouinciæ conueni, [e] D. 4. Cal. Ianu. Sirmij, CC. Coss.

Non est alibi, nisi in ista authētica hic posita. Pro pecunia mutuata in emptionē militiæ, sub hypotheca bonorum comprehēditur ipsa militia, siue sit empta nomine filij sui, vel cognati, uel etiā extranei, & talis hypotheca est priuilegiata. Bal. vel sic: Militia empta ex pecunia creditoris, est creditori obligata, & pro liberis, & cognatis empta, nisi contrarium probetur: empta vero pro extraneis non præsumitur pecunia creditoris. h. d. Sal.

Imp. Iustinian. A. Mennæ. PP.

LEX XXVII.

SVper hypothecis, [f] quas argenti distractores, vel metaxarij, [g] vel alij quarūcunque specierum negotiatores, pecunias sibi credentibus dare solent, [h] hoc specialiter super amputanda omni machinatione sancimus, vt si post huiusmodi contractū liberis suis, vel alio modo cognatis, quamcunque militiam ijdem negotiatores acquisierint, * (eam tamen, quæ vendi, vel ad hæredes sub certa definitione [i] transmitti potest) liceat creditoribus eorum, etiam non probantibus ex pecunijs eorundem negotiatorum liberos eorum, vel cognatos militasse (dumtamen contrariū non probetur, alios ex suo patrimonio dedisse pecunias) creditum ab ijs, qui militarint, exigere, [k] uel tātum eos efflagitare, quanti uendi eadem militia possit.

¶ Quod ita obtinere sancimus, & si extraneis, quibusdam ijdem negotiatores de suis pecuniis huiusmodi militiam acquisisse probentur, [l] vt quod generaliter in ipsis debitoribus militantibus [m] talem militiam, quæ vendi, vel ad hæredes transmitti potest, permissum est, ut liceat creditoribus, & adhuc viuentium de-

f *SVper hypothecis*. accipiebant enī tales campsores pecuniam mutuam, ut emerent præbendā, uel militiam sibi, uel filijs suis, & pro hac pecunia obligabant omnia bona sua, unde quærebatur, utrū de hac præbenda eo modo intelligitur, quod sit obligata. Et dicitur, quod sic. & ita non est contra sup. cod. l. quamuis, iij. & præfertur etiam priori-bus, ut no. infra qui pot. in pig. habe. l. diuersis.

* puta centum solidorum, ut dī in Nouel. 35. de adiutorib. Quæstorre & ibi Cuiac.

g *Metaxarij*. aliud genus negotiatorū. Accursius.

h *Dare solent*. idest supponere, sine hoc tamē contrahitur tacita hypotheca. secūdum H. Accursi.

i *Definitione*.] nam quandoque minus commodi transit ad hæredem quàm fuerit ad emptorē, uel aliquo dato demum transit ad hæredes, ut supra de inoffic. testamen. l. omnimodo, §. fi. & infra, de proxi. sacro scrin. l. si quis, lib. 12. & ad hoc. ff. de legat. 3. l. patronus. 2. respon.

k *Exigere*. per hypothecariam, ut in fin. huius legis.

l *Probentur*. nota probentur ab isto, qui mutuauit. sed in superiori casu præsumitur pro eo. & hæc est differentia, quādo emit sibi, vel liberis uel cognatis, & in illo casu quando emit extraneis. Accursius. No. ergo duos casus ad differentiam illorum duorum casuum. In primo præsumitur pro eo, qui tradidit pecuniam. In secundo oportet, quòd ipse probet.

m *Militantibus*.] nota millito militiam, sic & uado viam.

a *Placiti*. ideſt conuentionis inter eos habitæ.
b *Dari ſolet*. i. quandoq; emi ſolet.
c *Perſonis*. hoc in negotiatorum, ideſt extraneorum militantium quibus eſt empta, & negotiata militia, qui non ſunt obnoxij, vt ſubijcit, ſcilicet actione perſonali, ſed hypothecaria, vt dicit Accurſius.
d *Meruerunt*. ante legem iſtam.

* Id eſt ſchola placiti, aut ſuffragij, aut militiæ caſus, quæ oia eadem eſſe apparet collatis cõſtitutionibus ad id pertinẽtibus, & Iuliano epitomatore in Nouel. 53. §. optimum.

QVod obtinuit. CASVS. Lex C. dicit, quod creditor põt conuenire poſſeſſorem militiæ. Authen. hoc determinat dicens, q̃ hoc verum eſt, ſi creditor mutuauit ſpecialiter ad hoc, ut præbenda de pecunia illa emeretur, & ſi creditor non expreſſit hoc, non habet priuilegium, quia præferuntur ei filij, qui habent bona patris tacite obligata pro dote matris, & præfertur ei vxor teſtatoris, & alij creditores, ſi erant potiores.
e *Quod obtinet*. ut omnibus proferatur creditor, ex cuius pecunia militia eſt empta, quod l. C. innuerat.
f *Alioqui*. ideſt, ſi non ad hoc mutuaueritis, ex cuius pecunia militia eſt empta.
g *Filij*. nomine matris defunctæ, quæ fuit uxor repetentis dotem.
h *Vxor*. ſi ipſa viuit.
i *Predictorum*. ideſt, nec ille, qui ad hoc mutuauit, nec vxor, aut filius eius, vt in corpore probatur.
k *Creditoribus*. qui ad hoc non mutuauerant, ex eorum tamen pecunia eſt empta, vel præſumitur.

IN QVIBVS cauſis, &c.

Qualiter per conuentionem expreſſam contrahatur obligatio pignorum, dictum eſt, ſequitur, qualiter contraha-

bitorum iure hypothecæ, vẽdicare militias, niſi ſibi ſatisfiat, & poſt mortem eorum exigere, quod pro iiſdẽ militijs pro tenore communis militantium * placiti, [a] vel diuinæ ſanctionis tale præſtantis beneficium dari ſolet [b] hoc in negotiatorum perſonis, [c] licet ipſi militantes minimè debito obnoxij ſint, integrum creditoribus eorum ſeruetur.

¶ Quod, ſcilicet, in futuris militijs, non etiam in iis, quas liberi, vel cognati eorundem negotiatorum, vel extraneis pecuniis eorum meruerunt, [d] tenere ſancimus. Dat. Cal. Iun. D.N. Iuſtiniano A. PP. 2. Coſ. 528.

IN AVTH. de exhibend. & introducend. reis, §. optimum quoque collatio. 5. conſtitut. ſexta. Eſt etiam ex titulo de æqualitate do. & propter nuptias do. collat. 7. cõſti. 8. §. quia verò, & huiuſmodi.

Iſta authentica ponit illud tertium, quod dixi in caſu ſcilicet de priuilegio prælationis, & dicit, quòd in hypotheca primo præfertur mutuans, ſecundo dos, tertio veniunt alij creditores, qui ad hoc non mutuarunt, tamẽ ex eorũ pecunia res empta eſt, vel empta præſumitur. h. d. Bald.

QVod obtinet [e] ſi ad hoc mutuauerit pecuniam, vt militia emeretur, alioqui [f] filij [g] aut vxor [h] defuncti omnibus præponentur.

¶ Sed & ſi nullus prędictorum [i] fuerit, tunc aliis creditoribus [k] hoc damus.

TITVLVS XV.

In quibus cauſis pignus, vel hypotheca tacitè contrahatur.

Pro cenſibus, & tributis ſunt obligata omnia bona debitoris. Bald. Vel ſic: Bona cauſariorum, vel tributariorum ſunt tacitè fiſco obligata. h. d. Sal.

Imper. Antoninus A. Separato.

LEX PRIMA.

VNiuerſa bona eorum, qui cenſentur, [l] vice pignorum tributis, [m] obligata ſunt. [n] PP. Calendis Iun. Antonino A. 4. & Balbino Coſſ. 214.

Bona contrahẽtis cum fiſco, ſunt tacitè obligata. h. d. Bal. & Sal.

Idem A. Proculo.

LEX II.

CErtum eſt, eius, qui cũ fiſco cõtrahit, bona veluti pignoris titulo obligari, [o] quamuis ſpecialiter id non exprimatur. Da 6. Cal. Mart. Meſſala, & Sabino Coſſ. 215.

Fructus extantes rei pignoratę, ſunt tacitè obligati pro debito: tamen ius empta ex ipſis fructibus, efficitur propria ipſius emptoris. Bald.

Pars reſcripti Alexãdri A. ad Demoſthenem.

LEX III.

QVamuis fructus pignori datorum prædiorũ (etſi id apertè nõ ſit expreſſum) & [1] † ipſi pignori credantur tacita pactione ineſſe, [p] prædia tamen, quæ emuntur ex fructuum pretio, ad eandem cauſam venire, nulli prudentium placuit. [q] PP. Idib. Octobr. Maximo ſecundo, & Æliano Coſſ. 224.

Pro debito primipilari bona dotalia ſunt tacitè obligata, tamen in vltimum ſubſidium deuenitur ad ea. h. d. Bald.

tur tacitè ex vi & poteſtate legis, Azo.

VNiuerſa. CASVS. Si poſſides prædium tributarium, tacitè videntur omnia tua bona obligata pro tributis fiſco.
l *Cenſentur*. ideſt, qui cenſum, ideſt tributum præſtant.
m *Tributis*. ideſt, fiſco.
n *Obligata ſunt*. ut & ſupra ſi propter pu. pen. l. 1. in fin. & facit infra l. proxima. Accur.

CErtum. CASVS. Si cum fiſco contraxiſti, & debitor eius factus ſis, licet non ſit dictum, ut bona tua obligentur, tamẽ tacite obligata uidentur.
o *Obligari*. ſcilicet tacite, ut ſic faciat ad titulum, ut & ſupra de ſer. pig. da. ma. l. 2. de priuil. fiſc. leg. ſecunda, & l. tertia, ſecus in ciuitate, ut ff. ad municip. l. ſimile.

QVamuis. CASVS. Obligaſti mihi fundũ, tacitè uideris obligaſſe fructus fundi, unde ſi ex pretio fructuum alium fundum comparaſti, an ſit mihi obligatus, quæritur, Et dicitur, quod non.
p *Ineſſe*. quaſi dicat, ſi prædia ſunt obligata, & fructus prædiorum, tamen prædia empta ex pecunia redacta ex fructibus, non intelliguntur obligata, ut & infra de pac. pig. l. prima, & ff. in quibus cauſ. pig. ta. contra. l. in prędijs, & ff. de pigno. l. Paulus, §. primo. & l. ſi fundus, in prin.
q *Placuit*. ut & argument. ff. de fur. l. qui uas, §. fi. & ff. qui potior. in pigno. l. idemque. in fine. Sed argum. contra. ff. de petit. hæred. l. ſi. & rem. & ff. de lega. 2. l. imperator, §. fi. & l. ſeq. & extra de vſur. ca. cum tu. Vel repete placuit, i. dicta prædia erunt creditoris, computabit tamen in debitum.

1 † Al. ex ipſis pignoribus.

Sane

SAtis. CASVS. Si ex mala administratione primipilari factus sis debitor fisci: non solum res tuę obligantur tacite fisco, sed dos vxoris tuę, ita videlicet si bona mariti exhausta sint, neque aliquid residuum inuenitur.

1† & item cōstitutū. il. idē constitutum.

a *Data.*] secus si nō sint, ut supr. de priuil. fis. l. 1. inf. ad l. Iul. de vi. l. prima.

2† ea. Damiu.

b *Necessitati.*] alias necessitate, s. primipilariæ administrationis filij etiā licet nō sint hæredes, tenentur, ut inf. de primipil. l. fi. lib. 12.

c *Patrimonium.*] idest quasi patrimonium, vt ff. de minor. l. 3. §. sed vtrū. in fi. & sup. de rei uxor. actio. §. & hoc ex rei.

SI non.] CASVS. Si fundum ad colendum mihi locasti, & in eum seruum induxi non eo animo, vt ibi perpetuo stet, & eum pro pensione retineres, rector prouinciæ iubebit, ut eum mihi restituas: pro pensione vero solenniter me conuenies. Viuian.

d *Inducta.*] inducta manu, illata dorso. Et not. tria exigūtur, s. q sint inducta, & q perpetuo ibi sint, & q domino sciente, vt ff. eo. in prędijs. & de pig. l. debitor. & sup. loc. certi. sed in urbanis non exigitur sciētia, ut d. l. certi.

3† id.

e *Placuerat.*] s. locatrici tantum, nō conductori. Vel placuit, scilicet sapientibus, si essent tamē inducta. Vel placuit, sub conditione, si esset inducta. nisi altero horum trium modorū exponas, esset litera sibiipsi contraria.

f *Morari potest.*] Nota ergo sua authoritate possidentē, retētionem non hēre. Sed vī quod sic, ut inf. tit. 1. l. 1. & ff. de solutio. si cum aurum. & l. si is cui. & ff. de condict. indebi. si nō sortem. §. si centū. quæ sunt cōtra. Sed dic, refert, an puenerit p dationem alicuius nomine debitoris, ut tunc tenere possit, an non, & tunc non, vt hic. Vel dic secundo, q

4† ex nou. The. de tuto. §. fin. & facit ad hanc l. gl. vnica cit. ca fi. in c. ex parte M. extra de app.

Imppp. Carus, Carinus, & Numerian. AAA. Africano.

LEX IIII.

SAtis notum est, & ratione constitutum, 1† bona earum in dotem data, a quæ nuptæ sunt his, qui primipili sarcinam subeunt, obnoxia necessitati b ei 2† teneri. verum certo ordine, ut s. tūc demū ad hoc periculū mulieris pt̄imoniū c respiciat, si vniuersis viri ac nominatorū facultatib. exhaustis, nihil residuū iueniat. D. 5. Id. Aug. Caro & Carino AA. Coss. 283.

Pro pensione non sunt tacitè obligata bona, quæ non sunt in fundo, sed inuecta et illata, vt ibi sint. h. d. Bal. vel sic. Inducta & illata in fundū conductū, sunt tacite pro pēsionib. obligata, si tamē cōductoris bona sint. aliter ad manus creditoris peruenta non possunt pro pensione retineri, sed debent restitui. h. d. Sal.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. & CC. Corinthię.

LEX V.

SI non inducta, d & illata in fundum, quę pignoris teneri causa placuerat, e mācipia fuissent, nec hęc 3† specialiter obligata monstrētur, rector prouinciæ ea restitui iubebit.

¶ Nec enim prætextu debiti pensionum, restitutionē eorum morari potest, f cum si quid sibi deberi dn̄a fundi ex pensionibus, vel quacunque ratione probare possit, huius solutionem solēniter fieri conueniat. Subsc. 12. Calen. Febr. CC. Coss.

Si tutrix secundo nubit non reddita ratione, bona secūdi viri sūt tacite obligata pupillo, pro ipsa administratione reddenda. Et est hic casus specialis, in quo vir secūdi matrimonii tenetur pro debito suæ vxoris. h. d. Bal.

Impp. Theod. & Val. AA. ad Florentium. P. P. LEX VI.

SI 4† mater legitime liberorum tutela suscepta, ad secundas cōtra sacramentum g præstitum aspirauerit nuptias, antequam eis tutorem alium fecerit ordinari, eisque h quod debet ex ratione tutelæ gestæ, persoluerit: mariti 5 † quoque eius præteritę tutelę rōcinijs bona iure pignoris tenebuntur obnoxia. i Dat. 6. Id. Mart. Constantinop. Theo. A. 17. & Festo V. C. Coss.

Non solum in Italia, sed & in prouincia & vbique locorum inuecta & illata sunt iuris præsumptione tacite obligata. h. d. Bal. vel sic. Iura disponentia ut inducta & illata sint tacite pro pensionibus obligata, debet obseruari pro iure cōi in omnibus personis, & locis. h. d. Sal.

Imp. Iustinian. A. Ioan. PP.

LEX VII.

SAncimus de inuectis à cōductore rebus & illatis, quæ domino pro pensionibus tacite obligantur, k non solum in vtraque Roma & territorio earum hoc ius locum habere, sed etiam in nostris prouinciis. Tali. n. iusta præsumptione l etiam omnes nostros prouinciales m perpotiri desideramus. Dat. 15. Cal. Nou. post Consulatū. Lāpadii & Orestis VV. CC. anno secundo 532.

TITVLVS XVI.

Si aliena res pignori data sit.

Procurator citra mandatum rem domini obligare non potest, tamen si pecunia est in rem domini versa, potest pignus pro debito retinēri. h. d. Bal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Carp.

LEX PRIMA.

PRocurator n circa domini voluntatem domum pignori frustra dedit, si tamen pecuniam creditoris in rem domini versam constabit, non inutilis erit

hic per vim possidebat creditor, & ita vitiose, & faciunt hæc an scriptor possit retinere quaternos pro mercede, sicut not. in d. l. si non sortem. §. si certum.

SI mater. CASVS. Paterfamilias decessit relictis filijs impuberibus: vxor legitimam tutelam filiorum nacta est, præstito iuramento q ad secundas nuptias nō conuolaret, si conuolauit, & teneatur pupillis ex mala administratione, neq; eis antequam cōuolaret ad secundum matrimonium, tutorem petijt, tacite erunt omnia bona mariti obligata pupillis ex mala administratione.

5 † Quod si contra l. huius auctoritatē antequam hæc impleuerit secūdo se marito crediderit copulā dam mariti &c. No. Th.

g *Contra sacramentum.*] hodie non iurat, sed pœna remanet eadem, ut in authen. ut sine prohib. matres debit. & credit. §. penul. coll. 7.

h *Eisq;*] scilicet liberis. alias eique scilicet tutori post ordinato.

i *Obnoxia.* vt & sup. qn̄ mul. tutor. offic. l. 2. & in authen. de nupt. §. si ante tutelam. coll. 4. nec eis filijs succedit, ut supr. ad Tertul. lege oēm. & est sic supra, in quibus cau. ha. tu. l. prima.

k SAncimus. Obligantur. vt & ff. eo. si eo iure. & sup. locati. l. certi. Acc.

l *Præsumptione.*] id est, statuto vel ordinatione.

m *Prouinciales.*] locātes & conducentes.

SI ALIENA res pignori data sit.

PRocurator.] CASVS. Si procurator meus non expectata voluntate mea rem meā obligauit, mihi præiudicare nō potuit, si tamen pecunia quam accepit, in rem meam versa sit, consuletur creditori per pignoris retentionem. Viui.

n *Procurator.*] scilicet specialis ad aliqd aliud negotium. si autem habeat liberā potestatē, potest, vt ff. de procura. l. procurator

Procurator quando possit rem domini obligare.

exceptio, [a] dumtaxat quod numeratum est, exolui desideranti. [b] PP. 11. Cal. Nouēbr. Seuero A. 2. & Albino. Coss. 195

Res aliena non potest pignori obligari, nisi domino in fraudem dissimulante. h. d. Bal.

Idem AA. Latinæ.

LEX II.

SI probaueris [1] † præsidi prędia vel hortos, de quibus agebatur, [c] tuos esse, intelligis obligari eos creditori ab alio non potuisse, [d] si nō sciens [e] hoc agi, in fraudem creditoris ignorantis dissimulasti. [f] PP. 3. Id. Octobr. Antonino A. 2. & Geta. 2. Coss. 206.

Tutor, vel curator pro causa propria, pupilli vel adulti bona nō potest obligare. h. d. Bal. vel sic. Ex obligatione tutoris, vel curatoris non tenentur pignora minoris, nisi in eius vtilitatem sit pecunia recepta. h. d. Sal.

Imperator Antoninus A. Martię. LEX III.

CVrator adulti, vel tutor pupilli, propriam rem mobilem eius, cuius negotia tuetur, pignoris iure obligare non potest, nisi in rem eius pecuniam mutuam accipiat. [g] PP. 6. Calen. Feb. Duobus Aspris Coss. 213.

Filius non potest obligare rem patris. h. d. Bal.

Imp. Alexander A. Secūdo.

LEX IIII.

NEc si maior annis vigintiquinque fuisset filius tuus, qui in potestate [h] tua erat, te inuito rem tuā obligare potuit. [i] PP. 5. Cal. Nouemb. Maximo 2. & Aelia. Coss. 224.

Ista lex portat coronam totius materiæ, quid probandū sit in hypothecaria, & h. d. Si res, quæ non erat in bonis tempore obligationis, postea de bonis fiat, hypotheca conualescit, non de iuris rigore, sed de æquitate scripta. h. d. Bald.

Imp. Diocl. & Maxim. AA. Eutychio. LEX V.

CVm res, [k] quæ necdum in bonis debitoris est, pignori data ab eo, postea in bonis eius esse incipiat, ordinariam quidem actionē super pignore non competere manifestum est, sed tamen æquitatem [l] facere, vt facilè vtilis persecutio [m] exemplo pignoratitiæ [n] detur. PP. 13. Cal. Iul. Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Mater non potest obligare rem, quā prius donauerat filio. Bald Vel sic: Obligans rem alienam, non præiudicat domino, & contrariā pignoratitia tenetur. hoc dicit Bar. & Salic.

Ijdem. AA. & CC. Zosimo.

LEX VI.

QVæ prædium in filios à se titulo donationis translatum, creditori suo dat pignori, se magis contrario pignoratitio

---

tor cui generaliter libera. Vel si habet speciale mādatum de obligando, ut ff. de pign. act. l. solutum. in fin. Idem si habeat generale tantum, & dominus consueuerit talia facere, ut ff. illo tit. l. vel vniuersorum.

a *Exceptio.*] sic in eo qui sciens accepit pignori rem alienam, quę postea fit debitoris, ut ff. de pigno. l. prima, in prin. & inf. eod. l. cum res. sic & amico debitoris, qui liberauit pignus, competit exceptio, ut ff. qui mo. pi gnus vel hyp. sol. l. 1. in princip. sic & ille, qui soluit pretiū fundi pro debito pupilli, habet exceptionē, vt & supra de prædijs mi. l. vtere. & l. si prædium in fin. Vel mutuauit ad hoc ipsum, ut habeat rem pignori obligatā, vt ff. de re. co. l. si pupillorum. §. penul. & ad hoc facit Instit. qui. alie licet §. pen. No. etiam quod hic creditor habet utilē nego. gest. vel institoriā, vt diximus sup. si cer. pet. l. cum.

1 † De sunt in alijs.

b *Desideranti.*] creditori. Acc.

SI probaueris.] CASVS. Ignorante me, res ad me pertinentes obligasti, mihi non preiudicas, nisi in fraudē creditores sciēs dissimulaui.

c *Agebatur.*] id est, qui te præsente obligabat alij extraneo.

d *Potuisse.*] quia nemo potest rem alienam obligare, ut & supr. comm. diui. l. 2. & inf. tit. 1. l. q. filios licet posset vendi, cū venditio personam, obligatio rem afficiat, ut dixi sup. ad Velleia. l. si sinc.

e *Sciens.*] nam tunc consentire uidetur, ut d. l. si sinc. & infr. de distract. pig. l. si mulier. Sed quis probabit fraudē? Respond. qui eā dicit, ut ff. de proba. l. quoties. §. q. dolo. nā vř sciēte ius suum vbique durare, nisi consentiat, ut ff. quib. mo. pig. vel hypot. sol. lege, sicut. §. non videtur.

Fra udem prohet q eam allegat.

f *Dissimulasti.*] quia dum obligarentur, tu eras pręsens, nec contra dixisti obligationi.

CVrator.] CASVS. An tutor, uel curator rem pu. uel adulti obligare possit? Resp. q non, nisi pecunia in vtilitatem eorum conuersa sit. Viu.

g *Accipiat.*] quia tunc potest, ut ff. de pigno. actio. l. tutor. sic & sup. de pactis l. pactum procuratoris. & ff. de fur. l. interdum. 2. §. qui tutelam. & ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tutor. Item & in alio casu, etiam immobilia, ut supra de admi. tuto. l. fina. §. defensionem. Sed hodie videtur, q etiam mobilia non possunt sine decreto, vt supr. de administra. tuto. l. lex quæ. in fi. quo est uerum in quibusdam mobilib. de quib. ibi dicit. Acc.

h NEc si maior. In potestate.] quid de emancipato? Respon. idem. Sed de hoc dubium erat: cum dominus videatur etiam patre viuente, ut instit. de here. qua. & dif. §. sui.

i *Potuit.*] nec rem patris, nec peculiarem, vt ff. quæ res pig. ob. pos. l. 1. §. 1. §. facit supra de pact. l. filius. & de re. cred. & iure iur. l. nec filius.

CVm res.] CASVS. Si alienam rem obligaui, nō tenet pignoris obligatio. si dominium eius nactus sim, conualescet pignus, creditor licet directā hypothecariā non habeat, de æquitate tamē vtilem habet, & pignus persequi poterit.

k *Cum res.*] scilicet aliena.

l *Aequitatem.*] s. quæ præualet, ut su. de iudic. l. placuit. & ff. si cert. peta. l. si tibi pecuniam.

m *Persecutio.*] per hypothecariam actionem.

n *Pignoratitiæ.*] i. sicut dat utilis pignoratitia debitori, qui obligat rem alienam soluto debito, ut ff. de dist. pign. l. rescriptum. §. 1. i. a & illi, q recipit, vtilis hypothecaria dat. Vel dic, sicut daretur directa, quādo esset res debitoris, sic nunc vtilis. Sed secundū hoc q d est, qđ dř ff. de pig. l. & quæ nōdum sunt. §. quod dicitur. quod debet probare rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis? Rň. hic possidebat bona fide, vnde sua dř esse res, vt ff. de uerbo. sign. l. bonorum. secus si mala. Vel istud de rigore: hoc de æquitate. Et distingue, cū quis rem alienam obligat si quidem sibi debitam, tenet obligatio, vt ff. qui po. in pign. ha. l. 3. §. cum ex causa. Si non, sed habet ius in re, similiter tenet. ut ff. de pigno. l. grege. §. 2. & a. si neutrum est, tunc si dixit, cum mea erit, tenet. ff. illo titulo, lege, si fundum. §. aliena. si simpliciter, aut creditor sciuit, & tunc non actio, sed retentio datur. vt eodem titulo. l. prima. in princip. si ignorauit: tunc etiam utilis actio datur, vt hic, & ff. de pigno. lege prima. in princip. & lege, si ab eo. & lege, si Titio, & facit ad legem istam. ff. qui po. in pigno. habe. lege qui balneum. §. finali, & ff. qui & à qui. lege, si seruo. & ff. de pigno. act. lege, si rem alienam. & supr. de lib. causa. l. si ab eo. & infra de euict. siue possessio. & l. fin. Accursius.

Aliena res si obligetur, an teneat obligatio.

QVæ. CASVS. Si mater mea dedit mihi fundum, me inuito obligare non potest, cum sit meus, nec pro re, quæ obligantis non est, competit Seruiana, & hoc eius actionis natura declarat.

a *Iudicio*. ad dandum bonum pignus, vt ff. de pigno. actio. l. si quis in pignore, §. primo. Accursius.

b *Noceat*. vt sup. de donat. inter virũ, & vxor. l. si quidẽ. in fi.

c *Seruiana*. idest natura eius actionis declarat.

d *Fuerint*. sed fallit hoc in seruitute viæ, & alijs rusticis, vt dices infra titu. 3. l. qui filios, vel non dicũtur obligari licet creditor commoditatẽ in his habeat, & sic intelligatur, ff. de pigno. l. sed an viæ. & facit supra l. proxi. Accur.

SI in rem. CASVS. Tutor pupilli pro pecunia, quam in suam rem accepit, rem pupilli obligare non potest, & si obligat, non tenet pignoris obligatio, nisi pupillus factus maior consenserit quo casu conualescit pignus.

e *Si in rem suam*. scilicet tutoris.

f *Accommodasti*. alias teneret, ut supra si maior ea. l. fi. Accurtius.

g *Non potuit*. vt supra de pact. l. pactũ procuratoris, & ff. pro empto. l. qui fundum. §. si tu tor.

NExũ. CASVS. Si seruus meus, vel colonus obligat rem meam, mihi nõ præiudicat, quia nexum, idest obligationem nõ facit, nisi ille, qui obligare potest. Viu.

h *Declaratur*. vt supra de acquir. poss. l. finali, & ff. de procurat. l. procurator totorum. & supra communi diuidun. leg. si probatum, & infra de agricol. & censit. per colonum libro vndecimo, & supra quod cum eodem, l. si seruus. Hoc tamen fallit in re peculiari serui, qui habet liberam peculij administrationem, ut ff. de pigno. actio. l. si conuenerit 2. §. finali, & facit ff. de acquirend. poss. l. peregrẽ. §. pe. & l. 3. §. qđ si seruos.

† Ex lib. 11. tit. 30. l. 6. C. Th. 1 † Obliga n.

obligat iudicio, [a] quàm quicquam dominis noceat, [b] cum Seruiana [c] etiam actio declaret euidenter, iure pignoris teneri non posse, nisi quæ obligantis in bonis fuerint, [d] & per alium rem alienam inuito domino pignori obligari non posse, certissimum est. S. 5. Id. Iul. Philip. AA. Coss.

Tutor pro facto proprio nõ potest rem pupilli obligare, nisi pupillus legitimæ ætatis effectus talem obligationem approbet. Bal. Vel sic: Tutor, procurator, vel alius administrator obligando rem dominorum, eis non præiudicat, nisi postea consensus dominorum accedat, vel nisi de sciẽtia eorum probetur, h. d. cum l. seq. secundum Bar.

Ijdẽ AA. & CC. Corneliæ

LEX VII.

SI in rem suam [e] accepta pecunia mutua tutor mãcipium tuo pignori dedit, nec huic post perfectam ętatem consensum accommodasti, [f] pignori res obligari nõ potuit. [g] S. 6. Calen. Ian. AA. Coss.

Regulam pręmittit, ex qua infert & hoc dicit: Persona, quæ de iure potest inducere nexum pignorum, secus si non potest de iure. h. d. Ba. Vel sic. Seruus, procurator, colonus conductor, vel actor rem domini inuiti non obligant. h. d. Sal.

Impp. Honor. & Theo. AA. Ioanni PP.

LEX VIII.

NExum * non facit prædiorum nisi persona, quę iure potuit † obligare,

QVÆ RES PIGNORI OBLIGARI possunt, vel non, &c.

ALumnos. CASVS. Si omnia bona tua mihi obligasti, an alumnos tuos, vel concubinam uidearis obligasse, quæritur. Et dicitur, quod non. Viuianus.

¶ Per seruũ autem, aut per procuratorem, colonum, vel actorem, seu conductorem, vlium præiudicium possessioni, inuito, vel inscio domino, imponi non posse, & iure, & legum auctoritatib. declaratur. [h] Dat. Id. Iul. Rauennæ, Hono. 13. & Theo. decimo. AA. Coss. 422.

TITVLVS XVII.

Quæ pignori obligari possint, vel non, & qualiter pignus contrahatur.

In generali obligatione non venit, quod nemo sani capitis specialiter obligaret. hoc dicit Bald.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Optato.

LEX PRIMA.

ALumnos [l] tuos, & cæteras [k] res, quas neminẽ credibile est pignori specialiter datum fuisse, generali pacti conuentione, quæ de bonis tuis facta est, in causa pignoris non fuisse rationis, [l] est. PP. 12. Calendas April. Laterano, & Rufino Coss. 198.

Qui obligat instrumenta emptionalia, ipsam rem obligare videtur. Vel sic. Qui obligat representãs videtur obligare presentatum. Bal. Vel sic. Obligato instrumento, intelligitur obligatum ius in eo contentum. hoc dicit Bar. & Salic.

Ijdem AA. Rogato.

LEX II.

CVm constet * pignus [m] consensu contrahi, non dubitamus eum, qui emptiones [n] agrorum suorum

l *Alumnos*. scilicet quos aluisti, uel qui te aluerunt, vel idest, filios ex concubina.

k *Ceteras res*. idest ipsam concubinam, quæ erat ancilla obligantis, ut & supra commu. de manu. l. fina. Accursius.

l *Rationis est*. Argumen. quod in uerbo generali non continentur omnia singularia. Item non videtur quis generaliter concedere, quod specialiter non esset concessurus, 1 sic ff. de mino. l. illud, §. si tales. & ff. de peculio. l. qui peculij & de le. 3. l. uxorem, §. felicissimam, & ff. de pig. l. obligatione. & l. denique. & ff. ne quid in loco pub. l. secunda. §. si quis à principe, & faciunt hæc ad ea, quæ diximus de fortuitis casib. receptis, vt not. ff. si quis cau. l. sed & si quis, §. quæsitum. & facit ff. de donat. filius. & supra de transactio. l. si de certa, & facit supra ad Velleian. l. iubemus. & ff. de pactis. l. tres fratres, & isra de remiss. pigno. l. 4. Accursius.

1 † Iuramẽtũ nõ extendit ad non cogitata, ut in c. quintavallis, de iureiu. & c. ex multiplici de deci.

CVm. CASVS. Emi fundum, confectum est instrumentum emptionale, illud obligaui, an fundum obligasse uidear, quæritur. Et resp. quod sic.

m *Pignus*. idest, obligationem pignoris, sic & ff. de pigno. act. l. prima, & hoc quantum ad hypothecariam, ut ff. de pact. leg. si tibi. §. de pignore, & infra de remiss. pig. l. secunda, sed pignoratitia contrahitur re, ut instit. quibus modis re contra hi. obliga. tio. §. finali. Accursius.

n *Emptiones*. idest instrumenta emptionum.

* Concor. capi. cum glo. super verbo, signum extra de contr. & c. scrutinum gl. super uerbo, reddẽs de renun.

a *Cogitasse.* vt & argumen. ff. de leg. 1. l. seruum filij, §. cum. & infra de remiss. pignor. l. creditricem, & infra de dona. l. prima.

S*I monumento.* CASVS. An monumentum, in quo filiam tuam intulisti, obligare possis, quæritur? Et dicit, quod non, quia per illationem locum religiosum fecisti.

b *Si monumento.* scilicet tuo, vel alieno, domini voluntate.

c *Non venit.* vt & supra de relig. l. inuito, sed ipsum ius inferendi sic, vt & legari vt supra de religio. l. monumentorum. Itē hoc specialiter, sed cum vniuersitate potest, vt ff. de contrahend. empt. l. in modicis.

NOmen.] CASVS. An ius, quod habeo in debitore, alij obligare possim, quæritur. Et dicitur, quod sic. & aget creditor e vsque ad quantitatem sibi debitam, nisi primo mihi soluisset.

d *Placuit.*] vt & supra de hære. vend. l. e postquam, & ff. de pign. actio. l. si conuenerit. 2. in princip.

e *Certior.* quia ei denunciasti, vel litē contra eum contestatus fuisti, & idem si partem debiti tibi soluisset, vt infra de noua. l. 3. Accursius.

f *Vtilibus.* quas habebas directas contra tuum debitorem. Vel dic etiam vtilem hypothecariā, & quod exegerit, si quidem corpus erit, loco pignoris erit. Si vero pecunia, compensabit secum, ut ff. de pignorib. l. grege, §. cum pignori. in fine, & d. l. de pig. actio. l. si conuenerit, & facit infra de donatio. l. 2. & ff. de transactio. l. venditor. Sed quid si est certus per seipsum, vel ab alio? Respondetur, necesse est, quod à me sit certus, argumen. supra de pigno. l. debitores.

ADDITIO. Aduertas, quod Bartolus hic reprehendit finem istius gl. dicēs denunciationē non esse necessariā scienti, argum. l. 1. in fin. ff. de actio. empt. & ibi not. & melius in l. si. ff. de trāsact. & solet notari in l. emptor. ʒ. de euict. non ob. secundum eū, l. debitores, quā gl. alle. quia illa loquitur de volūtate seu vrbanitate, vt ibi no.

e Sali. hic in uersi. q̄ to ab ex multis in contrariū allegatis, finaliter tenet, q̄ creditor dēt excutere prius suū principalem debitorem, prius q̄ debitorē sui debitoris per §. sed neque in auth. & fideiusso. coll. 1.

pignori posuit, de ipsis agris obligandis cogitasse. [a] PP. 5. Calend. Iul. Apro, & Maximo, Coss. 208

Res sacra, vel religiosa non potest obligari. hoc dicit Bald. Vel sic. Locus religiosus non potest pignori obligari. h. d. Sal.

Imp. Antonin. A. Restituto.

LEX III.

SI monumento [b] corpus filiæ tuæ intulisti, religiosum id fecisti: quo facto, obligari à quoquam prohibente iuris religione non posse, in dubium non venit. [c] PP. 3. Calend. April. Læto 2. & Cereali, Coss. 216.

Nomen debitoris generaliter, & specialiter obligari potest: & nisi soluat suo principali, potest soluere creditori creditoris sui, qui habet eū obligatum, h. d. Bal. Vel sic. Nomen debitoris ante denūnunciationem factam sibi à creditore sui creditoris, potest soluere suo creditori, post denunciationem autem factam non potest soluere, sed exigi potest vtili actione. h. d. Bart.

Imp. Alexāder A. Euocato.

LEX IIII.

NOmen quoque debitoris pignorari, & generaliter, & specialiter posse, iāpridem placuit. [d] Quare si debitor is satis non fecerit, cui tu credidisti, ille cuius nomen tibi pignori datum est nisi ei, cui debuit, soluit, nondum certior [e] à te de obligatione tua factus, vtilib. [f] actionibus satis tibi facere vsque ad id, quod tibi deberi à creditore eius probaueris, compelletur, quatenus tamē ipse debet. PP. Prid. Calen. Mart. Fusco 2. & Dextro Coss. 226.

SPem. CASVS. An athleta spem victoriæ, quam de aduersario suo habiturus est, obligare possit, quæritur. Et dicitur, quòd non, neque si generaliter omnia bona obliget, illam spem intelligitur obligasse.

g *Spem eorum præmiorum.* in pecunia.

h *Coronis.* idest, victoria.

i *Priuata.* sed nec publica, vt supra de execu. rei iudi. l. stipendia, nisi in subsidium, ut ibi dixi, per l. ff. de re iud. l. commodum.

k *Et ideo.* Sic argumentatur. non potest specialiter, ergo nec generaliter. Argumen. contra, ff. de regulis iuris, l. actus, & ff. de pactis, leg. si vnus, §. illud. Accursius.

QVi. CASVS. An aliquis filium suum puta liberum hominem, obligare possit, quæritur. Et dicitur, quòd non.

l *Accepit.* Quid si propter famem hæc fiant? Respond. tenet, argum. sup. de patri. qui, fi. dist. l. 1. & 2.

m *Manifestum.* vt supra tit. 1. l. quæ prædium.

n *Obnoxia.* immo etiam relegatur creditor, qui filiumfamilias in pignus accepit, vt ff. eod. l. finali. Sed hæc regula fallit in capto ab hostibus, ut infra de capt. & postli. reuer. l. finali. & ff. de lega. primo, l. senatus, §. finali. Item fallit in seruitute rustica, quæ nec est in bonis, nec est extra bona, ut ff. de vsufruct. leg. l. prima & tamen obligatur, ut ff. de pigno. sed an uiæ. Vel non est ibi obligatio, sed commodum retinendi habet creditor. Item in casu huiusmodi leg. hodie punitur plus, ut in authē. ut nulli iudic. §. quia vero huiusmodi. collat. nona. & facit ad l. istam ff. de euictio. leg. minor. §. si pater sciens.

* De his vide Taurellū in libello de militijs. Porto pœnia, de quibus hic, consistebant in annonis, obsonijs, pensitationibus, quæ athletis ade pta uictoria toties uitæ suæ tempore præstabantur de publico, exinde quo in suā Ciuitatem inuecta fuissent per portā ciuitatis, sed disiecta parte muri, vt Suetonius scribit in Nerone, & Plin. in Epist. Got.

* Possunt tū dari ob fides pro arbitrio obseruando, vt in c. exposita, cū gl. fi. extra de arbitris.

Quod non potest specialiter, non potest generaliter obligari. hoc dicit. vel sic. Non potest operari genus, plus quam species hoc dicit Bal. vel sic. Stipendium seu præmium futuræ victoriæ non potest specialiter, vel generaliter obligari. Sal.

Idem A. Septimio.

LEX V.

SPem eorum præmiorū, [g] quæ pro * coronis [h] athletis pensitanda sunt, priuata [i] pactione pignorari minimè admittendum est. & iō [k] nec si generale pactū de omnibus bonis pignori obligandis interuenerit, tenet. PP. 3. Calen. Maij, Maximo 2. & Paterno Coss. 234.

Res, quæ non sunt in bonis nostris, non possunt obligari. h. d. Bal. Vel sic: Pater filium, vel alium liberum hominem hypothecare non potest. h. d. Bal.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Rufo.

LEX VI.

QVi filios vestros, uel liberos homines pro pecunia, quam vobis credebat, pignoris titulo accepit, [l] dissimulatione se iuris circumuenit cum sit manifestum, [m] obligationem pignoris non consistere, * nisi in ijs, quæ quis de bonis suis facit obnoxia. [n] 8. Cal. Maij Heraclia. AA. Coss.

Pro executione sententiæ non possunt capi boues aratorii, & alia, quę sunt necessaria ad agriculturā, vt sunt ligones, & instrumenta ferrea h. d. Sed quotidie faciūt contrarium baiuli tributorum, quia si boues non ararent, non soluerentur tributa, & alia onera, h. d. Bal.

Imperat. Cõstantinus A. ad vniuersos prouinciales.

LEX VII.

Executores à quocunque iudice dati ad exigenda debita ea, quę ciuiliter poscuntur, seruos aratores, [1]† aut boues aratorios, aut instrumentum aratorium [a] [2]† pignoris causa de possessionibus nõ abstrahant, ex quo tributorũ [b] illatio retardaẽ. ¶ Si quis igitur intercessor, aut creditor, vel præfectus pagi, [c] vel vici, vel decurio in hac re fuerit detectus, æstimando a iudice supplicio subiugetur. [3]† Dat. 3. Non. Iun. Sirmij, Constantino A. & Licinio Coss. 412.

Hæc lex est declarata supra l. proxima. & loquitur generaliter tã in prouincia, quam in Italia. quibusdam autem partibus seruatur ad vnguem, quibusdam vero in nullo seruatur. h.d. Bald.

Impp. Hono. & Theo. AA. Probo Com. sac. largit.

LEX VIII.

Pignorum gratia aliquid, quod ad culturam agri pertinet, auferri non conuenit. [d] Dat. 6. Idus Iun. Constante, & Constantio Consulibus. 414.

IN AVTHENT.

Coll. 10. de statutis & consue. contra ecclesię libertatem editis. §. agricultores. & est constitutio Friderici.

In l. C. dictum est de seruis agricultoribus, hic autem dicitur de liberis, & hoc dicit. Rusticus donec laborat agrum, non potest capi pro debito, alias contra faciens ausu temerario, punitur. h.d. Bal.

Agricultores circa rem rusticam occupati, dũ villis insident, dũ agros colunt, securi sint in quacunq; parte terrarũ, ita, vt nullus inueniatur tã audax, vt personas, boues, & agrorũ instrumẽta, aut si quid aliud sit, qđ ad agrorũ operã rusticã pertineat, inuadere, aut capere, aut violẽter auferre p̃sumat ¶ Si quis autem hmói statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplũ ablata restituat, & infamiæ notam ipso iure incurrat, imperiali animaduersione nihilominus puniendus.

Ista est vna de quinquaginta decisionibus Iustiniani, & non est alibi. Quibuscunque verbis cõstet de voluntate, hypotheca contrahitur, & in hypotheca generali veniunt præsentia, & futura. Bal. vel sic. Appellatione rerum, vel bonorum in obligatione deductorum, continentur præsentia, & futura. h.d. Bar.

Imp. Iustini. A. Menæ P.P.

LEX IX.

Si [4]† quis in cuiuscunq; contractus instrumento ea verba posuerit, fide & periculo rerũ ad me pertinen[e]tium, [e] vel per earum exactionem satisfieri tibi promitto, sufficere ea verba ad rerum tam earum, quas in pręsenti debitor habet, quã futurarũ hypothecã sanctionib. [f] minus [g] hẽre specialis hypothecæ memoriã videri: cũ sit iustũ, voluntates cõtrahentiũ magis, quã verborũ conceptionem inspicere. [h] ¶ Super qua generali hypotheca illud quoque ad conseruandam contrahentium voluntatem sancimus, vt si res suas supponere debitor dixerit, non adiecto, tã præsentes quam futuras, ius tamen generalis hypothecæ etiam ad futuras [i] res producatur. Da. 3. Id. Decemb. Cõstantinopo. D.N. Iustiniano A. PP. 2. Coss.

TITVLVS XVIII.

Qui potiores in pignore habeantur.

Prior tempore potior est iure: nisi posterior priori offerat. h.d. Bal. vel sic. Secundus creditor soluens priori, vel consignans & deponens id, quod ei debetur, in locum prioris succedit: &

Executores.] CASVS. Si debitore meo non comparente datus fuerit mihi executor ad mittedũ me in bono. possess. debitoris pro mensura declarati debiti: an boues aratorij vel instrumẽta aratri vel bubulci intelligãtur obligata, quęrit. Et dicit, quòd non, ne p̃ desertum culturę tributi exolutio retardetur. quòd si creditor detect[9] fuerit &c. supplicio subiugabitur.

a Aratorium.] Sed quid si aliud non habet? Respondetur, capiantur etiam hæc, ut supr. de executio. rei iudica. l. stipẽdia.

b Tributorum. in prouinci a ergo tãtum loquitur hæc lex. Et dic, Tributorũ pstãdorũ ab ijs, quorũ sunt p̃dia, quæ tributa non possent p̃stari, si boues, qui terrã colunt, auferrentur Acc.

c Pagi.] id est, burgi, vel villæ.

Pignorũ.] CASVS. Si bona debitoris mei loco pignoris capi debeãt, ea, quæ ad agriculturam pertinent, capi non debẽt. Sequitur auth. Agricultores. q̃ idẽ dicit, quòd qđ lex, executores. paucis additis. Vin.

d Non conuenit.] per iudicẽ, vt sup. l. p̃xi. & forte ẽst Italia hęc loquitur & est pro hoc in auth. ut nullus mu. Addet vans agricolę. coll. 4. sed p̃pria volũtate Hec forte posset, per dictam auth. Acc.

Si quis. CASVS. Si mutuaui tibi pecuniam, & promisisti satisfacere sub pœna obligationis omniũ bonorum tuorũ, an per hæc uerba uideatis mihi obligasse tã præsentia bona, quã futura, q̃ritur. Et dicitur, quòd sic, licet nõ dicas te obligare res præsentes & futuras.

e Pertinentium.] Vel his uerbis, res meas tibi obligo, vt in fine huius legis. Et no. q̃ quia loquitur in pręsenti, non videbatur cõprehendere de futuris. Sed tamen cõprehẽdit, ut hic, & ff. pro socio. l. si societatem vniuersarũ fortunarum. Sed aliud est, cum quis vendit oĩa sua bona, vel donat, vel legat, ut ff. de auro & argen. lega. l. si priuile. ita & l. Plautius. & ar. ff. i. nun. ff. manda. l. si mã. i. & aliud dauero. 2. §. is, cuius item, si per bona, & ff. de negot. gest. l. nã & Seruius. §. si me viuo. Et est ratio, quia magnum damnũ esset donãti, vel similibus, quod non est obliganti, cũ per hoc non plus debeat. Item not. hic pro generalitate, vt plene habes. ff. de ser uit. urba. pręd. l. si ser uitus. Item hic in ijs, quę se viuo quærit, non quæ heres eius, vt ff. de pig. l. Paulus.

f Sanctionibus.] quæ volebant creditores minus ius habere in futuris, quam in præsentibus bonis. Vel minus, quam si specialiter, idest expressè diceret de futuris.

g Minus.] i. minorẽ memoriam.

h Inspicere.] Nos. sic sup. de lib. præter. l. i. ff. de adimen. lega. l. 3. §. cõdictio. i. fine, & facit. ff. de re iud. in summa in prin. & ff. de verb. oblig. l. in cõuentionalib. Accur.

i Ad futuras.] in tacita hypotheca idẽ, secundum quosdã, vt supr. de secun. nup. l. hac edictali. §. omnibus. & l. si quis. §. in illo. & ff. de priuileg. fisc. l. si cum pecunia. Sed Ioan. contra.

QVI POTIORES in pignore habeantur.

Quoniam super pignore inter creditores quis sit in eo potior, plerunque contendinur, ideo, ponit. qui potiores in pignore habeãtur, Ax.

Qui.] CASVS. Si secundus creditor priori pecu. soluit, affirmat sibi pignus, si primus recipere nolit, consignetur, & deponat, & affirmet sibi pignus: nisi pecu. postea in vsus suos conuertit.

Sal-

[1]† Diodorus lib. 3. Non fine causa dicitur non nulli Græcę legum latores, q. arma, aratrum, & quodiustrumento opera necessariũ instrumentum, prohiberũt capi pignori, eorum sũt corpora, qui his vtuntur, p. miserunt. scribit Aelianus. li. 5. varia. histor. vetitũ fuisse lege Attica mactari bouẽ aratorium. It Plin. li. 8. c. 45. quẽ dicit Romæ exulare iussum, quòd bouem aratoriũ occidisset, iussu procaci concubinę obsequens. Addebant agricolę colla de bone a. 4. sed propria volũtate Hec forte posset, per dictam auth. Acc.

[2]† A recto tit. prouinciarum capitali seutentię subiugetur C. quo appositum fuisse hunc locũ a compositoribus.

[3]† Aliud in debito fiscali, id. que in Gallia obseruatur.

Cho. Chopinũ. l. de priuile. ru. i. 7. num. quadrime tẽpus a die inimorã fecerit in soluẽdis decimis, ut ibidem refert idem Rematus. Gothof.

[4]† Ex 50. decisio. Iustiniani.

a *Soluere.*] vt & supr. de pigno. l. secundus. & ff. qui potio. in pigno. habea. l. potior. §. fin. Sed quid si prior creditor possideat? Respondetur, quòd ipse poterit secundo offerre, vt ipse sibi retineat pignus. Nam & quilibet extraneus hoc possit, vt ff. qui. mo. pig. vel hypot. sol. Paulus. §. qui pignoris. non tamen compellitur. vt inf. eod. l. prior. Acc.

b *Obsignauit.*] inf. de sol. l. obsignatione.

c *In vsus.*] facit vt hoc sup. de vsur. l. acceptam. & ff. de vsur. l. debitor.

SI *decreto.* CASVS. Côueni hæredem Titij pro quodam fideicommisso relicto sub côditione, & quia mihi non satisdabat, misit me iudex i possessionem fundi, creditor hæditarius eundem conuenit & obtinuit. idem fundus loco pignoris sibi adiudicatus est, quis potior sit, queritur. dicitur, quod ego qui potior sum tempore.

d *Inducti.*] cum heres nô satisdaret de legato soluendo, adueniente die vel côditione. Et no. iuncti. nec eni aliter constituitur pignus prætorium vel iudiciale: licet aliud sit in conuentionali, vt ff. de pigno. act. l. non est mirû. Itê no. quod hoc pôt dici prætoriû pignus, iudiciale vero, cû ex causa iudicati quis in possessionem mittitur à iudice ex sententia, sed & superius potest dici iudiciale a iudice.

e *Aduersarius.*] s. creditor quidam heredi tarius ex causa mutui, vel simili causa. Accur.

f *Iudicati.*] prius ergo egit contra hæredem actione competenti, & obtinuit.

g *Estis.*] vos legatarij, quam ille hæreditarius creditor. & ideo hic sunt, quia diuersorum titulorû sunt: vt hic & sup. vt î poss. leg. l. si postquâ: secus si sunt eiusdem tituli, vt ff. vt in poss. leg. l. is cui. §. si plures. & §. qui prior. & hac ratione non obstat su. de bo. auth. iud. poss. l. fin. & ff. de bo. autho. iu. pos. l. cû vnus. in prin.

confirmat sibi pignus. hoc dicit Bart.

LEX PRIMA.

QVi pignus secundo loco accepit, ita ius suû confirmare potest, si priori creditori debitam pecuniam soluerit, [a] aut cum obtulisset, isq; accipere noluisset, eam obsignauit[b] & deposuit, nec in vsus [c] suos conuertit. PP. Cal. Febr. Laterano, & Rufino. Coss. 198.

Habens pignus prętorium, prefertur habenti iudiciale, si est prior tempore. h. d. Bal. vel sic. Si plures creditores ad pignus prætorium concurrentes sint diuersorum titulorum, qui prior est tempore, potior est iure. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. Christo & alijs.

LEX II.

SI decreto prætoris, qui de fideicommisso ius dixit, in possessionem fundi hæreditarij fideicômissi conditionalis seruãdi gratia prius inducti [d] estis, quam aduersarius [e] vester in [1]† causam iudicati [f] eiusdem fundi pignus occupauerit, eius iussu, qui iure sententiam exequebatur, têpore poriores estis.[g] Nam cum de pignore vtraq; pars contendit, præualet iure, qui præuenit tempore.[h] PP. 5. Id. Maij, Duobus Aspris Coss.

Respublica missa ex causa iudicati, prafertur creditori, qui contraxerat cum defuncto in possessionê non misso. h. d. Bald. vel sic. Habens ius pignoris in re, præfertur agenti personali actione. h. d.

Bart. vel sic. Creditor, qui iudiciale pignus ob sententiam est côsecutus, præfertur priori solum personalem actionem habenti. h. d. Sal.

Idem A. Syluano.

LEX III.

CVm [2]† rempublicam [i] Heliopolitanorû propter emolumentum sententiæ [k] in rerum tam hæredis, quam hęreditariarû possessionem missam [3]† esse proponas, intelligis, quamuis pater tuus cum Sosiano [l] contraxerit, [m] tamen si personali actione eum habuit obligatum, [n] præponi rempublicam iure pignoris, in ijs, quæ ex auctoritate eius, qui iubere potuit, seruandi iudicati causa occupauit. PP. 2. Id. Decembr. Læto 2. & Cereali Coss. 216.

Priuatus prior tempore, prefertur reipublicæ, quæ est posterior tempore. h. d. Bald. Eodem modo præfertur Regi & Imperatori. h. d. Bald.

Idem A. Varo.

LEX IIII.

SI fundum pignori accepisti, [o] ante, quam reipublicæ obligaretur, sicut prior es tempore, ita potior es iure. PP. 5. Id. Octob. Antonino A. 4. & Balbino Côsulibus. 214.

Prior creditor non tenetur offerre posteriori, sed posterior potest offerre priori. h. d. Bald. vel sic. Prior creditor non habet necesse offerre secundo, sed secundus offerens primo confirmat sibi pignus. Bar.

Quandoque quidam creditores pretêdûnt ius in pignore côuentionali, quidã in prętorio, & tunc habet locum l. si postquam. sup. ut in posses. lega. De materia istius l. dic, ut plene per Dyn. in c. qui prior, de re. iur. lib. 6.

h *Tempore.*] no. regulam, ut inf. c. l. si fundum. & ff. eo. potior. & infr. l. prox. & l. licet. & l. diuersis. & supr. ad Maced. l. si permittere.

1† In nullis est pluribus. Si fundû. tertia est lex vero cum Reip. publ. est quarta.

CVm rempublicã. CASVS. Pater meus cum republica contraxit, me hęrede eius conuento & condemnato, missa est respublica in possessionem, non solum rerum mearum, sed hæreditariarum, an præferat alijs creditoribus patris? Dicitur, quod sic.

3† Sed & non missa idê habet priuilegiû. l. pen. ff. de reb. auth. iud. Vi. Cuiac. 9. obs. 37. est enim respublicæ actio ne persona li priuilegiata ad. de l. 8. & l. 10. ff. eo. Vi. Fotner. 2. sele & 10. 7. i. si. Goth.

i *Cum rempublicam.*] not. vnam ciuitatê dici rempublicã. sic ff. de publicanis, sed & hi §. præterea. Sed argu. contra. ff. de vecti gal. Acc.

k *Sententia.*] late pro republica contra hæredem.

l *Cum Sosiano.*] i. cû defuncto. & hoc casu tu vel pater tuus poterit petere separationem, cum sitis hereditarij creditores uel cum Sosiano. i. cû herede. & hoc casu nô, vt ff. de separa. l. 1. in princ.

m *Contraxerit.* priusquam respublica.

n *Obligatum.* non autem accepit pignus. & facit ad l. istam, ff. eo. l. si pignus. & l. si iure. Acc.

SI *fundû.* CASVS. Si fundum obligauit quis prius mihi, quã reipublicæ, ego præferendus sum. Viuianus.

o *Accepisti.*] scilicet, specialiter secundum quosdam, ut & argumen. sup. de priui. fis. l. tertia, quod nô placet, imo & si generaliter, ut inf. de remis. pig. l. si ignorante. & ff. eod. l. fin. & sup. de iure do. dotis. & sup. de priui. fis. l. 2. §. præterea. sic etiam est in priuato, cui generaliter prius. nam sequenti cui specialiter aliquid obligatur, præfertur, ut inf. eo. titu. l. si generaliter. ergo & fisco. Vt ff. eo. l. si pignus. Accur.

ADDITIO. Pro clariori intelligentia istorum, distinguas breuiter. Quãdoque plures creditores pretendunt ius in pignore conuentionali, & tunc regulariter prior tempore potior est iure, vt l. potior. in prin. ff. eo. Fallit in casi. l. licet, & auth. ibi posita. infr. eo. & in casib. no. infr. eo. l. diuersis. Quandoque plures creditores pretendunt ius in pignore pretorio, & tunc aut sunt eiusdem tituli, & concurrunt, ut l. fina. supr. de bo. author. iudi. possiden. & l. is cui. §. si plures. & §. qui prior. in glos. alleg. Si vero sunt diuersorum titulorum, tunc qui prior est tpe, prior est in iure, vt hic.

PRior.] CASVS. Creditor primus non compellitur soluere secundo, sed secundus debet offerre primo: & si uelit sibi offerte, pignus suum confirmabit.

a *Compelli non potest.*] si tamen vult, potest, vt dixi supra eod. l. 1.

Imp. Alexan. A. Septimio.

LEX V.

PRior quidē creditor cōpelli non potest[a] tibi, qui posteriore loco pignus accepisti, debitum offerre, sed si isti id omne, quod debetur, solueris, pignoris tui cā firmabis. PP. 3. Cal. Maij, Maximo ij. & Paterno Cos. 234.

Prouidentia generalis facit, ut prior tempore præferatur habenti promissionē specialem tempore posteriorem. h.d. Bal. uel sic. Generalis hypotheca prioris creditoris, præfertur speciali posteriori, & idē de eo, qui causam habet a priore. h.d. Sal.

Impp. Valerianus, & Galienus AA. Philoxeno.[1] †

LEX VI.

SI* generaliter bona sint obligata, & postea res alij specialiter pignori detur quoniam ex generali obligatione potior habetur creditor, qui antea contraxit:[b] si ab illo priore tempore conparasti, nō oportet te ab eo, qui postea credidit, inquietari.[c] PP. 2. Idus Maij, Seculari ij. & Donato Coss. 261.

Prędium emptum ex pecunia creditoris, si ei fuit specialiter obligatum, cæteris antefertur. h.d. Bal. uel sic. Mutuans in emptionē prædiorum cum pacto, vt illa sint ei obligata, præfertur cæteris etiam priorem hypothecam habentibus. h.d. Sal.

Impp. Diocl. & Maxim. AA. & CC. Iuliano.

LEX VII.

LIcet* iisdem pignoribus multis creditoribus diuersis temporib. datis, priores habeantur potiores:[d] ta-

SI generaliter.] CASVS. Titius obligauit mihi omnia bona sua generaliter postea obligauit Seio quædam ex his specialiter, ego sum potior, unde si eandem rem, quam secundo obligauit, iure pignoris distrahā, eam ab emptore auocare non poterit Seius.

b *Qui antea contraxit.*] vt & ff. eodem, l. qui generaliter. Sed contra, supra de pignoribus. l. quamuis. prima. so. ibi specialem habebat, vt ibi dixi.

c *Inquietari.*] vt infra si antiqu. credit. l. 1. & ff. de distract. pign. l. cum prior. & supra de act. & obl. l. si insolidum.

1† Philaxene.

* Vide Cuiac. 11. obser. 33.

LIcet.] CASVS. Qui prior est in tempore, potior est in iure, fallit in eo, qui obligauit omnia bona sua præsentia, & futura, & postea a secundo mutuam accepit pecuniam, & ex ea fundum comparauit, & conuenit, vt illud prædium ei esset obligatum, quia potior erit secundus.

d *Potiores.*] scilicet regulariter, ut supra eo. tit. l. secunda, in fin. quæ fallit, ut hic, & dices statim in l. diuersis.

e *Conuenit.*] scilicet contrahentibus, secus si non conuenit, vt supra de pignor. l. quamuis. 2. Alij dicunt ex hac lege. & ff. eodem, l. interdū, & infra eo. tit. auth. quo iure. quòd eo ipso, qđ ex mea pecunia cōparatur, mihi est obligata, quòd est falsum, & l. interdū dicit, cū ad refectionem est datum. Si autem non conuenit inter personales actiones, habet priuilegiū secundum Ioan. & alij contra. pro quib. est ff. de tribut. l. procuratoris. §. planè.

† Nouell. 58. §. illud quoque.

SEQVITVR AVTHEN.

§ Item possessor, quæ est de trien. & semiss. §. illud quoque in iudicijs, collat. 3. in qua ponitur alius casus, vbi posterior potior est priore.

ITem possessor.] CASVS. Lex Codicis dicit de petitorio iudicio, authen. de possessorio, secundum Azo. sed sicut ille qui mutuam dedit pecuniam ad emptionem prædij, præfertur alijs prioribus, ita præfertur secundus creditor priori, si prior conuincatur de mendacio. dic ergo sic: Seius possidebat prædiū, quod dicebā Titiū mihi obligasse, Seius negabat prædium esse Titij, probaui id esse Titij, priusquam restitueret, dixit, quod Titius illud prædium sibi obligauit, & se potiorem esse, quæritur, an sit audiendus? Et respon. quod non, sed propter mēdacium prędium restituet mihi secundo creditori. Viuian.

men eum, cuius pecunia prædium comparatum probat, quod ei pignori esse specialiter obligatum statim conuenit,[e] omnib. anteferri iuris auctoritate declaratur. Subscri. 16. Cal. Feb. AA. Coss.

IN AVTH. de trien. & semiss. §. illud quoque in iudicijs, coll. iij constit. 5.

Hic est casus, in quo prior tempore efficitur posterior in iure propter mendacium possessoris. Possessor cōuētus hypothecaria, si negat rem in bonis debitoris fuisse hypothecatam, tanquam prior in tēpore non auditur, sed prius debet possessionē transferre. h.d. Bal. uel sic. In hypothecaria pœna mendacii est, ut de possessore petitor efficiatur. vel sic. Prior creditor negās rē esse eius, a quo causam habet, contrario probato, non auditur super prioritate temporis, sed possessio prius in aduersarium transfertur. h.d. Sal.

ITē possessor[f] pignoris negans rē eius, cuius actor[g] eam esse asseuerat,[h] si probata ea intētione,[i] nitatur[k] rem retinere, dicens ex hypotheca,[l] vel alia causa[m] in eandem personam delata se propinquiorem esse, quam qui mouet causam, prius transferat[n] possessionem, quam ius suum proponat.

Donec prior debitor habet hypothecam, secundus creditor non habet ius distrahendi, nisi priori creditori satisfaciat. h.d. Bal.

Ijdem AA. & CC. Fabritio.

LEX VIII.

DIuersis temporibus eadem re duobus iure pignoris obligata, eum qui

f *Item possessor.*] scilicet creditor prior. Accur.

g *Actor.*] idest secūdus creditor.

h *Asseuerat.*] quod est ei necesse, ut ff. de pignor. l. & quæ non dum sunt. §. quod dicitur.

i *Intentione.*] a secundo creditore, quod scilicet fuerit debitoris tempore obligationis.

k *Nitatur.*] possessor.

l *Hypotheca.*] scilicet se priorem. Accursius.

m *Vel alia causa.*] forte hunc agentem consensisse.

n *Transferat.*] an autem si incontinenti velit probare, audiatur possessor ex regula, dolo facit, ut ff. de except. doli. l. dolo? Respon. non in possessorio isto, vt & ff. quorū leg. l. prima, in princ. Item nota propter mendacium hunc puniri. sic & ff. de rei vendic. l. si. & supra de non numer. pecu. authen. contra qui propriam. & ff. de iureiuran. l. cum qui. Sed nunquid etiā re restituta permittetur ei venire contra confessionem primam? Respondeo ita, quia hoc est in alio iudicio, ut ff. de inoffic. testam. l. Papinianus. §. sed nec impuberis.

DIuersis.] CASVS. Primo die obligaui prædium meum Seio: secundo Titio, qui numerauit primo per illo potior

potior erit, nisi secundus, qui pignus distraxit, satisfecit priori.

a *Data.*] secus si non data esset, vt quę res pign. oblig. poss. l. Titius.

d *Secundum.*] s. creditorem.

c *Quantitas.*] vt ff. de distra. pig. l. cum prior. Sed hoc fallit in casibus quibusdã, in quibus posterior creditor potior est priore, vt & ff. eod. l. interdum. & supra l. proxi. & auth. item possessor. & infra e. l. assiduis. & l. scripturas. & supra de pign. l. si. & auth. ibi posita. & supra in quib. cau. pigno. tac. l. satis & ff. de religio. l. at si quis §. 1. & l. penult. Est & alius, ut hac l. dicitur.

EOs qui. CASVS. Qui personalem habet actionem, & hypoth. prefertur illi, qui tantum habet personalem, licet in personali actione habeat priuilegium.

d *Actionem.*] s. hypothecariam, ut supra de pign. l. pignoris.

e *Competunt.* vt actio depositi, quæ est priuilegiata. Idem etiã in ea conditione, quæ datur sponsæ non contracto matrimonio. Idem & in ea, quę contra procuratorem datur. Idẽ & in eo, qui soluit priuilegiato, vt habes hæc ff. de pos. l. si hominem. §. quoties. & ff. de priuil. credi. l. dabimus. § si quis cum tutor. & l. si uentri. §. eorum ratio. & idem in eo, cuius pecunia res est empta, vt infra eo. auth. quo iure, ni enim hypothecas non habent. Si autem personales actiones priuilegiatas habeant, & hypothecas tacitas, vetustę, tunc qui prior est tẽpore, &c. excipe tamen mulierem, & fiscum. qui præferuntur prioribus habentibus tacitas hypothecas, nõ expressas, vt inf. eod. l. fi. & supra eod. l. si fundum. & supra de priui. fis. l. 2. & ff. eo. l. si pignus. Item & fallit dicta regula in casib. quos supra l. prox. Item fallit ff. de separa. l. 1. §. sciendum. sed certe ibi nullam habebat hypothecam. qui cum defuncto contraxerat, sed nec qui cum hærede habet pignus in bonis defuncti.

1† priuē data mutuo.

2† Deest. vt & ostẽdit. Acc.

3† Superiori.

priori[1] † data [a] mutua pecunia pignus accepit, potiorẽ haberi, certi ac manifesti iuris est, nec aliàs secundum [b] creditorẽ [2] † distrahendi potestatem huius pignoris consequi, nisi priori [3] † creditori debita fuerit soluta quantitas.[c] S. prid. Calen. Maij, Heracliæ, AA. Coss.

Hypotheca præfertur omnibus priuilegiis personalib. h.d. Bal. vel sic. Habens ius reale, præfertur habenti priuilegium personale. h.d. Bal.

Ijdem AA. & CC. Aschlepiodoro.

LEX IX.

EOs, qui acceperũt pignora, cum in rẽ actionem [d] habeãt, priuilegijs oĩb. quæ personalib. actionib. competunt,[e] præferri constat. Dat. 3. Non. Decembr. CC. Coss.

Soluto matrimonio, mulier in causa dotis omnib. antefertur, & creditores chirographarii hypothecam non habent. h.d. Bal. vel sic. Creditores uiri hypothecam posteriorem habentes ab uxore ita demum bona ei pro dote obligata auocant, si ei dotem offerant, chirographarii tamen hoc ius offerendi non habent. h.d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Pollipeucę. 4†

4† Pollidatæ. al. Pollideucę.

LEX X.

CVm tibi pro dote, quã acceperat [f] maritus, res obligauit: eo mortuo ij, quibus easdem pignori [5] † dederat,[g] non offerentes debitum, nulla possunt prosequi ratione. Nam chirographarios [h] creditores nec in rem, nec in personam eos, qui debitori non probãtur successisse, vlla ratione conuenire posse, manifestum est.[i] PP. Non. Decemb. CC. Coss.

5† Easdem pignora.

Ista est melior lex, quam habueris in toto hoc anno, & hoc intendit. Scriptura priuata cũ causa, cum de ipsa constat, uim probationis obtinet, tamẽ si ex una parte sit scriptura publica, præualet, nisi priuata sit trino teste notata. h.d. Bal. vel sic. Si debitor debitum neget, & scripturam fateatur, præiudicat sibi, & scriptura probat cõtra eum, non autem præiudicat aliis, vt puta creditoribus hypothecam prætendentibus, nisi forte haberet subscriptionem trium testium. h.d. secundũ Iac. Butr.

Imp. Leo A. Erythrio. PP. 6†

6† Amlelo.

LEX XI.

SCripturas,* quę sępe asso lẽta quibusdam secrete [k] fieri, interuenientibus amicis, necne [l] transigẽdi,[7] † vel paciscendi,[m] seu fęnerandi, vel societatis coeundæ gratia, seu de alijs quibuscunq; causis, vel contractibus conficiuntur, quæ ἰδιόχειρα, Gręce appellantur, siue tota series earũ manu contrahentiũ, vel notarij,[n] vel alterius cuiuslibet scripta fuerit, ipsorũ [o] tamen hẽant subscriptiões, siue testib. adhibitis,[p] siue nõ licet cõditionales [q] * sint quos vulgo tabularios [8] † appellãt, siue nõ, quasi publicè cõscriptas,[9] † si psonalis actio exerceat, suũ robur [r]

* Vi. circa materiam huius leg. Tiraq. de retract. §. 1. gl. 5. nu. 43. Galliã 2. obser. 15. & Cuiac. 8. obs. 13.

7† Necnõ transigendi.

* Mira est huius verbi significatio, quã putant quidam inde dictã esse, q cõditiones sunt dicta, siue depositiones testium. Isid. lib. 5. Etymol. c. 24. & ex eo appellatos esse condõnales, qui eas testiũ depositiõs reciperent.

8† Tabellarios.

9† Subscriptas.

CVm tibi.] CASVS. Maritus obligauit quoddam prædium vxori suę pro dote, secundo idem mihi prædium obligauit, ista potior erit, nisi ei suum debitum offeram, namque creditor, si id prædium habebat obligatum, & vendatur a muliere, non habet ius reuocandi illud.

f *Acceperat.*] idem si tantum ei promissa fuerat. nam non videtur esse in sua potestate non recipere, vt sic habeat vxorem dotatam, vt ff. eo. l. 1.

g *Dederat.*] scilicet post.

h *Nam chirographarius.*] bene dico offerentes admitti, cum sint etiam obligatę ei, secus autem si nõ sint, nam, &c.

i *Manifestum est.*] nec ergo te vxorem quondam, secundum Ioan. vt infra de sol. l. nulla tibi. Acc.

SCripturas.] CASVS. Titius cõfessus est, se debitorem meum ex aliqua causa, ex qua incontinenti potuit sibi præiudicare confessio, puta transactione, uel cõsimili, vel ex qua non potest, nisi intra biennium, puta mutui, siue facta scriptura per manum Titij, seu tabellionis non in communi forma, siue testes fuerint adhibiti, idest, rogati: dum tamen probetur, siue non, simul robur obtinebit, & hoc in prima. Et si ex ea priuata scriptura petam rem mihi obligatam, & Mæuius proferat instrumentum publicum & petat eandem rẽ; ipsa præferetur, licet prior sim, nisi priuata scriptura trium testium subscriptione fuit munita. Viuianus.

k *Secrete.*] quia non sunt publicæ.

l *Necne.*] i. vel non.

m *Paciscendi.* hoc est generale. cętera specialia sunt. Vel dic paciscendi, de nõ petendo, & gratis Acc.

n *Notarij.*] non tamen in forma publica scribentis, quia neque diem, neque consulem, neque alia, quæ faciunt publicã chartam ibi posuit.

o *Ipsorum.*] contrahentium. Acc.

p *Adhibitis.*] idest, rogatis, ut & ff. de testam. l. ad idem. sed fallit supra de testa. auth. rogati.

q *Conditionales.*] quod iam genus notariorum erat, qui conditionales vocabantur.

r *Suum robur.*] sed quod erit suum robur? Dicunt quidam non intelligi legem istam. Ald. dicit quodcunque robur dicat, corrigitur per authen. hic positam, vt debeant hodie tres testes adesse, & subscribere, sed illud quantum ad comparationem, vt ibi dices. Ioan. dicit, quod loquitur hæc lex, cum plures creditores agentes personali actione postulant se mitti in possessionem, inter quos

est vnus vel plures, qui idiochiram profert, quam constat à debitore confectam. tunc enim pariter cum alijs admittitur qui habent publica instrumenta, & petat cum eis dari curatorem & distrahi bona, cum illi, neque negent, neque dicāt hunc creditorem esse. Si uero non constaret à debitore confectam, uel subscriptam, nec sufficeret ad cōdemnationem talis scriptura. Tertij, vt P. dicunt hanc legem fatuam, quia contra omnia iura dicit, quod priuatæ scripturæ credatur, ut supra de probat. l. instrumenta, & leg. exemplo. Nam aut constabat ita esse, ut dicit charta, & tunc etiam sine ea probatur. Aut non, & tunc non probatur, cum sit priuata. Sed certè illa loquitur, quādo sine causa facta fuit confessio. Quarti dicunt, quod hic constabat de debito, sed dubitabatur qs esset in pignore potior. Tu dic plenius, q loquitur hæc lex, quando ex causa facta fuit confessio. unde in alijs statim, in mutuo & dote post aliquod tempus præiudicatur, ut supra de non nume. pecun. l. generaliter, & leg. in contractibus. & supra de dote cau. non nume. l. fin. & in authē. ibi posita, & ideo caute dicit, suum robur. hoc tamen debet constare, quod partes scripserant, vel scripserint. Vel quia hoc confitetur ille contra quem producitur, uel quia probatur per testes rogatos, uel non rogatos. & hoc cum agit creditor actione personali contra debitorem, in cuius præiudicium est facta. secus si agat contra alium creditorem hypothecaria, qui habet publicum instrumentum. argumen. supra de donationib. ante nuptias, authen. sed iam. tunc enim quia publici instrumēti plenior est probatio, nec priuatæ cedit, nisi habeat subscriptionem trium testium. Si autem experiatur contra alium, qui nullum, uel non publicum habet instrumentum, uincit. si vero nulla causa continetur, non ualet etiam ad personalem obligationem, ut dicta l. supra de probatio. l. instrumenta. & ff. de probatio. leg. cum de indebito, §. penultim.

* Nouel. 73. §. si qs igitur, & §. sed & si quis.

habere [a] decernimus.

¶ Sin autē ius pignoris, vel hypothecę ex hmôi instrumentis vendicare [b] quis sibi cōtēderit, eū, qui instrumētis publicè cōfectis nititur, pręponi decernimus, etiā si posterior is contineatur, nisi fortè probatæ atque integræ opinionis trium, vel amplius virorum subscriptiones eisdē [d] idiochris cōtineatur. tūc enim quasi publice confecta accipiuntur. D. Cal. Iu. Cōstantinop. Martiano, & Zenone Coss.

IN AVTHENTICA, de instrumentorū cautela & fide. §. si quis igitur, & §. sed & si quis, collat. 6. constit. 3. quam posuit hic Albertus.

Ista authent. addit alium casum ad l. C. quia iterdū priuata scriptura debitoris facta eius manu, oportet q̄ probetur per comparationem literarū, ideo ex qua scriptura fiat cōparatio literarū, determinatur hic, quia ex scriptura solēni in qua sunt scripti tres testes, ex ea nō fit cōparatio. & si isti testes sunt mortui, vel non veniāt, per tres testes extrinsecus pōt illi subscriptioni fides imponi. & sic testes extrinseci vincunt intrinsecos, & eorū subscriptiones, quod no. Bal. vel sic Cautela est, vt scripturæ depositi, vel mutui tres testes adhibeantur subscripti, ne videatur incredibile, quod dicitur in scriptura, & negata testibus non probetur. h. d. Sal.

SI quis * vult cautè deponere, nō soli credat accipientis scripturæ, sed aduocet ēt testes idoneos & fide dignos nō pauciores trib. [e]

¶ Sed & si quis aut mutui instrumentum, aut alterius cuiuspiam contractus fecerit, & noluerit hoc specialiter in publico cōfiteri, nō ex ipso videatur credibile, [f] quod scribatur super mutuo documentum, nisi etiam trium testiū adhibeatur præsentia fide dignorum. ut siue ueniāt, & subscriptionibus proprijs attestentur, siue alij qui sem testificentur. quia eis præsentibus confectum est documentum, fidem eandem ex vtraque causa percipiat [g]

¶ Si tamē quisquā aut deponens, aut mutuans, aut alias cōtrahens cōtentus sit sola scriptura eius, cum quo contrahit, sciat scripturam non sufficere ad probationem.

Mulier in dote omnibus priuilegiatis actionibus personalibus atque realibus antefertur, quod priuilegium trāsmittit ad liberos. & vbi inter duas dotes est quæstio, prior tempore potior est in iure, hoc dicit Bald. Vel sic: Mulier priuilegiatur iam in personali, quam hypothecaria actione, vt præferatur omnibus creditoribus prioribus tacitam hypothecam habentibus, & hoc in dote, non in donatione propter nuptias. Salicet.

Impp. Iusti. A. Ioan. P. P.

LEX XII.

ASsiduis * aditionibus mulierū inquietati sumus, per quas suas dotes de-

scriptura prius alteri pignus obligatum, secundum Ioan. & hæc ultima litera præualet.

d *Eisdem idiochiris*. & sic nota. Cautio priuata iam trino teste notata. Hoc ius est nacta, quòd cautio publice facta. Versus.

S*I quis*. CASVS. Authenticam istā continuabis ad leg. C. hoc modo. In leg. C. dicitur, quòd non statur priuatæ scripturæ contra secundum creditorem, q habet publicam scripturam, si non habeat subscriptionem trium testium. Auth. ista loquitur, cum contractus excedit summam unius libræ auri, & agitur inter contrahentes, ut inde fiat scriptura, id est contractu celebretur in scriptis, & cæt. quis vult illam scripturam producere ad probationem. vnde in authētica ista dicitur: Si volo apud te deponere unam libram auri, & agitur, quòd fiat inde scriptura. uel si uolo tecum celebrare alium contractum, scilicet uolo tibi mutuare libram auri, & agitur, quòd de hoc fiat scriptura, debeo adhibere tres testes fide dignos. si non adhibeantur tres testes, nec huic instrumento stabitur. nec ad probationem poterit produci. Viuianus.

e *Tribus*. loquitur quādo excedit librā auri, & fit cōtractus in scriptis, ut ex ea scriptura fieri comparatio possit. nec est opus, quod subscribant testes, si ad priuatam scripturā probandam fieri debeat cōparatio. Sed si ad eam improbandam, tunc sic, ut sup. de fide instrumen. l. comparationes. Accursius.

f *Credibile*. quo ad comparationem, ut dixi, duo enim soli testes, qui dicunt se interfuisse depositioni factæ, plenam faciunt fidem. nam in corpore huius authenticæ dicitur, quòd facultas probationis non minuitur per authenticam hanc.

* Sciendū est dispositionē huius legis & habere locum in dote confessata, de quo p modernioręs in l. j. ff. solut. matri. tex. in l. si quis, infra de bo. dā.

g *Percipiat* in mutuo post biennium. in alijs causa adiecta statim, ut supra de non num. pec. l. generaliter, & in contractibus.

A*Ssiduis*. CASVS. Dicit Imperator se fecisse duas constitutiones, quibus succurritur mulieribus præferendo eas omnibus creditoribus personales actiones contra

a *Habere*. id est, obtinere.

b *Vendicare* per hypothecariam. Acc.

c *Pręponi* scilicet decernimus. etiam si confiteatur in tali

contra maritum habentibus, sed secundum ueteres leges dubium erat tantum de hypotheca. Dicit ergo per hanc l. quod non solum præfertur mulier in personalibus, sed in hypoth. nec refert extent res dotales uel non, neque habeat filios, vel non, uel habuit, sed infata concesserunt, quia semper præfertur, nisi mulier, quæ petit dotē, sit secunda uxor, & filij primæ vxoris petāt dotem matris suæ, quia filij præferūtur hoc tamen priuilegium non habet mulier in donatione propter nuptias, si pacta est de lucrāda donatio. propter nuptias, qa non præfertur alijs creditoribus, quia in damno uitando ei succurrendū est, nō in lucro captando. Duæ auth. seq. planę sunt, uide eas.

a *Creditoribus* maritorum. Acc.

b *Sustulimus*. ut supra de rei uxo. act. l. vnica. §. rei uxoriæ.

1† Rigorem

b *Habeant*. scilicet mulieres. & hæc est vna ratio, quare sit hæc lex facta. Plenè autem dicit propter fiscum, qui propter primipilariam administrationem, bona data in dotem occupat, ut supra in quibus cau. pig. ta. contra. satis. Item propter funerariam, quæ omnes æs alienum excedit, ut ff. de relig. l. penult. & l. at si quis, §. 1. & 2. Item propter depositum, ut dicunt, qđ non placet. Item propter eum, ex cuius pecunia militia est empta, ut sup. de pig. l. fi. & auth. ibi posita.

Mulier si omnibus creditoribus antefertur in dotis repetitione.

d *Relaxabant*. scilicet ueteres leges.

e *Mulierum*. quia semper clamant, ut probatur de Calphurnia, ff. de postul. l. 1. §. sexum.

f *Nec ad fragilitatem*. hic no. plures rationes, quare hæc lex fuit facta. Acc.

g *Corpore*. vt debitum reddat, & ei etiam operetur, ut & ff. de ope. lib. l. sicut patronus.

h *Et substantia*. dic maritus fungitur omni substantia ex uoluntate, ut & supra de pac. conuen. l. hac generali.

i *Tota substantia*. quo casu fame periret, si hæc dos ei auferretur.

k *Possidet*. s. ratione sustentationis, immo possidet maritus, ut supra sol. mat. l. dotis, & sic fit accessio possessionis, ut ff. de acq. poss. l. Pomponius. §. in dote & maxime non possidet mulier, quando pecunia est data in dotem, nam generaliter de omni dote hic dicit. Sed respō. in propriè dicitur possidere, sicut & impropriè dicitur domina rerum dotalium, ut supra de iur. do. in l. rebus. Et impropriè filij domini uiuente patre, ut inst. de hær. quali. & dif. §. sui, sic debitor hæreditarius impropriè possidet, ut ff. de pet. hæ. l. etiā. § fin. & l. seq. Dic ergo possidet, idest possessionis uel quasi commodo gaudet.

l *Ad hæc omnia respicientes*. i. ad prędictas rationes, non ad amorem mulierum.

m *Constitutiones*. duas quarum una supra de iure do. l. in rebus. altera supra de iure uxo. ac. l. vnica.

n *In vnum*. i. fauorem mulieribus dandum, ut omnes hos fauores habeant & simul.

o *Hypothecam*. sed à quo tempore contrahitur hæc tacita hypotheca? Respon. à tempore datæ dotis, ut argumē. supra de bo. quę libe. l. cū oportet, in fi. & supra de secu. nup. l. hac edictali, §. omnibus. & supra de dona. ante nupt. l. si constāte, § iura etiam hypothecarum. secus in expressa, ut ff. eo. l. 1. nam etiam prius contrahi potest, ut ibi dicit.

p *Habere*. illam ex stipulatu, & hypothecariam ei adiunctam. est ergo personalis inter personales, hypothecaria inter hypothecarias priuilegiata, ut statim dicet, cum enim, &c.

q *Licet anterioris sint*. idest licet prius contraxerint, & hypotheca habuerint quam mulier dotam dederit, & sic priuilegio temporis ui debantur præferri, vt supra eod. l. 2. in fin. Sed non est ita. fallit tamen in fisco, ut supra de priuileg. fisc. l. 2. & in eo, cuius pecunia militia empta est, ut in authen. hic posita, quo iure. Et nota, quod hic est triplex opinio circa hypothecam expressam præambulam. Nam M. dicit, quod mulier præfertur omnibus priorib. siue expressas, siue tacitas habeant hypothecas. & est pro se, quia mulier præfertur credēti in refectionem, ut in auth. de æquali do. §. his consequens. colum. 7. sed credens in refectionem, præfertur priori habenti pignus, ut ff. qui pot. in pig. ha. l. interdū. ergo multo magis mulier pręfertur habenti pignus. nam si uinco uincentem te, &c. ut ff. de diuer. & temp. præscrip. l. de accessionibus. Sed certe hoc arg. non semper valet, sed fallit plerumque, ut supra de sta. lib. auth. licet. Præterea hæc lex dicit eam præferri eis, qui sunt vallati priuilegio anterioris temporis. patet ergo, quod non loquitur de conuentionalibus pignoribus, sed de ijs quæ per priuilegium tacitè a lege aliquibus conceduntur. Alij distinguunt inter pignus & hypothecam, vt in hypothecis præferatur, in pignoribus creditori datis non sic. Et aliter quandoque fit distinctio inter pignus & hypothecam, vt ff. in quibus cau. pign. ta. contra. l. est differentia, & ff. de vsuca. non solum, §. si rem. Sed nec hoc placet, quia quantum ad actionem hypothecariam & eius priuilegium, nihil interest inter pignus & hypothecam, ut institu. de ac. §. item Seruiana. Tu dic tertiò secundum B. esse distinguendum, utrum sit hypotheca expressa, & tunc non præferatur mulier. an tacita, & tunc præferatur, & est pro hoc supra de iure dot. l. ubi & sup. de ser. pig. dat. ma. l. 2. & hæc litera, ut dixi. Lex enim suum beneficium quandoque priori creditori gratia mulierum ademit, non proprium alicuius adimere curauit, quod iure communi & ex conuentione habeat, nam facilius talia iura specialia adimuntur, quam communia, ut ut in authen. de non ali. §. quia uero uerisimile, coll. 2. Præterea fiscus & mulier æquis passibus ambulant, ut supra ad priuil. fisc. l. 1. Sed priuatus, qui primo de pignore conuenit, præfertur fisco, ut ff. eodem, l. si pignus, & supra eo. l. si fundum, ergo & mulieri. licet hoc argum. in aliquo fit contra nostram distinctionem. Nam & priuatus habens tacitam hypothecam primo præfertur fisco, ut patet dicta l. si pignus, ergo uidetur, quod & mulieri. quod est falsum per hãc l. Sed dicas quod in aliquibus non ambulant paribus passibus. Item adhuc contra nostram distinctionem est, quia mulier præfertur ei, qui reficit nauem. Sed ille præfertur creditori habenti expressam, ut in authentica quo iure, hic posita, & ff. eo. l. interdum ergo & mulier. Sed dico, quod præfertur reficienti nauem, si prius ipse contraxit dotem dando, vt ex corpore eiusdem authent. colligitur, & eodem modo præfertur habenti expressam, si est prior. Vel dic, quod præfertur ei, qui dedit ad refectionem, nisi ille expressè ad illud dederat, ut argum. supra

2† Mulieris.

Mulieri an præferatur habentibus expressā hypothecam.

3† Instituendam, recte.

perditas esse lugebant, & ab anterioribus creditoribus [a] substantias maritorum detētas. ¶ Nos itaq; ad antiquas leges respeximus, i. personalib. actionib. rei vxoriæ actioni, quā in præsenti sustulimus, [b] magnā prærogatiuā præstātes, vt cōtra oēs penè personales actiones habeāt [c] priuilegia, & creditores alios antecedāt, licet fuerint anterioris. ¶ Et hoc cū in personalibus statuerāt actionibus si ad hypothecā respiciebāt, illico iustitiæ [1]† vigorē relaxabāt, [d] & senioribus hypothecis nouas mulierū [e] hypothecas, si habebant actiones, expellebāt, nec ad fragilitatē [f] muliebrē respiciētes, nec quod & corpore, [g] & substātia, [h] & omni vita sua maritus fungit, cū pene [2]† mulierib. tota substātia [i] in dote cōstituta est. ¶ Oportebat. n. disponi maritos creditoribus suis ex sua substātia satisfacere, non de dote mulieris, quā ad suos victus, suasque alimonias mulier possidet, [k] vel à semetipsa datā, vel pro ea ab alio. ¶ Ad hæc oīa respiciētes, & [l] reminiscētes, qđ & alias duas cōstitutiones [m] fecimus pro dotib. mulieribus subueniētes, & hęc oīa in vnū [n] colligētes, sancimus, ex stipulatu actionem, quā mulieribus iā pro dote [3]† instituēda dedimus, cuique ēt tacitā donauimus inesse hypothecā, [o] potiora iura contra oēs habere [p] mariti creditores, licet anterioris sint [q] tēporis priuilegio

pra de pign.auth.quod obtinet. Item pro nobis,quia cum ex tempore dationis dotis incipiat hypotheca, vt hic nouui, ergo prioribus expressas habentibus non fit præiudicium. Sed nunquid mulier præfertur habenti generalem hypothecam in postea quæsitis? quod videtur, quia sic est in fisco,q profertur,vt ff.de iure fis.l. si is qui N. in prius quæsitis constat, quod nõ,vt inst.de remiss. pig.l.si ignorante. Sed forte contra est, cum ille, qui habet generalẽ hypothecã, æquiparetur ei, qui habet specialem & expressam.ut sup.co. l.si generaliter. Item quæro,an hæc priuilegia dentur in reb. soceri, si ipse recepit dotem,uel filius eius voluntate? Resp.sic, secus si sine voluntate,argu.ff. sol.matr. l. si cum dotem. §. transgrediamur. Itẽ an bona, quæ acquirũt hæredes mariti etiam ex rebus quondam viri, sint obligata? Resp.non, vt argum.ff.de pig.l. Paulus,sed tantum illa quæ habebat vir constante matrimonio. Sed argum.contra supra quæ res pigno.oblig. poss.l. si. Item quæro, an hoc idem priuilegium competat mulieri, quæ iniustum vel immaturum bona fide contraxit matrimoniũ? Respon. Io.ita,cum ei in personali actione detur priuilegiũ, vt ff.de priuil.credit. l. dabimus. §. si quis cum tutor.& hoc priuilegium est ei dandum,ut lex ista argumentatur, vt eadem leg.ibi,nos itaque. &c.Præterea quæ ratio est in ea, quæ recte nupsit, eadem ratio in hac esse debet, vt scilicet alij recte nubere possit,vt ff.de priui.cre.l.3. Item ad hoc, quod dicit,eam sic præferri,adiunge authen. quo iure,&c.quæ est de æquali do.§. his consequens, & §.quia vero. collatio. 7.Accur.

1† Hypotheca.

2† Res ipsa.

* Id ad Illyricanas mulieres vix pertinet. Varro n.2. de re rust.c.10. in fi.inqt, in Illyria hoc amplius, Prægnanté sæminã, cũ venit pariendi tẽpus nõ lõge ab opere discedere, ibique enixũ puerũ referre, quem non peperisse, sed inuenisse putes. de Iberis mulierib. refert Clemens 4. Stromat. Goth.

3† Legis.

vallati. ¶ Cũ.n.in personalib.actionib.(secũdum quod diximus) tali priuilegio vtebaſ res vxoria:quiapropter [a] non in [1] † hypotheca hoc mulieri ẽt nũc indulgemus beneficium,licet res dotales, vel ex his altæ cõparatæ non extent, sed quocũque modo vel dissipatæ vel consumptæ, sint, si tamen re [2]† ipsa fuerint patri mariti datæ? [b]

¶ Quis.n.earum nõ misereatur propter obsequia, quæ maritis præstãt,propter partus [*] periculũ,& ipsam liberorũ procreationẽ, pro quibus multa nostris legibus [c] inuenta sunt priuilegia?

¶ Et ideo quod antiquitas quidem dare incępit,[d] ad effectũ autem non pertulit,nos pleno [3]† iuris articulo consummauimus,& siue liberos habeat mulier,siue ab initio nõ habuit,siue progenitos amisit,[e] hoc ei priuilegium indulgemus, exceptis [f] videlicet contra nouercas anterioris mr̃imonij filijs,quib.pro dote matris suæ iã quidẽ dedimus [g] hypothecã cõtra paternas res, vel eius creditores.

¶ In præsenti autem similem eis prerogatiuam seruamus, ne ius,quod posteriori datũ est vxori,[h] hoc anteriori denegetur, sed sic maneat eis [i] ius corruptũ, quasi adhuc, viuente ẽt matre [k] eorum. [l]

¶ Duabus [*] enim dotibus ab eadem substantia debiti, ex tempore [m] prærogatiuam manere volumus.

¶ Hæc autem tantum ad dotem [n] sancimus, non ad ante nuptias donationẽ,quam suo tẽpori [o] seruire disponimus, & habere inter creditores sui tẽporis ordinem.

Nõ enim pro lucro fouemus mulieres, sed ne damnum [p] patiantur, suisque rebus defraudentur,curamus.

¶ Quam legem ex pręsenti tpe locũ habere sancimus:& non retrorsum referimus. [q]

D.5.Cal. Decemb.Constan. post consulat. Lampadij, & Orestis VV.CC.531.

IN AVTH.de ęquali.do.& pp nup.don.§. his cõsequẽs. & §.seq.colla.7 constit.8.

Mulier etiã ijs,quorum pecunia res est empta,aut refecta, præfertur,nisi militia empta esset,& hoc in scriptis pbetur.h.d.Bal:Vel sic.Mulier in dote præfertur iis, quorũ pecunia res sunt emptæ, vel refectę,nõ iis,quorũ pecunia militia ẽ empta.h.d.Sal.

QVo iure [r] [*] vtitur [4] † & aduersus eos, qui personali [s] priuilegio muniuntur,veluti quorũ pecunia res emptæ sunt, siue refectæ: nisi qui noua constitutione

f *Exceptis.*] damus priuilegium petenti dotem.ergo secundę vxori contra primam,vel filios eius, sed non est ita, primam enim & eius filios excipimus, vt contra eos secundę vxori non detur priuilegium, imo ipsis contra eam datur.

g *Dedimus hypothecam.*] vt & supra de rei vx.act.§.& vt plenius. & §. maneat. Accur.

h *Vxori.*]contra omnes alios creditores.

i *Eis.*] scilicet filijs, & sic est contra sup. de priu.do.l.1.Sol.de alio priuilegio hic, quam ibi dicit. Vel illa secundum antiquos de personali actione tantum, hæc secundum modernos de hypothecaria tantum. Vel dantur filijs,vt hic, non alijs extraneis hęredibus vt ibi,arg.ff. sol.ma. l.etiam.

k *Matre.*]ergo & ipsa mater si viueret, præferretur secundæ vxori.

l *Eorum.*] scilicet liberorum. Accursius.

m *Ex tempore.*]imò non ex tempore, sed ex causa,ut ff.de priui.cred.l. priuilegia. quæ est contra. Solu. hoc speciale. Vel hoc quantũ ad hypothecariam tantum. Item ad hoc, quod hic dicit, priorem præferri,&cæt. est sic ff.de dam. inf.&.l. si finita.§.si ante hoc. Sed argum.contra.ff. de sta.ho.l. Aretusa. & ff.de rebus duob.l.si fuerit,§.vlt.ubi prodest vltimo nasci.Itẽ hoc verum, nisi extent res secundæ vxoris. & sic lege authẽ. hic,si quid ex rebus, &cæt.quæ est ex cor. vt exac.instan.do.§. 1.col.7.

n *Ad dotem.*]& eius argumentum, ut in auth.de æqual.do.§.aliud. collat.7. Accursius.

* Idem in Noue. 91. vnde sumitur auth. hic legi subdita.

† Nouel. 97. §. his cõsequẽs. & §.seq.

4† Vtatur.

a *Quapropter.*]idest,quare.

b *Data.*]non ergo in dote confessata non data uidetur habere locum hæc lex.

ADDITIO. Aduertas quod communiter seruatur contra istã glo.ut s. intelligamus idem esse in dote confessata.si tamen sit renunciatum exceptioni non numeratæ dotis,uel sit elapsum tempus,pro quo facit secundum Bart. hic quod not. sup.de do. cau.non nu.l. 1. Non ergo habet mulier necesse probare numerationem, nisi quando contra eam potest excipi de non numerata dote,pro quo facit gl.fi.in d.l.1. sup. de do.cau.&c.

c *Legibus.* supra de rei vxo.act.& de iure do.& de dot.promiss.& insti.de act.§.fuerat.

d *Antiquitas incepit.*]dando in personalibus.

e *Amisit.*]paria enim sunt,vt argu.supra quando di.le. ce. bũm vxori.

o *Suo tempori.*] imò & in donatione ante nuptias gaudere videtur eodem priuilegio,ut supra de iure do.l.vbi.quæ est contra.Sol.bene datur hypothecaria,vt ibi,sed non sic priuilegium,ut hic.

p *Sed ne damnum.*]no.sic & sup.de codicil.l.vlt.§. fi.

q *Referimus.*]no.sic & supra de legi.& const.l.leges & constitutiones.

r *QVo iure.*] vt præferatur prioribus.

s *Personali.*]hoc verbum,personali,non est in corpore auth.& male videtur positum, quia is,ex cuius pecunia res reficitur,habet tacitam hypothecam,ut ff.in quibus cau.pign.ta.contra.l. prima, aliter nihil faceret ad titulum illa lex.& ff. eod.l. interdum.& l.seq. Sed potest defendi, ut habeat tacitam hypothecam. Sed non potest sibi satisfieri ex ea,habeat priuilegium inter alias personales. Et idem videtur in eo, cuius pecunia res est empta,quod sit obligata mutuanti,per hanc auth.& sic est contra sup.de pig.l.quamuis.3. Sed dic si dedi ad hoc,vt inde

sunt excepti, sicut qui emendæ militiæ [a] causa marito inscriptis mutuarunt.

IN AVTHENTICA, vt exact. instan. do. §. his igitur, coll. 7. const. 5.

Quod dictum est in l. assiduis, vt liberi anterioris matrimonij preferantur in dote materna, nouercæ suam dotem repetēti uel eius liberis, vendicat sibi locum, vbi nihil ex dote secunda apparet. nam in apparenti prefertur mulier, cui° dos fuit. h. d. Sal.

SI quid [b] ex rebus ipsius dotis appareat, mulieri, cui & in rem actio competit, vel filijs eius seruetur; alioqui [c] siue supersint ambæ [d] mulieres, siue defecerint, siue altera duntaxat extet: prior omnino seu qualibet soboles eius superior habeatur, quod noua [e] constitutione factum est apertius. [f]

TITVLVS XIX.

De ijs, qui in priorum creditorum locum succedunt.

Secundus creditor, cuius pecunia peruenit ad priorē, non succedit in hypothecā prioris creditoris, nisi actum sit, quod succedat in ipsa. h. d. Bal. Vel sic. Extraneus, cuius pecunia hypothecario creditori per debitorem est soluta, in eius locum non succedit, nisi sub hoc pacto ei crediderit. Sal.

Imp. Seuerus, & Antoninus AA. Marcellinæ.

LEX PRIMA.

NOn omnimodo [g] succedunt in locum hypothecarij creditoris ij, quorū pecunia ad creditorem transit.

¶ Hoc enim tunc obseruatur cum ijs, qui pecuniam postea dat, sub hoc pacto credat, vt idem pignus ei obligetur, & in locum eius succedat.

¶ Quod cum in persona tua factum non sit (iudicatū est enim te pignora nō accepisse) [h] frustra putas tibi auxilio opus esse constitutionis nostræ ad eam rem petinentis. PP. Idib. Iul. Pompeiano, & Auito Coss. 210.

Filius emancipatus soluens pro patre eo pacto, vt succedat in hypotheca prioris creditoris, idē ius cōsequitur, quod ille habebat, & posterioribus patris creditoribus antefertur h. d. Bal. Vel sic. Filius soluens fisco pro patre, vt in eius locum succedat, consequitur ius prælationis & hypothecæ, quod habebat fiscus h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. Felici.

LEX II.

CVm pro patre, in cuius potestate non eras, [i] pecuniam fisco intuleris, & iure [k] priuilegio eius successisti, [l] & eius locum, cui pecuniam numerasti, consecutus es, nec ij creditores patris tui, qui personalem habuerunt actionem, vel cum eo postea sua pignoribus contraxerunt, pignora tua, te ignorante, distrahendo, iuri tuo aliquid derogauerunt.

Vnde intelligis, si quod tuo nomine [m] te absente, ab actoribus [n] tuis solutū est, [o] vt indebitum numeratū restitui, [p] pignoraque tibi ne-

reseruatur, tunc sit obligata, vel non, & tunc non, licet ex ea emeris rem, vt arg. contra de pig. l. fi. & auth. quod obtinet & sup. eo. l. licet. Acc.

a *Militia.*] idem in fisco, vt sup. de priuil. fis. quamuis. & in primipilo, & si sit posterior fiscus, vt supra ex qui. cau. pig. ta. cōtra. l. satis. Idem in casu huius l. §. exceptis.

b *SI quid. Actio competit* vt sup. de iure do. l. in reb.

c *Alioqui.*] i. si non supersit de rebus.

d *Ambæ.*] quia cum ambabus soluit matrimonium.

e *Noua.*] s. authenticorum, s. hac.

f *Apertius.*] quam per legem codicis, assiduis. Accur.

DE IIS, QVI IN priorum creditorum locum succedunt.

De ijs, qui suo iure potiores sunt alias dictū est, videamus de ijs, qui alterius beneficio potiores cēsentur, id est, de ijs, qui in priorū creditorū locum succedunt. Azo.

† Nouel. 91. §. his igitur.

NOn.] CASVS. Obligaui tibi fundum pro 10. Titius tibi soluit pecuniam, & pignus recollegit, an fundus sit ei obligatus, quæritur. Et resp. quòd non, neque succedit in locum primi creditoris, nisi ad hoc mihi mutuasset pecuniam, vt ex ea fundus liberaretur, & conuenisset, vt fundus specialiter esset ei obligatus. Viui.

g *Non omnimodo.*] intelligunt quidam istam legem, quando extraneus dat debitori, vt soluat creditori priori, & sic tria sunt necessaria, vt statim dicet. Vel dic loqui, qñ extraneus dat directo ipsi creditori. & sic duo sufficiunt, vt euidēter dicit. Ac.

h *Non accepisse.*] i. nō fecisse pactum vt idē pignus esset tibi obligatum, & sic post sententiam iste supplicabat, quod ēt aliud erat impedimentum, vt sup. vt lit. pend. l. a. in fi. & l. fi. Et distingue hic, quia aut secundus creditor offert priori, aut extraneus, aut ipse debitor. Primo autem casu succedit secundus creditor loco primi, etiam sine pacto. vt sup. tit. j. l. 1. & inf. eo. l. fi. & ff. qui po. in pig. ha. l. potior. §. fina. Secundo casu quando extraneus offert priori creditori, duo sunt pacta necessaria, ad hoc, vt in locum eius succedat, s. quod agatur vt primo loco succedat, & quod sit ei obligatum, vt hic, & sup. de priuil. fisc. l. si cum. Tertio, scilicet quando ipse debitor soluit, aut de suo, & tunc nulla est successio, aut de aliena pecunia, quam mutuam acceperit, & tunc ille creditor succedat loco primi, tria sunt necessaria. Primum, quod hic conueniat, vt in locum primi succedat, & quod illa pecunia perueniat ad primū. Item vt ad hoc detur, vt ex ea pignus liberetur. quib. tribus interuenientibus, succedat loco primi, vt possit vendere, vt ff. quę res pig. ob. pos. l. Aristo. Item vt in ordine tēporis præferatur ijs, quibus ille præferebatur, vt ff. qui po. in pig. ha. l. prior. §. a. Titio. & §. Titius. Idem in priuilegio psonalium actionū, ff. de ces. bo. l. 2. vel etiam sine tanta solennitate in hoc priuilegio succedit, si solummodo pecunia peruenit, vt ff. de pri uil. cre. l. si uentri. §. fin. An autē eadē hypotheca in essentia sit, quæ datur secundo, quæ fuit & primæ? Resp. non, sed quo ad omnia est ei similis. prima. n. solutione fuit sublata, & hoc etiam dixi ff. quę res pig. ob. pos. l. Aristo.

Creditori priori soluēs, an in eius locū succedat.

CVm. CASVS. Si filius emancipatus pro patre debitore soluit fisco hoc pacto, vt in locum & priuilegium fisci succederet, an sit potior alijs creditorib. quibus præferebatur fiscus? Dr, quod nō: sed si illius pignus distraxerunt, filio nō potuerūt p̄iudicare. & hoc in secunda. Si vero pecu. filij creditoribus alijs soluerit, vel si pecuniā pro recuperandis pignoribus distractis dederit, eam repetet per condict. ind. & hoc in tertia.

† Vi. Cuiac. 18. obs. 40. & 8. obs. 9.

i *Non eras.*] alias quod tu solueres, ipse soluisse videtur, ut ff. de pign. act. l. debitor. §. 1. Acc.

k *Iure.*] idest, pacto hoc in pactum deducto.

l *Successisti.*] per pactum, vt supra de priuil. fis. l. fi. & l. si cum pecuniam.

m *Tuo nomine.*] si enim nomine debitoris soluissent, non posset repeti a creditoribus, qui suum recepissent, vt ff. de cond. inde. l. si penè §. 1. & l. repetitio.

n *Actoribus.*] vel procuratoribus.

o *Solutum est.*] vel creditoribus, uel alijs emptoribus pro pignorib. distractis recuperandis.

p *Restitui.*] vt supra de cond. indeb. l. si a patre.

SI *potiore*. CASVS. Titius habebat duos creditores, cuilibet eandem rem obligauit, uni primo, alij postea, debitor eam mihi uendidit, & ex ea pecunia satisfactum est primo, in locum, & ius primi successi, & me aduersus posteriorem possum tueri, & aduersus omnes, aduersus quos primus se tueri poterat.

a *Emisse te dicis*. ab ipso debitore.

b *Successisti*. non ut rem habeas obligatam, sed ut te tueri possis contra oẽs, ut ipse poterat, ut hic, & ff. qui po. in pign. hab. l. q à debitore. secus si emisset à creditore, quia tũc nulli esset ius offerendi, ut infra ti. 2. l. 1. & ff. de distra. pig. l. cum prior. & facit ad leg. istam supra rẽ alien. ge. non interd. l. 1.

1† inneras

SI *prior*. CASVS. Contraxisti cũ fisco, & fundũ ei obligasti, deinde eundẽ mihi obligasti, si offeram fisco debitũ, in ius eius succedã, & ero potior alijs creditoribus. Viuia.

2† inferiores.

c *Si prior*. aliàs primo.

d *Respublica*. ut & supra de pig. l. secundus, & inf. ti. 1. l. 1. & & l. prior. & inf. de dist. pig. l. priusquã.

SI ANTIQVIOR creditor, &c.

3† Carpophora.

Qualiter ĩ ius prioris creditoris, uel ꝑ pactũ, uel solutionẽ aliquis succedat, dictum est. Nunc aũt supponit qualiter succedatur per uenditionem. Azo.

SI *vendidisset*. CASVS. Si prior creditor dignus sibi, & hi posteriori loco obligatum, lege uel pacto vendiderit, ego secũdus aduersus emptorẽ non habeo hypothecariã. Si uero debitor eam primo creditori in solutum dederit remanet mihi ius pignoris. sic tñ rẽ obligatã persequi potero, si debitũ primo creditori soluẽdo

4† Offerendi rectius.

e *Si vendidisset*. alicui extraneo, non secundo creditori, uel fideiussori, ut ff. de distra. pig. l. 2. & l. cũ secundus, in prin. & § fi. & l. seq. & supra de dolo. l. 1. Vel nisi hoc agat creditor, qđ uendit, ut debitori licet offerre, ut ff. de pign. actio. l. si cũ uenderet, in princ.

xa[1] † persequi te posse. PP. Calend. Octob. Romę, Sabino 2. & Anulino Coss. 217.

Emens à debitore rem alteri obligatam cum auctio, vt ex pretio, soluitur creditori, pretio illi soluto, succedit in locum illius, h.d. Sal.

Imp. Alexãder A. Valentin.

LEX III.

SI potiores creditores pecunia tua dimissi sunt, qbus obligata fuit possessio, quam emisse te dicis,[a] ita vt pretium perueniret ad eosdem potiores creditores, in eorum ius successisti,[b] & cõtra eos, qui inferiores [2] † illis fuerunt, iusta defensione te tueri potes. PP. Calen. Februar. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Põt secũdus creditor offerre ẽt fisco priori, & hoc ipso succedit in locũ eius. Bal.

Impp. Diocletianus, & Maximianus AA. Carpophoro.[3] †

LEX IIII.

SI prior [c] respublica[d] contraxit, fundusq; ei est obligatus, tibi secundo creditori offerenti [4] † pecuniam potestas est, vt succedas etiam in ius reipublicæ. PP. 12. Calendas Ianua. Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

TITVLVS XX.

Si antiquior creditor pignus vendiderit.

Leuis est, sed in aliquibus singularis. & h.d. Emens à priore creditore à secundo inquietari non potest: sed si primus creditor emit à debitore, conueniri potest hypothecaria per creditorem secundum, oblato debito hoc dicit. Bal. vel sic: Venditio facta per primum creditorem, non potest per sequentes retractari, secus si ipsi creditori primo pignora sunt vendita, vel in solutum data, hoc dicit Bald.

Imp. Alex. A. Athenioni.[5] †

LEX PRIMA.

SI vendidisset,[e 6] † qui ante pignus accepit, persecutio tibi hypothecaria superesse non posset.

¶ Cum autem debitor ipsi priori creditori eadẽ pignora in solutum dederit, vel vendiderit, non magis tibi [f] persecutio adẽpta est, quam si aliis easdem res debitor vendidisset, sed ita persequens res obligatas, audieris, si quod eidem possessori [g] propter præcedentis cõtractus auctoritatem debitum est, obtuleris.[h] PP. Idibus Maii, Agricola, & Clementino Coss. 251.

Post rem venditã iure creditoris cessat ius offerendi. h.d. Bald. vel sic. Venditione pignoris à creditore legitimè facta, non potest debitor reuocare pretium, vel debitũ offerendo. h.d. Sal.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. Eudemiæ.

LEX II.

OBligata pignoris iure creditore rectè [i] distrahente, post debitor emptori pretium offerens, vel creditori, quod debuit, euincere non potest,[k] S. 16. Cal. Ian. AA. Coss.

Protestatio minus ius habentis, non obest plus iuris habenti. hoc dicit Bald. vel sic. Sine oblatione non potest creditor secundus pignoris venditionem impedire. hoc dicit Sal.

Iidem AA. & CC. Theophilo.

LEX III.

QVo minus creditor, q antea pignus accepit, distrahat, non offerendo secundus priori debitum, in-

f *Tibi*. secundo creditori.

g *Possessori*. idest priori creditori.

h *Obtuleris*. immo non uidetur necesse aliquid offerri, qa propter dationem in solutum desijt esse debitum. Sed certè non est ita, quia sic sua diligentia ei noceret, quod esse non debet, ut ff. de separat. l. debitor. & ad hoc ff. qui pot. in pignor. l. 6. in princip. Vel dic, ꝙ non uidetur recessisse ab obligatione prima, si reuocabilis esset datio. ut ff. de sol. si quis aliũ. Sed qũo secundus auditur cõtra primũ, uel offerendo, uel ullo modo, cũ primus sibi in pignore præuiderit? Resp. qa licet debitori facere primi creditoris cõditionẽ deteriorem adijciẽdo secũdo, ut ff. de separa. l. 1. in prin. & facit ff. de distrac. pign. l. si creditor, §. 1. & supra de actio. & obliga. l. si à creditore. & supra de repud. hæred. l. si paterna. & ff. de excep. rei uẽdi. l. pe. & sup. ti. 1. l. 2. pen. & fin.

5† Alhenio.

6† venundedisset.

OBligata.] CASVS. Creditor si iure pignoris, hoc est pacto, uel lege distraxerit, debitor post pecuniam emptori offerẽs, uel creditori debitum, pignus ab emptore nõ euincet.

i *Rectè* ex pacto, uel ex lege, ut Instit. qui. l. us alienar. lic. §. 1. Quid autẽ si non rectè, puta añ tempus? Resp. habet emptor exceptionẽ nisi sibi satisfaciat, ut ff. de rei uen. l. emptor. si sciẽte debitore nõ dat, cũ exceptiõ venditoris ad emptorem trãsierit, ut ff. commodiu. l. 1. hoc iudiciũ. §. pen. & de exce. rei iud. l. si à te, §. fi.

k *Non potest*. ut ff. de pigno. l. si Titio, & l. creditor, & inf. de distra. pig. l. q à creditore, & iu. de rep. hære. l. 3. & supra de ac. & obl. l. si in solutũ. & sup. qui po. in pig. hab. l. si gñaliter. Sed fallit in casibus, in quibus auditur debitor, ẽt uẽdito pignore, ut ff. de pig. actio. l. si cum uenderet, in prin. & ff. de distrac. pign. l. si creditor, in prin. & §. illud.

QVo minũ. CASVS. Secundus creditor nõ potest impe-

impedire, quo min⁹ prior creditor vẽdat pignus, si debitum priori non offerat.

a *Interpellare.* à secũdo creditore.

b *Non potest.* sic infra de litig. l. 1. nisi offerat, consignet, & deponat, vt arg. infra si deb. vend. pig. impe. l. prima.

SI COMMVNIS res pignori, &c.

FRater. CASVS. An frater habẽs rem communem cũ fratre obligare eam possit, quæritur? Et resp. quòd non, nisi pro sua parte.

1 † tuus.

c *Non potuit.* ut & supra comun. diuid. l. si probatum.

d *Dando.* scilicet pignus ante litem contestatam.

e *Quæsiuit.* vt & supra comm. vtriusq; iud. l. si fratres.

f *Præiudicium.* nullũ, fiscus tñ alienat insolidũ ratione partis, vt supra de cõi re alien. l. 2. & infra de vend. rerum fisc. com, cum priuat. l. 1. lib. 10. ergo multo magis obligare põt.

DE PRÆTORIO pignore, &c.

Dicunt quidam, q̃ prætorium est, quod datur à iudice quocunque ordinario. Iudiciale, quod à delegato vel dic, vt diximus supra qui pot. in pig. hab. l. 2. & in pluribus differt à cõuẽtionali, vt dixim⁹ ꝯ. l. pxi. & ff. de pig. act. l. 1. Acc. Et continua sic ad præcedentia: Qualiter per conuentionẽ pignus cõstituatur, dictũ est, videamus qualiter cõstituatur per Imperatorẽ, vel per iudicẽ. & quo ordine, & q̃s sit effectus. Az.

SI *prætorium.* CASVS. Debitore citato, & non cõparente, an debeat creditor mitti in bonorũ poss. eius pro mensura debiti declarati, quæritur? Et dr̃, q̃ sic, & non solum in poss. rerũ immobiliũ, vel se mouentiũ, sed etiam nominũ.

g *Dandum.* per interlocutoriã, vel de-

terpellare [a] non potest. [b] D. 6. Cal. April. Coss.

TITVLVS XXI.

Si communis res pignori data sit.

Frater vnius nõ potest obligare alterius fratris portionem, sed suam propriam. sic. h. d. Bald. vel sic: Communionem habens in re, suã partem potest obligare, nõ socii. hoc dicit. Sal.

Imp. Anton. A. Venusto.

LEX VNICA.

FRater vester, [1] † sicut vobis inuitis portionem vobis competentem obligare non potuit, [c] ita suam dando, [d] obligationem creditori quæsiuit, [e] vnde intelligitis contractum eius nullum præiudicium [f] dominio vestro facere potuisse. Accepta 3. Calen. Decemb. Messala, & Sabino Coss. 215.

TITVLVS XXII.

De prętorio pignore, & vt in actionis debitorum missio prætorij pignoris procedat.

Pignus cadit non solum in rebus corporalibus, sed ẽt in nominibus debitorũ. h. d. Bald. vel sic: Pignus prætorium potest à iudice constitui nedum in corporalibus, sed etiam in iuribus, & actionibus. h. d. Sal.

Imp. Iustinia. A. Mẽnæ P. P.

LEX PRIMA.

SI prætorium pignus quicunque iudices dandũ [g] alicui perspexerint: non solum super mobilibus rebus, & immobilibus, & se mouẽtibus, [h] sed etiam super actionibus, quæ debitori competunt, præcipimus hoc eis [i] licere decernere. [k] Datũ Calend. April. Constantinop. Decio V. C. Coss. 519.

Cadens à detentione pignoris prætorii, eam recuperat per hypothecariam actionem. h. d. Bal. vel sic. Sicut pignus conuentionale recuperatur per hypothecariam, si creditor cadat à possessione, ita & pignus prætorium, nec curatur, an culpa præcesserit casum, h. d. Sal.

Idem A. Iuliano P. P.

LEX II.

VEteris iuris dubitatione decidentes, ad duplum genus hypothecarum respeximus, vnum quidem, quod ex cõuentionibus, & pactis hoĩum nascitur, aliud quod à iudicibus datur; & prætorium [l] nuncupatur.

¶ Et cum inuenimus in conuentionalibus pignoribus, vel hypothecis nõ solum tenentem creditorẽ adiuuari, sed etiã si ea [2] † possessione cadat, siue sua culpa, siue nõ, [m] siue fortuito casu, [3] † humanius esse perspeximus, & in prætorio pignore dare recuperationem creditori, quocumq; modo possessionẽ amittat, siue culpa sua, siue nõ, siue fortuito casu. Licet enim debuerat incumbere suo pignori, ne aliquam patiatur [4] † inde iacturam, tamen ne quid amarum in creditoribus consequatur, benigniuscausam interpretamur & ei recuperationẽ [5] † donamus, Dat. Cal. Aug. Constãtinop. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

TITVLVS XXIII.

Si in causa iudicati pignus captum sit.

Idem operatur iudicis decretum, & auctoritas, quod operatur cõtractus partium. h. d. Bal. vel sic: Bona condemnati debent per iudicem capi, & distrahi alii, quam victori, nisi in subsidium, si alium non reperit emptorem iustum, & tunc per iudicẽ, vel Imperatorem ei adiudicatur pro iusto pretio. h. d. Salic.

Imp. Antonin. A. Gabinio.

LEX PRIMA.

RES ob causam iudicati [6] † datas, eius iussu,

finitiuam sententiã ô

h *Se mouentibus.* secundum ordinem, quem habes, ff. de re iud. l. à diuo.

i *Hoc eis.* iudicibus.

k *Decernere.* sed qualiter fit remissio in omnibus? Respond. q̃ uocato nomine, & confitente debitum, coram iudice, iubebit iudex i l esse pignori, sicut & alias habet creditor vtilem contra debitorem ex sola conuentione, ita hic ex qua si missione datur hypothecaria. vt ff. de re iudic. l. à diuo pio. §. sic quoque, & §. sed vtrum, & §. itẽ quid dicemus.

VEteris. CASVS. Duplex est ius pignoris, prętoriũ, & conuentionale: prætoriũ est, quod à iudice constituitur, qñ mittit aliquem in poss. alicuius rei. Cõuentionale est, quod constitutum est ex conuentione, sicut ergo creditor, qui habet pignus conuentionale, potest illud recuperare à quolibet possidente, si illud amittit, ita ille, qui habet prætoriũ. Viuia.

l *Prætorium.* vt in dãno infecto, & legato relicto sub conditione, vel in diem, cum nulla præcessit sententia, alioquin erit iudiciale, vel utrumque iudiciale à iudice dici potest. Az.

m *Siue non.* sed alterius. Et no. hic differentias iter prætorium pignus, & conuentionale, ut not. ff. de pign. actio. l. 1. Item nõ. ex hac lege culpam uon puniri. Item not. ne quid amarum, &c.

2 † habent.

3 † humanũ nos esse respeximus.

4 † Deest in alijs.

5 † rei.

SI IN CAVSA iudicati, &c.

Qualiter capiantur s. tit. prox. dixit, nunc qualiter distrahantur, &c.

REs. CASVS. Debitore conuento, & condemnato, iudex, qui condemnauit, reo non satisfaciente iudicati, præcipiet pignus vendi, in cuius possessio. actor fuerat missus

6 † Deest in alijs, idq; recte, non enim oino cõuenit.

missus per contumaciam debitoris citati non comparentis, quia eadem est authoritas iudicialis pignoris, & conuentionalis, unde sicut conuentionale ex partium conuentione distrahi potest, sic iudiciale auctoritate iudicis. Vin.

a *Cui ius.* est autẽ ius ordinarijs iudicibus, ut ff. de re iud. l. à diuo.

cui ius [a] iubendi fuit, pignoris iure teneri, ac distrahi posse sæpe rescriptũ est. [b] Nam in vicem iustæ obligationis succedit ex causa contractus auctoritas [c] iubentis. PP. 5. Cal. Aug. Romæ, Antonino A. iij. & Balbino Coss. 215.

Pignus prætorium debet vendi cum iudicis auctoritate, non cũ auctoritate creditoris in possessionem emissi h. d. Bal. Vel sic. Per iudicis officium venundatur pignus in causam iudicati captum, & ad licitandum creditor, qui pignus cœpit, admittitur: Sal.

Imp. Alexan. A. Valeriano.

LEX II.

CVm in causa iudicati aliqua res pignori capitur, per officium eius, qui ita decreuit, [d] venundari solet, non per eum, [e] qui iudicatũ fieri postulauit. Et si alio emptore non existente, vel existente quidem, sed non dignũ [1]† pretiũ offerente, is, [f] cui iudicatus [g] satis nõ fecit, ad licitationẽ secundũ cõstituta fuerit admissus; cuiuslibet alterius vice ex officio emere [h] dẽt. PP. 6. Cal. Maii, Maxi. 2. & Æliano Cos. 223.

Cum reperitur emptor, debet res in causa iudicati uendi. Et si non reperitur, potest ex secundo decreto adiudicari creditori, h. d. Sal.

Imp. Gordia. A. Antigon. [2]†

LEX III.

IN causa iudicati pignora ex auctoritate præsidis capta, potius distrahi, quàm iure dominii possideri consueuerunt, si tamẽ per calliditatem condemnati emptor inueniri non potest, tunc auctoritate principis dominiũ credttori addici solet. [i] PP. Idib. August. Gordian. Augu. & Auiola Coss.

TITVLVS XXIIII.

Si pignus pignori datum sit.

Hæc est lex not. Pignus pignori dari potest, & sic cõstat in ius vsusfructus, si tã diu durat secundum pignus donec resoluatur primum, quia resoluto iure prioris, resoluitur ius successoris. Et si habens pignori possessionẽ vendit proprietatem, non tenet venditio, quia nomine possessionis ipsa res possessa significatur. Bal. Vel sic: Pignus potest alteri per creditorem obligari, & habens vsũ fructum tantum pignoris nõ potest proprietatem obligare, neque alienare, secus si proprietatem habeat. hoc dicit Sal.

Imp. Gordian. A. Lamponi, & aliis.

LEX PRIMA.

ETiam id, quod pignori obligatum est, à creditore pignori obstringi posse, iam dudum placuit, [k] scilicet, vt sequenti creditori vtilis actio [l] detur, tãdiu quẽ eũ is, qui ius repræsẽtat, [m] tueatur, quãdiu in causa pignoris manet eius, qui dedit. [n] ¶ Sed si vos vsumfructũ possessionis tantũmodo pignori dedistis, isq;, qui accepit, alij eã possessionem, [o] cuius vsumfructum nexũ habebat sine vestra voluntate pignognorauerit, creditor eius, id, in quo [3]† pignoris vinculũ [p]

b *Rescriptum est.*] olim post duos menses. hodie post quatuor à t̃p̃e captionis computandos, ut ff. de re iudi. l. debitoribus, & sup. de usu rei iud. l. 2.

c *Auctoritas.* adimpleta, ut ff. de pign. actio. l. non est mirũ & appellat hic iustã obligationẽ, s. ex cõuentione. Acc.

CVm. CASVS. Auctoritate ei9 iudicis, qui reũ condemnauit, debet res, in quam missus est actor, distrahi, & si emptor non inueniatur, uel inuentus, neque iustũ offerat pretium, dabitur actori, si plus offerat, quam alius in solutum.

d *Ita decreuit.* Nota per quem fieri dẽat vẽditio, ut hic & ĩ. de exec. rei iudic. le. 2. & ff. euictio l. si pignori. & supra l. proxim.

e *Per eum.* scilicet petitorem.

f *Is.* victor.

g *Iudicatus.* id est condemnatus.

h *Emere debet.* sed & adijci ea posse dicit, ut ff. de re iudic. l. à diuo. §. si post, & infra l. prox. & facit ad legem istam, ff. de l. 3. l. non dubium, §. fina. Accur.

1† iustum

IN causa. CASVS. Si debitorem tuũ conuenisti, & condẽnari fecisti, & in possessionẽ alicuius rei suæ missus fueris, an potius distrahi debeat, quam iure dominij possidere debes, quæritur? Et dicitur, quòd sic, & si calliditate rei emptor non inueniatur dabitur creditori in solutum.

i *Addici solet.* facit infra de iure do. impet. l. finali, & supra de execut. rei iudi. l. ordo. & ff. de re iu. l. à diuo. §. si post, & no. supra de ijs, qui bo. ced. poss. l. legis.

2† Antege

ETiam id. CASVS. Si fundum tuum mihi obligasti, an eundem alii obligare possum, quæritur? & dicitur, quòd sic, & quamuis mihi res hypothecata est, non diu secundo creditori obligata tenebitur, ut sibi utilis actio detur. & hoc in prima. Si uerò tantum usumfructum mihi obligasti, & ego alij fundum obligaui. & ille vendidit, an tibi præiudicauit, si non intercessit tua voluntas? & dicitur, q non, & hoc in secunda. Si vero possessionẽ fundi non vsumfructum mihi obligasti, & eũ iure pignoris uendidi, & de pretio fuit mihi satisfactũ, & non retractabitur uẽditio. Vel pone casum aliter hoc modo. Si lege, uel pacto creditor pignus vendat, an si debitũ offeras, possis recuperare? certũ est, q non. Si ergo pater tuus fundum obligauit, neque creditor adhuc distraxit, licet alij obligaui, soluto à te debito poteris fundum recuperare.

k *Placuit.* ut infra l. proxi. & ff. de pign. l. grege. §. cũ pignori. & de pigno. actio. l. debitor. Et intellige pro tanta quantitate, quantam primus debitor debet, & eodem modo, ut si dedit primus ius distrahendi, & ipse dabit, alias non, ut infra ea. l. & supra quæ re. pign. oblig. poss. l. nomen.

l *Actio* utili hypothecaria, directa autem datur primo creditori.

m *Repræsentat.* scili cet præses.

n *Qui dedit.* si ergo primus debitor soluit, uel suo creditori, uel secundo, tollitur pignus, ut d. l. ff. de pigno. l. grege, §. cum pignori.

o *Possessionem.* id est plenam proprietatem.

p *Vinculum* sed nũ quid obligando possessionem, uel uendẽdo, uidetur ius, quod in ea habebat, obligasse uel uẽdidisse? quod uidetur, arg. ff. de contrahen empt. l. qui tabernas. E contra uidetur extinctus usus fructus, cum ab eo decessit, cui erat primo obligatus, ut Inst. de usufruct. §. pen ibi, nam extraneo. &c. & ff. de iure dot. l. si vsufructuarius fundi. potest tamen dici creditorem, uel emptorem habere exceptionem, ut ei liceat uti frui.

3† quod.

SI PIGNVS PIGNORI, &c.

Non solum à dominis, sed etiam a non dominis res obligantur, puta ab ijs, quibus sunt obligata, & ideo de his ponit Azo.

a *Non constitit.* in proprietate.
b *Rescindi.* vt supra si antiq. credit. l. obligata.

SI *creditor.* CASVS. In l. ista dicit, si res tibi pignori obligata sit pro decem, & debitore nõ soluente, non vendidisti rẽ, sed alij creditori secundo obligasti, indubitanter si debitor sibi satisfecit pro secundo creditore, ius pignoris liberatur ad istam legem facit supra l. p. xi. & ff. de pig. l. grege, §. etiam, & ff. de pigno. actio. l. si conuenerit. Viuia.

1† duorũ.

c *Pignori dedit.* qđ potuit, vt supra l. p. xi. & facit, ff. de pig. act. l. petenti.

DE PARTV pignoris, &c.

PArtus. CASVS. Si ancillam mihi obligasti, & peperit, quæritur, an partus sit obligatus. Respon. sic.

p *Placuit.* sic & fructus prædij obligati ut supra in quibus cau. pig. tac. cõtrah. l. quamuis, & fœtus gregis vt ff. de pign. l. grege, in prin. Sed in partu distingue, an cõcepit apud creditorem, vel debitorem, & tunc obtinet, quod hic dicitur. & ff. de pig. si conuenerit, a §. si fundus, in fi. §. an apud emptorem, siue aliquem extraneũ, a quo eius creditor emit ancillam, sed apud eum partus remansit, & tunc non, ut ff. de pign. l. Paulus, si mãcipia.

2† 16.

CVm pignoris. CASVS. Si mancipium mihi obligasti, pro decem & ex operis suis lucratus fuero viginti, illa computabuntur in vsuras & sorti minuẽt: & si aliquid residuũ fuerit de debito, illud solues, & mancipium recuperabis.

3† mater eius est.

e *Computatis.* vt supra de pignor. l. si dominium, & ff. in quibus causis pign. taci. contrahi. l. cum debitor. & infra titulo. quarto, l. prima, Accursius.

non constitit, [a] distrahens, dñio vos priuare nequiuit.

¶ Quòd si nõ fuit vestro creditori vsusfructus, sed ipsa possessio pignorata, & ante exolutã à domino pecuniã creditor secundus pignus acceptum vendidit, non posse venditionem post solutam pecuniam rescindi, [b] diuorum [1] † principum placitis cõtinetur. PP. Id. Septẽb. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Si pignus pignori datur, dominium non admittitur. h.d. Bal. Vel sic: Hæres debitoris rem recuperat à secundo creditore, debito soluto, vel oblato. h.d. Sal.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. Gemello.

LEX II.

SI creditor possessionem, quæ à parentibus tuis pignoris iure fuerat obligata, non vendidit, sed alij creditori pignori dedit, [c] examinata fide veri, poteris eã, soluto eo, quod ex hac cã creditori debetur, intercessu præsidis prouinciæ, recuperare. PP. 13. [2] † Calen. Ianua. ipsis iiij. & iij. AA. Coss. 290.

TITVLVS XXV.

De partu pignoris, & omni causa.

Partus ancillæ pignoratæ, pignoratus intelligitur. h.d. Bal. vel sic. Partus sequitur obligationẽ matris; & operæ mancipij pignorati perceptæ, & percipiẽdæ computantur in vsuris, & sorte. hoc dicit Sal.

Imp. Alexan. A. Mestriano.

LEX PRIMA.

PArtus pignoratæ ancillæ in pari causa esse, qua mater est [3] † olim placuit. [d] PP. Id. Maij, Agricola, & Clementino Coss. 231.

Opera vltra sumptũ excedens extenuat debitum, hoc dicit Sal.

Impp. Diocle & Maxi. AA. Aurelio, & Antonino.

LEX II.

CVm pignoris titulo mãcipia vos obligasse pro mortua, quã accepistis, pecunia proponatis, horum mancipiorũ operis, quas creditor accepit, vel quas percipere potuit, in vsuras computatis, [e] & post in sortem, [f] extenuato debito, residuum offerentibus, vel si non accipiat, cõsignatum deponẽtibus, [g] mancipia vobis præses prouinciæ restitui iubebit. Subscripta 5. Cal. Ian. AA. Cos.

TITVLVS XXVI.

De remissione pignoris.

Fauore libertatis scientia absque contradictione habetur pro consensu. h. d. Bal vel sic. Præsentia creditoris non contradicentis tempore manumissionis, inducit remissionem pignoris. h. d. Ba. & Sal.

Impp. Seuer. & Antonin. AA. Proculo.

LEX PRIMA.

SI te manumissum, & in libertate moratum, sciente ea, cui pignoris nomine obligatus diceris, præsidi probaueris: ex consensu [h] creditricis [i] [4] † remissam pignoris obligationem apparebit. & hoc iure te manumissum, nec ob hærede creditricis in seruitutem peti posse, certũ est. PP. Cal. Maij, Antonino A. 2. & Geta. 2. Coss. 209.

Creditor, qui consentit debitori alienanti, pignoris ius perdit. h. d. Bal. Vel sic. Præsentia tempore venditionis pignoris, remissionem inducit, secus si ignorauit. h. d. B. & Sal.

Ijdem AA. Materno.

LEX II.

SI probaueris te fundum mercatum, possessionemque eius tibi traditam; sciente, [k] & consentiente ea, quæ sibi eum à venditore obligatum dicit, exceptione [l] eam remouebis.

f *In sortem.* s. computatis.
g *Deponentibus.* ut & supra de pigno. l. creditor. & supra q. pot. in pig. hab. l. 1. infra de lui. pig. l. si. & de distra. pig. l. si. priusquam.

DE REMISSIONE pignoris.

Viso qualiter pignus contrahatur, nũc annectit qualiter dissoluatur. Azo.

SI te. CASVS. Obligasti mihi seruum, me sciente, & non contradicente eum manumisisti, & diu in libertate stetit, an uideatur pignoris obligat. remisisse, & p hoc seruum iure manumissum, quæritur? Et dicitur, quòd sic, neque ab hærede meo reuocabitur in seruitutem.

h *Ex consensu.* scilicet tacito fauore libertatis sic & fauore fisci, ut infra eod. si hypothecas & sic si obst. ff. quibus modis pig. uel hypoth. sol. l. sicut, §. non uidet, quæ est contra. Vel ideo est hic, qa non aliter posset manumittere, secus in uenditione. Si autẽ expresse cõsensisset, constat, quod tenet libertas, ut supra de ser. pign. da. manu. l. si ut proponis.

i *Creditricis.* aliàs est debituris, & sic facit supra de seru. pign. da manu. l. si creditoribus, & aliàs creditricis, & tunc est plana.

4† debitricis.

SI *probaueris.* CASVS. Fũdum mihi obligasti, & me sciente, & non contradicente eum distraxisti, ius pignoris uideor remisisse, & me agente per exceptionem repelles, quia pignus consensu dissoluitur, & contrahitur.

k *Sciente.* sic ff. de donat. inter uirũ, & vxorem. leg. si seruus communis, in fi. & ff. de acq. poss. l. clã. & ff. de except. doli. l. apud Celsum. §. quæsitum. Acc.

l *Exceptione.* facti, siue intentionis. nam.

nam actio ipso iure est sublata, vt ff. de pac. l. si tibi §. de pignore. & hic in fi. Vel distinguitur, an ea sciente, & non contradicente uendatur pignus, an hypotheca. In primo casu tollitur per exceptionem. In secundo ipso iure. Et dicas hic, vt diximus supra de pig. l. maior.

Nam obligatio pignoris consensu & contrahitur, & dissoluitur.[a] PP. 2. Id. Feb. Antonino A. 3. & Geta 3. Coss. 209.

Prior creditor habens hypothecam etiam generalem præfertur fisco postea cōtrahenti. h. d. secundum But.

Imp. Alexander A. Tauro.

LEX III.

SI ignorante, vel inuito te, debitor tuus, qui vniuersa bona sua ob pecuniam debitam tibi obligauerat, etsi cum re publica postea contraxit, ius tuum non læsit.[b] PP. 3. Id. April. Albino, & Maximo Coss. 228.

Sciens & consentiens alienationi rei pignoratitię, ius pignoris perdit, nisi denuò sit obligatum. h. d. Bal. Vel sic. Si creditor expresse consentiat uenditioni pignoris factę à debitore, intelligitur tunc pignus remisisse. h. d. Sal.

Imp. Gordian. A. Aquilino.

LEX IIII.

CVm te a debitore mercatum proponas eam rē, quæ alii pignorata erat, si sciēte eo, ac pignus suū remittente, eā mercatus es, cū eius cōsensu nexus pignoris euanuerit, si nō noua voluntas intercesserit, quæ denuò obligationē pignoris constitueret, ea res velut obstricta nō potest [c] vēdicari.[d] PP. 11. Cal. Maii, Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Si principale inutile, ergo & accessorium. h. d. Vel sic. Inutilis remissio pignoris ius

a *Dissoluitur.*] vt ff. de pig. act. l. 1. & supra quæ res pig. ob. pos. l. 2. Acc.

SI *ignorante.*] CASVS. Debitor qui tibi omnia bona sua obligauit, postea cum fisco contraxit, quo minus potior sis, tibi præiudicare non poterit. Viu.

b *Non læsit.*] vt ff. qui po. in pig. hab. l. si pignus. & l. fin. in prin. & supra qui pot. in pig. ha. l. si fundum. quod videtur verum in quæsitis, ante, nō quæ post obligationem fisci quæsiuit, vt ff. de iure fis. l. si is q. Sed si prior creditor patitur pignus alii obligari, an prorsus suum ius perimatur, an vero sit loco secundi? Dicit H. tolli, argum. ff. qui pot. in pigno. hab. l. Claudius. Sed tu dic non tolli, ut ff. qui pot. in pigno. hab. creditor. §. si tecum. Accursius.

Creditor primus suū ius nō perdit, licet se patiente pignus alii obligatū fuerit.

CVm te. CASVS. Si debitor rem, quam Titio obligauit, eo sciente & non contradicente mihi vendidit, videtur remisisse ius pignoris nisi nouus consensus postea interuenisset, quo mediante de nouo esset constituta. pig. oblig. neque per hypot. vendicare poterit.

c *Non potest.*] vt supra eod. l. 1. Accursius.

d *Vendicari.*] à creditore.

DEbitum.] CASVS. Debebas mihi 10. & pignus obligasti: compulisti me per metum vt remitterem tibi debitum & pignus; & sic nil est actum, an videar remisisse, quo minus debitum petam, & pignus prosequar per hypoth. quęritur. Et dicitur, quòd non.

e *Inutiliter.*] forte dolo seu metu. quo casu non tenet remissio de iure communi. secus si de iure speciali non teneret, ut inter virum & vxo. ut in contrario, ut ff. quib. mo. pig. uel hypo. sol. l. 1. §. 2. Vel dic apertius hic neutrum poterat per se sic remitti, s. per dolum. ibi autem per se poterat remitti inter coniuges, ut supra ad Vellecian. l. etiam. uel aliter, ut ibi. Acc.

e *Inutiliter.*] à furioso, vel pupillo sine tutoris authoritate, vel à maiore & sanæ mentis, dolo vel metu.

f *Vendicare.*] vt ff. quod me. cau. l. illud. & dic hic, ut sup. de pig. l. maior.

pignoris non extinguit. h. d. secundum Butrig.

Idem A. Asclepiadi.

LEX V.

DEbitum, cuius meministi, quod per pacti conuētionem inutiliter [e] factam remisisti, etiam nunc petere non vetaris, & vsitato more pignora vendicare.[f] PP. 6. Id. Septēb. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

Qui non comparet in termino, re non integra, post terminum nō auditur. h. d. Bal. Vel sic: Creditor negligens intra tempus statutum à iudice, uidetur iuri hypothecariū renunciasse. h. d. Sal.

Impp. Diocl. & Maxim. AA. Argio.

LEX VI.

SI eo tempore, quo prædium distrahebatur,[g] programmate[h] adminiti creditores, cum præsentes[i] essent, ius suū executi nō sunt: possunt videri obligationē pignoris[l] † amisisse.[k] PP. 3. Id. Feb. Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Qui reddit chirographum creditori, ius pignoris amittit. h. d. Bal.

Iidem AA. Paulino.

LEX VII.

CReditorem[*] patrui tui sub obligatione fundi, qui per chirographū nexus pignori fuerat iubentem eādem cautionem reddi, pignoris etiam ius remisisse videri, manifestum est.[l] PP. 5. Idus Septembris Diocl. 3. & Maximiano AA. Coss.

S*I eo.*] CASVS. Obligasti mihi primo fundum, postea alii: & conuenit, vt distraherem, petii pecuniam sua die: & non soluta, feci præconizari, ut si aliquis habens ius in eo, veniret: secundus creditor certioratus non venit, an uideatur pign. obligationem remisisse, quęritur? Et dicitur, quòd sic. Viu.

g *Distrahebatur.*] à quodam de creditoribus posterioribus, & sic erat pignus cōuentionale. Vel à iudice eorum instātia. Acc.

h *Programmate.*] i. scriptura publice proposita, uel per prouincias directa, cum essent absentes.

Programma quid notet.

i *Præsens.*] sic quod edictum potuerit ad eos peruenire. Quidā tamen dicunt præsentes in diœcesi, vel prouincia, ut extra g. ma. acc. non potic. supra de bo. authori. iud. pos. l. fi. Vel dic hoc dimitti iudicis arbitrio. Et an liget non subditos, vide hic lo. Fabrum in suo breuiario.

k *Amisisse.*] videretur ergo cogi agere. & sic est contra supra vt nemo inuitus agere. l. 1. Sed dic, non cogitur, sed si non agat, amittit ius suū, sc. q. h. malè & prętor postea de gas rubr. negat ei ius. sic & supra de inge. ma. l. diffamari. & ff. qui. ex cau. ma. l. sed & si p prætorem. §. ait prætor. & infr. qui accu. non poss. si ea. & ff. de bon. author. iudi. poss. l. si seruus.

l † Remiss. agi, sc. q. h. male conuenit.

CReditorem.] CASVS. debebas mihi decem sub pignore, confectum est instrumentum super pignore, reddidi tibi cautionē, an videar debitum remisisse, quæritur. Et dicitur, quod sic.

Pignore reddito nō vr̄ remitti debitū.

* Conc. c. sanè cum gl. sup verbo, redd. des. de renunc. & c. ecclesia sāctæ Mariæ. 2. in fi. ex vt lite pēd.

l *Manifestum est.*] vt ff. de pac. l. Labeo. & infra de solu. l. pecuniæ. & ff. de dona. cau. mor. l. mortis causa capimus. §. Titia. & facit infra de dona. l. 1. non sic econtra ut sic reddito pignore videatur remitti debitum, ut no. d. l. Labeo. Accursius.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis inter chirographū siue instrumentum, & pignus, quia in redditione chirographi siue instrumenti, nulla potest esse alia commoditas, nisi remissionis, & quod liberet eum, sed in redditione pignoris secus. Ex quo dicit Bartol. in d. l. Labeo. §.

 sed

ſed etiam tacitè. quod ſi redditio inſtrumenti contineret aliam vtilitatem, non induceretur remiſſio debiti. Exemplum: Cum litigares de re empta, dedi tibi inſtrumentum venditionis factę per me, in quo continebatur, quod mihi promiſeras pretium, certe non ſequitur liberatio a debito. habuit enim altā commoditatem redditio, ſcilicet, ut illo inſtrumēto utereris in cauſa. & hoc innuit ſecundum eum tex. cū glo. in l. poſtquam.

& ſupra ſi aduerſarius tranſ. l. j. & 2. & ff. ſi ex noxa. cau. agatur l. 2. in fine.

h R*es pignoris. Obligationem.*] vt & ſupra de pign. l. quē debitores, & infra titu. 2. l. ſi debitor. & ſupra de dona. inter virum & vxo. l. ſi quidem. & ſup. de pręca. l. j. & ff. de ali. iudi. mutan. cauſa facta. l. prima.

Fiſco diſtrahente, ſi ſciunt creditores ius ſuum, ipſum perdunt. h. d. Bal.

Iide AA. & CC. Apollonio.

LEX VIII.

SI hypothecas, fiſco diſtrahente, creditores [a] ſilentio [b] tradiderunt negotium, palam eſt etiam actionem ſuam amiſiſſe eos, quam in rem habebant, nam fiſcalis haſtæ fides [c] facile conuelli non dēt.* PP. 13. Cal. Septē. ipſis AA. 4. & 3. Coſſ. 290.

Qui pro alio ſoluit, ſi creditor rem tradit, & ipſe eam reddit debitori, ius hypothecę non habet. Bald. Vel ſic. Soluens creditori de mandato debitoris, ab eo repetit, ſed pignus ei traditum non reuocat. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC.[1] † Hermiano. LEX IX.

CVm ex cauſa mādati [d] pro ſocero tuo te fęnebrem pecuniā exoluiſſe proponas, curabit præſes prouinciæ in reſtituenda pecunia, quam pro eo exoluiſti, nec non etiam in vſuris [e] eius, indemnitati tuæ proſpicere. Nam ſi recepta a creditore mancipia, quæ pignori fuerant data, hac [f] mente ſocero tuo tradidiſti, ut pignoris uinculum tuum diſſoluatur, obligatio ſemel extincta inſtaurari non [g] poteſt. PP. 10. Cal. Octob. ipſis 4. & 3. AA. Coſſ. 290.

Debitor citra conſenſum creditoris alienando, ius pignoris nō diſſoluit. h. d. Bald. Vel ſic. Per venditionem debitoris, non diſſoluitur hypotheca creditoris. Sal.

Iidē AA. & CC. Quintillæ.

LEX X.

REs pignoris hypothecæve iure creditorib. obnoxias, citra conſenſum eorum debitores alienantes præcedentem non diſſoluunt obligationem.[h] Da. Cal. Decembr. AA. Coſſ.

Iſta lex eſt ſingularis, & non eſt alibi ſecundum Bald. & h. d. Res hypothecata a debitore alienata, creditore conſentiente, & poſtmodum re acquiſita, non recedit in generalem obligationem etiam futurorum, hoc dicit. Et multi hunc caſum ſingularē ignorantes, contrarium reſponderent, vnde obliuioni non eſt tradenda. Sal.

Imp. Iuſtinianus A. Ioanni P. LEX XI.

SOlita prouidētia vtimur etiam de pignoribus, vel hypothecis rerum, quæ quibuſdā creditoribus ſuppoſitę poſtea a debitoribus venduntur, vel alio modo tranſferuntur, creditore ſuum cōſenſum cōtractui præbente: & quodam legitimo poſtea modo [2] † ad priorem dominū reuertūtur. In hoc etiam caſu diuerſæ ſententię à legū prudentibus habitæ ſunt, quibuſdā dicentibus ius pignoris creditori reuocari propter verbum futurarum [i] rerum, quod in generalibus hypothecis poni ſolitum eſt, aliis penitus extingui.

¶ Nobis antè viſum eſt, eū, qui ſemel conſenſit alienationi hypothecæ, & hoc modo ſuum ius reſpuit, indignum [k] eſſe eandem rem (vtpotè ab initio ei ſuppoſitam) vendicare, vel tenentem inquietare. D. Conſtantinopo. poſt Conſulat. Lampadij, & Oreſtę. VV. CC. anno ſecundo. 532.

S*I hypothecas.*] CASVS. Debebas mihi 10. & fiſco, obligaſti mihi & eidem fiſco fundum: fiſcus me ſciente & non cōtradicente fundum diſtraxit: an uideat act. hypothe. remiſiſſe, quæritur. Dicitur, quod ſic.

* Quibus caſibus ſilentiū noceat. vide Hotomā. 4. obſ. 27. Conſentit qui tacet.

a *Creditores.*] quiecant priores fiſco.

b *Silentio.*] hoc ſilentium inducit conſenſum fauore fiſci, vt in libertate, ut & ſupra eod. l. j. alias contra videtur, ut ff. quibus mo. pign. vel hypothe. ſol. ſicut. §. videtur.

c *Fides.*] ſcilicet ex quo eſt contractus factus, non debet retractari, vt ſupra de quadri. pręſcrip. l. bene a Zenone. & argum. habes ff. communi. diuid. l. Sabinus. & ff. ad munici. l. 2. & ff. de mor. infer. l. ſi prius. Accurſius.

1 † Germano. al. Germanæ.

C*Vm ex.* CASVS. Mandaſti mihi, vt creditori tuo ſoluerem, & mancipia creditori obligata liberarem, ſolui: neque hoc egi, ut mihi eſſent pignorata, ſed tibi tradidi: an uideat remiſiſſe pign. quæritur. Et dicitur, quod ſic, & agam mandati tā pro ſorte, quam pro uſuris.

d *Mandati.*] vel quia tibi mandauit tantum, ut ſolueres. Vel quia fideiuſſiſti pro eo.

e *In vſuris.*] vt ff. mād. l. ſi uero. §. ſi mihi mandaueris.

f *Hac mente.*] idem glo. 2. cir. ſi quacunque mente, ſi tamen haberet, poſſet retinere, ut ff. qui. mo. pign. uel hypo. ſol. l. 1.

à Cōcor. glo. 2. cir. ca med. ... c. cum ve. niſſet ex. ... & teſti.

S*olita.*] CASVS. Si conſentiente creditore pignus diſtrahatur, & poſtea idem legati cauſa vel ſimili peruenerit in debitorē, an in priſtinam recidet obligationem, quæritur. Dicunt quidam, quod ſic, quia debitor obligauit mihi bona ſua tam pręſentia, quam futura, unde cū hæc res erat futura, & cę. Imperator dicit, contra, quod nō recidat, cum creditor videatur remiſiſſe. Viuianus.

i *Futurarum.*] quia obligauit omnia bona pręſentia & futura, ut & ſupr. quę res pign. obl. poſſ. l. ne.

k *Indignum eſſe.*] imò videtur dignū, vt in obligationem reincidat, vt ff. quibus modis pig. uel hypo. ſol. ſicut. §. ſuperuacuū. quæ eſt contra. Solu. hic diſtricto iure, ibi de æquitate. Vel non eſt contra, quia ratam hic, quam ibi dicit debitori dari exceptionem. Sed ibi dicit plus, ſcilicet dari creditori replicationem, quod hic non negat. Vel ibi dubitabatur de conſenſu creditoriſ; hic certū erat debitorem uendidiſſe, & poſtea emiſſe, ibi vero non, imò præſumebatur non uendidiſſe, quia poſſidebat ut i prin. illius §. & §. ſi voluntate. Et eſt etiam ad hanc ſolutionem infra titulo 2. & l. qui ſub imagine. Vel refert, an ex eadem, vel ſimili cauſa redeat res ad debitorem, puta quia redemit: vel eſt ei redhibita: vel ex pacto adiectionis in diem, vel legis commiſſoriæ: ut tunc videatur obligata, vt ibi, & in eodem titulo, l. voluntate. in principio. & §. fina. an uero ex alia cauſa, vt legato, donatione, dote, & tunc non, vt hic. Vel ibi fuit actum, quòd de pretio ſatiſfieret creditori, & ſatiſfactum non fuit.

2 † Res ad.

Pignus à debitore de conſenſu creditoris venditum, & poſtea ab eodem recuperatū an reincidat in obligationē.

g *Non poteſt.*] no. regulam. vt ff. de ſolutio. qui res. §. aream. & de verborum obligatione inter ſtipulantem. §. ſacram. quę fallit ſup. de non num. pec. auth. contra qui propriam,

ETIAM

ETIAM OB CHIROOGRAPHARIAM pecuniam pignus teneri posse.

Id est, quę sine pignore debetur per chirographū, ut s. q. pot. in pig. hab. l. cum tibi. Sed quid si debetur sine chirographo? Respō. idē, cū. n. hæc lex in §. pe. loquatur gñraliter, tota erit generaliter intelligenda, sicut & si pricipium, ut arg. ff. de iur. & facti ign. l. pen. §. & licet.

Pignus intercidit. CASVS. Soluto eo, quod debetur, uel nouato, uel acceptilato, tollitur omnis obligatio, an autem pignorū obligatio per nouationem, uel actio personalis tollitur? dicit hæc lex, q̄ sic. dic ergo sic. Obligaui tibi rem meā pro decē, delegaui tibi Titiū, q̄ erat debitor meus in decem, & tuus in alijs decem, sine pignore, & animo nouandi stipulatus es illa decē tibi reddi à Titio, qui rem illam obligatam a me comparauit, an pign⁹ sit liberatum, neq; tibi obligatū, quæritur. Et dicitur q̄ sic, nisi inter te & Titium & me hoc conuenisset, quia tunc si tu possidebas, haberes retentionem tam pro pecunia, pro qua erat obligata, quam pro qua non erat obligata, puta quia in alia manu tenebatur mihi Titius in decem; sed hoc non est in secundo creditore, qa secundus creditor non cogitur offerre pecuniam primo nisi eam, pro qua pignora erant obligata. Vel dic casum, aliter in glo.

Casum ponit.

TITVLVS XXVII.

Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse.

Pignus obligationis nouatæ non transfertur in nouatione, nisi ex pacto, quo casu nō solum potest retineri pro ea pecunia, sed pro chirographaria. quo ad excludendum debitorē a pignoratitia, sed nō quo ad excludendū secundū creditore offerētem. h. d. Ba. Vel sic: Per nouationem uoluntariam debiti principalis pignus extinguitur, nisi fuerit repetitum. Per nouationē verò necessariam, quæ ex cōdemnatione principalis debiti inducitur, pignus nō extinguitur, & pignus datum ob vnum debitum potest ēt pro alio chirographario tantum retineri, præter quam contra creditorem secundū agentem vel se defendentem hoc dicit no. Sal.

Imp. Gordianus. A. Festo

LEX VNICA.

Pignus interdicit,[a] si nouatione[b] facta, in alium ius obligationis trāstulisti, nec vt ea res pignoris noie[c] teneretur, tibi cautum est. ¶ Quòd si pactum inter te, eumque,[d] qui postea dominus fundi constitutus nouā obligationē susceperat, intercesit, vt idē fundus tibi pignoris nomine teneret:[e] quamuis personali[f] actione expertus feceris[g] condēnationem, pignoris tamen habes persecutionem.[h] ¶ At si in possessione fueris constitutus, nisi ea quoque pecunia tibi debitori[i] reddatur vel offeratur, quæ sine pignore debetur: eam[k] restituere propter exceptionem doli mali non cogeris.[l] Iure enim contendis, debitoris eā solam pecuniā, cuius noīe ea pignora obligauerūt, offerētes, audiri nō oportere, nisi pro illa ēt satisfecerint, quā mutuam[m] simpliciter[n] acceperūt. Quod in secundo creditore[o] locū non habet. nec. n. necessitas ei imponitur chirographariū ēt debitū priori creditori offerre. PP. Idib. Martijs, Gordiano A. & Auio. Coss. 240.

a *Pignus intercidit*: idest extinguitur. 1 Et dic, quòd Titius debet mihi centum sub pignore. Scius quinquaginta sine pignore, cum Seius emeret pignus a Titio pro centum animo nouandi & liberandi Titium, illa centum mihi promisit, si non est actum ut pignus remaneat, tollitur, aliter remanet & habeo retentionem contra Seium etiam pro leg. quæ ipse mihi sine pignore debebat.

1 Placet S. il. notabili. adde l. nouatione, ff. de noua. not. p Bar. in l. 2. in ulti. not. ff. qui pot. i pig. hēantur.

b *Si nouatione*. voluntaria, secus in necessaria, ut ff. de nouat. l. nouatione, & l. aliam, & de pig. act. l. solutum. j. resp. & §. 1. & infra fideius. l. nouatione.

c *Transtulisti*. stipulando ab alio, scilicet Seio animo nouandi. olim præsumpta nouatione interuentu nouæ personæ. hodie hoc expresso, ut instit. quibus modis tol. ob. §. præterea. item uidetur, quod licet extinguatur principale, adhuc agi possit ut ff. de pact. leg. si unus, §. cum reo. Sed ibi non fuit prorsus extincta obligatio, sed ope exceptionis, & ad tempus elisa. hic sic. Item opponitur ex leg. supra titu. primo, leg. debitum, & ff. quod metus causa, l. illud. sed & ibi non sunt sublatæ ipso iure obligationes, ut hic fuit. Item ibi per in integrum restitutionem datam iure actionis, uel replicationis, reponuntur singula in pristinum statum.

d *Eumque*. scilicet Seium emptorem & nouum expromissorem, qui & ipse quinquaginta debet.

e *Teneretur*. propter centum, quæ prior debebat debitor, quæ ipse Seius animo nouandi promisit.

f *Personali ab actione*. i. condictione certi ex stipulatu, ut ff. si cert. pet. l. si quis certam.

g *Feceris condemnationem* i. feceris fieri. sic ff. de ijs q no. infa. l. furti, §. mandati.

h *Persecutionem*. cum non sit soluta pecunia condemnationis, quæ erat cētum. habet enim suas conditiones hypothecaria, quibus cessantibus tenet, ut & ff. de pigno. l. grege, §. etiā & §. seq. & supra de pigno. l. quamuis, 2. Sed quid si ipsa est soluta, vel offerat, an possit agi adhuc hypothecaria contra possidentem, ut sic habeat retentionem pro quinquaginta? Respond. non puto. Nam nulla lex dicit, quod pignus teneatur, id est, sit obligatum pro tali pecunia sed qđ retineatur & sic intelligitur etiā in rubrica, teneri, id est, retineri, & pro hoc est ff. de uerborum significa. l. non potest uideri. unum uidet facere pro creditore, quia sic habebat retentionem. sed hoc non remouet, quia & naturalis debiti nobis soluti habemus retentionem, nec tamen non soluti habemus petitionem.

i *Debitori*. nouo, scilicet Seio, qui erat obligatus in quinquaginta.

k *Eam*. scilicet possessionem.

l *Non cogeris*. immo uidetur, quòd sic, vt supra de usuris. per retentionem. & ff. de pigno. act. l. solutum, §. in sortem. quæ sunt contra. Sed illud est odio usurarum, ut pro eis non sit locus retentioni. sicut & aliud est speciale earum odio, ut citra uinculum stipulationis non debeantur usuræ, ut supra de usuris, l. quamuis. j. Vel ibi naturaliter tantum debeantur usuræ, hic utroque iure est debitum, pro quo competit retentio. Vel illa l. solutum, in sortem tantum fuit obligatum pignus, hoc expresse acto, ut pro usuris non teneatur.

Vsuræ sūt odiosę nec habentur pro sine stipulatione.

m *Mutuam*. sed quid, si hæc quinquaginta ea alia causa quam mutui, debeantur? Resp. idem, & gratia exempli de mutuo dicit, ut hic subijcit. & supra in princ. huius l. Item quid si alia res est, quæ debetur, uel ex mutuo uel aliter? Respō. idem, cum omnes res appellatione pecuniæ contineantur, ut ff. de verb. sign. l. pecuniæ nomen. & l. pecuniæ uerbum, & l. 4.

n *Simpliciter*. i. sine pignore. Et sic no. quòd lex generalior est quam rubrica, ut supra modo dixi.

o *Quod in secundo creditore*. conueniente primum creditorem, vel conuento à primo, qñ vult sibi cōfirmari pignus, nec ergo debitum chirographarium à se, vel à debitore cōpellitur soluere. Sed quid in emptore pignoris, qui sine uoluntate creditoris emit? Resp. idem eadem æquitate. arg. s. de ijs, qui in priorū cred. lo. suc. l. si. & ff. de rei uen.

l.emptor.in prin. Item quid si extraneus sit rei dñs, non debitor, quia consensit obligationi? Videtur idem, ut hic, & ff.de cond.inde.l.sinon sortem,§. si centum, quod non puto secundum pla.ff.loca.& conducti.l. item quæritur. §. qui impleto. Item quid de quolibet extraneo possidente? Reio.tam ipse, quã alij si possideãt offerentes debitum, pro quo est obligatum, al soluentur, ut ff.q. bus mo.pig.uel hyp.sol.l. Paulus respondit,§. qui pignoris. Item si est prætoriũ pignus, an competat retentio, uel si est iudiciale? Videtur idẽ, cum similia sint quo ad hypthecam, arg. ĩ.de prat. pig.l. fin. Itẽ an pro usura cãtesima? Sed an hac dico, ut in alia usura dixi.& facit ff.in quib.cau.pig.taci.contra.l.ñ. Item an possit vẽdi pro tali pecunia pignus? Rñ.non, cũ tñ habeat retentionem creditor. Item an etiam in hypotheca non solum in pignore? Rñ. sic puto.

Pign* possides si offert debitũ absoluit.

* Concorcum hac l. c.ex literis cum gl. super uerbo amplius ex. de iuiur.

1 † Perfectus.

DE DISTRACTIONE pignorum.

Non celebrata solutione, nec en interueniente, quod habetur pro solutione pignus expedit distrahere. Videamus ergo quis possit distrahere, & quando, & qualiter, & quis sit effectus, Azo.

2 † Maximiano. al.

Fundum. CASVS. Obligasti mihi fundum, & fructus percepi ualentes debitũ. ipso iure delibera pignus, neq; illud distrahere potsũ. Vi.

a *Ipso iure*. opposita tamen compensatione ab homine, uel speciale, ut fiat ipso iure compensatio, sicut usurarũ, quo ad concurrentes quantitates, ut supra de cõpen.l.si constat.

b *Minime potest*. ut infra de pig.l.si dominium, & de pign.act.l.1.& 2.& ff pac. pig.l.2. nisi pactum intercesserit de lucrãdis fructibus pro usuris, ut infra de vsur.l.si ea lege.& l. ex prædijs.

TITVLVS XXVIII.
De distractione pignorum.

Fructus rei pignoratæ extenuant sortẽ ipso iure. h.d. Bal. Vel sic. Si fructus pignoris à creditore percepti coæquentur vsuris & sorti, pignus non potest distrahi, hoc dicit. Sal.

Imp. Alex. A. Pacatæ.

LEX PRIMA.

Fundum * pignori obligatũ si creditor ex fructibus debitum [1] † consecutus est, cum ipso iure [a] pignus ab obligatione liberatũ sit, distrahere minimè [b] potest. PP. Idib. Ian. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Creditor, qui pignus precario cõcedit debitori, nõ amittit ius pignoris vẽdẽdi, h.d. B. vel sic: Precariũ non afficit rẽ uitio litigiosi, h.d. Sal.

Idem A. 2 † Maximæ.

LEX II.

j Creditor, qui hypothecæ, seu pignori rem [c] sibi nexã vendidit, litigiosam rẽ nõ vr̃ uendere: [d] quia precario [e] debitor possidet. PP. 12. Cal. Octob. Maximo 4. & Aliano Cos. 224.

Per venditionem pignoris nõ sufficientis ad debitũ, non tollitur actio personalis contra eum vel fideiussores eius, h.d. Bal. Vel sic: Venditio pignoris non idonei residui petitionẽ non adimit creditori, h.d. Sal.

Idem A. Luciano.

LEX III.

Hypothecis, vel pignoribus à creditorib. venundatis, in id, quod deest, aduersus reũ, vel fideiussorem [3] † eius actio competit. PP. 3. Nonas Nouẽb. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Cum creditor exponit rẽ venalem, debet hoc notificare debitori, & ẽt cum postea licitanti, idest plus promittẽti uenditur. Et si per fraudẽ minus iusto pretio uenditur: actio pignoratitia competit debitori. h.d. Bal. Vel sic: Creditor venditionem pignoris, quam facere intendit, debitori debet denunciare, & oĩa bona fide gerere, h.d. Sal.

Idem. A. Crescenti.

LEX IIII.

ij Creditor hypothecas, siue pignus cum proscribit: [g] notũ debitori [h] facere, & sibi bona fide [i] rem gere, & quãdo licet, testato [k] dicere dẽt. Si quid itaq; per fraudẽ [l] in pignore villæ [m] venditæ cõmissum [4] † probare [n] potes, vt inferaẽ actio, [o] quæ eo noĩe competit, adi eum, cuius de ea re notio est. PP. Calen. Iun. Fusco & Dextro Coss. 226.

Si debitor est paratus soluere residuum debiti, pignus vendi non potest. Vel sic: Implorari potest arbiter ad calculandam rationem inter debitorem & creditorem, hoc dicit Bar. Vel sic: Quantum sit debiti residuum, per iudicem est declarandũ, & eius oblatio impedit pignoris uenditionem, hoc dicit Sal.

Idem A. Sosiano.

LEX V.

Si residuum [p] debiti paratus es soluere, pses pro-

Creditor. CASVS. Obligasti mihi librum, concessi tibi id precarium, te non soluente pecuniam sua die, librum distraxi. an eo ipso, quod precario possedisti, uidear rem litigiosam uendidisse, quæritur? Et respon. quod non. Viuianus.

c. *Rem*. apud debitorem constituram.

d *Vendere*. ut arg. inf. co. l. si in hoc, & inf. de litig. l. 3. & facit ad l. illam ti. l. 1. & l. 2.

e *Precario*. licet debitor, &c. & sic rem suam cõne possessionis habet precario debitor, ut ff. de preca. l. certẽ, §. si.

Hypothecis. CASVS. In l. ista dicitur. Si creditor uendit pignus, & ex pretio non satisfecit sibi integraliter, de residuo habet regressum cõtra debitorem, uel eius fideiussorem. Viu.

f *Competit*. ut supra si certum peta. leg. si pro mutua, in fin. & de actio & oblig. ad uersus. sic & ff. eodem, l. quæsitũ, & l. & si is. & infra eodem, l. quæ specialiter, & ff. si certum petatur, l. creditor, & ff pig. act. l. si necessarias, in prin.

3 † Deest.

Creditor. CASVS. Si creditor uelit pignus publicè uenale ponere, debitori denunciare debet, & si fraudem committat, puta non subhastando, id non denũciando debitori opportuno loco & tempore, neque dando plus offerenti, aget debitor aduersus eũ directa pignoratitia ad suum interesse. Viuia.

g *Proscribit*. i. uenales proponit publicè

h *Debitori*. sic supra de pigno. l. debitores.

i *Bona fide*. quæ est adhibenda tam in subhastando, quàm congruo loco & tẽpore denunciando, & plus offerenti dando, ut infra de iu. do. impe. l. fi.

4 † Probarĩ potest.

k *Testato*. i. coram testibus, quando habet, ut dicit litera. Et no. q̃ ubi est actum, ut possit uendere, sine denunciatione uẽdet, si autem nihil est actum, tunc semel est denunciandum. si uero, ut non uenderetur, tunc denunciabit ter, ut infra de iure do. impe. l. fin. & ff. de pigno. actio. l. 3. & infra de contrahen. stipula. l. magnam.

Pignus qk que põt à creditore alipnari sine denunciatione.

l *Per fraudem*. uel culpam latam secundum B. uel etiam leuem, de qua tenetur, ut ff. de pign. act. l. si seruos.

m *Villæ*. i. domus.

n *Probare potes*. tu debitor.

o *Actio*. i. pignoratitia directa, ut infra, si uendito pign. agatur. l. j. Accur.

Si residuum. CASVS. Debebas uigintiquinque, confessus es de decem, & ea mihi obtulisti dato computatore. Si ad iudicem uenire nolui, uel si oblatis mihi x. ad uenditionem pignoris prosiluero, non tibi præiudicabo. Viuianus.

p. *Si residuum*. parte scilicet soluta. Accur.

Arbitrum.

...uinciæ dabit tibi arbitrũ,[a] apud quẽ quãtum sit, quod superest ex debito, examinabitur, & siue ad iudicẽ uenire aduersa 1† pars cessauerit, siue oblato superfluo [b] ad vẽditionem prosiluerit, improba alienatio proprietatis tuę ius non aufert.[c] PP. 12. Cal. Aug. 2† Pompeiano, & Peligno Coss. 232.

Particularis solutio debiti pignus non dissoluit. h. d. Sal. uel sic. Etiam pro residua promissione quantitatis põt totum ius pignoris vendi, quia ius pignoris est indiuiduum. hoc dicit, secundum Iac. Butrig.

Imp. Gordianus Aug. Rogato. LEX VI.

QVamdiu non est integra pecunia creditori numerata, etiã si pro parte maiore causa cõsecutus sit, distrahendi rem obligatam nõ amittit [d] facultatem. PP. 13. Cal. Septemb. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Licet creditor vendat mala fide, si emptor non participat fraudem, venditio rescindi non potest, quia non participat de fraude. h. d. secundum Bal.

Idem August. Caro. LEX VII.

SI cessante solutione, creditor non reluctante lege contractus,[e] ea, quę sibi pignori noxa erant, distraxit, reuocari vẽditionem iniquum est.[f] Quod si quid in ea re fraudulenter fecerit, nõ emptor [g] à te, sed creditor [h] conueniendus sit. PP. 5. Cal. Nouemb. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Oblatio debiti venditionẽ præcedenti impedit venditionẽ pignoris futuram, sed sequens oblatio non resoluit iã factam. h. d. secundum Bald.

Idem August. Maximo. LEX VIII.

SI priusquam [i] distraheretur pignorata possessio, pecuniam creditori obtulisti, eoque non accipiente, facta contestatione, eam deposuisti,[k] & hodie quoque in eadẽ causa permanet, pignoris distractio nõ valet. Quod si prius, quam offerres, legẽ venditionis exercuit, quod iure substitit, reuocari nõ debet.[l] PP. 3. Non. April. Gordiano Aug. & Auiola. Coss. 240.

Venditio pignoris debet fieri solenniter, & bona fide. & si pretium non sufficit, residui petitio competit. Bald. vel sic. Pignora specialiter obligata prius uendi debent, & si quid deest, ad venditionẽ hypothecæ generalis perueniri potest. h. d. Sal.

Impp. Dioc. & Maxim. AA. 3† Cillo. LEX IX.

QVę specialiter vobis obligatæ sunt, debitorib. detrectantibus solutionem bona fide [m] debetis, & solẽniter [n] vendere. Ita enim apparebit, an ex pretio pignoris debito satisfieri possit. ¶ Quod si quid deerit, non prohibemini cætera [o] etiam bona iure conuentionis consequi. PP. 13. Cal. Iun. Diocl. iij. & Maxi. AA. Coss. 207.

Ista est solẽnis lex, & hoc intendit. Creditor non potest vendere pignus sibiipsi, nec interpositæ à se personæ simulatæ, quæ simulatio præsumitur, si creditor semper possidere probetur. & ideo oblato debito, debitor conuenit pignoratitia, non obstãte simulato contractu, et reiecta simulati emptoris allegatione. h. d. secundum Bal.

a *Arbitrum.*] id est calculatorem.

b *Oblato superfluo.*] Si autem pecuniam non obtulerit, sed confiteatur se paratum soluere pecuniam, videtur posse fieri alienatio. Sed rescindetur postea pecunia soluta, ut ff. de rescind. vend. l. penul.

c *Non aufert.*] cum enim sit paratus soluere residuum, dum constet quantum illud sit, non es improbus, ut ff. de reg. iuris. l. non videtur improbus. & ff. de vsuris. l. si quis solutioni.

1† Diuersa.

3† xv.

QVamdiu.] CASVS. Debebas mihi centũ sub pignore, octoginta, & decem nouem mihi soluisti, neq. restabat nisi una libra, si eam non soluas, an pignora distrahere possum? Et dicitur, quod sic.

d *Amittit facultatẽ.*] vt & infra titul. primo, l. secunda, in fin. & ff. familiæ erciscũdæ, l. hæredes. §. idem obseruatur. & ff. de pigno. actio. l. solutum. §. si creditori. sic & tutor totũ perdit legatum, licet a parte tutelæ se excuset, ut ff. de legat. primo. l. etiam si partus. Sed quid si plura erãt sibi obligata, & propter modicam pecuniam distraxit rem maximam, cum uilio rem distrahendo poterat debitum consequi? Respon. non videtur bona fide uersari, argum. ff. de rebus eorum. l. magis. §. item prætor. & de aqua pluuia arcen. l. prima. §. denique. licet sit argumentum contra. ff. eod. l. creditores. & ff. de pignor. l. qui pignori.

SI cessante.] CASVS. Cessante debitore in solutione, si creditor lege, vel pacto pignus uendidit, rata manet venditio: & si creditor fraudem commiserit: non emptor, sed ipse a debitore erit conueniendus. Viuianus.

e *Contractus.*] quia conuenerat de distrahendo, ut ff. de pign. actio. l. si conuenerit. prima. in princi. & supra de pignor. actione. l. pignoris, in fine.

f *Iniquum est.*] scilicet auferendo emptori, vt & supra de rescind. vendit. l. duobus.

g *Non emptor.*] nisi & ipse participauerit fraudem, & venditor non sit soluendo, ut inf. si vendit. pign. aga. l. 1. & 2. Accursius.

h *Creditor.*] argum. supra de procur. l. si procurator.

SI priusquam distraheretur. CASVS. Debitore offerente pecuniam, si creditor noluerit eam accipere, contignet eã, & deponat, & si creditor pignus distrahat, non valebit uenditio, si autem ante oblationem lege, uel pacto distraxit, quod recte factum est, non retractabitur. Viui.

i *Si priusquam distraheretur.*] a creditore.

k *Deposuisti.*] hoc exigitur ad hoc, vt liberetur ab obligatione. Sed sola oblatio videt sufficere ad inhibendam uenditionẽ pignoris, vt su. e. l. si tenduum. & ff. quibus modis pign. vel hypoth. solu. l. itẽ liberatur. §. qui paratus. Sed arg. contra, infra tit. primo, l. 1. & 2. Vnde potest dici illud esse uerum, quod sola oblatio sufficiat, quando in iudicio fit oblatio, nã tũc sufficit sola oblatio ad dãdam pignoratitiam actionem, ut ff. de pigno. actio. l. si rem. §. fin. & sic vendi non potest, ut hic, & supra qui potior. in pigno. l. 1. & inf. de luit. pign. l. fi. & supra de usuris. l. acceptam.

3† Cyrillo. al. Calio.

l *Non debet.*] vt inf. eod. l. prima, & l. qui sub imagine. & supr. de admin. tuto. l. sancimus. j.

QVæ specialiter.] CASVS. Melius pone, vt in libro secundũ Iac. Creditor debet solẽniter uendere pignus, & bona fide, vt sic appareat, an ex pretio possit solui debitum, q̃ si aliqua desint, eius creditori in te q̃a competit uenditio. Viu.

m *Fide.*] sic sup. eo. l. creditor. ij.

n *Solenniter.*] idest denunciatione sibi facta.

o *Cætera etiam.*] hũc casum

casum habes supra de pign. l. 2. & facit supra eod. hypothecis. Accur.

E*T qui sub imagine.*] CASVS. Si creditor volens sibi pignus retinere emptorem suppofuerit, debitori non prçiudicat, sed ea causa manet, quæ erat ante collusionem. & hoc in prima. si vero debitore uendente comparauit, neque dolus eius intercessit, tenet uenditio, & hoc in secunda, si verò ut in casu l. creditor imaginarium sup posuit emptorem, nõ valebit, quod actum est, sed oblato debito, pignus recuperabit. & hoc in tertia. Viuia.

* Facit ad hanc leg. gloss. 2. in med. in c. vlt. extra de præscr.

a *Quam.*] s. personam.

b *Supposuerat.*] id est loco sui posuerat.

c *Non videtur.*] vt ff. de contrahen. empt. l. nuda. sic ff. quibus mod. pign. vel hypo. sol. l. sicut §. superuacuum est. & supra de pignor. actio. l. si nulla.

d *Comparauerit.*] creditor. Acc.

e *Addixerit.*] pro illo, quantum alijs dare volebat.

f *Arguentur.*] vt & supra de transactio. l. interpositas. & supra de rescind. vend. l. j. & l. si uoluntatem. & quod met. cau. l. si per impressionem. & l. si per vim.

g *Graue est.*] ut supra eo. l. si prius, in fi.

h *Si igitur.*] quod dixit in genere, nunc dicit in specie.

i *Monstrare.*] qui enim dolum dicit, probet, vt hic, & supra de dolo l. dolum. Sed quare hic in creditore non sic præsumitur dolus, vt in debitore præsumitur, ut supra titu. secũdo, l. 1. n. Respond. illud speciale, & sic non trahitur ad consequentiam, vt ff. de leg. & senatusconsul. § quod contra rationem.

M*Vlier.* CASVS. Mulier pro marito res suas obligauit, creditor eas vendere non potest, nisi volens creditorẽ decipere, permittat & maritũ obligare tanquam res suas. Viuian.

k *Habet facultatem.*] propter velleianum, ut ff. ad Velleian. l. 3. §. fin. & supra ad Velleian. l. senatusconsultum.

l *Circumscripserit.*] nam tunc tenet obligatio, vt supra ad Velleian. l. si tine, & supra si alicu. res pigno. da. l. 2. & facit ad legem istam, supra de rei uendicat. l. si mater. & ff. de euict. l. quidam. Acc.

vel sic: Non licet creditori per se, vel subiectam personã pignus, quod ipse uendit, emere, secus si debitor ipse vendit. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Ruffino.

LEX X.

ET qui * sub imagine alterius personæ, quã [a] supposuerat, [b] iugiter tenet, cum sibi negotium gerat, alienasse non videtur. [c]

¶ Iure. n. pignoris obligatũ prædium, neq; si per subiectam personam creditor cõparauerit, [d] neq; si sibi addixerit, [e] debitori affert præiudicium, sed in eadem causa permanet, in qua fuit ante huiusmodi collusionem:

¶ Sanè, si debitore distrahẽte, comparauerit, consensu emptionem perfectam (si neque dolus aduersarij, neque metus causa gesta arguent [f]) reuocari, exemplo graue [g] est. Si igitur [h] poteris euidentibus probationibus mõstrare [i] creditorem per suppositam imaginarij emptoris ꝑsonam semper possessionem tenuisse, nec vẽdita bona fide prędia postea sinceriter comparasse, potes oblata pecunia cum vsuris, ad restitutionem creditorem compellere. PP. 3. Non. Octob. ipsis iiij. & iij. AA. Coss. 290.

Dolus facit cessare beneficium legis. h. d. Bald. vel sic. Mulier propria bona obligans pro marito, uel quocunque alio, sibi non præiudicat, secus si alius obligat ea ut propria, & ipsa in fraudem tacet. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Rufinæ.

LEX XI.

MVlier licet specialiter res pignori dederit ꝑ alio, creditor eas distrahendi non habet facultatem, [k] nisi dissimulatione, marito obligante, velut proprias, creditoris ignorantiam circunscripserit. [l] PP. 5. Cal. Maij, Heracliæ AA. Coss.

Debitor inuito creditore vendere potest, saluo iure creditoris. h. d. Bal. vel sic. Venditio a debitore facta, non præiudicat creditori in sua hypotheca h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Zotico.

LEX XII.

SI debitor rẽ tibi iure pignoris obligatam, te non consentiente, distraxit, dominium cum sua causa [m] transtulit ad emptorem. [n] Subscripta pridie Cal. Maij, Heracliæ AA. Coss.

Qui non est inductus in possessionem rei, dominium non habet. h. d. Bal. vel sic. Ex sola venditione sine traditione dominium non non transfertur. h. d. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Theodorę.

LEX XIII.

QVi prędium obligatũ à creditore cõparauit, si in vacuam [o] possessionem inductus non est, nullam in rẽ actionem [p] habet.

Creditor potest vendere pignus apud debitorem constitutum. h. d. Bal. uel sic. Debitor non soluens, tenetur facultatẽ pignorũ distrahendi causa facere creditori. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Modesto.

LEX XIIII.

SI in hoc, quod iure tibi debetur, satisfactum non fuit, debitorib. res obligatas tenẽtib. aditus præses, prouincię, tibi distrahẽdi facultatẽ [q] iubebit fieri. PP. 16. Cal. Decemb. Sirmij, AA. Coss.

S*I debitor.*] CASVS. Debitore non requisito consensu creditoris pignus uendente, dominium cum sua causa transtulit. Viuian.

m *Causa.*] id est, obligatione.

n *Emptorem.*] ut ff. de pignor. actio. l. si conuenerit. 2. §. si fundum. & supra de pignor. l. debitorem. & supra titu. 2. l. res pignoris. & supra de donat. inter virum, & uxorem. l. si quidem & infra de euictio. l. si prædium. & ff. de contrah. empt. l. alienatio.

Q*Vi prædium.* CASVS. Si obligatum mihi fundũ, te cessante in solutione vendidi, neq; emptorẽ in uacuã possessione induxi, nulla in rem actio emptori acquiritur.

o *In vacuam.*] quid sit induci in uacuam possessionem, probatur ff. de actio. empt. & vend. l. 1. §. 2.

p *Actionem.*] neque directam neque utilem, ut & supra de rei uendic. l. seruum. & de pact. l. traditionibus. & argu. ff. eod. l. penult. Et no. quod hæc lex est cõtra opinionẽ nostram, qui dicimus, secundum Ioan. dominium sine possessione quæri, ut ff. de fun. dot. l. si fundum. Sed dic, ꝙ non causatiuè ponitur, quod hoc sit necesse, sed demonstratiue: proponebatur enim esse vacuã apud creditorem. sic & exponimus supra de probat. l. cum res. & ff. de donatio. l. ad ea. §. penult. Vel dic, ꝙ quando est apud tradentem uacua, sic tradere debet, alioquin sufficit induci in possessionem & non uacuam, ut dicta. l. cum res. ubi plene de hoc dixi. Item est argu. contra nos, ff. de contrah. emp. l. stipulas. §. 1. Sed dic, ut dixi, ꝙ uacua erat apud tradentem, uel ibi non dicitur quicquã de uacua.

S*I in hoc.*] CASVS. Debitore non soluente. & pign. tenente, an creditor possit illud distrahere, quæritur? Et dicitur, quod sic. Viuia.

q *Facultem.*] vt supra eo. l. 3. & supra de admin. tu. l. debitoribus. & de pign. actio. l. qui pignoris, in fi.

obli-

OBligatio.] CASVS. Si creditor mancipium sibi obligatum distrahat & tradat, & postea debitor illud solicitauit, vt ad se rediret non creditori eidemque venditori, sed emptori contra debitorem possidentem in rem cōpetit actio. Viuianus.

a *Hac.*] scilicet mancipia.

b *Solicitauerit.*] & possessionem rehabuerit, uel ad alium fecerit peruenire.

1 † credito al. debitori. VNus.] CASVS. Si vnus ex hæredib. debitori partem suā soluerit, an alijs cessantib. in solutione, creditor possit pignus distrahere, quæritur? Et dicitur, q sic. neque per illius solutionem adempta est sibi distrahendi facultas. Viuianus.

2 † Saluiano. c *Non adimit.*] vt & ff. de pign. ac. l. si necessarias. §. si unus. & l. solutum §. si creditori. & inf. si vnus ex plurib. hæred. &c. l. 1. & 2. & inf. de lui. pig. l. 1. & ff. famil. ercisc. hæredes. §. an ea. & ff. de pig. l. qui pign.

REi creditor.] CASVS. Si rem specialiter uel generaliter mihi obligatam alius creditor, qui eā hypothecatā non habet, uendit; mihi nō preiudicat. Viui.

d *Res creditor.*] nec e. iam debitor, ut inf. tit. 2. l. ser nos. uerum hic creditor prius debitorem, quam extraneum possessorem conuenire debet, ut supra de pig. authen. hoc si debitor.

e QVi à creditore. Non potest.] q̄uis creditor non fuerit dn̄s, ut insti. qui al. licet. §. 1. & facit supr. qui pot.

3 † venundata. in pig. hab. l. si generaliter & sup. si anti. credit. l. obligata. & inf. de euic. leg. si ob cautiam. Accur.

SI maritus.] CASVS. Maritus dans mutuo pecuniā vxori, & pignus accipiens, non acquirit sibi obligationem pignoris, neque pignus uxor, nisi ei successerit, distrahere

4 † fundū al. deest vtrunque. potest. Viuia.

f *Si maritus.*] loquitur hæc lex uxori, cuius maritus decesserat & pecuniam mulieris mutuo dederat.

* *Postquam creditor vendidit, & tradidit ius rei emptori, & non creditori competit. h. d. secundum Bal. vel sic: Si creditori tradidit, ipsi emptori etiā contra debitorem, rei uendicatio competit. Sal.*

Iidem AA. & CC. Auianæ.

LEX XV.

OBligatis pignori mancipijs, a creditore distractis, ac traditis, si post debitor quōdam hæc [a]solicitauerit,[b] non [1]† venditori, sed emptori contra possidentem in rem competit actio, D. Cal. Mart. Sirmij. CC. Coss.

Licet unus ex hæredibus debitoris totam partem suā ipsius debiti soluat, uenditionē pignoris etiam pro parte sua non impedit. h. d. Bal.

Iidē AA. & CC. [2]† Syluano.

LEX XVI.

VNus ex multis debitorib. qui pignora tradiderat hæredibus, quod ab eo personali actione peti potuit soluēdo, res obligatas distrahendi creditori facultatem non adimit. [c] S. 3. Nonas Apri. CC.

Creditor non amittit potestatem vendendi propter in iuste vendentem. h. d. secundum Bal. uel sic: Chirographarius debitor non potest vēdere res debitoris in præiudiciū hypothecarii creditoris. Sal.

Ijdem AA. & CC. Agapę.

LEX XVII.

REi creditor [d] obligatæ generali, siue speciali conuentione, per creditorem alium, cui nō fuerat nexa, [3]† venundantem, non amittit persecutionem. Dat. prid. Non. Apri. CC. Coss.

Creditor proprietatem trāsfert in emptorem. Bal. uel sic. Qui iure emit à creditore, non habet euictionem timere. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Caiano.

LEX XVIII.

QVia creditori pignori obligatū[4]† prædiū iure emit, de proprietate vinci non potest. [e] Subscrip. 6. Cal. Maij. CC. Coss.

Licet pecunia mutuata sit vxoris, tamen nomine debitoris non est vxoris. h. d. d. Bal.

Iidem AA. & CC. Libyæ.

LEX XIX.

SI maritus [f] tuus mutuam (licet tuam) dedit pecuniam, eorum, quæ pignoris titulo accepit, si ei non successisti, distrahendi nomine tuo nullam habes facultatem. [g] S. 6. Id. Nouemb. Heracliæ AA. Coss.

Res empta ex superfluo pignore vendito, efficitur emptoris. Hoc dicit no. secundū Bal. vel sic. Res empta ex superfluo pretii pignoris à creditore non quæritur debitori, sed ad residuum habet pignoratitiam actionem. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Sabino.

LEX XX.

SEcundum placiti fidem, nihil conuenit [h] specialiter, pignoribus a creditore maiore quā ei debebatur pretio distractis, licet ex eo fundus comparatus sit, nō super hoc in rem, [i] sed in personā, idest pignoratitia de superfluo competit actio. [k] S. 6. Id. Nouemb. Byzantij. CC. Cos.

TITVLVS XXIX.

Debitorem uenditionem pignoris impedire non posse.

Testamentum debitoris non infringit ius creditoris. h. d. Bal. vel sic: Debitor in sua voluntate non potest impedire, quo minus creditor iure possit vendere prædia sibi obligata. h. d. Sal.

Impp. Seuerus & Antonin. AA. Marcello.

LEX PRIMA.

SI sunt, qui emere prædia tibi obligata velint, non impediuntur scriptura testamenti, qua complexus est debitor nulla a se [l] prędia [m] venūdari, & pęnam

g *Facultatem.*] vt supra si certum peta. l. quamuis. & si quis alteri vel sibi. l. qui ex aliena. & de rei vendi. lege, si ex ea pecunia.

SEcundum.] CASVS. Obligaui tibi rem pro centum quæ valebat 200. pacto uel lege distraxisti pro 200. & ex pretio fundum comparasti, an actio. in rem agere possim quæritur. Et dicitur, quod non. sed actio pigno. ad id quod plus est in pretio, quam in debito. Viuia.

h *Conuenit.*] s. quod res ex residuo empta esset sua. s. debitoris. Vel dic, q esset ei obligata. nam altero eorum, actio rei uendicationis uel hypothecaria daretur, quantum vtraque est in rem.

i *In rem.*] idest rei vendicatio. vel hypothecaria. Acc. Actio hypothecaria est realis.

k *Actio.*] ff. de pig. actio. l. quamuis. §. si. & l. seq. & sup. eo. l. creditor 2. & inf. de iur. do. impe. l. fin. §. si uero creditor. Accurl.us.

DEBITOREM venditionem pignoris impedire non posse.

SI sunt.] CAIVS. Obligasti mihi fundum; te non soluente sua die pecuniam, volebam pignus uendere, denunciasti mihi, ne uenderem, ostendens testamentum, quo comprehensum erat, ne illud distraheretur, & si aliter fieret, q publicaretur, an nō obstante tali denunciatione, uel scriptura testamēti, possum fundū uendere, quæritur. Et dicitur, q sic; quia non impedit talis prohibitio testatoris.

l *A se.*] scilicet, creditore.

m *Prædia.*] scilicet obligata, idest nolla uendi a creditore aliqua prædia, quæ obligauerat. Acc.

M

a *Manifestum est.*] quia nudum fuit praeceptum, secundum P. vt ff. de lega. 1. l. filiusfamilias. §. diui. quod non placet; quia hæredibus uoluit prouidere. Sed ideo est, quia creditori præiudicari non potest, vt ff. de lega. 2. l. qui solidum. §. fi. & inf. de litigio. l. prima.

tiam, vt infr. eod. l. tertia. creditor tamen ius distrahendi habebat.

l *Iubebit.*] Sed qua actione? Respondent quidam interdicta fraudatorio, vel actione in factum loco eius surrogata, vt ff. de solutio. l. pupilli. vel vtili rei vend. authoritate huius legis, cum dicat fundum restitui; vel dic impetrata in integrum restitutione ad rei uendi. sicut & alias sup. ex quib. cau. ma. l. in contractibus. interdictum prædictum locum habebat contra eum, qui in fraudem creditoris emit, loco cuius hodie est actio Pauliana. Sed ad id, quod dicit offerente te pecuniã, est contra sup. de praescr. 30. ann. l. 1. & infr. de euict. l. si prædium, ubi dicit pretium non reddi mala fide emptori. Sol. hic habuit ius uendendi creditor, ibi non. vel ibi dedit dolus cãm contractui, hic fuit incidens. Vel verius, ibi nihil debebat ille, cuius prædia vendita sunt, hic autem debebat, & sic pretium in suam vtilitatẽ est conuersum, vt ff. de rei uendic. l. emptor. sic & alias supra communia de lega. l. fi. §. fi. In quantũ ergo erat debitum, in tantum reddetur emptori, non plus, sed hoc fallit in casu, ubi etiam in eo, quod est conuersum in suum commodum, non tenetur, ut ecclesia. Sed tenetur œconomus, vt su. de sac. san. eccl. l. iubemus. 2. §. sane si hæc & auth. qui res. Aut ergo nullus dolum commisit, & creditor potuit uẽdere, & ẽ emptor secutus, vt sup. si anti. credi. l. obligata. Aut creditor tantum, & tunc ipse solus tenetur. Aut emptor, & tunc ipse in subsidium tenetur, ut hac l. & sup. de prædi. mi. l. nõ est & sup. ti. 1. l. creditor. Aut non potuit uendere de iure, & tunc tenetur emptor, vt infr. l. proxi. Acc.

Pignus si vendatur a creditore mala fide, qua actione tenetur ipse uidendum.

Debitoris.] CASVS. Si creditor debitore cessante in solutione, vult pignus vendere, potest, licet a debitore fuerit denunciatum ei, ne uendat, nisi debitum offerat, totã pecuniam deponat, & consignet. si hæc non fiãt, creditor poterit pignus distrahere, & si modica pecu. restet ad soluendum, & quãuis emptor sciat debitorem denũciasse, nõ i[deo] efficitur malę fid. pos. Viu.

b *Vsurarum.*] pro quibus fuit pignus obligatũ, ut supr. de usur. l. per retentionẽ. Ac.

c *Depositum.*] sic sup. titu. 1. l. si prius. & l. si residuum. & infr. de luitio. pign. l. fi. Acc.

d *Non potest.*] vt & sup. tit. 1. l. quamdiu & l. vnus.

e *Malæ fidei.*] vt & inf. de litig. l. 1. & sic no. denunciationem contemni, ut supr. de rescin. vendi. l. si maior. Sed contra sup. de rei uend. si fundũ. Sed hic non est iusta causa denunciandi, ibi sic. Itẽ arg. cõtra. ff. quæ in frau. credi. l. ait prætor. §. si particeps. Sed & ibi fuit iusta causa pp creditorem. Item arg. contra. ff. de no. ope. nunciatio. l. 1. Sed ibi prętoris edictum contẽnebatur, ut in eod. titu. l. prętor.

addidit, vt fisci fierent. Nec enim potuisse eum huiusmodi lege ius creditoris facere deterius, manifestum est. [a] Dat. 6. Calen. Maij, Apro, & Maximo Coss. 280.

Protestatio debitoris non infringit ius creditoris. h. d. Bal. vel sic. Nisi debitor vniuersum debitũ offerat, nõ habet potestatẽ denunciãdi creditori, ne pignora uendat, nec emptori, ne emat, & creditore nolẽte recipere, debet debitor illud deponere h. d. Sal.

Imperator Gordianus A. Nepoti.

LEX II.

Debitoris denunciatio, qui creditori suo, ne sibi rem pignori obligatam distrahat, vel ijs, qui ab eo volunt comparare, denunciat, ita demum efficax est, si vniuersum tam sortis, quam vsurarum [b] offerat debitum creditori, eoque non accipiẽte, idonea fide probationis (ita vt oportet) depositum [c] ostendat. Nam si vel modicum de sorte vel vsuris in debito perseueret, distractio rei obligatæ non pôt [d] impediri, neque ea ratione emptor, tametsi sciat interpositam a debitore creditori denunciationem, malæ fidei [e] sit possessor. PP. 3 Non. August. Gordiano A. & Auiola Consulibus 240.

TITVLVS XXX.

Si vendito pignore agatur.

Si creditor uendit pignus mala fide, ipse creditor tenetur pignoratitia, non emptor, nisi duo concurrant, scilicet quod creditor non sit soluendo, & quod emptor participauerit fraudem. nã tunc debitor, oblato pretio cũ vsuris, recuperabit rem suã, h. d. Bald. vel sic. Si creditor per fraudẽ minori pretio pignus vendidit, ad interesse debitoris tenetur, & eo non existente soluendo contra emptorem fraudis participẽ ad restõnẽ pignoris agitur. h. d. Sal.

Imperator Alexander A. Agrippæ.

LEX PRIMA.

Præses prouinciæ aditus, si fuerit probatum tuum creditorem, cui ius distrahendi pignora, [f] fuit, dolo malo [g] fundum vendidisse, quanti tua interest, [h] restituet tibi eundẽ creditorem iubebit. [i] ¶ Quòd si de bonis creditoris condemnatio solui pecunia non potuerit, & probatum fuerit emptorem mala fide [k] emisse, offerente te pecuniam cum vsuris, quanti fundus venit, restituere tibi fundum cum fructibus malæ fidei emptorem iubebit. [l] PP. Cal Septemb. Alexand. A. Coss. 223.

Vbi creditor non habuit ius vendẽdi, debitor, uel eius hæres rem non vsucaptam vendicat. h. d. Sed ea vsucapta, agit ad pretium. Bal. vel sic. Debitor uel eius hæres pignus non iure distractũ pôt vendicare, nisi sit vsucaptũ, et tunc solum agit contra creditorem ad pretium. h. d. Sal.

SI VENDITO pignore agatur.

Præses.] CASVS. Si creditor lege vel pacto assecutus ius uendendi pignus, in venditione dolum, in fraudem commiserit, dando pro minori pretio, quam pignus valuit, tenebitur debitori ad interesse, & si creditor non soluendo inueniatur, & emptor fraudem participauit, refuso pretio cum vsuris, fundum obligatum cum fructibus restituet Idem dicit tertia lex.

f *Pignora fuit.*] ex pacto vel ex lege, vt institu. qui. alie. licet §. primo.

g *Dolo malo.*] in eo, quod minori pretio vendidit.

h *Interest.*] condictione ex lege, vel actione in factum.

i *Iubebit.*] Actione pignoratitia.

k *Mala fide.*] adhibita in vili pretio, vel etiam per gratiam, vt infr. eod. l. tertia. creditor tamen ius distrahendi habebat.

Si seruos. CASVS. Si creditor seruos sibi obligatos, non habens ius distrahendi lege, vel pacto distraxit, si nondum vsucapti sunt a possessore, debitor petere potest. Si vero vsucapti sunt, quod esse poterat, quia creditor credebat se posse distrahere, tunc a creditore pretium petet, sed qua actione, non aperit, tu dic habendo ratam venditionem, & intellige, quòd creditor teneatur debitori ad pretium saluo eo, quod sibi debeatur. Viuianus.

Nulla

a *Nullo iure* quia non uenerat dies.
b *Tu.* scilicet filius.
c *Petere.* vt tamen doli habeat exceptionem, nisi pretium soluat habita compensatione fructuum, & vsurarum, vt ff. de rei vend. l. emptor. Accur.

1† Æmiliano.

d *Vsucapti.* cum creditor ius distrahendi se habere putabat, aliter furtum faceret, vt ff. de distract. pignor. l. prima.

e *Petat pater tuus.*] per actionem negotiorum gestorum habendo ratum in subsidium, ut & alibi supra de rei vendicatio. l. mater. & de rebus alie. non alie. l. prima. & de commu. rerum alie. l. 1. & ff. si certum petatur. l. si eum seruum. immo forte hoc casu, & ante vsucapionem completam poterat agi ad pretium, nam & cohæres, qui rem communem vendidit velut propriam, tenetur statim petitione hæreditatis, vt supra familiæ erciscundæ, in l. familiæ. & socius, qui rem communem vendidit, à principio tenetur. Idem ergo in creditore, qui ius vendendi non habuit, vt à principio teneatur, at extraneus demum in subsidium, vt in contrarijs. Accursius.

SI vxor.] CASVS. Vxor mea seruos suos pro triginta aureis quibusdam creditoribus obligauit, illi creditores ex pacto, vel ex lege illos seruos vendiderunt, sed dolo, vel gratia minori pretio vendiderunt, modo creditores non sunt soluendo, quæritur qualiter vxori meæ sit subueniendum, vel quid debeat agere? Respondetur, quòd vxor tua poterit agere contra emptorem, qui fraudem participauit, & illos seruos auocare, & oblato pretio præses prouinciæ iubebit emptores seruos restituere vxori tuæ. Vinianus.

f *Vendidisse.* cum ius vendendi haberet, vt s. eod. l. 1. in princip.

Idem A. Æmylio. 1 †

LEX II.

SEruos, quos nullo iure [a] a creditore venisse dicis, pater tuus, vel tu [b] (si hæreditas eius ad te pertinet) à possessoribus petere [c] potes. ¶ Quòd si vsucapti [d] sunt, petat pater tuus [e] pretium eorum à creditore, qui non iure eos vendidit. PP. 3. Calendas Ianuar. Alexandro A. Coss. 223.

Emptor, qui participat fraudem, tenetur in subsidium, si creditor non est soluendo, h. d. Salic.

Idem A. Claudio.

LEX III.

SI vxor tua præsidi prouinciæ probauerit, cum aureos triginta deberet, seruos suos amplioris pretij per gratiam aureis viginti creditorem vendidisse, [f] eúque soluendo non fuisse, iubebit emptores, [g] recepto pretio, restituere seruos. PP. 16. Cal. Octob. Maximo 2. & Æliano Coss. 224.

Venditio minus legitimè facta non tenet, & res à possessore potest vendicari: & hoc secundum vnam lecturam, qua cauetur, quòd venditio non tenuerit, & secundum aliã, qua cauetur, quòd venditio tenuerit. h. d. secundum Bal. Vel sic: Si venditio pignoris tenuit, non reuocatur, nisi emptor fraudẽ participauerit. Vel sic. Debitor pignus iure non distractum potest à possessoribus vendicare, vel pignoratitia cum creditore agere. h. d. Sal.

Imp. Gordian. A. Eudemo.

LEX IIII.

CVm contra bonam fidem venditionem obligatæ possessionis a creditore factam alleges, non obseruatis, quæ in distrahendis pignorib. celebrari consueuerunt, [h] adito præside prouinciæ experire actione competenti, non tantum aduersus creditorem, [i] verumetiam aduersus possessorẽ, [k] si fraudem eum participasse cum creditore docere potueris, vt reuocatis, quæ mala fide gesta constiterit, & fructuum ratio, & damni, quod irrogatum apparuerit, haberi possit. PP. Calendas April. Sabino secundo, & Venusto Coss. 241.

Iustus emptor non debet pati controuersiam, sed debet conueniri creditor, vel eius hæres. h. d. Bald.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. & CC. Noniæ.

LEX V.

SI creditore pignus, priusquam ei satisfieret, distrahente, non per collusionem emptor comparauerit, successor eius de superfluo, [l] nisi emptoris hæres, qui rem possidet, conueniendus est. S. 16. Cal. Ianuar. Nicomedæ, CC. Coss. 224.

TITVLVS XXXI.

De luitione pignoris.

Nisi debitum integrè aliter soluatur, pignus non recuperatur. h. d. vel sic: Pignoris obligatio est indiuidua. vel sic. In personis hæredum obligationis conditio non mutatur. hoc dicit, Butr. & Bald.

Impp. Seuerus, & Antonin. AA. Antiochiæ.

LEX PRIMA.

QVi pro parte hæres extitit, nisi totum debitum exoluat, suam portionem ex pignoribus recipere non potest. [m] PP. 3. Calend. April. Albino, & Aemiliano Coss. 207.

g *Emptores.* fraudis participes, vt plene habes supra eod. l. 1. & facit. ff. de priuileg. cred. l. Imperatores.

CVm contra. CASVS. Si creditor prædium sibi obligatum non interueniente legis solemnitate, puta subhastatione, & quod plus offerenti detur, distraxit, non solum debitor creditorem conuenire poterit pignoratitia, sed possessorem ad restitutionem prædij, & fructuum, si fraudẽ participauerit cum creditore.

h *Consueuerunt.* ut dicitur infra de iure dom. imp. l. fin. & sic non teneat venditio secundum Ir.

i *Creditorem.* scilicet actione pignoratitia. Accur.

K *Possessorem.* etiam non conuento creditore, licet sit secus, quando tenuisset vẽditio, vt sup. eod. l. 1. Vel si vis, potes hãc secundum illam intelligere. Sed quid si hic malæ fidei possessor velit supplere iustum pretium? Videtur audiri. argu. ff. mand. l. diligenter. Sed dico cõtra, quia hic non erat dominus, qui uendebat. Item qui emebat, mala fide emebat, & hoc idem quare supra eo. l. 1. Acc.

SI creditore. CASVS. Creditore vendente pignus lege uel pacto, pluris quam sit erit debitũ, puta debitum erat 5. & pignus valebat decem ad residuum debitor cõueniet creditorem, neque ad restitutionem rei habebit regressum aduersus emptorem. Viuian.

l *Superfluo* ut & sup. titu. 2. l. n. & l. si cessante.

DE LVITIONE pignoris.

Pignoris distractio impeditur per eius luitionem, vel liberationem, & ideo ponit de ea. Azo.

QVi pro parte] CASVS. Debitor [illegible] mihi tenebatur, decessit, quatuor hæredibus relictis, an vno soluente pro parte sua liberatur pignus pro ea parte, quæritur? Et respondeo, quòd non. [illegible]

m *Non potest.* [illegible]

supra tit.3.l.vnus.& supra tit.1.l.1.& 2.& ff.de pign. act. l.si necessarias,§.si vnus.nec enim ex persona hæredũ. &c. vt ff.de uerb.oblig.l.2.§.ex his.

INtelligere. CASVS. Tenebaris mihi actione personali, & præscripta est 30.annorum spatio, an adhuc remaneat hypotheca, quæritur? Et dicit quod sic, quia durat vsque ad 40.annos. Viuianus.

a *Durare.* idest posse agere hypothecaria.

b *Actione submota.*] Per præscriptionem triginta annorum. Ponunt quidam casum quando erant duo rei debendi, quorum quilibet obligauit suam rem, uno eorũ de fundo, & altero ei succedente, tollitur obligatio personalis, & remanet hypothecaria etiam in rẽ suã. sed etiam hoc non placet, quia nõ tollitur personalis. ut ff. de fideiuss.l. generaliter. Alij ponunt, quando creditor successit debitori.& alij ex aliqua causa hæreditatem restituit, ut ff.ad Trebellian.l.debitor. in princ.& ff. de except. rei iudic. l.ex sextante, in fine. Tu dic personalem sublatam triginta ann.durare, hypothecam quadraginta annos.ut supra de præscrip. triginta annorum cum notissimi, secus autem si tollatur personalis pacto, vel solutione, uel re iudicata, vel iureiurando, uel alio modo, quia & hypotheca tunc tollitur, ut ff. quibus modis pignus, uel hypoth. solui.l.soluitur,§.penultim.& l. seq. & l. antepenultim. & ff. de naut.fœno.l. fœnerator, & de pactis. l. Labeo. & secundum hoc etiam potest intelligi regula iuris, cum principalis. nam, & ibi est plerumque propter casum huius legis. Itẽ nota ex hac l. sublato principali, remanet accessorium. sic & ff. de constitut. pecun.l.item illa, §. proinde. Sed contra supra de usuris, l. eos, in princip. Solut.ut ibi. Accursius.*

Probatio.

*Addit.ui de Cuiac. 15.obl.23.

Inuenitur hypothecaria per se stans sine personali. h.d.Bal.Vel sic: Actione personali sublata tempore, potest durare hypothecaria. h.d.Sal.

Imp.Cordianus A.Domitio.

LEX II.

INtelligere debes vincula pignoris durare,[a] personali actione submota.[b] PP. 12.Calend.Iun.Sabino, & Venusto Coss. 241.

Soluto debito, vel aliter satisfacto, potest creditor pignoratitia couenire, h.d.Bal. Vel sic: Sicut per solutionẽ debiti, ita per oblationem, & depositionem eiusdem pignora liberantur. hoc dicit Salicetus.

Imp.Diocl.& Maxim. AA. & CC.Floro.

LEX III.

SI reddita debita quantitate, vel rebus[c] in solutũ datis siue distractis, & compensato[d] pretio, satis ei, cõtra quem supplicas, factum esse, adito præside prouinciæ,[e] † probaueris: vel si qđ residuum debetur, obtuleris, ac si non acceperit deposueris consignatum:[f] restitui tibi res pacto pignoris obligatas proui debit: cum etiam edicto[g] perpetuo actione proposita,[h] pecunia soluta creditori, vel si per eum factum sit, quo minus solueretur, ad reddenda ea, quæ pignori acceperat, iure eum satis euidenter vrgeri, manifestum est. S.6.Idib.Octob. AA.Coss.

SI reddita. CASVS. Si debitor pecuniam soluat, uel aliquas res dederit ei in solutum, vel debiti, quo ad inuicem tenebantur, fiat compensatio, petere poterit rem obligatam sibi restitui, uel si offeratur debitum, nec ille uelit recipere depo.consign.&c.

c *Rebus.* alijs non obligatis.

d *Compensato.* ut & supra de compens.l.inuicem.

e *Prouincia.* qui dabit calculatorem, si occurrat dubium, ut supra de distract. pign.l.si residuum.

f *Consignatum.* sic supra de distract. pigno.l.1. & l. si prius. & de usur.l.acceptã.

g *Edicto.* non solum iure ciuili.

h *Proposita.* pignoratitia.

TITVLVS XXXII.

Si vnus ex pluribus hæredibus creditoris, vel debitoris partem suam debiti soluerit, vel acceperit.

Pignus nec actiuè, nec passiuè, recipi diuisionem inter hæredes. h.d. totus titulus. Bald.Vel sic: Inter hæredes creditoris, personalis actio diuiditur pro rata, non realis hypothecaria. h.d. Sal.

Impp.Valer.& Galien.AA. Tauro.

LEX PRIMA.

MAnifesti, & indubitati iuris est, defuncto creditore multis relictis hæredibus, actionem quidem personalem inter eos ex lege 12.tabularum diuidi;[i] pignus vero in solidum[k] vnicuique teneri. D.12.Calen. Maij, ipsis AA.3.& 4. Coss. 290.

Actio personalis cõtra obligatũ tantũ dirigitur realis contra possessorem. h.d.Bal. Vel sic: Licet actio personalis diuidatur pro rata inter hæredes debitoris, non tamẽ hypothecaria, sed vnusquisque conuenitur pro rebus à se possessis, h.d. Sal.

Imp.Dioclet.& Maxi. AA. & CC.[2] † Claudiæ.

LEX II.

ACtio quidem personalis inter hæredes[l] pro singulis portionibus quæsita scinditur, pignoris aũt iure multis obligatis rebus, quas diuersi possident, cum eius vendicatio[m] non personam obliget, sed rẽ sequatur, qui possident, tenentes non pro modo singularum rerũ substantiæ conueniuntur,[n] sed

SI VNVS EX pluribus hæredibus, &c.

MAnifesti. CASVS. Si decedat creditor pluribus hæredibus relictis, actio, quæ ei cõpetebat, cuilibet hæredi competit pro parte, sed pignus cuilibet remanet in solidum obligatum, unde si uni soluatur pro parte sua, non liberatur pignus. Viuianus.

i *Diuidi.* ut supra de de pact.l.pacto. & supra fam.ercisc und. l.ea.& infra l.proxi. & infra de except. l. prima.

k *Insolidum.* ut ff.de pig.act.solutum, §.si creditor. & facit ad leg.istam, supra de distractio. pign.leg. unus.

ACtio. CASVS. Si Titius creditorem habens Sempronium, decedat pluribus relictis hæredibus, personalis actio, qua tenebatur Titius, diuiditur inter hæredes unde quilibet pro parte sua conuenitur, sed si unus pignus possideat, ipse solus in solidum pignoratitia actione conuenitur. Viuianus.

l *Inter hæredes.* creditoris, uel debitoris, ut supra l.proxima.

m *Vendicatio.* nam in rem est hypothecaria, ut supra de pigno.l.pignoris. Et dic diuersi hæredes. Nam quidam hæredes debitoris possidebant aliqua de bonis obligatis, & alij alia.

2 † Claudianæ.

n *Conueniuntur.* i.non pro portione hæreditaria, quam habent in singulis rebus, sed in solidum, &c. ut ff.famil.erciscu. l.hæredes, §.an ea. & 7. de hæred. actio.l.2.& ff. de pignor. act.l.si necessarias.§.si unus.

SI PIGNORIS conuentionem numeratio pecuniæ secuta non fuit.

SI *pecuniam.*] CASVS. Spe numerationis futuræ scripsisti pecuniam recepisse, & pignus obligasti. si numeratio secuta nõ est, qualiter tibi consulitur, vt reuoces pignus, quęritur. Et dicitur, quod per in rem act. & teneberis probare datum pignus. Eodem modo, pignore nondum tradito. si creditor aduersus te agat hypothecaria, tenebitur probare se numerasse pecuniam, nec sat erit, si dicat se accepisse pignus, neque pecuniam sibi redditam. Viui.

a *Si pecuniam.*] hæc lex de verbo ad verbum ponitur sup. de non nu. pecu. l. 1. & expone hanc ut illã.

b *Pignus.*] scilicet destinatione. Vel dic datũ esse pignus etiã nunc, & sic accedit ciuili obligationi, ut supra de non nu. pecu. l. si cui. & facit ff. de pign. act. l. solutũ. §. si quasi.

1 † Hylatio.

c *Intentio.*] hic duo dicebat creditor, datũ sibi pignus, & pecuniam non redditã & secũdum volebat probare per primũ quæ probatio non valet, ut hic dicit. Acc.

SI *vt nunc.*] CASVS. Si vxor tua cautio se accepisse pecuniã, quam, non accepit, & pignus dedit, illud persequi poteris, cũ per tale falsã cautione res suas obligare nõ potuit. Vi.

d *Scriptura.*] publica vel priuata, licet quidã dicant, secus si publica argu. sup. ar. tu. l. fi. & facit su. l. proxi.

DE IVRE DOminij impetrando.

Quia quandoque non inuenit emptorẽ creditor, ideoq opus est, vt sibi adiudicatur, iõ de hoc ponit.

DOminij.] CASVS. Obligasti mihi fundum, & generaliter omnia bona, an te cessante in solutione, possum impetrare, ut liceat mihi oia bona tua iure

insolidum, vt vel totum debitum reddant, vel eo, quod detinet, cedant. Subscripta 5. Nonas Antiochię.

TITVLVS XXXIII.

Si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ secuta non fuerit.

Qui non numerauit, & in hypothecaria, & in personali succumbit. h. d. iste titulus. vel sic. Etiã si debitor quęritur incidenter, creditor debet probare pecuniam numeratam. Bal. vel sic. Debitor potest creditorem, qui pecuniam nõ numerauit, ad restitutionem pignoris, conuenire. nec ille potest exceptione dati pignoris se tueri, nisi probet se pecuniam numerasse, quod obtinet etiam debitore possidẽte. h. d. Sal.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. [1]† Illatio.

LEX PRIMA.

SI pecuniam [a] tibi non esse numeratam, atque iõ frustra cautionem missam asseris, & pignus [b] datum probaturus es, in rem experiri potes. Nam intentio [c] dati pignoris, neque redditæ pecuniæ, non aliter tenebit, quàm si de fide debiti constiterit.

¶ Eademque ratione veritas seruetur, si te possidente pignus, aduersarius tuus agere cęperit. PP. Cal. Septem. Laterano & Rufino Consulibus 198.

Hypotheca & cautio est inanis, si pecunia numerata non fuit. h. d. secundum Sal.

Imp. Alexander A. Peregrino.

LEX II.

SI (vt nunc asseueras) nihil creditor numerauit vxori tuæ, quæ pignus dedit, sed inanem extorsit cautionem, mendaci scripturæ [d] contra fidem veritatis obligari eius res non potest. Sine die & Consule.

TITILVS XXXIIII.

De iure dominij impetrando.

Impetrans possidere pignus iure dominij, debet exprimere nomina debitorum cessantium, & solennia peregisse, nec potest de omnibus generaliter impetrari. h. d. Bal. uel sic. Creditor potest impetrare à principe pignora singularia sibi addici iure dominii, non vniuersa bona debitoris, licet sint hypothecata. h. d. Sal.

Imp. Alexander A. Nicolæ.

LEX PRIMA.

DOminij iure pignora [e] possidere desiderans, nomina debitorum, quos in solutione cessare dicis, exprimere, & an solennia [f] peregisti, significare debuisti, dummodo scias omnia bona [g] debitoris, quæ pignori dedit, vt vniuersa dominio tuo generaliter addicantur, impetrare te nõ posse. PP. 18 Cal. Decemb. Alex. A. 3. & Dione Coss. 230.

Per vnum actum contrarium receditur à priuilegio. h. d. Bart. Qui facit contra ius, quod impetrauit, ius perdit. h. d. vel sic. A beneficio rescripti receditur per actum oppositum. h. d. Bald. vel sic. Si creditor post dominium pignoris impetratum vsuras à debitore receperit, iuri impetrato renunciasse videtur. h. d. Salic.

Imperat. Gordian. A. Iustę.

LEX II.

SI creditor pignus iure dominij a nostra serenitate possidere petit, & post formam rescripti alio anno vsuras a vobis accepit a beneficio impetrato recessisse [h] videtur. [i] [2]† PP. prid. Non Decembr. Pio, & Pontiano. Coss. 239.

re dñij possidere quęritur. Et dicitur qđ nõ. & loquitur creditori Imperator dicens, quod libello meo supplicatorio debui exprexisse nomen debitoris mei, & an peregi solẽnia, q̃ sunt inf. eo. l. fi. Vi.

e *Pignora.*] aliqua certa.

f *Solennia.*] quæ sũt inf. eo. l. fi.

g *Omnia bona.*] i. si omnia bona obligasset, tunc non posset omnia iure dominij petere. Sed quando certas res, tunc sic, vt hic dicit. & arg. sup. de bo. auth. iud. pos. l. pro debito. & sup. ne pro dot. mu. bo. quondam ma. addi. l. 1. & fin. de pact. l. si pacto. & institut. de suc. sub q̃ fin. per bo. ven. & ex sena. consul. Clau. per totam.

S*I creditor.*] CASVS. Creditor postulabat a principe, vt liceret sibi possidere pignus iure dñij. & princeps cõcessit; postea exegit a debitorib. vsuram, an videatur renunciasse beneficio impetrato & obtẽto, quæritur. Et dicitur, qđ sic. Vi.

h *Recessisse.*] sic, & ff. de lege cõmis. l. 4. §. eleganter. & l. de lege. §. fi. & l. post dič. & supr. de pact. inter emp. & uend. l. commissarię. & sup. quod metus causa. cum te. & ff. de po. l. si hominem. §. quoties. & de vsuris. qui semisses. in prin. & l. cum quidam §. diuus. & supr. de vsur. l. quamuis. & ff. de iure aur. anul. l. 1.

ADDITIO. De hac materia, an scilicet & quando per actum contrarium quis perdat priuilegiũ, vide pulchre per Abba. in c. cũ accessissent. in vl. col. extra de constitutio. ib. & p Docto. in l. voluntatis. sup. de excu. tuto.

i *Videtur.*] vt ff. de lege cõmis. circa principium.

V*Etustissimum.*] CASVS. Olim creditor publicè proscribebat pignus, & si post annũ debitor illud non recolligebat, creditor illud poterat vendere, hodie t. e non

2 † Quia contrarii fecit iuri suo. & cõcor. c. gratum. cum glo. super ver. recessum. de of fic. delegati.

non erit, sed iure conuenit, vt creditor pignus vendat, & hoc liet, an non, & tunc debet denunciari debitori, ut pignus recolligat, & si intra biennium nō redemit, poterit creditor pignus distrahere. & si non inueniatur emptor, adeat creditor iudicem, & denūciet debitori, ut ueniat, si non veniat, statuatur certū tēpus a iudice, intra quod si non veniat, poterit petere a principe, vt dominiū pignoris ei detur, & adhuc si intra aliud biennium debitor veniat, & pecuniam offerat, poterit pignus recuperare. si vero non uenit, ex tunc elapso biennio cōsequetur creditor plenissimum dominiū, & si creditor pignus vendat, neque tunc consequatur debitū suum: de eo, ꝙ deest aduersus debitorem manebit integra petitio, & si pluris sit pignus uenditum, quā sit debitum, debitor, vel eius creditores superfluū petere poterunt, & si dubitetur, quantum debuerat vendi pignus, iudex debet æstimare, & creditor debet iurare, se non potuisse plus vendidisse, ita videlicet ut hoc, qđ iudex æstimauerit, obseruetur. Viuia.

a *Conuentum.*] hoc dictum fallit in casibus, ut insti. t. per quos agere possumus. & ff. de pign. actio. si conuenerit. l. & ff. de distrac. pign. l. si creditor. §. fin. & fecit insti. qui ali. lice. §. ultimo.

b *Ex denunciatione.*] scilicet una. ubi uero conuenit, ne venderet, ter est denunciandum, ut ff. de pign. actio. l. si conuenerit. §. in fine.

c *Sententia.*] interlocutoria de soluendo sibi eam.

d *Dominij.*] vt sup. si in cau. iudi. l. fi. Acc.

e *Præsens.*] sic ff. de euictio. l. si ideo. §. fi.

f *Certo tempore.*] nota certum tempus dari ad requirendum, & aliud certum tempus ad soluendum, ut statim subijcit Acc.

g *Certum tēpus.* quo

1 † Hanc l. dicūt ad hoc singularem, ꝙ omnia pacta in pignoribus, sunt licita, nisi ex pſ. lege prohibeatur. vide ad hoc Bald. in l. ordo. sup. de excep. rei iu.

2 † Omissa.

Antiqua obseruatione sublata, debitor moneatur, vt certo tempore soluat, quo elapso a principe dominium impetratur, post quam impetrationem debitor intra bienniū auditur, & res legitime æstimatur, vt si vltra bēt, id restituat, & quod minus accēperit, consequatur. h. d. Bar. vel sic. Intentio huius legis est triplex, s. pignoris venditionem, et circa pignoris dominij impetrationē seu adiudicationē: Tertio circa post ipsius adiudicationem, permissam luitionem. Secunda ibi, sin vero nemo. Tertia ibi, sin lex non nullatenus. & ista autem seruatur secūdum statuta & consuetudines locorū. & h. d. Qui vult iure pignoris possidere, debet seruare huius l. solēnia, secundum But. & Bal.

Imp. Iustinia. A. Demosthe- ni præfec. præt.

LEX III.

VEtustissimam [1] † obseruationem, quæ nullatenus in ipsis rerū claruit documētis, penitus esse duximus amputandā, imo magis clariorib. remedijs corrigendā.

¶ Igitur in pignorib. quę iure dominij possidere aliquis cupiebat, proscriptio publica, & annus luitionis antiquitus introducti sunt, pignus aūt publicè proscriptū, neq; vidim[a], neq. (nisi tm̄mō ex librorū recitatiōe) audiuimus.

¶ Sancimus itaque, si quis rē creditori suo pignorauit, si quidem in pactione cautum est, quemadmodum debet pignus distrahi, siue in tempore, siue in alijs conuentionibus, ea obseruari, de quibus inter creditorem & debitorem conuentum est.[a]

¶ Sin autem nulla pactio intercesserit, licentia dabitur feneratori ex denunciatione,[b] vel ex sententia iudiciali, post biennium, eo quo attestatio [2] † missa, uel sententia [c] prolata est, numerandum, eam vendere.

¶ Sin vero nemo est, qui cōparare eam maluerit, & necessarium fiat creditori saltem sibi eam iure domini [d] possidere, in huiusmodi casibus hanc causam esse obseruandam cēsemus, ut siue pręsens [e] sit debitor, denūciatio ei, s. post biennium mittatur, siue ab fuerit, prouinciale tribunal creditor petat, & iudicem certiorare festinet, quatenus ille eum requisierit, certo tempore [f] super hoc ab eo statuendo, ut fiat debitori manifestum per apparitionem iudicis, quod a creditore petitum est, & certum tēpus statuatur, intra quod, si fuerit inuentus debitor, debet is, qui pecunias creditas accepit debitum offerre, & pignus recuperare.

¶ Sin autem nullatenus fuerit inuentus, iudex certum tēpus [g] definiat, intra quod ei licentia dabitur sese manifestare, & offerre pecuniā & pignus a pignoratione liberare.

¶ Sin autem [3] † tempore statuto minime fuerit inuentus vel creditam pecuniam totam offerre noluerit, tunc creditor adeat culmen principale, & precib. porrectis, iure dn̄ij nostra serenitate hr̄e eādē rē expetat,[h] habeatq. ex diuino [i] oraculo eā in suo dominio. Et postq̄ hoc fuerit subsecutum, pietatis intuitu habeat debitor intra biennij tempus in suam rem humanum regressum, ex die sacri oraculi numerādum, & liceat [k] ei creditori, qui iā dn̄us factus est, offerre debitū cū vsuris & dānis vitio [l] eius creditori illatis, quorū quātitatē creditor dēt suo iuramento [m] manifestare, & suum pignus recuperare.[n]

¶ Sin autem biennium fuerit elapsum, plenissimè habeat rem creditor, idemque dominus iam irreuocabilem factam. Sed [4] † si quidem minus in pignore, plus in debito inueniatur, in hoc quod noscitur abundare, sit creditori omnis ratio integra.[o] Sin autem ex vtraque parte quantitas æqua inueniatur, sine omni dubitatione totam rem antea pignoratam retineat.

¶ Sin autem minus quidem in debito, amplius autem in pignore fiat, tunc in hoc, quod debitum excedit,[P] omnia debitor iura integra

tempore non inuentus redire possit. Inn. & facit ad hunc §. ff. de pig. act. l. eleganter. in prin.

h *Expetat.*] i. petat.

i *Ex diuino.*] pro eo, qđ ualet, si minus ualet. Vel econtra quantum sufficiat ad debitum, si plus ualet, vt inf. patet. Accur.

k *Liceat.*] ei. scilicet debitori.

l *Vitio.*] i. contumacia & negligentia.

m *Iuramento.*] Nota iuramentū dari sic, ut, & ubi singula non possunt probari. sic supr. de iudi. l. sancimus.

n *Recuperare.*] sic ergo intra quadriennium recuperabit pignus debitor. Sed secus in dāno infecto, vbi post secundū decretum nō additur, vt ff. de dam. infect. l. si finita. §. postea autē. Sed hęc, quæ hac lege dicuntur, aliter consuetudine, & aliter ciuitatum statutis obseruantur, & per Lōbardam. ut in ti. de debitis & gaudimonijs, & quæ liceat pignorare, uel non. l. si quis fideiussorem.

o *Integra.*] vt & ī. de distra. pig. l. hypothecis. & s. si cer. pet. l. si pro mutua. Sed secus in pignore, qđ in cā iudicati capitur, vt ff. de re iudic. l. a diuo. §. si pignora. Acc.

a *Excedit.*] s. res pignorata. Acc.

Ex

Pignoris venditiones & adiudicationes sunt seruandæ secundum statuta & consuedi-tudines locorum.

3 † in tp̄e.

4 † Si quid minus.

a *Ex communione.* Communio enim mater est discordiæ, ut ff. de leg. 2. l. cum pater, §. dulcissimis.
b *Seu domino* s. nunc facto, & facit ff. de pign. act. l. eleganter, §. si uendiderit. & l. quamuis, in fi. & sup. de bon. autho. iu. poss. l. fi. §. pen.

utile, ut ff. de solu. l. Callopodius, alias quamuis stipulanti. Pactum autem legis commissoriæ esset, ut si non soluam inter certum tempus, creditoris sit pignus, uel habeat pro pecunia sua emptum, uel sit ei ius faciẽdi, quod uult, uel similia. sed si sic dicam, habeas tunc emptum tanta pecunia, quanti tunc ualuerit, ualet, ut ff. de pign. l. si fundus, §. fina.

Pactũ legis commissoriæ quæ sit.

lege nostra seruabuntur: creditoribus quidẽ fœneratoris nõ suppositum: alijs aũt debitoris creditoribus, vel ipsi debitori seruatum. ¶ Et ne ex 1 † cõione a fiat aliqua difficultas, licentia dabitur creditori, seu domino b æstimationẽ superflui debitori, vel creditori debitoris cum competenti cautela c in eum exponenda offerre.

1 † Cõmunione.

¶ Sin verò creditor, postquã iure dominij hoc possideat vẽdere hoc maluerit: liceat quidẽ ei hoc facere, si quid autẽ superfluũ d sit debitori, seruare. ¶ Sin autẽ dubitatio exorta fuerit pro uenditione, utpote uiliore pretio facta, sacramẽti religionẽ e creditor præstare compellatur, qđ nulla machinatione, vel circumscriptione vsus est, sed tanti uendiderit rem, quãti potuerit venire. & hoc tantummodo reddi debitori, quod ex iuramento superfluum fuerit visum. ¶ Sin autem ex iureiurando etiam minus habuisse creditor inueniatur, in 2 † residuũ habeat integram actionem. ¶ Æstimationem f autẽ pignoris donec apud creditorem, eundemq; dñm permaneat, siue amplioris, siue minoris quantũ ad debitũ quantitatis est, iudicialis esse volumus disceptationis, vt quod iudex super hoc statuerit, hoc in 3 † æstimationem pignoris obtineat Da. xv. Cal. April. Constant. Lampa. & Oreste VV. CC. Coss. 530.

TITVLVS XXXV.

De pactis pignorum, & de lege commissoria in pignoribus rescindenda.

Pactum est potius interpretandum esse superfluum, quam iuri contrarium. hoc dicit Bal. vel sic: Pactum simile pacto legis commissoriæ, in pignoribus nihil operatur, hoc dicit secundum Bart. & Sal.

Impp. Alexand. A. Victorino.

LEX PRIMA.

QVi pactus est, nisi intra certũ tempus pecuniã quam mutuam accepit, solueret, cessurum se creditoribus, g hypothecæ venditionem non contraxit h sed id comprehẽdit, quod iure suo creditor in adipiscendo i pignore habiturus erat. Communi itaque k iure creditor hypothecam vendere debet. PP. Idib. Octobr. Alexand. A. Coss.

Pactum, quo si res vendita non euincatur, alia res pro ea obligata debitori reddatur, est validum, & seruandum. Bald. vel sic: Cessante causa propter quam pignus est datum, pignus debet reddi. hoc dicit secũdum Salic.

Imp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Dionysio.

LEX II.

SI fundi nomine, quem vendideras l, emptori ab alio mota proprietatis quæstione, alterum fundum pro eius euictione pignoris hypothecæve titulo emptionis instrumentis ea lege dedisti, l vt quem secundo tradideras, si is, quem uendideras, euictus non fuerit, obtineas, m de hoc contra eum, qui mouerat, quæstionem lata sententia, emptori

c *Cautela.* alias cautione, hoc ad debitorem, & creditorem referri potest, nam debitor cauebit, quod illam rem non reuocabit, & creditor cauebit, quòd restituet superfluum. Azo.
d *Superfluum.* a debito, cum pluris uendidit, quam esset debitum.
e *Religionem.* Not. de conscientia, quã satisfacere, sic infra de donat. leg. si quis pro redemptione, §. eandem, & supra de iure delib. l. fi. §. licẽtia danda, & supra de fide instru. l. fin. §. sin autem & dixi supra de ijs, qui ad eccl. confu. l. fi. §. sic ubi. Accur.
f *Æstimationem.*] hic non uult uendere, sed accepit iure dominij, & dicitur, quod ualet plus, & econtra ipse, quod minus, sed ipse impetrauit usque ad quantitatem debiti.

DE PACTIS pignorum, &c.

Licet in uenditionibus seruetur lex cõmissoria, in pignoribus tamen non seruatur, ut habes in hoc titu.

QVi pactus est. CASVS. Obligaui tibi fundũ hoc pacto, ut nõ soluta pecunia sua die, haberes eum in solutum, an ualeat pactum, quæritur? & dicitur, quod nõ: neque plus consequeris per talem conuentionem, nisi quod de iure communi tibi competit, hoc est, ut pignus uendere possit iure communi. Viuian.

2 † Residuo.

3 † Æstimatione.

g *Creditoribus.* ius pignorum, uel ipsa pignora. Et not. quod hoc non est pactum legis commissoriæ, sed quoddam ei simile, & ideo inutile, nam nihil operatur, sicut enim creditor alias potuit uendere pignus, uel ex pacto, uel ex lege, ita & nunc. Et idem dicas, si dixit ie daturum in solutum, ut sit in-

h *Non contraxit.* scilicet de iure, sed de facto constat uenditionem esse, sicut & cum prædium creditori datur in solutum, ut inf. de euict. l. si prædium. Accursius.
i *In adipiscendo.* id est in adipiscenda possessione pignorum. Accur.
k *Communi itaque.*] Nota ergo pactum nil operari, sic infra de fideiusso. leg. non recte. & ff. pro socio, l. sed si adijciatur. argum. contra ff. de usur. l. si stipulatus, & ff. de lega. 1. l. si quando in prin. & totum generale, res sic debet accipi, ut non pereat, ut ff. de rebus dub. l. quoties in actionibus. & l. ubi est, & ff. ad munic. leg. 1. Item contra est huic l. supra de pactis. le. si quis, in conscribendo. Sed hoc speciale ne creditores nimiam suam exerceant auaritiam. Item cõtra. ff. de contrahen. emptio. l. si. in princip. sed ibi non creditori, sed fideiussori retrahebat pignus, & ideo non est ibi pactum legis commissoriæ, uel ei simile.

SI fundi.] CASVS. Vendidi tibi fundum, & pro euictione alium fundum obligaui hoc pacto, ut si non euinceretur, restitueretur fundus obligatus, si aliquis egerit & succubuerit, quia non euincit, an fundum recuperare possim, quæritur. Et dicitur, quod sic, sed per quam actionem, non aperit, tu dic, quod præscript. uerbis, uel actio. pignoratitia. Viuianus.
l *Dedisti.* loco pignoris.
m *Obtineas.* idest restituatur tibi secundum Azon. & si amittat loco pignoris retineat, quod ualet, vt infra de euict. leg. si nõ iniuria.

Sed.

Sed quid, si est actum, vt hic loco illius habeatur? Respond. puto valere, & sic etiam potest intelligi innuere lex ista.

a *Securitate.*] idest exceptione rei iudicatæ, cum sit absolutus.

b *Negotium.* quia iureiurando, & pacto de non petendo & sententia.

c *Integrum est.* quia nec sibi hunc uendidisti, nec pro expensis litis ei dedisti, nec pacto, nec sententia, vel alio modo amisisti.

d *Iubebit* præscript. verb. actione proposita, vel pignoratitia actione.

QVeniam. CASVS. Si inter alias deceptiones, quib⁹ creditor intendit debitorē decipere, est hæc, scilicet quod creditor conuenit cum debitore, vt si sua die nō soluatur pecunia, q pignus penes eum remaneat, statuit Imperator, quod huiusmodi conuentiones nullius sint momenti, sed creditor debitum recipiat, & pignus debitori restituat. Viuian.

*Ex li. 3. tit. 3. l. C. Th.

e *Memoriam aboleri.* quoad ipsa pignora, non quo ad venditionem. Accursius.

ADDITIO. An autem, & quando pactum legis commissoriæ reprobetur in pignoribus. Item quare admittatur in contractu emptionis, & reprobetur in contractu pignoris, uideas pulchrè per Abbatem in cap. significante. super glo. in verbo, commissoriæ, extra de pig.

f *Si quis.*] debitor.

g *Præteritis.* nisi hoc diceretur non traheretur ad præterita, ut supra de leg. & constitut. l. leges, & constitutiones.

parata securitate, [a] circa eum, quem obligaueras, restituendum: conuentionis fidem impleri (si negotium [b] integrum est, [c]) præses iubebit. [d] S. Calend. Decemb. Sirmij, AA. Coss.

Pactum legis commissoriæ est reprobatum in pignoribus, & habet locum hæc lex in præteritis, & futuris. hoc dicit Butr. Baldus & Salic.

Imp. Constant. A. ad populum.

LEX III.

QVoniā *inter alias captiones præcipuè commissoriæ pignorū legis crescit asperitas, placet infirmari eam, & in posterum omnē eius memoriā aboleri. [e] ¶ Si quis [f] igitur tali contractu laborat, hac sanctione respiret, quæ cum præteritis [g] præsentia quoq; repellit, & futura prohibet: Creditores enim, re amissa, [h] iubemus recuperare, quod dederunt. Dat. prid. Calen. Februar. Serdicæ, Constantino Cęs. Coss. 354.

TITVLVS XXXVI.

De exceptionibus, seu præscriptionibus.

Soluens habenti vtilem actionem alio habente directam, ab vtili liberatur ipso iure, sed à directa exceptionis ope: & obligatio diuiditur inter hæredes actiuè, & passiuè, pro portionibus hæreditariis. h. d. Bald. Vel sic: Licet obligatio diuidatur ipso iure inter hæredes, tamen si debitor soluit vni ex hæredibus, cui creditor nomen prælegauit, aduersus alios tuetur exceptione doli. h. d. Sal.

rit. arg. contra, ff. de contrah. emp. l. & Sed solue, vt supra eod. tit. l. 1.

DE EXCEPTIONIBVS, SEV PRÆscriptionibus.

Dixit supra de iure agendi, nunc de iure defendēdi. Et quod dicit, præscriptionibus, * large ponitur licet alias pro tē porali tātum ponatur.

* Quid exceptio à præscrip. differat, ut de Alc. in l. quinque pedum. C. finium reg.

Imp. Antoninus A. Claudio.

LEX PRIMA.

DEbitores quidem hæreditarij vnicuique hæredum pro portione hæreditaria antiqua [i] lege * obligati sunt. ¶ Sed si eis hæredibus omnem pecuniā exoluisti, quibus nomē patris tui [k] testator [l] in diuisione adscripserat, [m] doli mali exceptione [n] aduersus alios agentes tueri te potes. PP. 10. Calendas August. Duobus Aspris. Coss. 223.

Licet vnus ex fratribus succumbat in iudicio, non præiudicat alteri fratri. hoc dicit Bald. vel sic. Exceptio rei iudicatæ non obstat ei, contra quem non est pronunciatam, Sal.

Idem A. Iulio.

LEX II.

PRo portione [o] tua, qua domum ad te pertinere dicis, si iudicatum non est, actionem dirigere potes. Nam exceptio rei iudicatæ ei demum obstat, vel suc-

DEbitores. CASVS. Si debitor, vel creditor in fata concessit, pluribus hæredibus relictis, inter hæredes pro portionibus hǣditarijs diuiditur actio & pro portionib. hǣditarijs eōdictio competit. Si uero creditor nomen debitoris sui vni hæredum prælegauit, & ille elegerit, & exegerit, alij volentes agere, doli mali except. repelluntur.

i *Antiqua.* scilicet 12. tabularum, ut supra de pactis, l. pacto, & ff. cert. pet. l. 1. & sup. si vnus ex pluribus hæred. & c. l. 1. & supra fam. ercisc. l. ea quæ.

† Legē 12. tab. intelligit, quæ late patet. Et hæc uilla sunt. Inter hæredes pro hæreditarijs portionibus obligationes hæreditariæ ipso iure diuisæ sūt uid. uet. in risp. Pratri. lib. 4.

k *Patris tui.* id est patrem tuū debitorem, quia specialiter quibusdā uoluit ita debitum reddi.

l *Testator.* idemque creditor.

m *Adscripserat.* prælegando, sicut econtra onus uni adscribere potest, ut ff. famil. ercisc. l. filia, §. Papin.

n *Exceptione.* immo uidetur, q ipso iure sit tutus. Primo, q a illi, quibus est nomen prælegatū, habent utilem actionem ad solidum, ut supra de leg. l. ex legato nominis. ergo qui eis soluit, liberatur ab actione, & sic ab obligatione in solidū. Secundo, quia qui uoluntate creditoris alijs soluit, ipsi creditori soluisse uidetur, & sic ipso iure liberatur. ut ff. de so. l. l. solutam, & l. vero procuratori. & l. dispensatori. Sed certè non est ita, nam licet ab vtili liberetur ipso iure, non tamen a directa, qua teneris alijs. Item illa l. solutam est intelligenda quando uoluntate creditoris uiuentis. Item uidetur, quod non possit vni hæredū prouidere in ijs, quæ sunt in dando, vt ff. de uerb. oblig. l. continuus, §. fin. Sed ibi loquitur stipulando, hic prælegando, vel illud de rigore, hoc de æquitate.

h *Amissa.* impropriè, quia dominium non fuit in eos trālatum, vt supra de leg. & constit. l. non dubium, huiusmodi tamen facta valent in arris sponsalitijs, ut supra si rect. pro. vel ad eum per l. 1. Item in sponsionibus honestis, ut ff. de præscr. uerb. l. si rem, §. fina. Sed quid si paciscar, ut non liceat soluere? Respond. non valet, & omnia similia. Sed quid si conuenerit, ut non liceat soluere hinc ad mensem? adhuc dixit Paul. idem, & eadem ratione de anno; & sic in infinitum, quod Ioann. non placet, sed dicit ualere. si modo sit tempus minus triginta annorum, aliter uideretur perpetua alienatio, vt argumen. In Authentic. de ali. & emphyt. §. locationis, collatio. 9. & facit de feudis, quibus modis feud. constitut. potest, §. si quis obligaue-

PRoportione. CASVS. Duo habebant domum communem, contra unum illorum pronunciatur, si alius uelit pro parte sua agere, an res iudicata contra alium sibi noceat, quæritur? Resp. quod non.

o *Pro portione.* duo forte erant fratres.

Pro-

a *Pronunciatum est.* immo tria necessaria sunt, ut ff. de exceptio. rei iudic. l. cum quæritur, & l. seq. Item fallit hæc regula in popularibus actionibus, & publicis iudicijs, ubi res inter alios acta alijs nocet, nisi collusio detegatur. Item in alijs casibus, quos not. supra quibus res iudic. non noc. l. 2. & facis ad l. istâ ff. de re iudic. leg. saepè, & supra res inter alios facta leg. si cum fratre, & ff. qui pot. in pigno. ha. l. Claudius.

* Concor. s. cū inter. post mediū ci glo. sup. ter. ad liti gantes ext. de sent. & re iud.

A *Duersus.* CASUS. Frater administrauit tutelam legitimam fratris tui & ex mala administratione tenebatur ei in 100. dolo induxit, vt ei dimitteret, si agat frater, alius excipiat de remissione, replicabit de dolo, idest quod induxit eū ad remittendum, uel dic, quod commiserat, dolum in tutela, licet frater generaliter remittat ei administrationem tutelæ, non tamen uidetur remisisse dolum, prima positio uerior est.

b *Legitimum.* immo fiduciarium, ut Insti. de fiduci. tute. per totum. Sed omnis fiduciarius est legitimus, sed non conuertitur.

† Concof. glo. 1. ante med. in eo. tit. ext. de pactis.

c *Pacti.* tutor ille te induxit dolo ad remissionem faciendū, non potes ideo minus agere contra eū, & si excipiat de pacto, replicabis de dolo. Vel dic, quod dolum commiserat in tutela, qui dolus non videtur generali remissione remitti, ut argum. ff. de lib. leg. Aurelio §. Caius, & ff. de pact. lege tres fratres. Nā & seruus quicquid quærit, domino quærit, nō tamen dolo, ut ff. de acquiren. possess. l. quod seru⁹. Sed huic expositioni est argum. contra, ff. de pact. l. si vnus §. illud. Sed prima placet.

‡ Vi. Cuia. 4. obs. 17.

cessoribus eius, inter quos cognitum * super ea re, & pronunciatum est. [a] PP. 15. Cal. Mart. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Dolus commissus in liberatione administrationis, vel ipsa administratione, secundum secundam lec. reddit pactum liberatorium ope exceptionis inutile. Vel sic: Exceptio pacti dolo quæsiti, eliditur replicatione doli. sic. Generalis quietatio ab ignorante facta, non porrigitur ad gesta per dolum h. d. Bald. vel aduersus exceptionem pacti, potest agens dolo inducens vti replicatione doli. h. d. secundum primam lectu. quæ verior est. Sal.

Ijdem A. Vitali.

LEX III.

Aduersus, * fratrē tuū quondam tutorem legitimum [b] tutelę iudicio si expertus non es, proposita actione consiste, nec timueris exceptionem pacti, [c] si in ea, [d] fraudem dolumque admissum probare potes [e] nam replicatio doli * opposita, bonæ fidei iudicium facit, [f] & commentum fraudis repellit. [g]

Diuturnus iudicii tractatus peremptoria non excludit, sed exceptio rei finitæ sic tenere non poss. l. peremptorias, & supra de prob. l. exceptionem.

hoc dicit. Vel sic: Defensio peremptorii obijci potest vsque ad litis contestationem. h. d. cum gl. Bal. Vel sic. Causa nondum finita, potest opponi exceptio peremptoria. hoc dicit Sal.

Imp. Alexand. A. Iuliano. & alijs.

LEX IIII.

Cum nondum [h] finitam sentētia causam, sed in dilatam allegatis, non est dubium omnes integras defensiones [i] vobis esse. P. P. ij. Non. Octobris. Maximo 2. & Æliano Coss. 224.

Quæ annua sunt ad agēdum, sunt perpetua ad excipiendum h. d. Bart. Bald. & Salic.

Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Basilio.

LEX V.

Licet vnde vi iterdictū [k] intra annum [l] locum habeat, tamen exceptione perpetua succurri ei, qui p vim expulsus post retinuit possessionem, auctoritate iuris manifestatur. S. Cal. Maij, Trallis AA. Coss.

Replicatio & duplicatio expirant tempore. Bald. vel sic. Exceptio vel replicatio doli, potest perpetuo cōtra pactum opponi. h. d. Sal.

k *Licet. vnde vi interdictum.* Vnde ui interdictum intra annum datur, quando possessio ad violentum non peruenit, ut ff. de ui, & ui arma. l. 1. in princ. & supra unde vi l. 2. Sed non est ita in exceptione, quæ competit uim passo. Dic ergo casum, q̄ deiectus recuperauit incontinenti possessionem, licet habeat interdictū unde ui intra annum pro dānis, possessione tamē habet exceptionem perpetuam, etiam si rei uendicatione cōueniatur, vt not. sup. un. ui l. si quis in tantam. Vt sic, quod huic expulso licuit i continenti recuperare, non fit illius delicti impunitas. Hæc positio non placet Ioanni, quia cū nullum detur tibi interdictum pro possessione, ergo nec mihi ulla exceptio. Pone ergo sic, expulisti Eitium, qui mihi cessit interdictum, & omne ius suum, inde vi te deieci, possessionē non apprehendit, ago aduersus te interdicto mihi cesso, excipis post annum & perpetuo, cum alio possessorio possis à me si tenerem recuperare, scilicet ex secunda deiectione. licet si ex secunda expulsione ageres tantum intra annum audieris. Tertij, ut Bar. dicunt, expuli te de fundo uiolēter, deinde ex interuallo tu expulisti me, sed possessionem non intrasti, ego uero eam retinui, agis contra me interdicto de priori expulsione, ego excipio de uiolentia, quam ex interuallo intulisti mihi. Et alij sic ponunt inuasorem post annum possessionis æstimationem, & cætera damna restituisse, certe non habet condictionem indebiti, licet si possideret, conueniri non posset. Vel dic, quod deiectus quoquo modo, etiam clam, possessionem recuperauit, & conuenitur a deiectore interdicto vti possidetis, & perpetuo excipit, quia si agens possideret, interdicto vnde vi, teneretur nisi annus esset elapsus, multo magis per exceptionem potest se tueri, ut ff. de superficie. lege prima, §. quod autem ait prætor. Ex lege ergo ista nota, quæ annua sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum. P. Idem in doli exceptione, nam licet actio de dolo sit biennalis, ut supra de dolo. lege penultima, tamen exceptio est perpetua, ut ff. de exceptio. dolo. lege pure, §. finali, secus est in replicatione, ut ff. de pecun. leg. quæ situm, §. fi. Cui l. quæsitum, est contra insl. l. prox. Sed ibi solues.

d *Si in ea.* alias in eo scilicet pacto alias in ea, scilicet remissione, uel in ea scilicet tutela.

e *Probare potes.* qui enim dolum dicit &c. ut ff. de proba. l. quoties, §. qui dolo.

f *Facit.* idest conuenit iudicio tutelæ, quod est bonæ fidei, opponi replicationem doli, ex quo est dolus commissus, & commentum fraudis repellit. vnde Ouidius. Non faciunt molles, ad fera bella manus, faciunt, idest conueniunt.

g *Repellit.* quia metu, uel dolo, uel minor erat.

h *Cum nondum.* Pone sic casum. Cępi conuenire aliquē, & steti per aliquod tempus, in causa supersedi per tres annos, & dicitur, quod iterum possum agere, & loquitur generaliter in reo, & actore.

i *Defensiones.* peremptorias subaudi, nisi in casibus, sed dilatorias ante litem contestatam, ut hic & supra sententiam ...

l *Intra annum.* nota perpetua iura sunt ad excipiendum, & temporalia ad agendum.

a Si pactum de non petendo.

b Si intercessit. tribus modis pone casum. Primò debebas mihi decem, dolo extorsisti à me pactum de non petendo, si excipias ex eo pacto, perpetuo replicabo etiam sine praefinitione temporis, sicut & olim actio sine praefinitione temporis competebat. Sed hodie dices perpetuo, idest ad 30. annos. Nam tantum durat actio, ergo & tantundem replicatio, ut insti. de perpe. & tempo. actio. in principio. Secundo secundum Bar. sic, feceram tibi pactum de non petẽdo, dolo extorsisti, de petẽdo, si replico ex eo, tu perpetuo replicabis, idest, duplicabis, & sic fuit pactum factum dolosè in exceptione, idest contra exceptionẽ. Sed huic est contra. ff. de pecul. l. quaesitum. §. fina. vbi replicatio est annua. sed ibi est in litera, forsitan secundum Bal. vnde perpetuo replicatur, & hoc secundum vtramque expositionem, uel ibi est replicatio, hic duplicatio, quae est eiusdẽ naturae, cuius est exceptio, quę perpetuo datur reo, ut ff. de exceptio. do. l. pure. §. fin. nam haec duplicatio, ut exceptio datur reo, ut instit. de replicat. in prin. Tertio. sic secundum Io. feci tibi pactum de non petẽdo, tu mihi postea de petendo, si excipias ex eo, replicabo de dolo, nam ubi alia quaecunque exceptio locum habet, & doli, ut ff. de exceptio. do. l. 2. §. & generaliter, nisi reuerentia personarum aliud suadeat, ut ff. de excep. do. l. apud, §. aduersus.

† Aeliana

Iidem AA. & CC. Heleniae.

LEX VI.

SI pactum[a] intercessit,[b] in exceptione[c] sine temporis praefinitione[d] de dolo replicare potes.[e] S. Calendas Septemb. Viminatij. AA. Coss.

Refutatio generalis per specialem satisfactionem restringitur. h. d. Bal. Vel sic. Pactum de non petendo simpliciter factum restringitur ad quantitatem tam solutã. h. d. & no. Sal.

Iidem AA. & CC. Menandro.

LEX VII.

SI ex maiore[f] debiti quãtitate minor tibi soluta est, nec liberationem debitori tuo praestitisti,[g] petere, quod non probatur redditum, contra exceptionem pacti replicatione, tuã adiuuans intentionem, minime prohiberis. S. 2. Calen. Mar. CC. Coss.

Exceptio peremptoria potest opponi quandocunque, priusquam feratur sententia definitiua. h. d. Bald.

c In exceptione. quaerenda, secundum primum. uel idest, contra exceptionum, secundum vtrumque casum dolose. vel idest contra exceptionem, & non dolose fuit factum pactum, secundum tertium.

d Praefinitione. bene dicitur, quod actio de dolo temporalis est ad agendum, perpetua ad excipiendum.

e Replicare potes. proprie secundum primum & tertium, improprie, idest duplicari secundum medium. Acc.

f Si ex maiore. Cum 10. deberes soluisti quinque, licet generale pactum de non petendo fecerim, credens nil plus mihi deberi, tamen agam, & si excipias replicabo. ut infra de sol. leg. si inter. & supra de transactio. leg. si quidem. & supra de fur. l. post decisionem. & ff. de condict. indebit. leg. fina. §. idem quaesijt. Sed certè immo uidetur residuo non agi, ut ff. de re iudic. leg. à diuo. §. si pignora. quae est contra, sed ibi lex praesumit remissionem esse factam.

g Praestitisti.] ex certa scientia, liberasti tamen quo ad uerba.

Praescriptionem. CASVS. Exceptio peremptoria, quam quis siue ante, siue post litem contestatam proposituus fuerit, velit opponere, ante sententiam opponi debet. non post Viuianus.

h Praescriptionem. idest exceptionem, ut pacti, vel rei iudicatae, vel similis.

i Sufficit. ex voluntate, non ex necessitate, ut subijcit. & supra de praescriptio. longi temporis, l. emptor. & dixi supra. sentent. rescind. non posse, leg. peremptorias.

k Quandoque. idest, quandocunque.

Iidem AA. & CC. Aurelio.

LEX VIII.

PRaescriptionem[h] peremptoriam, quam ante cõtestari sufficit,[i] omissam priusquam sententia feratur, obijcere, quandoque[k] licet. S. xv. Calend. Nouem. CC. Coss.

Ista est difficilis lex, & quasi difficilior in materia, nec reperitur vtilior ista. Si reus est certus, quod actor non potest probare, debet negare, non excipere, sed si dubitatur, potest vtrumque cumulare, scilicet negando, & si probetur excipiendo. h. d. secundum Bald. Vel sic. Reo non expedit exceptionẽ opponere, si credit actorem non probare, alias debet exceptionem sub conditione opponere, & potest post probatam intentionem actoris illã probare. h. d. Sal.

Idem AA. & CC. Mutiano.

LEX IX.

SI quidem[l] intentionem actoris probatione defice

Si quidem. CASVS. Aut reus certus est in nullo actori teneri, & actor deficit in probatione, aut certus quod teneatur, aut dubius. Primo casu nulla exceptio reo est necessaria. Secundo de ea cogitet proponenda, si quam habet. Tertio casu, si est peremptoria, ab initio proponere potest. si vltra. fundata intentione actoris eam probet, & bene dixi, si ultra quis nõ compellitur post litem contestata proponere. Viu.

l Si quidem. quid si lite contestata ponat actor in causa, quod reus promisit ei decem, reus respondet se conditionaliter promisisse, vel sub conditione promisisse, uel promisisse, sed sub conditione, adijciens non alio modo, uel non adijciens, quaeritur, an reus videatur confessus pure, nisi probet conditionem, an contra uideatur negasse, nisi actor probet puritatem uel cõditionem extitisse? Et uidetur, quod reus sit confessus, nisi probet conditionem, nam duo uidetur dixisse, scilicet se promisisse, & sub conditione promisisse, vt & dicitur in arbitri praecepto, & cut ff. de arbit. leg. Celsus, §. primo. Vnum ergo de istis est contra se, & ei habetur fides, ut ff. de interrogatio. actio. leg. de aetate. aliud pro se reo, scilicet conditio, & illi non habetur fides, ut supra de proba. l. exemplo, & in Authentica de iureiuran. a morient. praesti. §. primo colla. tio. quinta. Secundo, quia sic dicimus in exceptione pacti, & similibus, quod si quis confiteatur se debere, sed dicit factum pactum de non petendo, quod nisi probet pactũ, condemnatur, nisi praemittat negationem, ut nego me debere, sed si appareuerit, dico pactum factum, ut not. in hac leg. si quidem. & sic intelligimus ff. de exceptio. leg. non vtique. Tertio, quia si actor ponat de Sticho sibi debito, reus fateatur, sed dicat de alio Sticho se sentisse, stamus dicto actoris, vt ff. de uerborum obligationibus. leg. inter stipulantem. §. primo. Sed econtra videtur negasse puritatem, nisi actor probet puritatem, vel conditionem extitisse, sicut enim actor non videtur in iudicium deduxisse, quod non sentit, sic nec reus videtur confiteri, quod non sentit, vt ff. de exceptio. rei iudic. leg. si ex testamento. in fine, quia non debent deteriores esse conditionis rei, ut ff. de regulis iuris, leg. fauorabiliores. Item in iudicio si quis loquatur ambi-

re confidis,[a] nulla tibi defensio[b] necessaria[c] est.

¶ Si vero de hac[1]† confitendo,[d] exceptione[2]† te munitum asseueras, de hac tātum agi[e] conuenit. Nam si etiam de intentione dubitas,[f] habita exceptionis contestatione,[g] tunc demum,[h] cum intentionem suam secundum asseuerationem suam petitor probauerit,[i] huic esse locum monstrari conuenit. S. 3. Non. Nouemb. Burtadizi CC. Coss.

Sicut reus iuuatur exceptionibus, ita actor replicationibus. h. d. Bal.

Iidem AA. & CC. Aquilinę.

LEX X.

NOs exceptionib. actores, quib. reis axilium tribuitur certis ex causis, sed replicationib. suam intentionem, si quam habeant, muniant.[k] S. Cal. Decemb. Nicomediæ, CC. Coss.

Defensio rei competit fideiussori, nisi reus redimatur ab obligatione per mutationem status. Bal.

Iidem AA. & CC. Neoni.

LEX XI.

DEfensiones,[l] siue exceptiones ad intercessores[m] extendi,[n] quib. reus principalis, integro manente[o] statu,[p] munitus est, constat.[3]†

Punitur temerarius aduocatus, qui patrociniū pręstat de exceptione præpostera. h. Bal. vel sic. Dilatoria debet opponi ante litem contestatam, non postea, aliter opponens punitur. h. d. Sal.

Imp. Iulianus A. ad Iulianū Comitem Orientis.

LEX XII.

SI quis aduocatus inter exordia litis[4]† prętermissam dilatoriā[q] præscriptionem postea voluerit exercere, & ab huiusmodi opitulatione submotus, nihilominus perseueret, atque præpostere defensioni institerit; vnius libræ auri condemnatione mulctetur.[5]† Da. 7. Id. Mar. Antiochiæ, Iuliano A. 4. & Salustio Coss. 363.

Exceptio iudicis incompetētis ante litem cōtestatam debet opponi. vel sic. Declinatoria iurisdictionis debet ante litem contestatam opponi, & terminari. Bal.

Impp. Honor & Theo. AA. Symmancho Proconsuli Africæ.

LEX XIII.

PRæscriptiones[6]† fori[7]† in principio litis a litigatoribus opponendas esse, legem decreuit auctoritas.

---

ambiguè, statuus eius dicto, vt ff. de iudic. l. si quis intentione, sic ergo & hic. Sed si dubitetur, cui sit standum: electioni rei standum est. Tertiò, si intelligatur separata conditio & promissio, eadem ratione & locus. ergo hæc stipulatio, promittis date decem hodie Romæ, cum simus Bononiæ: valeret ratione promissionis, quod est falsum: quia stipulatio talis non ualet, vt instit. de uerbo. oblig. §. loca. non ergo intelliguntur separata. Quartò, qui conditionem apponit. i. ipsa actionis natiuitate apponit, quasi nec sit nata actio: unde nec cessit, nec venit dies ante conditionis euētum, ut ff. de verb. sig. l. cedere diem. & sic aliud est, quam in exceptione pacti, vel simili, quæ nascitur post natiuitatē primę actionis Cum ergo dicit conditionaliter promisi, vel sub conditione, tale est, ac si diceret, non confiteor actionem natam. Eodem modo si dicat, promisi sed sub conditione, idē est, quia quæ incōtinenti dicūtur, videntur inesse, ut ff. si cer. pet. l. lecta. & maxime si adijciat, & non alio modo. Itē expressū videtur, qa si decem stipulor purè, & tu respōdes sub cōditione, nulla est stipulatio, quia non videris respōdere ad interrogata, ut ff. de uerb. obligat. l. 1. §. si quis simpliciter. & inst. de inuti. stipul. §. præterea. De nouo ergo debet respōdere, an purè promiserit, cum non videat promisisse. Itē si diceremus esse duo, scilicet puram & conditionalem, hoc nō potest esse, nisi alternatiue: nam coniuncta scriptura, scilicet promisi, sed sub conditione, faceret tantum ac si diceret, hoc aut illo modo promisi, ut ff. de cōd. & dem. l. non ad ea. §. 2. Solu. videtur distingui, an incontinenti post modicum tempus adijciatur conditio, ut primo casu videatur inesse, & secundo non, vt infr. de donat. quæ sub modo. lege, perfecta.

1† confitendo.

3† De distinctione exceptionū vide bonā glo. in verb. in dilatorijs, in ca. exceptionē. extra eod. tit.

Stipulatio nō cōmittitur si ad interrogata n̄ respōdetur.

a *Confidis.*] quia dicit te sibi teneri in decem. quod scis non esse uerum.

b *Defensio.*] i. exceptio, dummodo non confitearis.

c *Necessaria est.*] nisi ut neges.

d *Confitendo.*] id est scis te ei teneri. uel credis.

e *Agi.*] i. cogitari, quia forte fecit pactum, uel soluisti.

f *Dubitas.*] id est non es certus, sis uel non, cum fortè contractus descendat à persona partis. Collige ergo interrogatum non semper cogi dicere, credo, uel non credo: quia potest dicere, dubito, vt & supr. de condi. indeb. l. si. & dixi supra de iura. calum. l. secunda, §. primo. Item & collige, quod semper debeat interrogari & respondere, ut ff. de interrogat. act. de ætate. §. nihil. quod tamen ex causa fieri debet, ut ff. de interrog. act. l. penul. Nam si quæras a mē, & ego dico, quod calumniosè quæris. & tu dicas, quod calumniosè dico: sic & in infinitum posset procedi, quod esse non debet.

Interrogatus nō semp cogitur dicere credo, uel nō credo.

g *Contestatione.*] ab initio. s. ex voluntate, non ex necessitate, si est peremptoria, alias ex necessitate, ut sup. l. proxi. & sup. de proba. l. exceptionē. Sed nōne excipiēdo cōfitet? Rū. nō. vt ff. de excep. l. non vtique. quod est verū, quādo primo nego, sed si appareat me debere, tūc oppono exceptionē. & sic hic intellige l. prędictam, non vtique.

3† An bonorum adéptio debitoré liberet, an fideiussorem eius? Vid. Cuiac. 15. obser. 34.

ADDITIO. De isto videas p Bar. in l. nō vtique. ff. de exce. & Dynū in c. exceptionem. de reg. iur. li. 6. & plenissimè Abbatē in c. cum venerabilis. In 5. col. ext. de exceptionibus.

h *Demum.*] sed quia testes cōtra testes induci non possunt, cū iā didicit testificata, securius est opponere eam & probare.

4† Aliās dicitur auspicialitis vt in c. pastoralis. I prin. cum gl. 1. extra de causa pos. & propric.

i *Probauerit.*] post didicita: ergo demū post testificata probat reus exceptionē, & est ō. sup. de proba. auth. at q. semel. Sed dic, ut ibi in l. exceptionem. & facit ad leg. su. de act. & obli. l. negantes & de eden. q. accusare.

k NOn exceptionibus. Muniant. vt & institu. de replica. & ff. e. l. 2. §. illud.

t Concor. c. de testibus, cum glo. super verbo, publicatæ. extra de testib.

4† Vi. Cuiac. 15. obser. 35.

DEfensiones. CASVS. Debitori factū pactū de nō petēdo, fideiussori parat exceptionem, nisi reus tūc mutauerit statū suū, qa forte fuit deportatus. & intellige rōnē istā de excep. cohærēte rei, vt est de nō petēdo. de re iud. & nō de illa, quæ cohęret personæ, ut est restitutio in integrum. Viui.

6† Ex lib. 11. tit. 30. 165. C. T.

7† Cōcor. extr. de re iud. ca. inter monasterium.

l *Defensiones.*] res cohærentes, secus in personali, ut ff. eo. l. exceptiones, quę personæ.

m *Ad intercessores.*] si habeat contra reum regressum, non aliter, ut ff. de pact. l. quod dictum.

n *Extendi.*] etiam inuito reo, ut de fideiuss. l. si stipulatus & eod. l. omnes. & facit ad leg. istam. ff. de fideius. ex persona. & inst. de replica. §. si. & ff. de rei iudi. l. & si fideiussore.

o *Manente.*] quia si fisco condēnatus esset in medietate bonorum, haberet exceptionem contra creditores.

p *Statu.*] sed mutato statu nō competunt circa contractus, vt hic, & inf. de fideiuss. l. 1. sed circa iudicia sic. ut in eod. l. l. si Lysia & ff. qui satis. cog. l. si decesserit. & l. seq. & si quis cautio. l. sed & si quis.

SI quis.] CASVS. Aduocatus in initio litis dilatoriam nō proponens exceptionem, si postea uelit eam proponere, non audietur, & si institerit, vt audiatur, in vna libra auri condemnabitur. Viuia.

q *Dilatoriam.*] quæ initio erat opponenda, ut infr. l. proxi. &

a *Ambiguum.* id est litigiosum.

b *Per hæreditatem.* scilicet per fideicommissum relictam, non directo, quia tunc non posset habere locum exceptio, vel dic ex certa re, ut dixi supra de hæred. instituen. lege quoties.

c *Præstanda.* ab hæredibus. Sed contra infra eod. l. fina. Sol. hæc per illam, & illa per Authē. nunc si hæres, corrigitur.

CEnsemus. CASUS. Si rem, de qua inter me, & te est controuersia, tu conuentus alij dones, vel vendas, si emptor scit eam litigiosam, tibi restituet, & pretiū fisco refundet & tu eandem quantitatem dabis fisco, neque pretiū, quod dedit tibi retinebis: ne in lucro propter dolum tuum inueniaris, si ignoret rem restituet, & precium recuperabit, & tertiam partem æstimationis rei, ut si valet triginta habebit decem, & duas partes æstimationis dabit fisco secundum quosdam, licet hoc non dicat. Alij, quod in solidum pretiū præter tertium, quam dabit emptori, quia ipsum non certificauit, sed non aperit, qua actione aget emptor hoc casu, tu dic in factum, vel dic ex lege, & hoc in prima & secunda. Si verò dones, rehabebis rem, & donatarius sciuit, sic punitur, ut emptor qui sciuit, scilicet ut habeat tertiam partem æstimationis, & hoc in tertia. Si qua autem instrumenta super hoc fiant, nullam obtineant firmitatē, & hoc in quarta. Hæc, quæ dicta sunt, fallunt in ante donatione propter nuptias, vel dotis, uel transactio vel donationis factæ per commu. diui. siue famil. ercisc. vel trāsactio. vel legati & hoc in quinta.

† Concor. cum hac l. ca. 1. cū gl. super uerbo, sanctiones. ex. de alie. iud. mu. tan. causa facta.

d *Vel actiones.* ut actor.

e *Vel res*, ut reus.

f *Vitio.* ut obijciat exceptio ementi si petat, uel creditori, cui esset obligata, cū esset res litigiosa, ut ff. eo. l. 1. & ff. quę res pigno. obligari pos- sunt. leg. prima, §. fina. Rem. & alia pœna est, quam dicit hæc lex.

g *Si quis.* emptor.

h *Ad venditiones.* s. emendo. sic enim emptor ad venditionem, donatarius ad donationem dicitur accedere. Hæc. n. scientię distinctio, & ignorantiæ, in emptore & in quolibet acceptore fit, ut in cor. §. 1. collat. 8. non in donatore illum enim certū est scire, secūdum Azo. argumen. supra de rescind. uend. l. quisquis. emptorem, tamen in dubio præsumo ignorare, ut ff. de probat. l. verius.

Vbi legatur res, quæ alienari non potest propter iudicium præcedens, debetur æstimatio. h. d. Ista lex corrigitur per se, & l. si quens corrigitur per Authen. nunc si hæres, h. d. Bar.

Imppp. Gratian. Valenti. & Theodo. AAA. Tatiano PP.

LEX III.

QVicunque rem litigiosam, vel ambiguum [a] chirographum [*] quodlibet denique mobile, vel immobile fisco nostro, vel potentiori, seu alijs personis in testamento, siue codicillo legauerit fideive commiserit, aut per hæreditatem [b] reliquerit, nullam fiscus noster, vel alia persona licentiam habeat iurgiorum, nec iudicium subeat, sed æstimatio eius litis ineatur, præstanda, [c] ijs, quibus actiones, vel res litigiosæ relictæ sunt. Eādem litem ipsi hæredes peragant, suarum actionum periculo, ea, quæ litigiosa fuerant, relicta indicantes.

¶ Quod & de chirographis placet, ut hæredes relictorum fisco, vel alijs personis præsentem pecuniam numerent, & iudicio eos, quos ob noxios existimant, persequātur. Dat. 15. Cal. Iul. Thessalonicæ. Item rursus Constātino. 12 Cal. Ianua. & Gratiano 5. & Theodosio AA. Coss. 380.

Ista lex imponit pœnam rem litigiosam scienter recipienti, & h. d. Alienans rem litigiosam, vel actionē, punitur in simplum, & eadem pœna punitur accipiēs, scienter. fallit in casibus in hac l. positis. hoc dicit Bald.

Vel sic: Emens scienter rē litigiosam, tenetur illam restituere, nec pretium repetit, sed illud & tantundem venditor fisco soluit, emens verò ignoranter pretium repetit, & vltra illud tertiam partem, alienatione irrita remanente. h. d. Sal.

Imp. Iustinianus A. Ioann. PP.

LEX IIII.

CEnsemus, [*] ut si quis lite pendente, vel actiones, [d] vel res, [e] quas possider, ad alium quendam trāstulerit: siue scientem, siue ignorantem, vitio [f] litigiosi contractus subiacere: distinctione quadam inter contrahentes obseruanda, ut si quis [g] sciens, vel ad venditiones, [h] vel ad donationes, seu ad alios contractus accesserit, cognoscat se compellendum, non tantum rem redhibere, [i] sed etiam pretio eius priuari, [k] non ut lucro cedat ei, qui rem alienauit, sed ut etiam alia tanta quantitas ab eo fisci iuribus inferatur.

¶ Sin autem ignorans rem litigiosam emerit, vel per aliam speciem [l] contractus eam acceperit, tunc irrita rei alienatione facta, pretium cum alia tertia parte recipiat. [m] Iustum est etenim propter dolosam mentem, & absconditam machinationem, cum non emptori manifestauerit rem in iudicium deductam fuisse: in tertia parte pretij (sicut iam etiam disposuimus) eum puniri. Tali, videlicet, pœna, non solum in alijs contractibus, verum etiam in donationibus porrigenda, ut vera æstimatione facta, cum pretij datio non est, rem ad aliū transferens, [n] mulctetur,

i *Rem redhibere.* id est reddere, ut supra eod. leg. 2. eius enim conditio, cum quo acceptum est iudicium, deterior fieri non debet, ut ff. eod. l. fina.

k *Priuari*, ut sup. de præscrip. 30. ann. l. 2. in fine.

† Tenorē huius l. ponit glos. in uerbo, litigiosi in c. ecclesia Sāctæ Mariæ 1. extra ut lite pend.

l *Vel per aliam speciē.* ut permutationis, nā de donationibus postea dicit.

m *Recipiat.* s. emptor bonæ fidei. Sed an punitur venditor in plus? Quidam, quod non cum hoc lex nō dicat, arg. ff. de pœnis, l. interpretatione. Alij in alias duas partes. & eas dicunt dari fisco. Tertij dicunt in solido pretio fisco damnandum preter hanc tertiam, quia emptorem bonæ fidei decepit, sed videtur etiam duplum emptori dari, ut ff. eo l. fin. quæ est contra. Solutio: specialis quia dedicando etiā potentiorem opposuit aduersariū. Sed quibus actionibus aget emptor ad hoc vel vēditor ad rem? Respond. condictione ex hac lege, uel actione in factum. Quod autem fisco erit dandum, quilibet potuerit deferre, ut ff. de iure fiscal. lege, prima.

n *Transferens mulctetur.* s. donator, re habeat rem. In donatario non distinguitur sciat, uel ignoret, ut sic tertiam æstimationis habeat, quando ignorauit. Et nota, quod hæc lex tantum de reo alienante uidetur dicere, cum de possidēte, & rē tradente, & reti-

omnibus instrumentis, quæ super hoc conficiuntur, nullam vim obtinentibus, exceptis, videlicet, huius sanctionis dispositione, ijs, qui uel dotis nomine, uel ante nuptias donationis, vel transactionis,[a] aut diuisionis[b] rerum hæreditariorum factæ, vel per legati,[c] uel per fideicommissi causam tales res, uel actiones dederint, uel acceperint. Dat. 15. Calendas Nouem. Constantinop. post. Consulat. Lampadij, & Orestis VV. CC. anno secundo. Coss. 532.

IN AVTHENTICA. de litigiosis, §. & hoc autem præsenti. collatio. 8. constitut. 8.

Hodie re litigiosa legata solum debetur litis euentus, ideo hæres casum prosequitur, & secundum euentum aut res debebitur, aut nihil. h. d. Sal.

NVnc* si hæres[d] in lite victor extiterit, rem ipsam, cuius dominium esse apparet,[e] legatario præstet, qui nihil consequitur, si uictus fuerit hæres, cum litis euentus ei videatur relictus.

* Nouel. 112. §. & hoc, præses.

¶ Igitur liti adesse potest, ne colludatur.

TITVLVS XXXVIII.

De contrahenda, & committenda stipulatione.

Per epistolam probatur actus, qui in ea commemoratur, qui etiam præsumitur solemniter celebratus. Bald.

Impp. Seuerus & Ant. AA.

LEX PRIMA.

LIcet epistolæ,[f] quam libello[g] inseruisti, additum non sit, stipulatum[h] esse eum, cui cauebatur, tamẽ si res[i] inter præsentes,[k] gesta est, credendum est, præcedentem stipulationem[l] vocem spondentis subsecutã[m] esse. Accepta 17. Calendas Maij, Seuero tertio, & Victorino Coss. 201.

Pater stipulando filio, videtur stipulari sibiipsi. h. d. Bald.

retinente dicat. Sed idem dicas de actore, quia & ipse rem, uel actionem potest alienare dando, vel uendendo. Nam si uendidit, punitur, ut dixi in reo, si donauit, æstimabitur reo actio, & procedit postea sicut diximus habita distinctione, an transtulerit in ignorantem, uel scientem.

a *Transactionis*.] cum transigo cum eo, inter quem & me res posita est in litigio secundum Ioann. Alij dicunt etiam si cum alio, cum quo etiam de eadem re habeo controuersiam. Accursius.

b *Diuisionis*. cum duo cohæredes diuiderent hæreditatem, nam licet de omnibus sit lis, poterit tamen cedi ab uno in altum.

c. *Per legati*. potest ergo legati res litigiosa. nec obstat, quod non est eius commercium, idest non potest duci in contractum, ut ff. quæ res pigno. obliga. possunt, l. prima, §. finali, & supra eodem, l. secunda. quæ sunt contra. quod verum est, nisi in casibus exceptis, vt hic. Alij dicunt, quod illa leg. supra eodem, l. secunda, loquitur in actore, hæc in reo. & quod dicit hic in principio, uel actiones, dicunt de duplicibus dici iudicijs, ubi uterque est actor, & reus, quod non placet. Item uidetur, quod ipsa actio litigiosa detur legatario per hanc leg. & sic est contra sup. eodem l. quicunque. Solut. hæc secundum illam, ut & hic hæres æstimationem præstet, & sic utraque per authentic. nunc si corrigatur. Alij, quod non erat litigiosa apud testatorem, sed cœpit esse apud hæredem. Alij quod hæc de reo, illa de actore. Tu dic, quod hæc illam corrigat. & hæc per Authent. statim corrigitur, & sic est triplex ius circa legata.

Sequitur Authen. Nunc si hæres, quæ est in corpore cod. §. & hoc auth. præsenti, coll. 8. & legunt quidam eam super l. quicunque.

N*Vnc si hæres*. CASVS. Auth: corrigit legem illam quicunque, quia lex illa dicit, quod debet soluere pecuniam hæres legatarijs, & agere suo periculo. Authent. dicit, quod aget hæres, & si uincat, rem restituet legatarijs, si nihil consequitur per illas actiones, nihil tenetur dare legatarijs. Viuia.

d. *Nunc si hæres*.] Olim dabatur æstimatio per leg. quicunque postea cedebatur ei actio cum suo periculo, per legem finalem, sed hodie agit hæres periculo legatarij, ut hic.

e. *Dominum esse apparet*. Sed quomodo, cum recta via transeat ad legatarium, ut ff. de furt. leg. à Titio? Respond. dic esse, idest fuisse, scilicet testatoris. Vel dic rem illam debitam testatori actione personali. Vnde si nunc uincat hæres, fiet dominus, & legatario dabit. Sed cuius sumptibus litigabit hæres? Resp. potest distingui. an cum legabatur, causa iam erat litigiosa, & tunc sumptibus hæredis, ut ff. de leg. 1. l. cum seruus. aut postea cœpit uiuo, uel mortuo testatore, & tune sumptibus legatarij, ut ff. de leg. 1. l. seruus legatus, nisi postquam cœpit hæres esse in mora. argu. ff. de leg. 1. l. cum res, & potes hic distinguere, ut supra ne lite. poten. l. 1. distinxi.

DE CONTRAhenda, &c.

Expediuimus de exceptionibus, q̃ adiuuant reos, restat ut loquamur de solutionibus, quæ prorsus liberant. Et quia soluitur duobus modis, naturaliter, scilicet per numerationẽ, & non naturaliter, ut per nouationẽ dicamus de nouationibus. Et quia nouatio, & delegatio fiũt per stipulationẽ, ponamus de contrahẽdis stipulationibus. Et. quia stipulatio quandoque simul cõ̃trahitur, & committitur, quandoque contrahitur tantũ, sed committitur dudum postea, & quandoque etiam nunquam committitur, puta deficiente conditione. Audiamus de contrahenda & committenda stipulatione. Azo.

L*Icet*. CASVS. Tibi misi epistolã in hunc modũ, scias me redditurum tibi centum, quę tibi promisi cum essemus præsentes Bonon. an presumatur per hãc epistolam me tibi præsenti promisisse centum, & stipulationem interuenisse, ut ex ea agere possis, quæritur? & dicitur, quod sic. Vel dic casum, ut in gloss.

f *Licet epistola*. hic cum absens esset ita suo amico scripsit, scias me tibi redditurum cẽtum, quæ tibi promisi, cum præsentes essemus Bononiæ, præsumitur enim, quod stipulatio legitima intercesserit Bononiæ.

ADDITIO. Materiam istius l. plenè examinat Bar. in l. prima, supra de usur. & in l. sciendum. ff. de uerborum obligat.

g *Libello*. Precum porrectatum principi.

h *Stipulatum*. idest interrogationibus præmissis.

i *Tamen si res*. i. stipulatio, non dico epistolæ missio, qui enim coram est, epistolam non mittit.

k *Inter præsentes*. quod præsumitur, ut infra eodem, lege penultim, & institu. de fideiuss. §. fin. & de inuti. stipulat. §. si scriptum, & ff. de uerb. oblig. l. sciendum, & l. Titia, §. penul. nisi contra probetur, ut ff. de pactis, leg. iurisgentium, §. fere.

l *Stipulationem*. i. interrogationem, quæ præsumitur intercessisse, ut dixi.

m *Subsecutam*. i. vox promittentis est secuta uocem interrogantis quod est necesse, ut Insti. de uerborum obligatio. in prin. & facit vt fides epistolæ habeatur, ut ff. depos. leg. Publia.

Si.

SI filiæ.] CASUS. Si pater filiæ in potestate constitutę aliquid stipulatus fuerit, an illud petere possit sibi obligatione quæsita, quęritur. Et dicitur, quòd sic. Viuia.

a *Pecuniam.*] secus si in facto, quia tunc non valet, ut ff. eodem, lege quod dicitur.

b *Paratam.*] tibi patri, vt hic. & instit. de inuti. stipul. §. ei vero q. & ff. eo. l. cũ q. §. qui sibi. & l. dominus seruo. & ff. de pactis. l. & hęredi. §. nos autem. & hoc in profectitijs, uel alijs, quę ei quæruntur, alias ipsi filiæ per patrem vtilis quæritur actio, ut ff. de uerb. obl. l. quęcunque. §. si quis ita.

SI cum pecuniã tuã. CASUS. Mutuaui tibi pecuniam, & stipulatus sum eam reddi Titio; non valet stipulatio. & si Titius de facto egit, & exegerit, actione negotio. gestorum habendo ratam solutionem pecuniæ, a Titio recuperabo. Viui.

c *Crederes.*] Tuo nomine non Iuliani, alias quęrit ei actio, vt ff. si cer. pet. l. certi condictio. §. si nummos. & supra si cert. pet. l. si absentis.

d *Directa est.*] Nota, quod hic tenuit obligatio cõtracta re, nõ uerbis, & prætereà aut consistit in dando, aut in faciendo, si in dando, ualet, si in faciendo, non ualet.

e *Conceptione.*] quia alteri stipulari nemo potest, ut ff. e. l. stipulatio ista. §. alteri. & inf. tit. 1. l. 3. & si.

1† recontractam.

f *Obligationem.*] Bona est ratio, nã quia defecit ex stipulatu, remanet ex remuneratione, ut sic duo contractus interueniant, vnus utilis, alter inutilis, ut ff. si cer. peta. certi cõdictio. §. quoniã. si autẽ stipulatio teneret: quia tibi esset stipulatus, nõ posset agi ex numeratione, vt ff. de nouatio. si ita. in fi. & l. seq.

g *Exegerit.*] s. de facto. d iure nõ potuit.

h *Ratam habuisti.*] sed ad quod exigitur in ea ratihabitio, cũ ei fuerim stipulatus, vt argu. ff. de solutio. l. uero? Respon. ideo, quia persona Iuliani non ad solutionem, sed ad obligationem fuit apposita: quod fieri non potuit, quare secus esset in adiecto, ut ff. de uerbor. obliga. l. cum qui. §. qui sibi. & l. si ita stipulatus fuero si Titius. §. Chrysogonus. Sed econtra quomodo habeo ratum non meo nomine gestum? Respon. dic, quòd Iulianus nomine meo exegit, aliàs nõ, nisi debitor non esset soluendo. Vel dic habere ratum factum debitoris soluentis, qui ad vtilitatem creditoris soluebat, non Iuliani recipientis: quo facto debitor liberatur, sicque in subsidium contra Iulianum agitur; non ergo habeo ratum in subsidiũ, sed ex ratihabitione desicit actio, & sic contra Iulianum in subsidiũ datur.

Ijdem AA. Petronio.

LEX II.

SI filiæ tuæ, quam in potestate habebas, pecuniã [a] dari stipulatus es, paratam [b] obligationem exercere non prohiberis. PP. Nonis Nouemb. Faustino, & Rufino Coss. 211.

Stipulatio directa in personam absentis, nihil valet, sed quęritur obligatio stipulanti, & si talis absens exigit, stipulanti restituit. h. d. vel sic. Ubi stipulatio est inutilis, agitur ex numeratione. Iacob. Butri. vel sic. Cum duo cõtractus vniũtur, vnus vtilis, alter inutilis, agitur ex vtili. h. d. Bal. uel sic. Alteri stipulari nemo potest, & qui pecuniam alterius exigit, negotiorum gestorum actione tenetur. Bar.

Imperator Antoninus A. Hadriano.

LEX III.

SI cum pecuniam tuã crederes, [c] accommodato nomine Iuliani, stipulatio in personã ejus absentis directa [d] est, cum nihil sit actum ea verborum conceptione, [e] intelligis superfuisse tibi [1] † [f] rei contractę obligationẽ: ac propterea si pęcuniam à debitore tuo Iulianus exegerit, [g] eamq; solutionẽ ratam [h] habuisti, habes aduersus eũ negotiorũ gestorũ [i] actionẽ. PP. 6. Cal. Mar. Pręsente, & Extricato Coss. 218.

Qui stipulatur, cum morietur, ei, cui velit dari, sibi & hæredi suo intelligitur stipulari. h. d. & non est alibi secundum Bal. vel sic. Si mulier stipuletur restitui dotem suam cui relinquet, nihil disponendo videtur sibi seu hæredi suo stipulari, secundum Sal.

Imperator Alexander A. Sabinæ.

LEX IIII.

SEcundum responsum [k] Domitij, Vlpiani pręfecti annonę iurisconsulti amici mei, ea quæ stipulata est, cum moreretur, partẽ dimidiã dotis, cui velit, relinquere, reddi sibi, cũ moreretur, eam partẽ dotis stipulata videtur. [l] PP. 2. Cal. Apr. Alex. A. Coss. 223.

Ista est solennis lex, & habet duas lectur. & vnaquæq. est vera. Pœnalis stipulatio si nudo pacto subiicitur, per litis contestationem eius consistit conditio, & sequitur cõdemnatio. h. d. Vel sic, secundum vnam lecturam. Ubi stipulatio incipit à præcedenti facto pactionis nudæ, conuincitur litis contestatione super pactione nuda. vel secundum aliam lect. super conditionali, uel per interpellationẽ factam super pactione. h. d. Bal. vel sic. Ex nuda conuentione non datur actio, sed lite super ea mota, licet de facto, committitur sequens pęnalis stipulatio. h. d. Sal.

Impp. Diocl. & Maximianus AA. & CC. Isidoræ.

LEX V.

NVda [2] † pollicitatione [m] secundum ea, quæ sæpe [n] constituta sunt, ad præstanda ea, quę promiserat, vrgeri quemquam non semper [o] iura permittunt.

¶ Verum quoniã pręterea [p] si contra pactum fecerit, quã ti ea res [q] est, dari tibi stipulatur ...

i *Negotiorũ gestorũ.*] vt & sup. de nego. gestis, l. si pecunia. Sed certe imò mandati, vt ff. de reg. iur. l. semper qui nõ. Sed solue ibi fuerat prius mandatum & mandatum recusatum, & postea acceptum & ratũ habitum. at ubi nullum fuit mandatum, non potest dari mãdati, vt ff. manda. l. ex mandato. in fi. sed negotiorũ gestorũ, ut hic, & ff. de neg. gest. l. Pomponius. in fi. Itẽ no. hanc l. quod uolui, nõ potui, & quod potui, nolui. s. cum facere adiectum. sic supr. si q. al. vel sibi. multum interest.

Mandati actio non datur, ubi nullũ fuit mandatũ.

k SEcundum responsum Domitij.] Stipulata fuit mulier à marito dimidii dotis reddi, cum morietur, cui voluerit relinquere valet, & sibi stipulata videtur, & sic hęres aget, vt & su. de iur. dot. l. si mulier facit ad l. istam l. etiam in eo. tit.

l *Videtur.*] & sic tenet stipulatio.

m NVda pollicitatione.] alias stipulatione. i. nudo pacto quod multis vestitur modis, ut dixi supr. de pact. lege, legem. Acc.

n *Sæpe.*] ut d. l. legẽ. & supr. loca. l. si tibi. & ff. de pact. l. iurisgenti. §. quinimo. & dic casum, quod conuenimus de permutando, & si nõ dares, quod ex permutatione dare debes, per stipulationem promisisti, quanti mea interesset, non das, ago ad pœnam, & lite contestata in ea, committitur pœna. vel secundum Io. ago de facto ex naturali obligatione, ut des, quia de iure non possum litem in ea de facto contestari, statim committitur & petitur pęna. Acc.

2 † Ad sectũ huius legis, & qũ dicatur condõ existere, vide Alci. li. 3. parer. iuris. c. 9. Vi. Cuiac. 15. obser. 22. & 19. obs. 32.

o *Non semper.*] quia quandoque sic, ut no. in d. l. legem.

p *Praterea.*] i. pręter id, quod nudo pacto promisit.

q *Res.*] id est uerum & commune interesse, ut & ff. de verb. sign. l. hæc uerba.

lanti aduersarium tuum promisisse proponas, huius etiã obligationis [a] post motam litem [b] extitisse [c] conditionem, & eius [d] summæ, [e] quæ in hac quoque stipulatione continetur, petitioni locum factum esse conuenit. S. 5. Calend. Decembr. AA. Consulibus.

Promissum solenniter ex causa transactionis, si est certum, petitur per certi condictionem, sed incertum, petitur per actionem ex stipulatu. h.d. Bal.

Ijdem AA. & CC. Erotio.

LEX VI.

SCire debuisti, quæ sub transactione dari placita sunt, certi [f] vel incerti [g] stipulatione subsecuta, peti posse. [h] S. 16. Cal. Ianua. Sirmij AA. Coss.

Absentia tutoris commodum pupilli non impedit. h.d. Bal. vel sic. Minor potest sibi quærere sine tutoris vel curatoris authoritate. hoc dicit Bald.

Ijdem AA. & CC. Antonio.

LEX VII.

NEque tutoris, [i] † neque curatoris absẽtia quicquam stipulationi nocet: cũ & fœminam minorem viginti quinque annis, absente curatore, stipulari posse, non ambigatur. [i] S. 16. Cal. Feb. CC. Coss.

Impossibile secundum naturam non potest promitti: sed æstimatio hominis mortui potest promitti. h.d. secundum Bal.

Ijdem AA. & CC. Posidonio.

LEX VIII.

NOn moriturum [k] præstari seruum, impossibilis [l] promissio est.

¶ Post mortẽ autem eius [m] stipulatus, [n] rectè solutionem [o] postulat. S. 12. Calen. Mart. CC. Coss.

a *Obligationis.*] scilicet ex stipulatione. Azo. q.d. non solum si contineret hæc secunda pactio certum, sed etiam nunc, cum continet incertum, vel. i. non solum cum præcederet vestita: sed etiam nunc, cum præcessit nuda, committitur hæc secunda litis contestatio, secundum vtrumque intellectum. Vel. i. non solũ si incepisset a conditione, & desijsset iã posse dari uel fieri, sed et nunc, cum præcessit pactio nuda. hæc tñ nõ sic placet, medium placet. Et qđ subijcit, et eius summæ &c. q.d. nõ tantũ qñ esset certa, sed et tunc qñ incerta. Acc.

b *Post motam litem.* Sed quomodo lis super eo, cuius noĩe nõ est actio cõtestari potuit, ut ar. ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. fi. siue dicas sup nuda obligatione, siue sup vestita, cum nondum extiterit cõditio? Rñ secundũ Ioan. siuer nuda fiat petitio & contestatio de facto, q͂ licet nullum habeat effectum quantum ad hoc ut ea fiat condẽnatio, imo absolutio quasi ex inepta actione, valet tñ quantũ ad cõmittendam pœnam. sic & ff. de uerb. oblig. l. si Titius. ac si ita promisisset, dabo, cũ petieris à me, & si nõ promitto x. nũ & hæc petitio operabitur commissionẽ pœnę, ut ff. de verb. obliga. l. si decẽ cũ petiero. Et si quæras, qualiter de calumnia iurat actor? Rñ. non iurat, quia non procedit actio. uel iurat, q͂ non facit animo calumniãdi & verum iurat sic & ff. de neg. gest. l. qui natura. §. cum me. Nec miteris agi ex naturali obligatione, quoniam secundum B. ex ea datur actio, licet non habeat effectum, ut ff. de fideiuss. l. fideiussor obligari. §. fideiussor. & secundum hæc non obstat oppositio nulla est mora, ubi nulla petitio, & sic non committitur pœna, ut ff. de re iudi. l. nulla. & ff. eod. l. si pupillus. quia hic fuit petitio, ut dixi. Vel respond. quod non agit ad pœnam propter moram: sed quia extitit conditio stipulationis pœnalis, quam vult lex extare, cum de facto sit contestatio litis. Alij dicunt moueri litem super pœna, & ante exordium non est commissa: sed in ipsius exordio committitur sic & ff. eod. l. si Titius sic etiam, cum quis litem contestatur in actione pro socio, soluitur societas, & incipit illa actio competere, ut ff. pro soc. l. actione in princip. & supr. pro soc. l. tandiu. Vel pone tertio quòd conuenisti dare librum, quod si non dares, promisisti mihi decem nomine pœnæ, vel interesse, mihi dare teneris statim cum fuero contra te litem contestatus de libro. Vel quarto post pactum nudum promisisti interesse, si nauis ex Asia venerit, & cœpi statim agere ad librum, & statim venit nauis, dimittam illam litem & agam ad interesse, cum nauis uenit, ad quas duas ultimas positiones multum conuenit hæc litera, & facit ad l. istam. ff. pro socio l. duo. Quando autem quælibet stipulatio pœnalis committitur. Dicunt quidam demum post litem contestatam, vt hic, quæcunque pactio præcesserit, sed si nulla, tunc demum cum posse dare uel facere desijsset, ut ff. eo. l. ita stipulatus, alij ex qualibet mora dicunt eam committi, nos idem dicimus, si præcessit pactio obligatoria, alioquin dicimus, quod primi secundum Azo. hoc tamen plenius diximus sup. de pact. l. si pacto.

Obligatio naturalis ... parit actionem.

Stipulatio pœnalis quando cõmittatur.

c *Extitisse.*] s. proponas. nam extitit, vel declaratum est eã extitisse, cum lis est contestata, vel cum potuit facere, & nõ fecit sic ff. de vsufr. l. l. sed & si quis. §. interdum.

d *Et eius.*]& hæc est responsio.

e *Summæ.*]& incertæ, quæ per sententiam certa fiet, vt instit. de actio. §. curare. Accur.

SCire.] CASVS. Petij a te centum, cũ nihil deberes, transegi, & nomine transactionis aliquid promisisti, mihi si fuit certum, agã condict. certi si incertũ, agã acti. ex stipulatu. Vã.

i † Vi. Cu. iac. 19. obser. 33.

f *Certi.*] vt decem.

g *Incerti.* vt in facta.

h *Petip osse.*] licet prius mihi debebat, vt & supr. de transactio. l. nec incertio. & agitur cõ dictione certi, ubi est certum, uel actione ex stipulatu, vbi est incertum, ut insti. de uerb. oblig. in princ.

NEque.] CASVS. Pupillus, uel adultus stipulatus est aliqđ tibi dari, quæritur, an noceat stipulationi, quia non expectauit præsentiam tutoris vel curatoris? & respondet, q͂ non.

i *Non ambigatur.*] vt instit. de inuti. stipu. §. pupillus, & sup. de autho. præst. l. 1. & instit. de autho. tuto. in prin.

k NOn moriturum.] Pone casum secundum Io. Tenebaris mihi ad Stichum, te existente in mora, decessit: nunc mihi eundem promittis, teneris ad æstimationem, licet decesserit, ut ff. de verborum obligatio. l. inter stipulantem. §. penulti. & de iureiura. l. cum qui. §. si iurauero. & si hoc dictum post mortem determinat stipulatus, participium, & dices non moriturum, scilicet mortuum, quia iam mori plus non potest: quia mors illi vltra non dominabitur, & non erat in mora in primo casu legis. Alij dicunt sic: Promisisti mihi seruum Stichum viuum non moriturum, & cum esses in mora, decessit: quæritur, utrum possem agere contra te? Respond. duo promisisse uideris, scilicet seruum, & non moriturum: ex eo quod seruum, teneris, ex eo quod non moriturum, est impossibilis, & non teneris. sic ff. de arbit. Celsus. §. idem ait, nec uitiat pars inutilis utilem, vt ff. eod. l. si mihi & Titio. & l. prima. §. penultim. & ff. si cert. peta. l. certi condictio. §. quoniam. Nec potest poni casus, quod in genere promiseris seruum: quia tunc frustra diceret, post mortem & cæt. cum genus perire non potest, ut ff. ad l. Falc. in ratione. 2. §. diligenter. & ff. eodem l. inter. §. sacram. Et secundum prædictum casum hæc dictio, post mortem & cæt. determinat uerbum postulat. Vel tertio dic, promisisti Stichum non moriturum, & si morietur, antequam dares, promisisti centum si decedat, petam centum. & secundum hoc dicas stipulatus, scilicet centum. & sic prima promissio fuit inutilis, secunda utilis: nec vitiat inutilis, utilem, secus si vitiosum non fieri, quia ualet, vt supr. de ædil. edi. l. si apud. & facit ff. de confess. l. secunda. Accursi.

Genus perire non potest.

l *Impossibilis.*] quo ad seruum. Acc.

m *Eius.*] scilicet serui.

n *Stipulatus.*] simpliciter.

o *Solutionem.*] æstimationis. Accur.

SI quidem.] CASVS. Promisi tibi pecuniam, ... iniu...

inductus per metū, non valet promissio.
a *Spopondisti.*] ex causa donationis.
b *Potes.*] vt insti. tit. de dolo.
c *Si vero nihil tale.*] quod dictum est supra.
d *Prætextu.*] Promisisti enim ei, vt non accusaret, vel in accusatione non procederet, non tamē hoc expresso, ut & supra quod met. cau. l. accusationis. at in sequenti casu fuit expressum, & ideo ibi non valet, vel hoc casu loquitur, quando potest transigit, in sequenti, quando non. Quando possit, vel non habes supra de transact. l. transigere. si tamen & quando potest transigi per calumniam accusabat, non teneris, & si soluisti, repetes ex edicto de calumnia. vt ff. de calum. l. 1. & l. si ab eo.
e *Cum.*] idest quando, vel cū non liceat, s. expresse, secundum primum casum.
f *Non liceat.*] si nocens esset, alias contra, ut infra ad leg. Iul. de adult. l. serui. Acc.
g *OMnes. Directis.*] per eadem verba debebat fieri olim responsio, per quæ fiebat interrogatio, ut dabis? dabo. hodie etiam per æquipollentia, ut dabis? sic, vel vtique, vt hic, & Institut. de verbor. obligat. §. in hac re.
SCrupulosam.] CASVS. Olim non poterat quis stipulari aliquid sibi dari post mortem, vel cum moreretur, vel vna die, antequam moreretur, hodie sic.
h *Moreretur.*] promissor, vt Inst. de inuti. stipul. §. sed & si quis.
i *Aliquis.*] dari, de faciendis enim dicit inf. eo. l. si.
k *Præcipimus.*] vt Instit. de inut. stipul. §. post mortem. & ff. eo. l. quodcunque. §. 1. & supra ut actio. ab hæred. l. 1.
MAgnam.] CASVS. Promisisti mihi centum, vel

1† Capto.

2† Zenone stipulante.

3† Deest in alijs.

4† in quocunque.

Metus mortis, vel cruciatus corporis stipulationem vitiat, non metus motæ vel mouendæ litis. Bar.

Ijdē AA. & CC. Capitoni.[1]†

LEX IX.

SI quidem Zenoni [2] † stipulanti, mortis, vel cruciatus corporis territus timore spopōdisti, [a] aduersus experientē exceptione proposita defendi potes.[b] Si vero nihil tale [c] probetur, accusationis institutæ, vel futurę ptextu,[d] nō ob turpē, sed probabilem cām habita stipulatione, promissio non infirmatur.

¶ Sin aūt ob nō instituendā accusationē criminis pecunia promissa sit, cū [e] de huiusmodi causis pacisci non liceat, [f] petitio denegatur. S. 5. Id. Octob. Varuar. CC. Coss.

Stipulatio per quæcunque verba concepta ualet. Sal.

Imp. Leo A. Erythrio P.P.

LEX X.

OMnes stipulationes, etiā si non solennib. vel directis, [g] sed quibuscunq; verbis consensu contrahentium compositę sunt, vel legib. cognitæ, suā habeant firmitatē. Da. Cal. Ianu. Constan. Martiano, & Zenone Coss. 469.

Stipulatio concepta per mortem, uel in morte, vel in mortis articulo, est ualida de iure. h.d. Et omnes istæ leges quę sequuntur sunt Iustiniani, & sunt optimæ. Bald. vel sic. Quis potest stipulari post mortem suam, vel ante, similiter & legare. h.d. Sal.

Imp. Iustin. A. Mennę PP.

LEX XI.

SCrupulosam [3] † veterum inquisitionem, vtrū post mortem, an cū moreretur, [h] vel pridie quam moreretur, stipulatus sit aliquis, [i] vel in testamento legati, vel fideicōmissi nomine aliquid dereliquerit, penitus amputātes, omnia, quæ, vel quocunq; [4]† cōtractu, vel stipulati, vel pacti sunt contrahentes, vel testator in suo testamento disposuit, etiam si post mortē, vel pridie, quam moreretur, scripta esse noscuntur, nihilominus pro tenore contractus, vel testamenti valere præcipimus [k] Dat. 3. Id. Decemb. Constantinop. D. N. Iustiniano A. PP. ij. Coss.

Ista lex est magna in materia purgationis moræ, & h.d. Dies interpellat pro homine, & per lapsum diei pœna impurgabilis cōmittitur, h.d. Bal. vel sic. Vbi est dies certa pœnalis, post lapsum diei, mora diei purgari non potest. Bal. uel sic. Interpellatio hominis non est necessaria, vbi dies sit apposita, ideo post lapsum diei committitur pęna. h.d. Sal.

Idem Aug. Mennæ P.P.

LEX XII.

MAgnam legum veterū obscuritatē, quæ protrahendarū litiū magnā occasionē vsq. adhuc præbebat, amputantes, sancimus, ut si quis certo tpe, facturū se aliquid, vel daturū stipulet, [l] [5]† vel quę stipulator voluit, promiserit, & adiecerit, quod si statuto tempore minime hæc perfecta fuerint certam pęnam dabit, sciat minime se posse debitor ad euitandam pęnam adijcere, quod nullus eum admonuit: [m] sed etiam citra vllam admonitionem ei dē pęnæ pro stipulationis tenore fiet obnoxius, cum ea, quæ promisit, ipse in memoria sua seruare, non ab alijs sibi manifestari dēat, poscere [6]† Dat. 6. Id. Apri. Constātinop. Decio V.C. Coss. 529.

Stipulationes faciendi trāseunt de hæredibus in hæredes. h.d. Bal. vel sic. Stipulationes, siue in dando, siue in faciendo, siue mixtæ, ad hæredes sunt trāsitoriæ, et factū pōt impleri per aliū. h.d. Sal.

Ijdem Aug. Mennæ P.P.

LEX XIII.

VEteres iuris altercationes decidentes, generaliter sancimus, omnem sti-

scribere librum hinc ad pascha, & nisi solueres, vel liber esset scriptus, promisisti mihi pœnam. adueniente pascha, non fecisti, quod conuenit, nunquid incidisti in pœnam? Dic, quod sic, nec potes excusare per hoc, quod te non interpellaui: quia prædictum tēpus debuisti memoriæ commendare.
l *Stipuletur.*] idest promittat. sic & ff. de condic. indeb. l. si non sortem. §. penultimo.
m *Admonuit.*] Nota citra admonitionem, sic ff. de vsur. l. pecuniæ. & supra de iure emphyt. l. 2. §. fina. & ff. de lege commiss. l. si fundus. §. fi. & supra de pig. l. creditor. & ff. de fideicomm. lib. l. Thais §. intra. Sed ar. cōtra ff. quo. leg. l. fin. & supra de iu. emph. l. fin. §. 1. & ff. de minor. l. Aemilius, & ff. de ope. lib. l. cum patronus. & de dam. infec. l. 4. §. hoc autem edic. Item si hoc ad euitandam pœnam, nil ei prodest: ergo non potest purgari mora pœnalis stipulationis, ut hic, & ff. de actio. & ob l. l. traiectitiæ. §. de illo Pomponius. Sed contra, infra de fideius. l. sancimus. & ff. si quis cau. l. & si post tres. Sed illa specialia in iudicijs sic ēt in arbitrijs, ut in alio contra. ff. de arbit. l. Celsus. Itē contra. ff. de verb. obl. l. si insulā. Sed ibi non fuit pœna. Item eodem modo solut ff. de consti. pec. l. si duo, §. fin. & l. sequ. Item contra. ff. de uerb. obl. l. qui Romę. §. Flauius. Sed ibi fauore libertatis, ne pereat. Vel nō erat ibi cōmissa. & quod dicit, liberetur, i. eam non incidat. & de his dixi. su. de pact. l. si pacto.
VEteris. CASVS. Omnis stipulatio siue in dādo, siue in faciendo, siue mixta, ad hæredes, & cōtra hæredes transmitti potest. siue qui stipulatur de hærede faciat mentionem, siue non: nec credatur, quod

5† Stipulatori. Halo. Vide Cuiac. 19. obser. 37.

6† Posse, in aliquibus, sed hic rectius.

quòd illa, quæ in faciendo consistit, contra hęredes non transeat, quasi factum vni impositum, non possit ab alio cópleri, quia bene potest transmitti.

a *Mixta.*] ut si illa, quæ est de rationibus reddendis, continet enim dationem reliquorum, & instructionem in ipsis rationibus, vt ff. de cond. & demon. l. cum seruus §. 1. Accursius.

tractabatur, alias nec est optima, nec bona.

f *Protestabatur.*] repete, contendebant antiqui.

g *Debere ostendi.*] i. an debeant dici libere ostendi.

h *Personas.*] stipulantis & promittentis.

i *Excelsas.*] quæ non patiuntur nomina sua apponi in instrumentis, ut ff. de auth. tu. l. pupillus. §. pupillus.

pulationem, siue in dando, siue in faciendo, siue mixta [a] ex dando, & faciendo inueniatur, & ad hęredes, & contra hæredes transmittit, siue specialis hæredem fiat mentio, siue non. [b] Cur. n. quod in principalibus personis iustum est, non ad hæredes, & aduersus eos transmittatur? Et sic existimentur huiusmodi stipulationes, quasi tantúmodo in dando [1] † fuerint conceptæ, cum nihilominus & hæredes factum possint adimplere, [c] illa subtili, & supervacua scrupulositate explosa, per quam putabant [d] non esse possibile factum ab alio compleri, quod alij impositum est. ¶ Et quare, cú penè similis omniú hominum natura est, non etiam facta oés, vel plus, vel paulominus adimplere possint, ne ex huiusmodi subtilitate cadát hominum voluntates. Da. Cal. Aug. Constant. Lampadio, & Oreste V V. CC. Cos. 530.

Verba enunciatiua in contractibus apposita, probant inter contrahentes, donec contrariú probetur. Sal. vel sic: Statur scripturæ, in qua seruus est stipulatus, ut nó possit negari eum seruum, et per consequens acquiri domino: idem in monacho, si scripsi me promisisse tali monacho talis monasterii, non possum postea negare eum esse monachum. Item creditur instrumento in die, & in loco, nisi p testes fide dignos probetur cótrariú. h. d: Vel sic. Statur instrumento, donec contrarium probetur per scripturá vel per testes bonę opinionis, & famæ. h. d. secundú Butr.

Idem Aug. Ioanni P. P.

LEX XIIII.

Optimam [e] quęstionem, & frequenter in iudicijs versatam, satis humanú est, saltē in præsenti dirimere, ne diutius nostram rempublicam molestare concedatur. In multis etenim contractibus, & maximè in fœneratitijs cautionib. solutum est adscribi, stipulationes p certos seruos celebrari, sed quidam indeuotione tenti, ex hoc materiam altercationis acceperunt, & alij quidé non esse seruum adhibitum, contendebant, alii vero non eius seruum esse, ad qué pertinere scriptura ꝓtestabat. [f]

¶ Et si non per seruum, sed inter pręsentes celebratá esse ré [2] † fuerit scriptum, & hoc iterú dubitabatur debere [g] ostédi partes esse pręsentes.

¶ Cú itaq; satis vtile est in contractib. & seruos adhiberi, & præsentes esse ꝑsonas [h] adscribi, forte ꝓꝑ ꝑsonas dignitate excelsas, [i] vel mulieres (quas naturalis pudor nó oíb. [k] perperam se manifestare concedit [l]) sancimus, tales scripturas omnifariam esse credédas, & siue adscriptus fuerit seruus, & ad quá dá person dicitur pertinere, credi omnimodo, & seruum adfuisse, & fecisse stipulationem, & eá [3] † esse scripto domino acquisitam, & non dubitari, si seruus [m] ipse præsto fuerit, vel eius dominus [4] † fecisse stipulationem.

¶ Et si inter pręsentes partes res acta esse dr̄, & hoc esse credendú: [n] si tamé in eadé ciuitate vtraq; persona in eo die [o] cómanet, * in quo huiusmodi instrumentum conscriptú est, nisi is, qui dixit se se, vel aduersariú abfuisse, liquidis, ac manifestissimis ꝓbationibus, & melius P quidé, si per scripturam, vel saltē per testes [q] vndiq; idoneos & omni exceptione maiores

b *Non.*] argu. ff. de pact. l. intelligentium. §. pactorum. & ff. de probat. l. si pactum. Sed contra ff. co. centesimis. §. id quod. Sol. hæc corrigit illi. Vel refert, an factum cóferatur in tempus mortis, ut hic, & inf. eo. l. fina. si modo per alium possit impleri, an nó, & tunc ferua, quod ibi dicitur. Vel uerius refert, an sit tale factum, quod possit per alium expediri, ut hic; an nó, ut ibi, argu. sup. de caduc. tollend. §. fin. autem in faciendo.

c *Adimplere.* pro eis erat ff. de condi. & in. deb. l. si non sortem. §. libertus, & ff. de soluti. l. inter artifices. quæ sunt argum. contra pro Iustiniano est ff. de duob. re. l. nemo.

d *Putabant.*] scilicet antiqui.

O*ptimam.*] CASVS. si seruus tuus stipuletur a Titio centum tibi dari, & de hoc est factú instrumentum, in quo contineatur, ꝙ seruus tuus die tali centum stipulatus fuerit, & m agente ex illa stipulatione obijciatur tibi a Titio, quòd seruus tuus nó fuerit, neque quòd fuisset eo die præsens, qui instrumento continetur, uel si tibi promisit aliquid & inde fiat instrumentum, quo contineatur dies factæ stipulationis, an nó obstante tali exceptione agere possis, & credatur scripturæ? Et respon. ꝙ sic, & in secundo casu præsumitur inter præsentes facta stipulatio, nisi Titius probauerit te, uel se non fuisse in ciuitate tota die, de qua facta est mentio in instrumēto, s. vel per scripturá, vel per testes omni excep. maiores.

e *Optimam.*] ex eo, quod inter optimos

k *Non omnibus.*] i. pperam esset, si hoc esset, sic ff. de proba. l. si quis liberum.

l *Concedit.*] vt & supra de ...l. maritus

m *Seruus.*] idest an seruus fuerit pręsens, an non fuerit, uel an fuerit eius dńi, quia sic præsumitur quo ad acquisitionem ... non quo ad liberalē cautam, ut supra de iure delib. l. cum aliquis, & ita est argu. quòd plebatus, & curiæ per talia probentur, si inueniantur in instrumenta, quæ dicút actum in tali curia, vel similia.

n *Credendum.*] sic supra eod. l. 1. & de donat. inter uir. & vxo. l. si filij. Acc.

o *In eo die.*] s. tuto, vt adijcitur Insti. de inut. stip. §. item uerborum, quod præsúmitur, ut hic subijcit. Et no. secundum hoc diem, & locum apponi debere in instrumentis, ut & supr. de diuer. rescrip. l. si qua beneficia. & in Auth. vt præpo. no. Impe. In prin. coll. 6.

p *Melius.*] No. maioris authoritatis scripturam, quam testes, quod admitto, cum dubium est de numero annorum, uel temporis lapsu, vt & supra si min. se ma. di. xe. l. 3. Alias contra, vt supra de fi. instru. l. in exercendis. Sed quid si duæ appareant scripturæ, vna, quæ dicit stipulatorē fuisse Bonon alia Romę eadé die? Respond. bonus iudex videbit cui potius credendum sit, ꝙ si non viderit, neutri credet, ut supra de fi. instrum. l. scripturæ. Accur.

q *Per testes.*] tres vel plures, ná per duos non vr, arg. supra de fi. instrum. l. in exercendis. uel hic in priuata. vnde duo sufficiunt, uel hic non dicto contra instrumentum, sed per obliquum probatur.

1 † dandú

2 † Deest, & recte, supplédú enim. ē stipulationē

3 † & ita cum.

4 † Desunt in alijs.

* Hinc colligút. Presumi quelibet ea esse ciuitate, in qua reperit. Vide Alc. 2. præsump. 15.

Osten-

Dies istrumenti an debeat edi.

a *Ostenderit.* sed quomodo? cum dies instrumenti edi nō debeat, vt ff. de eden. l. 1. §. editiones. Respon. illud habet locum, quando inuitus edit instrumentum: hic autem volēt. Vel verius, quia hic vult dicere falsum in die. & ideo est edendus, vt supra de fi. instr. l. fi. Et caue, q̄a hæc lex in priuato instrumēto videtur loqui. Accur.

S*I quis.* CASVS. Si promisisti mihi facere domum, cum morieris, an valeat stipulatio? Dicitur, quòd sic, licet olim non valeret, & hæredes eius tenebuntur ædificare domum. Viuian.

b *Insulam.* idest domum.

c *Moriebatur.* promissor.

d *Contrahentium.*] quem latè attendimus, vt supra vt act. ab hær. l. 1.

e *Perducatur.* s. promissio.

f *Momento.* hoc enim fieri non posset, vt ff. eo. l. continuus, §. illud. licet Christus dixerit, possum dissoluere templum hoc &c. sed de tēplo corporis sui dixit.

g *A datione.* quantum ad transitum, vt hic, & sup. eo. l. veteris. & contrarium ibi positū, & hic posset poni, sed quantū ad alia differunt, vt ff. de verb. obl. l. continuus, §. fi. Acc.

h *In legatis.* puta dānatis esto heres meus cum morieris, facere illi domum.

DE INVTILIBVS stipulationibus.

Dixit de vtili, sequitur de inutili stipulatione.

E*X stipulatione.* CASVS. Pupillus, si tutorem habeat, sine eius authoritate obligari non potest, idem si non habet tutorem, quia si quis dolo stipuletur ab eo, non valet stipulatio. Viuianus.

i *Impubes.* scilicet tu.

k *Non es obligatus.*

ostenderit[a] sese, vel aduersarium suum eo die ciuitate abfuisse, sed huiusmodi scripturas propter vtilitatem cōtrahentium esse credendas. Dat. Calend. Nouemb. post Consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. 531.

Verba contractuum debent trahi ad possibilem, & non impossibilem intellectū. hoc dicit. Vel sic: Stipulatio faciendi collata in tēpus mortis promissoris, non redditur inutilis, sed transmittitur in hæredes. Idem in legatis, & fideicommissis. h. d. secūdum Bal. Vel sic: Sicut promissio dandi facta cum promittens morietur, valet, ita promissio facti. & sensum magis spectamus, quam verba. h. d. Salic.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XV.

SI quis spoponderit insulam,[b] cum moriebatur,[c] ædificare stipulatori, impossibilis veteribus videbatur huiusmodi stipulatio, sed nobis sensum contrahentiū[d] discutientibus, verisimile esse videtur, hoc inter eos actum, vt incipiat quidē contra morientem obligatio, immineat aūt hęredibus eius, donec ad effectum perducatur.[e] Nemo enim ita stultus inuenitur, vt tali animo faceret stipulationem, ut putaret posse tantum ædificium in vno momento[f] horæ extollere, vel eum, qui moritur, talem habere sensum, quòd ipse sufficeret ad huius operis completionem. ¶ Sancimus itaque, si quid tale euenerit, hæredes eius teneri, vt factū, quod mortis tēpore facere promisit, hoc hęredes eius adimpleāt, quasi speciali hæredis mentione habita, licet hoc minimè fuerit expressum. Quemadmodum enim si in dando concepta fuerit stipulatio, & contra hęredes transmittebatur, ita & si in faciendo est, licet in mortis [3] † tempore colligatur, attamen ad similitudinem in dando conceptæ stipulationis & hæredes obligari, vt non discrepet factū à datione,[g] sed sit lex nostra per omnia sibi consentanea. ¶ Quod & in legatis[h] simili modo relictis obseruari censemus Dat. 15. Cal. Nouēb. Constant. post Consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. anno secundo. 532.

TITVLVS XXXIX.

De inutilibus stipulationibus.

Ista lex tractat de materia pupillari, & est quædam materia per se. h. d. Pupillus sine tutoris auctoritate promittens non obligatur. Bal. Bart. & Salic.

Imp. Antonin. A. Paulino.

LEX PRIMA.

EX stipulatione, in qua impubes[i] sine tutore spopondisti, non es obligatus.[k] PP. Calendas Iul Romæ, Læto 2. & Cereali Coss. 216.

Stipulatio pœnalis non valet in matrimoniis hoc dicit Bar. Vel sic. In matrimonio nemo detinetur inuitus. h. d. Vel sic. Matrimonia debent esse libera à metu pęnarum. h. d. But. Sed secundum est contra legem diuinam, quia quos Deus coniunxit, homo non separet, vnde est correctum in cap. gaudemus de diuortiis, Bal.

Imp. Alex. A. [2] † Menophilo.

LEX II.

LIbera * Matrimonia[l] esse antiquitus placuit, idemque pacta, ne liceret diuertere, non valere,[m] & stipulationes, quibus pœnę irrogarentur ei, qui, quæve diuortiū fecisset, ratas non ha-

Dic, quòd pupillus, si habeat tutorem, obligare se non potest sine eo alicui extraneo ciuiliter, vt hic, nisi inquantum locupletior est, ut ff. de autho. tu. l. impuberis, & ff. commo. l. 3. in princ. Si uero non sit locupletior, tunc naturaliter tantum. vt ff. de noua. tio. l. 1. in fi. & hoc cū est proximus pubertati, alias nec naturaliter, vt ff. de condi. indebit. l. quod pupillus. Tutori autem nec ciuiliter, nec naturaliter, ut ff. de autho. tu. l. 5. cum tutoris authoritate potest se obligare ciuiliter & naturaliter, ut supra si tutor uel curator, l. etiā. Idem intelligendum est in adulto, si habeat curatorem. ut supra de in integ. restit. min. l. si curatorem. si autem non habeat tutorem, nec naturaliter, nec ciuiliter obligatur, ut ff. de act. & oblig. l. pupillus. & sic potest intelligi, quod hic dicit. Vel illa in infante. Vel dic, quòd non refert, tutori vel extraneo promittat, sed an sit infans, vel maior infante, ut primo casu nec naturaliter teneatur. aliàs sic. Econtra si sibi stipuletur, potest etiam sine tutore, ut instit. de autho. tu. in princip. nisi sit infans, ut ff. de verborum oblig. l. mulier. excepto casu uno, ut ff. rē pu. sal. fore l. 2. & l. seruus. ADDITIO. De materia huius l. an scilicet, & quando pupillus obligetur, uide pulchre per Bar. i. l. j. ff. de noua. vers. uenio ad uersiculū. &c.

Pupillus, an se possit obligare.

1 † Tēpus.

L*ibera.* CASVS. Si mulier promisit in nomine pœnæ, si tibi non nuberet, uel à te diuerteret, non ualet promissio, nec eo obstante minus diuerteret; quia libera debēt esse matrimonia. Viuian.

2 † Menophilo.

l *Matrimonia.* tam contracta, quam contrahēda, ut supra de sponsalibus, l. neque ab initio.

m *Non valere.* placuit.

* Concor. c. gemma. cū glo. sup. uer. stipulatio. extra. de spon.

Constat.

a *Constat.* ut & ff. de verb. oblig. l. si ita stipulatio facta fuerit, & l. Titia. & supra de sponsa. l. mulier. Sed contra. ff. de donat. inter uir. & vxo. l. ea quæ. sed ibi a donatione pœna, incipit.

fuit utilis? sed per mortem facta est inutilis. in Iuliano ab initio fuit inutilis. interposuisti tamen post illas aliam vtilem, sic, si Iuliano non dederis, promittis, quanti mea interest te daturum, & de hac stipulatione dicit hic. Accursius.

beri constat.[a] PP. 3. Non. Febr. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Primo ponit quandam generalem doctrinam. Secundo infert ad speciem. Secunda ibi, cum igitur, & h.d. Inter absentes stipulatio non contrahitur, & alter alteri stipulari non potest. h.d. Ba. Vel sic: Inter absentes nō potest contrahi stipulatio, nec alteri stipulari. Item quando petitur interesse, admittitur petitio incerta certificanda per sententiam; h.d. Bart.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. 1 † Isidoræ.

LEX III.

VT inter absentes[b] verborum obligatio contrahi non potest,[c] ita alteri, cuius iuri subiectus non est, aliquid dari vel restitui (nisi sua intersit[d]) nemo stipulari potest.

¶ Cum igit. defuncta in matrimonio filia tua, superstitis filij nomine partē dimidiam dotis à marito detineri, 2 † alteram vero partem nepoti[e] tuo, vel si is in reb. humanis non esset, Iuliano restitui per pactum conuenisse proponas: præuentoq; morte nepote, etiā stipulationem ad Iulianum factā, ob absentiam[f] eius non valuisse significes, ac propterea ex pſona, ac stipulatiōne tua, qua restitui cuncta iuxta pactorū tenorē prouideras,[g] reddi tibi desideres: super stipulatu tuo[h] adi præsidē prouinciæ, vt examinatis partium allegationibus, 3 † quāti cōstiterit interesse tua, iuxta placiti fidē dotis portionē Iuliano fuisse restitutam, ob incertæ actionis effectū, concludat condemnationē taxatæ quantitatis.[i] PP. Idib. Decemb. ipsis 4. & 3. AA. Coss.

Non valet instrumētum contra bonos mores factum, vt cum quis se obligat ad aliquem hæredem instituendū. Vel sic. Pactum factum de futura successione est nullū. Bald. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Dominæ.

LEX IIII.

EX eo instrumento nullam vos habere actionē, in quo contra bonos mores* de successione[k] futura interposita fuit stipulatio, manifestum est, cum omnia,[l] quæ contra bonos mores, vel in pactum, vel in stipulationē deducuntur, nullius momēti sint. PP. 3. Calend. Maij. AA. Coss.

Dolus vel metus non reddit contractum ipso iure nullum, sed annullandum. h.d. Bald. Vel sic. Stipulatio facta dolo vel metu rescinditur. h.d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Aquilinæ.

LEX V.

DOlo, vel metu[m] adhibito, actio quidem nascatur,[n] si subdita stipulatio sit, per doli mali, tamen, uel metus exceptionem submoueri petitio debet. S. 15. Cal. Octob. AA. Coss.

VT inter absentes. CASVS. Præmittit duas regulas, scilicet q inter absentes non potest confici stipulatio, & quod alteri nemo stipulari potest, nisi intersit. si ergo pater pro filia sua dotem dederit, & pactus fuerit, quod dimidia dotis erit penes uirum, aliam dimidiam stipulatus est nepoti suo ex filio reddi, uel si ille tempore soluti matrimonij in rerum natura non esset, quod redderetur Iuliano absenti. & si ei non redderetur, stipulatus est interesse, scilicet quanti sua interesset Iuliano reddi, an Iulianus agere possit præmortuo nepote, quæritur. Et dicitur quod non, quia tibi non fuit quæsita obligatio, quia alteri, &c. quia adscripserat, sed aget pater ad interesse, scilicet quanti sua interesset dotem fuisse Iuliano redditam. Viuianus.

1 † Isidoro

b *Vt inter absentes.* ut & institu. de inut. stipul. §. item uerborum. & ff. de uerborū oblig. l. 1. in princip. Sed cōtra, ff. de don. inter uirum & uxo. l. ea quæ. sed ibi inter præsentes fuit.

2 † Aliam.

c *Non potest.* ut & ff. de uerb. obli. l. stipulatio ista, §. alteri. & institu. eod. §. alteri. & infra cod. de dona. l. cum res, & super per quas perso. nob. acquir. l. 1. & non est absurda hæc parificatio, quia utrumq; impedimentum interuenit i casu istius leg. & ideo bona est comparatio.

d *Sua intersit.* potest sic esse, quod debeat centum Titio, & tantundem ei sem dari stipuletur. & refert quo modo dicat, quia si sic dicat. promittis tu Seio dare cētum, quæ ei debeo, uel simpliciter. an promittis Seio dare centum? prima valet. secunda non.

e *Nepoti tuo.* ex ea nato. uel melius ex filio nato, ut & supra de pact. conuent. l. pater. & l. pactum. Et dic, quod fuisti stipulatus nepoti in potestate constituto, uel Iuliano, unde in persona nepotis constitit stipulatio, in persona Iuliani non. Sed potuit solui ei, tanquam adjecto ergo ex eo, quod fuit soluendum nepoti, agis condictione certi, ex eo quod Iuliano, ad interesse, ut ff. de uerborum obligat. le. liber homo, 2. §. fin. secundum H. uel secundum Azon. dic, quod fuit stipulatus utrique principaliter, & in nepote

f *Absentiam.* nedum, quia erat alius, sed si eo præsente stipularetur ei, ualeret stipulatio, quia ipse stipulationem fecisse uideretur, ut ff. de uerb. oblig. l. si procuratori.

3 † Quantum.

g *Prouideras.* stipulando nepoti, aut Iuliano dari. Vel dic stipulādo post primas inutiles omne tuum interesse.

Stipulatio an sit semp stricti iuris

h *Tuo.* facto Iuliano secundum primum.

i *Quantitatis.* idest certæ, licet petatur incertum, idest interesse, ut insti. de act. §. curare.

EX eo. CASVS. Promisisti p stipulationem, quod faceres me hæredem. & inde confectum fuit instrumentum & inutilis est stipulatio, & contra bonos mores, puta de successione futura, & ideo ex ea agi nō potest. Viuia.

* Concor. gl. 1. in c. 1. ex. de pac.

k *De successione.* qd est, uel cum paciscor, ut succedam, uel certo modo succedam, ut supra de pactis, l. pactum quod dotali, & l. licet, & l. fina. & de coll. l. pactum, & de inoffic. testam. l. si quando. §. illud. Sed contra ff. de act. empt. l. si quis seruū, sed ibi ratione præcedentis contractus, scilicet uenditionis serui uenditor cauet emptori de hæreditate liberi restituenda, sed & aliter ibi solui.

l *Omnia, quæ contra.* ut supra de condict. ob turp. cau. l. 1. & l. mercalem. & ff. de uerborum obligat. l. generaliter. & l. uelutí. & l. si plagij. etiam si pœna sit promissa, ut ff. de fideiuss. l. si à reo. §. fin. & de uerb. obligat. l. stipulatio hoc modo.

DOlo. CASVS. Si dolo uel metu induxisti me ad promittendum aliquid tenet quidem stipulatio, & ex ea agere poteris, sed obstabit tibi doli uel metus exceptio.

m *Dolo vel metu.* etiam legali, ut ff. de constitu. pecu. l. illud. §. si iureiurand. licet ibi non habeat locum exceptio. Accur. Flor.

n *Nascitur.* quia stricti iuris est stipulatio, ut hic, & ff. quod metus cau. leg. metum autem præsentem. §. sed quod prætor. & ff. de uerborum obligatio. l. si quis cum aliter, nisi in promissione dotis, ut ff. quod metus causa. l. si mulier, §. si

§. si dom. ut in bonæ fidei ipso iure non valet, etiam si fiat per metum, ut ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. secundum H. Vel refert inter dolum apertum, ut ibi, & velatum, ut hic. & etiam in contractu bonæ fidei, ut supra de rescind. venditio leg. prima, & quod metus causa. l. finali. Accursius.

Dolus apertus & velatus.

S I ania.] CASUS. Mutuaui tibi decem, & ea stipulatus sum mihi, & Titio extraneo reddi. Dicitur, quod solui sibi extraneo non potest, sed tantum sibi numeranti. Et sic habes, quod extraneo non acquiritur act. ex stipulatu. sed remanet penes numerantem, sed qui sibi & alii stipulatur, valet tãtum pro parte dimidia, & sic est differentia, cum numeratio præcedit stipulationem, uel nõ præcedit.

1 † Septimio.

a Potuit.] ut & supra eodem, l. ut inter & de pact. con. l. pactum. & ita ex numeratione actio remansit, ut ff. si certum petatur, l. certi condictio. §. quoniam. & supra de contrahenda & commit. stipula. l. 5. Porro cũ quis simpliciter stipulatur sibi & alij decem, nulla præcedente numeratione, quique sibi debentur, alij nihil, ut ff. de verborum obliga. l. si mihi, & Titio decem & l. cum qui ita, & instit. de inuti. stipula. §. quod si quis sibi. secus in cõtractu bonæ fidei, ut in emptione quæ si sic fiat, fundus ille sit emptus mihi & Titio, persona Titij pro superuacua habetur; & totius fundi portio ad me pertinet, ut ff. de contrahenda emptio. l. fun dus. Et ẽ ratio, quia, ut sit bonæ fidei est contractus. Viuia.

Ius accrescendi locum non habet in contractibus stricti iuris, secus in contractibus bonæ fidei.

2 † In alijs additur. CG. Coss.

3 † Deest in veterib. li. hæc lex, nec Acc. il videtur agnouisse, alij habẽt tam post Auth. hoc ita, ut sit bonæ fidei est contracta hæc in: titu. ut admonet Arc in auth. hoc ita & eam esse delendam admonet. Cuia. 5. obser. 35.

Non potest quis alteri stipulari, fallit in posito in eius potestate. h. d. Sal. Vel sic. Stipulatio inter se & extraneũ valet duntaxat pro parte sua. h. d. Vel sic. Ubi inutilis est stipulatio, & utilis numeratio, agitur ex numeratione. & hoc in toto, et in parte verum est secundum Bar.

Ijdem AA. & CC. Septimo.[1] †

LEX VI.

SI auia vestra sibi & Eustelio, quam mutuam dederat pecuniam, dari fuerit stipulata, nihil ei, cuius subiecta iuri non fuerat, querere potuit.[a] Sane si ipse, quod ei solui placuerat, in stipulationẽ suo nomine deduxit, obligationẽ in eius ẽt personam constitisse non ambigitur. Sirm. 5. Cal. Octob.[2] †

TITULUS XL.
De duobus reis stipulandi & promittendi.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Paulina.

LEX PRIMA.

SI[3] † duo, pluresve rei cuiusdam traditione conuentionem in solidum inierint, cuicũque eorum quam diu res in eadem causa permanserit, si casus obtulerit, actio in solidum competit.

l. dum apparebit. & de fideiuss. l. inter eos. §. duo. sed hodie contra, ut in auth. hic posita, hoc ita, &c.

c Conuentum.] ad totum debitum. Accur.

d Iuuare.] actione mandati, quia uterque pro altero videtur fideiussisse secundum Ir. & Azo. & argum. ff. ad Velleia. l. vir uxori. §. fin. Sed ibi fuit color quæsitus. vel ibi non dicit quod intercesserit, sed iuuari, ac si intercessisset, ut in eod. tit. l. si debitrix. 2. resp. uel ibi erant socii item & pro eis. ff. eod. l. reos. & in auth. eo. tit. in principio. col. 7. Sed utrobique fuit actũ. Item pro eis, quod dicitur de adiecto, contra quem agitur mandati, ut insti. de inut. stipul. §. si quis alij. Sed ibi fuit mãdatum. alias contra, ut ibi diximus. Nos secundum 1 Ioannem diximus, quod non videtur fideiubere, ut no. ff. ad Velle. l. uir uxori. & ideo damus hic actionem pro socio, si sint socij. Vel cessam, si fuerit cessa a creditore. Vel mandati, si hoc actum fuit inter eos, quod unus pro alter fideiuberet. Sed an sit in solidũ cedenda actio soluti, vel pro parte? quidam in solidum. argum. ff. de leg. 1. l. si res obligata. in fi. sed ibi non aperit in solidum. Item quia sic est i causa noxali, quia abinitio melior est quoque cõdõ primo agentis, quicũ alijs teneatur, postea erit deterior, ut ff. de noxalib. l. si quis multis, ff. si ex noxali cã agatur, l. 2. Nos dicimus, quod pro parte, ut ff. de iu. & rat. dist. ra. l. cum pupillus & ff. de adm. tut. l. si plures, & ff. de pecul. quæsitum. Sed quid si nec fuit cessa, quia

Rei debendi ac videatur se inuicẽ fideiubere.

PP. 3. Non. Decemb. Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Duobus in solidum constituentibus obligationem creditor potest alterum in solidum conuenire, & soluenti datur regressio contra correum. h. d. Bal.

Ijdem AA. & CC. Diogeni.

LEX II.

CReditor prohiberi nõ potest exigere debitũ, cùm sint duo rei promittendi eiusdem pecuniæ, à quo velit.[b] Et ideo si probaueris te conuentum[c] in solidum exoluisse, rector prouinciæ iuuare[d] te aduersus eum, cũ quo communiter mutuam pecuniam accepisti, non cũctabitur. S. 5. Cal. Mar. Diocletiano 3. & Maximiano AA. Coss. 287.

IN AUTHENTICA, de duobus reis. in prin. & §. seq. coll. 7. consti. 9.

Duo rei tunc tenentur in solidum, cum actum est quilibet eorum possit in solidum conueniri ubi casu alter est inops, aut talis qui de facili exigi non potest, vel sic. Duo rei constituuntur, si agatur ut quilibet in solidũ teneatur, quo non acto, quilibet pro parte tenetur, & eo acto, ita demum ab uno in solidum fit exactio, si alter sit absens vel non soluendo. h. d. Salic.

1 † Sal. hic sequit distinctionem Bart. positã in l. reos. ff. cod.

DE DUOBUS REIS STIPULANDI & promittendi.

Quia quandoque plures accedunt rei vel stipulandi, vel debendi ideo de hoc dicit. & a re non a reatu dicitur. & dicuntur rei debendi, qui debent, stipulandi, qui stipulantur, ut ff. eod. l. 1. Accur.

C Reditor.] CASUS. Si creditor habeat duos reos promittendi, scilicet, quod sibi promittant eandem pecuniam, electionem habet, quem eorum velit conuenire, & in solidum, & si contra unum egerit in solidum, habeat ille regressũ contra alium pro parte, sed non aperit qua actio. Tu dic mandati secundum M. secundum Ioannem pro socio, si erant socij, uel manda. si hoc actum erat, ut unus pro altero fideiuberet. Si nec erant socij, nec hoc actum erat, actione negotiorum gestorum.

b A quo velit.] pro solido, vel pro parte, ut hic, & ff. loca.

hoc non fuit pretium, nec habet locum pro socio, quia nõ fuerunt socij, nec mandati, quia non fuit actum quæ actio locum habet? Quidam dicunt, nullum, ut in fideiussore ff. de fideiuss. l. ut fideiussor. Alij mandati, cum semper dicant eos videri inuicem fideiubere. Tu dices negotiorum gestorum. nam licet suam obligationem dissoluerit, tamen & alium liberauit, ut dixi supra, si certum petatur, l. si in rem. Item dixerunt quidam etiam pro parte non fieri cessionem, nisi sint socij, & eo casu quando sunt socij, vel quãdo est actum ut fideiussores sin. Alij intelligunt legem istam, quod est falsum, ut cessio fiat tantum, quando sunt socij, argumen. infra titulo primo, l. cum alter. Item pone, quod tres erant rei debendi in triginta, unus in solidum fuit exactus, an in solidum in viginti contra utrunque, an in decem, contra quemlibet sit facienda cessio? Et videtur in solidum in viginti, sicut habet auth. hoc ita, quæ est in corpore co...

Hoc

HOc ita.] CASVS. Hæc authentica determinat l. quod creditor non potest conuenire quemlibet debitorem in solidum, nisi alter sit non soluendo, vel absens. Si vero vterque esset præsens & soluendo, vterque est conueniendus. Si vero non est actum expresse, vt quilibet possit in solidum conueniri; tunc quilibet conuenitur pro parte.

Hic ponunt & habent quidam talem legem, quæ non est in Codice, scilicet si duo pluresue rei cuiusdam traditionem communem acceperunt in solidum, cuicunque eorum, quamdiu res in eadem causa remanserint, si casus obtulerit, in solidum actio competit.

* Nouell. 99. i prin. & §. seq.

HOc* ita,ª si pactū fuerit speciale,ᵇ vnūquēque teneri in solidum, & si alter inops sit in solidū vel in parte, vt id saltem ab altero petatur, vel si absensᶜ sit. Cum enim ambo adsunt, per iudicem producūtur, negotiūque cōiter examinatur, & sententia cōmuniter infertur quod fietᵈ per administratorē, si iudex sit delegatus. ¶ Sin autē non conuenerint specialiter, ex æquo sustinebunt onus. Sed & si conuenerint, vt vterque eorum sit obligatus, si ambo præsentes sint, & idonei, simul cogendi sunt ad solutionem.ᵉ

Rescriptū principis, quo canetur, vt vnus ex correis in solidū obligatis conueniatur tantum pro parte, non in solidum, non est seruandum. Vel sic: Vnusquisque tenetur exprimere, quæ est causa, & fundamentum suæ intentionis, & per rescriptum non intelligitur princeps derogare cōtractui, ex quo nata est naturalis & ciuilis obligatio. h.d. Vel sic: Obligatio solidi non contrahitur contra plures, si hoc agatur. Butrig.

Iidem AA. & CC. † Fabiano.

LEX III.

EXprimere debueras tuis precibus, vtrūne in partem, an in solidumᶠ singuli vos obligaueritis, ac duo rei promittendi extiteritis, cū si quidē ab initio vnusquisque pro parte sit obligatus, egredi contractus fidem nō possit.ᵍ Si vero in solidum, electioʰ rescriptoⁱ adimi non debeat. S. Idibus April. Byzantij. AA. Coss.

Quando plures sunt obligati, sufficit quod causa obligationis finalis reperiatur in vno, nam suas radices extendit in omnes. h.d. Bald. Vel sic. Licet pecunia uni numeretur, tamen alij possunt simul in solidum obligari. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Andronico.

LEX IIII.

PRopter mutuam vni datam pecuniam aliis reis promittendi factis, ob nōn numeratam sibi pecuniam obligationem remitti desiderio postulantum iura refragantur.ᵏ S. 5. Id. Feb. Sirmii, CC. Coss.

Interruptio facta per vnū correorum vel contra vnum ipsorum, aliis prodest & nocet. h.d. Bal. Vel sic: Interpellatio facta ab vno de correis credēdi, interrumpit præscriptionem, etiam quo ad cæteros, & econuerso, agnitio facta per vnum ex reis debendi, nocet alteri. h.d. Sal.

Imp. Iustinianus A. Ioa. PP.

LEX V.

CVm quidā rei stipulādi certos habebāt reos promittendi, vel vnus fortè creditor duos vel plures debitores habebat, vel ecōtrario multi creditores vnū debitorē, & alii ex reis promittēdi ad certos creditores debitū agnouerunt, vel per solutionē, vel per alios modos,

a *Hoc ita.*] scilicet quòd vnusquisque teneatur in solidum cum effectu.

b *Speciale.*] scilicet quòd vnusquisque teneatur in solidum, vt sufficit, vnumquemque &c. Sed quid si dixeris, promittis mihi decem, & tu alius promittis eadem decē? Respondetur, ideo sunt rei in solidum, quia satis videtur hoc exprimi, ut ff. de verb. obli. l. stipulatio ista. §. eū. secus si dicam simul promittes, vt in eodem ti. si mihi & Titio, & de le. 1. l. si quis testamento.

c *Absens.*] scilicet alter. ergo præsens cōuenitur in solidū altero absente, & c. & eū alter est inops. secus vero i intercessore præsente, & pro absente, ut auth. inf. titu. 1. præsente, & c. vbi datur dilatio ad repræsentandum. Olim autem in nostro casu sufficiebat pactum, licet alter non est inops, uel absens, ut ff. eod. l. reos. §. 1. Sed quid si vnus promisit pure, alter sub cōditione, quod fieri potest, ut ff. eo. l. ex duobus. e. nunquid qui purè promisit, poterit in solidū conueniri, sicut cum alter est absens vel inops? Dic quod sic, vel d. l. duobus. ad quod Institi. eodem. §. fin.

d *Quod fiet.*] idest, quæ productio, nec enim per delegatum. sed ordinarium producentur re ipsa, vt dicit, & inuiti, ut in authent. de exhib. intro. re. §. si vero quidam. collatio. 5. Accur.

e *Solutionem.*] nisi renunciauerit beneficio diuidendarum actionum, nam prætor ait pacta seruabo, ut supra de pact. l. pen. & l. pacta nouissima. in tutoribus idem, & in contutoribus, & fideiussoribus ex epistola diui Hadriani, & vtiliter conueniatur, sed non idem in fideiussoribus vnius tutoris, qui non possunt diuidendarum actionum, habere beneficium, ut ff. de tute. & ra. distrah. l. prima, §. nunc tractemus, & supra de constitut. pecu. l. finali, & supra rem pup. salu. fore. l. fina. Item an hæc authent. habeat locum etiam in fideiussorib. Dic ut inf. tit. j. l. non rectè dizimus,

Promittere potest vnus sub condōne alteroputè promittente. 1 † Fabritio.

Actionē diuidēdarum beneficium quib. dat.

EXprimere.] CASVS. Refert eccē duo obligant se pro eadem pecunia, an ab initio obligentur in solidum, an quilibet pro parte sua. Primo casu creditoris erit electio, quem velit conuenire & in solidum. Secundo casu fiet, quod conueniet, scilicet vt quilibet pro parte sua cōueniatur.

f *In solidum.*] & facit ad legem illam sup. loc. & condu. l. si diuisa. & supra si certpeta. l. si in rem. sed hodie plus est opus, scilicet quod alter si absens, uel inops, ut in authent. hoc ita. Acc.

g *Non possit.*] scilicet creditor.

h *Electio.*] quam habet creditor, ut possit quemlibet in solidum conuenire. Accursius.

i *Rescripto.*] cum alterius ius per hoc tolleretur, ut supra de preci. Imper. offer. l. quoties. Acc.

PRopter. CASVS. Mutuaui Titio decem & accepi pro eo duos reos, puta Caium, & Seium. dicūt se non esse conueniē dos, quod sibi pecunia numerata non erat, an sint audiendi, quæritur. Et dicitur, quod non. Vel dic, quòd non mutuaui omnibus, sed Titio de voluntate omnium mutuaui, & procedit sicut dixi.

k *Refragantur.*] cū nō pp numerationē eis faciendā fuerint cōfessi, sed alij faciēda erat, ut & sup. de non nu. pec. l. aduersus. & l. frustra. Vel si erat omnibus numerāda, fuit tā data vni aliorum voluntate, & ad hoc facit sup. si cer. pe. l. si non singuli secus si non eorum voluntate, sed forte pœnituerant, qd possunt, ut ff. si cer. pet. l. qui pecuniam. Acc.

† Finem huius glo. ibi (sed forte) declara procedere, si denūciat creditori ante numerationem per l. fideiuss. ita notat l. Titius ff. de procu.

CVm quidam.] CASVS. Si plures creditores habent vnum debitorem, vel vnus creditor plures debitores, vel plures creditores habent plures debitores, & aliquis ex debitoribus soluat alicui ex creditoribus, talis agnitio debiti sufficit ad interrumpendum præscriptionem, qua se volunt alij debitores tueri, qui non agnouerunt, quia talis agnitio debiti ab vno debitore facta vni creditori, alijs debitoribus obstat, & alijs creditoribus prodest. Vn-

quos in anterioribus sanctionibus interruptionis inuenimus positos, & nos ampliauim[a], vel fortè ad vnũ creditorem quidam ex debitoribus deuotionem[b] suam ostenderunt, vel cum plures essent creditores, debitor, qui solus existeret, ad vnum ex his, vel quosdam debitum agnouit, & quærebatur si eis vel ei[c] daretur licentia aduersus alios[d] in deuotionẽ suam exercere, & quasi tempore emenso[e] exactionem recusare, vel quibusdam ex debitoribus debitum agnoscentibus, vel in iudicio pulsatis, deberent & alii ab omni cõtradictione repelli: nobis pietate suggerente, videtur esse humanum, semel in vno eodẽq; contractu quali cunque interruptione, vel agnitione adhibita, omnes simul cõpelli ad persoluendum debitũ, siue plures sint rei, siue vn[9], siue plures sint creditores, siue nõ amplius, quàm vnus: sancimusque in oĩbus casibus, quos noster sermo complexus est, aliorũ deuotionẽ, vel agnitionẽ vel ex libello[f] admonitionẽ aliis debitoribus præiudicare, & aliis prodesse creditoribus. ¶ Sit itaque generalis deuotio, & nemini[g] liceat alienam[h] indeuotionẽ sequi, cũ ex vna stirpe, vnoque fonte[i] vnus effluxit cõtractus, vel debiti causa ex eadẽ actione apparuit. Dat. Calend. Septemb. Constantinop. post Cõsulatum Lampadij, & Orestis VV.CC.

TITVLVS XLI.

De fideiussoribus, & mandatoribus.[k]

Exceptio rei competens, statu mutato, non porrigitur ad fideiussorem. h.d. secundũ glos. vel sic: secundum Butr. Si solum reus ab obligatione eximitur, & in alium successorem transfertur, ista exceptio fideiussori non datur. h.d. Bal. vel sic. Publicatio bonorũ debitoris fideiussorem nõ liberat. h.d. Bar.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Lysiæ.

LEX PRIMA.

SI Lysias,[l] adempta parte bonorum, exulare[*] iussus est, nõ nisi pro parte, quã retinuit, creditoribus[m] obligatus est. Verum qui pro eo fidẽ suã adstrinxerũt, iure pristino conueniri possunt.[n] PP. Id. Octob. Seuero Aug. 3. & Victoriano Coss. 201.

Licitum est creditori habenti pignora, agere contra fideiussorem, tamẽ debet ei pignora cedere, nisi in aliud debitum possit retinere. h.d. B. & Sal. vel sic. Fideiussori soluenti tenetur creditor cedere actionem, & hypothecariam. h.d. Bar.

Iidem AA. Plotio.

LEX II.

CReditori, qui pro eodẽ debito, & pignora, & fideiussorẽ accepit, licet,[o] si malit, fideiussorem conuenire in pecuniam, in qua se obligauerit.[p] Quod, cum facit, debet ius pignorum[q] in eum transferre. Sed cũ in alia quoque causa[r] † eadem pignora, vel hypothecas habet obligatas,[s] nõ prius compellendus est transferre pignora, quam omne debitum exsoluatur. Dat. 5. Calend. Febr. Apro. 2. & Maximo Coss. 208.

a *Et nos ampliauimus.* vt & supra de præscript. 30. annorũ, l. cum notissimi.
b *Deuotionem* scilicet soluendo.
c *Eis. vel ei* debitoribus, vel debitori.
d *Alios* s. creditores: & hoc si non habes in littera.
e *Tempore* scilicet triginta annorum.
f *Ex libello* executore interueniente, vt supra de præscript. 30. anno. l. si in rem. Vel loquitur in prætorijs, & annalibus, vt supra quan. libel. prin. datus, l. 1. & 2.
g *Nemini* qui agnouit. Accur.
h *Alienam* scilicet eius, qui agnouit. Et sic not. factum enim alij prodesse, & nocere. vt ff. eo. ex duobus. vlti. Et sic est argu. contra. ff. de sol. l. cum quis, §. si quis pro reo. & ff. manda. leg. si fideiussor. 1. §. fi. & ff. de neg. gest. l. si ex duobus, in fin. Item cõ est hoic. l. ff. eod. l. 2. & ex duobus. 1. Sed solues infra tit. 1. l. fina. Item contra videtur ff. de vsu. l. mora. §. fi. Solpõt dici, q hic erant socij, ibi non. Vel ibi mora, hic agnitio, quæ est opposita.
i *Fonte.* quantum ad idem debitum, & vnam obligationem licet diuersi sint, ut ff. eo. l. 3. §. fi. Accur.

DE FIDEIVSsoribus, &c. 3

Diximus supra de ijs, qui per stipulatione prin. ipaliter obligatur: Nunc videamus de fideiussoribus, & mandatoribus, qui principalibus obligationibus applicantur. Azo.

k *De fideiussoribus, et mandatoribus.* Cuique cõtractui potest fideiussor accedere, & mandator, vt ff. mand. l. si hæreditatem. §. & in summa. Est tñ differentia, quia fideiussor præcedit, & sequitur obligationem, vt Instit. eod. § fideiussor, & præcedere. at mandator tantum præcedit nisi in casu. vt ff. mãda. l. si vero non re §. si post traditam. acc. stituto tantum sequitur. ut ff. de cõsti. pecun. l. 1. §. 1. & §. debitum.

SI Lysias. CASVS. Mutuaui Lysiæ decem, & fideiussorem accepi, & Lysias est condemnatus l. Iul. de vi, & ita tertia pars omnium bonorum delata est fisco, licet non possum conuenire Lysiam, nisi pro duabus partibus, quæ apud eum remanserunt, & ita in parte tertia, fideiussorem tamen, quem in solidum habeo obligatum, in solidum conuenire potero.

l *Si Lysias.* pone in exemplum in l. Iul. de vi priu. vt Inst. de publ. iudi. §. item lex Iulia. de vi. nam fiscus quasi successor p tertia, quæ ad se pertinet, conuenitur, vt inf. ad l. Iul. de vi. l. tutoris, & ff. de capi. di. l. 2. & sol. matr. l. si marito. In princ. & in ea tertia dãnatus hẽt exceptionẽ, vt ff. si quis caut. sed & si q. s. in princ.
m *Creditoribus.* pro duabus partibus.
n *Possunt.* videtur, q nõ, vt supra de except. l. defensiones. Sed ibi non fuit integer status. Itẽ adhuc contra, ff. de iu. fisc. in fraudem. §. si principalis, sed ibi nõ successione, sed ex alia causa bona deuenerunt ad fiscum, ut q a exulandi, debitor nõ soluebat, proptie fiarg. infra de len. pas. l. 3. in fi. Sed hic non est contra, quia ibi apud fiscum fideiusserat, hic apud alios.

* Verbũ significatur deportatio. Vide Cuiac. 15. obser. 35.

o *Creditori.* CASVS. Mutuaui decẽ, fideiussorem & pign[a] accepi, electio mea est, quem velim conuenire, vel reum, uel fideiussorem, soluenti tñ fideiussori cedam ius pignoris, si vero alias essent obligata mihi eadẽ pignora, & sic pro alia pecunia, in quam nõ fit eiussi, nisi totam pecuniam soluat, nõ cedã ei ius pignoris.
o *Licet.* id est licitum est, ut ff. eo. l. inter eos, §. creditor, nisi aliud conuenerit, vt arg. ff. mã. l. & mutuam, in princ. & infra eod. l. omissis.
p *Obligauerit.* scilicet fideiussor.
q *Pignorum.* ut ff. de distr. pign. l. 2. & supra de sent. & interl. l. cum eorum, sed & personales, non solũ cõtra reum, ut ff. de solu. Stichum, §. pe. Sed etiam contra fideiussores, ut ff. eod. l. si fideiussores, §. idem respondit & l. fideiussoribus, & supra loc. l. si diuisa. & supra arb. tut. l. cum interdicta, si ergo fecit, ne cedere possit, nec poterit agere, ut ff. de admin. tut. l. si pupillus, & d. l. Stichum, §. pen. Sed cõtra. ff. eod. l. si stipulatus. §. si. sed illud de rigore, secundum Ro. hoc de æquitate, vel aliter, util. i. not.

r *In alia causa.* † talis in causam.

s *Obligatas.* secus si non habet obligatas, nec enim obchiro-

chirographariam pecuniam potest retinere contra fideiussoris voluntatem, sed contra uoluntatem debitoris tantum, vt supra etiam ob chirograph. pecu. l. 1. in fine. Item intelligũt quidam, quòd hic obligatio fuit facta ante fideiussionem, secus si post, vt supra etiam ob chirographa pecun. l. 1. in fine. & ff. qui potio. in pig. habea. l. si prior. §. si tertius. Alij dicunt, quãdocũque per d. l. et ob chirographar. pecuniam. l. 1. circa med. sed si debet cedere contra fideiussores, vt supra dixi, quomodo potest facere personale pactũ vni fideiussorum, ita quod alter in solidum remaneat obligatus? Dic, quòd volente altero. Accur.

† De materia huius leg. & seq. auth. & l. iure nro. ff. eo. ti. vi de c. 2. cũ gl. 1. extra apposuit.

Expreßio eorũ, quę tacitè insunt, nihil operatur. Et quoties plures singuli fideiubẽt, quilibet insolidum videtur fideiubere. h. d. Bald.

Ijdem AA. Maximo.

LEX III.

NOn rectè [*] procuratores [a] nostri, si allegationi tuæ fides adesset, audire [b] te noluerunt, ex bonis fideiussoris quę ad fiscum peruenerunt, pecuniam repetẽtem, sed reum principalem conuenire iusserunt: cum electionis potestas permittatur [c] creditori. Sed cum duos fideiussores accepisse te proponas, si alter idoneus est, intelligis, te, diuisa quantitate, partem competentem à procuratore [d] nostro [1] † petere debere, & aduersus aliũ fideiussorẽ [2] † eius experiri. [e] Nam licet significes adiectũ [f] esse in obligatione, vt singuli in solidum teneren rentur: tamen nihil hæc res mutat conditionem [g] iuris, & constitutionem. Nam & cum hoc non addijcitur, singuli tamen in solidũ tenentur [h] sed vbi sunt omnes idonei, in portionem obligatio diuiditur. [i] PP. 17. Cal. Septembr. Antonino Aug. 3. & Geta 3. Coss. 209.

NOn rectè. CASVS. Electionẽ habet creditor, quẽ uelit primò conuenire, scilicet fideiussorem, vel reum, si ergo mutuaui tibi pecuniam, & si fideiussorem accepi, & fideiussoribus ob debitum aliquod succedat fiscus, & conueniam fiscum, procurator autẽ Cæsaris, qui cognouit inter fiscum, & priuatũ, interlocutus fuerit me debere cõuenire prius reum principalẽ, an rectè pronunciauerit, quæritur? Et dicitur quod non. Si vero accepi duos fideiussores, & alteri fisc[us] succedat, conueniam fiscum pro parte, si soluendo sit, nec (etiam si ab initio non cognouisset, vt quilibet fideiussor in solidum teneretur) ob hoc minus insolidũ tenebuntur, sed & si omnes idonei fuerint, pro parte erit quilibet conueniendus, sed Authent. dicit, quòd si uterque sit præsens, scilicet tam fideiussor, quam reus principalis, debet primo conueniri principalis, etiam si sit non soluendo in totum, uel in partem, si reus sit absens, poterit fideiussor conueniri, & si petat tempus intra quod reducat reũ ei à iudice concedendum est, intra quod si non venerit, cõuenietur fideiussor, creditor tamen cedet fideiussori actiones suas.

1 † Deest, vt, & Acc. indicat.
2 † Deest in omnib.

a *Procuratores*. s. Cæsaris, qui iudices sunt inter fiscum & priuatum, vt hic, & supra si aduersus fiscum, l. 2. §. 1.

b *Audire te*. scilicet creditorem conuenientem fiscum hæredem unus fideiussorum.

c *Permittatur*. iure ueteri, ut hic, & infra eodem leg. iure nostro. Sed hodie contra. ut in authentic. præsente, hic posita.

d *A procuratore*. scilicet fisci, qui successit alteri fideiussori, ut supra dixi.

e *Experiri*. ut & ff. eo. l. inter eos, in prin. & §. 1. & Instit. eod. §. si plures.

f *Adiectum*. idest dictum.

g *Conditionem*. conditio iuris est, ut vterque pro parte conueniatur, quando ambo soluendo sunt. Item constitutio dicit actionem diuidendam, siue ergo dictum sit, vt vterque teneatur in solidum, siue non, vterque tenetur in solidum, sed pro parte conuenitur, si vterque sit soluendo. & sic ff. de leg. 1. l. 3.

h *In solidum tenentur*. hodie contra, nisi hoc dicatur, vt sup. ti. 1. authen. hoc ita. Vel aliud in reis debẽdi, qui pro parte pecuniã accipiũt, vnde pro parte nouo iure tenentur, & conueniũtur: & aliud in fideiussoribus, q[ui] cũ intercedant pro eo, qui in solidum tenetur, merito & ipsi in solidum tenentur, vt Inst. eo. §. si plures.

i *Diuiditur*. ex epistola diui Adriani, vt Insti. eo. §. si plures nisi inficientur, vt ff. eo. si dubitet.

† Nouell. 4. §. si quis igitur. & §. non solum.

IN AVTH. de fideiussoribus, & manda. §. si quis igitur, & §. non solum, collat. 1. const. 4.

Iure nouo prius conuenitur principalis, si est presens: demum, eo discusso, fideiussor. h. d. Bald.

PRæsente [*] tamen vtroque, non permittitur intercessorem cõueniri prius, quam reus inuentus est minus idoneus, siue in totum, siue in partem.

¶ Absente aũt reo, præsens intercessor iure quidẽ conuenitur, ipso tamen desiderãte, iudex definiet tempus, intra quod deducat reum primò conueniendũ, [k] ipso in subsidiũ reseruãdo. Nam trãsacto tempore, compellitur intercessor satisfacere cessis sibi à creditore actionibus, [l] absq; distĩctione [m] cõtractus, [n] siue intercessionis. [o]

Obligatione nouata fideiussores non sunt obligati, nisi ipsi se de nouo obligauerint. h. d. Bald.

Imp. Antonin. A. Rufæ. [3] †

LEX IIII.

NOuatione legitimè perfecta, debiti in aliũ translati, prioris contractus fideiussores, vel mandatores liberatos esse non

PRæsente. Diuiditur in duas partes. Primo, quando ambo sunt præsentes. Secundo, quãdo principalis est absens, & fideiussor præsens secunda ibi, absente. Et illa subdiuiditur in partes, q[uae] per se patent. Salic.

CASVS. Præsens authent. sic cõtinuatur ad leg. Cod. Iure Digest. & Cod. erat in electione creditoris, vellet primo conuenire reum, vel fideiussorem, sed hodie istud est correctum cum distinctione, si uterque est præsens, & soluẽdo, nam primo agendũ est cum reo, sed si reus est absens, vel nõ soluendo in totũ, vel partem, in subsidiũ potest agi cum fideiussoribus, sed si reus est absens, & agitur cũ fideiussore, & fideiussor petit tẽpus, ut præsentet reum in judicio, vt primo cõueniatur, datur ei tempus à iudice, intra quod ducat eum, postea in subsidium cum fideiussor, & cogitur satisfacere, elapso prædicto tempore, & ceduntur ei actiones absque distinctione contractus. Viu.

3 † Rosin.

k *Primo conueniendum*. secus in hoc seruatur in duobus reis, ut supra vt j. auth. hoc ita.

l *Actionibus*. si uero non cedantur, non dantur fideiussori actiones, quæ dabantur creditori, ut ff. eo. l. ut fideiussor, & l. fideiussoribus, secus vero in tutoribus, ut ff. de tute. & ra. distra. l. 1. §. nunc tractemus.

m *Absque distinctione*. quod hic subijcit, sumitur ex corp. §. non solum. usque ad §. quod autem, sed præcedentia ex §. si quis igitur.

n *Contractus*. siue mutuum, siue venditio sit in quo intercesserit.

o *Intercessionis*. intercessit mandando, uel fideiubendo, uel constituendo, non tamen notando. Accu.

NOuatione. CASVS. Habebam debitorem in decem, & fideiuss. animo nouandi stipulatus sum decẽ ei à Titio, an fideiussores sint liberati, quæritur? & dicitur, quòd sic, nisi in consequenti contractu obligauerint se. Viuianus.

Ambigitur.

a *Ambigitur.* vt & sup. etiam ob chirogra. pecu. l. 2. & ff. de noua. l. nouatione. & de solu. l. solutionem.

IVre. CASVS. Dicit Imperator in hac lege, quod electio datur creditori, velit primo conuenire reum, vel fideiussorem relicto reo, nisi aliud fuerit actum.

b *Est potestas.* vt & supra eod. l. recte. sed hodie contra, ut in auth. præsente. Item contra huic legi, ff. de verb. oblig. l. si ita stipulatus fuero te si fili. §. possum. sed ibi actum videtur contra. ff. de admi. rerū ad ciui. perti. l. curatores, §. fi. sed ibi soluitur. Itē cōtra. inf. de Decur. l. 1. lib. 10. sed ibi solue. Accur.

3 Pantonoi.

SI pater. CASVS. Saturnini decē Titio confectum est instrumentum, pater eius interfuit tanquam testis, & in instrumento signū apposuit, non propter hoc erit conueniendus, nisi se obligasset. Viuia.

c *Acciperet.* scilicet Cornelius.

d *Conueniris.* vt & sup. de admin. tut. l. si non. & si certum peta. l. mutuæ. & de actio. & obligat. l. nimia. & de reb. alien. non alie. l. 2.

SI creditor. CASVS. Mandaui tibi, ut Titio mutuares decem, & pignus acciperes, sed pign⁹ non accepisti, an me cōuenire possis actione mandati, quæritur. Et dicitur, quod nō aliter uideor me obligare, nisi pign⁹ accepisses.

14 Obsignuit.

e *Mandato.* i. quia non potest cedere actionem in pignore vt ff. mād. l. si mādato Titij. §. fi. Accur.

FIliusfamilias. CASVS. Pater fundū uendidit, filius in sua potestate constitutus pro euictione fideiussit, an teneatur, quærit. Et est quod sic. Viu.

Filiusfamilias pro patre pōt fideiubere.

f *Tenetur.* pōt ergo fideiubere pro patre, vt hic, & sup. de filio fam. min. l. 2. & quod cū eo. l. si ex alio. & ad Velleia. l. si pater nā. & ff. qui satisda. cog. l. 2. §. filius. & ff. eod. l. si dubitet. §. filiusfamilias. Et pro extraneo, ut ff. de pecu. l. 3. §. si filius. & supra, quod cum eo, qui in ali. potesta. l. nulla. Dubitatio forte hæc erat, quia quasi dominus uidetur et uiuēte patre, ut ff. de lib. & posth. l. in suis, & Instit. de hær. & qualit. differ. §. sui.

ETiam. CASVS. A debitore fideiussi, & pignus accepi: egi hypotheca, an nihilominus possim conuenire fideiuss. per hanc actionem, quæritur? Et dicitur, quòd sic.

ambigitur, a si modo in sequenti se non obligauerunt. PP. 15. Calē. Octobr. Antonino A. & Balbi. Coss. 214.

Potestas iure cōcessa per pactum potest modificari. h. d. Bal. Vel sic. Per pactū cōtrarium tollitur potestas eligendi fideiussorem. h. d. Sal.

Idem A. 3 † Potamoni.

LEX V.

IVre nostro est potestas b creditori, relicto reo, eligendi fideiussores, nisi inter contrahentes aliud placitum doceatur. PP. 6. Non. Maij. Messala, & Sabino Coss.

Notarius, qui conficit instrumētum, vel testes instrumenti, non obligantur ex instrumento. h. d. Sal. Bal. Vel sic: Subscribēs se vt testis, nō dicitur fideiubere. h. d. Sal.

Idem A. Pollæ.

LEX VI.

SI pater tuus pro Cornelio, cum pecuniam mutuam acciperet, c se non obligauit, frustra ex eo quòd tabulas obligationis, vt testis 4 † signauit, conueniris. d PP. 11. Cal. Iul. Messala, & Sabino Coss. 215.

Mādator nō obligatur ex forma statuti, vel omissa forma mādati. h. d. Bal. vel sic: Mandās vt alicui mutuet pignorib. datis, non potest ab illo conueniri sine pignoribus mutuante. h. d. Sal.

Idem A. Eroti.

LEX VII.

SI creditor cōditioni mandato e adscriptæ, cum pecuniam mutuā daret, in accipiēdis hypothecis nō paruit frustra te iudicio mādati, cōuenit: quando non 5 taliter te obligasse intelligaris, quàm si pignoribus contraheretur obligatio. PP. Cal. Iul. Læto 2. & Cereali Coss. 216.

Filiusfamilias potest pro patre fideiubere. hoc dicit. Bar. & Sal.

Imp. Alexander A. 4 † Longino.

LEX VIII.

FIliusfamilias, qui pro patre, quamuis in venditione fundi fideiussit, tenetur. f PP. 2. Id. Octobr. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Licet actum sit hypothecaria, non liberatur fideiussor. h. d. Bal. Vel sic: Persecutio pignoris non liberat fideiussores. h. d. Sal.

Idem A. Aristocrati.

LEX IX.

ETiā si de iure obligationis g pignorū actum fuerit, h fideiussoribus liberatio non cōtingit. PP. 5. Cal. Decemb. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Si fideiussor intercessit in sortem & in vsuras, tenetur in totum, & habet ben[illegible] tū hoc diuisionis. h. d. Bald. Vel sic: Si fideiussor se obligauit pro vsuris, ad illas tenetur. Et beneficiū diuisionis, quod habent fideiussores, debet opponi ante sentētiam. h. d. S[illegible]

Idem A. Vitali.

LEX X.

FIdeiussor, seu mandator si in vsuras quoque obligatus est, i iustā causā recusandi eas soluere, non habet.

non enim ob hoc, quod egi hypothecaria, liberatus est fideiussor. Viuianus.

g *De iure obligationis.* scilicet hypothecaria, non solum personali contra debitorem, vel fideiussorem, nec enim fit nouatio, vt ff. de pig. l. grege. §. etiam. & §. si cū defensore. supra, de pignor. l. quamuis. a. Accursius.

5 † alias.

h *Fuerit.* a creditore, ad pignora enim agit.

FIdeiussor. CASVS. Si pro te fi in sortem, qui in vsuras fideiussi, eat qua soluam nō potero ro... & hoc in prima. Si vero cū alio fideiussi, an possim impetrare, vt diuidatur inter nos obligatio? Resp. quòd sic: si vterque nostrum est soluendo. & hoc in secunda.

4 † Longino.

i *Obligatus est.* vel quia expresse se obligauit. Vel quia in omnem causam fideiussit; vt ff. loc. l. quero circa princ. & ff. de admin. rerum ad ciui. pertin. l. 2. in fi. At vbi simpliciter fideiussit, dicit Ioan. idē, argum. ff. eo. l. si quid pro eo. §. si tū... mos, & l. amissi. §. si. deiussores. & ff. rem pupil. saluam fore, l. si postea. & ff. ad municip. l. Luci. §. Paulus. Pla. tamen respōdet his legibus, quia in omnē causam videtur fideiubere, quæ ex numeratione nata est nunc, vel postea nascitura est, vt d. §. si nummos. At vsura nō nascitur ex numeratione. Item ad l. amissi. dicit iō teneri, qa & prædiorum dos fuerat locata expresse uel tacite, argumen. ff. loca. l. sed addes. §. illud. Vel expone dotis prædiorum, id est, dotalium prædiorum. argum. supra, de iure dot. l. 2. Teneatur ergo fideiussores marito mercedis nomine dotalium prædiorū, etiam secuto diuortio. Itē ad l. si postea. In oēm causam fideiussit: ac itē ad l. Lucius, dicit non semper ualere, argumē. à contrario sensu. Et ipse distinguit, aut debentur ex officio, quo casu, cum nec sint in obligatione, non tenetur fideiussor, ut ff. de eo quod cer. loco. l. centum. Aut ex stipulatione, & tunc sic & pro ea quia frustra diceret ex in omnem cām aliqū, si semper in oēm cām teneretur ut d. l. ff. loc. l. quæro. & sup. de pac. inter emp. l. in initio. Item quia in pœnis, quæ crescunt cōtra reum, nō tenetur, vt ff. eo. l. si. & d. l. centum. Item qui simpliciter promittit, ea tm, quæ in obligatiu-

Fideiussor simpliciter intercedens, an videatur pro vsuris interuenire.

lissione inito sunt, promittere videtur, vt hoc verbo obliget. l. si stipulatus fuerim illud. §. cum stipulamur. & l. si a colono. Item pro eo. ff. eod. l. fideiussores magistratuum. sed ibi pro sorte tantum intercessit, sed tu serua primam distinctionem, vt no. ff. loca. l. quæro.

a *Diuidatur*. si non sufficientur, vt ff. eo. l. si dubitet. §. 1.

b *Ante condemnationem*. quia dilatoria est, vt dicunt, vt supra, de probat. exceptionem. quod non placet, quia etiã ante litẽ cõtestatã deberet tunc opponi. Dic ergo magis anomalã, quia nec est dilatoria, neq; peremptoria. & quod dicit ante condẽnationẽ: subaudi maxime, nã & post potest proponi, vt ff. eod. l. si fideiussores. §. item. & l. inter eos. §. fi. & quia exceptio Velleiani & Macedoniani postea apponuntur, vt ff. ad Macedonia. l. 1. & l. si. §. fi. & l. seq. Vel dic vicinã ad sententiã & non vltra. Et aliud est in beneficio cedẽdarũ actionum, vt d. l. si fideiussores. Item in d. l. inter eos. est intelligendum, quando est appellatum, vt tunc opponatur exceptio in causa appellationis. Accur.

Exceptio Diui Hadriani est anomala

Vt autem is, qui cum altero fideiussit, non solus conueniatur, sed diuidatur [a] actio inter eos, qui soluendo sunt ante condemnationem [b] ex ordine postulari solet. PP.

Fideiussor soluens solidũ, non agit contra fideiussores, nisi actiones sint cessæ: & vt cedantur potest petere tam à fisco creditore, quam à priuato. h. d. Sal.

Idem A. Salustio.

LEX XI.

CVm alter ex fideiussoribus in solidum debito satisfaciat, actio ei aduersus eum, qui vna fideiussit, non competit. [c] Potuisti sane cũ fisco [d] solueres, desiderare, vt ius pignoris, [e] quod fiscus habuit, in te transferretur, & si hoc ita factum est, cessis actionibus vti poteris. Quod & in priuatis debitis obseruãdũ est. PP. 7. Cal. Nouẽb. Alex. A. 3. & Dione Coss.

Diuersitas idiomatis fideiussores non vitiat. h. d. Vel sic: Fideiussor obligatur verbis tantum, non re, non consensu, nõ literis, apud intelligentẽ tamen. h. d. Barto. Vel sic: Fideiussor obligatur per stipulationem, etiam si uerba sunt Græca. h. d. Sal.

Idem A. Theodoro.

LEX XII.

BLanditus tibi est, qui nõ teneri te persuasit, quòd cũ pro alio interuenires, [f] † [1] vitiat ῶ δεχῶ, volvo dixisti, cum & his verbis obligationem verborum posse contrahi pridem receptum est. PP. 6. Calen. Septemb. Agricola & Clemente Coss. 231.

Qui promittit latronẽ inuenire, uidetur promittere in iudicio sisti. & si non sistit, punitur. h. d. Vel sic. Ille dicitur inuentus, qui est inuentus & captus, & repræsentatus curiæ. vel sic. Qui promittit antecedens, videtur promittere consequens, h. d. secũdũ lectu. Baurig.

a † Pars epistolę Gordiani A. ad Auxium.

LEX XIII.

SI Barsatoram [g] latronem Lysanias Decurio inuenturum se spopondisset, aut exhibere compellendus est, aut transmittendus ad Præfectũ prætorio, [h] vel ad Præsidem prouinciæ.

Sola solutio nõ acquirit fideiussori hypothecariã vel personalẽ, nisi cedãtur. h. d. Bal. vel sic. Actio mandati competit fideiussori soluenti, non hypothecaria competẽs creditori, nisi cedatur, quę cessa potest intentari cõtra possessores bonorum. h. d. Sal.

Idem A. [3] † Saliuo.

LEX XIIII.

MAndati actio personalis est, quæ si nomine [i] fideiussoris, vel aduersus debitorem, seu hæredes eius

CVm alter. CASVS. Si creditor plures habẽs fideiussores à vno eorum solidũ exegerit, an ille contra fideius. agere possit, quæritur? Et dicitur quod non, nisi à creditore fuerit ei cessa actio. & hoc in prima. l. dẽ est in fisco creditore vt fideiussor soluens intra annu aduersus fideius. pig. actio. habeat, si ius pignoris vel actionis tibi fuerit cessum. Viuia.

c *Non competit*. vt & ff. eo. l. vt fideiussor. secus in tutore, qui contra tutores hẽt vtilem actionem, vt ff. de tut. & ra. distr. l. 1. §. nunc tractemus. & sic tutor triplex habet auxilium, beneficium. s. epistolæ. Item ceduntur actiones. Item habet vtilem. & sine cessione, vt d. §. nunc tractemus. & ff. de neg. gest. l. si ex facto, sed fideiussor habet tantum prima duo. Item no. quod fideiussor soluendo pro reo non liberat reum ipso iure, vt ff. manda. l. Papinianus. quia nec est proprie solutio, sed pretium cedendarum actionum, vt ff. de solut. l. Modestinus. & ff. eod. cum ijs. & de censi. l. cum possessor. exceptio tamen competit debitori & quo ad hoc dicitur solutio, vt ff. de iudi. l. de qua re. §. fi. & ff. de peti. hæred. l. si quid possi. §. fi. sed & si. sed licet sit inutilis actio creditori futura per exceptionem, tamẽ cessa valet, sicut aliàs inanis actio, vel obligatio aditione hæreditatis confirmatur, vt ff. de solutio. l. Stichum, §. aliquando.

1 † τι μυ al. τι ἐκ ... verum ... sane conuenit. & significat quidni. Male igitur reposuit Alciat. 2 † Al. yæ lib. 3. Pater. c. 3. Adde Cuiac. ... Tutor ... contra contutores triplex hẽt ... Fideiussor ... soluendo ... ipso iure.

d *Fisco*. scilicet creditori.

e *Ius pignoris*. Idem personalis obligationis, vt ff. eod. l. fideiussoribus. & de solu. Stichum. §. pe.

f *Blanditus*. CASVS. In Latina stipulatus à te decem, in Græco respondisti, & intellexisti, an sis obligatus, quæritur. Et dicitur, quod sic. & si aliquis contra illud persuaserit, magis videtur blanditus, quã verum dixisse. Intellige, quod tu sic iubeas, quod alius apud me, & illi ipse nõ soluerit, & stipulatus sum a te. f *Dixisti*. respõdendo Græce: vel alio verbo quã fueris interrogatus, vt & I. de contrahen. stipu. l. omnes. mens enim magis quam verba spectatur, ut & supra de fideicommiss. l. cõ virum.

g SI *Barsatoram*. duobus modis intelligitur hæc lex Primo, quod hic Lysanias promisit hũc latronem iudicio sisti, & sic quasi fideiussor fuit, nõ verò, cum nulla obligatio ni accessit. Vel ergo exhibebit, vel secundum cõsuetudinem vel motum iudicis punietur, ut ff. de cu stod. re. l. si quis reũ. & infra, ad Turpil. l. 1. Vel aliter, promisit se inuenturum latronem, & super hoc etiam fideiussorem dedit: licet ergo inuenerit, non tamen est liberatus nisi exhibeat, ut ff. de in ius vocã. l. eũ, pro quo. Nam verba cum effectu & c. ut ff. q. d. l. si que iuris. l. 1. §. hæc autẽ verba. sicut & qui hauitũ aquæ promisit. nã & iter promisisse uidetur, ut ff. de seruitu. rustico. prædio. l. iter. §. fi.

2 † al. Pars ex epistola.

3 † Salnio.

ADDITIO. Aduertas, quod hanc l. notant Doctores ad quęstionem, pone statutum dicit, si quis de nocte fuerit inuentus cum armis, punietur tali pœna. Visũ est aliquis cũ armis de nocte, an inciderit in pœnam? & dicunt Doctores communiter, quod nõ, sed requiritur, quod fuerit corporaliter apprehensus, per l. istam. ita vult Bar. hic, & in l. 1. in prin. ff. de acquir. possess. & Cy. in l. licet. supra de acquiren. poss. de qua quæstione videas latius per Ang. Ioan. de Imo. in l. 3. §. inde Neratius, ff. de acqu. pos.

h *Prætorio*. scilicet Romæ.

MAndati. CASVS. Mãdaui tibi, vt pro me fideiuberes, & fideiussisti. non solum me, sed hæredẽ meũ habes obligatũ mãdati. si creditori solueris, pignora, quæ obligaui, ad te nõ trãseũt, nisi à creditore ius pignoris tibi fuerit cessum, & mãdati actio, q. b. secum aduersus pignorũ possessores utilis hypotheca tibi cõpetit, quæ directa datur.

i *Nomine*. ipsi fideiussori, vel eius hæredi. Et no. fideiussori

Fideiussor quã actio-nẽ habeat.

sori dati mandati, quandoque negotiorum gestorum, vt si pro absente fideiussit: vt ff. manda. l. qui fideiussorem. & l. ex mandato. quandoque nulla, ut ff. manda. l. si remunerã di. §. si passus.

a *Competit.*]ad sortem à fideiussore solutam, & vsuras, si sub vsuris accepit, vt solueret, licet ipse debitor sine vsura iuuenisset, nõ tñ plus repetit, quam soluerit verè vel interpretatiue, ut ff. mãd. l. inter causas. §. si is. l. si vero non remunerandi. §. simili modo.

competit, [a] Præses prouinciæ, quæ deberi compererit, reddi iubebit. Pignora etenim, quę reo stipulãdi nexa fuerunt, ita demum ad vos transeunt, si facta nominis redemptione, solutio celebrata [b] est, vobisq; mandatæ sunt actiones. Quod si factum est, ea quoq. vobis persequentibus aduersus [1]† pignorũ possessores extraordinariam [c] iurisdictionem idẽ vir clarissimus impertietur. PP. 3. Non. Iul. Gordiano A. & Auiola Coss. 232.

Fideiussor soluens indebitum, agit condictione indebiti. Item si fiscus succedit reo debendi, & soluit, liberat fideiussores. h. d. Bald.

Idem A. Claudiano.

LEX XV.

SI indebitam pecuniã quasi ex causa fideiussionis obstrictus in cautionẽ per errorem [d] deduxisti, tam doli mali exceptione vti, quàm condicere, * vt obligatio tibi accepto ferat, potes. Non est autem dubium fideiussorem rei promittendi, bonis ad fiscum deuolutis, si idem fiscus ob debitum restituendum fuerit [e] conuentus, & soluerit, liberari. PP. 5. Cal. Decembr. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Actio per litis contestationem diuisa integrari non potest. h. d. Bal. Vel sic: Electio non nocet creditori, quò minus aduersus aliũ confideiussorẽ habeat regressum, sed diuisio facta pro cuiuslibet rata, sic. h. d. secundũ gl. Sal.

b *Celebrata est.* cum vel incontinenti facta est cessio, vel hoc acto, etiam postea, aliis non, ut ff. de solut. l. Modestinus. & ff. eo. l. cum is. Et no. q sola solutio non acquirit fideiussori hypothecariã, vel personalẽ, quæ creditori dabatur: licet personalẽ mandati sic: sed de nñ facta cessione, vt hic dicit. Et differentiã inter cedere & mãdare dixi su. de actio. & oblig. l. 1. Itẽ an sit eadẽ hæc vtilis, quæ directa primo creditori cõpetẽs, vel vñ nascat hæc vtilis, dixi sup. de legatis, l. ex legato. Itẽ qualiter ceditur vtilis, cũ nec vtilis, nec directa remaneat apud creditorẽ facta solutione? Rñ. cedit ante solutionem, vel tunc. Sed quid si postea soluit, & hæc actio prius fuit cessa? Rñd. adhuc erat sibi vtilis, licet non pro se, tamen procedendo. & ita ad opus alterius, & quia non soluit fideiussor, vt debitorẽ liberet, sed vt sibi actionẽ cedat, vt ff. eo. l. cum is.

1 † Deest in alijs.

Fideiussor per solã solutionẽ nõ acquirit sibi hypothecariã.

1 Placet Sal. & est diligenter ad hoc aduertendũ.

*Vi. Cuia. 19. obs. 35.

c *Extraordinariam.*] id est, sine solẽnitate, q̃ olim desiderabatur, vt Instit. de interdi. §. fi. & iu. de formul. Vel dic extraordinariã, id est vtilẽ hypothecariã: directa vero ipsi numeranti datetur. Acc.

S*I indebitam.*]CASVS. Habebã debitorem & fideiussorem: soluit mihi debitor fideiussore ignorante, post solutionẽ factam extorsi cautionẽ ab eo de pecunia reddẽda: si soluit, repetet per cõdictionẽ indebiti: si non soluit, & agã, excipiet dolo, & cautionẽ per cõdictionẽ sine causa, ut accepto feral, cõdicet. & hoc in prima. Si bona debitoris sũt à fisco occupata: & creditor agat aduersus fiscũ, & exigat, nõ est dubiũ, q n liberet fideiussor. Viu.

d *Per errorem.*] vt q̃ a nec reus, nec ipse tenebatur, uel licet reus tenebatur, ipse tamẽ falsò putabat se intercessisse, vel putabat in plus obligatũ se, quàm esset. Vel putabat se nõ muniri exceptione, cum tamẽ ea sibi competeret. Vel putabat debitorem non soluisse, cum tamẽ soluisset, & est ad hoc supra. de non nume. pecu. l. si quasi. & de condict. indebiti, l. cũ ex soluta. & supra, de condi. ex lege, l. si nõ est.

e *Fuerit.*] conuẽtus à creditore. Accur.

Idem A. Maximo.

LEX XVI.

LIberum fuit, antequam lis aduersus omnes fideiussores cõtestaretur, vnum eorum eligere [f] creditori, si modo cæteros minus idoneos existimaret. [g] At nunc post litis contestationẽ, petitionem diuisam redintegrari, iuris ratio nõ patit. [h] PP. 2. Id. Iun. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

Omisso pignore, põt conueniri fideiussor, nisi contrariũ sit actum. h. d. hoc est correctum, quia quousq. potest ad bona debitoris sine cõtrouersia haberi recursus, nõ põt fideiussor inquietari. sup. eo. auth. præsente Bald. Vel sic. Creditor, q accepit fideiussores, & pignora, põt fideiussores eligere, nisi in subsidiũ pignorum sint accepti. h. d. Sa.

Idem A. Brasidæ.

LEX XVII.

OMissis quoq. pignorib. fideiussorem à creditorib. vtiliter cõueniri, [i] nisi in id tm̃ qđ ex his [k] refici nõ poterit, acceptus [l] sit, explorati iuris est. PP. 6. Id. Mart. Attico & Prætextato Coss. 243.

Creditor, qui vendit rem obligatã minus iusto pretio, totum iustum sibi cõputare tenetur. h. d. Bald. Vel sic. Si creditor minori pretio vẽdit fundum debitoris, residuum iusti pretii à fideiussore non iure petit. h. d. Sal.

Imp. Philippus A. [2]† Smyrnæ. LEX XVIII.

SI (vt proponis) [3]† fundũ ob debitũ obligatum nõ

L*iberum.*] CASVS. Cũ plures apud me pro debitore meo in solidũ fideiussissent, egi aduersus oẽs, a singulis partẽ debiti petens. At cũ postea illos, vno excepto, min⁹ idoneos existimarem, volui contra illum pro integra summa trãsferre actionem. An id mihi liceat quæritur? Resp. quòd non, postea quam cõtra omnes pro virili litem fui contestatus.

f *Eligere.*] vt ff. manda. l. si mandato Titij. §. Iulianus respõdit. Acc.

g *Existimaret.*] vt ff. eo. l. inter eos. §. 1. & Instit. eo. §. si plures.

h *Iuris ratio non patitur.*] opposita exceptione taciti pacti, vt & ff. eod. amissi. §. 1. & ff. de euict. l. si per imprudentiã. §. fi. & sup. de pactis l. si creditores. Sed cõtra). e. l. reos. & l. si. sed hic diuisit ab vtroque partem petẽdo, ibi autẽ ab vno tantũ petijt. vel solue vt ibi. Item). ff. de leg. 1. l. si ex toto. §. 1. Solue vt in d. l. ff. de pactis. si creditores. Et nota secundũ Im. quod non in electione, sed diuisione sibi prẹiudicauit, vt arg. ff. quod fal. tu to. autho. l. nouissime. §. fi. Acc.

Actio per lit. contestationem diuisa nõ redintegratur.

O*Missis.* CASVS. Sempronius Caio centum credidit, ab eo & pignora & fideiussores accepit, an liberum sit Sempronio relicta pignorum prosecutione fideiussores conuenire? Respon. liberum esse, nisi id duntaxat fideiussores soluturos se promiserint, qđ vẽditis pignorib. in debito superesset.

2 † Firmanę.

3 † pignus.

i *Conueniri.*] vt & su. eod. l. creditori. & ff. eo. l. inter eos. §. creditur.

k *Ex his.*] s. pignoribus.

l *Acceptus.*] vt & ff. man. l. qui mutuam. sic & ff. eod. l. si fideiussores. in prin.

S*I vt proponis.*] CASVS. Si creditor in centum habeat pignus, quod valet cẽtũ, & fideiussor lege vel pacto distrahat pro 50. an pro residuis 50. q̃ sibi debẽtur, adhuc habeat regressum aduersus fideiussorem, quæritur. Et dĩ. q non.

a *Vendidisti.*] & sic tenetur de bonis pignoratitia actione ad interesse, quod est, puta decem, vt supra, si vendi. pign. agat. l. 1. sicque in eo actu est debitor omni debito suis. vnde fideiussor potest compensationem obijcere, vt ff. de compens. l. si quid à fideiussore. cum exceptio reo competens, & fideiussori detur, vt supra, de exce. l. defensiones. Acc.

S*I alienam.*] CASVS. Si pro Titio fideiubere mandasti, vel te pro eo soluturũ constituisti, nõ cõpellitur creditor eum primo conuenire, sed electionem habet, an velit te primò conuenire, vel eum, nisi ab initio aliter conuenisset.

1† Sabiono. al. Sabiniano.

b *Suscepisti.*] nõ transferendo in te, sed ita quod reus principalis remansit obligatus quod fit constituendo, fideiubendo, ac mandando: quia mandatum in casu sequitur principalem obligationem. vt ff. manda. l. si vero non remunerandi. §. si post creditam.

c *Vel fideiussorio.*] dubitabilis, quod in genere dicatur.

2† Deest in aliis.

d *Quocunque alio.*] puta constituendo: sed hodie corrigitur hæc lex per authen. præsente. sup. e. posita. Acc.

S*Ententia.*] CASVS. Pone quod omnia bona debitoris fuerunt confiscata: quomodo fuisset conueniendum erit creditori, quæritur. Et respon. quod habebit electionem, vt velit cõuenire fiscum, vel hæredem debitoris, aut fideiussorem.

e *Sententia bonorum.*] debitoris.

f *Continente.*] sicque fiscus, vt hæres tenetur, vt sup. eo. l. 1.

g *Intercessores.*] scilicet quosdã, cũ multi essent, sed hoc videtur falsum, vt supra eo. l. non rectè, in fi. Sed dic, quòd illud est ex beneficio epistolæ. Vel dic, quòd dat hic electionem conueniendi fiscum, vel fideiussores: quod & hodie est hum-

iusto pretio vendidisti, a residuam quantitatem, quam ex pretio eiusdẽ seruare potuisses, refundi tibi a fideiussore non iure poscis. PP. 5. Cal. Augusti, Peregrino, & Aemiliano Coss. 245.

Suscipiens obligationem pro alio, potest cõueniri omisso reo principali, qui accepit pecuniam mutuo. h. d. Bald. Vel sic: Constitutor & fideiussor, vel mandator, non potest cõpellere creditorem, vt prius exigat reum principalẽ, nisi aliter cõuẽtũ fuerit. h. d. & est hæc lex correcta per auth. præsente. sup. e. Sal.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. 1† Sabino.

LEX XIX.

SI alienam, reo principaliter constituto, obligationem suscepisti,[b] vel fideiussorio,[c] siue mandatorio, vel quocunque[d] alio nomine pro debitore intercessisti, non posse creditorem vrgeri eum, qui mutuam accepit pecuniam, 2† magis, quam te cõueniri, scire debueras: cum si hoc in initio contractos specialiter non placuit, habeat liberam electionem. S. 2. Cal. Maij. AA. Coss.

Licet principalis sit confiscatus, potest conueniri fideiussor. Bald.

Ijdẽ AA. & CC. Aureliano.

LEX XX.

SEntentia bonorum[e] omnium ademptionem continente,[f] rei damnati principalis intercessores[g] eligendi creditori potestas non adimitur.

Conueniens fideiussorem, debet ei cedere iura pignorũ & hypotheca, nec potest fideiussorem ad soluendũ cogere, nisi primo actionibus ei cessis. h. d. Vel sic: Sicut subuenitur creditori, vt eligere possit fideiussores, ita subuenitur fideiussori, vt fiat pignorum cessio. h. d. Bal.

Ijdem AA. & CC. Iuliano.

LEX XXI.

SIcut eligendi[h] fideiussores creditor[i] habet potestatẽ, ita intercessorem postulantem cedi sibi hypothecæ siue 3† pignori obligata iure, non prius ad solutionem (nisi mandata super hac re fuerit persecutio) conuenit vrgeri.[k] S. 11. Calen. Nouemb. AA. Coss.

Non potest teneri mandator vltra, quàm principalis. h. d. Bal. Vel sic. Mandator non tenetur de numeratis vltra mandatum, nec etiam de acceptis intra mandatum. h. d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Hermiano.

LEX XXII.

SI vltra[*] hoc, quod acceptisti ea, pro qua te mandatorio[l] nomine intercessisse commemoras, daturum[m] te scripsisti, Præses prouinciæ ex hoc, quod vltra mandatum tuum numeratũ[n] est, à te nihil exigi patietur. S. 11. Cal. Maij. CC. Coss.

Electio creditori nõ nocet, siue in totum, siue pro parte fiat. h. d. Bal. Vel sic: Electio vnius de plurib. principaliter vel accessoriè obligatis, non præiudicat, quò minus contra alios agat creditor: nec vt illis non existentibus soluendo, reuertatur ad primum. h. d. visis glos. Vel sic: Vt hæc litera sonat, siue eligatur principalis, siue accessorius, non prohibetur creditor ad alium eorum accedere, nec ad electum reuerti. h. d. & iste casus videtur mihi magis applaudere literæ. Etiam multa contraria cessabunt. Salic.

Ijdem AA. & CC. Antipatro.

LEX XXIII.

REos principales,[o] vel mandatores simpliciter acceptos eligere,[p] vel pro parte conuenire, vel satis

tatum est, vt sup. eo. authen. præsente. Accursius.

S*Icut.*] CASVS. Sicut electio datur creditori, quẽ velit cõuenire, s. fideiussorem, a principa. ita non compellet creditor fideius. ad solutionẽ, nisi cedat actiones hypoth. id est ius, quod aduersus debitorem habet. Viuia.

3† pignorum.

h *Sicut eligendi.*] contingit eũdem eidem sæpius debere de cẽ.

i *Creditor.*] secus in patre fideiussore pro filio, vt inf. de Decurio. l. 1. lib. 10. Acc.

k *Vrgeri.*] vt & supra eo. l. 2. & l. mandatũ. in fi. & ff. de solut. l. Stichum. §. pe. & ẽt post cõdemnationẽ: vt ff. eod. l. fideiussores. §. idẽ respondit.

S*I vltra.* CASVS. Mandaui de quinque mutuandis: accepisti decem, non nisi in quinque tenebor. Vel dic aliter, vt i gl.

* Vi. Cuiac. 19. obs. 3?

l *Mandatorio.*] mandaui de decem tibi mutuãdis, & me redditurum scripsi: tu quinque tantum accepisti. non teneor ex eo, quod est mandatũ, si vltra est numeratum. Et legitur planè tota, nisi in fine. quod ita verte, est hoc quòd mandatum tuum est vltra numeratum, vel econtra. pone, & finis legitur plane, & principium ita, si vltra hoc quod scripsisti te daturum, accepit &c.

m *Daturum.*] id est redditurum.

n *Numeratum.*] diligẽter ergo &c. vt ff. man. diligenter & l. rogatus, & Insti. eo. §. is qui exequitur.

R*Eos.*] CASVS. Creditor habet electionem, quẽ velit cõuenire, an principalem, an fideiussor. omnes, an vnum in solidum, vel omnes pro parte. si tamen vnum conuenerit, neque exegerit, quia idoneus nõ est, nihilominus ad alios habebit regressum: cum electione nullus eorum liberetur.

o *Reos principales.*] scilicet debendi.

p *Eligere.*] in solidum.

Pro-

a *Non faciente.* propter inopiam.
b *Egeras.* primo, scilicet in solidum.
c *Ad alium.* scilicet primum.
d *Reuerti.* alijs nihil habentibus.
e *Licet.* vt ff. de legat. 1. l. si ex toto. & arg. ff. de separat. debitor. & ff. de pecu. l. & ancillarum §. illud. & l. quoties, §. si creditor. & inf. eod. l. 6. Sed cōtra, supra, de pact. l. si creditores. Sol. ut ibi. Itē contra supra. eod. l. liberum. Sol. ibi post litem cōtestatam ipsa lite pēdente ante sententiam nō potest reintegrare petitionem diuisam. sed post sententiam sic, si conuentus non potest satisfacere, vt hic. Vel ibi egit pro parte contra omnes animo diuidendi: hic autem contra vnum & in solidum. Vel hic fuit deceptus cōueniēdo eū, de cuius facultatib. amplius sperabat, q̄ in his esset, ibi non errauit. arg. Institu. quib. ma. non licet, §. in fraudem.

non faciente [a] contra quem egeras [b] primo, post [1] † illum ad alium [c] reuerti [d] (cū nullus de his * electione liberetur) licet. [e] S. Non. Decemb. Nicomediae, CC. Coss.

Fideiussoris obligatio trāsit ad heredem, sed si fideiussor debitori succedit, obligatio fideiussoris confunditur, & non potest amodo vt fideiussor, sed vt principalis conueniri. Bal.

Iidem AA. & CC. Pergamio.

LEX XXIIII.

Fideiussoris quidem haeres exemplo rei principalis tenetur. [f]

¶ Sed si idē [g] vtrisque [h] succedat, intercessionis obligatione finita, [i] velut principalis tantum debitoris hęres cōueniri potest. S. 11. Calend. Ianua. CC. Cos.

Fideiussor interuallo lōgi temporis nō liberatur ab eo, quod restat soluendum. h. d. Vel sic. Si pignora distracta sint vsucapia, fideiussor non prohibetur conueniri. hoc dicit. Salic.

Iidem AA. & CC. Philippo.

LEX XXV.

Pignorib. datis a reo pricipali distractis, [k] nec post longi tēporis interuallum residuū a fideiussore creditor petere * prohibetur. S. 6. Cal. Ian. CC. Coss.

Qui promittit aliquē iudicio sisti, apposito termino cū pęna, pōt purgare morā, sistēdo, uel reū principalē defendēdo vsque ad tēpus semestre, nisi contrariū actū sit, & si reus principalis succedit itra primū terminū, fideiussor liberatur, & non incidit in poenā, sed si reus principalis decedit intra secundū terminū statutum, ad purgandum moram, fideiussor non liberatur a pęna, imo exigitur cum effectu. & ius purgandi morā, quod cōpetit fideiussori, trāsmittitur ad heredē fideiussoris. Vel breuius. In iudicio stipulatio pęnalis habēs diē, pęna cōmittitur, et purgatur: quod locū hēt in praeparatoriis, non in decisorii. h. d. Sal.

Imp. Iustinianus A. Iuliano PP.

LEX XXVI.

Sancimus, [l] * si quis pro alio spopōderit, quatenus eum intra certum tempus tradat, [m] vel certam quantitatem pecuniarum pro eo inferat, [n] & tempore statuto iā effluente non poterit eum repraesentare, [2] † non statim pecunias pro eo stipulatas inferre, sed competere [o] quidē post temporis lapsum omnimodo poenalem actionē: nō autem statim summam, pro qua fideiussor admissus est, profligari. [p]

¶ Sed si quidem vsque ad sex mēsium spatium tempus statutum sit, aliud tantum ei indulgeri [3] † sancimus, intra quod si possit [q] personam exhibere, & eam tradere, poena sit liberatus.

¶ Sin aūt amplius, quam sex mensium tps, ab initio cōstitutum est: [r] tūc quantacumque tēporis curricula data sunt, tñ post lapsum eorum semestres tantū habere eum

f F[ideiussoris.] Tenetur. vt Insti. eod. §. 2.
g *Si idem.* cōtingit eundē idem saepius debere.
h *Vtrisque.* s. fideiussori & reo
i *Finita.* ne sit idem pro se obligatus, & ne duplex ciuilis sit in eodē, altera principalis, & altera accessoria, ut ff. de sol. l. haeres. §. 2. & plenè dixi de hoc sup. de pac. l. debitori. & facit ff. de separa. l. debitor. in prin. Accu.

Pignoribus. CASVS. Creditor si vendat pignus lege vel pacto, nec in solidum cōsequatur: nō obstante, quod pignus fuerat usucaptum, si tamen erat res mobilis, uel praescriptum, si immobilis, conueniter fideiuss. i residuū debiti.
k *Distractis.* a creditore. & est plana. vel dic a debitore creditore ignorāte, alias teneret creditor iterpellare vsucapioné, vt ar. ff. d fundot. l. si fundus. & ff. de neg. gest. l. at qui. §. cū me. Accur.

Sancimus. CASVS. Promisi aliquem sistere in iudicio, qui deliquit, & si non staret, promisi centum nomine poenae: quando committatur stipulatio poenalis, distingue, aut fuit adiectum tempus sex mensium, aut maius, intra quod debuit reū repraesentare. Primo casu intra sex menses non venerit, incido in poenam, sed statim peti non poteris, sed dabitur mihi spatium adhuc sex mensium, intra quod si reum repraesentauero, liberor a poena, quo elapso nec reo ueniente, soluam poenam. Si uero post spatium sex mensium ab initio constitutum uellem reum defendere, possem, nisi esset per pactum de reo non defendendo, & si inciperem eum defendere, oporteret, vt perseuerarē vsque in finem, nec pendēte lite reum repraesentando, essem a pęna liberatus. post secūdum autem tempus mihi concessum, omnino poenam soluere cogar. quod dictū est, locum habet in fideiussore, & cum haerede.

l *Sancimus.* loquitur haec lex, quando fideiussio fuit facta in scriptis, inferior lex, scilicet, si fideiussor. quādo nō interuenit scriptura: Vel hęc loquitur, qū quis principaliter p̄misit se exhibiturū alium: sequens, quādo ipse reus & aliū fideiussorem dedit. Vel secundum Ioānem utraque lex loquitur, quando quis promisit aliquem iudicio sisti. In quo ergo differunt? Potest dici, quod haec ī criminali, illa in ciuili. Vel verius hic appositum est certum tēpus, ibi nō. praeterea hic fuit certa pęna apposita, ibi non.
m *Tradat.* idest exhibeat. & hoc tempus arbitrio partiū uel iudicis statuitur, ut ff. qui satisd. cog. l. de die.
n *Inferat.* nomine poenae.
o *Sed competere.* nō tamen efficaciter.
p *Profligari.* idest exigi, seu contra supra, de contrahē. sti pul. l. magnam. & ff. de actio. & obliga. l. traiectitiae. Solu. spēciale i iudicijs. sic & aliud supra, de iu d. l. properandum. in fi. & supra, tutor, vel curator. l. etiam. Item aliud. nam minor obligatur aliās: vt supra, de in integrum restit. mi. l. si curatorē in iudicio non. vt ff. de re iud. l. acta. §. contra. sic etiam in arbitris est speciale, nisi dies ab arbitris sit statuta, vt ff. de arbit. l. si cum dies. §. fi. & l. seq. & l. Celsus.
q *Possit.* cōmode. secus si casu fortuito fuit impeditus, qa tunc non tenetur ad poenam; vt inf. eod. §. sin autem & secundum. & facit sup. eo. auth. praesente.
r *Constitutum est.* quid si minus? Resp. id solum duplicari: vt sup. prox. innuere videtur.

1 † Deest I alijs.

* his. Haec verba dumtaxat referuntur ad eos, qui in solidū fuerūt conuenti, hoc. n. significat electionis verbu. l. si pupillus, ff. de admi. tuto. alioquin sola partis petitio diuidit actionē. l. libera sup. eo. Cont.

* nō prohibetur. Sed tunc more Graecorum negatio geminatur.

* Haec lex aliter elucidata ē, quā vulgo fieri solcat ab Alc. lib. Parerg. Iuris 3. c. 22. Vide etiā Cuiac. 19. obser. 34.

2 † Nō aūt summā p eo stipulatā inferre.

3 † Deest I alijs.

Minor an possit & extra iudiciū, & ī iudicio obligari.

a. *Et non pecunias.* id est pœnam quæ tamen soluta non potest repeti, vt ff. de condic. indeb. l. pœnæ. sed videtur non tam magnum tempus dari debere, sed paucos dies: vt ff. si quis cautio. & si post tres. quæ est contra. Solu. hæc currit. Vel hæc in fideiussore dicit: illa in principali.

elapsis duobus mensibus liberatur, siue in causa publica siue priuata, nisi in causa publica coram titularijs hoc confessus est, tunc enim perpetuo tenetur, sicut & si scriptura interuenisset. Accurs.

k. *Cautionem in scriptis.*

inducias, intra quas sit ei licentia personam, & non pecunias.[a] reddere.[b]

¶ Sin autem & secuda adiectio temporis excedat:[c] tunc omnimodo pœnam pecuniariam persoluat. Sed si quidē post statutum ab initio tempus completū maluerit reū, pro [1] † quo cōuenitur, defendere: licet ei hoc facere, nisi pacti tenor ad hoc reclamauerit, si forsitan sine defensione [d] facienda pro eo fideiussit. Sed si defensionem subierit, eam vsq; ad finem implere, nulla ei licentia cōcedenda in medio personam tradere, & pecuniarum dationem effugere.

¶ Sin aūt & secundum tēpus effluxerit, nullo modo ei licētia cōcedatur, ne ad defensionis venire presidiū: sed oī modo pœnam [2] † conferat, nisi intra [e] primum tempus, quod statutum est, reus principalis ab hac luce fuerit subtractus, [f] * tunc. n. penitus ab exactione pœnæ liberum eū custodiri oportet.

¶ Quòd si secundo tempore instante mortuus fuerit, nihilominus pena iam commissa [g] à fideiussore exigatur: omnib. quæ in fideiussores, quādo tali penæ fuerint illigati, statuimus, & in heredes pro vtilitate [h] eorum obrinentibus D. 6. Cal. Apri. Cōstantin. Lāpadio & Oresto VV. CC. Coss. 531.

Fideiussor de iudicio sisti, si non est inde confecta scriptura fideiussionis, licèt postea appareat confessio in scriptis, non tenetur, nisi intra duos menses lis initietur, & hoc est in causa priuata, sed in causa publica perpetuo tenetur. h. d. Bal. vel sic: Promittens alium exhibere vel sistere i iudicio sine scriptis liberatur per lapsum duorū mensiū, quibus actor negligens fuit. Et in causa publica promissio intelligitur in dubio facta in scriptis, secus in causa priuata. h. d. Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXVII.

SI fideiussor [i] nullam quidem cautionem [k] faciat, ostendens se fideiussorē extitisse, præsentibus autem tabularijs hoc confessus [l] est, q in fide sua eum suscepit: dubitabatur a Palæstina aduocatione, vtrūne post duos menses liberetur, quasi sine scriptis fideiussione [m] facta secundum generalia edicta sublimissimæ prætorianæ sedis an, vt pote scriptura interueniente, teneatur.

¶ Et diuisio alia introducebatur, si [3] † idem iuris esse debeat tam in publicis causis, quam in priuatis.

¶ Sancimus itaq; nisi confessio literis exposita fuerit à fideiussorib. ex repræsentatione personarum, licet attestatio super hoc processerit, attamen adhuc sine scriptis esse fideiussionem, videlicet in causis priuatis, existimari, & duobus mensibus * effluentibus ab huiusmodi nexu fideiussores liberari,[n] nisi in tēpus certum data est fideiussio. Tunc. n. in tantum eam extēdi, in quantum etiam attestatio fuerit expressa.

¶ Sin autem in publica causa [4] † necessitas interueniat, tunc omnimodo attestationem pro scriptura [o] haberi. Multis etenī priuilegijs propter publicas necessitates publico iuri præstitis, non ab re est, & nos huiusmodi prærogatiuam ei condonare. Dat. 12. Cal. Mar. Constantinop. post Consulatum Lampadij & Orestis VV. CC. 531.

b. *Reddere.* propriè & impropriè. & nouerbum semel positum &c. vt ff. si cert. pet. l. certi cō. distinc. in prin.

c. *Hoc facere.* dum sex menses secundi tituli durant. quib. elapsis statim videtur exigi pœna: vt hic dicit. sed & tunc dantur pauci dies, intra quos potest mora purgari, secundū Azo. vt ff. si qs cau. & si post tres vel ibi fuit certum tempus hic non. Acc.

d. *Defensione.* id est sic dixit, soluam pœnam, si nō exhibeā: nec volo posse eum defendere.

e. *Nisi intra.* quæ dicta sunt de pœna, vera sunt: nisi &c.

f. *Subtractus.* vt & argumen. ff. ad Turpil. l. in Senatus, §. si propter mortem. & §. seq. & ff. de consti tu. pecu. l. qui autē. §. sed & si quis. & ff. quæ sit uida. cog. l. si decesserit. & ff. qd vi aut clam. l. si alius, §. est autem. sed arg. contra, ff. de excusare à fure. l. inter omnes. in prin.

g. *Commissa.* cum effectu.

h. *Pro vtilitate.* scilicet hominum.

i. SI fideiussor. CASVS. In ciuili cā promisi aliquem exhibere in iudicio. fideiussi. de da pro eo, qstaret. aut fideiussio facta est in scriptis, aut non. primo casu in perpetuū tenetur, secundo casu elapsis duob. mēsib. liberator. Si vero corā tabellarijs promisi, sine scriptis, distinguitur, aut erat publica causa, aut priuata, primo casu in perpetuum tenetur, perinde ac si scriptura interuenisset, scdo casu, nisi ad duos menses.

i. *Si fideiussor.* qui reum exhibere promisit iudicio sisti, qui vtique. non debet perpetuo teneri & esse in suspensio, sed si quidem promisit sine scriptis,

l. *Confessus est.* scilicet se fideiussisse. quæ confessio pro cautione habita in scriptis putabatur valere propter tabellionum præsentiā. Et no. hic argu. quod si quis deprehēditur cum aliqua, & iurat se eā viciasse, pro veritate accipitur. sic supra, de arbit. l. ne in arbitrijs. §. 1. 2. & 3. & ff. de donat. l. ex hac scriptura.

m. *Fideiussione.* nam tunc elapsis duobus mensibus, liberatur. Accurs.

n. *Liberari.* hoc iō, quia qui agit, promittit se litem contestaturū itra duos menses, vt supra, de lit. contest. authen. libellum. secundum Azo. & H. quod nō placet, cum tempore huius legis illa authenti. nō esset. Sed illa potest esse rō, quia non debet esse diu in suspenso promissor, ut ff. de diuer. & temp. præscriptio. l. si seruus. nec alterius negligentia debet esse damnosa. & ratio authenticæ ex hac l. colligitur, non hæc ex illa. Obtinet autem hoc, nisi fideiusserit in scriptis, vel in publica causa in præsentia tabulariorum, tunc enim perpetuo tenetur. Vel saltem vsque ad triennium, quo durat instantia iudicij, ut supra, de iudicijs, l. properandum, §. primo. Item lex superior videtur contra, quia vltra tenetur, sed ibi in scriptis, hic sine scriptis. Vel aliter distinct, vt in eius principio. no. Vel ibi certum appositum fuit in fideiubendo, hic non. & hæc est bona.

o. *Pro scriptura.* & sic perpetuo tenetur, vel intra triennium, ut dixi, nisi ante causa sit finita, quia ex tunc tenetur, ut ff. de fideiusso. leg. Gracē. §. post litem.

1 † quo.

2 † inferat.

* No. hic Sal. difficultatem excusare à pœna. de quo per Bar. & Docto. in l. continuus, §. illud, ff de verb. obli.

Reū exhibere promittens quanto teneatur.

Actionem mouēs intra bimestre litem contestari debet.

3 † id iuris.

* Præsumit auctores huius beneficij eū qui ex scripto fidem suam obligare noluit & in lōgum tēpus obligare noluisse. qd & Isid. nota. ad l. 8. infra de donat. & Cuia. c. 13. de præscript. nu. 15.

4 † Abest hæc dictio a melioribus li. & rectè.

Omni-

Generaliter. CASVS. Sicut creditor habet electionẽ, an velit cõuenire reum vel fideiussorẽ. ita creditor, qui hẽt duos, uel plures fideiussores, põt vnũ ex fideiuss. conuenire in solidum, & eo conuẽto nõ propter hoc erunt liberati alij, uel principalis, nisi in solidum satisfaciat conuentus. de hoc dicit Imperator, q iussit legẽ gñalem facere, qua hoc cauetur, quia si contrahentes hoc agere possunt inter se, vt conuento vno non propter hoc alius liberetur, multo magis potest per legem statui & definiri, ne contrahentium simplicitas præiudicet creditorib. Vi.

a Statutum est.] vt sup. eo. l. reos. Acc.

b Prospectum.] vt vnus alterius conuentione non liberetur.

c Electione.] no. per electionem, sed si diuisit petitionem per partes, sic: vt sup. eo. l. liberum.

d Constituimus. vt & ff. mand. l. si mandato Titij. §. Paulus respondit. Acc.

e Non concedentes.] imo videtur contra, vt ff. de duobus reis. l. 2. quę est contra. Solu. ibi petijt animo nouandi, vel ibi petijt, & habuit. Ac.

f Si enim. No. sic Inst. de le. Fa. Ca. tol. & ff. de pactis, l. pactum. §. 1. & ff. de rei vxo. act. l. 1. § Acc.

g Simplicitas. Nota argu. per tabellionis simplicitatem non fieri præiudicium contrahentibus.

Notarij simplicitas nõ nocet cõtrahẽtibus.

DE NOVATIONIBUS, & delegationibus.

Quia supradictæ obligationes nouantur, & delegantur, ideo de h. d. Vel sic? Diximus de obligationibus, quę nascũtur ex stipulationibus. Sed quia obligationes sic soluuntur per stipulationes, sicut & cõtrahũtur: iõ ponit d nouationib. & delegationib. Ac.

Delegatio.] CASVS. Debebas mihi decem, & ego Titio decem: te ...

Contestatio facta contra alterum principaliter, uel accessorie obligatũ, non liberat alterum. Et illud, quod quotidie consueuit apponi in instrumentis, debet haberi pro apposito h. d. Bal. Vel sic: Electo uno de fideiussoribus, uel mandatoribus, non liberatur alter, nec reus principalis similiter: nec electo vno de reis principalibus, liberatur alius correus, nec fideiussores, vel pignora, & quod potest fieri per pactum, potest fieri per legem. h. d. Sal.

Idem A. † Ioanni PP.

† Iuliano.

LEX XXVIII.

Generaliter sancimus, quemadmodũ in mandatoribus statutũ est, [a] vt cõtestatione contra vnũ ex his facta, alter nõ liberetur, ita & in fideiussorib. obseruari. ¶ Inuenimus etenim & in fideiussorum cautionibus plerumq; ex pacto huiusmodi causæ esse prospectum, [b] & ideo generali lege sãcimus, nullo modo electiõe [c] vnius ex fideiussoribus, vel ipsius rei, alterum liberari, vel ipsum reum fideiussorib. vel vno ex his electio, liberationẽ mereri, nisi satisfiat creditori, sed manere ius integrũ, donec in solidum ei pecunię persoluantur, vel alio modo satis ei fiat. ¶ Idemq; in duob. reis promittendi constituimus, [d] ex vnius rei electione præiudiciũ creditori aduersus aliũ fieri non concedentes: [e] sed remanere & ipsi creditori actiones integras, & personales, & hypothecaria, donec per omnia ei satisfiat. Si enim [f] in pactis cõuentis hic fieri conceditur, & in vsu quotidiano semper hoc versari aspicimus: quare non ipsa legis authoritate hoc permittatur, ut nec simplicitas [g] suscipientiũ contractus ex quacũq; causa possit ius creditoris mutilare? Dat. 15. Cal. Nouemb. Cõstantinop. post Consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. 521.

LEX XXIX.

Si quis* fideiusserit in vsuras, non in biẽnium tantum, sed in tãtum temporis in quantum causa, tenetur. Quando igitur voluerit tẽpore fideiussor in vsuris* se obliget, modo ne supra duplum teneatur.

* Hæc cõstitutio restituta est à Cuia. 19. obser. 35.

* Vsurarũ fideiussor potest accipi. l. 10. sup. eod.

De nouationibus, & delegationibus.

TITVLVS XLII.

Delegatio inuito debitore fieri non potest: sed iuriũ cessio potest fieri eo inuito. h. d. Bal. Vel sic: Delegatio debitoris non potest fieri, nisi eo consentiente, uenditio verò nominis sic. h. d. Bar. & Sal.

Imp. Alexander A. Timotheo.

LEX PRIMA.

Delegatio debiti, nisi cõsentiente, [h] & stipulanti promittente [i] debitore, iure perfici non potest. ¶ Nominis autem venditio ignorãte, vel inuito eo, aduersus quem actiones mandantur, contrahi solet. [k] PP. 5. Id. Feb. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Delegans, facta delegatione contra delegatum, non retinet ius agẽdi. h. d. Bal. Vel sic: Ex delegatione animo nouandi facta, tollitur prior obligatio. h. d. Sal.

Imp. Gordianus A. Firmino.

LEX II.

Ex cõtractu pecunię creditę actio inefficax dirigitur, [l] si delegatione personę ritè [m] facta, iure nouationis vetustior contractus euanuit. [n] PP. Cal. Septem. Pio, & Pontiano. Coss. 239.

Cedens iura nihilominus apud se retinet directã actionẽ, qua experiri potest: nisi

... inuito Titio nõ possum delegare: sed ius, quod habeo aduersus eum, te inuito & ignorante vendere possum, vel dare nõ delegare in solutũ, quia in delegatione necesse est, vt creditor stipuletur, & debitor promittat, in qua stipulatione necessarius est cõsensus: in uenditione nõ est necessaria debitoris responsio. Viuian.

h Consentiente.] Inunquid tenetur cõsentire? Videtur distinguendum ut in marito, ff. solut. matrim. l. 2. in princ. quæ est cõtra. maxime quia malitijs &c. vt ff. de rei vend. l. in fundo. Sed dic speciale ibi in dote, sicut & alia multa sunt in ea specialia, hic ergo non potest cogi ad consentiẽdum, vt ī. eod. l. nec creditoris. Ac.

i Promittente.] hoc quando fit per stipulationem, fit etiam & per li. contest. vt ff. eo. l. delegare. 1. §. fi. Accur.

Delegatio duob. modis fit.

k Solet.] vt & ff. de hær. uen. l. nominis. & ff. de hæred. uen. l. nomina. Item donari, ut infr. de donat. l. 2. Item obligari, ut supra, quæ res pign. obliga. poss. l. nomẽ. Sed econtra debitor creditorem ad recipiendum cogere nõ potest. ut infra tit. 1. cum 2 quo. Sed quare delegatio demum volente, sed cessio contra inuitum fit? Respon. quia cũ delegatio fit per stipulationẽ, ego per cõsensum debitoris fieri debet, ut ff. de pac. l. 1. §. conuentionis. & inf. eo. l. nec creditoris Acc.

Cessio. & delegatio, differunt.

Ex contractu. CASVS. Si delegaui debitorẽ meũ creditori meo: & creditor animo nouandi stipulatus fuerit, nõ potero amodo cum conuenire.

l Dirigitur.] contra debitorem.

m Ritè facta.] pro debitore.

n Euanuit.] fuit ergo actum, ut fieret nouatio, alias remanet prima, & secunda accedit, vt infra. eod. l. si.

eod. l. fin. quandoque tamen tacitè agitur, ut fiat nouatio. Quid enim si idem à te pluribus nundinis stipuler faciendo noua instrumenta, & conueniendo de reddendis primis instrumentis? Certè non agam ex omnibus: argumen. ff. de praetor. stipulat. l. penult. olim autem fieri semper praesumebatur: vt Institu. quibus modis toll. obli. §. praeterea. & ff. de praescr. verb. l. ob eam causam.

in tribus casibus. Primò, si cessionarius esset litem contestatus. Secundo, si cessionarius partem debiti suscepisset. Tertio, si cessionarius certiorato debitore denũciauerit ei, ne solueret cedẽti. h. d. secundum Bald. Vel sic: Cessio actionum non liberat debitorem, ideo cedenti potest solui, praeterquam in tribus casibus hic positis. Delegatio vero solẽniter facta, debitorem liberat, & ipsum nouo creditori obligat. hoc dicit. Salic.

Idem A. Mutiano.

LEX III.

SI delegatio nõ est interposita [a] debitoris tui, ac propterea actiones apud te remanserunt: quamuis creditori tuo aduersus eum solutionis causa mãdaueris [b] actiones tamen ante, quam lis contestetur, vel aliquid ex debito accipiat, vel debitori tuo denunciauerit, [c] exigere [d] à debitore tuo debitam quantitatem non vetaris: & eo modo [e] tui creditoris exactionem contra eum inhibere.

¶ Quòd si, delegatione facta, iure nouationis tu liberatus es, frustra vereris, ne eo, quod quasi à cliente [f] suo non faciat exactionem, ad te periculum redundet: cum per verborum obligationem voluntate nouationis interposita, à debito liberatus sis. PP. 5. Id. Iun.

SI delegatio.] CASVS. Si mandauero creditori meo actionem aduersus debitorem meum: & creditor negligens fuerit in petendo, & timeam, ne debitor fiat inhabilis: an nõ obstante, quòd mandaui actionem creditori, possum debitorẽ conuenire, quaeritur. Et dicitur, quod sic: nisi in tribus casibus, scilicet si creditor litẽ fuerit contest. si partem debiti accipiat, si denunciauerit debitori, ne mihi soluat. & hoc in prima. Si vero delegaui debitorem meum creditori per nouationem, non potero eum amplius conuenire. Viuian.

a *Interposita.*] quae praesupponit nouationem: & sic iure isto vbicũque est delegatio, est nouatio, sed nõ conuertitur: quia nouatio etiam in eadẽ persona fieri potest: sed non delegatio.

Delegatio nõ est sine nouatione.

b *Mandaueris.*] faciendo eum procuratorem in rẽ suam. idem est, si cesseris dicendo, cedo. licet quidam contra. In simplici verò procuratore, cõstat etiam ante litem contestatam, & postea posse reuocari ex causa, ut ff. de procurat. l. ante litem contestatam. & l. post litem contestatã. cum sequen.

c *Denunciauerit.* sic ff. de euiction. l. si cum venditor. in princip.

Actionem directam habens, si concurrat cum habẽti vtilem ad agendum, vter praeferatur.

d *Exigere.*] ab inuito, ut ff. de legat. j. l. fideicommissa. §. si rem. Item & transigere, ut ff. de transactio. l. final. Sed videtur procuratorem in rem suam praeferendum, vt ff. de procurator. l. procuratorem. quae est contra. Solutio: haec determinat illam. Vel ibi loquitur, quando agit vtili suo nomine, quod potest facere cum emit, uel in solutum accepit, uel permutauit. Vel hoc mandatum non ualuit: quia delegatio non iure facta fuit, secundum M. prima verior est. Sed quid si simul veniant ambo contestati litem? qui habet vtilem, videtur praeferri, vt argument. ff. de procurator. l. in causae, in fine. Item habes ex l. [illegible]

da priuatus ei auferre nullo modo potest) ut in Authen. de nupt. §. sed haec quidem. collatio quarta. & in Authent. de Consulibus. Sed contradico per legem istam, quae admittit mandantem, nisi alius sic primò litem contestatus. sed non obstante, qui cum eo venit: vt ff. de donatio. inter virum & vxorem, l. cũ hic status. §. si ambo. Item nota actionem remanere apud mandantem, ut hic, & supra, manda. l. si pater. & est ratio, quia incorporalia non separantur facilè, ve corporalia, ut ff. pro socio. l. tertia, & de pecul. l. quis ergo & l. si Sticho. Cessa ergo, vel mandata actio, est eius, qui cessit, est tamen eius, cui est cessa quo ad vtilitatem: inde est, quod in rem suam dicitur procurator.

Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Procurator cõstitutus ad exigendum, non potest remittere non exacta, nisi habeat generale mandatum & liberam. h. d. Bal. Vel sic. Procurator simpliciter factus ad exigendum, habet potestatem recipiendi, non nouandi, vel aliter liberandi. h. d. Sal.

Iidem A. Stratonico.

LEX IIII.

NOn abstulit tibi procurator tuus [g] actionem, si cũ ei mandasses exactionem pecuniae, quam ii tibi debebant, contra quos supplicas, parte accepta, de reliquo eos liberauit. [h] cum neque contra voluntatem tuam nouationem facere, neque in eo, quod non soluebatur, eos liberare [i] † potuerit. PP. Idib. Nouembr. Gordiano A. & Auiola Coss. 240. † non poterit.

Qui alterius obligationẽ sub stipulatione suscepit, si is pro quo stipulationem suscepit, non soluat, nec eum conseruet indemnem, ipse soluere cogitur. h. d. Vel sic. Non debet quis mihi fidem rumpere, licet sibi rumpatur ab alio. h. d. Bald.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. & CC. Septimiae.

LEX V.

SI pater tu[a], cui te successisse proponis, creditori [i]

e *Et eo modo*] scilicet exigendo. vel, id est demum exactione facta. Primum videtur verius: sed videtur solum denunciando, ut ff. de solutio. l. aliud. sed ibi non cesserat, sed tantum solui promiserat.

f *A cliente.*] id est debitore olim tuo, ideo sic dictus: quia qui accipit mutuũ, seruus est &c. Vel quia in aliqua causa praestabat ei patrocinium.

NOn abstulit.] CASVS. Procurator tuus exegit a debitore tuo pecuniã, & pro parte eũ liberauit stipulãdo: & postea accepto ferendo: an praeiudicare tibi poterit, quaeritur? Et dicitur, quod non. Viuia.

g *Procurator tuus.*] quia nõ habet ad generale mandatum, & liberam administrationem.

h *Liberauit.*] stipulatione facta animo nouandi, & acceptilatione secuta, ut sic faciat ad titulum. nec liberam administrationem habebat hic procurator, ut & ff. de procurat. l. si procurator. & supra. de transactio. l. transactioni, placitum. & ff. de pact. l. sed si tantum, & de procurat. l. procurator tutorum. alias secus, ut ff. eo. l. nouare possumus. in fi. & de procur. l. procurator cui. quae sunt contra. Accur.

SI pater.] CASVS. Mutuaui Alexandro decem, et stipulatus sum a patre tuo animo nouandi. si patri tuo Alexander non satisfaciat, tibi, qui ei successisti, soluere tenetur id, in quo liberatur Alexander à me. Viuian.

i *Creditori.*] scilicet Alexandri, cui animo nouandi pro Alexandro promisit pater tuus. Accur.

a *Suscepto.*] per creditorem: secunda Azo. i. Alexander promisit patri tuo, vel eius mandato pater tuus promisit. Accursius.

b *Ei.*] s. patri tuo.

c *Negatur.*] idem habes ff. de cond. cau. da. l. si donaturus. §. si quis, & ff. de excep. doli. l. pure. §. si eum. & ff. co. l. si quis delegauerit. & l. nouatio autem. Accur.

qui. mo. tol. ob. §. praeterea. Sed certe iure & olim uidetur, quod erat necesse agi, vt ff. e. l. omnes. & l. Stichum. §. 1. Sed dic, quod intelligebatur agi et tacite, vel expresse, vt hic dicitur.

k *Voluntate.*] expressa.

l *Non lege.*] i. coniecturis legis, vel interpretatione.

d *Nec creditoris.*] CASVS. Debitorem meum inuitum nec ei, nec creditori meo delegare possum, cum per stipulationem fiat delegatio, vt sup. eo. l. 1. Vivian.

d *Delegari.*] i. cum fiat per stipulationem, vt sup. cod. l. 1. Accur.

1† Dispa. sp.

Si soluere. CASVS. Si debitor meus Eucarpum mihi delegauit, & Eucarpus pro debitore se soluturum constituit, an eum conuenire potero, quaeritur? & respondetur, quod sic. Si vero non constituit, nec delegatus fuit, dimisso debitore meo sine obligatione mea Eucarpum conuenire non potero. Viu.

e *Eucarpus.*] debitor tui debitoris.

f *Constituit.*] i. pro debitore tuo.

g *Eum.*] i. Eucarpum debitorem tui debitoris.

h *Prochirographario.*] secus si debitor tuus obligauit omnia bona, vel saltem illud nomen, ut ff. de pigno. act. l. si conuenerit. in princ. & ff. de pigno. l. grege. §. 2. Item hoc est verum, nisi post missionem ex causa iudicati a- *Vl. Cuia. 8. obser. 19.* lijs rebus deficientibus, vt supra quando fiscus, uel priua. l. 2. & ff. de re iudi. l. a Diuo. §. 1.

i *Nouationum.* CASVS. Olim si aliquis tenebatur mihi ad certum, & de ea quantitate aliquid detrahebatur, vel conditionale debitum fieret pure, cuius fiebat nouatio, & extinguebatur prima obligatio. hodie non aliter fit nouatio, nisi hoc expresse agatur, nec euanescit prior obligatio, nisi expresse & specialiter remittatur. Viu.

j *Nihil.*] vt Institu. [illegible]

pro Alexandro suscepto [a] nomine certam pecuniam stipulanti spospondit, licet per improbitatem Alexander ei [b] satis non fecit, tamen summae promissae nimis improbe solutio negatur. [c] S. 2. Id. Apr. Sirmij, CC. Coss.

Etiam creditori creditoris debitor inuitus non delegatur. h. d. Bal.

Ijdem AA. & CC. [1]† Dertiparo.

LEX VI.

Nec creditoris creditori quisquam inuitus delegari [d] potest. S. 12. Cal. Nouemb. Dorostori CC. Coss.

Aduersus debitorem debitoris nemo agit, nisi sit sibi delegatus: vel nisi constituerit se soluturum. h. d. vel sic: Personalis actio non sequitur debitorem debitoris. h. d. Bal.

Ijdem AA. & CC. Zoilo.

LEX VII.

Si soluere tibi pecuniam delegatus Eucarpus [e] dare spopondit, vel debitum constituit, [f] suo nomine conueniri potest: alioqui aduersus eum [g] experiri pro chirographario [h] debitore tuo frustra conaris. [i] S. 7. Calen. Ianua. CC. Coss.

Obligatio per obligationem non nouatur, etiam si noua persona interueniat, vel obligatum aliquid addatur, vel detrahatur, vnde naturalibus verbis, id est, expressis, debet fieri nouatio, non per subauditum, seu extrinsecum verbis ipsis intellectum. Vel sic: Olim fiebat nouatio noua persona interueniente, addita, vel mutata quantitate: hodie non sic, nisi hoc agatur expresse. h. d. Bald.

Imp. Iustinianus A. ad Senatum.

LEX VIII.

Nouationum nocentia corrigentes, volumina, & veteris iuris ambiguitates resecantes, sancimus, si quis, vel aliam personam adhibuerit, vel mutauerit, vel pignus acceperit, vel quantitatem augendam, vel minuendam esse crediderit, vel conditionem, seu tempus addiderit, vel detraxerit, vel cautionem minorem [2]† acceperit, vel aliquid fecerit, ex quo veteris iuris conditores introducebant nouationes, nihil [i] penitus prioris cautelae innouari, sed anteriora stare, & posteriora incrementum illis accedere, nisi ipsi specialiter remiserint quidem priorem obligationem, & hoc expresserint, [o] quod & secundam magis pro anterioribus elegerint. § Et generaliter definimus, voluntate [k] solum esse, non lege [l] nouandum, & si non [m] verbis exprimatur, vt sine nouatione (quod [n] solito vocabulo [3]† ἀνυποστάτως Graeci dicunt) causa procedat. Hoc. n. [4]† naturalib. [p] inesse rebus volumus, & non verbis extrinsecus superuenire. D. 11. Cal. Aug. Constantinop. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530.

TITVLVS XLIII.

De solutionibus, & liberationibus.

Debitor ex pluribus causis potest eligere tempore solutionis, in quam causam soluat. & si ipse non eligit, potest eligere creditor, in quam causam accipiat. & si nemo eligit, lex praesumit electionem in duriorem causam. & si est debitum vsurarium, prius in vsuras, deinde in sortem. Bald. & Sal.

m *In l. 1 si non.*] i. dicere & definimus, repete, ut sine nouatione causa procedat, si non verbis. Accur.

n *Quod.*] i. quam nouationem solito &c.

o *Hoc enim.*] i. nouationem, vel, i. vt nouatio fiat.

p *Naturalib.*] i. verbis naturaliter prolatis & non verbis &c. Et sic not. interesse aliquid exprimatur, vel intelligatur tacite, ut hic & sup. de ipu. & alijs substi. l. precibus. & ff. de leg. 1. l. si ita §. illi. Sed argu. contra. ff. si cert. pet. l. cum quid. Vltimo no. tres casus, quibus aut e actu, vt fiat nouatio, & expressum, quo casu ipso iure tollitur prior obligatio, solaque nouatio manet. Aut neque actum, neque expressum est, & remanet efficax utraque, vt hac lege. Aut est actum tacite, licet non expresse, etiam tunc manet prima ipso iure, sed tollitur per exceptionem, & metico. Quid. n. si multas cautiones, puta decem per varia tpa tibi fecit puta in nudinis, super eodem debito, ages ne ex omnibus? certe non, quia praesumitur animo nouandi factum, ut arg. ff. de praeto. stip. l. pen. Ite & no. hic distinctione, nouationum alia voluntaria, alia &c. vt diximus supr. de iud. l. 1. Acc.

2† Iuniosi ita legitur in quibusdam manuscrip. quibus lectione habet Cuiac. 9 obs. 36. ex l. 56. ff. de admin. tut. Goth. Scilicet verbo, vel de hoc argumentio euidentissimis aliter constet esto non fit dictum animo di exemplificat Sal. vbi prodecens quae mihi debes promittis. xv. hic inquit apparet primam obligationem mutari in secundam.

DE SOLVTIONIBVS &c.

Dixit de vno modo tollendi obligationem s. per nouationem. Nunc de alio. s. per solutionem, qua tollitur omnis obligatio: vt Instit. qui. mo. tol. oblig. in prin. Et potest dici vt solutio rerum, liberatio pecuniarum nam per solutionem sequitur liberatio, & sic de eatenus subijcit. vel dicit de solutioni rerum & liberationib. s. alijs, quam per solutionem. licet largo modo omnis liberatio dicatur solutio, ut ff. e. l. solutionis verbum.

3† Cerut. alias ἀδιαστάτως.

4† Natura

IN potestate.] CASVS. Si teneat tibi ad plures summas ex plurib. causis, puta ad x. ex causa venditionis, ad alia decem causa mutui, ad decem causa locationis, & soluit tibi decem: in electione mea est, in qua causa velim ea esse soluta, si non elegero, tua erit electio. & si tu non elegeris, nec expresseris, in quam causam velis accipere, nec ego, tunc primò conuertuntur in vsuras, deinde in sortem. Viu.

1 † Aristeneto.

a *Tempore solutionis.* i. in ipsa solutione, vel parum ante, uel parum post, ut supr. de vsu. l. si vsuras. nã rei meæ dicere possum legem, quam volo: vt hic & ff. co. l. in priu. & l. Paulus. §. 1. & ff. de pact. l. in traditionibus.

2 † Tunc vertitur.

c *Conuertitur.*] debet tamen eligere in grauius debitum, & in continenti eligit vterq; nõ ex interuallo, ut sic vel creditori sit liberum nõ accipere, uel debitori nõ dare, cum alter nõ admittat legem solutionis, quę alteri placet, ut ff. eo. l. 1. §. fi. & l. 1. & 3. in prin. & quæ sit causa grauior, habes ff. co. l. 1. & 4. & 5. & l. si quid ex famosa. & l. cum ex plurib.

e *Expressit.*] vel expressit creditor, sed ex interuallo, ut ff. eod. l. cæterum. in princ.

3 † Rationibus stationes autem hic officinas, sine tabernas ut l. pe. ff. de o pe. pub. l. Fulcinius. ff. quib. ex cau. i pos. ea. & stationib. reperitur in oib. manus. & recte secundum Cõt.

d *In vsuras.*] debitas per stipulationẽ, non nudo pacto, ut ff. eo. l. in his. §. idẽ autem. Sed aliud in pretio ex pignore redacto, quod etiam in naturale debitũ potest eligi, uel vsuras naturaliter tantum debitas, ut ff. e. l. Paulus. 2. §. 1. & ff. de pign. act. l. cũ & fortis. Quid autem si pacto tãtũ debeatur, uel actum est, ut pignus pro eis teneatur? Dic sm H. idem, q̃ si debeatur p stipulationẽ, siue soluitur, siue pignus distrahatur, & sic intellige ff. eo. l. Paulus. 2. §. 1. & ita est idem secũdum eum in debitore soluẽte, & creditore pignus distrahẽte, cum in vtroque casu in ciuile & naturale debitum, uel naturale tãtum, pro quo tenetur pignus ex cõuẽtione, retineri possit, nõ illud naturale, pro quo pignus nõ tenetur. Cui uidetur cõtra lex illa, Paulus, ubi dicit aliam esse causam debitoris soluẽtis, aliam creditoris distrahẽtis. Sed potest dici aliam esse in hoc, quia debitor soluẽs potest eligere causam, in quam soluit. Sed si creditor distrahit, secus, etiam licentia sibi a debitore denegata. Item si primo accipitur in vsuras, ergo nõ accipitur in grauiorem causam. Sed respond. vt diximus sup. de vsur. l. vsuras.

Pretiũ ex pignore redactum põt in naturale debitũ eligi.

Creditor si solutionem recipiat & nõ exprimit in quam cãm, de qua intelligitur.

e *In sortem.*] grauiorem scilicet, ut ff. eod. l. cæterum. §. fi. & l. magis. & l. his. Sed secundum H. nihil videtur referre, an hoc eligat creditor, an taceat, cum vtroque casu in duriorem causam fiat electio. Sed Ioa. dicit, quod tunc prodest electio, quando sunt æqualiter graues, nam si non eligat, intelligitur antiquior, ut d. l. in his. §. 1. sed si eligat, etiam in nouam, de qua forte nõ erant ei probationes, sicut de prima. ualet electio. sed hoc nõ placet, quia nõ sic faceret suum negotium, quod debet facere, ut ff. eod. l. 1. §. pen. Alij dicunt prodesse in hoc, quia ubi sunt plures ęque graues, & nõ eligit, cedit in vnãquamque pro rata, ut ff. eo. l. illud. sed vbi eligit, põt in vnam eligere. Sed tu dic etiam si in leuiorem eligat, põt. si modo sic in re sua faceret. Et si dicas, q̃ uidetur in grauiorem eligere, hoc uerum est, quia sic verisimile est, posset esse tamen contrarium: quia forte ta lis est persona.

Impp. Antoninus A.[1] † Aristeneto.

LEX PRIMA.

IN potestate eius est, qui ex pluribus contractibus pecuniam debet, tempore solutionis [a] exprimere, in quã causam reddat.

¶ Quod si debitor, id non fecit, [2] † conuertitur [b] electio ad eum, qui accepit.

¶ Si neuter voluntatem suã expressit, [c] prius in vsuras [d] id, quod soluitur, deinde in sortem [e] accepto feretur. PP. 2. Non. Nouembr. Duobus Aspris Coss. 213.

Si fiscus succedit debitori & credito, cõfunditur obligatio. h. d. Bald. vel sic. Si fiscus succedit debitori, & creditori, ẽt diuersarũ stationũ liberãtur fideiussores. h. d. S.

Imp. Alexander A. Bassæ.

LEX II.

LIberari [f] fideiussores quoties fiscus tam debitori, quàm creditori (licet diuersis [3] † stationibus) succedit, ius certum est. Quod & in tua persona. [h] Procuratores mei [i] custodient. PP. Cal. Iul. Lupo, & Maximo Cos. 233.

Seruo mutuãti potest mutuũ reddi, si peculiũ nõ est ei adẽptũ. Ba. uel sic. Soluẽs seruo ex cõtractu peculiari ante adẽptũ peculiũ, liberatur ipso iure, post adẽptũ, ope exceptionis, si tũc ignorans fuit.

Imp. Gordia. A. Apollonio.

LEX III.

SI cum seruus liberam peculij administrationem haberet, mutuam ab eo accepisti pecuniam, eique añ ademptum peculium, vel prius quam adẽptũ cognosceres, eam exoluisti, ea solutione liberatus es. [k] PP. 5. Cal. Oct. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Siue soluatur creditori, siue alij eius mãdato, liberatur soluẽs, licet ĩstrumẽta penes creditorẽ remaneãt nõ incisa, nec cãcellata. h. d. Ba. vel sic: Obligatio extincta solutione, non resuscitatur mandantis morte superueniente ante instrumenta reddita debitori. h. d. Sal.

Ijdem A. Rufinæ.

LEX IIII.

NIhil interest, vtrum creditori mutuam pecuniam solueris, an ex eius voluntate seruo numeraueris. [l] Nec enim ex eo, q̃ creditor concessit in fatũ prius

f *Liberari.*] CASVS. Fiscus hẽbat duas stationes, vnã accepi mutuo, & fideiussores dedi. alia statio tenebatur mihi in centũ, & ita fui debitor fisci ex vna parte, & creditor ex alia. decessi. & successit fiscus, an fideiussores liberent, quæritur. Et dicitur quod sic. Viuia.

f *Liberari.*] habet fiscus duas stationes, quarũ vni Titius est debitor in decẽ cum fideiussore, alteri est creditor in alijs decem, si fiscus succedit illi Titio, extinguitur hincinde debitũ p cõfusionẽ. & ita fideiussores, quos dederat Titi9 illi stationi, cui erat debitor, ipso iure liberati sunt, nõ autem hic Titius uiuens posset cõpensare, si a fisco conueniretur, vt su. de compen. l. 1.

g *Debitori.*] eidem.

h *In tua persona.*] fideiussori loquitur.

i *Procuratores mei.*] s. Cæsaris, qui redduntius inter fiscũ, & priuatum, ut supr. si aduer. fisl. l. 2. in fi. sed certe imo uidentur fideiussores tenent, ut ff. de euict. l. si ei §. 1. in ff. quæ est contra. Solu. Ibi loquitur de fideiussoribus primi cõtractus, non eius, cuius obligatio erat extincta per successionem.

Procurator Cæsaris cognosce inter fiscum & priuatum.

SI cum seruus.] CASVS. Accepi decem mutuo a seruo tuo qui habebat administrationem peculij tantum, antequam scirem peculium fuisse sibi ademptum, solu., utrũquid sum liberatus? Dicitur, quod sic. Viuia.

k *d. beratus es.*] in primo casu ipso iure, in secundo per exceptionem, & sic cum semel positum diuersimodẽ penitur. ff. si cer. peta. l. certi condictio. in princi. secũdum Azo. Sed si manumissio soluatur, aut ex contractu dominico, & tunc ignorans manumissum liberatur. si uero ex peculiari, etiam sciens debitor liberatur, si modo ignores ademptum peculium: ut ff. eod. l. si quis seruo. & l. si seruus, & l. quod seruus. & Institu. man. §. recte. & facit ff. si cert. pe. l. eius qui Acc.

Soluens manumisso an liberetur.

NIhil.] CASVS. Siue soluam creditori meo id, in quo sibi tenebar, siue volũtate eius seruo suo, quo ad hoc vt contingat mihi liberatio, nihil interest; quia in vtroque casu liberor, licet instrumentum obligationis penes eum remanserit, quando decessit. Viuia.

l *Numeraueris.*] nam mihi soluere videtur, qui alij mea voluntate soluit: ut & ff. de pign. act. l. solutum. §. solutam. & inf. eo. l. mutuo. Accur.

Eadem.

a *Euacuata*. per solutionem.
b *Reparari queunt*. sic ergo condicentur per condictionẽ sine causa, si non sit dominus debitor, ut sup. de condi. ex lege. l. dissolutæ alias vendicat, ut sup. ad exhi. l. fi. Accurs.

Mutinæ, nunquid potes? Dicitur, quod non, & sic est, promittere in litera, alias est recipere, & tunc dic, quod debitor non potest compellere creditorem alibi recipere solutionem, quã vbi promisit, si habeat pactum. facit, ff. de eo, quod cer. lo. l. is qui. Viu.

NVlla CASVS. Titius numerauerat decem Mæuio, volo soluere ea decẽ Titio, ut cedat mihi actio aduersus Mæuium, nunquid est Titius compellẽdus cedere, quæritur? Dicitur, quod nõ. Viu.
c *Actio superest*. vt sup. qui pot. in pig. habe. l. cum tibi. & sup. de contra. iudi. tu. l. 1. Accurs.
d *Suggeras*. quia tunc competeret actio ex empto ad cessionem, & cõtra debitorem utilis, & sine cessione, ut supra de act. & oblig. l. 1. & 2. & ff. de solut. l. Modestinus.
e *Euanescere*. ut ff. de neg. gest. l. soluendo. Accurs.

SI inter. CASVS. Si pater tuus a debitore tuo partẽ debiti accepit, partem accepto tulit, uel animo donãdi remiserit pro residuo debitorem poteris cõuenire. Viuia.
f *Transactio*. scilicet simplex, quæ fit nudo pacto.
g *Cauit* per errorẽ.
h *Acceptilationem*. id est trãsactionem, quæ fit per Aquilianam stipulationem, & acceptilationem. nam duobus modis fit, ut sup. de transa. l. ut responsum.
i *Nec donationis*. Debiti enim remissio, est donatio, vnde nõ valet inter uir. & uxo. vt ff. de donat. inter vir. & uxor. l. 3. §. sciendũ. & l. si spõsus. §. si uxor uiri.
k *Exuberantis*. idest residui.
l *Competit*. fuit ergo prædicta cõfessio de toto per errorẽ, credens totum sibi solueñ, vt sup. de transact. l. si quidem, vel spe futuræ solutionis, ut infra eod. interest. & facit supra de exceptio. l. si ex maiore. & hoc probatur alias præsumerentur omnia solenniter facta, sicut & in obligando, vt Insti. de fideiuss. §. fi.

Debitum remittens donare videtur.

quam instrumẽta redderet, euacuatę [a] obligationis vires reparari queunt. [b] PP. 2 Idib. Octob. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Extraneus offerens creditori non potest per hoc eum cogere ad iura cedenda, nisi emerit nomẽ debitoris, licet quicunque soluat pro debitore, eum liberet. h. d. Bal. vel sic. Non potest quis compellere alienum creditorem, vt sibi cedat actionem contra eius debitorem. h. d. Sal.

Idem A. Celso.

LEX V.

NVlla tibi aduersus creditorem alienũ actio superest, [c] eo, quod ei debitam quantitatem offerens, ius obligationis in te transferri desideras: cum ab eo te nomen comparasse nõ suggeras: [d] licet solutione ab alio facta hoĩe debitoris, euanescere [e] soleat obligatio. PP. 15. Calen. Nouemb. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Confessio totius per errorem facta, non præiudicat, nisi in parte recepta. h. d. Sal.

Idem A. Alexandro.

LEX VI.

SI inter patrem tuũ, eosque, quos debitores esse dicebas, nõ dubia lite trãsactio [f] facta est, sed parte tantummodo recuperata, vniuersum se recepisse cauit, [g] nec de superfluo eos, quos verbis obligauit, per acceptilationem [h] liberauit, nec donationis [i] causa id factũ est, exuberantis [k] debiti integra ei repetitio competit. [l] PP. 3. Id. Febr. Gordiano A. & Auiola Coss. 239.

Nec currãt usuræ vel quicquam pœnale, fit cõpensatio ipso iure. Bal. vel sic. Pro rata debiti, quod potest cõpẽsari, non currunt vsuræ. Sal.

Imp. Philipp. A. & Philip. Cæs. Antiocho.

LEX VII.

EIus quãtitatis, cuius petitionem ratio cõpensationis excludit, vsuras non posse reposci manifestum est. [m] PP. 5. Cal. Au. Peregrino, & Æmiliano Cos. 247.

Hæc lex legitur duob. modis. secundũ Bal. & utraque lectura est notabilis. Prima lectura est talis. Qui promittit certo loco soluere, non põt denuo cogi alibi absoluere. Secunda lectura. Creditor non potest compellere debitorem, ut soluat alibi, quàm in loco destinato, etiam si alibi posset solui & offerri. tamen creditor non cogitur nouare contractum. h. d. Bald.

Ijdem A. & C. Ruso.

LEX VIII.

VSuras, * quæ quotannis [n] in vrbe [o] numerandæ sunt, [p] promittere [q] alio loco dependi, [r] nisi ex iusta causa, exẽpli rõ minimè finit. PP. 5. Id Maij. Philippo A. & Titiano Coss. 246.

n *Quot annis*. idest, singulis annis.
o *In vrbe*. Romana per excellentiam, vt Insti. de iure naturali, §. sed ius quidẽ.
p *Numeranda sunt*. scilicet, ex forma cõtractus.
q *Promittere*. quidã libri habẽt promittere. & tunc dic, qđ ratio exẽpli non permittit debitorẽ compelli alio promittere eas depẽdi, quã in quo promisit. & hoc nisi ex iusta cã, vt quia creditori Romam venire non liceat, vt quia est infamatus, vel relegatus ab vrbe, vt ff. de excus. tuto. l. sed & milites. §. sed ignominia. & ff. solu. matrimo. l. si cum dotẽ. §. si pater. & ff. de re mili. l. milites. §. missionũ. Vel quia erat patronus, cui debebatur, & quantitas parua, ut argum. ff. de oper. lib. l. quod nisi. §. fi. & l. sequen. & argu. ff. de re iud. l. 2. Vel si æqualiter ille locus distat, & nihil nocet debitori, ut ff. sol. matrim. l. 2. Item potest esse causa iusta, vt dicũt quidam, si promiserat Romæ minores se soluturum, quas si non solueret, se maiores soluturum promiserat. Nam alibi poterit compelli promittere maiores. ut æstimetur maioritas in eo, quod alio loco erit soluturus, cũ & loco plus soluatur, ut Insti. de act. §. loco. sed sic et singulariter alibi promittere, compelli tur tamen alibi soluere, si in loco destinato non soluat, ut ff. de eo, quod certo loco, l. 1. & 2. in prin. Alij libri habent permittere, & tunc lege in debitore, quod non potest creditorem compellere alibi recipere solutionem. & pro hoc ff. de eo, quod certo loco. l. is qui. Sed contra hunc casum in eodem titulo, de eo, quod certo loco, l. 3. §. & generaliter. vbi dicit reum habere electionem, ubi soluat, sed dic, verum esse cum in altero duorum locorum, quæ erant ibi nominata. Contra. ff. de uerb. oblig. l. continuus, §. cum ita. ubi dicit, quod ubique potest soluere. Sed dic uerum esse, volente stipulatore, uel ubi locus erat positus gratia rei. & sic potest soluere ubique. ubi tamen stipulator habeat domicilium.
r *Dependi*. idest, solui.

Soluere promittens in vno loco, an cõpelli possit promittere in alio loco.

* Ista lex reputatur singularis, in qua non compellatur re. Lud. Ro. in singularis suis tra. gu. 71.

EIus. CASVS. Tenebaris mihi in decem, & ego tibi in alijs decem, admissa compensatione hincinde, quasi solutione facta, non currunt vsuræ. Viuia.
m *Manifestum est*. siue ex una parte tãtum currebat usura, siue ex utraq; ut ff. de cõpen. l. cũ alter. & l. idem. & sup. de compen. l. si cõstat. Itẽ no. ex eo, quod dicit, compensatio. excludit. quod uidetur compensatio fieri ipso iure, et non opposita. quod non placet, ut no. sup. de cõpensa. l. constat.

VSuras. CASVS. Promisisti mihi decem, & promisi me soluturum vsuras Bono. uis me compellere, vt soluam

OBsignatione. CASVS. Per oblationem debiti, & consignationem publicè factam, si creditor non vult oblatum recipere, liberatur debitor, si deponit eo loco, quo pecunia debebatur. Viuia.

a *Obsignatione*. depositione, & oblatione facta præsentib. testibus: vt supra de vsur. l. acceptam.
b *Totius*. nō partis, nisi hoc conuentum est: vt ff. de vsur. l. tutor. §. Lucius. vel nisi debitum non sit liquidum: vt ff. si cer. pet. l. quidam. vel nisi pecunia pro libertate danda, vt ff. de sta. lib. l. cum heres. §. pen. Accurs.
c *Contingere*. ipso iure: vt ff. depo. l. 1. §. satisdationes, & arg. ff. mād. l. q. mutuā. §. 1. & ff. de vsur. l. debitor. Alij dicunt per exceptionē: & pcis est sup. de vsur. l. acceptā. in fi. vbi dicit couertendo eam in vsus suos iterum agi. quod nō fieret, si esset extincta per cōsignationem. sed dic vt ibi. Item contra in eo. tit. l. ex prędijs sed dic, vt ibi.
d *Eo loco*] sic ergo nota congruo loco fieri debere oblationem, vt ff. de vsur. l. mora. & ff de solu. l. si solutur*. & de verbo. oblig. l. qui Romę. Sed quid si alius nō debitor offerat, consignet, & deponat? videtur, qd nō contingat liberatio vt ff. quę i frau. cred. l. ait Prætor. §. illud. Sed arg. contra. Insti. quibus mod. tol. oblig. i prin. de neg. gest. l. soluendo.
e *Solutio*. idest depositio prædicta, q̄ solutionis loco habetur, vt ff. eo. l. satisfactio. Vel puncta post hāc dictionem, solutio. & dic celebrata. s. depositio.
f *Celebrata*. depositio, secundum vltimam expositionem.

*Vj. Alex. consil. 24. nu 9. li. 4. Cuia. 8. ad Affri. ad l. 39. ff. de solutio.
* Adde tu hic, quod si creditor non sit in loco destinatæ solutionis paratus ad recipiendū debitū, debitor non dicitur in mora. Bal. in rub. j. de consti. pec. & in l. item illa. & ibi Bar. ff. illo tit.

Oblatio & obsignatio ipso iure liberat debitorē nisi fiat loco incongruo h. d. Bal. uel sic. Locus cōgruus offerēdi, ē locus soluēdi, et nō aliꝰ h. d. ista lex notabilis. Bald.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Cassio.

LEX IX.

OBsignatione [a] totius [b] debitæ pecuniæ solēniter facta* liberationē cōtingere, [c] manifestū est. Sed ita demū oblatio debiti liberationē parit, si eo loco, [d]* quo debetur, solutio [e] fuerit celebrata. [f] PP. 5. Idibus Maij, Maxi. 2. & Aquili. Cos. 286.

Datio in solutū ex pacto non potest per pœnitētiā reuocari. h. d. Bal. vel sic. Hæres non potest reuocare factum defuncti. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Ambros.

LEX X.

SVccessores eius, q maior vigintiquinque annis in solutū pro debito iure mancipia dedit, hæc reuocare nō posse constat [g] S. 5. Id. Apri. Bizantii AA. Coss.

SVccessores. CASVS. Debes mihi decem, mancipium mihi in solutū dedisti, nunquid hæres tuus poterit illud reuocare, quæritur? Dicitur, q nō. Viuia.
g *Constat*. sic sup. de resti. mi. l. ea quæ à patre. & sup. de pig. l. cum dominam. & sup. de reb. alie. l. vēditrici. Accur.

Quod debetur vxori, non potest solui marito sine voluntate uxoris, et si vxor sit minor 25. annis. Bal.

Idē AA. & CC. Capitolinę.

LEX XI.

CVm maritū tuum à debitoribus tuis minoris vigintiquinque annis cōstitutæ velut ex cā tibi debiti aliquas accepisse quātitates nec tamen te cōsensum accōmodasse significes, nullū tibi præiudiciū [h] potuit fieri, nisi factā solutionē post maiorē ætatē ratā feceris. S. 5. Cal Maij, Herac. AA. Coss.

Quod mihi debes alii soluere nō potes, nisi me mādāte, vel ratū habēte. h. d. Bal.

CVm maritū. CAS. Si maritꝰ aduersꝰ dbitores uxoris egerit, & exegerit, an mulieri pjndicet, q̄rit. Dr. q n. Vi.

h *Nullum tibi præiudicium*. vt ff. de neg. gest. l. soluendo. & ff. de noua. l. Stichus. §. fi.

INuito. CASVS. Debebā Titio 10. & illa 10. eo ignorāte & inuito, alij solui an sim liberatus, quæritur? Et rādetur, q non: secus si soluissem eo volente, quia tunc liberor.

Ijdem AA. & CC. [1] † Euthychio.

LEX XII.

INuito, vel ignorante creditore, qui soluit alij, se non liberat obligatione. [i] Quòd si hoc vel mandante, [k] vel ratum habente eo fecerit, non minus liberationem consequitur, quam si eidem creditori soluisset. [l] S. 3. Idib. Maij. AA. & CC. Coss.

i *Obligatione*. fallit in adiectio, cui me inuito soluitur. Itē in eo, q qnq; fuit procurator, cui recte soluitur ab eo, q ignorat mādatū reuocatū, vt ff. eo. l. vero procuratori. & facit ff. de ne. ge. l. soluēdo.
k *Mandante*. nisi in casu, vt qā mādo Titio solui post mortē meā: vt ff. eo. l. vlt. 1. respon. Accur.
l *Soluisset*. ut ff. de pig. act. l. solutum §. solutam.

1 † Eutychio.

Simulata liberatio, nō est liberatio. h. d. Ba. vel sic Figmētū scripturę de recepto nō prę iudicat ueritati. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. [2] † Philotimo.

LEX XIII.

SI obligatum hominē ex causa mandati, nō [m] per stipulationē facta nouatione, post [3] † acceptilationē [n] liberasti, sed tantū receptā ex eadē causa debitā quantitatem falso scripsisti: [o] figmēto veritatis extingui nō potuit [p] obligatio. S. 6. Cal. Iun. AA. Coss.

SI obligatum. CASVS. Procurator meus tenebatur mihi ex causa mandati in centū. scripsi me recepisse pecuniā, q nō recepi, an talis error mihi præiudicet, quo magis liberet? Dr q nō: nisi eū per acceptilationē præcedēte Aquiliana stipulōne liberauē. Vi.
m *Non*. hæc negatio determinat verbum, liberasti.
n *Acceptilationem*. sic enim habet fieri per nouationem superior cōtractu iure gētium, ut inst. tit. l. fi. Sed quid si per errorē liberasti cum per acceptilationē: nonne sublata est prior obligatio? Respon. vtique. sed tū agere potes cōdictione sine causa, vt se reponat in obligationē, vel si debitū liqdū & purū erat, ut statim soluat, ut ff. de condi. cau. da. l. si qs accepto tulerit, & l. si mulier. & ff. de pac. l. si cum te. & ff. iure dotium, l. licet.
o *Scripsisti*. sperando. vel errando.
p *Non potuit*. nisi tacuerit per triginta dies, ut s. de non nu. pecu. l. in cōtractibus. §. sup cęteris.

2 † Philotimo.
3 † Acceptilatione liberasti.

Melius est habere euidētē liberationē, quam chirographi redditionē. h. d. vel sic. Melius est habere pro se euidentē probationē, quā præsumptionē, quæ recipiat in cōtrarium probationem. Bal. uel sic. Plus probat confessio debiti recepti, quā instrumenti redditio. Sal.

Idē AA. & CC. Cohorthæ.

LEX XIIII.

PEcuniæ solutæ, *professio [q] collata instrumēto maiorem [r] rei gestæ probationem cōtinet, quam si chirographum acceptæ pecuniæ mutuæ fuisset redditū.* S. 5. Id. Iul. AA. Coss.

PEcuniæ. CASVS. Si in instrumento confessus sit creditor sibi solutā fuisse pecuniā: maior probatio est, quam sibi debitori chirographū reddidisset. Vi.
q *Professio*. quia scribit creditor se recepisse pecuniam creditam, quæ scriptura dicitur apocha.
r *Maiorem*. maiorem si quidem, quia redditio chartæ,

* Soluta. Idest apocha a trib. testib. subsignata. le. ut supra si cert. peta. hic igitur hēs elegātem definitionē apochę. Cont. * Cōcor. c. S. Mariæ. 2. in fin. cū gl. si. ext. vt lit. pendē.

etiam

Chirographum redditum debitori sine voluntate creditoris non liberat debitorem, & ex ipso instrumento, quod ipse debitor tanquam pro se ducit, conuincitur, & ad soluendum compellitur.

Ijdē AA. & CC. Quattino.

LEX XV.

QVòd debitori tuo chirographú redditú contra voluntatē [a] tuā asseueras, nihil de iure tuo, deminutú ē. ¶ Quibuscunque itaq; argumentis iure proditis hác obligationem tibi probanti, cū pro huiusmodi facto liberationem minimè consecutū, iudex ad solutionem debiti iure compellet. S. 5. Cal. Septemb. AA. Coss.

Ius pro re, inuito creditore cedi non potest. Bal. vel sic: Creditor non compellitur recipere in solutum nomen debitoris sui debitoris. Sal.

Ijdem AA. & CC. Charidemo.

LEX XVI.

EVm, à quo [b] mutuā sum psisti pecuniā, in solutum nolentem suscipere nomen debitoris tui, compelli iuris ratio non permittit.

IN AVTH. de fideiussorib. & manda. §. quod autē. colla. 1. constit. 4.

Hæc auth. in principio excipit casum. Et no. quod colligitur in l. præcedenti. & h. d. Si debitor quantitatis non habet aliunde vnde soluat, potest rē meliorē, quā habet, in solutū dare creditori pro æstimatione districtius factē da per iudicem, & cum cautela de euictione. & si creditor repetit emere volentem, non compellitur tunc in solutum recipere, sed debitor tenebitur illi vendere cautela adhibita, quod de pretio satisfieri creditori. Sal.

HOc, * nisi [c] debitor in pecunia, vel alia re mobili [d] soluere nequeat, tunc enim res immobilis, quam debitor habet meliorem, [e] solui potest, facta per iudicē subtili eius causæ æstimatione: vt rem prædictam & debitori soluere, & creditori liceat petere, pstanda creditori cautela [f] de euictione, quę debitori possibilis sit, quod est in omni actione. ¶ [1] † At si creditor paratus sit emptorem rei præstare, oportet debitorem cautela iudicis arbitrio creditori pbita, rem tunc distrahere, vt satisfiat creditori.

Aliud pro alio volenti creditori solui potest. Bald. & Salic.

Ijdem AA. & CC. Cassio.

LEX XVII

MAnifesti iuris est, tam alio pro debitore soluente, [g] quàm reb. pro enumerata pecunia, consentiente [h] creditore, datis, tolli, [2] † paratam obligationē. S. Cal. Decemb. Sirmij AA. Coss.

In generali sermone non cōtinetur persona loquentis. h. d. Bal. et ad hoc allegatur.

Ijdem AA. & CC. Domitio.

LEX XVIII.

INquisitio [i] veritatis tolli ñ potuit, ꝙ chirographa, q̄ fecerat [K] pcurator tuus, recepta, tibiq. restituta ab ipsius hrde pponas cū subscriptione procuratoris significāte, ꝙ nihil creditorib. [l] debeat.

etiam ob aliam causam fieri potest, quàm vt liberetur debitor. vnde & de hoc subijcit lex sequens, confessio verò apertè denotat liberationem, sic ergo no. quod sufficit creditorem liberare debitorem, si non potest reddere instrumētū, vt hic, & ff. de leg. 2. l. huiusmodi. §. si ita cui. Accur.

Q*uod debitori.*] CASVS. Titius surripuit mihi instrumētum, in quo erat mihi obligatus Seius, & reddidit Seio, si probā Seiū dēre mihi pecuniā, si piudicat mihi instrūi surreptio. Vi.

a *Voluntatem.*] debitor debet probare sibi redditum voluntate creditoris duobus testibus, nisi in casu, vt sup. de Lat. lib. tol. §. ille autem. & est ad hanc & superiorem l. ff. de proba. l. si chirographū. & ff. de pac. l. Labeo, vbi de hoc no. & su. de fide instru. l. 1. & sup. de remis. pign. l. creditricem. & ff. de dona. l. 1. Accu.

E*Vm, a quo.*] CASVS. Debebam tibi decē, volebam tibi cedere in solutum actio. quam habebam aduersus Titium, nunquid es cōpellendus? dicitur, quod non. Viu.

b *Eum, a quo.*] sic ergo not. quod aliud pro alio inuito creditore non potest solui, ut in f. l. prox. & ff. si cer. pet. l. 2. §. 1. & sup. de secun. nup. authen. sed si aurū. sed hoc fallit in casibus, vt ff. de leg. 3. l. non dubium. §. si. & de au. & arg. leg. l. 1. §. si. & in alijs quos not. ff. si cer. pet. l. 2. Inter quos est vnus in authen. hic posita. hoc nisi debitor &c. quam lege, quæ est de fideius. §. qđ autem. coll. 1.

H*Oc nisi.*] CASVS. Lex Cod. dicit, quod creditor non cogitur recipere aliud pro alio, authen. vero determinat illud. s. quod cōpellitur. s. quādo debitor pecuniam non habet, & tunc res immobilis melior quā habet, potest pro pecunia solui creditori, & iudex æstimabit quantum valeat res illa, quæ datur creditori in solutū, & si creditor paratus est ostendere emptorem, debitor debet rem distrahere, & soluere pecuniam creditori. Viu.

c *Hoc nisi.*] dixit non posse solui aliud pro alio, hoc nisi &c.

d *Mobili.*] s. debitor,

e *Habet meliorem.*] hoc ideo, quia aurum acceperat, quod est pretiosius metallum, ut in corpore, alias res mediocris posset dari in solutum, ut supra de sacrosan. ecle. auth. hoc ius porrectum, quę est contra. Vel dic, quod etiam si in alia re etiam vili, sit debitor, habeat tamen locum, quod hic dicit. & ideo, quia vnum sit contra creditorē, vt inuitus aliud p alio recipiat, aliud sit pro eo. s. vt optimā rem habeat in solutum, arg. ff. de iureiur. l. cum qui. & in ecclesia sit speciale, vt in dicta auth. hoc ius porrectū.

ADDITIO.

An aūt aliud pro alio solui possit. Et qđ si mutetur moneta per Principē, potes videre per Abb. in c. quanto, extr. de iureiur. in 5. col. vlterius quæro de quæstione &c. vsque ad finem.

f *Cautela.*] quod. s. de pretio rei soluet creditori, vt in corpore Auth.

M*Anifesti.*] CASVS. Si alius soluit creditori, qđ ei debeo, liberor. Itē si res aliquas accepit in solutum, similiter liberor. Viuia.

g *Soluente.*] vt ff. de neg. gest. l. soluēdo.

h *Consentiente.*] non inuito, nisi in casu, vt in auth. superiori, hoc nisi, &c. quæ et super hac lege posset poni. & nisi in alijs casibus, ut no. supra. l. prox.

i I*nquisitio.* Procurator tuus creditorib. tuis de ppria pecunia soluit, & chirographa recepit ab eis, tibique ab eius hærede restituta sunt, in quibus erat subscriptio procuratoris. s. ꝙ nihil creditorib. tuis debebatur, certè non tollit pcuratori actio, vel hæredi. licet n. & ipse de creditorib. erat p hoc, ꝙ de suo soluerat. tū gñali sermone nō cōtinetur persona loquentis, sic & ff. loca. qui insulā, §. si. & ff. de Sena. l. 1. Sed arg. cōtra ff. de pign. l. Paulus. §. fi. & de uerb. sign. familiæ appellatione cui potest responderi, ꝙ videtur dominus obligari per seruum; vnde & ibi ipse seruus obligatur. Item arg. contra. ff. de condi. & demō. l. qui hæredi. 4. Plautius. sed certe in generali sermone continetur ibi persona, cui loquitur testator Io.

K *Fecerat.*] obligando se creditoribus pro domino.

l *Creditoribus.*] cæteris.

Creditore inuito nō pōt aliud pro alio solui.

a Nouel. [illegible] §. quod &c.

1 † Sequentia in aliquib. hoc loco nō habentur.

2 † Co[illegible] ratam.

Persona loquentis generali sermone non cōtinetur.

a *Et non vestræ.*] idest, a vobis debitæ vestræ procuratori, idest, eius, quam decertis procuratori, nam (vt ex principio legis apparet) domino loquitur. & sic repetit illud verbum, satisfactum. & illa erunt datiui casus, vestræ pecuniæ. Vel dic melius, quod sunt genitiui, nec repetitur satisfactum, imo respiciunt sequentia præcessisse solutionem. Accursius.

SI *actore.* CASVS. Mulier quædam præposuerat seruum suum pecunijs mutuandis, & recipiendis, vel exigendis: solui ei pecuniam, quam debebam mulieri, nunquid sum liberatus? Dicitur, quod sic. Si vero solui seruo, qui non habuerit mādatum de pecunia exigenda, non liberor. Viuia.

b *Si actore seruo.*] accepi a domina mutuum, & reddidi seruo actori, liberor quidem.

1 † Deest, & recte.

c *Susceperas.*] a domina.

d *Per ipsum.*] soluēdo ipsi seruo.

e *Instrumentum inane.*] sic sup. ad exhibend. l. fi. & de condict. ex lege. l. dissolutæ. & facit sup. eodem. l. nihil. Accursius.

SI *operas.* CASVS. Obligaui tibi mācipiū, vt operæ eius in debitum computarentur, si tibi satisfactum fuit, nunquid potero mancipium recuperare? Dicitur, quod sic. Vinianus.

2 † Susce: pti seruo.

f *Pacti tenor.*] qui est, vt satisfacto debito in operis, ipse seruus reddatur, quod fieret, & si simpliciter pignori fuisset acceptus, vt sup. de pigno. actio. l. prima, & secunda.

I *Nterest.* CASVS. Mutuasti mihi cētum, solui quinquaginta, scripsi me recepisse centum, non [illegible] ... [illegible] quinquaginta. [illegible] ex causa transactionis [illegible] recepissem [illegible] quinquaginta: [illegible] sup. test [illegible]. Viuia.

[illegible] *numerationis.*] i. [illegible]

[illegible] *...te.*] tran [illegible]

[illegible] sup. [illegible] si tra- [illegible] si modo intra [illegible]

cum nihil prohibeat, & creditoribus satisfactū esse, & non vestræ[a] pecuniæ, sed ipsius, cui negotium gerendū mādaueras, processisse solutionem. S. Id. Feb. CC. Coss.

Solutum seruo recipiendis pecuniis præposito, liberat soluentem, & licet chirographum debiti sit apud dominum, non cassum. s. nec cancellatum, tamen eius vigor intrinsecus sublatus est, quia eius obligatio extincta. Bal.

Ijdem AA. & CC. Diogeni.

LEX XIX.

SI actore[1] † seruo,[b] tā mutuis dandis pecunijs, quā debitis recipiendis præposito, in hoc, quod susceperas,[c] eius dominæ per ipsum[d] satisfecisti: instrumentum inane,[e] solutione celebrata, nihil tibi nocere pōt. Aliter. n. soluētes seruo, ā actione dominæ liberare se minime pñt. S. 5. Id. Octo. CC. Cos.

Operarum exceptio potest cum pecunia cōpensari. Bal.

Iidem AA. & CC. Eucrati.

LEX XX.

SI operas[2] † certi serui pro pecunia sūpta sibi in debitū compensare placuit creditori, his ſm conuentionis fidem præstitis, de mancipio restituendo pacti tenor[f] seruari debet. S. 5. Cal. Nouēb. Hadrianopol. CC. Coss.

Solutio partis non liberat à toto, licet ibi sit spe futuræ numerationis cōfessio. Sed pro parte in totum transigitur, i. totū actio tollitur. Bal. vel sic. Si creditur partem recepit, & totū recepisse scripsit, si quidem ex causa trāsactionis, vltra nō petit, sin autē spe futuræ solutionis, tunc residuum petere potest. Sal.

Ijdem AA. & CC. Rufo.

LEX XXI.

INterest multum vtrumne spe futuræ numerationis[g] 3 † suscepisse te, quod instrumento cōtinetur, scripsisti: an accepta minore quantitate,[h] tantum, quantum lectio probat, in scriptura conferri placuit. Nam superiore casu residui petitio debiti manet integra:[i] posteriore vero consensu transactionis finitis stare conuenit.[k] S. 3. Non. Decemb. CC. Coss.

Non refert utrum instrumentum sit inductum et cancellatum, siue etiam non inductum, nec cancellatum, dummodo debitum sit solutum. h. d. Bal.

Idem AA. & CC. Grato.

LEX XXII.

INductum,[l] idest cancellatū, necne sit chirographū vestrum, solutionem semel debiti causa factam ei, qui exigendi potestatē habuit, probantium nihil interest. S. 5. Id. Decemb. CC. Coss.

Qui contēplatione literarum liberat scribentē, literis effectum non habentibus, cōdicit libertatem. vel sic. Confessio facta prætextu causæ nō secutæ, non nocet confitēti. h. d. Bal. vel sic. Si creditor scripsit se recepisse debitum contemplatione literarum missarum ad soluere debentem, illo non soluente, integra manet petitio debiti. h. d. Salic.

Ijdem AA. & CC.[4] † Vacio.

LEX XXIII.

SI literarū Auxenonis[m] contemplatione, quas ad Aristonem[n] de numeranda tibi pecunia dederat, recepisse te scripsisti debitū: ab Aristone mandato non impleto,[o] cum petitio debiti maneat integra nihil legitimam exactionem impedire potest[p] S. 15. Cal. Ianu. Nicom. CC. Coss.

... triginta dies petierit, vt sup. de non nume. pecu. l. in contractibus. §. super.

k *Conuenit.*] vt supra. de transactio. lege, si quidem. Accursius.

E *Nductum.*] CASVS. Si debitor soluat creditori, licet instrumentum obligationis non sit cancellatum, uel incisum: non propter hoc minus consequetur liberationem. Viuian.

3 † Suscepisse.

l *Inductum.*] nota, quod hic pro eodem ponitur inductum & cancellatum, cum propriè sit inducere, per medias literas pennam ducere: cancellare per modum crucis ducere, & incipe constructionem in fine, nihil interest &c. nam videbatur debitorem non liberatum, cum chirographum non sit cancellatum, sed tamen nō interest vestrum probantium, scilicet vestram solutionem, &c. vt & sup. de non numerata pecunia, lege, assеueratio. Accursius.

Cancellare, & inducere differunt.

SI *literarum Auxenonis.*] CASVS. Auxeno debebat mihi centum, misit Apistolam ad Aristonem, vt mihi solueret, contemplatione epistolæ missæ, scripsi ab eo mihi fuisse satisfactum: Aristo non soluit; nunquid Auxeno liberatus est? Dicitur, quod non. Viuianus.

m *Auxenonis.*] nomen debitoris.

n *Aristonem.*] amicum suum. mandauit enim debitor tuus amico suo, vt tibi solueret.

o *Non impleto.*] facto a debitore ad Aristonem amicum suum de soluendo tibi creditori. Accursius.

4 † Basso.

p *Impedire potest.*] contra Auxenonem, si modo intra triginta dies paritum sit iuri, vt sup. de non nume. pecu. l. in contractibus. §. super. Accur.

C *Vm pro pecunia.* CASVS. Obligaui fundum, ē in solutum dedi, & eum meliorasti, nunquid possum reuocare? Dicitur, quod non.

non: quia si deterior factus fuisset, nunquam reuocarem, vnde si petam hoc, cuius contrarium non eram petiturus, non sum audiendus. Viuia.

a *Contrarium*. non debet quis postulare, cuius contrarium non esset peciturus, & est sic supra de vsur. l. si ea lege. Sed arg. contra. ff. lo. bea lege. Sed ibi ex vi pacti fuit.

b *Distraxisset*. sed deteriorasset fundum, & ita minoris distraxere posset.

SOlutionem. CASVS. Si debitor dicat se soluisse creditori, debet hoc probare, & postquam probauerit, petere potest, vt sibi reddatur instrumentum. Viuia.

c *Incumbit*. vt sup. de proba. le. 1. & de non numer. pecu. l. asseueratio. Accur.

d *Quo facto*. scilicet solutione probata.

e *Condicere potest*. si nõ est debitoris, alias vẽdicat, vt sup. de condic. ex lege. l. dissolutæ. & sup. ad exhi. l. 6.

DE ACCEPTIlationibus.

Dixit de veris solutionibus nunc de imaginarijs. i. acceptilationibus. Nam acceptilatio est imaginaria solutio, ut Instit. quibus mod. tol. obli. §. 1.

IAm tibi. CASVS. Si soror mea debitorẽ suũ tutoris au thoritate interueniẽte per acceptilationẽ liberauit, & debitor post acceptilationẽ soluit, an repetere possit ss indebite sit solutũ, quæritur. & dicit q ti tu ei successisti, vel noie illius, si viuit, poteris contra repetentẽ uti defensionibus. sed non aperit, quib. tu dic, ut quia acceptilatio non erat sollennizer facta, vel sine tutoris authoritate, vel quia enormiter esset læsa per talẽ acceptilationem. Viuia.

f *Tibi*. loquitur Imperator fratri petẽti pro sorore minore accepto ferente, cui forte successit, uel defendit eam.

g *Solennibus*. quia dixit debitor, habes ne, quod tibi debeo? Resp. ipsa: habeo, acceptumq; tuli, ut Insti. quib. mo. tol. oblig. §. est aũt. Sed quõ hoc fieri potuit, etiam cum tutore. s. donãdi aio, ut sup de admi. tut. l. non omni? Respõ. non fuit facta hic animo donandi, sed aliud inuicem erat datum, uel dandum, in quo decipitur, restitui potest, ut ff. de aduer. transf. l. 1. & 2. sed si sine tutore, ipso iure non ualet, ut de in integ. resti. mino. l. si curatorem.

Sic non debet quis testes hic quibus fidem adhibere non vult, ut hic in c. pserti. in gl. sup uerbo ptestat. & ff. de testibus vbi et alie sunt concord.

1 † Deest in aliis.

Acceptilatio est imaginaria solutio.

2 † Aurelio.

Si fundus in solutũ datus per industriã creditoris melior factus est, non propterea debet restitui debitori etiam minori. Vel sic: Non debet quis id petere, cuius contrarium postulaturus non esset, nisi sit actum. h. d. cum glo. secundum Butrig.

Ijdem AA. & CC. Rufino.

LEX XXIIII.

CVm pro pecunia, quã [1]† mutuo acceperas, secundum placitum Euandro te fundum dedisse profitearis, eius industriam, vel euẽtum meliorem, tibi, non ipsi prodesse, contrarium [a] non postulaturus, si minoris distraxisset, [b] non iustè petis. S. 7. Calen. Ianuar. Nicomediæ, CC. Coss.

Qui excipit de solutione, debet probare. h. d. Bald. vel sic. Probata solutione, chirographum cõdicitur, vel vendicatur. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. [2]† Aureliano.

LEX XXV.

SOlutionẽ asseuerãti probationis onus incumbit: [c] quo facto, [d] chirographum condicere potes. [e] S. 3. Cal. Ian. Nicomediæ, CC. Cos.

De acceptilationibus.

TITVLVS XLIIII.

Liberatus per acceptilationẽ, errore facto, uel iuris postea soluẽs repetit. Bald. vel sic. Pupillus tutoris auctoritate potest per acceptilationẽ liberare, nec põt conueniri, nisi ex causa legitima. h. d. Sal.

h *Exoluit*. scilicet debitor post acceptilationem, credens se non esse liberatum, quia illa, quæ erat minor, fecit acceptilationem tutore authore.

i *Perseuerauerit*. repetens indebitum.

k *Defensionibus*. quæ nullæ sunt, si accepto tulit, secundũ quosdam. Vel dic, q aliquæ possunt esse, vt si dicas nõ solenniter esse factã, vel sine tutoris authoritate, uel eam læsam.

SI donationis. CASVS. Debebam tibi decem ex causa venditionis, animo nouandi stipulatus es ea tibi reddi: & donandi animo ea mihi accepto tulisti: nunquid adhuc petere potes? Dicit, quod non. Viu.

l *Gratia*. secus si nõ donationis, q a tunc ageret pscriptis uerbis in id, quod conuenit, ut ff. de præscrip. uer. l. ob eam.

m *Per acceptilationem*. alias ageretur antiqua. & exciperetur, vt su. de transac. l. vt responsum. & ff. de transac. l. 2.

n *Agendi*. sic ff. de sol. l. qui res. §. arcã. & inf. l. proxi.

PEr Aquilianam. CASVS. Debebas mihi decem ex causa uẽditionis: ea mihi promisisti per stipulationẽ animo nouandi, & conuenit, ut ea accepta tibi ferrem solenniter accepto tuli, nunq d potero adhuc petere? Dicitur, quod non. Viui.

o *Stipulationem*. sic dictã, quia ab Aquilio introducta fuit: ut p eã nouarentur obligationes iurisgentiũ, & in stipulationem deducerentur, ut sic p acceptilationẽ possẽnt tolli, quod aliis esse nõ potest ut habes hic, & Insti. quib. mod. tol. obli. § j. & §. est autem. & ff. de rego. iur. l. nihil tam naturale. & facit ff. de sol. l. prout quisque. Super realib. autem actionibus an possit fieri acceptilatio, cũ non sit obligatio, & qualiter, dic vt sup. de transactio. l. ut responsum.

p *Pacto*. sic enim conuenit, ut fieret, & facta fuit.

q *Acceptilatione*. i. per acceptilationem.

r *Perempta*. s. stipulatione Aquiliana.

s *Ex nulla*. sunt enim causæ per quas in talib. quis restitui potest, ut propter minorem ætatem, errorem, dolum, metum, si dolo, uel metu inductus fuerit ad accepto ferendũ, & sic agitur actione de dolo, uel metu, ut sup. de trãsac. l. sub prætextu instrumenti. §. fin. ubi autem bene & sine facta

Imp. Antonin. A. Apronio.

LEX PRIMA.

IAm tibi [f] rescripsi posse apud iudicem quæri, an solennibus [g] verbis tutoris auctoritate interueniẽte, soror tua acceptilatione debitorẽ suum liberauit, quare si in repetenda pecunia, quam exoluit [h] diuersa pars perseuerauerit: [i] [3]† vteris defensionibus [k] competentibus. PP. 3. Idibus Februa. Duobus, & Apris, Coss. 213.

Acceptilatio facta ex cã donationis omnem viã agendi perimit. h. d. Bal.

Impp. Dioclei. & Maximia. AA. & CC. [4]† Claro.

LEX II.

SI donationis gratia [l] nouatione facta per acceptilationem [m] præstitisti liberationem, omnis agendi [n] via perempta est. S. 6. Calẽ. Ianua. AA. & CC. Coss.

Interueniente Aquiliana stipulatione, & acceptilatione sequente, nisi creditor sit talis ætatis, cui restitutio indulgeatur, omnis agendi via præcluditur. Bald.

Ijdẽ AA. & CC. Demetriæ.

LEX III.

PEr Aquilianam stipulationẽ [o] pacto, [p] subditã, obligatione præcedente sublata, & acceptilatione, [q] quæ fuit inducta, perempta, [r] ei qui ex nulla [s] [5]† causa restitui potest, omnis agendi via præcluditur. 5. Calen. Decemb. CC. Coss.

3 † Vtere.

4 † Claro.

Stipulatio Aquiliana quas obligationes nouet.

5 † Iusta causa.

Accepti ferri põt ex multis causis restitui.

ita fuit acceptilatio, sed non seruatur fides: tunc dic qualiter agatur: vt sup. de transact. l. actione. Item si acceptilatio est inutilis ratione rei, vel ratione solennitatis omissæ, an saltem iure nudi pacti valeat? Respond. vt ff. de pact. l. si vnus. §. si acceptilatio.

erat hæreditaria, & tunc non videtur vendita, vt probatur hac distinctio ff. de hæred. ven. l. 2. in prin. & ff. eod. l. serui venditor. & l. naue. Sed quid si tantũ tria prædia erant in hæreditate, & illa sunt euicta? Dicunt quidam, licet non agatur propter primum prædium, vel secundũ, tertio tamen euicto, agit de omnibus ad exemplum legis Falcidiæ. Sed Io. contra: quia hæreditas est etiã sine vllo corpore, vt ff. de peti. here. l. hæreditas si tamen nec nomina sunt in hæreditate, nec aliquid aliud, nisi prædicta prædia, condicetur pretium: nec enim spes emitur, nisi hoc agatur: & tunc decipiens condemnabitur: vt ff. de hæredi. vendi. l. cum hæreditatem. & l. quod si in venditione. & l. hoc autem. Accur.

d *Venisse*. idest venditam esse ab eo, qui de iure est hæres, si ergo etiam modica res euincatur; ideo quod non fuit hæres venditor, aget, vt ff. de hæred. ven. l. quod si nulla. Itẽ hoc verum vendita hæreditate: si autem rem singularem hæreditatis vendat, de euictione tenetur, vt ff. de peti. hæred. l. sed & si lege. §. item si rem distraxit.

DE EVICTIOnibus.

Quia soluta & empta solent euinci, de euictionibus subijcit.

EMptor. CASVS. vendidi tibi hæreditatem conuẽtus tu rei vendicatione pro fundo vno, denunciasti mihi, vt te defenderem, an tenear, quæritur? Et respondetur, quòd non, sed tuis sumptibus te defendere debes, neque de euictione teneor, nisi aliud conuenisset, vt pro vna re euicta debeam teneri. Viuianus.

a *Rem*. singularem illius hæreditatis emptæ. Accur.

b *Sumptu*. sumptus quò ad expensas, periculum, quò ad rem quam perdit. sed licet patiatur periculum perdẽdo, an rehabeat à venditore? Respon. nõ aperit hic de sumptu, sed de æstimatione rei sic, dicens, quod euictio non præstatur. de sumptu autem dicas, quod videtur prima facie ex hac litera, suo sumptu, quod venditor emptori non teneatur ad sumptus factos in causa euictionis. Sed certè distingue: Aut pro re principali potest ex empto ad interesse agi. & tunc pro sumptibus agetur, vt inf. eod. l. si cum quæstio. in fin. & ff. de doli excep. l. fideiussor. & ff. si quod tal. tu. au. l. nouissime. §. Pomponius. & argum. ff. de lib. leg. l. petitor. & ff. si mulier vento. l. fi. in fine. licet illa econtra posset intelligi. Si autem non potest agere emptor pro re principali: vt quia non est euicta, vel alia de causa, vt hic erat: & tunc nec de sumptibus agetur, vt hic, & inf. eo. l. si status. in fine, suam enim egit rem emptor, vt ff. ad Trebel. l. deducta, §. qui post tempus, nisi fuissent promissi: vt ff. de verb. obli. l. venditores. Et est simile in eo, qui liber esse iussus est redditis rationibus, vt si nulla sunt reliqua, puta erit liber, si aliqua, tunc computare domino & reddere reliqua tenetur, vt supra de testa. ma. l. cum testamento. Item si vincit emptor, alia est ratio, quod non agat ad sumptus, quia eos consequitur à victo, ex generali regula, victus victori &c. vt supra de iudic. l. properandum, §. sin autem alterutra. Alij dicunt, si agatur ex empto, semper posse agi ad sumptus. si vero ex stipulatu, non, sed prima placet.

Venditor an teneat emptori ad sũptus factos in lite.

ADDITIO. Aduertas, quod Bar. in l. venditores, ff. de verb. oblig. reprehendit istam glos. volens, quod semper teneatur venditor ad sumptus. quod probat primo per l. si plus. §. mota, ff. eo. & l. qui absentem, ff. de procu. vbi dicitur, quod mota lite tenetur defendere emptorem. ergo si non defendat, tenetur ad interesse ob rem non defensam. argu. l. cum quærebatur. in fi. ff. iud. sol. Secundo probat per rationem: venditor tenetur emptori, vt sibi habere liceat, vel l. stipulatio ista habere licere. ver. quod si forte, ff. de verbo. oblig. & ibi no. ergo &c. Contraria solue, ut per eum.

c *In singulis*. id est, in re singulari, quia aut erat hæreditaria, & tunc est ei facta iniuria: unde venditor non tenet, vt ff. eod. l. si per imprudentiam. & ibi plene dixi. Aut non

De euictionibus.

TITVLVS XLV.

Emptor vniuersitatis non agit pro euictione rei singularis, nec ad sumptus litis, nisi hoc specialiter sit promissum & conuentum. h. d. ista singularis lex, secundum Bal. vel sic: Venditor hæreditatis nõ tenetur de euictione rerũ singularium, nisi contrarium sit actum, & suo sumptu & periculo illas consequi debet emptor. h. d. Salic.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. [f] † Munitio.

a † Munatio.

LEX PRIMA.

EMptor hæreditatis rem [a] à possessoribus sumptu, [b] ac periculo suo persequi debet.

¶ Euictio quoque non præstatur in singulis [c] rebus, cũ hæreditatem iure venisse [d] cõstet, nisi aliud noĩatim inter contrahentes conuenit. [e] PP. 6. Cal. Mart. Senero 3. & Victorino Coss. 202.

Etiam si ista lex daretur in punctis, esset aurata: & breuiter hoc dicit: Donator tenetur de euictione, si per stipulationem de euictione promisit, secus si nudo pacto. h. d. Bald.

Ijdem AA. Quartæ.

LEX II.

QVoniam auus tuus, cũ prędia tibi donaret, de euictione eorum cauit, [f] potes aduersus cohęredes [f] tuos ex causa stipulationis consistere ob euictionem prædiorum, pro portione, scilicet hęreditaria. [g] Nudo autem pacto interueniente, [h] minimè donatorem hac actione teneri certum est. PP. 2. Calend. Mar. Antonino A. 2. & Geta. Coss. 206.

e *Conuenit*: scilicet, vt in singulis præstetur euictio. Vel quia singulas res de hæreditate affirmauit, ut ff. de hæredi. vendi. leg. nisi de substantia. Vel nisi sciens erat rem illam non esse hæreditatem, ut ff. de hæredit. uendi. leg. ad hoc. Azo.

QVoniam. CASVS. Auus tuus dedit tibi quędam prædia, & de euictione promisit, postea decessit instituto se hærede, & quibusdam alijs; si aliquid ex prædijs illis euincatur, ages pro euictione aduersus cohæredes tuos pro ea portione, qua sunt hęredes, actione ex stipulatu. Si vero de euictione per stipulationem non promisisset, nullo modo eum conuenire potes. Viuia.

f *Cohæredes*.] contrarium, infra, de donatio. lege, si quis.

g *Hæreditaria*. nam pro parte, qua hæres est, extincta est actio, vt sup. de hæred. actio. l. si adulta.

h *Interueniente*. scilicet, in donando, & sic olim non agebatur, sed hodie sic, condictione ex hac lege; vt hic subijcit, & infra de dona. l. si quis argentum. Vel dic nudo pacto interueniente super euictione præstanda, & erat olim nudum siue ex interuallo apponeretur ad pactum donationis, siue etiam incontinenti: i. cũ enim nec ex illo posset agi, per consequens nec hoc informabit, vt ff. de pericu. & commo. rei uendi. l. si in venditione. secus autem si in traditione apponebatur. ut inf. de doua. l. legem. & supra de rerum permu. l. fin. sed cum hodie fit pro vestito ipsum principale, uestiet & illud pactum euictionis sui cohærentia. ubi autem nihil esset de euictione cautum, tunc dolosus donator tenetur, ut ff. de donatio. l. Aristo. alias si incœpit à pactione, idem si à traditione, agitur ad instar dotis, ut supra de iure dot. l. prima. & ad hoc ff. de ædil. edic. l. ad res. In legato autem euictio distinguitur, si in specie, & sic nõ agitur: aut in genere, & tunc agitur, ut ff. eod. l. si is qui, & l. hæres, & de legatis primo, l. si a substituto. §. 1. & ad hoc in vere lucratiua; in quasi lucratiua quid sit, dicitur ff. de noxa. l. si noxale, §. fin.

Donator an teneat de euictione.

Q*Virem.* CASVS. Vendidisti mihi prædia, si dicantur alienà, vel alij obligata, an possum agere aduersus te actione ex stipulatu pro euictione, antequam euincantur? Dicitur, quod non. Nam si emptor tenet rem, quæ dicitur alij pignorata, vel quæ dicitur aliena, licet de ea moueatur mihi quæstio, quamdiu nõ est euicta, non agam de euictione. Viuia.

a *Possidet.* maxime si ei idem si non possidet, vt ff. eo. l. non tamen consequens.

b *Conuenire non potest.* vt & ff. eo. l. si pl[us]. §. mora. nisi in limine contractus euictio immineat, vt infra eo. l. si post perfectam, vel nisi hoc conuenit, vt inf. eo. l. titio, in libertatem. Vel nisi venditor fuerit sciens: vt ff. de act. empt. l. si sciens quem in fi. Vel nisi a quo emendum agatur: vt ff. eod. l. z. Idem nisi agatur, ut liberè tradat, non autem euictionis nomine, vt quia erat obligata: vt infra eo. l. ex his prædijs quæ consentiunt, contra sed ordines habent suas rationes diuersitatis, ut dixi.

S*i prædium.* CASVS. Debebas mihi decem, prædium dedisti mihi in solutum, alijs creditoribus obligatũ, vnde, si euincatur, dabitur mihi vtilis actio ex empto pro euictione aduersus te; quia hic contractus habet similitudinem cũ venditione. Vñ no. hic, vt breuiter tollatur cõtrarium argumentum, cũ quia est debitor meus, & dat mihi in solutũ, aut est debitor in quantitate, & dat mihi rẽ in solutũ: eo casu si res euincatur, ista datio in solutũ est quasi venditio, & agã vtili ex empto; vt ff. de pigno. act. l. eleganter in princ. Si autẽ est debitor in corpore puta, debet mihi quis aliquam speciem, & dat mihi aliam speciem in solutum: non contrahitur hoc casu emptio de specie ad speciem, vt ff. de act. emp. l. 1. & tunc non ago directa vtili actione ex empto secuta euictione, sed agam præscrip. verb. vel prima, vt ff. de solu. l. si quis aliquam rem pro alia. & sic intelligitur, quod no. sup. de senten. & interlocu. omnium iud. l. libera quædam. Viu.

c *Mutata non est.* vt & supra de distra. pigno. l. si debitor. sed certè isto videtur contra, ut diximus sup. si antiquior. credi. l. 1. Accur.

d *Vtilis tibi actio.* s. ex empto pro euictione, vt subijcit & ff. de pig. act. l. elegãter in prin. & ar. ff. eo. l. si pl[us]. §. & insuper. sed vt dicda antiqua, ut ff. de solu. l. si. qs. alia, & sup. de sen. & interlo. l. libera, quæ sunt §. Solue, ut in illa libera.

Euictionis nolle quãq; agitur non dum re euicta.

*Actio. Id est secũdaria noue. s. nata ex euictione causa non ex pristina agitur, le. si qs. ff. de solu. Cont.

Ante quam res euincatur, de euictione non agitur: etiam si res sit alii obligata. h. d. Bald.

Ijdem AA. Aureliano.

LEX III.

QVirẽ emit, & post possidet,[a] quamdiu euicta non est, auctorem suũ propterea quod aliena, vel obligata res dicatur, conuenire nõ potest.[b] PP. 8. Cal. Aug. Faustino, & Rufino Coss. 211.

Si res in solutũ data propter hypothecam euincitur: vtilis de euictione actio datur, nã datio in solutũ vicẽ ar. venditionis obtinet. h. d. vel sic. Si res obligata venditur, transit cum sua causa, & ideo pignus nõ extinguitur. Bal. vel sic: Pro prædio dato in solutũ, & euicto agitur de euictione vti ex empto. h. d. Sal.

Imp. Antonin[us] A. Georgio.

LEX IIII.

SI prædium tibi pro soluto datum est, quod alijs creditoribus fuerat obligatũ: cã pignoris mutatã non est.[c] Igitur si hoc iure fuerit euictum, vtilis tibi[*] actio[d] contra debitorẽ cõpetit. Nã hmõi cõtractus vicẽ venditionis obtinet. PP. 11. Cal. Aug. Duob. & Aspris Coss. 213.

Emptor cui res est tradita, potest agere, vt libera tradatur, & si conuenitur de pretio, potest excipere de re non tradita. Bal. vel sic: Antequam res tradatur, vel pretium soluatur, potest emptor petere, vt pignoris obligatio dissoluatur. h. d. & est hæc lex bona, & menti tenenda secun. Bar.

Idem A. Patronię.

LEX V.

EXijs prædis, quæ mercatus es, si aliqua à venditore obligata, & necdum tibi tradita sunt, ex empto[e] actione consequeris, vt ea à creditore liberentur. Idem etiam fiet, si aduersus venditorẽ ex vẽdito actione pretiũ petẽtẽ, doli exceptionẽ opposueris. PP. 15. Cal. Octobr. Duobus, & Aspris Coss. 213.

Licet venditor non obligauit se de euictione, tamen ex natura contractus tenetur de euictione. Bal.

Imp. Alexãd. A. Octauio.

LEX VI.

NOn dubitat,[f] & si specialiter vẽditor euictionem non promiserit, re euicta ex empto competere actionẽ. PP. 8. Id. Martij. Alexandro A. Coss. 225.

Sufficit denunciari principali, licet non denuncietur fideiussori. h. d. Vel sic: Processus factus contra principalem citatum, nocet fideiussori non citato. Bald. Vel sic: Fideiussor euictus potest cõueniri solum denunciatione facta venditori. hoc dicit Salyc.

Idem A. Hilariano.

LEX VII.

AVctore laudato,[g] si cui acta res est, fideiussorẽ[*]

E*X his prædijs.* CASVS. Mulier emit à te prædia obligata Seio: si nondũ ea tradidisti, ex empto aget, vt ea tradas, & liberaberis. Si vero tradidisti, & pretium antequam prædia liberentur ab obligatione, petas, repellet te mulier de doli exceptione. Et no. si consulitur alicui per modum agendi, multo fortius per modum excipiẽdi, quia cui datur actio, & c. vt ff. de superfi. l. 2. in fi.

e *Ex empto.* nonest causa euictionis sed quia liberam nõ tradidit, sicut semp præsumitur vẽditor ipse, ẽm, Ioan. ut hic & argumẽtũ est ampliùs in venditione & qd hic consequitur a pe ... dor. vt res liberet, idem consequitur ex ... ... fiet, & c. ... de contrahen. emp. & de pactis & de periculo & commo. rei vendita. obligatione & iure stipulatus in fi. & de verbo. obli. l. cum stipulatus in fi. & de contrahen. emp. l. leges. alio. si autem tradita esset res alij obligata, tũc quidem dicunt non posse agi ex empto, ut liberetur: & sic esset deterioris cõditionis emptor re tradita, quã si non esset tradita, vt sup. eo. l. qui rem. sed certè ibi agebat quasi euictione secuta, tamen vt liberetur, dica ergo postea agi, ut liberetur, vt ff. de actio. emp. l. creditor. §. prædium.

Venditor semper tenetur, ut liberam rẽ tradat.

al. Optiuo. al. Optauo

N*On dubitatur.* CASVS. Licet venditor de euictione nõ promisit specialiter; te tñ euicta tenebit de euictione actione ex empto. Vi.

f *Non dubitatur.* vt supra. eo. iter. alias l. si maior. & ff. eo. l. & l. si in venditione. Ite petit pretiũ, licet fuerit dictũ ne agatur, ut ff. de act. emp. l. emptorem. §. qui autẽ habere. nisi emptor fuerit sciens: vt infra e. l. si fundum. & ff. act. emp. l. an in venditione.

A*Vctore.* CASVS. Vendidisti mihi prædium de euictione promisisti, & fideiussorem dedisti, denunciaui tibi, vt me defenderes in causa euictionis, licet non denunciauerim fideiussoribus, an ideo minus teneantur fideiussores, quæritur. Et dicitur, quod non. No. hic, quod emptor non agit de euictione, nisi denunciet venditori, quod eum defendat, ut supra vbi in rem act. l. 1. & supra de periculo & commo. rei vẽ. l. 1. nisi per pactum esset remissa denunciatio, ut ff. eo. l. Herennius Modestinus. in fideiussori autem dato pro euictione, non habet necesse denunciare, ut hic. Primum nota subiecit lege immediate sequenti. Viuia.

g *Auctore laudato.* i. venditori denunciato, ut defendat: quod est opus, ut de euictione postea agi possit, ut infra l. prox.

*Fideiussore, qui confirmator vocat. No. nel. 4. qua & auctor se cuuitis est. l. 4. ff. e. tit. vnde videt q[uod] s. auctor primus, q[ui] i[n] iudicio dicatur. Cõs.

a Ignorauerit. nõ oportet ergo fideiussori nunciari, sed suf- ficit reo. i. auctori, sicut aliis mora rei nocet fideiussori; vt ff. de verb. oblig. l. mora rei.

argum. supra manda. l. si pro ea.

e *Absente.* quod si præsens esset? Resp. appell. debere, vt ff. eodem. leg. Herennius, §. primo. & de appella. leg. à sententia. Azo. & facit supra vbi in rem actio. l. prima. & de senten. l. libera.

EMptor. CASVS. Nisi emptor venditori denunciauerit, vt eum defendat in causa euictionis, & res sit euicta: non tenebitur venditor actione ex stipulatu, vel pro euictione. si vero emptor in iudicio nõ rõ pateat, vel præsens per iniuriã iudicis condemnetur, non tenebitur venditor, vel eius fideiussor. Viui.

b *Vel fideiussorem.* vt ff. eo. l. si fundo §. sed cum possit & l. si per imprudentiã. §. 1. & sup. de peric. & commo. rei ven. l. 1. & hoc ante sententiam, & testiã aperturam: vt ff. eod. l. si rem, quam §. si. Sed quid si sciuit venditor? Resp. nõ oportet ei nũciari: arg. ff. eo. l. Herennius. §. Cassius & ff. de act. empt. l. Iulianus. §. si. argum. ff. de pet. hæred. l. item veniõt. §. petitam. & ff. de admi. tut. l. pater tu. §. fina. & ff. eod. l. si dictum §. penult. Sed argu. contra. ff. ad legem Iul. de adult. l. denunciasse. Tutius ergo est scienti denunciari.

Emptor si inquietetur super re empta scienter vendito re, an teneatur ei denunciare.

* Concor. cum hac l. c. vlt. extra de emp. & ven.

ADTITIO. Tu dicas omnino necessariũ esse, vt denũcietur, per notabilem theoricam Bart. in l. qui vxori. §. quid ergo ff. de adul. vbi dicit, quod quãdoque denũciatio requiritur ad simplicem scientiam habendam: & tũc nõ oportet, qñ fuit scienti; & habet locum regula, cum qui certus. de regu. iur. lib. 6. & l. 1. in fi. ff. de actio. emptio. Quãdoque fit denũciatio ad aliquid faciendum, & tunc nõ suffi. it sola scientia: vt dicto §. quid ergo. In proposito autem cum denunciatio ista fiat non solũ ad simplicem scientiam: sed vt venditor veniat ad defendendum emptorem, necessario requiritur denunciatio. nã forte emptor confisus de sua prudentia, non curat vocare venditorem, nec tenetur venditor ire, ita vult Bar. vbi sup. adde Abb. post eum in c. si quod concordat cum hac lext. de emp. & vendi.

(etiam si agi causam ignorauerit[a]) conueniri euictionis nomine posse, non ambigitur. PP. Non. Apri. Alexãdro A. Coss. 223.

Ista lex ponit tres casus, in quibus denegatur regressus euictis. & h. d. Tria faciunt cessare periculum euictionis: omissa denunciatio emptoris, eius absentia, & iudicis iniuria. h. d. Bal. Vel sic: Emptor non agit de euictione, nisi denunciauerit vẽditori, vt causam defendat. Item si res euincãtur per iniuriam iudicis, vel culpã emptoris, de euictione non agitur. h. d. secundum Sal.

Idem A. Clementino.

LEX VIII.

EMptor *fundi, nisi auctori, aut hæredi eius denunciauerit: euicto prædio, neq; ex stipulatu, neq; ex dupla, neq; ex empto actionem contra venditorem, vel fideiussorem[b] eius habet. Sed & si iudicio emptor nõ adfuit,[c] aut præsens per iniuriam[d] iudicis victus est, absente[e] auctore vel fideiussore, regressum aduersus eum non habet. PP. 8. Id. Decemb. Alexandro A. Coss. 229.

Etiam si emptor agendo succubuit: debetur euictio. h. d. tex. cum glo. Vel sic: Si emptor agendo vicit, non debetur euictio: secus si agẽdo succubuit. h. d. Bald. Vel sic: In causa euictionis potest agi etiam pro interesse meliorationis. h. d. Sal.

Idem A. Terentio.

LEX IX.

SI *controuersia tibi possessionis, quam bona fide te emisse allegas, ab aliquo[f] mouetur,[g] auctori hæredive eius denuncia: & si quidem obtinueris, habebis qđ emisti. Sin autem euictum fuerit; à venditore successoreve eius consequeris, quanti tua interest.[h] In quo continetur etiam eorum persecutio, quæ in rem emptam à te, vt melior fieret, erogata sunt.[i] PP. 11. Cal. Ian. Alexandro A. Coss. 224.

Quicquid est intra fines demonstratum, videtur vẽditum: & si quid euincatur, debetur euictio. tamen si finium regundorũ agatur, propterea nihil debetur. h. d. ista no. lex, secundum Bald. Vel sic: Quod actione finium regundorum euincitur, in actione ex empto, pro euictione venit. secus si nõ euincatur: sed ex alia causa per iudicẽ adiudicetur. h. d. Bart.

Idem A. Largo.

LEX X.

SI fines agri venditor demonstrauit, & legem dixit, intra eos neminem ingressurum: si quid inde euincatur,[k] periculo sit auctoris. Quòd si finib. suis, quos demonstrauit, agrum vendidit, lis finalis[l] ad venditorem non pertinet. PP. 7. Cal. Decemb. Maximo secundo, & Aeliano Coss. 224.

SI controuersia. CASVS. Duob. modis pone. Vẽdidisti mihi fundum: conuẽtus pro fundo denunciaui tibi, vt me defenderes: si euincatur, agam aduersus te, quanti mea interest. vel sic: Vendidisti mihi fundum, & cecidiã possessione; ego aduersus possidentem ago; si non possum recuperare prædiũ, agã aduersus te quãti mea interest, & consequar sumptus, quos feci in melioratione prædij. Viuia.

* Ad hanc l. vide l. si. in prin. ff. de pig. vbi per instrumenta emptionalia probatur latitudo agrorũ, & no. Ange. in l. vendĩtores. ff. de verb. oblig.

f *Ab aliquo.* possidente.

g *Mouetur.* id est refertur.

h *Interest.* in quo etiã cõtinetur sumptus: vt ff. de condi. & demon. l. quibus diebus, §. 1. & dixi plene sup. eo. l. 2.

i *Erogata sunt.* & ex hoc apparet hanc legem loqui, cum emptor nõ possidebat, sed agebat aduersus alium, & sic reus dicitur facere actori controuersiam: sic ff. de procurato. l. nõ solũ. §. si status. Nam si possideret emptor iure exceptionis hoc debuit cõsequi à vẽdicãte, quòd si non fecerit nõ cõsequitur à vẽditore: vt ff. de act. emptio. l. idẽque. §. 1. in prin. hoc tamen, quod desijt possidere, fuit sine culpa sua: aliis nec à vẽditore quicquã consequitur: vt ff. eo. l. si rem quam. §. 1.

SI fines. CASVS. Vendidisti mihi fundum, euicta est pars fundi, nũquid agere possũ pro euictione fundi, quæritur? Et dicitur, quod sic. Si verò vicinus egit finium regundorum, & pars sibi adiudicata est: refuso mihi pretio partis illius, an nihilominus agere possim, quæritur? Et dicitur, quòd non. Viuia.

c *Non adfuit.* quo casu magis propter absentiam suam, quam propter malam causam quam habuit, amisisse videtur, vt hic, & ff. eo. l. si ideo.

d *Per iniuriam.* quæ facta emptori non tangit venditorem, vt hic, & ff. eodem leg. si per imprudentiam, in princip. &

k *Euincatur.* ea ratione, quòd non fuerit venditoris, vt ff. eod. l. qui fundum.

l *Lis finalis.* i. lis, quæ fit de finibus iudicio finiũ regundorum, refert ergo prætorio iudicio fit aliquid euictum, vel hoc iudicio de parte vnius alteri adiudicatũ, & sic est contra. ff. eo. l. si mancipium, §. si. vbi dicit nõ interesse, quo genere iudicij euincatur. sed certè non dr̃ euinci hoc iudicio, cum possit superare & superari. Item esti superatur, pecunia.

pecunia sibi adiudicatur. Alij distinxerunt, an offendit terminos intra fundum, vt ibi. aut extra terminos, vt hic, quod non placet.

EXceptione.] CASVS. Fundum mihi vendidisti: & pro euictione promisisti, & fideiuss. dedisti: fideiussor agit pro fundo, dicens se per vxorē eũ emisse, an possit repelli per excep. fideiussor, q̃ritur? Et dr̃, q̃ sic: cũ vendendo adeo consensit, vt pro euictione fideiusserit: quia quẽ de euictione tenet actio, eundẽ agẽtẽ repellit exceptio. vnde no. hic, sicut vẽditor nõ potest euincere rem, quam vendidit. ita nec eius fideiussor, quia quem de euictione tenet actio &c. vt hic, & ff. eod. l. vendicantem. Viui.

a Eum.] fideiussorẽ.

b Ab auctore.] idest, venditore. Et no. q̃d dicit doli exceptione, quia dolo facit, q petit, q̃d restituturus est, vt hic, & ff. de excep. doli, l. dolo.

c Suam.] ementem nomine viri.

d Consensum.] no. q̃ fideiubendo q̃s consensit, ut ff. in quibus cau. pig. taci. contra. l. si gratuitam. aliàs Pomponius scribit. §. fin. & sup. de vsucap. pro empt. l. venditioni. Et si inferas: ergo ratum habet: ergo tenetur q̃d iussu, sicut dominus vel pater, ad eũ, pro quo fideiubet. non sequitur: quia aliud est consentire, vt extraneus, vt fideiubendo: aliud est consentire vt dominus: vt ff. quod iussu, l. 1. §. quid ergo.

.Consentit quis fideiubendo.

e Obligauerit.] nota ergo regulam hic, quem de euictione tenet actio, ipsum agẽtem repellit exceptio, vt hic, & inf. e. l. si ob causam, & l. siue possessio. & ff. eo. l. vendicantem. quæ fallit in casu, quem habes inf. eo. l. si.

1† Recipe ret.

SIue in libertatem.] CASVS. Vendidisti mihi seruum, siue proclamauerit in libertatem, & sic euictus sit: siue cõuenit, vt si aliqua quæstio mihi moueretur nomine eius, restitueres mihi pretium, licet nondum esset euictus: quid mihi restituendum sit, animaduertet Præses prouinciæ. No. hic, si tu vendis mihi rem, & promittis mihi, quod siue res euincatur, siue de re moueatur quæstio, restituere pretium, statur conuentioni. Viuian.

Fideiussor rem venditam euincere non potest. vel sic: Quẽ de euictione tenet actio, eundẽ agẽtem repellit exceptio. h. d. Bal. vel sic: Exceptio, quem de euictione tenet actio, etiam locum habet cõtra fideiussorem. h. d. Sal.

Idem A. Clementi.

LEX XI.

EXceptione doli recte eũ [a] submouebis, quem ab auctore [b] tuo fideiussorẽ accepisti, si eius noie controuersiam refert, quasi per vxorem suã, [c] antequã tu emeres, comparauerit: qui venditioni adeo consensum [d] dedit, vt se etiam pro euictione obligauerit. [e] PP. Non. Februa. Pompeiano, & Peligno Coss. 232.

Ista lex ponit de pacto, de quo nõ habetur alibi in iure. Valet pactũ, quod statim re vẽdita, lite mota, reddatur pretiũ emptori. vel sic: Regulariter nõ agitur de euictione, nisi euictio sit secuta, aut exceptio iudicata. h. d. Bal. vel sic: Ad interesse agitur ante, quã res euincatur, si inter partes hoc agatur. h. d. Sa.

Imp. Gordianus A. Philippo.

LEX XII.

SIue in libertatẽ euictus est [f] seruus, quem mercatus es, siue cũ cõparares, conuenit, vt si qua q̃ó nomine eius relata esset, etsi necdũ euictus esset, vt pretiũ 1† recuperares: [g] Præses prouinciæ, quod tibi præstandum animaduerterit, restitui iubebit. PP. 7. Id. Martij, Gordiano A. & Auiola. Coss. 240.

Res vẽdita in causa iudicati nõ potest per debitorem euinci: & si euincatur ab alio, tenetur debitor de euictione. h. d. vel sic: Factũ iudicis reputatur factũ partis. ad hoc allegatur. Bal. vel sic: Emẽs a iudice iudicatũ exequẽte, partẽ habet obligatã de euictione: ideo eam agentẽ repellit exceptio. h. d. Sal.

Idem A. Zoilo.

LEX XIII.

SI ob causam iudicati pignora capta sunt ex eius auctoritate, cui præcipiendi ius fuit: eaq; de quib. conplecteris, tu mercatus es; [h] frustra ab ea, quæ cõdemnata est, vel quæ in eius locum successit, eorum refertur [i] quæstio: quandoquidem etsi euictio eorum ab alio subsecuta fuisset, aduersus eos debuisse dari actionẽ, [k] quib. pretij solutio proficit, 1† rectissimè responsum est. PP. 16. Cal. Iul. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

1† Meritissimè rescriptum est.

Filius non potest euincere rem, quã pater vendidit, cuius ipse est hæres. h. d. Bal. vel sic: Quem de euictione tenet actio tãquã hæredem principalis, eundem agentẽ repellit exceptio. h. d. Bar. & Sal. secus in hærede fideiussoris.

Idem A. Secundino.

LEX XIIII.

SIue possessio venditoris fuit, filius eiusdemq; patris hæres frustra quæstionẽ mouet: siue non patris, sed filij eius possessio fuit, de qua iure hæreditario auctor laudari potest, [l] controuersiam mouere non potest. [m] PP. 14. Calen. Aug. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

f Euictus est.] satis euincitur, qui in libertatem prouocat: vt ff. eo. l. si per imprudentiam. §. 1. & inf. eo. l. si status.

g Recuperares.] alias si actum non esset, non posset agi, nisi demum re euicta: vt ff. eo. l. si plus. §. mota.

SI ob causam.] CASVS. Mulier tenebatur mihi in decẽ, contenta cõdemnata est: ea non satisfaciente, iussu iudicis distracta sunt prædia eius, & mihi est satisfactum, an prædia mulier illa, vel eius successor possit recuperare? Dicitur, q̃ non, & si ab aliquo euincantur, non cõtra iudicem, sed aduersus mulierem, cui profuit solutio, pro euictione, emptori competit actio. Viuian.

h Mercatus es.] s. ab officialibus.

i Refertur quæstio.] cum ipsi sint, qui de euictione teneantur, vt subijcit, & sup. e. exceptione.

k Actionem.] & in pretium & in vsuras habita ratione fructuum: vt ff. eod. l. si plus. §. & si iussu. & ff. de distract. pign. l. rescriptum. §. sed quantum. nõ autem tenet apparitor, vel executor, ut ff. eo. l. si pignora. & ff. famil. ercis. qui erat §. non magis.

SIue possessio.] CASVS. Titius vẽdidit mihi prædiũ. decessit filio hærede instituto: siue erat prædium patris, siue filij: filius à me auocare non poterit illud: quia quẽ de euictio. ne &c. cum ergo filius hæres patris sit, si agat, per exceptionem repelletur.

l Laudari potest.] id est, potest ei denunciari: & sic tenetur. & sic habet locum hæc regula, quem de euictione tenet. &c. vt hic, & sup. eodem l. exceptione. & supra, de liber. cau. l. si ab eo. & de rebus alien. non alienan. l. venditrici. & de rei vendi. cum à matre. & inf. titu. primo. l. prima. & facit sup. de ser. pigno. da. ma. l. si creditoribus. & sup. de transa. l. transactionem. & sup. de remo. his quę in fraudem credito. lege, filios. & sup. si aliena res pigno. da. sit, l. cum res.

m Mouere non potest.] in totum. s. si in solidum hæres est: alioquin pro ea parte, pro qua est hæres: vt arg. sup. de hæred. act. l. si adulta.

SI non iniuria.] CASVS. Si emptor nec per iniuriam iudicis, nec per culpam suam fuit absens, & denunciauit, & condemnatus est in causa euictionis, ac res fuerit euicta: pignora, quæ pro euictione obligantur, persequi potest.

a Sinon iniuria.] vel alias ob culpam suam: vt quia fuisti absens, vel nō denunciasti, vt ff. eo. l. si per imprudentiam & l. si ideo. & sup. eo. l. emptor. nam gratis exceptionem omisit.

b Persequi potes.] vt sup. de pac. pign. l. & sup. de præd. mi. l. & si is.

Re rite euicta, tenetur de euictione venditor, & pignus datum ab eo. h. d. Bald. vel sic: Emptor ratione euictionis pignus datum persequi potest. h. d. Sal.

Imp. Philippus A. † & Philip. C. Menandro.

LEX XV.

SI non iniuria[a] iudicatis, sed iuris ratione superatus es, pignus ob euictionem acceptum solenniter persequi potes.[b] Id. Cal. Aug.

Re euicta, vel eius parte venditor tenetur de euictione: in quā veniunt impensæ factæ ad perpetuam rei vtilitatem, deductis fructibus: ipse autem euincens non tenetur ad restitutionem pretii. Bal.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. Alexandro, & Diogeni.

LEX XVI.

SVper empti agri quæstione disceptabit Præses prouinciæ: & si portionem[d] diuersæ partis esse cognouerit, impensas, quas ad meliorandā rē vos erogasse constiterit, habita fructuum ratione, restitui[e] vobis iubebit. Nā super pretio euictæ portionis non eū,[f] qui dominiū euicerit, sed auctricem conueniri consequens est. PP. 10. Cal. Iul. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Re euicta, venditor certioratus, tenetur de damno emptoris. Bal. vel sic: Si res per sententiam auocatur, de euictione agitur, non si sponte restituatur. h. d. Sal.

Iidem AA. Mutiano.

LEX XVII.

SI cum quæstio tibi super eo, quem comparaueras, moueretur, auctorum tuum certum fecisti,[g] nec citra[h] iudicis disceptationem eū, quē emeras, tradidisti: Præses prouinciæ in damnis,[i] quæ tolerasse meministi, medelam iuris adhibebit. PP. 5. Id. Nouemb. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Emptor serui eo pronunciato libero, agit de euictione, secus si esse pronunciatus seruus. h. d. Bal. vel sic: Emptor, qui succubuit, de euictione agit, non si obtinuit. Sal.

Iidē AA. & CC. Eutychio.

LEX XVIII.

SI status tibi super homine venundato mota quæstio est: solemnib. quę[k] iuris admittit ratio, interpositis: si secundum libertatē fuerit lata sententia, poteris de euictione[l] eius, quē comparaueras, si nesciens eius conditionem comparasti, sine aliqua dubitatione auctorem, vel eius fideiussores, hæredesve eorum conuenire.[l] ¶ Quòd si fuisse seruū sententia declarauerit, intelligis ad venditorem te reuerti non posse.[m]

Emptor qui præscripsit, debet se tueri exceptione præscriptionis, & qui eādē omittit, de euictione regressum non habet. h. d. Bald. vel sic: Præscriptio emptoris prodest venditori. h. d. Sal. & ratio assignatur in prin. glo.

Iidem AA. & CC. Theodoro.

LEX XIX.

SI obligatā prædia venundedisti, & longi temporis præscriptione solita emptores se tueri possunt, euictionis periculum timere non potes.[n] 8. Cal. Maij. AA. Coss.

SI per empti.] CASVS. Mulier vēdidit mihi prædium, in quo meliorando impēsam feci. si Titius partē prędij vendicet, & euincat, sumptus, quos feci, habita ratione fructuum à Titio recuperabo, & ad pretium agam aduersus mulierem.

c Quæstione.] quam mouet dominus contra emptorem.

d Portionem.] nam etiam pars ouidoq; euincitur. ff. eo. l. a.

e Restitui.] à dño vēdicante, ut hic. & ff. de rei vendi. l. sumptus. & ff. de act. emp. idēq; sup. & de exceptio. doli, l. Paulus.

f Non eum.] no. ergo vendicantem non teneri ad pretium: vt sup. de fur. l. ciuile. & de rei vend. l. mater. & l. si mancipiū. In casu tñ dñs tenet ad pretiū, ut ff. de rei ven. l. emptor. Item in alio. §. quando pupillus vendicat prædiū suum sine decreto alienatū, cum pretium in suam vtilitatem sit conuersum, vt sup. de præd. min. l. vtere. Item in alio sup. de vxorum l. 2. vbi dic vt ibi.

SI cum.] CASVS. Vendidisti mihi statuum: conuentus rei vendi. pro serno, denunciaui tibi, vt me defenderes: nihilominus euictus est, quia succubui, & damna quę passus sum, mihi refarcies, q. d. teneberis mihi ad expensas factas in lite, & ad interesse.

g Fecisti.] vel postea vsq; ad sententiam, ante aperturā tamen testium, ut ff. eo. l. si rem, quam mihi §. 1. & secundum hoc etiā intelligitur, quod est ff. de leg. 3. l. qui concubinam. §. si hæres. quod denunciare ante iudiciū ante sententiam, vel speciale in legato.

h Nec citra.] si enim sine sententia iudicis restituisset, non agerete de euictione: vt ff. eo. l. si rem de neg. gest. l. sequitur. §. cum ue. & ff. eo. l. si ideo. §. si compromissero. nisi esset notorium rem esse alienam: vt ff. de actio. empti. emptorem in prin.

i In damnis.] ergo & in sumptibus litis, quod plenè dixi sup. eo. l. s.

SI status.] CASVS. Vendidisti mihi hominem, quem credebam esse seruum, proclamauit in libertatem, si pronunciatur liber, quia seipsum euincit: teneberis mihi de euictione: si seruus est, in nullo mihi teneberis.

k Solemnibus quæ.] i. ordinato assertore, qui causam proferendo facit. quod nō fit hodie, sed ipsemet litigat, vt sup. de asser. toll. l.

l Conuenire.] vt sup. eo. l. siue in libertatē. & ff. e. l. minor. §. pater filium. & sup. de senten. l. libera.

m Non posse.] nec ergo in sumptibus, nisi caderit: vt ff. de verb. obli. l. venditores. & plene dixi supr. e. l. 1.

ADDITIO. Tu dicas ... ibi adño ... sequitur etiā. Abb. in c. ... Hæc asbe. de empt. & vēdi. Nec sunt ab prim obstat l. ... Bart. in ... dil. venditores. ff. de scrip. & re verb. obli. quia verū eēe. est, q non pot agi ex clausula de euictione: quia res non est euicta: sed bene pōt agi ex clausula ob rē non defensam, siue hoc dixit expressum, siue non: quia à lege tacitè subintelligi: vnde potest agi ad interesse: quare est aduertendum in modo cōcludendi in libello. Prædicta intellige, vbi emptor denunciauit venditori, vt eū defenderet, alias est quod posset ei imputari, secundum Abb. vbi supra.

SI obligata.] CASVS. Vendidisti mihi fundū, licet alij obligatum, & vsu longo possedi, an possit à me euinci? Dicitur q non.

n Non potes.] quia si hic mo opponat eam emptor, & sibi imputet: vt ff. eo. l. si rem quam. §. si duplæ. sicut opposuerit, & non fuit admissus, & sic ff. eo. l. per imprudentiam. Deseruit. imo passus est iniustam, vnde nō teneris: in prin. & est idē ff. eo. l. ... Iulianus. Sed q̄ño hypothecaria cū ... annorum ... l. ... 30. ann. ... qui alienam & arg. ff. māda. longo tpe præscribitur, ... quia

Desunt in alijs.

Vēdicans non tenetur ad pretium.

Euictionē patit, q sine iudicis sententia rem restituit.

Hypothecaria pot præscribi lōgo tpe.

Ex persona venditoris iudicium cum emptore sopitũ non retractatur, tamen emptor nõ habet regressum de euictione, nisi venditori denunciauit. h. d. Bald. vel sic: Re euicta agitur de euictione etiam contra venditoris hæredẽ ideo ei debet denũciari, vt adsit defensioni, nec ex eorum persona potest in integrum restitutio impetrari. h. d. secundum Bal. & Sal.

Iidem AA. & CC. Solido, & aliis.

LEX XX.

SI parentes vestri [a] mancipia venundederunt, & quõd dominii mota est, emptorib. adesse, ac defendere cãm nõ prohibemini. [b] Quòd si eis hæc ẽt euicta sunt, instauratio litis ex persona [c] vestra, si appellationẽ nõ interposuistis, contra ius desideratur.

¶ Empti sanè iudicio pro euictione si conueniri cęperitis, nec vobis negotiũ, vt defendatis, denunciatum probet; intelligitis, quatenus vosmet ipsos tueri debeatis. [d] S. 6. Cal. Iul. AA. Coss.

Licet res post longa tempora sit euicta, nõ impeditur emptor agere de euictione: h. d. Bal. Vel sic: Etiam si post longum tempus res non præscripta euincatur, de euictione agitur, si legitima denunciatio pręcessit. h. d. Sal.

Iidẽ AA. & CC. [1] † Heliod.

LEX XXI.

EMpti actio lõgi tẽporis præscriptione nõ submouetur, [e] licet post multa spatia rem euictã emptori fuerit comprobatũ. Si itaque is, quem te comparasse commemoras, nunc in libertatẽ proclamet, interpellare venditorem, siue successorem eius debes, vt tibi assistant, causamque instruant. Quẽ si liberũ esse, vel seruum non esse fuerit pronunciatum, nec te cõuentione remisisse: [f] periculũ euictionis fuerit cõprobatum, Præses prouinciæ (si res integra est) quãti tua interest restitui tibi prouidebit. S. 11. Cal. Aug. Serdicę, AA. Coss.

Emptor cõuentus hypothecaria, qui debitum obtulit agenti non expectata sententia euincente, per actionem ex empto indẽnitatem consequitur à vẽditore. h. d. Vel sic: Non creditur libera res emptoris, quæ est alteri obligata, & ideo agi potest contra venditorem ad interesse: nisi liberet eam. h. d. Bal. vel sic: Ex stipulatione de indemnitate potest emptor agere pro eo, quod soluit ob liberationem rei emptę. h. d. sed non de euictione. Sal.

Iidem AA. & CC. [2] † Iulio.

LEX XXII.

CVm tibi liberum [g] venundatum fundum ab auctore proponas: si ex antecedẽte obligatione quod debebatur, iure soluisti, [h] stipulationem, quam subiectam emptioni de indẽnitate proponis, ipsius [i] conceptio [k] cõmissam manifestè declarat. S. 7. Cal. Septẽb. Viminatii, AA. Coss.

Successorib. venditoris in quocunque gradu, est denunciandum, quo facto, siue ipsis pręsentib. siue absentibus res euincatur, nõ solum pretium sed interesse emptor à vẽditore cõsequitur. h. d. Vel sic: Re euicta post denũciationẽ, absente reo, vel absente actore, ad interesse agitur, necnõ ad pretium. h. d. Bal.

Iidẽ AA. et CC. [3] † Eustochię.

LEX XXIII.

CVm successores etiam vẽditoris pro euictione teneri possint, si velut [4] † obligata sibi: Respublica Thessalonicensium pignoris instituat [l] iure persequi, quæ comparasti, auctoris hæredib. quocumque gradu [m] constitutis assistere negotio denuncia.

¶ Quod siue pręsentibus his fundus, quẽ emisti, fuerit euictus, siue absentibus, postea quanti tua interest, rem euictam non esse, teneri, non quantum [n] pretii nomine dedisti (si aliud non placet) publicè notum est. S. 2. Cal. Ianua. Sirmio AA. Coss.

quia extraneus possessor cũ titulo inter pręsentes, & sic decẽnio, vel inter absentes, & sic 30. ann. pręscribit, vt sup. si aduer. cred. l. 1. & 2. Itẽ contra inf. eo. l. empti. Sol. ut ibi.

SI parentes. CASVS. Pater meus vendidit tibi mancipium si conueniaris potero in iudicio adesse, si forte timeam collusionem. Si uero euictum iam sit, nisi fuerit appellatum, ꝑp personam meã lis nõ instaurabitur. Si vero mihi non denunciasti, de euictione me obligatũ non habebis.

a *Si parentes vestri.* quorũ hæredes estis, vt habeant locũ sequentia.

b *Non prohibemini.* ne fiat collusio, vt ff. de appel. l. si pcluso rio. & l. a sententia. §. si heres. & l. ab executore. §. alio. & ff. de inoff. testam. l. si suspecta. & in Authen. de liti. §. 1. col. 8.

c *Ex persona.* nisi essetis minores.

d *Debeatis.* quia nõ tenemini. sup. eod. l. emptor. Accur.

EMpti actio. CASVS. Mihi seruũ vẽdidisti, possedi eum spatio 30. annorum quib. elapsis proclamat in libertatẽ: denũciaui tibi, & pronũciatus fuit liber: agam pro euictione, quanti mea interest.

e *Submouetur.* quia talis res erat, quæ nõ poterat vsucapi, vel præscribi: vt subijcit & sup. de præscrip. long. tẽp. quæ pro libert. l. si alias pręs: vt sup. eo. l. si obligata. Sed nunquid 30. annis tollitur? Respõ. nõ. cum præscriptio nec eo tempore cõpleri possit contra libertatem, ut argu. ff. eo l. minor. in prin. Vel dic, quod tollitur, si nasceretur; sed non nascitur nisi demum re euicta: sicut in aliis actionibus quibusdam dicim⁹: vt sup. de rer. permu. l. ex placito.

f *Remisisse.* quia ad pretium tantum ageres; vt ff. de act. emp. l. emptorem, §. qui autẽ habere. Accur.

1 † Chelido to.

Euictionis actio antriginta annis tollitur.

CVm tibi. CASVS. Vendidisti prædium liberũ ab omni obligatione, & promisisti mihi reficere oẽ damnũ; apparuit postea, qui dicebat illud sibi fore obligatũ pro decẽ, quę solui ei: nũquid ea a te potero petere quæritur? Dicitur, quod sic.

g *Cum tibi liberum.* i. vt liberũ, vel hoc dicto expressim, vel dicto expressim, vel non dicto in contrarium, ut sup. eo. l. ex his prædijs. Accur.

h *Soluisti.* potuisti .n. soluere; vt sup. de compen. l. quoniam liberum. Sed quomodo agit non secuta aliqua sententia? Dicunt quidam, quia fit notoriũ, ut ff. de act. emp. l. emptorẽ in princ. Vel dic, nõ agitur de euictione hic, sed ex quadam stipulatione de indemnitate interposita, ut subijcit.

i *Ipsius.* s. stipulationis.

k *Cõceptio* i. tenor.

CVm successores. CASVS. Pater tuus vendidit mihi prædium obligatũ ciuitati tuæ, & decessit. si actor ciuitatis agat hypothe. & euincat prædium, pri⁹ tibi facta denũciatione, qui ei successisti, non solum cõuenian te ad precium, sed ẽt ad id, quod mea interest prædium non fuisse euictum.

l *Pignoris instituat.* idest, per hypothecariam. Accur.

m *Gradu.* i. instituti, uel substituti sint.

n *Non quantum.* i. non solum ad pretium, sed etiam ad interesse, vt hic, & ff. eo. l. euicta.

2 † Tullii.

3 † Eustochio.

4 † Obligatione.

Cum in limine cõtractus imminet euictio, emptor pretium soluere non tenetur: vel residuum pretii: & si soluit, repetit: nisi ei de euictione satisdatur. h.d. Bald.

Ijdem AA. & CC. Eutychio.

LEX XXIIII.

SI post perfectam vêditionem ante pretium nô numeratû [a] rei venundatæ mota fuerit quæstio, vel mancipia [1] † vendita proclamêt in libertatem: cùm in ipso limine contractus immineat euictio: emptorem (si satis ei nô offeratur [b]) ad totius, vel residui pretij solutionem nô cõpelli, [c] iuris auctoritate monstratur. Vnde cum parte [d] pretij numerata, domus, quam emisti, [2] † tibi veluti pignoris iure obligatæ, ne ad emptionem accederes, denûciatum ab aliquo proponas: iudex tibi, quæ ex emptione veniût, præstari prouidebit. [e] S. 6. Calen. Febr. Sirmij, CC. Coss.

Fauore libertatis venit quis contra proprium factû: et licet de euictione teneatur attamen eum non excludit exceptio. h.d. Bald.

Ijdê AA. & CC. Saturninę.

LEX XXV.

SI tibi liberã [f] Saturninus conditionem eius ignorans [g] distraxit, ac nunc eam defendit [h] in libertatem, ac libera pronunciata [i] est, venditorem, vel ex stipulatione duplæ, quantum in hanc deductum est, vel empti actione, quanti tua interest, conuenire potes. [k] S. Id. Februarij, AA. Coss.

Homo mortuus non potest euinci: & ideo de euictione non agitur. h.d. Bald. Vel sic: Re ante litê motã perempta, cessat periculum euictionis. h.d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Neoni.

LEX XXVI.

SI quis tibi seruum vendidit, postquam is reb. humanis exemptus est, [l] cum euictionis periculum finitum sit, à te conueniri non potest. S. 2. Calê. April. Sirmij, CC. Coss.

Ista lex est not. in sua materia: & h.d. Qui sciêter emit rem alienam, vel alii obligatã, sibi imputet: nisi expressè de euictione sit stipulatus: ignorans enim semper habet regressum de euictione. h.d. secundum Bald.

Ijdem AA. & CC. Theophilo.

LEX XXVII.

SI fundum sciês alienum, vel obligatum comparauit [3] † Athenocles, neq; quicquã de euictione côuenit: [m] quod eo nomine dedit, contra iuris poscit [n] rationê. Nã si ignorans, desiderio tuo iuris forma negantis hoc reddi, refragatur. S. 15. Calend. Octob. CC. Coss.

Emptor ex persona venditoris habet ius defensionis. h.d. Vel sic: omnis defensio venditoris transit ad emptorem. Bald.

SI post. CASVS. Vendidisti mihi domum, vel mancipium, pretium tamen non solui, si aliquis dominium vêdicauerit, vel mancipium ad libertatem proclamauerit, an pretium tibi numerare sim compellendus, quæritur? Et dicitur, quod non. Si vero partem pretij numeraui, & mihi ab aliquo denuntiatum est, ne emam, iudex præcipiet tibi, vt satisdes, de domo me indênê cõseruare, si domus euincatur.

Venditor an teneat dare fideiussores pro euictione.

a *Ante pretium non numeratum.* si autem esset numeratû, non posset agi, vel vt fideiussor dei, vel vt aliàs quasi re euicta, vt sup. eo. qui rem. & ff. eod. l. si plus, §. mota.

1 † Venundata.

b *Satis ei non offeratur.* cum fideiussoribus; vt ff. de peri. & com. rei ven. l. habitationum, §. fi. aliàs non tenetur dare fideiussorem, nisi conuenerit de dando: vt ff. eo. l. emptori, & ff. de contrahen. emp. l. pacta. Sed an pro hac euictione tm̃? Videtur, q sic: vt d. l. habitationû. Arg. cõtra de rescin. vendi. l. fin.

2 † Sibi.

c *Non compelli.* bêt. n. doli exceptionê: vt ff. de excep. doli. l. pr. §. ex quadrâte.

d *Cû parte.* vel nihil lo. sed sic euenerat.

e *Prouidebit.* s. per fideiussoriam satisdationem, vt dixi.

SI tibi. CASVS. Vendidisti mihi liberam, quam credebam ancillã: proclamat in libertatê, & tu eam defendis: pronunciata est libera teneberis mihi ad duplû noîe eius, si duplum promisisti, vel quanti mea interest conueniam te iudicio emptiônis.

f *Si tibi liberam.* tibi dico ignoranti. secus si scienti: vt ff. de contrahen. emp. l. si in emptione, §. liberum hominem, & ibi si emptor.

g *Ignorans.* qui propter ignorantiam videbatur excusatus. magis autem teneretur sciens, etiam ante euictionem; vt ff. de act. emp. l. seruus quem, §. fi.

h *Defendit.* s. Saturninus constitutus assertor, secundum has leges, vt sup. de asser. tol. l. 1. Et dic defendit. s. agendo, q sic & ponitur sup. de test. l. 1. agit autem non nomine suo, sed nomine eius, quæ vendita est, & sic not. quod venit contra factum suum. s. sic & supra de lib. cau. l. 1. & de patri. qui

Concor. 35. q. 9. quis, &c. veniês cû glo. super h. distr. l. 2. ver. testi.

i *Pronunciata est.* & tunc locû habet regula, quia quem te, tuas extra net de euictione actio, euincentem repellit exceptio.

de fil. feb.

k *Conuenire potes.* imò vt, quòd poteris exceptione repelli, cum ipse erat, qui de euictione tenebatur: vt sup. eod. l. siue possessio. quæ est contra. Solu. speciale hic fauore libertatis. Vel dic, quod hic potuit excipere, vel pati euictionem, & agere: vt ff. eod. l. vendicantem, & l. 1. & sup. de reb. alie. non alienan. l. venditrici. prima placet: & facit ad l. ff. eodem, l. minor. §. pater.

SI quis. CASVS. Vendidi tibi seruum nemine vendicante eum: fortè præparâte te ad litem, decessit: nunquid ages de euictione? Dicitur, quod non.

l *Exemptus est.* lite nondum mota. nam nemo eum euincit: sed fatum humanæ sortis, vt & hic, & ff. eo. l. si seruus. i. prin. secus si iam lis mota esset: quia tunc proceditur ad sententiã dum. & de euictione agitur; vt ff. de rei vendi. l. vtique. & §. de asser. tol. l. fi. in fi. & ff. de iud. sol. si seruus. quæ sunt contra. sed soluuntur prædicto modo. Accur.

SI fundû. CASVS. Si sciens fundû alienum, vel alij obligatum cõparasti, nec de euictione caueri fecisti tibi; pretium, quod soluisti, petere non potes. Si vero ignorans emisti, non iure recusat venditor refundere tibi pretium, quod numerasti.

m *Conuenit.* potest ergo stipulari etiam sciens; vt sup. com. vtriusque iud. si fratres, in prin. & ff. de do. excep. l. apud Celsum §. idem Labeo scripsit.

3 † Athenocles.

n *Contra iuris poscit.* vt & sup. de præscriptio. triginta anno. l. 1. & de iu. do. l. si à matre. Sed contra supra commu. de lega. l. fi. ubi agit etiã sciens, & non fuit stipulatus. Sol. sp cialia sunt ibi in legato: vt hic, & emptor bonæ fidei res sub conditio. legatas nõ vsucapit; vt ibi, Vel solue; vt ibi. Item cõtra; vt supra si vendi. pign. ag. l. 3. vbi similiter sciens recuperat pretium. Sol. ibi pretium reperitur à vendicante; quia in eius vtilitatem conuersum fuit, puta suo creditori datum; vt ff. de rei vendi. l. emptor. Vltimo distinguitur; q a vel emptor sciuit rem esse alienam, vel ignorauit, si sciuit, non habet actionem pro euictione, nisi stipulatus est, vel pactus, ut hic: si ignorauit, & si non sit stipulatus, vel pactus, agit tamen ex empto ad interesse, nisi remisit periculum euictionis, quo casu agit tantum ad pretium; vt supra eodem, l. non dubitabatur & l. empti, & ff. de act. emp. l. emptorem, §. qui autem habere.

Emptor quemadmodum possit agere contra venditorem re euicta.

E *Mptori.*]CASVS. Vendidisti mihi prædiũ, de quo erat pactum de non petẽdo tibi factũ: vel forte illud pſcripſeras, vel vsuceperas. nũquid præscriptio mihi emptori ꝓderit? Dr, ꝙ sic. vnde si res euincatur per culpã: quia exceptionẽ ex persona tua competentem mihi non opposui, de euictio. ñ teneberis.

Ijdẽ AA. & CC. Maximiano & alijs.

LEX XXVIII.

EMptori etiã venditoris iura prodesse non ambigitur.[a]

¶ Si igitur vobis propter rei proprietatẽ mota fuerit qõ, tã ꝓprijs, q̃ vẽditoris defensionib. vti poteritis. S. 3. Non. Octob. Scuppis, CC. Coss.

In cõtractu permutationis venit euictio, dũ tamẽ interueniat denũciatio. h.d. Bal.

Ijdem AA. & CC. Rhæsoni.

LEX XXIX.

SI permutationis grã prædia curatorib. quondam fratris tui mater tua dedit eis, quæ in eorum vicem accepit, posteaquam ad defensionem fuerit denunciatum, vel cum eorum non haberet facultatem,[b] euictis: quanti interest, eos conueniri posse, rationis[c] est. S. Id. Decembr. Nicomediæ CC. Coss.

Licet quis sibi diligenter prospiciat, & de dupla stipuletur, non præsumitur mala fides, nec rei alienæ scientia. h.d. vel sic: Ex abũdanti cautela non præsumitur mala fides. h.d. Bald. vel sic: Stipulatio duplæ pro euictione, nõ facit emptorem præsumi malæ fidei. Sal.

Ijdem AA. & CC.[1] † Hastio.

LEX XXX.

NOn ex eo,[d] qđ duplum is, qui à matre tua[e] mãcipiũ cõparauit, euictionis nomine stipulatus est, alienæ rei scientia cõuincitur; nec opinio eius ex hoc lædit, vt malæ fidei emptor existimetur. Alijs itaq; hoc indicis, si vis, probare debes.[f] S. Id. Decemb. AA Coss.

a *Non ambigitur.*]vt pactum factũ venditori: vt ff. de pac. l. si tibi. §. pactũ. & præscriptio, ut ff. de contrahen. emp. l. dolia. & sup. de vsuca. trãsfor. l. 1. §. 1. & ad idẽ ff. de hæred. vend. l. emptor nominis. Sed quid si sciens alienũ cõparauit, an possit vti exceptione auctoris? Q. r. vr, vt arg. ff. de rei vẽdi. l. emptor & ff. e. l. in creditore.

SI *permutationis.*] CASVS. Permutasti Digestũ tuũ cũ Codice meo. Titius vendicat Digestum tuũ, denunciaui tibi: nihilominus euictũ est. an agere possim de euictione, quæritur? Et dicitur, quod sic, ad interesse.

b *Facultatem.*] cum forte se absentarent, vt ff. eo. l. si ideo. §. fi.

c *Rationis est.*]ad similitudinẽ emptionis: vt sup. de rer. permu. l. 1. & ff. de ædil. edic. l. sciendum. §. emptorem.

NOn ex eo.] CASVS. Vẽdidisti mihi prędiũ tuũ: feci mihi caueri de euictione: nũquid ideo intelligẽdus sim malæ fidei emptor? Dicitur, quòd non.

d *Non ex eo.*]no. ergo hic, ꝙ licet mihi caueã, nõ ideo scientia, vel mala fides ꝓsumitur. sic & aliàs abundãs cautela nõ nocet: vt sup. de testa. l. testamenta. & arg. inf. de cal. qui nõ probasse & ff. de lib. ag. l. 1. §. eleganter, in fi. §. Sed arg. contra. ff. de condi. insti. l. si quis sub conditio. & ff. ad leg. Fal. l. Seius & Augerius. & quod hic subijcit, alijs itaque &c. quasi & hoc indicium sit.

Cautela abundans nõ nocet.

1 † Castio.

e *Tua.*]loquitur hęredi venditricis.

f *Debes.*]sic ergo bona fides ꝓsumit, nisi probet mala: sic sup. de pręscri. lon. tẽp. l. emptor. Sed quid proderit probãti, cũ nihilominus possit cõueniri de euictione: qa hic promisit: vt sup. eo. l. si fundũ? Rñ. intellige hic, qñ non est promissum, vt sup. commu. de leg. l. fi. in fi. Item potest prodesse quantum ad hoc, ut sibi non possit expensas in prædio factas reseruare, secundum H. vt sup. eo. l. si controuersia.

Fides bona præsumitur.

H *Aeredem.*]CASVS. Vendidisti mihi prædium. de euictione promisisti mihi. & fideiussorẽ Titium pro euictione dedisti: Sempronius hæres Titij vult vendicare prædium: an possit, quæritur? Et dr, ꝙ sic: neq; factum Titij, cui successit, sibi obest: quia ex persona sua vendicat. videbatur, ꝙ non: quia quem de euictione tenet actio, eundem agẽtem repellit exceptio. vnde cum fideiussor tenebatur, videbatur teneri & hęres fideiussoris. vnde & agere non possit. contrarium tamẽ est verum.

Iste casus nõ est alibi. Hæres fideiussoris ex persona sua põt euincere, licet tãquã hæres fideiussoris teneatur de euictione. h.d. vel sic: Quẽ de euictione hæreditario nomine tenet actio, eundẽ agentem proprio nomine nõ repellit exceptio. h. d. secundum Bald. vel sic: In fideiussoris hærede cessat regula, quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio, si agat nomine proprio. h.d. Sal.

Iidẽ AA. & CC. Agathoni.

LEX XXXI.

HAeredem fideiussoris rerum,[g] pro quibus defunctus apud emptorem intercesserat pro venditore, factum eius, cui successit, ex sua persona[h] dominium vindicare non impedit, scilicet, euictionis causa durante actione. Scripta 18. Cal. Ianu. CC. Coss.

Creditorem euictionem[a] † pignoris non debere.

TITVLVS XLVI.

Creditor vẽdens iure creditoris rem, quã putabat esse debitoris, non tenetur de euictione, nisi expresse promiserit. Item, creditor vẽdens iure creditoris, nec ex persona sua, nec ex persona alterius creditoris, cui successit, euincere potest. h.d. Sal.

Imp. Alexãder A. Publicio.

LEX PRIMA.

CVm iure[i] creditoris propter fisci debita prædium obligatum

g *Rerum.*]& ita fallit hęc regula, quẽ de euictione tenet, &c.

h *Persona.*]i. hæredis: sed ipsi fideiussor hoc non poterat, nec hřs eius ex eius ꝑsona, nec hřs venditoris, ut sup. e. l. e. exceptione. & ff. eo. Scia. & ff. de distr. pig. l. de his. Et incipit cõtractio, factũ ei⁹ cui &c. & qđ subijcit, ꝓ q b. i. pro quarũ euictione. Item no. ex hac l. fallere regulã magistralẽ, q̃ colligit sup. e. l. exceptione. & ff. eo. l. vẽdicantẽ. s. quẽ de euictione tenet actio, ipsum agentem repellit exceptio. Itẽ contra sup. de rebus alie. nõ alie. vẽdũri. ci. sed ibi in hærede vẽditri. is: hic fideiussoris. licet & qdã dicãt & hic hřẽ cõuentũ electionẽ, vel vti exceptione, vel pati euinci, vel cõuenire eũ ꝓ euictione. Acc.

a † Deest in alijs.

CREDITOREM euictionem, &c.

Post generalem euictionem, de quadã speciali dicit.

C *Vm iure.*] Diuidit in quatuor partes. Primo ponit dictum duplex. Secũdo ponit exceptionem. Tertio nouum dictum. Quarto eius rõnem. secunda ibi, Nisi. tertia ibi. si tñ. quarta ibi. Siue q a. Bald. & hęc loquitur tã in fisco, q̃ in priuato, ẽm Sal. CASVS. Si fiscus iure creditoris, hoc est lege, vel pacto distrahat, an teneat emptori de euictione quæritur. Et dr, ꝙ non, sicut nec priuatus, nisi de euictione se obligasset. Si ergo idem pignus erat obligatũ fisco, & priuato, & post venditionem fiscus priuato succedat, an possit fiscus pignus euincere cõtra factũ suũ, q̃rit. Et dr, ꝙ nõ. siue q a potior erat, qñ vẽdebat, siue q a infirmior, dẽt .n. q rẽ distrahit, se ostẽdere potiorẽ cęteris creditoribus. esse.

Creditor vendẽs pignus an teneatur de euictione.

i *Cum iure.*] Vendit ergo interdũ quis, vt dominus, & tũc

1 † Venditi.

Procurator [a] meus [1] † venum dedit, euictio non debetur: quia & priuatus creditor eodem [b] iure vtitur, nisi nominatim hoc repromissum à priuato fuerit creditore. [c]

¶ Si tamen fiscus [d] in ius alterius creditoris successit: [e] emptori non iusta nomine fisci [f] mouetur controuersia. siue quia potior fuerat, quando vēdebat, [g] siue quia infirmior: quoniam hoc vtique præstare debet, qui pignoris iure vendit, [h] potiorem se cæteris esse creditoribus. PP. 15. Calend. Nouembr. Maximo 2. & Aeliano Coss. 232.

Creditor vendens iure pignoris, tenetur de euictione duobus casibus. s. quando expressè se obligauit de euictione, item quando malæ fide contraxit, sciens rem esse alterius & non debitoris. h. d. Bal.

Imp. Gordianus A. Sabinæ.

LEX II.

SI à creditrice iure pignoris fundos obligatos pater tuus comparauerat, euictis prædiis, ita demum petitionem aduersus creditricem habere iure potes, si vel cum vendidit, de euictione rei promisit: [i] vel etiam dolo malo, cum sciens prudens que esset, rem sine vitio [k] nō esse, eam patri tuo cui successisti, venundedit. Nam sicut genus huiusmodi contractus inscium creditorem vinculo euictionis non adstringit: ita eum qui fraudem admisit, vel decepit, nō excusat. [l] PP. 7. Id. April. Sabino 2. & Venusto Coss. 241.

De patria potestate.

TITVLVS XLVII.

Patientia non solum inducit præsumptionem consensus, sed inducit præsumptionem veritatis, & solennitatis. h. d. Bald. vel sic: Liberatio à patria potestate præscribitur longo tempore. h. d. Salic. & Bal.

Impp. Antoninus, & [2] † Seuerus AA. Titio.

LEX PRIMA.

SI filium tuum in potestate tua esse dicis: Præses prouinciæ æstimabit, [m] an audire te debeat:

2 † Verum.

tenetur de euictione: vt ex tit. superiori apparet. Interdum vt creditor, dicens se vendere, quia creditor: & tunc si non habet ius vendendi ex pacto, vel ex lege, tenetur emptori ex empto, vt cedat ei contrariā pignoratitiā: vt ff. de euict. l. in creditore. Si verò habet ius vendendi, non tenetur, nisi vt prestet rē sibi obligatam: & se potiorē ceteris creditoribus ostēdat, sm H. vt in fi. huius legis Certe & superiori casu multo magis ad hæc duo tenetur. s. vt sit sibi obligata, & sit potior aliis: quia nō debent esse melioris conditionis malè agentes, quam benè agentes: vt ff. de noxa. non solum. Item & hoc secūdo casu, qn̄ potuit vendere, potest dici & eū teneri ad cessionē contrariæ pignoratitię actionis, cum sine dispēdio hoc facere possit: vt d. l. ff. de euict. l. in creditore quare non videtur interesse quātum ad prædicta iure vendat, uel non. vendit iure, ex quo iure creditoris vēdit: & hoc extraneo dn̄o euincente, ipse autem debitor, si non est dominus, tenet de euictione, post euictionem secutam vtili ex empto, quasi ipse vendidisse videatur: sed ante eam secutā tenetur vero domino habenti ratum utili negotiorū gestorū: vt ff. de distrac. pig. l. rescriptum. §. 1. si vero est dominus tenetur habere ratum, & emptor efficitur dominus: quāquam à non domino, id est à creditore habeat, vt Institu. quib. alie. licet. §. 1. & hoc si iure vendatur. alias potest vendicari à debitore, si est dominus: dum tamen offeratur pretium: vt ff. de rei vend. l. emptor. & à creditore est liberatus per pretium emptoris: vt d. l. ff. de distra. pig. l. rescriptum. sed si non iure vendit creditor, & propter hoc debitor euincat: an ex empto, vel ad interesse, quod est vltra pretium, tenetur creditor emptori? & puto, ꝙ sic, ratione doli, sicut & si scisset alienam: vt ff. de act. empt. l. emptorem §. Cassius. & §. Iulianus. & §. sententiam. Accur.

a *Procurator.*] qui ad tēpus vicē ꝓcuratoris fisci gerebat: arg. sup. de pę. in l. 1. Vel dic meus. i. fisci: quia cia Principis esse intelligantur: vt sup. de quadrien. præscrip. l. si in prin.

b *Eodem.*] vt vendens iure creditoris, non teneatur de euictione, vt hic, & ff. de act. emp. l. emptorem. §. sententiam. nisi ut cedat contrariam pignoraticiam, & se præstet potiorem, & sibi obligatam, ut d. l. in creditore. & in fi. huius l.

c *Creditore.* tunc. n. tenetur, sicut promisit: vt hic, & j. l. proxi. & debitor tenetur pignoratitia contraria actione creditori ad totū interesse: & ideo promisit creditor, quod melius venderet, ut l. nisi quia consuetudo erat, alias ad pretiū tantum, non ad duplam: licet in dupla ex promissione teneatur emptori creditor, ut ff. de pig. act. l. si pignore. §. fi. & l. seq. & ff. de distra pig. l. rescriptum. in fi.

d *Si tamen fiscus.* qui prius vendiderat pignus.

e *Successit.* i. post venditionem pignoris factam.

f *Nomine fisci.* nam sic contra suum factum veniret, quod non potest vt hic, & ff. de ado. l. post mortem, & inf. ne fiscus rem quam vend. euin. l. 1. & 2. lib. 10. & sic esset in priuato creditore prius vendente, & postea in ius alterius succedente: vt ff. de distra. pigno. & l. si ss. & facit ff. de iure fisci, l. 3. §. si posteriori.

g *Vendebat.* & sic firmus est contractus, vt sup. si antiquior cre. l. 1. Acc.

Creditor vēdēs rē sibi obligatā quatuor p̄stare dēt.

h *Iure vendit.* i. colige ergo hic creditorē quatuor præstare debere. Primo, ꝙ sit sibi res obligata, vt ex principio legis patet, vbi dicit p̄diū obligatum. & hic dicit pignus. Secundo ꝙ sit potior quolibet alio creditore, ut hic. qd̄ euenit vel tempore, ut sup. qui po. in pig. hab. l. 2. vel priuilegio, ut in hypotheca pro dote, ut sup. q. po. in pig. l. si. Tertio ꝙ creditor credat rē esse debitoris, & sic non sit in dolo: & eadem ratione quarto. ꝙ sibi liceat vendere ex pacto, vel ex lege, vel saltē credat sibi licere, cum interdū iustè possit errare, ut ex contractu procuratoris, vt d. l. emptorem. §. Iulianus. & §. sententiam. & sup. l. proxi. Acc.

i No. hic gl. & vide not. in l. 3. C. de distr. pign. hic. ... Instit. q. b. alie. licet, vel non.

SI *a creditrice iure.* CASVS. Creditrix vēdidit mihi p̄dium sibi obligatum lege vel pacto, si euincatur a me, nō agam contra eam de euictione, nisi de euictione promiserit, vel dolū commiserit: quem qualiter committere possit creditrix, non aperit. tu dic si sciat sibi non fuisse obligatum, vel se non esse potiorem, vel rem non esse debitoris, vel sibi vēdere nō licere, vel si dicat suam esse, cum sit aliena, in quib. casib. aget emptor de euictione.

i *Promisit.*] vt sup. l. proxi.

k *Vitio.*] i. sibi non esse obligatam, vel se non esse potiorem, vel rem non esse debitoris. vel sibi no licere vendere: vt hic, & ff. de act. emp. l. emptorem. §. Cassius. & §. Iulianus & §. sententiam.

l *Non excusat.* no. ergo aliquem scientem teneri. qui ignorans non tenetur: sic ff. de hære. ven. l. hoc autem.

DE PATRIA POTESTATE.

Dictum est sup. de iure quod habet aliquis in rebus suis, vel alienis, vel in personis. i. quod persona alterius mihi obligata sit: nunc de iure, quod habet aliquis in personis filiorum de iure ciuili. Azo.

SI *filium.*] CASVS. Mater filium suum hæredē instituit: & tutorem in testamento suo ei nominauit: tutor administrauit, & hoc passus est pater, tanquam filius esset emancipatus, vult pater tutorem remouere, dicens filium in potestate sua esse: nunquid est audiendus, quæritur. Et dicitur, quod potest esse, quod non sit audiendus, cum diu sit passus filium morari in emancipatione.

m *Aestimabit.*] bene dicit æstimabit. potest. n. esse causa, quare non audiaris. & hoc est cum diu & c. sed si forte per iustam ignorantiam posset ei subueniri per restitutionem ex clausula generali: vt ff. ex quib. caus. ma. l. 2. §. vlt.

Cum

a *Cum diu.*] puta decennio, vt ff. qui & a quib. l. si ex fideicõ. missa. §. Aristo. Vel dic 20. an. vt sicut seruus præscribit sibi libertatẽ tantorũ &c. sic & filius suũ ptatem, vt sup. de præsc. long. temp. quæ p lib. l. 2. b *Passus sit.*] p quam patientiã videris approbare. & præsumit eum esse sui iuris, vt hic, & arg. sup. de pe ti. hære. l. si filius. & l. si putas. & ff. ad Mace. l. 1. filius fa. milias patre absente & ff. de sepu. l. fi. §. fi. & hoc cũ dubium est, emancipaueritne eũ, vel nõ. si aũt eẽt certũ emãcipationẽ factã, sed dicit pater non iure factã, nõ auditur pr, si diu sic stetit filius, vt ff. de adop. l. post mortẽ. si nõ diu, tũc auditur, vt sup. ff. ad ner. rẽ iud. l. 2. Acc. c *Nominati.*] nã dati de iure nõ poterunt: sed noĩati debent confirmari, vt ff. de confir. tu. o. l. 1.

E*ius.* CASVS. Filius in potestate cõstitutus, acquirit patri, nisi sint ea, q patri non acquiruntur, puta castrensia. d *Non acquiruntur.*] patri. & castrense peculium, & quasi. d *Non acquiruntur.*] L. prohibent acquiri, vt sit infinitum verbũ & est exemplum eorũ, quæ non acquiruntur iure veteri castrẽsia & quasi, ut ff. de iud. l. lis nulla. & Insti. per quas perso. nob. in princ. hodie oĩa ẽt aduẽtitia quã tũ ad proprietatem, vt d. titu. Institu. per quas perso. §. 1. & sup. de bo. quæ lib. l. cum oportet. & l. fi.

* Radẽ rõ In seruo. Caius. 1. Instit. ad de Cuia. 6. obs. 15.

S*i filius*] CASVS. Si filius fa. aliq d acqrit, quasi patri q sitũ alienari nõ põt, & si patri non obediat, castigare eũ poterit. Si vero in cõtumacia pseuerauerit, eum iudici offerat acceptu ro de filio vindictamqualem pater voluerit.

e *Non potuit.*] idem de aduentitijs quam uis non acquirant, vt supra, de bo. quę lib. l. fi. §. filijs autem.

f *Non prohiberis.*] sic &, de iure s. serui &

eum diu [a] passus sit, [b] vt paterfamilias res eius agi per eos, qui testamento matris tutores nominati [c] fuerunt. PP. sine die, & Consule.

Quod habet filius, præsumitur ad patrem pertinere, nisi probetur de rebus ad patrem non pertinentib. h. d. Bald.

Imp. Antonin. A. Maroniæ, aliàs Matroniæ.

LEX II.

Eius, quod in potestate patris agens habuisti, dominium ad patrem tuum pertinuit, extra ea, quæ non acquiruntur. [d] PP. 16. Calen. Martijs, Læto 2. & Cereali Coss. 216.

Filius res acquisitas alienare non potest, & si patrem offendit, potest castigari per patrem. & si est necessaria seuerior castigatio, patre petente, iudex debet eũ punire eã pœna, quam pater dictauerit. h. d. secundum Bald.

Imp. Alexander A. Artemidoro.

LEX III.

Si filius tuus in potestate tua est, res acquisitas tibi alienare non potuit. [e]

¶ Quem, si pietatem patri debitam non agnoscit, castigare iure patriæ potestatis non prohiberis: [f] acriore remedio vsurus, si in pari contumacia & perseuerauerit, eumque [*] Præsidi prouinciæ oblaturus, dicturo sententiã [h] quam tu quoq; dici volueris. [*] PP. 6. Id. Decemb. Albino, & Maximo Coss. 228.

Quæstiones domesticæ inter matrẽ & filium dẽnt intra domũ dirimi, sed si necessariũ est iudiciũ, in ciuili cã seruabitur iudiciorũ ordo. Si vero alius excessus cõtra matrem deprehẽditur, seuerius per iudicem pl ctitur. h. d. Bal. Vel sic: Causę pecuniariæ inter patrem & filium iuris ordine sunt tractandę, & reuerentiam debet filius matri, & impietatem filij debet iudex seuerius vindicare. h. d. Sal.

Impp. Valerian. & Galien. AA. Calę.

LEX IIII.

Congruentius quidẽ videtur intra domum inter te, ac filios tuos, si quæ cõtrouersiæ [k] oriuntur, terminari.

¶ Sed si ita res fuerit, vt pro iniurijs eorum, & ad ius experiendum, & ad vindictam processeris: aditus Præses prouinciæ super disceptationibus quidem pecuniarijs [l] consuetum exerceri iubebit ordinem iuris, reuerentiam autem debitam exhibere matri filios coget. Et si prouectam ad inclementiores iniurias improbitatem deprehenderit, læsam pietatem seuerius vindicabit. PP. 15. Calen. Iun. Aemyliano, & Basso Coss. 260.

Filia tenetur alere matrẽ pauperem. & vocat ista lex alimenta, subsidium vitæ. h. d. Bal.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. † Donatio.

LEX V.

Filia tua non solum reuerentiam, sed etiam subsidium vitæ, [m] vt exhibeat tibi, Rectoris prouinciæ authoritate compelletur. PP. Cal. Martijs. Dioclet. 3. & Maximiano AA. Coss. 287.

Quæ naturalia sunt, separari non possunt. h. d. Bal. Vel sic: Coniunctio naturæ non potest separari: nec filius a patre vendi. h. d. Sal.

Iijdem AA. Hermogeni.

LEX VI.

Abdicatio, [n] quę Grĝco more ad alienãdos liberos vsurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, [*] Romanis legibus non comprobatur. PP. 18. Calen. Decemb. Maximiano A. 2. & Ianuario Coss. 288.

Mij. & defendit. l. Prętor. §. præterea. in fi. & l. fi. & sup. de bo. q lib. l. fi. §. filijs autẽ. g *Contumacia.*] simile de liberto. ff. de iure patr. l. 1. h *Sententiam.*] de coniuincendo, vel cõmouendo, & puniendo & est sic ff. de offi. Procõ. & l. e. l. nec quicquã. §. de plano & ar. ff. de offic. Pręfec. vrb. l. 1. §. cum patronus. & ff. de obseq. li. per totũ. & inf. qui accusa. non pos. l. pp. & inf. l. proxi. i *Volueris.*] nam est verisimile, q nõ prauam sententiam petet, vt d. l. propter.

C*ongruentius.* CASVS. Si inter patrem & filiũ orta est cõtrouersia, i. domo dẽt determinari. Et si filius aduersus patrẽ velit experiri in cã pecuniaria, iudex inter eos dẽt iustitiã exhibere. Itẽ cõpellet iudex filiũ vt mři reuerentiam pręstet, quod nisi pręstet, eũ poterit punire.

k *Controuersiæ.*] siue † Du. Do ciuiles siue criminales, vt hic, & arg. sup. natorum * dicebat an seruus ex suo fa. Vide Ari. &c. l. fi. & dixi sup. l. Rot. lib. 8. proxi. 2. respon. Eth. c. 14. l *Pecuniarijs.*] idem vbi, ait nõ de criminalib. vt j. licere filio q accus. nõ pos. l. p g. abdicere & intellige in eman. patrẽ. Vetipato quantum ad ftib. spolia pecuniarias lites, ali us dimitter nõ posset esse iu tebat abdiciũ, vt sup. de in ius catus, qui voc. l. vl. & ff. de iud. abdicatũ l. lis nulla & sup. de recepissẽ transac. l. fi. Iesę Reipu

F*ilia.* CASVS. Nõ liceat filiũ dẽt filia parẽti obedire, sed alere rebus, si statuare tenetur. m *Vita.*] Nota ergo rãt, & rursus inferiorẽ alere supe. sus al dicariorẽ, vt sup. de lo. q ri. Fiebat ib. l. fi. §. hoc q cul. ẽt ad tps dubio. & sup. de alẽ. abdicatio lib. l. 1. 2. & 3. & ff. de Seneca libe. agno. l. si qs a li cõtrouersi beris in prin. Acc. Vi Alcia. A*bdicatio.*] CA. 2. dispũt. SVS. Licet apud 28 Causæ Græcos pa. et filiũ vẽ abdicandi dere põt, nõ th apud eram, si nos, sed si fiat vẽdi. lius nostu tio, nõ tenebit. ut fu. foris cude patri q. fi. dis l. 1. buisset, si n *Abdicatio.* i. sepa. cõmeffare ratio, ut q a pr filium tur, si parẽ vẽdebat. hoc q dẽ fie res pullasti nõ põt apud nos, sed si libi vt hic & fu. d patrib. dini incũ q fil. d. ist. l. 1. nisi i ca here t. Go. fo, vel l. a. eiusdẽ tit. thos.

Vel

vel dic abdicatio, vt quia dicebat pater, nolo, q̄ sis filius meus, & filius cōsentiebat, vel ignorabat, vel dissentiebat. hoc quidem similiter fieri non pōt apud nos, vt hic, & ff. de pact. ius aūt agnationis [illegible] iura sanguinis.

Militia nō liberat a patria potestate.

SI maritus.] CASVS. [illegible] sit in potestate aui, quęritur. Et dī, quod sic.

a Eum.] s. nepotem.

b Ambigitur.] nam & ipse filius licet miles sit, remanet in potestate, vt Inst. quib. modis ius pa. po. solu. §. filiusfamilias. & facit inf. de castrē. pecul. l. errat. lib. 12.

LIbertos.] CASVS. Sicut ingenui homines liberos natos ex legitimo matrimonio hēnt in sua potestate, ita liberti.

c Non est prohibitum.] imó permissum, vt & sup. de suis & legi. hęre. l. filium. & sup. de seru. Reipu. ma. l. si decretum.

NEc filium.] CASVS. Quatuor sunt, quæ declarant nulli licere negare filium, quò minus teneatur ei præstare, quæ filio a patre sint pręstanda, s. Senatusconsl. de par. agn. pęna denunciata aduersus eum. Item pręiudicialis actio, & remediū alimētorum.

d Nec filium.] legitimū, vt nō teneatur ei pstare, q̄ filio a patre pręstanda sunt.

e Liberum.] idest, licitum.

f Senatusconsulta.] s. declarant, quod est in fin. & sic subaudi declarant, ad omnia sequētia. & sunt hæc scilicet Plautianum. quod ptinet ad eos partus, q. post diuortium eduntur. Item aliud Senatuscōsultum, quod factū est tpe Diui Hadriani, cuius nomen non habemus, quod pertinet ad eos, qui constante matrimonio edunt, vt ff. d agnos. liber. l. fine, §. quia Plautianū hæc enim Senatusconsulta dicūt aliquem agnoschi, i. haberi vt filiū.

Licet filius sit miles, nepos natus ex eo est in aui potestate, & non in potestate patris sui militis, donec auus viuit. h. d. Bal.

Iidē AA. & CC. Duplianæ.

LEX VII.

SI maritus tuus licet militans in patria ptāte constitutus, filium ex legitimis suscepit nuptiis, eum [a] in potestate aui perseuerasse non ambigitur. [b] S. 2. Non. Apr. CC. Cos.

Natus legitimè ex liberto, est in liberti potestate. h. d Bal.

Iidē AA. & CC. Aemilianę.

LEX VIII.

LIbertos exemplo ingenuorum filios suos post libertatem ex legitimis nuptiis natos, in ptāte habere, non est prohibitum. [c] S. 16. Cal. Maii. Sirmii. CC. Cos.

Licet quis neget aliquem esse filium suum, ei non potest denegare alimenta, quæ pater filio post triēnium pręstare debet. h. d. secundum Bald.

Iidem AA. & CC. Niconagoræ.

LEX IX.

NEc filium [d] negare cuiquam esse liberum, [e] Senatusconsulta [f] de partu agnoscendo, ac denunciata pęna, [g] item præiudicium [h] edicto perpetuo propositū, & remedium alimentorum apud Præsidem maiori tri-

Alimenta, an sint pstanda per eū, qui negat aliquē filium.

g Pœna.] pœna est ex eisdē Senatusconsultis, vt agnoscere, i. tenere, & alere vt filiū teneat licet nō sit filius, & sic constet calūniose petere. q̄ si nō fecerit, subijcitur alia pœna, quia extra ordinem punitur: vt ff. de lib. agnosc. l. 1. §. Iulianus alias q̄d Senatuscons. & §. pœna. Sed secus in Carboniana, quæ nō datur alicui, qui calūniosè petit, vt ff. de Carb. edic. l. 3. §. causæ. hæc quidē pœna ei imponitur, si ad denunciationē mulieris faciēdam intra triginta dies a tpe diuortij dicentis se ex eo prægnantem, non cōtra denūciauit, s. nō esse se eā esse prægnantē. Vel custodes nō misit, vt in eo. tit. l. 1. §. 1. & 2. alterum. n. prædictorum sufficit facere marito, vt in ea. l. 1. §. si. sed licet teneatur agnoscere vt filiū, non præiudicat pleaē causæ filiationis, vt in ea. l. §. elegā

ter. & §. Iulianus. & §. ex his. An ergo maritus respondeat, vel custodes miserit, summatim quæritur, & pronunciatur ali, vel non ali, vt eo. tit. l. si quis a liberis, §. si vel parēs vbi non rñdet oino sine cognitione aliqua cogitur agnoscere, vt d. §. Iulianus, alias quod Senatuscon. in princ. Vel

mo [i] * petenti nomine eius [k] mōstratum, iure manifesto declarant. [l] S. 5. Calen. Maii. Sirmii. CC. Coss.

Pater non potest derogare libertati filii, olim vero libertati non solum derogare licebat, sed etiam occidere. h. d. Bal. Vel sic: Pater filiū non potest facere seruum, nisi ex necessitate famis.

Imp. Constan. A. ad Maximum P. V.

LEX X.

LIbertati * à maioribus tantum impensum est, vt patribus, quibus ius vitæ in liberos, necisque potestas olim erat permissa, [m] libertatem eripere non liceret. [n] Dat. 15. Cal. Iun. Thessalonicę, Seuero, & Rufino Coss. 323.

De Adoptionibus.

TITVLVS XLVIII.

Actus legitimus adoptionis non potest explicari, nisi coram eo, qui super eo actu habet plenitudinem iurisdictionis. h. d. Bal. Vel sic: Magistratus authoritate adoptantur ii, qui in aliena potestate sunt. h. d. Sal.

Imp. Gordianus A. Martiæ.

LEX PRIMA.

II, qui in aliena ptāte sunt, iuxta i° ciuile ñ nisi apud

dic secundò, pęna amissionis patriæ potestatis, vt ñ hēat eū in ptāte, cui negat alimēta, vt i liberte dī, vt ff. de lib. agno. l. alimenta. & in seruo, q a liber efficit, vt sup. de Lati. li. tol. l. 1. §. sed scimus. Sed huic vī cōtra sup. de nup. l. patrem. vbi vī non amittere patriā potestatē, licet nō vt filiū habuit in alendo: sed ibi nō potuit plus amittere ptiam ptātē quā semel amiserat exponendo, vt j. de infan. expo. l. 1.

h Præiudicium.] i. pjudicialis actio, quia dicit se filiū esse, q̄ pjudiciū fit ptri, si nō ecōtra denūciet ex se non esse prægnantē. Vel mittat custodes vt ff. de lib. agn. l. 1. §. Iulianus. Vel dic, i. pjudicialis in rē actio, q̄ datur filio ꝯ patrē, p quam petit illū in patrē, & se ei in filiū, vt Inst. de act. §. pjudiciales. quæ nō est verè reiuēdicatio, cū nō sit pr̄ in dñio filij: nec filius in dñio patris. Et præiudicialis [illegible] dī, q a præiudicat alijs q̄ōnib. ut interim nō tractētur, vt ff. de libe. cau. l. ordinata. Itē edicto dācit, idest, in gn̄ali pcepto, verba cuius edicti non habemus.

i Trimo petenti.] i. triēnio. inde annua bima, trima, &c. ut sup. de rei vx. acti. §. cū aūt intra triēniū, ergo mater dēt alere; pater abinde sup. vt hic, & inf. de infan. expos. l. 2. & sup. de neg. gest. l. alimenta. & de hoc ibi dixi.

k Nomine eius.] ipse enim cum sit infans, petere non potest.

* trimo. Id est nup lacte depulso, vt vberi delactato, syringi atn: q a nō solebāt ah triennium infantes a mamma depelli. Vi. 2. Machabæo. 7. Goth.

* Ex lib. 9. titu. 8. l. 1. C. Th.

l Declarant.] quatuor ergo sunt quæ declarant non licere alicui negare filium, quæ hac l. dicuntur.

LIbertati.] CASVS. Licet pater habuerit olim potestatem vendendi filium, vel non, tamen fauore libertatis pater filium in seruitutem redigere non potest.

m Permissa.] vt ff. de lib. & posth. l. in suis. in fi. q̄ hodie nō licet, etiam in seruis, vt Insti. de ijs, qui sunt sui. §. 1.

n Non liceret.] nisi pp famē, vt sup. de patri. qui fi. dist. l. 2.

DE ADOPTIONIBVS.

Quia & per adoptionem constituitur patria potestas: ideo & de ea dicit: vt Instit. eod. in prin.

II, qui.] CASVS. Qui filium non habet, an aliquem possit adoptare, quæritur. Et dicitur, quòd sic, apud competentem iudicem.

Eum.]

a *Eum Præsidem.*
b *Actio* apud quē explicātur legitimi actus, scilicet emancipatio, adoptio, & hæreditatis aditio, bonorum possessio, vt ff. de reg. iur. l. actus legitimi. Vel, i. apud eū, qui hēt cōtētiosam iurisdictionem, i. qui potest cognoscere, & sententiā ferre in inuitum, & voluntariam inter cōsentiētes, vt præstare authoritatem manumittere volētibus, vel adoptionibus: vel apud quem est altera tantum, vt ff. de offic. Proconsul. l. 1. in princ. & sunt isti magistratus municipales, ut ff. eo. l. magistratum. & Instit. eo. §. 1. & quibus modis ius pat. potest. sol. §. prætetea.

Iurisdictio contētiosa apud quem dicitur esse.

IMpuberem. CASVS. Si aliquem, qui sui iuris est, arrogare volueris, propinquorum suorum requirendus est consensus, & si eum arrogaueris, & postea emācipaueris, relinques ei quartā partem, & cauebis restituere quicquid ex bonis suis ad te peruenit occasione arrogationis. & perinde valet arrogatio facta per Principis rescriptū, sicut ualuit olī per populum facta.

1 al. decet.

c *Impuberem.* Nota, quod tota lex ista de arrogatione dicit.
d *Confirmauerint.*] aliàs cōprobauerint, idest cōfirmauerint cum magna inquisitione præcedente, vt ff. eod. l. nec ei, §. 1. vsque in fin. l.
e *Quarta pars.* ex cōstitutione Diui Pij, vt ff. si quid in frau. pa. l. fi. & de inoffic. test. l. Papinianus, §. si quis impubes, & ff. eo. l. si arrogator. in prin. & §. 1. & Insti. eo. §. cum autem.
f *Emancipatus.* sine causa, alias perdit eam, vt d. l. si quid in frau. pa. l. fi. & Insti. eo. §. cum autem.
g *Seruo publico.* idest notario, quia publicè seruit, nō quia seruus sit, vt ff. de tab. l. generali. lib. 10. & est sic ff. eod. l. non enim aliter.

* Vl. Cu. l. sp.

h *Per populum,* vt

eum,[a] apud quem plena legis actio [b] est, adoptari possunt. PP. Cal. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Arrogatio authoritate Principis fieri debet, causis arrogationis examinādis per Presidē iussu Principis, quando impubes arrogatur, & talis arrogatio valet, ac si esset coram toto populo Romano facta. h. d. Bal. Vel sic: Impuberis arrogatio à Principe ī-petrata, Præsidi intimanda, qui cum magna inquisitione habet illam concedere. Et tenetur arrogator īpuberi quartam bonorum relinquere, vel prębere, si eum emancipat sine causa. Et quia, arrogatione finita emancipatione, vel impuberis morte, bona impuberis veniunt restituenda, ideo tenetur arrogator satisdare seruo publico de eius bonis conseruandis & restituendis in casibus prædictus. h. d. Sal.

Impp. Diocletian. & Maximianus AA. Timotheo.

LEX II.

IMpuberem, [c] quem ad vicem naturalis sobolis arrogare desideras, si ii, qui sanguinis necessitudine sibi [1] † iunguntur, id ei expedire apud Presidem prouincię cōfirmauerint, [d] filium habebis: ita vt bonorum tuorum quarta pars, [e] tam in postremo iudicio tuo, quasi à te emancipatus [f] fuerit, ei præbeatur, & super patrimonio eius idoneis fideiussoribus datis seruo publico [g] caueatur: ne sub copulandæ adoptionis obtentu, in facultates eius, quæ ei diligenti prouisione seruādæ sunt, irruas. Arrogatio etenim ex indulgentia principali facta, perinde valet apud Præsidē intimata, ac si per populū [h] iure antiquo* facta esset. PP. 5 Idus Mart. Maximo 2. & Aquiliano Coss. 286.

Nō debet admitti supplicatio, quando aliquid supplicatur contra ius, non expressa causa dispensationis. h. d. Bal. Vel sic: In arrogatione liberti debet causa inseri, & maximè defectus liberorum, aliàs non valet. h. d. Sal.

Iidem AA. Martiano.

LEX III.

CVm eum, quem arrogaueris, [i] libertum [2] † tuum [k] esse profitearis, nec vllam idoneā causam [l] precibus addideris, id est quòd liberos non habeas: intelligis iuris authoritatem desiderio tuo refragari. PP. 16. Cal. Iul. Maximo 2. & Aquilino Cos. 286.

Tabellio ex vi tabellionatus nullam habet iurisdictionem, nec potest authoritatē interponere ī legitimis actib. h. d. Bal. Vel sic. In adoptione publicum instrumentum nō sufficit, nisi authoritas iudicis intercesserit. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Proculiano.

LEX IIII.

ADoptio non tabulis,* licet per tabellionē cōficiendis, sed solēni [m] iuris ordine apud Præsidem solet copulari. PP. Cal. Septēb. ipsis 4. & 3. AA.[3] † Coss. 290.

Mulier non potest adoptare quem in filium, nisi permissu Principis in solatium liberorum amissorum. hoc dicit Sal.

Iidem AA. & CC. Syræ. [4] †

LEX V.

MVlierem quidem, quę nec suos filios hēt in potestate, arrogare non posse certū est. Verum quoniā in solatium amissorum tuorum filiorum priuignū tuum cupis vicem legitimæ sobolis obtinere, [5] † annuimus [n] votis tuis, secundum ea, quæ annotauimus: & eum perinde ac ex [6] † te progenitum, ad vicem naturalis [o] legitimique filii habere permittimus. PP. 3. Non. Decēb. Tiberiano, & Dione Coss.

i Insti. de iure natur. §. sed & quod Principi. imò multo magis, ut ff. de offi. Prętor. l. Barbarius. in fi. & quod dicit intimata apud Præsidē, dic quod primo impetrabat rescriptū, vt liceret arrogare, deinde fiebat itimatio rescripti apud Præsidem, vel Prętorem. & probatio eorum, quæ necessaria sunt, sicut & alias fit, vt supra, de iis q. ven. ęta impe. l. 2.

2 † libertū

CVm eum. CASVS. Si quis libertum vult arrogare, nec causam assignat, quia nō habet filios naturales, an sit audiendus, quæritur. Et dr, quòd nō.
i *Quem arrogaueris.* idest arrogare volueris, vt ff. de ver. oblig. l. stipulatus sum Damam.
k *Tuum esse.* quod potes, ut ff. de ritu nup. l. sciēdum, alienū autem nullo modo posses, ut ff. eod. titul. l. si paterfamilias, in fi.
l *Causam.* sine causa nō auditur, sic & ff. de transac. l. cum hi. §. si Prætor. & vertūtur plura ī causæ cognitione, ut ff. eo. l. nec ei, § & primum. vsq; in fi. inter quas hæc est una, si liberos habeat, uel non.

* An testō fieri possit. Vi. Cu. iac. 4. obs. 7.

3 † CC.

ADoptio. CASVS. Si scriptura interueniat, non propter hoc valet adoptio, nisi apud cōpetentem iudicē fiat cum solemnitate.
m *Sed solemni.* sic & emācipatio, ut ī. ti. 1. l. nō nudo. l. Acc.

4 † Syriæ

MVlierem. CASVS. An mulier aliquē adoptare possit, quæritur. Et dr, q nō, cū filios naturales in ptāte sua hēre nō possit, tñ in solatiū liberorū in acie Principis amissorū adoptare aliquē pōt; & perinde est, ac si ex ea nat⁹ fuisset.

5 † retineте.

n *Annuimus.* idest consentimus.
o *Naturalis.* non ergo habet in potestate, cū nec naturales habeat in ptāte, ut Insti. eo. § fœminæ. & ff. eo. l. nam & mulieres, & inf. eo. l. i adoptionē patre, ī fi.

6 † De. atque aliqua fi.

Arro-

ARrogationes. CASVS. Neque in ciuitate Romæ, neq; in prouincia, sine principali rescripto facienda est arrogatio. a Principali. vt ff. eo. l. 2. & Instit. eo. §. 1. & inf. eod. l. in adoptionē patre. Accur.

IN adoptionem. CASVS. Si Bononiensis dedit se i adoptionē Mutinen. nō adimitur ei patria, quia sit Bon. vnde in ciuitate Bon. ad honores promoueri pōt, & onera ciuilia agnoscere. b Ciuitatis. Mutinæ. c Dato. ab aliquo Bononiense. d Non mutatur. vt ff. ad municip. l. ordine, §. fi. & l. seq. & ar. ff. de Sena. l. Senatores licet. & ff. eo. l. per adoptionē. Sed ar. contra ff. ad munic. l. municeps definit esse. Sed ibi quo ad onera, nō quo ad honores; vt hic. Itē ibi in Senatore facto, hic in adoptato. Itē aliud si in ciuitate alterius prouinciæ daretur: quia definit eē prioris ciuitatis ciuis: vt ff. de verb. sig. l. prouinciales. Vel dic vt ibi. Itē nota hic, quod patria, quā quis est sortitus per originē, non tā facilè mutatur, vt ea, quæ iure tātū domicilij habetur: vt hic, & ff. ad munici. l. assumptio. e In honorum. nam hic & ibi poterit vocari ad honores: vt ff. ad munic. l. ordine. §. fi. Sed quid si simul vtrobiq; ad munera, vel honores vocetur? Rñd. valet cā originis, arg. d. l. assumptio. & facit ff. de cōdi. & demonst. l. falsa. § sed & si cui.

Patria originis non facilè mutatur.

IN adoptionem. CASVS. Accepi libertā vxorē, suscepi ex ea filiā, volo eā dare i adoptionē patrono vxoris: an possim? Dr, quod sic. Si vero sui iuris fuisset: sine Principis rescripto i adoptionem se filia dare non posset. f Patre. qui est maritus libertæ alicuius, & vult filiā suā dare patrono vxoris suę, i. matris pueri. Azo. g Prohibetur. coram Præside. & hoc vbi est in ptāte. nam si

Arrogatio nō potest fieri sine Principis authoritate: nec in vrbe, vbi Princeps residet, nec alibi. h. d. Bal.

Iidem AA. & CC. Meliano.

LEX VI.

ARrogationes eorū, qui sui iuris sunt, nec in regia vrbe, nec in prouincijs, nisi ex rescripto principali[a] fieri possunt. PP. 6. Non. April. Bizantij CC. Coss.

Per adoptionem patria additur, non detrahitur, additur ciuilis, & nō detrahitur patria naturalis. h. d. Bal. vel sic: Adoptio non minuit adoptati domicilium originis: ideò & ibi honores, & onera subire tenetur. hoc dicit. Sal.

Iidem AA. & CC. Attico.

LEX VII.

j IN adoptionem quidem alienæ ciuitatis[b] ciui recte dato[c] additur, non mutatur[d] patria: ac propterea ius originis in honorum[e] ac munerū obsequio per adoptionē nō minui perspicis. S. 11. Cal. Februa. Surmi, CC. Coss.

Maritus libertæ potest cōmunem filium in adoptionem dare patrono libertæ: mulier autem adoptare non potest, nisi ex Principis rescripto. h. d. Bal. Vel sic: Patronus potest adoptare & arrogare filiam libertę, solēnitate debita interueniente. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Isioni.

LEX VIII.

ij IN adoptionem patre,[f] in cuius est potestate, libertę filiam dāte, matris suæ patronus adoptare non prohibetur.[g] Nam sui iuris arrogatio fœminæ, nisi ex nostro rescripto, nunquam procedit. S. 5. Id. Feb. CC. Coss.

Id, quod est factum authoritate Principis, potest dissolui authoritate superioris de partium cōsensu. h. d. Bal. Vel sic: Adoptatus authoritate Principis nō impeditur emācipari. h. d. Sal.

Iidē AA. & CC. Marino.[1]†

LEX IX.

ADoptatum, licet ex beneficio nostro, emancipatione solemni separare à familia sua pater adoptiuus minimè prohibetur.[h]

Adoptatus ab extraneo in eius potestatem non redigitur, nec hēt ius expugnādi testamentum eius per contra tabulas, vel querelā: sed ab intestato succedit, nisi prius fuerit emancipatus, sed adoptatus à suo ascendente in eius potestatem redigitur, & naturalis patris iura perdit: nisi ante mortem patris naturalis sit emancipatus ab adoptante: & hęc vera sunt, siue adoptetur in filiū, siue in nepotem vel vlteriorem, seruato tamē quo ad successionem ordine graduum. In arrogatione vero semper fit transitus in potestatē arrogatoris: & omnia iura quæ habet filius arrogatus. h. d. Bal. Vel sic: In adoptionionem extraneo datus non perdit iura succedendi patri naturali ex testamēto, nec ab intestato, neque contra testamentum. datus vero coniunctæ personæ perdit iura succedēdi cōtra patris naturalis voluntatem; & hoc quamdiu durat adoptio, non si sit finita, quia tūc omnia iura aduersus patrem naturalē recuperat. h. d. Sal.

Imp. Iustinianus A. Iuliano.[2]† PP.

LEX X.

CVm in adoptiuis filijs, qui filiifamilias cōstituti à patrib. naturalib. aliis in adoptionē dātur, antiquæ sapientiæ incidit quędā dubitatio, si oporteret talē filiū, qui [3]† prçteritus à naturali patre fuerat, habere contra eius testamētū de inofficioso[i] actionem (quam Papinianus quidem negat,[k] Paulus autem sine effectu derelinquit,[l] Marcianus verò distinguit,[m] ne ex hac causa vtriusque patris perderet successionem, na-

sui iuris, non posset nisi per Principē: vt sup. eo. tit. & ī eo. l. arrogationes, & ff. eo. l. 2. & Insti. eo. § prin.

ADoptiuum. CASVS. Si beneficio Principis aliquē arrogasti in filium: nō requisito Principis cōsensu, eum poteris emancipare. h Prohibetur. quarta sibi arrogatio data videbatur autem contra: quia sicut fuerat facta per Principē, ita videbatur, quod sine eo non posset emancipari: sed contrariū est hic. & sup. de testa. l. oium. & qui testa. fa. pos. l. si quis.

CVm in adoptiuis. CASVS. Filiū, quē habebas in ptāte, Titio i adoptionē dedisti. si succedas eo nō istituto, an hēat inoff. qrelā? quidā dicūt, quod sic: & quidā dicūt, quod non. Itē si pater adoptiuus emācipasset post mortē suā olim quærebatur quid iuris esset? Has duas qōnes soluit Imperator: dicēs, quod si aliquis det filiū suū in adoptionē, nō amittit ius patriæ ptātis vnde si filius nō instituatur hæres à patre naturali, poterit agere de inoffi. & hæc sūt vera, cū filius datur extraneo i adoptionē. Si verò datus fuerit auo materno, tūc auus habebit eū in ptāte, qui ei succedere debet, & si seū emācipauerit, reuertitur in ptātē patris. Quādio vero qs dat extraneo, nō hēt necesse extraneus aliqd relinquere filio suo, si velit eum emancipare, & si nō emācipauerit, filius succedit ei ab intestato. & hęc habet locum in filio adoptato, quia si aliquis sui iuris det se in arrogationem, transibit in potestatem arrogatoris, & ei succedet. i De inofficioso. idest cōtra tabulas, sic supra fam. ercis. filij patris, nec. n. de præterito is datur querela. k Negat. scilicet competere. l Derelinquit. idest nihil inde dixit. m Distinguit. dicūt quidā distinctionē Marciani se ignorare.

1 † Marciano.

2 † Ioanni.

3 † M

re. Alij dicunt fuisse, quod refert, an ignoraverit pater adoptiuus, vt tunc dicatur cõtra testamentũ patris naturalis, alias non. Alij dicũt, quod refert, an pater adoptiuus voluerit eum circumuenire, vel nõ, vt primo casu detur, alias nõ, vt arg. inf. ea. l. §. si vero pater. in fi. Alij quod refert, an pater naturalis voluerit cũ circumuenire, vel nõ, vt inf. l. proxi.

a *Voluntate eius.*] scilicet patris naturalis, secũdũ vltimam expositionem. sed secundum alios, idest, sua propria voluntate. Accurs.

b *Familia.*] nudum ergo nomen filij habet, & in qualiquali potestate est adoptantis.

c *In hoc casu.*] idest cum datur extraneo in adoptionem.

d *Datur.*] vt ff. eo. l. in adoptionib. & facit inf. tit. 1. l. iubemus. in fi. & Instit. quibus mod. ius pat. pote. sol. §. pe. & §. fi. sed hæc magis videtur ratio in cõtrariũ. si potuit contradicere & non contradixit, vĩ consentire, vt ff. de aqua plu. arc. l. Sabinus ait. §. si patiente. sed dicas potuit contradicere, ergo perinde est, ac si contradixisset, sic ff. de furtis. l. qui vas. §. vetare & ff. de procur. l. filiusfamilias. §. inuitus. Alij dĩt cũ in hoc casu &c. idest, cum pater adoptiuus emancipat. q. d. merito sic subuenimus in naturali patre, quia & iure veteri sic subueniebatur in adoptiuo. sed hoc non placet: quia secundum hoc [illegible] hodie etiam [illegible] vtriusque patris successionem, vt infra dicet.

e *Prodesse patri.*] quia ei acquiret, sicut ceteri filij, & facit ad prædicta Institut. de exhæred. lib. §. adoptiui. & §. sed hæc quidem.

f *Emancipatus.*] ante conceptionem filij. alias in potestate aui remansisset, vt Instit. quib. mod. ius pa. pote. sol. §. fi.

g *Naturalia.*] idest, naturalis, vt cesset oppositio de fratre adoptato a fratre, vbi videtur [illegible] iura, sed [illegible] nõ concurrunt naturalia, nec [illegible]

4† minime

5† al. deest

turalis quidẽ volũtate eius[a] circũuentus adoptiui propter egestatem, quam forte habebat. & iterum aliud vitium erat exortum. si enim post patris naturalis obitum pater adoptiuus per emancipationis modum ius adoptionis[1]† dissoluisset, nulla spes ei remanebat, neque[2]† enim cõtra patris naturalis voluntatẽ, quia mortis eius tpe in aliena fuerat familia[b] constitutus, neque contra adoptiuum patrem, quia per emancipationem eius familię exemptus est. ideo talẽ dubitationem resecantes, & tale vitium corrigentes, sancimus per adoptionem quidem ad extraneam personã factam, iura naturalis patris minime dissolui, sed ita eũ permanere, quasi nõ fuisset in alienam familiam trãslatus. Cum enim tanta fragilitas est adoptionis, vt possit in ipso die & filius fieri, & extraneus per emancipationem inueniri, quis patiatur iura patris naturalis nexu diuino copulata, ludibrio defraudari? cum in hoc casu[c] & contradicendi filio ex iure veteri detur[d] licentia, & inuitus transire ad aliam nõ cogatur familiam.

¶ Omnia igitur (secundum quod iam disposuimus, cum ad extraneum patrem filius per adoptionem transferẽ) maneant integra iura, siue ad inofficiosi querelam, siue ad alias omnes successiones siue ab intestato, siue ex testamento, quæ liberis deferuntur, vt ipse possit & prodesse[e] patri naturali, & ab eo naturalia debita percipere.

¶ Si vero pr̃ naturalis auo materno filij sui, vel sie ipse fuerit emancipatus,[f] etiã[3]† auo paterno; vel proauo filij sui, nõ paterno vel materno, filium suum dederit in adoptionem: in hoc casu, quia in vnam personã concurrunt naturalia,[g] 4† & adoptionis iura, maneat stabile ius patris adoptiui & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo 5† constrictum, & ad eũ modum solum respiciat filius, cui cum & natura aggregauit, & lex per adoptionẽ assignauit, & Papiniani sententia in hac specie procedat:[h] & ad eum tantummodo filius adoptiuus spem totam extendat, & non patris naturalis successionem molestare concedatur,[i] sed auita & proauita tantummodo reuerentia protegatur: eique acquirat, quæ possunt acquiri[k] & prodesse. Et is ei solus pater intelligatur, quem lex fecit & natura non dereliquit. Neq; enim Marciani distinctioni locũ esse in hoc casu inuenimus, vbi nullius circumuentionis suspicio potest aliquem sibi vindicare licentiam: auita & proauita affectione hæc omnia resecante:[l] sed hæc omnia manere integra, nisi auus, & proauus emancipatum fecerint filium adoptiuum: Tunc etenim necesse est iterum ad patrem naturalem eum reuerti:[m] cum emancipationis interuentu adoptio in quacunque persona facta dissoluatur.

Datus in adoptionẽ extraneo, ei potest succedere ex testamẽto, sed contra testamẽtum nullo modo venire põt; ab intestato vero huic patri adoptiuo succedit, si durat adoptio. Et etiã patri naturali succedit ab intestato de iure prætorio non ciuili: quia inter eos finita erat agnatio, & de agnato cognatus est effectus. h. d. Sal.

originem. Item nota hic duas rationes vincere vnam: vt in Auth. de consang. & vte. fr. §. vnde autem hæc collat. 6. & supra, de edicto Diui Hadria. toll. l. fi. §. 1.

Rationes duæ vincunt vnã.

h *Procedat.*] vt nõ agat cõtra testm̃ patris, vt sup. eo. in prin.

i *Concedatur.*] per querelam de inoff. testõ, vel alio mõ.

k *Acquiri.*] profectitia, nõ aduentitia quantũ ad dñiũ, sed quantũ ad vsumfructum. Itẽ non castrẽsia, vel quasi. Azo.

l *Resecante.*] nota affectum sanguinis remouere suspitionẽ, vt ff. de ritu nupt. l. pe. §. denuo.

m *Reuerti.*] vt recidat in patriã ptãtẽ, sm̃ P. Item quantum ad succedendum, sed sm̃ hoc ẽt hodie pdit vtriusque patris successionẽ, & sic remanet vitiũ, qd̃ sup. dixit ibi, & iterũ aliud vitiũ, &c. Pone enim, quod auus, qui adoptauit, emãcipat eũ post mortẽ patris naturalis. Sed Resp. nõ pdit, nisi velit, nec. n. auus põt eum emancipare, nisi velit, s. filius adoptiuus. sed olim poterat sm̃ Io. Sed vĩ contra supra eo. ibi, cũ in hoc casũ, &c. sed tu expone, vt ibi primo dixi. Vel dici põt, imo nõ perdit, quia auus tenetur dare ei quartã, vel relinquere quasi filio arrogato, vt pbatur Inst. eo. §. cum aũt. & ff. de inoffic. test. l. Papinianus. §. pe. sed certe illud est verum in arrogatione, non in adoptione, vt Insti. de hære. quę ab intest. §. aliquis. in fi. Vel dic tertio, quod non est verisimile ita coniũctam personam venire ad emãcipationẽ p paffectionẽ auitã, vt mẽ dixi. Item qd, si decesserit pater naturalis post emãcipationẽ? Rñ. sine dubio venit cõtra testũ sui patris, sed & ipse auus hẽt necesse eũ instituere, vel exhæredare, cum successerit in locũ sui pris, & idẽ de auo materno: qd̃ ẽ verũ, si nullus alius est i medio, alius fort e cõtra. Si. n. sm̃ pnepos, licet moriatur pater meus remanet auus, qui est filius ad proauũ, & sic nõ habet necesse me instituere, vel exhæredare, vt inf. ead. l. §. quæ in filio.

4† quasi

5† modo

Sine

factæ, sine lege [a] relinquamus, licẽtiã damus tali adoptiuo patri, i. extraneo (si voluerit) nihil ei testamento suo relinquere, sed quicquid ei reliquerit, hoc liberalitatis sit & nõ legitimo vinculo adstrictum. Cum enim ꝑ omnia naturæ suæ filiũ aggregauerimus, manifestũ est ꝙ & acquisitiones omnium rerum, quæ ad filiũfamilias peruenerint secundum leges nostras, nõ adoptiuo extraneo patri, sed naturali vsq; ad modum vsusfructus perueniant, & permaneãt in sacris patris naturalis, quasi imaginaria quadam & noua affectione ei acquisita, nõ pristinę [b] cognationis demi nutione introducta.

¶ Sed si quidẽ remaneat in tali adoptione, nulla interueniente emancipatione, in hoc tantummõ [c] prodesse ei volumus adoptionem, vt nõ successione ab intestato patris extranei adoptiui defraudet, sed hẽat accessionẽ fortunæ ex patris [1]† naturalis sibi voluntate acquisitã.

¶ Neq;.n. ex veteri [d] iure cognationis nexus [e] naturalis patris per adoptionem filio dissoluebatur, sed accedebãt iura adoptiua, certis reliqjs [f] ex iure naturali remanentib. & qui legitimus [g] erat familiæ adoptiuæ, is naturali fuerat cognatus. Quis enim materna [h] iura posset abolere, cũ videbatur & ex antiquo iure patrẽ quidẽ habere adoptiuũ, matrẽ autem eã, quã natura cognoscit? Et ideo sancimus, etsi [i] habeat hmõi filius iura integra [k] naturæ, attñ si intestatus pr̃ extraneus adoptiuus decesserit, hr̃e eũ ẽt sui hr̃dis * ius ad eius tantũmõ [l] successionẽ: * vt non ẽt legitima iura ad familiam extranei pr̃is adoptiui hẽat, nec [m] ipsa ad eũ communionem aliquam habeat, sed quasi extraneus ita ad illam familiam inueniatur.

Supra dixit de adoptiuo retento in adoptione vsque ad mortẽ. h. d. quod secus est in emancipato. h. d. Bal.

¶ Sin aũt per emãcipationẽ iura adoptiua fuerint dissoluta, tũc nullus ei penitus regress [n] ad adoptiuũ extraneũ patrẽ, & si moriat intestatus, relinquit, sed maneat tantũmõ patrẽ naturalem cognoscẽs, tanquã nõ fuisset ab initio in adoptionẽ trãslatus. [n]

Quæ dicta sunt de adoptatis, locum habent qualitercunque fiãt adoptiones, quia vbi attendimus solum effectum, nõ curamus de modo. h. d. Bal. Vel sic. Dicta superius habent locum in adoptiuis extantib. masculis. Sal.

¶ Quæ aũt de alijs adoptiuis [o] diximus, hæc sancimus ẽt de ijs, qui ex Sabiniano Senatuscõs. ex trib. [*] marib. [p] fuerant ab extraneo adoptati, nulla penitus differentia inter alios adoptiuos & eos introducenda.

Dicta superius in filio in adoptionem dato extraneo, habent locum in filia, nepote & nepte & deinceps. Nepos tamen iste demum succedit auo naturali, si pater eius eum non præcedat in gradu. nam patre eum præcedente, non auditur. hoc dicit. Sal.

¶ Quæ in filio diximus in adoptionem a patre dato, [q] hæc & in filia, & in nepote, & nepte, & deinceps personis vtriusque sexus in sacris patris constitutis extendimus, [r] si tamen tempore mortis aui sui parentes eos, vel eas nõ antecedant, si.n. patres eos antecedũt, (vbi nec imponitur necessitas auo aliquid nepoti, vel nepti relinquere [s]) maneant omnia iura adoptiua ei intacta. Hæc.n. omnis sanctio de filio, & filia, de nepote & nepte, & deinceps personis in sacris cõstitutis introducta est, vbi dubitabatur, quid statuendum esset, quasi duob. patrib. ei, vno ex natura, & altero ex lege [2]† impositis.

Superius dicta locum habent in adoptato, nõ in arrogato, in quo iura vetera remanent illibata & firma. h. d. Sal.

¶ Vbi autem homo sui iuris constitutus per arrogationẽ ex Augusta liberalitate [t] sese dederit in adoptionem, [u] tunc oĩa iura patris adoptiui habeat intacta. Cum enim nullũ inter patres inducitur [x] discrimen, fit suus hæres ado-

---

a *Sine lege.*] i. sine præfinitione, aliās perfectione.

b *Pristinæ cognationis.*] naturalis, s. paternæ.

c *In hoc tantummodo.* poterit ergo eum vocare in ius sine venia, sm̃ Azo. licet P. contra, ut diui ff. de in ius vocan. l. adoptiuum in prin.

d *Ex veteri.*] idest, secundũ leges veteres.

e *Nexus.*] non dixit patriæ potestatis, illa enim soluebatur sm̃ veteres leges, vt Inst. eo. in prin. & ff. e. l. 1. sed nexũ cognationis, quia nihilominus in bonis pr̃is naturalis admittebatur per bonorũ possessionẽ, vnde cognati, licet non per vnde liberi, vel vnde agnati, vt Instit. de hære. quæ ab intest. §. admonendi. & §. at hi.

f *Reliquijs.*] vt succedat patri & alijs, quos contingit naturaliter, per vnde cognati, vt modo dixi. Accur.

g *Legitimus.*] idest legitime aggregatus vt succedat ab intestato. Azo.

h *Materna.*] q. d. materna iura non abolebantur secundum veteres leges, quæ inducebant, vnde cognati, utrũ proxi. ibi, naturalis fuerat cognatus. Qui ergo ita dicet aboleri hodie paterna?

i *Etsi.*] i. quamuis.

k *Iura integra.*] i. naturalia ad succedendũ, non per vnde liberi, vel vnde agnati, ut d. §. at hi qui est contra. sed per vnde cognati, vt in eo. tit. inst. admonendi.

l *Tantummodo.*] nõ autẽ ad agnatos, uel cognatos huius pr̃is adoptiui. sic & legitimatus per curiam, vt in Auth. qui. mo. na. effic. sui §. filium vero. collat. 7. & arg. ff. eo. l. antepe. sed patri adoptiuo vna cũ naturalibus & legitimis succedet, ut hic, & sup. de suis & legi. l. si te.

m *Nec ipsa.*] scilicet familia.

n *Translatus.*] vt & sup. ea. l. §. sed hæc omnia manere.

o *Adoptiuis.*] datis extraneo adoptionẽ.

p *Ex tribus maribus.* tres erãt patres, quorum quisq; suũ filiũ adoptanti offerebat, vt eũ adoptaret: ex quib. adoptabatur. Vel contra erãt tres volentes adoptare, sed vni est datus, cui plus videbatur prodesse, cũ sit adoptat? cũ maiori solennitate. & facit Insti. de hære. q̃ ab intest. §. aliquã & ꝛ. de Decur. l. fi. in fi. lib. 10.

q *A patre dato.*] s. alicui extraneo.

r *Extendimus.*] sicut ergo filiũ meum in adoptionẽ datũ, habeo necesse instituere, vel exhæredare, ita & nepotem. sed hoc nisi filius præcedat nepotem. & hoc subijcit. si tamẽ & c. vt ff. de milit. testa. l. si filiusfa. 1. §. 1. & In stit. de exhæred. li. §. posthumorum.

s *Relinquere.*] nisi faciat propter timorẽ legis Velleię, ut in d. §. posthumorum. in fi. qui est contra.

t *Liberalitate.*] i. authoritate vel rescripto, vt sup. eo l. arrogationes.

u *In adoptionem.*] i. in arrogationem.

x *Inducitur.*] q. a. nõ sit nisi adoptiuum. Veteres.

1† al. defuit.

*Hæredis. Hic casus est, quo quis suus hr̃s intelligitur. cum tñ in pt̃ate non sit.

*Successionẽ. Etiã si concurrat naturales, & legitimi. Cõt.

Filiũ in adoptionẽ datũ tenet pr̃ instituere vel exhæredare.

*Ad interpretationem huius loc. vide Alcia. 4. Paterg. 3. Retar. 3. 6 de authori. pruden. in fi. Cuia. in l. vlti. inf. de Decurion.

2† al. positis, al. posite.

Veteres. CASVS. Olim si pater volebat dare filiū suum in adoptionē, oportebat, q̄ venderet alicui: deinde alijs: & ille rursus alij: & sic ab vnoquoque emācipabat: postea vero videbatur bis, vt seruus, & manumittebatur: quod non obseruabatur in filia, quia nō erat necessaria nisi vna emancipatio: Excluso ergo vete[ri] circuitu, statuit Imperator p l. praesentē, vt si pater i adoptionē filiū suum dare voluerit, scriptura interueniente hoc iudici innuet p̄sente filio, qui debet adoptari, & p̄sente adoptante.

1 † Indicare statu.

a *Veteres circuitus.* No. circuitum inutilem tolli, vt inf. ti. e. l. 1. & ff. de condi. in deb. l. dūs testi. & infra de dol. l. si. in fi.
b *Emancipationes.* opus enim erat, q̄ ego tibi, & tu illi: & ille alij videremus, vt filiū, & sic ab omnibus emanciparetur: postea videbatur bis ut seruus, & bis manumittebatur.
c *Liberis.* s. in filia & nepotib. ex filio. & infra vt hic, & ff. de iniust. rup. testa. l. uerum. §. filia.
d *Manifestare.* vt & ar. insti. ti. l. si. Sed certè imò & sine actis, vt sup. de fide instru. l. emancipatione. quę est contra: sed illa litera aliter intelligitur, quia omnes acta perdita.
e *Et nō contradicente.* vt inf. eo. t. l. iubemus. & l. si. & ff. eod. l. 1. §. 1. & l. in adoptionibus.

* De formulis adoptionis & adrogationis. vi. apud Gell. 5. c. 19. Vopisc. in Aurelia.

DE EMANCIPATIONIBUS liberorum. Qualiter cōstituatur patria potestas dictū est, nūc qualiter dissoluatur. Vel sic: Qualiter cōstituatur patria potestas, dictū est: sed q̄ illa solui per emācipationem, ideo ponit de emācipationibus. Azo.

Si lex. CASVS. Si p̄r filiū suū apud magistratum municipalem, cui sola cōsuetudo municipalis iurisdictionem dedit emancipandi, emancipauerit: an teneat emancipatio, queritur. Et dicitur, quod sic.

ptiuus patri arrogatori, & familiæ eius aggregetur, & oīa quæ ad filium arrogatū veteres legumlatores introduxerunt, [1] † intacta illibata que in eorum personis referuentur. Dat. Calē. Septemb. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Coss. 530.

Quod potest per veritatē disponi, non debet disponi per fictionem. Item frustra fit per plura, quod pot fieri per pauciora. h. d. Bal. vel sic: Solemnitas antiqua, quę requirebat liberorum emancipationem, dum dabantur in adoptionem, est sublata: sed sufficit eam fieri apud competētem iudicem. h. d. Sal.

Idem A. Iuliano PP.

LEX XI.

Veteres [a] circuitus [*] in adoptionibus, quę p tres emācipationes, [b] & duas manumissiones in filijs, aut per vnam emancipationē in cęteris liberis [c] fieri solebāt, corrigentes, siue tollentes, cēsentus licere parenti, qui liberos in potestate sua cōstitutos in adoptionem dare desiderat, siue vetere obseruatione emancipationū, & manumissionum, hoc ipsum actis interuenientibus apud cōpetentē iudicē manifestare, [d] p̄sente eo, qui adoptatur, & nō cōtradicēte, [e] necnō eo, qui eū adoptat. Dat. 5. Calē. Nouēb. Cōstātinop. Lāp. & Oreste VV. CC. Cos. 530.

De emancipationibus liberorum.

TITVLVS XLIX.

Cōsuetudo dat iurisdictionem voluntariā, quæ extenditur ad forenses seu non subditos consentientes. Bal. Vel sic: Ista lex est digna repetitione, quæ cōsistit in duobus. Primo in materia iurisdictionis voluntariæ prorogandæ. Secundo in materia iurisdictionis statutariæ extendendæ, vel restringendę. Nam triplex est iurisdictio. quędā contentiosa fori contentiosi. quędam voluntaria fori voluntarii, quædam statutaria faciendi leges & statuta. & breuiter h. d. vt i tex. vel sic: Habēs iurisdictionem à lege municipali, potest illam exercere etiam inter non subditos consentientes; & valet apud omnes. h. d. Sal.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Herennio.

LEX PRIMA.

Si lex [f] municipij, in quo te pater emācipauit, potestatem Duumuiris [g] dedit, vt etiā alienigenę liberos suos emancipare possint; id quod à patre factum est, suam obtinet firmitatem. PP. 3. Non. Decembr. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

In emancipationibus & etiā donationibus potius attenditur veritas, quàm scriptura. Bald.

Ijdem AA. & CC. Genadiæ.

LEX II.

In emancipationibus liberorum, necnon donationibus, non tam scriptura, quā veritas [h] considerari solet. PP. 5. Id. Mar. Tyberiano & Dione Coss. 291.

f *Si lex.* i. consuetudo. sic inf. eo. l. fin.
g *Duumuiris.* i. magistratibus municipalibus: vt sup. de inst... l. fi. sed nonne etiā non esset cōsuetudo, est tñ lex, quę dicit apud magistratū municipalē hoc fieri posse, vt supra de magist. muni. l. 1. & apud extraordinariū: ut ff. de manu. vin. l. 1. §. fi. & ff. eo. l. emācipari? Rñde. sic: si modo ex cōsensu à scientibus, vel extraordinariè prędicta fiāt: sed hic credebāt ordinariū, & nō erat, quia cōsuetudo facit eū ordinarium ad oēs & alienigenas. Vel dic. q̄ Duumuiri nō sunt magistratus municipales, sed quidā officiales q. alias nō habēt iurisdictionē hic, nisi cōsuetudo daret. & hoc placet. Sed quo consuetudo eius loci p̄iudicat oibus aliorū locorū, vt ff. cōia prędi. l. vēditor. §. si cōstat? Rñ. I voluntaria iurisdictione & hoc: secus fortè in cōtentiosa. Vel dic. & i cōtentiosa idem. & nō dicet illius loci consuetudo tñ, sed generalis, inspectis eis, inter quos fit magis, quā in loco vbi fit. Item no. hic ar. q̄ iura & statuta illius loci, vbi agit iudiciū, sunt conseruāda, licet actor aliūde sit. Sed arg. cōtra. ff. de euict. l. si fundus. & ff. de vsur. l. s. § i prin. Ex p̄dictis patet nō esse cōtra ff. de iurisdic. omn. iud. l. fi. q̄ ibi de cōtentiosa di. cit. vel nulla erat cōsuetudo ibi, & iniustus vocabat ibi re[m]. ADDITIO. Materiam huius legis videas latè & pulchrè per Bart. in repet. l. cūctos populos. sup. de summa Trinit. & fide cathol. ubi eam latè examinat.

Iudicium ... detur ... statuta loci vbi agitur.

In emancipationib. CASVS. In emācipatione an necessaria sit scriptura, quęritur. Dicitur, q̄ nō. vel si pr filiū emancipauerit, & interuenit scriptura, quę amissa sit postea, an propterea debeat retractari emancipatio? Dī, q̄ nō, si veritas possit aliter probari. uel si facta erat emancipatio, vel donatio per scripturā, nō tam scripturā ipsum, quam actus cōsiderandus est.

h *Veritas.* pone q̄ emācipatio, vel donatio fiebat, sed aliud simulabatur. & tūc est simile ... plus valet quod agit p̄ totū. & sup. de probat. l. cū pre. ib. & ff de do. l. nec ignorans. Vel dā cit, q̄ in emācipationibus non est necessaria scriptura, & tunc est sic sup. de fide instr. l. emancipatione. & inf. eo. l. iubemus, loquitur de infante uel absente. & sup. tit. prox. l. si loquitur de adoptionibus, q̄ sunt arg. cōtra. Vel tertio di. q̄ licet sit amissa charta emācipationis, quę tñ facta fuit, nō nocet, si veritas pateat. & sic potest loq. hic & d. l. sup. de fid. instru. l. emancipatione. & sic cōcordāt p̄dictę leges inf. e. l. iubemus, in fi. l. & sup. ti. 1. l. fi.

Non

NOn. CASVS. Si pater dicat filio, fili vis emancipari? non propter hoc emancipatio videtur fieri, nisi solénitas interuenerit, quæ est necessaria.

a *Non nudo* a solemnitate. & sic est sup. de pat. pote. l. abdicatio. & arg. sup. de pac. l. traditionibus.

b *Solemni*. scilicet authoritate iudicis. vt Insti. quib. mod. ius pat. pote. sol. §. præterea. & argum. supra tit. e. l. adoptiu.

c *Casu*. puta patris morte, vt Insti. qui bus modis ius pa. po te. sol. §. 1.

d *Causæ* nota non est locus, quare? quia variæ sunt voluntates hominum, vt ff. ad Trebellianum. l. quia poterat. Sed argumen. contra. supra, tit. 1. l. cum cum. & sup. de rebus alie. non alien. l. 1.

Nou. Leonis apud Harmenopulū lib. [illegible] hanc legē abrogat.

Ubi requiritur solēnitas, ea omissa non valet actus. Bal. vel sic: In emancipatione non requiritur causa, sed iudicis authoritas. h. d. Sal.

Iidē AA. & CC. Eliodoro.

LEX III.

NOn[a] nudo[a] consensu patria liberi potestate, sed actu solemni,[b] vel casu[c] liberantur, nec causæ[d] quibus motus pater emancipauit filium, sed actus solemnitas quæritur. S. 15. Cal. Aug. AA. Coss.

Nō est de mēte Principis tribuere beneficia in alterius iniuriam. h. d. Bal. Vel sic: Inuitus quis non liberat filium vel nepotem à sua potestate. & rescriptum Principis vt iniuriosum super hoc, non est seruandum. Sal.

NEc auus. CASVS. Mulier a Principe videnat impetrare, vt auus suus compelleretur eam emancipare: an possit impetrare? Dicitur, q non; neque rescriptū impetratum tenet, quia Princeps in alterius iniuriam non consueuit concedere rescriptum.

e *Nec auus*. quasi dicat: nec dum pater. & est ad hoc, quod no. de epis. audien. l. si lenones. & Insti. qui bus mod. ius pat. pot. sol. §. fi.

f *Iniuriam*. scilicet patris vel aui, vt cogatur emancipare. sic dic iniuriam, scilicet magnam: sed parua toleratur: vt ff. ne qd in loco publi. l. 2. §. si quis a Principe. & supra, de precib. Imper. offer. l. quoties. & l. rescripta. & ff de relig. l. si quis sepulchrum. in prin. & ff. de administrat. tut. l. impuberi. & ff. ex quib. causis maior. l. sciendum. & 9. quæst. 3. cumque. Sed quæritur, an ex ijsdē causis, quibus pater cōpellitur emācipare, compellatur e contra filius recipere emancipationem? Respō. non, vt ff. de leg. & scil. quod non ratione. Item quia nō est eadem æquitas.

ADDITIO. Aduertas, quod Bart. in l. quidam cum filium, in 1. col. ff. de verbo. oblig. reprobat illam vltimam partem glossæ dicens, quod sicut pater cogitur ex causa emancipare filium, ita filius ex causa cogitur eum recipere, per illam legem quidam &c. De quo videas &c. Ang. Are. in §. fi. Insti. q b. mo. ius pat. po. solu. in fi.

*Sic Papa nō vult statuta p rescriptū restringi, vt i c. audita cum gl. super uerbo, intellexerunt de restit. spolia.

Iniuria parua toleratur.

Iidē AA. & CC. Coloniæ.[g] †

LEX IIII.

NEc auus[e] neptem suā liberare potestate cogitur, nec in cuiusquā iniuriā[f] beneficia tribuere, moris est nři.[*] Dat. Id. Octob.

g † Coloniæ.

Absens & infans nō possunt emancipari: nisi ex rescripto Principis rescribētis Præsidi vel iudici competenti; vt patrib. præsentibus authoritate Principis interponat decretū emancipationi: infantis autem consensus nō requiritur. Bald. vel sic: Per rescriptum Principis iudici apud actu intimatum, possunt parentes eorum liberos emācipare, accedente antea vel postea illorum volūtate, nisi fuerint infantes, quorum consensus non requiritur. h. d. no. secundum Sal.

Imp. Anastasius A. Constantino PP.

IVbemus. CASVS. Si pater velit emancipare filium absentem, debet impetrare à Principe, vt liceat sibi filium emancipare: quo impetrato ostendat iudici ciuitatis rescriptum: & doceat de filij consensu, nisi filius fuerit infans: quo casu non est requirendus consensus eius, & tamen sic fiet eius emancipatio.

LEX V.

IVbemus[g] licere parentibus, idest patri, auo paterno, seu proauo, cæterisque vlterius per masculini sexus p̄sonas cōtinua generis serie coiūctis, si liberos, quos habēt i potestate propria, [*] †. i. filium, vel filiā, nepotem, seu neptem ex filio, pronepotē, seu proneptem, cæterosq; itidem per masculini sexus p̄sonas cōtinua generis linea sibi coiūctos, per emācipationem, vel absentes,[h] vel peregrè degentes, vel in ijsdē locis seu regionibus, vel ciuitatibus cōmorantes, in iudicio verò non præsentes, iuris sui constituere maluerint: supplicationibus porrectis meriti super hoc diuinū oraculū, hocque[i] apud competētē iudicē, ad cuius iurisdictioné actus emancipationis pertinet insinuare:[k] superq; precib. à semet oblatis apud eum deponere: vt hoc subsecuto, & authoritate præcedēte principali, plenissimum robur emancipatio sortiatur: & personæ, in quas talis liberalitas[l] collata fit de aliena p̄täte quasi à parentibus ex emancipatione manumissæ liberentur: tamē ipsæ nihilominus sub gestorum[m] testificatione, vel apud eundem iudicem, vel apud alium quē libet, proposito parētum suā etiam voluntatem cōsonare, vel ante preces oblatas & sacros apices promulgatos, vel postea deposuerint:[n] nisi infantes sint, qui & sine consensu[o] etiā hoc modo[p] sui iūris efficiuntur. Dat. 11. Calē. Aug. Constantinopo. Probo & Auieno Iun. Coss. 503.

g *Iubemus*. loquitur hæc lex de absentibus emancipandis: Hęc lex no. & eodem modo de [illegible] his loquitur supra, de collatio. l. liberos & de legi. hæred. l. si cit. & ab eo. & l. de eman. tiorum. Anastasiana ab cipatis. & est hęc lex auctore di Anastasij.

h *Vel absentes*. scilicet a patria, vel a ciuitate tota & secte. vel à loco iudicij: vt subijcit. & hic ex eo quod subijcit, nota absentem esse, qui abest a iudicio. sic accipitur in Authē. de test. §. penult. col. lat. 9. & plene dixi sup. de præscrip. lon. tempo. [illegible]

i *Hocque*. scilicet diuinum oraculum [illegible]

k *Insinuare*. id est demonstrare & deponere, idest, dicere se velle eo vti, & procedere ad emancipandum: & est simile de impetratione veniæ, quæ primo per rescriptum petitur: deinde postea apud iudicem causæ probatur vt supra, de ijs qui ve. ata. impe. l. 2. omnes. & argumen. supra, de adoptionibus, l. 2. in fine.

l *Liberalitas*. id est emancipatio.

m *Sub gestorum*. sic fieri intergo videtur in emancipatione necessaria scriptura. sic supra, tit. e. l. fina. Vel specialis hic in absente: & alia loquitur in adoptionibus: vt diximus supra, eodem l. in emancipationibus.

n *Deposuerint*. id est, consenserint filij emancipari. Sic ergo nota absentem non emancipari inuitum, vel ignorantem. quod est hodie generale [illegible] in Authent. quibus modis natur. effic. sui. §. generaliter. collatio. 7. & facit supra, titu. eo. cum in adoptiuis. §. sed ibi, cum in hoc casu, &c.

Emancipatio an desideret scripturam.

o *Et sine consensu*. nota infantes, quod cum consensu possint, quia consentire non possunt.

p *Etiam hoc modo*. non solum alijs quibusdam, vt [illegible] delicto patris, quibus fiunt sui iuris filij etiam ignorantes, vt Insti. quib. mod. ius pa. pote. sol. §. 1. & §. cum autem.

Cum

C*Vm inspeximus*. CASVS. Olim cum volebat pater emancipare filium, vendebat eum, & ille emancipabat, & alapam dabat ei. hodie si vult quis filium suum emancipare, impetret rescriptum principis ambagibus sublatis antiquis, vel coram iudice terræ eum emancipet, & habebit dimidiã vsusfructus in bonis filij.

a *Figuratas*. id est, simulatas: vendebatur enim vno nummo.

b *Rhapismata*. nam forte verberabat & rapiebat semetipsũ à verberibus, vt sic hodie in desponsantibus, licet illud pro ludo fiat, & ad hoc in Authentica cõstitutio, quæ de dignitatibus. in prin. collat. 6.

c *Circuitu*. nota sic & ff. de condic. indeb. l. dominus. & ẽ. tit. 1. l. fi.

d *Anastasiana*.] quæ est supra leg. proxi.

e *Competentis*. fortè etiam extraordinarij, vt argumẽ. ff. de ma. vin. l. etiam. §. fin.

f *Vel legibus*. vt quia sunt saltem magistratus municipales: competit enim hoc iure magistratus, vt supra de magist. municip. l. 2.

g *Consuetudine*. etiam si non sit fortè magistratus. Et sic nota, quod consuetudo dat iurisdictionem ordinarii, vt supra eodem l. prima.

h *A sua manu*.] idest potestate, vel quia etiam per manum capit, & habes eadem Institut. quibus modis ius patr. pot. sol. §. præterea. vbi fit mentio huius l.

i *Legitima iura*.] scilicet de succedendo filio, licet non hoc sibi expressè seruauerit, vt hic subijcit, & insti. tit. de leg. ag. success. §. finali. & ibi fit mẽtio de ista constitutione.

k *Et peculium donare*. semper repete, licentiam esse, &c.

l *Indignantur*. vt sunt aduentitia, nam in castrensi, vel quasi, nihil retinet, vt supra de bo. quæ lib. l. cum oportet. § cum autem.

m *Constitutionis modum*. quæ est in dicta lege, cum oportet. §. cum autem. & §. hoc obtinente. vbi dicit pro tertia proprietatis, quam olim habebat, habere dimidiam vsusfructus: exceptis castrensibus, vel quasi, nisi expresse te miserit. In seruo autem distinguitur. vt supra de peculio eius qui li. inc. leg. prima.

† Ex 50. decis.

Consuetudo dat iurisdictionẽ

† Cõpetentis. i. habẽtis legis actione Cõtius.

1 † Reseruauerit.

2 † al. liberalitatis.

Vna obseruatione sublata, emancipationes possunt fieri coram iudicibus competentibus & emancipatis potest etiam donari, & per emancipationem non soluuntur iura agnationis. hoc dicit Bal. Vel sic: Figmentis antiquis semotis, & per rescriptum principis, & sine eo, apud competẽtes magistratus possunt parentes liberos emãcipare, & in emancipatos liberalitates exercere: & emancipati etiã si non sit dictum, retinent ius succedendi. hoc dicit Salicetus:

Imp. Iustinianus A. Ioanni PP.

LEX VI.

CVm * inspeximus, in emancipationibus vanam obseruationem custodiri, & venditiones in liberas personas figuratas, [a] & circumductiones inextricabiles, & iniuriosa rhaptismata, [b] quorum nullus rationalis inuenitur exitus, iubemus, huiusmodi circuitu [c] in posterum quiescente, licentiam ei esse, qui emancipare vult, vel ex lege Anastasiana [d] hoc facere, vel sine sacro rescripto intrare * competentis [e] iudicis tribunal, vel eos adire magistratus, quib. hoc facere, vel legibus, [f] vel ex longa consuetudine [g] permissum est: & filios suos, vel filias, nepotes, vel neptes, vel deinceps progeniem in potestate sua constitutam à sua manu [h] dimittere, & legitima iura [i] omnimodo habere, & si non specialiter hoc sibi seruauerit. [1] † & peculium [k] donare, vel alias res, [2] † liberalitatis titulo in eos transferre: & eas res, quæ acquisiti indignantur, [l] per vsumfructum secundum nostræ constitutionis [m] modum detinere, & omnia facere, vana tantummodo (secundum, quod iam dictum est) obseruatione sublata. * Dat. Calend. Nouemb. Constantinop. post Consulatum Lãpadii, & Orestis, VV. CC. Coss. 531.

TITVLVS L.

De ingratis liberis, &c.

Filius emancipatus, propter ingratitudinem reducitur in patriam potestatem. h. d. Bald.

Imppp. Valent. Valens, & Gratianus AAA. ad Prætextatum P. V.

LEX VNICA.

FIlios, * (& filias, [3] † cęterosque liberos) contumaces, qui parentes, vel acerbitate conuitii, vel cuiuscumque atrocis iniuriæ dolore pulsassent, [n] leges [4] † emancipatione rescissa [o] damno libertatis immeritæ [p] multari voluerunt. Dat. 12. Calen. Septẽb. Mediolani, Lupicino, & Iouiano Coss. 365.

TITVLVS LI.

De postliminio reuersis, & redemptis ab hostibus.

Conceptus in captiuitate patris, & matris, reuertens cum patre, & matre, sequitur patris originem: & si reuertitur solum cum matre, & pater apud hostes moritur, matris tantum originem imitatur. hoc dicit Baldus.

DE INGRATIS liberis.

Qualiter exeat filius fam. de ptãte paternis per emancipationẽ, dixit, nũc ecõtra qualiter retrahatur in potestatem p ingratitudinẽ, dicit.

F*Ilios*. CASVS. Pater emancipauit filium, extitit ei postea ingratus, an possit eum reuocare in potestatem suam quęritur. Et dicitur, quod sic.

n *Pulsassent*. Pro his etiam causis potest exhæredari, ut in Authent. vt cum de appell. cogno. §. causas. & §. si quis de parentibus. col. 8. Et nota difficilius reuocari filium, quã libertum, qui ex leui causa reuocatur, ut supra de lib. & eorum lib. l. si manumissus.

o *Rescissa*. sed quo iure? Respond. officio iudicis, vt arg. supra de lib. & eorum libe. l. 1. licet alij per accusationẽ ingratitudinis, vt ff. de procu. sed & hæ. §. patronus. & supra de liber. & eorum libe. l. penult. vbi eadem dicimus de liberto. alij putant p vtilem rei uendicationem, vt infra. de reuo. do. l. hi.

p *Immeritæ*. nec enim merentur habere bonum, si sint mali, vt infra de reuo. do. l. generaliter.

4 Olim fiebat manumissio quinque testib. præsentib. & libri pende statera & æreum nummum ferente & medio aliquo intercedẽte, medio illi filius à patre mancipabatur, i. uendebatur. Patri inuicẽ ptij nũmus ab emptore tradabat. Filius ita emptus emptori quasi seruus erat, sed eũ mox ab emptore uindicta manumittebat, manumissus tacito iure in patris ptãtem reuertebat. Id iterum atque tertio fiebat. Hinc Vlp. 10. §. 1.

* Ex lib. 8. ti. 7. l. 5. C. Th.

3 † Inclusa adiuncta sũt à Triboniano. Cont.

4 † Legis.

DE POSTLIMINIO reuersis, &c.

Qualiter restituit patria potestas per ingratitudinem, dixit supra, nũc qualiter per ius postliminij, sed quia & hi quandoque reuertũtur, & ad his subijcit.

EX duobus. CASVS. Si mulier cum marito ab hostibus capiatur, & ibi concipiat, & pariat, & ambo reuertantur, an partus habeat postliminium, quæritur. & dicitur, quòd non, de stricto iure: quia ille solum habet ius postliminij, qui ab hostib. captus erat, quod non erat hic. de æquitate tamen ex persona patris & matris habebit ius postliminij. Si vero mater tantum redeat, quantum ad matrem, erit partus legitimus: sed quantum ad patrē, pro spurio habendus est. vnde patri non erit hæres, sed matri: quia lex Cornelia fingit eum, qui apud hostes decessit, prima hora captiuitatis decessisse.

a *Sarmacia.* vel proprium nomen: vel appellatiuū est eius, quæ ex captiuis nascitur. Acc. Flor.

b *Nata.* concepta apud hostes, alias haberet semper ius postliminij etiam filia redien. quia habetur pro nata, vt ff. de statu homi. l. qui in vtero. 1. & 2. Accur.

c *Filiam* in potestate. & impropriè dicit, reddet, vt ff. de verb. sign. l. verbum reddendi. sic ergo oēs habēt postliminium. vt ff. e. l. ius. in princ. & ex quib. cau. ma. l. ab hostib. §. non minus. & ff. de suis & legit. hær. l. 1. §. quarti.

d *Duxit* i. reduxit.

e *Secuta.* sic finguntur filia sine patre, & sic spuria, vt matri iure postliminij succedat, vt hic: & ff. ad Tertul. l. 1. §. sed si apud. & ff. cod. l. debitus. in fi.

f *Nam fictio.* bene dicit parentum restitutio, & c. nam & c. vel ad proximum, & c. No. ergo tres casus, aut n. apud hostes conceptus, & natus redit cum patre, & matre: aut cū matre tantum, aut cum patre tantum. primis duob. casibus habet postliminium: licet in secūdo sit spurius, & tantum matri, & non patri succedat: cum ex lege Cornelia fingatur mortuus pater prima hora captiuitatis. & isti duo sunt in hac l. Tertio verò videtur filius sine matre, & hoc casu dicam eum habere postliminium secundum Io. & succedere patri, sicut in filio arrogato, vt ff. de adopt. l. & qui vxorem. Item in dubijs facimus rem valere, vt ff. de rebus dub. l. quoties. ij. Sed P. dicit non habere postliminium, quasi filius non posset esse sine matre, licet sine patre. & speciale dicunt in adoptiuo.

1 † Sarmatina.

Filius apud hostes cōceptus, an habeat postliminium.

Impp. Seuerus & Anto. AA. Quinto.

LEX PRIMA.

EX duobus captiuis Sarmacia[a] 1 † nata, [b] patris originem ita secuta videtur, si ambo parentes in ciuitatē nostram redijssent. Quamquā enim iure proprio postliminium habere non possit, quæ capta non est, tamen parentum restitutio reddet patri filiam, [c] qui cum ab hostibus interfectus sit, matris dū taxat conditionem, quæ secū filiam duxit, [d] videtur necessario secuta. [e] nam fictio [f] legis Corneliæ, quæ legitimos apud hostes defunctos cōstituit hæredes, ad eam, quę illic suscepta est, non pertinet: cum eo tempore, quo captus est, diem suum pater obijsse existimetur. PP. sine die, & Consule.

Redemptus ab hostibus, loco pignoris retinetur, donec redimatur. & si quis redimit liberam mulierē, quā sibi postea in matrimonio copulauit: videtur nexum pignoris dimisisse. h. d. Bal.

Imp. Gordianus A. Public.

LEX II.

1 AB hostibus redēpti, quo ad exoluatur pretium, magis [g] in causam pignoris [h] constituti, quam in seruilem cōditionem esse detrusi videntur, & ideo si nummi [i] eo nomine expensi donatio intercedat, pristinæ cōditioni eos reddi manifestum est.

¶ Proinde si ab hostibus redemptam, post dissolutum veluti naturalis pignoris vinculum habere in matrimonio cœpisti: nihil est, quod de statu eius, seu liberorum communium, debeas pertimescere. [k] PP. 2. Id. Iun. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

Capto ab hostib. debet dari curator sub idoneo fideiussore ad bona conseruanda, ne dissipentur. h. d. Bald.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Varo.

LEX III.

CVm cognatos tuos nōdū postliminio regressos affirmes, sed adhuc in rebus esse humanis, & bona eorum fraudib. diuersæ partis dissipari, interpellatus rector prouinciæ prouidebit eum [l] sub obseruatione [m] cōsueta 2 † cōstituere, 3 † q stipulāte seruo publico satis idoneè dederit. PP. 5. Cal. Sept. Diocl. & Maxim. Coss. 287.

Incertus de morte testatoris, vel eius, cui ab intestato succederet hæreditatē adire non potest, nec distrahere, nec pacisci super ipsa hæreditate, secus factum ipso iure nō tenet. & cum postea erit certū de morte, poterit hæreditas adiri, & bonorum possessio peti, etiam si per prius esset renūciatum tempore dubij antedicti. h. d. Bald.

Ijdem AA. & CC. Hermog. & alijs.

LEX IIII.

NEc nos [n] preteriit hæreditatem eius, quam incognitum erat ab hostibus interfectam, an captā [o] esse,

AB hostibus. CASVS. Mulierem ab hostibus captam Titius redemit, quod pretium solutum sit, erit loco pignoris. Si vero nummos quibus redempta est, Titius ei dedit, & eam in matrimonio sibi copulauerit, primo casu suæ conditioni reddita videtur. secundo casu de statu illius, & coniuncta liberorum, non debēt pertimescere.

g *Magis.* electiuè, i. non seruilem conditionem: nisi quo ad seruitiū. pro quo potest dici non multū differre interim à seruo. vt ff. de libe. exhib. l. 2.

h *Pignoris.* taciti vt ff. de leg. 1. l. senatus. §. fin. & de test. l. qui testā. §. 1. nec an protest militare, quam liberetur, vt ff. de re milit. l. qui status.

i *Si nummi.* collectiue, vt & illud: Miles Cęsaris ruit in arma. i. tota militia. & multus piscis est Romę, vt ff. de verbo. sig. l. in vul.

k *Pertimescere.* vt s. ea. l. si is, qui te. Et not. hac l. duos casus quib. vinculū pignoris liberatur, per donationem, & per matrimonium. & facit ff. eo. l. si captiuus.

CVm cognatos. CASVS. Bonis capti ab hostib. adhuc in patriis, dādus est curator, ne interim dissipentur, vt dēt interpellatus rector prouinciæ, constituet idoneum satisdantem. de bonis capti fideliter conseruandis. Viu.

2 † al. deest
3 † al. tunc. i.

l *Eum.* curatorem.

m *Obseruatione.* s. bonorum. Et sic not. curatorem dari bonis captiui, vt ff. ex quibus cau. ma. l. ab hostib. §. 1. & de tute. l. mut. §. fin. & q bus ex cau. in possessionem eat. l. in possessionem. in fine. & idem in bonis cuiuslibet absentis, vt ff. de mu. & hon. l. 2. §. pen. & fin. de cura. bon. dan. l. 1.

NEt nos præteriit. CASVS. Hæreditas captiab hostibus, quo ad sciatur, aut viuat, vel decesserit, adiri non pōt, nec super bonis suis facta transactio, vel adiudicatio tenet. Si ergo matertera tua apud hostes decessit, & hoc notum est, agnoscere potes bon. poss. in bonis eius delatam, nec quod in bonis suis pro parte gestum est, antequam scires eam decessisse, tibi obstabit.

n *Nec nos.* non solum antecessores nostros non præteriit, sed nec nos, quin bene sciamus hoc, quod subijcit hæreditatem, &c.

o *An captam.* de matre dicit, secus forte in paterna hæredi-

hereditate, vt sup. de suis & legi. l. apud. vel ibi non desideratur scientia quoad transmissionem.
a *Cognoscitur.*] dic, vt sup. solu. matr. l. si quidem.
b *Transigi.*] vel pacisci. cũ sit turpe, vt supra de pact. l. si. & de inof. testa. l. si qñ. §. 1. neq; pro hærede geri, vt ff. de acqr. hær. l. neminem. Nec repudiari, vel adiri, vt hic proxime dixit. & ff. de acquir. hære. l. is qui hæres §. pen. & l. q superstitis. & facit sup. solu. matr. l. si quidè viuit. Sed q̃d si vendidit rē filius talis hæreditatis: an postea vẽdicanti obstabit exceptio rei vẽdicatæ? Videt, quod nõ, vt argu. ff. quorũ legat. l. 1. §. quod ait pretor voluntate in fi. Sed arg. contra ff. de vsucap. l. cum vir. & ff. de fundo dota. l. penul.
c *Iudicari.*] aliàs iudicari: & aliàs vindicari. Sed si iudicatũ fuerit cõtra eum: an postea cognito, q̃ sit mortuus, potest repelli per exceptionẽ rei iudicatæ si agat? Vĩ, quod non, argu. ff. quo lega. l. 1. §. q̃d ait prætor voluntate & in fi. huius l. & q̃a ex alia causa agit, vt ff. de excep. rei iudi. l. si mater. §. cũ rem.
d *Vnde.*] quod dixit in genere, dicit nũc in specie.
e *Successionis.* decesserat. n. filius in medio. de quo filio habita est mentio supra, in prin. huius l.
f *Non officientibus.*] imò videntur quãdã obstare: scilicet si donauit, vt ff. de dona. quidem. §. fi. quæ est cõtra. Solu. specialis casus in donatione. Vel ibi constabat eũ viuere: hic dubium erat. Vel non repellitur ibi, q̃a donauit, sed quia indignus repellitur.
g *CVm non redemptum.*] tunc. n. esset loco pignoris, vt sup. eod. l. 2.
CVm & postliminij.] CASVS. Captus ab hostibus si redimatur ab aliquo, & pretium redẽptori restituitur,

* Appellatur. QVIBVS EX LEGIB. ex lege Cornelia, vt videtur Ferreto, & Cont.

* Barbari qui dicantur vide Alciat. in l. scrinijs. de pala. sacra largi. C. li. 12.

3† Ideo.

à filio adiri non potuisse: q̃m eorum bona, qui in hostium potestatẽ rediguntur, eo demum tempore successionis iure acquiri possunt, cũ captos apud hostes mortuos esse cognoscitur[a] Nec super facultatibus eius, cuius incerta vita, ac fortuna fuit, transigi[b] vel iudicari[c] potuit. vnde[d] posteaquam apud hostes materteram vestram fati munus implesse, innotuit, tunc vobis licentia permittitur agnoscendæ per bonorum* possessionem successionis:[e] non officientibus[f] enim ijs quæ perperam gesta sunt, si priorem gradum obtinetis, successionis compẽdium ad vos pertinet. PP. quinto Cal. Iun. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290

Filius præfecto legionis restitutus à barbaris, recuperat pristinam libertatem: nihilo propterea dato præfecto legionis. h. d. Bald. vel sic: Captiuus suis donatus sine vllo pretio statim habet ius postliminii, & nihil soluere tenetur. h. d. no. Sal.

Ijdem AA. & CC. Vrsæ.

LEX V.

CVm non redemptum[g] ab hostibus filium tuũ, sed sine vllo contractu traditum à Barbaris* præfecto legionis dicas, postliminij ius locum habuit: & illico[3]† ingenuitati suę reddi eum præses prouinciæ iubebit. PP. 17. Cal. Iun. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Quolibet offerente redemptionis pretium, debet redemptus pristinę restitui libertati. h. d. Bald. vel sic: Redemptor compellitur iudicis officio pretium redemptionis recipere à captiuo. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Iusto.

LEX VI.

CVm & postliminij ius, & communis vtilitatis ratio exigat, vt si qui captos ab hostibus redemerint, accepto pretio redemptos suæ ingenuitati restituant;[h] proponasque redẽptorem tuum noluisse oblatum pretium à te, vel ab alio recipere, præses prouinciæ efficaci instantia compellet eum legibus obtemperare: & percepto eo, quod pretij nomine dependitur, status[i] securitatem non inquietare.[k] PP. Cal. Febr. Tyberiano, & Dione Coss. 291.

Mulier, quæ redemit puellam ab hostib. & prostituit: pretium perdit, & illa prostituta ab ea iuste aufugit. h. d. Bald. vel sic: Delictum turpis quæstus redemptoris, priuat ipsum à nexu pignoris pretii redemptionis. h. d Sal.

Ijdem AA. & CC. Claudio.

LEX VII.

FOedissimæ mulieris nequitia permouemur: cũ igitur filiam tuam ab hostibus captam, ac prostitutam ab ea, quæ eam redemerat, ob retinendæ pudicitiæ cultum, ac seruandam[2]† natalium honestatem ad te[l] confugisse proponas: præses prouinciæ, si filię tuę supradictam iniuriam ab ea, quæ sciebat[m] ingenuam esse, inflictam cognouerit: cum huiuscemodi persona indigna sit pretium recipere, propter odium detestabilis quæstus, etiam si pretiũ compensatum non est, ex necessitate[n] miserabili custodita ingenuitate natæ tuæ, aduersus flagitiosæ mulieris turpitudinem tutã eam, defensamque præstabit.[o] PP. 3. Nonas Feb. Tyberiano, & Dione Coss. 291.

Nati ex redempta, nascuntur ingenui. Bald. vel sic: Nati ex redempta, non possunt retineri pignori pro redemptionis pretio. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Matronæ.

LEX VIII.

PRæses prouinciæ, ne vlterius in seruitutis iugo detinearis, curæ habebit,[p] qui pro solertia sua parum[q] ignorat filiorum tuorum

& pristinũ statum recuperat. Si vero redẽptor pretium recuperare noluerit, compellet eũ præses prouinciæ.
h *Restituant.*] restituti sunt quidem statim facta redemptione: sed postea accepto pretio sic restituuntur, ac si nõ fuerint pignori nexi.
i *Status.*] sui.
k *Inquietare.*] i. compelli.
FOedissimæ.] CASVS. vnam ingenuam quædã ab hostibus redemit, & eam prostituit, redẽpta ad matrem fugit custodiendæ pudicitiæ causa: cum mulier indigna sit pretium recipere, educet sus eam petente tuta erit. Viuia.
l *Ad te.*] scilicet patrem. Acc. Flo.
m *Sciebat.*] maximè. argu. ff. de pigno. actio. l. eleganter. §. fin.
n *Ex necessitate.*] id est ex misera necessitate seruiendi extracta. & facit supra de episc. audien. l. si lenones.
o *Præstabit*] s. præses prouinciæ.
PRæses.] CASVS. mulier capta redempta, si pretium soluerit redemptori, vel per quinquẽniũ seruierit, pristinum consequetur statum: & si filium post redemptionem peperit iure pignoris nõ erit obligatus propeccato matris. Accursi.
p *Habebit.*] postquã soluisti pretium, vel seruiisti per quinquennium.
q *Parum ignorat.*] i. bene scit. vt sup. de transa. l. fratris.
Postea.

a *Postea quam.*] idem si ante. inf. eo. l. commercio.
b *Nec pignoris.*] abundat nec propter dictionem, nullis. Et nota speciale: nam aliud est in alio pignore, quia nata sunt pignori, vt ff. de pign. l. grege. in principio. & l. Paulus. §. si mancipia.

f *Sicut liberis.* i. hominibus. Vel dic id est filijs. & de vtroque habes insti. quib. modis ius patr. po. sol. §. si ab hostib. & §. ipse quoque. Acc.
g *Sic serui.* secus in armis, & veste, & similibus, quæ turpiter amittuntur, vt ff. eo. l. ... & §. ... idem in seruis intellige, si sint in potestate dñi, vel inter dñi præsidia sint, licet in liberis statim cum sunt intra limina imperij, vt ff. e. l. si. & l. in bello. §. manumittendo.

Captum.] CASVS. Filius ab hostib. captus si pater in ciuitate medio tempore decedat, & ille testatur: si tempore, quo capiebatur, erat in patris potestate: iure postliminij erit patri suus hæres, siue testamentum fecerit, siue non: & res hæreditarias à quolibet possidente vendicabit: nisi fuerint eo præsente, & reuerso vsucaptæ, vel præscriptæ. Viui.

1† al. redemptione.
2† al. ne.
3† al. vllis.

c *Medio tempore.*] id est post captum ante reditum.
d *Lex Cornelia.* imo debet dicere ius postliminij, quod fingit captum non fuisse captum, ex quo reuersus est: at lex Cornelia fingit eum, q. decessit, ea hora decessisse, qua fuit captus, vt Insti. quib. nō est per. facere testa. §. fi. Respond. lex Cornel. ad multa capitula porrigitur, quorum vnum est, an postliminio captus ab hostibus dū est captus, vt ff. de here. insti. l. illa institutio. §. 1. & de hoc erat quæstio in l. ista. Vel dic, & patrem fuisse captum & ibi decessisse. Vel aliter lex Corn. vocat filium ad hereditatem, vt suum hæredem, vt ff. de testam. l. lege Cornelia. At ius postliminij vocat eum ad hæreditatem, sed non vt suum hæredem, vt inf. eo. l. ius postliminij. Accursi.

Postliminium, & lex Cornelia differunt, ... de fingunt.

4† al. Georgio.
5† al. in medio.
6† si.

e *Faciat.* quadriennium si res sint vsucaptæ: alias tempora longa, triennium, vel x. vel xx. vel xxx. ... & facit supra de rei vend. l. nullo. & sup. ex quib. causis ma. l. fin. & sup. quib. nō obstat longi temporis præscrip. l. ab hostibus.

7† al. faciet.
8† Apollodoro.

Sicut.] CASVS. Si liber ab hostibus captus, & reuersus iure postliminij statum pristinum recuperat: sic seruus ab hostibus reuersus domino restituitur. si ergo ancilla patris tui erat capta ab hostibus & reuersa, nec redempta ad patrem tuum, vel ad te, qui ei successisti, pertinebit. Viuianus.

statum tueri, quos posteaquam [a] redempta es, enixam te esse significas: cum eos, qui post redemptionem [1]† nascuntur, nec [2]† pignoris [b] quidē vinculo ob pretiū, quod pro his datum non est, teneri, [3]† nullis auctorib. visum est PP. 5. Id. Feb. Tyberiano, & Dione Coss. 291.

Filius captus ab hostib. inueniens patrē mortuū in ciuitate, succedit ei, vt suus hæres ex duab. fictionib. simul iunctis: s. ex fictione legis Corneliæ, & postliminij. h. d. tex. cum gl. Bal. vel sic: Reuersus fingitur nūquam captus, & patri licet ante eā defuncto, succedit ex testō, & ab intestato: & ei reuerso currit præscriptio. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Gregorio. [4]† LEX IX.

Captum ab hostibus filium patre mortuo medio [5]† tempore [c] lex Cornelia [d] reuersum, si in potestate patris tempore, quo capiebatur, fuit, suum facit hæredem vnde siue [6]† ex testamento ad te, siue ab intestato successionem patris tui pertinere apud præsidem prouinciæ probaueris: restitui tibi res hæreditarias iubebit, si non tantum postquam reuersus es, tempus effluxit, quantum intentionem tuam temporis prolixitate conquiescere faciat. [e] [7]† PP. 5. Id. April. AA. Coss.

Seruus reuersus ab hostibus restituitur domino, sicut filius patri. h. d. Bal. & Sal.

Iidem AA. & CC. Apollidoræ. [8]† LEX X.

Sicut liberis [f] captis ab hostibus, ac postliminio reuersis status pristinus restituitur, sic serui [g] domino. vnde si hæc, cuius meministi, ancilla patris tui fuit, nec commercio redempta est: [h] reuersa dominum, vel eius sequitur successorem, qui per captiuitatem [9]† hanc amiserat. S. 3. Cal. Maij, Hadriano p. AA. Coss.

Gratis dimissus non efficitur libertus redemptoris, sed durat ingenuus. h. d. Bal. vel sic: Si nexus pignoris redempto remittitur, libertus non efficitur, nec vllum obsequium debet remittenti, nec eius filiis. h. d. Sal.

Iidē AA. & CC. Eutychio. LEX XI.

SI liberum captum te ab hostibus commercio redemit Sabinus; & eū vinculum pignoris superstitem remisisse tibi probetur: non libertus effectus, sed ingenuitati, quam amiseras restitutus, nullum filijs [i] eius obsequium debes. S. 15. Cal. Iun. AA. Coss.

Qui virtute militum liberantur, non efficiuntur libertini, sed suam retinent libertatem. h. d. Bald.

Iidē AA. & CC. Quintianæ. [10]† LEX XII.

AB hostibus capti, [k] & non commercio redempti, sed virtute militum nostrorum liberati, ilico statum, quem captiuitatis casu [11]† amiserant, recipiunt: [l] serui autem dominis suis restituuntur. Receptos enim eos nō captos iudicare debemus; & militem nostrum defensorem eorum decet esse, non dominum. [m] S. 5. Cal. Ianuar. AA. Coss.

h *Redempta est.* si ergo donata esset alicui, nihilominus habet postliminium: si autem est redempta, statim fieret redimētis. vñ & manumittit, & necessarius est ei hæres, vt & ff. de acq. hær. l. si seruum quis. & ff. eo. l. in bello. §. manumittendo. Distinguitur tñ, quia si sciens alienum redimit, perpetuo audiatur dñs pretium offerens: si ignorans, & credens esse vendentis, auditur dñs intra triennium, nō vltra, vt ff. eo. l. in bello. §. si quis seruum.

9† al. captiuitate. Ancilla ab hostib. liberata: antiquo dño restituenda.

Si liberum.] CASVS. Si libero ab hostib. capto is, qui redemit ius pignoris remisit, nō erit libertus, sed ingenuus: vñ si redēptor decedat, filijs eius obsequium non debebit.
i *Nullū filijs.* immo pōt ꝑ te agi interdicto ꝑ libero homine exhibendo, vt ff. de li. ho. exhib. l. 3. §. 2.

Ab hostibus. CASVS. Captus ab hostibus si non redimatur, sed virtute cōmuni militum supeŕ hostium potestatem euaserit, pristinum statum recuperat. si seruus fuit, dño restituitur: nec apud militem, propter quem euasit hostium potestatem, remanebit, cum miles talium defensor esse debeat, non dominus.

10† al. Quintinianæ.
11† causa.

k *Ab hostibus capti.* & intra prædia hostium deducti: ante enim manet ciuis, nec fit seruus, vt ff. eo. l. postliminij.
l *Recipiunt*] vt insti. qui. mo. ius pa. po. sol. §. sed & qui captus. Accur.

m *Non dominum.* nota militem debere defendere. Inde est, Miles vnde dicat. quòd dicitur à militia, i. à duritia quam sustinet pro nobis, vt ff. de milit. testa. l. 1. §. 1.

SI is. CASVS. Ingenua ab hostibus capta & redempta, si is, q redemit, eam matrimonio sibi copulauit, sibi cautè remisso pignore pristinum recupetat statum.

a *Tibi remisso.* tacitè. & est argu. supra de ope. libe. l. liberta, & facit sup. eo. l. 2. & l. si libertum.

1 † Colonia.

IVs. CASVS. Matre ab hostib. capta, & ibi decedēte, an filia reuersa ratione legis Corneliæ possit successionem matris vendicare, quæritur. Et dicitur, quod sic: nec sibi obeſt, quod medio tēpore erat in seruitute, quo minus res p maternam successionē sibi quæsitas possit vendicare.

b *Ius postliminij.* immo legis Corneliæ, vt sup. eo. l. captum, quæ est contra. Solutio vt ibi.

c *Ipsa.* filij.

d *Purgato.* scilicet ea reuersa, & sic purgatus est vigor illius euentus, s. quod fuerat capta.

e *Nec tibi.* nūc ī specie mutat personas.

f *Fortuna.* idest, infortunium.

IS qui. CASVS. Liber captus, & redēptus interim quousque pretium soluerit, vel per quinquēnium seruierit, in seruitio remanebit, si interim obueniat ei aliqua successio, vel deferatur, an eā vendicare possit, quæritur. Et dicitur, quòd sic, vt ex ea pretium soluere possit.

g *Potest.* nec enim seruus est, sed vinculo pignoris adstrictus, vt supra eo. l. 2. & ff. de testa. l. qui testamento §. 1. & ff. de leg. 2. l. senatus, §. fin.

2 † Patitur

COmmertio. CASVS. Si captam quis ab hostibus redemit, & interim dū in seruitio est, filios ex seruo procreauerit, an soluēte ea pretium, liberi ingenui remaneant, quærit. Et dicitur, quod sic.

k *Ex seruo.* nec. n. patrem, sed matrem sequiī, vt sup. de rei vend. l. partū. & q̄

Omnis pater ex naturali affectu desiderat habere filiū legitimum. h. d. Bald. vel sic: Contrahens matrimoniū cum ea, quam redemit ab hostibus, liberat eam à nexu pignoris. h. d. Sal.

Idem AA. & CC. Quartinæ.[1] †

LEX XIII.

SI is, qui te ab hostib. ingenuam captam commercio redemit, sibi matrimonio coniunxit, dignitate nuptiarum, & voto futuræ iustæ sobolis vinculo pignoris tibi remisso [a] reddi natales pristinos rationis est. S. 5. Idus Mart. CC. Coss.

Filia iure postliminii succedit matri. h. d. Vel sic: Filia reuersa ab hostibus succedit matri in ciuitate mortuæ: purgatur enim defectus captiuitatis, postliminii fictione. h. d. Bal. Et res hæreditarias vendicat. Sal.

Ijdem AA. & CC. Seueræ.

LEX XIIII.

IVs [b] postliminij filiam (rebus humanis exempta matre, dum in seruitutis ipsa [c] necessitate per captiuitatis causam fuit) euentus purgato [d] vigore, ad eius legitimā inuitat hæreditatem: nec tibi [e] medij tēporis fortuna, [f] quo minus res maternas successione quæsitas persequi possis, [2] iniuriā fieri patimur. [2] † S. 16. Cal. Apr. CC. Coss.

Redemptus etiam ante, quam offerat pretium redemptionis suæ, succedit parentibus suis. h. d. Bald.

Ijdem AA. & CC. Macrotraulo.

LEX XV.

IS[1], qui liber constitutus captus ab hostibus commercio redimitur, [3] † etiam, [4] † ante, quam restituatur pro eo data pecunia, successionis iura sibi vendicare fauore ingenuitatis potest, [g] vt ex ea possit pretium pro se datum exoluere.

Filius sequitur cōditionē matris quo ad libertatem. h. d. Bal. Vel sic: Filii concepti, vel etiam nati ex patre & matre captiuis, patre ibi mortuo, matre vero redempta, reuersi intelligūtur ingenui. h. d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Basilidæ.

LEX XVI.

COmmercio redemptæ fœminæ filios, licet ex seruo [h] medio susceptos tēpore, origini igenuitatis matris, iuxta ea, quæ benignè placuerunt, [i] reddi conuenit. S. 5. Cal. Septemb. Viminatij AA. Coss.

Lex notabilis, & hoc dicit: Redemptus à captiuitate debet pretium pro redimendo solutum reddere redēptori, nisi mater redimeret filiū, quia tunc præsumitur fecisse causa pietatis, & non animo repetendi. h. d. Bald.

Ijdem AA. & CC. Diogeniæ.

LEX XVII.

LIbertus captus ab hostib. & commercio redemptus, tunc demum [k] cum pretium soluerit, vel ei hoc qualicumque remittatur iudicio, [l] 5 † statum [m] pristinum recipit. Quo genere, matre filium redimente, cum huiusmodi contractus, non de mercede, sed de tristitia repudianda cogitatur, voti recipiendi filium cogitatio cum optabili conditione filium illico matri restituit, ita vt à ciuilis obsequio munerum propter casum præteritū filius non excusetur. [n] ¶ Proprietatis itaque ratione ab hostibus redempto filio facti te pœnitere, ac de pretio quicquam tractare non conuenit, [o] dotem tamen ab eo debitam iure concesso [p] reddi postulas. S. 3. Calend. Nouembr. Deuellij CC. Coss.

5 † indicio vt Cuiac. Nouel. 22

Captus ab hostibus, si rediens inuenit rem nō esse vsucaptam, vendicat eam: si autem inuenit eam vsucaptam, vel præscriptam, primo debet petere restitutionem in integrum, secundo aget rescissoria. h. d. Bald.

dicit medio, i. post redemptionē & an matur e redditionē p̄tij.

3 † il. red. mater.

4 † al. ante.

i *Placuerunt.* etiam non reddito pretio pro filijs, vt sup. eo. l. præses.

LIber. CASVS. Liber ab hostibus redēptus, cū pretium soluerit, vel ei remissum fuerit, [illegible] stinū recuperat statum. Si vero mater filiū suū redemerit; an pretium repetere possit, quæritur. Et dicitur, quòd non.

k *Tunc demum.* imo statim post redemptionem, vt sup. eodem, l. 2. Sed intellige tunc demum scilicet. vt habeat perinde, ac si non fuisset obligatus.

l *Iudicio.* vt suprà eo. l. l. fœdissimæ. & l. si is qui.

m *Statum pristinum.* per omnia: ante. n. quasi seruus est, cū seruire cogatur, vel pretium reddere, vt ff. de libe. ho. exhib. l. 2. ver. est tamen liber, vt dixi.

n *Excusetur.* scilicet filius.

o *Non conuenit.* præsumit enim donasse, nisi contrariū fuerit protestata, vt ff. de nego. gest. l. alimenta.

p *Concesso.* inquantum facere potest, vt ff. solu. matri. l. etiā filios, in princ.

Ab

Iidem AA. & CC. Trypiniano.

LEX XVIII.

Ab hostibus captis, ac postliminio reuersis, pro huiusmodi casu amissa, quæ in eadem causa[a. 1] † quidem durant, omnimodo directa: [b] quæ verò per vsucapionem, vel liberationem [c] ex bonis subtracta, vel non vtendo finita esse videntur, intra annum [d] vtilem experientibus actione rescissoria [e] restituuntur. PP. 12. Calend. Decemb. CC. Coss.

Inuiti ducti ab hostib. habent ius postliminii, idest reuersi recuperant bona: secus in iis, qui finxerunt se capi, vel trãsfugerunt ad hostes, quia bona perdunt, & ius postliminii non habent. hoc dicit Bald.

Imppp. Gratian. Valẽtin. & Theod. AAA. ad Seuerinum ducem.

LEX XIX.

Si* quos forte necessitas captiuitatis abduxit, sciãt, si non transierint, [f] sed hostilis irruptionis necessitate transducti sunt, ad proprias terras festinare se [2] † debere, recepturos, [g] iure postliminij ea, quæ in agris, vel mãcipijs, seu alijs rebus [3] † antè tenuerunt, [h] & [4] † si à fisco nostro possideantur: [i] nec timeat quisquam alicuius contradictionis moram, cũ hoc solum [k] requirendum sit, vtrum forsitan [5] † aliquis cum barbaris voluntate [l] fuerit, an coactus. Dat. 16. [6] † Calend. Iul. Romæ [7] † Gratiano A. 5. [8] † & Theodosio [9] † Coss. 356.

Redempti ab hostib. debẽt soluere pretium redemptionis, vel seruire per quinquẽnium redemptori: alimenta autem eis præstita reddere non tenẽtur. h. d. Bal. Vel sic: Ab hostibus capti liberã habent facultatem remeandi, & eis pro alimonia datum, non repetitur, ad pretium tamen redemptionis ipsorum tenentur: quod non soluẽtes, per quinquennium redemptoribus seruire tenentur, & aliter eos retinentes ad domũ reuertentes puniuntur: similiter, & iudex, qui negligens fuerit. h. d. Sal.

Impp. Honor. & Theo. AA. Theodoro, PP.

LEX XX.

Diuersarum * homines prouinciarum cuiuslibet sexus, conditionis, ætatis quos barbarica feritas captiuitatis, [10] † necessitate trãsuexerat, inuitos nemo retineat, [m] sed ad propria redire cupientib. libera sit facultas. quib. si quicquã in vsum vestiũ, vel alimoniæ impensum est, humanitati sit præstitum, nec maneat victualis sumptus repetitio, exceptis ijs, quos barbaris [n] vendentibus emptos esse docebitur, à quibus status sui pretium propter vtilitatem publicam emptoribus æquum est redhiberi. Ne quando enim dãni consideratio in tali necessitate positis negari faciat emptionem, decet [o] redemptos aut datum pro se pretiũ emptoribus restituere, aut laboris obsequio, vel opere quinquennij, vicem referre beneficii, habituros incolumem (si in ea nati sunt) libertatem.

¶ Reddentur igitur ædibus proprijs sub moderatione, quam [11] † iussimus, quibus iure postliminij etiam veterũ responsis incolumia cuncta seruanda sunt.

Abolitum.] CASVS. Captus ab hostibus, & reuersus, an recuperare debeat, quod habuerit ante captiuitatem? dicitur, quod sic, & si non sunt vsucapta vel præscripta, pro illis directa agere poterit: si sic, vtili rescissoria.

a In eadem causa.] quia nondum sunt præscripta.

b Directa. scilicet actione antiqua, vt supra de rei vend. l. ... ullo.

c Liberationem. s. per ... sonalia actione.

d Intra annum.] hodie quadriennium, vt supra de tempo. in integ. restitut. leg. superuacuam.

e Rescissoria. quæ statim reuerso competit secundum Ba. Sed inefficax antequam impetret eam à prætore vivente: s. secundum P. demum impetrata cõpe... contestata autem post impetrationem perpetuatur secundum Ioannem, vt plene diximus supra ex quibus causis maiores, l. fin. & facit supra qui non obstat longi tempo. præscript. l. ab hostibus.

Si quos. CASVS. Captus ab hostibus non sponte, sed vt hostium res quas habuit ante captiuitatem, & si à fisco possideantur, recuperat iure postliminij. hoc enim solum inquirendum est, an sponte, an coactus apud hostes steterit.

f Si non transierint. sponte subaudi si non habes, tunc enim denegatur eis postliminium. vt ff. eodem lege postliminiũ. §. transfugæ. & vbi inuentus potest occidi, vt ff. ad leg. Cornel. de sica. leg. tertia, §. fina. & & de pœnis. l. si quis aliquid. §. transfugæ.

g Recepturos. conditione ex hac l.

h Tenuerunt. iure dominij, vel possessionis forte.

i Possideantur. qui occupauit illo existente in captiuitate. Sed nunquid locum habet leg. cum quærebatur. supra vnde vi? Item quid si possessor titulum vel antiquiorem causam captiuitate prætendat, Respondeo, vt supra de edict. diui Hadria. tollen. l. finali. & ff. ad exhiben. leg. tertia, §. ibidem.

k Solum. imò & aliud, an fuerit tempore induciarum captus, quo casu non habet postliminium, vt ff. eod. l. postliminium. §. induciæ. & l. non dubito.

l Voluntate. quia transfuga (vt dixi) non datur postliminium, vt dicta l. postliminium. §. transfugæ. ff. eod. l. nec ei, qui victus, se dedit hostibus, vt ff eod. l. postliminij. §. captiuus. Si tamen bonus miles fuit antea, soli affirmationi eius creditur, alioquin non, vt ff. de re mili. l. non omnes. §. a barbaris.

Diuersarum. CASVS. Capti ab hostibus cuiuscumque prouinciæ fuerint, dum reuertuntur, non debent in via impediri: & si aliquid in eis impensum fuerit, illius non detur repetitio, quia pietatis causa videtur impẽsum fuisse: nec refert masculus fuerit, an fœmina, qui ab hostibus capiatur, & reuertatur, quia idem beneficium omnibus debet cõcedi. pretium vero pro quo redempti sunt, redemptoribus reddere compellendi sunt, vel loco preti, per quinquẽnium seruire redimenti, & tunc libertatem, in qua nati sunt, consequitur, & res suas, & iura recuperant: & si aliquis de partibus huic l. contradicendum putauerit, punietur. & hæc, quæ dicta sunt locorum episcopi, & curiales faciant obseruari, quod si non faciant, rector in decem libris, & apparitores eius in totidem punientur. Viuianus.

m Nemo retineat. vt supra de episco. audien. leg. Christianos.

n Barbaris.] qui hostes erant populi Romani. idem si quilibet alij sint hostes populi Romani.

o Decet. idest oportet, vt probatur supra eod. l. secunda.

Sic

---

1 † Eandem cim.

* Ex li. 5. tim. 5. l. 3. C. Th.

2 † al. decet & C. Th.

3 † Desunt C. Th.

4 † Sine. C. Th.

5 † Deest. C. Th.

6 † 16. C. Th. Iur. V.

7 † Rhemis

8 † A. 1. C. Th.

9 † Dagolipho.

* Ex lib. 5. ti. 5. l. 2. C. Th.

10 † Capti ua. C. Th.

11 † Qua. C. Th.

Sic econtra infra de rap. virgi. l. prima. §. hoc sit facultas. & ff. de iustitia, & iure. l. j. in prin.

a *Cum pœna deportationis.*] sed nonne, qui damnatur in metallum, libertatem amittit? sed qui deportatur, tantum ciuitatem, vt instit. de capi. di. §. maxima. & §. media? Sed dic, quòd impropriè dicit deportatio, quasi deportatur in metallum, sic supra vt nemo priuatus. l. secunda.

1 † Pertinuit.

DE INFANTIBUS expositis liberis, & seruis: & de ijs, qui sanguinolentos nutriendos acceperunt.

Non 1 tantum in captiuis opus pietatis exhibetur, sed et in infantibus expositis nutriendis, & ideo de hoc subijcit.

1 Tres ll. in hoc titulo positæ cōprehendūtur in ca. 1. de infan. & lang. exposit.

SI *inuito.* CASVS. Si aliquis me inuito partum ancillæ meæ exposuerit, an vendicare possim, quæritur. Et dicitur, quod sic: Ita tamen, quod id, quod alimentorum nomine, vel doctrinę in eo impensum est, refundam ei, nisi a fure eum vendicauerim.

† Idest recēs natos, sic. n. proprio nomine appellātur, vt C. Th. de expositis. l. 1. & 2. supra de patri. qui fil. distra. Con.

b *Si inuito.*] si autē eo volente, amitteret omne ius, quod in eo haberet, vt inf. eo. l. fi. in prin.

c *A fure.*] Nota ergo furem expēsas retinere non posse, sic & ff. de condict. fur. leg. ex argento. Sed videtur contra supra de rei vendicat. l. dominum, vbi dicit, malæ fidei possessorem necessarias impēsas detrahere officio iudicis, & vtiles tollere. Solutio aliud i alijs malę fidei possessoribus, & aliud in fure. Vel dic aliud in expensis factis in domo, & aliud in ijs, quæ abradi non possunt, vt argumen. ff. de rei vendi. l. si autem. §. fin. Accursius.

d *Restituas.*] sic ergo indistinctè reddunt bonę fidei possessori. Et sic est contra, dicta l. ff. de rei vendicat. sin autem. §. fina. & l. sequen. vbi dicit, non repeti expēsas factas in docendo, nisi in duobus casibus. Solu. ibi ideo quia habuerat operas eius, quæ poterant esse aliquę: hic non potuit habere, cum esset infans. ² Vel aliter, ut ibi. tet. nota, bonæ fidei possessorem exceptionem habere, malæ fidei non, sic inst. de rerum diuis. §. & ex diuerso. & facit sup. de nuptijs. l. patrem.

2 † al. esse tueret.

† Aduerte, quia expectatā æstimatio in ea pit esse quinto an no. l. 3. ff. de rei vendi. vi. Cuia. 9. obser. 38.

¶ Si quis itaque huic præcepto fuerit conatus obsistere, actor, conductor, procurator que, dari se metallis cum pęna [a] deportationis non ambigat: sin vero possessionis dominus, rem suam à fisco nouerit vendicandam, seque deportandum, & vt facilis executio proueniat, [1] † Christianos proximorum locorum volumus huiusmodi rei solicitudinem gerere. Curiales quoque proximarum ciuitatum placuit admoneri, vt emergentibus talibus causis, sciant legis nostræ auxilium deferendum, ita vt nouerint rectores vniuersi, decem libras auri à se, & tantumdum à suis apparitoribus exigendum, si præceptum nostrum neglexerint. Dat. 4. Idus Decemb. Rauēnæ Honorio 8. & Theodosio 3. AA. Coss. 409.

TITVLVS LII.

De infantibus expositis liberis, & seruis: & de ijs qui sanguinolentos * nutriendos acceperunt.

Alens partum expositū non tenetur eum restituere domino, nisi receptis sumptibus, & etiam mercede data ob aliquod artificium addiscendum. h. d. Bald. Vel sic: Partus ancillæ domino ignorante expositus, repeti potest, ad expensas tamen restituendas tenetur: nisi sint factæ à fure. h. d. notabiliter. Sal.

Imp. Alexander A. Claudio.

LEX PRIMA.

SI inuito, [b] vel ignorante te, partus ancillæ, vel adscriptitiæ tuæ expositus sit, repetere eum non prohiberis. Sed restitutio eius, si non a fure [c] vendicaueris, ita fiet; vt si quæ in alendo eo, vel fortè ad discendum artificium iustè consumpta fuerint, restituas. [d] [2] † PP. 3. Calen. Iun. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Dictum est in l. præceden ti, quòd si domino inuito, vel ignorante partus est expositus; potest dominus vendicare: sed hic dicitur, quòd eo volente, vel exponente, perdit dominium, quia ille, qui pereuntem contemnit, suum dicere nequit. h. d. Bald. Vel sic: Exponens sobolem propriam, quam nutrire tenetur, venit puniendus, ne dominus recuperat seruum, quem exposuit. Sal.

Imppp. Valentin. Valens & Gratian. AAA. ad Probum, PP.

LEX II.

VNusquisque * sobolē [e] suam nutriat: quòd si exponendam putauerit, animaduersioni, [f] quæ constituta est, subiacebit. sed nec dominis, vel patronis repetendi aditum relinquimus, si ab ipsis expositor quodammodo ad mortem voluntas misericordiæ amica collegerit, nec enim suum quis dicere poterit, quem pereuntem contempsit. [g] Dat. 3. Non. Mar. Gratia. A. 3. & Equit. Coss. 374.

VNusquisque. CASVS. Si filium suum naturalem, & legitimum, uel naturalem tantum exposuerit quis, pœnæ legibus statutæ subiacebit: si verò dominus seruum, vel patronus libertum exposuerit, repetere nō poterit: nec illud suū dicere potuit, quod vt non periret, contempsit.

e *Sobolem.* legitimū, & naturalem, vel naturalem tantum, vt tit. 7. lib. 4. supra de natu. lib. Au then. licet.

† Ex li. 5. tit. 7. lib. 4. C. Th.

f *Animaduersioni.*] extraordinarię, vt supra de patria pot. l. nec filium. & ff. de lib. agno. l. prima. §. pœna. tenetur etiam quasi occiderit aliū, vt ff. de lib. agno. l. necare.

g *Contempsit.*] vt ff. pro derelicto. l. fi. & supra de Lati. liber. toll. l. prima. § sed scimus. Sed arg. contra. ff. de stat. homi. l. seruus. Acc.

Suspiciens expositum, non efficitur dominus eius, etiam si ea mente, vel protestatione suscipiat: & ideo talis expositus si erat ingenuus, remanet ingenuus: & potest succedere, contrahere, & testari in quamcunque personam, etiam præterito ipso alimentante. hoc dicit Bald. Vel sic: Expositi cuiuscunque conditionis, per exponentes non possunt vendicari: nec per colligentes possunt, vt serui, vel libertini retineri, sed ingenui intelliguntur: & quicquid quærunt, sibi quærunt, & ad eorū successores transmittunt, & competens iudex est præses prouinciæ, ciuitatis defensor, & episcopus. h. d. Sal. & est notabilis lex.

Imp. Iustin. A. Demosthe-ni, PP.

LEX III.

SAncimus, [a] * nemini licere, siue ab ingenuis genitorib. puer paruulus [b] procreatus, siue a libertina [c] progenie, [d] siue seruili conditione [e] maculatus, expositus sit, eum puerum in suum dominium [f] vendicare, siue nomine dominij, siue adscriptitiæ, siue colonariæ conditionis.

¶ Sed neque iis, qui eos nutriendos sustulerunt, licentiam concedimus penitus cum quadam distinctione [g] ita eos tollere, & educationem eorum procurare, siue masculi sint, siue fœminæ, vt eos loco seruorum, aut loco libertorum, vel colonorum, aut adscriptitiorum habeant, sed nullo discrimine habito, ii, qui ab huiusmodi hominibus educati sunt, liberi, & ingenui appareant, & sibi acquirant, & in posteritatem suam, vel in extraneos hæredes omnia, quæ habuerint, quomodo voluerint, transmittant, nulla macula seruitutis, vel adscriptitiæ, aut colonariæ conditionis imbuti, nec quasi patronatus iura in rebus eorum iis, qui eos susceperint, prætendere concedimus, sed in omnem terram, quæ Romanæ ditioni supposita est, hoc obtinere. Neque enim oportet eos, qui ab initio infantes abiecerunt, & mortis forte spem circa eos habuerũt, incertos constitutos, si qui eos susceperint, hos iterũ [h] ad se reuocare conari, & seruili necessitati subiugare. Neque ii, qui eos, pietatis ratione suadente, sustulerint, ferendi sunt denuo suam mutantes sententiam, & in seruitutem eos retrahentes, licet ab initio huiusmodi cogitationem habentes, ad hoc prosiluerint, ne videantur quasi mercimonio [i] contracto, ita pietatis officium gerere. Hæc obseruantibus tam viris clarissimis præsidibus prouinciarum, quàm viris religiosissimis episcopis, necnon officijs præsidalibus, & patribus, & defensoribus ciuitatum, & omni ciuili auxilio. Dat. 15. Calend. Octobr. Chalcedone, Decio V.C. Cos 529.

IN AVTHENTICA, constitutio quæ ex adscripti. §. 1. colla. 5. constit. 6.

Ista Auth. dicit, quod nati ex libera persona, & adscriptitio, sunt adscriptitii ex iure ueteri, & nihil innouat ista Auth. h. d. Bal. vel sic: Hodie natus sequitur cõditionem matris, siue sit natus ex libera, siue ex adscriptitia, licet olim ex libera, & adscriptio natus sequeretur conditionem patris. Sal.

ANtiqua lex erat, quæ dicebat, ex persona libera, & altera adscriptitia natos, adscriptitiã sequi conditionem: [k] quod per Iustinianum [l] ad ius commune liberi ventris redactum est.

Imp. Iustinian.

LEX IIII.

SAncimus, * vt quoscunque, vel in ecclesijs, vel in vicis vel alijs locis abiectos cõstiterit, ij modis omnib. liberi sint. Etiam si certam quandam probationem petitor habeat, quæ o endat eiusmodi personã ad suum pertinere dominium. Nam si legibus nostris statutum est, vt serui ægrotantes a dominis neglecti, & qui velut desperata eorum valetudine possessorum curatione digni non censentur, omnino in libertatem abripiãtur, quonam pacto in ipsis vitæ primordijs aliorum hominũ pietati relictos, & ab eis educatos, in seruitutem iniquam pertrahi patiamur? Enimuero liberos esse sancimus, ne illis quidem, qui hæc faciunt, irrogandas ex legibus nostris pœnas effugientibus, velut omni refertis inhumanitate, & crudelitate, quæ tanto quouis homicidio peior est, quanto miserioribus eam inferunt.

SAncimus.] CASVS. Si partum expositum quis nutriri faciat, non poterit dicere puerum illum seruum suũ & quicquid acquirit, sibi acqrit nec dñs illius infantis poterit eum in seruũ vendicare, cum noluit ei præbere alimenta.

a *Sancimus nemini.*] omnes alios comprehendit, præter colligentẽ, de quo subijcit ibi, sed neque, &c.

b *Paruulus.*] id est, qui hoc ipso paruulus est, quòd puer est, idest minor 14. annis masculus, vel 12 fœmina. Vel dic, puerum, idest infantem, vt restringatur puer per id, quod dicit paruulus: secus enim in puero, nisi languidus esset, vt sup. d. Lati. libe. toll. l. prima. §. sed scimus. sed & in non puero, si non exponatur, sed denegantur ei alimenta, non eripitur in libertatem, sed pro derelicto habetur, ut ff. pro derelicto. l. fi. vt ita concedatur occupanti. vel datur patri, vt dicta l. dicit. Vbi autẽ exponitur puer, non est idem liber, quia habuit eum pro derelicto, nam si etiam contra vellet, idem esset propter delictũ suum, & libertatis fauorem. Azo. & hæc l. est ferè de verbo ad verbum supra de episcop. audien. l. nemini.

c *A libertina progenie.*] idest a patre liberto, nam filius eius est ingenuus.

d *Progenie.*] Forte matre, vel patre, qđ hodie non est, nisi in matre. & sic lege Auth. antiqua, &c. quæ est col. 5. consti. & quæ est ex adscrip. &c. Vel dic, quod nec hoc intelligebat, nisi de eo, qui ex matre tali esset natus. Accur.

e *Conditione.*] hic comprehẽdit seruũ, & adscriptitium, & prout ad adscriptitium refertur gloss. quam hic habes, forte matre, &c.

f *Dominium vendicare.*] hoc accipe, si do- mino volente expositus est, quia ei subiectus est, vt infra ead. l. ibi, neq; enim, & e. aliàs contra, vt supra eod. l. 2. Item nũquid patre exponẽte amittit ius vendicandi in filiũ? videtur, quòd sic, ex hac l. licet non bene speciat. Et pro hoc supra de patria potesta. l. pen. Sed argum. contra supra de nupc. l. patrem. Cui responderi potest, quod de facto contradicebat ibi pater, non de iure.

g *Distinctione.*] in eo animo, vt sint sui, vel nõ colligant eos, vt inf. hac l. ibi, licet ab initio, &c. Accur.

h *Iterum ad se.*] scilicet, qui abiecerant.

i *Mercimonio.*] misera redemptiõ videtur. sic & inf. de aboli. l. 2.

k ANtiqua Conditionem.] hoc est, siue mater siue pater adscriptitiæ conditionis, filij sunt eiusdem. Accursius. & forte erat hæc lex, sancimus. Vel dic, quod non habemus eam, quia per legem Codicis sequebatur matris conditionẽ tantum, non patris, vt supra de senatusc. Claudi. li. & infra de agric. & censit. l. fin. lib. 11. quæ sunt Iustiniani, sed hoc solum addit Auth. vt patet in corpo. quòd in filijs tantum futuris intelligantur leges C. prædictæ.

l *Per Iustinianum.*] non Auth. sed per prædictas leges Codicis.

* Pers l. 28. sup. de episc. aud.

* Allegement.

* Leũclaij, interpretatio. Vid. l. vnic. §. 5. sup. de Lati. liberta.

QVAE

QVAE SIT LONGA consuetudo.

Dictum est supra de iure scripto: videamus de iure non scripto, & ideo ponit, quæ sit longa consuetudo. Azo. Sed quæ est longa consuetudo? Licet enim rubri. quærat, non tamen soluit l. huius tituli. Sed dic secundum Ioannem decem annorum. argumen. ff. qui & a qu. b. maior. licet. l. si cum fideicommissa. §. Aristo. & hoc patet etiã ex eo, quod dicitur longa, vt hic, & ff. eodem, in rub. Longa autem dicitur decem annis vt Institut. de vsu cap. §. 3 tim. sequitur ergo quod decem annor. &c. Sed nunquid sufficit semel sic in decem annis iudicari? Respondetur non, imò bis, vt supra de episc. audi. l. tertia. in fine, vel quærimoniam, vel libellum propositum contra talem consuetudinem spernere, vt ff. eodem. l. cum de consuetudine. Nunquid ergo iudicatur exemplis? Respondetur non, vt supra de sen. l. nemo. sed ex consuetudine, quæ probatur exemplis, & sic conceditur aliquid per obliquum, quod directo non cõceditur. sic ff. quæ res pign. oblig. possunt. l. Aristo. sic ecõtra peto ex permissione. quæ permissio probatur ex longo vsu, vt ff. de vsur. l. cum de in rem verso. Vel dic, quòd licet duę vices faciant consuetudinem: verum est, si populo placuerit, vel consilio (quod eius vicem repræsentat) placet, vt idem fieret in futurum. Vel dic non exemplis vnius, sed plurium: vel non malis, sed bonis: si ergo inducitur decem annis (vt dictum est) multo magis viginti, aut triginta annis. Si autem tanto tempore, quod non extet memoria: tunc potius dicitur vetustas, quàm consuetudo. Inducitur autem consuetudo per duas sententias, vt dixi. Item ex eo, quia perpetuo sic obtentum est sine contradictione, vt quia clerici vendunt sine decreto episcopi rem ecclesiæ, vt ff. eodem, l. si de interpretatione: vel quia libelli quærimoniarum non fuerunt de talibus recepti, vt de porticibus supra vias publicas, vt ff. eodem, l. sed eo & l. cum de consuetudine. Item ex eo, quia fuit contradictum quandoque non esse consuetudinem: & reprobata contradictione iudicatum est esse consuetudinem, vt ff. eo. cum de consuetudine.

2 † Paulino. al. Aliteo.

TITVLVS LIII.

Quæ sit longa consuetudo.

Consuetudo rationabilis extenditur de casu expresso ad casum tacitum, in quo eadem ratio reperitur. h. d. Bal. Vel sic: Consuetudo loci probata debet seruari, & non contra eam fieri, et ratio consuetudinis debet attendi. hoc dicit. Sal.

Imper. Alexan. A. Apro.[2] †

LEX PRIMA.

PRæses [a] prouinciæ probatis ijs, [b] quæ in oppido frequenter [c] in eodem controuersiarum [d] genere seruata sunt, causa cognita, statuet. [e]

¶ Nam & consuetudo præcedens, & ratio quæ consuetudinem [f] suasit, custodienda est. Et ne quid contra longam consuetudinem fiat: ad solicitudinem suam reuocabit [g] præses prouinciæ: PP. 6. Cal. April. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Magna est auctoritas consuetudinis: tamen non tanta, quod vincat rationabilem legem. h. d. in rubr. Bal. vel sic: Consuetudo non est vilis auctoritatis, ideo pro lege seruatur, non tamen est tãta, quod vincat legem, vel rationem, nisi respectu obseruationis in loco illo, in quo est consuetudo. h. d. secundum Sal.

Imper. Constantinus A. ad Proculum.

LEX II.

COnsuetudinis [*] vsusque [b] longæui [i] [2] † non vilis auctoritas est: verum non vsque adeo sui valitura momento, [k] vt aut rationẽ vincat, aut [*] legem. [l] Da. 7. Calen. Maij, Constantinop. PP. A. 5. & Licinio Cæs. Coss. 319.

PRæses.] CASVS. Consuetudo est, vt filius vasalli monachus, in feudum succedere non debeat. Sed quid si non est monachus, sed canonicus regularis: nunquid idem est? Dicitur, quòd sic: quia de similibus ad similia debet procedi. Si quid vero contra consuetudinem fiat, hoc reuocabit præses.

a *Præses.*] pone, quod consuetudo est ex certa scientia inducta, vt si dicunt, apponat manum suam ad plaustrum: rusticus non tenetur de vno. Idem ergo erit in oleo: hoc non placet, per leg. ff. eodem quod vero contra rationem. & leg. quod non ratione. & in authentic. vt nulli iudic. §. primo, collatio noua. Ideo dic loqui in ijs, quæ sunt præter legem, vt in feudis, & similibus, si consuetudo est, quod non succedat mancus, idem sit in eo, qui aliter est debilitatus. & quod est in monacho. idem in canonico regulari. & pro hoc est ff. eodem, de quibus. secundo respon.

b *Probatis.*] sed cum consuetudo est ius, ergo probatur ius, quod non debet esse, vt ff. de probatio. leg. ab ea parte. Sed hic illud in iure, scripto, quod certum, & finitum, vt ff. de iur. & facti ignoran. l. secunda. at hic non scriptum pendet ex facto, quod factum est necesse probari, vt hic dicitur.

c *Frequenter.*] idest vsitato modo.

d *Controuersiarum.*] vt & ff. eodem, l. cum de consuetudine. & supra de ædific. priu. l. an in totum. & ff. de testi. l. tertia. in fine. Sed quid si alia sit consuetudo in foro actoris, alia in foro rei, cum terræ sint diuersæ? Quid etiam si iudex habet suam consuetudinem? Respondetur, seruabit iudex, quam volet secundum H. argumen. ff. de arbitr. l. si cum dies. §. si arbiter. Sed [illegible] est dici, quod locus iudicij sit spectandus, vt argum. e supra de emancip. liber. l. prima.

* Cõcor. eo. cũ cõsuetudinis. cum gl. &c. fi. ext. eo. tit. 2 † al. longæuus.

* Legẽ tã põt abrogare: neq; vero hoc erit vincere legẽ. Itaque nõ est huic loco contraria l. de quib. ff. de legib. Cont.

ADDITIO. Tu dicas, aut consuetudo spectat ad litis ordinationem & tunc seruatur illa, quæ est in foro iudicij. Aut ad litis decitionem, & tunc illa, quæ in foro siue loco contractus est, vt l. prima. in principio. ff. de vsu. & l. si fundus. ff. de euictio. Ita distinguit Odofred. hic, & Bartol. post eum in l. infra proxim. in versicu. 33. quæro &c.

e *Statuet.*] s. consuetudinem.

f *Consuetudinem.*] scilicet primam: quæ æquè bene facit ad causam de quo quæritur: igitur idem ius sit reddendum, vt ff. de verborum obligationibus. l. a Titio in fine. Et nota rationem legis attendi, non minus, quam legem, vt not. ff. eodem, l. non omnium. Item nota, quod sicut trahitur de similibus ad similia ius scriptum, vt ff. eodem, l. non possunt. sic & non scriptum ad non scriptum, vt hic: & dicta l. ff. eodem. l. de quibus 2. respon.

g *Reuocabit.*] mos namque seruandus est, &c. vt supra de testa. l. testamenta.

COnsuetudinis.] CASVS. Posset quis dubitare, cuius potestatis esset consuetudo. Et respondetur, quod consuetudo non est vilis auctoritatis: non tamen tantæ auctoritatis, quanta est lex, el ratio. vnde legem vel rationem vincere non potest.

h. *Consuetudinis Vsusque.*] pro eodem pone, & ita lege, que pro idest.

i *Longæui.*] vetus scilicet, non extat memoria.

k *Momento.*] dicitur hic momentum, pro eo tempore, quo roboratur consuetudo, scilicet decem annorum. aliàs pro paruo tempore, vt pro puncto. aliàs pro die, vt supra de ferijs. l. omnes iudices.

l *Aut legem.*] i. rationabilem legem, vel rationem, idest: mentem.

mentem siue æquitatem legis scriptæ, & legem scriptam & strictam, vt patet in Macedoniano. §. quod dicit de filijs, idem dicit æquitas de nepotibus, vt ff. ad Maced. l. pe. in fi. & ff. si qua pau. fe. di. l. pe. & insti. de le. patro. tu. in princ. nec ergo tollet legem, quæ loquitur de filijs, nec rationem siue mentē, quæ ad nepotes extenditur secundum P. vel rationem, idest legem, in qua est ratio, vt est in multis. Verbi gratia, ne vxor teneatur furti, ne aliqua seditio oriatur, vt sup. de fur. l. fi. in fi. Vel legem sine ratione, cuius est exemplum, quod vsucapio triennio finitur, vt ff. de vsucapio. Et not. non minus attendi mentem siue rationem legis, quam ipsam legem, vt sup. eod. l. proxi. Sed videtur finis huius legis contrarius principio, nam si nō est vilis auctoritas, ergo vincit legem, & ut in fi. dicitur contra. Ad quæ dicunt quidam vt B. quod loquatur primo in genere, postea in specie negetur, & sic derogat in parte, nō abrogat, quod est in totum, vt ff. de verbor. signif. l. derogare. Vnde versus. Est genus in primo, species seruat in imo. Alij intelligunt principium de ea, quæ est secundum legē, siue de ea, quæ est contra. Tu dic secundum Ioan. quod consuetudo vincit legem, siue sit generalis, & tunc generaliter, siue sit specialis, & tunc specialiter, & sic non est vilis auctoritas, non autem specialis vincit generalem, & hoc subijcit, non vsque adeo, &c. Sed videtur, quod consuetudo indistinctè tollat legem, vt ff. eod. l. de quibus. in fin. quæ est contra. huic fin. Solu. secundum P. illa loquitur secundum sua tempora, secundum quæ consuetudo erat populi, & lex populi, & sic vna poterat aliam tollere. At hodie principis est facere legem, & sic consuetudine populi tolli non debet. secundum M. loquitur ibi de alia consuetudine scripta, scilicet iure municipali, quæ tollitur a sequenti consuetudine, non autem lex scripta in corpore iuris tollitur consuetudine, vt hic. Tertij dicunt, aut lex est talis, cui possit derogari per pactum, vt in Velleiano, vt ff. ad Vellei. l. fina. §. penult. tunc consuetudo derogat ei, an non, vt in pacto legis commissoriæ, & alijs, quæ no. supra de pactis. l. si quis in conscribendo, & tunc non, & merito parificant consuetudinem pacto, cum ipsa sit tacitus consensus, ut in l. contraria. in fin. & ff. eod. l. de quibus. Sed hoc non placet, ut pacto parificetur consuetudo, quia secundum hoc furiosis, & similibus, qui expressè vel tacitè consentire non possunt, ut ff. lo. l. qui ad certum. non objiceretur consuetudo, quod est falsum. Sed posset responderi, imo nihilominus poterit obijci, quia maior pars vniuersitatis consensit, vnde perinde est, ac si omnes consensisset, vt ff. ad municip. l. quod maior. Sed Ioann. dicit, quod illa regula locum habet in electionibus, & in ijs, quæ singulorum prouident, vtilitatibus. Item & ad hoc, quod vniuersitas possit conueniri scilicet si maior pars fecit contractum, vel obligationem aliquam. Non autem ideo locum habet illa regula, vt aliquis ignorans conueniatur singulariter. Hæc autem consuetudo patrimonio singulorum detrahit, & aliquem obligat, quod facere non potest pars maior, nam si millesies consentiat maior pars, quod ego alicui tenear, non per hoc tenebor. Quarti dicunt, an lex est sola, & consuetudo ei contraria, vt tunc legem abroget, an uero lex lata postea sit consuetudine roborata, & sic contraria consuetudo postea inducta, a lege tollitur, arg. eius quod de vēditione dicitur, quæ solo dissensu tollitur, si traditione non sit roborata, aliàs non, vt sup. quandò liceat ab emp. dis. l. 1. & 2. * Quinti dicunt, quòd bona consuetudo vincit legem, vt ibi: mala non, vt hic. Sexti dicunt, quod ex certa scientia viens populus contra legem, vincit consuetudo legem, ignorans non, quod non placet, quia melioris cōditionis esset populus delinquens, quam innocens, quod esse non debet, vt ff. de noxa. l. non solum. Tu dic sm Io. & Azo. & nos breuiter, quòd ibi loquitur de generali consuetudine, quam princeps patitur ex certa scientia, quæ generaliter tollit legem, vt ibi: hic de speciali alicuius loci, quæ legem nō abrogat, etiam si ex certa scientia sit inducta, licet eo loco seruetur, vt ff. communia prædi. l. venditor. §. si constat. & ff. de adqui. tu l. fine herede. §. Lucius. Sed videtur contra. l. quæ lex sequens tollat cōsuetudinem speciale vt ff. d sepul. vio. l. 3. §. diuus Hadrianus, sed ibi fuit lex facta post consuetudinem, secus si antea erat lex, vt dixi modo, nisi prohibita sit a lege consuetudo specialis, vt sup. de vsur. l. eos. §. pen. Bene dixi ex certa scientia, quia si per errorem inducta esset, nec sic in eo loco legi derogaret, licet quidam contra, qui aliter, quam nos ponunt casum illius l. vt ff. eod. quod non ratione, ut ibi not. Vltimo quæro, quid si post præscriptam consuetudinem vtamur semel, vel bis in contrarium, an sit interrupta. Respon. non puto secundum quosdam, vt ff. de reg. iur. l. nemo alieno. & temporalis. & argu. ff. de pac. l. si vnus §. si pactum. & ff. de iti. actuque pri. l. 1. §. 1. & l. 2. Item cum municipes ex certa scientia contra legem vtantur, an delinquant omnes, & sic puniantur, ac qui ijs contra legē faciunt, ut ff. de pœnis. l. sanctio legum? Resp. nō, quia princeps scire fingitur, & sic consentire, sicut & si res mea vsucapitur, vt ff. de verb. sign. l. alienationis.

* Hac enim glossa Azonis nunc sequitur gl. Acc.

† Alij codices principibus, & principalibus legūt.

Consuetudo legē imitans, & antiquitus approbata, tenaciter est seruanda, & habet vim concessionis collegiorum, vel curiarum. h. d. Bal. Vel sic: Consuetudo legem imitatur, & pro lege seruatur. h. d. secundum Sal.

Impp. Leo, & Anthemius AA. Alexandro.

LEX III.

Leges quoque ipsas antiquitus probata, & seruata tenaciter consuetudo imitatur, [a] & retinet, [b] & quod officijs, curijs, [c] ciuitatibus, † principijs, [d] vel collegijs præstitum fuisse cognoscitur: [e] perpetuæ [f] legis vicem obtinere statuimus. Da. 7. Idus Septemb. Martiano. & Zenone Coss. 469.

TITVLVS LIIII.

De donationibus.

Qui tradidit instrumentum, videtur tradere possessionem rei. h. d. Bal.

Impp. Seuerus, & Antonin. AA. Lucio.

LEX PRIMA.

Emptionem * mancipiorum instrumentis [g]

[a] Leges. Imitatur.] idest tantum consuetudo valet vbi lex non est scripta, quantum ipsa lex, vbi est scripta. Et sic nota tres virtutes consuetudinis, imitandi, vt hic, & insti. de iure natu. §. ex non scripto. Item interpretandi, vt ff. eo. si de interpretatione. Item corrigendi, vt diximus sup. l. prox. Item & quarto corroborandi, ut hic subijcit, & retinet, &c. scilicet cum vtitur populus sicut lex dicit.

[b] Retinet.] sicut enim leges stringunt, & regunt vitas hominum, ita & consuetudo retinet ius eorum.

[c] Curijs.] idest curialibus, & sic de sequentibus.

[d] Principijs.] principibus, aliàs est principalibus, & aliàs principijs. *

[e] Cognoscitur.] ex consuetudine ab aliquo, vel aliquibus. Vel dic præstitum per patientiam principis permittentis vti consuetudine aliqua. Azo. vt sic faciat ad titulum.

[f] Perpetua.] si dicas perpetuæ, idest generalis, est contra sup. de leg. & consti. l. 3. Seu dic idest non ad tempus, sic, & supra de diuer. rescri. l. 1. & 2.

* Concor. c. 2. cū gl. super verbo, signū circa medi. ext. de consuetu.

* Principia hic, & l. 12. ff. de re milita. loca dicuntur, vbi principes milites stabant, hinc principalis porta, quæ in eo erat loco, in quo principes ordines tēdūt. Festus in principales. Goth.

DE DONATIONIBVS.

Quia per stipulationem tantum olim fiebat donatio, vt inf. eo. l. si quis argentum. §. fi. de qua est dictum, ideo de donationibus dicit.

Emptionem.] CASVS. Emi mancipium, dedi tibi instrumentum emptionis, an mancipium videatur tibi donasse, quæritur? & dicitur, quod sic.

[g] Instrumentis.] scilicet præsentibus seruis datis.

Donatis,

a Donatis.] sic & in fenilibus, & legatis, ut ff. de legatis primo, l. seruum filij, §. si cum. si tamen pretium sit solutum in venditione: idem in pignoratis, ut supra quæ res pign. oblig. possunt, l. cum confites & supra de hæ. ven. l. penultim.

soluit tributa, nunquid tibi domino præiudicat? Dicitur, quod non, & si est litera, cuius, vel cui. & dic sic, Titius credens rem sibi donatam, cum non erat, soluit tributa, vel illi, quibus Titius erat hæres, soluerunt, an præiudicatur domino, quæritur? & dicitur, quod sic, maxime si in

b Et traditis.] præsentibus seruis, ut argu. ff. de contrahen. empt. l. clauibus. Vel aliud in donatione instrumentorum, cum instrumenta sint præsentia. Ideo nota hic aliud fingi dari propter eius cohærentiam, & ad hoc, ff. de legatis tertio, l. qui chirographum.

c Et traditionem.] hoc si donator possidebat, alias non. argum. ff. de rei vend. l. quidam & facit supra de remiss. pig. l. creditricem.

d Actionem.] si postea cœperit possidere.

SI nominis. CASVS. Si ignotam te debitore meo, ius quod cõtra eum habebam, filio meo emancipato titulo donationis cessero, an valeat donatio, quæritur? & respond. quod sic. videbatur, quòd non, quia facta erat debitore ignorante. contrarium tamen est verum.

e Necessarium.] hoc in delegatione opus esset, ut supra de nouat. l. 1. & sic hic duo ibi, scilicet in delegatione, tres personæ sunt necessariæ.

f Cum satis fuerit.] iure isto, sed olim poterat reuocari, ut infra eodem l. illam. in fi. & facit ad hāc l. supra de distra. pigno. leg. 2. & supra debi. vend. pig. impet. non poss. l. secunda.

SPem. CASVS. Stipulatus sum à te decem, si nauis ex Asia venerit spe futuræ actionis, an tibi donare possim, quæritur? & dicitur quod sic.

g Futuræ actionis.] ut quia sit sub conditione, uel in diem

donatis,[a] & traditis,[b] & ipsorum mancipiorum donationem, & traditionem[c] factam intelligis: & ideo potes aduersus donatorem in rem actionem[d] exercere PP. 5. Calend. Iul. Faustino, & Rufino Coss. 211.

Vbi donatur, vel ceditur actio, non est necessarius consensus debitoris, contra quē actio ceditur, vel donatur. h. d. Bald.

Imp. Gordianus A. Leonidi.[1] †

LEX II.

SI nominis persecutionem in te, emancipatam pater tuus titulo donationis transtulit, frustra prætendit, qui debitori tuo heres extitit, consensum fuisse debitoris necessarium,[e] cum satis fuerit[f] actiones eo nomine tibi mandatas fuisse. PP. Idus Mar. Gordiano A. secũdo, & Pompeiano Coss. 241.

Jus conditionale potest cedi, & donari: & iura conditionalia appellantur spes, ut institu. de verbor. obligatio. §. ex conditionali. hoc dicit Baldus.

Imp. Decius C. Marcellino.

LEX III.

SPem futuræ actionis,[g] plena incedente donatoris voluntate, posse transferri, nō immerito placuit. PP. Nonis Mart. Decio A. 1. & Grato Coss. 251.

Solutio datarum, & collectarum facta ab eo, cuius res non est, non tribuit dominium. Bald. Vel sic: Solutio functionum non probat soluentem dominum. hoc dicit Salic.

Imp. Probus A. Marsiæ.

LEX IIII.

SI functiones, exactiones, vel tributa per eum, cui[h] donata res non erat, vel ab actoribus[a] † ipsius nomine celebratæ sunt, tibi obesse nō potest. PP. 5. Calend. Ianuar. Messala, & Grato Coss. 280.

Commemoratio donationis inter viuos facta in testamento, si non apparet de donatione inter viuos, habet vim testamenti. Bald. Vel sic: Verba confessionalia donationis in vltima voluntate emissa, fideicommissum inducunt, si aliter de donatione non apparet. hoc dicit Salicetus.

Impp. Carinus, & Numerianus AA. Flaconillæ.

LEX V.

SI donatio per epistolam facta non apparet, verba tamen testamenti, quibus liberalitas testatricis[i] confirmata est, fideicommissum cõtinere non ambigitur. PP. 6. Calend. Febr. Romæ, Carino 2. & Numeriano AA. Coss. 284.

Donatio potest fieri inter absentes, & adepta possessione ex causa trāsit dominium. h. d. Bald. Vel sic: Donatio, quæ incipit à traditione, potest perfici inter absentes. h. d. Bart.

donatariam voluntate tam donantis quam donatricis, poss. transferatur. Vel dic casum aliter, ut in glos.

h Cui. alias cuius. Et secundum primam dic, quòd si aliquis donauerit Titio rem tuam, ut ille Titius, vel authores sui nomine Titij, vel rei celebrarent solutionem, non fit tibi præiudiciū, ut fiat Titij, cuius non erat facta per donationem, & facit infra eodem, leg. censualis, & ff. de acquirend. rer. domin. l. quæ quisque. & supra de rei vendicatio. l. solemnibus, & sup. de actio. emptio. l. si pater. secundum aliam, dic, quod Titius credē sibi donatā, soluit, vel authores eius, quibus fuit hæres Titius, soluerunt. & hoc si habes, authoribus; sed si habes, actoribus, id est, castaldionibus eius, planum est.

SI donatio. CASVS. Si mulier aliqua non donauit mihi donum, sed in testamento suo dixit, sciant omnes domum, quam ego inter viuos in epistola mea Titio donaui, quod volo eum habere. ista uerba obtinent vim fideicommissi, ut per ista uerba videatur ei domum reliquisse, etiam si non appareat in epistola, quod illam domum mihi donauerit. Vel pone casum aliter, ut in glos.

i Testatricis. Testatrix ita dixit, quamuis per epistolam donaui Titio, tamen etdem do, lego, ualet legatum, & si non appareat epistola,

ut ff. de hær. vend. l. nomina, & l. multum, & est ad l. istam ff. de pact. l. pactum in fine. Sed argum. contra, ff. de transact. de his. illa non est quæstio, si cedam spem doni mihi futuri, quia potest etiam vendi. spes, ut ff. de contrahend. empt. l. nec emptio.

SI functiones.] CASVS. Donaui rem tuam Titio, pro qua consueueras soluere tributum, ille, vel ego

quia falsa demonstratio non vitiat legatum, cum de corpore, & quantitate, constet. hoc autem uerum est si animo relinquendi fuerunt uerba illa in testamento apposita, ut supra de donat. inter virum, & vxorem, l. ex uerbis. Sed contra in authent. spon. larg. §. & hoc insuper. col. nona. sed illud in instrumentis contractuum, ut debeat præferri instrumentum, cuius aliud facit mentionem, non

Margin notes: 1 † Leonida. a † Auctoribus.

non autem in testamentis, vt hic, & supra de fal. cau. adiec. l. 1. & ff. eodem, l. ex hac, & de legat. 2. Lucius, 2. §. quisquis. 1.

a *Nec ambigi.* Inter absentes. scilicet validas esse, vt in fin. & ff. cod. l. etiam per interpositam personam, & l. absenti in prin. Item plus dicit qui dā, quia si dico, dono, sufficit, vt quilibet nunciet me etiā inscio. * Sed sō anticontra. Sed quomodo inter absentes sit cum hoc iure exigatur stipulatio, vt infra eod. si quis argētum. §. fin autē hoc minimè? Respon. illud verum est, quando per pactum: hic autem per traditionem fiebat.

* An ante ratihabitioné absē ti facta donatio valeat Vi. Ro lan. a Val. 1. consil. 49. nu. 1.

b *Nanciscantur.* vt ff. de acquiren. pos. l. si ex stipulatione & ff. de rei vē. l. quadam. & ff. eod. l. absenti. Et dic, quod maximè, abundat, prout determinat verbum, nanciscantur: vel pro, saltem, hic ponitur, quia si sine voluntate donātis iret, erit prædo, vt d. l. si ex stipulatione.

1 † Iuliano

C *Ensualis.* CASVS. Si prædio tuo tributario Titius tributum soluit, & de hoc instrumentū fiat, vel ille, qui soluit, professus fuerit, domino non præiudicat. Si verò vitricus pro mancipii animo donandi priuignum censum soluere passus fuerit, p̄sumatur donasse ei mancipiū.

c *Professio.* ab extraneo facta, vel solutio, vt sup. eo. l. functiones, & in consti. ibi positis. & ff. de donat. inter vir. & vxo. l. si seruus cōmunis.

d *Non solet.* nisi domino sciente, & cōsentiente animo donandi, vt inf. l. prox. & l. nec ignorās. & statim subijcit. Accursius.

2 † Contulisti.

e *Consensisti.* animo donandi.

f *Donationem.* scilicet mancipiorū.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. Christinæ. al. Aristinę.

LEX VI.

NEc ambigi oportet, donationes etiam inter absentes [a] (& maximè si ex voluntate donantium possessiones ij, quibus donatū est, nanciscantur, [b] validas esse. PP. 3. Idus Februar. Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Possessio censualis non nocet domino, nisi consentiat, quo casu tacitè donare videtur. h. d. Bal. Vel sic: Soluēs censum de re aliena vt sua, non præiudicat domino consentienti. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Iulio. [1] †

LEX VII.

CEnsualis quidem professio [c] domino præiudicare non solet. [d]

¶ Sed si in cēsum, vel vt sua mancipia deferenti priuigno tuo cōsensisti, [e] donationem [f] in eum contulisse videris. [g] PP. Idib. Iul. ipsis AA. 4. & 3. Coss. 290.

Consensus præstitus simulatè, non inducit donationē. h. d. Bald. Vel sic: Pater censuarius filios censum debere scribens, non præiudicat sibi. h. d. Salic.

Iidem AA. & CC. Floræ.

LEX VIII.

SI præses prouincię nō donandi volūtate filiorum tuorum nomine prædia in censum detulisse [h] [2] † te, manifestis probationibus cognouerit, quod fides veri suggesserit, statuet. [i] PP. 8. Idus Sept. ipsis AA. 4. & 3. Coss. 290.

Ut pactum donationis impleatur, ex stipulatione vel præscriptis verbis agitur. h. d. Bar. Vel sic: Pactum in donatione appositum, est seruandum. h. d. Bald.

Iidem AA. & CC. Augustianæ. [3] †

LEX IX.

LEgem, quam rebus tuis donando dixisti, siue stipulationa tibi prospexisti, ex stipulatu, [k] siue nō, incerti [l] [4] † iudicio. i. præscriptis verbis apud præsidem prouinciæ debes agere, [m] vt hanc [n] impleri prouideat. PP. 16. Calen. Maii, AA. Coss.

Potentior est veritas, quā scriptura, & actus agentium non operatur, deficiente consensu. h. d. Bald. Vel sic: Nemo videtur donare id, de quo non cogitauit. h. d. Barto. vel sic: Inuitus, vel ignorans nō donat, & consensus errantis ei non præiudicat. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Hermoniæ.

LEX X.

NEc ignorans, [o] nec inuitus [p] quisquam donat, vnde si de hoc fundo nō cogitasti, cui' velut donationi te cōsensisse cōtinetur instrūto, maiores veritate rei, q̄ scriptura, vires obtinente, intelligis, de quo non cogitasti, [q] nec specialiter subscri-

g *Videris.*] patiendo & hoc nisi contra probetur, vt infra nec ignorans, & facit ff. mand. l. si vero non re. §. Pomponius.

SI *præses.*] CASVS. Si pater animo donandi passus fuerit filios pro prædio soluere tributum, sibi non præiudicat, si hoc probauerit, quod non animo donandi, &c.

h *Detulisse.*] idest in solutum detulisse. Vel scripsit filios pro illis prædijs tantam quantitatem debere nomine tributorum, vt quia si sint filiorum, honorabilius contraherent matrimonium, non vt eis donaret: erat enim patris ista prædia.

i *Statuet.*] permittendo te agere negotiorum gestorum ad pretium, vel æstimationem, secundum primum casum.

L *Egem.* CASVS. Donaui prædiū tibi hac lege, vt satis faceres creditoribus meis, si non stet pactis, & intercessit stipulatio, agam ex stipulatu: si non, agam præscriptis verbis, vt fiat, quod cōuenit: vel repetam quod dedi. Viuia.

3 † augustinæ.

k *Ex stipulatu.* si continetur ibi incertum, aliter expone, idest, ex stipulatione certi condictione, vt insti. u. de verb. oblig. in prin.

l *Incerti.* quia actio continet incertum, quod tamen per sententiam fit certum, vt instit. de actio. §. curare.

4 † al. incerto.

m *Agere.* vel id, quod dedit sub conditione, per condictionem ob causam repetere potest. Accursius.

n *Hanc.* scilicet, legem, & ad hoc sup. de rerum permutat. l. rebus, & sup. de pactis, l. legem, & ff. de pact. l. in traditionib. & sup. de euict. l. 2. & 7. titu. 1. l. 1. & sup. de cōdi. ob. causam, l. si vt pponis, & sup. de contrahē. empt. si donationis. & de pactis inter emptorem, l. si ea lege, & inf. eod. l. cum tres.

N *Ec ignorans.*] CASVS. Dare nemo cogitur. si ergo quis proferat instrumentum, quo cōtinetur, quod donam tibi prædium, cū animū donandi nō habui, plus valet quod actum est, quā quod scriptum est: vnde per instrumentum mihi non præiudicatur.

o *Nec ignorans.* facit ff. de transact. l. cum Aquiliana, & ff. de contrah. emp. l. cum in lege.

p *Nec inuitus.* cum mera liberalitas ibi sit, ut ff. de regul. iur. l. donari, sed hoc fallit ff. ad leg. Aquil. l. si seruus seruū, §. si oliuam, ff. de reg. iur. l. cuius per errorem. Sed ibi impropriè dicitur donatio, idest rei amissio, sicecontra ... to non datur, ut ff. eod. & hoc iure, §. non potest. & supra de iure delib. l. nec emere.

q *Cogitasti.* Credebas Titianum, & erat Seianum, Interim tamen statur instrumento, si publicum est, vt supra de probat. leg. cum precibus, & de contrahen. & commit. stipul. l. optimam.

Perdi-

a Perdidisse.] vt sup. plus vale. quod agi. l.1. sed fallit in casibus, vbi plus valet scriptura. vt ibi nota. & facit ad l. si ff. de donat. causa mort. l. Seia. & de reg. iur. l. in totum. & supra eod. l. censualis. in prin. Accursius.

1 † Sabiniano.

C Vm.] CASVS. In filium retentum a patre facta donatio non valet, sed eam reuocare potest, non est idem in emancipato, quia subsequente donatione nomine facta cessio valet, & donatio perfecta est. Viuia.

Donatio facta in filium an valeat.

b Perfectam.] non valet donatio facta in filium in potestate constitutum, sed in emancipatum sic, vt hic, & supra de inoffic. dona. l. 1. & supra de donat. inter virum & vxorem. l. donationes. 1. & infra eod. l. cum res. Item & in ipsa emancipatione, vt supra de emanci. lib. l. finali.

2 † al. donatione actionem.

P Ortionem.] CASVS. Habebam tecum rem communem pro indiuiso, an partem meam alij donare possim, quæritur? Et dicitur, quod sic.

c Prohibetur.] vt supra de communi rerum alien. l. falso. & supra de iure dot. l. ante diuisionem. & de contrahen. empt. l. dudum. hoc fallit post litem contestatam in communi diuidundo iudicio, vt supra communi diuidun. l. 1. & mota controuersia in iudicio familiæ erciscundæ, vt ff. fami. erciscun. alienationes. Item possessor hæreditatis prohibetur, nisi si eisdem mota controuersia alienare, vt ff. de peti. hæred. l. diuus.

3 † al. necdum.

S I aliquid.] CASVS. Si dedisti mihi fundum valentem quinquaginta, & in breui, & vili charta scriptum est, nunquid hoc nocet, quæritur. Et dicitur, quod non. Viuianus.

d Per epistolam.] quæ valet, vt supra eod.

psisse, nihil te perdidisse.[a] S. 5. Cal. Maii. CC. Coss.

Donatio facta filio in potestate est potius quædam dandi destinatio, quam perfecta donatio. Sed si filius est emancipatus, donatio est perfecta. h. d. Bald.

Iidem AA. & CC. Sabiniano.[1]

LEX XI.

CVm de bonis tuis partem quidem penes te retinuisse, partem vero in eum, quem in potestate habes, donationis titulo contulisse commemores, non est incerti iuris, in eum, qui in sacris familiæ tuæ remanet, destinationem magis paternæ voluntatis factam, quam perfectam[b] donationem peruenisse.

¶ Delegationes autem nominum in emancipatum collatæ, perfectam donationem[2] † actionum efficiunt. S. 2. Cal. Maii. CC. Coss.

Portio pro indiuiso potest donari. Bald. Vel sic: Communio non impedit donationem partis pro indiuiso. hoc dicit. Sal.

Iidem AA. & CC. Aureliano.

LEX XII.

POrtionem propriam, rebus nondum[3] † diuisis, nemo prohibetur[c] titulo donationis in alium transferre. Dat. 17. Cal. Iun. AA. Coss.

Breuitas scripturæ non officit donationi. h. d. Vel sic: Tantum valet vnum verbum effectiuum, quantum mille. h. d. Bald.

Iidem AA. & CC. Vraniæ.

LEX XIII.

SI aliquid p epistolam,[d] donatum tibi probetur, breuitas chartulæ, donationi[e] (si hæc recte facta probetur) nihil quicquam derogat. Dat. 15. Calend. Iun. Sirmii AA. Cos.

Nemo transfert, quod nõ habet: & ideo si filius donat sponsæ suæ rem patris, nõ præiudicat patri. Bal. Vel sic: Non dominus non transfert dominium præter domini cõsensum. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Ideo.[4]

LEX XIIII.

SI filius tuus res ad te pertinentes sponsæ suæ, te non consentiente, donauit, ad eã, quod non habuit transferre non potuit.[f] S. 15. Calend. Octob. AA. Coss.

Donatarius certæ rei non tenetur ad onera debitorum: quæ non sequuntur fundum, sed debet conueniri vniuersalis hæres donatoris. h. d. Bal. Vel sic: Aes alienum non sequitur fundum, sed successorem vniuersalem. h. d. Bar. Vel sic: Personalis obligatio non sequitur singularem successorem, sed realis. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Seueræ.

LEX XV.

AEris alieni, quod ex hæreditaria causa venit,[g] non eius qui donationis titulo possidet, sed totius iuris successoris onus est.[g] si itaque nemini obligata prædia per donationem consecuta es, superuacuam geris solicitudinem, ne vel hæredes donatricis, vel eius creditores te iure possint conuenire. S. 15. Cal. Decemb. AA. Coss.

Homo, vel mulier ætatis decrepitæ ita potest donare, sicut si esset in ætate virente, vel forti. Vel sic: Debilitas corporis ratione ætatis, senio confectæ donationem non vitiat. h. d. Bald.

Iidem AA. & CC. Theod.

LEX XVI.

SEnectus ad donationem faciendam sola[h] non est impedimento. Da. 5. Calen. Decemb. AA. Coss.

Sicut donatio facta emancipato valet, ita facta filio in potestate per emancipationem confirmatur, si pater tradidit, & nõ

h. si donatio per epistolam.

e Donationi.] sic supra de fideicommiss. l. & in epistola.

S I filius.] CASVS. Res ad patrẽ pertinentes sponsæ suæ dedit filius patre nõ consentiente, patri non præiudicat, quominus possit eas reuocare. Viu.

4 † Ideo.

f Non potuit.] vt ff. de reg. iur. l. nemo plus iuris. & ff. de acquir. rer. dom. l. traditio. Accur.

A Eris.] CASVS. Dedit mihi Titius fundum, & decessit, nunquid creditores me conuenient? Dicitur, quòd non: sed vniuersalẽ successorem, nisi fundus ille esset ei obligatus. Viuia.

g Onus est.] nec. n. sequitur fundum, vel rem singularem donatam, nisi sit obligata, ut hic, & ff. ad Treb. l. 1. §. si hæres. & ff. de iud. l. si fideicommissum. §. tractatum, & infra eo. l. si patri. & sup. de reuoc. iis, quæ in fraud. cred. l. 2. & supra de hær. act. l. creditores. & de iure dot. l. licet. & de dona. ante nupt. l. de rebus, nisi in casu, puta in subsidium propter necessitatem primipili, vt sup. de dona. inter vir. & vxor. l. si non verum. Sed quid si omnia bona sua donauit? Dicendum agi reuocatoria, vt ff. quæ in fraud. credi. l. omnes. §. Lucius. Vel contra ipsum donantem agi, quasi non teneat donatio, nisi omni ære alieno deducto, vt ff. de iure do. l. mulier. & ff. de iure fisc. l. non possunt.

Donatarius an teneatur ad æs alienũ pro re sibi donata.

S Enectus.] CASVS. An senex donare posit, quæritur. Et dicitur, quòd sic. videbatur, quod non quasi puerilem habeat sensum.

h Sola.] nisi sensũ abstulerit. Cõtra videbat, q senex puerilẽ sensum

sensum habet, & facit supra de transac. l. sanum. & sup. qui testa. face. poss. l. senium.

S*iue*.] CASVS. Si pater donauit filio, refert, an emancipato, an in potestate cõstituto, primo casu valet donatio, nec reuocatur: secundo casu, si filius emãcipetur, & retineat donata, an confirmetur donatio? distinguitur, aut tenet ea de voluntate patris, & confirmatur: aut non, & pater eam reuocare potest, quia pater, cũ non potuit, voluit, & Viu.

1 † Du- deest.

2 † al. liceat tibi.

a *Non debes*. est ergo confirmata, vt hic, & ff. eo. l. donationes in concubinam. §. pater. & arg. sup. eo. l. censualis.

b *Nec tempore*. facit supra, si quis alteri, vel sibi. l. multum, & supra de dona. inter vir. & vxo. l. a marito. & ff. de offic. proconf. l. obseruare, §. fi. Item facit ad l. istam. supra de emancip. libe. l. fin.

S*I donationis*. CASVS. Subripui tibi, animo donandi remisisti mihi actionem furti, an iterum possis me conuenire furti, quaeritur. Et dicitur, quod non.

3 † Claudiano.

c *Solicitudinem*. vt rursus possis conuenire furti, vt hic, & sup. de fur. post decisionem, & ff. de pact. l. si tibi. §. quaedam. Sed si est sine causa remissa, vel cum causa, sed secuta nõ est, vel est ingratus donatarius, vel cui est remissa, an ipsa resuscitabitur? Respon. secundum H. non, argum. ff. de pact. l. si vnus. §. si pactum. & supra de transact. l. vbi pactum.

S*I auia*. CASVS. Auia tua res, quas auus tuus ei dederat, titulo donationis cõtulit, vis eas reuocare, quia profectae sũt de bonis illius aui tui, an possis? Resp. quod non.

4 † al. Alexandriae.

d *Si auia vestra*. & nota hanc l. & facit pro ea supra de com

ademit, secus si pęnituit ante emancipationem, vel in ipsa emancipatione. h. d. & tenemeti. Bal. Vel sic: Si pater non adimit in emancipatione ea, quae donauit filiis in potestate, non potest postea reuocare. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Hermiae.

LEX XVII.

SIue emancipatis filiis res donasti, siue in potestate constitutis, & sui iuris effectis, ac tenentibus non ademisti, blandiri tibi [1]† non debes,[a] velut res donatas ex pęnitentia [2]† liceat auferre.

¶ Sanè si ea, quę in tua positis potestate donaueras, post emancipationem contra tuã tenuerint voluntatẽ, horum penes te dominium remansit, siquidem nec tempore,[b] quo voluisti propter vinculum potestatis sibi quicquam quaerere, nec post, te inuito, de rebus tuis potuerunt. S. 6. Calend. Ianu. AA. Coss.

Gratuita remissio actionis ex maleficio, est donatio. h. d. Bal. Vel sic: Furti actio potest ex donatione remitti. h. d. Sal.

Idem AA. & CC. Audiano.[3]†

LEX XVIII.

SI donationis causa furti actionem tibi remissam probetur, superuacuam geris solicitudinem,[c] S. 5. Cal. Ianua. AA. Coss.

Rem fuisse progenitorum nihil operatur, ex quo res ad alia dominia transiuit. h. d. Bal. vel sic: Mulier potest donare extraneis etiam res ab eius parentibus habitas. h. d. secundum Bart. Vel sic: Non consideratur cuius res fuerit, dummodo sit donantis. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC.[4]† Alexandrinae.

LEX XIX.

SI auia vestra [d] proprias [e] res quacunque ratione factas, titulo liberalitatis in eum, contra quem preces funditis, contulit, quo minus haec rata maneant, quod ex origine patris, vel aui vestri descendunt, nihil prodest. S. Calend. Februar. Sirmii. CC. Coss.

Paria sunt per se subscribere, vel alium subscribere vice eius. Bal. Vel sic: Donatio non vitiatur, licet alius pro donante subscribat. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Helinio.[5]†

LEX XX.

VIce donatricis alio [f] voluntatem eius subscribente, iure facta donatio nõ habetur irrita. S. 7. Cal. Februa. CC. Coss.

Lex notabilis: Mulier constante matrimonio, dotẽ suam donare non potest. h. d. Bal. Vel sic: Vxor non potest donare dotem in mariti pręiudicium. Sal.

Iidem AA. & CC. Antoniae [6]†

LEX XXI.

COnstante matrimonio, dotem penes maritum suum constitutam auia tua tibi donare non potuit.[g] S. 5. Idus Mart. CC. Coss.

Ex pacto donationis non quaeritur actio extraneo, sed ipse donator, pacto non seruato, agit ad interesse. h. d. Bal. vel sic: Vt pactum donationi adiectum impleatur, paciscens agere potest, non is, cui pacisci voluit. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Diomedi.

LEX XXII.

CVm res filio tuo emancipato ea conditione, vt creditoribus [h] tuis solueret, te donasse proponas, si stipulatione, vel incontinenti habito pacto huic rei prospexisti, creditoribus quidem, non contra eum ex placito vestro, sed aduersus te competit actio.[i]

mu. re. alie. l. falso. & supra de contrahen. emp. l. dudum.

e *Proprias*. scilicet suas.

V*ice*. CASVS. Mulier dedit mihi fundum, confectũ est instrumentum, vice sua Titius in instrumẽto cõscripsit. an ob hoc minus valeat donatio, quòd ipsa non subscripsit, quaeritur. Et dicitur, quòd non.

f *Alio*. vt inf. eod. l. in donationibus. §. 1. in fin.

C*Onstante*. CASVS. An mulier constante matrimonio dotem penes maritum constitutam in alium titulo donationis transferre possit, quaeritur. Et dicitur, quod non.

5 † Helio.

g *Non potuit*. vt interim viro praeiudicet, vt hic, & supra de iure dotium. l. si praedium. Sed ipsam actionem, siue spem potest cedere, vel etiam dotem promittere, vt sup. eodem. l. spem futuram. & supra de coll. l. dotis. Nam econtra vir nõ potest dotale praedium alienare; confirmatur tamen mortua muliere, si dos cessit lucro mariti, vt ff. de vsucap. l. cũ vir.

6 † Claudię.

C*Vm res*. CASVS. Dedi filio meo emancipato prędium, vt creditoribus meis satisfaceret, si non satisfecit, & intercessit stipulatio, non aget creditor aduersus filium ex ea, quia alteri, &c. sed aduersus me, & ego aduersus filium praescriptis verbis.

h *Creditoribus*. quia ius creditorum pacto priuatorum lędi non potest.

i *Actio*.] quia alteri pacisci nemo potest, vt ff. de verborum obligation. l. stipulatio ista. §. alteri. & facit ad l. in eod. titu. l. liber homo. in fine, & supra de pac. l. debitori, & de condict. ob causam. l. si vt proponis. & de rerum permutat. l. rebus. Sed contra, ff. eodẽ, hęreditatem. solu-

solu. vt supra de hæred. vend. leges. cui similiter illa) est contra.

a *Ciuili* id est, præscriptis verbis.

SI ea. CASVS. Dedi fundum, eundem mihi donasti, secunda donatio auelli non debet.

b *Obesse potest.* nam vltima pacta valent, vt hic, & supra de pactis. l. pacta nouissima. & ff. de reg. iur. quicquid. & l. incertam.

11 Dic incerta.

SI patri CASVS. Pater rem filij donans, filio non præiudicat, nisi patri filius hæres existat, Viuls.

a fal. donationis.

c *Ex facta* in te emancipatum.

d *Liberalitate.*] id est cum pater tuus res tuas alij donasse.

e *Non posse.* v supra de rei vendic. l. cum à matre.

DOnatio.] CASVS. Si donatio fiat inter viuos, vel in vltima voluntate, siue fiat purè, siue sub conditione, siue in diem, valet: & pacta, quæ in donatione ponuntur, debent obseruari, si vero in donatione interueniat scriptura, scribi debent nomē donatoris, & donatarij, & rei, quæ datur, nec refert, an scriptura in tabula, an in charta, dummodo tamen coram competenti iudice fiat.

f *Directa.* idest, inter viuos sic ideo dicta, quia directo datur, sed donatio causa mortis quandoque per alium puta per hæredem.

g *Suspensa.* primò de conditionali, postea de ea, quæ est in diem, vel ex die. Tertio de pura dicit, & potest esse conditio in faciendo, & non faciendo, vt si ascenderis vel non ascenderis Capitolium, vt hic dicit, sic & instit. de verbor. oblig. §.

h *Notato.* id est, ex tempore, vel ad tempus.

i *Animo dantium.* hic de pura, & dic animo, idest voluntate dantium.

k *Sententijs.* id est, narrationibus volūtate dantium ab accipientibus expressa.

¶Eum autem, cui certa lege prædia donasti, incerti† ciuili[a] actione ad placitorum obsequia vrgeri secundum legem donationibus[z] † dictam conuenit. S. 7. Calend. April. Sirmij CC. Coss.

Acta posteriora prioribus derogant. hoc dicit Bald. Vel sic: Res à me donata potest mihi donari. hoc dicit Bart. Vel sic: Posterius instrumentum resoluit primum, vel sic: In contrariis vltima derogāt primis. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Olympiadi.

LEX XXIII.

SI ea, quæ donaueras, posteriori placito, qui acceperat, dono tibi reddidit, donationis antecedentis instrumentum, actis sequentibus, nihil obesse potest.[b] S. 5. Calendas Octobr. CC. Coss.

Filius, qui non est hæres patris, non obligatur ex contractu paterno. h. d. Vel sic: Pater non potest distrahere rem filii, qui postea patri non succedit. h. d. Bal. Vel sic: Si pater donat res filii, non præiudicat illi sibi non succedenti. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Macario.

LEX XXIIII.

SI patri hæres nō extitisti, ex facta[c] ab eo liberalitate[d] titulo donationis non posse[e] iura tua lædi, manifestissimi iuris est. PP. Non. Febr. Antiochiæ Diocletiano 9. & Maximiano 8. AA. Coss. 304.

Donatio cum suis pactis seruari debet, si pacta de iure subsistunt, aliàs spretis pactis, donatio valet, & instrumentis donationis debet apponi nomen donatoris, & donatarii, & res, quæ donantur, nec debent fieri donationes clandestinæ, sed interuenientibus testibus, vel ubi iura acta requirunt. Dicit hic Imperator, quòd donatio siue inter viuos, siue causa mortis, siue sub conditione, siue in diem, siue ex die, siue sit pura, obseruari debet cum suis pactis, si pacta sint talia, quæ leges vel bonos mores non respuunt. Item dicit hæc lex, quod quando fit scriptura de donatione (quia conuenitur inter partes, quod scriptura fiat) quod scriptura debet continere substantialia, & solemnia. h. d. Bal.

Imp. Constantinus A. ad Maximum PP.

LEX XXV.

DOnatio* siue directa[f] fit, siue mortis causa instituta, siue conditione faciendi aut non faciendi suspensa,[g] siue ex aliquo notato[h] tempore promissa, siue animo[i] dantium, accipientium vel sententiis,[k] (quantum[l] ius finit) cognominata,[m] sub hac fieri debet obseruatione, vt quas leges indulgēt, actiones,[n] conditiones, pactiones que contineat.[o]

¶Hisque[p] penitus cognitis vel recipiantur, si complacita[q] sunt, vel reijciantur, si sunt molestæ.[r]

¶In conscribendis autem donationibus nomen donatoris,[s] ius,[t] ac rem vocari oportet,[u] neque id occulte,[x] 3 † aut priuatim, sed aut tabula[y] aut quodcumque aliud materiæ genus tempus dabit, vel ab ipso, vel

l *Quantum* idest, cum non sit contra legem.

m *Cognominata.* idest, pactis expresse, & distincta sit causa mortis, vel alia. Vel dic par simile, vt enim nomini accedit cognomen, sic donationi imponitur tenor, qui moderatus esse debet, & hoc dicit, quantum ius finit, scilicet, vsque ad 300. solidos olim, hodie vsque ad quingentos sine scriptura, sed cum scriptura insinuationis vsque in infinitum, vt inf. eodem l. sancimus, & l. penult.

n *Actiones.*] scilicet condictio ex leg. & actio ex stipulatu, si interuenit stipulatio, quæ actiones à iure inductæ sunt.

o *Contineat.* scilicet donatio.

p *Hisque.* pactionibus.

q *Complacita sunt.* iuri & partibus.

r *Sunt molesta.*] vt turpes, vel contra legē, ut supra de pact. l. pacta, quæ cōtra. Et potest hæc prima pars loqui, quando est in scriptis donatio, vel quando sine scriptis, sequens vero in scriptis tantum, & ob hoc subijcit, in conscribendis.

* Ex l. 8z. ti. 5. l. a. C. Th.

s *Donatoris.* subaudi, & donatarij.

t *Ius.* quod donatur, puta actio.

u *Oportet.* puta ego Titius do tibi Sempronio codicē meū titulo donationis, vel cedo actionem, quam habeo contra talem, & totam scripturam oportet perfici, ut supra de fide instrumen. l. g. contractus. aliàs enim nisi hoc esset actum, quod in scriptis fieret, etiam sine scriptura valeret, ut in princ. huius l. & infra eod. l. in extraneos. & l. in donationibus. in fi. l. nisi summam excederet.

x *Occulte.* Qui male agit, odit lucem. sic, & supra de contrahen. empt. l. cum ipse.

y *Tabula.* aliàs tabula, & aliàs tabulæ, scilicet præscribatur, quod est inf. aut in alia materia subaudi, quodcumque materiæ tempus dabit, idest temporis qualitas, ut charta, vel membrana.

3 † Occulto aut per imperitos. C. Th.

ab

a *Abeo*. nam & per aliū scribi potest: dū tū contrahētes subscribant, vt insti. de contrah. empt. §. 1.
b *Actis etiā* . qñ est vltra legitimā modum.
c *Vbi* . id est, quando, & quo loco.
d *Leges* . quia sic olim vltra 300. solidos, vt diximus, per l. sancimus §. eod. vel, hodie vltra quingētos, vt inf. eo. l. pen.

1 † scientibus pluribus.
2 † Romæ Seuero. C. Th.

ab eo,[a] quem sors ministrauerit,[1] † perscribatur: actis[b] etiam annectēdis, quæ apud iudicem, vel magistratus cōficienda sunt, vbi[c] hoc leges[d] expostulant. Dat. 3. Non. Februar. Sabino,[2] † & Rufino Coss. 313.

Infanti emancipato potest pater donare, adhibito praesante aliquo, qui pro ipso recipiat donationem: nam infans per se consentire non potest: quia non habet effectum, id est affectionem. hoc dicit Bald.

Idem A. Catulino Proconsuli Africæ. alias Catullo.

LEX XXVI.

SI quis in emancipatum minorem prius, quàm fari possit,[e] aut habere rei, quæ sibi donatur, affectum, fundū crediderit conferendum:[3] † omne ius compleat instrumentis[f] ante præmissis. Quod ius per eum seruum,[g] quem idoneum esse constituerit, transigi[h] placuit, vt per eum infanti acquiratur.[i] Dat. 12. Calē. Maij, Serdicæ, Sabino & Rufino Coss. 316.

Non solum inter extraneos, sed etiam inter coniunctas personas, requiritur insinuatio donationis excedentis legitimam summam. Ratio est, vt maximè coniunctarum personarum fraudibus, & collusionibus obuietur. h. d. Bald.

Idem A. ad Seuerum Com. Hispaniarum. alias Seuerianum.

LEX XXVII.

DAta[4] † iampridem lege[k] statuimus, vt donationes interueniente actorū testificatione conficiantur:[l] quod vel maximè inter necessarias coniunctasque[*] personas conuenit custodiri.[m] Siquidem clandestinis, ac domesticis[n] fraudibus facilè quiduis pro negotij opportunitate confingi[5] † potest:[*] vel id, quod verè gestum est, aboleri.

¶ Cū igitur nec liberos quidem, ac parentes lex nostra ab actorum confectione secernat, id, quod necessario super donationibus apud acta conficiendis iampridem statuimus, vniuersos teneat: gesta autem cōfici super rebus etiam[o] alibi collatis,[7] † vbi cumque sufficit.[o] Dat. 3. Nō. Maij, Dalmatico & Xenophilo[8] † Coss. 333.

Ista lex, & lex si quis argentum § sed si quidem. inf. eodem, non sunt alibi. & hoc dicit: Retentio vsusfructus traditionem possessionis, quæ erat penes tradentem, inducit. Bal. vel sic: Si donans rei donatæ sibi retinet vsumfructum, videtur illam tradere: ideo dominium transfert, & possessionem quadam iuris fictione. hoc dicit notabiliter Salic.

Impp. Honor. & Theod. AA. Monaxio PP.

LEX XXVIII.

QVisquis[*] rem aliquam donando, vel in dotem dando, vel vendendo vsumfructum eius retinuerit: etiam si stipulatus[p] non fuerit, eam continuò tradidisse credatur:[q] nec quid amplius requiratur, quo magis videatur facta traditio, sed omnimodo idem sit in his causis vsumfructum retinere, quod tradere.[r] Dat. 2. Id. Mart. Honorio A. 11. & Constantino[9] † Coss. 417.

Etiam in personas extraneas & ignotas, valet collata donatio. Bald.

Impp. Theod. & Valent. AA. Hierio[10] † PP.

LEX XXIX.

IN extraneos,[s] & sæpe ignotos[t] donationem collatam valere receptum est. & si sine scripto donatū quid fuerit, adhibitis alijs idoneis documentis, hoc, quod geritur, comprobatur. Dat. 11. Calend. Maij, Felice, & Tauro Coss. 430.

Si quis. CASVS. Si infanti quis sum dum donare velit, si excedat legitimā summam, vel actionē, vt inde fiat scriptura: nō aliàs perficietur donatio, quàm fuerit insinuata, & tunc per seruum infantis perficiatur, vt sic infanti acquirat per seruū.
e *Fari posset*. ergo erat infans.
f *Instrumentis*. sic est opus, vt quia hic agebatur, vt fieret in scriptis. Vel quia excedebat legitimam summam, ne sit deterior infantis conditio, quam alterius.
g *Seruum*. & nō alio modo, vt innuit. & ff. de acq. pos. l. 1. §. furiosus & l. quisquis. & §. infans. & sic est §. 5. de acq. pos. l. donatarum. Sol. vt ibi.
h *Transigi*. perfici, & sic ff. de itine. actu que priua. l. 2.
i *Acquiratur*. sic ff. rem pup. sal. fo. l. si pupillus.

3 † Proscrendum.

Data. CASVS. Si quis vltra legitimam summam donare voluerit: nō aliter perfecta erit donatio, quam si fuerit insinuata, & maximè inter coniunctas personas, ne fraus aliqua propter familiaritatem, domesticam cōmitti possit: vel donatio cōfingi. Idē sit in donatione facta inter extraneos, vt nec inde valeat, si excessit summā in legitimam, si facta fuerit insinuatio.
k *Lege*. quæ est sup. eod. l. donatio. §. in cōscribendis.
l *Conficiantur*. cum hoc agatur, vt fiat in scriptis: vel cū excedat summam legis.
m *Custodiri*. adeò vt diceret P. non valere in coniunctam personā, nisi fiat in scriptis.

4 † Lex.
* Vi. Cuia. 20. obs. 2.
5 † al. cōfingi.
* Hæc verba ponit.

peritur intra etiā summam legitimam per l. istam. & §. eo. l. in extraneos. quod nō placet, vt sup. de donatione inter vir. & vxo. l. donationes. §. Sed remouet dubiū, quia erat, quia videbatur inter coniunctos nō cōtingere fraudem, vt ar. ff. de rit. nup. l. pen. §. de uno. sed tū ita fiet, vt iter alios.
n *Domesticis*. no. de familiari inimico: quia nulla pestis, &c. vt hic, & 14. dist. c. si inimicus. & 13. q. 1. c. quibus & supra de inof. test. l. fratres. & not. ff. ad Syl. l. 1. in princ.
o *Sufficit*. vt arg. §. de contrahen. empt. l. & intra eod. l. in hac, in prin.

gl. in c. vēnies. 2. sup. ver. canonicos. ante med. extra de testib.

6 † al. deest.
7 † colloca.
8 † Du. Zenophilo.

Quisquis. CASVS. Si vendo tibi rem, vel dono, & retineo pro me vsūfructum, videor rem tradere. Viuia.
p *Stipulatus*. s. donatarius rem sibi tradi, cum perfecta est donatio vel ergo stipulatione, vel traditione vera, vel hac ficta perficiebatur. alias poterat reuocari. & hoc olim, hodie etiā pacto nudo perficitur, vt hic: & inf. eo. l. si quis argentū. §. si quidem. Alij vt Azo. dicunt stipulatur, scilicet vsumfructum sibi dari, vel retinere licere, quod non placet.
q *Credatur*. an ergo hoc casu dūium sine possessione transfert? Rnd. nō statim eam, quia voluit esse fructuarius, voluit aliū possidere ciuiliter, & sic possessorem fecit cum suo ministerio, vt ff. de acq. poss. l. quod meo. & de rei uē. l. quædam. & sic per consequentiā transfert dominium.
r *Tradere*. i. rem.

* Ex lib. 8. titu. 5. l. 2. C. Th.
9 † Constātio 2. V. C. Const. C. Th.
† Concorda glo. super verb. pensionē in c. cū venissent. de restit. spol.
10 † Hierio.

IN extraneos. CASVS. Si in extraneū sit facta donatio, licet insinuata nō fuerit, valet: cū si quis, quod gestum est, probari possit.
s *In extraneos*. hæc est Theodosij, & facit mentionem de ea, infra eo. l. in donationibus. Accur.
t *Ignotos*. aliud in consanguineis, *&c.*

P. vt

P. vt supra eod. l. data. quod non placet, vt dixi ibi, & facit supra de fide instru. l. non idcirco.

IN hac. CASVS. Donationes, quæ excedunt legitimam summam, debent insinuari in ciuitate coram magistro census, in prouincijs coram rectore: vel ipso absente coram defensore ciuitatis. & facta donatio quarumcunque rerum vbique sitarum, valebit. Viuia.

a *Vrbe*. Constantinopolitana. & facit sup. eo. l. data in fi.

b *Census*. vt sup. de testa. l. consulta.

c *Siue non habeat*. s. alium, quam defensorem, nam cum habet, vt subijcit.

d *Publicare*. et præsente in ea ciuitate præside, vt sup. dixit. Et sic nota minorē iudicē nō debere amittere iurisdictionē suam, licet maior iudex sit præsens. Sed contra ar. sunt ff. de of. procons. l. meminisse. & de dam. infec. l. 3. §. si vicinum. & l. fi. & de in ius vocan. quiq; & de iniur. l. sed si vnius, §. si filiofamilias. & de re iudi. l. cōtra pupillū. §. is qui. & in decre. 95. dist. c. presbyter præsente. & facit ad istā in auth. de defens. ciui. §. nulla, colla. 3. & infra eod. in donationib. & sup. de offi. iud. Alexandriæ, l. 1. Accur.

e *Volueris*. sic ff. de iure dot. l. plerumq; in fine.

IN donationibus.] CASVS. In donatione facienda, quę fit vltra legitimam summā interueniente insinuatione, non sunt testes necessarij: cū in publico, hoc est in iudicum præsentia facta fuerit. Si vero fit citra legitimā summā: si quod actum est, non debeat insinuari, sufficiat præsentia solius tabellionis, si donator subscripserit, & hoc in secunda; donationes vero, quæ sine scriptis fiūt, suam obtineat firmitatē, & hoc in tertia. Vi.

f *Insinuantur*. vt supra l. prox.

g *Adhibere*. s. rogatos: adesse tū debēt. sic & sup. qui potio. in pig. ha. l. scripturas. vel dic, nullo modo aliqui vocentur, nec ēt subscribitur: cum verisimile est, quod semper sit ibi multitudo hominum, vt arg. sup. de testa. l. omnium, sic argu. supra quando libel. prin. l. 1. & et dic quod hic fiebat insinuatio, quia excedebat summam l. [illegible] idem si erat infra, sed tamen sponte fiebat, vt subijcit, verum &c.

h *Allegari*. quia non sunt vltra legitimam summam.

Donatione factæ in vrbe, debent insinuari apud magistrum cēsus. Sed donationes, quæ fiunt in prouinciis, debēt insinuari apud præsides, defensores, vel magistratus municipales eorū municipiorum, vbi fiunt, & ibi insinuatæ effectum suum extendunt vbicunque locorum h. d. Bal.

Imp. Leo. A. Constant. PP.

LEX XXX.

IN hac sacratissima vrbe [a] cōscriptæ donationes vbicunque positarum rerum apud magistrum cēsus [b] insinuentur. In alijs vero ciuitatibus, siue absens, siue præsēs rector prouinciæ sit, siue eadē ciuitas habeat magistratus, siue non habeat, [c] & defensor tantummodo sit: donator habeat liberam facultatē [1] † donationes rerū suarum vbicunque positarū, siue apud moderatorem cuiuslibet prouinciæ, siue apud magistratus, siue apud defensorem cuiuscūq; ciuitatis, prout maluerit publicare. [d]

¶Atque vt ipsa donatio sita est in volūtate donātis, ita ei liceat donationem suā apud quemcunque ex memoratis voluerit [e] intimare: & donationes, quę in diuersis prouincijs, & ciuitatibus apud quemlibet ex prædictis fuerint publicatę, [2] † obtineant inconcussam, ac perpetuam firmitatem. Da. 5. Non. Mar. Constant. Patritio, & Ricomere [3] † Coss. 479.

1 † libertatem.

2 † intimata.

3 † al. Ricimere.

In insinuatione donationis sufficiunt acta, licet non sint aliis testibus roborata. Si autem donatio non insinuatur, requiruntur testes subscripti: vel cū partis subscriptione. h. d. secundum intellectum glossæ Bald. Vel sic: In actis iudicialib. non sunt necessarii testes. h. d. B. vel sic: In donatione, quę fit apud acta, non oportet testes adhiberi: & donatio facta extra acta in scripturam sine testib. redacta, subscriptionem donatoris requirit, etiam si à tabellione scripta fuerit. h. d. secundum Sal.

Imp. Zeno. A. Sebastia. PP.

LEX XXXI.

IN donationib. quæ actis insinuantur, [f] nō esse necessarium iudicamus vicinos, vel alios testes adhibere. [g] Nam superfluū est priuatū testimoniū, cū publica monumēta sufficiāt. Verū & illas donōnes, quas gestis nō ē necessariū alligari, [h] si fortè per tabellionē, vel aliū scribātur, [i] & sine testiū subnotatione [k] valere præcipimus: ita tamē, si ipse donator, vel alius [l] voluntatē eius secundū solitā obseruationem subscripserit, donationib. quæ sine scriptis conficiuntur, suā firmitatem habentibus, secundum constitutionem [m] Theodosii, & Valentiniani ad Hierium præfectum prætorio promulgatū. D. Calē. Mart. Cōstāt. Ello V. C. Coss. 478.

Insinuatio facta coram iudice incompetenti, non ualet nec acta, nec testimonia præbita super ipsa. h. d. Sal.

Imp. Anastasius A. Euphemio. PP.

LEX XXXII.

SEcundum diui Leonis cōstitutionem [n] donationes apud virū clarissimum magistrū census tantummodo insinuari [*] præcipimus; huiusmodi forma in illis instrumētis obseruanda, quę in hac regia vrbe confecta seu celebrata fuerint, [o] nec cōcedi quenquā [p] vel apud defensores, seu magistratus aliarum ciuitatum, vel in aliis quibuscūque locis præter memoratū iudicium,

i *Scribantur*. aliis subscribātur: quia hoc fuit actū, vt inde fieret scriptura: aliter frustra exigeret subscriptio, vt subijcit.

k *Subnotatione*. nota ergo tabellioni sine testib. credi, quod specialiter dicit quidā in instro donationis, & pro hoc in auth. de fid. instr. §. si vero neque coll. 6. & inf. ad l. Corn. de fal. l. si quis decurio. & in auth. de hære. & fal. §. si vero. coll. 1. in eo, quod dicit tabularijs solis quātum ad hoc, &c. & sic videtur [illegible] soli credi quantum ad alia. Tu dic hic, subnotatione. i. subscriptiōe ab eis facta: tabellio tū eorum nota subscribere debet, vt in authē. de fi. instr. §. sed instrumenta. coll. 6. & quod dicit credi tabellioni soli, verū est in testificando, quod ipse fecerit, & quod sit vera non in solennitate scripturæ, vt d. l. si quis decurio & dicta auth. de fide instru. §. si uero neque. & in alia. de hær. & fal. non sequitur, nō credo in hoc ergo in alio credo. sicut & cū dicitur in testō, reprobatū est in ea re domesticū testimoniū ut instit. de test. §. i testib. nō tñ i alijs approbat, vt sup. de testi. l. ēt.

l *Alius*. ut sup. eo. l. sancimus. & l. donatio. in fi. & sup. de fi. instr. l. cōtractus. nā & hic ut dixi actum fuit, ut scriptura fieret.

m *Constitutionem*.] quam habes sup. eo. l. in extraneos.

SEcundum. CASVS. Donationēs factæ in ciuitate Constantinopoli. non nisi corā magistro cēsus habebuntur ratæ. Si vero coram alio magistratu insinuētur, ta donator: quam talis in 20. libras auri mulctabiē.

n *Constitutionem*.] habēs sup. eo. l. in hac.

o *Fuerint*. i. celebrari consueuerint.

p *Quenquam*. Constantinopolitanum.

† De materia insinuationis vide Ang. & alios, §. & cum retro de do. insinu.

insinuare: scientibus tam ijs, qui ad huiuscemodi insinuationem peruenerint, quàm ijs, qui eã susceperint, necnon tabellionibus, quicũque testimonium suum [a] non in competenti (vt dictum est) loco, vel iudicio præbuerint, vicenarum [1] † librarum auri mulcta, & alia grauissima indignatione se esse feriendos. Dat. prid. Cal. Maij, Paulo V.C. Coss. 496.

Mortuo procuratore facto in rem suam re integra nõ finitur mandatum, sed transit ius ad hæres: & talis procurator in rem suam, etiam ante litem contestatam facit alium procuratorem. h.d. Bal.

Imp. Iustin. A. Menn æ, PP.

LEX XXXIII.

Illam subtilẽ obseruationem amputamus: per quã donationis titulo cessiones actionem accipientes, non aliter suis eas transmittere hæredib. poterant, nisi litem ex his cõtestati essent, vel ius contestationis diuino rescripto meruissent. [b] Nam sicut vẽditionis titulo cessas actiones etiam ante litis contestationem ad hæredes transmitti permittitur, simili modo, & donatas ad eos transferri volumus, [c] licet nulla contestatio, vel facta, vel petita sit. [d] Quod etiam in procuratore cõstituendo ad mouendas easdem cessas actiones similiter obseruandum erit; vt minimẽ quis impediatur procuratorem * cessarum sibi per [2] † donationem actionũ dare: licet nulla litis contestatio facta, vel petita sit. [e]

¶ Quæ in ijs tantum personis locum habere censemus, quę susceptis per donationẽ cessionibus adhuc superesse noscuntur, nam iam mortuis huiuscemodi personis, vetera iura super ijsdem cessionibus posita seruari concedimus. [f] Dat. Cal. Iun. Constãtinopol. Iustiniano A. PP. Coss. 528.

Olim donationes nõ valebant vltra ducentos aureos sine insinuatione: hodie valẽt vsque ad trecẽtos. Sunt tamẽ quidã casus in quibus valent vsque ad quingẽtos. h.d. prima pars huius legis vsque ibi, sin autem non in auro. & hæc vera sunt, quando donatio consistit in quantitate numerali, siue discreta: sed quãdo consistit in alia re, quæ debebat æstimari: tũc ad æstimationẽ est veniendũ. Et si pro parte valebat donatio, ꝑ parte non, statuit quis modus sit in donatione tenendus. et hoc facit vsque ad §. si quis autẽ per diuersa tempora. Baldus. Vel sic: Donatio simplex valet hodie ad trecentos aureos non insinuata: & excedens non valet abinde supra: nisi sit donatio Imperialis, quæ nõ insinuata valet cuiuscunque quãtitatis: & nisi in piã causam sit facta, quæ vsque ad quingentos aureos valet nõn insinuata: vel nisi sit donatio ante nuptias mulieri facta minori, quæ valet indistinctè: non si sit facta ætate maiori, quia tunc valet nõ insinuata vsque ad trecentos aureos, & non vltra. h.d. usque ad §. ne autem. Sal.

Idem A. Domesthiani, PP.

LEX XXXIIII.

Sancimus omnẽ donationem, siue communem, [g] siue ante nuptias [h] factam, vsque ad trecentos [i] solidos cumulatam, non indigere monumentis, sed cõmunem formam habere: vt non vsque ad ducentorum [k] so-

a *Testimonium suum.* si ergo tabellio est vnus de testibus suis. quod dixi supra qui testa. fac. pos. l. hac consultissima. Accursius.

Illam. CASVS. Si olim titulo donationis alicui cessa esset actio, eam ad hæredes non transmittebat, nisi lis cum defuncto esset cõtestata: vel nisi esset impetratum priuilegiũ, vt ad hæredes trãsmitteret. Itẽ nec poterat constituere procuratorẽ, nisi cessa esset actio ad eam exercendã. hodie transmitti potest, & procurator constitui.

1 † triginta. b *Meruissent.* s. vt liceret eis trãsmittere, licet lis contestata non esset.

c *Trãsferri volumus.* Sic ergo mortuo procuratore facto in rẽ suam, re integra nõ finitur mandatum. Sed cõtra insti. mã. §. item si adhuc. sed ibi in simplici. Item contra, sup. de act. & obl. l. si quidem. Sol: vt ibi.

d *Petita sit.* à principe, & facit ꝙ. quando li. p. in. l. 1.

e *Petita sit.* sed ꝯ. supra de procur. quod quis. sed ibi in simplici, qui non potest ante li. cõtest facere aliũ procuratorẽ.

f *Concedimus.* s. vt heres eius, cui donatũ est, non transmittat: nec procuratorẽ cõstituat, nisi lite cõtesta. vel petito hoc à prĩcipe, & facit sup. man. per diuersas & sm hoc ẽt hodie nõ trãsit ad hęredes: vel est sensus, vt non trahatur ad pręterita, ꝑ hoc, quod dicit, iam mortuis, quæ in præteritum sonant.

Sancimus. CASVS. Donatio vsque ad 300. solidos sine insinuatione fieri potest: vltra non. hoc fallit in principe, qui priuilegio principali sine insinuatione potest donare: & in donatione in pijs causis, quæ valet sine insinuatione vsque ad quingentos solidos, & in donatione facta à sponso sponsæ minori vigintiquinque annis. Si vero donatio fiat i speciebus, ita demum valet sine insinuatione si earum æstimatio non excedat summã 300. solid. Si uerò excedat, puta quia res valeant septingentos: ille, penes quem remanet maior pars, offerat donatario 300. & retinebit omnes res, si hoc donator non faciat, conuertitur electio ad donatarium: qui si offerat 400. habebit totam rem. & omnia ista fiunt, ne si starent in quæstione aliqua, inter eos possit oriri contentio. Si vero diuersis tpib. quis 300. alicui dederit, ita vt q̃libet summa per se subsistat intra legitimam, sed coadunata excedat: an debeat insinuatio fieri? Dicitur, ꝙ non: q̃a plures intelliguntur donationes, q̃ vna. Si vero stipulat' fuero omni anno aliquam quantitatem, quæ non excedat legitimam summam; an intelligantur plures donationes, vt sic nõ sit necessaria insinuatio? apud veteres erat dubitatum. Imperator distignit: aut stipulatus sum mihi dari dũ viuo, aut dũ donator viuit, & tũc si excedit legitima summã, nec est necessaria insinuatio. aut est sic actum, vt stipulatio trãseat ad hæredes: & sic promittis mihi, & hæredi meo ꝑ te, & hæredem tuũ: & tunc non est vna donatio: & indiget insinuatione.

† Vi. Cu. ia. 20. obs. 31.

2 † al. sibi super donatione.

g *Siue communem.* s. simplicem, quæ in omnes fieri potest.

h *Ante nuptias.* sic dicta, quia tantũ ante matrimonium fiebat: sed hodie propter nuptias vocat, cum fiat & post, vt supra, de dona. ante nupt. l. fi. § 1. & debebat insinuari, vt hic, & sup. de don. ante nup. l. fi. §. similimodo. hodie contra, vt statim dicet. Et dic maiori fœmina, vt non contradicat infra §. his insuper. Accur.

i *Trecentos.* vt supra de sacrosanct. eccle. l. illud. & insti. co. §. aliæ. Sed hodie valent vsque ad quingentos sine insinuatione, vt ꝯ. l. penult. in fi. Item in donatione propter nupt. hoc plus est: quia sine insinuatione sũt, nisi in casu, vt supra de don. ante nupt. l. fi. §. fi. & in auth. eo decursum.

k *Ducentorum.* scilicet tãtũ, sicut olim.

Super-

dotum summam teneat: sed in huiusmodi obseruatione similes sint tam communes, quàm ante nuptias donationes.

¶ Si quid autem supra legitimam defensionē fuerit donatum, hoc quod superfluum[a] est, tātummodo non valere: reliquam vero quantitatem, quæ intra legis terminos constituta est, in suo robore perdurare, quasi nullo penitus alio adiectio, sed hoc pro non scripto, vel nō intellecto esse credatur.[b]

¶ Exceptis donationib. tam Imperialibus, quàm ijs, quæ in causas pijssimas procedūt: quarum Imperiales quidem donationes merito indignari sub obseruatione monumentorum fieri, tam à retro principibus, quàm a nobis sancitum est: sed firmam habere propriam maiestatem.[c]

IN AVTHEN. vt non fiant pig. §. 2. alias §. illud quoque. collat. 5. constitutione 5.

Item & à priuatis in principem, etiam cessantibus actis, fit donatio.

Finis Authent.

Sequitur tex. l. Cod.

¶ Alias vero, quæ ad pietatem respiciunt,* vsque ad quingentorum[d] solidorum summam, & sine monumentis esse validas censemus. Iis insuper ante nuptias donationibus, quæ in adultas minores sui iuris constitutas cuiuscunque summæ procedunt secundum veterum legum scita, etiam[1†] nisi[e] actis interuenientibus corroboratæ sunt, suam retinentibus firmitatem.

¶ Sin autem non in auro[f] res donationis fuerint datæ, sed per res mobiles, vel immobiles, vel se mouentes, quantitatem earum æstimari. & si quidem vsque ad legitimam solidorum summam erigatur, validam eam esse, & sine monumentis conseruari. Sin autem amplioris summæ inueniatur, & minimè actis comprobata est, superflum tantum vacuari.

Si ratione donationis mei datur in cōmunionem: quia pars pro indiuiso est donata: datur facultas maiorem partem habenti, offerendi æstimationem partis suæ consocio; quo nō offerente, fieri debet diuisio, si commodè fieri potest, alias minorē partem habens, offerre potest maiorem partē habenti. h. d. Sal.

¶ Ne autē communione[g] inducta, donatori, & ei, qui liberalitatem suscepit, aliqua oriatur contentio,[h] electionem damus ei, qui ampliorem summam[i] [2†] in re* donata habuerit, reliquam æstimationis quantitatem offerre ei, qui minorem[k] causam habuit, & totū possidere. Sin autem hoc minime facere maluerit, tunc omnimodo res diuidi secundum quantitatem vtriq; parti competentem, si res diuidi sine suo periculo possibilis est. Sin autem in huiusmodi casib. in quib. partitio vtiliter celebrari minime potest, amplioris summæ dominus noluerit offerre æstimationem: tunc licebit etiam ei qui minoris summæ habet potestatem, offerre pretiū, & totum sibi [3†] vendicare.

Hoc, quod sequitur, est etiam valde notabile. Diuersitas temporum pluralitatem donationum inducit. & ideo quot sunt summę, tot donationes: & non fit cumulatio. h. d. usque ad §. si quis autem talem. Bald. vel sic: Si plures res diuersis temporibus donantur, plures donationes intelliguntur. h. d. Sal.

¶ Si quis autem per diuersa tempora in eandem personam multas faciat liberalitates, quarum singulæ quidem legitimam quantitatem non excedunt, in vnum autem compositæ, & prædicto modo exaggeratæ, redundare videntur, & maiores esse quantitatis: non videntur eas oportere in vnum coadunare, & introducere modos, per quos non valeant, & in irri-

a *Superfluum.*] Inutilis ergo adiectio vitiatur, & non vitiat, vt ff. de iure dotiū. l. siue generalis. §. 1. & ff. de vsur. l. placuit. & l. pecuniæ. in principio. Accur.

b *Credatur.*] vt ff. de exce. do. l. purè. §. si donaui.

c *Propriam maiestatem.*] vt scilicet valeant quantumcunque sint, sine insinuatione, vt hic: & supra de quadrien præscr. l. fin. §. si. & econtra si priuatus donet principi, idem est, & hoc dicit authen. quæ est hic. Item & a priuatis, &c. quæ est ex titulo, vt non fiant pig. pro alijs. §. fina. col. 5.

d *Ad quingentorum.* quod hodie est ius commune, per legē penul. inf. eo. Vnde dixerunt quidam ex ingenio suo, quod hodie licet donare in pias causas sine insinuatione, etiam vsque ad octingētos solidos, vt addantur 300. vt olim. Alij dixerunt in immēsum causa pietatis posse donari, vt in auth. de nō alien. §. finimus. colla. secūda. Sed ibi de Imperiali donatione dicit. donationes autem in captiuorum redemptionē in immensum fiunt, etiam sine scriptura, vt infra eo. l. pen. in prin.

e *Etiam nisi.*] idest si non. nam valet sine insinuatione facta donatio propter nuptias minori fœminæ, vt hic: & sup. de dona. ante nup. l. minoribus. quod hodie est ius generale, vt dixi per authē. eo decursum, &c. in eo. tit.

f *Non in auro.*] idem in Bon. & qualibet alia moneta, cum res per eam æstimentur, vt ff. de fideiu. l. si ita fideiussorem. si ergo sit aurū, vt species, erit idem quod in alia specie, vt ff. de lega. primo. l. plane 1. §. 2.

g *Communione.*] quæ inducitur ex eo, qd pars, quæ est vltra legitimum modum, remanet penes donantem, alia transit in donatarium, sicque efficitur communis.

h *Contentio.*] quam solet excitare communio, vt ff. de leg. 3. l. cum pater. §. dulcissimis. Ioan.

i *Ampliorem.*] no. quod ratione maioris partis, quis maiorē consequitur potestatem. sic ff. de pact. l. maiorē. & ff. de statu ho. l. quæri l. hermaphroditum. & inf. de metatis. l. secunda, lib. 12. & de ijs qui se de. l. prima. lib. 10. & arg. quando & qui. quarta pars. l. secūda in princ. lib. 10. Sed quid si æquales habeant portiones, vt quia res valet sexcentos aureos? Dic, forte occupantis meliorem esse conditionē, licet quidam dicant neutrū eligere. pro prima opin. facit ff. de pecul. l. si vero. & est hoc speciale, vt in re communi sic fiat, alias contra, vt ff. comm. diui. l. Sabinus. & sup. commu. diui. l. pen.

k *Qui minorem.*] no. quod cū is est in mora, qui habet electionem, trāsfertur electio in aduērsarium, sic ff. de leg. j. cum quidam ita. in fi. & de sol. l. j. & est argu. pro R. in legato relicto in genere. Argu. contra ff. de op. lega. l. mancipiorum. Accur.

* Quid si donatio iuramēto sit munita vide Rolan. à Valle. 1. consil. 19. nu. 84.

1† etsi nō.

2† al. rene donatam.

* Concor. c. pastoralis cum gl. super ver. plures. de rescrip.

3† si velit.

tum reuocentur: [a] sed econtrario, & plures intelligantur, [b] & singulæ secundum sui naturam obtineant, & monumentorum obseruatione non indigeant. Cum enim à veteribus super hac re variatū est, alijs multas, alijs vnam esse definientib. nobis causa placuit humanior, vt & multæ intelligantur: & oẽs validę: & ij, qui liberalitates accipiūt, sciant veros nõ falsos suos eẽ donatores.

Donatio facta ad vitam donatoris, et donatarii de certa annua quātitate non excedē te legitimā summā non indiget insinuatione secus si ex vtraque parte: vel ex altera hæredis fiat mentio. & non reperitur alibi. Bal. vel sic: In stipulatione annua requiritur insinuatio, si sit facta mentio hæredis donantis, vel donatarii: & fortius si vtriusque: aliàs non est necessaria. h.d. Sal.

¶ Si quis aūt talē receperit donationē, in qua stipulatus fuerit annuā quādam [1]† sibi præstari quantitatē [c] tantæ summæ, quæ non excedit legitimū donationis modū: variabatur, vtrū eū ex particulari donationes multas fecisse donationes existimandū sit, & eas actis nõ indigere, an ex totius stipulationis fundamēto, & fonte eius, ex quo annuæ donationes perfluxerūt, & vnā esse eā donationē putandū, & proculdubio monumentorū obseruatione vallandā, quod veteres quidē satis abundeq; variauerunt. Nos autem oia [2]† certa diuisione cōcludimus. vt si hmõi quidē fuerit donatio, vt intra vitā personarū detur, vel dantis, [d] vel accipiētis: & multæ intelligantur [e] donationes: & liberæ à monumentorū obseruatione. Incertus etenim fortunę [f] exitus hoc nobis suggessit, vt possibile [g] sit vnius anni tātummô, vel breuioris, vel ēt amplioris tps metas [h] superuiuere: [i] vel donatorem, vel eum, qui donationē accepit, & ex hoc inueniri etiam totam summam donationis nõ excedere legitimam quantitatem.

¶ Si autē etiam hæredum [k] ex vtraq; parte fuerit mentio, vel [3]† adijciatur tēpus vitæ, [l] vel donatoris, vel eius qui donationē accepit, tūc ei quasi perpetua donatione, & continuatione eius magnam, & opulentiorem eam efficiente, & vna intelligatur donatio, & quasi densioribus [m] donationib. cumulata, excedere legitimum modū, & oĩmodo acta deposcere, & aliter minimè conualescere. Recitata septimo in nouo Consistorio palatij Iustiniani. Dat. 3. Cal. Nouēb. Decio V.C. Cos.

Pro materia potest solui materiatum, & econuerso hoc primo. Pro reditibus solui prediū ad percipiendū. hoc secundo. Quod indeterminatè promittitur, nec pessimū solui pōt, nec optimū solui debet, sed mediocre. hoc tertio. Qui promittit de dando seruos, quos in patrimonio non habet, vel reditus, cum non habeat possessiones tot reditus afferētes: tenetur soluere iuxta æstimationem hic designatā. h.d. vsque ad §. Sed si quis vniuersitatis. Bald. vel sic: Qui cā donationis promisit certū põdus argēti, põt illud dare in massa, vel ciphis iusto pretio æstimādis. h.d. S.

Idem A. Iuliano. P.P.

LEX XXXV.

SI quis argētum donauo-

a *Reuocentur.*] quod esse non debet, vt arg. ff. de reb. du. l. quoties. ij.

b *Intelligantur.*] infra prox. §. si quis contra. Sol. hic pluribus temporib. liberalitatem suam pluries dando exercuit: ibi semel tantum, licet solutionem per diuersitatem temporum facere voluerit. Item ad id, quòd non coniunguntur, facit ff. de iurisd. om. iudi. l. si idem. & supra qui numē. tu. l. j. in fi. Sed arg. cōtra. ff. de appell. l. si quis separatim §. 1. Item nota argum. quod aliud esset i legatis, si enim relicta singularia vltra dodrantem plura intelligerentur: non detraheret Falcidia de ijs, quę primo relicta, dodrantem non excedunt. sed de post relictis, quod est falsum.

c *Præstari quantitatem.*] puta centum aureos. Accur.

d *Vel dantis.*] tantū dantis, vel accipientis tātum, vel vtriusque alternatiuè, sed infra proxi. fuit expressum de dante tātum, vel accipiente tantum.

e *Multa intelligantur.*] ad hoc, vt non insinuentur: verè tamen vna est stipulatio, vt ff. de donat. causa mort. l. senatus. §. fin. & de verb. oblig. l. si Stichum. §. j. quæ sunt contra, vt semel in principio inspiciatur conditio stipulatoris, vt sibi vel alij quærat, vt ff. de verb. oblig. l. si filius. nec obst. prædictis in cod. tit. l. pluribus. vbi plures dicit esse stipulationes: quia ibi, per alia verba facta fuit scilicet annua, &c. vel recitat ibi quandam opinionem, quæ non est vera. legata autem annua constat esse plura, vt ff. de an. lega. l. cum in annos. & d. l. senatus.

[1]† quidā.

f *Fortunæ.*] nota, quod ratione incertitudinis statuit valere. sic sup. de vsur. l. ge si ea lege. & l. oleo.

[2]† al. de-ccb.

g *Possibile sit.*] similis ratio supra de vsufruct. l. ambiguitatem §. cum autem. inspicitur ergo, si potest contingere, vt hic: & ff. de iurisd. omn. iudic. l. si idem. §. fin. & de legat. primo, cum res. §. fin. & de statu liber. l. 2. §. fi.

h *Metas.*] subaudi per Azo.

i *Superuiuere.*] alias superuixere, & alijs superuenire, i. superesse, subaudi tantum, quòd alter decessit.

k *Hæredum.*] sinde finito. Sed quid si de primo tātū dixerūt? Resp. idem: quia eadem esset ratio promissionis in secundo, & vlteriori. Sed licet nõ valeat in infinitū an valeat vsq; ad legitimū modū? Resp. sic, puta singulis centum annis, sicque elapso triennio nõ valebit vltra, & per tempora fiet solutio. non statim ab initio.

l *Tempus vitæ.*] hoc videtur contrarium esse ei, quod proxime dixit ibi, nos autem, &c. Sed dic, hic certum tempus. s. cētum annis, vt supra de sacrosan. eccle. l. si ibi, incertum. Vel distingue: an ex vtraq; parte sit personalis, s. dantis, & accipientis, & tunc intelligātur plures donationes. An ex altera personalis, & ex altera realis: quia fuit facta mentio hę redis ex altera parte tantum, & ex altera vitæ hominis: & tūc intelligitur vna donatio. Item similiter est contra. sup. proxi. §. Solu. vt ibi diximus.

[3]† vel nõ adijciatur ita legit Isidorus. li. 47. basilicon. idq; Cuia. probat 15. obs. 22. sed reprehendit. l. animad. 5. a Robert.

m *Densioribus.*] idest spissioribus.

SI quis.] CASVS. Si promisi alicui argētū illud in massa soluendo, vel in vasis, liberor. Si promisi reditum annuū, teneor dare prædiū tanti reditus. Si promisi tibi 5. seruos, nõ optimos, non viliores, sed mediocres dare debeo; si non habeo seruos, teneor dare æstimationem, s. xv. solid. pro vnoquoque seruo. Item si nõ habeo prædiū, dabo æstimationē in xv. annos. Idem esset de argēto. & in omnibus his casibus, si donatio subsistat intra legitimum modum, non erit insinuatio: aliter superfluum euanescat, & hoc i prima. Si verò quis oĩa bona sua vel certas partes, vel tertiam, vel quartam, sic

rit, certumque pondus [a] nominauerit, non aũt aliàs, vel generaliter, [b] vel specialiter expresserit: necessitatem ei imponimus [1] † omnimodo p̄fatum pondus argenti dare, siue in vasis, quibus voluerit, non tamen peioribus æstimatione, [c] quæ pro massa rudi in illis locis frequentata est.

Donans certum annuum reditum ex possessionib. suis, necesse habet dare fundos mediocres eiusdem reditus. h.d. Sal. & notabiliter.

¶ Si vero reditum certum ex possessionib. donauerit, non tamen nomina possessionum edixerit, necesse habere de sua substantia fundos tradere: [d] tantum reditum [e] inferre valentes, quantum in donatione posuerit: in talib. tamen agris, qui nec omnibus, quos habet in possessione, anteponuntur: nec deteriores omnibus sunt, sed status mediocris [f] inueniuntur.

Donator certi numeri seruorum, tenetur ad mediocres, non ad meliores: nec potest dare perpetuos. h.d. Sal.

¶ Similiq; modo si quis certum numerum seruorum donauerit, nõ tamen & hic nominatim seruos inscripserit: & hic mediocris figuræ [g] seruos tradere, & neque tales, quos non habere magis, quã hr̃e prodest: nec iterũ eos, q omnem seruorum familiam donatoris antecellunt, sed & hic [g] mediocritas spectetur.

Si donator non habet argentum, vel annuum reditũ, seu numerũ seruorũ, quem donauit, ad eius æstimationem hic taxatam recurritur, & si æstimatio non excedit legitimam summã, non indiget insinuatione, aliàs sic. h. d. Sal.

¶ Sin autem donator, neque argentum, neque seruos habens, [h] vel non tm̃, [i] quantũ donauit, fecerit eorum donationem, æstimationem in his celebrari pro eo, quod deest: ita tamen, vt argenti quidem (secundũ quod prędiximus) æstimatio detur, in serui aũt nõ amplius, [k] nec minus quindecim solidis [l] quantitas pro singulis detur.

¶ In redditib autẽ in quindecim annos ęstimationem prę stet: [m] sed in his omnibus si quidem intra legitimam summam donatio fiat, nulla monumenta requirantur. Sin autem amplioris summæ, tunc ad acta publica recurratur: ita vt in ijs, quæ amplioris sunt æstimationis, secundum nostram legem [n] nõ totum, sed solũ superfluum euanescat.

& sic deinceps donat: valebit donatio: si querela inoffic. locus non sit, & si necessaria fuerit insinuatio: puta quia excedat summam, interponatur: si intra subsistat, non: sed quod iam statutum est. Sin autem donator in casib. prædictis vsumfructũ retinuerit in se: intelligatur facta traditio: si vero de vsusfruct. retentione nihil dixerit, siue intercesserit stipulatio, siue non: si aget condi. ex l. compelletur donator rẽ tradere. & licet ab initio in potestate sua erat non donare: tamẽ ex quo donauit, necesse habebit tradere, & maximè cum in pias causas facta sit donatio: alioquin non solum pro motu iudi. extra ordinem punietur, sed cœlestes pœnas expectabit, nec solũ ipse ad tradendũ compelletur, sed & hæres eius.

a *Pondus.* aliàs non valet, vt ff. de iure dot. l. cum post, §. gener. Item in pondere ideo dicit, quia si in specie, non posset fieri solutio in æstimatione: quod statim dicet, vt ff. de auro & argen. lega. l. 1. & §. fi. in fine.

b *Vel generaliter.* vt Angelicanum: specialiter, vt hoc.

c *Aestimatione.* nota ergo, quod cui debetur aurum & argentum, potest solui pecunia, vt hic, & ff. de auro & argen. leg. l. 2. §. fina. Sed contra. ff. de solu. l. Paulus respondit. 1. vbi dicit nõ compelli creditorem in alia forma accipere solutionẽ. Sol. secũdũ quosdam speciale hic in fauorem exercentis liberalitatem: & sic est speciale fauore vltimæ voluntatis, vt in d. l. de auro & argen. lega. Tu dic pecuniam posse solui pro massa: non tamen ære contaminatam, ut not. ff. si cer. petat. l. 2. §. mutui. Item an pecuniã vnam pro alia pecunia cogatur creditor accipere, vt Bono. pro Imperialibus, hoc non videtur, per d. l. Paulus. 1. & ff. si cer. pet. l. cum quid, nisi sic se habeat consuetudo, vt Bononiæ, pro quo est d. l. cum quid, & ff. de reg. iur. l. semper in stipulationibus.

ADDITIO. Aduertas, quod Bartol. in d. l. Paulus. ponit hanc quæstionem, & dicit ibi, quod quando debitor vult soluere aliam pecuniam eiusdem ligæ, siue bonitatis in materia, licet essent diuersæ formæ; idem videtur solui. & ideo creditor cogitur illam talem pecuniam recipere; sed si vellet debitor dare monetam alterius materiæ, quæ non esset eiusdem ligæ, de iure posset creditor refutare: quia aliud pro alio solui non potest. de quo vide latius per eundem Bartolum ibidem. Vide etiam circa hanc materiam Abb. in c. quanto. in fine, extra de iureiuran.

d *Fundos tradere.* Sed quomodo compellitur aliud soluere, & donatarius quomodo recipere tenetur? Respond. Quidam dicunt, q̃ datur ei in pignore, argum. ff. de ali. leg. l. Lucius. Sed ibi testator sic voluerat, quod daretur alimentario. Alij dicunt, q̃ hic promisit dare possessiones tãtum reditum inferre valentes: licet litera videatur dicere reditum, quod non placet: quia contra literam esset. Tu dic ideo hoc esse, quia placuit principi: & ei placuit fauore exercentis liberalitatem contra communia iura: quia aliud pro alio inuito creditore reddi nõ potest, &c. vt ff. si cert. petat. l. secunda. §. mutui, in fi. §. & supra de solu. l. cum. quod ergo subijcit, tantum reditum, &c. probat donatarium ius habere in eis ad instar fructuarij, vt ff. de vsufru. l. hactenus, & alimentarij, vt ff. de alimen. leg. l. secunda. vt faciat coli, & fructus percipiat tot, quot sufficiunt singulis annis ad donationem, deducta omni expensa: quia aliàs non dicitur fructus, vt ff. de petit. hæred. si a patre, §. fina. & ff. solu. matri. l. fructus. Item hoc quando non nominauit certum fundum, vt dixi. alijs ex eo dantur, vt ff. de tritico legat. l. cum certus.

e *Reditum.* puta decem corbes frumenti annis singulis. Accursius.

f *Mediocris.* vt & infra proxi. §. sic in legato, vt ff. de leg. primo, l. legato generaliter. idẽ in stipulatione, vt ff. de verbor. obli. l. quicquid. Sed argum. contra, ff. manda. l. c. si fideiussor fine.

g *Sed & hic.* non solum superiori §.

h *Habens.* nec fundos.

i *Vel non tantum.* scilicet habens.

k *Non amplius.* i. non maior.

l *Quindecim solidis.* sic sit æstimatio supra de condi. inser. l. fi. aliàs aliter, vt sup. comm. de leg. l. fi. & supra de commanumit. l. 1. §. pen.

m *Præstet.* non statim sed singulis annis. Vel dic statim deducto interusurio medij temporis, ut ff. solut. matrimo. l. si constante, §. quoties. Aliqui quindecim autem anni ideo taxantur: quia tantum viuere præsumitur; & donatio fuit facta causa alimentorum, quæ constat cum uita finiri, vt ff. de transact. l. cum hi. §. constat. Vel quo ad viueret donatarius, quæ etiam cum vita finitur, ut Insti. de verbo. oblig. §. at si ita, aliàs non finitur morte, ut ff. de verborum obligatio. l. si Stichum, §. 1. Si tamen viuat plus hic, & plus dabitur, si minus, etiam minus præstabitur. & facit ff. ad legem Falcid. l. hæreditarium. quæ est contra. Sed dic, vt ibi.

n *Nostram legem.* vt sup. eod. l. sancimus.

1 † imponi

¶ Concor. ca. literas cum gl. super verbo, in clericũ de fil. presbytero.

a *Bessis.* i. duarum partium, vt insti. de hæred. insti. §. hæreditas.
b *Reclamauerit.* nã tunc nõ cogitur, nisi quatenus cessaret querela, de qua dicitur sup. de inof. do. l. 1. & 2.
c *Legis nostræ.* scilicet huius.
d *Quantum donauit.* habita ratione ne egeat, vt ff. de re iudi ca. l. inter eos. nisi i casu cũ donatio facta est in opus publicum: quo casu in solidum tenetur donator, vt ff. de polli. l. ex pollicitatione. Vel dic hic non haberi rationem, quia opifex erat. vt ff. de libe. agno. l. si quis à liberis. §. 2.
e *Omnimodo.* ex hoc colligitur indistincte hoc casu fieri insinuationem, quod non placet. quia dicit secundum quod iam. &c. vt sup. eo. l. sancimus.
f *Intelligi.* ut sup. eo. l. quisquis.
g *Expresserit.* de retentione vsusfructus.
h *Sin vero & hoc.* i. stipulatio est prætermissa.
i *Detinuerit.* & sic nudo pacto facta fuit donatio. Accu.
k *Ex lege.* ista præsenti.
l *Etiam tradere.* vt Instit. de don. §. perficiuntur. & arg. supra de don. ante nu pt. l. cum veterũ. & hoc per cõd. ex hac lege, cum nõ sit nomẽ actionis, vt ff. de cond. ex lege. l. 1.
m *In arbitrio.* sic & supra de act. & obli. l. sicut.
n *Legitimis.*] allegans nudum esse pactum.
o *Obseruanda.* vt vltra quingentos solidos demum insinuetur, vt sup. eod. l. sancimus, &c.
p *Legitimas.* extraordinarias.
q *Cœlestes.* ex eo, quod in piam causam promissum non soluit: nam vouere, & reddere, &c. ut ff. de pollicita l. 2.
r *Casibus.* idem & in omnibus donationibus.
s *Heredibus.* sic & infra, de don. illa.

Vota sunt redenda.

Valet donatio vniuersalis siue quotæ, siue totius substantię: tamen requirit insinuationem. h. d. vsque ad §. sin autem. Ba. Vel sic: Donatio totius, vel quotæ bonorum valet, & requirit insinuationem, si excedit legitimum modum. h. d. Sal.

¶ Sed & si quis vniuersitatis faciat donationem, siue bessis,[a] siue dimidiæ partis suæ substantiæ, siue tertiæ, siue quartæ, siue quantæ cunque, vel etiam totius, si non de inofficiosis donationibus eõ in hoc reclamauerit,[b] coarctari donatorem legis nr̃æ[c] auctoritate tm̃, quantũ donauit,[d] præstare: obseruatione, & hic monumentorũ (secundũ quod iam sanximus) omnimodo[e] requirenda.

Si donator retinuit sibi vsumfructum rerum donatarum, intelligitur illas tradidisse, & si non retinuit, cogitur illas tradere: et si nudo pacto promiserit. quod obtinet etiã in donatione ad pias causas: & donationes transeunt ad hæredes actiuè & passiuè. h. d. secundum Sal.

¶ Sed si quidem in omnibus supradictis casibus vsusfructus fuerit à donatore retentus, & traditionem iure intelligi[f] fieri.

Hic dicit Imperator, quod licet donatio non sit vallata stipulatione, vel traditione, sed nudo pacto: tamẽ agitur ex eo, & maximè ad pias causas: Ista actio appellatur cõdictio ex lege. Bal.

¶ Si aũt hoc minimè donator expresserit,[g] & si quidem stipulatio donationi inserta sit, ex eius auctoritate traditionem cõpelli fieri. Sin verò & hoc[h] prætermissũ sit, & vsumfructũ minimè detinuerit,[i] nihilominus ex lege[k] nostra necessitatẽ ei imponi, ẽt tradere[l] hoc, qđ donare existimauit, vt non ex hoc vtilis sit donatio, quod res non traditæ sunt, nec cõfirmetur ex traditione donatio, sed liberalitatẽ plenã, & sc̃dm legem nostrã perfectissimã cõstitutã necessarius traditionis effectus sequatur: & necessitatẽ hẽat donator oĩmodo, vel res, vel partem substãtiæ, quam nominauerit,[1]† vel totã substãtiã tradere. Cum.n. in arbitrio[m] cuiuscũque sit hoc facere, qđ instituit oportet eum vel minimè ad hoc prosilire, vel cum ad hoc venire properauerit, non quibusdã excogitatis artib. suũ propositũ defraudare, tantãque indeuotionem quibusdã quasi legitimis[n] velamentis protegere.

¶ Tantoq; magis hæc firma esse, si pijs actibus, vel religiosis personis donatio deputata sit, monumẽtorũ obseruatione in his[2] † modis (ẽm quod specialiter à nobis in huiusmodi casib. pdictũ est) obseruanda:[o] ne in præfatis pijs[3]† causis, ex quibusdam machinationib. nõ solum indeuotus, sed ẽt impius donator intelligatur, pęnasq; nõ solum legitimas,[p] sed ẽt cœlestes[q] expectet, resque donatas in oĩbus supradictis casibus[r] non solum eos, dum supersunt, sed etiã eorum successores reddere compelli, non tantum ijs, in quos donatio facta est, sed ẽt eorum hæredibus[s] D. 15 Cal. April. Constant. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530

Ista lex habet duo vel tria dicta notabilia. Et diuiditur in duas partes. In prima ponit quosdã casus speciales, in quibus donatio quantæcumque summę insinuationem non exigit. In secun parte statutum vsque ad trecentos aureos, ampliat vsque ad quingentos in donationibus, quę de iure communi censentur. Secunda ibi: Cæteris etiam. & h. d. Datum vel promissum in redemptionem captiuorum insinuationem non exigit: nec donatum à duce belli, seu à magistris militum, nec donatum, vel promissũ pro refectione domus, uel ędificii incẽdio, vel ruina corrupti. h. d. In prima parte. Secundo dicit, qđ hodie est regula generalis, quod quælibet donatio valet sine insinuatione, vsque ad quingẽtos aureos. h. d. hæc lex. Bal.

Sed cõtra, supra de act. & oblig. l. si quidem, sed ex ijs quæ ibi dicit apparet solutio.

S*I quis.* CASVS. Dedi vel promisi aliquam quantitatẽ pecuniæ in redẽptionem captiuorũ: eam repetere volo, vel promissum soluere detrecto, eo prætextu, quod donatio nõ erat insinuata: an sim audiẽdus, quæritur? Et Resp. quod nõ. & ille qui pecuniã accepit, fideliter eã vt captiui redimantur, subministrabit, & ob eã causam pecuniam esse impensam iurabit. Si magister militum rem mobilem, vel immobilẽ, vel de suo, vel de spolijs hostium dederit, siue in bello, siue extra militibus dat, etsi nõ fuerit insinuata, vires habeat. Idẽ est, si illi, cuius est domus cõbusta, detur pecunia in refectionem, vel promittatur, quæ soluta, non repetet: promissa non soluta, exigetur, non obstante, quod insinuata donatio non fuerit, ita vt accipiẽs in refectionẽ domus cõuertat, & nõ in aliã causam.

1 † donauerit
2 † al desunt.
3 † al. deest

Idem A. Ioanni PP. LEX XXXVI.

SI quis pro redemptione captiuorum pecunias dederit, siue per cautionem dare pro-

causam, & si dubitetur an tantum expenderit, vel non, sacramento accipientis declarabitur. Aliæ autem donationes omnes valebunt vsque ad quingentos solidos. Viuia.

1† vt puta.

a *Cuiuscunque.*] etiã excedentis summã.

b *Cautionis.*] i. exactionis, quæ fit ex cautione vel promissione.

c *Prima vice.*] s. tempore. promissionis. Acc.

d *Permissis.*] subaudi, vel nõ permissis.

e *Sacramentum.*] argu. contra commissarios, vt iurent. sic & argum. supra de iur. do. imp. l. fin. & de bu. auct. iud. pos. l. fi. §. fin. Sed cauere non debent, vt ff. si cui plus quam per l. Falcidiam. l. diuus. Acc.

f *Ad refectionem.*] hoc ideo, quia sic fuit dictum a donante. aliàs contra. ff. eo. l. 2. in fin. & l. 3. & de condict. ob caus. l. 2. repetẽdi. & ff. de donatio. inter vir. & vxorem. l. sed si vir. §. fi. & l. sequen. Vel dic hic speciale, etiam si nõ fuerit dictum expresse. Et nota, quod tres sunt hic casus quibus non exigitur insinuatio. Est & quartus in donationibus Imperialibus, vt supra eod. l. sancimus. Quintus supra de donatio. ante nuptias. l. minoribus. Sextus est in donationibus causa mortis, vt inf. de donat. causa mortis, l. fin. & septimus vt in authent. item a priuatis. sup. eod.

2† Dn. §. flan.

g *Lege.*] i. sup. eod. l. sancimus. quæ hic corrigitur. & facit sup. de sacrosanct. eccles. l. illud. Acc.

V*Erba.*] CASVS. Olim si fiebat donatio, necessaria erat quædam solennitas verborũm, hoc modo: Do tibi rem istã sestertij nummi vnius assis, vel quattuor: hodie aũt non est necessaria talis verborũ solennitas, sed reijcitur: quid eñi verbis opus est, cũ rerũ effectus nullus sequatur? si ergo fiat donatio qualis-

miserit, cuiuscunque [a] quantitatis: cognoscat se neque repetitionem habere, neque exactionem cautionis [b] posse declinare, vtpote 1† gestis (sicut in donationibus) non subsecutis super insinuatione eiusdem quantitatis: eo videlicet, qui pecunias accepit, vel prima vice, [c] vel post cautionem, necessitatẽ habere pijssimam administrationem adimplere: nulla ei molestia, vel inquietudine inferenda, vel ab eo, qui pecunias præbuit, vel ab alijs ex auctoritate legum permissis [d] hoc requirere: sed tantummodo sacramentum [e] præstare, quòd re vera omnem quantitatem sine dolo malo, vel aliqua diminutione ad redemptionem dederit captiuorum. Simili etiam modo à gestorum absoluimus ordinatione donationes rerum mobilium, vel sese mouentium, quas viri gloriosissimi magistri militum fortissimis præstant 2† militibus tam ex sua substãtia, quàm ex spolijs hostiũ, siue in quibuscunq. locis degere noscuntur. Eandemq; liberalitatem nostræ legis indulgemus etiam ijs, quorũ domus incendio, vel ruina corruptæ sunt: quibusdam fortè pecunias cuiuscunque quantitatis præbentibus, vel cautionem conficientibus, vt & ipsi nec repetitionem timeant, verum etiam exactionem pecuniarũ confessioni insertarũ facere possint, licet gesta non fuerint subsecuta, nulla eis licẽtia danda pecunias ad alias causas, nisi ad refectionem [f] domorum, erogare. Quòd si aliqua dubitatio orta fuerit, vtrum tota quantitas an pars eius in ædificijs expensa sit, hoc domini domus sacramento dirimetur.

¶ Cæteris etiã donationib. quæ gestis interuenientibus minimè sunt insinuatæ: sine aliqua distinctione vsq; ad quingentos solidos valituris. hoc etiam tantummodo ad augendas huiusmodi donationes addendum esse ex præsenti lege decernimus, anteriore tempore nostra lege [g] præcedente moderando: qua vsque ad trecentos solidos factæ donationes, & sine insinuatione, firmitatem obtinere iussæ sunt. Dat. 15. Cal. Nouemb. Constan. post Consulatum Lampadij, & Orestis. VV. CC. 531.

Verba superflua omissa non vitiant: nec etiam si apponantur, habent vitiare. h. d. Bald. vel sic: In contractibus verba non sunt ponenda, ex quibus nullus resultat effectus. h. d. Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXXVII.

VErba superflua, quæ in donationibus poni solebant, scilicet sestertij nummi, [h] vnius assis, vel quattuor, penitus esse reijciẽda censemus. Quid enim verbis opus est, quæ rerum effectus nullus sequitur.

cunque, &c. prędictę reijciantur. nec refert, an fuerit huiusmodi solennitas remissa, an posita: quia omnimodo valebit donatio. Viu.

h *Nummi.*] non intelligo hæc verba, & est sic i decretis xix. distinct. cap. si Romanorum. vbi dicit, vt quid vel membranas occupant. &c. & ff. de verb. oblig. l. quę extrinsecus.

DE DONATIOnibus, &c.

Dixit in gñe de dona. nunc prosequitur per species: & est modus per vt: conditio p si, vt ff. de cõdi. & demon. l. demonstratio. & §. fin. & patet j. eod. per totum.

S*I doceas* CASVS. Auus nepti suæ hoc pacto prædium dedit, vt subministraret ei alimenta: non fecit, quod cõuenit: qualiter auo succurratur, quęritur? Et resp. quod vendicabit prædium: & nepteni con.li. sine causa personaliter habebit obligatam. Viu.

Dona-

¶ Sancimus itaque nullo modo eorum verborum mentionem, vel in Imperialibus donationibus, vel in omnibus alijs de cætero fieri. sed & si quisquam per verbositatem aliquid tale inscripserit, siue remiserit, nulla differentia sit.

TITVLVS LV.

De donationibus, quæ sub modo, vel conditione, vel certo tempore conficiuntur.

Si donatarius non præstat alimenta donatori, quæ ex pacto præstare tenetur, donatio reuocatur, & potest donans rem suam vendicare. h. d. Bald. vel sic: Donatum, vt alimenta præstentur, non solum potest condici, si non præstentur, sed etiam rei vendicatione agi. h. d. Sal.

Impp. Valerian. & Galien. A A. Gamicæ.

LEX PRIMA.

SI doceas (vt affirmas) nepti tuæ ea lege esse donatum a te, vt certa tibi alimenta præberet: vendicationem etiam in hoc casu vtilem, eo quòd legi illã obtemperare noluerit, impetrare potes: id est, actionem,

a *Dominium.*] s. directum: nam vtile habet, vt dicit.
b *Condictio.*] s. ob causam, quæ est in personam, vt dicit & instit. de actio. §. appellamus autem &c. Sic ergo nota tres actiones dari huic, scilicet, præscriptis verbis, vt fiat quod conuenit, de qua non est hic: sed supra de contra. hen. empt. l. donationis. & supra titu. j. l. legem. Item condictionem ob causam, vt reddatur, quod est datum: vt hic, & supra de cōdic. ob causam da. si vt proponis. dic tamen, quòd est hodie speciale, cum sit hodie nominatus contractus donatio, quia fit consensu, vt supra tit. primo, l. si quis argentum. §. fin. a. sed regulariter cōtra. vt ff. de rerum permuta. l. prima, §. pen. & de condi. causa da. l. si. Item ei datur rei vendicatio vtilis, quod est speciale fauore alimentorum: sicut & aliis fauore ecclesiæ, vt supra de sacrosan. eccle. l. vt inter diuinum. Et sic non obstant communia iura, quæ dicunt ex pacto nudo non transire dominium, vt supra de pactis. l. traditionibus. & supra de condict. ob causam. l. ea lege. In pacto autem legis commissoriæ, & adiectionis in diem similiter datur in rem ex pacto. Sed ibi forte directa, vt de his, & aliis similibus dixi in d. l. traditionibus. Item nota hic duas contrarias actiones dari ad idē scilicet in rem, & in personam cōdictio, vt insti. de actio. l. sic itaque. Sed dic vnā dari ad proprietatē ratione dominij: alteram ad possessionem rei ratione possessionis, quam non habeo.

1 † al. desunt.

2 † prædio suum.

3 † Marcello.

Si rerum.] CASVS. Dedisti mihi prædium hoc pacto, vt post mortem ad te rediret: an valeat donatio? Dicitur, quod sic. & conuentio seruanda est. Viui.
c *Si rerum tuarum.*] aliis incipit, Si prædiorum tuorum.
d *Vel incertum.*] vt ff. de condit. & demonst. l. 1.
e *Conseruanda.*] sic sup. de aute dot. l. si dotem. & de legat. 2. l. illud.

† al. immutauit.

Quoties.] CASVS. Soror mea dedit mihi prædiū ea conditione, vt tenerem per x. annos, & eis elapsis restituerem Titio si non stem placitis: si Titius sibi dari stipulatus non fuerat, habebit aduersus me condictionem sine causa. Item aget ex actione, qua soror mea egisset si non concessisset in fata.
f *Conficitur.*] puta in Titium.

qua dominium [a] pristinum tibi restituatur. Nam non [1] † solum condictio [b] quidem tibi in hoc casu, idest, in personam actio, iure procedit, verum etiam vendicationē quoq; Diui principes in hoc casu dandam esse sanxerunt. PP. 7. Cal. Decembr. Tusco & Basso Coss. 259.

Si donatur alicui ad vitā suā, post mortem eius res redit ad donatorē. Bal. vel sic: Donatio pōt fieri ad tempus certū vel incertum. h. d. Sal.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. & CC. Zenoni.

LEX II.

SI rerum [2] † tuarū [c] proprietatem dono dedisti, ita vt post mortem eius, qui accepit, ad te rediret, donatio valet: cum etiam ad tempus certum, vel incertum [d] ea fieri potest, lege scilicet, quæ ei imposita est, conseruanda. [e] PP. 5. Id. Mar. Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Lex singularis. Ex pacto celebrato inter donātem, & donatarium, acquiritur vtilis actio sequenti secundo donatario, sine aliqua cessione. h. d. Bal. vel sic: Speciale est, vt in contractu donationis alteri per alterum quaratur actio. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Marcellæ. [3] †

LEX III.

QVoties donatio ita conficitur, [f] vt post tempus id, quod donatum est, alii [g] restituatur: veteris iuris authoritate rescriptum est, si is, in quem liberalitatis compendium conferebatur, [h] stipulatus [i] non sit, placiti fide non impleta ei, qui liberalitatis auctor fuit, [4] † vel heredibus eius condictitiæ actionis [k] persecutionē competere.

¶ Sed cum postea benigni iuris interpretatione Diui principes ei, qui stipulatus non sit, vtilem actionem iuxta donatoris voluntatem cōpetere admiserint, [l] actio, quæ sorori [m] tuæ, si in rebus humanis ageret, competit, tibi accommodabitur. PP. 6. Cal. Octob. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Postquā donatio est perfecta, forma substantialis ipsius non potest mutari voluntate vnius. h. d. Bald. vel sic: Perfecta donatio cōditiones non capit inuito donatario. h. d. Sal.

Idem AA. & CC. Idæ.

LEX IIII.

PErfecta * donatio conditiones postea non capit. [n] Quare si pater tuus donatione facta [o] quasdam post aliquātum temporis fecisse conditiones videatur, officere hoc nepotibus eius fratris tui filiis minimè posse non dubium est. Dat. Cal. Octob. Tyberiano, & Dione Coss. 291.

Etiam in contractib. sufficit aliquid fieri per æquipolliens. h. d. Bal. vel sic: Non refert quid de æquipollentibus fiat. h. d. vel sic: Donatio facta sub conditione emancipationis habet effectum, quomodocunque donatarius efficiatur sui iuris. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Dexippo. [5] †

LEX V.

SI quid mater filiæ suæ in potestate patris cōstitutæ sub hāc cōdōne, si fuerit sui iuris morte patris effecta est, vult mr̄ reuocare prædiū quasi conditione non existente: an possit, quæritur? Et dī, q̄ non, quia non refert quomodo sui iuris sit effecta.

g *Alij.*] s. Semproniæ. Accur.
h *Conferebatur.*] s. Semproniæ.
i *Stipulatus.* i. stipulata.
k *Actionis.*] s. condictione ob causam datorum.
l *Admiserint.* erit ergo speciale, vt alteri paciści, vel stipulari quis possit, vt sup. de pact. conuen. tam super do. l. pater. regulariter contra. vt insti. de inut. stipu. §. si quis alij. & ff. de act. & obli. quæcunque. quæ sunt contra.
m *Sorori.*] s. Semproniæ. Sed quæ actio cōpetit Semproniæ, cum die veniente nō erat in reb. humanis? Respō. competebat, sed exceptione repellebatur.

Perfecta. CASVS. Pater tuus dedit mihi prædium, post elapsis multis temporib. voluit pater apponere cōdōnē, vel quæ consistebat in dando, vel in faciendo: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quod non. Viu.

* Concor. 22. q. 2. & c. non.

n *Non capit.*] sed cū sit perfecta stipulatione, vel pacto etiā ante traditionem, vt inst. de dona. §. perficiūtur, nūne postea in traditione poterit conditio apponi, vt s. de pac. inter empt. & vend. l. tēpore? Respon. sic volente donatario, nō aliter & nisi libere, vt conuenerat, tradat, nec tradidisse videtur. vnde adhuc tenetur. Vel dic, perfecta, i. completa, quod est post traditionem. & facit insti. tit. 1. l. 2. & ff. de sol. l. 1. & de pac. dot. cum dos.
o *Facta.* in filios fratris tui.

Si quid. CASVS. Donauit mulier filiæ suæ prædium, si intra biennium pater suus emancipare eam poterit, non emācipauit, sed decessit itra biēniū, & ita filia sui iuris morte patris effecta est, vult mr̄ reuocare prædiū quasi conditione non existente: an possit, quæritur? Et dī, q̄ non, quia non refert quomodo sui iuris sit effecta.

5 † Decimo.

rit intra biennium emancipata donauerit, licet hoc [a] matris voluntate sui iuris effecta non tenuit, tamẽ prius marito [b] defuncto, sui iuris quocunque modo effecta, ad similitudinem legati [c] ita relicti, rem dontam firmiter habere, vel vendicare potest. S. Idib. Decemb. Nicomediæ, CC. Coss.

TITVLVS LVI.

De reuocandis donationibus.

Libertus ingratus perdit res donatas. sed si fuit gratus donec vixit, ingratitudo hæredum nihil nocet. Bald. Vel sic: donatio facta in libertũ, ex leui ingratitudine reuocatur per patronum, sed nõ per eius hæredem. h.d. Sal.

Imp. Philippus A. Cosmino, al. Cosmaino.

LEX PRIMA.

ET si perfectis [d] donationibus in possessionem inductus libertus quantolibet tempore ea, quæ sibi donata sunt, pleno iure vt dominus, possederit, tamen si ingratus sit, omnis donatio mutata patronorum voluntate reuocanda [e] est.

¶ Quod * obseruabit, & circa ea, quæ libertorum nomine, pecunia tamen patronorum, & beneficio comparata [f] sunt, nam qui obsequijs suis liberalitatem patronorum prouocauerũt, non sunt digni quo [1] † eam retineant, cum cœperint obsequia negligere, [g] cum magis in eos collata liberalitas ad obsequium [2] † eos inclinare deberet, quam ad insolentiam exigere.

¶ Hoc tamen ius stabit inter ipsos tantum qui liberalitatem dederint, * cæterum neque filij eorum neque successores ad hoc beneficium pertinebunt. [h] Neque enim fas est vllo modo inquietari * donationes, quas is, qui donauerat, in diem vitæ suæ non retractauit. Dat. 15. Calen. Iul. Aemyliano, & Aquilino Coss. 250.

Licet instrumenta sint cõbusta, tamen donatio remanet firma. h.d. Bal. Vel sic: Ex præsentia demonstrata facto, vel verbo, non reuocatur perfecta donatio. h. d. cum seq. secundum Sal.

Imp. Probus A. Felici.

LEX II.

SI apud prouinciæ præsidem auiam, [i] filiæ tuæ quasi pœnitentia ductam, subtracta instrumenta donationum igne exussisse cõstiterit, vereri te non oportet, ne id quod, iure vires acceperat, ex post facto possit in dubium reuocari. [k] PP. Non. Maij, Probo A. & Paulino. Coss. 278.

Donator rẽ donatam et traditam uni, non potest donare alteri. h.d. Bal. Vel sic: Sola pœnitentia donationẽ non reuocat. h.d. secundum Bar.

Impp. Carinus, & Numerianus AA. Ianuario Felicio. al. Felici.

LEX III.

POssessione, quam in vos emancipatos per donationem mater contulit, ex pœnitentia sola alienare nõ potuit [l] * PP. 2. Idus Ianua. Carino 2. & Numeriano AA. Coss. 284.

Ad reuocandum factum proprium non admittitur propria fraudis allegatio. h.d. Vel sic: Licet aliãs facta donatio in fraudem reuocetur, tamen ad petendum reuocari, non admittitur allegans turpitudinẽ suam. h.d. Bal. Vel sic: Non licet donatori allegare turpitudinem suam ad reuocandum donationem. h.d. Sal.

Impp. Diocl. & Maxim. AA. & CC. Proculę.

LEX IIII.

CVm profitearis in fraudum te alterius donasse, professionem inhonestã cõtinere intelligis. [m] Itaq. si donationẽ perfecisti, eam reuocare nõ potes ex memorata allegatione sub obtẽtu penitentię. PP. Cal. Ap. Herac. AA. Coss.

Donatio perfecta non rescinditur obtentu rescripti principalis. h.d. Sal.

---

effecta, vel emãcipatione, vel morte. & hoc ad similitudinẽ legati ita relicti. vnde si filia prædium possidet, non reuocabitur: si non, vendicabit.

a *Licet hoc.*] idest hanc rem donatam non tenuit. idest, nõ possedit adhuc. Vel dic hoc, idest, hęc cõditio non tenuit, idest, non fuit impleta, vt voluit mater directe.

b *Marito.*] eodemq; patre. Acc.

c *Legati.*] vt ff. quãdo dies lega. ced. l. si ita. idem in conuerso casu, vt ff. ad Trebel. mulier. 1. in prin. Et sic not. nihil interesse quid ex ęquipollentibus fiat, vt & supra de cond. insti. l. si mater. & ff. mãda. l. si. Sed arg. contra ff. de leg. 2. l. cum pr. §. hæreditatem.

DE REVOCANdis donationib.

Licet sint perfectæ donationes, tñ quandoque reuocantur, vt Insti. e. §. sciendum. & ideo de hoc dicit.

ET si perfectis.] CASVS. Dedi liberto quoddam prædium, extitit mihi ingratus, an reuocare possim prędium quæritur? Et dicitur, quod sic. Idem si dedi sibi pecuniam, & ex ea fundum cõparauit, cæterum si dum ego vixi, reuocaui. reuocabitur, alias hæres meus reuocare non poterit.

d *Et si perfectis.*] idest quiuis impletis.

e *Reuocanda est.*] quam actionem dices, infra eo. l. his solis. Acc.

f *Comparata sunt.*] nota speciale in patrono, & liberto, vt res ex pecunia donata empta reuocetur. sic & ff. de donat. inter vir. & vxo. l. cum hic status. §. 1. & ext. de vsur. cum tu. Arg. cõtra ff. de fur. l. quiuis, in fi. Sol. vt no. ff. de peti. hæred. l. si & rem.

g *Negligere.*] No. hic in eis speciale solam negligentiam puniri, sic & ff. de custo. reo. l. carceri. & ff. de offi. præsi. l. diuus. & sic est contra sup. de lib. cau. l. solo. Sed ibi agitur de libertate reuocanda, hic de re pecuniaria. In alijs autem donatarijs certæ causæ sunt inf. eod. l. fi.

h *Pertinebunt.*] vt hic, & infra eod. l. fi. in fin. sic & supra de inoffic. test. l. omnimodo.

SI apud.] CASVS. Mulier dedit prædium nepti suæ, & inde confectum fuit instrumentum, surripuit mulier instrumentum, & combussit & per hoc volebat prædium reuocare, an possit, quæritur? Dicitur, quod non. Viuia.

i *Auiam.*] maternã, & loquitur patri.

k *Reuocari.*] facit supra eod. l. 1. in prin. & de transf. l. quamuis.

POssessionem.] CASVS. Si mater in filios suos emancipatos contulit donationem aliquarum possessionum, illam donationem si pura est mater, sola pœnitentia non potest reuocari.

l *Non potuit.*] facit sup. de donat. inter virum & vxo. l. si cõstante.

CVm.] CASVS. Vult quis reuocare, quod dedit, eo prætextu, quod dixit in fraudem creditorum donasse, an sit audiẽdus quæritur? Et dicitur, quod non.

m *Intelligis.*] vñ non audiris turpitudinẽ tuã allegãdo. vt & supra de transf. l. transactione finita. & de reuoc. ijs, quæ in fraudem credit. l. filios.

---

* Concor. ca. vlt. ex de donatio.

1 † qui.

2 † al. deest.

* Concor. glo. super ver. dũ viueret, in c. significauit de rescrip.

* Simile 21. q. 2. c. si cum in 2.

Si

SI donationem. CASVS. Si donatio rite facta est, talis donatio authoritate scripti Imperiali nō pōt retractari.
a *Non oportet.*] nam rescripta non dantur, & data non valēt rescripta, quæ ius alterius tollunt, vt & sup. de rei vē. l. inciuile. & de resc. in vend. de contractu. & de don. ante nup. l. cum te. & de ema. l. nec auus.

VElles. CASVS. Mulier donationem in filium factā vult reuocare eo prætextu quod dicat maritū, vel alios amicos præsentes non fuisse tēpore donationis, an sit audienda, quæritur? Et dicitur, quod non.
b *Liberum.*] sic & ff. de act. & obl. l. sicut. & sup. de don. l. si qs argentum §. fi.
c *Mariti.*] sic & sup. de i postli. l. velamento. Sed contra. est in Lombarda. qualiter mulierib. ali. præ. l. pen. & fin.

HIs solis.] CASVS. Mulier vult reuocare, quod dedit filio suo, quia extitit sibi ingratus, an possit, quæritur? Et distinguitur, aut conuolauit ad secundum matrimonium, aut non; si conuolauit, nō reuocabit, si nō cōuolauit, reuocabitur. Si vero mater secunda non nupserit, sed alias meretricando fœdam vitam ducit, indistincte nō reuocabitur.
d *Impietatis.*] s. ingratitudinis.
e *Eo die.*] facit sup. ad exhi. l. non ignorabit.
f *Actionem.*] s. in factum, vel conditionem ex lege, vel sine causa, cum causa redierit ad nō causam. Hęc quidem actio adeo est personalis, i. non datur hæredi, vel in hęredem. sicut & rei vendicatio est personalis eo respectu, quia & ipsa non datur hæredi, vel hæredi, vel in hæredē, vt subijcit. & ff. ad exhib. l. de eo §. si. Prædictæ aūt actiones dantur ad reuocandā donationē. Itē rei vendicatio vtilis,

Ijdē A A. & CC. Epagatho.

LEX V.

SI donationem rite fecisti, hanc authoritate rescripti nostri rescindi nō oportet.[a] S 5. Calen. Maij, Heracliæ. A A. Coss.

Bona lex: donatio perfecta per matrem vni ex filiis, marito, & aliis filiis absentib. valet, nec ꝓpter absentiā eorum rescinditur. h. d. Bal.

Ijdem A A. & CC. Herenniæ. al. Hermiæ.

LEX VI.

VElles necne filio tuo prædia, itemque mancipia donare, fuit in initio tibi liberum.[b] Desine itaque postulare, vt donatio, quam perfeceras, reuocetur prætextu mariti[c] & liberorū absentiæ, cum huius firmitas ipsorum præsentia nō indigeat. S. 5. Cal. Octob. Viminatij. CC. Coss.

Lex optima: Mater, quæ donauit filio ingrato, pot est reuocare donationē, nisi post mortem mariti uiuat inhoneste, vel nubat secundo: sed si filius antequā sit ingratus, alienet in alium, tale alienatum mater obtentu ingratitudinis subsequentis non reuocat. h. d. Bal.

Impp. Constantinus[1] † & Constan. A A. ad Philippum.

1† al. Constantius, vt Cōst. is.

LEX VII.

HIs solis matribus, quæ non in secundi matrimonij fœdus nupserint, sed vnius tantum matrimonij sunt, reuocandarum donationum, quas in filios fecerint ita decreuimus facultatem, si eos ingratos circa se esse ostenderint. Quidquid igitur is, qui a matre impietatis[d] arguitur, ex titulo donationis tenet, eo die,[e] quo controuersiæ qualecunque principium iussu iudicantis datur matri cogatur reddere. ¶ Cæterum ea, quæ ante, ad hic matre pacifica, iure perfecta sunt, & ante inchoatū cęptumq. iurgiū vendita, donata, permutata, in dotē data, cęterisq. causis legitime alienata, minime reuocamus. ¶ Actionem[f] vero matris ita personalē esse volumus, vt vendicationis tantū habeat effectum,[g] nec in hæredem detur, nec tribuatur hæredi: de cæteris[h] autem, quæ portentosæ[i] vtilitatis abiectæque pudicitiæ sunt, satis etiā tacitè cautū putamus. Quis* est enim, qui his aliquid arbitretur tribuendum esse, cū etiam illis, quæ iure secundas tantum contraxerunt nuptias, nihil ex his priuilegijs tributum esse velimus?[k] Dat. 12. Cal. Octob. Limenio, & Catulino Cost. 349.

IN AVTH. de nup. & m̄r tamen. colla. 4. constit. 1.

Ista Auth. ponit tres casus, propter quos mater pōt donationem reuocare. Et primus casus est, quādo filius insidiatur vitæ. Secūdus quādo flagellis eam afficit. Tertius, quando ponit insidias contra oēs facultates maternas. h. d. Ba. vel sic: In trib. casib. matri secūdo nubēti competit donationis reuocatio. h. d. Sal.

QVod mater[l] filio donat, ex ingratitudine non reuocatur, postquam transit ad secundas nuptias, nisi ex tribus causis. Prima si vitæ eius insidiatur. Item si manus impias in eam intulerit. Tertia si totius substantiæ molitus est iacturam.

Donatio facta liberto per patronum carentem liberis ipso iure reuocatur nato postliumo. h. d. Bal. Vel sic: Donatio quotę bonorum propter carentiam liberorum, illis susceptis, reuocatur. h. d. Vel Donatio habet tacitam conditionem, si liberos non suscipit: ideo eis susceptis reuocatur. h. d. secundum Sal. Et est notabilis, & singularis ista lex videc. fi. 17. q. 4.

vt hic, & ff. de don. cau. mor. l. si filiosa. 1. & l. si mortis. j. & l. qui mortis. Acc.
g *Effectum.*] si hæc personalis habet effectum vendicationis. ergo videtur dari in extraneum possessorem: quod non placet: sed in hoc vt nō sit transitoria, habet eius effectum. & facit sup. eod. l. 1. in fi. & infra eodem. l. fi. in fi.
h *De cæteris.*] s. mulieribus.
i *Portentosæ.*] idest meretricio more viuunt.

* Ex li. 8. titu. 6. l. 3. C. Th.

k *Velimus.*] nec. n. amplius castitate debet habere luxuria, vt in Auth. de restit. & ea quæ pa. §. fina. col. 4. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. 3. §. 1. Sed quid si post 2m matrimonium donet? Resp. nihil hic dr̄, nisi de ea donatione, quam prius fecit, & potest dici idē. Sed Auth. ēt secūdo contrahenti mulieri trib. casibus ꝑmittit reuocare, quę sequit, quod mater, &c.

QVod mater. CASVS. Lex Codicis dicit, quod si mater conuolat ad secūdas nuptias, vel fit aliàs meretrix, donationē reuocare nō potest. Auth. corrigit, dicēs quod potest in tribus casibus, si vitæ eius fuerit insidiatus, si eam verberauit, si eam accusauerit, ratione cuius accusationis omnia bona sua potuerunt publicari.
l *Quod mater.*] sumitur ex corp. de nupt. co. 4. §. mater tñ. Sed an idem in patre secundam accipiente coniugem? Rñd. nō, tum, quia non inuenitur mutatum. arg. sup. de testa. l. sanci. tū quia nō sic facile per secundam vxorē animum mutaret, sicut vxor per virum, vt in cor. auth.

SI vnquam.] CASVS. Si patronus carens liberis, libertis suis donauit oīa bona sua, vel partem bonorum suorū, postea patronus suscepit liberos, nunquid donatio illa in solidū reuocatur? Respōd. quod sic.

Quę-

Iidem [3] † AA. ad Optimum. PP. al. PV.

LEX VIII.

SI * vnquā libertis patronus filios non habens bona omnia, vel partē aliquā facultatū fuerit donatione largitus, & postea susceperit liberos, totum quicquid [a] largitus fuerat, reuertatur, [b] in eiusdem donatoris arbitrio ac ditione mansurum. D. 5. Calend. April Arbitione, & Lolliano Coss. 355.

Donationes non reuocantur propter ingratitudinem, nisi ex causis ingratitudinis lege contentis, & enumeratis. h. d. Vel sic: Donatio in liberos sui iuris collata, non reuocatur, nisi ingratitudinis causa. h. d. Sal.

Impp. Theod. & Valen. AA. ad Senatum.

LEX IX.

DOnationes [c] * circa filiū filiāve, nepotē neptēve, vel pnepotē pneptēve emancipatos celebratas, pr̄, vel auus, vel proauus reuocare si poterit, nisi edoctis manifestissimis causis, quib. eā psonā, in q̄ collata donatio est, ꝯ ipsā venire pietatē, & ex causis, q̄ legib. cōtinēt, fuisse cōstabit igratā. [2] † Da. [3] † 7. Id. Nouemb. Rauennæ. Theodosio [4] † 12. & Valentiniano [5] † 2. AA. Coss. 430.

Certę sunt causæ, ex quib. perfecta donatio reuocatur, & dēnt in iudicio probari dilucidis argumentis: & quod donator non reuocat, sed sub silentio pertrāsit, hæres eius reuocare nō pōt. h. d. Bal. vel sic: Donatio reuocatur ex quinq. causis, in hac lege insertis, & nō reuocata per defunctum, nō pōt reuocari per heredē. h. d. secundum Salic. hęc lex singularis, cui nō est similis in declaratione causarū. concor. c. fi. ext. de dona.

Imp. Iustinia. A. Iuliano PP.

LEX X.

GEneraliter sācimus oēs donationes lege cōfectas, [d] firmas illibatasq; manere, si non donationis acceptor ingratus circa [6] † donatorē iueniaē, [e] ita vt iniurias atroces [f] in eū effundat, vel manus impias inferat, [g] vel iacturæ molē ex isidijs [7] † suis ingerat, quæ [h] nō leuē sensū substātiæ donatoris īponat, [i] vel vitę periculū [k] aliquod ei intulerit, vel quasdā conuentiones siue in scriptis donationi impositas, siue sine scriptis habitas, quas donationis acceptor spopondit, minimè implere voluerit. [l] Ex his. n. tm̄modo causis si fuerint i iudiciū dilucidis argumentis cognitionaliter approbatæ, ēt donationes i eos factas euerti cōcedimus, ne sit cuiquā licētia, & alienas res capere, & fragilitatē [8] † irridere [m] [9] † donatoris, & ipsū iterū donatorem suasque res perdere, & prefatis malis ab ingrato donōnis acceptore affici. ¶ Hoc tamen vsque ad primas psonas tm̄modo starecensemus, nulla licētia cōcedenda donatoris successoribus huiuscemodi querimoniarum primordiū instituere. [n] Etenim si ipse, qui hoc passus est, tacuerit, silentium eius maneat semper, & nō à posteritate eius suscitari concedatur, vel aduersus [10] † eū, qui ingratus esse dicitur, vel aduersus ei⁹ successores. [11] † Dat. 15. Calend. April. Lampadio, & Oreste. VV. CC. Coss. 530.

TITVLVS LVII.

De donationibus causa mortis.

Pactum appositum, quod mortuo vno ex donatariis, cā mortis donatio reuertatur ad alterum, valet h. d. vel melius. Voluntas donatoris expressa, quod uno ex donatarijs causa mortis mortuo, res ad alterū reuertatur, ualet, & ex ea oritur actio utilis ex testamento. hoc dicit Baldus. Vel sic: In donatione causa mortis, po-

a *Quicquid.* imò videtur bonorū subsidium tantum, vt supra de inoffi. donat. l. si totas, quæ est cōtra. Solu. hic specia-le est cū libertis est donatū, secus si cuilibet alij. Vel verius, ibi quādo alijs filijs donauerat, quibus non totum debebat auferri, hic cum extraneo. Nam idē eēt si cuilibet extraneo donauerit, cum non est verisimile, alienas successiones suis anteponere, vt sup. de fideicomm. l. cum acutissimi.

ADDITIO. Hāc legē limita non procedere in donatione remuneratoria, hoc est antidorali, quæ non reuocatur ex superuenientia liberorum, si non excedat legitimum modum remunerationis, vt dicit Ang. hic. idem tenet Ludo. in consi. suo 26. incipiēte, p decision. eorum, de quibus dubitabat. Et de pleniore intellectu istius legis vide pulchre per Bar. in l. Titia Seio. in §. Imperator autē, ff. de legat. 2. in versi. quæro virum l. si vnquā, &c. vsq; ad finē.

b *Reuertatur.* ipso iure, & sic uendicabitur, vel condicet possessiones rerum. Accursius.

DOnationes. CASVS. Si pater i filium emācipatum, nepotem, pronepotem, &c. donationē fecerit, eam reuocare non poterit, nisi appareat eos esse ingratos aliquo genere ingratitudinis, q seq. l. prox. declarantur.

c *Donationes.* facit ad hoc sup. eod. l. si apud. & sup. de don. l. siue. Accur.

GEneraliter. CASVS. Donatio legitime facta nisi i quibusdam casibus, qui in litera cōtinētur, nō reuocatur, & hoc in prima. Si vero donator in vita sua non reuocauit donationem, hæres eā reuocare nō pōt.

d *Lege confectas.* i. legitime.

e *Inueniatur.* hoc fallit in casu, vt ēt ex ingratitudine nō reuocetur, quādo si captus a latronibus dat pro patrocinio, vt ff. d don. si pater. § 1. vel ibi ē ob causam donatio, quæ non reuocatur.

f *Atroces.* quæ cōsiderantur ex tribus, vt instit. de iniur. §. atrox.

g *Inferat.* vulnerando. Accur.

h *Quæ.* s. mobiles, id est, magnitudo iacturæ.

i *Non leuem sensum substātiæ donatoris imponat.* idest, non videtur leue sensui alicuius inspiciētis.

k *Periculum.* ponēdo eis insidias.

l *Voluerit.* sic ergo quinque sunt. Sed q d si donator inops factus non alatur? Pōt dici eū ad hoc cogi, vel donationē reuocari, licet non enumeretur hic. ar. ff de li. ag. alimēta. in princ. & §. 1. & in te. Auth. vt li. de cæ. §. illud. collat. 6. & ff. de iure patr. diuus, & l. ingratus, est & alius sup. eod. l. si vnquam.

m *Irridere.* sic & in stitu. eod. §. sciendum, non enim indulgentia sua sibi nocere debet, ut ff. ad Syl leg. 3. § de j. cui.

n *Instituere.* ut & supra eod. l. 1. in fi. & l. his solis, & de in offic. test. l. omnimodo, & ff. ad Syll. l. j. fi. & supra de reuocatu mili. quæ à patre. & sic sunt argumenta, quod feudū non est auferendū filio propter felonii patris, sed quasi taciturnitate remissa felonia patri vf.

ADDITIO. Tu dicas de hoc, vt per Bar. in l. tertia, ff. de inter. & relega. vbi clare, & pulchre distinguit, & post eū Abbas in cap. fi. extra de feudis.

DE DONATIONIBUS causa mortis.

De donationibus, q̄ fiunt inter viuos, sup. dictum est, sequitur vt uideamus de ijs, quæ fiunt causa mortis. Azo.

1 † In Co. Imp. Cōstātius A. ad Orphitum præt. vrbi.

† Ex l. 8. titu. 6. l. 2. C. Th. & vi. in hāc lo. Andr. Tyraquel. & Cuiac. 20. obs. 5. & 17. obs. 33.

* Ex l 8. ti. 6. l. 3. C. T.

2 † Quatuor integri versus omissi sunt a propositoribus, vt appa. & ex C. T.

3 † Du. 5.

4 † DD. NN. Theodosio 12. C. Th.

5 † Du. 3.

6 † al. donationem.

7 † Iniurijs.

8 † Fragilitatem.

9 † al. ride.

10 † al. ad eum.

11 † al. successionem.

SI *donatione*. CASVS. Dedi duobus fundum hac lege, vt si alter prius decederet, portio sua ad alterum perueniret, conditione existente, superstes portionē illius, qui infata concessit, petere poterit.

a *Si donatione*. causa mortis facta, vt sic faciat ad titulum. Sed & si inter viuos donaretur, idem esset: vt daretur actio, vt supra tit. 2. l. quoties.

b *Conditione*. quia & donator prius, & alter donatariorum postea decessit. Accursius.

c *Perficiebatur*. id est, si donare voluit mortis causa.

d *Actio*.] ex testamento, siue fuit factum testamentum, siue qualibet vltima voluntas, & tunc vtilis, vt no. sup. commu. de leg. l. 2. Sed quæritur ex eo, quod dicit altero defuncto, an intelligatur sine hæredibus? Quod videtur, vt supra de instit. & sub. l. generaliter, §. fin. Sed ibi filius instituebatur: hic extraneus, & facit supra quando di. leg. ce. l. agrum. Item quod dicit fideicommissi, dic idest, quasi fideicommissi: nec enim proprie est fideicommissum donatio, sed quasi, vt infra eod. l. fi. An ergo absenti poterit fieri donatio causa mortis, vt fideicommissam, vel legatū, vel an absens poterit substitui, vel etiā præsens, qui tamen non possit stipulari? Et videtur in omnibus quod sic, per legem istam. & quia in omnibus conueniunt legatis, vt instit. eod. §. 1. & inf. eod. l. fin. Item quia non interest, cū quo de supremis quis loquatur, vt ff. de lega. 2. l. miles. in princ. & l. cum pater, §. donationis. & pro hoc ff. de reb. dub. l. quoties, 2. & expressum est ff. de do. præleg. l. Seia, in fi. Et econtra videtur, quod non, nisi stipuletur donatarius, vel substitutus, vt infra leg. proxi. & ff. de leg. 2. l. vt hæredibus, & ff. eod. l. ea qui. nam & donatio simplex nō valet inter absentes, nisi interueniat nuncius, vel epistola, vt ff. de do. l. etiam, & supra de do. l. si donatio. & leg. si aliquid. Et ad hanc posset dici perficiebatur, scilicet per stipulationem. & ad illas, de l. secunda, l. quod fideicommissum erat ibi, non simpliciter donatio causa mortis. & ad illam institu. eodem, §. primo. est fere. Sed primam opinionem approba, per l. ff. de dote præleg. l. Seia. Accursius.

test per fideicommissum substitui. h. d. Bar. & Sal.

Imp. Alexander A. Daphnæ.

LEX PRIMA.

SI donatione [a] contineatur, vt altero defuncto, ad alterum portio eorum, quæ donabantur, pertineret, existente conditione, [b] si mortis causa donatio pficiebatur, [c] fideicommissi actio [d] competit. PP. 4. Cal. Octobr. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Pulcher casus: Mater licet ex primo marito habeat filios, dotem suam recuperat: & alii nubere potest: sed si facit extraneum hanc dotem stipulari animo donandi causa mortis, ea mortua, donatio reuocatur, vsque ad debitum bonorum subsidium, nisi in residuo patrimonio inueniatur debitum bonorū subsidium. h. d. Bald. Vel sic: Matri intestatæ succedit filia, nō potest venire contra pacta initia, quando secundo viro dotem dedit, & de donatione causa mortis detrahitur Falcidia. hoc dicit Salicetus.

Imp. Gordianus A. Zoilo.

LEX II.

INtestata mortua quondam [e] nuru tua, neptis tua, quæ ex ea, filioque tuo quæsita est, quandoque [f] potest ad eius venire successionem: nec tamen ea post mortē filii tui ex quo quæsierat filiam, alij nuptui se collocando, dotem dans prohibeatur, quàm velit côditionem eidem doti adijcere.

¶ Sed si mortis causa donationem in fratrem suum conferens, in casum mortis suæ eam dotem eundem fratrem suum stipulari passa est, cum diui Seueri constitutione et in mortis causa donationibus, si de cętero patrimonio quantum Falcidia [*] iubet, hæres non habet, prouisum sit, [g] is, qui [h] nurui tuæ hæres extiterit, eius constitutionis beneficium nō prohibetur postulare. PP. 10. Calen. Februar. Gordiano A. & Auiola Coss. 240

Pro morte non solum sua sed alterius (puta fratris potest quis causa mortis donare. hoc dicit Bald. Vel sic: Etiam ex causa alienę mortis potest donari, nec solus donator potest reuocare. hoc dicit. Salic.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Hæredi.

LEX III.

NEc fratris sui mortis causa rectè factam donationem sorori [i] rescindere licet. * S. 3. Calend. Ian. Sirmij AA. Coss.

Donatio causa mortis æquiparatur legatis, & non requirit insinuationem, tamen requiruntur quinque testes, saluo, quod inter liberos sufficiunt duo testes, sicut in vltimis voluntatibus. hoc dicit Baldus. Vel sic: Donatio causa mortis potest fieri sine insinuatione cuiuscumque sit summæ: dum tamen fiat in pręsentia quinque testium, vt non sit dissimilis vltimæ voluntati. h. d. Salicetus.

IN*testata*. CASVS. Vxor filij mei habens 50. in bonis, mortuo filio meo conuolauit ad secundas nuptias, & illa secundo marito dedit in dotem, & stipulatus est frater suus, ea sibi soluto matrimonio promittente ex donatione causa mortis, ea in fata cōcessit: qualiter hæredi suo, puta nepti meæ consuli debeat, quæritur. Et respon. quod detrahet Falcidiam de prædicta donatione.

e *Quondam*. Nota quod dicit quondā.

f *Quandoque*. idest quandocumque.

g *Prouisum sit*. detrahitur ergo Falcidia de donatione causa mortis, vt & sup. ad leg. Falc. in donationibus. Sed contra. ff. ad leg. Falcid. l. 1. §. item si ita. Solut. illud euenit propter culpam hæredis adhibentis moram. Alij dicunt, quòd illud in mortis causa capione, ex qua non detrahitur Falcidia secundum eos, quod non placet, vt diximus sup. ad leg. Falcid. l. si mortis.

h *Is, qui*. idest, ea neptis, q nurui, &c. & facit sup. de inoffi. do. l. si mater.

NEc. CASVS. Mortis causa fratris soror dedit mihi fundū, an possit reuocare, quæritur? Et dicitur, quòd non.

i *Sorori*. scilicet donanti, pro sua ergo, & pro aliena morte potest donari. vt hic, & ff. eod. l. qui pretio. in fine. & l. mortis causa filij. & leg. mortis causa capimus. & hæc confirmatur morte eius, cuius causa donatur. Sed si filius patre pmittēte donet, quod potest. vt ff. de don. filiusfamilias, in fin. & ff. eodem, l. tam is, §. filius, an vtriusque mors exigatur? quòd videtur. argumen. ff. de donatio. inter virum, & vxorem, l. cum illic status, §. non solum, & supra de donation. inter virum & vxorem, l. donatio. & l. si vt proponis. Sed magis puto solius filij morte confirmari. Accursius.

*Ne dicas cum interpretib. cōtra id inuie. Etiam ex cā aliena mortis, mortis cā donari posse, vt l. 11. 18. ff. e. dic potius cū Cuiac. 20. obs. 6. Donationem mortis cā in extraneum collata à cognatis donatoris reuocari nō posse, idq; et de donatione inter viuos constituitur, l. 39. ff. de donatio. Gotho.

Cum de

Cum de. CASVS. Olim dubitabatur, an donatio causa mortis esset donatio inter viuos, an esset legatum, dicit Imperator, quod per omnia similitudinem habet cum legatis: nec est necessaria insinuatio, dum tamen quinque testes adhibeantur.

† Vide in hunc locu Cuiac. 10. obs. 18.

a *Indigere.*] Per hoc differt a donatione inter viuos. Sed quid si dubium est, an sit inter viuos, vel causa mortis? Responde præsumam inter viuos, nisi contra probetur, ut ff. de do. l. leg. l. Seia. licet quidam distinguant, an fiat prope mortem vel non.

b *Quinque testibus.*] qui ad minus in qualibet vltima volūtate exiguntur, ut supra de codi. l. fin.

c *Effectus.*] subaudi fere, quod est instit. eod. §. 1. nam differt in quibusdam. Primo, quia pro donatione causa mortis non datur interdictum quorum legatorum, sed pro legato sic, vt ff. quorum legat. l. 1. §. 1. & §. si quis ex mortis. licet litera Py. ibi dicit cōtra. Item in alijs, vt no. instit. eod. §. 1.

DE INFIRmandis pœnis, &c.

† Du. eis otie.

Pro eodem ponitur cœlebs, & orbus, id est, qui vxorem non habet, nec vult, sed vult caste viuere, vel etiam, qui filios non habebat, cui olim non poterat causa mortis donari, & ideo hic ponitur iste titulus post præcedentē.

Qui iure.] CASVS. Olim ei qui cœlibem, id est, cœlestem vitam ducebat & castam, nec vxorem ducere volebat, donari non poterat, hodie dicit Imperator secus esse, quia in tales potest fieri donatio, ac si essent mariti, nec refert, an fuerit talis masculus, vel fœmina.

† Leges Papias. & Poppæas intellige, quæ magnas pœnas cœlibatus inmexerant. Con.

d *Liberentur.*] subaudi ab imminentibus, &c.

e *Mereatur.*] nam alia causa esse potest vt quia non est capax.

† extat ti. in fragm. Vlpian. de cœlib. verbo. & solitario. patio. Cont.

f *Orbus.*] id est, orba tus vxore, vel filijs. Acc.

g *Omnibus.*] s. fœminis, & viris.

Imp. Iustin. A. Iuliano. PP.

LEX IIII.

Cum de mortis causa donatione dubitabatur, & alij quidem inter vltimas voluntates eam posuerunt, & legatis * aggregādam esse censuerunt: alij autem inter donationes, quæ inter viuos consistunt, eam posuerūt dubietate eorum explosa, sancimus omnes mortis causa donationes, siue iuxta mortem facientis fuerint celebratæ, siue a longiore cogitatione mortis subsecutæ sunt, actis minimè indigere: [a] neque expectare publicarum personarum præsentiam & ea, quæ super hmôi monumētis solent adhiberi, sed ita res procedat, vt si quinque testibus [b] præsentibus, vel in scriptis, vel sine literarum appositione aliquis voluerit mortis causa donationē facere: & sine monumentorum accessione res gesta maneat firmitate vallata, & nullam in ea calumniā accipiat, neque propter hoc, quod ei gesta non accesserunt, inefficax esse atque inutilis videatur: omnes effectus [c] sortiatur, quos vltimę habent liberalitates, neq. ex quacunque parte absimilis eis † intelligatur. D. Cal. Septemb. Cōstantin. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530

TITVLVS LVIII.

De infirmandis pęnis cœlibatus, & orbitatis, & de decimarijs sublatis.

Olim viri cęlibes, vel mulieres viris orbatæ, capere non poterāt ex mortis causa donatione: hodie sic. h. d. Sal.

Imppp. Constantinus, Constātius, & Constās AAA. ad populum.

LEX PRIMA.

Qui iure veteri cœlibes habebantur, imminentibus legum * terroribus liberentur [d] atque ita viuant, ac si numero maritorum matrimonij fœdere fulcirentur: sicque omnibus æqua conditio capessendi, quod quisque mereatur. [e]

¶ Nec verò quisquam * orbus [f] habeatur, & proposita huic nomini damna non noceant. Quam rem & circa fœminas existimamus, earumque ceruicibus imposita iuris imperia velut quædam iuga soluimus promiscuè omnibus. [g] Dat. Calen. April. Romę, Constantio ij. & Constante AA. Coss. 339.

Ista lex declarat primam; quia declarat statutū legis Papię, & h. d. Olim etius, quod vir relinquebat vxori liberos non habenti, decima debebatur fisco, & econtra. quod, hodie per hanc legem corrigitur. Sal.

Imp. Honorius, & Theod. AA. Isidoro. PP.

LEX II.

Inter [h] * virum, & vxorē rationem cessare ex lege Papia decimarum, & quamuis non interuenient liberi, ex suis quoque eos solidum capere testamentis (nisi fortè lex alia [i] imminuerit de relicta) decernimus. Tantū igitur posthac maritus, vel vxor sibi inuicem derelinquant, quantum superstitis amor [k] exegerit. Dat. PP. Non. Sept. Varana Cos.

TITVLVS LIX.

De iure liberorum.

Olim, quādo pater emancipabat filium, impetrabat a principe ius liberorum. hodie non est necesse; quia remanet ei saluū, h. d. Bal. vel sic: Nō est precib. impetrandū, quod a iure communi reperitur cōcessum. h. d. Sal.

Impp. Honorius & Theod. AA. Isidoro. P. F. V.

LEX PRIMA.

Nemo * posthac a nobis ius liberorum [l] petat, quod simul in hac lege omnibus concedimus. D. PP. Non. Septembr. Varana Cos.

Inter.] CASVS. Olim erat statutū per l. Papiam, ut decima pars eorū, quæ relinquebantur vxori a viro, vel econuerso, applicaretur fisco si non essent liberi ex eo matrimonio, hodie non habet locum illa lex, sed solidum capit aut vir, aut vxor, nisi alia lex prohibeat.

h *Inter virum.*] statuit lex Papia, vt decima eius, quod relinquebatur a viro vxori, & econtra, daretur fisco, si non essent liberi ex eo matrimonio, quod hic corrigitur.

i *Lex alia.* puta Falcidia, uel alias non fit capax.

† Vi. Alci. li. 3. dispu. c. 3.

k *Amor.* passiuus est.

DE IVRE LIberorum.

Dixit de iure, quod habetur in sines iure potestatis, nunc quod habetur iure succedendi a patre. vt in l. 1. vel in matre, vt in 2.

Nemo.] CASVS. Olim si pater volebat succedere filio emancipato, oportebat, quod hoc a principe impetraret, hodie secus, quia & hoc non impetrato, poterit pater succedere.

l *Ius liberorum.*] scilicet, vt eos habeat in potestate. Vel melius, vt eis emancipatis succedat, quoniam hoc iam eis concessum est. Primum est instit. de pa. pot. §. ius autem. Secundum, institut. de legi. ag. succ. §. fin. & facit infra de thesau. l. 1. libro decimo. & in Authent. vt liberti de cætero. §. sancimus. colum. 6. & ff. ad mu. l. 1. & supra arb. tut. l. cum interdictæ. Accur.

† Pars l. vet. sup. ti. prox. quia & idē dies, et consul. Cont.

Illam

Illam.] CASVS. Olim non poterat mater succedere filio, nisi tres liberos peperisset, si esset ingenua, vel quatuor, si esset libertina, quod hodie non habet locum.
a *Iniuriam*] concordat inst. ad Tertul. §. sed nos constitutione. Acc.

Mater succedit filio per Tertullianum. Bal. Vel sic: Mater filio succedit, licet quatuor no pepererit. h. d. Sa.

Imp. Iustinia. A. Mennę, PP.

LEX II.

Illam iniuriam,[a] quę contra matrem defuncti, vel defunctæ præteritis fiebat temporibus, pro iustitiæ ratione amputamus: legitima iura, quæ ex Tertulliano Senatusconsulto ei prestatur, omnimodo eam habere sancimus, licet tres liberos ingenua, vel liberta quatuor minimè peperit. Data Calendas Iulij Constantinop. ipso A. ij. Cos. 394.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI Principis ex repetita prælectione.

Liber Nonus.

TITVLVS I.

De ijs,[1]† qui accusare non possunt.

Quando duo crimina intentantur, quorum unum est præiudiciale ad aliud, super grauiori proceditur. h. d. Bar. vel sic: Super maiori causa prius est procedendū, quam super minori, & sententia absolutoria lata in maiori, non præiudicat in minori, secus condemnatoria. h. d. Vel sic: Si accusatio secunda est maior quam prima, & præiudicialis, prius debet procedi, in secunda, & prius definiri secunda quam prima, & absolutoria lata super secunda, poterit procedi in prima, licet in condemnatoria lata in secunda est eo ipso impositum super prima silentium. hoc dicit. Sal.

Impp. Seuerus, & Antonin. AA. Syluano.

LEX PRIMA.

Prius[b] * est, vt criminibus, que tibi vt[c] grauiora ab aduersario tuo * ob ijciuntur, cædis atq; vulnerum respondeas,[d] & tunc ex euentu[e] causæ iudex æstimabit, an tibi permittendum sit eundem accusare, tametsi,[f] prior inscriptionem,[g] deposuisti. PP. 5. Idus Mar. Tertul. & Clemente Coss. 196.

DE IIS QVI ACCVSARE non possunt.

De ciuilibus quæstionibus dixit, nunc de criminalibus, & in quib. accusatores sunt necessarij, quare de his præmittit. Et dic, quòd regulariter quilibet pōt accusare, qui nō prohibetur, vt instit. de pub. iu. in prin. Prohibetur aut mulier, vt inf. eo. de crimine. Item accusans suum accusatorem: vt infra eo. l. neganda. Item alio nomine, vt infra eo. l. 2. Item qui renunciauit expresse: vt infra eod. l. accusationem. Vel tacite, vt infra eo. l. si ea. Item frater fratrem, vt infra eo. l. si magnam. Infamis. vt infra eo. l. criminis. Qui duos habet accusatos, prohibetur a tertio, vt inf. eo. l. cum rationibus. Item alumnus, vt inf. eo. l. iniquum. Serui, familiares, liberti, vt infra eod. l. pen. & fi. Item milites, vt infra eod. non prohibetur. Item pupillus, & qui habet merum imperium, & qui accepit pretiū ad accusandum, vel nō accusandum alium. Itē, qui falsum aliās dedit testimonium. Et pauper. vt ff. de accu. l. qui accusare. & l. seq. Et socius socium eiusdem criminis nō accusat, vt supra de libe. cau. l. si filium. Prædicti regulariter prohibentur, sed casualiter admittuntur, vt in singulis legibus inueniuntur.

1 Quę ad similitudinē rediguntur ciuili. i. Sal. & ideo tanquam exēplata sequuntur exēplare. dicit Ale. in tit. de accu. extr. Accusatio est multis īterdicta.

a † al. de criminib. &c.

Prius.] Diuiditur in duas partes. In prima loquitur de ordine iudicij. In secunda de effectu pronunciationis secunda ibi, Et tunc ex euentu. Bald. CASVS. Accusabam te actione iniuriarum, quia seruum meum verberasti die dominico, reaccusasti me, quia eundem seruum meum occidissem die sabbati præcedenti. lege. Corn. de sic. quæ accusatio præferri debeat, quæritur? Et respond. quòd tua. & si contra me fuerit sententia lata, non admittar ad accusationem meam, si non admittendus sum.

b *Prius.*] si de ordine quæras. & dic, quòd te iniuriarum accusabam prius, tu me reaccusabas lege Cornelia de sicarijs.

c *Vt grauior.*] sic & infra de adult. adulterij. & l. quoniā. & sup. de or. iu. l. fi. in pari enim, vel minori secus, vt dicet inf. eo. l. neganda. Sed certè imo de pari idem videtur, vt inf. de cal. l. 1. quæ est contra. Quod aūt par sit, patet, quia par imponitur pœna, vt inf. tit. 1. accusationis. Sed dic, q illud non fit per accusationem, sed per iudicis officium, ad monitione facta ab accusato ipsi iudici. sic & ff. de bo. liber. l. qui cum maior, §. si libertus.

d *Respondeas.*] hoc si nomen aduersarij tui non sit receptum inter reos, vt ff. de adulte. l. 2. §. si extraneus. & l. si maritus. §. præscriptiones.

e *Ex euentu.*] s. vt si fuerit condemnatus nō accuset, aliās sic: nec enim aliter exponi potest. Sed secūdū hoc est contra, ff. de publ. iu. l. is qui, in fine. vbi etiam damnatus persistit in accusatione prima. Solut. ibi persequit suā, vel suorum iniuriā: hic non. hoc non placet, quia etsi non cępisset, posset de nouo accusare. vt ff. de accu. l. qui iudicio. Alij, quod ibi incepit contra extraneū, contra quem nō fuerat in aliquo calumniatus. hic contra accusatorem, cui commisit calūniā, quod patet, quia succubuit vnde ibi auditur, hic non, arg. ff. de accu. l. si cui. §. ijsdem. Tertij, quod si tumultus nō potest aliās sedari, audit, vt ibi, aliās non, vt hic. arg. ff. ad legem Corn. de sica. l. pen. Vel aliter, si apparuit te calumniatum esse, non admitteris, aliās sic. quod non placet, quia non propter euentum, sed propter calumniam tunc remoueretur. Vel dic quinto secundum Azo. quod hic erat tale crimen obiectum accusanti, quo probatio prius intendi non potest; vt conueniebat me criminaliter de furto serui sui subrepti certa die, vel quod verberaueram eum seruum, & ego reaccuso, quod ipso præcedenti die occiderit eum. hæc & secunda placent. Dixerunt, & alij, quod ibi erat lis contestata, ex eo, quod l. dicit, inchoata: hic tantum libellus inscriptionis datus. Sed secundum solut. secundam nonne damnatus est infamis, vt ff. de publi. iudic. l. infamem, ergo non potest accusare, vt ff. de accu. l. qui accusare? Solu. hic in inchoatis. Item cum semel fecit calumniam resistendo, quomodo auditur ammodo, vt d. l. si cui. §. 1. Respond. hic in defendendo, ibi in accusando. Item huic l. contra. ff. de iudi. l. qui prior. Solut. hic fallit illa regula.

f *Tametsi.*] i. quamuis. & potes hic dicere, quod dicitur ff. de iudi. is qui reus.

g *Inscriptionem.*] minoris criminis, qualiter fiat dicet inf. tit. 1. l. fina.

* Concor. 3. q. 11. c. prius. Vid. Cuiac. 20. obs. 7.

* Vide Cęlium lib. 1. epist. Ciceronis. & Antoniū in Verrē Con.

SI cautiones. CASVS. Secundinus tenebatur Titio in 10. & decessit Titius filio suo hærede instituto, cui dedit tutorem: Secundinus conuentus protulit instrumentum, quo continebatur eum soluisse, an tutor nomine suo instrumentum arguere possit de falso, quæritur? & dicitur, quod sic de falso, quia si succumbat, non erit infamis, nisi euidens calumnia apparuerit.

a *Si cautiones.* idest apochas de soluto.

b *Secundinus.* debitor.

c *Eugenio.* patri vestro.

d *Alieno.* Non sic infra tit. 1. tunc conuenit, & ff. de pub. iud. l. pen. §. ad crimen. & infra de calum. l. nostris. Sed videtur, quòd etiam nomine pupilli possent, vt ff. de ijs quibus vt indig. l. tutorem. in princ. quæ est contra. Solu. ibi nomine pupilli, id est pro ipso. & eodem modo respondeo sup. de ijs, quibus vt indi. l. Polla. quæ est similiter contra. Vel in l. Polla. de falso ciuiliter agebat, quod fieri potest, vt infra de fal. l. pen. & fin. & supra de transac. leg. si ex falsis. Dices ergo accusorte, quia fecisti, vel vius fuisti falso, non quia dicit pupillus meus. Sed an ipse pupillus potest? Respond. non, etiam cum consensu tutoris, vt ff. de accu. l. qui accusare, nisi in casu. vt ff. de accusa. l. 2. §. 1. Vel ibi facit tutor, & satis dr. accusare, sed aliud in causa ciuili, vt ff. de admin. tuto. l. 3. §. sufficit.

pu- ita
-um Cu-
-iac.

2† al. deest Du.

3† Du. de est.

4† Du. de est.

Tutor, & curator pro interesse pupilli, vel adulti pōt de falso proprio noīe non alieno accusare, nec punitur probando nisi de calūnia euidenti. h. d. secundum glo. Bar. vel sic: Tutor sine metu calūniæ præsumptæ, pōt instrumenta contra pupillum producta de falso accusare. sed ꝓprio noīe debet se inscribere. Sal.

Ijdem AA. Ingenuo.

LEX II.

SI cautiones, [a] quibus Secundinus [b] solutam Eugenio [c] pecuniam probare se dicit, tutores, vel curatores tui suspectas, vt falsas habēt, proprio [2] † nomine (cum nō liceat alieno [d]) nō prohibentur in crimine falsi subscribere. Nec enim facilè tutores, vel curatores, qui ex [3] † officio, & [3] † periculo suo res pupillorum, vel adolēscētiū administrant, sñia [e] notantur nisi [f] euidens eorum calūnia [4] † iudicanti apparebit. [g] PP. 12. Cal. Octobr. Antonino A. & Geta, Coss. 206.

Accusator dēt se īscribere ad pœnā talionis, & dare fideiussorē de lite prosequēda,

ADDITIO. Tu dicas, quod tutor potest accusare tutorio nomine, vt est casus in leg. Polla. & l. tutorem, supra allegat. per glos. non ob. hæc leg. quia verum est, quòd inscribit se nomine suo, tamen nomine pupilli accusat. simile, quod vnus accusat. & alius se inscribit, habes in leg. vltima, infra de iniurijs. Istam opinionem tenet Richard. Malum. vt dicit Bartol. in lege secunda, §. pupillus, ff. de accusat. quod ipse Bartol. vt ibi dicit, verum putat de iure. Cautela tamen est, vt dicit idem Bartolus hic, & in dicto §. pupillus. quod quando tutor accusat aliquem, dicat in accusatione, talis tutor, nec adijciat tutorio nomine, nam tunc intelligitur eo modo, quo potest, vt leg. post mortem, §. primo, ff. quando ex facto tuto.

e *Sententia.* scilicet calumniæ.

f *Nisi.* expositiuè, non exceptiuè, sic & ff. de procurato. l. quæ omnia, in fine, & l. nisi, & infra eodem, leg. non ignorat.

g *Apparebit.* regulariter secundum nos, qui non probat, dicitur calumniari, vt supra de aduoca. diuer. iudicio. leg. 1. sed fallit in casibus, quorum vnus est hic, & alius infra de calum. l. mater. vbi plene dices omnes, & facit supra de admin. tut. l. non est.

QVI. CASVS. Ille, qui vult accusare, duo facere debet, scilicet inscribere, & fideiussorem dare de accusatione prosequenda. Si vero accusatus compareat, & accusator non compareat, punitur arbitrio iudicis, & condemnabitur ipse accusator in expensis. Viuia.

h *Qui crimen publicum.* idem si priuatum, si criminaliter agat, secus si ciuiliter, vt ff. de fur. l. fi. & de pri. delict. l. fina.

quam si non prosequitur, monēdus est, & ex contumacia extra ordinē puniēdus, et aduersario in legitimis expensis condemnandus. h. d. Bal.

Imp. Alexander A. Rufo.

LEX III.

QVi crimen * publicū [h] instituere properant, non aliter ad hoc admittantur, nisi prius inscriptionum pagina [i] præcesserit, & fideiussor [k] de exercenda lite adhibitus fuerit.

¶ Sin vero post satisdationē præsentes non fuerint, edicto [l] admonendi sunt, vt veniant ad cām agendā: & si nō affuerint, non solum extra [m] ordinem æstimatione iudicis puniendi sunt, sed etiā sumptus, [n] quos in eam rem, & circa ipsum iter ad litem vocati fecerunt, dependere cogentur. PP. Non. Feb. Alexādro A. Coss. 223.

Mulier pōt accusare interfectores sui cōsobrini. h. d. Ba. vel sic: Mulier accusat de crimine, suā, vel suorū iniuriam prosequēdo, ratione tamē officii tutor debet ei anteferri. h. d. cum lege seq. Salic.

i *Pagina.* inscribit enim, & profitetur accusator se subiturum eandem pœnā, si non probauerit, quam subiret reus, si probaret, vt hic, & inf. tit. 2. l. 2. §. ex longinquo, & supra de fide instru. l. 2. & l. finali, & infra de calum. l. non prius, & ff. de accu. l. libellorum. Vel potest intelligi etiam si non dicatur, arg. infra ti. 1. l. fin. hoc tamen fallit in quibusdam casibus, vt inf. tit. j. l. ea quidem. & infra de adult. l. quamuis, 2. & sup. de Iudæ. ne quis. de apo. l. apostatarum. & infra de abigeis, l. 1. & inf. de calum. l. 1. & ff. de accu. l. leuia. 15. q. 3. c. de crimine, & 4. q. 4. c. aliquando. Item fallit quando opponitur in modum exceptionis crimen, vt ff. ad l. Iuliā de adul. l. 1. §. si publico. & ex. de acc. cap. super his, & 2. q. 1. de manifesta. & sup. de transactio. l. si ex falsis. Item fallit in casib. vbi quis sine accusatore punitur, vt supra de proba. l. iubemus, & de testa. l. nullum. & de suspe. tuto. l. tutor. §. præterea. & ff. ad l. Iuliam de adult. l. prima, §. si publico. vel ibi in modum exceptionis opponitur, vt dixi de lenocinio: idem in crimine falsi, secundum B. vbi non inscribitur, quoniam, & sine accusatione proceditur secundum eum, vt infra ad legem Corn. de fal. l. vbi Alij, vt Ioan. non admittunt, nisi casum illum de abig. is & in illa l. vbi accusatio fuit instituta.

† Concor. cum hac l. c. licet, §. quia vero. ex. de accusa.

k *Et fideiussor.* habita tamen differentia personarum, vt ff. de custo. reo. l. prima. & infra titu. 1. l. fina. sic & in ciuili satisdatur per actorem, vt supra de episcop. & cleri. Auth. generaliter. Accur.

l *Edicto admonendi.* per interualla triginta dierum sicut in ciuili, vt & supra de iudi. l. properandum. §. sed si quidem. secundum Ioan. vt supra quomodo, & quando iudex. Authent. semel, non vt quidam dicunt de tribus diebus singulis diebus ter, ut ff. de publ. iud. l. inter accusator. quia ibi sic de facto fuit, ut maior iniquitas appareret absentis.

m *Extra ordinem.* etiam vltra pœnam Turpilliani quandoque, ut ff. de pœnis. l. ob sententem, §. penult. in fi. Sic punitur, si tempore à iudice dato, non venerit: si vero tempore legali idest biennio non venerit, nec accusationem perfecerit, imponitur ei alia pœna, vt inf. ut intra certum tempus quæstio crimi. l. 2. quæ est contra. Vel dic, vt ibi, & ad hoc inf. tit. 1. l. si accusatoribus.

n *Sumptus.* sic est in ciuili, ut supra de fruct. & lit. expen. l. non ignorat, & ff. de iud. l. eum quem. in princ.

Vxor.

Valet donatio vniuersalis siue quotæ, siue totius substantiæ: tamen requirit insinuationem. h. d. vsque ad §. fin autem. Ba. Vel sic: Donatio totius, vel quotæ bonorum valet, & requirit insinuationem, si excedit legitimum modum. h. d. Sal.

¶ Sed & si quis vniuersitatis faciat donationem, siue bessis, [a] siue dimidiæ partis suæ substantiæ, siue tertiæ, siue quartæ, siue quantæcunque, vel etiam totius, si non de inofficiosis donationibus rô in hoc reclamauerit, [b] coarctari donatorem legis nræ [c] auctoritate tm̄, quantū donauit, [d] præstare: obseruatione, & hic monumentorū (secundū q̄ iam sanximus) omnimodo [e] requirenda.

Si donator retinuit sibi vsumfructum rerum donatarum, intelligitur illas tradidisse, & si non retinuit, cogitur illas tradere: et si nudo pacto promiserit. quod obtinet etiā in donatione ad pias causas: & donationes transeunt ad hæredes actiuè & passiuè. h. d. secundum Sal.

¶ Sed si quidem in omnibus supradictis casibus vsusfructus fuerit à donatore retentus, & traditionem iure intelligi [f] fieri.

Hic dicit Imperator, q̄ licet donatio non sit vallata stipulatione, vel traditione, sed nudo pacto: tamē agitur ex eo, & maximè ad pias causas: Ista actio appellatur cōdictio ex lege. Bal.

¶ Si aūt hoc minimè donator expresserit, [g] Et si quidem stipulatio donationi inserta sit, ex eius auctoritate traditionem cōpelli fieri. Sin verò & hoc [h] ꝓtermissū sit, & vsumfructū minimè detinuerit, [i] nihilominus ex lege [k] nostra necessitatē ei imponi, et tradere [l] hoc, qđ donare existimauit, vt non ex hoc vtilis sit donatio, q̄ res non traditæ sunt, nec cōfirmetur ex traditione donatio, sed liberalitatē plenā, & sc̄dm legem nostrā perfectissimā cōstitutā necessarius traditionis effectus sequat: & necessitatē hēat donator oīmodo, vel res, vel partem substātiæ, quam nominauerit, [1]† vel totā substātiā tradere. Cum. n. in arbitrio [m] cuiuscūque sit hoc facere, qđ instituit oportet eum vel minimè ad hoc prosilire, vel cum ad hoc venire properauerit, non quibusdā excogitatis artib. suū propositū defraudare, tantāque indeuotionem quibusdā quasi legitimis [n] velamentis protegere.

¶ Tantoq; magis hæc firma esse, si pijs actionibus, vel religiosis personis donatio deputata sit, monumētorū obseruatione in his [2] † motus (sm quod specialiter à nobis in huiusmodi casib. ꝑdictū est) obseruanda: [o] ne in præfatis pijs [3] † causis, ex quibusdam machinationib. nō solum indeuotus, sed et impius donator intelligatur, pęnasq; nō solum legitimas, [p] sed et cœlestes [q] expectet, resque donatas in oībus supradictis casibus [r] non solum eos, dum supersunt, sed etiā eorum successores reddere compelli, non tantum ijs, in quos donatio facta est, sed et eorum hæredibus [s] D. 15 Cal. April. Constant. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. 530

Ista lex habet duo vel tria dicta notabilia. Et diuiditur in duas partes. In prima ponit quosdā casus speciales, in quibus donatio quantæcumque summę insinuationem non exigit. In secun parte statutum vsque ad trecentos aureos, ampliat vsque ad quingentos in donationibus, quę à iure communi censentur. Secunda ibi: Cæteris etiam. & h. d. Datum vel promissum in redemptionem captiuorum insinuationem non exigit: nec donatum à duce belli, seu à magistris militum, nec donatum, vel promissū pro refectione domus, uel ędificii incēdio, vel ruina corrupti. h. d. In prima parte. Secundo dicit, qđ hodie est regula generalis, quod qualibet donatio valet sine insinuatione, vsque ad quingētos aureos. h. d. hac lex. Bal.

Idem A. Ioanni PP. LEX XXXVI.

SI quis pro redemptione captiuorum pecunias dederit, siue per cautionem dare pro-

a *Bessis*. i. duarum partium, vt insti. de hære. insti. §. hæredidas.
b *Reclamauerit*. nā tunc nō cogitur, nisi quatenus cessaret querela, de qua dicitur sup. de inof. do. l. 1. & 2.
c *Legis nostræ*. scilicet huius.
d *Quantum donauit*. habita ratione ne egeat, vt ff. de re iudi ca. l. inter eos. nisi ī casu cū donatio facta est in opus publicum: quo casu in solidum tenetur donator, vt ff. de polli. l. ex pollicitatione. Vel dic hic non haberi rationem, quia opifex erat. vt ff. de libe. agno. l. si quis à liberis. § 2.
e *Omnimodo*. ex hoc colligitur indistinctè hoc casu fieri insinuationem, quod non placet quia dicit secundum quod iam. &c. vt sup. eo. l. sancimus.
f *Intelligi*. ut sup. eo. l. quisquis.
g *Expresserit*. de retentione vsusfructus.
h *Sin vero & hoc*. i. stipulatio est prætermissa.
i *Detinuerit*. & sic nudo pacto facta fuit donatio. Accu.
k *Ex lege*. illa præsenti.
l *Etiam tradere*. vt Instit. de don. § perficiuntur. & arg. supra de don. ante nu pt. l. cum veterū. & hoc per cōd. ex hac lege, cum nō sit nome actionis, vt ff. de cond. ex lege. l. 1.
m *In arbitrio*. sic & supra de act. & obli. l. sicut.
n *Legitimis*.] allegans nudum esse pactum.
o *Obseruanda*. vt vltra quingentos solidos demum insinuetur, vt sup. eod. l. sancimus, &c.
p *Legitimas*. extraordinarias.
q *Cœlestes*. ex eo, q̄ in piam causam promissum non soluit: nam vouere, & reddere, &c. vt ff. de pollicita. l. 2.

Vota sunt reddenda.

r *Casibus*. idem & in omnibus donationibus.
s *Hæredibus*. sic & infra, de don. illa.

Sed cōtra, supra de act. & oblig. l. si quidem, sed ex ijs quæ ibi dicit apparet solutio.

SI quis. CASVS. Dedi vel promisi aliquam quantitatē pecuniæ in redēptionem captiuorū: eam repetere volo, vel promissum soluere detrecto, eo ꝓtextu, q̄ donatio nō erat insinuata: an sim audiēdus, quæritur? Et Resp. q̄ nō. & ille qui pecuniā accepit, fideliter eā vt captiui rediman tur, subministrabit, & ob eā causam pecuniam esse impensam iurabit. Si magister militum rem mobilem, vel immobilē, vel de suo, vel de spolijs hostium dederit, siue in bello, siue extra militibus dat, etsi nō fuerit insinuata, vires habeat. Idē est, si illi, cuius est domus cōbusta, detur pecunia in refectionem, vel promittatur, q̄ a soluta, non repetet: promissa non soluta, exigetur, non obstante, q̄ insinuata donatio non fuerit, ita vt accipiēs in refectionē domus cōuertat, & nō in aliā causam.

1 † donaueri

2 † al desunt.

3 † al. deest

miſerit, cuiuſcunque [a] quantitatis: cognoſcat ſe neque repetitionem habere, neque exactionem cautionis [b] poſſe declinare, vtpote † geſtis (ſicut in donationibus) non ſubſecutis ſuper inſinuatione eiuſdem quantitatis: eo videlicet, qui pecunias accepit, vel prima vice,[c] vel poſt cautionem, neceſſitatē habere pijſſimam adminiſtrationem adimplere: nulla ei moleſtia, vel inquietudine inferenda, vel ab eo, qui pecunias præbuit, vel ab alijs ex auctoritate legum permiſſis [d] hoc requirere: ſed tantummodo ſacramentum [e] præſtare, quòd re vera omnem quantitatem ſine dolo malo, vel aliqua diminutione ad redemptionem dederit captiuorum. Simili etiam modo à geſtorum abſoluimus ordinatione donationes rerum mobilium, vel ſeſe mouentium, quas viri glorioſiſſimi magiſtri militum fortiſſimis præſtant † militibus tam ex ſua ſubſtātia, quàm ex ſpolijs hoſtiū, ſiue in quibuſcunq. locis degere noſcuntur. Eandemq; liberalitatem noſtræ legis indulgemus etiam ijs, quorū domus incendio, vel ruina corruptæ ſunt: quibuſdam fortè pecunias cuiuſcunque quantitatis præbentibus, vel cautionem conficientibus, vt & ipſi nec repetitionem timeant, verum etiam exactionem pecuniarū confeſſioni inſertarū facere poſſint, licet geſta non fuerint ſubſecuta, nulla eis licētia danda pecunias ad alias cauſas, niſi ad refectionem [f] domorum, erogare. Quòd ſi aliqua dubitatio orta fuerit, vtrum tota quantitas an pars eius in ædificijs expenſa ſit, hęc domini domus ſacramento dirimetur.

¶ Cæteris etiā donationib. quæ geſtis interuenientibus minimè ſunt inſinuatæ: ſine aliqua diſtinctione vſq; ad quingentos ſolidos valituris. hoc etiam tantummodo ad augendas huiuſmodi donationes addendum eſſe ex præſenti lege decernimus, anteriore tempore noſtra lege [g] præcedente moderando: qua vſque ad trecentos ſolidos factæ donationes, & ſine inſinuatione, firmitatem obtinere iuſſæ ſunt. Dat. 15. Cal. Nouemb. Conſtan. poſt Conſulatum Lampadij, & Oreſtis. VV. CC. 531.

Verba ſuperflua omiſſa non vitiant: nec etiam ſi apponantur, habent vitiare. h. d. Bald. vel ſic: In contractibus verba non ſunt ponenda, ex quibus nullus reſultat effectus. h. d. Sal.

Idem A. Ioanni PP.

LEX XXXVII.

VErba ſuperflua, quæ in donationibus poni ſolebant, ſcilicet ſeſtertij nummi, [h] vnius aſſis, vel quattuor, penitus eſſe reijciēda cenſemus. Quid enim verbis opus eſt, quæ rerum effectus nullus ſequitur.

¶ Sancimus itaque nullo modo eorum verborum mentionem, vel in Imperialibus donationibus, vel in omnibus alijs de cætero fieri. ſed & ſi quiſquam per verboſitatem aliquid tale inſcripſerit, ſiue remiſerit, nulla differentia ſit.

TITVLVS LV.

De donationibus, quæ ſub modo, vel conditione, vel certo tempore conficiuntur.

Si donatarius non præſtat alimenta donatori, quæ ex pacto præſtare tenetur, donatio reuocatur, & poteſt donans rem ſuam vendicare. h. d. Bald. vel ſic: Donatum, vt alimenta præſtentur, non ſolum poteſt condici, ſi non præſtentur, ſed etiam rei vendicatione agi. h. d. Sal.

Impp. Valerian. & Galien. A A. Gamicæ.

LEX PRIMA.

SI doceas (vt affirmas) nepti tuæ ea lege eſſe donatum a te, vt certa tibi alimenta præberet: vendicationem etiam in hoc caſu vtilem, eo quòd legi illa obtemperare noluerit, impetrare potes: id eſt, actionem,

cauſam, & ſi dubitetur: an tantum expēderit, vel non, ſacramēto accipientis declarabitur. Aliæ autem donationes omnes valebunt vſque ad quingentos ſolidos. Viuia.

a† vt puta.

a *Cuiuſcunque.*] etiā excedentis ſummā.

b *Cautionis.*] i. exactionis, quæ fit ex cautione vel promiſſione.

c *Prima vice.*] ſ. tempore. promiſſionis. Acc.

d *Permiſſis.*] ſubaudi, vel nō permiſſis.

e *Sacramentum.*] argu. contra commiſſarios, vt iurent. ſic & argum. ſupra de iurdo. imp. l. fin. & de bo. auct. iud. poſ. l. fi. §. fin. Sed cauere non debent, vt ff. ſi cui plus quàm per l. Falcidiam. l. diuus. Acc.

f *Ad refectionem.*] hoc ideo, quia ſic fuit dictum a donante. alias contra. ff. co. l. 2. in fin. & l. 3. & de condict. ob cauſ. l. repetēdi. & ff. de donatio. inter vir. & vxorem. l. ſed ſi vir. §. fi. & l. ſequen. Vel dic hic ſpeciale, etiam ſi nō fuerit dictum expreſſe. Fit nota, quod tres ſunt hic caſus quibus non exigitur inſinuatio. Eſt & quartus in donationibus Imperialibus, vt ſupra eod. l. ſancimus. Quintus ſupra de donatio. ante nuptias. l. minoribus. Sextus eſt in donationibus cauſa mortis, vt inf. de donat. cauſa mortis, l. fin. & ſeptimus vt in authent. item a priuatis. ſup. eod.

a† Du- ſtat.

g *Lege.*] i. ſup. eod. l. ſancimus. quæ hic corrigitur. & facit ſup. de ſacroſanct. eccleſ. l. illud. Acc.

V*Erba.*] CASVS. Olim ſi fiebat donatio, neceſſaria erat quædam ſolennitas verborum, hoc modo: Do tibi rem iſtā ſeſtertij nummi vnius aſſis, vel quattuor: hodie autē non eſt neceſſaria talis verborū ſolennitas, ſed reijcitur: quid enī verbis opus eſt, cū rerū effectus nullus ſequatur? ſi ergo fiat donatio qualiſcunque, &c. prędictę reijciantur. nec refert, an fuerit huiuſmodi ſolennitas remiſſa, an poſita: quia omnimodo valebit donatio. Viu.

h *Nummi.*] non intelligo hæc verba, & eſt ſic i decretis xix. diſtinct. cap. ſi Romanorum. vbi dicit, vt quid vel membranas occupant. &c. & ff. de verb. oblig. l. quę extrinſecus.

DE DONATIOnibus, &c.

Dixit in gn̄e de dona. nunc proſequitur per ſpecies: & eſt modus per vt: conditio p ſi, vt ff. de cō. li. & demon. l. demonſtratio. & §. fin. & patet j. eod. per totum.

S*I doceas* CASVS. Auus nepti ſuæ hoc pacto prædium dedit, vt ſubminiſtraret ei alimenta: non fecit, quod cōuenit: qualiter auo ſuccurratur, quæritur? Et reſp. quod vendicabit prædium: & neptem condi. ſine cauſa perſonaliter habebit obligatam. Viu.

Dona-

a *Dominium.*] s. directum: nam vtile habet, vt dicit. b *Conditio.*] s. ob causam, quæ est in personam, vt dicit & instit. de actio. §. appellamus autem &c. Sic ergo nota tres actiones dari huic, scilicet, præscriptis verbis, vt fiat quod conuenit, de qua non est hic: sed supra de contra-hen. empt. l. donationis. & supra titu. j. l. legem. Item conditionem ob causam, vt reddatur, quod est datum: vt hic, & supra de condic. ob causam da. si vt proponis. dic tamen, quod est hodie speciale, cum sit hodie nominatus contractus donatio, quia fit consensu, vt supra tit. primo, l. si quis argentum §. fin. sed regulariter cōtra. vt ff. de rerum permuta. l. prima, §. pen. & de condi. causa da. l. si. Item ei datur rei vendicatio vtilis, quod est speciale fauore alimentorum: sicut & alijs fauore ecclesiæ, vt supra de sacrosan. eccle. l. vt inter diuinum. Et sic non obstant communia iura, quæ dicunt ex pacto nudo non transire dominium, vt supra de pactis. l. traditionibus. & supra de condict. ob causam. l. ea lege. In pacto autem legis commissoriæ, & adiectionis in diem similiter datur in rem ex pacto. Sed ibi forte directa, vt de his, & alijs similibus dixi in d. l. traditionibus. Item not. hic duas contrarias actiones dari ad idē scilicet in rem, & in personam cōdictio, vt insti. de actio. l. sic itaque. Sed dic vnā dari ad proprietatē ratione dominij: alteram ad possessionem rei ratione possessionis, quam non habeo.

2 † al. desunt.

5 † prædiorum.

3 † Marcellæ.

† al. incertum.

qua dominium [a] pristinum tibi restituatur. Nam non [2] † solum condictio [b] quidem tibi in hoc casu, idest, in personam actio, iure procedit, verum etiam vendicationē quoq; Diui principes in hoc casu dandam esse sanxerunt. PP. 7. Cal. Decembr. Tusco & Basso Coss. 259.

Si donatur alicui ad vitā suā, post mortem eius res redit ad donatorē. Bal. vel sic: Donatio pōt fieri ad tempus certū vel incertum. h. d. Sal.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. & CC. Zenoni.

LEX II.

SI rerum [3] † tuarū [c] proprietatem dono dedisti, ita vt post mortem eius, qui accepit, ad te rediret, donatio valet: cum etiam ad tempus certum, vel incertum [d] ea fieri potest, lege scilicet, quæ ei imposita est, conseruanda. [e] PP. 5. Id. Mar. Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Lex singularis. Ex pacto celebrato inter donātem, & donatarium, acquiritur vtilis actio sequenti secundo donatario, sine aliqua cessione. h. d. Bal. vel sic: Speciale est, vt in contractu donationis alteri per alterum quæratur actio. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Marcellæ. [3] †

LEX III.

QVoties donatio ita conficitur, [f] vt post tempus id, quod donatum est, alii [g] restituatur: veteris iuris authoritate rescriptum est, si is, in quem liberalitatis compendium conferebatur, [h] stipulatus [i] non sit, placiti fide non impleta ei, qui liberalitatis auctor fuit, [4] † vel heredibus eius condictitiæ actionis [k] persecutionē competere.

¶ Sed cum postea benigni iuris interpretatione Diui principes ei, qui stipulatus non sit, vtilem actionem iuxta donatoris voluntatem cōpetere admiserint, [l] actio, quæ sorori [m] tuæ, si in rebus humanis ageret, competit, tibi accommodabitur. PP. 6. Cal. Octob. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Postquā donatio est perfecta, forma substantialis ipsius non potest mutari voluntate vnius. h. d. Bald. vel sic: Perfecta donatio cōditiones non capit inuito donatario. h. d. Sal.

Idem AA. & CC. Idæ.

LEX IIII.

PErfecta [*] donatio conditiones postea non capit. [n] Quare si pater tuus donatione facta [o] quasdam post aliquātum temporis fecisse conditiones videatur, officere hoc nepotibus eius fratris tui filijs minimè posse non dubium est. Dat. Cal. Octob. Tyberiano, & Dione Coss. 291.

Etiam in contractib. sufficit aliquid fieri per æquipollens. h. d. Bal. vel sic: Non refert quid de æquipollentibus fiat. h. d. vel sic: Donatio facta sub conditione emancipationis habet effectum, quomodocunque donatarius efficiatur sui iuris. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Dexipo. [5] †

LEX V.

SI quid mater filię suæ in potestate patris cōstitutæ sub hāc cōdone, si fue-

S*I rerum.*] CASVS. Dedisti mihi prædium hoc pacto, vt post mortem ad te rediret: an valeat donatio? Dicitur, quod sic. & conuentio seruanda est. Viui.

c *Si rerum tuarum.*] alias incipit, Si prædiorum tuorum.

d *Vel incertum.*] vt ff. de condit. & demonst. l. 1.

e *Conseruanda.*] sic supra de iure dot. l. si dotem. & de legat. s. l. illud.

Q*Voties.*] CASVS. Soror mea dedit mihi prædiū ea conditione, vt tenerem per x. annos, & his elapsis restituerem Titio si non fiem placitis: si Titius sibi dari stipulatus non fuerat, habebit aduersus me condictionem sine causa. Item aget ex actione, qua soror mea egisset si non concessisset in fata.

f. *Conficitur.*] puta in Titium.

g *Alij.*] s. Semproniæ. Accur.

h *Conferebatur.*] s. Semproniæ.

i *Stipulatus.* i. stipulata.

k *Actionis.*] s. conditione ob causam datorum.

l *Admiserint.* erit ergo speciale, vt alteri paciscī, vel stipulari quis possit, vt sup. de pact. conuen. tam super do. l. pater. regulariter contra. vt inst. de inut. stipu. §. si quis alij. & ff. de act. & obli. quæcunque. quæ sunt contra.

m *Sorori.*] s. Semproniæ. Sed quæ actio cōpetit Semproniæ, cum die veniente nō erat in reb. humanis? Respō. competebat, sed exceptione repellebatur.

P*Erfecta.* CASVS. Pater tuus dedit mihi prædium, post elapsis multis temporib. voluit pater apponere cōdonē, vel quę consistebat in dando, vel in faciendo: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quod non. Viu.

Concor. 22. q. 2. & c. non.

n *Non capit.*] sed cū sit perfecta stipulatione, vel pacto etiā ante traditionem, vt inst. de dona. §. perficiūtur, nūne postea in traditione poterit conditio apponi, vt j. de pac. inter empt. & vend. l. tēpore? Respon. sic volente donatario, nō aliter & nisi libere, vt conuenerat, tradat, nec tradidisse videtur. vnde adhuc tenetur. Vel dic, perfecta, i. completa, quod est post traditionem. & facit inst. tit. 1. l. 2. & ff. de sol. l. 2. & de pac. dotcum dos.

o *Facta.* in filios fratris tui.

S*I quid.* CASVS. Donauit mulier filiæ suæ prædium, si intra biennium pater suus emancipare eam poterit: non emācipauit, sed decessit itra biēniū, & ita filia sui iuris morte patris effecta est, vult mr̄ reuocare prædiū quasi conditione non existente: an possit, quæritur? Et dī, q non, quia non refert quomodo sui iuris sit effecta.

5 † Decioni.

effecta, vel emancipatione, vel morte, & hoc ad similitudinē legati ita relicti. vnde si filia prædium possidet, non reuocabitur: si non, vendicabit.

a *Licet hoc.*] idest hanc rem donatam non tenuit. idest, nō possedit adhuc. Vel dic hoc, idest, hęc cōditio non tenuit. idest, non fuit impleta, vt voluit mater directe.

b *Marito.*] eodemq; patre. Acc.

c *Legati.*] vt ff. quādo dies lega. ced. l. si ita. idem in conuerso casu, vt ff. ad Trebel. mulier. 1. in prin. Et sic not. nihil interesse quid ex ęquipollentibus fiat, vt & supra de cond. insti. l. si mater. & ff. māda. l. fi. Sed arg. contra. ff. de leg. 2. l. cum pr. §. hæreditatem.

DE REVOCANdis donationib.

Licet sint perfectæ donationes, tñ quandoque reuocantur, vt Insti. e. §. sciendum. & ideo de hoc dicit.

ET *si perfectis.*] CASVS. Dedi liberto quoddam prædium, extitit mihi ingratus, an reuocare possim prędium quæritur? Et dicitur, quod sic. Idem si dedi sibi pecuniam, & ex ea fundum cōparauit, cæterum si dum ego vixi, reuocaui, reuocabitur, alias hæres meus reuocare non poterit.

d *Et si perfectis.*] idest quibus impletis.

e *Reuocanda est.*] quam actionem dices, infra eo. l. his solis. Acc.

f *Comparata sunt.*] nota speciale in patrono, & liberto, vt res ex pecunia donata empta reuocetur. sic & ff. de donat. inter vir. & vxo. l. cum hic status. §. 1. & ext. de vsur. cum tu. Arg. cōtra ff. de fur. l. quiuis, in fi. Sol. vt no. ff. de peti. hæred. l. si & rem.

g *Negligere.*] No. hic in eis speciale solam negligentiam puniri, sic & ff. de custo.

* Concor. ea. vlt. ex & donatio.

1 † qui.

2 † al. deest.

* Concor. glo. super ver. dū viueret, in c. significauit de rescrip.

rit intra biennium emancipata donauerit, licet hoc [a] matris voluntate sui iuris effecta non tenuit, tamē prius marito [b] defuncto, sui iuris quocunque modo effecta, ad similitudinem legati [c] ita relicti, rem dontam firmiter habere, vel vendicare potest. S. I dib. Decemb. Nicomediæ, CC. Coss.

TITVLVS LVI.
De reuocandis donationibus.

Libertus ingratus perdit res donatas. sed si fuit gratus donec vixit, ingratitudo hæredum nihil nocet. Bald. Vel sic: donatio facta in libertū, ex leni ingratitudine reuocatur per patronum, sed nō per eius hæredem. h. d. Sal.

Imp. Philippus A. Cosmino, al. Cosmaino.

LEX PRIMA.

ET si perfectis [d] donationibus in possessionem inductus libertus quantolibet tempore ea, quæ sibi donata sunt, pleno iure vt dominus, possederit, tamen si ingratus fit, omnis donatio mutata patronorum voluntate reuocanda [e] est.

¶ Quod * obseruabit, & circa ea, quæ libertorum nomine, pecunia tamen patronorum, & beneficio comparata [f] sunt, nam qui obsequijs suis liberalitatem patronorum prouocauerūt, non sunt digni quo [1] † eam retineant, cum cœperint obsequia negligere, [g] cum magis in eos collatæ liberalitas ad obsequium [2] † eos inclinare deberet, quam ad insolentiam exigere.

¶ Hoc tamen ius stabit inter ipsos tantum qui liberalitatem dederint, * cæterum neque filij eorum neque successores ad hoc beneficium pertinebunt. [h] Neque enim fas est vllo modo inquietari * donationes, quas is, qui donauerat, in diem vitæ suæ non retractauit. Dat. 15. Calen. Iul. Aemyliano, & Aquilino Coss. 250.

Licet instrumenta sint cōbusta, tamen donatio remanet firma. h. d. Bal. Vel sic: Ex præsentia demonstrata facto, vel verbo, non reuocatur perfecta donatio. h. d. cum seq. secundum Sal.

Imp. Probus A. Felici.

LEX II.

SI apud prouincię præsidem auiam, [i] filiæ tuæ quasi pęnitentia ductam, subtracta instrumenta donationum igne exussisse cōstiterit, veteri te non oportet, ne id quod, iure vires acceperat, ex post facto possit in dubium reuocari. [k] PP. Non. Maij, Probo A. & Paulino. Coss. 278.

Donator rē donatam et traditam uni, non potest donare alteri. h. d. Bal. Vel sic: Sola pœnitentia donationē non reuocat. h. d. secundum Bar.

Impp. Carinus, & Numerianus AA. Ianuario Felicio. al. Felici.

LEX III.

POssessione, quam in vos emancipatos per donationem mater contulit, ex pœnitentia sola alienare nō potuit [l] * PP. 2. Idus Ianua. Carino 2. & Numeriano AA. Coss. 284.

Ad reuocandum factum proprium non admittitur propria fraudis allegatio. h. d. Vel sic: Licet alias facta donatio in fraudem reuocetur, tamen ad petendum reuocari, non admittitur allegans turpitudinē suam. h. d. Bal. Vel sic: Non licet donatori allegare turpitudinem suam ad reuocandum donationem. h. d. Sal.

reo. l. carceri. & ff. de offi. præsi. l. diuus. & sic est contra sup. de lib. cau. l. solo. Sed ibi agitur de libertate reuocanda, hic de re pecuniaria. In alijs autem donatarijs certæ causæ sunt inf. cod. l. fi.

h *Pertinebunt.*] vt hic, & infra eod. l. fi. in fin. sic & supra de inoffic. test. l. omnimodo.

SI *apud.*] CASVS. Mulier dedit prædium nepti suæ, & inde confectum fuit instrumentum, surripuit mulier instrumentum, & combussit & per hoc volebat prædium reuocare, an possit, quæritur? Dicitur, quod non. Viuia.

i *Auiam.*] maternā, & loquitur patri.

k *Reuocari.*] facit supra eod. l. 1. in prin. & de transf. l. quamuis.

POssessionem.] CASVS. Si mater in filios suos emancipatos contulit donationem aliquarum possessionum, illam donationem si puta est mater, sola pœnitentia non potest reuocari.

l *Non potuit.*] facit sup. de donat. inter virum & vxo. l. si cōstante.

CVm.] CASVS. Vult quis reuocare, quod dedit, eo prætextu, quod dixit in fraudem creditorum donasse, an sit audiēdus quæritur? Et dicitur, ꝙ non.

m *Intelligis.*] vñ non audiris turpitudinē tuā allegādo. vt & supra de transf. l. transactione fincta. & de reuoc. ijs, quæ in fraudem credit. l. filios. Si

* Simile 21. q. 2. c. si cum in 2.

Impp. Diocl. & Maxim. AA. & CC. Proculę.

LEX IIII.

CVm profitearis in fraudum te alterius donasse, professionem inhonestā cōtinere intelligis. [m] Itaq. si donationē perfecisti, eam reuocare nō potes ex memorata allegatione sub obtētu penitentię. PP. Cal. Ap. Herac. AA. Coss.

Donatio perfecta non rescinditur obtentu rescripti principalis. h. d. Sal.

SI donationem. CASVS. Si donatio rite facta est, talis donatio authoritate scripti Imperiali nõ põt retractari.

a *Non oportet.*] nam rescripta non dãtur, & data non valẽt rescripta, quæ ius alterius tollũt, vt & sup. de rei vẽ. l. inciuile. & de rescin. vend. de contractu. & de donante nupt. cum te. & de emã. vi. nec auus.

VElles. CASVS. Mulier donationem in filium factã vult reuocare eo prætextu ꝙ dicat maritũ, vel alios amicos præsentes non fuisse tẽpore donationis, an sit audienda, quæritur? Et dicitur, ꝙ non.

b *Liberum.*] sic & su. de act. & obl. l. si ut. & sup. de don. l. si qs argentum §. fi.

c *Mariti.*] sic & sup. de i posth. l. velamento. Sed contra. est in Lombarda, qualiter mulierib. ali. præ. l. pen. & fin.

HIs solis.] CASVS. Mulier vul. reuocare, quod dedit filio suo, quia extitit sibi ingratus, an possit, quæritur? Et distinguitur, aut conuolauit ad secundum matrimonium, aut non; si conuolauit, nõ reuocabit, si nõ cõuolauit, reuocabitur. Si vero mater secundo non nupserit, sed alias meretricando fœdam vitam ducit, indistincte nõ reuocabitur.

d *Impietatis.*] s. ingratitudinis.

e *Eo die.*] facit sup. ad exhi. l. non ignorabit.

f *Actionem.*] s. in factum, vel condictionem ex lege, vel sine causa, cum cau à redictis ad nõ causam. Hęc quidem actio adeo est personalis, i. non datur hæredi, vel in ingredientem, sicut & rei vendicatio est personalis eo respectu, quia & ipsa non datur hæredi, vt hic & l. vel i hæredẽ, vt subijcit. & ff. ad exhib. l. de eo §. fi. Prædictæ aũt actiones dantur ad reuocandũ donationẽ. Itẽ rei vendicatio vtilis,

Ijdẽ A A. & CC. Epagatho.

LEX V.

SI donationem rite fecisti, hanc authoritatem rescripti nostri rescindi nõ oportet.[a] S 5. Calen. Maij, Heracliç. A A. Coss.

Bona lex: donatio perfecta per matrem vni ex filiis, marito, & aliis filiis absentib. valet, nec ꝓpter absentiã eorum rescinditur. h. d. Bal.

Ijdem A A. & CC. Herenniæ. al. Hermiæ.

LEX VI.

VElles necne filio tuo prædia, itemque mancipia donare, fuit in initio tibi liberum.[b] Desine itaque postulare, vt donatio, quam perfeceras, reuocetur prętextu mariti[c] & liberorũ absentiæ, cum huius firmitas ipsorum præsentia nõ indigeat. S. 5. Cal. Octob. Viminatij. CC. Coss.

Lex optima: Mater, quæ donauit filio ingrato, potest reuocare donationẽ, nisi post mortem mariti viuat inhoneste, vel nubat secundo: sed si filius antequã sit ingratus, alienet in alium, tale alienatum mater obtentu ingratitudinis subsequentis non reuocat. h. d. Bal.

Impp. Constantinus[1]† & Constan. A A. ad Philippum.

LEX VII.

HIs solis matribus, quæ non in secundi matrimonij fœdus nupserint, sed vnius tantum matrimonij sunt, reuocandarum donationum, quas in filios fecerint ita decreuimus facultatem, si eos ingratos circa se esse ostenderint. Quidquid igitur is, qui a matre impietatis[d] arguitur, ex titulo donationis tenet, eo die,[e] quo controuersiæ qualecunque principium iussu iudicantis datur matri cogatur reddere. ¶ Cæterum ea, quæ ante, adhuc matre pacifica, iure perfecta sunt, & ante inchoatũ cęptumq. iurgiũ vendita, donata, permutata, in dotẽ data, cęterisq. causis legitime alienata, minime reuocamus. ¶ Actionem[f] vero matris ita personalẽ esse volumus, vt vendicationis tantũ habeat effectum,[g] nec in hæredem detur, nec tribuatur hæredi: de cæteris[h] autem, quæ portentosæ[i] vtilitatis abiectæque pudicitię sunt, satis etiã tacitè cautũ putamus. Quis* est enim, qui his aliquid arbitretur tribuendum esse, cũ etiam illis, quæ iure secundas tantum contraxerunt nuptias, nihil ex his priuilegijs tributum esse velimus?[k] Dat. 12. Cal. Octob. Limenio, & Catulino Coss. 349.

IN AVTH. de nupt. & mr̃ tamen. colla. 4. constit. 1.

Ista Auth. ponit tres casus, propter quos mater põt donationem reuocare. Et primus casus est, quãdo filius insidiatur vitæ. Secũdus quãdo flagellis eam afficit. Tertius, quando ponit insidias contra oẽs facultates maternas. h. d. Ba. vel sic: In trib. casib. matri secũdo nubẽti competit donationis reuocatio. h. d. Sal.

QVod mater[l] filio donat, ex ingratitudine non reuocatur, postquam transit ad secundas nuptias, nisi ex tribus causis. Prima si vitæ eius insidiatur. Item si manus impias in eam intulerit. Tertia si totius substantiæ molitus est iacturam.

Donatio facta liberto per patronum carentem liberis ipso iure reuocatur nato posthumo. h. d. Bal. Vel sic: Donatio quotę bonorum propter carentiam liberorum, illis susceptis, reuocatur. h. d. Vel Donatio habet tacitam conditionem, si liberos non suscipit: ideo eis susceptis reuocatur. h. d. secundum Sal. Et est notabilis, & singularis ista lex videc. si. 17. q. 4.

vt hic, & ff. de don. cau. mor. l. si filiofa. 1. & l. si mortis. j. & l. qui mortis. Acc.

g *Effectum.*] si hæc personalis habet effectum vendicationis. ergo videtur dari in extraneum possessorem: quod non placet: sed in hoc vt nõ sit transitoria, habet eius effectum. & facit sup. co. l. 1. in fi. & infra eodem. l. fi. in fi.

h *De cæteris.*] s. mulieribus.

i *Portentosæ.*] idest meretricio more viuunt.

k *Velimus.*] nec. n. amplius castitate debet habere luxuria, vt in Auth. de restit. & ea quæ pa. §. fina. col. 4. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. 3. §. 1. Sed quid si post 2m matrimonium donet? Resp. nihil hic dr̃. nisi de ea donatione, quam prius fecit, & potest dici idẽ. Sed Auth. ẽt secũdo contrahenti mulierĩ trib. casibus ꝑmittit reuocare, quę sequit, quod mater, &c.

QVod mater. CASVS. Lex Codicis dicit, ꝙ si mater conuolat ad secũdas nuptias, vel fit aliàs meretrix, donationẽ reuocare nõ potest. Auth. corrigit, dicẽs ꝙ potest in tribus casibus, si vitæ eius fuerit insidiatus, si eam verberauit, si eam accusauerit, ratione cuius accusationis omnia bona sua poterunt publicari.

l *Quod mater.*] sumitur ex corp. de nupt. co. 4. §. mater tñ. Sed an idem in patre secundam accipiente coniugem? Rñd. nõ, tum, quia non inuenitur mutatum. arg. sup. de testa. l. sancimus quia nõ sic facile per secundam vxorẽ animum mutaret, sicut vxor per virum, vt in cor. auth.

SI vnquam.] CASVS. Si patronus carens liberis, libertis suis donauit oĩa bona sua, vel partem bonorum suorũ, postea patronus suscepit liberos, nunquid donatio illa in solidũ reuocatur? Respõd. quòd sic.

1† al. Constantius, vt Cõst. is.

* Ex li. 8. titu. 6. l. 3. C. Th.

Quest-

Iidem [1]† AA. ad Optimum. PP. al. PV.

LEX VIII.

SI * vnquã libertis patronus filios non habens bona omnia, vel partẽ aliquã facultatũ fuerit donatione largitus, & postea susceperit liberos, totum quicquid [a] largitus fuerat, reuertatur, [b] in eiusdem donatoris arbitrio ac ditione mansurum. D. 5. Calend. April Arbitione, & Lolliano Coss. 355.

Donationes non reuocantur propter ingratitudinem, nisi ex causis ingratitudinis lege contentis, & enumeratis. h. d. Vel sic: Donatio in liberos sui iuris collata, non reuocatur, nisi ingratitudinis causa. h. d. Sal.

Impp. Theod. & Valen. AA. ad Senatum.

LEX IX.

DOnationes [c] * circa filiũ filiãve, nepotẽ neptẽve, vel pnepotẽ pneptẽve emancipatos celebratas, pr̃, vel auus, vel proauus reuocare ñ poterit, nisi edoctis manifestissimis causis, quib. eã psonã, in q̃ collata donatio est, ꝯ ipsã venire pietatẽ, & ex causis, q̃ legib. cõtinẽt, fuisse cõstabit igratã. [2]† Da. 357. Id. Nouemb. Rauennæ. Theodosio [4]† 12. & Valentiniano [5]† 2. AA. Coss. 430.

Certę sunt causæ, ex quib. perfecta donatio reuocatur, & dẽnt in iudicio probari dilucidis argumentis: & quod donator non reuocat, sed sub silentio pertrãsit, hæres eius reuocare nõ põt. h. d. Bal. vel sic: Donatio reuocatur ex quinq. causis, in hac lege insertis, & nõ reuocata per defunctum, nõ põt reuocari per heredẽ. h. d. secundum Salic. hęc lex singularis, cui nõ est similis in declaratione causarũ. concor. c. fi. ext. de dona.

Imp. Iustinia. A. Iuliano PP.

LEX X.

GEneraliter sãcimus oẽs donationes lege cõfectas, [d] firmas illibatasq; manere, si non donationis acceptor ingratus circa [6] † donatorẽ iueniat, [e] ita vt iniurias atroces [f] in eũ effundat, vel manus impias inferat, [g] vel iacturæ molẽ ex isidijs [7]† suis ingerat, quæ [h] nõ leuẽ sensũ substãtiæ donatoris iponat, [i] vel vitę periculũ [k] aliquod ei intulerit, vel quasdã cõuentiones siue in scriptis donationi impositas, siue sine scriptis habitas, quas donationis acceptor spopondit, minimè implere voluerit. [l] Ex his. n. tm̃modo causis si fuerint ĩ iudiciũ dilucidis argumentis cognitionaliter approbatæ, ẽt donationes ĩ eos factas euerti cõcedimus, ne sit cuiquã licẽtia, & alienas res capere. & fragilitatẽ [8]† irridere [m] [9]† donatoris, & ipsũ iterũ donatorem suasque res perdere, & pręfatis malis ab ingrato donõnis acceptore affici. ¶ Hoc tamen vsque ad primas psonas tm̃modo stare censemus, nulla licẽtia cõcedenda donatoris successoribus huiuscemodi querimoniarum primordiũ instituere. [n] Etenim si ipse, qui hoc passus est, tacuerit, silentium eius maneat semper, & nõ à posteritate eius suscitari concedatur, vel aduersus [10]† eũ, qui ingratus esse dicitur, vel aduersus ei⁹ successores. [11]† Dat. 15. Calend. April. Lampadio, & Oreste. VV. CC. Coss. 530.

TITVLVS LVII.

De donationibus causa mortis.

Pactum appositum, quod mortuo vno ex donatariis, cã mortis donatio reuertatur ad alterum, valet h. d. vel melius. Voluntas donatoris expressa, quod uno ex donatariis causa mortis mortuo, res ad alterũ reuertatur, valet, & ex ea oritur actio utilis ex testamento. hoc dicit Baldus. Vel sic: In donatione causa mortis, po-

[1]† In Co. Imp. Cõstitius A. ad Orphitum. præt. vrbi.

† Ex l. 8. titu. 6. l. 2. C. Th. & vi. in hãc lo. Andr. Tyraquel. & Cuiac. 20. obs. 5. & 17. obs. 31.

* Ex l. 8. ti. 6. l. 3. C. T.

[2] † Quatuor integri versus omissi sunt à propositoribus, vt appa. & ex C. T.

[3]† Du. 5.

[4] † DD. NN. Theodosio 12. C. Th.

[5] † Du. 3.

a *Quicquid.* imò videtur bonorũ subsidium tantum, vt supra de inoffi. donat. l. si totas. quæ est cõtra. Solu. hic speciale est cũ libertis est donatũ, secus si cuilibet alij. Vel verius, ibi quãdo alijs filijs donauerat, quibus non totum debetur auferri, hic cum extraneo. Nam idẽ dicã si cuilibet extraneo donauerit, cum non est verisimile, alienas successiones suis anteponere, vt sup. de fideicomm. l. cum acutissimi.

ADDITIO. Hãc legẽ limita non procedere in donatione remuneratoria, hoc est antidorali, quæ non reuocatur ex superuenientia liberorum, si non excedat legitimum modum remunerationis, vt dicit Ang. hic. idem tenet Ludo. in cons. suo 26. incipiẽte, p decisione eorum, de quibus dubitabat. Et de pleniore intellectu istius legis vide pulchrè per Bar. in l. Titia Seio. in §. Imperator autẽ, ff. de legat. 2. in versi. quæro virum l. si vnquã, &c. vsq; ad finẽ.

b *Reuertatur.* ipso iure, & sic uendicabitur, vel condicet possessiones rerum. Accursius.

DOnationes. CASVS. Si pater ĩ filium emãcipatum, nepotem, pronepotem, &c. donationẽ fecerit, eam reuocare non poterit, nisi appareat eos esse ingratos aliquo genere ingratitudinis, q̃ seq. l. prox. declarantur.

c *Donationes.* facit ad hoc sup. eod. l. si apud. & sup. de don. l. siue. Accur.

GEneraliter. CASVS. Donatio legitime facta nisi ĩ quibusdam casibus, qui in litera cõtinẽtur, nõ reuocatur, & hoc in prima. Si vero donator in vita sua non reuocauit donationem, hæres eã reuocare nõ põt.

d *Lege confectas.* i. legitime.

e *Inueniatur.* hoc fallit in casu, vt ẽ ex ingratitudine nõ reuocetur, quãdo si captus a latronibus dat pro patrocinio, vt ff. d don. si pater. §. 1. vel ibi ẽ ob causam donatio, quæ non reuocatur.

6 † al. donationem.

f *Atroces.* quæ cõsiderantur ex tribus, vt instit. de iniur. §. atrox.

7† Iniurijs.

g *Inferat.* vulnerando. Accur.

h *Quæ.* s. mobiles, id est, magnitudo iacturæ.

i *Non leuem sensum substãtiæ donatoris imponat.* idest, non videtur leue sensui alicuius inspiciẽtis.

k *Periculum.* ponẽdo eis insidias.

l *Voluerit.* sic ergo quinque sunt. Sed q d si donator inops factus non alatur? Põt dici eũ ad hoc cogi, vel donationẽ reuocari, licet non enumeretur hic. ar. ff de li. ag. alimẽta. in princ. & §. 1. & in Auth. vt li. de cæ. §. illud. collat. 6. & ff. de iure patr. diuus, & l. ingratus, est & alius sup. eod. l. si vnquam.

8† Fragilitatem.

9 † al. ridere.

m *Irridere.* sic & in instit. eod. §. sciendum, non enim indulgentia sua sibi nocere debet, ut ff. ad Syl leg. 3. § de j . . .

n *Instituere.* ut & supra eod. l. 1. in fi. & l. his solis, & de in offic. test. l. omnimodo, & ff. ad Syll. l. 3. fi. & supra de restitu mili. quæ à patre. & sic sunt argumenta, quod feudũ non est auferendũ filio propter felonij patris, sed quasi taciturnitate remissa felonia patri vř.

10 † al. ad eum.

11 † al. successionem.

ADDITIO. Tu dicas de hoc, vt per Bar. in l. tertia, ff. de inter. & relegs. vbi clare, & pulchre distinguit, & post eũ Abbas in cap. fi. extra de feudis.

DE DONATIOnibus causa mortis.

De donationibus, q̃ fiunt inter viuos, sup. dictum est, sequitur vt uideamus de ijs, quæ fiunt causa mortis. Azo.

test per fideicommissum substitui. h. d. Bar. & Sal.

Imp. Alexander A. Daphnæ.

LEX PRIMA.

SI donatione [a] contineatur, vt altero defuncto, ad alterum portio eorum, quæ donabantur, pertineret, existente conditione, [b] si mortis causa donatio perficiebatur, [c] fideicommissi actio [d] competit. PP. 4. Cal. Octobr. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Pulcher casus: Mater licet ex primo marito habeat filios, dotem suam recuperat: & alii nubere potest: sed si facit extraneum hanc dotem stipulari animo donandi causa mortis, ea mortua, donatio reuocatur, vsque ad debitum bonorum subsidium, nisi in residuo patrimonio inueniatur debitum bonorũ subsidium. h. d. Bald. Vel sic: Matri intestatæ succedit filia, nõ potest venire contra pacta initia, quando secundo viro dotem dedit, & de donatione causa mortis detrahitur Falcidia. hoc dicit Salicetus.

Imp. Gordianus A. Zoilo.

LEX II.

INtestata mortua quondam [e] nuru tua, neptis tua, quæ ex ea, filioque tuo quæsita est, quandoque [f] potest ad eius venire successionem: nec tamen ea post mortẽ filii tui ex quo quæsierat filiam, alij nuptui se collocando, dotem dans prohibeatur, quàm velit cõditionem eidem doti adijcere.

¶ Sed si mortis causa donationem in fratrem suum conferens, in casum mortis suæ eam dotem eundem fratrem suum stipulari passa est, cum diui Seueri constitutione et in mortis causa donationibus, si de cetero patrimonio quantum Falcidia [*] iubet, hæres non habet, prouisum sit, [g] is, qui [h] nurui tuæ hæres extiterit, eius constitutionis beneficium nõ prohibetur postulare. PP. 10. Calen. Februar. Gordiano A. & Auiola Coss. 240

Pro morte non solum suæ sed alterius (puta fratris potest quis causa mortis donare. hoc dicit Bald. Vel sic: Etiam ex causa alienę mortis potest donari, nec solus donator potest reuocare. hoc dicit. Salic.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Hæredi.

LEX III.

NEc fratris sui mortis causa rectè factam donationem sorori [i] rescindere licet. * S. 3. Calend. Ian. Sirmij AA. Coss.

Donatio causa mortis æquiparatur legatis, & non requirit insinuationem, tamen requiruntur quinque testes, saluo, quod inter liberos sufficiunt duo testes, sicut in vltimis voluntatibus. hoc dicit Baldus. Vel sic: Donatio causa mortis potest fieri sine insinuatione cuiuscumque sit summæ: dum tamen fiat in pręsentia quinque testium, vt non sit dissimilis vltimæ voluntati. h. d. Salicetus.

SI *donatione.* CASVS. Dedi duobus fundum hac lege, vt si alter prius decederet, portio sua ad alterum perueniret, conditione existente, superstes portionẽ illius, qui infata concessit, petere poterit.

a *Si donatione.* causa mortis facta, vt sic faciat ad titulum. Sed & si inter viuos donaretur, idem esset: vt daretur actio, vt supra tit. 2. l. quoties.

b *Conditione.* quia & donator prius, & alter donatariorum postea decessit. Accursius.

c *Perficiebatur.* id est, si donare voluit mortis causa.

d *Actio.* ex testamento, siue fuit factum testamentum, siue quælibet vltima voluntas, & tunc vtilis, vt no. sup. comm. de leg. l. 2. Sed queritur ex eo, quod dicit altero defuncto, an intelligatur sine hæredibus? Quod videtur, vt supra de instit. & sub. l. generaliter, §. fin. Sed ibi filius instituebatur: hic extraneus, & facit supra quando di. leg. ce. l. agrum. Item quod dicit fideicommissi, dic idest, quasi fideicommissi: nec enim proprie est fideicommissum donatio, sed quasi, vt infra eod. l. fi. An ergo absenti poterit fieri donatio causa mortis, vt fideicommissum, vel legatũ, vel an absens poterit substitui, vel etiã præsens, qui tamen non possit stipulari? Et videtur in omnibus quod sic, per legem istam, & quia in omnibus conueniunt legatis, vt institu. eod. §. 1. & inf. eod. l. fin. Item quia non interest, cũ quo de supremis quis loquatur, vt ff. de lega. 2. l. miles. in princ. & l. cum pater, §. donationis. & pro hoc ff. de reb. dub. l. quoties, 2. & expressum est ff. de do. præleg. l. Seia, in fi. Et econtra videtur, quod non, nisi stipuletur donatarius, vel substitutus, vt infra leg. proxi. & ff. de leg. 2. l. vt hæredibus, & ff. eod. l. ei qui. nam & donatio simplex nõ valet inter absentes, nisi interueniat nuncius, vel epistola, vt ff. de do l. etiam, & supra de do. l. si donatio. & leg. si aliquid. Et ad hanc posset dici perficiebatur, scilicet per stipulationem. & ad illas. de l. secunda, l. quod fideicommissum erat ibi, non simpliciter donatio causa mortis. & ad illam institu. eodem, §. primo. est fere. Sed primam opinionem approba, per l. ff. de dote præleg. l. Seia. Accursius.

INtestata. CASVS. Vxor filij mei habens 50. in bonis, mortuo filio meo conuolauit ad secundas nuptias, & illa secundo marito dedit in dotem, & stipulat[us] est frater su[us], ea sibi soluto matrimonio promittente ex donatione causa mortis, ea in fata cõcessit: qualiter hæredi suo, puta nepti meæ consuli debeat, quæritur. Et respon. quod detrahet Falcidiam de prædicta donatione.

e *Quondam.* Nota quod dicit quondã.

f *Quandoque.* idest quandocumque.

g *Prouisum sit.* detrahitur ergo Falcidia de donatione causa mortis, vt & sup. ad leg. Falc. in donationibus. Sed contra. ff. ad leg. Falcid. l. 1. §. item si ita. Solut. illud euenit propter culpam hæredis adhibentis moram. Alij dicunt, quòd illud in mortis causa capione, ex qua non detrahitur Falcidia secundum eos, quod non placet, vt diximus sup. ad leg. Falcid. l. si mortis.

h *Is, qui.* id est, ea neptis, quæ nurui, &c. & facit sup. de inoff. do. l. si mater.

NEc. CASVS. Mortis causa fratris soror dedit mihi fundũ, an possit reuocare, quæritur? Et dicitur, quòd non.

i *Sorori.* scilicet donanti, pro sua ergo, & pro aliena morte potest donari. vt hic, & ff. eod. l. qui pretio. in fine. & l. mortis causa filij. & leg. mortis causa capimus. & hæc confirmatur morte eius, cuius causa donatur. Sed si filius patre permittẽte donet, quod potest, vt ff. de don. filiusfamilias, in fin. & ff. eodem, l. tam is, §. filius, an vtriusque mors exigatur? quòd videtur. argumen. ff. de donatio. inter virum, & vxorem, l. cum illic status, §. non solum, & supra de donation. inter virum & vxorem, l. donatio. & l. si vt proponis. Sed magis puto solius filij morte confirmari. Accursius.

† Ne dicas cum inter pretib. cõter id inui. Etiam ex cã aliena mortis, mortis cã donari posse, vt l. 11. 18. ff. e. dic potius cũ Cuiac. 20. obs. 6. Donationem mortis cã in extraneum collata à cognatis donatoris reuocari nõ posse, idq; et de donatione inter viuos constituitur, l. 39. ff. de donatio. Gotho.

Cum do

CVm de. CASVS. Olim dubitabatur, an donatio causa mortis esset donatio inter viuos, an esset legatum, dicit Imperator, quod per omnia similitudinem habet cum legatis: nec est necessaria insinuatio, dum tamen quinque testes adhibeantur.

✝ Vide in hunc locū Cuiac. 10. obs.18.

a *Indigere*.] Per hoc differt a donatione inter viuos. Sed quid si dubium est, an sit inter viuos, vel causa mortis? Responde præsumam inter viuos, nisi contra probetur, ut ff. de do. § leg. l. Seia. licet quidam distinguant, an fiat prope mortem, vel non.

b *Quinque testibus*.] & qui ad minus in qualibet vltima voluntate exiguntur, vt supra de codi. l. fin.

c *Effectus*.] subaudi fere, quod est institut. eod. §. 1. nam differt in quibusdam. Primo, quia pro donatione causa mortis non datur interdictum quorum legatorum, sed pro legato sic, vt ff. quorum legat. l. 1. §. 1. & §. si quis ex mortis. licet litera Py. ibi dicit cōtra. Item in alijs, vt no. instit. eod. §. 1.

DE INFIRmandis pœnis, &c.

✝† Du. cis esse.

Pro eodem ponitur cœlebs, & orbus, id est, qui vxorem non habet, nec vult, sed vult caste viuere, vel etiam, qui filios non habebat, cui olim non poterat causa mortis donari, & ideo hic ponitur iste titulus post præcedentē.

QVi iure.] CASVS. Olim ei, qui cœlibem, id est, cœlestem vitam ducebat & castam, nec vxorem ducere volebat, donari non poterat, hodie dicit Imperator secus esse, quia in tales potest fieri donatio, ac si essent mariti, nec refert, an fuerit talis masculus, vel fœmina.

✝ Leges Papias & Poppæas intellige, quæ magnas pœnas cœlibatus inuexerant. Con.

d *Liberentur*.] subaudi ab imminentibus, &c.

Imp. Iustin. A. Iuliano. PP.

LEX IIII.

CVm de mortis causa donatione dubitabatur, & alij quidem inter vltimas voluntates eam posuerunt, & legatis * aggregādam esse censuerunt: alij autem inter donationes, quę inter viuos consistunt, eam posuerūt dubietate eorum explosa, sancimus omnes mortis causa donationes, siue iuxta mortem facientis fuerint celebratæ, siue a longiore cogitatione mortis subsecutæ sunt, actis minimè indigere: [a] neque expectare publicarum personarum præsentiam & ea, quę super huiusmodi monumētis solent adhiberi, sed ita res procedat, vt si quinque testibus [b] præsentibus, vel in scriptis, vel sine literarum appositione aliquis voluerit mortis causa donationē facere: & sine monumentorum accessione res gesta maneat firmitate vallata, & nullam in ea calumniā accipiat, neque propter hoc, quòd ei gesta non accesserunt, inefficax esse atque inutilis videatur: omnes effectus [c] sortiatur, quos vltimę habent liberalitates, neq. ex quacunque parte absimilis eis † intelligatur. D. Cal. Septemb. Cōstantin. Lampadio, & Oreste VV.CC. Coss. 530

TITVLVS LVIII.

De infirmandis pęnis cœlibatus, & orbitatis, & de decimarijs sublatis.

Olim viri cęlibes, vel mulieres viris orbatæ, capere non poterāt ex mortis causa donatione: hodie sic. h. d. Sal.

Imppp. Constantinus, Constātius, & Constās AAA. ad populum.

LEX PRIMA.

QVi iure veteri cœlibes habebantur, imminentibus legum * terroribus liberentur [d] atque ita viuant, ac si numero maritorum matrimonij fœdere fulcirentur: sicque omnibus æqua conditio capessendi, quod quisque mereatur. [e]

¶ Nec verò quisquam * orbus [f] habeatur, & proposita huic nomini damna non noceant. Quam rem & circa fœminas existimamus, earumque ceruicibus imposita iuris imperia velut quædam iuga soluimus promiscuè omnibus. [g] Dat. Calen. April. Romę, Constantio ij. & Constante AA. Coss. 339.

Ista lex declarat primam; quia declarat statutū legis Papię, & h. d. Olim eius, quod vir relinquebat vxori liberos non habenti, decima debebatur fisco, & econtra. quod hodie per hanc legem corrigitur. Sal.

Imp. Honorius, & Theod. AA. Isidoro. PP.

LEX II.

INter [h] * virum, & vxorē rationem cessare ex lege Papia decimarum, & quamuis non interuenient liberi, ex suis quoque eos solidum capere testamentis (nisi fortè lex alia [i] imminuerit de relicta) decernimus. Tantū igitur posthac maritus, vel vxor sibi inuicem derelinquant, quantum superstitis amor [k] exegerit. Dat. PP. Non. Sept. Varana Cos.

TITVLVS LIX.

De iure liberorum.

Olim, quādo pater emancipabat filium, impetrabat a principe ius liberorum. hodie non est necesse; quia remanet ei saluū, h. d. Bal. vel sic: Nō est precib. impetrandū, quod a iure communi reperitur cōcessum. h. d. Sal.

Impp. Honorius & Theod. AA. Isidoro. P.F.V.

LEX PRIMA.

NEmo * posthac a nobis ius liberorum [l] petat, quod simul in hac lege omnibus concedimus. D. PP. Non. Septembr. Varana Cos.

e *Mereatur*.] nam alia causa esse potest vt quia non est capax.

✝ extat ti. in fragm. Vlpian. de cœlib. verbo. & solitario. pa. tro. Cont.

f *Orbus*.] id est, orba tus vxore, vel filijs. Acc.

Omnibus.] s. fœminis, & viris.

INter.] CASVS. Olim erat statutū per l. Papiam, ut decima pars eorū, quæ relinquebantur vxori a viro, vel econuerso, applicaretur fisco, si non essent liberi ex eo matrimonio, hodie non habet locum illa lex, sed solidum capit aut vir, aut vxor, nisi alia lex prohibeat.

h *Inter virum*.] statuit lex Papia, vt decima eius, quod relinquebatur a viro vxori, & econtra, daretur fisco, si non essent liberi ex eo matrimonio, quod hic corrigitur.

i *Lex alia*. puta Falcidia, uel alias non fit capax.

k *Amor*. passiuū est.

✝ Vi. Alci. li. 3. dispu. c. 3.

DE IVRE LIberorum.

Dixit de iure, quod habetur in fi... iure potestatis, nunc quod habetur iure succedendi a patre, vt in l. 1. vel in ma..., vt in 2.

NEmo.] CASVS. Olim si pater volebat succedere filio emancipato, oportebat, quod hoc a principe impetraret, hodie secus, quia & hoc non impetrato, poterit pater succedere.

l *Ius liberorum*.] scilicet, vt eos habeat in potestate. Vel melius, vt eis emancipatis succedat, quoniam hoc iam eis concessum est. Primum est insti. de pa. pot. §. ius autem. Secundum, institut. de legi. ag. succ. §. fin. & facit infra de thesau. l. 1. libro decimo. & in Authent. vt liberi de cætero. §. sancimus. colum. 6. & ff. ad mu. l. 1. & supra ad t... tur. l. cum interdictæ. Accur.

✝ Pars l. vet. sup. ti. prox. quia & idē dies, et consul. Cont.

Illam.

Illam.] CASVS. Olim non poterat mater succedere filio, nisi tres liberos peperisset, si esset ingenua, vel quatuor, si esset libertina, quod hodie non habet locum.

a *Iniuriam.*] concordat Inst. ad Tertul. §. sed nos const. inē. Acc.

Mater succedit filio per Tertullianum. Bal. Vel sic: Mater filio succedit, licet quatuor no pepererit. h. d. Sa.

Imp. Iustinia. A. Menne, PP.

LEX II.

ILlam iniuriam,[a] quę contra matrem defuncti, vel defunctæ præteritis fiebat temporibus, pro iustitiæ ratione amputamus: legitima iura, quæ ex Tertulliano Senatusconsulto ei prestatur, omnimodo eam habere sancimus, licet tres liberos ingenua, vel liberta quatuor minimè peperit. Data Calendas Iulij Constantinop. ipso A. ij. Cos. 394.

DE IIS QVI ACCVSARE non possunt.

De ciuilibus quæstionibus dixit, nunc de criminalibus, in quib. accusatores sunt necessarij, quare de his præmittit. Et dic, quòd regulariter quilibet pot. accusare, qui nō prohibet, vt instit. de pub. iu. in prin. Prohibet. aut mulier, vt inf. eo. de crimine. Item accusans suum accusatorem: vt infra eo. l. negand. Item alio nomine, vt infra eo. l. 2. Item qui renunciauit expresse: vt infra eod. l. accusationem. Vel tacite, vt infra eo. l. si ea. Item frater fratrem, vt infra eo. l. si magnam. Infamis. vt infra eo. l. criminis. Qui duos habet accusatos, prohibetur a tertio, vt inf. eo. l. cum rationibus. Item alumnus, vt inf. eo. l. iniquum. Serui, familiares, liberti, vt infra eod. l. pen. & fi. Item milites, vt infra eod. non prohibetur. Item pupillus, & qui habet merum imperium, & qui accepit pretiū ad accusandum, vel nō accusandum alium. Itē, qui falsum aliàs dedit testimoniū. Et pauper, vt ff. de accu. l. qui accusare. & l. seq. Et socius socium eiusdem criminis nō accusat, vt supra de libe. cau. l. si filium. Prædicti regulariter prohibentur, sed casualiter admittuntur, vt in singulis legibus inueniuntur.

1 Quę ad similitudinē redigūtur ciuili. Sal. & ideo tanquam exēplata sequuntur exēplare. dicit Acc. in tit. de accu. extr. Accusatio est multis īterdicta.

a † al. de criminib. &c.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI Principis ex repetita prælectione.

Liber Nonus.

TITVLVS I.

De ijs,[1] † qui accusare non possunt.

Quando duo crimina intentantur, quorum vnum est præiudiciale ad aliud, super grauiori proceditur. h. d. Bar. vel sic: Super maiori causa prius est procedendū, quàm super minori, & sententia absolutoria lata in maiori, non præiudicat in minori, secus condemnatoria. h. d. Vel sic: Si accusatio secunda est maior quam prima, & præiudicialis, prius debet procedi, in secunda, & prius definiri secunda quam prima, & absolutoria lata super secunda, poterit procedi in prima, licet in condemnatoria lata in secunda est eo ipso impositum super prima silentium. hoc dicit. Sal.

Impp. Seuerus, & Antonin. AA. Syluano.

LEX PRIMA.

PRrius[b] * est, vt criminibus, quę tibi vt[c] grauiora ab aduersario tuo * obijciuntur, cædis atq; vulnerum respondeas,[d] & tunc ex euentu[e] causæ iudex æstimabit, an tibi permittendum sit eundem accusare, tametsi,[f] prior inscriptionem,[g] deposuisti. PP. 5. Idus Mar. Tertul. & Clemente Coss. 196.

* Concor. 3. q. 11. c. prius. Vid. Cuiac. 20. obs. 7.

* Vide Cęlium lib. 8. epist. Ciceronis. & Antoniū in Verrē Con.

PRius.] Diuiditur in duas partes. In prima loquitur de ordine iudicij. In secunda de effectu pronunciationis secunda ibi, Et tunc ex euentu. Bald. CASVS. Accusabam te actione iniuriarum, quia seruum meum verberasti die dominico, reaccusasti me, quia eundum seruum meum occidissem die sabbati præcedenti. lege. Corn. de sic. quæ accusatio præferri debeat, quæritur? Et respond. quòd tua. & si contra me fuerit sententia lata, non admittar ad accusationem meam, si non admittendus sum.

b *Prius.*] si de ordine quæras. & dic, quòd te iniuriarum accusabam prius, tu me reaccusabas lege Cornelia de sicarijs.

c *Vt grauior.*] sic & infra de adult. adulterij. & l. quoniā. & sup. de or. iu. l. fi. in pari enim, vel minori secus, vt dices inf. eo. l. neganda. Sed certè imo de pari idem videtur, vt inf. de cal. l. 1. quæ est contra. Quod aūt par sit, patet, quia par imponitur pœna, vt inf. tit. 1. accusationis. Sed dic, quod illud non fit per accusationem, sed per iudicis officium, ad monitione facta ab accusato ipsi iudici. sic & ff. de bo. libe. l. qui cum maior, §. si libertus.

d *Respondeas.*] hoc si nomen aduersarij tui non sit receptum inter reos, vt ff. de adulte. l. 2. §. si extraneus. & l. si maritus. §. præscriptiones.

e *Ex euentu.*] s. vt si fuerit condemnatus nō accuset, aliàs sic: nec enim aliter exponi potest. Sed secūdū hoc est contra, ff. de publ. iu. l. is qui, in fine, vbi etiam damnatus persistit in accusatione prima. Solut. ibi persequitur suā, vel suorum iniuriā: hic non. hoc non placet, quia etsi non cępisset, posset de nouo accusare. vt ff. de accu. l. qui iudicio. Alij, quod ibi incepit contra extraneū, contra quem nō fuerat in aliquo calumniatus. hic contra accusatorem, cui commisit calūniā, quod patet, quia succubuit vnde ibi auditur, hic non, arg. ff. de accu. l. si cui. §. ijsdem. Tertij, quod si tumultus nō potest aliàs sedari, audit, vt ibi, aliàs non, vt hic. arg. ff. ad legem Corn. de sica. l. pen. Vel aliter, si apparuit te calumniatum esse, non admitteris, aliàs sic. quod non placet, quia non propter euentum, sed propter calumniam tunc remoueretur. Vel dic quinto secundum Azo. quod hic erat tale crimen obiectum accusanti, quo probatio prius incendi non poteā; vt conueniebat me criminaliter de furto serui sui subrepti certa die, vel quod verberaueram eum seruum, & ego eum reaccusā, quod ipso præcedenti die occiderit eum. hæc & secunda placent. Dixerunt, & alij, quòd ibi erat lis contestata, ex eo, quod dicit, inchoata: hic tantum libellus inscriptionis datus. Sed secundum solut. secundam nonne damnatus est infamis, vt ff. de publi. iudic. l. infamem, ergo non potest accusare, vt ff. de accus. l. qui accusare? Solu. hic in inchoatis. Item cum semel fecit calumniam resistendo, quomodo auditur ammodo, vt d. l. si cui. §. 1. Respond. hic in defendendo, ibi in accusando. Item huic l. contra. ff. de iudi. l. qui prior. Solut. hic fallit illa regula.

f *Tametsi.*] i. quamuis. & potes hic dicere, quod dicitur ff. de iudi. is qui reus.

g *Inscriptionem.*] minoris criminis, qualiter fiat dices inf. tit. 1. l. fina.

SI cautiones. CASVS. Secundinus tenebatur Titio in 10. & decessit Titius filio suo hærede instituto, cui dedit tutorem: Secundinus conuentus protulit instrumentum, quo continebatur eum soluisse, an tutor nomine suo instrumentum arguere possit de falso, quæritur? & dicitur, quod sic: de falso, quia si succumbat, non erit infamis, nisi euidens calumnia apparuerit.

a *Si cautiones.* idest apochas de soluto.

b *Secundinus.* debitor.

c *Eugenio.* patri vestro.

d *Alieno.* Non sic infra tit. 1. tunc conuenit, & ff. de pub. iud. l. pen. §. ad crimen. & infra de calum. l. nostris. Sed videtur, quòd etiam nomine pupilli possent, vt ff. de ijs quibus vt indig. l. tutorem. in princ. quæ est contra. Solu. ibi nomine pupilli, id est pro ipso. & eodem modo respondeo sup. de ijs, quibus vt indi. l. Polla. quæ est similiter contra. Vel in l. Polla. de falso ciuiliter agebat, quod fieri potest, vt infra de fal. l. pen. & fin. & supra de transac. leg. si ex falsis. Dices ergo accusor te, quia fecisti, vel vius fuisti falso, non quia dicit pupillus meus. Sed an ipse pupillus potest? Respond. non, etiam cum consensu tutoris, vt ff. de accu. l. qui accusare, nisi in casu. vt ff. de accusa. l. 1. §. 1. Vel ibi facit tutor, & satis dr. accusare, sed aliud in causa ciuili, vt ff. de admin. tuto. l. 1. §. sufficit.

ADDITIO. Tu dicas, quod tutor potest accusare tutorio nomine, vt est casus in leg. Polla. & l. tutorem, supra allegat. per glos. non ob. hæc leg. quia verum est, quòd inscribit se nomine suo, tamen nomine pupilli accusat. simile, quod vnus accusat. & alius se inscribit, habes in leg. vltima, infra de iniurijs. Istam opinionem tenet Richard. Malum. vt dicit Bartol. in lege secunda, §. pupillus, ff. de accusat. quod ipse Bartol. vt ibi dicit, verum putat de iure. Cautela tamen est, vt dicit idem Bartolus hic, & in dicto §. pupillus. quod quando tutor accusat aliquem, dicat in accusatione, talis tutor, nec adijciat tutorio nomine, nam tunc intelligitur eo modo, quo potest, vt leg. post mortem, §. primo, ff. quando ex facto tuto.

e *Sententia.* scilicet calumniæ.

f. *Nisi.* expositiuè, non exceptiuè. sic & ff. de procurato. l. quæ omnia, in fine, & l. nisi, & infra eodem, leg. non ignorat.

g. *Apparebit.* regulariter secundum nos, qui non probat, dicitur calumniari, vt supra de aduoca. diuer. iudicio. leg. 1. sed fallit in casibus, quorum vnus est hic, & alius infra de calum. l. mater. vbi plene dices omnes, & facit supra de admin. tut. l. non est.

Tutor, & curator pro interesse pupilli, uel adulti pōt de falso proprio noīe non alieno accusare, nec punitur probando nisi de calūnia euidenti. h. d. secundum glo. Bar. uel sic: Tutor sine metu calūniæ præsumptæ, pōt instrumenta contra pupillum producta de falso accusare. sed ꝑprio noīe debet se inscribere. Sal.

Ijdem AA. Ingenuo.

LEX II.

SI cautiones, [a] quibus Secundinus [b] solutam Eugenio [c] pecuniam probare se dicit, tutores, vel curatores tui suspectas, vt falsas habēt, proprio [1] † nomine (cum nō liceat alieno [d]) nō prohibentur in crimine falsi subscribere. Nec enim facilè tutores, vel curatores, qui ex [2] † officio, & [3] † periculo suo res pupillorum, vel adoléscētiū administrant, sn̄ia [e] notantur nisi [f] euidens eorum calūnia [4] † iudicanti apparebit. [g] PP. 12. Cal. Octobr. Antonino A. & Geta, Coss. 206.

Accusator dēt se īscribere ad pœnā talionis, & dare fideiussorē de lite prosequēda, quam si non prosequitur, monēdus est, & ex contumacia extra ordinē puniēdus, et aduersario in legitimis expensis condemnandus. h. d. Bal.

Imp. Alexander A. Rufo.

LEX III.

QVi crimen * publicū [h] instituere properant, non aliter ad hoc admittantur, nisi prius inscriptionum pagina [i] præcesserit, & fideiussor [k] de exrcenda lite adhibitus fuerit.

¶ Sin vero post satisdationē præsentes non fuerint, edicto [l] admonendi sunt, vt veniant ad cām agendā: & si nō affuerint, non solum extra [m] ordinem æstimatione iudicis puniendi sunt, sed etiā sumptus, [n] quos in eam rem, & circa ipsum iter ad litem vocati fecerunt, dependere cogentur. PP. Non. Feb. Alexādro A. Coss. 223.

Mulier pōt accusare interfectores sui cōsobrini. h. d. Ba. uel sic: Mulier accusat de crimine, suā, uel suorū iniuriam prosequēdo, ratione tamē officii tutor debet ei anteferri. h. d. cum lege seq. Salic.

QVi. CASVS. Ille, qui vult accusare, duo facere debet, scilicet inscribere, & fideiussorem dare de accusatione prosequenda. Si vero accusatus compareat, & accusator non compareat, punitur arbitrio iudicis, & condemnabitur ipse accusator in expensis. Viuia.

h *Qui crimen publicum.* idem si priuatum, si criminaliter agat, secus si ciuiliter, vt ff. de fur. l. fi. & de pri. delict. l. fina.

i *Pagina.* inscribit enim, & profitetur accusator se subiturum eandem pœnā, si non probauerit, quam subiret reus, si probaret, vt hic, & inf. tit. 2. l. 2. §. ex lōginquo, & supra de fide instru. l. 2. & l. finali, & infra de calum. l. non prius, & ff. de accu. l. libellorum. Vel potest intelli. etiam si non dicatur, arg. infra ti. 1. l. fin. hoc tamen fallit in quibusdam casibus, vt inf. tit. j. l. ea quidem. & infra de adult. l. quamuis, 2. & sup. de Iudæ. ne quis. de apo. l. apostatarum. & infra de abigeis, l. 1. & inf. de calum. l. 1. & ff. de accu. l. leuia. 15. q. 3. c. de crimine, & 4. q. 4. c. aliquando. Item fallit quando opponitur in modum exceptionis crimen, vt ff. ad l. Iuliā de adul. l. 1. §. si publico. & ex̄. de acc. cap. super his, & 1. q. 1. de manifesta. & sup. de transactio. l. si ex falsis. Item fallit in casib. vbi quis sine accusatore punitur, vt supra de proba. l. iubemus, & de testa. l. nullum. & de suspe. tuto. l. tutor. §. præterea. & ff. ad l. Iuliam de adult. l. prima, §. si publico. vel ibi in modum exceptionis opponitur, vt dixi de lenocinio. idem in crimine falsi, secundum B. vbi non inscribitur, quoniam, & sine accusatione proceditur secundum eum, vt infra ad legem Corn. de fal. l. vbi Alij, vt Ioan. non admittunt, nisi casum illum de abig. is & in illa l. vbi accusatio fuit instituta.

k *Et fideiussor.* habita tamen differentia personarum, vt ff. de custo. reo. l. prima. & infra titu. 1. l. fina. sic & in ciuili satisdatur per actorem, vt supra de episcop. & cleri. Auth. generaliter. Accur.

l *Edicto admonendi.* per interualla triginta dierum sicut in ciuili, vt & supra de iudi. l. properandum. §. sed si quidem. secundum Ioan. vt supra quomodo, & quando iudex. Authent. semel, non vt quidam dicunt de tribus diebus singulis diebus ter, ut ff. de publ. iud. l. inter accusator. quia ibi sic de facto fuit, ut maior iniquitas appareret absentis.

m *Extra ordinem.* etiam vltra pœnam Turpilliani quandoque, ut ff. de pœnis. l. absentem, §. penult. in fi. Sic punitur, si tempore à iudice dato, non venerit: si vero tempore legali idest biennio non venerit, nec accusationem perfecerit, imponitur ei alia pœna, vt inf. ut intra certum tempus quæstio crimi. l. 1. quæ est contra. Vel dic, vt ibi, & ad hoc inf. tit. 1. l. si accusatoribus.

n *Sumptus.* sic est in ciuili, ut supra de fruct. & lit. expen. l. non ignorat, & ff. de iud. l. cum quem. in princ.

r † al. pupilli & ita legendum putat Cuiac.

2 † al. deest & Du.

3 † Du. deest.

4 † Du. deest.

† Concor. cum hac l. c. licet, §. quia vero. ex̄. de accusa.

Idem A. Dionysio.

LEX IIII.

VXor tua, si cõsobrini[a] sui necem vendicandã existimat, adeat præsidem prouinciæ. PP. 16. Calẽ. Iul. Alexandro A. Coss. 223.

Accusatio falsi existentibus tutoribus, vel curatoribus, nõ pertinet ad matrem, ideo mater non auditur, quia res idest, istud officium non pertinet ad eam. h. d. Bal.

Idem A. Marcellinæ.

LEX V.

SEnatusconsulto[b] permissum nõ est mulieri[1]† legis Corneliæ[c] crimine reũ facere, nisi res ad eã[d] pertineat. Cum igitur filij tui[e] tutores, vel curatores habeãt, ipsi deliberare debent, an instrumẽta, ex quibus aduersarium filiorum tuorum obtinuisse dicis, falsa eẽ accusare debeãt. PP. Calend. Octobris Alexandro A. Cos. 223.

Qui professus est in iudicio, se ab accusatione instituta discedere, ad eam redire non potest. hoc dicit Bal. Vel sic: Qui ab accusatione desistit, amplius ad illam non redit. h. d. Salic.

Idem A. Probo.

LEX VI.

ACcusationem à qua discedere te professus es, repetere non debes.[f] PP. 5. Non. Maij. Iuliano 2. & Crispino Cos. 225.

Accusari differẽti statuitur terminus ad procedendũ in causa: & si non procedit in termino, post non auditur. hoc dicit Bald.

Idem A. Felici.

LEX VII.

SI ea, quæ crimen intendit, cognitionem moraẽ, certa perferendę accusationis tẽpora iudex cõpetens prȩstet[g] intra quæ si agere[h] supersederit, renunciasse[i] causæ intelligitur. PP. 15. Calend. Septemb. Agricola & Clemente Coss. 231.

Miles ad accusandũ admittitur, si suorum iniuriam prosequatur, se tamen tenetur inscribere. hoc dicunt ambæ leges. Sal & Bart.

Imp. Gordianus A. Caio militi. al. Taxo.[2]†

LEX VIII.

NOn prohibentur milites accusationem, quæ publici iudicij instar[k] obtineat, intendere, si suam suorumque iniuriam exequantur. Ideo consobrini tui necem defendere[l] tibi permittimus. PP. 17. Calend. August. Pio & Pontiano Cos. 239.

Allegans qualitatem debet eam probare, antequam vlterius procedatur, & hoc quando qualitas est causa introducẽdæ petitionis in iudicio: sed quando est causa pronunciationis definitiuæ, tunc debet probari lite contestata quando est causa exaggerãdæ executionis, tunc ante sententiam debet liquere quando est causa mitigandæ executionis, tunc potest opponi in executione. Bal. Vel sic: Quis non debet admitti, vt talis, nisi prius probet se talem. h. d. Bart. & Salic.

VXor. CASVS. Mulier vult accusare interfectorem consobrinini sui, an sit admittenda, quæritur? Et dicitur, quod sic.

a *Consobrini.* & ita suorum vindicat iniuriam, aliàs non auditur, vt infra eod. l. proxi. & l. non ignorat. & ff. de accus. l. 1. & l. hi. Et dic, vindicat accusando lege Cornelia de sicarijs.

SEnatusconsulto.] CASVS. Mulier l. Cor. de sica aliquẽ accusare non potest, nisi suam, vel suorũ iniuriam prosequatur. Si ergo filius tu[e] vxorem habeat, & contra pupillum actum fuerit, & obtentũ per instrumentum, non ipsa, sed tutor nomine suo proprio accusare poterit instrumentum de falso. Vini:

b *Senatusconsulto.*] Liboniano.

c *Corneliæ.* de falsis. vt subijcit. Accur.

d *Ad eam.* imò etsi ad suos, vt ff. de accusa. l. 1. & 2. & ff. ad Turp. l. 1. §. accusationem, quæ sunt cõtra. Solue, & ibi includitur, cum dicit suã esse causam. arg. ff. de liber. cau. l. 1. & 2. & 3. & 4. & quando ap. sit, si procuratorio. §. sed si alius. debuit ergo hic admitti, sed quia tutores habent, illi præferũtur. arg. ff. de accu. l. si plures. si verò nõ essent, vel essent negligentes, admittitur, vel de suspecto eos accusat, & facit j. de fal. l. etsi ad te.

e *Filij tui.* ò mater.

ACcusationem.] CASVS. Si aliquẽ accusare incœpisti, & postea te velle desistere fueris ꝑtestatus, quo minus accusationem repetas, tibi prȩiudicasti, quia amplius accusare non poteris.

f *Non debes.* vt & ff. ad Turp. l. qui destitit. & ff. ad Iul. de adult. l. si maritus, §. si negauerit. & de accu. hi tñ in fi. & inf. de adulte. l. absolutionẽ. & sup. de pac. l. postquam. & de transact. l. transigere. Sed contra, ff. de sep. vio. l. 3. §. si is, sed non destitit, scilicet in totum, vt hic, ff. de iudi. l. destitisse. Sed dixit, se nolle agere tunc. Vel ibi non erat causa inchoata. hic sic. Item nota, quod hic desistens, si sine abolitione destitit, incidit in Turpillianum, vt infra ad Turp. l. 1. cuius pœna est quinque librarum auri, & infamia, vt ff. de præuaric. l. 3. §. fin. & infra ad Turp. l. 2. Item intellige hanc legem, si crimen erat tale, super quo poterat transigi, vel pacisci alias idem ipse auditur secundum Ioan. vt not. ff. de pac. l. iurisgentium, §. si paciscar.

SI ea. CASVS. Si mulier aliquem accusare voluerit, vel accusauerit, & moram fecerit, nec ad causam venerit, iudex certum tempus ei dabit, intra quod si non venerit, præsumitur defecisse, & recessisse à lite.

g *Præstet.* talia, vt diximus supra eod. leg. qui crimen: licet enim biennio limitentur istæ causæ, vt intra certum temp. fi tamen. & prius potest iudex festinare, vt hic, sicut & in ci. aliquis ante trienniam. Et est hæc l. arg. vt possit iudex ad testes, & ad alia facienda tempus statuere. & vltra non audiatur aliquis, vt supra de remiss. pig. l. eo. & ff. de re mili. l. 3. §. si ad idem. & de iure fisc. senatus, §. diuus. & §. sequen. & inf. de gen. aboli. l. 1. & ff. de re iudi. l. contumacia. & supra de inge. ma. l. diffamari. & ff. de opti. leg. l. mancipiorum.

h *Agere.* id est accusare interfectores.

i *Renunciasse.* incidit ergo in Turpillianum, sicut si expressè renunciasset, vt infra ad Turp. si fœmina. Sed contra ff. ad Turpill. l. 1. §. accusationem, in fi. §. Solu. referre, an teneat accusatio, vt q. a prosequitur suã, vel suorum iniuriam, & tunc desistens sine abolitione incidit, vt hic & d. l. si fœmina. An non, & tunc non incidit, vt in le. contraria. Cui solutioni obstat ff. ad Turp. l. mulier. vbi tenuit accusatio, q. a suam iniuriã prosequebatur, & tamen non incidit. Sed tu dic, quod ibi impetrauit abolitionem, vel tantũ denunciauit, non inscripsit. Vel secũdo, solue secundũ Io. an desistat pacto, & tũc incidit, alias non. & facit ad l. sup. de pac. l. postquam, & inf. de cẽsi. & censito. lib. 11. l. 3.

NOn.] CASVS. An miles in publico iudicio si aliquem accusare velit, sit admittendus, quæritur? Et dicitur, quod sic, si suam, vel suorum iniuriam persequatur, vnde si interfectorẽ consobrini sui accusare velit, bene poterit.

k *Instar.* quia ordo siue solemnitas in vsu esse desiuit pœna durante, ut ff. de pub. iudic. l. ordo, & facit ff. de accus. l. hi. Accur.

l *Defendere.* id est, accusare interfectores.

1 al. mulierem.

1 Concor. c. licet cũ glo. super verb. mensum ext. de proba.

2 al. Agasso.

Non

NOn. CASUS. Mulier si quem accusare velit, quia dicat eum filium suum interfecisse: an sit admittenda, quaeritur? Et dicitur, quod sic, si appareat, quod sit mater.

a *Nisi.*] expositiuum est illius dictionis temerè. Vel dic, quod excipit ab eo, quod dixit temere, sic & supra eodem leg. 2.

1 † Seuerianae. al. Seuerino.

Idem A. Seueriae.[1] †

LEX IX.

NOn ignorat cõpetens iudex eam, quę vltionem, & mortem filij sui[2] † persequi allegat, non temere ad accusationẽ esse admittendã, nisi[a] prius matrem se esse probauerit.[b] PP. vj. Nonas Martias, Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

2 † al. deest.

Ab auditorio praetoris repellitur accusator, q nõ vult se inscribere. Bal. vel sic: Etiã qui suorum iniuriam prosequitur, se debet inscribere. hoc dicit Bart.

Idem A. Buccatrahio.[3] †

3 † Muccatrahio.

LEX X.

SI crimẽ ad tuã, tuorũque iniuriã pertinẽs exequaris, sollẽnibus te inscriptionibus adstringe,[c] vt praesidem prouinciae habere iudicẽ possis. PP. Cal. Augus. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Incendiarius dolosus punitur lege Cornelia de sicariis. h. d. Bar. Bald. & Sal.

Imp. Philippus A. & Philip. Caes. Saturnino, & alijs.

LEX XI.

DAta opera partis aduersae res vestra[*] incendio exarsas esse asseuerãtes, crimen legis Corneliae de sicarijs exequi potestis.[d] PP. 13. Cal. Iul. Peregrino & Aemiliano Coss. 245.

Mulier potest accusare in certis casibus, vt vbi suam, vel suorum iniuriam prosequatur. Itẽ in certis casibus

b *Probauerit.*] vel aliud simile, per quod sit audienda, vt quia sit soror, vel consobrina, vt sup. eodem, l. vxor. Item hoc verum, quando non erat in possessione maternitatis: quia tunc pro probato habetur ad instar serui & domini: vt ff. de prob. l. si filius.

SI crimen. CASUS. Si miles suam, vel suorum iniuriam prosequendo aliquem accusare voluerit, ad poenam talionis se obligare debet, ad hoc ut audiatur.

c *Adstringe.* licet sit miles, ut ex subscriptione legis apparet, hoc tamen quibusdam remittitur, ut diximus supra eodem l. qui crimen.

DAta.] CASUS. Si domũ meam combussisti, an l. Corn. de sica. accusare possim, quaeritur? Et dicitur, quod sic.

Incẽdiarij uarijs poenis afficiũtur.

d *Potestis.* si dolo fuit factum, vt ff. ad l. Corn. de sica. lege 1. in princ. & variae imponuntur poenae pro incendijs, vt ff. de incend. qui ędes, & l. fina. §. fina. & ff. de poenis, l. capitalium, §. nonũquam, & §. sequen. Accursius.

* Materiã incẽdij latè Hippo. trac. in l. 1. ad l. Corn. de sica. Ba. in l. 3. §. cognoscit, ff. de off. praesec. uigi. Alex. cõsi. 61. nu. 3. uol. 1.

DE crimine. CASUS. Ad accusationem non admittatur mulier, nisi suam vel suorum iniuriã prosequatur, & hoc examinabit praeses, sine autem inscriptione accusabit in omnibus illis casibus, quibus antiquo iure fuerat sibi permissum. Vel sic. Vbicunque mulier accusat sine inscriptione accusat in illis casibus in quibus ei specialiter accusare permittitur. istae expositiones faciunt ad illam literam. secundum antiqui, &c. & lege finem cum princi. vsque ad verbum, secundum antiqui iuris statuta. & subaudi, non exacta inscriptione: tantum in illis casibus, supple, de quibus est eis specialiter concessum, scilicet accusare sine inscriptione, hoc est in vnico casu, scilicet in crimine abigeatus.

e *Iudiciorum.* i. puniendum per aliquod publicum iudiciũ, quae multa sunt, vt ff. de publ. iud. l. 1.

f *Non permittitur.* vt & j. de adulte. l. 1. nec populari actione agere, vt ff. de popul. act. l. mulieri.

g *Persequatur.* & nisi lege Iulia de anno: vt ff. ad l. Iul. de anno. l. 1. in fi. & in crimine laesę maiestatis: vt Fabia mulier coniurationem Catilinae detexit, vt ff. ad leg. Iul. maiestatis, l. in quaestionibus, & in suspecto tutore. et instit. de suspec. tut. §. consequens.

Mulier Catilinae coniurationẽ detexit.

Mulier an sine inscriptione accuset in casibus quib. ei accusare permittitur.

mulier accusans non tenetur se inscribere. h. d. Bald.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Corinthiae.[*]

* Ex li. 9. C. Th.

LEX XII.

DE[*] crimine quod publicorũ fuerit iudiciorũ,[e] mulieri accusare nõ permittitur,[f] nisi certis ex causis, i. si suam suorũque persequatur[g] iniuriam, secundum antiqui[h] iuris statuta tñ, de quibus specialiter ei concessum est, non exacta subscriptione. Vnde aditus praeses prouinciae in primis examinabit, an tale sit crimẽ, cuius accusationẽ mulier subire nõ prohibeatur.[i] S. v. Cal. Maij AA. Coss.

Frater non accusat fratrẽ de crimine capitali. h. d. Bal. & Salic.

Iidem AA. & CC. ad Asclepium.

LEX XIII.

SI magnum, & capitale[k] crimen ac non leue frater cõtra fratrem suum instituit, non solũ audiendus non est, sed ẽt exilij pęna plectẽdus ẽ. D. x.[4] † Ca. Febr. CC. Cos.

4 † al. 13. Cal. Mart.

Mater potest accusare filiũ sibi insidiantem Bal. vel sic: Mater ab accusatione instituta potest desistere sine poena. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Aeliae.

LEX XIIII.

PRopter ĩsidias, quas tuae vitae praeparatas contendis[l5] † accusationem apud praesidem prouinciae contra filium tuũ si pietas, & rõ naturalis animi tui non reuocat

5 † intẽdis.

h *Antiqui.* duobus modis expone. Primo, quia ibi tantũ accusat sine inscriptione mulier, vbi iure antiquo expressè dicitur, quod accusatio fieri posset sine inscriptione, quos casus no. sup. eod. l. qui crimen. Secundo in his casibus solis, vbi mulieri permittitur accusare. & sic vbicunque mulier accusat, sine inscriptionẽ accusabit aliud in milite. vt supra eod. l. si crimen. Vel dic tertio, quòd accusat mulier sine inscriptione in illis casibus, vbi specialiter ei accusare permittitur, vt in lege Cor. testamentaria. vt ff. de accus. l. 2. & l. Iulia maiestatis, vt d. l. in quõnibus. non ubi generaliter ei permittitur: vt cum suã vel suorum iniuriã prosequitur, vt in prin. huius legis. Alij dixerunt, quod quedã casus erant in iure veteri, quos non habemus, quibus specialiter mulier poterat sine inscriptione accusare; prima placet, & secundum eã expone literã. Dic ergo secundum antiqui iuris statuta. & nõ exacta inscriptione, tñ in illis casib. subaudi, in quib. specialiter est eis. s. mulierib. & ẽt matrib. concessum. s. accusare sine inscriptione: ut no. sup. e. l. qui crimen.

i *Prohibeatur.* vt quia prosequit suã, vel suorũ iniuriam, uel sit ei spãliter cõcessum, & secũdo q̃ritur, an sit de illis casib. qui instituũtur sine inscriptione.

SI magnum. CASUS. Frater fratrem de crimine capitali volens accusare nõ audiet, sed in exiliũ relegabitur.

k *Et capitale.* secus si leue, ut inf. eod. l. si sororem. & dic capitale, cuius pęna est mors, vel exiliũ, ut ff. de pub. iud. l. 2. Item excipe, nisi vitae fuerit insidiatus, nã tunc mater cõtra filium auditur, ut inf. l. prox. & pr. contra filium, ut ff. ad l. Cor. de sic. l. 2. multo magis frater cõtra fratrem.

PRopter. CASUS. An mulier filiũ suum vitae suae insidiantẽ accusare possit, quaeritur? Et dicitur, quod sic: nisi à tali intentione eam materna pietas reuocauerit.

l *Contendis.* ò mater, ut patet ex subscriptione legis.

a *Intentionem.* no. sic, & supra de pa. pote. l. 3. in fin. & inf. de abo. l. 2. in fi.

C*Riminis.* CASVS. Infamis accusare non potest, si ergo integræ famæ fuerit, & quem accusare voluerit quis sine periculo calumniæ poterit.

intentionē[a]) constituere potes. S. 16. Cal. Mar. CC. Cos.

Illi, qui est integræ famæ, admittitur ad accusandum: tamē si calūniatur, debet puniri. Bald. vel sic: Infamis ab accusādo repellitur, et qui calūniatur, punitur. Sal.

Iidem AA. & CC. Lupioni.

LEX XV.

CRiminis accusationem instituere cū periculo calūniæ[b] (si tibi existimatio[c] integra est minimè prohiberis. S. 4. Ca. Mar.[1] † CC. Cos.

Qui duas accusationes cōtra diuersos instituit, ipsis pēdentibus tertiam accusationē instituere non potest, nisi suam, vel suorum iniuriam prosequatur h. d. Bald.

Iidem AA. & CC. Callustico.[2] †

LEX XVI.

CVm rationib. iuris[d] cōgruit desiderium tuū[e] postulantis accusationem tertiam[f] ei, qui duos reos[*] delatos[g] habet, nō permitti cōtra legis præscripta,[3] † nisi suas suorumque iniurias qs prosequatur. S. 12. Cal. Decēbr. Nicomediæ, CC. Coss.

Alimentatus à tenera ætate alimentatorem suum non accusat: ciuiliter tamen agere potest. h. d. Bald.

Pars sententiæ eorundem AA. & CC. D. 5. Idib.[4] † Ian. Dioclet. & Maxi. AA. Coss.

LEX XVII.

INiquū, & longè à seculi nostri beatitudine esse credimus, vt Thaumasius accusandi eius habeat facultatē, in cuius domo eum (licet ingenuū) à prima ætate tamen fuisse constabat.[h] Quare ex noīe Thaumasii mentio sup cōflictu criminis[5] † cū Symmacho[i] conquiescat. Si quā sanè ciuilem petitionem idē Thaumasius sibi competere confidit, iudicio præsidiali poterit experiri.[k]

Temerariè commißa congrua vltione plectantur. h. d. Bald. Vel sic: Frater fratrē, seu sororē potest de leui crimine accusare h. d. Bar. & S.

Iidem AA. & CC. Iuliano.

LEX XVIII.

SI Sororem tuam leuiorē[l] commissorum ream facis, accusationem non prohiberis exercere in iudicio præsidali: quo[m] temerariè commissa congrua vltione plectantur. D. 3. Calē. Mar. Dioclet. 9. & Maxim. 8. AA. Coss. 304.

Pendente accusatione, nō pōt accusatus reaccusare de pari, vel minori crimine, nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur, libellum tamen porrigere pōt, & inscribere, sed non prosequi, h. d. Bald. vel sic: Accusatus non potest suum reaccusare accusatorē de pari crimine, vel minori, priusquam sit absolutus: nisi suam persequatur iniuriam. Poterit tamen, accusationē proponere, vt super ea procedatur, sed vt supersedeatur donec causa prima finiatur h. d. Bart.

Imppp. Valent. Valens & Gratia. AAA. Leoditio[6] † præfecto Sardiniæ.

LEX XIX.

NEgāda[*], ē accusatis, q[*] nō suas, suorūq;[n] iniurias exequunē, licētia criminādi in pari, vel minori[o] criminis concēditur.

b *Calumnia.* quæ præsumitur eo ipso, quod nō probat, quod intendit, vt dixi supra e. l. 2. non quod de calumnia semper debeat condemnari, sed potest nisi aliqua iusta causa impulerit eū ad accusandum, vt infra de cal. l. qui non probasse. & ff. ad Turp. l. 1. §. 2.

c *Existimatio.* i. fama, vt ff. de va. cog. l. cognitionum. §. æstimatio. Infamis ergo non accusat, vt hic, & ff. de accusa. l. qui accusare. nisi psequatur suā iniuriam, vel suorum, vt ff. de accu. hi tamē. & nisi in crimine læsæ maiestatis. & ff. ad leg. Iul. maie. l. famosi.

C*Vm.* CASVS. Accusans duos, ad accusationem tertij non est admittendus, nisi suam & suorum, &c.

d *Cum rationib. iuris.* nam ius vetus hoc vult, ppter turpem quæstum vitandum. vt ff. de accu. l. qui accusare.

e *Tuum.* i. tui postulantis, &c.

f *Tertiam.* sed videtur, quod nec duos, vt ff. de accusa. l. hos accusare. §. lege. quæ est contra. Solu. nō est contra. Sed ibi prohibet duos, quare per consequens tres. Hoc non placet. Sed dic duos nō potest eodem libello, vt ibi, sed diuersis sic, vt hic, & d. l. hos accusare. tres autem non potest etiā diuersis libellis. hoc placet. Alij dicunt corā eodem non potest duos, sed coram diuersis sic, qa vnus iudex non posset vtrique plene insistere. alij q vna inscriptione non potest duos, sed nec tres. Item contra ad idē infra. t. l. qui de crimine. Sol. ibi duo prohibentur accusare vnum: hic econtra vnus potest duos. & ibi plenè distingues. Item ad idem contra inf. de adul. l. reos, & ff. de adult. l. nihil, §. cum alterum. & l. vim passam. §. duos. quibus dicitur etiam duos adulteros marem scilicet & fœminam non posse simul accusari, sed speciale in adulterio ... vt in eodem, leg. vim passam. §. interim. & l. qui pupillam, §. in libero. Item ad idem, quod prohibet de tribus, est contra. inf. si reus vel accusator mortuus. l. 1. Solu. vt ibi, & eodem modo est contra, ff. ad leg. Iul. de adul. l. inter. §. si vbi permittitur ei, qui duos reos habet delatos, tertium iure mariti de adulterio accusare. Sol. ibi persequebatur suam, vel suorum iniuriam, quod etiam hæc lex permittit in fine ibi, nisi suas, &c.

g *Delatos.* i. accusatos. Accur.

I*Niquū.* CASVS. Symmach[9] Thaumasiū recipit in domum suam, & cum abijt Thaumasius, vult Symmachū accusare, nunquid poterit, quęritur? Et dicitur, quòd nō, ciuiliter tn aduersus eū consistere potest.

h *Constabat.* colligit enim eum forte expositū, nihilominus tamen est ingenuus. vt hic, & sup. de infantibus expo. l. fina.

i *Cum Symmacho.* i. Symmachum. & hoc casu dicit repetere expensas, quæ pietatis cā factas, ar. ff. de nup. l. patre.

k *Experiri.* sic infra ad le. Cor. de falsis. l. vbi. & ff. de accu. l. hi §. 1.

S*I sororem.* CASVS. An aliquis de leui crimine sororē suā possit accusare? Dicit, quòd sic.

l *Leuiorem.* secus si grauiorum. vt supra eod. l. si magnum. & facit supra eo. l. propter. & infra ad leg. Corn. de fal. l. falsi. & ff. de accusa. lege leuia.

m *Quo.* pro vt.

N*Egāda.* CASVS. Accusaui Titium, vel me accusauit de pari, vel de tali crimine: an sit audiēdus, quæritur? Et dicitur, quod nō, nisi suam vel suorū, &c. pendente accusatione aduersus me potest.

n *Suorumque.* sed & tunc non pmittitur eis, si ponas primo accusatores persequi suam vel suorū iniuriam, ne priori deneget, quod posteriori conceditur. hoc enim esse non debet, vt supra qui po. in pign. l. assiduis. & verba hæc, suam suorumque, &c. non sunt latè interpretanda, vt in decre. 3. q. fina. c. 1. & fi.

o *Vel minori.* in maiori sic, vt sup. eodem l. 1. necest contra huic l. infra de calum. l. 1. vbi etiam de pari permittit, quia ibi non in modum accusationis, sed ex officio. sic & ff. de bo. lib. l. cum ... Item nec est contra ...

Calūnia sumitur eo ipso, quod non probat, quod intendit.

Infamis an possit accusare.

1 † Maij.

2 † Callustino. al. Calistino.

* Vi. Cuia. 6. obs. 12. Accusatio nes duas an possit quis instituere.

3 † Præcepta.

4 † Cal.

5 † Criminali.

6 † Duar. Landitio.

* Ex li. 9. tit. 2. l. 1. 2. C. Th.

† Hæc lex est canonizata. 3. q. 11. c. negāda.

ff. de adul. l. j. §. si publicè. vbi de pari, vel etiam minori video permitti reaccusare: quia non per modum accusationis, sed exceptionis obijciebatur crimen lenocinij, vt inf. de adul. l. ita pudor. Post sententiã aũt latam distinguitur an sit absolutoria, & tunc omnes accusant: an condẽnatoria, & tunc aut quæ adimat ciuitatem, aut libertatem, aut nõ. vt habes plenè ff. de publi. iu. l. is qui. & de iu. fis. de ferre. §...

1† hæc vsque ad finem desunt. C. Th.

SI quis.] CASVS. Ad accusationẽ alicuius aliqs de familia sua, siue liber, siue seruus prosilijt: is nõ solum amissione bonorũ, sed capite plectendus est: excepto de crimin. læsæ maiesta.

a Existimationem. i. famam.

b Caput. i. statũ: & in trib. cõstat, vt ff. de capi. dimi. l. fi.

c Fortunas. i. substãtias. & sic ponit infra de incolis. l. ciues. li. x. & facit ꝭ. de delato. l. fi. li. x. & ꝭ. in qb. cau. colo. do. li. xj. l. 2. in fi.

* Ex li. 9. titu. 6. l. 3. C. Th. & idem 3. q. xi. c. prius est. §. si qs vbi ponũtur verba huius l.

d Exordio. punitur ergo quis licet non processit. Et sic sunt arg. cõtra. ff. de bo. lib. l. qui cũ maior. §. accusasse. & l. i. seruitute §. j. & ꝭ. de ijs quib. vt indi. aha.

SI liberti. CASVS. Si libertus ad accusationem patroni sui ꝓsiliat, ea pœna afficiẽdus est, qua & seruus, si inueniatur criminis delator.

2 † Ante examinatum iudicium.

e Heredumve.] etiã extraneorũ ar. sup. de in ius voc. l. 2. Ac.

3 † al. amputari.

4 Deest, C. Th.

f Supplicio.] extraordinario, vt supra de iu. fisc. l. 2. §. pe. & facit supra de testi. l. libertorum. Sed in ciuilib. audiatur etiã venia petita, & etiã in crimine, si suam vel suorum iniuriã prosequatur, vt ff. de accusa. l. hi.

g Exordium.] vt & sup. l. prox. & dic de hoc, vt ibi notaui.

DE ACCVSATIOnibus, &c.

Dictum est de personis accusantium. nunc de ipsis accusationib. in quib. quia necessariæ sunt inscriptiones: ideo de eis subijcit.

EOs.] CASVS. Aliquis sustulit positos terminos inter agrum meum, & vicini mei causa seminandarum litium qua pęna puniri debeat? Et resp. quod extraordinariã, pro motu iudicis.

mine, priusq̃ se crimine, quo præmuntur, exuerint, ẽm scita veterum iuris conditorum, ita [1] † tamen, vt & ipsi inscriptiones contra eos, et pendente accusatione, deponere possint. Dat. prid. Id. August. Clarnonti. Gratiano A. 3. & Equitio 5. Conss. 374.

Excepto maiestatis crimine, familiares, & serui non possunt dominos accusare: aliàs puniuntur. h. d. Sal.

Impp. Arca. & Hono. AA. Eutychino PP.

LEX XX.

SI* quis ex familiarib. vel ex seruis cuiuslibet domus cuiuscunque criminis delator atq. accusator emerserit, eius existimationem,[a] caput,[b] atque fortunas[c] petiturus, cuius familiaritati, vel dominio inhæserit: ante exhibitionem testium, atq; [2] † examinationem iudicij, in ipsa expositione criminum, atq. accusationis exordio,[d] vltore gladio, feriatur. Vocem. n. funestam interdici [3] † oportet potius, quam audiri. Maiestatis aũt crimẽ [4] † tãtum excipimus. D. 6. Id. Nouemb. Constan. Cęsario & Attico Coss. 397.

Libertus non põt accusare patronũ, nec eius hęredẽ, & cõtrafaciens punitur. h. d. S.

Impp. Honor. & Theo. AA. Consulib. Pręto. Trib. pleb. Senatui. S. D.

LEX XXI.

SI liberti accusatores manumissorũ, heredumve[e] esse præsumpserint: eodem quo serui, supplicio[f] tenebuntur, luituri poenas ante prohibitæ delationis exordium.[g] Dat. 7. Idus Augu. Asclepiodoto, & Mariniano Coss. 423.

TITVLVS II.

De accusationibus, & inscriptionibus.

Euulsor finalium terminorum extraordinariè arbitraria pęna punitur. h. d. Bald. vel sic: Qui terminos amouit, cã fines turbandi, punitur extra ordinem. h. d. Sal.

Imp. Alexan. A. Martiano, al. Maximiano.

LEX PRIMA.

EOs, qui terminos effoderunt[h] extraordinaria[i] animaduersione coercere debere, præses prouincię non ignorabit. PP. 3. Cal. Augu. Alexandro A. Cos. 223.

Dominus potest defendere seruum suũ accusatum de crimine capitali. h. d. B. vel sic: Pro suo interesse admittitur quis ad defendẽdum alium in crimine capitali. h. d. Bart.

Idem A. Syro.

LEX II.

SI [5] † cuidam crimini obnoxius seruus postulatur,[k] dñs eũ defendere potest,[l] & in iudicio sistere, [6] † accusatoris [7] † intentionib. responsurum:[8] † post probationem aũt criminis non ipse dominus, sed seruus pro suo delicto condemnationẽ sustineat. Ideo enim seruum suum domino defendere ꝑmissum est, vt pro eo possit competentes allegationes offerre.[m] PP. 11. Calen. Decemb. Alex. Cos. 223.

h Terminos effoderunt.] distingue, an tantum ille, qui effodit lapides, voluerit sibi furari s. ipsos, qui faciebant terminos, & tunc habetur ętatis discretio, aut causa seminandarum litium hoc facit: & tunc extraordinariè pro factorum varietate punitur, vt ff. de termino mo. l. 2. & fi. §. fi.

Terminos effodiens qua pęna puniatur.

i Extraordinaria.] nec enim est ordinaria pęna pecuniaria, quę ex hoc crimine datur, vt hic: & ff. de termi. mo. l. j. Sed certè imò videtur quinquaginta aureorũ, vt ff. de termi. mo. l. agraria in prin. quæ est contra. Sol. distingue tẽpora, & cõcordabis scripturas. à principio. n. nõ fuerat statuta. & sic loquitur hic & d. l. j. ff. e. sed posteà per Cæsarem statuta est, vt ibi dicitur. Alij dicũt hic de corporali, vt nulla ordinaria sit statuta: ibi de pecuniaria. Vel nõ est ordinaria quantũ ad priuatum, sed quãtum ad fiscum sic. Vel ibi de terminis in rure positis: hic in vrbe, prima placet.

Terminatio distinctio scripturã concordat. c. cũ tu. ext. de testi. gl. in l. apud antiquos. C. de fur.

SI cuiusdam. CASVS. An seruus de publico crimine accusari possit, quæritur? Et dr̃, ꝙ sic. & dominus eum defendere potest, & verba proeo facere: sed ꝓbato crimine, seruus, non dñs pęnam subeat.

k Seruus postulatur. qui omnibus legib. reus fieri potest, exceptis ijs, quib. pęna pecuniaria imponeretur, vt hic, & infra ad l. Iul. de vi pub. vel priuata. l. si criminis. & ff. de accu. l. hos accusare. §. omnibus.

5 † Hic cuiusdã criminis.

l Defendere potest.] & eius procurator, vt ff. de publ. iudi. l. seruus & sic est contra ff. de pub. iud. l. pen. §. crimen. Solu. potest interuenire ad oĩa, præterq̃ ad sntam, vt hic. & ibi. Vel hic dñs nõ pro alio, sed ꝓ se, & sua vtilitate interuenisse vr: quia sua interest pecuniariter seruũ suum absolui. Vel hoc speciale in quibusdã th. criminib. oĩno interuenit procurator, quæ imponunt pęnam relegationis. vel infamiæ, vt no. ff. de procu. l. seruum. §. publicè. Accur.

6 † consistere.

7 † al. accusationes.

8 † Respõsurum.

m Offerre.] q. d. non vt sententiam subeat: sed & si nõ defendat non amittit eum, vt ff. de publ. iudi. l. sciendum. & ff. de sta. ho. l. seruum.

REus.] CASVS. An rei absentes in causa capitali per procura. defendi possint, quæritur? Et dicitur, quod sic. quod intellige, vt alleget causas absentiæ, non causas causæ. ne sit contra ff. de public. iu. l. accusatore. §. ad crimē. Vi.

a Reos.] id est, accusatos.

b Capitalium.] quæ sunt, vt ff. de pub. iud. l. 2.

c Per procuratorem. imò videtur, quòd non, vt ff. de publi. iudi. l. pen. §. ad crimen. quæ est cōtra. Sol. secundū M. hic erat iam lis contestata contra principalē, vnde ipse, non procurator est condemnandus. quod nō placet. imo semper procurator damnaretur, vt supra de procu. l. nihil. Dic ergo defendi .s. vt allegentur causæ absentiæ: & vt ff. de procu. l. absens. non in principali, vt in contrario & in quibusdam criminib. etiam plene defendit, vt not. ff. de procur. l. seruum. §. publicè Acc.

* Nam & ita Sthenio Thermitano reo criminis, cognitor (qui quasi procurator est) datus est apud Ciceronē de iure dicendo in Verrē. Vide Cuiac. 20. obser. 20. Goth.

* Etiā ad ea, quæ non cōcernūt principaliter crimen, vt ad dilatorias proponēdas: inhabilitatē iudicis: incapacitatē accusatoris: ineptitudinē libelli proponēdam admittitur procurator. Sal.

Accusatio vnius an ꝑmittatur pluribus.

Admittitur procurator absentis in causa capitali. h. d. tex. Item ad excusandum de pœna contumaciæ, sed nō à pœnis criminis. Bal.

Idem A. Stephanidi.

LEX III.

REos [a] capitalium [b] criminum absentes etiā per procuratorem [c] defendi, leges publicorum iudiciorū permittunt. * PP. 4. Non. Nouemb. Maximo. 2. & Aeliano Coss. 224.

Non tenet sententia absolutoria lata pro præsente, cōtra absentem nō citatum legitimè, & ea non obstante, tanquam nulla ipso iure, proceditur in causa per iudicē, qui pronunciauit, vel eius successorem. Bal. vel sic: Absolutoria lata accusatoribus absentib. nō per cōtumaciā, est ipso iure nulla. h. d. Bal.

Imperator Gordianus A. Archelao.

LEX IIII.

SI accusatoribus [d] absentibus, & non per contumaciam adesse iudicio cessantib. ex vna [e] postulatione aditus præses prouinciæ non causa cognita [f] sniam dixit, qua eum, de quo querimoniā detulisti, liberandum existimauit: criminatione [g] etiā nūc perseuerante, quæ cōtumacia, [h] vel cessatione accusatorū non interueniēte, auferri nō potuit, causa intentati criminis apud eundem [i] vel successorem eius more [k] iudiciorum tractabitur. PP. Non. Mart. Gordiano A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

Mandatum mandatarium à crimine nō excusat: & tam mandator, quam mādatarius possunt de crimine accusari. Primo remouet allegationes mandatarii. Secundò dicit quid iuris de mādante & mandatario. Secūda ibi. Namque. h. d. Bald. Vel sic: Delinquens propter mandatum alterius non excusatur. h. d. Bart.

Idem A. Paulino.

LEX V.

NOn ideo minus crimine siue atrocium iniuriarū iudicio tenetur is, qui in iustam accusationem incidit, [l] quia dicit [m] alium se huiusmodi facti mandatorē habuisse. Namque hoc casu præter principalem [n] reū, mādatorē quoq. ex sua persona conueniri posse, ignotū nō ē. [o] PP. 3. Id. Septēb. Gord. A. 2. & Pompeiano Coss. 242.

SI accusatoribus.] CASVS. De facto duo vnū accusabant de eodem crimine: cœperunt abesse, & nō per cōtumaciā: in absentia quorū iudex ad postulationē accusati eū absoluit, an valeat snia absolutoria, quærit? Et dr̄ quòd nō, sed apud eundē iudicē vel successorem eius causa iterata uentilabitur.

d Si accusatoribus.] erant ergo plures, & crimen vnum: vt in fin. l. ibi intentati criminis, &c. & vnus accusatus. sic ergo plures accusāt vnum. & sic est contra inf. eod. l. qui de crimine. & ff. de accusa. hi. §. fin. & l. si plures, & ff. de lib. ho. exhi. l. quod & lex. §. hoc interdictum. Sol. hic sic de facto fuit, non tamen fieri debuit: vnde non quid fiat, sed quid fieri habeat obseruabitur, vt & ff. de offi. præsi. l. sed licet. Vnde hic renuntiauit accusatus de iure suo confidens, dicens se paratum omnib. respondere. Alij dicunt, quod vno libello possunt, vt hic, diuersis non, vt in contrarijs.

ADDITIO. Bart. hic dixit, quod hic non fuit opposita exceptio, si enim fuisset opposita, de pluribus fuisset electus vnus, vt d. l. si plures. quod satis concordat cum prima solutione glo. Dicas ergo, quòd in accusationibus publicis non admittuntur plures, vt d. l. si plures. quod fallit, nisi plurium interesset æqualiter, vt l. 1. §. si ad plures ff. de sepul. viola. & ibi de hoc per Bar. & per eundem in d. l. si plures, ff. de accusa.

e Ex vna postulatione. i. postulatiōe vnius partis, s. accusati.

f Causa cognita. quod fuit eo ipso, quod non erat præsens vtraque pars, vt sup. ti. per vim vel alio modo l. si.

g Criminatione. idest accusatione.

h Contumacia. i. contumaci cessatione. Vel contumacia, quando expressè dixit, non veniam, cessatio, quando est tacita, vt quia reus citatus non fuit inuentus. Sed qualiter fiat citatio accusatoris vel accusati, vt sic ad sententiā possit veniri? Dicunt quidā sēm formam, quæ est. ff. de publ. iudi. l. inter accusatorem. in fi. arg. contra. ff. de pœn. l. absentem. Tu dic sicut in ciuilib. actor, sic hic accusator: & sicut in ciuilib. reus, sic hic accusatus, vt dixi sup. tit. 2. l. qui crimen. saluo iudici. quod causa pendente poterit ipsa sta uere. Extra quàm incidat in Turpillianū accusator, si nō prosecutus fuerit. vt sup. ti. 1. l. si ea. His aūt accusatis citatis, & nō venientib. pœnæ pecuniariæ imponunt, vel si hæ, quę cōtingūt æstimationē? & et interdū possunt relegari. cæterū si quid grauius eis irrogandū fuerit, puta pœna metalli vel capitis, eis irroganda nō erit: sed in accusatorē absentem quāque grauius statuit, quàm per Turpillianū sit statutū, vt ff. de pœnis. l. absentem. §. 1. nec obstat ff. de publ. iudi. l. inter. quia illud iuxta hāc exceptionē pōt intelligi, vt de eius quidē calumnia pronuncietur, non tā vt calumniator condemnetur, sed vt plus interdum patiatur, quàm per Turpillianum sit statutum.

Accusator & recusatus qualiter citari debeat.

Accusatus citatus nō veniēs quomodo puniatur.

i Eundem.] snia absolutoria habita pro nulla. & idē esset in ciuili .s. quod ipso iure esset nulla, si legitime citatio facta nō fuerit, vt sup. quomo. & quā. iudi. l. ea quæ. Itē ad id, quod dicit, apud eūdē, subaudi vel superiorē. vt inf. eo. l. absentē. & quod apud eundē cognoscat, est sic s. de ser. l. j. in fin. & quō & qui. iudex. l. si ꝑses. Sed contra in eo. ti. quō. & quan. iudex, si vt proponis. i. vbi dicit cōmittēdū. sed ibi primus fuit delegatus: hic ordinarius. Item contra ff. de re iudi. l. iudex. & sup. senten. rescin. non poss. l. j. Sol. ibi valuit. Sed contra ius litigatoris lata fuit: vnde tenuit: hic ipso iure fuit nulla.

k More.] id est prout iura requirunt.

NOn ideo.] CASVS. Intulisti mihi iniuriā, volebam te accusare, dicebas te nō esse accusandū, eo prætextu, quod de mādato alterius dicebas te fecisse: an sis audiēdus, quærit? Et dr̄, quod nō, sed vterq. tenebitur tātu, quàm ille, qui mandauit.

l Incidit. i. ille accusatus est. agitur ergo criminaliter de iniurijs, vt ff. de priua. deli. l. vlti. & insti. de iniur. §. pen.

m Quia dicit. quod etiam dicere cogitur. vt & ff. ad Syl. & l. si percussor. in princ. & l. prius. Acc.

n Principalem. vocat principalem, iniuriam inferentem.

o Ignotū non est.] vterqu; ergo tenetur, vt hic, & inf. ad l. Iul. de vi. l. seruos. & ff. de iniur. l. si solam, in prin. & si mandato. & §. Proculus. & l. lex Cornelia. §. si quis liberum. & ff. de vi. & vi. ar. l. j. §. deiecisse. & inf. si reus vel accusator. mor. fue. l. defunctis. & arg. ff. de consti. pec. l. verum in fi. vbi dicit, factum alterius alium non releuare. & hoc nisi debuit obedire: quod euenit quandoque in leuiorib. vt ff. ad l. Aquil. l. liber homo. 2. in prin. & ff. de reg. iu. l. ad ea.

Absentem. CASVS Accusatum de crimine capitali, in absentia sua praeses condemnauit in metallum: an sententia teneat? Dicitur, quod non, sed requiri debet, & bona eius annotari. praesentabit se ergo accusatus iudici, & seipsum defendet, & quod perperam gestum est, in melius reformabitur.

a *Absentem capitali* id est ex quo poena imponitur capitalis vltra relegationē, alias secus, vt ff. de poe. l. absentem. §. 1.

b *Non posse* vt procedatur in causa, vt in d. l. absentem. & ff. de adult. l. si maritus, §. legis iuliae. & infra de adult. l. si quondam. Accusatio tamen recipitur, vt infra tit. l. 1. & l. 2. §. ex longinquo. Interdum etiam proceditur, vt infra de poe. l. ne diu. Accursius.

c *Requirendum*. sicut in ciuilibus, vt no. sup. qui accu. nō poss. l. 3.

d *Vetus ius est*. de quo tituli sunt speciales, vo. ff. de requi. re. & inf. de requirē. reis. vbi plene dicetur.

e *Denunciatū esset*. ad maiorem exaggerationem dicit, vt hic, & ff. quae sen. si. app. l. prima. §. item cum ex edicto: nam idem est, si esset citatus, cum esset absens.

f *A praeside*. & hoc etiam facit non valere sententiam, qa praeses non potest damnare in metallum, vt ff. de poenis. l. 2. & §. 1.

g *Reformabit*. sententia habita pro nulla, vt supra eod. l. si accusatoribus. & supra quomodo, & quando. l. si vt proponis. 1. hoc quādo is non fuerit contestata. Quid autem si se lite contestata absentauerit? H. idem, sed hoc dic, vt not. supra eod. l. si accusatoribus.

Contra absentem in causa capitali non pōt procedi nisi per annotationem bonorum, & si ad condemnationē fuerit processum, sentētia nulla est, & quatenus de facto processit, à superiori rescinditur. hoc dicit Bald.

Idem A. Auiano.

LEX VI.

ABsentem capitali[a] crimine accusari nō posse,[b] sed requirendum[c] tantūmodo annotari solere (si desit) vetus ius est.[d] Et ideo cum absentem te & ignorantem, cui nūquam vllum crimen denunciatum[e] esset, per iniuriam à praeside[f] prouinciae in metallum damnatum esse dicas, quo magis in praesenti te agente (vt asseueras) iam nunc fides fieri possit illuminari, praefectum praetorio adire cura, quicquid nouo more[g] † & contra formam constitutionum gestum deprehenderit, pro sua iustitia reformabit. PP. 4. Non. April. Adriano, & Pappo Coss. 244.

In non notorio iudex per viā accusationis procedens debet procedere solenniter. Bal. Vel sic: De notorio ad denūciationem officialis iudex procedit citra solennitatem accusationis. hoc primo. In non notorio iudex debet procedere per viam accusationis solenniter. h. d.

offi. praefect. vrb. l. prima, §. & sane. & per aliam, ff de rebus eod. magis. § ne tamen. & maxime quando notorium erat toti populo vel maiori parti, vt argum. ff qui sati. cog. l. si vero pro condemnato. § si tali. Sed dico contra, vt dicta l. curiosis. & hic, ff. de custo. reo. l. diuus. 2. & infra eodem, leg. singuli. hic ergo ad minus debet probari notorium esse.

Idem A. Proculo.

LEX VII.

EA[h] quidem, quae per officium[i] praesidibus denunciantur, & citra solennia[k] accusationem posse perpendi,[l] incognitum non est. Verum si falsis, necne * notorijs[m] insimulatus sit, perpenso iudicio dispici debet. PP. 8. Idib. Ianua. Peregrino, & Aemiliano Coss. 245.

Corā praeside dēt quis accusatoriū libellū producere, non corā stationariis. h. d. B.

Exemplum sacrarū litterarum Diocl. & Maxi. AA.

LEX VIII.

SI quis se iniuriam ab aliquo passum putauerit, & querelam deferre voluerit, non ad stationarios[n] decurrat, sed praesidalem[o] adeat potestatem, aut libellos[p] offerens, aut querelas suas apud acta deponens. PP. sine die & Consule.

Accusatus ab vno, de eodē crimine, non potest accusari ab alio: sed de diuerso, licet ortū habente ab eodē facto, non tamen prius iudex de altero pronunciabit, q̄ de vtroque plenè cognouerit. h. d. Sa.

Ijdem AA. Honorato. †

LEX IX.

QVi de crimine publico[q] in accusationem deductus est, ab alio super eodem crimine deferri non potest.[r]

l *Perpendi*. idest audiri, & audita puniri. &c. & facit secunda, quaestione prima, capit. de manifesta.

m *Necne notorijs*. nam tunc non crimen, sed notorium esse sufficeret probari.

Locum hunc restituit Hal. in annotata posse. i. ab accusatione ti... Turpill. quo loco & vocem notoria interpretat. Alij informationes) transmissores apparitoribus ad magistratum. Goth. Stationarij qui dicantur.

SI quis. CASVS. Si quis dicat ab alio se passum iniuriam, adeat competentem iudicē non stationarium, & cōueniat eum ciuiliter, si velit, vel criminaliter. Viu.

n *Ad stationarios*. Sunt autē publicos, quibus locatae fuerunt stationes publicae. Vel dicit idest procuratores Caesaris, & fisci, qui praeerant stationibus, vel appellat stationarios limitarchas, qui custodiunt limitia imperij.

o *Praesidalem*. qui est iudex criminū, vt supra de iurisdic. om. iud. l. iuris ordinem. & l. in criminali.

p *Libellos*. scilicet accusando criminaliter. & querelam, quando ciuiliter secundum Azo. Vel libellos a se scriptos. & querelam, quando apud acta facit sibi scribi libellum per alium. Vel libellum, quando est in scriptis dandus, & querelam, quando sine scriptis hoc potest fieri, vt infra de pig. quoties, lib. 12. Vel libellum, quando scit scribere, querelā quando nescit. vbi verbotenus (... redigantur in actis) potest accusare, & inscribere.

† Honorijs.

EA. Diuiditur in duas partes. Primo loquitur de crimine notorio, & processu super eo. Secundo loquitur de crimine non notorio. Secunda ibi, verum.

CASVS. Officialis deputatus ad hoc, vt denunciet, an se inscribere debeat, quaeritur? Et dicitur, quòd iudex facile dictis eius non credet.

Officiali soli an credatur.

h *Ea*. scilicet crimina.

i *Per officium*. i. officiales. erant enim quidam officiales ad hoc deputati, vt infra tit. 2. l. 1. & ff. de offi. praef. vrb. l. 1. §. & sanè, & infra de decu. l. 1. lib. 10.

k *Citra solennia*. idest sine inscriptione, & est speciale. regulariter contra, vt infra eodem, l. vlti. Sed an soli officiali credatur? quod videtur, per praedictam legem, ff. de

QVi de crimine. CASVS. Accusatus de vno crimine super eodem casu accusari non potest, nisi esset tale crimen, ex quo possint plures oriri accusationes, v. g. ut quia commisit accusatus adulterium cum cognata sua, quia de adulterio, & de incestu potest accusari à Titio, de vtroque cognoscet iudex, & super vtroque feret sententiam. Viui.

q *Qui de crimine publico*. quae sunt ff. de pub. iud. l. 1.

r *Non potest*. hoc siue fuerit condemnatus ab accusatione primi, ut ff. nau. cau. stabu. l. penultim. in fine. siue absolutus, nisi doceatur de praeuaricatione primi accusatoris

vel nisi secundus prosequatur suam, vel suorum iniuriam, & probet se nesciuisse accusationem ab alio institutam, vt infra eod. l. si quis. §. homicidij & ff. de præuari. l. 3. in prin. & ff. eod. l. si cui. §. ij idem. siue etiam pendeat, vt hic, & ff. eod. l. hi tamen, §. ab alio delatum. nisi decesserit primus, vel nisi alias impeditur procedere: tunc enim intra 30 dies admittitur alius. vt ff. eod. libellorum. §. fina. Item accipe hic, siue vna lege, siue diuersis, ex eodem tamen crimine, vt ff. e. l. senatus. Item lite contest. nam si ante ambo simul veniāt, idoneor eligitur, vt ff. eo. l. si plures.

Crimine duplici quis que quis tenetur.

¶ Si tamen ex eodem facto [a] plurima [b] crimina nascuntur, & de vno crimine in accusationem fuerit deductus, de altero non prohibetur ab alio [c] deferri. Iudex autem super vtroque [d] crimine audientiā cōmodabit. Nec. n. licebit ei separatim de vno crimine sniam proferre, priusquam plenissima examinatio super altero [e] quoque crimine fiat. PP. Cal. Septē. Basso. 2. & Quintiano Coss. 289.

Qui promittit se facturū, quòd iudex feret sententiam pro aliquo: tenetur, sicut qui dat pecuniam pro sn̄ia obtinēda. h. d. Bal. Vel sic: Victoriā causæ pollicitus, non minus crimen contrahit, quam stipulatus. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Vrsæ.

LEX X.

QVi explicandi [f] negotij spem [g] (cuius finis in iudicis potestate, [1] † ac motu situs est) [h] pollicet, nō min⁹ [i] ob illicitam sponsionem crimen contrahit, quam qui ad huiusmodi promissionis cōmercium contra disciplinā publicam aspirat. * PP. 3.

a *Si tamen ex eodem facto.* multo magis si ex diuersis, vt ff. de priua. delic. l. pe. & infra ad l. Fab. de plag. l. 1. in fi.

b *Plur. cri.* vt si in iniuriā domini seruum eius occidi: nā teneor iniuriarum, & homicidij, vt ff. de priua. delic. l. pe. Vel si quis commiserit adulterium cū sorore, tenetur adulterij, & incestus, vt ff. de adul. l. si adulterium cum incestu in prin. Sed huic videtur contra, vt ff. eo. l. senatus, sed ibi erat idem crimen: hic duplex. Quid si aliquem fui aggressus, & in aggressione homicidium perpetraui? Respō. licet facta diuersa sint, tamen quantū ad initium pro uno facto habetur, vt ar. infra ad legem Iul. de vi. l. quoniam.

1 † Al. potestatem.

* Hæc cōstitutio pertinet proprie ad fumi uenditores (quales fumo necari iussit Alexander Seuerus) nō ad prō ista n 9 in put statis. vide Cuiac. 20. obs 9.

c *Ab alio.* à contrario ergo ab eodem non potest accusari, & erit verum, vbi crimina ex eodem facto oriuntur: si autem ex diuersis, pōt etiam ab eo. vt ff. l. libellorum, §. sed & si aliud.

d *Super vtroque.* sic sup. de iud. l. nulli interim. & dum rñdet p̄ vno, nō arctetur pro alio, vt ff. de custo. reo. l. 2. §. fi.

e *Super altero.* vtroque tamen plenissimè discusso, poterit seorsum pronunciare, vt hic innuit. In vltimo distingue, quia aut vnus accusat vnum, & tunc de vno crimine, & vna lege potest, diuersis legibus non potest, vt ff. eodem. l. senatus. sed si diuersis criminibus descendentibus ex diuersis factis, potest, vt ff. eodem l. libellorum, §. sed & si aliud. Si ex vno, non videtur, quod liceat, vt sumitur argu. à contrario sensu, in hac l. 2. resp. aut vnus accusat plures: & tunc si eodem crimine, licet, vt infra si reus, vt ac. mor. fue. l. 1. & ff. de adult. l. qui pupillam, §. primo. & l. vim passam, §. incesti. Sed fallit in accusatione adulterij, vt infra de adult. l. reos, & ff. de adul. si maritus, 2. §. 1. si vero diuersis criminibus, vno libello non possunt accusari ideo: sed si diuersis, sic: non tamen tres, & hoc nisi suam vel suorum iniuriarum prosequatur, & ff. eodem l. hos accusare. §. 1. & sup. titu. 1. l. cum rationibus. Aut contra plures accusant vnum: & tunc si de eodem crimine, idoneior est eligendus, vt ff. eod. l. si plures, si autem de diuersis criminibus ex vno vel diuersis factis descendentibus, possunt, scilicet plures vnum accusare, vt hac l. interim tamen dum habam necesse respondere pro vno, non arctatur pro altero, vt ff. de custo. re. l. 2. §. finali.

Accusatus ab vno super vno crimine, an possit ab alio super eodem accusari.

QVi explicandi. CASVS. Si comes, vel assessor iudicis recipiat pecuniam à conuento, vt absoluatur, non minus puniendus est comes, vel assessor, quam qui corrupit. quæ autem sit hæc pœna, nō aperit. tu dic, si corrumpens sit actor perdit litem, vt supra de pœna iudic. qui malè iud. l. 1. comes fustibus ceditur, & pro iniuria quā feci iudici, dānabitur, vt ff. de iniurijs. l. itē apud. Viu.

f *Qui explicandi.* puta familiaris, vel assessor, vel comes, vel consiliarius iudicis, vt & ff. ad leg. Iul. repe. l. in comites.

g *Spem.* i. victoriā, quā sperat, qui dat.

h *Situs est.* dum tñ s̄m legem iudicet, vt in auth. de iud. §. omnis autem, col. 6.

i *Non minus.* q. d. non minus punitur dictus consiliarius q̄ ipse corruptor, cū pars sit delictū. ar. sup. de episc. & cle. l. si quēquam. Sed q̄d sit hoc crimen, non aperit. Dic ergo, actor corrūpens perdit litem, vt sup. de pœna iudi. l. 1. Item crimē falsi committitur, vt relegetur ad tempus, vt ff. de falsis, qui duob. familiares autē, vel alij prædicti, fustib. cæduntur, & per hoc de iniuria, quam iudici fecisse vñr, damnati vñr, vt ff. de iniur. l. item apud, §. idem ait. sed hodie ei, qui dedit, parcitur; q̄ dic, vt sup. de pœna iud. auth. nouo iure. & facit ad legem istam, ff. de cal. l. si ab eo. & quod no in l. 1 §. 1. 2. & 5. in eod. titulo.

Iudicem corrūpēs qua pœna puniatur.

2 † Du. liberis. ab Cōlegio castissime.

Cal. Nouembr. ipsis quarto & tertio AA. Coss. 290.

Accusatus, & quia nō fuit probatum, absolutus, potest ab alio de præuaricatione primo docentis iterum accusari de eodē crimine de alio verò crimine potest accusari, si doceatur de præuaricatione, vel collusione primi. h. d. Bal. vel sic: Absolutus non reaccusatur de eodem crimine, nisi doceatur de priori præuaricatione, de alio vero non prohibetur, h. d. secundum Salic.

Ijdem AA. & CC. aue [2] † Crispinæ clarissimæ nobis.

LEX XI.

SI quis homicidij crimen existimat persequendū, [k] secundum iuris publici formam debebit eum, [l] qui in primordio homicidij postulauerit reum, neq; probauerit, ideoque reus absolutus est præuaricationis arguere. [m] Id enim salubriter statutis principum parentū nostrorum, iurisque forma præscriptum est. [n] Vel si id non putauerit [o] agendum, ad se

SI quis. CASVS. Accusaui Titium de adulterio, & absolutus est, an possis eundem accusare, quæritur? Et dicitur, q̄ non, nisi arguere me poteris de præuaricatione, quia forte collusi cum Titio. Si vero Titius homicidium fecit, poteris eum accusare. Viu.

k *Persequendum.* contra eum, qui iam ab alio accusatus fuerat, & absolutus.

l *Eum.* primum accusatorem, qui succubuit.

m *Arguere.* aliter. n. regulariter non auditur, 1 ut hic, & ff. de præua. l. 3. in prin. sed fallit, quando secundus suam, vel suorum iniuriam prosequitur, & docet se nesciisse de prima accusatione, vt ff. eodem, l. si cui. §. sed hoc verum si ve-ro accusatus transigat, q̄ pōt, vt sup. de trans. l. trāsigere. nō nocet nisi transigenti, cum res inter alios acta, &c. vt supra res inter alios acta. l. 2. licet enim cuilibet liceat redimere sanguinem suum, verum est, vt non habeatur pro confessio, non ad hoc, vt non possit ab alio accusari, quòd est in alijs publicis iudicijs, vbi non de sanguine agitur, ut ff. de priua. delict. l. fin.

n *Præscriptum est.* idest, in scriptis positum.

o *Non putauerit.* scilicet docere de præuaricatione primi, quod est etiam cum prosequitur suam, vel suorum iniuriam, vt modo notaui. & quod subijcit, ad sequens crimen scilicet homicidij, quod est sequens ratione præuaricationis, de qua regulariter debere caute docere. Item quod

1 Adde Sal. si iuramentū purgationis delato accusato, nō tum sit accusato, nō poterit amplius accusari. addo tñ, q̄ iuramentū veritatis non noceret nisi differenti. Ias. in l. 3. §. pen. ff. de iureiu.

quod subijcit pastorum, ideo dicit, quia à pastoribus hoc crimen. s. homicidij, primo deuenit. s. Cayn. & Abel. & quod subijcit coges, non absolute: sed si vult accusare, coges eum subscribere, vel alias non audias eum. Vel dic secundo secundum B. quòd fecerat iniuriam, & postea homicidium in pastores, & hic secundus accusator de homicidio & iniuria inscripsit, omisso de homicidio, ad sequens crimen, s. iniuriæ peruenitur, quæ tamen ante homicidium facta fuerit, quod totale cepit à pastoribus, vt Cayn. & Abel. Tu dic melius tertio, quòd tria delicta commiserat, primo homicidium vnius pastoris, postea iniuriam fecerat alijs. tertio pecora abegerat, & sic ex quo omittit primũ, descendit ad primũ crimen pastorum, idest, iniuriæ eis factæ & dominio per eos, & latronum qui scilicet abegerunt pecora. vel si iste nõ fuerat ordo in committendo, fuit saltẽ in libello accusationis, vt habeat locum, quod dicit sequens.

a *Eum coges*. si iam cœperat accusare, vt scilicet non incidat in Turpillianum. alias non compellit, vt sup. vt nemo inuitus. l. j. Sed si inscripsit in tribus casib. supradictis, omisso vno, an tunc inscribet in duobus? Respon. sufficit prima inscriptio. Item an ratione omissi homicidij incidit in Turpillianum? Resp. non, quia non sponte desistit, sed repulsus exceptione, quia ab alio absolutus.

b *Legibus fiet.*] lege Corn. de sica. secundum primum modũ. vel secundum vltimũ crimine abigeatus & iniuriarum.

F*Actum*. CASVS. Si quis sponte, vel impatientia doloris se præcipitauerit, hoc hæredi suo non imputabitur.

c *Præcipitantis*. scilicet ob tædium vitæ, vel impatientiam doloris, vel pudorẽ æris alieni.

d *Non potest*. præcipitanti, vel eius hæredi, vt hic, & supra qui testa. facere poss. l. a. vbi plene distinxi. & habes titulum

† Crimen pastorum hic dr, nõ vt putat Ac. sed quia pastores latrocinijs dediti esse consueuerũt, vt de Arasgis & Heniochis scribit Strabo. & id confirmat lex vnica, C. Ne pastoribus dentur filij nutriendi li. 9. ti. 31. fore alioqn, vt qui nutriẽdos dederint, societatẽ latronũ inijsse videantur, quis alijs rusticanis dari licet. Gothof.

Homicidij crimẽ à pastoribus ortum habuit.

1† Ad Martinũ C. T.

* Ex lib. 9. tit. 1. l. 14. C.Th.

2 † Miserorum.

3† Accusator.

4† Iterum C.Th.

quens crimen, idest pastorum * latrorumve descendere eum coges, [a] atque id exequi iudicio tuo: cum si quidem id ab incusato appareat esse commissum, ob vltionem publicam obnoxius legibus fiet.[b] D. 8. Idus Apr. Annibaliano, & Asclepiodoto Coss. 292.

Se præcipitans absque conscientia criminis, non nocet successoribus. h. d.

Ijdem AA. & CC. Aurelio.

LEX XII.

FActum sponte se præcipitantis[c] innocenti criminis periculum afferre nõ potest.[d] S. 13. Cal. Iun. Sirmij AA. Coss.

Accusatus non debet torqueri, si accusator se non inscripsit. h. d. Bald. Vel sic: In accusatione facta de seruo necessaria est inscriptio, sicut de libero. h. d. Sal.

Imppp. Valent. Gratia. & Theo. AAA.[1] † Mariniano vica. Hispaniæ.

LEX XIII.

SI * quis seruos credideritaccusandos, nõ prius ad corporum[2] † tormenta veniatur, quam se vinculo subscriptionis adstrinxerit.[e] [3] † D. 6. Calen Ian. Patauij, Merobaude 3. [4] † & Saturnino Coss. 383.

Iudex in criminalib. nõ debet ire per mendicata suffragia, sed per probationes, quib. lux veritatis adsistat. Vel sic: In criminali iudex non debet credere dicto alterius iudicis vel notarij, sed debet inquirere per se. h. d. Bal. Vel sic: Etiam in criminalibus non iudicatur exemplis & simplici relationi etiam si persona referentis sit publica non creditur, sed de rei veritate cognoscitur. Sal.

specialem infra. de ijs qui nomem sibi confinx.

S*I quis*. CASVS. Si aliquis volens seruum accusare, petat eum torqueri, vt sic veritas pateficat: an sit audiendus, antequam inscribat, quæritur? Et dicitur, quòd non. Viuianus.

Iidem AA. & Arca. A. Cynegio PP.

LEX XIIII.

SInguli * vniuersique iudices cognoscant in publicis criminib. non oportere emẽdicatis vti suffragijs[f] decretorum, * (aut relationib.[g] à * publicis personis destinandis credere:[h] sed rei veritatem inquirere.[h] Dat. prid. Cal. Maij, Const. Arca. A. & Bautone Coss. 385.

In publicis iudiciis etiam potentiores viri debent personaliter adesse: licet in ciuili causa possint mittere procuratorem. h. d. Bal. Vel sic: Nemo ĩ crimine publico põt per procuratorem litigare. h. d. S.

Idem AAA. Tatiano PP.

LEX XV.

TVnc * conuenit[i] potentiores viros adesse iudicijs, cum eorum pœnitentiã in[5] † criminib. publicis per inscriptionẽ causa deposcat: licet[6] † in pecuniarijs[k] causis per procuratores litem sustineant. Dat. 15. Cal. Mart. Mediolani, Valẽtiniano A. 5. & Neoterio Coss. 390.

In criminalib. causis requiritur inscriptio & facti et tẽporis designatio supple, et ẽt loci depositio. h. d. Bald. Vel sic: Non debet procedi super crimine, nisi certa & clara precesserit accusatio. alias iudex punitur. h. d. Bar. Vel sic: Libellus in causa criminali, debet continere factum & tempus, & iudex, qui nõ recipit libellum, qui debet recipi, debet puniri. h. d. vel sic: Libellus in criminali dẽt continere nomẽ accusatoris, nomen iudicis, & nomen accusati. Item factũ, & eius qualitatem. Item debet continere tempus & locum. h. d. tex. cum glos. vnde aliquid, quod hic deficit, debet suppleri per l. libellorum. ff. hoc tit.

e *Adstrinxerit*.] sicut si liberum accusaret, vt ff. eod. l. hos accusare. §. si seruus & dic, quòd inscribit promittendo se subiturum eandem pœnam, si non probauerit. Vel dic profitebitur se deposuisse libellum, vel secundũ alios. se perseueraturum vsque ad finem accusationis.

S*inguli*.] CASVS. Si quis publicum crimen ab officialibus dicatur perpetrasse, secundum relationem eorum nõ cognoscet iudex, sed veritatem inquiret. Viuian.

f *Vti suffragijs*. hoc est, quod non ex aliorũ conscientia & scientia iudicent, sed sua, vt in auth. de iudic. §. j. col. 6. Vel dic, quod iudicent, sicut alius vel alij iudices in similibus iudicauerunt, vt sup. de sen. l. nemo.

g *Relationibus*.] vt dicas quærite ab officialibus: ipsi referent vobis quid sit, secundum Azo. & sic non creditur officiali soli, ut & no. supra eo. tit. l. ea quidem. & facit ff. de custo. reo. l. diuus.

h *Inquirere*.] & facit supra de relat. l. finali.

T*Vnc conuenit*.] CASVS. Nobilis demum adesse iudicio debet, cum accusatur de publico crimine: aliud cũ in pecuniaria causa conuenitur, quo casu per procuratorem se defendere potest. Viuian.

i *Tunc conuenit*. quasi dicat, semper conuenit eos adesse publicis iudicijs, quia semper hoc causa deposcit, cũ ad crimen publici iudicij frustra interueniat procurator, vt ff. de publ. iud. l. per. § ad crimen. nisi in crimine iniuriarũ, quod mouet vel suscipit illustris per procuratorẽ, vt inf. de iniu. l. fi.

k *Licet in pecuniarijs*. sed hoc ius hu-

* Ex lib. 9. tit. 1. l. 15. C. Th.

† Decurionum d. ili. cet. Cont.

* In his addita sũt à Tribon. & vide Cuiad. 1. obser. c. 33.

* Ex lib. 9. tit. 1. l. 17. C. Th.

5 † Criminalis C. Theod.

Officiali soli non creditur.

6 † Hæc vsque ad finẽ absunt C. Th.

Procurator in criminalib. non interuenit.

dic stat vsque ad illustres tanquam ex necessitate, vt sup. de procu. l. pen & auth. ibi posita.

IN causis.] CASVS. In libello accusatorio debent comprehendi nomen accusatoris, & accusati, & crimen, & tempus commissi criminis. quod si aliter fiat, iudex recipiens inscriptiones in quinque libris mulctabitur. Vivian.

Impp. Arcadius & Honorius AA.[1] † Passibo filio suo.

LEX XVI.

IN * causis criminalibus dignum est, vt inscriptiones [a] præponantur, [2] † quæ magnitudinem [b] videlicet criminis, tempusq; [c] designant, alterutram [d] partem digna legũ terrere possit auctoritas. ¶ Quòd si fuerit statutum [e] fortè contemptum, ij qui ex officio ingrediuntur * secretarium, [f] quinque librarum auri condemnatione feriantur. D. 8. Id. Iun. Medi. Olybrio, & Probino Coss. 395.

Non intelligitur quis esse culpabilis eo ipso quòd coram iudice diffamatur: sed debet ille, qui eum putat culpabilem, accusare & detineri vna cum reo, similitudine supplicii puniendus, si constiterit eum calumniatũ. hoc primo. Confessus in se in tormentis, non debet torqueri in alium: nec debet crediti eius testificationi contra alium. hoc dicit secunda pars. Bald. Vel sic: Accusator debet se inscribere & detineri sicut accusatus, donec causa examinetur: & qui torquetur, non debet interrogari de sociis. h. d. secundum Bal.

Impp. Honorius & Theo. AA. Consul. Prætor. Trib. pleb.[3] † S. D.

LEX XVII.

ACcusationis * ordinẽ iam dudum legibus in stitutum [g] seruari iubemus, vt, quicunque [h] in discrimẽ capitis accersitur, non statim reus, qui accusari potuit, existimetur: ne subiectam innocentiam feriamus. [i] ¶ Sed quisqs ille est, qui crimen intendit, in iudiciũ veniat, [k] nomẽ rei indicet, [l] vinculum [m] inscriptionis arripiat, [4] † custodiæ [5] † similitudinẽ [n] (habita tamẽ [o] dignitatis æstimatione) patiatr, nec impunitam fore nouerit [p] licentiam mentiendi, cum calũniantes ad vindictam poscat similitudo [q] supplicij. ¶ Nemo [r] tamen sibi blandiatur obiectu cuiuslibet criminis de se in quæstione cõfessus, veniam sperans propter flagitia adiũcti, vel pro cõtione criminis consortium personæ superioris optans, aut inimici [s] supplicio in ipsa supremorum suorum sorte sauandus, [6] † aut eripi. [t]

1 † Dua. Pasliphilo.

a Inscriptiones. i. libelli accusatorij inscriptiones & cum inscriptione.

* Ex li. 9. tit. 1. l. 8. C. Th. vide Cuiac. obs. l. 20.

b Magnitudinem. exprimendo illud.

c Tempusque.] idest annum & mensem, non autem diem cõmissi criminis, sed dati libelli sic, vt ff. eo. l. libellorum.

2 * Lit. præponatur.

d Alterutram. i. vtraque, s. accusatũ, si succumbat: accusatorem, si non probet, vt sup. proxi. & infra de calumnia. l. non prius.

† Secretariũ locus in quo iudices solẽt cõuenire.

e Statutum. aliàs sic licet.

f Secretarium. i. recipiẽtes inscriptionis, secundum Azo. [illegible] alij, vt H. i. curatores, alias viatores litiũ. In prædicto aũt libello plura dẽnt cõtineri. Primo anni domini eius tẽporis, quo dat libellus. nã in omni instrumento, quod fit, tẽporis cõmemoratio poni debet & indictio, vt in auth. vt præponatur nomen Imperatoris coll. 5. Deinde anni imperij illius imperatoris, q tũc est, cũ libellus datur, Cõsul, Mensis, dies dati libelli, non dico dies commissi criminis. Item quis accusat, & quis accusatur, & de quo crimine certẽ & apud quem iudicem. Item locus criminis. Certum tempus mensis. Consul, non dies vel hora apponatur ab initio, in fine subscribitur. Erit ergo hæc forma Anno domini Mccxxvij. imperij sacratissimi Friderici Imperatoris anno septimo, Consulibus illis, indictione tali die xij. exeunte mense Iulij, ego Titius defero vel accuso Geraldum apud Tesprimum potestatem Bonon. lege Iulia de adulterijs: quia fecit adulterium cum Bertha tali in domo illius, mense tali, Consulibus vel Potestate tali: & huic me accusationi subscribo, & vsque ad finem vel ad sententiam perseueraturum promitto: & per hoc etiam fideiussor dabitur: vt infra ad Turpil. l. septima. & ff. eo. l. si cui. circa prin. Vel si ponatur in tertia persona talis detulit talem, &c. non est vis: vt ff. eodem l. libellorum, vel erit subscriptio, quod patiatur eandem pœnam: ut & intra eodem l. proxi. Vel tertio, profitebitur se dedisse præfatum libellum: per quod statim intelligitur ligatus ad talionem. & facit supra de fide instrumentorum l. ... & supra, tit. 1. l. 3.

Scrinium Lauretanum.

Libellus criminalis quid continere debeat.

Libelli accusatorij forma.

ACcusationis.] CASVS. Si quis accusetur de crimine, non debet statim credi, quod crimen commisit: sed accusator libellum accusatorium porrigat, in quo contineatur crimen commissum, & nomen accusati: & in fine libelli obligabit se ad pœnam talionis, quod est, vt eandem pœnam patiatur, si non probet, quam passurus esset, si crimen institutum probatum fuit: & vterque sub custodia tenebitur simili, nisi dignitatis ratio aliud exegerit: & non audietur accusatus volens se excusare, per hoc quod alij dicantur idem crimen commisisse, quod ipse commisit, cum de se confiteri debeat quis, nec de aliena conscientia interrogari, q a nullus de proprio crimine super aliena consciẽtia est interrogãdus. Viuian.

g Institutum. vt no. supra l. proxi.

3 † Du. Senatui eius

* Ex li. 9. tit. 1. l. 19. C. Th.

h Quicunque. supple catenus volumus seruari, vt nõ stati, &c. & dic reus, idest dãnandus.

i Feriamus. i. subiectus innocẽtes. vnde Boetius: hoc tantum dixerim vltimũ esse aduersæ fortunæ sarcinã, quòd dum miseris aliqd crimen infligit. quę perferunt, meruisse creduntur: & ad hoc quod non debet esse quis credulus, est ff. de eo per quem fa. est l. 1. § 1.

Boetius.

Credulus quis esse non dẽc.

k In iudicium veniat. vt ergo præsens absentem non accusat, vt supra eo. l. absentẽ. sic nec absens præsentem, v. hic. sic ergo præsens præsentem accusat.

4 † Accipiat. C. T.

5 † Du. Custodia.

l Indicet. in libello. vel querelã apud acta deponat, vt sup. eo. l. si quis.

m Vinculum inscriptionis. i. det inscriptionem, per quam ad similem pœnam ligatur, vt sibi, cũ calumniãtes, &c. vt supra, l. proxi. diximus.

n Similitudinem. i. si cut accusatus custoditur, sic accusator, vt hic & inf. tit. 1. l. 2. in fi. & inf. ad leg. Iul. maie. l. si quis alicui.

6 † Sociandus.

o Habita tamen dignitatis æstimatione. q a aliter in dignitate positus custodit, q alius, vt hic, & ff. de custo. re. l. 1. & l. diu. j.

p Nouerit. accusator, vt inf. de cal. quisquis. & inf. ad l. Iul. de vi. l. si quis.

q Similitudo supplicij. hoc ergo est vinculum, & quando crimen ordinarium erat & pœna criminis ordinaria, planum est. Sed quid si extraordinarium? Respon. & hic extraordinaria imponitur pœna calumnianti, qualis imponenda erat reo, si victus fuisset: vt ff. ad Turpil. & in priuatis, & ff. de priua. deli. l. fin. & de præuar. l. ab Imperatore. in casu tamen calumniari permittitur, vt ff. de bon. li. l. qui cũ maior § si patris. sed illud vt non perdat patronus contra tabulas, non vt pœnam talionis euitet. Item non talis sed alia pœna videtur debere imponi, vt sup. tit. 1. l. 3. sed ibi erat absens accusator, hic præsens.

Calumnians in crimine extraordinario qualiter puniatur.

r Nemo tamen. licet supra faueat reo, non tamen in omnib. fauet, vt si cõfitens de se nominet sociũ parẽ vel maiorẽ, ut illo absoluto, vel nõ inquisito, iniquum sit eũ teneri.

s Aut inimici. repete, & nemo sibi blandiatur, quasi hoc sibi possit contingere, quòd nominet inimicum quasi in delicto, cum quo vt ille pereat, vult libenter perire.

t Aut eripi. repete & non blandiatur sibi, quasi & sic possit euadere, i. priuilegio vel studio nominati.

a *Ne interrogari.*] nedum accusationem non admitti.
b *Sinat.*] vt sup. de testi. l. quoniam liberi. & inf. de quæst. l. sicuti. & ff. de quæst. l. repeti. §. primo, & ff. de publ. iudi. l. is qui.
c *Conscientia.*] fallit in casibus propter immanitatem criminum. Primus est sup. de seri. l. prouinciarum. Secundus, j. de fal. mo. l. 1. Tertius ff. de cust. re. l. diuus Hadrianus. Item alius ff. ad exhi. l. fin. Item inf. de malefic. & ma. l. fi. & facit ad id. l. de inf. de cust. reo. l. 1. & tamen his casibus non debet interrogari, nisi aliqua præcedat præsumptio, vt infra de quæstioni. l. 1. Item eius responsio non erit plena probatio, sed aliqua præsumptio.

2† Et confessis de delictis non creditur si alios accusent: vt in c. 1. cũ gl. 3. extra de confes.

DE EXHIBENDIS, & transmi. & c.

De personis accusantium dixit, nunc accusatorum, quæ quandoque exhibentur, quandoque etiam ad aliũ locum transmittunt etiam sub custodia, & ideo de hoc dicit.

SI miles.] CASVS. Miles si publicum crimen in prouincia commisit, præses faciet eum custodire, & epistolam mittet ad magistrum militum, in qua continetur qualiter contra eum fuerit probatum, & vt pro reo mittat.

3† Ex li. 9. titu. 2. l. 2. C. Th.

d *In prouincia.* Et sic extra militiam: quia tũc sub magistro militum tantum responderet.
e *Sub custodia.*] idest custodiendo habetur discretio, vt ff. de custo. re. l. 1. & l. diuus. l.
f *Causæ meritum.*] i. acta, qualiter deliquerit & probatum sit, & vt mittat pro eo, & huiusmodi scriptura missa appellatur elogium.
g *Vel etiam personæ qualitatem.*] idest ipsam personã, qualis est, remittat: vt hic, & ff. eod. de milit. & l. non dubium. §. illud. & ff. de re mili. l. 3. & inf. de re mili. l. fi. in princip. lib. 12. & hoc ex voluntate, cum crimen est commune & enorme: nam & ipse præses potest punire, vt ff. de accu. l. fi. & sup. vbi se. vel cla. l. 2. & in authen. vt omnes ob. iud. §. si igitur. coll. 5. & plenè dixi de his supra, de iurisd. om. iudi. l. magisteriæ. & facit supra de offic. ma. mil. l. 1.

NVllus.] CASVS. Accusatus antequam conuincatur, etsi custodiri debeat; in vinculis tamen non est ponendus; nec accusatori facile credendum est, nisi inscripserit: quo facto dabuntur 30. dies accusato ad disponendam familiam suam: nec officialis a quo mittitur ad accusandum, debet habere copiam nundinandi, id est negotiandi, vt sic proroget tempus, quo veniente donec de veritate constiterit, sub pari erit custodia accusator cum accusato. Viu.

se posse confidẽs, aut studio, aut priuilegio nominati: cũ veteris iuris auctoritas de se cõfessos, ne interrogari[a] quidẽ de aliorũ cõsciẽtia sinat.[b] ¶ Nemo igit. de proprio crimine confitentem, super conscientia[c] scrutetur aliena.[2]† Da. 8. Id. Aug. Rauennæ Asclepiodoto, & Mariniano Coss. 423.

TITVLVS III. De exhibendis, & transmittendis reis.

Miles à preside captus, est magistro militum sub fida custodia remittẽdus. Bal.

Impp. Valentinia. & Valens AA. Valentiniano Consulari Piceni.

LEX PRIMA.

SI miles[3] † in prouincia[d] repertus crimen publicũ commiserit, eum rector prouinciæ sub custodia[e] constituat, atque ita vel causæ meritum,[f] vel etiam personæ qualitatem[g] ad magistrum militum referat. Dat. 12. Calend. Feb. Mediolani, Valentiniano & Valente AA. Consulibus 363.

Non est quis in carcere ligandus, antequam conuincatur: nõ est quis accusatus, antequam inscribatur: non est quis ad iudicem transmittendus, antequam 30. dierũ spatium eidem ad componendũ mœstos penates assignetur: et tam reus, quam accusator ex vinculis æqualiter causam dicunt: in quibus debet detineri, donec reperitur celebrata cognitio veritatis. Bald.

Imppp. Gratian. Valentin. & Theod. AAA. Eutropio PP.

LEX II.

NVllus[3]† in carcere, priusquam conuincatur, omnino[h] vinciatur. ¶ Ex longinquo si quis est acciendus,[i] non prius insimulanti,[4]† (id est[5]† accusatori) accommodetur assensus[k] quàm solenni lege se vinxerit[l] & in pœnam reciproci, stylo trepidante, recauerit. ¶ Ei vero, qui reducẽdus[m][6]† erit,[n] ad disponẽdas res suas, cõponendosque mœstos[o] penates, spatium corã loci iudice, aut ẽ magistratibus sufficientiũ dierũ, non minus[p] ẽ triginta tribuat: nulla remanente apud eum,[q] qui ad exhibendum missus est, copia nundinandi.[r] ¶ Qui[s] postea quàm ad iudicem venerit, adhibita aduocatione, ius dedebit explorare quæsitum,[t] ac tãdiu pari[u] cum accusatore fortuna retineri, donec repererit cognitio celebrata discrimen[x]. D. Cal. Iun. Constant. Grat. 5. Theodosio AA. Coss. 380.

Nullus debet exhiberi vt reus ad iudiciũ, nisi precesserit iudicis mandatum. Sal.

Imppp. Valen. Theod. & Arca. AAA. Diepanio Proconsuli Africæ.

LEX III.

NEminem[7]† in iudicio exhibendum esse præcipimus,[y] nisi de cuius exhibitione[8]† iudex pronũciauerit. D. PP. Pri. Non. Feb. Mediolani Valentiniano A. 3 & Neoterio Consulibus 390.

h *Omnino vinciatur.* huic est contra j. eo. l. fi. in fi. & inf. titu. l. 1. Solu. non ponitur in carcere vt ligetur, sed vt custodiatur sine ligamine vel in carcere, vel sub fideiussorib. vel nuncijs secundum qualitatẽ delicti & personæ, vt ff. de cust. re. l. 1. Vel dic non ponitur, vt cruciatur, sed vt conseruetur: quod in idẽ recidit. Vel dic, postquã cõuincatur quaquali præsumptione: sed prima placet. Vel hic paratus erat dare fideiussorem, ibi non.

3† Ex li. 9. titu. 3. l. 1. C. Th.

4† al. ad simulati.

5† inclusũ deest in C. Theod.

6† deducendus.

i *Acciendus.*] idest, accusandus vel idest vocandus, vt possit accusari: sic ergo absens accusatur, & sic est contra sup. tit. 1. l. absentem, sed recipitur accusatio, vt hic, non autem proceditur in ea, vel sic inscriptio, non tamẽ datus iudici.
k *Assensus.*] qui petebat suam accusationem recipi, & accusatum citari, & puniri.
l *Vinxerit.* faciendo inscriptionẽ: sed an statim est vinctus et antequã reus veniat? Respond. non, sed vinciendus: quasi in sub conditione est ligatus. Vel dic etiam prius est fore ligatũ.
m *Qui reducendus.*] absens pro quo omittitur, vt veniat, vt sic possit accusari.
n *Erit.*] sc. & verbo.
o *Mœstos.*] i. familia ve sic penas, vt j. de commeatu l. fi. li. 12.

7† Ex li. 9. ti. 2. l. pen. C. Th.

p *Non minus tamen triginta.* plus. n. põt. & facit inf. de pen. l. si vindicari.
q *Apud eum.* officiali, q. missus est ad exhibẽdũ reũ vel. i. alitẽ, p. quo mittitur ẽ.

8† Realite cõdũ Bar. & si refistat, in pune offendetur, l. si ser uus, sup. ne qs. qui ad ecc. cõfug. itellige ẽ hãc legẽ secundum eũde Bal. de citatiõe verbali.

r *Qui Nund nandi.*] i. negotiãdi, vel epulas f. ciẽdi hoc est, (non debet ips prorogare.
s *Qui.*] al. sen.
t *Quæsitum.*] id est quare fuit vocatus.
u *Pari.*] sc. supra tit. 1. l. fi.
x *Discrimen.*] veri & falsi.
y NEminem. Precipimus.] i. priuato. fallit ergo, quod hic dicit in officiali, ut sup. tit. 1. lex quidẽ. Hic & sequ licteas

liceat vni sine iudice. l. 1. & 1. & inf. de fal. mo. l. 1. & ff quæ in fraudem credi. l. ait prætor. §. si debitorem. & ff. de fur. interdũ. 2. §. qui furem. & j. de rapt. virgin. l. 1. in princ. & in auth. vt liceat ma. & aute. §. pen. & § fi. col. 8.

DE CVSTOdia reorum.

Exhibiti id est accusati custodiatur ideo que de hoc subijcit.

IN *quacunque.* Diuiditur in quatuor partes: nam primo mādat iudici, vt causę cognitionem & definitionem acceleret. Secūdo mandat reorum custodiam, annectendo eius formā & formam. Tertio prohibet crudelitatem custoditis fieri. Quarto imponit pœnam crudelitatem exercenti: & iudici in vindicando negligēti. Secunda ibi, Interea. Tertia ibi, Illud etiā. Quarta ibi, Nō enim. CASVS. Siue solenniter quis accusatus de priuato, siue iudici per excubitores denunciatum fuerit de crimine, vt quia notorium, examinatio causæ differri non debet: sed statim accusatus absoluendus est, si appareat innoxius: si vero accusator absit: iterum non debet accusatus catenis constringi, vel cruciari, vel in compedibus custodiri: ita vt de die videat lucem: de nocte imponatur in profundum carceris: & postea in ortu solis ad lumen eleuetur: custos verò carceris premium non accipiat ab accusatore, vt accusato crudelior fiat: vel vt accusato denegetur, quo minus audiri possit à iudice: quia si hoc faciat, erit infamis. Viuian.

1 † Ex li 6. titu. 4. li. 1. C. Th.

2 † Ratio est, q̄a hoc iure carcer nō est ad pęnā. l. aut damnum. §. solēt. ff. de pęn. secus de iure canonico. c. q̄ui. de pœn. li. 6. vt ibi notatur. non pōt tn̄ esse vsque ad mortē sub pęna irregularitatis. Pan. c. nouimus. de senten. excom.

3 † inclusa deiunt in Cod. Th.

a *Exystat.* priuatus & solennis.

b *Eum.* id est reum.

c *Solicitudinis cura produxerit.*] s. quia publicus erat latro. Vel dic, quod officiales de his solici-

TITVLVS IIII.

De custodia reorum.

Siue per accusationem, siue per inquisitionem procedatur, causa debet celeriter examinari, et non debet differri: & interim reus in carceribus positus non debet iniuriari: nec in locis tenebrosis de die poni. nec aliās iniurias pati. Bart. vel sic: In cognitione causæ criminalis quādo partes sunt præsentes, debet accelerari, de sociis reus interrogatur: et interim dum de crimine agitur (si criminis qualitas exigit) quis incarceratur: & incarcerati de die reducuntur ad lucem, vt ex ea vegetentur in custodia: & custodia debet geminari de nocte: & carcer ad pęnam non est inuentus, sed ad custodiam: tamen ex post facto redactus fuit interdum ad pœnam: nec est tolerandum quod ad instantiam accusatorum rei male tractentur à custodibus. h. d. Sal.

Imperator Constantinus A. ad Florentium rationalem.

LEX PRIMA.

IN [1]† quacunque causa reo exhibitor, siue accusator existat,[a] siue eum[b] publicæ solicitudinis cura produxerit,[c] statim debet quæstio[d] fieri, vt noxius puniatur, innocens absoluatur.

¶ Quòd si accusator aberit ad tempus, aut sociorum[e] præsentia necessaria videatur: id quidem debet quàm celerrimè procurari.[f] Interea [2]† verò reum exhibitum nō per ferreas manicas & inhærentes ossibus mitti oportet: sed prolixiores catenas (si criminis qualitas etiam catenarum acerbitatem[3] postulauerit) vt & cruciatio[g] desit, & permaneat sub fida custodia. Nec vero sedis intimæ tenebras pati debebit inclusus, sed vsurpata[h] luce vegetari, ac subleuari: & vbi nox geminauerit[i] custodiā, in vestibulis[k] carcerum, & salubribus[l] locis recipiatur, ac reuertente iterum die, ad primum solis ortum ilico ad publicum lumen reduci, ne pœnis carcerum perimatur: quod innocentibus miserū, noxiis[m] non satis seuerum esse dignoscitur.

¶ Illud etiam obseruabitur, vt neque iis, qui [4]† stratorum[n] funguntur officio, neque ministris eorum liceat crudelitatem suam accusatoribus vendere:[o] & innocentes intra carcerum septa letho dare, aut subtractos[3] audientię, lunga tabe consumere. Non enim existimationis[q] tantum, sed etiam periculi metus iudici imminebit: si aliquem vltra debitum tempus inedia aut quocunque modo aliquis stratorum exhauserit,[r] & non statim eum, penes quem officium custodiæ est, atque eius ministros capitali pęnę subiecerit.[s] Dat. prid. Calen. Iul. Sardicæ. Constantino A. 6. & Constante Cæs. Consulibus.

Detentus debet à iudice audiri: & apud alta ducis & iudicibus nimis sæuientibus debet imponi freni temperies. h. d. hac lex. quæ non solum ponit formam in detinendo, sed in procedendo, & audiendo detentos. Bald. vel sic: Si quis de crimine conuincitur, debet apud tribunal duci, vt crimen confiteatur, & certum appareat, hoc dicit Bar.

Idem A. ad Euagrium.

LEX II.

SI quis [5]† in ea culpa, vel crimine fuerit deprehensus, quo dignus claustris carceris & custodiæ squalore videatur: auditus apud acta, cum de admisso con-

[4] † Statutum, &c. Nocte custodia malefactorū est geminanda.

Vestibulū & porticus, quid significet.

[5] † Ex lib. 9. titu. 3. l. 2. C. Th.

si exhibuerunt, cum esset notorium, vt supra. tit. 2. l. ea quę.

d *Quæstio.*] idest examinatio.

e *Sociorum.* non q eisdem socijs credatur, nisi in casibus, vt not. sup. tit. 1. l. fi. in fi.

f *Procurari.*] s. vt accusati sint presentes.

g *Cruciato desit.*] Nisi in casu, vt infra l. prox. & in l. diuus. 1. ff. eo. tit carcer. n. ad custodiendum, non ad puniendum inductus est, vt hic & ff. de pęnis. l. aut damnum. §. solent. & infra de exacti. tribu. l. 2. lib. 10.

ADDITIO. Videas c. quamuis ad reorū, de pęnis. lib. 6.

h *Vsurpata luce.*] i. quasi rapta. vel, lux est deputata ad vsum hominum: vt est & ipse in die.

i *Nox geminauerit.*] nota nocte geminari custodiam. sic & ff. de vē. inspici. l. 1. §. tria lumina.

k *In vestibulis.*] locus ante carcerem: vt porticus ante domum dicitur vestibulum ab aue, quia ibi salutabantur antiqui, vt & ff. cōmuni diui. l. arbor. §. de vestibulo. & in decre. 69. dist. c. si officia. In die ergo etiā extra vestibulum, & extra domum stare debent.

l *Salubribus.*] i. tutorib. ad eū saluandū.

m *Noxijs.* idest nocentibus. Azo.

n *Stratorum.* quidā erant, qui captos custodiebant, & lectos sternebant.

o *Vendere.* accipiēdo aliquid ab accusatoribus vt faciant sequentia.

p *Subtractos audientia.*] quia nullum audiunt, vel quia non referunt de eo iudici, vt de alijs.

q *Existimationis.*] id est famæ.

r *Exhauserit.*] i. interemerit, vel occiderit.

s *Subiecerit.* vt ff. eo. l. carceri. & facit infra de pęnis. l. pe. & antep.

S*I quis.*] CASVS. Si de crimine alicuius, quod sit notorium

toriũ iudici denunciatum fuerit, & iudex ad locum tormẽtorum criminosum ducere fecerit, & ille metu tormentorum confessus fuerit: non statim esse puniendus, sed ponendus est in carcere, & postea educendus, & interrogandus, & sic sæuitia iudicis refrenabitur.

dem pœna plectetur custos, qua esset plectendus incarceratus. Et si habeat socium custos carceris: socius in custodiendo eandem adhibebit diligentiam: qua omissa simili pœna plectendus est, qua commentariensis, si ille negligentiam commisisset.

Deprehensus. per confessionem, cui nõ statim creditur, uel deprehensus sũmatim: quod in idẽ recidit.

Videatur. quia fideiussores non habet, uel delictum est enorme, vt ff. eo. l. 1. & l. diuus. 1.

a Constiterit. i. de admissi accusatione, quod sit admittẽda, nec enim per sententiam definitiuã quis in carcerem dãnandus est. vt ff. de pœnis. auth. damnũ. §. solent. secundum R. Vel dic constiterit, non plenè, sed semiplene, puta per confessionẽ, cui non statur nisi perseueret, ut ff. de quæstio. l. 1. §. Diuus Seuer⁹. & §. quæstioni & §. si quis vltro. nam si plenè, & solenniter constaret, non est differenda pœna, ut inf. de pœnis. l. cum reis. quæ est contra, nisi in casu, ut infra eo. tit. l. si uindicari.

b Ita enim. l. eo. sępius audito. & causis suæ innocentiæ sępissimè allegatis. sic & inf. de pœ. l. qui sententiam.

Quoniam. CASVS. Si in eodem delicto inueniantur masculus & fœmina: non simul, sed seorsum incarcerabuntur. Vin.

c Conclaue. idest camera.

d Includit. id est simul multi stant.

e Permixtione. i. per identitatẽ criminis.

f Dispares. sic supra diuortio facto. l. prima.

g Hodie nouo iure. Aliqui habent, sed nouo iure, alij nouo iure alij hodie nouo iure.

h Necesse. sic quia sit enorme. & plene hæc materia tractatur in corpore.

Ad commentariensem. CASVS. Si custos aliquem supposuit, qui accusatum, uel incarceratũ custodiat, & ob negligentiã illius accusatus fugerit, ea-

†† Ex lib. 9. tit. 3. l. 3. C. Th.

stiterit,[a] pœnam carceris sustineat: atque ita postmodũ eductus apud acta audiatur. Ita.n.[b] quasi sub publico testimonio commemoratio admissi criminis fiet, vt iudicibus immodicè sæuientibus freni quædam temperies adhibita videatur Dat. 3. Non. Februar. Heracliæ, Constantino A. 7. & Constante Cæs. secundo Coss.

Carcer mulierũ debet esse separatus à carcere masculorũ. h. d. Bal. vel sic. Mulieres non debent cum viris in eũdem carcerem detrudi, sed in monasteriũ, vel honestis personis tradi. hoc dicit secundũ Sal. cum seq. auth.

Idem A. Acindyno PP.

LEX III.

Quoniã †[t] vnum carceris conclaue[c] permixtos sexu criminosos icludit,[d] hac lege sancimus, vt etiam si pœnæ qualitas permixtione[e] iniungenda est: sexu tamẽ dispares[f] diuersa claustrorum habere tutamina iubeantur. Dat. non. April. Acindyno. & Proculo Coss. 340.

IN AVTH.

Vt nulli iudi. §. necessarium. colla. 9. constitu. 9.

Mulier nunquam potest in carcere detineri in causa ciuili Bald.

Hodie nouo iure[g] nullam mulierem pro pecunia fiscali, seu priuata causa, aut pro crimine quolibet modo in carcerẽ mitti, aut includi, aut custodiri concedimus.

¶ Sed si pro fiscali aut priuato debito pulsetur, per virũ suum, aut quem alium legitimè respondeat.

¶ Quod si noluerit, vel respõdere, vel prosequi litem suã, legitimè in rebus suis executio procedat.

¶ Si verò tale sit crimen, vt necesse[h] sit eã custodiri, si quidẽ fideiussorẽ dare põt, ipsi credat, si verò iurauerit fideiussorẽ dare se nõ posse, iuratoriã cautionẽ pstet de iudicii obseruatione. ¶ Sed si crimẽ grauissimũ sit, de quo accusat, in monasteriũ, vel asceteriũ mittat, vel mulierib. tradat, p quas custodiat. ¶ Iudices aũt, qui hæc nõ seruãt, si maiores sunt, viginti librarũ auri pœnam, si minores, decẽ soluant. ¶ Obedientes autem eis in prædictis casib. spoliati cingulo, dentur in exilium.

Custos carcerũ fracto carcere per negligentiam sui custodis, non euitat pœnã eũ exhibẽdo, sed subit supplicium, quod, qui fugit, esset subiturus, nisi iste custos ex causa necessitatis abesset. h. d. Bal.

Imppp. Valent. Valens, & Grati. AAA. ad Probũ PP.

LEX IIII.

Ad[*] cõmẽtariensem[i] receptarũ personarũ custodia, obseruatioq; ptineat, nec putet[k] hoiem abiectũ atque vilẽ[l] obiiciendũ esse iudici, si reus mõ aliquo fuerit elapsus. Nã ipsum[m] volum[n] eiusmodi pœna consumi, cui obnoxius docebit fuisse, qui fugerit.[o] ¶ Si vero cõmentariensis necessitate aliqua pcul ab officio egerit, adiutorem[o] eius pari iubemus inuigilare cura, & eadẽ statuim[*] legis seueritate cõstringi. D. 3. Cal. Iul. Constantin. Gordia. A. 2. & Probo Coss. 371.

Causæ carceratorũ debẽt velociter terminari: & singulis 30. diebus custos carcerũ dẽt causas, & nomina carceratorum iudici deferre, pœna non referenti, & iud ci ne gligenti imminente. hoc dicit Bald.

i Ad commentariensem. i. principe carceris, qui & ponit alios custodes sub se, & dicitur commentariensis, quia commentari debet eum, quẽ custodit.

k Nec putet. Hoc dicit si alium custodem posuit commẽtariensis, qui capitiuum fugere permisit, non euadet ipse pœnam offerendo illum, sub custodem puniendum.

l Vilem. potior tñ fuerat, q custodiui-

m Ipsum. commentariensem.

n Qui fugerit. hoc si omnia negligentia fuit in eo, quia tyroni commisit, ut ff. eod. l. h. in princ. alias pro modo culpæ in eũ statuitur, vt ff. eo. l. milites. & l. fin. in princ. idem in ipso custodiente, ut & similiter puniatur diuersimodè vt in fine huius leg. sed si ille, qui fugit, tenebatur l. Corneli. de sicarijs, ergo & custodes eadem lege propter suam negligentiam, quod est contra legẽ, quia in dicta lege de sicarijs non venit negligentia, sed dolus, ut ff. ad l. Cor. de sica. l. in lege. Quidã m dicũt hoc specialẽ. Tu dic, q non eadẽ lege puniatur custos, sed ex responsionibus, vel constitutionibus, eadem tamen pœna, sicut accusator calumniator punitur simili pœna, sed non simili lege, sed lege Rhemia, cũ forte lege Iulia de adulterijs accusaret, vt ff. ad Turpil. l. 1. §. calumniatoribus. Itã facit ad l. si eo. l. carcere. & supra de iudic. l. properandum, §. sin aũt utraque. Item & facit contra prælatos erga subditos negligentes sic, & sup. de of. præfec. præto. orien. l. si quos.

o Adiutorem. illũ uilẽ. Vel dic sociũ.

Dẽ ya. CASVS. Accusat⁹ i carcere

Commentariensis quis est. Commentariensis, quia in commentariũ custodias referebãt. Budæus super l. 1. ab eff. de ijs, qui not. infa. in prior. anno.

* Ex lib. 9. titu. 3. l. 5. C. Th.

cere inclusus, aut cito conuincatur: aut condemnetur, aut absoluatur si innoxius inueniatur: custos vero carceris numerum personarũ, ætatem & ordinem suggerat potestati; qui si hoc non fecerit in 15. libris auri mulctabitur.

¶ Ex lib. 9. tit. 3 l. 6. C. Th. vbi est vna iste, pro qua hic. ...

a *Subducat* i. perimat, vt ... inf. de pœ. l. cum reis ... seruato tamen, quod est supra eo. l. si quis. Vel hoc protestes. & plenaria per confessionem sempiterne probatum erat.

1 † G ... lib. ... licoss inter ... pretantur, idest per singulos dies vltime in ... Vi. Coniac. cap. ... de præscript.

b *Trigesimum diem.* idest singulis triginta diebus.

c *Ingerat* iudici.

d *Officium* i. officiales iudicis. Vel dic, ipsi cõmẽtarienses.

e *Tantum titulum*. idest dignitatem; & ponitur tantum in vim nominis, vel pro tantummodo: nam ex quo iudex nõ facit quod debet, nomine, sed non re dignitatem retinet.

f *Exorrem*. id est sine patria, vel extraneum factũ iudiciali honore propter dictam negligẽtiã, vt & argum. sup. de procu. l. eum. & de offi. præfe. præto. orien. l. si quos. & facit ff. eo. l. carceri, & sup. l. proxi. & supra de episco. audien. l. iudices.

DE PRIVATIS carceribus, &c.

Dixit de publico permittendo, nunc de priuato inhibendo. Accur.

IVbemus. Primo prohibet. Secũdo punit iudicem, & primates officiorũ. Tertio punit habentem priuatum carcerem. Secunda ibi, viro spectabili. Tertia ibi, nam illud. Bald.

CASVS. Si priuatus quis carcerem hẽat: an criminosos authoritate sua possit incarcerare priuato carcere, quæritur. Et dicitur quod non, sed si tales inueniatur, per rectorem prouinciæ coercebitur: alioquin si prætermiserit, perinde ut læsæ maiestatis reus ... circum

Imppp. Gratian. Valent. & Theodo. A A A. Leutropio PP.

LEX V.

DE his,* quos tenet carcer inclusos, id aperta definitione sancimus, vt aut conuictos velox pœna subducat:[a] aut liberãdos custodia diuturna non maceret.

¶ Iubemus autem, vt intra trigesimum[2] † diem[b] semper commentariensis ingerat,[c] numerum personarum, varietatem delictorum, clausorum ordines, ætatemq; vinctorum, quòd si hæc prętermiserit, officium[d] quidem viginti libras auri ærario nostro iubemus inferre: iudicem vero desidẽ ac resupina ceruice tantum[e] titulum gerentem, exorrem[f] impetrata fortuna, & decem libris auri multandum esse censemus.

Dat. 3. Calend. Ianuar. Constantin. Gratiano 5. & Theodosio 1. A A. Coss. 380.

Græcæ cõstitutionis Iustiniani Epitome ex li. 60. Balisicorum ita restituetur, cuius etiam quędam pars fuit posita à Triboniano in l. 22. sup. de episcop. audien.

LEX VI.

NEminem oportet inijci custodię absque iussione magnorum magistratuum aut locorum defensorum. Oportet aũt episcopũ per quartam feriã, aut parasceuem inquirere eos, qui sunt in custodia, quam ob causam inclusi sint, & si quidem serui sint, intra viginti dies emittere eos, vel castigatos dominis redditos etiam, aut si nõ appareant eorũ domini, soluere ipsos. Si verò liberi sint pro seditione detenti, confestim iudicare ipsos, vel si pro alia quacunque causa, si quidem non habeant fideiussores, & pro criminib. detineãt, excepto crimine homicidij, statim eos iudicare, si verò capitale crimen sit intra 30. dies. Si vero maiore postea dilatione necessaria existenta, is qui detinetur, non præbeat causam, committatur suæ iuratoriæ cautioni si absens fuerit. Si verò cædis est causa, si quidem ex delatione publicarum personarum, intra sex menses iudicetur, sciẽtibus publicis personis, quòd si mentitæ fuerint, se ijsdem subdendos pœnis. Si verò accusator, qui se inscripsit, auctor fuit eius detentionis, detur reus sub fideiussione, vel si non reperiat fideiussores, maneat quidem in carcere, causa autem intra annum terminetur. Facta autem præsumptione tanquã reus sit, in custodia maneat, donec causa terminetur. Si vero iam sententia lata est de inclusis, ea executioni mandetur, siue corporalis sit, siue pecuniaria. In pecuniaria condemnatione potestatem habentibus cedere bonis Episcopis monentibus præsides, scituros se & officiũ suum illaturos 10. libras. Habentibus etiam Episcopis potestatem deferendi principi neglĩgentiam (hisce in rebus) præsidum.

officiali suo, qui hoc passus fuerit: illi enim, qui hoc faciunt committunt. tãquam rei criminis læsæ maiestatis intelliguntur. Vin.

g *Custodiam*. vt & inf. de cohortali. l. 1. in princ. lib. 12.

h *Rectoribus*. nota præsides clarissimos, vt & inf. ad l. Iul. de vi priua. l. fi.

TITVLVS V.

De priuatis carceribus inhibendis.

Nemo potest habere priuatum carcerem. hoc primo. Iudex qui non punit hunc, tenetur crimine læsæ maiestatis. Idem de primatibus officiorum, qui scientes non referunt iudici. Is etiam, qui hunc carcerem retinet, vltimo supplicio condemnatur, tanquam violator imperialis maiestatis. h. d. Bald. vel sic: Priuati carceris crimen committentes, afficiendi sunt vltimo supplicio, & datur facultas iudici de hoc crimine inquirendi, & iudex, qui cognitum crimen non vindicauit, crimen læsę maiestatis committit. Sal.

Imperator Zeno. A. Basilio PP.

LEX VNICA.

IVbemus,[3] † nemini penitus licere per Alexandrinam splendissimam ciuitatem, vel Ægyptiacam diœcesim, aut in quibuslibet imperij nostri prouincijs, vel in agris suis, aut vbicunque domi priuati carceris exercere custodiam:[g] viro spectabili pro tempore præfecto Augustali, & iuris clarissimis omnium prouinciarum rectoribus[h] daturis operam, semperq; futuris in speculis, vt sæpedicta nefandissimorum hominum arrogãtia modis omnibus opprimatur. Nam post hãc saluberrimam constitutionem, & vir spectabilis pro tempore præfectus Augustalis, & quicũque prouinciæ moderator, maiestatis crimen proculdubio incursurus

3 † vi. cuiac. 10. obser. 13.

Nam

cursurus

Prælatus negligẽs punitur.

a *Non vindicauerit.*] & nota puniri prelatum, nisi subditorum excessus corrigat, vt & supra de commer. & mer. l. secunda, & infra de sepul. vio. l. tertia. vel fallit quandoque hęc l. infra de fal. mo. l. prima. Item nec est prohibitum habere carcerem, vbi quis seruos suos ponat: sed vbi ponat publicè accusatos.

Carcerem hẽre non est prohibitum.

SI REVS, VEL accusator mortuus, &c.

Scilicet pendente accusatione. & in reo dicit omnes ll. tit. in accusatore l. fi. & l. si vt proponis, & ff. de pub. iud. l. defuncto.

ETsi *Marcellus.* CASVS. Pendẽte accusatione falsi, qua accusabãtur Titius, & Seius, & vxor Titij. licet Titius decesserit, & morte eius sit finitũ crimen: in persona vxoris suæ, & Seij non abolita est accusatio. Viu.

* Extat vet. cõstitu. in C. Theo. ti. li. 9. tit. 11. lib. 1.

b *Postulabatur.* vna cum vxore sua, & te cum, quia falsum instrumentum feceratis fieri.

Crimina multa sũt, quæ morte nõ extinguntur.

c *Sit extinctum.* vt infra l. proxim. Sed hoc fallit in crimine repetundarum, & maiestatis, vt ff. accusa. l. ex iudiciorum. Item in crimine peculatus, & de residuis, vt ff. ad legẽ Iul. pec. l. fi. Itẽ in crimine desertæ militiæ, vt j. de re mili. l. 3. li. xij. Item cum vxor de veneficio mariti accusatur, vt ff. de iure fis. l. Lucius. Itẽ in crimine apostatatus, vt sup. de apostatis. l. apostatarum. & hæreseos, vt sup. de hæreti. l. 4.

d *Abolita.*] contra te & vxorem.

e *Postulatos.*] tres ergo accusati fuerunt de eodem crimine, & ab eodem, scilicet de crimine falsi. & sic est contra supra, qui accusa. non poss. l. cum rationib. vbi duos non tres permittit simul postulari. Solut. postulari possunt, vt hic: sed non in accusatione proceditur, vt ibi. & qđ hic subijcit, non est abolita. dic secundum H. quin fiat, quod fieri poterit. Vel secundum alios, tres possunt accusari, vt hic: vt tamen non prosequatur contra omnes, sed ordinarium, vt argum. infra ad legem Iul. de adult. Lreos. Tertij dicunt, quod sic de facto hic fuit, non tamen esse debuit, quod tres accusarentur. Alij dicunt in criminibus, quæ descendunt ex legibus publicorum iudiciorum obtinere, quod in dicta contraria l. dicitur. At lex Cornelia de falsis, de qua hic dicit, non est de illis: nisi quando testamentum falsum dicitur, vt ff. de publi. iud. l. j. Tu dic, quòd non est contra: quia hic loquitur, cũ ex vno delicto, qđ pũt etiã centum: ibi ex plurib. nõ potest tres, vt arg. ff. ad l. Iul. de adult. l. nihil. §. fi. & l. uim passam. §. incesti. Vel hic prosequitur suã vel suorũ iniuriam, quod & l. contraria permittit, & plenè ibi diximus, & supra de accu. l. q. de crimine.

Accusari simul duo malefacto tres possũt ab eodẽ.

surus est, qui cognito hmôi scelere, læsam non vindicauerit[a] maiestatem. Primatibus insuper officiorũ eiusdẽ criminis laqueis constringẽdis, qui simulatque nouerint memoratum interdictum facinus in quocunq. loco committi, proprios iudices de opprimendo nefandissimo scelere nõ protinus curauerint instruẽdos. Nam illud perspicuum est, eos, qui hoc criminis genus cõmiserint, etiam pro veterum legum, & constõnum * tenore, tanquam ipsius maiestatis violatores, vltimo subiugandos esse supplicio. Dat. Cal. Iul. Constantinop. Longino V. C. Cos. 486.

Notatur hic deesse Gręca cõstitutio. Eius epitomen Latinè ediderat Contius ex li. 60. Basil. tit. 55. interprete Cuiacio.

LEX II.

COnstitutio * iubet priuatas custodias nõ fieri: & eos, qui fecerint pęna subijci: & tot dies manere in publico carcere, quo fuerit quis in priuato ab eis inclusus, cuiuscunq; sit conditionis, vel dignitatis: amittere etiam eos causam, quã habent aduersus inclusos prouidẽtia Episcopi, & præsidis: quod si neglexerit pręses, & bonorum, & salutis periculum sustinebit.

TITVLVS VI.

Si reus, vel accusator mortuus fuerit.

Possunt plures de eodẽ crimine accusari in uno libello, & vno mortuo pẽdente processu, nihilominus durat instatia quo ad reliquos. h. d. B.

Imp. Anton. A. Eutychiano.

LEX PRIMA.

ETsi Marcellus, qui crimine falsi postulabatũ,[b] vita functus est: ac per hoc crimen in persona eius sit extinctum;[c] accusatio tamen non est abolita,[d] cum tã vxorem eius, quã te eodẽ crimine postulatos[e] esse proponas. PP. 7. Cal. Octob. Læto 2. & Cereali Coss. 216.

Accusator non prosequens accusationem propter casum superuenientem in persona accusati, non incidit in Turpillianum. Bal. vel sic: Morte accusati liberatur accusator à prosecutione criminis instituti. h. d. Sal.

Idem A. Proculo.

LEX II.

SI is, quem * homicidij seu cuiusuis criminis postulasti[f] reum, vita functus est, frustra ob pęnam[g] desertæ accusationis conueniris: cum morte eius crimen cum pęna sit extinctũ,[h] ac per hoc tibi adempta est necessitas accusationis. PP. 4. Cal. Octob. Romę, Sabino, & Anulino Coss. 217.

Etiam eo mortuo, qui fabricauit falsum instrumentum, si quis illo instrumento vtatur scienter, potest accusari de falso. h. d. Bal.

Imp. Alex. A Veronitiano.

LEX III.

SI (vt proponis) causa pecuniaria ad emolumentum[i] tuum spectat, licet Anianus cui falsi crimen auctor tuus[k] intendebat, vita functus sit, nõ prohiberis, si

SI *in.*] CASVS. Accusatus de homicidio, si pendente accusatione decedit, accusator quasi accusationem deseruerit, pœnam desertionis non subibit. quæ sit hæc pęna, nõ aperit. tu dic quinq; lib. auri & infamia, vt j. ad Turpil. & ff. de præuar. l. 3. §. j. & l. j. cum enim morte accusati extinctũ sit crimẽ, accusationis necessitas adempta videtur. Viu.

* Concor. cum hac l. 23. dist. c. quorũdã.

f *Postulasti.*] l. Cor. de sica ijs.

g *Pœnam.* quinque librarum auri, & infamiæ, qua tenetur a Turpilliani in desistẽtem, vt ff. de præuaric. l. iij. §. fi. & l. 1. & infra ad Turpil. l. 2.

h *Sit extinctum.*] fallit in casib. quos no. sup. l. prox.

SI *vt proponis.*] CASVS. Conueniebaris ad x. pro vtilitate instrumẽtũ qđ accusabã de falso pẽdẽte accusatione falsi vita functus es, & succedit tibi Titius. si hæres velit vti aduersus me eodem instrumẽto. an possim eum accusare de falso, quæritur. Et dicitur, quod sic. Viu.

i *Ad emolumentum.* quia hæres Aniani conueniebat te ad cẽtũ, ex quodã instrũo, pro quo ante pater tuus accusauerat Anianum de falso facto suo. Vel quia vtebatur: nam nihilominus hæres si vtatur, poterit accusari, vt hic, & supra fide instrum. l. si veteris.

k *Auctor tuus.*] i. pater tuus, vel alius cui fuisti hæres.

Caperis.

quis aduersum te instrumē to, quod in dubiū vocatur, vti cęperit,[a] accusationem instituere.[1] † Quamuis .n. in persona principalis rei morte subducti, iā subsistere nō possit:[b] tamē si quis illo vti voluerit, intelligit se periculo criminis esse subiectum.[c] PP.6 Cal.Ian. Albino & Aemiliano Coss.

Morte facientis & mādantis crimē, in persona morientis extinguitur, & finitur iudicium inchoatū, & bona non auferuntur hæredibus, nisi mortem sibi conscinerit.h.d. Bald. vel sic: Mortuo reo non proceditur super delicto: nisi is sibi mortem consciuit.h.d. S.

Imp. Gordianus A. Ruso.

LEX IIII.

Defunctis reis publicorum criminum, siue ipsi per se ea commiserunt, siue alijs mādauerūt:[d] pēdente accusatione, prçterquam si sibi mortē consciuerint,[e] bona successoribus eorū nō denegari,[f] notissimi iuris est. PP. Cal. Nouemb. Pio, & Pontiano Coss. 239.

Vbi fit ademptio bonorum, venit in consequentiā pœna, quæ morte tollitur. post mortem non durat quæstio, etiam rōne bonorum. Si vero venit æque principaliter, tunc sic.h.d. Bal. vel sic: Si moritur accusatus uel accusator, appellatione pendente, finitur instantia etiā quo ad bona, nisi quæ erant necessario adempta heredibus. de quo dic, vt dicitur sup. si pendente appel. l. 3.

Idem A. Iuliano.

LEX V.

SI quis cum capitali[g] pęna, vel deportatione[h] dānatus esset, appellatione interposita,[i] & in suspenso constituta, fati diē functus est,[2] † crimen morte finitū[k] est. Idem obseruatur, etsi accusator, pendente appellationis tempore, vltimum diem obijsset.[l]

¶ Si autem relegationis[m] pęnam sustinuit, & in parte bonorum damnatus[n] appellatione vsus est, etiam post mortē eius nihilominus appellationis rātio èxaminabitur: cùm desideratur, vtrum valeat necne particularis publicatio. PP.6. Calen. Aug. Gordiano A. & Auiola Cōsulibus 240.

TITVLVS VII.

Si quis Imperatori maledixerit.

Ex leuitate vel insania maledicens principi non punitur: sed si per iniuriā, principis est æstimatio, vtrum, & qualiter puniatur: quod facit ex causis & persona. Bal. vel sic: Qui de Imperatore obloquitur, si non iniuriosè, à iudice condemnari dēt: aliàs si iniuriosè dēt ad principem rescribere.h.d.S.

Imppp. Theodo. Arcad. & Honori. AAA. Rufino PP.

LEX VNICA.

SI quis[3] † modestię nescius, & pudoris ignarus, improbo petulantiq.[o] maledicto nomina nostra crediderit lacessenda, ac[4] † tumulētia[p] turbulentus obtrectator temporū nostrorū fuerit: cum pęnę nolumus subiugari, neque durū aliquid, nec asperum[q] volumus sustinere, quoniā si id ex leuitate[q] processerit, contemnendū[r] est: si ex insania, miseratione[s] dignissimum: si ab iniuria,[t] remittendum.[u]

¶ Vnde integris omnib. hoc ad nostram scientiam refe-

a *Cœperit.*] hæres Aniani.
b *Non possit.*] vt sup. eo. l. 1. & 2.
c *Subiectum.*] ex eo, quod vtitur, vnde non vtendo euadit accusationem, quod non est in eo, qui ex eo, quod fecit vel fieri fecit, accusatur, vt infra ad l. Corn. de fal. l. sicut. & l. si falsos. & facit ff. ad legem Corne. de fal. l. falsi. §. ordine.

Defunctis.] CASVS. Si accusatus de homicidio pendēte accusatione decessit, ad quē debeant peruenire bona eius, quęritur. Et dr̃, quod ad hæredē, nisi mortem metu criminis sibi cōsciuisset. quo casu deuoluenda essent ad fiscum. Idē dicit de eo, qui mādauit de aliquo crimine committēdo, & accusatus pendēte accusatione decessit: extinguit crimē, & cessabit bonorum adēptio. & hoc in prima. Secundò, si accusator pēdēte accusatione decessit: ant relegatione dānatus, cui pars bonorū adēpta erat, expresse appellationem interposuit: pēdente appellatione post mortem eius de bonis examinabitur, & inquiret, valeat, an non particularis ademptio: hoc dicit cum l. seq. Viuia.

d *Mandauerunt.*] quo casu tāquam si fecissent, tenerētur, vt supra. de accusa. non ideo.
e *Consciuerint.*] conscientia criminis: quo casu indistinctè habet fiscus secundum P. quod non placet, vt plenè diximus supra qui testam. face pos. l. 2.
f *Denegari.*] ex testamēto vel ab intestato, vt & ff. ad l. Pompe. de parrici. l. antep. & facit ĩ. de bonis eorum. per totum. & sup. de accu. l. factum.
g *Si quis. Capitali.*] Et per consequens bona tacitè adimuntur, etsi nihil sit dictum.
h *Deportatione.*] Quę & ipsa est capitalis, & sic bona tacitè adimuntur, vt & infra de bo. proscrip. l. deportati.
i *Interposita.*] Post sententiam.

k *Finitum est.*] idcirco consequenter ademptio bonorum cessabit.
l *Obijsset.*] quia accusatio extinguitur, & sic omnia, quæ acta sunt: petit tamen reus nomen suum aboleri de reis, & ab alio accusari poterit, vt ff. de accus. l. libellorum. §. fi.
m *Relegationis.*] quia tacitè non fit bonorum adēptio, vt ff. de interdic. & relega. l. relegatorum. §. ad tempus.
n *Damnatus.*] expressè. & facit sup. si pēdēte appellatio. l. si is. & ff. de seruit. rustic. prædio. l. 3. §. fi.

SI QVIS IMperatori, &c.

Dixit de accusatoribus & accusatis: nūc de ipsis delictis. & primò de maximis, quæ fiūt in principem, quãque verbo, vt hoc tit. quandoque facto, vt infra. §.

SI quis.] CASVS. Si aliquis principi maledixerit, an puniri debeat, quęritur. & distinguit, aut leuitate, & venia ei ꝑstāda est: aut per insaniā, & eius miserādum est. si animo iniuriādi, remittēdus est ad principem, vt ex persona hominis dicta pensentur.

o *Petulantique.*] i. superbo & inflato.
p *Temulentia.*] id est ebrietate inde temulentus, i. ebrius, nam temetum genus est optimi vini.
q *Ex leuitate.*] not. trib. maledici principi, ex leuitate, ex insania, & ex iniuria, & nullo casu punit iudex. licet vltimo remittat.
r *Contemnendum.*] quia lubricum linguæ &c. nisi quādo est tale crimē, quod ex scriptura legis descendat, vel quod ad exemplum legis vindicandum est, vt ff. ad l. Iul. maie. l. famosi. §. 1. & quia quod calore &c. vt ff. de regu. iur. l. quod calore.
s *Miseratione.*] quia satis punitur ipso furore, vt dicta lege famosi. & ff. ad l. Pompe. de parri. l. pen. in fi.
t *Si ab iniuria.*] id est iniuriosè & ex animo.
u *Remittendum.*] ad nos, vt subijcit.

1 † Instructe.

2 † morte naturali non adscita in reatu Libonis apud Tacitum. lib. 2.

3 † Ex ll. 4. l. 1. C. T. & idē quoque cautum est in 84. Canone Apostolorū. c. paratus. 23. q. 1. Exod. 22. distin. nu. 16. & 12. Actu 23. & Prouerb. 17. & 20. Epist. ad Tit. Tacit. lib. 6. Basili. 36. c. 43. Cuia. 10. obs. 10.

4 † De temulentia & vino vide Bellou. fa. 1. cap. 3. in fi. nu. 15. Clar. 5. senten. §. vlt. q. 60. Ancharan. 2. quæst. 4 p.

Pen-

a *Pensemus.* sic ff. de iniu. l. item apud, §. adicijtur, & ff. de nego. gest. l. Pomponius, lib. 21. in negotijs, & 24. q. 3. c. cũ ergo. §. sed qui, in fin.

quebitur, qui tibi mandauit, vel consilium dedit, vt aduersus me accusationem instrueres. Vi. ij.

f *Intenderit.* quod etiam infames facere possunt, vt ff. eod. l. famosi.

g *Huiuscemodi.* s. crimine læsæ maiestatis.

AD LEGEM IVLIAM MAIESTATIS.

E*Tiam ex filijs.* CASVS. Si iudex contra principis constitutiones sententiam tulerit, an quasi læsæ maiestatis reus accusandus sit? Dicitur, quod non. Viuia.

b *Cessant.* In quib. videbatur non cessare, vt quãdo verbo facta é ei iniuria, vt supra titu. 1. l. 1. Item & alio, vt inf. l. prox.

c *Pronunciasse.* qualiter ergo accusabitur? Respond. si per pecuniam fuit corruptus, lege Iulia repetun. vt ff. ad l. Iul. repe. l. eadem, §. fi. & inf. ad l. Iul. repetũ. l. fi. 12. & si sine pecunia: tũc crimine stellionatus. Item & crimine falsi. vt ff. ad l. Cor. de fal. l. 1. §. sed & si iudex. Ciuiliter etiam cõuenitur, vt institutio. de ob. quę ex quasi deli. na. in princ.

A*Lienam.* CASVS. Si iracundia motus, quod seruus meus stabit in perpetuis vinculis iurasti per vitam principis, & hanc pœnam volo ei remittere: an quasi læsæ maiestatis crimine accusari debeã, quęritur. Et dicitur, quod non.

d *Quod semper.* s. te futurũ iratũ iurasti.

e *Iuraueras.*] per principis salutẽ, vt & supra de re. cred. l. secunda, in fine, & facit ff. de reg. iur. l. quod calore, & ff. de re iu. l. secunda, sed alio modo punitur, vt ff. de iureiurand. l. si duo patroni, §. fina. Vel dic, quod iurauerit per Deum, vñ habet vltorem, vt supra de iureiuran. l. 2. in prin. sed hodie est contra hanc l. sci licet in auth. vt non lux hom. contra naturam circa mediũ cõstitutionis. col. 6.

S*I quis.* CASVS. Si me de crimine læsæ maiestatis accusasti, & per vnũ testem probasti, & sic semiplenè: an vna mecum ad probationem meæ intentionis sit torquẽdus, quæritur. Et dicitur quod sic. Iste & ille torquebitur, …

ratur, vt ex personis hominum dicta pensemus, [a] & vtrum prætermitti, an exquiri debeant, censeamus. Da. 6. Id. Aug. Cõstãtinop. Theodosio A. 3. & Habundantio V.C. Coss. 393.

TITVLVS VIII.

Ad legem Iuliam maiestatis.

Iudex, qui iudicat contra legem, non propterea tenetur crimine læsæ maiestatis. hoc dicit Bald.

Imperator Alexander A. Paulino.

LEX PRIMA.

ETiam ex alijs causis maiestatis crimina cessant [b] meo [1]† sæculo: nedum etiam admittam te paratum accusare iudicem propterea crimine maiestatis, quòd contra constitutionem meam cum dicis pronũciasse. [c] PP. 3. Id. April. Maximo 2. & Iuliano [2]† Coss. 224.

Deferens temerariè sacramentum, non tenetur crimine læsæ maiestatis. hoc dicit Bald. vel sic: Deierans non committit crimen læsæ maiestatis. Sal.

Idem A. Faustiniano.

LEX II.

ALienam sectæ meę solicitudinem concepisti, quasi crimen maiestatis sustineres, si seruo tuo iratus esse non perseueres, quod semper [d] te facturum consultè iuraueras. [e] PP. 3. Non. Febr. Iuliano 2. & Crispino Consulibus 225.

Accusator, & eius instigator, nisi doceant per manifesta indicia delictũ accusati de crimine læsæ maiestatis, sunt torquendi, & per torturam, qualiter res processerit, examinandi. h. d. Sal. vel sic: Accusator, qui crimen læsæ maiestatis probauit tantum semiplenè, vel per indicia, debet torqueri vna cum accusato & instigatoribus, vt veritas eruatur, nullo obstãte priuilegio. Sal.

Imp. Constan. A. ad Maximum P. F. V.

LEX III.

SI [3]† quis alicui maiestatis crimen intenderit, [f] cum in huiuscemodi [g] re conuictus, [h] minimè quisquam priuilegio [4]† dignitatis alicuius à strictiore inquisitione [i] defendatur, sciat se quoque [k] tormentis esse subdendum (si alijs manifestis indicijs accusationem suam non potuerit comprobare) cum eo, qui huiusmodi esse temeritatis reus deprehenditur. [l] illum quoque tormentis subdi oportet, cuius consilio, atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur, vt ab omnibus commissi conscijs instituta [5]† vindicta possit reportari. [6]† PP. Calend. Ianuar. Volusiano & Anniano Coss. 314.

Priuilegiatus potest suũ priuilegium allegare, excepto in crimine læsæ maiestatis, & excepto si torqueretur de principis conscientia: & hoc innuitur in principio legis à contrario sensu, secund. Bal.

Imppp. Valentin. Valens, & Gratian. AAA. ad Olybrium P. V.

LEX IIII.

NVllus [7]† omnino, cui inconsultis, ac nesciẽtibus nobis fidicularum [8]† tormenta inferuntur, militiæ, vel generis, aut dignitatis defensione vti prohibeatur, [m] excepta tantum maiestatis [n] causa, in qua sola omnibus æqua conditio est. Dat. 8. Idibus Iul. Valentiniano N P. & Victore Consulibus 369.

h *Conuictus.* præsumptione ex ipso quod accusatus hac l. præsumitur contra ipsũ: quod non placet. vt supra de accusa. l. fi. in princ. Sed dic quòd cõuictus per vnum testẽ, & sic semiplene est probatum, vel per aliud indicium, quod oportet præcedere quæstionẽ: vt ff. de quæst. l. prima in princ.

i *Inquisitione.* stricta per testes, strictior per tormentum.

k *Se quoque.* q. d. sicut non defenditur à tormentis accusatus, sic nec accusator, si sunt pares. sic & in custodia, vt sup. de exhi. & trãsmit. reis. l. 2. in fi.

l *Deprehenditur.* præsumptione.

N*Vllus.* CASVS. Si accusatus, ne torqueatur tormẽto fidicularum, exceptionem militiæ vel dignitatis habeat, an eam obijcere possit, quæritur. Et dicitur, quòd sic, præterquam in crimine læsæ maiestatis.

m *Prohibeatur.* vt & infra de quæstio. l. cæterum ... decuriones, & ... dic. quòd fides est chorda, inde fidicula, i. subtilis chordula.

n *Maiestatis.* ergo & simoniæ, vt & supra, de episc. & cle. l. si quenquam.

Q*Visquis.* CASVS. Si aduersus principem, uel eius comites coniurationem fecerit quis, eius sola uoluntas punitur, licet non fecerit, quia gladio interficietur, & bona eius committuntur in fiscum, filij vero non interficiuntur, sed nihil de bonis paternis, uel maternis ad eos pertinebit: nec alicui succedũt, nec ad honores promouentur, nec ad militiam, cũ sit eis mors solatiũ, & si aliquis pro eis durerit supplicãdum, non audiet, sed erit infamis, filiabus vero in bonis maternis Falcidiæ portio remanebit. Si vero post

1† In eo.

2† Alio ...

Deum iurans, Deũ habet vltorem.

3† Ex lib. 9. tit. 5. l. 1. C. Th.

4† Ammianus 19. Vbi maiestas pulsata defenditur, à quæstorib. vel tormentis nullã Corneliæ leges exomere fortunam.

5† statuta.

6† addit in C. Th. Ve serui & liberti, qui dominos accusauerit patibulo affigantur.

7† Ex lib. 9. tit. 35. li. 1. C. Th.

8† Ob id fidiculas de eis Isidorus putat 5. Etimo. 27. quòd eis rei in eculeo torquentur, vt fides inueniatur, Vngulas etiã vocari putat. Fidicularum meminit Prudentius in hymno Stephani Goth.

Conspirans contra principem, vel eos, qui sunt ad latus principis, incidit in crimin læsæ maiestatis, sola ordinatione, & tractatu, licet non sequatur euentus: vnde vltore gladio debet puniri, et omnia bona sua efficiuntur fisci. h.d. Bald.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Eutychiano PP.

LEX V.

QVisquis * cum militibus, vel priuatis, vel barbaris, [a] scelestam inierit factionem, [b] aut factionis ipsius susceperit sacramētum, vel dederit, de nece etiam virorum illustriū, qui cōsilijs, & consistorio nostro intersunt, senatorū etiam (nam & ipsi * pars corporis nostri sunt [c]) vel cuiuslibet postremo, qui nobis militat, [d] cogitauerit (eadē enim [e] seueritate volūtatē sceleris, qua effectū puniri iura voluerūt) ipse q; dē vtpote maiestatis re* gladio feriatur: bonis eius omnibus fisco nostro addictis. † [f]

Filii eius de misericordia reseruatur vita, sed nulla bona possunt habere, vel accipere ex aliqua successione intestati, vel testati, & perpetuò sunt infames, & ab omnibus honoribus, & officiis exclusi. h.d. Bal.

¶ Filij * verò eius, quibus vitā Imperatoria specialiter lenitate concedimus [g] (paterno [h] enim deberent perire supplicio, in quibus [i] paternis, hoc est hæreditarij criminis exempla metuūtur) à materna, vel auita, oīum ēt proximorū hæreditate ac successione [k] habeātur alieni, testamentis extraneorum nihil capiant, sint perpetuo egentes, & pauperes, infamia eos paterna semper comitetur, [l] ad nullos prorsus honores, ad nulla sacramenta [m] perueniant, sint postremò tales, vt his perpetua egestate sordentibus, sit & mors solatium, & vita supplicium. [n]

Supplicās principi pro eis, punitur pœna perpetua infamiæ. h.d. Bal.

¶ Denique iubemus etiā eos notabiles esse sine venia, qui pro talibus vnquā apud nos interuenire tentauerint. [o]

Cū filiabus eius dispensatiuè proceditur, vt possint ex bonis maternis obtinere Falcidiam. h.d. Bal.

¶ Ad filias sanè eorū, quotlibet numero fuerint, Falcidiā tantum ex bonis matris, siue testata, siue intestata decesserit, volumus peruenire, vt habeant mediocrem potius filiæ alimoniam, quam integrum emolumentum, ac nomen hæredis. Mitior enim circa eas debet esse sentētia, quas pro ifirmitate sexus minus ausuras [p] esse cōfidimus.

Post illud crimen attentatum, pater non potest emancipare filium, nec aliquam alienationem facere. h.d. Bal.

¶ Emancipationes quoque, quæ a prędictis, siue in filios, post legem duntaxat latam, siue in filias fuerint collatæ, non valeant. [q] ¶ Dotes donationes quarūlibet, postremò rerum alienationes, quas ex eo tempore qualibet fraude, vel iure [r] factas esse constiterit, quo primum memorati de ineunda factione, ac societate cogitauerint, nullius statuimus esse momenti.

Vxores istorum nō debēt perdere dotes ipsarū: imò recuperant eas. Vel sic: Donationes nuptiales in casu, quo erāt seruādæ liberis, applicātur fisco. ī quib. filię ēt legitimā possunt petere. h d. Salic.

¶ Vxores sanè prædictorū, recuperata dote, si in ea conditione fuerint, vt quæ à viris titulo donationis [s] acceperunt, filiis debeant reseruare: tempore quo vsusfructus absumitur, [t] omnia ea [u] fisco nostro se relicturas [x] esse cognoscant, quæ iuxta legem filiis debebantur, & Falcidia ex his etiam rebus filiabus tantum, non etiam filiis deputata videatur.

---

post institutum crimen talem filium, vel filiam emancipauerit, postquam de nuda coniuratione cogitauerit, valebit: vxor vero dotē recuperabit. & si aliquā fecerit donationē propter nuptias, habebit vsumfructum: sed ea in fata cōcedente, reuertetur ad fiscum. Si quis vero coniurationem detexerit: licet ipse de ijs sit, qui coniurationem fecerint, pœnā nullam sustinebit, sed erit præmio afficiēdus. Viuia.

a *Barbaris*. i. hostibus.

b *Factionem*. idest conspirationem, & dic cōtra principē.

c *Nostri sunt*. cum & princeps sit caput. & est interpositio.

d *Nobis militat*. i. circa nostrū latus, in militia armata, vel inermi.

e *Eadem enim*. interpositio est. Et nota cogitatum puniri. sic & sup. de epis. & cler. l. si quis nō. Sed cōtra. ff. de pe. l. cogitationis. Sol. secundum Irn. hic ad actum deuenit, s. ad sacramentum dandum, vel recipiēdum, vt no. sup. plenè de ijs, qui ad ec. cl. cōf. l. presenti. & facit ad voluntatē. ff. ad l. Cor. de sica. l. diuus.

f *Addictis*. vt in auth. vt nulli iudic. §. si. colla. 9.

g *Concedimus*.] ex misericordia, quia non sunt indigni, qui alieno non suo vitio laborāt vt supra de na. li. l. legē.

h *Paterno*. interpositio est.

i *In quibus* s. filijs timetur, ne similes sint patrib. iuxta illud: sæpe solet similis filius esse patri, &c. vt ff. de ędil. edic. l. quod si nolit, §. qui mancipia.

k *Successione*. ergo nec libertus patronis succedit. Sic est contra, ff. eo. l. eorū. ff. de iure patro. l. 4. Sol. vt diximus sup. de bo. lib. l. 1.

l *Comitetur*. sic ergo delictum patris nocet filijs. quod speciale. Regulariter contra, vt infra de pęnis l. sancim9. & ff. de pœn. l. crimen & ff. de decu. l. 2. §. in filijs. & illud, Pater non portabit iniquitatem filij, &c.

m *Sacramenta*. militaris.

n *Supplicium*.] sic 74. dis. c. quorundā.

o *Tentauerint*. sic & sup. de transact. l. si quis maior.

p *Minus ausuras*.] Et no. quod minus audet fœmina, quàm masculus. Sed quid si mater cōmiserit factionem, nunquid parcitur filijs vel filiabus? Resp. idem quod in patre. Azo.

q *Non valeant*. ab eo tempore, in quo eandem factionem cogitauerint, vt inf. §. proxi. quia videt facere fraudem, vt in eos bona conferat per quod appāret, quod si ante emancipauerat, & bona contulerat, quod nō auferātur, vt inf. de bo. proscri. l. pę. & sic. l. de filij ī ptāte positis loquatur.

r *Iure*. quolibet cōtracto, vt inf. eo. l. fi. & sic est contra, ff. de donat. l. post contractum. Sed solu. vt ī. de don. inter vir & vxor. l. res vxoris.

s *Titulo donationis*. nam donationes inter viuos añ crimen cōmissum collatæ ī vxorē, non infirmātur dānato viro ex hoc crimine, sed cōfirmant, vt sup. d. l. res. de donat. inter virum, & uxo. amittit tamen eas, quo ad proprietatē mulier, cum nubit secūdo, ut sup. de secun. nup. l. fęminæ.

t *Absumitur*. i. finitur, quod multis modis, contingit, vt insti. de vsufru. §. finitur. Interim retinet mulier.

u *Omnia ea*. s. filijs omnibus restituenda, ut d. l. fœminæ.

x *Relicturas*. i. traditturas.

* Ex lib. 9. tit. 14. l. 3. C. Th.

* Concor. c. cum dilectus cum glo. super ver. familiares. ext. de cler. nō residen.

† Abrogatum hunc §. dicit August. in l. fallaciter. C. de abol. & Socin. consi. 275. quia est 5 ius diuinū filius enim non portabit iniquitatem patris. estque cōtra l. eorum, ff. ad le. Iul. maiest. P. Prateius. Vide Alci. cōsi. 467. & 1. p̄ sumpt. 25.

* Dic tu in atrociori-bus nō inconuenit vnum puniri pro alio. gl. 1. q. 4. in summa.

Satelli-

Conscii satellites & ministri, in pœna sunt similes delinquenti. Bald.

¶Id, quod de prædictis eorumque filiis cauimus, de satellitibus [d] conscijs ac ministris filiisque eorum simili seueritate censemus.

Reuelans coniurationes huiusmodi in initio, premiatur: sed si ex postfacto, idest non incontinenti, sed post aliquod tempus reuelet secretũ, sibi parcitur, non tamen premiatur. h.d. Bald.

¶Sanè si quis ex his in exordio initæ factionis, studio veræ laudis accensus initam prodiderit factionem, & pręmio, & honore [b] à nobis donabitur. Is verò, qui vsus fuerit factione, si vel serò (incognita tamen adhuc) consiliorum arcana patefecerit, absolutione tantum ac venia dignus habebitur. Dat. 2. Non. Septemb. Ancyrę, Cæsario, Attico Coss. 397.

Ex lib. 60. Basilic. tit. 36.

LEX VI.

MAiestatis * rei etiam post mortem tenentur, & confiscatur eorum substãtia. Et post mortem hoc crimen moueri incipit, & memoria defuncti dãnatur, & res eius hæredib. auferuntur: nã ex eo tẽpore quo hanc cogitationẽ subijt, propter cogitationem dignus est pęna. Qui verò incidit in hoc crimen, neque vẽdere potest, neque vllo modo alienare, nec rectè ei soluit debitor. Sed & serui in eũ torquẽtur. Et mortuo eo res eius seruãtur, quia existente hęrede agi oportet.

Crimen læsæ maiestatis post mortem obiici potest, et in hoc crimine serui torquentur in caput domini. h.d. Bal.

Pau. lib. sing. de pub. iudic.

LEX VII.

MEminisse oportebit, si quid contra maiestatem Imperatoris cõmissum dicatur, etiam post rei mortem [c] id crimen instaurari solere, postea quã Diuus Marcus Drunciani * vtpote Senatoris, qui Cassiani furoris socius fuerat bona post mortẽ fisco vendicari iussit, & nostro tempore multis hæredibus ablata sunt. In hoc item crimine, quod ad læsam maiestatem Imperatoris pertinet, etiam in caput domini serui torquentur.

Etiam post mortem crimen læsæ maiestatis potest inchoari, & memoria conuinci atque damnari. hoc primo. Criminosus huius criminis, in ipso criminis exordio perdit ipso facto omnium suarũ rerum administrationem. hoc secundo. Per incertitudinem successoris bona interim sequestrantur. Bal.

Martianus lib. 1. de publ. iud. titul. ad legem Iuliam maiestatis.

LEX VIII.

POst diui Marci cõstitutionem hoc iure vti cœpimus, vt etiam post mortem nocentiũ hoc crimen inchoari possit, vt conuicto mortuo, memoria eius damnetur, [d] & eius bona successori eius eripiantur, nam ex quo sceleratissimum quis consilium cępit, exinde quodammodo sua mente punitus est. Sic & Diui Seuerus, & Antoninus, constituerunt, ex quo quis tale crimen contraxit, neque alienare, [e] neque manumittere eum posse, nec ei soluere [f] iure debitorem, magnus etiam Antoninus rescripsit. In hac causa in caput domini serui torquẽtur, [g] idest propter causam maiestatis. Et si decesserit quis propter incertam ꝑsonam successoris, bona obseruantur, si in causa maiestatis fuisse mortuus arguatur, [h] vt Seuerus, & Antoninus litteris ad rationales missis rescripserunt. Dat. 3. Non. Mart.

TITVLVS IX.

Ad legem Iuliam de adulteriis, & stupro.

Vxor non potest maritum de adulterio accusare, nec vxoris iure, quia non cauetur in lege, nec iure extranei, quia mulier. h.d. tex. cum glo. secundum Bald.

Imp. Seuerus, & Antoninus AA. Cassiæ.

LEX PRIMA.

PVblico iudicio [i] nõ hĩc mulieres adulterii accusatiõẽ quis ꝗ mñimonio suo violato, [k] ...

a *Satellitibus.* Sic infra de rap. virginũ. l. prima.

b *Et honore.* sic inf. de ijs, qui se de. l. 1. lib. 10. & ff. de iur. fisci. l. edict. & l. senatus. & l. cum tacitũ. & ff. de ali. iu. l. 3. §. fina.

MEminisse. CASVS. Si crimen læsæ maiestatis, quis cõmiserit, & decedat, post mortem eius accusabitur, ut bona eius publicentur: serui vero in caput domini in tali casu possunt torqueri, & post crimẽ commissum non poterint committẽ. es rem aliquã alienare nec manumittere.

c *Post rei mortem.* vt & infra l. prox. & ff. de accu. l. ex iudiciorum quod intellige in duobus capitulis illius legis, qñ scilicet cõtra principem, vel Rẽpublicam est molitus, nõ in alijs, ut ff. eo. l. fi.

d *POst diuu Marci. Damnetur.* vt & sup. l. proxi. & instit. de hære. quæ ab intestato. §. per contrarium. & Sunt & alij casus speciales, quos not. supra si reus, vel accusa. l. 1.

e *Neque alienare.* vt supra l. quisquis, §. emancipationes. & ff. de dona. l. donationes. in fin. & est speciale: aliis contra, ut ff. de donat. post contractum.

f *Soluere.* iure speciali, aliàs contra. ff. de solu. l. reo criminis.

g *Torquentur.* ut impediatur alienatio, torquentur donec de crimine conuincãt.

h *Arguatur.* idest argute accusetur.

AD LEGEM Iuliam de adulterijs, &c.

Per ordinem maiora prosequitur crimina, & dr̃ adulterium propriè in nuptam, quasi trãsitus ad alterius thorum, pp partũ ex altero cõceptũ composito noĩe, stuprũ in virginẽ, vel uiduã, vt ff. eo. l. iter §. 1. Incestus cum consanguinea, vel affine, ut in stitu. de nupt. §. 1. & ff. eo. si adulterium cũ incestu, & dic, q leges huius tituli factæ sunt ad legẽ Iuliã emendandam, supplendam, corrigendam, & interpretandam.

PVblico iudicio. CASVS. An vxor maritũ de adulterio possit accusare, quæritur. Et dicitur, quod nõ, vetãte lege Iul. de adult. q in masculis solis locum habet.

i *Publico iudicio.* lege Iulia de adult. quod non publicũ est, ut ff. de public. iud. l. prima.

k *Violato.* non dicit toro. si ergo solutæ se immiscuit, planum est, quia à nullo de adulterio accusatur, vt ff. eod. iter. §. primo, & 36. q. 1. cap. lex illa, §. adulterium, sed & si ad alterius vxorem accesserit, nec tunc torum huius mulieris,

* Maiestatis, vide l. ult. 7. cod. Clarum. §. fent. §. læsæ maiestatis.

* Vide Cassiodorum in Marco.

Codic. Nnnn

Beris, vel sui viri est violatum, sed viri adulteræ. & sic nec tunc hæc accusat, cum sit mulier: nec suam, vel suorum iniuriam prosequitur, vt supra qui accu. non poss. de crimine. & hoc de iure mariti. Sed an etiam iure extranei potest. Quidam quod sic, tu dic, quod non, cum dicas eã non prosequi suam iniuriam, virum tamen dimittere potest, & lucratur donationem, & dotẽ, vt supra de repu. cõsensu, §. causas. & sic etiam intelligendi sunt canones, vt 32. q. 4. nemo. in princ. & q. 5. præcepit, & c. præceptum, & cap. Christiana.

* Conqueritur Augustinus de hac inæqualitate in lib. 3. verbis Apostolo. sermo. 4. vi. 6. Harm. 3. Zuna. c. 48. apos. & Euseb. 4. c. 17.

a *Declarat.* eo modo, qui sequitur, quę cum &c. & est talis ratio: quia cum permittitur viro, videtur prohibitum mulieri, arg. ff. de iudi. l. cum prætor, vel ac cusandi iure mariti permisit quæri de adulterio, sed hæc nõ potest accusare iure mariti, quia maritus non est, ergo nullo modo etiam iure extranei, quasi dicat, non potest accusare aliquando, ergo nũquam, sed maritus aliquando potest secundum Ioan. & sic generaliter ei concedi videtur, argu. ff. de mili. testa. l. ex militari. Sed mirũ est, quod vir non committit adulterio accedẽdo ad solutam, nec ab vxore adulterij accusatur ad quamcunque accedat, nec dicitur suã iniuriam prosequi, & ideo est argum. contrarium in Authen. de nup. si igitur, secundũ Theod. coll. 4.

* Harm. dicit cõm relegari 6. tit. 1. in fi.

* Idem Pau. apud Rost. tit. 4. collat. leg. Mosaicæ.

ADDITIO. Aduertas, quod licet de iure ciuili maritus cognoscendo solutam, non committat adulterium, de iure tamen canonico dicitur adulterium committere. vt probatur in ca. transmissa. & ibi hoc no. Abbas, extra de eo qui cogno. consang. vxor. suæ & 32. q. 4. c. nemo & cap. dicat.

quæri* velint, lex Iulia declarat.[a]

¶ Quæ cum masculis iure mariti accusandi facultatem detulisset,[b] non idem fœminis priuilegium detulit. PP. 13. Calẽ. August. Laterano, & Rufino. Coss. 198.

Retinens vxorem, quam in adulterio inuenit, punitur vt leno: secus si non inuenit, sed habet eam suspectam. h. d. Vel sic: Sciens punitur, non autem qui suspicatur, & facit pro receptantibus bannitos, qui ad hoc, vt puniantur, requiritur, quod sciant, non quod suspicentur. Bald.

Iidem AA. Cyro.

LEX II.

CRimen* lenocinij [c] contrahunt, qui deprehensam in adulterio vxorem in matrimonio retinuerunt, nõ qui [d] suspectam adulteram habuerunt.* PP. Calendis Iul. Anulino, & Frontone Coss. 200.

Serui mulieris, quę dicitur adulterium commisisse, & etiã patris eius, pro eruenda veritate sunt torquendi: ideo intra sexaginta dies prohibentur manumitti, vel distrahi. Accusator tamen prius debet cauere de ipsorum emendatione totali, vel deteriorationis emendatione in casu absolutionis subsecuta. Sal.

b *Facultatem detulisset.* Nisi exceptione aliqua repellatur, vt infra eod. l. ita nobis.

CRimen lenocinij. CASVS. Vxorẽ tuam in aliquo adulterio deprehendisti, & postea in matrimonio tenuisti, adulterio consensisse videris. vnde crimine lenocinij poteris accusari.

c *Crimen lenocinij.* Quod punitur, vt adulterium, & committitur multis modis, ut hic, & ff. eo. l. 2. §. lenocinij, & ff. de minorib. l. auxilium & infra eod. l. castrati & supra de condict. ob tur p. cau. l. mercalem.

d *Non qui suspectam.* Si tamen potest obumbrare patientiam suam prætextu incredulitatis, ut hic, & infra eodem, l. si non me u, & ff. eod. leg. 2. §. lenocinij, in fin. & l. mariti. Et nota, quod sine accusatore punitur vir de lenocinio, si vxoris rea facta, mariti lenocinium detegatur, vt ff. eod. l. 3. §. si publico.

NOn solum. CASVS. Tam ex sententia, quam ex verbis l. Iul. si maritus velit vxorem de adulterio accusare, poterunt serui, vel ancillæ vxoris, vel patris eius torqueri, vt eruatur veritas. & intra 60. dies cõputãdos a die dissoluti matrimonij, & hoc in prima, nec manumittentur, neque alienabũtur, & hoc in secunda, & si in quæstione serui decesserint, vel deteriores facti fuerint, absoluta muliere, cauebit maritus de æquè idoneis reddendis, & hoc in tertia. Viuianus.

Imp. Antoninus A. Iuliano.

LEX III.

NOn solum* verba [e] legis Iuliæ de adulteriis coercendis, sed etiam sententia per quæstionem quoque seruorum [f] siue ancillarum crimen admissum probare volentis,[g] ad earum tãtum personarum seruos ei rei exhibendos pertinet, de quibus specialiter comprehendit,[h] idest mulieris,[i] & patris eius, non naturalis, sed iusti dũtaxat,[k] quos intra sexagesimũ diem ex dissolutione [l] matrimonij numerandum manumitti, vel distrahi prohibet,[m] & quorum dominis,[n] caueri præcipit, si defuncti fuerint in quæstione, vel facti deteriores secuta [o] absolutione. PP. 15. Calend. Aug. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

* Iunge l. prospexit. ff. qui & à quib. manum. Con.

Occidens adulterum lege permittente, non censetur homicida. hoc primo. Occidens adulterum in casu non permisso, mitius punitur. hoc secundo. Bald. Vel sic. Maritus per se, vel filius potest impune occidere adulterum vilem in adulterio noctis tẽpore deprehensum, nõ vilem vero occidens, in totum non liberatur, sed mitius punitur. h. d. Sal.

e *Verba.* idest non solum verba, sed etiã sententia, nã quandoq; in aliquid verba & sententia consonant, quandoque verba tantum, quandoque sententia tantum, vt patet in Macedoniano. Tu dic, quod verba pertinẽt tantum ad eos, quos hic nominat, sententia etiam ad alios, quos dicet, & sic hęc dictio tm, ad verba tantum respicit.

f *Seruorum.* non solum alijs probationibus.

g *Volentis.* s. legis.

h *Comprehendit.* Cõprehendit dicta lex, cuius verba tamen non habemus.

i *Mulieris.* de adulterio accusatæ.

k *Iusti duntaxat.* siue sit iustus de naturali & ciuili iure, siue ciuili tãtum, vt adoptiuus.

l *Ex dissolutione.* quæ fit per diuortium, & quam opus est fieri, antequã inchoet accusationem, vt infra eod. l. crimen. sed si morte vel bona gratia, vel ex delicto viri soluatur matrimonium, tenet manumissio, vt ff. qui & à quibus, l. sed si maritus.

m *Prohibet.* Per eos ergo probatur, quod ea, quæ domi fiunt per tales possũt manifestari, vt supra de repu. l. consensu. §. fin autem aliter.

n *Dominis.* scilicet dominæ, vel patri eius.

o *Secuta absolutione.* mulieris, scilicet accusatæ, non aliter, vt hic, & ff. eod. l. si postulauerit, §. si reus. Vltimo notandum quod tria dicit hæc lex: seruos torquendos, & manumittendos & damnum emendandum. Circa primum dic, quod serui adulteræ, & patris eius torquentur ex verbis & sententia. Itẽ & serui serui adulteri, & patris, sed proprij vbicunque fiunt. patris si sint in vsu adulteræ, vel adulteri, ut hic, & ff. eod. l. si postulauerit, §. haberi, & ff. qui a quib. l. prospexit & inf. tit. e. l. si. Item serui accusatoris, vt ff. eod. l. si postulauerit, §. sed & serui, idem serui matris mulieris & aui dati ad vsum mulieris, & hi omnes prohibent manumitti, vel alienari intra 60. dies à die diuortij, vt hic, & d. leg. prospexit.

spexit. Item torquentur serui etiam extraneorum, qui in vsu sunt mulieris, vel etiam si non sint secundum alios, si modo aliquid veritatis sciant, vt ff. eodem, l. si postulauerit. §. diuus autem. sed si serui patris sicut extranei ita demum torquentur, si sunt in vsu mulieris, quæ ergo erit differentia inter extraneum, & patrem? Respon. quia extraneus manumittit, quando volet, pater nisi post duos menses. Item & circa primũ dic, quod vt libere verum dicant, serui publicantur, & a dominorum potestate eripiuntur, & hoc fit post quæstionẽ: prius non, cum publici nõ torqueantur, sed extranei non publicantur, cum nõ habeant cui gratificentur, vt ff. eod. l. si postulauerit. §. iussit. & §. ratio. debet tamen fiscus pretium dare domino secundum Io. quando absoluitur, vt argu. sup. quibus ex causis ser. pro pre. l. 2. & sic est speciale seruum torqueri in caput domini, vt & infra de quæstio. l. secunda. Super vltimo quæro, quare cauet pro deterioratione cum publici fiant. & fiscus præstat æstimationem, vt dixi? Respond. fiscus præstat solummodo quod tunc tortus, & ruptus valet, vnde deterioratio ab alio est emendanda. Item an totum damnum deteriorationis serui torti accusator reo absoluto dat? Dicunt quidam dimidiam, & aliam sibi computet, quia & pro eo est tortus, vt argum. sup. de rebus credit. l. generaliter. §. his de præsentibus. Vel potest distingui, aut extraneus accusatur, aut dominus, aut seruus, primo emendatur ab vtroque medietas. Vel secundum alios vnum simplum, vt sic habeat duplum, vt dicta l. si postulauerit in princip. in secundo, quando dominus accusatur, in totum emendatur domino absoluto, vt hic, & ff. eod. l. si postulauerit. §. si reus. In tertio in duplum domino emendatur, vt dicta l. si postulauerit §. fina. & ff. de calumn. l. fin. & infra de calum. l. dominis. & hic. Vel ex stipulatione, si interposita est, vel conditione ex lege petuntur, vt ff. eod. l. quod ex his.

Aduertetur tamen Docto. & Bart. in l. non solũ. §. si man dato. vers. circa primũ, ff. de iniur. q̃ isto casu mandatarius occidens non euadit pœnam legis, nisi sit filius, vt dicit ibidem Bart.

Imp. Alexander A. Iuliano Proconsu. Narbonen. prouinciæ.

LEX IIII.

GRacchus,[a] quem Numerius,[b] in adulterio noctu deprehensum interfecit, si eius conditionis fuit, vt per legem Iuliam impunè occidi potuerit,[c] quod legitimè factum est, nullam pœnam[d] meretur.

¶ Idemque filijs[*] eius, qui patri paruerunt, præstandum[e] est.

¶ Sed si legis auctoritate cessante, inconsulto dolore adulterum interemit, quamuis homicidium[f] perpetratum sit: tamen quia & vox, & dolor[g] iustus factum eius releuant, potest in exiliũ[h] dari. PP. sine die, & Cõsule.

Adulter post quinquennium accusari non potest. Et exceptio præscriptionis, quæ competit parti, debet ei per iudicem obseruari, & non auferri. h. d. Bald.

GRacchus.] CASVS. Numerius deprehendit Gracchum cum vxore sua adulterantem, & eum occidit, an propter hoc aliquam pœnam sustinere debeat, quæritur. Et distinguitur, an fuerit talis, quem licuit interficere, & non punietur, an non, & in exilium mittetur. Viuianus.

a *Gracchus.*] adulter.

b *Numerius.*] maritus mulieris.

c *Occidi potuerit.*] quia vilis erat persona, & humilis adulter, & in domo sua, idest mariti, & non adulteri vel alia, vt ff. eodem l. marito. & l. si adulterium. §. Imperatores. & ff. ad l. Aquil. l. qui occidit. At pater quemlibet occidit in rebus venereis deprehensum, & in sua, & generi domo, dummodo, & filiam occidat, vel per eum non non stet, vt ff. eod. l. patri. & tribus legibus sequentibus. & l. nihil.

d *Nullam pœnam.*] vt supra de admi. tut. l. sancimus prima & ff. de reg. iur. l. nemo damnum. Sed argum. contra supra de sec. nup. l. 1. & in Auth. de testi. & ea quæ pa. § fin. coll. 4. & sup. de rei vendic. l. quoties. & ne tut. vel cur. vec. con. l. 2. & sup. rem alie. ge. l. 1. Item & non e contra, quòd mereatur pœnam, quod non est legitimè factum, vt ff. de his, quę pro non scrip. l. 1.

Idem A. Vadanti.

LEX V.

ADulter[*] post quinquẽniũ, quàm cõmissum adulterium[i] dicitur (quod continuum numeratur) accusari non potest,[k] easq; præscriptiones legibus reis datas auferri non oportet.[l] PP. Idib. Iun. Maximo 2. & Aeliano Coss.

Maritus potest accusare adulterum intra 60. dies vtiles, quibus elapsis, admittitur in reliquum tempus ad accusandum iure extranei, & quando accusat, est habenda quæstio de seruis. h. d. Vel sic: Si habens duo iura, perdit vnum, admittitur ad reliquum. h. d. Vel sic: Qui non admittitur vt vir, admittitur vt extraneus h. d. Bald.

Idem A. Sebastiano.

LEX VI.

IVre[m] mariti adulterij accusare volenti, sexaginta dies vtiles cõputantur: qui-

e *Præstandum est.*] sic ergo patet in atrociorib. sed hoc ideo quia patri hoc pmissum. alias contra, vt ff. de reg. iur. l. ad ea.

* Ex lib. 9. tit. 13. l. fi. C. Th.

f *Homicidium.*] quia adulter nõ erat vilis.

g *Dolor.*] nota, quòd iustus dolor aliquem excusat, vt ff. ad l. Corn. de sica. l. 1. §. fi. & ff. eod. l. si adulteriũ. §. Imperatores. Item & tẽpus facit, vt hic, & ff. de pœnis. l. aut facta §. 1. & istud tempus, & supra vt liceat vnicuique l. 2. Sed argu. contra supra de transact. l. nõ minorem.

h *In exilium.*] cum alias debeant occidi, vt institut. de publ. iudic. §. item lege Cornelia.

ADulter.] CASVS. An maritus elapso continuo quinquennio à die commissi adulterij, possit adulterum accusare, quæritur. Et dicitur, quòd non, non enim exceptio temporalis, quæ reo datur, sibi reo debet auferri. Viuian.

i *Adulterium.*] idem si de lenocinio vel stupro aliove capitulo huius legis accusetur, vt ff. eod. l. mariti. §. hoc quinquennium.

k *Accusari non potest.*] In adulterio est planum, nisi in duobus casibus, quando is non potuit intra hoc tempus, quia incęperat ab adultera tantum, vnde interim non poterat hunc accusare. Item & quando hic ab alio accusabatur qui postea inuentus est præuaricari, vt ff. eod. l. tertia, & l. quinquennium. & nisi per vim sit factum stuprum, vt ff. eodem l. mariti. §. fin. sed in adultera præscribitur sex mensibus vtilibus computandis in nupta a tempore diuortij facta a primo, in vidua, à tempore commissi criminis, & est ratio: quia quæ facilius accusatur, vt vidua, facilius præscribit à die commissi criminis, vt ff. eodem, l. mariti §. sex mensium. & ff. ad Turpil. l. 1. §. accusationem. non tamen vt sex menses vtiles excedant quinquennium, quo adulter præscribit à die commissi criminis. vt ff. eod. l. mariti. §. præterea, & duo ex his sex dantur, vt accuset vir iure mariti, quatuor vt iure extranei, vt infra eo. l. proxi. & ff. eod. l. 1. §. extraneus.

l *Non oportet.*] si modo proponatur, antequam nomen accusati, vel accusatæ inter reos recipiatur, vt ff. eod. l. si maritus. §. præscriptiones, vel ille §. intelligitur specialiter in quibusdam vt lenocinij, non in his.

IVre mariti. CASVS. Maritus adulterum intra 60. dies vtiles iure mariti potest accusare, nec timeat accusari de calumnia, si probat, quod facile erat sibi probare s. per quæstionem seruorum. Viuian.

m *Iure.*] maritus accusat iure mariti, sed & pater mulieris, vt ff. eod. l. is cuius ope. §. ex senatusconsulto, vt tamen præferatur vir, nisi sit iusfamis, vt colludat, vt ff. eod. l. 2. §. si simul. & l. tertia, & erit hoc ius, siue priuilegium in accusando, quia 60. dies habet vtiles, in quibus præfertur omnibus alijs, & sine metu calumniæ, & etiam ex sola suspi-

bus in publico eius [a] facultas fuerit, apud quem reus, vel rea postulari potest.

¶ Et cum præterierint dies isti vtiles, maritus quoq; iure extranei [b] agere potest.

¶ Et qui confidit accusationi, calumniæ notam timere non debet: [c] nam ad probationem sceleris Diui parentes mei quæstionē de mācipijs eodem [d] modo haberi permiserunt, quasi iure mariti ageretur. PP. Id Aug. Maximo 2. & Aelia. Coss. 224.

Qui tempore cōmissi delicti non erat maritus, nec spōsus, nō potest vt maritus, vel sponsus accusare, licet sit maritus, vel sponsus, sed ipsa puella cum auctoritate tutoris accusabit. h. d. Bal.

Idem A. Herculano.

LEX VII.

PRopter violatum virginem adultam, qui postea maritus esse cœpit, accusator iustus non est: [e] & ideo iure mariti crimē exercere nō pōt, nisi puella violata sponsa eius [f] fuerat. Sed si ipsa iniurias suas [g] adsistentib. curatorib. [h] per quos etiam negotia eius gerenda sunt, persequatur præses prouinciæ pro debita tanto delicto (si probetur) seueritate examinabit. PP. 12. Cal. Iun. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Masculus & fœmina non possunt simul de adulterio accusari propter exceptionem ordinis. Bal. vel sic: Eodem tempore quis non potest adulterum & adulterā accusare. h. d. Sal.

Idem A. Domno.

LEX VIII.

REos adulterij [i] duos simul marem & fœminam, [k] ex eadem causa [l] fieri lex Iulia de pudicitia [m] vetat, [n] sed ordine [o] peragi vtrosq; licet. PP. Id. Iu[n]. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Pœna per definitiuam imposita, est perpetua: Et qui ducit damnatam de adulterio, vel reducit, intelligitur esse leno, & punitur crimine lenocinii. h. d. Bald.

Idem A. Proculo.

LEX IX.

CAstitati tēporū meorū conuenit, lege Iulia de pudicitia dānatā in pœnis [p] legitimis perseuerare.

¶ Qui autem adulterij damnatam [q] (si quocunque modo pœnam [*] capitalem [r] euaserit) sciens duxerit vxorē, vel reduxerit, eadem lege ex causa lenocinij punietur. [s] PP. 7. Cal. Febr. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Dans pecuniam, vt euadat ab accusatione adulterii, & accipiens pecuniam pro comperto stupro, pœna legis Iuliæ coercentur. hoc dicit Bald.

suspicione potest vxorem meam facere, & sine inscriptione, vt dicit Pau. vt ff. de mino. l. auxilium. & infra eod. l. quamuis 2. Post hos admittitur quilibet, & prædicti etiam admittuntur ante alios vsque ad quatuor menses, & quando plures venerunt, iustior præfertur, & sic etiam forte vir admittitur, vt hic, & ff. eod. l. 2. §. fina. & l. si maritus 1. §. extraneis. & l. is cuius. §. pen. sed videt, quòd non euadant pœnam calumniæ, vt ff. eod. l. is cuius. §. fina. & l. pater. Solu. refert, sint in euidenti calumnia, vel non. arg. sup. qui accusa. non poss. l. 2. & ff. de ijs, qui. vt indig. l. tutorem. Vel prædictum priuilegium, scilicet sine metu calumniæ accusare, tantum viro datur, nō patri, vt in contrarijs. sed cæteris datur patri. si vt præferatur alijs, & hoc quia propensiori dolore facit vir, vt ff. eod. l. 1. §. si simul. Vel dic non euitant pœnam calumniæ, quando vltra 60. dies accusant, vt in contrarijs, sed ante sic: & secundum hoc expone legem illam, is cuius ope accusant idest accusare solent.

a *Eius.*] s. iudicis adeundi, vt ff eod. l. mi les. §. 60. & etiam sexagesimus in his cōputatur, & alijs commilli criminis numeratur, vt ff. eod. l. pater. §. 1.

b *Iure extranei.*] intra quatuor menses vtiles, vt non excedant quinque annos continuos, vt ff. eo. si maritus. 1. §. extraneis. & sic præscribitur ne sex mensium vtiliū mulier defenditur, vt not. supra l. proxi.

c *Non debet.*] idest non timeat, quòd de ea calumnia condemnetur, si modo probabit, quod erit ei facile: nam &c.

d *Eodem modo.*] quo & ante sexaginta dies finitos.

P*Ropter.*] CASVS. Si iure mariti quis possit accusare propter violatam virginem, quæ vxor nondū fuit, quæritur. Et dicitur, quòd non, nisi sponsa fuisset. Si vero ipsa de violentia conqueri velit, authore curatore suo hoc faciet. Vivian.

e *Iustus non est.*] velut maritus de adulterio, sed de stupro ne vt quilibet alius, vt ff. eod. l. si vxor. in princ.

f *Sponsa eius.*] tunc enim iure mariti accusabit, & fortè, vt de adulterio, cum neque matrimonium, neque spem matrimonij violare permittatur, vt hic, & ff. eod. l. si vxor. §. diuus. & argum. ff. de iniur. l. item apud. §. sponsum. nisi alij postea nupta esset, quia tunc non esset spes matrimonij, vt ff. eod. l. miles. §. quærebatur, quæ est contra. vel vbi vxor esse non poterat, propter ætatem, vt ff. eodem, l. si vxor. §. si minor, quæ est contra. Alij hic dicunt, quòd alijs nullo modo accuset, nisi quando est sponsa, & tunc, vt sponsam, non vt vxorem, per dictam l. si vxor. §. si minor.

g *Iniurias suas.*] alias enim non auditur minor 25. ann. vt ff. eod. l. si maritus. §. lex Iulia, sed accusari post pubertatem potest, non prius, vt ff. eod. l. si minor.

h *Curatoribus.*] vt & sup. de auth. præstan. l. clarum. de concubina antè stuprata dic, vt ff. eod. l. si vxor. in prin.

R*Eos.*] CASVS. Adulterum, & adulteram an possit maritus eodē libello accusare, quæritur? Et dicitur, quòd nō.

i *Adulterij.*] secus in crimine incesti, vt ff. eod. l. qui pupillam. in fi. & l. vim passam. §. incesti.

k *Marem & fœminam.*] id est adulterum. & adulteram.

l *Ex eadem causa.*] vt ff. eod. l. si maritus. 2. §. fi. & l. vim passam. §. duos. & l. nihil. §. pen. & fin. Ex diuersa n. pōt, vt quia vnus adulterium cōmisit, alter domum præbuit. vt ff. eod. l. nihil. §. fin. In alijs autem crimi nib. quoties licet accusare? Dic, vt not. supra de accusa. l. qui de crimine. & qui accusare non poss. l. cū rationibus. & si reus vel accusator mortuus fuerit. l. 1.

m *De pudicitia.*] sēruanda.

n *Vetat.*] ab eodem, sed a diuersis potest, vt tamen seruet ordinem, qui sequitur, ff. eod. l. denunciasse. §. quæritur. & statim dices.

o *Sed ordine.*] vt incipiat a quo velit, si illa non nupsit, vel si nupsit, facit post hoc denunciationē, alias ab adultero incipere debet, & eius absolutio proderit mulieri, & condemnatio non nocebit, vt ff. eod. l. si maritus 2. §. penult. & §. fina. & l. sequenti. & l. denunciasse. & per totam legem. l. 2. in prin. & l. nupta. & l. si vim passam. §. nupta. & inf. eodem l. si dum in tuo.

\+ Et si probatur adulterium, nam fuisse capitalē. Cont.

C*Astitati.*] CASVS. Si quis damnatam de adulterio duxerit, seu maritus fuerit, qui reducit, siue alienus, pœna lenocinij plectendus est.

p *In pœnis.*] quæ pœna est notata inf. eo. l. quamuis. 2.

q *Damnatam.*] ut inf. eod. l. sine metu. in fi. & idem si de stupro fuerat damnata: si autem ex alijs capitulis legis, quæ multa sunt, vt ff. de mino. l. auxilium. secus est, ut ff. eo. l. mariti. §. 2. sed concubinam eam habere potest, ut ff. de cōcubinis. l. 1. §. 1. & facit sup. eod. l. 2.

r *Capitalem euaserit.*] principis indulgentia.

s *Punietur.*] eam tamen ammodo accusare non potest, ut ff. eod. l. si vxor. §. fin.

De

DE crimine. CASVS. An maritus cum adultero de crimine adulterij possit transigere, quaeritur. Et dicitur quod non sed par est delictum vtriusque scilicet transigentis aliquo accepto, & dato: qui vero pro comperto stupro aliquid accepit, l. Iul. tenetur.

a *Pacisci non licet.* nullo modo, distingue tamen, vt infra eod. l. serui. Azo.

b *Praeuaricatoris.* in accusatore totū legi potest, vt siue praeses praeuaricet, siue desistit, idem sit. Vel primum in accusatore, secundū in reo, sed neutra placet, quia secundū primū, refugere nō esset praeuaricatio, vt ff. de praeuarica. l. 3. in princ. & §. fi. Dic ergo transigentis, & praeuaricantis fieri similitudinem. Azo. hoc modo par delictum est accusatoris praeuaricantis, & aliquid a reo accipiētis, & ipsius rei refugientis veritatis inquisitionem donando aliquid, nam tali transactione praeuaricator ille habet, & vt adulter punitur, & pro confesso habetur. Et dic, quid est praeuaricari, vt ff. ad Turpil. l. 1. §. 1. sed huic legi est contra, ff. cod. l. si maritus, 2. §. si negauerit, & aliae plures, quae eodem modo contradicunt supra de transactio. l. si trāsigere. & ibi solui.

c *Tenetur* vt ff. de minori. l. auxilium. §. finali, & ff. quod met. cau. l. isti quidem, & ff. eo. l. mariti. & supra de condict. ob turp. cau. l. mercalem.

* Res fugientis, re de emendare videi Cuia. ex l. Imperatores, ff. de iu. fisci quem vide i hac l. 6. obs. 11. & 20. obs. 10. Hoto. 21. illius. Forcat. 5. Cup. nu. 2.

Idem A. Demetriano.

LEX X.

DE crimine adulterii pacisci non licet, [a] & par delictū est accusatoris praeuaricatoris, [b] & refugiētis* veritatis inquisitionem. Qui autem pretium pro cōperto stupro accepit, poena legis Iuliae de adulteriis tenetur. [c] PP. 5. Non. Maii, Fusco & Dextro Coss. 226.

Iure isto maritus vxorē, quam retinet in matrimonio, non accusat de adulterio, secus de iure nouo. Et si non probet, similitudine supplicii debet affici. hoc dicit Salic.

Iidem A. Naruano.

LEX XI.

CRimen adulterii maritum, retenta in matrimonio vxore, inferre nō posse, nemini dubium est. [d] PP. Calendis Septembr. Alexandro 2. & Marcello Consulibus 227.

IN AVTHEN vt liceat matri, & auiae, §. quia vero plurimas, collat. 8. constit. finali.

SEd nouo iure potest: & si accusatio vera esse ostendatur, tunc repudium mittere debet. [e] & in scriptis eam accusare debet.

¶ Si vero illam adulterii accusationem maritus non probauerit, illis subiiciatur suppliciis, quae esset passura mulier, si accusatio comprobata fuisset. [f]

Sententia lata cōtra adulterum, non officit, nec infamat adulteram. Vel sic: Condemnatio vnius ex pluribus qui tenentur eodem crimine, non nocet alteri. Bald.

CRimen.] CASVS. Maritus an potest accusare vxorem suam de adulterio, si eam retineat in matrimonio? dicitur, quod non.

d *Dubium est.* sed nec adulter accusari potest, nisi demum facto diuortio, vt ff. eodem, l. miles, §. volenti, ab extraneo autem potest, si primo titulo lenocinij arguat, non aliās, vt ff. eodem l. constante, nec obstat, l. viri passum, §. primo. quia potest extraneus constante matrimonio, scilicet secundo, non primo, iam enim denuo nupserat, sed hodie etiam constante matrimonio, potest vir vxorem accusare, unde lege Authent. sed nouo, dicet. quae in cor. Authent. vt liceat matri & auiae, §. quia vero plurimas, collat. 8.

SEd nouo. CASVS. Auth. corrigit leg. Cod. quia maritus potest retinere post adulterium vxorem suam, & potest eam accusare, & si probauerit, repudiabit eam: si nō sustinebit eam poenam, quam passura esset mulier, si maritus probasset.

e *Debet.* & dotem & donationem lucrari, & plus, si filij non sint, vt in eo.

f *Fuisset.* vt hac etiam causa poterit remittere repudium, & lucrari donationē, & dotem, vt i corp. §. si vir adulterio.

Idem A. Basso.

LEX XII.

ETsi crimine adulterii damnatus restitutus nō esset, vt proponis: si tamen soror tua, cum qua adulteriū commissum dicebatur, non est accusata, nec poenae, nec infamiae subiici potuit, [g] & multo magis cum & accusatorem vita esse functum proponas. [h] PP. Calendis Iunii Sabino 2. & Venusto Coss. 241.

Adultera in absentia, potest recipi inter reos. hoc dicit Bal.

ET si crimine. CASVS. Licet adulter cōdemnatus fuerit, neque restitutus, non propter hoc mulier, cum qua dicitur adulterium commissum, si non accusetur, poenam aut infamiae notam sustinebit. Viuia.

g *Potuit.* sed absolutio prodesset, vt ff. eodem, l. denunciasse, §. final. Sed an masculus si deprehendatur, erit infamis? Respond. non, secundum Ioan. licet secus in foemina, vt ff. de ritu nuptia. l. palam, §. quae in adulterio. Accur.

h *Proponas.* facit ff. eo. l. denunciasse. in fine. & l. sequen.

Idem A. Syluano.

LEX XIII.

ADulteram, si posteaquam crimen contra eam inchoatum [i] est, prouinciam excesserit, [k] etiam absentē inter reos [l] recipi posse, explorati iuris est. PP. Nonis Mart. Attico, & Praetextato Coss. 243.

Non potest sumi accusationis initium a nupta, nisi denunciatio praecessisset, & ibi adulter debet puniri, vbi est commissum adulterium. Bald. Vel sic: In qua prouincia mulier adulterium commisit, ibi accusari debet, nec ab ea incipitur, si alteri nupta reperitur, nisi denunciatio legitima nuptias praecesserit. h. d. Sal.

ADulteram. CASVS. Si post accusationem adultera incipiet abesse, non ideo minus absens inter nomina reorū recipi potest. Viuian.

i *Inchoatum est.* per lit. contestationem.

k *Excesserit.* non rei publicae causa, vt ff. eod. l. si maritus. §. legis.

l *Inter reos.* hoc fiebat post litem contestatam. An autem condemnetur, dixi sup. de accusa. l. absentem, & facit in ff. eodem, l. quamuis.

Imp. Gordianus A. Aquilae. [1] †

1 † Aquilia. no.

LEX XIIII.

SI dum in tuo matrimonio vxor tua esset, se adulterio polluit, in ea prouincia, in qua idipsum factū est, [m]

SI dum. CASVS. In ea prouincia, in qua adulterium commissum est, debet maritus crimen adulterij persequi, & si ante denunciationem factam a marito, alij instituantis, non ab ea, sed a marito incipiet. Viuia.

m *Factum est.*] quia qua in prouincia, & cet. vt & supra, vbi de crimi. agi opor. Authentic. qua in prouincia.

adulterium, more solito [a] persequi debes. Nec enim ab ea, quæ iam nupta, [b] & adulterium passa [c] est, exordium accusationis sumi potest, si denũciatio criminis nuptias non præcessit. [d] PP. Non. Decemb. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Contra adulteram non potest procedi in absentia: & remissio, quæ fit in delictis, non debet fieri ad iudicem incompetentem, sed ad iudicem rei, hoc dicit ista lex cum Auth. hic posita secundum Baldum. Vel sic. Absens non potest accusari, vt possit super causa procedi: nec reus tenetur sequi forum accusatoris. Et occupato reipublicæ causa non currunt tempora accusatori præfinita. hoc dicit Salic.

Idem A. Hylarino [1] † militi.

LEX XV.

SI quondam vxor tua antequam [e] crimine adulterij accusaretur, prouinciam excessit, neque absens accusari potest, [f] neque in eam prouinciam in qua stipendium facis, transmitti iure deposcitur. [g]

¶ Sane cum per occupationem militarem non licuerit, accusare eam solemniter potoris. Nec n. tempus, quo muneribus militaribus occupatis, vindictam tibi quam maritali dolore percussus deposcis, [1] † debet [h] auferre PP. 4. Id. Mart. Attico, & Prætextato Coss. 243.

IN AVTHENT. venulli iudicum, §. si verò quis, 9. consti. 9.

Absens accusatus, legitimè est reuocandus, & eo nõ veniẽte, proceditur vt à iure permittitur: & in delictis fit remissio ad locum vbi quis deliquit: quod si index loci vbi reus degit, facere neglexerit, punitur ipse, & eius officium forma, & pœna hic scripta. h. d. Sal.

SI vero criminis commissi occasione latuerit, aut prouinciam illam reliquerit, in qua deliquit, iubemus legitimis edictis à iudice vocari eum: & si non audiat, illa in eum procedere, quæ nostris legibus [i] sunt definita.

¶ Si vero cognoscatur, quod in alia prouincia degat, iubemus prouinciæ illius iudicem, in qua crimen commissum est, epistola publica vti ad prouinciæ illius iudicem, in qua delinquens degit: ille verò, qui publicas susceperit literas, periculo suo & officii sui comprehendet eum, & ad iudicem prouinciæ transmittet, [k] in qua peccauit, suppliciis legitimis subiiciendum.

¶ Si vero qui publicam epistolam susceperit, hoc facere, aut officium eius imperata neglexerit, tunc & ipsum iudicem tres libras auri, & officium eius alias tres pro pœna inferre iubemus.

¶ Sin autem iudex, aut aliquis officialium suorum propter lucrum eum non comprehenderit, aut comprehendens non transmiserit, & hoc fecisse conuincatur, spolietur cingulo, & exilio tradatur.

Maritus, qui de adulterio accusauit, sine abolitione non potest desistere, hoc primo. Et desistens ab accusatione, est exclusus perpetuo. h. d. secundo. Bald.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Archelao, al. Archesilao.

LEX XVI.

ABolitionem [l] adulterii criminis postulãs, præsidem in cuius officio accusatio fuerit instituta, adire debes.

¶ Cæterum erras tu marite, existimans etiam si simpliciter, id est sine abolitione destitisses, senatusconsulto [m] in persona tua futurũ locum non fuisse, diuersum enim diui principes sæpè sanxerunt. [n] Quin hoc amplius scias, nullam fuisse tibi vlterius potestatem instituen-

---

[illegible] diuertisdo, scilicet prius ab ea, vt supra [illegible] & causa incipiat ab adultera. & hoc subijcit, nec enim. b *Nupta est.* secundo viro.

c *Adulterium passa.* a quo primò virum.

d *Non præcessit.* In casu ea in non præcedat denũciatio, vt ff. eo. l. si quis adulteriũ. in prin. & facit ad l. sup. eo. l. reos. §. & repete hic, quæ ibi diximus.

SI quondam. CASVS. Mulier, antequam accusaretur de adulterio, cœpit abesse, absens accusari non põt, neque in prouinciã, in qua militat marit[us], trãsmittenda est. Si verò maritus, qa militiæ causa aberat, intra statuta tempora vxorẽ accusare non poterit, an excurrãt tempora, quæritur. Et dicitur, quòd nõ. Viuianus.

[1] † Hylarino.

e *Antequam.* secus si post, vt supra eo. l. adulteram.

f *Potest.* vt supra de accusa. l. absentem.

g *Deposcitur.* cum reus forum accusatoris non sequatur, vt sup. de iurisd. om. iud. l. iuris ordinẽ.

h *Debet.* quia vtile est tempus, vt ff. eo. similes. §. quidã. & infra cod. ob commiss. & ff. qui ex causis [illegible] quas & poterit hic, vel super legẽ, adulterã, legere Authen. si vero criminis, &c. quæ est, vt nulli iudicum. §. si vero quis comprehensorum, collat. 9.

[1] † Repetita.

SI vero. CASVS. Lex C. dicebat, si inchoato crimine mulier se subtraheret, nihilominus nomen eius recipitur inter reos. Authent. vero ista dicit, quã simul iter inchoato crimine se subtrahit, vt impediatur cognitio criminis, debet citari, & de loco ad locum transmitti, vt ita de crimine cognoscatur, & etiam puniatur. Viuia.

i *Nostris legibus.* vt requiratur, & bona eius annotentur, vt ff. de requir. reis. l. prima.

k *Transmittet.* Hic est arg. contra, ff. de iudicijs, l. heres absens. §. 2. Solut. speciale est in delictis, vel hic, & supra, vbi de crimi. agi. opor. l. fi. & in Auth. vt iudi. sine quoquo suffrag. §. necessitatem. coll. 2. & idẽ vbicũque certæ personæ cognitio mãdatur, vt præsidi, vt sup. ne li. po. l. 1. & vbi quis de curiali, vel cohortali. l. fi. sed in contractibus, si ibi non inuenitur, bona, quæ ibi habet, possidentur, non tamen inuitus reducitur, si alibi versetur, vbi hẽt forum, vel domiciliũ: sed si alias latitet, põt idem, quod in criminalibus dici. Vel dic, vt in contrario notaui.

ADDITIO. Quid iuris sit in contractibus, vide in c. Romana, §. contrahentes. de fo. cõpet. lib. 6. Et videas circa materiã istius Auth. glo. in verbo, de more. in cle. pastoralis. §. quod si. punitio. de re iud.

ABolitionem. CASVS. Marit[us] si cœpit accusare suã vxorem, & velit desistere, [illegible] hoc à iudice, alioquin si simpliciter desistat, scilicet nulla impetrata abolitione, pœnam desertæ accusationis non euitabit, nec de cætero ex lege Petronia ad accusationẽ admittetur. Viuia.

l *Abolitionem.* id est, licentiam desistendi, vt in Turpilianũ non incidat.

m *Senatusconsulto.* Turpiliano.

n *Sanxerunt.* immo videtur non incidere, vt & ff. ad Turpil. leg. in senatusconsulto. §. cot[illegible] Sol.

d Solu illud intelligere in patronis, & non in marito, cui solutioni est argum. contra ff. de bo. lib. l. qui cum maior. §. sed si mino. & §. si libertus. Vnde dic, quòd in contrario loquitur de tutore, & quibusdam alijs, qui sine metu calumniæ accusant, non de marito. Vel dic, an in euidenti erat etiam vir calumniatus, vt hic, an non, vt ibi & supra de ijs, qui accusa. non possunt; l. secunda, in fi. sed à pœna talionis per legem Remiam excusatur. Item & ab infamia, quę per Turpillianum etiam imponitur, vt supra eodē, l. iure mariti. Et sic etiam potest dici, quòd quo ad aliquid habet locum Turpillianum, scilicet ad pœnam quinque librarum auri, non infamię, quę sunt pœnæ Turpilliani, ut ff. de præuarica. l. 2. §. fin. & infra ad Turpil. l. 1. & sic etiā isto modo potest tolli cōtrarium.

† Cuius & aliud caput refert in l. circuncidere, ff. ad le. Cor. de sica.

a *Postea.*] vt ff. eod. quæsitum. §. fina. & ad Turpil. l. qui desistit. & supra qui accu. non poss. l. accusationem.

S*Ine metu.*] CASVS. Maritus iracundia commotus porrexit vxori libellum accusationis: an possit desistere, & eā sine metu legis Iuliæ in matrimonio retinere, quęritur. Et dicitur, quod sic, quia ille solum punitur, qui sciēs damnatam duxit vxorem, ita qđ non possit dissimulare se ignorasse. Viuian.

b *Fueris.*] vt & ff. eodē l. mariti. in princ. & §. quod ait. & l. quæsitum. §. fina. & argumē. ff. Turpill. l. quæsitum.

c *Capite.*] multa enim erant capita legis, vt ff. de mino. l. auxilium.

d *Vxorem.*] vt & supra cod. castitati. sed hodie contra, vt sup. eod. Authent. sed nouo.

E*Vm, qui.*] CASVS. Qui simul habet duas vxores,

di huiusmodi accusationes quia & decreto patrum, & lege Petronia * ei, qui iure viri delatum adulterium non peregit, nunquam postea [a] hoc crimen deferre permittitur. PP. 15. Calend. Iun. Maximo & Glabrione Coss. 257.

Potest maritus, re integra, libello accusatorio renūciare, ad quem offerendum ex leuitate, & sola suspicione processit, & sibi reconciliare vxorem. h. d. Bal. Vel sic: Qui vxorem in adulterio deprehensam retinet, vel de adulterio damnatam reducit: lenocinii crimen committit, nō qui vana indignatione libellum accusationis solum porrexit. h. d. Sal.

Iidem AA. Victorino.

LEX XVII.

SIne metu legis Iuliæ de adulteriis coercendis reuocare vxorem in matrimonium potes: cum nihil amplius, quàm libellos accusationis obtulisti: quia postea comperisse te affirmas, quod vana indignatione ad accusationem incitatus fueris. [b]

¶ Is enim committit in pœnam, quam lex certo capite [c] denunciat, qui vel publicè adulterio damnatam habet, vel adulteram sciens, vt ignorantiam simulare nō possit, retinet vxorem. [d] PP. 6. Calend. August. ipsis AA. 4. & 3. Coss. 258.

In delictis non requiritur, quod factum producat iuris effectum: sed sufficit ille effectus, qui est merum factū hominis. Vel sic: Habens duas vxores est infamis, & datum pro matrimonio putatiuo, repetitur: & promissum non petitur. h. d. Bald. Vel sic: In delictis consideratur animus, & merum factum, non iuris effectus: ideo vxoratus scienter accipiens aliam vxorem, punitur, non mulier ignorans, imo res in dotem datas repetit, licet sibi promissa petere non possit. h. d. Sal.

Iidem AA. & Valerianus C. Theodoræ.

LEX XVIII.

EVm, qui duas simul habuit vxores, [e] sine dubitatione comitatur infamia. [f] In ea namque re nō iuris effectus, [g] * quo ciues nostri matrimonia contrahere plura prohibentur, sed animi destinatio cogitatur. [h]

Verum tamen ei, qui relicto cęlibatu cum aliam matrem familias in prouincia reliquisset, solicitauit ad nuptias: etiam crimen stupri, à quo tu remota es, quòd vxorem [i] te esse credebas, ab accusatore legitimo solenniter inferetur. [k]

¶ Cæterum res tuas omnes, quas ab eo interceptas matrimonii simulatione deploras, restitui tibi omni exactionis instantia impetrabis à rectore prouinciæ, [l] nam ea quidem, quæ se tibi, vt sponsæ daturum promisit, quomodo repetere cū effectu potes quasi sponsa? [m] Accepta Idibus Maii Anthiochæ, Tusco, & Basso Coss. 259.

Exceptio procuratoria in crimine, non potest opponi post conclusum, vel quasi cōclusum in causa, ista est secunda lectura. vel sic: Exceptio procuratoria in crimine non liquidato. h. d. & not. l. optimam. Bal. Vel sic: Absente reo potest ferri sententia pro eo contra accusatorem præsentem, etiam in causa capitali. h. d. secundum Azo. Vel sic. Absentia accusatoris post liquidationem criminis, non impedit contra reum præsentem ferri sententiam. Sal.

est infamis. si ergo in ciuitate Bonon. vxorem habēs, alia in prouincia duxit, dicens se non habere vxorē, de stupro poterit accusari, licet virum ipsa deceptus, scilicet quasi ignorans ipsum esse iure alterius accusare nō possit de stupro, & res, quas ipsa viro dedit, repetit, & illas quas vir ei, vt sponsæ promisit, nullo modo petet. Viu.

e *Vxores.*] idem si sponsas, vt ff. de ijs, qui notant. infamia. l. prima. Idem si vnā sponsam, & aliam vxorem.

f *Infamia.*] Not. qui Concor. simul habet duas vxores, infamis efficitur, vt dicta l. de gloss. super infami & l. quid er. verbo, iugo. §. 2. & supra de incestis nuptijs. l. ne de biga. minem.

g *Effectus.*] verè cūm non sunt duo matrimonia. si enim primum valet, secundū non valet.

h *Cogitatur.*] secundum conamine. & sic est supra de excusatione tutorum. l. amplissimi.

i *Vxorem.*] & sic non es in dolo, vt ff. eod. l. penult.

k *Inferetur.*] non dicit adulterij, sed stupri, & sic non cōmittit maritus adulteriū ad solutam accedēs, vt diximus supra eo. l. prima.

l *Prouincia.*] Nisi de disses sciens, & idem in conuersis, qui per vxores reuocantur.

m *Sponsa.*] quasi dicat nullo modo, vt & supra de donat. ante nupt. l. cū. recines tamen data, quia ex sua non tua parte est turpitudo, ad instar eius, quod meretrici promittitur, ut ff. de condi. ob tur. cau. l. idem. §. 1. & facit ff. de dona. inter vir. & vxo. l. cū hic status. §. penult. & §. simili modo.

Quamuis.]

QVamuis.] CASVS. Viator vxorem suam propter adulterium, quod commisit, à se reiecit, & de adulterio accusauit, dixit se non esse damnandum in absentia accusatoris. quid iuris sit? Resp. quod potest, nec viator ab excubijs est reuocandus. Viuia.

a Oportere.] vt & supra de accusa. l. fin.
b Literis tuis.] ò iudex, qui consulis me.
c Materiam.] proprium nomen vxoris accusatę.
d Viatoris.] propriũ nomen viri, qui accusat.
e Quęstionibus.] per tormenta, postulante viro, qui accusabat. Azo.
f Viatoris.] scilicet absentis causa Reipublicę.
g Pręsentiam.] aliter enim procedi non deberet, per dictam l. fin. sup. de accusatio. sed certe hoc speciale est: & quia maritus vsque ad sententiam steterat, & omnia peregerat, & quia in seruitio Reipublicę erat. Vel ideo postulabat, vt obijceret, quod ille non poterat accusare per procuratorem, quod fecerat, sed hoc nõ potest, quia cum sit dilatoria, ante debuit proponi, vt ff. eod. l. si maritus. §. praescriptiones.
h Confecto.] idest pro facinore, quod erat plene probatum, quod sola sententia restabat.
i Omnia.] praeterea ... iudices imperio ... fodiendos. & facit supra eod. l. adulterium. & supra quomodo & quando iudic. l. fina. & infra, vt intra certum tempus ... l. h.

r Hunc casum excepit glo. su. per ver. Probatum. in c. veritatis. de do. & contu.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. ad Pompeianum.

LEX XIX.

QVamuis indubitati iuris sit, quandocunque adulterij crimẽ intenditur, praesentiam accusatoris praecedere oportere,[a] tamen quoniã ex literis tuis[b] cognouimus Materiam[c] Propositi Viatoris[d] vxorem, habitis quaestionib.[e] cũ Iuliano quodam adulteriũ cõmisisse, detectam sub ipsa prolatione sniç Viatoris[f] ipsius praesentiam[g] postulasse, non putauimus cõfecto[h] penè iudicio, facinore etiam agitata quaestione coniuncto, Propositũ ab excubijs limitis i reuocandum. Da. 8. Non. Decembr. AA. & CC. Coss.

Tolle voluntatem de medio, et omnis actus est indifferens. Bal. Vel sic: Stuprum voluntarium punitur in utroque, non violentum in faciente. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Didymo.

LEX XX.

FOedissimam[k] earum nequitiam, quae pudorem suum alienis libidinib. prosternuit, nõ et earũ, quae per vim stupro cõpressae sunt, et reprehẽsa voluntate,[l] leges vlciscuntur, quin et inuiolatae existimationis esse, nec nuptias earũ alijs iterdici merito placuit. PP. 3. Non. Octo. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Tempus vtile non currit absenti in causa militiae, sed bene currit reuerso. h. d. Bal. Vel sic: Marito reipublicae causa occupato, non currunt tẽpora ad accusandum de adulterio vxorem. Sal.

FOedissimam. CASVS. Mulier, quę sponte stuprum commisit, punienda est, non quae per vim, quia cuilibet potest nubere. Viuia.
K Foedissimam.] loquitur supra quando mulier sponte cõmisit stuprum cum aliquo. Alij dicunt loqui, cum foemina ... sicut ecõtra vir, vt foemina, infra eodem l. cum ... & sic facit ff. de ... l. prima §. remitter.
l Voluntate.] nam ... de adulterio vel stupro non possunt, vt hic, & ... Et nota hanc violentum ... stupri, quam de vi publica sine ...

gauentij posse accusari, vt ff. eod. l. mariti. §. fin.

OB commissa.] CASVS. Statuta sunt tempora, intra quae maritus vxorem suam accusare potest; ita quod si reipublicae causa absit, sibi reuerso danda est ex integro licentia accusandi, vt eam, quam cito munus sibi creditum impleuerit, accusare incipiat. Viuia.

m Tempora.] aliàs certa tempora, & alias certa suo tempora, quia & ipse vir, qui accusat, dicitur reus lenocinij.
n Vtiliter.] ad sex menses restringitur, non ad quinquẽniũ, quod quinquennium continuũ est vt dixi.
o Tempora.] scilicet sex menses vtiles, & quinquennium continuũ supra eo. l. iure mariti, & l. adulterium. & ff. eo. l. quinquennium.
p Habebis.] communi iure, cum dixerit supra eod. l. si quondam: non auferri tempora talis absentiae, & facit ff. ex quibus cau. maio. l. si quas.
q Praetendas.] statuetur enim terminus, vltra quem non audieris, vt sup. quinquennium non post ... semper idem ... accusaturum eam, vt hic dicit. & facit ff. de ... l. cum sex. & ff. de diuer. praescriptio. l. 1. & ff. eo. l. miles. & l. si vxori. Accur.

Ijdem AA. & CC. Silano.

LEX XXI.

OB commissa adulteria, atque accusandas vxores certa tempora,[m] quae vtiliter[n] computari solent, praescripta sunt. si igitur per occupationes publicas accusationẽ instituere nõ potuisti, nec ante creditum tibi munus praescripta tempora[o] trãsacta sunt, post depositam solicitudinem, quã detineris, integram accusandi potestatem habebis,[p] ad quam, cum vacare coeperis, properare debebis: nec effrenata licentia ad terrendam aduersariam futurae accusationis speciem praetendas.[q] PP. 14. Calen. Nouembr. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Stuprum punibile nõ cõmittitur cũ meretrice. Bald.

Iidẽ AA. & CC. Oblimosi.

LEX XXII.

SI ea, quae stupro tibi cognita est, & passim[r] vulgalem formam exhibuit, ac prostitutam meretricio more vulgo se praebuit, adulterii[s] crimen in ea cessat.[t] PP. 14. Cal. Nouembr. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

SI ea.] CASVS. Si eam, quae meretricio more se cui quã libet sine delectu cõmiscuit, stupraueris, an stupri accusari posses, quaeritur. Et dicitur, quod non. Viuian.
r Passim.] idest sine delectu, vt ff. de ritu nup. l. palam.
s Adulterij.] idest stupri, nam adulterium non cessaret, si esset coniugata, licet sit venalis: non enim solũ, &c. & ff. eodem. l. si vxor. §. primo, & sic lex Iulia vno pro altero vtitur, vt infra eo. l. quae adulterium. & ff. eod. l. mariti. §. primo, & l. inter liberos. §. lex.
t Cessat.] vt nec ipsi, nec tu possitis accusari, sic ergo habet plus luxuria, quam castitas. & sic est argu. contra in Authent. de restitutio. & ex qua parit. §. fina. coll. 4.

Matrimonium, quod nõ est, violari non potest, & redimens suam vexationem quod dedit, repetit, & vltra criminaliter punitur accipiens: sed redimens suum peccatum, super quo non poterat transigere, quod dedit, non repetit, & punitur tam ipse, quam accipiẽs. h. d. Bal.

Iidem AA. & CC. Procula.

LEX XXIII.

SEruí ob violatum contubernium (suum) adulte-

SErui.] CASVS. ... seruus, quem habentem ... cum vxore ...

Dixius, tragina

Dicitur, quod non, & hoc in prima. Si vero Titius vxorem suam a se reiecit, & alij se copulauerit, & Seius ab illo pecuniam accepit, ne eum accusaret, an eam sic turpiter acceptam repetere possit, quæritur? Distinguitur, aut erat innocens, aut non: primo casu repetet, secundo casu nō, & accipiens punietur. Vel dic aliter, vt in glo.

a *Non possunt.* vt ff. eodem, l. inter liberas, sed agitur serui corrupti, & iniuriarum, & lege Aquil. vt ibi, & ff. de iniur. l. si stuprum. & est ratio: quia nec est ibi matrimonium, vt supra de incest. nupt. l. cum ancillis: sed licet directa accusatio cesset, tamen extraordinarie etiam punitur, vt d. l. inter liberas. & ff. de offic. præsi. l. si.

b *Is autem.*] Titius dissociauit matrimonium quod cum Berta habebat, quam accepit postea Caius in vxorem, & hunc vult accusare Titius quasi durante primo matrimonio adulterasset cum ea, timens Caius, dedit Titio centum, vt desisteret, si iniuste opprimebatur, repetet, quod dedit, si iuste, non: & etiam qui accepit, punitur.

c *Dissociatum.* alias dissolutum, alia causa, quā adulterij, vel stupri, vt ff. eo. l. mariti. 4.

d *Metum.* nam potentes aduocatos Titius habebat.

e *Ad recipiendum.* hoc per condictionem de qua in ob turpem causam. l. 4. si non ex parte enim accipientis tantum est turpitudo, vt ff. de calum. l. in hæredem. §. primo. ad vltionem agitur lege Iulia repetundarum. ad vtrunque agitur actione in factum de calumniatoribus, quæ in quadruplum datur vsque ad annum & sic: addatis & pœnam, vt ff. ad legem Iuliam repetundarum, & ff. de calum. l. 1. in princ. & §. primo.

x Intellige potentes astutia forēsi de qua in l. si non. in §. si mancipiū, & est bona glo.

rij crimine accusari nō possunt.[a]

¶ Is autem,[b] qui post dissociatum[c] matrimonium vxorem licito iure duxit, ob que intentatę accusationis, ac potentis patrocinij metum,[d] ei, qui accusationem instituerat, aurum & argentum dedit, ad recipiendum[e] id, vlciscendamque turpis lucrj cupiditatem, adire præsidem potest[f] qui examinatis partium allegationibus, & inquisita fide veri, siquidem id ab eo, qui innocens est, ob illati criminis timorem datum esse cognouerit, quemadmodum sententiam formare debeat, ex euidentibus iuris & placitis instruetur.

¶ Si vero constiterit corrupti[h] matrimonii velut mercedem ad captandam impunitatem solutam pecuniam esse: eum, qui etiam[i] aduersus Senatusconsulti[k] censuram cum fœdissimo flagitio accepit, puniri iubebit. PP. Cal. Nouembr. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 190.

Exceptio nullitatis matrimonii excludit actum ab accusatione adulterii. hoc dicit Bald.

Idē AA. & CC. Dionysio.

LEX XXIIII.

SI eius, à quo nunc adulterii ream postularis, contra iuris formam[l] contubernio hæsisti, innumeris auctoritatibus te tueri potes.

Damnatus de libidine commissa cum ancilla, non efficitur infamis. h. d. Bald. sed opinionem tantum aggrauat. Sal.

Ijdem AA & CC. Sossiano

LEX XXV.

ET si libidine intemperatæ cupiditatis ex actorum lectione exarsisse te cognitum est: tamen cum ancillas compressisse, & non liberas stuprasse detectum sit: ex eiusmodi sententia[m] grauatam[n] * potius opinionem tuam, quā infamia adflictā esse manifestum est.[o] PP. 5. Id. Mar. Tyberiano, & Dione Coss.

De emergenti & incidenti est prius agitandum, quā de causa prima. h. d. Bald. vel sic: Replicatio vel exceptio præiudicialis antea discutitur, & ea reprobata, super crimine proceditur. hoc dicit. Sal.

Idē AA. & CC. Crispino.

LEX XXVI.

QVoniam* Alexandrū,[p] qui in crimē vocatur, etiam præscriptionem esse pollicitum eo nomine, quod accusator vxorem post deprehensum adulterium penes se habuisse videatur, & de statu suo[q] agere nunc velle perspeximus:[r] ita ordo quæstionis dirimēdus videtur, vt in primis[s] quidem de statu Alexandri quæratur: ita vt si liberum eum esse adhibita audientia, deprehenderis, præscriptionis

l *Iuris.*] CASVS. Si tu es contubernalis alicuius, & ille vellet te de adulterio accusare, sibi non licet.

l *Contra iuris formam.*] quia erat seruus. ad quod est supra eodem, l. serui. & l. si ea quæ. in quibusdam libris deest hæc lex.

ET si.] CASVS. Alienam ancillam stuprasti, & dominus iudici conquestus fuit. si iudex probra tibi dixerit, an sis infamis, quæritur? Dicitur, quod non.

m *Ex eiusmodi sententia.*] quia pronunciatum est te fecisse prædicta. argumen. ff. ad Turpil. l. 1. §. primo.

n *Grauatam.*] sic supra de ijs qui notan. infa. l. ea quæ.

o *Manifestum est.*] supra eodem leg. serui. & ff. eodem, lege inter liberas.

* Gl. pen. in c. 2. de ord. cog. dicit talē casus opi. grauata est, non admitti ad honores.

QVoniam. CASVS. Titius accusabat Alexandrum de adulterio. Alexander excipiebat de lenocinio Titij, quia dicebat Titium tenuisse eam post commissum adulterium; Titius replicando dixit eum seruum esse, quod illicitum trium sit præferendum, quæritur? Dicitur, quod prius inquiretur de statu, & si apparuerit liber, admittetur eius exceptio, si lenocinium non, & si apparuerit eum adulteram commisisse, iudex eum vt adulterum punire debet. Viuianus.

* Concor. cum hac l. c. pen. ext. cod. tit.

p *Alexandrum.*] Titius accusabat Alexandrum de adulterio. Alexander obijciebat de lenocinio contra Titium. Titius replicabat Alexandrum esse seruum, & sic non posse de lenocinio opponere. hoc tertium prius debet inquiri. Accursius.

f *Potest.* Caius, qui dedit. Accurs.

g *Iuris.* inducentis prædicta auxilia, & facit supra de contrah. & comm. stip. l. si quidem & ff. de calum. l. si ab eo. Sed contra sup quod met. cau. l. accusationis. Sol. vt ibi.

h *Corrupti.* i. quo corrumpuntur matrimonia.

i *Eum qui etiam.* Punitur ergo reus, quia habetur pro confesso, vt ff. de præuarical. l. in omnibus. accusator etiam incidit in Turpil. & etiam de præuaricatione accusari potest, vt supra eod. de crimine.

k *Se... nsconsulti.* Turpilliani.

q *Suo*] Alexandro.

r *Perspeximus.* Titium scilicet.

s *In primis.* [antequam de adulterio, vel lenocinio quæratur: nec enim ante possunt aliæ duæ determinari. Sic ergo ciuilis præponetur criminali, vt hic, & ipsa ad legem Flauiam de plagia. leg. præses. hoc ideo, quia præiudicialis est. alias contra, vt supra de ordinar. iudic. leg. finali. quæ est contra. An autem de hac incidenti pronunciat in fine ... quod non: licet quidam sic, vt notat supra de ordin. iudic. l. prima.

ei obijciendæ facias potestatem.[a]

¶ Sin vero eundem esse seruũ cognoueris, remotis præscriptionis impedimentis[b] in adulterum crimen protinus debebis inquirere, ac si eũ detectũ in eo flagitio esse perspexeris, pœnam decernere, quam in adulterij crimen legum sanctio statuit.[c] Dat. 5. Cal. Septemb. A A. Coss.

Matrimonium subsequens, non purgat delictum præcedens. Bal. vel sic: Nuptiæ postea cum adultero factæ, non extinguunt crimen adulterii h.d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Phœbo.

LEX XXVII.

COmmissum antea adulterium cum eo, cui se postea nuptijs[a] sociauit, velamento matrimonij non extinguitur.[d] PP. 18. Cal. Ian. CC. Coss.

In crimine adulterii debet iudex admittere tres exceptiones, scilicet præscriptionis, lenocinii, et ordinis, alias vero debet reiicere, quod relatiuum alias intelligitur de his diuersis: non solum substātia, sed etiam ratione: non autem alias, in quibus similis vel maior est ratio admittendi. h.d.l. nostra. Bald. vel sic: In adulterii quæstionibus proceditur, exceptionib. frustratoriis non obstantibus. Vel sic: Nulla exceptio obstat examinationi criminis, nisi de qua cauetur nominatim in iure, quod obstet. h.d. tex. suppletur per gl. Vel sic: Clausula generalis non obstāte exceptione, non intelligitur remouere exceptiões legitimas, sed inanes. Vel sic: Iudex omnes cauillationes debet amouere, et venire ad rē qua agitur, ita quod non debet pati, quod per cauillationes causa protrahatur. Vel sic: Accusationem adulterii repellit exceptio temporis, lenocinii, & ordinis. h.d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Concordio procons. Numidiæ.

LEX XXVIII.

ITa nobis cordi pudor[e] est, vt remoueamus prisci iuris ambages,[f] & constituamus in adulterii quæstione[g] (abolitis de medio cæteris præscriptionibus,[h] præter quinquennii,[i] temporis, & lenocinij, quod marito obijcitur) exceptionem illam etiam, quæ post solutũ prius matrimonium ante denunciationem nuptæ competit, si dem[k] criminis nosci. Indignum est enim, vt vltionem pudoris[l] præstigia[m] versuti[n] iuris excludant. PP. Calend. Iun. Tusco, & Anullino Coss. 295.

Adulterium commissum cum domina caupone, est punibile: sed non commissum cum famula, quæ propter sui vilitatem legum laqueis nō innodatur. h.d. Bald.

a *Potestatem.*] hoc si nomen suum non erat inter reos receptum, alias non potest extraneus obijcere lenocinium, vt ff. eod. l. 2. §. extraneus. & l. si maritus. 2. §. si præscriptiones, quæ sunt contra. vxore, siue ab extraneo opponatur, antequam nomen accusatæ, vel accusati sit receptum inter reos, repellitur accusator, & etiam punitur, vt hic, & ff. solu. matrimo. l. cum mulier. & l. viro. & ff. eodem, l. 2. §. lenocinij. at post nomen receptum inter reos, siue inchoatā accusationem extraneus nullo modo potest opponere: vxor accusata pōt, non vt se reuelet, sed vt virum grauet, vt ff. eod. l. 2. §. qui hoc dicit. & §. si publico. & §. si extraneus. & l. si maritus ij. §. præscriptiones. Tertiam excipit, quæ competit nuptæ secundo ante denunciationē, de qua habes supra eod. si dum in tuo. Sed licet has tres tantum videatur seruare, tamen & aliæ plures sunt, vt exceptio sex mensium, & quadraginta dierum, vt supra eod. l. iure mariti. & ff. eod. l. mariti. §. sex mensium. Item est & alia, si desistit semel, vt supra eod. l. abolitionem. in fin. Item si negauerit se velle accusare, vt ff. eod. l. si maritus. ij §. si negauerit. Item si ipse accusator est adulter & turpis, vt ff. eod. l. si vxor. §. iudex. Item si eam vxorem duxit, quia eam approbare videtur, vt d. l. si vxor. §. fin. Item si adulter est absolutus, proficit adulteræ vt ff. eod. l. denunciasse. §. quæritur. Dic ergo præter has tres, & præter alias similes approbatas a iure, vt non obstent prædicta iura, quia vt contraria hic signantur. Accur.

b *Impedimentis.*] sed cur non licet ei se defendere? Resp. non se defendit, sed alium aggrauat, si cui lenocinium opponit, vt ff. eod. l. 2. §. si publico.

c *Statuit.*] scilicet gladij, vt infra eodē. l. quamuis, quæ etiā in seruos potest statui, vt ff. de accusa. l. Nos accusare. §. omnibus. & facit supra de ordin. cog. l. 1.

COmmissum.] CASVS. Non ob hoc, quòd adultera se dedit nuptui adultero, extinguitur adulterium cōmissum; quia potest accusari, sed vir prius, illa vero postea.

d *Non extinguitur.*] scilicet commissum; hæc tamen non accusatur, sed adulter prius, & tunc ipsa poterit accusari, vt ff. eodem, l. miles, §. volenti & § licet. & supra eodem, l. si dum in tuo. Item nec ipse eam iure mariti accusat de adulterio primitus commisso cum alio: quia tunc sua vxor non erat, vt ff. eodem, l. si vxor. §. si quis vxorem.

ITa.] CASVS. Olim multæ obijciebātur excep. maritis, qui volebant vxores suas de adulterio accusare, s. quòd si cadebat a syllaba, caderet ab accusatione. Item non poterat accusare, nisi dotem redderet, vel id, in quo maritus sibi tenebatur. Hodie dicit Imperator, quòd nō sunt admittendæ tales exceptiones friuolæ, sed tres tantum, & aliæ, quæ sunt in glo. quæ incipit, tres tantum, scilicet exceptio quinquennij, lenocinij: & quòd primo sit accusandus is, cui adultera nupserit post dissolutum matrimonium.

e *Pudor.*] idest castitas, quam pudor & verecundia tuetur.

f *Ambages.*] idest exceptiones per ambages inductas: qualis erat, quòd non ante accusaret vir, quàm dotem redderet, vel alia debita vxori, vt infra eodem, l. adulterij.

g *Quæstione.*] accipe fidem criminis nosci, quod est infra, & hoc aboli is, &c.

h *Cæteris præscriptionibus.*] quæ erant tales, vt dixi, & plures similes.

i *Quinquennij.*] tres tantum excipit: quinquennij, de qua habes supra eo l. 1. adulter. & lenocinij: quæ sine ab

k *Fidem.*] i. veritatem. Azo.

l *Pudoris.*] i. veritatem. Azo.

m *Præstigia.*] præstigia dicuntur, quādo per incantationem fit, vt quod ante oculos est, non videatur. vel econtra, Præstigium est, quod perstringit aciem oculorum, & ostendit quod non est, vt faciunt mimi, & ioculatores. ita ergo ista delicta per illorum captiones obumbrantur. H.

n *Versuti.*] Versutum est vestimentum cum id, quod debet esse extra, ponitur intus, ad eius similitudinem dicitur ius versutum, quia non punit, quod est puniendum, & econtra secundum Azo. quæ Ioann. non placet, quia vt dicit H. vestimentum magis debet dici hirsutum, quam versutum. Sed certè, & versutum propriè dici potest. Vel dic secundum Ioann. Versutum ius idest decipiens ius, quo per quasdam versutias, & machinationes verborum homines ab accusatione repellebantur, vt si caderet a syllaba, caderet ab accusatione, secundum Ioan.

a Nō exceptionē lenocinij magis esse aggrauationem, quam exceptionem.

* Quin hoc ipso mulier vī pacta & adulterio. Vn de Martialis. Quod nubis Proculina cōcubino. Et mœchum modo, nūc facis maritū. Ne lex Iulia te notare possit. Non nubis Proculina, sed fateris.

Inde & homo dicitur versutus, qui intendit deceptionibus.

QVæ adulterium. CASVS. Seius commisit stuprum cum tabernaria: an possit accusari ob stuprum? Distinguitur, aut tabernaria erat domina tabernæ, aut ministra, quæ propinauerat vinum potantibus primo casu punitur, secundo non.

Imp. Const. A. Africano.

LEX XXIX.

* Ex li. 9. tit. 7. le. 1. C. Th.

QVæ * adulterium [a] commisit, vtrum domina [b] cauponæ, an ministra fuerit, requiri debebit, & ita obsequio famulata seruili (vt plerumque) ipsa intemperantiæ [c] vina præbuerit, vt si domina tabernę fuerit, non sit à vinculis iuris [d] excepta. Si vero potantibus ministeriū pbuerit, pro vilitate eius, quę in reatū deducitur, accusatione exclusa liberi, qui accusantur, abscedāt, cum ab his fęminis pudicitiæ [e] rō requiratur, quæ iuris nexibus detinentur, [f] & matrisfamilias nomen [g] obtinent.

¶Hæ autē immunes * à iudiciaria securitate, & stupri, [h] & adulterii præstantur, quas vitæ vilitas dignas legum obseruatione non credidit. Subscripta & D. 3. Non. Februa. Heracliæ, Constantio A. 7. & Constantio C. Coss.

*Concor. gl. in c. in præsentia. super ver. publica: extra de sponsa.

Non oībus permittitur accusatio adulterii pariter & æque, sed primo coniunctis necessariisque personis. Et inter illas primo permittitur hoc marito: quia magis propriè proprium dolorē exequitur, & qui sine inscriptione, & so la suspicione potest accusare. Item nō licet matrimonium sub falsis contumeliis deformare, & adulter debet decaptari. h. d. Bal. Vel sic: Accusatio de adulterio hodie est permissa marito, & cæteris coniunctis hic enumeratis, extraneis exclusis. Et pœna adulterii est gladii. h. d. Sal.

Idem A. ad Euagrium.

LEX XXX.

* Ex li. 9. ti. 7. lib. 3. C. Th.

ij QVamuis * adulterii crimen inter publica iudicia referatur, [i] quorū delatio in commune omnibus sine aliqua legis interpretatione concedit: [k] tamen ne volentibus temerè liceat fœdare [l] connubia, proximis [m] necessariisque personis solummodo placet deferri copiam accusandi, hoc est patri, [n] fratri, necnō patruo, & auunculo, quos verus dolor [n] ad accusationē impellit.

¶Sed etiam his personis, legem imponimus, vt crimē [o] abolitione (si voluerint) compescant. [p]

¶In primis maritum genialis tori vindicem esse oportet: [q] cui quidem, & ex suspicione ream [r] coniugem

a *Quæ adulterium.* id est stuprum: lex enim Iulia promiscue vtitur hoc verbo vt supra eodem, l. ea quæ & ff. eod. l. inter liberas, §. lex Iulia.

b *Domina.* licet non nupta.

c *Intemperantiæ vina.* Id est ex quibus oritur intemperantia, & incontinentia: vnde illud: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria: venter enim mero affluens, facilè despumat in libidinem.

d *A vinculis iuris.* Vincula iuris dicuntur, quæ aliquem pro delicto vinciūt ad pœnam. Accursius.

e *Pudicitiæ ratio.* Id est obseruatio.

f *Detinentur.* si delinquunt.

g *Nomen.* Hoc tamen nomen, strictè non accipitur, ut ff. de liber. exhibend. l. deinde, in fi. sed largè, quia scilicet non viuatur meretricio more, vt ff. de verborum significationibus l. pronunciatio. §. matremfamilias. In tertia significatione dicitur illa, quæ sui iuris est, vt ff. de iis qui sunt sui vel alieni iuris. leg. nam ciuium.

h *Et stupri & adulterij.* ex hoc colligunt quidam, quod siue sit nupta, siue non, illa quæ meretricio more viuit, quod non committatur delictum cum ea vtroque hic ponat scilicet de adulterio & stupro. Item propter hoc, quia maritus talem retinens, accusare eam non potest quasi lenocinium exercens, vt supra eodem, l. ita nobis. Tu dic, si est nupta quamquam vulgaris, potest accusari commissum, vt ff. eodem, leg. si vxor, §. primo, & sic intelligitur in nupta meretrice, ff. de ritu nup. l. stuprum, quamquam alij de alia vulgaritate intelligant, d. l. si vxor, loqui. Nec obstat nobis hæc litera: quia ambo ponuntur pro stupro tantum. quasi dicat, quouis nomine censeatur, & sic dices, &, pro idest. Item nec obstat, quod a viro non potest accusari: quia ab alio potest: sed & a viro, si ei deferat. Itē & si est recepta viri accusatio, antequam obijciat lenocinium: & sic non, est simpliciter uerum, eam a uiro non posse accusari. & facit ad hoc ff. de concubi. leg. in concubinatu.

QVamuis. CASVS. Adulterij crimen quamuis inter publica crimina connumeretur: tamen quilibet non admittitur ad accusandum, sed primo maritus, postea pater, frater, & alij consanguinei, & possunt desistere ab accusatione, impetrata absolutione à principe. Maritus autem ex sola suspicione potest vxorem accusare, & tunc suspectam potest penes se retinere: nec tenetur maritus se subscribere in libello accusationis obligando se ad pœnam talionis. Post maritum, & propinquos admittit extraneus, & is, qui damnatur de adulterio, capite punitur. Viuianus.

i *Referatur.* vt ff. de publi. iud. l. prima.

k *Concedit.* & inde dicuntur publica, vt instit. de publ. iud. l. circa principium.

l *Liceat fœdare connubia.* hoc enim licere non debet, ut hic: & ff. eodem, l. cōstante. Sed quid, si matrimonium est solutum? Videtur contra quasi cessante causa, econtra. idem, adhuc videtur fœdari prætextu matrimonium, quod placet, quia & vir non accusat, nisi soluto matrimonio, vt supra eodem, l. crimen adulterij. quem præferri constat, vt hic: & probatur infra eodem, l. si mulier.

m *Proximis.* inter hos etiam est ordo, cum vir præferatur, vt hic subijcit. Sed lio quare dicit solummodo, cum etiam alij & post hos admittantur, ut ff. eod. l. secunda, in fine. & l. tertia? Respondetur intelligitur, donec prædicti tacent, & accusare non recusent. inter ceteros autem iudex eliget, vt not. supra eo. l. iure mariti. licet hæc lex ordinat.

† Vel sic.

n *Verus dolor.* non causam defendendi connubium. Sed: Iij vlteriores habēt priuilegium, quod habent Iij quattuor? fortè non. Item an hi possunt iure mariti omnes accusare? Respond. sic, quo ad hoc, vt præferantur alijs, vt hic dicit, sed non quo ad alia priuilegia, quæ habet vir, ut dixi supra eodem l. iure mariti.

o *Vt crimen.* idest, criminis accusationem.

p *Compescant.* omnimodo enim permittitur abolitio, licet in alijs distinguatur, vt infra de abolitio, l. 2. in fine. & sup. eod. l. abolitionem.

q *Oportet.* contra adulteram, vt subijcit, cui quidem &c. sed & an idem contra adulterum? Respon. idem.

r *Ream.* idest, accusare eam: sic & reus, id est accusatus punitur, ff. ad Syllanianum. l. propter veneni. §. finali. & ff. de testi. l. in testimonium & ff. de acquirenda hæredita. te. l. Pamonius. ſ. rei perduellionis. secundum Ioannem. At secundum P. potest petere, ut ex sola suspicione condemnetur, vt in authentica, ut liceat matri & auiæ, §. isquoque, §. & quia uero ita comperimus, collatio 8. & infra eodem, l. si qui adulterij. Sed certè illa non dicitur suspicio, sed legis præsumptio. quare condemnatur, ut infra eodem, l. si qui adulterij.

Conspirans contra principem, vel eos, qui sunt ad latus principis, incidit in crimin læsæ maiestatis, sola ordinatione, & tractatu, licet non sequatur euentus: vnde vltore gladio debet puniri, et omnia bona sua efficiuntur fisci. h. d. Bald.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Eutychiano PP.

LEX V.

QVisquis * cum militibus, vel priuatis, vel barbaris, [a] scelestam inierit factionem, [b] aut factionis ipsius susceperit sacramētum, vel dederit, de nece etiam virorum illustriū, qui cōsilijs, & consistorio nostro intersunt, senatorū etiam (nam & & ipsi * pars corporis nostri sunt [c]) vel cuiuslibet postremo, qui nobis militat, [d] cogitauerit (eadē enim [e] seueritate volūtatē sceleris, qua effectū puniri iura voluerūt) ipse q̄dē vtpote maiestatis re⁹ gladio feriatur: bonis eius omnibus fisco nostro addictis. [f]

Filii eius de misericordia reseruatur vita, sed nulla bona possunt habere, vel accipere ex aliqua successione intestati, vel testati, & perpetuò sunt infames, & ab omnibus honoribus, & officiis exclusi. h. d. Bal.

¶ Filij * verò eius, quibus vitā Imperatoria specialiter lenitate concedimus [g] (paterno [h] enim deberent perire supplicio, in quibus [i] paternit, hoc est hæreditarij criminis exempla metuūtur) à materna, vel auita, oium ēt proximorū hæreditate ac successione [k] habeātur alieni, testamentis extraneorum nihil capiant, sint perpetuo egentes, & pauperes, infamia eos paterna semper comitetur, [l] ad nullos prorsus honores, ad nulla sacramenta [m] perueniant, sint postremò tales, vt his perpetua egestate sordentibus, sit & mors solatium, & vita supplicium. [n]

Supplicās principi pro eis, punitur pœna perpetua infamiæ. h. d. Bal.

¶ Denique iubemus etiā eos notabiles esse sine venia, qui pro talibus vnquā apud nos interuenire tentauerint. [o]

Cū filiabus eius dispensatiuè proceditur, vt possint ex bonis maternis obtinere Falcidiam. h. d. Bal.

¶ Ad filias sanè eorū, quotlibet numero fuerint, Falcidiā tantum ex bonis matris, siue testata, siue intestata decesserit, volumus peruenire, vt habeant mediocrem potius filiæ alimoniam, quam integrum emolumentum, ac nomen hæredis. Mitior enim circa eas debet esse sentētia, quas pro īfirmitate sexus minus ausuras [p] esse cōfidimus.

Post illud crimen attentatum, pater non potest emancipare filium, nec aliquam alienationem facere. h. d. Bal.

¶ Emancipationes quoque, quæ a prędictis, siue in filios, post legem duntaxat latam, siue in filias fuerint collatæ, non valeant. [q] Dotes donationes quarūlibet, postremò rerum alienationes, quas ex eo tempore qualibet fraude, vel iure [r] factas esse constiterit, quo primum memorati de ineunda factione, ac societate cogitauerint, nullius statuimus esse momenti.

Vxores istorum nō debēt perdere dotes ipsarū: imò recuperant eas. Vel sic: Donationes nuptiales in casu, quo erāt seruādæ liberis, applicātur fisco. ī quib. filię ēt legitimā possunt petere. h. d. Salic.

¶ Vxores sanè prædictorū, recuperata dote, si in ea conditione fuerint, vt quæ à viris titulo donationis [s] acceperunt, filiis debeant reseruare: tempore quo vsusfructus absumitur, [t] omnia ea [u] fisco nostro se relicturas [x] esse cognoscant, quæ iuxta legem filiis debebantur, & Falcidia ex his etiam rebus filiabus tantum, non etiam filiis deputata videatur.

post institutum crimen talem filium, vel filiam emancipauerit, postquam de nuda coniuratione cogitauerit, valebit: vxor vero dotē recuperabit. & si aliquā fecerit donationē propter nuptias, habebit vsumfructum: sed ea in fata cōcedente, reuertetur ad fiscum. Si quis vero coniurationem detexerit: licet ipse de ijs sit, qui coniurationem fecerint, pœnā nullam sustinebit, sed erit præmio afficiēdus. Viuia.

a *Barbaris*. i. hostibus.

b *Factionem*. idest conspirationem, & dic cōtra principē.

c *Nostri sunt*. cum & priceps sit caput. & est interpositio.

d *Nobis militat*. i. circa nostrū latus, in militia armata, vel inermi.

e *Eadem enim*. interpositio est. Et nota cogitatum puniri. sic & sup. de episc. & cler. l. si quis nō. Sed cōtra. ff. de pe. l. cogitationis. Sol. secundum Irn. hic ad actum deuenit, s. ad sacramentum dandum, vel recipiēdum, vt no. sup. plenè de ijs, qui ad Ec. cl. cōf. l. presenti. & facit ad voluntatē. ff. ad l. Cor. de sica. l. diuus.

f *Addictis*. vt in authen. vt nulli iudic. §. si. colla. 9.

g *Concedimus*.] ex misericordia, quia non sunt indigni, qui alieno non suo vitio laborāt vt supra de na. li. l. legē.

h *Paterno*. interpositio est.

i *In quibus* s. filijs timetur, ne similes sint patrib. iuxta illud: sæpe solet similis filius esse patri, &c. vt ff. de ędil. edic. l. ꝙ si nolit, §. qui mancipia.

k *Successione*. ergo nec libertus patronis succedit. Sic est contra, ff. eo. l. eorū. ff. de iure patro. l. 4. Sol. vt diximus sup. de bo. lib. l. 2.

l *Comitetur*. sic ergo delictum patris nocet filijs. quod speciale. Regulariter contra, vt infra de pęnis l. sancim⁹. & ff. de pœn. l. crimen & ff. de decu. l. 2. §. in filijs. & illud, Pater non portabit iniquitatem filij, &c.

m *Sacramenta*. militaria.

n *Supplicium*.] sic 74. dis. c. quorundā.

o *Tentauerint*. sic & sup. de transact. l. si quis maior.

p *Minus ausuras*.] Et no. ꝙ minus audet fœmina, quàm masculus. Sed quid si mater cōmiserit factionem, nunquid parcitur filijs vel filiabus? Resp. idem quod in patre. Azo.

q *Non valeant*. ab eo tempore, in quo eandem factionem cogitauerint, vt inf. §. proxi. quia videt facere fraudem, vt in eos bona conferat per quod appāret, quod si ante emancipauerat, & bona contulerat, quod nō auferātur, vt inf. de bo. proscri. l. pę. & sic. s. de filij ī prāte positis loquatur.

r *Iure*. quolibet cōtractu, vt inf. eo. l. fi. & sic est contra, ff. de donat. l. post contractum. Sed solu. vt s. de don. inter vir & vxor. l. res vxoris.

s *Titulo donationis*. nam donationes inter viuos añ crimen cōmissum collatæ ī vxorē, non infirmātur dānato viro ex hoc crimine, sed cōfirmanē, vt sup. d. l. res. de donat. inter virum, & uxo. amittit tamen eas, quo ad proprietatē mulier, cum nubit secūdo, ut sup. de secun. nup. l. fęminæ.

t *Absumitur*. i. finitur, quod multis modis contingit, vt insti. de vsufru. §. finitur. Interim retinet mulier.

u *Omnia ea*. s. filijs omnibus restituenda, ut d. l. fœminæ.

x *Relicturas*. i. tradituras.

* Ex lib. 9. tit. 14. l. 3. C. Th.

* Concor. c. cum dilectus cum glo. super ver. familiares. ext. de cler. nō residen.

† Abrogatum hunc §. dicit August. in l. fallaciter. C. de abol. & Socin. consi. 275. quia est c̄ ius diuinū fili⁹ enim non portabit iniquitatem patris. est que cōtra l. eorum, ff. ad le. Iul. ma. ie. P. Prateius. Vide Alci. cōsi. 467. & 1. p sumpt. 25.

† Dic tu in atrocioribus nō inconuenit vnum puniri pro alio. gl. 1. q. 4. in summa.

Satelli-

Conscii satellites & ministri, in pœna sunt similes delinquenti. Bald.

¶ Id, quod de prædictis eorumque filiis cauimus, de satellitibus [a] conscijs ac ministris filiisque eorum simili seueritate censemus.

Reuelans coniurationes huiusmodi in initio, premiatur: sed si ex postfacto, idest non incontinenti, sed post aliquod tempus reuelet secretũ, sibi parcitur, non tamen premiatur. h. d. Bald.

¶ Sanè si quis ex his in exordio initæ factionis, studio veræ laudis accensus initam prodiderit factionem, & pręmio, & honore [b] à nobis donabitur. Is verò, qui vsus fuerit factione, si vel serò (incognita tamen adhuc) consiliorum arcana patefecerit, absolutione tantum ac venia dignus habebitur. Dat. 2. Non. Septemb. Ancyrę, Cæsario, Attico Coss. 397.

Ex lib. 60. Basilic. tit. 36.

LEX VI.

MAiestatis * rei etiam post mortem tenẽtur, & confiscatur eorum substãtia. Et post mortem hoc crimen moueri incipit, & memoria defuncti dãnatur, & res eius hæredib. auferuntur: nã ex eo tẽpore quo hanc cogitationẽ subijt, propter cogitationem dignus est pęna. Qui verò incidit in hoc crimen, neque vẽdere potest, neque vllo modo alienare, nec rectè ei soluit debitor. Sed & serui in eũ torquẽtur. Et mortuo eo res eius seruãtur, quia existente hęrede agi oportet.

Crimen læsæ maiestatis post mortem obijci potest, et in hoc crimine serui torquentur in caput domini. h. d. Bal.

Pau. lib. sing. de pub. iudic.

LEX VII.

MEminisse oportebit, si quid contra maiestatem Imperatoris cõmissum dicatur, etiam post rei mortem [c] id crimen instaurari solere, postea quã Diuus Marcus Drunciani * vtpote Senatoris, qui Cassiani furoris socius fuerat bona post mortẽ fisco vendicari iussit, & nostro tempore multis hæredibus ablata sunt. In hoc item crimine, quod ad læsam maiestatem Imperatoris pertinet, etiam in caput domini serui torquentur.

Etiam post mortem crimen læsæ maiestatis potest inchoari, & memoria conuinci atque damnari. hoc primo. Criminosus huius criminis, in ipso criminis exordio perdit ipso facto omnium suarũ rerum administrationem. hoc secundo. Per incertitudinem successoris bona interim sequestrantur. Bal.

Martianus lib. 1. de publ. iud. titul. ad legem Iuliam maiestatis.

LEX VIII.

POst diui Marci cõstitutionem hoc iure vtĩ cœpimus, vt etiam post mortem nocentiũ hoc crimen inchoari possit, vt conuicto mortuo, memoria eius damnetur, [d] & eius bona successori eius eripiantur, nam ex quo sceleratissimum quis consilium cępit, exinde quodammodo sua mente punitus est. Sic & Diui Seuerus, & Antoninus, constituerunt, ex quo quis tale crimen contraxit, neque alienare, [e] neque manumittere eum posse, nec ei soluere [f] iure debitorem, magous etiam Antoninus rescripsit. In hac causa in caput domini serui torquẽtur, [g] idest propter causam maiestatis. Et si decesserit quis propter incertam ꝑsonam successoris, bona obseruantur, si in causa maiestatis fuisse mortuus arguatur, [h] vt Seuerus, & Antoninus litteris ad rationales missis rescripserunt. Dat. 3. Non. Mart.

TITVLVS IX.

Ad legem Iuliam de adulteriis, & stupro.

Vxor non potest maritum de adulterio accusare, nec vxoris iure, quia non cauetur in lege, nec iure extranei, quia mulier. h. d. tex. cum glo. secundum Bald.

Imp. Seuerus, & Antoninus AA; Cassiæ.

LEX PRIMA.

PVblico iudicio [i] * nõ hẽc mulieres adulterii accusatiõẽ q̃uis d̃ mΛtrimonio suo violato, [k] ...

a *Satellitibus.* Sic infra de rap. virginũ. l. prima.
b *Et honore.* sic inf. de ijs, qui se de. l. 1. lib. 10. & ff. de iur. fisci. l. edict. & l. senatus. & l. cum tacitũ. & ff. de ali. iu. l. 3. §. fina.

MEminisse. CASVS. Si crimen læsæ maiestatis, quis cõmiserit, & decedat, post mortem eius accusabitur, ut bona eius publicentur: serui vero in caput domini in tali casu possunt torqueri, & post crimẽ commissum non poterint committẽ. et rem aliquã alienare nec manumittere.
c *Post rei mortem.* vt & infra l. prox. & ff. de accu. l. ex iudiciorum quod intellige in duobus capitulis illius legis, qñ scilicet cõtra principem, vel Rempublicam est molitus, nõ in alijs, ut ff. eo. l. fi.
d POst diui Marci. *Damnetur.* vt & sup. l. proxi. & instit. de hære. quæ ab intestato. §. per contrarium. & Sunt & alij casus speciales, quos not. supra ll reus, vel accusa. l. 1.
e *Neque alienare.* vt supra l. quisquis, §. emancipationes. & ff. de dona. l. donationes. in fin. & est speciale: aliàs contra, ut ff. de donat. post contractum.
f *Soluere.* iure speciali, aliàs contra. ff. de solu. l. reo criminis.
g *Torquentur.* ut impediatur alienatio, torquentur donec de crimine conuincãt.
h *Arguatur.* idest argute accusetur.

* Maiestatis, vide. l. ult. j. cod. Clarum. §. sent. §. læsę maiestatis.

AD LEGEM Iuliam de adulterijs, &c.

Per ordinem maiora prosequitur crimina, & dr̃ adulterium propriè in nuptam, quasi trãsitus ad alterius thorum, ꝓp partũ ex altero cõceptũ composito noĩe, stuprũ in virginẽ, vel uiduã, vt ff. eo. l. inter §. 1. Incestus cum consanguinea, uel affine. ut in Aitu. de nupt. §. 1. & ff. eo. si adulterium cũ incestu, & dic, q̃d leges huius tituli factæ sunt ad legẽ Iuliã emendandam, supplendam, corrigendam, & interpretandam.

PVblico iudicio. CASVS. An vxor maritũ de adulterio possit accusare, quæritur. Et dicitur, quod nõ, vetãte lege Iul. de adult. q̃ in masculis solis locum habet.
i *Publico iudicio.* i. lege Iulia de adulto quod non publicũ est, ut ff. de public. iud. l. prima.
k *Violato.* non dicit toro. si ergo solutæ se immiscuit, planum est, quia à nullo de adulterio accusatur, vt ff. eod. l. iter. §. primo, & 36. q. 1. cap. lex illa, §. adulterium, sed & si ad alterius vxorem accesserit, nec tunc torum huius mulieris,

* Vide Ca... in Marco.

lieris, vel sui viri est violatum, sed viri adulteræ, & sic nec tunc hæc accusat, cum sit mulier: nec suam, vel suorum iniuriam prosequitur, vt supra qui accu. non poss. de crimine. & hoc de iure mariti. Sed an etiam iure extranei potest. Quidam quod sic, sed dic, quod non, cum dicas eā non prosequi suam,

quæri * velint, lex Iulia declarat.[a]

¶ Quæ cum masculis iure mariti accusandi facultatem detulisset,[b] non idem fœminis priuilegium detulit. PP. 13. Calē. August. Laterano, & Rufino. Coss. 198.

Retinens vxorem, quam in adulterio inuenit, punitur vt leno: secus si non inuenit, sed habet eam suspectam. h. d. Vel sic: Sciens punitur, non autem qui suspicatur, & facit pro receptantibus bannitos, qui ad hoc, vt puniantur, requiritur, quod sciant, non quod suspicentur. Bald.

Iidem AA. Cyro.

LEX II.

CRimen * lenocinij [c] contrahunt, qui deprehensam in adulterio vxorem in matrimonio retinuerunt, nō qui [d] suspectam adulteram habuerunt.* PP. Calendis Iul. Anulino, & Frontone Coss. 200.

Serui mulieris, quę dicitur adulterium commisisse, & etiā patris eius, pro eruenda veritate sunt torquendi: ideo intra sexaginta dies prohibentur manumitti, vel distrahi. Accusator tamen prius debet cauere de ipsorum emendatione totali, vel deteriorationis emendatione in casu absolutionis subsecuta. Sal.

iniuriam, virum tamen dimittere potest, & lucratur donationem, & dotē, vt supra de repu. cō. sensu, §. causas. & sic etiam intelligendi sunt canones, vt 32. q. 4. nemo. in princ. & q. 5. præcepit, & c. præceptum, & cap. Christiana.

a *Declarat* eo modo, qui sequitur, quę cum &c. & est talis ratio: quia cum permittitur viro, videtur prohibitum mulieri. arg. ff. de iudi. l. cum prætor, vel accusanti iure mariti permisit quæri de adulterio. sed hæc nō potest accusare iure mariti, quia maritus non est, ergo nullo modo etiam iure extranei, quasi dicat, non potest accusare aliquando, ergo nūquam, sed maritus aliquando potest secundum Ioan. & sic generaliter ei concedi videtur, arg. ff. de mili. testa. l. ex militari. Sed mirū est, quod vir non committit adulteriū accedēdo ad solutam, nec ab vxore adulterij accusatur ad quamcunque accedat, nec dicitur suā iniuriam prosequi, & ideo est argum. contrarium in Authen. de nup. si igitur, secundū Theod. coll. 4.

ADDITIO. Aduertas, quod licet de iure ciuili maritus cognoscendo solutam, non committat adulterium, de iure tamen canonico dicitur adulterium committere, vt probatur in ca. transmissa. & ibi hoc no. Abbas, extra de eo qui cogno. consang. vxor. suæ & 32. q. 4. c. nemo & cap. dicat.

b *Facultatem detulisset.* Nisi exceptione aliqua repellatur, vt infra eod. l. ita nobis.

CRimen lenocinij. CASVS. Vxorē tuam in aliquo adulterio deprehendisti. & postea in matrimonio tenuisti, adulterio consensisse videris vnde crimine lenocinij poteris accusari.

c *Crimen lenocinij.* Quod punitur, vt adulterium, & committitur multis modis, ut hic, & ff. eo. l. 2. §. lenocinij, & ff. de minorib. l. auxilium & infra eod. l. castrata & supra de condict. ob turp. cau. l. mercalem.

d *Non qui suspectam.* Si tamen potest obumbrare patientiam suam prætextu incredulitatis, ut hic. & infra eodem, l. sine me. u, & ff. eod. leg. 2. §. lenocinij, in fin. & l. mariti. Et nota, quod sine accusatore punitur vir de lenocinio, si vxore rea facta, mariti lenocinium detegatur, vt ff. eod. l. 3. §. si publico.

* Conqueritur Augustinus de hac inæqualitate in lib. de verbis Apostoli sermo. 4. vi. 6. Harme. 2. Zonar. c. 48. apost. & Euseb. 4. c. 17.

* Harmē. dicit cām relegari. 6. tit. 2. in fi.

* Idem Pau. apud Ruf. tit. 4. collat. leg. Mosaicæ.

NOn solum. CASVS. Tam ex sententia, quam ex verbis l. Iul. si maritus velit vxorem de adulterio accusare, poterunt serui, vel ancillæ vxoris, vel patris eius torqueri, vt eruatur veritas: & intra 60. dies cōputādos a die dissoluti matrimonij, & hoc in prima, nec manumittentur, neque alienabūtur. & hoc in secunda, & si in quæstione serui decesserint, vel deteriores facti fuerint, absoluta muliere, cauebit maritus de æquē idoneis reddendis. & hoc in tertia. Viuianus.

Imp. Antoninus A. Iuliano.

LEX III.

NOn solum * verba [e] legis Iuliæ de adulteriis coercendis, sed etiam sententia per quæstionem quoque seruorum [f] siue ancillarum crimen admissum probare volentis,[g] ad earum tātum personarum seruos ei rei exhibendos pertinet, de quibus specialiter comprehendit,[h] idest mulieris,[i] & patris eius, non naturalis, sed iusti dūtaxat,[k] quos intra sexagesimū diem ex dissolutione [l] matrimonij numerandum manumitti, vel distrahi prohibet,[m] & quorum dominis,[n] caueri præcipit, si defuncti fuerint in quæstione, vel facti deteriores secuta [o] absolutione. PP. 15. Calend. Aug. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Occidens adulterum lege permittente, non censetur homicida. hoc primo. Occidens adulterum in casu non permisso, mitius punitur. hoc secundo. Bald. Vel sic. Maritus per se, vel filius potest impune occidere adulterum vilem in adulterio noctis tēpore deprehensum, nō vilem vero occidens, in totum non liberatur, sed mitius punitur. h. d. Sal.

* Iunge l. prospexit. ff. qui & à quib. manum. Con.

e *Verba.* idest non solum verba, sed etiā sententia, nā quandoq; in aliquid verba & sententia consonant, quandoque verba tantum, quandoque sententia tantum, vt patet in Macedoniano. Tu dic, quod verba pertinēt tantum ad eos, quos hic nominat. sententia etiam ad alios, quos dices, & sic hęc dictio tm̄, ad verba tantum respicit.

f *Seruorum.* non solum aliis probationibus.

g *Volentis.* s. legis.

h *Comprehendit.* Cōprehendit dicta lex, cuius verba tamen non habemus.

i *Mulieris.* de adulterio accusatæ.

k *Iusti dumtaxat.* siue sit iustus de naturali & ciuili iure, siue ciuili tātum, vt adoptiuus.

l *Ex dissolutione.* quæ fit per diuortium, & quam opus est fieri, antequā inchoet accusationem, vt infra eod. l. crimen. sed si morte vel bona gratia, vel ex delicto viri soluatur matrimonium, tenet manumissio, vt ff. qui & à quibus, l. sed si maritus.

m *Prohibet.* Per eos ergo probatur, quod ea, quæ domi fiant per tales possūnt manifestari, vt supra de repu. l. consensu. §. fin. autem aliter.

n *Dominis.* scilicet dominæ, vel patri eius.

o *Secuta absolutione.* mulieris, scilicet accusatæ, non aliter, vt hic, & ff. eod. l. si postulauerit, §. si reus. Vltimo no. quod tria dicit hæc lex seruos torquendos, & manumittendos & damnum emendandum. Circa primum dic, quod serui adulteræ, & patris eius torquentur ex verbis & sententia. Itē & sn̄a serui adulteri, & patris, sed proprij vbicunque sint, patris si sint in vsu adulteræ, vel adulteri, ut hic, & ff. eod. l. si postulauerit, §. haberi, & ff. qui a quib. l. prospexit & inf. tit. e. l. si. Item serui accusatoris, vt ff. eod. si postulauerit, §. sed & serui, idem serui matris mulieris & aui dati ad vsum mulieris, & hi omnes prohibent manumitti, vel alienari intra 60. dies à die diuortij, vt hic, & d. leg. prospexit.

spexit. Item torquentur serui etiam extraneorum, qui in vsu sunt mulieris, vel etiam si non sunt secundum alios, si modo aliquid veritatis sciant, vt ff. eodem, l. si postulauerit. §. diuus autem. sed si serui patris sicut extranei ita demum torquentur, si sunt in vsu mulieris, quæ ergo erit differentia inter extraneum, & patrem? Respon. quia extraneus manumittet, quando volet, pater nisi post duos menses. Item & circa primũ dic, quod vt libere verum dicant, serui publicantur, & a dominorum potestate eripiuntur, & hoc fit post quęstionẽ: prius non, cum publici nõ torqueantur, sed extranei non publicantur, cum nõ habeant cui gratificentur, vt ff. eod. l. si postulauerit. §. iussit. & §. ratio. debet tamen fiscus pretium dare domino secundum Io. quando absoluitur, vt argu. sup. quibus ex causis ser. pro pręmio l. 2. & sic est speciale seruum torqueri in caput domini, vt & infra de quęstio. l. secunda. Super vltimo quæro, quare cauet pro deterioratione cum publici fiant. & fiscus præstat æstimationem, vt dixi? Respond. fiscus præstat solummodo quod tunc tortus, & ruptus valet, vnde deterioratio ab alio est emendanda. Item an totum damnum deteriorationis serui torti accusator reo absoluto dat? Dicunt quidam dimidiam, & aliam sibi computet, quia & pro eo est tortus, vt argum. sup. de rebus credit. l. generaliter. §. his de præsentibus. Vel potest distingui, aut extraneus accusatur, aut dominus, aut seruus, primo emendatur ab vtroque medietas. Vel secundum alios vnum simplum, vt sic habeat duplum, vt dicta l. si postulauerit in princip. in secundo, quando dominus accusatur, in totum emendatur domino absoluto, vt hic, & ff. eod. l. si postulauerit. §. si reus. In tertio in duplum domino emendatur, vt dicta l. si postulauerit §. fina. & ff. de calumn. l. fin. & infra de calum. l. dominis. & hic. Vel ex stipulatione, si interposita est, vel conditione ex lege petuntur, vt ff. eod. l. quod ex his.

Aduertetur tamen Docto. & Bart. in l. non solũ. §. si mandato. vers. circa primũ, ff. de iniur. q̃ isto casu mandatarius occidens non euadit pęnam legis, nisi sic filius, vt dicit ibidem Bart.

Imp. Alexander A. Iuliano Proconsu. Narbonen. prouinciæ.

LEX IIII.

Gracchus,[a] quem Numerius,[b] in adulterio noctu deprehensum interfecit, si eius conditionis fuit, vt per legem Iuliam impunè occidi potuerit,[c] quod legitimè factum est, nullam pęnam[d] meretur.

¶ Idemque filijs* eius, qui patri paruerunt, præstandum[e] est.

¶ Sed si legis auctoritate cessante, inconsulto dolore adulterum interemit, quamuis homicidium[f] perpetratum sit: tamen quia & vox, & dolor[g] iustus factum eius releuant, potest in exiliũ[h] dari. PP. sine die, & Cõsule.

Adulter post quinquennium accusari non potest. Et exceptio præscriptionis, quæ competit parti, debet ei per iudicem obseruari, & non auferri. h. d. Bald.

Gracchus.] CASVS. Numerius deprehendit Gracchum cum vxore sua adulterantem, & eum occidit, an propter hoc aliquam pęnam sustinere debeat, quæritur. Et distinguitur, an fuerit talis, quem licuit interficere, & non punietur, an non, & in exilium mittetur. Viuianus.

a *Gracchus.*] adulter.

b *Numerius.*] maritus mulieris.

c *Occidi potuerit.*] quia vilis erat persona, & humilis adulter, & in domo sua, idest mariti, & non adulteri vel alia, vt ff. eodem l. marito. & l. si adulterium. §. Imperatores. & ff. ad l. Aquil. l. qui occidit. At pater quemlibet occidit in rebus venereis deprehensum, & in sua, & generi domo, dummodo, & filiam occidat, vel per eum non non stet, vt ff. eod. l. patri. & tribus legibus sequentibus. & l. nihil.

d *Nullam pęnam.*] vt supra de admi. tut. l. sancimus prima & ff. de reg. iur. l. nemo damnum. Sed argum. contra supra de sec. nup. l. 1. & in Auth. de resti. & ea quæ pa. § fin. coll. 4. & sup. de rei vendic. l. quoties, & ne rut. vel cur. vec. con. l. 1. & sup. rem alie. ge. l. 1. Item & no. contra, quòd meretur pęnam, quod non est legitimè factum, vt ff. de his, quę pro non scrip. l. 1.

Idem A. Vadanti.

LEX V.

Adulter* post quinquẽniũ, quàm cõmissum adulterium[i] dicitur (quod continuum numeratur) accusari non potest,[k] easq; præscriptiones legibus reis datas auferri non oportet.[l] PP. Idib. Iun. Maximo 2. & Aeliano Coss.

Maritus potest accusare adulterium intra 60. dies vtiles, quibus elapsis, admittitur in reliquum tempus ad accusandum iure extranei, & quando accusat, est habenda quæstio de seruis. h. d. Vel sic: Si habens duo iura, perdit vnum, admittitur ad reliquum. h. d. Vel sic: Qui non admittitur vt vir, admittitur vt extraneus h. d. Bald.

Ijdem A. Sebastiano.

LEX VI.

Iure[m] mariti adulterij accusare volenti, sexaginta dies vtiles cõputantur: qui-

e *Præstandum est.*] sic ergo patet in atrocioribus. sed hoc ideo quia patri hoc pmissum. alias contra, vt ff. de reg. iur. l. ad ea.

f *Homicidium.*] quia adulter nõ erat vilis.

g *Dolor.*] nota, quòd iustus dolor aliquem excusat, vt ff. ad l. Corn. de sica. l. 1. §. fi. & ff. eod. l. si adulterium. §. Imperatores. Item & tẽpus facit, vt hic, & ff. de pęnis. l. aut facta §. 1. & §. tempus, & supra vt liceat vnicuique l. 2. Sed argu. contra supra de transact. l. nõ minorem.

h *In exilium.*] cum alias debeant occidi, vt instit. de public. iudic. §. item lege Cornelia.

*Ex lib. 9. tit. 15. l. fi. C. Th.

Adulter.] CASVS. An marito elapso continuo quinquennio à die commissi adulterij, possit adulterum accusare, quæritur. Et dicitur, quòd non, non enim exceptio temporalis, quæ reo datur, sibi reo debet auferri. Viuian.

i *Adulterium.*] idem si de lenocinio vel stupro aliove capitulo huius legis accusetur, vt ff. eod. l. mariti. §. hoc quinquennium.

k *Accusari non potest.*] In adulterio est planum, nisi in duobus casibus, quando & non potuit intra hoc tempus, quia imperat ab adultera tantum, vnde interim non poterat hunc accusare. Item & quando hic ab alio accusabatur qui postea inuentus est præuaricari, vt ff. eod. l. tertia, & l. quinquennium. & nisi per vim sit factum stuprum, vt ff. eodem, l. mariti. §. fin. sed in adultera præscribitur sex mensibus vtilibus computandis in nupta a tempore diuortij facta à primo, in vidua, à tempore commissi criminis, & est ratio: quia quæ facilius accusatur, vt vidua, facilius præscribit a die commissi criminis, vt ff. eodem, l. mariti §. sex mensium. & ff. ad Turpil. l. 1. §. accusationem. non tamen vt sex menses vtiles excedant quinquennium, quo adulter præscribit à die commissi criminis. vt ff. eod. l. mariti. §. præterea, & duo ex his sex damus, vt accuset vir iure mariti, quatuor vt iure extranei, vt infra eo. l. proxi. & ff. eod. l. 1. §. extraneus.

l *Non oportet.*] si modo proponant, antequam nomen accusati, vel accusatæ inter reos recipiatur, vt ff. eod. l. si maritus. §. præscriptiones, vel ille §. intelligitur specialiter in quibusdam vt lenocinij, non in his.

Iure mariti. CASVS. Maritus adulterum intra 60. dies vtiles iure mariti potest accusare, nec timeat accusari de calumnia, si probat, quod facile erat sibi probare s. per quæstionem seruorum. Viuian.

m *Iure.*] maritus accusat iure mariti, sed & pater mulieris, vt ff. eod. l. is cuius ope. §. ex senatusconsulto, vt tamen præferatur vir, nisi sit infamis, vt colludat, vt ff. eod. l. 2. §. si simul. & l. tertia, & erit hoc ius, siue priuilegium in accusando, quia 60. dies habet vtiles, in quibus præfertur omnibus alijs, & sine metu calumniæ, & etiam ex sola

bus in publico eius [a] facultas fuerit, apud quem reus, vel rea postulari potest.

¶ Et cum præterierint dies isti vtiles, maritus quoq; iure extranei [b] agere potest.

¶ Et qui confidit accusationi, calumniæ notam timere non debet: [c] nam ad probationem sceleris Diui parentes mei quæstionē de mācipijs eodem [d] modo haberi permiserunt, quasi iure mariti ageretur. PP. Id Aug. Maximo 2. & Aelia. Coss. 224.

Qui tempore cōmissi delicti non erat maritus, nec spōsus, nō potest vt maritus, vel sponsus accusare, licet sit maritus, vel sponsus, sed ipsa puella cum auctoritate tutoris accusabit. h.d. Bal.

Idem A. Herculano.

LEX VII.

PRopter violatum virginem adultam, qui postea maritus esse cœpit, accusator iustus non est: [e] & ideo iure mariti crimē exercere nō pōt, nisi puella violata sponsa eius [f] fuerat. Sed si ipsa iniurias suas [g] adsistentib. curatorib. [h] per quos etiam negotia eius gerenda sunt, persequatur pręses prouincię pro debita tanto delicto (si probetur) seueritate examinabit. PP. 12. Cal. Iun. Maximo 2. & Aeliano Coss. 224.

Masculus & fœmina non possunt simul de adulterio accusari propter exceptionem ordinis. Bal. vel sic: Eodem tempore quis non potest adulterum & adulterā accusare. h.d. Sal.

Idem A. Domno.

LEX VIII.

REos adulterij [i] duos simul marem & fœminam, [k] ex eadem causa [l] fieri lex Iulia de pudicitia [m] vetat, [n] sed ordine [o] peragi vtrosq; licet. PP. Id. Iun. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Pęna per definitiuam imposita, est perpetua: Et qui ducit damnatam de adulterio, vel reducit, intelligitur esse leno, & punitur crimine lenocinii. h.d. Bald.

Idem A. Proculo.

LEX IX.

CAstitati tēporū meorū conuenit, lege Iulia de pudicitia dānatā in pęnis [p] legitimis perseuerare.

¶ Qui autem adulterij damnatam [q] (si quocunque modo pęnam * capitalem [r] euaserit) sciens duxerit vxorē, vel reduxerit, eadem lege ex causa lenocinij punietur. [s] PP. 7. Cal. Febr. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Dans pecuniam, vt euadat ab accusatione adulterii, & accipiens pecuniam pro comperto stupro, pęna legis Iuliæ coercentur. hoc dicit Bald.

suspicione potest vxorem meam facere, & sine inscriptione, vt dixit Pau. vt ff. de mino. l. auxilium. & infra eod. l. quamuis. 2. Post hos admittitur quilibet, & prædicti etiam admittuntur ante alios vsque ad quatuor menses, & quando plures venerunt, iustior præfertur, & sic etiam forte vir admittitur, vt hic, & ff. eod. l. 2. §. fina. & l. si maritus. 1. §. extraneis. & l. is cuius. §. pen. sed videt, quòd non euadant pęnam calumniæ, vt ff. eod. l. is cuius. §. fina. & l. pater. Solu. refert, sint in euidenti calumnia, vel non. arg. ssp. qui accusa. non poss. l. 2. & ff. de ijs, qui vt indig. l. tutorem. Vel prædictum priuilegium, scilicet sine metu calumniæ accusare, tantum viro detur, nō patri, vt in contrarijs. sed cæteri ditur patri. s. vt preferatur alijs, & hoc quia proceriori dolore facit vir, vt ff. eo. l. 1. §. si simul. Vel dic non euitant pœnam calumniæ, quando vltra 60. dies accusant, vt in cōtrarijs, sed ante sic; & secundum hoc expone legem illam, is cuius ope accusant idest accusare solent.

a *Eius.*] s. iudicis adeundi, vt ff. eod. l. miles. §. 60. & etiam sexagetimus in his cōputatur, & a die commissi criminis numeratur, vt ff. eod. l. pater. §. 1.

b *Iure extranei.*] intra quatuor menses vtiles, vt non excedant quinque annos continuos, vt ff. eo. si maritus. l. §. extraneis. & sic præscriptione sex mensium vtiliū mulier defenditur, vt not. supra l. proxi.

c *Non debet.*] idest non timeat, quòd de ea calumnia condemnetur, si modo probabit, quod erit ei facile: nam &c.

d *Eodem modo.*] quo & ante sexaginta dies finitos.

P*Ropter.*] CASVS. Si iure mariti quis possit accusare propter violatam virginem, quę vxor nondū fuit, quæritur. Et dicitur, quòd non, nisi sponsa fuisset. Si vero ipsa de violentia conqueri velit, authore curatore suo hoc faciet. Vivian.

e *Iustus non est.*] velut maritus de adulterio, sed de stupro sic vt quilibet alius, vt ff. eo. l. si vxor. in princ.

f *Sponsa eius.*] tunc enim iure mariti accusabit, & fortè, vt de adulterio, cum neque matrimonium, neque spem matrimonij violare permittatur, vt hic, & ff. eod. l. si vxor. §. diuus. & argum. ff. de iniur. l. item apud. §. sponsum. nisi alij postea nupta esset, quia tunc non esset spes matrimonij, vt ff. eod. l. miles. §. quærebatur, quæ est contra. vel vbi vxor esse non poterat, propter ætatem, vt ff. eodem, l. si vxor. §. si minor, quæ est contra. Alij hic dicunt, quòd aliàs nullo modo accuset, nisi quando est sponsa, & tunc, vt sponsam, non vt vxorem, per dictam l. si vxor. §. si minor.

g *Iniurias suas.*] aliàs enim non auditur minor 25. ann. vt ff. eod. l. si maritus. §. lex Iulia, sed accusari post pubertatem potest, non prius, vt ff. eod. l. si minor.

h *Curatoribus.*] vt & sup. de auth. prestan. l. clarum. de concubina antè stuprata dic, vt ff. eod. l. si vxor. in prin.

R*Eos.*] CASVS. Adulterium, & adulteram an possit maritus eodē libello accusare, quæritur? Et dicitur, quòd nō.

i *Adulterij.*] secus in crimine incesti, vt ff. eod. l. qui pupillam. in fi. & l. vim passam. §. incesti.

k *Marem & fœminam.*] id est adulterum. & adulteram.

l *Ex eadem causa.*] vt ff. eod. l. si maritus. 2. §. fi. & l. vim passam. §. duos. & l. nihil. §. pen. & fin. Ex diuersa n. pōt. vt q a vnus adulterium cōmisit, alter domum pbuit, vt ff. eo. l. nihil §. fin. In alijs autem criminib. quoties licet accusare? Dic, vt no. supra de accusa. l. qui de crimine. & qui accusare non poss. l. cū rationibus. & si reus vel accusator mortuus fuerit l. r.

m *De pudicitia.*] seruanda.

n *Vetat.*] ab eodem, sed a diuersis potest, vt tamen serues ordinem, qui legitur, ff. eod. l. denunciasse. §. quæritur. & statim dices.

o *Sed ordine.*] vt incipiat a quo velit, si illa non nupsit, vel si nupsit, fecit post hoc denunciationē, alias ab adultero incipere debet, & eius absolutio proderit mulieri, & condemnatio non nocebit, vt ff. eod. l. si maritus 2. §. penult. & §. fina. & l. sequenti. & l. denunciasse. & per totam legem. l. 2. in prin. & l. nupta. & l. si vim passam. §. nupta. & inf. eodem l. si dum in tuo.

\+ Et si probatur alter, nam fuisse capitalē. Cont.

C*Astitati.*] CASVS. Si quis damnatam de adulterio duxerit, seu maritus fuerit, qui reducit, siue alienus, pęna lenocinij plectendus est.

p *In pęnis.*] quæ pœna est notata inf. eo. l. quamuis. 2.

p *Damnatam.*] ut inf. eod. l. sine metu. in fi. & idem si de stupro fuerat damnata: si autem ex alijs capitulis legis quæ multa sunt, vt ff. de mino. l. auxilium. secus est, ut ff. eo. l. mariti. §. 1. sed concubinam eam habere potest, ut ff. de cōcubinis. l. 1. §. 1. & facit sup. eod. l. 2.

r *Capitalem euaserit.*] principis indulgentia.

s *Punietur.*] eam tamen ammodo accusare non potest, ut ff. eod. l. si vxor. §. fin.

DE crimine. CASVS. An maritus cum adultero de crimine adulterij possit transigere, quæritur. Et dicitur, quod non sed par est delictum vtriusque scilicet transigentis aliquo accepto, & dato : qui vero pro comperto stupro aliquid accepit l. Iul. tenetur.

quæ in cor. Authent. vt lic. matri & auiæ, §. quia vero plurimas, collat. 8.

SEd nouo. CASVS. Auth. corrigit leg. Cod. quia maritus potest retinere post adulterium vxorem suam, & potest eam accusare, & si pronauerit, repudiabit eam : si nō sustinebit eam pœnam, quam passura esset mulier, si maritus probasset.

* Res fugientis, recte emendare videt Cuia. ex l. Imperatores, ff. & iu. fisci quem vide i hāc l. 6. obs. 11. & 20. obs. 10. Hoto. 22. illius. Forcat. 5. Cup. nu. 2.

a Paciscı non licet. nullo modo, distingue tamen, vt infra eod. l. serui. Azo.

b Præuaricatoris. in accusatore totū legi potest, vt siue presēs præuaricet, siue desistit, item sit. Vel primum in accusatore, secundū in reo, sed neutra placet, qa secundū primā, refugere nō esset præuaricatio, vt ff. de præuarica. l. 3. in princ. & §. fi. Dic ergo transigentis, & præuaricantis fieri similitudinem. Azo. hoc modo par delictum est accusatoris præuaricantis, & aliquid a reo accipiētis, & ipsius rei refugientis veritatis inquisitionem donando aliquid, nam tali transactione præuaricator ille habet, & vt adulter punitur, & pro confesso habetur. Et dic, quid est præuaricari, vt ff. ad Turpil. l. 1. §. 1. sed huic legi est contra, ff. eod. l. si maritus, 2. §. si negauerint. & aliæ plures, quæ eodem modo contradicunt supra de transactio. l. si trāsigere. & ibi solui.

c Tenetur vt ff. de minori. l. auxilium. §. finali, & ff. quod met. cau. l. isti quidem, & ff. eo. t. l. mariti. & supra de condict. ob turp. cau. l. mercalem.

CRimen.] CASVS. Maritus an potest accusare vxorem suam de adulterio, si eam retineat in matrimonio ? dicitur, quod non.

d Dubium est. sed nec adulter accusari potest, nisi demum facto diuortio, vt ff. eodem, l. miles, §. vol. ati, ab extraneo autem potest, si primo virum lenocinij arguat, non aliàs, vt ff. eodem l. constante, nec obstat, l. vim passam, §. primo. quia potest extraneus constante matrimonio, scilicet secundo, non primo ; iam enim denuo nupserat, sed hodie etiam constante matrimonio, potest vir vxorem accusare, unde lege Authent. sed nouo, dicit.

Idem A. Demetriano.

LEX X.

DE crime adulterii paciscı non licet, [a] & par delictū est accusatoris præuaricatoris, [b] & refugiētis [*] veritatis inquisitionem. Qui autem pretium pro cōperto stupro accepit, pœna legis Iuliæ de adulteriis tenetur. [c] PP. 5. Non. Maii, Fusco & Dextro Coss. 226.

Iure isto maritus vxorē, quam retinet in matrimonio, non accusat de adulterio, secus de iure nouo. Et si non probet, similitudine supplicii debet affici. hoc dicit Salic.

Iidem A. Naruano.

LEX XI.

CRimen adulterii maritum, retenta in matrimonio vxore, inferre nō posse, nemini dubium est. [d] PP. Calendis Septembr. Alexandro 2. & Marcello Consulibus 227.

IN AVTHEN vt liceat matri, & auiæ, §. quia vero plurimas, collat. 8. constit. finali.

SEd nouo iure potest: & si accusatio vera esse ostendatur, tunc repudium mittere debet. [e] & in scriptis eam accusare debet.

¶ Si vero illam adulterii accusationem maritus non probauerit, illis subiiciatur suppliciis, quæ esset passura mulier, si accusatio comprobata fuisset. [f]

Sententia lata cōtra adulterum, non officit, nec infamat adulteram. Vel sic: Condemnatio vnius ex pluribus qui tenentur eodem crimine, non nocet alteri. Bald.

Idem A. Basso.

LEX XII.

ETsi crimine adulterii damnatus restitutus nō esset, vt proponis: si tamen soror tua, cum qua adulteriū commissum dicebatur, non est accusata, nec pœnæ, nec infamiæ subiici potuit, [g] & multo magis cum & accusatorem vita esse functum proponas. [h] PP. Calendis Iunij Sabino 2. & Venusto Coss. 241.

Adultera in absentia, potest recipi inter reos. hoc dicit Bal.

Idem A. Syluano.

LEX XIII.

ADulteram, si posteaquam crimen contra eam inchoatum [i] est, prouinciam excesserit, [k] etiam absenté inter reos [l] recipi posse, explorati iuris est. PP. Nonis Mart. Attico, & Prætextato Coss 243.

Non potest sumi accusationis initium à nupta, nisi denunciatio præcessisset, & ibi adulter debet puniri, vbi est commissum adulterium. Bald. Vel sic: In qua prouincia mulier adulterium commisit, ibi accusari debet, nec ab ea incipitur, si alteri nupta reperitur, nisi denunciatio legitima nuptias præcessit. h. d. Sal.

Imp. Gordianus A. Aquilæ. [1] †

LEX XIIII.

SI dum in tuo matrimonio vxor tua esset, se adulterio polluit, in ea prouincia, in qua idipsum factū est, [m]

e Debet. & dotem & donationem lucrari, & plus, si filij non sint, vt in cor.

f Fuisset. ex hac etiam causa poterit ei mittere repudium, & lucrari donationē, & dotem, vt i corp. §. si vir adulterio.

ETsi crimine. CASVS. Licet adulter condemnatus fuerit, neque restitutus, non propter hoc mulier, cum qua dicitur adulterium commissum, si non accusetur, pœnam aut infamiæ notam sustinebit. Viuia.

g Potuit. sed absolutio prodesset, vt ff. eodem, l. denunciasse, §. final. Sed an masculus si deprehendatur, erit infamis? Respond. non, secundum Ioan. licet secus in fœmina, vt ff. de ritu nuptia. l. palam, §. quæ in adulterio. Accur.

h Proponas. facit ff. eo. l. denunciasse. in fine. & l. sequen.

ADulteram. CASVS. Si post accusationem adultera incipiet abesse, non ideo minus absens inter nomina reorū recipi potest. Viuian.

i Inchoatum est. per lit. contestationem.

k Excesserit. non rei publicæ causa, ut ff. eod. l. si maritus. 2. §. legis.

l Inter reos. hoc fiebat post litem contestatam. An autem condemnetur, dixi sup. de accusa. l. absentem, & facit infra eodem, l. quamuis. 1.

1† Aquilliæ.

SI dum. CASVS. In ea prouincia, in qua adulterium commissum est, debet maritus crimen adulterij persequi, & si ante denunciationem factam à marito, alij nupserit, non abest, sed à marito incipiet. Viuia.

m Factum est.] quia qua in prouincia, & cæt. vt & supra, vbi de crimi. agi opor. Authentic. qua in prouincia.

a Solito] diuertēdo, scilicet prius ab ea, vt supra hẽ rit. Mea causa icipiat ab adultera. & hoc subijcit, nec enim.

b Nupta est. secundo viro.

c Adulterium passa] post primũ virum.

d Non praecessit. in casu ās ii non praecedat denũciatio, vt ff. eo. l. si quis adulteriũ. i prin. & facit ad l. sup. eo. l. reosi. ff. & repete hic, quæ ibi diximus.

SI quondam. CASVS. Mulier, antequam accusaretur de adulterio, cœpit abesse, absens accusari non põt, neque in prouinciã, in qua militat marit⁹, trãsmittenda est. Si verò maritus, qa militię causa aberat, intra statuta tempora vxorẽ accusare non potrrit, an eicurrãt tempora, quæritur. Et dicitur, quòd nõ. Viuianus.

e Antequam. secus: si post, vt supra eo. l. adulteram.

f Potest. vt supra de accus. l. absentem.

g Deposcitur. cum reus forum accusatoris non sequatur, vt sup. de iurisd. om. iud. l. iuris ordinẽ.

h Debet. quia vtile est tempus, vt ff. eo. l. similes. §. quidã. & infra eod. nõ commiss. ff. qui ex causis maiores, quæ & poterit hic, vel super legẽ, adulterã, legere Authen. si vero criminis, &c. quæ est, vt nulli iudicum. §. si vero quis comprehensorum, collat. 9.

SI vero. CASVS. Lex C. dicebat, si inchoato crimine mulier se subtrahit, nihilominus nomen eius recipitur inter reos. Authent. vero istadicit, quod si mulier inchoato crimine se subtrahit, vt impediatur cognitio criminis, debet citari, & de loco ad locum transmitti, vt ita de crimine cognoscatur, & etiam puniatur. Viuia.

i Nostris legibus. vt sequatur, & bona eius annotentur, vt ff. de requir. reis. l. prima.

1 † Hylàriano.

2 † Reposcis.

adulterium, more solito persequi debes. Nec enim ab ea, quæ iam nupta,[b] & adulterium passa[c] est, exordium accusationis sumi potest, si denũciatio criminis nuptias non præcessit.[d] PP. Non. Decemb. Gordiano A. & Auiola Coss. 240.

Contra adulteram non potest procedi in absentia: & remissio, quæ fit in delictis, non debet fieri ad iudicem incompetentem, sed ad iudicem rei, hoc dicit ista lex cum Auth. hic posita secundum Baldum. Vel sic. Absens non potest accusari, vt possit super causa procedi: nec reus tenetur sequi forum accusatoris. Et occupato reipublicę causa non currunt tempora accusatori præfinita. hoc dicit Salic.

Idem A. Hylarino[1] † militi.

LEX XV.

SI quondam vxor tua antequam[e] crimine adulterij accusaretur, prouinciam excessit, neque absens accusari potest,[f] neque in eam prouinciam in qua stipendium facis, transmitti iure deposcitur.[g]

¶ Sane cum per occupationem militarem non licuerit, accusare eam solemniter poteris. Nec n. tempus, quo muneribus militaribus occupatus, vindictam tibi quam maritali dolore percussus deposcis,[2] † debet[h] auferre PP. 4. Id. Mart. Attico, & Prætextato Coss. 243.

IN AVTHENT. vt nulli iudicum, §. si verò quis, 9. consti. 9.

SI vero criminis commissi occasione latuerit, aut prouinciam illam reliquerit, in qua deliquit, iubemus legitimis edictis à iudice vocari eum: & si non audiat, illa in eum procedere, quæ nostris legibus[i] sunt definita.

¶ Si vero cognoscatur, quod in alia prouincia degat, iubemus prouinciæ illius iudicem, in qua crimen commissum est, epistola publica vti ad prouinciæ illius iudicem, in qua delinquens degit: ille verò, qui publicas susceperit literas, periculo suo & officii sui comprehendet eum, & ad iudicem prouinciæ transmittet,[k] in qua peccauit, suppliciis legitimis subiiciendum.

¶ Si vero qui publicam epistolam susceperit, hoc facere, aut officium eius imperata neglexerit, tunc & ipsum iudicem tres libras auri, & officium eius alias tres pro pœna inferre iubemus.

¶ Sin autem iudex, aut aliquis officialium suorum propter lucrum eum non comprehenderit, aut comprehendens non transmiserit, & hoc fecisse conuincatur, spolietur cingulo, & exilio tradatur.

Absens accusatus, legitimè, est reuocandus, & eo nõ veniẽte, proceditur vt à iure permittitur: & in delictis fit remissio ad locum vbi quis deliquit: quod si iudex loci vbi reus degit, facere neglexerit, punitur ipse, & eius officium forma, & pœna hic scripta. h. d. Sal.

Maritus, qui de adulterio accusauit, sine abolitione non potest desistere, hoc primo. Et desistens ab accusatione, est exclusus perpetuo. h. d. secundo. Bald.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Archelao, al. Archesilao.

LEX XVI.

ABolitionem[l] adulterii criminis postulãs, præsidem in cuius officio accusatio fuerit instituta, adire debes.

¶ Cæterum erras tu marite, existimans etiam si simpliciter, id est sine abolitione destitisses, senatusconsulto[m] in persona tua futurũ locum non fuisse, diuersum enim diui principes sæpè sanxerunt.[n] Quin hoc amplius scias, nullam fuisse tibi vlterius potestatem instituen-

k Transmittet: Hic est arg. contra, ff. de iudicijs, l. heres absens. §. 1. Solut. speciale est in delictis, vel hic, & supra, vbi de crimi. agi. oport. l. si. & in Auth. vt iu dis. sine quoquo suffrag. §. necessitatem. coll. 2. & idẽ vbicũque certæ personæ cognitio mãdatur, vt præsidi, vt sup. ne li. po. l. 1. & vbi quis de curiali, vel cohortali. l. si. sed in contractibus, si ibi non fuerit, bona, quæ ibi habet, possidentur, non tamen inuitus reducitur, si alibi versetur, vbi hẽt forum, vel domiciliũ: sed si alias latitet, põt idem, quod in criminalibus dici. Vel dic, vt in contrario notaui.

ADDITIO. Quid iuris sit in contrahentibus, vide in c. Romana, §. contrahentes. de, fo. cõpet. lib. 6. Et videas circa materiã istius Auth. glo. in verbo, de more. in cle. pastoralis. §. quod si. punitio. de re iud.

ABolitionem. CASVS. Marit⁹ si cœpit accusare suã vxorem, & velit desistere, impetrauit hoc à iudice, alioquin si simpliciter desistat, scilicet nulla impetrata abolitione, pœnam desertæ accusationis non euitabit, nec de cetero ex lege Petronia ad accusationẽ admittetur. Viuia.

l Abolitionem. id est licentiam desistendi, vt in Turpilianũ non incidat.

m Senatusconsulto. Turpiliano.

n Sanxerunt. immo videtur non incidere, vt. & ff. ad Turpil. leg. in senatusconsulto. §. si con-

Sol-

a Solu. illud intelligen patronis, & non in marito, cui solutioni est argum. contra ff. de bo. lib. l. qui cum maior. §. sed si mino. & §. si libertus. Vnde dic, quòd in contrario loquitur de tutore, & quibusdam alijs, qui sine metu calumniæ accusant, non de marito. Vel dic, an in euidenti erat etiam vir calumniatus, vt hic, an non, vt ibi. & supra de ijs, qui accusa. non possunt; l. secunda, in fi. sed à pœna talionis per legem Rémiam excusatur. Item & ab infamia, quę per Turpillianum etiam imponitur, vt supra eodē, l. iure mariti. Et sic etiam potest dici, quòd quo ad aliquid habet locum Turpillianum, scilicet ad pœnam quinquelibratrum auri, non infamię, quę sunt pœnæ Turpilliani, ut ff. de pręuarica. l. 2. §. fin. & infra ad Turpil. l. 1. & sic etiā isto modo potest tolli cōtrarium.

+ Cuius & aliud caput refert in l. circumcidere, ff. ad le. Cor. de sica.

a *Postea.*] vt ff. eod. quæsitum. §. fina. & ad Turpil. l. qui desistit. & supra qui accu. non poss. l. accusationem.

S*Ine metu.*] CASVS. Maritus iracundia commotus porrexit vxori libellum accusationis: an possit desistere, & eā sine metu legis Iuliæ in matrimonio retinere, quęritur. Et dicitur, quòd sic, quia ille solum punitur, qui sciēs damnatam duxit vxorem, ita qd non possit dissimulare se ignorasse. Viuian.

b *Fueris.*] vt & ff. eod. l. mariti. in princ. & §. quod ait. & l. quæsitum. §. fina. & argumē. ff. Turpill. l. quæsitum.

c *Capite.*] multa enim erant capita legis, vt ff. de mino. l. auxilium.

d *Vxorem.*] vt & supra cod. castitati. sed hodie contra, vt sup. cod. Authent. sed nouo.

E*Vm, qui.*] CASVS. Qui simul habet duas vxores,

di huiusmodi accusationes quia & decreto patrum, & lege Petronia * ei, qui iure viri delatum adulterium non peregit, nunquam postea [a] hoc crimen deferre permittitur. PP. 15. Calend. Iun. Maximo & Glabrione Coss. 257.

Potest maritus, re integra, libello accusatorio renūciare, ad quem offerendum ex leuitate, & sola suspicione processit. & sibi reconciliare vxorem. h. d. Bal. Vel sic: Qui vxorem in adulterio deprehensam retinet, vel de adulterio damnatam reducit: lenocinii crimen committit, nō qui vana indignatione libellum accusationis solum porrexit. h. d. Sal.

Iidem AA. Victorino.

LEX XVII.

SIne metu legis Iuliæ de adulteriis coercendis reuocare vxorem in matrimonium potes: cum nihil amplius, quàm libellos accusationis obtulisti: quia postea comperisse te affirmas, quod vana indignatione ad accusationem incitatus fueris. [b]

¶ Is enim committit in pœnam, quam lex certo capite [c] denunciat, qui vel publicè adulterio damnatam habet, vel adulteram sciens, vt ignorantiam simulare nō possit, retinet vxorem. [d] PP. 6. Calend. August. ipsis AA. 4. & 3. Coss. 258.

In delictis non requiritur, quod factum producat iuris effectum: sed sufficit ille effectus, qui est merum factū hominis. Vel sic: Habens duas vxores est infamis, & datum pro matrimonio putatiuo repetitur: & promissum non petitur. h. d. Bald. Vel sic: In delictis consideratur animus, & merum factum, non iuris effectus: ideo vxoratus scienter accipiens aliam vxorem, punitur, non mulier ignorans, imo res in dotem datas repetit. licet sibi promissa petere non possit. h. d. Sal.

Iidem AA. & Valerianus C. Theodoræ.

LEX XVIII.

EVm, qui duas simul habuit vxores, [e] sine dubitatione comitatur infamia. [f] In ea namque re nō iuris effectus, [g] * quo ciues nostri matrimonia contrahere plura prohibentur, sed animi destinatio cogitatur. [h]

Verum tamen ei, qui relicto cęlibatu cum aliam matrem familias in prouincia reliquisset, solicitauit ad nuptias: etiam crimen stupri, à quo tu remota es, quòd vxorem [i] te esse credebas, ab accusatore legitimo solenniter inferetur. [k]

¶ Cæterum res tuas omnes, quas ab eo interceptas matrimonii simulatione deploras, restitui tibi omni exactionis instantia impetrabis à rectore prouinciæ, [l] nam ea quidem, quæ se tibi, vt sponsæ daturum promisit, quomodo repetere cū effectu potes quasi sponsa? [m] Accepta Idibus Maii Anthiochiæ, Tusco, & Basso Coss. 259.

Exceptio procuratoria in crimine, non potest opponi post conclusum, vel quasi cōclusum in causa, ista est secunda lectura. vel sic: Exceptio procuratoria in crimine non liquidato. h. d. & not. l. optimam. Bal. Vel sic: Absente reo potest ferri sententia pro eo contra accusatorem præsentem, etiam in causa capitali. h. d. secundum Azo. Vel sic: Absentia accusatoris post liquidationem criminis, non impedit contra reum præsentem ferri sententiam. Sal.

est infamis. si ergo in ciuitate Romana vxorem habēs, alia in prouincia duxit, dicens se non habere vxorē, de stupro non tenetur accusari, nisi virum ipsa deceptus, scilicet quasi ignorans ipsum esse iure alterius accusare nō possit de stupro, & res, quas ipsa viro dedit, repetit, & illas quas vir ei, vt spōsæ promisit, nullo modo petet. Viu.

e *Vxores.*] idem si sponsas, ut ff. de ijs, qui notantur infamia. l. prima. Idem si vnā sponsam, & aliam vxorem.

f *Infamia.*] Not. quid Cinear. simul habet duas vxores nuper, uxores, infamis esse nobis dicitur, vt dicta l. de glos. super infami & l. quid er. verbo, iugo. §. 2. & supra de tit. effectu successus nuptijs. l. ne de biga. minem.

g *Effectus.*] verè eīm non sunt duo matrimonia. si enim primum valet, secundū non valet.

h *Cogitatur.*] secundum conatum. & sic est supra de excusatione tutorum. l. amplissimi.

i *Vxorem.*] & sic non es in dolo, vt ff. eod. l. penult.

k *Inferetur.*] non dicit adulterij, sed stupri, & sic non cōmittit maritus adulteriū ad solutam accedēs, vt diximus supra eo. l. prima.

l *Prouincia.*] Nisi desisses sciens, & idem in conuectis, qui per vxores reuocantur.

m *Sponsa.*] quasi dicat nullo modo, vt & supra de donat. ante nupt. l. ca. retines tamen data, quia ex sua non tua parte est turpitudo, ad instar eius, quod meretrici promittitur, ut ff. de condi. ob tur. cau. l. idem. §. 1. & facit ff. de dona. inter vir. & vxo. l. cū hic status. §. penult. & §. simili modo.

Quamuis.]

QVamuis.] CASVS. Viator vxorem suam propter adulterium, quod commisit, à se reiecit, & de adulterio accusauit, dicit se non esse damnandum in absentia accusato ris: quid iuris sit? Reip. quod potest, nec viator ab excubijs est reuocandus. Vivia.

a *Oportere.* vt. & supra de accus. l. ne.

b *Litteris tuis.*] ò index, qui consulis me.

c *Materiam.*] proprium nomen vxoris accusatę.

d *Viatoris.*] proprium nomen viri, qui accusat.

e *Quaestionibus.*] per tormenta, postulante viro, qui accusabat. Azo.

f *Viatoris.*] scilicet absentis causa Reipublicę.

g *Praesentiam.* aliter enim procedi non deberet, per dictam l. fin. sup. de accusatio. sed certe hoc speciale est: & quia maritus vsque ad sententiam steterat, & omnia peregerat, & quia in seruitio Reipublicae erat. Vel ideo postulabat, vt objiceret, quod alle non poterat accusare per procuratorem, quod fecerat, sed hoc nō potuit, quia cum sit dilatoria, ante debuit proponi, vt ff. eod. l. si maritus. & ... praescriptiones.

h *Confe.*] idest patrato facinore, quasi plenè probatum erat, quod sola sententia restabat.

i *Limitis.*] praeterea extra ... limites imperij ... & facit supra eod. l. ... & supra quomodo & quando iudex. l. fin. & infra, vt intra certum tempus. l. h.

Hunc casum excepit glo. su. per verb. Aebatum in c. verita tis. de do. & contu.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. ad Pompeianum.

LEX XIX.

QVamuis indubitati iuris sit, quandocunque adulterij crimē intenditur, praesentiam accusatoris praecedere oportere,[a] tamen quoniā ex litteris tuis[b] cognouimus Materiam[c] Propositi Viatoris[d] vxorem, habitis quaestionib.[e] cū Iuliano quodam adulteriū cōmisisse, detectam sub ipsa prolatione sniç Viatoris[f] ipsius praesentiam[g] postulasse, non putauimus cōfecto[h] penè iudicio, facinore etiam agitata quaestione coniuncto, Propositū ab excubijs limitis[i] reuocandum. Da. 8. Non. Decembr. AA. & CC. Coss.

Tolle voluntatem de medio, et omnis actus est indifferens. Bal. Vel sic: Stuprum voluntarium punitur in utroque, non violentum in faciente. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Didymo.

LEX XX.

FOedissimam[k] earum nequitiam, quae pudorem suum alienis libidinib. prostituit, nō et eară, quae per vim stupro cōpressę sunt, et reprehēsa voluntate, leges vlciscuntur, quia et inuiolatae existimationis esse, nec nuptias earū alijs īterdici merito placuit. PP. 3. Non. Octo. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Tempus vtile non currit absenti in causa militiae, sed bene currit reuerso. h. d. Bal. Vel sic: Marito reipublicae causa occupato, non currunt tēpora ad accusandum de adulterio vxorem. Sal.

FOedissimam. CASVS. Mulier, quae sponte stuprum committit, punienda est, non quae per vim, quia cuilibet potest nubere. Viuia.

k *Foedissimam.*] loquitur in pria. quando mulier sponte cōmittit stuprum cum aliquo, & ... loqui, cum foemina ... ea vis, vt foemina, ... eandem l. cum ... de ... pol. ... prima ...

l *Voluntate.*] nam ... de adulterio vel stupro non possunt, vt hic, & ... plane. Et nota hanc violentum ... quam de vi publica fine praescriptionis ...

... quentij posse accusari, vt ff. eod. l. mariti. § fin.

OB commissa.] CASVS. Statuta sunt tempora, intra quae maritus vxorem suam accusare potest, ita quod si reipublicae causa absit, sibi reuersio danda est ex integro licentia accusandi, vt eam, quam citò munus sibi creditum impleuerit, accusare incipiat. Viuia.

Iidem AA. & CC. Silano.

LEX XXI.

OB commissa adulteria, atque accusandas vxores certa tempora,[m] quae vtiliter[n] computari solent, praescripta sunt. si igitur per occupationes publicas accusationē instituere nō potuisti, nec ante creditum tibi munus praescripta temporā[o] trāsacta sunt, post depositam sollicitudinem, quā detineris, integram accusandi potestatem habebis,[p] ad quam, cum vacare ceperis, properare debebis: nec effrenata licentia ad terrendam aduersariam futurae accusationis speciem praetendas.[q] PP. 14. Calen. Nouembr. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Stuprum punibile nō cōmittitur cū meretrice. Bald.

Iidē AA. & CC. Oblimosae.

LEX XXII.

SI ea, quae stupro tibi cognita est, passim[r] venalem formam exhibuit, ac prostitutam meretricio more vulgo se praebuit, adulterii[s] crimen in ea cessat.[t] PP. 12. Cal. Nouembr. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Matrimonium, quod nō est, violari non potest, & redimens suam vexationem quod dedit, repetit, & vltra criminaliter punitur accipiens: sed rediment suum peccatum, super quo non poterat transigere, quod dedit, non repetit, & punitur tam ipse, quem accipiēs. h. d. Bal.

Iidem AA. & CC. Proculo.

LEX XXIII.

SErui ob violatum contubernium (suum) adulte-

& ea quae parit. § fin. colla.

SErui. CASVS. ... quem ...

m *Tempora.*] aliàs certa tempora, & aliàs certa suo tempora, quia & ipse vir, qui accusat, dicitur reus lenocinij.

n *Vtiliter.*] ad sex menses restringitur, non ad quinquenniū, quod quinquennium continuū est vt dixi.

o *Tempora.*] scilicet sex menses vtiles, & quinquennium continuū supra eo. l. ... re mariti, & l. adulterium. & ff. eo. l. quinquennium.

p *Habebis.*] communi iure, cum dixerit supra eod. l. si quondam: non autem tēpora talis absentiae, & facit ff. ex quib. cau. maio. l. si quas.

q *Praetendas.* statuetur enim terminus, vltra quem non audietur, vt sup. quinquennium non posse ... semper idem te accusaturum eam, vt hic dicit. & facit ff. de ... edicto. l. cum sex. & ff. de diuer. praescriptio. l. 1. & ff. eo. l. miles. & l. si vxori. Accur.

SI ea.] CASVS. Si eam, quae meretricio more ... oī qua liber fine delectu cō miscuit, stuprauerit, an stupri accusari posses, quaeritur. Et dicitur, quod non. Viuian.

r *Passim.* idest sine delectu, vt ff. de ritu nup. l. palam.

s *Adulterij.* idest stupri. nam adulterium non cessaret, si esset coniugata, licet sit venalis: non enim sic. & ff. eodem. l. si vxor. § primo, & sic lex Iulia vno pro alio vtitur, vt infra eo. l. quae adulterium. & ff. eod. l. mariti. § primo, & l. inter liberos. § lex.

t *Cessat.* vt nec ipsi, nec tu possitis accusari, sic ergo habet plus luxuria, quam castitas. & sic est argu. contra in Authent. de restitutio.

[illegible]

Dicitur, quòd non, & hoc in prima. Si verò Titius vxorem suam à se reiecit, & alij se copulauerit, & Seius ab illo pecuniam accepit, ne eum accusaret, an eam sic turpiter acceptam repetere possit, quæritur? Distinguitur, aut erat innocens, aut non. primo casu repetet, secundo casu nõ, & accipiens punietur. Vel dic aliter, vt in glo.

a *Non possunt.* vt ff. eodem, l. inter liberas. sed agitur serui corrupti, & iniuriarum, & lege Aquil. vt ibi, & ff. de iniur. l. si stuprum. & est ratio: quia nec est ibi matrimonium, vt supra de incest. nupt. l. cum ancillis. sed licet directa accusatio cesset, tamen extraordinariè etiam punitur, vt d. l. inter liberas. & ff. de offic. præs. l. fi.

b *Is autem.*] Titius dissociauit matrimonium quod cum Berta habebat, quam accepit postea Caius in vxorem, & hunc vult accusare Titius quasi durante primo matrimonio adulterasset cum ea, timens Caius, dedit Titio centum, vt desisteret, si iniustè opprimebatur, repetet, quod dedit, si iustè, non: & etiam qui accepit, punitur.

c *Dissociatum.* aliàs dissolutum, alia causa, quã adulterij, vel stupri, vt ff. eo. l. mariti 4. 1.

d *Metum.* nam potentes aduocatos [1] Titius habebat.

[1] Intellige potentes astutia forēsi, de qua in l. qui si nolit. in §. si mancipiũ. & est bona glo.

e *Ad recipiendum.* hoc per conditionẽ ob turpem causam. ex parte enim accipientis tantum est turpitudo, vt ff. de calum. l. in hæredem. §. primo. ad victionem agitur lege Iulia repetundarum. ad vtrunque agitur actione in factum de calumniatoribus, quæ in quadruplum datur vsque ad annum & sic: ad datis & pœnam, vt ff. ad legem Iuliam repetundarum. & ff. de calum. l. 1. in princ. & §. primo.

rij crimine accusari nõ possunt.[a]

¶ Is autem, [b] qui post dissociatum[c] matrimonium vxorem licito iure duxit, obque intentatę accusationis, ac potentis patrocinij metum,[d] ei, qui accusationem instituerat, aurum & argentum dedit, ad recipiendum[e] id, vlciscendamque turpis lucrj cupiditatem, adire præsidem potest[f] qui examinatis partium allegationibus, & inquisita fide veri, siquidem id ab eo, qui innocens est, ob illati criminis timorem datum esse cognouerit, quemadmodum sententiam formare debeat, ex euidentibus iuris [g] placitis instruetur.

¶ Si vero constiterit corrupti[h] matrimonii velut mercedem ad captandam impunitatem solutam pecuniam esse: eum, qui etiam [i] aduersus Senatusconsulti[k] censuram cum fędissimo flagitio accepit, puniri iubebit. PP. Cal. Nouembr. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 190.

Exceptio nullitatis matrimonii excludit actum ab accusatione adulterii. hoc dicit Bald.

Iidẽ AA. & CC. Dionysio.

LEX XXIIII.

Seius, à quo nunc adulterii ream postularis, contra iuris formam [l] contubernio hæsisti, innumeris auctoritatibus te tueri potes.

Damnatus de libidine commissa cum ancilla, non efficitur infamis. h. d. Bald. sed opinionem tantum agrauat. Sal.

Ijdem AA & CC. Sossiano.

LEX XXV.

Et si libidine intemperatæ cupiditatis ex actorum lectione exarsisse te cognitum est: tamen cum ancillas compressisse, & non liberas stuprasse detectum fit: ex eiusmodi sententia[m] grauatam[n] * potius opinionem tuam, quã infamia adflictã esse manifestum est.[o] PP. 5. Id. Mar. Tyberiano, & Dione Coss.

De emergenti & incidenti est prius agitandum, quã de causa prima. h. d. Bald. vel sic: Replicatio vel exceptio præiudicialis antea discutitur, & ea reprobata, super crimine proceditur. hoc dicit. Sal.

Iidẽ AA. & CC. Crispino.

LEX XXVI.

Qvoniam* Alexandrũ,[p] qui in crimẽ vocatur, etiam præscriptionem esse pollicitum eo nomine, quod accusator vxorem post deprehensum adulterium penes se habuisse videatur, & de statu suo[q] agere nunc velle perspeximus:[r] ita ordo quæstionis dirimẽdus videtur, vt in primis[s] quidem de statu Alexandri quęratur: ita vt si liberum eum esse adhibita audientia, deprehenderis, præscriptionis

S *Iuris.*] CASVS: Si tu es contubernalis alicuius, & ille vellet te de adulterio accusare, sibi non licet.

l *Contra iuris formam.*] quia erat seruus. ad quod est supra eodem, l. serui. & l. si ea quæ. in quibusdam libris deest hæc lex.

E*T si.*] CASVS. Alienam ancillam stuprasti, & dominus iudici conquestus fuit. si iudex probra tibi dixerit, an fias infamis, quæritur? Dicitur, quòd non.

m *Ex eiusmodi sententia.*] quia pronunciatum est te fecisse prædicta. argumen. ff. ad Turpil. l. 1. §. primo.

n *Grauatam.*] sic supra de ijs qui notan. infa. l. ea quæ.

* Gl. pen. in c. 2. de ord. cog. dicit talẽ casus opi. grauata est, non ad mitti ad honores.

o *Manifestum est.*] facit supra eodem leg. serui. & ff. eodem, lege inter liberas.

Q*voniam.* CASVS. Titius accusabat Alexandrum de adulterio. Alexander excipiebat de lenocinio Titij, quia dicebat Titium tenuisse eam post commissum adulterium; Titius replicando dixit eum seruum esse, quod illicitum titium sit præferendum, quæritur? Dicitur, quod prius inquiretur de statu, & si apparuerit liber, admittetur eius exceptio, si seruus, non. & si apparuerit eum adulterium commisisse, iudex eum vt adulterum punire debet. Viuianus.

* Concor. cum hac l. c. pen. ext. eod. tit.

p *Alexandrum.*] Titius accusabat Alexandrum de adulterio. Alexander obijciebat de lenocinio contra Titium. Titius replicabat Alexandrum esse seruum, & sic non posse de lenocinio opponere. hoc tertium prius debet inquiri. Accursius.

f *Potest.* Caius, qui dedit. Accurs.

g *Iuris.* inducentis prędicta auxilia, & facit supra de contrah. & comm. stip. l. si quidem & ff. de calum. l. si ab eo. Sed contra sup quod met. cau. l. accusationis. Sol. vt ibi.

h *Corrupti.* i. quo corrumpuntur matrimonia.

i *Eum qui etiam.* punitur ergo reus, quia habetur pro confesso, vt ff. de præuaric. l. in omnibus. accusator etiam incidit in Turpil. & etiam de pręuaricatione accusari potest, vt supra eo. l. de crimine.

k *Senatusconsulti.* Turpilliani.

q *Suo*] Alexandro.

r *Perspeximus.* Titium scilicet.

s *In primis.* [antequam de adulterio, vel lenocinio quæratur: nec enim ante possunt aliæ duæ determinari. Sic ergo ciuilis præponetur criminali, vt hic, & ipsa ad legem Flauiam de plagia. leg. præses. hoc ideo, quia præiudicialis est. aliàs contra, vt supra de ordinar. iudic. leg. finali. quæ est contra. An autem de hac incidenti pronunciabitur? Dic, quod non: licet quidam sic, vt nota. supra de ordin. iudic. l. prima.

Inde & homo dicitur versutus, qui intendit deceptionibus.

QVæ adulterium. CASVS. Seius commisit stuprum cum tabernaria: an possit accusari ob stuprum? Distinguitur, aut tabernaria erat domina tabernæ, aut ministra, quæ propinaverat vinum potantibus primo casu punitur, secundo non.

* Ex li. 9. tit. 7. le. 1. C. Th.

a *Quæ adulterium.* id est stuprum. lex enim Iulia promiscue vtitur hoc verbo vt supra eodem, l. ea quæ & ff. eod. l. inter liberas, §. lex Iulia.

b *Domina.* licet non nupta.

c *Intemperantia vina.* id est ex quibus oritur intemperantia, & incontinentia: vnde illud. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria: venter enim mero affluens, facilè despumat in libidinem.

d *A vinculis iuris.* Vincula iuris dicuntur, quæ aliquem pro delicto vin. iūt ad pœnam. Accursius.

e *Pudicitiæ ratio* id est obseruatio.

f *Detinentur.* si delinquunt.

g *Nomen.* Hoc tamen nomen, strictè non accipitur, ut ff. de liber. exhiben. l. deinde, in fi. sed largè, quia scilicet non viuatur meretricio more, vt ff. de verborum significationibus l. pronunciatio. §. matresfamilias. In tertia significatione dicitur illa, quæ sui iuris est, vt ff. de ijs qui sunt sui vel alieni iuris. leg. nam ciuium.

*Concor. gl. in c. in præsentia. super ver. publicas. extra de sponsa.

Imp. Const. A. Africano.

LEX XXIX.

QVæ * adulterium [a] commisit, vtrum domina [b] cauponæ, an ministra fuerit, requiri debebit, & ita obsequio famulata seruili (vt plerumque) ipsa intemperantiæ [c] vina præbuerit, vt si domina tabernę fuerit, non sit à vinculis iuris [d] excepta. Si vero potantibus ministeriū pbuerit, pro vilitate eius, quę in reatū deducitur, accusatione exclusa liberi, qui accusantur, abscedāt, cum ab his fęminis pudicitiæ [e] rō requiratur, quæ iuris nexibus detinentur, [f] & matrisfamilias nomen [g] obtinent.

¶Hæ autē immunes * à iudiciaria securitate, & stupri, [h] & adulterii præstantur, quas vitæ vilitas dignas legum obseruatione non credidit. Subscripta & D. 3. Non. Februa. Heracliæ, Constantio A. 7. & Constantio C. Coss.

Non oībus permittitur accusatio adulterii pariter & ęque, sed primo coniunctis necessariisque personis. Et inter illas primo permittitur hoc marito: quia magis propriè proprium dolorē exequitur, & qui sine inscriptione, & sola suspicione potest accusare. Item nō licet matrimonium sub falsis contumeliis deformare, & adulter debet decapitari. h. d. Bal. Vel sic: Accusatio de adulterio hodie est permissa marito, & cæteris coniunctis hic enumeratis, extraneis exclusis. Et pœna adulterii est gladii. h. d. Sal.

Idem A. ad Euagrium.

LEX XXX.

ij QVamuis * adulterii crimen inter publica iudicia referatur, [i] quorū delatio in commune omnibus sine aliqua legis interpretatione concedit: [k] tamen ne volentibus temerè liceat fœdare [l] connubia, proximis [m] necessarijsque personis solummodo placet deferri copiam accusandi, hoc est patri, † fratri, necnō patruo, & auunculo, quos verus dolor [n] ad accusationē impellit.

¶Sed etiam his personis, legem imponimus, vt crimē [o] abolitione (si voluerint) compescant. [p]

¶ In primis maritum genialis tori vindicem esse oportet: [q] cui quidem, & ex suspicione ream [r] coniugem

* Ex li. 9. ti. 7. lib. 3. C. Th.

† Vel sic.

h *Et stupri & adulterij.* ex hoc colligunt quidam, quòd siue sit nupta, siue non, illa quæ meretricio more viuit, quod non committatur delictum cum de vtroque hic ponat scilicet de adulterio & stupro. Item propter hoc, quia maritus talem retinens, accusare eam non potest quasi lenocinium exercens, vt supra eodem, l. ita nobis. Tu dic, si est nupta quamquam vulgaris, potest accusari commissum, vt ff. eodem, leg. si vxor, §. primo, & sic intelligitur in nupta meretrice, ff. de ritu nup. l. stuprum, quamquam alij de alia vulgaritate intelligant, d. l. si vxor, loqui. Nec obstat nobis hæc litera: quia ambo ponuntur pro stupro tantum. quasi dicat, quouis nomine censeatur, & sic dices, &, pro idest. Item nec obstat, quod à viro non potest accusari: quia ab alio potest: sed & à viro, si [illegible] deferat. Itē & si est recepta viri accusatio, antequàm obijciat lenocinium: & sic non est simpliciter verum, eam à viro non posse accusari. & facit ad hoc ff. de concubi. leg. in concubinatu.

QVamuis. CASVS. Adulterij crimen quamuis inter publica crimina connumeretur: tamen quilibet non admittitur ad accusandum, sed primo maritus, postea pater, frater, & alij consanguinei, & possunt desistere ab accusatione, impetrata abolitione à principe. Maritus autem ex sola suspicione potest vxorem accusare, & tunc suspectam potest penes se retinere: nec tenetur maritus se subscribere in libello accusationis obligando se ad pœnam talionis. Post maritum, & propinquos admittitur extraneus, & is, qui damnatur de adulterio, capite punitur. Viuianus.

i *Referatur.* vt ff. de publ. iud. l. prima.

k *Conceditur.* & inde dicuntur publica, vt instit. de publ. iudi. l. 1. circa principium.

l *Liceat fœdare connubia.* hoc enim licere non debet, vt hic: & ff. eodem, l. cōstante. Sed quid, si matrimonium est solutum? Videtur contra quasi cessante causa, econtra. Idem, adhuc videtur fœdari præcedēs matrimonium, quod placet, quia & vir non accusat, nisi soluto matrimonio, vt supra eodem, l. crimen adulterij. quem præterea constat, vt hic: & probatur infra eodem, l. si mulier.

m *Proximis.* inter hos etiam est ordo, cum vir præferatur, vt hic subijcit. Sed quare dicit solummodo, cum etiam alij & post hos admittantur, ut ff. eod. l. secunda. in fine. & l. tertia? Respondetur intelligitur, donec prædicti extent, & accusare non recusent. inter ceteros autem iudex eliget, vt not. supra eo. l. iure mariti. licet hæc lex ordinat.

n *Verus dolor.* not. causam defendendi connubium. Sed. [illegible] ulteriores habēt priuilegium, quod habent [illegible] quattuor? fortè non. Item an hi possunt iure mariti omnes accusare? Respond. sic, quo ad hoc, vt præferantur alijs, vt hic dicit, sed non quo ad alia priuilegia, quæ habet vir, ut dixi supra eodem. l. iure mariti.

o *Vt crimen.* idest, criminis accusationem.

p *Compescant.* omnimodo enim permittitur abolitio, licet in alijs distinguatur, vt infra de abolitio, l. 2. in fine, & sup. eod. l. abolitionem.

q *Oportet.* contra adulterum, vt subijcit, cui quidem &c. sed & an idem contra adulterum? Respon. idem.

r *Ream.* idest, accusare eam: sic & reus, id est accusatus punitur, ff. ad Syllanianum. l. propter venenum. §. finali. & ff. de testi. l. in testimonium & ff. de acquirenda hæreditate. l. Pantonius. §. rei perduellionis. secundum Ioannem. At secundum P. potest petere, ut ex sola suspicione condemnetur, vt in authentica, ut liceat matri & auiæ, §. is quoque, §. & quia uero ita comperimus. collatio. 8. & infra eodem, l. si qui adulterij. Sed certè illa non dicitur suspicio, sed legis præsumptio. quare condemnatur, ut infra eodem, l. si qui adulterij,

a *Non prohibetur.* Vt supra eod. l. si sine metu. & ff. eodem, l. mariti.
b *Contineri.* idest, quia non debet libellum inscriptionis porrigere: & est speciale in marito. In alijs contra, vt supra qui accusa. non possunt. l. qui crimen. secundum P. sed Io. nō placet. debet enim inscribere, & sic libellum dare, vt ff. eodem leg. miles, §. quidam, & §. sexaginta. sed non tenetur vinculo inscriptionis: quia nō tenetur de calūnia, vt hic: & supra eod. l. iure mariti. nisi sit euidens, vt ibi dixi. Hodie autem inscribit, & donationem propter nuptias amittit, vt in auth. vt liceat mat. & auiæ. §. de adulterio. & §. si vir de adulterio. collat. 7.
c *Cum.* vel causaliè, vel temporaliter lege.
d *Annuerunt.* vt supra cod. l. iure mariti. & ff. de minor. l. auxilium.
e *Ab accusatione.* donec prædictæ personæ extent, & accusare non recusent, vt modo dixi.
f *Omne genus.* non singula generū: sed genera singulorum comprehendit, sic Instit. de suspec. tut. §. 1. nam & ipse vir nō astringitur, cum iure mariti accusat, vt hac l. Item mulieres, vt supra qui accusa. non pos. l. de crimine. Et continua sic, licet i huiusmodi crimine subscriptio celebretur: pœnanque inscriptionis quiuis (præter maritū) timeat, & licet crimen sit publicum: non tamen cuilibet, vt dictum est, datur delatio indistinctè: nā & in populari actio ne prius agit is, cuius interest, vt ff. de ijs, qui deie. vel effu. l. si vero. §. hæc autem actio. & ad idē ff. de sepul. uiola. l. 4. in princ. & ff. de libe. ho exhib. l. 3. §. hoc interdictum omnibus.
g *Sacrilegos.* i. quasi, non enim uerè est sacrilegium.
h *Gladio.* tam in mare, quam in fœmina, 2 sed in fœmina corrigitur, & alia pœna imponitur, vt in authen. quam hic lege, sed hodie adultera, quæ est in authent. vt nulli iudi. §. si vero quando, collat. 9. Ergo si vir in accusando calumnietur contra uxorem, quæ erit pœna talionis? Quidam dicunt capitis, cum in eo non sit immutata, ut in authen. vt nulli iudi. §. si uero quando, colla. 9. Alij, quod illa, quam subiret mulier conuicta. i. mitti in monasterium, pro quibus est in auth. ut lic. mat. & auiæ. §. quia vero plurimas. colla. 8. vbi dicit, & ita adulterum legitimè cōuictum vna cum uxore puniri.

1 † detinere.

2 † inclusa deciunt in C. Th.

2 Cōcor. d. ca. tuæ fraternitatis. cū gl. 1. de procur.

facere licet, vel eam si tantū suspicatur, penes se retinere 1 † non prohibetur, a nec inscriptionis vinculo contineri, b cum c iure mariti accusaret, veteres retrò principes annuerunt. d Extraneos autē procul arceri ab accusatione e censemus. nam & si omne genus f accusationis necessitas inscriptionis adstringat, nonnulli tamen proteruè id faciunt, & falsis contumelijs matrimonia deformant.

¶Sacrilegos g autem nuptiarum gladio h puniri 2 † oportet. PP. 7. Calend. Maij Nicomed. Constantino A. 7. & Constantio C. 4. Coss. 326.

IN AVTHEN. vt nulli iudi. §. si vero quando. collat. 9. constit. 9.

Pro adulterio non imponitur mulieri pœna capitis, sed in monasterium detruditur ad pœnitentiam peragēdam, bonis eius īter liberos (si quos habet) & monasterium, & parentes (si liberos nō habet) diuidendis, pro portione hic designata: pactis dotalib. post mortem etiam valituris. hoc dicit Bald. vel sic: Hodie adultera non punitur gladio, sed verberata detruditur in monasterium intra biēnium reconcilianda marito: vltra verò monastico induitur habitu, eius substantia diuidenda forma hic præscripta. h. d. Sal.

SEd hodie. CASVS. Auth. ista corrigit l. C. eo quod dicit adulteros capite puniri: quia hoc non est verum in muliere: quia verberatur, & in monasterium detrudit. & maritus intra biennium eam recuperare potest. Si biennium effluxerit, vel maritus non viuit, duæ partes bonorū suorū debēt dari filiis suis: tertia pars datur monasterio. Si filios non habuerit, monasterium omnia occupabit. Viu.

SEd hodie adultera verberata in monasterium i * mittatur; quam intra biennium viro recipere licet. k Biennio transacto, vel viro, priusquam reduceret ream, mortuo: adultera tonsa monastico habitu l suscepto, ibi dum viuit, permaneat: duabus partibus m propriæ substātiæ liberis, si habeat, applicandis: tertia monasterio. Sed si liberos non habet, parentibus extantibus, huiusmodi iniquitati non consentientibus, tertia pars applicabitur, duæ n monasterio. Quibus prædictis non extātibus, omnis eius substantia monastero quæretur. Pactis dotalium instrumentorum in omni casu viro seruandis. o

IN AVTHEN. vt liceat matri. & auiæ. §. his quoque. collat. 8. constit. fin.

Maritus ei, quem habet de vxore suspectum, potest denunciare, ne cum ea loquatur: si ille spernit denunciationem, si quidem inuenitur cū muliere in loco suspecto, potest occidi, si in alio loco, in quo non possunt carnaliter coniungi, licet vellēt, potest accusari iudici, & debet puniri. Si autem in ecclesia, potest capi, & tradi custodi, uel defensori illius loci, qui debet eum custodire, & eum ad iudicem transmittere. Bal.

SI quis ei, quem suspectū habet, de sua vxor ter in

i *In monasteriū.* sed vī non dari ad pœnā alicuius corporis, ut inf. de penis. l. ne quis. & de decu. l. ne qs. lib. 10. Solu. hoc speciale. & ille in corpore non causa religionis facto.
k *Recipere licet.* sic corrigitur oīa iura illa, in quibus cauetur contra, vt sup. e. l. castitati. & ff. de minor. l. auxiliū, §. in delictis: nec dicat aliquis hic loqui, quādo ignorauit maritus, nam eo casu etiā iure veteri poterat retinere, vt sup. eo. l. sine metu.
l *Habitu.* nō tamen est monacha, secundum a Io. quod placet: quia pacta dotalia nō statim, sed demū naturaliter mortua valent, vt in fine huius §. sed si esset monacha, statim valerēt, vt s. de epis. & cler. l. Deo nobis. §. j.
m *Partibus.* imò videtur, quod tantum legitimam habent filij, vt supra de sacro san. eccl. auth. si qua mulier. quæ est contra. Sol. hæc per l. illā corrigit. Vel hic inuita intrusa fuit, ibi sponte intrauit.
n *Duæ.* partes: sed cum monasteriū sit loco filij, ut ī auth. de sanc. epis. §. sed & hoc præsenti. coll. 9. quare totum nō habet? Rū. quia se ō monachauit, vt dixi.
o *Seruandis.* patet ergo, quod prius nō fuit facta monacha, licet fuerit tonsa.
Sed nonne probato adulterio maritus etiam sine pacto dotem lucratur, ut supra de repu. l. cōsensu. §. vir quoque. & in authen. vt lic. matri. & auiæ. §. quia vero plurimas. collat. octaua? Respond. illud corrigi, secundum quosdam. Vel dic, 3 cum est ciuiliter conuicta, maritus dotem lucratur: sed cum accusata & damnata criminaliter, substantia diuiditur, ut hic. Vel hoc cum extranei accusant, illud cum maritus.

* Concor. gl. 1. in ca. tuæ fraternitatis, extra de procura. Vide Cuia. 6. obser. 11. 19. obs. 19. Hotom. 21. Illustri.

2 Nōt. ex hac glo. quod habitus nō facit monachum: sed spontanea voluntas.

3 Hæc vera secundum Ange. vel dic melius lucratur dotem nisi per pactū aliter sit prouisum: uā dispositio hois facit cessare dispōnē legis. l. fi. supra de pactis conuē tis. Suspicione sola, an possit quis damnari.

SI quis. CASVS. Si maritus habet aliquem suspectum de uxore sua, denunciare debet ter in scriptis, ut se abstineat; si post inuenerit eum cum uxore sua in domo uel sua, vel adulteri, poterit eum interficere; si in alijs locis, tradetur iudici. & in ecclesia, tradetur œconomo ecclesiæ, & custodietur separatim, & iudex mittet

ad

ad episcopum ciuitatis, ut sciatur quare debeant subire tormentum. Viuian.

a *Denunciauerit*. no. de vi denunciationis. sic supra de rei vendic. l. si fundum, & ff. quæ in fraud. cred. l. ait prætor. §. si quis. Item no. secundum Pet. quod ex suspicione quis dãnatur contra regulam ff. de pen. l. absentem. Sed dic esse præsumptionem adulterij, vt inf. eo. l. si hi qui adulterij. & in Auth. vt nulli iud. §. pen. coll. 9.

C*um vir*. CASVS. Lex ista tractat de quodã turpissimo st. pro. & est materia huius legis turpissima. ch per eleg ãtia verba tradita est, quod laudabiliter fecit Imperator hanc legem potes videre per se. Viu.

b *In fœminam*. [illegible] in officium fœminæ se supponit.

c *Infames*. ipso iure, nisi per vim fiat, vt ff. de postu. l. 1. §. remouet. & ff. qd met. cau. isti quidẽ & instit. de pub. iud. §. ij.

IN *adulterij*. CASVS. Si accusetur qs de adulterio, non solũ serui mulieris, sed viri torquebuntur. Viuia.

d *In adulterij quæstione*. non sic in incestu, nisi per vim adulterium sit commissum, vt ff. eod. l. vim passam. §. si.

e *Familia*. no. familiam inquiri. sic & supra de repu. l. consensu. §. pen. & infr. ad l. Cor. de sica. l. fi.

f *Domi fuerit*.] imo & si non sit domi. vt ff. qui, & a quib. l. prospexit, quæ est cõtra. Solu. ibi quo ad manumissionẽ prohibẽdam, hic quo ad tormẽta. Vel hic de seruis alienis dicit, in quib. vxor, vel maritus vsumfructũ hẽt, & facit sup. eo. l. verba. & quod ibi no.

A*Dulterij*.] CASVS. Si vxorẽ tuã de adulterio accusaueris, an potest opponere exceptionem. s. dotis reddendæ, vel alterius debiti. vt sic remoueat, vel differat adulterij accusationem, quæritur? Et dicitur. q non, sed his non obstãtibus procedit accusatio, & fertur sententia. & post sñiam latã, poterũt ciuiles qõnes intentari. Vi.

[m] Ex lib. 9. titu. 7. l. 3. C. Th.

1 † Viris porrectură & recte sm Contium. Arrigere. n. vt virorũ est, & ob scænũ, vt scribit Donatus, sic porrigere f. minarũ.

scriptis denunciauerit [a] sub præsentia trium testium fide dignorum, & post inuenerit eum cõuenientem vxori suę in domo sua, vel vxoris, vel adulteri, vel in popinis, aut in suburbanis, sine periculo eum perimat.

¶ Si alibi inueniat, tribus testibus conuocatis tradat eũ, iudici. qui nulla alia ratione quæsita, habet puniendi licentiam.

¶ Si tamẽ in sacro oratorio colloqui inueniantur, post tres, vt dictum est, denunciationes: liceat marito, vtrasque personas defensori ecclesiæ tradere, aut alijs clericis, vt ad eorum periculum diuisim isti seruentur, donec iudex cognoscens hoc, mittat episcopo ciuitatis, quatenus ei isti tradantur, vt debent subire tormentum, vt nuncietur per eum ad præsidem prouinciæ, qui secundùm leges pœnam imponat legitimam.

Pro peccato cõtra naturã imponitur pęna mortis. h. d. Sal.

Impp. Constantius, & Constans AA. ad populum.

LEX XXXI.

CVm * vir nubit in fœminã [b] viris porrecturã 1 † quid cupiatur: vbi sexus perdidit locum? vbi scelus est id, quod non proficit scire? vbi venus mutatur in alteram formam? vbi amor quæritur, nec videtur? iubemus insurgere leges, armari iura gladio vltore, vt exquisitis pęnis subdantur infames, [c] qui sunt, vel qui futuri sunt rei. D. prid. Non. Decembr. Med. PP. Romæ. 13. Cal. Ianua. Constantio. 8. & Constante 2. AA. Coss. 326.

Pro veritate eruenda tota familia est torquenda in adulterii quæstione. h. d. Sal.

Hanc legem multum commendat Bart. hic, dicens ex ea manifeste probari, quòd tunc dicitur nomen rei receptum inter reos, quando facta examinatione super omnibus exceptionibus dilatorijs respicientibus processum, iudex pronunciauit procedendum esse super accusatione. Vnde ante li ẽ concessa tam potest dici nomen receptum inter reos, s. per illam pronunciationem, merito hoc potest fieri reo absẽte, vt l. adulteram, supra eod. licet glo. ibi aliter dicat; de quo etiã per eundem Bart. in l. is qui reus ff. de publ. iudic. in iij. col. uersic. quęro quãdo nomen rei, &c.

Impppp. Grat. Valẽt. Theo. & Arcad. AAAA. Cynegio PP. LEX XXXIII.

IN * adulterii qõne [d] ab oĩ familia [e] non solũ mariti, sed etiam vxoris (quę tũ tunc tpis domi fuerit, [f] quo adulterium dicatur admissum) quærendum est sine defensione cuiusquam. Dat. 3. Id. Decembr. Const. Arcad. A. 1. & Bautone Coss. 385.

Quæstio repetitionis dotis, uel alterius debiti, nõ potest obiici ad retractãdũ accusationẽ adulterii. Vel sic: Quæstio ciuilis nõ retractat processum in criminali. h. d. Bal. vel sic: Exceptiones friuolæ nõ sunt admittẽdæ: sed legitimæ, quæ ad processũ opposite prius sunt examinãdę. Et si non reperiuntur obstare, cognosci dẽt de crimine. h. d. S.

Imppp. Theod. Arca. & Honor. AAA. Rufino PP.

LEX XXXIIII.

ADulterii * accusatione proposita, præscriptiones [g] ciuiles, quibus aut dos repeti fingitur, [h] aut ex ratione aliqua debitum flagitatur, [i] ea, quæ occurrere, atque perstrepere examini consueuerunt, iussimus sequestrari, [k] nec earum obice aliquid negotio tarditatis afferri: [l] sed accusatione fundata, hoc est, cum cõstiterit, quo iure, idest, maritine, an extranei, quoue tẽpore accusatio [m] fuerit intromissa, discutiatur crimen, facti qualitas publicetur: [n] cum & iurgia, [o] quæ magnitudine superantur, & ciuilis actio criminali iure postponatur. [p] Idem tamen, cum competere [q] cęperit, habitura momenti, dummodo non obsit huic examini. [r] Dat. 7. Idus Decembr. Constantin. Arcadio Aug. ii. & Rufino Coss. 392.

* Ex eo. li. & titu. l. 3. C. Th.

g *Præscriptiones*. id est petitiones, quas obijcit mulier uiro, ut obtentu earum remoueat, vel differat accusationem adulterij.

h *Fingitur*.] cum nulla sit, & idem si sit.

i *Flagitatur*.] quod vxor a viro petit.

k *Sequestrari*.] vt in iudicio non appareant.

l *Afferri*.] nam nec dilatio in causa adulterij danda est, nisi forte, vt personæ exhibeantur, aut iudex secundũ quod qualitas negotij suggesserit, hoc pmiserit, ut ff. eo. in crimine.

m *Accusatio fuerit*.] idest actio.

* Ex 20. li. & titu. l. 7. C. Th.

n *Publicetur*.] per probationes.

o *Iurgia*.] crimina minora, quæ superãtur a maioribus.

p *Postponatur*.] ut supra qui accus. non possunt. l. 1. & ciuilis postponatur criminali etiam aliàs, ut hic, & supra de ordi. iudic. l. fin. & sic argumentatur a maiori, & pari.

q *Competere cæperit*. quod erit, si fuerit absolutè in accusatione adulterij, aliàs non, ut infra eodem, l. fin. Idem in crimine alio, ut damnatus non possit eum accusare, licet inchoatas quandoque possit perficere, ut ff. de publi. iudic. l. is qui.

r *Examini*.] accusationis, nec examen accusationis iam terminatæ obijcitur ciuili postea intentandæ, si modo (ut dixi) fuerit absoluta.

Si qui-

S[i qui.] CASVS. Seius dicebatur commisisse adulterium cum Titia: Titius excusabat se ex pretextu, quod erat eius agnata: iudex in causa non processit, postea Seius duxit in vxorem eam, vnde præsumptio est contra eum, quod non fuit cognata eius, an sit puniendus, quæritur & dic, quod sic. Viuia.

a *Commisti.*] vt arg. sup. de epis. & cler. l. eum qui probabilē.

b *Publicabunt.*] sic 34. q. 1. c. 1. Et no. hic præsumptionem ex præsenti ad præteritum. sic & sup. de natural. libe. l. cū quis. & in auth. de restit. & ea. quæ pa. in 11. mēse. §. vnum si quidem. & §. mulier. n. collat. 4. in auth. vt nulli iud. § si quis vero accusatus. coll 9.

† Ex eo. li. 9. & tit. l. 8. C. Th.

c *Veluti conuictum.*] Ex præsumptione huius l. & sic nō. ex præsumptione hominis, nec obstat ff. de pœnis, l. absentem. sic & dixi de hoc supra eod. l. quamuis adulterij. Sed videtur, quod non debeant condemnari eam ab solutam: nisi doceatur de præuaricatione primi vel ff. de accu. l. si cui § ijsdem. Sed illud verum, quando probatione hominis tantum vteretur secundus accusator, hic autem probatione legis. Vel dic, quod prima causa nō fuit definita, sed indiscussa remansit.

S[i mulier.] CASVS. Mulier Titio nupta timens se subijcere alij propter accusationē adulterij, & ob hoc ei misit libellum repudij, vt sic subijceretur, an possit accusari, quæritur? Et dic, quod sic. Viuia.

d *Viduitatem.*] ad sequentia plenè refertur. quasi dicat, ideo deserimus viro, ne illam cōmaculet, &c. Item ad præcedentia, quia ideo diuertit, quia credebat postea non commaculare ali quid, quasi ei liceret.

* Ex li. 3. tit. 16. l. 2. C. The. & l. 2. C. Theod de repud. ubi plenior hæc lex habetur.

e *Accusationem.*] Nū quid accusabit adulterij vel stupri? Respond. st. pri, vt ff.

Ex præsenti præsumitur in præteritum, & violenti præsumptio, quam lex pro plena probatione habet æqui paratur cōfessioni partis. h. d. Bal. Vel sic: Per actum contrarium subsecutum præsumitur aliquid in preteritū, quod aliàs erat incredibile. h. d. Bal. vel sic: *Si is, qui repulit accusationem adulterii, quia cconiunctus mulieri, reperitur postea in vxorem illam ducere, puniendus est tanquam confessus. h. d. Bald.*

Idem AAA. Rufino PP.

LEX XXXIIII.

SI qui* adulterij fuerint accusati, & obtentu proximitatis intentata depulerint, per commemorationē necessitudinis crimini fidem derogādo, dum existimatur non debere credi, quod allegatur, vel nō potuisse cōmitti,[a] hi si postmodū in nuptias suas consortiumque conuenerint, facinus illud in quo fuerint accusati, manifesta si de atque indicijs euidentib. publicabunt.[b] Vnde si qui eiusmodi reperti fuerint, iustissimè vindicari, & veluti conuictum[c] facinus, confessumq. puniri. D. 2. Non. Decemb. Constant. Theodosio A. 3. & Abundantio Coss. 393.

Maritus quondam in accusationibus stupri aliis antefertur. vel sic: Sequens diuortium nō prodest mulieri quo minus a marito quondam possit accusari h. d. Bald. Vel sic: Maritus admittitur ad accusandam vxorem quōdam de stupro commisso, postquam diuertit ab eo. h. d. secundum lectur. glos. Sal.

Impp. Hono. & Theo. AA. Palladio PP.

LEX XXXV.

SI mulier* repudii oblatione sine vlla legitima causa a se dati discesserit, ne viduitatem[d] stupri procacitate commaculet, accusationem[e] repudiato marito iure deferimus. Dat. 12. Calen. Mart. Rauen. Eustachio, & Agricola Coss. 411.

Etiam mortua adultera serui adulteræ intra duos menses manumitti non possunt: quia durat post mortem quæstio adulterii propter dotem: post autem duos menses isti possunt manumitti, & subtrahi quæstioni, nisi per subterfugia adulterii istud tempus sit elapsum. h. d. Bart.

Imp. Iustinianus A. Io. PP.

LEX XXXVI.

LIbertatem* seruorum, qui ad dominium pertinent vxoris, vel mariti, vel parentum eorum, repudio misso, propter suspicionem criminis adulterij, legum cōditores intra duorum mensium spatium post missionē repudii numerandum suspēdi definiunt,[f] propter tormentorum quæstionem (si opus exegerit) eis imponendam.

¶ Sin vero vxor tua, matrimonio sub præfato modo dissoluto, rebus humanis exempta fuerit: nihil de tempore, quousque seruos eos propter memoratam causam permanere deceat, adijciunt.[g]

¶ Nobis verò necessarium esse videtur, certum tempus etiam in hoc casu statuere propter dotis quęstionem, vtrum in lucro marito cedat, an hæredibus mulieris restituatur.

¶ Sancimus itaque duos etiam menses post mortem mulieris seruari, vt intra eos antedicti serui permaneant, & facultatē maritus habeat probationes adulterii per eos præstare.[h]

¶ Transacto vero memorato tempore, licentiam habere hæredem mulieris libertatē eis imponere:[i] † nisi per culpam eius maritus prohibitus fuerit causam adulte-

eo. l. inter. §. lex Iulia. sed pęna adulterij imponitur, vt detrudatur in monasterium, vt in auth. vt nulli iudi. §. quia vero aliqui. colla. 9. & in auth. vt hic. mat. & auiæ §. quia vero quædam, coll 8. Sed nonne, & quilibet alius pōt accusare? Rñd. præferam virū quondam, p legem istā. Sed quid si meretricio more viuat? committi non videtur in ea stuprum, vt sup. eod. l. si ea. Sed hic dicas contra in odium remittentis libellum per dictas auth. vt nulli iud. §. quia vero aliqui. & vt lic. mat. & auiæ §. quia uero quædam. & facit ff. eod. l. qui pupillam. in prin. & l. pen. Acc.

* Sumpta est hæc cōstitutio ex 30. Eclog. 37. ca. 67. 6. Harme. nop. 2.

L[ibertatem.] CASVS. Si mulier accusetur de adulterio, tam serui sui, quā mariti, quam parentes torquebuntur intra duo menses computados a tpe diuortij, & serui manumitti nō pōt. Si vero mulier pendente accusatione decesSit, post mortem examinabit accusatio, & serui intra duos menses cōputandos a morte mulieris manumitti non debent, quibus elapsis poterit hæres mulieris eos manumittere. Viuia.

f *Definiunt.*] vt ff. & a quib. pro spexit. & sup. eo. l. in adulterij & l. verba, ubi plene diximus. Acc.

g *Adijciunt.*] sed quid si uir decederet, uel pater, uel mater mulieris: sic, ut d. l. prospexit in fine, & l. seq. & l. si priuatus. §. fin.

h *Præstare.*] ut hoc probato, dos cedat eius lucro, ut & supra de repud. l. cōsensu. §. uir quoque. & §. uirum. Et sic no. post mortem quæri de crimine propter bona, ut hic, & ff. ad Syl. l. Caius, & sup. de asser. tollen. l. 1. in fi. & supra si re. uel accu. mor. fuerit. l. 1. quod. Item habet locum hæc lex tantum, quādo facto diuortio decessit, secus si in matrimonio. Acc.

i *Imponere.*] sed an per

† *Imponendi.* Hoc verum est, quā maritus sciuit, secus si ignorauit.

per alias probationes admittitur, saltem iure extranei, vsque ad alios quattuor menses? Quod videtur: sed excipiendo si de dote conueniatur perpetuo probabit: quia quæ annua, &c. vt supra de exceptio. l. licet. & ff. de exceptio. do. l. pure. in fine.

SI QVIS EAM, cuius tutor fuerit, corrupetit.

Specialiter de quadam corruptione dicit.

SI tutor. CASVS. Si tutor pupillã factam adultam stuprauerit, deportabitur, & bona sua confiscabuntur: licet pœna, qua raptor virginis punitur, fuerit plectendus.

a *Raptori*. virginis.

b *Leges imponunt*. quæ est vltimi supplicij, ut infra de raptu virg. l. prima. sed pœnæ mitius interpretandæ sunt, vt ff. de pœnis, l. interpretatione. & sic dictio, quãuis, hic posita aduersatiuè, nõ correctiuè ponitur, & facit ff. de adulte. l. qui pupillam, in principio.

† Ex li. 9. titu. 8. l. 1. C. Th.

rii, tempore videlicet, imminente exercere. Dat. 5. Calẽ. Nouembr. Constantinopo. post Consulatum Lampadii, & Orest. VV. CC. anno secundo. 532.

TITVLVS X.

Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruperit.

Si tutor quondam committit stuprum cum adulta, debet deportari bonis omnibus confiscatis. Baldus.

Imper. Constantinus A. ad Bassum Vicarium. Italiæ.

LEX VNICA.

SI† tutor pupillam quondam suam, violata castitate, stuprauerit, deportationi subiugetur, atque vniuersæ eius facultates fisci iuribus vendicentur, quamuis eam pœnam debuerit sustinere, quam raptori [a] leges imponunt. [b] Dat. pridie Non. April. Constãtino. A. 7. & Constantio C. Consulibus 326.

DE MVLIERIBVS, quæ se proprijs seruis iunxerunt.

Et hic de quodã allo speciali stupro ponit.

SI qua. CASVS. Si domina cũ seruo suo se immiscuerit, capite plectetur, & seruus comburetur, & quilibet admittitur ad accusationem illorum: & si ex tali commistione nati fuerint filij ad dignitates nõ promouebũtur, nec ex matris substantia aliquid percipient: mulieri succedant filij legitimi, vel his non extantibus alij propinqui: & si quid habuerit in peculio, hoc, quod superest mulieri ad victum, dabitur successoribus eius. Viuia.

c *Occultè*.] multò magis si manifeste. Et nota, quod curialiter dicit.

d *Subiugetur*. scilicet fœmina, & est speciale: aliàs alia pœna pro stupro imponitur, vt Instit. de pub. iudic. § item lex Iulia de adult.

e *Verberone*. idest seruo, qui post verbera comburitur: sed alias econtra, quando dominus cum ancilla sua rem habet, vt Institu. qui manumit. non poss. § eadem. & supra commu. de manumiss. l. fina. de natu. lib. auth. quod ius. Accur.

TITVLVS XI.

De mulieribus, quæ se proprijs seruis iunxerunt.

Seruus, qui concubuit cũ domina, debet comburi, & domina decapitari, & filii inde nati sunt spurii, & insuccessibiles matri, & eorũ successio defertur aliis legitimis successoribus. hoc dicit Baldus.

Imper. Constan. A. ad populum.

LEX VNICA.

SI qua [c] cum seruo suo occultè [c] rem habere detegitur, capitali sententiæ subiugetur, [d] tradendo ignibus verberone. [e]

¶ Sitque omnibus facultas crimen publicum arguendi, sitque officio copia nunciandi, [f] sit etiam seruo licentia deferendi, [g] cui probato crimine libertas [h] dabitur.

¶ Filii etiam, quos est hac coniunctione habuerit, exuti omnibus dignitatis [i] insignibus, in nudã maneant libertate, neque per se, neque per interpositam personam quolibet titulo voluntatis accepturi aliquid ex facultatibus mulieris.

¶ Successio autem mulieris ab intestato, vel filiis, si erunt legitimi, vel proximis cognatis deferatur, vel ei, quem ratio iuris admittit. [k]

¶ Id autem [l] & quod ille, qui condemnatus est, & quod ex eo suscepti filii quolibet casu in sua videantur habuisse substantia, mulieris dominio sociatum, [m] à memoratis successoribus vendicetur. Dat. 4. Calend. Ianuar. Sardicæ, Constantino A. 7. & Constantio C. Coss. 326.

f *Nunciandi*. & probandi necessitas, vt infra de curiosis. l. prima. lib. duodecimo.

† Ex di. 9. tit. 9. lib. 1. C. Th.

g *Deferendi*. speciale: sed regulariter contra, ut ff. de iud. l. vix.

h *Libertas*. dabitur pro præmio: & sic pretium dabitur domino à fisco, ut supra quibus ex caussis serui pro præmio accipiunt libertatẽ. l. penultima. At ille seruus stuprator manumitti non potest, vt ff. de hæredi. instituen. l. his verbis. §. primo. & supra de collu. deteg. l. prima. & institut. de hæredibus institut. §. seruum. Accursius.

i *Dignitatis*. quam per matrem sibi afferebant Accur.

k *Admittit*. agnatum, vel cognatum, vel etiam virum, si habet: & est hoc speciale, vt nulla pars bonorum publicetur: aliàs contra, ut infra de bo. proscr. l. finali. quæ est cõtra. & facit supra de incestis nuptijs, l. si quis incesti.

l *Id autem, & quod ille*. seruus, qui condemnandus est, qui dicitur habere in peculio non vt suum: quia seipsum non habet.

m *Dominio sociatũ*. non fit, vt sibi teneat, sed vt succedẽtibus mulieri detur, cum ipsa capitali sententiæ subijciatur.

TITVLVS XII.

Ad legem Iuliam de vi publica, vel priuata.

Ob debitum viri res vxoris capi non possunt, & capiens, vim committit. hoc dicit Bald.

AD LEGEM Iuliam de vi publica vel priuata.

Dixit de maiorib. criminibus, sequitur de minoribus. Vel quia violẽtia in pdictis quæque committitur, de hac violentia dicit: & quia hæc lex Iulia tractat de ipsa violentia: ideò de ea interpretandà corrigenda, & supplenda dicit, & quæ sit eius pœna, dicitur inf. l. 2.

Ob-

OB *debitum*. CASVS. Creditor siue fuerit priuatus, siue fiscalis, bona vxoris debitoris per vim accipere non debet: alioquin lege Iulia de vi, accusari poterit. Viuianus.

a *Munus*. quod gessit maritus, nisi fuerit primipilarius, de quo dic, vt supra quibus ex causis pignora. contra. l. fa. tis.

b *Videtur*. non ergo liceat, vt sup. ne vxor pro mari. l. prima, & secunda. & de donatio. inter virum & vxorem, l. res. An autem res ipsius debitoris? Dic, non, vt infra vi bonorũ rapt. l. 3. & infra eo. l. in possessione. Nisi ex conuentione, vt supra de pign. l. 3. & facit supra de priuil. fisc. l. 1. Accursius.

† Concor. c. ex parte vestra. cũ gl. ff. sup verbo, aliena, de rescript.

TVtoris. CASVS Tenebatur tutor pupillo in centũ malæ administrationis condemnatus: quia alicui vim intulit, relegatus est, & tertia pars bonorum suorum confiscata: an pupillus ratione tertiæ illius possit conuenire fiscum iudicio tutelæ, quæritur. Et dicitur, quod sic.

c *Tertia pars*. quæ est pœna huius legis cum relegatione: sed si publica est vis, tunc omnia auferuntur & deportantur, vt Institu. de publicis iudi. § item lex Iulia de vi. & infra eodem. leg. quoniam, & ff. eodem, l. secunda.

1 † Successor.

d *Tutelæ*. personalem ergo non solum hypothecariam cõtra fiscum intentes: nec est speciale in pupillo: sed idem in quolibet creditore, vt ff. soluto matrimonio. l. si marito. i principio. & infra de bonis proscrip. l. si vt proponis, & de sent. passis. l. secũda. & supra de fideiuss. l. prima. Nec obstat, ff. de iure dotium. l. mulier. quia ibi mulier non amisit bona, & sic non põt dici maritus, tãquam successor.

e *Præscriptio*. idest exceptio, vt pacti, vel similis. Vel dic propriè, vt triginta annorum.

f *Successio*. idest successor, vt est fiscus.

g *Pro oneribus*. vt & supra si certum petatur, leg. prima.

Impp. Seuerus, & Anto. AA. Pelitiæ.

LEX PRIMA.

OB debitum [a] viri, vel ciuile munus, [a] res vxoris, qui pignori capiunt, vim cõtrahere videtur. [b] Dat. Calen. Iul. Romę, Antonino A. 2. & Geta 2. Coss. 206.

Fiscus ex debito succedens pro parte, creditoribus confiscati pro rata tenetur. Item illis defensionibus vti potest, quibus poterat vti dãnatus. Vel sic: Tam ius agẽdi, quã conueniendi, & ius excipiendi transit in fiscum. h. d. Bal. vel sic: Fiscus pro quota bonorum ad eum peruenta, tenetur creditoribus. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. Vero.

LEX II.

TVtoris tui lege Iulia de vi priuata damnati, si tertia pars [c] bonorũ fisco vẽdicata est, tutelæ [d] actionem pro ea portione aduersus fiscum dirige: modo si nulla p̃scriptio [e] locum habeat. Nam successio [f] 1 † pro oneribus [g] portionis suæ respondet. PP. 15. Cal. Martij Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Socer põt agere de rapina sponsæ, & pater potest agere de inclusione, siue incarceratione filii sui. h. d. Bal. vel sic: De raptu sponsæ, & filii inclusione potest agi lege Iulia de vi publica, vel priuata. h. d. Sali.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. & CC. Bianori, al. Vranori.

LEX III.

SI confidis sponsam filij tui raptam esse, [h] vel filium tuum inclusum, instituere [i] 2 † solemni more legis Iuliæ de vi [i] accusationem apud præsidem prouinciæ nõ prohiberis. PP. octauo Calendis Maij, Veronæ AA. Coss.

& de hæredi. actio. l. prima.

SI *confidis*.] CASVS. Si sponsam filij tui rapuerit quis, vel filium tuum per vim incluserit: an cum lege Iulia de vi accusare possis? Respondetur, quòd sic. Viuianus.

Ex delicto serui criminaliter accusatur ipse seruus, non dominus: sed si dominus etiã deliquit (puta verberando) potest ipse de suo delicto conueniri. Baldus.

Ijdem AA. & CC. Liberatio.

LEX IIII.

SI criminis accusationem propter res à seruo [k] raptas intentandam putaueris, non contra dominum, sed contra eum, quem facinus commisisse proponis, hanc instituere debes. [l] Sed quoniam à Fiscinulo etiam te verberibus afflictum adseueras: si hominibus coactis hoc fecerit, de hoc etiam, [m] si legis Iuliæ de vi priuata reum deferendum 3 † putaueris, apud præsidem prouinciæ age, non ignarum quemadmodũ criminibus probatis res vendicari debeat. [n] S. decimoseptimo Calendas Iulii Sirmij, AA. Coss.

Titulus crediti non excusat ingredientem vi. Bald. vel sic: Creditor per vim prohibetur ingredi possessionem fundi debitoris. h. d. Salic.

Ijdem AA. & CC. Oploni.

LEX V.

IN possessionem fundi licet creditor per vim ingrediatur, Iuliæ legis vi priuatæ [o] reus deferri potest. S. 6. Id. Decembr. Nicomediæ, CC. Coss.

h *Raptam esse*. id est, hoc te posse probare.

2 † instituere.

i *De vi*. vt ff. eod. l. & eum. sed & primo casu potest agi de raptu, & maior pœna imponitur, vt infra titulo primo. Itẽ secundo potest accusare de priuato carcere, vt supra de priuat. carce. l. 1.

SI *criminis*. CASVS. Si seruus tuus res meas rapuit, ipsum, non te accusare debeo l. Iulia de vi. si vero tu me verberaueris hominibus coactis: te potero l. Iulia de vi accusare.

k *A seruo*. Fiscinulli.

l *Instituere debes*. accusationem legis Iuliæ de vi publica vel pri. sed contra, ff. de accu. l. hos accusare §. omnibus. sed dic intentari hic, vt vltimo supplicio puniatur, vt infra eodem. seruos. vel etiã aliàs corporaliter coerceatur, vt innuit in fine huius legis, & sic grauius punitur, quam liber in bonis & relegatione, arg. ff. ad legem Corneliam de sica. leg. tertia, §. penultimo. Accursius.

3 † defendendum.

m *De hoc etiam*. id est propter hoc quasi diceret non solum iniuriarum ages, sed etiam hac lege criminaliter.

n *Debeat*. quæ est pœna dixi supra eodem, l. secunda. & facit supra de noxal. l. si seruus. & supra de accusa. l. 2.

IN *possessionem*.] CASVS. Si creditor in possessionem fundi sibi obligati per vim ingrediatur l. Iul. de vi poterit accusari.

o *Priuatæ*. vt ff. ad l. Iul. de vi priua. l. fina. & inf. vi bo. rapt. l. 3. nisi ex pacto. vt sup. de pig. l. 3. Sed õ ff. de fur. l. cum creditor. sed ibi furti actionẽ denegat: vel in dubio illud obtinet. at hic probatur vis malo animo commissa, vel ibi ex pacto accepit, & facit sup. eod. l. 1. Accur.

Quoniam.

Quoniam. CASVS. Possidebam quoddam prædium: tu illud inuasisti, & ego tibi resistebam. in illo conflictu aliquis interfectus est, vel ex parte mea, vel ex tua: quã pœnam pati debeas, quæritur. Et respondetur, quòd pœnam capitis, non deportationis, vel relegationis, nec audieris appellans.

a Quoniam. vide rationem, quare durius puniri pro homicidio debeat. Accursius.

b Continentur. vt dãni dati: iniuria, vulnerum illatio, & homicidia, sic supra de his, qui ad ecclesiam confug. l. 3.

c Certantibus. i. possessione prædij auferenda. Accur.

d Interemptus fit. nota, quod non distinguitur, à qua parte sit interemptus, nec à quo. dicas tamen, quod si potuit se sine homicidio defendere aggressus, quod tenetur, vt supra vn de vi. l. 1. & ff. ad leg. Aquil. l. scientiam. §. qui cum aliter. & l. si ex plagis. §. 1. Itẽ an nihilominus teneat occisor, quod dici potest, secundũ H. nihil enim vetat plures de eodem homicidio teneri, nisi ad defendendum fecerint. Accur.

e Supplicium. corporalis pœnæ, scilicet capitalis, vt subijcit. Sed nunquid iuuantes eum, si in aliquo damnẽtur, poterunt agere mandati, vel ex stipulatione, si promiserit reddere damna? Respon. nõ, quia cum sit turpis promissio, potior est cõditio possidentis, vt Instit. manda. §. illud. Item nota hic puniri affectum, vltra quam se extendat, quia hic violentus solam possessionem habere affectauit, non occidere; unde uoluntas, & propositum non distinguunt hic maleficiũ, quod est alibi, ut ff. ad leg. Cor. de sicar. l. 1. §. diuus. sic de termino moto etiam ignorans punitur, ut ff. de termo. l. 2. in fi. Sed in hoc est contra illa lex, quia ibi minus punitur ignorans, quod hic non est. Sol. hic plura delicta, & mala sunt, vel ibi in splendidoribus dicit, vel ibi no fuit vis aliqua.

ADDITIO. Tu uideas de hoc Bar. in l. diuus. ff. ad l. Corn. de sicar. vbi pulchrè pertractat, quid iuris, quando quis plus deliquit, quam cogitauerat.

f Tentauerit. i. tentando fecerit, uel tentauerit quantum ad ablationem, quod facere non potuit.

g Præbuerit. sic ff. si quadr. pau. fe. dic. l. 1. §. cum arietes, & supra unde vi. l. meminerint, & de accu. l. fi.

h Relegatione. quæ est pœna legis Iul. de vi. priu.

i Deportatione. quæ est pœna publicæ uiolentiæ, ut dixi supra eod. l. 2. Accurs.

k Suspendat. no. sic supra, quorum appellat. non recip. l. obseruare, & infra de fal. mo. l. prima, §. primo. & infra tit. primo, §. primo.

Accedens ad rem ab alio possessam, causa expellendi illum de possessione, si ea occasione homicidiũ interuenit, siue ex parte insistẽtis, est ad mortem condemnandus, & appellare non potest. h. d. lex nostra, quam no. Bald.

Imperat. Constantinus Aug. ad Catulinum Procons. Africæ.

LEX VI.

QVoniam [a] * multa facinora sub vno violentiæ nomine continentur, [b] cum aliis vim inferre certantibus, [c] 1 † aliis cum indignatione resistentibus, 2 † verbera, cędesque crebro deteguntur admissæ: placuit, si fortè quis, vel ex possidentis parte, vel ex eius, qui possessionẽ temerare tentauerit, interemptus [d] fit: in eum supplicium [e] exerceri, 3 † qui vim facere tentauerit, [f] & alterutri parti causam malorum præbuerit: [g] & non iam relegatione, [h] aut deportatione [i] insulæ plectatur, sed supplicium capitale excipiat: nec interposita prouocatione sententiam, quæ in eum fuerit dicta, suspendat. [k] 4 † Dat. 15. Calen. Maij Serdicæ, Gallicano, & Basso Coss. 317.

† Ex li. 9. tit. 39. l. 1. C. Th.

1 † tentantibus.

2 † repugnantib.

3 † exerceri.

4 † suspendatur.

Si quis. Duo facit, quia primo dat consilium per viam iuris. Secundo punit eum, qui suo suscepto consilio superbiam sequitur uoluntatis secunda ibi, quod si omissa; secundum Odofr. & Cynum.

CASVS. Huius legis ponitur in gl. sed clarius dic sic: Licet de possessione fundi me expulisti, an agere possim ciuiliter interdicto, vnde vi, uel criminaliter lege Iul. de vi. quo casu nisi probauero, sustinebo pœnam talionis, si verò te deieci, restituã tibi possessionẽ, & me accusabis lege Iul. de vi. & differtur pœna mea quousq; de possessione fuerit agitatum, & si cõtra me fuerit pronũciatum in causa criminali, deportationis pœnã sustinebo omnibus bonis meis cõfiscatis. Viuia.

Expulsus contra expulsorem potest tam ciuiliter agere, quam criminaliter accusare: in criminali legitimè se subscribendo. hoc primo. Si expulsus ex interuallo suũ deiecerit expulsorem, potest interdicto recuperatorio ciuiliter conueniri: & causa per cõdemnationem terminata, criminaliter deportandus accusari, exinde si venias criminaliter condemnandus. h. d. Bald.

Idem A. ad Bassum P. V.

LEX VII.

SI quis * ad se fundum, [l] vel quodcumq; [m] aliud asserit pertinere, ac restitutionem sibi competere possessionis putat, aut ciuiliter super possidendo agat, [n] aut impleta solemnitate [o] iuris crimen violentiæ opponat: non ignarus eam se sententiam subiturum, si crimen obiectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere. [p] † Quòd si, omissa interpellatione, [q] vim possidẽti intulerit, [r] ante omnia violentiæ * causam [s] examinari præcipimus, & in ea re-

† Ex e. li. & tit. 3. C. Th.

† Vide Cuiac. 5. obs. 15.

l Si quis ad se fundum. De fundo, quem possideoam, me deiecisti, debeo vel ciuiliter, scilicet petitorio, vel possessorio repetere. uel criminalem accusationem de vi instituere, & inscribere. Si autẽ ex interuallo mea authoritate te deiecero, ages cõtra me de violenta possessione per interdictum, unde ui; & postea criminaliter de vi me accusabis, vsque tunc differetur pœnæ impositio.

m Quodcumque aliud. vineam, vel domum.

n Agat. id est interdicto, unde ui, possessione, uel, id est, rei uẽdicatio. nomine rei possessæ.

o Solemnitate. scilicet inscribendo solemniter, vt dixi supra de accusat. l. penult.

p Excipere. vt supra de accusat. l. fin.

q Interpellatione. iudiciali.

r Intulerit. sua authoritate.

s Violentiæ causam. id est causam possessionis, in qua commissa est uiolentia, & in qua de uiolentia incidenter quæretur, & postea principaliter in forma accusationis. Sed quando tractabitur hæc causa? Respond. antequam quæratur, uel tractetur, quis dominus eorum sit, vel non uel quale ius habeat in re aliquis eorum. & hæc est plana. Vel dic ante omnia, idest, antequam de crimine in forma accusationis quæratur. & sic concor. supra de appel. l. 1. & ff. de iudic. l. si de ui. & ff. eod. l. qui cœtu. §. 1. sed contra infra quando ciui. actio crimin. præiud. l. 1. ubi dicit actori dari electionem ciuilem, uel criminalem, quam uelit prin. quærere. Sol. nullum est contra, quia siue primo agatur ciuiliter, siue criminaliter, ante omnia examinatur crimen incidenter, nec aliter de interdicto, unde ui, quæritur, nisi prius uiolentia patefacta. Vel dic ante omnia, idest ante accusationem criminalem, scilicet si uoluerit expulsus, uel ante omnia, idest præcipue. Sed quærit, quare de interdicto, unde ui, examinatur, cum certum sit eam commissam: pro constanti enim posuit, quod sit illata, cum dixit, & intulit? Respond. expone intulit, i. intulisse dicatur, sic ff. de contrahend. emptio. l. si in emptione

& ff. de vsufr. leg. l. si alij, in fin. secundum quosdam. Alij, quod licet constet de vi, dicebat tamen, quòd incontinenti fecerat: & sic sibi licuerat, vt ff. de vi & vi ar. l. qui possessionem. Vel secundum Azo licet constet: dicebat tamen, quod cãsu iuris conseruandi fecerat, vt quia dominus fructuarium vel vsuarium deiecerat: vnde aliqui quaeri, quo animo fecerat. Ioan. posuit casum de hoc quod si omissa &c. quod incontinẽti repulerit. & quod dicit infra reparentur iura, s. dampna. & quod subijcit restituta, exponit, i. restituto damno.

Vim facere quandoque licet.

mis & seruus in metallum dabitur. si vero persona domini vilis fuerit, & saepius tale delictum commiserit, poena constitutionibus comprehensa puniendus est: quae ista sit, non aperit: tamen dic poena capitis, vel leg. Iuliae de vi. iudex vero, qui id exequi distulit, infamis erit.

1 Quis. 2 Venerit.

quiri, quis [a] 1† ad quem peruenerit 2† possidentem: vt ei, quem constiterit expulsum, [b] amissae possessionis [c] iura reparentur, eademque protinus restituta, si criminalis quaestio agitetur [d] violentus poenae non immerito destinatus, [e] in totius litis terminum differatur: [f] vt agitato negotio principali [g] (si cõtra eum fuerit iudicatũ [h]) in insulam deportetur, bonis omnibus abrogatis. [i] PP. pri. Non. Octob. Romae, Cõstantino 5. & Licinio Caes. Coss. 319.

Seruus qui proprio motu vim intulit, debet mori: si hortatu vel iussu domini, poena mitigatur: & ideo damnatur in metallum: hoc primo. Viles personae, quae bis, aut saepius violentiam commiserunt, debẽt atrocius puniri, quàm cum semel tantum: hoc secundò. Punitur iudex qui vim illatam differt vindicare, vel remittit, vel imponit mitiorem poenam, quã debebat imponere. h. d. Bald.

Imppp. Valent. Theo. & Arcad. AAA. ad Albinũ P.V.

LEX VIII.

SEruos, 3† qui fecisse violentiam confessionibus [k] testiũ, aut proprijs docebũtur, si id inscio domino commiserint, postremo supplicio [l] deditos luere perpetrata censemus. ¶ Quod si illi meru atque exhortatione dominorum violentiam admiserint, palam est secundum [m] legem Iuliam dominum infamem pronunciatum, loci ac originis propriae dignitate non vti. Seruos verò, quos furoribus talibus paruisse constiterit, metallo [n] post 4† sentẽtiam dedi. Viles autem infamesque [o] personae, & ij qui bis, aut saepius [p] violentiam perpetrasse conuincentur, constitutionum diualium poena [q] teneantur. ¶ Iudicem vero nosse oportet, quod graui infamia sit notandus, si violentiae crimẽ apud se probatum distulerit, 4† seu omiserit, vel impunitate [r] donauerit, aut molliorem, quàm praestituimus, poenam protulerit. Dat. prid. Non. Mar. Valentin. A. 4. & Neoterio Coss. 390.

Par crimen est rapere, & rapinam scienter receptare: hoc dicit Bal.

Impp. Honor. & Theo. AA. Aurelio PP.

LEX IX.

CRimen [f] nõ dissimile est rapere, & ei qui rapuit raptam rem scientem delictum seruare. D. 3. Nõ. Mar. Honorio 9. & Theodosio 6. AA. Coss. 412.

Malandrinos & homines malae conditionis quis nõ debet retinere nec receptare, aliàs punitur. h. d. Bald.

a *Quis ad quem peruenerit.* s. posterius: nã prior vis fuit abrumpta per secundã ex interuallo factã, vt iã interdicto pro prima nõ possit agi, vt hic. & ff. de vi & vi ar. l. qui possessionem. Idemque in crimine per hanc legẽ. & ad hoc sup. vnde vi. l. si quis in tantã. sed aliud in interdicto quod vi aut clã: vt ff. quod vi. aut clã. l. si alius. §. bellissimè. & aliud in toto generali, nil. dolosius dolo: vt ff. de dolo. l. si duo.

b *Expulsum.* scilicet posterius.

c *Possessionis.* i. ipsa possessio cum omni damno, vt & ff. de vi & vi ar. l. 1. §. illud. & §. rectissimè. & §. si fundum.

d *Agitetur.* per actionem legis Iuliae de vi.

e *Destinatus.* qualiquali praesumptione, per hoc, quod in ciuili est damnatus, tamen nõ plenè: quia in accusatione planius erat probandũ, vt sup. de prob. l. fin. & poterit multis ex causis vincere, quã[illegible] licet ex eadem cã, vt ff. de adulte. l. denunciasse. §. pen. ADDITIO. Videas de hoc plenè per Bar. in l. 2. §. 1. ff. vi bon. rapt. in tertia col[illegible] lat. versic. quaero vtrum probationes &c.

Probationes factae in ciuili, non faciunt plenã fidẽ in criminali.

3† Ex co. li. & ii. l. 4. C. Ib.

f *Differatur.* puniri, & dic in terminum litis, id est post finem litis ciuilis, & sequentis criminalis.

g *Principali.* s. de possessione ciuiliter.

h *Iudicatum.* s. subsequenter in criminali.

i *Abrogatis.* tacite: vt supra si reus vel accus. mor. fue. l. finali. Sed quaero si incontinenti recupero, an desino vsucapere. Item an habeat locum poena legis, si quis in tantam? Respon. nec desino vsucapere, nec locum habet l. si quis in tantam.

Vsucapere non desinit, qui vi deiectus incontinenti.

SEruus. CASVS. Si seruus commisit vim, aut ignorante domino, aut sciente: primo casu debitur seruus vltimo supplicio: secundo casu dominus eius infa[illegible]

in sic sionẽ tempestas.

k *Confessionibus.* spõtaneis, vel si in tormentis, ita, quod perseuerẽt: vt ff. de quaest. l. 1. §. Diuus Seuerus. & §. si quis vltro.

l *Supplicio.* i. mortis: vt ff. de poenis, l. vltimũ. Et sic no. quod plus serui, quam liberi puniũtur: vt patet sup. cod. si criminis in prin.

m *Secundum legem.* vt ff. ad legem Iul. de vi priua. l. 1.

n *Metallo.* idest aliquo, ergo parcit & in atrocioribus, si domino pareant: vt & supra, ad legem Iul. de adult. l. Gracchus. & facit sup. de nota li. l. seruus.

o *Infamesque.* scilicet dominorũ. nam supra indignitate e[illegible]tât. Et sic nota, plus vilem quã notabilẽ ex aequali facto puniri, vt hic, ff. de incend. rui. l. Pedius.

p *Saepius.* Nota plus puniri saepius delinquentẽ. sic supra de epis. audien. l. 3. in fi.

q *Poena.* quia forte capite puniuntur, secundum quosdam. Vel saltem poena huius l. de vi. & etiam secundum Az. fortè quod vi priuata deportabunt; vt sic in aliquo augeatur. & facit ad l. inf. de poe. l. qui sentẽtiam, & ff. de iniu. l. sed si vnius. §. non solum. & de act. & oblig. l. seruus.

r *Impunitate.* absoluendo Accur.

4† Vñ dicunt, quod iudex nõ debet criminosum cõcedere puellae petenti cum in matrimonium, quia solus princeps remittit poenã, l. diuã. fratres. ff. de poen.

f. CRimen. Mala grammatica, nam debebet crimina dicere hoc modo: haec duo scilicet rapere, & seruare raptori rapta scienter, non sunt dissimilia crimina. sic & ibi; factum est vespere & mane dies vnus. Quia ergo est aequalẽ crimen, videtur aequalis poena, vt supra de episco. & cler. l. si quenquam. in fine. & inf. de ijs qui latro. occul. l. 1. sed tamen hic est contra argumen. insti. tit. 1. §. poenas. Vel secundum Azo. sic, si ponas aliquem rapere, & alium scientem delictum seruare rem raptam raptori, alterum crimen praedictorum non est alteri dissimilẽ. & sic est bona grammatica.

Delictorũ aequalitas, aequalitatẽ poenarũ patitur.

OMnibus. CASVS. Prohibet Imperator, ne quis secum habeat tales, qui transeuntes spoliant, & eis poenam centum librarum auri praeter aliam poenam corporalem imponit: iudex autem, qui hoc obseruare non fecerit, poena centum librarum auri mulctabitur.

Bacculi

Buccellarij q̃ sint.

a *Buccellarios.*] latrones sunt, qui a minimis inceperūt, puta a Buccella panis. Vel verius; quia ponunt in ore captorum lignum, vt non clament: vt de conuersis sancti Lazari factum fuit.

Isauri quid sint. De quib. dispūc. c. 10. & Ammianum Marcellinū, & Cuiac. 2. Feudo. 7.

b *Isauros.*] qui sunt peridiores latrones vi. alijs, vt sup. de fer. Alc. lib. 1. c. p. prouinciarum.

c *Inspeculis.* sic supra de priua. car. l. 1. & facit in auth. de armis. in princ. col. 6.

DE RAPTV Virginum, seu viduar. &c.

Specialiter de quadam rapina vel violentia dici: post gñalem tractatum de vi.

Raptores.] ista lex hęc principaliter duas partes: q̃ primò loquitur de pęna imponenda ratione huiuscriminis in persona raptoris. Secūdo loquitur de pœna imponenda raptori in bonis. Secūda incipit ibi, & si quidem. Prima pars facit quatuor: quia primo præmittit crimen detestatum. Secundo pro crimine isto imponitur pęna capitalis. Tertio dat licentiam quibusdā occidendi raptores. Quarto monet iudicem, quòd condēnet raptores fugiētes & quòd omnes vltimo tradat supplicio, fori declinatione & appellatione remotis. h.d. Bald. CASVS. Si q̃s virginē rapuerit, vel viduā, aut sāctimonialem, capite plectendus est, & si velit appellare, non audietur, bona tamē eius non applicabūtur fisco, sed dabūtur raptæ, vt disponat de his secundū quod voluerit, & poterit nubere cui voluerit, raptore excepto, & non solum prædicta pœna punietur raptor, sed eius seruatores, siue volente siue nolente muliere tale facinus fuerit p̃petratū. Si vero fuerit seruus, qui tale quid admiserit, concremabitur abolitis

Imp. Leo, & Anth. AA. Nicost. PP.

LEX X.

Omnibus per ciuitates, & agros habēdi Buccellarios,[a] vel Isauros,[b] armatosque seruos licentiam volumus esse præclusam. ¶ Quòd si quis præter hæc, quæ nostra mansuetudo salubriter ordinauit, armata mancipia, seu Buccellarios, aut Isauros in suis prædijs, aut iuxta se habere tentauerit, post exactam centum librarum auri condemnationem, vindictam in eos seuerissimā proferri sancimus. ¶ Viri quoq; clarissimi prouinciarum rectores in speculis[c] esse debebunt, ne quis audeat hæc statuta nostræ mansuetudinis in aliquo violare, scientes, quòd ex dissimulatione, dignitatis & administrationis cingulo priuabuntur, & post centum librarum auri multam, salutis, vitæque suæ periculum sustinebunt, primatibus videlicet apparitionis suæ personis præter amissionē fortunarum suarum capitali quoque supplicio feriendis. D. 5. Calen. Sept. Anthemio A. 2. Cons. 468.

TITVLVS XIII.

De raptu virginum, seu viduarum, necnon sanctimonialium.

Pro raptu mulieris honestę imponitur pœna amissionis capitis. Et deprehensus in flagranti crimine, id est in instanti, potest à coniunctis personis & tutoribus & curatoribus mulieris occidi impunè fugiens, vbicunq; comprehendi potest: & debet ad mortem damnari. Res vero rapientium non publicantur: sed si rapta non sit ingenua, successoribus reseruantur. si autem sit ingenua, ipsi applicantur: & pœna, quæ imponitur rapienti, imponitur pręstantibus eidem auxiliū & fautorum in ipso raptu: & rapta non potest nubere raptori. h. d. nota lex in effectu: & hoc vltimū dictū debet precedere primum dictum. Bal.

Imp. Iustinianus A. Hermogeni magistro officiorum.

LEX VNICA.

Raptores virginum honestarum,[d] vel ingenuarū, siue iā desponsatæ fuerint, siue nō, vel quarūlibet viduarū[e] fœminarū, licet libertinę, vel seruę alienę sint, pessima criminū peccantes, capitis supplicio[f] plectēdos decernimus, & maximè si Deo fuerint virgines vel viduę dedicatę, quod nō solū ad iniuriā hominū, sed ēt ad ipsius oīpotentis Dei irreuerentiā committitur, maximè cū virginitas vel castitas corrupta restitui nō possit:[g] & merito mortis damnātur supplicio, cum nec ab homicidij crimine huiusmodi raptores sint vacui.[h] ¶ Ne igitur sine vindicta talis crescat insania, sancimus per hanc gñalem constōnē, vt ij, qui hmōi crimē commiserit, & qui eis auxiliū inuasionis tpe præbuerint, vbi inuenti fuerint in ipsa rapina, & adhuc in flagranti crimine cōprehensi, & à parentibus virginū, vel ingenuarum, vel viduarum, vel quarumlibet fœminarum, aut earum consanguineis, aut à tutoribus, vel curatoribus, vel patronis, vel dominis conuicti,[i] interficiantur. ¶ Quæ multo magis contra eos obtinere sancimus, qui nuptas mulieres ausi sunt rapere, quia duplici tenentur crimine, tam adulterij scilicet, quam rapinę, & oportet acerbius adulterij crimen ex hac adiectione puniri. ¶ Quibus[k] connumeramus etiam eum, qui saltem sponsam suam[l] per vim rapere ausus fuerit. ¶ Sin autem post commis-

his, quæ de raptu virginū antiquis legibus statuta sunt & hac l. suam obtinent firmitatem.

Raptor nō comittit in meretrice.

d *Virginum honestarum.*] secus est in meretrice: vt su. ad leg. Iul. de adulter. l. quæ adulterium. & ff. de furtis. l. verum. §. & determinat hæc dictio honestarū, etiā sequentia. Sed nonne hæc est lex superflua, per illam sup. de episc. & cleri. l. raptores? Respon. nō; quia multa sunt hic, quæ non sunt ibi, & de nupta, & de sponsa, & de libertina, & parentibus, & de rapta, quod non possit nubere raptori.

e *Viduarum.*] quę autem sint, & dicantur viduæ, dicitur ff. de verb. sig. l. nalum. §. viduæ.

f *Capitis supplicio.*] vt & ff. ad leg. Iul. de vi publi. l. qui cœtu. §. qui vacantem.

g *Restitui non possit.*] etiam à Deo, secundum Auth. licet omnia Deo sint possibilia, vt 32. quæst. 5. c. si Paulus. sed illud alicubi exponitur, & à Deo potest restitui, non ab homine, vt hic.

* Concor. 32. quæ. 5. si Paulus. & gl. in c. 2. ante fi. de biga.

Virginē post ruinā Deus suscitare neq̃t.

h *Vacui.*] cum plerūque in talibus rapinis homicidia perpetrentur.

i *Conuicti.*] hoc ipso, quòd inueniuntur in flagranti crimine. & facit ff. de ritu nup. l. palam. §. quæ in adulterio. Sed an idem, si cognatus patiatur rapinam, quòd eius cognati possint resistere? Respon. sic, vt ins. ff. de vi & vi ar. l. 1. §. cum igitur.

Cognatus rapinā patiens pōt à cognato defendi.

ADDITIO. Videas de hoc plenè per Bar. in l. vt vim. ff. de iustit. & iure. in vlt. col. ver. quæris glos. quid de offensis, & cæt. Vbi tenet, quòd etiam extraneus quis potest vim patientem defendere.

k *Quibus.*] raptoribus.

l *Suam.*] idem econtra si sponsa, vel mulier rapiat hominem, licet hoc rarò cōtingat, secundum

-lo. Sed huic videtur cōtra 26. q. 1. c. 2. & q. 2. c. si quis virginē. & 27. q. 2. raptus.
a *Praescriptione.*] nā & hic ratione delicti forum habet, vt sup. vbi de crimine agi oportet. l. 1. & sup. vbi se. vel cla. l. 2.
q *Licentiam.*] sic sup. tit. i. l. qui. & sup. quorum app. non re. l. 2. inf. de fal. mo. l. 1.
c *Dominium omnium.* speciale hic & sequenti casu, vt nihil applicemus fisco. & sic sup. de mulier. quae se. pro. l. 1. aliis autē cōstat, quod publicantur oīa, vel aliqua pars secundū haec iura: vt inf. de b o. dam. l. fin.
d *Transferantur.*] quae omnia amittit, si raptoris eligat cōsortium, vt in auth. de rap. mu. §. super. sti. am. coll. 9.
e *Exposcere.* vt in d. auth. de rap. mu. Sed cōtra. 36. q. 2. c. tria. & ca. placuit, videas c. fin. extra. de raptoribus.
f *Oportet.* i. decet. sic ff. de iuti. & iure, l. 1. in princ. & sup. de postliminio. l. fin.
g *Comitati.*] sic inf. de Nili aggeribus l. prima.
h *Volentibus.* sic j. de silgaanio hosp. nō prae. lib. 2 diz. sed arg. contra ff. de in. zur. l. 1. §. vsque.
i *Ipsum velle.*] sic ff. de libe. homi. exhib. l. 3. §. si quis volentem.
k *Remiserint.* gratis, vt ff. ad l. Iul. de vi. l. qui coetu. §. qui vacantem. non transigēdo pecunia accepta. vt sup. de adult. l. de crimine. & plenè dixi sup. de transact. l. transigere.

1 † quae extat l. 2. C. Theod.

sum tam detestabile crimē, aut potentatu raptor se defendere, aut fuga euadere potuerit. in hac quidem regia vrbe tam viri excelsi praefecti praetorio, quam vir gloriosissimus praefectus vrbi: in prouinciis autem tam viri eminētissimi praefecti praetorio per Illyricum & Africam, quam magistri militū per diuersas nostri orbis regiones, necnon vir spectabilis praefectus Aegypti, & Comes Orientis, & Vicarii, & proconsules, & nihilominus oēs viri spectabiles & duces, & viri clarissimi rectores prouinciarū, necnon alii cuiuslibet ordinis iudices, qui in illis locis inuenti fuerint, simile studiū cū magna solicitudine adhibeat, vt eos possint comprehendere, & comprehensos in tali crimine, post legitimas & iuri cognitas probationes, sine fori praescriptione [a] durissimis poenis afficiant: & mortis condemnent supplicio.

¶ Quibus & si appellare voluerint, nullam damus licentiam, [b] secundum antiquae Constantinianae [1] † legis definitionem.

Haec est secunda pars principalis, in qua tractat de bonis raptoris, distinguēs inter raptum non ingenuae & ingenuae: prohibet etiam nuptias cum raptoribus. Item distinguit inter eos, qui se associarūt ad ipsum delictū cōmittendum: & eos qui aliàs sunt culpabiles. Dicit etiam, quòd consensus mulieris raptae non operatur. Vltimo derogat aliis legibus de materia rapinae loquentibus. Bald.

¶ Et si quidem ancillae, vel libertinae sint, quae rapinam passae sunt, raptores tantummodo supradicta poena plectentur, substantiis eorum nullam deminutionem [c] passuris.

¶ Sin autem in ingenuam personā tale facinus perpetretur, etiā omnes res mobiles, seu etiam immobiles & se mouētes, tam raptorum, quàm eorum sodalium, comitum, vel sequentium, qui eis auxilium praebuerint, ad dominium raptarū mulierum liberarum transferantur, [d] prouidentia iudicum, & cura parentum earum vel maritorum, vel tutorum, seu curatorum.

¶ Et si nō sunt nuptae mulieres, alii cuilibet praeter raptorē legitimè cōiungētur: in dotē mulierū liberarū eiusdē res, vel quātas ex his voluerint, procedere; siue maritū nolētes accipere, in sua pudicitia manere [2] † voluerint, pleno dn̄io eis sancimus applicari: nemine iudice vel alia quacunque persona hoc audente contemnere.

2 † Remanere.

¶ Nec sit facultas raptae virgini, vel viduae, vel cuilibet mulieri, raptorem suum sibi maritum exposcere, [e] sed cui parentes voluerint (excepto raptore) eam legitimo copulent matrimonio, quoniam nullo modo, nulloque tempore datur à nostra serenitate licentia eis consentire, qui hostili more in nostra republica matrimonia student sibi coniungere.

¶ Oportet [f] etenim, vt quicunque vxorem ducere voluerit, siue ingenuam siue libertinam secundum nostras leges & antiquam consuetudinem, parentes vel alios, quos decet, petat, vt cū eorum voluntate fiat legitimum coniugium.

¶ Poenas aūt, quas praediximus, idest mortis & bonorum amissionis non tm̄ aduersus raptores, sed & contra eos, qui hos comitati [g] in ipsa inuasione, & rapina fuerint, constituimus: caeteros aūt oēs, qui conscii & ministri hmōi criminis reperti & conuicti fuerint, vel qui eos susceperint, vel quicunque opē eis tulerint, siue masculi, siue foeminae sint cuiuscunque conditionis, vel gradus, vel dignitatis, poenae tantummō capitali subiicimus: vt huic poenae oēs subiaceant, [3] † siue volentib. [h] siue nolentib. virginibus siue aliis mulieribus tale facinus fuerit perpetratum. Si enim ipsi raptores metu vel atrocitate poenae ab huiusmodi facinore se temperauerint, nulli mulieri siue volenti, siue nolenti, peccandi locus relinquetur, quia hoc ipsum [i] velle mulierum ab insidiis nequissimi hominis, qui meditatur rapinam, inducitur. Nisi etenim eam solicitauerit, nisi odiosis artibus circumuenerit, non facit eam velle in tantum dedecus sese prodere, parentibus (quorum maximè vindicta intererat) si patientiam praebuerint, ac dolo rem remiserint, [k] deportatione plectendis.

3 † Subiiciantur.

¶ Sed & si quis inter haec ministeria seruilis cōditionis fuerit comprehensus, [4] † citra sexus discretionem eum concremari iubemus, cum hoc etiam Constantiniana lege rectè fuerit prospectum, omnib. legis Iuliae capitulis quę de raptu virginum, vel viduarum, siue sanctimonialium, siue antiquis legum libris, siue in sacris constitutionibus posita sunt, de caetero abolitis, vt haec tātummodo lex in hoc capite pro omnibus sufficiat, quam, de sanctimonialibus etiam virginibus & viduis locum habere sancimus. [5] † Dat. 15. Calend. Decembr. Constantinopol. D. N. Iustiniano A. PP. 2. Cos. 528.

4 † De prehensis.

5 † Plura ad hāc materiam raptus vi. apud Clar. §. senten. §. raptus.

DE

DE EMENDATIONE SERVORVM.

Dixit de illicita vi, nunc sequitur de licita.

SI virgis. CASVS. Si dominus seruum suum verberauerit, licet postea decessit seruus, non tamen criminaliter poterit conueniri, sed modice verberabit, nec modum excedet. Viuia.

De emendatione seruorum.

TITVLVS XIIII.

Dominus seruum potest castigare siue emendare, sed non potest ipsum dolo malo occidere, hoc dicit, & no. in hac l. quot modis homo potest occidi. Bar.

Imp. Constantinus A. ad Bassum.

LEX VNICA.

SI * uirgis aut loris [a] dominus seruũ afflixerit, [b] aut custodiæ causa in uincula coniecerit: dierum * distinctione siue interpretatione depulsa, [c] nullum criminis metum seruo mortuo sustineat. [d]

¶Nec vero immoderatè suo iure vtatur; sed tunc reus homicidij sit, si voluntate eum ictu fustis, aut lapidis occiderit, uel certè telo vsus lethale vuln⁹ inflixerit, aut suspendi laqueo præceperit, vel iussione tetra [e] præcipitãdum esse mandauerit, aut veneni virus [f] infuderit, uel dilaniauerit pœnis publicis corpus, ferarum unguibus latera persecando, uel exurendo oblatis ignibus membra: aut tabescentes artus atro sanguine permixta sanie defluẽtes, prope in ipsis adegerit cruciatibus uitã relinquere sæuitia [h] immanium barbarorum, D. 5. idus Maij Romæ, Constantino A. 5. & Licinio Coss. 312.

a *Aut loris*. id est frenis.

b *Afflixerit*. cum causa, scilicet emendandi, & sine causa, secundum Ioan.

c *Depulsa*. qua die ipsum afflixerit, uel quot diebus, nam etiam in perpetuum potest, vel an fuerit mortuus intra triennium, uel post triduum surrexit & super baculum suũ ambulauerit hoc enim in l. Mosaica distinguebatur. Azo.

d *Sustineat*. modicè ergo cum causa, & sine causa licet, secundum Io. ut hic. & ff. de vsu. l. locum. §. ex eo. ff. solu. mat. l. etiam. §. licet. Sed P. dicebat licere modice, ut emendando, & sic intelligebat hic. immodice uero non licet, ut hic subijcit, nec uero, &c. & subsequenter uidetur dicere, ut ff. de ijs, qui sũt sui uel alien. iur. l. 1. §. fi. & institu. de ijs qui sunt sui uel alie. iu. §. sed hoc tempore. in fin. nisi cum causa, ut ff. de uerb. obli. l. qui seruũ merentem, & de lega. 1. l. quid ergo, §. 1.

e *Tetra*. i. pessima.

f *Virus*. veneni species.

g *Sanie*. idest putredine.

h *Sæuitia*. sic crudeliter, ut de Barbaro fieret. & facit ff. de iniur. l. item apud. §. ad ijcitur, & inf. de male. & mathe. l. si excepta.

1 Dic tu, si vulnus est letale, q̃ si cũque moriatur nocet leg. ait lex. ff. ad l. Aquil. vid. Ias. in l. lecta, ff. si cer. peta.

* Ex lib. 9. tit. 12. l. 1. C. Th.

* Hic ergo tacite abrogat caput l. Mosaicæ, quo distinguit an seruus statim ex vulnere moreret, an uero superuiueret unum aut alterũ diem, quo casu pœna carebat. Exod. 20. ui. Ruffinũ 3. colla. le. Mosaica.

DE EMENDAtione propinquorum.

Quia emendatio propinquorum adhibetur, quorum quædam illicita celebrantur, de emendatione propinquorum annectit. Azon.

IN corrigendis.] CASVS. Frater fratrem pro qualitate delicti punire vel corrigere potest, ita tamen, quod modum non excedat, sed si excedat, a iudice est puniendus.

i *Propinquis*. ut reuerenda senectus.

k *Iure patrio*. quod potius in pietate quam in atrocitate consistit, ut ff. de parrici. l. Diuus.

l *Atrocitas*.] idest, si sic grauiter deliquit, quod non sufficit ad pœnam correctio propinquiorum, punit iudex. Vel dic atrocitas facti, id est correctionis, quia excessit modum in corrigendo, unde punitur, vt si est pater, qui filium occidit ex voluntate, punitur, ut si est, patricidio, ut infra titu. 2. alias non tenetur, sed si sine causa malè tractat, cogitur emancipare, ut ff. si a par. quis fuerit ma. l. diuus Traianus. alij propinqui pro motu iudicis, ut hic dicit.

2 Quod in dubio magis præsumit q̃ nocendi. ui. Alc. 1. præsum. 3.

3 Pr filiũ occidens, uel eũ male tractans qualiter puniatur.

De emendatione propinquorum.

TITVLVS XV.

Propinquis senioribus licet corrigere minores errantes, nisi facti atrocitas exigat iudicium vltionis iudiciariæ. h. d. Bal.

Imp. Valent. & Valens AA. ad Senatum.

LEX VNICA.

IN * corrigendis minoribus, pro qualitate delicti senioribus propinquis [i] tribuimus potestatem, vt quos* ad vitę decora domesticę laudis exempla non prouocant, saltem correctionis medicina compellat, neque tamen nos in puniendis minorum vitijs potestatem in immensum extendi volumus, sed iure patrio [k] auctoritas corrigat propinqui iuuenis erratum, & priuata animaduersione compescat.

¶Quòd si attrocitas [l] facti * ius domesticæ emendationis excedat, placet enormis delicti reos dedi iudicum notioni. D. prid. Cal. Decemb. Valentin. & Valẽte AA. Coss.

AD LEGEM Cornel. &c.

Quia in violẽtijs cõmittitur homicidiũ, de eo dicit, qd per legem Corn. de sicarijs punitur. Et est sica latens culterũ sed large interpretatur telum. ut omnia arma comprehẽdat, ut Insti. de publi. iudi. §. item lex Corne.

FRater. CASVS. Miles fortuito casu quendam interfecit, præses pro eo misit, nec uenit, frater suos consuluit principem an expediret, vt se præsentaret? Respond. quod sic, quia non punitur de homicidio, si probet se casualiter interfecisse, quia sine uoluntate non contrahitur crimen. Viuianus.

m *Obtulerit*. quasi celet se.

n *Non occidendi animo*. sed quomodo probatur negatiua, ut supra, de probat. actor? Respond. per præsumptiones, probando amicitiam & affinitatem, & qualitatem occidentis, & etiam per iuramẽtum purgationis, ut argumen. supra, de ijs qui ad eccle. confug. l. præsenti. §. sic ubi. sic & infra, de iniur. l. si non conuitij. Accur.

o *Remissa*. Nota, impropriè, nam in eam non incidit, sic ff. de uerb. oblig. decem.

p *Militarem*. qualiter consulitur ei, ut sit sub præside, cum miles erat, ut sup. de iurisdi. om. iud. l. magisteriæ. Resp. quia enorme est delictũ, ut supra ubi senel clar. Vel adeo notorium erat eum esse innoxium ut etiam sub præside non sub iudice consulatur ei, ut consentiat.

q *Si & voluntas*. hoc ut habeat locum lex Corn. de sica. ut ff. eod. l. 1. §. diuus & lege, & l. infans. & arg. ff. de iniur. l. qui iniuriarum, & inst. de ob. quæ ex delicto. §. placuit. & ff. de

Ad legem Corneliam de sicarijs.

TITVLVS XVI.

Probans non animo occidẽdi se percussisse, non punitur pœna homicidii, sed minori, h. d. Bal.

Imp. Antoninus A. Herculiano, & alijs militibus.

LEX PRIMA.

FRater vester rectius fecerit, si se præsidi prouincię obtulerit. [m] Qui, si probauerit, * non occidendi [o] animo hominem à se percussum esse, remissa [n] homicidij pœna secundum disciplinam militarem [p] sententiam proferet. crimen enim contrahitur, si & voluntas [q] nocendi intercedat.

* Ex li. 9. ti. 3. l. 1. C. Th.

* Hæc uerba in c. ut clericorũ in gl. sup uerbo, pœna. ex. de vita & hone. cler. Telum q d significet.

* Facti. Olim nulla atrocitas facti hoc ius excedebat, nã de crimine læsæ maiesta. iudiciũ exercuit in filios, suos Brutus apud Liuiũ & Dyonisi. sed hodie post legem Petroniam non licet domini⁹ seruos bestijs tradere l. circumcidere ff. ad leg. Corn. de sicar.

* Nam omne malum praue præsumitur actum. concor. c. 1. cũ glo. super uer. Iudæ ex. de præsumpt. est autẽ hæc lex ex Co. Gregoriano l. 264. ti. ad leg. Cor. de sicar. ubi cõstat ex fragmentis Ruffini. 12 col. de Mosaicæ.

Negatiua qualiter probetur.

ff. de pœn. l. respiciendum, §. fin. culpe tamen contrahitur etiam sine voluntate delinquendi, vt ff. ad leg. Aqui. l. qui occidit, § pen. & ff. de min. l. si ex ea. §. si mulier.

a *Plerumque*. hoc dicit, quia qui hominem per lasciuiam occidit, in aliquo punitur, vt ff. eo. l. lege. §. cum quidam. Item qui incendia fortuita cõmittit, vt ff. de pœn. l. capitalium, §. qui ob inimicitias. Item commentariensis tenetur, qui non bene custodiuit, ut ff. de custod. re or. l. carceri. & supra, de custod. re or. l. ad commentariensem. Et nota, quòd non dicit hic casu fortuito, sed improuiso, vnde omnia exempla possunt dari ad dictionem plerumque, quæ habes sup. de off. præfec præto. orien. l. si quos.

Hoĩem p lasciuiam occidens in aliquo punitur.

I *S qui aggressorem*. CASVS. Si Titius aggrediatur Seium & interficiatur Titius, non tenebitur Seius l. Cor. de sica.

b *Is qui aggressorem*. intelligunt quidam. ille est cum, qui uel nocturnus depopulator est, vel de die itinera frequentata insidijs obsedit, ut supra quãdo lic. vni. sine iudi. l. 1. Vel dic etiam alium qui insultum faciat, dummodo ad defendendum, non vindicandum fiat, ut hic, & inf. l. proxi. & diximus sup. ad leg. Iuliam de ui. l. quoniã.

c *Alium*. qui cum aggressore sit socius. Velut puto etiam non socius, cum dicat in discrimine eũ constitutũ & facit ff. ad le. Aquil. l. si quis fumo. §. 1.

S *I quis percussorẽ*. *Videtur*. ut ĩ. l. prox. & ff. ad legem Aquil. sed & si quemcunq; in prin.

S *I vt*. CASVS. Si furripientem res tuas interfecisti, nec lege Cor. de sica. teneberis.

e *Latrocinantem*. id est, aggressorem, ut sup. l. prox. uel dic, idest furem, & si quidem est nocturnus, ipsum occido, uel si se telo defendat uel sine periculo personæ, uel rerum parcere ei non potui, dummodo clam est. si verò diurnus, ita demum si telo defendat, ut percipi potest ff. ad leg. Aquil. itaque §. lex, & ff. eo. furti. & ff. de fur. l. si pignus, §. 1. nam tempus aggrauat delictum, ut supra ad leg. Iul. de adul. l. Gracchus. & ff. de pœnis. l. aut facta, §. 1. & §. tempus. Præterea in die potest cognosci, vnde nõ nocet, si euadit, cum postea possit capi.

1† Telo.

2† Valeriano.

Furem an liceat occidere.

¶ Cæterum ea, quę ex improuiso casu potius, quàm fraude accidũt, fato plerũque. [a] non noxæ imputantur. PP. 2. Cal. Feb. Læto 2. & Cereali Coss. 365.

Aggressus in dubio vitæ discrimine constitutus, põt suum occidere aggressorem. si ergo erat certus, quod non erat in dubio discrimine vitæ, non potuisset occidere aggressorem quia excederet modum h. d. Bal.

Imp. Gordian. A. Quintiano.

LEX II.

IS, qui aggressorem, [b] vel quemcũque alium [c] in dubio vitæ discrimine constitutum occiderit, nullam ob id factũ calumniam metuere dẽt. PP. 3. Non Apri. Attiano, & Pappo Coss. 244.

Potest quis gladio propriam salutem defendere, & repellere aggressorem. h. d. Et no. hanc legem, & vide, quæ scribit Innoc. extra de restitut. spoliato. cap. olim 1. Bald.

Idem A. Quintiano.

LEX III.

SI quis percussorem ad se venientem gladio[1] † repulerit, non vt homicida tenetur: quia defensor proprię salutis in nullo peccasse videtur. [d]

Licet occidere latronem telo resistentem. hoc dicit Bald.

Imp. Galienus A. Monaxio.

LEX IIII.

SI (vt allegas) latrocinantem [e] peremisti, dubium non est, cum, qui inferendæ cædis voluntate pręcesserat, iure cæsum videri. PP. 13. Calen. Februa. Valerio[2] † & Lucillo Coss. 266.

Non præsumitur, quod ille, qui cum calce solo percussit, percussorit animo occidẽdi, si ipse hoc allegat, quod non percusserit animo occidendi. h. d. Bal.

Exemplũ sacr. lite. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Agatho.[3] †

LEX V.

EVm, qui asseuerat homicidium se non voluntate, sed casu fortuito [*] fecisse, cum calcis ictu mortis occasio præbita videat: si hoc ita est, neque super hoc ambigi poterit, omni metu ac suspicione, quam ex admissæ rei discrimine sustinet: secundum id, quod annotatione [f] nostra comprehensum est, volumus liberari, Da. 7. Calend. Decemb. Sirmij, ipsis AA. 4. & tertio Cos. 290.

Adultus homicida tenetur pœna legis Corneliæ de sicariis h. d. Bal.

Ijdem AA. & CC. ad Agatium.[4] †

LEX VI.

SI quis te reum legis Corneliæ de sicarijs fecerit, innocentia purgari crimen, non adulta ætate [g] defendi conuenit. S. 6. Cal. Nouem. Romæ CC. Coss.

Insultus cum telo factus animo occidendi, punitur pœna homicidii. h. d. Bal. Licet hoc sit verum de rigore, tamen non seruatur de consuetudine. secundum Spec.

Ijdem AA. & CC. Philisco.

LEX VII.

IS, qui [*] telo ambulauerit [h] hominis necandi cã, sicut is, qui hominem occiderit, vel cuius dolo [i] malo factum erit commissum, legis Corneliæ de sicarijs pęna [k] coercetur. S. 7. Calend. Ianu. Nicomedię, CC. Cos.

Aggrediens infantẽ causa occidendi punitur vt homicida. h. d. Bal.

ADDITIO. Videatur. in cap. interfecisti. & ibi Abb. & in c. si perfodiẽs, extra de homicidio.

E *Vm qui*. CASVS. Si quis fortuito casu percussit quendam calce, & interfectus est, nũ quid teneatur lege Cornel. de sica. quæritur. Et respõ. quod non.

f *Annotatione*. iste amiserat bona per annotationem, quia vocatus ab imperatore noluit venire, postea venit. & probauit se non esse homicidam, & ita recuperauerit. Azo. Sed qualiter negatiua probabitur? Dic vt dixi sup. eod. l. 1. Vel dic, quod alij indulserat.

3† Agatodix.

* Iunge l. 1. §. 1. ff. de eo. qui cucuma, uel claui percussit.

S *I quis*. CASVS. Minor quendam interfecit, vult se excusare eo prætextu, quod minus teneatur l. Cornel. quia minor, an sit audiendus, quæritur. Et dicitur, quod non, si probet se ignorantem esse.

4† Agatio.

g *Aetate*. cum etiã minores in delictis teneantur, vt & sup. si aduer. delictum, l. 1. & inf. de pœn. l. impunitas & ff. de min. l. auxilium, §. in delictis. ubi de hoc dices, & ff. ad legem Iul. de adul. l. si vxor. §. si minor. & leg. si minor. & facit sup. de procura. l. reũ. & ff. de pub. iudic. l. is qui, & sup. de acc. l. non ideo.

I *S qui*. CASVS. Non solum is, qui occidit, sed cui ambulat cum telo hominis necandi causa, tenetur lege Cornel.

h *Ambulauerit*. voluntas enim non exitus inspicitur, ut ff. eod. l. Diuus.

i *Dolo malo*, nõ culpa, vt ff. eo. l. in lege.

k *Pœna*. quæ est deportatio in maioribus, sed in minoribus decapitatio, vel bestijs subijci, ut ff. eodem l. eiusdem, §. fina. & l. penult. Accursius.

* Hæc lex est canonizata de PP. di. 1. si quis cum telo an pri. ci. distinctio. Voluntas inspicitur legis Corneliæ de sicarijs, quæ sit pœna.

a *Si quis. Infantis.*] qui nondum est natus, vel etiam si sit natus.
b *Piaculum.*] id est crimen sanguine piandum, vel quod pietatem promouet. Acc.
c *Aggressus.*] etiam si non necauit, vt sup. l. prox. Vel potest intelligi punire l. Cornelia de sicarijs, sed non accusari, vt tamen pœna vnius sufficiebat, vel licet teneantur omnes tanquam parricidiæ, diuersæ tamen pœnæ imponuntur secundum personarum diuersitatem: quæ idem est cum secunda.

ADDITIO. Ratio dubitandi fuit, quia lex Cornelia ad homicidam pertinet. Infans autem homo nondum est. l. 38. ff. de pœn. sed in edicti hominis appellatione continetur infans. l. 12. ff. de publi. iu. Cuia. 6. obs. 20.

† Ex li. 9. titu. 7. l. 4. C. Th.

Si forte.] Primo quæstio bipartita. Secundo eius solutio: secunda ibi. In eadē.

CASVS. Si mulier voluit interficere virū, l. Cornel. accusabitur: & ad veritatē eruendam serui torquebuntur.

d *Quærendum.*] facit sup. de adulter. l. in adulterij. Sed arg. contra infra de quæstio. r. sed hoc speciale est, seruos torqueri in caput domini.

† Ex li. 9. titu. 15. l. 1. C. Th.

DE IIS, QVI parentes vel liber. &c.

De speciali homicidio dicit.

Si quis.] CASVS. Pater filium, vel econuerso: vel aliquis descendentium aliquem de ascendētibus, vel econuerso si interfecerit, quā pœnam sustinebit quæritur. Et dicitur, quod inuoluitur, &c.

e *Aut omnino affectionis.*] id est affectatæ personæ eius, quæ parricidij, &c. quales sunt parētes & liberi in infinitum, vt ff. de in ius voc. l. qui quę, §. parentes, & l. sed si hac §. liberos. quod ergo dicit ff. eod. l. pen. tātum patrem & matrem supple & similes, & ascēdentes & descendentes. Acc.

f *Properauerit.*] occidendo, vel tentando occidere, ut ff. eo. l. 1. in fi. & verum. & l. si sciente.

† Ex li. 9. tit. 16. lib. 3. C. Th.

g *Solenni pœna.* vt & institu. de public. iudic. §. alia deinde. Sed videtur pœna legis Corneliæ de sicarijs habere locum, vt ff. eodem l. prima, quæ est contra. Solu. dic, quod hæc illam corrigit. Vel hic in ascendentibus & descendentibus: illud in alijs ibi numeratis personis.

Imppp. Valent. Valens, & Gra. AAA. ad Probum PP.

LEX VIII.

SI* quis necādi infantis[a] piaculū[b] aggressus,[c] aggressave sit, sciat se capitali supplicio esse puniendum. PP. 7. Id. Febr. Romæ, Gratiano A. 3. & Equitio Coss. 374.

Ad probandum quòd vir vxorem voluit occidere vel econtra, serui vtriusque sunt torquendi, hoc dicit Sal.

Impppp. Grat. Valen. Theo. & Arcad. AAAA. Cynegio PP.

LEX IX.

SI* fortè mulier marito morti parasse insidias, vel quouis alio genere voluntatē occidendi habuisse inueniatur, vel si forte maritus eodem modo insectetur vxorem, in eadem quęstione ab omni familia non solum mariti, sed etiam vxoris suæ (quę tamen tunc temporis domi fuerint) quærendum[d] est sine cuiusquam defensione. Da. 3. Id. Decēb. Arcadio A. & Bautone Coss. 385.

De ijs, qui parentes, vel liberos occiderunt.

TITVLVS XVII.

Parricidia, & similes dēntur in sui culleo, ubi sit canis, gallus, vipera, & simia, & proiici debent in flumē. h. d. Sed ista pœna non est in vsu. Bal.

Imp. Constantinus A. ad Verinum Vicarium Africæ.

LEX VNICA.

SI* quis parentis, aut filij, aut filiæ, aut omnino affectionis[e] eius, qui nuncupatione parricidij continetur, fata properauerit:[f] siue clā, siue palam id enixus fuerit, pęna parricidij puniatur, & neque gladio, neque ignibus, neque vlli alii solenni[g] pęnæ subiugetur, sed insutus culleo* cum cane, & gallo gallinaceo[h] & vipera & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus, serpentiū contuberniis misceatur, & vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem[i] proiiciatur, vel omni elementorum[k] vsu viuus carere incipiat, & [l]† ei cęlum[l] superstiti, terra mortuo[m] auferatur. D. 11. Cal. cemb. Licinio 5. & Crispo Coss. Accep. Prid. Idus Mar. Carthagin. Constantino A. 5. & Licinio Cæs. Coss. 312.

De maleficis & matematicis, & cæteris similib.*

TITVLVS XVIII.

Atrocius est venenare quā occidere gladio, h. d. Bal.

Imp. Antoninus A. Titio.

LEX PRIMA.

PLus est[n] hominem extinguere veneno, quam occidere gladio. PP. sine die & Consule.

Imp. Diocl. & Maxim. AA. & CC. Tyberio.

LEX II.

ARtem geometrię[o] discere, atque exercere [a]† publicè interest. Ars autem mathematica damnabilis est, & interdicta omnino. S. 13. Cal. Septemb. Sirmii, CC. Coss.

Diuinatores concrementur, & eos euocantes, cum publicatione bonorum deportentur. h. d. Sal.

h *Gallinaceo.*] id est castrato: & sic vili, quem dicunt fortius pugnare cum serpente. Vel dic gallinaceo, quia gallinas amat: vt uir vxorius, q. fœminas diligit. vt in odis Horatij.

Gallus gallinaceus quis dicatur.

i *In amnem.*] si neutrum proximū est, subijciatur bestijs: vt ff. eodem l. penultima.

† Corium bouis appellat Iur. Sati. 13. Adde illud ex Seneca 5. cō tro. 2. imaginabar mihi culeū serpentē pro fubdum.

k *Elementorum.* Sed nonne vtitur aqua? Respond. hoc est ei ad pœnam.

l *Cœlum.*] cum sit in sacco de corio, q. culleus dicitur.

m *Terra mortuo.*] cum in aquam iacitur.

Culleus quid sit.

1 † Vi.

DE MALEFICIS & matematicis, &c.

Dictum est supra de homicidijs, sed quia homicidia quęque committuntur veneno & arte magica, ideo de his ponitur. Azo.

† Tacitus lib. 2. narrat consulet in P. Martiū magis extra porti Exquilinam more prisco animaduertis se, cū classicum cæ nere iussisent. Item aliū maiorē noīe Pituanium e saxo deiectum esse. Item multa facta S. C. a magis Italia pellendis. Cōtius.

n *Matematicis.*] sine aspiratione dēt esse, alioqui quadriuium significat: prima breuis est & altera longa. Azo. vnde versus. Scire facit mathesis: sed diuinare mathesis.

n *Plus est.*] i. atrocius, & tenet Cornelia, de sicarijs vt hic. & ff. ad legē Cornel. de sicarijs. l. eiusdem. in princi. Accur.

Artem Geometriæ.] CASVS. Discere & docere geometriam non est prohibitum, sed diuinare sic.

2 † Exerceri.

o *Artem Geometriæ.* id est mensurare terram.

Nullus.] CASVS. Incantator vel aruspex ad domum alterius accedere non debet: quod si fecerit, concremabitur: & qui eū receperit, deportabitur: & omnia sua bona confiscabuntur: & qui talem accusauerit, crimine delatoris non incurret, sed premium accipiet. Viuianus.

Aruspex a quis.

1 † Ex lib. 9. tit. 16. l. 1. C. Th.

a *Nullus Aruspex.*] id est momentorum inspector vel horarũ, quo puncto aliquid sit inchoandũ dicens. Et dicitur ab aue & inspicio: quia ex auiũ garritu quãdoque percipiunt. b *Sacerdos.*] id est doctor nigromãtiæ. c *Criminis.*] hoc est, qui accusat aruspicem. Accur.

E *Orum.* CASVS. ille puniendus est, qui per artẽ magicã contra hominũ salutem aliquid machinatus est, uel animos mulierũ ad impudicitiam prouocauit: ille uero, qui per incantationem sui grandines vel intemperiẽ aeris, quo magis fructus saluētur, sedauerit, puniẽdus non est.

2 † Detrudendo.

d *Pudicos.*] sic ff. de pœnis. l. si quis aliquid §. qui abortionis.

e *Criminationibus.*] i. accusationibus.

N *Emo.*] CASVS. Nullus debet cõsulere incantatorẽ de ijs, quæ futura sunt: nec Chaldeos, nec maleficos, & qui contra fecerit, vltore gladio capitali pœnæ subiacebit. Viui. f *Hariolum.*] id est aris uel altaribus & sacrificijs demonum deseruiendum. Acc. g *Chaldæi.*] id est incantatores.

* Ex lib. 9. titu. 6. l. 3. C. Th.

h *Curiositas.*] non enim est nostrũ nosse tempora, uel momenta quæ, &c. i *Supplicio capitis.*] qui concremabitur: vel dẽtibus ferarum dabitur dilacerãdus. Vel debet deportari, vel decapitari, ut sup. eodem l. nullus. & l. 1. & infra l. proxi. & l. etsi excepta. ff. si. quæ omnes sunt pœnæ capitales. Sed iniuriarum nõ tenetur, si quis furem dixerit in diuinando: ut ff. de iniu. lege itẽ apud Labeonem. §. si quis astrologus. & facit sup. de paganis & sacrifi. l. 2.

Pure non quis dixerit in diuinando, iniuriarum non tenet.

M *Vlti.* CASVS. Si aliquis i[n]ime[n]tem alicuius dæmones inuocauerit, & consuluerit, capite punietur.

k *Nõ dubitant.*] piu

Imp. Constanti. A. ad Maximum.

LEX III.

NVllus[1] † aruspex,[a] nullus sacerdos,[b] nullus eorum, qui huic ritui assolent ministrare ad limen alterius accedat: nec ob alteram causam, sed huiusmodi hominum amicitia (quãuis vetus) repellatur: concremando illo aruspice, qui ad domũ alienam accesserit, & illo in insulam deportando[2] † post ademptionẽ bonorum, qui eum aduocauerit suasionibus vel præmijs. Accusatorem autem huiusmodi criminis[c] nõ delatorem esse, sed dignum magis præmio arbitramur. PP. Calend. Februar. Romæ, Constantino A. quinto, & Licinio Cæs. Coss. 312.

Facientes incãtationes ad finem mali sunt puniendi: non si faciant ad finem boni. de iure vero canonico ẽt si faciant ad finem boni. 2. q. 2. c. illos. & c. ex tuarum. extra de sortilegiis. & c. fin. eo. tit. vbi gl. Bar. & Sal.

Ijdem A. & C. ad Bassum PP.

LEX IIII.

EOrum* est sciẽtia puniẽda, & seuerissimis merito legib. vindicanda, qui magicis accincti artib. aut contra salutẽ hominum moliti, aut pudicos[d] animos ad libidinem deflexisse detegẽtur. ¶ Nullis vero criminationibus[e] implicanda sunt remedia humanis quæsita corporib. aut in agrestib. locis innocenter adhibita suffragia, ne maturis vindemiis metuerẽtur imbres, aut ventis, grãdinisq; lapidatione quaterẽtur, quib. non cuiusquam salus, aut æstimatio læderetur, sed quorum proficerent actus, ne diuina munera & labores hominum sternerentur. D. x. Cal. Iun. Aquileiæ, Crispo & Cõstãt. Coss. 321.

Nullus debet cõsulere diuinatorem, & quilibet à diuinando debet cessare, & cõtrafaciens punitur. h. d. secundum Sal.

Impp. Cõstantinus A. & Iulianus Cæs. ad populum.

LEX V.

NEmo* aruspicem consulat, aut mathematicum, nemo hariolum.[f] Augurum & vatum praua confessio cõticescat, Chaldæi,[g] ac magi, & cæteri, quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuo diuinandi curiositas.[h] Etenim supplicio capitis[i] ferietur gladio vltore prostratus, quicunque iussis nostris obsequium denegauerit. Dat. 8. Cal. Febr. Mediolani Cõstantio A. 8. & Iuliano Cæs. 2. Cos. 357.

Qui dæmones inuocant, vel imagines cereas incantant, puniuntur. h. d. Sal.

Idem A. & C. ad populum

LEX VI.

MVlti* magicis artibus vsi[2] † elemẽta turbare, vitam insontium labefactare nõ dubitant,[k] & Manibus,[l] [3] † accipitis audent ventilare,[m] vt quisque suos conficiat malis artibus inimicos hos (quoniam naturæ peregrini sunt) feralis[n] pestis absumat. D. Pr. Non. Dec. Med. Constan. 9. Iuliano 2. C. Coss. 357.

Nulla dignitas excusat maleficos & mathematicos, quin subijciantur tormentis. h. d. Bal. Vel sic. Priuilegio tormentis exempti, de crimine malefico vel magico accusati possunt sine præiudicio torqueri, & culpabiles inuenti sunt puniendi. h. d. Sal.

Idem A. & C. ad Taurum PP.

LEX VII.

ET si[4] † excepta* tormentis sunt corpora honorib. prædictorũ,[o] præter illa videlicet crimina legib. demonstranf,[p] etsi hoĩes magi, in quacunq. sint parte terrarũ, humani generis inimici credendi sunt: quĩa tñ qui in comitatu nostro sunt, ipsam pulsant propemodum maiestatem. si quis magus, vel magicis carminibus assuetus, qui maleficus vulgi cõsuetudine nũcupatur, aut aruspex, aut hariolus, aut certè augur, uel mathematicus, aut enarrandis somnijs occultans artem aliquam diuinandi aut certè aliquid horũ simile exercens in comitatu meo,

gendo imaginem vera.

l *Manibus.*] id est dijs infernalibus.

m *Ventilare.*] id est elementa mouere.

n *Feralis.*] id est ea morte, qua bestiæ, idest gladio.

E *T si excepta.* CASVS. licet homines in dignitate constituti in dignitate torqueri nõ debeãt, exceptis quibusdam, mirũ est, scilicet læsæ maiestatis & falsi, ut infra, de falsis. l. si quis de crimine. non debent Haruspici tamẽ si in comitatu nã, aut alii pricipis aliquis ara quã ptere spex vel mathema. à maiori vel consimilis inue- bus cõcesniatur, licet in dignitate fuerit constitutus, propter hoc aliquo gen tormenta effugere. nere crimi o *Prædictorum.*] venis, sed e supra de quæstio. l. mercari ve milites. & l. decurio tare. Connes.

p *Demonstrãtur.*] f. specialiter, ut in crimine læsæ maiestatis, ut supra, ad lẽgẽ Iuliam maiesta. l. nullus. & falsi: ut inf. de falsis, si quis decur. & priuati carceris, ut supra, de priua. car. l. 1.

* Ex eo. li. & tit. l. 4. C. Th. sed quod Valẽtinianus ait

† Ex eo. li. & titu. l. 5. C. Th.

2 † an si.

3 † inanib.

4 † Ex eo. lib. & ti. l. 16. C. Th.

* Hanc l. pulchrè declarat Alcia. 1. ann. in posteriores ll. C. super lege, metanoos, vide Pet. Greg. 34. Syntagm. c. 9. & sequentibus.

Vel

vel Cæsaris [a] fuerit deprehensus, præsidio dignitatis exutus cruciatus & tormenta non fugiat. [b]

¶ Si vero conuictus [c] fuerit, & ad propriũ facinus detegentib. [d] repugnauerit pernegando: sit equuleo deditus, vngulisque sulcantibus latera perferat pœnas proprio dignas facinore. Dat. 3. Non. Iul. Arimini, Titiano, [1]† & Cereali Coss. 358.

Ars magica non potest disci nec doceri. h.d. Sald.

Impp. Valent. & Valens AA. ad Modestum PP.

LEX VIII.

CVlpa [e] [2]† similis est, tã prohibita discere, quã docere Dat. prid. Id. Decẽb. Cõstantinop. Valentiniano, & Valente AA. Coss. 365.

Maleficiũ licet cuicunq. capere, et iudici præsentare, sed nemini licet occidere. h.d. B.

Imppp. Valent. Theodo. & Arcad. AAA. Albino PP.

LEX IX.

QVicũque [3]† maleficiorum labe pollutum audierit, deprehenderit, occupauerit, illico ad publicum pertrahat, & iudicem oculis cõis hostem salutis ostẽdat. ¶ Quod si quisquam ex agitatoribus id est aurigis seu ex quolibet alio genere hominum, contra hoc interdictum venire tentauerit, aut clandestinis supplicijs etiam manifestum reum maleficæ artis oppresserit, [f] [4]† vltimum suppliciũ non euadat, geminę suspicioni obnoxius: quod aut publicum reũ ne facinoris socios publicaret, seueritati legũ & debitę subtraxerit quæstioni, aut proprium fortassis inimicũ sub huiusmodi vindictę nomine consilio atrociore [g] confecerit, Dat. 15. Cal. Decemb. Romæ, Timasio, & Promoto Coss. 389.

TITVLVS XIX.

De sepulchro violato.

Contrectans res effectas religiosas, tenetur Crimine læsæ religionis, nec excusat eũ titulus, cum sit nullus. Bal.

Imp. Gordianus A. Zenoni.

LEX PRIMA.

REs religioni destinatas, quinimo [h] iam religionis [5]† effectas, scientes qui contigerint, [i] & emere & distrahere [k] non dubitauerint, tametsi iure venditio non subsistat, [l] læsę tamen religionis inciderunt in crimen. [m] PP. 3. Cal. Mar. Sab. 2. & Venust. Coss. 241.

Proprius motus aggrauat delictum, sed iussus domini ipsum attenuat, & confiscari debet, ędificium, in quo aliquis facit sacrum ædificari. h.d. Bal. Vel sic. Seruus demoliens sepulchrum domino inscio, damnatur in metallum. si uero eo conscio, relegatur: & locus ad quem aliquid de sepulchro exportauit, publicatur. h.d. Sal.

Imp. Constantinus A. ad Tatianum PV. LEX II.

SI seruus [6]† in demoliendis sepulchris fuerit deprehensus, si id sine domini scientia faciat, metallo addicatur. Sin vero domini auctoritate, vel iussione vrgetur, relegatione [n] plectatur. Et si forte detractũ aliquid de sepulchro ad domũ eius, villamque prouectum [7]† reperitur: villa, siue domus, aut ædificium [o] quodcũque erit fisci iuribus [8]† vendicetur. Dat. 8. Id. Iul. Acyndino, & Proculo Coss. 340.

Iudex, qui negligit punire violatorem sepulchri, debet condemnari uiginti libris auri. hoc dicit Sal.

a *Vel Cæsaris fuerint.*] vel dic, vel pro id est.
b *Non fugiat.*] ille mathematicus sic cõtra seipsũ torquet.
c *Conuictus.*] per testes. Accur.
d *Detegentibus.*] testibus. Accur.

CVlpa.] CASVS. Similis culpa est tam prohibita discere, quam docere. Viuianus.

e *Culpa.*] sic ergo & pœna, ut sup. de epis. & cle. l. si quenquam Sed contra sup. de hæret. l. quicunque. prope finem Solu. vt ibi.

QVicunque.] CASVS. Si aliquis maleficiorum labe pollutũ audierit & deprehenderit, statim ad iudicem eũ ducat: & si quis plaustrarius talẽ oppresserit, uel si quis alius vltimo supplicio punitur.

f *Oppresserit.*] id est occiderit.

g *Atrociore.*] quam debet.

DE SEPVLCHRO violato.

De viuis uiolatis dixit, nũc de mortuis & eorum domib. s. sepulchris, ut inf. eod. l. si quis sepulchrum.

R*Es religionis.*] CASVS. Qui rem religiosam contractat, distrahendo vel emendo scienter, licet uenditio non tenuerit; tamen sacrilegij crimen incurrit.

h *Quinimo.*] correctiuè ponitur sic Stichus, imo Pamphilus liber vel hæres esto, ut ff. de manu. test. l. Stichus. & de here. l. insti. l. si ita scriptum.

i *Contigerint.*] vim inferendo.

k *Distrahere.*] contrectando. Sed quid si uẽdidit & emptor tetigit volente venditore, an venditor teneatur? Respõ. sic; vt arg. supr. de acqu. pos. l. minus. Idem dicunt quidam, si tantum vendidit, & nemo contrectauit, per legem istam.

l *Non subsistat.* inter scientes uel emptore solo sciente, ut ff. de contrahẽ. empt. l. 4. & l. seq. & l. liberi. & Inst. iu. de contrahen. empt. §. fin. & ad hoc facit su. de adulte. l. eum & de excus. tut... amplissimi.

m *Crimen.*] scilicet quasi sacrilegij. quod crimen minus punitur, quam si uerum sacrilegium esset, auferendo sacrum de sacro, & magis quam si fecisset furtum, ut argu. ff. ad l. Iul. pe. l. sacrilegi capite. in princip. Azo. & oritur ex hoc crimine actio ciuilis, non legis Aquiliæ, sed interdictum. Quod vi aut clam, ut ff. eo. l. 2. Item & actio in facto similiter ciuilis, quę extraneo in centum aureis datur, ei ad quem res pertinet, ad interesse datur, ut tamen nõ minus, quam in centũ aureos. Si autem alius habitare sepulchrum indistincte in 200. aureos agitur, vt ff. eo. l. 3. in princ. & §. 1. & 2. & §. qui de sepulchro, & prædicta præstãtur actori. Criminaliter dat in 20. libris auri dandis fisco, ut inf. dices e. l. si quis sepulchrũ. Quandoque in plur. vt ff. eo. l. fin. & dices infr. eod. l. qui sepulchra. Sed si ille, cuius interest, uiolauerit, an teneatur. Respon. sic, ut ff. si serui. uen. l. alterius.

SI *seruus.* CASVS. Si nesciente domino seruus sepulchrũ spoliauerit, in metallum condemnabitur, si sciente domino, relegabitur: si ad domum domini aliquid apportatum est, domus cõfiscabitur. Viui.

n *Relegatione.*] & sic in aliquo etiam in atrocioribus mitius cum seruis agitur, si domino parent, ut & supra, ad legem Iuliam de vi. l. seruos. Sed uidetur, hæc pęna non imponi seruo, ut ff. de accusa. l. hos accusare. §. in omnib. Sol. quod ibi dicit, sicut relegatio, subaudi quæ cadit in personam seruorum. Vel aliter durior relegatio imponitur ei, ut ibi in fi. §. sed quidam libri non habẽt ibi, non.

o *Ædificium.*] sic & infr. de fal. mone. l. 2. & sup. de incest. nup. l. si quis incesti, & infra de ijs, qui latro. uel al. l. 2. in fi. Et no. quod si seruus in habitat, non est actio noxalis, sed accusatio, ut ff. eo. l. 3. §. fi.

SI *quis.* CASVS. Si iudex sepulchrorũ violatorẽ punire neglexerit, in 20. lib. auri mulctabitur fisco inferendis. Viu.

Neglexerint.] sic supple pœna. ca. l. 9.

[1]† Datiano.

[2]† Ex li. eo. & tit. l. 8. C. Th. Vi. Russ. c. 35. coll. legum & Ammianum. 25.

[3]† Ex eo. li. & titul. l. 11. C. T.

[4]† suppresserit.

Sacrilegiũ quoddã est uerũ, & quoddam quasi sacrilegium.

Sepulchra uiolans qua actione, & ad qd cõueniat.

[5]† religiosos.

Serui an possint relegari.

[6]† Ex lib. 9. titu. 17. l. 4. C. Th.

[7]† peruectum.

[8]† Vindi.

Idem A. ad Limenium PP.

LEX III.

SI [1]† quis sepulchrū violaturus attigerit, locorū iudicis si hoc vindicare neglexerint, non minus quam viginti librarum auri in sepulchrorum violatores[a] statuta pęna mulctentur, vt eā largitionib. nostris inferre cogantur. Da. 5. Cal. Apr. Limenio, & Catuno Cos. 349.

Violator sepulchri intelligitur offendere mortuū & viuentē & punitur in decē libris auri. & in oī alia pęna antiquitus constituta. idem est in violatore cadaueris, et reliquiarum. h. d. Bald.

Idem A. ad populum.

LEX IIII.

QVi [2]† sepulchra violāt, domos[b] (vt ita dixerim) defunctorum geminum videntur facinus perpetrare. viā & sepultos spoliāt destruēdo:[c] & viuos polluūt fabricando.[d] Si quis igitur de sepulchro abstulerit saxa, vel marmora vel colūnas, aliāue quacunq; materiā fabricādi [3]† gratia, siue id fecerit vēditurus: decē pōdo[e] auri cogatur fisco inferre, siue quis propria sepulchra defendens, hanc in iudicium querelam detulerit, siue quicunq;[f] alius accusauerit, vel ad officium[g] nunciauerit, quę pęna priscę seueritati accedit. Nihil. n. derogatū est illi supplicio, qđ sepulchrorum violantib. vī impositū.[h] Huic aūt pęnę sub iacebunt & qui corpora sepulta, aut reliquias contrectauerint. Dat. Idib. Iun. Mediolani, Constantino 9. & Iuliano Cęs. Coss. 357.

Proprie sacrilegium est defraudare defunctorū corpora, vel sepulturam. h. d. Bal. Vel sic: Remouens sepulchri ornamenta, punitur vt sacrilegus. h. d. Salic.

Imp. Iulianus A. ad populū.

LEX V.

PErgit [4]† audacia[i] ad busta[k] defunctorū, & aggeres[l] cōsecratos, cū[m] & lapides hinc mouere, & terrā euertere, & cespitē euellere, proximū sacrilegio maiores nostri semp habuerint:[n] sed & ornamenta quędā tricliniis[o] aut porticib. auferre de sepulchris.[p] Quib.[q] primo consulentes, ne in piaculū[r] incidat [5]† contaminata religio [6]† defunctorū; hoc fieri prohibemus, pœna sacrilegii cohibentes. Dat. prid. Id Febr. Antiochię, Iuliano A. 4. Salustio Coss. 363.

Ratione debiti sepulchra defunctorū non possunt impediri, & confeßio, fideiußio, vel solutio ex hoc extorta, debet virib. euacuari. h. d. Bal. Vel sic. Propter debitū defuncti non potest eius sepoltura impediri, sub pęna quinquaginta librarū auri, quas si non potest soluere, luit in corpore, & cautiones & confessiōes et exactiones ob hoc prius factę, ipso iure non no.

a *Violatores.*] sic ergo in violatores hic eadem pœna statuitur, & sic est contra infr. l. proxi. vbi decem pondo auri dicit. Solu. dicunt quidam tantum esse decem pondo, quantum uiginti librę auri, quod non placet, cum pondo & libra idem significant, ut ff. de leg. 1. l. si ex toto. §. fi. Dic ergo, quod decem pondo sit pœna in violatores, in iudicem viginti librę auri. vt si neglexerint vindicare, statuta pęna in violatores, quæ est decem pondo auri non minus &c.

1† Ex lib. 9. titu. 17. l. 1. C. Th.

QVi sepulchra.] CASVS. Sepulchrorū violator duplex facinus cōmittit, f. spoliando mortuū, & viuū polluendo. vnde qui aliquid a sepulchro subtraxerit, in decem pondo auri mulctabitur.

b *Domos.*] vnde illud sepulchra eorum domus eorum in æternum.

c *Destruendo.*] sepulchra.

2† Ex lib. 9. titu. 17. l. 4. C. Th.

d *Fabricando.*] i. faciendo alibi fabricari de materia inde sumpta. Vel dic artifices, quos adhibent domini sepulchri ad reædificandum.

e *Decem pondo.*] contra sup. l. proxi. Sol. ut ibi.

f *Quicunque.*] cū is ad quem ea res pertinet, agere nollet, vt ff. eo. l. 3. in prin.

g *Officium.* alias officio, vel alias officium, ut quia sic notorium, ut sup. de accus. l. ea quidem.

3† Fabricæ.

h *Videtur impositum.* quod secundum diuersitatem personarum & factorum imponitur, ut ff. eo. l. 3. §. aduersus & l. fi. & l. sepulchra. Pecuniaria quoque imponitur, ut ff. eod. l. 3. §. aduersus. quādo quę centum, quandoque ducentorum aureorum, ut dixi sup. eo. l. 1. Sed qualiter pœna huius legis, vel illa centum aureorum imponitur, si ponas eum deportari uel decapitari, cum omnia eius bona publicantur? Resp. ea nō publicari. sic sup. de mulieri. q. ser. pro so. l. 1. & supra de rapt. virg. l. vni. §. & si quidem. Vel alias si conueniatur ciuiliter, subibit hanc pęnā, quæ succedit in locum illius, quæ olim erat statuta tacite. si criminaliter, subibit eam quæ statuitur ff. eo. l. fi. Vel illa pęna corporalis habet locum in casu speciali, quando s. corpus ipsum est motum.

ADDITIO. Habes hic, quod licet per legem nouam imponatur aliqua pœna noua pecuniaria, non propter hoc tollatur antiqua lex, quæ imponit pœnam corporalem, ex quo infert Bartol. hic, quod si statutum pro homicidio imponat pęnam pecuniariam, non propterea tollitur pęna legis Corneliæ de sicarijs, tamen si quis cōdemnatur vigore statuti, quod imponit pœnā pecuniariā, tollitur condēnatio, quæ resultabat ex lege Cornelia de sicarijs, quia senatus voluit ne quis ob idem crimen duabus legibus fiat reus, ut l. senatus ff. de accusa. de quo vide latius per eundem Bar. in l. 1. ff. ui bono. rap.

PErgit.] CASVS. Sacrilegium cōmittit, q. sepulchrū euertit, idest ornamēta ex triclinijs sepulcorum rapit. Vi.

i *Pergit audacia.*] id est pergunt audaces & sic ponitur qualitas pro quali, vel cōtentum pro continente.

k *Ad busta.*] id est perusta corpora, & in cinerem redacta: quia cinis in arcula aliqua reponebatur, & idem si ad sepulchrum hodie tamē. Accur.

4† Ex lib. 9. tit. 17. l. 5. C. Th.

l *Aggeres.*] i. valla, quæ causa munitionis sepulchri fiebāt, & sepulchra circumdabant.

m *Cum.*] pro quis.

n *Habuerint.*] sed quomodo, cum sacrilegio imponatur pęna capitis, aut subijcitur bestijs, aut deportat, aut in metallū datur secundū qualitatē psonæ, & delicti, ut ff. de cri. sacri. l. sacrilegij pęnā. & sacrilegij capite. hic autem releganttur, uel deportātur, quandoque ossa mouentur ut ff. eo. l. fin. Respond. non dicit eandem semper. sed quandoque, ut in deportatione. & hoc dicit, proximum sacrilegio &c.

5† incidāt

6† religio ne bustorum.

o *Triclinijs.*] subaudi pro, & de ornamētis sepulchri dicit. si autem vestem mortui auferat, si quidā ni armata, capite, si sine armis, metallo punitur, ut ff. eo. l. 3. §. aduersus.

p *De sepulchris.*] supple proximum sacrilegio habuerunt maiores

q *Quibus.*] factis vel rebus.

r *In piaculum.*] qualibet incidit in piaculum, idest in crimen sanguine piandum, cum tantum in casu imponatur pœna sanguinis, ut ff eo. l. fi. Resp. ideo dicit, quia per hoc posset perueniri ad id, quod esset sanguine piandum. Vel dic piandum, idest ad pietatem mouens. Acc.

CVm sit institutum.] CASVS. Olim creditores, antequā corpus debitoris posset tradi sepulturæ petebāt debitū, & fideiussores & pignora ab hęrdib. nec permittebāt corpus sepeliri, hodie si creditor faciat, nō tenebit fideiussorū datio, nec pignoris obligatio, sed qui fecerit, in quinquaginta lib. auri mulctabitur, uel si soluere non possit &c. Viua.

Per-

vent hæredi. h. d. Sal. Sed hodie seruia authenticas hic positas. Sal.

Imp. Iustinian. A. Theodo.

LEX VI.

CVm sit iniustum, & nostris alienum temporibus, iniuriam [1] † fieri reliquijs defunctorũ ab ijs qui debitorem sibi esse mortuũ dicendo, debitũq; exigẽdo, sepulturam eius impediũt: ne in posterum eadem iniuria procederet, cogendis ijs, ad quos funus mortui pertinet, sua iura perdere: [a] ea quidem quæ mortuo posito ante sepulturam eius facta fuerint, vel exigendo, quod debitum esse dicitur, vel confessiones [b] aliquas, aut fideiussorem, aut pignora capiẽdo, penitus amputari præcipimus. Redditis vero pignoribus, vel pecuniis, quæ solutæ sunt, vel absolutis fideiussoribus, & generaliter omnibus sine vlla innouatione in pristinum statũ reducẽdis, principale [c] negotiũ ex integro disceptari. Eũ vero, qui in hmôi fuerit deprehẽsus flagitio, quinquaginta libras auri dependere, [d] vel si minus idoneus ad eas persoluẽdas sit, suo corpore sub competenti iudice pœnas luere. [e] Dat. Cal. Decembr. Constantinopol. Olybrio V. C. Cos. 526.

IN AVTHENT.

Vt defunc. seu fu. §. sancimus ergo. & §. si vero. colla. 5. constit. 13.

Hæc auth. loquitur in casu l. C. s. ante corpus debitoris traditum sepulturæ: & addit ad l. C. quę imponit priuationẽ iuris: vbi illa nõ imponebat. Itẽ imponit pœnã publicationis tertiæ partis bonorum. Itẽ non solũ impedienti sepulturam, sed et sua auctoritate signanti res mortui, imponit hãc pœnam. & not. istam auth. Bald.

ITem qui domum [f] moribundi accedit, ipsum aliosve, qui eius sunt, molestans, aut in rebus eius, non seruato legali officio, signacula ĩponit, ab actione post mortẽ illius cadat, & alterũ tãtũdẽ exigatur ab hæredibus iniuriati, publicãda tertia parte bonorũ ipsoq; infamia notato. Eisdẽ pęnis subiaceat, q eo moriẽte circa funus peccat, cũ prohibeat exequias.

IN AVTHEN.

Vt cum de app. co. §. meminimus. colla. 8. constitu. 11.

SEd neque [g] ante nouem dies ab obitu numerandos, vlla prorsus fiat molestia aduersus quẽlibet ex psona defuncti. Si qua. n. cautio, si qd simile fiat, inutile [h] erit: ex hoc nullo præiudicio creditori generando.

TITVLVS XX.

Ad legem Flauiam [a] † de plagiarijs.

Vendens ancillam alienã subtractam potest conueniri rei vendicatione, qn. a dolo desiit possidere, & criminaliter coerceri proposita actione legis Flauiæ de plagiariis. h. d. Bald.

Imp. Antoninus A. Placido

LEX PRIMA.

PAter tuus aduersus eũ, à quo solicitatã [i] ancillã plagio quoq; facto exportatã quæritur, apud suum iudicem ciuiliter in rem actione instituta [k] cõsistat. Si vero in cã tenuerit, [l] et legis Flauiæ crimen persequi poterit. Quod si per violentiã mancipiũ abreptũ est, accusationẽ eius nõ prohibetur intẽdere. PP. 12. Cal. Apr. Anton. A. 4. & Balbi. Cos. 214.

Actor legis Flauiæ non potest per procuratorem institui, sed actione ciuili serui corrupti, bene admittitur procurator. h. d. Bal.

Ijdem A. Aurelio.

LEX II.

SI ab Æliano seruũ tuũ susceptum, & aliquamdiu occultatum, moxque eo

a Perdere. quia ne impedirentur, sępè indebitam pecuniã soluebant quam forte postea recuperare non possunt. Vel sua iura dicit scilicet hæreditaria. quia ipsi impediti, quo minus sepelirent, non sepeliendo hæreditatem perderent.

1 † idẽ uetuisse Solonem ret. in lit. P. Pratelli. a. uoter. Iurisp.

b Confessiones. Puta chirographum.

c Principale. hodie actionem perdit, vt in authen. quam hic lege. Item qui dominum, &c.

d Dependere. præter id, quia nihil valet, quod fecit.

e Luere. 1 quod est generale, 2 ut ff. de pœ. l. prima. & ff. de iurisd. omnium jud. l. si quis, §. fina. & ff. de in ius vocan. l. si. & ff. de incen. ruin. nau. l. qui ædes. & supra de seruis fugit. l. quicumque.

1 Adde, quod luẽs in corpore, factus deditior non tenet. not. in l. si. ff. de in ius voc. per l. sedet si unus. §. si ante iudicem, ff. de pœ.

2 Cõcor. c. si. circa si. cũ glo. fin. extra de dolo & cõtum.

ITem qui. CASVS Authent. addit & & corrigit. dicit enim, quod si aliquis ascendit in domum debitoris sui, & moribundum vel familiã eius molestauerit, & res suas occupauerit, amittat actionem suam, & tantum, quantũ accipit restituet, & tertiam partem bonorum suorum fisco applicandorum amittet, & infamis efficietur. Viuian.

f Item qui domum. sumitur ex corpore defun. seu fu. §. sancimus ergo. & §. si vero. col. 5. sed in vsuris contra. seruatur, ut extra de vsuris capitu. 2.

SEd neque. CASVS. Hoc addit, quod creditores post mortẽ testatoris per decem dies non debent petere debitum & etiam interim si aliqua promissio fieret, non ualebit. Viuianus.

g Sed neque. Hæc est in authent. vt cum de appel. cog. § meminimus. colla. 8. & facit ff. de in ius uocan. l. 2.

h Inutile erit. nõ tamen actionem amittit, vt in corpore. & sic est contra, supra proxim. authen. sed ibi exequias & sepulturam impedit, hic non. Vel refert in cautione exigẽda hac iniuria, vt hic. an in alijs, ut ibi.

AD LEGEM Flauiam &c.

Supra de plagio, id est homicidio, quod parentibus & liberis infertur. Nunc de alio plagio, idest plaga, vel dolore, quod parẽtibus uel dominis à quolibet infertur, tractat Azo. Et dicitur plagiũ quasi plaga, quia magna plaga domino uel patri infligitur perdenti filium vel seruũ, uel etiam ipsi libero homini exportato, vel dic secundũ B. dr à plaga maris, ubi qui seruos, uel liberos homines furtim subreptos vẽdidit piratis & barbaris.

Plagium quid significet.

PAter tuus. CASVS. Ancillam patris mei solicitasti, vt fugeret. & eam hac lege uendidisti, & sine ad patrem meum rediret, conueniam te utili uel rei uendica. qa dolo desijsti habere. & accusabo te l. Flauia de plagiarijs, & si uim commisisti, accusaberis de uiolentia. Viuia.

2 † Sic legẽ dũ suadet C. T. & Sẽcin. l Pan. cod. tit.

i Solicitatam. ut fugeret, quod sufficit ad plagium, vt ff. eo. l. non statim, §. 1. licet hic vltra processerit, ut sequitur, quod fuit necesse propter actionem in rem.

k Instituta. sed quomodo, cum eam exportauit, & sic non habet? Respon. dolo desijt habere, & sic utili in rem tenetur, ut ff. de rei uendic. l. qui petitorio.

l Tenuerit. idest obtinuerit, idem dicas, & si succubuerit, ut insi quando ciui. ac l. 1. nam pro eodem habetur condemnari, & soluere, & absolui, cum ita uni ut alteri competat exceptio rei iudicatæ, ut ff. de excep. rei iudi. l. si quis cum, §. plane. subaudies ergo, hic, maxime.

SI ab Æliano. CASVS. Si seruum meum solicitasti, ut fugeret, conuenire te potero leg. Flauia. de

de plagiarijs. & ciuiliter per procuratorē actione serui corrupti. Viuia.

a *Per te.* vt ff. eod. l. tam qui non autem per procuratorem, vt hic innuit, & inf. de fal. l. de fide & ff. de pub. iu. l. pe. §. ad crimen, sed si ciuilis, per procuratorem vt subijt, & sup. de furt. l. aduersus.

VT *legis.* CASVS. Qui aliquem accusat l. Flauia de plagiarijs, debet inscribere, nam si seruum meum abduxisti, & te Flauia coram procuratore Cæsaris accusauero, sententia lata ab eo nō valet, vtpote dicta a non competente iudice: nisi uice psidis hęc cognouerit, hoc dicit, cum l. sequenti. Viuia.

1† Br.

b *Subscriptio.* Sic in quolibet crimine, ut supra, qui accusi non possunt, l. 3. Accur.

c NOn *valet.* Nō *tueatur.* vt & sup. de pœn. iud. l. 1. & inf. de pœn. l. 1. & obtinet uicem præsidis, quando priuati in eum consentiunt, ut sup. de iurisdictio. omn. iud. l. 1. Item, quando à præside absentante te delegatur, etiā ad causam meri imperij, ut ff. de offic. eius cui mandat est iurisdict. l. 1. §. 1. Item & quando in locum defuncti præsidis substitutus est, ut supra de off. eius qui al. uicem. ge. l. 1.

Procurator Cæsaris quoque obtinet uicē psidis.

2† Vi. leg. 9. de officio pcōs. & Rufinū tit. 4. col. latio. leg. Mosa.

SI *fratrem.* CASVS. Fratrē meū abduxisti, & suppressisti, qualiter te conuenire possim, quæritur. Et respond. q accusabo te l. Flauia. Viuia.

d *Postulare.* & interdicto de lib. ho. exhi. agere ciuiliter, ut ff. de lib. ho. exhiben. l. 3. in prin.

IN *fuga.* CASVS. Serui in fuga constituti nec ualet uenditio, nec donatio, sed qui uendit punitur pœna pecuniaria fisco inferenda, cohæredi tamen ad iudicium familiæ erciscundæ prouocāti plausō seruo hæredi tatio in fuga constituto, poterit adiudi-

suadente fugæ datum probare potes, legis Flauiæ crimē per te, a vel actionem ad eā rem propositam, idest serui corrupti per procuratorem tuum persequi potes. PP. 7. Cal. Aug. Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Via ordinaria crimine legis Flauię proceditur. h. d. Salic.

Imp. Alexāder A. Cornelio. al. Corneliæ.

LEX III.

VT 1† legis Flauiæ pęna debeatur, in crimine subscriptio b & accusatio & sententia necessaria est. PP. 8. Cal. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Sententia in criminali ab incompetenti iudice lata, nō valet, & est ipso iure nulla. h. d. vel sic: In criminali habet locum iudex competens, & non prorogatio. Bald. vel sic: Procurator Cæsaris de hoc crimine nō cognoscit, nisi gerat vices præsidis. Sal.

Imp. Gordianus A. Paulinę.

LEX IIII.

NOn 2† valet procuratoris snia, si vicē præsidis nō tueat, c qui legi Flauiæ locū esse pronūciauit: cū eius legis disceptatio ad præsidis prouinciæ ptineat notionē. PP. 3. Nō. Decēb. Gordia. A. & Auiola Coss. 240.

Frater potest accusare detentionem, & occultationē fratris. Bal. vel sic. Pro fratre suppresso, fratri competit legis Flauiæ accusatio. hoc dicit Sal.

Impp. Valerian. & Galien. AA. Valer. Cæs. Iulianæ.

LEX V.

SI fratrem tuum aduersarius tuus supprimit legis eum Flauiæ, adito præside prouinciæ, reū debes postulare. d PP. Non. Maij Æmiliano, & Basso Coss. 260.

Seruum in fuga constitutum vendens, incidit in legē Flauiam de plagiarijs, in quam non inciditur, si alienatio sit necessaria, vel in tempus licitum conferetur. h. d. Bald.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Mar.

LEX VI.

IN fuga seruū constitutū neque vendere, neque donare licet. e Vnde intelligis te in legē incidisse, quæ super huiuscemodi delictis certā pęnam f fisco inferendā statuit, exceptis g coheredibus & socijs quibus in diuisione cōium rerū licitationem de fugitiuo seruo inuicē facere permissum est. Ita vero liceat fugitiuum seruum vēdere, & tunc uēditio valeat, quando ab emptore requisitus fuerit, & deprehensus. h PP. Idus Martij AA. Coss.

Alienans seruum vel liberum, quē plagis abduxit, punitur capite, & de hoc crimine iudex potest inquirere. h. d. Salic.

Idem AA. Maximo PV.

LEX VII.

QVoniam seruos à plagiarijs alienari ex vrbe significas, atque ita interdum ingenuos hoies eorū i scelere asportari 3† solere pscribis, k horum te delictorū licētiæ maiore seueritate occurrēdū esse decernimus. l ¶ Ac si propterea si quem in hmōi facinore deprehenderis, capite m eū plectere non dubitabis, vt pęnę genere deterreri cęteri possint, n quo minus istiusmodi audacia, vel seruos liberos ab vrbe distrahere 4† atque alienare audeant. Da. 6. Idus Decembris Dioclet. 3. & Maximiano AA. Coss. 287.

Quæstio ciuilis criminis exclusiua, prius determinatur, quam de crimine cognoscatur. h. d. Vel aliter. Obiiciens exceptionem peremptoriam, quæ habet examinari seorsum à crimine, impedit processum in criminali. hoc dicit Bald.

care facta condemnatione pecuniæ inuicem, in casu verò potest vendi fugitiuus, scilicet hac cōditione expressa, ut ualeat, tunc demum hæc venditio, cum seruus fuerit ab emptore deprehensus. Viuia.

e *Donare licet.* secus in absente, ut ff. eod. l. sciēdum. Sed quare non? Respond. quia est in specie libertatis, ut ff. de ædi li. edic. l. quis sit fugitiuus, §. idem rede. Vel quia per hoc inuitarentur ad fugam, ar. supra de La. li. tol. l. 1. §. illud. & ff. de pact. do. l. conuenire.

Libertatis species est fugisse.

f *Pœnam.* pecuniariam, quæ olim statuta erat. hodie verò cessat, ff. eod. l. fina. Sed quidā dicūt etiam hodie locum habere, nisi pecuniariā pœnam per legem istā.

g *Exceptis.* cohæredibus & socijs, ut ff. famil. ercisc. l. propter. & ff. communi diuidundo. l. arbor. §. iudex.

h *Deprehensus.* ut & ff. de contrahenda empt. quod sæpè, §. j. & erit quasi conditionalis uenditio. argu. ff. de pig. l. si fundus, §. fi.

QVoniam. CASVS. Ille committit plagiū qui liberum hominē abducit ut seruū, & cum uendit hac l. ut non redeat ad ciuitatem Romanam, cuius pœna est, ut debeat puniri capitaliter, ut alij terreātur, ne simile committat delictū. Viuia.

3 † exportari.

i *Eorum.* scilicet plagiariorum.

k *Prascribis.* id est dicis iudici. Accur.

4 † detrahere.

l *Decernimus.* ut supra ubi de crimine agi oportet. l. sciens.

m *Capite.* ut & ff. eo. l. 1. & est capitalis secundum quod dicit inf. eod. l. fi.

n *Cæteri possint.* sic inf. ad l. Iul. repe.

PRæses. CASVS. Seruum meū abduxisti & uēdidisti, si accusaui te de plagio, & dicas seruum tuum propriū fuisse primo inquiretur de domi-

dñio serui, ad quem pertineat, & hoc vt locum habeat a. l. de plagiarijs; quia si apparuerit q seruus fuerit meus, locum habebit accusatio. iitus, non. Viu.

a *Iure dominij.*] prę iudicat ergo i. ciuilis criminali: cum præiudicialis sit, vt & sup. de adul. l. quoniam Alexandrum.

a De hoc it vide g glo. i. in c. 1. extra de ordine cog.

b *Proprietatis tuę.* q. accusatis de plagio.

c *Luce*] licet putauerit alicuum, vt argu. ff. ad legem Cornel. de fal. l. impuberē. §. & si ei seruo & de fur. l. inter omnes. §. rectè.

d *Causam audiet.*] vt ff. eo. l. eum.

E*um, qui.*] CASVS. Seruum meum abduxisti, & celasti, l. plagia. tenebetis. Viu.

e *Incerti iuris.*] vt & ff. eo. l. eum.

C*omparantem.*] CASVS. Seruū meum abduxisti, & distraxisti. an emptor l. Fabia de plagia. teneatur quaritur. & dicitur quod nō, nisi particeps criminis inueniatur. Viuian.

f *Non probetur.*] tūc enim secus, vt ff. eo. l. pe. §. lege.

A*bducti.*] CASVS. Si liberū abduxisti & vendidisti, non mutatur eius conditio, vt fiat seruus. secundum istum casum erit liberæ, in litera: secundum alium casum, liber. Viuia.

g *Abducti*] scilicet liberi, & sic est plana hæc lex. Vel dic, serui.

h *Non mutat*] vt fiat seruus secundum primum casum, vel vt fiat liber, secundum alium.

1 † Ampliata.

i *Solicitatione*] acti uè & passiuè: quando libera persona solicitatur, secundum primum: vel solicitat seruum, secundū alium.

Solicitatio est actiua & passiua.

k *Non conditioni.*] s. liberę, secundū primum, vel seruili, secundum alium. & facit secundum primū infra de inge. ma. l. ad mutandum.

S*I quis.*] CASVS. Si seruum meum

Ijdem AA. & CC. Cōsidio.

LEX VIIII.

PRæses prouinciæ discreto prius iure dominij,[a] intelligat, an audiendum sit plagij crimen necne. Nam si proprietatis tuę [b] mancipiū esse constiterit, expirasse criminis intentionē emersa domini luce,[c] manifestabit.

¶ Si vero seruum alienū esse constiterit, post disceptatam proprietatis quæstionem, & criminis causam audiet.[d] PP. 8. Cal. Sept. ipsis AA. 4. & 3. Coss. 290.

(celans mancipium alienum, committit in legem Flauiam de plagiariis. h. d. Bal. & Sal.

Ijdem AA. & CC. Eugenio.

LEX IIX.

EVm, qui mancipium alienum celat, Flauiæ legis crimine teneri, non est incerti iuris.[e] S. 3. Id. Maij, Heracliæ AA. Coss.

Bonæ fidei emptor non incidit in crimen legis Flauiæ de plagiariis, a plagiario cōparans. Bal.

Ijdem AA. & CC. Diæ.

LEX X.

COmparantē ab eo, qui abduxit plagio mancipia, si delicti socius non probetur,[f] nullo crimine teneri conuenit. S. Nonis Nouembr. Lucione, AA. Cos.

Delictum rei subtractæ non mutat statum. h. d. Bald. vel sic: Venditione status non mutatur. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Marpiatę.[1] †

LEX XI.

ABducti [g] plagio factæ vēditio, statū nō mutat.[h] liberæ. n. p̄sonæ solicitatione [i] crimē cōmittit, nō cōditioni [k] præiudicat. S. Idus Noueb. Lucione AA. Coss.

Seruum receptans fugitiuum, vt fur ad rem & ad pœnam tenetur: & et criminaliter pōt de plagio accusari. Bal. vel sic: Suscipiens fugitiuum cū reb. subtractis, furti tenetur & plagii. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Muciano.

LEX XII.

SI quis seruum fugitiuum sciens cū reb. furtiuis susceperit, cū horum nomine furti actione teneat: hæc tibi rector [a] † prouinciæ cum solita pęna restitui efficiet.[l]

¶ Sed & si criminis plagii accusationem institueris, tibi audientiam præbere non dubitabit. S. Cal. April. Singiduni. CC. Coss.

Plagii criminis accusatio publica est. h. d. Bald.

Iidē AA. & CC. Seuerino.

LEX XIII.

PLagii criminis accusatio publici [m] fit iudicii. S. 5. Cal. Decemb. CC. Coss.

In proprio seruo vel filio, & etiam in putatiuo plagiū non committitur. h. d. vel sic: Excusat errans in delictis, in quibus requiritur dolus. ad hoc allegatur. Bald. vel sic: Crimen plagii committit dolosus: nō ad accipiendum iusta ratione motus. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Callisthe ni.

LEX XIIII.

PLagii criminis accusatio cessat, si suos seruos vel liberos [n] asseuerēt ii, qui suppressisse dicuntur, nō cōmissi velandi causa, sed ad hanc opinionem iusta [o] ducti ratione. S. prid. Nonis Decembr. Nicomediæ, CC. Coss. 215.

Scienter vendens liberum hominem, plagium committit. h. d. Bal.

Iidem AA. & CC. Pompo.

LEX XV.

LIberum, sciens [p] conditionem eius, inuitum vęnundando, plagii criminis pęna tenetur. D. 13. Cal. Ianua. Nicomediæ CC. Coss.

Illi, qui cōmittūt plagiū in filio alieno, si non faciunt hoc de cōsuetudine, puniūtur pena metalli, si at de cōsuetudine faciūt serui, vel liberti debēt, subiici bestiis, ingenui vero debēt decapitari. h. d. Bal. vel sic: Nobiles de crimine plagii conuicti, in metallū dānātur uerberati, ignobiles uero serui uel liberti, bestiis subiiciūtur, īgenui capite pu

fugitiuum recepisti, & res meas ad te pertulit, quas mihi surripuerat: agam furti, & accusabo lege Fabia de plagiar.

l *Efficiet.*] vt & supr. de fur. l. cos.

m P*lagij. Publici.* Vbi quis abduxit filium vel seruum alicuius, vnde patri vel domino licentia accusandi datur, secundum P. hoc placet, nec inuenitur in aliqua l. g. ergo dicere nō debemus. l. si vero. §. de viro. ff. sol. matri. sed ad instar priuatę actionis datur in hæredes, vt ff. eo. l. legis Fabiæ. §. finali.

a † Vitia hæc duo cōiuncta. fuga & furtū in. l. vlt. ff. de fugitiu.

P*lagij.*] CASVS. Si vendidi seruum, quem credebā meum, vel filium, non teneor Fabia, si iusta ductus fui ignorantia. Viuia.

n *Vel liberos.*] id est filios. Acc.

o *Iusta ducti.*] idem si non iusta, secundum Ioan. quia quælibet ignorantia etiā iuris excusat a dolo. hoc autem crimen dolo demum interueniente committitur, vt ff. eod. l. 3. a re spon. & de libe. cau. l. igitur. §. 1. sic & in lege Cornelia de sica. venit tantum dolus. & ff. ad l. Corn. de sica. l. in lege. & ad idem. ī. de ijs, qui sibi adscrib. l. tenatus consulto. & facit ff. de abigeis. l. 1. 4. §.

Ignorantia qualibet excusat a dolo.

L*iberum.*] CASVS. Quidam scienter liberum vēdidit, dicitur, quod crimen plagij committit. Viu.

p *Liberum sciens.*] vt & supra vbi de crimine agi oportet. l. sciens.

P*lagiarij.*] CASVS. Olim qui committebat plagiū deportabatur: hodie seruus & libertus bestijs dabuntur; ingenuus vero gladio tenetur. Viu.

Plagia-

a *Plagiarij.*] Nobiles natalibus, vt non cōtra dicat fini.

Vxor habens virū inutilem, dicitur vidua.

b *Orbitates.* orbatū vocat patrem filio: licet filius viuat: quia sibi est inutilis. ergo est idem in marito.

c *Supplicijs.*] vt verbetur prius. ar. ff. eo. l. fin.

d *Reus*] ex consuetudine.

e *Ingenuus.*] ignobilis, alias finis legis principio contradiceret, vel hoc in eo, qui ex consuetudine faciebat, in principio non consueuit. & secundum hanc legē intellige supra. eo. l. quoniam.

1 † Ex lib. 9. tit. 18. l. 1. C. The. & pulchrè hanc l. declarat Alcia. li. Parerg. 2. ca. 23.

nimitur. *secundum aliam lecturam. h. d. Committens plagium non consuetus, damnatur in metallum: Consuetus vero grauius punitur: quia si seruus est aut libertus, bestiis subiicitur: & si ingenuus, decapitatur. h. d. Sal.*

Imp. Constātinus A. ad Celsum Vicarium Africæ.

LEX XVI.

Plagiarij [a] 1 † qui viuentium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates, [b] metalli pœna cum cæteris ante cognitis supplicijs [c] teneantur.

¶ Si quis tamen huiusmodi reus [d] fuerit oblatus, postea quam super crimine claruerit: seruus quidem vel libertate donatus bestijs subijciatur; ingenuus [e] autem gladio consumatur. Dat. Calend. Augu. Constantino A. 4. & Licinio Coss. 315.

AD LEGEM Visellliam, alias Misellliam.

Lex Cornelia punit homicidas, vt supra ad leg. Corn. de sica. & fal. vt inf. tit. proxi. præmittit tñ hic de quodā speciali falso, quod per legem Visellliam punitur.

Hæc lex, alibi vocatur lex Iulia Miscella, vt patet sup. de indicta viduitate tollenda per totum titulū, & alijs item locis.

Lex Visellia CASVS. Ad honores adspirare libertus non pōt, nisi impetrato iure aureorū annulorū: hoc obtēto dū vixerit, statum ingenuitatis obtinet, & publica officia: si aliter ad honores adspiret ciuiliter pro operis promissis conueniri poterit, & lege Viscel. criminaliter, extra ordinem accusari, & si curię se immisceat, infamia notabit: & hoc cū adspirat ad minores honores: superiora vero intelligūtur, cum adspirat ad maiores; si vero ad onus tutelæ patroni vocetur, necesse habet illud subire. Viuia.

f *Quæ ingenuorum.*] i. quæ conueniunt tantum ingenuis.

g *Arripere.*] vt & infra si seruus aut libertus. l. 1. lib. 10.

h *Impetrato.*] multo magis si natalib. fuerint restituti, vt ff. de natali. re. l. quęris, sed hodie et poterit sine impetratione iuris aureorum annulorum, vt in authen. vt liberti de cætero. §. 1. colla. 6.

i *Obtinent.*] vt & su-

2 † Lex Viscel. lata ē ann. vrbis 775. Varone & Sexto Coss. eius meminit Vlp. in frag. tit. 3.

3 † Circa.

4 † Sustineantur.

TITVLVS XXI.

Ad legem Visellliam.

Seruus vel libertus ad publicos honores tacita veritate promotus, incidit in legē Iuliam Visellliam: nisi libertus impetrasset ius annulorum aureorum. à tutela tamen patroni & honoribus municipalibus non excusatur libertus. primo enim ista lex tractat de honoribus, secundo de oneribus. h. d. Bald.

Impp. Dioclet. & Maximi. AA. & CC. Baccho.

LEX VNICA.

Lex Visellia [2] † libertinæ conditionis homines persequitur, si ea, quę ingenuorum [f] sunt, contra [3] † honores & dignitates ausi fuerint attentare, vel Decurionatum arripere: [g] nisi iure aureorum annulorum impetrato [h] à principe sustententur. [4] † Tunc enim, quò ad viuunt, imaginem non statū ingenuitatis obtinent, [i] & sine periculo ingenuorū etiā officia peragunt publica.

¶ Qui autem libertinus [k] se dicit ingenuum, tam de operis ciuiliter, [l] quam etiā ex lege Visellia criminaliter [m] poterit perurgeri. In curiam [5] † autem se immiscēs damno [n] quidem cum infamia afficitur.

¶ Mulieribus verò personalibus [o] in patria patroni, quæ congruunt huiusmodi hominibus, singulos pro viribus adstrictos [6] † esse non dubium est. PP. 2. Id. Febru. Antiochiæ, CC. Coss.

TITVLVS XXII.

Ad legem Corneliam de Falsis.

Accusatio subiecti partus propter impubertatē pueri non differtur: & verisimile est, quod causam capitalem ille, quem tangit, agat ex fide. h. d. vel sic: Vbi agitur de salute alicuius, verisimile est, quod totis viribus se defendat. h. d. Bald.

Imp. Antoninus A. Seuerino.

LEX PRIMA.

Si partus subiecti crimen diuersæ [p] parti obijcitis, causa capitalis [q] in tempus pubertatis pueri differri non debuit: sicut iam pridē mihi, & Diuo Seuero patri meo placuit. neq; enim [r] verisimile est eam, quę arguitur, non ex fide causam suā [7] † defensuram: cum periculum capitis subeat. PP. Non. Mart. Duobus Aspris Coss. 213.

Exceptio falsi obiecta solum causa differendi processum, non debet admitti: sed debet debitor ad solutionem compelli reseruato iure accusandi. h. d. vel sic: Exceptio falsi expulsa indiscussa, non parit præiudicium in iure accusandi. h. d. vel sic: Si repellatur exceptio falsi, tamen accusatio potest institui, si fuit à iudice reseruatum ius accusandi. h. d. Bal.

de iure aureo. annu. lo. l. 2.

k *Libertinus.*] ad honores ascendens.

l *Ciuiliter.*] actione in factū, si iuramēto debeantur: si aūt per stipulationem, ex stipulatu, vt ff. de oper. lib. l. vt iusiurandi.

m *Criminaliter.*] vt inf. quā ciui. ac. l. 1. & hæc l. Viscel. extraordinariā imponit pœnā ex qualitate delicti, vt ff. ad l. Cornel. de fal. l. eos. §. fina.

n *Damno.*] id est dāno, quod est infamia. & hoc quando ad minores adspirat: sed sup. proxi. respon. ad maiores. Vel dic hic idem quod supra. & expone damno, scilicet arbitrio iudicis indicta mulcta, vt d. l. eos.

o *Personalibus.*] tutelæ vel curę, vt & infra. de liberti. l. 1. lib. 10. & sup. de excusa. tute. liberos, & l. nec senatorum.

5 † Curia.

6 † attribu. cos.

AD LEGEM Cornelium de falsis.

In plurali, ideo, quia multis modis committitur falsum, vt ff. eo. l. 1. & per totū titulum, & hoc titulo per totum.

SI partus. CASVS. Mulier accusabat de partu supposito: an accusatio differri debeat vsq; in tempus pubertatis pueri? Dicitur, quod non: quia non est verisimile, quod se nō defendat: cū periculū capitis expectet. Viui.

p *Diuersæ parti.*] scilicet matri. Item quo ad matrem, si infimul matri & impuberi, licet quidā tunc dicant differendam in tempus pubertatis, si autem ipsi pupillo tantum, differtur ex edicto vel constitutionibus, vt ff. de Carb. edic. l. 1. §. fin. & l. 3. §. 1.

q *Capitalis.*] quia sequitur pœna capitis, vt in fine legis.

r *Neque enim.*] vel non differtur, neq; enim &c. nam & si pupillo moueretur, non differtur, si hoc ei expedierit, vt ff. de Carb. edict. l. 2. §. cau.

Sententia lata cōtra matrē de partu supposito, an nocet parti.

7 † Turm.

ſ. cauſæ. Sed an hoc caſu ſententia contra matrem lata, vel pro ea partui præiudicet vel proficiat? Reſpond. ſecundum Ioan. non, vt ff. de iureiu. l. 3. § denique ait, ſi de poſſeſſione, ff. de Carb. edi. l. 3. §. ſi mater impuberis, & ff. de adult. denunciaſſe, §. fin. & l. miles, §. defuncto. Item ſi præiudicaret, differretur cauſa: quod non fit, vt hac l. dicitur. & arg. ff. de vent. in poſſ. mit. l. 1. §. ſi ea quæ. Sed econtra videtur, quod ſic: quia ſi verum eſt eam ſubiectiſſe: ergo hic eſt ſubiectus: ſed nõ ſequitur: quia aut male iudic. cum eſt, & non fec. ius: aut ecõ bene, & tũc res inter alios acta, &c. vt ſupra res inter alios, &c. Item pro eo, quod proficiat, videtur ff. de Carbo. edict. l. 3. §. ſi mater, & §. quis. vbi dicit, ſi mater obtinuerit, adhuc tamen quæſtio ſtatus ſupereſſe poterit; ſi vel dicat non eſſe ex ea conceptus, vel dicatur nõ fuiſſe matrimonium cum ea, ex qua eſt conceptus. Cum ergo hos duos caſus tantum excipiat, videtur de partu ſuppoſito non remanere quæſtio. Sed reſpon. licet duos excipiat: non tamen abnegat tertium: qualemqualem tamen præſumptionem negari non poteſt eſſe pro partu, vel contra, ſententia contra matrem vel pro ea lata: non tamen tanta eſt præſumptio, vt per eam debeat Carboniana bonorum poſſeſſio denegari. Item q̃ præiudicet & differatur, vt ff. de uen. in poſ. mit. l. ſi uentris. ſed aliud eſt ibi, quia eſt ibi de adulterio accuſata. Vel dicit ibi de præiudicio qualiquali. Vel impetrauit ibi hoc à principe. Vel ibi loquitur, quãdo accuſauit, vt non mitteretur in poſſeſſionem, hic autẽ vt pœna falſi imponatur, arg. ff. de Carb. edict. l. Titia, & ff. de adul. miles, §. defuncto, & facit infra eod. l. cum ſuppoſiti. & ff. de fal. l. qui falſum, §. 1. & l. lege Cornelia, §. fi. & de accuſ. l. hi tamen. §. 1.

1† Cõcor. ad hanc l. gl. in c. ſuſcitata, ſu per verbo ſententiæ. in fin. ex. de reſt. in integ.

2† oportere

ADDITIO. De materia ſuppoſiti partus vide Abb. & alios ſcribentes in c. officij, extra de pœni. & remiſ. ubi tractatur, an filius, quem mater dicit non eſſe natum ex marito, debeat aſſertioni matris credere, & bona alijs, qui erãt ab inteſtato ſucceſſuri, reſtituere; de quo etiam per eundẽ Abb. in c. tranſmiſſæ. qui filij ſint legit. & in c. per tuas. de probat. & per legiſtas in l. filium. ff. de ijs qui ſui vel alie. iur. ſunt. Et alia circa hanc materiam occurrentia, vide in d. c. officij. per eundem Abb. & alios.

S [illegible] CASVS. Conuenit debitorem quis per inſtrumentum, quod debitor arguebat de falſo propter fideicommiſſum, uel hypothecam, quaſi non deberent inſcribi: tamen quia confeſſus debitum, primo debet ſoluere, & poſtea intentabit accuſare de falſo. Viu.

a Obijcitur. vt qui debitum confitetur: ſed dicit inſtrumentum falſum propter [illegible] uel hypothecam, [illegible]

Imp. Alexander A. Valerio.

LEX II.

SAtis aperte [a] † diuorum parentum meorũ reſcriptis declaratũ eſt, cũ morãdæ ſolutionis gratia à debitore falſi crimen obijcit: [a] nihilominus ſalua executione criminis [b] debitorẽ ad ſolutionẽ compelli oportere. [2] † PP. 3. Nonis Maij, Maximo 2. & Aeliano Conſulibus 224.

Agnoſcens legatum ex teſtamẽto falſo, quod putat verum, non generat ſibi præiudicium. hoc dicit. vel ſic: Approbans falſum inſtrumentũ per errorem, poteſt poſtea illud inſtrumentum reprobare. Bald. vel ſic: Filius legatum conſecutus ex teſtamẽto, quod verum putauit, non præiudicat ſibi, illo falſo probato. Sal.

Idem A. Caſſio.

LEX III.

LIcet ex tabulis, quib ſub nomine [c] patris tui vxorem eius, id eſt, nouercam tuam, ſurrepto vero teſtamẽto, [d] falſas protuliſſe allegas: cũ crimen admiſſum ignorares, [e] legatũ adſcriptum tibi cõſecutus ſis: tamen non impedieris accuſationem contra eam, impletis ſolemnibus, inſtituere. PP. 11. Calẽ. Ianuar. Albino, & Maximo Coſſ. 228.

Plus punitur vtẽs falſo reſcripto, quam ſi vteretur alio ſimplici inſtrumento. hoc primo. Qui vtitur ignorãter, excuſatur à falſo. Bal.

Idem A. Maximo. [3] †

LEX IIII.

MAiorem [f] ſeueritatem exigit, vt merita eorũ qui falſis reſcriptionibus [g] vtuntur, digna coerceantur pœna: ſed qui deceptus eſt p alium, [h] ſi ſuam innocentiam probat, [i] & eũ [4] † à quo accepit, exhibet, [k] ſe liberat. [l] PP. 4. Cal. Ianuar. Albino, & Maximo Coſſ. 228.

Filio nõ permittitur accuſatio falſi cõtra matrẽ, ſed bene permittitur defenſio putã exceptionis. h. d. vel ſic: Permittitur excipere cõtra illũ, contra quem non permittitur agere. h. d. Bal. vel ſic: De falſo nõ põt filius agere cõtra matrem criminaliter, ſed ciuiliter. hoc dicit Sal.

Idem A. Petronio.

LEX V.

FAlſi [m] quidẽ crimen, [5] † vt aliud capitale mouere.

quæ non debuit inſcribi, uel alijs indicijs videat iudex fieri cauſa morandæ ſolutionis, & facit ff. de re iudic. l. debitoribus, & ſupra ſi ex fal. inſtrum. l. vlt. & de utur. l. 2.

b Criminis. Sed quomodo eſt ei ſalua, qui calumniari præſumitur, vt ff. de accuſa. l. alij propter. Reſpon. non eſt præſumptio adeo violenta, cui liceat omnino. & facit ff. de peti. hæ. l. ſi quis liber. §. plane.

LIcet. CASVS. Fecit Titius duo teſtamenta: vnũ verũ, in quo inſtituit filiũ ſuum hæredẽ ſibi: aliud falſum, in quo vxorẽ nouercã filij, & filio legatum exegit ignorans, an crimen falſi aduerſus nouercã nõ obſtante, quod legatum cõſecutus eſt, intentare poſſit, quæritur. Et dicitur, qđ ſic. Viu.

c Nomine patris. i. ac ſi pr̃ tuus feciſſet.

d Vero teſtamento. in uero teſtamento tu filius eras inſtitutus: in falſo, & ipſa nouerca, & tibi reliſtũ legatum.

e Ignorares. ut ff. e. l. qui ignorans. & ff. de ijs, quibus ut indig. l. poſt legatum. in princ. ergo ſi ſciẽs præiudicat ſibi, quaſi tranſegerit, vt innuit à contrario ſenſu, vt patet inf. eod. l. ipſe. ſic ergo non poteſt accuſare: ſed nec replicare de falſo, vt habeat bona: ſed apud nouercam remanent, licet alij legatarij poſſint accuſare & bona auocare, vel potes dicere, vt notatur in d. l. poſt legatum.

3† Marco.

4† eam.

MAiorem. CASVS. Si aliquis vtatur reſcripto falſo principis, magis puniendus eſt, quam ſi uteretur falſo inſtrumento priuato. ſi uero non impetrauit reſcriptum, ſed alius, & ille accuſet, poterit ſe excuſare, ſi illum exhibeat, imò & melius, ſi probat innocentiam ſuam, qui impetrauit. Viuia.

5† crimine.

f Maiorem. quàm in alijs inſtrumentis falſis utendo, ſed aliud eſt vti falſa conſtitutione, quia non maior tunc imponitur pœna, quàm legis Corneliæ de ſicarijs, ut ff. eod. l. fin. Vel dic maiorem, id eſt, magnam.

g Reſcriptionibus. i. reſcriptis, quaſi à principe obtentis.

h Per alium. procuratorem, qui dicit ſe impetraſſe.

i Probat. hoc ipſo, quod non probatur contrarium, ut ff. de proba. l. verius. & inf. quemadm. non poſ. ſuper ſeruis, lib. 12. Vel ideo ſic dicit, quia in crimine falſi ab utroque exigitur probatio, ut inf. eod. l. ubi falſi. & infra de abolitionibus, l. fallaciter.

k. Exhibet. & hoc ex urbanitate uel uoluntate. ſic ſupra de fur. l. ciuile. Vel dic, hoc ſaltem debet probare, quod ab aliquo acceperit.

l. Se liberat. ab accuſatione, uel, id eſt, non incidit in pœnã. ſic ff. de verb. oblig. l. decem. & facit ſup. de cuſto. reo. l. ad Commentarienſem. & ff. de [illegible] & ſi contra ius uel utilitatem publi. l. & ſi legib. Sed contra extra de crim. fal. ca. p. ad falſariorum.

FAlſi. De falſo teſtamento [illegible] mater fideicommiſſum.

sum a filio: excipit contra matrem filius de falso, non vero criminaliter accusabit eã, vt hic, & ff de accus. hi tamẽ. § 1. Sed arg. contra sup. qui accusa. non pos. l. propter.

a *Sine metu.* per actionem in factũ, vt ff. de vi & vi ar. l. 1. § interdictum hoc. vel per exceptionem: ipsa tñ punietur à iudice sine accusatore, vt sup. de prob. l. pen. & facit sup. si tut. nõ ges. l. prima.

de falso punitur quis, vt ff. eod. l. qui duobus. Aliàs acrius, vt supra eod. l. maiorem. Item nota pœnitentiam admitti sic in falsa moneta, vt ff. eod. l. qui falsum. sic & ff. de adul. l. si adulterium, §. primo, & ff. de in ius voc. l. quamuis. & sup. de appel. l. si quis libellos. & ff. de bonis lib. l. si vero. & ff. de inoffic. testa. l. Papinianus, §. meminisse, & ff. rem ratam hab. l. amplius. Item an præsumatur falsum instrumentum, eo quod dicit se non vti; quod videtur, vt sup. de fide instru. l. si aduersarius. licet ipse non possit accusari, qui desinit vti. & facit ad hanc l. ff. de ijs, qui deiec. vel effu. l. si vero. §. prætor ait. in fine. §. & ff. de aqua pluuia arcenda. l. is cum quo.

vos matri vestræ, secta mea nõ patit: sed ea res pecuniariũ cõpendium non aufert. Si .n. de fide scripturæ, vnde eadẽ mater vestra fideicommissum sibi vendicat, dubitatio est: inquiri fides veritatis etiã sine metu [a] criminis põt. PP. 3. Cal. Septemb. Agricola & Clem. Coss. 231.

Ex testo, quod quis reprobauit vt falsum se iuuare nõ potest. h. d. Bal. vel sic: Legatum perdit, qui in accusatione falsi succubuit. Sal.

Impp. Philippus A. & Philippus C. Culpio.

LEX VI.

QVi falsas tabulas [b] dixerit, [c] nec obtinuerit, [d] ad defuncti iudicium [e] aspirare non põt. [f] 1 † PP. 15. Cal. Aprilis, Philippo A. & Titiano Coss. 248.

Trãsactio super instrumẽto de cuius fide transigẽs dubitabat, repellit eum à contraueniendo. Bal.

Impp. Valerian. & Galienus AA. & Valer. C. Heliodoro. 2 †

LEX VII.

IPse significas, 3 † cum primũ aduersarij instrumenta protulerũt, fidẽ eorũ te habuisse suspectam [g] Facta igitur transactione, [h] difficile [i] est vt is, qui prouinciam regit, velut falsum, cui semel acquieuisti tibi accusare permittat. PP. 3. Calẽ. Iulij, Tusco & Basso Coss. 259.

Fabricatione falsi instrumenti irremediabiliter quis tenetur de falso: sed si ratione vsus, remedium est, quod desistatur ab vsu. h. d. ista lex, quæ non est alibi. Bald.

Ijdem AA. & CC. Marino.

LEX VIII.

SI falsos codicillos ab ijs, contra quos supplicas, factos esse contendis: nõ ideo accusationem euadere possunt, qđ se illis negent vti. [k] nam illis prodest instrumenti vsu abstinere, qui non ipsi falsi machinatores esse dicũtur, & quos periculo solus vsus adstrinxerit. [l]

¶ Qui autem compositis [m] per scelus codicillis, in seueritatem legis Corneliæ inciderunt: non possunt defensiones eius [n] recusando, [o] crimen euitare. PP. 3. Calẽ. Iulij, Æmiliano, & Basso Cos. 260.

Succedens ab intestato tenetur præstare fideicõmissa relicta in codicillis; nisi codicillus arguatur de falso criminaliter accusando, vel ciuiliter excipiendo. h. d. Bald.

Impp. Carinus & Numerianus AA. Mesio.

LEX IX.

SI docueris apud præsidẽ prouinciæ ab intestato te hæredem eius extitisse, qui codicillos scripserat, [p] ordinarium est, vt in hæreditatis, possessione constitutus, fidei commissa præbeas, [q] quæ iure relicta sunt: nisi consiliũ est codicillos falsos arguere. ¶ Quòd si criminaliter cœptum iudicium interuentu indulgentiæ sopitum [r] est, habes tamen residuã [s] indagationẽ, & potes de fide scripturæ ciuiliter quæri, [t] PP. 3. Calend. April. Carino 2. & Numeriano AA. Coss. 284.

In criminalibus probat actor, non reus. h. d. Sal.

QVi falsus. CASVS. Is, qui testamentum alicuius arguit de falso & succubuit, nihil de eo petere potest. Viuia.

b *Tabulas.* Testamenti.

c *Dixerit.* scilicet accusando.

d *Nec obtinuerit.* i. succubuerit, vt sup. de ijs qui. vt indi. l. alia. & l. Polla.

e *Iudicium.* legatum petendo.

f *Non potest.* sed si habet reddit, vt ff. de his quib. vt idig. l. post legatum. §. 1. & §. ei qui.

1 Cõcor. ca. præsentium. cum glo. ex. de testibus & c. cu olim. de, cẽsib.

IPse significas. CASVS. Petebas à me decẽ ex instrumẽto, ego dicebam falsum, postea transegi super eodem instrũ: nunquid potero postea arguere instrũm de falso, quærit. Et dr, quod non. Viuia.

g *Suspectam.* secus si ignorasset, & dedisset causam transactioni, vt s. de trãsactio. l. pen.

h *Transactione.* quæ valet, vt sup. de transac. l. transigere.

2 † claudio

3 † Vi. Cuiac. 6. obs. 21. & 20. obs. 19. & Alciat. 5. paradox. 8. 9. 10. Hotoma. 21. illus.

i *Difficile.* quia quãdoque permittitur, vt si dolus, vel metus allegetur, vt hic, & facit sup. si ex fal. instru. l. 2. & sup. de fide instru. l. 6.

SI falsos. CASVS. Accusare te possum de falso, si falsos codicillos fecisti, licet dicas te nolle vti his: quia tunc potest quis se excusare, si non vtatur, quando nõ ipse, sed alius illos codicillos composuisset. Viuianus.

k *Vti.* quoniam perfectum fuit delictũ, & postea non habet locum pœnitentia, vt ff. de fur. l. qui ea mente.

l *Adstrinxerit.* & si fuerint districti, quomodo euãdent? Respond. bene, quia non purè sunt adstricti: sed dic, si vsque ad sententiam perseuerauerint, vt hic. & argum. supra ne tut. vel cura. vectig. con. l. 1. tamen mitius propter vsum, quam propter factum puniuntur, vt ff. eodem l. falsi. §. ordine. Sic & alias quandoque mitius

Pœnitentia in quibusdã casibus admittitur.

m *Compositis.* scilicet à se.

n *Eius.* scilicet leg. Corneliæ.

o *Recusando.* vt in principio huius l. dicitur.

SI docueris. CASVS. Fecit Titius codicillos, & in eis legata reliquit, ego hæres ingrediar possessionem hæredi, & præstabo legata: si vero velim codicillos arguere de falso, & accusationem institui, & ex principis indulgentia abolita est, de fide codicillorũ ciuiliter quæri potest per actionem in factum, vel per exceptionem, vt ff. eo. cui nomine. & infra eo. damus. Viuianus.

p *Scripserat.* id est, scripsisse dicebatur.

q *Præbeas.* sed quomodo nihil tibi relictum est. sup. de fideicom. l. ab eo. Respon. tacite relinquitur, vt ff. de iure codi. l. cõficiuntur, § 1.

r *Sopitum est.* sed quomodo per abolitionem sopitur, generalem non, vt ff. ad Turpil. l. Lucius. per specialem non. vt inf. de abol. l. fallaciter. §. si. Respon. ex certa scientia princeps indulsit generaliter, vel specialiter.

s *Residuam.* ciuilem vt subijcit, non criminalem: nisi intra triginta dies computandas ex fine feriarum, vt & infra de generali abolitione. l. prima. & ff. ad Turpil. l. aut primatim. §. triginta.

t *Quæri.* per actionem in factum, vel exceptionem, vt ff. eod. l. qui nomine. & infra eo. l. damus.

Cum

Cum suppositi. CASUS. An uxorem patrui mei de supposito partu accusare possim, quaeritur. Et dicitur, quod sic. Viuia.

a *Moueas* cum velis succedere ei, & sic tua interest. alias non posses accusare, vt ff. eo. l. lege Cornelia, 2. §. 1.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Legitimo al. Legimino.

LEX X.

CVm suppositi partus crimen patrui tui vxori moueas,[a] apud rectorē[b] prouinciæ institutā accusatione id proba.[c] PP. 11. Calendas Octob. Diocletiano A. 2. & Aristobulo Cos. 285.

Quæstio falsi incidenter potest coram pedaneo iudice agitari. h. d. Ba. vel sic. Etiā coram delegato potest excipi de falso instrumento. h. d. Sa.

Ijdem AA. & CC. Isidoro.

LEX XI.

SI lis pecuniaria apud pedaneos iudices remissa est,[d] etiam de fide instrumēti ciuiliter[e] apud eos iuxta responsum viri prudentissimi Pauli requiretur.[f] PP. x. Calend. Iul. Dioclet. 3. & Maximia. AA. Coss. 287.

Accusatio falsi potest vsque ad xx. annos institui: quemadmodum & criminales actiones regulariter instituuntur. h. d. Bal. Vel sic. Accusationes regulariter xx. annis viuūt, & non vltra h. d. Bald.

Idem AA. & CC. Primo.

LEX XII.

QVerela[g] falsi temporalibus præscriptionibus non excluditur, nisi viginti annorum exceptioni, sicut cætera[h] quoque fere crimina. S. 6. Id. Ianua. Viminatij. CC. Coss.

b *Apud rectorem.* qui habet merum imperium, quod hic exigitur. Accur.

c *Id proba.* sine præfinitione temporis, ut ff. eo. l. qui falsam §. accusatio.

SI lis pecuniaria. CASVS. Conueni te ad centum coram pedaneo iudice ex instrumento, qđ arguebas de falso, an corā tali iudice possis me conuenire criminaliter de falso, quæritur. Et dicitur, quòd sic. Viuia.

d *Remissa est.* per delegationem.

e *Ciuiliter.* & etiam criminaliter incidenter, ut sup. de iudi. l. quoties & supra de ordi. iud. l. 1. sed non pronunciant, ut ibi dixi.

f *Requiretur.* excipiendo.

QVerela. CASVS. Titius accusauit aliquem de falso, dicit, quod illa accusatio non finitur nisi spatio xx. ann. sicut cæteræ accusationes.

g *Querela.* quatuor modis de falso quæritur. Per accusationem. & sic loquitur hæc lex. Item per actionem in factū, & illa tollitur xxx. annis, sicut personales aliæ actiones, vt sup. de constit. pecu. l. 2. Itē per exceptionē, & hæc nullo tpe tollitur, ut ff. de except. doli. l. pure, §. fi. Item per iudicis officium sine accusatore, ut supra de prob. l. iubemus, & de testa. nullū, & tunc forte xxx. annis tollitur. Vnde versus Accusas, agis in factum, per Io. reuocabis Falsum, viginti, triginta, quatuor, annis.

h *Sicut cætera.* scilicet non tolluntur temporalibus præscriptionibus, etiam 20. ann. secundum quosdam, sed tantum 30. ann. Vel verius, scilicet tolluntur 20. ann. cum in dubijs restringere debeamus pœnas, ut ff. de pœn. l. interpretatione. Et secundum primam expositionem dicit ferè, propter illas, quæ tolluntur temporalibus præscriptionibus, vt adulterij: secundum alia dicit ferè, propter plures alias accusationes, quarum quædam durant minori, quædam maiori, ut ecce accusatio adulterij quinquennio, ut supra de adul. l. adulter. Item quinquennio finitur accusatio eius, qui aperuit testm̄ eius, qui occisus fuit à familia, antequā vlcisceretur mortē defuncti, ut ff. ad Syl. l. in cognitione. Item accusatio apostatatus 5. annis durat post mortem apostatæ, dum viuit, perpetua est accusatio, vt supra de aposta. l. 2. & l. apostatarum, & idem de crimine peculatus, vt ff. ad leg. Iul. pe. l. peculiatus. Item actio iniuriarum tollitur anno, vt infra de iniurijs. leg. si non conuitij. & ecōtra perpetuę sūt, vt criminis suppositi partus, vt ff. eo. l. q falsum, §. 1. & criminis patricidij, vt ff. ad leg. Pōpe. de parrici. l. fi. Itē criminis concussionis. secūdū P. & vt ff. de concus. l. 1. sm vnā lecturā.

Debitor scribens in personam creditoris falsam apocham de recepto, tenetur pena falsi. Bald. Vel sic. Falsa scriptura non prodest scribenti, sed eum adstringit crimini fal. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Marco.

LEX XIII.

QVi veluti[i] præsentem scripsisse res recepisse suas, cum absens esset, conscripserit, non ignorāti quicquam aufert, sed se criminis[k] obligat periculo. PP. 6 Cal. Ian. Sirmii AA. Cos.

Contrectans codicem testamenti, inuoluitur in crimine falsi Bal.

Idē AA. & CC. Centianæ.

LEX XIIII.

EVm, qui celauit, vel amouit testamentum,[l] cōmittere crimen falsi, publicè notum est. S. 3. Cal. Ianuar. Sirmii AA. Coss.

Falsificans in tempore, intelligitur falsificare in totū negotium, vnde mutans veritatem in tempore, mutat in toto. h. d. Bal. vel sic. Si creditor in alterius præiudiciū fingat se priorem in tempore, vel sibi solutum non esse, cum sit, in penā falsi incidit. licet de conscientia debitoris fecerit. h. d. Bal. vel sic. Conscientia debitoris non impedit creditorem teneri pœna falsi in præiudicium tertii cōmissi, h. d. quod no. secūdum Sal.

QVi veluti. CASVS. Iturus peregre deponebas penes me res tuas, feci fieri instrumentū, quo cōtinebatur, qđ res illas accepisti, nūquid tibi præiudicatur? Dicitur, q̄ non. & poteris accusari de falso. vel dic aliter, vt in glo. Viu.

i *Qui veluti.* deposui apud te vel commodaui res meas, postea scripsisti, quod ego confitebar me recepisse quasi apochā eum essem absens. tu falsi teneris, & non præiudicasti mihi.

k *Criminis.* s. falsi.

EVm qui. CASVS. Aliquis fecit testametū, in quo erā institutus hæres, aliquis illud testamētum amouit, & celauit. an eum possim accusare crimine falsi, quæritur. Et dicitur, quod sic. Viui.

l *Testamentum.* idē in alio instrumento. sed hoc interest quia alio instrumento amoto, non est publica accusatio, sed in testamēto sic, ut hic, & ff. eod. l. Paulus. Si vero scribatur falsum aliud instrumentum, an sit publica accusatio? Quidam ut Py. quod nō per l. istam, quæ tantum de testamento dicit. & per l. ff. eod. l. Paulus. in prin. & l. qui testamento. Itē quia sola lex Cornelia testamentaria numeratur inter cætera publica iudicia, ut ff. de publ. iud. l. 1. tunc enim demum cum contingit publicam utilitatem erit publica hæc accusatio, ut in amoto testamento, uel codicillo celato, uel deleto, ut in dictis legibus, & infra titu. 1. l. 2. Nos dicimus, quod semper est publica, vt probatur, ff. de public. iudic. l. 2. & instit. de publi. iudic. §. item lex Corn. de falsis, & ff. eodem l. Paulus, §. 1. & supra qui accusa. non poss. l. senatusconsulto, & supra si re. vel accu. mor. fu. l. vt propons, & infra eo. l. & si ad te. Item nota ex hac l. quod sic cōmittit falsum, qui celat, sicut qui fecit, ut ff. eodem l. 1. §. qui in rationibus, & l. qui testamentum, & ff. de dolo. l. si quis affirmat. §. finali.

SI *creditor*. CASVS. Die sabbati obligaui Titio fundum, eundem Sempronio die dominica sequenti obligaui: Seius uult detrahere, colludens mecum, confeci instrumentum, quo continebatur, quòd fundus die sabati erat Seio obligatus, an possim accusari de falso, quæritur. Et dicitur, quòd sic, nec emptori obest collusio. Vel dic aliter, vt in glos. Viuia.

a *Si creditor*. creditor cum debitore scripsit falsum instrumentum, in quo continebatur tibi priusquam alij obligatum prædium, ut ita emptorem ad emendum induceret. Vel pone, ut ponimus, ff. de fi. instr. l. repetita. uel ut ff. eo. l. si a debitore. Vel dic, quod creditor uendidit, cum iam esset ei solutum, cum pluribus debitor obligatus non inueniret emptorem.

b *Nihil officit*. quo minus de euictione agas.

c *Accusationi*. falsi, & t. circum. de crimi. stel. signi. cantia.

DE *fide* CASVS. De falso testamento ciuiliter egit quis, an possit criminaliter, quæritur. Et respon. quod sic. ciuiliter & criminaliter, primo casu per procuratorem, secundo casu non.

d *Duplex via*. s. criminalis & ciuilis, sed ciuilis multiplex, s. excipiendo, & replicando, & agendo actione in factum, ut inf. eod. l. damus.

* 40. Eccl. 41. cap. 57. vi. Cuiac 13. obs. 38.

e *Non potes*. vt & s. qui accu. nō poss. l. 2. & sup. de publi. iudi. l. pen. §. ad crimen.

f *Eiusdem*. testamenti.

g *Non prohiberis*. et per procuratorem.

h *Conuentus*. priuata disceptatione.

i. *Accusari possit*. nō ergo habet exceptionem rei iudicatæ, siue condemnatus fuit, siue absolutus fuit in prima, ut inf. qñ ciui. actio crimi. l. n. l. ij. iunct. n. paris, ut ff. de excep. rei iud. l. n. qs cū tota, §. 3 lane.

Ijdem AA. & CC. Rufo.

LEX XV.

SI creditor[a] colludens cū debitore suo tibi prædiū venundedit, falsum commisit, & tibi nihil[b] officit, sed se magis criminis accusationi[c] fecit obnoxium. S. 13. Calend. Febr. CC. Coss.

Testamentum potest dici falsum dupliciter, scilicet ciuiliter per illum, cuius interest, vel suū procuratorem, & criminaliter per quemlibet. h. d. vel sic. Accusatio ciuilis i falso est priuata, sed accusatio criminalis est publica. h. d. Bald. vel sic. Si de falso ciuiliter quæritur, procurator potest interuenire, non si criminaliter, & ciuiliter conuentus non prohibetur criminaliter accusari. h. d. Sal.

Ijdē AA. & CC. Fortunato.

LEX XVI.

DE fide *testamenti quærenti duplex via[d] litigandi tributa est. Quamuis itaque per procuratorem accusationem persequi non potes,[e] disceptatione tamen priuata de eiusdem[f] fide quæri non prohiberis,[g] cum reus ita conuentus,[h] non tātum ab alio iuste, sed etiam ab eo, qui ciuiliter egit, solēniter accusari possit.[i] S. 8. Idus Febr. Sirmij CC. Cos.

Veritas & falsitas cursu tēporis non mutantur, & nō est incipiendum à tormentis, sed ab indicijs, h. d. Bald. vel sic. Cursus temporis non immutat substantiam veritatis. h. d. Bal.

SIcut. CASVS. Tractu temporis testm̄ falsum non fit uerum, nec contra, uel toto tēpore, ad eruendam ergo ueritatem torqueri pōt serui aliquibus indicijs præcedētib. Vi.

k *Firmari*. ī. n. o contra uidetur, ut supra eo. l. querel. sed illud uerum est accusatione, non in exceptione, uel in replicatione, uel actione, uel etiam officio iudicis, ut ibi notat. Ex parte ergo accusatoris nō rei firmatur, sicut in actione de dolo, quæ tollitur biennio, sed non exceptio, ut sup. de dolo. l. optimum, & ff. de excep. doli. l. plures, §. fi.

l *Non euanescit*. arg. contra. sup. de testa. l. sancimus.

m *Interrogatio*. seruorum cum tormentis.

n *Commotus*. quia a quæstionibus non est incipiendum. vt inf. de quæst. l. 1. & l. milites, & ff de quæst. l. 1. ī prin.

EX *initio* CASVS. Fecisti confici instrumētum, in quo continebatur, quòd prædium meum erat tuum, nō s p hoc effectus es iust[o] possessor, unde potero te accusare de falso. Et si mulier dedit mihi fundum, & Titius fecit contra instrumentum, in quo continebatur mulierem sibi Titio prius donasse, in quo instrumento mulier subscripsit, credens illud instrumentum esse epistolam, licet uideretur mulier suam prosequi iniuriam. si accusaret, tamen accusare non potest, mulieribus enim accusare prohibitum est, ut supra qui accu. nō poss. l. senatus h. d. cum l. seq. Viu.

o *Ex initio* quia scripsisti tuam, quam iniuste tenebas, vel timore huius falsi instrumenti, quo continebatur, quod erat tua, tibi tradita sit, ut sup. de transa. l. si ex falsis. siue etiam iudex secutus hoc instrumentum, tibi possessionē adiudicauit, ut sup. si ex fal. instrum. leg. secunda.

p *Commissi*. s. instrumenti.

q *Possessio*. ut possit sequi usucapio, secundum secundam expositionem. Sed an dominium transeat, si dominus erat tradens? Resp. distingue, an putauit se obstrictum, qui tradidit, ut daret, an rem, quam actoris esse, putabat, ei tradidit. In primo casu transfertur dominium, in secundo non, ut hic, & ff. de conditio. ob cau. da. leg. tertia. §. subtilius.

r *Contra eos*. excipiendo.

s *Contendere*. excipiendo.

Ijdem AA. & CC. Menelao.

LEX XVII.

SIcut falsi testamenti, vel codicillorum scriptura tēporis interuallo firmari[k] non potest, ita vera, quæ iure subsistit, non euanescit.[l]

¶ Si itaque de fide delicti, vel per accusationem, vel per priuatum iudicium quæreris, rector prouinciæ tunc demū eos exhiberi (de quibus interrogatio[m] fieri potest) iubebit, si prius de cæteris iudicijs fuerit commotus.[n] S. 3. Id. Febru. Sirmij. CC. Coss.

Falsus titulus non est titulus, & ex eo, nec vsucapiendi conditio, nec aliquis paratur effectus. h. d. Bal. vel sic: Habens falsum titulum non intelligitur iustus possessor, & etiam potest accusari de falso h. d. Bal.

Ijdē AA. & CC. Maximo.

LEX XVIII.

EX initio[o] falsi cōmissi[p] iusta possessio[q] non paratur. Vnde cōtra eos,[r] quos de dominio fundi tecū contendere[s] proponis, accusationem instituere potes. S. 3. Nonis Mar. CC. Coss.

Fœmina nō potest accusare de falso ratione solius affectionis, sed ita demū si suā vel suorum iniuriam prosequatur. h. d. Bal.

Iidem A. & CC. Cosmię.[t] †

† Cosing.

LEX XIX.

ET si ad te[t] negotium pertinuit, etiam atque etiam[u] tecum deliberare debueras, ne improbam[x]

t ET *si ad te*. vt quia tuam, uel tuorum iniuriam prosequeris. Et dic, quod Berta donauit Titio prædium: Seius fecit instrumentum, quo continebatur Bertam sibi Seio ante dudum donasse, & fecit eam subscribere, cum crederetur epistolam esse, ipsa mulier non accusat.

u *Etiam atque etiam*. i. sæpe & sæpius, & facit supra de obsequi. p. manumissori.

x *Improbam*. i. quæ improba est prima facie. cum subscripsit.

Accusatio

a *Accusare.*] vt & supra qui accus. non possunt. l. senatusconsulto.
b *Tius.*] quam adscribens tanquam epistolæ.
c *Formam.*] sed nonne causa mulieris esse uidetur, cum de euictione teneatur? Respon. non tenebatur, distinguitur sup. de iur. dot. l. prima.

i *Permanet.*] ergo duplex officium gerit, s. decurionatus, & tabellionatus seu scriptoris. & sic est arg. contra. ff. de pac. l. si plures. & facit su. de qo. l. decuriones. & l. milites.
k *Nec vero is.*] supra quando post decurionatum scripsit, nunc quando ante.

N *Ec exemplum.*] CASVS. Impetraui rescriptum a principe, ut delegaretur mihi judex in causa, quam habebam aduersus Titiū in x. notarius comprehendit in rescripto 25. an prætextu talis falsitatis dēat judicis cognitio impediri? Dicitur, q non. Vel dic aliter, vt in glo. Viui.
d *Precum.*] petij iudicem ad decē scriba dixit de viginti. vel moratoriam dilationem sex mensium petij, scriba scripsit septem mensium, procedit delegatus ſm ueritatē, vt & supr. de preci. Impera. offe. l. ij. vt dicitur exemplum: quia in rescripto sp exemplificatur petitio, sicut in sententijs libellus. Vel dic, q in his precib. fuit falsitas, qa dixi me prædium emisse agens contra auctorem, ut mihi tradat, cum donatum mihi esset, nō tamē dolo, non differtur cognitio dati iudicis secus si dolo, ut hac l. innuitur. quia tunc rescriptum esset nullū, & sic iudex nullus, ut sup. si contra ius uel uti. pub. l. & si legib. cōsentaneū. & ff. de pig. act. l. tutor §. 1. & ext. de rescrip. c. super literis. Item nota hac l. falsum sine dolo non committi.
S *I quis decurio.*] CASVS. Tabellio aliquis multa fecit instrumenta, postea creatus est decurio de aliquo instrumēto, quod scripsit, dum erat tabellio, an ad eruendam veritatē torqueri possit non obstante decurionatus dignitate, quæritur. Et dicitur, q sic. Vin.

Ex titu. 19. l. 1. C. Th.

institueres accusationem, hoc instrumentū, in quo subscripseras, falsum arguere contendens. At cum mulierib. in aliena causa falsi non sit concessum accusare, [a] tu autem hæc eadem prædia te prius [b] alii donasse proponas, fieri tibi facultatem accusandi, contra iuris postulas formā. [c] S. 8. Id. Mar. CC. Coss.

Error scribentis, vel subscribentis, non inuoluit eum in crimine falsitatis, nec derogat veritati. h. d. Bald. vel sic. Falsum vbi esset dolus, non punitur, vt falsum. Item vbi est error, ibi necessario cessat dolus. Item error non prejudicat veritati. h. d. Bal.

Iidem AA. & CC. Rufino.

LEX XX.

NEc exemplum editionis precum [d] alter per errorem scriptum, cū non, nisi dolo malo, falsum committentes crimini subiugentur, cognitionem dati iudicis moratur. Subscript. 11. Cal. Nouembr. Dorostoli. CC. Coss.

Dignitas decurionatus antecedens vel sequēs, a tormētis non excusat accusatū de falso, & veritas scripturæ per auctorē comprobatur. h. d. quod nota secundum Sal.

Imp. Constan. A. Nechilio Hilariano Correctori Lucaniæ, & Bruttiorum.

LEX XXI.

SI quis * decurio testamentum, vel codicillos, aut aliquam deficientis scripserit voluntatē, [e] vel cōscribendis publicis priuatisque instrumentis præbuerit officium: [f] si falsi qō moueatur, [g] decurionatus honore seposito, [h] qōni (si ita proposcerit cā) subdatur, sed non statim desinit esse decurio, qui in hmōi facto fuerit. Quātum .n. ad municipales pertinet necessitatē, decurio permanet: [i] quantū ad rē gestā, & veritatē reserandam, [1] † vti decurionatus honore no poterit. Nec vero is, [k] qui ante fuerit tabellio, ad eludendā quæstionem super iis, [l] quæ ante scripserit, [2] † factus decurio defendi hac poterit dignitate, quoniam scripturæ veritas (si res poposcerit) per ipsum debet probari auctorem. [m] Acc. Cal. Febr. 9. Sabi. & Rufino Coss. 316.

In crimine falsi acerrima fit indagatio, ēt per torturā, et non solum accusati, sed ēt accusantis. Nec iudex debet animi sui finalem motū exprimere, nisi in prolatione sententiæ, quam proferre dēt intra biennium à die exordii quæstionis, & secundū delicti atrocitatem reo conuicto, vel accusatori calumniāti pœna imponitur. Bald.

Idem A. ad Maximum. P. V.

LEX XXII.

VBi * falsi [n] examen inciderit, tunc acerrima fiat indago argumentis testibus scripturarum collatione, aliisque vestigiis veritatis, nec accusatori [o] tan-

l *Super iis.*] s. instrumentis.
m *Auctorem.*] & ei soli creditur, [1] ut hic, & in auth. de fi. instrum. §. si vero moriant omnes, coll. 6. Sed con. sup. de testi. l. iurisiurādi. sed hoc speciale. Item contra in auth. de hær. & fal. § si uero absunt. col. j. Sed ibi non de fide scripturæ, sed de solennitate agitur. [2] Quid ēt si diffiteatur suam esse scripturam? Respon. suspecta sit, vt ff. quemad. testa. aper. l. 1 §. fi.

[1] Scilicet an sit sua scriptura an nō. Saper l. si dd natiōnib. sup. de donatio.

[2] Tunc distinguendum in crimine, an sit an extrinseca. l. scribendū ff. de verb. obl.

1 † reseruā.
2 † conscriptio.

V *Bi.*] CASVS. Si accuset aliquem quis de falso, dēt iudex diligētēr inuestigare veritatē per testes, instrumēta, & scripturarum collationem, & tam accusator, quam accusatus debet probationes inducere, & iudex debet cām definire & terminare non interloquendo, nec debet durare accusatio vltra biennium, & iudex debet pœnam imponere, uel maiorem, vel minorem vel faciet reum deportari, si hoc exegerit qualitas delicti, uel decapitari si est seruus. Viuian.
n *Vbi Falsi.*] dic secundum Bar. q vtebar instrō cōtra te, q dicis falsum, & sic incidit qstio falsi: pro quo facit uerbum inciderit hic. sup. de pbat. l. iubemus ſm unum intellectum illius l. Sed Io. dicit, q accusatio falsi directo nō proponebatur, pro quo finis huius l. vbi dicit de pœna capitali imponenda, quia illa non dēt imponi sine accusatore, ut ff. de mune. & hon. l. rescripto. §. si quis accusatorem. cui tñ rū. B. q post finitam cām pecuniariā fuit instituta criminalis, & sic pœna secuta. Vel etiam spāle fit, vt sine accusatore procedat, ut & alias, ut ff. ad legem Iul. de adul. l. 2. §. si publico. & no. sup. de proba. l. iubemus. Item pro Io. quia si ciuiliter ageretur, non acerrima, sed leuior fieret indago, ut inf. l. proxi. Item quia non exigeretur probatio, qui ab actore, ut sup. de eden. l. qui accusare. nisi in excipiente, ut ff. de prob. l. in exceptionibus.
o *Accusatori.*] qui falsum probat ei, tamen prius.

† Ex lib. 9. tit. 19. l. 2. C. T.

e *Scripserit voluntatem.*] non tabellio, nam tabellio esse non potest, ut inf. de decurio. l. vniuersos. lib. 10. quæ est cōtra. Vel dic, hic fuit, sed fieri non debuit, vel non debet fieri tabellio, postquam fuit decurio, ut ibi, sed prius factus etiam postea potest conficere instrumentum, ut hic.
f *Officium.*] dictandi vel componendi, uel subscribendi.
g *Moueatur.*] ei forte.
h *Seposito.*] sic supra de testi. l. nullum.

tum quęstio [a] incumbat, nec probationis ei tota necessitas [b] indicatur, sed inter vtrãque personam sit iudex medius: [c] nec vlla interlocutione [d] diuulget, quæ sentiat, sed tanquam ad imitationem relationis, [e] quę solum audiendi mandat officium, præbeat notioné, postrema sũia quid sibi liqueat, ꝓditurus. [f]

¶ Vltimum autem finem strepitus [g] criminalis compendioso [1]† spatio [h] limitamus, quem [i] litigantem * disceptantemque fas non sit excedere: cuius [k] exordium nascetur auspicio contestatę accusationis [l] apud iudicem competentem, post probationem supplicio capitali (si id exigat magnitudo cõmissi, [m]) vel deportatione, [n] ei, qui falsum commiserit, imminente. PP. 7. Cal. Apri. in foro Traiano, Constantino A. 6. & Constantio Cæs. Coss. 354.

De falso potest ciuiliter, et criminaliter agi, & electa via ciuili, debet supersederi in criminali, sed ea finita, potest criminalis quęstio inchoari, & conuictus subiici pœnis legitimis. Sal.

Imppp. Valens, Grat. & Valent. AAA. ad Max. PP.

LEX XXIII.

DAmus * licentiam litigantibus, si apud iudicem proferatur scriptura de qua oritur aliqua disputatio profitendi, vtrum de falso criminaliter statuat, qui dubitet de instrumenti fide, experiri ciuiliter. [r] Quòd si expetens vindictam falsi crimé intenderit, tunc quæstione ciuili [o] per sententiam terminata, criminis fiat indago, vt si quis tabulas testamenti, chirographa, attestationesque, necnon & rationes priuatas, [p] vel publicas, pacta & epistolas, vel vltimas voluntates, donationes, venditionesve, vel si quid [q] prolatum aliud instituere conabitur, habeat [2]† accusandi facultatem.

¶ Ciuilis autem inquisitionis inter vtraique partes confligentium leuior [r] examinatio procedat, cum iudex, qui pręerit quæstioni, [s] intentiones actoris [t] falsas, & conuicta [3]† crimina reorum, ex legibus pęnis competentibus possit vlcisci [u] PP. 16. Cal. Maii Romę, Valente 5. & Valentiniano AA. Coss. 368.

Producenti instrumentum suspectũ, imminet prius probatio quòd sit verum, & aduersario imminet postea probare contrarium. h. d. Bal. uel sic: De falso potest quæri ciuiliter et criminaliter, producens tamen instrumentũ, eius fidem negatam prius debet probare, deinde de falso potest instituiaccusatio. h. d. Sa.

Imppp. Valen. Theod. & Arcad. AAA. Proculo.

LEX XXIIII.

PRæbemus * licentiam, vt siue ciuiliter, siue

---

[1]† anni.

† Quia ẽt reus pro bare tenet vt dicit gl. ĩ v. illud quo ꝓ ext. de præsum. ptio.

* Ex li. 9. tit. 19. l. 1. C. Th.

[2]† præter-missis solẽnibus.

[3]† confessa.

* vide l. 4. & 68. Lib. 11. tit. 39. C. Th.

a *Quæstio.*] idest falsitatis probatio: non autem de tormentis.

b *Indicatur.*] vt & infr. de aboli. l. fallaciter. secus in ciuili causa, vt sup. de proba. l. actor. Accur.

c *Medius.*] non declinans ad dexteram vel sinistram, ut & in authen. iusiuran. quod præstatur ab his. §. & ei vos. coll. 2. Illud tamen verum est, quod si accusator non probat, absoluitur reus.

d *Nec vlla interlocutione.*] i. interlocutoria sententia non ostendat. sed per definitiuam suam voluntatem, quam habet super crimine falsi condemnandi, vel absoluendi, ut ar. §. de arg. l. qualem. & hoc ad imitationem l. ad similitudinem.

e *Relationis.*] i. delegationis, quę mandat tantum officium audiendi non definiendi: hoc est, sicut iudex ad quẽ causa mittitur, ut de ea tantũ cognoscat, & referat definiendam, non debet aliquid interloqui, sed tantum cognoscere, ut sup. de rela. l. si quis. ita hic nulla interlocutione debet uti, per quam possit notum fieri, quid sentiat: sed definitiuam det, hoc si principaliter agitur de falso, secundũ cẽs. si aũt incidenter, ut dixit B. tunc an debeat sup incidenti iudicari, dic, ut diximus supr. de ordi iu. l. j. in fi.

f *Proditurus.*] sed si succubuit in ciuili, an aget in criminali? Io. sic, quia tantum facit, uel minus vbi succubuit, quam tum si soluisset, sed solucione facta agitur, ut infr. qñ ciui. ac prę. cri. l. 1.

g *Strepitus.*] i. iudicij, in quo strepitus fit confligentium, hoc est aduocatorũ vel allegantium.

h *Compendioso spatio.*] scilicet biennij, vt intra certum tempus crimina, &c. l. finali.

i *Quem.*] s. finem.

k *Cuius.*] s. finis idest exordium, quod respicit finem, & dic, auspicio, idest initio.

l *Contestatæ accusationis.*] i. ex die contestatæ litis. & dicitur inicium, auspicium, quia veteres principia ab auspicijs, & augurijs assumebant. Vel dic, cuius, s. strepitus, vel cuius, scilicet accusationis.

m *Commissi.*] quia est seruus, & ideo debet decapitari, vel quia est vsus falsis rescriptis sciens, vt sup. cod. l. maiorem. & ff. eod. l. 1. §. fi.

n *Vel deportatione.*] ut d. l. ff. eo. l. 1. §. fi.

DAmus.] CASVS. Si proferatur instrumentum falsum, potest proferens criminaliter accusari l. Corn. de falsis, vel ciuiliter actione in factum. Et si primo agatur criminaliter, suspenditur quęstio ciuilis, quoad criminalis accipiat finem. In ciuili autem leuior procedat indagatio: quia in criminali vterque probat: in ciuili tantum actor. Viuia.

o *Quæstione ciuili.*] super qua iudex primo aditus fuerat: quæ primo debet terminari, ut hic: & ff. de iudic. l. qui prior. Sed opponit: quia maior debet pcedere, ut supra de ordi. iudi. l. fi. Sed respõ quia nõ morandę s. lucionis hic obijciebatur crimen, vt sup. eo. l. 2. Vel hic prima facie instrũm non apparebat esse falsum. Vel tertio dic, quod ciuiliter agebatur de falso actione in factum, quod cum prius fuerat inchoatum, prius finiatur, quam criminaliter agat. Quarti dicunt terminata, idest dilata per sententiam interlocutoriam, nam criminalis est præposcer da: alias dixi hoc tenere, quando diuersis temporibus incipit. Si autem simul ciuiliter, & criminaliter incipiat, pręponitur criminalis, vt ff. de iudic. l. si de ui. & sup. de adulte. l. adulterij.

p *Priuatas.*] sed cur hoc, cum nemini pręiudicet, si falsum priuatum scripsit instrumentum? Resp. quia quantum potui, crimen ad effectum perduxi, ut ff. de extraor. cri. l. j. Vel intellige de priuato tali, quod aliquid valet, saltem ad comparationem quia trium testium habet subscriptionem. Azo. ut sup. de fide instru. l. comparationes.

q *Si quid prolatum.*] vt ff. eo. l. 1. §. 1.

r *Leuior.*] cum actor tantum probet: secus in criminali, vt supra l. proxi.

s *Quæstioni.*] criminali.

t *Actoris.*] i. accusatoris.

u *Vlcisci.*] puniendo accusatorem, si fuerit calumniatus. Si vero probauerit, puniendo reum secundum leges, quę pœnam imponunt. ut ff. eo. l. 1. §. fi.

PRæbemus.] CASVS. Si ex instrumento petas à me decem, quod dico falsum, potero criminaliter, uel ciuiliter agere, vtrum uelit, ita tamen ut cum criminaliter agitur, prius incumbat onus probandi proferentis deinde ei, contra quem profertur, Viuia.

a *Elegerit*. quod potest, vt supra l. proxi. & infra quando ci. ac. præ. cri. l. 1.
b *Scripturam*. quæ sit prima facie maculata. Vel quia producens alias falsas protulit scripturas, vt supra de probat. l. iubemus. Vel volens sponte probare, vt ff. de probat. leg. circa. & facit sup. de fide instr. l. fina.

DE IIS, QVI sibi adscribunt in testamento.

De falsis in genere diximus. Nunc in specie de quodam. quod licet non sit falsum, punitur tamen ut falsum, vt infra eodem l. senatusconsulto.

1 † Instructa.

QVamquam. CASVS. Qui sibi adscribit in testamento, tenetur l. Corne. de fal. si tamen filius emancipatus patre dictante, scripsit se hæredem, & filium non scripsit, patri tamen erat successurus: perinde habetur, ac si pater sua manu scripsisset. Viuianus.
c *Futurus*. iure prætorio, ut institut. de hære. ab intesta. §. emancipati.
d *Bonorum possessione* vnde liberi, quando ab intestato successerat, & sic hic puncta Vel verius puncta post dictionem, esset. Vel secundum tabulas habet, & puncta ibi, possessione.
e *Dulci officio*. sed videtur incidere, filius emancipatus in pœnam, & solus in potestate filius, uel seruus, excusatur, ut ff. de falsis, le. filius. in princ. quæ est contra. Solut. hæc illam corrigit, vt hic innuit. Vel dic quòd hic pater subscripsit confirmando, per quod parcitur filio. In quo nota, quod generalis subscriptio sufficit in filio & seruo, vt quæ hoc testamento dictaui, hæc manu mea confirmo, sed in extraneo, & sic emancipato filio, specialis exigitur, ut quæ illi danda dictaui, confirmo, ut ff. eod. l. 1. §. inter. Vel ibi de iure stricto, hic de æquitate. Item no. quod hic mutat personas in fine l. Vel dic, filius quilibet subaudi, perinde habetur, ac si pater te &c. Item quid si alius, qui ab intestato ueniret, ut patronus, uel agnatus, uel cognatus dictante testatore scripsit? Respond. non idem, ut ff. eodem. l. si quis legatum. §. fin. & est ratio, quia filio est magis debita patris hæreditas, ut supra de codicil. l. fi. §. pen.

2 † Videbitur.

criminaliter (vt actor elegerit[a]) super prolatis codicillis, vel alijs instrumentis requiratur, incumbat probatio fidei instrumenti ei primitus, qui scripturam[b] ebtulerit. deinde ei, qui stricta[1] † instantia falsum arguere paratus sit. Dat. decimo Cal. Februarij, Timasio, & Promoto Coss. 389.

TITVLVS XXIII.

De ijs, qui sibi adscribunt in testamento.

Filius emancipatus sibi adscribens in testamento patris patre dictante, de æquitate à pœna legis Corneliæ excusatur. quia idem esset habiturus sine delicto, quod cum delicto, hoc dicit Bald. vel sic: Pactum, quod ex speciali æquitate fouetur, non incidit in delictum, licet sit de genere prohibitorium. Bald.

Imp. Antoninus A. Vallatio.

LEX PRIMA.

QVamquam ita interpretantur iurisperiti, vt cõtra legem Corneliam videatur se scribere hæredem emãcipatus filius patre dictante, tamen si cum testamentum non esset scriptum, iustus successor futurus[c] esset, accepta bonorum possessione,[d] filius patri, perinde habebit,[2] † atque si sua manu pater tuus te hæredem scripsisset, functus dulci officio.[e] PP. Nonis Septembris Duobus Aspris Coss. 213.

Vbi testator scribenti codicillos adscribit cessat pœna: sed vbi scribens sibi adscribit, & testator in eadem voluntate, vel in alia hoc recognoscit, scribenti parcitur. h. dicit Bald. vel sic. Testatoris subscriptio, etiam generalis excusat à pœna. sed non tribuit ius petendi legatum extraneo, qui sibi adscripsit, nisi specialis fuerit subscriptio testatoris. h. d. Sal.

Idem A. Atticio.[3] †

LEX II.

SI testator codicillis, quos scripsisti, legatum quoque seu fideicommissum reliquisse tibi sua manu adscripsit,[f] non videris in pœnam senatusconsulti incidisse.

¶ Quòd si testamentum dictasse[g] codicillis significauit, legato quidem vel fideicommisso abstinere debes:[h] pœna vero falsi tibi principali beneficio remittitur. PP. Idibus Decembris Antonino A. 4. & Balbino Coss. 214.

Verè ignorantiam allegan ti, & à delicto desistenti, pœna remittitur, quam incurrerat, quia sibi adscripserat, h. d. Bal.

Imp. Alexander A. Martiali.

LEX III.

SEnatusconsulto,[i] & edicto diui Claudij prohibitum est eos, qui ad scribenda testamenta adhibentur, quamuis dictante testatore, aliquod emolumẽtum ipsis futurum scribere,[k] & pœna legis Corneliæ[l] facienti irrogata est, cuius veniam deprecantibus ob ignorantiam,[m] & profiten-

SI testator. CASVS. Si testator in codicillis, quos scripsi, adscripsit mihi legatum reliquisse, an uidear incidisse in l. Corneliam? Dicit, quòd non. Viuianus.
f *Adscripsit*. generaliter, si eras filius vel seruus, alias specialis exigitur, vt pœna remittatur, & legatum consequatur, sed generalis etiam sola sufficit ad pœnam euitandam, ut ff. eodem l. prima. §. inter. Et no. quod filius in potestate manens, vel seruus iussu defuncti sibi adscribens, pœnam euitat, sed legato caret. extraneus autem vel emancipatus, & legato carent, & pœnam incurrunt, ut ff. eo. l. 1. §. inter. & l. filius emancipatus. & l. diuus Claudius, & hoc subijcit.

3 † Antio.

g *Dictasse*. & scripsisse, subaudi de sua voluntate, & uerum est te scripsisse & dictasse, secus si dictasses tãtum, quia tibi posset tunc legari, ut supra de testa. l. dictantibus, & sic est generalis subscriptio. uel recognitio in codicillis, quæ valet ad pœnam euitandam in extraneo ut modo dixi, subaudi sua uoluntate, & dic te scilicet extraneum.
h *Debes*. lucri omissio tandem repellit ut hic. & inf. l proxi. in fi. Acc.
SEnatusconsulto.] CASVS. Qui sibi aliquid adscribit in testamento, tenetur l. Cornelia de falsis. Si vero dicat se ignorasse, & uolit legem habere, uenia indulgenda est.
i *Senatusconsulto*. Liboniano.
k *Scribere*. per se uel per alium, qui sibi quærat, ut ff. eodem leg. diuus Claudius, §. scribere, uel etiam alij adimit, ut sibi remaneat, ut ff. eodem, l. si quis institutus, & impuberem, §. qui codicillos.
l *Cornelia*. quæ est ff. eodem. scilicet de falsis, l. prima, in fine.
m *Ob ignorantiam*. nam dicunt se nescire legem istam, quæ hoc prohibeat.

immunitatem [a] permittimus, cuius [b] modis (quoniã 1† census. dispar [1] †patrimonium [c] est) à nobis per singulos statuit. Si quis autem militum huiusmodi personam suspectam [d] de custodia exire fecerit, capite puniatur.

¶ Appellandi etiã priuato [e] licentia denegetur.

¶ Si verò miles, aut promotus [f] in gradum huiusmodi crimen incurrerit: [g] super eius nomine, [h] & gradu ad 2† nos. [2]† competentes iudices [i] referatur.

¶ Domus vero vel fundus, in quo hæc perpetrata sunt si dominus in proximo constitutus sit, cuius [k] incuria vel negligentia punienda est, [l] etsi ignoret, fisco vendicetur, nisi dominus ante ignorans, ut primum repererit, scelus prodiderit [m] perpetratum: tunc enim possessio, vel domus ipsius proscriptionis iniuriæ [n] minimè subiacebit.

¶ Sin vero longissimè ab ea domo, vel possessione abfuerit, nullum sustineat detrimentum: actore [o] videlicet fundi, vel seruis, vel incolis, vel colonis, qui ad hoc ministerium præbuerunt, cum eo, qui fecit, supplicio capitali [p] plectendis.

¶ Viduas autem, ac pupillos speciali dignos indulgentia credimus, ut viduæ, nec in pximo cõstitutæ domo sua, vel possessione careant, si nulla apud ipsas tam grauis conscientię noxa resideat.

¶ Impuberes [q] 3† pupilli. [3] † verò ēt si conscij fuerint, nullum sustineāt detrimentū: qua ętas eorū qd videat ignorat. [r] * ¶ Tutores tamen eorum (si in proximo fuerint) quoniã ignorare eos quid in re pupilli geritur, non oportet, [s] hęc pœna expectabit, [t] vt de rebus eorum, si idonei fuerint, tantum fisco inferatur, quantum à pupillo fuerat inferendum. [u] [4]† Da. Cal. Decemb. Constantinop. Crispo 2. & Constantino 2. Cæsaribus Coss. 321. 4† auferendum.

Falsans monetam Cęsaris est reus lęsæ maiestatis, et debet igne comburi, & omnia eius bona debet confiscari. h. d. Bal. vel sic. Qui nummos falsa effusione formauit, debet comburi, & pręmium datur accusatori. h. d. Sal.

Ijdem A. ad Tertullum. PP. Africę.

LEX II.

SI quis [*] nummos [x] falsa effusione formauerit, vniuersas eius facultates fisco nostro præcipimus addici. In monetis etenim tantum nostris [y] cudendæ [z] pecuniæ [a] studium frequentari volumus, [b] cuius obnoxij [c] maiestatis crimen committunt: & præmio [d] accusatori proposito, quicunque solidorum [e] adulter poterit, reperiri, vel a quocunque fuerit publicatus: illico omni dilatione submota, flammarum [f] exustionibus mancipietur. Dat. prid. Non. Iul. Mediolani, Constantino A. 7. & Constantio Coss. 316. † Ex lib. 9. titu. 2. l. 3. & 5. C. T.

Obreptitium rescriptum impetratum nõ excusat a crimine lęsę maiestatis, nec à pęna. Bal. vel sic. Rescriptum, per quod conceditur facultas cudendi pecuniam, præsumitur surreptitium. h. d. Sal.

a *Immunitatem.*] calumniæ, licet non probent, vel dic si sunt socij, non tamen puniuntur: sic supr. ad l. Iul. ma. l. quisquis. in fi. & ff. de re mili. l. non omnes. §. fin. vel immunitas datur, s. munerum ciuilium sordidorum, prima placet. Et est speciale hic contra id, quod habes sup. de accu. leg. fin. §. 1.

b *Cuius.*] inquisitionis.

c *Patrimonium.*] id est dispares sunt, in quorũ patrimoniũ sit. Alij enim magni alij pupilli, alij maiores, aliæ viduæ & specialis inquisitio fit in singulis, & hoc incipit. infra §. domus &c & quod subijcit, si quis autem &c. interpositio est.

d *Suspectam.*] alias susceptam, ad custodiendum.

e *Priuato.*] de falsa moneta damnato: vel quia aliquem de custodia exire fecerit. & sic est speciale, cum regulariter liceat appellare, vt sup. de appel. l. & in maioribus. sic & sup ad l. Iul. de vi. l. quoniam.

f *Promotus.*] i. homo alicuius dignitatis.

g *Incurrerit.*] i. falsam monetam composuerit.

h *Nomine.*] idest, quę sit eius nomen & in qua dignitate.

i *Iudices.*] id est, ad magistratum militum, si miles erat, vel ad aliũ, cui subest delinquens.

k *Cuius.*] scilicet domini.

l *Punienda est.*] no. speciale, alias dolus solus punitur.

m *Prodiderit.*] cum ab alio nõ esset manifestatũ: alias punitur, si præuentus fuerit, ut hic dicit.

n *Iniuria.*] idest damno.

o *Actore.*] i. castaldione.

p *Capitali.*] imo maior pœna imponitur, ut inf. l. proxi. quæ est contra. Solue ibi.

q *Impuberes.*] doli non capaces: alias contra, vt ff. de reg. iur. l. pupillum. & l. pupillus. & ff. de fur. l. impuberem & sup. si aduer. delic. l. j.

* Concor. c. ex parte. cũ gl. par. ua ext. de corpore vitia. s

r *Ignorat.*] pręsumptione iuris, ut ff. de iuris & fac. igno. l. fi. & ff. rem pup. sal. fo. l. fi. & ff. de re. iur. l. in eo, quod plus. §. pupillus.

s *Non oportet.*] vt supra de seruis fug. l. quicunque. & ff. vnde vi. l. meminerint.

t *Expectabit.*] idest tenebit.

u *Inferendum.*] puta eius rei ęstimatio, in qua fit falsum.

S*I quis.*] CASUS. Si aliquis falsam monetam cuderit, omnia bona sua confiscabuntur, & in loco isto vbi cudit concremabitur.

x *Nummos.*] s. aureos.

y *Nostris.*] quid ergo faciũt Pisani, vel aliæ ciuitates? Rñd. excusari põt, qa imperatoris monetam non fabricant: sed propria moneta Imperatoris erat aurea & maximi pretij. vel permissione principis faciunt.

ADDITIO. De materia ista. s. monetæ, vide plene per Abb. in c. quanto. extr. de iureiur. vbi pertractat qualiter puniatur falsarius monetæ. Item qualiter scienter expendens falsam monetã. Itē an inferiori a principe licitum sit monetã cudere, & alia plura hanc materiã contingentia require ibi.

z *Cudendæ.*] à monetarijs nostris tñ.

a *Pecuniæ.*] scilicet aureæ.

b *Volumus.*] i. nullus alius facit nostram monetam, nisi nostri fabricatores.

c *Obnoxij.*] i. qui falsificant nostram monetam, uel aliam faciunt sine nr̃a voluntate ēt rectam. Azo.

d *Et præmio.*] quod pro arbitrio iudicis libero homini statuitur, ut ff de iur. fisc. l. edicto. §. exstat. seruus fit liber, ut C. pro qui. cau. ser. pro præ. lib. accep.

e *Solidorum.*] i. nummorum, qui faciunt sol. dum, imo, idest aureorum. ‡ Idem dicit glos. 1. in c. quãto. extr. de iureiurã.

f *Flammarum.*] aliud in eo, qui non cudit, sed radit uel tingit, ut ff. eo. l. quicunque numos. Sed contra huic supra l. prox. ubi capitis pœna imponitur. Solu. hic est pœna capitis, de qua ibi dicit sm Azo. vel vbi sunt metalla, ut alij terreantur, hoc habet locum: sed vbi raro fit moneta, habet locum quod ibi, ar. ff. de pœn. l. aut facta. §. fin. Vel hæc lex in falsarijs propriæ monetæ Imperatoris. superior in alijs: hæc vera. Vel illa indistinctè hoc definit. nã hæc sub illa continet, qd in idẽ recidit cũ prima.

a *Pracipimus.*] debet enim ipse, & sui per quinquaginta dies ibi commorari: & si fugit, ad locum redire cogitur, vt supra vt omnes iam ciui. quam mili. l. 1.
b *Domesticus.*] quia id officium gerebat extorquendo.
c *Manipularius.*] à manu, & paululum, eo quod paulatim extorquebat.

arg. ff. de calum. l. penul. & ff. eod. l. antepen. circa princip. vbi dicit iudicium capitis pecuniæve. Sed dic contra hoc, scilicet, ut non habeat locum hæc lex, nisi in criminali iudex delinquat, & hæc l. magis est, pro hoc, quam pro contrario, & dices iacturam, ut s. in quadruplum ex edicto de calumnia, teneatur, non autem hac l. Item ex illa de calumniatoribus, de alia pena intelligitur, ut ibi dicetur. Item & quod ff. eod. l. antepen. dicitur pecuniæ ve, puta quandoque deliquit in tali crimine, in quo pena etiã oium bonorum erat imponẽda, ut patet in l. Iulia, de vi.

d *In quadruplum.*] quod medium læso, medium fisco, dabitur, ut supra de assesso. l. 3. nisi turpiter dedit, vt sententietur forte pro se reo, quia tunc totum fisco, ut ff. de iure fisci. Lucius. Qualiter se habet hæc accusatio cum edicto de calumniatoribus, nota ff. de calumn. l. 1. Item à quibusdam licet accipere, & sic non punitur, vt ff. eod. l. 1. & l. lex. §. apparet. & est pœna huius l. ff. eod. l. lex. §. hodie, & facit infra de exac. & exac. lib. 12. l. penult. ubi de eri. agi. oport. l. 1. & 2. & ff. deposi. l. bona fides. & ff. de pœnis. l. capitalium. §. pe. & ff. de custo. reo. l. diuus. 2. & in Auth. de coll. §. sup hoc, col. 8.

S*Ciant.*] CASVS. Si iudex in administratione deliquerit, non solum ipse, sed hæres eius poterit conueniri.

e *Ab heredibus.*] lite contestata contra se, & est mirabile, vt intra annum tantum detur etiam post litem contesta. contra si, ut ff. ad Turpil. l. in senatus. §. si propter. & ff. eo. l. tertia. Alij dicunt etiam lite non contestata intra annum in hæredem dari in totum. & sic etiam in eo, quod non peruenit ad eum, licet edictum de calumnia non detur nisi in id, quod peruenit, ut ff. de calumn. l. in hæredem.

† vi. Cuia. 6. obs. 18. Petr. Grego. 36. Syntagm. 28. nu. 38.

O*Mnes.* CASVS. Iudex pro sententia nihil accipere, debet, quod si acceperit, pęnam legibus statutam non euitabit.

f *Omnes cognitores.*] delegati.
g *Iudices.*] ordinarij.
h *Priuatarum.*] an ergo in ciuilibus causis iudex accipiens, teneatur hac l. cuius pœna est ff. eod. l. antepen. §. fin. quod vi per hoc, quod hic dicit, ut

rit, cum custodia competenti ire præcipimus,[a] vt nõ solum ꝙ eius non dicam domesticus,[b] sed manipularius[c] & minister acceperit, verum etiam ꝙ ipse à prouincialib. nostris rapuerit, aut sustulerit, in quadruplũ[d] exoluat inuitus. Da. pridie Id. Iun. Constantin. Antonio, & Syagrio Coss. 382.

Pœna pecuniaria delinquentis in officio transit in hęredes. h. d. Sal.

Ijdem AAA. Floro.

LEX II.

SCiant iudices super admissis proprijs, aut à se, aut ab hæredib.[e] suis pęnã esse repetendam. Da. 10. Calend. Septembr. Antonio, & Syagrio Coss. 382.

Iudex corruptus pecunia, puniendus est huius legis pœna. h. d. Sal.

Ijdem AAA. Haue Marcelline Chariss. nobis.

LEX III.

OMnes cognitores,[f] & iudices[g] à pecunijs, atque patrimonijs manus abstineant, * neque alienum iurgiũ putent suam prædã. Etenim priuatarum[h] quoque litium cognitor idemque mercator, statuta in legibus coget ur subire iacturam. Dat. pridie Non. Apri. Mediol. Merobaude 2. & Saturnino Coss. 383.

Concussionem inferens, & processum venalem faciens, vel sententiam venalem proferens, potest à quolibet accusari dignis subijciẽdus pęnis, accusatore ex hoc gloriam, & honorem reportante. h. d. Bal. Vel sic: Licet maiores magistratus regulariter non possint conueniri durante officio, fallit quãdo delinquunt in officio seu in spectantib. ad officium. h. d. Sa.

Eorundem AAA. & Arca. A. Edictum ad prouinciales.

LEX IIII.

IVbemus * atq; hortamur, vt si quis forte honoratorum,[i] decurionum, possessorum, postremo etiam colonorum, aut cuiuslibet ordinis, à iudice fuerit aliqua ratione concussus, si quis scit vænalem fuisse de iure sententiam,[k] si quis pœnam, vel pretio remissam, vel vitio cupiditatis ingestam, si quis postremo quacunque de causa improbum iudicẽ potuerit approbare, is vel administrante[l] eo, vel post administrationem depositã in publicum prodeat, crimen deferat, delatum approbet cum probauerit, & victoriam reportaturus, & gloriam.[m] Dat. 10. Cal. Iulij, Constantinop. Honorio N. M. & Euodio Coss. 386.

Hæc lex prouidet circa tẽpus, intra quod officiales possunt conueniri. Et primo quando tempus anni non excessit. Secundo quãdo excessit, secunda ibi. Si vero, & h. d. Si procurator Cęsaris pecuniam extorquet a colonis, vel aliis sibi subditis, potest conueniri intra annum a tẽpore depositæ administrationis, non postea. h. d. Sal.

Imppp. Valent. Theod. & Arca. AA. Seuerino Com. R. P.

LEX V.

VNusquisque * procurator, pręposítus[n] gynæcio, tabularius, susceptor, colonus, vel quicunque se à comite domorum

† Ex eod. li. & tit. l. 5. C. Th. Vi. Cuiat. 6. obs. 36.

I*Vbemus* CASVS. Si lex si pecunia recepta aduersus decurionem, uel quemcunque alium sniam tulerit, uel pro pretio penam dignam infligi remiserit, vel non inferendã intulerit, durante administratione, & ea deposita poterit accusari, & accusans si probet, victoriam reportabit, & gloriã.

i *Honoratorum.*] idest habentiũ dignitatem, siue administrationem.
k *Sententiam.*] quæ ipso iure non valet, vt sup. quando prouo. non est neces. l. vænales.
l *Vel administrante*] contra ut ff. de iudi. l. pars literarum, & ff. de in ius vo. l. 2. & ff. de iniu. nec magistratib. Sed speciale, qñ occasione offi. ij cõuenitur, vt hic, secus si ex alia causa.
m *Gloriam.*] quia reipublicæ consulere uidetur, sic supra de episcop. & cler. l. nulli. in fin. Item fallit hæc lex in esculentis, ut ff. de offic. præsid. l. plebiscito. item argum. contra ff. eodem lege prima.

V*Nusquisque.*] CASVS. Si comes, uel procurator aliquis constitutus super aliquo, extorsit pecuniam a subditis suis, intra annum post depositam administrationem, potest petere pecuniam, quam extorsit, ut inde soluat pensionem fisco debitã ab illis, à quibus pecunia extorta est anno aũt elapso querelantes tunc non audientur.

† Ex eo li. & titu. l. 7. C. Th.

n *Præpositus.*] pro eodẽ, vel diuersis pone, & est gynęcium vel

vel gynæcium collegium fœminarum deputatum ad aliquod opus fisco faciendum secundum Ir. vel dic, ut dicit. inf. de muri leg. l. 2. lib. 11. & inf. de naui cu. l. 3. eo. lib. omnes hi respondebant comiti.

a *Decesserit*.]id est discesserit vel propriè. In hoc ergo differt ab alijs, qui et durante administratione conueniuntur, vt sup. lege proxi.

b *Repetiturus*.]for tè quadruplum, vt argu. sup. de assess. l. 3. & l. fi. in fi.

c *Pensionibus*.] à se concussis fisco debitis, q. d. non cedat lucro fisci.

d *Administrationis*. vt argum. ff. eod. l. datur.

e *Præstituti*] s. anni.

f *Ad solutionem*]de suo, licet non rehabeat, quod dedit.

Sancimus. Per no ponit dictum generale. Secundo illud limitando formam addit iuramenti. Tertio pęnã adijcit contrafacienti, secunda ibi. Ita sane, tertia ibi. Et licet. Salic. CASVS. Ad regimen prouinciæ non debet quis per ambitionem, vel pretium vocari, vocatus autem debet iurare nihil se dedisse, nec per se, nec per interpositã personam, nec aliquid accipiet preter sibi constitutã salarium. Et si aduersus sacramentum suum aliquid extorsit, illud in quadruplum restituere debet, nec solum dans, sed accipiens a quolibet poterit accusari.

g *Promoueri*.] qui suo ingenio augeat dignitatem, ut ff. de offic. præsi. l. obseruandum.

h *Depromant*.] i. iurando dicant.

i *Iusiurandum*.]vt ff. de calum. l. & generaliter. Sed quid si non interposuit, aliquid tamen dedit. Item arg. d. l. generaliter. 1. respon.

k *Et ob hoc*.] aliud subijcit capitulum. s. quod nihil accipiet, nec ergo det, nec accipiet, ut hic, & ff. e. l. 4. & in Aut. ut iudi. sine quoquo suffrag. §. sic igitur. col. 2. & sup. de episc. & cler. l. si quenquam. in fi.

l *Arbitramur*.]i. præsumimus, sic ff. de iniur. l. iniuriarum. 1. § 1. Et nota quanti legislator habuit iuramentum, sic sup. de nup. l. si quis alumnam, non tamen vt subijcit omnino, ei statur.

m *Pœna*.]ei ciuitati applicanda, in qua honorem adipisci volebat ar. in auc. de san. episc. §. præ omnib. col. 9.

n *Conuictus*.] vel dans, uel accipiens. Sed contra hunc l. ff. de pol l. 1. Solu. ibi palam, ut no. ff. de offi. præto. l. Barbarius. & sic solue aliud cōtra ff. de do. l. hoc iure in prin. vel ibi ex consuetudine dabatur. Acc. ADDITIO. Tu dicas, quod ob habendum honorem cum administratione, nec palam, nec clam potest dari, sed pro habendo honore siue administratione bene potest palam dari pecunia nō clā. ita dicit Bar. in d. l. hoc iure. in princ. ff. de dona. not. Accur. in d. l. Barbarius, ff. de offic. præto. & in l. 1. ff. eod. Videas de isto etiam per eundem Bart. in d. l. Barbarius. in 2. col. uers. si. tu autem ex omnibus cōclude, &c.

meminerint esse cōcussum cum ipse, cui pecuniam numerauit ab administraione decesserit, [a] intra anni spatium * ad iudicium spectabilitatis tuæ, quicquid dederit, repetiturus [b] occurrat, vt prosit pensionibus[c] quicquid ille reddiderit.

Si vero ex tempore depositæ administrationis[d] præstituti * temporis curricula transfluxerint, nulla vox ad uocationis emergat, sed ipsos procuratores, præpositos, colonos, tabularios, susceptores, obnoxios ad solutionem, [f] volumus coarctari. Dat. pridie Non. Iun. Mediolani Valentiniano. A. 3. & Neoterio Coss. 390.

Accedentes ad regendas prouincias, debet iurare forma hic scripta, & de contrario postea cōuicti, in quadruplum sunt puniendi. h. d. Sal.

Imp. Theod. & Valent. AA. Florentio PP.

LEX VI.

Sancimus * eiusmodi viros ad prouincias regendas accidere, qui ad honoris insignia non ambitione, vel pretio, sed probatæ vitæ & amplitudinis tuæ solent testimonio promoueri, [g] ita sanè, vt quibus hi honores per sedis tuæ, vel per nostram fuerint electionē commissi, * iurati inter gesta depromant, [h] se pro administrationibus sortiendis neque dedisse quippiam, neq; daturus vnquam postmodū fore, siue per se, siue per interpositam personam, in fraudem [i] legis sacramentique, aut venditionis, donationisve titulo, aut alio velamento cuiuscunque contractus, & ob hoc [k] (exceptis solis salarijs) nihil penitus tam in administratione positos, quam post depositum officium pro aliquo præstito beneficio tempore administrationis, quam gratuito meruerunt, accepturos. Et licet * neminem diuini timoris contemnendo iusiurandum arbitramur, [l] immemorem, ut saluti propriæ vllum commodum anteponat, tamen vt ad salutis timorem etiam necessitas periculi subiungatur, si quis ausus fuerit præbita sacramenta negligere, nō modo aduersus accipientē, sed etiam aduersus dantem accusandi cunctis tanquam crimen publicum, concedimus facultatem, quadrupli pęna [m] eo, qui conuictus [n] fuerit, modis omnibus feriendo. Dat. 6. Calend. Decembr. Constantinop. Theodosio A. 17. & Festo Coss. 439.

TITVLVS XXVIII.

De crimine peculatus.

Pecunia publicas surripientes, & qui ministerium tunc, vel postea prabuerint, pęna capitali puniuntur. h. d. Salic.

Imppp. Hono. † Theodo. & Arca. AAA. Rufino PP.

LEX VNICA.

Iudices, qui tempore administrationis publicas [o] pecunias subtraxerunt, lege Iulia peculatus obnoxij sunt, & capitali [p] animaduersioni eos subdi iubemus.

Is quoque nihilominus, qui ministerium eis ad hoc adhibuerunt, vel qui subtractas ab his scientes suscéperunt, eadem pœna percellendis. Dat. 3. Non. Mart. Constantinop. Honorio 10. & Theod. 6. AA. Coss. 415.

DE CRIMINE peculatus, &c.

Quoniā magistratus electi in pecunia publica auferēda sæpe delinquunt, ideo ponit de crimine peculatus, & quia Iulius super eo. legem suam tradidit, de eā videamus. Azo.

Iudices.] Primo ponit principales. Secundo ministerium præbentes, secunda ibi His quoque. CASVS. Si iudex aliquis tēpore administrationis pecuniam publicam subtraxit l. Iu. peculatus accusabitur, quo probato deportabitur, his eadem pęna plectendis, qui opem ei tulerint, vel pecuniam subtractā ab eo susceperint.

o *Publicas*.] vel sacras, quas tā nō administrant, ut ff. eo. l. sacrilegij capite. §. Labeo. Item intellige fisci. u. l ciuitatis Romanę, non aliarum ciuitatum, ut ff. eod. l. 4. in fi. & ff. de fur. l. pecuniam.

p *Capitali*.]id est deportationis, ut insti. eod.

† Dicit tamen Sali. quod etiā post annū poterit ille exactor cōueniri ad simplū al. legat glos. in l. 2. ff. e. titulo

† Ex not. Theo.

† Vi. Per. Grego. 35. Syntagm. 28.

† Præsumitur pro iuramento. Alc. 3. præ sumpt. 16.

† 9. Codi. Theo. 28. l. 1. & l. 5.

† Al. Hono. & Theo. AA.

cod.§.penul.& ff.eodem l.3.& 4.

DE CRIMINE SACRILEGII, &c.

Quando committatur, & quæ sit pœna, habes ff eo.sacrilegij pœna, in prin. & facit ad l.istam ff. de iur.& fact.igno.l. constitutiones.

TITVLVS XXIX.

De crimine sacrilegij.

Errans in articulis fidei, punitur vt sacrilegus. hoc dicit Sal.

Impp. Cratian. Valen.& Theod. AAA. Eutropio PP.

LEX PRIMA.

QVi * diuinæ legis sanctitatem aut nesciendo omittunt,[a] aut negligendo, violant, & offendunt, sacrilegium committunt.[b] Dat. Calen. Mart. Thessalonicæ, Gratiano A.5.& Theodosio A.1.Coss.380.

LEX II.

QVi * confugientem ad sanctam Ecclesiam sua auctoritate abstraxerit, verberatur, & tonsus deportatur.

Præsumitur dignus, qui est electus à principe. h. d. Bal. Vel sic: Improbare, quod Imperator fecit ex certa sciētia, est crimen sacrilegij. hoc dicit Salic.

Ijdem AAA. ad Symmachum PP.

LEX III.

DIsputare de principali iudicio nō oportet: sacrilegij[c] enim instar est, dubitare an is dignus sit, quem legerit[d] Imperator * Dat. 5. Calend. Ianuar. Mediolani, Richomere, & Clearcho Coss. 384.

In prouincia propria quis non debet administrationē adsumere, nisi ex certa scientia sibi concedantur à principe. Salic.

Ijdem AAA. & Arcadius A. Eutropio P.P.

LEX IIII.

NE quis sine sacrilegij crimine desiderandum intelligat gerendæ ac suscipiendæ administrationis officium[f] intra eam prouinciam, in qua prouincialis, & ciuis habetur, nisi hoc cuiquam vltronea liberalitate per diuinos affatus Imperator indulgeat. Dat. 16. Cal. August Arcadio A.& Bautone Coss. 385.

a Qvi diuina. Omittunt. errando in articulis fidei, vel rebaptizando per errorem, vel negligentiam.

b Committunt. accusabitur ergo coram præside, qui nō obedit legi euāgelij, & vna cū episcopo cognoscet contra laicum, vt in auth. de manda. pri.§.si vero canonicum. collat. 3.& quod dicit sacrilegium, dic.i. quasi & facit supra de sacrosan. eccle. placet in fi.& l.iubemus, a. §.sane si hæc, & inf. de decur.lib.10.l.de ditioij.& inf. vt dig. ordo ser.l.1. lib. 12. & de eroga. milit. an l.hac lege. & infra de priui. eorum qui in se.pa.l.siquis suadente, §. qui autem, vbi hæres leges huius tituli habentur.

Disputare. CASVS. Elegit princeps aliquem, vt esset præses in aliqua prouincia, vel magistratus in aliqua ciuitate, in qua ciuis est, desiderare non debet administrationem, puta vt sit potestas in ea, alioquin crimen sacrilegij committit, nisi ex indulgentia principis hoc fuit ei concessum.

c Sacrilegij. idest, quasi, vt supra leg. prox.

d Elegerit. ex certa scientia, vt ff. de re iud.l.quidam, & infra de don.& prote.l.1. & sup. de diuer.res.l. sacri affatus & de preci. Impe.offe. l. uniuersi. & de nupt. l. imperialis, & hoc in ijs quæ ad se. spectant, secus in electione episcoporum, & alijs ecclesiasticis, quia detrudi debent episcopi ab imperatore electi, ut euenit in Frederico Imperatore.

* Ex lib. 16.tit.1. l. 25.C. Th.

* Eunclaunus 5. E. clog. ti. 5. ex lib. 60. ti.45.c.17. notat hāc constitutioné huc referendā, cui adde l.1.ff. de his qui ad Eccle. confug.

* Concor. gl.1.in ca. nam te, de ætate, & qualitate.

NE quis. Sacrilegij. i.quasi, & est ratio, quia per gratiam multa fierent, & quia nemo propheta, &c.

f Officium. ut inf.de diuer.offic.l.3.li.10. Sed contra, supra de offic. præto.l.tres. Solut.ut ibi. Item in adsessore procuratoris Cæsaris secus, ut ff.de assesso.l. fin. Sed in adsessoribus aliorum idem idem quod hic, ut ff. ex quib. cau. ma. l.si cui, & supra de adsessor.l. in consiliarijs.

TITVLVS XXX.

De seditiosis, & de ijs, qui plebem contra rempublicam[1] † audent colligere.

Suscipiens populum contra Rempublicam, grauissimè est puniendus, Sal.

Impp. Gratian.& Valent & Theod. AAA. Florentio P.F. Augustali.[2] †

LEX PMIMA.

SI * quis contra euidentissimam iussionem suscipere plebem,[g] & aduersus publicam disciplinam defendere fortasse tentauerit, mulctam grauissimam[h] sustinebit. * Dat. 3. Cal. Ian. Constantinop. Richomere, & Clearcho Coss. 384.

Prouocās tumultum, & clamorem in populo, debet mori pœna seditionis. Et etiā quod fit ad clamorem populi, non sortitur iuris effectū. h.d. Bald. Vel sic. Inducens populum ad tumultum, vt consequatur dignitatem, vel officium, debet puniri, & consecutis priuari. h.d. Sal.

Imp. Leo A. Erythrio PP.

LEX II.

IN nullis locis, aut ciuitatibus tumultuosis clamoribus cuiusquam interpellatio cōtumeliosa[i] procedat, nec ad solam cuiusquam in

DE SEDITIOSI., &c.

Fit contra publicam utilitatem, si pecuniam publicā quis surripuerit. Item supra compilando, i. rapiendo & furādo, secundum H. de quibus dixit in superioribus titulis, sic & cōtra publicam utilitatem plebem concitādo, & sic de h. d. Et dicitur seditio, quasi seorsum itio, quia in diuersum uadunt, aliosque trahūt, uel a sedo sedas per contrarium.

SI quis. CASVS. Quidam Sempronius plebem conuocauit ad seditionem faciendam, uel tumultum in ciuitate, & sic, & suos milites in aliquem locū tutum contulit, qua pœna ueniet puniendus, quæritur. Et respondetur, quod grauissima.

g Plebem. uel castrū tentauerit, uolebat enim deponere potestatem.

h Grauissimam. quod mortem, &c. ut ff. de pœnis, l. ultimum. Vel dic pro qualitate personæ, & dignitatis, aut fur. a turpē dūtur, aut bestijs subijciuntur, aut in insulam deportantur, ut ff. de pœnis, leg. si quis aliquid, §.2.

IN nullis. Primo prohibet, secundo punit, secunda ibi. Scitur. Sal. CASVS. In hac l. dicitur, quod nullus in ciuitate, uel in castro, uel uillis debet, tumultum mouere, uel seditionem, quod si fecerit, patitur pœnam, quæ antiquis legibus comprehensa est.

i Contumeliosa. vt quia dicat, uolo esse consul, propter nobilitatem meam, ut alij, & facit ad leg. Iul.

1 † al. publicā quietatem.

2 † Augustorum.

* Ex lib. 9. ti. 33. le. 1. C. Th. 60. Eclog. 17.

† Vid. Tacit. 1. Ann.

Iul. de vi publ. l. qui cœtu in princ. Accur.

a *Habituros*. nec enim erit consul, & facit ff. de pœn. l. capitalium, §. solent. & supra de ijs, qui ad eccl. confu. l. denunciamus.

iuriatum, quia vna tollit aliam, vt ff. de iniur. l. prætor, §. 1. cum ambæ ad vindictam dentur, vt ff. de colla. bon. l. cum emancipati, §. emancipatus. Et idem dicas, si patronus vocetur in ius à liberto sine venia, nam, & ciuiliter ad quinquaginta aureos agere potest actione in factum, & criminaliter de crimine stellionatus, cum titulus criminis deficiat, ut ff. de in ius uoc. l. penultim. & ff. de crim. stel. l. 4. Accur.

QVANDO CIuilis actio criminali præiudicet, &c.

Dixit de ordinariis criminibus, nūc de extraordinarijs. Præmittit tamen cōmunem titulū ad p̄cedentia, & sequentia. si eodem crimine competat ciuilis actio. & criminalis accusatio, an vna præiudicet alij, vel prorsus, vel interim, qđ hic non dr̄. Sed dic, quod non præiudicat prorsus nisi actione, & accusatione iniuriarum, ut ff. de iniur. l. prætor. §. 1. & l. quod senatus. Sed interim præiudicat, ut ff. de publ. iu. l. interdū. & ff. vi bon. rap. l. 2. §. primum tamen satis hic dicitur.

A *Plerisque*. Diuidit. Primo sub forma regulę duo statuta, vel dicta nobis tradit in genere. Secundo nobis illa declarat in specie, ponendo successiue lex exempla, vt patet in litera secūda ibi, Sic denique. Primum exemplum durat à versic. denique vsque ad versiculum, & suppresso. Secundum vsque ad versiculum, & cum libertus. Tertium vsque ad uersic. quo in genere. Quartum, & quintum simul vsque ad versic. qua iuris, vt sic ibi duo sint exempla. s. de furto prout est delictum priuatum, & oritur accusatio priuata, ut ff. de priuat. delict. l. fi. & aliud de lege Flauia. Placentinus autem solum unum posuit, vt notat glos. sed modica vis est, sed ultimum exemplum durat usque ad finem. Sal.

CASVS. Regulam ponit, quam probat ex exemplis, & regula talis est. Quando ex eodem facto concurrunt ciuilis actio, & criminalis, vtraque agi potest, nec altera per alterum tollitur, nec refert, quæ prius intentetur. Verbi gratia: Si de possessione ui me deiecisti, agam interdicto ciuiliter, & criminaliter te potero accusare l. Iul. de ui publ. & si testamentum, in quo eram institutus combussisti, & ita dolo fecisti, quo minus exhibere posses, uel suppresseris, agam ciuiliter de tabulis exhibendis. & criminaliter l. Corn. testamentaria te accusabo. Item si libertus meus se ingenuū dicit, pro operis quas mihi debet, agam ciuiliter, & accusabo eum crimine legis Visc el. Item si quis surripuerit mihi rem, agam ciuiliter, & criminaliter, ut ff. de priuat. delict. l. vlti. Idem si seruum meum abduxisti, uel filium, agam ciuiliter rei ven. & criminaliter l. Flauia de plagia. ut ff. ad l. Flau. l. 1. Item alia exempla sunt, quæ difficile est enumerare. Item potest quis aliquem accusare de fal. & ciuiliter agere ad interesse actione in factum.

* Fa. lib. 9. tit. 10. l. 1. C. Th.

...uidiam petulantia verba iactentur, scituris ijs, qui huiusmodi voces emiserint, mouerintque tumultus, se quidem fructum ex ijs, quæ postulant, nullatenus habituros,[a] subdendos autem pœnis iis, quas de seditionis & tumultus auctoribus vetustissima decreta sanxerunt. D. 2. Non. Mart. Cōstāt. Leone A. 6. Coss. 474.

TITVLVS XXXI.

Quando ciuilis actio criminali præiudicet, &c.

In criminalibus publicis, & in priuatis, ciuilis intentata de re familiari, non tollit criminalem, nec econtra, h. d. Sal.

Imppp. Valens, Gratia. & Valent. AAA. Antonio PP.

LEX VNICA.

A Plerisque* prudentiū generaliter definitum est, quoties de re familiari,[b] & ciuilis, & criminalis competat actio,[c] vtraque[d] licere experiri siue prius criminalis, siue ciuilis actio moueatur, nec si ciuiliter[e] fuerit actum, criminalem posse consumi, & similiter econtrario.

¶ Sic denique, & per vim de possessione deiectus si de ea recuperādā interdicto vnde vi fuerit vsus, non prohibetur tamen etiam lege Iulia de vi,[f] publico iudicio instituere accusationem.

¶ Et suppresso[g] testamento, cum ex interdicto de tabulis exhibendis fuerit actū, nihilominus ex lege Cornelia,[h] testamentaria poterit crimen inferri.

¶ Et cum libertus se dicit ingenuum, tam de operis ciuiliter, quam etiam lege Viscellia criminaliter poterit perurgeri[i].

¶ Quo in genere habetur furti actio,[k] & legis * Flauiæ cōstitutio, & plurima alia sunt, quæ numerari non possunt,[l] vt cum altera prius intentata sit, per alteram, quæ supererit, iudicatum liceat retractari.[m]

¶ Qua iuris definitione non ambigitur et falsi crimen,[n] de quo ciuiliter[o] iā actū est, et criminaliter esse repetendū.[p]

* Fabla. Vi. Curac. 20. obs. 26. & 5. obser. 15.

b *De re familiari*. idest propter rem familiarem. Actio enim furti non est de re familiari, sed propter rem familiarem, ut ff. de incend. rui. naufra. l. 1. §. 1. De familiari autē ideo dicit, quia secus si ciuilis nō esset de re familiari, ut in

c *Actio*. proprie, & improprie ponitur. sic ff. de officio procon. l. 2.

d *Vtraque*. sed non simul, vt hic in rubrica dixi.

e *Ciuiliter*. i. pecuniariter, nec enim ponitur ad differentiam iuris prætorij, quia de ciuili actione exēplum ponit in interdictis, quæ constat esse prætoria.

f *De vi*. publica; & priuata. Sed certè imò prius de vi. ut s. ad l. Iul. de vi. l. si qs ad se fundum. Sed dic, vt ibi, uel ibi actor prius de vi, agere volebat. Item adhuc contra, sup. de app. l. 1. Nam hic dr̄ posse incipere à qua uelit, ibi necessitatē imponit de una. Solu. ibi utraq; erat ciuilis quæstio, quia ibi non erat quæstio vtrum per unam alij præiudicaretur, sed quæ esset prius intētanda. hæc non ualet, vel dic ut ibi.

g *Et suppresso*. idest absconso, vel etiam corrupto sic, ut non appareat, quo casu criminaliter, & ciuiliter agi potest, ut ff. de dolo. l. si quis affirmauerit, §. fi.

h *Ex lege Cornelia*. s. de falsis.

i *Perurgeri*. vt sup. ad leg. Viscel. l. 1.

k *Furti actio*. ex qua criminaliter, & ciuiliter agi potest, ut ff. de priuat. delict. l. fina. & ff. de fal. l. qui testamentum & ff. de tab. exhib. l. 1. in princ. & leg. 3. §. si quis dolo malo, & de fur. l. fin. Et quod subijcit, legis Flauiæ constitutio & c. aliud est exemplum, ubi etiam ciuiliter, & criminaliter potest agi, ut supra ad legem Flaui. de plagia. leg. 1. & ff. de lib. ho. exhib. l. 3. in princ. secundum nos. Sed P. dicit, pro. i. quasi unū sit exemplū, cum plagium sine furto non fiat. Vel si separatim intelligas, dices secundum eum de furto, de quo est publica accusatio, u testamenti subrepti non alterius instrumenti, ut ff. ad leg. Corn. de falsis l. Paulus.

l *Non possunt*. commode, sed da exempla in delictis ordinarijs, & extraordinarijs, in quibus ciuiliter actione in factum & criminaliter agitur, ut supra de condict. ob turpem c. l. quod euitanat, & ff. ad legem Aquil. l. inde Neratius, §. si dolo.

m *Retractari*. i. iterum tractari, non in eundem, sed alterū modum, si. sup. de ijs, qui ut indig. l. Poll.

n *Crimen* generale: quia supra dixit specialiter circa testamentum subtractum. Accur.

o *Ciuiliter*. actione in factum. ut ff. de fal. qui nomine. & s. de fal. l. damus, & l. fi. & de dolo. l. pen.

p *Repetendum*. si in ciuili causa prædictis casibus obtineat actor, planum est. Si vero succumbat, quid tunc?

Respon.

Respond. idem, quasi tantum valeat absolutio quantum condemnatio cum solutione, ut ff. de except. rei iud. l. si quis cum totum. §. plané. Sed arg. contra sup. ad l. Fla. de plagia. l. 1. sed expone vt ibi. Sed Pla. contra, ut hoc dixi plenè supra ad legem Aquiliam. l. ex morte. Item in publicis criminibus constat habere locum legem istam secundum oēs. sed quid in priuatis delictis? P. dixit, quod non habet locū, & pro eo ff. vi. bo. rap. l. 2. §. 1. sed illa intelligitur interim. Itē pro eo. sup. ne tuto. vel curato. nec. con. l. 1. Sed ibi publicū crimen falsi erat, & etiā ante accusationem satisfecit, nec expectauit accusari quod etiā in publico licet, ut ff. ad leg. Iul. de adult. l. si adulterium. §. Idē Pollioni, sic & infra de crim. stel. l. 1. quod priuatū est delictū, vt eo. tit. de cri. stel. l. 3. Item pro eod. ff. de condic. cau. da. l. penu. Sed ibi ideo nō agitur criminaliter, qa non affecit seruū eius, q duxit eum in periculum, tradendo praefecto vigilū. Item pro eo ff. de iniur. l. praetor. §. 1. Sed speciale in crimine iniuriarū, cum utroque modo agitur ad vindictā. Itē pro eo. ff. de fur. l. interdum 2. §. qui furem, sed ibi non fuit accusatus, sed in ciuili ductus fuit non ordinario iure. Tu dic sm Io. idem in priuatis criminabus quod publicis & pro nobis haec lex vbi dicit, quod in genere &c. licet P. pro se ibi exponat, ut ibi notauit. Itē pro nobis sup. de cond. ob tur. cau. q euitand.. Vltimo oppo. quód non prius vna vis, quam alia, sed ambae simul decidi debeant, vt supra de ord. iudi. l. 3. Sed ibi in modum exceptionis opponebatur crimen.

† Vi. i hāc l. Cuia. 20. obs. 17.

Dat. Prid. Calen. Ianuarias, Teueri, Valente sexto & Valentiniano secundo AA. Coss. 361.

TITVLVS XXXII.
De crimine expilatae haereditatis.

Post aditā haereditatē, & apprehensā possessionē, cessat hoc crimē, & de specie ad speciē nō admittitur cōpensatio reiecto potest principaliter moueri quaestio. h. d. Sal.

Imp. Seuerus, & Anton. AA. Eupratae.

LEX PRIMA.

EXpilatae [a] quidem haereditati crimen intentare non potes,* quando communis arcae rebus in spectis claues traditas cohaeredi profitearis. [b]

¶ Sed cum de his exhibendis apud iudicem quaereretur, [c] rationem compensationis induci nō oportuit. [d] Exhibitis enim, quae desiderantur, suis [e] iudicibus directa quaestio relinquenda est. PP. 12. Cal. Maij, Antonino A. secundo & Geta 2. Coss. 206.

Priuignus pōt agere cōtra vitricū crimine expilatae haereditatis h. d. Bal. Vel sic. Reuerentia & praesentia persone vitrici non facit hoc crimen cessare h. d. Sal.

DE CRIMINE EXPILATAE, &c.

Supra de ordinarijs, & publicis criminibus tractauit, nunc ponit de priuato, & extraordinario crimie. Azo. Extraordinarium est, ut ff. eod. l. 1.

EXpilatae.] Primo rńdet tacitae quaestioni. Secundo alteri immediate subiectę. Tertio dubium remouit, secunda ibi. sed cum de his. tertia ibi exhibitis. Sal.

b Explatas.] Tibi & Titio delata est haereditas, & ei praesente te datae sunt claues cōis arcae, per quod vr̄ quilibet apprehendisse possessionem. licet ergo postea res teneat quae sunt in arca, non crimine expilatę hęreditatis, sed actione ad exhibendum ages, in qua licet tu alias res teneas eiusdem haereditatis, non habetur compensatio, cum speciei ad speciē nō fiat, sed reb. exhibitis coram delegatis iudicib. directa quęstione s. rei vendicatione ad res, vel cōtra sibi ad illas, quas habes apud ordinarios agetur.

c Profitearis.] per quod ut dixi, possessionem apprehendisse uidetur, & sic haec actio cessat, quae locum habet expilata haereditate ante aditam haereditatem, vel post aditam ante apprehensam possessionem, vt ff. eo. l. 2. §. apparet. Alij dūt ideo non agi, quia ratione suae partis contrectasse videtur, ut ff. pro soc. l. merito. Accursius.

† 19. Ecle. 2. ex li. 60. tit. 29. c. 8.

d Quaereretur.] alias quaereretur, & alias quaeretur.

e Non oportuit.] cum species deberet hinc inde, uel ab altera parte, ut ff. de pign. act. l. si conuenerit a in princip. Et caue, quia in praetorio loquitur. q. d. iudex fecit, sed non recte fecit, & sic si habes quaereretur, si uero haec quaeretur, dic hic. i. oportebit. Alij reddunt hic rationem, q compensatio non fiat quasi apud eum depositis fueris, vnde actioni depositi non obijcit cōpensatio, vt sup. de cōpē. l. fin.

f Suis.] i. ordinarijs, cum tn̄ primum iudicium esset delegatum. & ad hoc sup. famil. ercis. aduersus. Et quod ibi no. Ioa. Item facit sup. in quibus cau. pign. ta. contra. l. si non induēte.

Imp. Antoninus A. Primo.

LEX II.

ij) EXpilatę* haereditatis crimen aduersus vitricum, [f] adito praeside prouinciae non prohiberis persequi. PP. 7. Calen. Mart. Lęto 2. & Cereali Coss. 216.

Reuerentia nouercae non facit hoc crimen silere, quando de alia quam de mariti agitur haereditate. h. d. Sal.

Idem A. Helenae.

LEX III.

SI aui tui hęreditatem adisti, expilatae haereditatis crimine aduersus nouercā [g] quondam tuam experiri nō prohiberis. PP. 3. Non. Ian. Sabino, & Anulino Coss. 217.

Vxor defuncti non potest conueniri ab hęrede crimine haereditatis expilatae, sed res, & fructus extantes possunt vendicari, & cōsumpti possunt condici. h. d. Salic.

LEX IIII.

ADuersus vxorem (quae socia* rei humanae [h] atque diuinae domus suscipitur) mariti, diem suū functa successores expilatae haereditatis crimen intendere

EXpilata.] CASVS. Delata erat mihi hęreditas extranei, vitricus meus aliquas res de haereditate subtraxit, an possim eum accusare crimine expilatae hęreditatis, quaeritur. Et dicitur quod sic.

† Sic, & Romulum cauisse ae fert Halycarnas apud Praetcium lib. uet Iurisp.

g Vitricum.] contra uidebatur, quia quasi pater, ut ff. solu. matri l. quia parentis, & caue, quia ab auo nō a matre uxore s. vitrici fuit haec hęreditas delata, ut & inf. eod. l. aduersus. dices.

h SI aui. Nouercam.] id est vxorem tui patris, cum haereditas non a patre deferatur, ut infra l. proxi. sed ab auo, ut hic dicit, vel aliunde.

ADuersus.] Diuiditur. Primo ponit dictum. Secundo inferendo consulit actori circa rem. Titiu circa fructus, secunda ibi, & ideo, tertia ibi fructus autem. Salic.

CASVS. Instituisti me hęredem, iacente hęreditate, vxor tua aliquid de rebus hęreditarijs subtraxit, an eam accusare possum crimine expilatae haere. quaeritur. & dicitur, quod non, sed si possidet vendicabo, si dolo desijt possidere, agam ad exigendum, fructus quos mala fide percepit suos non facit, sed extranei vendicabuntur, consumpti condicentur.

i Humana.] vt ff. de ritu nupt. l. 1. & supr. de Iudaeis. l. ne quis, & ff. ad municip. l. fi. § 2.

a *Non possunt.*] sic ergo filij contra vxorem patris, si mater vel nouerca, non agunt, cum de patris hæreditate, cuius vxor fuit, agitur litecalias secus, ut supra, l. proxi. & facit sup. de furtis. l. quamuis & ff. eod. l. vxor & ff. de negot gest. hęres viri, & ff. rerũ amot. l. 1. & 3.

b *Procul dubio.* vt & sup. de cond. ex leg. l. mal efi. ie. Acc.

O *Btentu.* CASVS. Iacente hære. res quædam subtractæ sunt, legatarij petunt legata ab hærede, hæres prætextu hæredi expilatæ vult differre solutionem legatorum, an sit audiendus, quęritur. Et dicitur, quod non.

c *Expilatæ.*] ab alio non a legatario.

d *Cognitione.*] criminis expilatæ hæreditatis. licet alij dicant scilicet legatorum. Acc.

e *Non oportet.*] vt & ff. de fideicomm. liber. l. fideicommissaria 2. in prin. posset etiam dici secundum quosdam a legatario expilata, & tunc esset contra, vt supra de leg. l. non dubium, sed ibi rem ipsam legatam subtraxit, hic aliam, vel ibi post apprehensionem, hic ante sed prima placet.

f E *Xpilatæ. Actionis.*] furti, secundum quosdam quæ non competit vt ff. eo. l. 2. Vel dic, actionis. Nam actio in rem, & ad exhibendum, & petitio hęreditatis bene cõpetunt cum hac accusatione, vt ff. eod. l. diuus. Item secundum Pla. not. quòd pro isto crimine nõ potest agi ciuiliter, quod pro alio priuata non inuenitur. Satis tamen potest hic dici dari actionem in factum ad possessionem restituendam, vel ad duplum præstandum argum. ff. si quis testa. lib. l. 1. & facit supra famil. ercifcun. aduersus, & quod ibi dixi.

non pñt. [a] Et ideo res, quas per eandem abesse quæreris, competenti in rem actione, vel si dolo malo fecerit, quo minus res mobiles possideret, ad exhibendum persequere. Fructus aũt rerũ, quas mala fide tenuit, licet expilatæ hæreditatis non teneatur crimine, suos non facit, sed extantes quidem vendicari, consumptos vero cõdici posse procul dubio [b] est. PP. 6. Cal. Mart. Attico, & Prætextato. Coss. 243.

Vxor expilans hæreditatẽ, vel libertus vel quicunq. non propterea cadit a legatis relictis in testamento. h. d. Bal. Vel sic. Legata non minuitur, licet hæreditas expiletur. h. d. Sal.

Imp. Philippus A. Philip. Cæs. Simplicio.

OBtentu expilatę [c] hæreditatis, emolumentum legatorum, maximè suspensa cognitione, [d] legatariis, iisdemque libertis defuncti auferri non oportet. [e] PP. 15. Cal. Febr. Philip. A. & Titiano Coss. 246.

Hæc accusatio est subsidiaria. Sal.

Ijdem A. & C. Basiliæ.

LEX VI.

EXpilatæ hæreditatis crimen loco deficientis actionis [f] intendi consueuisse, nõ est iuris ambigui. PP. 10. Cal. Mart. Aemyliano & Aquilino. Coss. 150.

TITVLVS XXXIII.

Vi bonorum raptorum.

Actio vi bonorũ raptorũ habet locum pro vi illata in reb. mobilibus tantum. Sal.

Imp. Gordia. A. Valerio.

LEX PRIMA.

VI bonorum raptorum actionem, quæ cum pœna sua retrahit ablata, potius ad mobilia, mouentiaque [h] quam ad fundos per iniuriam occupatos spectare, explorati iuris est. PP. Calend. Mart. Attico & Prætextato. Coss. 243.

Hæres donatoris à donato rio auferre res non potest: quod si facit, donatario intra annum tenetur ad quadruplum: post annum in simplum. h. d. Bal.

Impp. Valerian. & Galien. AA. Longino.

LEX II.

SI res mobiles, quarum in te fuerat dominium, perfecta donatione translatum, violenter hæres donatricis abripuit, vi bonorum raptorum actionem intra annum quidem quo experiundi potestas fuit, in quadruplum, [i] post annum, in simplum intendere non vetaris. PP. 12. Calend. Maij, Seculari, & Donato Coss. 26.

Etiam rapiens res sibi obligatas, intra annum tenetur ad quadruplum. Sal.

Impp. Dioc. & Maxim. AA. & CC. Euelpisto.

LEX III.

REs obligatas sibi creditorem vi rapientem nõ rem licitam facere, sed crimẽ cõmittere conuenit, [k] eumq. etiam vi bonorum raptorum intra annum vtilem in quadruplum, post simpli actione conueniri posse non ambigitur. S. 6. Cal. Ian. Sirmij. AA. Coss.

De raptis à seruo dominus ignorans tenetur noxaliter ad quadruplum intra annũ. h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Attilato.

LEX IIII.

DE ijs quę seruus alienus, nesciente [l] domino vi rapuisse dicitur, intra annum in quadruplum vi bonorum raptorum, & post in simplum dominus eius noxali [m] actione apud conpetentẽ iudicẽ conueniri põt. S. 2. Ca. Maij Heraclię AA. Cos.

Venditionem rei raptæ potest dominus ratam habere, & agere ad simplum, vel improbare, & agere vi bonorum raptorum ad quadruplum. h. d. Sal.

VI BONORVM raptorum.

Qualiter criminaliter de vi agitur, dixit, nunc ciuiliter post crimen expilatę hęreditatis, in qua etiam aliqua vis fit.

V *I bonorum. Mouentia.*] i. ad hęc & non ad alia, vt institu. eod. §. penult. & facit ff. de verb. sig. l. mouentium, & ff. de vi, & vi arg. l. 1. §. si fundus.

h *Quæ.*] pro vel.

S *I res.*] CASVS. Mulier dedit mihi rem aliquam, hæres eius eam rapuit, intra annum vtilem in quadruplũ, post annum, in simplum conuenitur.

i *In quadruplum.*] & verum rei pretium quadruplatur, ut ff. eod. l. 2. §. in hac, & datur hæredi, sed non in hæredem, quia est pœnalis, nec in eo, quod peruenit, cum condictio sufficiat, qua insolidum tenetur siue peruenit, siue non, ut ff. eod. l. 2. §. final. Quandoque autem datur in duplum, quando scilicet dolo alicui damnum in turba daretur, vt ff. eod. in principio.

k R *Es obligatas. Conuenit.*] vt supra ad l. Iuliam de vi. in possessionẽ. nisi ex conuentione, ut sup. de pigno. l. 3. & facit. supr. finium regundorum. l. si constiterit. Item contra. ff. quæ in fraudem cred. l. ait prętor. §. si debitorem. Sed speciale propter fugam, ut ff. de iudi. l. hæres absens. §. 1. Item contra. ff. quod met. caus. l. extat decretum. Item contra. ff. ad leg. Iul. de ui. l. creditori. Sed sol. vt ibi.

l D *E ijs. Nesciente.*] secus si scit, & prohibere valet, quia tunc in solidum, ut ff. de noxa. l. in delictis.

m *Noxali.*] vt & sup. de noxa. l. si seruos. & ff. eod. l. 2. §. hæc actio. & §. ex hac.

Sme

Siue negotiorum. CASVS. Nouerca tua res tuas vendidit,& rapuit, electionem habes, velis eam conuenire post annum in simplum,|vel in quadruplum intra annum, vel habendo ratam venditionem quasi negotiorum gestorum.

a *Contra nouercam*. nouerca rem tuam mobilem rapuit, & vendidit, & sic agit negot. gest. si ratam venditionem habueris,ut & supra de rei uen.l.mater.

Ijdem AA. & CC. Domnę.

LEX V.

SIue negotiorum gestorũ contra nouercã[a] tuã,siue actione vt bonorum raptorum (quæ in quadruplũ intra annum vtilem, ac post in simplum constituta est) putaueris agendum, notione præsidali poteris experiri. S.6.Non. Iul. Philippopol. AA. Coss.

DE CRIMINE stellionatus.

Et hoc est extraordinarium, & habet locum,vbi deficit titulus criminis,crimẽ tamen est, sicut de dolo actio ciuiliter, & dicitur a stellione animali,ut ff. eo.l.3. §.1. & pœna est in §.fin.

TITVLVS XXXIIII.

De crimine stellionatus.

Dissimulanter rẽ aliquã pignorans pluribus successiuè, tenetur crimine stellionatus, cuius pœnã euitat,si creditoribus debitum offerat.h.d. Sal.

Imp. Alexander A. Alexan.

LEX PRIMA.

IMprobum quidem,& criminosum fateris easdem res pluribus pignorasse,dissimulando[b] in posteriore obligatione, quòd eadem alijs pignori tenerentur. Verum securitati[c] tuæ consules,si oblato omnibus debito,[d] criminis instituendi causam peremeris. PP. 5. Id. Febr. Pompeiano,& Peligno Coss. 232.

IMprobum. CASVS. Debitor, qui rem eandem duobus obligauit, crimine stellionatus tenetur, soluendo tamen vtrique, vel vni liberatur. Viuianus.

b *Dissimulandò*. & sic sciens, alias pignoratitia contraria tantum tenetur, & hoc nisi pro modico secundo obligauit,ut ff. de pignor. actio. l.si quis in pignore.

c *Securitati*. locus est pœnitentiæ, vt & supra de ijs, qui sibi asseri... & ad leg. Cornel.de fal. leg.si falsos,& ff.de adult. l. si adulterium, §. Idem Pollioni.& dixi supra ne tuto. uel curato vec.con.l.1.

d *Debito*. sed nonne sufficit etiam alterutri offerri, uel etiam si nulli, quid prioris creditoris interest, cum semper potior est? Respon. interest secundi, qui accusat, & sed & primus forte, quia in eius malum factum est,si tamen uni soluerit,satis est, licet sit consul.ius utriq; ut hic dicit. Item quomodo euitatur pœna. in quam incidit iam obligando duo. us? Respon. per inde h. betur, si nec incidisset per pœnitentiam.

†Vi. Cuia. 22 obs 21. Hotom. 5. o. 14.

5 †Corporeum.

Etiam rem filii donatam si pater obligat ignoranti, tenetur crimine stellionatus, h.d.Bald.Vel sic. Scienter rem alienam obligans, vt propriam, tenetur crimine stellionatus.

Imp.Gordianus A. Valent.

LEX II.

SI pater tuus in te donationem contulerit, & cũ emancipatus esses, traditionibus[*] dominium[e] † corporum in te transtulit,[f] post eaque creditorem sortitus, quasdam earum rerum sine volũtate tua velut proprias suas obstrinxerit, ius tuũ non læsit.

SI pater] Duas continet quæstio-nes. Prima versatur circa ius pignoris. & præiudicium donatarij. Secunda crimen stellionatus,& sic præiudicium donatoris, secunda ibi, nec tamen.

CASVS. pater si in filium emancipatum donationem feci.,postea rem,quam donauit,obligauit, non præiudicauit filio, nec filius poterit eum accusare crimine stellionatus.

e *Transtulit*. & sic est perfecta,ut supra de do.l. siue emancipatis.

f *Obstrinxerit*. de facto,non de iure, ut hic, & sup. quæ res pign.oblig. l. qui filios.& facit supra ff. aduer. don.l.2.& de adul.l.eum.

¶Nec tamen iniuria[g] stellionatus crimine petetur,cũ sciens alienam rem, te[h] nõ consentiente, velut propriã suo nexu erit creditori. PP. 2.Cal.Gordiano A.& Auiola Coss.240.

g *Iniuria*. sed iure, ut in lege Aquilia,vt insti.ad l.Aquil.§.in iuria.

h Te.scilicet domino.

Idem A.Hadriano.

LEX III.

STellionatus accusatio inter crimina publica[i] nõ habetur.PP.Idib. Apr. Attico,& Prætextato Coss. 240.

i *Stellionatus*. *Publica*. nec inter priuata specialia, sed est extraordinaria priuata,ut ff. eo. l.1.

Crimen committit,qui rẽ obligatam priori obligat secũdo ignoranti, vel qui animo decipiendi creditorem, cum alio fingit anteriorem obligationem.h.d.Sal.

Imp. Philippus A. Euprepio.

LEX IIII.

IGnorantia creditoris,[k] cui res pridẽ apud[l] alios obligatæ, pignoris siue hypothecæ iure obligãtur,non sine periculo capi[m] consueuit. Etenim huiusmodi fraudes ad extraordinariam criminis executionem spectare, ac stellionatus commissum seuerissimè esse vindicandum,sæpe rescriptũ est: proinde siue ignorantiam tuam[n] debitor circumuenire[*] tentauerit, siue obligatione rite perfecta[o] participato fraudis consilio,per subiectam quasi anteriorem personam dispendium tuũ ad occultum compendium suum trahere pertentat,[p] adire suum iudicem potes,congruentem iuri,ac debitæ[2] † religioni sententiam[q] relaturum.PP.6.Id.Maij, Peregrino,& Aemiliano Cos. 245.

IGnorantia. CASVS. Si debitor obligat rem duobus, tenetur crimine stellionatus,si uero collusit cũ secundo creditore, scribens eum potiorem esse, cum alius potior erat, qa prior, accusatur leg. Corn.de fal.v.g.Titius mutuauit tibi 10.in Cal.Iunij, & scripsit Seium ipsum mutuasse in Calend. April.

k *Creditoris*.s.secundi.

l *Apud alios*. primos.

m *Capi*.i.decipi.

n *Tuam*. loquitur primo creditori.

o *Perfecta*. scilicet tecum.

p *Pertentat*.s. subijciendo alium, quasi sit potior,ut ff.de fi. de instr.l.repetita.

†Vi. Cuia. 13 obs. 11.

q *Sententiam*. primo casu per accusationem huius criminis, secundo per accusationẽ legis Corneliæ de falsis,ut supra ad l. Cor.de fal. si creditor,& facit ff. eod.l.3.§. sed & si & §.item si quis.

2 † Debitam.

TITVLVS XXXV.

De iniurijs.

Actiuè, vel passiuè non licet seruis iniuriam facere, h.d.Sal.

DE INIVRIIS.

Diximus de actione ui bono.rapto.& quia rapiendo fiunt iniuriæ,audiamus de iniurijs. Azon Pro hoc criminaliter extraordinarie, & ciuiliter.

liter agitur, ut instit. eod. §. in summa. & vna tollit aliam, ut ff. eo. l. quod senatus & l. præter, §. 2.

NEc seruis. CASVS. Dicitur in hac l. quòd non solum libero, sed nec seruo facienda est iniuria.

a *Nec seruis*. actiuè & passiuè & facit instit. eo. § seruis. & ff. eod. l. 1. §. Labeo & l. item apud Labeonem. §. si quis sic & §. pen. & l. cum qui. §. 1.

INiuriarum. CASVS. Dicitur in hac l. quòd non solum nomine suo, sed patris, & vxoris agere potest maritus.

b *Tibi*. o mulier, i. ob iniuriam tibi factam.

c *Duplici*. immo triplici. tibi, & patri, & uiro, ut ff. eo. l. 1. §. 6. & l. cum. §. si nupta. & inst. eo. §. patitur. Sed hic quod una pruit eam, quæ patri & eam, quæ filiæ competit, cum eius exercitiū patri detur ut ff. eodem lege patri.

SI non es. CASVS. Aliquis iniuriam mihi intulit dicē lo me esse delatorem, an propter hoc sum infamis, quæritur. Et dicitur, quod non, sed agam aduersus eum iniuriarum.

d *Delatorem*. delator falsus punitur, & infamatur, ut infra de calum. l. nostris; ver. is non, & ut ff. co. l. cum, in princ.

e ATrocem. Praferres. ex persona, & ex tempore siue loco, & facto, siue re dr̄ atrox iniuria, ut ff. e. l. prætor. §. atrocem & instit. eo. §. atrox. & hic est atrox primis duobus modis. & facit supra de episc. & cler. l. qs in hoc. Nota etiam, qui iniuriarum agit certum dicere debet & non in genere, vel sub alternatione, ut ff. eo. l. prætor i prin. & §. quod autem. & de iure fisci. ita fidei.

† Sequitur Salic. uide canonistas i c. audiēs extra de purga. canonica si animo iniuriandi, aut libello famoso dicas bastardo bastardum. tenetur. Oldracus consi 54.

SI non conuitij. CASVS. Si motus ira quem homicidam uocasti, si probare possis, per iram non animo iniuriādi vocasse, item si excessit annus, liberaberis, quia anno finitur iniuriarum actio. Item non solum patronus, sed nec hæres eius liberto pōt. inferre iniuriam, alioquin hæres coercebitur. h. d. cum leg. seq.

Imp. Alexander A. Syro.

LEX PRIMA.

NEc seruis [a] quidem alienis licet facere iniuriam. PP. 11. Cal. Decemb. Alex. A. Coss. 223.

Pro iniuria illata filię cōiugatæ, marito, & patri competit iniuriarū actio Sal.

Idem A. Clauo.

LEX II.

INiuriarū actio tibi [b] duplici [c] ex causa competit cū & maritus in vxoris pudore, & pater in existimatione filiarum propriam iniuriam pati intelligantur. PP. prid. Id. Maias, Agricola, & Clemente Coss. 231.

Qui alium dicit falsum delatorem, & mentitur, iniuriarum tenetur. h. d. Sal.

LEX III.

SI non es nunciator, vereri non debes, ne ea, propter quod iniuriæ faciendæ gratia quidam te veluti delatorem [d] esse dixerunt, opinio tua maculata sit, quinimò aduersus eos qui minuē dæ opinionis tuæ cā aliquid cōfecisse cōperiētur more solito iniuriarū iudicio experiri potes. PP. 2. Id. Iu. Gor. A. & Auiola Coss. 240.

Qualitas personæ, & habitus iniuriati facit iniuriā atrocem iudicari. Sal.

Imp. Valer. & Galien. AA. & Valer. Cæs. Vindicio.

LEX IIII.

ATrocem sine dubio iniuriā esse factā manifestū est, si tibi illata ē, cū esses in sacerdotio, & dignitatis habitū, & ornaméta præferres; [e] & iō vindictā potes eo noīe persequi PP. 2. Æmyliano, & Basso Coss. 261.

Verba sui natura iniuriosa, præsumuntur animo iniuriandi prolata, nisi contrarium probetur, & hæc actio anno tollitur. h. d. Sal.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. & CC. Victorino.

LEX V.

SI non cōuitij consilio te aliquid iniuriosū dixisse probare [f] potes, fides* veri à calūnia te defendit. Si aūt in rixā incōsulto calore [g] prolapsus homicidij cōuitiū obiecisti, & ex eo die annus [h] excessit cū iniuriarū actio annuo tpe præscripta sit ob iniuriæ admissum conueniri nō potes. PP. 6. Id. Iu. ipsis AA. 4. & 3. Coss. 290.

Patronus, vel eius hæres iniuriam liberto facere non potest, h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Flauiano

LEX VI.

CVm nec patronos iniuriā [i] facere libertis iuris æquitas pmittat, proponasque patronę heredes eū, qui libertatē à defuncta acceperat, iniuriis [k] afficere, curabit pses prouīciæ cōtumeliā hæredum cōpescere. PP. Id. Iulii ipsis 4. & 3. Coss. 290.

Hoc crimen est priuatum. h. d. Sal.

Ijdē AA. & CC. Potētiano.

LEX VII.

INiuriarum causa non publici iudicii, sed priuati [l] continet querelā. S. Id. Feb. Sirmii, AA. Cos.

Pro atroci iniuria in personā serui illata dominus potest agere ciuiliter, & criminaliter ad vidictā. h. d. S.

Idē AA. & CC. Martiano.

LEX VIII.

DOminū pro atroci iniuria, quā seruus eius passus est edicti perpetui [m] actione proposita, qua dāni etiā haberi rationē verbis [n]

f *Probare potes*. tibi enim incumbit hoc onus, quia præsumitur te animo iniuriandi a hoc dixisse, quia verba sic se habent, sic & si dicat se per iocum dixisse, probet, ut ff. eo. l. 3. & sup. ad leg. Corn. de sica. l. 1. non aliter enim &c. ut ff. de reg. 3. l. non aliter.

a Concor. ex. de presum. cap. 2. gl. sup uerbo exprimantur in c. sicut nobis, in fin. de snia, & re iud.

g *Calore*. Sed uidet nullo modo teneri, ut ff. de reg. iur. l. qc quid calore. Sed speciale in actione iniuriarū arg. ff. de pœ. baut facta, §. ea. in fine. vel hic fuit perseuerantia.

h *Annus*.] continuus, nisi qn̄ fit per metū, quia tunc utilis est annus, ut ff. quod me. cau. l. si cum ex. §. 1. sed cum ex leg. Cor. hæc actio trib. casibus det ut instit. eod. §. sed & lex, an tūc finitur anno? B. sic, ut hic, cū non distinguat. Nec ob. insti. de perpe. & tempo. act. in prin. quia speciale est hic, sed M. dixit eam perpetuam tunc, per d. §. instit. & solam prætoriam esse annalē.

* Innocentia maximam securitatem habet V. Rolan. à Val. i. consi. 54.

i CVm nec Iniurijs. atrocem, pro leui aūt non agitur, ut ff. e. l. prætor. §. præterea, & ff. de in ius uoc. sed si hac, §. finali.

k *Iniurijs*. etiam leuibus, facilius contra hęredem agatur.

l INiuriarum causa. Priuati. nisi ob famosum libellum detur, ut inf. ui. 1. l. 1.

DOminum. CASVS. Si seruum meum verberasti. agam iniuriarū, i quā ueniet dānū mihi datum in seruo, & qui animo iniuriandi liberum seruum uocauerit, iniuriarum tenebitur. h. d. cum lege seq.

m *Perpetui*. i. generalis, nec enim actio hæc est perpetua, sic inst. de satisda. tu in prin.

n *Verbis*. sic ergo una actione, & una snia veniet contumelia & dānū, & sic est contra ff. eod. l. item apud, §. si quis seruo. & ff. ad l. Aquil. l. sed & si qua cuique §. iniuriam. quib. ut Aquilia ad damnū, & iniuriarum pro contumelia agi, & duas fieri condemnationes. Sol. potest dici, quod hæc secundum illa s intelligatur, & quod dicit, qua, simplicem facit relationem, qua scilicet actione l. Aquiliæ, ut & ibi, mulier, quædam nauis

damnauit, saluauit. Vel quæ.i. propter quam iniuriam scilicet atrocem agitur & l. Aquilia. contra.n. videbatur, ex quo.n. agitur ad contumeliam, non videbatur posse agi ad dãnũ. vel dic & in actione iniuriarum venire damnum, non vt damnũ, vt in contrarijs, sed vt cõtumeliam, vel causam contumeliæ, sic in interdicto unde vi veniunt & mobilia occasione immobiliũ, vt ff. de vi & vi arma. l. 1. §. si fundum, similiter & damnum datum in corruptione serui. Vel aliud damnum datum à seruo, non petitur actione serui corrupti, nisi & anim⁹ sit corruptus, & tunc sic, vt ff. de ser. cor. l. in hoc iudicio simile arg. ff. de li. leg. l. pe. & ff. de aqua plu. arc. l. apud Trebatium, §. aqua.

a *Agere posse*. In duobus casibus q̃n. s. est atrox, licet nõ in contumeliam domini. Item & quando leuis, sed in contumeliã domini facta est. alias contra, ut inst. eod. §. seruis s̃m lo. Alij vtrũque exigũt, vt agi possit secus in libero, ubi non quæritur, cætera quæ inĩuriã pponebat, ut ff. eo. l. cũ, q. §. iniuria.

b *Qui liberos.*] *Non ambigitur.* vt ff. e. l. si q̃s ex libertate.

SI quidem auiam.] CASVS. Si Zenodorus vocauit auiã tuam animo iniuriãdi ancillam, audiendus est, & si libera fuerit pronunciata, conuenietur etiam Zenodorus iniuriarum.

c *Auiam.* Zenodorus dixit auiam suã esse ancillã ciuitatis Comanẽsiũ, causa infamandi eam velle, nec in causa pcessit.

d *Recessit.* i. in causa non processit.

e *Si perseueret.* probando illam esse ancillam.

f *Agendi.* forte quia actor erat illius ciuitatis.

g *Conuenit.* nõ prius ut sup. de lib. cau. si cibi.

SI quando iniuriarum. CASVS. Si illustris accuset vel accusetur criminaliter de iniuria, respõdere potest per procuratorem, secus in alio.

h *Actio.* i. accusatio. Accu.

1† An veritas conuitij excuset iniuriam. Vi. Gayliũ 2. obl. 99.

2† Deest i alijs.

Seruo si iniuria fiat, an possit dñs agere.

3† Comanẽsium dixit Zenodus.

euidenter exprimitur, agere posse[a] conuenit. S. 15. Calẽ. Nouembr. AA. Coss.

Qui liberũ dicit seruũ infamandi causa, tenetur iniuriarũ, nisi sic esse faciat pronunciari, h. d. cum l. seq. Sal.

Ijdem AA. & CC. Nonnæ.

LEX IX.

QVi liberos 1† infamandi gratia dixerit seruos, iniuriarũ 2† actione conueniri posse nõ ambigit̃.[b] S. 6. Calẽ. Decẽb Nicom. AA. Cos.

Dicẽs alicui verba iniuriosa per viã iudicij, si desistit à procedendo põt iniuriarũ cõueniri, sed si nõ desistit, non potest conueniri, donec iudiciũ terminetur. Bal.

Ijdem AA. & CC. Paulo.

LEX X.

SI quidẽ auiã[c] tuã ancillã (infamandi cã) reipublicæ ciuitatis 3† Cumanensiũ dixit Zenodor⁹, ac recessit,[d] iniuriarũ actione statim cõueniri potest. Nã si perseueret[e] in ea cã, facultatẽ habẽs agendi,[f] sup hac re deferri querelã, ac tũc demũ, si non esse serua fuerit pronũciata postulari cõuenit.[g] S. 15. Ca. Ian. Nicomediæ, CC. Coss.

In crimine iniuriarũ criminaliter moto illustres et eorũ liberi & uxores viuẽte marito illustri, possũt p procuratorẽ cõparere, & nihilominus in dominũ fertur sententia. Cæteræ vero personæ, quæ in re cõi censentur, per se dẽnt in hoc iudicio cõparere. h. d. Bal. vel sic. Cãm iniuriarũ ciuilẽ vel criminalẽ, tã actiuẽ, quã passiuẽ possunt illustres per procuratorẽ exercere. Debent tamen se inscribere, & in eos, non in procuratores ferenda est sententia. h. d. Sal.

Imp. Zeno. AA. viro illustri.

LEX XI.

SI q̃n iniuriarũ actio,[h] q̃ inter priuata delicta 4† veteris iuris auctores 5† connumerant,[i] à quibuslibet illustrib. viris, militantib. seu sine cingulo constitutis, vel vxorib. eorũ, vel liberis masculini sexus, vel filiab. (superstitibus videlicet patrib. aut maritis illustribus) vel si aduersus aliquã hmõi personã criminaliter forte mouetur, ipsos quidẽ, q̃ super iniuria quæruntur, inscribere, aliaque oĩa quę in hmõi causis de more[k] procedunt, solẽniter 6† obseruare decernimus: licere autẽ illustri accusatori vel reo, vel vxori, vel liberis masculini sexus, seu filiæ itidem illustris superstitis cãm iniuriarũ in quocũque iudicio competenti per procuratorem[l] criminaliter suscipere, vel mouere, sententiam iudice cõtra eum,[m] qui procuratorem dederit (& si ipse non adesset iudicijs, sed 7† cãm per procuratorẽ diceret) legibus prolaturo. ita tñ, vt nullus[n] alius idem sibi audeat vendicare, vel à nostro numine postulare, sed in cæteris mos iudiciorũ, qui hactenus obtinuit in posterum seruetur intactus. Dat. 5 Non. Nouembr. Constan. Illo. V. C. Coss.

TITVLVS XXXVI.

De famosis libellis.

Qui famosum carmẽ de aliquo inuenerit, illud pãdere nõ dẽt, alias punitur pęna capitali, nisi docuerit uera esse, quæ dixit vel pãdit. h. d. Sal.

Impp. Valentin. & Valentis AA. Edictum.

SI 8† quis 9† famosũ[o] libellũ, siue domi, siue in publico, vel quocũque loco ignarus reperit, aut 10† corrumpat prius, quam alter inueniat, aut nulli confiteatur inuentum. ¶ Si vero non statim easdem chartulas, vel corruerit, vel igni consum-

i *Connumerant.* vt & sup. eod. l. iniuriarum. s.

k *De more.* quæ dixi s. de accus. l. pe. & erit pœna extraordinaria. Sed si ciuiliter ageretur, secundum quod iuraret habita taxatione, vt in auth. eo. §. in summa, & §. pœna.

l *Per procuratorem.* speciale pp nobilitatem, sicut & supra de procu. l. quicunque, & authent. ibi posita, & inf. de dig. l. quoties, lib. 12. & sup. vbi sena. vel cla. l. si. regulariter cõtra ff. de pub. iud. l. pen. §. ad crimen.

m *Contra eum.* speciale, regulariter ipse procurator est dãnatus, vt sup. de seu. l. 1. & de p. l. nihil.

n *Nullus alius.* imò & alijs vñ licere, vt ff. an per alium cau. ap. l. 1. §. 1. Sed ibi in minorib. criminibus ut plenè no. ff. de pcura. seruũ, §. publice in ciuili actione iniuriarum, constat posse constitui procuratorem, vt ff. eod. l. non solũ, §. agere.

DE FAMOSIS libellis.

Specialiter de quadam iniuria dicit.

SI quis. CASVS. Si aliquis famosum libellum inuenerit ad alterius infamiam compositũ, debet eum corrumpere, quod si non fecerit, sed manifestauerit, capite plectendus est ac si fecisset. Sed si criminosum quis vult accusare cuius famam per libellum credidit lacessere, audietur, si inscribat. Et præmium, si probat. reportabit. q̃ si non probet, capite plectet. & talis libellus famã eius in cui⁹ ignominiã cõpositus erat, nõ lędet. Vl.

o *Si quis famosum.* de aliquo quod ad eius pertinet infamiam, vt ff. eod. l. de iniurijs l. lex Corn. §. si q̃s librũ, & hoc si tale continebatur, quod si verum esset pęna capitalis erat imponenda. vnde qui fecit, capite punitur, vel qui inuentum pandit, vt hic. sed nec in alijs non capitalib. licet pandere per famosum libellum, sed si in iu. dicio accuset, & si est contra fecerit, capite puni. ur, ut hic. Vel verius, si nec accusandus puniendus sum, esset, ar. ff. de priua. delic. l. si ...

4† veteres.

5† connumerant.

6† Obseruari.

7† noc.

Libellũ famosum faciens qua pœna punitur.

8† Ex lib. 9. tit. 34. i. 7. & pe. C. T. 6. Eclo.

9† Hæc lex canonizata, 5. q. 1. capitulo si quis famosus.

10† discerpat. C. T.

a *Capitalis sententia.* specialiter vt ꝙ iniuria tam magna pœna imponatur, vt supra, vbi causa fit. vel di. do. l. vniuersi.

1 † Sententia. C. Th. b *Sanè*, non per libellũ famosum, sed per accusationem solemnẽ pandat crimina. & hoc subijcit.

2 † Abest ab omnib. & C. Th. c *Deuotionis*. quia deuotus est principi.

3 † Deest. C. T. d *Salutis*. quia interest reipub. malefica puniri. Azo.

e *Nomen suum*. idest eius, quem accusat.

4 † Abest à C. Th. f *Maximam*. vt ff. eo. l. eũ qui. in prin. & leg. lex Cornelia. §. fi. & inf. de ijs qui latro. leg. 2. in fin. & sup. de fal. mo. l. 1. §. accusatoribus.

g *Capitali*. si etiam capitalis reo conuicto imponẽda erat, vt & sup. de ac. l. fi.

DE ABIGEIS.

Quoniam abigei extra ordinẽ puniuntur, vt & qui committunt stellionatum, iõ de eis ponit. Azo.

h *Badii. Accusatio.* priuata, vt ff. eo. abigeatus, & est pœna eius. ff. eo. l. j. §. pen. Et qui sunt abigei, dic quòd qui decem oues; porcos quatuor; equum vel bouem vnum semel vel frequẽter abegit, idest subripuit de pascuis, sed & equum de stabulo, & ff. eo. l. oues, & in authẽ. de nup. l. minores, coll. sexta.

5 † At dicti in alijs in C. autẽ Th. abiecti.

6 † Ex l. 2. tit. 1. l. 8. C. Th. pars l. momentaneæ, supra Vnde vi. & l. pen. 3. de accusa. Vide Cuiac. lib. 2. obi. c. 20.

i *Obseruatione*. l. sine inscriptione. & dic speciale in hoc crimine, vt in plurib. alijs notatis, sup. qui accu. non poss. l. 3. Vel dic, cum inscriptione, cũ criminaliter: sine ea, cum ciuiliter. Acc.

7 † Probitio & recte.

DE NILI AGGERIBUS NON RUMPENDIS.

8 † De Nilo uid. l. 1. §. ff. de flumini. c. ecclesia & cõsecra. dist. 4 hætes. 2. Diodor. 1. Rodogin. 14. c. 39.

9 † Ex lib. 19 tit. 32. l. C. Th.

10 † Fluẽta

Sicut animalia abducuntur, vt sup. titu. c aqua Nili, de quo dicit.

k *Si quis. Cubitũ.* mensurandum à ripa eius. Accur.

l *Constatio*. Nota sic ff. de iure immu. sem per & supra de testa. testamẽnta omnia. Accurtius.

m *Consortes*. facit sup. de rapt. virgi. leg. 4. §. pœnas autem, de alijs vero flumi. nib.

pseris, sed vim earum manifestauerit: sciat se quasi auctorem huiusmodi delicti, capitali[a] † sententiæ subiugãdum. ¶ Sanè [b] si quis deuotionis [c] suæ ac salutis [d] publicæ custodiam gerit: nomen suũ [e] profiteatur, [2] † & quæ per famosum [3] † libellũ persequenda putauerit, ore proprio dicat: ita vt absque vlla trepidatione accedat, sciens [4] † quidẽ, ꝙ si assertionibus suis veri fides fuerit opitulata: laudem maximam [f] & præmium à nostra clemẽtia consequetur.

¶ Sin verò minimè hæc vera ostenderit, capitali [g] pœna, plectetur.

¶ Huiusmodi autẽ libellus alterius opinionem non lædat Dat. 16. Cal. Mart. Constantinop. Valentiniano, & Valente AA. Coss. 365.

TITVLVS XXXVII.

De abigeis.

Crimen abigeatus sine inscriptione potest proponi. hoc dicit Sal.

Impp. Honor. & Arcad. AA. Pasiphilo.

LEX VNICA.

Abacti [5] † animalis [6] † accusatio [h] non solum cum inscriptionibus, sed et sine ea obseruatione [i] proponitur. D. 6. Cal. Ian. Olybrio & Promoto [7] † Coss. 393.

TITVLVS XXXVIII.

De Nili † [8] aggeribus non rumpendis.

Rumpentes aggeres Nili vel eius aquam vltra iust ũ occupantes, concremantur, & eius criminis participes deportantur sine spe veniæ. h. d. Sal.

Impp. Honor. & Theo. AA. Anthemio PP.

LEX VNICA.

Si [9] † quis posthac per Ægyptum intra duodecimum cubitum [k] fluminis Nili valla [10] † fluentis de proprijs ac vetustis vsib. præter fas præterque morẽ antiquitatis vsurpauerit, flammis eo loco consumatur, in quo vetustatis [l] reuerentiam, & proponendũ ipsius imperij appetierit securitatem consscijs, [m] & [11] † consortib. eius deportatione cõstringẽdis, sicut numquàm supplicandi eis, vel recipiendi ciuitatem, vel recipiendi ciuitatem, vel dignitatem, vel substantiam, licentia tribuatur, D. 10. Cal. Octob. Constantinop. Honorio 8. & Theodosio 3. AA. Coss. 409.

TITVLVS XXXIX.

De ijs, qui latrones, vel alijs criminibus reos occultauerunt.

Eadem pœna puniuntur receptatores, qua rei principales, in bonorum vero dispẽdio, qui reum supersederit offerre in iudicio. h. d. Sal.

Imppp. Valẽ. Valẽs & Grat. AAA. Simplicio. Vic.

LEX PRIMA.

Eos, [n] [12] † qui secum alieni criminis reos occultãdo eum, eamve sociarunt; per ipsos & reos pœna expectet. & latrones q[ui]squis sciẽs susceperit, & eos offerre [13] † iudicibus supersederit, supplicio [o] corporali, aut dispẽdio facultatum, pro qualitate personæ, & iudicis æstimatione plectetur. D. 3. Calen. Mart. Romæ. Gratia. A. 3. & Equitio V. C. Coss. 374.

Pro summario sufficit diuisio in gl. posita.

Impp. Honor. & Theo. AA. Palladio PP.

Si qui latrones, seu alijs criminibus obnoxij, in possessione degunt, seu latitant, dominus possessionis (si præsto est) aut procuratores (si dominus abest) seu primates possessionis vltro eos offerant: aut si scientes hoc spõte non fecerint, conueniantur à ciuili officio, vt tradãt prouinciali iudicio eos, qui requiruntur sub examine iudicis arguendos, & pœnas post documẽta congruas subituros.

de æquitate idẽ possit dici, secundũ H.

DE IIS, QVI latrones, &c.

11 † Confirma C. Th. al. consortiis eius.

Abigei & alij delinquentes occultantur ab alijs, & sic occultantes alienum delictum, suum faciunt: ideo hoc dicit.

Eos. CASVS. Si abigeos latrones in domo mea, pœna puniendus sum, qua & latro est, si iudicũ eum nõ exhibuero, pœnam corporalem sustinebo.

n *Eos*. construe, par pœna reos alieni criminis expectet, & ipsos reos. s. latrones: reos dico alieni criminis, qui secum sociarunt eum, i. vel eũ, occultãdo eos. Et sic no. æquale esse delictum, vt ff. de recepta. l. 1. & ff. de incen. rui. nau. l. 3. §. nõ tantum, & supra de adul. leg. castrati. & ad l. Iul. de vi. l. crimen. & ar. supra de fal. mo. l. 1. & ad leg. Fla. de plag. b. si quis seruum nisi affinem quis recipiat. ut ff. de recep. l. fin. Quæ autem pœna latrones expectet, habes supra de ser. fugi. authent. sed nouo.

12 † Ex li. 9. ti. 29. l. 1. & 2. C. Th.

13 † Deest. al. iudicijs & confir. C. Th.

o *Supplicio*. corporali. hoc de supplicio refertur ad susciptentem scienter. quod dicit de dispendio, refertur ad eum, qui non offert, ut inf. l. p. oxi. sic ergo coniuncta separantur.

Si quis. Diuiditur in partes octo. Primo mãdat latrones exhiberi. Secundo si non exhibeãtur, mãdat rectori prouinciæ, vt eos mittat ad capiendum. Tertio vbi officium rectoris prouinciæ nõ sit per se potens, prouidet, vt officium militare conquirat in auxilium. Quarto punit iudicem mãdata nõ seruantem. Quinto punit tribunum militum auxiliũ nõ prebentẽ postulatũ, uel damnũ inferre militibus permittentem prouincialib. Sexto punit prædiorũ dominos & eorum procuratores, latrones non exhibentes. Septimò

primo prouidet, ne domini prædiorum se valeant excusare ratione impotentiæ. Octauo punit, qui accusationem porrexerunt, si de crimine non docuerunt. Secunda ibi, si vero. Tertia ibi, sin autem. Quarta ibi, non ignaro. Quinta ibi, tribuni. Sexta ibi, domini. Septima ibi, ipsi quoque. Octaua ibi, si vero Sal.

¶ Si vero exhibere eos domini, vel procuratores, aut primates [a] possessionis distulerint: tunc ad detinendos [b] [1]† eos [2]† adito, rectore prouinciæ [c] omnia ciuilia dirigantur auxilia.

Sin autem propter multitudinē fortè eorum, qui in prædio sunt, ciuile adminiculum sufficere non posse constiterit & memorati audaces executoribus obiecerint manus, vel alias parere distulerint, tūc iudex prouinciæ memor periculi sui à viro deuoto tribuno seu primatib. militum, qui in locis sunt, auxiliū postulet, vt per militarem [3]† manū correpti accusati, sine damno atq. læsione cuiuslibet legib. offerātur, & conuicti pœnas subeāt cōpetētes: non ignaro iudice, quod si aduersus innocētem ob aliam causam præter latronum vel aliorum nocētiū inuestigationē, militare auxiliū postulauerit, aut dispendijs affici prouinciales concesserit: [4]† commotione seuerissima (prout tua celsitudo iudicauerit) ferietur.

¶ Tribuni etiam siue primates numerorum, [5]† vel officiorū, qui in locis sunt, admoniti per literas [d] iudicis, si adminiculū militare præbere noluerint aut si ab ipsis militibus damna prouincialib. inflicta fuerint, & damna & læsiones restituent, & acerrima condemnatione pro arbitrio virorum illustriū magistrorum militum ferientur.

Domini etiam prædiorum, seu procuratores, vel primates possessionū impunes non manebunt, si præsentes & scientes [e] vltro non obtulerint nocentes. vel admoniti eos exhibere distulerint, nā dominus quidem, possessionis domino priuabitur: procurator verò, seu primates perpetuo exilio subiacebunt.

¶ Ipsi quoq. procuratori, vel domino, vel primatibus possessionis si se ad cōprimendam multitudinē rusticorū sufficere nō posse firmauerint, & id prouinciali iudicio palam fecerint: militare auxiliū rector prouinciæ à tribuno, vel à primatib. numeri faciet dari, si ciuilia non posse sufficere perspexerit.

¶ Si vero post exhibitionem eorū, qui accusantur, innocentes eos esse, & nihil criminis admisisse patuerit: accusatores pœnam, quæ in calumniatores exercēda [f] est, subire cogant. Exēplo [6]† n. graue est, sic latronē [7]† requirere, vt innocentibus periculum fiat. [8]† D. 11. Cal. Ianua. Constanti. Mariniano, & Asclepiodoto Coss. 423.

CASVS. Si criminosus in fundo meo latitat, vel ego, vel procurator meus debeo eū præsentare iudici: alioquin potero conueniri ab officialib. iudicis, vt eū exhibeā: & si non exhibuero, rector prouinciæ mittet milites, ut me capiāt. qui si capere non possunt (quia eis resistā) mittat tribunū militū in prouincia, vt veniant in auxilium cū militib. qui si hoc facere recusauit puniēdus est, & ego si latronē exhibere noluero, amitto fundū, & procurator relegabitur. Si vero nō potero reijcere criminosum, iudex dabit mihi auxilium. Et si ille, qui crimē dicitur commisisse, innocens apparuerit, accusator de calumnia punietur.

a *Primates.*] idest castaldiones.

b *Ad detinendos eos.*] latrones vel nocentes.

c *Prouinciæ.*] sic supra de rap. virg. l. prima.

d *Per literas.*] sic de literis. supra de epis. & cler. l. si qua per calumniam. §. præterea.

e *Si præsentes & scientes.*] & sic & supra de fal. mo. l. 1. & & inf. de deserto. & occultato. l. prima. lib. 12. Acc.

f *Exercenda est.*] vt & sup. de accu. l. si.

DE REQVIREN. REIS.

Qui accusetur præsens sup. dixit: nunc si absens.

CVm.] tria facit. Primo declarat quando debeat fieri annotatio. Secundo quādo reus veniēs bona annotata recuperet. Tertio quid fiet de bonis, si reuersus intra annū moriatur. secunda ibi. postquam. tertia ibi, sin vero.

[1]† reos.
[2]† a recto re.
[3]† Idem statuit Solon. P. Prateius. l. 2. vete. Iu. nupt.
[4]† commotione.
[5]† Desunt in nonnullis exēpl.

TITVLVS XL.

De requirendis reis.

Contra absentē de graui crimine accusatum, non fertur definitiua, sed citati non cōparentis bonorū annotatio debent fieri: quæ recuperat, si intra annum veniēs se purgat: & ad heredē ea transmittit, si interim decedat. h. d. S: Imq. [9]† Valerian. & Galien. AA. [10]† Rustico.

LEX PRIMA.

CVm absenti reo grauia [g] crimina intentantur, sententia festinari [h] non solet, sed annotari, [i] vt requiratur, nō vtiq. ad pœnā, [k] sed vt potestas ei sit purgādi [l] se, si potuerit. Post quā, vero requirendus [m] factus intra annū [n] redierit, si se crimine purgauerit, [o] res arbitrio iudicis signatas recipiat. Sin vero intra id tēpus reuersus, post intimationē [p] suā fuerit defunct [q], & si necdū se purgauerit, ad hæredes [11]† proprios res trāsmittat. [q] D. Tusco & Basso Coss.

CASVS. Si absens quis accusetur: iudex ad proferendā sententiam non debet festinare, sed debet citari & bona eius annotari: qui si intra annum venerit, recuperabit bona, & ad defensionem criminis admittetur. Si verò post annum, super bonis non audietur, sed super detersione criminis, quod si intra annū decesserit, ad hæredes eius perueniēt bona sua. Et idem dicit lex sequens.

g *Grauia.*] ex quib. pœna capitalis imponitur, ut ff. eod. l. prima, secus si relegationis, vt ꝟ. cum absens possit damnari, vt ff. de pœnis. absentem. §. 1. & §. si sæpius.

h *Sententia.* erat hoc ergo lis contest. idē si non erat.

i *Annotari.*] scilicet bona. i. in scriptis redigi, & postea requiruntur per literas. Vel dic ēt prius requiri, & dic vt requirat scilicet primo.

k *Ad pœnam.*] scilicet fit annotatio bonorum.

l *Purgandi.*] ēt post annum, scilicet de crimine: sed de bonis intra annum tantum.

m *Postquam vero requirendus.*] i. requisitus. Vel ideo dicit requirendus, quia quidam sunt, qui nec requirendi sunt vt qui accusari nō possunt ab eo, a quo accusantur: de quib. dixi sup. qui accu. non pos. in per rubr.

n *Intra annum.*] cōputandum a tempore quo scriut, seu annotatus fuerit, vt ff. eod. l. 1. §. pen. & l. 4. Accur.

o *Purgauerit.*] sic ergo ex ipso, quod nō venit etiam intra annum, præsumitur cōtra eum, sed non tantum, vt condemnetur. propter absentiam ergo grauatur, vt probet: sicut & accusator. sic & alias supra de fal. l. vbi. & infr. de aboli. l. fallaciter. in fi. sed nullo probante absoluitur.

p *Post intimationē.*] representationem.

q *Transmittat.*] vt & sic l. prima, in fi. & facit supr. si pe. app. mor. l. 2. & hoc verum etiam in crimine læsæ maiestatis, sed licet dentur hæredibus tn̄ ab eis in

a cri-

Absens damnari potest.
[6]† autem.
[7]† inquirere.
[8]† Cōcor. c. 1. in prin. ci. cum gl. 1. iu mod. extra de postul.
[9]† Antoninus.
[10]† Rustico.
[11]† proprias.

crimine læsæ maiestatis auferuntur, vt inst. de hær. quæ ab intest. de. per contrarium.

a QVicunque. Petitus.] primo iudicio petitur: postea annotatur: tertio requiritur. vel primo requiritur q. annotetur.

Annotati bona intra annum non comparentis, irreuocabiliter confiscantur, & postea veniens repertus nocens punitur: innocens vero absoluitur, non propterea bona recuperat. h. d. Sal.

Imp. Constan. A. [1]† ad Ianuarium.

LEX II.

QVicunque [2]† ex [3]† eo die, quo reus fuerit in iudicio petitus, [a] intra anni spatiũ noluerit adesse iudicio: res eius fisco [b] vendicentur.

Et si postea repertus, nocens fuerit deprehensus, seueriori [c] sententiæ subiugetur. Sed etsi argumentis eui dentib. & probatione dilucida innocentiã suã [4]† purgauerit, nihilominus facultates eius penes fiscum remaneãt. D. Idib. Ian. Acc. 5. Ca. Aug. Corintho. Cõstantino A. & Licinio C. Coss. 312.

Contumax in ciuili causa non notatur etiam facti infamia: contumax vero in causa criminali, afficitur infamia facti. h. d. Salic.

Impp. Honor. & Theodos. AA. Palladio PP.

LEX III.

IN pecuniarijs causis edictum contra latitantem propositum existimationem eius non lædit. [d]

¶ Criminalis vero programmatis tenor [e] hanc tantam [f] ferat de iure censuram, vt inter reos annotati [g] non tantum patrimoniũ debeat trãsferre, sed famæ [h] existimationem lædere. D. 7. Calen. Iul. Rauennæ Eustachio & Agricola Coss. 421.

TITVLVS XLI.

De quæstionibus.

Regulariter etiam in criminalibus serui non torquentur in dominos, fallit in casibus hic exceptis. h. d. Sal.

Impp. Seuer. & Antoninus AA. [5]† Antianæ.

LEX PRIMA.

QVæstionem [i] de seruis [6]† contra dominos [k] haberi non oportet: [l] exceptis adulterij [m] criminibus, item fraudati [n] census accusationibus, & crimine maiestatis, quod ad salutem principis [o] pertinet.

¶ In cęteris autẽ quãquam ea, quæ seruus contra dominum dixit, iudicaturi [p] sententiã formare nõ debeant: tamen si alijs quoque probationib. fides veritatis inuestigetur, præscriptionis [q] inuidia euanescit.

¶ In pecuniarij vero causis [7]† nec inopia probationũ seruos contra dominum interrogari posse manifestum est. [r] PP. Calen. Ianuar. Fusco 2. & Dextero Coss. 197.

b Fisco vendicentur.] si tamen fiscus intra 20. ann. non petat, præscriptione repelliturut ff. eod. l. 2. & l. 4. & ff. de iure fis. l. 1. §. fi. tipsi. Accur. c Seueriori.] quam si intra annum venisset, & esset cõuictus, & sic grauatur i hoc. Itẽ in eo, q bona nõ recuperat, vt hic. Item fit infamis de facto, vt inf. l. fi. Itẽ in pro bando, vt subijcit, & dixi sup. l. proxi.

d IN pecuniarijs. Primo in causa ciuili. Secundo in criminali. secunda ibi, criminalis.

CASVS. Aliquis in cã pecuniaria fuit citatus, non comparuit: nõ fit ifamis: secus in criminali: quia & bona amittit, & infamia (i. lapso anno ex die requisitionis eius facte (notat. Viui.) d Non lædit.] nisi sit forte talis actio, qua damnatus infamaretur. quo casu per edictũ, i. citationem fit infamis de facto. e Tenor. i. requisitio quę fit literis, vt & 3. cõminationes epistolas. l. programma. f Tantum ferat] alias transferat, alias tantum fuerat. g Annotati.] quod tũc vere potest dici, cum intra annum nõ redicit: nã prima snia de annotatione sub condi. ione fit, si nõ venerit intra annũ, vt ff. eo. l. fi. Azo. h Sed famæ.] non vt faciat ipso iure infamem, quia de crimine nõ est damnatus, quod lex exigit, vt ff. de ijs qui not. infa. l. 1. §. 1. & l. Athletas. §. calumniator. Sed infamia facti grauatur, ut ff. de obsequijs. l. licet, & l. honori. Et sic no. ex prædictis, quod intra annum veniens & de crimine, & de bonis auditur. postea veniens quandocunque, auditur de crimine, sed de bonis nunquam, vt ff. eo. l. 2. & pen. in fi.

[1]† Cõstit. C. Th. al. Adriano.

[2]† Cũ hoc l. concor. ... [illegible]

[3]† Ex lib. 9. titu. 9. l. 1. C. Th.

[4]† tãtum.

DE QVAESTIONIBVS.

Quia pro prædictis delictis venitur ad quæstiones quandoque ideo de his dicit.

QVæstionem.] CASVS. An in caput domini seruus torqueri possit, quęritur & distinguitur. aut petitur torqueri in causa ciuili: aut in criminali. pro casu non torquetur. secundo casu in tribus casibus torquetur, & non precedentibus indicijs in caput dominæ vel tutoris, vel eius filij seruus torqueri non potest.

i Quæstionem.] quid quęstionis verbo contineatur, habes ff. de iniurijs. l. item apud Labeonem. §. quæstionem. & ad Sylla. l. 1. §. quæstionis.

k Dominos.] pñtes vel præteritos, vt ff. eo. l. vnius. §. seruum.

l Non oportet.] vt ff. eo. l. 1. item Seuerus.

m Adulterij.] vt & sup. ad legem Iuliam de adulterijs. l. 3. & l. in adulterijs. & l. fina. de repudijs. l. consensu. §. vir. & ff. ad legem Iuliam de adult. l. vim passam. §. fin. & ff. eo. l. extra pro. in princ. n Fraudati census.] id est annonæ: cum & de hoc possit dominũ accusare, ut ff. de iudi. l. vir. & ff. ad legem Iuliam de anno. l. 1. in prin. o Principis.] ut & supra ad legem Iuliã maiesta. l. fin. Idem si ad rempublicam, vel ad eos, qui militant circa latus eius, vt ff. ad l. Iuliam maie. l. fin. & penulti. Item excipitur & alius, si vir vxorem, & vxor virum occidit, vt sup. ad legem Cornel. de sica. l. si. Item si socius socium occidit, vt ff. eod. l. extra neo. §. quod cõgruit. Itẽ & alius, vt ff. ad Silla. l. & si percussor. §. 1. p Iudicaturi.] alias iudicaturis, & est datiuus & alias indicaturi, & sic genitiuus singularis vel est nominatiuus pluralis alias iudicãtes. Sed subaudies secundum ea, quę, &c. q Præscriptionis inuidia.] id est, inuidiosa præscriptio cessat. Et no. colligi ex hoc litera, quod in superioribus etiam si nõ præcedant indicia, vel non sunt aliæ probationes, torquentur, quod falsum est, vt ff. eod. l. prima, in princi. Vnde dicunt quidam in omnibus criminib. torqueri, vt tam ĩ semper sint indicia, & dictio autem, non aduersatiue, sed pro etiam ponitur: quasi dicat in cæteris etiam, &c. Tu dic, in alijs nullo modo torqueri. Sed hic de facto fuerunt torti. sufficienter tamen alias probatum est. Vnde licet dominus dicat non debuisse torqueri, & bene dicat: non tamen per hoc absoluitur, cum alias sit plene probatum, & sic suum dictum pro nihilo est: cum & seruorum dictum sit nullum, vt hic, & ff. eod. l. 1. §. item Seuerus. & §. si serui. & inf. eod. l. seruos. & sup. de testib. l. seruos. & ff. de proba. l. cum probatio.

r Manifestum est.] hoc fallit inf. eo. l. interrogari. & l. hoc quod placet, & l. quoties. & l. fi. & sup. de ser. fug. l. quicunque. in fi. & l. cũ seruum. sed certe imo etiã torqueri vr contra dominum in pecuniaria, si aliæ desint probationes, & ff. eo. l. diuus. quæ est contra. Sol. ibi de seruis alienis dicit, de quibus hic non prohibet inter alios torqueri. imo etiã concedere, eo q contra dñm erat tantũ. Alij dicũt hãc illã corrigere, vel ibi de facto serui, ut inf. eod. l. interrogari.

[5]† Antigena.

[6]† Generaliter cõsti. vide apud Cuiac. 5. Paul. sententia 14. §. 1. & 2. obs. 33.

[7]† De differẽtia pecuniariæ & criminalis causę vide Cuiac. 20. obs. 4.

I*Nsolitum*. CASVS. Concessum est priuilegium aliquod cuidam pupillo circa seruorum quæstionem, an illud transeat ad matrem vel tutorem. quæritur. & respondetur quod sic.

a *Aduersus tutores*. qui quasi domini sunt, ut ff. de fur. leg. interdum, §. qui tutelam.

b *Vel matrem dominorum*. no. priuilegiũ inferioris ad superiorem porrigi. sic inf. de priui. scho. l. 3. in principio libro 12.

Priuilegiũ inferioris ad superiorem porrigitur.

c *Nisi tutela*. ut & supra, de admin. tut. l. lex, §. ante omnia nec enim locó domini est tunc, cum pupillum spoliat, ut ff. pro empt. l. qui fundum, §. si tutor.

C*Vm cognitionaliter*. CASVS. Mulier quædam dicebatur veneno aliquem peremisse, si accusatur primo debent torqueri serui alieni: deinde mulier.

d *Cum cognitionaliter*. alias incipit, cum cognitionaliter, aliās primum. & dic, idest, priusquam ipsa mulier torqueatur, quæ virum dicitur occidisse; nam prius iudicia debent præcedere, & postea torquentur serui, ut hic, & supra ad legem Cornel. de sica. l. fin.

e *Argumenta*. idest, indicia.

2 † ailquo bus lib. huiusque sunt inscriptionis uerba, & hinc incipit lex.

f *Aegre*. id est, moleste.

g *Extinxit*. idest, extinxisse dicitur, ut ff. de contrah. emptio. l. si in emptio. in principio.

S*Iculi*. CASVS. Si accusatus dicat ad excusationē suā, quod alius idem crimen commisit: an ob hoc liberetur, quæritur. & dicitur, quod non. neque ei credi debet, si tamen appareat eũ commisisse, quia criminosum deprehendit, & hoc probetur, non euit. hic pœnam, ut supra de accusa. l. ultima. & de liberali causa. l. si dlium.

h *Eos*. apprehendentes.

i *Non oportet*. ut & ff. eodem, le. prima, §. cum latrones, & supra de accusat. lege, finali, & de liberali cau. lege, si filium.

& de testi. l. quoniam.

k *Id fecisse*. i. eos deprehendisse.

l *Probati*. qui alios deprehenderant.

N*Ec si*. CASVS. Si hæres testatoris vindicare nolit mortem, ne ab hæreditate repellatur ut indignus, petat seruos, qui si testamento libertatem meruerunt, torqueri, vt veritas eruatur, an sit audiẽdus. quæritur. Et dicitur, quod non.

Serui non audiuntur contra tutorem vel matrem domini sui: h. d. Fallit vbi agitur de tutela. B. Vel sic: Priuilegium concessum pupillo circa seruorum quæstionem, transit ad matrem & ad tutorem. h. Sal.

Ijdem AA. & CC. Catullo.

LEX II.

INsolitum est, & graue exemplo audiri seruos aduersus tutores, [a] vel matrē [b] dominorum suorum, nisi tutelæ [c] agatur. P. 3. Idus Septemb. Chilone, & Libone Coss. 205.

Præcedentibus indiciis verisimilibus mulier, quæ de maleficio mariti impetitur, est torquenda. h. d. Bald. Vel sic. Ad torturam liberi hominis non venitur, non præcedentibus indiciis verisimilibus. h. d. Sal.

Imper. Antoninus A.

LEX III.

CVm cognitionaliter [d] audisset dixit: [1] † Primū serui alieni interrogantur, si præstita fuerint ex tanto scelere argumenta, [e] vt videantur accedere ad verisimilia causæ crimina, ipsa quoque mulier torquebitur. Neque enim ægrè [f] feret, si torqueatur, quæ venenis suis viscera hominis extinxit. [g] PP. 7. Calen. April. Sabino, & Anulino Coss. 217.

Non est credendum de facili confesso de se & sociis: sed si allegat euidentem rationem, vel aliud verisimile quod instruat iudicem, debet procedere ad inuestigationem veritatis. h. d. Bald. vel sic. Confesso vel conuicto non creditur de socio, & maximè de ipsū apprehēdēte nisi euidēter probauerit, & tūc quia eũ apprehēdit, pœnā delicti non euitabit. h. d. Sal.

Pars [2] † rescripti Imp. Antonini A.

LEX IIII.

SIcuti conuictis, confessisque ad societatem scelerū vocantibus eos, [h] à quibus 3 † apprehensi custoditive sunt, facile credi non oportet: [i] ita si euidentibus rationibus post commissum communiter facinus ad euitandā de se sñiam id fecisse [k] fuerint probati, [l] publicæ vindictæ non sunt subtrahēdi. PP. 5. Cal. Apr. Sabino, & Anulino Coss. 217.

Etiam si de nece defuncti vendicanda tractatur, serui libertate donati non indistinctè torquentur. h. d. Sal.

Imp. Alexand. A. Respecto.

LEX V.

NEc si mors testōris vindicāda est, qōni idiscretè [m] subijciūtur ij, qui libertatē supremo iudicio acceperunt. PP. 6. Id. Mart. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Seruus, vel libertꝰ, nō torquetur in dominū vel patronum, vel pro eo, h. d. Sal.

Imp. Gordia. A. Herodiano.

LEX VI.

PRidē placuit domestica [n] seruorū seu libertorum propriorū vel 4 † maternorū interrogatione in causis ad dños, vel patronos ptinētib. abstinēdū esse, vt neque pro his, [o] neq; aduersus vos in capitalib. [p] vel pecuniarijs qōnib. veritatis vim obtinere possit, qđ i cōfessionē ab eis fuerit đ ductū. PP. 7. Id. Ma. Sabin. & Venusto Coss. 241.

Seruus non torquetur contra dominum volentem, vel inuitum. h. d. Sal.

Impp. Diocletia. & Maxim. AA. Vrbanæ.

LEX VII.

SEruos, q̄ ꝓprii indubitatē iuris tui ꝑbabunt, ad iter

m *Indiscretè*. id est indistinctè nam de minore 14. ann. quæstio non habetur, ut ff. eodem. leg. de minore. Item nec de eo qui non fuit sub eodem tecto, ut ff. ad Sylla. l. prima, §. hoc autem. Item nec de statu libero, nisi princeps sceleris fuerit, ut ff. ad Syll. l. prima, §. sed in eo cui, & tunc ut liber, ut ff. eodem. l. statuliber. Item attenditur, sint indicia, uel non, ut not. supra eodem, l. prima. Item & an fueris præsens, uel non, vt ff. ad Sylla. l. prima, §. si quis in uilla. Item an fuerit in ea ualetudine, ut dominum iuuare potuerit uel non, vt ff. ad Syll. l. 3. in principio.

Quæstio non indistinctè est habenda etiā de sens. 3 † deprehensi.

n P*Ridem Domestica*.] Nota, qui sunt domestici, ut sup. de ijs qui ad eccle. confu. l. fin. §. fina. & ff. de pœnis. l. respiciendum. §. furta.

o *Vt neque pro his, neque aduersus*. ergo 4 † patronorum. quod fauore eius introducitur, in eius læsionem retorquetur. & sic est contra sup. de leg. & constitu. l. quod fauore. Sed certè non ideo, quia non contra eum admittitur, euenit, quod non pro eo, sed quia ut testis pro utraque parte cum dicere oportet, ut & supra, de episco. & clerici. authen. sed iudex. & ad hoc sup. de testi. l. seruos. & ff. eodem l. §. Imperator noster. & §. seruus, & ff. de testi. l. lege. Iulia. Accurs.

p *In capitalibus*. nisi in ea sit sup. eo. l. i. & facit ff. eo. l. unius. §. seruus, & sic ubi quis inuitus non diceret testimonium, non torquetur.

a *Seruus Nec offerente* idest volente domino non torqueātur contra dominos. vt & sup. de test. l. seruos. & leg. parentes, & ff. eo. l. vnius, §. seruus.

b *Tantum abest* i. multò magis, & hic abest à iure. quod subijcit sic & sup. de codicil. l. si.

Milites. CASVS. Miles in criminali causa torquendus nō est. nisi ignominiosè sit a militia missus. Item nec filij militum. Iudex vero antequam aliquem torqueat, debet esse instructus argumentis: nec à quæstionibus debet incipere. si tamen quis torqueri debeat, habēda est personarum discretio. Viui.

c *Tormentis* idest, quæstionibus.

d *Pœnis*. quæ sunt fustigatio, in metallum damnatio, vel in ministerium metallicorum, ut ff. de pœnis. leg. moris, §. iste, & inf. de pœnis. l. honor. & ff. de re mili. l. 3. §. 1. Sed hoc fallit in crimine læsæ maiestatis, ut sup. ad leg. Iul. maiest. l. si quis alicui.

Plebeiorū pœnæ quæ sint.

2† subiugate.

ADDITIO. Aduertas, quod sicut milites non torquentur, sic nec doctores, vt tenet Cy. hic, & in l. 4. supra ad legem Iuliam maiesta. Idem dicat in homine decrepitæ ætatis, vt in l. 3. §. ignoscitur. ff. ad Sylla. Idem potest dici in clerico, nisi sit infamis. de quo per Anton. de But. & alios Canonistas in ca. 1. extra de deposi. & per Abb. in c. cum in contemplatione. de regulis. iur. in antiquis.

2† ignominiæ causa.

3† in inuestigatione

e *Stipendijs* sed forte causaria missione est missus, cum multa sint genera missionum, ut ff. de ijs qui notant. infa. l. 2. §. ignominiæ.

f *In his criminibus*. in criminibus quibusque falsis, vt ff. ad Sylla. pri. Sed forte & ibi præcedebant indicia. Item & fallit sup. eod. l. 1. Vel dic ut ibi. Acc.

g *Sed argumentis* ut & sup. de fal. l. sicut. & ff. eod. l. 1. in prin. & l. de minore. & l. vnius, §. in ea.

h *Personarū conditio* qa nō sit in dignitate, vel militiæ, uel alterius conditionis.

rogationē nec offerente [a] rē ducī sineremus: tm̄ abest, [b] vt ēt inuito te, contra dominam vocē rumpere cogātur. PP. Cal. Nouembr. Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Milites etiam veterani, & eorum filii, necnon cæteri in dignitate positi, etiā præcedentibus indiciis non debent torqueri nisi à malitia ignominiosè sint dimissi: nec in cęteris ad torturam proceditur non præcedentibus legitimis indiciis, h. d. Salic.

Ijdem AA. ad Sallustium præsidem.

LEX VIII.

MIlites neque tormentis, [c] neque plebeiorū pœnis [d] in causis criminum subiungi concedimus: etiam si non emeritis stipendijs [e] suis videantur esse dimissi: exceptis ijs, qui scilicet [1] † ignominiosè sunt soluti. qd & in filijs militum & veteranorum seruabitur.

¶Oportet aūt iudices nec in his criminib. [f] quæ publicorum iudiciorum sunt, [2] † ad inuestigationem veritatis a tormētis initiū sumere [3] † sed argumentis [g] primū verisimilib. probabilibusq; vti. Et si his veluti certis indicijs ducti, inuestigandæ veritatis gratia ad tormenta putauerint esse veniendū, tūc id demum facere debebunt, si personarum cōditio [h] patiatur.

¶Hac.n. rōne ēt vniuersi prouinciales nostri fructū ingenitæ nobis beneuolētiæ cōsequent. PP. sine die, & Cōsule.

In causa ingenuitatis, ad torturam potest perueniri. h. d. Sal.

Ijdē AA. & CC. ad Charissimum presidem Syrię.

LEX IX.

SVper statu [i] ingenuitatis [k] per omnia interrogationum, & quæstionū vestigia decurrendū est: ne [4] † alienæ fortè sordidæ [5] † stirpes splendidis, & ingenuis natalib. audeant subrogari: vel propria ac debita per cōpositam [l] quæstionem, quibus competit, successio denegetur. D. 6. Idus Maij, Emissa ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Super falsitate testamenti potest seruus hæreditarius torqueri, etiam si ei libertas sit præstita. hoc dicit Salicetus.

Ijdē AA. & CC. Ptolomæo.

LEX X.

CVm testamentum falsū esse proponas, [m] ad illuminandam veritatem seruos hęreditarios (etsi libertas eis ab eo, qui se hæredem esse affirmat, præstita est) etiam per tormenta [n] interrogari, constitutionibus principum est permissum. P.P. 6. Calend. Septembr. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

In dignitate, vel præeminentia positi, & eorum liberi vsque ad pronepotes, nec pœnis plebeiorum, nec quæstionibus debent subiici. Si tamen precedēs in gradu est adspersus aliqua violati pudoris macula, nec ad eum, nec ad sequentem in gradu porrigitur priuilegii prærogatiua, hoc dicit Sal.

Ijdem AA. & CC. Boetho.

LEX XI.

DIuo Marco placuit, eminentissimorum quidem necnon etiam perfectissimorum virorum vsque ad pronepotes liberos plebeiorum pœnis, vel quæstionibus non subijci, si tamē propioris gradus liberos, per quos id priuilegium ad vlteriorem gradum trangredi-

SVper statu ingenuitatis. CASVS. Si dicat se qs filiū alicuius, & ideo debere ei succedere, & obijciatur ei, quod sit suppositus, an in huiusmodi quæstione possit, uel debeat seruorum haberi quæstio? Dicitur, quod sic, ne talis loco nobilium & legitimorum subrogetur, & ingenuis auferatur debita successio. Viuianus.

i *Super statu* vbicūque fit quæstio, cautè debet fieri, ut ff. eod. l. de minore. §. plurium. maxime vbi, quis negatur ingenuus, vel filius, & sic dicitur non debere succedere, sed alios. Vel cōtra dicatur esse liber, uel filius, qui non est, ne sordida stirpis subrogetur, vt hic & ff. eo. l. extraneo, § de quæstione, & l. vnius, §. iudex. Item in possessione libertatis, vt supra de libe. cau. l. eam quæ. Sed non in proprietate libertatis & seruitutis, ut ff. eo. l. de minore, §. fi. Item si de libertinitate tractetur. argu. huius l.

4† alieni.

5† stirpi.

k *Ingenuitatis*. De supposito partu. Irn.

l *Per compositam*. id est, fallacem vel fictam. Alij dicunt quæstionem à quærendo, quia per fallaciam quærit hæreditatem, qui habere non debet.

CVm. CASVS. Accusaui testamentum de falso, in quo eras institutus hęres, an serui hæreditarij torqueri possint, ut eruatur ueritas? Dicitur, quod sic. Vel sic. Reuocabatur in dubium de quodam testamento, esset uerum uel falsum, an serui &c. Et respon. quod sic, etiā si is, qui se hæredem affirmet, illos manumisit.

m *Proponas*. ò accusator. Accur.

n *Per tormenta*. & hoc ratione dubij, quia dubium est sit hæres, uel nō, cōtra quem torquetur, ut ff eo. l. hæreditarij. & l. extraneo. §. 1. & inf. eo. l. hoc quod.

DIuo. CASVS. Decuriones priuileg. habent, quod torqueri non debent. Idem priuilegium extenditur usque ad pronepotes, nisi in priore grad. constitutus esset infamis, uerbi gratia: Aueus

meus erat decurio: filius meus si fuerit infamis, non habebit idem priuilegium, quin torqueri possit. idem est in alijs nobilibus, & eorum filijs.

Ad pronepotes liberos.] vt ff. de pęn. l. moris. §. liberos. Acc.

a *Aspergit.*] tunc. n. per liberos aspersos macula sequenti gradui non porrigitur prærogatiua, vt hic, porrigitur tñ per auum vel proauum, à quo cœpit hoc priuilegiũ, ut ff. de sena. l. emãcipatum. §. fi. ar. ff. de iter. & rele. l. 3. quæ sunt contra Alij dicunt, quod ibi remansit in potestate aui, hic non. Alij, quod illud quò ad dignitates: hoc quo ad tormenta. Sed si filius senatoris aspergitur macula, & prius habuit, vel genuit filiũ quam infamaretur: non nocet huic nepoti, quò minus vt & filius & nepos senatoris dicat, & priuilegio fruatur, secus si post maculam conceptus: illi. n. ex persona aui tantum subuenitur ex prędicta l. & ex alia in co. tit. si liã. & de in ius voc. adoptiuum. §. fi.

1† disputationum.

2† Betho.

3† Ergo à sensu contrario, si veritas aliter illuminari posset adhuc præcedentib. indicijs si esset ad torturã deueniendum, alios casus ponit Hyp. in l. 8. de qõne.

b *Hoc obseruari.*] vt non torqueant, nisi infames sint, ut ff. de pœn. l. moris. §. istæ. & l. fi. & inf. de pœ. l. si matrem. & l. decuriones. Acc.

Qvoties.] CASVS. Si de dominio alicuius serui inter aliquos fiat quæstio, s. ad quẽ eorũ dominiũ serui pertineat: an idem seruus torqueri possit, quæritur. Et dicitur, quod sic.

c *Tractatur.*] quia vnus uẽdicat ab alio rei uendicatione, & sic ratione dubij torquetur, ut & de rei vend. l. cum super. & inf. l. prox. Si autem liberalis, vel super possessione libertatis esset quæstio, dic vt sup. de libe cau. l. ea quę. Nec ob huic l. ff. eo. l. ex lib. §. fi. qa ibi petitione hęreditatis agebatur, hic rei uẽdicatione, vel illa corrigit. Itẽ contra ff. co. l. de minore. §. fin. Sed positio casus tollit contrarium.

4† agatur.

5† ibi. n. dũ de &c.

6† ex hæreditate.

tur, nulla violati pudoris macula aspergit. [a]

¶ In decurionibus autem, & filijs eorum hoc obseruari [b] vir prudẽtissimus Domitius Vlpianus in publicorum [1] † disceptationum libris ad perennem scientiam & memoriã refert. PP. 5. Cal. Decẽb. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Si inter duos est quæstio de dominio serui, potest ipse torqueri. h. d. Sal.

Iidẽ AA. & CC. [2]† Aspro.

LEX XII.

QVoties de dominio mãcipiorũ tractatur, [c] si alijs probationib. veritas illuminari non possit: [3]† de se ipsa [d] esse cum tormẽtis interroganda, iuris auctores probant. PP. 3. Idus Maij. Sirmij, Tiberia. & Dione Coss. 191.

Si quæstio sit inter duos se contendentes hæredes, serui hæreditarii possunt torqueri. Si autem inter duos se fatentes cohæredes quæstio sit, an res aliqua sit hęreditaria serui iure isto torqueri non poterunt, cum seruus communis, nisi ex casu homicidii pro vno contra alterum non possit torqueri. h. d. Sal.

IjdemAA. & CC. Philippę.

LEX XIII.

HOc, quod placet, si de hęreditate [4]† quęrat, [e] hęreditarios seruos interrogari, tibi opitulari [f] non potest. [5]† Vbi enim de dominio incertũ [g] est, ad quẽ [6]† hæreditas pertineat: meritò per interrogationem hæreditarij serui ad veritatis indaginem peruenitur.

¶ Tu autem asseuerãdo seruum communem esse, [h] non dubitas portionem ad eum pertinere, cõtra quẽ interrogari [i] eũ cupis. Quæ res qõnẽ hẽri ab eo non permittit, cũ [k] nec cõis seruus aduersus dominum cõem, qui nõ occidisse sociũ suũ dicatur, interrogari possit. S. 3. Cal. Maij, Heracliæ AA. Coss.

Nedum pro domino præsenti, sed nec pro præterito seruus põt torqueri. Sal.

Iidẽ AA. & CC. Constãtio.

LEX XIIII.

SEruos nõ solũ pro dñis, sub quorũ dominio sunt constituti, sed nec pro ijs, quorum antea fuerunt, [l] interrogari posse constat. S. 8. Id Apr. CC. Coss.

Vbi de facto serui queritur ipse potest torqueri. h. d. Sal.

Iidẽ AA. & CC. Maximo.

LEX XV.

INterrogari [7]† seruos de facto [m] suo nõ solũ in criminali cã, sed ẽt in pecuniaria (veluti qñ per eos depositi vel cõmodati nomine, vel aliis causis legib. cognitis res aliis [8]† pstitæ [n] sunt) posse, si ambigit. S. 5. Id. Apr CC Coss.

Decuriones prohibentur torqueri, nisi contra principem vel Rempublicam dicãtur moliti, pęna capitis imminente iudici in cõtumeliã ordinis torquenti. h. d. Sal.

Impppp. Valent. Valens, & Gratianus AAA. ad Antoninum PP. [9]† Galliarum.

LEX XVI.

DEcuriones [10]† siue ob alienum, siue ob suum debitum, exortes [o] omnino earum volumus esse pœnarum, quas fidiculæ [p] & tormẽta constituũt. Quod qui-

an possit petere, ut seruus communis torqueatur, quæritur & dicitur, quod non. Viuian.

e *Quæratur.*] quia ego dico me insolidum hæredem. Tu dicis de te & hoc placet sapientibus seruos hæreditarios torqueri, vt ff. eo. l. hęreditarij. & extraneo. §. de quęstione.

f *Opitulari.*] agenti cõi diuidundo. Irn.

g *In certum est.*] vt sup. l. proxi. & dictis legib. ff. e. o. l. fi.

h *Communem esse.*] quia fateor te cohęredẽ, & tu me, & sic seruũ Stichũ hæreditatẽ esse cõem: quem peto torqueri ad inquirendã veritatẽ al terius rei hęrditariæ, quã hæreditariã nego. hoc casu non torquetur Stichus, ut hic. Sed hodie contra, ut inf. e. l. fi. quæ hanc corrigit.

i *Interrogari.*] s. super re vna, quam hæreditariã dicis ille negat.

k *Cum nec.*] transit ad tertiũ casum, qñ cõis est ex alia, q̃ hæreditatis, & hoc cõfitetur vterque: nã nõ torqueretur in caput dñi, vt ff. e. l. cõstitutione. nisi in casu, quẽ subijcit, & quẽ habes. ff. eod. l. extraneo. §. qđ congruit, & nisi causa cõis negotij, ut ff. cõi diuid. de communi, & facit ff. eo l. vnus. §. pen. & l. 1. §. seruum municipium. Acc.

SEruos.] CASVS. Si vẽdidi tibi seruum, an i caput meũ possit torqueri, q̃ritur. Et dr, quòd nõ: sicut neque in tuum.

7† Cũ hac l. concord. de ista. cũ gl de offi. archi.

8† permissæ.

l *Fuerunt.*] in memoria prioris dominij, vt & ff. eo. l. unus. §. seruus. & l. etiam. & l. extraneo. §. vlti. & inf. de sen. pas. & restit. l. frustra. & facit ff. de decur. l. fina. & inf. eo. l. nihil & sup. eo. l. 1. in fi. argu. contra. ff. de postu. l. cui. §. affinitates.

INterrogari.] CASVS. Seruus cũ contra dñm torqueri non possit cũ meũ seruum deposui, uel commodaui, an de facto suo torqueri possit, quæritur. Et dicitur, quod sic.

9† Galliano in fed hic recte.

10† Ex li. 9. tit. 35. l. 3. C. Th.

m *De facto suo.*] forte & non etiam præcedentibus indicijs, vt ff. de proba. l. cum probatio. & facit sup. de testi. l. seruos. & de ser. fugi. l. quicunque. Acc.

n *Præstita sunt.*] quia cõmodatũ. vel receperũt cõmodatũ.

o *Decuriones Exortes.*] id est, immunes.

p *Fidiculæ.*] id est fidicularum tormenta, & est genus tormenti, ut supr. ad legem Iuliam maie. l. nullus. & facit inf.

¶ *Ipso*] scilicet mancipia.

HOc, quod.] CASVS. Si inter aliquos sit controuersia de hęreditate aliqua, vt quia vnus dicat se hæredẽ, & alius similiter, an seruus hęreditatis torqueri possit, quæritur. Et dicitur, quòd sic. sed si Titius habeat communem seruum cum Seio, & Titius dicat Seium crimen cõmisisse:

inf. de decurio. l. omnes iudices. lib. 10.
a *Existimumque.*] i. vituperium, vel praeiudium.
b *Ex ordine.*] decurionum.
c *Maneat.*] i. teneat, vt supra, d. l. nullus. Item & fallit supra de fal. l. si quis decurio. & supra de Math. l. & si excepta, & infr. de decurio. l. quilibet. li. 10.

N*ihil.* *Cognitorum.*] id est, iudicum.
e *Innocentia.*] quia nulla praec. dũt insi...
f *Corporales.*] i. tormẽta. nec etiam poenas plebeiorum ex lu. vt ff. de poenis. l. moris. §. illae. Sed aliae sunt poenae, quae talibus imponũtur, vt ff. de re mi. l. 3. §. 1. Sed hoc fallit, ut supra proxi. sol. Acc.
g *Munera.*] id est, orcera.
h *Non patitur.*] vt ff. de decurio. l. si.

D*E tormentis.*] CASVS. Si inter alios quos de haereditate singularis fuerit qõ: an serui haereditarij torqri possint: quaeritur. Et dicitur, quod sic. siue eis fuerit relicta libertas in testamento, siue nõ. praestito tamẽ sacramento calumniae ab eo, qui petit eos torqueri. Viua.
i *Discrimine.*] i. distinctione, quae fiebat ex l. sup. eod. hoc quod placet verum de tota haereditate esset quaestio, vel de vna re, quae per hãc corrigitur. Acc.
k *De iure.*] id est, de vsufrudu.
l *De vtroque.*] vsufructu & praedij.
m *Corporibus.*] vt ff. dijs. Acc.
n *Haereditarijs.*] vel etiam iurib. q. d. non de alijs rebus aliũde sibi communibus.
o *Praecepti sunt.*] lenius tamen illi torquentur ut ff. e. l. statulib. & sup. eod. l. nec si mors.
p *Deduci.*] speciale, vt contra dominum torqueatur, ut su. de iure delibera. l. fi. & §. licentia danda. & alias contra, ut ff. e. l. 1. Item & alias contra, ut ff. eo. l. diuus. §. fi. sed illae per hanc correctae sunt.
q *Praestando.*] quod non calumniose petatur torqueri, ut su. de iuramen. calum. l. 2. in fi. Sed cum fiat quaestio, an per eam fiat plena probatio? Vñ, q non quia fragilis est res, vt ff. eo. l. 1. §. quaestioni. Econtra, q si efficacissima vñ, vt ff. cod. l. edictum. Potest dici secundum facta in quo... & in nimium mollibus tormen... tis non fit probatio: in ... sic. Sed videtur in ... nullis fieri fidem, vt ff. eo. l. 1. §. diuus. Se... vbi dicit non haberi pro explorato... quare dic si perseueret, tenet cõfessio in tormẽtis contra ... vt arg. ... eo. l. si qui... Alij dicunt, quod illud loquitur, quando de alijs delinquentib. confitentur. Tertij contra, qñ de se.

Marginalia: 4† Hanc nulla praec. dũt indi... 5† Calẽ. Valẽt. 5. & Valẽtiniano AA. Cõs. & recte. — 3† Ex libr. 6. C. Th. — 4† innocẽtiae auctoritate se... principali ... C. T. — 5† Haec vsq. ad. fi. desunt. C. Th.

dem capitale iudicium erit, si in contumeliam ordinis, existimq;[a] tenetur. Maiestatis tantummodo reos, & quae nefanda[1] † dicta sunt conscios, aut molientes ex ordine[b] municipali, maneat[c] tam cruenta conditio. Dat. [2]† Calend. Octob. Treueri, Valentiniano 5. & Valente AA. Coss. 376.

Nec gratia nec pecunia iudex debet innocentes vel dignitate munitos torquere: & memoria pristinae dignitatis prodest. h. d. Sal.

Impp. Arcadius, & Honor. AA. Messalae PP.

LEX XVII.

N*Ihil* [3]† sibi deflectẽs à iustitia indignatio cognitorũ[d] nihil venalis exigentiũ terror in eas, quae aut [4]† innocentia[e] securae, aut principali sunt honore munitae, intelligat licere personas, ad inferendas iniurias corporales.[f] habeat hanc mercedẽ laboris multorum munerũ testimonijs commendata deuotio. Idemq; [5]† est, si munera[g] decurionatus quis deposuerit: nam & ipse propter pristinam dignitatem quaestionem non patitur.[h] Dat. 12. Calend. Septembr. Theodoro V. C. Coss. 399.

In quaestione haereditatis serui haereditarij possunt torqueri prius praestito sacramẽto a petẽte torqueri, quod hoc non petit animo calumniae. h. d. Bal. uel sic. Serui haereditarij gubernationem rerum habentes possũt torqueri, siue sit quaestio de haereditate, siue de re haereditaria, non obstante, quod eis libertas sit legata. h. d. Sal.

Imp. Iustinianus A. Demostheni PP.

D*E tormentis haereditariorum seruorũ sancimus, nullo discrimine*[i] *secũdũ anteriores leges & cõstitutiones interposito, siue de iure*[k] *haereditatis aliqua moueatur inter haeredes quaestio, siue de corporib. tantũ haereditarijs, siue de vtroq;*[l] *eorum: seruos de corporibus*[m] *tantum haereditarijs*[n] *interrogari, & licere suos eos tantummodo qui res gerendas detinent, siue in seruitute relicti sunt siue libertatem adipisci per vltimam testatoris voluntatem praecepti*[o] *sunt, in quaestione rerũ haereditariarũ deduci:*[p] *& ex his ea, q̃[6]† occulta sunt, reuelari, prius[7]† tamen sacramento super his à nobis statuto praestando.*[q] Da. 15. Calen. Octob. Chalcedone, Decio V. C. Coss. 529.

TITVLVS XLII.

De abolitionibus.[8]†

Accusatio, cuius abolitio concessa a praeside, non repetitur: nisi a principe impetretur. h. d. Sal.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Paternae.

LEX PRIMA.

P*Raeses prouinciae si perspexerit abolitionẽ ad omnia crimina, quae mota sunt pertinentem, a se*[r] *impetratam: ne semel finita instaurentur, intercessione auctoritatis suae prospiciet. Supplicatione vero porrecta*[9]† *nutui principali,*[s] *praefata abolitione sopitum crimen, ab eadẽ persona*[10]† *reuocari*[t] *potest.* PP. 15. Cal. Decemb. Diocletiano 3. & Maximiano AA. Coss. 287.

Abolitio priuata concedẽda est a iudice causa cognita, & iustè denegatur, quando per calumniam ad accusandum prosiluit imperator, vel a reo corruptus fuerit, nisi vel suam uel suorũ iniuriã prosecutus fuerit. h. d. Sal.

Confessio facta in tormentis ... faciat plenã probationẽ.

DE ABOLITIONIBUS &c.

Dictum est supra de accusationib. videamus de abolitione accusationis. Ratio, quia accusatores qñque desistunt: & si quidem sine licẽtia, incidunt in Turpilianũ, vt j. ad Turpil. per totum: & cũ licẽtia, nõ. Et habetur licentia siue abolitio tribus modis. Aut n. est publica, aut ex lege, aut priuata, & haec priuata, aut a praeside, aut a principe, vt ff. eo. l. abolitio. & l. seq. & hic. Est ergo abolitio accusationis instituta per sententiam interlocutoriam peremptio.

P*Raeses.* CASVS. Si instituit accusationẽ aduersus aliquem criminaliter, possum impetrare abolitionẽ a praeside, vt liceat mihi desistere: nõ si velim impetrare, vt liceat mihi iterũ accusare, & ita abolitionẽ abolitionis nõ possũ impetrare, nisi a principe.
r *A se.*] praeside, & sic priuata, & est, idem. ff. eodem l. mulier. §. fin. secus si est publica, uel legitima abolitio, ut infra. titu. s. l. 1.
s *Principali.*] qui. n. impetrauerat abolitionem, nunc supplicat principi, ut ad accusationem ei redire liceat, & sic abolitio abolitionis.
t *Reuocari potest.* intra 30. dies, vt ff. eo. l. at priuatum. §. 30. & facit sup. ad l. Cor. de fal. l. si decurio. in fi.

Marginalia: 6† occulta. — 7† autem. — 8† Quinq. tituli sequẽtes ad S. C. Turpillianũ. — 9† mutui. — 10† reuocari.

Abolitio.] CASVS. Si accusassem per errorē, pœnitere possum, & impetrare abolitionē non si per pecuniā desistere velim ab accusatione.

1† P. Abolitio habitur tribmodis.

2† Ex lib. 9. tit. 17. l. 2. 3. & fina. C. Th. vi. Alci. ii. §. Para. c. 11.

a Abolitio præsentib.] sic supr. ti per vim, uel alio modo. l. fin.

b A competenti.] s. stide, cui de criminē cognoscit, non delegato, ut ff. ad Turpill. l. 1. §. abolitio. Accur.

c Calorem.] sic ff. de regu. iur. l. quicquid calore. Acc.

d Per deceptionem.] quia dicit se id fecisse per errorē, cum fecerit per calūniam. Vox.] quia non miseretur, sed propter pecuniam facit. & facit sup. de inf. ex post. l. si in fi.

3† Nota q licet accusator fecit pacē cū accusatio, nihilominus iudex potarit procedere super morte, per l. Ita vulneratus. ff. ad leg. Aqui.

4† excratur, cōfir. C. Th.

f Defendunt.] accusando. Acc.

g Omnimodo.] etiā per pecuniam seruata tamen in omnib. distinctione sequentis legis, secundum Io. Alij dicunt etiā si per calumniam accusasset, q petit abolitionem. quod non placet. & facit sup. de adult. l. quinis. 2. Acc.

Fallaciter.] CASVS. Per calumniam accusanti abolitio denegatur, sed & si motus iusta de causa accusauerim; aut tu reus passus es tormenta, & tūc nō possum petere abolitionem nisi requisito assensu tuo. vt nō, & tunc intra 39. dies te inuito potero petere abolitionem, post non, nisi te cōsentiēte. si testes tormenta passi fuerūt, tunc nullo modo in casib. tū non datur abolitio, vt in crimine lesę maiestatis, & in patria oppugnata, & in actione peculatus: & qū accusatur miles de pertuario quocunque modo fuerit instituta accusatio; siue reus, siue testes fuerint, si siue non. Viui.

5† Hęc vsque ad fi. desunt in C. Th.

6† al. Imp. Gra. Valen. & Theodos. AAA. Sed dic re ĉte si ad das Grati. ve ostendit subscriptio.

7† Ex lib. 9. tit. 37. l. 2. 3. & fi. C. Th.

8† merito scriptionis illatæ toleratis

i nscriptus C. Th.

9† perulit C. Th.

h Fallaciter.] i. per calumniam, ut infr. de calu. l. fallaciter & sup. l. proxi.

i Non petetur.] cum effectu.

Imp. Constantinus A. ad Ianuarium. 1† P.

LEX II.

Abolitio 2† pręsentib.[a] partibus causa cognita, non a principe, sed a competenti [b] iudice postulari debet: idest, si per errorem, seu temeritatem, seu calorem [c] ad accusationē prosiluerint. hoc. n. accusator explanans, abolitioni locum faciet.

Sin aūt per deceptionē, [d] vel pecunijs a reo corrupt[e], ad postulandam abolitionē venit, redemptę miserationis vox [e] maximè admittatur, sed aduersus nocentē 3† rerum inquisitione facta, pęna competens 3† ingeratur.

4† Hi autē, qui suam, suorumq; iniuriam defendūt, [f] & qui cognatos suos in accusationē deducunt, omnimodo [g] abolitionem petere nō prohibentur. Dat. 16. Calen. Decemb. Sardicę, Cōstantino A. 5. & Licinio Cos. 312.

Per calumniam accusanti, non debet abolitio concedi, nec etiam mente sincera accusanti, si reus iam fuerit carceratus, vel aliquod grauamē corporale passus, nisi consentiat impetranti, & post torturā testiū non debet concedi, nec ēt in criminib. hic enumeratis. h. d. Sal.

Impp. Valent. & Valen 5† AA. Floro.

LEX III.

Fallaciter [h] incusantib. 6† accusationis abolitio nō dabitur.

Sin autem sincera mente accusationem instituerit & reus aliquid iniurię 7† inscriptionibus illatę tolerauerit, idest, si vel carceres sustinuerit, vel tormenta, vel verbera, vel catenas, abolitio non petetur: [i] nisi forte ille qui hæc 8† passus est, suum consensum ad petendā abolitionem accommodauerit.

¶ Quando aūt reus nihil tale passus est, postquā 9† fuerit officij custodiæ traditus, intra dies triginta accusatori petenti ēt inuito reo, dari permittitur. Post hoc 11† vero tēs. nisi reus cōsentiat, censemus nō esse tribuēdā.

Quod si ingenuorū licet plebeorū 12† qui cōscij, & participes criminū nō erant, testimonij gr̄a corpora fuerit lacerata verberib. tormētisque vexata, [k] abolitionē ēt duarū [l] partiū consensu petitam iubemus 13† vigore iudicis denegari: & crimē propositum, cuius examē tormētis iam cęperat, [m] agitari.

Sin 14† autem testib. tormēmenta minimè sunt illata, ēt sic abolitio non dabitur in illis criminib. [n] (15† vt in violata maiestate, aut patria oppugnata, vel pdita [o] aut peculatus admisso, aut sacramentis desertis, [p] omniaque, quæ iure veteri cōtinētur) in quibus iudex non minus accusatorē ad docēda, q̄ detulit, quā reū ad purgāda, q̄ negat debet vrgere. D. prid. Idus Octob. Treuer. Valen. N. P. & Victore Coss. 396.

TITVLVS XLIII.

De generali abolitione.

Generali abolitione finita intra triginta dies accusatio potest repeti, & non vltra. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. Rutillano Consulari 16† Ciliciæ.

LEX PRIMA.

Qvi potentatus [q] & vis, aliorumque criminū reum fecit, si post abolitionem ex forma solita reorū factam, [r] & post edicta proposita intra diem statutum[s] repetere supersederit, per se qui crimina volens nō est audiēdus. PP. 8. Cal. Maii, Læto 2. & Cereali. Coss. 216.

Generalis abolitio concernit processus præsentes, non futuros. h. d. hæc lex notab. Bal. Vel sic. Si reus non erat accusatus tēpore, quo publica abolitio superuenit, ea finita, ēt post triginta dies accusari nō prohibetur. h. d. Sa.

k Vexata. No. ingenuos torqueri, vt & hic q. d. l. ex libero. & l. vt iur. §. testes. & telesij, ut supr. de epis. & cle. presbyteri & 14 l. 6. testes.

10† Ex li. 9. tit. 37. l. 4. C. Th.

11† Hæc desunt, C. Th.

l ABOLITIO. Dicas de hoc, ut per canonistas in c. ex. de deposit. & per Alb. in cau in cōtēplatione. de regu. iur. in antiq.

l Duarum.] ac cusatores & accusati

m Coperat.] sed den tib. ti iudicis, a cn vero a tormentis in reperitur sup. tit. pro. xi. l. milite oportet.

n In illis criminib.] Io. il. &c. q d. i.

o Prodita & illic in cidit in crimen læsæ maiestatis, ut ff. ad l. maie. l. 1. 2. 3. & 4. & l. maiestatis & ad ide. ff. de captiu. & postlimi. reue. l. postliminiū §. trāsfugæ. & de remili. c. mine. §. exploratores. & l. proditores. & Cato. Pugna pro patria.

p Desertis.] hęc in milite n. cadit, ut ff. de mil. test. l. ex militari. Itē adde sup. de fi. l. l. vl. i. Item est illud. ipse, regulariter contra sup. c. probl. l. ci.

12† Hæc omnia absunt a C. Th.

13† cōfirc. C. Th. al. sui vigore.

14† Ex li. 9. tit. 37. l. 2. C. Th.

15† vt sūt ista, in quibus aut violata maiestas, aut patria oppugnata, vel prodita, aut peculatus admissus, aut sacramēta deserta sūt omniaque da, que iure. &c. C. Th.

DE GENERALI abolitione.

Quia supra tractauit de cal abolitione ciū qua vna extinguit accusatio, petit: hic de ea, qua oēs perimuntur accusationes? & iō dicit de abolitiōe gn̄ali. Azo. Quæ dat ob aliquā lætitiā, q̄ publica dr̄. Est etiā legitima, si moritur accusatus vel accusator, ē & priuata, q̄ petitur, ut ff. e. l. abolitio. & l. seq. & l. n.

16† Licię.

Qvi.] CASVS. Si accusationē aduersus te instituero, & gn̄aliter per principē abolitū sit vsq; ad certū tps, puta octodies, quia natus sit ei filius aut p p rem prospere gesta, an eā repeter possim, q̄ritur. Et dr̄, q̄ sic intra triginta dies, post nō.

q Qui potentatus.] quasi fuerit oppressus per potentiam.

r Factam.] ex cā publica, ut ff. eo. l. fi. in teruenientę.

s Statutum.] 30. dierum.

liter agitur, ut instit. eod. §. in summa. & vna collit aliam, ut ff. eo. l. quod senatus & l. præter, §. 2.

NEc seruis. CASVS. Dicitur in hac l. quòd non solum libero, sed nec seruo facienda est iniuria.

a *Nec seruis*. actiuè & passiuè & facit in sti. eo. §. seruis. & ff. eod. l. 1. §. Labeo & l. item apud Labeonem. §. si quis sic & §. pen. & l. cum qui. §. 1.

INiuriarum. CASVS. Dicitur in hac l. quòd non solum nomine suo, sed patris. & vxoris agere potest maritus.

b *Tibi*. o mulier, i. ob iniuriam tibi factam.

c *Duplici*. immo triplici: tibi, & patri, & uiro, ut ff. eo. l. 1. §. fi. & l. eum, §. si nupta. & inst. eo. §. patitur. Sed hic quia una potuit eam, quæ patri & eam, quæ filiæ compe..., cum eius exercitiũ patri detur ut ff. eodem lege patri.

SI non es. CASVS. Aliquis iniulit mihi iniuria m dicẽdo me esse delatorem, an propter hoc sum infamis, queritur. Et dicitur, quòd non, sed agam aduersus eum iniuriarum.

d *Delatorem*. delator falsus punitur, & infamatur, ut infra de calum. l. nostris.

e *Atrocem*. *Praeferres*. ex persona, & ex tempore siue loco, & facto, iure dicitur atrox iniuria, ut ff. e. l. prætor. §. atrocem & instit. eo. §. atrox. & hic est atrox primis duobus modis. & facit supra de episc. & cleri. quidum. tene in hoc. Nota etiam, quòd iniuriarum agit certum dicere debet & non in genere, vel sub alternatione, ut ff. eo. l. prætor i prin. & §. quod autem. & de iure fisc. ita fidei.

SI non conuitij. CASVS. Si motus ira quem homicidam uocasti, si probare possis, per iram non animo iniuriãdi uocasse, item si excessit annus, liberaberis, quia anno finitur in iuriarum actio. Item non solum patronus, sed nec hæres eius liberto pōt. inferre iniuriam, alioquin hæres coercebitur. h. d. cum leg. seq.

§ Sequitur verius non, ut ff. eo. Salic. uide l. eum, in p. inc. canonistas & § c. ...extra de purga. ca... ...si a nimo iniuriandi, aut libello famoso dicas baltar. d. baltar tene ...ti, Oldra. consil. 54.

Imp. Alexander A. Syro.

LEX PRIMA.

NEc seruis [a] quidem alienis licet facere iniuriam. PP. 11. Cal. Decemb. Alex. A. Coss. 223.

Pro iniuria illata filiæ cõiugatæ, marito, & patri competit iniuriarũ actio Sal.

Idem A. Clauo.

LEX II.

INiuriarũ actio tibi [b] duplici [c] ex causa competit cũ & maritus in vxoris pudore, & pater in existimatione filiarum propriam iniuriam pati intelligantur. PP. prid. Id. Maias, Agricola, & Clemente Coss. 231.

Qui alium dicit falsum delatorem, & mentitur, iniuriarum tenetur. h. d. Sal.

LEX III.

SI non es nunciator, veteri non debes, ne ea, propter quod iniuriæ faciendæ gratia quidam te veluti delatorem [d] esse dixerunt, opinio tua maculata sit, quinimò aduersus eos qui minuẽdæ opinionis tuæ cã aliquid cõfecisse cõperiẽtur more solito iniuriarũ iudicio experiri potes. PP. 2. Id. Iu. Gor. A. & Auiola Coss. 240.

Qualitas personæ, & habitus iniuriati facit iniuriã atrocem iudicari. Sal.

Imp. Valer. & Galien. AA. & Valer. Cæs. Vindicio.

LEX IIII.

ATrocem sine dubio iniuriã esse factã manifestũ est, si tibi illata ẽ, cũ esses in sacerdotio, & dignitatis habitũ, & ornaméta præferres; [e] & iõ vindictã potes eo noĩe persequi PP. 2. Æmyliano, & Basso Coss. 261.

Verba sui natura iniuriosa, præsumuntur animo iniuriandi prolata, nisi contrarium probetur, & hæc actio anno tollitur. h. d. Sal.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. & CC. Victorino.

LEX V.

SI non cõuitij consilio te aliquid iniuriosũ dixisse probare [f] potes, fides* veri à calũnia te defendit. Si aũt in rixã incõsulto calore [g] prolapsus homicidij cõuitiũ obiecisti, & ex eo die annus [h] excessit cũ iniuriarũ actio annuo tẽpe præscripta sit ob iniuriæ admissum conueniri nõ potes. PP. 6. Id. Iu. ipsis AA. 4. & 3. Coss. 290.

Patronus, vel eius hæres iniuriam liberto facere non potest, h. d. Sal.

Ijdem AA. & CC. Flauiano

LEX VI.

CVm nec patronos iniuriã [i] facere libertis iuris æquitas pmittat, proponasque patronę heredes eũ, qui libertatẽ à defuncta acceperat, iniuriis [k] afficere, curabit pses prouĩciæ cõtumeliã hæredum cõpescere. PP. Id. Iulii ipsis 4. & 3. Coss. 290.

Hoc crimen est priuatum. h. d. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Potẽtiano.

LEX VII.

INiuriarum causa non publici iudicii, sed priuati [l] continet querelã. S. Id. Feb. Sirmii, AA. Cos.

Pro atroci iniuria in personã serui illata dominus potest agere ciuiliter, & criminaliter ad vĩdictã. h. d. S.

Iidẽ AA. & CC. Martiano.

LEX VIII.

DOminũ pro atroci iniuria, quã seruus eius passus est edicti perpetui [m] actione proposita, qua dãni etiã haberi rationẽ verbis [n]

f *Probare potes*. tibi enim incumbit hoc onus, quia præsumitur te animo iniuriandi a hoc dixisse, quia verba sic se habent, sic & si dicat se per iocum dixisse, probet, ut ff. eo. l. 3. & sup. ad leg. Corn. de sica. l. 1. non aliter enim &c. ut ff. de reg. 3. l. non aliter.

g *Calore*. Sed uidetur nullo modo teneri, ut ff. de reg. iur. l. quicquid calore. Sed speciale in actione iniuriarũ arg. ff. de pœ. l. aut facta, §. ea. in fine. vel hic fuit perseuerantia.

h *Annus*.] continuus, nisi qñ sit per metũ, quia tunc utilis est annus, ut ff. quod me. cau. l. si cum ex. §. 1. sed cum ex leg. Cor. hæc actio tribcasibus det ut instit. eod. §. sed & lex, an tũc finitur anno? B. sic, ut hic, cũ non distinguat. Nec ob. instit. de perpe. & tempo. act. in prin. quia speciale est hic, sed M. dixit eam perpetuam tunc, per d. §. instit. & solam prætoriam esse annalẽ.

i *Cum nec Iniuriis*. atrocem, pro leui aũt non agitur, ut ff. e. l. prætor. §. præterea, & ff. de in ius uoc. sed si hac, §. finali.

k *Iniuriis*. etiam leuibus, facilius contra hęredem agatur.

l *Iniuriarum causa. Priuati*. nisi ob famosum libellum detur, ut inf. ti. 1. l. 1.

DOminum. CASVS. Si seruum meum verberasti. agam iniuriarũ, in qua ueniet dãnũ mihi datum in seruo, & quia animo iniuriandi liberum seruum uocauerit, iniuriarum tenebitur. h. d. cum lege seq.

m *Perpetui*. i. generalis, nec enim actio hæc est perpetua, sic inst. de satisda. tu in prin.

n *Verbis*. sic ergo una actione, & una sñia veniet contumelia & dãnũ, & sic est contra ff. eod. l. item apud, §. si quis seruo. & ff. ad l. Aquil. l. sed & si qua cuique §. iniuriam. quib. ut Aquilia ad damnũ, & iniuriarum pro contumelia agi, & duas fieri condemnationes. Sol. potest dici, quòd hæc secundum illa s intelligatur, & quod dicit, qua, simplicem facit relationem, qua scilicet actione l. Aquiliæ, ut & ibi, mulier, quędam nauit

a Concor. ex. de præsum. cap. 3. gl. sup uerbo exprimantur in c. sicut nobis, in fin. de sñia, & re iud.

* Innocentia maximam securitatem habet V. Rolan. à Val. i. consi. 54.

damnaui, saluauit. Vel quia. i. propter quam iniuriam scilicet atrocem agitur et l. Aquilia. contra. n. videbatur, ex quo. n. agitur ad contumeliam, non videbatur posse agi ad dānū. vel dic et in actione iniuriarum venire damnum, nō vt damnū, vt in contrarijs, sed vt cōtumeliam, vel causam contumeliæ, sic in interdicto unde veniunt et mobilia occasione immobiliū, vt ff. de vi & vi arma l. 1. §. si fundum, similiter & damnum datum in corruptione serui. Vel aliud damnum datum à seruo, non petitur actione serui corrupti, nisi & animus sit corruptus, & tunc sic, vt ff. de ser. cor. l. in hoc iudicio simile arg. ff. de li. leg. l. pe. & ff. de aqua plu. arc. l. apud Trebatium, §. aqua.

a *Agere posse*. in duobus casibus qn. s. est atrox, licet nō in contumeliam domini. Item & quando leuis, sed in cōtumeliā domini facta est. alias contra, ut inst. eod. §. seruis ẽm lo. Alij vtrūque exigūt, vt agi possit secus in libero, ubi non quæritur, cætera quē iniuriā pponebat, ut ff. eo. l. eū, q. §. iniuria.

b *Qui liberos*. *Non ambigitur*. vt ff. e. l. si qs ex libertate.

Si quidem auiam. CASVS. Si Zenodorus vocauit auiā tuam animo iniuriādi ancillam, audiendus est. & si libera fuerit pronunciata, conuenietur etiam Zenodorus iniuriarum.

c *Auiam*. Zenodorus dixit auiam suā esse ancillā ciuitatis Comanēsiū, causa infamandi eam volens, nec in causa pcessit.

d *Recessit*. i. in causa non processit.

e *Si perseueret*. probando illam esse ancillam.

f *Agendi*. forte quia actor erat illius ciuitatis.

g *Conuenit*. nō prius ut s. sup. de lib. cau. si tibi.

Si quando iniuriarum. CASVS. Si illustris accuset vel accusetur criminaliter de iniurijs, respōdere potest per procuratorem, secus in alio.

h *Actio*. i. accusatio. Accu.

1 † An veritas conuitij excuset iniuriam. Vi. Gayliū 2. obs. 99.

2 † De est in alijs.

Seruo si iniuria fiat, an possit dñs agere.

3 † Comanensium dixit Zenodus.

euidenter exprimitur, agere posse[a] conuenit. S. 15. Calē. Nouembr. AA. Coss.

Qui liberū dicit seruū infamandi causa, tenetur iniuriarū, nisi sic esse faciat pronunciari, h. d. cum l. seq. Sal.

Iidem AA. & CC. Nonnæ.

LEX IX.

QVi liberos [1] † infamandi gratia dixerit seruos, iniuriarū [2] † actione conueniri posse nō ambigit.[b] S. 6. Calē. Decēb. Nicom. AA. Cos.

Dicēs alieni verba iniuriosa per viā iudicii, si desistit à procedendo pōt iniuriarū cōueniri, sed si nō desistit, non potest conueniri, donec iudiciū terminetur. Bal.

Iidem AA. & CC. Paulo.

LEX X.

SI quidē auiā [c] tuā ancillā (infamandi cā) reipublicæ ciuitatis [3] † Cumanensiū dixit Zenodor[d], ac recessit,[e] iniuriarū actione statim cōueniri potest. Nā si perseueret[e] in ea cā, facultatē habēs agendi,[f] sup hac re deterri querelā, ac tūc demū, si non esse serua fuerit pronūciata postulari cōuenit.[g] S. 15. Cal. Ian. Nicomediæ, CC. Coss.

In crimine iniuriarū criminaliter moto illustres et eorū liberi & uxores viuēte marito illustri, possūt p procuratorē cōparere, & nihilominus in dominū fertur sententia. Cæteræ vero personæ, quæ in re cōi consentur, per se dēnt in hoc iudicio cōparere. h. d. Bal. vel sic. Cūm iniuriarū ciuilē vel criminalē, tā actiuē, quā passiuē possunt illustres per procuratorē exercere. Debent tamen se inscribere, & in eos, non in procuratores ferenda est sententia. h. d. Sal.

Imp. Zeno. AA. viro illustri.

LEX XI.

SI qn̄ iniuriarū actio,[h] q̄ inter priuata delicta [4] † veteris iuris auctores [5] † connumerant,[i] à quibuslibet illustrib. viris, militantib. seu sine cingulo constitutis, vel vxorib. eorū, vel liberis masculini sexus, vel filiab. (superstitibus videlicet patrib. aut maritis illustribus) vel si aduersus aliquā hmōi personā criminaliter forte mouetur, ipsos quidē, q super iniuria quæruntur, inscribere, aliaque oīa quę in hmōi causis de more[k] procedunt, solēniter [6] † obseruare decernimus: licere autē illustri accusatori vel reo, vel vxori, vel liberis masculini sexus, seu filiæ itidem illustris superstitis cām iniuriarū in quocūque iudicio competenti per procuratorem[l] criminaliter suscipere, vel mouere, sententiam iudice cōtra eum,[m] qui procuratorem dederit (& si ipse non adesset iudicijs, sed [7] † cām per procuratorē diceret) legibus prolaturo. ita tñ, vt nullus[n] alius idem sibi audeat vendicare, vel à nostro numine postulare, sed in cæteris mos iudiciorū, qui hactenus obtinuit in posterum seruetur intactus. Dat. 5 Non. Nouembr. Constan. Illo. V. C. Coss.

TITVLVS XXXVI.

De famosis libellis.

Qui famosum carmē de aliquo inuenerit, illud pādere nō dēt, alias punitur pęna capitali, nisi docuerit uera esse, quæ dixit vel pādit. h. d. Sal.

Impp. Valentin. & Valentis AA. Edictum.

SI [8] † quis [9] † famosū[o] libellū, siue domi, siue in publico, vel quocūque loco ignarus repererit, aut [10] † corrumpat prius, quam alter inueniat, aut nulli confiteatur inuentum. ¶ Si vero non statim easdem chartulas, vel corruerit, vel igni consum-

i *Connumerant*. vt & sup. eod. l. iniuriam. 1.

k *De more*. quæ dixi s. de accus. l. pē. & erit pœna extraordinaria. Sed si ciuiliter ageretur, secundum quod iuraret habita taxatione, vt in auth. eo. §. in summa, & §. pœna.

l *Per procuratorem*. speciale p p nobilitatem, sicut & supra de procu. l. quicunque, & authent. ibi posita, & ins. de dig. l. quoties, lib. 12. & sup. vbi sena. vel cla. l. fi. regulariter cōtra ff. de pub. iud. l. pen. §. ad crimen.

m *Contra eum*. speciale, regulariter ipse procurator est dānatus, vt sup. de seu. l. 1. & de pe. l. nihil.

n *Nullus alius*. imò & alijs vr̄ licere, vt ff. an per alium cau. ap. l. 1. §. ... Sed ibi in minorib. criminibus ut plenè no. ff. de procura. seruū, §. publice in ciuib. actione iniuriarum, constat posse constitui procuratorem, vt ff. eod. l. non solū, §. agere.

DE FAMOSIS libellis.

Specialiter de quadam iniuria dicit.

Si quis. CASVS. Si aliquis famosum libellum inuenerit ad alterius infamiam compositū, debet eum corrumpere, quod si non fecerit, sed manifestauerit, capite plectendus est ac si fecisset. Sed si criminosum quis vult accusare cuius famam per libellum credidit lacessere, audietur, si inscribat. Et præmium, si probat. reportabit. si non probet, capite plecti. & talis libellus famā eius in cui⁹ ignominiā ppositus erat, n̄ lędet. Vi.

o *Si quis famosum*. de alijs quod ad eius pertinet infamiam, vt ff. eod. l. de iniurijs l. lex Corn. §. si qs librū, & hoc si tale continebatur, quod si verum esset pęna capitalis erat inponenda. vnde pœna punitur qui fecit, capite punitur, vel qui inuenit tum pandit, vt hic, sed nec in alijs non capitalib. licet pan. dere per famosum libellum, sed si in iudicio accuset, & si est canoni contra fecerit. capi. ... zata. 5. q. 1. te punitur, ut hic. capitulo si Vel verius ... quis famosum cusandus puniretur, esset, ar. ff. de priua. ... delic. ... pat. C. T.

4 † veteres.

5 † connumeront.

6 † Obseruari.

7 † mox.

Libellū famosū facies qua pęna puniatur.

8 † Ex lib. ... tit. 54. i. ... 7. & pe. C. T. 6. Eclo.

9 † Hæc lex ...

10 † differ.

a *Capitali sententia.* specialiter vt ꝑ iniuria tam magna pœna imponatur, vt supra, vbi causa fis. vel di. do. l. vniuersi.

b *Sanè.* non per libellū famosum, sed per accusationem solemnē pandat crimina. & hoc subijcit.

c *Deuotionis.* quia deuotus est principi.

d *Salutis.* quia interest reipub. maleficia puniri. Azo.

e *Nomen suum.* idest eius, quem accusat.

f *Maximam.* vt ff. eo. l. eū qui. in prin. & leg. lex Cornelia. §. fi. & inf. de ijs qui latro. leg. 2. in fin. & sup. de fal. mo. l. 1. §. accusatoribus.

g *Capitali.* si etiam capitalis reo conuicto imponēda erat, vt & sup. de ac. l. fi.

1 † Sententia. C. Th.

2 † Abest ab omnib. & C. Th.

3 † Deest. C. T.

4 † Abest à C. Th.

DE ABIGEIS.

Quoniam abigei extra ordinē puniuntur, vt & qui committunt stellionatum, ideo de eis ponit. Azo.

h *Abacti. Accusatio.* priuata, vt ff. eo. abigeatus, & est pœna eius. ff. eo. l. j. §. pen. Et qui sunt abigei, dic quòd qui decem oues: porcos quatuor: equum vel bouem vnum semel vel frequēter abegit, idest subripuit de pascuis, sed & equum de stabulo, & ff. eo. l. oues, & in authē. de nup. l. minores, coll. sexta.

i *Obseruatione.* l. sine inscriptione. & dic speciale in hoc crimine, vt in pluribus alijs notatis, sup. qui accu. non poss. l. 3. Vel dic, cum inscriptione, cū criminaliter: sine ea, cum ciuiliter. Acc.

DE NILI AGgeribus non rumpendis.

Sicut animalia abducuntur, vt sup. ita & aqua Nili, de quo dicit.

k *Si quis. Cubitū.* mensurandum à ripa eius. Accur.

l *Vetustatis.* Nota sic ff. de iure immu. semper & supra de testa. testamenta omnia. Accurtius.

m *Consortijs.* facit sup. de rapt. virgi. leg. 1. §. pœnas autem, de alijs vero fluminib.

5 † Al. dicti in alijs in C. aute Th. abiecti.

6 † Ex l. 2. tit. 1. l. 8. C. Th. pars l. momentaneæ, supra Vnde vi, & l. pen. §. de accusa. Vide Cuiac. lib. 2. obs. c. 20.

7 † Probitio & recte.

8 † De Nilo uid. l. 1. §. ff. de flumini. c. ecclesia & cōsecra. dist. 4 hæres. 2. Diodor. 2. Rodogin. 14. c. 39.

9 † Ex lib. 19 tit. 32. l. C. Th.

10 † Fluēta

pserit, sed vim earum manifestauerit: sciat se quasi auctorem huiusmodi delicti capitali [a] [1] † sententiæ subiugādum. ¶ Sanè [b] si quis deuotionis [c] suæ ac salutis [d] publicæ custodiam gerit: nomen suū [e] profiteatur, [2] † & quæ per famosum [3] † libellū persequenda putauerit, ore proprio dicat: ita vt absque vlla trepidatione accedat, sciens [4] † quidē, ꝗ si assertionibus suis veri fides fuerit opitulata: laudem maximam [f] & præmium à nostra clemētia consequetur.

¶ Sin verò minimè hæc vera ostenderit, capitali [g] pœna plectetur.

¶ Huiusmodi autē libellus alterius opinionem non lædat. Dat. 16. Cal. Mart. Constantinop. Valentiniano, & Valente AA. Coss. 365.

TITVLVS XXXVII.

De abigeis.

Crimen abigeatus sine inscriptione potest proponi. hoc dicit Sal.

Impp. Honor. & Arcad. AA. Pasiphilo.

LEX VNICA.

Abacti [5] † animalis [6] † accusatio [h] non solum cum inscriptionibus, sed et sine ea obseruatione [i] proponitur. D. 6. Cal. Ian. Olybrio & Promoto [7] † Coss. 393.

TITVLVS XXXVIII.

De Nili [8] † aggeribus non rumpendis.

Rumpentes aggeres Nili vel eius aquam vltra iustū occupantes, concremantur, & eius criminis participes deportantur sine spe veniæ. h. d. Sal.

Impp. Honor. & Theo. AA. Anthemio PP.

LEX VNICA.

Si [9] † quis posthac per Ægyptum intra duodecimum cubitum [k] fluminis Nili valla [10] † fluentis de proprijs ac vetustis vsib. præter fas præterque morē antiquitatis vsurpauerit, flammis eo loco consumatur, in quo vetustatis [l] reuerentiam, & proponendū ipsius imperij appetierit securitatem conscijs, [m] & [11] † consortib. eius deportatione cōstringēdis, sicut numquàm supplicandi eis, vel recipiendi ciuitatem, vel recipiendi ciuitatem, vel dignitatem, vel substantiam, licentia tribuatur. D. 10. Cal. Octob. Constantinop. Honorio 8. & Theodosio 3. AA. Coss. 409.

TITVLVS XXXIX.

De ijs, qui latrones, vel alijs criminibus reos occultauerunt.

Eadem pœna puniuntur receptatores, qua vel principales, in bonorum vero dispēdio, qui reum supersederit offerre in iudicio. h. d. Sal.

Imppp. Valē. Valēs & Grat. AAA. Simplicio. Vic.

LEX PRIMA.

Eos, [n] [12] † qui secum alieni criminis reos occultādo eum, eamve sociarunt: per ipsos & reos pœna expectet. & latrones quisquis sciēs susceperit, & eos offerre [13] † iudicibus supersederit, supplicio [o] corporali, aut dispēdio facultatum, pro qualitate personæ, & iudicis æstimatione plectetur. D. 3. Calen. Mart. Romæ. Grata. A. 3. & Equitio V. C. Coss. 374.

Pro summario sufficit diuisio in gl. posita.

Impp. Honor. & Theo. AA. Palladio PP.

Si qui latrones, seu alijs criminibus obnoxij, in possessione degunt, seu latitant, dominus possessionis (si præsto est) aut procuratores (si dominus abest) seu primates possessionis vltro eos offerant: aut si scientes hoc spōte non fecerint, conueniantur à ciuili officio, vt tradāt prouinciali iudicio eos, qui requiruntur sub examine iudicis arguendos, & pœnas post documēta congruas subituros.

de æquitate idē possit dici, secundū H.

DE IIS, QVI latrones, &c.

Abigei & alij delinquentes occultantur ab alijs, & sic occultantes alienum delictum, suum faciunt: ideo hoc dicit.

Eos. CASVS. Si abigeō latronē in domo mea, pœna puniendus sum, qua & latro est, si iudici eum nō exhibuero, pœnam corporalem sustinebo.

n *Eos.* construe, per pœna reos alieni criminis expectet, & ipsos reos. s. latrones: reos dico alienū criminis, qui secum sociarunt eum, vel eū, occultādo eos. Et sic no. æquale esse delictum, vt ff. de recepta. l. 1. & ff. de incen. rui. nau. l. 3. §. nō tantum, & supra de adul. leg. castitati. & ad l. Iul. de vi. l. crimen. & ar. supra de fal. mo. l. 1. & ad leg. Fla. de plag. l. si quis sertium ... affinem quis recipiat. ut ff. de recep. l. fin. Quæ autem pœna latrones expectet, habes supra de ser. fugi. authent. sed nouo.

o *Supplicio.* corporali. hoc de supplicio refertur ad suscipientem scienter: quod dicit de dispendio, refertur ad eum, qui non offert, ut inf. l. proxi. sic ergo coniunctæ separantur.

Si quis. Diuiditur in partes octo. Primo mādat latrones exhiberi. Secundo si non exhibeātur, mādat rectori prouinciæ, vt eos mittat ad capiendum. Tertio vbi officium rectoris prouinciæ nō sit per se potens, prouidet, vt officium militare conquirat in auxilium. Quarto punit iudicem mādata nō seruantem. Quinto punit tribunum militum auxilii nō pbentē postulatū, uel damnū inferre militibus permittentem prouincialib. Sexto punit prædiorū dominos & eorum procuratores, latrones non exhibentes. Septimò.

11 † Confirma C. Th. al. consortiis eius.

12 † Ex li. 9. ti. 29. l. 1. & 2. C. Th.

13 † Deest. al. iudicijs & confir. C. Th.

primo prouidet, ne domini prædiorum se valeant excusare ratione impotentiæ. Octauo punit, qui accusationem porrexerunt, si de crimine non docuerunt. Secunda ibi, si vero. Tertia ibi, sin autem. Quarta ibi, non ignaro. Quinta ibi, tribuni. Sexta ibi, domini. Septima ibi, ipsi quoque. Octaua ibi, si vero Sal.

CASVS. Si criminosus in fundo meo latitat, vel ego, vel procurator meus debeo eū presentare iudici: alioquin potero conueniri ab officialib. iudicis, vt eū exhibeā: & si non exhibuero, rector prouinciæ mittet milites, ut me capiāt. qui si capere non possunt (qa eis resistā) mittat tribunū militū in prouincia, vt veniant in auxilium cū militib. qui si hoc facere recusauit puniēdus est, & ego si latronē exhibere nolim, amitto fundū, & procurator relegabitur. Si vero nō potero reijcere criminosum, iudex dabit mihi auxilium. Et si ille, qui crimē dicitur commisisse, innocens apparuerit, accusator de calumnia punietur.

a *Primates.*] idest castaldiones.

b *Ad detinendos eos.* latrones vel nocentes.

c *Prouincia.*] sic supra de rap. virg. l. prima.

d *Per literas.*] sic de literis. supra de epis. & cler. l. si qua per calumniam. §. præterea.

e *Si præsentes & scientes.*] & sic & supra de sal. mo. l. 1. & & inf. de deserto. & occultato. l. prima. lib. 12. Acc.

f *Exercenda est.*] vt & sup. de accu. l. si.

DE REQVIREN. REIS.

Qui accusetur presens sup. dixit: nunc si absens.

C*Vm.*] tria facit. Primo declarat quando debeat fieri annotatio. Secundo quādo reus veniēs bona annotata recuperet. Tertio quid fiet de bonis, si reuersus intra annū moriatur. secunda ibi. postquam. tertia ibi, sin vero.

¶ Si vero exhibere eos domini, vel procuratores, aut primates [a] possessionis distulerint: tunc ad detinendos [b] 1† eos 2† adito rectore prouinciæ [c] omnia ciuilia dirigantur auxilia.

Sin autem propter multitudinē fortè eorum, qui in prædio sunt, ciuile adminiculum sufficere non posse constiterit & memorati audaces executoribus obiecerint manus, vel alias parere distulerint, tūc iudex puinciæ memor periculi sui à viro deuoto tribuno seu primatib. militum, qui in locis sunt, auxiliū postulet, vt per militarem 3† manū correpti accusati, sine damno atq. læsione cuiuslibet legib. obseruētur, & conuicti pœnas subeāt cōpetētes: non ignaro iudice, q si aduersus innocētem ob aliam causam præter latronum vel aliorum nocētiū inuestigationē, militare auxiliū postulauerit, aut dispendijs affici prouinciales concesserit: 4† commotione seuerissima (prout tua celsitudo iudicauerit) ferietur.

¶ Tribuni etiam siue primates numerorum, 5† vel officiorū, qui in locis sunt, admoniti per literas [d] iudicis, si adminiculū militare pbere noluerint aut si ab ipsis militibus damna prouincialib. inflicta fuerint, & damna & læsiones restituent, & acerrima condemnatione pro arbitrio virorum illustriū magistrorum militum ferientur.

Domini etiam prædiorum, seu procuratores, vel primates possessionū impunes non manebunt, si præsentes & scientes [e] vltro non obtulerint nocentes. vel admoniti eos exhibere distulerint, nā dominus quidem, possessionis domino priuabitur: procurator verò, seu primates perpetuo exilio subiacebunt.

¶ Ipsi quoq. procuratori, vel domino, vel primatibus possessionis si se ad cōprimendam multitudinē rusticanorū sufficere nō posse firmauerint, & id prouinciali iudicio palam fecerint: militare auxiliū rector prouinciæ à tribuno, vel à primatib. numeri faciet dari, si ciuilia non posse sufficere perspexerit.

¶ Si vero post exhibitionem eorū, qui accusantur, innocentes eos esse, & nihil criminis admisisse patuerit; accusatores pœnam, quæ in calumniatores exercēda [f] est, subire cogantur. Exēplo 6† n. graue est, sic latronē 7† requirere, vt innocentibus periculum fiat. 8† D. 11. Cal. Ianua. Constanti. Mariniano, & Asclepiodoto Coss. 423.

TITVLVS XL.

De requirendis reis.

Contra absentē de graui crimine accusatum, non fertur definitiua, sed citati non cōparentis bonorū annotatio debent fieri: quæ recuperat, si intra annum veniēs se purgat: & ad herēdē ea transmittit, si interim decedat. h. d. S:

Imp. 9† Valerian. & Galien. AA. 10† Rustico.

LEX PRIMA.

CVm absenti reo grauia [g] crimina intentantur, sententia festinari [h] non solet, sed annotari, [i] vt requiratur, nō vtiq. ad pœnā, [k] sed vt potestas ei sit purgādi [l] se, si potuerit. Post q, vero requirendus [m] factus intra annū [n] redierit, si se crimine purgauerit, [o] res arbitrio iudicis signatas recipiat. Sin vero intra id tps reuersus, post intimationē [p] suā fuerit defunctus, & si necdū se purgauerit, ad hēredes 11† pprios res trāsmittat. [q] D. Tusco & Basso Cos.

CASVS. Si absens quis accusetur: iudex ad proferendā sententiam non debet festinare, sed debet citari & bona eius annotari: qui si intra annum venerit, recuperabit bona, & ad defensionem criminis admittetur. Si verò post annum, super bonis non audietur, sed super defensione criminis, quod si intra annū decesserit, ad hæredes eius perueniēt bona sua. Et idem dicit lex sequens.

g *Grauia.*] ex quib. pœna capitalis imponitur, ut ff. eod. l. prima, secus si relegationis, vt ff. cum absens possit damnari, vt ff. de pœnis. absentem. §. 1. & §. si sæpius.

h *Sententia.* erat hoc ergo lis contest. idē si non erat.

i *Annotari.*] scilicet bona. i. in scriptis redigi, & postea requiruntur per literas. Vel dic ēt prius requiri, & dic vt requirat scilicet primo.

k *Ad pœnam.*] scilicet fit annotatio bonorum.

l *Purgandi.*] ēt post annum, scilicet de crimine: sed de bonis intra annum tantum.

m *Postquam vero requirendus.*] i. requisitus. Vel ideo dicit requirendus, quia quidam sunt, q nec requirendi sunt vt q accusari nō possunt ab eo, à quo accusantur: de quib. dixi sup. qui accu. non pos. in per rubr.

n *Intra annum.*] cōputandam à tempore quo citatus, seu annotatus fuerit, vt ff. eod. l. 1. §. pen. & l. 4. Accur.

o *Purgauerit.*] sic ergo eo ipso, quod nō venit etiam intra annum, præsumitur cōtra eum, sed non tantum, vt condemnetur. propter absentiam ergo grauatur, vt probet: sicut & accusator. sic & alias supra de fal. l. vbi. & infr. de aboli. l. fallaciter. in fi. sed nullo probante absoluitur.

p *Post intimationē.*] se præsentationem.

q *Transmittat.*] vt & ff. e. l. prima, in fi. & facit supr. si pe. app. mor. l. 2. & hoc verum etiam in crimine læsæ maiestatis, sed licet detur hæredibus tn̄ ab eis in cri-

1† reos.
2† a recto re.
3† Idem statuit Solon. P. Prateius. l. 2. vete. Iu. ttipr.
4† commonitione.
5† Desunt in nonnullis exēpl.
Absens damnari potest.
6† autem.
7† inquire re.
8† Cōcor. c. 1. in princi. cum gl. 1. iu mod. extra de postul.
9† Antoninus.
10† Rustico.
11† proprias.

crimine læsæ maiestatis auferuntur, vt inst. de hær. quæ ab intest. fi. per contrarium.

a Quicunque. Petitus.] primo iudicio petitur: postea annotatur: tertio requiritur. vel primo requiritur q̃ annotetur.

b Fisco vendicentur.] si tamen fiscus intra 20. ann. non petat, præscriptione repellitur, vt ff. eod. l. 2. & l. 1. & ff. de iure fisci. l. 1. §. principio. Accur.

c Seuriori.] quam si intra annum venisset, et esset conuictus, & sic grauatur in hoc. Itē in eo, q bona nō recuperat, vt hic. Itē fit infamis de facto, vt inf. l. fi. Itē in probando, vt subijcit, & dixi sup. l. proxi.

In pecuniarijs. Primo in causa ciuili. Secundo in criminali. secunda ibi, criminalis.

CASVS. Aliquis in cā pecuniaria fuit citatus, non comparuit: nō fit infamis: secus in criminali: quia & bona amittit, & infamis fit lapso anno ex die requisitionis ei factæ (notat. Vini.)

d Non lædit.] nisi sit forte talis actio, qua damnatus infamaretur, quo casu per edictū, i. citationem fit infamis de facto.

e Tenor. i. requisitio quę fit literis, vt & 3. cōminationes epistolas. l. programma.

f Tantam feratalias transferat, alias tantum fuerat.

g Annotati.] quod tūc vere potest dici, cum intra annum nō redit: nā prima snia de annotatione sub conditione fit, si nō venerit intra annū, vt ff. eo. l. fi. Azo.

h Sed famæ.] non vt faciat ipso iure infamem, quia de crimine nō est damnatus, quod lex exigit, vt ff. de ijs qui not. infa. l. 1. §. 1. & l. Athletas. §. calumniator. Sed infamia facti grauatur, vt ff. de obsequijs. l. licet, & l. honori. Et sic no. ex prædictis, quod intra annum veniens & de crimine, & de bonis auditur. postea veniens quandocunque, auditur de crimine, sed de bonis nunquam, vt ff. eo. l. 1. & pen. in fi.

1 † Cōfir. C. Th. [illegible] Adrian. 2 † Cū hac l. concor. [illegible] de dolo & contu. 3 † I. x lib. 9 titu. 9. l. 10. C. Th. 4 † tātum.

Annotati bona intra annum non comparentis, irreuocabiliter confiscantur, & postea veniens repertus nocens punitur: innocens vero absoluitur, non propterea bona recuperat. h. d. Sal.

Imp. Constan. A. 1 † ad Ianuarium.

LEX II.

QVicunque 2 † ex 3 † eo die, quo reus fuerit in iudicio petitus, a intra anni spatiū noluerit adesse iudicio: res eius fisco b vendicentur.

Et si postea repertus, nocens fuerit deprehensus, seueriori c sententiæ subiugetur. Sed etsi argumentis euidentib. & probatione dilucida innocentiā suā 4 † purgauerit, nihilominus facultates eius penes fiscum remaneāt. D. Idib. Ian. Acc. 5. Ca. Aug. Corintho. Cōstantino A. & Licinio C. Coss. 312.

Contumax in ciuili causa non notatur etiam facti infamia: contumax vero in causa criminali, afficitur infamia facti. h. d. Salic.

Impp. Honor. & Theodos. AA. Palladio PP.

LEX III.

IN pecuniarijs causis edictum contra latitantem propositum existimationem eius non lædit. d

¶ Criminalis vero programmatis tenor e hanc tantam f ferat de iure censuram, vt inter reos annotati g non tantum patrimoniū debeat trāsferre, sed famæ h existimationem lædere. D. 7. Calen. Iul. Rauennæ Eustachio & Agricola Coss. 421.

TITVLVS XLI.

De quæstionibus.

Regulariter etiam in criminalibus serui non torquentur in dominos. fallit in casibus hic exceptis. h. d. Sal.

Impp. Seuer. & Antoninus AA. 5 † Antianæ.

LEX PRIMA.

QVæstionem i de seruis 6 † contra dominos k haberi non oportet: l exceptis adulterij m criminibus, item fraudati n census accusationibus, & crimine maiestatis, quod ad salutem principis o pertinet.

¶ In cęteris autē quāquam ea, quæ seruus contra dominum dixit, iudicaturi p sententiā formare nō debeant: tamen si alijs quoque probationib. fides veritatis inuestigetur, præscriptionis q inuidia euanescit.

¶ In pecuniarij vero causis 7 † nec inopia probationū seruos contra dominum interrogari posse manifestum est. r PP. Calen. Ianuar. Fusco 2. & Dextero Coss. 197.

DE QVAESTIONIBVS.

Quia pro prædictis delictis venitur ad quæstiones quandoque ideo de his dicit.

QVæstionem.] CASVS. An in caput domini seruus torqueri possit, quæritur & distinguitur. aut petitur torqueri in causa ciuili: aut in criminali. pro casu non torquetur. secundo casu in tribus casibus torquetur, & non præcedentibus indicijs in caput dominæ vel tutoris, vel eius filij seruus torqueri non potest.

i Quæstionem.] quod quæstionis verbo continetur, habes ff. de iniurijs. l. item apud Labeonem. §. quæstionem & ad Sylla. l. 1. §. quæstionis.

k Dominos.] pñtes vel præteritos, vt ff. eo. l. vnius. §. seruus.

l Non oportet.] vt ff. eo. l. 1. item Seuerus.

m Adulterij.] vt & sup. ad legem Iuliam de adulterijs. l. 3. & l. in adulterijs. & l. fina. de repudijs. l. consensu. §. vir. & ff. ad legem Iuliam de adult. l. vim passam. §. fin. & ff. eo. l. extra neo. in princ.

n Fraudati census.] id est annonæ: cum & de hoc possit dominū accusare, ut ff. de iud. l. l. vix. & ff. ad legem Iuliam de annona. l. 1. in prin.

o Principis.] vt & supra ad legem Iuliā maiesta. l. fin. Idem si ad rempublicam, vel ad eos, qui militant circa latus eius, vt ff. ad l. Iuliam maie. l. fin. & penult. Item excipitur & alius, si vir vxorem, & vxor virum occidit, vt sup. ad legem Cornel. de sica. l. fi. Item si socius socium occidit, vt ff. eod. l. extraneo. §. quod cōgruit. Itē & alius, vt ff. ad Silla. l. & si percussor. §. s.

p Iudicaturi.] alias iudicaturis, & est datiuus & alias indicaturi, & sic genitiuus singularis vel est nominatiuus pluralis alias iudicātes. Sed subaudies secundum ea, quę, &c.

q Præscriptionis inuidia.] id est, inuidiosa præscriptio cessat. Et no. colligi ex hoc litera, quod in superioribus etiam si nō præcedant iudicia, vel non sint aliæ probationes, torquerantur, quod falsum est, vt ff. cod. l. prima, in princi. Vnde dicunt quidam in omnibus criminib. torqueri, vt tam & semper fine indicia, & dictio autem, non aduersatiue, sed pro etiam ponitur: quasi dicat in cæteris etiam, &c. Tu dic, in alijs nullo modo torqueri. Sed hic de facto fuerunt torti sufficienter tamen alias probatum est. Vnde licet dominus dicat non debuisse torqueri, & bene dicat: non tamen per hoc absoluitur, cum alias sit plene probatum, & sic suum dictum pro nihilo est: cum & seruorum dictum sit nullum, vt hic, & ff. cod. l. 1. §. item Seuerus. & §. si serui. & inf. eo. d. l. seruos. & sup. de testib. l. seruos. & ff. de proba. l. cum probatio.

r Manifestum est.] hoc fallit inf. eo. l. interrogari. & l. hoc quod placet, & l. quoties. & l. fi. & sup. de ser. fug. l. quicunque. in fi. & l. cū seruum. sed certe imo etiā torqueri vſ contra dominum in pecuniaria, si aliæ desint probationes, & ff. eo. l. diuus. quæ est contra. Sol. ibi de seruis alienis dicit, de quibus hic non prohibet inter alios torqueri. imo etiā concedere, eo q contra dñm erat tantū. Alij dicūt hāc illā corrigere, vel ibi de facto serui, ut inf. eod. l. interrogari.

5 † Antigena.

6 † Generaliter conf. vide apud Cuiac. 5. Paul. sententiæ 14. §. 1. & 2. obs. 33.

7 † De differētia pecuniariæ & criminalis causę vide Cuiac. 10. obs. 18.

Insolitum. CASVS. Concessum est priuilegium aliquod cuidam pupillo circa seruorum quæstionem, an illud transeat ad matrem vel tutorem, quæritur. & respondetur quod sic.

a *Aduersus tutores*. qui quasi domini sunt, ut ff. de fur. leg. interdum, §. qui tutelam.

b *Vel matrem dominorum*. no. priuilegiũ inferioris ad superiorem porrigi. sic Inst. de priui. scho. l. 3. in principio libro 12.

Priuilegiũ inferioris ad superiorem porrigitur.

c *Nisi tutela*. ut & supra, de admin. tut. l. lex, §. ante omnia nec enim locò domini est tunc, cum pupillum spoliat, ut ff. pro empt. l. qui fundum, §. si tutor.

Cum cognitionaliter. CASVS. Mulier quædam dicebatur veneno aliquem peremisse, si accusatur primo debent torqueri serui alieni: deinde mulier.

d *Cum cognitionaliter*. alias incipit, cum cognitionaliter, alias primum. & dic, idest, priusquam ipsa mulier torqueatur, quæ virum dicitur occidisse; nam prius iudicia debent præcedere, & postea torquentur serui, ut hic, & supra ad legem Cornel. de sica. l. fin.

e *Argumenta*. idest, indicia.

2 † aliquibus lib. huiusque sunt inscriptionis uerba, & hinc incipit lex.

f *Aegre*. id est, molestè.

g *Extinxit*. idest, extinxisse dicitur, ut ff. de contrah. emptio. l. si emptio. in principio.

Si enim. CASVS. Si accusatus dicat ad excusationē suā, quod alius idem crimen commisit: an ob hoc liberetur, quæritur. & dicitur, quod non. neque ei credi debet, si tamen appareat eũ commisisse, quæ cum minorum deprehendit, & hoc probetur, non euitabit pœnam, ut supra de accusa. l. ultima. & de liberali causa. l. si dlium.

h *Eos*. apprehendentes.

i *Non oportet*. ut & ff. eodem, le. prima, §. cum latrones, & supra de accusat. lege finali, & de liberali causa. lege, si filium.

Serui non audiuntur contra tutorem vel matrem domini sui. h. d. Fallit vbi agitur de tutela. B. Vel sic: Priuilegium concessum pupillo circa seruorum quæstionem, transit ad matrem & ad tutorem. h. Sal.

Iidem AA. & CC. Catullo.

LEX II.

Insolitum est, & graue exemplo audiri seruos aduersus tutores,[a] vel matrē[b] dominorum suorum, nisi tutelæ[c] agatur. P. 3. Idus Septemb. Chilone, & Libone Coss. 205.

Præcedentibus indiciis verisimilibus mulier, quę de maleficio mariti impetitur, est torquenda. h. d. Bald. Vel sic. Ad torturam liberi hominis non venitur, non præcedentibus indiciis verisimilibus. h. d. Sal.

Imper. Antoninus A.

LEX III.

Cum cognitionaliter[d] audisset dixit:[1] † Primũ serui alieni interrogantur, si præstita fuerint ex tanto scelere argumenta,[e] vt videantur accedere ad verisimilia causæ crimina, ipsa quoque mulier torquebitur. Neque enim ægrè[f] feret, si torqueatur, quæ venenis suis viscera hominis extinxit.[g] PP 7. Calen. April. Sabino, & Anulino Coss. 217.

Non est credendum de facili confesso de se & sociis: sed si allegat euidentem rationem, vel aliud verisimile quod instruat iudicem, debet procedere ad inuestigationem veritatis. h. d. Bald. vel sic. Confesso vel conuicto non creditur de socio, & maximè de ipsũ apprehēdēte nisi euidēter probauerit, & tũc quia eũ apprehēdit, pœnā delicti non euitabit. h. d. Sal.

Pars[3] † rescripti Imp. Antonini A.

LEX IIII.

Sicuti conuictis, confessisque ad societatem scelerũ votantibus eos,[h] à quibus[3] † apprehensi custodītiue sunt, facile credi non oportet:[i] ita si euidentibus rationibus post commissum communiter facinus ad euitandā de se sñiam id fecisse[k] fuerint probati,[l] publicæ vindictæ non sunt subtrahēdi. PP. 5. Cal. Apr. Sabino, & Anulino Coss. 217.

Etiam si de nece defuncti vendicanda tractatur, serui libertate donati non indistinctè torquentur. h d. Sal.

Imp. Alexand. A. Respecto.

LEX V.

Nec si mors testōris vindicāda est, qõni idiscretè[m] subjiciũtur ij, qui libertatē supremo iudicio acceperunt. PP. 6. Id. Mart. Iuliano 2. & Crispino Coss. 225.

Seruus, vel libertus, nō torquetur in dominũ vel patronum, vel pro eo. h. d. Sal.

Imp. Gordia. A. Herodiano.

LEX VI.

Pridē placuit domestica[n] seruorũ seu libertorum propriorũ vel[4] † maternorũ interrogatione in causis ad dños, vel patronos ptinētib. abstinēdũ esse, vt neque pro his,[o] neq; aduersus vos in capitalib.[p] vel pecuniarijs qõnib. veritatis vim obtinere possit, qđ i cōfessionē ab eis fuerit đductũ. PP. 7. Id. Ma. Sabin. & Venusto Coss. 241.

Seruus non torquetur contra dominum volentem, vel inuitum. h. d. Sal.

Impp. Diocletia. & Maxim. AA. Vrbanæ.

LEX VII.

Seruos, q ppriū indubitatē iuris tui gbabunt, ad iter

& de testi. l. quoniam.

k *Id fecisse*. i. eos deprehendisse.

l *Probati*. qui alios deprehenderant.

Nec si. CASVS. Si hæres testatoris vindicare uelit mortem, ne ab hæreditate repellatur ut indignus, petat seruos, qui in testamento libertatem meruerunt, torqueri vt veritas eruatur, an sit audiēdus. quæritur. Et dicitur, quod non.

m *Indiscretè*. id est indistinctè nam de minore 14. ann. quæstio non habetur, ut ff. eodem leg. de minore. Item nec de eo qui non fuit sub eodem tecto, ut ff. ad Sylla. l. prima. §. hoc autem. Item nec de statu libero, nisi princeps sceleris fuerit, ut ff. ad Syll. l. prima, §. sed in eo cui, & tunc ut liber, ut ff. eodem. l. statuliber. Item attenditur, sint indicia, uel non, ut not. supra eodem, l. prima. Item & an fueris præsens, uel non, vt ff. ad Sylla. l. prima, §. si quis in uilla. Item an fuerit in ea ualetudine, ut dominum iuuare potuerit uel non, vt ff. ad Syll. l. 3. in principio.

Quæstio non indistinctè est habenda etiã de seruis.

3 † deprehensi.

n *Pridem Domestica*.] Nota, qui sunt domestici, ut sup. de ijs qui ad eccle. confu. l. fin. §. fina. & ff. de pœnis. l. respiciendum. §. furta.

o *Vt neque pro his, neque aduersus*. ergo quod fauore eius inducitur, in eius læsionem retorquetur: & sic est contra sup. de leg. & constitu. l. quod fauore. Sed certè non ideo, quia non contra eum admittitur, euenit, quod non pro eo, sed quia ut testis pro utraque parte cum dicere oportet, ut & supra, de episco. & cleri. authen. sed iudex. & ad hoc sup. de testi. l. seruos. & ff. eodem l. 3. §. Imperator noster. & §. seruus, & ff. de testi. l. lege. Iulia. Accurs.

4 † patronorum.

p *In capitalibus*. nisi in ea sit sup. eo. l. i. & facit ff. eo. l. unius. §. seruus, & sic ubi quis inuitus non diceret testimonium, non torquetur.

a Seruus Nec offerente. idest volente domino non torquitur contra dominos. vt & sup. de test. l. seruos. & leg. parentes, & ff. eo. l. vnius, §. seruus.
b Tantum abest. i. multò magis, & hic abest à iure. quod subijcit sic & sup. de codicil. l. fi.

Milites. CASVS. Miles in criminali causa torquendus nõ est, nisi ignominiosè sit a militia missus. Item nec filij militum. Iudex vero antequam aliquem torqueat, debet esse instructus argumentis: nec à quæstionibus debet incipere. si tamen quis torqueri debeat, habẽda est personarum discretio. Viui.
c Tormentis. idest, quæstionibus.
d Pœnis. quæ sunt fustigatio, in metallum damnatio, vel in ministerium metallicorum, ut ff. de pœnis. leg. moris, §. ifte, & inf. de pœnis, l. honor. & ff. de re mili. l. 3. §. 1. Sed hoc fallit in crimine læsæ maiestatis, ut sup. ad leg. Iul. maiest. l. si quis alicui. ADDITIO. Aduertas, quod sicut milites non torquentur, sic nec doctores, vt tenet Cy. hic, & in l. 4. supra ad legem Iuliam maiesta. Idem dicat in homine decrepitæ ætatis, vt in l. 3. §. ignoscitur. ff. ad Sylla. Idem potest dici in clerico, nisi sit infamis. de quo per Anton. de But. & alios Canonistas in ca. 1. extra de deposi. & per Abb. in c. cum in contemplatione. de regulis. iur. in antiquis.
e Stipendijs. sed forte causaria missione est missus, cum multa sint genera missionum, ut ff. de ijs qui notant. infa. l. 2. §. ignominiæ.
f In his criminibus. in criminibus quinque; fallit, vt ff. ad Sylla. pri. Sed forte & ibi præcedebant indicia. Item & fallit sup. eod. l. 1. Vel dic ut ibi. Acc.
g Sed argumentis. ut & sup. de fals. l. sicut. & ff. eod. l. 1. in prin. & l. de minore. & l. unius. §. fi. eo.
h Personarũ conditio. qua nõ sit in dignitate, vel militiæ, ut l'alterius conditionis.

Plebeiorũ pœnæ quæ sint.
1 † subiugare.

rogationẽ nec offerente [a] rẽ reduci sine remus: tantum abest, [b] vt et inuito te, contra dominam vocẽ rumpere cogatur. PP. Cal. Nouembr. Maximo 2. & Aquilino Coss. 286.

Milites etiam veterani, & eorum filii, necnon cæteri in dignitate positi, etiã præcedentibus indiciis non debent torqueri nisi à malitia ignominiosè sint dimissi: nec in cæteris ad torturam proceditur non præcedentibus legitimis indiciis, h. d. Salic.

Ijdem AA. ad Sallustium præsidem.

LEX VIII.

Milites neque tormentis, [c] neque plebeiorũ pœnis [d] in causis criminum subiungi concedimus: etiam si non emeritis stipendijs [e] suis videantur esse dimissi: exceptis ijs, qui scilicet [1] † ignominiosè sunt soluti. quod & in filijs militum & veteranorum seruabitur.

2 † ignominiosa causa.

¶ Oportet aũt iudices nec in his criminib. [f] quæ publicorum iudiciorum sunt, [2] † ad inuestigationem veritatis a tormẽtis initiũ sumere [3] † sed argumentis [g] primũ verisimilib. probabilibusque vti. Et si his veluti certis indicijs ducti, inuestigandæ veritatis gratia ad tormenta putauerint esse veniendũ, tũc id demum facere debebunt, si personarum cõditio [h] patiatur.

3 † in inuestigatione.

¶ Hac n. rõne ẽt vniuersi prouinciales nostri fructũ ingenitæ nobis beneuolẽtiæ cõsequẽt. PP. sine die, & Cõsule.

In causa ingenuitatis, ad torturam potest perueniri. h. d. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. ad Charissimum presidem Syriæ.

LEX IX.

Super statu [i] ingenuitatis [k] per omnia interrogationum, & quæstionũ vestigia decurrendũ est: ne [4] † alienæ fortè sordidæ [5] † stirpes splendidis, & ingenuis natalib. audeant subrogari: vel propria ac debita per cõpositam [l] quæstionem, quibus competit, successio denegetur. D. 6. Idus Maij, Emissa ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

4 † alieni
5 † stirpe.

Super falsitate testamenti potest seruus hæreditarius torqueri, etiam si ei libertas sit præstita. hoc dicit Salicetus.

Ijdẽ AA. & CC. Ptolomæo.

LEX X.

Cum testamentum falsũ esse proponas, [m] ad illuminandam veritatem seruos hęreditarios (etsi libertas eis ab eo, qui se hæredem esse affirmat, præstita est) etiam per tormenta [n] interrogari, constitutionibus principum est permissum. P. 6. Calend. Septembr. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

In dignitate, vel præeminentia positi, & eorum liberi vsque ad pronepotes, nec pœnis plebeiorum, nec quæstionibus debent subiici. Si tamen præcedẽs in gradu est adspersus aliqua violati pudoris macula, nec ad eum, nec ad sequentem in gradu porrigitur priuilegii prærogatiua, hoc dicit Sal.

Ijdem AA. & CC. Boetho.

LEX XI.

Diuo Marco placuit, eminentissimorum quidem necnon etiam perfectissimorum virorum vsque ad pronepotes liberos plebeiorum pœnis, vel quæstionibus non subijci, si tamẽ propioris gradus liberos, per quos id priuilegium ad vlteriorem gradum trangredi-

Super statum ingenuitatis. CASVS. Si dicat se quis filiũ alicuius, & ideo debere ei succedere, & obijciatur ei, quod sit suppositus, an in huiusmodi quæstione possit, uel debeat seruorum haberi quæstio? Dicitur, quod sic, ne talis loco nobilium & legitimorum subrogetur, & ingenuis auferatur debita successio. Viuianus.
i Super statu. vbicunque hic quæstio, caute debet fieri, ut ff. eod. l. de minore. §. plurimum. maxime vbi, quis negatur ingenuus, vel filius, & sic dicitur non debere succedere, sed alios. Vel cetera dicitur esse liber, uel filius, qui non est, ne sordida stirpis subrogetur, vt hic & ff. eo. l. extraneo. § de quæstione, & l. vnius. §. iudex. Item in possessione libertatis, ve supra de libe. cau. l. eam quæ. Sed non in proprietate libertatis & seruitutis, ut ff. eo. l. de minore, §. fi. Item si de libertinitate tractetur. arg. huius l.
k Ingenuitatis. De supposito partu. Irn.
l Per compositam. id est, fallacem vel fictam. Alij dicunt quæstionem à quærendo, quia per fallaciam quærit hæreditatem, qui habere non debet.

Cum. CASVS. Accusaui testamentum de falso, in quo eras institutus heres, an serui hæreditarij torqueri possint, ut eruatur ueritas? Dicitur, quod sic. Vel sic. Reuocabatur in dubium de quodam testamento, esset uerum uel falsum, an serui &c. Et respon. quod sic, etiã si is, qui se hæredem affirmet, illos manumisit.
m Proponas. ò accusator. Accur.
n Per tormenta. & hoc ratione dubij, quia dubium est sit hæres, uel nõ, cõtra quem torquetur, ut ff eo. l. hæreditarij. & l. extraneo. §. 1. & inf. eo. l. hoc quod.

Diuo. CASVS. Decuriones priuilegi habent, quod torqueri non debent. Idem priuilegium extenditur usque ad pronepotes, nisi in priore grad. constitutus esset infamis, uerbi gratia: Auus meus.

meus erat decurio: filius meus si fuerit infamis, non habebit idem priuilegium, quin torqueri possit. idem est in alijs nobilibus, & eorum filijs.

Ad pronepotes liberos.] vt ff. de pœn. l. moris. §. liberos. Acc.

a *Aspergit.*] tunc. n. per liberos aspersos macula sequenti gradui non porrigitur prærogatiua, vt hic, porrigitur tñ p auum vel proauum, à quo cœpit hoc priuilegiũ, ut ff. de sena. l. emãcipatum. §. fi. ar. ff. de iter. & rele. l. 3. quæ sunt contra Alij dicunt, φ ibi remansit in potestate aui, hic non. Alij, φ illud quò ad dignitates: hoc quo ad tormenta. Sed si filius senatoris aspergitur macula, & prius habuit, vel genuit filiũ quam infamaretur: non nocet huic nepoti, quò minus vt & filius & nepos senatoris dicat, & priuilegio fruatur, secus si post maculam conceptus: illi. n. ex persona aui tantum subuenitur ex prędicta l. & ex alia in eo. tit. fi. liã. & de in ius voc. adoptiuum. § fi.

1 † disputationum.

2 † Betho.

3 † Ergo à sensu contrario, si veritas aliter illuminari posset adhuc prę cedentib. indicijs ú esset ad torturã deueniendum, alios casus ponit Hyp. in l. 3. de qõne.

b *Hoc obseruari.*] vt non torqueant, nisi infames sint, ut ff. de pœn. l. moris. §. istæ. & l. fi. & inf. de pœ. l. si matrem. & l. decuriones. Acc.

Quoties.] CASVS. Si de dominio alicuius serui inter aliquos fiat quæstio, s. ad quẽ eorũ dominiũ serui pertineat: an idem seruus torqueri possit, quæritur. Et dicitur, φ sic.

c *Tractatur.*] quia vnus uẽdicat ab alio rei uendicatione, & sic ratione dubij torquetur, ut & de rei vend. l. cum super. & inf. l. prox. Si autem liberalis, vel super possessione libertatis esset quæstio, dic vt sup. de libe cau. l. ea quę. Nec ob huic l. ff. eod. l. ex lib. §. fi. q. a ibi petitione hęreditatis agebatur, hic rei uẽdicatione, vel illa corrigit. Itẽ contra. ff. eo. l. de minore. §. fin. Sed positio casus tollit contrarium.

4 † agatur.

5 † ibi. n. dũ de &c.
6 † ex hæreditate.

tur, nulla violati pudoris macula aspergit.[a]

¶ In decurionibus autem, & filijs eorum hoc obseruari[b] vir prudẽtissimus Domitius Vlpianus in publicorum[1] † disceptationum libris ad perennem scientiam & memoriã refert. PP. 5. Cal. Decẽb. ipsis 4. & 3. AA. Coss. 290.

Si inter duos est quæstio de dominio serui, potest ipse torqueri. h. d. Sal.

Iidẽ AA. & CC.[2] † Aspro.

LEX XII.

QVoties de dominio mãcipiorũ tractatur,[c] si alijs probationib. veritas illuminari non possit:[3] † de se ipsa[d] esse cum tormẽtis interroganda, iuris auctores probant. PP. 3. Idus Maij. Sirmij, Tiberia. & Dione Coss. 291.

Si quæstio sit inter duos se contendentes hæredes, serui hæreditarii possunt torqueri. Si autem inter duos se fatentes cohæredes quæstio sit, an res aliqua sit hęreditaria serui iure isto torqueri non poterunt, cum seruus communis, nisi ex casu homicidii pro vno contra alterum non possit torqueri. h. d. Sal.

IjdemAA. & CC. Philippę.

LEX XIII.

HOc, quod placet, si de hęreditate[4] † quęraf,[e] hęreditarios seruos interrogari, tibi opitulari[f] non potest.[5] † Vbi enim de dominio incertũ[g] est, ad quẽ[6] † hæreditas pertineat: meritò per interrogationem hæreditarij serui ad veritatis indaginem peruenitur.

¶ Tu autem asseuerãdo seruum communem esse,[h] non dubitas portionem ad eum pertinere, cõtra quẽ interrogari[i] eũ cupis. Quæ res q̃nẽ hẽri ab eo non permittit, cũ[k] nec cõis seruus aduersus dominum cõem, qui nõ occidisse sociũ suũ dicatur, interrogari possit. S. 3. Cal. Maij, Heracliæ AA. Coss.

Nedum pro domino præsenti, sed nec pro præterito seruus põt torqueri. Sal.

Iidẽ AA. & CC. Constãtio.

LEX XIIII.

SEruos nõ solũ pro dñis, sub quorũ dominio sunt constituti, sed nec pro ijs, quorum antea fuerunt,[l] interrogari posse constat. S. 8. Id Apr. CC. Coss.

Vbi de facto serui quæritur ipse potest torqueri. h. d. Sal.

Iidẽ AA. & CC. Maximo.

LEX XV.

INterrogari[7] seruos de facto[m] suo nõ solũ in criminali cã, sed ẽt in pecuniaria (veluti qñ p eos depositi vel cõmodati nomine, vel aliis causis legib. cognitis res aliis[8] † pstitæ[n] sunt) posse, ñ ambigif. S. 5. Id. Apr. CC Coss.

Decuriones prohibentur torqueri, nisi contra principem vel Rempublicam dicãtur moliti, pęna capitis imminente iudici in cõtumeliã ordinis torquenti. h. d. Sal.

Impppp. Valent. Valens, & Gratianus AAA. ad Antoninum PP.[9] † Galliarum.

LEX XVI.

DEcuriones[10] † siue ob alienum, siue ob suum debitum, exortes[o] omnino earum volumus esse pœnarum, quas fidiculæ[p] & tormẽta constituũt. Quod qui-

an possit petere, ut seruus communis torqueatur, quæritur & dicitur, quod non. Viuian.

e *Quæratur.*] quia ego dico me insolidum hæredem. Tu dicis de te & hoc placet sapientibus seruos hæreditarios torqueri, vt ff. co. l. hęreditarij. & extraneo. §. de quęstione.

f *Opitulari.*] agenti cõi diuidundo. Irn.

g *In certum est.*] vt sup. l prox. & dictis legib. ff. e o. l. fi.

h *Communem esse.*] quia fateor te cohęredẽ, & tu me, & sic seruũ Stichũ hæreditatẽ esse cõem: quem peto torqueri ad inquirendã veritatẽ al terius rei hęditariæ, quã hæreditariã nego. hoc casu non torquetur Stichus, ut hic. Sed hodie contra, ut inf. e. l. fi. quæ hanc corrigit.

i *Interrogari.* sup re vna, quam hæreditarii dicis ille negat.

k *Commune.*] transit ad tertiũ casum, q. cõis est ex alia, q̃ hæreditatis, & hoc cõfitetur vterque: nã nõ torqueretur in caput dñi, vt ff. e. l. cõstitutione. nisi in casu, quẽ subijcit, & quẽ habes. ff. eod. l. extraneo. §. qđ congruit, & nisi causa cõis negotij, ut ff. cõi diuid. de communi, & facit ff. eo l. vnus. §. pen. & l. 1. §. seruum municipium. Acc.

SEruos.] CASVS. Si vẽdidi tibi seruum, an i caput meũ possit torqueri, qrit. Et dr, quòd nõ: sicut neque ia tuum.

l *Fuerunt.*] in memoria prioris dominij, vt & ff. eo. l. unus. §. seruus. & l. etiam. & l. extraneo. §. vlti. & inf. de sen. pas. & resti. l. frustra. & facit ff. de decur. l. fina. & inf. eo l. nihil & sup. eo. l. 1. in fi. arguicontra. ff. de postu. l. cui. §. affinitates.

INterrogari.] CASVS. Seruus cũ contra dñm torqueri non possit cũ meũ seruum deposui, vel commodaui, an de facto suo torqueri possit, quæritur. Et dicitur, quod sic.

m *De facto suo.*] forte & non etiam prę cedentibus indicijs,

7 † Cũ hac l. concord. delicto. cũ gl de offi. archi.

8 † permisse.

9 † Galliano in sed hic recte.

10 † Ex si. p. tit. 35. l. 2. C. Th.

p *Ipso*] scilicet mancipia.

HOc, quod.] CASVS. Si inter aliquos sit controuersia de hęreditate aliqua, vt quia vnus dicat se hæredẽ, & alius similiter, an seruus hęreditatis torqueri possit, quæritur. Et dicitur, quòd sic. sed si Titius habeat communem seruum cum Seio, & Titius dicat Seium crimen cõmisisse;

vt ff. de proba. l. cum probatio. & facit sup. de testi. l. seruos. & de ser. fugi. l. quicunque. Acc.

n *Præstita sunt.*] quia cõmodatũ. vel receperũt cõmoda tũ.

o *Decuriones Exortes.*] id est, immunes.

p *Fidiculæ.*] id est fidicularum tormenta, & est genus tormenti, ut supr. ad legem Iuliam maie. l. nullus. & facit inf.

int. de decurio. l. omnes iudices. lib. 10.
a *Existimamque.*] i. vituperium, vel præiudium.
b *Ex ordine.*] decurionum.
c *Maneat.*] i. teneat, vt supra, d. l. nullus. Item & fallit supra de fal. §. si quis decurio. & supra de Math. l. & si excepta. & infr. de decurio. l. cuilibet. li. 10.

quęstio, an per eam fiat plena probatio? Vt, q non quia fragilis est res, vt ff. eo. l. 1. §. quæstioni. Econtra, q si efficacissima vt, vt ff. cod. l. edictum. Potest dici secundum quod datur in nimium curis, & in nimium mollibus tormentis non fit probatio: in mediocribus sic. Sed videtur in nullis fieri fidem, vt ff. eod. l. 1. §. dicus Seuerus. vbi dicit non haberi pro explorato crimine, quare dic si perseuerer, tenet cōfessio in tormētis contra se, alias non, vt arg. infr. eod. l. si quis vero. Alij dicunt, quod illud loquitur, quando de alijs delinquentibus confitentur. Tertij econtra, qui de se.

Cōfessio facta in tormentis an faciat plenā probationē.

dem capitale iudicium erit, si in contumeliam ordinis, existemq; [a] tenetur. Maiestatis tantummodo reos, & quæ nefanda [1] † dicta sunt conscios, aut molientes ex ordine [b] municipali, maneat [c] tam cruenta conditio. Dat. [2] † Calend. Octob. Treueri, Valentiniano 5. & Valente A A. Coss. 376.

Nec gratia nec pecunia iudex debet innocentes vel dignitate munitos torquere: & memoria pristinę dignitatis prodest. h.d. Sal.

Impp. Arcadius, & Honor. AA. Messalæ PP.

LEX XVII.

Nihil [3] † sibi deflectēs à iustitia indignatio cognitorū [d] nihil venalis exigentiū terror in eas, quę aut [4] † innocentia [e] securæ, aut pricipali sunt honore munitæ, intelligat licere psonas, ad inferendas iniurias corporales. [f] habeat hanc mercedē laboris multorum munerū testimonijs commendata deuotio. Idemq; [5] † est, si munera [g] decurionatus quis deposuerit: nam & ipse propter pristinam dignitatem quæstionem non patitur. [h] Dat. 12. Calend. Septembr. Theodoro V.C. Coss. 399.

In quæstione hæreditatis serui hęreditarij possunt torqueri prius præstito sacramēto a petēte torqueri, quod hoc non petit animo calumniæ. h.d. Bal. uel sic. Serui hęreditarij gubernationem rerum habentes possūt torqueri, siue sit quæstio de hęreditate, siue de re hæreditaria, non obstante, quod eis libertas sit legata. h.d. Sal.

Imp. Iustinianus A. Demostheni PP.

De tormentis hæreditariorum seruorū sancimus, nullo discrimine [i] secūdū anteriores leges & cōstitutiones interposito, siue de iure [k] hęreditatis aliqua mouetur inter hæredes quæstio, siue de corporib. tantū hæreditarijs, siue de vtroq; [l] eorum: seruos de corporibus [m] tantum hæreditarijs [n] interrogari, & licere suos eos tantummodo qui res gerendas detineut, siue in seruitute relicti sunt siue libertatem adipisci per vltimam testatoris voluntatem præcepti [o] sunt, in quęstione rerū hæreditariarū deduci: [p] & ex his ea, q̄ [6] † occulta sunt, reuelari, prius [7] † tamen sacramento super his à nobis statuto præstando. [q] Da. 15. Calen Octob. Chalcedone, Decio V.C. Coss. 529.

TITVLVS XLII.

De abolitionibus. [8] †

Accusatio, cuius abolitio concessa a præside, non repetitur: nisi a principe impetretur. h.d. Sal.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Paternæ.

LEX PRIMA.

Præses prouinciæ si perspexerit abolitionē ad omnia crimina, quæ mota sunt pertinentem, a se [r] impetratam: ne semel finita instaurentur, intercessione auctoritatis suę pspiciet. Supplicatione vero porrecta [9] † nutui principali, [s] præfata abolitione sopitum crimen, ab eadē persona [10] † reuocari potest. [t] PP. 15. Cal. Decemb. Diocletiano 3. & Maximiano AA. Coss. 387.

Abolitio priuata concedēda est a iudice causa cognita, & iustè denegatur, quando per calumniam ad accusandum prosiluit imperator, vel a reo corruptus fuerit, nisi vel suam uel suorū iniuriā prosecutus fuerit. h.d. Sal.

Nihil. *Cognitorum.*] id est, iudicum.
e *Innocentia.*] quia nulla præcedit indicia, C. eo. l. 1. & l. penul. ... §. oportet. Acc.
f *Corporales.*] i. tormēta. nec etiam pœnas plebeiorum ex fiscia, vt ff. de pœnis. l. moris. & illæ. Sed aliæ sunt pœnæ, quæ talibus imponūtur, vt ff. de re mi. l. 3. §. 1. Sed hoc fallit, ut supra proxi. Acc.
g *Munera.*] id est, officia.
h *Non patitur.*] vt ff. de decurio. l. ...
De *tormentis.*] CASVS. Sint aliquos de hæreditate singularis fuerit quæstio: an serui hæreditarij torqueri possint: quæritur. Et dicitur, quod sic. siue eis fuerit relicta libertas in testamento, siue nō: præstito tamen sacramento calumniæ ab eo, qui petit eos torqueri. Viua.
i *Discrimine.*] i. distinctione, quæ fiebat ex l. sup. eod. hoc quod placet verum de tota hęreditate esset quæstio, vel de vna re, quæ per hāc corrigitur. Acc.
k *De iure.*] id est, de vsufructu.
l *De vtroque.*] vsufructu & prædijs.
m *Corporibus.*] vt prædijs. Acc.
n *Hæreditarijs.*] vel etiam iurib. q.d. non de alijs rebus aliūde sibi communibus.
o *Præcepti sunt.*] leuius tamen illi torquentur ut ff. e. l. statuliber. & sup. cod. l. nec si mors.
p *Deduci.*] speciale, vt contra dominum torqueatur, ut su. de iure delibera. l. fi. & §. licentia danda. & alias contra, ut ff. e. l. 1. Item & alias contra, ut ff. eo. l. diuus. §. fi. & d. illæ per hanc correctæ sunt.
q *Præstando.*] quod non calumniose petatur torqueri, ut su. de iuramen. calum. l. 1. in §. Sed cum sian...

1† Hanc ...
2† 5. Calē. ... Valentiniano 5. & Valente AA. Cōs. & recte.
3† Ex lib. ... 6. C. Th.
4† innocentiæ ...
5† Hęc vsque ad fi. de lunt. C. Th.

DE ABOLITIONIBUS &c.

Dictum est supra de accusationib. videamus de abolitione accusationis. Aro. quia accusatores q̄nque desistunt: & si quidem sine licētia incidunt in Turpillianū, vt j. ad Turpil. per totum: si cū licētia, nō. Et hētur licentia siue abolitio tribus modis. Aut n. est publica, aut ex lege, aut priuata, & hæc priuata, aut a principe, aut a præside, vt ff. eo. l. abolitio. & l. seq. & hic. Et ergo abolitio accusationis instituta per sententiam interlocutoriam peremptio.

Præses. CASVS. Si institui accusationē aduersus aliquem criminaliter, possum impetrare abolitionē à pside, vt liceat mihi desistere: nō si velim impetrare, vt liceat mihi iterū accusare, & ita abolitionē abolitionis nō possū impetrare, nisi a principe.
r *A se.*] præside, & sic priuata, & est, idem ff. eodem l. mulier. §. fin. secus si est publica, uel legitima abolitio, ut infra titu. l. 1.
s *Principali.*] qui. n. impetrauerat abolitionem, nunc supplicat principi, ut ad accusationem ei redire liceat, & sic abolitio abolitionis.
t *Reuocari potest.*] intra 30. dies, vt ff. eo. l. aut priuatum. §. 30. & facit sup. ad l. Cornel. de fals. l. si decuria. in fi.

6† occulta.
7† tamen.
8† Quinq. tituli sequētes ad S.C. Turpillianū.
9† nutui.
10† reuocari.

1† PP. Abolitio habitur trib. modis.
2† Ex lib. 9. tit. 37. l. 2. 3. & fina. C. Th. vi. Alci. li. 5. Para. c. 11.
3† Nota q licet accusator fecit pacē cū accusatio, nihilominus iudex potarit procedere super morte, per l. Ita vulneratus. ff. ad leg. Aqui.
4† exeratur, cōfir. C. Th.
†† Hęc vsque ad fi. desunt in C. Th.
6† al. Imp. Gra. Valen. & Theodos. AAA. Sed dic re ēe si addas Grati, vt ostendit subscriptio.
7† Ex lib. 9. tit. 37. l. 2. 3. & fi. C. Th.
8† merito scriptionis illatæ toleraris i nscriptus C. Th.
9† pertulit C. Th.

ABolitio.] CASVS. Si accusaui te per errorē, pœnitere possum, & impetrare abolitionē non si per pecuniā desistere velim ab accusatione.

a *Abolitio præsentib.*] sic supr. si per vim, uel alio modo. l. fin.

b *A competenti.*] s. ſtide, qui de crimine cognoscit, nō delegato, ut ff. ad Turpill. l. 2. §. abolitio. Accur.

c *Calorem.*] sic ff. de regu. iur. l. quicquid calore. Acc.

d *Per deceptionem.*] quia dicit se id fecisse per errorē, cum fecerit per calūniam.

e *Vox.*] quia non miseretur, sed propter pecuniam facit. & facit sup. de inf. ex post. l. si in fi.

f *Defendunt.*] accusando. Acc.

g *Omnimodo.*] etiā per pecuniam: serua ta tamen in omnib. distinctione sequentis legis, secundum Io. Alij dicunt etiā si per calumniam accusasset, qp petit abolitionem. quod non placet. & facit sup. de adult. l. quāuis. 2. Acc.

FAllaciter.] CASVS. Per calumniam accusanti abolitio denegatur, sed & si motus iusta de causa accusauerim; aut tu reus passus es tormenta, & tūc nō possum petere abolitionem nisi requisito assensu tuo. vt nō, & tunc intra 30. dies te inuito potero petere abolitionem, post non, nisi te cōsentiēte, si testes tormenta passi fuerūt, tunc nullo modo in casib. tñ non datur abolitio, vt in crimine lęsę maiestatis, & in patria oppugnata, & in actione peculatus: & qñ accusatur miles de perturio quocunque modo fuerit instituta accusatio; siue reus, siue testes fuerint, si siue non. Viuh.

m *Fallaciter.*] i. per calumniam, ut infr. de calu. l. fallaciter & sup. l. proxi.

i *Non petetur.*] cum effectu.

Imp. Constantinus A. ad Ianuarium.[1]† P.

LEX II.

ABolitio [2]† præsentib.[a] partibus causa cognita, non a principe, sed a competenti[b] iudice postulari debet: idest, si per errorem, seu temeritatem, seu calorem[c] ad accusationē prosiluerint. hoc. n. accusator ex placans, abolitioni locum faciet.

Sin aūt per deceptionē,[d] vel pecunijs a reo corrupt⁹, ad postulandam abolitionē venit, redemptę miserationis vox[e] maximè admittatur, sed aduersus nocentē[3]† rerum inquisitione facta, pœna competens[3]† ingeratur.

4† Hi autē, qui suam, suorumq; iniuriam defendūt,[f] & qui cognatos suos in accusationē deducunt, omnimodo[g] abolitionem petere nō prohibentur. Dat. 16. Calen. Decemb. Sardicę, Cōstantino A. 5. & Licinio Cos. 312.

Per calumniam accusanti, non debet abolitio concedi, nec etiam mente sincera accusanti, si reus iam fuerit carceratus, vel aliquod gramamē corporale passus, nisi consentiat impetranti, & post torturā testiū non debet concedi, nec ēt in criminib. hic enumeratis. b.d. Sal.

Impp. Valent. & Valen[5]† AA. Floro.

LEX III.

FAllaciter[h] incusantib.[6]† accusationis abolitio nō dabitur.

Sin autem sincera mente accusationem instituerit & reus aliquid iniurię[7]† inscriptionibus illatę tolerauerit, idest, si vel carceres sustinuerit, vel tormenta, vel verbera, vel catenas, abolitio non petetur:[i] nisi forte ille qui hæc[8]† passus est, suum consensum ad petendā abolitionem accommodauerit. ¶ Quando aūt reus nihil tale passus est, postquā[9]† fuerit officij custodiæ traditus, intra dies triginta accusatori petenti ēt inuito reo, dari[10] permittitur. Post hoc[11]† vero tps. nisi reus cō sentiat, censemus nō esse tribuēdā. Quod si ingenuorū licet plebeorū[12]† qui cōscij, & participes criminū nō erant, testimonij grā corpora fuerit lacerata verberib. tormētisque vexata,[k] abolitionē ēt duarū[l] partiū consensu petitam iubemus[13]† vigore iudicis denegari: & crimē propositum, cuius examē tormētis iam cęperat,[m] agitari.

Sin[14]† autem testib. tormēmenta minimè sunt illata, ēt sic abolitio non dabitur in illis criminib.[n] ([15]† vt in violata maiestate, aut patria oppugnata, vel prodita[o] aut peculatus admisso, aut sacramentis desertis,[p] omniaque, quæ iure veteri cōtinētur) in quibus iudex non minus accusatorē ad docēda, q̄ detulit, quā reū ad purgāda, q̄ negat debet vigere. D. prid. Idus Octob. Treuer. Valen. N. P. & Victore Coss. 396.

TITVLVS XLIII.

De generali abolitione.

Generali abolitione finita intra triginta dies accusatio potest repeti, & non vltra. b.d. Sal.

Imp. Antoninus A. Rutillano Consulari[16]† Ciliciæ.

LEX PRIMA.

QVi potentatus[q] & vis, aliorumque criminū reum fecit, si post abolitionem ex forma solita reorū factam,[r] & post edicta proposita intra dictum statutum[s] repetere supersederit, per se qui crimina volens nō est audiēdus. PP. 8. Cal. Maii, Læto 2. & Cereali. Coss. 216.

Generalis abolitio concernit processus præsentes, non futuros. b.d. hæc lex notab. Bal. Vel sic. Si reus non erat accusatus tēpore, quo publica abolitio superuenit, ea finita, ēt post triginta dies accusari nō prohibetur. b.d. Sa.

k *Vexata.* No. ingenuos torqueri, vt & ff. de q. l. ex libero. & l. vn. iur. §. testes. & clericos, ut supra de epis. & cle. presbyteri & 24. l. 6. & res.

ADDITIO. Dicas de hoc, ut per canonistas in c. ex. de deposit. & per Alb. in c. cū in cētē platiōe. de reg. iur. in antiqs

l *Duarum.*] ac cusatoris & accusati

m *Cœperat.*] secūdum tib. tñ iudicis, non vero a tormentis incepit. ut sup. tit. pro. xi. l. milite. oportet.

n *In illis criminib.*] sequit. &c. qd est s.

o *Prodita* & ita incidit in crimen læsæ maiestatis, ut ff. ad l. iul. maie. l. 1. 2. 3. & 4. & l. maiestatis & ad ide. ff. de captiu. & postlimi. reue. l. post liminiū. §. trāsfugæ. & de re mili. l. omne. §. exploratores. & l. proditores. & Cato. Pugna pro patria.

p *Desertis.*] hęc in militem cadit, ut ff. de mal. test. l. ex mili tari. Itē adde sup. de sal. l. l. vl. i. Item est illud. spāle, regulati ter cont. vt sup. de prob. l. ci.

DE GENERALI abolitione.

Quia supra tractauit de ea abolitione tñ qua vna extinguit accusatio, petit: hic de ea, qua oēs perimuntur accusationes? & iō dicit de abolitiōe gñali. Azo. Quæ dat ob aliquā lætitiā, q̄ publica dr. Est etiā legitima. si moritur accusatus vel accusator, ē & priuata, qñ petitur, ut ff. e. l. abolitio. & l. seq. & l. fi.

QVi.] CASVS. Si accusationē aduersus te instituero, & gñaliter per principē abolitū sit vsq; ad certū tps, puta octo dies, quia natus sit ei filius aut ppter rem prospere gesta, an eā repetere possim, q̄ritur. Et dr, qp sic intra triginta dies, post nō.

q *Qui potentatus.*] quasi fuerit oppressus per potentiam.

r *Factam.*] ex cā publica, ut ff. eo. l. fi. interueniente.

s *Statutum.*] 30. dierum.

10† Ex li. 9. tit. 37. l. 4. C. Th.
11† Hæc desunt, C. Th.
12† Hæc omnia absunt a C. Th.
13† cōfir. C. Th. al. sui vigore.
14† Ex li. 9. tit. 37. l. 2. C. Th.
15† verbā ista, in quibus aut violata maiestas, aut patria oppugnata, vel prodita, aut peculatus admissus, aut sacramēta deserta sūt omniaque cā, que iure. &c. C. Th.
16† Licig.

rum: ff. eod. l. aut priuatim. §. triginta. Idem & legitima est abolitio, vt ff. de accus. l. libellorum. §. fin. secus si priuata: vt sup. tit. 1. l. 1.

C*Vm.*] CASVS. Tempore, quo volebam te accusare ex principis indulgentia, ante accusationem institutam interuenit abolitio, an tẽpore elapso possim te accusare, quæritur. Et dicitur, quod sic, nec currit. 25. dierum exceptio.

a *Crimina.*] idest, accusationes criminum.

b *Præscriptio.*] triginta dierum, qui computantur ab eo tempore, quo cessauerunt feriæ, ut ff. e. auth. priuatim. §. triginta. & facit ff. de leg. & senatusc. l. cum sex. Accur.

I*Ndulgentia.*] CASVS. Damnatus de publico crimine impetrauit a principe, vt sibi pœna remitteret, nũquid infamia sit abolita? Dr. q̃ non. Viuian.

c *Indulgentia.*] i. pœnæ remissio.

d *Conscripti.*] senatoribus loquitur.

e *Liberat.*] i. pœna.

f *Notat.*] i. notatum reliquit, vt j. de sen. pass. l. generalis. & j. de iis qui no. infa. l. ad tẽpus. Sed videtur huic l. cõtra. ff. de post. l. 1. §. pen. & de iis qui no. infa. l. gd ergo. §. pœna. ibi soluitur no. versum. Ouidii de ponto: Pœna pôt demi, culpa perennis erit, i. fama mala.

VT INTRA CERtum tempus criminalis, &c.

Accusationẽ institutã opus est finiri, & cætera intra quãtũ tẽpus, dicit j. eo. l. fi.

Q*Visquis.*] CASVS. Si accusator intra tẽpus a lege constitutũ puta biennii, accusationẽ suã prosecutus nõ fuerit, & vltimo die se non psentauerit, in quarta parte bonorum suorum mulctabitur, & infamia notabitur.

g *Detulerit.*] an hic sufficit deferre? q̃ vi. sm Azo. ut ff. de adult. l. miles. §. socer. & inf. de calum. l. fi. Econtra, q̃ non, nisi fideiussor de exercenda lite det. & ea contestata. sm H. vt inf. tit. l. 1. & 2. & ff. ad Turp. l. quæsitũ. & l. in senatus. §. qui

†Ex lib. 9. tit. 38. l. 5. C. Th.

1 † intra annum. C. Th.

†Ex lib. 9. tit. 39. l. 1. C. Th.

2 † subscriptione.

Imp. Diocle. & Max. AA. Paulino.

LEX II.

CVm eo tẽpore, quo indulgentia nostra crimina [a] extinxit, accusatio a te instituta non fuerit publicæ abolitionis præscriptio [b] cessat. PP 6. Idibus Feb. Maximo 2. & Aquilino, Coss.

Indulgentia remittit pœnam, non infamiam. Sal.

Imppp. Valent. Valens & Gratian. AAA. ad Senatum.

LEX III.

INdulgentia, [c] *patres cõscripti [d] quos liberat, [e] notat, [f] nec infamiam criminis tollit, sed pœnæ gratiam facit. Dat 14 Cal. Iunij. Treueri, Gratiano A. 2. & Probo Coss. 371.

TITVLVS XLIIII.

Vt [1]† intra certum tempus criminalis quæstio terminetur.

Non prosequens accusationem intra tempus legitimũ, in quarta parte bonorum mulctabitur, & infamia notatur. h. d. Sal.

Imppp. Valen. Theo. & Arcad. AAA. Desiderio Vic. Asiæ.

LEX PRIMA.

QVisquis * accusator reum in iudicium [2]† sub inscriptione detulerit, [g] si intra statutum [h] tempus accusationem cœptam persequi supersederit, vel (quod est contumacius) vltima die adesse neglexerit, quarta bonorum omnium parte mulctatus, aculeos [i] consultissimæ legis incurrat, s. manente infamia [k] quam veteres iusserant sanctiones. Dat. 4.

post. & ff. rem rat. hab. amplius, prima placet.

h *Statutum.*] a lege, s. biennium. Vel dic a iudice secundum moderamen locorum, vt sup. de dil. l. 1.

i *Aculeos.*] i. pœnas de quarta parte bonorum quas [l] nec cõsultissima lex ponit. Sed videtur alia pœna imponi, v. s. qui accus. non pt l. l. crimen. Sol. hæc pœna & illa extraordinaria ponitur. Vel hic a lege data fuit dilatio. ibi a ministro legis, & sic corporaliter extraordinarie punitur nã mitius agit cum lege, q̃ cum ministro legis, vt ff. de arb. l. Celsus. secundũ Azo. Vel qd ibi dicit extraordinarie, hic exponit, i. quarta parte, &c.

K *Infamia.*] grauata est. n. eius opinio, ut ar. supr. de requ. re. l. fi. si th turpiter condemnetur, ẽt de iure est infamis, ut inf. ti. 1. l. 2. nec ob. huic l. in f. tit. 2. l. fi. quia ibi solũ. ibi etiam Turpiliano tenetur, vt j. titul. 1. l. 1. & ff. ad Turp. l. ab accusatio. ne. 1. §. destituisse.

Idus Iul. Treueri, Arcadio A. 1. & Bautone Coss. 385.

Dilationes necessarias nõ superuacuas debet iudex dare vtrique parti, & accusator intra tempus legitimum non prosequens, vltra pœnam bonorum notatur infamia, nisi sic sit vilis persona, quod infamia ei non sit iniuria, quia tunc in exilium datur, nisi abolitio fuisset impetrata. h. d. Sa.

Impp. Honor. & Theodo. AA. Cæciliano PP. [3]†

LEX II.

NOuerint * iudices cuilibet culminis, honorisve præsidentes, necessariis vtrique parti (si petantur) dilationibus non negatis, [l] præcedentib. scilicet inscriptionibus, intra [4]† certũ [m] tempus criminales causas limitandas. Quo emenso, [5]† subeat accusator, qui destitit, pœnã legib. [n] constitutã.

Et si persona vilior fuerit, cui damnum famæ, [o] non sit iniuria, pœnam patiatur * exilii: [p] nisi forte intra [6]† statuti temporis metas consensus partium abolitionem poposcerit.

Iudicum autem debet esse diligentia, vt si nulla rationabilis a reo, vel accusatore dilatio [q] postuletur, vrgeant talium causarum notionem, non expectatis moris. D. 12. Cal. Febr. Rauẽnæ, Honorio 8. & Theodosio 3. AA. Coss. 469.

Causæ criminales debent intra biennium terminari. & hoc tempus est improrogabile, nec valet definitiua sentẽtia lata post id tempus, sed dẽt ferri absolutoria ab obseruatione processus, et imminet id genus pœnæ iudici, p cuius negligẽtiã steterit, quo minus causa terminetur. hoc

N*Ouerint.*] CASVS. Iudices scire debent, q̃ causa criminalis intra biennium terminari dẽt: & si per accusatorẽ steterit, mulctabit: & si vilis sit, relegabitur, nisi intra biennium accusator de uoluntate accusati abolitionem impetrauerit.

l *Non negatis.*] quia reo tres accusatori duæ dantur, ut ff. de fer. l. fi.

m *Certum.*] biennũ: vt inf. l. fin.

n *Legibus.*] sup. l. pxi. & sup. qui acc. nõ poss. l. qui crimen.

o *Fama.*] quam dẽt perdere, ut su. l. pxi.

p *Exilij.*] no. ergo, q̃ infamis non pt plus infamari. sic & ff. de iniu. l. itẽ apud §. qd ait ptor. & su. ad l. Iu. li. de ui. l. seruos. & hic. Sed cõtra ẽ. ut ff. de ri. nup. l. palã §. q̃ in adulterio. nam ex cõicatus iterũ excõicat. Sed huic & superiori l. est cõtra. ff. ad Turpil. l. qrebat. vbi des. rẽs vel desistẽs n puniũtur. sed illud verũ est pœna talionis siue calumniæ. sed Turpil. sic, ut hic, ad Turpil. l. ab accusatione. §. fi.

q *Dilatio.*] vt & sit. de dila. l. 1.

Crimi-

1 † Cõcur. §. 1. in c. l. de offic. deleg.

3 addit. in aliquib. post alia. * Ex lib. 9. tit. 39. l. 4. C. Th.

4 † anni cui curricula. C. T.

5 † habeat C. Th.

* relegationis Croti. in l. 4. j. ad leg. Iul. de adult.

6 † statutas tpis metas. in C. Tho. anni metas.

CRiminali. CASVS. Quæstio criminalis intra biennium terminari debet, numerandum à tempore litis contestatæ, quo elapso si non terminata fuerit, reus absoluetur accusatus, & si per iudicem steterit, quo minus terminetur, pœna viginti librarum auri mulctabitur.

a *A contestatione litis*. ut & sup. de iudi. l. properandum §. in princ. & ad legem Cor. de fal. l. ubi. sed in præside speciale: ut supra omnes tam ciuiles, quam mil. l. i. in fi. & clerico. ut in auth ut cle. apud. §. pen. col. 6.

b *Absolui*. ab obseruatione iudicij.

d *Non impetrata*. s. priuata: ut & sup. de adult. & abolitionem. idem si publicam haberet, uel legalem, ut ff. eodem, l. abolitio. & l. seq. & l. destitisse, & l. diuus.

e *Destitit*. i. in totum animum deposuit accusandi, ut ff. eod. l. ab accusatione, §. animo. & l. destitisse, & facit sup. titu. i. l. i. illa tamen est generalior in publico & priuato crimine.

dicit Bald. Vel sic: causæ criminales intra biennium sunt terminandæ, pœna iudici negligenti imminente.

Imp. Iustinianus A. Mennæ PP.

LEX III.

CRiminales causas omnimodo intra duos annos à contestatione litis [a] cō numerandos finiri censemus,[1] † nec vlla alia occasione ad ampliora produci tempora, sed post biennij excessum, minime vlterius lite durante, accusatum absolui [b] scientibus iudicibus eorumque officijs, quòd si litigatoribus admonentibus [2] † ipsi litis introductionem vel examinationē distulerint, pœna vicenarum librarum auri feriantur. D. Cal. April.

TITVLVS XLV.

Ad Senatusconsultum Turpillianum.

Desistens præter abolitionem à causa criminis iudicii incidit in Turpillianum. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. [3] † Amato.

LEX PRIMA.

IS demum [c] in Senatusconsultum incidisse videtur, qui crimen publici iudicij detulit, & cauta criminis ordinata, idest inscriptionibus depositis, & fideiussore de exercēda lite præstito, eoq; q accusatur, sub custodia [4] † officij facto, non impetrata [d] abolitione ab executione [5] † criminis destitit.[e]

Fideiussor datus pro lite prosequenda, accusatore non prosequente, non tenetur nisi ad illam quantitatē, quam promisit, si accusator non prosequeretur, & hoc casu fideiussor soluendo non liberat principalē. h. d. Bald. Vel sic. fideiussor non tenetur vltra quātitatem, quam promisit, & accusator desistens notatur infamia, & etiam pro motu iudicis punitur. h. d. Sal.

Imp. Gordianus A. Apio.

LEX II.

SI pro eo, qui in crimen subscripsit, fidem tuam adstrinxisti,[f] isque destitit, & commissa stipulatio est: non vltra quantitatem,[g] quā spopondisti, obligatus es: eo qui destitit, infamia nihilominus notando,[h] & extra ordinem secundum iudicialem motum [6] † puniendo.

Desistens ab accusatione criminali sub prætexu certæ finalis causæ, non potest ad illam reuerti, quamuis eam non prosequatur. h. d. Secus esset in ciuili causa, vt sup. de transac. l. siue apud acta. Ba. vel sic; Licet promissa nō seruentur ei, qui destitit, ad accusationem, non propterea redit. h. d. quod no. Sal.

Impp. Valeria & Galie. AA. [7] † Syllano.

LEX III.

QVamuis eum ordinē scriptura [i] contineat, vt primo abolitio criminis posceretur, & tunc de hinc omnib. placitis [k] obtemperaretur: nō obseruantibus tamen aduersarijs pactorū fidem, instaurare accusationem minimè potes, à qua ipse [l] destitisti.[m] PP. Prid. Non. Iul. [8] † Tusco & Basso Coss. 259.

Qui accusationem deseruit, amplius illam non repetit. h. d. Sal.

Ijdem AA. Petrophilo.

LEX IIII.

SI is, de quo supplicas, cōtra parentes vestros de-

AD SENATVS. cons. Turp.

Per hoc desistens punitur, qui tergiuersator dicitur: cuius pœna est quinque libra rū auri, ut ff. de præuaric. l. 3. in fi. & infamia, ut inf. eo. l. 3. Alij calūniātur, qui in talione lege Remia puniuntur. Alij præuaricantur, qui sua parte pdito, & c. ut ff. e. l. 1. in prin. §. præuaricatorē & extra ordinarie puniunt: ut ff. de præuari. l. 2.

IS demū. CASVS. Volebam te accusare, porrexi tibi libellū, lite contest. dedi fideiussorem de prosequēda lite, postea, abolitione non impetrata destiti: an incidere debeam in Turpil. quæritur. Et dicitur, quod sic.

c *Is demum*. hoc demum ad omnia sequentia non refertur: nam accusato non sub custodia facto, sed si fideiussoribus datis, uel sola inscriptione deposita, qui desistit, punitur, ut ff. eod. l. in senatus §. qui post. & de adul. l. miles, §. si socer. & institu. 1. l. fin. Et potest induci in pecuniaria causa exemplum supra, quomodo & quando in authen qui semel. item & is punitur, qui deposuit accusationem non recipiendam, ut ff. eo. l. 1. §. accusationem, ergo refertur dictio demum, tantum ad publicam. q. d. in priuato crimine desistens non punitur Turpilliano, sed alias iudicis officio, ut ff. eo. l. si quis reperture, §. si stellionatus, & l. in priuatis.

1 † Cōcor. gl. 1. in c. 1. de offic. deleg.

2 † ipsius.

3 † Arfano

4 † Vi. Cuiac. 8. obs. 39.

5 † Deest & in ste.

SI pro. CASVS. Accusat am te, Titius fideiussit pro me, de lite prosequenda, destitit, conuenietur si deiussor in eā quantitatem, quam promisit, & ego, q desti ti, notabor infamia, & puniar in quinq; libris auri. Viuia.

f *Adstrinxisti*. de lite perficienda, ut supra eo. l. proxi.

g *Quantitatem*. si fuit taxata, al. taxabit iudex, ut ff. de cu sto. reo l. 4.

h *Notando*. in quinque libris auri, ut ff. de præuar. l. 3. §. fi. & facit sup. t. ti. 1. l. j. & qui accusare nō possunt, l. qui crimen.

QVamuis. CASVS. Cœpi te accusare: interuētu amicorū destiti hoc pacto, ut impetrarem abolitionē, ut tu omni anno dares mihi reditū alicuius prædii, non stas placitis: an possim redire ad accusationem, à qua destiti, quæritur. Et dicitur, quod non.

i *Scriptura*. transactionis factæ iter accusantē & accusatū.

k *Placitis*. quibus accusati pacti sūt aliquid dare uel facere, si abolitione impetrasset accusator. unde uidebatur, q placitis non impletis accusare denuo liceret: quod non licet: secus in ciuili, ut s. de trans. sub prætextu, 1. & l. fine, & hoc est ideo secundum Azo. quia tale fuit crimē, de quo licuit trāsigi. quod non placet, q accusatori numquā licet, quin in Turpillianū incidat. licet ergo reo sic quando que, ut suum sanguinem redimat, ut sup. de transa. l. transige re. Ratio autem est, quia aliud in ciuili, aliud in criminali.

l *Ipse*. subaudi tu.

m *Destitisti*. ut & supra, de generali abo li. l. 1. & ff. eod. l. mulier. §. fi. & diximus s. qui acc. non pos. l. accusationem.

6 † i. pro qualitate delicti, hoc est si fecit, uel dolore uel errore, uel temeritate. Cōt.

7 † Arcadio.

8 † Desunt sequētia in alijs.

SI is. CASVS. Si me, uel parentes meos accusasti. & desti-

& dedisti, si iterum velis redire ad accusationem, exceptio destitutæ accusationis tibi obstabit. Viuia.

a *Opponi*. siue cum abolitione destitit, vt ff. eodem mulier. §. si. siue non, vt supra qui accus. non poss. l. accusationem. nisi quandoque intra triginta dies, vt ff. eod. l. aut priuatum, §. 2. quæ est contra. & facit supra le. proxi.

SI fœmina. CASVS. An fœmina accusans suam suorumque prosequendo iniuriam si desistat, incidat in Turpil. quæritur, & dicitur quod sic.

b *Suorumque iniuriã*: sed quis dicitur suorum iniuriam prosequi? Certè qui prosequitur illorum iniuriam, pro quibus testimonium dicere non possunt. qui sunt vsque ad secundum gradum: vt consobrinus. & ex contra, vt ff. de test. l. 3. §. lege Iulia. & l. lege Iulia.

c *Exequatur*. alias enim non auditur. vt sup. qui accus. nõ poss. l. de crimine Accursius.

d *Incidisse*. immo non: vt ff. eod. l. 1. §. accusationẽ. & l. mulier. Sol. ibi non poterat accusare, hic sic: quia suã vel suorum iniuriam prosequatur. hoc non valet, quia tunc magis vr̃ incidere, vt in d. §. accusationem. Dic ergo, q hic pacto desistit, ibi non pacto.

IN executionibus. CASVS. Dicitur in hac l. q ille ab accusatione desistere vr̃, qui in totum deponit animum accusandi. licet ergo accusator ad tẽpus ex causa sileat, poterit perficere accusationẽ, redeundo tamen iterum ad eam. Viui.

e *Videtur*. inter viros prudentes.

f *Deseruerunt*. vt & ff. de iudi. destitisse. & ff. de minori. l. destitisse. & l. ab accusatione. §. destitisse.

g *Silentio*. quod tamen citra biennium est. alias contra, ut supra titu. e. l. 1. & 2. & fin. nec enim hic erat statutum tempus à iudice.

h *Perferens*. idest ad finem producens.

sertam (vt dicis) accusationẽ cęperit persequi: præscriptio illi in iudicio præsidis destitutæ rei poterit opponi.[a] PP. prid. Non. Maij. Secul. & Don. Coss. 261.

Mulier pacto desistens ab accusando, incidit in Turpillianum. h. d. Sal.

Impp. Dioclet. & Maxi. AA. Matronæ.

LEX V.

SI fœmina suam, suorumque iniuriã [b] exequatur, [c] cum ipsa pacto contra vetitũ destitisse profiteatur: in senatusconsulti Turpilliani pœnam eam incidisse, [d] certi iuris est. S. 7. Non. April. CC. Coss.

Ille dicitur destitisse, qui deposuit animum prosequendi: non qui aliquanti sper distulit. h. d. Bald. Vel sic: differens prosequi ex causa non dicitur desistere. hoc dicit Salicetus.

Iidem AA.[1] Lucilio.

LEX VI.

IN executionibus criminum obtinuisse videtur, [e] illos destitisse, qui animum accusationis implendæ prorsus deseruerunt. [f] Cùm igitur alijs ex causis vel simplicitatis ratione, nec dum te ad finem vindictæ peruenisse, preces tuæ testentur, poteris postposita formidine impedimenti super aliquantulo silentio, [g] institutam accusationem secundum leges perferens, [h] quam probabit tibi debitam, vindictam reportare. PP. 3. Calend. Iul. Diocle. & Maxim. Coss. 296.

1 Luciano. al. Lucilliano.

DE CALVMNIATORIBVS.

Calumniator est, qui falsa crimina sciens intendit: ut ff. ad Turpil. l. 1. 2. respon. de qua sit criminaliter agitur, vt modo in rubrica dixi, in talione est pœna, ut sup. qui accus. Si ciuiliter pecuniaria, ut sup. de epis. & cle. l. si qua per calumniam in princ.

TITVLVS XLV.

De calumniatoribus.[2] †

2 † 9. C. T. 9. 39. 6. Harmenop. 9.

Accusatoris calumnia iudicis officio mercenario punienda est tempore, quo fertur absolutoria, non postea. h. d. Sal.

Imp. Alexander A.[3] † Sabino.

3 † Sabiniano.

LEX PRIMA.

CAlumnia eo tempore coerceri [i] solet, quo de causa, præsente [k] accusatore, iudicatur: ideoque posteaquam [l] de causa iudicatum est, [m] contra consuetudinem calumniam accusatoris puniri [n] desideras.

Doloris immensitas, & officium debitum permittunt, quem accusare impune. hoc dicit Bald. Vel sic: A præsumpta calumnia excusatur mater, & hæres vindicans necem verbo defuncti. & hoc operatur natura sanguinis vel necessitas officij, hoc dicit Sal.

Idem A. Appolloniæ.

LEX II.

MAter inter eas personas est, quæ sine calumniæ timore necem filij sui vindicare [4] † possunt. [o] Idque beneficium [p] Senatusconsulti, & in alijs publicis [q] iudicijs seruatum est.

4 † potest.

¶ Sed extraneus hæres, qui suspicionem quam de morte sua habuisse defunctus

i *Calumniam coerceri*. s. criminaliter vel ciuiliter, vt modo in rubrica dixi. Et dic. idest eadem sententia vel incontinenti.

k *Præsente*. vel per contumaciam absente: vt ff. de public. iud. inter. Sed quomodo, cũ non est inscriptum ab eo qui de calũnia accusat, vt s. q. accus. nõ poss. l. 3. q est 3? Sol. ipsa le hoc, qa p officiũ iudicis petitur puniri.

l *Posteaquam*. i. ex interuallo, vt ff. de contrah. emp. l. pacta. vel dic ex interuallo fieri, etiam si incontinẽti fiat, dummodo fiat in eadẽ sñia absolutionis: nam totum in eadem sñia debet cõtineri. Sed vr̃, quod semp demũ lata sñia absolutionis de calũnia inquirat: vt ff. ad Turpil. l. j. §. 1. quę est cõtra. Sed ibi in modũ accusationis, hic per officium iudicis. Vel quod ibi dicit reo absoluto, s. destinatione incępit quærere de calumnia sic ff. de iureiu. l. admonendi. alij dñt, ibi incępit incontinenti, non ex interuallo, q nõ placet. Item cum pro hac calumnia pari pœna puniatur, qa est par delictum: ergo pendente priorã non potest de hac calumnia cognosci, vt sup. qui accus. non poss. l. neganda. quæ est contra. Sed hic nõ accusabat, sed officio iudicis puniri petebat. Vel prosequit suã iniuriã, quod lex contraria permittit.

m *Iudicatum est*. absoluendo reum.

n *Puniri*. per officiũ iudicis.

Mater. CASVS. Si mulier accuset aliquem de morte filij sui, licet non probet, excusatur de calumnia. Item extraneus hæres excusatur, si accusat interfectorem testatoris, nã incũbit ei necessitas hoc faciendi.

o *Possunt*. regulariter enim, qui non probat, calumniari vr̃: vt ro. sup. de adu. diuer. iu. l. 1. Sed hoc fallit, cum mater de morte filij accusat, vt hic? Vel pater: vt ff. de publi. iud. l. si. Vel econtra filius patris, vt infra eo. l. calumniæ. Vel etiam extraneus hæres, si modo à defuncto suspicionem habuerit, vt hic subijcit. Item in tutore, ut sup. qui accus. non poss. l. 2. Item in uiro, ut sup. de adul. l. 1. & l. quamuis, 2. Et his casibus loquitur regula, non eo ipso, quod non probat. & c. vt inf. eo. l. qui non probasse, & inf. ad Turpil. l. 1. §. 1.

p *Beneficium*. ut sine metu calumniæ accuset.

q *Publicis*. scilicet vbicunque mulier admittitur pro quocum-

quocūq; ut ar. supra qui acc. nō poss. l. de crimine. Tu restringe ad filiū, qui s. de iniuria filij accusat. Ac.

a *Cauit.*] dictum de functi præsumptionem vtilem, nō probationē facit. vt hic, & ff. ad Syll. l. j. §. fi. & l. 3. §. 1. Si ergo hic extraneus hæres nō haberet suspicionem hanc, non euitaret calumniæ pœnam.

b *Interfuit.*] arg. ff. fam. ercisc. l. qui erat. & ff. de bo. lib. l. qui cum maior §. pen. & de minor. l. qui si minor. §. restitutio & s. qui acc. non poss. l. a.

QVi non.] CASVS. Accusaui Titium, nō probaui: multū refert, an iudex dicat in sententia, absoluo Titium, quia nō probasti, an sic, absoluto, quia calumniatus es: primo casu nō est infamis, secundo casu sic.

c *Pronunciatur.*] vt quia dixit iudex, nō probasti, secus si dicat, calumniatus es, licet de calumnia eū aliter nō damnauit, vt ff. eo. l. 1. §. 2.

d *Non patitur.*] accusatori tamē poterit de calumnia, nisi sit de personis exceptis, supra l. px. & satis erit pro accusator, quod non probauerit, qui tunc accusatur. Ac.

e *Credendus est.*] quasi damnatus, vel qui est de psonis exceptis.

CAlumniæ.] CASVS. Accusabā Titium, quia dicebā eum interfecisse patrem meū, non probaui, an sim puniendus de calūnia, quęritur? & dī, q nō.

f *Calumniæ.*] facit supra eo. l. mater. Acc.

QVi.] CASVS. Qui accusat, si desistit, incidit in Turpillianū, si nō desistat in agēdo ciuili actione, nō incidit. vt si incipiebam a te petere debitū, & postea destiti.

g *Iudiciorum*] i. in his iudicijs, uel criminibus, quæ punire publicè interest, quę euenit a priuatis, vt officio iud. calūniātes puniūt, vt ff. ad Turp. l. & in priuatis, licet Turpilianū in priuatis cesset, vt ff. ad Tur.

2 † Aemiliano.

a Ista lex sm Salic. limitat l. Athletis. §. calumniator. ff. de his qui no. infa.

2 † Archilao.

3 † Domitiano.

cauit, a exequitur, hoc nomine à calumnia excusatus est: cum inter voluntariam accusationem, & officij necessitatem hęredis, multum interfit.[b] PP. 6. Cal. Iul. Iuliano, & Crispo Coss. 225.

Non probans crimē, quod intendit, non inf. matur, nisi de calumnia damnetur. b. d. Sal.

Idem A. Aemylio.[2]†

LEX III.

QVi non probasse crimen, quod intendit, pronunciatur,[c] si calumniæ non damnetur, detrimentū existimationis non patitur.[d] Non enim si reus absolutus est, ex eo solo etiam accusator, qui potest iustam habuisse veniendi ad crimen rationem, calumniator credendus [e] est.

Filius accusans de morte patris, excusatur à præsumpta calumnia. hoc dicit Bal.

Imppp. Carus, Carin. & Numerian. AAA. Arcadio.[2]†

LEX IIII.

CAlumniæ [f] pęna in paternæ mortis accusatione cessat PP. 11. Cal. Decēb. Ca. & Carin. AA. Cos. 283.

In causa criminali non probans punitur de calumnia, non in causa ciuili etiam liberali. b. d. Sal.

Impp. Dioclet. Maxi. AA. Cælio, alias Cęlio.

LEX V.

QVi calumniatores pronuncientur, in publicorum duntaxat iudiciorum [g] quæstionibus, non etiam in liberalibus [h] causis, quæ priuatas disceptationes continent, periclitari solent.[i]

Faciens torqueri seruos alienos per calumniam tenetur ad duplum b. d. Bal.

Ijdem AA Domitio.[3]†

LEX VI.

DOminis seruorū [k] per accusatoris calumniā tortorum, aduersus eum pęna dupli lege Iulia prouidetur, S. xx.

Ante inscriptionem accusatoris nedum reus non debet adduci, sed nec accusatio recipi. Sal.

Impp. Valē. & Valēs[4]† AA. ad Valerianum.

LEX VII.

NOn [l] prius quemquā sinceritas tua ad tuæ sedis examen iubebit adduci, quam solennibus satisfecerit, qui nititur fidem doloris asserere: cum iuxta formam iuris antiqui, ei qui cęperit arguere,[5]† aut vindicta proposita sit, si vera detulerit: aut supplicium, si fefellerit.[l] Dat. 7. Calen. Decem. Rhemis Gratiano, & Gadalaipho[6]† Coss.

Accusator licet submissus, delator uocatur & à calumnia non excusatur, nec a similitudine supplicij. b. d. Vel breuius. Accusator licet submissus, à pœna calumniæ non excusatur. b. d. Sal.

Ijdem AA. & Arcad. A. Meandro vicario Asiæ.

LEX VIII.

NOstris[*] & parentū nostrorum constitutionibus [m] comprehensum est, eos, qui accusationem alienis nominibus[n] præsumpsisset, delatorum numero esse[7]† ducendos: atque ideo[o] calūniosum[p] caput, & personam iudicio irritæ delationis infamiæ[8]† supplicium sequatur: quo post hac singuli, vniuersique cognoscāt non licere in eo, quod non possit ostendi,[9]† iudicum animos commoueri. Dat. 8. Idus Maij Constantino. Arca. A. & Bautone Coss. 385.

Per calumniam accusantibus non prosunt beneficia abolitionum, etiam à principe concessa. b. d. Sal.

Ijdem AAA. Floro PP.

LEX IX.

FAllaciter[q] incusantibus,[10]† maxime[r] post exhibitionem accusati,[11]† nullius iuris color, veluti de priuata excusatione, efficiat:

pil. l. si quis reponet. §. si stellionatus.

h *In liberalibus.*] hoc est cōtra supra de lica. l. si tit. i. sed ibi apparet solutio.

i *Solent.*] i. periculū calumniæ pati.

DOminis.] CASVS. Si quis petat calūniose seruos aliquorū torqri, & moriā. ur i tormētis, tenet it ad duplū æstimationis seruorum.

k *Dominis seruorum.*] accusatorū, vt & plenè dixit ff. de calū. l. fi. & sa. fu. ad l. Iul. de adul. l. verba. & ff. de adul. l. si postulauerit.

NOn prius.] CASVS. Dicit in hac l. q nō dēt aliqs admitti ad accusan. quod dū, nisi prius libellū etiam accusationis accusator porrexerit, & se obligauerit, ut si nō probet, excusatus, si nō supplicium pati debet accusatus.

l *Fefellerit.*] vt su. de accu. l. fin. & sup. qui accu. non poss. l. 2.

NOstris.] CASVS. Ille tenet de calūnia, q accusationē instituit, nec pbauit, idē si aliū subsituerit, q noie suo intentet accusationē, quę si nō pbat, tenet de calumnia, & vterque infamia notabitur.

m *Constitutionibus.*] quas non habemus.

n *Nominibus.*] i. alterius mandato, suo tñ noie, nā alieno non potest, ut ff. de publ. iud. l. pe. & ad crimē.

o *Atque ideo.*] accipe infra suppliciū, & c.

p *Calumniosum caput.*] accusationis alterius mādato, & ē mādātis, hoc si nō probat submissus, alias nemo punitur, vt ff. ad Tur. l. j. §. fi. sed fallit su. q acc. nō pos. l. 2.

FAllaciter.] CASVS. Qui per calumniā aliquem accusat, post exhibitionem accusati nec publica, nec priuata oblatione pōt desistere, nec generale, nec speciale beneficium principis sibi pdest.

q *Fallaciter.*] i. per calumniam.

r *Maxime.*] abūdāt, sm H. vel non abundat sm Azo. & hoc pp id. qd dr su. ti. j. l. j. & supra tit. ij l. 5.

4 † Valeriano.

* Ex lib. 9. titu. 1. l. 9. C. Th.

5 † Vrgere

9 † Dagalaipho

* Ex lib. 9 tit. 39. l. 3. C. Th. Vide Cuia. 4. obser. 29.

7 † Confirmandos, & dicendos.

8 † Infamię depor tatio sequatur.

9 † Primo pium.

* Ex lib. 9. tit. 37. l. 3. C. Th.

10 † Cōfirm. C. Th.

11 † Accusantibus.

Nem

non publica [a] 1† quidem abolitio, nō priuata talib. 2† proficiat subueniatque personis non specialis indulgentia, [b] 3† nec beneficium, quidem eos generale subducat.[c] Da. 15. Cal. Iun. Constant. Ant. & Syag. Coss.

Nemo potest mentiri impune. h. d: Bal. vel sic. Pœna calumniæ est similitudo supplicii. Sal.

Impp. Hono. & Theo. AA. Cons. præt. tribu. pl. Senatui 4† suis S. D.

LEX X.

QVisquis [d] 5† crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cum calumniantes [e] ad vindictam poscat similitudo supplicij. D. 8 Id. Au. 6† Rauen. Asclepio. & Marin. Coss. 423.

TITVLVS XLVII. De pœnis.

Deportatus, & in opus publicū aliud, quā metalli dānatus æquiparantur. h. d. Sa.

Imp. Tit. Aelius Antoninus A. 7† Lucio.

LEX PRIMA.

ETiam in opus [f] perpetuum damnati non dissimilis conditionis sunt ab ijs, qui deportantur in insulam. PP. sine die & Consule.

Bannum datum ab eo, qui non habet iurisdictionem, est nullum ipso iure, vel sic: Sententia, quæ est ipso iure nulla, non est timenda. Bal. vel sic: Procurator Cæsaris non potest in exilium mittere, & sententia a non suo iudice lata, non valet. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. Valerio.

LEX II.

PRocurator meus, qui vice præsidis non fungebatur, exilij tibi pœnam non potuit [g] irrogare, ac propterea frustra vereris sententiam, quæ nulla iuris ratione subnixa est.

Decuriones non afficiuntur pœnis plebeiorum. Sal.

Idem A. 8† Senatui.

LEX III.

DEcurionem [h] in opus publicum dari nō oportere manifestum est.

Conceptus ante condemnationem matris pro nato habetur, & ideo eius conditionis est, cuius mater erat tempore conceptionis. h. d. Bald. vel sic. Calamitas matris non nocet filio ante concepto, licet postea nato sic. h. d. Sal.

Idem A. Marinæ.

LEX IIII.

SI ante [i] cōceptus est puer de quo libellos dedisti, quam mater eius in metallum condemnaretur: natus conditionis eius est, cuius ante condemnationem mater eius fuit. [k]

Veterani & eorum liberi primi gradus priuilegiantur, ne in metallum vel opus publicum damnentur. Sal.

Idem A. 9† Senatui.

LEX V.

HOnor veteranis etiam in eo [l] habitus est, vt liberi eorum vsque ad primum 10† duntaxat [m] gradū pœna metalli, vel operis publici non afficiantur, [n] sed in insulam relegentur.

Liber homo non debet damnari ad perpetuum carcerem. Sal. & Bal.

Idem A. 11† Alphio.

LEX VI.

INcredibile est, [o] quod allegas, liberum hominem, vt 12† vinculis perpetuis 13† contineretur, esse damnatū.

a *Non publica.*] triplex enim est, vt ff. de obl. l. obligatio. l. seq. & l. fi.
b *Indulgentia.*] nisi esset dictum, non obstante aliqua lege, vt arg. ff. de leg. 3. l. si quis in princ.
c *Subducat.*] in generali non continentur ea, quæ specialiter continentur: vt sup. quæ res pig. obl. pos. l. alumnos.

QVisquis.] CASVS. Dicitur in hac l. quod accusator si nō probet, punitur de calūnia, quia eadem pœna puniēdus est, qua puniretur accusatus, si contra eum probatum fuisset.
d *Quisquis.*] exceptis quibusdam, vt supr. eo l. mater:
e *Calumniantes.*] vt sup. eo. l. non prius. & supr. de accus. l. fi. idē de præuaricatoribus, vt ff. de præua. l. ab Imperatore. Acc.

DE POENIS. Ad delicta præmissa supponit pœnas. Vel sic. Diximus sup. de priuatis delictis & publicis, nunc de pœnis eorum. Azo.

ETiam. CASVS. Dānatus in opus perpetuū similis est ei, qui in insulā deportatus est, & præses inter duos priuatos dēt cognoscere, procurator Cæsaris inter fiscū & priuatum. Si ergo procurator Cæsaris vice præsidis non cognoscens inter duos priuatos, aliquē eorū, in exiliū damnauerit, an sententia teneat, quæritur. Et dic, quod non h. d. cū l. seq.
f *Etiam in opus.*] publicū, non metalli & tūc est plana. & sunt similes in hoc: quia vterque sine ciuitate est, ut ff. eod. l. quidā §. 1. & l. Capitolium circa prin. Si vero dicas opus metalli, licet sint similes, quia non sunt ciues, dissimiles tñ essent, quia primus amitteretur libertatem sec idus non, vt d. l. quidam. & l. aut demum §. inter eos. & facit ff de var. cog. l. pe. §. 1.
g PRocurator. Non potuit.] facit ff. ad leg. Fla. de pla. l. non valet. & supr. de ped. iud. l. 1.
h DEcurionem. & facit supr. de qō. diuo Marco. & ff. de pœn. l. moris. §. istæ. & supr. ex quibus cau. infr. irrog. l. decuriones.

SI ante.] CASVS. Mulier damnata in metallum peperit, dum erat in pœna. an peperit filium seruum, vel liberum, distinguitur, aut concepit antequā daretur in metallū, & tunc erit eiusdē condōnis cuius mater erat antequam dānaretur, vt si erat libera, & partus liber, si ancilla, & partus seruus. V i.
i *Si ante.*] secus si post, quia tūc fieri esset mācipiū, nō pœnæ, vt mater, vt ff. de fideic. lib. l. generaliter. §. ex damnata.
k *Eius fuit.* quia tēs conceptionis spectat hic, sicut in filio senatoris spectat, ut ff. de senatus. l. emancipatū. & de decur. l. 2. §. pen. & facit ff. de sta. ho. l. Imperator Hadrianus. & Insti. de ing. circa prin. & ff. eod. prægnantis.
l HOnor. Etiam in eo.] præter alia priuilegia, quæ plura habēt, ut hic, & ff. de priuil. vete. per totum.
m *Duntaxat.*] secus in filijs decurionū: vt ff. de pœn. l. moris. §. istæ.
n *Non afficiantur.*] vt & ff. de priuileg. veter. l. 1. & 3. & facit supr. qā prouoc. non est neces. l. veteranis. & sup. de execu. tu. per totum in militante constat. vt sup. de qō milites. & l. duo. & ff. de re milit. l. 3. §. 1. Accur.
o INcredibile est.] quia fieri nō debet, ut ff. eo. l. mandatis. Sed vē fieri posse, & in decē annis intelligit, vt ff. eo. l. sinē præ ... nito. Sed ibi dixit ad tēs, nec apparuit qđ. vnde decem anni intelliguntur. hic in perpetuū dixit vñ adit princeps, vt pœnam remittat. nam idem iudex remittere nō pōt. vt ff. de qō. l. 1. §. fin. & de pœn. l. moris. §. istæ. & l. diui fratres l. & in fr. eo. pœnā, & sic tenet, donec reuocet, licet sic pronunciari non debuit, ut ff. de inter. d. & rele. l. relegatorū, §. ad tempus licet sit ar. contra. ff. de inin. test. l. si quis filio exheredato. §. quod si quis fuerit. Sed ex pone non tenet, s. in commutabiliter.

ADDTIO. Aduertas, quod hæc lex & similes procedunt

1 † Deest cōfic. C. T.
2 † prospiciat.
3 † ne.
4 † Deest suis in alijs.
5 † Ex lib. 9. tit. 1. l. fi. C. Th.
6 † Desunt quæ sequitur, sed supleta sunt ex C. Th.
7 † Luciano.
8 † Seuero. al. Senciani.
9 † Sententioni.
10 † Gl. 1. c. ex transmissa extr. de fil. presbit. allegat hanc l. quod nomine heredis intelligitur primus, seu proximus.
11 † Apio.
12 † in vinculis.
13 † detineretur.

dunt de iure ciuili, secus autem de iure canonico, quod p-mittit aliquem damnari ad carceres temporales, & perpetuos, vt in cap. quamuis. de pœnis, lib. 6. Et est ratio, quare ius canonicum hoc permittat, secundum Io. Mo. & Archid. in d. cap. quamuis, quia Deus non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur, & viuat. Ezec. 18. & 1. q. 4. hi qui. & 21. q. 8. hi à quibus, & in authen. vt non luxu. con. na. in princip. col. 6.

1 † Minimè potest.

2 † 3. Id. Febr.

a *Vix*. nam in seruo tenet, vt inf. eod. seruus & ff. de iudi. l. vix. A ur.

I*Mpunitas*. CASVS. Minor 25 annis commisit delictum, an prætextu ætatis debeat excusari: Dicitur, quod non.

b *Non datur*. vt & sup. ad leg. Corn. de sica. l. si quis maiorũ etiam mores, &c. vt sup. si aduers. delict. l. 1. Mitius tamen agitur, vt ff. de min. l. auxilium, §. in delictis, & l. si ex causa. §. nunc videndum.

c *Cadere potest*. quia sit proximus pubertati, ut ff. de fur. l. impuberẽ, aliàs secus, vt hic, & ff. ad legem Cor. de sica. infans, & sup. de fal. mo. l. 1. in fine. Item & minor 14 annis excusatur à delicto carnis, vt ff. de adult. l. si minor.

3 † Victarino.

d D*Eportatorum. Ius erat*. vt à præfecto prætorio, vel ab eo, qui eius vice cognoscit, & qui mandato principis, vt ff. de leg. 3. l. 1. §. hi. Item præfectus vrbis, vt ff. eo. l. 2. Præses vero principi rescribit, vt cõprobet, vt ff. de iniusto rupt. testam. l. si quis filio exhæredato, §. sed & si de decurione, & si interim dum rescribitur, decedat, hæredes eius habebunt bona, ut ff. de bonis eorum l. 2. §. primo. & facit supra, si reus vel accus. l. fina. & si pendente appellatio. l. 2.

4 † Cõcor. gl. in uerb. subtrahuntur, in c. pastoralis. extra de app. post prin. glo. vi. Cu. obs. 23.

5 † Demetriano.

e *Adempta fuerint*. quod fieri non debet, vt ff. de interd. & releg. l. relegatorum, §. ad tempus. nisi lex specialiter aliud inducat, vt sup. de episc. audi. l. nemo vel in foro.

f S*I matrem. Ministerium*. idest, seruire hominibus in metallum damnatis. Et dicit differentiam inter metallum, & opus metalli, & ministerium metallicorum, vt ff. eodem l. aut damnum, §. inter eos, & §. ministerium.

Hoc enim vix,[a] in sola seruili cõditione procedere [1] † potest. PP.[2] † 3. Febr. Messala, & Sabino Coss. 215.

Aetas nõ releuat à pœna, quando dictum potest cadere in personam. h. d. Sal.

Imp. Alexan. A. Isidoro.

LEX VII.

IMpunitas delicti propter ætatem nõ datur,[b] si modo in ea quis sit, in quam crimen, quod intenditur, cadere potest.[c]

Ad pœnam deportationis tacitè sequitur ademptio bonorum, non ad pœnam relegationis. h. d. vel sic: Bona deportati confiscantur, non relegati. Sal.

Idem A.[3] † Victori.

LEX VIII.

DEportatorum in insulam ab eo, cui id faciendi ius erat,[d] bona a fisco vindicantur, relegatorum autẽ non,[4] † nisi sententia specialiter adempta[e] fuerint.

In metallum vel ministerium metallicorum non dãnantur filiæ Decurionũ. Sal.

Idem C.[5] † Demetrio.

LEX IX.

SI matrem tuam decurionis filiam fuisse probatũ fuerit, apparebit eam non oportuisse in ministerium[f] metallicorum nec in opus metalli dari.

Sententia lata sine temporis præfinitione est perpetua, vel sic: Sententia, quæ continet actum successiuum nõ modificatum, nec limitatum ad tempus, in perpetuum extenditur. h. d. Ba. vel sic. Seruus ad vincula simpliciter damnatus, intelligitur perpetuò damnatus. Sal.

& facit sup. de quæstio. l. diuo. in fi. & ff. eod. moris, §. istæ, & sup. ex quib. cau. infa. irrog. l. decuriones.

g S*Eruis*. Seruus deliquit, pro quo iussit iudex eum stare in perpetuis vinculis, & domino reddi. certe perpetuò ligatus esse debebit. Sed contra, ff. eodem l. fine præfinito vbi dicit decennio. Sed hic ex certa sciẽtia dixit, ibi per errorem, vel ibi metallum, hic in vinculis. prima placet.

6 † Feratulo.

h *Reddi*. Sed & hoc tacitè, cum dominus per uincula dominium non amittit, & sic sibi debet reddi, in ca. si aũt ff. de pœnis, l. aut damnum, §. fi.

7 † Et sic est perpetua, simile cũ gl. fi. extra de cohab. cler. & mulie.

i *Esse debet*. vbi ergo iudex non definit, nec ergo definam, vt supra de diuersis re. l falso, & ff. de euic. l. si rem quam, §. fin.

k M*etalli. Ad seruiles*. Et definit esse dñi, etiam si euadat, vt ff. eod. l. aut damnum, §. fin. sed nõ sic si in opus publicum sit damnatus de facto, nam finito tempore domino redditur, ut ff. eod. l. si seruus.

Ijdem A.[6] † Catullo.

LEX X.

SEruus[g] sub pœna vinculorum sine temporis præfinitione,[7] † domino reddi[h] iussus sententia præsidis prouinciæ, perpetuo vinctus esse debet.[i]

Tã liberi, quàm serui possunt in metallum damnari. h. d. Salic.

Imp. Gordianus A. Titiano.

LEX XI.

MEtalli supplicium tã ad personas liberas, quam etiam ad seruiles[k] pertinet conditiones.

Ad clamorẽ populi præses non debet illicita perpetrare, vnde magis debet adhærere legibus quam clamori populi h. d. Bal. vel sic. Ad rumorem populi non debet sententia ferri, seu contra iudicari. h. d. Salic.

Impp. Dioclet. & Maxi. AA. in consistorio dixerunt.

LEX XII.

DEcurionum[l] filij non dẽnt bestijs subijci.[m] cumque à populo exclamatũ[n] esset, iterũ dixerũt.[o] Vanæ voces populi nõ sunt audiendæ.[p][8] † nec. n. vocibus eorũ credi oportet, quãdo aut noxiũ crimine absolui, aut innocẽtẽ condẽnari desiderãt.

Pœna, per quam dominus non priuatur serui dominio, non priuat eum seruitio. hoc dicit Sal.

Ijdem AA. Vrsino.

LEX XIII.

SEruo ex sententia damnato, si quoquo modo ex sententia proprietatis ius

D*Ecurionum*. CASVS. Fecit Imperator statutũ, in quo cautum est, ne filij decurionũ bestijs subijciantur, quod statutum nolebat populus admittere, sed aduersus id clamauerat. dicit postea Imperator, quod vanæ voces populi non sunt audiendæ. non enim exaudiri debet, cum noxium petit absolui, innocentem condemnari. Viuianus.

l *Decurionum*. alijs incipit in consistorio.

8 † Cõcor. c. 2. cũ glo. 1. extra de elect.

m *Subijci*. vt supra de quæst. l. diuo, & l. decuriones, & infra de decur. l. omnes. li. 10. & de decur. vr. Rom. lib. 11. l. 1. & 2.

n *Exclamatum esset*. vt torquerentur.

o *Iterum. dixerunt*. Imperatores.

p *Audiendæ*. idest exaudiendæ, & sic Pilatus malè fecit, vt hic, & supra. qui manu. non poss. diuo Marco, & ff. qui & à quibus, l. si priuatus.

Pilatus male fecit qui ad populi clamorem Christum condemnauit.

S*Eruo*. CASVS. Si seruus ob delictum aliquod condemnatus fuerit, & per sententiam dominium eius ademptum non fuerit, puta quia in metallum non est condemnatus, sed in opus publicum, vsque ad decem ann. ante elapsum decennium non liberabitur à pœna

quia

quia publicè interest pœnam non remitti: ne quis ad perpetranda maleficia temere prosiliat.

a *Amputatum*. idest ablatum domino, vt quia in metallum, vel vt fiat seruus pœnæ non condemnatur: sed in opus publicum perpetuum, vel temporalium, vt ff. eodem l. aut damnum. §. si. & l. seruus, & infra de sen. pas. l. si vltra. & sup. cod. l. seruus. & ff. de statu ho. l. seruus.

b *Par*. idest, conueniens. aliàs peræquum.

c **S**I *operis*. Conuenit. vt ff. cod. l. seruus.

d *Prosiliat*. vt ff. ad l. Aquil. l. ita vulneratus, in fin. & ff. de fideiuss. l. si à reo. §. fi. & sup. de hære. l. qui quicumque. §. quod si fecerint, & ff. deposi. l. bona fides.

e **P**Oenam *non licet*. vt & ff. de re iudi. l. acta, & sup. sen. rescind. nō poss. l. 1. & de sent. ex breuicu. l. 2. secus in mulcta: vt ff. de off. præsi. l. illicitas, §. fina. sed principi hoc permittitur quando, vt dixi sup. co. l. incredibile. Item ratione restitutionis quis suā sententiam reuocat: vt ff. de min. l. in causæ. 2. §. fina. & l. præfecti. & supra ad legem Iul. de vi. l. seruos, & sup. de custo. reo. l. si quis in ea. & ff. co. l. respiciendum in prin.

1† Concor. gl. in c. cū clamor. super verbo, confusi. extra de test.

2† Aug. li. de Fato Iudicibus inquit nō licet suam sniam reuocare aut mutare.

QVI *sententiam*.] CASVS. qui cognoscit de crimine, cuncta debet inuestigare: nec præcipitanter debet cōdēnare, nisi per confessiones vel probationes accusatus conuincatur: ita vt crimen non possit inficiari, quod commisit. Viuia.

3† Ex li. 9. tit. 42. l. 1. C. T.

f *Capitalem*. vbi mors naturalis vel ciuilis subsequitur, vt ff. de publ. iudi. l. 2.

g *Aut certè*. repete confessiones.

h *Sufficiat*. vt & ī. de proba. l. fi. & sup. de fal. l. vbi. Sed contra, ff de quæstio. l. 1. §. diuus Seuerus. sed ibi non statur tormentis, si non perseueraret. hic sic, vt in ead. l. §. si quis vltro. & dixi sup. de quæsti. l. fin.

4† conspirantesque in C. aut Th. conspirantem, cōcordantemque.

i **S**I *quis*. *In manibus*. idest, brachijs. Acc.

amputatum [a] nō sit, domino suo obsequi eum par [b] est.

Iudex non pōt corrigere sententiam suam circa tempus, vel sic; Iudex nō potest facere gratiam de tempore, nec de pœna h. d. Bal.

Idē AA. & CC. Vicario.

LEX XIIII.

SI operis publici tporalis pęnæ snia præfinitus non dū excessit dies, hūc expectari cōuenit; [c] eū non remitti, [1]† pœnam facilè, publicè interest: ne ad maleficia temerè quisquam prosiliat. [d]

Pœnam temporalem vel perpetuā iudex non reuocat. vel minuit post sententiam, hoc dicit Sal.

Ijdem AA. & CC. Agatho.

LEX XV.

POenam [2]† sua dictā sententia pręsidi prouinciæ reuocare non licet. [e]

Ad pœnalē sniam nō peruenitur, nisi reus fuerit cōfessus, vel probationibus clarissimis conuictus. h. d. Sal.

Imp. Constantin. A. ad Catulinum Proconsulem Africæ.

LEX XVI.

QVi [3]† sniam laturus est, temperamentū hoc teneat, vt nō prius capitalem [f] in quempiam promat seuerā que sniam, quā in adulterij, vel homicidij, vel maleficij crimen aut sua confessione, aut certè [g] oium, qui tormētis vel interrogationib. fuerint dediti, in vnū [4]† conspirantes, cōcordātesq; rei finē, conuictus sit, & sic in obiecto flagitio deprehensus, vt vix etiā ipse ea, quæ commiserit, negare sufficiat. [h] Da. 3. Nonas Nouemb. Treueris, Accepta 15. Cal. Maij Adrumenti, Volusiano & Anuiano Coss. 314.

Nemo est signādus in frōte, quia non debet facies hominis ad similitudinē Dei formata fœdari. h. d. Bald. Vel sic. Pœna damnati in eius fronte vel facie non debet signari. h. d. Sal.

Idem A. Eumelio.

LEX XVII.

SI [5]† quis [6]† in metallum fuerit pro criminum deprehensorū qualitate dānatus, minimè in eius facie scribatur: [7]† cū & in manibus [i] & in suris [k] possit pœna dānationis vna [8]† inscriptione cōprehendi: quo [l] facies, quę ad similitudinem pulchritudinis est cęlestis figurata, [m] minimè maculetur. [9]† D. 12. Cal. April. Cabiluno, Constantino. A. quarto, & Licinio A. Coss. 312.

Crimine liquidato non debet sententia differri, ne detur materia supplicandi. hoc dicit Sal.

Imp. Constantinus A. Theodo. V P. Præsidi Arabiæ.

LEX XVIII.

CVm reis [10]† manifesta [n] probatione conuictis spatiū tēporis ante sententiā datur, [o] facultas supplicandi, [11]† vel quibusdam malignis artibus [p] tā pręsidum, quā officialiū pęnas euitādi criminosissimis patet: [q] cum & in homicidij crimine, & in alijs detectis grauioribus causis, vltio differenda non fit [r] [12]† igitur de cętero iuxta criminis qualitatē legē oportet seruari, & in scelerosos & noxios proferri iuris sniam. [s] D. Id. Octobr. Constā. A. 4. & Cōst. C. Cos. 342.

In pęnā delicti, nō dēt quis alicui corpori vel collegio cōgregari, vel trāsferri. h. d. S.

Impp. Grat. & Valent. AA. Olybrio [13]† PV.

LEX XIX.

NE [14]† quis pro coerctione delicti, vel pistori-

k *Et in suris*. idest, in tibijs, siue pulpa cruris.

l *Quo*. pro vt.

m *Cœlestis figurata*. qua cognoscitur. vt dicitur, ff. de relig. l. cum in diuersis. Et sic no. non esse quem bullandum in fronte.

CVm. CASVS. Dicitur in hac l. quod conuictus de crimine, statim debet condemnari nulla adhibita dilatione, ne detur criminosis facultas occasione dilationis quibusdam machinationibus euitandi pęnam.

5† Ex eod. lib. & tit. l. 1. 2. C. Th.

6† in ludū vel in metallum. C. Th.

n *Cum reis manifesta*. qualem habes sup. cod. l. qui sententiam.

7† dum, C. Th.

o *Datur*. quod dari non debet.

8† Scriptione. C. Th.

p *Artibus*. tumultum forte faciendo, vt ff. de fica. l. penultima.

q *Patet*. quod esse non debet.

r *Differenda non sit*. vt ff. cod. l. si quis forte. in principio, nisi in casu, vt infra cod. l. si vindicari. Accursius.

9† vi. Boetium li. de consola. Cic. p Roscio Ameri no. Senecā 3. de ira. g. Cuss. 7. obser. 13.

s *Iuris sententiam*.] sine huiusmodi retardatione, vt & sup. de cust. reo. l. fina. & sup. de bo. pro l. 1. in fine.

ADDITIO. Aduertas tamen, quod sententia corporalis nō debet executioni mādari intra decem dies, qui dantur ad appellandum, ita tenet Bart. in l. addictos. supra de appel. & in l. qui vltimo. ff. eo. per l. 1. & ibi not. ff. nihil nouari ap. pel. interpo. Non obstante eū d. l. addictos, quia ibi male fecit iudex. Vel ibi dānatus renunciauit appellationi: quæ tamen renunciatio non nocet quo ad extraneos: vt l. non tantum, ff. de appel. hoc de iure. de consuetudine vero seruatur contrariū: quia illi decem dies non expectantur.

10† Ex eo lib. & tit. l. 4. C. Th.

11† Hęc omnia vsque ad e criminosissimis, ab sunt à C. Th.

12† Igitur qui se, quā iam impetrauerunt, ad veniam pertineant C. Th.

NE *quis*.] CASVS. Si aliquis de corpore aliquod delictum commisit, non debet pronunciari, vt pro coerctione delicti fiat de alio corpore: puta si sit sutor, quod sit de corpore pistorum vel econtra, sed pro modo delicti pœnam sustineat competen-

13† Cōsiro C. Th. al. P. P.

14† Ex eo. lib. & ti. 9. l. 1. C. Th.

petentem.

a *Alteri corpori addentem*, vel similium, talia enim sunt multa, vt de iurisd. omn. iud. l. fi. & ff. quod cuiusq. vniuer. l. 1. & est ratio, quia non esset pœna, vt dicunt, vt argu. infra de decur. l. ne quis. lib. 10. sed certe magna si pestiparius damnetur, vt fit faber. Sed contra in aut. vt nulli iud. §. adulter. coll. 9. ibi speciale fauore religionis. Item contra in Auth. de sanc. episc. §. sed neque curialē. & §. si monach^o. col. 9. vbi traditur curiæ ciuitatis. So. hoc corrigit. Vel verius, ibi speciale in illis casibus. Item contra. 7. de appari. præf. vrb. l. 2. li. 12. Sol. vt ibidem.

m *Calumnia*.] idest ab accusatione, quæ calumniosè fieret.

n *Societas* i. tunc enim suo nomine tenerentur.

o *Admittunt*. corrigere tamen debent seniores iuniores agnatos, vt sup. de emenda. propin. l. 1.

* 1 al. Val. A. Cos. In nonnullis autem fastis Valēs solus consul reperitur.

2 † Confir. C. Th. al. desunt.

bus, vel cuicūque alteri corpori [a] (cum alterius sit corporis) addicatur, sed vnusquisque pro crimine, in quo fuerit deprehensus, [i] † modū cōgruæ seueritatis excipiat. Dat. 3. Id. April. [1] † Val. & Val. AA. Coss. 365.

Si princeps rescribat aliquem puniri vltra modū regularem, debet iudex vsque ad dies triginta differre, vt videat, si princeps pœnam relaxet. h. d. Sal.

Imppp. Grat. Valent. & Th. AAA. Flauiano PP. Illyric. & Italiæ.

LEX XX.

SI vindicari * in aliquos sæuerius contra nostram cōsuetudinem pro * causæ intuitu [b] iusserimus, nolumus [c] statim eos, aut subire pœnā, aut excipere sñiam, sed per dies triginta super statu eorū sors, & fortuna suspensa sit. Reos sane excipiat vinciatque [d] custodia, & excubiis [e] solertibus vigilanter obseruet. D. 15. Cal. Sept. Verone Anto. & Syagrio Coss. 382.

De venali perfidia apparitores licet absentes debent damnari. h. d. Sal.

Imppp. Valen. Theo. & Arc. AAA. ad Principium PP.

LEX XXI.

NE * diu apparitorū [f] praua admodum venalisque perfidia [g] impune in publica commoda desæuiat, cēsemus etiā in absentes [h] eos pro competenti vltione debere consurgi. Dat. Cal. Iun. Arc. A. & Baut. Coss. 385.

Pœna nō dēt egredi delinquentē, sed suos tenere auctores. h. d. multum not. Sal.

Impp. Arca. & Honor. AA. Eutychiano PP.

LEX XXII.

SAncimus * ibi [i] esse pœnam, vbi & [3] † noxia [k] est. Propinquos notos, familiares [l] procul a calumnia [m] submouemus, quos reos sceleris societas [n] non facit. Nec enim affinitas, vel amicitia nefarium crimen admittunt. [o]

¶ Peccata igitur suos teneāt [p] auctores, * nec vlterius, [q] progrediatur metus, quam reperiatur delictum, & hoc singulis quibusque iudicib. intimetur. D. 8. Calend. August. Constantinopol. Eutropio, & Theodo. VV. CC. Coss. 399.

Tempus, quo quis est in carcere, computatur in tempore, quo quis debet esse in exilio. h. d. Bal. Vel sic. Hæc lex habet duas lecturas vnā gl. secundum quam breuiter. h. d. In exilium temporale damnatus, tempore finito non debet ad carceres reduci, & reductus debet liberari, hæc lectura non est de dubitabili, & nō bene congruit huic text. licet applaudere magis videatur l. seq. Dic ergo secundum Pet. & Moder. Tempus, quo condemnatus postea fletis in carcere, computatur in exilii tēpus. h. d. Salic.

Impp. Honor. & Theo. AA. ad Anthemium PP.

LEX XXIII.

OMnes, [1*] quos damnationis conditio diuersis exiliis destinatos metas temporis præstituti in carceris implesse [x] custodia deprehenderit, solutos pœna vinculisque laxatos, custodia liberari præcipimus, nec formidare miserias vllas exilii. ¶ Sit datis immensorum cruciatuum semel luisse, [u] supplicia, ne ii, qui diu priuati sunt auræ communis haustu, & lucis aspectu,

S *I vindicari*. CASVS. Si Princeps crudelius, quam consueuit, præcepit aliquem condemnari, non debet statim subiici pœnis, sed prius habentur 30. dies, quib. elapsis condemnari debet, interim debet esse sub fida custodia.

b *Intuitu*. vt supra ad l. Iuliam repe. l. 1. & ff. eod. l. aut facta. §. fin.

c *Nolumus*. specialissima causa est hic, alias enim contra, ut supra eodem. l. cum reis.

ADDITIO. Cōcor. cum apud. in fine. 2. q. 3. ibi glo. addit alios quosdam casus, in quib. differtur executio.

d *Vinciatque*. vt 7. de custo. reo l. 1.

e *Excubiis*. idest vigiliis.

* Concor. c. si nō. ex tra de rescrip.

* Ex lib. 9. tit. 40. l. 13. C. Th. Hanc legē auctore Diuo Ambrosio latā, ecclesiasticæ oēs historiæ testantur. Sozomen. li. 7. ecclesiasti. hist. c. 24. Vid. Cuia. 5. obs. 9. & 10. obs. 31.

f NE *diu apparitorum*. id est, nūciorum.

g *Perfidia*. sic in Authen. de exhib. §. illud, col. 5.

h *In absentes*. specialle regulariter contra vt ff. eo. absentem in prin. sic nec appellāt vt supra quo. ap. nō re. l. nullā. Accur.

* Ex lib. 9. tit. 40. l. 24. C. Th.

SAncimus. CASVS. Qui delinquit, pœnis competentib. subiici debet & an pœna eius ad cognatos, vel affines extēdatur quæritur? Et respondeo, quod non.

i *Sancimus ibi*. i. in eo homine.

k *Noxia*. idest, delictum, vt insti. de noxa. §. 1.

l *Familiares*. & maleficiis.

* Ex eod. lib. & ti. l. 18. C. Th.

3 † Noxa C. Th.

p *Teneant*. non tamē in omni loco. vt ff. de postu. l. ex ea.

q *Nec vlterius*. i. in plures personas. nā & in eadem qu. que maior imponitur pœna, quam sit delictū. ut supra eo. l. si vindicari.

r *Metus*. i. pœna. nam metus bene extēdit ad alios, maximè vbi grauius quis punitur, quam deli ctū exigat. ut d. l. si vindicari, dixit, & pro hoc, q alius pro alio non puniatur, facit supra de inoff. test. l. si quis in suo. §. legis. & sup. de naui. l. legē. in fin. 1. ff. & sup. ne uxor pro marito l. ob maritorū. & ff. eo. l. si pœna, & l. crimen. & de mu. & ho. l. 3. §. qd pater. & ff. pro soc. l. actione, §. diximus. & de ritu nup. l. si ghalis. §. fi. & ff. solu. ma. l. si maritus, & l. qd quisq; iu. l. 3. §. si is. in fin §. & ff. ad Syl. l. fi. & in aut. vt nulli iu. §. fin. col. 9. sed speciale est in crimine læsæ maiestatis. ut supra ad l. Iu. maie. l. quisquis, quæ est contra.

* Concor. c. quæsiuit. extra de his, qui fiūt a maiore parte ca.

f OMnes. Si datus in exiliū in decenniū compleuit tempus, liberatur ex tunc, & si in carcere inueniatur, liberatur, ut in sol. prox. & ste non est ōtra ff. e. l. aut damnū, §. solent. Diuersis autē ideo subiicit, quia triplex est exilium, ut ff. de interdic. & rele. l. exiliū. & facit. sup. de iis, qui nota. infa. l. si Possidonium. itē no. quod non est addenda afflictio afflicto, ff. de offic. proc. l. diuus.

t *Implesse*. alioquin dānatur in opus publicū, & duplicatur tps, si erat decenniū, uel damnatur in metallum relegatus, aut deportatur, ut ff. eo. aut dānum, §. quisquis, & l. relegati.

u *Luisse*. fit ff. de reiur. l. bona fides, & ff. nau. cau. sta. l. licet in fine.

* Ex lib. 9. ti. 40. l. 22. C. Th.

a *Rectores teneantur.* vt & sup. l. proxim. Accur.

b *His. Tradiderint.* facit supra, quæ res expor. non poss. l. 2. & sup. de mathem. l. culpa.

NE SINE IVSSU principis &c.

Inter cæteras pœnas vna est, scilicet cōfiscatio, quam cuilibet iudici imponere non licet.

c *Nulli. In summa.* qui, s. habent merum imperium, vt arg. ff. de in ius voc. l. 2. quales sunt illustres, spectabiles, & clarissimi vt ff. de offic. præsid. l. illicitas, §. qui vniuersas.

d *Proscriptionis.* id est sententia qua bona adimuntur, multoergo minus deportate secundum R. Sed Ioan. hanc l. intelligit, cum principaliter adimuntur bona, non ex consequentia criminis, ex consequentia, n. criminis quolibet confiscatur secundū Azo. & facit sup. de pœnis, l. relegati. § sum.

DE BONIS proscriptorum.

Quid de bonis damnatorum fiat, dicit. De pœna corporali infligenda plenè diximus supra de pœnis. Nunc de bonis damnatorū siue proscriptorū dicit. Azo. Sch.

intra breue spatium catenarum ponderibus prægrauati, etiam exilij pœnam sustinere iterum compellantur. D. 14. Cal. Maij Cōst. & Cōstante VV. CC. Coss. 339.

Ille, qui stetit in exilio quātum debuit, non debet incarcerari postea. h. d. Vel sic: Completo tempore pœnæ, quis reponitur in pristinum statum. h. d. Bal.

Ijdem AA. Monachio PP.

LEX XXIIII.

Rectores* prouinciarū conueniri præcipimus, vt ii, qui pro suo crimine pœnam exilii sub certo temporis spatio subire decreti sunt exacto præfinito tempore, nec claustris carceralib. nec in locis, quibus exules versati sunt, teneantur,[a] Dat. 3. Cal. Sept. Eudoxiopoli. D. N. The. A. 7. & Palladio V. C. Coss. 416.

* Ex lib. 9. titu. 40. l. 23. C. T.

Puniendi sunt capite, qui barbaros docent nauigia fabricare. h. d. Sal.

Iidem AA. Maximo PP.

LEX XXV.

His,* qui conficiendi naues incognitam antea peritiam barbaris tradiderint,[b] capitale supplicium proponi decernimus, Dat. 8. Calen. Octob. Const. Monax. & Plinta Coss. 420.

* Ex eod. lib. & ti. l. 6. C. Th.

Constitutionis argumentum, quæ lingua Græca primum fuerat edita ex lib. 60. Basili. tit. 51. c. vlt. Iacobo Cuiacio interprete.*

* Quem vid. 6. obs. 56. in fu. 8. obs. 27. 20. obs. 31.

LEX XXVI.

Constitutio iubet, vt ne missi in exiliū, eis locis in quæ missi sunt, degāt in custodia, & vt ne quis relegetur in propugnaculum Gypsi,* vel alia præsidia. Sed si quidem morte dignum sit crimen, huic pœnæ subiiciatur. Si exilio perpetuo, vel temporario, tum in exilium mittatur, ita tamen, vt non iubeatur esse in custodia eis locis, in quæ mittitur, sed in eam prouinciam eat, quam iudex statuerit, citra ciuitates & prouincias & inferius exceptas cum potestate versandi in tota prouincia, qua tamen exire nequeat, nec mansus in ea quicquam seditiose, & inciuiliter agere nisi velit vltimo supplicio adfici a præside prouinciæ, vel à præside illorum locorum, in quibus exulat. Et coniecti in carcerem, vt in regia vrbe, in eo non sint supra constitutum iam tempus in superiori titulo de custodiis, & simili modo in prouinciis vt compendio criminum causa finiatur, & reus si dignus exilio, damnetur, non in custodiā, sed in prouinciam, quæ non sit ex prohibitis ea lege, vt vltimo supplicio adficiatur, si prouincia excesserit, vel ibi inciuiliter quid admiserit. Magistratus autem Alexandriæ, & Thebaidos solos iubet in Gypsum, & in Oasin* mittere, vel in sex menses, vel ad summum in annum. Quod si perpetuum sit exilium, neque Gypsum mittere, neque in Oasin, neque in custodiam alterius prouinciæ, sed vt dictum est, in prouinciam integram, ea conditione, vt si quid deliquerint, vel si excesserint iussa præsidum, qui miserunt, vltimo supplicio adficiantur. Iubet officiales cuiuscumque iudicii huius legis commone facere præsides, ne quenquam detinere vltra relegationis tempus, sed statim dimittere sine dāno & mora, & eum, qui quid ausus fuerit, accipere, quadruplum reddere. Prohibentur vero præsides relegare in prouincias, & ciuitates constitutioni subiectas.

* De Gypso vi. infra eo. Nou. l. 22. c. 8. Nou. el. 42. c. 2.

* Ea ipsa solicib. & mulcis grā dioribus. Nō fuit tamen insula. vid. 7. §. 1. ff. de interd. & releg. dicit quasi in insulam relegatio.

TITVLVS XLVIII.

Ne sine iussu principis certis iudicibus liceat confiscare.

Exceptis summis magistratibus nemo iudicum potest omnia bona alicuius confiscare, nisi principe specialiter præcipiente. hoc dicit. Vel sic. Iudices merum imperium non habentes, non possunt suo officio præter legem exercendo bona confiscare, hoc dicit secundum verā lecturam. Io. & Azo.

Imp. Theod. & Valent. C. ad Hierium PP.

LEX VNICA.

Nulli* iudicum liceat (exceptis iis, qui in summa[c] administrationis sunt positi potestate) proscriptionis[d] tempestate potius substantiæ aliquem percellere, nisi ad nostras aures hoc ipsum referatur. Dat. 10. Calendas Februar. Constant. Theo. A. 11. & Valent. Cæs. Coss. 417.

* Ex lib. 9. ti. 41. c. 1. C. Th.

TITVLVS XLIX.

De bonis proscriptorum seu damnatorum.

Quando seruus capitaliter damnatur, peculium domino aufertur, immo executio differtur donec ab eo domino accelerante reddatur ratio administrationis. Salic.

SEruorum.] CASVS. Si seruus tuus damnatus fuerit, peculium tibi non aufertur, nec statim ducetur ad supplicium, sed aliquantulum tecum stabit, ut reddat rationem villicationis suæ. Vivi.

a *Seruorum capitis.*] sic ergo seruus habet caput, & sic est contra insti. de capi. dimi. §. seruus, & ff. de accu. l. hos accusare. §. omnibus. Solu. hic capitis dicit am putandi, sic naturaliter, non ciuiliter, vt in cõtrarijs, uel etiã ciuiliter, ut quia fiat seruus pœnę, de quo potest damnari, ut ff. de pœnis. l. aut damnum. §. fina. & est capitalis scilicet, aliis in libero, in seruo non potest propriè capitalis dici ciuiliter, ut in contrarijs.

b *Habuisse.*] etiam extra peculium.

c *Rerum.*] de peculio, vel extra.

d *Distracta sunt.*] à seruo, vel à fisco.

e *Ipsius.*] serui damnati. Acc.

f *Disponantur.*] alias dispungantur, sic ff. de uerb. sig. l. cognoscere. §. dispungere. & alias disponãtur, & facit ff. de legat. 1. l. seruo legato. §. penult.*

g *Velocius.*] sic sup. de pęnis. l. cum reis. Accur.

h DEportati. Habuerint.] Bene enim potest habere, & uendere, & cõtrahere, cum sit liber, ut ff. de mili. testam. l. neque. §. deportati. & de legat. 3. l. si deportati.

i *Publicabuntur.*] imò non, ut ff. mand. l. si mandauero tibi, vt pro me. §. is cuius, sed ibi propter negotiationem, hic propter delictum fuerũt bona publicata. Vel solue, vt ibi. Item cõtra adhuc uidetur, q nõ quęrantur fisco, vt ff. de iure fisc. l. in metallum. & ff. de pęnis. l. quidam. & de ali. cib. leg. l. is cui, & ff. de ijs, quę pro non scrip. l. 2. sed illę de damnato in metallum dicunt, hæc in deportato, & facit sup. tit. de deportatorum. Acc.

k SI filius. Nec quod in castris.] idest, nec illud, nec istud patri ciuta auferendũ est.

l IN metallum. Rerum.] scilicet iam confiscatarum.

m *Indulgentia.*] vt sup. de sen. pass. l. cum patrem & supra de gene. abo. l. fin. Secus si fuerit in integrum restitutus, vt infra de sent. pass. l. prima, & facit ff. de iu. fisc. l. in metallum. Item contra sup. de sent. pass. l. fin. in fi. ibi solues, & facit sup. eo. l. 7.

* Hæc lectio præstatur à Cuiac. hic & in Basilicis.

† Vi. Cuia. 6. obs. 23.

Imp. Antoninus A. Marco.

LEX PRIMA.

SEruorum capitis [a] crimine damnatorum pecu lia dominis non auferri notum est, sed quod seruum dominus habuisse [b] probauerit, recipiet, pretiumque rerum, [c] si quæ ab eo distractæ sunt. [d]

¶ Ipsius [e] quoque prę sentię potestas ei dabitur, quoad rationes per eum administratæ reddantur, ac disponantur. [f] Sed meminisse dominum oportebit instare, vt id velocius [g] fiat, vt pęnę suæ reddi possit.

Deportatur in quæsitis post deportationem non habet hæredem. hoc dicit Bal. Vel sic. Etiam post deportationem quæsita, in morte veniunt publicanda. hoc dicit Salic.

Imp. Alexander A. Frontoni.

LEX II.

DEportati, nec earum quidem rerum, quas post pœnam irrogatam habuerint, [h] hæredem habere possunt, sed & hæ publicabuntur. [i]

Peculium castrense filii deportati non debetur fisco, sed patri. h.d. Salic.

Idem A. Iuliano.

LEX III.

SI filius [k] tuus cũ esset in tua potestate, in insulam deportari meruit, peculium eius, nec quod ei militaturo donasti, auferri tibi debet. PP. 6. Id. Sept. Alexan. 2. & Marcello Coss. 127.

Damnatus in metallum, seruus efficitur, & publicantur bona, quę non restituuntur, nisi sola principis indulgentia. h.d. Salic.

Imp. Gordianus A. Callimorpho.

LEX IIII.

IN metallum damnatus, pœnæ seruus efficitur, & idem eiusmodi sententiam passi bona vendicantur rationibus fisci. Quare si quid rerum [l] habuit is, quem postea nostra indulgentia, [m] liberatum esse proponis, ad ius fisci potius, quam ad ipsius dominium pertinet.

Publicatis bonis alicuius, obligationes transferuntur in fiscum, & competens iudex est procurator Cæsaris. h. d. Salic.

Imp. Philippus A. Arriano.

LEX V.

SI (vt proponis) bona eius, qui tutelam tuam administrauit, sententiam passi ad fiscum sunt deuoluta, procuratorem nostrum adire cura, qui si quid iure posci animaduerterit, non negabit. [n]

Bona matris deportatæ non reseruantur filiis. hoc dicit Bal.

Impp. Diocl. & Maxi. AA. Gaudentio.

LEX VI.

DE bonis matris [o] deportatę filijs, nihil deberi, iuris absolutissimi est.

Docet qualiter bona deportati debeant describi, & qualiter debent ad principem referri, & punit negligentem. Bald.

Impp. Valentin. Valens, & Gratian. AAA. ad Probum PP.

LEX VII.

SI * quis intra prouinciam pro qualitate delicti stylum [p] proscriptionis incurrerit, [q] per ordinarij officij [r] solicitudinem bonorum eius indago diligentissime celebretur, ne quid rei priuatæ [s] commodis per gratiam atque col-

* Ex lib. 9. tit. 42. l. 7. C. Th.

SI vt proponis. CASVS. Tutor tenebatur pupillo ex mala administratione in eo omnia bona sua publicata sunt. an iudicio tutelę possit fiscum conuenire, quæritur? Et dicitur, quòd sic.

n *Non negabit.*] contra fiscum, ut & sup. ad l. Iuliam de vi. tutoris. & ff. de tute. & ra. dist. l. si tu. & infra de sent. pa. l. tutor. & ff. sol. mat. l. si marito. & supra sol. matri. l. 2.

o DE bonis matris.] secus patre, ut infra eodẽ l. fin. Vel dicas illam corrigere istam. Accursius.

SI quis.] CASVS. Dicitur in hac l. quod si bona damnati confiscantur, officiales fisci debent integrè integra terræ, quot sũt boues, quot mancipia, postea denunciabunt, & tradent procuratori fisci, uel militib. de palatio principis, postea debent mittere literas ad principẽ, in quib. hęc omnia contineantur, & si procurator fisci inuenerit plura bona, quam dixerit officialis, puniatur in duplum eius officialis, quam subtractum fuerit. Acc.

p *Stylum.*] idest sententiam.

q *Proscriptionis incurrerit.*] id est tale delictum fecerit, propter quod debebant bona eius confiscari, Acur.

r *Officij.*] præsidis, vt inf. de bo. va. l. fina. lib. 10.

s *Rei priuatæ.*] id est fiscalis, quæ propriè prin-

principis dicitur, vt sup. de quadrien. prę scrip. l. bene à Zenone. Accur.

a *Descriptio.*] Nota qualiter fiat inuentarium, vt supra de admini. tut. l. tutores ij.

1 † Obliui. confis. C. Th.

b *Spatium.*] scilicet in singulis agris sit.

2 † Quo due al. qđ qua ve.

c *Ingenuum.*] idest, fertile sit, an sterile.

3 † Vel dic ingenuũ, idest natura.

d *Gratia.*] idest habilitas.

e *Quot boum.*] id est quot boues.

f *Apothecis.*] idest stationibus, vel locus vbi pecunia reconditur.

4 † Censi. C. Th. al. [illegible]

5 † [illegible] tium.

g *Rationalis.*] idest pcuratoris Cęsaris. & facit ad hoc ff. de censi. l. forma, & infra de apo. pub. l. prima. & d bon. vacan. l. fin. lib. 10. Vel dic, procuratori fisci, vt supra dixi.

6 † al. mobilium.

h *Patrimonio.*] fiscali.

i *Mulctanda.*] quæ omnia lædit, vt in Auth. de quæstio. §. colla. 6.

7 † Constricta.

k *Inferat.*] vt infra de iure fisc. l. defensionis. lib. 10.

SI *deportatus.*] CASVS. Si deportatus filios habeat emancipatos, & in potestate, media pars bonorum illius pertinebit ad suos, nisi emancipati velint cõferre ea, q̃ pater eis dederat tẽpore emãcipationis. idem est in dote data pro filia, vel nepte. scilicet quod filii nihil percipiet nisi conferat dotem in medio.

8 † Publicis iudices C. Th.

l *Suos.*] in potestate.

m *Pars.*] scilicet dimidia, vt infra, eod. l. fin.

n *Concessa est.*] beneficio speciali.

o *Damno.*] id est si putant damnum esse, si res illas conferant.

p *Donationis.*] sibi facta a patre. Azo.

q *Erit.*] vt & sup. de colla. l. filiam. 2. & l. posthumo, & quod dicitur in naturali, idem in adoptiuo, vt ei detur quarta pars, nisi in fraudem sit facta adoptio, vt ff. de bon. dam. l. fin. §. ex bonis. Accursius.

Indium furto subducatur, & plena descriptio a comprehendat, quod spatiũ, b & qđ sit iuris ingeniũ, c quid aut incultũ sit, aut colatur qd in vineis, 1† oliuetis, aratorijs, pascuis, syluis fuerit inuẽtũ, quæ etiam gratia, d & quę amenitas sit locorũ, quis 2† in ædificijs ac possessionibus sit ornatus, 3† quotve mancipia in prædijs occupatis, vel vrbana, vel rustica, vel quarum artium generib. imbuta teneãtur, quot sint 4† cẽsuarij, vel coloni, quot boũ e exercitijs terrarum, atq; vomerib. 5† insistentium, quot pecorum & armẽtorum greges, & in qua diuersitate numerati sint, quantum auri, & argenti, vestiũ, ac 6† moniliũ, vel in specie, vel in pondere, & in quib. specieb. quid ve in apothecis f sit repertũ, tunc demum oĩa ea, quę velle nos perspicis, inquisitione 7† constructa, rationalis g rei priuatę tradantur officio, aut palatinis super hac causa missis, nostro nectenda patrimonio. h Mox vero ad nos sub literis 8† publici iudicis sigillatim de omnib. nominatimq; referatur, procul dubio negligentia mulctanda. i Nam si quid post factã à prædicto officio inuestigationem rationalis rei priuatę, cui inquisitio secunda mã data est, amplius fortassis inuenerit, officium fraudulentum ea condemnatione ferietur, vt aliud tantum, quantũ fuerat subtractũ, ex proprijs facultatib. inferat. k Dat. 3. Non. Maii. Treueris, Val. N.B.P. & Victori Cos. 369.

Bona deportati pro parte liberis reseruantur, in qua reseruatione continentur filii emancipati, & filiæ dotatæ conferunt dotem suam. Vel sic: Vbi succeditur ex delicto, ita debet fieri collatio, sicut si succederetur ab intestato. h.d. Bal. Vel sic. Emãcipati non admittũtur ad bona damnatorũ patrum, quæ reseruãtur liberis, ex gratia, nisi existentibus in potestate conferant, quæ à patre receperant. h.d. Salic.

Imp. Gratian. & Valent. & Theod. AAA. Eutropio PP.

LEX VIII.

SI *a* deportatus suos, l & emãcipatos filios habuerit, pars, m quę ex bonis eius liberis concessa n est, ad eos tantum, qui in potestate 9† erant, transferatur, si emãcipati ea, quæ consecuti erãt emancipationis tempore, 10† damno o suo existimant conferenda.

Sin autem confessionem bonorum, & donationis p elegerint, ea omnia, quæ fiscus 11† liberis damnati cõcedit, æquè diuisionis partibus sortiantur. Quæ regula etiam in dote filiæ, vel neptis ex filio deportati cõferenda, custodienda erit. q Dat. 15. Calen. Iul. Thessal. Gratia. 5. & Theod. 1. AA. Coss. 380.

Marito deportato res paraphernales uxoris, & dos eius non debent fisco incorporari, nec etiam donata vxori, nec etiam donata emancipatis liberis, ante tempus criminis. Reliqua verò bona incorporanda sunt. h.d. vsque ad §. sed in iis. Bal. Vel sic. Publicatis bonis viri, res propriæ vxoris non debet occupari, & dotes illico debent sibi restitui, & ei donata ante matrimonium, vel eo constante ante reatum debent apud eam permanere. h.d. vsque ad ver. si quid etiam. Sal.

Imp. Arcad. & Honor. AA. Cęsario PP.

LEX IX.

SI quis posthac stylum (quod absit) proscriptionis exceperit, vxor eius res proprias r ex quocunque titulo sibi quæsitas veluti manu iniecta mox vendicet, aut certe quoquo modo occupatas statim recipiat. Dos etiam, non quę aliquoties inaniter dotalium s Instrumentorũ tenore conscribitur, sed quam se corporaliter tradidisse docuerit, repræsentetur. Ea etiã, quæ ab innoxio adhuc marito ante nuptias titulo donationis acceperit, vel durante matrimonio

SI *quis.*] CASVS. Si maritus deportetur, vxor sua bona vẽdicare põt, & dotem recuperat, quam dedit, & donationem in eam à viro factam ppter nuptias, & si in filios emãcipatos ante commissum [illegible] qua contulit, penes eos remanebũt, alia vero fisco amplicabunt. Si vero maritus alias erat debitor fisci, & quia non soluebat, bona sua confiscata sunt, idẽ iuris erit, de bonis uxoris, & filiorum emãcipatorum quod & in primo casu. Si vero primipilarius condemnetur, bona, quæ in vxorem, uel filios emancipatos cõtulit, confiscabuntur.

4 † Exli. 9. tit. 42. l. 8. C. Th.

9 † Sui erant.

r *Res proprias.*] vt & sup. ne vxor pro ma. l. 2. & de dona. inter virum, & vxo. l. res. Accur.

10 † Damnose. C. T.

s *Dotalium.*] vel priuatorum, uel publicorum, cum data nõ sit, vt supra de dote cau. non nu. l. prima, sic ergo excipit fiscus, cuius interest, [illegible] alii creditores, vt supra de non nume. pec. l. si cui. & facit ff. de acquir. poss. prædia. & faciunt pro instrumẽtis, quibus nõ creditur, quæ sic fiunt quotidie.

11 † Hac absunt à C. Th.

Largi-

largitione [a] viri ad eã ante proscriptionem [b] peruenerint, apud eam firmiter permaneant.

Donata filijs emancipatis ante reatum patris non reuocantur, & de donationibus, in filios collatis principi rescribitur. h.d. usque ad §. sed in iis. Sal.

¶Si quid ēt in emancipatos liberos ante tempus criminis, ac reatus [c] patrem contulisse claruerit, itegrũ ijsdē citra inquietudinē reseruet. ¶Quod vero nec vxor, nec emancipat. liberi potuerint vendicare, [1] † captum à publicis personis, ita ad me referri specialiter censeo, vt illud quoque addatur, vtrũ [2] † filios [d] habeat, qui damnatus [e] est, simulque adijciatur, vtrum iidem apud se ex causa donationis aliquid vēdicauerint. [f]

Hæc est secũda pars principalis huius l. quæ hoc intendit. Quando bona publicantur pro ratiociniis, vxor & filii sibi donata ante act[9] initiũ retinent præcipua, à fisco non inquietanda, nisi is qui administrauit, fuerit de Cæsarianis, h.d. vsque ad fi. Sa. Vel sic. Vbi bona alicuius in fiscum transeunt ratione contractus, vel quasi, debet fiscus præferri donatariis, et aliis prætendẽtibus causam obligationis, postquam illud factum obligatoriũ sumpsit originem, non autem præcedentibus tempore. h.d. Bal.

¶Sed in ijs, [g] qui fiscalib. [3] † actibus nexi sunt, & pro ratiocinijs proscribuntur, & cōdēnantur, placuit, si qd proprium vxor habuerit, vel à marito datum ante initium [h] actus, ex quo origo fraudis, ac vitij ĩ iudiciũ deducta [i] est. si quid deinde in emancipatos filios donatione collatũ est, [4] † antequã crimen oriatur, intemeratum apud accipientium iura persistere, nec quicquã fisco in qualibet cã teneatur obnoxiũ. [k] nisi qđ in dominio proprio eũ obligari [5] † cœpit, habuerit: [l] vel quod agens tam suo, quam vxoris [m] suæ, vel filiorum, vel cuiuscumque præterea nomine comparauerit. Exceptis duntaxat Cæsarianis [n] [6] † vel Catholicianis, qui ab omni iuris beneficio excluduntur, nisi probata à me purgataque ratiocinia fuerint, [*] vt quod innoxiȩ habuerint, transmittendi copiã habeant. Dat. 4. Non. August. Constantinop. Arcadio 4. & Honorio 3. AA. Coss. 396.

Quando bona damnati de crimine capitali veniunt publicanda, si liberos habet, debetur dimidia, nisi damnatus fuerit de numero curialium vel decurionum, tunc seruatur forma hic scripta, crimine læsæ maiestatis excepto, h.d. Sal.

Impp. The. & Val. Hie. PP.

LEX X.

QVando [*] quis quolibet crimine damnatus capitalem pœnam deportatione mve sustineat, si quidem sine liberis mortuus sit, bona eius ad fiscũ perueniant. [o] ¶Si vero filij, vel filiȩ vel nepotes ex defunctis filijs relicti erunt, dimidia [p] parte ærario vendicata, alia eis [7] † reseruetur. Idem est & si posthumos dereliquerit. ¶Decurioni [q] vero, qui hoc incurrerit, [r] si liberos non habeat, succedat curia, bona que vniuersa detineat, aut ipsa [s] per se, aut [8] † suo ordinatura periculo munera subiturum. [t] ¶Sin [9] † aũt erit soboles [u] curiali [10] † & si ea needum procreata est, integris patris fortunis fulciatur. ¶Si filia, vel filiæ fuerint, [11] † pars dimidia ad eas [12] † deuoluatur facultatum, altera dimidia ad curiam. ¶Sin [13] † aũt mares curiales fuerint intermixti, dimidia pars eis [x] curiæ nomine de

a *Largitione viri.* tali, quæ valeat constante matrimonio, vt ff. de donat. inter vir. & vxo. l. si sponsus, §. concessa. Vel etiam si non valet, non tamen reuocatur tacite per mariti damnationem, vt statim dices de illa, quæ in filios est collata.

b *Proscriptionem.* et post contractum crimen, vt ff. de don. l. post contractum nisi fuerit crimen perduellionis, vt sup. ad leg. Iul. maie. l. fin.

c *Reatus.* etiã post, vt modo dixit, nisi delicti faceret timore: quia tunc nõ valet: vt ff. de don. cau. mor. l. 7. in fi.

d *Filios.* quia dimidia eis datur: vt inf. eo. l. fi.

e *Damnatus.* supple, an non.

f *Vendicauerint.* q. licet non valeant, tamen morte confirmabuntur. & sic per damnationem patris, non reuocãtur, licet sit aliud in dãnatione causa mortis, vt ff. de dona. ca. mor. l. 7.

g *Sed in ijs.* sup. pro delicto: hic pro ratiocinijs bona publicantur.

h *Ante initium.* i. antequam ex eo actu pro dolo vel culpa fisco cœperit teneri. & sic bona sua fuerunt exinde demum fisco obligata secundum Azo. Vel dic etiam prius, vt arg. sup. de bon. quæ lib. l. cum oportet. §. fi. & de secun. nup. l. hac edictali. §. oibus.

i *Deducta est.* accipe intemeratum, &c. quod est inf.

k *Obnoxium.* i. tacite obligatum, vt inf. de iur. fisl. l. lib. x.

l *Habuerit.* & multo magis quæ habẽt postea. Et caue, q̃ hic non excipitur generalitate proxima: nec quicquam, &c.

m *Vxoris.* i. suo & vxoris. vel suo & filiorum, nam pro sua parte fisco etiam tacite obligatur. [illegible]

n *Cæsarianis.* loquitur forte de his, quos munificen dicimus primipilarios. nam cum pro que tentetali debito mulieris bona occupantur, vt

Quãdo. CASVS. QVãdo deportatur si filios vel nepotes habeat, dimidia pars bonorum remanebit penes filios & cetera alias penes fiscum. si non extãt filij, oĩa bona sua applicabũtur fisco. idem est si reliquerit posthumũ, qa media pars bonorũ ei seruabit, sed si deportabitur decurio, & filios nõ hẽt, oĩa bona applicabuntur fisco. si habeat, & si venter sit, solida bona ad eum pertinebunt. Si vero fuerint feminæ, tantũ dimidia pars ad eas, alia ad fiscum ptinet vel curiã. si sint masculi, & fœminæ, dimidiã habebũt masculi, & alia iter masculum & feminã pro æqualib. portionib. distribuetur. Et hæc sunt vera, pterquã in crimine læsæ maiestatis, vbi pœna transit ad posteros.

sup. in qui. ca. pig. contra. l. satis filij & si non sint hæredes, tenẽtur, ut inf. de primipi. l. cũ ex sola. li. 12. multo magis huiusmodi dona ta reuocantur.

o *Perueniant.* huic est cõtra sup. de mu. li. q ser. propter se. l. 3. & sup. de rap. vir. l. 3. §. & si quidē, & §. fin autē in ingenuã. Sed illa spãlia vt fisco nõ detur, sed hæc hodie est correcta. & sic loquitur auth. bona dãnatorum, & c. quę est vt nulli iud. §. fi. colũ. quam hic lege.

p *Dimidia.* si verò pars tantũ esset publicata filijs nil datur, ut ff. eod. l. 1. in fi. sed patrono nihil põt diminui de suo iure in bonis liberti damnati. ut ff. eo. l. l. cum ratio, §. si in libertinum, si tamen plures sint filij, princeps nihil eis aufert, ut ff. eo. l. fi. §. fi.

q *Decurioni.* i. curiali.

r *Incurrerit.* i. in pœnã capitis, vt ff. de iure fisc. l. in fraudē, §. 2.

s *Ipsa per se.* quasi in suo matrimonio.

t *Subiturũ.* s. aliquẽ, cui assignēt hęc bona.

u *Soboles.* s. masculina. Azo.

x *Eis.* i. maribus.

[*] Sequētia oia sũt ex cōstitutione Const. l. 1. C. Th. te. l.

1 † Captũ & incorporatum. C. Th.

2 † Confir. C. Th. al. liberos.

3 † Actum, C. Th.

4 † anteq̃ orto nexu suffugium potius, q̃ munificentia fraude, que tentetur. C. Th.

5 † ortus. Confir. C. Th.

6 † al. i. Catholicianis, ut apparet ex quadã lege Constãtini libro 10. Eccl. hist. Euse. sunt autē officiales procuratores Cæsar. Gotho.

[*] Vi. Cuia. i. obs.

[*] Ex lib. 9. tit. 42. l. pe. & fi. C. T.

7 † reseruetur.

8 † sua, C. Th.

9 † abest à C. T.

10 † quam [illegible] les sibi in [illegible] sunt [illegible] tuis sul ciatur. C. Th.

11 † quod pro certa legis sanctione definitum est, pars, &c. C. Th.

12 † deueniat. C. T.

13 † abest à C. Th.

a *Communi omnibus*. maribus & fœminis.
b *Transmittet*. vt supra. ad l. Iul. maie. l. quisquis.
c *Quicumque*. interpretatio Cuiac.

BOna. CASVS. Authen. dicit, quod bona damnati pertinebunt ad ascendentes & descendentes in infinitum, & ex latere vsque ad tertium gradum, & vxor damnati debet percipere dotem si dedit: si nō, recipiet tertiam partem bonorum mariti. Si vero nullus de ascendentibus, vel descendentibus supersit, tunc bona deueniūt ad fiscum. sed in crimine lęsæ maiestatis omnia bona confiscantur.

d *Iudicibus*. huic est cōtra, ff. eodem. l. penult. in fin. sed hæc corrigit.
e. *Fisco immo*. vt sup. de incest. nup. auth. incestas Sol. hęc corrigit, cum posterior sit corpore. Alij dicunt illi speciale, vt & in crimine læsæ maiestatis, ut hic sabbij. it. Al. distinguit, refert an post sententiam retinet ciuitatem, & tunc confiscantur, vt ili. Aut non, & tunc cū non esset pœna bonorū ademptio, non habet fiscus, vt hic, arg. in authē. de mand. prin. §. oportet. col. 3.

m Nouel. 134. §. fi.

f *Definitam*. quam forte consequeretur, si cul[illegible] a vi[illegible] solutum esset matrimonium, vt sup. de repud. l. fi. hodie tamen matrimonium non soluitur per supplicium, vt in auth. de nupt. § [illegible] captiuitati [illegible] 4. V. l. dic quartum ex morte lucratur vt sup. [illegible] de vir. & vxor. [illegible] præterea, & supra de episc. cler. l. deo nobis. § [illegible]

Matrimonium per supplicium non dissoluitur.

g [illegible] & supra [illegible] quisquis, [illegible] lege.

DE BONIS EORUM, qui mortem sibi, &c.

Supra de bonis dāmnatorum, nunc de bo-

feratur, & alia, quam in cōe omnibus [a] tribuit indulgentia principalis, pro virili diuidatur portione, excepta sola maiestatis quæstione, quā si quis sacrilego animo assumpserit, iuste pœnam ad suos etiam posteros trāsmittet [b] D. 10. Cal. Febr. Constan. D. N. Th. 12. & Val. 2. AA. Coss.

Græca constitutio. sententia leg. vlt. Cod. de bon. proscrib. lib. 9. Cod. titu. 8. ex Eustachio.

LEX XI.

QVicumque [c] habent vel detinent bona damnati perduellionis, in regia quidem vrbe intra duos mēses, in prouincia vero intra octo menses debent ea fisco deferre. Alioquin enim vna cū ipsis bonis quadruplum insuper præstabunt.

IN AVTH. vt nulli iud. §. si col. 9. consti. 9.

Hodie bona damnatorum debentur ascendentibus & descendentibus, & ex latere vsque ad tertium gradum, excepto crimine læsæ maiestatis. h. d. Sali

BOna [a] damnatorum, seu proscriptorum non hūt lucro iudicibus, [d] aut eorum officijs; neque secundum veteres leges fisco [e] applicantur, sed ascendentibus, & descendentibus, & ex latere vsque ad tertium gradum, si supersint.

¶ Vxores verò eorum dotē & ante nuptias donationem accipiant.

¶ Si verò sine dote sint, de substantia mariti accipiant partem legibus definitam: [f] siue filios habeant, siue non. Sed si neminem prædictorū habent, qui deliquerunt, eorum bona fisco socientur.

¶ In maiestatis vero crimine condemnatis, veteres leges seruari iubemus. [g]

TITVLVS L.

De bonis eorum, qui mortem sibi consciuerunt.

Bona occidentis seipsum non metu criminis, sed ex insania vel dolore, non auferuntur hæredibus. h. d. Bal. Vel sic: Vbi quis mortem sibi consciuit ob criminis publici conscientiam, bona eius publicantur, secus, si ob doloris impatientiam. hoc dicit cum l. seq.

LEX PRIMA.

EOrum [1] † demum bona fisco vendicantur, qui conscientia delati [h] admissique criminis, metuque futuræ sententiæ manus sibi intulerunt. [i]

¶ Ea propter fratrem, vel patrem tuum, si nullo delato crimine, dolore aliquo corporis, aut tædio vitæ, aut furore, vel insania, aut aliquo casu suspendio vitam finiuisse constiterit, bona eorum tam ex testamento, quam ab intestato ad successores pertinebunt. [k] PP. 12. Calen. Iun. Duobus & Aspris Col. 213.

Imp. Alexander A. Rustico.

LEX II.

EOrum, qui in reatu diē suum functi sunt, si non perduellionis causam sustinuerunt, nec ob metum criminis mortem sibi consciuerunt, [l] bona ad successores transmittuntur. [l] Dat. Id. Maij. Ale. 4. Iter. & Martia. A. Coss. 227.

TITVLVS LI.

De sententiam passis, & restitutis.

Restitutio à principe concessa damnato, restituit eum in pristinum statum, etiam quo ad honores & bona. hoc dicit Bal.

Imp. Antoninus A.

LEX PRIMA.

CVm salutares esset [m] † à Genniano, A. Adiecto, & Opilio Macrino præfectis prætorio clarissimis viris, item amicis,

nis quasi damnatorum, i. eorū, qui mortem sibi infligūt: Az. In his distinguitur, vt supra dixi, qui testa. fa. poss. l. si is.

EOrum. CASVS. Bona solius accusati, qui seipsum propter metum futuræ pœnæ interfecit, ad fiscum pertinebunt. Si ergo ob impatientiam doloris, vel debitorum pater tuus se suspendit, non ad fiscum, sed ad successores ex testamento vel ab intestato pertinent. Viuianus.

1 † In quibusdā est Græca cōstitutio.

h *Delati*. i. postulati vel in crimine deprehensi. & dic talis, ex quo si damnaretur, pęna esset mors, vel deportatio, ut ff. eo. l. si Accur.
i *Intulerunt*. vt & ff. de iur. fisc. l. in fraudem. §. 2.
k *Pertinebunt*. vt & ff. eodem. l. fin. §. 1. & de iure fis. l. in fraudem, §. 3.

EOrum. CASVS. Si pendente accusatione decessit accusatus, si sibi mortē non consciuit, vel crimen læsæ maiestatis non commisit, bona eius ad successores suos pertinent.

l *Transmittuntur*. ut & supra, si reus vel accu. l. penultim. & fi. & de iure fisc. in fraudem, §. 1. & ff. de accus. leg. ex iudiciorum. & sup. ad legem Iuliam maiestat. lesa.

DE SENTENTIAM passis, & restitutis.

Quia damnati restituuntur, ideo de hoc dicit.

CVm. CASVS. Vlpianus cum quibusdam præfectis prætorio exiuit obuiam principi, & cum salutauit vt illum, qui fuerat deportatus, restitueret, deprecabantur, restituit, & adiecit [illegible] te ad [illegible] bona tua & honores.

m *Cum salutates es*-[illegible] Imperator Antoninus.

2 † ab Diocle. et Genniato. & Adiecto & Apellio.

Præte-

a *Principalibus.*] præsidentibus officiorum.
b *Processisse.*] aliquantulum his assurgens.
c *Dixit.*] Imperator.
d *Quid sit in integrum.*] hoc est honoribus, &c. vt & ff. de verb. sig. princeps & instit. quib. mo. ius pa. po. sol. §. sed si ex indulgentia, & infra de bo. va. l. 2. lib. 10. ff. eo. l. prima. An & fama? Respon. sic: vt ff. de postul. l. 1. §. pen. & sup. de nup. l. imperialis. in princ. & §. sed & si tales, & infr. eo. l. fin. secus in indulgentia, per quam fama nō restituitur, vt sup. de gener. aboli. l. fi. & inf. eo. l. generalis.

1 † Restius legitur, obligatusq; esset, &c.

ADDITIO. Hanc l. intellige, nisi bona essent iam alienata: quia restitutio principis non trahitur retro contra ius quæsitum alteri. pro quo est glossa in verbo, emācipatus esset, & hoc ibi dicunt Bar. Ang. Rapha. & Imo. in l. Gallus. §. & quid si tātum. ff. de lib. & posth. Pro hoc est etiam tex. nota. in ca. quamuis. & ibi bona glo. de rescrip. lib. 6. intellige hoc casū bona non posse recuperari à possessorib. sed à fisco, quatenus; locupletior est effectus, possunt recuperari: vt dicit Bar. in l. fi. inf. eod. in 3. col. ver. pro declaratione huius, &c.

e *Cæteris.*] etiam ad bona.
f C*Vm patrē. A fisco.*] vt & sup. de bonis præscrip. l. in metallum.
g *Impetratum.*] vt & ff. eo. l. tutor.

S*I debitor.*] CASVS. Si debitor meus deportatur, & bona ei adimantur: si remittitur ei pœna, an recidet i obligationem, queritur. Et dicitur, quod nō etiam si tamē res aliqua bonorum, aut singularis fuerit restituta pater eius ꝓ rata obligabitur. Si vero debitor erat fisci, vt quia non soluit, & ideo bona eius confiscata sunt, non solum ipse, sed fideiussor eius remanet obligatus.
h *Pœnam.*] deportationis. Acc.
i *Aliquid.*] singulare, vt prędium.
k *Liberatus est.* morte ciuili: vt & ff. eod. [illegible]

& principalibus [a] officiorum & vtriusque ordinis viris, & processisset: [b] † obligatus est ei Iulianus Licinianus ab Opilio Vlpiano tunc legato in insulam deportatus: tunc Antoninus Augustus dixit, [c] Restituo te in integrum prouinciæ tuæ, & adiecit. Vt autem scias, quid sit in integrum [d] restituere: honoribus, & ordini tuo, & omnib. cæteris [e] te restituo.

Indulgentia solam pœnam remittit, non autem bona restituit, nisi dictum sit. Sal.

Idem A. Quieto.

LEX II.

CVm patrem tuū in metallum damnatū fuisse proponas, eiusque bona merito à fisco [f] occupata sint, nō ideo, quod ex indulgentia mea pœna tantúmodo metalli liberatus esset, ēt bonorū restitutionē impetrauit, nisi speciale beneficiū super hoc fuerit impetratū. [g]

Recuperans bona per viā quotæ tenetur creditorib. pro rata, nō si recuperet aliquid in singulari, & quando propter debita bona alicuius transeunt in fiscum, ille non liberatur a creditoribus, secus, si propter delictū. h.d.S.

Imp. Alexander A. Stratonico.

LEX III.

SI debitor pœnam [h] sententiæ passus est, quam bonorū ademptio secuta est, quāuis postea ciuitati Romanæ restitutus, non totam substātiam, sed aliquid [i] ex indulgentia principis, vt haberet, impetrauit, æris tamē alieni ex præcedente tempore pœna liberatus est. [k] Si vero partē [l] bonorū accepit, pro rata portione eius tenetur. [m] Quod si ob pecuniā [n] debitam fisco bona eius occupata sunt, mansit vna cum suis fideiussoribus proprijs creditoribus obligatus. [o]

Indulgentia non restituit obligationes cōtra reuersum etiā in postea quæsitis. h. d. Sal. vel sic: Ex indulgentia reuersus ab exilio, non tenetur priorib. creditorib. h. d. prima pars. Non agit cōtra primos debitores. h.d lex sequens. vel sic. Qui nō recuperat bona, non recuperat iura actiuè nec passiue. hoc dicit cum l. seq.

Idem A. [2] † Valentinæ.

LEX IIII.

TVtor filiorū [3] † tuorū, quorū te bonorū possessionē accepisse dicis, [p] in metallū dānatus, & postea ex indulgētia gn̄ali regressus, quāquā locupletior, [q] sit, actione tutelæ administratæ tibi nō tenetur, [r] si non ex gratia sn̄iæ facta, specialiter statum pristinum cū bonis omnib. recuperauerit. [s]

Deportatus, cui remissum est exilium, non potest agere ex ante gesto. h.d. Bal. vel sic. Indulgentia nō restituit actiones aduersus quondam debitores. Sal.

Idem A. Iuliano.

LEX V.

SI, ademptis bonis, in insulā deportatus sis, quāuis ex indulgentia cōi [t] redijsti, actiones tn̄ quascunq. habuisti, remanent in cā bonorum [4] † publicatorum, [u] nec ex ordine est, quod petis, vt cōtra heredes tutorū [x] actiones tibi præstentur.

Indulgentia concessa filio deportato non restituit eum in patriam potestatem. Sal.

Imp. Gordian. A. Fabiano.

LEX VI.

IN insulā deportato filio, hacque ratione vinculo

l *Secunda.* Sic. liber factus seruus, licet manumissus, tamen non tenetur primis creditoribus: vt ff. de act. & obli. l. seruus.
l *Pœnam.*] quantum. sic ergo refert quotam partem, vel singularem rem habeat, vt hic, & ff. ad Trebel. l. si legatus. §. multū & insti. de fideicom. her. §. si quis vna.
m *Tenetur.*] pro aliis fis. vt supr. de bo. proscript. l. ii vt proponis.
n *Ob pecuniam.*] & sic non propter delictum.
o *Obligatus.*] vt & supra de fideiu. l. 1.

T*Vtor.*] CASVS. Tenebatur tutor pupillo in centum ex mala administratione. deportatus ē, & omnia bona sua confiscantur, & pœna ei indulta est. licet postea locuples fiat, non tenetur actione tutelæ, si non fuisset restitutus ad bona. Viu.

2 † Septimio Alex.

p *Accepisse dicis.*] mater. Sed quare contrarium possessionem accepisti? Respondetur, vnde legitimi: vt ff. vnde le. l. 2. §. fi. & l. seq. Vel septimā extraordinariā, quæ datur ijs, qui nouis legibus vocantur, vt ff. vt ex leg. & sena. bonorum poss. l. i. & l. prima. & Insti. de bonor. poss. §. septimo.

3 † Deest in alijs.

q *Locupletior.*] bonis postea quæsitis.
r *Non tenetur.*] vt & supra eod. l. si debitor. sed si cu[illegible]: vt supra ad legem Iul. de vi. l. 3.
s *Recuperauerit.*] vel cum princeps ei restituere vellet bona, noluit: vt ff. eodem l. 2. & 3.
t S*I ademptis. Communi.*] quia & multis alijs communiter indulsit.
u *Publicatorum.*] sic & sup. eo. l. cum patrem. Sed videtur cō[illegible] ff. de ali. lega. l. is cuius. Speciale in alimentis, sicut & potest ad eam causam in metallum damnato legari, vt ff. de ijs, quæ pro non scri. l. si in metallum.

4 Al. iudicatorum.

x *Tutorum.*] quondā tuorum.

I*N insulam.*] CASVS. Si filius deportetur: & postea pœna ei remittatur: an recidet in potestatem patris, si erat in pote-

potestate tempore latæ sententiæ aduersus eum, queritur? Et dicitur, quod non.

a *Exempto.*] vt insti. qui. mo. ius pa. po. sol. §. cum autem. in princ.

b *Non videtur.*] imò videtur, q sic: vt insti. qui. mo. ius pa. pot. solu. §. cum autẽ. in fine. Solu. aliud in patre: quia ipse restitutus patriam potestatem recuperat. filius verò restitutus, non recidit in eandem, quia sic ei restitutio noceret. secundum quosdam hoc non valet: quia expresse de vtroque ibi dicit, scilicet de patre & filio deportato & restituto. Item & per hoc quia libertus restitutus recidit in ius libertinatis, vt ff. de iure patro. si ut patronus. alias sicut libertus. Alij dicunt esse ibi in sophisma puncti: & dicunt ibi fuerunt ad omnia restituti, hic non. Tu dic verius, hic fuit indulgentia, ibi restitutio argu. inf. l. proxi. & supra eo. l. j. & sũ de gene. aboli. l. si. Accu.

Restitutus an recuperet omnia.

Sophisma.

† Famam seruauit.

G *Eneralis.*] CASVS. Si ex indulgentia principis pœna deportato remittatur, nõ propter hoc dignitas, in qua erat, conceditur, nec fama confirmatur.

e *Reseruauit.*] vt & sup. l. proxi. & de generali abo. li. l. fi. Sed contra inf. eo. l. cum indulgentia. Solu. vt ibi. Accur.

F *Rustra.* CASVS. Seruus in metallum, damnatus & relaxatus à pœna principis beneficio, non recidit in potestatẽ domini: & iniuriosus tñ ei existere nõ debet in memoriã prioris dñij; & dñs eum conuenire poterit si res suas teneat: & cognoscet procurator Cęsaris, quis cognoscit inter fiscũ & priuatum. Viu.

d *Damnatus.*] & sic tamen esse desijt: vt ff. de qua st. l. extraneus. si. nec libertatus redijt: vt hic. & ff. de pœ. l. aut damnum §. ni si ex errore sua confessione habita in tormentis fuit condemnatus, quæ postea falsa apparet. & sic liberatur. nam domino redditur æstimatio serui, vt ff. de quast. l. 1. §. fina. quæ est contra.

e *Non placuit.*] secus de liberto, vt ff. de iure pat. l. fue. Vel dic aliter quæ seruus restituatur, & tunc idem, quod in liberto: an ex indulgentia pœna remittatur, vt hic, secundum Ioan.

f *Patietur.*] in memoriam prioris dominij: vt ff. de quæstio. l. extraneo. in fi.

g *Procurator.*] scilicet Cæsaris.

h *Vobis.*] sibi & fisco.

paternæ potestatis exẽpto,[a] si postea ex indulgentia diui Alexandri (vt proponis) reditus in patrium solum præcedensque dignitas restituta sit, potestas tamẽ patria repetita non videtur.[b]

Indulgentia principis non restituit militiam, neque famam. h. d. Sal.

Imp. Philippus A. Cassio.

LEX VII.

G Eneralis indulgentia nostra reditũ exulib. seu deportatis tribuit, non etiam loca militiæ pridem adempta cõcessit, neq. integram, atq. illibatã † existimationem reseruauit.[e]

Seruus in metallum damnatus desinit esse domini, & indulgentia ei concessa priori domino cum non restituit. Si quid tamen tenet, quòd ad priorẽ dominum spectet, procurator Cęsaris cognoscet inter eum et fiscum, cuius cępit esse mancipium. h. d. Sal.

Imper. Valerian. & Galien. AA. Seleucio.

LEX VIII.

F Rustra adhuc seruũ esse tui iuris existimas, qui in metallũ damnatus[d] pęna eius postea liberatus est. Per huiusmodi. n. indulgentię occasionem integrari dominiũ prius non placuit:[e] verum idcirco tamen impune tibi eum præses prouinciæ iniuriosum esse non patietur.[f]

Quod si quid rerum tuarum tenet, procurator[g] vobis[h] iudex erit. fisci enim cœpit[i] esse mancipium.

Per deportationẽ patris filii liberãtur à patria potestate, quã non recuperat ex sola indulgẽtia sibi cõcessa. h. d. Sa.

Imp. Diocl. & Max. AA. Restituto. al. Restitutæ & alijs.

LEX IX.

S I pater vester in insulã deportatus, gñali indulgentia restitutus est, nec vt liberos in potestatem reciperet, specialiter impetrauit, in dubiũ nõ venit hæreditatis cõmodum per vos[k] ei acquiri (quos[l] snia contra eum[m] prolata patresfamilias effecit) nequaquam[n] potuisse.

Duæ sunt principales lecturæ. vna quę ponitur in gl. 2. secũdum quã. h. d. is cuius pœna per indulgentia est remissa, nõ debet à fisco inquietari in bonis et sibi per indulgentiam specialiter cõcessis. h. d. Et hanc lecturam prosequitur prima gl. & non cõtraria. Alia est lectura, vt de infamia loquatur, & hæc subdiuiditur in duas, & secundum vtramque. h. d. Indulgentia simplex tollit pęnam, sed non abolet infamiam, nisi specialiter, & ipsa sit remissa. h. d. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Demetrio.

LEX X.

C Vm indulgentia nra interueniente sis reuersus ad lares tuos,[o] frustra vereris, ne ex annotatione præsidis, quę iam abolita est, calumniam[p] patiaris.

Actor interim deportatus, & restitutus potest ad priorẽ actionem redire. Sal.

Ijdẽ AA. & CC. Philippo.

LEX XI.

C Asus Seius,[r] qui fundi mouerat quæstionem, importauerat, ut stellionatus: vt ff. de cri. stel. l. 1.

i *Cœpit.*] post liberationem pœnę. primo enim seruus pœnę erat, non fisci, vnde ei legati nõ poterat vt ff. de iure fisci l. i me tallum. & de ijs. quæ pro non scriptis. l. j. quæ sunt contra. Vel est fisci etiam prius, nõ purè, vel propriè, sed per quandã consequentiam siue secũdariò, ex quo nõ est domini, secundum Bar. & facit supra de pœnis. l. seruo & de bo. proscrip. l. in metallum. & ff. de fideicom. lib. l. generaliter. §. si seruus. Acc.

Seruo pęnę legari non potest fisci.

S *I pater.* CASVS. Per deportationẽ patris filius eximitur ab eius potestate. si ergo fit restitutus, nec impetrat, vt filius eius recidat in eius potestatẽ, si filius medio tempore aliquam acquisierit hæreditatem, filio, non patri acquiret.

k *Per vos.*] filios.

l *Quos.*] filios.

m *Eum.*] scilicet patrem.

n *Nequaquam.*] contra. inf. eo. l. fin. & in iii. quib. mo. ius pat. pot. sol. §. cum autẽ. Solue vt dixi supr. e. l. in infatum.

o C *Vm indulgentia. Tuos.*] & sic ad bona specialiter.

p *Calumniam.*] si dicas calumniam i infamiam, quasi p indulgentiam remittatur infamia, est contra sup. eo. l. generalis. & sup. d. gen. abo. l. 2. Dic ergo calumniã, i. pœna infamia cõtractã. Vel dic specialiter hic fuisse indultam infamiã. Vel tertio nil dicitur hic de infamia, sed de bonis: de quibus dicit eum non debere pati calumniã, i. aliquid calũniosè. Vel quarto de tali crimi ne fuerat damnatus, quod infamiam non

C *Asus.*] CASVS. Petebam à te fundum, postea deportatus sum, & restitutus, nunquid postea petere poterat Dicitur quod sic. Viu.

q *Casus.*] Mota actione in rem, deportatus fuit actor, & idem restitutus agit quidem actione inchoata.

r *Eius.*] alias ei.

Resti-

a *Restitutio.*] in integrum, vt & sup. eo. l. e. & ff. de verbo. significa. l. princeps. Vel si dicas, quod fuit indulgentia, dic specialiter etiam bona restituta, vt & supr. eod. l. cum patrem. in fin. & ff. eo. l. 3. alias non esset actio restituta, vt sup. eo. l. si ademptus. dic ergo casus deportationis irrogatæ ei, qui &c.

SI *deportationis.*] CASVS. Debitor deportatus si veniam pœnę consequatur, & ad bona restituatur, an recidat in obligationem, & habeat necesse debitũ soluere quæritur? Et dicitur, quod sic vt ff. eo. l. 2.

1 † Mutauit.

b *Si deportationis.*] indulgentia bonorũ sui: consecuta veniã pœnę, & sic recepit substantiam s. deportatus, vel etiam recipere potuit, vt ff. eo. l. 2. Accur.

c *Recepit.*] scilicet deportatus.

d *Substantiam.*] id est, bona.

e *Protegere.*] id est, defendere.

f *Sceleris.*] id est, delicti.

g *Pœnæ.*] quam passus fuit.

h *Improbe.*] vt & ff. eod. l. 3. sed interim in deportatione conueniri non potest, vt ff. de capi. dimi. l. tutelas. §. fi.

IN *quæstione.*] Ista lex varijs modis legitur per gloss. in sui princ. & diuiditur in quatuor partes secũda ibi, Ita tamen. tertia ibi, Minores. quarta & vltima ibi. Quem si. CASVS. Seius filium habens in sacris vinculis suę potestatis, deportatus est: medio tempore filius fecit testamentum. contractus celebrauit emendo, vendendo. postea Seius in integrum restitutus est. Ex isto themate duę eliciuntur quæstiones, an valeat testamentum. ad quod non respondet. vel alij contractus, quã quæstionem prosequitur dicens, quod valent & si filio datus erat tutor, desinet esse tutor, patre reuerso, nisi pater esset prodigus vel furiosus, quia patri non præiudicat sententia deportationis, quo minus filius recidat in potestatem suam. quia ad omnia bona sua restituitur. quia si non habere filium in potestate, luctuosior esset reditus, quam discessus. & hic filius per emancipationem sui iuris efficitur, non per patris deportationem.

& ex benignitate nostra facta in eum, cum bonis restitutio [a] statum pristinũ causæ non [1]† immutauit.

Restitutus in integrum nõ põt se tueri contra creditores suos. h. d. Bal. uel sic. Onus creditorũ sequitur bona per indulgentia restituta. h. d. Sal.

Iidem AA. & CC. Tryphoni PP.

LEX XII.

SI deportationis [b] sententiæ veniam indulgentia nostra consecuta suam recepit [c] substãtiã, [d] se protegere [e] sceleris [f] pœnaß contra creditores, quo minus iure debitũ soluat, improbe [h] conatur.

Si deportatus restituatur in integrũ recuperat patriã potestatẽ, dignitatem et bona. h. d. Bal. Vel sic: Restitutio redintegrat oĩa, & medio tẽpore facta dependentiã habẽtia rescindit, non quæ sunt in esse perfecto et consummato. h. d. vel sic latius. Restituto dãnato, filij recidunt in potestatẽ, & per consequẽs testamentum eorũ irritatur, contractus vero per eos interim legitimè celebrati remanẽt rati, eorumq; tutela expirat, si pater probos habeat mores, non aliter. & quod abstulit deportatio, redintegrat restitutio. h. d. secundũ Sal. Quẽ ego Hieronymus Clarius Brixianus minimus iuris utriusque doctor: istis summariis per me additis ad singulas leges totus Codicis sum potissimũ secutus post Bal. quãuis in illis legib. in quib. scripsit preceptor meus Alex. de Imola, eũ præcipuũ habuerim.

Imperator Constantinus A. ad Maximum. P. V.

LEX XIII.

IN [2]† quæstione [i] testamẽti, quod deportati [k] filius remeante [l] patre [m] fecisset, remotis Vlpiani, atque Pauli notis, Papiniani placet valere sententiam, vt in patris sit filius potestate, [n] cui dignitas, ac bona restituta sũt.

Gesta per filium tẽpore deportationis paternę sunt valida, donec filius fuerit ætatis legitimæ. si. n. non fuisset ętatis legitimę, nõ sortirẽtur immutabilem effectũ. Bald. ¶ Ita tamen, vt gesta per filium, cuius [o] consilia legitima ætas firmauerat, rata [p] sint eodẽ in potestatem patriam redeunte, [3]† ne eorũ [q] rescissio efficiat [r] (quod est maximè absurdum) eodem tẽpore nec in patris, nec in sua quẽquam fuisse potestate. [s]

Tutor & curator dati filio deportati patre restituto deponũt officiũ tutelæ & curę, & pater reassumit ius legitimæ administrationis, nisi pater esset prodigus, et vitiorũ seruus: quia tunc nec tutela, nec cura finitur, nec ius administrationis ad patrem reuertitur, vel luctuosior filiis sit paterna restitutio, quam fuerit eius deportatio. hoc dicit. Bald.

bus mo. ius pa. pote. sol. §. cum autem. Acc.

l *Remeante.*] post testamentum factum. sed alij dicunt filium testatum post reuersionem patris.

m *Patre.*] quid de illo medio tempore, quod est post restitutionem, & ante reuersionem? Respond. est in potestate, quia sicut deportatio facit statim eum perdere ciuitatem, & quæ iuris ciuilis sunt, sic e cõtra restitutio statim recuperare, vt ff. de pœnis l. quidam. & inf. ca. ibi, quẽ si comperta, & c. Item quid si post reuersionem? Resp. indubitanter non valet. Itẽ si filius moritur patre non testituto in quo valet testamentum. Respon. in aduentitijs, non solum in castrensi & quasi, saluo tamen vsufructu patris. vt sup. de bo. ma. l. 2.

n *Potestate.*] imo nõ, vt sup. eo. l. in insulã, sed ibi sola indulgentia pœnæ, hic restitutio in integrum, quæ est ad omnia, vt ibi dixi.

o *Cuius.*] s. filij.

p *Rata sint.*] quia de testamento filij deportati? Irn. & Cyprianus dicunt valere, & pro eis est, qđ subijcit. Nec eorum, &c. & Institu. de testa. §. sed neque heres. ibi, quia toti m... hoc negotium, quod agit. vt ita cõueniat ad id, qđ hic dicit gesta, lo. dicit irritari: sicut cũ testãr se dat in arrogationem, vt Inst. q. b. mo. te. infir. §. alio. Item & eo. ff. de ver. sig. l. verba ex traxerunt. Sed si facto testõ ante restitutionẽ patris decederet, valet testũ. & hoc in articulo põt loqui hæc lex et in testõ, vbi dicit (Rata sint, ne eorum,) &c. sicus si filius capti ab hostibus testetur, & decedat ante patris reditum, nam neque eius testamentũ sicut si non decessisset, valet, cum semper fingitur in potestate fuisse, vt ff. ad Maced. l. 1. §. si pẽdeat. & ff. de capti. l. quod si filius, & ff. vñ liberi l. 2. §. si quis decesserit. & de suis & legi. l. si pr. At in deportati filio non est fictio, imo vere est sui iuris. inde est qđ hẽt tutorẽ quẽ filius capti non hẽt, vt ff. de tute. l. muto §. fi. & inf. Itẽ subijcit in bonis liberti penes hẽt cõtra tab. filius deportati nõ capti, nõ ol ſtãte pẽe, vt ff. & bo. libe. l. si necẽ. §. fi. deportatis. & facit. ff. de pac. dotalib. (l. quoties. q *Ne eorum.*] s. filio gestorum. Accur.

r *Efficiat.*] i. si diceres, quod rescinderentur gesta per eum, absurdum sequeretur, quod sequitur.

s *Potestate.*] Not. pro nobis, qui dicimus nihil esse in pendenti, vt no. insti. quib. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus, alias.

[Deportatio tollit ea, quæ sunt iuris ciuilis.

2 † Ex li. 9. tit. 43. l. vnica. C. T. Item postea statuit in vniuersum Theo. li. 1. t. C. Thet. tit. 4. l. e Contius.

3 † Sic C. Th. a l...

Filius deportati vere sui iuris.

i *In quæstione.*] quæstio illa est, an testũ filij eius, qui deportatus est, irritetur patre in integrum restituto, quam non soluit, sed de alijs per eum gestis persequitur.

k *Deportati.*] ideoque a potestate exemptus, vt insti. qui-

Minores [a] .n. ętate iure quicquã agere prohibentur. [b]

Quibus [c] si, damnato patre, tutor datus [d] est, necesse est, vt ab officio suo recedat regresso eo, quẽ non solum nomine redire, sed etiam officium suum nulla prauitate corruptũ [e] liberis præbere oportet, vt eorũ bona tueatur, & augeat. Nã si patria [f] potestate corrumpendi atq; effundendi patrimonij licentia abutatur, vt furioso, ac dementi, itemque prodigo libidinũ omnium vitiorũq; seruo, [g] non est eorum [h] pecunia committenda, [r] † quin ab administratione fugiat, [i] neque tutor [k] esse desinat, omniaq; minoris dispẽdia suis ipse damnis præstet. [l]

¶ Sentẽtia vero deportationis nullo patrem præiudicio deminuat. [m]

Quicquid deportatio abstulit, restitutio restituit, nisi sit aliqua causa ab extrinseco impediens. h.d. Bal.

¶ Quẽ si cõperta integritas, [s] vt [r] † naturę, ita officio liberis restituerit, ei gubernacula rerũ tradẽda sunt, cuius [n] ad imitationẽ publici iuris prouisa custodia est. Quæ [o] nisi bonis patrib. detur, luctuosior erit filijs reditus, q̃ discessus. [p] Ideoq. tm̃ ad restitutionẽ indulgẽtia [q] valeat, quantum ad correctionem sentẽtia valuit, vtq; deportationis ipsum per se [r] nomen rerum omniũ spoliatio est, ita indulgentiæ restitutio [s] bonorum ac dignitatis vno nomine amissorum omniũ fit recuperatio. Et filii emãcipationem a patribus officijs [t] petant, vt libertatem [u] non damnationis, sed lenitatis paternæ testem habeant. [x] Dat. 7. Calend. Octobr. Sirmij Crispo 2. & Constantino 2. CC. Coss. 321.

a *Minores.*] bene dixi, cuius consilia legitima, &c.
b *Prohibentur.*] contra se, sed pro se sic, vt supr. de procu. l. non eo minus.
c *Quibus.*] minoribus.
d *Datus.*] secus in filio capti, ut ff. de tut. l. muto. §. fi.
e *Corruptum.*] & sic testamentum rumpitur, vt dixi.
f *Patria.*] bene dixit, nulla prauitate, &c.

Peccati seruus est qui peccatum facit.

g *Seruo.*] Not. qui facit peccatum, seruus est peccati.
h *Eorum.*] minorũ, vt sicut tutor integrę vitę non prodigus vel malus administrat, ita & pater talis esse debet.
i *Fugiat.*] scilicet pater, idest fugetur.
k *Tutor.*] datus dudum. Et sic no. mirabile, quod qui in potestate patris est, tutorem habet: regulariter contra, vt insti. de tu. in prin.
l *Præstet.*] scilicet tutor, qui actione tutelæ tenebitur. Accursius.
m *Deminuat.*] idest aggrauet, nisi esset prodigalitas.
n *Cuius.*] scilicet patris custodia est prouisa, &c. & dic dupliciiuris, idest tutelæ. vt ergo tutor tenetur reddere rationem, sic & pater, & vt bona obligata sunt tutoris, sic & patris. & sic est contra supr. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. non autem. potest dici hanc corrigi, vel speciale in quodam deportato.
o *Quæ.*] scilicet gubernatio.
p *Quam discessus.* sic su. de apostа. l. hi q.
q *Indulgentia.*] id in integrum restitutio
r *Per se.*] vt & sup. de pœnis. l. deportatorum.

r † abest a C. Th.

s *Restitutio.*] scilicet in integrũ, vt & su. eo. l. 1.
t *Officijs.*] patribus exhibendis. sic supra de inoffic. testa. lege, si quando. §. primo.
u *Libertatem.*] idest existentiam sui iuris.
x *Habeant.*] id est dicunt se liberatos potestate, non pœna paterna, sed benignitate patris, qui eos emancipauit. Similis restificatio est supra de admin. tuto. l. lex quæ tutores. §. sed & si parens. Accur. Flo. legum doctor peritissimus.

F I N I S

Quæ ſubiacent, deſiderantur in multis exemplaribus in l. 1. in fi. C. de offic. Præfect. Præt. Africæ. Vbi hæc ſigna † † reperies.

Et eſt notitia DEO auxiliante:

PRo annonis, & cap. pro tempore PP. per totam Africam auri libras 100. Pro annonis Conſularium auri lib. 20. Pro annonis Cãcellariorum auri libras 7. Item officijs eius ita. In ſcrinio primo hominibus decem. Pro annonis 18. Pro cap. ſol. 12. fiunt ſol. 148. Item Numerario pro annonis ſol. 5. & pro capitu. ſol. 4. fiunt ſolid. 46. Secundo pro ann. 3. annos ſol. 5. & pro capi. 7. cap. ſol. 5. & pro cap. 2. cap. ſol. 4. fiunt ſol. 16. Tertio verò & 4. ad ann. 50. ann. ſolid. 5. & ad cap. 50. ca. ſol. 4. Fiunt 24. Reliquis 3. ad ann. 50. ann. ſol. 5. & ad cap. 50. cap. ſol. 4. fiunt ſol. 28. In ſcrinio ſecundo vt ſupra ſcriptum eſt. In ſcrinio tertio vt ſupra ſcriptum eſt. In ſcrinio quarto vt ſupra ſcriptum eſt.

In ſcrinio Primiſcrinij, quod eſt ſubaudiuna hominibus 10. ann. 14. cap. 12. fiunt ſol. 116. ſupra. Ita Primiſcinio pro ann. 3. ann. ſol. 5. & pro capit. 2. cap. ſol. 5. Fiunt ſolid. 23. Secundo pro ann. 2. annona ſol. vt ſup. ſcriptum eſt. & pro cap. capit. ſol. vt ſup. ſcriptum eſt. & fiunt ſol. 16. Tertio & quarto pro ann. 1. annona ſolidorum, vt ſupra ſcriptum eſt. & pro cap. 1. capit. ſol. vt ſup. ſcriptum eſt. & pro cap. 1. cap. ſol. vt ſupra ſcriptum eſt. Fiunt ſolid. 23. Reliquis hominibus 6. ad ann. 1. annona ſolid. 5. & pro capit. cap. ſol. 4. fiunt ſol. 58.

In ſcinio Commentarienſis hominibus 12. ann. 17. c. 4. fiunt ſolid. 153. Primo Commentarienſi ann. 3. ſol. 5. pro capit. 2. capit. ſolid. 4. fiunt ſol. 23. Sequentes homines 3. ad ann. 2. ann. ſol. 5. pro cap. 2. capi. ſol. 3. fiunt ſolid. 58. Reliqui homines 8. ad ann. 1. ann. ſol. 5. & capit. 1. cap. ſol. 4. fiunt ſol. 27.

In ſcrinio ab actis hominibus 10. ann. 14. cap. 12. ſolid. 118. Ita primo ann. 3. pro ann. 1. ſol. 6. cap. 3. cap. ſol. 4. fiunt ſol. 23. Secundo & tertio ad ann. 2. ann. ſol. 5. & ad cap. 2. cap. ſolid. 4. fiũt ſol. 32. Reliquis 17. ad ann. 1. ſol. 5. ad cap. 1. c. ſol. 8. fiunt ſol. 64.

In ſcrinio libellorum hominibus 7. ann. 6. c. 6. fiunt ſol. 5. pro cap. 2. cap. ſol. 4. fiunt ſol. 16. Secundo 2. pro ann. ſol. 5. pro ca. 1. ſolid. 4. fiunt ſol. 12. Reliquis hominibus 4. ad ann. 1. ann. ſolid. 5. & ad c. 1. ſol. 4. fiunt ſol. 36.

In ſchola exceptorũ hominib. 60. ann. 74. c. 62. ſol. 618. Ita primo & ſecũdo an. 3. pro ann. ſol. 5. & ad c. 1. c. ſol. 4. fiũt ſol. 46. Alijs hominibus 6. ad an. 2. ann. ſol. 5. ad c. 1. c. ſol. 4. fiunt ſol. 116. Reliquis hominibus 10. ad ann. 1. an. ſolid. 5. & ad c. 1. cap. ſol. 4. fiunt ſol. 115. Reliquis hominibus, 44. ad ann. 1. ſol. 5. & ad cap. ſol. 4. fiunt ſol. 386.

In ſchola ſingulariũ hominib. 50. ann. 3. c. 1. ſol. 473. Ita primo ann. 2. ſol. 5. c. 1. c. ſol. 3. fiũt ſol. 34. Secũdo, tertio, & quarto ad ann. 5. ann. ſol. 5. & ad c. 1. c. ſol. 4. fiũt ſol. 34. ſup. Reliqs 46. ad ann. 1. ſol. 5. & c. 1. c. ſol. 4. fiũt ſol. 418.

In ſchola mittẽdariorũ hominib. 50. an. 52. ſup. c. 10. ſol. 442. Ita primo ann. 2. ann. ſol. 5. & ad c. 1. c. ſol. 4. fiunt ſol. 14. Secundo, tertio, & quarto ad ann. 1. an. ſol. 5. & ad c. 1. c. ſol. 4. fiũt ſol. 34. ſup. Reliquis hoĩbus 46. ad ann. 1. ann. ſol. 5. & ad c. 1. c. ſol. 4. fiunt ſolid. 324.

In ſchola curſorum hominibus 30. ann. 22. ſup. c. 30. ſol. 232. Ita primo ann. ann. ſol. 5. c. 1. c. ſol. 4. fiunt ſol. 17. Secundo, tertio, & quarto ad ann. 1. ſup. ann. ſol. 5. & ad c. 1. c. ſol. 4. fiunt ſol. 34. ſup. Reliquis hominib. 26. ad an. 1. an. ſol. 5. & ad c. 1. ſol. 4. fiunt ſol. 234.

In ſchola Nomenclatorum hominibus 22. ann. ſol. 5. c. 12. ſol. 4. fiunt ſol. 115. Ita primo ann. ann. ſol. 5. c. 1. ſup. c. ſol. 4. fiunt ſol. 16. Reliquis hominibus 11. ann. 1. ann. ſol. 5. & ad ca. 1. ſol. 4. fiunt ſol. 99.

In ſchola ſtratorum hominibus 6. ann. 7. ca. 6. ſol. 59. Ita primo ann. ann. ſol. 5. c. 1. ca. ſol. 4. fiunt ſol. 14. Reliquis hominibus 5. ad ann. 1. an. ſol. 14. Reliquis hominibus 5. ad ann. 1. an. ſol. 5. & ad c. 1. c. ſol. 4. fiunt ſol. 45.

In ſchola † Prætorianorum † hominibus 10. an. 12. cap. 11. ſolid. 97. Ita primo ann. pro anno 2. ſolid. 5. pro cap. ſol. 4. fiunt ſol. 16. Reliquis hominibus 9. ad an. 1. pro ann. ſolid. 5. capit.

pit.1.capitu.pro capit.solid. 4. fiunt solid.71.

In schola Draconariorū hominib.10.an.11. c.10 sup.sol.206.Ita primo anno pro ann. sol. 14.cap.1.pro ca.1.solid.4.fiunt solid. 16.Reliquis hominibus 9.ad ann.1.pro ann.solid. 5. cap.1.pro sol.4.fiunt solid. 80.

In scrinio operū hominib.20.ann.24.c.21. sol.224 Ita primo anno 3.pro ann.sol.5. ca.2. pro c.sol.8.fiūt sol.24.Reliquis hominib.3.ad ann.2.pro ann.sol.5.& ad c.1.pro c.sol.4 fiūt sol.62.Reliquis alijs hominib.6.ad ann.1.pro ann.sol.5.& ad capit.1.pro capit.solid.4.fiunt solid.90.

In scrinio Arcæ hominib.20.ann.28.c.21. sol.224.Ita primo ann.3. pro ann. sol.5.c. 2. pro c.sol.4.fiūt sol.23. Reliquis hominibus 4. ad ann.2.pro ann.sol.5.& ad c. 1.pro c.sol. 4. fiunt sol.42.Reliquis hominib.6.ad ann.2.sol. 5.& ad c.1.pro ca.sol.4.fiunt sol.68.Reliquis alijs hominibus 110.ad ann.1. pro ann sol. 5. & ad cap.1.pro cap.solid.4.fiunt solid.90.

In schola Chartulariorum hominib.50.ann. 58.c.2.pro c.sol.4.fiunt sol.24.Ita primo ann. 3.pro ann.sol.5.c.2.pro c.sol.4.fiūt sol.23. Reliquis hominibus 3.ad ann.2.pro ann.sol.5.& ad c.1.pro c.sol.4.fiūt sol.48.Reliquis alijs hominibus 6.ad ann.1.pro ann.sol.5.& ad ca.1. pro c.sol.4.fiunt sol.44.Reliquis hominib. 40. ad an.1.pro an sol.5.& ad c.1.pro c.sol.3.fiūt sol.360.fiūt hoīes 396.an. 498.sol. 2.490.c. 420.fiunt sol.4.72.4.682.Item pro an.& capit.† Censualiū † sol.448.Officiorum eius sol. 160.† potest † Medi hominib.5.an.48. c.18. sol.418.Ita primo anno pro an.15.ca.5.sol.5. Secundo pro ann.10.c. 5.sol. 70. Reliquis hominibus 3.ad an.8.& ad c.2.sol.150. Grāmaticis hoominibus 2.ad an.10.& ad ca.2. ad solid.70.sortitas.†

Oratoribus hominibus 2.ad ann.10 c.5.ad sol.70. Hæc igitur, quæ pro dispēdijs ciuilibus iudicibus. Africæ,eorum,quæ officijs,idest tā scriniarijs amplissimæ eius præfecturæ, quam cohortalibus per hanc diuinam constitutionem statuimus tua magnitudo cognoscens ex Calē. Septemb.futuræ decimæ tertiæ indictionis effectui mancipari, obseruarique procuret, atque edictis publicis omnibus innotescat ijs, scilicet qui ordinati fuerint à tua sublimitate secundū præsentem diuinam constitutionem firmitatē sui status in perpetuo habituris. Nam DEO iuuante de militaribus iudicibus,& de officijs eorum,& de alio nostro exercitu per aliam sanctionem statuimus.

Subsequentia, quæ in omnibus vulgar. exemplar.desunt, debent interijci l.2. ante versic. Ita verò duci Tripol. C. de offic. Præfect. Præt.Afri.quod & obseruauit Accur. in glo. in d.l.2.in ver.percipiant.

ET hæc notitia (DEO volente) debet delegari ducibus & eorū officijs in Africa constitutis pro annonis,& capita per singulos annos præbendis clarissimo viro Duci Tripolitanæ prouinciæ,& hominibus P.eius singulis sol.5.c. 159. singulis c.sol.783. Assessori Ducis,& officio ac hominibus eius 40.ann.96. sup.singulis ann.c.sol. 6.simul fiunt pro an. & c.sol.674. Diuiduntur sic.Assessori in an. 8.c. 4.Primicerio in an.8.c.2.Ducenarijs 3.ad an. 6.sol.fiunt an.capitis fiunt capitum c. Centenarijs 6.an.5.sunt.fiunt an. 4.& ad c. 1.fiunt an. 16.& ad c.3.fiūt c.8.Circitoribus 9.sup.Alijs 11.ad an.1.sup.fiunt an 14.sunt, & ad capita 3.fiunt c.11.Item viro clarissimo Duci Bizacenæ prouinciæ, & hominibus eius an.190.singulis in an.sol.5.c.158.singulis c.sol.10.simul fiunt pro an.cap.sol.670. omnes. Diuiduntur sic. Assessori in ann.7.c.4.Primicerio in ann. 5.ca.2.Numerario in an.6.c.3.Ducenario. 4. ad ann.3.fiunt c.3.Centenarijs 6.ad ann.† an. 15.& c.1.fiunt ca.7.Circitoribus 9. ad ann. † fiunt ann.13. & ad c. 3.fiunt c.7. Circitoribus 9.ad ann.2.fiunt 18.& ad c.fiunt ann.† 13.† cap.9.semis.Alijs 11.ad ann.3.† fiunt ann. 13.sup.& ad c.11.

Item viro clarissimo Duci Nimidiæ prouinciæ,& hominibus eius ann.190.singu.ann.sol. 9.cap.158.singul.capit.solid.9.simul fiunt pro ann.& cap.sol.351.34. Assessori Ducis, & officio eius hominibus 40 ann.& c.sol.5.capit. 49 singul.c.sol.5.c.c.47.2.singu.cap.sol. 3.Simul fiunt pro ann.c.sol. 144.s.Diuiduntur sic. Assessori in ann.13.cap.6.Primicerio † ann. capitū.3.Numerario in ann.4.† Fiunt ad ann. 16.& ad c.5.Centenarijs ad ann.2.s.fiunt duodecim,& ad c.ca.6.Biarchis 8.Circitoribus 9: ad ann.2.fiunt ann.127.& ad c.3.fiunt cap.8. semis.Alijs 11.ad ann. 2.fiunt an.16.sunt 15. & ad c.3.fiunt c. 11.

Item viro clarissimo Duci Mauritaniæ prouinciæ,& hominibus eius ann.190.singu. an.

sol.5:

Digitized

sol.5.c.200.160.35.Assessoris Ducis, & officio eius hominibus 40. ann. 96.s. † 3.s. fiunt simul pro ann. & c. sol. 670.3.s. Diuiduntur sic. Assessori in ann.9.c.4. Primicerio in ann. 5. c. 1. Numerario in ann. c. 3. Tucenarijs 3. ad ann. 3.s. fiunt ann. † & c. 3. fiunt c. 2. † Centenarij 9. ad ann. 10. & ad c.3. fiunt c.5. Biarchis.8. Circitoribus. ad ann.8. fiunt ann. 18.& ad c.3. fiunt c.3. fiunt c.11.

Item viro clarissimo Duci Sardiniæ insulæ, & hominibus eius ann. 190. singulis ann. sol. 282. Assessori Ducis, & officio eius hominib. 40.ann.96.s. singul.ann.sol. † cap.48. singulis capit.sol.9. Simul fiunt pro ann. & capit.250. 186. Diuiduntur sic. Assessori ann.9.& c.3. Primicerio in ann.2.cap.3. Numerario in annum.cap.2. Ducenarijs 4.ann.3. fiunt ann.16. cap.3. sunt & capit.9. Circitoribus.9.ann.3. Fiunt ann. 28.& cap.3. fiunt cap.9. Circitoribus 9.ann. fiunt ann.4.cap.9. semis. Alij 11. ad ann.16. sunt & ad capit.3. fiunt capit.11.

NOTITIA consuetudinum, quas in sacro Laterculo, & prætorio amplissimæ præfecturæ per Africam, & in officio magistri militum pro tempore Dux præbere debet vniuscuiusque limitis. sic in sacro Laterculo sol. 6.

In officio magisteriæ militum potestatis pro insinuandis administrationis suæ diuinis nostræ serenitatis affatibus sol.12.

In officio amplissimę pręfecturę per Africam pro insinuandis eiusdem chartis sol. 12. Gloria itaque tua quæ per hanc pragmaticam sanctionem nostra statuit æternitas effectui emancipari, obseruarique præcipiat. Emissa lex Idib. April. CP. DN. Iustiniano.

Lex subsequens desideratur sub tit. de iureiurand. propter calumn. dan. supra subijci autem debuit l. fina. C eo. titulo. IDEM

P*Ateat omnibus nostram rempub. procurantibus conuenticulam, ceu conspirationem iusiurandi religione, vel quoquo modo compositam à nostra maiestate probiberi, & detestari: vnde huius rei fautores, & socios ab omni publico honore sibi commisso infamię nota priuamus, non habentibus autem ad vllam publici honoris gradum accedendi licentiam penitus amputamus.*

Codicis D. Iustiniani sacratissimi Principis ex repetita pręlectione Librorum nouem, cum suis glossematis Finis.

τέλος τῷ θεῷ δόξα.

GREGORIVS HALOANDER OMNIBVS QVI VEL IVS CIVILE in vsu habent:

Quibusve vsui esse potest. S. P. D.

MEMOR officij (neque conuenit, vt stationem, quam semel auctore Deo tenere ac tueri occœpi, facile deseram) amans item publici boni, & de studiorum vestrorum rationibus solicitus: nihil penes me tam charum, tam à cognitione vulgari remotum habeo, quod non in vsus vestros, & libenter & benigne proferam: nihil tam arduum, tam laboriosum esse potest, quòd non vestri causa, & magno animo suscipiam, & patientissime perferam: dummodo pulcherrimis honestissimisque conatibus vestris mea opera, & industria, vel compendii, vel additamenti aliquid importari existimem. Inde adeo cum iam per menses plus minus viginti sex in Digestis expoliendis, recognoscendis Institutionibus, Iustiniani Codice ex antiquissimis & spectatissimus exemplaribus reformando, incredibiles labores, grauissimas curas, & pene dies ipsos æquantes vigilias sustinuerim, & exhauserim simul aut intelligam, diem & Cons. plerisque constitutionibus additum (qua maxime re dignosci potest, quo quæque constitutio die sit edita, quæ item præcesserit, quæ consecuta sit, quid denique prioribus temporibus obtinuerit, quid postea auctoritate Imperatoria sit innouatum) ob summam earum rerum hoc tempore obscuritatem exiguo, aut nulli penitus vsui futurum, nisi perpetua quadam serie omnes Cons. in ordinem digerantur, non dubitaui sub operis finem catalogum Cons. quam simplicissime descriptum, longa à me obseruatione conquisitum, & pro thesauro habitum, subijcere. Neque consilium hoc meum sine effectu, aut factum sine fructu erit. Nam si diligenter & æquis animis facti mei rationem inieritis, quin non solum de singulis eiusmodi constitutionibus libere & fœliciter pronunciare, quantum quæque habeat auctoritatis, sed etiam per omnes omnium veterum historias inoffenso pede volitare, & obscuros quosque auctorum locos vel sine interprete intelligere poteritis, nulla dubitatio est. Accipiant sane alii in quam velint partem, & suo arbitratu, ac iure factum nostrum interpretentur. Certè quòd negare, nisi iniquus rerum æstimator, nemo potest, multo plus habet in recessu laboris & ingenii, quam prima fronte, & intuitu ostendat. Nec temere quisquam rem facilem dixerit, nostra tempestate, ac memoria singulos Cons. suo anno, suo numero, suo ordine describere, qui modo Liuium non indiligentem annalium Romanorum tractatorem, & descriptorem, grauiter de implicata temporum obscuritate, de incerta auctorum fide querentem audiat. Tanti (inquit) errores implicant temporum aliter apud alios ordinatis magistratibus. Et nec qui Cons. secundum quosdam, nec quid quoquo anno factum sit, in tanta vetustate non rerum tantum, sed auctorum quoque digerere possis. Idem testatur alicubi Dionysius Halicarnasseus in quo nescias, vtrum magis studium, & diligentiam in peregrinæ gentis rebus gestis cognoscendis miteris, an vero in iisdem exponendis (licet in homine Græco) fidem probes, videas Aurelium Cassiodorum & ipsum Consulem, qui ex professo sibi hoc scriptionis genus desumpsit, quem superiore nobis anno Pasilea dedit dum Cons. alios pro aliis recenset, dum multos omittit, dum falsam temporum rationem init, dum χειμερμοὺς alieno loco intexit non solum summæ de se negligentiæ, & securitatis significationem dare, sed etiam à professione sua, & veritate ipsa quàm lon-

longissimè discere: Atque vt alia omittamus: quis obsecro diligentiam in eo non requirat, cum per 40. annos decem viros legibus scribundis creatos, per 20. vtrinque annos tribunos militum consulari potestate, per 4. annos neminem in vrbe summum Imperium tenuisse, item Valerio Potito, & M. Manlio Cons. vrbem à Gallis captam esse scripsit: quando & ex rebus ipsis clareat, & probatissimis auctorum testimonijs comprobari possit decem viros in tertium duntaxat annum neque cum integrum sibi imperium, aut potius dominatum vsurpasse: tribunos militares per 50. ferme annos in consulum locum suffectos, solitudinem magistratuum per quinquennium vsque fuisse: vrbem autem captam à Gallis anno 364. hoc est tertio anno post Manlij Consulatum. Plinius lib. 33. cap. 1. agrum verò Romanum depopulatum à Gallis, & exercitum contra eos conscriptum altero post eundem Consulatum anno, testatur Dionysius. Eadem & multo his plura, & maiora in cæteris deprehendendas, quæ omnia recensere, neque huius temporis, neque loci est. Cæterum nolim existimet aliquis reprehendendi ista animo, & studio calumniandi à me proferri, sed vt veluti per transennam, & obiter ostendam quam longe adhuc in harum rerum cognitione absimus à vero, quamque infiniti laboris sit, amissis vetustis annalibus (quorum vnum atque alterum etiamnum fragmentum inter epigrammata, & titulos vrbis Romæ cernimus) deficiente item bona parte Liuij, Dionysij, Cornelij Taciti, Prosperi, & aliorum, ex sola auctorum obseruatione, & non fallentibus coniecturis denuo Cons. in ordinem reducere, & veteri Romanæ historiæ nouum lumen, ac claritatem inferre. Enimuero cur digestioni huic meæ non à Romulo ipso vrbis parente, non ab Hadriano, & cæteris Imperatoribus quorum constituta Iustinianeo Codici sunt inserta, principium dederim, cur etiam vltra D. Iustiniani 4. & Paulini V.C. Consulatum eam prosecutus non sim, vtrumque certas rationes, & magnas causas habui. Quis enim mediocriter in veterum historijs versatus ignoret, Romulum post cœpta mœnia, & inauguratam vrbem per 37. annos imperium tenuisse: postea per annum interregnum fuisse, dehinc Numam Pompilium 43. annis, Tullum Hostilium 42. Ancum Martium 53. Tarquinium Priscum 28. & 44. Seruium Tullium, Tarquinium vero Superbum cognomento vsque ad 25. annum regnasse? Vt cum anno primo septimæ Olympiadis (vt C. Sempronius auctor est) hoc est anno mundi 3208. secundum computationem sacrorum Bibliorum, vel secundum Eusebium 4451. prima vrbis fundamenta sint posita, decursis 200. & 44. annis, & refugium, & primi Cos. in primum 68. Olympiadis annum incidant. Subducta videlicet ratione annorum mundi ad Calendas Martias Olympiadis, ex diebus æstiuis, quibus certamen Olympicum in Elide, id honorem Iouis Olympij celebratur vrbis conditæ. ex Palilibus, quæ festa ad 12. Calen. Maias agebantur, regifugij & primi Consulatus initi, 1. die Calend. Martiarum. Ab Imperatoribus vero incipere non libuit propter leges, & varia senatusconsulta, vt earum ætates per auctores facilius deprehenderentur, propterque iuris originem, quæ specialiter à Pomponio Iurisconsulto lib. singulari descripta est, & in Digestis hodie tit. de orig. iuris legitur, qui quòd ad rationem temporum attinet, quæ in Florentino etiam exemplari admodum deprauata sunt) aliter neque intelligi, neque declarari potest. Sed à D. Iustiniani 4. Paulini V.C. Consulatu ideo digestioni finem fecimus, quod ad præsens institutum amplius pertinere non videbatur: quodque deinceps, exceptis paucis admodum annis ferme per indictiones, & annos regnorum Imperatoris si quidem iam inde perpetuam sibi potestatem consularem haud aliter adsumpserunt, atque olim ius tribunitiæ potestatis, apud omnes gentes sacrosancti & inuiolati essent, agnouerant, testante id etiam Iustiniano in noua constitut. de Consulibus, tempora notari cœperunt, id quod cum alijs multis in locis, tum vero ex actis antiquorum concilorum, & Gregorii Magni epistolis ex regesto clare licet deprehendere. Atque cum tria Cons. genera apud veteres fuerint, ordinarii scilicet suffecti, & honorarii, ne quis de mea sententia erret suaque spe fraudetur ordinarios me tantum Cons. qui vel suffragiis populi centuriatis comitijs, vel deinde lege Regia in vnum omni potestate, & suffragiorum iure reiecto beneficio principali designati Calend. Ianuariis magistratum inierint, describturum profiteor. Nam & suffectos omnes, qui vel in demortuorum, vt L. Quintius Cincinnatus in P. Valerii Publicolæ, vel eorum, qui vltro se Imperio abdicarunt, vt P. Valerius in Tarquinii Collatini, vel deinde aucta ambitione: per principes in ordinariorum locum, post binos quosque menses (quod ex Corn. Tacito obserues) subiecti sunt, percensere non iam breuiarii, sed prolixa historiæ opus fuerit, & honorarios, & qui nullo certo numero inclusi erant, & (vt eleganter Ausonius Poeta scribit) muneris exortes, nomine participes tantum habeantur, in numerum cogere, & literis complecti non solum factu impossibile, scilicet etiam dementiæ simile sit, cum neque

vllam

vtilitatem ea res vtilitatem secum allatura sit, neque vt allatura aliquam sit, vllis literarum monumentis eorum nomina cognosci possint. Illud pene præterieram, quod cum primis dicendum erat, nonnullorum in pandectis, & institutionibus senatusconsult. quorum auctores non ordinarii, sed suffecti fuerint, neque vt tempora designant, sed quod ipsis auctoribus, primum omnium ad senatum relatum sit, rogatæque exinde sententiæ, mentionem fieri. Quo in numero, & Annæus Seneca, & alii complures fuerunt. Quapropter cum hæc ita sint, rectè atque ordine facietis, sique ad vtilitatem vestram propenso studio, & summa animi alacritate in medium à me proferuntur, ea & boni consulatis, & in eam accipiatis partem, in quam homines candidos, & humanitatis literis excultos accipere æquum est. Quare futurum est, vt non solum mei me laboris ingentes fructus percepisse arbitrer, sed etiam ad similia edenda multoque maiora meditanda calcar addatis. Magna gratiæ pars est (inquit vulgare prouerbium) grato accipere animo, quæ gratis offeruntur. Valete & fruimini.

REGISTRVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sf Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sff Ttt Vuu Xxx Yyy Zzz.

Aaaa Bbbb Cccc Dddd Eeee Ffff Gggg Hhhh Iiii Kkkk Llll Mmmm Nnnn Oooo Pppp Qqqq Rrrr.

Omnes sunt Quaterniones:

Tabula per se patet.

VENETIIS, APVD IVNTAS.

M DCVI.

ADDITIONES NOVÆ, SVPPLETIONES, DECLARATIONES & Intellectus ad quamplures ex varijs titulis Codicis leges,

CLARISSIMIS IVRECONSVLTIS, Regijsque in Regno Neapolitano Jllustrib. Consiliarijs, Jacobo Anello de Bottis, & Augustino Carauita, Auctoribus.

De nouo Codice faciendo.

L. *Ex 1. §. ideoque, ver. tanto fastigio*. Quid sit fastigium, uide Afflic. in proœm. Const. §. nos itaque. il 1. *Carauita*.

De Iustiniano Cod. confirmando.

L. 1 *in medio, ver. aduocati nullatenus*. licet leges abrogatæ non possint allegari, ex ijs tamen possunt sumi argumenta. lier. constit. Monomachiam. & facit ad idem constit. consuetudinem prauam, in fi. *Carauita*.

De summa Trinitate & fide Catholica.

L. 1. *in verbo, quoniam ex cœlesti arbitrio sumpserimus*. istud arbitrium debet regulari secundum laudabilem consuetudinem loci. Afflict. in constitu. instrumen. numero 15. *Carauita*.

L. *inter claras. in fi. l. in verbo, fratrem*. No. quod quando quis scribit alicui, & vocat eum filium. uide Nig. in clem. de vita & hon. cleric. in princ. num. 51. *Carauita*.

De sacrosan. eccles.

L. 1. an ualeat statutum, quod mulier non possit testari sine consensu uiri? uide Doct. per Cottam in uerbo, statutum quod uxor. Quid si relinquatur fundus ecclesiæ cum onere soluendi collectas, uide Gul. Ben. in cap. Raynutius in uerbo, si absque lib. de fideicommiss. subit. num. 26. uide plures ampliat. & limit. per Petrum Duenam in reg. 170. uidde remissiue Couar. in cap. 31. pract. quæstio. numero 3. *de Bottis*.

L. *nemo martyres. in glo. in verbo, nemo. ibi, quod ergo*. not. ex hac glo. quod ubi lex prohibet aliquid, si illud sapit delictum, habet locum pœna arbitraria, & adde text. in l. 1. infra de sep. uiol. & ibi Sabin leg. 3. quem ibi considerat Bal. in §. qui aduersus. ff. de postul. & glo. in clem. 2. in fi. de uita & honest. cler. *de Bottis*.

In *ead. l. in glo. in verbo, distrahat, in ver. respon. extra ordinē* non omnia quæ prohibentur a iure, habent in se pœnam, nisi in casu, in quo lex eam imponit expresse. uide in consil. crim. 29. nu. 10. 1. uol. & ad glo. uide Iaco. Menoch. de arb. iud. casu. 365. *Carauita*.

L. *ad instructiones*. adde idem esse in refectione murorum tempore necessitatis. Gul. de Bened. in ca. Raynutius in uerbo, & uxorem, 5. decis. nume. 468. cum seq. ubi quod etiam possunt per iudicem laicum compelli. de quo Stef. Aufr. in tracta. de potestate secul. supra eccle. perso uersi. 37. fallit. *de Bottis*.

L. *iubemus nullam*. uide quid per istum dicit Bart. in l. aut facta, §. fin. ff. de pœn. Sal. in l. 1. C. de sedi. Capi. in decis. col. antep. *de Bottis*.

In *auth. ingressi*. an iste tex. habeat locum, vbi statutum, quod bona non possint alienari in eccl. uide Hipp. in l. si. num. 3. ff. de iuris. om. iud. & vide ad hanc l. Tiraqu. in l. si vnquam, in uerbo, libertis, nu. 67. 68. & uide Hip. singu. 129. ubi de moniale, quæ exiuit monasterium, & nupsit, an maritus lucretur partem dotis uigore pacti uel statuti. an ualeat consuetudo quod monachus possit testari Aimo cons. 96 nu. 2. dicit, quod non. An si ingressus monasterium Petri ante annum recuperet bona, Abb. in c. statuimus, de reg. & ibi quid in bonis alteri donatis, an intra annum professionis possit testari, uel contrahere, uide Suer. alleg. 20. nu. 29. uide Bal. in l. 2. in fi. inst. de test. manu. limita istā auth. & eius materiā, nisi quis fuerit dolose inductus per monachos ad religionē, quia tunc licet teneatur in ea perseuerare, tñ bona non applicantur monasterio, sed hæredibus religiosi. tex. est in c. cōstituit. 16. q. 7. Gul. Ben. in c. Raynutius, in uerbo, condidit, lo. 2. nu. 16. de testam. quem uide. Et adde quod concessa emphyteusi pro se descendentibus, non venit monasterium, ut per Ant. de Butr. in c. præsentiū, de probat. Et Affl. in decisio. 83. nu. 13. Et adde, quod licet monachus non possit retinere expresse dominium bonorum suorū, pōt sibi reseruare potestatē disponēdi, ut per Ias. hic. & Cottā in uerbo, monasteriū, & adde quod ingressus monasteriū quis perdit feudum, vt per Cottā in uerbo, legio & uide Iacob. in uerbo, Dux. uersi. quid si Rex. ubi an regnum transeat in monasterium, & quid in minore intrante monasterium Bar. in l. 2. ff. de reb. eo. Dec. consilio 86. numero 5. de materia testandi per intrantem monasterium, uide Gul. Bened. in uerbo, monasterium lo. 1. numero 297. cum seq. an iste tex. habeat locum in filijs naturalib. uide Gul. Benedic. in c. Raynutius, in 5. decis. num. 187. & ad declarationem huius auth. uide omnino eundem Gul. in uerbo, in eo testamento lo. 1. numero 133. perdatur nobilitas, Rom. singu. 37. *de Bottis*.

In *ead. auth. in verbo, nec ergo dubitetur*. uide Diaz reg. 172 & Dec. consi. 86. nu. 5. *Carauita*.

In *auth. si qua mulier*. an habeat locum in professa, Hippol. in l. fina. numero 93. de iurisd. omn. indic. quod non. *de Bottis*.

In *eadem in versi. sed si personas liberos*. de intellectu istius tex. uide Hipp. in repet. l. fi. nume. 93. & seq. ff. de iurisdic. iud. *Carauita*.

L. *iubemus nulli, in verbo, donandi*. An prælatus possit donare, Tiraquel. in l. si unquam, in uerbo, donatione, numero 25. & ibi an manumittere possit seruum ecclesiæ. *de Bottis*

In *ead. l. §. fin. ne omnis religiosus. in verbo, sue in diem vitæ suæ*. An concessio ad uitam dicatur temporalis, uel perpetua, uide Anton. Gabr. de locat. conclu. 2. libro 1. *Carauita*.

In auth. hoc ius porrectum. quæ solennitas requiratur in alienatione rerum ecclesiæ, vide Guid. in decisio. 149. & ob quas causas possit alienari, vide Guid. in decis. 54. dicit Lucas de Penna in l. 1 num. 4. versicu. formam. quod non est necesse hodie seruare formam traditam al. hac auth. in alien. re. eccle. C. de si. iniustum. Et adde quod in lega to facto fratribus minoribus rerum immobilium, vt de eius pretio subueniant suis necessitatibus, non requiritur solennitas in vendi. talium rerum. & idem in rebus, quas ecclesia ex dispositione testatoris tenetur vendere. Hyppolit. sing. 132. *de Bottis*.

In ead. auth. in verbo, maiore parte. an absentes debeant vocari, vide Glo. in cap. præsentium. de testibus in 6. Cottam, in verbo, absentes. & Guido. Papæ decisio. 160. *de Bottis*.

In ead. authent. in add. ad authent. verbo, hoc ius in fine addit. & vide omnino an iste text. seruetur de iure canon. Afflict. constit. peruenit, in rubri. lib. tertio. & Iser. qui succes. feu. da. ten. numero 22. versicu. statuta Imperatorum. *Caranita*.

In auth. quibuscumque modis. ad limita. vide Afflictum, qui success. feu. da. ten. numero 127. & ibi Iser. numero 12. *Caranita*.

In auth. perpetua quoque. vide in quibus habeat locum, Afflict. consti. authoritatem, nu. 9. *Caranita*.

In ead. auth. ibi in verbo, nisi sextam partem. limita non habere locum in concep. rerum stabilium, per Affli. in consti. autho. ritatem, nu. 9. *de Bottis*.

L. decernimus in summario. concord. consti. iust. & vide Afflict. decis. 70. & 77. *Caranita*.

L. illud in glo. in verbo, alia sanxio in fi. Glo. in verbo, sed quid si dixero talem rem. vide Soc. reg. 107. & Deci. cons. 35. nu. 1. *Caranita*.

L. sancimus. amplia istum textum, habere locum etiam pro necessitate famis, vt declarat Gul. Benedic. in repeti. cap. Raynutius, in verbo, & vxorem, nume. 126. de testamen. & de regula, quod anima cunctis rebus est anteponenda, vide Cottam in verbo, anima, & in verbo, amor. Et vide omnino per Couar. in secundo lib. var. resol. ca. 16. numero 8. & 9. & ibi quid pro carceratis ex maleficio. *de Bottis*.

L. vt inter diuinum. Quid si Papa concessit alicui Castrum de plenitudine potestatis, an possit contra illum præscribi, vide Doctores relatos per Cottam in verbo, priuilegium, quomodo incipiat currere præscriptio contra ecclesiam, vide Guid. decis. 150. 152. vbi quando currat, & quando non, & quantum tempus requiritur in præscriptione feudi contra ecclesiam, Guid. Papæ decis. 61. & quid in bonis communibus ecclesiæ & prælati, vide Hip. in rub. de fide, nu. 186.

In ead. l. in verbo, longissimum vitæ hominum. ex hoc tex. Cepol. caut. 118. quod in dubio quis præsumitur filiusfami. & ibi late quomodo hoc procedat, Cotta in verbo, filiifam. non potest esse. Dec. in l. si emancipati. C. de collat. Et an quis præsumatur viuere, vide Did. Couar. fol. 471. 472. *de Bottis*.

In ead. l. in verbo, pœna perpetua vendicatio. & glos. in verbo, sine traditione. & sic habet dominium absque traditione, vt dicunt hic Docto. quod limita non procedere in simplici recognitione vel confessione, vt dixit Bald. in rub. extra de præscrip. versi. quid si confiteor. & Affiic. ind. decisio. 164. & an iste tex. habeat locum, si res data ecclesiæ vel ciuitati nudo consensu reuertatur ad dantem, vel hoc casu requiratur vera traditio, vide Cottam in verbo, venditio. & an habeat locum in re feudali, vel emphyteutica. Guli. Benedic. in capitu. Raynutius. in verbo, vxorem, quarta decis. numero octauo, & quid in donatione tacita & præsumpta, Tiraquel. de legibus connub. in glo. tertia, numero 53. & in leg. si vnquam. in verbo, donatione, numero 129. & uide glos. Paris. in §. tertiodecimo, glos. 5. num. 17. ubi an hoc operetur in beneficium tertij. *de Bottis*.

In ead. l. in addit. principij tex. an autem ista lex habeat locum in Castro, vel municipio, uide Roman. in l. si finita. §. si de vectigal. numero sexto, ff. de dam. infec. Ias. de actio. §. rursus, numero 34. & uide pro limita. Bald. de præscriptio. tertia par. quintæ par. principa. uersicu. & primo quæro. & ibi versicu. sequenti. uide de primo dicto, & quo casu procedat, vide Parisium, consil. 77. numero primo. *Caranita*.

In ead. l. in versic. in his autem omnibus casibus. pro ampliat. huius text. v. de Ripam in l. si rem, numero 16. & ff. de acquiren. possessio. contra Ias. hic qui limitat hunc tex. non procedere in donatione præsumpta & Afflict. decisio. 164. numero 2. Et uide Tiraqu. in l. si vnquam, in verbo, donatione largitus, numero 129. 140. inf. de reuoc. dona. *Caranita*.

In auth. quas actiones. uide pro limit. Diaz reg. 222. ecclesia, cum duabus præcedentibus. *Caranita*.

In eadem. quid in hospitali uide Afflic. in decis. 67. & ab habeat locum in præscriptione actionis competentis ecclesiæ, Gui. Pap. decis. 432. & decis. 36. *de Bottis*.

De Episcop. & clericis.

L. omnis in §. verum etiam hominibus. hoc quod familia gaudet priuilegio domini. declara ut per Afflict. Constitut. mag. cur. numero 4. & addit. ad eum. an filius presbyteri gaudeat priuilegio patris, quod non sensit Neap. in C. regu. 199. portecta, numero 60. & quid de concubina, vide text. & quæ ibi pos. in l. de iure, §. fina. ff. ad municip. & vide Iser. constitut. ut uniuersi. & ibi Afflict. numero primo. & amplia. ut per Ias. in l. cum quidam, numero 17. ff. de iurisdictio. omn. iudic. sed in contrarium faciunt notata per Afflict. Constitu. prosequentes, numero 17. 22. *Caranita*.

In ead. l. in verbo, omnibus clericis. vsque ad finem. Hodie est correctum illud, ut per Bald. consilio 53. tertio uolumine. Cottam in uer. clerici non possunt. in fine. *de Bottis*.

L. item nulla Communitas. uide pro intell. Afflict. Constitu. hac edictali, num. 3. *Caranita*.

In ead. l. in glo. in verbo, quod si fecerint. ex gloss. relata ad text. nota, quod dispositio, uel statutum, ne quis faciat aliquid, comprehendit eum, qui facit nomine alieno. Sed Abb. in capit. decernimus. col. 25. de iudic. tenet contrarium. de quo uide Alciatum de præscrip. 2. par. num. 2. *Caranita*.

L. si quis non dicam rapere. ad regu. huius lege vide omnino unum verbum Bal. in leg. cum proponas C. de nau. fen. Afflict. in decis. 276. Capic. omnino in decis. 155. numero 5. cum sequen. & limita ut ibi nu. 16. & per Fel. in cap. 1. de præsump. & in trac. de conatu. & Afflic. in constit. asperitatem. ponit decem fallentias in 1. & 2. notab. & per Duen. in reg. 35. *de Bottis*.

In ead. l. in verbo, non dicam, in verbo, sed attentare tantummodo. Soc. regu. 31. attentatio. Roma consil. 435. proposito casu. & Ias. in l. 1. § hæc autem uerba. in fine, ff. quod quisque iur. & Afflict. decisio. 276. & pro limitat. huius legis, quod non habeat locum in statutis, uide Roma. in lege, & si certus, §. appetitus. in fine, ff. ad Syllan. & ad dictam gloss. uide Iser. de capito. qui iur. uend. §. si vero voluerit, & pro limit. regu. huius uide Afflictum in constitut. asperitatem, numero 1. 2. cum hoc text. concord. quo ad pœnam constitu. magistros fundicarios. & ad materiam uide Grammaticum decisio. 2. numero 6. & decisio. 74. quoniam. uide omnino. & pro declaratione Capic. decisio. 155. numero 16. & 11. & Pet. Duen regu. 35. affectus non punitur & Iacob. Menoch. de arbit. iudic. casu 360. num. 49. & Iser. quib. mod. feu. amit. el. 1. uersicu. se exercuerit. *Caranita*.

L. parabolani in glo. in verbo, moratio. substitui debent esse tales, qui a principio potuissent creari. uide Baldum hic, & Affli. in constitu. magistri camerarij, num. 10. libro 1. *Caranita*.

L. ad similitudinem in verbo, substitutus periculo suorum. nota quod substituens non tenetur criminaliter pro male gestis per substitutum, sed ciuiliter, alias tex. hic non diceret periculo suarum facultatum, pro quo ego allego in fi mili glo. no. in l. obseruare. in verbo, ratio. in fi. ff. de offi. Proconsu. & Lega. & uide tex. & ibi Doct. in l. nullus. & in l. neminem. infra, de Decurioni. lib. 1. & Lucam de Pen. in fi. de agen. in reb. lib. 11. quid autem si substitutus est mortuus, uide glo. & ibi Bart. nu. 2. in l. 1. §. fin. ff. de publ. & uect. & ad materiam ui de Nigr. in Constitu. reg. 62. Item prædicti secreti, uide ad prædicta tex. in lege fi. in prin. ff. de custod. reorum. *Caranita*.

In auth. generaliter qui. an possidens immobilia sit ex persona

ab hac fideiussione, uide Alexan. in d. l. de die, §. qui mulierem. in fine, ff. qui satisd. cog. Ias. in l. sciendum. in principio. eodem titu. An iste tex. habeat locum in materia auth. quæ supplicatio infra, de prec. Imper. offeren. Gui. Papæ decis. 50. & 189. & an habeat locum in vsufructuario, qui tenetur cauere, Guid. Pap. dicta decis. 189. & ibi qualiter debeat præstari tale iuramentum. & vide multa ad propositum per Hippol. in l. fin. numero 123. cum sequen. ff. de iurisdi. omnium iudic. & quid in eo, qui alias non seruauit tale iuramentum, Bald. in auth. & qui iurat. infra, de bon. auth. iud. possid. in proximis verbis dicit, quod non debet amplius ad eam admitti. sequitur Hippol. singul. 74. & vide Iacobin. in l. prima, ff. qui satisda. cog. & Rom. consi. 439. col. fin. ubi ponit aliquos casus. & quid in contumace, uide Maran. fol. numer. 10. *de Bottis*.

L. nulli liceat.] per istum text. dicunt Doct. quod executor testamenti debet intra annum exequi, alias episcopus exequitur. Quid si testator substituit alium executori nō exequenti intra annum, vide Bal. in l. si fundum sub conditione, §. Stichum. de leg. 1. Cottam in verbo, executor. *de Bottis*.

L. omnes qui in §. præterea cum in prouinciis ys.] adde Iser. de feud. guar. numero 4. versicu. feud. ergo. & ibi addit. *Caranita*.

In aut. causa quæ fit in glo. in verbo causa. in media gl. in verbo omnes qui sunt sub tutela.] adde Bar. in l. 1. §. sufficit. ff. de admin. tut. & in l. 2. ff. de cond. fur. Afflic. decis. 262. Foll. ad Maran. par. 7. membro tertio, nu. 10. *Caranita*.

In ead. auth. in gl. in verbo sed in ciuili crimine.] quod sit crimen ciuile, & quod canonicum, vide additio ad Afflict. in proemio Constit. in princ. nume. 28. & remissiuè per Isern. in constitut. inconsutilem. de hæreti. sed quomodo intelligatur, vide Barto. de Cap. in constit. vsurariorum. *Caranita*.

L. sacrosanctę.] vide Affli. in decis. 241. & ibi an pater exigēdo fructus beneficiorum filij, teneatur ipsos restituere, & de quib. bonis possit testari filius factus clericus, vide §. in auth. presbyteros. *de Bottis*.

In auth. sed episcopalis dignitas.] Quid si fuit postea remotus à dignitate, an incidat in patriam potestatem, uide tex. in auth. constitut. quæ de dign. §. generale. Aret. in §. filius fa. nu. 51. Instit. quib. mod. iu. patr. pot. sol. & limita istum text. ut per Bar. in l. item in potestate, ff. de his qui sunt sui vel alie. iu. Quid in alijs clericis, vide Cottam in verbo, sacerdotium. & quid in monachis, uide Boer. in decis. 121. in fi. col. *de Bottis*.

In ead. auth.] limit. hanc auth. vt non procedat in eis fauorabilib. si ipsi nolunt. Cottam in verbo, episcopalis. & vide de pro limit. Diaz. reg. 235. *Caranita*.

In auth. presbyteros.] ad auth. presbyteros vide omnino Gu. Ben. in repet. c. Raynutius. in verbo, matrem. nu. 17. & seq. & Ioan. Crotum in repet. l. frater à fratre. nu. 60. de cond. inde. *de Bottis*.

L. repetita.] vide quid per istum textum dicat Alber. in authen. si verò contigerit. circa finem, de iudic. relatus per Capic. in decis. 137. nu. 3. *de Bottis*.

L. raptores.] confirmatur per constitut. capitalem pœnam, & ad intel. & materiam vide consi. crim. 40. & 59. 1. vol. *Caranita*.

L. Deo nobis.] ad materiam huius legis; vide Afflict. in decisio. 348. & ibi quid in monialibus Sanctæ Claræ. & de monachis ordinis mendicantium vide Luc. in l. certa forma. numero 1. C. de iure fis. ubi etiam de alijs monachis professis, an succedant parentibus, uel agnatis. vide Salicet. in l. cum te. inf. de donat. inter virum & vxo. & Abb. in capit. ex publico. de conuer. coniug. relatos per Felin. in rub. extra, de sponsal. in 4. colum. in fi. Adde ad materiam huius l. Afflict. in decis. 275. nume. 37. vbi an feudatarius si efficiatur monachus, feudum transeat ad monasterium eo viuo. Et quid si tempore ingressus feudum non est apertum, si postea aperiatur, succedat in feudo, uide latè Afflic. in decisio. 320. Capic. in decisio. decima, & in decisio. 31. 32: & Felin. post alios in cap. in præsentia. de probat. & in capit. inter dilectos. de fide instrumentorum, & quid si mortuo patre exijt de monasterio, uide Capic. in decisio. 115. numero. 11. *de Bottis*.

In ead. l. in §. hoc etiam cognitum in gloss. in verbo, parentum.] vide Neapod. in consuetud. si quis, vel si qua, in gloss. in verbo, proximiores. el secundo. & Capic. decis. 98. *Caranita*.

De episcopali audientia.

L. nemo deinceps.] concordant C. Regni. incip. prouisa iuris sanctio. *de Bottis*.

In ead. l. in verbo, nisi semel commissa non habeant.] nō quod crimina sępius commissa non merentur ueniam. & de quo per scribentes in C. Regni. amplioren fol. 159 quid si pro primo delicto fuit absolutus, ut de Roma. in consi. 236. & quid si à tempore primi delicti sunt transacti viginti anni taliter quod est præscriptum, uide Hippol. in consi. *de Bottis*.

In ead. l. in fi. l. in verbo. vt remissionem veniæ.] Et ideo non valet indultum remittens crimen, nisi faciat mentionem de alio commisso ante. Afflic. in Constitu. inconsutilem. nu. 57. & seq. de hæret. ubi uide multa ad hoc pertinentia. & uide glos. in c. cum pro causa. in uerbo, tanquam. de sent. excomm. & c. officij. eod. titul. & per istum tex. dicit glo. in Constit. reg. 85. ampliorem, quod crimina non merentur veniam, nisi semel commissa. & ad primum dictum vide Affl. constit. cum uniuersis. nume. 10. & Luc. de Pen. in l. 1. col. 15. versi. tertio quæritur. de desert. lib. 12. & Nigr. de uita & hon. cler. in uerbo, grauiori. & Affl. in constit. ad legitima pondera. num. 1. lib. 3. & Gramm. nu. 35. & quæ pos. ad c. 2. de fili. presby. in 6. *Caranita*.

In auth. si quis litigantium.] an iste tex. procedat de iure canon. vide Hiero. Zannetti. in 44. diffe. iur. ciui. & canon. *de Bottis*.

De hæreticis & Manichęis.

In auth. item priuilegium.] Limita ut per Abb. in c. gaudemus. in fi. ext. de diuortio. & quod in Iudeo, vide Nigos. in trac. de pign in 4. membro, 2. par. nu 69. *de Bottis*.

In auth. idem est de Nestorianis. in verbo, restituenda quidem.] ex isto tex. inferas ad quæstionem de bannito restituto, an recuperet fructus medio tempore perceptos; & de legitimato post mortem patris an contra agnatos & qui medio tempore possederunt, agat ad fructus. & iste tex. facit, quod non. & ita tenet Bald. in cap. primo numero 12. 13. hic fi. lex. Quod quomodo intell. uide Deci. & quæ ibi pos. l. in condemnatione, §. cum verbum. ff. de regul. iur. & vide plura per Franci. Marc. decisio. 537. *Caranita*.

L. quoniam multi.] An Iudæus possit esse testis contra Christianum uide Fel. in c. Iudæi. de testi. Paridem de Puteo in tract. synd. in ver. testis. Affl. in decis. 224. *de Bottis*.

De Iudæis & Cælicolis.

Rubrica.] & quæ sint permissa Iudæis, uide Docto. relatos per Cottam in verbo Iudęi. & ibi an plus puniantur Iudæi, quam infideles, & per quos iudices debeant puniri, Aret. consil. 158. Alex. consil. 5. vol. 6. & an Iudæi habeant filios in potestate, uel quo iure vtantur, vide Cottam in uer. vsura. in fin. & uide scrib. ad materiam in C. regni. Item statuimus ꝙ Iudæis, fol. 117. & adde quòd omnia concessa Iudæis perdunt per illum, qui crucem posuerit in ignem, uel alio modo eam offenderit, Afflict. in constitu. si quis in posterum. nu. 39. cum seq. vbi multum de Iudæis. An immunitas concessa incolis extendatur ad Iudæos, Bald. in l. spadonem. §. 1. ff. de excusa. tut. & an Iudæi possint expelli, & alia, uide per Iacob. in verbo, Dux. versicu. vltimo quæro. ad materiam huius rubr. ad desp Rex potest vendere Iudęos, sm Archidiaconum in c. qui sinceram. 45. distin. nec non potest filios Iudæorum parentib. inuitis nutriri facere & instrui ad bellandum, vt refert Afflict. in dec. 151. adde ꝙ inter Iudęos debet seruari lex Mosaica, nisi reperiatur expressè prohibita eis, Alc. in cons. 4. nu. 2. 3. & ibi glo. Paris. vol. 6. & ibi ꝙ Iudæi in fideles sunt de iurisd. iud. sęcularis non ecclesiastici. nu. 5. & ibi et nu. quæ lex seruāda est in matrimonijs. & an saluū conductum concessum Titio & socijs, extendatur ad Iudæum socium? vide add. ad 4. dec.

Auth. vide omnino ad materiam huius rub. Claud. Seisel. in Rubr. ff. de iust. & iu. vbi latè quæ possit, & quæ non Iudæus, & etiam si fiat Christianus. Adde quòd Iudæi sunt viles personæ & infames. Anno consil. 95. nu. 5. & an Iudæi subsint iudicibus ecclesiasticis, vide Couar. in 3. lib. var. resol. c. 3. nu. 9. fol. 749. *de Bottis.*

L. ne quis. in verbo mulierem in matrimonium.] in materia vide con. 23. vol. 2. consc. crim. & consil. sequen. & seqq. & ad intell. huius l. & quibus afficiantur Iudæi cum Christianis coeuntes, & econtra, & quid de cathecuminis, Saracenis, vide Iacob. Menoc. de arbi. iud. casu 290. & Ant. Gabr. de crim. concl. 2. lib. 7. *Carauita.*

L. hac vel sacra in verbo dignitates interdicta sunt.] quid si factus est Christianus, Rom. sing. 672. videtur idem tenere, & sequitur Hipp. sing. 107. & 179. colu. 3. & Tiraq. cess. causa, limit. 12. num. 11. Sed vide Felin. in c. cum sit. de Iude. qui id non admittit, nisi de recenti esset conuersus. *Carauita.*

Ne Christianum mancipium hæreticus vel Iudæus vel paganus habeat, vel possideat, vel circuncidat.

Rubrica.] Limita vt per Gul. Bened. in c. Raynutius in verbo. & vxorem 4. decis. nu. 396. *de Bottis.*

L. 1. in glo. in verbo capitali.] vide Affl. Consti. Comes, Baro. nu. 10. & talis sententia in clerico intelligitur de excommunicatione, Alciat. de præsump. regu. 3. præsumpt. 45. vide Afflict. in consti. Castellan. nu. 24. & Consti. qui literas. in fi. lib. 3. & ad glo. hic vide Pet. Duen. reg. 393. limit. 9. & Affl. decis. vlt. nu. 14. & Abb. in c. quanto. n. 7. de iureiur. & Boer. decis. 254. nu. 10. & Iac. Men. de arb. iud. casu 316. vol. 10. *Carauita.*

De his qui ad ecclesiam confugiunt, vel ibi exclamant, & ne quis ab ecclesia extrahatur.

Rubrica.] vide ad istam rub. C. reg. 95. Item statuimus. & ibi Nigr. & vide Aegid. Boss. tit. de Capt. n. 20. *Carauita.*

In ead. l.] ad hanc materiam vide omnino Couar. in 2. lib. var. resol. c. fin. per totum. quid de iure canoni. vide 40. differentias per Hier. Zanet. Ad materiam istius ti. vide Bar. in Auth. de manda. Princip. §. sed neque. & an priuilegia confugientium ad ecclesiam extendatur ad illos, qui confugiunt ad collū Sacerdotis portantis corpus Christi, vide gl. in c. quæsitum est. 13. q. 2. & quid in excōmunicato, vide Feli. in c. 1. de excep. vide C. regni. Itē statuimus q̄ ecclesiæ. & ibi scrib. fol. 13. vide casus, in quibus quis non gaudet ista immunitate, per Guid. decis. 121. Boer. deci. 199. & 200. & vide ad materiam Bellucam, fol. 49. 50. cum seq. omnino, & ibi quid de debitore ciuili & quid in fallitis, & in his, qui possunt carcerari ob æs alienū, vide Renu. in tract. de decoctor. fol. 184. no. 41. & Petr. Duen. in reg. 227. quid in debitore fugitiuo, Petr. Duen. in reg. 175. in fi. *de Bottis.*

De leg. b. & constit.

L. digna vox.] canonizata est per tex. in c. iustum. dist. & quod in contractibus Principum seruandum est ius cōmune volui. Bald. relatus per Alexandr. in consil. 116. nu. 9. an Princeps teneatur seruare contractus & alienationes factas per ipsum, vide Loffr. consi. 38. & quo modo Princeps sit legibus solutus, vide per Ferdinandum Vasquez in 1. lib. controuersiarum forensium, c. 1. nu. 28. & 29. *de Bottis.*

L. non dubium in verbo, non solum ... sed.] intellige de iure, quia de facto id quod factum est, non potest dici infectum, ut per Afflict. in consti. iurisgentium. num. 2. nam hoc solum priuatur Deus, vt potius ad tex. l. in bello, § fac. i. ff. de captiu. & postli. reuer. vide Diaz. regu. 425. *Carauita.*

L. quod fauore.] vide multa similia per Barbat. in capit. 1. colum. quinta, de rer. us eccl. n. alien. limita tamen non habere locum, quando quis esset concessum ad postulationem partis, quia tunc poterit retorqueri in odium ...

Dec. consil. 361. col. 8. *de Bottis.*

L. si in priuatis in verbo etenim quedam vertam subtilitatem.] vide ad decla. Iac. Menoc. de arb. iud. q. 7. nu. 33. subtilitas autem, per quam peruenitur ad veritatem, laudatur, vide Affl. consti. speciale, nu. 6. *Carauita.*

De mandatis Principum.

L. si quis afferat.] an dispositio huius l. procedat in iurisdictione ordinaria, vel delegata concessa per Principem, vide Doc. relatos per Cottam in ver. iurisdictionis. & ad reg. tex. vide Dec. consi. 214. col. 1. *de Bottis.*

In ead. l. in verbo nemini quicquam nisi.] vide Diaz. reg. 419. Legatus. & Anto. Gabr. conclu. 2. & 3. lib. primo, de probat. *Carauita.*

De vetere iur. enucl.

L. 1. in versi. sed neque ex multitudine.] Hunc tex. dicit sup. reuni Chass. post alios, quos allegat in sua gloss. 11. par. concl. 9. & plura adducit ad hoc facientia, & præcipuè illud euang. abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. & ideo ex gl. in cap. ad audientiam. de consuet. infert non esse inconueniens à minus sapientibus aliquando petere consilium, cum reueletur quandoque minori, quod nescit maior. l. potioris. C. de offic. rect. prouin. cum alijs ibi adductis. & refert historiam relatam à Doct. in d. ca. ad audientiam de fatuo, qui determinauit litem taberna rij & pauperis : & ex dicto Speculi. concludit etiam minus peritos esse consulendos. & in difficultatibus & decisionibus causarum, etiam iuuenes aduocatos, & minus doctos esse vocandos. & de prædicta historia fatui, vide Gramm. decis. 77. in fine. & ad tex. vide Abb. in c. Capellanus, pen. no. de fer. & in c. primo, in fi. de consti. Dec. consi. 494. num. 15. & 499. nu. 12. *Carauita.*

In ea. l. in verbo, cum hoc tantummodo obtinere.] & ideo præcipitur seruari mos, qui obtinuit. inf. de iniur. l. fi. in finem quælibet curia habet suos ritus in iudicijs. Isern. in consti. si quis in posterum verbo, vnde oportet, qui ritus debet probari, ut ibi per eum, verbo, oportet obtentum. & si aliquid fit præsumitur fieri quod est solitum. Affli. in consti. fidelium, nu. 9. in fi. & de stilo seruando & qualiter, vide Afflict. consti. si quis num. 26. & vide l. illud. & quæ ibi posui, ff de excu. tu. & Affl. consti. nihil veterum. in fi. & consti. spāle. nu. 4. Iser. lite. leg. in princ. & longæuus vsus circum pōt pro iure allegari. Affl. decis. 79. in fi. & ibi in add. vide de stilo curiæ attendendo, vide etiam decis. 35. nu. 4. & 5. decis. 393. nu. 5. *Carauita.*

De iuris & facti ignorantia.

L. si post diuisionem.] Afflic. in decis. 58. Dec. in consil. 351. & 525. amplia istum tex. in mobis, vt per gl. Pari. §. 16. gl. 2. nu. 15. *de Bottis.*

L. error.] no. q̄ confessio erronea potest vsque ad sniam reuocari probato errore. de qua materia uide late p̄ Doc. relatos per Cottam in ver. confessio erronea. uide latè de materia uidebis. & oino Are. in §. si minus. nu. 13. Insti. de act. & Affl. in consi. super incisionib. n. 26. *de Bottis.*

In ead. l. in gl. in verbo error la 2. in fine. in verbo, quia melius quis errorem alienum.] ex fragilitate humana procedit, ut magis in alios cernamus, quam in nobismetipsis, si quid delinquatur, ut inquit Cic. 1. off. cui multum conuenire v̄r illud Persij, Satyra 4. nemo in sese tentat descēdere nemo, sed præcedenti spectatur mantica tergo. & sentire uisus est Sene. ad Lucil. dicens, nos aliena vitia ante oculos semper habere, nostra autem à tergo esse. *Carauita.*

L. non id circo.] no. istum tex. q̄ confessio defuncti potest reuocari ab hærede, secundum Bald. in l. error. in fi. C. eo. de. quo per Affl. in decis. 233. *de Bottis.*

De precibus Imper. offer. & de quib. reb. suppli. lic. & vbi.

L. petitio.] limita istum tex. non habere locum in debito- incarato.

stratos, ut per Afflict. in decis. 5. & Gramm. in decisio. 11. nume. 2. 3. & an impediat executionem sententiæ, Guid. decis. 97. & uide multos casus per Boer. in decis. 96. in 2. uolum. in quibus non extenditur tale rescriptum, & an extendatur ad fideiussores. Afflict. in const. pacta uitorum, nu. 22. & Hippol. in rub. ff. de fideiuss. & an interim currant usuræ, Alber. hic col. 6. & Boer. in dicta decisio. 296. numero 5. de quo unum uerbum Ias. in l. si unus. §. ante omnia, in fi. ff. de pact. & Bar. in l. lecta. in casus positione. ff. si cert. pet. & quid in debitoribus dolo fallitis, uide Benuenutum in tracta. de mercat. decoct. 5. parte, num. 20. & in septima parte, nu. 16. ubi late quomodo habeat locum ista lex. Et quid si concedatur ultra quinquennium, Afflic. in consti. ad officium baiulorum, num. 10. tenet, quod non ualet. Et quid in debito fiscali guerae. in loco a fisco ad ecclesiam fol. 82. litera, D. & quid in debito ex delicto, Alex. in l. 1. nu. 43. ff. si cer. pet. *de Bottis*.

L. *uniuersa*. limita istum tex. non habere locum quando debitor, cui conceditur moratoria, est pauper propter quod non posset reperire fideiussorem, nam hoc casu licet non detur fideiussori, ualet tamen guidaticum, ita Bal. nou. in trac. doc. 8. parte, priuil. 12. & an creditoribus non petentibus talem cautionem ualeat rescriptum, uide Affli. in decisi. 378. & ibi an creditores possint remittere hanc cautionem. & an tales literæ extendantur ad creditores futuros, Gui. Pa. decis. 109. uide omnino Boer. in decis. 296. *de Bottis*.

In *auth. quas supplicatio.* an iste tex. habeat locum, quando Princeps committit alicui quod nomine regio iustitiam faciat, vide Capic. in decisio. tertia. & quid si iudicat tanquam arbitrator, uide Gramma. in decis. nona, & an executio hoc casu dicatur facta, si debitor est carceratus, ita quod causa possit reuideri, uide Capic. in decisio. 169. & an pendente reclamatione debeant opponi termini in sententijs pro executione sententiæ, Afflict. in decisio. 341. & an concedatur restitutio in integrum aduersus hanc sententiam regiam, & posito quod concedatur, an impediatur executio, uide Afflict. in decisio. 356. & Capic. in decisio. 83. & an fiat executio pro expensis pendente reuisione, uide Affl. in decis. 358. in fi. & an iste tex. procedat in diffinitiua tantum, vel interlocutoria, vide Capic. in decis. 144. Et quid si Princeps pronunciat ad relationem alicuius, vide Gram. in decis. 350. & quid si cautio, quæ debet præstari, præstetur post executionem, an conualidetur executio? Guid. Pap. decisio. 50. & ibi an stetur iuratoriæ cautioni, & multa alia ad materiam huius auth. & decis. 169. & an rescriptum Principis quod talis sententia non exequatur, debeat attendi vide Guidon. decis. 420. & uide Affli. in 10. q. 5. Constitu. reg. & an condemnatus ex una causa ad restituendum, eum, possit retinere ex alia, non obstante sententia, Capic. quod sic in decis. 119. Quid non potest quis præstare hanc cautionem, an sufficiat, si de tali pecunia emantur prædia, uide tex. in l. secunda. C. de præd. Decur. lib. 10. melior tex. in leg. fina. §. quod si ei qui. de ordin. cogni. *de Bottis*.

Si contra ius vel vtilitatem pub. vel per med. fue. aliq. postul. vel impetra.

L. *non idcirco.* Ad intell. uide Iac. Meno. de arb. iud. lib. 1. q. 37. num. 24. *Caranta*.

L. *& si non cognitio.* vide Afflic. dec. 361. nu. 36. & ibi Gram. vide omnino ad hanc l. Afflic. in constitu. spoliatus, nu. 20. versi. 3. allegat spoliatus, alias est in Const. uidentur. *Caranta*.

L. *nemo. in glo. in verbo, generali iuri. In med. eo glo. in verbo, quod res alterius mihi detur.* vide Diaz. reg. 209. dominiũ rei meæ. & Andr. in proœm. Constit. colum. 2. in princ. *Caranta*.

In *ead. l. & eadem glo. in verbo. quod autem si dixerit Imperator non obstante.* plura de effectu clausulæ, non obstante ponit Dec. consi. 10. & an tollat dispositionem iuratam, uide Diaz reg. 99. & adde quod operatur plusquam clausula, ex certa scientia. Gramma. decis. 66. num. 37. ubi de materia. *Caranta*.

De diuersis rescriptis & pragm. sanction.

L. *si libellum.* concessio intelligitur, secundum petita de quo Dec. in consi. 61. & ad istum tex. uide Loffr. consi. 8. num. 50. cum seq.

L. *falso in verbo, perennia esse debeant.* ad declarationem & intell. vide Iac. Menoc. de arb. iud. casu 202. nume. 77. & casu 204. num. 2. *Caranta*.

De offic. Præfecti vrbis.

L. *sedentibus.* uide Bal. in l. 1. §. vbi autem, num. 6. C. de cad. toll. Afflic. in decis. 51. *de Bottis*.

De offic. Præfecti Augusta.

L. *Præfectus in verbo, admonendi vel puniendi.* adde Lucam de Pen. in l. quinque. uers. & secundum hoc. C. de Decu. lib. 10. & Afflic. Constit. Iustitiarij per prouincias, 7. no. num. 9. & pro intell. vide Iac. Menoc. de arbi. iud. lib. 1. q. 37. nu. 16. *Caranita*.

De offic. diuersor. iud.

In *auth. sed hodie, in verbo. pro fiscalibus vel priuatis.* corrigitur per Ritus magnæ curiæ. Itẽ si quis debitores, nu. 164. secundum cuius dispositionem potest mulier carcerari. & ad regulam huius text. & eius limit. uide Iacob. Menoc. de arb. iud. lib. 2. q. 88. num. 10. *Caranta*.

De Assessori. & domest. & cancel. ind.

L. 1. *in verbo, spe præmiorum.* uide multa per Affl. in consti. ut vniuersis, num. 38. *Caranta*.

L. *si post depositum.* per istum tex. dicunt Doc. qui imperitia Assessoris non excusat magistratum, quod limita duob. modis per Doct. relatos per Cottam in verbo, Assessoris, & adde, quod idem est econtra ut per Cæpol. caut. 35. *de Bottis*.

L. *nemo ex his in verbo, cum aduocatione vti.* uide Affl. Constit. ut uniuersis num. 56. & Dec. consi. 42. num. 3. Iacob. Menoc. de arb. iud. lib. 1. q. 73. nu. 4. *Caranta*.

De contract. iud. vel eorum qui sunt: &c.

L. 1. vide Capic. in decis. 156. in finalib. verbis. & quid in decis. 195. & per Bellugam fol. 165. num. 13. & Afflic. in constitu. communiter. An possint recipere munera propter merita, Tiraq. in l. si unquam. in verbo donatione, nu. 49. uide plures limit. per Pet. Duen. in reg. 31. *de Bottis*.

In *ea. l. in verbo, quidem mobiles res.* an habeat locum in officiali non habente iurisdictionem, ut prope est aduocatus fisci, uide Luc. de Pen. in l. 2. de Luc. aduoc. libro 12. vide Socu. reg. 278. officialis. & Pet. Duen. reg. 31. administratores. *Caranta*.

In *ead. l. in verbo, prouincias vero moderari.* limita ut per Tiraquel. l. si unquam. uers. donatione largitu, nu. 59. infra de reuor. don. & Ias. in l. principalib. ff. si cer. pet. & hodie nec etiam possent contrahere matrimonium in loco offi. ij, ut in Consti. reg. iustitiarij per prouincias, vbi Affl. num. 3. uide etiam constit. communiter. & ibi omnes. *Caranta*.

De modo mulctarum quę à iud. inflig.

L. *Mulctarum.* ad primam partem huis tex. uide omnino Capi. in decis. 185. ubi limit. illud habere locum in terris, quę subsunt iurisdictioni Principis. secus in his, quę subsunt immediate iurisdictioni Comitis, uel Baronis, sm Alc. in c. 1. §. si quis aliũ vlt. opp. de pa. ten. *de Bottis*.

L. *nos. quo in versi id quoque obseruandum.* pro intell. illius tex. & totius tit. vi. Luc. de Pen. in l. si. ad magistratum, vol. 2. vers. Sed qd si iudex. C. de Decur. lib. 10 *Caranta*.

De defens. Ciuit.

L. *per omnes verbo, renouent patrocinia.* No. ex hoc tex. q in atrocioribus licet leges trãgredi. de quo vide M. Mar. dialogo quinto, princ. lib. Gabr. de iud. singu. 111. allegat istum tex. quod latronibus non est dandus aduocatus. *Caranita.*

De edendo.

L. *qui accusare* · pro ampliat. vide Cottam in memoral. in verbo, actore non probante. & adde quod reg. huius tex. procedit etiam in beneficialibus. Iacob. Menoch. de arbit. iud. lib. 2. cent. prima, casu 98. in fine, & quomodo procedat vide Her. de contro inuesti. nu. 9. versic. regula illa. *Caranita.*

In ead. l. [illegible] istum tex. etiam si intentio actoris fundaret se super negatiua. Car. consil. [illegible] Iacob. pro decisione. col. penult. 2. lib. & amplia etiam si ex forma statuti denegaretur defensio reo, quia propter contumaciam. Bald. in rub. de manu. vind. infra & Cepol. caut. 243. Cotta in verbo, actore. Item amplia procedere etiam si reus assumeret in se onus probandi, vt per Dec. consil. 43. Adde tamen quod si reus est absens non absoluitur diffinitiue, sed ab obseruatione iudicii tantum. Hippo. singu. 169. vide plures ad limitat. per Hippol. in lege. de minore. in 5. tormenta. & per Purpuratum hic. *de Bottis.*

De in ius vocando.

L. *Venia in el. in verbo, concedi in versi. sed ubi de pœna corporali vel pecuniaria.* Habens fiscum potest indulgere malefactoribus contra fiscum, cui pœnæ fiscales applicantur, quia de suo facit gratiam, & in iure suo fundat. Bald. consil. 102. incip. consi. crimin. primo volum. & ad Glo. hic adde Alciat. de præsumpt. reg. 3. præsumpt. 11. & Felin. in c. super eo. de offic. deleg. & Barbat. consilio 11. quarto volum. & Petr. Rebuf. in pract. beneficia regu. de non tollendo ius quæsitum, glo. 5. nume. 5. 24. & seq. & Iacob. Menoch. de arbit. iudic. lib. primo quæstio. 95. *Caranita*

De pactis.

L. *post venditionem* · vide pro intelle. Paris. consil. 39. 3. volu. *Caranita.*

L. *post quam liti.* vide ad istam l. Consti. sponte nolentibus [illegible] Glo. & [illegible] mag. Cur. 199. & Consti. contingit interdum. *Caranita.*

In ead. l. Quid si aliquis renunciauit petitioni per se factæ, vide [illegible] & limita istum tex. non habere locum in beneficialibus, & feudalibus, ut per Claudium & lat. hic. de veritate tamen vide Capic. in decis. 156. nume. 6 & 17. vbi dicitur, quod pactum de non petendo in feudalibus non valet. addnçit And. in capitu. finali de feudo [illegible] & vide Dom. Franc. folio 113. nume. 45. cum sequen. ubi an renuncians instantiæ, videtur renunciare iuri, & multa alia. & an renuncians litis videatur facere eos habere aduersarium, uide late per Tiraquel. in l. si vnquam in verbo, donatio largitus, numero 161. & seq. vbi an dicatur habere rem pro derelicta. *de Bottis.*

In ead. l. in glo. in verbo, nulla actio. ad declarat. Glos. vide Arium Pinel. in l. 2. de rescinden. vendi. 2. parte tertia, cap. 1. numero 15. & Glo. Paris. §. primo. glo. 7. numero 61. *Caranita.*

L. *debitori.* Adde Petr. Duen. reg. 18. actio extinguitur. & Dire [illegible] creditor. *Caranita.*

In ead. Adde quod si hæres acceptauit hæreditatem, reuiuiscit actio. Tiraquel. de retract. §. 1. glos. [illegible] nume. 70. Quid si testator in dispositione reliquit creditori tantum de bonis suis, vide Hippol. sing. [illegible] tenet, quod non confunditur actio. Vide plures limitat. & ampliat. per Petr. Duen. in reg. 18 & an extinguatur hypotheca, idem in reg. 17. versicu. secundo amplia. vide Pau. de Cast. in l. 2. num. 5. C. de hæred. vel act. uend. & Capic. in decis. 195. Nicol. Otatio. in tracta. de pignor. in primo membro, quinta par. numero 49. cum sequen. usque ad finem illius membri. adde tamen quod si creditor vendit hæreditatem, actio reuiuiscit, l. 2. §. fina. ff. de hæredit. uel act. ven. & Pau. de Cast. in l. debitor, ff. ad Trebell. adde, quod in legitima debita filio deducitur quod sibi debetur, nec confunditur. Aimo in consi. 197. nume. 3. & adde, quod pro parte, qua quis est hæres, confunditur actio, vt per [illegible] hic, & Tiraq. de retract. lign. §. 32. glo. 1. numero 50. *de Bottis.*

L. *si paciscar* ad istum tex. & eius materiam vide Moder. in C. regni ad hoc, numero 124. & Ioan. Lup. folio 257. *de Bottis.*

L. *ex conuentione* · no. differentiam, quando datur fundus æstimatus, & quando inæstimatus. de quo latissime Neuizanus in silua. in uerbo diuiti non est nubendum, nu. 7. cum sequent. & limita & amplia istum tex. ut per Petr. Duen. in reg. 12. & vide Aretinum in consil. 84. & tex. in l. si gratuitam. §. 1. ff. de præscript. numero 6. ubi quid si est data facultas reddendi rem vel pretium. vide ad materiam huius l. ex conuentione. latissime per Soc. in consil. 56. uolum. 1. & Couar. in c. 28. pract. quæstio. per totum. *de Bottis.*

L. *pactum quod dotali.* Alexander in consil. 190. nume. 1. & Ioan. Dilect. de art. testandi. tit. 21. caut. 10. ubi quid si interuenerit iuramentum, & quid si sit de succedendo certis bonis, & an requiratur insinuatio ibi. Adde Gul. Bened. in c. Rayuutius. in uersi. duas habens filias, nume. 196. *de Bottis.*

L. *si creditores* · quid si egit contra aliquos non facta protestatione, an videatur creditor diuidere debitum, quod sibi debebatur in solidum, uide Afflict. in decis. 142. & ad materiam uide Cottam in verbo creditor habens. Glo. Paris. in consti. Paris. §. secundo, glo. quarta, numero 28. *de Bottis.*

In ead. l. uide gl. Paris. tit. 1. §. 2. glo. 4. nume. 28. & Cepol. caut. penultima. Cot. in memor. uerbo, creditor habens. *Caranita.*

L. *licet inter.* vide Gul. Bened. in repet. c. Raynutius in uerbo, duas habens filias, nume. 203. & amplia idem esse in illustriss. dominis, qui dediti sunt exercitio armorum, & in dominis & principalibus alicuius terræ, licet non vacent exercitio armorum. Dec. in consi. 519. numero 3. *de Bottis.*

L. *traditionibus.* Adde, quod in solo titu. transfertur dominium annullato tit. retransfertur dominium, ut per Doc. relatos per Alexander in consi. 58. nume. 4. quid in concessione facta per Principem, uide Capic. in decisio. 164. numero 7. & quid in concessione facta Principi, uide tex. in l. ut inter diuinum sup. de sacrosanc. eccle. & And. c. 1. nume. 3. quid sit inuestitura. & quid in concess. in Emphyteusi. uide Corn. in consil. 237. litera B. 1. uolum. ubi dicit cessare disposit. huius l. de ueritate tamen ibi litera H. 1. Et quid in rebus incorporalibus et immaterialibus, uide late Tiraquel. de retract. ligna. §. primo, in Glo. 7. numero 12. & quid in dote, uide Baldum in lege, de diuisione, ff. soluto matrimonio. Et quid in substitutione facta in contractu inter viuos, Aimo consi. 19. numero 9. *de Bottis.*

In ead. l. in verbo, nominandi pactis. Quid in contractu inito cum Principe, uide Capic. decis. 16. nu. 7. & hanc l. allegat Her. [illegible] in fi. *Caranita.*

L. *cum proponas in versi. nec aduersario tuo.* vide Dec. consi. 282. [illegible] No. reg. quod Frangenti fidem, fides frangatur, quod limita non habere locum in tregua, secus autem in pace. Soc. consi. 252. uol. 2. in fi. Cotta in ver. pactum nudum. [illegible] & in uer. talieus. & hanc reg. amplia etiam si interuenerit iuramentum. Dec. consil. 255. numero 3. *de Bottis.*

L. *pactum.* vide Dec. cons. 55. in principio, & cons. 98. num. 4. Aim. consi. 261. Alexander cons. 23.

L. *Gerentanus.* uide Gui. Pap. consi. 1. num. 7. & Capic. in decis. 65. numero 3. decis. 209. num. 26. ubi an ille, qui pluribus annis coquit panem in furno meo, si cessat possit cogi. & uide omnino glos. in consuet. Paris. §. 7. glos. 3. numero 17. 19. & 20. ubi ponit intellectum huius leg. *de Bottis.*

In *ead. l.* uide ad declarat. Glo. Paris. titu. primo, §. septimo numero 19. fol. 100. col. 3. & Francis. Maran. decis. 352. *Caranita.*

L. *si quis in conscribendo.* Adde ad materiam Doct. in l. si cõuenerit.

nunciet. ff. de iurisd. om. iud. Felin. in c. 1. 4. col. de iud. limita vt per Fel. in c. si diligenti. de foro compet. relati per Affl. in constit. vt vniuersis. nu. 15. & liceat fauori suo quilibet renunciare potest, intelligo si talis renuncians fuerit de eo certioratus. Alex. in consi. 1. vol. 6. nu. 4. Sed quid si interuenit iuramentum, vide Tiraq. in l. si vnquã, in princ. num. 98. & 130. *de Bottis*.

L. *de quaestione*.] vide Affl. in decis. 291. vbi limitat. & omnino Capic. in decis. 159. nu. 10. cum seq. & vide Gul. Bened. latissime in c. Raínutius. in ver. duas habens filias. & an valeat pactum inter fratres, quod superstes succedat alter, vel q̃ primogenitus tantum succedat. vide late per Dec. omnino consil. 225. & consil. 236. in fine. col. & an Princeps possit tollere facultatem testandi, Dec. in consil. 361. col. 1. in fi. & nu. 8. & quid si interuenit iuramentum, Tiraq. in l. si vnquam. in prin. num. 137. & ad materiam vide omnino Cur. iun. consil. 81. & quid in laudo, an frater succedat fratri, vide Dec. consil. 14. volum. 3. in fi. & quid in conuentione, quod superstes succedat, Dec. consil. 63. num. 4. & de materia Dec. consil. 488. nume. 17. 18. & quid in diuisione facta in vita patris, Dec. consil. 85. numero 8. & consi. 475. nume. ... & de pacto in contractu matrimonij, quod primogenitus nasciturus succedat, vide Boer. in decisio. 172. latissime. de pacto de succedendo ad certa bona, vide Alexand. in consil. 95. in primo dubio Adde, quod si Titius promisit Caio bona sua post mortem suam, talis promissio valet. Aimo consil. 139. vbi late de materia huius l. & de pacto inito in contractu matrimonij, quod primogenitus succedat, an valeat vide Capell. decisio. 451. & ibi omnino addi. Aufrerij. vbi etiam loquitur, si promittatur, quod succedat filia, quae maritatur. de quo per Franc. Mar. in decisi. 135. *de Bott.*

In *ead. l. in versi. voluntatem*.] vide not. quaestio. per Bald. hic, & adde, quod haec appellabitur vltima voluntas, ne declarat Curt. iun. in consil. 98. non autem contractus inter viuos. & ibi an dicatur illam reuocasse per testamentum, quod postea fecit cum clausula derogando &c. & vide Gozad. in consil. nonogesimooctauo, an autem sufficiat, quod illa voluntas subsequatur, vide Aim. consil. 19. numero 3. an autem fratres possint facere pactum cum consensu patris, quod vnus habeat totam haereditatem, alius certam quantitatem, Aimo. consi. 52. quod sic. *de Bott.*

In *ead. l. in verbo. cum in alienis rebus*.] vide Ben. Vad. re. 55. pactum. post reg. Soci. & eundem reg. 66. lice. de his qui feud. da. po. num. 11. versi. iccirco praedicti, & qui succes. tenea. num. 2. *Carauita*.

De transactionibus.

L. 1.] Adde, quod transactio inter alios facta, alteri non potest nocere. de quo Gl. Paris. in consuet. Paris. § 22. gl. 1. nu. 68. an arbitramentum dicatur transactio, ita quod à pari procedant, uide Bal. in l. fi. § sed & si quis. inf. com. de leg. & Suarez. in alleg. 19. nu. 15. & de transactione inita super lite calumniose mota, vide tex. in l. in summa. ff. de cond. indeb. *de Bott.*

L. *cum te transegisse*.] allegatur, quod confessio extra iudicium parte praesente plene probat. ad idem l. generaliter. infra de non num. pec. l. fi. infra de fideicomm. l. cum indebita. ff. de probation. Alexan. consil. 53. 1. v. illum. circa fi. consi. 76. vol. 6. & quid si fuerit probata per testes singulares, vide Aim. consi. 167. numero 3. & sequen. *Carauita*.

L. *de fideicommisso*. vide vnum verbum Bar. in prima cõst. Codic. nu. 5. circa fi. Quid si aliquis ex fratrib. habet filios, aliquis non, vide Dec. consi. 11. nu. 5. vide Tiraquel. in l. si vnquam. in verbo, donatione, num. 110. & 116. latè per decis. Pedem. 112. num. 16.

L. *si diuersa pars*. Adde Afflict. in decis. 210. in secundo dubio quod autem in pignore dato ex causa transactionis an possit retineri, uide Hippol. singu. 145. & quando dicatur partes recedere a transactione, vide per Suarez. in alleg. 19. num. 8. 9. 10. & an possit agi primaeua actione ibi vers. nu. 4. & an contra tertium possessorem ibi num. 17. & nu. 12. *de Bottis*.

In *ead. l. in verbo. refusa pecunia*. vide Gram. decis. 66. num. 22. & 66. & Afflic. decis. 220. numero 4. ubi uide in materia rescissionis transactionum. *Carauita*.

L. *transigere*.] ad materiam vide constitu. priusquam, & ibi Afflig. & vide constitu. post citationem, quae corrigit. l. istam. *Carau.*

L. *transactione matris*.] an autem possit mater locare operas suas, vide Luc. in l. 1. C. de fugit. colo. lib. 11. vbi dicit, q̃ sic. quod est not. *de Bottis*.

L. *transactione finita in verbo infitiatis graue*. ad limitationem huius l. vltra Doct. hic vide Bar. Ias. & alios in l. iusiurandum quod ex conuentione. § procurator, ff. de iureiuran. & Dec. consi. 14. in fi. & Glo. in uerbo. praecognitam. in c. tertio loco, extra, de praesumpt. & M. Maur. dialogo 52. turpitudo & glo. in c. ex tenore. in verbo, tunc viuentem. de testib. & gl. Paris. ti. 1. § 22. nu. 55. fol. 190. col. 1. & Diaz. reg. 24. allegans & limitans hanc l. non procedere quando vertitur periculum animae. Petr. Duen. reg. 270. limita. 1. & uide concord. & limit. ad hanc reg. per Ben. Capr. reg. 23. *Carau.*

L. *si de certa*.] limita istum textum. vt per glo. & Doct. in l. sub praetextu. sup. eodem, & Affli. in decis. 285. num. 4. & nume. 7. & omnino nume. 13. & ad materiam generalis transactionis & quietationis, uide Cur. iun. in consi. 101. *de Bottis*.

L. *si causa cognita*.] Limita & declara vt per Bart. in l. si emptor. § Marcellus, in fine, ff. de iudic. & Marantam in sua pract. in 6. parte, in fi. & limita non habere locum in sententia Principis, Iacob in uer. Princeps. uers. sed an Princeps. *de Bot.*

L. *si pro fundo*.] Vide tex. & Glo. in l. penult. ff. de euictio. limita per Afflic. in decis. 306. in fi. & uide Capic. in decis. 156. numero 9. ubi rationem & per illum text. dicit Bal. in capit. primo. de controu. feud. in vasal. & alium. quod dispositio l. sancimus. non procedit in transactione, hoc autem non est uerum in remissione debiti seu quietatione. Bar. in l. Modestinus, ff. de donatio. & vide omnino Tiraq. de retrac. lign. § primo. glo. 14. nu. 60. & glo. in consuetu. Paris. § 22. num. 67. & ibi: quid si in transactione adsit clausula, cedens omne ius. & uide quae addidi ad Bart. & Alexand. consi. 152. col. fi. vbi multa. & inter alia an possit repeti solutum ex causa transactionis. *de Bottis*.

L. *transactionem*.] allegatur semper ad id quod dicitur in summario. de quo vltra Doct. hic vide Ias. in § quadrupli. nume. 63. Instit. de actione & Dec. consi. 351. numero 6. Alciat. de praesumpt. reg. prima. praesump. 21 & Gram. decis. 66. numero 9. vbi ponit, an sit idem, quando adest praesentia officialis. sed intellige praedicta. ut per eum ibi nume. 25. & vide etiam num. 64. & decis. 103. numero 62. *Carau.*

L. *vbi pactum*.] an possit agi primaeua actione vide Suare. in alleg. 19. nu. 14. & an contra tertium possessorem, nu. 17. *de Bott.*

L. *si quis maior*.] vide Guid. Pap. consil. 31. numero 2. & 5. & 8. & consil. 32. in fine. lex ista habet locum in omni contractu. Alexan. consil. 97. nume. 14. volum. 5. & ad materiam vide Gram. in decis. 103. nume. 154. & 60. & limita non habere locum in curia mercatorum per Stracch. in § Cato numero 10. ff. de verb. oblig. & vide Iacob. in ver. & cum pacto quod dicti uas. ... totum & omnino Dec. consil. 451. per totum. Afflict. in capi. 1. 2. colum. de feu. dat. minimus valeenet, quod iste tex. non habet locum in contractu emptionis & uenditio. nam si emptor non obseruat ex parte sua, non sit resolutio contractus, & quando qui dicatur renunciare resolutioni contractus, uide Aim. consil. 103. numero 3. 4. & an procedat de iure canon. Iannet. in 55. differ. iur. ciui. & cano. & ibi alii quae de materia. & quid si defecit in minimo, vide addit. ad Dec. in cap. de appellationibus. extra, de appellat. & an petendo obseruantiam contractus, dicatur renunciare solutioni. Cotta in verbo, quicunque. & vide omnino Matthes. not. 50. & ibi addit. si debitor non soluit primam pagam, an possit conueniri? vide quid per istum text. dicat Ioannes Baptista de Sancto Seuer. in tracta. de transactio. quaestio. 19. & Curt. iun. in l. electione 17. ff. si certum pet. & an iste tex. habeat locum in contractu inualido. vide Gui. consil. 53. numero 1. vbi dicit quod non. & ad dictum Ioan. Bapt. uide Cottã in ver. emphiteuta priuari, & an admittatur purgatio morae. ui. Alexand. in consil. 30. & ibi quid si in minimo est contrauentum iuramento. & quid agens non adimpleuit ex

parte sua, etiam qualiter debet probare adimpleuisse ex parte sua ibi late. Quid si in modico quid deficit, vide Alex. consi. 147. col. fi. *de Bottis.*

In ead. l.] ad intell. huius l. vide Dec. consi. 432. 4. vol. Rom. sing. 50. alias Mathes. & M. Mant. libr. 3. loc. com. cap. 48. *Carauita.*

L. si ex falsis.] adde declar. huius tex. & de eius materia, & de tempore quo falsitatis exceptio probetur vide Iacob. Meno. de arb. iud. lib. 2. casu 14. *Carau.*

In ead. l. in gl. in verbo, præcipimus.] ex gloss. in verbo, præcipimus, nota quod clausula, si preces veritate nitantur, non subintelligitur in contractu, de quo Dec. in consil. 350. *de Bottis.*

De errore calculi.

Rubrica.] Quid si est lata sententia, & dictum in ea viso calculo, vide Ioan. de Anan. consil. 6. & de materia erroris calculi, vide omnino Vital. in tract. clau. verbo, expleta errore arbitri, per totum, fol. mihi 353. vbi plene. & ad materiam huius tituli, vide August. Bero. quæstio. 105. & infra quantum tempus posset dici de errore calculi, vide tex. cum glo. in l. calculi. ff. de administra. rerum ad ciuit. perti. l. in omnibus, §. primo, ff. de diuer. & temp. præscript. & no. per Bart. in l. 2. versicu. quæro, infra de iure fisci. *Carau.*

L. 1.] vide Ananiam consi. 6. vbi an post sententiam possit opponi error calculi de quo inf. de re iud. l. 2. *de Bottis.*

In ea l. in verbo, si res iudicata non sint.] quid si in sententia est expressus calculi error, vide Rom. consil. 346. numero 10. 11. & ibi an possit allegari post conclusum in causa. *de Bottis.*

De postulando.

L. si qui aduocatorum.] ad istum tex. vide omnino Guid. decis. 102. & ibi an possit facere pactum de certa pecuniæ quantitate sibi danda, de qua Angel. in l. sunt plus, ff. de pact. & alia. *de Bottis.*

In ead. l.] concord. const. it. aduocatos §. iurabunt. & an hæc lex habeat locum in procuratore, vide Gramm. deci. 73. num. 16. *Carauita.*

L. prouidendum.] an aduocati possint compelli aduocare, vide Couar. in tertio lib. var. resol. cap. 14. numer. 3. & ibi deneganti qua pœna puniatur. & Capella. decisio. 481. *de Bottis.*

De aduocatis diuers. iudic.

Rubrica.] Adde, quod si aduocatus adiuuat malam & iniustam causam, & obtinet, tenetur ad omne interesse. Hippo. sing. 281. & an possit cogi aduocatus postulare pro alio salario mediante, & an sine salario, uide per decis. Capel. 481. *de Bottis.*

L. 1. in versi. quod si non decreuit.] hic tex. cum sua gloss. & omnes aliæ dicentes non probantem præsumi calumniatorem, & vt calumniatorem posse puniri, corriguntur per constitut. pœnam calumniæ. & vide Diaz. regu. 67. *Carauita.*

L. qui necessario.] Adde quod si tales aduocati fuerint ingrati contra Rempublicã, amittunt salarium. Cotta in versi. ingratitudo. & ibi quid si pro tali aduocatione soluit pecuniam. *de Bottis.*

L. omnium in versic. filios autem.] vide omnino Luc. de Pen. in l. vnicuique, quæ est 7. 4. col. ibi statutorum eorum, C. de prox. sac. scri. lib. 12. *de Bottis.*

De aduocatis diuers. iudicum.

L. in bonus in gl. in verbo sumptib.] adde Ioan. de Plat. in l. in filijs. C. de Decur. lib. 10. & Affli. in tit. de iur. prothomis. in 6. col. & Bal. in sua margar. in versi. aduocatus numero 5. & Claud. in l. Gallus, §. quidam recte. in fi. ff. de lib. & posth. *de Bott.*

L. per hanc legem in versic. fexcenti autem aureos.] salarium, quod debetur fisci patrono, Afflic. constitut. 51. quando no. 10. li. 5. & ibi etiam dicit, quod si salarium aduocati est, 600. aureorum, procuratoris fiscalis debet esse 300. aureorum. *Carauita.*

De aduocatis fisci.

Rubrica.] aduocatus an possit concedere saluum conductum delinquenti, sine licentia Regis, vide Affli. decis. 9. & an possit interuenire examinationi testium in causa fiscali contra fiscum, & in tortura reorum, vide eundem in Constit. reg. quæst. nu. 3. *Carau.*

De errore aduocat. vel libel. seu prec. concip.

L. 1.] limita & declara vt per Affli. in constit. Cultus iustitiæ. nume. 7.

Ex quib. cau. infam. irrog.

L. & si seuerior.] an iudex iurans obseruare statuta possit ex causa pœnam impositam per statutum alterare, & quæ sint causæ, vide Guid. in decis. 206. *de Bott.*

L. improbum.] an habeat locum iste tex. in eo, qui restituit vsuras, vide Cottam in verbo, vsurarij & quid in exercente vsuras in modum permissum à iure ciuili, vide Couar. in 3. lib. var. resol. c. 3. num. 2. & ibi an requiratur sententia. *de Bott.*

In l. ead. in verbo, & vsuras vsurarum.] Adde Afflict. decis. 291. nume. 3. *Carauita.*

De procuratoribus.

L. 1.] limita istum text. non habere locum vbi dominus est in ciuitate, in qua est procurator, text. est singularis in l. mutus. §. is qui. ff. eodem. & an habeat locum in causa criminali, in qua potest interuenire procurator, vide Bald. in l. non solum. §. fina. ff. eod. & Capic. in decisio. §. numero certio, vide quid in causa matrimoniali, & in alijs causis arduis per Ias. hic. & quid si procurator habet mandatum, & requiritur speciale, an admittatur cum cautione de rato, vide Paul. de Cast. in l. item eorum, §. actor. ff. quòd cuiuscunque vniuer. nom. & Capic. in decis. 5. numer. 7. an autem procurator substitutus debeat promittere de rato pro domino, vel substituente, vide Iacob. hic, & Frecc. in tit. de orig. Bar. num. 49. fol. 10. *de Bottis.*

L. cum rem.] an maritus possit citari nomine vxoris, vide Tiraquel. de retract. ligna. §. nono. in gloss. prima. & an dispositio huius legis habeat locum in sponso, in marito putatiuo, in filiofamil. & alijs, vide Tiraquel. vbi supra in d. §. decimo, in glo. prima. & ibi in fine an maritus possit constituere procuratorem nomine vxoris, & an procurator mariti possit cõparere pro vxore. & quid si maritus agit ut procurator vxoris, & non habeat mandatum, an valeat processus, vide ibi & Ias. in l. maritus. infra eodem. & Rom. consil. 446. & multa de potestate mariti in bonis feudalibus vxoris, vide glo. in consuetu. Paris. §. primo, glo. 1. nume. 56. & in §. 14. gloss. 1. num. 24. *de Bottis.*

L. neque tutores.] de modo constituendi actorem, uide Alexan. consi. 162. & vide §. fi. Instit. de curat. An & quãdo minores possint cõstituere procuratorem vide Tiraq. de ll. connub. in gl. 3. nu. 173. *de Bottis.*

L. ita demum.] vide Petr. Duen. in reg. 263. & Loff. cons. 11. col. pen. & fin. *de Bottis.*

L. non eo minus.] vide ad materiam huius legis Afflic. in decis. 369. numer. 6. & Tiraquel. de ll. connub. in glo. 6. nume. 68. & ibi quid si minor litigauit de per se. & quid in muliere prohibita contrahere sine consensu propinquorum, si litiget, & reportet sententiam in fauorem, uide ibi num. 75. *de Bottis.*

L. nulla dubitatio.] Amplia istum textum habere locum etiam in causa feudali, vt per Capic. in decis. 186. limita autem & declara vt per Cottam in verbo procurator propter. *de Bottis.*

No

Ne liceat potent. patroc. litig. præstare.

Rubrica.] quid si cessio est nulla, vide Tiraq. de legib. connub. in glo. 6. nu. 206. 207. & de retrac. lignan. §. 26. gl. 2. nu. 5. & addit. ad Afflic. in decis. 366. & vide omnino Aimo consil. 205. nu. 43. aide latissimè per Pet. Duen. in regu 88. *de Bottis.*

L. si cuiuscunque.] limita non habere locum si fieret cessio filio, vel consanguineo potentiori, ut latè per Tiraquel. in præfat. trac. de retrac. nu. 53. & Gui. Pa. decis. 96. & Tiraquel. in l. si vnquam, in prin. num. 8. *de Bottis.*

Vt nemi. lice. sine iud. auth. sig. impo. alien.

L. 1. & 2.] an officialis possit pingere arma sua in operib. publicis, vide Cępol. in tit. de picturis. nu. 8. *de Bott.*

De nego. gest.

L. quod in vxorem.] an autem pendente lite alimentorum inter virum & vxorem, vxor debeat habere alimenta, vide Affl. in decis. 10. & ibi an bona mariti sint tacitè obligata, adde ad materiam Rom. in cons. 317. omnia. & ibi quomodo debent præstari alimenta. & ad intellectum, vide omnino Alex. consi. 31. vol. 6. nu. 12. *de Bott.*

L. si negotium.] no. quòd frater non præsumitur expendere pro vxore animo donandi. de quo Aimo. in consi. 86. nu. 1. 2. vide Dec. cons. 7. *de Bott.*

L. si quis nolente. versic. quod enim si dominus.] vide Affli. in constit. si quando. num. 2. & ad declar. vide Iac. Meno. de arbi. iud. l. 1. q 69. nu. 27. & ex hoc tex. no. regulam, quod quis non potest petere expensas ab aliquo, si eas fecit contra eius voluntatem expressam, licet in eius vtilitatem, quam limita non procedere in medico, qui pro infirmo contra eius voluntatem expendit, quia etiã quod moriatur ęger, expensas repetit, cũ vtiliter negotiũ gesserit ita, determinant Glo. in c. (. 83. dist. & Spec. in tit. de sala. §. fi. nu. 2. aliam limit. posuit Bal. hic, nu. 7. quem refert & sequitur Ant. Cors. tres alias subdens in sing. verbo, expensæ. Adde Soc. regu. 137. & uide Cot. in memor. in verbo, beneficium innito. *Caravita.*

De his quæ vi metuve causa gesta sunt.

L. cum te.] vide Affli. decis. 336. & Iser. pro intell. in constit. si damna. in verbo, personarum leuium. versi. videtur tamen. *Caravita.*

In ead. l.] limita sex modis, vt per Ias. in l. si ob turpem. ff. de condi. ob turp. cau. & vide per Dec. consi. 219. col. 3. & Boer. in decis. 100. nu. 15. & Dec. cons. 498. col. 3. nu. 16. & Hippol. sing. 87. vbi quid si aderat iuramentum, vel erat instrumentum guarentigiatum, an tunc per solutionem purgetur metus, & dicit quod non. *de Bott.*

L. non interest.] quid si emptor ignoret metum illatum, uide Aimo in consi. 120. & 253. *de Bott.*

In ead. l.] ad intell. vide Arium Pinel. de rescind. vendi. l. 2. 2. par. 3. c. 1. num. 22. *Caravita.*

De dolo malo.

L. dolum.] dolus non præsumitur limita non habere locum in custode carceris, qui debet ostendere se dolo carere, quando carcerati aufugerunt, vt est tex. in l. milites. ff. de custo. & exhib. reorum. Item quid si reperitur mortuus carceratus, uide glo. in l. cum ita. §. species. ff. de leg. 2. & Aret. in §. prætera. num 30. Instit. de actio. & quid in capratiu an debeat probare carere dolo in amissione pecudum, vide glo. in d. §. species. *de Bot.*

De in integ. rest. min. 25. an.

Rubrica.] ad materiam no. an ille cui competit restitutio, possit competi ad petendum, vide Imo. in clem. 1. vlt. col. eod. tit. & Capic. decis. 110. & an competat aduersus instantiam parentum, vide Alex. consi. 23. volum... cum alijs no. per me in l. properandum. §. sin vero, inf. de iudici. & an competat minori aduersus remissionem alteri factam, Luc. in l. 1. 13. quæstio. C. de publi. & vide multa ad materiam restitu. in integ. per Stepha. Autet. in addi. ad decis. Capellę, 55. Et an competat contra tertiũ possessorem, & an ad totum, vel ad id, in quo est læsio, vide Suares in alleg. 21. *de Bott.*

Si in communi eademque causa in integ. rest. postul.

L. 1. in summaria l. in verbo, nec restitutio. vide Afflict. decis. 213. agitur. & consti. obscuritatem. nu. 18. *Caravita.*

Si aduer. rem iud. rest. post.

L. cum & minores. adde Dec. consil. 411. in fin. & amplia istum tex. procedere etiam si staret statutum, quod contra sententiam non possit opponi nullitas, vel exceptio. Ita Calderi. in consil. 8. in tit. de re iud. ad quod vide Hippol. in singu. 79. *de Bottis.*

Si aduersus venditionem, &c.

In auth. sacramenta puberum. limita istum text. in casu l. si quis maior. sup. de transac. ut ibi per Moder. & maximè Curt. & adde, quod in materia huius l non habet locum absolutio à iuramento. Alex. consil. 215 7 vol... Capic. decis. 159. num. 27. *de Bott.*

In ea. l. vide M. Mar. lib. 3. locor. com. c. 45. & an dispositio huius tex. habeat locum data læsione, vide Ant. Gabriel. de iur. dot. conclu. 1. *Caravita.*

Si aduersus vend. pign. &c.

L. cum quem. vide Doct. in l. cum filius. §. in hac. ff. de verbo. oblig. & Curt. in consil. 58. *de Bott.*

Si aduer. dot. rest. postul.

L. quoniam.] vide Nicos. in tract. pig. par. 2. memb. 4. nume. 74. cum seq. & Curt. iun. in consil 6 nu. 20. vbi de marito nobili accipiente vxorem popularem cum maxima dote. *de Bott.*

Si aduers. delictum suum rest. postul.

L. in criminibus.] vide Pet. Duen. in regu. 259. per totam, & in 7. amplia. ponit de sene, an possit puniri pro delicto. *de Bottis.*

Si aduer. fiscum rest. postu.

L. si aduersus.] quid si causa est inter priuatos, principaliter tamen dependet a causa fiscali, quis erit iudex, vide Socin. in consil. 45. 4. volum. cum alijs adductis per Cap. in decis. 197. *de Bott.*

Si aduers. creditorem, &c.

L. cum & ipse.] vide Gram. in consil. 17. ciuili. An probandum ne læsum fuisse minorem, uide Guid. decis. 541. & seq. & ibi qualiter probetur læsio. *de Bottis.*

In quibus cau. in integ. restitut. neces. non est.

L. in minorum. vide omnino Capi. in decis. 1. num. 19. 20. & Couar. in 3. lib. var. resol. c. 17. nu. 4 *de Bott.*

In ead. l.] Capic. decis. 94 num. 19. an idem in ecclesia, vide Lu... reg... ecclesi. li... 6. vide Meno. lib. 2. cent. 3. ca... in ar... Caranta.

Qui, & aduers. quos in integ. restit. non post.

L. ... in glo. ... verb. ... in consilio.] no. hanc gl. quòd index seden ... ... blasphemare, uel ... ... pronuntiatione, pôt illum punire ... Deus omnipotens in uerbo, iudices. 2. q. 2. Gr... de fa. pri. §. Cap. iud. *de Bottis*.

L. cum ...] cum text. limita plurib. modis per Pet. Duen. in reg. 357. *de Bottis*.

Si minor se maiorem dixerit vel ma proba. fuer.

L. *si is qui minorem*.] Adde, quòd ille talis bene poterit age ad rescissionem contractus ut per Grammat. in decis. 12. nu. 5. 7. ubi etiam quid si contrahens cum isto sciebat eũ minorem: & vide Tiraquel. de ll. connub. in glo. 6. numero 13. cum seque. an autem si iurauit se maiorem possit litigare super eo contractu absque curatore, uide Io. Lup. in repet. rub. de donat. int. vir. & uxo. fol. 18. nu. 12. *de Bott*.

L. *si alterius*.] pro limit. & declar. Gram. decis. 12. num. 5. & Affli. decis. 393. nu. 12. 13. *Caranta*.

De his qui veniam ætat. impetra.

Rubrica.] Titulum istum de his, qui ueniam ætat. imp. & eius materiam limita non habere locum in casu l. si quis maior. C. de transac. vt dicunt ibi Moder. de quo uide ibi Curt. prima col. & an ciuitas non recognoscens superiorem possit per statutum veniam ætatis concedere, uide Salic. hic in l. 2. & Dec. consi. 403. nu. 2. ubi etiam ponit in nu. 12. quid si testator in testamento disposuit, quod filij stent sub curatore vsque ad 25. annum, an possit concedi venia ætatis. *de Bottis*.

Si maior factus ratum hab.

L. 1.] vide omnino Curt. Iun. in consil. 50. per totum. & decisa, quod valet ut ex tunc, non vt ex tunc. Pe. Duen. in reg. 31. fol. 25. num. 4. *de Bottis*.

In ea. l.] an ista lex debeat restringi vel generaliter procedere vide Paris. consi. 49. num. 9. 14. & seq. & nu. 56. primo volum. & an procedat quando interuenerunt alij defectus ... nu. 10. 11. & ibi nu. 38. vide an loquatur in dolo vero, vel præsumpto & quid si tempore ratificationis ille sciret dolum commissum, uide ibi num. 41. & 44. & quod remedium tollat ibi nu. 47. *Caranta*.

Vbi & apud quem cognit. in integ. restit. agit. sit.

L. *quoniam*.] an autem possit peti restitutio in integrum coram iudice contractus, si ibi reus inueniatur, vide omnino Didac. Couar. in primo lib. varia. resol. cap. 4. qui reprobat Sal. ... & multa ponit ad intel. & vide Marantã in Spec. in versic. ... fol. 85. in fine, & quæ ponuntur per Couar. in 2. lib. var. resol. cap. 12. fol. 552. *de Bottis*.

In integ. rest. postu. ne quid no. fi.

L. 1.] vide Bart. & alios in l. 4. §. condemnatum. ff. de re iud. & in l. ... §. Marcellus ... ff. ... iud. & Cap. in decis. 53. & Affl. in decis. 356. *de Bott*.

De restit. milit. & eorum, qui Reip. causa abs.

L. ea quæ.] limita vt per Afflic. decis. 233. & hanc alleg. Iser. de succes. feu. num. 7. *Caran*.

De vxo. mil. & cor. qui Reip. causa abs.

L. 1.] Vide Capic. in decis. 76. & decis. 172. *de Bottis*.

In ead. l. in summa. l.] Inferas ad Constit. regni hostium exceptionem. & vide Capic. decis. 76. & 172. *Caran*.

De tempo. in integ. rest. tam min. & alia. perso.

L. *ea quæ in verbo, ita tamen vt nunquam*.] vide pro intell. Iser. constit. minorum. in prin. *Caranta*.

L. *superuacuam. summ. l.*] adde Capic. decis. 109. & Affli. decis. 175. *Caranta*.

In ea. l.] quid in restitutione aduersus terminum elapsum, an detur quadriennium, uide tex. & glo. in clem. 1. de restit. in integ. & Capi. in deci. 109. & isto casu incipit currere a die lapsi termini, secundum Abb. in ca. coram. ult. col. de restit. in integ. & adde quod istud quadrienniũ a princ. est vtile, quia non currit ignoranti. Bal. singu. in l. falsam. num. 3. inf. si ex fals. instru. cum alijs adductis per Cottam in verbo, tempus quadriennij, & ibi referendo Abb. in c. 1. de rescrip. in fi. dicit quod non incipit currere nisi post completam præscriptionem, casu quo datur aduersus præscriptionem uide Tiraquel. de retrac. ligna. §. 35. glo. 2. in fi. & glo. 4. numa. 43. ibi an hoc quadriennium currat ignoranti. & Crotum in repet. §. Diui. num. 145. & Dec. consi. 36. in fi. & consi. 436. nu. 9. *de Bott*.

Quib. ex cau. maio. in inte. rest.

L. *in contractus*.] ad intell. vide Arium Pinel. l. 2. c. 1. nu. 29. inf. de rescind. vendi. *Caranta*.

De alien. iud. mut. causa fac.

Rubrica.] & pro ampliat. & limit. Pet. Duen. regu. 88. cessio regulariter. *Caranta*.

In ead.] vide Constitu. regni, eorum fraudibus. eod. titu. & And. de Iser. in repe. in uerbo, litigiosa. & an requiratur nouus processus, Capic. in decis. 128. vbi etiam quid si alienatio est facta in causam dotis, & quid si agebatur actione personali ad pecuniam. uide plus limit. & ample. per Pet. Duen. in regu. 88. *de Bott*.

De receptis arbitris.

Rubrica.] ad hanc rubricam adde, quòd arbitramentũ potest probari per testes, ut per Dec. consi. 11. in princ. & arbiter debet diligenter fines mandati seruare, alias laudum est nullum, vt ibi col. 3. & ibi multa de potestate arbitrorum. *de Bott*.

L. *cum antea, in summa l.*] an hæc l. procedat in arbitro electo cum pœna, uide Rip. l. ait Prætor. nu. 7. ff. de re iud. vide Mar. 6. par. verbo, appellatio. nu. 251. *Caranta*.

In ead. l. in verbo, vel professum est.] ad hoc quòd confessio facta coram arbitris, valet coram iudice, uide quomodo valeat, Affl. decis. 178. nu. 10. & Maran. in 6. par. verbo, confessio. num. 31. *Caranta*.

De satisdando.

L. 1. *In verbo, sin autem*.] vide omnino Bartol. in rubr. ff. iud. sol. Ang. & alios in l. filius fa. ff. qui satisd. cog. *de Bott*.

De iureiur. propter calumn. dan.

Rubrica.] Hunc titu. repet. Franc. de Curte, prout apparet in 12. vol. tract. secundum Venetam impressionem. not. quòd si dominus litigat cum vasallo, non tenetur iurare de calumnia. Bal. in c. 1. §. fin. ast. de contro. inuest. Affl. in decis. 375. nu. 32. & tale iuramentum põt præstare etiã

post lit. contest. quandocunque iudicij placuerit, c. t. en. tit. Ind. & nolens iurare habeatur pro confesso, l. si non fortiretur. de iureiur. & statuta tollens talem iuramentu etiam in summarijs non valet. Mathes. no. 65. & si petetur, & remittetur, processus est ipso iure nullus, ca. cæterum, ext. eod. hæc autem limita nisi nolens iurare iam probasset suam intentionem. tast in l. admonendi. col. 4. ff. de iureiur. alio etiam modo limita per Cottam in verbo, iuramentum calumniæ, & an procurator fisci debeat iurare de calumnia. uide And. de Iser. in c. 1. §. iuramentum de consuet. recti feudi. de Bottis.

In auth. hoc sacramentum. Glossa constituit exceptiones, dicit, quod possit hoc sacramentum præstari per res. sed vide Affl. in nu. 27. glo. in constit. si exceptio, & ibi Afflic. num. 3. Caranta.

In auth. principales, in §. quod obseruari, in glo. in ver. existimat in versi. tunc documentum. contra istam glos. prima facie facit tex. in l. in plurium, ff. de acquiren. hæred. per Feli. uide Alex. in l. fi. nu. 6. uersi. sed ll. & num. 9. 11. non obs. glo. de Bottis.

§. sed quia in ead. l. in glo. in verbo vel plurima. uide glo. in c. fi. de procur. ext. ex quo not. qui debent deponere vt principales in causa vniuersitatis. Vide etiam tex. in l. fi. sup. de procur. de Bottis.

De iudiciis.

L. quoties. vide Capic. in decis. 7. per totum, & quid de iure cano. vide Hieron. Zannet. in 23. differ. iu. ciui. & cano. de Bottis.

L. a iudice in summarijs. vide Diaz regu. 175. delegatus, & regu. 181. delegatus, & vide Ben. Capic. reg. 76. folio 93. Caranta.

L. placuit. vide Pet. Belluc. in Spec. priua. fol. 28. & uide Io. Fabr. in §. 1. in proœmio Inst. col. 2. vbi dicit, quod tempore belli non debet seruari rigor. de Bottis.

L. nulli. quid si prius est intentatum petitorium, deinde coram alio iudice intentatur possessorium, Soc. consil. 38. vers. 5. principaliter, vol. 1. tenet, quod habet locum iste tex. & quid si ex eo nascatur præiudicium iurisdictioni alterius, decis. Pedem. 78. Quid si essent diuersi fori, an diuidatur causa, uide tex. vbi Doct. in c. fi. ext. de iud. & vide omnino ad intell. Franc. Aret. in consil. 29. col. pen. & fi. vers. 2. quoniam dubitationi, & adde quod si quis conuenit plures socios in diuersis iudicijs, an possit dicere negotium esse commune, & non debet diuidi, uide Aimo. consi. 60. num. 6. uide Cepol. sing. 200. ubi de clerico & laico litigantibus de re communi. Soc. consil. 120. colum. 4. vol. 2. vide Affl. in decis. 354. omnino, quia ista est materia, & an hæc exceptio possit opponi a contumace, uide Bar. in l. sepulchri, ff. de sepul. uiol. & adde, quod hæc exceptio, ne continentia causæ diuidatur, potest opponi etiam post litis contest. ut per Affl. ubi supra, & an habeat locum in causis criminalibus, uide Ias. hic, & Cap. omnino in decis. 122. de Bottis.

In ead. l. vide Affl. deci. 354. num. 3. uide Iacob. Menoch. de arbi. iud. casu 37. Caranta.

L. properandum. vide casum in quo instantia non currit per Affl. constit. iustitiæ [illegible] per [illegible] 7. & quando perempta est instantia [illegible] spiritu uita per Principem, ut per Capic. in decis. 85. & [illegible] ibi & uide ad hoc Paris. de Put. in tract. sindic. in verbo, & an sit pars citanda in hoc casu vide l. 2. §. [illegible] C. de tempo. appell. Not. quod per citationem ad sententiam perpetuatur instantia, ut per Capic. in decis. 69. an [illegible] emergentibus instantia currat triennio, uide Bal. in l. 1. & post edictum, ff. cod. & Capic. in decis. [illegible] num. [illegible] vide omnino ad materiam huius text. quid in dote, uide Bal. Nou. in tract. de dote. 9. parte, 14. speciali. & Roma. consi. 174. & ibi quid causa depositi & magistrali. & an iste tex. habeat locum in consistorio Principis, Affl. in decis. 283. vbi etiam si proferatur sententia perempta instantia [illegible] nulla & an curratur [illegible] te. Vide Ias. [illegible] & Cottam in verbo, instantia, & [illegible] an currat pendente relatione [illegible] promisso. Gui. Pa. decis. 420. quid [illegible] si post terminum opponitur [illegible] exceptio [illegible] currat donec prouideatur super exceptione. Gram. decis. 65. nu. 48. quid si ter subrogentur [illegible] uide Tiraquel. de retrac. lign. 14. in glo. 2. in princ. folio 180. quid si stat per iudicem, Affl. in constitu. statuimus, nu. 18. de Bottis.

In ead. l. in ver. exceptis tantummodo. limita hoc habere locum in fisco agen. e. secus autem in fisco conuento, ut per Bal. Nouel. in tract. dot. in 9. par. 14. speciali, & uide Affl. in constitut. [illegible] autores, nume. 6. & quid in ecclesia, vide quæ add. ad Affl. in d. [illegible] 210. & quid in causa dotis uide Bal. Nouel. i. supra. de Bottis.

In §. & si quidem, in gl. in ver. [illegible] *in versi. item potest.* limita non habere locum, quando litis fuisset contestata coram iudice incompetenti, quia tunc non afferre [illegible] vitium, vt est tex. in l. si frater, in fi. ne de testa. def. & Capic. in decis. 11. num. 5. vsque ad 6. ubi late de hac materia de Bottis.

In § fin. auth. vero ab fuerit. in verbo sine ipse in lex ex [illegible] iurisdictione. vide ad istum text. & pro hunc. Diaz regu. 368. & ad declar. Iaco. Menoc. de arb. iud. lib. 1. quæstio, 74. nu. 22. Caranta.

In eod. §. in ver. si ne pertimescat iudex. not. quod contumax non appellat, de quo per Dec. in cons. 34. quod intellige in vero contumace, non autem in fisco, qui potest appellare infra 10. dies a die sententiæ, ut per Aimo de antiq. folio 81. nu. 5. & seq. de Bottis.

§. fin. vero causa. per istum tex. uide quod Alex. in consilio 23. dicit quod restitutio in integrum non datur minori, nec piæ causæ aduersus instantiam peremptam, & Pau. consi. 27. relat. per And. Poma. in add. ad Bar. hic, & vide Negus. de pig. 2. par. 4. membro, nu. 8. & 9. de Bottis.

In eo §. in vers. & res eorum. uide Ias. hic, col. fi. & Negus. vbi sup. qui quærunt declarantque de quibus bonis intelligantur, hæredum vel defuncti. de Bottis.

In eod. §. in versi. sin autem non sufficiat. l. ideo si iudex sententiam tollit contra ius litigatoris, vel quid fecit propter quod obligatus est illi parti ad interesse, si ipse non sit soluendo, pars restituitur. Iser. per istum tex. in consilio lite legitime. versi. ubi vero, & cum hoc text. concordat. consti. in pecuniarijs, quæ loquitur in iudice, & ibi uide glos. in princip. & fi. Iser. vers. in sed secundum primum. Affl. num. 45. & glo. in consti. [illegible] minorum. uersic. procuratorum, & facit constit. obscuri atem in princ. ubi uide Affl. num. 21. 22. & adde, quod illud vt plus agatur contra tutorem, est speciale. Bar. Brix. quæstio domin. 24. in fi. Caranta.

In auth. hodie iurant in §. patroni autem, in gl. in verbo. tallis. in verbo sed consuetudine. Glo. sequitur Affl. constit. quia nunquam, nu. 4. lib. 3. [illegible] concor. cum hoc tex. consti. ad uocatos, & ad glo. uide Iser in præclud. feud. nu. 28. uersic. emptum. Caranta.

L. apertissimi. circa istam materiã recusationis adde, quod quando constitutor [illegible] uel similes, in quibus [illegible] non est tanta difficultas, recusantur [illegible] suspecti, licet de iure cano. causa suspicionis debeat probari, c. cum speciali, de accusat. in hoc casu sufficiet ipsam probari per iuramentum, ita not. Pet. de Anchar. consil. 263. quem sequuntur Mod. inter opera Bar. de Capi. super titu. 26. fol. 3. & ad materiam vide Capic. regu. 5. in [illegible] ralitate, & ibi Nigr. & pragma. Cæ. quinti statuimus [illegible] tiam, & prædictum consi. Anchar. sequitur Cagnol. in l. si librarius, num. 51. ff. de reg. iur. & Niger. in C. reg. [illegible] quod quaterni coll. [illegible] num. 14. & Rit. mag. cur. 261. [illegible] contingat. Caranta.

In ead. l. vide Capic. in deci. 137. & no. quod quælibet inimicitia inducit suspicionem, & nihil refert a quo [illegible] initium habuerit, non tamen sufficit in genere allegari inimicitiam, decis. Cap. 38. & ibi an omnes de uno collegio uel ciuitate possint allegari suspecti, an autem ratione aduocationis [illegible] uel quia [illegible] iterum iudicauit, possit iudex recusari, ut [illegible] Capic. in decis. [illegible] 6. & quid si appellaui, an possim ipsum recusare in alia causa, Capic. 137. & in [illegible] huius l. possit renunciari, Oldr. consi. [illegible] [illegible] tur Felin. in c. [illegible] conde to compet. an renunciatus expresso [illegible] Couar. [illegible] quid [illegible] debeat allegari suspectus, n. 12. & a quo [illegible] Ruin. consi. 6. num. 6. uo. 4. de Bottis.

In ead. l. in glo. in verbo, recusare, in vers. potest etiã dici, quod tacet. [illegible] dami num, in si. si [illegible] & [illegible] ad istam glo. And. de Cont.

cont. inc. dom. & Fel. num. 3. qui dicit diuisionem istius gl. non teneri *Caranita*.

In auth. si vero contigerit. vide Capic. in decis. 147. nume. 4. adde tamen quod si Episcopus est absens potest eligi alius, vt per Alex. in consi. 12. nu. 4. vol. 6. & vide ad materiam Couar. in c. 26. pract. quæst. nu. 1. *de Bottis*.

De pedaneis iudicibus.

Rubrica. ad materiam istius tit. vide aliquid per Alex. in rubri. ff. de offi. cius, num. 45. & per Gell. in 3. lib. capit. 18. *de Bottis*.

Ne quis in sua causa iudicet vel ius sibi dicat.

Rubrica. limita 21. modis, vt per Cigalud. in tracta. de fac. Princ. in glo. cap. 15. vol. 128. & adde quod contrarium non potest disponi per constitutionem inferioris a principe, vt no. Abb. in c. Genesi, 3. no. de elec. vbi subdit quod non poterit esse iudex, etiam aduersario volente, licet Dec. in c. cum venissent. 1. col. teneat contra, & habet locum etiam in Rege. Oldradus consil. 123. & de materia & limit. vide Capic. in decis. 124. & Fel. in c. 17. columna de iud. An Episcopus possit esse iudex in cã ecclesię suę, vide Doc. in c. cum venissent de iud. & in c. postremo, de appell. & Capic. in decis. 137. & ibi etiam an si suspectus est Episcopus possit allegari suspectus Vicar. generalis, & adde quod talis bene potest delegare, vt per Dec. in l. qui iurisdictionis, ff. de iurisd. omn. iud. & vide vnum verbũ Alex. in consi. 13. nu. 12. 6. vol. & an hoc procedat in Rege, vide Parid. de Put. in tract. sind. in ver. notorium, & quid in Imperatore, & Summo Pontifice, Dec. vbi sup. num. 10. de quo vide limit. Soc. consi. 187. col. fin. volum. 2. & vide plures limit. per Affl. in const. pacis, nume. 13. cum seq. & limita non habere locum in crimine læsæ maiestatis, & in crimine notorio. Alex. consil. 13. nume. 12. vol. 6. & limita vt per Pet. Duen. in reg. 67. Affl. latissimè in c. 1. nu. 43. de pace iur. fir. *de Bottis*.

L. 1. limita, vt per Soci. regu. 293. & vide pro ampliat. & limit. Duen. regu. 6. authoritas propria, & vide de materia Capic. decis. 124. vbi plura etiam ad limit. *Caranita*.

Vt nemo inui. age. vel accus. cog.

L. 1. adde hic Rom. consi. 53. Cagn. in l. diffamari, nu. 14. inf. de ing. & manu. vide reg. addit. post reg. Soc. reg. 4. accusare, & 14. agere. *Caranita*.

In ead. l. in gl. mustus la seconda, in verbo, item administrator. alios casus, in quibus cogitur agere vel accusare, vide in in c. 1. §. solet, in verbo, existimamus. de restitut. spol. in 6. alium casum vide per Bar. l. in l. in eum, numero 1. ff. de accusat. vbi quis cogitur accusare, & sequitur Maran. in 6. par. sua pract. versi. inquisitio, nu. 91. & alium vide per Alexan. ad Bar. in fi. l. Senatus, ff. de accusat. & vide omnino Nigr. in c. ad omnem vltionem, num. 47. & c. 227. contingit. nu. 5. *Caranita*.

De ordine iudiciorum.

L. 1. ad istum tex. in fi. vide Fel. in c. cum sit, 3. col. de foro compe. & Ias. in l. quoties, 11. limit. sup. de iudic. & Cap. in decis. 3. nu. 4. *de Bottis*.

L. *cum ciuili*. vide Affl. ict. decis. 239. vide Gram. decis. 60. nu. 22. *Caranita*.

De litis contestatione.

Rubrica. an in causa appellationis, vel nullitatis, uel desertionis requiratur litis contestatio, vide Guid. decis. 58. & quando dicatur fieri litis contestatio, & an contumacia habeatur pro litis contest. & alia de materia, vide Tiraquel. de retrac. lign. §. 1. in glo. 2. pertotam, & omnino Dec. consil. 302. nu. 6. *de Bottis*.

In auth. offeratur. limita istum tex. non habere locum in causis, quæ agitantur coram iudice sæculari, ut per Bal. & alios in auth. nisi breuis, de sent. ex breuio. recit. Item limita si ageretur sola facti veritate inspecta. Rom. consi. 518. Cot. in verbo, libellus in multis. *de Bottis*.

De plus petitionibus.

L. 1. limita istum tex. non habere locum quando debitor esset periurus, quia tunc potest conueniri etiam pro eo, quod debet in diem, qui nondum venit, ut per Caciale. in tracta. de transac. q. 15. & Curt. in l. lecta, num. 26. ff. si cert. pet. & quæ requirantur ad hoc, ut petens plus debito cadat, vide Bal. hic, & Capic. in decis. 49. & Alex. consil. 73. nu. 7. vol. 7. & quæ sit pœna plus petentis, uide Alexan. cons. 108. vol. 7. & Guid. deci. 23. & ad materiam vide omnino Aimo. in consi. pen. *de Bottis*.

De dilationibus.

L. 1. Vide Capic. ad materiam istius tex. in decis. 81. & decis. 82. & Tiraq. de retrac. conuent. §. 1. in glo. 7. num. 29. cum seq. *de Bottis*.

L. *fine in verbo, ac vsque iudicis officium*. ad hanc regulam, quod pendente dilatione nihil est innouandum, multas fall. tradit Soc. in tract. fallen. reg. 93. dilatione pendente, & vide per Rom. in l. quamdiu, num. 4. ff. de acqui. hæred. & in l. si quis hæres, num. 1. eod. & Anto. Gab. de dilat. conclu. 1. lib. 2. *Caranita*.

De ferijs.

Rubrica. vide Bertachinum in tracta. de Episcopo, par. 1. nu. 14. cum seq. vbi quæ possint expediri diebus feriatis. *de Bottis*.

L. *vt in die, in verbo, reliquæ causæ*. an in causis arbitrarijs possit iudex procedere die feriata ad honorẽ Dei, vide Ia. Menoc. de arb. iud. quæst. 30. lib. 1. ubi etiam pro declar. huius l. & plene in materia, quæ possunt fieri die feriata ad honorem Dei. *Caranita*.

L. *dies festos*. vide omnino Guid. in decisio. 115. an autem valeat contractus factus die festiuo, vel in ecclesia, uide Euerardum in loco a tempore ad locum, & de decreto interposito die feriata in honorem Dei, uide per Duen. in reg. 188. *de Bottis*.

Ead. l. in glo. in verbo, fideiussionis. Not. ex hac gl. quod debitor suspectus potest carcerari etiam die feriata in honorem Dei etiam si esset dies natiuitatis Domini, secundum Bal. in c. fin. in fi. extra eod. adde tamen, quod talibus diebus non potest recomendari, ut per Bal. in auth. & qui iurat. colum. 4. infra, de bon. auth. iudic. poss. & Cottam, in verbo, fugitiuus. *de Bottis*.

De iurisd. om. iud. & de foro compe.

L. 1. *in verbo, iudex procurator noster*. limita, ut per Capic. decis. 197. vide pro limit. Capic. decis. 18. nu. 2. *Caranita*.

L. *iuris ordinem*. vide omnino ad hanc l. Soc. in fal. 15. in fine, vbi ponit pulchram cautelam, limita, ut per Capic. in decis. 18. 1. col. quem uide omnino, & Pe. Duen. in regu. 21. ubi limit. *de Bottis*.

In ead. l. in addit. ad tex. in verbo iuris. sed fallit, ut per Soc. reg. 10. & uide multos casus, quibus reus sequitur forũ actoris, per Affl. consti. si quis in poster. nu. 57. ubi etiam uide pro intel. & limit. huius regu. *Caranita*.

L. *priuatorum*. concordat Const. regni. cum noua, ubi Affli. nu. 2. & consti. iudex ubique, ubi Affl. nu. 12. *Caranita*.

L. *in criminali*. pro declar. & an in terminis huius l. requiratur dolus, uel error excuset. unde Paris. consi. 78. nume. 8. & 28. 4. uol. alia pœna, & seuerior contra nos est statuta per Constit. regni. cum iustitiæ, & ibi pro limit. uide Affli. num. 4. *Caranita*.

In ea l. in glo. in verbo, habeatur. in ver. & die nullitatur, non ipso. limita non habere locum vbi lex geminate loqueretur per uerba futuri temporis, quia tunc intelligeretur ipso iure Cotta in uerbo geminato, in ver. uerba futuri temporis, ubi limitat aliis modis, & limita, ut per Rom. in si. g. 2. licet. & ibi adde. *de Bottis*.

L. *pertinentem*. de materia istius l. fina. uide Bald. in l. 1. §. vbi

ubi aut. nu. 5. de caduc. tolli. & vide Bald. fol. 5. vbi quod collegium pistoris potest inter se statuta facere. *de Bot.*

Quando Imperator int. pup. & vid. &c.

Rubrica in verbo, vel miserabiles personas.] personæ miserabiles quæ dicantur, & quando eorum causæ possunt coram ecclesiastico trahi, vide Ben. Capr. reg. 30. & quæ sit persona miserabilis, vide Iac. Menoc. & de arbi. iud. lib. 2. cent. 1. casu 66. & vidua dicitur persona miserabilis. tex. cū gl. in l. nuper. in prin. de don. int. vir. & vx. *Caranita.*

L. 1.] pro declar. & ad materiam vide omnino Didac. Couar. pract. q. c. 6. 7. vide omnino & vide Neuiz. inter cōsi. Bruni consi. 12. nume. 172. & Gram. decis. 20. & an iste tex. habeat locum in vidua, & pupillo diuite, Iac. Menoc. quod sic, dicto casu 66. *Caranita.*

In aut. l. in verbo, cum aliculus potentiam.] debet tamen iurari, vt in consti. statuimus. vbi Iser. & Affl. & adde quòd iudæis hoc priuilegium non compet. Iser. in constit. si quis in posterum. in verbo, Iudæis. *Caranita.*

Vbi de crim. ag. op.

L. 1.] vide omnino Afflic. in consti. Capitaneorum. nu. 5. & amplia & limita, vt per Pet. Duen. in reg. 378. & de fure, an possit conueniri vbi reperitur cum re furtiua, vi. Boer. in decis. 218. & vide hic materiam plenissimè examinatam per Couar. in c. 11. prac. q. c. 68. col. 4. & seq. *de Bot.*

In auth. qua in prouincia.] concord. Consti. regni. predic. vbi Neap. & C. regni. pęnā eorum. vbi Affl. nu. 68. *Caranita.*

Vbi fideicom peti opor.

L. 1.] vide Bar. & alios in l. cum seruus. & in l. cum res. ff. de leg. 1. & Io. Dilect. de arte test. titu. de leg. 26. & quæ addi. ad l. quod legatur. ff. de iudi. *de Bottis.*

Vbi in rem actio exerce. debeat.

L. si quis.] ad materiam vide Afflic. decis. 126. & 127. & Mutant. 6. par. mem. 6. *Caranita.*

Ead. l. in glo. in verbo, quolibet modo in fine gl. 10 verbo, nisi naturaliter possidens fiat.] vide Affl. decis. 396. nu. 6. & decis. 380. nu. 5. & vide Dec. consi. 101. in fi. *Caranita.*

L. actor rei. in verb. sed & in locis.] concord. consti. si quis clericus. & ad quæstionem gl. vide Ber. decis. 218. 1. par. gl. Parif. §. 77. sed vide Affl. consti. si quis in posterum. num. 56. & consti. statuimus. nu. 13. *Caranita.*

Ead. l. in gl. in ver. vel in fi gl. in verbo, item in eius electione est.] vide ad gl. Gram. decis. 103. nume. 132. sed limita, vt per Affli. in consti. statuimus. nu. 3. de vsuris. *Caranita.*

Vbi de ratiocin. tam pub. quàm pri. agi opor.

L. 1.] vide Soc. in consi. 31. in fi. vol. 2. & conf. 149. col. 2. eo. vol. & Aret. hic, & Couar. in c. 10. pract. q. c. ar. 93. versi. 4. vbi exhibenda sunt computa, vide in l. sed & fi. §. 1. ff. ad exhib. *de Bottis.*

Vbi Senat. vel claris. ciui. vel cri. conu.

L. Senatores, in verbo, vbi larem fouent.] ad decla. & intel. vi. de Iac. Menoc. de arbi. iud. lib. 2. cent. 1. casu 86. nu. 10. & seq. & nu. 19. & seq. *Caranita.*

Vbi causæ fisca. vel diui. do. &c.

L. dominicis.] no. pro regu. causæ vt ideo dicatur summaria, quia in ea agitur de summa rerum, vt puta de feudis, patrimonijs, & alijs. *Caranita.*

Quando liceat vnic. sine iud. se vend. vel pu. denot.

Rubrica.] ad hanc rub. vide Gram. in decis. 23. num. 1. & ad de q. vbi licitū est auctoritate propria se vendicare, multo fortius per iudicem incompetentem, vt per Gul. Ben. in c. Raynutius. in ver. si absque lib. de fideicom. sub nu. 39. vide Rochum de Curte in tract. de consue. num. 149. vbi vult quod iste tex. non procedit nec in foro ecclesiæ, nec Cæsaris. *de Bottis.*

De inofficioso testamen.

Rubrica.] an querela inoffic. test. habeat locum in testamento cleri. i, vide Io. Crot. in rep. l. frater a fratre. nu. 62. de condi. indeb. *de Bottis.*

L. cum quæritur.] quid si ex forma statuti pater tenetur soluere pro filio pœnam, & dare ei legitimam, quando considerantur legitima. Bal. in l. quanquā. in fi. ℣. ad l. Falc. dicit quòd consideratur tempus delicti, de quo Cor. in ver. pater obligatus. & an filius possit petere fructus legitimę sibi debitæ percepta & consumptæ post mortem patris. Bal. in l. non est ambiguum, ℣. fam. ercif. & Boer. in decis. 3. in fi. vbi à quo tempore debentur fructus. & quid si assignauit legitimam in vita patris, & bona augeantur, vel diminuantur, vide Crot. in rep. l. frater à fratre. num. 25. de condi. indeb. *de Bottis.*

In auth. nouissima.] nota quòd legitima consideratur respectu bonorum, quæ erant tpe mortis, & ideo si ex post facto augeantur bona ex causa de præterito, vt puta quia exigitur debitor, qui tempore mortis non erat soluendo, non per hoc augeatur legitima. Afflic. in decis. 377. post Pau. & Alex. in l. in ratione la. 2. in princ. ff. ad l. Falc. & est tex. in l. si patronum. §. fi. ff. de bo. liber. an autem legata pro omnia, vt puta pro restitutione conscientię minuāt legitimam, vide Ang. in l. 1. §. ad municipiū. ff. ad l. Falc. cū alijs per Cor. in ver. anima. & an legitima spiritualis minuat legitimā naturaliū & legitimorū. Bartol. in §. & quod si tantū. vide Curt. iun. in l. 1. n. 3. ff. de inof. test. & Capic. in decis. 211. nu. 3. cum seq. vide Dec. conf. 136. nu. 11. quid in filio spurio legitimato, an debeatur legitima, vide Cor. in verbo, spurius. & quid in naturali. vel spurio, vide Fabian. in repet. huius auth. nu. 25. *de Bottis.*

In auth. unde si parens. in glo. in verbo, Falcidia. in fi gl. in verbo ut extraneo donatur.] Donatio ob bene merita inter patrem & filium valet, vide pro limit. Diaz reg. 214. donatio. *Caranita.*

L. parentib.] Aimo. cō nsi. 32. nu. 1. istū tex. limita & declara, vt per Pet. Duen. in reg. 349. *de Bottis.*

L. si hæredem.] No. illum qui vult agere contra hæredē hæredis instituti, con tra quē potest intentari querela inoff. test. vt per Dec. in consi. 530. nu. 7. *de Bottis.*

In auth. sed si post vigintiquinque, in verbo, vel sic consensu.] vide oino pro intel. Iser. consti. in aliquibus in fi. *Caranita.*

L. si maritus.] ad intel. huius l. vide omnino gl. in consuet. Parif. §. 13. gl. 5. nu. 30. cum seq. *de Bottis.*

L. fratres.] an instituens vsurarium hæredem subsistat dispositio huius tex. vide Cor. in verbo, vsurarius, & quid in eo, qui fecit hæredem vxoratum tenentem concubinam, uide Dec. conf. 530. ubi tenet, quod sic, & an habeat locum in fratre legitimo & naturali querelante testamentum fratris legitimati, qui instituit suos fratres naturales, vide Curt. iun. in consil. 37. & ibi quid de fratribus naturalibus tantum. & multa alia, & maxime quid in fratribus natis ex diuerso matrimonio. Adde quod si frater fuit ingratus potest exhæredari etiam turpi persona instituta. Ang. in §. ingratitudinem. in auth. de nupt. ad istum tex. vide Curt. in auth. ex causa. nu. 50. infra de lib. præter. Adde quod legitima, quæ debetur fratri isto casu, debetur sine onere, & propterea tenetur hæredes scripti ad integra legata, si habet tantum in bonis testatoris, quòd remanet sibi Falcidia. nec rumpitur isto casu testamentum, nisi quo ad legitimam, quæ debetur fratri. Paulus in l. Titia filia. in fi. ff. eo. hæc oia Afflic. in decis. 225. & an rumpatur in totum, vide eundē in decis. 204. vbi tenet, quod si est aliquid ei relictum, potest agere ad suppl[illegible] entum & ibi quantum ei ista legitima. de quo etiam Capic. in decis. 214. vbi an sit auth. ista nouissima sup. eod. ad limitationem huius l. vide omnino Gul. Bened. in c. Raynutius. in verbo, & vxorem. 5. decis. num. 84. vbi de fratre ingrato, & an clausula codicillaris operetur in tali testamento, vbi præteritur frater turpi persona hæredē instituta. Gul. Ben. in verbo, in eo testamento, lo primo, num. 245. *de Bottis.*

Liquet.

Affi. vide omnino ad materiam huius rub. Claud. Seisel. in Rub. ff. de iust. & iu. vbi latè quæ possit, & quæ non Iudeus, & etiam si fiat Christianus. Adde quod Iudæi sunt viles personæ & infames. Anno cons. 73. nu. 5. 6. & an Iudæi subsint iudicibus ecclesiasticis, vide Couar. in 3. lib. var. resol. c. 3. nu. 9. fol. 749. *de Bottis.*

L. neque in verbo, mulierem in matrimonium.] in materia vide cons. 23. vol. 2. consecrim. & cons. ... & seqq. & ad intell. huius l. & qui ibus afficiantur Iudæi cum Christianis coeuntes, & econtra, & quid de catheeuminis, Saracenis, vide Iacob. Menoc. de arbi. iudi. casu 190. & Ant. Gabr. ne etim conci. 21. lib. 9. *Caranita.*

L. hæc val tora in verbo dignitates interdictæ sunt.] quid si factus est Christianus, Rom. sing. 672. videtur idem tenere, & sequitur Hipp. sing. 107. & 179. colu. 3. & Tiraq. cess. causa, limit. 12. num. 11. Sed vide Felin. in c. cum sit. de Iude. qui id non admittit, nisi de recenti esset conuersus. *Caranita.*

Ne Christianum mancipium hæreticus vel Iudæus vel paganus habeat, vel possideat, vel circuncidat.

Rubrica.] Limita vt per Gul. Bened. in c. Raynutius in verbo. & vxorem. 4. decis. nu. 396. *de Bottis.*

L. 1. in glo. in verbo, capitali.] vide Affl. Consti. Comes, Baro. nu. 10. & talis sententia in clerico intelligitur de excommunicatione. Alciat. de præsumpt. regu. 3. præsumpt. 45. vide Afflict. in consti. Castellan. nu. 14. & Consti. qui literas. in fi. lib. 3. & ad glo. hic vide Pet. Duen. reg. 393. limit. 9. & Affl. decis. vlt. nu. 14. & Abb. in c. quanto. n. 7. de iureiur. & Boer. decis. 254. nu. 10. & Iac. Men. de arb. iud. casu 316. vol. 10. *Caranita.*

De his qui ad ecclesiam confugiunt, vel ibi exclamant, & ne quis ab ecclesia extrahatur.

Rubrica.] vide ad istam rub. C. reg. 95. Item statuimus. & ibi Nigr. & vide Aegid. Bos. tit. de Capt. n. 20. *Caranita.*

In ead. l.] ad hanc materiam vide omnino Couar. in 2. lib. var. resol. c. fin. per totum. quid de iure canoni. vide 40. differentias per Hier. Zanet. Ad materiam istius titu. vide Bar. in Auth. de manda. Princip. §. sed neque. & an priuilegia confugientibus ad ecclesiam extendatur ad illos, qui confugiunt ad collũ Sacerdotis portantis corpus Christi, vide gl. in c. quæsitum est. 13. q. 2. & quid in excõmunicato, vide Feli. in c. 2. de excep. vide C. regni. Itẽ statuimus ꝙ ecclesiæ. & ibi scrib. fol. 19. vide casus, in quibus quis non gaudet ista immunitate, per Guid. decis. 21. Boer. decis. 199. & 100. & vide ad materiam Bellucam, fol. 49. 50. cum seq. omnino, & ibi quid de debitore ciuili. & quid in fallitis, & in his, qui possunt carcerari ob æs alienũ, vide Benu. in tract. de decoctor. fol. 184. no. 42. & Petr. Duen. in reg. 217. quid in debitore fugitiuo, Petr. Duen. in reg. 175. in fi. *de Bottis.*

De leg. b. & constit.

L. d. que ver.] canonizata est per tex. in c. iustum 9. dist. & quod in contractibus Principum seruandum est ius cõmune voluit Bald. relatus per Alexandr. in consil. 116. nu. 9. an Princeps teneatur seruare contractus & alienationes factas per ipsum, vide Loffr. consi. 38. & quo modo Princeps sit legibus solutus, vide per Ferdinandum vnaquen in 1. lib. controuersiarum forensium, c. 2. nu. 28. & 29. *de Bottis.*

L. non dubium in verbo, non solum iniuste sed. intellige de iure, quia de facto sit quod factum est, non potest dici infectum, ut per Afflict. in constitu. iurisgentium. nume 2. nam hoc solum priuatur Deus, vt poiss ad tex. l. in bello, § facti. ff. de captiu. & postli. reuer. vide Diaz. regu. 425. *Caranita.*

L. quod fauore.] vide multa similia. per Barbar. in capit. 5. colum. quinta, de rebus eccl. alien. limita tamen non habere locum, quando quis esset concessum ad postulatio nem partis, quia tunc potest retorqueri in odium

Dec. consil. 361. col. fi. *de Bottis.*

L. fin. in principio. in verbo, etiam quidem vexam subtilitatem.] vide ad decla. Iac. Menoc. de arb. iud. q. 7. nu. 53. subtilitas autem, per quam peruenitur ad veritatem, laudatur, vide Affl. consti. speciale, nu. 6. *Caranita.*

De mandatis Principum.

L. si quis asserat.] an dispositio huius l. procedat in iurisdictione ordinaria, vel delegata concessa per Principem, vide Doc. relatos per Cottam in ver. iurisdictione. & ad reg. tex. vide Dec. consi. 214. col. 2. *de Bottis.*

In ead. l. in verbo, nemini quicquam nisi.] vide Diaz. reg. 419. Legatus. & Anto. Gabr. conclu. 2. & 3. lib. primo, de probat. *Caranita.*

De vetere iur. enucl.

L. in versi. sed neque ex multitudine.] Hunc tex. dicit aureum Chass. post alios, quos allegat in sua gloss. 11. par. concl. 9. & plura adducit ad hoc facientia, & præcipuè illud euang. abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. & ideo ex gl. in cap. ad audientiam. de constit. infert non esse inconueniens à minus sapientibus aliquando petere consilium, cum reueletur quandoque minori, quod nescit maior. l. potioris. C. de offic. rect. prouin. cum alijs ibi adductis. & refert historiam relatam a Doct. in d. ca. ad audientiam. de fatuo, qui determinauit litem tabernarij & pauperis: & ex dicto Speculat. concludit etiam minus peritos esse consulendos. & in difficultatibus & decisionibus causarum, etiam iuuenes aduocatos, & minus doctos esse vocandos. & de prædicta historia fatui, vide Gramm. decis. 7. in fine. & ad tex. vide Abb. in c. Capellanus, pen. no. de fer. & in c. primo, in fi. de consilt. Dec. consil. 494. num. 15. & 499. nu. 12. *Caranita.*

In ea. l. in verbo, cum hæc tantummodo obtinere.] & ideo præcipitur seruari mos, qui obtinuit. Inf. de iniur. l. fi. in fin. nam quælibet curia habet suos ritus in iudicijs. Isern. in consti. si quis in posterum verbo, vnde oportet, qui ritus debet probari, ut ibi per eum, verbo, oportet obtentum. & si aliquid fit præsumitur fieri quod est solitum. Affli. in consti. fidelium, nu. 9. in fi. & de stilo seruando & qualiter, vide Afflict. consti. si quis. num. 16. & vide l. illud. & quæ ibi posui, ff. de excu. tu. & Affl. consti. nihil veterum. in fi. & consti. spale. nu. 4. Iser. lite. leg. in princ. & longeuus vsus cãrum pot pro iure allegari. Affl. decis. 79. in fi. & ibi in addi. vide de stilo curiæ attendendo, vide etiam decis. 135. nu. 4. & 5. decis. 393. nu. 5. *Caranita.*

De iuris & facti ignorantia.

L. si post diuisionem.] Afflic. in decis. 58. Dec. in consil. 351. & 525. amplia istum tex. in mobis, vt per gl. Paril. §. 16. gl. 1. nu. 19. *de Bottis.*

L. error.] no. ꝙ confessio erronea potest vsque ad sniam reuocari probato errore. de qua materia uide late ꝑ Doc. relatos per Cottam in ver. confessio erronea. uide latè de materia uidebis. & oino Are. in §. si minus. nu. 13. Insti. de act. & Affl. in consti. super incisionib. n. 26. *de Bottis.*

In ead. l. in gl. in verbo, error lo 2. in fine. in verbo, quia melius quis errorem alienum.] ex fragilitate humana procedit, ut magis in alios cernamus, quam in nobismetipsis, si quid delinquatur, ut inquit Cic. r. off. cui multum conuenite illud Persij, Satyra 4. nemo in sese tentat descẽdere nemo, sed præcedenti spectatur mantica tergo. & sentire uisus est Sene. ad Lucil. dicens, nos aliena vitia ante oculos semper habere, nostra autem à tergo esse. *Caranita.*

L. non id circo.] no. istum tex. ꝙ confessio defuncti potest reuocari ab hærede, secundum Bald. in l. error. in fi. C. eo. de. quo per Affl. in decis. 233. *de Bottis.*

De precibus Imper. offer. & de quib. reb. suppli. lic. & vbi.

L. quoties.] limita istum tex. non habere locum in debito. iurato.

ftrato, ut per Afflict. in decis. 5. & Gramm. in decisio. 12. nume. 2. 3. & an impediat executionem sententiæ, Guid. decis. 97. & uide multos casus per Boer. in decis. 96. in 2. uolum. in quibus non extenditur tale rescriptum, & an extendatur ad fideiussores, Afflict. in const. pacta uinorum, nu. 12. & Hippol. in rub. ff. de fideiuss. & an interim currant usuræ, Alber. hic col. 6. & Boer. in dicta decisio. 296. numero 5. de quo unum uerbum Ias. in l. si unus. §. ante omnia, in fi. ff. de pact. & Bar. in l. lecta. in casus positione. ff. si cert. pet. & quid in debitoribus dolo fallitis, uide Beneuenutum in tracta. de mercat. decoct. 6. parte, num. 20. & in septima parte, nu. 16. ubi late quomodo habeat locum ista lex. Et quid si concedatur ultra quinquennium, Afflic. in consti. ad officium baiulorum, num. 10. tenet, quod non ualet. Et quid in debito fiscali guerar. in loco a fisco ad ecclesiam fol. 82. litera, D. & quid in debito ex delicto, Alex. in l. 1. nu. 43. si cer. pet. *de Bottis*.

L. uniuersa. limita istum tex. non habere locum quando debitor, cui conceditur moratoria, est pauper propter quod non posset reperire fideiussorem, nam hoc casu licet non detur fideiussori, valet tamen guidaticum, ita Bal. nou. in trac. dot. 8. parte, priuil. 12. & an creditoribus non petentibus talem cautionem ualeat rescriptum, uide Affli. in decisi. 378. & ibi an creditores possint remittere hanc cautionem. & an tales literæ extendantur ad creditores futuros, Gui. Pa. decis. 109. uide omnino Boer. in decis. 296. *de Bottis*.

In auth. quas supplicatio. an iste tex. habeat locum, quando Princeps committit alicui quod nomine regio iustitiam faciat, vide Capic. in decisio. tertia. & quid si iudicat tanquam arbitrator, uide Gramma. in decis. nona, & an executio hoc casu dicatur facta, si debitor est carceratus, ita quod causa possit reuideri, uide Capic. in decisio. 169. & an pendente reclamatione debeant opponi termini in sententijs pro executione sententiæ, Afflict. in decisio. 341. & an concedatur restitutio in integrum aduersus hanc sententiam regiam, & posito quod conceda tur, an impediatur executio, uide Afflict. in decisio. 356. & Capic. in decisio. 83. & an fiat executio pro expensis pendente reuisione, uide Affl. in decis. 358. in fi. & an iste tex. procedat in diffinitiua tantum, vel interlocutoria, vide Capic. in decis. 144. Et quid si Princeps pronunciat ad relationem alicuius, vide Gram. in decis. 350. & quid si cautio, quæ debet præstari, præstetur post executionem, an conualidetur executio? Guid. Pap. decisio. 50. & ibi an stetur iuratoriæ cautioni, & multa alia ad materiam huius auth. & decis. 189. & an rescriptum Principis quod talis sententia non exequatur, debeat attendi vide Guidon. decis. 420. & uide Affli. in 10. q. 5. Constitu. reg. & an condemnatus ex una causa ad restituendum rem, possit retinere ex alia, non obstante sententia, Capic. quod fic in decis. 119. Quid non potest quis præstare hanc cautionem, an sufficiat, si de tali pecunia emantur prædia, uide tex. in l. secunda. C. de præd. Decur. lib. 10. melior tex. in leg. fina. §. quod si ei qui. de ordin. cogni. *de Bottis*.

Si contra ius vel vtilitatem pub. vel per med. fue. aliq. postul. vel impetra.

L. non idcirco. Ad intell. uide Iac. Meno. de arb. iud. lib. 1. q. 37. num. 24. *Carauita*.

L. & si non cognitio. vide Afflic. dec. 361. nu. 36. & ibi Gram. vide omnino ad hanc l. Afflic. in constitu. spoliatus, nu. 20. versi. 3. allegat spoliatus, alias est in Const. videtur. *Carauita*.

L. omnes. in glo. in verbo, generali iuri. In med. ea glo. in verbo, quod res alterius mihi detur. vide Diaz. reg. 209. dominiũ rei meæ. & Andr. in proœm. Constit. colum. 2. in princ. *Carauita*.

In ead. l. & eadem glo. in verbo, quod autem si dixerit Impera per non obstante. piura de effectu clausulæ, non obstante ponit Dec. consi. 10. & an tollat dispositionem iuratam, uide Diaz reg. 99. & adde quod operatur plusquam clausula, ex certa scientia. Gramma. decis. 66. num. 37. ubi de materia. *Carauita*.

De diuersis rescriptis & pragm. sanction.

L. si libellum. concessio intelligitur, secundum petita de quo Dec. in consi. 61. & ad istum tex. uide Loffr. consi. 8. num. 50. cum seq.

L. falsa in verbo, perennia esse debeant. ad declarationem & intell. vide Iac. Menoc. de arb. iud. casu 202. nume. 77. & casu 204. num. 2. *Carauita*.

De offic. Præfecti vrbis.

L. Pudentibus. uide Bal. in l. 1. §. vbi autem, num. 6. C. de cad. toll. Afflic. in decis. 51. *de Bottis*.

De offic. Præfecti Augusta.

L. Præfectus in verbo, admonendi vel puniendi. adde Lucam de Pen. in l. quinque. uers. & secundum hoc. C. de Decu. lib. 10. & Afflic. Constit. Iustitiarij per prouincias, 7. nu. num. 9. & pro intell. vide Iac. Menoc. de arbi. iud. lib. 1. q. 37. nu. 16. *Carauita*.

De offic. diuersor. iud.

In auth. sed hodie, in verbo, pro fiscalibus vel priuatis. corrigitur per Ritus magnæ curiæ. Itẽ si quis debitores, nu. 164. secundum cuius dispositionem potest mulier carcerari. & ad regulam huius text. & eius limit. uide Iacob. Menoc. de arb. iud. lib. 1. q. 88. num. 10. *Carauita*.

De Assessori. & domest. & cancel. iud.

L. 1. in verbo, spe præmiorum. uide multa per Affl. in consti. vt vniuersis, num. 38. *Carauita*.

L. si post depositum. per istum tex. dicunt Doc. qui imperitia Assessoris non excusat magistratum, quod limita duob. modis per Doct. relatos per Cottam in verbo, Assessoris, & adde, quod idem est econtra ut per Cæpol. caut. 51. *de Bottis*.

L. nemo ex ys. in verbo, tam aduocatione vel. uide Affl. Constit. ut uniuersis num. 56. & Dec. consi. 42. num. 3. Iacob. Menoc. de arb. iud. lib. 1. q. 73. nu. 4. *Carauita*.

De contract. iud. vel eorum qui sunt &c.

L. 1. vide Capic. in decis. 156. in finalib. verbis. & quid in decis. 195. & per Bellugam fol. 165. num. 13. & Afflic. in constitu. communiter. An possint recipere munera propter merita, Tiraq. in l. si unquam, in verbo donatione, nu. n. 49. uide plures limit. per Pet. Duen. in reg. 31. *de Bottis*.

In ea. l. in verbo, quidem mobiles res. an habeat locum in officiali non habente iurisdictionem, ut prope est aduocatus fisci, uide Luc. de Pen. in l. 2. de Luc. aduoc. libro 12. vide Socu. reg. 278. officialis. & Pet. Duen. reg. 31. administratores. *Carauita*.

In ead. l. in verbo, prostactas vero moderari. limita ut per Tiraquel. l. si unquam. uersi. donatione largitus, nu. 19. in fra de reuoc. don. & Ias. in l. principalib. ff. si cer. pet. & hodie nec etiam possunt contrahere matrimonium in loco offi. ij. vt in Consti. reg. iustitiarij per prouincias, vbi Affl. num. 3. uide etiam consti. communiter. & ibi omnes. *Carauita*.

De modo mulctarum quę à iud. inflig.

L. Mulctarum. ad primam partem huis tex. ui le omnino Capi. in decis. 185. ubi limit. illud habere locum in terris, quę subsunt iurisdictioni Principis, secus in his, quę subsunt immediate iurisdictioni Comitis, uel Baronis, fm Alc. in c. 1. §. si quis aliũ vlt. oop. de pa. ten. *de Bottis*.

L. eos qui in versi id quoque obseruandum. pro intell. illius tex. et totius tit. vi. Luc. de Pen. in l. ij. ad magistratum voluntaria. Sed q. d si iudex. C. de Decur. lib. 10 *Carauita*.

De defens. Ciuit.

L. *per omnes verbo, ven vocant patrocinia.* No. ex hoc tex. quod in atrocioribus licet leges trãsgredi. de quo vide M. Mac. dialogo quinto, prim. lib. Gabr. de iud. singu. 111. allegat istum tex. quod latronibus non est dandus aduocatus. *Caranita.*

De edendo.

L. *qui accusare.* pro ampliat. vide Cottam in memoral. in verbo, actore non probante. & adde quod reg. huius tex. procedit etiam in beneficialibus. Iacob. Menoch. de arbi. iud. lib. 2. cent. prima, casu 98. in fine, & quomodo procedat vide Ifer. ce contro inuesti. nu. 9. versic. regula illa. *Caranita.*

In ead. l. ampl. istum tex. etiam si intentio actoris fundaret se super negatiua. Car. consil. 10. Iacob. pro decisione. col. renult. 2. lib. & amplia etiam si ex forma statuti denegaretur defensio reo, quia propter contumaciam. Bald. in tit. de manu. vind. infra & Cepol. caut. 243. Cotta in verbo, actore. Item amplia procedere etiam si reus assumeret in se onus probandi, vt per Dec. consil. 43. Adde tamen quod si reus est absens non absoluitur diffinitiue, sed ab obseruatione iudicii tantum. Hippo. singu. 160. vide plures ad limitat. per Hippol. in lege. de nuno &c. in 5. tormenta. & per Purpuratum hic. *de Bottis.*

De in ius vocando.

L. *Venia. in el. in verbo, concedi in versi sed ibi de pœna corporali vel pecuniaria.* Habens fiscum potest indulgere malefactoribus contra fiscum, cui pœnæ fiscales applicantur, quia de suo facit gratiam, & in iure suo fundat. Bald. consilio 1. inter consi. crimin. primo volum. & ad Glo. hic adde Alciat. de præsumpt. reg. 3. præsumpt. 11. & Felin. in c. super eo. de offic. deleg. & Barbat. consilio 11. quarto volum. & Petr. Rebuf. in pract. beneficia regu. de non tollendo ius quæsitum, glo. 6. nume. 5. 24. & seq. & Iacob. Menoch. de arbit. iudic. lib. primo quæstio. 95. *Caranita*

De pactis.

L. *post venditionem.* vide pro intelle. Paris. consil. 39. 3. volu. *Caranita.*

L. *post quam liti.* vide ad istam l. Constit. sponte nolentibus & ibi Glo. & Bitus mag. Cur. 199. & Constit. contingit interdum. *Caranita.*

In ead. l. Quid si aliquis renunciauit petitioni per se factæ, vide Guid. consi. 69. num. 1. & limita istum tex. non habere locum in beneficialibus, & feudalibus, ut per Claudium & lat. hic. de veritate tamen vide Capic. in decis. 156. nume. 6. & 17. vbi dicitur, quod pactum de non petendo in feudalibus non valet. adducit And. in capitu. fina. si de feudo vel contro. & vide Dom. Freic. folio 113. nume. 45. cum sequen. ubi an renuncians instantiæ, videtur renunciare iuri, & multa alia. & an renuncians liti videatur fateri se habere aduersarium, uide late per Tiraquel. in l. si vnquam in verbo, donatio. largitur, numero 165. & seq. vbi an dicatur habere rem pro derelicta. *de Bottis.*

In ead. l. in glo. in verbo, nulla ratio. ad declarat. Glos. vide Arium Pinel. infra de resinden. vendi. 1. 2. parte tertia, cap. 1. numero 15. & Glo. Paris. § primo. glo. 7. numero 6. *Caranita.*

L. *debitori.* Adde Petr. Duen. reg. 18. actio extinguitur. & Di. 2 reg. 180. creditor. *Caranita.*

In ead. Adde quod si hæres an. itit hæreditatem, reuiuiscit actio. Tiraquel. de retract. § 1. glos. 7. nume. 70. Quid si testator in dispositione reliquit creditori tantum de bonis suis, vide Hippol. sing. 162. vbi tenet, quod non confunditur actio. Vide plures limitat. & ampliat. per Petr. Duenam reg. 18 & an extinguatur hypotheca, idem in reg. 17. versicu. secundo amplia vide Pau. de Cast. in l. 2. num. 5. C. de hæred. vel act. vend. & Capic. in decis. 195. Nic. Boerio in tracta. de pignor. in primo membro, quinta par. numero 49. cum sequen. usque ad finem illius membri. adde tamen quod si creditor vendit hæreditatem, actio reuiuiscit. l. 2. § fina. ff. de hæredit. uel act. ven. & Pau. de Cast. in l. debitor, ff. ad Trebell. adde, quod in legitima debita filio deducitur quod sibi debetur, nec confunditur. Aimo in consi. 195. nume. 3. & adde, quod pro parte, qua quis est hæres, confunditur actio, vt per Dec. hic, & Tiraq. de retract. lign. § 32. glo. 1. numero 50. *de Bottis.*

L. *si pascenda* ad istum tex. & eius materiam vide Moderñ in C. regni ad hoc, numero 104. & Ioan. Lup. folio 257. *de Bottis.*

L. *ex conuentione.* no. differentiam, quando dotis fundus æstimatus, & quando inæstimatus. de quo latissime Neuizanus in silua. in uerbo. diuiri non est nubendum, nu. 7. cum sequent. & limita & amplia istum tex. ut per Petr. Duen. in reg. 12. & vide Aretinum in consil. 84. & tex. in l. si gratuitam. § 1. ff. de præscript. numero 6. ubi quid si est data facultas reddendi rem vel pretium. vide ad materiam huius l. ex conuentione, latissime per Soc. in consil. 56. uolum. 1. & Couar. in c. 28. pract. quæstio. per totum. *de Bottis.*

L. *pactum quod dotali.* Alexander in consil. 190. nume. 1. & Ioan. Dilect. de art. testandi. tit. 21. caut. 10. ubi quid si interuenerit iuramentum, & quid sit de succedendo certis bonis. & an requiratur insinuatio. sbi. Adde Gul. Bened. in c. Raynutius. in uersi. duas habens filias, nume. 196. *de Bottis.*

L. *si creditores.* quid si egit contra aliquos non facta protestatione, an videatur creditor diuidere debitum, quod sibi debebatur in solidum, uide Afflic. in decis. 142. & ad materiam uide Cottam in verbo creditor habens. Glo. Paris. in consi. Paris. § secundo, glo. quarta, numero 28. *de Bottis.*

In ead. l. uide gl. Paris. tit. 1. § 2. glo. 4. nume. 28. & Cæpol. caut. penultima. Cot. in memor. uerbo, creditor habens. *Caranita.*

L. *licet mers.* vide Gul. Bened. in repet. c. Raynutius in uerbo, duas habens filias, nume. 203. & amplia idem esse in illustriss. dominis, qui deditii sunt exercicio armorum, & in dominiis & principalibus alicuius terræ, licet non vacent exercitio armorum. Dec. in consi. 319. numero 4. *de Bottis.*

L. *traditionibus.* Adde, quod in solo titu. transfertur dominium annullato tit. retransfertur dominium, ut per Doc. relatos per Alexander in consi. 58. nume. 4. quid in concessione facta per Principem, uide Capic. in decisio. 164. numero 7. & quid in concessione facta Principi, uide tex. in l. ut inter diuinum sup. de sacrosanc. eccle. & And. c. 1. nume. 3. quid sit inuestitura. & quid in concessione Emphyteuti, uide Corn. in consil. 237. litera B. 1. uolum. ubi dicit cessare disposit. huius l. de ueritate tamen ibi litera H. 1. Et quid in rebus incorporalibus, ut in actionibus, uide late Tiraquel. de retract. ligna. 6. primo, in Glo. 7. numero 12. & quid in dote, uide Baldum in lege, de diuisione, ff. soluto matrimonio. Et quid in substitut. facta in contractu inter viuos, Aimo consi. 19. numero 9. *de Bottis.*

In ead. l. in verbo, nemo undis pactis. Quid in contractu inito cum Principe, uide Capic. decis. 162. nu. 7. & hanc l. allegat Ifer. qui succes. tenen. nu. 2. in fi. *Caranita.*

L. *cum proponas. in versi. nec aduersario suo.* vide Dec. consi. 282. nu. 1. No. reg. quod Frangenti fidem, fides frangatur. quod limita non habere locum in tregua, secus autẽ in pace. Soc. consi. 262. uol. 2. in fi. Cotta in ver. pactum nudum, no. 2. & in uer. taliens. & hanc reg. amplia etiam si interuenerit iuramentum. Dec. consil. 265. numero 3. *de Bottis.*

L. *pactum.* vide Dec. cons. 55. in princip. & cons. 98. num. 4. Aim. con. 261. Alexander cons. 23.

L. *Certis annis.* uide Gui. Pap. consi. 1. num. 1. & Capic. in decis. 65. numero 3. deci. 209. num. 25. ubi an ille, qui pluribus annis coquit panem in furno meo, si cessat possit cogi. & uide omnino glos. in consuet. Paris. § 7. glos. 3. numero 17. 19. & 20. ubi ponit intellectum huius leg. *de Bottis.*

In ead. l. uide ad declarat. Glo. Paris. titu. primo, § septimo numero 19. fol. 100. col. 3. & Francis. Maran. decis. 352. *Caranita.*

L. *si quis in conscribendo.* Adde ad materiam Doct. in l. si cõ-

renuerit.ff.de iurisd.om.iud. Felin.in c.r.4.col.de iud.limita vt per Fel.in c.si diligenti.de foro compet. relatis per Affl.in consil. ic.vt vriuer.sionu.15.& liceat fauori suo quilibet renunciare potest, intelligo si talis renuncians fuerit de eo certioratus. Alex.in consil.ts vol.6.nu.4. Sed quid si interuenit iuramentum,vide Tiraq.in l.si vnquã, in princ.num.98.& 130. *de Bottis*.

L.*de quaestione*.]vide Affl.in decis.293. vbi limitat.& omnino Capic.in decis.159.nu.10.cum seq.& vide Gul. Bened.latissime in c. Rainutius.in ver duas.habens filias.& an valeat pactum inter fratres, quòd superstes succedat alter, vel q primogenitus tantum succedat.vide late per Dec.omnino consil.125.& consil. 236. in fine.col.& an Princeps possit tollere facultatem testandi,Dec.in consil.361.col.1.in fi.& nu.6. & quid si interuenit iuramentum, Tiraq.in l.si vnquam.in prin.num.137.& ad materiam vide omnino Curt.iun.consil.81. & quid in laudo, an frater succedat fratri.vide Dec.consil.44. volum.3.in fi.& quid in conuentione,quod superstes succedat.Dec. consil.63.num.3.& de materia Dec.consil.488.nume.17. 18.& quid in diuisione facta in vita patris,Dec.consil.86. numero8.& consil.495.nume.... & de pacto in contractu matrimonij,quod primogenitus nasciturus succedat, vide Boer.in decis.172.latissime de pacto de succedendo ad certa bona,vide Alexand.in consil. 95. in primo dubio Adde,quod si Titius promisit Caio bona sua post mortem suam. talis promissio valet. Aimo consil. 139. vbi late de materia huius l. & de pacto inito in contractu matrimonij, quod primogenitus succedat, an valeat vide Capell.decisio.451. & ibi omnino addi.Aufretij, vbi etiam loquitur, si promittatur, quod succedat filia,quae maritatur.de quo per Franc.Mar.in decis.135. *de Bott*.

In *ead.l.in verb.voluntatem*.] vide not. quaestio. per Bald. hic,& adde,quod haec appellabitur vltima voluntas, ne declarat Curt.iun.in consil. 98. non autem contractus inter viuos. & ibi an dicatur illam reuocasse per testamentum,quod postea fecit cum clausula derogando &c. & vide Gorad.in consil. nonogesimooctauo, an autem sufficiat,quod ista voluntas subsequatur,vide Aim. consil.19.numero 3. an autem fratres possint facere pactum cum consensu patris,quod vnus habeat totam haereditatem,alius certam quantitatem, Aimo.consil.52.quod sic. *de Bott*.

In *ead.l.in verbo.cum in alienis rebus*.]vide Ben.Vad.re.65. pactum.post reg.Soci.& eundem reg.66.Iser. de his qui feud.da.po.num.11.versi.item praedicti,& qui succes.tenere.num.2. *Caranita*.

De transactionibus.

L.1.] Adde, quod transactio inter alios facta,alteri non potest nocere.de quo Gl.Paris.in consuet. Paris.§ 22.gl. 1.nu.68.an arbitramentum dicatur transactio,ita quod a pari procedant,uide Bal.in l.fi.§.sed & si quis.inf.comde leg.& Suarez.in alleg.19.nu.15.& de transactione inita super lite calumniose mota,vide tex.in l.in summa.ff. de cond.indeb. *de Bott*.

L.*cum te transegisse*.] allegatur,quod confessio extra iudicium parte praesente plene probat. ad idem l. generaliter.infra de non num.pec.l.fi.infra de fideicomm.l.cum indebita.ff.de probation.Alexan.consil.53.1.volum.circa fi.consil.76.vol. 6. & quid si fuerit probata per testes singulares,vide Aim. consi. 267. numero 3. & sequen. *Caranita*.

L.*de fideicommisso*.vide vnum verbum Bar.in prima coll. Codic.nu 5.circa fi. Quid si aliquis ex fratrib. habet filios,aliquis non,vide Dec.consi.11.nu.5. vide Tiraquel. in l.si vnquam.in verbo,donatione,num.110.& 116.late per decis.Pedem.112.num.16.

L.*si diuersa pars*. Adde Afflict. in decis.220.in secundo dubio quod autem in pignore dato ex causa transactionis an possit retineri.uide Hippol.singu.145. & quando dicatur partes recedere a transactione,vide per Suarez.in all.g.19.num 8 9 10.& an possit agi prima ua actione ibi vi nu.4.& an contra tertium possessorem ibi num.17.& nu.32. *de Bottis*.

In *ead.l.in verbo.refusa pecunia*. vide Gram.decis.66.num. 22.& 66.& Afflic.decis.220.numero 4.ubi uide in materia rescissionis transactionum. *Caranitae*

L.*transegere*.]ad materiam vide consti.in.priusquam,& ibi Affli.gl.& vide constitu. post citationem, quae corrigit l. istam. *Caran*.

L.*transactione matris*.]an autem possit mater locare operas huj, vide Luc.in l 1.C.de fugit.colo.lib 11. vbi dicit, sic.quod est not. *de Bottis*.

L.*transactione finita in verbo.infamatis graue*. ad limita. reg.huius l.vltra Doct.hic vide Bar.in l.& alios in l.iusiurandum quod ex conuentione.§.procurator,ff. de iureiuran.& Dec.consil.14.in fi.& Glo.in uerbo.praecognitam.in c.tertio loco,extra,de praesumpt.& M.Mant.dia. logo 52.turpitudo & glo.in c.ex tenore.in verbo,tunc vi ucntem.de testib.& gl.Paris.in § 22.nu.55 fol.192.col. 1.& Diaz.reg.24.allegans & limitans hanc l.non procedere quando vertitur periculum animae.Petr.Duen.reg. 270. limita.1.& uide concord.& limit.ad hanc reg. per Ben.Capr.reg.23. *Caran*.

L.*si de certa*.]limita istum textum.vt per glo.& Doct.in l. sub praetextu.sup.eodem,& Affli.in decis.285.num.4.& nume.7.& omnino nume. 13. & ad materiam generalis transactionis & quietationis,uide Cur.iun.in consi.121. *de Bottis*.

L.*si causa cognita*.]Limita & declara vt per Bart.in l.si emptor.§.Marcellus,in fine,ff.de iudic.& Marantam in sua pract.in 6.parte,in fi.& limita non habere locum in sententia Principis, Iacob in uer.Princeps.uers.sed an Princeps. *de Bot*.

L.*si pro fundo*.]Vide tex.& Glo.in l penult.ff.de cuistio limita per Afflic.in decis.156.in fi.& uide Capic.in decis. 156.numero 9.ubi rationem & per illum text.dicit Bal. in capit.primo.de controu.feud.in vatal.& alium.quod dispositio l. sancimus. non procedit in transactione, hoc autem non est uerum in remissione debiti seu quietatione Bar.in l.Modestinus,ff.de donatio.& vide omnino Tiraq.de retrac.lign.§.primo,glo.14.nu.60.& glo. in consuetu.Paris.§.22.num.57.& ibi quid si in transactione addit clausula,cedens, omne ius.& uide quae addidi ad Bart.& Alexand.consi.152.col.fi. vbi multa.& inter alia an possit repeti solutum ex causa transactionis. *de Bottis*.

L.*transactionem*.] allegatur semper ad id quod dicitur in summatio.de quo vltra Docto hic vide Ias.in §.quadrupli.nume.63.Instit.de actione & Dec.consi.351.numero 6.Alciat.de praesumpt.reg.prima.praesump.21.& Gram. decis.66. numero 9.vbi ponit.an sit idem, quando adest praesentia officialis. sed intellige praedicta. ut per eum ibi.nume.26.& vide etiam num.64 & decis.103. numero 6. *Caran*.

L.*vbi pactum*.]an possit agi priuetua actione vide Suare.in alleg.19.nu.14.& an contra tertium possessorem, nu.17. *de Bott*.

L.*si quis maior*.]vide Guid.Pap.consil.31.numero 3.& 5.& 8.& consil.32.in fine,lex ista habet locum in omni contractu.Alexan.consil.97.nume.14.volum.5.& ad materiam vide Gram.in decis.103.nume.154.& 160.& limita non habere locum in curia mercatorum per Cr.... in §.Cato numero 10.ff.de verbor.oblig.& vide ... in ver.& cum pacto quod dicitur ... per totum.& omnino Dec.consil.452.per totum.Afflic.in capi.1.2.volum. de feud.dat.minoris valeret,quod ista tex.non habet locum in contractu emptionis & uendit. nam si emptor non obseruat ex parte sua,non fit resolutio contractus. & quando quis dicatur renunciare resolutioni contractus,uide Aim. consil. 103. numero 4.& an procedat de iure canon. Iaunet.in 55. ... cano & ibi alii. de materia. & quid si deficiat in minimo, vide addit ad Dec.in cap.de appellationibus.extra,de appellat. & an petendo obseruantiam contractus,dicatur renunciare solutioni.Cotta in verbo, quicunque. & vide omnino Matthes.nu.50. & ibi addit. si debitor non soluit primam pagam, an possit conueniri? vide quid per illum text.dicat Ioannes Baptista de Sancto Seuer. in tracta.de transactio.quaestio.15.& Curt.iun.in l.Sed.nu.37.ff.si certum pet.& an iste tex.habeat locum in contractu inualido.vid. Gui.consil.63. numero 7.vbi dicit quod non.& ad dictum Ioan.Bap.uide Cottã in verbem phiteuta priuati,& an admittatur purgatio morae.uide Alexand. in consil. 30. & ibi quid si in ... contrauentum iuramento. & quid agens non adimpleuit ex

parte sua, etiam qualiter debet probare adimpleuisse ex parte sua ibi late. Quid si in modico quid deficit, vide Alex. consi. 147. col. fi. *de Bottis*.

In ead. l.] ad intell. huius l. vide Dec. consi. 412. 4. vol. Rom. sing. 50. alias Mathes. & M. Mant. libr. 3. loc. com. cap. 48. *Carauita*.

L. si ex falsis.] adde declar. huius tex. & de eius materia, & de tempore quo falsitatis exceptio probetur vide Iacob. Meno. de arb. iud. lib. 2. casu 19. *Caran.*

In ead. l. in gl. in verbo, præcipimus.] ex gloss. in verbo, præcipimus. nota quod clausula, si preces veritate nitantur, non subintelligitur in contractu de quo Dec. in consil. 350. *de Bottis*.

De errore calculi.

Rubrica.] Quid si est lata sententia, & dictum in ea viso calculo, vide Ioan. de Anan. consil. 6. & de materia erroris calculi, vide omnino Vital in tract. clau. verbo, expleta errore arbitri, per totum, fol. mihi 353. vbi plene. & ad materiam huius tituli, vide August. Bero. quæstio. 105. & infra quantum tempus posset dici de errore calculi, vide tex. cum glo. in l. calculi. ff. de administra. rerum ad ciuit. perti. l. in omnibus, §. primo, ff. de diuer. & temp. præscript. & no. per Bart. in l. 2. versic. quarto. infra de iure fisci. *Caran.*

L. 1.] vide Ananiam consi. 6. vbi an post sententiam possit opponi error calculi de quo inf. de re iud. l. 2. *de Bottis*.

In ea l. in verbo, si res iudicata non sunt.] quid si in sententia est expressus cal. talis error, vide Rom. consil. 346. numero 10. 11. & ibi an possit allegari post conclusum in causa. *de Bottis*.

De postulando.

L. si qui aduocatorum.] ad istum tex. vide omnino Guid. decis. 102. & ibi an possit facere pactum de certa pecuniæ quantitate sibi danda de qua Angel. in l. sunt plus, ff. de pact. & alia. *de Bottis*.

In ead. l.] concord. constit. aduocatos. §. iurabunt. & an hæc lex habeat locum in procuratore, vide Gramm. deci. 73. num. 16. *Carauita*.

L. prouidendum.] an aduocati possint compelli aduocare, vide Couar. in tertio lib. var. resol. cap. 14. numer. 3. & ibi denegans qua pœna puniatur. & Capella. decisio. 481. *de Bottis*.

De aduocatis diuers. iudic.

Rubrica.] Adde, quod si aduocatus adiuuat malam & iniustam causam, & obtinet, tenetur ad omne interesse. Hippo. sing. 181. & an possit cogi aduocatus postulare pro alio salario mediante, & an sine salario, uide per decis. Capel. 481. *de Bottis*.

L. 1. in versi. quod si non docuerit.] hic tex. cum sua gloss. & omnes aliæ dicentes non probantem præsumi calumniari, & vt calumniatorem posse puniri, corriguntur per constitut. pœnam calumniæ. & uide Diaz. regu. 67. *Carauita*.

L. quia necessario.] Adde quod si tales aduocati fuerint ingrati contra Rempublicā, amittunt salarium. Cotta in vers. ingratitudo. & ibi quid si pro tali aduocatione soluit pecuniam. *de Bottis*

L. nemini. in versic. filios autem.] vide omnino Luc. de Pen. in l. vnicuique. quæ est. 7. 1. col. ibi statutorum eorum, C. de prox. sac. scri. lib. 12. *de Bottis*.

De aduocatis diuers. iudicum.

L. iubemus in gl. in verbo sumptib.] adde Ioan. de Plat. in l. in filijs. C. de Decur. lib. 10. & Affli. in tit. de iur. prothomis. in 6. col. & Bal. in sua margar. in versi. aduocatus numer. 5. & Claud. in l. Gallus, §. quidam recte. in fi. ff. de lib. & posth. *de Bott.*

L. per hanc legem. in versic. fiscorum autem aduoc.] salarium, quod debetur fisci patronis, Afflic. constit. 51. quando no. 10. li. f. & ibi etiam dicit, quod si salarium aduocati est, 600. aureorum, procuratoris fiscalis debet esse 300. aureorum. *Carauita*.

De aduocatis fisci.

Rubrica.] aduocatus an possit concedere saluum conductum delinquenti, sine licentia Regis, vide Affli. decis. 4. & an possit interuenire examinationi testium in causa fiscali contra fiscum, & in tortura reorum, vide eundem in Constit. reg. quæst. nu. 3. *Caran.*

De errore aduocat. vel libel. seu prec. concip.

L. 1.] limita & declara vt per Affli. in constit. Cultus iustitiæ. nume. 7.

Ex quib. cau. infam. irrog.

L. & si seuerior.] an iudex iurans obseruare statuta possit ex causa pœnam impositam per statutum alterare, & quæ sint causæ, vide Guid. in decis. 206. *de Bott.*

L. improbum.] an habeat locum iste tex. in eo, qui restituit vsuras, vide Cottam in verbo, vsurarij & quid in exercete vsuras in modum permissum à iure ciuili, vide Couar. in 3. lib. var. resol. c. 3. num. 2. & ibi an requiratur sententia. *de Bott.*

In l. ead. in verbo, & vsuras vsurarum.] Adde Afflict. decis. 291. nume. 3. *Carauita*.

De procuratoribus.

L. 1.] limita istum text. non habere locum vbi dominus est in ciuitate, in qua est procurator, sent. est singularis in l. mutus. §. is qui. ff. eodem. & an habeat locum in causa criminali, in qua potest interuenire procurator, vide Bald. in l. non solum. §. fina. ff. eod. & Capic. in decisio. §. numero tertio, vide quid in causa matrimoniali, & in alijs causis arduis per Ias. hic. & quid si procurator habet mandatum, & requiritur speciale, an admittatur cum cautione de rato, vide Paul. de Cast. in l. item eorum, §. actor. ff. quòd cuiuscunque vniuer. nom. & Capic. in decis. 5. numer. 7. an autem procurator substitutus debeat promittere de rato pro dominio, vel substituente, vide Iacob. hic, & Frecc. in tit. de orig. Bar. num. 49. fol. 12. *de Bottis*.

L. cum rem.] an maritus possit citari nomine vxoris, vide Tiraquel. de retract. ligna. §. nono. in gloss. prima. & an dispositio huius legis habeat locum in sponso, in marito putatiuo, in filiofamil. & alijs, vide Tiraquel. vbi supra in d. §. decimo, in glo. prima. & ibi in fine an maritus possit constituere procuratorem nomine vxoris, & an procurator mariti possit cōparere pro vxore. & quid si maritus agit ut procurator vxoris, & non habeat mandatum, an valeat processus, vide ibi & Ias. in l. maritus. infra eodem. & Rom. consil. 446. & multa de potestate mariti in bonis feudalibus vxoris, vide glo. in consueta. Paris. §. primo, glo. 1. nume. 56. & in §. 14. gloss. 1. num. 24. *de Bottis*.

L. neque tutores.] de modo constituendi actorem, vide Alexan. consi. 162. & vide §. fi. Instit. de curat. An & quando minores possint cōstituere procuratorem vide Tiraq. de ll. connub. in gl. 3. nu. 173. *de Bottis*.

L. ita demum.] vide Petr. Duen. in reg. 263. & Loff. consi. 11. col. pen. & fin. *de Bottis*.

L. non eo minus.] vide ad materiam huius legis Afflic. in decis. 369. numer. 6. & Tiraquel. de ll. connub. in glo. 6. nume. 68. & ibi quid si minor litigauit de per se. & quid in muliere prohibita contrahere sine consensu propinquorum, si litiget, & reportet sententiam in fauorem, uide ibi num. 751. *de Bottis*.

L. nulla dubitatio.] Amplia istum textum habere locum etiam in causa feudali, vt per Capic. in decis. 186. limita autem & declara vt per Cottam in verbo procurator propter. *de Bottis*.

Ne liceat potent. patroc. litig. præstare.

Rubrica.] quid si cessio est nulla, vide Tiraq. de legib. connub. in glo. 6. nu. 206. 207. & de retrac. lignan. §. 26. gl. 2. nu. 5. & addit. ad Afflic. in decis. 366. & vide omnino Aimo consil. 205. nu. 43. uide latissimè per Pet. Duen. in regu 88. *de Bottis.*

L. si cuiuscumque.] limita non habere locum si fieret cessio filio, vel consanguineo potentiori, ut latè per Tiraquel. in præfat. trac. de retrac. nu. 51. & Gui. Pa. decis. 96. & Tiraquel. in l. si vnquam, in prin. num. 8. *de Bottis.*

Vt nemi. lice. sine iud. auth. sig. impo. alien.

L. 1. & 2.] an officialis possit pingere arma sua in operib. publicis, vide Cepol. in tit. de picturis. nu. 8. *de Bott.*

De nego. gest.

L. quod in vxorem.] an autem pendente lite alimentorum inter virum & vxorem, vxor debeat habere alimenta, vide Affl. in decis. 10. & ibi an bona mariti sint tacitè obligata, adde ad materiam Rom. in cons. 517. omnia. & ibi quomodo debent præstari alimenta. & ad intellectum, vide omnino Alex. consi. 31. vol. 6. nu. 12. *de Bott.*

L. si negotium.] no. quòd frater non præsumitur expendere pro vxore animo donandi. de quo Aimo. in consi. 86. nu. 1. 2. vide Dec. cons. 7. *de Bott.*

L. si quis nolente, versic. quod enim si dominus.] vide Affli. in constit. si quando. num. 2. & ad declar. vide Iac. Meno. de arbi. iud. l. 1. q. 69. nu. 27. & ex hoc tex. no. regulam, quod quis non potest petere expensas ab aliquo, si eas fecit contra eius voluntatem expressam, licet in eius vtilitatem, quam limita non procedere in medico, qui pro infirmo contra eius voluntatem expendit, quia etiã quod moriatur æger, expensas repetit, cũ vtiliter negotiũ gesserit ita, determinant Glo. in c. 1. 83. dist. & Spec. in tit. de sala. §. fi. nu. 2. aliam limit. posuit Bal. hic, nu. 7. quem refert & sequitur Ant. Cors. tres alias subdens in sing. verbo, expensæ. Adde Soc. regu. 137. & uide Cot. in memor. In verbo, beneficium inuito. *Carauita.*

De his quæ vi metusve causa gesta sunt.

L. cum te.] vide Affli. decis. 336. & Iser. pro intell. in consti. si damna. in verbo, personarum leuium. versi. videtur tamen. *Carauita.*

In ead. l.] limita sex modis, vt per Ias. in l. si ob turpem. ff. de condi. ob turp. cau. & vide per Dec. cons. 219. col. 3. & Boer. in decis. 100. nu. 15. & Dec. cons. 498. col. 3. nu. 16. & Hippol. sing. 87. vbi quid si adesset iuramentum, vel erat instrumentum guarentigiatum, an tunc per solutionem purgetur metus, & dicit quod non *de Bott.*

L. non interest.] qui si emptor ignoret metum illatum, uide Aimo in consi. 120. & 253. *de Bott.*

In ead. l.] ad intell. vide Arium Pinel. de rescinđ. vendi. l. 2. 2. par. 3. c. 1. num. 22. *Carauita.*

De dolo malo.

L. dolum.] dolus non præsumitur limita non habere locum in custode carceris, qui debet ostendere se dolo carere, quando carcerati aufugerunt, vt est tex. in l. milites. ff. de custo. & exhib. reorum. Item quid si reperitur mortuus carceratus, uide glo. in l. cum ita. §. species. ff. de leg. 2. & Aret. in §. præterea. num 30. Instit. de actio. & quid in capratio an debeat probare carere dolo in amissione pecudum, vide glo. in d. §. species. *de Bot.*

De in integ. rest. min. 25. an.

Rubrica.] ad materiam no. an ille cui competit restitutio, possit compelli ad petendum, vide Imo. in clem. 1. vlt. col. eod. tit. & Capic. decis. 110. & an competat aduersus instantiam parentum, vide Alex. consi. 23. volum... cum alijs no. per me in l. properandum. §. sin vero, inf. de iudici. & an competat minori aduersus remissionem alteri factam, Luc. in l. 1. 13. quæstio. C. de publi. & vide multa ad materiam restitu. in integ. per Stepha. Aufrer. in addi. ad decisio. Capellæ, 55. Et an competat contra tertiũ possessorem, & an ad totum, vel ad id, in quo est læsio, vide Suares in alleg. 21. *de Bott.*

Si in communi eademque causa in integ. rest. postul.

L. 1. in summario l. in verbo, nec restitutio. vide Afflict. decis. 213. agitur. & constit. obscuritatem. nu. 18. *Carauita.*

Si aduer. rem iud. rest. post.

L. tam & minores. adde Dec. consil. 411. in fin. & amplia istum tex. procedere etiam si staret statutum, quod contra sententiam non possit opponi nullitas, vel exceptio. Ita Calderi. in consil. 8. in tit. de re iud. ad quod vide Hippol. in singu. 79. *de Bottis.*

Si aduersus venditionem, &c.

In auth. sacramenta puberum. limita istum text. in casu l. si quis maior. sup. de transac. ut ibi per Moder. & maximè Curt. & adde, quod in materia huius l. non habet locum absolutio à iuramento. Alex. consil. 225 7 vol... Capic. decis. 159. num. 27. *de Bott.*

In ea. l. vide M. Mar. lib. 3. locor. com. c. 46. & an dispositio huius tex. habeat locum data læsione, vide Ant. Gabriel. de iur. dot. conclu. 1. *Carauita.*

Si aduersus vend. pign. &c.

L. cum quem. vide Doct. in l. cum filius. §. in hac. ff. de verbo. oblig. & Curt. in consil. 58. *de Bott.*

Si aduer. dot. rest. postul.

L. quoniam.] vide Nicos. in tract. pig. par. 2. memb. 4. nume. 74. cum seq. & Curt. iun. in consil. 6. nu. 20. vbi de marito nobili accipiente vxorem popularem cum maxima dote. *de Bott.*

Si aduers. delictum suum rest. postul.

L. in criminibus.] vide Pet. Duen. in regu. 259. per totam, & in 7. amplia. ponit de sene, an possit puniri pro delicto. *de Bottis.*

Si aduer. fiscum rest. postu.

L. si aduersus.] quid si causa est inter priuatos, principaliter tamen dependet a causa fiscali, quis erit iudex, vide Socin. in consil. 45. 4. volum. cum alijs adductis per Cap. in decis. 297. *de Bott.*

Si aduers. creditorem, &c.

L. cum & ipse.] vide Gram. in consil. 17. ciuili. An probandum sit læsum fuisse minorem, uide Ouid. decis. 541. & seq. & ibi qualiter probetur læsio. *de Bottis.*

In quibus cau. in integ. restitut. neces. non est.

L. in minorum. vide omnino Capic. in decis. 14. num. 29. 30. & Couar. in 3. lib. var. resol. c. 17. nu. 4 de Bott.

In ead.

In ead. l.] Capic. decis. 94. num. 19. an idem in ecclesia, vide ... ecclesi. li. ... vide Meno. lib. 2. cent. 3. ca- su ... num. 7. *Carauita.*

Qui, & aduers. quos in integ. re- stit. non poss.

L. ... in glo. in verbo in consilio.] no. hanc gl. quòd index seden ... alium blasphemare, vel ... alia probatione, pot. illum punire ... omnipoten. in uerbo, iudices. 2. q. 2. Gre... de fal. pri. §. Cap. iud. *de Bottis.*

L. cum eod. ... tex. limita plurib. modis per Pet. Duen. in reg. 357. *de Bottis.*

Si minor se maiorem dixerit vel ma proba. fuer.

L. si is qui minorem.] Adde, quòd ille talis bene poterit age ad ... contractus ut per Grammat. in decis. ... nu. 5. 7. ubi etiam quid si contrahens cum isto sciebat eũ minorem ... & vide Tiraquel. de ll. connub. in glo. 6. nu- ... 13. cum seque. an autem si iurauit se maiorem pos- sit litigare super eo contractu absque curatore, uide lo. Lup. in repet. rub. de donat. int. vir. & uxo. fol. 28. nu. ... *de Bott.*

L. si alterius.] pro limit. & declar. Gram. decis. ... num. 5. & Affli. decis. 393. nu. 12. 13. *Carauita.*

De his qui veniam ætat. impetra.

Rubrica.] Titulum istum de his, qui ueniam ætat. imp. & ... materiam limita non habere locum in casu l. si quis maior. C. de transac. vt dicunt ibi Moder. de quo uide ibi Curt. prima col. & an ciuitas non recognoscens supe riorem possit per statutum veniam ætatis concedere, vi- de Salic. hic in l. 2. & Dec. consi. 403. nu. 2. ubi etiam po- ... in nu. 12. quid si testator in testamento disposuit, ... filij stent sub curatore vsque ad 25. annum, an possit con cedi venia ætatis. *de Bottis.*

Si maior factus ratum hab.

L. 1.] vide omnino Curt. Iun. in consil. 50. per totum. & de- cl... quod valet ut ex tunc, non ut ex tunc. Pe. Duen. in reg. 31. fol. 25. num. 3. *de Bottis.*

In ead. l.] an illa lex debeat restringi vel generaliter proce- dat ... Pari. consi. 49. num. 9. 14. & seq. & nu. 56. primo volum. & an procedat quando interuenerunt alij defe- ctus ... nu. ... & ibi nu. 38. vide an loquatur in dolo vero, vel præsum. pro & quid si tempore ratificatio nis ille sciret dolum commissum, ... num. 41. & 44. & quod remedium tollat ibi nu. 47. *Carauita.*

Vbi & apud quem cognit. in integ. restit. agit. sit.

L. quoniam.] an autem possit peti restitutio in integrum co ram iudice contractus, ... vide omni- no Didac. Couar. in primo lib. varia. resol. cap. 4. qui re- probat Sal. ... ad ... & vide Marantã in Spec. in verbo ... fol. 85. in fine, & quæ ... per Couar. in 2. lib. var. resol. cap. 12. fol. 552. *de Bottis.*

In integ. rest. postu. ne quid no. fi.

L. 1.] vide Bart. & alios in l. 4. §. cond... ff. de re iud. & in l. ... §. Marcellus ... ff. ... iud. & Cap. in de cis. 33. & ... in deci. 356. *de Bott.*

De restit. milit. & eorum, qui Reip. causa abs.

L. ea quæ.] limita vt per Afflic. decis. 233. & hanc alleg. Isern de success. feu. num. 7. *Caran.*

De vxo. mil. & eor. qui Reip. causa abs.

L. 1.] Vide Capic. in decis. 76. & decis. 172. *de Bottis.*

In ead. l. in summa ...] inferas ad Constit. regni hostium ex- ceptionem. & vide Capic. decis. 76. & 171. *Caran.*

De tempo. in integ. rest. tam min. & alia. perso.

L. ea quæ in verbo, ita tamen vt nunquam.] vide pro intell. Iser. consti. minorum in prin. *Carauita.*

L. superuacuam summ. l.] adde Capic. decis. 109. & Affli. de- cis. 175. *Carauita.*

In ead. l.] quid in restitutione aduersus terminum elapsum, an detur quadriennium, uide tex. & glo. in clem. 1. de re- stit. in integ. & Capi. in deci. 109. & isto casu incipit cur rere a die lapsi termini, secundum Abb. in ca. coram. ult. col. de restit. in integ. & adde quod istud quadrienniũ a princ. est vtile, quia non currit ignoranti. Bal. sing. in l. falsam. num. 3. ... cum alijs adductis per Cottam in verbo, tempus quadriennij, & ibi referendo Abb. in ca. ... rescrip. in fi. dicit quod non incipit curre re nisi post completam præscriptionem, casu quo datur aduersus præscriptionem uide Tiraquel. de retrac. lign. §. 35. glo. ... in fi. & glo. 4. num. 43. ibi an hoc quadrien- nium currat ignoranti. & Crotum in repet. §. Diui. num. 146. & Dec. consi. 36. in fi. & consi. 436. nu. 9. *de Bott.*

Quib. ex cau. maio. in inte. rest.

L. in contractus.] ad intell. vide Arium Pinel. l. 2. c. 1. nu. 29. inf. de resc. ad vendi. *Carauita.*

De alien. iud. mut. causa fac.

Rubrica.] & pro ampliat. & limit. Pet. Duen. regu. 88. cessio regulariter. *Carauita.*

In ead.] vide Constitu. regni, eorum fraudibus, cod. titu. & Aud. de Iser. in repe. in uerbo, litigiosa. & an requiratur nouus processus, Capic. in decis. 118. vbi etiam quid si alienatio est facta in causam dotis, & quid si agebatur actione personali ad pecuniam, uide plus limit. & am- pli. per Pet. Duen. in regu. 68. *de Bott.*

De receptis arbitris.

Rubrica.] ad hanc rubricam adde, quòd arbitramentũ po- test probari per testes, ut per Dec. consi. 22. in princ. & arbiter debet diligenter fines mandati seruare, alias lau dum est nullum, vt ibi col. 3. & ibi multa de potestate ar bitrorum. *de Bott.*

L. cum antea, in summa l.] an hæc l. procedat in arbitro ele- cto cum pœna, uide Rip. l. ait Prætor. nu. 7. ff. de re iud. vĩ de Mar. 6. par. verbo, appellatio. nu. 251. *Carauita.*

In ead. l. in verbo, vel professum est.] ad hoc quòd confessio fa cta coram arbitris, valet coram iudice, uide quomodo va- leat, Affl. decis. 178. nu. 10. & Maran. in 6. par. verbo, con- fessio. num. 31. *Carauita.*

De satisdando.

L. 1. in verbo, sin autem.] vide omnino Bartol. in rubr. ff. iud. sol. Ang. & alios in l. filiusfa. ff. qui satisd. cog. *de Bott.*

De iureiur. propter calumn. dan.

Rubrica.] Hunc titu. repet. Franc. de Curte, prout apparet in 12. vol. tract. secundum Venetam impressionem. not. quòd si dominus litigat cum vasallo, non tenetur iurare de calumnia. Bal. in c. 1. §. fin. ass. de contr. inuest. Affl. in decis. 375. nu. 32. & tale iuramentum pot. præstare etiã

post

post lit. contest. quandocunque iudicij placuerit, c. 1. ex tit. hic & nolens iurare habetur pro confesso, l. si non fuerit, ff. de iureiur. & statuta tollens talem iuramentũ etiam in summariis non valet. Mars. sing. 65. & si petetur, & remittetur, processus est ipso iure nullus, ca. cæterum, ext. eod. hæc autem limita nisi nolens iurare iam probasset suam intentionem. Ias. in l. admonendi. col. 4. ff. de iureiur. alio etiam modo limita per Cottam in verbo, iuramentum calumniæ, & an procurator fisci debeat iurare de calumnia, uide And. de Iser. in c. 1. §. iuramentum. de consuet. recti feudi. *de Bottis.*

In auth. hoc sacramentum. Glo. in constitut. exceptiones, dicit, quod potest hoc sacramentum præstari pluries, sed vide Affl. d. nu. 27. glo. in constit. si exceptio. & ibi Afflic. num. 1. *Caranta.*

*In auth. princ. palea. in §. quod obseruari. in glo. in ver. exibit ... contra illam gloss. prima facie facit tex. in l. in plurium. ff. de acquiren. hæred. per Fel. uide Alex. in l. fi. nu. 6. uersi. sed ... & num. 9. 11. non ob. glo. *de Bottis.*

§. sed quia in ead. l. in glo. in verbo, uel plurima. uide glo. in c. fi. de procu. ext. ex quo not. qui debent deponere vt principales in causa vniuersitatis. Vide etiam tex. in l. fi. sup. de procur. *de Bottis.*

De iudiciis.

L. quoties. vide Capic. in decis. 7. per totum, & quid de iure cano. vide Hieron. Zannet. in 23. differ. iu. ciui. & cano. *de Bottis.*

L. a iudice. in summarin i. vide Diaz regu. 175. delegatus, & regu. 181. delegatus, & vide Ben. Capic. reg. 76. folio 93. *Caranta.*

L. placuit. vide Pet. Belluc. in Spec. priua. fol. 28. & uide Io. Fabr. in §. 1. in proœmio Inst. col. 2. vbi dicit, quod tẽpore belli non debet seruari rigor. *de Bottis.*

L. nulli. quid si prius est intentatum petitorium, deinde coram alio iudice intentatur possessorium, Soc. consil. 38. versi. principaliter, vol. 1. tenet, quod habet locum iste tex. & quid si ex eo nascatur præiudicium iurisdictioni alterius, decis. Pedem. 78. Quid si essent diuersi fori, an diuidatur causa, uide tex. vbi Doct. in c. si. ext. de iud. & vide omnino ad intell. Franc. Aret. in consil. 29. col. pen. & fi. vers. 2. quoniam dubitationi, & adde quod si quis conuenit plures socios in diuersis iudicijs, an possit dicere negotium esse commune, & non debet diuidi, uide Aimo. consi. 60. num. 6. uide Cepol. sing. 200. ubi de clerico & laico litigantibus de re communi. Soc. consil. 210. colum. 4. vol. 1. vide Affl. in decis. 354. omnino, quia late de materia, & an hæc exceptio possit opponi a contumace, uide Bar. in l. sepulchri, ff. de sepul. uiol. & adde, quod hæc exceptio, ne continentia causæ diuidatur, potest oponi etiam post litis contest. ut per Afflictum supra, & an habeat locum in causis criminalibus, uide Ias. hic, & Cap. omnino in decis. 122. *de Bottis.*

In ead. l. vide Affl. deci. 354. num. 3. ... Iacob. Menoch. de arbi. iud. casu 37. *Caranta.*

L. properandum. vide casum in quo instantia non currit per Affl. constit. iustitiæ ... per prouinciam, nu. 7. & no. quod quando perẽpta est instãtia inchoatur spiritu. uita per Principem, ut per Capic. in decis. 183. & ... & ibi & uide ad hoc Parid. de Put. in tract. sindic. in verbo, & an sit pars citanda in hoc casu. uide l. 2. §. 9. ... C. de tempo. appell. No. quod per citationem ad dicendum perpetuatur instantia, ut per Capic. in decis. 129. an ... emergentibus instantia currat triennio, uide Bal. in l. 1. & post edictum, ff. eod. & Capic. in decis. num. 9. quem vide omnino ad materiam huius text. quid in dote, uide Bal. Nou. in tract. de dote. 9. parte, 13. speciali. & Roma. consi. 174. & ibi quid causa depositi & magistrali. & an iste tex. habeat locum in consistorio Principis, Affl. in decis. 283. vbi etiam si profertur sententia perempta instantia an sit nulla & an curret ... Vide Iasm. & Cottam in uerbo instantia & ... an currat pendente relatione ... habet locum in ... promisso, Gui. Pa. decis. 240. quid si ... decis. 3. ... quod si post termino ... opponit ... exceptio ... currat donec pronuntiatur super exceptione. ... decis. 65. nu. 46 quid iter fuberte ... vide Tiraquel. de retrac. lign. ... 12. in glo. 2. in princ. folio

180. quid si stat per iudicem, Affl. in constitu. statuimus, nu. 18. *de Bottis.*

In ead. in ver. exceptis tantummodo. limita hoc habere locum in fisco agen. e secus autem in fisco conuẽto, ut per Bal. Nouel. in tract. dot. in 9. par. 13. speciali, & uide Affl. in constitut. iusti. autores, nume. 6. & quid in ecclesia, vide quæ addid. Affl. in d. ci. 210. & quid in causa dotis, uide Bal. Nouel. supra. *de Bottis.*

In §. & si quidem. in gl. in ver. iudicij in versi. ... potest. limita non habere locum, quando lis fuisset contestata coram iudice incompetenti, quia tunc non affert dictum vitium, vt est tex. in l. fi. frater, infine de testa. desi. & Capic. in decis. 11. num. 5. vsque ad 6. ubi late de hac materia *de Bottis.*

In § fin. autem reus ab fuerit. in verbo siue ipse iudex ex sua iurisdictione. vide ad illum text. & pro limit. Diaz regu. 308. & ad declar. Iaco. Menoc. de arb. iud. lib. 1. quæstio, 74. nu. 21. *Caranta.*

In eod. §. in vers. ne pertimescat iudex. not. quod contumax non appellat. de quo per Dec. in cons. 34. quod intellige in vero contumace, non autem in ficto, qui potest appellare infra 10. dies a die sententiæ, ut per Aimo de antiq. folio 81. nu. 5. & seq. *de Bottis.*

§. fin. vero causa. per istum tex. uide quod Alex. in consilio 23. dicit quod resti utio in integrum non datur minori, nec piæ causæ aduersus instantiam peremptam, & Pau. consi. 27. relat. per And. Poma. in addi. ad Bar. hic, & vide Neguf. de pig. 2. par. 4. membro, nu. 8. & 9. *de Bottis.*

In eo. §. in vers. & res eorum. uide Ias. hic, colũ. fi. & Neguſ. vbi sup. qui quærunt declarãtque de quibus bonis intelligantur, hæredum vel defuncti. *de Bottis.*

In eod. §. in versi. finantem non sufficiat. Et ideo si iudex sententiam tollit contra ius litigatoris, vel quid fecit propter quod obligatus est illi parti ad interesse, si ipse nõ sit soluendo, pars restituitur. Iser. per istum tex. in constitu. legitime. versi. ubi vero. & cum hoc text. concorda. constit. in pecuniarijs, quæ loquitur in iudice, & ibi uide glos. in princip. & fi. Iser. versicu. sed secundum primum. Affl. num. 45. & glo. in consti. u. minorum. uersic. procuratorum, & facit constit. obscuri autem in princ. ubi uide. Affl. num. 21. 22. & adde, quod illud vt plus agatur contra tutorem, est speciale. Bar. Brix. quæstio domin. 24. in fi. *Caranta.*

In auth. hodie iurant in §. patroni autem in gl. in verbo, talis. in verbo sed consuetudine. Glo. sequitur Affl. constit. quia nunquam, nu. 4. lib. 3. & concor. cum hoc tex. consti. ad uocatos, & ad gl. uide Iser. in prælud. feud. nu. 18. uersic. emptum. *Caranta.*

L. apertissimi. circa istam materiã recusationis adde, quod quando consultor tabellio, uel similes, in quibus inueniẽdis non est tanta difficultas, recusantur sine causa speciali, licet de iure cano. causa suspicionis debeat probari, c. cum speciali, de accusat. in hoc casu sufficiet ipsam probari per iuramẽtum, ita not. Pet. de Anchar. consil. 263. quem sequuntur Mod. inter opera Par. de Capi. super titu. 26. fol. 3. & ad materiam vide Capic. regu. pluralitate, & ibi Nigr. & pragma. C. R. quinti statuimus ... tiam, & prædictum consi. Anchar. sequitur Cagnol. in l. si librarius. num. 51. ff. de reg. iur. & Niger in C. regni quod quaterni coll. ... tatum, num. 14. & Rit. mag. cur. 261. ... si contingat. *Caranta.*

In ead. l. vide Capic. in decis. 137. & no. quod quaelibet inimicitia induci suspicionem, & nihil refert a quocunque initium habuerit, non tamen sufficit in genere allegari inimicitiam, decis. Cap. 38. & ibi an omnes de uno collegio uel ciuitate possint allegari suspecti, an autem ratione aduocationis præcedentis, uel quia alter iterum iudicauit, possit iudex recusari, ut ... Capic. in deci. 1... & quid si appellaui, an possim ipsum recusare in alia causa, Capic. 147. & an in quolibet ... huius l. possit renunciari, Oldr. consil. ... thema tale est, ... quod non sequitur Felin. in c. dilecti, ... consti. ... compe... ratus expressis ... Couar. in ... 26 ... practi. quæst. ... quo tempore debeat allegare suspectum, nu. 2. & ... si ... Credendum iuramento ... Ruin. consi. 6. num. 6. uo. 4. *de Bottis.*

In ead. l. ergo in verbo, recusare, in vers. potest etiã dici, quod tantum ... perpetuam ... Roma ... bonæ, & qui damnum, ... ad ... glo. And. de

Cons.

cont. int. dom. & fidel. num. 3. qui dicit diuisionem istius gl. non teneri *Carauita.*

In auth. si vero contigerit. vide Capic. in decis. 147. nume. 4. adde tamen ꝙ si Episcopus est absens potest eligi alius, vt per Alex. in consi. 11. nu. 4. vol. 6. & vide ad materiam Couar. in c. 26. pract. quæst. nu. 1. *de Bottis.*

De pedaneis iudicibus.

Rubrica. ad materiam istius tit. vide aliquid per Alex. in rubri. ff. de offi. cius, num. 45. & per Gell. in 3. lib. capit. 18. *de Bottis.*

Ne quis in sua causa iudicet vel ius sibi dicat.

Rubrica. limita 21. modis, vt per Cigalud. in tracta. de fac. Princ. in glo. cap. 15. vol. 128. & adde quod contrarium non potest disponi per constitutionem inferioris a principe, vt no. Abb. in c. Genesi, 3. no. de elec. vbi subdit ꝙ non poterit esse iudex, etiam aduersario volente, licet Dec. in c. cum venissent. 1. col. teneat contra, & habet locum etiam in Rege. Oldradus consil. 123. & de materia & limit. vide Capic. in decis. 114. & Fel. in c. 17. columna de iud. An Episcopus possit esse iudex in cā ecclesię suę, vide Doc. in c. cum venissent de iud. & in c. postremo, de appell. & Capic. in decis. 137. & ibi etiam an si suspectus est Episcopus possit allegari suspectus Vicar. generalis, & adde ꝙ talis bene potest delegare, vt per Dec. in l. qui iurisdictioni, ff. de iurisd. omn. iud. & vide vnum verbū Alex. in consi. 13. nu. 12. 6. vol. & an hoc procedat in Rege, vide Parid. de Put. in tract. sind. in ver. notorium, & quid in Imperatore, & Summo Pontifice, Dec. vbi sup. num. 10. de quo vide limit. Soc. consi. 187. col. fin. volum. 2. & vide plures limit. per Affl. in const. pacis, nume. 13. cum seq. & limita non habere locum in crimine læsæ maiestatis, & in crimine notorio Alex. consil. 13. nume. 12. vol. 6. & limita vt per Pet. Duen. in reg. 67. Affl. latissimè in c. 1. nu. 43. de pace iur. fir. *de Bottis.*

L. 1. limita, vt per Soci. regu. 295. & vide pro ampliat. & limit. Duen. regu. 6. authoritas propria, & vide de materia Capic. decis. 124. vbi plura etiam ad limit. *Carauita.*

Vt nemo inui. age. vel accus. cog.

L. 1. adde hic Rom. consi. 53. Cagn. in l. diffamari, nu. 14. inf. de ing. & manu. vide reg. addit. post reg. Soc. reg. 4. accusare, & 14. agere. *Carauita.*

In ead. l. in gl. instin. la secunda, in verbo, item administrator. alios casus, in quibus cogitur agere vel accusare, vide in in c. 1. §. solet, in verbo, existimamus, de restitut. spol. in 6. alium casum vide per Bar. l. in l. in cum, numero 1. ff. de accusat. vbi quis cogitur accusare, & sequitur Maran. in 6. par. sua pract. versi. inquisitio, nu. 91. & alium vide per Alexan. ad Bar. in §. l. Senatus, ff. de accusat. & vide omnino Nigr. in c. ad omnem vltionem, num. 4. 7. & c. 227. contingit. nu. 5. *Carauita.*

De ordine iudiciorum.

L. 1. ad istum tex. in fi. vide Fel. in c. cūm sit, 3. col. de foro compe. & Ias. in l. quoties, 11. limit. sup. de iudic. & Cap. in decis. 3. nu. 4. *de Bottis.*

L. cum ciuilis. vide Affl. ici. decis. 239. vide Gram. decis. 60. nu. 11. *Carauita.*

De litis contestatione.

Rubrica. an in causa appellationis, vel nullitatis, uel desertionis requiratur litis contestatio, vide Guid. decis. 58. & quando dicatur facta litis contestatio, & an contumacia habeatur pro litis contest. & alia de materia, vide Tiraquel. de retrac. lign. §. 1. in glo. 2. per totam, & omnino Dec. consil. 301. nu. 6. *de Bottis.*

In au. si offeratur. limita istum tex. non habere locum in causis, quæ agitantur coram iudice seculari, ut per Bal. & alios in auth. nisi breuis, de sent. ex breuic. recit. Item limita si ageretur sola facti veritate inspecta. Rom. consi. 518. Cot. in verbo, libellus in multis. *de Bottis.*

De plus petitionibus.

L. 1. limita istum tex. non habere locum quando debitor esset periurus, quia tunc potest conueniri etiam pro eo, quod debet in diem, qui nondum venit, ut per Cacial. in tracta. de transac. q. 15. & Curt. in l. lecta, num. 26. ff. si cert. pet. & quæ requirantur ad hoc, ut petens plus debēto cadat, vide Bal. hic, & Capic. in decis. 49. & Alex. consil. 73. nu. 7. vol. 7. & quæ sit pœna plus petentis, uide Alexan. consi. 108. vol. 7. & Guid. deci. 23. & ad materiam vide omnino Aimo in consi. pen. *de Bottis.*

De dilationibus.

L. 1. Vide Capic. ad materiam istius tex. in decis. 81. & decis. 82. & Tiraq. de retrac. conuent. §. 1. in glo. 7. num. 29. cum seq. *de Bottis.*

L. fin. in verbo, eo vsque iudicis officium. ad hanc regulam, ꝙ pendente dilatione nihil est innouandum, multas fallē. tradit Soc. in tract. fallen. reg. 93. dilatione pendente, & vide per Rom. in l. quamdiu, num. 4. ff. de acqui. hæred. & in l. si quis hæres, num. 1. eod. & Auto. Gab. de dilat. conclu. 1. lib. 1. *Carauita.*

De ferijs.

Rubrica. vide Berta. hinum in tracta. de Episcopo, par. 1. nu. 14. cum seq. vbi quæ possint expediri diebus feriatis. *de Bottis.*

L. vt in die, in verbo, reliqua causa. an in causis arbitrarijs possit iudex ꝓcedere die feriata ad honorē Dei, vide Ia. Menoc. de arb. iud. quæst. 30. lib. 1. ubi etiam pro declar. huius l. & plene in materia, quæ possunt fieri die feriata ad honorem Dei. *Carauita.*

L. dies festos. vide omnino Guid. in decisio. 115. an autem valeat contractus factus die festiuo, vel in ecclesia, uide Euerardum in loco a tempore ad locum, & de decreto interposito die feriata in honorem Dei, uide per Duen. in reg. 188. *de Bottis.*

Ead. l. in glo. in verbo, fideiussionis. Not. ex hac gl. ꝙ debitor suspectus potest carcerari etiam die feriata in honorem Dei etiam si esset dies na tiuitatis Domini, secundum Bal. in c. fin. in fi. extra eod. adde tamen, quod talibus diebus non potest recomendari, ut per Bal. in auth. & qui in rat. colum. 4. infra. de bon. auth. iudic. poss. & Cottam, in verbo, fugitiuus. *de Bottis.*

De iurisd. om. iud. & de foro compe.

L. 1. in verbo, iudex procurator noster. limita, ut per Capic. decis. 197. vide pro limit. Capic. decis. 18. nu. 1. *Carauita.*

L. iuris ordinem. vide omnino ad hanc l. Soc. in fal. 15. in fine, vbi ponit pulchram cautelam, limita, ut per Capic. in decis. 18. 1. col. quem uide omnino, & Pe. Duen. in regu. 21. ubi limit. *de Bottis.*

In ead. l. in addit. ad tex. in verbo iuris. sed fallit, ut per Soc. reg. 10. & uide multos casus, quibus reus sequitur forū actoris, per Affl. consti. si quis in poster. nu. 57. ubi etiam uide pro intel. & limit. huius regu. *Carauita.*

L. priuatorum. concordat Const. regni, cum noua, ubi Affl. nu. 2. & consti. iudex ubique, ubi Affl. nu. 12. *Carauita.*

L. in criminali. pro declar. & an in terminis huius l. requiratur dolus, uel error excuset, uide Paris. consi. 78. nume. 8. & 28. 4. uol. alia pœna, & seuerior contra nos est statuta per Constit. regni. cum iustitiæ, & ibi pro limit. uide Affli. num. 4. *Carauita.*

In ea l. in glo. in verbo, habeatur. in ver. ꝙ die nullietur, nec ipso. limita non habere locum vbi lex geminate loquetur per uerba futuri temporis, quia tunc intelligeretur ipso iure Cotta in uerbo geminatū, in ver. uerba futuri temporis, ubi limitat aliis modis, & limita, ut per Rom. in sing. 2. licet, & ibi adde. *de Bottis.*

L. permittimus. de materia istius l. fina. vide Bald. in l. 1. §. vbi

vbi auth. nu.6. de caduc. toll. & vide Bald. fol.5. vbi quod collegium pastoris potest inter se statuta facere. *de Bot.*

Quando Imperator int. pup. & vid. &c.

Rubrica in verbo, vel miserabiles personas.] personæ miserabiles quæ dicantur, & quando contra eas possunt coram ecclesiastico trahi, vide Ben. Capr. reg. 30. & quæ sit persona miserabilis, vide Iac. Menoc. de arbi. iud. lib. 2. cent. 1. casu 66. & vidua dicitur persona miserabilis. tex. cū gl. in c. super. in prin. de don. int. vir. & vx. *Carauita.*

L. 1.] pro declar. & ad materiam vide omnino Didac. Couar. pract. q. c. 6. 7. vide omnino. & vide Neulz. inter cōsi. Bruni consi. 12. nume. 171. & Gram. decis. 20. & an iste tex. habeat locum in vidua, & pupillo diuite, Iac. Menoc. quod sic, dicto casu 66. *Carauita.*

In ead. l. in verbo, cum alicuius potentiam.] debet tamen iurari, vt in const. statuimus. vbi Iser. & Affl. & adde quod iudæis hoc priuilegium non compet. Iser. in constit. si quis in posterum in verbo, Iudæis. *Carauita.*

Vbi de crim. ag. op.

L. 1.] vide omnino Afflic. in consti. Capitaneorum nu. 5. & amplia & limita, vt per Pet. Duen. in reg. 378. & de fure, an possit conueniri vbi reperitur cum re furtiua, vi. Boer. in decis. 218. & vide hanc materiam plenissime examinatam per Couar. in eius prac. q. c. 8. col. 4. & seq. *de Bot.*

In auth. qua in prouincia.] concord. Const. regni. pridē. vbi Neap. & C. regni. penā eorum. vbi Affl. nu. 68. *Carauita.*

Vbi fideicom peti opor.

L. 1.] vide Bar. & alios in l. cum seruus. & in l. cum res. ff. de leg. 1. & Io. Dilect. de arte test. titu. de leg. 26. & quæ addi. ad l. quod legatur. ff. de iudi. *de Bottis.*

Vbi in rem actio exerce. debeat.

L. si quis.] ad materiam vide Afflic. decis. 126. & 217. & Mantic. 6. par. mem. 6. *Carauita.*

Ead. l. in glo. in verbo, quolibet modo in fine gl. 10. verbo, nisi naturaliter possidens fiat.] vide Affl. decis. 396. nu. 6. & decis. 380. nu. 5. & vide Dec. consi. 101. in fi. *Carauita.*

L. actor rei. in verb. sed & in locis.] concord. consti. si quis clericus. & ad quæstionem gl. vide Ber. decis. 218. 1. par. gl. Paris. §. 77. sed vide Affl. consti. si quis in posterum. num. 56. & consti. statuimus. nu. 13. *Carauita.*

Ead. l. in gl. in ver. vel in fi. gl. in verbo, item in eius electione est.] vide ad gl. Gram. decis. 103. nume. 132. sed limita, vt per Affli. in consti. statuimus. nu. 3. de vsuris. *Carauita.*

Vbi de ratiocin. tam pub. quam pri. agi opor.

L. 1.] vide Soc. in consi. 31. in fi. vol. 1. & conf. 149. col. 2. eo. vol. & Aret. hic, & Couar. in c. 10. pract. q. c. 21. 93. versi. 4. vbi exhibenda sunt computa, vide in l. sed & si. §. 1. ff. ad exhib. *de Bottis.*

Vbi Senat. vel claris. ciui. vel cri. conu.

L. Senatores, in verbo, vbi larem fouent.] ad decla. & intel. vide Iac. Menoc. de arbi. iud. lib. 2. cent. 1. casu 86. nu. 10. & seq. & nu. 19. & seq. *Carauita.*

Vbi causæ fisca. vel diui. do. &c.

L. dominicis.] no. pro regni causa vt ideo dicatur summaria, quia in ea agitur de summa rerum, vt puta de feudis, patrimonijs, & alijs. *Carauita.*

Quando liceat vnic. sine iud. se vend. vel pu. denot.

Rubrica.] ad hanc rub. vide Gram. in decis. 23. num. 1. & ad de qu. vbi licitū est auctoritate propria se vendicare, multo fortius per iudicem incompetentem, vt per Gul. Ben. in c. Raynutius. in ver. si absque lib. de fideicom. sub nu. 39 vide Rochum de Curte in tract. de consue. num. 149. vbi vult quod iste tex. non procedit nec in foro ecclesiæ. nec Cæsaris. *de Bottis.*

De inofficioso testamen.

Rubrica.] an querela inoffic. test. habeat locum in testamento clerici, vide Io. Crot. in rep. l. frater a fratre. nu. 62. de condi. indeb. *de Bottis.*

L. cum quæritur.] quid si ex forma statuti pater tenetur soluere pro filio pœnam, & dare ei legitimam, quando consideratur legitima. Bal. in l. quanquā. in fi. ℂ. ad l. Falc. dicit quod consideratur tempus delicti, de quo Cot. in ver. pater obligatus. & an filius possit petere fructus legitimæ sibi debitæ percepta & consumptæ post mortem patris. Bal. in l. non est ambiguum, ℂ. fam. ercis. & Boer. in decis. 3. in fi. vbi à quo tempore debentur fructus. & quid si assignauit legitimam in vita patris. & bona augeantur, vel diminuantur, vide Crot. in rep. l. frater à fratre. num. 25. de condi. indeb. *de Bottis.*

In auth. nouissima.] nota quod legitima consideratur respectu bonorum, quæ erant tpe mortis, & ideo si ex post facto augeantur bona ex causa de præterito, vt puta quia exigitur debitor, qui tempore mortis non erat soluendo, non per hoc augeatur legitima. Afflic. in decis. 377. post Pau. & Alex. in l. in ratione la. 2. in princ. ff. ad l. Falc. & est tex. in l. si patronum. §. fi. ff. de bo. liber. an autem legata pro omnia, vt puta pro restitutione conscientię minuāt legitimam, vide Ang. in l. 1. §. ad municipiū. ff. ad l. Falc. cū alijs per Cot. in ver. anima. & an legitima spurij minuat legitimā naturaliū & legitimorū. Bartol. in §. & quod si tantū. vide Curt. iun. in l. 1. n. 3. ff. de inof. test. & Capic. in decis. 11. nu. 3. cum seq. vide Dec. cons. 136. nu. 12. quid in filio spurio legitimato, an debeatur legitima, vide Cot. in verbo, spurius & quid in naturali vel spurio, vide Fabian. in repet. huius auth. nu. 25. *de Bottis.*

In auth. vnde si parens. Angl. in verbo, Falcidia. in fi. gl. in ver. hic vt extraneo donatur.] Donatio ob bene merita inter patrem & filium valet, vide pro limit. Diaz reg. 214. donatio. *Carauita.*

L. parentib.] Aimo. cōnsi. 12. nu. ... ista tex. limita & declara. vt per Pet. Duen. in reg. 349. *de Bottis.*

L. si hæredem.] No. illum ... procedere & contra hæredē hæredis instituti, con ... potest intētari querela inoff. test. vt per Dec. in cons. 530. nu. 7. *de Bottis.*

In auth. sed si post vigintiquinque, in verbo, vel si ex consensu.] vide oīno pro intel. Iser. consti. in aliquibus in fi. *Carauita.*

L. si maritus.] ad intel. huius l. vide omnino gl. in consuet. Paris. §. 13. gl. 5. nu. 30. cum seq. *de Bottis.*

L. fratres.] an instituens vsurarium hæredem subsistat dispositio huius tex. vide Cot. in verbo, vsurarius, & quid in eo, qui fecit hæredem vxoratum tenentem concubinam, uide Dec. cons. 530. ubi tenet, quod sic, & an habeat locum in fratre legitimo & naturali querelante testamentum fratris legitimati, qui instituit suos fratres naturales, vide Curt. iun. in consi. 37. & ibi quid de fratribus naturalibus tantum. & multa alia, & maxime quid in fratribus natis ex diuerso matrimonio. Adde quod si frater fuit ingratus potest exhæredari etiam turpi persona instituta. Ang. in §. ingratitudinem. in auth. de nupt. ad istum tex. vide Curt. in auth. ex causa. nu. 50. infra de lib. præter. Adde quod legitima, quæ debetur fratri isto casu, debetur sine onere, & propterea tenetur hæredes scripti ad integra legata, si habet tantum in bonis testatoris, quod remanet sibi Falcidia. nec rumpitur isto casu testamentum, nisi quo ad legitimam, quæ debetur fratri. Paulus in l. Titia filia. in fi. ff. eo. hæc oia Afflic. in decis. 135. & an rumpatur in totum, vide eundē in decis. 206. vbi tenet, quod si est aliquid ei relictum, potest agere ad supplementum. & ibi quantum est ista legitima. de quo etiam Capic. in decis. 211. vbi an sit auth. ista nouissima sup. eod. ad limitationem huius l. vide omnino Gul. Bened. in c. Raynutius. in verbo, & vxorem. 5. decis. num. 84. vbi de fratre ingrato, & an clausula codicillaris operetur in tali testamento, vbi præteritur frater turpi persona hærede instituta. Gul. Ben. in verbo, in eo testamento, lo primo, num. 245. *de Bottis.*

Lippo-

L. quoniam nulla.] limita dispositionem huius l. non habere locum, quando filia sine culpa sua amisit dotem, secundum Gul Ben. in c. Raynutius. in verbo, dotem. n. 20. an autem donatio facta filio computetur in legitima, Aimo. consi. 136. adde quod etiam dos data ab extraneo cõtemplatione patris computatur in legitima Alexander in consi. 73. in prin. *de Bottis.*

L. omnimodo.] ad istum tex. vide Aret. in l. 2. in 4. vol. C. de contratab. & an supplementum legitimæ possit peti a curatore, Gui. Pa. in decis. 426. & in decis. 478. & adde quod supplementum legitimę petitur condictione ex l. Alexandri. consi. 115. num. 3. & ibi an habeat illud filius iudicio testatoris. *de Bottis.*

In *§. imputari eiusd. l.*] quid in expensis erogatis pro officijs vbi beneficio non transitorijs ad hæredem, vide Boer. in decis. 14. in princip. & Io. Crotum in rep. l. frater a fratre, nu. 50. de condi. in deb. & Aimo. in consil. 136. nu. 3. vbi tenet, quod non, & ibi quid in donatione militiæ facta à patre filio. & vide ad materiam Pet. Duen. in regu. 122. vbi ponit reg. & limit. *de Bottis.*

Ead. l. & §. eod. ad declar. huius l. cum simil. vide Pari. cons. 58. nu. 19. 2. vol. & vide pro limit. eund. consi. 36. num. 38. 2. vol.

§. eod. in glo. in verbo. & illa, in verbo. & hæc computantur in quartam.] Feudum an & quando computetur in legitima, vide Frec. de subfeud. lib. 3. in differ. feud. ex pac. nu. 14. & cuius temporis valor spectetur, vide ibidem versic. 33. nu. 4. Capic. decis. 2. *Caranita.*

L. quoniam in priorib.] adde, quod hæc legitima deducitur à filio etiam non confecto inuentario, vt per Alex. in cõsi. 5. 1. col. 6. vol. & quid si hæc legitima augeretur per statutum, glo. in consuet. Paris. 55. 7. gl. nu. 29. quid si filius prohibeatur alienare intra minorem ætaté, vel vltra sine cõsensu alterius, vide Aret. cons. 19. & Alex. consil. 27. & 98. limita istum text. in multis casib. adductis per Gul. Ben. Ben. in repet. c. Raynutius. in verbo, reliquit. nu. 18. cum seq. de testam. & vide Guid. in deci. 303. & Gul. in verbo, in eo testamento, lo primo, nu. 53. vbi an habeat locum in legitima debita in bonis maternis. & in verbo, si absq; lib. lo. 1. nu. 27. Vide Dec. cons. 136. nu. 4. & ibi quid si filij approbarent testamentum patris. & consi. 243. 1. col. & consi. 419. in princ. & an legitimato ante mortem patris debeatur legitima, Dec. cons. 257. & an legitima filiorum tolli possit per statutum, Dec. consi. 372. nu. 4. & consi. 19. nu. 5. Alex. in consi. 67. vbi quid de debita ascendentib. & quid in legatis ad pias causas. Dec. consil. 419. in prin. & consi. 81. An statutum priuans filium successione ab intestato priuet etiam legitima, vide Decius cõs. 525. Alexandri. in d. consi. 67. Quid si casus fideicommissi cuenit per mortem filij, Dec. consil. 81. an pater possit dare substitutum in dote, vide Doct. relatos per Cott. in verbo, dos constituta. in fine. *de Bottis.*

In *ead. l. in summario.* l. vide Affl. decis. 38. nu. 4. & 162. nu. 2. vide Diaz. regu. 112. *Caranita.*

In *ead. l. in prima l.*] vide pro limit. Paris. consi. 36. nu. 38. 2. vol. & pro ampliat & de materia Dec. consi. 81. & etiam ad hunc tex. Affl. decis. 306. nu. 1. & pro ampliat. & limi. Anto. Gab. de legitima. conclu. 1. lib. 6. *Caranita.*

L. § quando, in verbo, & consuetam testamenti.] Adde consil. 114. num. 3. & Iaco. Menoc. de arbi. iud. quæst. 7. num. 40. *Caranita.*

In *§. illud etiam sancimus.*] vide pro intel. Paris. consi. 9. nu. 5. 3. vol. & Boer. decis. 14. nu. 4. *Caranita.*

In *§. generaliter, eiusdem l.*] vide plures limit. per Alexander in consil. 72. nu. 5. & quid si pater in legato adiecit, quòd plus petere non possit, & filia agnouit legatum, vide Io. Dilectum de arte testandi, in tit. de libe. insti. caute. 3. & ibi ponit remedia, & inter alia si pater prius dotauit, filiam, deinde in testamento aliquid legauit cum prohibitione, quòd plus nõ petat, an donatio imputetur in legitima. vide Aimo. consi. 136. & an mulier acceptans legatũ sibi factum à marito pro legitima sibi competẽti in bonis filij, priuetur petitione supplementi legitime, Alexãder in consi. 69. not. quòd in generali renunciatione non includitur legitima, quod limita non habere locum in legitima, quæ debetur parentibus. Gul. Ben. in c. Raynutius. in verbo, & vxorem. in prima decis. nu. 46. cum seq. & num. 54. ponit aliam limit. & quid si interueniat iuramentum in renunciatione generali, vide Tiraquel. de ll. connub. in glos. 5. nu. 155. & vide Boer. in decis. 14. & ibi quid si approbauit testam. patris. & quid in dispositione legali, vide Dec. consi. 525. vbi tenet quòd generalis exclusio sufficit. & quid in statuto, an comprehẽdat legitimã, si generaliter loquitur, vide Curt. iun. consi. 105. nu. 4. & Alexandri consi. 68. & si interuenit iurm, vide Tiraq. in l. si vnquam. in prin. nu. 149. & Dec. in consi. 26. loquitur de supplemento legitimæ. *de Bottis.*

In *eod. l. §. in verbo, nisi hoc specialiter sine in epocha.*] limita, vt per Dec. consi. 687. & ad intell. huius §. & materiæ, vide Doc. adductos per Cagnolum in l. iura sanguinis. ff. de reg. iu. & an ius legitimæ possit renũciari, vide Affl. decis. 206. nu. 2. & quia legitimæ non videtur quis renunciare, nisi expresse dicatur, infertur, quòd si pater filio sciente & consentiente fecerit legatum, nõ videtur filius sibi præiudicasse in legitima. Franc. Marc. decis. 854. & ad regulam, quod in generali renunciatione non veniat legitima, adde Ant. Gabr. de legit. cõclu. 8. li. 6. *Caranita.*

L. scimus in verbo, & vel aliam rem, vel.] ad intel. vide Iac. Menoc. de arbi. iudi. casu. 163. vbi etiam vide de materia. *Caranita.*

Ead. l. in glo. in verbo, ipso iure.] No. istam glo. quòd quando lex dicit aliquid ipso iure fieri, semper intelligendum est patre petente. adde l. si à patre. & ibi Bart. ff. de suis & legit. & intellige dempto iuramento calumniæ. Ias. in l. de pupillo, §. qui opus nouum. ff. de noui oper. nunciat. *de Bottis*

Ead. l. in fine. in verbo, repletionem.] an supplementum possit peti ab hæredibus filij, vide Alexander consil. 163. nu. 3. vide omnino Ang. in l. fructus pendentes. ff. de rei vẽdi. vbi per illum text. determinat legitimam posse suppleri ex fructibus percipiendis ex substantia patris. & vide Ias. in l. cum filiofam. de leg. 1. Gul. Ben. in c. Raynutius. in verbo, relinquit. nu. 29. de testam. & Tiraq. de retrac. fol. 83. in prima impress. an autem bona hereditaria sint obligata pro legitima, vel repletione, an auté completa conditio ex l. contra hæredes, vide Afflict. in decis. 76. & 162. quid si pater in testamento reliquit, quòd de domib. suis fiat hospitale, an possit filius petere illã domum pro eius legitima, vide Bal. in rub. de rer. diuis. in prima col. & laté Alex. in l. in quarta. in num. 13. cũ seq. ff. ad l. Falc. vbi de quib. bonis debeat legitima peti. & Gram. in decis. 93. & Gui. Pa. in decis. 487. & quid si pater legauit pecuniam filię loco legitimæ, an repletio legitimæ debeat fieri in corporibus, uel in pecunia Gul. Ben. in c. Raynutius. in verbo, duas habẽs. nu. 154. & in verbo, cætera bona. nu. 23. dicit, quòd si filio est relictus vsusfructus omniũ bonorũ, adhuc petit legitimam, quia debetur de corporib. hæreditarijs. & quid si corpora non patiantur diuisionem, vide glo. in consuet. Paris. §. 8. glo. 4. num. 14. an autem ius petendi supplementum legitimæ transmittatur ad hæredes extraneos, Aimo consi. 142. num. 2. quòd sic. & Dec. consi. 81. col. 1. & ibi de quibus bonis debeat detrahi Falcidia, de detractione legitimæ, si debet fieri in vna, vel in plurib. reb. vide optimé per Alex. consi. 56. nu. 9. lo. & ibi de quibus bonis. *de Bottis.*

De inoff. donatio.

Rubrica.] limita istam rubr. non habere locum in donatione onerosa, ut puta ex causa. Tiraquel. in l. si vnquam. in verbo, donatione, nu. 121. & quid in alio cõtractu ex causa onerosa, glo. in consuet. Paris. in §. 8. glo. 3. nu. 14. & vsque ad nu. 24. & ibi num. 21. an requiratur animus fraudandi, An filius consentiens donationi possit agere de inofficiosa, uide Tiraq. de retrac. lign. §. 1. in glo. 9. nu. 134. & an potest bona allodialia conuertere in bonis feudalibus in beneficium primogeniti, gloss. in consuet. Paris. §. 8. glo. 4. num. 4. & an hoc beneficium reuocandi donationem inoff. cõpetat filio legitimato per subsequens matrimonium, per Duen. in regu. 350. in 14. ampliat. & quid si agens de inoff. donatione illam prius approbauit, uide Pet. Duen. in reg. 349. & quid in remissione, seu renunciatione inoff. Tiraquel. in l. si vnquam, in verbo, donatione largitus. nu. 145. & 147. quid in donatione facta extraneo, an reuocetur in totum, vel quo ad legitimam, vide per Didacum Couar. in 1. lib. variar. resol. c. 19. fol. 347. Alexander consi. 99. *de Bottis.*

L. si pater, in glo in ver. in potestate.] vide latissimé per Pet. Duen. in reg. 223. de donatione iurata, Rolãdum cõs. 77.

vide

vide Aug. in l. si quis posthac. de bon. proscr. ubi de donatione facta tempore, quo filius ducit uxorem. an donatio facta per patrem alio in potestate ob causam matrimonij ualeat, uide Guid. decis. 145. & an donatio iurata in decis. 146. & Dec. consi. 239. & ibi an morte confirmetur, & adde quod etiam si talis pater perderet ius testandi, adhuc confirmatur donatio. Fulgos. consilio 109. & Io. Crot. in repet. l. frater a fratre, num. 39. de condi. indebi. & in d. l. ui le multa optima per d. Ioan. Crotum, & inter alia quod requiritur traditio, & quòd filius sit superstes patri. quid si pater confitetur habuisse pecuniam a filijs an ualeat, Tiraq. in l. si unquam, in uerbo, donatione, nu. 88. vide Gui. Pa. consi. 12. & consi. 23. nu. 5. & omnino consi. 60. & Aimo consil. 131. nu. 1. & in consi. 19. col. 1. & Paris. consi. 92. nu. 25. uol. 3. & Aimo. consi. 144. nume. 10. & an reuocetur per hæredis institutionem, uide Gui. in d. consi. 65. in fi. ubi determinat, quod non, quia ubi requiritur expressa reuocatio, tacita non sufficit, ad quod uide Pan. consi. 193. super isto puncto, uol. 2. Cot. consil. 138. col. pen. nu. 13. uol. 4. & Alb. Brun. consi. 43. col. 2. & in cõsi. 63. & Capic. in decis. 56. & ibi an pater habeat usumfructum in re donata per ipsum filio, & quid si pater cõfitetur habuisse pecuniam a filio, an talis confessio teneat, Ang. consi. 153. & Capic. decis. 203. in fi. an donatio facta per Regem filio in potestate ualeat, uide Docto. relatos per Cottam in uerbo, donatio lo primo. & ibi quid si fiat pro legitima, & an donatio in præmium emancipationis ualeat, & quando, uide eundem Cottam in uerbo, donatio lo 2. & ibi quid si est iurata, & quid in donatione facta a filio patri, uide Aret. in l. illud. col. 2. de acquir. hered. Dec. consi. 86. num. 5. & quid sit in donatione ex causa dotis, Cotta in uerbo, donatio. lo 3. & ibi quid in bonis paraphernalibus, & quid propter merita, Cotta in uerbo donatio. lo 4. & Tiraq. in l. si unquam. in uer. donatione, nu. 19. 20. *de Bottis*.

L. si filius in gl. in verbo necessarium. uide Tiraq. in l. si unquam, in uerbo, libertis, nu. 69. & num 62. & 63. ubi ampliat etiam si sit donatum filiæ exclusæ a statuto, & quid si est donatum ecclesiæ. ibi nu. 63. 66. *de Bottis*.

De inoff. dotibus.

L. 1. Quid si non omnia, uide Affli. in decis. 76. & ibi an cõpetat hæc actio constante matrimonio, & intelligitur quando extat pactum de dote lucranda, ut in glo. hic, & quid in fratribus, an possint agere contra maritum suæ sororis de inoffi. do. data per communem patrem, uide ibi Affl. & Gram. in decis. 90. *de Bottis*.

De petitione hæreditatis.

L. hæreditatis. No. quod pretio hæreditatis non datur cõtra ti. possidentem, quod limita, ut per Affl. in decis. 128. & per Cottam in uerbo, hæreditatis petitio. No. etiam quod iuri adeundi hæreditatem non præscribitur minori spatio 30. anno. hoc tamẽ limita, nisi alius credens se heredem præscripserit spatio 10. an. ut per Cur. iun. in consil. 6. nu. 23. *de Bottis*.

In ead. l. limita, ut per Cottam in uerbo, hæreditatis petitio non datur, & in duobus casibus per Afflic. decisio. 228. uide pro limit. Soc. regu. 296. petitio. & Afflic. decis. 228. *Caranita*.

L. si filiusfamilias. uide M. Mant. lib. 1. loc. com. ca. 5. & Dec. consi. 36. nu. 5. & nu. 8. in fi. & Gram. decis. 24. numero 2. & Affli. decis. 107. nu. 7. & 139. nume. 1. & uide pro huius tex. intell. & limit. & ad materiam Diaz. regu. 310. hæreditatis. & Anto. Gab. omnino de præsumpt. conclusio 1. lib. 1. *Caranita*.

L. cogi. limita ut per Affl. in decis. 275. nu. 86. & in constitu. ab officialibus, & limita non habere locum in habẽte iurisdictionem Conar. in pract. c. 1. nu. 9. fol. 9. col. 3. limita non habere locum in prætendente titulum in re aliena. Dec. consi. 61. *de Bottis*.

In *ead. l. in verbo. præter eum qui dicere.* ad hanc l. uide Constitut. regni. ab officialibus, & quod ibi ad idi Dec. consil. 61. Gram. cõsil. crimi. 9. & Luc. de Pen. in l. 2. de fundo limitro & in dicta constit. uide Affl. pro limit. & de materia huius l. uide multa per Frec. de subfeud. lib. 2. uersi. 17. authoritas, Capic. decis. 77. nume. 6. cum sequen.

Item adde, ꝙ hæc lex nõ procedit in beneficialibus Pet. Duen. regu. 77. canonicam, & quid in feudalibus, uide Affl. decis. 265. nu. 86. & pro limit. uide eundem in capit. 17. no. de cons. inuest. uide Soc. reg. 430. *Carania*.

De rei vendicatione.

L. *mater tua.* uide Doct. in l. si eum f tui. ff. si cert. pet. & Iacob. in l. Paulus, ff. de iure dot. & ibi quid si ematur res de pecunia mea. *de Bottis*.

L. duce ancillam. an autem soluto matrimonio possit vxor agere rei uẽdicatione, & petere rem dotalem, quam maritus petijt, & succubuit, uide remissiue Tiraq. de retrac. lig. §. 10. glo. 1. nu. 21. *de Bottis*.

In *ead. l. in summario. l. in verbo. res dotalis est.* quomodo procedat, vide Arium Pinellum in l. 1. 3. par. 3. nu. 12. & 13. de bo. mater. *Caranita*.

In *ead. glo. in verbo, nequisse.* an maritus sit dominus rei dotalis, uide latissimè per Io. Igne. in l. 1. §. si uir aut vxor. in prin. ff. ad Silan. *de Bottis*.

L. in ciuile. no. quod in cõtractibus bonæ fidei nõ habet locum pœnitẽtia, adde Pau. de Cast. in l. bona fides, ff. de actio. empt. limita hoc pluribus modis, ut per Ias. in l. fi. C. de cond. ob cau. *de Bottis*.

L. ordinarij. No. quod iudex. causæ præparãtis, est iudex causæ præparatæ, de quo per Bal. & Cottam in uerbo, iudex causæ omnino. *de Bottis*.

In *ead. l.* uide Cot. in memor. in uerbo, iudex causæ præparãtis, & Affl. & Gram. ad ipsum decis. 40. & Iac. Menoch. de arbi. iud. casu 371. *Caranita*.

L. cum a matre. an dispositio huius l. habeat locum in Imperatore, Rege, & Papa, uide Ias. in l. 1. de cõstitu. Princ. Capic. in deci. 121. num. 3. & per totam, & omnino Gram. in decis. 93. vbi ponit sex limit. ad reg. huius l. Tiraqu. de retrac. lign. §. 1. in glo. 9. nu. 47. cum seq. & in §. 32. glo. 1. nume. 50. & an dispositio huius l. habeat locum in feuda. etiam cõfecto inuentario. Dec. consi. 208. num. 9. uide ad reg. huius l. Bar. in l. rem alienam, nume. 14. ff. de pignor. act. & Guid. cõsil. 97. num. 8. & limita non habere locum in hærede cum beneficio inuentarij. Guid. cõsil. 133. in fi. & uide Affl. in decis. 128. nu. 8. & Boer. in decis. 23. num. 17. *de Bottis*.

In *ead. l. in verbo. pro qua portione adeum.* ad limit. huius leg. uide Gram. decis. 93. num. 8. & Ioan. Fab. hic, & in l. fin. nu. 13. & 14. infra de iu. delibe. an autem filius possit uenire cõtra cõfessionem patris, & eam reuocare, uide Afflic. dec. 224. & ad hãc l. uide quæ ponit Gramma. ad Afflict. decis. 2. & Dec. in l. ex qua persona. ff. de reg. iur. & ibi Cagnol. & Affl. cõstitu. si quis post litem, num. 11. & cõstitu. cum cõcessiones, nu. 2. & cõstitu. cõstitutionem diuæ memoriæ, num. 2. & ad materiam, & quid in successore officij, vide Frec. de subfeud. li. 2. quæst. 27. in materia assensus, uide etiam Tiraq. de retract. cõsang. §. 1. glo. 9. aut cõsanguineus, nu. 47. uide etiam Frec. lib. 3. in differ. feuda. ex pacto. uersic. 2. & uersic. 21. & Capic. decis. 121. & plures limit. ad hãc l. vid. per Paris. cõsi. 33. nu. 98. 3. uol. & Pet. Duen. reg. 293. factum, & Arium Pinel. in l. 1. 3. par. num. 81. infrà de bo. mater, & pro amplia & limit. vide Anto. Gab. de reg. conclus. 11. lib. 6. & an reg. huius l. procedat in feudo, uide And. in præl. ad feud. q. 6. uersi. per quæ uides, & de succes. feu. nume. 7. & ibi in addit, vide pro limit. & ad text. adde Iser. qui succes. feu. da. ten. in princ. uersi. & si laicus, & addit. ad ipsum ibi, nu. 18. quæ incip. quia habet, vbi quid in Imperatore, & Rege, an teneantur habere ratum factum prædecessorum, & eund. And. in fi. eiusd. tit. & ibi addit. *Caranita*.

L. *quoties.* omnino Hipp. sing. 82. an iste tex. procedat de iure cano. Zãnet. in differ. iur. ciui. & canon. No. istũ tex. & limita nõ habere locum in matrimonio, c. fi. de spons. duor. & an dispositio huius tex. hẽat locũ, si in primo cõtractu interuenit precarium. Capic. in decis. 182. nu. 8. 9. cũ seq. & ibi an requiratur, quod tẽpore precarij alienans possideat, Dec. cõsil. 247. & an habeat locũ in ecclesia, & vbi est appositum iuramentũ, Capic. vbi sup. & q. si duob. est vẽdita & tradita, nec appareat cui prius, dic ꝙ ei q. hẽt instrumentũ numerationis, Bal. in c. 1. §. si facta, col. 2. si de feu. contro. & Ias. hic, & Rom. singu. 380. incipit, lex quoties, & quid in locatione, vide Ias. hic, sed melius p Doct. relatos per Cottã, in uerbo, locatio, & q d si pri-

mus

mus habet constitutum, secundus actualẽ possessionem, vide Cottam in verbo, possessio & quid in pignore, vide N. gui. de pigno. in primo membro quintæ partis, num. 46. & 47. & vide Nicol. in primo memb. 6. par. nume. 37. glo. in consuet. Paris. in §. 13. glo. 5. nu. 45. ponit quid si directus dominus & emptor concurrit & quid si in prima venditione sit apposita hypotheca. Tiraq. de retrac. conuent. §. 3. glo. 2. nu. 4 5. vide limit. per Iacobi. in verbo, Princeps. vers. sed an num. 17. & vide Dec. consi. 432. vbi multa. & quid si secundus emptor sciebat primam venditionem, Bal. in rubr. C. de his, quæ in frau. cred. & quid si primus emptor possidet medietatem rei pro indiuiso, Alex. consi. 86. vol. 6. & quid si vni promisit vendere, & alteri vendidit, vide Pet. Gir. in singu. 98. Cottam in verbo locatio omnino. & quid si in prima venditione interuenit precarium, vide Guid. decis. 32. & 112. & ibi quid si precium non fuit solutum. & quid si primo est facta donatio medietatis bonorum, deinde est donata vel vendita sua res in solidum, vide Guid. decis. 60. 603. & quid si non apparet de prioritate, Gul. Ben. in c. Raynutius. in verbo, & vxorem, 5. decis. nu. 450. *de Bottis.*

In ead. l. in verbo cum est prioritas ad tumest. adde quòd non tantum vera traditio, sed etiam ficta, vt per constitutum sufficiet ad hoc ut præferatur, vt text. hic dicit, ita per multa tenet Dec. in l. contractus nu. 18. de reg. iur. & ad limit. huius tex. vide omnino Hippol. de Marsil. in sing. 81. nolo tibi. & Ias. in §. item si quis nume. 116. Instit. de actio. quæ etiam ipsemet hic scribit. Soci. regu. 188. emptorum, vide etiam M. Mant. lib. 3. loc. com. cap. 45. & de Capit. decis. 181. nu. 8. & quod traditio per constitutum sufficiat, vt excludatur secundus, cui fuit facta traditio realis, tenet Diaz. reg. 229. emptor primus, vbi vide pro limit. & quid in feudo, vide Afflict. decis. 305. & Par. de re integ. feudo, §. an si res. fol. 151. & quid in contra stib. clericorum, Imo. post alios in c. continebatur. nu. 8. de his quæ fiunt a prælat. & Alex. consi. 122. num. 6. vol. 5. & pro ampliat. limit. & vide Anto. Gab. de emp. & vend. conclu. 2. lib. 3. & quid in feudo, vide tit. qui success. teneant, el. 2. nu. 3. & nu. 5. & ibi adde. *Carauita.*

L. si fundum. vide omnino Afflic. in decis. 169. & Bald. hic vbi per quos potest fieri ista denunciatio, & istum tex. limita vt per Bal. in c. vigilanti, de præscrip. de quo fuit me[illegible] in c. ligentiae. col. 3. col. & Affl. in dec. 178. num. 1. *de Bottis.*

In ead. l. in summario l. in verbo, a domino. vel alio qui habet custodiam rei Afflic. decis. 169. num. 10. & vide eund. decis. 178. nu. 11. & Arium Pinel. in auth. nisi, num. 16. infra de bon. mat. *Carauita.*

De vsufructu & habitatione.

Rubrica ad materiam istius rubr. vide quæ un. in l. cum antiquitas. ins. eod. & legatur, vel venditur aut donatur res ad usum, an transeat ad hæredes, vide Crauen. nu. 33. & Cottam in verbo, legatum factum, de quo late Cur. iun. in consi. 38. nu. 4. cum seq. & quid si dicatur ad gaudimentum, & Capic. in decis. 188. cum glo. Paris. in addi. cõsil. penult. Alex. in 2. uol. & quid si dicatur quo ad vsumfructum, vel est prohibitus alienare legatarius, vide Alexã. consi. 150. vol. 7. & ibi gl. Paris. in addi. vide plures amplia. & limit. per Pet. Duen. in reg. 31 9. adde ad intell. huius l. q. talis cautio debet præstari etiam ab vsufructuario multum diuite, vt per Dec. consi. 60. in prin. & ibi an faciat fructus suos ante hanc satisdationem. *de Bottis.*

L. cum antiquitas. vide ad istum tex. no. quæstio decis. 355. vbi quando relinquitur habitatio in domo, non debet habitare in tota domo, & de materia istius l. uide Afflictũ, decisio. 401. & adde, quod ille, qui tenetur ad præstandũ habitationem potest variare. l. si sterilis. §. fin. ff. de actio. empt. Affl. decis. 146. & uide Bal. hic in fi. & Pau. de Cast. in l. si domus, ff. de leg. j. ubi si aliquis legat habitationem suam limitatam talibus confinibus. venit proprietas, & ad materiam huius l. vide Ias. in l. si ex toto, §. fina. ff. de leg. 1. & vide Gottam in verbo, habitatione, vbi si legetur habitatio uxori cum filijs, videntur legata alimenta. Idem si sorori vel amitæ, & quid si concedatur in feudum alicui domus ad habitandum, an possit alteri locare. Iacobi. in verbo, feudum, num. 7. & quid de eo qui legat habitationem in domo, & habet plures domos, vide Gulielmum, Ben. in verbo, domum, numero 33. *de Bottis.*

In ead. l. in fin. in ver. quam decisionem simila non habere locum, vbi quis in traditione rei reseruet sibi habitationẽ, ut per Affl. in decis. 401. quam limit. postea in fine reprehendit. *de Bottis.*

De seruitutibus, & aqua.

L. si aquam per istum tex. dicunt Doct. quod quasi possessio iurium impersonalium non quæritur sine scientia, & patientia aduersarij, de quo late Afflict. in decis. 282. nume. 2. *de Bottis.*

L. Præter. in glo. in verbo, proximum in verbo, ordinata. Adde Affl. decis. 290. in fi. & hunc ordinem solus Christus peruenit. Ang. in l. fina. §. ipsum autem, in fin. de bonis, quæ lib. qui plus nunquam semetipsum dilexit, exemplo candelæ, quæ seipsam consumit, ut alios illuminet, 15. quæst. fin. c. fin. *Carauita.*

L. altius. ad regulam huius l. & eius limit. ultra Doct. hic vide Bar. Vero. in tract. de ser. urb. prædio in tit. de solo, & area, & Dec. in l. domum, ff. de regu. iur. Cagnol. in l. nullus uidetur co. ti. & Hippo. singu. 154. cuilibet. Soc. regu. 101. domum suam, & Dec. consi. 201. & vide Affl. constit. castra munitiones, nu. 5. & consti. sequen. & Pet. Duen. regu. 33. ædificare, & eleuare. & Iaco. Menoc. de arb. iud. ca. su 156. ubi etiam ponit, quando quis censeatur ædificare ad æmulationem. *Carauita.*

In ea. l. amplia & limita, ut per Pet. Duen. in regu. 33. & limita non habere locum, si uiderentur ex hoc monasteria vel religiosi, ut per Sallic. hic. & Couar. in lib. 3. uar. resol. c. 14. nu. 8. fol. 322 *de Bottis.*

L. per agrum. No. quod licitum est transire per fundum alienum, quando debetur seruitus, adde alios casus, primum si thesaurum suum quis vult effodere, l. thesaurus, in fine, ff. ad exhiben. Item si glans mea cecidit in fundum tuum, l. 1. ff. de glan. leg. item in casu l. Diuus, ff. de seru. fug. Itẽ in casu c. 6. 23. q. 2. item in casu l. si locus, §. 6. hic ẽn glo. alleg. *de Bottis.*

L. non modus. Dec. consil. 204. nume. vide quid per istum textum dicat Iacob. in verbo, & cum molendinis, nu. 6 & ad materiam vide Hippol. in sing. 134. & uide Gul. Ben. in ca. Raynutius, in verbo, & uxorem, numero 252. vbi si est aucta authoritas contra quam est præscripta communio nemoris, ita quod nemus non sufficit vtrique uniuersitati, & vide Affl. in decis. 254. in fi. Cœpol. in tract. de serui. in tit. de furno. Pet. Duen. in regu. 184. Boer. decisio. 213. *de Bottis*

Familiæ erciscundæ.

L. in ipsius mariti. ad declar. vide Iaco. Menoc. de arb. iud. lib. 2. cent. 2. casu 121. *Carauita.*

In ead. l. in vers. alys tamen rationibus. Nota remissionem posse probari per testes, de quo vide Nellum in trac. bãnit. in 3. par. 2. temp. nu. 9. & Ritum mag. curiæ Vicentiæ & lo. de Amicis, consi. 89. *de Bottis.*

L. non est. intellige istum text. dummodo possessor sit effectus locupletior, ita dicit glo. hic, & in l. inter cohæredes, §. fructus, quis autem debeat probare quem locupletem, vel non, uide quæ no. in l. ied si lege, §. consuluit, ff. de petit. hæred. & vide quid per istum tex. determinat Iacobi. in tract. de ter. dom. nu. 27. *de Bottis.*

L. inter omnes. in gl. in verbo, vel indicijs. indicia tamen probata per singulares testes sufficiunt ad torturam, vide Gram. decis. 34. & 29. & 35. & ad glo. hic adde Iul. Clar. §. fin. q. 21. *Carauita.*

Communi diuidundo.

Rubrica. adde quod emens rem de propria pecunia communi nomine tenetur ad fructus, & alius ad pretium cũ interesse, de quo in l. curabit, de act. emp. an procedat hoc iudicium inter duos tantum, si sint plures habentes rem communem, Aimo. consi. 60. *de Bottis.*

L. si maior. in glo. in verbo, si maior. vide Dec. consi. 79. Guid. consi. 15. diuisio quando præsumatur, vide Alexandrum consi. 154. num. 5. Ruin. consi. 29. volum. 4. & consil. 117. volu. 3. & consi. 162. eod. volum. Cornel. consil. 90. vol. 1.

In s.

Iaſ.conſil.12.volum.1. & 171. 4. voluminis. *de Bottis.*

Communia vtriuſque iud.

L.*Maioribus*. ad iſtum tex. vide quæ addita ſunt in l. poſt diuiſionem.ſupra,de iuris & fac.igno.& declara. vt per glo.in conſuet.Pariſ.in §.16.glo.1.num.46.& omnino in §.32.glo.1.nu.42.*de Bottis.*

L.*ſi fratres*. Limita & amplia,vt per Repam in l. qui Romæ,§.duo fratres,num.97.ff.de verb.oblig. *de Bottis.*

De conſortib.eiuſ.litis.

L.*exploſis*.vide Capic.in deciſ.8.Soc.conſil. 120.colum.4. verſicu.circa tertiam dubitationem, volum. 1.omnino. *de Bottis.*

L.*commune*.vide pro ampliat.& limit.Pet.Duen.regu.131. 132.conſort. & quod ratione connexitatis ius exorbitans extendatur,adde Afflict.deciſ.227.*Carauita.*

De religioſis & ſumptib.fun.& aleæ lu.& aleat.

L.*monumentorum*.Vide Dec. conſi.275.& Cœpol. in tract. de ſeruit.in titu.de pariete ſeu muro. & Capic. in deciſ. 27.nu.41.vbi pulchras quæſtiones.& Aimo de antiquit. fol.72.nu.12.& 13.*de Bottis.*

L.*ſi necdum*.de cuius licentia fiat tranſlatio corporum defunctorum,vide Affl.in vltima conſtit.regni. nume.10. *Carauita.*

L.*alearum*. vide in materia Conſti.regni.mores diſſolutè viuentium.lib.3.& ibi Afflic.& Doct.& Grammat. omnino deciſio.40.& an officialis poſſit promulgare bannum,quod nemo teneat ludum in domo ſub pœna deſolationis.vide Capic.deciſ.130.nu.72.& adde, ꝙ ludus fortunæ,& taxillorum de ſe non reprobatur, unde valet conuentio,vt ſoluam tibi decem, ſi plura puncta feceris,quam ego. Dec.conſi.115.nu.3.*Carauita.*

In *eadem l. in verſ.ſed ſolutum reddatur*. dicit Iaſ.in l.ſingularia,nu.15.ſi cert.quod iſtud debet dari pauperibus, de quo uide.et.differentiam ius ciui.& canoni. per Zannet. *de Bottis.*

De rebus creditis,& de iureiur.

L.*iuſiurandi.in verbo ſatis Deum vltorem*. qualiter hoc intelligatur,uide Affli.in rub.conſti.eos qui ſcienter.libro 3.& ibi Iſer.& pro intell.huius l.& quæ ſit pœna periurij,vide Iac.Men.de arb.iud.caſu.319.*Carau.*

L.*in bonæ fidei*. ad materiam vide Afflict.deciſ.36.Marant. 6.parte,uerbo,iuramentum,nu.13.*Carauita.*

In *eadem l.in gl.in verbo decidi. mant.ſ. uel per fugam*. an fuga faciat ſemiplenam probationem,& an iudex poſſit ſtare in iudicatu.per procuratorem, vide late per Ioan.Arcamonem in C.regni. Item ſtatuimus quod tam. fol.125 *de Bottis.*

In *ead.l.ꝗ in ead.glo.in ver.debet ergo iudex*. no.iuramentum deferri ei,qui ſcit ueritatem, & propterea ſucceſſori non defertur,ut per Affli.in deciſ.169.niſi in caſibus, ut ibi per eum,& per Andr.de Iſer.in c.in c.1.§.ſacramentum de conſuet.rect.feu.*de Bottis.*

L.*generaliter in verſ.cum multum*. no.hæredi non deferri iuramentum in litem , nec aliud iuramentum in uim probationis, de quo per Bald.in l.2.ff.de cond.indeb.& per Afflic.in deci.169. ubi ponit caſus , in quibus defertur hæredi *de Bottis.*

Si certum petatur.

L.*incendium*.vide Pet. Duen. reg.176.debitor quantitatis, & Ant.Gabr.de reg. credit.conclu.1.lib.3. & conclu. 2. eod.lib.& titu. *Carauita.*

In *auth.ſed nouo iure.in gloſ.in verbo, ab imperito*. libra auri quanti ſit hodie,uide Iaſ.in l.puniri.ſupra, ſi contra ius uel vtil.publ.& ad iſtam glo.uide tex.in l.ubi numerus, ff.de teſtibus.*de Bottis.*

De prohibita ſequeſtratione pecuniæ.

L.1.*in verbo,ſequeſtrationis*.Vide omnino hic Marant.lib. 3.loc.com.cap.43.& limit.ut per Nig.209. numero 67. *Carauita.*

In *ead.l.in gl.ſequeſtrationis ne depopuletur*. illa fallentia non habet locum,ſi eſſet pauper ille,a quo fit ſequeſtratio,quia ne fame pereat non fit ſequeſtratio, ut dicit Ange.in l.ſi fideiuſ.in §.fi.ff.qui ſatiſd.cog.*de Bottis.*

De condi.indeb.

L.1.*in glo.in verbo,indicati.in verſ.ſcilicet uel ſimili*.per iſtã glo.dicit Abbas in cap.quoniam frequenter. vt lite nõ conteſt. quod ſi narro factum , ex quo reſultant plures exceptiones,& narro vnam exceptionem. poſtea ſubſequitur clauſula generalis,quod omnes aliæ competentes videntur appoſitæ.de quo per Affli.in deciſ.354.nume.1.& vide etiam quid dicat Alex.conſi.130.4.volum. colum.2.

De condi.ob cau.dator.

L.*ex lege.in glo.in verbo,alienet. in ver.ſed ſi alienabit adde* tex.in l.ſi ita quis,§.ea lege,ff.de verb.oblig.glo. in l. fi. C.de rebus alienis non alien. & vide omnino Nicoſ.in tract.de pignor.in 2.par.1.memb.nu.56.vbi ampliat.& limitat.*de Bottis.*

De condi.ob turpem cauſam.

L.*cum te*.vide pro intel.Pau.in l.cum mulier, num.32.poſt Bar.ibi. ff.ſol.mat.*Carauita.*

De condict.ex lege,& ſine cauſa.

L.*diſſoluta*.ad materiam uide Pau.de Caſt.in l.plures.ſub de fide inſtrum.& Alex.in l.2.num.5.ff.de pactis. & latiſſime Capellam.in deciſ.47.& ibi addit.Steſ.Auf.& in deciſ.307.*de Bottis.*

De action.& oblig.

L.*ſicut initio*.vide pro ampliat.& limit.Diaz 491.reg.nominatis contractibus.*Carauita.*

In *auth.ſed hodie nouo iure*. pro intell.uide glo.Pariſ.§.1.gl. 9.q.4.nu.36.*Carauita.*

Vt actio.& ab hæred.& cont.hæred.incip.

Rubrica vide de materia Affl.conſtit. eos qui nu. 5.lib.3. & Capic.deciſ.75.*Carauita.*

Ne vxor pro marito, vel mar.pro vx.vel mat.pro fil.conuen.

Rubrica.ad materiam huius tit.uide Conſti. regni. patres pro filijs.& ibi Doct.& conſti.pœna carcer. *Carauita.*

Ne fil.pro patre, vel pat.pro fil.

Rubrica.adde Conſtit.regni.patres pro filijs. eo.titu.& uide multas limit.per Affli. in conſtitu. Patarenos. nume. 70.cum ſequen.& uide conſti. ob filiorum . & ibi limit. per addi.ad Afflict.num.1.& conſtitu.humanitate & ibi eund.num.54.*Carauita.*

In *ead.rub*.vide plures limit.per Affl.in conſtitu. Paternorum,num.70.cum ſeq.& de ſtatuto ꝙ pater teneatur de contractu filii,vi.Aimo.in conſi. 3.nu.15. de ſtatu quòd filij eorum,qui decoxerunt,teneantur,vi.Dec.cõſi.359.

etiam an valeat statutum quòd filius teneatur pro patre, uel filius priuetur successione matris propter delictū patris, vide Dec. in consi. 525. & stante statuto, quod pater teneatur pro filio procedit quando aliqua culpa potest patri imputari. Aret. consi. 57. & vide Dec. in l. ferturus C. de pactis. *de Bottis.*

L. *rubitæ super hoc in fine, in glo. in verbo vadat*. nota ex ista glo. quod si lex loquatur per verbum futuri temporis, puta, si quis fecerit hoc, puniatur in tantum tunc requiritur sententia. sed si loquatur per verbum præsentis temporis, vt priuatus sit, tunc intelligitur ipso iure, concordat. & limit. vide per Soc. reg. 3 fo. sententia requiritur, & plenissime quando verba sint latæ sententiæ, & quando sententiam expectent, late per Andr. Tiraquel. in l. si vnquam verbo, reuertatur, nume. 26. vsque ad fi. de reuocadonat. per Neap. in Constitu. regni. Nuper apud Transu. nu. 11. & vide per Afflic. const. Si dominus vasallum, nu. 1. lib. 3. Gramma. decis. 15. num. 8. & Capic. decis. 221. nu. 23. vbi loquitur de officiali, qui deliquit in officio, an debeat priuari ipso iure. *Caranita.*

In *ead. glo. in verbo, item quid si inde. se iudicem*. vide Rom. sing. 129. Afflict. constit. si ciuiliter. in fi. *Caranita.*

De hæred. actio.

L. *probæ hæreditaris*. limita hunc tex. non procedere in indiuiduis, Ripa in l. 4. §. Cato, nu. 19. ff. de verb. obligat. & Dec. regu. 15. *Caranita.*

L. *hæc dum in glo. in verbo, postulas, in versic. sed potest*. nota hanc glo. quod in tacita hypotheca non veniat bona futura. quod an sit verum, vide Doct. hic. & Capic. in decis. 129. 2. col. *de Bottis.*

L. *ad debitum*. declara istum text. habere locum, quando quis de præsenti prætendit se hæredem, secus si in futurum, ita Capic. in decis. 70. *de Bottis.*

Ex delictis defun. in quant. hæred. conuen.

L. *i*. limita istum textum non habere locum in hærede assasini, qui tenetur restituere pecuniam receptam pro committendo delicto. August. in addit. ad Aret. in tract. malef. in verbo, Sempronium mandatorem, 2. columna. & Capic. in decisio. 155. in fine limita pluribus modis per Pet. Duen. in regu. 13 & ibi an his casibus, quibus hæredes teneantur, si non confecerint inuentarium, teneantur quatenus vires hæreditatis sufficiant, vel in solidum & vide Couar. in 3. libro variar. resolu. cap. 3. numero 6. folio 744. & sequent. vbi multa. & Suares. in alleg. 26. in secundo dubio. & decisio. Pedemonta. 132. & 149. *de Bottis.*

In *ead. l. in verbo, alioquin in quantum* vide pro limit. Rom. in l. si quis mitium. §. actio ista, ff. de dam. infec. & pro in sol. Afflict. constit. rapinas, nu. 17. *Caranita.*

De constit. pecun.

L. *receptitia in glo. in verbo, vocabulo*. adde Iser. de contro. uer. inuest. num. 12. in fi. non tamen debet loqui contra loci consuetudinem, glo. in constitut. lite legitime. in princ. *Caranita.*

De probationibus.

Rubrica an iuramentum veniat appel. probationis, vide Cottam in verbo, iuramentum proba. an etiam confessio dicatur probatio, Afflic. in constit. Regiæ maiestatis. nu. 6. *de Bottis.*

L. *vt creditor in versi. qui solutam*. not. solutiones debere probari. quod limita, vt per Ioan. And. in ca. 2. de iuram. cal. & Affli. in decis. 91. nu. 5. *de Bottis.*

In *ead. in verbo, eius rei probationem*. adde Afflict. decis. 91. nu. 2. & Iser. de contr. inuest. nu. 11. & de contr. int. dom. & fidel. num. 11. *Caranita.*

Dum instrumenta in gl. in verbo, alijs quoque, in verbo, & sic nequa non. quando & quo casu procedat hæc regu. vide Paris. consi. 55. nu. 46. 47. 48. 4. volum. & consi. 27. nu. 76. volum. & semiplenæ probationes sunt adminicula. Iser. de quo content. int. dom. & fidel. num. 10. *Caranita.*

L. *matrem tuam*. ad istum tex. vide Ruyn. in l. 1. nume. 8. ff. solu. mat. & Bart. in l. non solum, §. sed vt probari, ff. de noui ope. nunc. & adde, quod si quis petijt a Titio mutuum factum certo tempore, si non probat de tempore, non obtinebit. Ang. consi. 153. quod limita, vt per Iaco. in l. 3. in princ. nu. 30. ff. de testi. *de Bottis.*

L. *cum precibus*. adde Alex. consi. 23. 2. 3. col. vol. 3. & consil. 55. eod. vol. Affli. decis. 69. nu. 3. *de Bottis.*

In *ead. l. in summario l. in princ. summarij* instrumentum præsumitur verum non falsum, nec simulatum. & ex eo oritur præsumptio, quod sit verum, & solenne. Dec. consil. 101. num. 1. & consi. 167. vide Afflic. decis. 59. num. 3. adde Iser. de controuer. inuest. nu. 1. in fi. *Caranita.*

In *auth. atqui semel in verbo, ex hoc testificato*. vide plenè quando deductis testificatis testes produci possint, Iaco. Menoch. de arb. iud. lib. 2. q. 34. *Caranita.*

L. *actor in fine de negatiua*. de quo vide Cottam in verbo, negatiua. & an fundans se in ea debeat ipsam probare, Bart. in l. in illa, ff. de verb. oblig. *de Bottis.*

L. *forum*. Aret. in consi. 13. nu. 9. tenet, quòd vnus testis de fama coadiunatus alijs adminiculis plenè probat in criminalibus. *de Bottis.*

In *ead. l.* limit. hanc l. non procedere, nisi in illa causa criminali, pro qua venit imponenda pœna corporalis, quia si pecuniaria, secus erit, ita Alciat. in trac. præsumptio. regu. 2. præsumpt. 6. numero quarto, & facit quia ex præsumptionibus non condemnatur quis criminaliter, sed ciuiliter, sic Afflic. const. si damna, nume. 10. & quando quis possit condemnari ex indicijs, vide Iul. Clar. §. finali. quæstio. 20. versicu. ad condemnandum. & ad regulam istius tex. vide Iacob. Menoch. de arbit. iudic. casu 179. *Caranita.*

De testibus.

L. *etiam iure*. vide concord. per Dec. in consil. 133. nume. 5. vbi etiam qui dicantur domestici, & an examinati faciant iudicium. & pro intel. & limit. vide Tiraquel. cess. causa, prima par. in verbo, famulatio. nu. 101. Item lim. quando veritas aliter haberi non potest. Hippol. consil. 102. & in sua pract. §. diligenter, nume. 81. & ibi ponit, quando dici potest, quod veritas aliter haberi non potest. & plenè Anto. Gabr. de testibus, conclusio. lib. primo. *Caranita.*

In *eadem l.* adde quod si domesticus deponit contra domesticum est maxima præsumptio, quod dicat veritatem, vt per Dec. consil. 342. nu. 1. & adde, quod ita demum familiaris repellitur, si habet salarium, alter non. Item non repellitur, si est optimæ famæ: ita Romanus in consilio 220. & Hippol. singu. 5. an autem domestici admittantur in antiquis, & in his, quæ per alios sciri non possunt, vide Aimo. de anti. fol. 76. nu. 13. cum seq. & an numerus domesticorum suppleat defectum. vide Iacobi. in l. prima. §. prima, nume. 5. ff. eod. colonus an dicatur domesticus, Aret. in consilio 23. nume. 14. tenet quod non. *de Bottis.*

In *ead. l. in glo. in verbo, etiam, in versi. quid in viro*. an vir & vxor possint esse testes in alterius ipsorum causa pro vel contra, vide Grammat. in decis. 45. & Alexan. consi. 156. nu. 9. 5. volum. an autem cogantur ferre testimonium maritus contra uxorem, & econtra, uide Aimo. de antiq. temp. fol. 76. nu. 17. & 18. & Capellam Tholosanam in decis. 3. *de Bottis.*

In *ead. l. in glo. ead. in verbo, dic quod sunt domestici*. vide Grammat. decis. 45. numero 13. & decisio. 73. numero 15. *Caranita.*

L. *parentes*. vide Iaco. Menoch. de arbit. iudic. lib. 2. cent. 2. casu 104. num. 3. & seq. pro limit. vide Soc. regu. 427. vide Grammat. decis. 34. nu. 14. & 17. & 20. & decis. 45. numero 14. & decis. 48. num. 13. & Felin. in c. cum oporteat, 5. nu. de accus. *Caranita.*

In *ead. l.* vide Gram. in decis. 45. in fi. & Alexand. consi. 5. 1. vol. & limita, vt per Pet. Girar. in singu. 24. & Gui. Pap. decisio. 45. & limita non habere locum in causa dotali, quia mater potest esse testis. Aimo. in consi. 52. an possit esse testis pro cessionario ponit Alber. hic. *de Bottis.*

L. *iusiurandi*. vide Constit. regni crebra nostrorum. contra istum

Item tex. in l. Theopompus. ff. de dote. pro sol. vide glo. & Bart. in l. 1. §. fi. in prin. ff. de uerb. obli. Hipp. in sing. 198. dicit, quod facit præsumptionem, si non fuit limita pluribus modis, ut per Ias. in l. huiusmodi, §. legatum, nu. 20. ff. de leg. 1. an hoc iuramentum possit præstari per actorem, uide Rom. sing. 8. *de Bot.*

In ead. l.] addo, quod licet testes debeant iurare, ut hic cũ simil. tamen hoc non procedit, si testes repetantur, ut declarent eorum dictum obscurum, secundum Bart. in l. hæredes palam. §. si quid post. in fi. ff. de testa. cum concordant. adductis per Hipp. in l. 1. §. si quis ultro num. 49. ff. de quæstio. & ratio est quam ibid. num. 48. ipse adducit, quia declarari testificata, nõ est iterum testificari, ut Bal. dicit in l. fi. nu. 6.] eo tit. ad quod Hipp. ibi adducit tex. in l. adeo. §. cum quis, uerbo, cũ. n. ff. de acquir. rer. dom. alias fall. uide per Soc. reg. 424. & adde, quod iuramẽtum testium nõ potest remitti, ut in constitut. crebra nostrorum, secundum intell. Affl. ibi. & qualiter debent iurare testes, uide per eundem in consti. puritatem. nu. 2. & quid in iudice, qui procedit suo arbitrio, an possit credere testib. non iuratis, uide Iac. Meno. de arbi. iudi. lib. 1. q. 46. vbi etiam pro materiam. *Caran.*

In ead. l. in add. ad tex. in verbo, unius.] sed fallit, ut per Roman. sin. 616. & Soci. reg. 423. & Ias. in l. huiusmodi, §. legatum, nu. 20. de leg. 1. *Caran.*

L. omnibus.] quid de Imperatore, uide Iser. in prælu. feud. nu. 28. uer. si, verum. & qui success. ten. 1. nu. 14. & ibi addi. in re aliena, secus ibi nu. 15. *Caran.*

L. quoniam. an socij rixæ debeant admitti, uide Gram. in decis. 25. ad materiam hanc uide omnino Iacobi. in l. 3. §. item Diuus. nu. 4. ff. eo. & nu. 10. vbi an debeatur etiam salarium operarum, quas fecissent. *de Bot.*

In auth. si testis.] vide Gram. in deci. 45. in col. fi. & deci. 24. nu. 10. *de Bot.*

In ead. §. si vera.] an autem inimici repellantur, si adest causa inimicitiæ tamen ignorata à teste, Bar. in l. 1. in fi. ff. de his quib. ut indig. tenet quod sic. *de Bot.*

In ea. l. in verbo, ex lite criminis.] vid. Grammat. decisio. 33. numero 5. & quæ inimicitia repellat testem, uide Iacob. Menoch. de arbitr. iudic. libr. 2. cent. secunda, casu 100. *Caran.*

L. nullum penitus.] vide Soci. regu. 426. uide Afflict. decisio. 230. an iudex ciuilis cognoscat de criminali in causa incidenti, uide consil. 78. numero 2. primo volumin. consi. crimin. & Iaco. Menoch. de arbi. iud. lib. primo, quæstio. 91. vbi etiam uide pro declar. huius l. & de materia. *Caran.*

In ead. l.] vide Affl. in decisio. 219. vbi proceditur contra tales falsarios per iudicem proprium & alium, coram quo falsum deposuerunt, & vterque potest ipsum punire. vide omnino in hac materia Capic. in decis. 142. per totum. & Affl. in decis. 230. & Couar. in lib. prac. q. c. 18. nume. 8. & quid si iudex cognoscat de causa ciuili tantum, uide Bar. in l. hoc iure, §. fi. ff. de aqua quot. & æsti. & Couar. ut supra. *de Bot.*

In ead. l. in verbo, cunctis iudicibus.] ad intell. istorum verborum, uide Bar. in l. Diuus. nu. 4. ff. de fals. Angel. in verbo, falsario. versi. quæro testis. nu. 24. & versic. quæro an quis liber. nu. 36. & ibi August. Anchar. consil. 273. & Affli. decis. 269. *Caran.*

L. si quis.] quid si tantum nominauit, uel citauit, an videatur approbasse, uide Curt. iun. in consil. 56. numer. 18. & Aimo. consil. 188. & Grammat. in decis. 34. num. 10. cum sequen. *de Bott.*

In ead. l. in verbo, non licebit ei personas.] poterit tamen illos quo ad dicta reprobari, Capic. decis. 62. num. 6. & adde, quod etiam si non deposuerit, dum tamen sit descriptus in citatione, quo ad hoc, vt non possit repulsari, sufficit. Gram. decis. 34. nu. 11. & ad declar. huius tex. dum loquitur de inimicitia, ut procedat in quauis alia oppositione apta annullare fidem testis, uide Iaco. Meno. de arbi. casu 239. nu. 13. *Caran.*

L. testium in summario l. in verbo, eius solutio probanda est.] ad de Plot. consi. 110. 1. volum. consi. crim. nu. 8. adde Afflic. decis. 71. nu. 7. & limita, ut per Aimo. soliloqui. 58. meminimus. *Caran.*

In ead. l.] ad iustum tex. vide Matth. de Afflic. in decisio. 13. num. 24. & in decis. 105. vide Feli. in ca. 2. in fi. de probatio. & Cępol. in caut. 154. & Docto. in l. certi condictio, §. quando, ff. si cer. pet. & Specu. omnino in tit. de prob. §. 3. & an valeat pactum, quod solutio non probetur, nisi per instrumentum, vel scripturam incisam, Luc. in l. reos. col. 3. ver. vnde pactum, C. de reis postul. tenet quod sic. vide Hipp. sing. 157. & q d si pars confiteatur solutionem, Aimo Crau. consi. 61. num. 3. & quãdo procedat iste tex. vide Bal. in consi. 195. vol. 3. in antiquis. & Bar. in l. generaliter. nu. 9. C. de noui ope. nunc. & an valeat pactum, iuratum, quod solutio nõ possit probari per testes, uide Spec. in tit. de proba. §. videndum. nu. 5. & Ale. in consil. 105. in fi. vol. 5. & ibi gl. Paris. & quãdo succurratur debitori, qui soluit. & nõ fieri fecit sibi instrumentum, uide Bar. in l. Iulianus nu. 12. ff. de cond. indeb. *de Bot.*

In ead. l. in versi. fin. vero.] quid testamento deperdito, uide Gul. Ben. in c. Raynutius, in verbo, testamẽtũ, lo primo, nu. 91. & quid in scriptura continẽte dicta testium, Dec. consi. 82. *de Bot.*

L. si quando, in versic. si per executores.] alias si pars nõ citatur, receptio testium est nulla Affl. in decis. 28. sed an debeat pars citari quãdo testis declarat dictum suum, uide Bald. in auth. hoc sacramẽtum. supr. de iuram. calum. & Alex. in addi. ad Bar. in l. ab executore. 2. col. ff. de appell. & quid si sunt plures testes, an probent uel faciant iudicium etiam cum sint recepti parte citata, vide Gram. in decis. 11. & limita non habere locum in probando naufragio de fluctuo. Item ubi lex requirit probationem per adminicula tantum: ita Hippol. sing. 28. alias limit. ponit Rom. cons. 364. *de Bot.*

In ead. l. in gl. in verbo, si quando inuites, lo. 2. in addit. in istam glo.] sed vide tex. in c. si dominus. cum gl. ext. de simo. & adde quod propter cõtumaciam potest imponi testi pęna cõfiscationis bonorum. Affl. consti. edictorum. nu. 41. & de pęna testium nolentium deponere, uide constit. in pecuniarijs. & ibi omnes. ubi etiam uide de pœna iudicis per quem stetit. *Caranta.*

In ea. l. in addi. ad tex. in verbo, volente.] vide Ritum magnæ curię. 145. item si in reb. Marant. 6. par. versi. testium productio. nu. 2. *Caranta.*

L. cum apud.] de hac materia uide Capic. in decisio 47. *de Bott.*

In ead. in verbo si quidem in compromissis.] possunt ergo testes inualidi, partium consensu validari, secundum Bald. hic in primo not. sed limi. vt per Pet. Duen. reg. 23. attestationes. *Caran.*

In ea. l. in versic. sin autem ab hac luce.] pro intell. vide prac. Papien. in forma oppo. cõtra testes post publicationem. nu. 12. & Iaco. Menoc. de arbi. iud. lib. 2. cent. 2. casu 105. num. 9. *Caran.*

De fide instrum. & amissio. eorum.

Rubrica.] quam fidem faciat primum instrumentum, uide Gram. in decis. 45. & adde quod licet alias instrumẽtum requirat testes, alias fidem non facit, tamen secus est in instrumento, quod fit coram populo, uel in publico parlamento. Hippol. singu. 59. *de Bot.*

L. 1. in gl. in verbo, quibuscunque.] vide ad hãc gl. Affl. cõstit. si dubitatio, nu. 16 lib. 3. & uide tex. in l. vt gradatim. in prin. ff. de mun. & honor. *Caran.*

L. emancipatione.] in emancipatione requiri scripturã, tamen in casu l. 1. inf. de patr. potestate. præsumi ut ipsam interuenisse ex diuturnitate temporis: inducit Affli. in decis. 183. *de Bot.*

L. in re vendendis.] limita non habere locum in gratia & mandatis Principis, quia in his scriptura requiritur. Affl. in decis. 319. nu. 10. & 12. *de Bottis.*

In ead. l.] adde Iaco. Menoc. de Arb. iud. lib. 2. cent. prima, casu 63. concord. Consti. regni. Iurisperitorum. & ibi vide Affl. nu. 10. 11. pro limit. & uide gl. in constit. lite legitimè, post principium. & ibi Affl. nu. 41. *Caran.*

In ead. l. in gl. in verbo, in scriptis.] vide Affl. decis. 125. in fi. & decis. 39. nu. 3. & quæ ibi pos. *Caran.*

In auth. apud in versi. in criminalibus.] limita non habere locum, quando sunt absentes, ut per Affli. in constitut. inquisitiones generales, nume. secundo. & uide Iacobi. in l. 3. §. item Diuus, in princip. ff. de testib. & in §. testes videntur. *de Bot.*

L. plures ap. alius. in verbo, vel redditurum.] an & quando creditor teneatur tacere instrumentũ solutionis, uide Bar. in l. si finita, §. eleganter. nu. 3. ff. de dam. infec. Feli. in c. signi-

Google

significauit col. 3. de testib. glo. Parif. §. 2. gl. 4. num. 27. & vide tex. in l. placuit. de fundo patrimo. li. 11. *Caran.*

L. *comparationes* ad materiam vide Affl. deci. 181. & Gram. decis. 34. nu. 15. & pro intel. uide Iac. Meno. de arbi. iud. lib. 1. q. 58. *Caran.*

In ead. l.] qualiter facienda sit comparatio literarũ. Aimo. de antiqui. temp. fol. 49. nu. 74. & Affl. in decis. 181. & an testamentum probet comparationem, omnino Rui. cõs. 10. & 11. uol. 3. *de Bot.*

L. *cum quisquam.* ad intellectum. & declarationem vide gl. in consuet. Parif. in §. 5. in gl. 1. nu. 45. cum seq. & adde, quod in dubio præsumitur instrumentum esse penes illum, qui semel habuit. Aimo consi. 112. nu. 17. & vide omnino Capic. decis. 40. *de Bot.*

In ead. l.] uide Affli. decis. 330. & ibi pro intell. & limit. huius tex. *Caran.*

In ead. l. in vers. tunc subeat sacramentum. limita, ut per Afflict. in decis. 330. & uide Grammat. in consil. ciuil. 115. *de Botis.*

In ead. l. in vers. quod si prædictum insinuandum. an autem copia in actis relicta fidem faciat, gl. in consuet. Paris. §. 5. gl. 1. nu. 45. dicit Affl. in decis. 266. per istum tex. quod testes examinati in prima instantia possunt repulsari, quia corrupti falsum deposuerunt in causa appellationis. quid autem de criminibus, vide ibidem. & vide Capic. in decis. 156. *de Bot.*

Plus valere quod agitur, quam quod simul concip.

Rubrica.] adde quod instrumentũ simulatum dicitur falsum largo modo. Pet. de Rebuf. in trac. de literis oblig. in primo articulo, in gl. 9. nu. 23. *de Bot.*

L. *emptione in glo. in verbo, emptione. in vers. quid autem.* nota ex hac glo. quod contractus simulatus non firmatur iuramento. quod declara, ut per Aim. in consil. 85. & Cepol. de simul. contr. nu. 46. *de Bot.*

De commodato.

L. *commun.*] amplia istum tex. etiam in mutuo facto ad certum usum. in gl. in l. si pœnam. ff. de uerb. obl. *de Bot.*

L. *praetextu.* regulam istius text. limita non habere locum in retentione pro eodem debito, pro quo data est, quia licet datio non teneat, bene tamen potest retineri. l. si non sortem. §. si centum. ff. de condi. indeb. & uide Capic. decis. 11. *de Bot.*

In ead. l.] vide Neguf. de pignor. 4. membro, 2. par. nu. 129. 130. & 4. memb. 5. par. & pro intell. Gram. decis. 58. num. 12. *Caran.*

De pignor. act.

L. 1.] amplia istum tex. cum sequen. habere locum etiam si esset factum pactum, quòd fructus nõ computentur in sortem, Purpur. in l. quis nec causam. §. res pignori. ff. si cer. pet. limi tamen, ut per Ale. in l. 1. §. seruum, ff. de acq. pos. & Nicol. de pign. in 1. memb. 3. par. nu. 30. quem uideas. & in 5. memb. 5. par. limita non habere locum in decu. Ale. consil. 108. limita, ut per gl. in consuet. Paris. §. 3. gl. 9. nu. 13. & nu. 23. & seq. *de Bot.*

L. *quæ fortuitis*] ad intel. casuum fortuitorum, uide Aimo. consi. 95. & adde, quòd uis uentorum uel aquarum dicit casus fortuitus. Benuen. in trac. de nauis. par. 2. nu. 5. & de eo qui se obligat ad quoscunque casus fortuitos, vide Ale. in consil. 135. *de Bot.*

L. *pignus.*] ad istum tex. uide unam limit. per Iasin l. 1. nu. 26. in p. in inst. de in emphy. & uide quid per istum tex. decit Affl. in decis. 72. *de Bot.*

Ad Senatuscons. Maced.

Rubrica.] ad hanc rub. adde, quòd si statutum prohibet filiumfam. obligari, non procedit, si obligetur fisco, ut per Tiraq. de ll. connub. in glo. 6. num. 172. vide Pet. Duen. in reg. 369. ubi ponit casus aliquos, in quib. filius oblig. ex mutuo. & reg. 310. adde, quòd si filiusfam. ex aliqua vrgenti necessitate acciperet pecuniam mutuo, peccaret, si vellet se exceptione huius S. C. se tueri. Inno. in c. ante pe. in fi. de immun. eccle. cum alias per Cottam in verbo, filiusfa. non potest esse. *de Bot.*

L. *si filiusfamilias.*] adde Tiraquel. de ll. connub. in gloss. 6. nu. 133. cum seq. & ibi quid si creditor sciat eum filium fam. *de Bot.*

L. *Macedoniano* ad materiam istius tex. cum simil. vide Felin. in c. ex parte. 2. col. de accus. ubi ampliat in monacho existente in studio, qui obligat monasteriũ. & uide Pet. Duen. in reg. 370. qui ponit quid si filiofamiliæ in studio sint commodati libri, quid si est in studio contra voluntatem patris, quid si pro alimentis, & multa alia uide ibi. & in reg. 372. ubi an possit filius cogere patrem facere expensas in studio. *de Bot.*

Ad Senatus. consult. Velle.

Rubrica] an possit renunciari beneficio Velleiani, & casu quo possit, quomodo concipienda sit renunciatio, uide Vital. in trac. claus. versi. expletis præmissis. fol. 823. per totum, ubi multa de materia. *Caran.*

In auth. sine a me in verbo, nisi & secundo post biennium.] an autem per lapsum decem annorum præsumatur, quod ratificatio interuenerit, & quid de lapsu triginta annorum, uide Ripam in l. 1. nu. 109. ff. sol. mat. uide Affl. decis. 316. *Caran.*

In auth. si qua mulier.] ad istum tex. uide consuet. Neap. incip. si mulier consentiet, & Afflict. in decis. 311. ubi an dispositio huius text. habeat locum in ciuitate Neapoli. & quid si ad uxorem perueniat pecunia rei uenditæ, cuius hypothecæ renunciauit, nec interuenit iuramentum, & nec sint alia bona, vide ibidem. & quid si maritus & alius obligauerunt se ad restitutionem dotis, an mulier habeat recursum ad bona alienata, quorum hypothecæ renunciauit, si non sunt alia bona uel habeat recursum contra correum debendi, uide Afflict. decis. 312. & quid si tempore renunciationis erant alia bona, & tempore restitutionis dotium non erant alia bona, uide Afflic. in decis. 313. & quid si maritus dedit alia bona mulieri in excambium, uide Affl. in decis. 336. omnino. & vide Moder. in Const. regni mulier contra dotarium nu. 67. & latissime Io. Luc. in rub. de donat. int. vir. & vx. fo. 24. & 25. & Boer. omnino in decis. 23. Bar. in l. Mæuia. §. 1. ff. sol. matrim. *de Bot.*

L. *antiqua. in gl. in verbo esse credendum in vers. contra quam.* limita non habere locum, si parte tacente, fuit admissa probatio in contrarium. Afflic. in rubr. de defens. impos. nu. 7. vide alias limitationes in Auth. de æqualitate dot. in gl. in vers. sciebat. & an admittatur per rei euidentiã, vide Pau. de Cast. in l. si sup. tit. 1. *de Bot.*

In ea l. & glo.] vide ad hoc concor. per Felin. in capit. quoniam contra. col. 16. uersi. fallit ergo quinto. de probatio. sed limita non procedere in confessione partis. quod quomodo intelligatur, vide per Alc. de præsumpt. 2. par. nu. 6. *Caran.*

L. *generaliter.*] uide Neguf. in tractat. de pignor. in octaua par. primo membro, numero 24. & Cottam in verbo, mulieres. an idem sit in donatione propter nuptias, vide Bald. in consil. 307. volumn. 4. & tex. in Auth. ut immobil. in prius. an hoc priuilegium transeat ad hæredes mulieris, uel ad eius patrem, Bald. nouel. par. 12. numero 42. 43.

De non numer. pecun.

Rubrica] vltra Doct. in l. si ex cautione. C. eod. per totum hunc titulum. & Instit. de literarum oblig. quando exceptio nõ num. pecuniæ possit opponi, & quando non, vide Ben. Vad. reg. 27. consi. ẽs post regulas Soc. & adde quòd si moriens confiteatur accepisse pecuniam mutuo, hæres eius non opponit exceptionem non numer. pecuniæ, quia moriens non expectabat futuram numerationem: ita Bal. in tit. de pac. Constan. §. vasalli. uer. sicut, quem sequitur Pet. Raue. in suo al. ha. litera. M. fol. mihi 89. colum. 2. verbo, moriens. alium casum, in quo non opponitur exceptio non numeratæ pec. uide per Rom.

sing.

sing.636.scis quod Veronæ in l. penes, ff. de verb. signif. & Franc. Crem. singu. 44. & de ista exceptione, quando possit opponi, & quando non vide Afflic. decis. 105. & decis. 110. & Pet. de Rauen. in suo alpha. in not. extrauag. fol. mihi 161. colum. 4. aduerte iu. & dictum Bal. in dicto §. vasalli. sequitur Hippol. in consi. 109. num. 35. consilio 113. num. 13. & dictum singu. Rom. sequitur Celsus in addi. ad Lanf. in ca. quoniam contra, verbo, confessiones, nu. 29. in addit. quæ incip adde an cofitens extra, de proba. & an opponi possit ista exceptio, si confessio est facta penes acta curiæ, vide Afflictum in constitu. causas. in fine, & adde, quod non opponitur, si confessio est geminata, glo. in l. 1. versic. transactionibus, sup. de plus petit. & pro limitatione & ampliat. vide Pet. Duen. regu. 121. confitens & quando hæc exceptio possit opponi, & quando non, vide eundem regu. 260. exceptio. & 261. exceptio. & si confessio est geminata vel penes acta curiæ an opponatur ista exceptio, uide Afflict. decis. 110. & de confessione geminata, vide summarium Baldi, in l. in contractibus, §. 1. inf. eo. post glo. ibi. *Carautta*.

In ead. rubri ad materiam huius rubri nota quod vbi interuenit geminata confessio, nõ potest opponi ista exceptio per tex. in l. prima, in fi. supra, de plus petit. & Capic. in deci. 19. 2. colum. & an possit opponi, vbi non interuenit scriptura, vide Alexan. remissiue in l. si ista stipulatio. §. Chrysogonus, num. 13. ff. de verbor. obligatio. & quid in literis cambij, uide Affli. in consti. causas, numero 6. & quid in confessione mutui facta apud acta iudicii, ibi numero 7. & adde, quod probatur pecuniam non fuisse numeratam, si probetur, quod tempore confessionis non interuenit numeratio. Aimo consi. 2. nu. 9. & consi. 117. numero 3. & ad hanc materiam, vide Pet. Duen. in reg. 121. 260. & 261. vide omnino Ias. in l. qui pecuniam. ff. si cert. pet. *de Bottis*.

L. si ex cautione. an iste text. procedat in literis cambij. Afflic. in constit. causas, nu. 6. vide ampliat. & limit. ad hanc rubr. per Felin. in c. si cautio. extra, de fi. instrum. de literis cambii vide Boer. in decis. 284. in fi. Bal. in consil. 53. volum. 1. antiquitus. *de Bottis*.

In eadem l. in glo. in uerbo, probare in uersic confessus est, se accepisse. ex confessione non probatur vera numeratio, maxime in præiudicium alterius, adde Afflic. decis. 150. nu. 35. & vide Berth. in verbo, confessio habet vim sententiæ. versi. confessio probat. *Carautta*.

L. cum fidem. quid si fecit geminatas confessiones, vide Afflictum decisio. 110. Bald. hic, & Capic. decis. 19. 2. colum. *de Bottis*.

In auth contra qui propriam. in materia hujus authen. vide constitu. Regiæ Maiestatis. & ibi Afflict. per totum. & Rebuf. in tract. de chirogr. recogn. nu. 73. vol. 1. *Carautta*.

L. asseueratio. vide pro declar. Paris. consi. 29. nu. 10. 2. volu. *Carautta*.

L. generaliter. quando dicatur contractus in scriptis, vide Doct. relatos per Cortam in verbo contractus Afflict. in constit. causas, nu. 5. *de Bottis*.

In ead. l. in vers. cum suis consep. onibus. amplia etiam in confessione resultante ex contumacia, ut per Hippol. in sing. 12. de quo Suares post repet. l. post rem iudicatam. folio 581. nu. 4. *de Bottis*.

L. in contractibus in §. sed quoniam. declara, vt per Tiraquel. de retrac. conuent. §. 4. glo. 6. nume. 8. cum sequen. & ex hoc tex. no. quod excepti. ista competit etiam in confessione receptionis rerum, vt Pet. Duen. in regu. 260 in 6. ampliat. *de Bottis*.

In ead. §. vers. illis etiam. no. & adde Gramm in decisio. 103. nu. 3. & Felin. in cap. si cautio. car. fi. vers. vel fallit quinto de fide instrum. & Afflict. in consti. causas, nu. 5. omnino. *de Bottis*.

In ead. l. & §. & uerbo. adde Grammat. decis. 103. l. in princ. pro ampliat. & limit. an quando confessio mariti de dote recepta probet numerationem, vide Ant. Gab. de iure dot. conclu. 4. lib. 3. *Carautta*.

In ead. l. in §. super cæteris. Afflict. decis. 105. & in constit. causas, nu. 5. limita tamen non habere locum in fisco, cui nõ competit talis exceptio, Luc. in l. fisco, nu. 7. de conuen. fisci deb. *de Bottis*.

In §. illo videlicet eiusdem l. ex hoc tex. no. Pau. hic, & in le. secunda, §. quia obseruari, supra de iureiurand. propter calum. quod quando quis est exclusus a probando per lapsum termini, non potest facere positionem probandã per confessionem aduersarij. de quo vide Capic. decisio. 15. *de Bottis*.

In auth. hanc autem. vide Pau. de Cast. in l. nam & postea, §. minor. ff. de iureiur. in fi. vbi si quis est exclusus per lapsum temporis ab exceptione non numeratæ pecuniæ, est etiam exclusus a querela. *de Bottis*.

L. si eas. sed an elapso biennio possint creditores opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, vide Salicetum hic. & Aret. in §. idem iuris, num 13. Institu. de exceptio. Gozad. in cons. 28. numero 19. & uide Alexand. in consilio 78. versic. vltimo. & Alexand. in l. prima numero 35 & ibi apostilla, numero 128. ff. solu. matrimon. & Ias. in §. fuerat, nu. 82. Institu. de actio. Cassan. consi. 21. nume. 93. & Hippol. singu 221. & omnino Felin. in cap. si cautio. colum. 22. uerbo, fallit ultimo. & Afflict. in decisio. 402. numero septimo, & C. tempus in prima par. quæst. 93. & Afflict. in constitu. causas. vbi quid in exceptione dotis non numeratæ. & an creditores possint reuocare confessionem, Bald. in leg. de ætate, ff. de integ. actio. *de Bottis*.

L. indubitati. no. quod iuramentum regulatur secundum naturam contractus, de quo uide Cottam in uerbo. fideiussor indemnitatis & iubi deficit consensus, iuramentum nihil operatur. de quo Guliel. Bened. in c. Raynucius. in verbo, testamentum, lo 2. nu. 19. *de Bottis*.

In ead. l. in verbo. & in tal. bus contractibus. pro intell. vide Arium Pinel. d. rescin. uend. l. 2. par. 3. cap. 1. num. tertio. *Carautta*.

In ead. l. in versi. quæ enim differentia. vide Ben. Vad. regu. 50. iuramentum. post regulas Soc. uide Gram. decis. 103. nu. 75. *Carautta*.

De compensationibus.

Rubrica. an compensationi possit renunciari: uide Doc. in cap. ad nostras. de iureiuran. & Capic. in decis. 177. omnino. & an posit opponi in causa appellationis, Gui. Pap. deci. 559. in fi. & an iurans soluere posit compensare, vide glo. in consuet. Paris. §. 13. glo. 7. nume. 10. & 11. cum sequen. & ibi an statutum loquens in solutione operetur in compensatione. & an agenti actione hypothecaria posit opponi compensatio, Loffred. consil. 32. nume. 12. tenet quod sic. & ibi quid si ab utraqueparte debeatur pecunia, uerum una ipsarum potest petere pecuniam, vel speciem. *de Bottis*.

L. 1. limita istum tex. non habere locum in hærede officiali, quia potest compensare ex diuersis stationibus, Affli. in decis. 92. *de Bottis*.

In ead. l. in verbo propter confusionem. an officialis duarum filialium stationum posit debitum unius cum credito alterius compensare, & quid de hærede eius, uide Afflic. decis. 92. & ad hanc le. facit Afflict. decis. 19 in 1. dubio. *Carautta*.

L. ex causa in summario l. in verbo, & exceptio. in cõtrarium facit Gram. decis. 58. nu. 14. & uide Afflict. decis. 181. nu. 3. *Carautta*.

In ead. l. an compensatio posit opponi, uide Afflict. late in decis. 121. 381. & omnino Capi. in deci. 67. *de Bottis*.

L. si constat. declara istum text. procedere quando utraque summa debetur eod. tempore nam pro debito futuro nõ potest fieri compensatio, antequam debeatur ita Roma. consi. 204. nu. 9. *de Bottis*.

L. compensationes. no. quod quando prohibita est compensatio directa, conceditur tamen retentio, quando res, quam volo retinere, erat hypothecata. Cyn. in l. prætextu. C. de positi. cum simil. adductis per Capi. in decis. 88. quod nota ad declarationem huius tex. & an agenti actione hypothecaria posit opponi compensatio, uide Loffre. quod sic. consi. 32. nu. 12. *de Bottis*.

In ead. l. vide in hac l. Cœpol. caut. 83. ad materiam, vide Robert. Maran. in sua prac. 4. par. 6. distinct. principali in princ. Affli. decis. 381. an compensatio admittatur de publico ad priuatum, eundem decis. 19. nu. 4. & an admittatur in executione sententiæ, idem decis. 121. ita quod executionem posit impedire, Alex. cons. 61. 3. vol. & ex quibus coniecturis animus & uoluntas compensandi probetur, idem decis. 44. numero 16. & 28. & an de dolo ad culpam admittatur compensatio, idem decis. 150. numero 29. & ad limit. regu. huius l. uide Socinum regula pro

compensatio & adde quod sicut contra dotem non admittitur compensatio, l. 1. §. taceat, inf. de rei vxor. actio. ita nec admittetur contra Doc. petentes sua stipendia. Ripa in l. 1. num. 142. ff. sol. matrimo. Item licet contra depositum non admittatur compensatio, tamen si fuit opposita, parte tacente, & probata, debent ea cognosci. Afflict. in const. iurisgentium in rub. num. 18. & quando dicatur debitum liquidum, vt possit in compensationem deduci, & quod tempus dicatur congruum, vt admittatur probatio, & sit incontinenti ad finem liquidandi debitum, vt admittatur compensatio, vide Iac. Menoc. de arbitrar. lib. 2. casu 19. *Carauita.*

De vsuris.

L. *si ea pactione.* per rationem huius tex. dicit Bald. consilio 334. 1. volum. incip. quòd dictus annuus redditus. quod emens annuum redditum durante vita sua, vel alterius, non est contractus vsurarius. sequitur Capic. in decis. 140. nu. 16 17. *de Bottis.*

L. *si ea lege in summa l.* vide Dec. consi. 123. vbi etiam an hoc lex sit correcta. *Carauita.*

De nautico fœnore.

Rubrica. declara vt per Pet. Santernam in tracta. de sponsio. mercat. nu. 26. in 3. par. & an hoc fœnus sit permissum de iure can. Vi. Couar. in 3. lib. var. resolu. c. 2. nu. 5. *de Bot.*

Depositi vel contra.

L. *si depositarius vs. vltra non potest.* an possit peti interesse in causa appellationis, vide Grammat. in consilio ciuili 119. & ibi quid si post litis contest. an iste tex. habeat locum in interesse, vide Paulum hic. Et quid si statuto statutum, quod victus victori condemnetur in expensis, vide Fel. in cap. aduersario. colum penultim. de exceptio. & quid si fuerunt porrecti duo libelli, vnus super sorte, alius super vsuris, vide Angel. in l. cum in vna, ff. de app. & an in sola sorte, debeantur & expensæ, Gui. Pap. decis. 55. *de Bottis.*

L. *si quis.* vide aliquas limit. per Soc. consi. 247. volum. 2. colum. 4. & sequen. Vide Barbat in cap. bona fides, colum. 4. extra. de depositi. vbi de intellectu huius l. disputat, an depositum habeat executionem paratam. pro qua quæstione vide Bald. hic. ipse vero Barbat. tenet, quod habeat executionem paratam, & per hunc tex. ibi, illico. Quamuis Bald. teneat contrarium per l. qui depositum, sup. eo. item ad quam l. poterit respondere dum dicit, condemnatur, sorte de facto, non autem quod de necessitate requiratur condemnatio. & de isto tex. vide Ias. in §. bona fides. Inst. de actio. vbi ponit rationes quare in deposito non admittitur compensatio, quæ regulariter in omni actione cuiuscumque generis potest opponi. & ibi an possit opponi exceptio spoliationis contra depositum. & vide Paul. de Cast. in consil. incip. viso puncto supradicto, vbi ampliat hunc tex. quod de deposito ad depositum non admittitur compensatio. Nic. Iaco. de Rayn. & quid si fuit factum mutuum, deinde sit facta stipulatio in causa depositi, an habeat locum iste tex. vide Couar. in verbo subrogatum. vbi tenet quod non. *de Bottis.*

Mandati vel contra.

L. *si fideiussor. in verbo. mandati non es passus.* Adde Bart. de de Capua singu. 122. sed quid & pro ampliat. & limit. vide Pet. Duen. reg. 337. fideiussor. *Carauita.*

L. *salarium.* quid in famulo cui non promittitur salarium, Alex. in l. in his, §. seruus, ff. solu. matrimo. & vide qui possunt petere salarium non promissum, per Guid. Pap. in decis. 68. vbi ponit de tutore, de similico, de teste, & iudice. *de Bottis.*

L. *in re mandata.* limita vt per Bal. in l. 1. in fi. C. quæ testam. fac. pos. vbi habens feudum commune cum fratre non potest partem suam vendere extraneo. de quo Couar. in verbo ... *de Bottis.*

In sua l. *in re mandata sua quidem.* vide M. Mant. lib. 1. soc. conie. capitul. 16. & adde quod regu. huius leg. procedit in rebus iustis. Iser. in proœmio constitut. in princip. & concor. Matth. 20. cap. ibi, aut non licet mihi, & hanc l. allegat Iser. qui success. feu. dat. ten. num 12. versic. et qui consentit & num. 3. versi. item quilibet. & de cont. inuesti. num. 20. versic. de refuta & quib. mod. feu. amit. el 3. nu. 33. vers. extra causam. *Carauita.*

Pro socio.

L. *an iste qui ponit operam tantum,* debeat asi de communi. Roma consi. 364. num. 15. & vide ad materiam omnino Couar. in 3. lib. variar. resolu. c. 2. nu. 2. fol. 709. & an sit vsura contrahere hanc societatem, vide Guid. Pap. decis. 186 *de Bottis.*

L. *cum proponas. in vers. sane quia pro com.* ex hoc tex. Barto. dicit probari fratrem pro se, & fratre fundum ementem, in dubio præsumi de ipsius propria pecunia soluisse, quod Bal. Ang. & Pau. hic dicunt sing. no. & Dec. in consi. 21. nu. 2. valere mille aureos. sed circa simi. quæ hic adducit Pet. Pau. Parisi. ad Bar. & Barbat. ad Bal. add. Cas. nu. in l. 1. num. 10. 11. 12. inf. de furt. *Carauita.*

De contrahenda emptio.

Rubrica. an prohibitus vendere possit vendenti rem suam consentire, vide per Tiraquel. de legib. connub. in glo. 9. nu. 29. cum seq. & de emptione fienda cum interuentu alicuius, vide Bart. in l. si cum dotem, §. eo autem. solu. matrimon. *de Bottis.*

L. *cum ipse.* adde Bart. in l. pupillus. §. 1. ff. de author. tut. & Capic. in decis. 76. nu. 11. post Alex. in l. 3. §. quæsitum. ff. ad Trebel. vbi ponunt, quod ipsemet potest authoritatem præbere in eod. contractu, de cuius veritate ponit Curt. iun. consi. 29. 3. 4. Sol. & ibi quando dicatur palam & bona fide *de Bottis.*

L. *inuitum.* vide late Couar. 3. lib. variar. resol. c. 4. per totum. Afflict. in præiud. Consti. regni. q. 4. *de Bottis.*

L. *in vendentis.* uide omnino Gul. Bened. in repet. c. Raynutius. in uerbo condidit lo. 1. nu. 19. extra de testamentis. *de Bottis.*

L. *dudum.* vide Moder. in Constit. regni grauatum, nu. 67. & quasi per totum. & Tiraquel. in præfatione tract. de retract. num. cum plurib. sequen. & limita istum tex. nō procedere de æquitate, vt per Dec. consi. 482. num. 8. & Barbat. in c. 1. in fi. de empt. & vend. an quis teneatur uendere terrenum pro erectione furcarum, uide Iacobi. in l. Reipublica, ff. de iure dot. *de Bottis.*

De hæred. vel actio. vend.

L. *emptor.* fallit iste tex. nisi emptor hæreditatis conueniens debitorem fuerit conuentus, ut per Marantam in repe. l. si actor, nu. 42. in fi. ff. de procurat. quod declara, ut in nu. 45. & ad materiam uide glo. & Docto. in l. 2. C. de pactis. *de Bottis.*

Quæ res exportari non debeant.

L. 1. & 2. ad materiam istorum iurium, uide Io. Anton. de Nigris in C. regni. ne illorum, numero 11. & an ista bona possint sine licentia capi, uide Pet. Sant. in tract. de sponsi. mercat. in 3. par. & Suares. in allega. 28. loquitur late de hac materia. *de Bottis.*

De partib. qui fil. su. distr.

L. *si quis.* not. propter necessitatem concedi quod alias non concederetur. ad quod uide alleg. per Gomes. in §. item Seruiana numero 43. Institut. de actio. & Girar. singul. 100. & limita istum tex. non habere locum in filio clerico. Hostien. in cap. indecorum, de ætat. & quali. Ioan. de Anan. in cap. si quis de furt. Gir. vbi sup. & adde, quod si pater peruenerit ad pinguiorem fortunam, potest cogi

pen-

per filium ad ipsum liberandum. Bald. in l. ex rescripto. penul. qō. de iureiuran. & Cotta in verbo, monachus. vide etiam monachus potest agere contra Abbatem, vt eum liberet ab obsidione. & ad ista supradicta, vide Hippo. singu. 101. vide latissimè Tiraq. de retract. lign. §. 26. in glo. 2. nu. 16. cum seq. & praeced. & Couar. in 3. lib. variar. resol. c. 14. nu. 4. per totum, vbi multa. & Barb. in c. lator. col. 1. in fi. de pign. Arius Pin. in rub. de bonis mater. fol. 67. nu. 20. & seq. *de Bottis.*

In ead. l.] Vide pro intell. Arium Pinel. 2. par. rubr. de bon. mater. nume. 20. Hippol. singu. 101. Gozar. singu. 100. & Cassa. in consuet. Burg. titu. de succes. rub. prima, §. quinto. numero 30. fol. 48. & vide in hac l. & pro intell. Tiraquel. de retract. consang. §. 26. gloss. prima, numer. 14. 16. 21. Dec. in l. quae propter necessitatem. de reg. iur. & glo. in consuet. uno. titu. de crimen, articu. septimo. fol. 346. *Caramita.*

De rescindenda vendit.

L. rem maioris.] lex ista in quibus casibus locum habere nō possit, ponit Soci. in tract. fallen. rege. 226. lex. & vide pro limit. Afflic. in capit. Imperialem. ver. 17. no. numero 100. de prohib. feu. alien. per Feder. & vide ad l. istam M. Mant. lib. primo, loc. com. ca. 6. & pro intell. vide Couar. pract. quaestio. c. 3. num. 8. & pro ampliat. vide Rebuf. in consti. Franc. in trac. de resci. contrac. artic. 1. gl. 15. nu. 1. cum seq. *Caramita.*

In ead. l.] an Princeps possit concedere restitutionem modicè decepto ex causa pura paupertatis Ferdinan. Vasq. in primo lib. cont. rouersiarum forens. c. primo, numero 32. in fi. tenet quod sic. an remedium huius l. competat emptori, vide glos. in consuet. Paris. §. 13. gloss. 5. numero 59. & ibi an competat vicino vel consanguineo, aut directo domino retrahenti. & an competat secundo emptori, cui cessa sunt omnia iura per primum emptorem. & an habeat locum in venditione bonorum mobilium. glo. in consuet. Paris. in §. 22 glos. prima, nume. 47. & an contra tertium possessorem, vide Suares in alleg. 21. in fi. & an habeat locum in concessione in feudum pro pecunia, vide Barba. in cap. ad vestram. extra, de reb. eccles. alien. An remedium huius l. possit intentari per procuratorem generalem. vel coniunctam personam, vide addi. ad Dec. in c. cum M. Ferra. litera R. de constitu. quando iste tex. locum habeat, videas latè per Soc. in fallen. suis 281. vide etiam ad istum text. Angel. Aret. in §. in fraudem. in fi. Institu. quibus ex cau. man. non licet. & Alexand. in l. si qui. cum aliter, ff. de verbo. oblga. & Negus. in tracta. de pignor. quinta par. primo membro, numero 42. cum sequen. & an ista lex habeat locum, si Iudaeus deceptus est vltra dimidiam iusti pretij, iste tex. in ver. humanum est. facit quod non, quia in Iudeis attenditur rigor iuris, per ea quae dicunt Doct. in l. mora ff. so lu. matrimo. & pro hac parte fuit decisum in Sacro Consil. in causa vertente inter Colam de Summa, & quendam Iudaeum. & an habeat locum in emptore, seu remissione certae speci, uide Alexand. in l. prima, secunda colum. C. de pac. & Capic. in decis. 129. numero 17. & ad materiam huius l. quando locum habet, & quando non, vide Cottam in verbo, venditor. Et quid si res minoris vendita, vide Gui. Pa. decis. 442. & an habeat locum in ecclesia. Gui. Pa. decisio 170. & quid in emphyteuta Guliel. Bened. in cap. Raynutius in verbo, & vxorem, 5. decisio. num. 420. cum sequen. declara, vt per Capic. in decisio. 159. nume. 25. & nume. 27. an possit peti absolutio à iuramento. & quid in venditione facta iussu testatoris, Tiraq. de retrac. lign. in fi. nu. 5. 9. & vide notab. caut. per Cranum in §. Cato, nu. 10. ff. de verb. obl. & quòd etiam quod quis non sit deceptus vltra dimidiam, rescinditur venditio: puta si fuit deceptus à bono viro. de quo per Tiraq. in l. 9. num. 7. de legib. connub. & nu. 8. cum seq. & ibi quid in foro conscientiae & quid in ecclesia. & quid est in eo, qui est grauatus per testatorem vendere, Bal. in l. Imperator. §. si centum, ff. de leg. 2. & dicit Alex. consi. 54. col. fi. numer. 6. quod praescriptio non potest opponi, quando agitur remedio huius l. quia sciens contractum posse rescindi est in mala fide. *de Bottis.*

L. quisquis in verbo, vt vires locorum.] ad intel. vide Arium Pinel. supra eod. l. 2. par. prima. cap. 20. nume. 30. & adde Afer. de contr. inuesti. num. 19. vers. debui ergo. & quomod. feu. amit. c. 1. nu. 98.

Quando liceat ab emptione disced.

L. perfectam.] quando dicatur res integra in terminis huius tex. vel non vide gl. in consuet. Paris. §. 13. glo. 5. nu. 18. & §. 22. nu. 20. & sequen. *de Bottis.*

Si propter publicas pensationes vendi. fu. celeb.

L. 1.] quid sit pensitare, & quanto tempore debeat cessare, vt vendi possit vide Iaco. Meno. de arbit. iud. lib. 2. cent. 1. casu 55. *Caramita.*

De peric. & com. rei vendi.

L. 1.] Amplia istum tex. procedere etiam non soluto pretio, nec habita fide de eo. & Dida. Couar. in 1. lib. vari. resol. c. 15. fol. 250. & vide plures amplia. & limit. per Pet. Duen. in reg. 203. *de Bottis.*

In ead. l. in vers. & non absente.] no. quòd si emptor fuit contumax etiam quòd denunciauerit venditori litem, non pōt agere de euictione. quid autē si iusta fuit sententia, vt etiam si praesens fuisset, amisisset causam, uide Capic. in decis. 106. post gl. in l. si adeo, ff. de euictio. *de Bottis.*

L. cum convenit. No. ex isto tex. quòd licet quando venditur res ad mensuram, vel numerum, non sit perfecta venditio, nisi mensurata, vel numerata re, tamen hoc limitatur, nisi res sit tradita. & haec limitatio ampliatur etiam in ficta traditione, puta per constitutionem precarij. ita Capic. in decis. 14. num. 10. & Dec. consi. 179. limita etiam nisi emptor fuerit requisitus, vt veniret ad videndam vel faciendam mensurationem, ita Capic. vbi sup. nume. 18. allegat Ale. in consi. 90. col. fi. vol. 5. & vide Capic. vbi sup. nu. seq. & vide Dec. in consi. 179. 2. col. & Affli. in decis. 280. & 399. omnino. & vi. Couar. in c. 3. prac. quaest. 2. nu. 6. vers. 8. & de venditione totius dolij vini ad rationem viginti pro qualibet mensura, vide eundem nume. 7. vers. 9. & de venditione ad mensuram respectu periculi, uide multa notata in addit. quam habeo ad Barba. in rubr. de empt. & vendi col. fi. *de Bott.*

In ead. l.] pro intel. vide Paris. consi. 57. nu. 20. primo volu. *de Bottis.*

In ead. l. in glo. in verbo, imperfecta.] vide Capic. decis. 14. nu. 7. & Affli. decis. 280. *de Bottis.*

In ead. l. & glo.] ad hanc gl. vide Capic. in decis. 14. nu. 6. & Couar. in c. 3. pract. q. nu. 6. & seq. *de Bottis.*

De actio. empti & vendi.

L. curabit.] limita istum tex. non habere locum vbicunque retinetur precium propter euictionem, secundum Bald. in l. prima, nume. 5. C. de bon. mater. an autem istae vsurae possint alteri cedi per venditorem, uide Pet. Belluc. in suo spec. fol. 55. nume. 38. & Affli. in decis. 91. & vide Ale. consi. 77. num. 12. vol. 6. vbi ponit quod emens rem communi nomine de pecunia propria, & socius petat fructus, tenetur soluere interesse pecuniae: & ibi glo. Paris. ponit quod frater petens diuisionem bonorū vna cū fructibus à die mortis, tenetur conferre pecuniam cum interesse a die mortis quam habuit a patre. de quo Capic. in decis. 10. quid si fiat pactum, quòd donec soluatur precium, soluatur quid annuis, vide Dec. in cons. 179. 2. dub. & vide Pet. Duen. in reg. 243. & omnino Couar. in 3. lib. variar. resol. c. 4. per totum. & quid si est translatum dominium rei venditae in emptorem, uide Ale. consil. 119. 120. & 121. vol. 4. & in consi. 121. vol. 5. & quid si venditor promisit fideiussores de euictione, an interim possit petere interesse, vide Bal. in l. 2. de vsur. C. & quid in promis. de vendendo, Dec. in cōsil. 283. in fi. vide quae no. ad Dec. cōsi. 39. & an liceat pacisci de certo interesse a prin. Alex. consi. 65. *de Bott.*

In ead. l.] Capic. decis. 19. in princ. Bal. in l. 1. num. 5. infra de bon. mater. quem sequitur Afflict. decis. 20. in fi. dicit

hunc tex. non habere locum, si super re vendita imminebat euictio, quia hic emptor facit fructus suos, nec tenetur ad vsuras ratione pretij non soluti, vt dicit hic tex. nisi venditor obtulisset fideiussores, vt ibi per eũ, & per glo. & Doct. in §. fi. Instit. de suspec. tut. & ad materiam vide Cagnolum hic. *Caranita.*

L. *fructus.*] ad intel. huius tex. vide Couar. 3. lib. variar. resol. c. 4. nu. 6. fol. 762. vbi latissime. *de Bottis.*

Si quis alteri vel sibi sub alt. no. vel alie. pecun. emer.

L. 1.] pro declar. huius l. cum similib. vide Paris. consil. 42. nu. 35. 36. & 37. 1. vol. *Caranita.*

L. *qui aliena.*] Tiraq. de retrac. lign. §. 1. in gl. 6. num. 62. 63. Rom. in consi. 3. *de Bottis.*

De reb. alien. non alie. & de prohib. rerum alien. vel hypoth.

L. *sancimus.*] vide Negus. in tract. de pig. in 2. par. 1. memb. nu. 5. 6. & in d. 2. par. 2. memb. nu. 28. 29. 30. 31. & in d. secunda p. 3. memb. l. n. 71. cum seq. vide latissime per Couar. in 2. lib. var. resol. l. cap. 16. nu. 7. *de Bottis.*

In ead. l. hanc l. alleg. Iser. qui succe. feud. dare ten. nu. 9. versic. sed &, quib. mod. feu. amit. el. 1. nu. 28. & an prohibitus alienare, possit locare ad longum tempus, gl. quod sic, l. codicillis, §. institutio. de leg. 2. vide Soci. regu. 11. alienare. *Caranita.*

In ead. l. in verbo sed vsusfructus dari mem.] an autem possit testari. vide glo. in Constit. regni. constitutionem Diuæ, in prin. & vide l. sicut. § vendi. ionis, ff. quib. mod. pign. cum §. seq. & Moder. int. ope. Bar. de Cap. sing. 73. prohibitus. *Caranita.*

In ead. l. in verbo, vel pignoris nexum. an tales res alienari prohibitæ, possint præscribi, vel vsucapi, vide Soci. regu. 13. alienari in alium. vide ad regu. huius l. Ben. Vad. regul. 74. & 75. post reg. Soci. & eundem regu. 76. prohibitus, & an communicare tales res cum alijs sit species alienationis, ita, quòd prohibeatur prohibita alienatione, vide C. regni, pondus æquum. & an prohibitus alienare possit testari, vide Affl. constit. scire volumus. nu. 9. & ibi vide quid si est prohibita venditio, & an sit prohibita præscriptio. & vide glo. primam in Constit. constitutionem diuæ memoriæ, & in versic. mittendis. & versic. locare, & ibi Afflic. nume. 3. & adde quòd generalis prohibitio alienandi non includit alienationem necessariam, & quæ inducitur à lege. l. alienationes, ff. famil. ercisc. vide pro ampliat. & limit. Pet. Duen. regu. 239. emptionis. & an prohibito contractu, sit etiam prohibitus distractus, vide Afflict. decis. 232. & an possit testari, vide eund. decis. 260. nu. 4. & hæredem instituere, vide Ant. Gabr. de fidei com. conclu. 10. lib. 4. & ad istam l. adde gl. in rubr. de alie. fun. pater. & an prohibitus alienare possit permutare, vide Iser. de contronet. inuest. nu. 7. versi. si ergo. & ibi add. in verbo, domini. & prohibitus alienare in extraneum, an possit eum hæredem instituere, vide eund. de succes. feud. num. 2. *Caranita.*

De commun. rer. alien.

Rubrica.] de locatione rei communis facta contradicente socio, vide Aret. in consi. 126. post Bal. in c. 1. in fi. de cõtr. inuest. & Pau. de Cast. post Bal. in l. 1. C. qui test. face. pos. & quid in ecclesia vendere rẽ communem, vide Pet. Duen. in reg. 375. in 2. ampli. *de Bottis.*

L. *multum interest.* Dec. consi. 282. num. 5. Pet. Duen. in regu. 295. in vltima lim. & in reg. 275. & ibi quid in re hypothecata fisco, & alteri: & an possit pignorare: & quid si habet vsumfructum tantum, sicus, & multa alia. *de Bottis.*

In *ead. l.*] vide Pet. Duen. regu. 295. limit. 1. & reg. 375. fi. cus. *Caranita.*

De pactis int. empt. & vendi.

L. *si fundum.*] de materia huius l. & pacto de retrouendendo vide Gui. Papæ, consil. 49. Vbi an intra tempus retrouendendi possit alteri vendi. & Soc. consil. 80. 3. vol. Iacob. in l. si tibi decem. §. pactum conuentum, num. 7. ff. de pactis & Curt. consi. 12. & Cotta in verbo, pactum de retrouendendo. & Aret. Institu. de excep. §. item si. & Cass. consi. 33. nu. 15. Bar. in l. vbi autem, §. sed si, ff. de in diem adiect. Bal. in l. 1. de rescin. vend. ubi multa, & consi. 371. volum. 1. & Gozad. hic, nu. 47. & Ferd. Loaz. in l. Diui, nu. 430. ff. de leg. 1. & Cassan. in consue. Burgun. fin. & adde, quod si est constitutus procurator ad vendendum cũ pacto de reuendendo. si vendit simpliciter, videtur vendidisse cum dicto pacto. Alex. consi. 17. 3. vol. Affl. in decis. 285. nu. 21. adde quòd hoc pactum potest probari per testes sing. Dec. consi. 18. nu. 1. *de Bottis.* 1

L. *commissoria.*] vide Tiraquel. de retrac. conuent. §. primo, in gl. 7. nu. 4. 5. & an transeat dominium ipso iure in venditorem, vide Couar. in 3. lib. variar. resol. cap. 8. in princip. *de Bottis.*

L. si quis in fine in versi. cum autem.] per illum tex. sæpius fuit determinatum, quod si aliquis impetrat regium assensum a curia in concessione facta a Barone sibi in feudum cum pacto quod recognoscat a Barone, & in assensu regio est dictum, quod recognoscatur in capite, a regia curia, talis assensus nihil operatur. vide in causa Illust. Principissæ Sulmonis cum ... Et vide Barb. in c. ... col. 36. de reb. eccl. non alie. & ibi. addit. ubi late de materia huius l. *de Bottis.*

Si seruus expor. veniat.

L. qui exportandus in gl. in verbo in Italia, in verbo. excepta sua.] de ratione quare propria patria videtur minor, vide Cassa. in sua glo. 1. par. concl. 14. in princ. & de amore patriæ, vide ibi Par. 12. 17. conclusio. versic. ita patriæ amor. *Caranita.*

Si mancip. ita fuer. alien. vt manum. vel contra.

L. *ea quidem in gl. in verbo. non contineant in ver. si manumissis.*] ista glo. allegatur ad hoc quòd citatus si sua interesse putauerit dicatur reus voluntarius, Pau. in l. si libertus, ff. de in ius voc. de quo vide Capic. in decis. 8. vbi limitat non habere locum, vbi taliter citatus compareret asserens se possidere, quia tunc est necessarius, vide ibi. item quando post esset clausula aliter procedetur in eius contumaciam, tunc etiam est necessarius. Soc. in trac. de citat. 2. atti. prin. 14. q. & istis casibus, si habet priuilegiũ fori, potest petere remissionem, Pet. de Anchar. in reg. ea quæ. col. 58. q. 13. *de Bott.*

De ædilitijs action.

L. *cum proponas.*] an hoc tempus sit vtile, Bar. in l. supernacuam, C. de sent. & quid si post sex menses egi redhibitoria, & succubui, an int. annum possim agere quanto minoris, Bal. in l. si pretium, nu. 9. int. co. crim. no. 164. Cotta in verbo, quæstio. *de Bott.*

De monopolijs.

L. 1.] istum tex. declara habere locum quando fraudulenter fiunt hæc pacta, vt per Ant. de But. in c. significante. 2. col. de appel. & Capic. decis. 209. nu. 30. & amplia habere locum in qualibet illicita congregatione etiam ad finem, vt nemo deponat in fauorem baronis, ita Guid. Pa. in consi. 21. nu. 1. vide Aegidium Boss. in tit. de vnionibus, & colligationibus. & Bal. in cons. 37. incip. Titius locauit operas. vol. 3. in antiquis. *de Bottis.*

De nundinis & mercat.

L. 1.] limita istum tex. non habere locum in causis criminalibus, vt per Bal. hic limita etiam non hẽre locum in debitore suspecto de fuga, vt per Ang. in l. dies festos, C. de ferijs. & Eucard. in loco de tempore ad locum. *de Bottis.*

De

De vectigalibus & commissis.

L. neque commissum. Bald. hic no. istum text. ad pulchram quæst. videlicet quid si portans bladum contra prohibitionem Principis incidat in manus latronum, an teneatur ad pœnam? & determinat, quod non, de quo uide Curt. iun. in l. quod te. nu. 2. vbi ratio[illegible] ff. si cert. pet. & vide ad eius materiam Io. Ant. de Nigris in C. Reg. vt illorum nume. 16 *de Bottis.*

L. vniuersi. ad istum tex. iunctis no. per glo. fin. vide Guido. Papa quæ. quæst. & uide Bal. in l. cum proponas. C. de nautico fœnore vbi de statuto prohibente extractionem frumenti quod non extendatur, si pro vsu proprio, quid autem si postea quis uendiderit tale bladum, Hipp. sing. 86 *de Bottis.*

In ead. l. in summario l. in verbo, quid ergo si dubitatur. adde quod si dubitatur an res portetur gratia proprij vsus, statur iuramento portantis, secundum glo. in clem. præsenti, in verbo, non negotiandi, de censibus, quam dicit no. Bald. in l. cum proponas. num. 10. C. de naut. fœno. & sequitur Io. de Pla. in l. prima, secunda no. C. de litto & itin. custo. lib. 12. & faciunt not. per Hippol. de Marsil. in sing. 86. & per Alexan. in l. cætera. §. sed & de legat. 1. *Carauita.*

L. si quis. Vide Alex. in l. si quis id quod. ff. de iurisd. om. iu. Gui. Pap. in decis. 413. *de Bottis.*

De commercijs & mercator.

L. non solum. Vide omnino Bonuentum in tract. de mercatoribus, in secunda parte, nu. 40. cum plur. seq. post Alex. consi. 130. in 7. vol. *de Bottis.*

De rerum permutatione.

L. 6.] ad intell. vide Arium Pinell. in l. secunda, cap. 1. nume. 13. de rescind. uendit. alias in 2. par. rub. cap. primo. *Carauita.*

De locato & conducto.

L. Aede.] Quid si est factum pactum, quod dominus non possit expellere conductorem, an operetur etiam si voluerit pro vsu suo, uide Ang. hic, & Dec. consil. 356. in fine. vbi tenet quod sic, & in l. fina. nume. 7. ff. si cert. pet. & in consil. 47. numer. 4. & adde quod facta reparatione teneatur dominus reddere domum inquilino. Hippol. in rub. de fideiuss. numer. 133. item sing. 72. & quid si indiget pro necessitate filij, vide Bal. hic 3. col. & quid in emphiteusi. Hipp. sing. 93. Vide n ultas limit. per Barba. in c. propter sterilitatem. col. 3. ext. cod. fallit in casu ut per Alex. in l. si filiusfam. §. fin. numer. 3. ff. sol. matr. uidelicet si domus esset donata. nam do[illegible] ta in non posset expellere etiam pro vsibus proprijs, quando conductor haberet hipothecatam istum tex. ibi in in fine limita non habere locum in modica deteriorationes, secundum Bal. in auth. qui. C. de sacrosanct. eccl. per text. in l. si io. ff. de in integr. rest. Vide plures limit. per Barbat. in c. propter sterilitatem. de locato & cond. & ibi quid si conductori est obligata specialiter domus locata, an possit retinere pro interesse col. 3. 4. & quid si est locata scholari, vide Petr. Duen. in reg. 212. in prima ampliat. & ad materiam huius l. uide Bertran. consi. 51. vol. 2. nouorum. & ad omnia quæ hic adducuntur, uide Didacum Couar. in 2. li. var. resol. c. 15. nu. 4. fol. 595. & an conductor ducens uxorem possit relinquere domum, uide Couar. in cap. 39. prac. q. col. pen. *de Bottis.*

In ead. l. in verbo, nisi proprijs vsibus.] an hoc procedat in emphiteusi uide Hipp. sing. 94. tu habes, & limi. vt per Dec. consil. 667. nume. 8. post Ang. hic, & quid in scholari an possit expelli, vide Ripam in l. 1. nume. 141. ff. solu. matrim. quod non: & faciunt ad istum tex. not. per Affli. decis. 290. nume. 6. vsque ad fin. & vide pro limita. Bertach. in reper. in verbo, lex æden. & adde, quod finita refectione domus, debet restitui conductori, Tiraq. cessa. causa, prima par. num. 100. & ad materiam & prolimit. vide Anton. Gabrie. de locat. conclusione tertia, lib. 3. *Carauita.*

§. certi iuris.] ad materiam huius l. uide Afflic. in decis. 184. vbi an bona aliena inuecta & illata sint tacite hypothecata, & quid in contractu emphiteutico, vide Neguss. in tract. de pignor. in quarto membro, 2. par. nume. 127. cum nume. sequ. Vbi latissime de materia huius legis. *de Bottis.*

In ead. l. in verbo pignoris iure.] limita hanc l. vt per Ro. sin gu. 386. Inuecta & Soc. reg. 192.

L. emptorem.] limita hanc l. vt per Alexan. & Doct. in l. si filio. §. si uir in quinquennium. ff. solu. matrimo. & Soc. regu. 387. successor. & Tiraquel. de constit. prima par. numero 46. & limita istum textum in casu l. in venditione. §. primo, vbi Bartol. ff. de bon. auth. iudi. poss. *Carauita.*

L. excepto.] ad intell. uide Arium Pinell. in secunda par. rub. c. 3. nu. 4. & 6. de rescind. vend. *Caran.*

L. si quis.] an autem conductor pendente lite debeat soluere pensionem, uide gloss. fin. in c. quetelam. extr. de elect. & uide Doct. in l. filiofam. §. fina. ff. solu. matr. & scribentes in C. regni subditorum nume. 41. & ad materiam huius tex. vide Alex. consi. 12. num. 2. volum. 4. & consil. 45. nume. 8. eo. vol. & consi. 8. nu. 2. volum. 7. & Afflic. in decis. 12. & omnino vide Ias. consil. 158. volum. 1. vbi quid si dominium supeuenit post conductionem, & quid in hærede conductoris, uide Bart. in l. non abs re. in fine, C. vnde ui. & amplia hunc locum in quolibet tenente nemine alieno, ut per Dec. in consi. 56. num. 3. & limita & declara ut per Curt. senio. in consi. 70. & an procedat in emptore, uel alio contrahente, ut possit refricare quæstionem dominij authoris sui, uide Dec. in l. si a furios. in fine, ff. si cert. petat. & glo. in consuet. Paris. §. 15. gl. 6. nume. 5. & Alex. post alios in l. si alienam. ff. solu. matri. limita omnino per Pau. de Cast. in l. si aliquam rem. in fine, ff. de acquir. possess. Et an vasallus possit refricare quæstionem dominij posteriori feudi dominantis, & an debitor ecclesiæ potest prælato, vide per dictam gl. §. 4. in glo. 1. nu. 57. *de Bottis.*

In ead. l. in verbo, possessionem prius.] Vide in hanc l. Affl. decis. 12. & Dec. l. inuitus. §. cui damus actionem. de regu. iur. & Nigrum in Const. regni, subditorum. num. 41. *Carauita.*

L. milites, in summario l. in verbo nec esse graues.] nemo debet esse grauis vicinis, ut per Bald. hic, maxime quando propter factum uicini oriretur detrimentum famæ, vel honoris uicinæ, quia tunc poterit expelli, ut per eund. in l. conductor. infra eo. l. & qui in domo peruerse versatur eijciatur de domo. c. propter. §. 1. ext. eod. titul. & ideo dicitur, quod uici[illegible] us non potest retinere meretricem in domo, vicinis inuitis Veronen. de serui. urust. prædior. titu. de seruitu. iuris pascen. nu. 21. & uide Constitut. regni quæ passim lit. 3. & ibi Afflict. & Iacob. Menoch. de arbit. iudic. lib. 2. cent. prima, casu 78. nu. 10. & ad prædicta facit tex. cum gl. in l. quod sæpe. in fine, ff. de contrahen. emptio. *Caran.*

In ead. l. in verbo, Rempublicam, a qua aluntur.] similiter advocato prohibetur, ne aduocationis officium exerceat contra Rempublicam, in qua honorem consecutus est l. 2. vbi Bart. sup. de aduoca. diuer. iudicio. & Doct. in cap. pit. 6. ext. de postul. vel contra dominum, cuius est uasallus. Gram. decis. 80. *Caran.*

L. certi.] limita istum textum in hac ciuitate Neapol. habere locum solum in domibus sitis in ciuitate, secus autem in fundis rusticis sitis extra ciuitatem, quia isto casu antiquus colonus potest offerre pensionem, quam vult colonus nouus soluere, & non potest expelli, vt declarat Affict. in decis. 238. & vide Ludouic. Roman. consilio 22. numero 5. & Iacubum Bot. in decisio 107. & quid in scholari, Petr. Duen. in regu. 213. in 3. ampliat. *de Bottis.*

L. licet certo. in verbo, eloque falso. an verbum, ipso facto denotet, quod priuatio fiat ipso iure, & quid de verbo, cadat, an importet canonem latæ sententiæ, uide Dec. consil. 138. *Carauita.*

De iure emphiteutico.

Rel vita.] Adde, quod emphiteusis simpliciter recepta intelligitur

ditur vsque ad tertiam generationem, Iaſ. in l. certi condicti. §. ſi nummos. col. 3. ff. cert. pet. ad materiam huius rub. vide latè Gul. de Bened. in cap. Raynutius. in verbo. & vxorem. 4. decis. per totum. adde quod emphiteuta negans rem emphiteuticam priuatur eius poſſeſſione, Dec. conſil. 28. & adde quod emphiteuta cogitur dicere de quo ſoluat canonem, aliter præſumitur de omnibus bonis, & idem in feudo declarat Curt. iun. in cõſ. 41. col. 2. de re feudali, ſiue dicto feudo conceſſo in emphiteuſim, vide glo. in conſuet. Pariſ. §. 1. num. 13. in glo. 61. Adde quod ſi probatur rem eſſe cenſualem, ſed neſcitur quantitas cenſus, recurritur ad loca conuicina. Glo. in conſu. Pariſ. §. 2. glo. 6. num. 5. & an valeat pactum, quod emphiteuta non cadat per non ſolutionem canonis, Abb. in conſi. 72. 2. vol. nu. 2. *de Bottis.*

L. ius emphiteuticarium.] adde ad iſtam materiam, quod emphiteuta tenetur ſoluere canonem integrum, non autem per partes, Paul. de Caſt. in l. quidam æſtimauerunt. ff. ſi cert. pet. Afflic. in deciſ. 153. & quid ſi ſoluit partem canonis, an incidat in cõmiſſum, Gui. Pap. deciſ. 174. & quanto tempore emphiteuta præſcribat libertatem, vide Guidon in deciſ. 411. Aimo. conſil 57. & an emphiteuta teneatur recognoſcere directum dominum toties quoties ipſe voluerit. idem in deciſ. 417. & an declaratur pro quibus rebus ſoluat canonem. glo. in conſuet. Pariſ. §. 5 glo. 2. numer. 4. & Bald. conſil. 103. vol. 2. incip. punctus talis eſt, cum conſil. ſeq. ubi ſoluens cenſum pro aliqua re, an videatur fateri totam eſſe emphiteuticam, & ab emphit. poſſit petere dominus, ut exhibeat inſtrumentum, Abb. conſi. 74. vol. 2 & an hæredes non ſoluentes canonem ex capite ignorantiæ cadant, uide Ruin. conſil. 167. numero 9. volum. 1. Cottam etiam in verſi. emphiteuta regulariter. *de Bott.*

In *ead. l. in ver. ſi quidem tanta euerſeris.*] an idem in feudo, vide And. de ciſer. in. inueſtit. num. 17. & ad tex. hic ad de eundem. ibi, nu. 20. ver. ſed quia. *Caranita.*

In *ead. l. in glo. in ver. ſcriptura.*] an contractus emphit. requirat ſcripturam, uide Guid. conſi. 518. num. 4. ubi an poſſit probari per teſtes. & Alc. conſi. 50. vol. 5. incip. cũ ca.. & lite, nu. 6. & Bal. conſi. 190. & conſi. 100. vol. 3. in antiquis incip. proponitur quod a & Barba. in c. potuit. ext. loc. colu. 7. & quid ſi ſcriptura eſt deperdita: & contra illud inſtrũm poſſit aliquid probari per teſtes, puta de ſimulatione, uide Affl. in deciſ. 72. nu 8 & qui caſes requirant ſcripturam, uide glo. in c. 1. de cenſib. in 6. Afflic. in deciſ. 398. ubi an aſſenſus domini in alienatione feudi poſſit probari per teſtes, & uide caſum, in quo non requiritur ſcriptura in emphiteuſi, per Cottam in ver. emphiteutis conceſſa, & quid ſi neſcitur, ſi res eſt cenſualis, vel emphit. an per nõ ſolutionẽ cadat, Dec. conſ. 146. in prin. & quid ſi eſt poſſeſſa per triginta annos, vide gl. in conſuet. Pariſ. §. 7. gl. 1. nu. 21. & quid ſi dñs directus non habet aliud inſtrũm niſi aſſertionẽ factã per uẽditorem. qui dominus tenet ſub emphiteutico cenſu, an hoc ſufficiet directo dño agere volenti contra emptorẽ, Gui. Pap. deciſ. 34. an ſufficiat præfatio diuturna, Bal. in l. 1. nu. 15. C. de fideicom. in glo. Pariſ. ubi ſup. An ſolutio canonis probatur per teſtes, Bal. in d. conſi. 190. *de Bott.*

L. *in emphiteuticarijs.*] an directus dominus poſſit petere commiſſum & canonem, uide Guid. deciſ. 171. & ibi an recipiendo canonem renunciat commiſſo. & an admittatur compenſatio ad euitandam commiſſum, ibi, & an recipiendo canonem cum proteſtatione recipiendi commiſſum, valeat talis proteſtatio, idem in deciſ. 172. & de compenſatione, uide Tiraquel. de retrac. lign. §. 3. gloſ. 3. numero 8. Ad materiam huius l. vide Cottam in ver. emphiteuta priuati, & an cadat a melioramentis, uide Guid. in deciſ. 166. Et Cottam in uer. emphiteuta regulariter. aduerte quod elapſo triennio poteſt emphiteuta purgare moram, vt eſt tex. in c. potuit, ext. locati, & adde q̃ in re cenſuali non ſoluens per triennium non cadit, Capic. in deciſ. 195. & an ualeat conſuetudo, uel reſcriptũ, quòd emphiteuta non cadat, Cotta in uerbo, emphiteuta non ſoluendo. Quid ſi non apparet, ſi eſt cenſualis, uel emphi. Dec. conſi. 146. quid ſi emphi. iurauit ſingulis annis ſoluere penſionem, an poſſit expelli ante triennium, vide Guid. de Bened. in c. Raynutius. in uer. teſtamentũ. ſo 3. nume. 27. & Iacobi in ver. & cum pacto, quod dicti vaſalli, num. 5. an emphiteuta cadat etiã a melioramentis, vide Barbat. in c. qui res. in ſi & ibi add. de reb. eccl. al. An valeat pactum, quod non obſtante ceſſatione ſolutionis non poſſit expelli, Abb. in conſil. 72. 1. vol. num. 2. *in hoc tex. in verb. omnino meliorationes*, qñ hoc ſit intelligendum, uide omnino gl. in conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 5. num. 73. in eod. 123. *in verbo pecuniam offerre.* vide Gui. in conſil. 106. & Afflict. in deciſ. 174. *de Bottis.*

In *ead. l.*] non procedit in carcerato, uel quolibet alio legitime impedito Granuna. in deciſio. 52. in fine. *Caranita.*

In *ead. in verbo, ſed per totum triennium.*] adde quod ſi in triennio vnus percipiatur fructus, emphiteuta per triennium non ſoluens, expelli non poteſt, ſed debent expectari tria triennia. ita ſing. Iaſ. hic, nu. 4. & quem ſequitur Hipp. ſing. 409. in ſcis. *Caranita.*

L. *cum dubitabatur.*] an in re emphiteu. poſſit conſtitui vſuſfructus, uide Rom. ſing. 620. & Tiraquel. de retrac. lig. §. 1. in gloſ. 7. numero 48. & an dominus directus teneatur ſoluere meliorationes, ſi res incidit in commiſſum, Alex. in l. ſi ſeruus. §. Marcellus, de leg. 1. Gui. Pap. deciſ. 169. & 438. & an iſte tex. habeat locum in alienatione neceſſaria, Gui. Pap. deciſ. 590. Quid ſi emphiteuta cum voluntate domini alienauit, & emptor non ſe alligauit domino ad penſionem, quomodo prouidebitur domino directo, vide Pau. de Caſt. in l. in venditione. ff. de actio. emp. Quid ſi dominus aſſentit ſuper venditione facienda, quæ erat iam facta, an res incidat in commiſſum, uide Pau. de Caſt. in l. ſi quis filio exheredato. §. irritum. ff. de iniuſ. & irri. teſt. & Affl. in deciſ. 355. vbi quid in feudo. & an promittens vendere rem emphiteuticam cadat, vide Capic. in deciſ. 155. nu. 7. & an diſpoſitio huius l. habeat locum in re cenſuali, uide Aret. in §. adeo. Inſti. loc. & Capic. in deciſ. 196. & vide eundem Capic. in deciſio. 103. nu. 56 & Dec. conſi. 164. & Hipp. ſing. 95. & an mulier vel pupillus uendens ſine ſolennitatib. requiſitis cadat a iure ſuo, uide Bal. in l. 2. C. de epiſc. aud. Dec. cõſ. 8. ult. col. Cotta in uerbo, actus nullus, & Gui. Pap. deciſ. 435. & quid in alienatione quæ ſit neceſſitate ſtatus, puta propter ius congrui, uide Capic. in deciſ. 99. & an emphiteuta poſſit concedere vſumfructum alteri, uel facere compromiſſum de emphiteutica, Cotta in ver. emphiteuta nõ poteſt, & quid ſi alienat partem an cadat in totum, vide Gram. in deci. 49. & ibi an clauſula ſaluo aſſenſu domini operetur circa caducitatem, & quid ſi emphiteuta ignorabat uel erat minor, Gram. in dec. 51. & quid in alienatione ſine conditione, uide Gui. Pap. conſi. 58. Amplia & limita ut per gl. in cõſuet. Pariſ. in §. 13. gl. 5. nume. 6. & 10. quod in alienatione neceſſaria, dicta glo. §. 13. gl. 5. nu. 9. & 48. & Capic. deci. 99. Adde quòd ius probationis nõ habet locum in euenite territorium, in quo ſunt plures poſſeſſores, Gui. Pap. deciſ. 508. & ibi quid in donatione & d. glo. §. 13. gloſ. 1. nume. 54. 55. an dominus præferatur uicino, Tiraquel. de retract. lign. §. 21. in gl. 1. nume. 3. d. glo. §. 15. gloſ. 1. nume. 3. & an emphiteuta præferatur cæteris in ea prione directi dominij, vide Boer. deciſ. 107. volum. 1. an hoc ius prælationis poſſit cedi, uide Guid. deci. 47. & 411. & Tiraquel. de retrac. lign. §. 26 gloſ. 1. numero 40 & ibi quid ſi ſunt duo domini, quorum unus vult dicto iure, alter non, & an habeat locum in computatione, Gui. Paul. deciſ. 92. & adde quod ſi emphiteuta non dicat uerum pretium directo domino, cadit in commiſſum, Guido. Pap. in deciſ. 171. in fine. Tiraquel. de retra. lign. §. quarto, gl. ſecundo. An aũt elapſis duobus menſibus poſſit uti iure prælati, Tiraq. de retrac. ubi ſup. an autem promittens uendere cadat a iure ſuo, Tiraquel. de retrac. conuent. in 6. nume. 44. & an hæres, alienans abſque conſenſu domini cadat a iure ſuo, uide Dec. conſil. 328. ſo 1. num. 6. ubi dicit quòd non, niſi probetur, quod ſciuerit rem eſſe emphiteuticam. & an ex diuturnitate temporis præſumatur conſenſum domini interueniſſe, Tiraquel. de legib. connub. 1. gloſ. 5. nu. 41. tenet quod ſic. & adde quod ſi in conceſſione in emphit. eſt data poteſtas alienandi, intelligitur requiſito concedente. Tiraq. in l. ſi unquam. in princ. nume. 33. 34. ubi de ueritate, & quid ſi plures prætendant ſe dominos, an non ſoluendo cadant, uide gloſ. Pariſ. in conſuet. & glo. 9. nume. 2. 3. Quid ſi emphiteuſis erat aliena, non venditoris, uide d. glo. §. 13. gloſ. 6. in princ. & quid ſi eſt facta alienatio in alium emphiteutam, qui habebat partem in illa re, ibi nume. 5. an laudemium debeatur ex conceſſione facta à patre filio, uide dictã gl. in §. ... in glo.

in gl. 1. num. 4. & an in donatione in solutum, idem in §. 13. glo. 5. num. 48. vbi de alienatione necessaria, & quid in diuisione, uide Capell. in decis. 75. & dict. glo. in §. 22. num. 69. an secuta euictione emphiteusis teneatur dominus restituere laudemium, vide similem quæstio per dictam glos. in §. 22. quæst. 5. & 18. & ibi an talis sententia domino noceat, & quid in annullatione contractus, vel per rest. in integrum, ibi quæst. seq. An autem dominus directus possit expellere propria authoritate emptorem rei emphiteuticæ sine eius consensu, uide Afflict. in decis. 97. & Guid. Pap. decis. 127. Bald. in consil. 301. volumi. 1. num. 5. an alienans unam rem emphit. priuetur omnibus alijs, uide Corn. consi. 67. volum. 2. quid si alius est vsufructuarius & alius proprietarius rei emphit. seu census cui debetur laudemium, vide Oldradum consilio 24. & & Capic. in decis. 184. num. 5. Quid si duo fratres habent rem emphit. communem, & inter se diuidunt, uel uni ipsorum pepigerunt remanere, an debeatur laudemium, vide Corn. consi. 24. litera, f. volu. 2. & Gui. Pap. consi. 46. & ibi quid in donatione in solutum, & quid si frater, cui remansit dicta domus non soluto laudemio cepit possessionem domus, an domus incidat in commissum, vide Gui. in dicto consilio & ad istum tex. vide etiam Guid. in consilio 126. numero 5. vbi notat uerbum in hac materia, & quid in alienatione sub conditione, Guid. Pap. consilio 126. secundo, dubio, & quid si est facta venditio, non autem traditio, uide Tiraquellum de retrac. lign. § 1. in gl. 2. numero 48. & ibi quid si postea contrahentes discesserunt a contractu, ibi num. 52. & in glo. 7. num. 85. quid si venditur fundus cum fructibus, an debeatur laudemium, & quando non, uide Guid. Pap. decis. 48. vide Paulum de Cast. consi. 68. num. 5. ubi dixi quod emphiteuta propter alienationem cadit ipso iure, & non requiritur sententia. in tantum quod potest dominus directus alij concedere, non monito emphiteuta, emptor tamen non potest expelli, & ad hoc, ut emphiteuta cadat per alienationem, requiritur uera traditio, nec sufficit ficta, ut per Guid. consilio 120. nume. 4. glos. in consuet. Paris. fol. 98. colum. 1. & an laudemium debeatur ante traditionem, post sumnis Gui. Pap. decis. 101. & quid in transactione, Tiraq. de retra. lign. §. 1. in glo. 14. num. 63. & quid si vicinus præferatur emptori, an debeatur laudemium, Tiraquel. vbi supra in § 29. glo. prima, in princ. & quid in venditione cum pacto de retrouendo, an debeatur laudemiũ, Tiraquel. de retrac. conuent. §. sexto, glo. 2. numero quinto, cum seq. vide latissime Tiraq. de retrac. lig. §. 36. glo. 2. vsque ad nume. 36. & vide quæ addidi ad Iasonem hic. *de Bottis*.

In ead. l. in verbo sine consensu domini sed an possit sine consensu domini ad longum tempus locare, vide Soc. regu. 31. alienare prohibitus, & quando possit alienare idem reg. 434. *Caravita*.

Si rector prouinciæ vel ad eum, &c.

L. 1. Corrigitur per Constit. reg. communiter, & uide constit. iustitiam per prouincias. *Caravita*.

In ead. l. Vide Gul. Bened. in capit. Raynutius, in ver. duas, num. 47. cum seq. Affli. in constit. communiter, nume. 7. *de Bottis*.

De donatio. ante nup.

L. de reb. limita istum tex. non habere locum in ecclesia agente, ut per Roma in auth. similiter, C. ad leg. Fal. & Iason in l. fi. col. pen. C. de edic. Diui Adr. toll. & adde quod ista lex est sing. secundum Bar. in l. 1. prima col. de iure fisci, lim. 11. & vide Corsetum singu. 13. & Eberardum in loco a fisco ad ecclesiam. fol. 97. litera. b. *de Bott.*

L. si constante, in vers. sed & si. Ad istum textum vide Alexandrum in l. 2. numero 9. & ibi Soc. ff. solut. matrimo. *de Bottis*.

In auth. sed tamen uerba ad intell. uide omnino Bald. nou. in trac. dot. in 10. par. 5. colum. & omnino Thraquel. in l. si vnquam, in verbo donatione largitus, nume. 88. & Aim. consil. 44. dicit Alex in consi. 7. per 3. colum. uolum. 6. quod donatio inter uiuos facta a marito debitore vxori cum iuramento ualet in præiudicium creditorum non habentium illa bona obligata, quia a principio ualuit donatio. Sed quid si non fuit appositum iuramentum taliter quod morte confirmata est, an præiudicet creditoribus, vide ibi, quia optime loquitur. *de Bottis*.

In ead. auth. in glos. in vers. alioquin. uide Alexand. in consil. 119. Gozad. consi. 28. Bal. nou. in tract. dot. & amplia istam glo. habere locum etiam si maritus in testamento confiteretur cum iuramento habuisse ab vxore sua centum, quia talis confessio non probat. Bart. in l. Aurelius, §. fin. in fine, ff. de liber. leg. Gui. Pap. consil. 63. num. 1. & talis confessio potest per maritum reuocari, non tamen per hæredes, ita Barto. in d. l. cum quis decedens, §. Titio, ff. de leg. 3. & quid in d. consil. Dec. consi. 96. & Couar. fo. 139. nu. 7. *de Bottis*.

In ead. auth. in uers. at si. Quid in constituente se debitorem ex alia causa quam dotis, uide Baldum in consi. 402. 1. uolum. limita istum textum quando confessio mariti de dote recepta constante matrimonio verificaretur in parte vera. ita Soc. consi. 82. col. 2. in princip. li. 3. Aimo de antiq. temp. fol. 69. num. 11. & uide Alexandr. in consil. 116. col. 2. & ibi an ualeat in præiudicium mariti, & eius hæredum. *de Bottis*.

In auth. dos data uide Affli. in decis. 142. & omnino scrib. in C. reg. mulier quæ dotarium. *de Bottis*.

In ead. l. in glo. in verbo, mereatur, in verbo, quod non placet immo idem de iure regni, ut non debeatur quarta, nisi constituatur. Affl. constit. licentiam, num. 6. & Gram. decis. 97. *Caravita*.

De nuptiis.

L. libertum. ista lex hodie est correcta, secundum glo. in §. si quis autem, in uer. existens, in *Auth. ut liberti de cætero*. *de Bottis*.

L. si vt proponis, in verbo cessante patris voluntate. Æquius in hoc processit ius ciuile quam canon quod patris consensum in contrahendo matrimonio non requirit, ut per Affli. & add. ad ipsum in prælud. Consti. regni, constit. 2. num. 9. *Caravita*.

L. *vidua.* in reg. forte iuxta 19. annum. Frec. de subfeud. lib. lib. 2. ver. a. authoritate, nu. 23. fol. 171. & an & quando filia possit contrahere matrimonium patre inuito ante 25. annum, nec possit exhæredari, uide Paris. consil. 29. 3. volum. *Caravita*.

L. *a caligato* no. quod præpositio, à, aliquando includit, vt hic, aliquando excludit, ut est tex. in lege, datio. in fine, & ibi glo. ff. de act. empt. *de Bottis*.

L. imperialis, §. præsenti quid si Princeps absque supplicatione concedat aliquam dignitatem tali mulieri, an uideatur eam restituere, vide Doc. relatos per Cottam in ver. concessio. *de Bottis*.

L. si libertam, in vers. ut igitur Dei sequentes Princeps enim Deum sequitur. Auth. constit. quæ de dig. §. illud quoque, & §. arripiat. in Auth. ut om. obed. iud. nam cor Regis in manu Dei est, & vbi uoluerit, inclinat illud. T. de summa trinit. inter claram, & ideo Princeps dicitur Deus terrenus, l. prima, § ad municipium, secundum unum intell. ff. ad leg. Falcid. & multa allegat Afflict. in constitu. vsurariorum, numero 37. & propter hoc dicitur sanctissimus, l. Titia Seio §. fina. ff. de leg. 2. cum adductis per glos. in constitu. quam cæteris, in uerbo, in præeminentia, de decim. & Paul. ad Roma. 13. dicit, quod est Dei minister, & alibi dicitur lex animata in terris, in Auth. de Consul. §. fina. & alibi uocatus pater legum, & anima legum, ut per glo. 1. in Auth. de fide instrum. sed hæc intellige de bono Rege, qui melior est bona lege, Bal. in l. ex hoc iure, ff. de iust. & iu. alias Rex illiteratus dicitur quasi asinus coronatus. Afflict. constitu. non sine, num. 6. 7. quia factus est Rex ut faciat iustitiam Lex. constit. prosequentes, uersic. est executa conditio. & alibi dicitur lex uiua, & eius contractus habet uim leg. Afflict. decisio. 299. numero 14. *Caravita*.

De incestis & inutili. nupt.

L. cum ancillam. limita non habere locũ de iure canonico, cũ stãdũ est. Pet. Duen. in reg. 350. in 18. ampliat *de Bottis*.

In auth. incestas. an iste tex. procedat in incestis nuptiis de iure canonico, uide per Couar. in 3. lib. uar. resolut. ca. 3. num. 5.

num. 2. & quid si summus Pontifex dispensat super nuptijs, an intelligitur dispensatum etiam in publicatione dotis, vide Iacob. in l. si serua, ff. de iure dot. Decin l. 2. in fin. C. de success. edicto. An pœna huius auth. puniantur etiam contrahentes incestas nuptias de iure canonico, vide Dec. consil. 158. & amplia & limita hunc tex. vt per Petr. Duen. in regu. 150. Quid si extant filiæ fœminæ, quæ renunciauerant, vide Dec. consil. 155. numero sexto. *de Bottis.*

In ead. auth. Vide Pet. Duen. reg. 150. vbi bene de materia, an filij procreati ex tali matri monio sint legitimi, & an pœna quæ imponitur contrahentibus incestas nuptias, per hanc auth. habeat locum in nuptijs incestis secundum canones, vide Dec. consi. 159. *Carauita.*

In auth. ex complexu quæ qualitates debent narrari in legitimatione spurij, vide Bal. in l. eam quam num. 35. C. de fideicommiss. Cottam in verbo, legitimatio quæ. an autẽ possint legitimari, & quid requiratur in legitimatione, vide Gui. Pap. consi. 14. Et limita istum tex. non habere locum, si pater dat filio spurio in contractu inter viuos, Guid. Pap. consi. 17. num. 17. num. 2. & est glos. sing. in l. qui testamentum, ff. de probatio. sed de veritate dictæ gl. vide ibi Guid. nume. 3. Quid si donatarius patris spurij donat vel relinquit aliquid spurio, valeat talis donatio, vide Gui. l. consi. fina. & an ei debeantur alimenta, vide Capic. in decis. 104. & omnino Gul. Bened. in c. Raynutius, in verbo, & vxorem, num. 686. cum seq. vbi quid in dote, quid si reliquit, reliquit pro anima, quid si pro religionis ingressu, & quid si est recepta emphit. pro se & filio spurio, an debeantur dos & alimenta filio adulterino, & incestuoso, vide Nicol. de Vbal. in tract. de success. ab intest. 5. carta, vbi tenet, quod sic. Contrarium tenet Ludouicus de Sar. in tract. de leg. 9. col. versic. 4. quæritur, & Bald. hic refert Capic. ubi supra, & uide ad materiam Capic. in decis. 181. vbi an in eo, quod dos excedat summam debitam possit reuocari, & an transeat ad hæredes spuriæ ibidem, & vide latissime Petr. Duen. in regu. 367. & an inter viuos possit donari spurio, vide gl. in l. qui testamentum, ff. de probat. & de patre confitente se debitorem spurio in testamento, vide relatos per Capic. in decis. 203. in fi. & adde, quod spurius non dicitur Ciuis. Cottam in verbo Ciuium, & uide multa per Boer. in decis. 127. & ibi quid in filijs Principum, an procedat iste tex. & an possit institui à fratre legitimo & naturali, Bald. in consi. 5. secundum antiqu. 1. volum. an valeat statutum, quod spurij succedant, Aimo consil. 137. & quid contra quod ei succedatur, ibi *de Bottis.*

L. humilem, in versi. humiles vero. No. quæ dicantur humiles & viles personæ, & vide Affl. in constit. si damna. nu. 38. & constit. prosequentes, nu. 11. & Chass. in sua glo. 11. par. conclu. 28. *Carauita.*

Si quacunque prædit. potest. vel ad eum pertinen. &c.

L. si quis in versic. cum sua forsanque. no. quod omnes, qui sunt de domo inimici possunt recusari. Capic. in decisio. 138. & 134. nu. 4.

De secundis nuptiis.

Rubrica. & dicuntur secundæ nuptiæ etiam si mulier uidua remanserit virgo, per Pau. de Cast. in l. cui relictum, inf. de usu. uide Coll. & Io. de Garonis hic in 8. col. ibi latè ponit pœnas secundo nubentium. An autem pœnæ secundo nubentium sint hodie sublatæ de iure canon. uide Doct. in fin. extra c. vlt. & Affl. optime distinguentem in decis. 95. in fin. & Cottam in verbo, nuptiaru. vbi an huic legi pronunciari possit per primum virum, uel eius filios, & Dec. in l. fina. in 3. not. supra de pactis. An pœnæ secundo nubentium habeant locum in uiuentibus luxuriose, Glo. in consue. Paris. §. 3. in glo. 1. nume. 3. ubi loquitur in statuto, an per secundas nuptias perdeatur vsusfructus relictus a marito uxori. Aret. in consi. 40. ad materiã tituli vide late Tiraq. in §. hoc sermone, num. 141. & seq. *de Bottis.*

L. 1. ad hanc materiam uide quid in legato facto a tertio contemplatione mariti, per Gui. Bened. in verbo, quæ cum alia mat. contrahens. num. 198. & de quo pœnæ imponantur viduis inhoneste viuentibus, per Neuiza. in sua Silua in verbo, Seni non est nubendum, numero 45. cum sequen. & ibi late de materia huius rub. uide & numero 78. vbi an istæ pœnæ sint sublatæ respectu fauoris liberorum, de quo per Dec. consi. 130. in princ. & consi. 87. & Aimo consil. 36. & an desinat esse executrix testamenti mariti per transitum ad secunda vota, Luc. in leg. quoties, col. 3. de priuil. schol. quid autem si intra annũ luctus fornicauerit, dic quod punitur omnibus pœnis secundo nubentium, quia non sunt sublatæ. Bertra. consil. 37. volum. 3. no. ad simil. titu. de his quibus ut in dignis. *de Bottis.*

In auth. eisdem, in versi. Item & ea. an hæc pœna habeat locum in patre, uide hic Io. de Garonis, in rubr. huius titu. quid si habebat alios contutores testamentarios, uide Affli. in decis. 75. *de Bottis.*

L. si qua ex fœminis. quid si mulier contraxit sponsalia, uide Tiraquel. de ll. connub. 21. fol. 119. quid si superest filia fœmina, quæ ex statuto est exclusa, uide Neuizanum in d. uerbo diuiti non est nubendum, nume. 75. uer. amplia. An committens stuprum priuetur successione filiorum, uide Gul. Bene. in ver. qui cum alia matri. numero 304. *de Bottis.*

In ead. l. limita ut per Ang. in l. mater, num. 4. inf. ad Tertul. Bal. in l. filium quem, nu. 4. sup. fam. erc. & in l. 1. sup. eod. *Carauita.*

L. fœminæ uide Dec. in rub. sup. eo. num. 9. & adde, quod dispositio huius l. procedit etiam in patre transeunte ad secunda vota, Cap. consi. 46 num. 5. & consi. 47. Boer. decis. 187. & an possit renunciari huic l. per primum uirum, uel eius filios, uide Cottam in uerbo, nuptiarum, & uide omnino Moder. in Con. regni, mulier quæ dotarium. ubi multa ad materiam huius l. & omnino Gui. Bened. in c. Raynutius in uerbo & uxorem, 5. decis. nu. 80. cum pluribus sequen. & omnino Neuizan in Silua nuptiali in uerbo, diuiti non est nubendum, nume. 75. cum seq. ubi amplia & limita, & quid si filij non consentiunt, Dec. consil. 216. 2. col. & consi. 230. in prin. & in patre. an autem ista lucra computentur in legitimam filiorum, Dec. consilio 219. num. 6. & uide Boer. decis. 185. nume. 7. cum sequ. vsque ad finem, ubi plures limit. inter alia quid si ex one roso, de quo etiam per Bertrand. consilio 212. volumine secundo nouorum, & quid in bonis, quæ maritus mittit futuræ vxori, vide Aretinum in l. 2. ff. de leg. prima, col. 5. & Bertran. consil. 306. vol. 2. & ibi quid si fuerit missum, & quid si est dictum, quod possit de lucro prædicto disponere, de quo Rolandus a Val. consilio 5. nu. 12. & seque. & quid si maritus dedit licentiam, late Bertran. consilio 327. volum. 1. Dec. in l. fi. num. 4. supra de pact. an hoc ius transmittatur ad hæredes, Dec. in consil. 87. nume. 3. ver. & hoc etiam, quem vide, quia multa ad materiam huius leg. & quid in legato facto causa seruitiorum, vide Gram. in consi. ciu. 153. & ibi an seruitia debeant probari. & qd si pro anima ibi, quid in donationis missis a consanguineis mariti tempore nuptiarum, Ro. consi. 405. & Crem. sing. 83. *de Bottis.*

In ead. l. vide pro ampliat. Bertach. in verbo, lex fœminæ. &c. Ant. Gab. de secundis nupt. conclusio. prima, libro 3. *Carauita.*

In ead. l. in §. illud etiam. Not. & adde Stephanum Bertran. consi. 316. volum. 2. vbi an teneatur præstare cautionem de vtendo arbitrio boni viri, & consil. 212. volum. 2. nouorum, & quid si transit ad tertia vota quod perdit etiã vsumfructum, Boer. decis. 185. nu. 12. *de Bottis.*

In §. eo in versic. quod si nullam. Amplia habere locum etiã in dote data a marito vxori propter nobilitatem vxoris, vt per Affli. decis. 61. in fine, & vide Gul. Bened. in capit. Raynutius in verbo, & vxorem, 5. decis. num. 81. & Boer. in decis. 185. nu. 17. *de Bottis.*

In auth. lucrum adde Neuizanum in Silua nupti. in verbo, diuiti non est, num. 76. quid si statutum dicat, quod stãtibus masculis fœminæ non succedant, an fœminæ admittantur ad hoc lucrum, Dec. in consi. 86. num. 3. per totum. *de Bottis.*

In auth. ex testamento. an hoc habeat locum etiam si transit ad secundas nuptias post mortem filij, vide late Afflic. in decis. 75. & Boer. in decis. 185. num. 7. cum seq. ibi numero 17. Quid si vnicus erat filius, cui mater succedit, an per transitum ad secunda vota priuetur successione,

ne. & declara vt per Aimo. consi. 37. & ibi an habeat locum in patre & Ruin. consi. 58. vol. 5. vbi an habeat locum in patre, & an in nepotib. *de Bottis.*

L. *generaliter in fine in versi. negotia.*] Nota quod pater est legitimus administrator, limita, non habere locum in dote relicta filia à matre, vel alia conuenta persona, nam tunc pater non potest agere tanquam legitimus administrator, sed bene tanquam coniuncta persona cum cautione rati. Bald. nouel. in tracta. dot. 9. par. 8. priuil. *de Bot. is.*

In auth. *bonis in verbo, sicut haeredes.*] ad intell. huius text. vide Arium Pinell. in lege prima, in principio, numero 38. de bon. matern. vide Afflict. decisio. 314. & Dec. consil. 87. numero 3. vide etiam Afflict. decisio. 37. num. 6. *Carauita.*

L. *hac ed. Ital. in summario l. in verbo potest plus conferre.*] vide Fran. Marc. decit 850. & Ant. Gab. de secun. nupt. concl. 4. lib. 3. *Caran.*

In ead. *l. in principio.*] haec lex continet ius positiuum, quod potest tolli per statutum Paris. consil. 91. nume. vndecimo, tertio volum. & quando per statutum possit huic l. derogari, vide Dec. consil. 19. & an poena huius leg. sit sublata de iure canonico, vide Afflict. decisio. 75. in fin. *Carauita.*

In ead. *§.*] amplia istum textum habere locum etiam si mulier donaret alicui propter benemerita, cum quo postea matrimonium contrahit. Bened. Cap. consi. 81. Neuizan. in sua Silua, in verbo, diuiti non est nubendum, numero 47. omnino Dec. consi. 246. per totum, vbi latè materiam l. examinat. quid si tertius promisit praestare maritum indemnem casu quo fuerit molestatus in dote, vide Dec. consi. 295. numero 4. vbi an talis promissor teneatur, & quid in statuto deferente lucrum dotis marito in omni casu, an habeat locum etiam si essent filij ex primo matrimonio. Roma. consi. 44. Dec. consil. 358. in primo, & quid in marito recognoscente se debitorem secundae vxoris, Aimo. consil. 40. in princi. & in numero 9. & 10. pone quid si tempore donationis donatio non excedit legitimam, postea vero nati sunt alij filij, & an possit relinqui plus filijs secundi matrimonij, Aimo. in dicto consil. 40. in fine, vide Bertrand. consil. 166. volum. primo, & omnino Aimo. consil. 142. numero 3. 4. 5. & & ibi etiam, an ius querelandi transeat ad haeredes. *de Bottis.*

In eadem *l. in §. hic illud.*] vide Moder. in Constit. regni. mulier quae dotarium numero 51. cum sequen. quid si transit ad tertias nuptias, an amittat etiam ista bona respectu vsusfructus, uide Boer. in decisio. 185. numero 11. *de Bott.*

L. *cum apertissime.*] no. quod ingratitudo debet liquidè probari, propterea non defertur iuramentum. Bal. hic, & Cottam in ver. ingratitudo. *de Bott.*

Si secundo nupserit mul. cui mari. vsum fru. reliq.

L. 1.] quid in alimentis orarstitis, seu relictis, uide Aret. in consi. 40. & Io. Garonis in rub. C. de secun. nupt. colum. 14. *de Bot.*

In auth. *hoc locum.* adde quod si maritus prohibeat vxorem relictam vsufructuariam alienare bona, quod tunc videtur relicta proprietas. Alexan. in l. si constante. in principio num. ... solu. matrim. Ruin in consil. 59. num. 6. volu. 5. *de Bot.*

In eadem *auth. in glo. in verbo derogari.*] an ista consuetudo habeat locum, si extant filij ex primo matrimonio tantum, non autem filij communes, uide Capram in consilio 72. & an habeat locum si vxor reliquerit maritum vsufructuarium, vide Cottam in verbo vxor, & ibi an intelligitur de vxore, quae extabat tempore testamenti, vel tempore mortis, & an per ista verba possit capere legatum propria authoritate, vide Gul. Bened. in capit. Raynutius. in verbo reliquit. numero 9. & Bartol. hic. & quid si maritus reliquit vxorem vsumfructuariam tantum, vel in certis bonis particularibus, vide Bald. in l. pater in princip. supra, de vsufructua. Aret. consilio 40. & ad hanc glo. adde concordantes per Tiraquel. in leg. decima, numero 5. de legibus connub. & an hoc legatum aequiparetur legato alimentorum, Dec. consilio 485. colum. prima, & adde habere locum etiam in matre relicta domina vsufructuaria. Tiraquel. in lege, si vnquam. in verbo, libertis. numer. 91. & quid si vltra legatum, de quo hic, reliquit vxori alimenta, vide Aimo. consil. 32. & ibi vide multa ad intellectum huius consuet. *de Bottis.*

In eadem *auth. & ead. glo. in verbo, debet habere alimenta.*] ad Glo. vide Anton. Gabri. de vsufruct. con. lusio. secunda, lib. quinto, & uide etiam conclusio. tertia, & vide Tiraquel. in l. si vnquam. in verbo, susceperit liberis, nume. 103. *Caran.*

De dotis promissione & nuda pollicit.

L. 1.] amplia hanc l. vt per Rip. in l. si rem aliquam. nu. 33. ff. de acq. poss. & declara, ut per Tiraquel. de consti. 3. pa. limit. 5. nu. 4. *Caran.*

L. *si pro dote.* no. quòd verba enunciatiua probāt dotem. de quo Dec. consi. 35. col. 1. & ad materiam l. vide Aim. de antiq. fol. 60. nu. 74. *de Bot.*

L. *si cum ea.*] ad declar. vide Iac. Meno. de arb. iud. lib. 1. q. 81. nu. 40. *Caran.*

L. *si voluntate.* Vide pro declarat. Alexand. consil. 148. nume. 2. volum. 5. vide Barto. de Cap. singul. 118. ad vnum. *Caran.*

L. *si pater.*] vide pro ampliat. & limit. Ant. Gabr. de iu. dot. concl. 3. lib. 3. *Caran.*

In ead. *l.*] quid si solutum est matrimonium, an vxor possit petere dotem, Gui. Pap. decisi. 375. vide Pau. de Castr. consi. 456. nu. 6. vol. 2. qui dicit, quòd vxor pro eius interesse potest agere. *de Bot.*

L. *ad exactionem* an dispositio huius l. sit sublata hodie per l. vnicam, in princ. de rei vxo. act. vide Rip. l. 1. nu. 52. ff. sol. matr. *Caran.*

L. *si pater.*] an iste text. quod pater teneatur dotare filiam habeat locum in intrante monasterium & in pizocharis, vide Bald. nouel. in tract. dot. in prima parte, numero nono, & quid si filia nubat sine consensu patris, an possit petere dotem, vide late per Capellam in decisio. 219. & ibi addit. vide Alexand. in consil. 71. numero secundo, vbi an pater dans dotem nomine & uice ipsius filiae, an tunc uideatur dotare de suo, & ibi de patre dotante filiam naturalem, & de extraneo dotante, vide ibi ad istum textum vide Doctor. in l. prima. ff. solu. matr. & omnino Gul. Bened. in repetit. capit. Raynutius in verbo, dotem, quam ei declarat. per totum. de testament. Quid si substantia patris sufficit pro dotanda una filia, non pro omnibus filijs, an uideatur dotasse de propria substantia, vide Afflict. decisio 175. & quid si pater fecit expensas in festiuitate nuptiali, an uideantur facta de pecunia mulieris eius filiae, uide Bald. & Angel. in l. fina. ff. de petit. haered. & Ias. in l. huiusmodi. § legatum. in fina, ff. de legat. primo, & ad declarat. istius tex. vide omnino Bald. nouel. in tracta. dot. sexta part. 45. speciali, vbi optimè loquitur, an dispositio huius l. habeat locum in filia maritata de bonis maternis & paternis, quae renunciauit, uide Afflict. in decisio. 178. numero 13. & quid si pater dixit dotare de bonis suis, & de bonis filiae, vide Bald. nouel. in sexta parte, sex. priuil. & quid in patre dotante spuriam, Bald. nouel. in tract. dot. par. sexta, priuil. 16. & quid in fratre, qui tenebatur ad legatum filiae, an promittendo dotem, uideatur de suo promittere, Cottam in verbo, frater dotans, & quid in alio administratore obligante bona sua, an praesumatur de bonis proprijs promittere, vel eius, cuius negotia gerit, uide Aimo. consil. 77. numero tertio, & quid si consentiat se dotari sub affectione bonorum paternorum, & maternorum, vel renunciet bonis maternis, uide Aimo. consil. 74. numero quarto, cum sequen. vbi latè de intell. huius legis. An possit ex interuallo declarare dotasse filiam de bonis paternis & maternis, Aimo. consilio 121. numero duodecimo, dicit quod non, & quid si dos est deperdita, an pater teneatur iterum dotare, uide Bald. hic, & quid in fratribus, vide Curt. iun. in auth. praeterea, nume. 11. insi. vnde vir & vxor. *de Bottis.*

In ead. l. in versic. neque enim leg. 15.]vide pro intell. Affli. decis. 78. nu. 13. & vide Cott. in memor. in verbo, dos data. & ad materiam Affli. decis. 179. vbi quando possint dici facultates non sufficere. *Caran.*

In ead. l. in verbo, omnino paternum esse officium.]intellige nisi adsit auus, quia tunc ad ipsum spectat non ad patrem, Dec. consi. 66. in fi. versi. 3. principaliter. *Caran.*

In ead. l. in verbo, nedum effuso sermone.] cauere debent contrahentes & renunciantes verbis generalibus, ne effuso sermone incidant in periculum Affl. decis. 181. nu. 13. & decis. 316. num. 31. *Caran.*

De iure dotium.

L. quoties.]Affl. in decis. 270. Couar. in cap. 28. pract. quæst. per totum, vbi multa vide quæ notantur in l. ex conuentione sup. de pact. *de Bot.*

In ead. l. in verbo, & iure æstimati sunt.] quid si in æstimatione fuerit mulier læsa, vel vir, maiores 25. annorum, etiam sine dolo alterius, & etiam non vltra dimidiam iusti pretij, vide Affli. decis. 270. & vide Diaz. reg. 278. in fi. *Caran.*

L. etiam si non detem.]No. quod augmentum est eiusdem naturæ ueut principale. de quo gl. in consuet. Paris. §. 7. glo. 2. nu. 19. Tiraquel. in l. si vnquam. in verbo, donat. largitus. nu. 181. *de Bott.*

In ead. l. in verbo, quod ad instrumenti.] augmentum naturam sequitur principalis adde Dec. consil. 141. nu. 2. Tiraquel. in l. si vnquam. verbo, donatione largitus. nu. 181. gl. Parisi. §. 1. gl. 1. nu 45. *Caran.*

L. vbi adhuc.] vide Affli. decis. 221. & huius l. intell. vide per Rip. vltra alios ibi in l. si constante. num 7. fol. matr. *Caran.*

In ead. l.]adde, quod si mulier diuertat à viro sine causa fructus dotis spectant ad maritum etiam in casu huius l. ita declarat Petr. de Anch. in consil. 119. versic. ex his infertur. *de Bott.*

In ead. l. in versic. sed fructibus earum.]an creditores, seu possessores istarum rerum possint offerre mulieri agenti rei vend. vide Soc. in consi. 224. 2. vol. & Neguſ. de pignor. in prima par. tertię & 5. par. nu. 28. & ad materiam huius tex. vide Petr. Duen. in reg. 212. & limita non habere locum regulam huius leg. quod dominium transit in vxorem, in hęredem vel legatarium vxoris, ut per eundem in reg. 210. in 3. limi. & vide omnino Couar. in c. prac. quęst. nu. 8. & ibi quid si vxor consentit alienationi huius rei in dotem datæ. *de Bot.*

In ead. l. in glo. in verbo suppositas in ver. item pro donatione.] priuilegium datum doti est communicatum antefato. vide Gramm. decis. 103. num. 102. & 123. & Afflict. decis. 154. *Caran.*

L. in rebus.] an in bonis parafernalibus currat præscriptio mulieri constante matrimonio, vide Io. Fab. in l. 2. num. 3. inſ. de bon. matern. & Didac. Couar in lib. 1. var. resol. fol. 154. vide Neguſ. de pignor. in 2. membro, 6. par. num. 4. *de Bott.*

L. cum quidam §. simili quoque modo.]vide pro intell. Bal. consi. 16. nu. 27. 2. vol. *Caran.*

In ead. l. § præterea.] vide Ioan. Campeg. in tract. dotis, in prima par. q. 8. & glo. Paris. in tract. de vsuris. num. 525. & vide Doct. in l. de diuisione. ff. solu. matrim. & ibi Angelo. quid in patre uel alio, qui tenebatur dotare & vide omnino Ruin. in consil. 61. nume. 5. 6. in 4. vol. ubi quod potest maritus petere alimenta pro biennio, & uide Gram. in decis. 70. *de Bot.*

De rei vxor act.

L. 1.] istam l. primam limitat Ripa in l. quæsitum. §. si sponsa. nu. 9. ff. de priuile. credi. quid si contractus dotis initus est cum muto, qui non potest stipulari. Affl. in const. baiulos omnes, nu. 39. dicit, quod adhuc habet locu iste text. quid in donatione propter nuptias sine interesse dotium, uide Gram. in decis. 103. nu. 123. 124. & an sponsæ competat actio ex stipulatu. Ripa in l. quæsitum. § si sponsa. nu. 21. ff. de priui. cred. *de Bot.*

In ead. l.]habet locum etiam in antefato. Gramma. in decis. 103. num. 124. *Caran.*

In §. & vt plenius. in ead. l.] de materia tacitæ hypothecæ dotis, & pro intell. & declaratione vide Neguſ. quarto membro, 1. par. numero 24. cum sequen. ubi plenissimè. *Caran.*

In ead. §.]vide latissimè Neguſ. in tract. de pignor. in quarto membro, 2. par. num. 25. cum pluribus sequen. & Bal. nou. in tract. de dote, in sexta part. priuile. 7. & an extraneus repetens dotem quam dedit pro muliere, habeat hanc tacitam hypothecam. uide Nicol. vbi sup. nu. 67. & ibi quid in hæretica, & quid in Iudæa. & nume. 70. quid in pœnis appositis in contractibus dotalibus. & num. 71. quid in sponsa, & quid si vno tempore vxor promisit dotem, & alio tempore soluit, quando incipiat hypotheca, vide Fulgo. in cons. 216. proponitur an ista tacita hypotheca competat pro fructibus perceptis per maritum ante matrimonium, Bal. nouel. de dote, par. 2. nu. 6. & quid si soluitur dos, nec sequitur matrimoniũ, Boer. decis. 331. & ibi quid si fit matrimonium sine dote, deinde soluitur dos. *de Bott.*

In §. taceat in ead. l.]Ale. in consi. 162. in 7. volum. & an iste tex. procedat in dote putatia, uide Tiraquel. de legibus connubial. in gloss. 6. nume. 133. quid in fructibus rerum dotalium perceptis ante matrimonium, uide in §. sed nec ubi addi. quid si mater gessit tutela filiorum suorum hæredem mariti, an ea petente dotem, possint tales hæredes retinere dotem donec reddiderit administrationis rationem, vide Soc. consil. 180. 2. volumn. & Dec. consil. 349. in fine & Neguſ. de pignor. primo membro, quintæ par. nu. 39. & vide ad tex. Bal. nouel. in 8. par. priuil. primo. *de Bott.*

In § sed nec ob impensas, in ead. l.]Alex. consil. 162. 7. volum. Dec. consil. 232. col. penult. & si omnino an autem possit retineri fructus percepti ante matrimonium a re dotali, uide Bald. nouel. de dote part. secunda, numero 8. *de Bottis.*

In §. cum autem in ex altione in versic. ex altio autem dotis.]an autem possit cogi a principio ante aduentum anni, vide Bartol. in l. si stipulatus. §. grande. nume. 35. ff. de verb. & an cogatur cauere, uide text. in l. si constante. §. quoties. & ibi omnes. ff. solu. matrim. & quid in quarta, uide Moder. in C. reg. mulier quæ dotarium. nu. 42. & an ante annum possit compensari hoc debitum, uide Imol. in l. ita stipulatus. nume. 13. ff. de verb. oblig. vide Bart. in l. si constante. §. quoties. 2. col. ff. sol. matrim. & Capic. decis. 24. nume. 4. quid in fructibus perceptis pro marito ante nuptias, uide Bald. nouel. de dote, par. secunda. nume. 9. *de Bott.*

In ead. § in gloss. in verbo, restituendis in medio gl. in verbo, ipsi alent matrem.] de materia, & quid in hærede extraneo, vide Capic. decis. 24. & uide pro limit. Diz. reg. 481. mulier. *Caran.*

In ead. § in versi. fructib. videlicet immobilib.] quid si hæredes mariti volunt statim soluto matrimonio restituere dotem in bonis mobilibus, an possint retinere interusuria, uide Tiraquel. de retrac. lign. §. 1. in glo. 18. num. 36. Adde quod si uxori est relictus vsusfructus omnium bonorum per maritum, nõ petit dotem donec retinet vsumfructum. Gui. Pap. decis. 541. *de Bott.*

In ead. §. in glo. in ver. restituenda. in versi. item quid si dos.] vide Doc. in l. diuortium. in prin. & maxime Alex. ff. solu. matrim. & Capi. in decis. 24. per totum, ubi etiam quid si dos consistit in pecunia. *de Bott.*

In ead. §. & glo. in versi. distinguunt quidam.]hoc intellige. si habet introitus, nõ si habet bona quę uẽdere possit. Bal. consil. 196. secundo volum. Capic. decis. 24. nu. 2. & quid si habet patrem diuitem, vide Alex. in d. l. diuortio. num. 16. & Capic. ubi sup. nu 7. *de Bott.*

In §. agitur. in ead. l.]vide Neapo. in consi. si quis, uel si quis, in verbo, a matre, ubi an procedat etiam inuentario nõ confecto. & Aret. in §. extraneis autem nu. 3. Inst. de hær. qual. & diff. *de Bot.*

In §. accedit. in ead. l.] an frater dotans filiam fratris dicatur fecisse animo donandi, uide Doct. relatos per Montep. in repet. l. in quartam, num. 75. ad Trebel. adde quod hæc dispositio præsumitur in subsidium tantum, ut per Bald. nou. l. de dote, part. 6. priuil. 12. quid si extant filij ex dicto matrimonio. uide Guid. decis. 523. illum text. amplia, ut per Pau. de Castr. in l. cum is. §. si mulier. ff. de cond. ind. indeb. & ad ipsius declarationem uide omnino Bald. nou. in tract. dot. 6. part. 45. speciali. ubi quid in debitore

bitore mulieris promittente dotem, & quid in patre, vide Dec. consi. 35. vbi multum de materia *de Bottis*.

In eo §. habet locum etiam si mulier, pro qua dabatur dos, erat absens, vide Dec. consil. 34. nu. 1. & vide ibi nume. 5. in fi. versi. præstantissime doctor. *Carausta.*

In auth sed quamuis, adde Iaco. in l. dotem, ff. de iure dot. vbi an procedat in ingressu religionis, & an si efficiatur pizochara, & quid si neutrum facit. sed vult eam penes se, vide ibi ubi etiam an videatur secundo viro eandem dotem dare, an possit ista dos diminui respectu temporis vide Euerard. in loco a re ad tempus, fo. 142. & uide Guliel. Bened. in c. Raynutius, in ver. dotem, nu. 19. vbi per istum tex. ponit, an si perditur, teneatur pater iterum dotare, ad materiam, uide Guid. in decis. 375. & quid si dos est tantum promissa per patrem, uide Tiraq. de retrac. conuent. in finum. 35. & Dec. consil. 35. in secundo dubio, qui tenet contra glos. hic, & ibi an hæredes possint minuere stante opi. Glo. pro vera, & quid si vult intrare monasterium, Boer. in decis. 131. nu. 8. & decis. 137. an videatur eadem promissa *de Bottis*.

In ead. l. in gl. in uerbo, diminuere. an sit vera ista glo. & pro intell. istius tex. vide Dec. in consil. 35. nu. 48.

In §. cumdem in ead. l. amplia vt per Docto. in l. si constante, §. si maritus, ff. solu. matrim. & etiam habere locum in fundo æstimato ut per Docto. adductos per Negus. de pignorat. in secunda parte secundo membro, numero 59. *de Bottis*.

In eod. § in uers. alienare. adde glo. in §. 1. Institu. quibus al. lic. uel non. & ibi Aret. & uide latissime per Igneum in l. 1. §. si uir aut vxor. num. 106. cum multis seq. ff. ad Silan. nu. 126. *de Bottis*.

De pactis conuentis tam super do. quam super dona. ante nupt. & parapher.

L. quamuis in glo. in uers. nuptias. vide Bartolum in consilio 129. & Soc. in l. 2. in principio, numero 5. ff. solut. matri. *de Bottis*.

L. hac lege. uide Tiraq. de legib. connub. in glo. 6. per totã, an autem, si uxor velit, cogatur maritus suscipere onus rerum paraphernalium, Aimo consi. 164. *de Bottis*.

L. si mulier. in summario l. in uerbo, quia promissio hominis. vide Negus. de pignor. 4. membr. 2. par. nume. 97. cum seq. & Bart. in l. si cum dotem, in princip io, num.... ff. solut. matrim. & decis. Senat. Pedem. 23. nu. 10. & Ant. Gab. de reg. iur. conclu. 8. lib. 6. Iser. de controu. inuest. nu. 19. uer sic. at quando alleg. hanc legem. & add. ibi adducit aliqua ad huius l. intel. *Carausta*.

De dote cauta non numer.

Rubrica. uide Doct. relatos per Pet. Duen. regu. 260. in 9. ampliat. & quãdo confessio dotis inducat donationem, vel dicitur facta spe futuræ numerationis, Alex. in consi. 78. nu. 2. *de Bottis*.

L. quod de sue. No. quod confessio receptionis dotis inducit donationem, an autem talis donatio confirmetur iure, uide Curt. consil. 95. & ibi quid si excedat quingentos solidos, & an confirmetur morte, Docto. relati per Couar. in lib. var. resol. fol. 126. Alexand. consi. 79. num. secundo. *de Bottis*.

De donat. int. vir. & vxo.

Rubrica. adde quod si maritus emit fundum nomine uxoris & confitetur emisse de pecunia uxoris, talis confessio non tenet tanquam in fraudem donationis. argu. l. qui testamentum, ff. de probatio. quod limita, vt per Salicetum in l. si mater. sup. de contrahen. empt. & Capic. in decis. 103. in fine. & de materia donationis inter uirum & uxorem uide multa per Tiraq. in l. si unquam, in ver. libertis, nu. 105. & ibi quot testes requirantur. *de Bottis*.

L. ancillam. amplia istum tex. procedere etiam in dominis ill. q. vacãt exercitio militari, ut per Ro. cõs. 43. ad prin fi, ad quod facit, qd habet per Dec. cons. 516. nu. 3. *de Bottis*.

L. donatio. limita nisi mulier commisisset adulterium. Neuizanus in sua silua. uer. 22. nu. 102. & quid in donatione facta præcedentibus precibus assiduis, idem fol. 121. numero 39. *de Bottis*.

In ead. in glo. in uerbo, perseuerauit, uers. fit donatio. uide Moderniu Consti. regni, Mulier quæ dotarium, numero 65. cum seq. ubi quid si fuit talis, donans postea exhæredatus a patre, & uide per Tiraq. de ll. connub. in glo. 3. nu. 76. cum seq. ubi de materia huius glo. & ibi quid in donatione facta consensu mariti in casu quo requiritur talis consensus. *de Bott*.

L. a marito. amplia hunc text. procedere etiã si donatio sit iurata, ut per Dec. consil. 24. de cuius ueritate uide Cottam in uerbo donationes, & Aimo consi. 102. & Grammat. in decis. 103. num. 71. cum seq. & Iac. Phili. Port. in consi. 112. nu. 45. *de Bottis*.

L. si constante. uide Tiraq. de retrac. lign. §. j. in glo. 9. nume. 71. & de donatione facta a muliere priuigno, uide Alex. in consi. 54. *de Bottis*.

L. vxor vxoris. in glo. in uerbo, dissoluitur in uers. nisi in crimine. adde Loffr. in consi. 9. per totum, ubi loquitur de donatione inter viuos ex nunc secuta morte, & multa ponit, quæ uideas, & Suarez. in allegatio. 20. numero 16. & 20. *de Bottis*.

L. donationes. adde quod si fiat donatio per uirum uxori propter benemerita, si non uerificantur, non confirmantur morte, Hippol. in sing. 261. numero 5. & Crem. singu. 135. & an istæ donationes confirmentur morte ciuili, vel per professionem, Suares allega. 20. & quid si maritus facit testamentum, & nullam facit mentionem de donatione, an dicatur illam reuocasse, Parisius consi. 128. nume. 40. nolum. 1. quid in confessione dotis facta a marito, quæ excedit summam 500. aureorum, uide Alex. in consil. 123. adde quod talis donatio confirmatur morte, etiam si donator perderet ius testãdi Fulgo. consil. 109. & Io. Crotus in repe. l. frater a fratre, de condic. indeb. quid autem si filius exeat de potestate patris ex dispositione legis, uide ibi, nu. 45. & quid si pater hypothecauit generaliter & specialiter bona donata filio, an uideatur reuocasse donationes, ibi, nu. 48. & num. 49. quid in donatione excedẽte summam quingentorum aureorum, & quid si in testamento instituit filium in re certa, & prohibuit plus petere, an videatur reuocasse donationem præcedentem, Crotus ubi supra num. 63. & an valeat talis donatio saltim infra quingentos solidos, Curt. iun. consi. 95. tenet quod non, Alex. consi. 123. & vide omnino Tiraq. in l. si unquã in uersi. libertis, num. 105. & Aimo consilio 19. colum. 1. ubi confirmatur etiam ante aditam hæreditatem. & consil. 141. & ibi quod requiritur traditio saltem per constitutionem alias non confirmatur; de donatione facta a patre filio, vide reg. & fall. ut per Pet. Duen. in reg. 222. quid in statuto disponente, quod tales donationes non confirmentur morte, an habeat locum in donationibus tacitis & præsumptis. Tiraq. in l. si unquam, in vers. dõne, numero 130. & quid si in talibus donationibus est commissa solennitas requisita per statutum, Dec. cons. 86. col. fi. & qd si interim sit deportatus, uel sit effectus seruus pœnæ, Loffred. consi. 9. *de Bottis*.

In ead. l. vide pro intel. Paris. consi. 16. nu. 16. 2. uol. & Pet. Duen. reg. 223. donatio facta, vide Ant. Gab. de don. con clus. 5. lib. 3. *Carausta*.

L. donationes quas Diuus. amplia istum text. habere locum & in dominis, qui habẽt tm utile dominium in terris eorum, ut per Alex. in consi. 8. vol. 6. nu. 1. declara tamẽ istũ tex. procedere quando Rex declararse facere donationem de potestate regia. Felin. in c. 1. col. 8. de rescrip. refert Hipp. sing. 196. *de Bottis*.

In ead. l. in glo. in verbo, sancimus. no. pro contractibus rerum feudalium, qui fiunt cum Rege, ut in ijs nõ requiratur alius assensus, uide Capic. decis. 156. num. vndecimo, *Carausta*.

De repudijs, & iud. de moribus subla.

In auth hodie in fi. in versi. veluti adulteri puniantur. Hipp. in l. si quis viduam, ff. de adulter. dixit, quod punitur de stupro. de quo per Neuizanum in ver. seni non est nubendum, nume. 45. & Tiraquel. de ll. connub. in glos. 6. num.

nu.148. vbi an puniatur, si communi opinione reputabatur mortuus. *de Bottis.*

L. cõsensu in §. si quæritur. de iure canonico propter adulterium non separatur matrimonium, nisi solum quo ad thorum, vt in c. quæsiuit, vbi gl. de diuort. & vide Afflic. in rub. constitut. repudium, & in nigro, vbi de materia. *Carauita.*

In ead. l. in vers. si verberibus vide omnino Bal. in capit. ex parte numero 6. de consu. lo. Lup. in rub. de donat. inter vir. & vxor. fol. 41. num. 5. Aug. in §. minores, in Authen. de nupt. an liceat marito verberare vxorem, vide Rom. sing. 4. licet vxorem, vbi an liceat eam carcerare, & de nimia sæuitia viri vide Hippol. in l. si .C. ad l. Corn. de sicar. & multa similia vide per Barb. in c. propter sterilitatem, col. 6. de locatio. *de Bottis.*

In § mr quoque in ead. l. in vers. seruis etiam vide Afflictum in decisio. 304. & Dec. omnino consilio 310. columna 3. vbi quando admittantur testes domestici in subsidium. *de Bottis.*

In eo §. in ver. quoniam non facilè quæ domi feruntur. vide Afflic. decis. 3: 4. num. 10. pro intell. huius versi. & concord. cap. veniens, el 2. in fi. de testibus, vbi vide quæ posui, & vide Iacob. Menoch. de arbit. iud. cent. 2. casu 176. num. 6. & Ant. Gab. de test. conclu. 10. num. 33. & no. q, propter inopiam probationum admittitur probatio, quæ alias repelleretur, ad idem glo. in cap primo, in verbo, inopia, de conten. inter dom. & fidel. de inuest. feu. *Carauita.*

Soluto matrimonio quemadm. dos pet.

L. dos a patre vide quæ posui ad Bar. in l. post dotem, solut. matrimo. & an ista consuetudo approbans opinionem Martini debeat probari, vide Capic. in decis. 176. num. 18. cum sequen. & Neuizan. in sua Silua in ver. diuiti non est nubendum, nume. 79. an habeat locum in dote promissa, Soc. iun. in consi. 35. col. 4. vol. 1. Adde ad materiã Bald. in l. 2. in fine. C. de bon. quæ lib. & limita & declara illum tex. vt per Gui. Pap. consi. 12. num. 6. vbi ampliat habere locum etiam in donatione propter nuptias, & limitat non habere locum vbi aliter inter contrahentes actum esset, & vide Beltran. consil. 197. in fin. volum. 2. & Curt. iun. consil. 180. num. 4. & quid in casu vbi stat statutum, quod stantibus masculis fœminæ non succedant, vide Capic. in decis. 176. num. 4. & an stante hoc statuto pater possit stipulari dotem sibi reddi: & si stipuletur, an possit mulier petere quod remittatur mulieri hoc pactum, vide Ias. in l. post dotem, ff. solut. matr. post Alexan. & alios, & Capic. vbi sup. num. 25. & an dispositio huius leg. habeat locum in donatione facta per patrem contemplatione matrimonij, vide Guid. decisio. 147. & an habeat locum in donatione propter nuptias, Guid. Pap. decis. 274 & quid si mulier renunciet bonis paternis, maternisque, an dicatur profectitia, Aimo consi. 74. nume. 4. & ibi quid si est data dos pro omni iure, quod competit super bonis paternis. *de Bott.*

In ead. l. ingl. in verbo filiafamilias in ver. sed Mopinio vsu præualet. de ista consuetudine, & an debeat probari, & alia ad materiam, vide per Capic. dicta decisio. 176. *Carauita.*

Ne fideiussores dotium dentur.

Rubrica. limita non habere locum quando maritus esset effectus inops, ita est tex. in cap. per uestras, de don. inter vir. & vxo. Bar. in l. si constante, §. quoties, nu. 8. ff. solut. matrimon. & limita alijs modis, ut per Bald. nouel. in tract. do 6. par. priuil. 21. & septima par. priuil. 16. & adde, quod dispositioni huius titu. renunciari non potest etiam cum iuramento. Felin. cap. si diligenti, 2. colum. in fi. de foro compet. & ad materiam uide Abb. in c. per vestras, col. fin. de donat. int. virum, & vxo. & limita ut per Alexan. in l. si cum dotem, §. si mulier nume. 5. ff. solut. mat. Paul. de Cast. in consi. 188. nume. 4. 2. volumine, & vide Ias. in l. si constante, num 35. ff. solut. matrimon. vide omnino Iacob. in l. profectitia. §. si pater, ff. de iure dot. ubi examinat omnia, quæ ponuntur per glo. & Doctor. ad ista duo iura, & ad totum titulum. *de Bottis.*

De concubinis.

Rubrica.] Vide Gul. Bened. in c. Rainutius, in verbo, & vxorem, nu. 100. fol. 120. an autem dicatur infamis vxoratus tenens cõcubinam, Dec. consi. 530. & ibi an possit cogi ad dimittendum concubinam, imo vxor potest agere ad separationem thori, & dotem repetere cum antefato, quod nota. *de Bottis.*

In ead.] de materia huius titu. vide Luc. de Penna in l. coarctatis, ĩ. de cohor. lib. 12. & an sit idem de iure cano. vide Afflic. constit. si quis rapere, num. 10. & quæ requirantur ad hoc ut aliqua dicatur concubina, ui. per Alc. de præsumpt. reg. 2. præsump. 5. *Carauita.*

De naturalibus liber. & matr. cor.

Rubrica.] an naturales veniant appellatione filiorum, uide latissime per Gul. Bened. in c. Rainutius, fol. 6. num. 22. & Bart. consil. 129. & an naturales succedant legitimis, & quid contra, uide Cottam in verbo, bastardi. Aimo consi. 138. & an spurij ueniant appellatione naturalium, siue bastardorum, uide Dec. consi. 433. nu. 10. cum sequen. & an illegitimi possint assumi in consiliũ Principis, Gul. ubi sup. nu. 2. *de Bottis.*

L. Diui.] limita istum tex. non habere locum in incestuosis, qui ex matrimonio subsequenti contracto ex dispensatione Pontificis non legitimantur, nisi de eis fiat specialis mentio. Alex. consi. 70. num. 5. uolum. 6. post Bald. in c. 1. §. naturale, in fin. si de feud. fue. controuer. contra Hippol. in sing. 121. ubi etiam limitat non habere locũ in nepotibus ex filio mortuo, de quo etiam per Gul. de Bened. in cap. Rainutius in uer. & uxorem, num. 181. & Dec. consi. 343. colum. 3. & uide Dec. consi. 188. in fine. *de Bottis.*

L. cum quis.] de filijs legitimatis per subsequens matrimonium, uide laté per Gul. Bened. in cap. Rainutius, in uerbo, de Clera nu. 24. fol. 6. & quid si filij sint mortui, an nepotes ex filijs præmortuis legitimẽtur per subsequens matrimonium, uide Cottam in uer. legitimatio quæ. & an matrimonium medium impediat hanc legitimationem: & an præiudicet legitimis, & naturalib. natis ex primo matrimonio quoad ius primo genituræ, licet illi legitimati fuerint ex coitu prius procreati, & quid si aliquis substituit filios alicuius, an ueniãt legitimati per subsequens matrimonium in præiudicium aliorum natorum ex præcedẽti matrimonio; ad omnia ista uide glo. Paris. §. 8. in gl. 1. num. 34. 35. & 36. & an inter eos habeat locum ius primogenituræ, ibid. num. 37. & uide omnino Petr. Duen. in reg. 350. ubi infinita ad quę admittuntur illi legitimati per subsequens matrimonium, uide omnino, an requiratur consensus filiorum, uide Petr. Duen. in dicta regul. 350. in noua limitat. *de Bottis.*

In auth. si quis liberos.] uide Boer. in decis. 240. Petr. Duen. reg. 341. in secunda limit. & in reg. 348. vide Bar. quæst. 11. limita istam auth. non habere locum in matre taliter nominante filios, vt Angel. hic 2. limita non habere locum quando mater talis filij esset meretrix, pater vero nobilis, vel diues. Ang. in Auth. quib. mod. nat. eff. leg. §. sed & illud. Gul. Bened. in repet. c. Raynutius, in ver. vxorem, nu. 4. de testam. & ad materiam huius authen. uide Cottam in verbo, legitimati, & quid si heret in testamẽto, quod postea irritum fieret & an tali filio datur beneficium contratabulandi. *de Bottis.*

L. eandem in summario l. in princ. pio. adde Gramm. decisio. num. 4. & pro declar. huius le. vide Capic. decis. 81. & ad materiam decis. 194. eundem, & vide Arium Pinel. in l. 3. nu. 20. de bon. mater. *Carauita.*

In ead. l. vide Gul. Bened. ad materiam huius l. in repe. ca. Raynutius, in ver. & vxorem, num. 693. cum seq. & 696. pe testam. & Cottam in verbo, bastardi, & in verbo, nepos, ubi late de hac materia Hippol. singu. 143. *de Bottis.*

In

In eadem l. in uersic. nulla legitima sobole subsistente. Quid si extat soboles legitimata, an habeat locum dispositio huius l. uide Capic. late in decis. 194 & Dec. consil. 287. per totum & consilio 433. in fina. columna, numero 17. *de Bottis.*

In eadem leg. in Glos. munifice. aperimus. in uersicu. sed quid Vide Dec. in consil. 461. Corn. consil. 25. uolumine primo. Capi. consilio 2. columna sexta. Aimo consilio 184. Bert. consil. 167. uolumine tertio, in nouis. & consilio 95. & in consil. 176. numero quarto, & Capr. consil. 130. & Pau. consilio 468. numero 43. uolumine secundo, circa principium, & Guid. Pap. consilio 94. & Capic. in decisio. 18. & uide Tiraquel. in l. si unquam in uer. donatione, numero 76. vbi an possit donari nepoti ex filio spurio *de Bottis.*

De testamentaria tutela.

L. 1. in Glo. ver. sponte. in uersic. si ueri unus. Vide Aimo consilio 18. numero 5. & Soc. consil. 193. in secundo uolumine *de Bottis.*

Qui dare tut. vel curat. poss.

In auth. minoris debitor. Guido Pap. in decis. 144. omnino & quid in tutore testamentario, uide Angelum in l. pater filio, ff. de procurat. an autem hoc procedat in curatore dato hæreditati iacenti, uide tex. in l. debitor meus, ff. de neg. gest. & Roma. singul. 130. volo tibi dare. an auté procedat hæc authen. in actione rei uendicat. Bal. consi. 308. utrum possit. primo uolumine, dicit quod non, quem omnino uideas, uide optimam cautelam per Cottam in uer. connexorum, & quid in fideiussore, an dicatur debitor in hac materia, uide in Authent. unde sumptus est hic tex. & Cottam in uer. fideiussor, ubi dicunt quod sic. & ad materiam uide Aret. in §. actionum, numero 15. Institu. de action. No. & adde Cottam in uer. connexorum *de Bottis.*

Quando mulier tut. off. fungi potest.

In auth. matri & auiæ. An mater excludat auum paternum, uide Afflic. in decis. 183. & 281. ubi an excludatur auia paterna a matre. & quid in concubina, uide Guliel. Benedic. in cap. Raynutius in uer. & uxorem, numero 107. fol. 110. quid si auia paterna uult occurrere cum matre, uide Bal. consi. 194. uolumine 3. in antiquis & ibi quid in matre & auo paterno, & patre & auia, uide Afflict. decis. 75. *de Bottis.*

In auth. sacramentum quidem. Doct. hic limit. istum tex. non procedere in sponsalibus per uerba de futuro. de quo uide Specul. de tutor. §. nunc dicendum. uersicu. quid si secundum. Roman. singul. 222. tu habes. Hippol. in l. is qui cum telo. num. 41. de sicar. Boer. plene decis. 266. & an pendente ista discussione mater possit administrare, uide Afflic. decis. 257. *Carauita.*

De administr. tut. vel curat.

L. non est. Not. ex hac l. argumentum, ut aduocatus, uel procurator fisci indebite aliquem uexantes, debeant in expensis condemnari, uide Grammat. decis. 60. numero 1. *Carauita.*

L. pro officio. An autem tutor alimentis præstitis pupillo habeat bona eius tacite obligata, Ripa in leg. qua situm, §. finali, numero 13. de priuilegijs credit. & numero 17. ponit quid in bonis curatoris furiosi, uel prodigi, & quid in bonis administratoris, siue negotiorum gestoris, idem in l. si negotium. eodem titulo, uide Negusa. in tract. de pignor. secunda parte, quarto membro, numero sexto. cum sequen. vbi ampliat. & limit. & uide omnino numero 11. ubi an bona hæredum tutorum, & aliorum sint tacite obligata. & vide Capic. in decis. 129. secunda columna. ubi ampliat. in bonis pro tutori. & vide Ripam in l. secunda. § finali, numero 9. & 10. ff. de priuilegijs credito. ubi de pro tutore & hærede eius. Soc. in consil. 75. uiso compromisso. penul. colum. primo uolum. *de Bottis.*

In eadem l. in Glo. in uer. obligata. No. quod secunda opinio, quod bona incipiunt esse obligata a tempore quo tutor male administrare cœpit, est communis, ut per Soc. in consilio 61. primo uolumine. ultra Doctor. hic Negusan. in tracta. de pignor. secunda parte, quarto membro, numero 42. Capic. in decisio. 129. numero 5. *de Bottis.*

L. lex. quæ tutores in summario l. in verbo, & subsecuta decreti interpositione. An in alienatione rei ecclesiæ requiratur decretum, & nunquid consuetudo, uel statutum possit inducere, ut res immobilis minoris alienetur sine decreto, uide Diaz regu. 219. ecclesia in septima tailen. *Carauita.*

In eadem l. Adde, quod tutor potest allegare, quod supellectilia uerisimiliter tanto tempore potuerunt corrumpi, ut per Bart. in l. quod ad præsens. C. de mal. legulas, & uide Ias. in l. interdum, ff. de condictio. indebiti. ubi etiam quæ sint bona, quæ seruando seruari non possunt. & an pecunia sit de dictis bonis. Dec. in consil. 409. & Barbat. in capitu. nulli. quarta columna, de rebus ecclesiæ alie. quid de pecunia parata emptioni bonorum stabilium, Roma. consilio 158. & de annuis redditibus, Barbat. vbi supra de apotheca mercantiarum siue merciu, uide Soc. consil. 254. uolumine secundo, ubi tenet quod potest alienari sine decreto, nec diuidi, uide Negusan. in tracta. de pignor. in quarto membro, secunda parte, numero 74. cum sequen. & Couar. in capit. 28. practi. quæstio. numero decimo, vbi an requiratur decretum, & an possint dari inæstimatæ, & quid si mulier ratam haberet talem dotis donationem tempori soluti matrimonij. *de Bottis.*

L. tutores. Et non fecerit inuentarium potest ut suspectus remoueri, antequam tamen recusatur ut suspectus, non interdicitur administratio, ut per Guman. consilio 15. & Capic. in decis. 50. vide Couar. in lib. 3. variar. resol. ca. per totum. *de Bottis.*

L. cum quædam. Vide Tiraquel. de retract. lignag. §. primo. in glo. 9. numero 139. & ibi quid si consentit tanquam consanguineus uirtute statuti, an sibi præiudicet, & vide Tiraquel. de legibus connub. in glo. 3. numero 137. *de Bottis.*

De tut. vel curat. qui satis non dedit.

L. tutor. Adde, quod talis tutor potest utiliter gerere pro pupillo, ut per Dec. in l. tutor supra, in quibus caus. restitu. in integ. non est necessaria. & Aimo consil. 178. colum. *de Bottis.*

De in litem dando tut. vel cura.

Rubrica. An iste curator detur inuitus, uide glo. Parisien. in consuet. Parisien. in §. 6. in glos. 6. numero 10. 11. 12. ponit an teneatur facere inuentarium. Autre. in addit. ad decis. Cap. 71. quam decis. nota quia facit quod minori potest dari curator ad omnes lites præsentes, & futuras. *de Bottis.*

Vbi pupilli educari debeant.

Rubrica & in leg. prima. Ad materiam huius rubric. vide Gura. de. ... 39 nota matri transeunti ad secunda nota denegari educationem filij num. quo l. limita non habere locum in patre, vt per Ioan. de Garoni. in rubrica, C. de secundis nupt. in quinta pœna. Item limita non habere locum quando cessaret suspitio, puta quia mater non successura esset filio, uel si successura in parua quantitate. Item limita nisi pupillus non posset alibi commode educari, ita Curt. iun. in consilio 94. numero 67. & vide Aimo consilio decimooctauo, numero tertio. & amplia istum textum procedere etiam si mater remaneret tutrix post secunda uota. ita Rom. consil. 87. columna fina. uolumine quinto. & quid si mater vult nuptui tradere filiam, uide Aimo. consil. 190. numero 7. *de Bottis.*

De alimentis pupillo præstan.

L. quod plerumque in versi. nec ferendus. No. quod alimenta præsumuntur facta a tutore, ad quem onus spectabat, ex quo sume regu. de qua per Abb. in cap. virum, num. 4. extra, de regul. & Bart. in l. cum seruus, ff. de verb. oblig. & Aim. consi. 166. nu. 8. *de Bottis*.

Arbitrium tutelæ.

L. veteris in versi. sin autem. No. quod admittitur probatio contra inuentarium, de quo Dec. consi. 60. col. 1. & Aimo. consi. 261. nu. 3. *de Bottis*.

In ead. l. & versi. Dispositio huius text. ampliatur procedere, etiam in inuentario hæredis, si posuit bona propria pro hæreditarijs inuentario, secundum Ang. in leg. j. §. hæc stipulatio, num. 24. ff. si cui plus quam per l. Falcid. quia si aliena pro hæreditarijs, secus esset, vt ibidem Angel. dicit, & in his terminis ego intelligo loqui Bald. in l. 1. §. item solent. ff. de offi. Præfec. vrb. & in auth. sed cum testator, num. 20. infra, ad leg. Falcid. dum concludit, hæredē posse probare ea quæ posuit in inuentario per errorem posita regula tamen huius scilicet quod contra præsumptionem iuris, & de iure non admittitur probatio in contrarium, limi. sex no. modis, quos ordinatim ponit Alciat. in tracta. de præsumptio. parte secunda, vbi vide omnino. opinionem prædictam sequitur Vital. de Cambanis in tracta. clausarum. verbo, nil noua. inuen. confec. pend. *Caranita*.

De in litem iurando.

L. is qui versi. si hæres. Ad istum text. vide Bar. in l. cautionibus, ff. eod. & Afflic. in decis. 360. *de Bottis*.

De contrario iudicio tutelæ.

L. si pater. Vide omnino Cottam in ver. vitricus. & Curtiun. in consil. 94. nume. 6. vbi latè. & limitat pupillum posse ali penes vitricum, quando cessat suspicio, puta quia mater non succederet, vel in tertia parte tantum succederet. Item limita, nisi non posset alibi commodè educari. vide ibi in numero sequen. & an quando vitricus possit esse tutor, vide Aim. consil. 18. nume. 20. & Luc. de Pen. in l. 1. colum. fina. de cano. fru. Alexander in consil. 66. *de Bottis*.

De author. præstan.

L. clarum. Vide ad materiam, & an minor possit torqueri, Afflict. decis. 248. & pro intellec. vide Hippol. in l. de minore, num. 55. & 56. ff. de quæstio. & Afflict. constit. minorum iura. nu. 11. *Caranita*.

De prædijs & alijs rebus mino. sine decr. non alien. vel oblig.

Rubrica. Ad hanc rubricam adde quod emens rem minoris sine decreto est malæ fidei possessor, vt per Tiraq. de retract. lignag. in fin. nu. 41. & ibi multa ad materiam. & quid in alienatione vtili pupillo an requiratur decretum, Dec. in consilio 731. nume. 4. & an præsumatur pro decreto, vide multa per Dec. consil. 341. numero 11. & 12. & consi. 556. num. 6. & an pater possit alienare bona immobilia filij, vide Tiraquel. de legib. connub. in glo. 3. nu. 34. & quid si bona minoris alienantur in ecclesiam, vide Tiraquel. de legib. connub. in glos. 6. nume. 164. & an præiudicet tertio ementi a primo emptore sine decreto etiam quoad fructus. vide gloss. in consuetu. Paris. §. 22. num. 18. cum sequen. an decretum interpositum in obligatione extendatur ad venditionem inde sequentem, Camerar. in l. Imperialem folio 50. litera h. & quid in locatione ad longum tempus, Barbat. in capitu. ad audientiam. de rebus ecclesiasticis. Ad materiam vide Tiraquel. in tracta. de retract. vbi an in annuis redditibus requiratur decretum, & quid si debeatur à rebus mobilibus, vide ibi fol. 27. num. 6. & folio 28. numero 4. & quæ requirantur in alienatione rerum minorum immobiliū ante decreti interpositionem, vide per Afflict. in decisio. 249. & omnino Dec. in consi. 404. nume. 11. & adde quod in donatione rerum minorum non potest interponi decretum, vt per Alexand. in consil. 126. in primo volumine, & Afflict. in decis. 87. quem vide ad materiam huius rubr. & Cottam in verbo, decretum continens. & ibi quid in repudiatione, vel alienatione sine causæ cognitione. & quid si causæ cognitio est adhibita perfunctoriè, Bald. in l. quicumque. columna secunda, C. de bonis, quæ liber, & Cottam vbi supra Dec. consil. 403. & ibi quid si donans est Rex modernus, & an minor possit constituere quartam vxori in bonis stabilibus, vide Moder. in C. Regni. mulier quæ dotarium, numero 66. & an actio ad rem mobilem possit alienari sine decreto, Tiraquel. de retract. lignag. §. 1. glo. 7. numero secundo & ibi numero 82. & sequen. quid in repudiatione hæreditatis, & numero 87. & quid si res immobiles relinquantur penes possidentem per transactionem, an requiratur decretum, Tiraquel. in d. § primo, glos. 14. numero 67. vide omnino Capic. in decisio. 93. numero 4. & Dec. consi. 403. numero primo. vbi limitat non habere locum in alienatione, in qua interuenit iuramentum. An valeat cessio iurium ad bona immobilia competentem, vide Suarez in allegat. 20. numero 7. an molendina existentia in fluminibus possint alienari sine decreto, Alexander consilio 138. num. 3. tenet quod sic. de effectu decreti vide Dec. cōsil. 209. *de Bottis*.

L. cum emancipatis. Limita non habere locum, quando pater alienat bona filij minoris iure patris, & sumus in casu, quo possunt alienari, de quibus per Afflict. in decis. 393. num. 2. quia tunc non requiritur de. r. .u. . t per Bald. hic, & in leg. j. ff. de rebus eorum, de quo Cotta in ver. decretum. & Tiraq. in l. si vnquam. in princ. num. 28. *de Bottis*.

L. si ad resoluendum. Not. & vide Tiraquel. de retractatio. lignag. §. 1. in glo. 13. num. 13. & de retract. conuent. in fi. nume. 1. cum sequen. & ibi an tale pactum à principio appositum in contractu valeat. & an possit fieri prorogatio, ibi nu. 17. 18. & de legib. connub. in glo. 3. num. 11. *de Bottis*.

L. & si is in versic. pignora sane. Ad intellec. vide Iacob. Menoc. de arbitrar. iud. casu 171. in fine, & add. ad Iser. de controuer. inuest. nume. 16. prope fi. in verbo, & si is. *Caranita*.

L. ob æs in glo. in ver. alienum. ver. idem dicemus. Vide omnino Afflict. in decisio. 87. & Capic. in decisio. 113. *de Bottis*.

L. inter omnes. Quando iste tex. locum non habeat, vide late per Soc. in fallen. 283. & limita non habere locum, quando expediret pupillo facere diuisionem Aimo. cōsil. 286. col. fin. *de Bottis*.

In eadem l. in verbo nam ad diuisionis causam. Quando hæc lex cum similibus habeat locum, vide Soc. in reg. 128. lex pen. & reg. 329. pupillus. *Caranita*.

Quando decreto opus non est.

Rubrica. An bona minoris possint alienari pro redemptione captiuorum, vide Roman. consilio 316. in fine. & an si alienatio sit expediens pupillo requiratur decretum, vide Afflict. in decisio. 87. & de alienatione pro redemptione, vide Ioannem Lup. in repetitio. capitu. per literas folio 161. numero sexto & 126. & Tiraquel. de legibus connub. & an pro remuneratione possint alienari bona minoris sine decreto, vide Claud. in leg. ex hoc, iure numero 71. ff. de iustitia & iure. & & de redemptione vide Guiliel. Benedic. in capitul. Raynutius, in ver. & vxorem, in quinta. decisio. numero 268. *de Bottis*.

L. prædium. Vide omnino Angel. in leg. secunda, ff. qui pot. in pignor. habe. & in consilio 175. in fine. & Tiraquel. de legibus connub. in glos. sexta, numero 128. cum sequen.

Sequen. & Deci. in l. fi. nu. 5. C. de pact. vbi quid si testator erit minor. *de Bottis.*

Si quis ignorans rem mino. esse, sine decreto comparauit.

L. si vero.] Vide ad intellec. Glo. Parif. tit. primo, § 12. numero 4. fol. 189. col. 4. & Arium Pinellum de rescind. vend. l. 2. par. 2. c. 40. nu. 30. *Carauita.*

Si maior fact. alien. fac. sine decreto. rat. hab.

L. si quando.] Ad intellec. huius tex. vide Soc. consil. 147. quarta columna, primo volumine, Cor. consil. 207. tertio volumine, penultima columna. Capic. in decisio. 92. vbi an habeat locum alienatione facta curatore authore, & vide Deci. consil. 209. & consil. 232. vbi numero 4. & 5. latè, & consil. 254. columna fina. & omnino Curtiun. in consil. 30. per totum, vbi multa notanda, & inter alia, an procedat in contractu, in quo interuenit dolus. *de Bottis.*

In ea. l.] Pro declarat. & intellec. huius leg. & Glo. hic vide Capic. decis. 92. & Ant. Gabr. de minor. conclusione 4. lib. 2. *Carauita.*

De seruis fugitiuis.

Rubrica.] Ad laudem feudorum adde, quòd si seruus, ergo iniquus. l. penultima, vbi Bald. infra, de lib. & eorum lib. Item si seruus, ergo fur. Glo. not. in l. Iulianus. in ver. quanto minoris, ff. de actio. emptio. & adde quod seruus fugiens præsumitur subtraxisse res amissas, Gloss. & ibi posui in Authent. de exhiben. reis, §. si verò etiam in verbo, factum. an autem fuga sit maleficium, vide Boer. decisio. 215. numero primo. *Carauita.*

L. si fugitiui.] Vide pragmat. Regni sub titulo, de seru. manum. vide Iac. Menoc. de arbitrar. iud. casu 360. numero 96. Adde Salic. hic & in l. is qui. nume. 5. infra, de fica. Iul. Clar. §. fi. quæstio. 88. versicu. transfuga. & vide textu in l. postliminium, §. si vero, ff. de cap. & postlim. reuer. ex quo videtur probari seruos fugientes ad hostes non puniri. *Carauita.*

In ea. l. 1. in glo. in verbo, alia parua. in addit. ad glo.] Adde Gram. decisio. 59. numero 14. Idem in dictione, cæteri. Afflict. constit. super incisionibus. numero 22. & de dictio. alijs vide eundem decisio. 244. & Deci. consilio 86. propè fin. Pet. à Diaz. libro primo epit. delict. c. 1. numero 14. *Carauita.*

De furtis & seruo corrupto.

L. in ciuilem rem, in glo. in verbo, a dominis.] Vide omnino Glo. in constit. circa violentiarum. in versicu. per quascunque. ibi, si quidem res. & vide in materia Iodoc. in pract. c. 116. & 117. *Carauita.*

L. ciuile.] Quid si emitur nomine domini, vide Cæpol. caut. 70. quam cautelam intellige, si emitur minori pretio, secus si vero pretio: ita Gram. consil. 20. in ciuil. vide August. in addit. ad Ange. in ver. & vestem cœlestem in tractat. malefic. vbi si reperitur res furtiua penes hominem bonæ opinionis, non presumitur furtum, nec tenetur nominare furem, si iurat ipsum non cognoscere. & quid si reperitur penes exercentem illam artem, Parisien. in ver. tortura. versicu. si quis. *de Bottis.*

In ead. l. in glo. in verbo ciuile. in addit. ad glo. in ver. nam nemo cogitur.] Nec alium ma lefactorem. sed vide pro limi. Diaz. reg. 304. furem, vbi etiam pro ampliat. & reg. 332. *Carauita.*

In auth. nauigia.] Est correctam per constit. Regni. rapinas. & ibi Affl. in primo notab. & vide Afflic. in constit. dohanæ secreti. nu. 4. *de Bottis.*

In eadem authent. in versicu. aut sint nobis.] Hoc non intelligitur de Iudæis, vt declarat Petr. Santerna in tractat. de sponsi. mercator. in quinta parte. in fine. *de Bottis.*

In eadem authent.] Vide de materia huius tex. Constitu Regni. rapinas. & ibi Isern. & Afflict. & quæ ibi posui. & constitut. dohanæ secreti. & ibi Afflict. numero quarto. *Carauita.*

L. si quis seruo. in summaria l. in ver. punitur falsum licet non sit perfectum.] Adde Gram. decis. 38. nu. 14. & Capic. decis. 126. nu. 9. *Carauita.*

De operis libertorum.

L. qui manumittuntur.] Limita istum textum non habere locum, quando in manumissione dictum esset, vt à certo loco siue à patrono non discederent, vt dicit Glo. hic, quam sequitur Capic. in decis. 118. numero 10. *de Bottis.*

De libertis & eorum liberis.

L. si manumissus. in versi. sonè si is.] Vide Iaf. in l. tertia, §. primo, penultima columna. ff. de condic. ob causam. & Petr. Gir. singul. primo. vbi an iste tex. habeat locum in filio legitimato, & propter ingratitudinem reuocatur ad illegitimitatem, & multa alia ponit ad amplia. huius tex. *de Bottis.*

In ea. l. in verbo, filij etiam, qui possent.] Simile in constit. qui sciens. lib. 3. hanc l. allegat. Isern. de success. feu. num. 9. in princ. & ver. ex his. *Carauita.*

Vnde legitimi & vnde cognati.

L. non hoc.] vide Iasl. & si post tres. numero 13. ff. si quis caut. Deci. consil. 221. numero 9. vide etiam addit. ad Bart. in l. prima, numero 14. in ver. necessario. ff. si cert. petat. & omnino Solu. nuptia. libro primo, numero 66. & quæ dixi ad Bartol. in l. non solum, §. sed vt probari. nume. 12. de oper. no. nunciatio. & sicut dubia probatio non releuat probantem, vt hic, ita & dubia exceptio nō releuat opponentem. Afl. decis. 116. num. 6. & ideo quia probatio debet de necessitate concludere, equiuocum non probat. Franc. de Aret. consil. 7. versic. constat. autem. *Carauita.*

Vnde vir & vxor.

In authen. præterea si matrimonium.] An si tempore quo uir decedit, vxor laborat inopia, per hoc debeatur sibi quarta de bonis mariti diuitis, vxor perueniat ad pinguiorem fortunam, an ad dictam quartam sit admittenda: & vltra Decium, & Doctor. hic, vide Deci. consilio 24. quod sic, quem sequitur Andr. Tiraquel. in tracta. cess. causa, limitatio. quarta, numero secundo. & ad materiam huius text. vide Nigr. in C. 165. muliere dotarium. numero 22. & 39. & quod hic dicitur in l. prima, quòd vxor & maritus in successione adinuicem excludunt fiscum, tenet Isern. in constitutio. dohanæ secreti. & ibi Afflict. numero 9. Item ad materiam vide Cone. consilio 324. quarto volumine & consilio 178. secundo volumine. Item adde, quod hæc quarta non debetur in feudis capi. primo, §. fina. vbi Bald. not. de inuest. de re alien. fac. *Carauita.*

In ead. authen.] An hæc authent. procedat in concubina, Ange. in §. consideremus. in Authent. de triente & semis. dicit quod non. sequitur Guil. Bened. in capiti Raynutius. in ver. vxorem. numero 107. fol. 120. & in 5. decis. numero 140. cum sequen. latè de materia huius auth. fol. 133. & quid in vxore clerici. an excludat ecclesiam, Afflic. in consti. dohanæ secreti, nu. 6. & num. 9. an habeat locum iste tex. in Regno. an autem Baro succedat vasallo, vide Bal. in l. prima, infra, de hære. Iscur. quid si vxor tempore mortis viri est pauper, & postea efficitur diues, an habeat locum iste tex. Dec. consil. 24. & consil. 204. & Guil. Bened. vbi supra. *de Bottis.*

De collationibus.

Rubrica.] Adde quis teneatur conferre non solum pecuniam, sed etiam interesse a die mortis patris. ita Gloss. Parisien. in additio. ad Alexand. in consil. 97. nume. 12. volumine sexto. & adde, quod vbi alias collatio fieri debet, si secus appareret ex coniectura mente disponentis fieri non debet, & sic econtra, vt per Aimo consi. 125. nu. 5. & nu. 6. an possit renunciari beneficio non conferendi. *de Bottis.*

In auth. ex testamento.] An datis inæqualibus portionibus habeat locum collatio ex testamento, Deci. consi. 59. nu. quinto. Tiraquel. de legibus connub. in glo. 9. nume. 102. *de Bottis.*

De testamento militis.

L. captatorias.] Vide Guliel. Bened. in capit. Raynutius. in ver. conditionio primo. in principio. de testamen. vbi talis prohibitio est fauorabilis. & quæ dicatur captatoria, & multa ad materiam, vt ibi videre poteris per totum illud verbum. & vide Afflict. in decisio 371. *de Bottis.*

Qui testamen. facere poss.

Rubrica.] An committens crimen læsæ maiestatis possit facere testamentum, vide Capic. in decis. 120. nume. 62. & an anathema possit facere testamentum, vide Bald. in l. testamente fin. C. si penden. appellatio. inter. & Gottam in ver. anathema. & an prohibitus contrahere possit facere testamentum, vide Tiraquel. de legibus connub. in glos. numero 86. An meretrix vel committens vitium nefarium, vide Deci. in l. 1. nu. 6. & 7. sup. de secun. nupt. *de Bottis.*

L. si vero quis in verbo sanæ mentis fuit.] Ex quibus probetur testatorem fuisse sanæ mentis, vel non, tempore testamenti, vide Afflict. decis. 43. nume. quarto. & quod quis sit furiosus, vel mente captus, ex quibus prohibetur, vide Deci. cons. 86. nu. 7. & an credatur magis deponentibus aliquem esse sanæ mentis, quam deponentib. esse furiosum, vide Ant. Gabr. de testamen. conclus. 4. nu. 19. lib. 1. *Carauita.*

L. senium in vers. filium autem.] Sed vide quomodo possit, Cæpol. caut. 115. filiusfam. *Carauita.*

L. cum hæredes in glo. in ver. liceat.] No. quod lex loquens de Imperatore locum habet in Papa, sed an habeat locum in Rege, vide Afflict. constitu. si quis in posterum, num. 11. *Carauita.*

L. hac consultissima.] Quid si legata præcedunt hæredis institutionem, an valeat: vide Iason in consil. 26. volumine primo. & omnino Roland. consil. 82. vbi etiam quid si sint institui liceri, & quid in donatione causa mortis & i. de quo etiam per Suares in allegat. 20. num. 12. & ad materiam vide omnino Ioan. Dilectum de arte testandi. caut. 8. *de Bottis.*

In ead. l. in verbo ne sola nominum commemoratio.] Et ideo debet esse etiam & cognomen expressum. Afflict. constit. instrumentorum, nu. 2. & faciunt not. per Bar. in l. si in rem, ff. de rei vendic. *Carauita.*

In ead. l. in verbo mortis præcipui cogitatione.] Solo enim cogitatio mortis solitum sensum turbat, ita quod non potest dici perfectus, secundum Ange. hic. & anxietas mortis solet communiter citius, & prius tollere loquelam, quam auditum, vel alios sensus, Gram. decis. 73. numero 26. *Carauita.*

L. furiosum.] vide Pet. Duen. regu. 400. & Diaz. regu. 306. *Carauita.*

In eadem l.] Adde, quòd si furiosus testatur sapienter, prout quilibet sanæ mentis, valet eius testamentum, vt per Ias. hic; de quo Neuiza in sua silua, in ver. est nubendum numero 21. & Boer. in decisio 23. numero 62. vbi an præsumatur etiam factum tempore sanæ mentis. & multa ad intellectum & probandum furorem, vel insanam mentem, vide per Roder. Suares in allegatione prima, per totum, & de testamento facto per eum, qui incepit balbutire propter vicinitatem mortis, vide Rom. consil. 12. num. 6. volu. & consil. 8. numero 4. 15. volu. 3.

vide omnino Ioan. Dilectum de arte testandi, caut. 6. & ibi ad pias causas. *de Bottis.*

De testamentis & quemadmodum testa. ord.

L. Publicati.] An codicilli debeant publicari, Bald. in l. 2. in fin. C. de discusso. lib. 10. dicit, quod non, de quo Cotta in ver. codicilli. & Guliel. Bened. in capit. Raynutius. in ver. testamentum. lo tertio. nume. 70. & ad materiam vide Ioan. Dilectum de arte testandi, titulo de testam. ordi. caut. prima. vbi an possit publicatio fieri viuo testatore, & vide etiam in cautela 7. vbi qualiter debeant deponere. *de Bottis.*

L. si non speciali.] Not. quod testamentum debet sigillari coram præsentia testatoris, alias non valet. vide quod consuetudo, vel statutum in contrarium non valeret. Ange. in l. secunda. ff. eodem. Afflic. decis. 69. nume. 101. & limita istum textum non habere locum in codicillis, & donatione causa mortis. Matthes. notab. 125. nota singulariter. de quo Ioan. Dilectus de arte testandi, titulo 2. caut. 8. & ibi quot luminaria requirantur si fiat de nocte. *de Bottis.*

L. si testamentum.] Vide ad materiam regulæ huius leg. Deci. in consi. 403. nu. 13. & in consil. 357. nume. 5. & Couar. in 3. lib. variarum resolut. cap. 6. nu. 5. latissime, & per totum. *de Bottis.*

L. si vnus § de re.] Quid si vnus ex testibus dicit, quòd nõ interfuit. Affl. in decis. 166. nu. 5. & Capic. in decis. 29. ad materiam huius § vide late Alexand. in consi. 95. in secundo dubio. & ibi an credatur notario dicenti fuisse legatũ deletum de ordine testatoris. & quid si instrumentum testamenti erat penes testatorem, & an in reliquis valeat testamentum. *de Bottis.*

L. Ioanni.] Amplia istum text. habere locum etiam in testamento facto apud acta iudicis. Guil. Bened. in c. Raynutius. in ver. testamentum, nu. 17. 18. & 20. de testamento facto a domino castri habente merum & mixtum Imperium. *de Bottis.*

L. hac consultissima.] Ad materiam huius tex. vide omnino Afflic. in decis. 143. vbi an deficientibus istis solemnitatibus valeat vt testamentum nuncupatiuum, & Gram. in decis. 62. & Ioan. Dilectum de arte testandi, tit. de testa. ordin. caut. 1. *de Bottis.*

In eadem l.] Vide Soc. regu. 399. & de requisitis in testamento in scriptis, vide Affli. in decis. 143. & 144. *Carauita.*

In ead. l. in verbo rogatis testibus.] Si non apparet de rogitu testium, quomodo probari possit vide Deci. consi. 11. & adde, quòd rogatus non præsumitur etiam quod notarius dicat testes fuisse præsentes. Gram. deci. 62. nu. 1. & ibi per totum de materia. *Carauita.*

In eadem l. & verbo.] Quid si nõ apparet de rogitu, an possit probari per testes, & quot requirantur, vide Bald. in l. comparationes, 3. notab. supra, de fide instrumen. & an rogitus præsumatur, vide Gram. in decis. 62. in princ. & in quibus casibus possit fieri testamentum cum minori numero septimo testium, vide Guil. Bened. in cap. Raynutius, in ver. testamentum lo 1. adde tamen quod testes possunt rogari etiam post testamentum. Bal. in l. 6. infr. de fideicom. col. 3. *de Bottis.*

In eadem l. in verbo, ac non signari.] Vide Gram. decis. 62. nume. 7. & ibi nume. 15. vide an valeat vt nuncupatiuum. *Carauita.*

In § ex imperfecto in ead. L.] dispositio huius §. non procedit quando filij sunt inæqualiter instituti, ut Deci. concludit in consil. 10. nume. 6. post Rom. quem ipse allegat in consi. 383. an autem habeat locum in filijs naturalib. spurijs vel legitimatis, vltra Alex. & alios hic, vide Deci. consil. 610. num. 3. & an dispositio huius §. habeat locum in amico intimo, seu in testamento, in quo instituitur amico intimo, seu in testamento, in quo instituitur amicus, vide addit. ad Alciat. de præsump. regu. 1. præsumpt. 28. add. 1. & Cott. in memor. in verbo, auror licitus & vide ad materiam Gram. decis. 62. nume. 917. & per totum. *Carauita.*

In eodem § ex imperfecto.] istum tex. limita habere locum vbi testamentum est imperfectum ratione solemnitatis, secus si ex defectu voluntatis. Bart. in l. si is, qui ff. de testam. nam tale testam. non potest conualidari. Guido Pap. consi. 234. nu. 8. & ad materiam vide Fulgo. cons. 29.

punctus,

punctus in fine. & consil. 117. colum. 4. in fine. Ioannes quod ibi ad primum, & Bald. consi. 196. volum. 5. & an habeat locum in spurio legitimato, vide Cottam in ver. spurius legitimatus & Dec. consil. 258. nu. 6. limita tamen procedere quando æqualiter inter liberos disponit, secus si inæqualiter, vt per Deci. consi. 349. nu. 8. & consil. 361. nu. 1. adde tamen, quod non valet absque die factũ, vt per Iacob. Rebuf. in tracta. de chirographo, numero 91. vide ad materiam Boer. decis. 242. quid si in testamento scripto manu testatoris non publicato, vide Boer. in decis. 14. in 2. par. quid in testamento, in quo sunt instituti ascendentes, Barbat. in capit. Raynutius. numero 42. fol. 316. 2. colum. extra eod. Adde quod in tali testamento requiritur institutio hæredis. Alexander in consi. 72. in prin. Amplia illum tex. etiam si fuisset instituta filia fœmina, quæ per statutum non succederet stantibus masculis, vt per Fulg. hic, de quo vide Guliel. Benedic. in cap. Raynutius, in ver. duas. numero 181. secus autem si dixisset, filios meos hæredes instituo, quia tunc fœminæ non veniunt. Bald. in l. quicunque. versic. si statuto. supra, de seru. fugiti. & Guliel. vbi supra. & vide alios casus per Guliel. Benedic. vbi supra, in versicu. testamentestamentum, lo primo numero 70. cum sequen. vbi late de materia huius tex. adde, quod semper in tali testamento intelligitur clausula codicillaris. Tiraq. in l. si vnquam. in ver. libertis. nu. 86. vbi quid si est institutus amicus, & semper subintelligitur clausula omni modo meliori. Hippoly. singul. 36. an sufficiant fœminæ testes duo, Barbat. in cap. relatum, numero 25. eodem titu. & ibi an debeant esse rogati. an procedat in bastardis. Bal. in l. si qua illustr. C. ad Orfic. & ibi an in testamento in quo pater instituit, *de Bottis*.

In *auth hoc*. an testamẽtum factum coram duobes testibus, si insinuetur coram iudice, valeat, uide Bald. in l. pacta nouissima, in princ. C. de pact. & Guid. in decis. 325. vide Guiliel. Bened. in d. cap. Raynutius. in ver. testamẽtum: lo 2. nume. 9. cum seq. & in uer. testamentum. lo 3. nume. 3. vbi quid in codicillis. vide Barbat. in cap. relatum. nu. 10. extra, eod. vbi quid in reuocatione testamenti ad pias causas. *de Bottis*.

In *§. per nuncupationem. in eadem auth*. Quid si testamentum est factum cum septem testibus, & notarius in reassumptione hoc exprimit, sed instrumentum non subscribitur, nisi à tribus, an probetur, vide Afflict. in constitut. instrumentorum robur. nu. 4. *Caranta*.

In *eod. §. in verbo, vt testamentum fiat*. Quid si noluit testari in scriptis, & postea deficit aliqua solemnitas, an valeat vt testamentum nuncupatiuum, vide Gram. decis. 61. numero 24. cum praeceden. Afflict. decis. 69. nume. 3. & an testamentum factum tempore pestis sine hac solemnitate valeat, uide Afflict. decis. 134. Item adde quod testamentum esset factum cũ solemnitate hic requisita, potest probari per duos testes. Afflic. decas. decis. 14. num. 5. & Bertachi. in verbo, testamentum probat. & ad primum dictum quando quis uoluit testari in scriptis, & nõ ualuit, an ualeat ut testamentum nuncupatiuum, uide Afflict. decis. 143. & 144. *Caranta*.

L. *sancimus*. Pone quod aliquis fecit testamentum clausum & sigillatum, quod dimisit penes notarium, deinde illud sibi restitui fecit, & aperuit, an videatur ex hoc reuocasse dictum testamentum, vide prouinciale omnium prouinciarum, fol. .... vbi dicit, quòd non. uide Guid. in decisio. 220. & ibi an legata ad pias causas valeant. & quid in testamento ad pias causas, uide Barbat. in cap. relatum numero 10. extra, eod. m. Ias. consil. 131. volum. primo, ubi quid si post reuocationem dixit uelle decedere cum primo testamento, & uide Aret. in §. ex eo autem. Institutio. quibus modis testamen. infirm. Ruin. consilio nono, uolum. secundo. Aimo consilio 228. late Alexander in consilio 41. Roman. consilio 10. numero 9. uolum. 2. & consi. 6. num. 5. uol. eod. *de Bottis*.

L. *iubemus. in gloss. in verbo quemadmodum. in ver. sed quid si alius exprimat*. uide pro declarat. Afflic. decis. 143. ad istam glo. uide omnino Anto. Gabr. de testamen. consil. 2. lib. 4. *Caranta*.

L. *vestram prouisionem*. reuocatio testamenti qualiter probetur, Aimo consilio 23. numero 14. & in consil. 128. per totum. ubi de cancellatione testamenti, & in dubio, quod præsumitur cancellatum de uoluntate testatoris, nisi fuari in eo dispositum in piam causam. *de Bottis*.

L. *& ab antiquis*. Guido Papæ decisio 543. Decia. omnino consilio 284. & de testamento condito tempore pestis, quod sufficiant quinque testes, uide in tractat. de arte testandi, titu. de testamen. ord. caut. secunda, & in caut. 5. ponit quis debet probare, quod maior numerus inueniri non potuit in testamento rite confecto. *de Bottis*.

De hæred. instituen.

L. *si compensandi*. An in dubio uideatur legatum factum a marito animo compensandi, uide Socin. consilio 10. columna sexta, uolum. primo, & Paris. in consilio 69. col. fi. uolum. 2. & uide in l. creditorem, de lega. 2. quæ ibi addi. *de Bottis*.

L. *quoties. in summario l. in principio*. Vide M. Mant. lib. 2. loco commu. c. 14 & Diaz reg. 340. *Caranta*.

In *ead. l.* Vide Afflict. in decisio. 38. & per illum textum dicebat Bald. in consilio 473. primo uolumine. relatus per Capic. in decisio. 198. quod filius masculus succedens cum fœmina, qui solus debet habere feudum, non tenebitur ob feudum plus creditoribus, sed pro rata hæreditatis. de ueritate tamen uide ibi Capic. & quando institutus in re certa habetur loco legatarij, & in quibus loco hæredis, uide Guiliel. Benedic. late in cap. Raynutius. in uer. in eo testamento. lo primo. num. 255. cum seq. *de Bottis*.

L. *cum in liberis in ver. hæredem hæredis testatoris esse hæredẽ*. uide M. Manta. libro secundo loc. commu. cap. 31. & glo. in uer. per quascunque. in constitut. circa uiolentiarum. *Caranta*.

De institutionibus.

L. *generaliter*. Quid si talis dispositio est facta filio naturali, uel spurio, uide Suarez ubi supra, numero octauo. Adde quòd quandoque coniuncta resoluitur in disiunctam, puta si est facta substitutio pupillo, si in pupillari ætate, & sine filijs moriatur. Alexand. consi. 129. *de Bottis*.

In *ead. l. in § cum autem*. Ad materiam istius text. uide late Bald. in leg. cum acutissimi. C. de fideicommiss. & Deci. consilio primo, numero 7. & 8. limita non habere locum, quando per fideicommissum esset uacata ecclesia, Hippoly. singul. 131. quid in alijs relictis ultra portionem debitam a iure taxatam, uide Suarez in allegat. 27. num. *de Bottis*.

De impub. & alijs subst.

L. *precibus. in summario l. in verbo admittitur ad hæreditatẽ*. Sed uide quomodo taliter substitutus possit excludi, per Cœpol. caut. 117. si pater. *Caranta*.

In *ead. l. in prin*. Vide an hunc tex. Afflic. in decis. 38. ubi de materia. *Caranta*.

L. *humanitatis*. Ad intellect. huius leg. vide omnino Deci. consilio 371. & quid si relinquatur minus legitima, uide Alexandr. in consilio 115. in fine. an eucem furiosus si præteritus dicat testamentum nullum, in uerbo, in eo testamento. lo primo. numero 138. *de Bottis*.

L. *si quis duobus in versic. & filius eadem*. Vide, quid per hanc rationem Ioan. in capitul. pœnitentia. lo secundo, de pœnitentia, distinctione tertia, tenet, quod filius potest ieiunare pro patre. ad quod ad de Igneum in l. prima, in principio, numero 66. ff. ad Syllanianum. & de regu. huius legis, uide Bologn. consilio 12. ubi inter alia ponit quod habet locum etiam in substitutionibus. *de Bottis*.

De liberis præteritis exhær.

Rubrica. Adde quod licet filius præteritus rumpat testamen-

mentum, secus tamen est in fisco succedente filio propter delictum. Bald in l. si qua pœna, ff. de his, qui sunt sui vel alie. iur. & Cremen. sing. 12. & faciunt no. per Affl. in decis. 285. *de Bottis*.

In auth. ex causa, in verbo, quantum ad institutiones. sed de his, quæ non possunt stare sine institutione (vt substitutio) vide Ripam in l. moribus, num. 33. ff. de vulga. & pupilla. & vide ad istam auth. M. Mant. lib. 3. loc. com. cap. 61. *Caranita*.

In ead. ing. l. in verbo cætera in verbo item si hæc verba dixit. Iaf. hic dicit, & Castren. com. uni. et tenere contra glo. videlicet vt filius teneatur restituere hæreditatem hæredi scripto, retenta sibi quarta Trebellianica, & legitima, vel Trebellianica tantum, si fuerit alius successor, vide concord. & limita. per Diaz regu. 90. clausula codicillaris. *Caranita*.

De posthumis hæred. instit.

L. quod certatum. Vide Fulgos. consil. 69. punctus talis est, relatus per Hippol. in sing. 106. vbi filius natus in quinto mense licet vixerit per mediam horam, non tamen rumpit testamentum. *de Bottis*.

De iure deliberandi.

L. licet. Vide pro limitat. Afflict. decis. 13. nume. 12. & vide Pitr. Anglib. in consuetu. Aurelia. folio mihi 160. *Caranita*.

L. nec emere. Rom. in l. 2. ff. solut. matrimon. ponit 58 casus, in quibus quis ad contrahendum compellitur inuitus. & Afflict. in prælud. Constitu. q. 3. ponit nonnullos alios, & Soc. regu. 435. vendere. & Niger. in Constitu. regni grauamina nume. 43. 64. 65. 87. & vide Bar. in l. apud consulum 4. de debit. ciuit. lib. 11. Iser. & Afflict. in consti. omnes not. & constitu. magistris procuratoribus, numero primo. quæ constitu. concord. cum hoc text. vnde etiam constitu. omnes officiales, & ibi Afflict. in fine, & eundem constitu. ad instructorum, numero 3. & quæ post. ad Bartol. in l. filius familias, §. inuitus, ff. de procurat. & Frerc. de subfeudat. lib. 2. versic. 38 authoritas. & Gramma. decis. 75. & Petr. Ducu. regu. 297. limit. secunda. *Caranita*.

In ead. l. vide Doct. in Constitu. regni, omnes officiales & Muder. in constitu. reg. grauamina. numero 43. 44. & limita vt per Gramma. in decisio. 75. & Soc. in fallent. suis in regu. 435. & Tiraquel. remissiue in præfatione tractatus de retr. num. 6. in fine. & Doct. in §. Institut. de donat. Afflict. in tertia quæst. Constit. regni latissime Felyn. in capit. primo, de Iudæis. Vbi ponit plures limitatio. & vltimo Couar. in tertio libro, variar. resolu. cap. 14. per totum, & vide Alexan. in l. 1. nume. 45. ff. solu. matrimo. vbi ponit quod pro erectione furcarum potest cogi quis vendere territorium. vide Barbat. in cap. primo, de emptio. & venditio. & ibi addit. vbi multa notanda. *de Bottis*.

L. si infans. Quid si vna cum patre superest frater vel soror infantis defuncti, an succedant simul cum patre iure. tenetur ex l. defuncti infra ad Tertull. vide Doctor. in consil. 47. & l. 28. & si extat etiam mater, vide Bart. in l. leg. venere collat. de acquiren. hæred. *de Bottis*.

L. quidam eligio. pro limita vide Rom. in reg. qui patri. nume. 14. 15. ff. de acquirend. hæredi. & Diaz reg. 311. *Caranita*.

L. Scimus. Adde quod inuentarium operatur separationem bonorum. Bald. in lege prima, C. de bonis author. iud. poss. & vide ad materiam huius legis Ioan. Dilectum de arte testandi folio 130. caut. 8. Adde quod in leg. vel aliter totum debet habere actio bonorum defuncti etiam non confecto inuentario, Bald. consil. 221. volum. quarto, in nouis, & an minor restituatur aduersus omissionem inuentarij, Guid. Pap. decis. 140. & l. si hæc, & quid si læsus succedit clerico, coram quo iudice fit faciendum inuentarium, Guido Pap. decis. 261. & an filius vel ecclesia teneatur conficere inuentarium, ne teneatur vltra vires hæreditarias, Guid. Pap. in decisio. 335 & 371. & Nicol. Boer. in loco a fisco ad ecclesiam, folio 93. an post aditionem simpliciter factam possit confici inuentarium infra tres menses, vide Pau. Salicet. hic, an mulier restituatur aduersus omissionem inuentarij, vide Bald. hic, & quid in vxore, an eius dos confundatur si non confecit inuentarium. Baldus in §. exactio. de rei vxo. actio. Adde quod hæres cum benefic. inuentarij non constituitur in mora per interpellationem ante liquidationem hæreditatis. Aimo. consilio. 89. numero quinto, & an defunctus possit prohibere confectionem inuentarij, vide Aimo. in consilio 174. & ibi an valeat statutum contra benefic. inuentarij, Couar. in c. primo, de testamen. & an fideicommissarius non conficiens inuentarium teneatur vltra vires, Aimo. consil. 19. numero 16. & an hæres occultans rem hæreditariam priuetur benefic. inuentarij, vide Abb. in consil. 73. numero 7. 8. volumine secundo, & adde quod si creditores confiteantur hæreditatem, cuius hæres non confecit inuentarium, non fuisse soluendo, quod tunc hæres non tenetur in solidum, sed quatenus bona hæreditatis sufficiunt, Paulus de Castro. in l. ratione, §. quod vulgo, ff. ad legem Falcidiam & Cæpol. caute. 7. Adde quod confectio inuentarij est necessaria respectu creditorum, & legatariorum, Carol. Mol. §. decimosexto, numero 14. addo quod talis hæres cum beneficio legis & inuentarij potest reuocare alienata per defunctum, si erant sua, vt per Guid. in consil. 135. in fine, quid si temere litigauerit cum creditoribus defuncti, an inuentarium excuset eum ab expensis, vide Baldum in consil. 272. cum sequenti. incipit Lonisius primo volum. in antiqui. & Alexan. in consil. 2. quinto volum. & an exceptio inuentarij possit opponi post sententiam, Doct. in leg. ex diuersa, §. finali. ff. solu. matrimon. & de materia conficiendi inuentarium, vide Cottam in §. inuentarij confectio Gul. Bened. in verbo, mortuo. lo primo, numero 398. & quid si hæres post aditionem hæreditatis obligauit se ad debitum hæreditatis, an sibi prosit inuentarium, Aret. consil. 139. Dec. consil. 300. numero 8. & consil. 137. adde tamen quod filius detrahit legitimam etiam non confecto inuentario. Bartol. in auth. sed cum testator, infra ad leg. Falcid. de quo Alexander. in consil. 43. numero nono, & ibi aliquid de Trebellianica. Quid si vertitur lis super petitione hæreditatis, quando incipiat istud tempus cōficiendi inuentarium, Bal. in l. facultas. C. de iure fisci, dicit a die finitæ quæstionis. sequitur. Gul. de Bened. in capitu. Raynutius in verbo, mortuo in primo, numero 398. & ibi numero sequen. quod iudex non potest hoc tempus abbreuiare. an autem durante tempore cōfectionis inuentarij, intra quod hæres non potest molestari, vt in §. licentia. possit dari curator hæreditati ad instantiam creditorum, vide Ripam in lege secunda, §. fina. numero 8. ff. de priuileg. credit. an possit statui dilatio hæredi per iudicem ad instantiam creditorum, vt deliberet, vide Alber. hic, & donec conficitur inuentarium possit hæres administrare. Alb. hic in §. fin. autem dubius nume. 6. tenet quod sic, & quid si soluit debitori vel legatario antequam faciat inuentarium. vide Io. Fabr. in §. extraneis, in fine, Institut. de hæred. qual. & diff. *de Bottis*.

In ead. l. in verbo, venerabili signo crucis. Quid si nec etiam sciat facere crucem, vide glo. in constit. instrumentorum robur. in verbo. assumatur, quæ concord. cum hoc tex. & alia adducit. *Caranita*.

In §. & si prælatam eiusd. l. quid si erat hæredis & defuncti communem, an inuentarium iuuet. vide Bal. in l. quedoris, in fine, solu. matrim. & ibi Alexan. & Cott. in ver. inuentarium, & quid si obligatio incipiat in personam hæredis, Dec. in consil. 251. nu. 4. quid si hæres cum beneficio legis & inuent. teneat hæreditatem valentem centum pro mille, an teneatur pro mille satisfacere creditoribus. Iaf. in l. quamuis, inst. de leg. dicit, quod pro centum tantum, sequitur Gul. Ben. in c. Raynutius, in verbo mortuo. lo. pri. nu. 399. vide aliquos alios, in quib. hæres, licet non conficit inuentarium, attamen pro viribus hæreditarijs, per Alex. in §. isto in prin. *de Bottis*.

In §. in computatione in gl. in verbo, confundatur in verbo sed quod si statutum erat in inuentario. ista glo. est sing. & non reperitur alibi, secundum Doct. hic, ad hoc quod statutum simpliciter disponens aliquid debet intelligi secundum ius commune, etiam sic ita intelligendo nihil addat iuri cōmuni, ne quid indebite dari huius patiatur, de quo etiam vide Bald. l. cum a matre, circa fin. C. de rei vendi. & Ni-

& Nicol. Boer. in lo. à rat. leg. strut. seu limit. ad restric. ipsius, Dec. consil. 37. num. 7. & faciunt not. per Afflic. decis. 402. num. 5. *Carauita.*

In § ead. in glo. in verbo, compellantur. in verbo, item pone, quod idem hæres.] an si hęres vel tutor errauerũt in inuentario possint suum errorem corrigere. vide Vital. in trac. claus. §. de errore inuentarij. fol. 149. *Carauita.*

In §. donec.] an sententia lata contra defunctum exequatur contra hæredem intra tempus conficiendi inuentarium. vide Paul. hic, & Afflict. decis. 145. an autem possint creditores petere quod detur curator hæreditati iacenti, vide supr. in versi. vt intra triginta dies. & quid in pupillo restituto ad faciendum inuentarium, Suares in repet. l. post rem iudicatam. fol. 557. col. 1. quid si inuentarium est confectum ante tres menses, vide Angel. & Imo. in l. 1. §. hæc stipulatio. ff. si cui plusquam per l. Fal. *de Bottis.*

In §. fin vero postquam.] fallit in fisco, & ecclesia. Euerar. in loc. à fisco ad ecclesiam, sed de ecclesia vide Abb. in consil. 72. Item limita hunc §. vt per Bald. l. facultas. numero 11. infra, de iure fisci libro 10. & vide quomodo excusetur, si non confecit, Cępol. caut. septima, hæres. *Carauita.*

In § & hac quidem in versi. sed quia quidem.] ad declar. huius tex. & plene de tempore dato hæredi ad deliberandum tam de iure prætorio, quam ciuili. & de illius prorogatione, & coarctatione, vide Iac. Men. de arb. iud. lib. 2. cent. prima, casu 50. nu. 6. *Carauita.*

De repudian. vel abstinen. hære.

L. si quis.] limita istum tex. non habere locum, si talis repudiatio est facta in iudicio. Bald. in l. 2. C. de in. & fac. ign. cum alijs per Cottam in verbo, iudicis præsentiam, & vide Gui. Bened. in c. in Raynutius. in ver. si absque libe. lib. 2. nu. 52. & nu. 61. cum seq. vide plures limit. per Petr. Duen. in reg. 147. & Ferdin. Vasque. in 1. lib. controuersiarum forensium. ca. 1. nu. 31. vbi quid si ab alio adeatur hæreditas. *de Bottis.*

In ead. l. in principio l.] an dispositio huius legis procedat dato substituto vulgari: & an facta abstinentia per suũ hæredem, statim sit locus substitutioni, vide late per Rip. in l. hæredis. numero 126. ff. de vulga. & pupilla. *Carauita.*

De edicto Diui. Adri. toll.

L. quamuis.] adde idem esse si allegatur testatorem fuisse minorem, vt per Dec. consi. 509. col. 2. vide Capic. in decis. 25. *de Bottis.*

In ead. l. in glo. in verbo, quamuis. in secunda in ver. aut statim vult probare eam filius.] quando dicatur statim probare, & quod tempus sit statuendum, vide Iac. Men. de arb. iudic. l. 2. casu 12. *Carauita.*

L. edicto.] vide in hac l. omnino Dec. consi. 84. & an in materia huius l. detur testium repulsa, vide Iac. Menoc. de arb. iud. lib. 1. q. 32. nu. 11. *Carauita.*

In ead. l.] an beneficium huius l. sic habeat locum & competat fideicommissario vniuersali, vide Gui. consi. 140. nu. 7. & an habeat locum in feudis, vult Afflic. in decis. 119. & ibi nu. 6. ponit bonam quæst. videlicet. quod licet hoc remedium non detur contra tertium possidentem, intelligitur quando tit. est quæsitus ante mortem testatoris, secus si post, & istud remedium dicitur poss. storiũ quasi recuperandæ. An habeat locũ in episcopo, casu quo pauperes sint instituti hæredes, Bal. in l. si quis ad declinandam. nu. 14. C. de episc. & cler. an autem appelletur a sententia lata iuxta sententiam huius l. vide Couar. in capit. 23. prac. q. fol. 171. versi. 3. conclusio. & ibi an remedium attentatorum habeat locum præcedente tali appella. & an appelletur, vide Vicellum in concordantijs glossarum, fol. 7. colum. 4. An dispositio huius l. habeat locum etiam testamento non publicato, vide Dec. consi. 225. in princ. & an habeat locum in feudo, Bal. quod sic. in c. 1. nu. 5. de succes. feud. *de Bottis.*

In ead. l. in addit. ad text. in verbo, vicesima partis. in fine.] Et vide ad hanc l. M. Maut. lib. 2. loc. comm. capit. 25. & an dispositio huius l. habeat locum in feudis, vide Afflict. const. hac edictali. numero septimo, lib. 1. *Carauita.*

In ead. l. in verbo, non cancellatum.] vide Cott. in memor. versic. instrumenta publica. & de ratione vide Dec. consi. 84. nume. 8. *Carauita.*

Si quis aliquem test. prohib.

Rubrica.] ad materiam huius rubr. vide Gul. Bened. in ca. Raynutius. in verbo, condidit. lo. 2. per totum, & Thom. Gram. in consil. 26. in ciuil. & adde quod iudex ex officio potest ire ad domum infirmi cum not. & testibus, vt conficiat testamentum. l. cureut magistratus. ff. de testibus. *de Bottis.*

De his quib. vt indig.

L. 1. limita istum tex. cum toto titu. non habere locum, quando pater hæredis occidisset defunctum, secundum Albericum relatum per Ias. hic. & Cott. in verbo filius patrem. de quo latissimè Gul. Bened. in c. Raynutius. in verbo, condidit. lo. 2. & ad materiam vide Aimo. consil. 119. nu. 3. *de Bottis.*

L. Pollo.] ad intell. huius l. vide Curt. l. 1. §. si procurator. nu. 33. ff. si quis ius dicen. non. *Carauita.*

L. cum Syllanianum in verbo, ne Princeps Philosophia.] Rarò hodie Princeps iurista inuenitur, sed hoc intelligitur, qñ est cum consiliarijs. Andr. in c. 1. nume. 10 qui inc. ... teneant. & Affl. in constit. disputare. nu. 6. & And. in præ. lud. nume. 25. versic. nec etiam. & qui success. ten. nu. 16. *Carauita.*

De codicillis.

Rubrica.] Codicilli veniunt appellatione testamenti largo tamen modo, vt per Bald. in l. fin. 2. q. sup. de edicto Diui Adr. tollen. Quod declara vt per Cottam in verbo, codicilli, & ibi an debeant publicari, & quomodo habeant relationem ad testamentum, vide omnino Dec. consil. 361. nu. 2. *de Bottis.*

L. hæreditatem.] limita vt per Gul. Bened. in c. Raynutius. in verbo, testamentum. lo. 3. nu. 55. & per Dec. in d. cons. 361. nu. 4. vbi limita non habere locum, qñ adimitur fideicommissum, secundo, quando in testamento inter liberos, tertio, quando ademptio valeat iure fideicõmissi, quarto, quando declaratur aliquem ex hæredibus indignũ esse. Item limita non habere locum in ademptione institutionis filiorum etiam in re particulari. Hippo. sin. 5. 49. & Alexan. in consi. 154. coll. 1. 2. vide Ioan. Dilectum. de arte testandi, caut. 10. tit. secundo. *de Bottis.*

In ead. l. in versi. verbo tamen.] vide Soc. reg. 159 Hęreditas. & Diaz. reg. 309. hæreditas. *Carauita.*

L. ne codicillos. in glo. in verbo, probari. in v. r. præsumitur enim sana mentis.] & ideo magis credi debet de sana mente deponentibus quam contrarium, cum sit conforme iuri communi. Gram. decis. 79. nu. 23. & ibi vide an concludant testes deponentes aliquem infamem. *Carauita.*

L. si quis.] vide Afflic. decis. 234. num. 2. & ibi pro intel. vide omnino Ant. Gab. de act. concl. 3. lib. 2. *Carauita.*

In ead. l.] limita istum tex. habere locum in actore agente, secus autem in reo excipiente de testamento, & postea de codicillis. ita Afflic. in decis. 134. & limita vt per Gul. Bened. in capitu. Raynutius. in verbo, testamentum. lo. tertio, numero 71. & vide latissime per Boer. in decis. 35. *de Bottis.*

In ead. l. in glo. in verbo, quinque testes.] Tiraq. in l. 9. nu. 48. de ll. connub. quid si omnes testes essent fœminæ, an valeat. vide Barbat. in capi. relatum. 9. colum. de testamen. Gul. Bened. in capi. Raynutius. in verbo, testamentum, lo. 3. nume. 63. de testam. & lo. Dilectum de arte testandi. tit. 2. caut. 2. nu. 8. *de Bottis.*

De legatis.

L. quamuis.] Dec. consi. 485. 357. 526. 621. Alexan. in consil. 22. in fine. *de Bottis.*

L. quo poss.] limita vt per Alexan. in l. prima, §. per seruum corpo-

corporaliter. ff. de acquir. possess. & omnino Tiraq. in præfat. tract. de retrac. nu. 36. quid in donatione inter vi. & vxor. Tiraq. in l. si vnquam in verbo, libertis. numer. 105. *de Bottis*.

L. non est dubium.] vide Guid. in consil. 115. Dec. omnino consil. 243. per totum. & Gul. Bened. in cap. Raynutius. in verbo, si absque lib. fol. 84. numer. 145. & Dec. consil. 414. colum. fin. vbi etiam an habeat locum in fideicommissis. & consil. 438. in fine. & Alexander in consil. 124. in fin. *de Bottis*.

In ead. l. in principio.] an hæc lex procedat in muliere, & quid si testator dedit licentiam ingrediendi authoritate propria, vide Rip. in cap. sæpè. nume. 92. de restit. spoliat. vbi numer. 93. habes, an remedium huius legis detur pro recuperanda possessione, sicut datur ad pœnam. *Caranita*.

L. cum alienam. versi. quod si fuam.] Amplia istum text. habere locum etiam si esset factum legatum amico singulari, quia amor & consanguinitas æquiparantur. Bald. in l. vt vim. §. 9. ff. de iust. & iu. Cotta in verbo, amor. & ibi quid si esset factum piæ causæ. *de Bottis*.

L. vxor.] Adde Alex. in consi. 9. nu. 14. volum. 6. & Alexan. consi. 95. nu. 8. & 9. & nu. 11. ponit quid si sint designati confines. *de Bottis*

L. in annal. bus.] vide Couar. in 3. lib. variar. resolu. capit. 9. in fine. Soc. consil. 68. volum. 1. Alexander in consil. 23. *de Bottis*.

L. cum quæstio in §. sed & aliam, in fine §. in verbo in omnib. etenim testatoris.] de voluntate testatoris seruanda multa Dec. consi. 15. nu. 2. vbi videas quæstionem notab. quam decidit propter hoc. *Caranita*.

De verb. & rerum signif.

L. sæpe num.] Fallit multis modis positis per Socinum in reg. 43. vide Nig. in C. reg. itaque ut nullus, in fine. *Caranita*.

In ead. l.] limita vt per Felinum in cap. ad vestram. col. 2. extra. de iureiurand. & latissimè Petr. Duen. in regu. 86. *de Bottis*.

In ead. l. in verbo, non esse fideiussorio.] vide pro ampliatione, & limitat. Petrum Duen. regu. 86. cautio prolata. *Caranita*.

L. cum quidam.] hæc l. nō procedit in dote. Bal. trac. de dote sexta. par. 26. & Diaz. regu. 73. *Caranita*.

L. suggestiones.] Vide Doctor. in lege 2. num. 69. 70. 71. ff. de reg. iur. vide Couar. in cap. 38. prac. quæst. per totum. *de Bottis*.

In ead. l. in verb. gradatim fieri.] Ad declar. vide Pau. hic & Dec. in consi. 1. in princ. *de Bottis*.

De indicta vid. toll.

Rubrica.] ad materiam huius rubri. adde quod si maritus legauit vxori suæ centum, si vidualiter vixerit, debetur legatum etiam si religionem intrauerit. Bald. in l. Deo nobis. num. 14. de Episcop. & cler. & an talis conditio requirat perpetuam viduitatem, vide Cottam in verbo, vidualiter. & an sit differentia legare vsumfructum vxori, si vidualiter vixerit, vel donec vidualiter vixerit, vide Cottam in verbo, vxor. & de viduitatis conditione apposita per virum, si implicatur per transitum ad monasterium, vide Gul. Bened. in capit. Raynutius in verbo, qui cum alio matri. contrahens, numero 171. & sequen. vbi etiam de conditione, si castè vixerit, quid importet, quando imponitur à viro vel filijs, & quid quando ab extraneo. & vtrum possit transire ad secunda vota, & quid si non portat vestes nigras, vel non plorat virum, vide ibi. & quod si contrahat secundum matrimonium, sed ignominiosum, quia non cum pari. vide vsque ad finem illius verbi. & ibi numero 219. quid si contrahat, tertium matrimonium. *de Bottis*.

L. ambiguitate.] quid si relinquit alicui, si monasterium intrauerit, vide Ias. in Auth. cui relictum inf. eo. & Cottam in ver. quod à dicto Gu. Ben. *de Bottis*.

In auth. cui relictum in glo. in verbo, contracto. ver. vt si reliquo.] vide Io. Pen. Ices. in prac. papien. in lib. ad dotes & vsumfruc. in verbo, donec. nume. 3. & Angel. in §. quod verò in Auth. de nupt. vnde sumpta est hæc authent. & Io. de Gatin. in rubr. C. de secund. nupt. in qua pœna, vbi an habeat locum in masculo virgine, seu qui aliàs non nupsit. *de Bottis*.

De fideicommissis.

L. si probauerit.] adde, quòd in restitutione hæreditatis venit etiam illud, quod hæres recuperat ex pacto de retrouendendo, dummodo fideicommissarius hæredi soluat pretium Dec. consi. 218. num. 5. & adde quod fideicommissarius debet probare dominium testatoris rerum, quas petit. Aimo consi. 61. nu. 6. amplia in quacunque relicto ad pias causas, Gui. Pap. in decis. 576. Gul. Bened. in c. Raynutius. in verbo, si absque liberis. fol. 87. nume. 179. cum seq. & vide Aim. de antiq. fol. 53. nume. 15. cum seq. *de Bottis*

In eadem l. in addit. ad tex. in verbo, si probauerit.] & eam amplia vt per Huera. in loco ab alimētis. verbo, tertio istud facit. & limita, vt per Diaz. regu. 31. *Caranita*.

L. ab eo.] illa lex non procedit quando adest coniectura de mente testatoris. Parif. consi. 52. nu. 5. 3. volum. & consi. 90. nu. 42. 2. volum. *Caranita*.

In ead. l.] Vide & limita vt per Ias. in consi. 13. primo volum. & Gul. Bened. in ca. Raynutius. in verbo. adijciens. prima colum. & in verbo, si absque lib. fol. 78. nu. 56. cum seq. *de Bottis*.

L. post mortem.] adde pro intell. Rom. in l. stipulatio ista. §. inter certum. num. 17. de verb. oblig. & vide Diaz. reg. 288. *Caranita*.

L. quamuis in gl. in verbo, iurauit, in verbo, ex hoc tacitè.] per hanc glo. Bal. hic in princ. concludit, quod quando vna tantum ratio in aliqua disputatione reddi potest, illa debet haberi pro expressa, & plura adducit Barbat. ad ipsum, & Dec. consi. 15. nume. 2. in fine. & Nig. in capit. ad hoc. num. 145. 2. limita, & Affl. in Constit. Comes Baro. nu. 3. & Ripa in l. si constante. num. 65. ff. solu. matrimon. Affl. in constitut. intentionis. nu. 32. & in constitut. asperitatem. nu. 11. *Caranita*.

L. si veritas.] Aimo de antiqui. folio 34. numero 41. & folio 53. numero 18. Ioan. Dilectus latè de arte testandi, titul. secundo caute. tertia, per totam, vbi ponit limit. *de Bottis*.

L. instrumenta.] Adde, quod si iuret se non habere talia instrumenta, non cogitur exhibere. Bald. in cap. vasallus. in fine. si de feu. fue. controu. & vide ad materiam Bald. consi. 250. vol. 1. *de Bottis*.

L. cum antissime.] pro declaratione huius l. vide Parif. consil. 40. nu. 36. vbi nume. 37. impugnatur opinio Socin. & seq. 3. vol. *Caranita*.

In auth. hoc amplius in summario auth. in verbo, puniatur.] sed an deuoluatur executio testamenti ad Episcopum, vide Afflict. constit. instrumentorum robur. numero 11. *Caranita*.

In ead. auth.] vide Rebuff. in tract. de sentent. prouisi. nume. 88. & sequen. & nu. 85. vbi habetur quibus pœnis puniatur non adimplens voluntatem testatoris. Adde, quod casu quo filius non restituit malè ablata per patrem in testamēto legata, priuatur legitima, vt per Gul. de Bened. in cap. Raynutius. in verbo, reliquit. nume. 41. & in verbo, si absque lib. fol. 88. nume. 194. vbi latè de materia. & glo. Parisien. in §. 8. glo. 3. nume. 9. 10. 11. Alexand. in consi. 43. nume. 7. & seq. vbi quid in Trebellianica. *de Bottis*.

Communia de leg. & fideic.

L. non ē.] an legatarius possit intentare possessorium, Guid. Pap. decisio. 483. & quatenus disponitur in hoc text. quod dominium rei legatæ transit rectà via in legatarium absque traditione, limita non habere locum, quando testator legat rem alterius etiam hæredis, & etiam interueniente consensu domini, vt per Angel. hic, & Tiraquel. de legibus connub. in gloss. 3. numero 153. & limita istum textum disponentem pro legato dari tres actiones, multipliciter per Gul. Bened. in c. Raynutius in verbo, si absq; lib. moreretur. fol. 85. nume.

nume. 155. cum sequen. an istæ actiones competant pro legatis factis in codicillis, item an pro legatis, quæ conseruantur per aut. ex causa, item an pro legatis, quæ conseruantur per titu. si quis om. ca. test. item an pro legatis quæ conseruantur per titu. de lega. præstan. vide ad omnia Pet. Duen. in reg. 15. vbi etiam an possit pro legatis agi via executiua, an actio hypothecaria competat, quando non potest præstari res legata, & agitur ad æstimationem, vide gl. in §. nostra autem consti. in verbo, per hypothecariam, & ibi Ang. Instit. de leg. & quæ ponit Camer. in c. Imperialem. fol. 28. col. 2. *de Bottis*.

In *ead. l. in verf. & insuper.*] No. quòd pro legatis datur tacita hypotheca, quod amplia, & limita, vt per Nicol. in trac. de pigno. in 4. memb. 2. par. nu. 157. & an habeat locum pro vsuris legati non soluti, & quando incipiat, vide eundem cum quinta par. 1. memb. nume. 11. & an ista tacita hypotheca competat in feudis remansis in hæreditate, Beneuentanus in c. Imperialem. fol. 15. litera. f. & non. an pro donatione causa mortis, vide Rip. in l. num. 36. ff. de leg. 1. quando incipiat hypotheca in legatis conditionalib. vide Bal. nou. in tract. dot. in 10. par. in fi. Neguf. in dicto primo memb. 5. par. nu. 12. *de Bottis*.

In *ead. l. in verfic. in omnib.*] quid in legato dotis, vide Doct. post glo. in l. cum ab vno. ff. de leg. 2. Sal. in l. pro hæreditariis C. de actio. hæredi. Bal. nou. in trac. dot. 8. par. priuil. 31. *de Bottis*.

L. *si duob. in verbo, medicos autem & obstetrices.*] per hunc tex. dicit Specu. in tit. de salar. §. fi. in princ. & gloss. 2. in cap. sane. 14. q. 5. medicos non esse maioris authoritatis, quam obstetrices, cum pari æstimatione apprecientur, & sic sentiunt gl. & Spec. quòd non est dandum maius salarium medico, quam obstetrici, secundum Rip. in trac. de peste. 4. medicorum auxilio, nu. 106. vbi dicit ipse non credere hunc tex. in ista æquiparatione velle hoc, quod ipsi sentiunt, sed aliter debere intelligi. Pet. tamen de Bellapert. hic tenet opin. Spec. & gl. dicens, quòd cum obstetrices sint medicæ, & tam medicorum quàm obstetricum officium sit vile, à pari debent procedere; prædictis adde omnino videndum Andr. Tiraq. in trac. nobilit. c. 31. nu. 389. & sequen. vbi multa in laudem medicinæ, & vilipendium medicorum. *Carauita*.

§ *sed & si quis. in ead. l.*] ad declar. vide Iac. Meno. de arbi. iud. lib. 1. quæst. 22. nu. 7. & lib. 2. cent. 1. casu 44. nume. 2. *Carauita*.

In § *fin. autem sub conditione. in verbo. ab initio causa.*] vide pro intell. glos. Parisi. tit. 1. §. 22. nu. 126. fol. 199. colum. 4. *Carauita*.

In *eod. § in verf. sed in his.*] limita non habere locum, quando emptor & venditor haberent iustam causam ignorantiæ, quia tunc ageretur ad pretium, vt per Proles. in gu. 23. & per Dec. consi. 236. nu. 7. vbi late de materia, & an talia alienata computentur in legitimam, ibidem nume. 9. *de Bottis*.

In *auth. res, quæ.*] ad intel. vide Doct. relatos per Cottam in verbo dos habet. & ibi an possit alienari pro alimentis, quid si per restitutionem dotis interuenit fideiussor, an debeant prius discuti bona fideiussoris, vide Io. Lup. in repet. rubr. extra. de donation. inter vir. & vxor. §. 14. nu. 2. & in § seq. vbi late de materia huius auth. & quid in feudalib. vide Camera. ium in c. Imperialem. fol. 48. litera, o, *de Bottis*.

In *ead. auth. in verbo. permittitur res prædictas.*] vltra Doct. hic huius l. dispositio ampl. & limit. vt per Soci. regula 82. alienari prohibitum. sed an res istæ possint ad longum tempus locari, vel præscribi, & vsucapi, vide eundem regu. 24. & 13. vide etiam eundem regu. 38. bona restitutioni. quia multis modis limit. quod hic dicitur in princip. & eundem regu. 324. prohibita alienari, & an in remunerationem possint alienari, vide Ben. Vad. regu. 37. donate. post regu. Soci. & Pet. de Rauen. in suo alphabe. verbo, remuneratio folio mihi 119. vbi vide, quæ addidi. & pro amplist. vide Arium Pinellum in l. 1. 3. par. nu. 102. inf. de bon. mater. & hanc auth. alleg. Iser. de succes. feud. nu. 9 verbo, hæc differunt. *Carauita*.

In *ead. auth. verf. neque meliorationes*] hoc de meliorationibus intellige quando agit pro eis contra venditorem, secus si contra eum, cui sit restitutio. quia possunt peti & retineri meliorationes: ita declarat glo. in consuetu. Parisi. §. 1. glo. 5. nu. 76. Couar. in 3. lib. var. resol. c. 17. nume. primo. *de Bottis*.

De condi. inser. tam leg. quàm fideicom. & libert.

L. 1.] an nepos ex filia veniat appellatione liberorum masculorum, Guido Papæ. decisio. 133. quid autem si moritur quis superstite filia fœmina, an deficiat fideicommissum etiam quod fœminæ non fuerint institutæ per testatorem, qui apposuit conditionem, vide Dec. consil. 370. & multa ad materiam huius l. vide per Alexand. in consi. 38. per totum, volum. 6. vbi de intell. quæstio. quid si filij masculi sunt instituti, & fœminis est legata dos. & vide gloss. in consuet. Parisien. §. 6. in glo. prima, per totam. & an filia fœmina faciat deficere fideicommissum in casu, vbi extat statutum, quod stantibus masculis fœminæ non succedant, vide Alexand. in consil. 47. & vide in consil. 48. in princ. si appellatione filij veniat filia fœmina. & vide quæ notantur ad Pau. hic, & ad Barto. l. fi. ff. ad Trebell. *de Bottis*.

L. *si vxorem*] contra istũ tex. est tex. in l. si filius, ff. de probatio. pro sol. vide Dec. in l. si emancipati. nume. 3. C. de coll. & idem Cott. & vide quid per istum tex. dicat Capic. consi. 46. nu. 3. & nota quod filia maritata est in potestate patris ad quod vide quæstionem probari in l. quoties. C. de priuil. schol. an priuilegium concessum Titio & filijs ac filiabus extendatur ad maritatas, & vide Grãmat. in decisio. 54. & de materiam huius l. vide Tiraquel. de legib. connub. in 1. l. in prin. *de Bottis*.

L. *si plures.*] vide glo. in consuet. Pari. §. 3. glos. 2. nume. 14. 15. 16. 21. *de Bottis*.

De vsuris & fructib. legat. seu fideicom.

Rubrica.] ad hanc rubri. adde, quod si testator legat rem cum emolumentis, veniunt fructus percepti etiam in vita testatoris, Pau. de Cast. in l. Lucius Titius per illum textum, ff. de leg. 2. à quo tempore debeantur fructus legatorum, quæ conseruantur per titu. si quis omis. cau. testa. vide quæ not. ad Barto. in l. si pecuniam. ff. si quis omis. causa testamen. & an fructus pendentes debeantur fideicommissario, vide Didac. Couar. in primo lib. var. resol. c. 15. fol. 251. *de Bottis*.

Ad Senatuscons. Trebell. & de incer. person.

Rubrica.] adde ad materiam huius rubri. quod si quis est institutus hæres contemplatione fideicommissarij, non detrahit quartam. Bald. in rubri. C. de his quæ in fraudẽ credito. in fi. item si hæreditas esset restituenda ex contractu, ibidem & quid si hæres iurauit obseruare testamentum, & omnino in eo contenta, an possit detrahere Trebellianicam, vel Falcidiam, vide Guid. in decisio. 41. & an institutus in re particulari detrahat Trebellia. Gui. in decisio. 466. & an approbans testamentum possit Trebellianicam detrahere. Dec. consil. 527 prima colum. & an possit quarta Trebell. prohiberi per patrẽ, vide Alexand. in consil. 2. numero 18. & consil. 43 & ibi quid in legitima. & de approbante testamentum, si possit detrahere Trebellian. vide Alexandr. consi. 73. nume. 8. *de Bottis*.

L. *iubemus.*] an fructus computentur in quartam, quando deducuntur duæ quartæ. Aimo consil. 16. column. fina. & Alexander in d. consil. 73. in fine. & Cotta in verbo. Trebellianica licet. & declara istum tex. vt per Doct. & maxime repet. in l. in fideicommissa. ff. eod. Ruyn consi. 23. nume. 11. volum. 3. & an iste text. procedat; quando filij sunt grauati restituere alijs nõ expressis in hoc tex. vide Alexandr. consil. 40. colum. fina. an procedat in fideicommisso, vel legato particulari. Alexander consi. 73. in fine. quid si testator disponat, quod tota hæreditas permaniat ad substitutos, vide Alexandr. consi. 143. num. 6. *de Bottis*.

In *ead. l.*] vide M. Mant. lib. 2. loc. com. cap. 17. & quomodo procedat ista lex, vide Ludo. Gozadi. consi. 45. nume. 24. & pro intel. huius l. vide Pari. consi. primo, nume. 86. 5. volum.

volum. & in quo casu procedat, quando filij primi gradus fuere grauati restituere extraneo, consi.28. num.57. 2.volum. & quo casu locum habeat, & an possit extendi ad alium hic non expressum, consi.36.num.38.2.volum. R. quod debeat intelligi in casu suo, & non extendi ad alios hic non expressos, tenet idem consil.27.nume. 16. 3.vol. & an procedat, quando veniunt detrahendæ duæ quartæ, vide eund. consil.43.numero 73. cum sequen. vbi tenet, quod sic.3.volum. & consil.38.num.16 eod.vol. & consi.25.nume.55.2.vol. & vide pro limit. Dec.reg.197. filij testatoris. *Caranita.*

Ad legem Falcid.

Rubrica.] an autem iurans obseruare testamentum possit detrahere Falcid. Gui.Pa.deci.427. adde, quod in foro conscientię non potest hæres detrahere Falcidiam. Alexan.consi.107.col.2. de qua vide Ias.in. l.1. ff. de condi. indeb. *de Bottis.*

In *auth. sed cum testator.* adde an in filijs primi gradus possit prohiberi detractio quartæ Trebell. vide laté per Alexand.in consi.2.nume.18. & consil.43. vbi etiam an approbans testamentum, sibi præiudicet ante nume.13 & ibi an possit prohiberi filijs primi gradus, & per quæ verba inducatur prohibitio.colum.si.& an mater possit prohibere Trebell. vide Ruin.in consil.59.nume.48.vol.2.& an possit prohiberi, Alexand.in consil.71. num.50. & ibi an possit disponi a patre, quod in ea computetur legitima, vel bona materna, & disponens, ꝙ bona remaneant in descendentes masculos videtur prohibere detractionem Trebell. Alexand.consil.132. numero 3.& ibi quid si est dispositum, quod tota hæreditas deueniat ad substitutos, ibidem, nu.6.& quid si videntur grauati hęredes hæredis, vide in eo.consi.in prima colum. an requiratur, quod expresse testator prohibeat Falcidiã. Tiraq. de ll.concub.in glo.5.nume.99 & nume.168. an Trebell. detrahatur non confecto inuentario, Bart.in l. Marcellus.§.quod autem, ff.ad Trebell. Capra consi.43. num.9. & Cotta in verbo, inuentarij confectio. Aimo.consi.17. & amplia istum tex.habere locum etiam in filijs primi gradus, vt per Cottam in verbo, quarta & in verbo, Trebellianica, & ibi laté, an & quando Trebellianica possit prohiberi. de quo Gui.Pa.decisi.51. & ibi per quæ verba prohibeantur, & de quibus bonis detrahatur, Gui.Pa.decisio.53. & ibi laté de materia, & an prohibitio facta in primo gradu extendatur ad vlteriores, Gui.Pa.in decis. 591.& 545.& an dicatur prohibita per verba, quod plus petere non possit, Dec.consil.242. in fin. & vide Aimo. consil.174. vbi per quę verba prohibeatur, & an hæres non conficiens inuentarium possit detrahere Falcid. de legato relicto arbitrio boni viri, Cotta in verbo, inuentarium. *de Bottis.*

In *ead. auth. in vers. quo non obseruato*] limita hoc non habere locum, si testator disponit, ꝙ de bonis suis soluantur legata. Aimo consi.187.num.4. adde, ꝙ confectio inuentarij non est necessaria respectu heredum, quia inter se cessat præsumptio, quòd bona fuerunt occupata. glo. in consuet. Paris.§.16 glo.1.nu.14. *de Bottis.*

In *auth. sed in ea.*] vide Bened.Capr.in consi.9.nume.12.& Cottam in ver. Trebe. Vbi quid in Trebellianica, & quid si quota pars bonorum est prohibita alienari, & Alex. consi.73.num.79.

In *auth. similiter.*] limita dummodo perpetuo sint permansura penes pium locum, aliter detrahatur Falcidia Capra consi.43.nu.4.& quid in Trebell. Gui.Pa.deci.186. & Capel.deci.85. *de bottis.*

De caducis tollendis.

Rubrica.] Ad materiam huius rubr. adde, quòd relictum factum alicui monasterio, si illud monasterium diruitur, legatum debetur summo Pontifici. Bal.in l.hæreditas ex die, ff. de hær.inst. Feli.in c.cum dilecta. vlt.col.de rescr. Cotta in verbo, absenti. *de Bottis.*

In *§. in primo.*] quid si Titio morienti sine filijs est datus substitutus, an filij excludant substitutum casu quo Titius moriatur in vita testatoris, vide Alex.in consi.26 & Aimo.in consi.62.num.1. *de Bottis.*

In *§. vbi autem legatarij in fi. in verbo, nam si contrarium volebat.*] quod testator non loquitur, velle nõ præsumitur. Dec.consi.63.nu.3.& consi.80.nu.3.& consi.89.num.114. vol.1.& 465.nu.7.4.vol.& consi.205.num 2.vol. non expressit, ergo omisit, ad hoc alleg. Iser. hunc tex. qui success.feu.da.ten.nu.8.versic.hoc ergo.& de contr. inuest. nu.13.versi.nec refert. *Caranita.*

In *§. hoc autem omnia locum in glo. in verbo, de relictis in verbo, quod non placet arg. ff. de leg.2.*] an ius fideicommissi conditionalis transmittatur ad posteros, gloss hic tenet, quòd non.& eam communiter approbari dicit Dec.consi.55.nu.7.& 8. *Caranita.*

Ad Senat. consf. Tertul.

L. omnem.] pro ampliat.& limit. huius l.& an eius dispositio sit sublata per ius canon. vide Ant.Gabr. de secun. nupt.conclu.9 lib.3. *Caranita.*

In *ead. l.*] vide Dec.consi.246 quando procedat iste tex. vide omnino Aret.consi.40 & Ravn. in consil. 15. volum. 5.& ibi habetur, quid si non extant filij eiusdem matrimonij. vide quæ notantur in l.1. ff. qui pet.tut.& quid si mater nondum traducta est in domum secundi viri, vide Bal.consi.267.volum.4.in antiquis.& vide quę ponit Boer.in dec.265.& Rom sing 221. vide Ant.Rub. Alex. in consi.81. & Marantam in l.is potest. de acquir.hæred. vbi ampliat & limitat, & quid in muliere septuagenaria, vide Bal.in l.matres.sup.cod. & ibi an mater non conficiens inuentarium priuetur successione, & in dubio an quis præsumitur impubes. vel pubes in terminis huius l. vide Bal.in consi.19.incip. Factum tale est, vol.5. in nouis. vbi tenet, quòd pręsumitur pubes mortuus. *de Bottis.*

In *auth. defuncto.*] vide Dec.consi.1.num.16.& dum dicit, salua gradus, amplia habere locum etiam in statuto disponente, ꝙ decedenti succedat pater, vel auus. Alexan. consi.6.nu.8. volum.6. adde Dec.consil. 145. in princip. auus excludit patruum, & etiam auiam. Gui.Pa.in cõsi. 167.& Cota.consil.113. litera, c. vol.4. vide Gui.Bened. in c.Raynutius.in verbo, & vxorem. 5. decis.nu.70.cum plur.seq.& Boer.omnino in decis.185. per totam, & inter alia quid si extat pater & frater consanguineus, vel mater & frater vterinus, vide Pet.Duen. in regu.364. vbi limitat. an pater excludat matrem in dote data filiæ. Alexan.consi.79. *de Bottis.*

In *ead. auth. in verbo salua gradus.*] vide Pet.Duen.reg.164. filio intestato.& Affl.decis.236.& 281. *Caranita.*

In *ead. auth. in versic. sed si cum parentib.*] vide Affl. omnino decis.38. & addit. ad ipsum vide de iuribus maternis super bonis filij tam ab intestato, quam condito testamento. *Caranita.*

Ad Senat.consf. Orfic.

L. si qua illustris.] ad istum tex. vide Afflic.in decis.95. vbi an possit spurius succedere collaterali. & in decis. 203. & vide quæ no.in §.nouissimè.Insti.eod. & quid in nato ex stuprata per vim, vide Bal.hic, & Pet. Duen.in regu.366. in 8. limit.in fin. & per totam illam limit. ponit quando spurius succedat matri. *de Bottis.*

In *ead. l.*] vide Affl.decis.95.nu.8. vide etiam Cass. in sua glo.7.par.conclu.3.versi.septimus. *Caranita.*

De legitimis hæredibus.

Rubrica.] an fœminæ dicantur hæredes legitimi, & qui dicantur legitimi hæredes vide Dec.consi.32. *Caranita.*

L.1.] vide pro declar. Paris.consil.59.numero 2.3. volum. *Caranita.*

In *ead. l. in glo. in verbo, dotatae in verbo. sed illud obstat.*] vide pragm.Reg. Ioannæ.sanè pro parte.& Ant.o.Gab.de statu.conclu.5.lib.6. *Caranita.*

In *auth. cessante.*] ad istam auth.cum seq. vide Dec.consi.1. numer.2.4.5. & Gul. Bened.in c.Raynutius.in verbo, & vxorem 5.decis.num. 97.& Alexand.consil.56. vide Capic.in decis. 208. & ibi quid in successione ex testamento, in quo sunt instituti per nomina propria & appellatiua.& vide Gui.decisio.134. An iste text. procedat in statuto, quod fratres excludant sorores, vide Rom. consil. 411. *de Bottis.*

In ead.

In ead. auth. in vers. vtroque parente. limita non habere locum in feudo, nec in emphyt. ecclesiast. vt per Curt. iun. consil. 78. per totum, quia tunc vtrinque coniunctus non excludit consanguineum tantum. quid autem in substitutione facta a patre, vide Boer. in l. Lucius, in fine. ff. de volg. & pupil.

In auth. post fratres fratrum que. vide Gul. Bened. in c. Raynutius. in verbo, & vxorem, 5. decis. nu. 64. & vide Signorelum in consi. 92. factum tale est, vbi quid in materia feudali. an filij fratrum succedant in capita, vel stirpes, vide Bal. in c. 1. §. si. de success. fratrum. *de Bottis.*

L. sciant. pro ampliat. & limit. huius l. vide omnino Sil. nuptia. lib. 2. num. 53. & Diaz regu. 458. mater. & Tiraquel. cess. causa. limit. 4. nu. 7. & 8. *Carausta.*

L. si mater. vide pro intel. Paris. consi. 29. nume. 10. 2. vol. & Iaco. Meno. de arbi. iud. lib. 2. cent. 1. casu 89. numero 58. *Carausta.*

In ead. l. adde, quod ad probandum quinquagenariam peperisse, requiruntur euidentiores probationes. Tiraq. in l. si vnquam. in princ. nu. 38. *de Bottis.*

In ead. l. in vers. sancimus, licet mirabilis. & ideo bene dicit Federicus Imperator, qui præter spem habuit Regnum Siciliæ, vt in proœmio Constitu. regni. nam cum Henricus VI. eius pater cepisset Constantiam sororem Regis Gulielmi, quę erat quinquaginta annorum, in vxorem, non sperabant homines, quod in tali ætate posset concipere, attamen annuente Deo, dicta Constantia in dicta ætate concepit dictum Federicum, ad quem postea ex successione materna deuenit Regnum Siciliæ, vt per Afflic. in proœmio Consti. regni. §. nos itaque. *Carausta.*

L. de emanc. patr. vers. exceptis maternis rebus. no. & declara, vt per Gul. Bened. in cap. Raynutius, in verbo, & vxorem, 5. decis. num. 103. & Boer. in decis. 185. num. 3. & amplia istum tex. habere locum etiam in statuto loquēte, q̄ decedenti succedant fratres masculi consanguinei, exclusis sororibus, & descendentibus ex linea materna, vt declarat Alex. in consi. 5. num. 6. volum. 6. & ad materiam successionis fratrum ex vno latere coniunctorum, vide Alex. consi. 79. *de Bottis.*

L. lege. in versic. vt non solum. hoc quod dicitur de filio sororis limita non habere locum in statuto loquente de agnatis Bal. in l. meminimus. in f. eo. Alex. in l. fi. in fi. in §. in computatione, in f. de iu. delib. Cotta in verbo, agnati appellatione, & quid in successione feudi, uide Bald. in l. qui se patris. col. fi. nu. 16. sup. vnde lib. & Cotta in verbo, agnati transuersales. *de Bottis.*

Communia de success.

L. nemodo. vide pro intel. Paris. consil. 30. nume. 43. 1. vol. *Carausta.*

In auth. omnes peregrini. an peregrini possunt testari non seruata forma iuris communis, vide Io. Dilectum de arte test. tit. 2. caut. 6. nu. 3. an vxor succedat in talibus bonis, vide Gul. Bened. in c. Raynutius. in verbo. & vxorem. 5. decis. nu. 215. *de Bottis.*

In auth. itaque. amplia istum tex. habere locum etiam in statuto disponente, q̄ si decedens ab intestato habeat fratres vtrinque coniunctos, vel ex vno latere, dicti fratres succedant, ut declarat Alex. in consi. 5. nu. 4. vol. 6. & quid si extant fratres & filij fratrum, vide Alex. consi. 56. quid in patruis, vide Alex. consi. 102. *de Bottis.*

De bonis maternis.

Rubrica. quæ dicantur bona materna. & an post mortem matris adita hæreditate per filios dicantur bona materna, taliter quod renunciatio bonorum maternorum extēdatur ad talia bona, vide Gui. Pa. consil. 15. Corn. consil. 259. vol. 2. in princ. Alex. consi. 198. nume. 13. volum. 7. & quid in bonis paternis, vide Gui. consil. finali. & vide ad materiā Guliel. de Bened. in c. Raynutius. in uerbo, & uxorem. & adde q̄ si pater dilapidat bona, uel est nimis crudelis, potest filius petere bona materna. Cuma. consilio 81. vide multa similia per Barba. in c. propter sterilitatem, colum. 6. de locato. an pater inops teneatur dare in dotem filiæ bona materna, non solum quo ad proprietatem, sed quoad vsumfructum, vide And. de Iser. in Consti. regni. Comitibus, col. 3. uers. si quid. *de Bottis.*

L. res quæ. not. ex l. 1. quod pater est legitimus administrator in bonis aduentitijs in quibus habet vsumfructum. si autem in eis nō habet vsumfructum, non est legitimus administrator. Lotfr. consi. 10. num. 18. glo. in auth. excipitur. inf. tit. 1. & an possit alienare dicta bona sine decreto, vide Affl. in decis. 393. & an pater suppleat defectum curatoris, Bar. in l. fi. §. 1. de verb. oblig. Capic. in decis. 73. in fine. & quid in filio existente in vtero, vide Tiraq. de retrac. lign. 1. in glo. 9. nu. 75. cum seq. & an pater habeat vsumfructum in bonis aduentitijs filiæ maritatæ, Crotus in rep. l. frater a matre. nu. 53. tenet. quod sic. Aimo consi. 84. 92. *de Bottis.*

In ead. l. uide M. Mant. lib. 1. loc. com. c. 18. & consil. 72. nu. 20. vol. 2. consi. . tim. *Carausta.*

L. si vna matre. no. q̄ ille, qui non transit ad 2. vota, dicitur stare in primo matrimonio, quod amplia etiam in priuilegijs datis ratione dignitatis Capic. decis. 129. nu. 9. & vide Gram. decis. 54. nu. 3. multa per Gul. Bened. in c. Raynutius. in verbo, qui cum alis matrimonium num. 136. & seq. *de Bottis.*

De bonis, quę liberis.

Rubrica. adde. q̄ si pater emancipans filium reseruat sibi usumfructum in bonis acquirendis, talis reseruatio non tenet. Aimo in consi. 127. nu. 7. & adde, q̄ pater male uiuendo priuatur administratione bonorum filij, Cuma. consil. 81. casus talis est, & ibi quod propter eius sæuitiā filius potest petere bona materna. Adde quod pater alienando bona filij non habet necesse quod iudex interponat decretum. Dec. consi. 209. & an filius alienans sine consensu patris bona aduentitia sibi potest præiudicare si postea efficiatur sui iuris, uide Tiraq. de ll. connub. in glo. 6. num. 107. & an publicatis bonis patris publicatur ususfructus quem habet in bonis filij, Crot. in reper. leg. frater a fratre. nu. 32. de cond. indeb. & quid in bonis filiæ maritatæ, uide Io. Crotum, in l. frater a fratre. nu. 53. & nu. 59. ponit cui competat ius compensandi patri uel filio, si hæreditas cō deferatur, in qua sit ius patronatus, & nu. 70. an acquiratur patri ususfructus iocalium donatorum per maritum uxori, i. in matrimo. ubi tenet, quod non, imò ipsa potest illa donare absque consensu patris, allegat Pau. consi. 38. primo uol. ubi etiam an donatio facta per filiumfam. si postea efficiatur sui iuris, sortiatur effectum, nu. 71. & an pater habeat usumfructum in dote profectitia, uel aduentitia, Aimo consi. 84. & quid in bonis per ipsum donatis Capic. decis. 56. *de Bottis.*

L. 1. in glo. in verbo, nullatenus. in addi. ad glo. in verbo, q̄ pertinet illa. Dec. contra consil. 69. nu. 2. 1. in non obstant. ubi etiam pro intel. huius l. & sequen. *Carausta.*

L. quod sures. ad istum tex. & eius materiam uide Gul. Bened. in cap. Raynutius. in uerbo, & uxorem, in 5. decisio. num. 74. cum seq. omnino, & ad intell. uide Alexan. consil. 79. *de Bottis.*

L. cum oporteat in vers. vel laboribus. no. quod quicquid acquiritur filijsfam. ex suis laboribus aduentitium appellatur. de quo Dec. consi. 670. Afflict. in decis. 308. num. 4. *de Bottis.*

In auth. excipitur in glo. in vers. cum pater. Affli. in deci. 395. Capic. in decis. 73. in fine. *de Bottis.*

In auth. item hæreditatis. Capra consil. 46. num. 4. Boer. in decisio. 185. num. 13. uide hic Bart. & Aimo consi. 37. in fi. *de Bottis.*

In ead. auth. in glo. in verbo forsan vers. quod si extraneus. Boerius in deci. 185. num. 15. & in decis. 190. *de Bottis.*

In auth. idem in glo. in vers. item si pater Gui. Pa. in decis. 595. uide Affl. in decis. 393. nu. 7. Gui. consi. 15. *de Bottis.*

In § non autem adde uidendum Tiraq. de ll. connub. in gl. 3. nume. 34. & limita non habere locum in patre tutore, uel curatore filij emancipati, quia tenetur reddere rationem Barto. in l. litis, §. fi. ff de neg. gest. Crot. in rep. l. frater a fratre, nu. 12. de condi. indeb. & uide Tiraq. in l. si unquam. in princ. nu. 29. *de Bottis.*

In §. fin autem. not. quod pater donat filio usumfructum bonorum aduentitiorum de quo per Gul. Ben. in c. Raynutius. in verbo matrem, nu. 35. & an ex habitatione filij seorsum a patre cum administratione suorum bonorum

rum adducatur donatio vsusfructus, Aimo. consilio 39. *de Bottis*.

In § cum autem Constantiniana. limita istum text. habere locum in bonis acquisitis, secus autem in acquirendis, quia in eis etiam expresse de vsufructu conuenire non potest, vt per Doct. relatos per Pet. Girar. singu. 76. & Crotum in repet. l. frater a fratre, num. 28. de cond. indeb. & num. 81. limita non habere locum in patre emancipante ex necessitate, non ex voluntate. *de Bottis*.

In § sed cum tacita ad materiam vide late Nicol. de pignor. 2. par. 4. memb. nume. 13. cum seq. & Soc. consil. 34. primo vol. & an iste text. procedat etiam in patre administrante bona, in quibus non habet vsumfructum, vide Neguf. vbi supra num. 16. *de Bottis*.

L. *cum multa*. adde hic quæ pos. ad Iser. in c. 1. §. valuasores. nume. 13. de his qui feu. da. poss. & an pater habeat vsumfructum in beneficio ecclesiastico filij, vide Afflict. decis. 241. & vide ad materiam Iser. in constit. in aliquibus. verbo, si vero minores. & in dicto §. valuasores, add. Lipatuli. *Caranta*.

L. *cum non solum*. vide Doct. in l. 1. C. qui admitti. in notab. in quibus casibus patri non quæratur vsusfructus bonorum aduentitiorum, vide Affl. decis. 393. num. 7. Guid. Pap. consi. 15. in fine. an pater habeat vsumfructum in bonis donatis per ipsum filio, vide Capic. in decis. 56. & quid in bonis clericorum, vide late Gul. Bened. in c. Raynutius. in verbo, matre. num. 17. cum seq. & ad materiam Tiraq. de retrac. lign. §. 1. glo. 9. nume. 69. & seq. & adde, quod si pater succedit cum fratribus in bonis aduentitijs filij, non habet vsumfructum in portione fratrum defuncti, de quo per Crot. in rep. l. frater a fratre, nume. 29. de condi. indeb. *de Bottis*.

In ead. l. in § necessitate. quid si pater consentit filio impetranti rescriptum, an requiratur consensus in processu causæ, Tiraq. de ll. connub. in glo. 3. num. 158. & amplia regu. huius l. etiam in causis summarijs & executiuis. Ias. in l. prima. 3. col. sup. qui admitti. & processus, & acta sũt nulla ipso iure. Bal. in consi. 193. in decidendo. 3. volum. & quid si duo fratres filiifam. insimul litigent, an requiratur consensus patris, vide Bald. in l. 1. C. si vnus ex plur. num. 4. & ad materiam vide omnino Gui. decisio. 54. & quid si pater consensit filio contrahenti mediante instrumento guarentigiato, an in executione requiratur assensus, Bald. in d. l. 3. §. verum, limita reg. istius tex. non habere locum vbi filiusfam. implorat officium iudicis extra ordinem, & non apparet contradictor. Maranta in his potest. num. 9. ff. de acquir. hæred. & an habeat locũ in filiofam. beneficiato, vide Aret. in §. filiusfam. Institu. quib. mod. patr. po. solu. vbi dicunt, ꝙ non requiritur assensus patris. & vide tex. & gl. in c. fi. de iud. in 6. & quid si simul litigant ambo contra tertium, an requiratur consensus, Barto. in l. cum pater, §. libertus, ff. de leg. 2. Ias. in l. quoties. C. de fideicom. & in cons. 69. nume. 2. volum. 1. Corn. consi. 45. num. 10. vol. 1. Aret. consi. 169. col. 10. quid si pater scit litem, vide Bald. in l. filius, ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. Quid si filius confitetur, pater autem neget & velit probare contrarium, an admittatur, Bal. ibi, & vide omnino Gui. consi. 130. num. 2. & quid si pater ratificat post litem contestatam, vide ibi nu. 3. & per Affli. in decis. 180. & qui sunt casus, in quibus filius potest agere sine consensu patris, Spec. in tit. de actore, §. 1. vers. sed numquid filius. & adde ꝙ si pater præstitit assensum filio agenti ab initio, postea in executione non requiritur alius assensus Bart. in l. 3. §. sed verum. ff. de minor. Afflic. in decis. 283. num. 10. an autem requiratur nouus, si filius. vult appellare, vide Bal. in consi. 153. 1. vol. Alex. in addit. ad Bar. in l. 3. §. verum, ff. de minor. Adde quod si pater absens, valet processus, Capel. decis. 42. si pater consentit filio contrahenti, non requiritur assensus, quando conuenitur. Alex. consi. 61. nu. 4. vol. 5. *de Bottis*.

In ead. l. in verbo, necessitate per officium iudicis. pro limit. huius tex. vide Soc. reg. 151. filiusfam. & omnino Maran. 4. par. suæ pract. 16. dist. iud. nu. 32. & Bal. in l. quæ vitis. in, §. princ. ff. de pact. & Aret. in §. i. de tute. in prin. nu. 2. & Dec. in l. 1. nu. 61. sup. qui admitti, & glo. pen. in c. fin. de iud. in 6. & M. Mit. lib. 3. l. loc. com. c. 59. & Affl. in const. ob filiorum culpas, num. 2. & addit. ad ipsum & in decis. 182. & vide pro limit. tex. in c. fi. de iudi. in 6. *Caranta*.

In § ipsum autem in vnum. in verbo, adhibeatur autem etiam filiorum. vide pro declar. Arium Pinel. in l. 2. 2. par. num. 66. supra titu. primo. *Caranta*.

In § ipsum autem filium. in vers. filijs autem fam. vide pro intel. Paris. consi. 157. nu. 4. 4. vol. *Caranita*.

In ead. §. & versic. vide ad materiam latissime per Gul. Bened. in c. Raynutius, in verbo, matres, nu. 11. vbi an reconualescat per superuenientiam libertatis, & quid in donatione facta à filio viuente patre, & quid in bonis aduentitijs, in quibus pater non habet vsumfructum. de quibus in auth. ex ipsis, sup. eo. quid in presbyteris, quid si pater consentiat, & de multis alijs q. omnino Ruyn. in consi. 24. nu. 11. in 5. vol. & quid in filijs Francorum, vide Doct. relatos per Cottam in verbo Francigenæ. vbi quid in filijs Gallorum, & quid in alienatione necessaria, vel propter delictum, vide glo. Paris. in consuet. Paris. in §. 2. in glo. 4. nume. 21. & an valeat mortuo patre. Aimo consi. 19. & ibi quid in bonis vbi pater non habet vsumfructum. *de Bottis*.

De testamentaria manumis.

L. siiure. in glo. in verbo, proponas. in verbo sed speciale est. singularis glo. ꝙ si instituitur persona dilecta. talis dilectio habet vim clausulæ codicillaris, secundum Bal. hic, quẽ sequitur Gramm. decis. 51. nu. 27. *Caranta*.

De communi seruo manumisso.

Rubrica. adde quod si seruus communis vult effici monachus, sufficit voluntas vnius domini. c. nullus vbi Docto. 54. distinct. etsi vnus ex dominis legat eius portionem cõmuni seruo, vide Couar. 3. lib. variar. resol. c. 14. versi. rursus, fol. 924. *de Bottis*.

De seruo pignori dato manumisso.

L. ab eo. vide quid per istum tex. dicat glo. in versic. specialis, in §. nos igitur. in Auth. de non alienandis. & amplia istum tex. non tantum in expressa, sed etiam in tacita hypotheca, vt per Nicol. in tract. de pignor. 7. par. primo memb. nu. 50. *de Bottis*.

Quibus ex causis serui pro præmio libert. accip.

L. *serui. in verbo, vt eorum domini* allegat, quod statuens ex iusta causa cõtra ius priuati tenetur sibi resarcire pretiũ, de quo vide Affl. in prælud. constit. q. 4. num. 6. 7. & Dec. l. id quod nostrum, ff. de reg. iur. & Afflict. dicto lo. q. 17. & vide quæ pos. ad titu. de allodijs. & eund. constit. ea quæ addecus. nu. 4. *Caranta*.

De ingenuis manumissis.

L. diffamari. ad istam l. vide Affl. decis. 264. & Cagno. hic, & Nig. in C. regni. & frequenter, num. 18. cum sequent. Afflic. decis. 268. Capel. omnino caut. 110. quando aliquis Capic. decis. 205. & Affl. in constit. cultus iustitiæ, num. 9. & constit. inquisitiones generales, in fi. & Rota decisio. 304. in antiquis, & de materia omnino Capic. decis. 18. & vlt. Ang. in l. quamdiu la vlt. nu. 3. ff. de acquir. hær. qualiter debet fieri prima monitio, vt euitetur secunda, quæ requiritur, vt possit silentium imponi, vide Cottam in memor. in verbo, iudex potest, & an qui petit imponi silentium, sit actor, vide Dec. consi. 43. num. 1. & Affl. decis. 168. & ibi vide, an excommunicatus possit intentare iudicium huius l. & vide in hac l. Boer. decis. 155. Sebast. Vant. de null. sent. tit. de nulli. ex defec. procel. num. 65. & Ant. Gabr. de actio. conclu. 6. lib. 2. *Caranta*.

In ead. l. an prohibitus agere possit intentare remedium huius l. vide Alex. in l. libertus. col. 2. de in ius voc. vide multa per Boer. in decis. 255. & ibi an hæres possit agere post impositum silentium, ad materiam huius l. vide omnino Didac. Couar. in 2. lib. var. resol. cap. 18. fol. 324. vbi optime tractat, & inter alia ponit. an agens remedio huius l. repellatur exceptione excommunicationis, & vide Barbat. & quæ ibi addita sunt in meo, in c. fi. de empt. & vendit.

uend. & si fuerit alij posita, quid cōpetit actio de dolo contra eum, qui fecit denunciationem, & eū emit, vel vēdat, & an illum qui fuit defūcti vult. requirantur duæ monitiones, Ang. in §. si quis autem in 2. col. Auth. de hæred. & Falc. vide Nattam in clem. dispendiosam in princ. col. 4. & seq. vide Capic. in decis. 18. vbi, coram quo iudice debet intentari remedium huius l. habeat locum contra prælatum, & vide Afflict. in decis. 68. & in decis. 364. ponit multos notabiles, nota quod requiritur bona monitio per iudicem, de qua in actis appareat, alleg. glo. & ibi Ang. in Auth. de hæred. & Falc. §. 1. & in §. si quis autem. in Auth. de eccl. titu. licet Rom. in l. quamdiu ff. de acquir. hære. tenuerit contrarium, & ibi refert quandam literam regiam, an autē possint fieri illæ monitiones vnico contextu, vide Felin. in c. ex literis. 2. col. de const. alleg. per Afflict. in decis. 364. & vide ad materiam huius l. Capic. 205. & omnino Cottam in ver. iudex vi. etiam quid in exceptionib. & Moderni Ciceg. Fesi frequenter fol. 48. & Abb. in c. ex conquestione. nu. 9. ext. de resti. spol. vbi an ille, cōtra quē est tentatum hoc remedium, possit intentari spolium: vide quam est singulare, & quid si habet ius conditionale vide Cottam & Iasin l. si stipulatus fuerim. § 1. ff. de verb. obl. & quid in causa criminali, vide Aret. in tract. malef. in ver. & adquerelam 22. col. & vt Caccialup. in l. omnes populi. col. 7. vers. dicet aliquis, quod conuentus super l. diffamari. non potest proponere eius iura coram alio iudice de quo aliquis Boer. decis. 114. & Felin. in c. cū fit generale. col. 5. in princ. de foro compe. *de Bottis.*

De liberali causa.

L. cum precum.] pro intel. & limit. vide Capic. decisio. 71. *Caranita.*

In ead. l.] ad istum text. vide Dec. in l. edita in 4. no. C. de edendo. & Capic. in decis. 71. nu. 2. 3. vbi etiam an habeat locum in libello conuentionali, & amplia hīc locū etiā si libellus fuerit scriptus manu alterius, vt per Alexān. in add. ad Bart. in l. nuda ff. de donat. & oīno vide Fel. in c. examinata. 3. col. de iudic. & amplia istum tex. hīc locum etiam in exceptionibus reorum, vt per Bar. in l. certum. §. si quis absente. ff. de confess. & amplia habere locum etiam in rescripto subreptitio impetrato. Dec. cōsi. 274. in princ. & adde, quod assertio libelli attenditur circa modum procedendi, vt latè per Dec. in consi. 44. num. 5. quid si impugnaretur libellus, vide Hippol. in rubr. de fideius. nu. 332. cum plur. seq. limita non habere locum in enunciatio. in libello. Fel. in c. cum venerabilis. col. 5. de exceptio vide late per Dec. in l. 2. C. de instit. & substitu. vbi etiam de articulis, de exceptionibus. *de Bottis.*

In ead. in gloss. in verbo, cum precum. la seconda, in verbo, quid si quis porrigit.] & quod producens scripturā, aut priuilegium fateri uideatur contenta in eo, tenet Affl. & Gram. ad ipsam deci. 14. nu. 6. & potest assignari ratio; quia qui habet scripturam pēnes se, præsumitur habere notitiam de contentis in ead. l. non est ferendus vt Bald. ff. de transac. & ideo eam producendo videtur fateri contenta, intellige tamen prædicta procedere, quando scriptura erat valida, Affli. & Gram. ad ipsam decis. 25. itē quando pars aduersa acceptaret scripturam, quia secus si impugnaret. Franc. Marc. decis. 245. 1. par. & plura in materia vide in decis. Senat. Pedem. 39. numer. 6. cum sequen. & nu. 26. cum seq. & pro limit. huius tex. vide Bar. l. post legatum num. 2. de his quib. vt indig. Imo in c. cum venerabilis, nu. 35. de excep. Alex. late cons. 108. numero 5. vol. 5. sed an producens instrumentū possit illud in parte acceptare, & in parte non Boer. decis. 243. vol. 2. & an productio possit reuocari, vi. Rom. cons. 433. Gui. Pa. decisi. 123. & 243. & Aimo. de antiq. temp. par. 1. §. quæritur. in prin. fol. 40. & an producens instrumentum possit illud in parte acceptare, vide addit. ad Consi. Signor. post inter consuetu. Brutic. fol. mihi 75. *Caranita.*

L. post certi. in glo. in verbo, tibi, in verbo, tradidit mater filios. an mater possit dare filium alteri ad seruiendum pro certo tempore, & certa mercede, vi. Luc. de Pen. in l. 1. col. 3. de fugit. colon. *Caranita.*

L. iubemus in verbo, voce propria eiusdem.] & sic confessio facta in vno iudicio, probat in alio vi. pro amplia. & limi. huius reg. Diaz. reg. 142. & add. Blan. in l. si. nu. 212. ff. de quæstio. *Caranita.*

In ead. l. in gl. a verbo, aliud iudicium in verbo, vbi dicit solam confessionē.] vi. Diaz. reg. 25. & Affl. decis. 182. nu. 6. *Car.*

Quibus ad libertatem proclamare non licet.

L. si quis. in gl. in verbo, dubiū in addit. ad gl. qua additio incip. limita primo.] alias limita, adde Soci. reg. 275. negatio. & vide Diaz. reg. 486. negatio.

De statu defunctorum.

L. si pater.] vide quid dicat per istum tex. Pau. de Cast. in consil. 68. relatus per Fel. in ca. 2. col. 14. de sponsal. & ad istum tex. vide Cap. in decis. 11. nu. 4. 5. *de Bottis.*

De vsucapione pro hærede.

L. nihil.] limita istum tex. non habere locum quando suus hæres vellet vsucapere vt agnatus, vt per Alex. in l. licet. col. 2. inf. de iu. de lib. de cuius veritate, vide Cot. in verbo. filius non potest, vide Arium Pinel. in 2. par. rubricæ de bonis mater. fol. 87. nu. 39. *de Bottis.*

In ead. l. in verbo, suis hæredibus.] vide pro intel. Arium Pinel. in 2. par. rub. de bon. mater. nu. 40. *Caranita.*

De acquir. & retin. poss.

L. minus.] limita istum tex. habere locum ubicunque uendītor tenebatur tradere. Item quando emptor adimpleuerat ex parte sua soluendo pretium. Alex. in consi. 33. nu. 6. 7. vol. 6. & in consi. 86. nu. 3. eod. vol. *de Bottis.*

L. licet in gloss. in verbo temporis iniuria, in verbo sed inducta obliuionem.] quanto tempore inducatur obliuio, vi. Iac. Meno. de arbi. iud. lib. 2. cent. 1. casu 16. *Caranita.*

L. si nullo.] vide de remedio huius l. Nigrum in C. regni. subditorum. nu. 40. *Caranita.*

L. ex liberis.] vi. Gui. cōs. 81. nu. 6. & consi. 129. & Aret. cōsi. 136. Bart. Cep. caut. 31. & Gui. deci. 132. nu. 11. Iacob. in l. ante omnia. nu. 3. de probat. Barbat. consi. 28. vol. 1. qui tenet contra Guid. in deci. 132. nu. 2. & limita non habere locum, quando debitor constitueret precario possidere omnia eius bona de quo Afflict. uide deci. 339. ubi etiam quanto tempore præscribatur remedio huius l. vi. Crot. in l. si quis pro empto. *de Bottis.*

De præscrip. longi temp. decem, vel viginti ann.

Rubrica.] ad materiā huius rubr. adde, quod in præscriptione inest tacitus consensus partium. Bal. in l. licet. C. de iu. de lib. nā quis ne liberatur, similis est ei, qui satisfecit. l. pupillus. in fi. ff. de admini. tut. item præscriptio equiparaf pacto. l. 2. C. de dot. promis. & pro veritate habet. Bal. in consi. 212. vol. hæc oia Affl. in decis. 129. nu. 4. adde, quod in materia præscriptionis totū regnum hr pro vna prouincia. Affl. in cōsti. occupatis. num. 6. & adde, quod mala fides probatur p indicia. Bal. in l. gen. ff. de euict. & adde, quod vbi adest iustum nullo tē pore pot. præscribi. Hippol. sing. 141. & adde, quod error iuris nocet cām præscriptionis, dūmodo talis error probetur. Alexand. consi. 75. nu. 4. 5. *de Bottis.*

In auth. mala fides.] limita, ut per Alex. in l. Pomponius. §. 1. ff. de acq. pos. n. 8. cum seq. & an noceat uniuersali successori mala fides authoris, ui. Capic. in dec. 86. nu. 7. & Fel. in c. de quarta. col. 7. post quā limita istā auth. *de Bott.*

In ead. auth. in verbo, si verus dominus ignoret.] vltra Doct. hic, an & qn hæc auth. locū habet, vide per Soci. reg. 33. auth. malæ fidei. & reg. 421. titu. habens. Afflic. dec. 113. nu. 9. & pro declar. & limita. Bal. in præl. 2. par. 3. par. principal. uers. quære uide et ā prudeciat. Ariū Pinel. in auth. nisi, nu. 8. sup. de bon. mater. *Caranita.*

L. cum in longi in verbo, in vno loco, id est in vna.] in hac materia quæ dicatur una prouincia, uide Affl. consti. occupatis. 6. nu. & in consti. consuetudinem nu. 5. *Caranita.*

In ead. l. in fi. in verbo, nulla scientia, vel ignorantia.] vi. Soci. reg. 305. præterea & licet ista præscriptio currat cōtra ignorantem, nihilominus iuste ignoranti conceditur restitutio aduersus eum, Rom. sub sup. qui admitti, nu. 14. & Bar. in l. 1. §. si quis autē. ff. de itin. act. priua. *Caranita.*

Si aduersus credit. præscrip. oppon.

L. 1. pro intell. huius l. & in materia vide Afflic. decis. 139. sed contra Afflic. & pro intell. huius l. vide Arium Pinell. in auth. nisi. nu. 48. sup. de bon. mater. & in l. 2. par. 3. c. 2. num. 3. sup. de rescind. vend. vbi etiam de intell. totius titu. *Carauita.*

In ead. l.] quid si debitor constituit se precario nomine possidere pignus, an præscribatur contra tertium possessorem spatio 10. vel 20. ann. vide Affl. in decis. 139. & quid si est facta donatio omnium bonorum, an talis donatarius præscribat hoc tempore, Tiraq. de retrac. lign. §. 1. in glo. 10. nu. 11. cum seq. *de Bottis.*

De quadriennij præscrip.

L. omnes.] an dispositio huius l. cum l. seq. habeat locum quando venduntur à fisco res dotales, vide Bal. in consi. 323. Sal. in l. fi. C. de iu. dotium. Nicol. in tract. de pig. in 8. par. primo memb. nu. 23. & Cottam in verbo, dos & ad materiam istarum legum, vide Gram. in decis. 6. nu. 33. & 45. cum seq. & nu. 78. & 79. & latissime Gul. Bened. in c. Raynutius. & ver. & vxorem. 5. decis. nu. 380. cum sequen. & an habeat locum in bonis concessis ecclesiæ alteri concessis per Principem Afflict. in 14. q. 5. Consti. regni. *de Bottis.*

L. bene à Zenone.] ad limit. huius l. vide omnino Mod. in C. regni. & si frequenter. n. 23. cum sequen. fol. 69. & Gram. in decis. 65. & Dec. consi. 357. vbi an procedat in inferiore a Principe, nu. 1. & 7. vbi ponit quatuor limit. & Iaco. in verbo, Princeps. vers. sed an, nu. 10. Pet. de Duen. ponit 13. limit. in regu. 238. & vide sex limitationes Hier. Rauen. in 65. differ. iu. ciui. & can. & ibi an procedat de iure canonico, & limita non procedere, quando Rex vendit rem, vt suam ex certa causa, quia si causa est falsa, cessat lex. ita Cy. in l. 1. sup. de hære. vel act. vend. & Suares in alleg. 11. vbi vide ad materiam *de Bottis.*

In ea l.] pro limit. vide tex. cum glo. & ibi Abb. cap. 1. de reb. eccle. non alien. & vide pro ampliat. & limit. Pet. Duen. regu. 238. emens. & Diaz. regu. 416. & uide Afflic. decis. 85. & an dispositio huius l. habeat locum in inferiore a Principe, vide Dec. cons. 357. nu. 7. & in quibus casibus limit. vide Soci. regu. 242. res aliena. Rom. sing. 612. lex bona. & 737. anno præterito. & Gram. decis. 65. nu. 35. 43. 45. & 78. Afflic. quæ sint regal. ver. & committentium crimen lesæ maiest. in fi. vbi multa pro limit. huius l. *Carauita.*

In ea l. in §. *quæ enim differentia in glo. in verbo omnia Principis in verbo. vel vetus omnia sua sunt.*] glo. sequitur Affl. in prælud. Consti. regni. q. 17. & consti. si dubitatio. nu. 4. 3. lib. *Carauita.*

In eo. § *in verbo, vt ex nostra iussione.*] adde Affl. Consti. reg. causas. nu. 4. & Consti. Præsides prouinciarum, num. 5. & consti. exceptio. nu. 7. *Carauita.*

De præscript. triginta, vel quadra. ann.

Rubrica.] an detur restitutio in integrum aduersus præscriptionem quadraginta annorum, vide Dec. consil. 29. *Carauita.*

In ead.] adde, quod aduersus hanc præscrip. 30. ann. non potest allegari mala fides, vt per Bart. in l. fin. C. vnde vi. & per Affl. in decis. 374. & adde, quòd licet reg. ista præscriptio dicatur odiosa, tñ in feudis dr̄ fauorabilis, vel saltem nō odiosa, vt per Doct. relatos p Cot. in ver. præscriptio adde, quòd præscriptio est odiosa, & contra naturalem equitatem, vt late per Aimo. consi. 201. vbi multa alia an operetur in fauorem fisci præscribentis feudum confiscatum erronee, Alexander consi. 154. *de Bottis.*

L. *sicut in rem.*] iuri dicendi nullum decretum adiudicationis, quanto tempore præscribatur, vide Afflict. in decis. 378. nu. 5. & an in hac præscriptione requiratur bona fides, vide Bar. in l. fi. ff. quib. mod. ser. amit. & Doct. in c. si. extra de præscrip. & Capic. in decis. 4. no. 10. & nume. 14. 15. vbi quid in vniuersitate, & ecclesia, & quanto tempore præscribatur iuri adeundi, vide Bald. in l. licet. nu. 6. sup. de iure delib. & quanto tempore præscribatur iuri præstandi cautionem. Cotta in verbo, iuri præstandi, & quanto tempore præscribatur iuri agendi ad supplementum legitimæ, vel iuri dicendi testm̄ nullū, Gui. Pap. decis. 82. & quæ præscribantur hac præscriptione 30. ann. vide Tiraq. de retrac. lign. §. 36. cum seq. an officio iudicis præscribatur 30. annis, Dec. consi. 266. nu. 4. vbi quid in iure competente pro repræsalijs, & adde, quòd iuri petendi feudum apertum domino præscribitur 30. ann. gl. Parisien. in consuetu. Paris. §. 7. gl. 1. nu. 5. & an colonus præscribat ius coloniæ spatio 30. ann. Aimo. consil. 197. adde, quod pro solutione vnius nummi interrumpitur præscriptio Bal. in c. illud. col. fin. de præscrip. & Dec. in c. de appellationibus. nu. 2. ext. de appel. *de Bottis.*

In ea l. in glo. in verbo, *seruanda sunt. in verbo, item nobis præscriptionem.*] alios casus in quibus dormit præscriptio. vide per Affl. in constit. honorem debitum. n. 4. *Carauita.*

L. *cum notissimi.*] no. præscriptionem interrumpi per solam citationem, quod intellige dummodo de ipsa citatione appareat relationem esse factam iudici per nuntium, vt per Alex. in l. fin. ff. per quem factum erit. limita tamen non habere locum in Principe, qui per solam protestationem interrumpit præscriptionem. Iacobi. in verbo, Princeps. vers. sed an, nu. 8. *de Bottis.*

De annali exceptione Ital. cont. toll.

L. 1. in §. *ne autem imperfecta.*] limita, vt per Dec. in l. prima, nu. 67. in vltima lectu. sup. qui admit. limita quando est impedimentum facti. l. & Attilicin. cum glo. ff. de serui. rust. quam sequitur Sapia. d. l. 1. nu. 9. qui dicit pro hoc facere l. fi. inf. de præscrip. long. temp. & regu. huius tex. quod non valenti agere, limit. & decla. vt per Paris. consi. 1. nume. 1251. vol. & vide pragm. 18. in ordine meo, quæ incip. iuris vtriusque & Iser. in prælud. feu. num. 30. versi. nec iudicem. *Carauita.*

In eo. §. *in vers. apertissima.*] ad regu. istius tex. vide Dec. in l. 1. in vltima lectu. nume. 67. C. qui admitti. & limita, vt per Roman. consi. 9. & amplia & declara, vt per Dec. cōs. 498. num. 22. & 23. vide omnino Didac. Couar. in primo lib. var. resol. fol. 154. vbi quid in rebus, in quib. patri nō quæritur vsusfructus. & quid in bonis paraphernalibus mulieris, vide ibi. *de Bottis.*

De alluuionibus & paludibus.

L. *hi quos.*] vide ad declar. Arium Pinell. de rescind. vend. l. 2. par. 1. c. 3. nu. 35. & Iser. de contr. inuest. nu. 18. vers. si agatur, & versi. item non videtur. *Carauita.*

L. *ea quæ.*] ad intel. huius l. vide Iser. de contr. inuest. nu. 58. vers. sed si agatur, & vers. item non videtur. *Carauita.*

De sent. Præfectorum prætorio.

L. 1. *in vers. non prouocandi.*] quæ sit differentia inter supplicationem & appellationem, vide Inno. in c. ex literis. de in integ. rest. & in consi. 146. 4. col. in fi. & Ias. in l. si quis aduersus. sup. de precib. Impe. offer. & Capic. decis. 28. in fine. *de Bottis.*

In ea l. in glo. in verbo *post successionem iudicis in fi. glo. in verbo, vel hic intra tempus.*] adde Affl. decis. 78. & Gram. decis. 13. *Carauita.*

Quomodo & quando iudex.

L. *Tvt proposuit.*] vide Dec. in c. in literis. de offic. deleg. ad illum tex. vide Alex. in rubr. de offi. eius. nume. 5. & licet sententia lata die feriata sit nulla, intellige in diffinitiua, secus in interlocutoria, vt per Bertac. in tract. de Episcopo, in prima par. nu. 18. vbi quid si instantia esset peritura, & quid in laudo, & quid in causa miserabilium personarum. *de Bottis.*

De sent. & interloc. omn. iud.

L. 1.] limita non habere locum in summarijs, vt per Rom. in singu. 20. & Ias. in l. stipulatio ista. §. si stipulet. nu. 21. ff. de

§. de verbo oblig. vbi ponit duas alias limit. vide & quid si procurator est mortuus, vide Guid. Pa. decis. 86. vide Afflic. decis. 64. & quid de iure canonico, & Hieron. Zanuca in 41. differen. inter ius ciui. & cano. & ibi de materia. *de Bottis*.

L. *prolatam, in verbo, contra solitum*. vide Afflict. in prælud. Constit. regni, q. 12. num. 18. & alios casus, in quibus sententia vel decretum annullatur, vide Pet. Duen. reg. 188. decretum in quibus. *Caranita*.

L. *cum sententiam, in verbo, quod non publicè*. no. quod iudex debet stare publice in loco maiorum, quando sententiā pr. fert, alias est nulla, sed limit. vt per Rob. Maran. 6. par. suæ pract. verbo, iudicij decisoria, nume. 72. & Affli. consti. iudices vbique, nume. 11. & vide Affli. in constit. cum nona, num. 3. no. Sebast. Vant. de nullit. senten. titu. de nullit. ex defectu proces. nu. 7. fol. 312. & Iac. Menoc. de arbi. iud. lib. 1. quæstio 64. *Caranita*.

L. *post sententiam* limita istum tex. cum similibus non habere locum in Principe, qui potest declarare, & emendare suam sententiam. Bar. in l. ab executore, de appella. Affl. in decis. 215. *de Bottis*.

L. *cum Papinianus in versi. cuius enim in agendo*. vide Soc. regu. 331. reconuentio. & Iaco. Menoch. omnino de arb. iud. lib. 1. q. 44. vbi plene an arbitrium datum in causa cōuentionali extendatur ad reconuentionem, & alia in materia. *Caranita*.

De poena iudic. qui male indica.

In *auth. nouo iure*. ad intel. vide Iaco. Meno. de, arbi. iudic. casu 342. nu. 14. *Caranita*.

In *ead. auth. in versi. sed si datum vel promissum*. concord. C. regni 46. item quod in omni casu. vbi vide Nig. & alios. *Caranita*.

L. *de eo*. ad intel. vide Iaco. Menoch. de arbi. iudi. casu 342. num. 13. *Caranita*.

Sententiam rescindi non posse.

L. *peremptorias*. vide Rober Maran. 6. par. verbo, exceptio, nu. 11. 16. & Pet. Duen. reg. 262. *Caranita*.

In *ead. l.* quæ exceptiones possint opponi post sententiam, vide Nicol. de pignor. in 4. memb. 5. par. nume. 10. & Pet. Bellucam in Speculo Principum, fol. & Pet. Duen. in regu. 262.

Impetrata. uide Petrum Girardum in sing. 20. & omnino Dec. consi. 293. nu. 4. *de Bottis*.

In *ead. glos. in verbo, impetrata rescripta, in versi. nisi diceret non obstante*. vide Affl. constit. pœnam eorum. n um. 25. & Capic. decis. 69. nu. 25. & decis. 86. nu. 14. *Caranita*.

De fructib. & lit. exp.

Rubrica. ad hanc rubricam adde, ꝙ si iudex condemnat aliquem ad rem restituendam, veniunt fructus, ut per Bal. hic. vide in l. ex diuerso. §. 1. ff. de rei uendi. & adde, quod expensæ, quæ fiunt prosequendo homicidam, debent solui per hæredes occisi, vt per Capellam. dec. 1. 41. & quando expensæ in degrossando instrumentum debeant resici, vide Steph. Aufr. in decis. Cap. 47. an reuocata sententia debent restitui fructus percepti a re possessa virtute primæ sententiæ. Roma. consi. 454. *de Bottis*.

De re iudicata.

L. *ad solutionem*. vide limitationem per Feli. in capi. quod consultationem, col. 4. de re iudic. Gram. decis. 68. nume. & in decis. 143. num. 40. & limita hanc l. non habere locum in eo, qui comparet coram indice a quo, cum protestatione, quod non intendit recedere ab appel. Gui. Pap. decis. 364. & non solum per petitionem termini ad soluendum quis videtur acquieuisse sententię, sed etiam per simplicem solutionem quantitatis, ad quam fuit condēnatus, ut declarat Angel. in consil 315. per istum text. & per l. sed Iulia §. fin. ff. ad Macedon. quod not. & uide Aimo consi. 103. num. 12. & amplia etiam si per procuratorem peteretur ista dilatio Hippol. singul. 186. & quid si excommunicatus sustineat excommunicationem abstinendo ab his, quæ prohibentur excommunicatis, an uideatur acquiescere excommunicationi, Aimo de antiquit. temp. par. 1. fol. 31. num. 20. dicit, ꝙ non, quia approbatio inducitur ex facto, non ex non facto, uide ibi, & vide Dec. in c. gratum, de offi. deleg. *de Bottis*.

In *ead. l.* amplia dispositionem huius l. ut habeat locum & in procuratore petente dilationem ad soluendum. Bellamera, decis. 137. procurator. & Hippol. 186. tu scis pro quo faciunt quæ ipsemet Hippol. dicit in singu. 247. satis notum, & limit. tit. per Rom in rubr. ff. de arb. nume. 53. in fi. vide etiam Maran. 6 par. verbo, appellatio. nume. 306. & Gram. decis. 24. nu. 4. & ratio est, quia per talem portionem videtur renunciari appellationi. Gram. decisio. 103. num. 41. & Affl. decis. 78. nu. 3. & Ant. Gabr. de appellat. concl. 3. vbi pro amplia, & limit. *Caranita*.

De executione rei iudicatæ.

Rubrica. an & quando executio non rite facta retractetur, & quando firma maneat, uide Pet. Belluc. in Specu. fol. 167. nu. 33. & an sententia possit exequi ante liquidationem, Aimo consi. 164. Affl. in decis. *de Bottis*.

De vsuris rei iudicatæ.

Rubrica. vide Capic. in decis. 15. in fine, & an usuræ currant pendente appellatione, Affli. in decis. 93. *de Bottis*.

Si plures vna sententia concl.

L. *si non singuli*. adde, ꝙ si plures sunt insolidum obligati quorum aliqui insolidum conueniuntur, & profertur sententia simpliciter non insolidum, tunc quilibet tenetur pro rata habito respectu etiam ad non conuentos, dicit Affl. fuisse decisum, in decisio. 215. & Gram. in decis. 68. in fin. & limita istum tex. omnino per glo. Paris. in consue. Paris. §. 11. glo. nu. 25. *de Bottis*.

Quibus res iudicata non nocet.

Rubrica. de materia istius tit. uide late per Alex. in l. sæpe, ff. de re iud. & Lud. in consi. 10. per totum, & nu. 15. ponit quid in Principe iudicante de plenitudine potestatis, & uide glo. Paris. consuet. Paris. § 22. glo. 1. nu. 34. ubi de sententia lata. particulare interesse. *de Bottis*.

Si ex falsis instrum.

L. 2. sicut non tenet sententia lata ex falsis instrumentis, ita non tenet priuilegium concessum ex falsa causa. Gram. decis. 59. num. 2. & adde, quod sententia lata propter testes excōmunicatos, retractari potest. vide C. regni 203. ne per exceptionis.

De confessis.

Ad materiam huius rubricæ, uide Feli. in cap. examinata, 3. columna de iudic. & Capic. in decisio. 71. ubi an narrata in rescripto, seu instrumento reprobato, & oppugnato prosint, & probent pro oppugnante, & Alexan. & ceteri in l. secunda, C. de eden. ubi an etiam quando confessio facta in vno iudicio faciat fidem in alio. & not. quod ita demum narrata in libello conuentionali probant, si fuit super eis lis contestata, Soci. in consil. 41. penultima colum. primo volum. & Capic. in dicta decisio. 71. numero 4. & an confessio coram arbitris probet. uide Afflict. in decisio. 178. numero decimo, & an confessio facta coram notario dicatur facta in iudicio, uide Afflict. in decisio. 182. nu. 6. & de effectibus confessionis partis, uide Cor. in verbo, confessio in verbo, inuentarium, in uerbo, prorogatio. in uerbo, sententia, & de confessione debitoris, mariti, procuratoris, & aliorum quando præiudicēt tertio, uide late Tiraq. de tract. lign. §. 1. in gl. 16. num. 78. vsque ad num. 92. *de Bottis*.

Res

Res inter alios actas vel iudic. alijs non nocere.

Rubrica. vide Bal. in l. 2. in fin. sup. quando fisc. vel priu. vbi acta facta inter creditorem, & debitorem non noceāt tertio possessori. & vide Capic. in decis. 91. & in decis. 20. numero 17. & in decis. 107. & Doct. in l. 2. in §. C. de edendo & omnino Afflit. in decis. 196. & Dec. in consil. 42. col. fin. vbi dicit, quod faciunt semiplenam probationem, & limita in casu posito per Bar. in l. cum filius fam. nu. 3. de verbor. oblig. vide Loffr. consi. 10. omnino, & consi. 23. nu. 10. 11. & an testes producti per priuatum prosint fisco, vide Gui. in decis. 342. limita istam rubricam non habere locum, quando tertius fuisset citatus, ita Dec. consil. 348. nume. 5. post Alex. in l. fi. po. nu. 5. ff. de re iudi. & limita istā rubricam non habere locum in dote, quia ex contractu inter alios facto acquiritur ius mulieri, vt per Dec. consil. 35. & limita procedere, quando quis est citatus pro suo interesse, Dec. consi. fi. num. 4. & adde, quod approbatio scripturæ, quæ oritur ex productione, item declaratio voluntatis inter aliquas personas an prosit tertio, vide Aimo. de antiq. temp. fol. 23. nu. 43. cum seq. & vide omnino glo. Paris. in §. 22. glo. nu. 13. 68. vbi ponit casus in quibus sententia nocet tertio. *de Bottis.*

L. 1. ad materiam huius titu. vide Soci. regul. 4. 7. & 8. & limita non habere locum quo ad semiplenam probationem, Dec. consi. 42. nu. 12. & vide Capi. decis. 20. num. 17. & decis. 107. nu. 3. cum sequen. *Carauita.*

De relationibus.

Rubrica. multos casus, in quibus iudex semper debet consultare superiorem, vide per Affl. consti. hac l. num. 10. & ibi Bar. de Capua. *Carauita.*

De appella. & consulta.

In *auth. hodie.* adde, quod non sufficit scire sententiam fuisse latam, Ang. in l. 2. § biduum. ff. quando appel. sit, & Affl. de iure prothomis. in verbo, vt int. 30. dies, nu. 8. & glos. Parisien. in comite Palat. §. 11. glo. 12. nu. 1. clem. etiam, de elect. quid si quis appellat, referuat tamen alio die dicere causam appellationis, an sufficiat, vide Fel. in cap. veniens, lo. 1. col. 3. ut lite non contest. & adde, quod licet alias fictus contumax possit appellare, tamen illud, quod fit pendente appellatione, non reuocatur, nisi constito de grauamine, de quo Hippol. sing. 87. & adde, quod si reperitur appellatum, & non constat quando, non præsumitur, intra x dies, Bal. in l. quædam mulier in 2. lect. ff. fam. ercis. quid in ratione appellationis, Aimo consilio 278. colu. 2. Rom. cons. 6. quando incipiat currere isti decem dies, an a die sentētię, an a die scientiæ, vide Capic. in decis. 39. & an possint per partes prorogari, vel per statutum. Corset. sing. 9. Tiraq. de retract. lign. §. 1. in gl. 10. num. 38. an currat pendente discussione nullitatis, ibi numero 40. & 41. & qui l. si aliquis tanquam procurator appellauit intra 10. dies, & post decem dies exhibuit mandatum, ibi nu. 9. *de Bottis.*

In *ead. auth. in princ.* vide Corset. sing. verbo, appellatio. el 3. intra decem dies datos ad appellandum non exequitur sententia, etiam facti Consi. Cap. 167. num. secundo. *Carauita.*

L. *omnino in verbo. fideiussoris idonei.* vide Moder. inter ope. Bar. de Capic. in c. ab illo inchoandum, num. 16. & 31. & Affl. consti. humanitate, nu. 15. *Carauita.*

L. *& in maioribus in uersi. nec enim* limit. vt per gl. fin. in & l. ti. infra quando prouo. non est neces. & Maran. 6. par. ver. appellatio. nu. 338. *Carauita.*

L. *quoniam* vi le Cæpol. cau. 15. quando. Vide Soc. regu. 24. appellatio. & Diaz regu. 31. appellare, & no. tex. quod actum a Potestate in dubio videtur factum de consilio Assessoris, cum requiratur quod in scriptis protestetur, vt dicit Dec. consi. 8. nu. 2. de qua protestatione, vide Ang. in Auth. vt nul. iud. §. quoniam vero, & in Auth. de liti. §. omnem vlti. not. & ideo Pau. de Cast. per glo. si sibi dat cautelam, ne iudices teneantur de iniusto facto Potestatis, vbi vide, & nota Cap. regui. Item quod prædicti iustitiarij, num 80. *Carauita.*

L. *præcipimus. in uerf. eodem obseruando.* not. quod in correctorijs non fit extensio. Adde gl. in c. 2. de ætate & quali. in verbo, eisdem, etiam ex identitate rationis, hoc autem limita non habere locum, quando agitur de salute animarum, & euitando peccato, Io. And. & Abb. in c. ex tenore. qui filii sint legitimi. Cap. in decis. 155. nume. 22. item si ex extensione induceretur publica vtilitas, Bar. in l. si constante, quæst. 9. fol. mat. *de Bottis.*

L. *ampliorem.* vide Bal. in l. fin. inf. de temp. appel. Bart. in l. si quis libellos, sup. eo. Alex. consil. 183. nu. 4. vol. 6. Aimo consi. 140. in fin. Anto. de Butr. in cum Ioannes, in fi. de fide instrum. & Rot. in decis. 365. in nouis, alster 23. in ti. de re iudicata Fel. in c. cum inter. colum. 4. uer. & addo. de reiudi. Alb. ex. hic dicit, quod si appellans dicat appello quatenus contra me, tunc non habet locum iste tex. hic habet locum quando sententia continet plura capitula, & ab uno est appellatum. Alber. hic. de quo Præpos. in c. interposita. col. 11. extr. eo. glo. Parisien. in addit. ad Alex. in d. consi. 183. nu. 4. uol. 6. dicit, quod in Francia non seruatur iste tex. *de Bottis.*

De temporibus, & reparati. appel.

L. 1. *in gl. in uerbo præcedētes uos dies, et tempora, et, in versi. quod præcedentibus diebus.* not. quod quando ultimus dies termini est feriatus debet actus expediri die præcedenti ad idē uide Anchar. in capit. 1. num. 4. de testib. pol. in 6. & per Doctor. in c. cum dilect. de do. & contuma. sed hoc intellige quando potuit præuideri, quia si fuit feriatus ob ferias repentinas, datur restitutio, l. sed etsi. §. si feriæ, ff. ex quibus cau. maior. *Carauita.*

In *auth. sed & hic.* uide pro declar. Gram. decis. 13. & ibi an in consistorio Principis currant fatalia, & vide Afflict. decis. 78. *Carauita.*

L. *per hanc in summarii l. in princ. summary.* idem in causa supplicationis & recursus Iac. Menoc. de arb. iud. lib. 1. quæstio. 72. nu. 10. *Carauita.*

In *ead. l. in princ.* limit. singu. hanc l. non procedere, quando pars fuit negligens in prima instantia Rom. in l. admonendi, nu. 27. ff. de iureiur. de ueritate dicti Rom. vide Franc. Marc. decis. 375. & uide pract. Papien. in for. opp. contra testes post public. uersic. suntque, numero 3. & 6. *Carauita.*

L. *cum anterioribus. in § illud etiam meritis, in gl. in uerbo. ex una parte.* quando requiratur litis contestatio, & qñ non ve peruenire possit ad sententiam, ultra Doct. hic vide Soc. regu. 230. & 240. & Iser. consti. dilationes post prin. & ibi Affl. nu. 9. & limit. ut per Hippol. sing. 51. *Carauita.*

In *ead. § in uerbo. nisi ipse appellator euidentissimis.* & sic ad probandum impedimentum non sufficit iuramentum, ut hic, quod quomodo intelligatur, uide Afflict. decis. 79. num. 2. *Carauita.*

In §. *sin autem partes in ead. l.* quot modis possit renunciari appellationi, an inducatur renunciatio, si quis promittit stare sententiæ, & multa ad hoc pertinentia, uide per Maran. 6. par. uerbo, appellatio, nu. 220. & uide Afflic. in prælud. Consti. reg. quæst. 9. nu. 9. *Carauita.*

Quando prouocare non est necesse.

L. *in uersic. cuius rei* uide Soc. reg. 353. & Dec. l. res iudicata. de reg. iur. *Carauita.*

L. *si cum inter te in prin. l.* pro declar. huius l. vide Alex. in in l. cum prolatis, num. 14. ff. de iureiur. Maran. 4. par. 15. dist. nu. 5. *Carauita.*

In *ead. l. in verbo sententiam eius contra.* ideo manifesta iniustitia reddit sententiam nullam, Dec. consil. 8. nume. 5. sed an impediat ipsius executionem, uide Capic. decis. 1. *Carauita.*

L. *ve. alet, in verbo infirmas esse.* sed secus si erit lata ob gratiam, uel inimicitias, seu odium, quia tunc non est nulla ipso iure, sicut quando mediante pecunia, sed male lata annullabitur ope restitutionis. Capic. decisio. 165. numero 13. & limita istam tex. ut per Bal. in cap. fin. nu. 11. de appellat. & Dec. consi. 189. nu. 11. primo uolum. item limita, ut per Anchar. consi. 272. Fel. in cap. tua nos, de simo. Hippol. sing. 150. & Boer. decis. 153. nume. 35. & ad primam limit. uide August. ad Ang. in uerbo, falsario, q. 5. num. 2. *Carauita.*

Quorum,

Quorum appella. non recipiuntur.

Rubrica. casus in quibus non admittitur appellatio, uide per Pet. Duen. reg. 156. limit. 5. adde, quod in dubijs semper recipienda est appellatio. Bald. in l. properandum, §. fin autem, nu. 5. de iudic. & Doc. consil. 28. nu. 18. sic etiã in dubio pronunciandum est non esse appellationem desertam. Pau. de Cast. in l. 1. ff. si quis caut. & Dec. in l. quoties nihil. & ibi glo. Parisien. ad ipsum de reg. iur. & Marian. 6. par. verbo, appellatio. nu. 397. Hippol. consi. 84. nu. 4. Dec. consi. 84. num. 3. & consi. 49. nu. 1. & consi. 16. num. 1. *Carauita.*

L. *obseruare in glo. in verbo, propria.* alium casum vide per Nigr. in C. regni subditorum, nu. 18. & adde, quod an conuictus, & confessus non debeat audiri appellans declarabitur per iudicem ad quem. Iser. in consti. si quis rapere col. pen. *Carauita.*

L. *nulli in glo. in verbo nulli la secunda.* sequitur hoc Neaped. in C. regni 132. item statuimus, quod tam, nu. 21. quod tamen intellige, vt ibi per Nig. nu. 58. *Carauita.*

L. *ab executione in verbo, nisi forte executor.* vide Pet. Duen. reg. 41. appellare. & Anto. Gabr. de appellat. conclusio. 4. lib. 2. *Carauita.*

Si pendente appellatione mors interuenerit.

L. 1. *in summa l. in verbo, transit ad heredem.* sed an sint citandi, vt in eos transferatur instantia, vide Frecc. de subfeud. lib. 3. in differ. feud. quatern. uersic. 15. an ad finem, vt instantia cœpta transeat in hæredẽ, sit necessaria litis contestatio. vide Con. pract. q. c. 8. nu. 3. in fin. *Carauita.*

De iis, qui per metum iudicis non appellauerunt.

L. 1. *in versi. in facto enim.* Adde Afflic. decis. 30. nu. 3. & Iser. de feud. guard. nu. 10. ver. vbi vero. *Carauita.*

De momentanea possess.

L. 1. vide Dec. consil. 28. vltra Doct. uide Soc. regul. 18. uide Rip. in c. sæpe, nu. 3. de rest. spol. & plene per Nig. in cap. subditorum, nu. 106. & plenissime per Maran. 6. pa. verbo, appellatio, nu. 294. vide etiam Affl. in rub. constit. iurisgentium, nu. 8. & Ias. l. 1. nume. 5. sup. de secun. tab. & ibi Dec. & Diaz reg. 36. & Duen. reg. 44. *Carauita.*

Ne liceat in vna ead.

Rubrica. regulam huius tit. intellige, & declarat. vt per Maran. 6. par. verbo appellatio, nu. 269. *Carauita.*

L. *si quis.* vide Soc. reg. 328. prouocata. & adde hic omnino Clem. Pap. & quæ ibi pos. de re iud. & limita, vt per Foller. in sua pract. §. pœnis debitis, num. 74. Item add. Pet. Duen. reg. 50. appellare tertio. *Carauita.*

Qui bonis cedere possunt.

L. 1. an valeat pactum, quod debitor non possit cedere bonis, vltra Doct. hic. & in l. alia. §. eleganter, ff. solut. mat. uide Soc. reg. 276. pactum, & quando debitori prosit cessio, vt à debito liberetur, eundem reg. 46. cedens bonis & post regulam ipsius, Ben. Vad. reg. 20. cessione. An autem debitor fugitiuus habeat hoc beneficium, Boer. q. non, decis. 215. num. 5. & 6. & an cedenti bonis possit imponi collecta, uide Ias. in l. 2. nume. 26. supra, de iure emphyt. an vniuersitas possit cedere bonis, vide. Afflict. constit. super incisionibus, nu. 34. & an possit huic beneficio renunciari, & de materia plenissime, uide Vital. in tracta. claus. uersi. his peractis fol. 851. & Nigr. in clem. de clerici non inced. in hab. & cons. in versi. priuilegio, nu. 133. fol. 17. & adde, q deportatus uel bannitus, si est restitutus, non potest cedere bonis l. 2. ff. de sent. pass. & rest. itẽ, quando debitum dependet ex delicto, regulariter non admittitur cessio, vide Diaz. regu. 74. & ad id, quod dixi, quod deportatus restitutus non habet hoc beneficium, per l. 2. de sent. pass. vide Romanum singu. 212. & addit. ad ipsum, quæ tenet contrarium, & uide in hoc titu. Mathes. inter singu. sua, ubi plura. & in materia uide Rod. Sua. in l. 2. titu. de los gouiernos. fol. 8. 17. usque ad fin. & contra istos decoctores, vide Iac. Menoc. de arb. iud. lib. 2. q. 90. nume. 13. & in materia cessionis eundem casu 83. *Carauita.*

L. *propter in summ. l. in verbo, extra, vel munus.* adde Afflict. decis. 265. nu. 110. & an debitor fisci possit cedendo bonis carcerem euitare, vide Ægi. Boss. tit. de captura, nu. 90. *Carauita.*

L. *cum solito in princ. l.* in quibus casibus maior pars possit præiudicare minori, vide Affl. decis. 288. & uide ad hanc l. & eius materiã Iac. Menoc. de arb. iud. casu 245. nu. 9. *Carauita.*

In ead. in gl. in verbo, habentibus in verbo, item q si quinquennio hoc transacto. Affl. deci. 378. ubi etiam an idem sit dilatio quinquennalis non habuit effectum. sed contra glos. hic tenet Pet. de Bellapert. quod imo admittatur ad beneficium cessionis. *Carauita.*

De priuilegio fisci.

Rubrica. fiscus ubi non reperitur expresse priuilegiatus, utitur iure cõi. Affl. consti. violentias, nu. 27. uersi. 1. addidi, & uersic. 4. ad idem, & de priuilegio fisci, uide per eundem consti. iusti cultores, nu. 6. & uide eundem in consti. ab officialibus. num. 6. & decis. nu. 3. & de priuileg. fisci, uide Pet. Duen. reg. 374. fisci priuilegia. *Carauita.*

L. *quamuis.* uide ad hanc l. & sequen. Nigr. de pigno. 4. mẽbrum. 2. par. nu. 213. cum sequen. & uide pro limit. Capic. decis. 29. nu. 13. *Carauita.*

L. *pecunia. in verbo, quia non fiunt contractus.* an huius l. dispositio habeat locum in alio priore creditore priuilegiato, ut in dote, uide Couar. prac. qõ. c. 26. ubi multa de materia. & vide quæ pos. ad Affl. d. decis. 130. *Cara.*

De priuilegio dotis.

L. 1. *in summario l.* an priuilegium dotis transeat in filios, uide Affl. in consti. baiulos, & omnes, nu. 54. prope fin. & add. ad Bar. in l. Nesennius, §. fundum, ff. de iud. *Cara.*

Vnde vi.

L. 1. *in gl. in verbo, moderatione, in verbo quid si pugnus valui.* vide Afflictum constituti pacis cultum, nume. 88. & facit ad hanc glo. constitu. consuetudinem prauam, §. illud. *Carauita.*

L. *authoritatem. in verbo nimis improbe.* adde Gramma. decisio. 65. num. 37. & pro declar. Capic. decisio. 69. num. 31. *Carauita.*

L. *meminerint. in princ. l.* de intell. huius l. uide Afflic. in constitu. citra uiolentiarum, num. 30. & per Nigr. in C. regni subditorum, nu. 33. & eundem constitu. uiolentias, num. 5. *Carauita.*

In *ead. l. in verbo, deinde iniuriarum nascatur.* vide C. nos incompetenter, 1. quæstio. 7. facit Affl. decisio. 403. nume. 9. *Carauita.*

L. *si quis in tantam.* limita hanc leg. vt per Hippoly. singu. 167. violentus, & per Socin. in regu. 34. authoritate propria. an autem, & in quibus casibus habeat locum contra ecclesiasticas personas, & res, uide per Soci. reg. 252. pœna l. & quando lata sententia in casu huius l. admittatur appellatio, uide Dec. consi. 38. num. 2. & an habeat locum in causis ecclesiasticis, & contra uiolentum, & clandestinum inuasorem, uide Berth. in verbo, lex si quis in tantum, cl. & 2. & adde, quod iste tex. corrigitur per cõstit. violentias. *Carauita.*

L. *si quando.* limita hanc l. ut per Roman. singu. 401. interesse, & Soc. in tract. fallent. regu. 190. interesse. & vide de Constitut. regni uiolentias subiectorum, quæ corrigit legem istam. vide etiam ad l. istam And. Tiraquel. cess. causa prima, par. uersi. præsumptionis causa cessante. & uide pro intel. huius l. cum simil. Paris. consi. 75. nu. 28. 1. volum. *Carauita.*

In ead. l. in verbo *sacramento aestimationem*. alios casus, in [illegible] iuramento patris, vide per Chass. in consuet. Burg. tit. des iustices, rub. 1. §. 5. nu. 5. *Caranita*.

De operibus publicis.

L. *praescriptio in verbo debet obsidere* ad intell. vide Ioan. de Amici consi. 97. nu. 5. *Caranita*.

L. *nec splendidissimae in verbo, vel apposita*. alias vel oppida. & [illegible] hunc tex. Ioan. de Amicis consi. 99. versic. sed [illegible] *Caranita*.

L. *[illegible] in summar. l. in verbo, & eorum cura*. de hoc vide plene Io. de Amicis consil. 99. & adde Frec. de subfeud. [illegible] authoritas, nu. 2. & versic. 44. authoritas. *Caranita*.

De pignoribus, & hypoth.

L. *[illegible] ideo quod si certum*. vide Afflict. constitu. [illegible] in posse [illegible] ita lex habet locum etiam si extranea persona [illegible] Paris. consi. 50. nu. 21. [illegible] vide ibi nu. 29. & quod si tertius possessor non habet locum, ibi nume. 30. & procedit [illegible] habet specialem, vt ibi nu. 31. & [illegible] & [illegible] vt ibi nu. 32. & an procedat de [illegible] vide ibi nume. 33 cum pluribus sequen. & procedit in feudo [illegible] generalem, vt ibi n. 36. 37. & 39. & quod ista lex secunda sit exorbitans, & correctoria, & non extendenda, tenet idem in consi. 103. nu. 4. 5. [illegible] & ibi num. 5. vide quod procedit, quando adest secundus creditor, cui sunt constituta hypoth. & in materia, & pro limit. huius l. 2. vide decis. Senat. Pedemont. 159. & vide ad istam l. Chass. gl. mundi, 12. par. nume. 25. *Caranita*.

In *auth. hoc si debitor*. limit. vt per pract. Papie. in for. resp. [illegible] hec in verbo exceptionis. Guid. Pap. 43. nu. 12. Neguz. par. 6. member. nu. 14. *Caranita*.

In *eadem auth. in versic [illegible] ex hypothecis*. [illegible] quod si [illegible] procedatur, in [illegible] principalis videtur reiecta. Dec. consi. 27. num. 8. vbi vide [illegible] pro declaratione. *Caranita*.

In quib. cau. pign. & hypoth. taci. contrahi.

L. *si non [illegible]*. vide Neguz. de pign. 4. memb. 5. par. & de materia [illegible] Cap. [illegible] *Caranita*.

L. *si mater in verbo, mariti [illegible]*. an procedat si contraxit sponsalitium, [illegible] Aug. in l. solet. ff. de his qui not. infam. & vide ad istam l. Ant. Gabr. de secun. nupt. conclusio. 9. lib. 2. *Caranita*.

Quæ res pignori obligari, &c.

In *auth. agricultores*. vide super hoc tex. Iser. in constitu. ab [illegible] & ibi Affli. in fi. *Caranita*.

L. *si quis in versi super qua generali*. ad regulam quam colligunt Doct. ex isto tex. vide limit. quas ponit Soci. regu. 247. locutio. vide etiam Nicol. Boer. in sua pract. in arg. à simili, post principium. & adde, quod statutum, & ordinatum in tacita renunciatione, extenditur ad expressam. Afflict. in constitu. accusatorem, num. 11. & vide ad hunc tex. & an idem sit in feudalibus, Frec. de subfeud. lib. 2. quaest. 3. fol. 126. vbi dicit determinatum, quod sic. & ibi plene de materia, & de tacita hypoth. an habeat executionem, sicut expressa vigore statuti. & vide Capic. decisio. 125. num. 4. & Afflict. decis. 37. nu. 3. & 4. item adde Pet. Duen. pro ampliat. & limit. regu. 76. bona praesentia. & Afflict. decis. 335. *Caranita*.

Qui potior. in pignor. habeant.

L. *scripturas*. vide pro intell. Neguz. 1. mem. 5. par. nume. 47. & in materia vide Afflict. decis. 402. & ad istam l. vide Ant. Gabr. lib. 2. de probat. conclu. 9. 10. 11. *Caranita*.

In *ead. in verbo, etiam ad amplius virorum*. virorum, ergo mulier non admittitur, secundum Bal. hic. & Dec. eum sequitur in l. feminae, num. 32. de regu. iur. & vide Pet. Duen. reg. 313. foemina. limit. 3. *Caranita*.

Si antiquior creditor pignus vendiderit.

L. 1. ad materiam vide Gram. decis. 5. num. [illegible] vide etiam Afflic. decis. 16. vbi etiam ponit, an oblatio de qua in 2. respon. huius l. possit fieri in 2. instantia. *Caranita*.

De remissione pignoris.

L. *eo tempore*. vide Gram. dec. 55. num. 78. Alex. consi. 216. num. 21. *Caranita*.

Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse.

L. 1. ad intell. huius l. vide glo. Paris. titu. 1. §. glo. 9. numero 45. fol. 32. [illegible] & vide Pet. Duen. reg. 167. creditori datur & [illegible] cum amplius. ff. de reg. iur. & quae pos. ad Bart. in l. si non sortem, §. si centum, ff. de cond. indeb. *Caranita*.

De luitione pignoris.

L. *intelligere*. Add. Iser. & add. ad ipsum de contra. inuest. nu. 16. prope fin. adde Pet. Duen. reg. 17. actio personalis. *Caranita*.

De iure dominii.

L. *vetustissimam in verbo offerre debitum cum vsuris*. vide ad declar. Iac. Menoch. de arb. iu. lib. 2. cas. 6. nu. 7. quo procedat vltra Ang. hic vide Capic. decis. 202. nu. 9. *Cara*.

Da pactis pignorum.

L. 1. ad intel. vide Arium Pinel. l. 2. c. 1. nu. 32. sup. de rescin. vend. alias in 2. par. rub. c. 1. nu. 32. *Caranita*.

L. *quoniam*. vide Cepol. caut. 23. de bes [illegible], & an sicut reprobatur in pignore pactum leg. com. sit etiam reprobatum in hypotheca, vide Franc. Marc. decis. 8. 1. par. & pro intel. vide Arium Pinel. in l. 2. ca. 1. nu. 27. sup. de rescind. vend. alias est in 2. par. rub. c. 1. nu. 27. *Caranita*.

De contrahen. & commit. stipul.

L. *Magnam* ad hanc l. vide Dec. consi. 2. 1. volu. & Rom. in rub. ff. de arb. nu. 15. Soc. reg. 90. dies regulariter. & limit. vt per Cepol. in l. 1. §. sed sciendum, nu. 65. de edil. edic. & Bal. in l. si milit. & Titio. §. 1. in fi. de leg. 1. *Caranita*.

In *ead. l. in verbo, quod nullus eum admonuit*. per amplia. vide glo. Paris. 4. 1. glo. 8. nu. 14. & limita. ut per Cepol. in l. 1. §. sed secundum, nu. 64. ff. de aedil. edic. & Ant. Gabr. de solu. conclu. 9. lib. 3. *Caranita*.

L. *optimam*. quomodo procedat iste tex. vide Dec. consi. 213. nu. 12. & consi. 311. nu. 4. & quid in factis antiquis, vide Guid. consi. 13. nu. 8. & an si contingat dubitari de talib. verbis enunciatiuis, procedat dispositio huius l. vi. Affli. decis. 83. in princ. & pro limit. vide Bart. in l. si forte, nu. 4. & ff. de castr. pecu. pro cuius declar. vide Dec. consi. 20. & de materia uide quae plene posui ad Bar. in l. ex hac scriptura, ff. de dona. & Dec. consi. 35. nu. 2. 3. & pro intell. vide eund. consi. 36. nu. 6. 7. & consi. 42. nu. 8. *Caranita*.

De duob. reis stipulan. & promit.

L. *creditor in glo. in verbo, iuuare in verbo, sed an sit in solidum cedenda*. ad materiam adde, quod ista exceptio cedendarum competit non solum si agatur actione personali, vt hic, sed etiam quando reali, l. mulier, ff. qui pot. in pign. hab. Affl. decis. 343. etiam quod statutum nullam exceptionem

nem admittat. Hippol.sing.7.& Dec.consil.27.nisi fuerit huic exceptioni renunciatum, vt per glo.& Docto.in l.nisi hoc actum, ff.de pact.an autem sufficiat generalis, vel requiratur specialis renunciatio, uide Dec.consi.446. & Affi.decis.182.nu.13. & si creditor liberauit aliquem ex obligatis, an sibi obstet exceptio ista. Affl.decis. 182. nu.12.& 343.nu.2.Ang.in l.Modestinus.in fi.ff.de solu. Bar.& Doct.in l.si stipulatus.§.1.ff.de fide iuss.& not. ꝙ ista iussio debet fieri incontinenti.d.l.Modestinus.quod fallit, vt per Ang.ibi. Et quando possit opponi ista exceptio, vide Pau.de Cast.& Alex.in l.de die, §.si fideiussor, ff.qui satisda.cog. *Caranita.*

In auth.hoc ita, si pa[ctum].]limita non præcedere in obligationibus indiuiduis.gl.Parisi.tit.1.§.2.gl.4.nu.40.*Caran.*

De fideiusso & mandato.

L.creditori.]vide ad intel.Neguf.de pigno.3.memb.5.par. nu.33.& Dec.consi.104. *Caranita.*

In ead.l.in versi.quid cum facit.] vide Pet.Duen.regu.163. creditor.& si non potest actiones cedere, repellitur exceptione cedendarum.ibi reg.164.creditor. *Caranita.*

In auth.præsente tamen.]vi.Soc.reg.134.excussio.vide Ant. Gabr.de fideius.conclusio.1.lib.3. vide ad illam auth. M.Mat.lib.2.loc.com.2.28.& c.31.& limita istam auth. vt non procedat, quando fideiussor promisit sub expressa condõne, si principalis non soluerit ita Rip.in l. ita stipulatus, nu.51.ff.de ver.obl. Item ista auth.procedit, si opponatur de discussione, alias secus.Bar.in l.2. in fi.ff. com.diuid.& Euerar.in lo.ab ordine.fol.mihi 35.& limita, vt per pet.de Rau.in suo alphab.verbo, fideiussor.

L.blanditiae.] adde Affl.decis.39.nu.1.& Diaz.regu.289. *Caranita.*

In ead.in gl.in verbo, dixisti.in verbo, mens enim magis.] etiã in contractib.mentem potius, quam uerba inspicimus.vide Dec.consi.47.in fi.& consi.48.nu.4.& consi.63.nu.6.ibi, vlterius hoc idem.& consi.70.uer.& hoc etiam. *Caran.*

L.sancimus.]pro intel.vide Paris.consi.120.n.90.1.vol.& an dispositio huius l.habeat locum, qñ in promissione interuenit iuramentum, uide decis.Senat.Pedam.49.& ad declar. huius c.& in materia de tempore dando fideiussori ad præsentandum principalem, vide Iac.Menoc.de arbi.iud.lib.2.cent.1.casu 40. *Caranita.*

L.si fideiussor in gl.in verbo, confessus est.in verbo, & nota hic argumen.quod si quis.]quid autem si dicatur se contraxisse per prius matrimonium, an credatur ei, vide Pet. de Rau.in suo alpha.fol.mihi 40.col.3.ibi, tu scis.& Cepol. caut.42.aliquando.Abba.& add.ad ipsum in c.quod vobis.ubi pos.de clandest.despons.& Affl.omnino quæ sunt regal.in uerbo, condemnatorum nu.18.& Iac.Men.plene de arbi.iud.cent.2.casu 103.lib.2. *Caranita.*

De nouat.& delegat.

L.si delegatis.]vide Affl.decis.335.num.22.& huius l.qualis mens sint, vide per Paris.consi.19 nu.65.3.vol.vbi concludit contra dictam decis.Affl. *Caranita.*

In ead l.]ad istum tex.vide Soci.in fall.112.& Dec.in l.pacto, C.de pact.& omnino Ang.Aret.in §.præterea.lo 2. col.26.vers.4.potest opponi, nume.34. insti.de excep.& vide decis.Delfin.530.& 567.vbi an debitor possit opponere compensationem cessionario.& an debitor si cõuenitur à cedente possit opponere, quòd cessit actionem, ibi.& vide Pau.de Cast.consi.98.vol.2.incip.in causa appellationis.vbi de materia istius l. an autem cedens antequam interueniat vnus ex istis tribus possit tra[n]sigere cum debitore in præiudicium cessionarij.vide Affli.decis.535.col.fi.vbi multa de materia istius l. & uide tex. in l.nomen su.quæ res pigno.obl.poss.& Ias.& Iaco.in l. si cum emptore in 2.lect.ff.de pac.& uide Capel.decisio. 219.& Gui.Pa.sing.592.& tex. in l.fi.ff.de lege commiss. & vide Dec.consil.98.& quid si in[s]t[ru]m[ent]um dicit, quod cessit actionem vtilem & directam, an habeat locum dispositio huius l.vide Affli. in d. decis. 335.nu.22.an autem scientia debitoris cessi, vel obligati sufficiat sine requisitis huius l.vide Bar.in l.Græcæ.§.cum pignori, ff. de pig.& an iste tex.habeat locum, quando pignus obligatur pignori, vide ibi, & an habeat locum, quãdo venditur nomen debitoris. Bald.in l.1.col.si quando prouoc.non sit necesse, dicit ꝙ non, limita istum tex.non habere locum in vltimis voluntatib.Iacobi.in l.si cum emptor.in 2.lect.nu.9.ff.de pac.in materia huius l.vide Tiraq.de retrac.lign.§.1.in gl.10.nu.99.cum seq.& 105.cum sequen. *de Bottis.*

In ead.l.in verbo, vel aliquid ex deli[ct]o accipiet. limita, vt per Soc.reg.79.debitor si.& reg.80.debitor licet.& gl Paris.§.1.gl.4.nu.4.tit.1.vbi ponit qualis debeat esse denunciatio. *Caranita.*

L.nouationem.]dispositio huius tex.procedit in nouatione coæquali, in qua idem quod in prima obligatione continetur, sed secus est in nouatione, quæ fit ratione pœnæ, quia in hoc iura antiqua per hanc l. non mutantur, vt concludunt Bar.& cæter.Doc.in l.ita stipulatus.la gran de.ff.de verb.obli.& Dec.in consi.12.post princip.vltra Bal.& alios hic.Item iste tex.non procedit in nouatione, quæ fit per delegationem.Dec.consi.107.post numerum primum.alias limi.vide per Rip.d.l.ita stipulatus. nu.65.& pro intell.huius l.vide Afflic.dec.253.& dec.44. nu.15. & quòd non habeat locum in delegatione, tenet addi.ad Bar.in l.singularia.num.19.verbo, capitu.si certo pet.& uide de materia Soc.consi.21.1.vol.& limita, vt per Dec.consi.564.nu.15 4.vol.& de materia idem consi. 400.3.vol.& pro ampliat.& limit.uide Ant.Gab.de noua.conclu.1 lib.3. *Caranita.*

In ead.l.]vide Soci.in l.si vnumfru.ff.de uerb.obl.& omnino Affl.in decis.353.quid si non expressè, sed ex coniecturis apparent contrahentes uoluisse facere nouationem, an sit inducta nouatio, vide Affl.in decis.44.nu.15.& vide Dec.consi.97.nu.5.& consi.465.& Lott.consi.24.nu. 12.& in consil.18.nu.18. *de Bottis.*

De solutionibus.

L.nulla.]vide Nicol.de pignor.in 1.par.3.memb.5.part.nu 42.& addi.quam habeo ad decis.Marci, nume.16.Aimo. consi.238.vide Rip.in tract.de peste, in 2.par.column.1. *de Bottis.*

L.pecuniæ.]no.quòd confessio probat veram numeratione. de quo per Tiraq.de retrac.lign.§.1.in gl.18.nu.83.& vide ad hanc l.Capel.decis.307. *de Bottis.*

In auth.hoc nisi.] quid si antequam creditor agat, debitor offerat, an teneatur oblationem accipere in causa Comitis Sanctæ Seuerinæ cum Comite Lauri Sacrum Consil. decreuit, quod non fuit relator magnificus Ioann.Andr. de Curte, & actuarius Ladoni. Rom. & quid in eo, qui cum iuramento promisit soluere, Geradin.consi.32.& vide ad materiam Cap.in decis.68.& Ias.consil.9 in 1.vol. nota, quòd creditor tenetur accipere rem in solutum.an autem pacto possit renunciari huic legi, vide Alex.in cõsi.37.nu.6.uol.2.& vide Ben.in tract.de decorionibus, fol.165.nu.44.& in 2.par.nu.8 ubi an debitor euitet pœnam statuti offerendo. *de Bottis.*

In ead.auth.in verb.præstanda creditori cautela.] adde hic Rom.163.ubi ponit requisita, vt iste tex.locum habeat & limi.ut per prac.Papien.in for.respon.lib.c li in actio. hypoth.in verbo, satisfacere, nu.2.& alia per Alex.consi. 37.du.25.vol.2. *Caranita.*

L.inquisitio.]limita per tex.in l.Paulus.§.fin.ff.de pi[g]no.& Nicol.in tract.de pignor.n.32.2.part.2.memb.& de [re]g. istius tex.vide Alex.in addi.ad Bar.in d.l.Paulus, §. fin. *de Bottis.*

In ead.l in summar.l.in prin.]quod non procedat, uide Affl. consti.qui post nu.3.& vide Gram.consil.2.post de [il]. nu.13.& vide Diaz.reg.307.generali sermone. *Cara.*

De euictionibus.

Rubrica.]adde.ꝙ si procuratorio nomine Sempronij vendidi fundum meum, quem ignorabam esse meum, obligor de euictione, taliter quod non possum agere ad fundum, licet bene actione mandati contra Sempronium.l. seruum, ff.mandati.de quo vide gl.in l.1.ff.de offic.Procur.Cæsar.& uide not.casum per Ale.consi.67.2.uol.& casus in quib.non tenetur de euictione, ponuntur aliqui per Dec.consi.74.& adde quòd si secuta euictione res peruenit ad venditorẽ nõ pot cogi ad eam iterum tradendã, sed sufficit soluere duplam euictionis : ita Tiraq.in tra. de retrac.lign.in §.31.glo.1.num.3.de quo vide tex.in l.

 planè

planè, ff. depositi. & vide hanc ad materiam Barbat.in c.si venditori.de emptione & vendi. & ibi longam apostillam quam habeo & adde, ꝙ idem est promittere euictionem, quam promittere rem venditam bonam facere. Corn.consil.141.vol.2.& vide infinitos casus, in quibus venditor non tenetur de euictione, per Affl.in capi.1.§. item si fidelis.quib.mod.feu.amit.& an emptor rei ecclesiæ sine solennitate, si euincatur, agat ad pretium, vide Alex.consi.152.nu.3. *de Bottis.*

L.Ex prædijs.] ad declar.huius tex.vide omnino Bald.hic.& Aff.in dec.241.in fi. & Nicol. de pign.in 1.méb.5.par.nu.24.& ibi quid in hypotheca sub conditione & vide Tiraq.de retrac.lign.§.1.in glo.9.nu.56.& omnino Alex.consi.65.5. volu vbi loquitur quid in bonis subiectis fideicommisso, uide latè per decisionem Pedemontanam.24. *de Bottis.*

L.*emptor.*]an denunciatio possit peti hereditati iacenti, vide Barbat.in c.si.in fi.de empt.& vendi.& per totum illud c.loquitur optimè de materia huius l. vide Deci.in consi.74.1.col. vide plures ampliat.& limi.per Pet.Duen.in Regu.241.242.& 243.in quibus locis latè de materia. & an debet denunciari lis mota super re data in solutũ, Bart.in l.libera, C.de sententijs.tenet quòd sic.vide Alex.consi.63.nu.11.& 12.6. volu.& ibi addit.gloss. Parisien. vbi ponit clausulas agendi de euictione absque denunciatione dicit Bald.in l.libera.num.8.C.de sent.quod in quolibet contractu debet author laudari, quòd assistat liti, vide Capic.in decis.126.& omnino Alex.in consil.67.3.vol.ponit cautelam agendi de euictione, licet lis non sit denunciata.& vide omnino Dec.consil.101.vbi optimè loquitur.& in consil.74.vbi plures casus in quib. nõ requiritur, Aimo.consil 83.nu.5.& an conductor debeat denunciare molestiam sibi illatam conductori, Curt. in consil. 204. tenet, quòd sic, uide omnino ad illum text. Couar.in 3.lib.variar.resol.c.37.num.3.per totum.& an emptor, qui non denunciauerit possit dicere venditori tua non interuenit, quòd lis denunciaretur ostende iura tua, vide Imolam in ca.si. de empt.& vend.& Aimo.consi.173. nu.5.quid si venditor promisit euictionem cũ iuramento, an si sciat litem, requiratur denunciatio, Alex.consil.152. in.fi. *de Bottis.*

L.*si ob causam.*]regula sumitur, quòd factum iudicis censetur factum partis, intelligitur quo ad dominij translationem, non quo ad possessionem. Alex.in l.peregre.§.fin.col.fi.ff.de acqui.poss.cum simil.adductis per Gomes.in §.item Seruiana, nu.2.Insti.de actio.vbi allegat alios declarantes regulam illam alijs modis. & limita, vt per Aimo.consi.51.col. *de Bottis.*

In ead. l. in verbo, aduersus eos debuisse.] sed an debitor, cuius bona sunt vendita ex causa iudicati ad instãtiam suorum creditorũ. possit aliquo modo cogi (emptore hoc desiderante) venditionẽ à iudice factam ratificare, ex quo sibi profuit, & dicas quod sic. ita sing.determinat Bald. quem sequitur Pau.de Cast.ibi, in auth.si captiui.sup.de Episc.& cler.& probatur in l. si domus.§.de euictionib. vbi Ias.nu.9.de leg.1.& plura adducit Nig.in C. regni.& si frequenter, nu.25. *Caran.*

L.*si post.*]vide omnino Cepol.cau.134.uulgaris. nu.1.& vide pro limit.Ben.Cap.reg.87.num.23.& per totum, vbi plenè quando debeatur euictio ante rem euictã, vel post.& vide Aret.in §.penult.Instit.de suspe.tut.& Iaco.Menoc.de arbi.iud.casu 224. *Caran.*

In *ea.l.*]vide, omnino Nicol.de pignor.in 2.membr.5 par.num.18.in fi.& sup.in l.ex ijs, & vide Alex.consi.117.nu.3.vol.7.& Pau.de Cast.consi.46.incip.sup.eo.l. in antiquis, & quid si lis est sopita per sententiam, vel creditori est satisfactum, vide Gram.in consil.ciuili 106.& vide glo.Paris.in consue.Paris.§.22.glo.1.nu.56.vbi ampliat.l. hanc procedere in alijs terminis quam emptionis, & venditionis, vide casum in quo tenetur emptor soluere pretium absque alia fideiussione, per Affl.in deci.171.& ad materiam vide Bar.in l.1.§.stipulationem, ff.de.prætor.stipu.& quid si talis actor, qui mouit quæstiones, fuit submissus per emptorem, quid agendum, vide Cot.in verbo, iuramentum probat. *de Bottis.*

L.si fundum.]vide Andr.in capit.1.§.donare.qua.ol.feu.al.pot.num.1.& Tiraquel.de retrac.lign.§.11.in gl. 12.nu.6.cum sequen.& Aimo consi.64.num. 3.ubi late: an autem agat ad pretij restitutionem, vide Couar. in libr. 3.variar.resol.c.17. nu.4.& 2. *de Bottis*

Creditorem euict. pig.non deb.

L.1.in summar.l.in verbo, non tenetur de euictione.] pro ampl.& limi.vide Pet.Duen.reg.169.creditor.& vide omnino Fal.consi.227.vol.5. *Caran.*

In e d l.& 2.]vide Nicol.in tract.de pig.5.par.primo mẽbro.nu.40.& Bal.consil.217.1.vol.& Pet.Duen.in regu.169.quid autem si creditor promisit euictionem, qua secuta, soluit emptori interesse, an possit illud consequi à debitore, vide Nicol.vbi supra num.41.& num.59.ponit multa ad materiam, & maxime an promittens euictionẽ possit cogere debitorem, vt promittat indemnitatem, nume.46.

De patria potestate.

Rubrica.] ad materiam huius rubr.nota, ꝙ pater non habet hanc potestatem in filium in vtero existentem l.fin.ff.de coll.bono.Bened.in c.Raynutius, num.10.extra.de testa.& an Iudæi habeant filios in potestate, vide Alex.in l.2.de his qui sunt sui vel alie.iu.& Afflic.in decisi.151.& an pater possit carcerare filiũ, vide Bald.in l.pen.de obseq.lib.præst. & Aret.in l.maritum, § eleganter, nu.7.in fi.ff.sol.mat. & quid de marito in vxorem, vide Rom.singu.4.& an Doctor sit in potestate patris. Bald. in l.si maritus, in eo.dicit quod non, & adde, quòd filius Iudæi, si efficitur Christianus, liberatur a patria potestate quo ad quæ sibi vtilia sunt, secus in his, q̃ essent sibi nociua. Barb.in c.a.col.5.& ibi addi.de reb.eccle.alie.& adde, ꝙ filiusfam.si ducit vxorem, non liberatur a patria potestate, ut per Tiraq.de ll.connub.in l.8.nu.2.& an quis præsumatur filiusfam. vel sui iuris, uide latè per Doct.& maxime Dec.in l.si emancipati.C.de coll. *de Bott.*

L.si filium.in verbo, cum diu.] vide quid per hunc tex.dicat Ias.in l.si emancipati.in 2.no.C.de collat.& Moder.in l.si sciendum.ff.de verb.obli.& Affl.in decis.183.vbi præsumitur etiam interuenisse scriptura. *de Bottis.*

L.si filius.in verbo dicturo sententiam]vide pro intel. Aris. Pinel.in 2.par.rub.de bon.mater.nu.31.Bar.in l.lis nulla.in princ. ff.de iudic.& potest pater carcerari facere filium.uide Ange. Aret.Institut.de his quis sunt sui, vel alie.iur.§.in potestate num.6.& Ias.ad Portium in litera, B. *Caran.*

L.*nec filium.in gl.in verbo, trimo.vers.ita triennium.*]quid si est pauper, & non habet vnde viuat, vide Bolog.in consil.50.& quid si est nobilis, Azo.in summa lib.Cod.titul.& Bal.nou.de dote.in 6.par.priuil.19.nu.5.& quid si pater nolit, & transeat ad secunda vota vxor vidua, Io.de Amicis in cons.144. *de Bottis.*

De emancipationibus liberorum.

Rubrica.] adde ad materiam huius rubr.quod pater potest emancipare filium quò ad vnum actum, vt per Bar.in l.in filij.ff.ad Trebellian.de veritate tamen vide Cottam in verbo, episcopalis.& an emancipatio præsumatur, & filius habeatur pro patrefamil. vide Afflict. in decisio.183. *de Bottis.*

De infantibus expositis.

Rubrica]de pena eorum, qui partus exponunt: quæ sit, & an expositi sint legitimi, & ad sacros ordines promoueri possint, uide Iac.Men.de arb.iud.cap.396. *Caran.*

De donationibus.

L.*nec ambigi.*]vide Gui.Pa.consi.23.& Capic.in decis.180.nu.8.9. *de Bottis.*

L.avus.] quid si est donatarius omnium bonorum, vide Guid.decisi.106.& Guli.Bene.in ca. Raynutius.in verbo cætera bona.nu.45.Dec.consi.237.nu.2.cum seq. Couar.in 2.lib.variar.resol.fol.290.Boer.in decis.204.nu.42.& 43. *de Bottis.*

L.*quisquis in verbo.eam contineat tradidisse.*]an procedat in feudis, Frecc.quod sic si quando in donatur interuenit

assensus domini. de subfeu. lib. 2. uersi. 7. authoritas, nu. 17. ubi aliqua de materia. & adde, quod hanc l. alle. Iser. de cont. inuest. nu. 14. & ad primum dictum, uide Iser. qui succes. ten. el 2. nu. 5. in fi. & ibi add. *Caranita.*

L. cum res. adde Benuenutum in tract. de mercato. decocto. in 5. par. nu. 9. & Boer. in decis. 214. num. 42. 43. & Franc. Marc. in decis. 322. nu. 12. *de Bottis.*

L. sancimus. an ista lex habeat locum in quietatione excedente summam quingentorum aureorum, uide Iasonem in consi. 199. uol. 2. & Aimo. in consil. 142. num. 7. uide ad materiam huius l. omnino Bar. in l. Modestinus, ff. eo. an procedat in feudalibus, uide Beunenutum in c. Imperiale fol. 15. litera. S. Adde φ si partes simulant uendere, cum in rei ueritate faciunt donationem, & iudex interponit decretum super uenditione, non insinuata dicitur donatio prædicta, ut per Tiraq. de ll. connub. in glo. fi. nu. 177. & uide aliquas limit. ad hanc l. per Curt. iun. consil. 81. & quid in donatione facta ecclesiæ, vel hospitali. Dec. consi. 488. num. 6. & quid in donatione mutua, uide Boer. in decis. 185. nu. 10. post Ias. in l. licet, num. 15. C. de pact. & quid in donatione inter uirum & uxorem, quæ morte confirmatur, uel in legato, Tiraq. in l. si quam. uerbo, libertis, nu. 105. & quid in donatione remuneratoria. Tiraquel. in d. l. si unquam. in uer. donatione, nu. 44. & num. 69. & 70. ubi quid si merita non sunt condigna donationi. quid si fieret ob merita futura, Tiraq. ubi sup. nume. 93. quid in donatione ob causam, ubi sup. nu. 123. quid in premium emancipationis, ibi nu. 125. qui: in donatione præsumpta, nu. 135. limita illum tex. non habere locum in transactione, Bal. in c. 1. de cont. feud. inc. uas. & al. & Cap. in decis. 156. num. 13. & quid in remissione debiti, vide Bar. in l. Modestinus, ff. de donatio. & quid si interuenit iuramentum, uide Decia. relatos per Dec. consi. 239. & consi. 488. Capic. in decis. 159. nu. 31. ubi etiam quid si est renunciatum cum iuramento. & de materia uide omnino Gui. in decis. 325. ubi an requiratur decretum iudicis, & de competentia iudicis, & multa alia ad materiam uide ibi. & quid si de donatione non sit factum instrumentum, uide Tiraq. de retrac. lig. §. 2. glo. 1. nu. 14. & quid si donatio fuerit dicta nulla ob defectum insinuationis, an possit insinuari, si tempora largiantur, uide Tiraq. ubi supra in § 8. in glo. 7. nu. 26. quid si donatio excedit summam tamen si deducuntur impensæ, est infra summam, an ualeat, Bar. in l. 1. §. quoties, ff. ad Fal. an ualeat ins. summã, Dec. cons. 432. & aureus quanti ualeat hodie, Dec. consil. 239. nu. 3. & an hic text. habeat locum in remissione fide Tiraq. in d. l. si unquam. in uer. donatione largitus, num. 144. & 147. & ibi quid in renunciatione facta a filia dotata de bonis paternis, & nu. 148. ponit quid in remissione caducitatis, uel alterius pœnæ. & quid in remissione debiti, quod non potest uerificari, ibi nu. 159. & seq. & de debito usurario, nume. 164. & quid in renunciatione litis, nu. 166. & seq. & quid in re habita pro derelicto, nu. 171. & quid in pacto de lucranda dote, n. 176. in fi. *de Bottis.*

In ead. in versi. si quid autem. uide Dec. consi. 239. nu. 2. & limita non habere locum inter patrem & filium, vel maritum, & uxorem, ut est tex. in l. donationes quas sup. de don. int. uir. & ux. & Cur. iun. consi. 95. nu. 6. *de Bottis.*

In auth. item & d. priuatis in § ne autem communione. in summario. §. in verbo, si commodè fieri potest. diuisio ubi commode fieri non põt, deueniendũ est ad licitationem, in qua obtinet is, qui hẽt maiorem parte offerendo æquale pretiũ, quod pars aduersa obtulit, vi. Cap. decis. 36. uel obtinebit is, qui hẽt rem prope eam, quæ licitãda est, argu. no. per eund. decis. 42. sed ɔ facit ide decis. 63. *Caranita.*

In ead. §. vide Capic. in decis. 36. & Barbat. in l. 2. §. Cato. colum. 59. ff. de uer. ob Boer. in tract. de custo. clauium, fol. 13. Corn. cõs. 81. uol. 2. incip. licet primo, & Gui. Pap. cõs. 96. in fi. & in singu. 780. & Aret. consi. 157. uisis. col. 2. alias 116. Luc. in l. 2. C. de exactio lib. 12. col. 4. *de Bottis.*

In §. si quis autem in ead. l. uide Doct. in l. Stichum, §. stipulatum, ff. de uerb. oblig. & quid si est facta donatio ad uitã donatarij, si formiter donator, an hæres donantis teneatur donec uiuit donatarius, si de hærede nõ est facta mẽtio, uide Capic. in decis. 203. in princ. & an dicatur una, uel plures donationes, & an requiratur insinuatio, uide ibi Capic. *de Bottis.*

L. si quis. in §. si uero. uide Tiraq. de retrac. lign. §. 1. in gloss. 6 in fi. ubi an iste tex. procedat in alijs contractib. quam in donatione. & ex hoc tex. dicit Gui. Pa. in decis. 602. φ donans medietatem omnium suorum bonorum potest uendere unã rẽ, & donatario supplere in alio. *de Bottis.*

In §. fin autem. limita non habere locum in donatione, qua quis utitur aduersus fiscũ, vt no. And. de Barulo, quem refert hic Luc. de Pen. in l. 1. in prin. C. de iure fisci, quia requiritur in tali traditio, uide plures limita. & ampliat. per Pet. Duen. in reg. 19. quid in promissione de donãdo, an facta nudo pacto valeat. Tiraq. de retracta. conuen. in fi. nu. 51. & nu. 45. quid in promissione donãdi causa mortis & de ll. cõnub. in gl. 3. nu. 14. ubi an nudo pacto possit resolui donatio, & an hæ ll. habeant locum in donatione præsumpta, ibi nu. 52. & in l. si vnquam, in verbo donatione, nu. 128. *de Bottis.*

L. si quis pro. adde, quod etiam donatio facta alicui de agnatione etiam si excedat summam 500. nõ indiget insinuatione, ut dicit Io. And. in add. ad Specu. in titu. de inst. ru. edi. §. porro, in fi. uers. fuit etiã alia q. de facto, & Gul. Bened. in c. Raynutius, in uer. & vxorem nomine Adelesiã, nu. 21. de test. an aũt in mutua donatione requiratur insinuatio, Guid. Pa. decis. 610. & ibi quid in donatione cã mortis, an in renunciatione feudi facta a vasallo domino Tiraq. de retrac. lign. §. 34. glo. 1. in fi. & quid in donatione facta a patre filio dum emancipatur uel econtra, Cro. in l. frater a fratre, nu. 81. quid in donatione ad pias causas. Barba. in c. ad hæc, num. 7. de testa. uide plures amplia. & limit. per Pet. Duen. in reg. 224. *de Bottis.*

De donation. quæ sub modo, vel condi. Vel cer. temp. conficiuntur.

L. 1. an possit in terminis huius l. mora purgari, & an hæres donatarij excusetur prætextu ignorantiæ, Didac. in d. c. 14. fol. 131. Alex. consi. 112. & an mora contrahatur ipso iure, vel requiratur interpellatio, in terminis huius le. vide Rip. in vlt. respon. quid si post donationem puta factam a muliere hospitali eadem die hospitale se obligat ad dandũ mulieri decem annis singulis, an dicatur correspectiue, & habeat locum iste te. vide Soc. consi. 273. vol. 2. nu. 3. ubi tenet φ sic, & limita non procedere in eo qui non potest adimplere propter ægritatem. Cor. consi. 752. litera, R, vol. 3. & quid si donatarius in scriptura separata promittit aliquid donanti, uide Cor. consi. fi. vol. 2. & an possit mora purgari. Bal. consi. 78. & consil. 451. vol. 1. in antiq. & ad materiam huius l. 1. vide Dida. in d. c. 14. nu. 4. fol. 229. & ibi nu. 6. an habeat locum in ecclesia, & qui debeat probare, & multa alia, q. uide. *de Bottis.*

L. quoties. vi. Gui. Pap. in decis. 512. & omnino Dec. in cõsi. 239. nu. 6. usque ad finem, & Benuen. in trac. de mercat. deco. in 5. par. nu. 9. & an requiratur acceptatio in terminis istis Aimo consi. 35. nu. 17. an possit remitti ius istud per stipulantem, Bar. in l. qui Romæ. §. Flauius, ff. de uer. obligatio. uid. ad materiam Didac. Couar. in lib. 1. uar. resol. c. 14. nu. 2. fol. 223. *de Bottis.*

In ead. l. vide omnino ad istam l. M. Man. lib. 2. loc. com. c. 22. & hanc l. cum l. 1. alleg. Iser. quib. mo. feu. amit. el 1. nu. nu. 33. in fi. & de success. feu. num. 9. uers. hoc deferunt, & uers. idem si post, & ibi in add. quæ inc. ip. alienanti, vide ad declar. huius l. *Caranita.*

De reuocandis donationib.

L. si unquam. vide hic ultra Rip. & Tiraq. M. Mant. libro 3. loc. com. c. 39. & an huic l. possit renunciari, uide Paris. consi. 72. nu. ... cum pluribus sequen. ... vo ... & quo casu procedat consi. 26. nu. 92. ... uolum. & cesset eius dispositio. consi. 69. num 99. & 100. 3. uol. & uide pro amplia. & limit. Dia. 213. donatio. & Bertach. in repet. in uerbo, lex si unquam. *Caranita.*

In ead. l. limita istum tex. non habere locum in donatione ad pias causas, quia non reuocatur, nisi usque ad legitimam, gio. est no. in c. quicunque, 17. quæst. 4. & limita non habere locum in donatione, seu renunciatione, quæ fit a sorore fratribus bonorum paternorum, & maternorum, ut consuluit Corn. consil. 206. 9. col. Capic. in decis. 159. nu. 29. item limita non procedere in donatione remuneratoria, ut per Bal. hic, & Cottã in ... , donatio lo quarto, & quid in donatione iurata uide Gram. in decis. 103. num. 75. & an talis renunciatio ... ad hæredes, Gui. Pap. decis. 214. & quid in filio ...

post donationem, Dec. consi. 365. col. 2. & consil. sequent. & an iste tex. procedat, si pater cogitauit de filijs. Dec. d. consil. 365. num. 4. & quid in donatione rei particularis, vel remuneratoria, Dec. d. consil. 396. & ibi quid in adoptiuo, & quid si cogitauit de filijs, quid in donatione remuneratoria, de quib. meritis est facta mentio generalis in instrumento, an valeat absque probatione meritorũ. Dec. consilio 20. quid in eo, qui desperatus de procreatione filiorum emit bona in faciem fratris, an si procreat filios, possit repetere bona, vide Curt. sen. in consilio 2. numero 4. an autem rescindatur donatio ipso iure, vt ex tūc teneatur, ita quod donatarius teneatur restituere fructus, vide glossam Parisien. in §. 22. num. 58. an habeat locum in filijs natis ante donationem, & legitimatis per subsequens matrimonium post donationem, Pet. Duen. in reg. 350. in 13. ampl. quid in renunciatione, vide Alexandrum in consil. 99. quid in donatione causa mortis, Alexander consil. 3. & ibi an reuocetur per legitimationem liberorum, quid in donatione bonorum emphyt. vel feud. vide Arium Pinel. in rubr. de bonis maternis, fol. 17. nume. 21. *de Bottis*.

L. *generaliter* adde, quod si illie, cui præstita sunt alimenta causa pietatis, accusat alimentatorem, possunt expensæ repeti. gl. est singu. in l. iniquum, sup. qui accus. non poss. de quo vide aliqua per Bal. in l. fi. num. 11. supra, de dotis prom. & ibi addit. adde, quod si donatarius donauit rem sibi donatam, donans non potest prætextu ingratitudinis reuocare, secundum Aud. Pis. in l. si tibi pecuniam, ff. si cer. pet. de quo per Tiraq. de legibus cõnub. in glo. 3. nu. 48. 49. & in l. si vnquam, in verbo, donatione largitus, num. 157. limita hunc tex. non habere locum in donatione ob causam. Tiraq. in l. si vnquam, in verbo, donatione. nu. 123. & in prin. nu. 135. & Affl. in c. 1. de feudo guardiæ. & adde ad materiam quod pactum factum, quod per ingratitudinẽ non possit reuocari, et si sit iuratum, tale pactum non valet. Bald. in l. 1. C. de ingr. lib. & habet locum etiam in pacto de succedendo inter patrem & filium, quod non possit reuocari propter feloniam. nã tale pactum non valet & etiam inter dominum, & vasallum, de quibus omnibus vide de veritate per Doct. in l. fi. C. de pact. in l. stipulatio, hoc modo concepta. de verb. obl. per Gul. Benedic. in repet. cap. Raynutius, in verbo, duas. & nu. 225. de testamen. & in verbo, & vxorem, 2. decisio, num. 86 ponit, quid in donatione remuneratoria. & quid in donatione facta filio nascituro ex matrimonio, in verbo, in eo. tex. num. post limita, & declara, vt per Doct. relatos per Cottam in uer. donatio perfecta, & vide Gui. in decisio. 214. & ibi quid si coram testibus dum viuebat donator dixit, se uelle reuocare donationem, & de dote data, an possit reuocari propter ingratitudinem, vide Iaso. in l. parte furioso, uers. 10. facit, ff. de his qui sunt sui, an effectus reuocationis fiat ipso iure, vel per sententiam, vide glo. Parisien. in §. 22. nume. 10. & an operetur, ex nunc, vel ex tunc, & interim donatarius faciat fructus suos, & quæ actio competat donatori reuocanti, vide ibi, pone quod donaui rem alienam, & dominus ratificauit donationem, an possim reuocare talem donationem propter ingratitudinem in me commissam, uide Bar. Cap. in singu. l. emancipatum, in fin. ff. de Senator. & quid si donatarius donantem iniuriauerit dicendo ei defectum rerum, & quid si in iudicio accusauerit. uide per Dida. Couar. in primo lib. varia. resolu. c. 1. nu. 8. fol. 198. & an reuocationis ius transeat in fiscũ, vide Loffred. consi. 5. in 2. dubio, & an pactum de non reuocando valeat, Alex. consi. 114. *de Bottis*.

In ead. l. in glo. in uerbo. *institutere. in verbo. quod feudum nõ est.* limita glo. vt non procedat, quando prior dominus ignorasset feloniam, vel morte præuentus non potuisset vendicare, Cot. in memor. in ver. vasallus potest. & Bal. in c. 3. in prin. nu. 23 quib. mo. feu. amit. & uide Pet. Duen. regu. 346. 4. limit. *Carauita*.

In ead. l. in uersic. *etenim si ipse*. quando quis ipso iure priuatur feudo, intelligitur, si dominus voluerit. Bald. hic concor. per addit ad Iser. de feu. guar. nu. 15. in addi. magna cira med. & an ius reuocandi transeat ad hæredes, vide Affl. consti. constitutionem diuæ memoriæ, num. 2. & 44. & decis. 11. num 8. & decis. 112. nu. 2. & 3. & 233. & pro limit. & inte. vide Cot. in memor. in uerbo, donatio perfecta, & uide Dec. consi. 35 nu. 5. uers. postremo, & ad regulam huius tex. quod pœna non declarata cõtra authorem non potest declarari cõtra hæredem, vide Anto. Gabr. de crim. conclu. 35. lib. 7. & reg. huius l. non procedit, cũ reuocandi ius compet. iure proprio. Iser. de succes. feu. nu. 6. & nu. 9. versi. idem si post. *Carauita*.

De donatione causa mortis.

L. *nec fratris in glo. in verbo, serui, in uer. sed si filius*. vide Moder. in C. regni. mulier quæ dotarium, nu. 65. & Gul. Bened. in c. Raynutius. in uer. mattem, nu. 45. *de Bottis*.

L. *cum de mortis*. adde Guid. in decis. 620. & quando requiratur minor numerus quinque testium, uide Gul. Ben. in c. Raynutius. in uerbo. testamentum, lo. 4. 1. col. & an æquiparetur legatis, uel dicatur contractus inter uiuos, Hippol. in sing. 156. & Dec. in consil. 196. Rolandus consilio 82. nu. 21. *de Bottis*.

De iure liberorum.

L. 1. *In uerbo, ius liberorum*. vide pro intel. Arium Pinel. in 2. par. rubri. de bon. mater. num. 13. *Carauita*.

De ijs qui accus. non pos.

L. 1. corrigitur per constit. si ciuiliter agens. per quam in regno sublata sunt præiudicilia. *Carauita*.

L. *non ignorat in verbo quis non debet admitti*. parte opponẽte. Bal. hic primo no. & Matt. 6. par. uerbo, exceptio. n. 3. sed corrigit per cõst. exceptione & ibi vi. Iser. de hoc dicto Bal. in fi. & Affli. nu. 2 & Dec. cõsi. 61. in princ. & ad summar. Bal. hic adde pro declar. Capic. decis. & ad tex. hic uide glo. in const. summo periculo. li. 2. *Carauita*.

L. *de crimine*. adde, q in crimine læsæ maiestatis mulier admittitur ad accusandum. ut per Spec. in ti. de accusat. §. 1. Hippol. in l. de minore, ff. de quæstio. Capic. in decisio. 130. num. 59.

L. *si magnum*. vide Fel. in c. accusasti, de accusatio. limita istum tex. non habere locum in crimine læsæ maiestatis, ut per Specu. in tit. de accusat. §. 1. Hippol. in l. de minore, ff. de quæstio. Capic. in decis. 130. nu. 86. *de Bottis*.

L. *si quis*. declara istũ tex. ut p Alex. & Doc. in ca. nulli. extra, de accusat. ubi late p Feli. no. speciale in crimine læsæ maiestatis. de quo vi. Capic. in decis. 130. nu. 58. *de Bot*.

De accusationibus, & inscrip.

L. *absentem*. aliter proceditur per Constit. regni. grandis. contra absentem contumacem, & pro intell. uide Iacob. Meno. de arb. iud. lib. 1. q. 67. num. 8. & 11. *Carauita*.

L. *qui explicandi in uerbo. cuius sint in iudicis potestate*. Guid. Pap. decis. 535. per hunc text. dicit, q si tpe unius attendatoris, uel officialis committatur maleficiũ, & tpe alterius feratur snia pro pœna, q illa pena computatur huic secundo arrendatori, uel officiali. de quo vi. Boer. decis. 1. ubi ponit similem quæstionem, de gabellis. & uide Alex. in l. diuortio, §. si uir. nu. 11. ff. sol. mat. *Carauita*.

L. *accusationis in uerbo. nemo igitur*. limita istum text. ut non procedat in crimine assassinij, nam tunc ptest mandatarius torqueri. ut in iudicio nominet mandatorem. Bald. in l. non idem minus. supra eod. Capic. decis. 155. in fi. & de socio criminis, an faciat indicium contra socium, uide Dec. consi. 214. in 1. col. & ibi quid in teste confitente, se deposuisse falsum ad instigationem alterius. an autem istis casibus requiretur affrontatio, & uide Boer. in decisio 319 *de Bottis*.

In ead. l. in glo. in uersic. *conscientia*. uide Gram. decis. 18. num. 9. cum seq. & in decis. 33. & 56. & Capic. decis. 130. nume. 57 & ad hanc glo. uide Cot. in uer. mandans, & Moder. in C. regni. frequens. & omnino Alex. in consil. 89. 3. uolu. & limita non habere locum ubi sumus in casu, in quo alii testes uerisimiliter interuenire non possunt. Dec. consil. 241. nu. 2. 3. *de Bottis*.

In ead. l. & glo. in his casibus depositio socij nequaquam faciet indicium ad torturam, nisi alia adminicula concurrant. secundum Sal. hic quem sequitur Gram. consil. crimi. 38 numero secundo, sed solum faciet aliquam

præsum-

præsumptionem, vt dicit gloss. hic. & Salic. post eam, & Gram. vbi supra plura adducens. & videas omnino Bar. magistraliter loquentem in l. repeti. ad finem, ff. de qō. & in quibus delictis confessus contra se, possit de socijs interrogari. & vide de hoc Deci. consil. 189. Neap. in cap. C. Regni frequens numero 14. & ibi Nigr. numero 50. 51. cum sequen. & Afflict. constitu. si damna. numero 34. Gram. decis. 28. & 56. & Nigr. C. Regni 197. multorum, in fi. *Caran.*

De exhibendis & transmit. reis.

L. nullus. in versi. qui posteaquam. Caran. Corrigitur per Cō stit. Regni humanitatem. *Caran.*

L. neminem.] Adde Alexand. in consil. 30. numero 11. ubi dat cautelam, quod formetur inquisitio contra omnes exceptis duobus vel tribus, & illi duo recipiantur testes in contra alios, & postea formetur inquisitio contra illos duos, & alij condemnati recipiantur in testes, volumine 5. & an in casibus in quibus potest interrogari de socio faciat indicium. vide Aimo consil. 9. prima columna. & vide Gram. in voto 34. numero 89. vbi quid si iste socius sit malę famæ, vel attinctus alijs criminibus, & quid si examinarentur plures socij, qui essent singulares in eorum dicto, vide Loffre. consil. 27. numero 19. *de Bottis.*

De custodia reorum.

In auth. hodie nouiiure.] Correcta est in Regno per Ritus Magnæ Curiæ incip. item, si qui debitores. numero 164. secundum cuius dispositionem mulier carceratur. & vide Gram. decis. 33. numero 9. & Pet. Duen. reg. 311. fœmina. *Caran.*

L. ad commentariensem.] Vide Affli. in constit. custodes, quā legit cum constitu. Castellani. nu. 5. cum seq. vbi late de materia. & omnino Gram. in voto 29. num. 12. 13. 14. vbi quando custos teneatur eadem pœna. *de Bottis.*

In ead. l. in glo. in ver. qui fugerit. in additio ad glo. quæ incipit. carcerum.] vide Afflic. in constit. Castellani. nume. 5. cum seq. & add. ad constit. custodes. & vide Iul. Clar. §. fi. quæstio. 68. versi. custos carcerum. & Iac. Meno. de arbit. iud. casu 302. *de Bottis.*

L. de ijs in gl. in ver. tantum titulum. in versic. vel extraneum factum iudiciali.] Adde Deci. cons. 314. nu. 1. ibi 2. etiā quo ad mentem. & no. glos. quòd propter negligentiam quis priuatur iurisdictione. concord. constit. officiorum periculosi. vbi Affl. nu. 7. alle. istam gl. ad hoc. *Caran.*

De priuatis carceribus.

Rubrica.] Vide scribentes in C. Regni. contra effrænatos. fol. 75. & hoc delictum habeat locum in momentanea carceratione, vide Hippo. in cons. 136. nu. 1. 2. 7. & in l. fi. ff. de iurisd. omn. iud. nu. 144. & omnino Bart. in l. capite quinto. & ibi addidi, ff. de adulter. quid de creditore detinente debitorem eius voluntate, vide hic per Alber. quæ pœnam imponatur. Ioan. Fab. hic dicit, quòd arbitraria. *de Bottis.*

L. 1. in verbo. aut vbicunque.] Et sic etiam detento in via, licet non sit inclusus, accusat detinentem de priuato carcere. Deci. cons. 100. nu. 3. in fi. vbi etiam post Ang. ponit, an requiratur spatium viginti horarum. & vide in materia Cap. Regni. amplius. & ibi Docto. & Ludo. Car. in sua prac. uer. circa. quartum. nu. 33. fol. mihi 176. & Iul. Clar. §. fi. q. 68. versi. priuatum carcerem. *Caran.*

Si reus vel accusator mortuus fuerit.

L. 1. in verbo, persona eius sit extincta.] Vide pro limit. Pet. Duen. reg. 177. crimina morte. *Caran.*

Si quis Imperat. maledixe.

Rubrica.] An iniurians Principem incurrat crimen læsæ maiestatis, Aimo consi. 6. col. 1. & Didac. Conar. in 1. lib. variar. resolut. c. 11. fol. 195.

L. 1.] Pro declarat. huius leg. & plenè de materia vide Pet. Diaz. epit. delict. lib. 1. c. 4. & Iaco. Menoc. de arbit. iudi. casu 377. *Caranita.*

In ead. l. in versic. vnde integris omnib.] vide Affl. decis. 165. nu. 62. & decis. 307. nu. 26. *Caran.*

Ad l. Iul. maiestatis.

Rubrica.] Adde quòd contrahens matrimonium cum hostibus Regni committit crimen læsæ maiestatis, tex. in l. liberi. in fine. C. de inoffic. testam. inuito Rege. Item confœderans se inimico. c. 1. de for. fidel. l. non dubito, ff. de captiu. & an appelletur à sententia super crimine læsæ maiestatis, vide Andr. in constit. intentionis. in fi. & in tit. quæ sint regal. in uers. & bona. com. cri. & Cap. in decis. 130. num. 64. & an relegati seu confinati, si non obseruant fines, dicantur committere crimen læsæ maiestatis, vide Dec. cons. 410. in fi. & adde, quo omnes habentes merum & mistum imperium possunt cognoscere de hoc crimine Alexand. in consil. 13. nume. 12. volu. 6. adde, quod legens literas, quas mittit inimicus Regis ad aliquam ciuitatem, ut iuret sibi fidelitatem, dicitur committere crimen læsæ maiestatis. Barth. de Capua, in l. 1. §. si quis tabulas. ff. depos. & vide Gramm. in decis. 6. vbi multa exempla, ex quibus committitur crimen læsæ maiestatis. *de Bottis.*

L. si quis. in versi. si alijs.] Adde, quòd etiam si iudex habeat liberum arbitrium in criminali, non potest in hoc crimine torquere sine indicijs. Alex. in l. filiusfam. in 1. apostil. ff. de donat. Capic. in decis. 126. *de Bottis.*

L. quisquis. in summa vel in ver. sola ordinatione.] vide Iac. Menoc. de arbit. iud. casu 360. nu. 24. vbi etiam ad declarat. huius l. ibi, cogitauerit. *Caran.*

In ead. l.] Vide ad materiam Alexand. consi. 154. num. 1. vbi de offendente dominum, recognoscentem superiorem, & officiali eius, & de non recognoscente de facto, vel ex præscriptione, vide omnino Capic. in decis. 130. num. 12. cum seq. & nume. 41. an dispositio huius l. habet locum in eo, qui committit contra Vice regem, vel vicarium Principis, & uide Gram. in decis. 6. & an requiratur consummatio delicti, vel puniatur affectus, vide omnino Iac. Buttrig. hic, quòd tenet, quod non punitur affectus. & Gram. vbi supra ponit, quomodo debet damnari memoria. *de Bottis.*

In ead. in verbo, cum moliti.] Hæc lex quo ad bona materna est correctoria. Parif. cor fi. 19. nu. 176. & sequen. 3. volum. *Caran.*

In ead. l. in additio ad tex. in verbo, nam & ipsi.] Et vide Consti. Reg. vt participatio. & ibi Isern. & Affl. ubi quid si est dubium, an delictum commissum in officialem, sit commissum respectu officij, vel in eum vt persona priuata, uide Capic. decis. 130. nu. 12. vbi etiam vide de intellec. huius l. & nu. 41. vide an habeat locum contra eū, qui machinatur contra vicarium Principis. *Caran.*

In §. filij vero eius. in ead. l.] Vide Soc. cons. 275. 2. vol. & an hæc lex habeat locum in filijs natis antequam pater reliquerit, vltra Ang. hic, qui tenet, quod non, uide Luc. de Pen. in l. 1. 2. col. de peti. bon. sub. & an habeat locum in quolibet capite, vltra Odofr. vide Pet. de Bellapert. in l. 1. 2. col. supra, de bon. lib. e. Soc. in consil. 235. 2. volu. in Capic. dec. 130. & ad materiam huius §. vide C. Regni 128. Item statuimus, quod filiæ sed publicatis bonis patris propter tale crimen, an publicetur peculium profectitium, Ioan. de Plat. quòd non l. 3. de fide instr. lib. 10. per text. l. 3. §. sed verum, verbo, licet aliquo casu. ff. de mino. An autem propter delictum patris filius priuetur feudo, vide Ioan. de Plat. d. l. 3. & vide de ratione huius §. gl. in constit. Regni Paternos in verbo, ipsorum filij. & ibi Afflic. num. 84. & an bona publicentur ipso iure, vel requiratur sententia declaratoria, uide Afflic. constit. violentias numum. 5. de ratione, quare filij priuentur, vide Frec. de subfeud. lib. 2. versi. 19 authoritas nu. 3. Item ad materiam vide omnino Gram. decis. 6. & an requiratur sententia, eundem decis. 15. nu. 88. & an iste tex. dum ponit filios, habet locum etiam in fratribus, vide Deci. cons. l. 64. & quòd non habeat locum in filijs fœminis, vide Pet. Duen. regu. 287. 1. ampliat. *de Bottis.*

In

In ead. §.] An dispositio huius text. extendatur in fratre, vide Dec. consil. 63. vbi de materia tex. & Bart. in l. patri. ff. de adulter. ubi quid in nepote, & vide omnino Capic. in decis. 130. nume. 20. ibi, nam licet Ang. & per totum, vbi an in secundo capite bona publicentur, & vide Gram. in decis. 6. nu. 9. & per totam decis. & an habeat locum tam in filijs natis, quam nascituris, vide Boer. in decis. 7. & ibi an in hæreditate delata ante crimen commissum de quo Cæpol. in consil. ciu. 58. an habeat locum in nepote, vel filio naturali, vel spurio, vel incestuoso, vide per Didac. Couar. in 2. lib. variar. resol. c. 8. num. 3. 5. fol. 486. & 487. & an priuetur beneficio ecclesiastico, ibi fol. 489. & quid in filijs antea natis, ibi fol. seq. An pœna huius §. extendatur ad non recognoscentē superiorē de facto, vel ex præscriptione, Alex. vbi sup. *de Bott.*

In *§. vxores. vers. & Falcidia.*] An habeat locum in ciuitate Neapolitana, stante consuet. vide Pisanel. in quæst. in. 10. dum Magnificus Ferdinandus Pandonus nota quod sola scientia punitur. Capic. in decis. 130. nu. 65. & limita. vt in decis. 155. nu. 9. 10. adde hoc non habere locum in forensi, vt per Hippol. in l. fin. nu. 119. ff. de iurisdict. om. iud. *de Bottis.*

In *§ ad quod in vers. conscijs.*] Vide pro intellec. Capic. decis. 155. nu. 10 & Iac. & Menoc. de arbitr. iud. casu 355. nume. 14. *Caranita.*

L. post.] Per istum tex. dicit Capic. in decis. 130. nume. 61. quod committens crimen læsæ maiestatis non potest testari, & ad principium huius l. vide glo. in §. per contrarium. Instit. de hæred. quæ ab intest. defer. *de Bott.*

In *ead. l. in verbo. vt etiam post mortem.*] Sed hoc durat per quinquennium post mortem Roman. sing. 431. vbi add. & facit Afflic. in rubr. constitu. apostatantes, sed in quo crimine læsæ non procedat, uide Gram. decis. 105. nume. 31. vbi vide concord. ad dictum sing. Romani, ad quod etiam vide Pet. Duen. regu. 173. vbi etiam habes, an sit idem, ut debeat fieri intra quinquennium, & instituatur accusatio quo ad bona tantum. *Caranita.*

Ad l. Iul. de adulterijs.

L. 1.] Vide omnino Dec. consi. 306. & Tiraq. in l. 1. nu. 40. legib. connub. & nu. 43. quid de iure canonico, vide Zanet. in 6. differ. iur. ciu. & can. *de Bott.*

L. Gracchus.] An illi tales, qui possunt impune occidere, possint alij mandare, uide Bar. in l. non solum. §. si mandato. ff. de iniurijs. & vide Neuiz. in sua silua. fol. 22. numero 309. & quid in clerico adultero. Hippoly. in l. 1. de quæst. & ad intellec. huius l. an possit demandari talis vindicta, an possit cedi, an possint conuocari amici, vide Tiraq. de retrac. lignag. § 26. gloss. 1. nume. 65. cum seq. & Afflic. in constit. pacis cultum. nu. 40. & in consti. terminum vitæ nume. 22. & quid si mulier est prægnā, Affl. in constitu. si quis rapere, numero 2. & quid in filia vidua, ibi, nume. 3. & quid in marito, an possit impunè occidi ab vxore, Tiraq. de legib. connub. in l. 1. in princ. num. 41. & an occidere uxorem adulteram sit peccatum, idem Tiraq. in l. 6. nume. 4. & an possit demandari vindicta filio, vide Tiraq. in l. si vnquam. in prin. numero 16. an possit alteri demandari, vel conuocari amici, Hippoly. sing. 175. an liceat in foro poli, Pet. Duen. in regu. 68. versi. limita 2. *de Bottis.*

In *ea. l.*] Vide ad intellec. omnino silu. nupt. libro 3. numero 83. cum sequen. & constitut. si maritus. libr. tertio. *Caranita.*

L. adulter.] Qui si procedatur per inquisitionem, Afflict. in constitut. vniuersis. num 6. & de statuto, quod intra certum terminum possit procedi in aliquo delicto, vide multa per Hippol. in l. fi. num. 2. ff. de iurisdict. omnium iudicum. *de Bottis.*

L. cum qui.] Vide Paris. consil 15. num 9. volum. 2. vide Neuiza in sil. nupt. fol. 123. num 43. cum sequen. & Tiraq. in l. 7. nume. 18. de legib. connub. & de iure canonico, quæ pœna imponatur capienti duos maritos, vide per Zanet. in 64. differen. iur. ciu. & can. vide Pet. Duen. in reg. 290. in 2. limit. Paris. consi. 69, num. 174. & seq. & ibi an possit dispensari. *de Bottis.*

In *ead. l. in vers. in e namque.*] De pœna ducentis duas vxores vide Pet. Duen. regu. 290. facies tertia limitatiu. *Caranita.*

In *ead. l. in ver. sed animi destinatio.*] Et ideo habens rem cū coniugata, si eam credidit solutam, non committit adulterium Affl. constit. terminum vitæ. num. 36. & vide hanc l. Ang. in uerbo, che me hai adulterato. q. 65. nume. 65. & Alexand. consil. 105. volu. 7. & quis sit iudex competens contra eum, qui habet duas uxores, sæcularis, uel ecclesiasticus, uide Ang. d. uersi. nu. 62. Pet. de Anchar. in regu. ea, quæ q. 6. de reg. iur. & in clem. dispendiosam. in fi. de iud. & Barba. in c. cum sit generale. versi. idem si quis accusat, de foro compet. *Caranita.*

L. si adulterium.] No. quod stuprū per virginem commissum non est punibile. de quo Gui. Bened. in ca. Raynutius. in ver. cuidam petitio. nu. 65. *de Bottis.*

L. quamuis. in versi. sacrilegos autem.] Vide constit. Regni. legum asperitatē, & Iac. Menoc. de arbitr. iud. casu 192. nume. 6. *Caran.*

In *auth sed hodie.*] Quid si non reperitur monasterium in loco delicti, vide Neuiz. in sua silua. in uer. seni non est nubendum nume. 45. quid de iure canonico vide Zanet. in 7. differ. iur. ciu. & can. *de Bottis.*

In *ead. in verbo, quam intra biennium.*] Vide Afflict. constit. qui post numero 6. & uide in quib. corrigatur ista auth. per constitu. legum asperitate, lib. 3. Afflic. ibi numero 7. 8. *Caranita.*

In *auth. si quis.*] Neuiz. in sua silua. in ver. 25. nu. 118. & Affli. in constit. pacis cultum num. 41. & in constit. in quæstionib. nu. 11. vbi an iste tex. sit correctus per illam constitutionem. & nu. 19. uide Pau. de Cast. in l. cum mulier. nu. 6. circa med. ff. solu. matrim. *de Bottis.*

In *ead. in gl. in verbo, denunciauerit in versi. sed die esse præsumptionem.*] Sequitur Affl. in constitut. inconsultum. nu. 55. & vide eundem in constit. pacis cultum. nu. 41. & an sit correcta per constit. in quæstionibus. vide ibi gl. & Afflic. nu. 11. & 19. *Caran.*

L. si quis adultery.] Si intelligitur, quod hic fuit lata sententia absolutoria est simile supra, de pœ. iud. qui malè iud. auth. sed nouo. in fi. & vide Luc. de Pen. in l. quemadmodum. de agric. & censit 60. præsumpt. & de ratione vide Tiraq. cess. causa, 1. par. in ver. præsumptionis. 200. *Caran.*

Ad l. Iul. de vi publica vel priuata.

L. tutoris.] Ad materiam adde Frec. de subfeud. lib. 2. versi. 29. authoritas. num. 6. & vide Angel. in l. fina. ff. de duob. reis. *Caranita.*

L. quoniam. in verbo. sed suppl. cium capitale.] An dispositio huius l. quę loquitur in ingrediente per se ipsum, habeat locum in eo, qui ingredi mandauerit, & de eius intellec. vide Hippol. consil. 67. nu. 34. *Caranita.*

L. si quis ad se.] Regu. huius l. limita, ut per Nigr. in C. Regni subditorum nu. 25. & Consiet. in 2. vol. tracta. in tracta fallen. ad regu. spoliatus ante omnia restituendus. *Caranita.*

In *ead.*] Ad limit. huius tex. uide Neguf. in tracta. de pign. in 2. memb. tertiæ partis, nu. 21. cum seq. & Ioan. Anto. de Nigris in C. Regni subditorum nu. 25. Afflic. in constit. Regni. violentias. num. 8. vbi an ista lex sit correcta per illam, constit. Et limita non habere locum, quando locus de facili non posset recuperari, ut per Pau. de Cas. in l. 2. C. de edic. Diui Adria. tollen. & Alexand. in consi. 13. nu. 17. *de Bottis.*

In *ead. in gl. in ver. amisse possessionis.*] Concor. c. Regni. 316. si de furto, & vide pro limitat. Afflic. constit. violentias. nu. 19. *Caran.*

L. fitmus.] Vide Gram. decis. 16. & pro declarat. vide Iac. Menoc. casu 354. *Caran.*

In *ead. l. in verb. aut sæpius.*] Sæpius dicitur ter. vide Gram. decis. 36. nu. 10. *Caran.*

De raptu virginum.

L. 1.] Afflic. & Andr. in constitut. si quis rapere. & in constit. capitalem pœnam. & limita, ut per Neuiza. fol. 124. nume. 45. vide Tiraq. post leg. connub. numer. 25. vbi an sponsus rapiens sponsam puniatur pœna mortis, & an iste text. procedat de iure canonico, vide Zanet. in 10. differ. iur. ciui. & can. & adde, quod si quis acceptat vir-

gine*m*

ginem per vim eam stuprauit, si non transtulit de loco ad locum, tenetur tantum de stupro, & non de raptu. Hippol. sing. 65. & quid in rapiente ab alio defloratam, vide Hippol. sing. 74. *de Bottis.*

In ead. l.] Vide omnino Deci. consil. 134. nu. 8. & pro intellec. huius l. Sil. nupt. lib. 4. nu. 46. & de materia, vide constit. si quis rapere. & ibi omnes. vide etiam pro intell. Paris. consi. 160. num. 5. 4. vol. & ad quem spectet crimen raptus, ad iudicem sæcularem, vel ecclesiasticum. vide Frã. Marc. decis. 2. & add. constit. Regni capitale. & pro intel. consil. crim. 40. & 59. 1. vol. *Caran.*

In ead. l. in verbo, maxime cum virginitas.] Adde Iser. de cõtrouer. inuest. nu. 7. & quid si non fuerit stuprata, qua pœna punitur rapiens, uide Iaco. Menoc. de arbitr. iud. casu 360. nu. 30. *Carauita.*

In ea l. in addit ad tex. in verbo. non possit.] Sed vide pro intell. Iser. & Affl. constit. si quis rapere. nu. 19. *Caran.*

In ead. l. in ver. & oportet acerbius adulterij.] Sed contrariũ dispositum est in hoc a iure canonico, quia non solum non committit raptum rapiens spõsam, sed nec etiam rapiens eam, cum qua præcessit tractatus matrimonij. ita Ang. Abb. in c. cum causam. per illum tex. 1. not. extra, de rapt. quem sequitur Gram. consi. 48. nu. 5. *Cara.*

In ead. l. in versi. quib. & si appellare.] Qualiter hoc intelligitur, uide Affl. in constit. si quis rapere. nu. 17. Mar. 6. par. verbo, appellatio. nu. 284. & Iser. consti. capitalem pœnam. vide Affl. nu. 2. *Carauita.*

In ead. l. §. & si quidem in verbo, sine volentib. Qualiter intelligitur illud verbum, uolentib. vide Hippoly. consil. 61. nu. 21. & 22. & Affl. d. Constit. nu. 18. & cum hac lege concord. constitui capitalem pœnam. vide Gram. decis. 38. nu. 15. & Ang. in auth. lenon. in si. quem alleg. Deci. consil. 170. in prin. *Carauita.*

In ead. l. in versic. nisi etenim eam.] Dolosa persuasio mulieris habetur pro violenta coactione, consil. crim. 40. & 59. primo volumine. vbi etiam pro intellec. huius tex. ibi volentibus. *Carauita.*

De emendatione seruorum.

L. 1. in gl. in ver. depulsa. in verbo, vel post tridaum superuixerit. Adde Arn. folio 49. 39. propterea & Pet. à Plaz. epit. delict. lib. 1. c. 13. nu. 28. *Carauita.*

Ad l. Cornel. de sicariis.

L. 1. in glo. in verbo, non occidendi animo. in verb. & etiam per iuramentum.] Vide omnino Cæpol. caut. 2. nu. 12. & Affl. constit. qui de alto. lib. 3. *Carauita.*

De maleficis & mathematicis.

Rubrica.] An in hoc delicto puniatur affectus non secuto effectu, uide Gram. decis. 38. & de sortilegiorum pœnis vide Iac. Menoc. de arbitr. iud. casu 388. *Carauita.*

L. 1. Adde Gram. decis. 33. & an homicidium, & veneficiũ sint idem, & dispositum in uno habeat locum & in alio, vide consi. 45. inter consil. crim. 1. vol. *Carauita.*

L. quicunq; in ver. ultimum supplicium.] Vide Roma. sing. 740. & facit illud Genes. c. 4. de Cain, quicum esset condemnatus à domino, dixit. quicunque me inuenerit occidet: & dominus respondit. nequaquam, sed qui hoc fecerit punietur in septuplum. sed vide Iser. constit. pœnam eorum, col. 6. versic. hostis publicus. & col. 8. versic. sic remittitur. & ibi Barth. de Cap. numero 11. & Affl. numero 51. & eundem in constitut. mala noxia. in fin. 3. lib. *Carauita.*

Ad l. Iul. de plagiarijs.

Rubrica.] Plagiarijs alia pœna imponitur per constit. Regni. quæ sicuti. lib. 3. *Carauita.*

Ad l. Cornel. de falsis.

Rubrica.] No. ad materiam huius rubr. quòd in hoc crimine potest procedi ad inquisitionem, Bart. in l. querelam. infr. eod. & an testis recipiens pecuniam pro deponenda ueritate committat falsum, uide Deci. in consil. 189. num. 12. & adde, quod si quis conficit instrumentum tanquam notarius punitur pœna capitis, secus autem si fuerit priuatus ab officio. Bal. in l. data opera. n. 74. C. qui accus. non poss. cũ alijs per Cottam in ver. notarius priuatus. & an puniatur de falso, qui dictauit notã ex qua confectum instrumentum falsum, Cotta in uer. notarius qui & quæ pœna sit in partũ supponente, uide Hippoly. in l. mulierem ff. de sicarijs. *de Bottis.*

L. fatis. Limita istum tex. non habere locum vbi talis exceptio non esset opposita gratia mutandi solutionem, quia tunc impedit solutionem, seu executionem & ratio, quia talis exceptio falsitatis est præiudicialis. ita Barba. in consil. 430. numero 14. volum. 1. vbi plene de hac materia. ego uero diuidam, quod si exceptio prædicta est euidens, id est, apparens ex actis, ut dicit Roman. consil. 323. & Losfre. consi. 6. tunc impedit executionem. Nicol. Iac. de Rayn. uide aliqua per gl. in consuet. Paris. in §. 1. in glo. 4. nu. 31. *de Bottis.*

L. maiorem.] Vide Afflic. decis. fin. nu. 15. sed quæ sit ista maior pœna, vide glo. inf. ead. l. vbi in uerbo, commissi. & Afflic. decis. 21. nu. 3. *Carauita.*

L. si falsos in uers. non ideo.] Limita istum tex. ut per Aret. in c. præsentium. 5. col. de testi. Capic. in decis. 67. nu. 7. & 8. adde quòd vtens falso instrumento præsumitur illud fabricasse. Bal. in l. maiorem sup. eod. de quo Aimo in consil. 315. *de Bottis.*

In ead. l. in glo. in verbo, adstrinxerint. in ver. item ne præsumitur falsum.] Intellige gl. quando falsitas reuocatetur in dubiũ, quia tunc præsumptio procedit, alias secus. Iser. in cõstit. qui falso. sed ut euitetur ipsa præsumptio, uide Bal. in l. ij. sup. si ex fals. instr. nu. 12. *Carauita.*

L. querela.] Vide pro limitat. Diaz. regu. 19. Item limit. vt per Gu. Bened. in cap. Raynutius. in verbo, mortuo itaq; eli. nume. 138. & Foller. in pract. uersic. fori iudicentur. nu. 18. *Carauita.*

In ead. l.] Et hoc tempus viginti annorum currit à die scientiæ. Curt. iun. in l. si ex falsis. nume. 7. C. de transactio. contrarium uoluit Bal. in l. falsam. nume. 30. C. si ex falso instrumento. uide Moder. in C. Regni. ad hoc, numero 97. & in C. Regni. & si frequenter. nume. 14. 17. fol. 48. vbi quid in crimine læsæ maiestatis. & an iste tex. procedat, si iudex procedat per inquisitionem, Salic. hic dicit quod sic. Sequitur Afflict. in constit. uniuersis. nume. 6. an autem talis præscriptio legalis operetur, quòd nec tale delictum pro.it fisco ad aggrauandum, vide vnum verbum Gul. Bened. in c. Raynutius. in ver. mortuo. lo primo, nu. 169. & ad materiam vide Boer. in decis. 26. ubi multa ad intell. & Hippoly. in l. fin. nu. 1. ff. de iurisdictio. omn. iud. vbi de statuto loquitur, & uide plures casus, in quib. non præsumitur accusatio vi. per Hippol. in l. qui falsa. §. accusatio. ff. eod. *de Bottis.*

L. vbi falsi. in glo. in verbo, relatoris.] De ueritate istius glo. vide Iac. Menoc. de arbitr. iud. lib. 1. quæst. 37. nume. 17. *Carauita.*

In ead. in glo. in ver. commissis. in verbo, vel quia est vsus.] Vide Gram. decis. 27. nu. 9. & Afflict. decis. ulti. numero 16. *Carauita.*

L. damus in glo. in ver. priuatas.] Adde Afflic. decis. vltim. nume. 8. & Iac. Menoc. de arbitr. iud. casu 306. nume. 14. *Carauita.*

De ijs qui sibi adscribunt in testamento.

Rubrica.] Declara, quod ascribens sibi in testamento nuncupatiuo non punitur pœna falsi. Bart. in l. impuberem. ff. de fal. Ant. in consi. 98. quidam fecit testamentum. Adde quod prælatus scribens aliquid ecclesiæ suæ, non incidit in pœnam. Hippol. sing. 274. & cui applicetur tale legatum, uide Rom. consi. 185. in fi. vide ad hanc materiam Aret. consi. 88. *de Bottis.*

De falsa moneta.

Rubrica.] Quid in falsificante monetam minimam, uide Alexand. consi. 104. 1. volumine, & quid de falsificante monetam

monetam inutilẽ & inexpendibilem, & uide ibi. & Cott. tam in verbo, actus nullus. & in uer. uidua. *de Bottis*.

In ead.]De materia vide constit. Regni adulterinam. ll. 3. & Iac. Menoc. de arbitr. iud. iud. casu 316. *Carauita*.

L. 3. in verbo, immunitatem permittimus.] Ad intellec. vide Iac. Menoc. de arbitr. iud. casu 321. nu. 28. *Carauita*.

In ea. in verbo, cum eo qui fuit supplitio capitali. Ad intel. vide Iac. Menoc. de arbit. iud. casu 316. nu. 9. *Caran*.

De mutatione nominis.

Rubrica.] No. quod mutans sibi nomen, nõ potest assumere nomen alterius illius loci vel ciuitatis. de quo latissime per Guil. Bened. in repet. c. Raynutius. in ver. Raynutius. num. 57. de testam. & ibi nu. 47 latissime de materia ista. *de Bottis*.

In ead.] An liceat mutare nomen, uide Afflic. in constit. in consutulem. num. 6. in fi. & Cast. in sua gl. 1. par. conclus. 31. vbi etiam an liceat mutare arma. & ad materiam vide Boss. de mutat. nomen. & Iaco. Menoc. de arbitr. iud. casu 318. *Caran*.

Ad l. Iul. repetundarum.

L. 1.] Ad intellec. vide Iac. Menoc. de arbit. iud. casu 342. nume. 15. *Caran*.

De crimine sacrilegii.

Rubrica.] Qua pœna puniantur sacrilegi. & multo ad materam vide per Boer. decis. 254. *Caran*.

De seditiosis, & his qui pleb. contra Remp. aud. collig.

Rubrica.] Ad materiam huius rub. uide Capic. in decis. 130. 1. col. nu. 3. & Deci. consi. 256. & Aim. consil. 18. nu. 10. vbi an possint congregare ob iustam causam. & vide Guil. Bened. in c. Raynutius. in ver. qui cum alia matrimoniũ contrahens. nu. 155. vbi dicit quod quando multitudo deliquit, capita debent puniri.

In ead.] Vide Constitu. Regni. Comes, Baro. & Capic. deci. 130. nu. 3. & 4. vide etiam Iul. Clar. §. fi. q. 68. uersi. seditionis author. *Caran*.

Quando ciuilis actio criminali præiudicet.

Rubrica.] Vide Maran. in 4. par. 1. dist. nu. 5. ad declar. l. 1. vide Iu. Clar. §. fi. q. 2. versi. fi. *Caran*.

De iniuriis.

L. si non conuitij.] Gram. decis. 37. num. 6. & Pet. Duen. regu. 292. fallentia 1. limit. *Carauita*.

In ead. l. in gl. in verbo, annus.] Sed quid si elapso anno fuit aliquis accusatus pro iniuria, & confessus est, an talis cõfessio noceat, vide Arno. solilo q. 30. hic casus. & ad materiam, & qua pęna puniatur iniurians aliquem per lapsum linguæ, vide Pet. à Plaz. epit. delict. lib. 1. c. 2. num. 19. & quando iniuriarũ actio anno tollatur, & quibus etiam casibus tollitur, uide Pet. à Plaz. epit. delict. lib. 1. & cap. 6. nume. 45. & pro intellec. vide consil. 7. inter consi.

De famosis libellis.

L. 1.] Vide pro huius l. decl. Pet. à Plaz. epit. delict. lib. 1. c. nu. 5. & c. 3. per totum. vbi pro declaratione huius l. & de materia tituli. & Iul. Clar. §. fi. q. 68. uersicu. famosi libelli. *Carauita*.

De ijs, qui latrones alijs.

Rubrica.] Vide Afflic. constit. super incisionibus. nu. 27. vide constit. Regni. pœnam eorum. & ibi glo. in uer. occultatores. *Carauita*.

L. si qui in verbo, à ciuili officio. Adde Par. de sind. in verbo, familiaris. Affl. cõstit. nu. 86. & Rebuf. in constit. Franc. 1. vol. tract. de liter. oblig. artic 6. nu. 5. *Carauita*.

In ead. l. in verbo, memor periculi sui.] Intellige hoc secundũ Nigrum in C. Regni. subditorum. num. 20. & prout dixit ad c. 1. de offic. ordi. uide etiam Nig. d. c. nu. 137. cum seq. & Affl. in rubr. & tex. constit. iustitiarios. *Caran*.

De requirendis reis.

L. 1.] Corrigitur per constitu. grandis. ubi Afflic. numero 22. *Caran*.

De quæstionibus.

L. *milites*.] Amplia dispositionẽ huius l. vt per Rom. sing. 483. milites. & per addit. ad ipsum ibi. & pro amplia. & limit. huius l. cum simil. uide Pet. Duen. regu. 195. Decuriones & in dignitate constituti. *Caran*.

In ead. l.] An milites torqueantur, vide Gram. in voto 1. & ibi quid in doctore. & latissime Pet. Duen. in regu. 195. ubi etiam de Doctore, & de Decurione, & quid de eorum liberis ibi latissime amplia & limita. *Caran*.

De abolitionibus.

Rubrica.] Adde, quod in abolitione generali non comprehendũtur delinquẽtes in crimine læsæ maiestatis. Alexand. in additio. ad l. 1. ff. ad l. Iul. maiest. Capic. in decis. 130. nume. 56. & an comprehenduntur qui secunda vice cõdemnati sunt, qa perseuerauerãt in delicto, vide Guil. Bened. in c. Raynutius. in uer. mortuo. lo. 1. num. 3. & nu. 132. vbi quid de his, qui committunt delictum sub spe aduentus Principis, & an extendatur ad carceratos, Bar. in l. 2. ff. de custod. reor. & quid in crimine falsi, Gram. in decis. 2. nu. 28. & quid si non extant carcerati, nisi pro crimine falsi, vide Hippol. in rubr. de fideius. nu. 202. & vide multa per Aret. in tract. malefic. in ver. & ad querelam col. 32. & vide Cin. in l. 1. alias 2. hoc tit. vbi ponit, quod consanguineus potest pœnitere antequam constet iudici. an extendatur ad capita factionum, Freccia fol. 80. dicit quod non. *de Bottis*.

In ead. rubr.] Vide de materia Franc. Marc. decis. 664. *Caran*.

L. *abolitio. in ver. sed à competenti.*] In Regno secus. Afflict. constitu. accusatorum temeritatem. nu. 15. & ibi vide ex quib. causis concedatur abolitio. *Caran*.

L. fallaciter.] An hodie habeat locum ista lex, vide Barth. de Capic. in constitut. humanitate. in fi. qui dicit quod, non. *Caran*.

Vt intra certum tempus.

L. criminis. in ver. nec vlla alia occasione.] Sed quid si vltimus dies biennij fuerit feriatus, dic quod causa debet expediri die præcedenti. l. 2. in fi. supra, de temp. appel. & ibi Glo. & Fontan in addit. in c. 1. super uerbo, proponitur. de restit. spoliat. in 6. & facit tex. in l. 2. §. si quis tamen. ff. si quis cau. *Caran*.

In ead. l. in verbo, accusatum absolui.] Adde Gram. decis. 33. nu. 13. uide Soci. reg. 182. *Caran*.

De pęnis.

L. incredibile. in verbo, liberum hominem.] Hoc non procedit de Regni. secundum quod quis carcerari potest ad pœnam, ut per Napod. in cap. placuit. num. 8. & Moder. in c. oper. Barth. de Cap. in constitut. hi qui, per illum tex. & Afflic. in constit. Castellanias. nu. 12. vide plenissime quando carceris perpetui pœna possit dari. & quando non per Iac. Menoc. de arbitr. iud. lib. 3. q. 89. & uide quæ posui ad Bar. in l. in metallum. ff. de his quæ pro non scrip. haben. *Caran*.

L. Decurionum. in summa l. in verbo, ad rumorem.] Liberari autem qui potest ex causa ad clamorem populi, 1. Reg. c. 14. c. ibi, liberauit populus Ionatam. *Cara*.

L. qui

L. qui sententiam. Vltra alies hic uide Gram. dec. 8. & decis. 36. nu. 60. *Caranita.*

L. si quis in glo. in verbo figurata, in ver. & sic non esse. Vide de hoc Neapo. in C. Regni, ad hoc, nu. 6. & ibi Neg. nu. 29 & adde quod hoc non procedit in muliere, quia ipsa non est facta ad imaginem Dei, c. hæc imago, 33. q. 5. & ideo potest nasi truncatione puniri, iuxta Constitutio. Regni. legum asperitate, lib. 1. vbi Affli. nu. 10. & constit. leras, eod. lib. & constit. seq. & pro limitat, & ad eius materiam uide Pet. Duen. reg. 290. faces. *Caranita.*

L. si vindicari in addit. ad tex. in verbo, si vindicari. Et vide quæ posi. i ac Bar. in l. relegati, ff. eo. & vide Cæpol. cautel. 2. nu. 5. & vide 4 Regum, c. 7. litera c. in lectione dominica 16. post Pentecostem. & Diaz reg. 71. *Caranita.*

L. nedum. Pro limit. & an in casu huius l. detur appellatio uide orde Bor. decis. 9 nu. 10. *Caranita.*

In ead. l. in glos. in verbo, in absentes in ver. sic nec appellant. Ad dec. l. uide Iac. Menoc. de arbitr. iud. lib. 1. q. 85. numero 100 concord. C. Regni 82 intem prædicti amirati. *Caranita.*

L. sancimus in princ. Limita per constit. super incisionibus, & constit. si damna clandestina. *Caranita.*

In ead. l. in verbo, nec ulterius pregrediatur. Hanc l. allegat. Iser. quib. mod. feud. amit. c. 1. nu. 12. & nu. 26. vide Gl. in constit. Comite vel Barone. versic quam reliqua. & Affl. in constit. ut delicti fines, nu. 1. lib. 3. *Caranita.*

Ne sine iussu Principis certis.

Rubrica. An Barones possint imponere pœnam confiscationis omnium bonorum, uide Frec. de subfeu. lib. 2. versicu. 13. authoritas, in fi. & uide decis. Senat. Pedem. 29. nu. 9. & an habens merum imperiũ possit confiscare, ultra Doc. hic, uide Alb. in 2. par. statuti, quæst. 18. Iacob. in inuestit. feud. in uerbo, cum mero, mistoque imperio, Afflict. quæ sint regal. in uerbo, condemnatorum, nu. 39. & in consti. si quando, lib. 3. nume. 4. Ange. de malefi. in uerbo, & eius bona publicamus nu. 11. Roman. consi. 59. ad dissentiendum. Cæpol. consi. 6. sim. 17. & in materia uide Gui. Pap. decis. 76. ubi add. Ioan. Fab. hic. & in auth. bona damnatorum. *Caranita.*

L. 1. Vltra Ang. & Doct. hic, vide omnino Iac. Meno. de arbit. iud. l. 1. q. 93. & Iul. Clar. §. fi. q. 78. uersic. quæro nunquid, & addit. ad Isern. quib. mod. feud. amit. c. 1. nu. 12. in fi. *Caranita.*

De bonis proscriptorum.

L. 1. Not. quod publicatio bonorum non conceditur, nisi uerbis specialibus, Bal. in l. Imperatorem, C. de offi. Præfec. uig. & Afflict. in decis. 282. in fi. & an & quando possit habens supremam potestatem confiscare in casu, in quo non est impositat talis pœna a lege, uide And. in tit. quæ sint regal. in uer. contributiones, in c. nup. nu. 43. & dec. Capic. 130. nu. 40. cum seq. & item an sit correcta hodie dispositio huius l. & uide Guid. in decis. 331. & concesso generali arbitrio iudici, possit bona publicare, Dec. consi. 252. nu. 5. & Hippol. nu. 192. ff. de iurisdict. omn. iudic. & adde, quod consuetudo dat ius confiscandi bona, ut per Alexan. consi. 13. nu. 18 uol. 6. & an Barones possint publicare bona, uide addit. Puteel. in q. si damna. & Andr. in §. hæc ditatum. de pace ten. *de Bottis.*

In ead. l. in summario l. in verbo, in ore ecatio. Vide Cæpol. Caut. 2. nu. 3. & Ang. hic. *Caranita.*

L. si filius tuus. Vide de ratione huius l. Ioa. de Plat. in l. 3. nu. 2. de fide instrumen. lib. 10. & adde Afflic. constitu. si quis in posterum. nu. 91. *Caranita.*

L. si vt proponis. No. pro bannitis nostri temporis, quibus omnia bona adempta sunt, quod erunt ab eorum creditoribus liberati. Gram. decis. 56. & 59. & uide Docto. ibi in l. fi. ff. de duobus reis. & an spoliatus bonis suis a creditore liberatus, uide Afflic. decis. 182. num. 5. & 8. & Gram. ad ipsum. *Caranita.*

L. si quis in ver. dos etiam. Vide omnino pro declarat. & intell. Affl. constit. causas, nu. 5. & constit. hac edictali. nu. 5. lib. 3. & decis. 402. nu. 11. *Caranita.*

In auth. bona damnatorum. An dispositio huius auth. habet locum in crimine læsæ maiestatis in 2. c. uide Aug. in additio. ad Ang. in tracta. malefic. in uer. præsente Caio & appellante, 4. col. ibi, sed aduerte & Capic. late in decis. 130. nu. 33. & nu. 140. ubi in quibus casibus procedit hic tex. de quo Guil. Bened. in cap. Raynutius, in ver. & uxore, j. decis. nu. 88. & late de materia in 5. decis. num. 274. & an sententia per quam iudex publicet bona ualeat, si ab ea nõ est appellatum, uide Deci. consi. 252. num. 54. ad materiam istius l. uide optimam quæstionem, statuto durãte, quod bona homicidæ auferri debeãt, sed pro parte filijs reseruari, an filij illo casu teneãtur præstare alimẽta patri delinquenti, de quo latissime per Ioã. Igneũ in l. 1. §. si sibi manus num. 139. cum seq. ad Syllan. & in ead. l. 1. in princ nu. 47. cum seq. ubi late de alimẽtis præstandis delinquentibus & damnatis, & in l. c. 3. §. si quis tabulas, nu. 36. ad Syllan. *de Bottis.*

In ead. auth. Vide pro limit. Diaz reg. 54. & 165. in multis casibus confiscantur bona, quos cumulat Afflic. in constit. Patarenos, nu. 26. & in his, an requiratur sentẽtia, uide eundem constitut. vsurariorum, nume. 12. & ibi numero 13. an bonis publicatis, ueniant actiones, & existẽtia extra Regnum. Alium casum, in quo publicatur bona, uide in cõsti. baiulus, si furem, & uide cõsti. forindicatorum bona. & ibi Afflic. & eundem constit. adscriptus, numero 9. & in his casibus Baro non habet ius cõfiscãdi bona, nisi per priuilegium fuerit sibi concessum. Afflict. consti. si quando numero 5. lib. 3. & casus, in quibus bona publicantur, uide Pet. Duen. reg. 150. contrahentes, in fine. *Caranita.*

In ead. auth. in ver. in maiestatis vero. An per hæc uerba excipiãtur bona damnatorum ex primo capite tantum, an etiam ex alijs & ex secundo, uide Capic. decis. 130. num. 33. ubi etiam aliqua de materia. *Caranita.*

De bonis eorum qui mortem sibi conscinerunt.

L. 1. An possit quis ratione religionis, uel ad euitandum peccatum, se ipsum occidere, uel in manifestum (quod idem est) mortis periculum se ponere, uide Couar. uariarum resolu. lib. 1. c. 2. nu. 9. & in materia uide Iodoc. in pract. c. 38. de sui ipsius homicidio. *Caranita.*

Finis additionum nouarum ad Codicem.

ANT [illegible]

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google